תלמוד

# ירושלמי

מסכת

# ברכות

# ווילנא

בדפוס והוצאת

האלמנה והאחים ראם

שנת

בתוככי ירושלים הללויה (תרפ"ב)

לפ"ק

TALMUD IERUZALIMSKI

Drukarnia «Wdowa i Bracia Romm»

WILNO—1922.

# תלמוד ירושלמי

או

# תלמוד המערב

ויש קורין לו

# תלמוד ארץ ישראל

וסביבו יחנו

## פירושים, חקרי הלכות, גרסאות ונוסחאות שונות

מאת **גאוני ישראל המאורות הגדולים**, ה"ה:

**פירוש בעל ספר חרדים** מהג"מ אלעזר אזכרי (אזקרי) ז"ל למסכת ברכות.

**קרבן העדה** (פיה"ש) / **שירי קרבן** (תוספות) — לסדר מועד ונשים מאת הג"מ דוד פרענקיל ז"ל (בהג"מ נפתלי הירש ניימארק ז"ל) ראב"ד דק"ק ברלין והמדינה.

**פני משה** (פירוש) / **מראה הפנים** (תוספות) — לכל הירושלמי כלו מהג"מ משה מרגלית ז"ל (בהג"מ שמעון ז"ל) עובד עבוה"ק באמשטרדם ור"מ בערי זאמוט.

**נר מערבי** כולל מסורת הש"ס, עין משפט ונר מצוה מהגאונים בעלי מפרשי הים ה"ה הנהו תרי ניסי, הג"מ מרדכי זאב סג"ל איטינגא ז"ל מלבוב (בעל שו"ת מאמר מרדכי ועוד). והג"מ יוסף שאול הלוי נאטאנזאהן ז"ל אבד"ק לבוב (בעל שו"ת שואל ומשיב ועוד) גם עטרוהו בהערות והדושים כל אחד לחלק גדול מהירושלמי, הראשון קרא שמו גליון הש"ס והשני בשם ציון וירושלים.

**פירוש הרידב"ז** / **ותוספות רי"ד** — מאת הג"מ יעקב דוד ז"ל אבד"ק סלוצק בהר"ז ז"ל. ומנוחתו כבוד בצפת יע"א.

(הכל כמו שנדפס בפיעטרקוב).

---

ועל כל אלה הוספנו בעז"ה

## יותר מארבעים הוספות מאד נעלות

רובן מן כתבי יד

כוללות גרסאות ונוסחאות שונות ופירושים והגה"ת של גאוני ישראל, על כל הירושלמי או על קצתו. רבים מהם נדפסו בפנים הירושלמי ורבים בסוף המסכתות. רובן היו גנוזים **בכתבי יד** או היו מפוזרים **בספרי הראשונים**, כל אלה מפורשים בעמוד השני.

והכותרת בראשם היא השבת **אבדה גדולה** שהשבנוה אליו בעז"ה:

## בשלש מאות הלכות ומאמרים

שאבדו מכל ספרי הירושלמי שלפנינו, ובעז"ה יגענו ומצאנום פזורים נפוצים בספרי הקדמונים, ואספנום והשבנום אל הירושלמי הזה למקומותיהם בסוף המסכתות או בסוף הסדר.

והנה כבר צווחו קמאי דקמאי על השבושים שרבו בירושלמי בשגגת הסופרים, המעתיקים והדפוסים, עד אשר נלאו החכמים למצוא בו את אמתת כונת דברי חז"ל, לכן יגענו לתקנם **בגרסאות ונוסחאות ישרות** מספרי ירושלמי כתבי יד ומדפוסים הראשונים אשר תפקחנה עיני הלומדים לראות בהם אור בהיר בכונת דברי הז"ל. האור הראשון היותר בהיר יופיע מן

## תורתן של ראשונים

אשר תאיר את העינים בגרסאות ישרות ובשנויי נוסחאות ובפירושים ובאורים **לתלמוד ירושלמי** הפזורים בספריהם של הגאונים הראשונים. אספנום בררנום ואצלנו עקריהם מהקבוצה הגדולה שקבצן הג"מ בער ראטנער ז"ל בספרו אהבת ציון וירושלים (שכבר נדפסו י"ב חלקים ממנו) והדפסנום בסוף המסכתות.

(המשך מעל"ד)

**נוסחאות שרידי הירושלמי** שרידי גליונות הירושלמי שנמצאו בכתב יד עתיק יומין בגניזה במצרים (נדפסו בנויארק בשנת תרס"ט).

**נוסחאות כ"י רומי** לירושלמי סדר זרעים (מלבד מסכת בכורים) (נדפסו ג"כ בס' שרידי ירושלים הנ"ל).

**נוסחאות ירושלמי דפוס ויניציאה** שנדפס ראשון בעולם ע"פ ארבעה כ"י

**נוסחאות ירושלמי דפוס קושטנדינא** נדפס עם פירוש שדה יהושע להג"מ יהושע בנבנשתי ז"ל על פי ירושלמי כתב יד מדוקדק והמפרש בירר והכריע רובי הגרסאות שלו נגד הנדפסים לפניו (נדפסו אחרי המסכתות).

**נוסחאות שונות במסכת שקלים והוריות** ירושלמיות שחוברו לתלמוד בבלי ורבו בהם שנויים מאלה שנדפסו בירושלמי.

**נוסחאות כ"י מינכן** למס' **שקלים** שחוברה לש"ס בבלי. נבררו עפ"ס דקדוקי סופרים. גם הצגנו קצת נוסחאות בסדר זרעים מכ"י ליידן.

[כ"י] **פירוש רבינו שלמה** בכר **יוסף סיריליאו** ז"ל, לירושלמי ברכות ופאה (הוא הד מגאוני קשישאי, מובא לרוב בשו"ת אבקת רוכל למרן ב"י ז"ל. ובשו"ת מהרשד"ם בשיטה מקובצת ועוד). על מסכת ברכות כבר הופיע במגנצא בשנת תרל"ה ע"י הרב דשם הג"ם מאיר הלוי לעהמאן ז"ל מכ"י שהיה גנוז בירושלים, והערה עליו הערות יקרות בשם מאיר נתיב, ועליו נלוו גם הערות וחדושים מגאוני זמנו. ופירושו למסכת פאה העתקנו מכ"י הגנוז בלונדון בבריטיש מוזעאום, והצגנו שניהם בסוף המסכתות.

[כ"י] **עצם הירושלמי לשתי המסכתות ההן** הדפסנו ג"כ מכ"י הרש"ס יחד עם פירושיו, כי גרסאותיו ספרדיות מדויקות ורבות מהן שונות מאד מכל אלה שלפנינו. והנה בפי' **מלאכת שלמה** על משניות מביא פעמים רבות את אשר מצא מפירושיו במהדורה אחרת בפנים אחרים. והעתקנו גם את כל אלה על גליון פירושיו.

[כ"י] **באור הגר"א ז"ל לירושלמי סדר זרעים,** לרבינו אליהו הגאון מווילנא ז"ל. כו הגיה אורות מאופל השבושים שרבו בירושלמי הוציא חמה מנרתיקה ויאר את מחשכיהם ויצר שיטות עמוקות חדשות אשר לא שערום כל חכמי הדורות שלפניו. האור הגנוז הזה נגלה גלוי אליהו לדפוסנו בכתבי יד שונים, האחד: **ספר באור הגר"א** ז"ל לסדר זרעים שנערך בחייו ע"י תלמידיו על יסוד הגהותיו. והגר"א ז"ל העיד עליו שתלמידיו כוונו לדעתו (כן העיד תלמידו המובהק הג"מ חיים מוואלאזין ז"ל) ובשני מקומות בספר כ"י ההוא כתובות הערות הגר"א ז"ל בעצם כתב ידו.

וגבכתב יד שני נגלו לפנינו:

[כ"י] **הגהות הגר"א** ז"ל על ירושלמי פאה דמאי ושביעית שנעתקו מגליון הירושלמי (ד' אמשטרדם שנת ע"ת) ונסדרו ע"י נכדו הג"מ יעקב משה לנדא ז"ל מסלאנים ויעטרם בביאוריו והערותיו בשם בני משה או פני משה.

ועוד נגלה לעינינו כתב יד שלישי:

**כתב יד עתיק מירושלים** ע"י בן נכדו של הגר"א ז"ל, הרה"ג ר' אלי' בנו של הג"מ אלעזר לנדא ז"ל. הכ"י ההוא כולל הגהות ובאורים של הגר"א על מס' מעשרות וקצת מעשר שני ועל מס' ביצה וקצת מס' חגיגה, וצרפנו את הכ"י ההוא להכ"י השני הנ"ל וקראנוהו ג"כ בשם כ"י שני.

**הגהות הגר"א ז"ל על ירושלמי מס' ברכות** ומקצתן גם על **סדר זרעים** שהעתיקן הג"מ דוד לוריא ז"ל מביחאוו, מעצם כי"ק של הגר"א ז"ל מגליון הירושלמי שלו ועליהן הערותיו וחדושיו של הרד"ל (נדפסו בק"ב בשנת תר"ח ע"י מהר"ש לוריא ז"ל).

**הגהות הגר"א ז"ל למסכת שקלים** העתקנום מספר תקלין חדתין לתלמידו הג"מ ישראל ז"ל משקלאב (כל באורי הגר"א ז"ל והגהותיו נדפסו מאחרי המסכתות כי לרוב כמותם לא הכילום הגליונות בפנים הירושלמי).

**קרבן העדה** / **ושירי קרבן** } על מסכת סנהדרין מכות ושבועות, נדפס בבערלין בשנות תק"כ—תקכ"ב. ונעלם ממדפיסי זיטאמיר ופיעטרקוב בהדפיסם פירושו לירושלמי ס'מועד ונשים. ואנחנו הדפסנוהו בסוף המסכתות).

**פירוש הג"מ אליהו** ז"ל **מפולדא** על מסכת כלאים. נאצל מפירושו לרוב מסכתות הירושלמי.

[עי' הערת א לקמן].

[כ"י] **פירוש מכ"י קדמוני** למס' שקלים מגאון קדמון אשר חי בתחלת אלף הששי.

[הדפסנוהו גם במשניות נ"א הוספות].

**הגהות אחד קדוש** מספר **ככר לארן** להג"מ חי"ד אזולאי ז"ל ועליהן הערותיו של הרהיד"א.

**הגהות מהר"ם די לונזאנו** ז"ל (בעה"ס שתי ידות) ג"כ מכפר הנ"ל וגם עליהן הערותיו של הרחיד"א ז"ל.

[כ"י] **הגהות יפ"מ לסדר זרעים ומס' שקלים** מהג"מ מרדכי יפה מרגלית ז"ל מאובן ישן (מזמנו של מהר"ם בינץ).

[כ"י] **הגהות וחדושי הרד"א** ז"ל לירושלמי ס' זרעים ומס' שקלים להג"מ דוד אופנהיים ז"ל אבד"ק ניקלשבורג ומדינת מעהרן, בעה"ס מועד דוד ושו"ת נשאל דוד שעודם בכ"י ועוד.

[כ"י] **הגהות הג"מ אברהם דאנציג** ז"ל (בעה"ס חיי אדם וכו') לסדר זרעים, נבלעו בתוך הגהות הרד"א הנ"ל שבאו יחד על גליון הירושלמי של הרד"א שהיה ביד הרא"ד מבלי אפשר לבררן כ"א לבדה.

[כ"י] **הגהות וחדושי הגרי"מ** למן מסכת יומא עד סוף סדר מועד, מאת הג"מ יעקב משה לנדא ז"ל נכד הגר"א ז"ל.

[כ"י] **חדושי בעל חתם סופר** להג"מ משה סופר ז"ל

[כ"י] **הערות מרב עמרם חסידא** ז"ל אבד"ק מאדע, חי בימי בעל חת"ס ז"ל ומ"כ בצפת בין קברי האריז"ל ומהר"ם אלשיך ז"ל.

**שערי ירושלים** הגהות והדושים לכמה מסכתות, מהג"מ דובריש אשכנזי ז"ל אבד"ק לובלין בעה"ס נודע בשערים.

[כ"י] **אמרי ברוך** להג"מ ברוך פריינקיל תאומים ז"ל (בעה"ס ברוך טעם).

[כ"י] **מעיני הישועה** הגהות הג"מ ישראל יהושע ז"ל טרונק אבד"ק קוטנא, ובתוכם הגהות נכדו הג"מ יצחק יהודה טרונק אב"ד דשם.

[כ"י] **חדושי הרא"ג** להג"מ אליהו גוטמאכער ז"ל אבד"ק גרידץ (בעל הגהות על ש"ס שלנו משנת תר"מ).

**הגהות וחדושי הרד"ל** להג"מ דוד לוריא ז"ל מביחוב הנודע בחיבוריו בשם הרד"ל.

[כ"י] **הגהות הרמ"ש** להג"מ מתתיהו שטראשון ז"ל (הנודע בחדושיו הנפלאים בספה"ק).

**ספירים מספר נועם ירושלמי** להג"מ יהושע אייזיק ז"ל אבד"ק סלאנים נבחרו ונלקטו ע"י הגאון בעה"ס גליון אפרים הנזכר לקמן, והביאם בשמו בתוך חדושיו.

[כ"י] **דברי דוד** או **לקוטי הרדב"ש** חדושי הג"מ דוד פרידמאן ז"ל אבד"ק קרלין ופינסק (בעה"ס פסקי הלכות).

[כ"י] **בן אריה** חדושים לסדר נשים מאת הג"מ זאב ב"ר אריה ליב ז"ל (אבד"ק טעלז בעה"ג „בן אריה" בש"ס בבלי שלנו) בהם מוסגרים חדושים מנכדו הג"מ אריה ליב ליפקין ז"ל אבד"ק וועקסנא.

[כ"י] **טוב ירושלים** חדושים והגהות בירושלמי להג"מ אליהו דוד ראבינאוויץ—תאומים ז"ל רב הכולל דאשכנזים בירושלים.

**עמודי ירושלים** חדושים לירושלמי, שנלוו על ספרו עמודי אש להג"מ ישראל אייזנשטיין ז"ל.

[כ"י] **עמודי ירושלים תניינא** חדושים לירושלמי שהיו עד כה בכ"י להגאון הנ"ל.

[כ"י] **גליון אפרים** חדושים והגהות להג"מ אפרים דוב הכהן לאפ נ"י אבד"ק ווערזבולאוו והגליל (בעה"ס זבחי אפרים על מס' זבחים).

**מערכת הערוך** מרגליות טובות מגרסאות ופירושים של הערוך מהמלות שלא נערכו בו בערכין מיוחדים רק נבלעו בערכין זרים וע"כ נעלמו מעיני המפרשים. ועל קצתם יחנו גם הערותיו של מוסף הערוך להג"מ בנימין מוספיא ז"ל.

[כ"י] **אורים גדולים** הגהות וחדושים מעטי הכמות ורבי האיכות מחכמים שונים יאירו אחרי המסכתות ושמותם רבו מלפורטם פה.

## ועל כל אלה הוספנו עוד במה מעלות:

**התוספתא** בהיותה אחת מראשי היסודות שהירושלמי נבנה עליה וצריכה להיות צמודה לירושלמי כיסוד לבנינו ע"כ חלקנוה וסדרנוה עם מפרשיה באופן שכל הרוצה יוכל לספחה אל חלקי הירושלמי. ועוד גדולה עשינו לה כי ספחנו עליה שנויי נוסחאות הרבים מתוספתא כתב יד ערפורט (הוצאת צוקערמאנדל) והנם ככבבי אור להתוספתא.

**קצת לשונות המיוחדים לירושלמי** סגנונם ודרכי שמושיהם שאין כמוהם בבבלי. נאספו עם ביאורם של חכמים שונים ונסדרו ע"פ אלפא ביתא.

**המקראות שהובאו בירושלמי** רובם דרובם בשנויים מכפי שהם בתנ"ך ע"פ המסורה הצגנו את נוסחותיהם האמתיות על שולי הגליונות בפנים הירושלמי בין כל שנויי הנוסחאות שבגמרא.

**שמות התנאים והאמוראים** הבאים בתלמוד לפעמים בר"ת שיש לטעות בפתרונם (כמו ר"ח ר"י ר"א שיש לפתור ראשי התיבות: ר' חנינא ר' חמא, רב חסדא וכדומה, כן ר' יוסי ר' ישמעאל ר' יהושע וכדומה, וכן ר' אליעזר ר' אבא, רב אשי וכדומה) כל אלה בארנום בשנויי הנוסחאות למקומותיהם.

**ארבעת הפרקים האחרונים** של מס' שבת שלא נדפסו בירושלמי ד'זיטאמיר ופיעטרקוב לפי שאין להם גמרא ירושלמית הדפסנום בסוף המסכת.

**השלמנו כל ההשמטות של פני משה ושל מראה הפנים** שנשמטו מדפוסים האחרונים וכן **המפתחות להרמב"ם** מבעל פני משה (שנדפסו בליוורנו). וגם כל **ההקדמות** שנשמטו מדפוסים הקודמים הדפסנום בזה, כי ברכה בהן.

# הערות המדפיסים

## להדפסת הירושלמי

**א)** לפירוש מהר"א מפולדא ז"ל על מסכת כלאים. שמנו לבנו לדברי רבינו משולם בר יעקב ז"ל בתשובתו להראב"ד השני (בעל האשכול) כמ"ש בס' ארחות חיים לרבינו אהרן הכהן מלוניל ז"ל (הוצאת מק"נ צד 221) וז"ל „ואני בעצמי יודע שהלכות כלאים כמה מעורבבין מפני שאין לה גמרא ואותן המשניות לא נתהוורו לנו יפה כשאר המסכתות, דהשתא מה שבררו לנו רז"ל מן הזריעה עד עריכת השלחן אין לנו פה לאכול עאכו"כ במה שלא הניחו לנו מפורש שאנחנו כסומים בארובה ממשמשים ומלקטים קצת מן ההלכות אילך ואילך. וגם ראיתי מן הגאונים כגון רבינו האי והרי"ף ז"ל שהם לא יכלו לברר מן ההלכה איזה כלאים דאורייתא ואיזה דרבנן וכו'" עכ"ל. לכן ראינו אנחנו המדפיסים צורך גדול להוסיף על מסכת זו עוד פירוש אחד ליתר באורה.

**ב)** על דברת תוארי הכבוד של המחברים, יען כי אנחנו המדפיסים לא נדע להעריך ולתאר התוארים של כאו"א מהמחברים איש איש לפי ערך גדולתו כראוי, וביותר בשימנו לבנו אל דברי החכמים שהפליגו מאד בנגותם של תוארי הכבוד (כמו רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל בתשובתו בסוף אגרת תשובת הרמב"ם (ד' קענינסבערג שנת ובירא"ת) ובס' כפתור ופרח פמ"ד, ובהקדמת רבינו עקיבא איגר ז"ל לתשובותיו המרובות שכתב לבנו ע"ז ויצוהו שלא להעתיק בדפוס את התוארים שבאו אליו בראש השאלות „פן אהיה לבוז בעולם האמת" וכו' וכו', לכן מנענו מלתאר כל תוארי כבוד להמחברים שזכרנו בשערי הירושלמי ונסתפק לתאר את כלם רק בתואר כללי אחד לכלם „הג"מ" („הגאון מורנו" או „הגדול מורנו") ונקוה לקבל שכר על הפרישה.

**ג)** לא יכלנו לסדר ההוספות כל אחת במקום הראוי לפי ערכה וצורכה, כי עיקרו של הירושלמי בא אלינו מסודר בשטערעאטיפין (כמבואר בשערי חומת ירושלים עמוד 2) ואנחנו הוספנו על ארכו למדת הש"ס בבלי שלנו למען להכרם יחד, ולא היתה תפיסת מקום בגליונות הנוספים רק להדפסת ענינים קצרים וע"כ נדחו ההוספות הגדולות לאחרי המסכתות. גם סדרן של ההוספות לא נסדר כראוי זה אחר זה לפי ערך גדלו של כל אחד מהמחברים וכן לא נקבו המחברים בשם בשערי הירושלמי בסדר הראוי לפי ערכם, כ"ז בסבות מסבות שונות, אבל מרגלית בכל מקום שהיא מרגלית שמה ואין מוקדם ומאוחר בתורה.

לא הדפסנו את הירושלמי למסכתות מסדר קדשים שי"ל מכ"י בשנת תרס"א ע"י הרב שלמה יאודה פרידלענדער בוואראפל, יען שיצאו עוררים רבים עליו לאמר שהוא מזויף ולא לנו להכנים ראשנו במחלוקת זו ומכ"ש להכריעה, אבל תורתנו הלא היא תורת אמת ואין האמת נקראת אלא על דבר שלא יפול בו אף שמץ ספק ספיקא כל שהיא ולכן נקרא הקב"ה אמת וכן נקראת תורתנו תורת אמת. וכל ספק מאום זר הוא לה ולא יכנס במחיצתה.

## אזהרת המדפיסים

כל ההוספות שבירושלמי הזה יתר על ירושלמי דפוס זיטאמיר זכות הדפסתם לנו לבדנו ולב"כ לבדם הוא. ואין רשות לאיש בלעדנו או בלעדי ב"כ להדפיסם או להוציאם לאור בשום מקום בעולם לא כלם ולא מקצתם לא עם ירושלמי ולא לבדם. והעובר ע"ז ענש יענש בד"י ובד"א. ולנזהר שלום.

דברי המדפיסים

## באורי ראשי תיבות שבנוסחאות השונות ובחומת ירושלים

**א** א"ב אמר בנימין (מוספיא).
אה"צ אהבת ציון (להרז"פ).
אהצוי"ר אהבת ציון וירושלים (להר"ב ראטנער)
**ב** בכה"ע בכורי העתים
בל"י בלשון יון
בל"ר בלשון רומי
בעה"ש בעל ערוך השלם
**ד** ד"ו דפוס וויניציאה
דוה"ר (דוה"ר) דורות הראשונים
ד"ק דפוס קושטנדינא
דרה"מ דרכי המשנה
דפ"ר דפוס ראשון
**ה** הג"מ הגאון מורנו, הגדול מורנו
הגר"א הגאון רבינו אליהו
הגרי"מ הגאון ר' יעקב משה (מסלאנים)
הל"ע, ה"ע הליכות עולם
הרא"ג הרב אלי' גרידץ
הרא"פ הרב אלי' פולדא
הרד"א הרב דוד אפפנהיים
הרד"ל הרב דוד לוריא
הרד"ר הרב דוב ראטנער
הרז"פ הרב זכריה פראנקל
הרחיד"א הרב חיים יוסף דוד אזולאי
הרמ"ש הרב מתתי' שטראשון
הרשי"ר הרב שלמה יהודה ראפפארט.
הרש"ש הרב שמואל שטראשון
**ח** חת"ס חתם סופר
**י** יפ"מ יפה מרגליות
**כ** כ"ח כרם חמד
כי"ל כתב יד ליידען
כי"מ כתב יד מינכען
כי"ק כתב יד קדשו
כי"ר כתב יד רומי
**מ** מהי"ר מבוא הירושלמי
מה"ע, מוהע"ר: מוסף הערוך
מהרמד"ל מהר"ם די לונזאנו
מהרצב"ח, מהרצ"ח: מורנו הרב צבי חיות
מרה"פ מראה הפנים
מהרש"ס מורנו הרב שלמה סיריליאו
**נ** נוירש"ב, נירש"ב: נוסחת ירושלמי שבבבלי
**ס** סה"ד סדר הדורות
סהדה"ח סדר הדורות החדש
סה"כ ספר הכריתות
סו"מ ס"מ סוף משנה
סו"ע ס"ע סוף עמוד
**ע** ע' ערך
עה"ש ערוך השלם
**פ** פ"מ פני משה
**צ** צו"מ, צ"מ: צוקערמאנדל
**ר** רידב"ז ר' יעקב דוד בן זאב
רי"ע ריש עמוד
**ש** ש"א, שו"א: שורה אחרונה
שו"ר שורה ראשונה
שרי"ר שרידי ירושלמי
**ת** תוס' הרי"ד תוספות הרב יעקב דוד.

**אל הקוראים:** בדפוסים האחרונים נשתנו ציוני ההלכות בירושלמי מכפי שהיו חלוקים ומצוינים בדפוסים הראשונים אשר רוב המפרשים החזיקו בחלוקת ההלכות וציוניהם הראשונים. וכן ציין בעל פני משה ומראה הפנים את ההלכות על פי חלוקת דפוס ויניציאה אבל בעל קרבן העדה ושירי קרבן החזיק בחלוקת ההלכות וציוניהם על פי דפוסים האחרונים.

ואנחנו ציינו את מקום הנוסחאות השונות על פי ציוני העמודים ומספר השורות שבירושלמי הזה שנדפיסהו עתה ושנדפס ראשונה בפיעטרקוב. אבל בתורתן של ראשונים הנחנו הציונים כפי שנצטיינו בספר אהבת ציון וירושלים על פי דפוס ויניציאה, והקורא ידרשם מעל פירוש פני משה שהחזיק ג"כ בציוני דפוס ההוא.

## מלואים לשערי חומת ירושלים (מקומם בסוף ובמקרה נדפסו בראש)

**א)** (בשערי חומת ירושלים עמוד 2) נאמר שחלקנו הדפסת התוספתא למסכתות באופן שתוכל כל מסכת שלה להתחבר אל המסכת הירושלמית, יען שהתוספתא היא אחת מיסודות הירושלמי. ע"ז נוסיף לומר: שבהרבה מקומות בירושלמי אין להבין דבריו מבלי לדעת יסודתם בתוספתא כמ"ש הר"ש לבית לוי (מובא בספר רב פעלים עמוד ז') וז"ל „ר' יוחנן קיצר מאד את דבריו בירושלמי וסמך שיראה הלומד בתוספתא שמזכיר תחלת התוספתא ופוסק, כידוע להעומקים בו, לפי שהיו כל הברייתות שגורות בפיו וכו'" עכ"ל.

ואמרו בירושלמי (שבת פ"א ה"ב, ע"ז פ"א ה"ה ועוד בכמה מקומות) „מתניתין צריכה למתניתא דר' חייה ומתניתא דר' חייה צריכה למתניתין". והוספנו עתה על התוספתא הוספה נכבדה מאד היא נוסחאות מהתוספתא כתב יד ערפורט שי"ל ע"י הרש"ש צוקערמאנל בפאזעוואלק בשנת תרמ"א. רובן של הנוסחאות מאירות עינים. עוד הוספנו עליה מאמר גדול מה בין תוספתא לברייתא".

**ב)** בשער ג' עמוד ב' נאמר שתלמידי רבי הוסיפו על המשנה כמ"ש רש"י כו' ונוסיף בזה לומר כי כן נעשה להרבה ספרי קדמונים.

הנה אמרו (יומא י"ד ע"ב) מאן תנא תמיד ר' שמעון איש המצפה, והלא אי אפשר לומר שכל המסכת תמיד היא לר"ש איש המצפה שהרי נמצאים בה מאמרים גם ממאוחרים ממנו אלא שהכוונה שהוא הראשון שהתחיל לסדר מסכת תמיד והבאים אחריו המשיכו סידורה.

וכן איתא ביומא (ט"ז ע"א) מאן תנא מדות ר' אליעזר בן יעקב הוא, ובה הלא נזכרו גם שמות חכמים המאוחרים ממנו, כמו ר' יהודה, אבא שאול, ר' מאיר, ר' יוסי, רבי ועוד. אלא שהכוונה שראב"י היה הראשון שעסק במדות המקדש שהיה בזמן הבית, והמסדרה הכניס בה גם דעות חכמים אחרים.

וכן אמרו בעירובין (ע"ט ע"א) מאן תנא אהילות ר' יוסי, וע"כ שפירושו ג"כ כנ"ל (ועי' תוס' ד"ה מאן).

וכן הסדר עולם שאמר עליו ר' יוחנן (יבמות פ"כ ע"ב) מאן תנא דסדר עולם ר' יוסי, אין כוונתו ג"כ שר' יוסי חיבר כל הסד"ע שהרי מצינו בו מאמרים מחכמים מאוחרים מר' יוסי, כמו ר' יוסי ב"ר יהודה (בפ"ז) שאמר אף בשמיני העמידו ופרקו, ובפ"ה ותאני ר' חייא הנשמר בגינה אסור משום גזל, שכ"ז הוספות מאוחרות, ועל כרחך שכוונת ר' יוחנן שר' יוסי הניח היסוד לסדר עולם, ושנה וקיבץ מאמרים בחקירתו קורות קדמוניות אומתנו ממקורים נאמנים ומדברי רבותינו שהיו לפניו, והבאים אחריו סידרוהו והוסיפו עליו (מבוא לסד"ע להג"מ דוב ראטנער ז"ל).

וכן מגלת תענית שכתבה חנניה בן חזקיה בן גריון (שבת י"ג ע"ב) שהיה בימי זקני בית שמאי וזקני בית הלל, לא נגמרה המגלה על ידו שהרי נזכר בה (בפי"ב) ר' יהודה בן שמוע (תלמידו של ר' מאיר) שביטל שמד (ר"ה י"ט ע"א) מאוחר מחנניה זמן רב, ועל כרחך לומר שנתוסף זה במג"ת אחרי חנניה, וכמ"ש ביוחסין.

ובסוף מגלת תענית איתא שסיעתו של ר' אלעזר בן חנניה בן חזקיה בן גרון כתבו מגלת תענית, כלומר שהמה גמרוה.

וכן בפרקי ר' אליעזר ישנן הוספות רבות מתנאים אחרונים וגם מאמוראים, לפי שבביה מדרשו הוסיפו אחריו כמה מאמרים. ועי' יוחסין ערך ר"א

# מלואים לשערי חומת ירושלים

ר"א הקפר, שכתב „ונראה שהיא (ר"א הקפר) מהאחרונים א) אע"פ שמובא בפדר"א שכבר ידוע שאע"פ שהוא מיוחס לר"א, האחרונים עשו פרקיו, וכמו הזהר המיוחס לר' שמעון, וכן נמצא ספר יצירה המיוחס לאברהם אבינו ע"ה ב) במ"ש הראב"ע ז"ל" עכ"ל היוחסין.

הנה גם הזהר של רשב"י נלוו גם עליו מאמרים רבים מהלמידי תלמידיו כמ"ש בס' רב פעלים (להגאון ר' אברהם בנו של הגר"א ז"ל מווילנא) אות ז' (זהר) ז"ל „וכינוהו (להזהר) על שמו של רשב"י מה שלא עשה רק בנו והלמידיו ותלמידי תלמידיו חברו על מה שקבלו ממנו, וכמו שאמרו שהמשנה וספרא וספרי ותוספתא כולהו אליבא דר' עקיבא, אע"פ שאלו הספרים נעשו על פיו יותר מששים שנה אחרי מותו (של ר' עקיבא), וכן נתחבר גם הזהר אחרי מות רשב"י מתלמידי תלמידיו (כזאת כתב היוחסין, וסיים „ובעבור זה דברי הזהר יותר אמתיים, כי בהם דברי האחרונים שראו את המשנה ופסקי ההלכות ומאמרים מהאמוראים שם" עכ"ל) אמנם דעת הישרה היא דעת בעל שלשלת הקבלה שזה יצא מפי רשב"י וחבורתו, אבל בדורותם לא נכתבו על סדר נכון אלא בקונטרסים מפוזרים, ובמשך הזמן חוברו כהלכתן, ויש בו הוספות מתלמידיו כמו שהוסיפו במשנה משנת רבי בטלה ענוה ויראת חטא וכו'" עכ"ל.

ולי הקטן (שפ"ן) נראה הענין יותר פשוט, כי הנה בימי התנאים והאמוראים עד ימי רבנן סבוראי היו שונין רק בעל פה ולא נכתבו אף המשנה והתלמוד רק בדורות האחרונים (כדעת רש"י ובעל הסמ"ג וכדומה) ועאכו"כ שלא נכתבו סתרי תורה מעשה בראשית ומעשה מרכבה שאין מלמדין אותם אלא לחכם ונבון לחש ובראשי פרקים ואינם נמסרים רק מיחידי סגולה ליחידי סגולה ברמיזות והערות קטנות (עי' מו"נ פע"א) ורשב"י מסרם מפה לאוזן לתלמידיו וכן תלמידיו לתלמידיהם וכו' עד זמן רבנן סבוראי שהותר אז לכתוב דברים שבע"פ, ואפשר שגם אז לא הקילו לעצמן לכתוב רק התורה שבע"פ הנגלית, אבל בסתרי תורה החמירו אולי גם אז שלא לכתבם ואולי עד אחר ימי הגאונים, ואי אפשר אפוא שבכל הדורות הרבים למן רשב"י עד לזמן ההוא זמן של כמה וכמה מאות שנה שעסקו בלמוד חקירת סתרי התורה אלפי תנאים ואמוראים שלא קבלו הרבה עניני נסתרות גם מחכמים אחרים זולת רשב"י או שלא חידשו בעצמם כלום בחקירתם עמקי סתרי התורה בכל הזמן הרב ההוא, והלא המה כנטיעה זו שפרה ורבה (כדרשת חז"ל על הכתוב (קהלת י"ב י"א) וכמסמרות נטועים) אולם השרשים נוטעו ע"י רשב"י וחבריו, ובל"ם שהיו החכמים כותבים לעצמם במגלות סתרים את השמועות שקבלו מרבותיהם מפה לאוזן בענינים אלה ואת אשר חידשו המה בחקירותיהם, ובאחרית הימים נגלו המגלות. חוברו יחדיו לספר שלם (אבל שלא בסדר מדויק).

וכתב הרד"ל (במבוא הנ"ל) והלא אף בנביאים אמרו (ב"ב ט"ו ע"א) „יהושע כתב ספרו ואבקיה אלעזר (ואח"כ) אסקיה פינחס, ושמואל כתב ספרו ואסקיה גד החוזה ונתן הנביא, עזרא כתב ספרו ... ואסקיה נחמיה בן חכליה". והלא גם ספר תהלים נשלם ע"י עשרה זקנים ונקרא על שמו של דוד המלך ע"ה.

וכתב מהר"צ חיות ז"ל (בחדושיו למס' אבות) „הרבה ברייתות מצינו שנספחו למשנה כמו בפ' מקום שנהגו ב' דברים עשה חזקיה שהיא ברייתא בלשון משנה. וכן בסוף סוטה, וכן נהגו במשנה להוסיף אחר כל סיום וסדר ברייתא אחת, ומאמר ר' חנניה בן עקשיא הוא אחד מהם. וכן בפ"ד דבכורים היא הוספה ולא נמצא בסדר המשנה. סוף מו"ק יש הוספה, אבל לעתיד לבוא הוא אומר ומחה ה' דמעה מעל כל פנים (ועי"ש בתוספות). סדר נשים מסיים במסכת קידושין שקיים אברהם אבינו את התורה עד שלא ניתנה, והוא מאמר רב (יומא כ"ח ע"ב). והוסיפו דברי אמורא על המשנה. סדר נזיקין מסיים בברייתא דקנין תורה, ובפרט הך הוספה דר' חנניה בן עקשיא. קדשים מסיים במסכת קנים „זקני עם הארץ כל זמן שמזקינים" והיא ברייתא במסכת שבת (קנ"ב ע"א). סוף עוקצין הוא מאמר דריב"ל הנזכר ג"כ בסנהדרין (ק' ע"א) וריב"ל לא היה תנא עכ"ל.

ג) לשער ד ע"ד חסרון חלקים ומאמרים בשני התלמודים.

גם יש להעיר דבסדר נזיקין וביותר בתלתא בבי נראה שחסרה גמרא הרבה, ובעוד אשר בבבלי האריכו מאד במקצוע הגדול הזה עד כי עלו לתלתא בבי תמ"ו דפים משני עבריהם הנה בירושלמי לא עלו (עם המפרשים) רק כרביעית. ומס' בבא בתרא בבבלי עולה קע"ז דפים ובירושלמי רק ל"ג דפים. ומשניות רבות אשר בבבלי יסובו עליהן כמה דפין גמרא הנה בירושלמי לא תבוא עליהן גמרא רק שתים או שלש שורות. והלא מצינו בבבלי דשקלו וטרו במקצוע זה רבים מאד מחכמי א"י ומה מעטים זכרם בהלמוד א"י. ונראה ברור שהגמרא לסדר זה רובה דרובה נאברה ולא זכינו רק למקצתה דמקצתה.
וחבל על דאבדין!

ד) כן יש להעיר שברמב"ם ה' תשובה פ"ד ה"א איתא „כ"ד דברים מעכבין את התשובה וכו'". וכתב הכ"מ ע"ז „ברייתא כתבה הרי"ף בפ' בתרא דיומא. וכתב הר"ן לא ידעתי היכן היא שנויה ומצאתי כתוב יגענו וחפשנו ולא מצאנו בברייתות הנמצאות אצלינו שהיא הנקרא תוספתא משני חבורי ר' חייא ור' אושעיא וזולתו אבל נמצאות במסכתות קטנות לעצמן" עכ"ל.
ואנחנו לא ידענו איה היא, ונראה שנאבד המאמר.

ה) כן המאמר בהגדה של פסח „מעשה בר"א ור' יהושע" שמובא גם בס' רב עמרם וברמב"ם ולא נמצא לא בבבלי ולא בירושלמי ותוספתא, ובתוס' כתובות ק"ח ע"א ד"ה דהשיב הובא המאמר סתם מבלי להזכיר מקורו, ובתוס' ע"ז מ"ה ע"א ד"ה אמר ר"ע „דכמו כן מזכיר באגדת הפסח ר"ע קודם ר' טרפון", ולא ציינו מקור המאמר בש"ס וכדומה, ובל"ם שגם הוא בין המאמרים האבודים וכאלה הרבה.

ו) עוד זאת: הנה לא נמצא בתלמוד בבלי וירושלמי ואף לא במס' סופרים לברך ברכות מפטיר, ועל הדלקת נר בשבת ויו"ט וברכת אשר צג אגוז ועוד כמה ברכות ונמצאו רק בסדור רב עמרם (עי' בספר הישר לר"ת סע"ד ע"א) וכן הקריאות בס"ת שני במועדים בקרבנות היום כמ"ש בתוס' מגילה (ל' ע"ב) וז"ל „והא שאנו מעמידין ס"ת שני במועדות וקורין קרבנות היום לא מצינו סמך בתלמוד רק בסי' רב עמרם ישנו" עכ"ל. וכן תמה הרא"ש ע"ז. והלא רב עמרם לא כתב כ"ז מדעתו ובל"ם מצא כ"ז בתלמוד ומאתנו נאבדו:

ז) לשער ד' עמוד ג' ע"ד חסרון הגמ' לירושלמי סדר קדשים.

יש להוסיף להפליאות ע"ז: הנה איתא במנחות (ק' ע"א) על הכתוב (דה"ב ב' ב') „לעולם זאת על ישראל אמר ר' יוחנן אלו תלמידי חכמים העוסקין בהלכות עבודה מעלה עליהם הכתוב כאלו נבנה מקדש בימיהם" ואיך אפשר שזה ר' יוחנן מרא דתלמוד ירושלמי שמפליג בשבח העסק בהלכות עבודה שהוא בעצמו יעזוב סדור התלמוד דסדר קדשים ?! (הערת המגיה הר"ר בנימין עוזיאל ראם ז"ל בעל מסורת המדרש כו'). ובהרבה ספרי ראשונים נזכרות כמה מסכתות דסדר קדשים ורבים המה מלפורטם פה.

ח שם להראיות שהיה תלמוד ירושלמי גם לס' טהרות יש להוסיף: באו"ז ח"א סי' שנ"ו „בשם ירושלמי סוף נדה ותבדוק עצמה בבעל שני לפי שאין כל האצבעות שוות" עכ"ל. ולפנינו ליתא ירושלמי למס' נדה רק ארבעה פרקי משניות הראשונים וגמרא לשלשה פרקים ושלש שורות מפרק הרביעי.

ט וככלל מה רבו ומה עצמו האבדות בספרותנו הקדושה עד לאין מספר!

ולא רק בספרות התלמודית כי גם בספרות כתבי הקודש רבו וגדלו האבדות מאד מאד. הנה נחזה כמה וכמה שמות ספרים שנזכרו דרך אגב במקרי דברי הענינים גם בכתבי הקודש גם בספרות התלמודית שאין אתנו גם אחד מהם בשכבר נאבדו ומה רבו ועצמו הספרים שלא נקרה המקרה להזכיר שמותיהם ונאבדו מבלי נדע גם שמותם!

וביותר רבו האבדות לפנים קודם מציאת הדפוס בהיותם הספרים רק בכתבי יד, וההעתקות לכובד המלאכה הזאת מעטו מאד לכן אבדו הרבה ספרים על נקלה אבדות שלמות שאינן חוזרות לעולם.

צאו וראו! הנה נזכרו בכתבי הקודש במקרי ספורי הענינים אלה הספרים שלא זכינו אף לראותם מעולם:

א) ספר מלחמות ה' (במדבר כ"א י"ד).

וע"ז כתב הראב"ע „שספר בפני עצמו היה, ושם כתוב מלחמות ה' בעבור יראיו. ויתכן שהיה מימות אברהם אבינו, כי ספרים רבים נאבדו ואינם נמצאים אצלנו, כדברי נתן ועדו ודברי הימים למלכי ישראל, שירות שלמה ומשליו" עכ"ל. (בשמות י"ז י"ד) מזכיר הראב"ע בהוכם גם את ספר הישר. והרמב"ן כתב (שם) „ודרך הפשט בספר מלחמות ה' שהיו בדורות ההם אנשים חכמים ונבונים כותבים ספרי המלחמות הגדולות לעיין שם כי כן בכל הדורות. ובעלי הספרים היו נקראים מושלים שנושאים בהם משלים ומליצות והנצחונות הנפלאים בעיניהם מיחסים המלחמות ההן לה', כי לו המה באמת" עכ"ל.

ובעלי התוספות (בס' דעת זקנים) כתבו „בספר מלחמות ה' כמו בדברי הימים שכותבין בו מלחמות שבין אומה לאומה, והנציח שהקב"ה נותן לאומה נגד חברתה וכו'" עכ"ל.

ב) ספר הישר (יהושע יוד י"ג, וש"ב א' י"א).

אמרו חז"ל (ע"ז כ"ה א') „זה ספר של אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים". וכתב הרלב"ג „והנה ספר הישר אחשוב שהיה נקרא כן ואבד עם הגלות, וכבר רבו בו הפירושים לרבותינו ז"ל" עכ"ל.

ג) ויכתוב יהושע את הדברים האלה בספר תורת אלהים (יהושע כ"ד כ"ו) ות"י „וכתב יהושע את פתגמיא האלין ואצנעינון בספר אורייתא דה'".

ד) וידבר שמואל אל העם את משפט המלוכה ויכתוב בספר (ש"א י"ד כ"ה) ות"י „וכתב בספרא ואצנע קדם ה'".

ה) וידבר שלמה שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף (מ"א ה, י"ב)

כתב הרד"ק „אינם נמצאים אצלינו, וכן ויהי שירו חמשה ואלף כי רבים ספרים אבדו לישראל בגלותם. וכן מה שחבר בחכמת הטבע כמו שאמר וידבר על העצים, שהודיע טבעם ורפואתם, וכן על הבהמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים בכל מה שתחת גלגל הירח דברה חכמתו וחבר בהם ספרים ואינם נמצאים אצלינו" עכ"ל.

ו) הלא הם כתובים על ספר דברי שלמה (שם י"א מ"א).

כתב הרד"ק „בספר שחבר בחכמתו לא נמצאו היום אצלינו, וגם בשלשה הנמצאים אצלינו „שה"ש משלי וקהלת" ומה שאמר „על ספר" ולא אמר „על ספרי" כי לכל דבר בענינו חבר ספר בפני עצמו" עכ"ל.

ז) ספר דברי הימים למלכי ישראל (מ"א י"א י"ט ועוד בכמה מקומות).

ח) ספר דברי הימים למלכי יהודה (שם ט"ו כ"ג ועוד).

ט) ואמצא ספר היחש העולים בראשונה ואמצא כתוב בו (נחמיה ז' ה').

י) על כפר מלכי ישראל (דה"א ט' א').

יא) בספר דברי הימים למלך דוד (שם כ"ז כ"ד).

יב) ודברי דוד המלך הראשונים והאחרונים הגם כתובים על דברי שמואל הרואה ועל דברי נתן הנביא ועל דברי גד החוזה עם

כל

---

## הערות

א) כתב הרד"ל במבוא לפדר"א „בפדר"א שלפנינו לא נמצא נזכר ר"א הקפר", ואולי נוסחה אחרת היתה לו, או שהיו בידו הפרקים החסרים בפדר"א שלפנינו ושמה נזכר ר"א הקפר, שהרבה מאמרים מובאים בספרי הראשונים ולפנינו אינם (כמ"ש הרד"ל במבוא אות ז') אולם נזכרו בפדר"א אחרים שהיו אחרי ר"א הקפר, כמו ר"ג בנו של ר' יהודה הנשיא וגם איזה חכמים שנראה משמותם שהם אמוראים. וקשה לי שהיוחסין כתב „ונראה שהוא מהאחרונים" כמסופק בדבר, והלא במס' ע"ז איתא אמר ר' יהושע בן לוי פעם אחת הלכתי אחר ר"א הקפר ברבי הרי שהיה בימי ריב"ל שהיה סוף התנאים וראשון לאמוראים.

ב) ע"ז כתב הרד"ל ז"ל (במבוא שלו לפדר"א) „שאין כוונתו של בעל היוחסין לומר שאחרונים ממש חיברוהו (לס' יצירה) שהרי כבר נזכר בסנהדרין (ס"ה ע"ב) ברבי

# מלואים לשערי חומת ירושלים

כל מלכותו וגבורתו והעתים אשר עברו עליו ועל כל ישראל ועל כל ממלכות הארצות (סוף דהי"א) ג).

יג) הלא הם כתובים על דברי נתן הנביא ועל נבואת אחיה השלוני ובחזות יעדו החוזה (דהי"ב ט' כ"ט). כל אלה כתבו ספרים ונאבדו.

יד) הלא הם כתובים בדברי שמעיה הנביא ועדו החוזה להתיחש (שם י"ב ט"ו). כדברי שמעיה הנביא, פרש"י „כל נביא ונביא היה כותב ספרו מה שהיה מתנבא" עכ"ל. (להתיחש, פי' הרד"ק „דברי שמעי' ועדו הנביאים היו בדברי המלכים ובהתיחשם" עכ"ל.)

טו) במדרש הנביא עדו (שם י"ג כ"ב).

פרש"י (לעיל י"ב ט"ו) כל נביא ונביא היה כותב ספרו מה שהיה מתנבא. במדרש הנביא עדו, ספרו היה נקרא מדרש" עכ"ל.

טז) דברי יהוא בן חנני אשר הועלה על ספר מלכי ישראל (שם כ' ל"ג).

יז) מדרש ספר המלכים (שם כ"ד כ"ז).

פי' המבאר לס' דה"י הנ"ל „הוא נבואות ומליצות קדושי הדור אשר ידרשו ויבקרו באופן מוסרי ונבואיי את קורות הזמן ושנויי העתים על פי שלשלת הסבות ע"י השגחת ה' על פועל ידי בניו ועלילותם כו'" עכ"ל.

יח) ויתר דברי עוזיהו הראשונים והאחרונים כתב ישעיהו בן אמוץ הנביא (שם כ"ו כ"ב).

יט) על ספר מלכי ישראל ויהודה (שם כ"ז ז').

כ) דברי מלכי ישראל (שם ל"ג י"ח).

וכל אלה הספרים כבר אבדו ואינם!! ומי יודע כמה וכמה ספרים שנאבדו אשר לא נזכרו בתנ"ך, לפי שלא נצטרכו להענינים שבתנ"ך?!

והנה ספרי דברי הימים ומדרש ספרי המלכים בל"ס לא נעתקו בשביל העם כשאר כה"ק, כ"א נמצאו יחידים בגנזי המקדש או בגנזי המלוכה, והמה היו למקור נאמן לעזרא ולדורותיו (עי' מס' סופרים פ"ו ה"ד) וע"כ נאבדו על נקלה בחורבנות אי בגליות (דברי המבאר הנ"ל). אבל גם שאר כתבי הקודש כמו חזיונות הנביאים, ספרי חכמת שלמה, משליו ושיריו וכדומה אשר לגודל קדושתם וליקרת ערכם בל"ס רבו מעתיקיהם והעתקותיהם בין העם, ומה נפלא כי גם אלה נאבדו!!

הנה ממלכת אפרים (עשרת השבטים) ארכו ימיה קרוב לשלש מאות שנה. ונראה כי רבו בהם נביאי ה', אשר בהכרית איזבל אותם החביא עובדיהו מאה נביאים (מ"א י"ח ד') ומכל חזיונות נביאיהם הרבים במשך זמן רב כזה לא נשאר לנו מהם רק מעט מזעיר! ובל"ס נאבדו ספרי חזיונותיהם בהגלותם ע"י סנחרב לחלח וחבור אשר לא נדע מקומם עד עתה, ונאבדו מאתנו גם עשרת השבטים גם ספרי נביאיהם יחדיו! חבל על דאבדין!

עוד זאת נעיר, הנה אמרו רז"ל (קידושין ל' ע"א) „חמשה אלפים שמונה מאות ושמונים ושמונה (לג"ק וארבעים ושמונה) הוו פסוקי תורה יתר עליהם תהלים שמונה. חסר מהם דברי הימים שמונה" והנה כל הספר דברי הימים שבידנו הלא אין בו רק אלף ושש מאות וחמשים ושיה פסוקים, הלא מוכח ברור שבספר דה"י שלפנינו חסר הרבה מכפי שהיה לעיני חז"ל, ונאבדו ממנו קרוב לשלשה רבעי הספר! (עי' המבאר הנ"ל).

הנה אמרו רז"ל (ע"ז דף י"ד ע"ב) גמירי דמסכת ע"ז דאברהם אבינו ד' מאות פרקין הוין. ולא נשארו לנו מהם כלום.

ויותר מהמה רבו האבדות בספרות התלמודית. הנה אמרו חז"ל חגיגה י"ד א') שהיו להתנאים הראשונים שש מאות סדרי משנה וי"א שבע מאות ואנו אין לנו רק ששה סדרים! וז"ל מחזור ויטרי „מימות משה ועד הלל שעלה מבבל היו שש מאות סדרי משנה כמו שנתן הקב"ה למשה בסיני, ומהלל ואילך נתמעט העולם ותלשה כבודה של תורה, ולא תקנו הלל ושמאי כ"א ששה סדרים" עכ"ל.

ובספר הכריתות (ימות עולם סי' י"א) כתב „עד ימיהם של הלל ושמאי היו שש מאות סדרי משנה, ומימיהם נתמעטה התורה מפני הגלות ולא תקנו כ"א ששה סדרים מהם" עכ"ל.

ובאגרת רב שרירא גאון איתא (ומובא בערוך ערך אשי) שתקנו רבנן בימי רב אשי שילמדו שתי מסכתות גמרא (תלמוד) בכל שנה ושנה, ויגמרו כל התלמוד בשלשים שנה, הרי שהיה לפניהם הלמוד ששים מסכתות ואנו אין לנו תלמוד רק שבע ושלשים מסכתות!! וכבר הוכחנו במבוא התלמוד הירושלמי של דפוסנו (במחברת חומת ירושלים שער ד') ששני התלמודים הירושלמי והבבלי לשניהם נוסדה הגמרא לכל ששת סדרי המשנה, ולנו אין לנו כעת לתלמוד ירושלמי רק ארבעה סדרים (זרעים מועד נשים ונזיקין) ולקצת מסכת נדה, בחסרון מהם כמה פרקים, ולתלמוד בבלי אין לנו גמרא, ג"כ רק לארבעה סדרים (מועד נשים נזיקין וקדשים) ולמסכת ברכות ונדה. וגם לארבעת הסדרים חסרה הגמרא למסכת שקלים, ולמסכת אבות, עדיות, מדות וקנים. ולעיני הראשונים היתה גמרא למסכת שקלים כמו שהוכחנו בחומת ירושלים הנ"ל בשער המלואים.

וגם אלה שזכינו להם משני התלמודים באו לנו כאוד מוצל מאש, קצוצים ושבורים, כי חסרים בהם כמה הלכות ומאמרים רבים שמובאים בספרי הראשונים שאחרי חתימת התלמודים, כמבואר בארוכה בחומת ירושלים הנ"ל שער ד' ובשער המלואים, ושם הוכחנו שהגמרא לסדר קדשים בתלמוד ירושלמי שלא זכינו לראותו נאבד זה לא כבר, כי עוד היה לעיני בעל הערוך, הרמב"ם, הראב"ד והתשב"ץ והרוקח וכדומה להרבה ראשונים.

כן אבדו מאתנו משניות גדולות של ר' חייא ור' אושעיא ובר קפרא ד) שמובאים בירושלמי (הוריות סוף פ"ג) ובמדרש קהלת (פ"ו ובפי"ב ז') ועוד. ובפסקתא מלאתי משפט, ובמדרש תהלים (פ' א') (ובריש ק"ד) מזכיר מסכתות של בר קפרא, ובמדרש שה"ש על הפסוק אשקך מיין הרקח מזכיר משניות של בר קפרא ה) ועוד. וכתב רש"י (ברכות כ' ע"א, ד"ה בתליסר מסכת) „בי"ג פנים יש בינינו משנה ובריתא של ששה סדרים.... כגון משנת רבי ור' חייא ומשנת בר קפרא ולוי ותנא דבי שמואל. ובמס' כתובות (נ"ג ע"ב) ברש"י ד"ה וכן תני לוי במתניתיה, כתב „דלוי סידר ברייתא ששה סדרים דר' חייא ור' אושעיא" עכ"ל.

ובמסכת ביצה (כ"ט ע"א) רש"י ד"ה תנא דבי שמואל „בתוספתא שסידר שמואל מתנאים שלפניו כמו שסידרו ר' חייא ור' אושעיא וכמו שסידר רבי את המשנה" עכ"ל. ואנחנו בעינינו לא ראינו את כל אלה כי אבדו מאתנו!

וכן אבדו ברייתות לאין מספר כמ"ש בס' רב פעלים (בהקדמתו דף ט') וז"ל: „ונראה כמו שיש תוספתא על כל הש"ס כן היה ברייתא על כל הש"ס כסדר התוספתא.... כסדר המסכתות ונאבדו ממנו מכל וכל". ומביא שם כמה ראיות ע"ז מגדולי הראשונים עיי"ש.

ואשר כתב בעל ר"פ בדרך השערה בלשון „ונראה" נמצא מפורש בדברי רב שרירא גאון באגרתו, וז"ל „וכל חד וחד מן רבואתה הוה אית ליה בריאתה מנייהו על מסכתא ומסכתא כדאמרי תנא רב שרביא בקדושין דבי לוי כו'" עכ"ל.

עוד כתב רש"ג „והיין בריאתה נמי לראשוני ראשונים כדאמרינן בעירובין (י"ט א') תני רבה בר מרי בדבי ר' יוחנן בן זכאי" עכ"ל.

ובפסחים (פ"ב ב') על המאמר „נתני לי מר ספר יוחסין" פרש"י „ברייתא דדברי הימים" עכ"ל.

ובעירובין (י"ט א') ברש"י ד"ה בדבי יוחנן בן זכאי, כתב „ברייתא שנסדרה בבית מדרשו כעין תוספתא שסידר ר' חייא ור' אושעיא" עכ"ל.

והרמב"ם ז"ל כתב בהקדמתו לחבורו „רב חיבר ספרא וספרי לבאר ולהודיע עקרי המשנה, ור' חייא חיבר התוספתא לבאר עניני המשנה, וכן ר' אושעיא ובר קפרא חיברו ברייתות לבאר המשנה" עכ"ל.

ובסנהדרין (פ"ד ב') כתבו בתוספות ד"ה מאן שמעת ליה פלוגתא דר"י ור"ש במקלקל בחבורה ומקלקל בהבערה „לא מצינו בפירוש לא במשנה ולא בברייתא... וקים ליה להש"ס או בקבלה, או שמא ברייתא שנויה בשום מקום" עכ"ל.

כן אבדו ממנו מספרי קדשם של רז"ל, הרבה מכילתות, מדרשים, מגלות, וספרים מספרים שונים במקצעות שונים שבתורה וחכמה. קצתם נודעו עקבותיהם באיזה מספרי הראשונים (הנקובים לקמן) שהזכירום בשמותיהם, כי עוד היו לעיניהם, ומי יודע כמה אבדו גם מעיני הראשונים?

## ואלה הן קצת ספרים שנזכרו בספרי הראשונים רק מאתנו אבדו:

א) מכילתא דר' אלעזר בן חסמא.

מובאה בציוני פ' בשלח (בפסוק הנני ממטיר לכם).

ב) מכילתא דבן עזאי משמו דר' עקיבא בן יוסף.

מתחיל מפ' ויקהל, שבה סיים ר' ישמעאל מכילתא שלו, עד סוף הספר (שפתי ישנים).

ג) מכילתא דר' חנינא בן אחי ר' יהושע.

מובאה ברוקח הלכות ברכות (ס' ש"ד).

ד) מכילתא דר' ישמעאל עד סוף התורה.

כן כתב הרמב"ם בהקדמתו לס' היד „חוברה עד סוף התורה". ולפנינו איננה רק עד הכתוב „לא תבערו אש" (בפ' ויקהל).

ה) מכילתא דר' עקיבא.

נזכרה בהקדמת הרמב"ם הנ"ל

ו) מכילתא דר' רהומאי.

מובאה בציוני פ' נשא (לברכת כהנים).

ז) מכילתא דר' שמעון בן יוחאי.

מובאה ברמב"ן בסוף פ' ויחי ובפ' משפטים (על הכתוב אם בעל אשה הוא) ובפ' אמור (כ"ג כ"ד) כתב „ובמכילתא ראיתי בפ' החודש וכו', ואח"כ ראיתי במכילתא אחריתא דרשב"י ששנו בה לשון אחר כו'" עכ"ל. ומובאה גם במסורה קטנה פ' שמות (ג' ד').

## ואלה קצת ממדרשים וספרי אגדה שנזכרו בקצת ספרי הראשונים ומאתנו נאבדו:

א) מדרש אבכיר.

מובא בילקוט שמעוני ובילקוט ראובני פעמים רבות, וכן בספר הרוקח (סי' שס"א) ובשל"ה (רת"ב), ובעל מאור עינים ראהו בכתב יד, כמובא בחלק אמרי בינה (פנ"ז), וכן מובא בס' שה"ג להרחיד"א ז"ל ובספר רב פעלים.

ב) מדרש אגור.

נדפס בצפת בשנת שפ"ו ע"י מהר"ם די לונזאנו, ונאבד ממנו.

ג) מדרש איוב.

מובא בילקוט איוב (תתצ"ז), ובריקאנטי פ' בראשית, ובילקוט המכירי

על

---

### הערות

חנינא ור' הושעיא תלמידי ר' יוחנן דהוו עסקי בס' יצירה, אלא שכוונתו שלא אאע"ה כתבו".

ג) ספרי הזכרונות היו בימים ההם תחת פקודת נביאי הדור והשגחתם, כי הם הנאמנים ביותר מכל העם, ולכן נכתבו בתחלה ע"י שמואל הנביא הראשון מימי השופטים, ואחריו ע"י נביאי הדור נתן וגד וכן תמיד, ולא היו דברי שמואל ודברי נתן ודברי גד ספרים נפרדים זה מזה, כ"א הכל ספר זכרון אחד, ועל שמות סופריו הכותבים בו נקראו גם מחלקותיו, דברי שמואל, דברי נתן ודברי גד, וכן מדרש ספר המלכים (דהי"ב כ"ד כ"ז) נחלק למחלקותיו ע"פ כותביו, ונקרא חלק אחד ממנו „מדרש הנביא עדו" (שם י"ג כ"ב), וכן ספר מלכי ישראל כלל בתוכו דברי הרבה נביאים בהמשך הזמן, ולזה נמצא אצל יהושפט (דהי"ב כ' ל"ג) „דברי יהוא בן חנני אשר הועלה על ספר מלכי ישראל", וכבר מצאנו בדברי רז"ל (ב"ב ט"ו א') „שמואל כתב ספרו, והכתיב ושמואל מת, דאסקיה גד החוזה ונתן הנביא", הרי להדיא כי היו ספרי הקורות תחת משמרת נביאי הדור (המבאר לס' דה"י הרהח"מ יוסף ווייסע ז"ל אבד"ק פרוסניץ).

ד) כתב בס' הכריתות (ימות עולם סי' י"ב) „יש אומרים שהמשניות גדולות הן הן התוספתא אבל מדאמר בירושלמי ומדרש איש אשר יתן לו האלהים עושר זה מקרא וכבוד זה תוספתא ואיננו חסר לנפשו מכל אשר יתאווה אלו משניות גדולות כגון משנת ר' חייא ור' אושעיא ומשנת בר קפרא חזינא דתוספתא ומשנת ר' חייא ור"א תרי מילי נינהו" עכ"ל.

ה) עוד לעיני בעל המאירי (רבינו מנחם בר שלמה לבית מאיר) היתה התוספתא של בר קפרא כמבואר בהקדמתו למסכת אבות, וכתב עליה שהיא בכל הש"ס כעין ברייתות של ר' חייא ור' אושעיא כו' עיי"ש.

# מלואים לשערי חומת ירושלים

על ישעי' (עמוד 252), ובמתנות כהונה ויק"ר (ריש פ"ט), ועי' בשה"ג להרחיד"א ז"ל, ובס' יריעות שלמה למהרש"ב ז"ל (עמוד 13).

ד) מדרש אספה.

מובא בילקוט בשלח בפסוק וירב העם עם משה, ועוד בכמה מקומות, וכן מובא במנורת המאור לר"י אבוהב, ובבחיי פ' בהעלותך, וברוקח (סי' ש"כ) ובשה"ג להרחיד"א ז"ל.

ה) מדרש הגלוי.

הובא פעמים רבות בס' צרור המור על התורה (לר' אברהם סבע), וכן מביאו ר"י קארו זקנו של מרן הב"י בספרו תולדות יצחק פ' ויחי.

ו) מדרש דברים זוטא.

מובא בילקוט שמעוני בספר דברים פעמים רבות.

ז) מדרש הרנינו.

מובא ברש"י בפי' ב"ר (סי' מ"ב, נ"ה ונ"ו), ובשבלי הלקט (סי' צ"ז ורצ"ג) ובב"י (סי' ת"צ), ובס' תניא (דף ק"ז ע"א), ובספר הרוקח (סי' ר"ו, רי"ב, רט"ו ורי"ז), ובהלכות תשובה (סי' ח' וי"א), ובשה"ג להרחיד"א ז"ל.

ח) מדרש השכם.

מובא בתנד"א (פ' ט"ו), ובפסיקתא זוטרתא (פ' וארא) בשם ספר השכם, ובספר המכריע לרבינו ישעי' מטראני הראשון (סי' יו"ד), ובשבלי הלקט הלכות שמחות (סי' ב' י"ז מ"ד), ובאבודרהם (בפ' י"ג מדות), ובמנורת המאור להר"ר ישראל אלנקייה ז"ל (שנשרף על ק"ה בשנת ה"א קנ"א בטולטילא) בפ' הדיינין ובפ' המצות שער ב' ובפ' משא ומתן. וכן מביאו רבינו ירוחם ואבודרהם, וכן מובא בס' מנורת המאור לר"י אבוהב (נר שלישי כלל ט חלק ג' פ"ב), ובספר צרור המור סוף פ' תרומה, ובס' המוסר לר' יהודה כלץ (פ"כ) ועוד ועוד.

ט) מדרש ויכלו.

הביאו רש"י (ולר"ק תלמידי רש"י) בפי' דה"א (ג' א'), וברוקח הלכות שבת (סי' מ"ט ק"ח וקצ"ג) ובהלכות ר"ה (סי' ר"ט ושכ"ו) ובשבלי הלקט השלם (סי' רע"ז) ובתוספות סנהדרין (נ"ט ע"א) בשם הר"ר משולם בענין אתם קרויים אדם. ובשיטה מקובצת (שם), ובשה"ג להרחיד"א ז"ל ובספר רב פעלים ועוד.

י) מדרש ילמדנו.

גם הוא אבד ואיננו, ובטעות קראו איזה מדפיסים להתנחומא בשם „ילמדנו" כי רק הספר שמות שבתנחומא (שנדפס כבר לפני התנחומא השלם) הוא מילמדנו. ובערוך ובילקוט נמצאו הרבה מאמרים מילמדנו. ובעל ס' מאור עינים (פי"ט) כתב שישנם בידו שני מדרשי ילמדנו.

יא) מדרש ר' יצחק בן פרנך.

מובא בס' התשבי (אות ה' ערך הבוט הקבר), וכתב בעל הס' רב פעלים „ואפשר הוא בן פרנך שהיה תלמידו של ר' יוחנן שנזכר במסכת שבת (י' ע"א) ובמס' סוכה (ל"ב ע"ב) ובנדה (כ"ו ע"א) ועוד.

יב) מדרש ישעיה.

הובא במדבר רבה פ' שלח (פט"ז) ובהקדמת שלטי הגבורים של ר' אברהם הרופא ממנטובא, ובספר ישועות משיחו להאברבנאל (דל"ג ג') ובמתנות כהונה ויקרא רבה (פכ"ט).

יג) מדרש חנניה לס' יחזקאל.

איתא במנחות (מ"ה ע"א) ברם זכור אותו האיש לטוב וחנניה בן חזקיה בן גרון שמו, שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל, שהיו דבריו סותרין דברי תורה. מה עשו העלו לו שלש מאות גרבי שמן וישב בעליה ודרש. וכתב הרד"ק (יחזקאל מ"ח כ') „ומה שדרש חנניה על זה לא נמצא היום אצלינו" עכ"ל. והלא בל"ס חיבר פי' לס' יחזקאל לבאר סתימותיו וסתירותיו, ופירושו זה נאבד ואיננו.

יד) מדרש מי השלח.

מובא פעמים רבות בס' איומה כנדגלות לר' יצחק אונקניירא ובשה"ג להרחיד"א ז"ל.

טו) מדרש מ"ט מדות. (כלו' מ"ט כללים או מדות, וכל מדה כוללת כמה מאמרים).

מובא בילקוט פ' נח על הכתוב ויהיו בני נח. וברש"י פ' תרומה (ק"ז ק"ה) וקורהו „משנת מ"ט מדות" ובפירושו לתהלים (ע"ח ט"ז), ובפירושו מלכים א' (פסוק ט"ז וכ"ח), ובפי' לב"ר פ' וישלח, ובמסכת סוכה (דף ח' ע"א). ובתענית (כ"ד ע"א) מזכירו רש"י בשם ברייתא דמ"ט מדות. ובעירובין (י"ג ע"ב).

והראב"ע כתב בס' יסוד מורא שר' נתן חברו. והרא"ש בתוספתא לב"ב (דף כ"ו) מביא ברייתא דמ"ט מדות.

וכתב בס' יריעות שלמה להרש"ב שהס' „משנת המדות" שנדפס ע"פ כ"י מינכען 1864, אינו זה מדרש ל"ט מדות שאין במשנת המדות מאמריו של מדלט"מ.

טז) מדרש סדורו של עולם.

מובא בבחיי פ' קרח (ט"ז ל"ג).

יז) מדרש עזרא.

מובא בהקדמת ר' תם ן' יחייא לס' יוסיפון (הוא בעל שו"ת אהלי תם שנדפס בס' תומת ישרים).

יח) מדרש הקצר.

מובא בס' הלוי למהר"ש אלקבץ פעמים רבות.

יט) מדרש תרי עשר.

מובא במתנות כהונה במד"ר פ' שלח (פסוק ט"ז) ובפ' בלק (פ"כ).

כ) ספרא דאגדתא דרב המנונא סבא.

מובא בזהר האזינו (דף רצ"ב) ובפינחס (רל"ו ע"ב).

כא) אגדתא דרב ייבא סבא.

מובא בזהר האזינו (דף רצ"ב).

כב) אגדת הסודות לר' נחוניא בן הקנה.

מובא בשפתי ישנים ובסדר הדורות.

כג) אגדתא דבי רב.

מובא בזוהר ויקרא (רל"ז) ויש בו דינים נ"כ, כמ"ש (סנהדרין נ"ז ב') „אשכח ר' יעקב בר אחא דהוה כתב בספר אגדתא דבי רב „בן נח נהרג בדיין אחד ובעד אחד וכו'".

כד) אגדת רות.

מובאה בילקוט יהושע רמז ל"ה, וכתב בספר רב פעלים שאין זה לא מדרש רות ולא רות רבתי.

כה) ספר הגדה.

מובא ברש"י סנהדרין (ל"א ע"ב) בענין מר עוקבא.

וכתב בס' רב פעלים (עמוד י"א) שגם מהמעט מדרשים שנשארו לנו חסרים הרבה מאמרים שמובאים בספרי הראשונים. ומביא הרבה מהם לדוגמא. וכן מביא באלה הרש"ב במבוא למדרש זוטא הערה ה'.

## קצת מהמגלות שאבדו לנו:

המגלות שנזכרו בתלמוד ומדרש ובספרי הראשונים ואבדו לנו, כמו:

א) מגלות שהיו לאבותינו במצרים.

במדרש ש"ר (פ"ה אות י"ח) ובתנחומא פ' שמות ובפ' וארא (סי' ו') „ואל ישעו בדברי שקר, שהיו להם מגלות שהיו משתעשעין בהן משבת לשבת לומר שהקב"ה גואלן, אמר לו פרעה „אל יהו נשענים, ואל יהו משתעשעים ואל יהו נפושים" עכ"ל.

י"א שהיו ספרים בימי מרע"ה שהיו כתובים בהם דה"י מימות אדה"ר והלאה, כמ"ש באגדה. ספרו של אדה"ר כתוב בו מעשה בראשית ומעשה מרכבה ברמזים.

ב) מגלה שמסר שמואל לדוד.

ירושלמי מגלה פ"א ה"א ובאגדת בראשית, תבנית בהמ"ק שמסר הקב"ה למשה ומשה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לשמואל ושמואל לדוד, ובענין שכתוב (מ"ב י"ו יו"ד) „וישלח המלך אחז אל אוריה הכהן את דמות המזבח ואת תבניתו לכל מעשיו". ונאמר (דה"א כ"ח י"א) „ויתן דוד לשלמה את תבנית האולם... הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל כל מלאכות התבנית". ובל"ס היתה המגלה הזאת לעיני חכמי התלמוד שממנה הוציאו הלכות תבנית בהמ"ק אל התלמוד ובברייתא דמלאכת המשכן.

ואמרו בירושלמי (שם) מגלה שמסר שמואל לדוד ניתנה להדרש (בגז"ש והיקש), מה טעמא, הכל בכתב זו המסורת (מלא וחסר וקרי וכתיב), מיד ה' זו רוח הקודש (שיש בה דברים מסותרים ע"פ הסוד) עלי השכיל, מיכן שניתנה להדרש (דהשכיל משמע להבין דבר מתוך דבר, וש"מ שניתנה להדרש).

והרמב"ם בהלכות בית הבחירה אסף מהתלמוד כל הדינים והחוקים השייכים לבנין בהמ"ק וכליו למען נדע איך לבנות בית לשם ה' בב"א.

ג) מגלת אנטיוכוס.

על מלחמות המכבים עם אנטיוכוס, ומעשה נס חנוכה. והיא שונה ממגלת חשמונאי.

ד) מגלת בית חשמונאי, או מגלת חשמונאי.

בעל הלכות גדולות (הלכות סופרים) כתב „זקני בית שמאי וזקני ב"ה הם כתבו מגלת בית חשמונאי" עכ"ל. ונזכרה גם בריש ספר „חבור יפה מהישועה" להר' נסים בר יעקב. ונראה שבימיו עוד היתה מצויה ביד כל אדם. ואם היא מגלת חשמונאי שנמצאה בידנו בספרים הנוספים על תנ"ך (כתובים אחרונים) (אפוקריפין) א"כ לא נאבד ממנו כ"א גוף הספר בלשון עברית, ולא הגיעה לידנו רק העתקתה.

ה) מגלת חסידים או משנת חסידים.

ונקראת כן על שם מילי דחסידי דכתיבי בה (עי' ב"ק דף ל' ע"א) וברש"י פ' עקב על הכתוב אם שמוע, וכתב במגלה סתם והיא מגלת חסידים. ובפי' רשב"ם פ' עקב כתב כן שנויה באגדת שמואל במגלת חסידים מצינו כתוב אם תעזבנה יום וגו' ואולי מגילת חסידים היינו הך דבירושלמי תרומות סוף פרק האשה ובב"ר פ' צ"ד נומיתי לה בשם משנת חסידים.

מובאה בריש מדרש שמואל (אגדת שמואל, ובירושלמי שלהי ברכות, ובספרי פ' עקב (פסקא מ"ח) וכן מובאה ברשב"ם פ' עקב (א' י"ג) ובילקוט עקב (פסקא תתע"ג) מביא המאמר בשם מגלת סתרים ובראשית חכמה שער ענוה (פ"ד).

ו) מגלת יהודית.

נמצאה בכתובים אחרונים (אפוקריפין). לפ"ר ידידיה האלכסנדרי בספרו „העתים" כתב אותה יהושע בן יהוצדק הכה"ג בתחלת ימי בית שני, ואין בידנו רק העתקתה.

ז) מגלת יוחסין.

הוא ספר היחס שמצא שמעון בן עזאי בירושלים (עי' ירושלמי תענית פ"ו ז'). ועוד ספר יוחסין היה שנגנז והיא מתניתא דדברי הימים. (פסחים פ"ב ע"ב) ועי' ירושלמי סנהדרין פ' חלק.

מובאה במשנה יבמות (מ"ט ע"א) ושם בגמרא. ובירושלמי תענית (פ"ד ה"ב) ובב"ר (פצ"ח) נראה שהיו כותבין יחש כמה משפחות, כמו יחוסי כהנים, משפחות יונדב בן רכב, כדי לדעת שמשפחה זו אסורה לשתות יין לעולם וכדומה.

ח) מגלת סממנין של בית אבטינס.

(ביומא ל"ח, במד"ר שה"ש, וירושלמי שקלים פ"ה ה"א), ובמסכת יומא שם פי' הר"ש, מגלת סממנין תוכנה ציורים ותוארי הסממנין כמו שהם גדלים, והיה רשום על כאו"א שמו. ומה נחוצה לנו המגלה לכשיבנה בהמ"ק ב"ב!

ט) מגלת סתרים.

נזכרה בתלמוד פעמים רבות, וכתובים עליה הלכות פסוקות (לדעת הערוך) או דברי היחיד שלא נשנו בבהמ"ד (לדעת רש"י) או משניות קדמוניות לפני רבינו הקדוש (לדעת בעל ס' הליכות עולם), והסתירוה משום דברים שבע"פ כו' והתירו לעצמן לכתבם על ספר בשביל שלא ישתכחו, ולא היו מסתכלין בהן רק דרך ארעי (עי' תמורה י"ד ע"ב) (ועי' בב"מ נ"ב ע"א בפרש"י).

י) מגלת שושן.

מזכירה הרמב"ן בפ' תצא עה"פ לא תתעמר בה.

## אבדות ספרים שונים מספרי חז"ל:

ומי מנה את הכון שאר הספרים הקדמונים מספרי רז"ל שבא זכרם בתלמוד ומדרשים ובשארי ספרי הראשונים, ואנחנו לא זכינו לראותם כי אבדו. ונפקוד בזה קצת מהם:

# מלואים לשערי חומת ירושלים

**א) ספרא דאדם קדמאה.**

נזכר בזהר יתרו (דף ע') ובז"ח יתרו. ובמסכת ב"מ (דף פ"ה ע"ב בסופו) נזכר ספרא דאדם הראשון.

**ב) ספרא וגניזא דשלמה מלכא.**

בזהר יתרו (שם) ומובא בהקדמת פי' הרמב"ן עה"ת.

**ג) ספ"א דרב המנונא סבא.**

בזהר ח"ג (דף ז') ועוד בכמה מקומות, ובתק"ז (קושטא קל"ז).

**ד) ספרא דחכמתא דשלמה מלכא.**

בזהר פ' בלק (דף קצ"ג) ובמדרש הנעלם (זו"ח פ' בראשית).

**ה) ספרא דחרשין של שלמה.**

סוד העבור. וכתב בס' רב פעלים (דף מ"ו) „נעתק אצל האומות וטיטוס הביאו מירושלים, ונדפסו ט"ז נוסחאות ואחד בא לידי, ואל עמו אביאנו. עכ"ל. ואנחנו לא זכינו לראותו.

**ו) ספ"א דרב ייבא סבא.** מובא בזהר ריש משפטים ועוד.

**ז) ספרא דר' ייסא סבא.** נזכר בתקונין.

**ח) ספרא דר' כרוספדאי.** בתקוני זהר (ד' קושטא דף קל"ו וקל"ז).

**ט) ספרא דשלמה מלכא**

מובא בזהר, ואולי הוא חד עם ספרא וגניזא הנ"ל ?

**י) ספרא דשלמה מלכא בחכמתא דאבנין יקרין.**

זהר פ' תרומה (קע"ב).

**יא) אותיות ר' אליעזר שיסד כ"ה צרופי א"ב.**

מובא במדרש יהי אור (זהר) פ' בראשית (ד' קרימונה דף כ"ב ע"ג).

**יב) אותות עליונים.**

מובא בס' חג הפסח, וברשימת רד"א מביא אותיות שהראה הקב"ה לעזרא.

**יג) ארחות תושיה שמסרם צדקיאל המלאך לאברהם אבינו במסורת הברית.**

מועתק בס' הפלאה ובהקדמת פי' הראב"ד על ספר היצירה ובספר שושן סודות (לתלמידו של הרמב"ן) ובספר הקנה (ועי' בס' ר"פ עמוד 38).

**יד) ספר הבטחון מאת ר' יהודה בן בתירא.**

הביאו רב חמאי גאון בספר היחוד, והקדוש קנה בספר הפליאה (כ"כ בספר עבודת הקודש חלק התכלית פי"ז (דף ע"ז ע"ב)).

**טו) ברייתא דרב אדא [בר אהבה] על סוד העבור**

היא היתה עוד לעיני הרב עובדיה ב"ר דוד (בעל הפירוש על קידוש החודש להרמב"ם ז"ל. (עי' רמב"ם שם פ"י) וכן מזכירו בפי' קול יהודה על הכוזרי) וזה רב אדא היה בימי רבי (דתרי רב אדא הוו) עי' תוספות תענית (כ' ע"ב) ד"ה אמר לה, והוס' קדושין (דף ע"ב ע"ב) ד"ה היום, ובתוס' ב"ב (כ"ב, ע"א) ד"ה אמר ליה רבא.

וכתב בס' היוחסין „שהוא (רב אדא) דקדק בחכמת התקופות יותר משמואל, כי עליו אנחנו נסמכין בשנים מעוברות בשמור **את חודש האביב** שיהיה יום העומר באביב של תקופה כהלכה" ע"כל.

**טז) ספר היחוד לר' נחוניה בן הקנה ור' ישמעאל כה"ג.**

מובא בס' נובלות חכמה (דף קצ"ד או קצ"ה) ובס' עבוה"ק (חלק היחוד פי"ח ובחלק העבודה (פל"ד).

**יז) ספר יוחסין.**

נזכר במס' פסחים (ס"ב ע"ב) ומוכח שם שהיו בו טעמי תורה והלכות ודרשות על מקראות שבדה"י וכדומה (עי"ש ברש"י). אבל מגלת יוחסין היתה רק לספר היחש (נחמיה ז' ב') לתולדות הדורות.

**יח) ספר יסוד הנקוד הגדול של רב אשי.**

רב האי גאון בספר הקמיצה שלו כתב „שהיה נמצא בישיבתו ספר יסוד הנקוד הגדול שחברו רב אשי בבבל, ושם גלה הטעמים והיסודות מן הדגושים הזרים בכללי לה"ק".

ובמנחת שי פ' מקץ כתב „וכבר חובר ע"ז הסוד ספר הנקוד הגדול אשר חברו רב אשי בבבל" עכ"ל.

וכן מזכירו הר"מ בוטריל (בפירושו לס' יצירה).

**יט) ספר מראות הצובאות ממדרשו של ר"ש בן יוחאי.**

מובא בס' עבה"ק לר"מ בן גבאי ז"ל (פכ"ד).

**כ) ספר נמוקי רב נחמן ריש מתיבתא בסורא.**

מובא בספר כפתור ופרח לר"י הכהן ז"ל (חבר ספרו בשנת ה"א פ"ב).

**כא) כפרי זוטא.** הובא כמה פעמים בילקוט, ונקרא ג"כ ספרי של פנים שני (ברש"י ויקרא יו"ד י"ט), וברש"י סוטה ט"ז „מדרש שני בפנים אחרים. ובסנהדרין (כ"ט ע"א) כתב רש"י „זה מצאתי בברייתא דספרי. ולא בספרי שלנו אלא כוונתי על הספרי זוטא.

ובהגהות לפי הר"ש, פרה פ"ח מ"ז קוריהו „וישלחו זוטא". ובערוך ערך ברדם ב' וערך טג כתב „ובמדרש פנים אחרים של וישלחו".

**כב) עיטא דחכמתא דשלמה.**

מובא בזהר ויחי (רכ"ה ע"ב) בסדרא דשלמה מלכא.

**כג) פרקי ר' יום.** מובא ברוקח סי' שי"ב.

**כד) ספר ציוני דרב טביומי.** ילקוט ראובני פ' נשא.

**כה) ספר שעור קומה.**

בתשובות הגאונים (סי' קכ"ב) מובא ששאלו לרב האי גאון ע"ד שעור קומה שבברייתות דפרקי היכלות דר' ישמעאל כו' (עי' בקדמות ספר הזהר דף י"ג).

ובס' רב פעלים 110 מביא שיש מיחסים אותו לרבינו הקדוש, ויש שמיחסים אותו לשמעון הצדיק" ומובא בכמה ספרי ראשונים ע"ש.

ועוד נזכרו בספרי הראשונים ספרי חז"ל בעניני מעשה בראשית ומעשה מרכבה רבים מאד שאבדו מאתנו, ולא הזכרנו בזה רק מקצת מן המקצת לדוגמא, ומה רבו בל"ס כהנה וכהנה אשר לא נזכרו גם בספרי הראשונים, אם מפני שלא הביאום מקרי הענינים לזה, או שאבדו גם מהם.

וכתב הרמב"ם ז"ל בס' מורה נבוכים (פע"א) וז"ל „ודע כי החכמות הרבות אשר היו באומתנו באמתת אלה הענינים א) אבדו באורך הזמן ב) ובשלוט האומות הסכלות עלינו ג), ובהיות הענינים ההם בלתי מותרים לבני אדם כלם ד) שאפילו התלמוד המקובל לא היה מחובר בספר מקדם, לענין התפשט באומה דברים שאמרתי לך על פה אי אתה רשאי לאמרם בכתב והיה זה תכלית החכמה בדת שהוא ברח ממה שנפל בו באחרונה ר"ל רוב הדעות והשתרגם וספקות נופלות בלשון המחובר בספר ושגגה תתחבר לו ה). ותתחדש המחלוקת בין האנשים ושוכם חבורות. והתחדש הפלפול במעשים... ואם תורה שבעל פה נפלה בו הקפדה מהשאירו לעד בחבור מפורסם לבני אדם כלם למה שיגיע בזה מן ההפסד ו) כל שכן שיחובר דבר מאלו סתרי התורה ויפורסם מבני אדם כלם ז) אבל הם נמסרים מיחידי סגולות ליחידי סגולה... וזאת היא הסבה המחייבת להפסק אלו השרשים העצומים מן האומה, ולא תמצא מהם אלא הערות קטנות ורמיזות באו בתלמוד ובמדרשות והן גרגירי לב מעטין עליהם קליפות רבות עד שיתעסקו בני אדם כלם בקליפות ההן וחשבו שאין תחתם לב בשום פנים ח) עכ"ל.

כן אבדו מאתנו כל כתבי הכתובים האחרונים (אפוקריפין) במקורם בלשון עברי, ולא הגיעו לנו רק העתקתם בלשון העמים.

ואלה הידועים לנו מכל הספרים שנכתבו ונוספו על כתבי הקודש:

א) ספר החשמונאים א' וב'. ב) ספר ברוך. ג) חכמת שלמה. ד) הבעל בבבל, או „בל". ה) התנין בבבל. ו) שושנה. ז) מעשה יהודית. ח) מעשה דניאל. ט) חכמת יהושע בן סירא. י) מעשה טוביה. יא) חלום מרדכי וכפרי אחשורוש. יב) תפלת מנשה. יג) תפלת עזריה בתוך כבשן האש. יד) שיר שלשת האנשים בתוך הכבשן.

ומכל המון הספרים הקדמונים יצירי כל נביאי ישראל וחוזיהם, כל זקני ישראל וחכמיו הרבים, כל התנאים והאמוראים אשר יצרו וכתבו במשך זמן של אלפים שנה הראשונות לתולדות עמנו והיותר עשירות בענקי הרוח הקודש, בנבואה כבירה בלהקות נביאים והוזים בחכמים וסופרים לאין מספר הנה מכל המון יצירי רוחם וכתבי ידיהם לא הציל ה' לנו רק מעט מהרבה, כהשריד המעט אשר הותיר ה' לנו מכל המון רבבות ישראל, וכשם שנתקיימה בנו הקללה „ונשארתם במתי מעט (דברים כ"ח ס"ב) כך נתקיימה בנו הקללה „ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר" (ישעי' כ"ט ס"ד), לומר שיאבדו עם העם גם ספרי הכמים, וספרי בינתם יסתרו במסתרים לבל ימצאון, שהרי באבדן ספריהם תאבד חכמתם ובינתם שהשקיעו בהם. ועל קללה זו אמר ה' הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו וגו'. וקשתה קללה זו מן צ"ח קללות שבתוכחה שבמשנה תורה ומחורבן בהמ"ק, דאלו בתוכחות כתיב „והפלא ה' את מכותך" (דברים כ"ח) ובחורבן בהמ"ק כתיב „ותרד פלאים" (איכה א' ט') [ולא נאמרה בשתיהן רק הפלאה אחת] ואלו כאן נאמר „הפלא ופלא" [שתי הפלאות]. במדרש איכה א' ובילקוט ישעיה תל"ו נדרש כזאת על סלוקן של צדיקים שאין זאת רק צרת דורם ועאכו"כ אבדת ספרי חכמתם שהיא צרה לדורי דורות!

ואין להתפלא כלל אל האבדות הגדולות האלה לרגלי ההרפתקאות הנוראות דעדו על ישראל ועל ספרותו הקדושה בהריגות ושרפות הגופים יחד עם הנשמות (הספרות), ובשמדות רבות ובאלפי הגליות שהגלו ממדינה למדינה מגוי אל גוי ומעיר לעיר למן גליות אשור עד היום הזה, ורשעת הגוים גברה ביותר על ספרי קדשי ישראל ויתאמצו לכלוהם ולבערם מן העולם ופעמים רבות צררום ושרפום ברחובות קריה או גזרו על היהודים שימצאון כפרי קודש בידיהם לשרפם יחד עם הספרים ויקדימו היהודים לשרפם או לקברם בארץ לבלי למסרם לידי צורריהם לבלי יתעללו בם ויחללום.

ויד רשעי ישראל היתה בספרותנו ראשונה לעקרה ולבערה מן הארץ, כי הנה מלכי ישראל ויהודה שרובם היו רשעים והטו את העם לעבודת אלילים והעמידו להם נביאי שקר נביאי הבעל וכדומה, הן המה ביערו אחרי ספרותנו הקדושה. והיו ימים שגם ספרי תורת ה' היתה לבער ולכליון ורק ספר אחד אשר כתב משה עבד ה' ע"פ ה' הצילוהו הכהנים מידי המשחיתים ויטמנוהו בין שורות חומת בהמ"ק, ויהי בשמונה עשרה שנה למלך יאשיהו בחזקם את בדק הבית מצא חלקיהו הכהן הגדול בין שורות הבנין את ספר התורה ההוא (ככתוב במלכים ב' כ"ב) ספר תורת ה' ביד משה (ככתוב דה"ב ל"ד י"ד) ובמשושו אל המציאה הגדולה אשר מצא שלח לבשר זאת להמלך. כי הנה אחז ואמון שרפו את התורה, אחזיהו ומנשה היו קודרין את האזכרות שבתורה וכותבין שם ע"ז תחתיהן (סנהדרין דף ק"ב ע"ב ודף ק"ג ע"ב) ואם כל כך הרשיעו לעשות לספרי תורת ה' ביד משה עאכו"כ שהחריבו רבים מספרי הנביאים והחוזים ומשארי ספרי ספרותנו הקדושים שהלא כלם הלעיבו באליליהם ובעובדיהם. ולא נשאר לנו שריד מכל ספרותנו הקדושה רק אלה שבידינו כיום אשר הצילם ה' לנו בחסדו הגדול. ובשעה שנקונן במר נפש על האבדות הגדולות חבל על דאבדין ולא משתכחין נודה ונברך לאלהינו על ההצלה הפורתא שהציל לנו מספרותנו הקדושה ויתנם למורשה לנו ולבנינו עד עולם, כי דבריהם הקדושים הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה.

**וליקרת קדושת הספרים שנאבדו הצגנו לקצתם פה מצבת קודש בשערי חומת ירושלים לזכרון נצח לבל יאבד זכרם לעולם.**

---

הערות האפודי

א) עניני מעשה מרכבה וחכמת האלהות. ב) שבאורך הזמן נשכחו החכמות מפני העדר לומדיהן. ג) לא למדנו החכמות יען היותנו טבועים ושקועים בים הגלות. ד) כי לא היה מותר ללמוד הענינים ההם כ"א ליחידי סגולה, שאין מלמדין סתרי תורה כ"א לחכם ונבון לחש ובראשי פרקים, ובעבור סבה רביעית כי לא הותר לכתוב דבר מאלו הדברים. ה) מצד טעות סופר. ו) ר"ל רבוי הדעות בענין הנכתב. ז) ר"ל כ"ש שנפלה הקפדה לחבר בספר שום דבר מסתרי התורה מצד שיפורסם הענין לכל וישתבשו באמונות. ח) ר"ל שאינ במדרשים ההם דבר עמוק שיש לו תוך.

# שערי

# חומת ירושלים*)

## שער א'

## הכל תלוי במזל

וחומת ירושלים כפֻרָצה (נחמיה א' ג')
לכו ונבנה את חומת ירושלים (שם ב' י"ז)

**אמר המאסף**: כמה גדולים דברי חכמים שאמרו (זהר פ' נשא קל"ד) „הכל תלוי במזל אפילו ס"ת שבהיכל". הנה לפנינו שני התלמודים הירושלמי והבבלי. הלא אחים תאומים המה. שניהם בני אב אחד. ומבטן אחת יצאו (מסורת הסופרים) והירושלמי הלא יצא ראשון. ואחר כן יצא אחיו הקטן—הבבלי—וידו אוחזת בעקב אחיו הגדול ב) והנה באחרית הימים אחיו הקטן גדל כמנו ורב יעבוד צעיר. — הנה בדורות האמוראים הראשונים היו חכמי בבל כפופים לחכמי א"י. וקבלו הוראותיהם עליהם כאלו יצאו מלשכת הגזית (עי' שבת קט"ו ע"א). כדבר ישעיהו (ב' ג') „כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" וכל כך היו נכנעים לתורתם כתלמידים לפני רבותיהם עד אשר כשהתיר ר' יהודה נשיאה (בנו של רבן גמליאל בן ר' יהודה הנשיא—רבינו הקדוש) שמן של נכרים. ורב—בבבל—לא רצה לקבל ההיתר לאכול השמן. אמר לו שמואל „אכול" דלא כן אנא כתיב עלך זקן ממרא (ירושלמי שבת פ"א ד' י' ע"ב) אע"פ שרב היה תנא (כמ"ש עירובין נ' ע"ב וש"נ) ור' יהודה נשיאה הי' אמורא. והנה בימי האמוראים האחרונים נהפך הגלגל ושלטון ההוראה עבר לבבל ג) וזקני בת ציון ישבו לארץ נדמו. כדבר ירמיהו (איכה ב' י"ד). כי גברו אז הגזירות והשמדות בא"י. ובטלו הישיבות. והחכמים נפוצו. ורבים מהם ירדו לבבל. במ"ש רב האי גאון (בתשובתו המובאת בספר האשכול הלכות ספר תורה ח"ב) וז"ל „בימי רב אשי ורבינא היה שלום בבבל ונפיש שמדא בא"יד) ואמעטא הוראה תמן טובא ונחית מן דהוה תמן לבבל כגון רבין ורב דימי וכלהו נחותי דנתתין הכא רובן חכמי דארעא דישראל כו'" עכ"ל. ובכן נקבעה הלכה כתלמוד בבלי בכל מקום שהוא נגד הירושלמי. ומבצר משגב חומת ירושלים השח השפיל כדבר ה' ביד ירמיהו (י"ג ט'. כ' ה') ככה אשחית את גאון יהודה ואת גאון ירושלים הרב... ונתתי... ואת כל יגיעה ואת כל יקרה... ולקחום והביאום בבלה:

**ועוד זאת** התלמוד—הבבלי יען שחכמיו ישבו רובי ימיהם בבבל בשלום ושלוה ומאות בשנים אחרי התלמוד ירושלמי עוד שקדו עליו רבנן סבוראי והגאונים והלמידיהם ותלמידי תלמידיהם. וכרבות התלמידים כן רבתה התפשטותו במדינות רבות ויפוצו מעינותיו חוצה לכל ארצות פזורי ישראל. ויד כל ישראל ממשמשין בו ה). ולעמתו התלמוד ירושלמי נפסק תלמודו מאות בשנים מקודם ע"י הגזירות והשמדות. וחכמיו והלמידיהם שחו ומעטו מדור לדור הלוך וחסור. ומעינות המים החיים אשר יצאו מירושלים שנבעו ממקור חכמתם לא נפוצו חוצה מפני עתות החירום שארכו שם ימים רבים במלחמות בין א"י לארצות אחרות. והמעין אשר יצא מבית ה' נשאר בארץ מעין חתום ועדרי הצאן נבכו ולא יכלו לשתותם. ורק שרידים יחידים השכילו לחפור למצוא מוצא מימיו לרוות צמאונם. אבל לפני כל העם נשאר סתום וחתום מאות רבות בשנים:

**ועוד** בה שלישיה. התלמוד בבלי מעת שנחתם לא זזה ידם של חכמי ישראל ממנו למן רבנן סבוראי והגאונים עד לדורות האחרונים. כלם „נכשו כסחו ועדרו. קצרו ועמרו. זרו וברו. טחנו והרקידו" את תלמודו. חקרוהו ובחנוהו וספרו ומנו כל מלה ומלה שלו. ושקדו על תקנתו בכל חכמתם ובינתם לצרפו ולזקקו מכל שגיאה ושבוש שנפל בו ע"י הסופרים והמעתיקים. ויתאמצו לפרשו ולבארו כפי רוח חכמתם הגדולה. ומפרשיו ומבאריו רבו עד לאין מספר. לכן עלתה בידם להעמיד את רובי הגרסאות על מכון האמת. ולפרש ולבאר—כמעט—כל סתום שבו. ולעמתו היה התלמוד—ירושלמי מונח בקרן זוית. וחוקריו ובוחניו ושוטריו ומגיניו מעטו ודלו מאד. כי מפני הגזירות והרדיפות לא מצאו החכמים את ידיהם ודעתם לצרפו ולזקקו משגיאות הסופרים ושבושי המעתיקים. לכן רבו בו השגיאות והשבושים עד לאין מספר. כמו שכתב הרשב"א ז"ל (בשו"ת המיוחסות להרמב"ן סי' צ"ו) וז"ל וכבר ידעת שרבו השבושים בנוסחאות הירושלמי. והסבה הגדולה למעוט השגחת הלומדים בו ואין עומדין עליו רק אחד בדור...עכ"ל: ו)

**וכבר** צווחו גדולי הראשונים שמרוב השבושים שבירושלמי אי אפשר לעמוד על דבריו. כי הסופרים והמעתיקים חבלו את כרמו. ואת חומת ירושלים נתצו:

**ובעוד** אשר מפרשי הבבלי רבו לרבבות למן ראשוני הראשונים עד לאחרוני האחרונים הנה מפרשי הירושלמי נער יכתבם. וגם אלה המעטים רק ילידי האחרונים המה. אבל מהראשונים לא נמצא אף פירוש אחד שלם מיוחד לכל הירושלמי או אף רק לאחד מחלקיו. רק שקצת מהראשונים מבארים לפעמים איזה ממאמריו דרך אגב. כדי הביאם אותו לבאר על פיו איזה הלכה או איזה שיטה בבלית. והיה אם המאמר ההוא של הירושלמי צריך באור אז יבארוהו דרך אגב למטרת כוונתם. אבל לפירוש מיוחד להירושלמי אין זכר בכל ספרי הראשונים. מלבד אשר זכר הרשב"א ז"ל בתשו' חקכ"ג וז"ל תמה אני במה אתה שואלני בפירוש ירושלמי ואתם יש לכם אב למקרא ולפירוש הרב הגדול ר' יהודה בר יקיר ז"ל ז) עכ"ל. והרשב"ץ בספרו מגן אבות פ"ד מי"א מביא פירושו של ר' יהודה בר יקיר הנ"ל. אבל אנחנו לא זכינו לראותו בעינינו. אף לא נדע אם חובר פירושו על כל הירושלמי או אולי רק לקצת ממנו:

**והמאירי** בסוף פתיחתו למס' אבות בס' בית הבחירה כתב וז"ל „הרב ר' יצחק הכהן אשר היה מתלמידי הרב הגדול הראב"ד ז"ל יסד פירוש ירושלמי ברוב תלתא סדרי. הגיע לידנו מהם מקצתם" עכ"ל. ולידנו לא הגיע אף מקצת ממקצתם. ולא נדע כלל תכנו ומהותו:

**ורק** אחד מאחרוני הראשונים או מראשוני האחרונים חיבר פירוש נפלא על ירושלמי סדר זרעים ומס' שקלים. הוא ניהו רבינו שלמה בכר יוסף סיריליאו ז"ל (ממגורשי ספרד) ח) אבל עוד אורו גנוז בגניזת הספרים בבריטיש מוזעאום בלונדון. ולא זכינו לאורו בדפוס רק למסכת ברכות לבד (מאינץ תרל"ה). ומעט הפירושים לירושלמי שזכינו להם אינם רק מגדולי דורות האחרונים (כמאתים וחמשים שנה לפנינו) מלבד הפירוש הקצר שנדפס בירושל' בד' קראקא בשנת שס"ט. שאין בו לא באיכותו ולא בכמותו רק זכר לפירוש:

**והמפרשים** האחרונים האלה במה היה כחם גדול? הנה המה לא ראו את הירושלמי בכתבי יד שונים למען לבור ולברר על פיהם את הנוסחאות המקוריות המדוקדקות ולזרות הלאה את שבושי הסופרים המעתיקים. כי רובם ככולם רק אל נוסחאות הנדפסים היו עיניהם. והנדפסים מה רבו ומה עצמו השגיאות בהם. כי הנה מלבד המדפיס את הירושלמי ראשונה (בוויניציאה—רס"ג לערך) שהדפיסו (לפי דבריו בסוף הירוש') ע"פ ארבעה כתבי יד. לא היה לעיני המדפיסים שאחריו—וביותר להמדפיסים האחרונים—כל ירושל' בכ"י. כי בכל אוצרות הספרים לא נמצא עוד ירוש' בכ"י. ורק אחד נמצא בכ"י באוצר הספרים בליידן (במדינת האלאנד) אבל הוא מלא שבושים לאין מספר. כמו שנחתומו (מעתיקו) בעצמו מעיד על עיסתו שהיא רעה ט) ובעיקרו הוא שוה רובו לירושל' ד' ויניציאה הנ"ל. — ועוד נמצא בכ"י ירושלמי סדר זרעים עד מסכת ערלה. ברומי באצה"ס בוואטיקאן י) ורובי המדפיסים לא די כי לא היה לעיניהם כל ירו' בכ"י כי גם הירו' ד' ויניציאה הנ"ל—בהיותו יקר המציאות מאד—לא היה לעיניהם (ואולי היה לעיני אחד או שנים מראשוני המדפיסים?) כי רק כאו"א הדפיס ע"פ הירו' שנקרה ראשון לפניו מאלה הנדפסים שקדמוהו יא). והורק מכלי אל כלי מדפוס לדפוס. ויען שאי אפשר לדפוס בלי טעות לכן כרבות מעט הדפסותיו בדפוסים שונים זה אחר זה וזה בעקבו של זה כן רבו בו השבושים כי כאו"א נטל חלקו והלק חבירו בטעות הדפוס. בשבושי המלות בחסר ויתיר במלות וגם בשורות שלמות. בחלוף השבות או בהשמטתן. ובמוקדם ומאוחר וכדומה בערבוביא רבה עד אשר יתבלבל הקורא ויוכה בסנורים וילאה למצוא הפתח. — וכמעט אין לך סוגיא שנשנית באיזה מקומות שלא תמצא בה שנויים וטעיות ממקום למקום:

**והמפרשים** בהקשותם בהבנת פירושי הגרסאות המשובשות שנקדשו בדפוסים שונים. ויתאמצו לישבן ולהצדיק קיומם בפלפולם בשכלם

---

*) הדברים הנאמרים בשערי חומת ירושלים—סתם מבלי הזכרת שם מולידם. רובם המה תמציתם של דברי חכמים שקדמוני וביותר תמצית דברי הג"מ זכריה פראנקעל ז"ל (בספרו מבוא הירושלמי וקצת מספרו אהבת ציון).

מהראיות והדוגמאות הרבות שמביא כל אחד מהחכמים לכל ענין שהובא בשערי חומת ירושלים. לא הבאתי רק אחת או שתים כדי למנוע האריכות:

א) אני חומה (שה"ש ח' י"ד) זו תורה (פסחים בבלית פ"ז ע"א וש"נ). אני חומה. אני מעמיד דברי תורה כחומה (ילקוט שה"ש תתקצ"ד):

ב) חכמי בבל הלכו בעקבות חכמי א"י. וקבלו הוראות מהם (עי' ביצה דף ד' ע"ב):

ג) עי' לקמן שער ה'. מאמר יחש הפוסקים להירושלמי:

ד) באגרת רש"ג כתב שבימי אביי ורבא נפיש שמדא בא"י. ונראה שהתחלה השמדא אז ונמשכה עד דורו של רב אשי:

ה) עי' לקמן שער ג' בסוף המאמר בסדר התלמוד—ירושלמי:

ו) והרמב"ן ז"ל במלחמות (סוכה פ"א ד"ה ועוד אותו טפח) כתב וז"ל. „וכך פירשו הגאונים רבינו שרירא ורב האי ז"ל וכך מצאתי בירושלמי נוסחאות מדוקדקות" עכ"ל. מוכח מדבריו שמנע א"ע מלאמר ירושלמי סתם לפי שמוחזק למשובש. לכן דקדק לומר „בירושלמי נוסחאות מדוקדקות": ובשו"ת חות יאיר סי' כ"ג כתב „נוסחאות ירושלמי שלנו מרובים בטעיות חסר ויתיר והלוף" עכ"ל: ובעל שאגת ארי' כתב (בתשובתו להגאון, רא"ץ מרגליות ז"ל בענין קדושי קטן. מובאת בשו"ת בית אפרים חלק אהע"ז סי' מ"ב) וז"ל „הלכך נ"ל שגירסת ירושלמי זו משובשת ומהופכת „והסופרים טעו ושבשו את הגירסא... ואל תתמה ע"ז דגמרא ירושלמית נשתבשה בימי הקדמונים כמ"ש התוספות והפוסקים בכמה מקומות ומכ"ש הגמרא ירושלמית שבידינו שרוב דברים מהופכין ומשובשין ע"י טעות סופרים" עכ"ל:

ז) חי בצרפת בערך ראש אלף הששי:

ח) שמו גדול בפי מהרשד"ם. ובשיטה מקובצת. בכסף משנה ובס' אבקת רוכל בתשובות של מרן בעל הבית יוסף „והי במאה השלישית לאלף הששי: והג"מ שלמה עדני ז"ל בספרו מלאכת שלמה (פי' על שיתא סדרי משנה הנדפס בדפוסנו) העתיק הרבה מחדושיו על ירושלמי זרעים ושקלים:

ט) וז"ל המעתיק בסוף הירוש' ההוא „אני יחיאל בר' יקותיאל... העתקתי זה הספר ירושלמי מספר משובש ומוטעה הרבה עד מאד. ומה שיכלתי להבין „ולהשכיל בו הגהתי בו כפי עניות דעתי. ויודע אני שלא הגעתי לתכלית השבושים והטעיות אשר מצאתי בהעתק ההוא ואפילו לחציים. לפיכך הקורא בספר הזה וימצא בו שבושים „וטעיות ידינני לזכות ואל יתלה כלם בי... כמש"נ שגיאות מי יבין מנסתרות נקני... ונשלם בי"ב ימים לחודש שבט שנת ה' אלפים מ"ט לב"ע" עכ"ל:

י) שנויי הנוסחאות שבו. נדפסו בספר „שרידי הירושלמי". ואנחנו הדפסנום בירוש' הזה בשולי גליונותיו כמבואר בשער הירושלמי:

יא) הרז"פ (במהי"ר דף קל"ח ע"ב) מונה ההדפסות של הירוש' ותוכנם ע"ש. ודצה דפוסים האחרונים השמיטו את המשניות שאין עליהם גמרא. וצחוק עשו לנו. כי בכ"ז הדפיסו את המפרשים על המשניות ההן שהשמיטום. ותחת פת במלח נתנו לנו מלח בלי פת—

---

*) אמר המגיה בנימין עזריאל ראם. הרב ר' בנימין מוכסיא (בעל מוסף הערוך) חיבר נ"כ פירוש על ירושלמי אבל בצוואתו כתב שצוה לקבור את פירושו בקברו (כ"כ בספר שארית ישראל ד' אמשטרדם תק"ל הנדפס בראשונה בלשון אשכנז).

# שער חומת ירושלים א'

בשבלם החריף. או כי נוכחו אשר משחתם בם ואי אפשר לקיימם ויחרצו משפטם לשנותם לגירסות אחרות שהולידתם בינתם. לישר ולישב על פיהן את פשטן של הסוגיות והמאמרים. ואיש איש שינה את הגירסות כפי השגת שכלו וכ"א עשה בהירו' כאדם העושה בשלו. אבל לרוב לא נרפא הנגע. ולחנם נפוצו אל הסלעים האלה כמה קבין מוחי חכמים. כי הנה כשם שביצה רקובה אחת מבאישה ומקלקלת את כל העיסה ואין לה תקנה כך שבוש מלה אחת ולפעמים אפילו שבוש אות אחת משבשת לפעמים את כל הסוגיא. ואין לה תקנה כל עוד שהשבוש במעיה:

**ועוד** יותר רבתה הרעה שאיזה מדפיסים נואלו להדפיס בהירושלמי את הגרסאות החדשות שהמציאן איזה מפרש מדעתו. והדפיסום תחת הגרסאות הישנות יב). ותחת „גמרא ירושלמית" יצאה לנו אפוא גמרא של מפרש פלוני עם נרכאותיו שהידשן כפי השגתו. ויהי הירוש' כשדה הפקר כבקעה פרוצה אשר אין לה גדר. כי גם המפרשים גם המדפיסים פרצו גדרו ויהי למרמס ויעלה שמיר ושית. וחומת ירושלים מפרצת! —

**ויהי** בשנת תע"ר ויער ה' את רוח הנדיב הגדול כליל המדעים פאר ישראל הרהה"ש השוע הבארון מר דוד גינצבורג ז"ל בפטערבורג. ויפרוש כנפיו על דפוסנו והחזיק בו בנטותו לנפול לרגלי הצרות שתקפו על ישראל. והאציל עליו מרוחו מאונו והונו לכוננו ולחזקו למען הרחיב הגדיל פעולתו לתועלת ספרות ישראל. אשר מעודו נתן הנדיב את נפשו עליה לרומם את קרנה להגדילה ולהאדירה. ויתן את לבו להעשירה עושר רב במרגליות טובות הצפונות במצפוני האוצרות רבות מאד. המה המון כתבי ידי רבותינו הגדולים הנפוצים וטמונים בגנזי אוצרות הספרים בכל קצות תבל. ולא זכינו לאורם בדפוס. וראשון לכל אותה נפשו מאד להוציא לאור תלמוד ירושלמי מתוקן ומשוכלל בנוסחאות מדוייקות ובהגהה מדוייקת. לרפא הריסותיו ולגדור פרציו. ותהי ראשית דברו אלינו לאמר „הבו נא ונבנה את חומות ירושלים אשר הם פרוצים. נסתום את הפרצים כי רבו. ונרפא את הריסותיהן. ואשלמה נא את נדרי זה אשר נדרתי לה' עוד בימי נעורי להעלות ארוכה לחומות ירושלים ולרפא שבריה ולגדור את פרציה. ככל אשר אוכל". —

**והנה** פתאום פרץ ה' פרץ גדול בישראל. כי עוד בטרם שעברה שנה אחת לקח אלהים מעל ראש ישראל את דוד בחירו. ויסר את נזר עמו מעל ראשו "ביום כ"ב ככלו שנת תרע"א". ויהי אבל כבד לישראל ותאבל עמו גם ספרותנו הקדושה. כי אבדה כלי חמדתה, מגינה ומושיעה. — ונציב לו בשערי חומת ירושלים האלה מצבת קודש למזכרת נצח. למפעליו הטובים, להצדקות והחסדים הגדולים אשר פעל לכל אחיו בכלל ולמחשבותיו הגדולות ולמפעליו הטובים לספרות ישראל בפרט זכר נא ה' את כל זאת לדוד עבדך לנצח וינון שמו לעולם וזכרו לדור דורים! — הוא נולד לאביו החה"ש הנדיב השוע הבארון נפתלי הערץ ז"ל בקאמעניץ-פאדאלסק בשנת תרי"ז, ויגוע ויאסף אל עמיו בפעטרבורג ביום ו' עש"ק כ"ב בכסלו שנת הדוד יתום. תנצב"ה סלה. — ויהי אחרי מותו ולא מצאה עוד ידנו די חיל לסדר מחדש התלמוד ירושלמי מתוקן ומשוכלל כאשר היה עם לבב דוד, וקיימנו דברי המת „החי הוזה" במקצתם. כפי אשר עלתה בידנו. וקנינו את השטערעאטיפין של הירושלמי הזה ד' פיעטרקוב. על מנת לתקנו ולעזור לשכלולו בכל אשר תמצא ידנו. ואנכי מלאתי את ידי קודש לה' ולתורתו כרצון דוד עבדו, ואספתי בע"ה אבנים יקרות אבני קודש לסתום הפרצים ביסוד החומה. המה פרצות שבושי הנוסחאות אשר ערו וערערו את יסוד התלמוד הזה. וכנסתי נוסחאות הראשונות בירושלמי מכל אשר מצאה ידי. ממקורים הנקובים בשערי הירוש' הזה, אשר רובן מקוריות ועקריות שלא חלו בהן ידים. ואמתתן בולטת ומאירה את עיני הקורא. האור הראשון יופיע מן תורתן של ראשונים בגרסאות ונוסחאות אמתיות וגם בפירושים ובאורים לירושלמי, הנפוצים בספריהם של הגאונים הראשונים אשר ברותים קבצתים ואצלתים מהקבוצה הגדולה שקבצה בזרועו וברוחו הכביר הג"מ בער ראטנער ז"ל מווילנא (נין ונכד להגאון בעל פנים מאירות ז"ל) ויאספם בספרו אהבת ציון וירושלים בשנים עשר חלקים לסדרי זרעים ומועד מלבד מסכת עירובין. ועשיתי רצונו הטוב כמ"ש בשער ספרו למסכת שביעית. וחבל על דאבדין כי בטרם כלה מלאכתו הגדולה הזאת לשכלול יהר הירושלמי לקח אותו אלהים מעל ראשנו. ונציב לו בשערי ירושלמי האלה מצבת קודש למזכרת קודש לפעולתו הגדולה הזאת אשר אין לשער ולהעריך גודל תועלתה לתקן פרצות חומת ירושלמי. זכרה לו אלוה את כל זאת לטובה לנשמתו הקדושה לנצח. ותנצב"ה סלה!

הוא נולד ביום י"ז תמוז תרי"ב וימת ביום א' שבט תרע"ז.

**כן** בררתי והעתקתי נוסחאות מדויקות מהמקורים אשר פורטו בשער הירוש' הזה. ולאיזה מטרה העתקתי לפעמים גם איזה מגרסותיהם המשובשות ולקצת מסכתות. מדפוס וויניציאה ולרובי הנוסחאות מס' שרידי ירושלים עזרני בהעתקתן הרה"ג מר יהודה ליב בה"ר משה פרידלאנד ז"ל (יג) גם העתיק הנוסחאות לטס' שקלים מס' דקדוקי סופרים. והמגיה הרה"ג מר בנימין עזריאל ראם ז"ל עזרני בהעתקת הנוסחאות לאיזה מסכתות מירוש' ד' קושטנדינא.

**גם** ענדתי להירושלמי מחרוזות של מרגליות טובות אשר אספתים מספר הערוך מהמקומות שנבלעו בערכין זרים, ולא נערכו בערכין מיוחדים וע"כ נעלמו מעיני המפרשים. וקראתים בשם מערכת הערוך.

**ועל** כל אלה נתן ה' בלבי להשיב אבדות גדולות להירושלמי ע"פ הערת רבים מחכמינו בספריהם, ואספתי בעז"ה כשלש מאות הלכות ומאמרים שנאבדו מהירושלמי ויהיו פזורים נפוצים בספרי הראשונים, והשבתים אל הירושלמי הזה בסופי המסכתות או הסדר.

**גם** עטרתי ב"ה עטרה גדולה להתוספתא כי בררתי והעתקתי את הנוסחאות השונות שבתוספתא כתב יד ערפורט שי"ל ע"י הרה"ג מר משה שמואל צוקערמאנדל בפאזעוואלק... שרובן דרובן מאירות עינים, ומעמידין את הלומד על האמת.

**על** כל המקראות שבאו בירושלמי. שרובם דרובם נשתנו מכפי שהם בתנ"ך. הצגתי בשולי הגליונות את נוסחת כל מקרא ומקרא כפי שהיא בתנ"ך (יד):

**עוד** דבר חשוב עשינו להועלת הירושלמי. כי חלקנו הדפסת הירושלמי למסכתות מסכתות כדי שתוכל כל מסכת ירושלמית להתחבר אל אותה המסכת הבבלית. למען יהי הירוש' סמוך ונראה להבבלי כדי שיוכל הלומד לעיין בכל ענין על דברי שני התלמודים. אשר ע"ז יאירו עיני הלומד גם בבבלי גם בירושלמי לפי שיש הרבה מאמרים הסתומים בזה ומבוארים באחר ובא זה ולימד על זה. כי התורה עניה במקום זה ועשירה במקום אחר — ועל ידי זה תרבה הדעת מאד, גם יתרבה ויתפשט למוד הירושלמי בין הלומדים בהיותו מצוי ביד כל אדם כהבבלי. ויתרגל הלומד מסכת בבלית ללמוד עמה גם אותה המסכת הירושלמית ויפוצו מעינותיו חוצה.

**עוד** דבר נכבד עשינו לתועלת למוד הירושלמי, כי חלקנו גם את התוספתא עם מפרשיה — למסכתות. באופן שתוכל כל מסכת מתוספתא להסתפח על המסכת ההיא הירושלמית. כי הלא התוספתא היא אחת מראשי היסודות שהירושלמי נבנה עליה, והיתה אפוא צמודה לו כהיסוד לבנינו. והתוספתא תיטב לו לפעמים להבנת דברי הירושלמי יותר מכמה מפרשים.

**גם** הקדמתי בראש הירושלמי את המבוא הזה שקראתיו בשם „שערי חומת ירושלים" ונוסף עליו גם „שער המלואים" שרובו הוא אספת דברי חכמים (ורק קצתו היא מנחתי הדלה) להאיר באור בהיר על תולדות הירושלמי על מקריו ואבדותיו ועל תוכנו מהותו סגנונו ודרכיו. והרוצה ליכנס לטרקלין עליו ליכנס לפרוזדור תחלה:

אלה דברי המאסף שמואל שרגא פייגענזאהן (מכונה שפ"ן הסופר)

ווילנא בשנת ונזכה כלנו מהרה לאורו (ה' הרפ"ב)

# שער שם התלמוד הזה ב'

**להחבור** הגדול הזה נקראו שמות שונים. יש שקורין לו ירושלמי סתם. או „תלמוד ירושלמי" (בכמה תשובות הגאונים. ובירושלמי שנמצא בכ"י באוצר הכפרים בליידן ועוד הרבה). ויש שקורין לו „תלמוד ארץ ישראל" (רב סעדיה גאון בשו"ת שערי צדק שער ב' סי' ט'. ובתשובת הגאונים (שי"ל ע"י חברת מק"נ—ברלין 1885) תשובות רמ"ז. רנ"ז. ש"ל ועוד בהרבה תשובות שם). ויש שקראו לו „תלמודא דמערבא" (בהלכות גדולות ועוד) או תלמודא דבני מערבא (כ"י „קאנטאבריגיא מתניתא דתלמודא דבני מערבא) ויש שקראו לו „גמרא ירושלמית" או „גמרא דבני מערבא" (הרי"ף סוף עירובין ועוד ועוד):

**ולפי** דעתי יותר יאות לו השם „תלמוד ארץ ישראל" או „תלמודא דמערבא" או „גמ' דבני מערבא" מאשר לקרותו בשם ירושלמי. לפי שהוא לא נתחבר בירושלים. כי מימות חורבן הבית ואילך כל ימי התנאים והאמוראים לא מצינו

בית

---

יב) וכבר צווח על זה מהרש"א ז"ל בהקדמתו לחרושי אגדות במסכתא ברכות וז"ל ואגב גררא ראיתי עוד להזכיר בדבר הנוגע גם בהלכות שיש מחכמי הדור שנראה להם מתוך קושיא ודקדוק מה להגיה בגפ"ת ושבש נוסחאות הישנות לפי דעתו ובעל המדפיס הרואה דגה"ה זו חושב בלבו כי היא אמיתית ומביאה בתוך הדפסות אחרות הנדפסים מחדש ולפעמים המעיין היטב בהגהות אלו יכצא ברם טעות גמור ושיבוש כאשר ידוע לי באמת בכמה מכתות כי בדפוסים הדשים נמצאו כמה הגהות בגפ"ת בחוסר ובגרעון שאין להם עיקר ושורש אבל הם טעות גמור למעיין ברם כל הצורך ונוסחאות הישנות ישרות הם בלי הגה"ה ויש לכל היא והרד על דבר י"י להתעורר בזה ופן ישתו התלמידים דבאים ממי התלמוד את מים המאררים האלה ויש לנו למחות ולגעור בבעל המדפים שלא ישגיח בשום הגה"ה שאינה ברורה ופשוטה לכל וגם אם יהיה נראה לו דגה"ה ברורה יניח נוסחא הישנה במקומה ויעמיד הגה"ה מן הצד בגליון. כל זאת ראיתי בלבי ואמרתי להעלותן על הספר להתעורר לב המעיינים בהלכות ובספרים שיהיו זריזים ונזהרים עכ"ל. ועי' מ"ש הרט"א ביו"ד סי' רע"ט סק"א. וז"ל ואין להגיה שום ספר על פי הסברא כ"א בראיה ברורה שיש בו טעות (הרב ר' דוד כהן בית ט"ו ותרם קדמונים) וע"ש בביאור הגר"א סי' ב' ודברי הרמב"ן שמביא שם ומסיים: והגהת כפרים בסברא עבירה גמורה וראוי לנדות עליה וע"ש בפ"ת סי' ג' שמביא מתשובת יד אליהו סימן כ"ז שהביא תלונת הרמב"ן ע"ז וכתב דהיינו כשרוצה למחוק הנוסחא הישנה ולהעמיד נוסחא אחרת ע"פ הסברא זו אין נכון אבל להעמיד שניהם ולכתוב בצ"ו סברתו אינו בכלל זה:

יג) הרי"ל פרידלאנד ז"ל חיבר תוספות אנשי שם למשניות זרעים וטהרות שנדפסו בדפוסנו. ויגוע וימת ביום י"א כסלו שנת תרפ"א באונעצא (פלך טשערניגוב) תנצב"ה. והמגיה הרב"ע ראם ז"ל חיבר מסורת המדרש, שביבי נוגה להזהר, ציונים למשניות, חדושי גאונים לעין יעקב, (שכלם נדפסו בדפוסנו) גם הערה כמה הערות בירושלמי ועוד בספ"ק ויגוע וימת ביום י"ב ניסן שנת תר"פ. תנצב"ה. זכרה אלוה לטובה לנשמות שניהם את כל עמלם למען שמך הקדוש!

יד) על השנויים שבמקראות שבירושלמי שאל רב נחשון בר ברכיה מרב האי גאון מובא בתשו' הגאונים (שי"ל עי"ח מק"נ. ליק התרב"ז בסוף סי' מ"ו). וז"ל ואם נאמר כי אלו מא"י לא כתבו הפסוקים כמו שהן מפני שלא שרטטו ולמה לא שרטטו וכתבו הפסוקים אלא הפכום. והשיב רב האי „ולענין מאי דשנו התם פסוקי ואקדמו ואחרו (ואחרו) מחזי מילתא דלא משום שרטוט אלא משום שלא יכתבו פסוק כצורתו ויהיה משולח ביד גוים... עכ"ל. ולפי דעתי הטעם לפי שלמדו אז בעל פה וכדי שלא לעבור על האיסור לומר בעל פה דברים שבכתב לכן שינו לשון המקרא. וכשהורגלו בשינוי הלשון כתבו כן גם במגילותיהם. וכן נעתקו ע"י המעתיקים והמדפיסים:

בית ועד לחכמים בירושלים (ולפי הנראה אסרה עליהם מלכות רומי להתאסף בירושלים ולקבוע שם ישיבות חכמים) והוא הנהו קובץ של השמועות וההלכות ומאמרי חכמי א״י שבצפונה ובדרומה וביותר בישיבות טבריא צפורי וקסרי. אשר נקבצו וחוברו יחד ע״י ר׳ יוחנן בישיבות ועד חכמי טבריא. וא״כ מה מקום לשם ירושלמי לחבור זה?:

ואפשר שלגודל ערכה וקדושתה של ירושלים נקראה כל ארץ ישראל על שמה. כמו שנקראה מדינת בבל על שם העיר שעליה הונח ראשונה שם בבל. ובני הארץ נקראו „בבליים״. וכן נקראה כל מלכות רומי על שם העיר. ובני הארץ נקראו רומיים. וכן יקראו רבים לבני ארץ רוסיא „מוסקביים״ או „מוסקוביטור״ (בלשון אשכנז) על שם העיר מוסקבה החשובה לבני ארץ רוסיא. והפולנים קוראים לחיל רוסיה „מוסקלים״ ג״כ על שם העיר „מוסקבה״. — והלא באמור הכתוב „שלמה מלך בירושלים״ וכן יאמר כן במקרא להרבה מלכים. על כרחך שכולל במלת „ירושלים״ את כל ארץ ישראל. וכן בדברי הנביאים בהרבה מקומות כלולה כל הארץ בשם ירושלים. וע״כ קראו אל נכון לתלמוד ארץ ישראל בשם תלמוד ירושלמי:

---

# שער מסדר התלמוד ירושלמי ואופן סדורו ג׳

התלמוד ירושלמי נסדר אחרי מות רבינו הקדוש. ומחברו ר׳ יוחנן בר יצחק נפחא טו) (בירושלמי ר״ה פ״ב ה״ח נקרא „בן הנפח״) גיסו ובר פלוגתיה דריש לקיש. וימי המשך חבורו עולין לערך מאתים ושלשים שנה. וז״ל הראב״ד הראשון (ר׳ אברהם בן דיאור) בסדר הקבלה (חובר בשנת תתקכ״א) „ובימיהם היה ראש ישיבה בארץ ישראל ר׳ יוחנן שקבל מר׳ הושעיה (אושיעא) טז) והאריך ימים. כי שמונים שנה היה ראש ישיבה יז) והוא חיבר תלמוד ירושלמי קרוב למאתים שנה אחר החורבן (והרמב״ם בהקדמתו לס׳ משנה תורה כתב בזה״ל „ור׳ יוחנן חיבר הגמרא הירושלמית בארץ ישראל אחר חורבן הבית בקרוב שלש מאות שנה״ עכ״ל) ונפטר ר׳ יוחנן בשנת ד׳ אלפים ל״ט לב״ע״ עכ״ל הראב״ד יח). והוא גדול האמוראים של הירושלמי וישב בתחלה לפני רבינו הקדוש (עי׳ חולין קל״ז ע״ב) ובנערותו היה בקסרין ושימש שם את ר׳ הושעי׳ רבה ור׳ ינאי. ור׳ חנינה (שהיה לו כתלמיד חבר). ואח״כ עלה לטבריא שהיתה מאז עיר גדולה של חכמים גדולים. כמ״ש (בבבלי עירובין כ״ט ע״א ועוד) הריני כבן עזאי בשוקי טבריא. וזמן קצר לפני מות רבי קבע שם ישיבתו (ירושל׳ שביעית פ״ט ה״א). ומעת שעלה ר׳ יוחנן לשם וקבע שם בית מדרשו נתקבצו לרגלו חכמים רבים ונתגדלה הישיבה מאד ונהייתה טבריא עיקר בית ועד לחכמים. ועמדה הישיבה בתקפה עד חתימת התלמוד ירושלמי. ור׳ יוחנן ישב בה עד יום מותו:

והנה ר׳ יוחנן (וסיעתו חכמי דורו) יסדו חבור התלמוד ירושלמי. והאמוראים שאחריו המשיכו את סידורו ימים רבים. והאמוראים שנזכרו בירושלמי נמשכו ששה דורות אחרי מות רבינו הקדוש (כמאתים שנה) למן תתק״נ או תתק״ס לאלף הרביעי עד לערך ק״ס או ק״ע לאלף החמישי. ובאמרם שר׳ יוחנן חיבר התלמוד ירושלמי אין הכוונה שהוא חיברו כלו עד גמירא. אלא שהוא יסד חבורו והחכמים שאחריו המשיכוהו כמה דורות. שכן גם באמרם שרב אשי חיבר התלמוד בבלי ג״כ הכוונה כן שרב אשי (וסייעתו חכמי דורו) יסדו סידורו. והאמוראים שאחריו המשיכו את סדורו. ונמשך עד אחרי רבנן סבוראי יט) והגאונים הראשונים. כמ״ש רב שרירא גאון באגרתו בהמשך דבריו וז״ל: „ולפום הכי אתוספא הוראה דרא בתר דרא עד רבינא ובתר רבינא איפסקא „כדחזא שמואל ירחינאה בספריה דאדם הראשון דהוה כתוב ביה רב אשי „ורבינא סוף הוראה — (בבלי ב״מ פ״ו ע״א) ובתר הכין ודאי אע״ג דהוראה לא „הוות הוו סבוראי דמפרשי וסברי דמקרבי להוראה דאיקרו הנהו רבואתה „רבנן סבוראי״ וכל מאי דהוה תלי וקאים פירשוה כגון רב ריחומי ורבה „יוסי ורב אחא מבי חתים... וכמה סבארי קבעי בגמרא דאינון „מרבנן דבתריהון נמי כגון רב עינא ורב סימונא״... עכ״ל. עוד כתב „רש״ג (בתשובתו) שקבלה בידו דשמעתתא ריש קדושין עד בכסף מנלן היא „הוספה מרבנן סבוראי״. וכן מביא שם עוד כאלה עיי״ש:

והריטב״א ב״מ ג׳ ע״א כתב „כל הלשון בין לרבנן בין לר׳ יוסי התם גבי חנוני על פנקסו פירוש זה אינו מעיקר הש״ס אלא לישנא דמר (בר) [רב] יהודאי גאון הוא ויש ספרים שאינו כתוב בהן כלל ואפילו הכי שפיר אתיא לפי שיטתנו כו׳״. ובמסכת קדושין דף ג׳ ע״א סוף ד״ה אלא כל היכא דאיכא פלוגתא תני דרכים כו׳ „קבלנו מרבותינו ז״ל דכולה סוגיין עד הכא דבתר הוראה היא ומרב הונא גאון ז״ל מסורא איהו תני ליה ואיהו דאסר כנתא וביומוהי תקינו הקנתא דמורדת דנהיגו בה גאונים ז״ל״ וכתב „בשיטה מקובצת לב״מ ט״ו ע״ב „בין לרב בין לשמואל האי לארעא במה נחית, דהיא הוספה מרב יהודאי גאון״. (מהר״צ חיות במבוא התלמוד ועי״ש עוד כאלה):

וכן גם בחיבור המשנה שרבינו הקדוש סידרה בסיעת חכמי דורו ותלמידיו שאחריו המשיכו חיבורו והוסיפו על משנתו. כמ״ש רש״י (ב״מ פ״ו ע״א) ד״ה רבי ור׳ נתן סוף משנה „שהם כללו האמור שלפניהם וסידרו את המסכתות ואחריהם לא הוסיפו אלא מעט״ עכ״ל. וכן מוכח מלשון המשנה (סוטה מ״ט ע״א) „משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא״. וכן הלשון „דברי רבי״ או „רבי אומר״ שבאים במשנה הרבה פעמים מוכיח שתלמידיו חותמי המשנה קראוהו כן. שבוודאי עניו שכמותו לא יכנה א״ע כך. גם שמות בניו הנזכרים במשנה בתואר „רבי״ או „רבן״ כמו „ר׳ שמעון ברבי״ (מכות כ״ג ע״ב) „רבן גמליאל בנו של ר׳ יהודה הנשיא״ (אבות פ״ב מ״ב) כ״ז כתבו מאוחרים מרבי. שהרי רבי אמר (כתובות ק״ג ע״ב) „שמעון בני חכם גמליאל בני נשיא״ מבלי לצרף הואר „רבי״ לשמם. ובמשנה סוף עוקצין בא מאמר דר׳ יהושע בן לוי „עתיד הקב״ה להנחיל כו׳״. ובגמרא חשבוהו לאמורא. דאמרו (בנדה י״ח ע״ב) על כאמרו דריב״ל דאקרי „שמעתא״ ולא „מתניתא״ — ופרש״י דריב״ל אמורא הוא. — ובס׳ הזכרונות כתב י״א שמאמר „ריב״ל אינו מן המשנה והמדפיסים סיימו מעצמם במאמרו דאיירי משכר הצדיקים״ וזה לא נראה לפי שמצינו שאף האמוראים שנו הך מימרא דריב״ל [ור״ש בן חלפתא] ג״כ בסוף עוקצין. שכן אמרו במדרש (במדבר רבה פי״ג סוף סימן ט״ו ט״ז) — „ושמונים ספרים מן משנה שמתחלת במ״ם (מאימתי) ומסיימת במ״ם (בשלום)״ והיינו הך משנה דריב״ל ורשב״ח ומוכח אפוא שכשחתמו תלמידי רבינו הקדוש את המשנה כבר סידרו באחריתה מאמר דריב״ל ורשב״ח כ). וע׳ מ״ש בנוב״י תניינא (יו״ד ס״ס קס״א) ועי׳ במס׳ ע״ז (ל״ו ע״א) בתוס׳ ד״ה אשר. וז״ל „כתב רשב״ם בשם רש״י דלא גרס במתניתין. „רבי״ (רבי ובית דינו התירו השמן) דר׳ יהודה הנשיא בר בריה. ובית דינו. התירוהו. וחכמי דורו קבעו דבר זה במשנה שסידר רבי זקנו. כי הוא היה בנו של רבן גמליאל הנזכר במס׳ אבות (פ״ב מ״ב) „רבן גמליאל בנו של ר׳ יהודה הנשיא אומר יפה ת״ת כו׳״ ואותו ר׳ יהודה הנשיא הנזכר כאן (בהיתר שמן) הוא ר׳ יהודה נשיאה שהיה בימי האמוראים אלא שבלשון משנה ובריתא קורא אותו „הנשיא״ ובלשון אמורא קורא אותו „נשיאה״ (ע״ש בתוס׳). [ס׳ בן יוחאי דף קס״ז]:

וזה לשון הסמ״ג בהקדמתו „ורבינו הקדוש קבץ כל חכמי הארצות ויסד ששה „סדרי משנה ע״פ הקבלה וכו׳... ואח״כ עמדו צרות רבות על ישראל „ונתפזרו חכמי הדורות ונולדו ספיקות בבאור המשנה מפני שנתמעטו הלבבות. „ועמדו אמוראים רב בבבל ור׳ יוחנן בא״י ותלמידיהם אחריהם וביארו „טעמי המשנה ומחלקותיה. וכאשר האריך הזמן מפני הפיזור הגדול ולא היו „חכמי הארצות בדעה אחת ובהסכמה אחת בפי׳ המשנה עד שעמד רב אשי „כשלש מאות ושמונה וחמשים שנה אחר החורבן... וקבץ כל חכמי ישראל „שבכל הארצות והעמידו פי׳ המשניות על מתכונתו. והיא הנקרא „תלמוד בבלי״... עכ״ל. ומלשונו שאמר לעיל „ותלמידיהם אחריהם״ מוכח שגם כוונתו היא שר׳ יוחנן לא גמר סדור הירושלמי ורב אשי לא גמר סדור הבבלי אלא שתלמידיהם אחריהם המשיכו סדורם של התלמודים:

ואופן סידורו של הירוש׳ היה כאופן הסידור של הבבלי. שר׳ יוחנן בסיעת חכמי דורו אספו וסידרו כל הסוגיות שנשנו בבתי המדרש ובישיבות החכמים. ומאמרי האמוראים ומחלקותיהם. וכל השקלא וטריא שלהם בפירושי המשניות והברייתות. וכן כל הדברים שנהחדשו בכל ב״ד וב״ד מימות רבינו הקדוש עד חבור הגמרא בסברותיהם ובפלפולם. קצתם היו בקבלה איש מפי איש. וקצתם מאשר כתבו החכמים והתלמידים לעצמן מגילות מגילות בקצור נמרץ או ברמזים לזכרון בעלמא. או בבאור רחב ובשקלא וטריא מפורשת. את כל אלה אספו מסדרי התלמוד ירוש׳ יחד. ובמקום שבאו הדברים בקצור או ברמז לזכרון העמיקו חקר לבאר ולפרש כוונתם ולהרחיב תוכן ענינם. אבל לפעמים הניחו את המאמרים ההם כמו שמצאום סתומים מבלי לפרשם כלל. יש מהם שהסבה היתה לזה לפי שהיה פירושם ידוע ומפורסם בימיהם בין החכמים והתלמידים. וחשבו לשפת יתר להעליותם על הספר (כמ״ש רב נסים גאון בהקדמתו לס׳ מפתח מנעולי התלמוד) וכדאיתא בשבת (קמ״ז ע״א) ר׳ ירמיה הוה יתיב קמיה דר׳ זירא א״ל הכי מאי א״ל אסור והכי מאי א״ל אסור ופרש״י קולט חלוקו בפניו בענין אחר ושואלו כגון זה מרזב או לא וחוזר וקלטו בענין אחר ושואלו (עי׳ מהי״ר מ״ז ע״ב) אבל רבים הענינים שנמנעו להעמיק חקר בכוונותיהם ולבארם ולפרשם מפני שנטרפה השעה בשל הגזירות והרדיפות והשמדות של הרומיים על בני א״י כמ״ש רב שרירא גאון באגרתו דבימי אביי ורבא נפיש שמדא בא״י ואימעטא הוראה תמן טובא כו׳. ולא מצאו אז החכמים את ידיהם לסדר את המאמרים והסוגיות של הראשונים בסדר נכון. ולפרש ולבאר את אשר כהבו החכמים בקיצור וברמז במגילותיהם רק הצילו את אשר מצאו להעלות על הספר את הדברים כאשר הם. לאיזה משנה מצאו גמרא לחכם אחר מרווח ומדוייק ולאחרת לא מצאו רק איזה קצור נמרץ או איזה רמיזה והעלום כאשר הם. ויש שלא מצאו כלל את התלמוד לפי שנאבדו הרבה מגילות של פירושי החכמים בסבות הרדיפות והשגושים ולכן נשארו הרבה משניות בלי תלמוד ופירוש כלל (ע׳ לקמן שער ד׳ מאמרנו חסרון הלקים בתלמוד):

ואף התלמוד בבלי שנמשך סידורו עד הגאונים הראשונים לא השפיקו בכ״ז לסדרו עד תומו בסבות הגזירות והצרות שעלו על ב״י בבבל בסוף מלכות הפרסיים כא) ואף מסכת תמיד שהתחילו הסבוראי לסדרה לא השפיקו לגמרה בסבות אלה:

וכתב

---

טו) סנהדרין דף צ״ו ע״א ויחלק עליהם. א״ר יוחנן כו׳ ר׳ יצחק אמר כו׳. א״ר לקיש טבא דנפחא כדבר נפחא וז׳ הערוך „פי׳ כסתבר מעמא דר׳ יצחק נפחא מטעמא ר׳ יוחנן דהוו קרו ליה בר נפחא״. ועי׳ מ״ש בערוך השלם ערך בר נפחא:

טז) עי׳ עירובין נ״ג ע״א „ואמר ר׳ יוחנן כשהיינו לומדין תורה אצל ר׳ אושעיא וכו׳״. ובירוש׳ (קידושין פ״א ה״ד) איתא ר׳ יוחנן תלמידיה דר׳ ינאי. ובכלאים פ״ח ה״א אי׳ והוה ר׳ ינאי מקלס ליה (לר׳ יוחנן) הזלים זהב מכיס וגו׳ (ישעיה מ״ו ו׳) בני אל ילוזו מעיניך (משלי ג׳ כ״א) תן לחכם ויחכם עוד (שם ט׳ ט׳) ישמע חכם ויוסף לקח (שם א׳ ה׳):

יז) ובאגרת רב שרירא גאון כתוב שמת ר׳ יוחנן בן שמונים שנה שנת תק״צ לשטרות (ד״א ל״ח לב״ע):

יח) וי״א שמת בשנת ד״א וחמשים שנה לב״ע. ועי׳ שה״ג להרחיד״א ערך ירושלמי:

יט) כתב הראב״ד בסדר הקבלה ור״ש הנגיד במבוא התלמוד (מובא בס׳ קורא הדורות) שאחר רבינא בשנת ד״א רל״ו ליצירה היה רבה יוסי ראש רבנן סבוראי בסורא ל״ח שנה ובשנת כ״ד לגדולתו נחתם התלמוד בשנת ד״א ר״ס (בשנה ההיא מת ר׳ אבינא). בשנת קב״ז לאלף החמישי הוחל סדור הש״ס ע״י רב אשי ונפטר רב אשי בשנת תשל״ח לשטרות (ד״א קפ״ז לב״ע) ולא הספיק לסיימו וסיימוהו תלמידיו. ובשנת ע״ג לפטירתו של רב אשי (ר״ס) נחתם. ולדברי קבלת הראב״ד שנחתמה המשנה בשנת תתקמ״ח — ת״ק לשטרות נמצא משעת חתימת המשנה עד התימת התלמוד שי״ב שנה. ולדברי רב שרירא נחתמה המשנה בשנת תתקע״ה—תק״ל לשטרות. ואין ביניהם רק רפ״ב שנה. וכתב הרמב״ם בהקדמתו לס׳ משנה תורה וז״ל „ורב אשי הוא שחיבר הגמרא הבבלית בארץ שנער אחר שחיבר ר׳ יוחנן הגמרא ירושלמית בכמו מאה שנה עכ״ל:

כ) ועיין רש״י בעין יעקב (מו״ק ט׳ ע״ב) שר״ש בן חלפתא תלמיד רבי הוה ואמוראי היה: והרמב״ן בחדושיו למס׳ ע״ז (ד׳ ל״ז ע״א) כתב על הא דאיתא בכתני׳ (ל״ה ע״ב) רבי וב״ד התירו השמן שהוא תוספות שהוסיף לוי או בר קפרא:

כא) כמ״ש רב שרירא גאון בענין רבנן סבוראי (מובא בס׳ קה״ד) וז״ל „ובתר הכי רב עינא בסורא ור׳ סימונא בפומבדיתא ובתר הכי רב רבאי מרוב... והוין שני שמד וצרות בסוף מלכות פרסיים ולא היו יכלין למקבע פרקי״. וכתב בס׳ הקבלה להראב״ד „שהישיבות בטלו כחמשים שנה אחרי מות ר׳ סימונא מפני שנאת מלכי פרס וגזירותיהם״ וכ״כ במבוא התלמוד לר״ש הנגיד (עי׳ קה״ד):

**וכתב** הרשי"ר (בכ"ח ח"ג) „שמימות רבין השני (ר' אבין או אבין) שהיה בדור הרביעי והחמישי לאמוראי ארץ ישראל לא נמצאו עוד בארץ ישראל אמוראים שאמרו עוד איזה הלכות ופלפולים בגמרא. והמאוחרים שם הנזכרים במדרשים עסקו רק באגדות ודרוש פסוקים כב) ולימוד התלמוד נשאר רק בבבל עד סוף ימות הגאונים. ומשם הלך לאפריקא ובזמן מאוחר לספרד לרומי ולאיטליא. ולכן כתב הרא"ש בתענית גשמים. שכל מנהגינו אחר בני בבל שמשם קבלנו את התלמוד ולא מא"י עכ"ל. — והתפשטות התלמוד היתה ע"י ארבעה השבויים בימי רב שרירא גאון (בערך ד"א ת"ש) כמ"ש הראב"ד בס' הקבלה (עי' בס' קה"ד דף ה' ע"ב) שהיו הולכים בספינה ממדינת בארי למדינת סבסהאן ד' חכמים גדולים רבינו חושיאל אביו של רבינו חננאל ורבינו משה אביו של ר' חנוך ורבי חנוך עמו. ורבינו שמריה בר אלחנן. והשליש מכר את ר' שמריה באלכסנדריא של מצרים ומשם עלה למצרים והיה לראש. ומכר את ר' חושיאל לאפריקא — בחוף הים. ומשם עלה למדינת אל קירואן שבארץ המערב. ושם היה לראש. והוליד שם את רבינו חננאל בנו. ובא השליש לקורטובה (בספרד) ומכר שם את ר' משה ור' חנוך בנו ופדאום אנשי קורטובה כו' (יוחסין וקה"ד) ותלמידים מספרד הלכו לאפריקה ללמוד עם בישיבה. כנראה בספתח מנעולי התלמוד לרב נסים גאון (בברכות נ"ו ע"ב) בענין אין מראין דלועין אלא לירא שמים שכתב שם „כבר שאלני עליה תלמיד מבני ספרד היש לה טעם . . „והיה ישר בעיני השואל זה הפירוש גם בעיני כל התלמידים שהיו לשם" עכ"ל :

---

## שער חסרון חלקים ומאמרים בשני התלמודים ד'

**בלי** ספק שהיה התלמוד בבלי לכל ששת סדרי משנה. וזה מוכח ממה שאמר רב פפא (ברכות כ' ע"א) בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזיקי הוה ואנן קא מתנינן שיתא סדרי. עוד שם: ואנן קא מתנינן בעוקצין הליסר מתיבתא ופי' רש"י „בי"ג פנים יש בינינו משנה ובריתא של ששה סדרים ומס' „עוקצין גם היא בי"ג פנים. כגון משנת רבי ור' חייא ומשנת בר קפרא ולוי. „ותנא דבי שמואל. והכי אמרינן במס' נדרים (מ"א ע"א) רבי מתני הלכתא „בי"ג פנים" עכ"ל. הלא מוכח שגם בסדרי טהרות שנו האמוראים :

**ובאגרת** רב שרירא גאון כתב (ומובא בערוך ערך אשי) וז"ל „ונהג רב „אשי ריש מתיבתא קרוב לשתין שניי רשוותא במתיבתא והיינו „דאמרינן במי שמת (ב"ב קנ"ז ע"ב) מהדורא קמא דרב אשי אמר לן הכין „ומהדורא בתרא דרב אשי אמר לן באנפי אחרי דהכין תקינו רבנן לתנויי „בכל כלה תרתי סרי מתיבתא שתא ושתא תרתין מסכתין הן חסר והן „יתיר דהדר תלמודא כוליה בתלתין שנין".. עכ"ל הרי מוכח שרב אשי סידר תלמודו על כל המסכתות שבששה סדרי משנה שנחלקים לס"א מסכתות היינו. סדר זרעים י"א מסכתות. מועד י"ב. נשים ז'. נזיקין ח' (שלשת הבבות למסכת אחת תחשבנה). קדשים י"א. טהרות י"ב. הרי מספר כולן ס"א. ואנו אין לנו גמרא בתלמוד בבלי רק לשבע ושלשים מסכתות (ומס' תמיד לא נשלמה הגמרא לשלשה פרקים האחרונים) ויתרם אבדו מאתנו כג):

**ובספר** מבוא התלמוד להג"מ צבי הירש חיות מביא כמה ענינים מש"ס בבלי שהיו לפני הקדמונים ונשמטו מהש"ס שלפנינו כמו בשאלתות פ' בראשית גבי יוסף מוקיר שבא מביא הגאון גירסת הש"ס „הוא העבו"ם לסדרא דיוסף ותנק נפשיה" וסיום זה לא נמצא אצלנו בתלמוד. וכבר העיר ע"ז הגר"י ברלין:

**וכן** מביא בה"ג הרבה מאמרים מן התלמוד ואינם בש"ס שלפנינו. כמו בהלכות ברכות פ"ג במזוזה מ"ע שהז"ג „סד"א הואיל וכתוב ביה בשכבך ובקומך תהוי כמ"ע שהז"ג וכו'" ולפנינו ליתא זאת בברכות ב' ע"ב :

**וכן** בשמושא רבא על הל' תפילין (שחיברו רב שלום גאון) כד). מביא הרבה מאמרים מן אמוראים שאין להם רמז וזכר בתלמודנו. כאשר כבר התעוררו הקדמונים ע"ז. מובא בטוא"ח הל' תפילין. שמביא עוד כמה השמטות מש"ס שלפנינו כה). —

**לפי** הנראה היו אבדות המסכתות והמאמרים בסבת ההריגות והשמדות של הפרסים שעשו בישראל בסוף ימי האמוראים ורבנן סבוראי כמ"ש באגרת רב שרירא גאון (הוצאת ב"ג תרל"ג) „ושכיב רב אשי בשנת תשל"ח (ד"א קפ"ו „ליצירה)... ורב נחמן בר הונא שכיב בשנת תשס"ו (ד"א רי"ד ליצירה) ונפל „שמדא וגזר יזדגרד לבטולי שבתא... ובארבעבשבא דהוא י"ג כסלו „שנת תהי"א שכיב רבנא אבינא בריה דרב הונא דהוא ראבינא והוא סוף „הוריה... וביומא דהדין רב סמא בטבת שנת תשפ"א (ד"א רכ"ט) איתאכרו „רבנא אמימר בר מר ינקא והוני מרי בר ריש גלורא ומשרשיה בר פקוד. „ובי"ח בו בטבת אתקטל הונא מרי בר מר זוטרא נשיא ומשרשיה אילין „ובאדר דשתא הדא איתקטל רבנא אמימר בר מר ינקא דנן. ובשנת תשפ"ה „[תשפ"א] דשכב רבה הוספאה איתסרו כל כנשתא בבבל ואתנקיטו יניקו „בני יהודה לאמגושי... והוו רבנן סבוראי... ובתר הכי רב עינא בסורא „ורב סימונא בפומבדיתא. ובתר הכין רב רבאי מרוב כו) מן מתיבתא די לנא. „ואמרין דגאון הוה. והוו שני שמד וצרות בסוף מלכות פרסים ולא הוו „יכילין למקבע פרקי ואותיבי מתיבתא ומדבר מנהגי גאונות עד בתר כמה שני"... עכ"ל. ובעתות צרה ומהומה כאלה אין פלא אם נאבדו מאמרים והלכות והרבה חלקי הש"ס. וביותר אלה המסכתות שלא היו בהן צורך לשעתן שמעטו לומדיהן. ולפיהן מעטו ההעתקות והמגילות שכתבון החכמים לעצמן. ולמעוט מציאותן נקלה אבדתן במשך הזמן בעתות המהומות. וסדר קדשים אע"פ שרובו הוא על עניני הקרבנות שאינם נהוגים בזה"ז בב"ז רבו לומדיו בבבל ולפיהן רבו בו גם העתקותיהם ומגילותיהם של החכמים. לפי שאמרו חז"ל (בסוף מס' מנחות) כל העוסק בתורת הקרבנות כאלו הקריבן. ובויק"ר (פ"ז) איתא „אמר הקב"ה הואיל ואתם מתעסקים בהם כאלו אתם מקריבין אותן". וע"כ רבו העוסקים בתלמודן ורבו מגילותיהם והעתקותיהם וניצולו מעט מהרבה אבדותיהן ונשתיירו לנו אלה הגמרות למסכתות הסדר הזה :

**אולם** המאמרים שהיו לעיני הראשונים ונשמטו מהש"ס שלפנינו ונאבדו, או שנדפסו בשנויים גדולים. בל"ס אשמת המדפיסים בזה שהדפיסו את הש"ס מאיזה כ"י משובשים שנקרו לפניהם מבלי לבקרם ע"פ כתבי יד מדוקדקים ומוסכמים ע"פ גדולי התורה. למען לזרות ולהבר התבן מן הבר. כי ידוע שאי אפשר להעתקה מבלי טעיות ושגיאות. ובהתרשלותם זאת היו לצור מכשול לפני המדפיסים שבאו אחריהם. שבעיניהם נתקדשו ההדפסות שלפניהם בקדושה ראשונה. וכל אחד הדפיס על פי הדפוס שקדם לו מבלי להרהר ולדקדק אחריו ע"פ כתבי יד מדויקים והדפיסו כמוהו כמעט עם כל שגיאותיו או רובם. ולא מילאו את חסרונותיו והשמטותיו ולא תקנו שבושיו. ויש אשר תקנו איזה שבושים. אבל לא תקנום ע"פ יסוד איזה כ"י מדוקדק או ע"פ גירסות הראשונים. כ"א לפי קוצר דעתם. או ע"פ איזה מפרש שתיקן כפי שעלה על רוחו. וע"פ רוב תקוניהם היו קלקוליהם כי לא קלעו אל האמת. והשגיאות עוד הוכפלו. ועוד הוסיפו עליהם שגיאות משלהם. כי אי אפשר לדפוס בלי טעיות ושגיאות. עד כי נלאו אח"כ המפרשים למצוא את האמת בהגירסאות המשובשות ולבור הבר מן התבן (עי' מבוא התלמוד הנ"ל):

**עוד זאת** הרעו כמה מדפיסים לעשות אשר בהדפיסם הש"ס על פי איזה הדפסה שלפניהם שתלו בה ידי הצענזוריע ונשתנו בה או נשמטו ממנה מלות או ענינים ומאמרים בתוקף חוקי הצענזוריע שבמדינה ההיא. ויעשו כן גם המה לשנות או להשמיט את כל אלה. אע"פ שבמדינתם לא נגעו כלל חוקי הצענזוריע ההיא. לדוגמא. במדינות שהיו כפופות למלכות רומי היו יראים להדפיס מלה נגד כבוד רומי. וביותר החמיר בזה הצענזור (המומר מארקו מארינו מבריקס) שנפקד ברומי במאה הרביעית לאלף הששי) ובש"ס בסיליאה שנדפסה בשנות של"ת—שמ"א ע"פ הבקורת שלו השמיט הרבה ושינה הרבה מאד מנוסחאות הישנות. ובכל מקום שנזכרה רומי או אדום לרעה כגון „רומי חייבת" או „מלכות הרשעה" (שהכוונה על רומי) וכדומה השמיט המלות או החליפן באחרות. ותחת מלת רומי או אדום הציג „בבל או פרס" וכדומה. ולכן נדפס שם בפסחים (קי"ח ע"ב) „מלכות ישמעאל" תחת „מלכות רומי הרשעה" וכן השמיט או שינה הרבה מאמרים מטעמים לפגם שלו (כמבואר בד"ס במאמרו השני על הדפסת התלמוד עמוד 68) וכשהתיר הפאבסט פיוס הרביעי בשנת שכ"ד להדפיס תלמוד ואגדה (אחרי שריפתם ע"פ האינקוויזיציע כמה פעמים) על תנאי שיעברו תחת שבט הבקורת של הצענזו' מרומי. ושלא יקראו אותם בשמם הראשון. החמיר הצענזור על יסוד זה לאסור בהדפסת הש"ס בסיליאה כל זכר למלת תלמוד אף בפנים הגמרא ובמפרשיה. ואף גם במקום שלא באה המלה להוראת השם כ"א להוראת הפעולה החמיר ג"כ לאסור אזכרתה. והדפיסו תחתיה מלת „גמרא" או „ש"ס" או „למוד". לדוגמא הדפיסו בסוכה (כ"א ע"ב) „שיחת ת"ח צריכה למוד". וכן במו"ק (ט"ו ע"א) „שלא יפסיק את למודו". ובתענית (ז' ע"ב) „שלמודו קשה עליו" וכיוצא באלו. וכמו דגמרה בד' וויניציאה „התלמוד" או „תלמודא". והדפוסים שאחר ד' בסיליאה הדפיסו כלם ג"כ כמוהו אף במקומות שלא שלטה בהם הצענזוריע (מלבד בש"ס הגדול האחרון של דפוסנו שנדפסו ע"פ רוב כפי הנוסחאות הישנות) ואף דפוסי קראקא לובלין ובנבנשתי שהחזירו בהדפסתם את ההשמטות של הצענזוריע לא החזירו בב"ז מלת „תלמוד" למקומותיה. והדפיסו החתיה המלות „ש"ס. גמרא. או למוד" כבדפוס בסיליאה מפני שלא ידעו שנשתנו ע"י הצענזוריע. ורק במס' ע"ז שלא נהנה הצענ' רשות להדפיסה כלל בבסיליאה והדפיסוה ע"פ ד' וויניציאה היתה הצלה למלת „תלמוד" בכל המסכת בכל הדפוסים. וכן היתה לה הצלה באלפס ובילקוט ובעין יעקב שלא נדפסו בבסילאה. (ועי' ערוך השלם ע' הלכוד). וביומא (י"ד ע"א) איתא אין בן דוד בא עד שתפשוט מלכות ארם בכל העולם כולו תשעה חדשים. ובמסכת סנהדרין צ"ח ע"ב גרס עד שתפשט המלכות על ישראל תשעה חדשים. והגירסא הישנה העקרית היא „מלכות הרשעה תשעה ח' על כל העולם כלו" ונשתנתה הנוסחא ע"י הצענזוריע בבסילאה. רק במס' ע"ז (ב' ע"ב) בתוס ד"ה משבא הגי' מלכות רומי על כל העולם. לפי שלא נדפסה המס' ע"ז בבסילאה (ד"ס):

**וגם** ענינים שלמים נשמטו בסבה זו בש"ס. ויחיו לפליטה בע"י לדוגמא. במסכת יומא (ע"ז ע"א) נשמט בכל הששי"ן שנדפסו אחר ד' בסיליאה כל הענין מדוביאל שרא דפרס לפי שנשמט בבסיליאה. ובע"י איתא. וכן נשמט בבסיליאה במגילה (דף ו' ע"ב) כל הספור מברך גדול של רומי. וכן נשמט גם בכל הששי"ן. ונמצא בע"י (וכן נדפסו שני הענינים האלה בש"ס הגדול האחרון של דפוסנו) ועוד הרבה כאלה (עי' במבוא התלמוד להגר"צ חיות ז"ל). אבל הוא חשבם בין אבדת המאמרים הרבים שנאבדו ע"י פגעי הזמן ולא ידע כי אלה וכאלה נשמטו בזדון הצענזוריע. ויש שנשמטו גם קודם יצירת הצענזוריע ע"י המדפיסים בעצמם מפני אימת המלשינות למלכות כמו שעשו בדפוס שונצינו ופיזרו במסכתות שהדפיסו בשנות רמ"ד — ר"פ כי פיזרו היתה עיר מושב

---

כב) איתא (בשה"ש רבה פי' במכוני) אמר ר' לוי לשעבר היתה הפרוטה מצויה והיה אדם מתאווה לשמוע דבר משנה הלכה ותלמוד. ועכשיו שאין הפרוטה מצויה וביותר שהן חולים מן השעבוד אין מבקשין לשמוע אלא דברי ברכות ונחמות. ואי' בירוש' (סוף פאה) מכל נך נהדלדלו מפני הצרות עד אשר כשדרש ר' שמלאי שחייב אדם לשנות בגדי שבת מבגדי חול בכו התברים בשמעם זאת. כי לא היה להם בגדים להחליף. ומפני זה ופתה רוחם ודעתם מן ההלכה ונתמעטה דורשיה. ולא היה לבם אלא לאגדה ומדרש:

כג) . עוד כתב רש"ג באגרתו „ודאמריתון מ"ט הקדימו כפורים לשקלים .... אנן הכי אתנינן כי רבנן שקלים ואח"כ כפורים" מזה מוכח שהיה לפניו תלמוד למס' שקלים : כד) ויש מיחסין אותו לרבנן סבוראי (עי' קה"ד ב' ע"ב):

כה) וכן הביא בחובות הלבבות בשער עבודת האלהים (סוף פ"י) וז"ל ואמרו חז"ל כל העושה טובה למי שאינו מכירה כאלו זרק אבן למרקולים ובש"ס לא נמצא זה המאמר ורק בילקוט משלי (רמז תתקס"א) ובעין יעקב הולין (סימן ג"ז) בשניהם כן הנוסחא כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאלו זורק אבן למרקולים שנאמר כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד ואין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו. אמר ר' חמא בר חנינא כל העושה טובה למי שאינו יורעה (בחו"ה הגירסא למי שאינו מכירה) כזורק אבן למרקולים שנאמר כצרור אבן וגו' ונחסר בש"ס מן כצרור הראשון עד כצרור השני, והרב בעל ד"ס במאמרו „על דבר הדפסת התלמוד כתב שגם לפני המדפיס הראשון חסר המאמר הנ"ל עי"ש, והגרי"ב הגיהו בגליון הגמרא וכתב שכן הוא בע"י ולא זכר שכן הוא גם בילקוט:

כו) עי' פי' ר"ח בסנהדרין מ"ג ע"א:

מושב החכם הכפוף לרומא (עי' ד"ס במאמר הנ"ל עמוד כ"ח). וגם בכתבי יד רבים נשמטו מיראת המלשינות בכמה מקומות למן ראשית שנות אלף הששי. למן אז נגזרה שריפת התלמוד בשנת תתקצ"ט כמבואר לקמן בהערה סי' כ"ז ורובי ההשמטות לא חזרו למקומם. וכיון דאידחו אידחו:

**ועוד** זאת שעל ידי הגליות והנדידות וביותר ע"י שריפות התלמוד וכל ספרי תושבע"פ. שגזרו הגוים עלינו כמה פעמים כז) כלו רובי ספרי התלמוד שהיו בכ"י הראשונים. וכאוד מוצל מאש ניצולו מעט מזעיר העתקות אחרונות שנעתקו העתקה מהעתקה זו אחר זו כמה פעמים. וכיון שאי אפשר להעתקה בלי שגיאות והשמטות כח) לכן נערמו השבושים זה על זה ונעדרו הרבה חלקים ומאמרים מתלמודנו שנדפס בראשית הימים (משנת המאה השלישית והלאה) על פי ההעתקות האחרונות שהורקו מכלי אל כלי כמה פעמים. והשגיאות וההשמטות היו אחר כך למורשה לכל הדפוסים שהדפיסו על פי הדפוסים ההם:

**וכל** אלה הסבות וההרפתקאות פגעו עוד יותר בירושלמי. לפי שעוד זמן רב מקודם פגעו בבני א"י שמדות ורדיפות מהרומיים. כמ"ש רב שרירא גאון באגרתו „ובתר הכין אביי ורבא ונפיש שמדא בא"י וכו'" ובטלו שם הישיבות והתלמידים נפוצו לכל רוח. ולסבות אלה נאבדו אז בא"י הרבה חלקים ומגילות מהירושלמי. ואח"כ אכלה בו האבדה גם בשארי ארצות. שגם שם נשנו השמדות והגליות. וביותר שריפות ספרי ישראל כמה פעמים. ובכלל קודם מציאת הדפוס היו אז גם הספרים המצויים עתה. יקירי המציאות מאד עד שכמה תלמידים למדו בספר אחד יחדיו או בזה אחר זה כט). ואין פלא אם אלה כ"י המעטים נאבדו או נקרעו ונתמזמזו ע"י רוב תשמישם. והמדפיס הראשון את הירושלמי (בומבירגי בוויניציאה) לא מצא לפניו בכל יגיעותיו רק ארבעה כ"י (כמ"ש בסוף הירושל') ורק לארבעה סדרים שלפנינו. ויתרם אבדו. וכמעט אין ספק שגם תלמוד ירושלמי היה ג"כ לכל ששת הסדרים. כמו שנבאר לקמן ולפנינו אין נמצא התלמוד ירו' רק לארבעה סדרים הראשונים. ומשניות למסכת נדה לארבעה פרקים הראשונים. וגמרא למסכת נדה רק לשלשה פרקים הראשונים ולשלש שורות מפ' הרביעי. ובסדר מועד חסרה הגמרא לארבעה פרקים האחרונים ממס' שבת ובסדר נזיקין חסרה הגמרא לפרק ג' ממסכת מכות. ולמסכת אבות ועדיות חסרות גם המשניות (לשתי מסכתות אלו חסרה הגמרא גם בש"ס בבלי). ונמצא תלמוד ירושלמי רק לתשע ושלשים מסכתות. ונוסף על התלמוד בבלי בזה שיש לו תלמוד לכל סדר זרעים ולמס' שקלים מה שאינו בבבלי מסדר זרעים רק למסכתא ברכות לבד. ולעמת זה נוסף בבבלי תלמוד לתשע מסכתות מסדר קדשים. שאין להן תלמוד בירוש' שלפנינו:

**ומדברי** הראשונים נראה שהיה לפניהם תלמוד ירושלמי לסדר קדשים וגם לאיזה מסכתות ופרקים שחסרה הגמ' לפנינו בסדרים אחרים כנ"ל. הנה הראב"ד (רבינו אברהם בן דיאוד ז"ל בעל סדר הקבלה) כתב בזה"ל „ור' יוחנן חיבר תלמוד ירושלמי לחמשה סדרים. כי אין מסדר טהרות רק מס' נדה" עכ"ל. ורש"י במס' תמורה מביא את הירוש' בכמה מקומות. והרמב"ם בהקדמתו לפי המשנה כתב וז"ל ונמצא מן הירושלמי חמשה סדרים שלמים. אבל סדר טהרות לא נמצא לו תלמוד בשום ענין לא בבלי ולא ירושלמי אלא מסכת נדה" עכ"ל, וכן כתוב בכמה ספרי הראשונים ל) שיש תלמוד ירוש' לכל חמשת הסדרים. ונראה אפוא שהי' לפניהם הירוש' לסדר קדשים. וגם למסכתות אבות ועדיות ולפרקים החסרים לפנינו במס' שבת ומכות, שאלמלא כן היו אומרים מפורש שחסרים לחמשת הסדרים איזה מסכתות ופרקים. כראוי לגברי דדייקי בלישנא כמותם. וכן באמרם שנמצא הירוש' למס' נדה ולא אמרו „לקצת המסכת" או „לאיזה פרקים ממס' נדה" ש"מ שהי' לעיניהם תלמוד ירוש' לכל המסכת כולה:

**והרז"פ** (במ"היר) רוצה לומר שלפני הרמב"ם לא היו אולי מסכת קדשים ירוש' רק איזה דפים ולא נקט לשון „שלמים" על כל חמשת הסדרים אלא על הרוב כלו' על ד' הסדרים. אבל זה לא יתכן שהרי הרמב"ם בפירושו על סדר טהרות אמר בפירוש שלא נמצא לו תלמוד אלא למסכת נדה בלבד. ולא קרא עליה שם הסדר כלו. ואיך יקרא שם הסדר קדשים על איזה דפים שנמצאו ממנו לפניו ?:

**גם** מזכיר הרמב"ם בפירושו למס' מכות (פ"ג מ"ז) „וכך פירש בירושלמי" ומוכח שהיה לפניו הירוש' לפ"ג דמס' מכות מה שחסר לפנינו:

**ובמס'** מעילה (י"ז ע"ב) בתוספות ד"ה אילו ובד"ה אל יתויר כתבו „כדמפרש בירושלמי" „בירושלמי מפרש". ובתוס' נדה (ס"ו ע"א) ד"ה ותבדוק כתבו „וכן משמע בירוש' פרק דם הנדה (פ"ז דמס' נדה)" ומוכח אפוא שהיו לפניהם תלמוד ירוש' גם למס' מעילה וגם להפרקים דמס' נדה שאינם לפנינו.

**וכתב** הרחיד"א (בשה"ג ערך ירושלמי) „דנראה מדברי הראב"ד בהשגות פ"ב „דבכורים דין ו' ומהרב המגיד פכ"ז דמכירה דין י"ח שהיה להם תלמוד „ירוש' דסדר קדשים (וכן כתב בשה"ג ח"א אות יו"ד סי' נ"ג). ובריש תקוני זוהר „דף ט' ע"א איתא „ובגין דא אוקמוה מארי דהלמודא ירושלמי הויות באמצע „(עי' בבבלי מנחות ל"ד ע"ב)... והרב בעל מגדול עוז פי"ג ופי"ד דאיסורי „ביאה מזכיר ירושלמי דמס' גרים ואיננו פה עמנו" לא) מלבד ירוש' דסדר קדשים „שהיה לראשונים וחסר לנו. ועל הרוב כמה קושיות בהרמב"ם בקדשים יתורצו „בירושלמי דקדשים. חבל על דאבדן" עכ"ל הרחיד"א:

**וכמה** ראשונים כמו הערוך. הראב"ד (בעל ההשגות) והרוקח וכדומה מביאים כמה מאמרים מירוש' דסדר קדשים:

**וכתב** התשב"ץ בסוף פירושו למס' קנים וז"ל „והסדר החמשי חכמת הוא סדר קדשים... ובכל הסדר יש תלמוד בבלי וגם ירושלמי זולת מסכת מדה" וכו' עכ"ל. ובידי משה בב"ר (פל"ה סי' ב') כתב „ובירושלמי פ' גיד הנשה":

**ולבד** כל אלה הנה בסדר קדשים בבבלי נזכרו הרבה אמוראי א"י כמו ר' יוחנן ור"ל וכדומה. הרי שעסקו חכמי א"י בזה הסדר. ואיך נעדרה לו הגמרא הירושלמית? — גם מצינו שהשיבו חכמי א"י לבבל בעניני קדשים להלכה. עי' זבחים (פ"ז ע"א) מתקיף לה רב יוסף ומאן לימא לן דחצות בראש המזבח משויא להו עיכול כו' שלחו מתם הלכתא כרב יוסף. — ועי' בבלי חולין (ק"י ע"ב) אמר אביי לרב ספרא כי סלקת להתם בעי מינייהו כבדא מה אתון ביה כו'. הרי שחכמי א"י עסקו בדיני טריפות והיו בקיאים בהם יותר מחכמי בבל. ובידינו אין תלמוד ירוש' למס' חולין. ואיך אפשר שלא יעסקו במס' חולין לרוב דיניה הנהוגים בכל מקום ובכל זמן. וכן במסכתות אחרות דס' קדשים כמו מנחות ובכורות שיש בהם דינים רבים הנהוגים גם בזה"ז. ולבד זאת הלא האמינו בל"ס באפשרות ביאת המשיח בכל יום. וכאמרם ז"ל (ר"ה ל' ע"א) „מהרה יבנה בית המקדש" ואיך יקריבו קרבן מבלי דעת הלכותיו:

**ובמסכת** מעילה ותמיד שנסדרו בזמן מאוחר. ואולי מהסבוראי והגאונים הראשונים. נמצאו ג"כ כמה מאמרים מאמוראי א"י שאינם נמצאים בספרי הירוש' שלפנינו. הרי מוכח שהיה להם תלמוד ירוש' למסכתות אלו ובל"ס גם לכל סדר קדשים:

**וכן** נראה שהיה תלמוד ירוש' גם לסדר טהרות. הנה רב האי גאון כתב בפירושו לס' טהרות (כלים פט"ו מ"ו) פירוש „המרכוף" אמרו שמצאו תלמוד מסכת כלים בארץ רומי ומצאו בו פירוש זה הדבור וכו'" עכ"ל. והובא בערוך ערך מרכוף. ובר"ש ובהרא"ש. ונראה מזה שהיה תלמוד ירוש' על מס' כלים וממנה תקיש על כל סדר טהרות כי למה יעסקו האמוראים במס' כלים יותר מכל המסכתות דס' טהרות? ועי' דמאי (פ"ה ה"ו) ר' יונה בעי וכו' דתנינן תמן (מכשירין פ"ו מ"ב) אמר ר' מאיר וכי מפני מה טימו וכו'. ועי' כלאים (פ"ו ה"ג). ועוד בהרבה מקומות הובאו משניות דס' טהרות לביאור המשנה. ועי' ירוש' שבת (פ"ז הל"ב) „אמר ר' סידור יהודה ברבי עבדין הווי במכשירין שיתא ירחין. בסופה אתא חד תלמיד מן דר' סימאי ושאיל ליה ולא אגיביה. אמר ניכר הוא זה שלא עבר על פיתחה של תורה". הרי שהיו מתעסקין הרבה בדיני טומאות וטהרות (מהי"ר צד ל"ד). ולי נראה קצת ראיה מלשון הרמב"ם הנ"ל שאמר (שם) על הירושלמי „והמחברו הוא רבי יוחנן" ונמצא מן הירוש' חמשה סדרים שלמים אבל סדר טהרות לא נמצא לו הלמוד בשום ענין לא בבלי ולא ירושלמי..." ומלשונו שאמר „נמצא" „ולא" „נמצא" ולא אמר „חיבר" ולא „חיבר" שיסוב על המחברו. משמע שכוונתו שבאמת חובר הירוש' על כל ששת הסדרים אבל לא נמצא רק על חמשה ולא נמצא לסדר טהרות:

**הרשב"ץ** בפירושו למס' אבות ובעל מתנות כהונה בפירושו למדרש ב"ר פס"ח שניהם מביאים את הירושלמי למס' מכות פ"ג שחסר לפנינו. הרז"פ (במהי"ר ל"ט ע"ב) מוכיח מירוש' פיאה פ"ה הל"ב שהמאמר שם אמר ר' יוסי הדא דרבי בא וכו' נשנה בעיקרו במס בכורות ומשם הובא להלכה במס' פאה. ומוכח אפוא שהיה התלמוד ירוש' למס' בכורות:

**ואין** מספר להמאמרים הרבים מירוש' שמובאים בספרי הראשונים ולפנינו אינם. רבים מהם נפקדים בשו"ת מהר"צ חיות ח"ב ס"ב ובמאמר הרשי"ר בכ"ח. ובמחברת ירושלים הבנויה למהר"ש באבער (בהמאסף ירושלים הוצאת לונץ) ובספרי אהבת ציון וירושלים למהר"ר ראטנר וכדומה הרבה. ומהר"צ חיות הביא (בבה"ע החדשים) כמה מאמרים שהביאו הרא"ש הר"ן והמרדכי מהירו' בעניני הלכה וציינו המקום שדברי הירוש' אמורים שם ובירוש' שלפנינו אין זכר לכל אלה ההלכות. מלבד המאמרים הרבים שהביאו הראשונים מהירוש' בלי ציון מקומם ולא נמצאו בירוש' שלפנינו כלל. וכל אלה אבדו מאתנו. וכן אבדו מאתנו הרבה מדרשות ואגדות שהיו לפני הראשונים ואינם לפנינו. חבל על דאבדין. עוד הביא מהר"צ חיות שם כמה ענינים שהביאו הראשונים מהירוש' בשנויים רבים מאשר המה בירו' שלפנינו. וכבר נודע שרבו מאד השנויים בגירסות הקדמונים בירו' מכפי שהם לפנינו לפי שנשתבשו מאד בדפוסים שונים. וגירסות הקדמונים יאירו את העינים לראות את האמתיות בגירסות הירו'. וכבר עוררו ע"ז כמה גאונים:

**והנה** הגר"צ חיות הביא (בבה"ע הנ"ל) כמה וכמה ענינים בדברי הראשונים כמו הערוך, רש"י, תוספות, הרא"ש, הטור והמרדכי הגה"מ וכדומה שהביאום בשם הירו' ולא נמצאו בירו' שלפנינו. אבל נמצאים הדברים במדרשים ובפסיקתות. ורצה לישב הדבר לומר שהקדמונים היו רגילים לכנות את המדרשים והפסיקתות בשם ירושלמי לפי שנתחברו בא"י. אכן לא יתכן הדבר. כי הלא אלה הראשונים עצמם מביאים הרבה ענינים מפורש בשם איזה מדרש או פסקתא ופרדר"א וכדומה. ומה נשתנו אלו שלא זכרום שמה בשם ירושלמי? אלא על כרחך שבאמת היו לפניהם בירושלמי כל אלה הענינים שהביאים בשם ירושלמי. אלא שמאתנו נאבדו עוד קודם מציאת הדפוס. אבל יש מאלה האגדות שנתקיימו במדרשים ובפסיקתות. יען שרבו ההעתקות

---

כז) בשנת ד"א התקצ"ט גזר הפאבסט גרעגאר התשיעי לשרוף את התלמוד ונשרפו לאלפים במדינות צרפת ואיטליא. ונשנית דגזירה הזאת מהפאבסט קלעמענס הרביעי בשנת ה"א כ"ד, וגזר שכל מי שנמצא אתו ספר מספרי ישראל אחת דתו להמית. וכשגלו ישראל מספרד ומפורטוגאל לא הורשה להם לקחת עמהם ספריהם ונשרפו כלם ע"י האינקוויזיציאן. ובגזירת הפאבסט יוליוס השלישי נשרפו בר"ה שי"ד ברומי ובוויניציאה וברוב מדינות איטליא אלפים ורבבות מספרי ישראל. ובחודש סיון שי"ד גזר הפאבסט שכל מי שהחביא ספר אחד מהתלמוד ולא יביאנו במשך חודש ימים לפני חוקרי הדת יענש בגופו ובממונו. — ובשנת שי"ט נגזרה שריפת התלמוד גם במדינת מאיילאנד ונשרפו יותר מעשרת אלפים מספרי התלמוד. והישיבה הגדולה שהיתה בקרימונא להג"מ יוסף אטלינגא ז"ל נשבתה. (ד"ס במאמרו על הדפסת התלמוד סוף מסכת מגילה):

כח) כתב הרמב"ם במורה נבוכים פ' ע"א על דרשת רז"ל (תמורה י"ד ע"ב) דברים שעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב „מפני שהכתב יפול בו הטעות וספקות הרבה נופלות בלשון המחובר בספר ומפני זה השאירו את ההלכות המקובלות בסיני שיהיו נמסרות מפה לאוזן למען לא יחובר אליהם שגגה". עכ"ל:

כט) בס' אבן ספיר כתב שבתימן למדו הרבה תלמידים בספר אחד יחדיו איש בצד רעהו וגם לעומת רעהו כנגדו וקראו דשורות בהיפוכן:

ל) בספר כפתור ופרח. ובפתיחה למס' אבות להרב המאירי. ובס' שערי ציון לר' יצחק די לאטיש (הוצאת ר"ש באבער צד כ"ז) ובספר יוחסין השלם צד קנ"א. והרשב"ץ בסוף חדושיו למס' נדה. ועוד ועוד בכמה ספרי ראשונים:

לא) בגליון הרמב"ם נדפס ע"ז „המסכת הזאת לא שמענו שמעה וכו'" אולם הרחיד"א מצאה והעתיקה בסוף ספרו שמרת הרגל מהש"ס כ"י על קלף שנמצאה בעיר פפרישא. נכתב בשנת ה"א ק"ג לאחד מקרובי מהר"ש משאנץ. ובש"ס הגדול האחרון שלנו נדפסה עם פי' נחלת יעקב. ומסכתות הקטנות נתחברו בא"י. (עי' שה"ג ח"ב קה"א ורד"ס בהקדמתו למס' ברכות)

ההעתקות להמדרשים שרבים נפנו עליהם (כמ"ל הערה כ"ב) אבל להלכות מעטו הלומדים. ולכן מעטו העתקותיהן. עוד זאת שהאגדות נהגו לכותבן עוד בימי רבינו הקדוש כדאי' בירו' (פ"ט דכלאים ה"ג) דר' חייא לא קם מן קמיה דר' ישמעאל בי רבי יוסי מפני שהיתה מחשבתו טרודה לעיין בספר אגדת תלים. ובבבלי גיטין (ס' ע"א) אי' דר' יוחנן וריש לקיש מעייני בספרא דאגדתא בשבתא משום ע"ז לעשות לה' הפרו תורתך. ובסנהדרין (נ"ז ע"ב) אי' אשכח ר' יעקב בר אחא דהוה כתיב בספר אגדתא דבי רב. ונראה דמשו"ה התירו לכתוב אגדות משום דאמרו (בירוש' ברכות פ"ה ה"א) „ברית כרותה היא הלומד אגדה מתוך הספר לא במהרה הוא משכח". אבל כתיבת הלכות נשארה באיסורה הראשון עד ימי רבנן סבוראי כדאי' בתמורה (י"ד ע"ב) ר' יוחנן אמר כותבי הלכות כשורף התורה, ולא התעסקו בהם רק בעל פה (כמ"ש רש"י בב"מ (ל"ג ע"א) המשנה וגמרא התחילו דורות האחרונים לכתבם לפי שנתמעטו הלבבות) רק שנהגו לפנים לכתוב לעצמם במגילות סתרים דברים חדשים ששומעין. שאינן ניטינין בבהמ"ד וכותבין אותן שלא ישתכחו ומכתירין את המגילה (עי' רש"י שבת ו"ו ע"ב וב"מ צ"ב ע"א) אבל לא ניתנו ללמוד בפרהסיא רק בעל פה (מיסודו של מהצ"ח במבוא התלמוד פל"ג):

**וכתב** רב שרירא גאון (באגרתו) „ודכתבן כיצד נכתבה המשנה ונכתב התלמוד. תלמוד ומשנה לא אכתבו אלא תריצו אתריצו וזהירין רבנן למגרס על פה. אבל כן גוסחי לא דאמרינן (הנזקין ס' ע"ב) דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאמרן בכתב. ואמרינן (שם) „אלה אתה כותב ואי אתה כותב הלכות". —

**ומטעם** זה רבו המגילות וההעתקות ממדרשים ואגדות שהיו כתובות עוד מימי קדם. ומעטו מאד ההעתקות של ההלכות. ועי"כ ניצולו הרבה מההעתקות של המדרשים ומעטו מאד הנצולים מהעתקות של ההלכות:

**ונראה** שאיזה מגילות וקונטרסים נאבדו זה לא כבר, כדמוכח לעיל שהיו עוד לעיני האחרונים כהרשב"ץ ובעל מתנות כהונה וידי משה ואנחנו לא זכינו להם:

**וכן** מצינו גם להפך שכמה מאמרים בירושלמי שישנם לפנינו לא היו לעיני קדמונינו הראשונים. הנה רבינו נתן בעל הערוך מביא את הירו' במקומות אין מספר ונראה בהם עוצם בקיאותו בירו' ובכ"ז מביא בהרבה מקומות מאמרים מב"ר וילמדנו וכו' בעוד שעיקרן של מאמרים אלה הוא בירושלמי. והוא לא זכר את שם הירו' עליהם. עי' ערוך (ע' אלם א') תאלמנה שפתי שקר. בו' ענינים מפורש בב"ר „אפרכן אתחרשן אשתתקן". והוא בירו' חגיגה (פ"ב הל"א) וכן בערך אפליון ב' ציין בריש ילמדנו....ועיקרו בירו' ברכות (פ"ט). ובערך ארלוגין בפסקתא דהחודש למלך שהיה לו אורלוגין.... והוא בירו' ר"ה (פ"א ה"ג):

**וכן** נראה שגם לעיני רש"י לא נגלו הרבה מאמרי הירו' ולכן לא הרבה להביא את הירוש' בפירושו לבבלי. ובקצת מקומות יש שמביא אותו בשם אחרים שהביאוהו והוא בעצמו לא ראה את המאמר בירו'. עי' רש"י ברכות (ל"ג ע"א ד"ה ומת הערוד) וז"ל „מצאתי בה"ג אמרי במערבא כשהערוד נושך וכו'" והוא בירו' במקומו (ברכות פ"ה סוף ה"א). וכן בשבת (צ"ב ע"א ד"ה בן משא בני קהת) וז"ל „ובשם רבינו יצחק בר יהודה מצאתי שאמר בשם רב האי שמפורש בש"ס ירו' ופקודת אלעזר כו' והוא בירו' במקומו. וכן בגיטין (ל"ו ע"א רש"י ד"ה בשביעית בזה"ז) וז"ל „ומצאתי בתלמידי רבינו יצחק הלוי שכתב במס' גיטין בירושלמי מניין שאין השמיטה נוהגת אלא בזמן שיובל נוהג שנא' וזה דבר השמיטה שמוט וכו'" והוא בירושלמי במקומו (גיטין פ"ד ה"ג ושביעית פ"י ה"ב (מהי"ר)):

**ולי נראה** עוד ראית ברורות שלא נגלו לרש"י כמה מאמרים מירו' שישנם לפנינו. עי' בבלי מו"ק (כ"ה ע"ב) כי נח נפשיה דר' מנחם (בר סימאי) אישתעו צלמנייא והוו למחלצייא. ופרש"י „והוו למחלצייא כלומר נחלקה ונתמעכה כל צורת פרצוף של צלמים וצורת המטבעות מפני צורת החסיד שנשתנית... למחלצייא כשם שהוחלקה במעגל כו'" עכ"ל. ואותו הסיפור עצמו מובא בירו' ע"ז (פ"ג ה"א) בפשטות שכיסו וחיפו לכבודו של ר' מנחם את צורות הצלמים במחצלאות (ובאמת הגירסא גם בבבלי כ"י ובערוך ובע"י היא „למחצליא" ולא „למחלצייא") וז"ל הירוש' „כד דמך ר' נחום בר סימאי חפון איקונתא מחצלן אמרו כמה דלא חמתון בחויי (שלא הביט בצורת מטבע מימיו) לא יחמינון בדמכותיה" עכ"ל. והלא אין ספק שאלמלי ראה רש"י את הירוש' הזה כי אז בוודאי היה מביא גי' הירושלמי „מחצלן" תחת „מחלצייא" ואת פירושו הפשוט לכל העובדא. ולא היה נדחק לפרש הסיפור בדרך נס ופלא:

**עוד** ראי' לזה עי' בבלי שבועות (ל"ט ע"ב) קאמר הש"ס „שבועת ה' תהיה בין שניהם מלמד שהשבועה חלה על שניהם. ופירש"י „ששניהן נענשין בה (ר"ל גם המשביע) שלא דקדק למסור ממונו ביד נאמן ובאו לידי חלול השם" וזה גדול הדוחק שיענש אדם ע"ז (ויקרא רשע כמ"ש בגמרא) בשביל שנכשל בממונו באדם שאינו הגון. והלא בוודאי שאדם נזהר בממונו מאד וידקדק שלא למסרם לאדם שאינו נאמן. אלא שטעה ונכשל בהאמינו בצדקת הלוה. העל כן יקרא רשע ויענש? אולם בירו' שבועות (פ"ו ה"ה) כפרש „שבועת ה' תהיה בין שניהם אינה זזה מבין שניהם לעולם. אם המשביע משביע לשקר „סוף לצאת עליו. ואם הנשבע נשבע לשקר סוף לצאת עליו מ"ט ואת האלה וגו' „הוצאתיה נאם ה' צבאות ובאה אל בית הגנב (שגונב דעת הבירו לזבעו בחנם „ולהשביעו על שקר) ואל בית הנשבע בשמי לשקר (זכרי' ה')". ולוא ראה רש"י „את מאמר הירו' הזה אז בוודאי לא היה נכנס בפי' דחוק כזה. ועי' פי' רבינו „חננאל שבועות (מ"ז ע"ב) וז"ל „מלמד שהשבועה חלה על שניהם כלומר „אי אפשר שאין אחד מהם [בא] על שקר או התובע תובע כה שאין לו עליו „ומשביעו בחנם. לפיכך השבועה חלה על המשביע בחנם. או הנשבע כופר „ונשבע על שקר" עכ"ל.

ועי' בערוך (ע' קלת) שגם מעיני רב נסים גאון ז"ל נשמט מאמר ירושלמי שישנו לפנינו. וז"ל הערוך „קשיא ליה לרבי ניסים בר רבי יעקב ז"ל מכדי חטה ושעורה שני מינין הן והזורען כאחת חייב דתנן בפ"ק דכלאים (מ"ט) הזורע חטה ושעורה כאחת הרי זה כלאים רבי יהודה אומר אינו כלאים עד שיהו שני חטים ושעורה וכו' ואפי' לר' יהודה חטה ושעורה שני מינין הן ורחמנא אמר (דברים כ"ב ט') לא תזרע כרמך כלאים והואיל וחטה וחרצן כלאים ושעורה וחרצן כלאים מאי טעמא אמר ר' יאשי' אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד. ולא עוד אפי' אם זרע חטה ושעורה בכרם פטור לר' יאשי' עד שיזרע שלשתן במפולת יד כדגרסי' בפ"א דקידושין בגמ' כל מצות (קדושין ל"ט ע"א) א"ל לא צהריתו מי לא כ"ל כר' יאשיה וכו'. ואני מצאתי טעם מפורש בגמרא דבני מערבא (ירו' כלאים פ"ח) כתיב לא תזרע כרמך כלאים מלמד שאינו חייב עד שיזרע שני מינין בכרם דברי (ר' יונתן ר' יאשיה) [צ"ל ר' יאשיה ר' יונתן] אמר אפי' מין אחד על דעתיה דר' יונתן כתיב (ויקרא י"ט י"ט) שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים חבריא אמרין [להחמיר עליו אפי' מין אחד. על דעתיה דר' יאשי' שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים חבריא אמרין] להתראה שאם התרו בו משום שדך לוקה משום כרמך לוקה. וקכנר ר' יאשי' בדכתב קרא לא תזרע כרמך כלאים דאיכא אינו חייב עד שיזרע כרמי מעיקרא. כלאים ויזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד כי היכי דנהוו שני מינין בכרם (עי' כ"ב ועס"ב):

**וכתב** הרז"פ „אע"פ שבימי בעלי התוס' כבר רבו קונטרסי הירוש' והתוס' „מביאין הירו' במקומות אין מספר בכ"ז נראה שהיו חסרים להם הרבה „מאמרים מהירו'... עי' תוס' ביצה (ל"ד ע"ב ד"ה ואומר) וז"ל מקשה בירוש' „מחלפא שיטתייהו דב"ש וכו' וי"ל דלא קשה דלא מחלפא שיטתייהו דמוקצה „דבע"ח עדיף עכ"ל והנה הירו' בעצמו מתרץ כתירוץ התו' במקום קושייתו „(ביצה פ"א ה"ד) ומוכח שלא היה לפניהם התירוץ בירוש'... ומצינו שהתוס' „מקשין ומתרצין והקושיא והתירוץ הם בירו' כמעט במקומו לב) • עי' תוס' גיטין „(ע"ב ע"א ד"ה קולי)... שהקושיא והתירוץ של התוס' נמצאים בירוש' שם „(פ"ז ה"א) אמר לסופר כו' — ויש להיפך שהתוס' מביאין מאמר הירו' לאמת „וקים והירו' שלפנינו מקשה ע"ז המאמר וחוזר בו עי' תוס' שבועות (כ"ג ע"א „סוף ד"ה גמר)... כדיליף בירו' מדכתיב וכל דם לא תאכלו ואי בשקרש וכו'. „והירו' הזה הוא במקומו שבועות (פ"ג ה"ב) וז"ל „ר' יונה שמע כלהון מכא... „כל נפש מכם לא תאכל דם מה אנן קיימין אם בדם שקרש כו' והש"ס מקשה על זה ומסיק חזר בו ר' יונה":

**ובס'** עמודי אש (בקונט' עמודי ירושלים) בר"ה פ"ג ה"ג מביא בשם א"ז ה' ברכת המציא (סי' קל"ט) וה' שופר (סי' רע"א) שכ' בשם הירו' פ"ג דר"ה דהתוקע בשופר צריך לברך ברוך כו' לשמוע בקול שופר ושהחיינו ואח"כ תוקע עכ"ל. והנה הרא"ש הביא בר"ה (פ"ד סי' י"ד) בשם הראבי"ה שהוא כתב כן בשם הירו'. והקרבן נתנאל שם אמר ע"ז הירו' לא מצאתיו דטעות דמוכח הוא מ"ש בשם הירושלמי דהא הרז"ה והרמב"ן נחלקו אם ברכת שופר היא מתקנת הגאונים יע"ש אולם הרי לפנינו בא"ז בשני המקומות שכתוב כן בירו' ולפני הראבי"ה והא"ז היה כן הנוסח בירו' ולפני הרז"ה והרמב"ן לא הי' כתוב בירו'. וכן מוכח ממה שחקרו בס' הישר לר"ת ובבעל העיטור האיך נוסח הברכה ולא פשטוהו מהירו' הזה, מוכח שלא היה בגרכתם עכ"ל. ועי' עמודי ירושלים ביצה (דף י"ח ע"ב) ד"ה מוחטין את הפתילה בענין ברכת הדלקת הנר בשבת ויו"ט שיש פוסקים שמביאים מירו'. ויש שלא הי' הירו' לפניהם. מכ"ז נראה שלפני הרבה מהראשונים נעדרו כמה מאמרים מהירו':

**והרז"פ** (מהי"ר צד קל"ג—קל"ד) מביא עוד כמה תוס' וכמה גדולי הראשונים שנעלמו מהם כמה מאמרים מירו'. וכבר זכרנו לעיל שהגר"צ חיות (בכה"ע החדשים) הביא מאמרים רבים בדברי הקדמונים שהביאום ממדרשים ופסקתות ולא ראו שכל אלה נמצאים בירו' לפי שחסרו בהירו' שלפניהם:

**וסבת** הדבר היא לפי שהתלמידים היו מעתיקים לעצמן את הסוגיות וההלכות שעסקו בהן מגילות בקונטרסים בודדים ומפני הנייסות הגליות ושריפות ספרי ישראל שהיו מצויות לפנים נאבדו הרבה מהמגילות והקונטרסים לגמרי או נגנזו לשעתן. או שנאבדו במקום אחד ונתקיימו במקום אחר, ולכן ישנם קונטרכים ומאמרים שנגלו לזה ולא נגלו לאחר ויש שנגלו להראשונים ונעלמו מהאחרונים. ויש להפך שנעלמו מהראשונים ונגלו להאחרונים אחרי ששקטה הארץ ממלחמות או אחרי שנחו מהרדיפות ושבו מהגליות ונמצאו הרבה קונטרסים שנאבדו או שנגנזו לשעתן. ומסבות אלה לא היה הירוש' לפנים מצוי בעולם ולפיכך לא נתפשט למודו הרבה באיזה דורות ראשונים. אבל בדורות האחרונים שנתגלו הרבה חלקי הירו' שנאבדו או שנגנזו וגם רבו העתקותיהם ונעשה הירו' מצוי בעולם לכן נתפשט גם למודו יותר. —

**והנה** מצינו לפעמים שהתוס' מביאים דברי הירוש' ממסכת אחרת בעוד אשר בירו' שלפנינו נמצאים אלה הדברים במקומן. עי' סוכה (י"ט ע"א בתוס' ד"ה לא יהא) דמייתו מירוש' ברכות פ"ג. וזה הענין הוא בירו' סוכה במקומו מלה במלה. וכן בסוכה (מ"ד ע"א תוס' ד"ה והא אמר ר' יוחנן כסופו) מייתו הירו' פרק אין מעמידין (צ"ל פ' ר' ישמעאל). והמאמר ההוא נמצא בירוש' סוכה במקומו כאן. ובכתובות (ע"ח ע"א תוד"ה נפלו לה) מייתו ירו' מס' פאה והוא בירו' פה במקומו. וסבת הדבר היא לפי שהרבה מעתיקים נהגו להשמיט במסכת זו מה שכבר בא במסכת אחרת. ובהעתקות שהיו בידי בעלי התוס' הנ"ל השמיטו הסופרים ממס' סוכה משני המקומות הנ"ל וממסכת כתובות את המאמרים שכבר באו במסכת ברכות ובמס' ע"ז ופאה (ואף שבמס' ע"ז מאוחרת לסוכה אבל עיקר מקום השיטה הוא בע"ז) ולכן הוכרחו בעלי התוספת להביא ממרחק לחמם. — (הרז"פ במה"יר קמ"ג):

**וכן** אנו רואים בירושלמי כ"י שנמצא בעקד הספרים בעיר ליידן (האללאנד) שהמאמר שנשנה ונכפל בשתי מסכתות לא נכתב בכ"י רק במסכת אחת. כי התרשל המעתיק ההוא להעתיקו שנית:

**ועי'** ירו' פסחים (פ"ה ה"א) ריב"ל אמר תפלות מאבות למדום אב בית דין. ונלאו המפרשים למצוא באור נכון לכוונת המלות „אב בית דין" שאין להן שום שייכות להענין שם. ויהיו לחידה סתומה עד שבא הרהג"מ דוב ראטנער ויפתור את החידה (בחיבוריו אהבת ציון וירושלים למס' ברכות צד 105, ולמס' פסחים צד 75) וזה פתרונה שהמעתיק רמז שנשנית כאן (בפסחים) ההלכה ממס' ברכות פ' תפלת השחר (בירו' זה עמוד 58 שורה 24) למן „ריב"ל אמר תפלות מאבות למדום" עד סוף ההלכה (שם ל"ג ע"א שורה 14) שמסיימת „אלא מינו אותו אב בית דין" והמעתיק התעצל להעתיק כ"ז שנית והסתפק ברמז בציינו ראש הענין וסופו. ומהרד"ר מוכיח שם שלפני הרבה מהראשונים היתה ההלכה הזאת שנויה גם במס' פסחים. שהמה הביאו המאמרים השנויים באותה ההלכה. ממסכת פסחים ג"כ. כמו רב נסים גאון בפירושו למס' ברכות דף כ"ז ע"ב שכתב „ובגמרא דפרקין דבני מערבא וגם בפסחים בפ' תמיד נשחט גרסינן הלכו ומינו את ר' אלעזר בן עזריה בן י"ז שנה ונתמלא כל ראשו שיבה וכו'" עכ"ל. וזה ליתא לפנינו בירו' פסחים שם. ומוכח שלפני רבינו נסים היה כ"ז גם במס' פסחים (ולחנם הקיפו המגיהים (*) בש"ס ווילנא בפי' רב נסים את המלות „בפ' תמיד נשחט" לומר שזה משובש כי לא נמצא שם. והמה לא ידעו שלפני הר"ן גאון היו הדברים שנויים גם בפסחים):

ובמנהיג

---

לב) עוד מוכח שלא היו מצויים לעניהם כמה ענינים מירושל'. מהתוס' כתובות ק"ט ע"א ד"ה השב. ורבי שמע (כמו שהגיה המהרש"א) דבירו' מוקי כו' ואני חפשתי בירו' ומצאתי. ועי' זבחים ס"ה ע"ב בתוס' ד"ה הבדיל ששם הקשו התוס' מה שכבר העיר ע"ז הירו' בריש פ"ק דיומא וכמ"ש בספרי זבחי אפרים שם, ועי' מנחות נ"ו ע"ב בתוס' ד"ה ומחצה ששם הקשו כושיית הירו' בשקלים פ"ז ה"ו ויש מקומות שמבואר בירושלמי דלא כהתוספות (גליון אפרים):

(*) אמר המגיה בנימין עזריאל ראם. המגיהים ש"ס ווילנא סמכו א"ע על הערת מהר"י גאלדענטהאל המו"ל את המפתח לר"נ (וויען 1847) שכתב ע"ז „לא מצאתי שם" אבל ראיתיה בירוש' תענית פ"ד ה"א:

**ובמנהיג** (ד' ברלין צד 48) כתב „ובירו' דתפלת השחר ובפ' תמיד נשחט ובפ' אחרון דתענית איתי היא נעילה רבנן דקסרין כו'". וזה ליתא לפנינו בירו' פסחים והיה לפני המנהיג באותה ההלכה הנ"ל:

**וביוחסין** (קראקא שמ"א ל"ח ע"ב) כתב „ואני מצאתי בפ' תמיד נשחט ואשכחיה עביד מתגין עכ"ל. וכ"ז נמצא באותה ההלכה לפני בעל היוחסין בפ' תמיד נשחט (ע"כ תמצית דברי הרד"ר הנ"ל):

**ומהר"ם** די לונזאנו בהגהותיו לירו' (מובא בס' כבר לאדן להרחיד"א דף קס"ד ובס' פתח עינים ח"א ד' יו"ד) העתיק מירו' כ"י מה שנשמט בדפוס בירו' ב"מ סוף פ"ג „ומ"ט דב"ש פשע ... עד „מקלו והרמילו עליו חייב" ובירו' ד' זיטאמיר וכן בירו' הזה שנדפס ראשונה בפיעטרקוב הדפיסו את ההשמטה הזאת בשם מהר"ם די לונזאני. ובאמת נדפסה כבר ההשמטה הזאת (אבל בשנויים רבים) בכל ספרי ירו' במס' שבועות פ"ח מאמצע הלכה א' עד סופה. מזה מוכח שבכ"י הירו' שהיה לעיני מהרמד"ל באו הדברים גם במס' ב"מ וגם בשבועות וסופר אחר לא חש להעתיקם פעמים ואף לא מפני השנויים שבהם. ולפני המדפיסים נקרתה העתקה כזו שלא נשנה בה הענין בב"מ לכן נחסר שם בהדפסתם. והנה הרא"ש בב"ק (פ"ו סי' ה') מביא לשון הירו' כפי שהיא לפנינו במס' שבועות הנ"ל. אבל הטור בחו"מ (סי' ש"ג) מביא לשון הירושלמי כפי שהוא בההשמטה לב"מ (בשנוי קצת) „אבל שומר שכר אפי' הקיפהו חומה של ברזל כו'" והדרישה כתב ע"ז „ז"ל מור"ש ז"ל ראיתי נדפס מראה מקום בפרק המפקיד וטעות הוא כי לא נזכר שם משמר שכר כלל. אלא מהירושלמי פרק בהרא דשבועות כמ"ש הרא"ש בפ' הכונס. ומ"ש ואפי' הקיפוה במחיצה של ברזל ליתא לשם אלא הטור מעצמו הוסיף כן בפירושו פי' הרא"ש אביו ז"ל שדייק כן מהירושלמי" עכ"ל. ומי יגלה עפר מעיני מור"ש והדרישה ז"ל ויראו את הירושלמי שנשמט מב"מ שבאו בו עניני שומר שכר ויש בו באמת הלשון שמביא הטור בשמו „אפי' הקיפהו בחומה של ברזל כו'" ולא שהוסיף אותם מעצמו כי רק שהי' לעיניו הירו' שהי' בכ"י לונזאנו במס' ב"מ. ומראה המקום לפ' המפקיד הנ"ל הוא אמת וצדק. אולם לעיני הרא"ש לא היתה ההשמטה הנ"ל. כאשר כן לא היתה לעיני מור"ש והדרישה. והרבה כזאת קרה גם לפני המפרשים בהלכות ומאמרים רבים שלא נשנו פעמים והכרו לפניהם במקומם והוכרחו להביא ממרחק לחמם:

# שער יחס הפוסקים לירושלמי-להלכה. ה'

והנותר בירושלים קדוש יאמר לו (ישעיה ד' ג')

**לפנים** עד זמנם של אביי ורבא היו בני בבל כפופים לחכמי א"י ומציון יצאה תורה לכל הגולה. כשם שלחו לגולה פסקים ודינים בין בדיני איסור והיתר (ביצה ד' ע"ב) ובין בדיני כמון (ב"ב קנ"ה ע"ב). ור' אבא הנקרא בשם „רבותינו שבא"י" (סנהדרין י"ז ע"ב שבועות מ"ז ע"א) נזכר בפירוש ששלח הוראות לבבל (ב"ב קכ"ז ע"ב קכ"ח ע"א וע"ב). וכן ר' אלעזר בן פרת הנקרא „מרא דארעא ישראל" (יומא ט' ע"ב) שלח הלכות לגולה (ביצה ט"ז ע"ב ב"ב קל"ה ע"ב) והוראה שיצאה כב"ד של אחד מגדולי א"י קבלוה בבבל כאלו יצאה מלשכת הגזית (שבת קט"ו ע"א. ב"ב ס"א ע"ב ועוד) ועמן של נכרי שהתיר ר' יהודה נשיאה (נכדו של רבינו הקדוש ר' יהודה הנשיא) קבלוהו עליהם רב ושמואל. וכשלא רצה רב לקבל עליו ההיתר לאכול אמר לו שמואל „אכול" דלא כן אנא כתב עלך זקן ממרא (ירוש' שבת פ"א ד' יו"ד ע"ב) וכשדרש רבא אשה חופפת בע"ש וטובלת במוצ"ש ואמר ליה רב פפא הא שלח רבין באגרתיה אשה לא תחוף בע"ש ותטבול במוצ"ש וכו' אוקי רבא אמורא עליה ודרש דברים שאמרתי לפניכם טעות הן בידי כו' (נדה ס"ח ע"א). ואביי אמר (לענין חומרי המקום שיצא משם כו') מבבל לא"י כיון דאנן כייפינן להו עבדינן כוותיהו (פסחים נ"א ע"א חולין י"ח ע"ב) ואמרו (ב"ר פט"ז) אין תורה כתורת א"י ואין חכמה כחכמת א"י. ובירו' (נדרים פ"ו ה"ח) איתא חביבה כת קטנה שבא"י מסנהדרי גדולה שבחו"ל. ואמר ר' זירא (ב"ב קנ"ח ע"ב) אוירא דא"י מחכים. ואיתא בתמורה (כ"ט ע"א) ידע בהא לשנויי שמעתתא ואי לא דסליק התם לא הוה ידע דא"י גרמה לו. לג) ואיתא בזוה"ח (מדרש איכה) „עד אשר לא תחשך השמש" אינון מארי מתניא דהוו בארעא דישראל פטישי דפרזלא מהדקין טנרין והלשין טורין רמאין. והאור זה תלמוד ירושלמי דנהיר נהורא דאורייתא מבתר דאתבטל כביכול אשתארו בחשוכא כו'. והירח אלין אינון הברייתות דהוו נהירין נהירו דחכמה סתימאה. והכבבים אלין אינון משכילים דהוו בארעא קדישא כל אינון תנאים ואמוראים כו'". ובזו"ח רות ד' איתא „על התעודה. (הרד"ל גרס. וזאת התעודה) זו תלמוד ירושלמי דכתיב צור תעודה חתום תורה בלמודי בארץ ישראל שם נקראו למודי ה' ושם היו ולא בחו"ל וכתיב לתורה ולתעודה כו'" עכ"ל:

**אבל** כשגברו הגזירות והשמדות בא"י (כמובא לקמן מאגרת רש"ג) ובטלו שמה הישיבות וירדו חכמי א"י לבבל. וגם חכמי בבל שעלו לא"י חזרו אז לבבל (כמובא לקמן מאגרת רש"ג) אז עבר עמהם גם מרכז ההוראה לבבל. ונקבעה הלכה כתלמוד בבלי במקום שהוא נגד תלמוד א"י כמ"ש רב האי גאון בתשובתו המובאת בס' האשכול (לר' אברהם בר יצחק מנרבונה הר"א אב"ד השני) הלכ' ס"ת (ח"ב) וז"ל בהמשך דבריו. „מיהו כל מה שמצינו בתלמוד א"י ואין „חולק עליו בתלמודנו. או שנותן טעם יפה לדבריו נאחזנו ונסמוך עליו. דלא „גרע מפירושי הראשונים. אבל מה שמצינו שחולק על תלמודנו נעזבנו. — „והא דצם ר' זירא דלישתכח תלמודא דבבלאי (ב"מ פ"ה ע"א) ור' ירמיה אמר „במחשכים הושיבני זה תלמוד בבלי (סנהדרין כ"ד ע"א) ואמר נמי בבלאי „טפשאי משום דיתבי [דדיירי] בארעא דחשוכא אמריתון [אמרי] שמעתא „דמחשכן (יומא נ"ז ע"א) בזמנם לא נהיר להו טעמא דמתניתין כחכמי א"י. לד) „דעדיין היו שם סנהדרין. וגדולי החכמים היו בא"י וגזירות מרובות היו בבבל „כדאיתא בשחיטת חולין (מ"ו ע"א) פולמסא דאתא לפומבדיתא ואגב שמדא „נח נפשיה לה). והו ודאי א"י נתקדשה מכל הארצות כדברי ר' זירא „ש"מ „אוירא דא"י מחכים (ב"ב קנ"ח ע"ב) אבל בימי רב אשי ורבינא היה שלום „בבבל ונפיש שמדא בא"י ואימעטא הוראה המן טובא ונחית מן דהוה המן „לבבל כגון רבין ורב דימי לו) וכולהו נחותי דנחתין הכא לז) רובן חכימי „דארעא ישראל. ואמרו מימות רבי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה „במקום אחד. והתורה כתגברת והולכת בימיו. ואמרו ולציון יאמר איש ואיש „יולד בה. חד מינייהו עדיף כתרי מינן. והני נמי הוי התם ונפיק מינייהו „תלמודנו. לכך עדיפא מתלמוד א"י. ותו קמייהו הוי תלמוד א"י וידעו טעמי „דקדמאי. והיכא דלא ניחא להו נאדי מן טעמי דקמייהו. וכללא הוא „הלכתא כבתראי" עכ"ל:

**עוד** כתב רב האי (בתשו' לרב נחשון בר ברכיה. בתשובות הגאונים ד' ליק סי' מ"ו. ובשערי תשובה סי' ל"ט. ומובאת גם בס' האשכול ח"ב עמוד 53) וז"ל בהמשך דבריו „אנו על תלמוד שלנו סומכין. ומאי דפסיק הכא לא חיישינן למאי „דאיתא התם. ודאי לגלויי מילתא דמסתמא הכא אי דלא מיפרשא הכא ולא „מכחשא נמי סמכינן עליה. אי נמי מילרא דפירושי... עכ"ל:

**והרב** אלפסי כתב בסוף עירובין ומובא בהרא"ש שם וז"ל והזינן למקצת „רבואתה דסבירא להו כעולא וסמכי אגמרא דבני מערבא. דגרסינן „התם במסכת יום טוב אמר ר' אלעזר כל משמיעי קול אסורין בשבת וכו'. „ואנן לא כבירא לן הכי דכיון דסוגיין דגמרא דילן להיתירא לא איכפת לן „במאי דאסרי בגמרא דבני מערבא. דעל גמרא דילן סמכינן דבתרא היא. „ואינהו הוו בקיאי בגמרא דבני מערבא טפי מינן. ואי לאו „דקים להו דהאי מימרא דבני מערבא לאו דסמכא הוא לא קא שרי ליה אינהו" עכ"ל. ודבריו אלה מובאים ומוסכמים בפוסקים הראשונים והאחרונים:

**ובכללי** מבוא התלמוד לר' שמואל הנגיד כתב „שהסכימו הראשונים לסמוך „על הבבלי לפי שרבינא ורב אשי מסדרי הבבלי כבר ידעו „היטב והיו רגילים בירושלמי. ואלו היו מקבלים שכן הלכה היו קובעין אותה בבבלי". לח) —

**ובשו"ת** מהרי"ק סי' פ"ד כתב בהמשך דבריו וז"ל „שהרי בכל מקום אנו „פוסקים כדברי האחרונים. ומשום האי טעמא פסקו הגאונים אשר „מסרו לנו את התורה דמאביי ורבא ואילך הלכתא כבתראי ואפי' בתלמיד „נגד הרב והטעם מתבאר יפה מתוך דברי רב אלפס בשלהי עירובין (ומייתי „שם את דבריו המובאים לעיל)... ואפילו להקל סמכינן אגמרא דילן כהאי טעמא „כמ"ש רב אלפס. והוא הדין והוא הטעם דהלכה כבתראי כאביי ורבא ואילך „לפי הנלע"ד. משום דבתראי ידעי במילי דקמאי אבל קמאי לא ידעי במילי דבתראי. ומדחזינן דבתראי לא חשו למילי דקמאי אלמא קים להו דמאי „דאמרי קמאי בהא דלאו מילי דסמכא נינהו". —

וכי

---

לד) הריטב"א ביומא פ' הוציאו לו מביא דברי הרמב"ן בטעמא דר' ירמי' משום דלא נהירא להו טעמי דמתניתא כהלכה כמה דנהירין לרבנן בא"י. ור' זירא נמי בעי דלשתכח ליה טעמי דבבלאי משום דלא נהירין ליה בתר דשמע טעמי דמערבאי. דמנהגא דעלמא דמידכר איניש כפי מאי דגמר ברישא. מיהו לאו בכל הדורות היה אלא בימי רבה ורב יוסף ואביי ורבא דהוו להו שמדות כדאי' ב"מ (פ"ו ע"א) ואמרינן בפ' אלו טריפות (מ"ו ע"א) ערקו רבה ורב יוסף. ור' זירא אמר „ערוקאי" שהיו בורחין מחמת השמדות ואמר להו ר"ז שעם ב"ז לא ישכחו דברי התורה. ואמרינן במנחות (ק"ג ע"ב) (הטעם דלא אהדר ליה משום שאין דעתו מיושבת עליו לפי שהוא סמך על הפלטר) והיו חייך תלויים לך מנגד זה הלוקח תבואה משנה לשנה. ואם כך ללוקח תבואה משנה לשנה כל שכן לשמדות שיש בו סכנת נפשות. וזהו טעמן של ר' זירא ור' ירמי'. אבל אח"כ נתגברה התורה בבבל. כ"ש בימי רב אשי דאמרינן (גיטין נ"ט ע"א) מימות רבי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. עכ"ל הרמב"ן:

לה) פולמסא כו' נמצא בחולין (מ"ו ע"א) אבל „אגב שמדא נח נפשיה" ליתא שם ובכל המסכת. ונמצא בבבא מציעא [פ"ו ע"א] (גליון אפרים):

לו) פלא לי על רה"ג וכן על אביו רש"ג בתשובתו המחוברת לס' יוחסין. שהקדימו רבין לרב דימי. הלא אמרו בחולין (ק"ו ע"א) „וסימנך אתא רב דימי אסקה אתא רבין קטלה". וכתב רש"י שם „והן היו יודעין דרב דימי אתא מא"י מקמי רבין ומשו"ה הקדימו בכל הש"ס דברי רב דימי לדברי רבין. ועפ"ז הבנתי לשון התוספות בע"ז (ס"ז ע"א ד"ה אמר רב יהודה) שכתבו מדרב יהודה שמעינן בהדיא כו' ומכתמא רבה בב"ח ורב דימי נמי שבאו לפרש המשנה כמו כן אזלי בשיטתיהו וכן רש"י כותב שם ע"ב בד"ה מדברי כולן נלמד רב יהודה ורבב"ח ורב דימי ור"ל ור' אבהו. הנה רש"י ותוס' כתבו רב יהודה ולא הזכירו שמואל אף שרב יהודה אמר שמואל מפני שלא הזכירו רק שם האמורא הראשון שנזכר במאמר. וכן כותב רש"י ור' אבהו. אף שר' אבהו אמר ר' יוחנן. וכן כתבו רש"י ותוספות רב דימי אף שרב דימי אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן. ויפלא מדוע כתבו רש"י ותוס' רבה בב"ח הלא רבין אמר רבב"ח. אבל ברור בעיני שהם לא גרסו כלל וכן כי אתא רבין אמר רבב"ח כו' אלא אמר רבב"ח א"ר יוחנן. מפני שגירסתנו כי אתא רבין יפלא מדוע הקדימו פה רבין לרב דימי. ודוחק לומר מפני שרב דימי הוסיף על רבין באמרו וכך היו עושין (גליון אפרים):

לז) מן ונפיש שמדא... עד „דנחתין הכא" נמצא גם באגרת אביו רב שרירא גאון:

לח) עי' בשו"ת אור זרוע סי' תשנ"ד תשו' רבינו ישעיה בי רבנא מלי ז"ל לרבינו יצחק בר משה ז"ל (בעל אור זרוע) וז"ל בהמשך דבריו. ואע"ג דתני במס' שמחות ועל אביו ועל אמו עד שישלח פרע ויגערו בו חבריו אין לסמוך על אותה הגירסא שכל הברייתות שמביא התלמוד באלו מגלחין על מדחה מיטתו כו'... כולן הן שנויות שם במסכת שמחות כך בשינוי ממה שהן שנויות בתלמוד ואין לסמוך עליהן כי הספרים נשתבשו מידי סופרים הדיוטות שכתבום ולא נכנסו בישיבה לתקן ומשו"ה אמרינן (חולין קמ"א ע"ב) כל מתני' דלא מיתניא בי ר' חייא ור' אושעיא לא מותבינן מינה תיובתא מפני שהיו משובשות ואין לסמוך עליהם. והנה התלמוד שלנו שאנו עסוקין בו תמיד כמה גירסות משונות יש בו כ"ש ברייתות וירושל' שאין אנו עסוקין בו ואפי' תוספתא דר' חייא וספרא וספרי אנו רואין שבכמה מקומות מביאין בתלמוד ומשנה גירסתו ומחסר בהן ומייתר בהן לפיכך אין לסמוך על שום ברייתא או על שום ירושלמי אם הן כנגד התלמוד שלנו. כי התלמוד נכתב להוראה כדאמרינן (ב"מ פ"ו ע"א) רבינא ורב אשי סוף הוראה. ובכמה מקומות חולק ירוש' על הבבלי ואין לסמוך אלא על תלמוד בבלי שלנו. אמנם טוב הוא להביא (אדם) [איזה] סעד מן הברייתות ומן הירושלמי לבאר דבר שהוא סתום ונעלם בתלמוד אבל לסתור דברי התלמוד אין סומכין לא על הברייתות ולא על הירושלמי דאמרינן או טעות סופר הוא או אח"ל שהן דוי"א הויא פלוגתא ועל כיוצא בזה אומר הרבה בתלמוד החיא ר' פלוני היא ואלו הובאה בתלמוד שמא היו משבשים או מעמידין אותה כיחידאה לפיכך אין לסמוך כ"א על התלמוד" עכ"ל:

**וכי** תאמר א"כ אפי' לפני אביי ורבא נמי תהי' הלכה כדברי התלמיד האחרון „ולא כדברי הרב שקדם לו. ולמה פסקו הגאונים כתלמיד מאביי ורבא „ואילך? לפי דעד זמנם לא היו התלמידים לומדים אלא ע"פ קבלת רבותיהם „כפי מה שהיו שונים להם מהם היו שונים ע"פ משנת ר' חייא ור' אושעיא „ומהם ע"פ משנת בר קפרא או מתניתא דבי לוי או מתניתא דבי שמואל „וכן כלם. ומתוך כך ראוי לפסוק כדברי הרב כיון שהתלמיד לא ידע אלא „תוך דברי רבו. ודברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין. אבל מאביי „ורבא ואילך למדו כל הדעות. ר"ל משנת ר' חייא ור' אושיעא ובר קפרא „וכו' ולפיכך ראוי הוא לפסוק כדברי התלמיד משום דבתרא הוא. ולפעמים „שהרב הולך לשיטה אחת מן הברייתות כגון משנת ר' חייא ור' אושעיא. „והאחרון זקוק מכח ברייתא אחרת כגון משנת בר קפרא או אינך דאין הלכה „כן. או בהיפך. או לפעמים לא עיין הרב בהדא מהני כתנייתא והתלמיד „עיין בו ודקדק ממנו שלא כדברי רבו. וכדאשכחן בכמה מקומות בהלמוד „דאמר רב חסדא לרבא פוק עיין בה דלאורתא בעי לה וכו'. ותו איתא במס' „ברכות (כ' ע"א) מה שנא ראשונים... עד „אי משום תנויי דרב יהודה כולא „תנויי בנזיקין הוו כו'... עד „וכי הוי מטי רב יהודה בעוקצין... אמר הויות „דרב ושמואל קא חזינא הכא. ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא ואלו „רב יודא וכו'". ופי' שם רש"י וז"ל בתליסר מתיבתא בי"ג פנים יש בינינו „משנה ובריתא של ששה סדרים ומס' עוקצין גם היא בי"ג פנים כגון משנת „רבי ור' חייא ומשנת בר קפרא ולוי ותנא דבי שמואל. והכי אמרינן במס' נדרים „(מ"א ע"א) רבי מתני הלכתא בי"ג פנים עכ"ל רש"י. ומשמע שבימי אביי „ורבא היו לומדים כל אותם הי"ג מתניתא מה שלא עשו בדורות הראשונים „דהיינו רב יודא וכיוצא בו. מדקאמר ואנן מתנינן בתליסר מתנייתא דמשמע „אנן דוקא ולא אינהו. וכדמוכח כל שיטתם דה"ם. ותדע שכן הוא שבימי **אביי** ורבא נתוספה חכמת התלמוד שהרי מצינו בב"ב (כל"ד ע"א) וכן בסוכה „(כ"ח ע"א) שמפליג לדבר בחכמת רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח לא מקרא „ולא משנה ולא תלמוד כו'. ומונה ההם טובא ולבסוף — הויות דאביי ורבא. „ולא כהאמוראים הראשונים הקודמין להם אע"ג שהיו גדולים מהם. כגון רב „ושמואל ור' יוחנן. אלא ע"כ היינו טעמא כדפירשנו שאביי ורבא התחילו „ללמוד כל הברייתות וישבו ותרצו את כולם שלא יקשה מזו על זו „ומתוך כך הוציאו כמה דינים והעמידו כמה שמועות על בוריין ועל אמתתם. „וכן עשו כל הבאים אחריהם מדור ודור כדפירש'. ומשום כך קבעו הגאונים „הלכה כדברי התלמיד מפני שהוא אח־ון מאביי ורבא ואילך ולא מקודם" עכ"ל מהרי"ק.

**והנה** בשיטה מקובצת ב"מ דף מ"ה ע"ב (מובא בס' יד מלאכי ח"ב סי' ב') מביא דברי רבינו יהונתן. וז"ל „ואין אנו חוששין לגמרא דירושלמי. „דאותן רבנן בתראי שסידרו לנו התלמוד בבלי הביאו בו אותן סברות שהן „כהלכה הנאמרות בתלמוד ירו'. ורוב התלמוד בבלי מהן כגון דברי ר' יוחנן „ור"ל וכל הנקראים בשם רבי. ומה שראו שהוא שלא כהלכה הניחו אותו בתלמוד ירושלמי" עכ"ל. אבל רבינו שלמה סיריליאו ז"ל כתב להיפך. שדוקא ההלכות שהניחום חכמי בבל בירושלמי ולא כתבו היפך ממנו בבבלי ודאי שהלכה כתלמוד ירושלמי. וז"ל רבינו הרש"ס בפתיחתו לפירושו על ירוש' „ברכות (ד' מגנצא תרל"ה) „ודע שאין אנו סומכין על הירושלמי במקום שחולק „על הבבלי בין בגירסא (כגון בפ' הפאה ניתנת דגרסי' התם ר' עקיבא אומר „התוספות פטור וחכ"א התוספות חייב. ואילו בחולין (קל"ו ע"א) הגי' בהפך „ר' עקיבא אומר התוספות חייב וחכ"א התוספות פטור וכן באמוראים פעמים „הפוכה הגי' משם לכאן) וכן בפסקי הלכות על הכל סומכין על הבבלי. והטעם „היא דהאמוראים של בבל היו אחרונים וראו תלמוד הירושלמי „שחובר קודם לתלמוד בבלי. ודקדקו בו יפה. הלכך סומכין עליו בכל. „ובמה שדעת כל חכמי בבל או רובן הסכימה על הירושלמי והניחו „אותו כמו שהוא ולא כתבו היפך ממנו בבבלי ודאי „שהלכה כתלמוד ירושלמי. וזהו דרכן של הגאונים ז"ל שמביאין „הירושלמי בחיבוריהם במקום שאין אותו ענין מוזכר בבבלי ואין הבבלי מדבר „בו כלל סומכין על הירושלמי להלכה ולמעשה. אבל מה „שראו רבותינו שבבבל שאין הרוב מחכמי דורן מסכימים על מה שכתוב „בירושלמי דחאוהו וכתבו בבבלי היפך ממנו. לומר שאין סומכין בזה על „הירושלמי. וכן תמצא שהרי"ף ז"ל כתב בסוף עירובין וז"ל „ואנן לא סבירא „לן כו' (עד סוף המאמר כמובא לעיל) עכ"ל:

**והרז"פ** (במבוא הירושלמי) (שלא ראה עוד דברי מהרש"ס הנ"ל שבימיו היה עוד אורו גנוז בכ"י וטרם נדפס מפירושו לירושלמי) תמה מאד על דברי רבינו יהונתן הנ"ל. וז"ל „והלא גדולי הראשונים וביותר רבינו חננאל ורבינו נסים „והרי"ף וכו' מביאין מאמרי הלכה מירוש' במקום שלא נמצא פסק ההלכה „בבבלי או שאין להכריע ההלכה מהבבלי. הרי לך שלא עלה על לבם מעולם „שמה שהניחו המסדרים בתלמוד ירושלמי הוא מפני שראו שהוא שלא כהלכה. „ועוד זאת הלא הרבה מאמרים של חכמי בבל נמצאים בירו' ולא בבבלי „ולמה הניחו אותם מסדרי הבבלי? הכי גם בזה יש לומר מפני שהם שלא „כהלכה? ומדוע לא הובאו בבבלי המאמרים שבירושלמי דלית מאן דפליג „עליהן שבוודאי הלכה כמותן. כמו המאמר של שמואל בירו' דברכות (פ"ח ה"ה) „המשתמש בכלי כהונה מעל. דלית מאן דפליג עליה וכדומה? ועוד הלא „כמה וכמה מאמרים של חכמי בבל שהם שלא כהלכה ובכ"ז מובאים בבבלי (וע"ש עוד בזה);

**ובס'** דוה"ר ח"ג (עמוד 112) מוכיח „שכל עצמו של רבינו יהונתן במה שאמר „דרבנן בתראי שסדרו לנו התלמוד בבלי הביאו כל אותן סברות שהן „כהלכה הנאמרות בתלמוד ירושלמי כו' ומה שראו שהוא שלא כהלכה הניחו „בתלמוד ירוש' כל עצמו לא בא לומר אלא בהענינים שדברו עליהם בתלמוד „בבלי וסוגית הבבלי בהכרעת ההלכה אם לאיסור או להיתר. אבל בוודאי „יש ויש בירוש' שלא דברו בבבלי בהן כלל. הכי יעלה על הדעת שסדר „זרעים שיש בו ירושלמי ואין שם בבלי האם נאמר שכל זה נדחה מהלכה?... „והלא ממש כן נהגו רבותינו פוסקי הלכות עם התוספתא והספרי והספרא „שבוודאי ראו אותם מסדרי התלמוד בבלי. אבל במקום שידובר שם ממה „שלא נזכר בתלמוד פסקו כן. אבל לא במה שהוא סותר מפני שמסדרי „התלמוד כבר ראו זה. כי מכיון שדברו מזה הנה בזה עצמו שלא הביאו זה „ופסקו להיפך נודע שהוא שלא כהלכה. ופשוט שזה הוא כוונת הרי"ף ואחריו „רבינו יהונתן על הירושלמי". עכ"ל. וכ"ז כפורש לעיל בדברי רב האי:

**עוד** מוכיח בדוה"ר שם אשר בשאלתות דרב אחאי משבחא [לט] וכן בה"ג מיוסדים הרבה הלכות על הירושלמי (ומביא שם כמה הוכחות) ועי' בה"ג (שיצא לאור על פי כ"י רומי ע"י הג"מ עזריאל הילדעסהיימר ז"ל ברלין תרמ"ח במפתח לתלמוד ירושלמי) שציין שם הלכות רבות שנוסדו בה"ג על הירושלמי. וכן רב עמרם גאון (בר ששנא) בסדור שלו יסד ג"כ כמה הלכות על הירושלמי. עי"ש [מ]. ובתש' הגאוני' (שנדפס בברלין תרמ"ח ע"פ כ"י באוצר הספרים בפ"ב) סי' תל"ד כתוב בזה"ל „מעשים בכל יום דמיסתיעא מן תלמוד דא"י דסמכא הוא":

**והג"מ** דוב ראטנר (בעה"מ אהבת ציון וירושלים) הוכיח במאמרו „טעות סופרים" (במה"ע המליץ תרנ"ט) שרבינו חננאל ורבינו נסים גאון והרמב"ם ועוד מהראשונים פסקו לפעמים כהירוש' אף נגד הבבלי (עיי"ש ראיותיו ע"ז) ומביא שם מ"ש באור זרוע ח"א סי' תשס"א תשובת ר' שמחה ב"ר שמואל וז"ל „ומן הירו' הוכחתי כדברי כו' וכל היכא „דהזינן פלוגתא בגמ' דידן ועובדא „בירו' סמכינן אירושלמי" עכ"ל. גם הביא שם דברי מהרי"ק סי' ק' שכתב „והוא דבר ידוע שרבינו משה רגיל לפסוק ע"פ הירושלמי „יותר מכל הפוסקים הידועים אצלנו. ואפי' במקום שאין „תלמודנו מוכיח כדברי הירושלמי לפעמים יפסוק „כמותו היכא שתלמודנו מעמיד משנה או ברייתא „בשנויי דחיקי והירושלמי מפרשה כפשטא. תופס לו שיטת הירושלמי כו'". עכ"ל:

**וכן** כתב במראה הפנים לירושלמי ב"מ פ"ח ה"ג וז"ל „שהרמב"ם ז"ל רגיל לפסוק כתלמודא דהכא (דא"י) במקום שאין צד הכרע מוכרח מהתם דלא כהאי תלמודא כמבואר למעיין ורגיל בדבריו שלא עשה חבורו כ"א אחר שבירר כל ההלכות מהתוספתא ומהירושלמי. ורמז הוא ז"ל בעצמו לזה בפי' המשנה דמס' תמיד. וכ"כ מהרי"ק שורש ק' וז"ל „והוא דבר ידוע שרבינו משה כו' עד „שיטת הירוש' כמובא לעיל" עכ"ל מהר"ד"ר:—

**והגמ'** מרדכי זאב איטינגא ז"ל (בעה"מ ס' מפרשי הים ועוד) כתב בהסכמתו לירושלמי ד' זיטאמיר וז"ל „כי זה האיש משה (הרמב"ם) ממקור הירושלמי הלכותיו דלה דלה... ובחר עוד בירושלמי מתלמוד בבלי להעתיק הנוסחאות ממנו (עי' בפירושו תמיד פ"ה מ"א) „ואשר עיניו פקוחות יחזה בס' היד כי אור לו בציון..." עכ"ל:

**והרחיד"א** כתב (מערכת גדולים ערך הרמב"ם) „שהרמב"ם ז"ל חיבר הלכות „מהירו' כמו שכתב בפי' המשנה ריש פ"ה דתמיד וז"ל „וכבר „אמרנו זה בהלכות ירושלמי שחברנו" כנראה שחיבר הלכות מהירוש' כמו שהרי"ף „חיבר מהבבלי. וכ"כ ר' יעקב בן עכסאי (מעתיק פי' המשנה) בהקדמתו לסדר „נשים „שהרמב"ם חיבר הלכות מירו' כלו" עכ"ל הרחיד"א. אבל הרמב"ן ז"ל במלחמותיו כתב בזה"ל „ואין בידנו הלכות קצובות ממחלקותן של בני א"י" ומוכח שלא היה לפניו הלכות הירו' מהרמב"ם ז"ל.

**ובתוס'** חגיגה (י"ג ע"א ד"ה ורגלי) כתבו שר"א הקליר היה דרכו שבכמה מקומות היה מניח שיטת הש"ס שלנו כדי לאחוז שיטת הש"ס ירושלמי. — ובתוס' חולין (ק"ט ע"ב ד"ה גדה) כתבו „והכל עשה (ר"א הקליר) ע"פ הירושלמי:

**וכן** נראה בסליחה ליוה"כ (סי' ק"א) „אבל אנחנו חטאים ואשמים" שהפייטן יסד שהכתונת של כה"ג מכפרת על כלאים כדברי הירושלמי (יומא פ"ז ה"ג) ולא כהבבלי שאמר (זבחים דף פ"ח ע"ב) שהכתונת מכפרת על שפיכות דמים. ובמד"ר פ' צו ובשוח"ט פ"ד סי' ז' איתא כהירושלמי:

**ובשבלי** הלקט ענין תפלה סי' כ"ח כתב שהקלירי יסד רוב דבריו על פי תלמוד ארץ ישראל. וכ"כ בהל' מילה סי' ז' דרוב פיוטים של הקלירי ע"פ הירושלמי, וזמנו של הקלירי הוא קודם רב סעדיה גאון כי רס"ג בפירושו לס' יצירה מביא את ר"א הקליר (ל' מהרד"ר במאמרו ט"ס הנ"ל):

---

## שער לשונות וסגנון של תלמוד ירושלמי [מא] ו'

**אף** כי התלמוד ירושלמי והבבלי שניהם ממעין אחד יצאו בכ"ז יש הפרש גדול ביניהם הן בהברת האותיות והן בשמוש הלשונות והריבורים המושאלים. ואף היודע היטב לשון הבבלי ודרכו יהיו לו לפעמים דברי הירו' כספר החתום. הנה בדרכי הלשון שימשו הבבליים בלשון ארמית בלולה בל' פרסי החדשה וע"פ רוב מעורבת בעברית. ואנשי א"י ע"י שהיו קרובים לארץ סוריא החזיקו בדרכי לשון סורסית [מב] וג"כ מעורבת בעברית. אף שגם ל' ארמית לא רחקה ממנו. ויבנו השמות והפעלים ע"ד ל' סורסית. גם נמצא בו הרבה שמות ופעלים שיסודם בל' יונית נשחתה. יען שא"י היתה אז תחת ממשלת רומי. ובסוריא השתמשו אז בלשון יונית שנשחתה בפי המון העם ביופיה וצורתה. ורוב האמוראים דירושלמי היו בגליל. „ואמרו (בבלי עירובין נ"ג ע"א) דבני גליל לא דייקי בלשנא. ובב"ק (ו' ע"ב) על המשנה חב המזיק חייב המזיק מיבעי ליה אמר רב יהודה אמר רב האי תנא ירושלמי הוא דתני לישנא קלילא:

**הברת אנשי א"י**. הירושלמים מחליפים אותיות אחה"ע כמ"ש בב"ר (פכ"ו) בגלילא צווחין לחויא עויא. ואמרו על המקרא ויעתר לו בערבא צווחין לחתירה עתירה. ובא לפעמים בירו' א' במקום ה' שבבבלי. בירו' „איכן" במקום היכן

---

לט) הרז"פ בהקדמתו לס' אהבת ציון כתב וז"ל, בסוף כל שאילתא בא הלשון „ברם צריך" שהוא לשון הירוש' שאומר „צריכה" במקום שבא בבבלי „מיבעיא ליה" או „מספקא ליה" עכ"ל: מ) ולא כהרז"פ שכתב גם בשם הג"מ רש"ל ראפאפארט (בכ"ח תר"א) (במהי"ר קל"ב) שהה"ג והשאלתות לר' אחא משבחא לא נתיסדו בשום מקום בהלכותיהם על הירושלמי. ולא תקשי מדוע לא זכרו שם הירוש' כי זה דרך רבים מהראשונים שלא להזכיר גם המכילתא ספרא וספרי וכדומה במקומות שדבריהם מיוסדים עליהם. והלא כן נהג גם הרמב"ם לבלי הזכיר שמות היסודות שעליו יסד ההלכות: מא) מיסודו של הרז"פ במהי"ר וקצת מספרו אה"צ: מב) עי' ב"ק (פ"ב ע"ב) אמר רבי בא"י לשון סורסי למה או לשון הקודש או לשון יונית ואמר רבי יוסי בבבל לשון ארמי למה או לה"ק או לשון פרסי.

„היכן" בבבלי. ולפעמים לא יבטא הירו' כלל אל"ף או ה"א בראש התיבה כמו „מר" במקום „אמר". ר' „בא" במקום ר' „אבא". „ליעזר" במקום „אליעזר". „לעזר" במקום „אלעזר" מג) „נן" במקום „אנן" וכדומה [ולפעמים יבלעו את האות הגרונית ולא יבטאו אותה. כמו „דו" תחת „דהוא" „תותך" תחת „תתותך" וכדומה. כי כן דרך לשון הארמית] . (מהרש"ס)

**גם** באותיות בימ"פ ניכר רפיון הברת בני א"י. הירו' מבטא בי"ת כמו וי"ו ויאמר „אביר" במקום „איר. "תרבד" במקום „תרוד". ר' ווא במ' ר' „בא" ועיקרו „אבא" ונפלה האל"ף כמש"ל. וברצותם לבטא הבי"ת במבטא כבד ישימו מ"ם במקום בי"ת. ותחת „יבנה" בבבלי יבוא בירו' „ימנה". דבדבניות בבבלי · ובירו' דמדמניות וכדומה. הבבלים יבטאו במבטא קשה והירושלמים במבטא רך. ולכן בי"ת להבבליים הוא להירושלמיים מ"ם פ"א. ולפעמים המלה בירו' בו"ו ובבבלי ע"י כובד ההברה בפ"א:

**גם** נתחלפו לפעמים בירו' אותיות ג'. ל' (גזיב במקום כזיב) וכן צ'. במקום סמ"ד (צטר במקום סטר). ולפעמים יבוא למ"ד במקום נו"ן או במקום רי"ש (אנטולינוס במקום אנטונינוס. גלעיני במקום נרעיני) מד). ולפעמים מוסיף הירו' אל"ף בראש התיבה „איסמטא" במקום „סימטא". ולפעמים גם באמצע התיבה „כלונסאות" במקום „כלונסות" מה):

**הרבה** שמות פרטיים הבאים בבבלי בסופם באל"ף הם לרוב בירו' בה"א. בבבלי עקיבא מו) חייא. חנינא. חנניא. ובירו' עקיבה. חייה. חנינה. חנניה (ולפעמים גם באל"ף). וכן לפעמים בראש התיבה בבבלי באל"ף ובירו' בה"א. בבבלי „אושעיא" ובירו' „הושעיה" (כבמקרא). והשם יהודה בא לרוב בירוש' „יודא" (עי' הערה מ"ג לעיל):

**משתנה** בירו' הרבה פעמים האל"ף קודם יו"ד ואחר יו"ד ליו"ד: ינאי. יינון. זכיי. ודיין. דמיין. תניין. במקום ינאי. אינון. זכאי. ודאין. דמאין. תנאין. וכתב מראה הפנים (בפ"ב דע"ז ה"ז ד"ה היה לו להשיאו) וז"ל וכבר נודע שדרך הירושלמי להשתמש בבי"ת במקום כ"ף. ומביא ראיות ע"ז עיי"ש:

## לשונות הירושלמי

**מדרך** הירו' לקרב שתי תיבות אחת אל אחת ועל ידי זה נבלע לפעמים האל"ף או הה"א בסוף התיבה הראשונה או השניה. וזה נמצא לרוב בשמות פרטיים: „אבמרי" במ' „אבא מרי". „רבסי" במ' „רבי אסי". „רבמי" במ' „ר' אמי" (וזה נמצא גם בבבלי „רבא" במ' „ר' אבא" „רמי" במקום „ר' אמי" „רבין במ' „ר' אבין" עי' ערוך ערך אביי) „אתינן" כמו „אית אינון" (פי' יש הם) „הכיני" כ"ו' „הכין היא" (כן יש לפרש) „והכני" יבוא במ' „הכיני". והרבה פעמים בא „כיני" במ' „הכיני". „היידנו" כלו' „האי דא אנהו" וכדומה הרבה. ויבארו לנו ע"ז גם מלות אחרות בירו' שקשה לפעמים לעמוד על כוונתם:

**גם** נפקדו בירו' בכמה מקומות אותיות החיבור והפירוד. לפעמים נפקד דל"ת החיבור. פסחים (פ"ח ה"ג) שאינו יוצא לחולין וחוזר וקדש „תמן תנינן" במקום „דתמן תנינן". וכשמביא שתי מימרות מאמורא אחד אומר גם במימרא השניה אמר" ולא „ואמר" ובמקום „אמר פלוני" אומר „פלוני אמר" ונראה שעי"ז חסרה הו"ו. במקום שאמר חכם בשם חכם חסר תיבת אמר לפני האומר הראשון, ולפני בעל המאמר עצמו בא תיבת „בשם" או „משום". וכן במקום שבאים ג' או ד' אומרים זאח"ז חסר תיבת אמר אצל ב' או ג' הראשונים.

כמו ר' ירמי' ר' מיישא בשם ר' שמואל בר יצחק. לפעמים נפקדה תיבת החיבור „אי נמי" או תיבת „וכן" (במקום שצ"ל „וכן אמר" חסרה מלת וכן") וכן נפקדה תיבת הפירוד „או" וכן נפקדה ברוב מקומות תיבת „מהו" וזה כמעט בכל מקום כשצד האחד פשיטא לו ובצד האחר יש ספק ושאל עליו נפקד תי' מהו. דוגמאות לזה תמצא במבוא הירושלמי דף מ"ז:

**אצל** דרשת המקראות בהגדה נפקד לפעמים „דכתיב" „שנאמר" ברכות פ"ד ה"ד בקירה של רחב נשא עיניו כי ביהה בקיר החומה וגו'. ולא אמר „שנאמר". לרוב נפקד „אל תקרי" ברכות ריש פ"ה השתחוו לה' בהדרת קודש בחרדת קודש: ובבבלי ברכות שם ל' ע"א „אל תקרי בהדרת אלא בחרדת מז):

**לפעמים** הלשון אינו מדויק בירו' וצריך לסרסו. ברכות ריש פ"ו מנין שכל המצות טעונות ברכה···הקיש הורה למצוה מה תורה טעונה ברכה כו' וצריך לסרסו הקיש מצוה לתורה. כלאים (פ"ב ה"ג) ירקה של נינה וצ"ל נינה של ירקה. ואפשר שמקומות אלה נשתבשו ע"י סופרים:

**וישנם** לשונות וסגנון המיוחדים לבבלי ואינם בירו' והן: הכי השתא. לאיי. כלפי לאיי. ולטעמיך. והסברא. תיקו. בשלמא. מידי אריא. דקארי לה מאי קארי לה. ת"ק (בירו' נאמר „חכמים" במ' ת"ק) לימא מסייע. והלכתא (בס"ף הסוגיא) מגדף בה פלוני. לייט עלה. — במקום תנו רבנן אומר הירו' תני. וכן לא נמצא בירו' „גופא" להדר אדלעיל [כן לא מסיק בירוש' תיובתא או קושיא כשנשאר בקושיא, ולא מסיק תיקו באיבעיא דלא איפשטא. ולפעמים מסיק בה „צריכה" ר"ל דלא איפשטא האיבעיא וצריכה עיון]:

**הכתיבה** בירו' היא לרוב מלאה גם במקום חירק קטן או צירי. עינבי. קיבל. משאליניה. שיטתיה וכו'. ולפעמים באה יו"ד ואין לה מקום כלל: צונין. וגם במקום שוא' דילועין:

**בסוף** התיבה נוספת לפעמים יו"ד על יו"ד נח נראה: חגיי במקום חגי. ולפעמים באה יו"ד במקום דגש חזק אף שהקריאה בפת"ח: מיקל במקום מקל. המידל במקום המדל:

**והכתיבה** המלאה והנוספת נמצאת ג"כ בהבאת פסוקי תנ"ך. מניי. השיבינו. טליך. יריאיו וכו' מח):

[**עוד** יש להעיר שסגנון הירושלמי בסדר זרעים משונה קצת מסגנון שאר הסדרים. ולפה"נ הטעם יען שנשנו הסוגיות בישיבות שונות. עוד זאת נראה שבשני סדרים הראשונים נזכר בתכיפות המבטא „תני שמואל" שמסר בנהרדעא מאמרי התנאים. ובסדר השלישי והרביעי לא נזכר מבטא זה אף פ"א. ולעמת זאת ישנם בשני סדרים האחרונים כמה וויכוחים של ר' מני ור' אבין ובשני סדרים הראשונים חזיונם יקר מאד]:

**וכתב** הרז"פ (בהקדמת ספרו „אהבת ציון") וז"ל „גם שונים המה בדקדוק הלשון שהבבלי שומר חוק הלשון ביחיד ורבים. בזכר ונקבה, בעבר ועתיד וכדומה. וללשון הירו' אין חוק ואין משטר ואין גבול וגדר. שם יחיד לרבים ורבים ליחיד עבר לעתיד ועתיד לעבר וכדומה עד כי לא נודעו כלל דרכיו. והאשמה תלויה בהסופרים והמדפיסים כי העתיקו והדפיסו בזדון נפש בלי כל עיון והגיון והם היו בעוכרי התלמוד ירו' וגם בעוכרו לשונו":



**תוכן** אחד לשני התלמודים, אם לפרש המשנה והברייתא, או לברר ההלכות שנתחרשו מפי האמוראים ע"פ הוכחה ממשנה וברייתא או ע"פ הסברא. אבל יבדלו שני התלמודים לרוב בדרך לימודם וחקירתם. הירושלמי דרכו ע"פ רוב לקצר. והבבלי דרכו להאריך בשקלא וטריא. הירו' הולך בדרך ההגיון הפשוט ודברי הבבלי בנויים על היקשים עמוקים והיקש על היקש ומעמיק יותר הרבה מן הירו'. — הירוש' אינו מפרש לפעמים את המשנה הצריכה באור. עי' ר"ה (ריש פ"ד) ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה וכו' והבבלי נתייגע הרבה בפי' המאמר ועוד זאת. והירו' שותק לגמרי. — משנה ריש ביצה ומודים שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה שאפר כירה מוכן הוא. והבבלי נתקשה במאמר זה ואמר אפר כירה מאן דכר שמיה והירושלמי אינו מפרש כלום. וכן הרבה משניות שצריכות ביאור לפי שהן סתומות או שיש סתירה בין רישא לסיפא והבבלי נתייגע לפרשן והירושלמי שותק:

**ולפעמים** מקשה הירו' על המשנה ומסתלק ממנה בלא תירוץ. פאה (פ"ו ה"ב) וקשיא- על דב"ש בנפה ובגדיש כו' וקשיא על דבית הלל בבקר ובכלים כו' ואינו מתרץ כלום. — ועי' יומא (פ"א סוף ה"א) דמקשה הירו' דברי ר' יהודה דמתני' דאמר אף אשה אחרת מתקינין לו וחייש למיתה אמתני' דגיטין (פ"ג ה"ג) ושקלים (פ"ו ה"ד) ואינו מתרץ כלום. ובבבלי סוכה (כ"ד ע"א) מתרץ מעלה עשו בכפרה. ועי"ש גיטין כ"ח:

**הירו'** אינו מישב המשנה בדרך חסורי מחסרא כהבבלי וגם אינו מעיר כלל שיש חסרון במשנה. עי' ביצה (פ"ג מ"ב) מצודות חיה ועופות ודגים שעשאן מעיו"ט לא יטול מהן ביו"ט אלא א"כ ידוע שניצודו מבעוד יום (מעיו"ט) מעשה בנכרי אחד שהביא דגים לר"ג ואמר מותרין הן אלא שאין רצוני לקבל הימנו. ומקשה ע"ז בבבלי (ביצה כ"ד ע"א) מעשה לסתור ומתרץ חסורי מחסרא והכי קתני ספק מוכן אסור ור"ג מתיר והירושלמי אינו מעיר כלל ע"ז לא מקשה ולא מתרץ. וכדומה הרבה:

**כשנראה** במשנה בבא מיותר או סותר לבבא אחריתא אינו מעורר ע"ז בדרך קושיא כדרך הבבלי אלא מקים מיד את המשנה על מכונה ולרוב באמרו כיני מתניתא. ותיבת כיני באה לפרש המשנה. ולפעמים באה לומר שיש טעות במשנה. ר"ה (רפ"ג) ראוה ב"ד וכל ישראל וכו' כיני מתניתא בית דין או כל ישראל, פי' הוי"ו דוכל היא וי"ו חמחלקת. והבבלי (ר"ה שם) מרחיב לומר למה לי למיתני ראוה ב"ד וכל ישראל עי"ש. ביצה (פ"ד מ"ג) אין מבקעין עצים לא מן הקורות ולא מן הקורה שנשברה ביו"ט. ואין מבקעין לא בקרדום ולא במגרה ולא במגל אלא בקופיץ. ובבלי (שם ל"א ע"ב) מדייק והאמרת רישא אין מבקעין כלל, אמר רב יהודה אמר שמואל חסורי מחסרא והכי קתני אין מבקעין מן הסואר של קורות ולא מן הקורה שנשברה ביו"ט אבל מבקעין מן הקורה שנשברה מעיו"ט. וכשהן מבקעין אין מבקעין לא בקרדום וכו' — וז"ל הירו' (ה"ג שם) הדא דאת אמר בקורה שנשברה ביו"ט אבל בקורה שנשברה מעיו"ט מותר:

**הירו'** לא נחית לדייק כבבבלי מאי אתי לאורויי מנינא דמשנה. בבלי יבמות (ג' ע"א קידושין ג' ע"א) מנינא דרישא למעוטי מאי מנינא דסיפא למעוטי מאי וכן בשאר מקומות. ובירו' לא נמצא מזה כלל. — וכן לא מדייק לומר שזה הבבא נשמע כבר מבבא אחר ולעשות צריכא ביניהם כהבבלי. עי' בבלי קידושין (ס"ד ע"ב). וכן במקום שבא במשנה „הכל" או „זה הכלל" אין דרך הירו' לדייק כהבבלי כללא לאתויי מאי. — עי' עירובין (פ"ג מ"א חגיגה פ"א מ"א ועוד):

**ובמקום** שלא נשנו במשנה כל השייכין להכלל דרך הבבלי לומר תנא ושייר אבל הירו' נראה שמצא בזה גרעון בסדור המשנה. עי' יבמות (פ"ט ה"ב) הדא מסייע לר' יונה דר"י אמר לית כללוי דרבי כללין כו' עי"ש.

**וכדרך** הירו' במשנה כך דרכו בברייתא שלא לדייק הרבה בפי' הברייתא ולהרחיב ביאורה. ומניח לפעמים הברייתא בקושי' בלי תירוץ כדרכו במשנה

מג) רבים משמות החכמים ששמות הקדושים משולבים להם כמו „אליעזר. יהושע. יהודה" וכדומה באים בירו' לרוב מקוצרים בלי השמות הקדושים • כמו „ליעזר. ישוע. יודא" וכדומה. ובל"ס כדי למעט בהזכרת השמות הקדושים. ובבבלי גיטין (י"א ע"ב) איתא „רוב ישראל שבחו"ל שמותיהם כשמות נכרים". וכן איתא בירו' גיטין פ"א ה"א. אבל גם בשמות חכמי א"י מצינו ג"כ הרבה שמות כשמות הנכרים: מד) ובספר מחקרי לשון (ווילנא תר"ט) הניח הכלל בדקדוק הלשון העברית גם כן שאותיות למנ"ר מתחלפים: מה) והרב בעל תפארת ישראל כתב בפסחים (פ"י מ"ח) על תי' מפטירין. אפיקומן וז"ל וכ"ל דאע"ג דנראה שהמלות נסתרסו הרבה ממה שהן במקורם בלשון יון אבל חז"ל שהם הם בעלי לה"ק כמ"ש הרמב"ם ריש תרומות כך דרכם בקדש שכשקבלו מלה יוונית להוך לשוננו הקדושה הכריחוה להתיהד תחלה לכן שבשו המלה במקורה בכוונה והכבו לקרותה באופן אחר דהיינו כפי הנאות לפרשה על דרך לשוננו הקדושה כדאמרינן שבת דף ע"ז ע"ב דרגא דרך גג מתכילתא מתי תכלא דא כו' עכ"ל וע"ש עוד בזה: מו) וכתב בעל סדר הדורות ח"ב ערך עקיבא סימן י"א) „ובריא"ז שנסתפק איך לכתוב עקיבא באל"ף או בה"א והראו לו בחלום פסוק אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. סופי התיבות „ר' עקיבה" עכ"ל. ומפני זה קרא שם ספרו „אור זרוע": מז) גם בבבלי נפקד לפעמים „אל תקרי" עי' ר"ה י"ח ע"א כתוב אחד אומר ככסי כו'.., ע"ש: מ"ח) הכי איתא בבבלי (ע"ז ט' ע"א) וסימנך ס פ ר א ב צ י ר א ת נ א ת ו ס פ א ה. פי' הערוך (ע' ספר) מנהג הכותב מקרא לכתוב בחיסור (כפי המסורה) כגון משה בלא ויו, לאמר בלא ויו. אבל התנא מנהגו לכתוב התיבה מלאה בלא חיסור. ועי' לעיל הערה י"ד טעמי השנויים בירושלמי בלשונות המקרא:

מט) מיסודו של מהרז"פ מבוא הירושלמי פ"ג:

במשנה. דמאי (פ״ב ה״א) איזהו התגר כל שהביא ושנה ושילש (והוא מהתוספתא שם פ״ד) ר׳ יונה בעי הביא ג׳ משואין כאחת אין זה תגר. זה אחר זה תגר. ועי׳ שביעית (פ״ב ה״ה) מניין שהילכו בירק כו׳ התיבון הרי פול המצרי כו׳ והירו׳ אינו מתרץ כלום אף שעל ידי הקושיא הזאת הברייתא מופרכת:

**הירו׳** אינו מהדר לתת טעם כהבבלי במאי פליגי ב׳ ברייתות או התנאים החולקים זה על זה. עי׳ יבמות (פ״ד הט״ו) וכולהם מאשת אב למדו וכו׳ והש״ס אינו מהדר למצוא טעם מרוע נפלגו התנאים בילפותא דא כיון שכולם למדו מאשת אב. ולעומתו ראה דרך הבבלי בזה שם מ״ט ע״א ג) — :

**ויותר** מזה שהירו׳ מביא לפעמים טעם התנא מן הכתוב ואינו מפרש האיך דורש בר פלוגתיה דההיא תנא מקרא זה. עי׳ ר״ה (פ״א ה״ו) שאינו מפרש האיך דריש ת״ק להא קרא דדריש מיניה ר״ש. ועי׳ בבלי (שם כ״ב) דמפ״ש טעמא דהחולקים על ר״ש:

**וגם** בדרך דרשת המקרא יש הבדל בין הירו׳ להבבלי. הבבלי קושר מקרא במקרא ומקרא במקרא עד שיוצא סמך להלכה. ואין כן דרך הירושלמי. בבלי פסחים (ז׳ ע״ב) לאור הנר מנה״מ אר״ח למדנו מציאה ממציאה ומציאה מחיפוש וחיפוש מנרות ונרות מנר וכו׳. ובירושלמי שם (פ״א ה״א) מפני שהנר בורק כל שהוא אע״פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר (צפניה א׳ י״ב) והיה ביום ההוא אחפש את ירושלים בנרות:

**הבבלי** דורש לפעמים מייתור אות בתיבה של המקרא כמו כרת כריתות (סוכה כ״ד ע״ב) עבד העבד (קידושין ט״ו ע״א) וכדומה. ולא מצינו כן בירושלמי. —

**והנה** הערנו לעיל שהירו׳ מקשה לפעמים על המשנה והברייתא ומניח הקושיא בלי תירוץ וזה דרכו ג״כ בנקים שמקשה ממשנה או מברייתא על איזה אמורא. עי׳ ר״ה (פ״א ה״ב) ר׳ יונה ור׳ יוסי תריהון... עד „לשתי שנים״. כתובות (פ״י ה״ד) מי שהיה נשוי שלש נשים... עד „את אמרת״ ועוד כאלה שמניח הקושיא בלי תירוץ. והבבלי מהדר הרבה לתרץ קושיות כאלה. ועי׳ גיטין (פ״ז ה״א) איתפלגין ר׳ יוחנן ור״ל רי״א עודיהו קורדייקוס עליו כותבין נט ונותנין לאשתו ר״ל אמר לכשישתפה... אמר ר׳ זעירא מתניתא פליגא על ר״ל ולית ליה קיום הרי שהיה צלוב כו׳. ובבבלי גיטין (ע׳ ע״ב) נשנית הך פלוגתא בחילוף שמות האומרים והש״ס מקשה ג״כ מהברייתא דראוהו צלוב ומיישב הקושיא. — נא)

**והנה** ממה שנאמר כאן „ולית ליה קיום״ נראה קצת שהקושיות בסוגיות אחרות לא היו כ״כ חזקות בעיני הירו׳ ודימה שאפשר שיש שימצא להן תירוץ. אף שהמקשה לא מצא תירוץ. ובדרך הבבלי שמקשה ואומר „קשיא״. וכתב רבינו חננאל דהיכא דעלתה בקשיא לא בטלו דבריו. דאמרינן לא הוה ברירה להן דבטלה שמועה זו לגמרי. אלא לא אישתכח פירוקא בההוא שעתא דתליא וקיימא (עי׳ רשב״ם ב״ב (נ״ב ע״ב) ד״ה קשיא). ויותר מזה מצינו לפעמים תיובתא ובכ״ז מקיים הבבלי המאמר. עי׳ כתובות (מ״א ע״ב) תיובתא והלכתא אין וכו׳. וכן מצינו בם״א:

**ובזה** תנוח הדעת במה שהירו׳ מניח לפעמים הקושיא על משנה וברייתא בלי תירוץ ולא אמר „ולית לה קיום״ כי אי אפשר להרים יד במשנה וברייתא ולדחותן מפני קושיא אלא שהמקשה בא לבד להעיר שיש כאן מקום קושיא ואפשר שיעמוד מי שיחכם למצוא תירוץ:

**בירושלמי** לא נמצא „לימא מסייע לו״ בדרך שאלה כהבבלי. והירושלמי אומר תמיד בניחותא „ותני כן״:

**לפעמים** נמצא שקלא וטריא בירו׳ בהלכה והבבלי לא ירד כלל להקשות ולתרץ. ורוב קושיות כאלה המיוחדות להירו׳ תשובתן בצדן והבבלי לא הביאן לבהמ״ד. עי׳ שביעית (פ״ה ה״ג) תני המוכר שור לחבירו... מחלפא שיטתיה... עד „מכרתיו לך״ ועי׳ בבלי ב״ב (ריש פ״ו) דהש״ס לא מקשי דברי רב ושמואל אהדדי כהירושלמי. ועוד הרבה הבדלים כאלה ישנם בדרכי הלימוד בין הירוש׳ והבבלי (עי׳ מהי״ר שם):

**ועלינו** לחקור איך נפרדו שני התלמודים זה מזה. הלא הבבלי מלא על כל גדותיו מאמרי האמוראים הירושלמיים והרבה חכמי בבל עלו לא״י. והרבה חכמי א״י ירדו לבבל ואיך נפרדו אפוא בדרכי למודם?

**וזאת** סבת הדבר: בבבל ישבו ישראל ברובי העתים בשלום ושלוה, ולבם של החכמים היה פנוי ודעתם מיושבת להעמיק חקר בבירור ההלכות ובפירושי המשנה והברייתא עמוק עמוק דור אחר דור. וכרבות הדעות כן רבו החקירות והמשא ומתן של תורה. והדורות היותר אחרונים מצאו לפניהם מקום רחב להעמיק בפלפול וחקירה יותר מהדורות שלפניהם. וע״כ היה הפלפול בימי אביי ורבא יותר עמוק ורחב מאשר בימי הדורות הראשונים לפי שהם מצאו כבר בקעה רחבת ידים מלאה ממאמרי החכמים שלפניהם ומהלכותיהם. והם הביאו אותם בכור הבחינה והחקירה. והדרך הזה ידוע בשם הויות דאביי ורבא. ובזה הדרך הלכו ג״כ בפירוש המשנה והברייתא וחקרו על כל קוץ וקוץ ולא הניחו דבר שלא בחנוהו וחקרוהו בעומק וברוחב. אבל להאמוראים הראשונים לא נמצא דרך הפלפול העמוק כדרך האמוראים האחרונים ודרכם של האמוראים הראשונים בשק״א וטריא קרוב לדרך הירושלמי בזה — אולם בא״י בימי ר׳ יונה בן דורו של רבא להגלי הגזירות והרדיפות נתמעטו שם הישיבות. והלימוד לא עמד בתקפו. והחכמים שנמצאו שם בזמן ההוא לא היו עוד שלוים ושקטים. ולא היתה עוד דעתם צלולה ומיושבת כל כך לחקור במדה מרובה בהלכות של הקודמים וקודמים לקודמים להקשות ולפרק כדרך הבבליים בהיותם שלוים ושקטים. ומזה ג״כ שלא ירדו כ״כ לדייק במשנה וברייתא וגם לא לפרק ולתרץ כל הקושיות בדרך עמוקה ורחבה. [ומסבה כזו רבו מחלוקת בין תלמידי שמאי והלל כמ״ש רש״י (ב״מ ל״ג ע״ב) בר״ה בימי רבי וז״ל „לפי שכשרבו תלמידי שמאי והלל... רבו מחלוקת בתורה ונעשית כשתי תורות מתוך עול שעבוד כלכיות מלכות יון ורומי וגזרות שהיו זורים עליהם. ומתוך כך לא היו יכולין לתת לב לברר דברי החלוקים כו׳״]והסתפקו להעיר לבד על הקושיא למען יבואו אחרים ויחקרו ויתרצו. וע״כ אחזו בדרך הפשוט והקיצור בכל האפשרי. ולא השפיקו לפעמים לתת די באור וטעם לדבריהם. וסמכו א״ע על המבינים מדעתם. ובזה יבואר מה שהירו׳ הולך בדרך פשוט והבבלי בדרך עמוק עמוק לאין חקר:

**וכתב הרז״פ** (במהי״ר שב) עוד איזה פרטים בדרכים המיוחדים להירושלמי. הירו׳ מרמז לפעמים על איזה משנה ולא הביא המשנה כלל. וכן אמר כתנא פלוני ואינו מזכיר כלל המאמר של אותו התנא. בהמשנה כיוצא בו (פאה פ״ד הלכה ה׳) המקדיש פרותיו כו׳ ולמה תנינן הרין זמנין... ולא הביא הש״ס כלל את המקום ששם נשנית עוד המשנה דפאה. והכוונה על חלה (פ״ג מ״ג) עי״ש. — דמאי (פ״א ה״ב) מהו כדין תמן ר״מ ברם הכא רבנן. ולא נתפרשה כלל הפלוגתא דר״מ ורבנן. ועי׳ בבלי ב״מ (נ״ה ע״ב). — דמאי (פ״א ה״ר) מבין השמשות הדא דתנינן ספק חשיכה ספק לא חשיכה. ומרמז אמתני׳ סוף פ״ב דשבת „ספק חשיכה כו׳ מעשרין את הדמאי״. שבועות (פ״ג ה״ד) ר׳ בא בר ממל בעי על דעת ר׳ יוחנן דאמר בכולל שבועות חלות על האיסורין ניתני שבועה שלא אוכל ואכל. ואין להבין קושיא זאת. ועי׳ בבלי (שם כ״ד ע״ב) יש אוכל אכילה אחת וחייב עליה ארבעה חטאות וכו׳. ואם איתא משכחת לה חמש כגון שאמר שבועה ש״א אוכל תמרים וחלב. וע״ז כיון הירו׳ הנ״ל. ולפעמים בא בדמיזה במקום אחד ומרחיב במקום אחר. דמאי (פ״ה ה״א) דר׳ אלעזר בן יהודה איש ברתותא היא. ולא הובאו דברי ר״א איש ברתותא. ובמס׳ חלה (פ״ב ה״א) הובא באורך. וכאלה מצינו בירושלמי בהרבה מקומות נב):

**עוד** מביא הרז״פ מקומות שבבבלי הן סתומין ובירושלמי המה מבוארים: בבלי חולין (ק״ו ע״ב) עד כאן להולין עד כאן לתרומה. והדברים סתומים ונסמכים על ירושלמי (ברכות פ״ח ה״ב) ששם מפורש נטילת ידים לתרומה עד הפרק ולחולין עד קשרי אצבעותיו. ועי׳ בבלי ברכות (י״ב ע״ב) אף בגבולין בקשו לקרות כן (עשרת הדברות) אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין. וזה אינו מובן כ״א מהירושלמי (שם פ״א ה״א) שלא יהיו אומרים אלו לבדן ניתנו למשה מסיני. ונראה שסמך הבבלי על המאמר המפורסם של הירושלמי מבלי מצוא צורך לשנותו (עי׳ לעיל הערה נ״ב).

[**ולדעתי** יש להוסיף: בבלי גיטין (י״ז ע״א) מפני מה תקנו זמן בגיטין ר׳ יוחנן אמר משום בת אחותו. ורומז לירוש׳ גיטין (פ״ד ה״ג) מעשה באחד שהיה נשוי בת אחותו וזינתה עד שהיא אשת איש ועמד וגירשה והקדים זמן הגט. אמר מוטב תידון כפנויה ואל תידון כאשת איש. ועי׳ ערוך ערך בת אחותו. ולאשר המעשה היה מפורסם בירושלמי לכן סמכו הבבליים על המפורסם בירושלמי]. —

**וכתב הג״ם הר״צ חיות** (במבוא התלמוד פ׳ ל״ב) שמאמרי הירו׳ וסוגיותיו היו כל כך ידועים ומפורסמים לחכמי בבל עד אשר רמזו לפעמים ברמז קל על איזה מאמר או סוגיה שבירושלמי כעל דבר ידוע ומפורסם לכל שא״צ לשנותו עוד, והוא מביא כמה ראיות ע״ז. ואלה קצת מהן: בנזיר (כ׳ ע״ב) דקאמרינן השתא יש לומר חמירתא אמר רב קילתא לא כ״ש עי״ש. והנה דברי רב בחמירתא לא נזכר אצלנו בתלמוד. רק נודעים מהירושלמי (סנהדרין פ״ה ה״ב) כמו שפי׳ רש״י כאן. והתלמוד שלנו הניח שדברי רב בירושלמי נודעים לכל:

**ועיין** נדרים (ג׳ ע״ב) במערבא אמרי אית תנא דמפיק ליה לידות מן לנדור נדר ואית תנא דמפיק ליה מן כל היוצא מפיו יעשה. ועי׳ ר״ן שם דהביא דבאמת בירו׳ מבואר כן דמכל היוצא מפיו תרתי שמע מינה עי״ש. ונראה דפלוגתתם בירו׳ היו ידועים להכמי בבל: — ועוד מביא שם כמה ראיות ע״ז עי״ש. —

**ונראה** לי שהטעם לכמה מאמרים הסתומים בירו׳ ובבבלי הם מבוארים. מפני שחכמי א״י היו הענינים ההם ידועים ומפורסמים וסמכו א״ע על הידוע והמפורסם. אבל לבני בבל לא היו מפורסמים. לכן הוכרחו לבארם שמה. שאי אפשר לומר שהירו׳ סמך א״ע על הבבלי המאוחר ממנו הרבה. וכן לפעמים מזכיר בירו׳ מעשה שהיה ולא פירש המעשה ובבבלי היא מפורשת. הוא ג״כ מפני שהמעשה היה בא״י ידוע ומפורסם. ובבבל לא נתפרסם ולכן הוצרכו

---

נ) כתב במראה הפנים סנהדרין פ״ג הל׳ ד׳ בד״ה שמואל אמר וז״ל: כשכבר מבואר בהרבה מקומות להמורגל בש״ס הזה דדרכו בחליפין בענין סברת התנאים והאמוראים וכבר אמר ג״כ הרמב״ן ז״ל בחדושיו וכן תמצא בס׳ המלחמות בכמה מקומות שכתב שדרך הירוש׳ בחליפין בענין זה. ובפרקין גופיה מצינו לעיל בהלכה ב׳ כזה כו׳ עכ״ל ע״ש:

נא) כתב הרשב״א בשו״ת סי׳ רצ״ח על מה שמצינו שהבבלי שינה התירוץ ממה שתירץ בירושלמי „אפילו בגמרתנו יארע כן שיתרץ במקום אחד ענין אחד ובמקום אחר בענין אחר ו״וי כאיכא דאמרי. וגדולה מזו הרבה יש בגמרתנו סוגיות מתחלפות (עי׳ תוס׳ מנחות נ״ח ע״ב ד״ה ואיכא דאמרי) והוי כלישנא אחרינא וכ״ש שארע כן בין הבבלי והירושלמי עכ״ל. ובסוף הסימן כתב וז״ל הירושלמי לעתים מהפך הסוגיא ופעמים אפילו גרסת הברייתא ואפי׳ המשניות ותמצא זה בהרבה מקומות עכ״ל:

נב) מה שייחס הרז״פ הדרכים האלה ביחוד להירושלמי. לא יתכן. כי באמת המה כן גם דרכי הבבלי. כמו שכתב רב נסים גאון ז״ל בהקדמתו לספר מפתח „מנעולי התלמוד. וז״ל בהמשך דבריו „ולפי שהיו אותם אשר כתבוהו (את התלמוד) גורסין אותו על פה. וגם ידעו שמות המעתיקין והיה התלמוד בקצתו מחוברת למקצתו שמא „הוצרך להן להביא ראיה בענין אחד מב׳ מקומות או מג׳ קיצרו בקצת מקומות שיזכרו כל הראיות אשר נקדמו בטרם זה במקום אחר וראו כי יספיק זכרון בעל השמועה. „כי ידעו שאנו יכולין לידע אותה שמועה מהמקום אשר נזכרה כבר. ופעמים תהיה אותה שמועה באותו הפרק. ושמא תהיה באותה מסכת ולא באותו הפרק. ושמא תהיה באותו „הסדר ולא באותה מסכת. אבל הנמצא באותו הפרק... ובאמרם בפ׳ הערל (יבמות ע״א) לכדרבא אמר ר׳ יצחק מבואר דבריו בסוף הפרק (דף ע״ד ע״א)... והנמצאות באותה „המסכת לא באותו הפרק כאמרם בפ״ק דיבמות (דף ח׳ ע״ב) לצרור מפיק ליה רבי לכדר׳ שמעון. ודברי ר׳ שמעון מפורשין בפ׳ ארבע אחין (יבמות כ״ח ע״ב) בברייתא כתובה „בגמרא... והנמצאות באותו הסדר לא באותה המסכת כאמרם בפ׳ אלמנה לכ״ג (יבמות ס״ח) גזירה משום דעולא. ועיקר דברי עולא בפ׳ אע״פ (כתובות נ״ז ע״ב)... „והנמצאות בסדר אחר ולא באותו סדר כדאמר בפ׳ מי שהיה טמא (פסחים צ״ו ע״א) ממנו למה לי לכדרבא א״ר יצחק. ועיקרו בפ׳ הערל (יבמות ע״ד ע״א)... והרבה כמו זה... „ושמא ענין לא הוא מבואר בתלמודנו אבל הוא מבואר בתלמוד א״י כאשר אמרו במס׳ סנהדרין (מ״ד ע״ב) כי ההוא מעשה דבעיא מכסא אשר ביאורו בגמרא דסנהדרין דא״י (פ״ו „הלכה ו׳). ויבא שיזכור ענין שאינו בתלמודנו ולא בתלמוד א״י כאמרם בסוטה (כ״ב ע״א) כגון יוחני בת רטיבי. וכאמרם בתענית (ה׳ ע״א) כמה גדולים בעלי אמנה מחולדה ובור. „וכאמרם בברכות (ח׳ ע״ב) ובערבי פסחים (קי״ב ע״ב) אל תשבו על מטה ארמית משום מעשה דרב פפא ואני אבאר כאו״א במקומו בעזרת האל... ולא אטריח עצמי בזה הספר „והודעת מקום עיקרי הברייתות אשר הוזכרו בתלמוד כי לא מה שנזכר מהברייתות בתלמוד מצויות לרב הברייתות ומהן אשר אינן מצויות עתה״. עכ״ל בנוגע לענינגו. —

## שער חומת ירושלים ז'

הוצרכו לבארו בבבלי ולא בירו'. ועי' במו"ק (פ"א ה"ה) תני לא ישא אדם אשה שיש לה בנים אפי' בקבר משום מעשה שאירע. וכתב הרמב"ן בתורת האדם שער ההספד שרומז על המסופר בבבלי מו"ק (ח' ע"א). ובלי ספק היה המעשה מפורסם בא"י וסמכו א"ע על הידוע ומפורסם:

**עוד** כתב הרז"פ (מהי"ר ל"ו ע"ב) שהירו' מביא ראיה מן הכתוב ועיקר הראיה חסר מן הספר. עי' מגילה (פ"א הל' י"א) והא כתיב וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות וגו' ועיקר הראיה ממה דכתיב בסיפא דקרא ויזבחו שלמים. אבל גם דרך זה אינו מיוחד להירו' כדעת הרז"פ. כי גם בבבלי מצינו כן. עי' סנהדרין (כ"ו ע"ב) מהו דתימא הא עדיפא ליה דכתיב (משלי ט) מים גנובים ימתקו וגו' וכוונת הגמ' על סוף הכתוב „ולחם סתרים ינעם" לחם כנוי לאשה. כמ"ש (בראשית ל"ט) כי אם הלחם אשר הוא אוכל. עיי"ש פרש"י ע"פ ב"ר פ' פ"ו. ועי' בבלי נדרים בסוף המסכת:

**והגרד"ל** הביא דוגמא לזה ממס' ע"ז (כ"ז ע"ב) ומנא הימ"א דלחיי שעה לא חיישינן דכתיב (מלכים ב' ז') אם אמרנו נבוא העיר והרעב בעיר ומתנו שם. וההוכחה הלא היא בסיפא דקרא. ועתה לכו ונפלה אל מחנה ארם אם יחיונו נחיה ואם ימיתונו ומתנו. — [וכן מצינו בבבלי יומא (פ"ב ע"ב) בעוברה שהריחה ביוה"כ דר' חנינא אמר להו לחושו לה ולא אילחיישא קרי עליה (תהלים נ"ח) זורו רשעים מרחם. וסמיך על סיפא דקרא „אשר לא ישמע לקול מלחשים" (נדפס בשם הג"מ אלעזר לנדא ז"ל בעל המחבר ספר יד המלך על הרמב"ם)

**עוד** כתב הרז"פ שבירו' נמצא בהרבה מקומות „תרין אמוראין" או „תלתא אמוראין" „חד אמר" „וחד אמר" או „חרנא אמר" ולא נזכרו שמותיהן. עי' ברכות (ריש פ"ז). ודמאי (פ"ו הל' ז') ועוד. וגם אם נקבו שמות החולקים לא נתפרש מי בעל מאמר זה ומי בעל מאמר האחר. ואף במקום שבבבלי מפורשים שמות האומרים נשאר בירו' סתום. עי' בבלי סוכה (מ"ד ע"ב) „וכמה שיעורה א"ר נחמן ג' בדי עלין לחין ורב ששת אמר אפי' עלה אחד ובד אחד" ובירו' שם (פ"ד ה"ג) „תמן אמרין רב ששת ורב נחמן בר יעקב חד אמר ג' ברי עלין וחורנא אמר תני אפי' בד אחד". ובבבלי נזכרו תמיד שמות החולקים. ובמקום שנפל ספק מי בעל מאמר זה ומי האחר שם מהדר הבבלי לרוב לברר מי היא בעל כל מאמר ומאמר. ועי' גיטין (ה' ע"ב) בפלוגתא דר"י וריב"ל. וכן בהרבה מקומות. ובירו' נשאר לרוב בספק ואך במקומות מעטים מהדר לברר זאת:

**לפעמים** נמצא מאמר בירו' שאין לו מקום כלל בסוגיא זאת גם לא ע"י שגירת הסופרים. ברכות (פ"ב ה"ג) ערב את האותיות אית תניי תני כשר וכו' והוא מירו' מגילה (פ"א ה"ט) ואין כאן מקומו כלל. ועוד כאלה. והוא ע"י עירבוב הסופרים. ועי' סוף מגילה ודא מזוזה יהבין לה היכא וכו' עד סוף הפרק ועניין שם הרבה דיני מזוזה ומקום זאת הסוגיא נראה שהוא שם (פ"א ה"ט) כי שם מדבר מענין מזוזה. ונראה שהסופר שכח לכתבה שם. ואחר שנזכר כתבה בסוף המסכת. —

**לפעמים** חסר בירו' ציון הבבא של המשנה אשר עליו קאי הגמרא ובאו כל המימרות תכופות זה לזה בלי הפסק (עי' מהי"ר דף מ' ע"א):

## שער זכרון אמוראים בבלים בירושלמי. ואמוראים ירושלמים בבבלי (נג). ח'

**הרבה** חכמי א"י ומאמריהם נזכרו בתלמוד בבלי. וכן נזכרו לרוב חכמי בבל ומאמריהם בירושלמי. חכמי א"י כמו ר' יוחנן. ריש לקיש. ר' יוסי בר חנינא ור' אבהו וכדומה באים מאמריהם לרוב בבבלי והמה לא ירדו לבבל כלל. ולהפך נזכרו בירושלמי לרוב. שמואל. רב נחמן בר יעקב ור' יהודה וכדומה ומושבם היה בבבל ולא עלו כלל לא"י. וגם רב הלא עיקר ישיבתו היה בבבל וכמה מאמריו באים בירו'. ומלבד החכמים הנקובים בשם נזכרו בבבלי חכמי א"י בכלל בשם „מערבא" או „תם" (תם הוא התם כלומר א"י) וחכמי בבל נזכרו בירו' בכלל בשם „רבנן דהמן" או „תמן". ובבבל נהגו כבוד גדול בחכמי א"י ודבר בני מערבא היה להם כאשר ישאל איש בדבר אלהים (עי' עליו בארוכה לעיל במאמרנו „יחס הפוסקים להירושלמי"):

**וכן** חכמי א"י שקלו וטרו הרבה בדברי חכמי בבל ובמה שנחלקו עם חכמי א"י. עי' שבת (פ"ג ה"ג) תמן אמרין... רבנן דהכא אמרין... ועי' כתובות (פ"ב ה"ב) רבנן דהכא... רבנן דהמן... ומצינו ג"כ ששאלו בני א"י דבר הלכה מחכמי בבל. עי' בבלי (ב"מ דף צ' ע"א) דשלחו ליה לאבוה דשמואל... אמר רב פפא בני מערבא כו' פרש"י בני מערבא דשלחו ליה לאבוה דשמואל. וכן נזכרו בירו' לשבח „רבותינו שבגולה" שבת (סוף פ"ה ועוד) ביצה (פ"ה ה"ט) „ורבותינו שבגולה נהגו כן". ואיתא בבבלי סנהדרין (י"ז ע"ב) רבותינו שבבבל רב ושמואל:

**והנה** הרבה מאמרים של אמוראים בבליים באים בירו' ולא נזכרו בבבלי. ברכות (פ"ח ה"ה) אמר שמואל המשתמש בכהונה מעל. והמאמר הזה לא נזכר בבבלי. ועי' ברכות (ריש פ"ב) ר' הונה... בשם שמואל צריך לקבל עליו מלכות שמים מעומד. והמאמר הזה לא נזכר בבבלי. ועוד הרבה כאלה:

**וכן** מצינו לפעמים שהבבלי לא הכריע במאמרי דאמוראי בבל מי הוא בעל המאמר והירו' הציג בראש המאמר שם אומרו. בבלי עירובין (נ"ג ע"א) רב ושמואל חד תני מעברין וחד תני מאברין (ע"ז ב') רב ושמואל חד תני אידיהן וחד תני עידיהן. ובירו' ברכות (פ"ח ה"ד) איתא תמן תנינן כיצד מעברין את הערים רב אמר מאברין ושמואל אמר מעברין... תמן תנינן לפני אידיהן רב אמר עידיהן ושמואל אמר אידיהן. —

**ויותר** מזה מצינו לפעמים בפירוש שהמאמר של אמורא פלוני הבבלי נשנה במערבא (כלומר ומשם הובא לבבל) עי' ביצה (ח' ע"ב) אמרו במערבא פליגי בה ר' יוסי בר חמא ור' זירא ואמרי לה רבא בריה דרב יוסף בר חמא ור' זירא. ובירושלמי שם (פ"א ה"ג) איתא ר' יוסי בי רבי בון אמר איתפלגון ר' זירא ור' אבא ב"ר יוסף. וידוע דרבא הוא ר' אבא והוא בנו של ר' יוסף בר חמא. — וכן נמצאו הרבה מאמרים של חכמי א"י בבבלי ולא נזכרו כלל בירו'. ואין צורך לראי' כי כמעט כל דף ודף מעיד ע"ז. — ואין בזה הימה לפי שהירו' לא נסדר כראוי והרבה מאמרים חסרים בו. ולפעמים בא אותו הענין בעצמו בבבלי ובירו' ובבבלי נזכר המאמר של האמורא הירוש' ובירו' נחסר אותו המאמר. בבלי ברכות (מ' ע"ב) ועל כולן אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא איתמר רב הונא אמר חוץ מן הפת ומן היין ור' יוחנן אמר אפי' פת ויין. ובירו' שם (פ"ו ה"ב) רב הונא אמר חוץ מן היין ומן הפת ולא נזכר המאמר של ר' יוחנן:

**ולפעמים** בא בבבלי מאמר בשם אמורא דא"י ובירו' איתא ג"כ זה המאמר אבל נפקד שם האומר. בבלי סוכה (נ"ג ע"א) והאמר ר' יוחנן שבועה שלא אישן ג' ימים מלקין אותו ויישן לאלתר ובירו' שם (פ"ה הלכה ב') איתא והא תני שבועה שלא אישן ג' ימים מלקין אותו ויישן לאלתר:

**ומצינו** ג"כ שהבבלי מביא מאמר ירו' כפי מה שהוא מתרץ בירוש'. בבלי (ב"מ נ"ד ע"א) אמר ר' יוחנן הכל מודים בהקדש שחילל הואיל וגזברים תובעין אותו. ובירו' מע"ש (פ"ז הל' ב') אמר ר' יוחנן הקדש פדיין ולא הוסיף חומש ח"ז פדוי. מע"ש שפדייו ולא הוסיף חומש ה"ז אינו פדוי. מה בין הקדש ומה בין מע"ש אמר ר' הילא הקדש יש לו תובעין מע"ש אין לו תובעין ע"כ. הרי שהכנים הבבלי טעמא דר' הילא בתוך דברי ר' יוחנן. — וכן מביא הירו' דברי אמורא בבלי כפי מה שעולה המסקנא מן הבבלי. ירוש' גיטין (פ"א ה"ב) רב אמר עשינו עצמנו כא"י לגיטין ושמואל אמר אפי' משכונה לשכונה. ואיתא שם בבבלי (ו"ו ע"א) איתמר בבל רב אמר כא"י לגיטין ושמואל אמר כחוצה לארץ ומסיק שם הש"ס רב ששת מצריך משכונה לשכונה (ועי"ש ברשב"א):

**ובבבלי** הובא לפעמים מאמר אמורא דא"י וטעמו בצדו. ובירו' איתא זה המאמר בלא טעם והבבלי הוסיפו. עי' בבלי כתובות (מ' ע"א) אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן כו' ועי' ירוש' שם (פ"ג ה"ז) אמר ר' יוחנן אתיא דר' אלעזר כו':

**ומצינו** שנויים רבים בשמות האומרים בין הירו' להבבלי. והשנויים מצויים מאד גם בירו' וגם בבבלי אף ממסכת למסכת. ואולי נולדו השנויים ע"י מסדרים שונים או ע"י סופרים: נד)

**ולפעמים** הובא בבבלי מאמר אמורא ירו' בהיפך ממה שהובא בירושלמי. עי' ירו' תרומות (פ"ח הל"ד) לא כן אמר ר' יוחנן היסח הדעת דבר תורה. ובבבלי פסחים (ל"ד ע"א) איתא ר' יוחנן אמר היסח הדעת פסול טומאה הוי ע"ש. גיטין (פ"ז הל"א) ר' יוחנן אמר עודהו קורדייקוס עליו כותבין גט ונותנין לאשתו ר"ל אמר לכשישתפה. ובבבלי גיטין (ע' ע"ב) איתא בהיפך אר"ש בן לקיש כותבין ונותנין גט לאלתר ור' יוחנן אמר אין כותבין אלא לכשישתפה (וכבר הרגיש הר"ן בזה בפירושו להרי"ף גיטין עי"ש ועי' במראה הפנים שם):

**ולפעמים** מצינו שנויים בין הירו' והבבלי בכמה סוגיות לא רק בשמות האומרים אלא אף בעיקר ענין הסוגיא והסגנון עי' ירושלמי כתובות (פ"ג ה"ב) אלו שאין להן קנס... עד „הלכה כר' דוסא" ובבבלי כתובות (ל"ו ע"ב) א"ר יוחנן ר' יהודה ור' דוסא... עד „שלא יהא חוטא נשכר וכו'. ועיקר הסוגיא נשנית בא"י ומשם באה לבבל בשינויים כאלה. —

**וזאת** היא סבת הסתירות והשנויים בין הירושלמי והבבלי: הנה ידוע שמרבית חכמים ותלמידים עלו מבבל לא"י ללמוד שם תורה שבעל פה לפי שא"י היא א"ץ מולדת להושבע"פ כי שם הוחל לדרוש בתורת משה הכתובה משנים קדמוניות. וכבר אחרי שובם מהגולה שמו זאת הדרישה למטרתם. ובמשך שנות מאות רבות התרחבו הדברים מבלי היות לבני בבל במשך הזמנים ההם כל חלק עם אחיהם שבא"י בדרישה זו. לכן שאפו החכמים והתלמידים הבבליים לעלות לא"י למען יוכלו לשאוב הקבלה ממקורה הראשון היותר נאמן להם. ככתוב (ישעיה ב' ג') כי מציון תצא תורה. ומצינו בהרבה מקומות בבבלי אמר ההוא מרבנן אזכה ואסקי להתם. וכל כך הרבו החכמים והתלמידים לעלות מבבל לא"י עד שר' אביהר שלח לרב יהודה מכתב תלונה על שעוזבים נשותיהם עגונות ובניהם בלי משען לחם. וכתב „בני אדם העולין משם לכאן הן קיימו בעצמן ויתנו את הילד בזונה" (גיטין דף ו' ע"ב) ורב יהודה יצא בשביל זה ודרש „כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה שנאמר (ירמיה כ"ז) בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאם ה'" (כתובות ק"י ע"ב) ועוד אמר שם (קי"א ע"א). כל הדר בבבל כאלו דר בא"י. והיו מתלמידיו שהיו משתמטין ממנו לעלות לא"י שלא בידיעתו נגד רצונו. כמו ר' זירא (שם ק"י ע"ב) וכן ר' אבא (ברכות כ"ד ע"ב). והרבה תלמידים מבבל ישבו בא"י לפני ר' יוחנן (עי' תוס' סוכה מ"ד ד"ה והא אמר) והתלמידים האלה הביאו עמם לא"י המאמרים של חכמי בבל. וקצת אלה המאמרים נמצאים בבבלי ובירו'. וקצתם נמצאו בירוש' לבד. וזה לא יפלא לפי שלמדו הגמרא בעל פה. ותלמיד אחד שמע מאמר מפי רבו ואחרים לא שמעוהו. וכאשר עלה אותו התלמיד לא"י נודע המאמר לבני א"י ונעלם מחכמי בבל. והתלמידים שעלו מבבל לא"י אמרו לפעמים מאמר של חכם בבלי באופן אחר מאשר אמרוהו התלמידים שבבבל. ואין לתמוה ע"ז שהרי גם בבבלי עצמו מצינו שאמר אמורא חכם פלוני אומר או מתיר ואמורא אחר אומר להיפך בשם אותו חכם. עי' פסחים (קי"ט ע"ב עד ק"כ ע"א) אמר רב יהודה אמר שמואל אין מפטירין אחר מצה אפיקומן... מר זוטרא מתני הכי אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל מפטירין אחר המצה אפיקומן. מגילה (י"ח ע"ב) אמר רב כהנא אמר רב הלכה כר' מונא ושמואל אמר אין הלכה כר' מוני רב ביבי מתני איפכא. ויותר מזה עי' שבועות (כ"ו ע"א) בדרב אסי ורב כהנא כי הוו קימי מקמי דרב מר אמר שבועתא דהכי אמר רב ומר אמר שבועתא דהכי אמר רב. כי אתו לקמיה דרב אמר כחד מינייהו א"ל אידך ואנא בשיקרא אישתבע א"ל לבך אנסך ע"כ. והננו רואים שלפעמים טעה התלמיד בדברי רבו ושכח האיך שמע מרבו. —

והחכמים

(נג (מהי"ר שב) : נד) ויש בזה נפקא מינה גדולה גם לדינא מי הוא האומר אם לקבוע ההלכה כזה או כזה. למשל יחיד ורבים שנקבעה הלכה כרבים (ברכות ט' ע"א ושנ"ג) ר"מ ור' יהודה דהלכה כר' יהודה, ר"מ ור' יוסי הלכה כר' יוסי (עירובין מ"ו ע"ב):

## שער חומת ירושלים ח׳

**והחכמים** והתלמידים שעלו מבבל לא"י עמדו שם לפעמים איזה זמן ואח"כ חזרו לבבל. עי' תולין ק"י א"ל אביי לרב ספרא כי סלקית להתם וכו' כי אתא לגביה וכו'. וגם מצינו שהרבה חכמי א"י ירדו משם לבבל. עי' ירו' ברכות (סוף פ"ד ור"ה סוף פ"ד) „מערבא דנהתין". ועי' ערלה קרוב לסוף פ"ג כד נחתין מערבא לתמן. וגם קצת חכמי הישיבה שבדרום נחתו לבבל. עי' בבלי סוכה (נ"ד ע"א) כי אתא ר' אחא בר חנינא מדרומא. ב"ק (מ"ב ע"א) כי אתא ר' חגי מדרומא אתא ואייתי מתניתא בידיה. וביותר רבו היורדים מא"י לבבל בעת שגברו גזירות הרומיים על בני א"י כמ"ש רב שרירא גאון בתשובתו וז"ל „ונפיש שמדא בא"י ואיתמעטא הוראה תמן טובא ונחית מן דהוה התם כן בבלאי כגון רבין ורב דימי כו'". ומצינו כפורש בבבלי שחכמים אשר באו מא"י לבבל היו שונים דברי חכם א"י זה באופן זה וזה באופן מתנגד לו. עי' פסחים (נ"ז ע"ב) אמר עולא אמר רשב"ל מחלקות בשל מכבדות וכו' אבל בשל בין הכיפין ד"ה טהור... כי אתא רבין אמר רשב"ל מחלקות בשל בין הכיפין וכו' אבל בשל בין מכבדות ד"ה אסור. ויותר מזה שם (ע' ע"ב) אמר עולא אמר ר' אלעזר שלמים ששחטן מעיו"ט אינו יוצא בהן לא משום שמחה ולא משום חגיגה כו' ושם (דף ע"א ע"א) כי אתא רבין א"ר אלעזר שלמים ששחטן מעיו"ט יוצא בהן משום שמחה ואין יוצא בהן משום חגיגה. ובירו' סוכה (ס"ד ה"ה) איתא הא דעולא בשם ר' אלעזר דאינו יוצא ידי שמחה. ולא מייתי כלל הא דאמר רבין משמיה דר' אלעזר דיוצא משום שמחה. והא דרבין שנודע בבבל ולא נודע בא"י ה"ז טורה דלפעמים הביא אמורא דא"י כאמר לבבל ולא נודע בא"י. ועי' בבלי שבת (ס"ג ע"ב) כי אתא רב דימי אמר ר' יוחנן וכו' כי סליק רב דימי לנהרדעא שלח להו דברים שאמרתי לכם טעות הם בידי ברם כך אמרו משום ר' יוחנן כו' וביבמות (ס"ד ע"ב) אבין דסככא יצחק כוזקי לאו בר סככא אבין ישנו בחזרה יצחק סומקי אינו בחזרה. ע"ש פרש"י:

**וכאלה** לאין מספר שנויים וסתירות בין הירו' והבבלי מסבות שכחה ושגגה התלמידים והחכמים שגלו ונדדו ממקום למקום. לפי שהגלות והנדידה גורמת שכחה ובלבול הדעת נח) ואין דעת הגולה צלולה ומיושבת. כדאיתא בב"ר פל"ד. חד תלמיד מן דר' יוסי הוה יתיב קדמוי הוה מסבר ליה ולא סבר ליה. א"ל למה ליה את סבר א"ל דאנא גלי מאהראי. ואי' במגילה (י"ב ע"ב) מיום שחרב בהמ"ק וגלינו מארצנו ניטלה עצה ממנו ואין אנו יודעין לדון דיני נפשות... וטעמא דכתיב (ירמיה מ"ח) שאנן מואב מנעוריו ושוקט הוא אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר. —

## שער אגדות הירושלמי (בבבלי נקראו „הגדה"). ט׳

**בירושלמי** מצינו „רבנן דאגדתא" (מעשרות פרק א' הלכה ב' — ויבמות פרק ד' הלכה ב') חה טורה שכבו שעסקו קצת חכמים לשנות ברייתות. וידועים בשם „שוני הלכות" כך עסקו קצתם באגדות. ונקראים „רבנן דאגדתא". והאגדות כוללות מדרש המקראות וסיפורים. ועיקרם של מדרשי המקראות באו בדברי מוסר ומדות להורות הדרך ילכו בה ישראל. או בדברי נחמה ותקוה לחזק לב האומללים והנדכאים בעול הגלות ולאמץ לבם בהתקוה לגאולה ונחמה. —

**ושני** התלמודים נבדלו גם בדרכי האגדה. בבבלי באים הסיפורים שבאגדה לפעמים במליצות עמוקות שאינן מובנות כלל לפי פשוטן (כהך דרבב"ח וכדומה) רק שיש להן תוך נסתר ומרומז ני). ובירו' נאמרים הסיפורים לפי פשוטם ורק לפעמים נמצא בהם קצת זרות. — ונמצאו אגדות בבבלי שעיקרן בירו'. ואגדות בירו' שעיקרן בבבלי. עי' בבלי יבמות (ק"ה ע"א) לוי נפק לקרייתא בעו מיניה גירסת כהו שתחלוץ כו'... עד „שאין עמו שבועה". ובירו' שם קרוב לסוף פי"ב איתא זה הסיפור בהרחבה גדולה ובשינויים. והמעשה הזה היה בא"י והסיפור בא לבבל ע"י חכמים שירדו כא"י לשם והם סיפרו אותו בקיצור ובקצת שנויים. וכן באו הגדות דבבל לא"י ע"י חכמים שעלו לשם ועל ידי זה נתהוו שינויים בהם. עי' בבלי כתובות ס"ז ר' חנינא הוה ההוא עניא דהוה רגיל לשדורי ליה כו'... עד „לרכאין". ובירו' פאה מיוחס זה הסיפור לשמואל. וקשה להאמין שקרו שני מעשים מכוונים לר"ח ולשמואל. ויותר נראה שהמעשה דבבלי הוא עיקר ומבבל בא לא"י בשינוי. וישנם סיפורים שעיקרם בירו' ובבבלי קשה להבינם ובירו' באו באיזה שנויים ומובנים היטב. עי' בבלי סנהדרין (ה' ע"ב) שתלמיד אחד דרש להם מי ביצים אין מכשירין ואינהו סברי מי בצעים קאמר ונתקשו שם התוספות איך טעו בין ביצים לבצעים. ובירו' שביעית רפ"ו מבואר שלא טעו רק בזה שחשבו שמי ביצים שדרש הוא מי שלק של ביצים ולא מי ביצים עצמן. והסיפור בא מא"י לבבל בשינוי בטעות. (ועי' מהי"ר ג—נא עוד דוגמאות לזה):

**ועוד** בבבלי מסכת ע"ז (דף ח' ע"ב) יום שתפסה בו רומי מלכות כו' אחת בימי קלפטרא מלכתא ואחת שתפסה בימי יוונים כו' תלתין ותרין קרבי עבדו רומאי בהדי יונאי ולא יכלו להו כו' ובירושלמי מבואר הענין איך שתפסה רומי המלכות וז"ל הירושלמי (ע"ז פ"א ה"ג) מלכות מצרים (היא קלפטרא הנזכרת בבבלי) ומלכות רומי היו עושין מלחמה אילו עם אילו אמרו עד מתי אנו הורגים בפולמוס זה עם זה בואו ונתקין שכל מלכות שתאמר לשר צבא שלה פול על חרבך וישמע לה תתפוס המלכות תחלה דמצרים לא שמע לון דרומי הוה תמן חד גבר סב והוה שמיה ייגוברים והוה ליה תריסרי בני אמרו ליה שמע לן ואנו עושין בניך דוכוכין ואיפרכין ואיסטרטליטין ושמע לון בגין בן צווחין ליה קלנדס ייגוברים (ועיין ערוך השלם ערך ייגוברים וע' קלנדס)]:

[ועיין בבלי כתיבות (ס"ז ע"ב) ת"ר מעשה באנשי גליל העליון שלקחו לעני בן טובים אחד מציפורי ליטרא בשר בכל יום. ופריך ליטרא בשר מאי רבותא כו' ותירצו שלשה אמוראים פירכא זו. ובירו' פאה (פ"ח הל"ז) בא אותו הסיפור בלשון זה. שוב מעשה באנשי הגליל שהיו מעלין לזקן אחד ליטרא בשר ציפרים בכל יום" ובערוך השלם ע' צפורי בהערה מביא גירסת הספרי ראה פ' קי"ו „בשר של צפור" וע"ז כתב הר"ד פרדו בפירושו על ספרי „וכל זה טרחו רבנן לפי שהבינו תיבת מציפורי שהעני היה מציפורי. אבל מספרין נראה דה"פ שלקחו לו ליטרא בשר משל צפורים והצפורים היו יקרים" עכ"ל. ונראה אפוא שהסיפור שבא מא"י לבבל נשתנה ולכן נולדה השקלא וטריא בבבלי]:

**וכתב** הרז"פ (במהי"ר שם) שגם המאמרים בעניני הרפואה שנכללו באגדה שונים הם מהבבלי. שהירו' מביא ע"פ רוב רפואות שיש בהן תועלת בדרך הטבע. ובבבלי רבו הסגולות והרפואות שיועילו באיזה כח נסתר ולא על פי הטבע (ועי' על אודותם בתשו' הרשב"א ת"ג תכ"ה) נז) · כן לא חששו בא"י לקצת סכנות ע"י מזיקין. כדאיתא בבלי פסחים (ק"י ע"ב) במערבא לא קפדי אזוגי:

**ויש** להעיר שהרבה אגדות של הירו' באות במדרש רבה וביותר בב"ר. ורש"י בפ' ויגש ט"ז כ' מכנה את הב"ר בשם „אגדת א"י". ומהמדרשים נוכל לפעמים לברר ולהבין הרבה אגדות בירושלמי משוללי הבנה. ולפעמים נשתבשו ע"י טעות סופרים וע"פ המדרשים יתוקנו להעמידן על תכונתן. וגם בילקוט שמעוני תיקן לפעמים האגדות שבירושלמי:

**ולפעמים** משונים שמות התנאים והאמוראים במדרש רבה מן הירו'. גם נמצאו ברבות שמות אמוראים ירושלמיים שלא נזכרו כלל בירו'. — ונראה שלפני מסדרי המדרשים היו מאמרים רבים ירושלמיים שנאבדו מאתנו. כאשר כן מצינו בספרי הגאונים מאמרים רבים מירוש' שנאבדו ואינם בירוש' שלפנינו (כמבואר לעיל שער ד'). —

## שער תוארי הכבוד של חכמי התלמוד. העשירי

**כתב** הערוך (ערך אביי) וז"ל: שאל מר רב יעקב החבר בן מר רב ניסים אשר ממדינת קירואן לב"ד הגדול של אדונינו שרירא ראש ישיבת „גאון יעקב" ולב"ד הגדול של אדונינו [רב] האי אב ב"ד ישיבת גאון יעקב זו השאלה. והשיבוהו כך:

**וששאלתם** אית בפירושי דגבן כל רב מבבל כל רבי מא"י. מ"ט מקצת תנאי ואמוראי בשמא גרידא. כגון: שמעון הצדיק (אבות פ"א ב'... ועוד) אנטיגנוס איש סוכו (שם ג') יוסי בן יועזר (שם ד') יוסי בן יוחנן (שם ה' ועוד) רב ושמואל אביי ורבא. ומקצתהון בשם רבי. כגון

---

נ"ה) וכזאת כתב רב שרירא גאון באגרתו עמוד 3 (ד' מאינץ תרל"ג) וז"ל. וכיון דחרב בהמ"ק ואזלי לביתר וחרבה נמי ואפליגו [ואתבדרו] רבנן לכל צד ומשום הנך מהומות ושגושי ושמד וצרות לא שמשו כל צרכן נפשו מחלוקת כו' עכ"ל. ושם (בעמוד 6) מאחרי (מפחדי) ההפסד הגדול [שהיה בחורבן הבית] והספיקות שנולדו באותן המהומות כו':

נו) כתב הרמב"ם בהקדמתו לס' זרעים וז"ל „הדרש הנמצא בתלמוד אין ראוי לחשוב שמעלתו מעוטה ותועלתו חסרה אבל יש בו תבונה גדולה מפני שהוא כולל חידות פליאות וחמודות נפלאות. כי הדרשות ההם כשיסתכלו בהם הסתכלות שכלי יובן בהם מהטוב האמתי כה שאין למעלה ממנו ויגלה מהם מן הענינים האלקיים ואמתות הדברים מה שהיו אנשי החכמה מעלימים אותו ולא רצו לגלותו וכל כה (שכלו) [שכללו] בו הפילוסופים [ל]דורותיהם. ואם תביט אותו על פשוטו תראה בו ענינים רחוקים מן השכל שאין למעלה מהם. אבל עשו דבר זה לענינים נפלאים... שבהם ובדומיהם אין מגלין לרם את דסוד מפני שאין שכלם שלם כדי לקבל האמתיות על בוריים. וכן החכמים לא היו רוצים לגלות קצתם לקצתם סודות החכמה... [כדאיתא במס' חגיגה דף י"ג בענין מעש"ב ומ' מרכבה] בשביל שראה בעצמו ראוי לקבל מה שיש אצלם ושאינם ראויים לקבל מה שיש אצלו. והביא על ענין זה דברי שלמה (שיר ד') דבש וחלב תחת לשונך ופירשו עליהם השלום ואמרו שענין דבר זה שהחכמות המתוקות שהנפש תנעם בהם כמו שינעם החיך בדבש וחלב צריכים להסתירם... וזה שאמר תחת לשונך שהענינים האלה אינם כמה שראוי ללמוד ולהגות בם בישיבות החכמה. ואולם ירמזו בכתוב מהם רמזים נעלמים ובשיגלה הקב"ה מסוה הסכלות מלב מי שירצה אחרי אשר ייגע ויורגיל בהכמות אז יבין מהם כפי שכלו... ועל כן אין ראוי לאיש חכם לגלות מה שידע מן הסודות אלא למי שהוא גדול ממנו או כמוהו שאם יגלה אותו לכסיל אע"פ שלא יגנהו לא ייטב בעיניו וע"כ אמר החכם (משלי כ"ג) באזני כסיל אל תדבר כי יבוז לשכל מליך. ועוד שהלימוד להמון העם צריך שיהיה בדרך חידה ומשל כדי שיהיה כולל הנשים והנערים הקטנים עד אשר ישלם שכלם ואז יתבוננו וישכילו עניני הרמזים ההם ולענין זה רמז שלמה עליו השלום באמרו (שם א') להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם. ומפני אלה הסבות כדרו הכמים עליהם השלום דבריהם בדרשות על ענין שירחיקהו שכל הכסיל לפי מחשבתו. ואין ראוי לסמוך החסרון אל הדרש ההוא אבל יש לחשוב שהחסרון בא משכלו וכשיראה משל ממשליהם שהוא קשה להשכיל אפי' פשוטו ראוי לו להשתוכם מאד על שכלו שלא הבין הענין עד אשר חסרו בעיניו האמונות בתכליה הרחוק... אבל כשירחק בעינינו דבר מדבריהם נרגיל נפשנו בחכמות עד שנבין ענינידם בדבר דהוא אם יוכלו להכיל לבותינו הדבר הגדול הזה. שהרי החכמים אע"פ שתיה להם מן התאוה ללמוד ומוב הרעיון והיגיעה וחברת החסידים הנכבדים ורחכת העולם בכל מה שיש בו היו מיחסים הסרונות לנפשם כשהם מעריכים נפשותם לפי כה שקדם אותם. והוא מה שאמרו (עירובין דף נ"ג ע"א) לבם של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים אפילו כמחט סדקית וכ"ש אנחנו שהחכמה נעדרה ממנו כאשר הודיענו הקב"ה ואבדה הכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר (ישעי' כ"ט) יחד הכתוב כל אחד ממנו בארבעה דברים. בהולשת השכל וחוזק התאוה. ועצלות בבקשת החכמה. והזריזות בבצע העולם. ארבעה שפטיו הרעים. ואיך לא נסמך על ההסר לנפשותינו כשנעריך אותה אליהם. ומפני אשר ידעו עליהם השלום בענין זה שכל דבריהם ברורים ונקיים ואין בדם כיגים צוו עליהם והזהירו שלא ילעג אדם עליהם ואמרו (גיטין נ"ז ע"ב) כל המלעיג על דברי חכמים גידון כו' (עיי"ש):

נז) וכבר הוכרו כמה ספרים בלשונות שונות מגדולי חכמי הרפואה שברורות האחרונים המוכיחים שחכמת הרפואה של התלמוד מסכמת הרבה עם חקרי הרפואה של חוקרי זמננו. ורבות מרפואות התלמוד מועילות גם בדורותינו:

כגון רבי עקיבה רבי יוסי רבי שמעון. ומקצתהון בשם מר. כגון מר עוקבא מר ינוקא. ומקצתהון בשם רב כגון רב הונא ורב יהודה. ומקצתהין בשם רבן כגון רבן גמליאל ורבן יוחנן בן זכאי. ודאי כמו ששמעת. כי רבי מחכמי א"י הסמוכין שם בסנהדרין שלהן. דאמרינן לענין סמיכת זקנים (סנהדרין י"ג ע"ב) דסמכין ליה וקרו ליה רבי ויהבין ליה רשותא למידן דיני קנסות: נח)

ורב מחכמי בבל הסמוכין בישיבות שלהן: נט)

**והדורות** הראשונים שהיו גדולים מאד לא היו צריכים לרבנים לא ברבן ולא ברבי ולא ברב לא לחכמי בבל ולא לחכמי א"י שהרי [אמרו] הלל עלה מבבל ולא נאמרה רבנות בשמו וכנביאים היו חשובין שאמר חגי הנביא. לא עלה עזרא מבבל. ואין מרברבין אותן עם הזכרת שמותיהן. ולא שמענו כי התחילה זו אלא בנשיאים מרבן גמליאל הזקן ורבן שמעון בנו שנהרג בחורבן בית שני ורבן יוחנן בן זכאי כלן נשיאים. ואף רבי התחיל מסמוכים מאותה שעה ר' צדוק ור' אליעזר בן יעקב. ופשט הדבר מתלמידי רבן יוחנן בן זכאי ולהלן. וסדור בפי הכל „גדול מרב רבי. וגדול מרבי רבן. גדול מרבן שמו". ולא מצאנו אדם שנקרא רבן חוץ מן הנשיאים... רבן גמליאל. רבן שמעון. רבן יוחנן בן זכאי... רבינו הקדוש ואע"פ שנקרא ר' יהודה הנשיא ולא נקרא רבן בלשון הזה אלא רבינו [לתוספת כבוד]:

**ויש** בתנאים שקרואין רב במקומות ידועין כגון רב חמא [אביו של ר' חנינא בר חמא] ס) (שבת קל"ה ע"ב) רב אבא אמר בהוראה תחלה וסוף (ברכות מ"ט ע"א) רב אבא אמר שאלתי את סומכוס (כתובות פ"א ע"א): סא)

**אבל מר** אחת משני דרכים או מי שזה עיקר שמו כגון מר בר אמימר (שבת מ"ה ע"ב ועוד) מר בר רב אשי (ברכות כ"ו ע"א ועוד) או מי שזה חלק משמו. כגון מר קשישא ומר ינוקא בני רב חסדא (פסחים ק"ז ע"א ועוד) אלו דרך אחד. ודרך שנייה ראשי גליות שבבבל והנשיאים המעותדים לנשיאות מבית דוד כגון מר עוקבא (ברכות י"ד ע"א ועוד) מר יוחנא (חולין קל"ג ע"א) מר יהודה (עירובין כ"ד ע"א ועוד) ומר זוטרא (ברכות ה' ע"א ועוד). ויש בהן שמאחרין את מר אחר שמותיהן. כגון הונא מר (כתובות י"ד ע"א ועוד) יהודה מר (כתובות פ' ע"ב) בר מרי מר (בר מרי נמצא ביומא (פ"ו ע"ב ועוד) והשם מרי הוא מהשם „מרימר") אמי מר (אמימר). אלא „רבינו שמואל" שתלמידיו אמרו „מר שמואל" (ברכות י"ט ע"א ועוד). ומבית דוד שקורין אותו רבנא נחמיה ורבנא עוקבה בני ברתיה דרב (ב"ב נ"א ע"ב ועוד). ואמרינן (פסחים קט"ו ע"ב ועוד) אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש. אבל רב שכתבת כי הוא בקרואין בשמותיהן לא רב שמו אלא אבא שמו. ומפורש בכמה מקומות מן התלמוד... (סב):

**אבל שמואל** ודאי כיון דהוא רישא דאמוראי ליקריה [בשמו] ומשום דכולהו שמעיה לא קריוהו רב ולא איסתמיך (ב"מ פ"ו) התם דליקרי רבי. הלכך רב הוו מכני ליה לשמיה הכי. ושמואל מיכני אריוך (שבת נ"ג ע"א ע"ש פרש"י) ושבור (פסחים נ"ד ע"א וע"ש פרש"י) סג). אבל כנוי של רבנות לא:

**ואביי ורבא** שכתבת הרי אנו מפרשין לך דאביי נחמני שמו ומפרשא בכמה דוכתי מגמרא (שבת ל"ג ע"א ועוד) ונקיטי רבנן דבר אחוהי דרבה בר נחמני הוה ותלמידיה. וכיון דהוה שמיה נחמני כשם אבוהי דרבה לא הוה קרי ליה כל שעתא נחמני כשם אביו. אלא הוה קרי ליה אביי בלשון ארמית. כאדם שקורא אבי וסליק ליה אביי. וכיון שהיה מן האבות והגדולים קריוה רבנן הכי: סד)

**ורבה ורבא** „אבה ואבא" שמותיהן. כאשר הוא ברור דאמר רב נחמן רציית ליה לאבא (פסחים מ' ע"א ע"ש פרש"י) וזה ריש שבראש המלה סימן הוא לרב ולישנא קלילא:

**וכן** ראמי בר חמא אמי שמו... ראבין אבין שמו... רבון (רב בון) אבון שמו. רבינא אבינא שמו... רחבה רב אחבה הוא. וכגון רפרם [רב אפרים הוא] וכדומה... עכ"ל הערוך:

**וכתב** הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות וז"ל „רבי חלק מעלות האנשים הנזכרים במשנה שהם מאה ושמונה ועשרים לשלש מעלות שכל מי שהיה בעיניו נכבד מאד במעלתו על כל המעלות קראו בשמו כגון שאמר הלל ושמאי ושמעיה ואבטליון, וזה לגדולתם וכבוד מעלתם בשביל שאי אפשר למצוא כנוי ראוי להם לכבד את שמם כמו שאין כנוי לנביאים. אבל החכמים שהיו בעיניו למטה מן המעלה הזו יכנה אותם ברבן כגון רבן גמליאל ורבן יוחנן בן זכאי. ושהיו בעיניו למטה מן המעלה הזאת יכנה את שמם רבי כמו שאמר רבי מאיר ורבי יהודה. והיה מכנה אנשי המעלה הזאת כמו כן אבא כמו שהוא אומר אבא שאול. ולפעמים יעביר הכנוי מהם ואינו חושש כגון שהוא אומר שמעון אחי עזריה ואלעזר איש ברתותא. וכלל האנשים אשר נקראו בשמם על דרך כבוד ולא כנה אותם אלו הן שמעון הצדיק אנטיגנוס איש סוכו יוסי בן יועזר יוסי בן יוחנן איש ירושלים יהושע בן פרחיה נתאי הארבלי חוני המעגל אליהועיני בן הקף חנמאל המצרי יהודה בן טבאי שמעון בן שטח שמעיה ואבטליון חנן ואדמון ועקביא בן מהללאל הלל ושמאי נחום הלבלר חנניה בן חזקיה בן גרון בבא בן בוטא. וכל מי שנזכר בשמו מלבד אלה העביר כנויו משמו ולא הקפיד עליהם" (עכ"ל הרמב"ם):

**וכתב** הרז"פ במהי"ר (דף נ"ח ע"א וקמ"ד ע"ב) וז"ל „בירושלמי דפוס ווינציאה בא בערבוביא רבי פלוני רב פלוני ולרוב רבי פלוני. ובירושלמי כ"י ליידן לא נמצא כלל אצל אמוראי דא"י רבי או רב כ"א „ר'"... אבל אמוראי דבבל נזכרו הן בד' ווינציאה הן בכ"י בשם „רב". ולפעמים סמכו בא"י איזה חכמים שעלו לשם מבבל (עי' בבלי כתובות י"ז ע"א) והם נקראים בירו' „רבי". במו „רבי אמי רבי אסי רבי זעירא רבי ירמיה". (ובדפוס קראקא וקראטאשין קלקלו הרבה בזה והדפיסו „רבי רב" בלי כל הבחנה): —

**לפעמים** נזכר בירושלמי שם אומר בלי כנוי רבי או רב. והוא לפעמים ע"י שגיאת הסופרים. ולפעמים האומר לא הגיע למעלה כוו להיות מכונה בשם רבי ולפעמים יש טעם אחר לזה:

**עוד** כתב (מהי"ר קל"א ע"ב) רוב שמות האמוראים דירושלמי מקורם בכתבי הקודש ונשתנו לפעמים ע"י רכות המבטא של בני א"י כגון ינאי במקום יוחנן. יוסי במקום יוסף. סימון הוא שמעון... ומזה סימאי סימי... ביבי הוא בבא (עזרא ח' י"א) ביסי הוא בסי (עזרא ב' מ"ט) (אך שם הוא נתיני). ולפעמים השמות פרטיים נעתקו משמות תוארים כגון אבא מן אב. רחומי מן רחום. טביומי הוא יום טוב... ונמצאו גם שמות יונים ורומיים ובשנוי קצת... אלכסנדרי. אנטיגנוס אבקולוס... והמה שמות יונים. ושמות רומיים ביסני. טיברי. יוסטי... גם הרבה שמות מושאלים מל' סורסי:

**עוד** יש להעיר על הא דאיתא בבבלי (יומא ל"ח) ושם רשעים ירקב דלא אסקי בשמייהו. נראה שבא"י לא חששו לזה דהרי מצינו אמורא ושמו ר' בייתוס. ובייתוס הוא שם איש שיצא למינות כידוע. וכן נמצא ר' חייא בר טיטס. ר' יודה בר טיטס. והוא שם הרומי הידוע אשר החריב בית מקדשנו (עכ"ל הרז"פ):

**ולפי** דעתי אין מזה ראיה, שאפשר שבשמות הללו נקראו אז גם ישרים. ואם השתמשו גם רשעים בשמות האלה האם יפסל השם עי"ז? האם יפסל שם אלישע בשביל שגם (אחר) אלישע בן אבויה נקרא בו? ואולי לא קאי המאמר רק על שם רשעים שלא נקראו בו צדיקים מעולם. —

## שער כנויי החכמים ושמותיהם הסתומים. סה) יא

**ר' אליעזר** סתם — במשנה — הוא ר' אליעזר בן הורקנוס הוא ר' אליעזר הגדול (תלמיד ריו"ח בן זכאי):

**ר' יהושע** סתם — במשנה הוא ר' יהושע בן חנניה (תלמיד ריב"ז):

**ר' יהודה** סתם „ { ר' יהודה בר אלעאי [או מעשה בחסיד אחד { ר' יהודה בן בבא]: מרן ר' יוסף קרא (בכללי הגמרא שלו]:

**ר' שמעון** סתם הוא ר' שמעון בן יוחאי (תלמיד ר' עקיבא):

**ר' מאיר** הוא ר' מיאשה (ר' מיישא) ולמה נקרא שמו ר' מאיר שהוא מאיר עיני חכמים בהלכה. סו)

**ר' נהוראי** הוא ר' נחמיה ואמרי לה ר' אלעזר בן ערך שמו. ולמה נקרא שמו נהוראי שמנהיר עיני חכמים בהלכה: סז)

**ר' אלעזר** — סתם — בתנאים. הוא ר' אלעזר בן שמוע הכהן (ברורו של רבן גמליאל):

**ר' אלעזר** סתם — בגמרא הוא ר' אלעזר בן פדת:

**יוחנן** כהן גדול „ יוחנן בן מתתיהו שנזכר בתפלה:

**ר' יוסי** — סתם „ ר' יוסי בן חלפתא:

**ר' יהושע בן קרחה** — הוא בנו של ר' עקיבא: סח)

**בית שמאי** — { החבורה הנוטה לדעת שמאי:
**בית הלל** — { החבורה הנוטה לדעת הלל:
{ שתלמידי האדם הם אנשי ביתו:

בן עזאי }
בן זומא } כלם שמם „שמעון":
בן ננס }

**בן בתירא** הוא ר' יהושע (רמב"ם):
„ ר' יהודה תרי בן בתירה הוו, וסתמא ר' יהודה) (הליכות עולם):
**בן בג בג** „ ר' יוחנן: (תוספתא פ"ה דכתובות) כט) בר

נח) ולפעמים סמכו בא"י איזה חכמים שעלו לשם מבבל והם נקראים בירושלמי רבי, כמו רבי אמי. רבי אסי. רבי זעירא. רבי ירמיה (מהי"ר): ודתואר ברבי כשמזכיר שם חכם ומוסיף עליו כנוי „ברבי" הוא תואר גדולה והשיבות. עי' קידושין (כ"א ע"ב) יודן „ברבי" פרש"י יודן שמו וגדול בדורו היה וכל היכא דקרי ליה „ברבי" לשון חכמה וחריפות הוא, בחולין (כ"ח ע"א) ר"א הקפר „ברבי" פרש"י „ברבי גדול הדור". בכורות (כ"ד ע"ב) אחאי „ברבי" פרש"י „ברבי אדם חשוב וגדול בדורו". ועוד כאלה. אבל כשאינו נזכר שם החכם אלא „ברבי" לבד אז הוא שם העצם. מכות (דף ה' ע"ב) „ברבי". אומר פרש"י כך שמו:

נט) אם שאין סמיכה בחו"ל לא לדון דיני נפשות ולא דיני קנסות. אבל הפירוש שנתמנה בישיבות בבלי להיות בתור הגדולים. והממונה היה נקרא חבר גם זקן. וקודם ההתמנות לא נקרא חכם דא"י לא בשם רבי ולא בשם רב... והיה בכלל חבר.. נע"י המינוי היה להממונה דין מומחה והיה לו רשות לדון איסור והיתר ודיני ממונות. גם היה לו דין זקן לענין שינתן לו דמי בושתו משלם (כתובות פ"ד הלכה ח'). ושאין מנדין אותו אלא א"כ עשה כירבעם בן נבט (מו"ק פ"ג הלכה א'). ולא היו ממנין כ"א חכם שהיה מושבו בא"י ואם היה בשעת ההתמנות בחו"ל מינוהו ע"מ לחזור (עי' רמב"ם הלכות סנהדרין פ"ד ה"ו). וההתמנות היתה ע"פ הנשיא וע"פ ב"ד... ולפעמים לא היו ממנין כ"א לדברים יחידים (להתיר נדרים או לראות כתמים...) אע"פ שהממונה היה ראוי לדון בכל הדברים... ולרוב לא מינו לראיית מומי בכורות. וזה עשו לכבוד הנשיא... ולפעמים לא היו ממנין כ"א לזמן (מהי"ר דף קמ"ה):

ס) בערוך ערך רב גרס „רב אבא" במקום „רב חמא" עיי"ש:

סא) ואבא הוא רב כמבואר לקמן. ורב תנא הוא (חולין קכ"ב ע"ב זעוד):

סב) בפסחים (קי"ט ע"ב) קרי שמואל לרב „אבא" (וכן עוד בכמה מקומות) ופירש רשב"ם „כך שמו של רב אלא בכבוד קורין אותו רב בבבל הכי כמו שקורין לר' יהודה הנשיא בא"י „רבינו" (עיי"ש). וכן כתבו התוס' חולין ל"ח ע"א ד"ה איצטריך. אבל שיטת רש"י היא שאבא הוא לשון חביבות (עי' ברכות מ"ז ע"א ברש"י ד"ה אילו מייתי. ועוד בכ"מ):

סג) ע"ש שהלכה כמותו בדיני ואריוך היה אז מלך פרסיים ודינא דמלכותא דינא. א"נ משום דכתי' אריוך מלך אלסר כלו' שמואל מלך בכולהו מידי מלבד באיסור דלית הלכתא כוותיה. וכן היו קורים לו „שבור מלכא" משום דהלכתא כוותיה בדינין. כדין היוצא מפי המלך. ושבור היה אז מלך פרסיים, ובערוך (ע' שבור) פירש שהוא השוב בין ישראל כשבור מלכא בין האומות שהוא מלך:

סד) וכתב היוחסין (הובא בסה"ד) על שם „אביי" שהוא ר"ת „אשר בך ירוחם יתום" מפני שאביו מת קודם שנולד ולאחר שנולד מתה אמו ולא היה לו לא אב ולא אם ומפני כך נקרא אביי (מקורו בקדושין דף ל"א ע"א):

סה) ע"פ הרמב"ם בהקדמתו למשניות. וס' הכריתות וס' הליכות עולם וכללי הגמרא למרן יוסף קרא ז"ל וס' יבין שמועה:

סו) סז) כן פירש ר"ח. מובא בסדר הדורות ערך ר' נהוראי ודלא כהרמב"ם שכתב (בהקדמתו למשנה) שר' מאיר נקרא גם נהוראי ושמו העיקרי ר' נחמיה. ולפלא שבהקדמתו לספר הי"ד כתב שחברו של ר"מ היה „ר' נחמיה". (ועי' בסה"ד מה שהביא בשם ס היוחסין):

סח) ר' עקיבא כרח היה כמו שאמר עליו בן עזאי (בכורות נ"ח ע"א) כל חכמי ישראל דומין עלי כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה ומנו עקיבא בן יוסף. (ועי' שבת ק"נ ע"א בתוס' ד"ה ור"י בן קרחה היא. ועי' שה"ג כדר תנאים הערה ב'):

סט) והתוס' בחגיגה דף ט' ע"ב כתבו שבן בג בג גר היה. ובתוספתא דכתובות כ"י הגירסא בגבג בתיבה אחת. ובקדושין דף י' בב' תיבות, ובספרי פ' קרח דגירסא רבי יוחנן בן בג בג:

בר קפרא — שמו אבא (קה"ר פסוק מה יתרון. וביוחסין כתב ששמו „שמעון") (ועי' בסה"ד);

אחרים אומרים הוא ר' מאיר:
יש אומרים „ ר' נתן: } (*)

חכמים אומרים (במשנה) לפעמים יכנה במשנה בחכמים בשביל אחר. ויבאר לפעמים בתלמוד כאן חכמים ר' פלוני: ע)

כל מקום שנמצא „משום ר' ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני ר' עקיבא". הוא ר' מאיר, ששימש את שניהם בישיבה:

תני רב ספרא משום חד דבי רבי — הוא רבן גמליאל (חד המיוחד בבניו של רבי):

קהלא קדישא הם ר' שמעון בן מנסיא ור' יוסי בן משולם: עא)

הדנין לפני חכמים: הם שמעון בן עזאי, שמעון בן זומא. חנן המצרי וחנניא בן חכינאי. (והרמב"ם בהקדמת המשנה חנניה איש אונו). רב נחמן בר יצחק מוסיף שמעון התימני (פרש"י בסנהדרין י"ז ע"ב) והרמב"ם (בפי' המשניות) פירש שמעון בן ננס:

למדין לפני חכמים הוא לוי מרבי. [לוי עם בני ישיבתו לפני רבי (יבין שמועה)]:

בנן של קדשים „ ר' מנחם בר סימאי: עב)

רבי הוא רבינו הקדוש ר' יהודה הנשיא מחבר המשנה. (ששי להלל הזקן):

רבותינו שבארץ ישראל הוא ר' אבא:

רבותינו שבבבל „ רב ושמואל:

דייני ארץ ישראל „ ר' אמי ור' אסי:

דייני גולת „ קרנא:

דייני דסורא „ רב הונא ורב יצחק:

דייני דפומבדיתא „ רב פפא בר שמואל:

דייני דנהרדעא „ רב אדא בר מניומי:

סבי דסורא „ רב הונא ורב הסדא:

חסידי בבל „ רב הונא ורב חסדא (תענית כ"ג ע"ב):

סבי דפומבדיתא „ רב יהודה ורב עינא (יבין שמועה):

חריפי דפומבדיתא „ עיפא ואבימי בני רחבה (יבין שמועה):

אמוראי דפומבדיתא הוא רבה ורב יוסף:

אמוראי דנהרדעא „ רב חמא:

אמרי בי רב „ רב הונא: עג)

נהרבלאי מתני „ רמי בר ברבי [בר ברוכי (רש"י ביצה ח' ע"ב)]:

אמרי במערבא „ ר' ירמיה:

אמרו עליו במערבא „ ר' חנינא:

מחכו עלה במערבא „ ר' יוסי בר חנינא:

שלחו מתם „ ר' אליעזר:

סיני „ רב יוסף: עד)

עוקר הרים „ רבה חבירו: עה)

קטינא חריך שקא „ ר' זירא: עו)

רבי יהודה נשיאה הוא ר' יהודה הנשיא בני של רבן גמליאל בן ר' יהודה הנשיא רבינו הקדוש. ואמורא היה. (כדמוכח בע"ז ל"ז ע"א): עז)

ר' יהודה נשיאה (אחר) שהיה בימי ר' אמי (כדאי' בר"ה כ' ע"א). ועי"ש בתוספת. (כללי הגמרא למרן ר' יוסף קרא הנ"ל):

רב. עיקר שמו אבא (כמ"ש בשם הערוך לעיל) והוא בר אחה דר' חייא ובר אחתיה: עח)

שמואל. היו קורין לו „אריוך" או „שבור מלכא" (כמ"ש לעיל) (עיין הערה ס"ג): [גם היו קורין לו ירחינאה. שהיה בקי בהלכות קביעות? ...] קורין לו עיקוד. שהיה שוקד על דלתי התורה (ערוך ע' שקד)]:

שיננא. שמואל קרי לתלמידו רב יהודה „שיננא" חכם מחודד:

אבוה דשמואל שמו „אבא בר אבא הכהן: עט)

רב יהודה סתם הוא רב יהודה בר יחזקאל:

רב נחמן סתם הוא רב נחמן בר יעקב (תוס' ב"ב מ"ו ע"ב):

רבה סתם הוא רבה בר נחמני (חבירו של רב יוסף):

רב זירא. קודם שעלה לא"י קרו ליה רב:

רבי זירא. לאחר שעלה לא"י ונסמך נקרא רבי (כתובות ס"ג ע"ב):

אביי. שמו נחמני (עי' לעיל ד"ה ואביי ורבא): פ)

רבא סתם הוא בנו של ר' יוסף בר חמא;

*
* *

בהרבה מקומות — וביותר בתלמוד ירושלמי באים שמות רבים מקוצרים, כמו:

אבדן במקום אבא ידן:

אבמרי „ אבא מרי:

ביסי „ אביטי:

רבמי „ ר' אמי:

רבסי „ רב אסי:

רבין „ ר' אבין:

רבון ר' בון „ ר' אבון:

רבינא „ ר' אבינא:

קים „ אליקים:

ליעזר „ אליעזר:

לעזר „ אלעזר:

לא. לייא. יילא. אילי. אילא. הילא. } אילעא:

זירא „ זעירא:

יודא „ יהודה:

ר' פס „ ר' אפס:

וכדומה הרבה:

* * *

סתם מתניתין ר' מאיר
סתם תוספתא ר' נחמי'
סתם ספרא ר' יהודא
סתם ספרי ר' שמעון בן יוחאי:
} וכולהו אליבא דר' עקיבא: פא)

כל „אמר רחמנא" היא הלכה למשה מסיני (עי' שה"ג סדר תנאים ואמוראים הערה ד'):

כל תקנה סתם היא תקנת עזרא:

באמת אמרו — היא הלכה למשה מסיני:

סתם משנה— הוא מה שהסכימו עליו דעת רבים והשוו עיונם בו ולא נפלה בו מחלוקת. או שקבלוהו רבים מפי רבים עד משה. והמקבל הקרוב שנתייחס אליו המאמר הוא ר' מאיר וזהו ענין שאמרו סתם משנה ר' מאיר... (עכ"ל הרמב"ם ז"ל בהקדמתו לפי' המשניות):

---

*) העלו להם ארי השמות משום מעשה שהיה (סוף הוריות) שבקשו לזלזל ולעקור כבודו של רשב"ג הנשיא.(אביו של רבינו הקדוש) וקנסינהו דלא ליכרו שמעתא משמייהו ואסיקו לר"מ אחרים ולר"נ י"א אולם נמצא בהרבה מקומות דתני אחרים ור"מ. וכתב בס' הכריתות (ימות עולם סי' י"מ) שכשהיה ר"מ אומר דבריו בשם אלישע בן אבויה שמכונה בשם „אחר" אז היו אומרים עליו אחרים אומרים. והתוס' בע"ז (ס"ד ע"ב) כתבו שיש „אחרים" שאינו ר"מ וכן „י"א" שאינו ר' נתן (עי' כללי הגמ' למרן רי"ק ובס' יבין שמועה):

ע) ויעשה זה בהזהר המקבלים רבים שקבלו מן החכם ההוא. בהיות אנשי הדעת ההיא רבים יקראם חכמים ואפילו שיהיו לאיש אחד (רמב"ם בהקדמת המשנה):

עא) לפי שהיו משלימים (משלשים) ימותיו שליש בתורה שליש בתפלה שליש במלאכה (הל"ע): עב) ולמה קרו ליה בנן של קדושים דלא הוה מסתכל אפי' בצורתא דזוזי. (עיין יבין שמועה שם): עג) עי' סנהדרין י"ז ע"ב בתוס' ד"ה אלא רב המנונא. ועי' סדר הדורות „רב הונא": עד) שרב יוסף היה בקי במשניות כנתינתם מסיני:

עה) רבה היה חריף ומפלפל: עו) לפי שהיה בודק את עצמו בכבשן אי שלטא בו אור של גיהנם. יומא חד יהבו ביה רבנן עינייהו ואיחריכו שקיה ואסיקו ליה האי שמא (ב"מ פ"ה): ונקרא קטינא לפי שהיה קצר קומה (רש"י שם): עז) וזהו בי דינא דשרי משחא (כדמוכח בע"ז ל"ז ע"א) והוא ובית דינו נקראים רבותינו כדאיתא בריש כתובות (ב' ע"ב) (כללי הגמ' למרן ר"י קרא): עח) ותלמידיו קורין לו „רב" ור' חייא קורא לו „בר פחתי" כלומר בן נשיא... והוא היה קורא לר' חייא „חביבי" כלומר יקירי ואהובי או דודי. (הל"ע. ועי"ש כללי דגמרא למרן ריו"ק. ועי' לעיל הערה ס"ב): עט) מגילה כ"ב ע"א שמואל דכהנא הוה. ובירושלמי פאה פ"ח ה"ח „אבא בר בא „יהב לשמואל בריה פריטי" פ) וי"א שעיקר שמו אביי הוה ועל שם שגידלו רבה בר נחמני בתוך ביתו ולמדו תורה שהיה יתום נשאו את שמו נחמני ע"ש אביו (הל"ע) וכן פרש"י בגיטין (ל"ד ע"ב): פא) משום דכולהו תלמידוהי הוו. וסתמא דרבי הוה רגיל למסתם אדעתייהו דהני. אבל זמנין דקים ליה לגמרא שיש משניות נסתמות על דעת אחרים כדאמרינן במגילה (כ"ו ע"א) דברי ר' מנחם בר יוסי סתימתאה. וכיוצא בו. (הל"ע):

---

לחומות ירושלים עמוד 17

# הוספות

א) להערה י"ד בעמוד 2

ע"ד השנויים בירושלמי בלשון המקראות. הטעם לפי שלמדו אז בעל פה וכדי שלא לעבור על האיסור לומר בע"פ דברים שבכתב לכן שינו לשון המקרא. והתלמידים שכתבו במגלותיהם את הדברים שלמדו מרבם בעל פה לא שינו לעון רבם לפי שחייב אדם לומר בלשון רבו (כמ"ש עדיות פ"א מ"ג). ועוד לפי שהורגלו בשנויי לשונות המקראות כתבום כן לפי שקשה לשנות הגירסא השגורה. שמטעם זה אמרו חז"ל בכמה מקומות „משנה לא זזה ממקומה" כפרש"י בקדושין (כ"ה ע"א) שאחר שנקבעה (המשנה)... והיתה שגורה בפי התלמידים כך לא זזה ממקומה...לפי שגירסא השגורה בפה קשה לשנותה ולחזור ולגורסה בלשון אחר. עכ"ל: עוד נ"ל שיתכן נאמת כפי שעלה על דעתו של רב נחשון בר ברכיה ז"ל (מובא לעיל בעמוד 2 הערה י"ד) שלכך לא כתבו בא"י הפסוקים כמו שהן מפני שלא שרטטו. ודקשיא ליה „ולכה לא שרטטו וכתבו הפסוקים אלא הפסוק" נ"ל הטעם פשוט לפי שיש בזה טרחה מרובה. כי הנה לפי מסקנת רבינו שמחה ז"ל רבו של בעל אור זרוע (מובא בלו"ז ח"ר סי' תקמ"ג) צריך השרטוט להיות „שרטוט המתקיים וניכר לעולם" ולא סגי בשרטוט דנראה לסופר בשעת כתיבה כדי שיהא הכתב שוה כגון בעופרת שנמחקת השריטה לאחר זמן (עיי"ש). ונראה שערטוט כזה קשה טרחתו עד שכמה מחכמי התלמוד חסו על טרחתם זו אף לשרטוט קצר לכקרא אחד ושינו בשביל זה לשון המקרא. כדאשכחן בירושלמי מגילה (פ"ג ה"ב עיי"ש) ועאכו"כ שקשה מאד הטרדה לשרטט לכל נקרא ומקרא שמובאים בתלמוד לרוב מאד. ולכן בחרו לשנות לשון המקראות מאשר להטריד את למודם בשרטוט השורות:

## ב) על דבר הצמדת שני התלמודים יחד.

עתה מצאתי בד"ם (במאמרו השני ע"ד הדפסת התלמוד ע' 108) שהדבר הזה כבר עלה במחשבת הגאון הגדול מר יהודה מילר ז"ל אבד"ק דייץ בימי הגאונים בעל פני יהושע. הו"ת ומוב"י... מזכירו הרהיד"א במעג"ג כי' מ"ד) וגאוני דורו הסכימו עמו ע"ז. והרב משה מאי ז"ל שהרל להדפיס בשנת תקכ"ח בד' מיץ ש"ם בבלי בתבנית שמיניה באגען (בהסכמה בעל שאגת ארי' ועוד גאונים רבים) אמר נ"כ להצמיד כל מסכת ירושלמית להבבלית. והוא מצא בעיר בונא בין כתבי קודש של הג"מ יהודה מילר ז"ל את דבריו עם גאוני דורו ע"ז והסכמתם עמו. אבל לא איכתייעא ליה מילתא אז. ואשמח מאד שכוונתי לדעת הגדולים. ואודה לאלהי חסדי שהניח לי המקום להתגדר בו. ואתפלל לו שיזכני לראות בצאת עצתי זאת לפעולה ויסייעני שיתגלגל הזכות על ידי להגדיל תורה ולהאדירה:

דברי המאסף.

# הקדמת הרב המחבר (ספר פני משה ומראה הפנים) בשפה ברורה מדבר

אסדר האי תשבחתא לדיליה חכמתא וגבורתא
מגלא עמיקתא ומסתרתא לחכימין יהב חכמתא
מהשנא עדניא וזמניא מהודע פשרין ומחוי רזיא
משיזיב ועבד אתיא ותמהיא הוא אלהא קים ולעלמין הוא

**אברך** את ה' אשר יעצני. ובמדת חסדו חנני. ובדרך אמת הנחני. אהודנו בכל לבב בסוד ישרים ועדה. אזמרה שמו לעד ואגדלנו בתודה. אשר הביאני עד הלום וזכני לתורה ולתעודה. ועל כל זאת נברך ונודה. אשר נתן לנו תורת אמת על יד יקותיאל וילמדה את בני ישראל התורה והמצוה חקים ומשפטים צדיקים התורה זו התורה שבכתב והמצוה זו פירושה וביאורה על פה. ונמסרה להם דור אחר דור עד רבינו הקדוש שחיבר המשנה בלשון ברורה ודרך קצרה. והלכו עמים רבים לאורה. והיתה לנו לעינים לראות באספקלריא המאירה. ולעטרת צבי ולצפירת תפארה. על עבר פניה העלה את נרותיה מנורה הטהורה. ועל נהר יובל תשלח שרשיה ילכו יונקותיה כזית הודה והדרה. ואשד הנחלים אשר לשבת או"ר כנחלים נטיו כגנות עלי נהר. שמה הכותרות מראשי העמודים אלה שני בני יצהר. על הנחל יעלו על שפתו מזה ומזה המה כתובים. תלמוד ירושלמי ותלמוד בבלי פניהם איש אל אחיו כמו הכרובים פורשי כנפים למעלה. יחדיו יהיו תמים נבאר המשנה על תלה. זאת תורת העולה. זה סותם וזה מפרש זה מכסה וזה מגלה. וכלה מקשה אחת זהב טהור כל הכלים האלה. זה הים גדול ורחב ידים תלמוד בבלי שם אניות תרשים יהלכון. המה ביאורי הגאונים ופירושיהן וכלם ישוטטו לבקש דעת ועיניהם אליהם ישברון. והיה כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו ממנו ישתה כל צמא יין בלא כסף ובלא מחיר, כי כל יקר וכל פלא וכל סוד עמוק חתום באוצרו. ונבול ים זה ים תלמוד ירושלמי אשר כל הגאונים רבנן קשישאי ובתראי לחמו בלחמו ושתו ביין מסכתו וממנו יחלקו שלל. ומפסקי הלכותיו הנוגנים כעין נחושת קלל. ישאבו באר מים חיים להוציא הלכה ברורה. אשר בתוכו צפונה ושמורה באהבה מסותרה:

**האמנם** הנה הוא סגור ומוסגר, אשר לו חומה ולא שור אינר. דיפרקיניה צריך נגר בר נגר. בר חמשים וחכם חרשים החרש והמסגר. בשעה שפותח בו נעשה כחרש. כי אבני נזר מתנוססות בהין בואל ואין דורש. וכי דרש ידרשנו. והנה רחק ממנו. בל יוכל לעבור באניות שיט וצי אדיר לא יעברנו. יען עממוהו כל סתום. והיה חזות הכל כדברי ספר החתום:

**את** כל זה נתתי אל לבי ורוחי שהרתי בקרבי. אמרתי אעופה ואשכונה יעבור עלי מה וארוצה ואשיגה נא ותמיד בצלו חמדתי וישבתי. ואל קנבי הריס ירדתי לתפוס משוט לשוט בלב ימים התלמוד וספרא וספרי ותוספתא ופוסקים ראשונים ואחרונים. גם נראות באבי הנחל הפרחה הגפן הנצו הרמונים. ובהם הדעה הרדפה לדעה. נחקרו ולהגיענו עד מקום ידי יד כהה מגעת. כי אכן רוח הוא באנוש ונשמת שדי תבינהו. קטן וגדול שם הוא. הקטון יהיה לאלף חיילים לגבר. לדעת את יעוף דבר. ואני תפלה לאל חיי יהגני דעת להבין אמרי בינה. כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה:

**שבתי** וראיתי אחרי ראי והנה שתים חברות בתים מכסות להנה. ממעונות אריות מהררי נמרים יבאו מראש אמנה. הני תרתי דסמיכן להדדי סדר זרעים שנדפס מכבר ע"י מחברן וכן כוליה סדר מועד כל כי האי זוגא חלופא פגרא אגרא. שמעתייהו מרפסן איגרא. מרחשן בפתייהו ואישתמע קלייהו בבי מדרשא בביאור אלה בני הסדרים. בראשונה נהנו לנלח אשר כרתו לבנים ועברו בין הבתרים. אמור רבנן בטעמא ואמור רבנן בכפילא דעדיפא מזה ומזה בעודף באורך דרך אים ברא לסקל המסילה וליישר ההדורים. האף אמנם יקהני לבי אל שדה צופים לאמר אסורה נא ואראה את המראה להבין במפורש ושום שכל אלו פסקי הטעמים ואמרי לה אלו המסורות דכתיבן ודקריין קול קורא פנו דרך ישרו בערבה והיה העקוב למישרים. ויהי בראותי ואשא עיני והנה אופן אחד בארץ באין חזון נפרץ כי עוד קץ למועד סתומים וחתומים הדברים. אם אמרתי אספרה כמו הנה אהבה לדעת זאת עמל הוא בעיני לבוא אחר הקוצרים ולאסף העמרים ולהפוך בעתר במסכת זרים. כי גם בנגע בהוכח בדברים לא יסכון על כן שמתי פני לבלתי לכת אחרי הבחורים. לכן שעפי ישיבוני ואמינא מכיון דאיבתני איבתני והואיל ושדו ביה נרגא ונסתגר בקמייתא. מכתיים בשני תרתי בהרייתא. ופני מועדות מבוא פתחים לפי קרת ליד שערים. חלקי ה' אמרה נפשי בסדר נשים וסדר ישועות לכרכם ולבארם כיד ה' הטובה עלי בדברים חזקים כראי מוצק ומעולפות ספירים. כחותם על לבי כחותם על זרועי כי ירחיב ה' את גבולי וכה יאמר נקוד יהיה שכרי להקוע ליתד במקום נאמן עוד ידי נטויה בעזרת הש"י ב"ה לעורר חדשים עם ישנים ואז הראשונות הנה באו להשמיע ולהגיד חדשים לבקרים:

**חסדי** ה' אזכיר תהלות ה' כעל כל אשר גמלנו כרחמיו וכרוב חסדיו שום אשים בה' כי הלבישני בגדי ישע ומעיל צדקה יעטני ולהוציא מחשבתי מכח אל הפועל זכני. ואחרי השקידה ורב העיון וגודל היגיעה והנה זאת המרגעה אשר יגעתי ומצאתי ה"ג לחבר חיבור ופירוש נחמד ומספיק על סדר נשים. ובפי אספר צדקתו כל היום תשועתו אביעה וארננה זה מנת חלקי וגורלי אשר יצא בראשונה ונדבה רוחי להביאו לבית הדפוס לחקקו בעט ברזל ועופרת למען יהיה למשמרת וראו בני ישראל את פני משה כי יקרא על שמי בקהלת יעקב מורשה. ובו יתבאר ויבא כל הדבר הקשה. להבין דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים. כרם חמד כרם ה' צבאות נטע שעשועים. כי ליושבים לפני ה' ולמיימינים ומקבלים האמת ממי שאמרו יהיה סחרה לאכל לשבעה ולמכסה למגדול עוז ומחסה לצאת ולבא בדרך הש"ם הזה וילך לבטח דרכו כאור בוקר יזרח ונכון מוצאו כשחר. כי טובה חכמה מפנינים ודעת מחרוץ נבחר. גם שם אחזתי ביד ימיני להגיה מכל מכשול וטעות ולסקל האבנים מהכרם כי עלה כלו קמשונים. ואשית לבי אל הגירסות הנכונות אשר בררתי אחר החפוש והעיון וכפי אשר מצאתי בספרי הפוסקים והגאונים ראשונים אשר מימיהם אנו שותים או אשר מצאתי הגירסא בש"ס הזה במקום אחר על מכונה או אם מתוך הסוגיא מוכחת וניכרת במקומה ועומדת על כנה. ולפעמים על בינתי לא נשענתי ואת שתיהן הנחתי נ"א השינות וגירסה הראית. ואל הכל רשמתי סימנים והצבתי ציונים, כל אלה אבנים יקרות מסורי גזית, דרך הפונה קדים מן הכתף הימנית. ולכתף השנית אשר על העמודים שתים לכסות עשיתי זר זהב למסגרתו סביב וקראתיו **מראה הפנים** ע"ש שהוא מראה פנים לכל צד. ובכל מקום אשר המצא ימצא מדברי הש"ס הזה בש"ס הבבלי הן במקומו הן במקומות אחרים בכל שיטת התלמוד מנגד מראה מקומות אשר רשמתי על הגליון. ואינם כ"א להראות מקום אל הש"ס הזה בכל הד' סדרים אשר נמצאו לפנינו ואל הספרא והספרי והתוספתא.

וכמראה האופן בתוך האופן לפלפל ולהבין דרך שקלא וטריא בהני תרי תלמודי דיתני ומקשי שקלא להתם ומהתם להכא. את פני מבין להבין אם יש איזו הלכה וסוגיא בבבלי אשר למראית העין תשפוט כי היא מנגדת וסותרת לשיטת התלמוד הזה ראיתי בעזרת חונן דעת להשוותם בכל היכולת על צד האפשרי למען יבאו בברית יחד והיו לאחדים. ואם שמה אחר ההכרח מחולקים זה מזה נפרדים. ראיתי לבאר כל אחד ואחד לפי שיטתו וטעמו ונימוקו עמו וירוץ הקורא בו לידע ולהבין טעמם ודעותיהם שונות והשלכה היוצא מבין שניהם ונפקא מינה לדינא. ובנדו גם כן בכל מקום מבואר המשנה. מקור נפתח שמתי לדברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו מקום אשר דרך בעקבי התלמוד הזה שוק התרומה ותנופת חזה מהחידושים שחדשתי בדבריו ז"ל ראיתי גם כן לכללו ולהביאו במראה הלז אל המקום אשר יבאו דבריו בסדר הזה. ויען היותם מפוזרים אחת הנה ואחת הנה ראיתי בסוף החיבור למסור מפתח מפותחות פתוחי חותם. ועל דגלם שמתי אותותם לבית אבותם:

**במה** אקדם ואכף לאלהי מרום כי גדול מעל שמים חסדו עמדי וזכיתי לקרבה אל המלאכה להכין אותה ולסעדה ולגמרה אנכי לה' אנכי אשירה בקול רנה ותודה וזמרה בקידה בכריעה ובהשתחויה עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה ואליו אתנפל ואתחנן בלב נדכא ונפש שבורה להשיב נפשי מני שחת ולהצילני ביום עברה. להוליכני בארח צדקה בתוך נתיבות משפט ומעגל ישרה. ויצא לבי כתוח כפתחו של אולם בפתחה של תורה ויזכני לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות כשורה. ולהשמיענו קול רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב במהרה אמן:

**לבי** לחוקקי ישראל המתנדבים בעם המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם כי הופיעו עלי במגן ישעם. מראש הררי קדם וגבעות עולם ראשון שבראשון אין למעלה ממנו רוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו ארז בלבנון וויף בגדלו אריה דבי עילאי אין על עפר משלו. ה"ה הדמ"ו הרב הגאון המפורסם מופת הדור רבן של בני הגולה מנורת זהב ועל ראשה גלה כבוד מוהר"ר **אריה ליב** נר"ו אב"ד ור"מ דכאן אמשטרדם ברך ה' חילו ופעל ידיו תרצה כי הגדיל הושיה הפליא עצה. ותושע לי ימינו וצדקתו היא סמכתני להוציא חיבורי לאורה טוב עין הוא יבורך כי סמך בשתי ידיו עלי יד להכשר יד לטהרה. כירח יכון עולם כסא כבודו ושלומו יגדל למעלה עד כי יבא שילה כימי השמים על הארץ כן יאריך על אויביו יתגבר על במותימו ידרוך. וממשה בדיו יצא פריו לחדשיו יבכר ה"ה חתן המלך חביבי וידידי פאר הודי הרב המאה"ג כבוד מוהר"ר **שאול** הלוי נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק האג כי נתן ידו לתמכני ולעזרי קרנו תרום בכבוד וצדקתו עומדת לעד עוד ינוב בשיבה ברבות הטובה עם אשתו הרבנית החכמנית תחי' יזיי"א:

**הצבי** על במותיו גפן אדרת ישלח פארותיו חזיתי איש מהיר במלאכתו יתיצב לפני מלכים כבאו מוטלת ברומי המעלה בין נגידים ונסיכים ולן בעומקה של הלכה אשרי העם שלו ככה ה"ה הרב הגאון המפורסם השר והנגיד כבוד מוהר"ר **צבי הירש אופנהיים** נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק **הילדסהיים** והמדינה יצ"ו בית צדיק חוסן רב ומשיבותיה הטיב עמי בסך מסוים לסיוע להדפסת חיבורי ישמרהו ה' ויצרנו כאישון עינו כנשר יעיר קנו וישגא שלותו לעד בלי ירח עם אשתו הרבנית החכמנית הגבירה הצפירה תחיה ובניו כשתילי זתים מגודלים בנעוריהם סביב לנחת שלחנו מלא דשן אמן:

**זכרה** אלהי לטובה לחמות הקצין הנגיד המפורסם בימיו נודע שמו בשער בת רבים כהר"ר **בענדיט** קליף ז"ל עם זוגתו נוחת נפש הגבירה מרת **גיטלה** ז"ל אשר נודע ומפורסם כי ביתם היה תמיד פתוח לרווחה לעניים ולעשירים ומקרבים ואוהבים בכל לבבם ונפשם ומאודם ללומדי תורה והם אשר היטיבו בחסדם עמדי בהיותי בק"ק נייא מעגין כל ימי עוסקי בחיבורי שמה תנצב"ה וזכותם יעמוד לזרעם לבניהם ולבני בניהם וביחוד לבנו האברך הקצין הנעלה כבוד הרב רבי **אליי** קליף שי' עם אשתו הגבירה עם בניו יחיו יהי שלום בחילו שלוה בארמנותיו והוא גם כן עשה חיל להיות מן המסייעים לדבר מצוה בסך מסוים. כאשר עשה לי גם כן חתנו ה"ה אביר הגביר הקצין פ"ו כהר"ר **גומפיל** קליף שי' ה' אלהיו יהיה בעזרו עם אשתו הגבירה והצפירה תחיה כי עשו טובה עמדי בבואי הנה להדפיס חיבורי יבלו ימיהם ושנותיהם בנעימים ויתענגו על רוב שלום עם בניו ובני ביתו ה"י. והני תרי אחי הגבירים הקצינים ה"ה הקצין כהר"ר **בנימין** פולק והקצין כהר"ר **זנוויל** פולק כי החזיקו ידי בסך מסוים ישלם ה' פעלם ותהי משכרתם שלמה ויגמלם הטוב עם נשיהם הגבירות ובניהם ובני בניהם כל הכתוב לחיים:

**ועל** טוב יזכר שמו ה"ה אביר הגביר הקצין כהר"ר **יונה** כ"ץ מק"ק אמשפירט כי הגליא לעשות עמדי לסייעני בסך מסוים ורב רודף צדקה וחסד ימצא חיים עושר וכבוד עם בנו התורני הקצין כהר"ר **בנימין** שי'. וכן עשו לי שארי קצינים פרנסים ויחידי סגולה דכאן אף ידם תכון עמדי בסיוע ועזר להדפסת חיבורי אתם ה' תשמרם ותצרם ולעד תחיים:

**ובהיותי** בעיר גדולה לאלהים ק"ק **לונדריש** התנדבו ראשי עם קצינים ופרנסים ויחידי סגולה וביחוד הגבירים והקצינים והפרנסים דק"ק ספרדים אשר תמכוני בימין צדקם וביותר מבני חבורה של בה"מ ק"ק עה"ח שם הם התעוררו ואיש את אחיו יעזורו ולרכהו, יאמר חזק לגמול חסד בעדי ה"ה הגביר התורני כהר"ר **יצחק הכהן די למונטי** והתורני החכם השלם כהר"ר **משה הכהן די אזוידו** כי התהלכו צדיקים בתומם ובעצת מחשבותם לעזרני בכל יכולתם **והרב** משאת **בנימין** ממשאת כלם ה"ה הגביר הנעלה והמשכיל הענין כהר"ר **בנימין מינדיס דא קושטא** הוא אשר הגדיל בטובו ובחסדו לעשות עמדי ברכה לרחם צדיק ונפש הרוגים תדושן יזיי"א יהלך לפניהם צדקתם ויבקע כשחר אורם ומהרה תצמיח ארוכתם כבוד ה' יאספם והשביעו בצחצחות נפשותם ויקוים בנו מקרא שכתוב ופדויי ה' ישובון לציון ברנה כי נחם ה' נחם אותם:

היום יום שמיני לחדש תשרי לסדר ולפרט ירכבהו **על** במתי ארץ לפ"ק

**כ"ע** זעירא דמן חברייא הצעיר **משה מרגלית** באאמ"ו כמהור"ר שמעון זלה"ה הוא אשר היה אב"ד בכמה קהלות במדינת **זאמוט** ולע"ע טרוד בעבודת הקדש על העבודה. יעל דתורה פה **אמשטרדם** עיר המעטירה ומצפה לישועה במהרה:

# הקדמה

## מהרב הגאון מהו' מרדכי זאב הלוי זלה"ה מלבוב

בהנחל עליון גוי קרוש דת שעשוע. ודברות קדשו מלהבות אש. מימינו אש דת למו הופיע. קרנים מידו לו על נפשות בית ישראל יגיה. את אשר ישנו. ואת אשר איננו. אכן רוח היא באנוש. ושם היה. מנשמת שדי תבינם ויהי לנפש חיה. ואשר חלק לו בבינה הי' לו למנה. ולעת ישלח רוחו יבראון מלא אותם חכמת לב. אשר לעת שמש שכלו תחל פורח. אל מקומו שואף זורח. ותופו עליו נהרה. אשר מסיני לו נמס־ה. הגות לבו תבונות. וינבעו מצפונות. שפונות טמונות. ואשר לא שם אל לבו. פתאום יבוא אל היכלו. וימצא את אשר הכין לו. ועלה לגורלו. כי רוחו אשר בקרבו יביאנו לראות. במראות הצובאות אשר צבאו פתח שער השמים. וראו אור גדול באור פני מלך חיים. ולכן כל איש אשר נשאו לבו בחכמה בתבונה ובדעת. ויגדל ויעשה פרי ויטע כרם נוטעת. ידע כי לא ממנו הוא כי אם מי הבריכה העליונה עליו נובעת. ולזה אמרו ז"ל (אבות פ"ב) אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת. אמרו נוצרת ולא נבראת. כי ענין בריאה הוא יש מאין ואור החכמה הוא היש תמצא מאין. וכבר קדמה לו הבריאה. אמנם אמרו לכך נוצרת כי יצירה היא נפש התנועה (ע' רמב"ס בראשית) אשר חכמת חכמת לך בעמל ויגיעה. ולזה אל תחזיק הטובה לעצמך כי גם כאשר יפרוש כנפיו יקחהו. על אברתו ישאהו. ויתנה למרעהו ואם מבינתך הבינגו. ידך תעשנו. כמאמרם ז"ל (סנהדרין צ"ט:) כל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו (ע' מהרש"א בחד"א שם) לזאת יקרא עשייה כי מאיש לוקחה זאת וישלם ה' פעלך כי כונתך רצויה:

ועתה ברכי נפשי את ה'. הגדלת מאוד חסדך על עבדך. נתת לו לב שומע מבין ויודע גם מימי הנערות הילדות והשחרות. לא מש מאוהל תורתך. ובעגני ענני הזמן וממטר הטרדות יריקו. חשמלי זיקי תורתך עליו הבריקו. מנוגה נגדו עביו עברו גם בעת זרם מים כבירים עליו נגרו. בצל כנפי חכמתך מצא מחסה וישוכו המים. עוד לא מלאו לי עשרים שנה. גדולי הדור קרבוני. ונפשי עוז הירהיבוני. הוצאתי לאור חיבורי הראשון. והיה לחן בעיני הוגי התורה ולומדיה. נתנו מהודם על כל מחמדיה. וגם אחרי כן בעת נפוצו יתר חיבורי מלא רוחב ארץ. נתת לי שם כשם הגדולים אשר בארץ. אותי יום יום ידרושון ומכתב שאלתם אלי ירוצו ודעת דרכי יחפצו. לא מחכמתי. כי נבונותי. כי אם אתה היית בעזרתי. והנני נותן הודאה על העבר. כאשר חסדך עלי גבר. ואתפלל על העתיד אל תעזבני ואל תטשני. בעצתך תנחני. ופנית אל תפלת עבדך ותסעדני בחסדך. ומדי שוטטו רעיוני אנה ואנה. להתחקות על שרשי הלכה הנכונה. רוחי נשאתני ותביאני ירושלימה הוא תלמוד ירושלמי קדומה בזמן וקדומה במעלה. עלית על כולה כמאמרם ז"ל (ב"ר פט"ז) אין תורה כתורת ארץ ישראל אור הורהני ופנת דתינו. הוא האור הגדול אשר האיר ר' יוחנן לבאר המשניות אשר שנו חכמים בלשון קצרה. ודרכם נסתרה. לדלות ממנו הלכה ברורה בראותו כשלש מאות שנה אחרי גלות ישראל מעל אדמתם. אשר נתמעטו הלבבות. חשכו הרואות בארובות. ביאר להם המשניות וילקט את כל החמודות מדברי התוספתות וברייתות אמרות התנאים ואמוראים אשר לפניו ואשר בדורו. והיה על חמשת ספרי משנה סדורות. ועל חכמת נדה מסדר טהרות. כאשר היה למאורות לפני רבותינו. (וע' בהקדמת הרמב"ם לזרעים) אמנם כמו מאה שנה אחרי כן סדרו רב אשי ורבינא ש"ס בבלי (ע' בהקדמת הרמב"ם לס' היד). ולאשר בא באחרונה. וחכמי בבל הרימו תרומה ממנה. ועוד הוסיפו עליו כהנה וכהנה. וגם לאשר דברי הירושלמי בקוצר יבואו וכבאמרם ז"ל. (ב"ק דף ו') האי תנא ירושלמי הוא דנקט לישנא קלילא. וינהו אחריו רבנן סבוראי והגאונים וגדולי המורים. שמו כל מעיינם בו. וירדו לשערים. לזקק ולצרף ולפרש בביאורים. כאשר הם לפנינו סדורים. אמנם התלמוד ירושלמי היה הולך וחסור. ובמעט זמן נפקד כל סדר קדשים. ומקצת מסכת שבת. ונדה. וגם הנשאר לפנינו רבו בו הסכסוכים וגדלו השבושים. כל שעריה שוממין. וכאשר יבא המעיין לחקור אחרי מקור ושורש ההלכה. ילאה למצוא הפתח והיא נבוכה. יחזה בו חזות קשות. כי נתיבותיה עוה דרכיה עקושות. ובשנת עת רצון התעורר הרב מהר"א פולדא ושם על לבו לפרשה ולבארה. ואח"כ כמ' שנה ביאורי הגאונים בעל הקרבן עדה ובעל פני משה על פני תבל האירו. אמנם גם המה לא השלימו מעשיהם. ומהרב מהר"א פולדא לא נראה כי אם סדר זרעים ונזיקין. ומהרב בעל הקרבן עדה מועד ונשים. ומהרב הפני משה כדר נשים ונזיקין. והנשאר המה עדנה בכתובים. ואף גם אחרי כי סקלו המסלה ושוו פניה. עוד ירופפו אדניה. כי לא מכת הראשונים המה. אש אין להרהר אחריהם. ואין לנטות ימין ושמאל מדבריהם. כי את אחרונים המה והבא אל שעריה לכל אשר יחפוץ יטה כאשוריהם. אשר על כן רפאוה ולא נרפתה. עוד לא העלו ארוכה לה:

והנה קנאתי לציון קנאה גדולה. נשאתי בעדה רנה ותפלה. אתה ה' הלבעבור על ארצך קצפת. גם חכמות שרותיה הענגה. העד תשוב תרחם ציון כאשר דברת הלהן תעגנה. לבלתי היות לה ער ועונה בלימודיה. בימי עניה ומרודיה. שלח אורך ואמתך יגלו מוסדותיה. תעלומות חכמותיה. אחרי בלותה תהי לה עדנה ויאירו אפילותיה. באור פניך יהלכו וידעו מסילותיה. עדי ייטב בעיניך ותשוב אל משכנותיה. ותגדל הסדך עמדי. לעשות התשועה הגדולה הזאת על ידי. והנה שמע אלהים את תפלתי. האיר עיני שכלי ומצאתי ראיתי. אחרי בינותי כי אך טוב הוא לעשות לו ציונים. ויורהו הציון אל דברי הראשונים. לעצור בעד המעיינים. לבל יטו מני הדרך אשר גבלו ראשונים. וזה יצא ראשונה להעיר על מקור הדינים. הרמב"ם וטוש"ע. כי זה האיש משה ממקור הירושלמי הלכותיו דלה דלה. וישק את בני ישראל. מתלמוד ארץ ישראל. ובחר עוד בירושלמי מתלמוד בבלי להעתיק הנוסחאות ממנו (ע' תמיד פ"ה מ"א) ואשר עיניו פקוחות. וספרי היד לפניו פתוחות. עיניו יחזו עפעפיו יישירו. כי אור לו בציון ומפרשיו יאירו. ואם כן איפוא על דרכו יגה אור מהלכה להבין סוגיית הירושלמי בקודם ונמשך. וילך אור ולא חושך. וזאת שנית מצאתי לו עזרה: להיות התורה ענייה במקום זה ובמקום אחר עשירה. אציגה נא עמו. כל המקומות אשר בש"ס בבלי וירושלמי ספרי וספרא תוספתא ומכילתא אשר שוה לו. ואשר איננו שוה לו אעשה לו ע' במקומו. וגם ממדרש רבה הנק' הגדת ארץ ישראל רשמתי אפס קצהו כי כבר קדמני בעל יפה מראה ואינו בדין שיניף המקצר על המאריך. ובשומו עין שמה ימצא מבוקשו. מקורו ושורשו. אשר על כן אף אם בהרבה מקומות בבבלי הם נמצאו לא ציינתי זולת אחד מהמקומות. והגהות

## מהרב הגאון מהו' יוסף שאול הלוי האב"ד דק"ק לבוב

### ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה:

הפסוק הזה אל יזוז מפיך (ירושלמי פ' אין עומדין):

עת יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו. קדוש ישראל לה' ראשית תבואתו. ה' אשר לתורתו. אוצר כלי חמדתו. אשר עוד טרם אדם יולד היתה כתובה באצבע אלהים בשמי מעונתו. לכי ממרומך אשר מלאכי אש שרפי מעלה באו בהערות קדשך. וינועו ויעמדו מרחוק לחזות בנועם יפעתך. עתה הנחת מכבודך ועל ארץ אשים משכנותיך. אחלקך ביעקב ואפיצך בישראל ע"י עבדי משה מבחר היצורים. הוא ייסר הדורים. ויעלה מסתרים. אשר אחת דבר אלהים שתים זו שמענו את הנגלוי ואת ההתום שתי תורות. שבכתב ושעל פה נאמרות. שניהם גם יחד על הלוחות חרות. שתיהן חוברות. אשה אל אחותה יחדו יתלכדו. ולא יתפרדו. אף כי בעינים סגורות. לא יכלו להביט ביפיה ונגלות נסתרות. ותסיינה צרורות. אמנם זה משה האיש הוא יחשוף שובל. ויגלה נתיבו ויסיר התבלול. מעיני חשוכים. ויגלה אור בהיר בשחקים. הוא יבנה בך עליות מרווחות. על כל קוץ וקוץ תלי תלין של הלכות. עפ"י יסודות נאמנות וחזקות. בראי מוצקות. י"ג מדות אשר מפי אליו נעתקות. ודור לדור יביע אומר אשר ילכו ויבואו ויתירו דרכיה ופירושיה. ואוהב ישימו נתיבה על כל אות ואות נקודותיה וטעמיה. ואז יכירו וידעו כל אשר לפון. טמון במעמקי סודותיה. ואשר הטביעו על אדני האמת יסודותיה. אור יקר ונשגב פרץ ועבר על כל גדותיה. אמנם כל אלה היו בהיותם על הארץ גבי חונים. ובית מועד לדורשי התורה לפניהם נכונים. ואנשי שם אשר על ברכי התורה אמונים. לשכנם ידרושו ולארובותיהם יעופו כיונים. אך אחרי כן כאשר בגולה הלכו ונבוכו ברעיונים. לא עמד בם טעם זקנים. וכמעט כל הקבלה נשכחה. כי לא מצאו רווחה. ובכל זאת גם בהיותם בארץ אויביהם חסדי ה' כי לא תמו והופיע עלינו רוח ממרום ויאמר ה' יהודה יעלה הוא רבינו יהודה הנשיא זה שמו וזה זכרו רבינו הקדוש וה' נתן חנו בעיני המלך. ומטעם המלך אמר לעשות בית ועד לחכמים ונבונים. אשר יעשו למשנה התורה כוונים. ואסף איש טהור אמרת אליה צרופה ומזוקקה. אשר מלפנים להוגי דת אך מפה אל פה נעתקה. ויגזור אומר למשוך בשבט סופר ועל ספר חקה. ולא יהיה למכשול ולפוקה. ונהפך הוא ותחשב לצדקה. ובחזקת היד קבץ כל המון דברי חכמים למחלוקותם. ונדחי כל ההלכות קבץ אשר לא יפולו מאחוזתם. ואמר עם הספר לחקוק אותם למקומתם למושבותם. ויקרא בשם משנה ברוך שבחר בו ובמשנתו. וברבות הימים גלה כבוד מישראל אבדה עלה נבקה חכמתו. קשתה עליהם המשניות הסתומות. ולפענח הסתורות והנעלמות. והתעודדו חכמי לב אשר בארץ הקדושה השרידים אשר ה' קורא למו חבל נחלתו. הלא המה שתילי חמד אשר נטע ה' בכרם חמדתו. אשר יורו לישראל דרך ואור לנתיבתו. הלה המה האמוראים אשר בארץ הקדושה ועל גביהם ר' יוחנן אשר למעלה חן ולמטה חנן ה' אותו רוח מבינתו. ויחבר ספר תלמוד ירושלמי ויגל את מסך יהוד"ה (כמדרשם ז"ל באיכה רבתי גלא דכסיא) לבאר דברי המשנה ולגדור הפרצות ולבנות יסודותיה בהררי קודש. ואחר רבות בשנים היתה יד ה' על רב הונא ורב אשי ועברו ושבו משער לבער בשבת הסדרים. לישב הסתירות וליישר הדורים. הכי קרא שמו תלמוד בבלי אשר שם בללו כל אשר שנו חכמים בלשון המשנה ואשר הפרוש שרים בארץ הקדושה כרוה נדיבי עם במחוקק במשענותם על הירושלמי. ועוד עתקו גם נגברו חיל לפלפל ולשכל יותר והמגלה כקן ידם. גללו במים אדירים. ויזהירו כזוהר הרקיע מזהירים:

ולאשר תלמוד בבלי נתיסד זמן רב אחרי התיסד תלמוד הירושלמי ע"כ כל הגאונים הקדמונים ראשונים והאחרונים שמו פניהם להגין דברי התלמוד בבלי כאשר כתב הרי"ף במסכת עירובין פ' המוצא תפלין בסופו הביא דברי הירושלמי וכתב ואנן לא ס"ל הכי כיון דסוגיא דגמרא דילן להתירא לא איכפת לן במה דאסרו בגמרא דבני מערבא דעל גמרא דילן סמכינן דבתרא הוא ואינהו הוי בקיאי בגמרא דילהו טפי מינן ואי לאו דקים להו דהההוא מימרא דבני מערבא לאו דסמכא הוא לא הוה קברי להו. גם אני מצאתי בשני מקומות שהש"ס דילן סמך על זה דאתמר בירושלמי (ע' נזיר דף כ' ע"ב ובנדה דף ח' ברש"י ד"ה אמר ר' אלעזר) וע"כ לא שמו פניהם אל דברי הירושלמי להאיר עינים בפרושו ובאורו. ובכמה פעמים נמצא בדברי רבותינו הצרפתים שמעו שבתלמוד ירושלמי נמצא ולפעמים כתבו שמצאו בירושלמי (ע' תוס' חולין דף ו' ע"ב) וע' במפרש לדברי הימים המיוחס לרש"י ה' כ"ט שכתב וכן בחגיגה ירושלמי כמדומה לי ולא היה רגיל על לשונם. ורבינו הרמב"ם אשר היה לנו למאורות כתב שלקט הלכות ממנו אבל לא ביארו והמעתיק פירוש המשנה ליבמות כתב שראה איזה סדרים בבלי שביאר כעין מפרש ועל הירושלמי לא העמד. והראשון אדם היה רבינו נסים גאון שהחל לבאר מקצת דברי הש"ס בבלי עפ"י הירושלמי (ע' תוס' פסחים דף ג"א ע"ב ד"ה כל) וכעת נדפס קצת מזה הספר ולא זכינו לראותו כלו. והרשב"א בתשובותיו ח"א סי' תקכ"ג כ' כמה קשה עלינו לבאר הירושלמי. אף שהשכיל מאד לבאר הירושלמי כלו בכל זאת היה כבד עליו הדבר. והעד העיד בנו הרבינו יהודה בר יקיר חיבר פירוש על הירושלמי ונאבד מאתנו. ומי לנו גדול מרבינו הרמב"ן אשר במלחמותיו וחידושיו ולקוטיו ובפירושו על התורה ובתורת האדם נמצא כמה פעמים פירושו וביאורו על הירושלמי והבאתי בהגהותי. בכל זה הרבה פעמים כתב שאין להביא ראיה מן הירושלמי בעוד שלא נדע פירוש כל המאמר ממעלה למטה. הנה כי כן לאשר לא נגה אור קדמונינו על הירושלמי ולא זכינו לביאור ר"ח ורב"י ורבותינו הצרפתים וס' הערוך. ע"כ תפוג תורה. ואין אתנו יודע עד מה גם בביאור מלות קשות אשר נמצא בו. אף כי בפשט המאמר. ובדורות שלפנינו התעוררו גדולי הדור לבאר הירושלמי. הראשון אשר בא בתוככי ירושלים הגאון מהר"א פולדא והוא פירש ס' זרעים כולו ע"פ פשוט ומסכת שקלים (וכסדר מועד) ושלשה בבות נזיקין. ואחריו קמו ישרי לב הגאון בעל קרבן עדה. חיבר ביאור ופלפול על סדר מועד ונשים. וקצת מסדר נזיקין. ואחריו הגאון בעל פני משה חיבר על סדר נשים נזיקין ובאר עוד בכתב ממנו על זרעים ומועד ובכל זה לא מצאו ספק ויירו כמה פעמים הירושלמי בלי ביאור וכמה פעמים נלאו הכיל. לרב הטורח והעמל אשר עליהם היה. כי אין מאמר בירושלמי אשר יתראה נגלה בעליל פירושו. והנה בימי חורפי היה כמו אש עצורה בעצמי לאמר אולי יזכני ה' להציב ציונים במקומות אשר רבותינו הצרפתים מביאים דברי הירושלמי וגם במקומות אשר הרי"ף והרמב"ם והסמ"ג והטוש"ע מביאים דבריו בכללות. אולי עי"ז אבינה לבאר פרטות דברי הירושלמי. ולאשר נפתולי אלהים נפתלתי עם כבוד גיסי הרב הגאון המפורסם מוה' מרדכי זאב נ"י עלה בלבנו לעשות בירושלמי כתבנית עין משפט ומסורת הש"ס בבבלי והערות ופלפול קצר כדמות ספר הבה"ז. וכאשר האדון אגטאן עדלער פאן שמיד מדפיס בווינא העביר קול במחנה העברים. כי על דעתו להדפיס ספרי הירושלמי. שלהנו איזה עלים אל כבוד הגאון הצדיק גדול הדור מהרמ"ס זצ"ל להעיד בגודלו מה שראה בקטנינו והוטב בעיניו מאד. ובהסכמותו היקרה כתב כי אלמלא ראה כזאת לא האמין. אמנם לאשר האדון הדל ושבת ממלאכתו ע"כ נשאר המחברת הנקוב בשם נר מערבי כמוס תחת ידינו. וכבר היה ערוך ומסודר על זרעים כולו על הגליון עם הערות ופלפול. ועל יתר הסדרים קצת מסודר על הירושלמי בגליון והעודף הנחנו למשמרת בכתב יד ציונים הידועים וביאורים. ומאז נפרדנו איש מאחיו נבאר הכל כאשר לכל ת"י גיסי נ"י:

וזה כשתי שנים אשר התעורר הרב וכו' השלם מוה' יהושע העשיל לעווין מווילנא נ"י להדפיס ספרי הירושלמי ונמצא ת"י מחברת הפ"מ בכתב יד על זרעים ומועד ועוד כמה תוספות יקרות אשר רצה להבית עדי ונזר על הירושלמי. ושיחר פני לתת בידו נר מערבי. והשבתיו כי איננו ת"י. ולקחת אותו לבקר שנית. הנה מלבד כי אין הזמן בידי כי רשות אהרים עלי לאשר נטל עלי עול משרת הרבנות בעיר הגדולה לאלקים רבתי עם כה לבוב. ה' ישמרם. ויום יום ידרשוני הלה מפה והלה מרחוק. אף גם כי לא כתלמוד בבלי התלמוד ירושלמי כי תלמוד בבלי לאשר כל קדמונינו הפיצו אור הביאור דברי התלמוד ותכלוכותיה מוצאיה ומבואיה א"כ איפוא נקל היה לציין הדינים ע"פ פירש"י התוס' וקדמונים. לא כן דברי הירושלמי. המבארים מפרשים כל אחד לפי דרכו ובא רעהו וחקרו. וגם אני בעצמי נסיתי לפעמים קו לנסקל דרך חדש. א"כ מי לידו יתקע או מי יערבנו פירוש הנכון והמתוקן אשר אוכל להציג ציונים. ע"כ היה ידי מסולקות ממנו ונתתי בידו הערות והגהות וכלפלת כל בהוא אשר הגהתי לבדנה. אח"כ כאשר התעוררו הרבנים הגבירים בנן של קדושים ותיקים וחסידים מוה' חנינא ליפא ומוה' יהושע העשיל שפירא נ"י מדפיסי זיטאמיר. ובאו לעמק הבוה עם הרב הנ"ל ששם לנדיהם ידפיסו הירושלמי. והרב הנ"ל בא הנה וגם עם איש אהר אשר שלחו המדפיסים. והכרע הכריעוני להיות מסכים והולך להדפיס הנר מערבי בגליון הש"ס וגיסי נ"י קיבל עליו לגמור הציונים על הירושלמי כאשר כעת נדפס כבר סדר מועד בתכלית השלימות ואני נתתי עליו הגהות והערות אשר למדתי לבדי ראה קראתי בשם ציון ירושלים ע"ש כי ההגהות הם ציון על ירושלמי וגם שמי בקרבו כי ציון גימטריא יוסף מכוון ממש. וירושלים ר"ת מן ר' יוסף שאול לוי. וידעתי כי לא השלמתי המלאכה כי לא לאדם הבלשון לבצע מלאכה כזאת. ומה גם כי לא נתנני הזמן להעתיק אף מה שכתבתי בחיבורי כתב יד דברים רבים על הירושלמי. רק מה שציינתי על הירושלמי אחת הנה ואחת הנה. אולי יחנני ה' בעת גמר להוסיף איזה ציונים בל"נ אי"ה. ועתה אליכם אישים אקרא. צאינה וראינה בנות ציון וירושלים בעטרה שעטרה

# הקדמה

שעיקרה לו הזמן פירושים יקרים. וכאשר זכינו לסדר אותה. כן נזכה לראות בבנין ירושלים על תלה. הגבה למעלה למעלה:

ב' ר"ח מנחם אב תרכ"א לפ"ק

הצעיר **יוסף שאול הלוי נאטהנזאהן** אב"ד דק"ק **לבוב** והגליל

## הקדמה שניה

הן הנה הדברים אשר כתבתי בשנת תרכ"א בר"ח מנחם. וכבר כתבתי כי ההגהות וציונים היו מונחים תחת ידי גיסי הרב הגאון המנוח ז"ל קצת כתובים על הגליון ירושלמי וקצת לא השים להם יד, והוא קבל וקיים עליו להיות מרבים כסדרן. וע"כ הרבתי לכתוב על השער ונגמר ונסדר ע"י הגאון מהרמ"ז. והנה עברו הימים וחלפו הזמנים וגיסי הרב הגאון ז"ל לא השלים המלאכה ועל סדר נזיקין לא שלח ידו לעשות ציונים וביאורים. והרבנים הנגידים המדפיסים נ"י בקשו ממני שאשלים המלאכה למען לא יקרב איש זר. להכתיר זר. והנה אם כי מאוד היה קשה עלי לעשות כזאת כאשר כתבתי בהקדמתי כי נאחזתי בסבך הטרדות. בכל זאת אמרתי למען ציון לא אחשה ולמען ירושלים לא אשקוט ומעט מעט לקחתי לי מועד ות"ל בערך שני חדשים ומעט יותר עברתי משער לשער וציינתי כל המקומות אשר ראיתי מקום לציין. כי באמת הירושלמי כולו כסו פניו קמשונים וחרולים. ומלבד דברים רבים המובאים בש"ס בבלי נמצא בהרבה מקומות בירושלמי בשינוים רבים. וגם בירושלמי בעצמו נמצא שינויים ממקום למקום. ומאמר אחד אשר הוא בהרבה מקומות בירושלמי כמעט אינו שלם בלי שינויים. וגם הנוגע לדין במקומות רבות יש ענינים בירושלמי הצריך להפכם (ע' תוס' יבמות ק"ד ד"ה מר סבר). וגם בפ"מ ומראה הפנים הצריך בכמה מקומות אשר הפוסקים בעצמן מחולקים בפירושו ואשר הוא בעצמו נסתפק בפירושו ולא יכולתי לציין. ובמקומות רבות אשר לפי דעתי הפשט להיפך ולפיכך יהיה הציון נשתנה. לא עשיתי בזה מאומה ובמעט מקומות כתבתי בקצרה בהגהותי. והנה הרשב"ם פ' וישב העיד בשם רש"י שאם היה הזמן מספיק עמו היה צריך בכל פעם פירוש אחר לפי הפשט המתחדשות וכן אני אומר בירושלמי אשר לא חלו בו ידי הראשונים המבארים. כמעט בכל יום הייתי יכול לחדש פירושים אחרים וישתנה הדין. ובכל זאת אקוה אשר במקומות רבות יהלו הציונים והביאורים להלומד והשונה לילך אחר מסלול האמת. ולכל בני ישראל יהיה אור במושבותם. נכתב יום ג' נסדר להעלות נר התמיד הרכ"ד ט' אדר ראשון:

הצעיר **יוסף שאול הלוי נאטהנזאהן** אב"ד דק"ק **לבוב** והגליל

והגהות על הש"ס בבלי דרך שם יבא לכולם. ומזקנים התבוננתי ובדרכיהם הלכתי. כאשר עשה לנו הגאון מהו' יהושע בועז עין משפט ומסורת הש"ס בבבלי במקום אשר רבותינו הראשונים רש"י והוספות סקלו המסילה. ללכת דרך סלולה. אף כי בש"ס ירושלמי אקוה במו לתוחלת. ורב התועלת. ועד השלישה אני בא לרשום המקומות אשר הובאו דברי הירושלמי בתוס' ורמב"ן ורשב"א ויתר הראשונים. וגדולי האחרונים. ובמקום שבעלי תשובה עומדים אם לראיה אם לפירוש השמועות. כי ממנו נקח לנקותו מהטעיות והשגיאות. ולדעת אמיתת הנוסחאות. ובפירושי הירושלמי במקומות אשר שלחו יד להגיה. או נראה להם הדברים כתמוה. אמרתי דבר לתקן שיהיו דברי חכמים קיימים. כי לא מחשבותם מחשבותי בפירוש הירושלמי. והצגתי אותן לבדנה. והמעיין יבחר הטובה והנכונה. והאמנם רעיוני יבהלוני. השבץ אחזני. כי כמשא כבד יכבד ממני. לחפש את ירושלים בנרות להציג עליו המקורות. עדן הכוונה נעדרת. מפני חסרות ויתרות. ואם הגאון מוה' יהושע בועז ז"ל כתב בהקדמתו כי בהציונים ומראה מקומות לא ירד לתכליתן אף כי היה לפניו פירושי הראשונים. ולבבו נאמן בחדרי התלמוד. ומה גם אנכי. ובירושלמי אשר הוא כספר החתום. עמום וסתום. אשר המלאכה כבידה. ואך בעוצם עיון ושקידה. גם בבבלי גם בירושלמי לעמוד על שורשי הסוגייא ועמקותיה. לדעת קצות דרכיה ותוצאותיה. ואז אולי על נקודת האמת העומד ציון במקורותיה. תכבד העבודה עד מאוד. ואך אם צוך אלהים ויכלת עמוד. אז גם סעיפי ישיבני אל תניחהו. כל אשר תמצא בכחך עשה. ואל תזניחהו. ואם יכונו מחשבותיך. ה' יהיה בעזרך. ועל ידך יראה אור כי יהל. בתלמוד ארץ ישראל:

**ויהי** כאשר החילותי עימק המושג ראיתי. זחלתי ויראתי. כי צעיר הימים הייתי ומה גם לגשת אל הקודש פנימה. להקריב קרבני מבלי בקור חכם. אם חסירה אם תמימה. ואמרתי ארוצה עד איש האלהים הגאון דאתרי מאור הגולה מוה' עקיבא איגר זצ"ל לדרוש מאיתו. ואחר עצתו אז אקרב לעשותו.

והנה ידו החזיקתני. וזרועו סמכתני. לאמר למה אתה בוש לכך נבחרת. מהר ועשה כאשר דברת. חזק ואמץ ממעשה ידיך אל תרף. ואברך את ה' אשר יעצני. נערתי חצני. והתחלתי לסדר אותו על הירושלמי משני עבריו. עבר מזה מסורת הש"ס ועבר מזה עין משפט וקראתיו בשם **נר מערבי** כי הוא נר לתלמוד המערב. אקוה כי רבים יאיתו לאורו. אור נערב. ואשר העלה מצודתי. הערות שונות על הירושלמי ומפרשיו נתתי להם מקום מן הצד על הגליון נקרא בשם **גליון הש"ס** ויהי בשנת תקצ"ח. הקול נשמע מפרעשבורג כול מבשר מהמדפיסים שמה להוציא לאור תלמוד הירושלמי. והאמנם מעט אשר היה עמדי כי זה מקרוב החילותי מעשה עבודתי. אמרתי יהי מה ארוצה. אראה אם פועל ידי ירצה. ואשר למדתי את גיסי הרב הגאון נ"י והחלנו יחד לסדר סדר זרעים. וכתבנו אל אביר הרועים. הגאון מופת הדור מוה' משה סופר זצ"ל אבד"ק פ"ב ושלחנו לו עלים שנים ממסכת כלאים והיה אם יטב בעיניו. ישא משאות מאת פניו. ויצוה אל המדפיסים להדפיסם. ונתן מהודו עלינו וכתב בהסכמתו כדברים האלה. והנה קמו ונתעודדו הני תרי גברי רברבי וכו' אשר כבר יצא להם מוניטין בעולם ועמלו וטרחו זרעו וקצרו דשו וטחנו והוציאו סלת נקי לחבר על גליון הירושלמי מסורת הש"ס כמו בבבלי מהגאון ר' ישעיה ברעסלי זצ"ל ועין משפט כעין אותו שבבבלי ולמצוא כל מקום שהוזכר בש"ס בבלי והתוספות ופוסקים דברי הירושלמי ושני דפים היו לנגד עיני. אלו לא ראיתי לא האמנתי. כי לולא עזרת ה' בגבורים לא יכלו על ככה. והחלק יעיד על הכל ויהיה מעתה ש"ס ירושלמי מאיר לעולם כולו בכבודו כמו הבבלי. עכ"ל הזהב. ואמרתי שישו בני מעי שישו. כי כבר רצה האלהים את מעשי. אמנם לשוא היתה תקותי. עוד לא זה היום שקויתי. כי כמעט נגמר סדר זרעים ורישומי משאר מקומות במקצת על השאר. חזרו המדפיסים מדבריהם ולא שמרו הבטחותיהם. נטשתי את עבודתי עד עת מועד;
**ובשנה** העברה העיר ה' את רוח טהורי לב. הרבנים המופלגים יראים ושלמים גבירים מפורסמים בנן של קדושים מוה' חנינא ליפא ומוה' יהושע העשיל נ"י. מדפיסי סלאוויטא. להעלות על בית דפוסם המפוארה תלמוד ירושלמי. וקול קורא אלי ידרשו ויבקשו הסכמתי וחדושי. אמרתי באה העת יצאה הצפירה. אור המערב כשחר להאירה. את אשר יעצוני כליותי עתה הפעם כאשר הבשילו אשכלותי. יעשו ענף ויהיה לגפן אדרת. צפירת תפארת. ואת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי אקח לי לעזרה. נצר משרשי ארח לי לחברה. יושר שכלו וזך לבו חקרתי. בו בטח לבי ונעזרתי. הוא בני ותלמידי. יקירי חמודי. הרב הג' חריף ובקי זך הרעיון מוה' **יצחק אהרן** נ"י כיום כחשיכה כאורה. סוגיית הירושלמי והבבלי עמו למדתי. בכל כחי עבדתי. בעמקי מצולות התלמודים ירד ירדתי. מקור ושורש הדינים הוצאתי. מקומות המפוזרות בש"ס ספרא וכפרי תוספתא ומכילתא הגאתי. על מקומם רשמתי. גם זהב ורב פנינים העליתי. אקוה כי אחרי היגיעה רחוקים הם כשגיאה. ועתה אברך את ה' אשר לא עזב חסדו ואמתו ממני. החייני וקימני. לראות כיום חיבורי היקר לאור עולם כי יצא. כן תחייני ותקיימני. להפיץ גם יתר מעיינותי חוצה. ובכן הבטחתי להרבנים המופלגים מדפיסי סלאוויטא כי נתן אתן להם חיבורי **נר מערבי** על סדר מועד נשים נזיקין ומסכת נדה. שמורה וערוכה. אך לאט לאט לי לרגל המלאכה. מעט מעט אעשנו. ולהם אתננו. אמנם על סדר זרעים את אשר כבר נעשה ומצטרף לדעת אחרת. וגם לעת הייתי כבן שלשים שנה ולא הגעתי לימי בינה היתה מסודרת. ועתה כאשר שמתי עיני עליו עוד איננה מבוררת. ולעבור עליה שנית קשה עתיקא מחדתא לכן תהיה נשארת. ותהי נדפסת כאשר הסכמנו יחד אני וגיסי הרב נ"י: והמה חרדו לקראתי. וערבה לה' מנחתי. והנני נותן את ברכתי עליהם. תהי ברכת ה' בכל משלח ידיהם. כי באמונה הם עושים מעשיהם. ישלם להם כפעלם. ויראו שכר טוב בעמלם. כל צדקותם תזכרנה. ונזכה לעלות לציון ברנה. בעתירת אוהב התורה ולומדיה. יום ואו עש"ק ז' ניסן **הצמח לנו ישועה** לפ"ק

הק' **מרדכי זאב** סג"ל איטינגא בהרב וכו' מוהר"ר **יצחק אהרן** ז"ל בעהמ"ח ס' מפרשי הים · ומגן גבורים. ושו"ת מאמר מרדכי. והגהות על הש"ס. ורב אלפס. ומאירת עינים

## הסכמת הרב הגאון החסיד מהר"מ סופר זצוק"ל על החיבור נר מערבי מבעהמ"ה מפרשי הים

**קוה** קויתי אל ה' ויט אלי וישמע שועתי. יה"ר ויהי **נועם** ה' אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו. אחז"ל שלהי פ' בני העיר כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר נתתי להם חוקים לא טובים. ופריך. משום דלא ידעי לבסומי קלא חוקים לא טובים קרית ליה. ומשני שני ת"ח שאין נוחים זה לזה בהלכה עליהם נאמר חוקים לא טובים. ולפענ"ד לא הדר ביה מדס"ד קורא בלא נעימה דהיינו אין נוחין זל"ז בהלכה. ע"פ ש"ס סנהדרין ק"ד ע"א מקל נוע"ם אלו ת"ח שבא"י שמנעימים זל"ז בהלכה. הרי היפוך מנועם הוא אם אינם נוחים זל"ז בהלכה. וא"כ היינו דקאמר בהס"ד כל הקורא בלא נעימה שאינו נח בהלכה עליו הכתוב אומר חוקים לא טובים. והס"ד והמסקנא עולים בסגנון אחד:

**והנה** אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעי"ם גורלנו שנפל גורלנו בנעימי"ם הוא תלמוד ירושלמי מקל נועם הכמתן של בני א"י. והנה שם בסנהדרין אחז"ל במחשכים הושיבני כמתי עולם. זה תלמוד בבלי ומרגלא בפומי כמת"י עולם דייקא גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם. כי תלמוד בבלי הוא חיינו ואורך ימינו ובו נהגה יומם ולילה. וקרי ליה מחשכים כחשיכה כאורה. ה' בחושך אור לי כי היא מאירה עיני כל ישראל. ומשם יוצא הוראה לכל ישראל ומ"מ אין נוע"ם בלי צירוף תלמוד ירושלמי. אבל בעונותינו לא זכינו לנעימו"ת בימין נצח כי אינו מצוי אחד בעיר ושנים במשפחה. אפי' להראשונים לא היה שכיחא גבייהו ואילו כן לא הניח רבינו הגדול ורש"י מלפרשו. והמעט אשר נמצא מפוזר בפזורי ישראל. הוא קופה שאין לה אזנים כי ש"ס בבלי לרוב עוסקים בה סקלו המסילה ה"ה הגאון מהרש"ל ובה"ח הגיהו הש"ס רובו. והגאון מוה' יהושע בועז ואחריו הגאון מוה' יוסף שמואל. ר"ח ר' ישעיה הפליאו לעשות עין משפט למצא הדינים בפוסקים. ומסורת הש"ס עם תוספת מרובה של הגאון מוה' ישעיה מברעסלוי והגהות החדשות בדפוס וויען החדשים. כל אלה האירו עיני הגולה בש"ס בבלי אך בירושלמי אין גם אחד מהם. ובדור האחרון הזה נלאו ממציאי יד פתוחה בש"ס ופוסקים לחפש ולמצוא כל מקום מוצא הדברים בשרשן ומקומן:

**והנה** קמו ונתעודדו הני תרי גברי רברבי הגאונים המפורסמים לשבח ולתהלה תרי לנתרות הזהב כבוד מוה' **מרדכי זאב** וכבוד מוה' **יוסף שאול** נ"י אשר כבר יצא להם מוניטין בעולם. ועמלו וטרחו זרעו וקצרו דשו וטחנו והוציאו סולת נקי לחבר על גליון ירושלמי מסורת הש"ס כעין בבבלי מהגאון ר' ישעיה ברעסלוי ז"ל. ועין משפט כעין אותו שבבבלי. ולמצוא כל מקום שהוזכר בש"ס בבלי ובתוס' ופוסקים דברי הירושלמי. ושני דפים היו לנגד עיני. אלו לא ראיתי לא האמנתי כי לולא עזרת ה' בגבורים לא יכלו על ככה והחלק יעיד על הכל. ויהיה מעתה ש"ס ירושלמי מאיר לעולם כולו בכבודו כמו הבבלי. ועוד הוסיפו הגאונים הנ"ל חידושים והתעוררות נופך משלהם. אשר לא ראו עיני. אך כבר נודע מלאכתם מלאכת שמים כחם וגבורתם במגן גבורים שחברו על או"ח וכל דרכיהם דרכים דרבנן דרכים בחזקת תקנ"ה. וגם זה אינו נופל מהם. וכל זמן שמזקינין דעתם נתוספת הוספת מרובה:

**וברוך** ה' אשר לא השבית גואל כי קם ונתעודד איש כלבבי הרבני המופלג הנגיד המפורסם כבוד מהו' יעקב קאפיל בנן של קדושים בן לאותו צדיק ונגיד הרבני המפורסם מהו' אברהם הירש לבוב לעורר לב האדון הגדול עדלער פ' שמיד מדפיס בעירנו. להעלות על מכבש דפוסו בשותפות ספרי ירושלמי עם כל יופי האמור למעלה. יהי בן ה' עמו ויזכה לברך על המוגמר יראו עינינו וישמח לבנו ונותן התורה ית"ש יעשה את שלו ע"י שלוחיו הנ"ל. אחלי נא אחב"י שומרי תורה יהיו מזריזים מקדימים לבוא עה"ח לקנות ספרי הירושלמי הנ"ל בכדי שיכלו המדפיסים להתחיל וכלה בעזה"י. היינו להתחיל בתוך זמן ח' חדשים מיום דלמטה ולגמור אחר שתי שנים מיום ההתחלה. ואם ככה יהיה יעזרם ה' ויברכם עם המסייעים. ובתוך משך ט"ו שנים אחרי כלות הדפוס מהירושלמי הנ"ל לא יתגדר שום מדפיס לכנוס במלאכתם להדפיס הירושלמי במתכונת הנ"ל לא מיניה ולא מקצתו. ולא שום קונה ישראל יקנה מהמדפיס העובר על הנ"ל. ויהיה בכלל מסיג גבול עוסקי מלאכת שמים. לא יצליח ולא ירויח ופריו לא יפריח. בלמודי בספרים הנ"ל. והשומע ועוזר ומסייע. יהיה כמעין הנובע כגביר יצליח אף יריח. וכעץ שתול על פלגי מים נטוע.

הכ"ד פה פ"ב נגה ליום ד' י"ב שבט תקנ"ח לפ"ק:

חתם סופר לעט. **משה** הק' סופר מפ"ב

# קצת לשונות המיוחדים להירושלמי

רובם מיסודו של הג"מ זכריה פראנקעל ז"ל בספרו מבוא הירושלמי. עם קצת הוספות והערות מחכמים אחרים א' מהמאסף. גם הצגנו פירוש הגלית הורות ש"א נתבארו בגרוק. מיסודו של רבינו שלמה בכר יוסף סירילאו ז"ל בפתיחתו לפירושו על ירושלמי ברכות (מג.צא תרל"ה):

**אביר** כמו „אויר";
**אבמרי** כמו „אבא מרי";
**אהן** פתרונו „ההיא" „הזה":
**אין** לפעמים כמו „אי" „אם". כלאים פ"ג סוף ה"ג. „מה אין ר' יהודה דהיא מחמיר הכא מיקל תמן רבנן דאילין מקילין הכא לא כל שכן יקילון תמן כו'. ובשבועות ריש פ"ה שנים שהפקידו כאחד וביקש האחד ליטול שלו „אין" שומעין לו ויעשה ככופר בחלקו ויהא חייב וכו' כלומר „אם" שומעין לו יעשה וכו'. עי' רא"ש פ"ה דשבועות סי' ב' בשם הרמב"ן. ועל המעין לשום על לבו זה הצד של תיבת „אין" כי הרבה פעמים יש מקום לטעות בזה:
**איכן** כמו בבבלי „היכן":
**אלא** כפלוני אלא כפלוני פי' איבעית אימא כפלוני איבעית אימא כפלוני. דמאי (פ"ה ה"ג) אלא כר' יוחנן כו' אלא כר'. אלעזר:
**אמר** פלוני בזה הסגנון בא לרוב המאמר במקום שבא להורות שזה פלוני חולק על החכם הקודם לו. ובבבלי נאמר תמיד בזה הענין ר' פלוני אמר. — ולהיפך איתא בירושלמי „פלוני אמר" במקום שאין שם חולק ולסגנון הבבלי צריך להיות „אמר פלוני":
**אמר פלוני ותני כן.** פירושו פלוני אמר וגם בברייתא תני כן ערלה פ"א ה"ג דאמר ר' יוחנן ותני כן הקדיש ואח"כ נטע פטור מן הערלה. ומדרך הבבלי בענין זה להביא המאמר של האומר ואח"כ מביא הברייתא בלשון „תניא כוותיה" או „תניא נמי הכי" והירושלמי מקצר ואומר מיד אחר שזכר שם האומר „ותני כן" ואינו מכפיל להביא המאמר והברייתא. אבל בא ע"ז לידי חסרון. שלא מביא הברייתא כצורתה. ולרוב הברייתא משונה באיזה תיבה או אומר מן המאמר של האמורא:
**אינו מחוור** אינו ברור כל כך;
**איסטמא** במקום „סימטא":
**אנטולינוס** כמו „אנטונינוס";
**את אמר** עיקרו „אתאמר" והוא תיבה אחת וכן בבבלי „איתמר" עיקרו אתאמר. וכן נמצא בירושלמי „איתמר" ומצינו לפעמים ו„אתאמר" בתיבה אחת:
**אתא חמי**... „בוא ראה" להעיר שיש תמיהא בדבר. וכן כשבא לפשוט בדרך „בתמיה" וכן אם מביא איזה אופנים ובא להעיר שדברי הברייתא או האמורא לא עמדו גם באחד מאלה האופנים דמאי ריש פ"א אתא חמי ומצינו אתאחמי... בתיבה אחת והתלמוד לא מתרץ כלום ואפ"ה המאמר לא נדחה מהלכה. פאה פ"ג ה"ז:
**אתינן** כמו „אית אינן" יש הם. אתינן מתניתין אמוראים ששונין. באנו לשנות (דמאי פ"ו ה"א)
**איתפלגין** פליגין. במקום שבא בבבלי „נחלקו" „חולקין". ובמיעוטא דמיעוטא נאמר בירושלמי „נחלקו":
**אית תני.** אית תניי תני. רובם כוונתם שאיזה חכמים שנו המשנה בלשון זה כלומר שהיתה להם הגירסא הזאת ולאיזה חכמים היתה גירסא אחרת. ומעטים יוצאים מהכלל שהכוונה באית תני שאיזה תנא חולק על המשנה. וכן נמצא „אנן תנינן" „תניי רבית רבי" שהכוונה גם כן על גרסאות שונות:

*

**בא** ר' בא — „ר' אבא":
**באיזה צד** כמו „כיצד" בבבלי:
**בדא.** פתרונו אמר או „סבר":
* **בדא.** לא בדא לא יש מקום לחשוב בו מחשבה זאת:
**בי** פתרונו „בן" ר' יודן בי ר' ישמעאל. ר' יוסי בי ר' בון. ולפעמים פתרונו „בית" כלומר בית מדרש של חכם פלוני. כמו בי ר' ינאי בבבלי. ובירושלמי לפעמים „בית ר' ינאי":
**בן אבטיח.** במקום שאמר הבבלי להפליג הדבר „עוג מלך הבשן" אמר בירוש' „בן אבטיח" (עי' בבלי יומא פ' ע"ב ובירושלמי שם פ"ח הלכה ב'):
**בעא. בעי.** עיקר פתרונו „דרש" „חקר" „חפש" ובבבלי נאמר „איבעיא להו" „בעי מיניה" „כי קמיבעי לי" על ספק שעלה בלב השואל. והוא ל' שאלה הבאה ע"י דרישה. ובירו' השתמשו במ' „בעא. בעי" על פנים שונים. א) בל' קושיא „דמאי פ"א הל' א' ר' יוחנן בעי כו' ושם הל' ב' ר' בון בר חייא בעא כו'. ב) לפעמים בלשון איבעיא כמו בבבלי. דמאי (פ"ב ה"א) ר' יונה בעי כו' ר' מנא בעי כו'. ומהרש"ס כ"ב יש בעי שאינו שאלה דמספקא ליה אלא ששאל לתלמידים או לחכמים ולדידיה פשיטא ליה כגון ההוא דאמרינן פרק י"ג שופרות א"ר יוסי בר ביבין ר' אבא בר ממל בעי האומר הרי עלי עץ מביא גזיר אחד וכן כתבו התוספות פ' בהרא דמנחות (דף ק"ו ע"ב) ד"ה לא יפחות וכי אמרינן ר' פלוני בעי מה כו' כגון ההוא דאמרינן סוף פ' מעות שנמצאו ר' יוחנן בעי מה שלימה בשחרית כו' ההיא בעיא דמספקא ליה היא:
**בעיא דא מילתא** במובן „צריכה" (שבת ריש פ"ט וביצה פ"א הל' ז'):
**בעון מימר. סברין מימר** פי' „דרצו לומר" וכן הוא באמת. ולא כמו בבבלי „סברוה" שמשמעתו שעלה כן על דעת האומרים ולא נתקיים לפי המסקנא:
**ברם** מלבד הוראתו הידועה בא לפעמים במקום „אף" (ברכות פ"ג הלכה ה'):
**בישנין** כלומר „בית שאנין" (אנשי בית שאן) [וכן הוא בבבלי מגילה כ"ד ע"ב אמר ר"א חיפני ובישני לא ישא את כפיו תנ"ה אין מורידין לפני התיבה לא אנשי בית שאן ולא אנשי בית חיפה כו' (גליון אפרים)]:

*

**גזיב** במקום „כזיב":
**גלעיני** כמו „גרעיני":
**גרמך. גרמיה.** פי' עצמך. עצמו. כלומר „את גופך" „הוא גופא":

*

**דברי פלוני** בא לפעמים בראש המאמר. והוא כמו פלוני אומר כמו בבבלי „תניא ר' פלוני אומר":
* **דו אמר.** דהוא אמר" אלא מפני שהאות גרונית בלעו אותה:
**דלא. דילא.** „דאי לא" ופתרונו כמו „אלא" בבבלי. וכן מצינו לא צורכה דלא פי' „לא נצרכה אלא. לית טעמא דילא „אין הטעם אלא" לא מסתברא דלא. „אין הסברא נותנת אלא. והוא הדין בכל מקומות אלה קדמה שלילה לא... דלא „ומצינו ג"כ „דלא" פתרונו „אלא" בלא הקדמת שלילה. סוכה פ"ד הל' ב' „בעי מתניתא דלא כר' דוסא ופירושו „אלא" כר' דוסא (ע"ש):
**דלכן** כמו „דאי לא כן" עי' ערך דלא ירו' יומא (פ"ח ה"ב) אמר ר' יוסי זאת אומרת שצריך למעך את חללו דלכן כו' פירושו דאי לא כן. וכן פי' רב נסים גאון ז"ל. ומובא בערוך ערך כותבת ובתוספות יומא (ע"ט ע"א ד"ה כותבת הגסה עי"ש):
**דלמא** פתרונו „מעשה. עובדא" ולא בא אחריו אות השימוש בי"ת כמו בבבלי „מעשה ב... גם לא בא פעל קודם לו או אחריו כמו בבבלי „הוה עובדא" אי „עובדא הוה" אבל עומד תמיד בפני עצמו בראש המאמר. והוא כעין קריאה לעורר הקורא „ספור"! עי' ברכות (פ"א הלכה א') „דלמא ר' חייא רבא וכו'" ושקלים סוף פ"ה „דלמא ר' חמא וכו'). וביצה פ"א הל' ו' „דלמא ר' ליעזר וכו'". ומהרש"ס פירש „כמו „דא ליכא" זאת להגיד לאנשים שישמעו מוסר. והלשון בא כשבא התלמוד לספר לנו מעשה שאירע לחכמים:
**דמדמניות** כמו „דבדבניות":
**דמיין** כמו „ודמאין":
**דרובא אתא אימור לך** פי' „גדולה ממנה (רבותא) בא לאשמועינן. ועיין לקמן ערך „והוא דרבה מנה"—:

*

**האיך** עבידא משמש לפעמים על לשון „איבעיא" ר"ל „האיך הדין אם קרה כך וכך" ולפעמים בל' „מאי נפקא מינה":
**הבא לך** רצועה ל' „נערה ונזיפה כשלא נתקיימו כל דברי האומר". ופירושו „ראוי את ללקות" (כלאים פ"א הל' א'):
**הבקר** כמו הפקר:
**הגיעוך** כוף... פי' הורידו אותך לסוף הדבר והקילו עליך (ברכות פ"ב הלכה ה'):
**הדא דאמר... אבל** הוא כמו בבבלי „לא שנו אלא":
**הוי** כמו „באמת או הרי":
**היידנו** כלומר „האי דא אינהו":
**היא הדא היא הדא** כמו בבבלי „היא היא":
**הכיני. הכני.** כלומר „הכין הוא" פירוש כן יש לפרש:
**הלפס** כמו „אילפס":
**הסיע הדעת** „ „היסח הדעת":
**הסיע עצמו מלאכול** „ „הסית דעתו":
**הושעיה** בבבלי אושיעא:

*

**ווא** כמו ר' „בא" ועיקרו „אבא":
**ואדיין את לזו** כלומר „עוד את צריך לזו" פירוש „עוד אתה מתקשה בזה". ואדיין הוא במקום „ועדיין":

**ואיידא אמר דא**
**ווי דא או ווידא**
**אמרה דא**
**והיידא אמרה דא**

עיקר פירושם „מי זאת אשר אמרה זאת" — או „איזה ברייתא או משנה אמרה זאת" — כשמביא הש"ס ראייה לדברי אמורא ממשנה או מברייתא והראייה מופרכת אמר „ויידא אמרה דא" וענינו „ואלא מאיזה משנה או ברייתא יש להביא ראיה" או אם מקשה הש"ס אדברי אמורא ומתרץ קאמר „והיידא אמר דא" או „ואיידא אמר דא" כלומר ואילו איזה משנה או ברייתא אמרה כדברי המקשן:
**ודיין** „ כמו „ודאין":
**והוא דרבה מנה** והוא גדול ממנה כלומר הסברא נותנת להיפך. והוא כבבבלי „אדרבא":
**וחרינא** כמו „ואחרינא":
**ולכן.** כמו „ואי לא כן":
**ולית ליה קיום** ח"א כמו „תיובתא" בבבלי. ועוד מצינו לשון אשר מורה שא"א לקיים דברי האומר „הבא פרס כהנא מצודתיה על ריש לקיש וצדייה". (בכלאים פ"א הלכה ו'):

*

**זכיי** „זכאי":

*

**חייה... חייא:**
**חכנא** במקום „עכנא":
**חייליה דפלוני** „ראיית פלוני" ועיקר פתרון „חייליה" היא „כחו":
**חנינה** במקום „חנינא".
**חנניה** „ „חנניא":
* **חרינא** „ אחרינא: *
* **טונא** „ טוענא [ובבבלי מטונך (ר"ה דף ד' ע"א וש"נ) ופרש"י ממשאך שמאת עלינו כו' (גליון אפרים)]:

*

**יודא** במקום „יהודה":
* **ייבא כהדא** פי' יהבה כהדא. וזה הלשון תמצא לפעמים כשרוצה לפשוט בעיא אומר „יבא כהדא" פירוש יבא ראיה מהדומה לו. ולפעמים אומר נשמעינה מן הדא. הוא משיב מן הענין עצמו:
**ייבון** כמו יהבון:
**ייני** „ „ינאי":
**יינון** „ „אינון":

*

**כאינש דשמע מילא** (מלה) **ומקשי עלה** אם אמורא מקשה על אמורא אחר והוא בעצמו אמר המאמר הזה אומר הירושלמי כאינש דשמע כו' כלומר הוא מסופק קצת אם ישרו דבריו לכן הוא מקשה פן יאמר לו זה החכם טעם הגון (עי' יומא פ"א ריש הל' א):
**כיי** עיקרו „כי האי":
* **כל דלמא** כמו „דא לימא" זאת להגיד לאנשים שישמעו מוסר:
**כל עמא** הוא כמו בבבלי „כולי עלמא" הוראה על הרבים: [אבל בשבועות (פ"ו ה"ח) מצינו „כל עמא" כפתרון „שניהם מודים" כיון דכל עמא מודו „שהכוונה ששניהם מודים"]:
**כלרבא** ודמיא היא כלרבא — כמו „כל ארבא" כלומר כך דומה זה כמו קברניט הארבא. דהיינו ספינה שמנהיגין אותה מאחוריה כלומר „דבר שהוא מהופך. זה שאינו דומה כלל". [כמו שפי' הר"ח בפסחים (דף ה' ע"ב) כלפי אליה כלומר דברים מהופכין הן וכמו שהאליה היפוך מן הראש שכל המהלך בדרך המהלכין הולך ראשו לפנים וזנבו לאחריו והמהופך הולך זנבו לפנים והראש אחריו כך גם זה כו']. וכן **אדרבא** האמור בבבלי כן פירושו זה שאתה אומר הוא כאדרבא בקברניט

# קצת לשונות המיוחדים להירושלמי

בקברניט להנהגת הספינה. ארבא. כלומר שהוא היפך. ולפעמים יבא „ולכלרבא" פי' „ולכולה ארבא" כלומר כל מה שבספינה היה לך לשאול ר"ל אין לך דעת דלא דמי:

* כיני מתניתא „כן היא מתניתא" כמו „הכי קתני" כבבלי. ובא לפרש המשנה. ולפעמים בא לומר שיש טעות במשנה. ולפעמים בא במקום „הכיני" (עי' ערך הכיני):

*

לא בדא. אין מקום לחשוב מחשבה זאת:

לא הכל ממנו פי' אין הכל תלוי ממנו. כלומר מדעתו או מדבורו. כמו בבבלי „לאו כל כמיניה"

לכל דבה לכל שיש לך לומר בה. לכל דין שיש בה (עי' דמאי פ"ג ה"ד וע"ז פ"ב הלכה ג' ושם בפ"ה הלכה י"א בפני משה):

לא מסתברא דלא חילופין הוא כמו „איפכא מסתברא" בבבלי (פסחים פ"א סה"ד ועיין לעיל ערך דלא):

לא צורכא דלא. לית צורכא דלא. פי' לא נצרכה אלא (ועי' לעיל ערך דלא). ומהרש"ס כתב וז"ל פי' צורכא לשון ספק ובעיא וכמתמה על הדבר כלומר והמשנה הזו אינה צריכא רבא דלא הנא דין אחר כגון בפ' ז' דשקלים דלא תנן במתניתין בין שקלים לקינין [ג"כ ופריך עלה בגמרא לית צורכא דלא שקלים לקינין] כדומר ומה פי' ראשונים עליה. ויש אחרים דגרסי דלא בדגרסינן פרק עשרה יוחסין וגם הוא חכם ויבא רע לא מכתברא דילא וגם הוא חכם ויבא טוב פי' אין הסברא מקבלת כמו שכתוב אם לא ויבא טוב אלא ללמדך שאפי' רעה שהקב"ה מביא לעולם בחכמה הוא מביאה והוא כמו דא אלא. וכן מצאתי בפ' כיצד מברכין בהדיא לית צורכא. דאילא למה הוא הותם בארץ כמו דא אם לא. וכן מצאתי בפ' בשלשה פרקים במסכתא תעניות דתנן התם בשלשה פרקים בשנה הכהנים נושאין את כפיהם והיינו בתעניות ובמעמדות וביו"ה ואלו הן המעמדות לפי שנאמר צו את בני ישראל וכו' וגרסינן עלה בגמ' בירושלמי לא צורכא דא אילא אלו הן המעמדות מהכנסין בעריהם וקורין וכו' בא להתחיל מתחלת הפרשה ע"כ. ובגמ' דילן (תענית דף כ"ז ע"א) גרסינן עליה מאי קאמר הכי קאמר אלו הן מעמדות ומה טעם תקנו מעמדות לפי שנאמר צו את בני ישראל וכו' ופרש"י ז"ל מאי קאמר דקא בעי מאי ניהו מעמדות ומיתי קרא את קרבני לחמי אלו הן מעמדות דלקמן וטעמא מאי תיקון מעמדות לפי שנאמר וכו' ע"כ. ונ"ל דפי' הירוש' כן לפי שקשה לו לבעל התלמוד הדא כמו שכתב רש"י ז"ל דקא בעי מאי ניהו מעמדות ומייתי קרא את קרבני לחמי [ג"כ כלומר כי קרא לחמי הוו מעמדות] וכו'. ועוד דתרי גווני מעמדות הוו חד הנהו דעומדים בירושלם וחד הנהו דמתכנסים בעיירות וקאמר תלמודא ודאי דלא נשאלה שאלה זו דבעי היניהו מעמדות עלייהו משנה זו דמייתי עלה קרא דאת קרבני לחמי דהא כהנים של מעמדות שמתענין ומתפללין שלש תפלות ביום שחרית מנחה ונעילה וביה"כ שהזכרנו אינן של המעמדות העומדים בירושלים העומדים על הקרבן דהנהו כיון דמסייעין לעבודה הוו בכל יום כל אחד במשמרתו ולהכי אסרינן להו יין ביום [ההוא] כדאיתא התם וע"כ בצרת להו או מוסף או נעילה כדתנן התם וליכא ד' פעמים ביום הכפורים אלא על המעמדות של שאר עיירות שמתכנסין בעריהם הוא דמיירי מתני' וה"ק כהנים של המעמדות שהזכרנו דנושאין כפיהן ד' פעמים היינו אותן שמתכנסין בעריהן וקורין במעשה בראשית. וכן רמז רש"י ז"ל אלו הן מעמדות דלקמן [ג"כ ולקושיא קמייתא מתרץ] שבא להתחיל מתחלת הפרשה לדרוש דטעמא מאי תקון מעמדות לפי שנאמר צו את בני ישראל וכן מצאתי להראב"ד ז"ל במסכת שקלים בפ' מעות שנמצאו שפירש אף הראשון כן דפריך התם לית צורכא דלא בין שקלים לקינין וכתב עלה בין שקלים לנדבה מחצה על מחצה לא צריכה למשאל דמתניתין היא אלא בין שקלים לקינין אם נמצאו מעות מחצה על מחצה מה נאמר עליהם ע"כ:

לידא הוא „להאי דא" „לאי דא" פי' „לאיזה צורך":

למידת הדין פירושו בירושלמי „דין ממון" כלומר מה שהוא ע"פ שורת הדין. ויען שבדיני ממונות לית לן למיזל לקולא או לחומרא כ"א ע"פ המשפט בלי נטות ימין ושמאל לכן נקרא דין ממון „מידת הדין" — ומזה בא בקצת מקומות מידת הדין להורות שהעמידו הדבר על עיקר הדין ולא הוסיפו עליו:

* לינין אמרינן פי' לית אנן אמרין:

לעזר ליעזר כמו אלעזר. אליעזר:

לשעבר. לבא הוא כמו בבבלי „בדיעבד. לכתחלה" ובא לרוב „כאן לש עבר. „כאן לבא":

לית טעמא דלא פי' אין הטעם אלא ...(ועי' לעיל ערך דלא):

*

מאחר הוא במקום „מיגו" בבבלי:

מאי כדון / מיי כדון } מאי עתה פי' „מאי איכא למימר" או „כה הוה עלה" עי' ערך עד כדון:

מה הוא לי „שאלה וספק" ולפעמים „ל' תמיהא"

מה דנפל לדין נפל לדין פי' מה דשייך בזה שייך בזה:

מהלכה נאמר לפעמים בירושלמי על דבר שאינו מן התורה כ"א מדברי חכמים.

מחורין כמו „מחברין":

מחלפה שיטתיה דפלוני פי' „דבריו סותרין זה את זה", ובבבלי הסגנון „ורמי דידיה אדידיה":

* מטו בה משמיה דפלני כלומר היו מגיעים השמועה עד אותו פלוני [בבבלי ב"ב קי"ג ע"א אמר ר' ינאי אמר רבי ומטו בה משמיה דר' יהושע בן קרחה. (גליון אפרים)]:

מי לפני פעל הוא כמו „כד" (כאשר) (ע"ז פ"ג הל' א') ר' אבוה מי דמך ... ואפשר שהוא כמו „מן" „מי דמך" „מן דדמך":

מיליהון דרבנן אמרי / מיליהון דרבנן מסייעין } כשמביא הירושלמי ראי' מאמורא אחד לדברי השני אומר „מיליהון דרבנן אמרי" כלומר כאמורא פלוני. או אומר „מיליהון דרבנן מסייעין ומיליהן דרבנן" קאי לרוב אאמורא יחידי וכן נאמר „מיליהון דרבנן פליגין" אף במקום שאין שם רק יחיד החולק:

מילתא אמרה. או מילתיה.... ר"ל דמוכח כך משיטתיה דהאי תנא או אמורא:

מן אולפן פי' „בקבלה מרבותיו". / מן דיעה פי' „מסברת עצמו". } [ובבבלי ערובין (ס"ז ע"א) משמיה דאולפנא (ופרש"י. ששמע מרבו ורבו מרבו) וכן צ"ל בערכין כ"ח ע"ב אמר ר"ח בר אמי משמיה דאולפנא ולא כגרסתנו „משמיה דחולפנא". (וכבר הוגה כן בש"ס ווילנא בהגהות) (גליון אפרים)]:

מעתה היא כמו „אם כן":

מר כמו „אמר":

מתניתא כינוי בירושלמי בין למשנה בין לברייתא ורק באיזה מקומות נאמר על המשנה „מתניתין". ובבבלי „מתניתא" כינוי לברייתא לבד. ודע דבירושלמי לא נמצא לשון „ברייתא":

*

נן כמו „אנן":

[נא כמו אנא (שבועות פ"ו ה"ח)]:

נמנה בעלייה בא להורות שפלוני הסכים בדבר והדבר ברור ואין חולק עליו (עי' שביעית פ"ב הל' ד') ונקט עלייה לפי שהיו רגילין לעשות גזירות בעלייה כדאמרינן בבבלי (סנהדרין ע"ד ע"א) „בעליית בית נתזה בלוד" (שבת י"ג ע"ב) „בעליית חנניה בן חזקיה בן גרון:

נסיב ויהיב כמו בבבלי „נשא ונתן":

*

סברין מימר עי' לעיל „בעון מימר":

*

עיבא במקום „חיבא":

עבד. עשה ניתוסף לפעמים על הפעל. ובא להורות התמדת המעשה (דמאי פ"א הל"ג חמרתיה דר' פינחס בן יאיר גנבונה לסטיי בליליא עבדת טמורה גבן תלתא יומין. (פסחים פ"ו הל' ג') שלש עשרה שנה עשה ר' עקיבא נכנס אצל ר' ליעזר ולא היה יודע בו):

עבד לה שמועה במקום שהש"ס מסופק בדבר ופושט לה ואמורא אחר אמר זה פשוט בשם הכם כלומר שאין ספק בדבר. מדרך הירו' לומר „פלוני עבד לה שמועה" (סוכה פ"א סוף הל' א') ודע דשמועה בכל מקום מאמר אמורא ולא ברייתא (ועי' מעשר שני פ"ב ה"א). ולא ידעינן אם מן שמועה אם מן מתניתא:

עד כדון. עד עתה. עד כאן. ברכות (פ"ג ו') עד כדון בטומאה של דבריהם אפי' טומאה שהיא מדברי תורה. פי' עד כאן אשמעינן בטומאה דרבנן מה דינו בטומאה דאורייתא:

עוד לפעמים הוא כמו „גם" בבבלי (עי' ברכות ריש פ"ה) אמר ר' יוחנן עוד הוא בדברי נחמות כו'... שם עוד הוא מהלכות קצובות...

עויא במקום „חויא":

על אתר כמו „לאלתר" בבבלי. אך בבבלי נתחברו הב' תיבות ועיקרו „אל אתר":

עוקים „ „חוקים":

עקיבה במקום „עקיבא":

עתירה „ „חתירה":

*

פלוני בשם פלוני במקום שאמר חכם בשם הכם חסר תיבת אמר לפני האומר הראשון. ולפני הבעל מאמר עצמו בא תיבת „בשם" או „משום". ר' יצחק בר מרי בשם ר' יוחנן (ודרך הבבלי אמר רב יהודה אמר שמואל) וכן במקום שבאים ג' או ד' אומרים זה אחר זה חסר תיבת אמר אצל ב' או ג' הראשונים: ר' שמואל ר' אבוה בשם ר' יוחנן. וזה הוא דרך הירושלמי בכל מקום.

צטר במקום סטר:

צריכה לשון איבעיא וספק. ופירושו „הך מילתא צריכה דרישה וחקירה (ברכות פ"ז הלכה ב') התם צריכה ליה ובא פשיטא ליה.

*

קבלה כאינש דאמר בעל דינא קבליה. לפעמים מקשה חכם בפלפולו על דברי חכם אחר והוא אינו משיב. ואמר הש"ס „וקבלה" הרי אנו רואין שקיבל הקושיא וא"כ איתותב וע"ז אמר הש"ס דמה שאינו משיב לו הוא משום דלא חש להשיב. ומה שנראה שקבלה הוא כמו שאדם שמח לומר בעל דין קבליה כלומר זה שכנגדו קבל דבורו (טענתו) אם הנטען לא השיב עליה. ואינו משים על לבו שאינו משיב מפני שרואה שאין בטענותיו ממש. (נזיר פ"ו הלכה א'):

קצוצטרה כמו גזוזטרא:

*

רבמי „ רבי אמי:

רבסי „ רבי אסי:

*

שאל משמש לפעמים בלשון איבעיא ולפעמים בלשון קושיא:

שמועה עי' לעיל עבד לה שמועה.

שרע מינה השמיט עצמו ממנה. כלומר ברח מהיא —. בעיא או קושיא ולא רצה להשיב מפני שהיה מגמגם בדבר. או שלא רצה להכנים עצמו בין המחלוקת:

*

תיי כמו „אתיא" בבבלי:

תמן. שם. נאמר על המשנה הנישנית במקום אחר. ובלשון „תמן תנינן" (ובבבלי „תנן התם") או על מאמר אמורא שבסוגיא אחרת. ובא גם על בבל בל' „רבנן דתמן" או „כד נחית לתמן". ולעמת זה נאמר „הכא" על א"י „כד סליק להכא". ובבבלי נאמר להיפך התם על א"י „שלחו מתם" כלומר מהתם. ופירושו מא"י —. ולפעמים נאמר „תמן" גם על ארצות אחרות חוץ מבבל ויק"ר פ"ג תמן קורין למלבייא אלהייא. וקאי על רומי:

תניין „ תנאין:

תפלוגתא כמו „מחלוקת" בבבלי.

תפתר כמו „תריץ" בבבלי — ובירוש' לא נמצא כלל „תריץ. תירוץ ותירוצא" כ"א „פיתרא" ובל' קושיא נאמר בירו' „בעי „שאל" וגם „אקשי".

תרבד כמו „תרוד":

תשובת הפלג השיבו פלומר דיתוי בעלמא וכמפליגו בדברים (עי' ע"ז פ"ג ה"ד):

* תותך כמו תחותך:

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

א — א מיי' פ"א מהל' ק"ש ה"ט סמ"ג עשין יח טוש"ע או"ח סי' רל"ה ס"א

ב — ב ג מיי' וסמ"ג שם טוש"ע שם ס"ג

ג — ד מיי' פ"ד מהל' מעשה"ק ה"ב סמ"ג שם קפג

ד — ה מיי' פ"י שם ה"ח

# מאימתי

קורין את שמע בערבין [א] משעה שהכהנים נכנסין לוכל בתרומתן עד סוף האשמורת הראשונה דברי ר"א. וחכמים אומרים [ב] עד חצות. ר"ג אומר [ג] עד שיעלה עמוד השחר. מעשה ובאו בניו מבית המשתה ואמרו לו לא קרינו את שמע אמר להן אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות. ולא זו בלבד אמרו אלא *כל שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר. [ד] *הקטר חלבים ואיברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר. [ה] כל הנאכלין ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר. אם כן למה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה: **גמ'** אנן תנינן משעה שהכהנים נכנסין לוכל בתרומתן. תני רבי חייא *משעה שדרך בני אדם נכנסין לאכול פיתן בלילי שבת. ותני עלה קרובים דבריהן להיות שוין.
איתא

## פני משה

**הלכה א מתני' מאימתי** קורין את שמע בערבין. תנא אקרא קאי דכתיב בשכבך ובקומך וה"ק זמן קריאת שמע דשכיבה אימת: משעה שהכהנים נכנסין לוכל בתרומתן. כהנים שנטמאו וטבלו אין יכולין לאכול בתרומה עד שיעריב שמשן והיינו עד צאת הכוכבים והא דלא קתני משעת צאת הכוכבים מילתא אגב אורחיה קמ"ל שאם נטמאו הכהנים בטומאה שטהרתן תלויה בקרבן כגון זב ומצורע אין כפרתן מעכבן מלאכול בתרומה דכתיב ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים ומוקמינן בפ' הערל דהאי קרא בתרומה איירי ודרשינן ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה ואין כפרתו מעכבתו מלאכול בתרומה. ואע"ג דתנינן להא בהדיא בפ' י"ד דנגעים העריב שמשו אוכל בתרומה אורחיה דהתנא לאשמעינן בקצרה אף למאי שמפורש במקום אחר: עד סוף האשמורת הראשונה. זהו שליש הראשון של לילה שהלילה נחלקת לשלשה משמרות ומכאן ואילך לא מיקרי תו זמן ק"ש דשכיבה ולא קרינן ביה בשכבך ומקמי צאת הכוכבים נמי לא דאכתי יממא הוא ולאו זמן שכיבה: עד שיעלה עמוד השחר. דכל הלילה מיקרי זמן שכיבה והלכה כר"ג לפי שלדינא גם חכמים מודו ליה ולא אמרו חכמים עד חצות אלא כדי להרחיק את האדם מן העבירה כדלקמן. ומיהו לכתחילה משהגיע עונת קריאת שמע של ערבית אסור לאדם לסעוד וכל שכן לישן עד שיקרא קריאת שמע ויתפלל: מעשה ובאו בניו מבית המשתה. בני רבן גמליאל שמעינהו לרבנן דאמרי עד חצות וה"ק ליה הא דאמרי רבנן עד חצות דוקא קאמרי ותו לא ופליגי עלך ויחיד ורבים הלכה כרבים או דילמא רבנן כוותך סבירא להו והא דאמרי עד חצות לסייג הוא דקאמרי ואמר להו אין רבנן כוותי ס"ל ומשום סייג הוא דקאמרי וחייבים אתם לקרות: ולא זו בלבד. כולא מילתא דר"ג היא דאמר לבניו: הקטר חלבים. של כל הקרבנות: ואיברים. של עולת תמיד של בין הערבים והוא הדין לכל אברי העולה שנזרק דמן ביום: מצותן. להעלות כל הלילה דכתיב היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר: וכל הנאכלין ליום אחד: כגון תודה וחטאת ואשם וכיוצא בהן שהן נאכלין ליום ולילה זמן אכילתן עד שיעלה עמוד השחר והוא המביאן לידי נותר: אם כן למה אמרו חכמים. בכל אלו עד חצות: כדי להרחיק את האדם מן העבירה: שלא יבא לאכלן אחר שיעלה עמוד השחר ויתחייב כרת וכן להקטיר החלבים אחר כך והן כבר נפסלו בלינה אם היו למטה מן המזבח לאפוקי אם היו על המזבח אין לינה מועלת בראש המזבח לחד מאן דאמר בפרק ט' דזבחים וכן בקריאת שמע שלא יאמר עדיין יש לי שהות לקרות ובתוך כך תעבור עונתה: **גמ'** אנן תנינן. במתני' משעה שהכהנים וכו' סתמא וליכא תנא במתני' דפליג עלה בהתחלת זמנה: תני ר' חייא. בתוספתא ריש מכלתין דאיכא דפליגי בהא דגרסינן שם מאימתי קורין את שמע בערבית משעה שבני אדם נכנסין לאכול פיתן בערבי שבתות דברי רבי מאיר וחכמים אומרים משעה שהכהנים זכאין לאכול בתרומתן סימן לדבר צאת הכוכבים: ותני עלה קרובים דבריהם להיות שוין. אף על גב דלאו חד שיעורא ממש הוא מכל מקום קרובין דבריהן להיות שוין דזמן דבני אדם בערבי שבתות אינו כל כך רחוק מזמן דהכהנים מותרין לאכול בתרומתן:
איתא

מגילה כ: | שם | ברכות ג: תוספתא פ"ק דברכות

## פירוש מבעל ספר חרדים

על ירושלמי מס' ברכות מהרב הגאון רבי אלעזר אזקרי"י

**מאימתי** קורין וכו'. כהנים שנטמאו וטבלו והעריב שמשן והגיע זמן לאכול בתרומה: עד סוף האשמורת הראשונה. שליש הלילה כדמפרש בגמרא ומשם ואילך עבר זמן קריאה דלא מיקרי תו זמן שכיבה ולא קרינן ביה ובשכבך ומקמי הכי נמי לאו זמן שכיבה הוא לפיכך הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו אם כן למה קורין אותה בבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה והכי תניא בברייתא בברכות ירושלמי ולפיכך חובה עלינו לקרותה משתחשך ובקריאת פרשה ראשונה שאדם קורא על מטתו יצא: עד שיעלה עמוד השחר: שכל הלילה קרוי זמן שכיבה עכ"ל רש"י וזה לשון תוספות הרא"ש עד סוף האשמורת הראשונה וכו' בהכי פליגי ר' אליעזר סבר בשכבך כל זמן שעוסקין בשכיבה דומיא דובקומך דלא משמע כוליה יומא אלא כל זמן שעוסקין בקימה. ורבן גמליאל סבר האי כמשמעותיה והאי כמשמעותיה דובשכבך משמע שפיר כל זמן שאדם שוכב אבל ובקומך לא משמע אלא בשעה שהוא קם. עכ"ל: הקטר חלבים ואברים. של קרבנות שנזרק דמן ביום מצותן להעלות כל הלילה ואינן נפסלין בלינה עד שיעלה עמוד השחר והם למטה מן המזבח דכתיב לא ילין לבקר. חלבים של כל קרבנות. אברים של עולה: וכל הנאכלין ליום אחד. כגון חטאת ואשם וכבשי עצרת ומנחות ותודה מצות זמן אכילתן עד שיעלה עמוד השחר והוא מביאן להיות נותר דכתיב בתודה לא יניח ממנו עד בקר וכולן מתודה למדו: אם כן למה אמרו חכמים עד חצות. בקריאת שמע ובאכילת קדשים. ואסרום קודם זמנן כדי שלא יבוא לאכלו לאחר עמוד השחר ויתחייב כרת וכן בקריאת שמע גזירה שלא יאמר אדם יש לי עוד שהות ובתוך כך יעלה עמוד השחר ועבר לו הזמן והקטר חלבים דקתני הכא לא אמרו בו חכמים עד חצות כלל ולא נקט להו הכא אלא להודיע שכל דבר הנוהג בלילה כשר כל הלילה והכי נמי תנן פרק בני דמגילה כל הלילה כשר לקצירת העומר ולהקטיר חלבים ואברים עכ"ל רש"י. אבל הרמב"ם כתב בפירוש המשנה ומה שאמרו בהלו כלם עד חצות כדי להרחיק וכו' נראה מדבריו שאף בהקטר חלבים ואיברים אמרו עד חצות (עיין תוי"ט) וכן כתב בהלכות מעשה הקרבנות ריש פרק רביעי: אמרו לו לא קרינו את שמע. פירש הבבלי דהכי אמרו ליה רבנן פליגי עלך ויחיד ורבים הלכה כרבים או דילמא לא פליגי והאי דאמרו עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה. אמר להם לא פליגי והאי דאמרו עד חצות כדי להרחיק וכו'. אבל דעת ירושלמי לקמן דפליגי דסברי רבנן בשכבך כל זמן שעוסקין בשכיבה כר' אליעזר אלא דרבי אליעזר הולך אחר רוב בני אדם דבעלים בלילה ישנו להם ורבנן סברי כיון דאיכא מיעוט דאין ישנים עד חצי הלילה דעבדי מלאכה או קורין או אוכלין בשכבך קרינן ביה. ולהכי פריך לקמן איך רבן גמליאל הורה מעשה נגד רבים החולקים עליו ולדעת ירושלמי לא קאי א"כ אקרית שמע ובהדיא נראה לקמן דאכל הנאכלין לחוד קאי והכי
אמרו

## מראה הפנים

**מאימתי** קורין את שמע בערבין. כך היא הנוסחא במשניות וכך היא גי' הרי"ף בגמרא בכל מקום אחר נוסחת הירושלמי בשיא נוכח ז הראשונה כאשר קבלו מרבי וכך העתיק הרא"ש. ויש טעם לזה וכו"ן פשוטם. וזהו אמרם הנ: אקרא קאי דכתיב בשכבך ובקומך ולפיכך פתח בערבין בריסא וביאור דבר הזה אין כאן מקומו:

**משעה** שהכהנים נכנסין. בבבלי פריך להני משעת צאת הכוכבים מלתא אגב אורחיה קמ"ל וכו' כדתניא ובא השמש וטהר ביאת שמשו מעכבתו וכו'. וממאי דהאי ובא השמש ביאת השמש והאי וטהר טהר יומא דילמא ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר גברא. שיאור השמש ביום השמיני ויטהר איש עצמו בהבאת קרבנותיו ואחר יאכל. אמר רבה בר רב שילא א"כ לימא קרא ויטהר מאי וטהר טהר יומא. וזהו גי' רש"י ז"ל והר"ש והקשו על פירושו חדא דהא מיירי בזריחה הוה לי' למיכתב וזרח השמש ועוד דבסוגיא קמיבעי ליה האי ובא השמש אי ביאת אורו הוא וכו' ופשיט מברייתא סימן לדבר צאת הכוכבים תיפשוט ליה ממתני' העריב שמשו אוכל בתרומה ולפיכך פירשו דה"ק וממאי דהאי ובא השמש ביאת שמש הוא ממש ומאי וטהר טהר יומא דהיינו צאת הכוכבים דילמא ביאת אורו הוא דהיינו תחלתה של שקיעת החמה והוא תחלת הכנסתו ברקיע ועדיין יש שהות ביום חמש מילין עד צאת הכוכבים ומאי וטהר טהר גברא וכו' עכ"ד. וכן הוא פירושו של בעל המאור והרשב"א ז"ל בכוונת עיקר הקושיא אלא שגירסתם הוא כספר דגרסי כגי' הגאונים ז"ל וממאי דהאי ובא השמש ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר יומא כלומר שהוא בעת צאת הכוכבים דילמא ביאת שמשו הוא ומאי וטהר טהר גברא כלומר שהוא טהור לאכול בתרומה משעת שקיעת החמה. ואמאי דאמרי' לעיל הא קמ"ל דכהנים אימת אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים קא מהדר וכלומר דהיא גופה קשיא מנא לן דלא אכלי עד צאת הכוכבים משום דקא דרשת ובא השמש ביאת אורו שנסתלק אורו לגמרי והיינו סוף השקיעה ומאי וטהר טהר יומא שנטהר היום לגמרי מהשמש דילמא ביאת שמשו הוא וזהו תחלת שקיעה ומאי וטהר טהר גברא כלומר שטבל והעריב עליו השמש והיינו דלא פשטוהו במערבא אלא מברייתא דקתני בהדיא סימן לדבר צאת הכוכבים עכ"ל. ונראה דנ"מ גדולה איכא בין פי' רש"י ז"ל ובין פי' הגאונים והתוס' וזה לתאי דמשני רבה בר רב שילא א"כ לימא קרא ויטהר מאי וטהר טהר יומא ושפתא לפי' הגאונים והתוס' הורה לנו הכתוב דלא מיקרי הערב שמש אלא מסוף השקיעה ולא נטעה לומר דתחלת שקיעה עושה הערב שמש מדלא כתב ויטהר ואלו לפירש"י אכתי לא ידעינן דהיכא למימר דעד כאן לא שמעינן אלא דכפרתו של יום השמיני אינו מעכבתו מלאכול בתרומה: מדלא כתיב ויטהר ומ"מ אכתי איכא לספוקי דילמא תחלת שקיעה הוא דעושה הערב שמש ולפ"ז אין הכהנים יכולין לטבול אחר התחלת שקיעה דהא מספקא לן שמא כבר הוא אחר הערב שמש אבל לפי' הגאונים והתוס' שפיר יכולין הן לטבול אפי' אחר תחלת שקיעה דלדידהו אכתי יממא הוי וסוף השקיעה הוא עושה להן הערב שמש כדמוכרח מהכתוב מדלא כתיב ויטהר. ויצטרך לנו ביאור זה לקמן אי"ה. ובהכי ניחא נמי הא דקאמר התם במערבא הא דרבה בר רב שילא לא שמיע להו ובעו לה מיבעיא הא ובא השמש וכו' והדר פשטו להו מברייתא וכו'. דלכאורה איכא למידק מאי אשמעינן סוגיא דהש"ס בהא דקאמר במערבא לא שמיע להו ועוד מ"ט דבני מערבא דלא דרשי כדרבה בר רב שילא. ולמאי שנתבאר לפי שיטת הגאונים ופירושם ניחא נמי הא דאלו למאי דמסיק רבה בר רב שילא לפירושם א"כ שמעינן בהדיא מהכתוב דסוף השקיעה הוא דעושה הערב שמש ולא קודם ובאמת האי גופה ספוקי מספקא להו לבני מערבא אם זה נלמוד בהדיא מהכתוב שבתורה או לא ופלוגתא דתנאי היא לקמן בהאי תלמודא כמו שיתבאר והיינו דקאמר לא שמיע להו כלומר דלא סבירא להו למיפשט מהיכא דפשיט רבה בר רב שילא ודיוקא דיטהר לא משמע להו למידק הכי ומברייתא הוא דפשטוהו ואפ"ה איכא לספוקי בעניינים הרבה מה הוא הערב שמש מן התורה דמהתם לא שמעינן בהדיא דסוף השקיעה דוקא הוא דעושה הערב שמש לכל מילי והך קרא דמייתי בברייתא זכר לדבר בעלמא הוא ועיין עוד לקמן מזה בד"ה תני כל זמן שפני מזרח מאדימות זהו יום:

**ותני** עלה קרובים דבריהם להיות שוין. למאי דמסיק הכא לפרש בהלין כופרנייא דקיקייא א"כ זמן שדרך בני אדם נכנסין וכו' קודם הוא לשעה שהכהנים אוכלין בתרומתן
ומשמע

**שנויי נוסחאות** (שורה ז') חייבין בכי"ר מותרין.

## חדושי רד"א

**ותני** עלה קרובים דבריהן להיות שוין וכו'. נ"ב פי' דאלת"ה ר' לא שנה ר' חייא מנא ליה, אלא השיעור דתני ר' חייא הוא כמו השיעור דתנא ר' במתני' וקרובים דבריהם להיות שווין:

## הר"א מגריידיץ

**משנה** שדרך בני אדם נכנסין לאכול פיתן בלילי שבת וכו' שעה ותרתי ליליא הוא. כתב המפרש ה"ר אליהו מפולדא וז"ל יש מפרשים לפי שדרכן היה להתאסף ולדרוש בלילי שבתות הכי משמע בש"ס במס' שבת. כ"ב אספר במס' ברכות כ"ז ב' ושנה לן פרקין ואע"ג שאמר ועדיין לא חשכה מ"מ נראה שהי' להם שיעור קבוע אחר מעריב של שבת [פי' לפי מכתב המחבר הרל"א הנ"ל דכן משמע כן לפיכך כתב המחבר הגאון דבמס' שבת שיהא משמע במס' שבת ובאמת לא נמצא ענין כזה במס' שבת ברכות משמע כן אכן לא במס' שבת דאיתא שם בברכות פעם אחת התפלל רבי של שבת בערב שבת ונכנס למרחץ ויצא ושנה לן פרקין הרי דשנה רבי פרקו בישיבה לאחר תפלת מעריב של שבת]:

## עמודי ירושלים

**משנה** שדרך בני אדם נכנסין לאכול פיתן בלילי שבת וכו' שעה ותרתי ליליא הוא. הפי' הפשוט בירושל' שהיו רגילין לאכול בליל שבת בשעה אחת בלילה או בב' שעות בלילה וכן נרא' מדברי המג"א (סי' ער"א סק"א) ע"ש ובמחצית השקל. ולא ידעתי מניין לו לבעל ספר חרדים שפי' בבאור הירוש' שעה ותרתי היינו שהיו רגילים לאכול שעה בלילה או ב' שלישי שעה ואין הירושל' סובל לפרש כן:

עין משפט נר מצוה

ה א טוש"ע או"ח סי' רלה ס"ג

ו ב מיי' פ"ב מהל' ברכות הי"ד סמ"ג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קפד ס"ד

ז ג מיי' פ"ו מהל' תפלה ה"ו סמ"ג שם טוש"ע שם סי' קז ס"א

ח ד מיי' פ"ב מהל' ק"ש ה"י סמ"ג שם טוש"ע שם סי' סז סכ"א

ט ה מיי' פ"ה מהל' שבת ה"ד ופ"ז מהל' תרומות ה"ב טוש"ע שם סי' רלה ס"א

מסורת הש"ס

עי' רש"י ברכות ב ד"ה מאימתי.

ברכות כא. שם. ולקמן פ"א ה"ב פ"ה ה"ד שבת פ"א ה"א ברכות שם

שם: שם כ: מגילה כ

שבת לה:

איתא חמי. ומתמה הש"ס עלה בא וראה מאי האי דקאמר הא משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן יממא הוא ועם כוכביא הוא כלומר מיד אחר סוף היום ועם צאת הכוכבים שהוא התחלת הלילה ואלו משעה שדרך בני אדם נכנסין לאכול פתן בלילי שבת מאוחר הרבה הוא דכבר שעה ותרתי בליליא הוא והיכי את אמר קרובין דבריהן להיות שוין : תיפתר. הא דקאמר משעה שבני אדם נכנסין לאו בכל בני אדם קאמר אלא דאיכא איכשי דאכלי בהאי שעתא כגון באילין כופרניא דקיקייא. באלו בני כפרים הקטנים שאין להם מלאכה כל כך ויש להן פנאי להכין סעודתן מבעוד יום : דאורחיהן מסתלקא עד דהוא יממא. כלומר שדרכן להסתלק ממלאכתן בעוד היום גדול וזמן התחלת סעודה שלהם מקודם הוא : דצדי לון מיקמי חיותא. לפי שכבר מוכן להם מקודם צרכי מזון הסעודה וממהרין לאכול ובסוף היום יכולין ליכנס לסעודתן בלילי שבת : קודם לכן. קודם לה"כ : אם כן למה קורין אותה בבהכ"נ. בעוד שהוא יום : מתוך דבר של תורה. ולא לצאת ידי חובת ק"ש והלכך כשיגיע זמן ק"ש צריך לחזור לקרותה לצאת ידי חובתו : צריך לברך. לפי שברכת המזון מן התורה כדכתיב ואכלת וגו' וכלומר בהא פשיטא לן דאפי' מספק צריך שיברך : ספק התפלל. וכן בספק התפלל או לא פשיטא לן לאידך גיסא שלא יתפלל מספק מכיון דתפלה מדרבנן היא : ודלא כר' יוחנן וכו'. וטעמיה לפי שאין תפלה מפסדת ולדידיה אם ספק הוא לו צריך שיתפלל שהרי אינו מפסיד בזה : ספק קרא ספק לא קרא. אלא הא דקמיבעיא לן אם הספק הוא בק"ש אם קרא או לא מהו שיקרא מספק מי נימא הואיל וק"ש מדאורייתא דינה כברכת המזון או דילמא מכיון שיכול לצאת י"ח בפסוק ראשון לבד אינו צריך לחזור ולקרות כולה מספק : נשמעינה מן הדא. ברייתא דלעיל : וקודם לכן לאו ספק הוא. כלומר וכי ספק לאו בעל קודם לכן ג"כ הוא שהרי אם קרא בין השמשות נמי קודם לכן הוא וזהו ספק מיקרי דמספקא לן אם יום הוא ולא יצא או לילה הוא ויצא ואפ"ה את אמר דצריך לחזור ולקרותה בזמנ' דהא לא יצא ידי חובתו קתני וא"כ הדא אמרה דה"ה ספק קרא ספק לא קרא דצריך לקרות : סימן לדבר וכו'. כמו גופה הא דתנינן בתוספתא דלעיל ומסיים שם ואע"פ שאין ראיה לדבר וכו' משום דקרא לאו לענין ק"ש משתעי : והכתיב עד צאת הכוכבים ולא מיעוט כוכבים שנים. בתמיה כלומר והלא מיעוט כוכבים אינו אלא שנים וקרי להו לילה והיכי קאמרת דשנים ספק : קדמייא לא מתחשב. הכוכב הראשון שהוא ודאי יום לא קחשיב ועד צאת הכוכבים דקאמר אשנים האחרונים הוא דקאי: אין

תורה אור

איתא חמי משעה שהכהנים נכנסין לוכל בתרומתן יממא הוא ועם כוכביא הוא משעה שדרך בני אדם נכנסין לאכול פתן בלילי שבת שעה ותרתי ליליא הוא ואת אמרת קרובים דבריהן להיות שוין אמר רבי יוסי תיפתר באילין כופרניא דקיקייא דאורחיהון מסתלקא עד דהוא יממא דצדי לון מיקמי חיותא. תני *הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו אם כן למה קורין אותה בבית הכנסת אמר רבי יוסי אין קורין אותה בבית הכנסת בשביל לצאת ידי חובתו אלא כדי לעמוד בתפילה מתוך דבר של תורה. ר' זעירא בשם רב ירמיה *ספק בירך על מזונו ספק לא בירך צריך לברך דכתיב ואכלת ושבעת וברכת. *ספק התפלל ספק לא התפלל אל יתפלל ודלא כרבי יוחנן דא"ר יוחנן *ולוואי שיתפלל אדם כל היום כולו למה שאין תפילה מפסדת. ספק קרא ספק לא קרא נישמעינה מן הדא הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו וקודם לכן לאו ספק הוא ואת אמרת צריך לקרות הדא אמרה *ספק קרא ספק לא קרא צריך לקרות. *סימן לדבר משיצאו הכוכבים. ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר ואנחנו עושים במלאכה וחציים מחזיקים ברמחים מעלות השחר עד צאת הכוכבים וכתיב והיה לנו הלילה למשמר והיום למלאכה. *כמה כוכבים יצאו ויהא לילה. רבי פינחס בשם רבי אבא בר פפא כוכב אחד ודאי יום. שנים ספק לילה. שלשה ודאי לילה. שנים ספק והכתיב עד צאת הכוכבים אלא מיעוט כוכבים שנים קדמיא לא מתחשב. בערב שבת ראה כוכב אחד ועשה מלאכה פטור. שנים מביא אשם תלוי. שלשה מביא חטאת. במוצאי שבת ראה כוכב אחד ועשה מלאכה

גליון הש"ס

[illegible]

## מראה הפנים

ומשמע שמבעוד יום הוא כדקאמר דאורחיהון מסתלקא עד דהוא יממא ואף למאי דפירשתי בפנים דעל סילוק ממלאכתן קאי מ"מ אפשר לומר דגם התחלת סעודתן עדיין בעוד יום הוא ולפ"ז לכאורה הנה קשיא על הא דקאמר התם קשיא דר"מ אדר"מ תרי הנאי ואליבא דר"מ מאי דוחקי' לאוקמי כתנאי לימא דכהנים טובלין ובני אדם נכנסין חד שיעורא הוא דהא אכתי יממא הוי כדמשמע הכא. והתוס' שם כתבו לתרץ זה דא"כ ר"מ היינו ר' אחא לפירש"י דליבנא בתרא דרוב בני אדם נכנסין להסב היינו בשבתות ומיהו האי ליבנא קשיא דהא כיון דמסקינן דשיעורא דעני לחוד ושיעורא דכהן לחוד א"כ הדרינן למאי דקאמר מעיקרא דעני ובני אדם חד שיעורא הוא והשתא לפירש"י בליבנא בתרא קשה דר' אחא היינו ר' חנינא וכ"כ הרשב"א ז"ל להכריע מכח קושיא זו כליבנא קמא דרש"י דר' אחא בימות החול קאמר. ועל כרחין דאתינן לתירוצא בתרא דהתוס' דלא מסתברא לי' למימר דבני אדם ממהרין כל כך בערב שבת כמו בזמן שהכהנים טובלין דהיינו מבעוד יום קודם הערב שמש. ואיכא למידק דהא מהכא משמע דמסתברא למימר הכי. ונהי דהא אפשר לתרץ דהש"ס הבבלי לא ניחא ליה לא קמי' כדאוקי הכא ומשום דמשעה שבני אדם נכנסין משמע רוב בני אדם ולא באילין כופרנייא דקיקייא דוקא אלא דמ"מ על תירוץ הזה דהתוס' גופי' אכתי איכא למידק דהא ר"מ כר' יוסי ס"ל דבין השמשות כהרף עין הוא כמו דמשיב לר' יהודה וא"כ זמן שהכהנים טובלין אינו ג"כ מבעוד יום דהא בבין השמשות דר' יהודה טובלין כן לר' יוסי וכדפירש"י ז"ל בהוא סמוך לחשיכה ואפילו בסוף בין השמשות דר' יהודה דהא בין השמשות דר' יוסי לבתר דשלים דר' יהודה הוא והכי מסיק אליבא דר' יוסי בפ"ב דשבת וא"כ אמאי לא מיסתברא למימר דכהנים טובלין ובני אדם נכנסין בע"ש חד שיעורא הוא. ובחידושי הרשב"א ז"ל מצאתי שתירץ לקושית התוס' בענין אחר דלמאי דמסקינן דשיעורא דעני לחוד ודכהן לחוד וא"כ הדרינן להא דמעיקרא דעני ובני אדם חד שיעורא הוא והשתא אי איתא דכהנים טובלין ובני אדם בע"ש חד שיעורא הוא א"כ עני ובני אדם בע"ש וכהנים טובלין חד שיעורא והוה ליה ר"מ דהאי ברייתא כר' חנינא ועוד דא"א לומר כן דהא פסיקא דעני מאוחר מדר' יהושע ושיעורא דר"מ הא קדים לר' יהושע עכ"ל ואם נאמר דשיטה דהאי תלמודא נמי ס"ל הכי דעני ובני אדם חד שיעורא ומאוחר מכהן נוכל לפרש הא דקאמר קרובין דבריהן להיות שוין היינו נמי שיעורא דבני אדם מאוחר הוא קצת משיעורא דכהן:

**הקורא** קודם לכן לא יצא ידי חובתו. כתב הרשב"א ז"ל דהרבה מן הגאונים ז"ל פסקו כן והסכימו לדעת רש"י ז"ל ופירושו בהא דירושלמי ובעל המאור ז"ל השכים לדעת ר"ת בתוס' ובפירושא דיליה להא דקאמר כדי לעמוד בתפלה מתוך ד"ת ועיין לקמן הל"ד ד"ה ר' יוסי ור' אחא נפקין לתעניתא שם יתבאר מזה בס"ד:

**ודלא** כר' יוחנן דאמר וכו'. והרי"ף והרמב"ם ז"ל פסקו שהלכתא כר' יוחנן ובענין פירושא דמילתי' דר' יוחנן עיין לקמן הל"ב ד"ה רבי יוחנן כדעתיה:

**הדא** אמרה ספק קרא ספק לא קרא צריך לקרות. כרבי אלעזר בבבלי פ"ג דף כא ופסקו כל הפוסקים כוותיה ומטעמא דק"ש מדאורייתא וכ"כ הרי"ף ז"ל. ולית הלכתא כשמואל דאמר ק"ש מדרבנן דקי"ל ק"ש מדאורייתא. ומשמע לדעתו דכל הפרשיות של ק"ש מדאורייתא הן וכן נראה משמעות דברי הרמב"ם ז"ל בדין זה בפ"ב דהלכות ק"ש אלא דלענין כוונת הלב לא הצריך שם כ"א דוקא בפסוק ראשון לענין שאף בדיעבד לא יצא אם לא כיון לבו וע"ש. וכ"כ בעל תמת ישרים סי' י"ג. ובשאלתות דרב אחאי גאון פ' יתרו כתב דטעמיה דר' אלעזר דאמר הוזר וקורא משום כבוד מלכות שמים הוא. ולדעתו ז"ל לא פליג ר"א אדשמואל בהא דקאמר ק"ש דרבנן:

רבי

ליכא דהא לא מיירי התם לענין קרית שמע עכ"ל רש"י ותוספות בבבלי : הכי גרסינן לאו מיעוט כוכבים שנים. בתמיה:

## פירוש מבעל ספר חרדים

אמרו ליה לרבן גמליאל בשלמא גבי קרית שמע טעמא דפליגי עלך משום דתלה רחמנא בשכיבה. ושברו כשהולך לשכוב משמע אבל בנאכלין למה אמרו עד חצות כיון דמן התורה זמנן כל הלילה הא תנן כל דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה כדאיתא בסוף פרק שני דמגילה ולמה בנאכלין שינו וקצרו הזמן (ועיין בחי' הרשב"א שמסיק להשוות הירושלמי להבבלי במסקנא) : תלמודא פריך איתא חמי. בא וראה דקשיא מלתא משעה שהכהנים כו' יממא הוא ועם כוכביא הוא כדתנן במסכת יבמות פרק הערל טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה והיינו בצאת הכוכבים מיד כדלקמן : משעה וכו' שעה ותרתי. כלומר או שעה או שני שלישי שעה בלילה הוא דאת"ג דמקדימין לבא לביתם מן השדה או מן החנויות מכל שאר ימי השבוע כדאיתא במסכת שבת בפרק במה מדליקין על ידי תקיעת שופר שלא יחללו שבת מכל מקום אכילתן בליל שבת מאוחרת לפי שבכל ימי השבוע לא היה דרכן להתפלל בבית הכנסת לפי שהיו בתי כנסיות שלהן בשדה ומשום דתפלת ערבית רשות מתפלל כל אחד בביתו ובליל שבת בלבד שבאים כולם לבתיהם מבעוד יום היו הולכין להתפלל לבית הכנסת ולהכי תקינו ברכת מגן אבות ליל שבת כדי שיאחרו עד יסיימו הבאים באחרונה עמהם ועד שהולכים לשדה ומתפללין ובאים ונכנסין לביתם לאכול כבר הוא שעה אחת בלילה או קרוב הוא והיכי תני בברייתא דקרוב לזמן אכילת תרומה הוא דהיינו צאת הכוכבים. ומשני תפתר תפרש הא דקתני קרובים בבני כפרים קטנים בדרכן למהר להסתלק מן השדה להכנס לביתם מבעוד יום מפני אימת חיות השדה דשכיחי במקום שאין ישוב גדול וקרוב לצאת הכוכבים הוא כשנכנסין לאכול ושפיר מצלו מבעוד יום דהא אמרו בבבלי רב מצלי של שבת בערב שבת וקרית שמע שקראו שם בבית הכנסת לא יצאו ולקמן בעי אם כן למה קראוה : קודם לכן. קודם צאת הכוכבים : כדי לעמוד וכו'. וכתב רבינו דוד אבודרה"ם דהיו קורין אותה בבית הכנסת קודם ערבית בלא ברכות כמו שאנו קורין אשרי קודם מנחה : ספק וכו' צריך לברך דכתיב ואכלת וכו'. כלומר וכיון דברכת מזון מן התורה הא קיימא לן ספיקא דאורייתא לחומרא : אל יתפלל. פירש רבינו יונה אינו חייב ורשב"א כתב דלפירוש זה לא אתי שפיר מילתיה דרבי יוחנן ופירש בשם גאון אינו רשאי דמשמע כבר התפלל ואיכא משום בל תוסיף ורבי יוחנן אמר דאם רצה מתפלל והלואי ומיהו מתנה אם לא התפלל זו לחובתו ואם התפלל תהא לנדבה עכ"ל. ויש מפרשים דוקא שיחדש דבר בנדבה ויש מפרשים שאין צריך לח"ש : שאין תפלה מפסדת. שהיא כשאר ברכה שאינה צריכה משום דבקשת רחמים היא : ספק קרא וכו'. קשה דמאי מספקא ליה דהא אמר לקמן רבי אחא דקרית שמע דאורייתא וספיקא לחומרא ומאי רבי ירמיה סבירא ליה כמאן דאמר בבבלי קרית שמע דרבנן ואף אמוראי דבקלו ופרי עם רבי אחא יש לפרש דסברו הכי כ"נפרש לקמן והכי איבעיא ליה כיון דספיקא דרבנן הוא אין צריך להזיר ולקרות. או דילמא כיון דקבלת עול מלכות שמים הוא יש להחמיר ולחייבו לחזור. אי נמי היא גופה מספקא ליה אי קרית שמע דרבנן היא ואין צריך הו דאורייתא וצריך : ופשיט דצריך ומינה משמע דאורייתא היא : סימן לדבר. לשון ברייתא בבבלי משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן סימן לדבר וכו'. ופירש רש"י ואע"פ שאין ראיה לדבר שהיום כלה בצאת הכוכבים זכר לדבר שנאמר וכו' ובבבלי בעי למה הביא פסוק שני ומשני דאיצטריך דהוה אמינא לעולם קודם צאת הכוכבים כשהעריב השמש ליליא הוא אלא דמחשיכין ומאחרין ועושים מלאכה בלילה משקיעת החמה עד צאת הכוכבים ומקדימין ומשכימין קודם היום דיום לא הוי עד הנץ החמה והם מקדימים מעלות השחר דהוי כמי מהלך חמש מילין. תא שמע והיה לנו הלילה משמר והיום למלאכה. מדקאמר והיום למלאכה אלמא האי דעביד מעלות השחר עד צאת הכוכבים יממא הוא וזכרל דבר איכא דכל עת מלאכה קורא הכתוב יום אבל ראיה גמורה

רבי

[left-margin gloss, beginning illegible] על כמואל מהך ברייתא. וע' במפרש כאן. וכלא"ה כיון דידי יצ"מ לא יצא דיצ"מ דאורייתא. א"כ ממילא גוף הק"ש דאורייתא אף לשמואל. וע' בתוס' שם ד"ה ב"ק ודו"ק. וע' ברשב"א ז"ל בחידושיו כאן שהביא הך מימרא דירושלמי : זכוכב אחד ודאי יום כו'. ע' בפ"ב מקידוש החודש הל"ט ובתוס' יו"ט פ"ג מר"ה מ"ה. וע' בב"י סי' רלה וסי' רנ"ג ודו"ק ועי' בשבות תני' כאן : זשנים מביא אשם תלוי

**שנויי נוסחאות** (פ"ג) ועם בכי"ל וער. (פכ"ד) והיה לנו הלילה למשמר והיום למלאכה במקרא כתוב והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה.

## חדושי רד"א

**ודלא** כר' יוחנן כו'. נ"ב ור"ל דילמא אתיא כר"י ור"י מיירי בתפלת נדבה ור' זעירא מיירי בתפלת חובה, וצ"ל דאתי' כר' חנינא לקמן פ"ד ה"ד עיי"ש :

**אלא** מיעוט כוכבים כו', נ"ב כמו הלא מיעוט כוכבים שנים כמו הלא היא ברבת בני עמון כו' :

## עמודי ירושלים

**ספק** קרא ספק לא קרא נישמעינה מן הדא הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו וקודם לכן לאו ספק הוא וכו' הרא"פ שם וז"ל תימה לשמואל דס"ל בבבלי בפ"ג אינו חוזר וקורא תקשה ליה ברייתא זאת דהא לדידיה אי קרא ביה"ש אינו הוזר וקורא דהא חד דינא: אית להו וכדמוכח הכא עכ"ל, ונ"ל ליישב זה עפמ"ש בשו"ת שאגת אריה (סי' א') דגם לשמואל ק"ש דאורייתא רק דסובר דיוכל לפטור את עצמו בשאר דברי תורה ורבנן קבעי שיקרא דוקא ק"ש יעו"ש וא"כ א"ש דהא דפסק שמואל דאינו הוזר וקורא מיירי כשקרא באותו יום איזה ד"ת ואז ק"ש דרבנן וס' להקל שלא יקרא אבל הך ברייתא דירושלמי מיירי כשלא קרא באותו יום איזה ד"ת ואז גם לשמואל ק"ש דאורייתא ובספק צריך לקרות וה"ה בבין השמשות וא"ש: **ראה** כוכב א' ועשה מלאכה פטור שנים מביא אשם תלוי. מכאן קשיא לי על התוס' בכריתות (דף י"ז ע"ב) שכתבו דבעשה מלאכה בע"ש ביה"ש אינו חייב אשם תלוי רק בעשה מלאכה במ"ש ע"ש. דהא כאן מבואר להדיא דבעשה מלאכה בע"ש ביה"ש חייב ג"כ אשם תלוי וצ"ל דסבירא ליה להתוס' דהך ברייתא אתיא כמ"ד דלא בעינן חתיכה א' מב' חתיכות וע"כ חייב גם בע"ש ביה"ש א"ת. אולם לפי דעת

## מעיני יהושע

**הדא** אמרה ספק קרא וכו' צריך לקרות ג"ב ולשמואל (דס"ל ק"ש דרבנן) י"ל דמ"מ לאו זמן שכיבה הוא. תדע דלמ"ד (בריש ברכות) שיעורא דעני הוא לד"ה מצאת הכוכבים ולילה אלא ע"כ דאינו זמן שכיבה (לאותו מ"ד) וכמו כן יש לומר לשמואל:

[illegible]

מסורת הש"ס

אין תימר שניס ספק . א"כ מעתה איכא למיבעי ברואה ב' כוכבים בע"ש והתרו בו מספק אל תעשה מלאכה שמא לילה הוא ועשה מלאכה ושוב ראה ב' כוכבים במ"ש והתרו בו מספק שמא יום הוא ועשה מלאכה מהו אם כהתראת ספק הואי או לא : מה נפשך. כלומר דהש"ס פשיט ליה דלאו כהתראת ספק מחשבינן לה דאם הראשונים יום הן וכו' וממ"כ חייב הוא או על המלאכה שעשה בע"ש או על שעשה במ"ש וכגון שעשה מלאכה כל בין השמשות בשתיהן : ראה שני כוכבים בע"ש . זו בעיא אחריתא ובדרך את"ל מתפרשא דאת"ל בהאי קדמיתא מתחייב ממ"נ מכיון דבכל חדא וחדא שיעור מלאכה הוא דעביד ואם זה יום וכו' מיהו לענין צירוף קמבעיא לן אם בבין השמשו' של ע"ש קצר כחצי גרוגרת וחזר וקצר באותו העלם בשחרית בשבת כחצי גרוגרת וחזר וקצר כחצי גרוגרת באותו העלם במ"ש מהו מי אמרינן מכיון דבכל בין השמשות לא עשה אלא כחצי שיעור לא מצרפינן חצי גרוגרת של שחרית בהדי כל חדא מינייהו דזיל הכא ליכא שיעורא וזיל הכא ליכא שיעורא דכי מצרפת לה בהדי חצי גרוגרת של ע"ש אמרינן שמא יום הוא ואי מצרפת לה בהדי של מ"ש אמרינן שמא לילה הוא או דילמא דהואיל ומ"מ איכא שיעור חיובא הכא בצירוף דממ"נ או בהאי מצטרף או בהאי מצטרף מיחייב הוא : מה נפשך וכו' . כלומר דהדר פשיט ליה דאוף הכא מיחייב ממ"נ דאם זה יום וכו' וא"כ לעולם איכא צירופא לחיובא וכגון דעשה בשתיהן בתחילת בין השמשות או בסופו דהכא לא שייך לומר שעשה כל בין השמשות : הדא דתימר . והא דמשערינן בהכוכבים כדאמר לעיל דוקא באילין כוכבים שאין דרכן להתראות ביום אבל באלו שדרכן להיות נראין ביום לא משערין בהון כלל : ובלחוד דיתחמון תלתא כוכבין וכו'. כלומר דר' יוסי בר בון בא להוסיף ולפרש דלא תימא דג' כוכבים דמחשבינן לילה בהדי כוכב הראשון הוא דהא ליתא שהרי כוכב א' ודאי יום הוא ואכן לא משערינן באלו הכוכבים שדרכן להיות נראין ביום והלכך קאמר דבלבד שיהו נראין ג' כוכבי' חוץ מן הדא כוכבתא קדמייתא שאינו מן החשבון של הג' כוכבים דמחשבינן להו לילה : ולית ליה ספק. בתמיה והא אנן תנן ספק חשיכה ספק אינו חשיכה אלמא דלכ"ע איכא בין השמשות שהוא ספק ומ"ט לא קחשיב ליה : ומשני אית ליה ספק . ובהא הוא דפליג אתנא דברייתא דלעיל דקחשיב שנים לספק ואלו לדידיה לא מיחשב ספק אלא בין כוכב ראשון לבין כוכב שני : כל זמן שפני מזרח מאדימות . כשהחמה שוקעת במערב זהרורי חמה מאדימין את המזרח :

הכסיפו

מלאכה מביא חטאת . שנים מביא אשם תלוי . שלשה פטור . [א]רבי יוסי בר' בון בעי אין תימר שנים ספק ראה שני כוכבים בערב שבת והתרו בו ועשה מלאכה ראה שני כוכבים במוצאי שבת והתרו בו ועשה מלאכה מה נפשך אם הראשונים יום הן אף האחרונים יום הן ויהא חייב על האחרונים אם האחרונים לילה אף הראשונים לילה ויהא חייב על הראשונים . ראה שני כוכבים בערב שבת וקצר כחצי גרוגרת בשחרית וקצר כחצי גרוגרת ראה שני כוכבים במוצאי שבת וקצר כחצי גרוגרת מה נפשך אם הראשונים יום הן אף האחרונים יום הן ויצטרף של שחרית עם של מוצאי שבת ויהא חייב על האחרונים אם האחרונים לילה אף הראשונים לילה ויצטרף של שחרית עם של לילי שבת ויהא חייב על הראשונים . הדא דתימר באילין דלית אורחתהון מתחמיא בימָמא ברם באילין דאורחהון מתחמיא בימָמא לא משערין בהון . א"ר יוסי בר' בון ובלחוד דיתחמון תלתא כוכבין בר מן הדא כוכבתא . רבי יעקב דרומנה בשם רבי יהודא בן פזי כוכב אחד ודאי יום שנים לילה . ולית ליה ספק . אית ליה ספק בין כוכב לכוכב . תני *כל זמן שפני מזרח מאדימים זהו יום הכסיפו

שבת לד.

גליון הש"ס

תלוי . מכאן ראי' דאף בעיולי שבתא מקרי איקבע איסורא וכשיטת רבינו פ"ח מהגגות ה"ב . ועי' בלח"מ שם דלא כתוס' ואפשר דהירושלמי סובר דלא בעי איקבע איסורא ועי' כריתות דף יז : בר' יוסי בר בון בעי כו' . עי' בפירוש הפ"מ במראה הפנים שהאריך בזה דבכה"ג הוה התראה ודאי דממנ"פ מחייב וז"פ . וכ"כ במגלת ספר לאוין רמ"ב דלא כמוהרא"פ ז"ל כאן ועי' רש"י ותוס' בזבחים דף עח ואפשר דכאן גם רש"י מודה דאיסור שם אחד הוא ודו"ק . ועי' בתוס' שבת דף לד ע"ב ד"ה ספק ובחי' הרשב"א והר"ן ותמצא ביאור הסוגיא בזה ועי' בשג"מ פ"ה משבת וב"ש שם ובמנחת כהן מאמר ראשון במבוא השמש בהרבה פרקים שהאריך בכל הסוגיא כאן ובשו"ת מהר"ש אלשקר סי' נו. ולפי שענין ארוך ועמוק הוא . ואין כאן מקומו לקבל אריך ע"כ לא הארכנו בזה פה . ועי' בר"ן פ' יוה"כ :

## פירוש מבעל ספר חרדים

רבי יוסי בר בון בעי . האי בעי לאו שאלה : היא אלא אומר דבר בפשיטות ויש כיוצא בו הרבה בירושלמי : הדא דתימא וכו' . כדאמר בבבלי פרק במה מדליקין לא כוכבים גדולים הנראים ביום ולא כוכבים קטנים הנראים בלילה אלא בינונים : ובלבד דיתחמון תלתא כוכבים דדמיין כהדא כוכבתא . כך היא הגירסא רבינו נסים ברים מסכת יומא ופירש דלענין תוספת שצריך להוסיף מחול על הקודש גם במוצאי שבת כדרך שצריך להוסיף בכניסתו קאמר והכריח הרב דבכניסה זמן תוספת מתחלת שקיעת החמה עד סוף שקיעה כדלקמן וביציאתו הביא ראיה מלשון ירושלמי זה שצריך להוסיף עד שיראו שלשה כוכבים סמוכים ורצופים בנראים ככוכב אחד ולפי זה הלשון שאמר הירושלמי לעיל שכשנראו שלשה כוכבים פטור כמשמעות כל פטורי שבת דפטור אבל אסור הוא דנהי דלילה הוא בהראות שלשה כוכבים בלתי סמוכים מיהו אסור במלאכה משום תוספת חול על הקודש עד שיראו שלשה סמוכין וכן כתב הרב שם מפוזרין אסור בעשיית מלאכה משום תוספת . והשתא קאמר רבי יוסי דאין היתר גמור אלא כשיראו סמוכין : ולית ליה ספק . בתמיה הא תנן בפרק במה מדליקין ספק חשכה וכו' . ומשני אית ליה ספק בין כוכב לכוכב . כלומר מיד בהראות כוכב אחד ודאי יום ואחר כדי הבטה בו הוי בין השמשות עד יראה כוכב שני דהוי לילה ודאי :   הכסיפו

## מראה הפנים

רבי יוסי בר' בון בעי אין תימר שנים ספק וכו'. בבבלי פ"ב דשבת דף לה קאמר בפשיטות א"ר יוסי בר' זבידא העושה מלאכה בשני בין השמשות חייב חטאת ממה נפשך . והכא דקא מיבעיא לי' לר' יוסי בר' בון משום דבמזיד איירי כדקאמר והתרו בו ומספקא ליה למ"ד התראת ספק לאו שמה התראה ופשיט ליה דהואיל וממ"נ מיחייב לאו התראת ספק הוי ומיהו בעיא שניה קשה דהא כי איפשיט לי' דממ"נ איכא תיובתא א"כ מאי קא מיבעיא ליה עוד לענין צירוף האי שיעור דהיינו הך ובהי דינא ספוקי מספקא ליה והנראה דהא ודאי הך בעיא שניה בשוגג הוא דמיירי דאלו במזיד לא שייך צירוף שהרי צריך התראה ועל כחצי שיעור לא מתרינן ביה וע"כ דבשוגג הוא ובהעלם אחד הוא דשייך צירוף ולפ"ז נוכל לומר דהא הוא דמספקא ליה אם נאמר דהשבות שבינתיים הוא ליה כידיעה ומחלקן לשתי העלמות ותו לא מצטרפי וזהו סברת רש"י ז"ל בסוף פ' הבונה גבי פלוגתא דר"ג ורבנן בכותב ב' אותיות א' בשחרית וא' בין הערבים . והתוס' שם הקשו על פירש"י חדא דהוי ליה לפרש שיעור שבות ועוד דהאמר לעיל כתב אות א' בניסורי והות א' בטבריא חייב אע"ג דמסתמא יש שהות כדי לידע ולפיכך פירשו דמיירי שידע בינתים ובתרית וערבית קטע לרבותא אליבא דר"ג דלא"ג דיש עם הידיעה הספק ושהות גדול בנתיים מיחייב וכן הוא דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהל' שגגות הל' ח' דדוקא ידיעה שבנתיים מחלקן לב' העלמות לחכמים דקי"ל כוותייהו והשתא הבעל הבעיא היה סבור דאפשר הואיל ואיכא שבות בנתיים הו לא מצטרפי ופשיט לי' דכיון דלא הוי לי' ידיעה ממש מצטרפי וכדעת התוס' והרמב"ם . ומיהו אכתי איכא למידק דמאי שנא דנקט הבעיא בכה"ג בדעביד בהדי בין השמשות כחצי שיעור ובשחרית כחצי שיעור והוה מצי למינקט הבעיא בעלמא אליבא דחכמים דקי"ל הכי דיש ידיעה לחצי שיעור אי ידיעה ממש בעינן או אפי' שבות בינתיים הוי לי' כידיעה . לכך נראה לפרש דהכא נמי מיירי בהיתה לו ידיעה בינתיים ואף דאינו מפורש בהדיא הכי יש ראיה לזה מדברי התוס' בעלמן דמוקמי למתני' דהתם בהיתה לו ידיעה בינתיים ואע"ג דבמתני' סתמא הוא דנקט . ופשיטא דהוי מספקא לי' לבעל הבעיא הכי הוא דמפרשינן . למאי דגרסינן בפ"ד דכריתות דף יח בברייתא אכל ספק חלב ונודע לו ספק חלב ונודע לו רבי אומר אומר אני כשם שמביא חטאת על כל אחת ואחת כך מביא אשם תלוי על כל אחת ואחת . ופליגי אמוראי התם בפירושא דמילתי' דרבי אי אמרינן ידיעות ספק מחלקות לחטאות או לא . ופסק הרמב"ם ז"ל בסוף פ' הנזכר כרבי בענין אשם תלוי וכר' יוחנן אליבא דר' בענין חטאת דאין ספק ידיעה כידיעה . ומזה יצא לנו לידון כדין חדש וזהו כדין צירוף דחצי שיעור דהליא נמי בהך פלוגתא . וכאמר דבודאי להאי מ"ד דס"ל דאין ידיעות ספק מחלקות לחטאות תו לית לן לספוקי בספק ידיעה דחצי שיעור לענין צירוף דנלמד במכ"ש דמה התם דלחומרא הוא לא אמרינן דידיעת ספק בבנתיים הוי כידיעה לחלק ולחייבו שתי חטאות א"כ פשיטא דלא הוי ספק ידיעה כידיעה בחצי שיעור ולקולא דנימא דלא ליצטרפו אלא ודאי מצטרפי דכהעלם אחד הוא ומיחייב כי קא מיבעיא לן להאי מ"ד דס"ל ידיעות ספק מחלקות לחטאות מי נימא דלחומרא הוא דעשו ספק ידיעה כידיעה אבל לקולא כגון בספק ידיעה דחצי שיעור לא הוי כידיעה דלא ליצטרפו או דילמא לא שנא . והשתא האי ספיקא הוא דמספקא ליה לבעל הבעיא דהכא והלכך הוא דבעי הכי בדעביד בכחצי שיעור בתרי בין השמשות וחד כחצי שיעור בשחרית . ובענין אחר לא מצי למינקט הבעיא דבלאו הכי לא הוי שייך צירוף כלל דליכא כ"א חד בין השמשות או של ע"ש או של מוצ"ש מכיון דאין כאן ממ"נ וזה מבואר ומיבעיא ליה להאי מ"ד דידיעות ספק מחלקות לחטאות הכא מאי כיון דידיעת ספק הוא דבכל בין השמשות ספק הוא מי אמרינן דהוי כידיעה וקי"ל דיש ידיעה לחצי שיעור ולא מצטרפי או דילמא לחומרא הוא דאמר כן ספק ידיעה כידיעה לקולא לא אמרינן וכיון דהכא ממ"נ איכא צירופא מיחייב והלכך נמי לא מיבעיא ליה בחצי שיעור בבין השמשות ע"ש ואחי שיעור בבין השמשות מוצ"ש דבכה"ג נמי אין כאן ממ"נ לענין צירוף וכל היכא דליכא צירוף ממ"נ לא מיבעיא לן מידי דודאי בכה"ג להאי מ"ד דס"ל ידיעות ספק מחלקות א"כ בין לחומרא ובין לקולא אמרינן הכי והו לא מצטרפי הני תרי בין השמשות לכשיעור ובדאיכא צירוף ממ"נ הוא דקא מיבעיא לן הכי כדאמרן ומשום דבשל שחרית ליכא ספיקא א"כ זיל הכא איכא שיעורא בצירוף וזיל הכא איכא שיעורא בצירוף ופשיט ליה הש"ס אליבא דהלכתא דמכיון דקי"ל גם בהאי דינא כמ"ד אין ידיעות ספק מחלקות לחטאות א"כ מכ"ש הכא דלא הוי ספק ידיעה כידיעה והואיל דממ"נ איכא צירופא מיחייב . והך פירושא הוי כמו חדא מגו תרא לענין הבעיא ולענין הפשיטות . כך נראה לי בזה . ובהא דהש"ס דהכא קאמר אף במזיד בחלוקה הראשונה והתם לא קאמר אלא בשוגג וכן הרמב"ם ז"ל לא העתיק בפ"ה מהל' שבת כ"א דין דבשוגג עיין במס' שבועות פ"ג הל"ז ד"ה שבועה שאוכל ככר זה היום וכו' שם בארתי מדין ספק התראה לכל השיטות ושם תמצא מבואר הכל :

ובלחוד דיתחמון תלתא כוכבין בר מן הדא כוכבתא . כפי הגי' זו אשר לפנינו כך הביא הרשב"א ז"ל בחדושיו בפרקין ולא פי' כלום . ובהגהות מיימוני פ"ה מהל' שבת גרים ובלבד שיתחמו הלת כוכבין כמין חד כוכבא וכך היא גי' הר"ן ז"ל פ' במה מדליקין וכתב שם דעד שעה זו הוא תוספת לחול על הקדש במ"ש עד שיהו ג' כוכבים רצופין במקום אחד שיו מפוזרין אסור בעשיית מלאכה משום תוספת . והביא הב"י בה"ס סי' רצ"ג וחומרא יתירה היא :

תני כל זמן שפני מזרח מאדימות זהו יום . זהו כדעת רב יוסף אליבא דר' יהודה בבבלי פ' במה מדליקין דף ל"ד ודעת רבה שם לפרש אליבא דר' יהודה דמשתשקע החמה מתחיל בין השמשות וכל זמן בפני מזרח מאדימין והכסיף התחתון ולא העליון נמי בכלל עד הכסיף העליון והשוה לתחתון דאז הוא לילה ומפרש התם דלרבה שיעור בין השמשות תלתא ריבעי מילא ולרב יוסף שיעור בין השמשות תרי תילתי מילא ואיכא בינייהו פלגי דדנקא שהוא אחד מי"ב במיל . ור' נחמיה קאמר התם בברייתא דלעיל שיעור בין השמשות משתשקע החמה תני מיל כר' יוסי אומר בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא ואי אפשר לעמוד עליו . וידוע הוא דהאי ענינא דבין השמשות ומה דאיתמר ביה עמוק עמוק הוא וכבר עמדו על זה מגדולי האחרונים ז"ל ואיכא דמסייע להו מן האי תלמודא ואיכא דמקשו להו ובעל מנחת כהן האריך הרבה וקבץ כל הדיעות והשיטות עד שעשה היכור א' מזה . המרתי אלכה נא ואלקטה באמרים אחרי הקוצרים ואעתיק בקצרה תוכן הסוגיא דהתם לענין הלכתא ודברי גדולי הפוסקים ז"ל ודעת המפרשים בקיצור נמרץ למען ירוץ המעיין להבין בזה ויתבאר בדברינו מה דאסכתן להקשות ולפרק בהסוגיות בס"ד . גרסינן שם לקמן אמר רב יהודה אמר שמואל בין השמשות דר' יהודה כהנים טובלין בו למאן אלימא לר' יהודה ספיקא הוא אלא בין השמשות דר' יוסי כהנים טובלין בו פשיטא מהו דתימא בין השמשות דר' יוסי מישך שייך בדרבי יהודה קמ"ל דשלים בין השמשות דר' יהודה והדר מתחיל בין השמשות דר' יוסי ופירש"י ז"ל מישך שייך בדר' יהודה בסופו הוא נכלל וכי שלים דר' יהודה לילה הוא אפי' לר' יוסי וכי טביל בסוף בין השמשות דר' יהודה הו ליכא הערב שמש קמ"ל שמוצאל דכל בין השמשות דר' יהודה לר' יוסי יממא הוא וכשר לטבילה והדר מתחיל דר' יוסי והוא הערב שמש . אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה לענין שבת והלכה כר' יוסי לענין תרומה בשלמא הלכה כר' יהודה לענין שבת לחומרא בע"ש . אבל לענין תרומה מאי היא אלימא לטבילה ספיקא הוא . והא לר' יוחנן דר' יהודה ספיקא הוא מדלענין שבת קאי כוותיה לחומרא . אלא לאכילת תרומה דלא אכלי כהנים תרומה עד דשלים בין השמשות דר' יוסי . וכתב הרי"ף ז"ל הא דפסק ר' יוחנן הלכה כר' יהודה לענין שבת לא ידעינן אליבא דמאן פסק אי אליבא דרב יוסף וסיון דלא איברר לן כמאן מינייהו פסק עבדינן לחומרא דאיסורא הוא וספק איסורא לחומרא ועוד דסוגיא בכוליה תלמודא כל היכא דאיפליגו רבה ורב יוסף הלכה כרבה בר משדה קנין ומתנה שלכך משתשקע החמה אתקדים ליה יומא ואסור בעשיית מלאכה . והרשב"א ז"ל בחידושיו שם מביא בשם מורו הרב ז"ל דחולק על פסק זה ופסק כרב יוסף דהי קי"ל כרבה ה"מ כל היכא דפליגי בסברת דנפשייהו אבל הכא מפי

**שנויי נוסחאות** (ס"ת) ראה [בס"ל ובכי"ל] אלא ראה. (פ"כ) דרומנא בכי"ל דרומא ובס"ל דרומייא. (פכ"נ) מאדימים בל"ו ובס"ל מאדימות.

## חדושי רר"א

שנים לילה כו' . נ"ב פי' משום דקשה קושי' הש"ס לעיל והכתיב עד צאת הכוכבים ותירץ בש"ס דקאמר קדמיתא לא מתחשב לא חש ליה משום דהוי קשי' לי' למה לא תני כוכב ואם משום דה"א כוכב ראשון השתא נמי דתני כוכבים איכא למימר ב' כוכבי' הראשונים :

## עמודי ירושלים

הר"מ פ"ח מהל' שגגות ה"ב וכ"ה דעת רש"י בשבת (ל"ס א') והר"ן שם בשם הרמב"ן וכ"ה דעת המאירי בשבת (ל"ד ב') דגם בע"ש ביה"ש חייב א"ת אתי דברי הירושלמי כפשטן ושוב נדפס גליון הש"ס והעיר בזה. וראיתי להישועות יעקב בא"ח (סי' שנ"א סק"ד) שכ' וז"ל והנה בהא קאמר הש"ס הלכה כר"י בע"ש פירש"י שאם עשה מלאכה בע"ש חייב להביא אשם תלוי

ולכאורה אינו מובן כו' דבע"ש בין השמשות אם עשה מלאכה אינו מביא א"ת ודוקא בביה"ש דמ"ש חייב א"ת כמ"ש התוס' בכריתות דאיקבע איסורא לפי שביום היה אסור בעשיית מלאכה אבל בע"ש דלא איקבע איסורא שביום היה מותר אין כאן א"ת וצ"ל לשיטת רש"י דאתיי: כמ"ד דלא בעינן חתיכה א' מב' חתיכות עכ"ל. ובאמת נראה דדעת רש"י דס"ל כמ"ד דבעינן חתיכה א' מב' תתיכות וכמ"ש רש"י בחולין (מ"א ב') וז"ל אשם תלוי בא על ספק חיוב כרת כגון ב' חתיכות לפניו ואכל א' מהן כו' ע"ש . אולם באמת מהתימה מהישועות יעקב שלא ראה שכ"ה דעת הר"מ הרמב"ן והמאירי דאף למ"ד חתיכה א' מב' חתיכות עכ"ז חייב גם בעשה מלאכה בע"ש א"ת דגם זה נקרא אקבע איסורא וכ"ה דעת רש"י וז"ב דלא כהישועות יעקב :

## מעיני יהושע

במראה הפנים בשורה הראשונה דהואיל וממ"נ מיחייב נ"ב א וודאי דלמאן דאמר בה"ס ל"ש התרומה האי נמי התראת ספק הוא וכ"מוכח נמי בפרק משאין (יבמות קא.) בשכב את זה וחזר ושכב את זה אלא דאנן קיימא לן שעל ידי התראה כו בביה"ש השני שאחר עשית בביה"ש הראשון אם תעשה עוד בביה"ש תתחייב דאם לאו כן וכן לעושה מלאכה בשתי ימים טובים של גליות נראה לפי עניות דעתי דצריך להתרות יכול לומר אשתלין במלאכה זו שהתראה הראשונה :

עין משפט נר מצוה

א מיי' פ"ה מהל' שבת ה"ד סמ"ג עשין לב טוש"ע או"ח סי' רסא ס"ב

א הכסיפו זהו בין השמשות השחירו נעשה העליון שוה לתחתון זהו לילה. רבי אומר הלבנה בתקופתה התחיל גלגל חמה לשקע ותחילת גלגל לבנה לעלות זהו בין השמשות. אמר רבי

הכסיפו. בבבלי פרק במה מדליקין תני הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון כו'. ופירש רש"י התם מאדימין בכראה אדמימות חמה בעבים. הכסיף השחיר. התחתון. התחתון של כיפת הרקיע הסמוכה לארץ. עליון גובה של כיפה אינה ממהרת להכסיף עכ"ל: השחירו נעשה העליון שוה להתחתון. בבבלי תני הכסיף העליון והשוה להתחתון ונראה דבירושלמי קרי להשוה להתחתון השחירו וכשלא השוה קרי ליה הכסיפו. כלומר השחיר מקצתו ולא השחיר כולו כמלא בירושלמי והבבלי כוון אע"פ שהלשון משונה: לבנה בתקופתה. ליל חמשה עשר בחודש שהיא בתוקפתה ומילואה: התחיל גלגל חמה לשקוע. בפרק במה מדליקין כתבו התוספות והרב רבינו נסים בשם רבינו תם דמשיתחיל חמה ליכנס בעובי הרקיע עד סוף שקיעה כדי שיהלך אדם שלשה מילין ורביע ומסוף השקיעה דהיינו משנשקעה ברקיע והיא עדיין כנגד חלונה ולפיכך פני מזרח מאדימין נגדה ועדיין אינה מהלכת אחורי הכיפה עד הלילה כדי שלוך שלשה רבעי מיל ומסוף השקיעה הוא בין השמשות דהוי ספק כרת העושה בו מלאכה: רבי

הכסיפו. השחירו אבל לא לגמרי שעדיין גובהה של כיפת הרקיע לא הושחרה זהו בין השמשות: השחירו. שכיהה שנעשה העליון של הכיפה שוה לתחתון של הכיפה הסמוכה להארץ זהו לילה: הלבנה בתקופתה. כשהלבנה באמצע החדש וזהו תקופתה שאז דרכה לעלות בתחילת הלילה: התחיל גלגל חמה לשקע. מתחילת השקיעה כבר נקרא בין השמשות ואז הוא גם כן התחלת גלגל לבנה לעלות: ר'

## מראה הפנים

מפי השמועה הם חולקים מר אמר לה משמיה דר' יהודה ומר אמר לה משמיה דר' יהודה ועוד ראיה מברייתא דקמייתי בירושלמי בפ"ק דברכות כל זמן שפני מזרח מאדימות זהו יום וכו' והא הואה כרב יוסף וכו' עד שלבסוף למד זכות לפסק רב אלפסי ז"ל דמדר' יוחנן משמע דספוקי מספקא לי' בבין השמשות כמאן ופסק לחומרא וכר' יהודה לענין הכנסת שבת וכיון שכן ע"כ לחומרא אזלינן בכולהו עכ"ל וגופה דקושיא מברייתא דהכא דקתני בהדיא כרב יוסף לא הירץ כלום בזה ואומר אני דאחר שעיין ונתקור כל הסוגיא דהכא אז נדע דפלוגתא דתנאי היא כאן ובזה יובנו כל הספיקות ויתורצו כל הקושיות בנפלו בהאי ענינא עם ביאור דעת שיטות המחלוקות כל חד וחד למאי דאית ליה. וזה למאי דמבואר הוא מדעת ר"ת בתוס' דס"ל דשתי שקיעות הן והזכרת בזה מכח הקושיא שהקשה דהא ר' יהודה גופיה ס"ל בפסחים דף צ"ד דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים ד' מילין והכא משמע דלכל היותר ליכא כ"א הלכה ריבעי מילא ולפיכך פי' דבפסחים מיירי מתחילת שקיעה והכא דקאמר משתשקע מסוף שקיעה אחר שנכנסה חמה בעובי הרקיע כ"כ התוס' כאן ובפסחים ויותר מבואר הוא במה שהביא הרשב"א ז"ל בחדושי שבת בשם ר"ת וספר הישר דב' שקיעות הן השקיעה הראשונה היא שתשקע החמה בעובי הרקיע עד גמר השקיעה שהלכה כל עובי הרקיע ואז הוי עד יציאת הכוכבים ד' מילין אבל השקיעה האמורה כאן היא סוף השקיעה לפי שכל זמן שהיא כנגד חלונה ועדיין אינה מהלכת אחורי הכיפה פני מזרח מאדימין כנגד מקומה של חמה והוא מה שאמרו כאן כל זמן שפני מזרח מאדימין וזהו שאמרו כאן משתשקע החמה כלומר משקעה כבר ובפסחים אמרו משקיעת החמה כלומר שקיעה עצמה בכלל ולזה הפי' הסכים הרמב"ן ז"ל עכ"ל וכן הביא הר"ן ז"ל שם וכתב וז"ל נמצא שמתחילת שקיעה עד זמן בין השמשות שהוא סוף השקיעה שלשה מילין ורביע והכי מוכח בירושלמי שאין בין השמשות מתחיל עד סוף השקיעה דגרסינן התם רבי אומר הלבנה בתקופתה התחיל גלגל חמה לשקע וכו' אמר ר' חנינא סוף גלגל חמה לשקע וכו' פי' ר' חנינא מפרש לה לברייתא דקתני ר' אומר סוף גלגל חמה ומכאן למדנו שאין בין השמשות מתחיל עד שעה שסוף גלגל חמה שוקע ונמצא שמתחילת השקיעה עד זמן בין השמשות ג' מילין ורביע וכתב הרמב"ן ז"ל שזה הזמן הנזכר בכל התלמוד להוספת שמוסיפין מחול על הקדש והזמן הזה שהוא ג' מילין ורביע רצה לעשותו כולו תוספת עושה רצה לעשות מקצת ממנו בלבד עושה ובלבד שיוסיף איזה זמן שהוא ודאי יום מחול על הקדש עכ"ל הר"ן והנראה מדבריו שרצה לפרש גם דברי הרי"ף ז"ל בענין זה דמ"ש הרי"ף הלכך משתשקע החמה איתקדיש ליה יומא ואסור בעשיית מלאכה היינו מסוף השקיעה שהוא בין השמשות ואסור מספק וכמ"ש שם לעיל בהדיא על דברי הרי"ף ז"ל דהיינו תלתא ריבעי מילא וע"ש ומלבד שאין דעת הראשונים ז"ל מסכמת לדעת ר"ת ז"ל בזה פירושא דשתי שקיעות דדעת ר"ת לפרש אליבא דר' יהודה ולדידיה דוקא הוא דצריך לפרש כן דאיהו ס"ל שהחמה הולכת בלילה למעלה מכיפת הרקיע וכדעת חכמי ישראל בפסחים שם אבל דעת הראשונים כדעת חכמי אומות העולם שם שבלילה הולכת למטה מן הקרקע וחכמי ישראל הודו להם כדאמר ר' התם ונראין דבריהן מדברינו וכו' וכן הוא דעת הרמב"ם ז"ל בפ"א מה"ב בס' המורה וכן הוא דעת הגאונים ז"ל שהביא הר"מ אלשקר בתשו' סי' צ"ו בשם רב שרירא גאון ורב האי גאון ז"ל והם סוברים שהגלגל חוזר ומזלות קבועים כדעת חכמי אה"ע והחמה מהלכת בלילה תחת הארץ וא"כ אין צורך להליכות עובי הרקיע ולא לנגד החלון כי הגלגל הוא שבוקע תחת האופק ואין שם כ"א שקיעה אחת אלא שעגולת החמה שוקעת ונבלעת מעט מעט תחת האופק עד שתכנס כולה ותעלם מן העין ומתחלת שקיעתה באופק עד שתשקע כולה אין שם כ"א ארבעים רגע שהן שני שלישי מדרגה כמו שנתבאר במופת במתחייב ממדת השמש ושעור הליכתו ודבר הנראה לחוש הוא ולא יוכל אדם להכחישו הלכך לדבריהם של אלו משתשקע כל העגולה ותתכסה מן העין עד צאת ג' כוכבים הוא ג' רבעי מיל והוא שיעור בין השמשות עכ"ד בתשובה הנזכרת. והנה אין ספק כי כך הוא כוונת דברי הרי"ף וכן דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות שבת בהלכה ד' ע"ש שהוא כדעת הגאונים הראשונים ז"ל. אמנם הראי' שהביא הר"ן מהאי ש"ס מהא דלקמן כדלעיל נכי דמקנת ראי' איכא אבל בדבריו קצת דמי הגיד זו שר' חנינא מפרש הברייתא ואיהו קתני ר' אומר סוף גלגל חמה וכו' ולמה לא קאמר דרבי חנינא פליג בהא אדרבי ותנאי שקלת מטלמא ורא' מוכרחת לפירוש זה מהא דגרסינן הכא לקמן רבי חנינא חבריהון דרבנן בעי כמה דאת אמר בערבית נראו ג' כוכבים אע"פ שהחמה נתונה באמצע הרקיע לילה הוא וכו' ואם נאמר דליכא הכא דס"ל הכי דמתחילת שקיעה חשבינן לבין השמשות עד צאת הכוכבים שהוא שיעור ג' רבעי מיל או חצי מיל כדגרים כאן לקמיה ואף שהחמה עדיין היא באמצע עובי הרקיע אלא דכ"ע ס"ל דמסוף השקיעה הוא דמחשבינן בין השמשות וכפי' הר"ן דר' חנינא מפרש להאי נוסחא דברייתא אליבא דר' א"כ האי ר' חנינא חבריהון דרבנן דאמר כמאן דהא הך ברייתא דהכי כל זמן שפני מזרח מאדימות יום הוא ודאי לא ס"ל כן ואלו רבי ור' חנינא דהכא ותני שמואל כן וכו' כולהו כחדא שיטתא קיימי לפי' הר"ן ומאי האי דבעי כמה דאת אמר וכו' הא כולהו ס"ל דמסוף השקיעה הוא דחשבינן בין השמשות ואחר ג' רבעי מיל או חצי מיל לילה ואין כאן לילה בעוד שהחמה בתוך עובי הרקיע לכ"ע. ולא עוד אלא דמשמע מהא דלקמן דהכי מסיקו להו בני המורחי בענין בין השמשות ולקמן נדבר מזה ואיך שיהי' קשיא הא לפי' הר"ן בהאי דר' חנינא דהכא. אלא ודאי דפלוגתא דתנאי היא כאן דרבי הוא דס"ל דחשבינן בין השמשות מתחילת שקיעה ור' חנינא פליג וס"ל כשמואל דמסוף השקיעה הוא דחשבינן ור' חנינא חברהון דרבנן לקמן אליבא שיטתא דרבי הוא דקאמר. והך ברייתא דפני מזרח מאדימות יום הוא ס"ל כחדא כר' חנינא דהכא וכשמואל דלא חשבינן בין השמשות מתחילת שקיעה ומוסיף הוא האי הכא דפני מזרח מאדימין ג"כ עדיין יום הוא וכרב יוסף בבבלי שם ולפ"ז ממילא מרווח לן שמעתתא גם בהאי קושיא שהקשה מורו של הרשב"א ז"ל לפסק הרי"ף ז"ל ולפירושו מהאי דהכא וכדלעיל דאדמוהבי לי' מהאי ברייתא ליסייע לי' מר' חנינא והני שמואל כן דאינהו כדעת רבה ס"ל דמסוף השקיעה הוא דחשבינן בין השמשות ופני מזרח מאדימין ג"כ בכלל. באופן שנתבאר לנו דאם מפרשינן לדברי הרי"ף כדעת ר"ת וכמו שרצה הר"ן לפרש ודאי איכא סייעתא מהכא אבל מר' חנינא גופי' ומדשמואל הוא דאיכא ולא מרבי גופי' דע"כ רבי פליג כדאמרן. אלא שכבר נתבאר שאין דעת הרי"ף כדעת ר"ת אלא כדעת גאונים הראשונים ז"ל בפירושא דשקיעה. איברא דגם לדברי הגאונים ז"ל קשיא לן מדוכתא אחריתא וזה ממה שפירשו בסוגיא דריש מכלתין בקושית הש"ס וממאי דהאי ובא השמש וכו' והבאתי שם מפי' התוס' ועולה כפי פי' הגאונים לפי גירסתם בעיקר כוונת הקושיא וע"ש דמשמע לפירושם דהמסקנא דמוכח מקרא דהערב שמש היינו דוקא בסוף השקיעה ולא מתחילת השקיעה וכל זמן תחילת שקיעה עד סופה כהנים טובלין בו וכדמוכחא כן לכן פירושא וזה לכאורה כדעת ר"ת דתרי שקיעות הוין. אבל הא ל"ק דע"כ לפרש אליבא דהגאונים דעל תחלת הכנסת עגולת השמש באופק ועל סוף הכנסתה קאי דזהו נקרא סוף שקיעה לדעתם ז"ל. ואי קשיא הא קשיא דהא קרא ובא השמש וטהר קאמר דמותרין באכילת תרומה מיד בהעריב השמש והיינו צ"ה הכוכבים וקודם לכן אסור באכילה וכשר לטבילה וא"כ אמאי פסק ר' יוחנן הלכה כרבי יהודה בשבת להחמיר וקודם צאת הכוכבים הוא דאסור בעשיית מלאכה מספק הא קרא מוכח כר' יוסי דבין השמשות כהרף עין הוא וכו' ועד צאת הכוכבים יממא הוי דכהנים טובלין בו ואמאי לא נימא גם לענין שבת כן ולא שייך לומר דלחומרא פסק ר' יוחנן בשבת כר' יודא דהא כיון דמדאורייתא יממא הוי עד צאת הכוכבים כדמשני התם מדלא כתיב ויטהר ואפי' אי הוי לקולא כמידי דאורייתא לא שייך לחלק בין לקולא ובין לחומרא כדכתבו התוס' בפסחים דף ס"ב ע"א ד"ה כי לית ליה לקולא וכו' ע"ש ומ"ש דבנייהם לחומרא הן שבת וטבילה ובנייהם שוין לדינא כדמוכח מדפריך התם בפשיטות אלימא לטבילה ספיקא הוא וכפרש"י והבאתי לעיל והך קושיא קשיא לפי' הגאונים שם ולדעתם כאן וכן לדעת ר"ת הכא לפירש"י דלא מוכח מהאי קרא בהדיא דעד צאת כוכבים יממא הוי עיין לעיל ריש מכלתין וא"כ נוכל לומר דעבדינן לחומרא לכל מילי לשבת ולטבילה אבל לפירושם ז"ל קשיא ולא שייך כאן כתירוץ התוס' פ' במה מדליקין שם ד"ה הרי תלתי מיל וכו' דמספקא ליה לר' יהודה בכוכבים מה הן בינונים וכו' ע"ש דאי מספקא לן אמאי לא נימא הכי גם לענין טבילה דמספיקא לא יהא כשר לטבילה ושיטת הגאונים נראה דכל זמן שלא נראו כוכבים כשר הוא לטבילה וזהו כר' יוסי וא"כ אמאי לא פסק בשבת כר' יוסי ואוסר מספק ג' רבעי מיל קודם צאת הכוכבים מספק בין השמשות וכדבאמת הכי הלכתא והא קרא מוכח כר' יוסי לפי' הגאונים ולפי' התוס' בריש מכלתין דמדלא כתיב ויטהר דינא קמ"ל דלא הוי הערב שמש עד צאת הכוכבים וממילא נשמע דקודם לכן יממא הוי לכל מילי והא ודאי לא מצית אמרת דהך דרשא דקרא וטהר טהר יומא אפי' כר' יהודה אתיא ואתי למעוטי בין השמשות הואיל וספק הוא דכי הוצטריך קרא למעוטי ספיקא ולכל הנדדים שתחזור אין לייבב קושיא זאת לפי' הגאונים ותוס' בריש מכלתין אם לא בנאמר דר' יוחנן לא ס"ל ככך דיוקא דרבה בר רב שילא מדלא כתיב ויטהר אלא דס"ל כדאמרי במערבא דפשטוהו מהברייתא סימן לדבר וכו' ומזהם לק"מ דלהע"ג דמשמע מהאי קרא דעד צאת הכוכבים יממא הוי מ"מ האי קרא לאו לענין דינא קאמר וכדכתבו התוס' דלהכי לא קאמר ראיה לדבר משום דלא מיירי התם לענין ק"ש וא"כ לא מצינן למילף שום דינא מהאי קרא והאי מילתא דאיכא בינייהו בין שינויא דרבה בר רב שילא ובין פשיטותא דבני מערבא אי מוכח מקרא דגם לדינא אמרינן דעד צאת הכוכבים יממא הוי או לא וככר רמזתי מזה בריש מכלתין דבני מערבא לשיטתייהו אזלי דפלוגתא דתנאי היא הכא ולרבי מתחילת השקיעה הוא דחשבינן בין השמשות ולר' יהודה אחר ג' רבעי מיל ליליא הוי וכל הסוגיא הכא אליבא דר' יהודה או כר' נחמיה דאמר חצי מיל אזלא כדמוכח מדלקמן וכדעת חכמי ישראל שהיא שוקעת בעובי הרקיע ומתחילת שקיעה עד צאת הכוכבים ד' מילין הוא דהוו וא"כ האי תנא דקאמר מתחילת שקיעה לא מצי למילף כהאי דיוקא דרבה בר רב שילא דמוכח מקרא דוטהר דלדינא מחשבינן יממא עד צאת הכוכבים ולית שום שיעור בשקיעה כ"א זה הכנס וכו' כר' יוסי אלא מקרא דנחמיה קאמרי ומהם ליכא אלא אסמכתא בעלמא ולא ילפינן לדינא בהדיא וזה ברור. ודלא כמ"ש המנחת כהן בזה בפ"ב במאמר ראשון דהאי קרא דנחמיה לשאר דברים ודאי דרשה גמורה היא שנקרא יום מעלות השחר ועד צאת הכוכבים וסיים שם וכ"כ התוס' שם ובפ"ב דמגילה והרשב"א בחדושיו. והני לא מצאתי לא בתוס' לא כאן ולא במגילה ולא להרשב"א בחדושיו דהתוס' כתבו כאן ראיה גמורה אינה דהא לא מיירי התם לענין ק"ש ותו לא מידי וכן הם דברי הרשב"א. ואע"פ שאין ראיה לדבר כלומר שאין ראיה שיהא זה זמן המקרא. ומהיכא קא דייק ליה לפרש דבריהם הא לשאר דברים דרשה גמורה היא דאין הכא בדינא דק"ש נקטינן ולפיכך נקטו ג"כ בדבריהם כן ובאמת דאין ללמוד שום דין מקרא דנחמיה כ"א לאסמכתא בעלמא הוא ודבריהם דהתוס' במגילה שכתבו ומש"ה קאמרינן התם דאין זו ראיה גמורה דנהי דהוי לילה מאותה שעה מ"מ לא הוי זמן שכיבה לכל אדם. גם דבריהם דכאן ה"ק דאף שקראו הכתוב לילה לא גמרינן לדינא דאפשר זמן ק"ש יותר מאוחר הוא וכן כמי לא גמרינן דעד צאת הכוכבים יממא הוי לענין דינא כלא דמילתא דאין ללמוד לדינא כ"א מכתוב דמיירי לענין דינא כמו דיוקא דקרא לרבה בר רב שילא מדכתיב וטהר ולא ויטהר. ודע דהרמב"ם ז"ל כתב בפ"ז מהל' תרומות הל"ב. אין הטמאין אוכלין בתרומה עד שיעריב שמשן ויצאו שלשה כוכבים אחר שקיעת החמה שנאמר ובא השמש וטהר עד שיטהר הרקיע מן האור ואחר יאכל מן הקדשים. ונראה דגירסתו היה כגי' הגאונים ז"ל וממאי דהאי ובא השמש ביאת אורו הוא וכו' כמו שהבאתי בריש מכלתין. ולכאורה למאי דאמרינן דאיכא בינייהו בין דרשת רבה בר רב שילא ובין דרשת בני מערבא לדינא ור' יוחנן לא ס"ל להך דרבה בר רב שילא וכמה שהסברתי לעיל אם כן קשיא למאי שהביא הך דרשה והא איהו ז"ל פסק כר' יוחנן בפ"ה מהל' שבת אך כל זה לאו דיוקא הוא דלבתר דקי"ל כר' יוחנן וכרבה אליבא דר' יהודה לענין שבת ור' יוחנן גופיה פסק הלכה כר' יוסי לענין אכילת תרומה כמו שהובא לעיל לפיכך הביא הוא ז"ל האי קרא דכשיטת ר' יוסי היא דקי"ל כוותי' לענין אכילת תרומה ולא דמהתם נילף דקרא דינא קמ"ל דלכל מילי עד צאת כוכבים יממא הוי דהא על כרחך האי דיוקא מדלא כתב ויטהר לאו דיוקא הוא אליבא דר' יוחנן כדאמרן אלא לאסמכתא בעלמא נקטיה. וזהו מה שראיתי להזכיר כאן וכדי שלא להאריך אשים הפסק בין דבור לדבור ותמצאם אחת לאחת בדבורים דלקמן בס"ד:

רבי אומר הלבנה בתקופתה התחיל גלגל חמה לשקוע וכו'. כבר נתבאר בדבור דלעיל דר' ור' חנינא פליגי דאל"כ האי ר' חנינא חברהון דרבנן דלקמן אליבא דמאן הוא דבעי כמה דאת אמר וכו' ואמאן תרמייה. וסייעתא לפסק הרי"ף ז"ל אם הנהגו מפרשין דסובר כדעת ר"ת בתרי שקיעות מדר' חנינא ומדתני שמואל הוא וא"ל לפרש כדעת הר"ן דרבי חנינא מסבם לברייתא דרבי. והר"מ אלשקר כתב בתשו' סי' הנזכר לעיל וז"ל והלמלא דמסתפינא הוה אמינא דהך ירושלמי שהביאו לביוטי מילתי' דר"ת ז"ל לאו סייעתא הוא כלל ואדרבה דמהתם משמע איפכא דכי אמרינן התם סוף גלגל חמה והתחלת גלגל לבנה לעלות זהו בין השמשות וכו' תחלה וסוף דקאמרינן התם לאו היינו תחילה וסוף דר"ת ז"ל אלא תחילה וסוף שכתבנו לדעת הראשונים ז"ל דהיינו משמתחיל להכנס עגולת השמש באופק עד שתכנס כולה ולא ישאר ממנה כלום וזהו הנקרא סוף השקיעה וכבר כתבנו דשיעור מתחלה זו ועד סופה ארבעים רגעים וכפי דעת חכמי אומות העולם ודיקא דקאמרינן התם תחלת גלגל חמה לשקוע סוף גלגל חמה לשקוע וכו' ולא קאמרינן תחלת החמה וסוף החמה דמשמע בהדיא דגלגל הוא שחוזר וקבל האמת ממי שאמרו וכ"ש לפום דמאי דפליגי התם רבנן ור' יהושע דרבנן אמרי עוביו של רקיע מהלך חמש מאות שנה ור' יהושע אמר שתי אצבעות דבין למר ובין למר אין מציאות לדברי ר"ת ז"ל כלל עכ"ל ובמנחת כהן פ' עמירי הסכים לפי' זה. והנה לף דהענין בעצמו

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

ר' חנינא. פליג וס"ל שסוף השקיעה של החמה הוא בין השמשות וזהו התחלת גלגל לבנה לעלות ולהזריח: ותני שמואל כן. כר' חנינה שאין הלבנה זורחת ממש אלא בשעה שהחמה שוקעת לגמרי וכן לא שוקעת בשחרית בשעה שכבר החמה זורחת אלא מקודם לזה: אדם עומד בראש הר הכרמל. שהוא על שפת הים ושם החמה נראית ביותר סמוך לשקיעתה: חזקה ביום טבל. מפני שיש שהוא מתחלת שקיעה בכדי שירד ויטבול ויעלה ועדיין יום הוא ועלה לו הערב שמש דר' חנינא לטעמיה דאמר מסוף השקיעה זהו בין השמשות אבל מקודם לכן יממא הוי: הדא דתימר בההוא דאזיל ליה בקפונדרא. לא אמרן אלא אם ירד והלך לו בדרך הקצרה שיש שם: ברם. אבל אם הולך הוא באיסרטא זהו דרך הרבים הכבושה לכל: לא בדא. לא בזה אמרו חזקה ביום טבל לפי שהוא הרבה בסיבוב הליכה דרך האיסרטא: נחלקה הטיפה לכאן ולכאן. כלומר אם הטיפה נתונה היא על חודה של סייף ודאי שאינה עומדת שם אלא נחלקת לכאן ולכאן וכשיעור הזה הוא בין השמשות ולהכי קאמר טיפה של דם שהדם יותר עב מן המים וטיפה של מים אינה עומדת כלל על החוד כזה ואין כאן שיעור וכהרף עין לא ס"ל לר' תנחומא ודעת ר' יוסי בברייתא דלקמן היא: משתשקע החמה. מסוף השקיעה: כהרף עין. כשיעור קריצת העין ברפיון: לא מסתברא סוף חצי מיל דר' נחמיה כהרף עין דר' יוסי. כלומר ודאי לא מסתברא לפרש בענין אחר אלא לומר דשליש בין השמשות דר' נחמיה והדר מתחיל בין השמשות דר' יוסי דהא מדקאמר אי אפשר לעמוד עליו משמע שבהרף העין שהלילה נכנס היום יוצא וכל מקמי הכי יממא הוי וא"כ כל בין השמשות דר' נחמיה כשר הוא לטבילה אליבא דר' יוסי דלכתי איכא הערב שמש: אלא כל הרף עין שבחצי מיל דר' נחמיה ספק הוא. אליבא דר' יוסי ובהא פליגי דר' נחמיה דקאמר כדי שיהלך אדם חצי מיל הוא בין השמשות וא"כ כל שיעורא דידיה איכא לספוקי או כולו יום או כולו לילה או חציו יום וחציו לילה ואלו לר' יוסי כל הרף עין והרף עין שבחצי מיל יש להסתפק וא"כ הרף עין הראשון שהוא אחר שתשקע החמה זהו ג"כ נקרא בין השמשות והא דקאמר כל הרף עין וכו' לאו דוקא אלא דהכוונה שאף הרף עין הראשון ג"כ בכלל וא"א לעמוד עליו: קשייתה קומי דר' חזקיה כדתנינן תמן וכו'. בעוד ששנינו במס' זבים המתני' דלקמיה הקשיתי לדבריו במה דמפרש אליבא דר' יוסי ולא מסיק הקושיא עד לבתר הכי קשתה על דעתך וכו' כדלקמן: ראה אחת. חסר כאן בהעתקה וה"ג כמו שהיא שנויה בסוף פ"ק דזבים ראה אחת היום ואחת בין השמשות אחת בין השמשות ואחת למחר אם ידוע שמקצת וכו' דין הזב הוא שמיטמא בראיות ובימים אם ראה שלש ראיות ביום אחד או שלשה ראיות בשני ימים או בג' ימים. ובלבד שיהו רצופין שלא יפסיק ביום טהור בין הראיות בכל אלו טמא וחייב בקרבן ואם ראה שתי ראיות פטור מן הקרבן אבל טמא טומאת זיבה וזה שראה ראייה אחת היום וא' בין השמשות או א' בין השמשות וא' למחר אם ידוע שמקצת הראייה מהיום שראה קצת הראייה בסוף היום וקצתה בתחלת הלילה של מחר אע"פ שלא היה ביניהם כדי טבילה וספוג שהיא השיעור לחלק ראייה אחת לשתי ראיות אפי' הכי נחשבים כשתי ראיות מפני שהימים חולקין והלכך ודאי לטומאה ולקרבן דיש כאן שלש ראיות דאותה של בין השמשות נחלקת לשתים כיון שיש בה משני ימים: ואם

רבי חנינא סוף גלגל חמה לשקע ותחילת גלגל לבנה לעלות. ותני שמואל כן אין הלבנה זורחת בשעה שהחמה שוקעת ולא שוקעת בשעה שהחמה זורחת. רבי שמואל בר חייא. בר יהודה בשם *רבי חנינא התחיל גלגל חמה לשקע אדם עומד בראש הר הכרמל ויורד וטובל בים הגדול ועולה ואוכל בתרומתו חזקה ביום טבל. הדא דתימר בההוא דאזיל ליה בקפונדרא ברם ההוא דאזל ליה באיסרטא לא בדה. איזהו בין השמשות אמר רבי תנחומא לטיפה של דם שהיא נתונה על גבי חרדה של סייף נחלקה הטיפה לכאן ולכאן זהו בין השמשות: *איזהו בין השמשות משתשקע החמה כדי שיהלך אדם חצי מיל דברי רבי נחמיה רבי יוסי אומר בין השמשות כהרף עין ולא יכלו לעמוד עליו חכמים. רבי יוסי ורבי אחא הוו יתבין אמר רבי יוסי לרבי אחא לא מסתברא סוף חצי מיל דרבי נחמיה כהרף עין דרבי יוסי אמר ליה אוף אנא סבר כן. רבי חזקיה לא אמר כן אלא כל הרף עין והרף עין שבחצי מיל דרבי נחמיה ספק הוא. אמר רבי מנא קשייתה קומי דרבי חזקיה כד תנינן *תמן [א] ראה אחת ביום ואחת בין השמשות [אחת בין השמשות] ואחת למחר אם יודע שמקצת הראייה מהיום ומקצתה למחר ודאי לטומאה ולקרבן ואם

ב"ר לג. וע' תוס' פס ד"ה וירד

פס לד:

זבים פ"א מ"ו ופס

יא

א מיי' פ"ב מהל' מחוסרי כפרה הי"ג ע"ש

## פירוש מבעל ספר חרדים

רבי חנינה. אמורא הוא חבירו של רבי יוחנן לא פליג ארבי ולא משבש לשון הברייתא של רבי וקאמר דהכי גירסתה סוף גלגל חמה וכו' ומכאן למדנו שאין בין השמשות מתחיל עד שעה שסוף גלגל חמה שוקע ומתחלת שקיעה הוי זמן תוספות דהוי עבה ולכן לנשות כולו ע"ש רלה מקלהו עובה ובלבד ביוסף איזה זמן שהוא ודאי יום מה"ל על הקדש ממלות שבה ואף הנשים חייבות בתוספות זה אף על פי שהוא מצות עשה שהזמן גרמא מרבינן לה בפרק היזון מקרא ע"כ כתב הרב רבינו נסים ברים יומא ובפרק במה מדליקין: והני שמואל כן. כמו שהגיה רבי חנינא הברייתא: אין הלבנה זורחת בשעה שהחמה שוקעת. ואי אפשר לפרש הברייתא הזו כמשמעה ופליג גם אדרבי חנינא שהרי אנו רואין כחוט ליל חמשה עשר שחמה ולבנה נראין ברקיע אלא דהכי קאמר אין הלבנה זורחת מיד כשמתחלת החמה לשקוע אלא בסוף השקיעה: ולא שוקעת. בבוקר בשעה שהחמה זורחת בתחלת זריחתה עד שתעבור עובי הרקיע: ויורד וטובל. בים הגדול שהים ברגלי ההר: חזקה ביום טבל. ולא בלילה ולא בבין השמשות שאין בשעור ירידה עד הים אלא פחות משלשה מילין ורביע ואכן בעינן הערב שמש אחר טבילה. ובשבת פרק במה מדליקין כן כתבו בתוספות בבלי על מימרא דומה לזו. וז"ל. ובירושלמי משמע דמשיעלה מתחיל בין השמשות וחזקה דטבילה מעליא הוא קודם בין השמשות: בקפנדריא. בדרך קצרה ידועה שם כדתנן בסוף מסכת זו ולא יעשנה קפנדריא ומפרש שם דרך קצרה: איסרטא. דרך המלך הארוכה: לא בדא. לא בזה דברו דאפשר שכבר היה בין השמשות ומספקא אסור לאכול בתרומה שמא בין השמשות לילה וטבל אחר ביאת השמש: איזהו בין השמשות. כמו תניא אידך ופליגא אדרבי דס רה בין השמשות אינו הלוך שלשה רבעי מיל אלא כהרף עין והיינו שיעור כדי שתהלק טיפת דם שעל חודה של חרב: איזהו בין השמשות. גם זו ברייתא אחרת וברייתא דלעיל מינה כסתומית כר' יוסי דהך ברייתא: משתשקע החמה. מסוף שקיעה חצי מיל ולעיל בברייתא דרבי פרישנא ע"פ הבבלי שלשה רבעי מיל. אבל הירושלמי לא פירש אפשר דרבי נמי חצי מיל סבר: אמר רבי יוסי לרבי אחא. דרך שאלה וכי אין הסברא נוהגת שנאמר דרבי יוסי דסתם דבריו ולא פירש ההרף עין איימת הוא ודאי דקאי אסוף חצי מיל דרבי נחמיה: כהרף עין דרבי יוסי. לשון קצרה הוא ביה הרף עין דרבי יוסי: אמר ליה אף הנא. גם אני סובר כמותך אלא שרבי חזקיה חולק עלי: ספק הוא. לר' יוסי דרבי יוסי עצמו אינו יודע אימתי הוי אותו הרף עין בכל שיעור חצי מיל דרבי נחמיה: אמר ר' מנא. מספר מה שאירע לו עם רבי חזקיה: קשייתה. הקשיתי: תנינן תמן. בסוף פרקא קמא דזבים בסדר טהרות. ראה אחת וכו'. הזוב בא מבשר מת ודומה ללובן ביצה המוזרת ושכבת זרע בא מבשר שאינו מת וקשור כלובן ביצה שאינה מוזרת וראיה אחת הוי כבעל קרי ובשתי ראיות מטמא משכב ומושב וצריך למנות שבעה נקיים ופטור מן הקרבן ראה שלש בין ביום אחד בין בשלשה ימים רצופים חייב בקרבן. ואם ראה ראיה אחת מרובה כשתים שיש בין התחלת הראיה לסוף הראיה כדי טבילה וספוג שהיתה רואה בלי הפסק כלומר כדי שיטבול ויקנח עצמו אחר טבילה [זה הוי כב' ראיות] פחות משיעור זה לא חשיבא אלא ראיה אחת כדתנן באותו פרק והשתא התנא דאם ראה אחת היום ואחת בין השמשות אם ידוע שמקצת הראיה מהיום וקצתה למחר שראה קצת ראיה בסוף היום וקצתה בתחלת הלילה של מחר אף על פי שלא היה ביניהם כדי טבילה וספוג נחשבים שתי ראיות מפני שהימים חולקים: ודאי לקרבן ולטומאה. דיש כאן שלש ראיות דאותה של בין

## מראה הפנים

בעצמו אמת הוא מ"מ פי' זה אינו סובל להך דרבי דא"ב קשה הא דר' חנינא תברהון דרבנן לקמן כמאן אמר למילתיה דקאמר בפשיטות כמה דלא אמר וכו' ומי הוא האומר זה דכשהחמה באמצע עובי הרקיע לילה הוא הא ליכא למ"ד בהסוגיא דקאמר בסדיא הכי אם לא דנפרש דמילתיה דרבי בברייתא היא אמנם כבר נתבאר דהאי סוגיא ג"כ לפי דעת חכמי ישראל מיתפרשא ורבי בעצמו אע"ג דאמר בפסחים שם ונראין דבריהן מדברינו אפ"ה לא הודה לכן בהא דאומרין גלגל חוזר וכו' כדאמר שתם תבונה לדבריהם מעולם לא מצינו עגלה בדרום ועקרב בצפון אלא דרב אחא בר יעקב הוא דאתקיף עלה ודילמא כבוציגא דריחיא א"נ כצנורא דדשא ועיין פירש"י שם דאף לרב אחא בר יעקב נוכל לומר דהחמה היא בלילה למעלה מן הרקיע. ועוד דבלאו הכי קשיא לפירושו מהא דקאמר בסמוך ר' שמואל בשם ר' חנינא התחיל גלגל חמה לשקע אדם עומד וכו' חזקה ביום טבל ואם דדייקינן לפרש להא דקאמר גלגל חמה שהוא כדעת חכמי א"ה שהגלגל הוא שחוזר ותפרש ג"כ כאן משמתחיל להכנס עגולת השמש באופק וא"כ אין כאן שיעור אלא מתחילת הכנסתה באופק עד שתכנס כולה וזהו סוף השקיעה וא"כ כבר הוא בין השמשות כדאמר ר' חנינא גופיה על דברי רבי ולא מצינן למימר חזקה ביום טבל כ"א עד אותו סוף השקיעה וזה דבר תימה שהא באותו הזמן שאינו אלא ארבעים רגעים בכדי שירד מראש הר הכרמל ויטבול ויעלה לו טבילתו שעדיין יום הוא. והנה הוא ז"ל ראה מרחוק והקשה על דעת ר"ת מדרבנן ור' יהושע דלקמן שבודאי אליבא דידהו אין מציאות לדברי ר"ת ואיהו לא קאמר הכי אלא אליבא דר' יהודה דקחשיב עוביו של רקיע ד' מילין כדאמר בפסחים שם וכן הכא לקמן. ולא השגיח להא דר' חנינא בסמוך דמוכרח מיניה וביה שאין מציאות כלל וכלל לפירושו בהא דהתחיל גלגל חמה. ועל כרחך בנפרש להא דקאמר גלגל חמה היינו עגולת החמה וכדעת חכמי ישראל וכר' יהודה ומר' חנינא שפיר הוי סייעתא לדברי ר"ת כדאמרן ואם שהאמת הוא כפי דבריו לדעת חכמי התכונה מ"מ סוגיא דהכא מיתפרשא כדעת ר"ת:

אדם עומד בראש הר הכרמל ויורד וטובל וכו' חזקה ביום טבל. בבבלי שבת שם א"ר חנינא הרוצה לידע שיעורו של ר' נחמיה יניח חמה בראש הר הכרמל וירד ויטבול בים ויעלה וזהו שיעורו של ר' נחמיה ופירש"י ז"ל שהחמה סמוך לשקיעתה נראית על ראשי ההרים ובכדי שירד ויטבול ויעלה הוי לילה. וכתב הרשב"א בשם הרמב"ן ז"ל דהוקשה לו מכאן על דברי ר"ת ז"ל דמהכא משמע דמתחילת שקיעת החמה אנו משערין בין השמשות ופי' הרמב"ן דה"ק אם אדם מניח חמה בראש הר הכרמל וירד ויטבול עדיין יום הוא ועלתה לו טבילה ומאותו זמן ואילך מתחיל בין השמשות דר' נחמיה והרוצה לידע באיזה זמן מתחיל שיעורו של ר' נחמיה קאמר. והביא ראיה מהאי דהכא דקאמר חזקה ביום טבל אלמא דלא"כ מתחיל בין השמשות והקשה הרשב"א על פירושו שהרי לרבה התחלת בין השמשות דר' יהודה ודר' נחמיה אחד הוא וא"כ הוי ליה למימר הרוצה לידע שיעורו של ר' יהודה ור' נחמיה כלומר זמן התחלת בין השמשות שלהם ולפיכך פי' דה"ק שבתוך זה נכלל כל בין השמשות דר' נחמיה ולפי שאין הכל בקיאין בתחילת ... ידיעת האחרונה כדי שיעמוד מונה על סוף השקיעה ושיהא מותר לו לאכול בתרומתו ... יהיב הבתא שיעורא דכ"ע בקיאין ביה דמכי הוי שמשא בראש הר הכרמל ירד משם ויטבול בים ויעלה וכשיעלה שם ידע שכבר כלה זמן בין השמשות ומותר לו לאכול בתרומתו ויעלה דקאמר אין פירושו ויעלה מטבילתו אלא יעלה דומיא דירד כלומר ירד מראש הר הכרמל ויטבול ויעלה אל ראש ההר ושיאכל שם וזהו שיעורו של בין השמשות דר' נחמיה כלומר סוף שיעורו עכ"ל הרשב"א. והנה במה שהקשה על פי' הרמב"ן כבר הרגישו התוס' שם ד"ה וירד ויטבול וכו' שפירשו ג"כ כהרמב"ן ז"ל והביאו ראיה מהא דהכא וכתבו וה"ה דלפ"ז הוה ליה למינקט הרוצה לידע בין השמשות דר' יהודה אלא משום דסבר כרב יוסף דבין השמשות דר' יהודה אינו מתחיל משתשקע החמה אלא משכשסיף התחתון עכ"ד. אך דקשיא לי על דבריהם הא מהא דשמעתא ר' חנינא הוא והיכי מצי מיסבר כרב יוסף הא איהו גופיה קאמר הכא לעיל סוף גלגל חמה לשקוע וכו' ולכל הפירושים שנאמר בזה אי דר' חנינא מגיה דברי ר' בברייתא וכפי' הר"ן ז"ל שהבאתי לעיל בד"ה תני כל זמן שפני מזרח וכו' או שנפרש דר' חנינא פליג על רבי כמו שהכרחתי שם משמע מיהת דר' חנינא

ואם ספק שמקצת הראיה מהיום ומקצתה למחר ודאי לטומאה וספק לקרבן. רבי חייא בר יוסף בעא קומי רבי יוחנן מאן תנא ראיה נחלקת לשנים רבי יוסי אמר לה קשתה על דעתך דאת אמר כל הרף עין והרף עין שבחצי מיל דרבי נחמיה ספק הוא למה אמר ליה קשתיה לכשיבא אליהו ויאמר זהו בין השמשות. מאן פליג ר' חנינא חברהון דרבנן בעי כמה דאת אמר בערבית נראו שלשה כוכבים אע"פ שהחמה נתונה באמצע הרקיע לילה הוא. ומר אף בשחרית כן. א"ר אבא כתיב °השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה וכתיב °ובא השמש וטהר מקיש יציאתו לביאתו מה ביאתו משיתכסה מן הבריות אף יציאתו לכשיתודע לבריות.

(בראשית יט) (ויקרא כב)

אמר

ואם ספק. דשמא כולה מן היום או כולה מן הלילה: ודאי לטומאה. דמה נפשך איכא שתים: וספק לקרבן. דמספקא לן שמא שתים שמא שלש דאי כולה מן היום או כולה מן הלילה שתים ואי מקצתה ביום ומקצתה בלילה שלש: ר' חייה בר יוסף וכו'. כל זה הוא מדברי ר' מנא שהקשה לר' חזקיה כששנו זה הדין כדמסיק לקמן. וכלומר ובעא ר' חייא בר יוסף לפני ר' יוחנן מאן תנא ראייה נחלקת לשנים כלומר שראיית בין השמשות תחשב כשתי ראיות: ר' יוסי אמר לה. והשיב ר' יוחנן ר' יוסי היא דכך שנינו בתוספתא פרק קמא דזבים ראה אחת מרובה כשתים יש מתחילתה ועד סופה כדי טבילה וסיפוג יש בידו שתי ראיות ואם לאו אין בידו אלא אחת ר' יוסי אומר אין בידו אלא אחת ומודה ר' יוסי שאם ראה אחת בין השמשות אע"פ שאין בה כדי טבילה וסיפוג יש בה שתי ראיות מפני ששני ימים חולקין אותה: קשתה על דעתך. השתא מסיק ר' מנא הקושיא לר' חזקיה: על דעתך דאת אמר כל הרף עין והרף עין שבחצי מיל דר' נחמיה ספק הוא למה. כלומר לדידך דאמרת דלר' יוסי כל הרף עין שבכלל שיעורו של ר' נחמיה ספק הוא א"כ קשה למה ולאיזה ענין ספק הוא אליבא דר' יוסי הא כיון דר' יוסי גופיה ס"ל דראיית בין השמשות לעולם נחשבת כשתי ראיות ומעתה אין נ"מ לטומאה אליבא דר' יוסי דאם נימא בכל הרף עין בהאותו שיעור דחצי מיל מספקינן ביום או בלילה או חציו מיום וחציו מלילה הרי עכ"פ כל ראייה שבאותו שיעור נחשבת כב' ראיות וא"כ למאי הוא ספק לדידך ואליבא דר' יוסי והא ודאי נמי ליכא למימר דנ"מ לענין טבילה דאינו כשר לטבילה לפי שכל הרף עין יש להסתפק שמא הוא לילה דא"כ היינו דר' נחמיה דאיהו נ"כ ס"ל דכל השיעור של חצי מיל ספק הוא ובמאי פליגי ואם לענין טומאה נמי ליכא נ"מ כדאמרן קשיא למאי הוא דאמרת אליבא דר' יוסי דספק הוא: אמר ליה קשתיה לכשיבא אליהו ויאמר זהו בין השמשות. כלו' דר' חזקיה השיב לו דמאי תיקשי לדידי תיקשי לך נמי אליביה דר' יוסי גופיה דאמר בין השמשות כהרף עין ואי אפשר לעמוד עליו וא"כ אם יבא אליהו ויברר לנו זהו הרף עין הוא בין השמשות וכי שייך לומר בראייה אחת כהרף עין לחלקה לב' ראיות כדקאמר ר' יוסי וכך היה לך להקשות אליביה וזו הקושיא קשה אפי' למ"ד אליבא דר' יוסי דבין השמשות דידיה לבתר דשלים בין השמשות דר' נחמיה והא כהרף עין הוא והיאך נחלק הראייה לב' ראיות ומאי חזית דאקשת לדידי ואי דיכולת לשנויי להך קושיא דאע"ג דס"ל לר' יוסי בין השמשות כהרף עין אפ"ה לענין ראייה ס"ל דנחשבת כב' ראיות א"כ גם לדידי ל"ק מאי דאקשת לי וטפי ניחא לדידי דהכי קאמרי כל הרף עין שבחצי מיל ספק הוא אליבא דר' יוסי דיש ג"כ להסתפק על הראשון שמא מקצת יום ומקצת לילה הוא והלכך כל ראייה שבתוך אותו השיעור נחשבת כב' ראיות וא"כ נ"מ טובא איכא לענין טומאה אליבא דר' יוסי: מאן פליג. על ענין כוכבים דלעיל וקאמר ר' חנינא חברהון דרבנן הוא פליג דבעי על הא דאמר לעיל שלשה לילה דכמה דאת אמר וכו': אע"פ שהחמה נתונה באמצע הרקיע. כלומר באמצע עובי הרקיע ועדיין לא נגמר שקיעתה ואפ"ה מחשבית ללילה וא"כ ואימר אף בשחרית כן שאע"פ שכבר התחילה החמה לצאת הואיל והיא עדיין בעובי הרקיע לילה הויא דלעולם כל זמן שהיא בתוך עובי הרקיע כדון אותה כלילה ואנן קי"ל מעלות השחר יממא הוא ולמאי: א"ר אבא כתיב השמש יצא. דברי ר' אבא ג"כ מעין הקושיא דר' חנינא הם כתיב השמש יצא וכתיב ובא השמש וכימא דמקיש יציאתו לביאתו דמה ביאתו משיתכסה מן הבריות אתה מחשבו ללילה ואף על פי שעדיין השמש בתוך עובי הרקיע אף יציאתו לכשיתודע לבריות דוקא אבל כל זמן שהוא בתוך עובי הרקיע לא מיקרי השמש יצא על הארץ ומפני מה אנחנו מחשבין היום מעלות השחר:

אמר

## מראה הפנים

תנינא סדר דמסוף השקיעה מהתחל בין השמשות מיד ופני מזרח מאדימין נמי בכלל ורכבה וה"כ הירושלמי אינו מספיק אם נדקדק על פי' הרמב"ן כדקדוק הרשב"א. ובאמת בלאו הכי עפי איכא למידק על פי' הרמב"ן מהא דקאמר וזהו שיעורו של ר' נחמיה דמשמע דכשיעור שהייה זו הוא השיעור של בין השמשות דידיה ולא דקאי על התחלה שלאח"כ ועוד איכא למידק על עיקר קושייתם על פירש"י שכתב ובכדי שירד ויטבול ויעלה הוי לילה הא מדקאמר ויטבול משמע דטבילה מעליא הוי וכדמשמע בירושלמי הא הכא קאמר כהדיא הדא דתימר דאזל ליה בקפנדרא וכו' וא"כ אין ראיה מכאן להתם דאיכא למימר דמיירי דאזל ליה באיסרטא ולא כדא אמרו דתוקה ביום טבל ובעיקר דקדוקם מהא דנקט סימנא דטבילה כבר מבואר הוא בפי' הרשב"א ונוכל לפרש כוונת רש"י כפירושו דאחר שיטבול ועלהה לו טבילה לפי שטבל ביום וכדקאמר הכא משהתחיל גלגל חמה וכו' דהכי יממא הוי עד סוף השקיעה דאז מתחיל בין השמשות. ובכדי שיעלה על ראש הר הכרמל דאז הוי לילה ומותר לאכול בתרומה דאז כבר כלה בין השמשות דר' נחמיה. מיהו על כרחן צריך להוסיף ולומר דהתם נמי מיירי שהלך בדרך קצרה הסמוכה לשפת הים כדמחלק הכא בהדיא וזה מדויק נמי דקאמר התם יניח חמה בראש הר הכרמל וירד ולא סגי ליה למימר כשהחמה בראש וכו' ומאי יניח דקאמר אלא כלומר שצריך הוא לסבבית בירידתו שעדיין חמה בראש הר הכרמל ואז עלתה לו טבילה וכהוך שיעלה אח"כ מותר לו לאכול בתרומה דאז הוי לילה לר' נחמיה:

**אמר** ליה קשתיה לכשיבא אליהו ויאמר זהו בין השמשות. מבואר היטב בפנים כל הסוגיא זו והעיקר מהתשובה שהשיב ר' חזקיה לר' מנא דאדרבה לדידי טפי ניחא דאית לן טעמא למילתי' דר' יוסי במאי דס"ל דראיית בין השמשות נחלקת לשנים דאע"ג דכהרף עין הוא ולא שייכא ראיה ולא תלוקה בכהרף עין מכל מקום הואיל דאמינא דכל כהרף עין שבחצי מיל דר' נחמיה ספק הוא לר' יוסי שפיר הוא דכל ראיה שרואה בתוך שיעור חצי מיל דר' נחמיה מחלקינן לשנים משום דבתוך הראיה שהוא רואה. עכ"פ איכא ספיקא דבין השמשות לר' יוסי הכל אי נימא דאתה שבשלש שיעור חצי מיל דר' נחמיה הוא כהרף עין של ר' יוסי לא שייכא ראיה ואף לא חלוקה לשנים בכהרף עין א' ואפשר נמי למר דהאי מאן פליג לה"ו דלעיל מיניה שייך וסיומא דקושיא הוא דלדידך נמי אף לכשיבא אליהו ויאמר זהו בין השמשות מאן פליג לכהרף עין לשנים. אך שהיה כוונת הקושיא מבוארת היא. ובבבלי שבת שם קאמר מהו דתימא בין השמשות דר' יוסי מישך שייך בדר' יהודה וכו' ופי' רש"י בסופו הוא בכלל וכו' כמו שהבאתי לעיל בדיבור המתחיל הכי כל זמן וכו' דקדק הוא ז"ל לפרש בסופו הוא בכלל משום דהתם לענין טבילה קאמר וה"א לפרש מישך שייך בכל בין השמשות דר' יהודה דא"כ במאי פליגי הא לשניהם ספיקא הוי כל אותו השיעור ואינו כשר לטבילה. ולמאי דמסיק התם דשלים בין השמשות דר' יהודה והדר מתחיל דר' יוסי וזהו כדעת ר' יוסי האמורה ור' אתא דהכא בענין בין השמשות דר' נחמיה דמייתי כאן ולא קשיא מהאי דמקשי הכא מאן פליג ראיה אחת לשנים בכהרף עין א' משום דבלאו הכי ע"כ לומר דאין כהרף עין דר' יוסי סמוך מיד לבין השמשות דר' יהודה דהוי להו הכי לא שייך לומר הא דלקמן. שם דלא אכלי כהנים תרומה עד דשלים בין השמשות דר' יוסי וכדכתבו התוס' שם ד"ה אלא לענין אכילה וכו' וגם אינו מהאחר כל כך כשיעור טבילה כדסיימו שם וכ"כ הר"ש ז"ל בסוף פ"ק דזבים. וניחא נמי הא דכתבו התוס' שם לעיל בסוף ד"ה ספק לטומאה ולקרבן וכו' ועוד יש לומר דמיירי כבראה כל בין השמשות דר' יוסי הכי לה והוא אמר בין השמשות כהרף עין וליכא ביה שיעור שלשה ראיות. והא בכהרף עין לא שייכא ראיה כלל ור' יוסי מחלק גם לב' ראיות אלא דמיהא אינו סמוך מיד כדלעיל ושיעור ג' ראיות שכתבו שם הוא דליכא ביה. והא דקאמר התם על הברייתא ספק מן היום וכו' למאי הלכתא לענין טומאה כדתנן ראתה ג' ימים וכו' והיא סיפא דמתני' ולא מייתי הרישא ראתה אחת היום וכו' כדאייתי הכא דג"כ משמעינן מינה דנ"מ מספק דבין השמשות לענין טומאה היינו משום דבסיפא מבואר בהדיא טפי לכל הספקות דבין השמשות דקתני בברייתא:

**כמה** דאת אמר בערבית נראו ג' כוכבים וכו'. כבר בארתי לעיל בד"ה תני כל זמן וכו' דמסכת מוכרת הוא דרבי בברייתא לעיל ור' חנינא סתם דלעיל פליגי אי מהתיל:

## פירוש מבעל ספר חרדים

בין השמשות נחלקת כיון דישנה משני ימים: ואם ספק. דשמא כולה מן היום או כולה מן הלילה: ודאי לטומאה. דממה נפשך הרי יש שתים: וספק לקרבן. דשמא שתים שמא שלש דאי כולה מן היום או כולה מן הלילה שתים ואם מקצתה ביום ומקצתה בלילה שלש: רבי חייא בר יוסף. רבי מנא מייתי לה לאקשויי לרבי חזקיה כלומר ועל משנה זו בעא רבי חייא מרבי יוחנן מאן תנא ראיה נחלקת לשתים כרבי נחמיה אי אפשר דכיון דכדי הילוך חצי מיל הוי בין השמשות היכי תנא אם ידוע שמקצת הראיה מן היום ומקצתה מן הלילה בין אם נאמר שראתה יותר משהו קודם החצי מיל ומשהו אחר חצי מיל אי אפשר הא דלא שכיח ועוד דהא איכא טפי מכדי טבילה וספוג ואין לנו צורך לחלוק הימים אלא משום דלא איכא אפילו כדי טבילה וספוג אלא על כרחך רבי יוסי היא דאמר אין שיעור בין השמשות אלא כהרף עין ומשהו קודם אותו הרף עין ומשהו אחריו אין ביניהם כדי טבילה וספוג אפילו הכי הימים מחלקין הראיה אם כן ודאי מאן הנא דנחלקת לשתים רבי יוסי אמר לה. כלומר הוא אמרה למשנה זו: קשתה על דעתך. ר' מנא מסיים מה שהקשה לר' חזקיה בשלמא לאמוראי דסברי לעיל דהרף עין דרבי יוסי ידוע שהוא בסוף החצי מיל דרבי נחמיה ניחא דמחלקת המשנה אם ראתה באותו הרף עין או משהו לפניו ולאחריו אלא לדידך דגם ר' יוסי מסופק אימו הרף עין אימתי היכי מצי תני אם ידוע במקצת הראיה מן היום ומקצתה מן הלילה הרי אי אפשר לדעת ולמה שנה אם ידוע: הכי גרסינן אמר לי וכשיבא אליהו ויאמר זהו בין השמשות קשיתיה לכשיבא אליהו ויאמר זהו בין השמשות מאן פליג. והכי פירושה דספר ר' מנא דתירץ לו ר' חזקיה דהמשנה שנוית לכשיבוא אליהו ויאמר באיזה הרף עין של ר' נחמיה הוא בין השמשות אז נכחון אם ידוע וכזה דברה המשנה. וחזר ר' מנא ואמר בתוך והקשה על ר' חזקיה דאי לכשיבא אליהו היכי הכי סיפא ואם ספק. כלומר שלא ראתה אלא שיעור בין השמשות דהרף עין הידוע על פי אליהו הא על כרחך כל הספיקות שלנו יפרש אליהו ודאן וכי היכי דיודיע לנו אימתי הוא הרף עין גם יודיע לנו בין השמשות מהו אם יום או לילה או יום ולילה ולא יהיה בידינו ספק: מאן פליג. כלומר מאן פליג לך שיודיע הרף עין אימת ולא יודיע מהו הרף עין עצמו: הכי גרסינן כמה דלית את אמר בערבית נראו וכו'. כלומר דבערבית פשיטא לן דעובי רקיע חשיב דיום דבתחלת שקיעת החמה קודם עוברה עובי הרקיע לא מיקרי לילה אלא עדיין יום היא וכדאיתא בפרקין הכא בבבלי ויליף לה מדכתיב ובא השמש וטהר טהר יומא כלומר לגמרי בא השמש ועבר עובי חלון הרקיע ולא בהתחלת שקיעה דעדיין יש בה"ה ביום עד צאת הכוכבים שלשה מילין וכדפירשו שם בתוספות. וכיון דמקרא ילפינן ערבית שאל והקשה השתא רבי חנינא נימר דנתן אף בשחרית עובי הרקיע ליום. וכלומר דמיד בתחלת יציאת החמה קודם עבור עובי הרקיע יום להתחלה מהיום איקרי. ואמאי הכן בפרק שני דמגילה מילה וכל שמצותה ביום לא יעשה לכתחלה עד הנץ החמה כנזכר לעיל ובאמצע הרקיע קרי בתחילת השקיעה ונראו שלשה כוכבים היינו כוכבים בינונים דאמרינן לעיל ובבבלי פרק במה מדליקין דשלשה כוכבים שאמרו לא כוכבים גדולים הנראים ביום ולא כוכבים קטנים הנראים בלילה אלא בינונים: כתיב יצא. גזירה שוה מופנה היא דלימא השמש על הארץ. ואף כי אין התיבות שוות כיון שהענין אחד חשוב שוה כדאמרינן גזירה שוה גבי ושב הכהן ובא הכהן מה ביאתו משיתכסה דהיינו כוף שקיעה כדילפינן מדכתיב ובא השמש וטהר דהיינו טהר יומא כשנתכסה השמש מן העולם מכל וכל דהיינו סוף שקיעה וצאת הכוכבים. אף יציאתו בבקר לכשיודע לבריות הוא דהוה יום דהיינו אחר שהעבור עובי הרקיע ולא בהתחלת זריחתה. ולא תקשי נימא איפכא הקיש יציאה לביאה כי היכי דביאה עובי רקיע דיום הכי נמי ביציאה דיום. אם כן גזירה שוה למה לי

## חדושי רד"א

השמש יצא על הארץ כו'. נ"ב סיומא דאיבעיא הוא, עד לכשיתודע לבריות, ות"פ מה ביאתו משיתכסה בין הבריות דהיינו הוילון שמאיר ביום ניכנס לנרתקו בלילה ומתוך כך נראים הכוכבים אף יציאתו לכשיתראה לבריות דהיינו כשיוצא הוילון לעולם ואינן נראים הכוכבים וא: ודאי יום הוא. וקאמר ליה כיון שג' כוכבים נראין בבקר ע"כ לא יצא הוילון מנרתקו וא"כ ספוקי קמספקא לי' אם יום הוא או לילה ויסוד איבעי' זו נראה לי עפ"י שיטת תוס' חגיגה (י"ב ע"ב) ד"ה נכנס שחרית וכו' ונראה למורי לפרש איפכא נכנס שחרית וכו' ע"ש, ור' בא מיישב;

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

יב
א מיי' פ"ה מהל' תפלה ה"ד סמ"ג עשין יט טוש"ע או"ח סי' צה ס"א

אמר ר' בא . היינו טעמא דכתיב הבוקר אור א"כ התורה קראה לאור בוקר אע"פ שעדיין לא נתודע השמש להבריות אור השחר קרויה בוקר : תני ר' ישמעאל . מהכתוב הזה שבתורה למדנו כן דכתיב וילקטו אותו בבקר בבקר בא הכתוב כדי ליתן תחום לבוקרו של בוקר וזהו בוקר דעלות השחר לבוקר של זריחת השמש : אמר ר' יוסי בר בון . בלאו הכי לא מצית אמרת לידון עובי של הרקיע ללילה אף בשחרית לפי שאם אומר את ליתן עובי של הרקיע ללילה בין בערבית בין בשחרית א"כ נמצאת אומר שאין היום והלילה שוין וכלומר שאין אנחנו יכולין לכוין בשום זמן שיהיו היום והלילה שוין דהכי דבערבית אנחנו מחשבין ללילה משעה שהתחילה החמה לכנוס בעובי הרקיע מ"מ בשחרית אין אנו יודעין באיזה שעה נכנסת למעלה לתוך עובי הרקיע כדי לחשוב יום מאותה השעה ואנן תנינן בברייתא באחד של תקופת ניסן ושל תשרי היום והלילה שוין הן ומהיכן כיונו זה על יום הראשון של התקופות האלו אם לא שנאמר דיום גבול הנראה לעין ולחשוב ליום מאותה שעה והיינו עלות השחר : אמר ר' הונא נלפינה . דבר זה למדנו ג"כ מדרך הארץ שכשהמלך התחיל לצאת מהפלטין שלו הכל אומרים המלך יצא אע"פ שעדיין לא יצא ממש ולא נתגלה לעין הבריות וכך השמש אף על פי שעדיין היא בתוך עובי הרקיע נפיק מיקרי ושייך לומר השמש יצא : שרי עליל . אבל כשהמלך התחיל להכנס להפלטין אינם אומרים נכנס עד שעה שיכנס וכלומר שיתכסה מעין הבריות כך השמש בביאתו משעה שיתכסה מהעין להכנס בעובי הרקיע ובא השמש קרינן ביה : תרין אמוראין . פליגי בפירושא דלהשוות את רגליו : מ"ד ככהנים . האי להשוות זה לפני זה הוא עקב בצד גודל כמו שהיו הכהנים מהלכין ע"ג הכבש של המזבח ומ"ד כמלאכים להשוות זה אצל זה הוא דכתיב ישרה : אין להם קפיצין . חוליות ברגליהם שיכולין לקפוץ אותן כדי לישב אלא תמיד עומדין הן דכתיב קמייא קרי ביה קיימיא : זה שרואה את הכהנים בבהכ"נ . כשנושאין את כפיהם : אם

בראשית מד
שמות ל

אמר רבי בא כתיב °הבוקר אור התורה קראה לאור בוקר . תני רבי ישמעאל °בבקר בבקר כדי ליתן תחום לבוקרו של בוקר . אמר רבי יוסי בי ר' בון אם אומר ליתן עוביו של רקיע ללילה בין בערבית בין בשחרית נמצאת אומר שאין היום והלילה שוין ותני באחד בתקופת ניסן ובאחד בתקופת תשרי היום והלילה שוין . אמר רבי הונא נלפינה מדרך הארץ שרי מלכא נפק אף על גב דלא נפק אמרין דנפק שרי עליל לא אמרין דעל עד שעתה דייעול . א *זהו שעומד ומתפלל צריך להשוות את רגליו . תרין אמורין רבי לוי ורבי סימון חד אמר כמלאכים וחד אמר ככהנים . מאן דאמר ככהנים °לא תעלה במעלות על מזבחי שהיו מהלכים עקב בצד גודל וגודל אצל עקב . ומאן דאמר כמלאכים °ורגליהם רגל ישרה . ר' חנינא בר אנדריי בשם רבי שמואל בר סוטר המלאכים אין להן קפיצין ומה טעמא °קרבת על חד מן קמייא קיימיא . אמר רבי הונא זה *שרואה את הכהנים בבית הכנסת בברכה ראשונה צריך לומר °ברכו את ה' מלאכיו . בשנייה °ברכו את ה' כל צבאיו . בשלישית °ברכו ה' כל מעשיו . במוסף בברכה

ברכות י
שם כ
יחזק' א
דניאל ז
סוטה לט: בשינוי קצת . תהלים קג שם שם

## פירוש מבעל ספר חרדים

לי הא ממילא הוה אמינא הכי וכדהקשה רבי תנא . ואין לפרש דהפי' כדיעבד קאמר דלא הוי יום דהא מסיים מתניתין דפרק שני דמגילה על כל שמצותן ביום דבדיעבד כולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר ויליף לה התם מקרא דעזרא דמשעלה עמוד השחר יום איקרי אלא על כורחין לא אתאי אלא למצוה לכתחלה ונראה בהא דירושלמי טעם המשנה דאיתרה זמן המצוה עד הנץ החמה דאדרבה היה לנו לומר דכיון דאיקרי יום משעלה עמוד השחר זריזים מקדימין למצות: אמר רבי בא. הכא אחר הוא ולא רבי אבא הנזכר לעיל אעפ"י שכתבו המפרשים דרבי בא הנזכר בירושלמי היינו ר' אבא אלא שקצרו המלה ותסרו הא"לף כמו שקצרו בבבלי בר' זעירא העי"ן וכתבו ר' זירא. הנא דשני תלמודא יש לומר שנים היו אחד שהיו רגילין לחסר בשמו ואחד שלא היו רגילין לחסר בשמו . וזה רבי בא יליף לה ממקום אחר : הבקר אור התורה קראה. דפירוש הכתוב הבקר דהיינו אור גמור שנראה בעולם דהיינו אחר עבור החמה עובי הרקיע : והנא דבי ר' ישמעאל. יליף לה ממקום אחר : בבקר בבקר. והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבוקר בבוקר : ליתן תחום לבוקרו של בוקר. דלכל מילי לא הוי יום עד סוף זריחה אלא לגבי קדשים הרחיב הכתוב תחום הבוקר לפניו מתחלת כניסה בעובי הרקיע מלמעלה למטה . והכי נמי בבבלי בסוף האי פרקא גבי אהבה רבה כתבו התוספות ורש"י דגם דשחיטת התמיד משעלה עמוד השחר לא מטא זימנא לומר יוצר אור . ואע"ג דאנשי משמר קורין קרית שמע לא מטא זימנא כדאמרינן בעלמא הקורא קרית שמע עם אנשי משמר לא יצא ידי חובתו שאנשי משמר מקדימין . ור' יוסי בר בון הביא ראיה אחרת : הכי גרסינן אם אתה אומר ליתן עוביו של רקיע ליום וכו' ותני . כלומר על כרחך אין אתה יכול לומר דכשם שבערבית למדנו מן המקרא שעוביו של רקיע משל יום הוא . כלומר דעד סוף שקיעה שעברה החמה עובי הרקיע חשוב יום כדלעיל בנאמר גם בבוקר שיחשב העובי משל יום דבהתחלת זריחה יקרא יום כמו שהקשה לעיל ר' חנינא שאם כן נמצאת אומר שלעולם אין היום והלילה שוין . וזה מוכרת על פי חכמת התכונה הכרח גמור . ובשלמא אי אמרת דשל ערבית ליום ושל שחרית ללילה ניחא דשוין אלא אי אמרת דגם שחרית ליום אם כן על כרחך אינן שוין בהדי מהלך עובי הרקיע כהילוך חמשה מילין נמצא עשרה מילין יתר היום מהלילה . ודהה רב הונא הא דרבי יוסי בר בון דלמא לעולם אימא לך דגם עובי של שחרית חשיב של יום ואין היום והלילה שוין לעולם . והא דתנו בברייתא התכונה דבתקופת ניסן ותשרי היום והלילה שוין היינו לפי דרך העולם שאף על פי שהמלך נכנס אין אומרים שנכנס עד שיכנס לעיר ממש . מכל מקום מתחלה כשיוצא מיד אומרים שיצא אע"פ שהוא עדיין בתוך העיר וביאת השמש קרי כניסה וזריחתו קרי יציאה כדכתיב השמש יצא על הארץ נמצא שבהתחלת זריחה קורא הכתוב יום אף על פי שאינו יום באמת . אלא על כרחך אין תירוץ לקושית ר' חנינא מברייתא זו מהכרת חכמת התכונה אלא תירוצו דלעיל עיקר : להשוות רגליו . שיראו שניהם מחוברים כרגל אחד ופליגי אמוראי לקמיה אי מתכרם לאורכן או לרוחבן : כרואה בעת שאומרים ברכת כהנים ויש נחלקת לשלשה ברכות יברכך יאר ישא . גם הוא צריך לומר ברכה כמאן דאמר בבבלי

## מראה הפנים

מתחילת השקיעה מתחשב כו' בין השמשות או מסוף השקיעה ולא דר' חנינא מגיה הברייתא דרבי וא"כ ליכא למ"ד דמתחשבינן מתחילת השקיעה וכפי' הר"ן דא"י הכי הוי קשיא האי ר' חנינא חברהון דרבנן אליבא דמאן בעי בעיא דיליה ומאי כמה דלא אמר דנקט במילתיה ומאן הוא דאמר הכי אלא ודאי האי ר' חנינא חברהון דרבנן אליבא דברייתא דרבי הוא דבעי וכל הסוגיא דלקמן אליביה דהאי תנא דס"ל מתחילת השקיעה ממש הוא דקאי . והרשב"א ז"ל בחדושי שבת הקשה מכאן על דעת ר"ת דמשמע מהכא דבערבית משעה שמתחיל להשתקע בעובי הרקיע הוי לילה והניח בצ"ע וקושיא זו רמז הה"מ בפ"ה מהל' שבת . ולמאי שנתבאר דפלוגתא היא כאן והאי סוגיא אליבא דרבי היא א"כ דעת ר"ת כר' חנינא דלעיל וכדתני שמואל דמסוף השקיעה מתחיל בין השמשות וכר' יהודה דלקמן וכולה סוגיא כתלמוד ישראל שפירא כמו שנתבאר הכל למעלה . ודע דהרשב"א ז"ל מביא כל האי סוגיא מר' חנינא חברהון דרבנן וכו' עד לא אמרין דעל עד שעתא דייעול וכגי' זו אשר לפנינו כך העתיקה בפ"ק דברכות ובפ"ב דשבת ובשבת שם פירש להא דקאמר מקיש יציאתו לביאתו מה ביאתו משיתכסה מהבריות כלומר שנתכסה זריחתו מן הבריות והתחיל להשתקע ברקיע אף יציאתו משיתודע לבריות דהיינו משהתחיל ליכנס ברקיע עכ"ל וא"כ דברי ר' אבא מן שינויא הוא דמשני להא דבעי ואימר אף בשחרית כן . וליכא לפשיטתא לבריות דחוק הוא לפירושו ז"ל דהיאך נתוודע זה להבריות . ולמאי שפירשתי בפנים ניחא ודברי ר' אבא ג"כ מעין הקושיא מתפרשין וכן נראה דר' בא הוא דאתי לשנויי ולא ר' אבא . וכגירסתו כתוב לתרווייהו רבי בא :

**אם** אומר את ליתן עוביו של רקיע ללילה בין בערבית בין בשחרית נמצאת אומר שאין היום והלילה שוין . כפי הכתוב לפנינו כך הביא הרשב"א ז"ל בברכות ובשבת ולא פי' כלום בזה . והמנחת כהן בפ"ד מ"מ מאמר הראשון הקשה על זה דאדרבה איפכא מסתברא שאם נאמר ליתן עובי הרקיע ללילה בין בבקר בין בערב נמצא שהיום והלילה שוין שהרי י"ב שעות נראית החמה על הארץ וי"ב שעות נעלמת ממנו אבל אם ניתן עובי הרקיע ליום אין היום והלילה שוין שהרי היום גדול מהלילה שיעור עובי הרקיע בבקר ובערב וכ"כ שם לעיל שאם נאמר שגבול היום הוא מעלות השחר עד צאת הכוכבים וגבול הלילה משעת צאת הכוכבים עד עלות השחר אין היום שוה עם הלילה בתקופת ניסן ותשרי אלא היום גדול מהלילה שתי שעות ושני חומשין שהוא הזמן העודף על י"ב שעות של יום התמה ר"ל שעה וחומש קודם הנץ החמה ושעה וחומש אחר שקיעתה עד צאת הכוכבים שהוא שיעור ד' מילין שאמר ר' יהודה ולא משכחת לה שיהיה היום שוה עם הלילה לדעת זו אלא בחורף בכמו חדש אחד קודם תקופת ניסן וחדש א' אחר תקופת תשרי שהיום ארוך י"ב שעות שוות מעלות השחר עד צאת הכוכבים וכן הלילה הוא מי"ב שעות משעת צאת הכוכבים עד עלות השחר וזה הפך ממה שכתבו רבותינו ז"ל שבתקופת ניסן ותשרי היום והלילה שוין . ועוד האריך שם ומחמת קושיא זו רצה לשבש כל הספרים וכתב שהוא ט"ס וכך צריך לגרוס אם אין את אומר ליתן עביו של רקיע ללילה בין בערבית וכו' וכוונת רבי יוסי בר בון להקשות על מה שאמרו בא' בתקופת ניסן וכו' היום והלילה שוין בדוקא כמ"ש לעיל ואחר כל אריכות הדברים האלה אומר אני שאין לנו לשבש בחנם כל הספרים וכל העתקות שנמצאו בזה כמו שכתבתי לעיל שהרי עכ"פ מצינו שאמרו חז"ל דהיום והלילה שוין יהיה בא' בתקופות אלו ממש או קודם או מאוחר ולא נחית הש"ס כאן לדקדק בזה כ"א עיקר הקושיא של ר' יוסי בר' בון דאם את אומר ליתן עוביו של רקיע ללילה בשחרית כמו בערבית כמה דבעי ר' חנינא חברהון דרבנן למימר ולא לחשוב מעלות השחר ליום א"כ מאיכן אנו יודעים לחשוב היום והלילה שוין יהיה באיזה זמן שיהיה שהרי נעלם ממנו שעת הכנסת החמה בעוביו של רקיע בבקר ואם תאמר נחשב מהנץ החמה כמו שרצה הוא ז"ל לומר כן הא ודאי ליתא שהרי אין אנחנו חושבין הלילה מתחלת שקיעת החמה והכנסתה בעובי הרקיע והעלמתה מעינינו כי זה הוא זמן בין השמשות וספק הוא וכמו תלתא רבעי מילא או תרי מיל לדעת ר' נחמיה שהביאו הש"ס לעיל עד צאת הכוכבים הנראים לנו דאז אנחנו חושבין לילה וא"כ גם בבקר לא היה צריך לחשוב ליום כ"א אחר שיעור כזה משעת הכנסתה בעובי הרקיע שהרי הוקשו זה לזה לפי סברת בעל הבעיא וכדלעיל ומאותו זמן היה לנו לחשוב ליום ולא מהנץ החמה לפי סך הקושיא ודבר זה אי אפשר שהרי נעלם מעינינו שעת הכנסתה בעובי הרקיע בבקר אלא ע"כ דמעלות השחר יממא הוי והכי נראה לענין הוא כך היא בעת הקושיא דר' יוסי בר' בון והסוכתה לסתור סברת בעל הבעיא וכך נראה דלסיוע קא אתי לההי מ"ד דהוכיחו דמעלות השחר יממא אנחנו חושבין ולא הביא כך ברייתא דתני בא' בתקופת ניסן וכו' כ"א להביא ראיה דמיהת מצינו דלפעמים הוא כן כדתני בהך ברייתא בהדיא הכי וזה ברור :

**אמר** רבי הונא נלפינה מדרך ארץ וכו'. למאי דהביא הרשב"א ז"ל דברי ר' הונא ג"כ ונראה הכי מוכיח מהאי סוגיא דס"ל דמשעה שהתחיל להשתקע בעובי הרקיע הוי לילה כמו שנ[...] לעיל בד"ה כמה דאת אמר וכו' משמע שהוא ז"ל רצה לפרש דברי ר' הונא ג"כ בהאי שיטתא ולכן בארתי בפנים על דרך זה . אבל ליכא דקאמר הכא לא אמרין דעל עד שעתא דייעול משמע עד שייעול לגמרי בביתו שזהו ההפוך מן שרי מלכא נפק וכו' לכך נראה דדברי ר' הונא כך הם מתפרשין דמוסיף הוא על הא דלעיל שהביאו ראיה והוכיחו דמעלות השחר יממא הוי ולא אמרינן ליתן עוביו של רקיע ללילה בשחרית כמו שהוא בערבית ועלה קאמר דהפי' אי הוה אמרינן דגם בערבית סוף השקיעה הוא דהוי לילה וא"כ אחר ביאת החמה מעובי הרקיע הוא דמחשבינן ולפ"ז הוי מצית למידק דאם כן גם בשחרית נימא הכי דאחר יציאת החמה מעובי הרקיע נחשביה ליום והוא מהנץ החמה ולא מעלות השחר להכי קאמר דלא היא דנלפינה מדרך ארץ דכשהמלך מכין עצמו ומתחיל לצאת אומרים שכבר יצא אבל אם רוצה להכנס אין אומרים כשהתחיל ליכנס שכבר נכנס אלא עד זמן שיכנס ממש לביתו וכן הוא בשמש דהתחלתו לצאת מעלות השחר אע"פ שאין נראה לנו שפיר מחשבינן שכבר יצא ובערבית עד שעתא דייעול לגמרי ויצא מעובי הרקיע וכלומר דלעולם לא מדמינן צאתו שהויה לביאתו ערבית . ובהא אתיא שפיר דר' הונא ס"ל מיהת ג"כ דמעלות השחר יממא הוי :

**זהו** שעומד ומתפלל צריך להשוות את רגליו וכו' כמלאכים וכו'. וכן אמר ר' יוסי ב"ח בבבלי פרקין דף י' ע"ב דדרים ורגליהם רגל ישרה ולכאורה אין לנו סמך לזה להדמות כמלאכים ומיהו מהאי קרא דאייתי רב הונא לקמן יש קצת סמך דאמר בשעת ברכת כהנים אומרים ברכו את ה' מלאכיו דאי קאי על הכהנים המברכים או על ישראל המתברכים וכלומר ברכו מלאכיו את ה' במעיכן מיהת דמדמה לאותם העומדים לפני ה' כמלאכים. ואיידי דנקט מילתיה דר' הונא דלעיל ומילתיה דלקמן נקט נמי להא דמקרא דברכו ה' וגו' יליף לה האי מ"ד כמלאכים : **בברכה** לאשונה צריך לומר ברכו את ה' מלאכיו. הכי אמר רב חסדא בבבלי פ"ז [illegible]

**שנויי נוסחאות** (ב"ד) **ליתן עוביו** בכי"ל **את לעוביו**. (בי"ג) **לא** במקרא כתוב **ולא**. (שם"ו) **אצל** בכי"ל **צד**. (שו"ח) **קמייא** במקרא **קאמיא**. (ש"כ) **ברכו את ה' מלאכיו את** ליתה במקרא. **ברכו את ה' כל צבאיו**. **את** ליתא במקרא.

## חדושי רד"א

**עקב בצד גודל הוא** . ותוספתא היא דתנן יומא בבבלי דף כ"ב במתני' ובזמן שהן מרובין רצין ועולין בכבש ובאן משמע שהיו הולכין עקב בצד גודל ואסור לרוץ משום איסורא כדי שלא יתגלה ערותך עליו ועי' בבבלי סוכה דף נ"ב ע"ב :

## טוב ירושלים

**תני רי"ש בבקר בבקר כדי ליתן תחום לבוקרו של בוקר**. עי' בבלי כ"ו א', דלרבנן דס"ל בוקר מקרי עד חצות קאי על ג"ז הרהשוות ודרבי בבקר בבקר חלקהו לשני בקרים ולר"י להקדים שעה אחת ותרווייהו משמע דפליגי אהא דכאן ע"ש וזה לשון המכילתא גרסה בא על פסוק והמותר ממנו עד בקר בא הפרוטו. עד בקר למה נאמר אלא בא הכתוב ליתן תחום לבוקרו של בקר. ובגליון המכילתא האכרתי בזה:

מסורת הש״ס

אם היו ארבע. ואם היום הוא שנושאין כפיהם ארבע פעמים בו כגון בתעניות במעמדות וביה״כ כדתנן ריש פ״ד דתענית: חוזר. חלילה באלו הפסוקים: תליתיאתא. בפעם השלישית אומר כמו בפעם הראשונה וברביעית כמו בפעם השניה שהוא תפילת מוסף וכך אומר בנעילה: מאיילת השחר. הוא כעין שני עמודים הנראין במזרח כדלקמן: וכמו השחר עלה. זהו האיר המזרח ויאיצו וגו׳ ומדכתיב בתריה השמש יצא וגו׳ ד׳ תיבות עד ולוט בא רמז לד׳ מילין: ומן. וכי מן סדום לצוער ד׳ מילין והלא יותר הוון: היה מקדר. היה מקצר לפניהן הדרך בכדי שיבואו לצוער עם הנץ החמה והביא אותו בשיעור מן מהלך ד׳ מילין וכדפרישית דתיבות על הארץ מיותר אלא לרמז על ד׳ מילין: כמו. היה צריך לומר כמו וכתיב וכמו השחר עלה משמע שיש עוד דבר הדומה לשיעור הזה ונלמד מחבירו הוא וכבר למדנו דמשהאיר המזרח עד נץ החמה ד׳ מילין א״כ מאילת השחר עד שיאיר המזרח ג״כ ד׳ מילין: מאן דאמר כוכבתא היא טעיא. טעות הוא לפרש כן שהרי אנו רואין לאותו כוכב שמכנין כוכב השחר לפעמים הוא מקדים ועולה ולפעמים הוא מתאחר: מאי כדון. ומהו זה שנקרא איילת השחר: כמין תרין דקורנין דנהור. כמין קרניים המתפללים לכאן ולכאן במזרח ונראין כעמודים המאירין: דלמא. מעשה בר׳ חייא רבה וכו׳ בקריאתה בהשכמה קודם שהאיר היום: בי רבי. אדם גדול וכן הוא ביומא ריש פ״ג: מ״ט כי אשב בחשך ה׳ אור לי. כלומר הגלות הוא החשך והגאולה אורה וכשם שהאור בשחר בא מעט מעט והולך ומתרבה כך גאולתן של ישראל שנדמה לאור וכך היה בימי מרדכי ואסתר: ואתיא דר׳ חנינא. גרסינן וכן גרים ביומא דר׳ חנינא הוא דאמר לעיל מאיילת השחר וכו׳ ד׳ מיל וזהו כר׳ יודא וכו׳ עד שהחמה נוסרת ברקיע וכו׳ וזהו משיאיר המזרח עד שתנץ החמה: חוג חוג לגזירה שוה. ויליף חוג דארץ ודתהום מחוג השמים: עץ חיים מהלך חמש מאות שנה. איידי דאיירי בעובי הרקיע מייתי נמי להא: לא סוף דבר נופו אלא אפי׳ קורתו. כלומר לא תימא דסביבות העץ ותחת נופיו הוא דהוי כחשבון הזה וא״כ אין בעובי עצו כ״א השליש דת״ק שנה דכל שיש ברחבו טפח הקיפו שלשה טפחים אלא אפילו עובי קורתו ועצו הוא מהלך ת״ק שנה וחשבון עובי קורתו בלבד הוא דנקט בברייתא א״נ לא סוף דבר נופו כלומר דנופו ג״כ בחשבון הוא אלא עובי קורתו וסביבו בלבד הוא דקאמר: על פלגי מים. על כל פילוג המים: תמצית כור תרקב שותה

תורה אור

בברכה הראשונה צריך לומר °שיר המעלות הנה ברכו את ה׳ כל עבדי ה׳ העומדים בבית ה׳ בלילות. בשנייה °שאו ידיכם קדש. בשלישית °יברכך ה׳ מציון. אם היו ארבע חוזר תליתיאתא בקדמיתא ורביעתא בתיניוותא. אמר רבי חננא מאיילת השחר עד שיאור המזרח אדם מהלך ארבעת מילין משיאור המזרח עד שתנץ החמה ארבעת מיל. ומניין משיאור המזרח עד שתנץ החמה ארבעת מיל דכתיב °וכמו השחר עלה וגומר וכתיב °השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה. ומן סדום לצוער ארבעת מיל יותר הוון אמר רבי זעירא המלאך היה מקדר לפניהן הדרך ומניין מאיילת השחר עד שיאור המזרח ארבעת מיל כמו וכמו מילה מדמיא לחבירתה. אמר רבי יוסי בי רבי בון הדא איילתא דשחרא מאן דאמר כוכבתא היא טעיא זימנין דהיא מקדמא וזימנין דהיא מאחרה. מאי כדון כמין תרין דקורנין דנהור דסלקין מן מדינחא ומנהרין. דלמא רבי חייא רבא ורבי שמעון בן חלפתא הוו מהלכין בהדא בקעת ארבל בקריצתה וראו איילת השחר שבקע אורה. אמר רבי חייא רבה לר׳ שמעון בן חלפתא בי רבי כך היא גאולתן של ישראל בתחילה קימאה קימאה כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת. מאי טעמא °כי אשב בחושך ה׳ אור לי. כך בתחילה °ומרדכי יושב בשער המלך ואחר כך °ויקח המן את הלבוש ואת הסוס ואחר כך °וישב מרדכי אל שער המלך ואחר כך °ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות ואח״כ °ליהודים היתה אורה ושמחה. ואתיא דר׳ חייא כר׳ יודה דתני בשם ר׳ יודה עוביו של רקיע מהלך חמשים שנה *אדם בינוני מהלך ארבעים מיל ביום עד שהחמה נוסרת ברקיע מהלך חמשים שנה אדם מהלך ארבעת מיל נמצאת אומר שעוביו של רקיע אחד מעשרה ביום וכשם שעוביו של רקיע מהלך חמשים שנה כך עוביה של ארץ ועוביו של תהום מהלך חמשים שנה ומה טעם °היושב על חוג הארץ וכתיב °וחוג שמים יתהלך וכתיב °בחוקו חוג על פני תהום חוג חוג לגזירה שוה. תני עץ חיים מהלך חמש מאות שנה אמר רבי יודה בי ר׳ אלעאי לא סוף דבר נופו אלא אפי׳ כורתו וכל פילוג מי בראשית מתפלגין מתחתיו ומה טעם °והיה כעץ שתול על פלגי מים. תני עץ חיים אחד מששים לגן *הגן אחד מששים לעדן °ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן תמצית כור תרקב שותה

שם | שם ח | שם | פסחים נד. | ישעי׳ מ | איוב כב | מש׳ ח | תהלים א | העני׳ י | בראשית ב

## מראה הפנים

דסוטה דף ל״ט ע״ב ובמוסף דשבתא גרים התם שיר המעלות וכו׳ ברוך ה׳ מציון וגו׳ ולימא נמי יברכך ה׳ מציון דכתיב בהאי ענייניא מתוך שהתחיל בברכותיו של הקב״ה מסיים בברכותיו של הקב״ה. והאי הלמודא ס״ל דכיון דכתיב בהאי ענייניא מסקינן ליה בברכה שלישית. והתם גרים במנחה ובנעילה פסוקים אחרים דלא ס״ל כדהכא שיאמרו מה שכבר אמרו היום ומיהו מה שלא אמרו יכולין לומר לכ״ע ובהכי ניחא לי לתרץ דקדוק התוס׳ שם על הא דקאמר בנעילה דיומא דכיפורי מאי אמר וכו׳ ובהכי לא ידענא אמאי לא קאמר בנעילה דתעניתא מאי אמר וכו׳ דהא בתענית נמי הוה נעילה. ולמאי דאמרן דמה שלא הזכירו היום יכולים לומר א״כ בנעילה דתעניתא יאמרו מה שאומרים במוסף דשבתא בהרי אין מוסף בתענית והא דאין אומרים לפסוקי מוסף במנחה דתענית היינו משום דבמנחה בעינן פסוקי דרחמי כדכתבו התוס׳ שם ד״ה אם עונינו ענו בנו וכו׳ ע״ש וזהו במנחה דוקא ובתענית על הגרה שלא תבא כדמוכח מקרא דעזרא שהביאו אבל ביומא דכיפורי אין שייכות לאלו הפסוקים דקאמר התם למה הכיה כאיש נדהם וגו׳ דבתענית הוא דשייכי והלכך הוא דבעי בנעילה די״כ מאי אמר וכלומר אף למאי דקי״ל כר׳ יוסי שאין נשיאות כפים במנחה די״כ כ״א בנעילה מיהת אין שייכות לפסוקי דמנחה דתענית לנעילה די״כ ובשחרית ובמוסף כבר אמרו מה שהוזכר לעיל ובנעילה מאי אמר וכו׳ דבעינן פסוקי דהסברת פנים בשעת נשיאת כפים כדקאמר התם:

**וגן** אחד מששים לעדן וכו׳. בבבלי פ״ק דתענית דף י׳ קאמר ריב״ל כל העולם כולו מתמצית גן עדן הוא שותה ומייתי נמי האי קרא ונהר יוצא וכו׳ וכלומר דכמו דהגן הוא שותה מתמצית של עדן שהוא א׳ מן ששים בשו כך כל העולם מהגן שהוא א׳ מששים בבגן כדאמר התם לקמן: כשפי

## פירוש מבעל ספר חרדים

בבבלי במסכת סוטה כעבד שמקבל פרס מרבו ומחזיק לו טובה: אם היו ארבעה ארבע׳. תפלות שאומרים בארבעתן ברכת כהנים שחרית מוסף מנחה נעילה. והיינו ביום הכפורים כדאיתא ריש פרק שלישי דתעניות: תליתאה כקדמיתא. בפעם שלישית דהיינו מנחה חוזר ואומר הפסוקים שאמר בראשונה דהיינו שחרית וברביעית דהיינו נעילה מה שאמר בשנית דהיינו מוסף: אילת השחר. כוכב הנראה קודם עלות השחר מעט עד שיאור מזרח שיעלה עמוד השחר היינו תחלת זריחת החמה קודם עוברה עובי הרקיע עד שתנץ החמה סוף זריחה שעברה עובי הרקיע: יותר הוון. קושיא היא היכי אמרת מסדום ועד צוער ארבעה מילין בלבד הרי בחוש אנו רואים דיש יותר ומשני דהמלאך היה מקדר לפניהם והוא מלשון מקדרין בהרים במסכת עירובין. כלומר ומה שיש מסדום לצוער ארבעה מילין היינו כשנקדר ונראה שהחכמים קדרו אותו הדרך ומצאו ארבעה מילין. ואם תאמר מנא ליה הא דילמא יותר משיעור ארבעה מילין הילוך בלא קדור יש לומר דהכתוב משמע שבא לומר דגם אירע לו ואומר תראה פלא עשה לו ה׳ שמיד משעלה השחר עד שהשמש יצא על הארץ הגיע לוט לצוער ונמלט מההפיכה וכי נלך בפשיטות אי אפשר לו לאדם זריז להגיע שם. אלא דודאי קדר לו המלאך הדרך: כמו וכמו מילה וכו׳. דכתיב וכמו השחר עלה ויאיצו המלאכים בלוט דודאי מעלות השחר התחיל לוט ללכת וכו נתן הכתוב ס מן משעלה השחר עד השמש יצא הגיע לצוער ולשון וכמו רוצה לומר וכשיעור שהספר לך לקמן דהיינו משהשחר עלה עד השמש כמו שיעור זה מקודם היו ממהרים המלאכים לקום ללכת דהיינו הילוך ארבעה מילין וגם כמו משמש לסימן לזמן הקודם שהיה בו אור מתחיל בהארה דומה לעלות השחר והוא יציאת איילת השחר והיינו דקאמר התלמוד כמו וכמו לשני פירושים אלו למלת וכמו: איילהא דשחרא. הוא איילת השחר שהזכיר דוד מלכנו ובני אדם כוכב אחד קורין אותה לוזו״רו די לה מניאנא ואשמעינן ר׳ יוסי בר רבי בון דהאומר שהוא כוכב טועה שהרי פעמים מקדמת פעמים מאחרת כשאר הכוכבים וכיון דחזינן דלעולם אינה יוצאה בזמן אחד נראה דאינה אותה איילת שאין ראוי ליקרא איילת השחר אלא דבר קבוע קרוב לשחר תמיד בשיעור אחד אלא כמין שני קרני אור שעולין מהמזרח קודם עלות השחר: דלמא. לשון קארה הוא דא למה דמיא ובכל מעשה שמספר בירושלמי מתחיל כך ובמדרש חזית פירש מתנות כהונה דלמא כמו איתמר בבבלי והראיתי למורי נ״ע ואמר לי לא סבירא לי משום דתיבת דלמא אין משמע איתמר: קריצתא. אשמורת הבוקר: קימאה קימאה. מעט מעט: ומרדכי יושב בשער המלך קוף בגתן ותרש. והגיד מרדכי והיא הקדמת רפואה למכה דומה לאיילת השחר ועל זה אמרה אסתר כרות הקודש למנצח על איילת השחר כדברי רז״ל ואחר כך ויקח המן את הלבוש היינו דמיון לעלות השחר דהויא התחלת זריחה ולא הזכיר הנער שבינתיים דהיינו קדרותא דשחרא דלא מני אלא האורות הלוך וגדל: וישב מרדכי אל שער המלך. לא גרסינן דאין זו הארה דלשקו ולתעניתו שב כדפירשו רז״ל: ואחר כן ומרדכי יצא. דומה לשמש יצא על הארץ דאמרו לעיל דהיינו סוף זריחה דכבר עברה החמה עובי הרקיע: ליהודים. היתה תוקף אור השמש בגבורים: ואתיא. דר׳ חנינא. דמנה התחלת זריחת החמה וסוף זריחה הוא ארבע מילין ביום והכי נמי אמרו בבבלי מהלך אדם בינוני ביום עשר פרסאות וידוע דכל פרסה ארבעה מילין: עד שהחמה נוסרת. מתחלת זריחתה עד עוברה עובי הרקיע: הכי גרסינן לה בבראשית רבה פ׳ ט״ו לא סוף דבר נופו מהלך חמש מאות שנה אלא קורתו מהלך חמש מאות שנה. כלומר דמהלך חמש מאות שנה דאמרן דסוי עץ החיים אין הנופות והענפים המתפשטים ממנו בכלל אלא עיקר עובי והקף גוף האילן שהוא הקורה לבד חמש מאות שנה: הכי גרסינן לה התם בבראשית רבה פרשת ט״ו מהמצית בית כור תרקב שותה. ופירש״י מהמצית בית כור בהוא בלשים סאין שותה הרקב שהוא אחד מששים בבית כור שהרי בית כור שלשים סאין ובלשים סאין עושין ששים הרקבים לפי בשאה ששה קבין והרקב פירושו תרי וקב בשם שלשה קבין כך מתמציה עדן שתה הגן שהוא אחד מששים בעדן ופי׳ ה״ר אברהם בן אשר ז״ל מתמצית בית כור ממה שבבית כור מהמלא אחר שהשקאתו וזוחלין המים שעל פניו ומתקבלים במקום אחד יכולין להשקות תרקב בשם שלשה קבין וכן הענין בגן עדן שהוא אחד מששים הוא שותה מתמצית העדן ומתמצית הגן יוצאים ארבעה נהרות במשם העולם שותה שכל המעיינות והנהרות נמשכות משם וזהו שאמר רבי יהושע בן לוי בפרקא קמא דתעניות כל העולם מתמצית גן עדן הוא שותה שנאמר ונהר יוצא מעדן וגו׳ עכ״ל:

תמנית

**שנויי נוסחאות** (ס״י) חצנא נט״ל חנינא. (שכ״מ) חייא כצ״ל חנינא.

## חדושי רד״א

**מאילת** השחר ט׳ וכמו מילה מדמיא לחברתה כו׳. נ״ב פי׳ כמו משיאיר המזרח עד שתנץ החמה והוא ד׳ מילין אף כן שיעור מאילת השחר עד שיאור המזרח מילה מדמי׳ לחברתה:

**זמן** סדום לצוער ד׳ מילין יותר הוון כו׳. נ״ב פירוש בבבלי פסחים (צ״ג-ע״ב) קאמר ר׳ חנינא גופי׳ לדידי חזי לי תהוא אתרא והוי חמשא מילין ומשני הש״ס הכא המלאך היה מקדר לפניהם הדרך. ובבבלי משני (דף צ״ד ע״א) ויאיצו שאני וגו׳: **הרין** דוקרנין כו׳. נ״ב דוקרנים כמו הדוקרנין וכמו שמצינו גת״י לקמן בפ׳ במה אשה ואיזו האלה כו׳ ר׳ יוסי מאיסתי תורמין את הגורן משתעקר האלה הדא אמרה כמין דייקרנין עכ״ל וכאן הב״ש איילת מלשון האלה הוא **וגן** אחד מס׳ כו׳. נ״ב בבלי פסחים צ״ד ע״א׳ תענית י׳ ע״א:

## מהר״א גריידץ

**תני עץ חיים מהלך חמש מאות שנה**. נ״ב מאמר זה הוא נ״כ בבראשית רבה פ׳ ט״ו ובמדרש חזית בשיר השירים על הפסוק אחת היא יונתי:

מסורת הש"ס

שוהה. מהמים שמשקין בית כור שהוא ל' סאין יכולין להשקות מתמליתו שיעור זריעת תרקב שהוא ג' קבין תרי וקב וזהו אחד מששים לבית כור שהסאה הוא ו' קבין וכן הגן שותה מתמלית העדן שהוא א' מששים שבעדן: רבנן אמרין וכו'. פליגי על ר' יודה דלעיל דאמר עוביו של רקיע מהלך חמשים שנה כדמסיימו וכשם וכו': יהי רקיע בתוך. באמצע וכפי המרחק מלמעלה שהוא בין רקיע לרקיע והמרחק מלמטה שהוא מן השמים עד הארץ כך הוא עוביו באמצע: מלתיה דר' חנינא פליגא וכו'. דאמר שהן דקין ועשוין כטס הזה: יכול שהן נתרפין. אח"כ מזמן לזמן: על ידי שהות רפה. בשהוי הזמן נתרפה: ר"ש בן לקיש אמר בנוהג שבעולם אדם נוסף כלים וכו'. כלומר דר"ל דריש לסיפי' דקרא כראי מוצק

על תולדות השמים ולא על השמים עצמם: על הא דר"ש בן לקיש וכו'. כלומר דכך הוא רמוז בפ' ע"י סמיכות הכתובים דעל תולדות הוא אמורות: וכתיב אלה תולדות השמים וגו'. לומר שאע"פ שזמן נכנס וזמן יוצא הם בהבראם וכיום עשות אותם: ארבע אשמורות וכו'. וכל אשמורה ג' שעות ולפרושי עד סוף האשמורה ראשונה דמתני' קאי: ר' נתן אומר שלש דכתיב ראש אשמורת התיכונה. האמצעית אלמא דשלש הן: וכתיב קדמו עיני אשמורות. שתים והן חצות לילה: פעמים חצות לילה וכו'. ולא דשתי אשמורות הן הן חצות לילה: מכל מקום לא הוה שחרא אתיא. כלומר אף שלפעמים היה מקדים ולפעמים מאחר אבל לעולם לא היה השחר בא ומצא לדוד כשהוא ישן: איתעיר יקרי

תורה אור

שותה תמצית כוש מצרים שותה. נמצאת אומר מצרים מהלך ארבעים יום וכוש מהלך שבע שנים ועוד. ורבנן אמרין כשני אבות הראשונים °כימי השמים על הארץ וכשם שבין הארץ לרקיע מהלך חמש מאות שנה כך בין רקיע לרקיע מהלך חמש מאות שנה ועוביו מהלך חמש מאות שנה. ומה חמית מימר עוביו של רקיע *מהלך חמש מאות שנה. אמר רבי בון °יהי רקיע בתוך המים יהי רקיע בתווך. רב אמר לחים היו שמים ביום הראשון ובשני קרשו רב אמר יהי רקיע יחזק הרקיע יקרש הרקיע יגלד הרקיע ימתח הרקיע אמר רבי יודה בן פזי יעשה כמין מטלית הרקיע היך מה דאת אמר °וירקעו את פחי הזהב וגומר. תני בשם ר' יהושע עוביו של רקיע כשתי אצבעיים. מילתיה דר' חנינא פליגא דא"ר אחא בשם ר' חנינא °תרקיע עמו לשחקים חזקים כראי מוצק תרקיע מלמד שהן עשויין כטס יכול שאינן בריאין ת"ל חזקים יכול שהן נתרפין ת"ל כראי מוצק בכל שעה ושעה נראין מוצקים. רבי יוחנן ור' שמעון בן לקיש. ר' יוחנן אמר בנוהג שבעולם אדם מותח אוהל על ידי שהות רפה ברם הכא °וימתחם כאהל לשבת וכתיב חזקים רבי שמעון בן לקיש אמר בנוהג שבעולם אדם נוסף כלים על ידי שהות הוא מעלה חלודה ברם הכא כראי מוצק בכל שעה ושעה הן נראין כשעת יציקתן רבי עזריה אמר על הא דרבי שמעון בן לקיש °ויכולו השמים והארץ וכל צבאם ויכל אלהים ביום השביעי °ויברך אלהים את יום השביעי מה כתיב בתריה °אלה תולדות השמים וכי מה ענין זה אצל זה אלא יום נכנס ויום יוצא שבת נכנס שבת יוצא חודש נכנס חודש יוצא שנה נכנס שנה יוצאה וכתיב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים. *רבי אומר ארבע אשמורות ביום וארבע אשמורות בלילה העונה אחד מעשרים וארבעה לשעה העת אחד מעשרים וארבעה לעונה הרגע אחד מעשרים וארבעה לעת *כמה הוא הרגע רבי ברכיה בשם ר' חלבו אמר כדי לאומרו ורבנן אמרין הרגע כהרף עין תני שמואל הרגע אחד מחמשת ריבוא וששת אלפים ושמונה מאות וארבעים ושמונה לשעה *ר' נתן אומר שלש °ראש האשמורת התיכונה. ר' זריקן ור' אמי בשם ר' שמעון בן לקיש טעמא דר' °חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך וכתיב °קדמו עיני אשמורות. ר' חזקיה אמר רבי זריקן רבי בא חד אמר טעמיה דרבי וחרינה אמר טעמיה דר' נתן מאן דמר טעמא דרבי חצות לילה ומאן דמר טעמיה דרבי נתן ראש האשמורת התיכונה מה מקיים רבי נתן טעמיה דר' חצות לילה פעמים חצות לילה ופעמים קדמו עיני אשמורות הא באי זה צד בשעה שהיה דוד סועד סעודת מלכים חצות לילה ובשעה שהיה סועד סעודת עצמו קדמו עיני אשמורות מכל מקום לא הוה שחרא אתיא ומשכח לדוד דמיך הוא שדוד אמר °עורה כבודי עורה הנבל וכינור אעירה שחר איתעיר יקרי

## פירוש מבעל ספר חרדים

המצית כוש. לשון בבלי פירקא קמא דתענית תנו רבנן ארץ מצרים ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה והיא אחד מששים בכוש. כלומר ומתמצית כוש מצרים שותה כדאמרן הכא וארבע מאות פרסה היינו ארבעים יום דהכא כדאמר בבבלי אדם בינוני מהלך עשר פרסאות בכל יום נמצא ארבע מאות של מצרים בארבעים יום: הכי גרסינן וכוש מהלך שש שנים ועוד. וכך הוא החשבון דכוש שהוא ששים פעמים ארבעים יום עולים שני אלפים וארבע מאות וכשתחלקם לשש שנים אם תחשוב כל שנה לשלש מאות ותשעים יום יותירו בידך שלש מאות שלימות לא חסם תשעים להשלים חמשה עשר ימים לשנה להשלימה שהרי השנה שלש מאות וששים וחמשה נשארו בידך מאתים ועשר ימים. ולפי שאין בהם השלום שנה לא מנאם אלא אמר ועוד: ורבנן אמרי וכו'. פליגי אדרבי יהודה דאמר דעובי הרקיע חמשים שנה ואינהו סברי דעוביו חמש מאות שנה ומפרש טעמייהו ואזיל. ורבי חנינא דלעיל אין לו עסק במחלוקת זה. והא דאמר דאתיא כר' יהודה לא לאפוקי מדרבנן אלא כלומר כר' (חייא) [חנינא] דמנה התלת זריתה כר' יהודה והוא הדין כרבנן. ולאפוקי מהפלוסופים דאמרו דאין החמה נוסרת ברקיע: כשני אבות הראשונים כימי השמים על הארץ חמש מאות שנה. והכי פירוש הכתוב למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם האדמה ותיו הם כימי השמים על הארץ. שמיעור שנות שיעור שלהם כשיעור השנים שבגבוהים השמים על הארץ והם חמש מאות שנה. שהרי אברהם חי מאה ושבעים שנה ויצחק מאה ושמונים. ויעקב מאה ושבעה וארבעים הרי חמש מאות ושתי שנים. והשנים אינם בחשבון. ואמר הכתוב אם תזכו כל אחד מכם יחיה כימי כולם חמש מאות שנה: בין רקיע ראשון לשני. ובתוך עובי הרקיע בני השמים העליונים הלוים במאמר ה'. וזה ממשמעותיה דקרא נפקא ליה מדכתיב יהי רקיע בתוך המים משמע באמצע ממש. וכי היכי דרחוקים המים התחתונים מן הרקיע חמש מאות שנה הכי נמי רחוקים העליונים הנתונים בעובי רקיע שני כדאיתא בפרקא קמא דתענית וכדבאר ר"ר אברהם בן אשר בבראשית רבה פרשה ד': בתווך. כדאמרינן לקמן ובבבלי האשמורת התיכונה שיש אחת לפניה ואחת לאחריה שוות הכא נמי יהי רקיע בתווך חמש מאות למטה הימנו וחמש מאות למעלה הימנו ורקיע עצמו תווך חמש מאות. כך נראה לפי גירסת הספרים כאן. אך בבראשית רבה בפרשה ד' פירש רש"י דמדכתיב בתוך וקרי ביה בתווך דיש אם למקרא ויש אם למסורת דריש התם דהחמש מאות למעלה מן הרקיע עד המים העליונים לא פחות ולא יותר. והיינו יהי רקיע בתוך בתווך ממש וסיים הרב שם והכי דריש ליה במסכת ברכות ירושלמי. וקשה אם כן עוביו של רקיע מנא לן דהוי חמש מאות. ונראה דגירסת הרב כאן ומה דחמית מימר בין רקיע לרקיע מהלך חמש מאות ועובי הרקיע מהלך חמש מאות ותרתי יליף מבתוך בתווך וכדפריטית וכל מה שהאריכו רבנן לחלוק עם רבי יהודה דאמר עוביו של רקיע חמשים שנה ומביאו ראיה בצירוף כל הפסוקים דעוביו חמש מאות שנה דאי מכח קבלה שבידם לימרו מיד עוביו חמש מאות בלי ראיה כדאמר רבי יהודה חמשים שנה בלי ראיה: לחים היו. לשון רש"י בבראשית רבה פרשה ד' לחים היו וכו' וקרשו קפאו ונתחזקו והיינו דכתיב ביום הראשון ברא אלהים את השמים ובשני כתיב ויעש אלהים את הרקיע מלמד שהיו לחים בראשון וקרשו בשני ע"כ: יהי רקיע יחזק הרקיע. סיום דברי רב הם ולא גרסינן אמר רב. ופירושו דחוזק הדבר העיקרי הוא והאריך לדבר שלא יקשה עליך דמלת יהי משמע הויה חדשה כמו יהי אור והירך דכיון דבכל כך חסר הויה התחלה כאלו איננו חשיב: יגלד. אין זה קירום אלא כל דבר הנקרש עושה קליפה גלודה על פניו עבה קצת: ימתח. כבר היה מהות מיום ראשון לדעת רב אלא שכל דבר רפה איננו נמתח יפה וכשנתחזק נמתח יפה: רבי יהודה בן פזי. פליג אדרב וסבר דביום ראשון נבראת טיפה אחת בלבד ובשני נתפשטה. ולאותה טיפה לבדה קרא שמים על שם העתיד שהרי בשני כתב ויקרא אלהים לרקיע שמים: מטלת הרקיע. כמו טלואים דמתרגמין רקיעים כלומר בשני פשט הטיפה ונטה השמים והכי מוכח בבראשית רבה פרשה ד': תני בשם ר' יהושע. פליג ארבי יהודה ורבנן דלעיל ואמר דאין עובי רקיע רק שני אצבעות ולשון ה"ר אברהם בן אשר ז"ל בבראשית רבה פרשה ד' נראה דסובר כבן זומא שאמר שלא היה בין מים העליונים בתחלה אלא כשתים ושלוש אצבעות. וסובר שכשיעור החלל שהיה בין מים העליונים למים התחתונים היה עובי הרקיע ודייק לה מדכתיב בתוך המים שהכוונה שמילא כל תוך שהיה בין מים למים עכ"ל: מילתיה דר' חנינא. דמייתי ואזיל פליגא אדרבי יהושע דאפי' כאצבע אין הרקיע עב: כטס. שהוא דק: הרקיע מלמד וכו'. מלשון וירקעו את פחי הזהב מתרגמינן ורדידו ית טסין די דהבא רש"י בבראשית רבה: יכול שהן מתרפין. במשך הזמן. הכי גרסינן אדם מותח אהל על ידי שהות רפה כלומר במשך הזמן שעבר הרבה מעת מתיחה הראשונה והם הם דברי ר' חנינא: וימתחם וכתיב חזקים. כלומר אע"ג דכתיב וימתחם כאהל לאו כאהל כשר ודם אלא חזקים כראי מוצק וקצר כאן הלשון שאמר ר' חנינא כל שעה ושעה נראין כשעת יציקתן: חצות וכתיב אשמורות. משמע דתלי לילה אחרון שתי אשמורות ומינה דתלי לילה ראשון נמי שתי אשמורות: ראש האשמורת התיכונה. מכאן שהיא בתוך שתים אחת לפניה ואחת לאחריה: כסועד סעודת מלכים. באוכלים רבים עמו ושוהה הרבה בסעודה קודם שיישן לפיכך לא היה יכול לקום רק בחצות אך כשהוא סועד עם אשתו ובניו בלבד היה ישן מיד וקם לסוף אשמורת ראשונה וכאמר עד הבקר שתי אשמורות: מכל מקום לא הוה צפרא אתי וכו'. הכי גרסינן:

וסיס

## מראה הפנים

כשני אבות הראשונים כימי השמים על הארץ. כנאמר אשר נשבע ה' לאבותיכם שימיהם היו כימי השמים על הארץ והאיכא הרי יתירי אלא דשתי שנים בלא הכיר אברהם את בוראו עד שהיה בן ג' לא מני להו הכי דריש במדרש ילמדנו ומביאו היפ"מ וזה סותר לדרשת הגמ' דסוף פ"ג דנדרים אמר ר' אמי בר אבא בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו שנא' עקב אשר שמע אברהם בקולי תושבנא מאה ושבעין ותרין. אלמא דלאחר ג' שנים שלמות הכיר את בוראו. ואפשר דבתוך ג' הכיר בוראו. והלכך למנין שהיו מני לה אותה השנה ולמנין שמע' בקול ה' לא מני לה מכיון ש'אינה שלימה והרמז בקרא דעקב על שנים שלימות הוא דס"א ל מז בענין את':

ברם הכא וימתחם כאהל לשבת וכתיב חזקים. כלומר קרא דאיוב רמיז לקרא דישעי' שהן לשבת תמיד כמו בשעת הבריאה ולא נתרפו ע"י שהות הזמן שהרי כתיב חזקים וה"כ ר' יוחנן דריש לכוליה קרא דאיוב על השמים עצמם שהרי חזקים כראי מוצק חד עניינא משמע אבל לר"ל חזקים כראי מוצק על תולדות השמים נאמר וכמה אמר אדם נוסך כלים וכו' והיינו דמייתי ר' עזריה על הא דרשב"ל כדפרישית בפנים:

העונה אחד מכ"ד לשעה. כן הוא בתוספתא פ"ק. ובכוליה הש"ס דילן נכמה דוכתי משמע דעונה י"ב שעות הוי' ואפשר דלשון מקרא לחוד ולשון משנה לחוד והכא אליבא דקראי קאי ואיידי דדריש בקראי דאשמורת מייתי נמי להא:

והוא

שנויי נסחאות (פ"ד) אחא בכי"ל יוסה. (פ"ו) נתרפין בכי"ל מתרתים (ומסק"ש נוגן הטיל בזה מגלת ענבים (במדבר ו' ג') מתורגם מתרים).

מערכת הערוך נוסך כלים. בערוך (ע' אנגקי) נראה דגרס „מוסך בולוס" פירוש בולוס (כערך כלם ב) מראה של זכוכית (ופירש מוסך ענינו יליקס וסחכס. עס"ש ע' מסך ס).

## חדושי רד"א

כוש מהלך שבע שנים ועוד כו'. נ"ב לפי החשבון מדת כוש מהלך ששה שנים ושבעה חדשים כי ארבעים פעמים ששים עולה שני אלפים ות' ימים שהוא ששה שנים וד' חדשים:

רבנן אמרי כשני אבות הראשונים כו'. נ"ב וא"ת אברהם יצחק ויעקב חיו תק"ב שנה, כבר עמד בזה מדרש שה"ש (סוף פסוק א') שיר וכו' ר' לוי אמר כנגד שנות אבות ועשרת הדברות נאמרה מנין שיר. שיר תק"י ואי תימר דאית בהון יתיר צא מהן שני רעבון שאינו עולה מן המנין עכ"ל:

יהי רקיע בתוך כו', נ"ב פי' לתירוצא בעי על ומה חמית ר"ל שהרי עובי רקיע הוא בתווך כמו שהוא משמים לארץ שהוא כימות אבות ת"ק שנה כמו כן עובי רקיע ת"ק שנה ותווך נקרא בין שמים לארץ ור' בון יליף מתווך כמו התווך כן עובי רקיע:

דר' חנינא פליגא כו'. נ"ב פליגא אדלעיל קאי דאמר ר' חנינא לעיל משיאור המזרח עד הנץ החמה ד' מילין נמצא שהחמה מנסרת ברקיע ד' מילין כי זהו שיעור עוביו של רקיע לדעת ר"ח והכא אמר ר' אחא בשם ר"ח שעוביו של רקיע הוא כטס הזה:

ורגע היא כו'. נ"ב לפי זה יש בשעה שלש עשרה אלף ות"ת כ"ד רגעים וצ"ל דר' ברכי' מפרש רגעים הללו הוה רגע כמימרא משא"כ לקמן שמואל דאמר הרגע הוא אחד מחמשת ריבוא כו' הוא סבר כרבנן דאמרי הרגע הוא כהרף עין:

וששת אלפים כו'. נ"ב בבבלי (דף ז' ע"א) א"ר יוחנן משום ר' יוסי כו' וכמה רגע א' מחמשת רבוא ושמונת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה כו' ובע"ז (דף ד' ע"א) איכא כמה רגע אחד מחמשת ריבוא וג' אלפים ותתכ"ד בשעה:

חצות לילה אקום כו'. נ"ב מיוסד עפ"י הגמרא דמס' שבת (ד' פ"ט ע"ב) דאמר יצחק כמה שנותיו של אדם וכו' פלגא דליליא פשו להו כ"ה וכו' ע"ש. וא"כ דוד שקם בחצות לילה הי' לו ליתן חשבון עוד על י"ב שנה וחצי. משא"כ בשאר מלכים שהם ישנים עד ג' שעות על היום לא די שאין להם ליתן חשבון על השעות מפלגא דליליא אף ישנים ג' שעות על היום שהיא בחמשים שנה ששה שנה ורביעית שאין להם ליתן חשבון וזה הי' קטרוג יצרו של דוד. והוא משיב על משפטי צדקך שאותן השעות שאינו ישן עוסק במשפט ה' וסליק ליה חושבנא.

עין משפט נר מצוה

יד
א מיי' פ"א מהל' ק"ש הי"א סמ"ג עשין יח טוש"ע א"ח סי' רל"ה ס"ג

מסורת הש"ס

תורה אור

יקרי מן קומי איקריה דברייי איקרי לא חשיב כלום מן קדם איקריה דברייי. אעירה שחר אנא הוינא מעורר שחרה שחרה לא הוה מעורר לי. והיה יצרו מקטרגו ואומר לו דוד דרכן של מלכים להיות השחר מעוררן ואת אמר אעירה שחר דרכן של מלכים להיות ישינין עד שלש שעות ואת אמר חצות לילה אקום [ג]והוא אומר על משפטי צדקך. ומה היה דוד עושה ר' פינחס בשם ר' אלעזר בר' מנחם היה נוטל נבל וכינור ונותנו מראשותיו ועומד בחצי הלילה ומנגן בהם כדי שישמעו חבירי תורה. ומה היו חבירי תורה אומרים ומה אם דוד המלך עוסק בתורה אנו עאכ"ו. א"ר לוי כנור היה תלוי כנגד חלונותיו של דוד והיה רוח *צפונית מנשבת בלילה ומנפנפת בו והיה מנגן מאליו הה"ד [מלכים ב ג]והיה כנגן המנגן כנגן במנגן אין כתב כאן אלא כנגן המנגן הכינור היה מנגן מאיליו. מה מקיים רבי טעמא דרבי נתן ראש האשמורת התיכונה א"ר הונא סופה של שנייה וראשה של שלישית הן *מתכנות את הלילה. אמר ר' מנא ויאות מי כתיב תיכונות לא תיכונה קדמיתא לא מתחשבא דעד כדון ברייתא עירין: פיסקא וחכמים אומרים עד חצות: רבי יסא בשם ר' יוחנן [א]הלכה כחכמים רבי יסא מפקד לחברייא אין בעיתון מתעסקא באוריתא אתון קרייה שמע קודם חצות ומתעסקין מילתיה אמרה שהלכה כחכמים מילתיה אמרה שאמר דברים אחר אמת ויציב. תני הקורא את שמע בבית הכנסת בשחר יצא ידי חובתו בערב לא יצא ידי חובתו מה בין הקורא בשחרית ומה בין הקורא בערבית ר' הונא בשם רב יוסף מה טעם אמרו *אדם צריך לקרות שמע בביתו בערב בשביל

ברכות ג: סנהדרין טז

כד"י בג"י מתוכות

פ' כיון ד

## פני משה

יקרי וכו'. וקרא הכי מידרש עורה כבודי מלפני כבוד בוראי ולפיכך אעירה שחר: והיה יצרו מקטרגו. ומפתה אותו: המנגן. משמע הידוע ומנגן מאליו: סופה של שנית. ובאיכה רבתי גרים ראשה של שנית וסופה של שלישית כלומר בשתי אשמורות האמצעות הוא מדבר שהן מתכנות את הלילה: אמר ר' מנא ויאות. בתמיה ומי כתיב תיכונות לא תיכונה כתיב דמשמע אחת: קדמייתא לא מתחשבא. כלומר אלא הכי בעינן לשנויי אליבא דר' דלעולם ד' משמרות הויין והא דכתיב התיכונה משום שהראשונה אינה בחשבון של שומרי המחנה לפי שעדיין הבריות ניעורין הן ואין דרכן להשים שומרים תחילת הלילה: אין בעיתון מתעסקין באורייתא. אם אתם רוצים להתעסק בתורה כל הלילה תזהרו לקרות שמע קודם חצות ואח"כ תתעסקו בתורה: מילתיה אמרה. שמעינן ממילתיה דס"ל שהלכה כחכמים דזמן קריאת שמע עד חצות: מילתיה אמרה. וש"מ עוד ממילתיה דס"ל שאומר דברים אחר אמת ויציב והיינו אמת ואמונה והם היו רגילין לומר גם בערבית אמת ויציב כל זאת כדמשמע לקמן דקאמר פתר לה באמת ויציב של שחרית אלמא דגם בערבית היו אומרים אמת ויציב וכלומר דע"כ דס"ל שאומרים פסוקים אחר ברכות ק"ש של ערבית קודם התפלה ואין חוששין לסמוך גאולה לתפלה בק"ש של ערבית משום דתפלות באמצע תקנום דאי לאו הכי מפני מה הזהירם על ק"ש בלבד ולא הזכיר להם כלום מתפלה אלא מפני שכבר התפללו תפלת ערבית מקודם א"כ מילתי' אמרה שאומר דברי' אחר אמת ויציב כלו' שאינו צריך לקרות שמע סמוך לשינתו ושלא יפסיק בדברים אחרים דהא אמר להם אתון קרייה שמע ומתעסקין בתורה אח"כ אלמא דק"ש של ערבית לאו דוקא סמוך לשינה והא דקאמר אחר אמת ויציב לישנא דמתני' נקט בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק ומפני שמסיימין אחר ק"ש באמת נקט הכי ור' יסא ס"ל דיכול לומר איזה דברים ופסוקים אחר ק"ש של ערבית והכי מוכח מדלקמן: בבית הכנסת. עם הציבור: בערב לא יצא ידי חובתו. כדאמרי' לעיל ברים ההלכה אין קורין אותה בבית הכנסת בשביל לצאת ידי חובתו אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דבר של תורה: מה בין הקורא בשחרית ומה בין הקורא בערבית. כלומר ומפני מה באמת לא תקנו לקרות בערבית גם בבהכ"נ בזמנה ולא יהא צריך כל א' וא' לחזור ולקרות בביתו: בשביל

גליון הש"ס

[ג]והוא אומר על משפטי צדקך. ע' ביפה מראה בביאורו פל צדקה שעשה ד' עם זקנו בחצי הלילה כמבואר במדרש רבה במדבר פע"ז וז"פ. ובהכם האריך בזה במראה"פ ונדחק:

## מראה הפנים

**והוא** אומר על משפטי צדקך. אין זו תשובה על קטרוג היצה"ר דמה שייכות זה לזה אלא דנראה דסיום הדרשה היא וכמו וכן הוא אומר מיתפרש וכלומר דמייתי ראיה על זה שדרש דהיצה"ר היה מקטרגו והיכן מצינו רמז לזה לכך מסיים והוא אומר על משפטי צדקך כלומר דמדברי דוד בעצמו אנו למדין שהיצה"ר היה מפתה אותו והוא כבש את יצרו ולא שמע אליו וזהו שאמר חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך לפי שהוא כינוי ליצה"ר כידוע שאם אין יצה"ר אין כאן לא משפט ולא צדקה שבעונש והשכר באין ע"י יצה"ר ודוד המלך ע"ה היה מהלל בעצמו שהיצה"ר אין בו כח להתגבר עליו ולפתותו אלא הוא מתגבר עליו וזהו על משפטי צדקך שבראת לנו היצה"ר למשפט ולצדקה ואע"פ שהוא מפתה אותי אני כובשו תחתי וחצות לילה אקום להודות לך. ולא תיקשי דא"כ אמאי לא נרמז זה בקרא דקדמו עיני אשמורות שהרי לפי הך תירוצא דר' נתן טפי רבותא איכא באשמורות שהוא קודם מחצות לילה דיש לומר דס"ל דאע"פ כן בשעה שהיה סועד סעודת מלכים ועם כל זה קם בחצות לילה איכא רבותא טפי משקם באשמורות כשהיה סועד סעודת עצמו לפי שמדרך סעודות מלכים להמשיך ביותר במעדנים ובמאכלים המביאין לידי שינה ולפ"ז נוכל לומר דמה"ט לא ניחא ליה לתלמודא דידן למיפרק אליבא דר' נתן להני תרי קראי כדפריק הכא ולכאורה האי שינויא דהכא טפי מרווחא מדמשני התם שינויא דחיקי ע"ש בדף ג' ע"ב אלא דאפשר דסבירא ליה להש"ס דידן דלעולם טפי רבותא באשמורות הויא יותר מבחצות לילה ואע"פ שהיה סועד סעודת עצמו ואי איתא כהך שינויא דהכא הוה קשה דאמאי לא רמיזא התם וה"ל למימר קדמו עיני אשמורות להודות לך מה שאני מתגבר על משפטי צדקך ובהאי סברא הוא דפליגי הני תרי תלמודי הי מינייהו עדיף טפי וכדאמרן:

**הלכה** כחכמים. שיטתא דהאי הלמודא ס"ל דפליגי וכדאמר לקמן דפריך בפשיטות ור"ג פליג על רבנן וכו' ועיין לקמן ד"ה ורבן גמליאל. ובבבלי דף ח' ע"ב אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"ג. וכתב הרשב"א ז"ל דלכתחילה פליגי ולר"ג אפי' לכתחילה יכול להתעכב עד שעה הסמוכה לעלות השחר והא דאמרי' בדף ד' ע"ב לעולם חכמים כר"ג ס"ל והא דאמרי עד חצות כדי להרחיק וכו' כדתניא חכמים עשו סייג כדי שלא יהא אדם בא וכו' דוקא באלו דברים שמביאין לידי פשיעה קאמר וכ"כ הרא"ש ז"ל והטור בסי' רל"ה. ומביא הרשב"א ראיה לדבריו מהא דהכא דקאמר על הא דר' יסא מפקד לחברייא וכו' מילתי' אמרה שהלכה כחכמים ואי איתא דלר"ג אינו רשאי מחצות ולהלן מאי קאמר זאת אומרת הלכה כחכמים דילמא כר"ג ובהא כ"ע מודו שצריך לכתחילה קודם חצות כך נראה לי אלא שלא כתב הרב אלפסי ז"ל ושאר הגדולים כן ונראה מדבריהם שכיון שנכנס בתוך זמנו אינו רשאי להתעכב אלא צריך לקרותה כפשטה דהכית ברייתא אדם בא מן השדה וכו' עכ"ל והביא הב"י שם מדבריו ז"ל. וכמה שכתב הב"י אדברי הרמב"ם וסמ"ג שפסקו דלכתחילה צריך לקרותה בזמנה משעת יציאת הכוכבים עד חצי הלילה ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר יצא וכו' דמשמע שהם מפרשים דהא דאיפסיקא בגמרא הלכה כר"ג היינו לאפוקי מר"א דאמר עד האשמורה הראשונה אבל במאי דאמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק וכו' הלכה כוותייהו וכו' והאריך ע"ש. אבל קשיא על פירוש הזה דאי הכי לימא הלכה כחכמים וממילא שמעינן לאפוקי נמי מדר"א ויותר נראה לומר דהם ז"ל היו מפרשים דמה דאמר שמואל הלכה כר"ג לאו דמכלל דחכמים דמתני' פליגי עליה אלא דאפירושא דר"ג בדברי חכמים דמתני' גופייהו קאי ולאפוקי דלא תפרש דפליגי ממש וא"כ הלכה כרבים אלא כלומר הלכה וכמו שפירש ר"ג אליבייהו דלא קאמרי עד חצות אלא כדי להרחיק מהעבירה וכמה דהשיב לבניו כדמפרש הש"ס לקמן שם והשתא אתי שפיר כהאי דלעיל דחכמים מודו לר"ג בדיעבד דיצא אם קרא קודם עלות השחר וכן ר"ג מודה לחכמים דלכתחילה יקרא קודם חצות ומצותה לקרותה בזמנה כך הוא לשטתם ז"ל דלא פליגי ומהכא אין לנו להוכיח די"ל דהאי ש"ס ס"ל דפליגי גם בלכתחילה כדמוכח בהדיא מדלקמן לשינויא קמא דמשני שנייה הכא שהיא לשיגון ועיין לקמן ד"ה ור"ג פליג:

**הקורא** את שמע בבית הכנסת בשחר יצא וכו'. משמע בהדיא מהכא דשאני ערב מבשחר דבשחר היו קורין בעונתה ומה שקורין לפעמים אחר ג' שעות כהאי דלקמן בהלכה ד' ר' יוסי ור' אחא נפקן לתעניתא וכו' היינו כדי לעמוד בתפלה מתוך ד"ת וא"כ מה דאמר הכא ברים מכלתין על ק"ש דערבית אין קורין אותה בבהכ"נ בשביל לצאת י"ח וכו' היינו על כרחך דבערבית לא היו קורין כלל בעונתה בבהכ"נ והלכך קאמר הכא בערב לא יצא י"ח. ומעתה אין ראיה לפירוש ר"ת בתוס' להסית דרים מכלתין כמו שרצה בעל המאור ז"ל להביא ראיה לזה מהאי דלקמן ועיין בהלכה ד' עוד מזה ד"ה רבי יוסי ור' אחא:

## פירוש מבעל ספר חרדים

והיה כנגן המנגן כנגן אין כתיב כאן אלא כנגן המנגן הכנור היה מנגן מאליו וכו'. והמנגן יתילה קדרים דודאי כדאמר ועתה קחו לי מנגן ידוע הוא שהוא האיש המנגן אלא קרא אשמועינן דכנור עצמו היה רגיל לנגן מאליו. וקשה דפסוק זה כתיב באלישע ושמא גם אלישע היה לו כנור תלוי כדוד וכיון דכתיב בדוד עורה הנבל וכנור למדנו שגם הוא מתעורר הם על ידי הנבל וכנור. אי נמי כיון דקרא יתירא הוא אם אינו ענין לאלישע תנהו ענין לדוד דכתיב עורה הנבל וכנור בהדיא והמר שזה הכנור שנגן האיש ההוא לפני אלישע לשמחו שתשרה עליו רוח הקודש הוא הכנור שהיה לדוד שהיה מנגן מאליו בחצות לילה: מה מקיים רבי שארבע משמרות הן. הרי תיכונה משמע שהיא בתוך שתים: אמר רבי הונא וכו'. כלומר דכל דבר יכונה מוגבל יש לו שתי קצוות וכל אחד מהם נקרא ראש. וכדאמר הכתוב ראש ראש אתני הלילה ממש קאי דה ינו סוף השנית וראש השלישית ושתי קצוות של זו ושל זו קרי ראש וקאמר דאז הקימו הנערים וגבי גדעון כתיב: מתווכות אותה. בה א נקודה אמצעית שבלילה חציה למעלה וחציה למטה: אמר רבי מנא ויאות מי כתיב תיכונות. כלומר תירוץ רב הונא יפה ותריץ הוא אך קשה דהוה ליה למימר ראש אשמורות התיכונות דהא למר דראש אשמורות קרי לסופה של שניה וראשה של שלישית: לא תיכונה קדמיתא לא מתחשבה וכו'. לא כמו שאמרת אלא כלומר התירוץ הנכון לדעת רבי הא דכתיב התיכונה דמשמע דליכא אלא אחת לפניה ואחת לאחריה היינו דקרא לא חשיב אלא האשמורות שבני אדם ישנים שהם שלשה בלבד דראשונה בתחלת הלילה כולן עירין: פיסקא. אי בעיתון מתעסקא. לעסוק הרבה בתורה מתחלת הלילה לא תאחרו קרית שמע לקרותה אחר חצות: מילתיה אמרה. דהלכה כחכמים דאמרי במתניתין עד חצות ולא כרבן גמליאל ואיצטריך ללמוד סברת ר' ייסא ממה שצוה הלכה למעשה דממה שאמר לעיל בשם ר' יוחנן אין הוכחה דדילמא ליה לא סבירא ליה הכי אלא ספר דרבי יוחנן הוא דקאמר כן: מילתיה אמרה שאומרים וכו'. כלומר ועוד למדנו מהא דצוה ר' ייסא דאומרים דברים אחר אמת ויציב רגילין היו לומר אמת ויציב ערבית כמו בשחרית ואחריה השכיבנו ואיכא מאן דאמר לקמן שאין אומרים שום דבר אחר קרית שמע של ערבית אלא לישן מיד והיו קורין קרית שמע בברכותיה על המיטה. ומדאמר רבי ייסא דכשיעסקו בתורה אחר חצות יקדימו שמע קודם אעפ"י שאין ישנים עד שעה אחרת: תני הקורא וכו'. פי' מנהגם היה לקרות קרית שמע קודם תפלת ערבית כאדם שקורא בתורה כמו שאנו רגילין לקרות אשרי קודם תפלת המנחה ואחר כך מתפללין ערבית והולכין לבתיהם ומתבינין וקורין קרית שמע בברכותיה ויוצאין בה ידי חובתן והיה מועיל להבריח המזיקין מן הבית ולא היו הולכין לבית הכנסת לקרותה והיינו דאמר בסמוך מאי טעמא אדם צריך לקרות קרית שמע בביתו בערב להבריח המזיקין ובברכותיה קאמר ולא היו סומכין גאולה לתפלה בלילה כדאמר בסמוך דהא דתני אין אומרים דברים אחר אמת ויציב בשחרית דווקא הוא כן כתב ה"ר דוד אבודרהם על ירושלמי זה: בשחר יצא ידי חובתו. אעפ"י שאין מקדימין כוותיקין אלא קורין אותה אחר הנץ החמה: בערב לא יצא. כדאמרינן לעיל ריש פרקין דהיו קורין אותה קודם צאת הכוכבים: מה בין הקורא שחרית וכו'. כלומר ודאי דלא נפיק בדבית הכנסת מפני שמקדימין כדלעיל מכל מקום קשיא דלא תלה הדבר אלא במקום ולא בזמן דלימא הקורא קודם צאת הכוכבים לא יצא ומדלא תנא "במקום משמע דאפילו יצאו הכוכבים לא נפיק בבית הכנסת אלא צריך שתהיה קריאתה בביתו ומייתי לתרץ קושיא זו הא דרב הונא דהוא נמי הביא כך הברייתא ונתן טעם לדבר מה טעם אמרו אדם צריך דהכי משמעות הברייתא אי נמי כך

ז"ל

מילתיה

## שנויי נוסחאות

(שו"ד) מנשבת בלילה ומנפנפת נכי"ל יוצאת בלילה ומצפצפת. (שו"מ) מתכנות ד"ו מתוכות

## חדושי רד"א

והיה מנגן מאליו כו'. נ"ב נמצאו לפ"ז אף בלילי שבת הי' כן כיון שהי' מנגן מאליו, משא"כ לדעת ר' פנחס וכו' שדוד הי' מנגן בו א"א לומר כ"א בימות החול ולא בלילי שבת ומשום שמא יתקן כלי שיר:

מילתיה אומרה שאומר דברים אחר אמת ויציב וכו'. נ"ב פי' דמותר לדבר אחר שקרא ק"ש וא"צ לשקוע גו שינתא אחר שקרא ק"ש וברכותיה שהרי ר' יוסי היה מפקד לחברייא והיו מתעסקין בתורה אחר שקראו ק"ש כי הטעם שקורין ק"ש בלילה הוא כדי לקרוא בזמן שכיבה ומטעם זה סבר ר' יוסי הקורא את שמע בערבית לא יצא י"ח מטעם שצריך לקרות בזמן שכיבה אבל אחר שקרא ק"ש אומר דברים וכו' משא"כ ר' הונא בשם ר' יוסף דסבר דקורין ק"ש בשעת שכיבה כדכתיב בשכבך והטעם להבריח את המזיקים ומשו"ה אף שקרא ק"ש בביהכ"נ לא יצא, דצריך לקרות בשעת שכיבה כדי להבריח את המזיקין וכו':

מסורת הש"ס

בשביל להבריח את המזיקין. הלכך הואיל ובלאו הכי לריך כל א' וא' לקרות בביתו סמוך למטתו לא רלו לתקן שיהו הכל קוראין ביחד בזמנו שלא יסמוכו על זה ולא יקרא שוב סמוך למטתו: מילתיה אמרה שאין אומר דברים אחר אמת וילב. ש"מ דרב הונא ס"ל שאין לריך להפסיק בדברים אחרים בין ק"ש לשינה דתקנת ק"ש סמוך למטתו להבריח את המזיקין והכי ס"ל ר' שמואל בר נחמני דלקמיה שכך למדו ממנהגו: כד הוה נחית לעיבורה. כשהיה יורד לעיבור השנה והיה מקבלו ר' יעקב גרוסה בביתו ור"ז היה מטמין עלמו בין הקופות שלא ירגישו בו והיה רולה לשמוע מנהגו בק"ש: עד דהוא שקע מיניה גו שינתיה. ולא היה אומר דברים ופסוקים אחרים אחר ק"ש: אמרו בלבבכם. זהו ק"ש שלריך כוונת הלב וסמיך ליה על משכבכם: קרי מזמורים בתרה. דק"ש קודם השינה: והא תני אין אומר דברים אחר אמת וילב. וקס"ד דאק"ש של ערבית קאי וכהאי מ"ד דאין להפסיק בפסוקים אחרים בין ק"ש לשינה: פתר לה באמת וילב של שחרית. ודינא אחריתא קמ"ל בהאי ברייתא דלריך לסמוך גאולה לתפלה בשחרית וכדרב זעירא: יהיו לרלון אמרי פי. וסיפיה דקרא גואלי וגואלי וסמיך ליה יענך ה' בתפלה: אין פסול נוגע. מובטח לו שלא יארע שום פסול אח"כ באותו קרבן: ואיתלדית באנגריא. ונלכדתי במס באותו היום שכפו אותי להביא הדס לפלטין של מלך: רבו היא. וכי זה דבר גדול הוא לך הא אית בני איכשי שנותנין ממון בשביל להכיר הפלטין ולראות המלך: שבא והרתיק. ודפק: עוד הוא הפליג. גם המלך הפליג ממנו: אתיא דרבן גמליאל כר' שמעון. דאמר דיולא בק"ש של ערבית אם קראה לפני עמוד השחר: הא ר"ג כר"ש בערבית. כלומר בק"ש של ערבית ודאי שמענו דס"ל כוותיה והא הוא דמבעיא לן אם אף בשחרית כן דס"ל נמי כוותיה כשקורא מיד אחר עמוד השחר יולא י"ח או דיבא כהאי דאמר ר' זעירא הקורא עם אנשי המשמר לא יצא

תורה אור

בשביל להבריח את המזיקין, מילתיה אמרה שאין אמר דברים אחר אמת ויציב. מילתיה דר' שמואל בר נחמני אמר כן ר' שמואל בר נחמני כד הוה נחית לעיבורה הוה מקבל גבי ר' יעקב גרוסה והוה ר' זעירא מטמר ביני קופייא משמענא היך הוה קרי שמע והוה [ה] קרי וחזר וקרי עד דהוא שקע מיניה גו שינתיה ומאי טעמא ר' אחא ור' תחליפתא חמוי בשם ר' שמואל בר נחמן °רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה. מילתיה דר' יהושע בן לוי פליגא דר' יהושע בן לוי *קרי מזמורים בתרה והא תני אין אומר דברים *אחר אמת ויציב פתר לה באמת ויציב של שחרית. דמר ר' זעירא בשם ר' אבא בר ירמיה שלש *תכיפות הן [ו] תכף לסמיכה שחיטה [ג] תכף לנטילת ידים ברכה תכף לגאולה תפילה תכף לסמיכה שחיטה °וסמך ושחט תכף לנטילת ידים ברכה *°שאו ידיכם קדש וברכו את ה' [ד] תכף לגאולה תפילה °יהיו לרצון אמרי פי מה כתיב בתריה °יענך ה' ביום צרה. א"ר יוסי בי ר' בון כל מי שהוא תוכף סמיכה לשחיטה אין פסול נוגע באותו קרבן. *וכל מי שהוא תוכף לנטילת ידים ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה. וכל מי שהוא תוכף גאולה לתפילה אין השטן מקטרג באותו היום. א"ר זעירא אנא תכפית גאולה לתפילה ואיתצדית באנגריא מובליא הדס לפלטין אמרו ליה ר' רבו היא אית בני אינשי הבין פריטין מחכים פלטין. א"ר אמי *כל מי שאינו תוכף לגאולה תפילה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא והרתיק על פתחו של מלך יצא לידע מה הוא מבקש ומצאו שהפליג עוד הוא הפליג: פיסקא רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר. אתיא דרבן גמליאל כרבי שמעון דתני בשם ר' שמעון [ה] *פעמים שאדם קורא את שמע אחת לפני עמוד השחר ואחת לאחר עמוד השחר ונמצא יוצא ידי חובתו של יום ושל לילה. הא רבן גמליאל כרבי שמעון בערבית אף בשחרית כן או יהא בה כיי דמר ר' זעירא תנאי אהוי דרב חייא בר אשיא ודרב אבא בר חנה [ו] *הקורא [ז]עם אנשי משמר לא יצא

צ' שבועות טו: · ברכות לא. ו"ת"ג · ברכות מב. כתובות נג · צ' תוס' סוטה. לט. ד"ה כל · תהלים יט · שם כ · ברכות ט: · פ' רש"י שם דף ד: ד"ה זה · ברכות ח · יומא נז:

עין משפט נר מצוה

גליון הש"ס

## פירוש מבעל ספר חרדים

כך היתה קבלה בידו אעפ"י שהוא לא ידע היר יצא: בשביל להבריח המזיקין. קשיא לי כיון שהקב"ה לא הלה הקרית שמע להבריח המזיקין איך לא יצא. ואי סבר קרית שמע דרבנן ניחא דהם אמרו והם אמרו ואפילו למאן דאמר מן התורה יש לומר דהקב"ה ציוה הקרית שמע להבריח המזיקין כדכתב רש"י בפי' התומש בשם המדרש בפרשת בלעם דכתיב לא ישכב עד יאכל טרף זה לבוגו לא ישכב בלילה על מטתו עד שיהיה אוכל ומחבל כל מזיק שבא לטורפו כיצד קורא ק"ש על מטתו וכו' ונראה דלמדו ג"ש דכאמר כאן ישכב ונאמר גבי קרית שמע ובשכבך מה התם קריאת שמע אף הכא קרית שמע: מילתיה אמרה שאין וכו'. מדבריו של רב הונא למדנו שאין להפסיק כלל בין קרית שמע שעל מטתו בפסוקים אחרים אלא קורא קרית שמע ויושן מיד שאם יפסיק בפסוקים גם יפסק במקום דיקרא בבית הכנסת לסברית המזיקין שאגל מטתו. אלא ודאי שמע ושינה יתדיו. והא דאמר אמת ויציב כבר פירשתי שהיו קורין אותה על מטתם בברכותיה כיון דבה נפקי ובבית הכנסת דלא קרו אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה היו קורין אותה בלא ברכות. וסובר בירושלמי דבלילה אמרינן אמת ויציב כמו בשחרית ודלא כבבלי דאמר כל מי שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא: מילתיה דרבי שמואל. דמייתי לקמיה מוכח מינה נמי דסבר כרב הונא דאין להפסיק בין שמע לשינה דרבי שמואל כד הוה וכו': כד הוה נחית לעיבורא. יורד ממקומו למקום שנתקבצו החכמים לעבר השנה: הוה מקבל גבי ר' יעקב גרוסה. היה מתאכסן אצל חכם אחד שהיה שם ושמו רבי יעקב גרוסה והיה ישן בביתו: והוה ר' זעירא. שהיה דר בבית ר' יעקב נמו וכיון שראה שבא רב זה שם רצה ללמוד ממנו הלכה ונטמן בין הקופות שהיה שם אצל המטה שישן הרב מבוסתו שלא יראהו ושמע שהיה קורא על מטתו קרית שמע כמה פעמים עד שנרדם מתוך קרית שמע. הרי דסבר ר' שמואל בר נחמן דאין אומרים דברים אחר אמת ויציב כלומר דאין מפסיקין בין קרית שמע לשינה והברכה דאמת ויציב אינה הפסקה ובפעם ראשונה מברך לפניה ולאחריה וישן ואם לא יכול לישן חוזר וקורא שמע בלא ברכות עד שירדם: ומאי טעמא. נפי דמן התורה קרית שמע דערבית כדי להבריח המזיקין גם אם יקרא קרית שמע בבית הכנסת יכוין כדי להבריח המזיקין דהא בשכיבתו מתחנן והסר מעלינו אויב ושטן. ומבני דכתיב אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו דעל משכבכם היינו קרית שמע דכתיב בשכבך ודומו היינו שינה ומשמעותיה דעל משכבכם היינו על מטתכם אלמא דקרית שמע על המטה חיובא כלומר סמוך לשינה: מילתיה דר' יהושע בן לוי פליגא. אהא דאמרן לעיל דאין מפסיקין בין קרית שמע לשינה דהא רבי יהושע בן לוי היה רגיל לומר פסוקים אחר קרית שמע ואחר כך נרדם: והא תניא בהדיא אין אומר דברים אחר אמת ויציב. כלומר דאין מפסיקין בין קרית שמע לשינה וכדפרישנא לעיל. ולא רצה התלמוד להקשות על רבי יהושע בן לוי מברייתא דלעיל דסמוך דקרית שמע דבית הלל דמדיוקא למדנו מינה הכי לעיל אלא פריך מברייתא אחריתא דתני לה בהדיא: פתר לה. כלומר רבי יהושע בן לוי יפרש הברייתא דבאמת ויציב דשחרית בלבד מיירי והכי קאמר דאחר גאל ישראל דאמת ויציב אין מפסיקין אלא מתפלל מיד לסמוך גאולה לתפלה ואין יכול לפרשה בקרית שמע דערבית דבית הכנסת דאיכא תפלה ותיהוי דומיא דשחרית דהא דאין סמיכות גאולה לתפלה בערבית כמאן דאמר בבבלי. ועוד דהא פרישית לעיל דקרית שמע בלא ברכות היו אומרים בבית הכנסת: תיכף לנטילת ידים ברכה. הכי נמי איתא בבבלי פרק כיצד מברכין. ומוכח התם בהדיא דקאי על מים אחרונים דתיכף שיטול יברך ברכת מזון ולא יפסיק אפי' לשתות מים וכן פירש רש"י ותוספות ורמב"ם סוף פרק ששי דברכות וכתבו הגהות מיימוניות דכן נמי פירש רבינו שמחה המנס בירושלמי מוכח דקאי אמים ראשונים דקאמר כל מי שתוכף לנטילת ידים ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה. ואי קאי לנטילה אחרונה אם כן כבר סעד ומאי דהוה הוה. עכ"ל. ונראה דלכולי שתים אמרו סתם היכף לנטילה ברכה דאי אמים ראשונים לאוד לימא תיכף לנטילה המוציא ואי אמים אחרונים לאוד לימא תיכף לנטילה ברכת המזון אלא שמע מינה תרווייהו קאי: איתלדית באינגריא מובלא הדס. לקתוני בני חיל המלך באינגריא בלע"ז סוכר"א להוליך הדסים לפלטין להיכל המלך: אמרו ליה רבי רבו היא. אמרו לו בני הישיבה רבינו זו טובה היא ולא רעה דכמה בני אדם נוהגים מעות לשוערים ליתן להם רשות ליכנס להראותם יופי הדר ההיכל של מלך: הרתיק. דפק: פיסקא. אתיא דרבן גמליאל כר' שמעון. דרבי שמעון נמי סבר דזמן קרית שמע של לילה עד שיעלה עמוד השחר ודלא כרבנן דאמרי עד חצות בלבד: בערבית. בקרית שמע של ערבית אף בשחרית כן ניחא דסבר נמי רבן גמליאל כרבי שמעון אף בק"ש של שחר דבדיעבד יצא משעלה עמוד השחר כשאר כל המצות של יום דתנן בפרק שני דמגילה וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר. או דילמא רבן גמליאל בדשחרית סבר דלא יצא דלא כרבי שמעון אלא כברייתא דמייתי דהקורא עם אנשי משמר משיעלה עמוד השחר לא יצא ואפי' בדיעבד דשאני קרית שמע מכאר מצות דתלי רחמנא בהקימה דכתיב ובקומך וכיון דאיכא איגשי דגנו בהשיא שעתא לאו זמן קימה הוא כדמפרש הבבלי כאן והנכון לפרש דר' שמעון פליג הברייתא מן הקצה אל הקצה דאף לכתחלה יוצא משעלה עמוד השחר בקרית שמע של שחרית ולא דמי לשאר מצות דלכתחלה אין ראוי לעשות עד הנץ ואדרבה כיון דבקימה תלי רחמנא ואיכא איגשי דקיימי בהאי שעתא בקומך קרינן ביה והכי מפורש בבבלי וזהו לשון קורא ויוצא דקאמר ר' שמעון דמשמע לכתחלה. ועוד דדומיא דקרית שמע דלילה קאמר דלכתחלה זמנה עד שיעלה עמוד השחר לרבן גמליאל: ר' זעירא תנאי אהוי דרב חייא בר אשיא ודרב אבא בר חנה הקורא וכו'. לפי שהיה ר' זעירא אמר והוא המוזכר בכל הירושלמי שהם נתן סימן בזה: תנאי. שונה ברייתות: הקורא וכו'. ברייתא היא שנאה בפרק שלישי דיומא דף לז. ודעת ברייתא זו כדתנן לקמן

## מראה הפנים

**מילתיה** דר' יהושע בן לוי פליגא. וכן אמרינן בבבלי פ"ב דשבועות דשוה אמר שיר של פגעים והדר גני. משמע דאחר ק"ש היה אומרו ואח"כ היה ישן וכ"כ בהגה' מיימוני פ"ז מהלכ' תפלה ומייתי התם נמי להא דר' שמואל בר נחמני אלא דגרים ר' זעירא הוה קרי וחזר וקרא:

**שלש** תכיפות הן. בבבלי פ' כיצד מברכין דף מ"ב ע"א אמר רב חייא בר אשי אמר רב שלש תכיפות הן וכו' תכף לנטילת ידים ברכה ופי' רש"י ז"ל וכן התוספות דלנטילת ידים דמים אחרונים קאי שלא יאכל כלום עד שיברך על מזונו והכי מוכחא בשמעתא דהתם וכ"כ הרמב"ם ז"ל בסוף פ"ו מהלכות ברכות והוסיף שם לא יפסיק ביניהם בדבר אחר אפי' לשתות מים וכו'. והכא משמע דאמים הראשונים קאי מדהרי אין השטן מקטרג באותה סעודה קאמר וכן הוכא בהג"מ שם להאי דהכא וכן הביא הטור בסי' קס"ו. ויש לתמוה על התוס' במס' סוטה דף ל"ט ע"א ד"ה כל כהן שלא נטל ידיו שהביאו להא דהכא ופירשו על מים האחרונים ולמדו מכאן דכל ברכה דמשתעי קרא בעינן נטילת ידים סמוך לה ע"ש ואפשר דלא היה בגירסתם להא דר' יוסי בר בון כל מי שהוא תוכף וכו'. והאי דר' זעירא הכא תכפית גאולה לתפילה וכו' איתא נמי בבבלי פרקין דף ט' ע"ב דקאמרו ליה דמיבעי לך למיהב אגרא למחזי אפי מלכא:

**אתיא** דרבן גמליאל כר"ש. מכאן ראיה נכונה לפסק הרי"ף ז"ל דפסק בהני תרי ליש' דרשב"י בגמרין דף ח' ע"ב פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים בלילה אחת קודם שיעלה עמוד השחר וכו' ואידך דרשב"י משמיה דר"ע פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים ביום אחת קודם שתנץ החמה וכו' ולכאורה הני כתרהין דסהרי אהדדי דלברייתא קמייתא משיעלה עמוד השחר אינו יוצא י"ח בק"ש של ערבית דהוי כיום ולברייתא בתרייתא יוצא בשל ערבית אף לאחר שעלה עמוד השחר עד שהנץ החמה דהוי כלילה וזו קושית בעל המאור ז"ל דהיכי מזכי מטרא לבי תרי וכבר תירץ הרמב"ן ז"ל בספר המלחמות וכן שאר גדולי המפרשים ז"ל דזה כבר תירץ הרי"ף בדבריו דלא פליגי הני לישני אהדדי ותרווייהו הלכתא ניכהו וזה הוא מה שיש הפרש ביניהם דלברייתא בתרייתא כיון שעלה עמוד השחר אינו פוטר בשל ערבית אלא דוקא אנוס כגון שכור או חולה אבל במזיד ובפשיעה לא כדשמעינן מהא דקאמר התם לקמן בהני זוגא דרבנן דאשתכור וכו' ולברייתא קמייתא דדוקא קודם שעלה עמוד השחר פוטר הוא את של ערבית היינו אפי' אם איחר במזיד והלכך אחר שעלה עמוד השחר אינו יוצא בשל ערבית הואיל ועבר במזיד ולא קרא ק"ש וכך הוא דעת הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' ק"ש. וסייעתא לזה דקאמר הכא אתיא דר"ג כר"ש דתני בשם ר"ש וכו' והיינו ברייתא קמייתא דאלמא דבמזיד איירי כהסיא דבניו של ר"ג שבאו מבית המשתה ולא קראו את שמע ואמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבים אתם



## חדושי רד"א

**מילתיה** אמרה שאין אומרים דברים אחר אמת ויציב כו'. נ"ב פי' הואיל והטעם הוא משום להבריח כו' אסור לדבר אחר שקרא ק"ש וצריך לשקוע גו שינתא וכו':

**מילתיה** דר' שמואל בר נחמני אמרה כן כו'. נ"ב פי' שהרי הוא קרא ק"ש ושוקע גו שינתא מטעם רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה וכו':

**מילתיה** דריב"ל פליגא. נ"ב פי' ריב"ל פליג אהא דאף שקרא ריב"ל ק"ש כדי להבריח מן המזיקין מ"מ קרא מזמורים בתורה והפסיק בין ק"ש לשינה, ועי' בבבלי ברכות (ד' ע"ב) וז"ל אריב"ל אעפ"י שקרא אדם ק"ש בביהכ"נ מצוה לקרותו על מטתו וכו' שנאמר רגזו ואל תחטאו וגו' ודומו סלה ע"ש: **והא** תני אין אומר דברים כו'. נ"ב פי' שמקשה והאיך הפסיק ר' יהושע בן לוי בין ק"ש לשינה וקרא מזמורים בתרה, ומשני פתר לה באמת ויציב של שחרית ולענין סמיכת גאולה לתפלה ולא קאי אערבית כלל:

## עמודי ירושלים

**הוי** קרי שמע והוי קרי וחזר וקרי כו'. הנה בסמ"ג (מ"ע י"ח) הביא הירושלמי הזה ולמד מזה דכל הפרשה מותר לקרות ב' פעמים וכו' ושמא התם דוקא על מטתם שרי. וראיתי בספר מעין החכמה (דף קמ"ז ע"א) שכ' וקשה לי על זה דהא בירושלמי אמרו אמתני' הנ"ל הדא דאמרי בציבור אבל ביחיד מותר וא"כ ע"כ לא מיירי בק"ש שעל מטתו שאינו אלא ביחיד וא"כ מאי אריא קרי וחזר וקרי

## עמודי ירושלים תנינא

**רבי** שמואל בר נחמני כד הוה נחית לעבורה כו' בס' עיון יעקב הקשה דהא אין מעברין השנה בחו"ל ומה שתירץ היפה מראה תמה עליו העיון יעקב אולם לפי דעתי י"ל לפמ"ש התוס' סנהדרין (י"א ב') ויבמות (קט"ו א') על מה דאיתא שם דר' חייא בר זרנוקי ור' שמעון בן יהוצדק הוה קא אזלי לעבר השנה באסיא והקשו התוס' דאיך היו מעברין השנה באסיא הא אסיא הוא חו"ל וי"ל דלעבר היינו לחשב וכ"כ בתוס' ב"ב (כ"ו א') וא"כ ה"נ י"ל הפי' כן בירושלמי שהלך לחשב ולא לעבר וא"ש והן אמת שהראייה שהביאו התוס' דעיבור ע"כ היינו חישוב דהא התם היתה שנת השמיטה ואין מעברין השנה בשביעית יש לדחות לפמ"ש הרמב"ם בה' קידוש החודש (פ"ד הט"ז) דמה דאין מעברין השנה בשביעית היינו כשמעברין בשביל הגשרים אבל אם מעברין בשביל האביב או בשביל שאר דברים מעברין גם בשביעית וא"כ י"ל דהתם עברו בשביל שאר דברים ולא בשביל גשרים עכ"ז בלא ראייתם יש לפרש כן בדברי הירושלמי ודברי הש"ס מעשה שהביאו קופה מלאה עצמות מכפר טבי והניחוהו באויר ביהכ"נ בלוד כו' ע' בחרדים שפירש שהניחוהו באויר בכדי שלא יגע אדם בהן ולא נתנו לב לטומאה ונכנסו לשם בני אדם והצריכו הלכה ולמעשה אם הטה מטרים או יטמאים

עין משפט נר מצוה

כא
א ב ג מיי' פ"ד מהל' טומאת מת ה"א ב וכמ"ש שם

כב
ד מיי' פ"ד מהל' שמיטה ויובל ה"ב

יצא מפני שמשכימין היו לקרותה מיד אחר עלות השחר ועיקר זמנה בשחרית עם הנץ החמה ולא ס"ל ר"ג כוותיה דר"ש בשל שחרית ולא איפשיטא אליבא דר"ג: פיסקא מעשה שבאו בניו וכו'. ור"ג פליג על רבנן ועבד עובדא כוותיה. בתמיה והא ר"מ וכו' כדמייתי לקמן: והן. והיכא אשכחן להא דפליג ר"מ עם רבנן ואפ"ה לא עבד עובדא כוותיה: כהאי דתנינן תמן. בפ"ב דאהלות: השדרה והגלגלת מב' מתים. חצי חוליות השדרה ממת זה וחצי חוליות השדרה ממת זה וכן הגלגלת: אבר מן החי מב' אנשים. חצי אבר נתלש מחי זה וחצי אבר כזה נתלש מחי אחר ונראין כאבר אחד: ר"ע מטמא. באהל וחכמים מטהרין מטומאת אהל: התחילו מר"ע. למנות והוא טיהר ומשום חכמים דפליגי עליה: כהאי דתנינן תמן. פ"ט דשביעית כל הספיחין מותרין לכל בשביעית דהא דכתיב

יצא כי משכימין היו: פיסקא מעשה שבאו בניו וכו'. ורבן גמליאל פליג על רבנין ועבד עובדא כוותיה. והא רבי מאיר פליג על רבנין ולא עבד עובדא כוותיה. והא רבי עקיבא פליג על רבנין ולא עבד עובדא כוותיה. והן אשכחנן דרבי מאיר פליג על רבנין ולא עבד עובדא כוותיה. דתני סכין אלוונתית לחולה בשבת אימתי בזמן שטרפו ביין ושמן מערב שבת אבל אם לא טרפו מערב שבת אסור. תני *אמר ר' שמעון בן אלעזר מתיר היה רבי מאיר לטרוף יין ושמן ולסוך לחולה בשבת. וכבר חלה ובקשנו לעשות לו כן ולא הניח לנו ואמרנו לו רבי דבריך מבטל בחייך ואמר לן אף על פי שאני מיקל לאחרים מחמיר אני על עצמי דהא פליגי עלי חברי. והן אשכחנן דרבי עקיבה פליג על רבנין ולא עבד עובדא כוותיה כיי דתנינן תמן [א] *השדרה והגולגולת מב' מתים. [ב] רביעית דם מב' מתים. ורובע עצמות מב' מתים. אבר מן המת מב' מתים. [ג] *אבר מן החי מב' אנשים ר' עקיבה מטמא וחכמים מטהרין. תני *מעשה שהביאו קופה מליאה עצמות מכפר טבי והניחוה באויר הכנסת בלוד ונכנס תודרוס הרופא ונכנסו כל הרופאים עמו אמר תודרוס הרופא אין כאן שדרה ממת אחד ולא גולגולת ממת אחד אמרו הואיל ויש כאן מטהרין ויש כאן מטמאין נעמוד על המניין התחילו מרבי עקיבה וטיהר אמרו לו הואיל והיית מטמא וטיהרת טהור. והן אשכחנן דר' שמעון פליג על רבנין ולא עבד עובדא כוותיה כיי דתנינן תמן *רבי שמעון אומר כל הספחין מותרין חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהן בירקות שדה וחכמים אומרים [ד] *כל הספחין אסורין. ר' שמעון בן יוחי עבד עובדא בשמיטתא חמא חד מלקט ספיחי שביעית אמר ליה ולית אסור ולאו ספיחין אינון אמרו ליה ולא את הוא שאת מתיר אמר ליה ואין חבירי חולקין עלי וקרי עלוי °ופורץ גדר ישכנו נחש וכן הות ליה. ורבן גמליאל פליג על רבנן ועבד עובדא כוותיה. שנייא הכא שהיא לשינון. מעתה אף משיעלה עמוד השחר. ואית דבעי

את הספיח לירך לא תקצור היינו שלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה אלא קוצר מעט מעט ואוכל: חוץ מספיחי כרוב. שאין כיוצא בהם בירקות שדה שדרך רוב האדם לזורעם בגינות וגזרו עליהן חכמים שמא יזרעם בגינה ויאמר ספיחין הן: כל הספיחין אסורין. מדבריהם ואפי' מיני תבואה וקטנית גזרו עליהם מטעם זה ורשב"י עבד עובדא בשמיטתא כוותייהו דחכמים כדמסיים ואזיל וא"כ כל אלו לא סמכו על עצמן למעשה ומפני מה ר"ג דפליג עם רבנן ועבד עובדא כוותיה: שנייא הכא שהיא לשינון. ללימוד ואינו מפסיד בקריאת שמע ואפי' לאחר שעבר זמן ודחי לה הש"ס להאי שינויא דאם כן מעתה אף משיעלה עמוד השחר יקרא ולמה אמר להן אם לא עלה עמוד השחר: ואית דבעי



מסורת הש"ס

תוספתא שבת פי"ג שבת קלד

אהלות פ"ב מ"ו. נזיר נב. תוספתא פ"ד דאהלות.

שביעית פ"ט מ"א פסחים נא: ובתוס' שם ד"ה כל. ובירושלמי שם וכ"ז. קהלת י

## מראה הפנים

אתם לקרות הא אם עלה שוב אין אתם יוצאים י"ח בשל ערבית. ואיהו כהא דפסקינן כמי כרשב"י בשל שחרית דאם קרא אחר שיעלה עמוד השחר יצא וכגון בשעת הדחק כה"ג מככים לדרך וכיוצא בזה כמ"ש הרי"ף והרמב"ם דאפי' לכתחילה והכא בעיא דלא אפשיטא פיא אליבא דר"ג אם מודה הוא לרשב"י בזה דהא אמרינן הקורא עם אנשי המשמר לא יצא. ולא ראיתי להראשונים שהביאו לבעיא דהכא כ"א מעצמן דקדקו מהא דאנשי המשמר כמו שהזכיר בעל המאור ז"ל והרשב"א ז"ל תירץ דהתם שלא בשעת הדחק איירי וכן הביא הכ"מ בשם ה"ר מנוח ז"ל ואנשי משמר גופייהו שאני שהיו טרודים בקרבנות והוי כשעת הדחק וא"כ אפשר לומר דהיינו הוא דמספקא ליה הכא אם נפרש להא דקאמר הקורא עם אנשי המשמר וכו' היינו דוקא נמי שקורא שלא בשעת הדחק אלא מדעת והכריעו להקל כרשב"י אף בשל שחרית אם הוא בשעת הדחק:

**ורבן** גמליאל פליג על רבנין ועביד עובדא כוותיה. מדפריך בפשיטות הכי משמע דס"ל להאי ש"ס דפליגי בין לכתחילה ובין בדיעבד וכדמוכח מדלעיל דמפרש דאף בלכתחילה פליגי כמה שמבואר למעלה כד"ה הלכה כחכמים ע"ש וכן משמע לשינויא קמא דמשני הכא שנייא הכא וכו' ומשמע דאף בדיעבד לא מודו ליה חכמים לר"ג כי אם מעצמו הוא פסק להם כן מפני שהוא לשינון וא"כ מטעם זה ס"ל לר"ג דאף לכתחילה שפיר דמי ומיהו לשינויא בתרייתא ואית דבעי מימר וכו' שפיר אתיא כגמ' דילן דהואיל וכבר עבר חצות וכו' וחכמים לא אמרו אלא לכתחילה ומשום סייג:

**דתני** סכין אלונתית. כהאי עובדא גרסינן בבבלי פ' ר"א דמילה דף קל"ד ג"כ ביין ושמן. ואלונתית מפרש לה בבבלי ע"ז דף ל' יין ישן ומים צלולין ואפרסמון:

**תני** מעשה שהביאו קופה וכו'. תוספתא היא בפ"ד דאהלות. והתוס' במס' נזיר דף נ"ב כתבו דהכי איתא בספרי ובספרי שלפנינו לא מצאתיה:

**דתנינן** תמן רבי שמעון אומר כל הספיחין וכו'. פירשתי משנה זו לפי דעת הרמב"ם

## פירוש מבעל ספר חרדים

ל"ג מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר וכו' עד הנץ החמה. וקודם לכן ואחר כן לא יצא. להכי תני דהקורא עם אנשי משמר שקורין טרם יכיר או כאנשי מעמד דמאחרין לאחר הנץ לא יצא ועל כן אין לפרש דמאחרין עד לאחר שלש שעות כר' יהושע דהא אמרינן פרק תמיד דפסחים דאין עוסקין בעסק התמיד רק שעה אחת: משכימין היו. כלומר מקדימין לקרות קודם זמנה השנוי לקמן במתניתין ופירש רש"י התם אנשי משמר הכהנים שהעבודה מוטלת עליהם מקדימין לקרותה קודם היום שמא תמשך עליהם העבודה וימנעו מלקרות עכ"ל. פי' דבריו דלא תימא דהם סברי דמשעלה עמוד השחר הוי זמנה ופירש"י דהא האי הנא סבר להיפך והיכי לפלוג אאנשי משמר אלא ודאי גם הם סוברים דלא מיקרי יום לענין קרית שמע ולא כתב וימנעו לקרותה בעונתה דאם כן מה הועילו אף גם עתה שהקדימו אינה עונתה אלא שמא תמשך העבודה מבוקר עד ערב שיביאו יתידים קרבנות זה אחר זה ולא יקראו קרית שמע כל היום ואף על פי שאין להם שכר קרית שמע כיון דהויא שלא בעונתה אלא כקורא בתורה מכל מקום עושין זכר קרית שמע ומן הדין פטורין היו דהעוסק בצרכי רבים פטור מקריאת שמע כדכתב הרמב"ם כ"ש צורך מצות קרבן התמיד דהוי דכל ישראל. וכן נראה כמי בהדיא דעת רש"י בפרקין גבי מתניתין דאמר להם הממונה דמייתי כאן הבבלי. ותימא דאמרינן בזבחים פרק שני כהנים בעבודתן ולוים וכו' פטורים מן התפלה ומן התפילין ומקרית שמע לא קתני ויש לומר כדפירש רש"י התם מן התפילין ד' עוסק במצוה פטור מן המצוה ומן התפלה שאין יכול לכוין ע"כ. והקשה לרב בשלמא תפילין דהוי מעשה אי אפשר לקיים שתיהן אבל תפלה דהוי דבור הא אפשר להתפלל ולעבוד ותירץ משום דאי אפשר לכוין ואם כן על כרחך קרית שמע דתנינן בה עוסקין במלאכתן וקורין קורין אותה ועובדין ופסוק אחד דצריך כוונה בקל יאמר אותו ופליגא הסיא אברייתא דיומא דאומר משכימין היו דסבירא ליה דכולה קרית שמע צריכה כוונה כמא דאמרי הכי לקמן בריש פרק הקורא בירושלמי הלכך קרית שמע כתפלה היא וכי היכי דמתפלה פטירי נמי מק"ש ולזכרון מקדימין וקורין ועדיין אינו עת אלא לפי שהם מלתו האיברים והגוים על גבי הכבש שהיו בטלין עד שיבלע המלח בבשר ובעוד כך קורין שמע וי' הדברות וברכת אהבת עולם וב"כ ובכל יום בעת כלות התמיד עבר זמן ק"ש וכדאמר נמי התם דהקורא נמי עם אנשי מעמד לא יצא לפי שמאחרין היו ופירש"י אנשי מעמד ישראל העומדים בשליחות הצבור על הקרבן שנא' תשמרו להקריב לי מצוה שיהיו משמרין ועומדין על קרבנם הכי דרים לה בספרי ובמסכת תעניות ומאחרין לקרות עד כלות עבודת התמיד עכ"ל. כלומר דמיד אחר כלות התמיד לעולם עבר זמן ק"ש דהיינו הנץ החמה כדפרישית לעיל ואין זקוקין לעמוד רק על התמיד: גמרא. ועביד עובדא כוותיה. בתמיה והא יחיד ורבים הלכה כרבים דהני סכין אלוונתיה לחולה בשבת מפרש בברייתא במסכת ע"ז פרק אין מעמידין בבבלי איזהו אלוונתה יין ישן ומים צלולים ואפרסמון ועבדי לה לבי מסותא וריבא דברייתא אין עושין אלוונתה בשבת ופירש רש"י מפני שהוא לרפואה להצטנן כשיוצאין מבית המרחץ כדמפרש עכ"ל. ומדקאמר אין עושין משמע דאם היה עשוי מותר לסוך בה בשבת ביציאתו מן המרחץ וקודם גזירת מרחץ נשנית ברייתא זו כדמייתי כמה ברייתות בפ' במה מדליקין שתנאים היו נכנסין בשבת למרחץ וסכין וא"כ אסרו חכמים וגזרו שלא להכנס למרחץ בשבת כדאיתא התם והא דשרי לסוך לרפוא' ולא אסיר משום גזירה שמא יטחוק סממני' משום דדרך הבריא' לסוך בלאתם מן המרחץ וכל שדרך הבריאים לסיך כן בחול מותר לחולים בשבת כדאיתא בפ' שמונה שרצי' מיהו אסר התם לעשות אלוונתה עצמה בשבת לחולה כיון דעושה לרפוא' עצמה לחול' בשבת איכא למגזר עפי שמא ישחוק סמנין. וברייתא זו דירושלמי אסר אפי' גמר עשייתו רצוני לומר אפי' סיכן מע"ש המים הצלולים ועירב בהן היין והשמן של אפרסמון אסור לטרוף אותה ביין והשמן שבה שיתערבו יפה יפה כדרך שטורפין הביצים בקערה שאין סגולת רפואת האלונתית עד שיטרוף אותה יפה ואפשר דאין עושין דקתני בברייתא דבבלי בכללה אף גמר עשייה דהכא: אבל אם לא טרפו מערב שבת אסור. כלומר לטרפו בשבת וגם בכלל הלשון דאם עבר וטרף אסור לסוך שלא יהא חוטא נשכר וזהו דקדוק רישא דקתני סכין וכו' אימתי משמע אימתי מותר לסוך: וכבר חלה ובקשנו לעשות לו כן וכו' דבריך תבטל בחייך וכו'. קשיא טובא וכי לא ידעו דיחיד ורבים הלכה כרבים ועוד מה שהשיב ר' מאיר אע"פ שאני מיקל וכו' הרי זה מעשה לסתור דפליגי רבנן עליה והוא עביד עובדא כוותיה וכל שכן להורות לרבים. ונראה דהתלמידיו לא ידעו דחלוקין עליו חביריו ומאי דאמר הוא אע"פ שאני מיקל לאחרים היינו דלא היה מוחה ביד העושין מאליהם אבל אם היו שואלין לו אם מותר היה אוסר להם והוא לא הורה הדין לתלמידיו הלכה למעשה אלא שנה להם דרך לימודו מותר לטרוף ולסוך וסבור היה שכבר שמעו שאחרים חולקים עליו והם לא ישאו אלא כרבים. מ"מ ר"ש בן יוחאי היה עושה הסידות יתירה למחות בעושין נגד חביריו הרבים. ואפשר דר' מאיר נמי היה נוהג כן בכל הדינין רק כאן מפני שחולה היה בודק: כי הא דתנינן תמן. פרק בני דאהלות השדרה והגולגלת משני מתים וכו' ר' עקיבה מטמא וחכמים מטהרים. ופירש רבינו שמשון והא דמטהרים רבנן היינו מטומאת אהל אבל מטמא במגע ובמשא דהא איכא עלם כשעורה. ע"כ: נכנס תודרוס הרופא. שהיה בקי בחכמת הניתוח שכן הרופאים מכת הרב או אכן שקורין סורוגל"וש בקיאים בחכמת הנתוח: ויש כאן מטמאין. אע"ג דלא הכן אלא ר' עקיבה מטמא הוא היה הראש שטמא נראה לקצת חביריו סברתו ולא הוזכרו אלא הרבים החולקין עליו:לעמוד למנין. אולי חזרו קצת מהרבים החולקין לסברתו של ר"ע ויהיו בין הכל רבים מטמאין: הואיל והיית מטמא וטיהרת טהור. כלומר ודאי כיון שאתה ראש החולקין ולא טיהרת אלא שכבר עתה מקרוב נשאת ונתת עם כל חבריך החולקין וראית שעמדו בסברתם ולכך לא ראית הלכה למעשה להורות כסברתך אלא כדעת רבים א"כ אין אנו צריכים למנות אם רבים עמך וטהור. וקשה דבנזיר בפרק כהן גדול מייתי ברייתא בבבלי דהדר ביה ר"ע א"כ אין מכאן ראיה דלא עבד עובדא כוותיה דאילו לא הדר דלמא הוה מטמא. וי"ל דהירושלמי אדר' שמעון סמך דאמר התם דכל ימיו לא חזר בו ומסתמא לא הכחיש ר' שמעון המעשה הזה המפורסם אלא שהבין דמשום דלא למעבד עובדא נגד הרבים טיהר כדעתם לא משום דחזר בו: והנימוהו באויר בית הכנסת בלוד. כדי שלא יבא אדם בשגגה ויגע בעצמות ולא נתנו לב לטומאת אהל ונכנסו שם בני אדם והוצרכו הלכה למעשה אם טמאים או טהורים דכל זמן התנאים והאמוראים עד אביי ורבא היה להם אפר פרה והיו נוהגים בתורת טומאה וטהרה לכך גזו חכמים לרופאים הבקיאים לדעת אם ממת אחד יהיו טמאים ודאי ואם משני מתים יעמדו למנין לטמאם או לטהרם שהתוספות שפירשו שם שבאויר בית הכנסת מקום שאין גג עליו הניחוהו כדי שלא יטמא באויר ודאי לא ראו לירושלמי זה דהא קמן משום הלכה למעשה שנטמאו בני אדם באהל לדעת ר"ע הוצרכו למנין. והוכיח הירושלמי דלא רצה לעשות נגד רבים בשני מעשים דר' מאיר ורבי שמעון בר יוחאי דמייתי: דתנינן תמן. מסכת שביעית פרק תשיעי כל הספחים מותרין חוץ מספיחי כרוב וכו' כתב רבינו שמשון דספיחים שגדלו בשביעית אסירי מן התורה דיליף לה מקרא בברייתא דכתיב הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו וכי מאחר שאין זורעין מהיכן אוספין אלא מכאן דאפי' ספיחין שגדלו מאליהן אסור והא דשרי רבי שמעון היינו ספיחין שגדלו בששית ונלקטו בשביעית חוץ מספיחי כרוב שגדילין מהר ביותר ויחשוב דסם מכל ששית אבל שאר ירקות יש בהן שיכר דכי גדלו בשביעית היו קטנים ורבנן אסרו כל הספיחים שגדל בששית אטו ספיחי כרוב: שנייא הכא שהיא לשינון. לשון ושננתם לבניך: מעתה אפי' משעלה עמוד השחר וכו'. כלומר וכי היאך דכיון

## שנויי נוסחאות

(סוי"ס) כמהרין ויש כאן מטמאין בסרי"ר מטמים ויש כאן מטהרין. (שוכ"א) כרוב בסרי"ר אכרוב. (שוכ"ג) עבד עובדא נכי"ר הוה עבר וכ"ה בסרי"ר. (סוכ"ג) ולאו ספיחין אינון אמרו ליה ו"א את נכי"ר א"ל ולאו ספיחין אינון את.

## מערכת הערוך

ר' שמעון בן יוחי עבד עובדא. בערוך (ע' ספס) (ספסת) גרס רבי שמעון בן יוחי הות עבר בשמיטתא חמא חד מלקט שביעית אמר לית אסור אמר ליה ספיחין אינון ולית את דשרי אמר לית ולאו חבירי חולקין עלי קרא עליה כו':

## חדושי רד"א

**כי** משכימים היו כו', נ"ב פי' הש"ס הוא משני דר"ג מסכים עם ר"ש אף בשחרית ושאני אנשי משמר דהקורא עמהם לא יצא משום דמשכימין היו קודם עלות השחר:

**כל** הספיחין מותרין כו. נ"ב עי' תוס' פסחים (דף נ"א ע"ב) ד"ה כל הספיחים כו' הקשה רבנו נסים גאון דאיפכא שמעינן להו במס' שביעית (פ"ט) דקתני התם ר"ש אומר כל הספיחין מותרין חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהן בירק השדה וליכא למיגרס התם אסורין דבירושלמי מוכח בהדיא דגרס הם מותרין, ותירץ דהתם טיירי בספיחים שגדלו בששית בהיתר ונכנסו בשביעית וכו' ע"ש באריכות. ולפי דבור הנ"ל יובן דברי הירושלמי. ועי' במ"ר פרשה וישלח דמעשה זה הי' כשיצא רשב"י ור"א בנו מהמערה וראה שהיו מלקטין ספיחי שביעית כו' ע"ש:

## עמודי ירושלים

דהיינו כל הפרשה אפי' פסוקי פסוקי שרי ע"ש שהניח בקושיא. ולא ירענא מאי קושיא דאפשר הירושלמי פסק זה להלכה דקרי וחוזר וקרי דלידוק מזה דפסוקי פסוקי אסור הא הירושלמי תביא עובדא דר' שמואל בר נחמני הוי קרי וחוזר וקרי כשנחית לעיבורא כו' ולמד מזה דאסור לומר דברים אחר ק"ש. וא"כ י"ל דאין ה"נ דגם פסוקי פסוקי שרי ורשב"ג רצה לומר הפרשה פעמים ואין כאן קושיא וז"פ [וע' רוקח סי' שכ"ז]:

## עמודי ירושלים תנינא

והתוס' בנזיר (נ"ב א') פירשו שבאויר ביהכ"נ מקום שאין גג עליו הניחוהו כדי שלא יטמא באויר ודאי לא ראו הירושלמי הזה דהא קמן משום הלכה למעשה שנטמאו בני אדם באהל לדעת ר"ע הצריכו למנין עכ"ד ואני תמה עליו איך כ"כ על רבותינו בעלי התוספות שכל רז לא נעלם מהם שלא ראו דברי הירושלמי הללו ולפ"ד צ"ל שנעלם מהם גם התוספתא שבפ"ד דאהלות שגם שם מבואר העובדא הזאת אולם במכ"ח לא עיין בתוס' שם שהביאו בעצם העובדא הזאת בשם הספרי חזינן שלא נעלם מהם הירושלמי הזה (ובמה"פ כ' שלא נמצא בספרי שלפנינו ויוכל היות שהיה כתוב בתוס' בירו' יגיעתם על הירושל' ומעה הכותב וכ' בספרי) וקושיתו לק"מ דהא התוס' שם להלן פירשו על מה שהקשו דמה אם היה מכת א' לא היה מטמא דהא לא הוי שלם והי' דהשאלה היתה על האנשים שהאהילו בעוד היו עצמות בקבר שהוא מצרפן וכ"כ הרא"ש בתוספותיו ולפ"ז לק"מ קושית החרדים דשפיר כתבו התוס' דהנ"ה היו בביהכ"נ שלא היה גג והשאלה היה על האנשים שהאהילו עליהן בעוד שהיו העצמות בקבר וזה ברור:

מסורת הש"ס

ברכות ט. פסחים פה: קב: מגילה כא זבחים נז:

פסחים סט

ברכות ט: מנחות מג:

מנחות מג: וע' ת"ס מנחות שם ד"ה בין

עין משפט נר מצוה

כג א מיי' פ"ח מה"ל ק"פ הי"ד וכמ"ל

כד ב מיי' פ"י ממעה"ק ה"ח

כה ג מיי' פ"ח מה"ל ק"ש ה"ג טוש"ע או"ח סי' נח ס"י

תורה אור

דבעי מימר תמן היו יכולין לקיים דברי חכמים ברם הכא כבר עבר חצות ולא היו יכולין לקיים דברי חכמים אמר לון עובדין עובדא כוותיה: פיסקא ולא זו בלבד וכו' הקטר חלבים ואיברים [א]ואכילת פסחים מצותן עד שיעלה עמוד השחר. אנן תנינן אכילת פסחים אית דלא תני אכילת פסחים. *מאן תנא אכילת פסחים רבנן ומאן דלא תנא אכילת פסחים *ר' אליעזר. ומאי טעמא דרבי אליעזר נאמר כאן °לילה ונאמר להלן *לילה מה לילה שנאמר להלן חצות אף כאן חצות. אמר רבי הונה ולית כן אכילת פסחים אפילו כרבנן דתנינן *הפסח אחר חצות מטמא את הידים: פיסקא כל הנאכלין ליום אחד וכו'. כל הנאכלין ליום אחד [ב]קדשים קלים וא"כ למה אמרו חכמים וכו' אם את הוא אומר עד שיעלה עמוד השחר הוא סבור שלא עלה עמוד השחר נמצא אוכל ומתחייב מתוך שאת אומר לו עד חצות אפי' הוא אוכל אחר חצות אינו מתחייב:

## הלכה ב מתני'

*מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן ר"א אמר בין תכלת לכרתן. עד הנץ החמה ור' יהושע אומר עד שלש שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בשלש שעות [ג]הקורא מיכן ואילך לא הפסיד כאדם שהוא קורא בתורה:

גמ' כיני מתני' *בין תכלת שבה ללבן שבה ומה

### פני משה

דבעי נימר. דשאני הכא דתמן בהני עובדי היו יכולין לקיים דברי חכמים ולפיכך לא סמכו על דעת עצמן למעשה אבל הכא כבר עבר זמן דחכמים ולפיכך אמר לון עבידו עובדא כוותי דידי: פיסקא ולא זו בלבד וכו'. אנן תנינן אכילת פסחים. היו גורסין במתני' גם אכילת פסחים שמצותן עד שיעלה עמוד השחר: רבנן. דאינהו סברי דמדאורייתא זמן אכילת פסחים כל הלילה: רבי אליעזר. דס"ל דמדאורייתא הוא עד חצות: נאמר כאן לילה. ואכלו את הבשר בלילה הזה ונאמר להלן ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה: ולית כאן אכילת פסחים אפי' כרבנן. כלומר דלא היא דאפי' לרבנן דס"ל דמן התורה זמן אכילת פסחים כל הלילה אפ"ה לא מצינן למיתני בהדי אינך דהם עבר חצות מותרין עכ"פ לאכלן או להקטירן עד עלות השחר דלא אמרו חכמים אלא לכתחילה אבל באכילת פסחים לא משכחת לה אפי' בדיעבד שהרי גזרו חכמים טומאה עליהן כדתנן בסוף פסחים הפסח אחר חצות מטמא את הידים: כל הנאכלין ליום א' קדשים קלים. כלומר אע"ג דאיכא קדשי קדשי' הנאכלין ליום א' כחטאת ואשם ותודה כל הוא דדייק דלא תני והנאכלין ליום א' הלכך קאמר דאי הוה תני הכי ה"א דלא גזרו חכמים לכתחילה עד חצות אלא בקדשי קדשי' דחמירי ואע"ג דלענין חיובא דנותר שוין הן מ"מ מכיון דהאוכלין בקדשי קלים מרובים הן ביותר שנאכלין לכל אדם סד"א דלא גזרו בהן למיעבד הרחקה כמו בקדשי קדשים דהאוכלין מועטין הן שאינן נאכלין אלא לזכרי כהונה וחיישינן טפי דלא אתו לידי נותר ומש"ה קאמר כל הנאכלין דאפי' קדשי קלים אמרו בהן חכמים עד חצות ומשום הייג כדמפרש ואזיל דשמא יטעה ויבא לידי חיוב:

הלכה ב מתני' משיכיר בין תכלת ללבן. בין חוטי תכלת לחוטי לבן שבלילית: בין תכלת לכרתן. כרתן כרישין פו"רם בלעז ולבע התכלת קרוב לגוון כרתן: עד הנץ החמה. עד שעה שהחמה מתחלת לזרוח בראשי ההרים: עד שלש שעות. ביום עד סוף שעה שלישית שהוא רביע היום בזמן שהימים והלילות שוין ולעולם זמן ק"ש הוא עד רביע היום בין שהימים ארוכים בין קצרים וכן הא דתנן לקמן תפלת השחר עד ד' שעות ביום היינו עד שליש היום ולפי ששליש היום הוא ד' שעות בזמן שהימים והלילות שוין נקט ד' שעות וכל מקום שנזכר במשנה כך וכך שעות ביום על דרך זה אתה צריך לחשוב ולדון: שכן דרך בני מלכים. שאין עומדין ממטתן עד סוף שעה שלישית. ורחמנא דאמר ובקומך עד שעה שכל בני אדם עומדים ממטתן קאמר והלכ' כר' יהושע ומיהו לכתחל' צריך לכוון לקרות ק"ש עם הנץ החמה כמו שהיו ותיקין עושים: לא הפסיד. כלומר לא הפסיד מלברך לפניה ולאחריה אלא אע"פ שעברה עונתה קורא ומברך לפניה ולאחריה: כאדם שהוא קורא בתורה. אע"פ שלא יצא ידי חובת ק"ש בעונתה יש לו קבול שכר כקורא בתורה: גמ' כיני מתניתא. כן צריך לפרש בין תכלת שבה שבלילית ללבן שבה כדמפרש ואזיל דמ"ט

### מראה הפנים

הרמב"ם ז"ל בחבורו ריש פ"ד דתמידין והתוס' בפ' מקום שנהגו דף כ"ב ע"ב דקדקו דפי' המשנה ע"ש ובמקומו תמצא מבואר בעיקר הדין ובהיוצא ממנו ומאין הוא נלמד ונתבאר שם הכל בס"ד:

ולית כאן אכילת פסחים אפי' כרבנן. ובבבלי פרקין דף ט' מוקי למתני' דלא קתני אכילת פסחים כר"א בן עזריה דס"ל מדאורייתא אין פסח נאכל אלא עד חצות ונראה דכל חד ותד לשיטתיה אזיל דבבבלי שלהי פסחים מוקי למתני' דקתני הפסח אחר חצות מטמא את הידים כר"א בן עזריה דאמר מדאורייתא עד חצות והוה ליה נותר וגזרו ביה רבנן טומאה והילכך לא מצי לה התם באוקמתא דמתני' דידן כי היכי דמצי הכא דאפי' כרבנן אתיא ומטעמא דמיהת מדרבנן מטמא את הידים אחר חצות ולפיכך לא קתני לאכילת פסחים דהא ליתא דלא גזרו אלא למ"ד דמדאורייתא הוה ליה נותר אבל הכא ש"ס לא ס"ל הכי לפרש' מתני' דפסחים דגרים התם על המתני' הפסח אחר חצות מטמא את הידים ולמה מפני הסיח הדעת או מפני שעבר עליו חצות הגע עצמך שיש שם חבורה אחרת הכי לא עבר חצות הוי ליה טעמא דא אלא מפני הסיח דעת. כלומר דשואל הש"ס מה טעם דגזרו ביה רבנן טומאה אי מפני הסית הדעת במסיח דעתו ממנו אחר חצות ואע"פ שמן התורה מותר לו לאכול כל הלילה מ"מ הואיל דמדרבנן אמרו עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה מסיח דעתו מאכילתו ואינו שומרו ומיפסל וגזרו ביה שיטמא את הידים וא"כ אתיא הא מתני' אפי' כרבנן דר"א בן עזריה או דילמא משום שעבר עליו חצות והוה ליה נותר וגזרו ביה טומאה וא"כ לא אתיא אלא כר"א בן עזריה ופשיט לה הגע עצמך וכו' כלומר מ אי דיכא דיוצא נלמד נמי לטעמא דמתני' דהגע עצמך אם יש שם חבורה אחרת והוציא את הפסח מחבורה לחבורה דקי"ל דלוקה והפסח הוא נפסל וכדאמר בהאי תלמודא פ' כיצד צולין וכן בבבלי שם דף פ"ה ולענין טומאה מיפשט פשיט ליה בבבלי התם דביוצא דפסח לא גזרו ביה רבנן טומאה משום דבני חבורה זריזין הן אבל האי תלמודא מסיק לה בשלהי פסחים בהלכה הנזכרת דיוצא מטמא את הידים והיינו דקא פשיט ליה לטעמא דמתני' מיוצא שהרי ביוצא לא עבר בו חצות ומ"מ גזרו ביה רבנן טומאה אלא לאו דטעמא משום הסית הדעת הוא וא"כ טעמא דמתני' דפסח אחר חצות מטמא את הידים איכא למימר דג"כ משום הסית הדעת ואפי' כרבנן דר"א בן עזריה ספיר אתיא. ע"כ הסייך לפירושא דשלהי פסחים. והיינו נמי דמדתי לה הכא דאפי' תימא כרבנן אתיא מתני' דידן ואפ"ה לא קתני לאכילת פסחים וכדפרישית. ולענין דינא באכילת פסח התוס' בסוף פ"ב דמגילה וכן בסוף פ' איזהו מקומן פסקו הלכה כר"א בן עזריה דאע"ג דסתמא דמגילה דכל שמצותו בלילה כשר כל הלילה דלא כר"א בן עזריה מוקמינן לה מ"מ הא איכא סתמא דמתני' דהכא וסתמא דמתני' דערבי פסחים וסתמא דאיזהו מקומן כר"א בן עזריה אבל הרמב"ם ז"ל בסוף פ"ח דהל' ק"פ פסק כר"ע דמדין תורה שיאכל כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר אלא כדי להרחיק אדם מן העבירה אמרו שאין הפסח נאכל אלא עד חצות. ובהגה"מ בפ"ח מהלכות חמץ ומצה כתב בשם ה"ר שמחה דהשיא דברכות אתיא כר"ע ול"ג בגמרא והלו אכילת פסחים לא קתני אלא ה"ג ק"ש ואכילת פסחים עד חצות אמר רב יוסף הא ר"ע הא ר"א בן עזריה פי' מתני' כר"ע וברייתא כר"א בן עזריה וא"כ איכא ב' סתמי כר"ע וב' סתמי כר"א בן עזריה עכ"ל וכלומר דהדרינן לכללא הלכה כר"ע מחבירו אבל לא היה צריך לכל זה דהא מסקינן בפ' מצות חליצה דף ק"ח ע"ב דמכדי סתמי נינהו מה לי חד סתמא מה לי תרי או תלת סתמי וא"כ לגי' שלפנינו הלכה כר"ע וקשיא מסך דמצות חליצה להתוס' דפ"ב דמגילה. ונ"מ לאכילת מצה בזמן הזה אחר חצות דאלו לר"א בן עזריה אסור ולר"ע מותר כמו שכתב הרמב"ם בריש פ"ו מהל' מצה דמצוה כל הלילה. וכן לענין טומאת ידים בפסח אחר חצות דלא קחשיב לה הרמב"ם בפ"ח מהל' אבות הטומאות משום דמתני' כר"א ב"ע מוקמינן לה בש"ס דילן. ומיהו כבר הסכימו גדולי האחרונים הרשב"א והרא"ש ז"ל להחמיר באכילת מצה שלא לאכול אחר חצות כמבואר בטור סי' תע"ז: כיני מתניתא בין תכלת שבה. התוס' דף ט' ע"ב פירשו כאן מעצמם כן ול"ל הביאו הך והכא כ"א הא דלקמן בפירושא דאחרים ברגיל ואינו רגיל וכו' והרשב"א ז"ל מביא ראיה לכן פירושא מהאי דהכא וכמנחות פ' התכלת דף מ"ג ע"ב הביאו ראיה מהאי דהכא דקאמר בהדיא דלא כפרש"י וכו' וע"ש

### פירוש מבעל ספר חרדים

דכיון דמצוה בקריאתה כקורא בתורה אפי' לרבנן אין קפידא אם יורה שיקראוה ולכן א"ר להם דאם לא ע"ה עמוד השחר חייבין אתם לקרות. חייבין לאו דוקא אלא כקורא בתורה וכמו פרעון הפלה נמי בסכת תפלה דאמרן פרק תפלת השחר דיש לה תשלומין אם כן מהי אירית אם לא עלה אפי' עלה נמי מתורת פרעון ליחייבו. וכן מצאתי כתוב דיש פרעון לקרית שמע בשמע הסמוכה לה כתפלה ונשאר הדבר בקושית. ואמר התלמוד דיש ברנה נהרן רמ, בשלשה המעשים שהביא אסבר וכו' ונמצא דלדעת הירושלמי דלא הורה להם לעתיד לקרות עד עמוד השחר אלא עתה שעתו ועברו המועד אמר להו שיקראו כמותם גם הם כשאמרו לו לא קרינו את שמע ככר הם יודעים שהלכה כרבים החולקים עליו והכי אמרו כמצטערים אוי כי שכהנו לקרות שמע בעסק המשתה אמר להם אע"פ שהלכה כרבים כעת אי אפשר לעשות כמותם עשו כמוני: גמרא הקטר חלבים ואברים ואכילת פסחים אנן תנינן וכו' אית דלא תני וכו'. אחז הירושלמי לשון המשנה ואמר שהגירסא המקובלת בידם במשנה היא כך הקטר וכו' ואמר שיש מי שאינו גורס במשנה אכילת פסחים וזו גירסת הבבלי והכי אמרינן בפיסקא דבבלי הקטר חלבים ואיברים וכו' והלו אכילת פסחים לא קתני: מאן תנא אכילת פסחים כרבנן. כלומר לגירסתנו דגרסינן במשנה אכילת פסחים ניחא דמתוקמא מתניתינו כרבנן והיא לירושלמי ברייתא דפליגי בה רבנן ור' אלעזר הגל בבבלי ר' עקיבא ורבי אלעזר: דלא הנא ר' אלעזר. וכן נמי מוקי לה בבבלי: נאמר כאן לילה. ואכלו את הבשר בלילה הזה ונאמן להלן ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה: אמר רב הונא לית כאן אכילת פסחים. כלומר שלא תגרוס במשנה פסחים ומפרש טעמא והזיל וכן בירושלמי פרקא קמא דפסחים על ברייתא לית כאן נסים ופירשו המפרשים הר"ן והרא"ש דפי' לא תגרוס נסים: ואפילו כרבנן. כלומר דאתיא מהני' כרבים לא תגרוס בריות הזה: דתנינן הפסח אחר חצות וכו'. כלומר דרבי סתם לן בסוף פ"ק ערבי פסחים כרבי אלעזר ואם כגרסינן קשיא סתמא אסתמא והכי נמי איתא התם בגמרא בבבלי בפסקא הפסח אחר חצות מטמא את הידים אלמא מחצות הוה ליה נותר כלומר גזרו חכמים על הנותר לטמא את הידים כדמפרש טעמא התם ומסיים בה מאן תנא ר' אלעזר בן עזריה דאמר בברייתא התם אין זמן פסח מן התורה אלא עד חצות ולא היקשי סתמא דבפרק בני דמגילה דקתני דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה ואמר בבבלי כל לאתויי אכילת פסחים דלא מיקרי סתמא לאקשויי מינה אלא כי הני לה בהדיא ולא מכת יהור תבין איהה. והא דלא מייתי מתניתין דפרק חמישי דזבחים דתנן בהדיא הפסח אינו נאכל אלא עד חצות ואמר נמי התם רב יוסף בבבלי דרבי אלעזר היא משום דסבירא ליה לרב הונא כדדחי התם אביי דלמא זמנו עמוד השחר והא דתנן עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה כשאר הנאכלין ליום אחד אבל מהני' דערבי פסחים על כרחין רבי אלעזר היא דאי זמנו מן התורה עד עמוד השחר לא היה מטמא מחצות דלא גזרו אלא על הנותר ולא הוי נותר אלא אחר עמוד השחר. והיכי תנן אחר חצות מטמא את הידים וכן כתב רשב"ם שם: נמצא אוכל ומתחייב. כרת משום נותר ומוטב להביא קדשים לבית הפיסול למעט זמן אכילתן שלא לאכול אחר חצות משיאכל עד הבקר ויבא לידי כרת כך כתב רשב"ם נמי שם: מהני' בין תכלת. צבע ירוק דומה לצבע כרתן. ופירש הערוך כרתן צבע דומה לתכלת נקרא היונדי: עד הנץ החמה. כן היא גירסת הספרים ונראה דכי היכי דתנן לעיל מאימתי קורין את שמע בערבית ופירשו כל המפרשים דקודם זמנה לא יצא עד סוף וכו' דאחר כך לא יצא הכי נמי דתני (בשחרית) מאימתי ועד בשחרית דקודם לכן ואחר כך לא יצא. ור' יהושע פליג בסוף זמנה עד שלש שעות אבל בהתחלת זמנה לא פליג ר' יהושע וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה סוף שעת קריאה לר' אליעזר עד הנץ ולרבי יהושע עד שלש שעות הרמב"ם פי' עד ועד בכלל אלא עד (התחלת) שעה שליבית ורבינו במהה פירש ולא עד בכלל אלא עד התחלת שעה שלישית: לא הפסיד. ונחלקו אי אומר ברכותיה או לא: כאדם שקורא בתורה. ואין לו שכר כקורא בעונתה: גמרא בעי מהניתא בין תכלת שבה ללבן שבה. כלומר פי' בין תכלת ללבן

כוף

שנויי נוסחאות (סו"ג) עובדין בכי"ל עבדו. (סוי"ד) קדשים קלים בכי"ל קדשי קדשים. (סוע"ז) השחר נמצא בכי"ל חשחר והוא עלה נמצא. (סוג"ג) בני בד"ו ליתא.

מערכת הערוך כיני מתני'.. בערוך (ע' כן ס') „כיני מתניתא פירוש כן היא מתניתא". [כ"ן ת כ לת] שבה ללבן שבה. בערוך (ע' תכלת) פירש שיש בה ששה חוטין של צמר לבן ושני חוטין של צמר הצבועין בתכלת ואחר מאותן שנים הוא שבורך על הו' ואין ניכר אלא ביום:

### מהר"מ יפ"ם

כיני מתניתין נ"ב לקמן בהלכה ה' מפרש המפרש כיני לשון כן הוא:

### מעיני יהושע

אמר רבי הונה ולית כן אכילת פסחים וכו' נ"ב כלומר דהוא ס"ל דגם לרבנן דס"ל דאכילת פסחים הוא כל הלילה מ"מ מדרבנן אסור לאחר חצות. ומ"מ יש לע' וכי מה בין זה לשאר קדשים הנאכלים ליום ולילה דאע"ג דלכתחילה צריך לאוכלן קודם חצות מ"מ אם עבר חצות אוכל קודם שיעלה עמוד השחר ומ"ש פסח (דאף בדיעבד אסור) אדרבא בכל דוכתא אמרינן בני חבורה זריזין הן (שבת כ') וכיון דלרבי הונה לא תני אכילת פסחים בהדי הנך דמצותן כל הלילה לפי שמדרבנן אין זמנן רק עד חצות וא"כ נפסלו מ"ש דבקדשים הנאכלים דחשיב בהדיא אינך שלא נפסלו בדיעבד אחר חצות דהטעם שאפשר שיאכל אחר עה"ש ויתחייב כרת שאין בכל הקדשים גם הרמב"ם סוף פ"ח מהל' ק"פ כתב דמפסל אחר חצות אבל בשאר קדשים לא כתב דנפסלו וצריך טעם מדוע (בעניי לא מצאתי שום הכרח בדברי הרמב"ם בפ"י מה' מעשה"ק ובפ' ח' מהל' ק"פ דיהיה חילוק בדיעבד בין קדשים לפסח דאותו הלשון שכתב בהל' מעשה"ק בשאר קדשים אך מפרק י' הלכה י"ד מהל' ק"פ יש לדייק דבפסח נפסל

עין משפט נר מצוה

כו א טוש"ע או"ח סי' נח ס"ו

כז ב טוש"ע שם

כח ג מיי' פ"א מהל' ק"ש ה"ט טוש"ע שם

כט ד מיי' שם סמ"ג בין יה טוש"ע שם ס"א

דמ"ט דרבנן דכתיב וראיתם אותו מן הסמוך לו מסיבחין בציצית בין תכלה ללבן הסמוך לו לראותו אז הוא עונה ק"ש: כדי שיהא ניכר בין הצבועין. ר"א דריש וראיתם אותו דקאי על תכלת דלעיל מיניה ומשיכר תכלת בין שאר הצבועין הקרובים לגוון תכלת: וראיתם אותה אין כתיב כאן. דהוה משמע דקאי על אותה מצוה: אחרים אומרים וראיתם אותו. משמע על האדם העומד לנגדו ושתם ראיה ד' אמות הוא וכדמפרש רב חסדא בהדא דאחרים באיזו חבירו מיירי: אם ברגיל. חבירו הרגיל עמו אפי' רחוק כמה ממנו מכירו בראיה בעלמא ואם בשאינו רגיל שלא ראה אותו אפי' קרוב לו ביותר אינו מכירו ומאי משיכיר דקאמרי: ואתי לקיצין. לפעמים הוא בא והולך לו באכסניא הזה וזהו רגיל ואינו רגיל: לערוד. חמור הבר: הוא בעי מימר. רב חסדא דמפרש לעיל להא דאחרים הוא היה מפרש ג"כ להך פלוגתא דתנאי דפליגי בפלוגתא דר"א ורבנן במתני': מן מר. מאן דאמר בין זאב לכלב וכו' ס"ל כמאן דאמר בין תכלת לכרתן דצריך שיאור היום ביותר כדי שיכיר בין הצבע הקרוב כמעט לצבע אחר וזהו השיעור בעצמו משיכיר בין זאב לכלב או בין החמור לערוד: ומאן דאמר כדי שיהא אדם רחוק וכו'. ס"ל כמ"ד בין תכלת ללבן שהוא יותר קודם שבמעט אורה יכול להבחין ביניהם וכן להכיר חבירו הרגיל ואינו רגיל ברחוק ד' אמות: ילאוך עם שמש. מורלך והיינו ק"ש שהם מקבלין עליהם מלכות שמים עם שמש עם הנץ החמה: היו משכימין. מעט קודם הנץ החמה כדי שיסמכו לה התפילה עם הנץ החמה: תני. בתוספתא פ"ק והתם קאמר שהיו עוסקין בצרכי ציבור: שמא נתייאשו מק"ש. לפי שעסוקין במצות ופטורין מק"ש: וכבר היתה החמה על ראשי ההרים. כשקראו הם: מטפטפת. מתחלת לזרוח: הלכה כר' יהושע בשוכח. אם שכח לקרותה בהנץ החמה יכול לקרותה עד ג' שעות כר' יהושע: מגיב ליה חבריה. השיב לו חבירו וכי שייך לומר הלכה בשוכח ולא היה לך לומר אלא אם שכח קורא כר' יהושע: כך היא הלכה. אלא אימא כך היא הלכה כר' יהושע ואפי' לכתחילה ולא אמרו בשוכח אלא כדי לזרז את האדם שיהא קורא בעונתה בהנץ החמה שהיא למצוה מן המובחר:

תורה אור

ומה טעמון דרבנן °וראיתם אותו מן הסמוך לו. ומ"ט דרבי אליעזר וראיתם אותו כדי שיהא ניכר בין הצבועים. תני בשם ר"מ וראיתם אותה אין כתיב כאן אלא וראיתם אותו מגיד שכל המקיים מצות ציצית כאלו מקבל פני *שכינה מגיד שהתכלת דומה לים והים דומה לעשבים ועשבים דומין לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד והכסא דומה לספיר דכתיב °ואראה והנה על הרקיע אשר על ראש הכרוב כאבן ספיר כמראה דמות כסא. [א] *אחרים אומרים. וראיתם אותו כדי שיהא אדם רחוק מחבירו ארבע אמות ומכירו רב חסדא אמר כהדא דאחרים מה אנן קיימין אם [ב] ברגיל אפילו רחוק כמה חכים ליה ואם בשאינו רגיל אפילו קרוב ליה לא חכים ליה אלא כי אנן קיימין ברגיל ושאינו רגיל כההוא דאזיל ליה לאכסניא ואתא לקיצין. אית תניי תני *בין זאב לכלב בין חמור לערוד ואית תניי תני כדי שיהא רחוק מחבירו ארבע אמות ומכירו. הוא בעי מימר מן דמר בין זאב לכלב בין חמור לערוד כמן דמר בין תכלת לכרתן. ומן דמר כדי שיהא אדם רחוק מחבירו ארבע אמות ומכירו. כמן דמר בין תכלת ללבן. אבל אמרו [ג] *מצותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפילה ונמצא מתפלל ביום. אמר רבי זעירא ואנא אמרית טעמא °ייראוך עם שמש אמר מר עוקבא הוותיקין היו משכימים וקורין אותה כדי שיסמכו לה תפילתן עם הנץ החמה. *תני אמר רבי יודה מעשה שהייתי מהלך בדרך אחרי רבי אלעזר בן עזריה ואחרי רבי עקיבה והיו עסוקים במצות והגיע עונת קרית שמע והייתי סבור שמא נתייאשו מקרית שמע וקריתי ושניתי ואחר כך התחילו הם [ד] וכבר היתה החמה על ראשי ההרים: עד הנץ החמה: רבי זבדיה בריה דרבי יעקב בר זבדי בשם רבי יונה כדי שתהא החמה מטפטפת על ראשי ההרים: ר' יהושע אומר עד ג' שעות: רבי אידי ורב המנונא ורב אדא בר אחא בשם רב הלכה כרבי יהושע בשוכח רבי הונא אמר תרין אמוראין חד אמר בשוכח אגיב ליה חבריה וכי יש הלכה בשוכח כך [ה] הוא הלכה ולמה אמרו בשוכח כדי שיהא אדם מזרז בעצמו לקרותה בעונתה:

תמן

מסורת הש"ס

מנחות מג: סוטה יז. וע' תוס' סוטה לא: ד"ה סירוק

ברכות ט: תוספתא פ"ק וצ' תוס' ברכות ט: ד"ה אחרים.

ברכות שם

תוספתא פ"ק ברכות ט: כ"ה: כו. תהלים עב

תוספתא שם

גליון הש"ס

[א] אחרים אומרים. עי' בכנס"מ ובמב"ן במלחמות פ"ק בכ"א ובכרבב"א במידושין ד"ה:

## מראה הפנים

וע"ש ונראה דמהאי פלוגתא דר"א ורבנן בבנן הך דרשה דוראיתם אותו יצא לנו עוד כ"מ לדינא בענין הפלפול שפלפל קרא עם מבה בטלית שכולה תכלת כדרשת חז"ל דאי דרשינן מן הסמוך א"כ ממילא ש"מ דכולה תכלת חייבת שהרי ע"כ צריך לעשות גם כן חוטי לבן שיהא ניכר מן הסמוך והשתא נ"ל קרא כדרשת ר"א הוה ס"ל א"כ לדרשא אחריתא ואין כאן מקומו להאריך:

מגיד שהתכלה דומה לים והים דומה לעשבים וכו'. ובבבלי מנחות דף מ"ג לא גריס אלא התכלת דומה לים והים לרקיע וכו' ולפי הגי' דבבלי הוא כעין צבע שקורין אירנד"א בלע"ז ובלשון אשכנז בלו"א אבל לפי הגי' דהכא משמע שהוא צבע ויר"דא בלע"ז וכעין עשבים ובלשון אשכנז גר"ין כ"כ התוס' פרק לולב הגזול דף ל"א ע"ב ד"ה הירוק ככרתי ומסקו שם דעיקר מראה התכלת הוא הצבע שקורין יא"לה בלע"ז ובלשון אשכנ"ז געל ע"ש:

הוא בעי מימר וכו'. ובחידושי הרשב"א ז"ל גרים הוון בעי מימר וכו' ואין כ"מ בזה ומיהו לא דגרים שם מאן דאמר בין זאב לכלב בין חמור לערוד כמאן דאמר בין תכלת ללבן אבל אמרו מצוה וכו'. נראה דחסר בהעתקה וכפי הגי' דכאן הוא הנכון וכדפרישית וכך מצאתי לגי' הרמב"ן ז"ל בספר המלחמות וכלומר דחד שיעורא הוא והקורא קודם לכן לא קיים המצוה:

וכבר היתה החמה על ראשי ההרים. כך היא הגי' בתוספתא שלפנינו וכבר נראת החמה על ראשי ההרים וכך ראיתי בתוספתא כ"י על קלף ישן נושן אשר היא מצויה בידי אבל הרשב"א ז"ל היה לפניו הגי' בתוספתא ואחר נראתה החמה על ראשי ההרים ומביא ראיה מזה דלר"ע מותר לכתחילה לקרות קודם הנץ החמה ואפי' שלא בשעת הדחק וכו' אלא שבירושלמי מצאתי גירסא זו בהפך דהתם אמרו וכבר נראתה החמה על ראשי ההרים דמשמע דלר"ע אינו קורא עד שתנץ החמה ושמא גי' שבירושלמי משובשת וחזר וסיים שם ואפי' לגי' זו שבירושלמי איכא למימר דלר"ע התחלת ק"ש לכל אדם ואפילו לכתחילה משיכיר בין חמור לערוד ולמצוה מן המובחר לאחר הנץ החמה ואיהו לית ליה דתפילה עם השמש כותיקין עכ"ל ולמאי דפרישית דכבר נראתה וכו' בשעה שקראו הם וכלומר דבתחילה לא היו להן פנאי בעסקין במצוה היו א"כ לכאורה אין כ"כ ראיה בלאו הכי מהא לכל הגי' ואין להאריך בשכבר מבואר האי דינא בפוסקים ועיין לעיל ד"ה אתיא דר"ג כר"ש שהובא דעת גדולי הפוסקים ז"ל בהך דרשב"י משמיה דר"ע:

עד הנץ החמה וכו' כדי שתהא החמה מטפטפת על ראשי ההרים. והוא אחר שתנץ החמה כך היא גי' הרמב"ן ז"ל בס' המלחמות ופירושו וגי' בעל המאור ז"ל עם הנץ החמה וכו' ע"ש ורוב גדולי המפרשים הסכימו דהא דהנץ אף היא עשהה נכרשת של זהב וכו' ומשמע לאחר זריחת השמש הוא זמן קריאה היינו לציבור שאין כל אדם יודע לכוין לגומרה עם הנץ החמה ולמצוה מן המובחר כותיקין ואין להאריך:

הלכה כר' יהושע בשוכח. לכון הרמב"ם ז"ל בפ"א מק"ש הל' י"א ואי זה הוא זמנה ביום מצותה שיתחיל לקרות קודם הנץ החמה וכו' עד סוף שלש ביום למי שעבר ואיחר

## פירוש מבעל ספר חרדים

ללבן דמתני' בין תכלת שבציצית ללבן שבה שהיו עושין שני חוטין לבן ותולין תכלת ותולין לבן: מאי טעמא דרבנן וכו'. בין רבנן בין רבי אליעזר סבירא להו דוראיתם קאי אקרית שמע דשחרית כדאמר בבבלי פרק הקומץ רבה וראיתם וזכרתם מצוה זו שבה תלויה מצוה אחרת ואיזו זו קרית שמע ואותו לבון מיעוט והבדל דרבנן דרשי אותו היינו החוט תכלת מה הבדל בינו ובין חוט לבן הסמוך לו ורבי אליעזר סבר אותו צבע למעט ולהבדיל צבע אחר שדומה לו קצת: אחרים אומרים וראיתם אותו. קשה דהא איכהו לא תלו לקרית שמע בציצית כלל וכן תנאי דלקמיה דאמרו בין זאב לכלב וכו'. ויש לומר כי היכי דקבלה ביד חכמי ישראל דקרית שמע היינו שלשה פרשיות ואחד מהם פרשת ציצית דכתיב בה ראייה הכי תנאי דמתני' וברייתא קבלו דזמנה תלי בראיה וכן ציצית וכל אחד אמר מסברא דנפשיה דראיה דקרא דהיינו הבחנה בין מה למה יבחין והשתא כיון דשינו קרית שמע מכל המצות דזמנן ביום דהנן בפרק שלישי דמגלה לכתחלה מצותן משהנץ החמה ובדיעבד אם הקדים משעלה עמוד השחר יצא וקרית שמע תלי בראיה אלא ודאי משום דקבלו דתליא בראיה: אם ברגיל אפי' רחוק כמה חכים ליה. מכיר ואם בשאינו רגיל אפי' קרוב ליה לא מכיר אלא כן אנן קיימין ברגיל ושאינו רגיל כההיא דאזיל ליה לאכסניא ואתי לקיצין. לפרקים: אית תנאי תני בין זאב לכלב. דדמיין אהדדי: כמאן דאמר בין תכלת לכרתן. כלומר שיעור אחד הוא דצריך אור יפה להבחין ביניהם: אבל אמרו מצותה עם הנץ החמה. כלומר אף ע"פ שמצות קריאת שמע תלי בראייה לחוד והיה יכול להתחיל ולגמור קודם הנץ ולא בפיר למיעבד הכי דכתיב ייראוך עם שמש כלומר התפלה דכתיב ועבדו את ה' בירא"ה כדאיתא בבבלי ריש פרק עומדין תהיה עם שמש דהיינו הנץ החמה שנודע השמש לבריות כדאיתא לעיל הלכך צריך לאחר קצת אי בעי לקרותה בניגון ויכוין שלא יגמור גאל ישראל אלא ברגע שתנץ החמה כמצאתו שתי מצות בידו כתקנן. והיינו דתנן במתני' במקצת נסחי מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר וכו' וגומרה עם הנץ החמה. כלומר יתחיל משיכיר ויכוין לגמור עם הנץ: אמר מר עוקבא הוותיקין היו משכימין וכו'. קשיא טובא דהא מתניתין דקתני משיכיר וכל הני תנאי מקדימין יותר מוותיקין שוותיקין מאחרין קצת בדקדוק כדי שיגמרוה עם הנץ. ועוד דלשון משכימין בירושלמי לעיל משמע דהוי קודם זמנה דהניא הקורא עם המכי מבמר לא יצא שהכני משמר משכימין היו לכן נראה דמר עוקבא בא לומר דלית הלכתא ככל הנך תנאי דמתניתין וברייתא דמקדימין משיכיר וגם לא כוותיקין דמאחרין קצת אלא עיקר זמנה להתחיל בעת הנץ וקודם לא יצא. וכן כתבו התוספות פרק בלישי דיומא בשם רבינו תם דאין הלכה כוותיקין מכח שתם משנה דהתם קתני התחלת זמנה מהנץ דהנץ התם אף היא עשתה נברשת של זהב וכו' וכן פסק הרב רבינו זרחיה הלוי ז"ל במאור ורבינו חננאל דקודם הנץ החמה לא יצא ומכח שתם המשנה זו אמר כאן מר עוקבא דאפי' כוותיקין דמאחרין מתנאי דברייתא ומתניתין אין הלכה וגם סמיך אברייתא דמייתי בסמוך דמינה נמי נשמע בהדיא דזמנה בהנץ. הני אמר ר' יהודה מעשה שהייתי מהלך בדרך. והיו עוסקין במצוה. כלומר שהיו הולכין לפדיון שבוים או לעסק חתן וכלה ואמר בבבלי ובלכתך בדרך בלכת דידך מחייבת הא דמצוה פטירה. והגיע עונת קרית שמע. כלומר לדעת רבי אליעזר ורבי יהושע ושאר הנאי דמתניתין וברייתא דמקדימין זמנה קודם הנץ. והייתי סבור שגם דעתם שכבר הגיע קרית שמע אלא שמא נתיאשו מקרית שמע משום דהעוסק במצוה פטור מן המצוה דאע"פ שאין עוסין מצוה בעת ההיא שמא היתה מחשבתן טרודה כיצד יהיה תיקון ענייני: וקריתי ושניתי. כלומר קריתי ק"ש בעונתה המקובל לי עד הנה ואח"כ שניתי פרקי משנה שאני רגיל: ואח"כ התחילו הם וכבר היתה החמה על ראשי ההרים. דהיינו הנץ החמה וספר ר' יהודה זה ללמדנו דדעת ר' אליעזר בן עזריה ורבי עקיבא דזמן קרית שמע דוקא בהנץ החמה ולא קודם וכמתני' דיומא והכי נמי אמר רבי שמעון בן יוחאי משום רבי עקיבא קרית שמע של שחרית לאחר הנץ החמה ופירש ה"ר זרחי' הלוי זללה"ה דהמימרא האחרת שאמר רבי שמעון בן יוחאי משמיה דנפשיה דזמנה משעלה השחר פליגן אהדדי ופסק כר"ע רבו. ולא תיקשי לך דהניא בבבלי משיכיר בין זאב לכלב דברי רבי מאיר רבי עקיבא אומר בין חמור לערוד דלדבריו דרבי מאיר קאמר לדידי תלי בהנץ אבל אנא דתלית בראיה יש לך לומר בין חמור לערוד: מגיב ליה חבריה. שקשה והשיב עליו וכי יש הלכה בשוכח כיון דאמרת הלכה כמותו ודאי אפי' הזיד ולא קרא אלא עד שלש שעות

שנויי נוסחאות (סו"ס) על במקרא אל. (סו"ע) הכרוב בספי"ל הכרובים וכ"ס בקרא. (סו"י) כסא בספי"ל כסא נראה עליהם והוא סיפיה דקרא. (סו"י) וראיתם אותו בכי"ל ליתא. (סו"ב) רב חסדא אמר כהדא בספי"ל רב אמר בהדא, (וגם בד"ו ג' בהדא וכ"נ שסיתה גי' הפ"מ). (סו"ג) כמה בד"ו כמן. (סו"ד) קרוב ליה בספי"ל קריב לגביה. (סוס"ו) כי בד"ו כן. כההוא בד"ו בההוא. (סו"ז) בין חמור לערוד בכי"ל ליתא. שיהא רחוק בד"ו שיהא אדם רחוק. (סו"ח) הוא בעי מימר בספי"ל ליתא. (סו"ט) מן דמר בד"ו מן מר. (סוכ"ג) שיסמוך גאולה לתפלת בספרי"ל שיסמוך לה תפלה. (סוכ"ה) בריה בכי"ל בשם. (סו"ג) אחא בספי"ל אחבא. רבי הונא בספי"ל רב חונה. אגיב בספי"ל מתיב בד"ו מגיב.

### מערכת הערוך

בין הצבועים בערוך (שם) „בין תצבועין". ותכלת וכרתן שניהן צמר צבוע בשני מינין. אלא צמר ופשתים שמע מיניה תכלת וארגמן ותולעת שני שלשתן צמר הן וצבוע באלה בפרק אחרון דכלאים (מ"ח) תנן אין הכהנים לובשין לשמש בבית המקדש שלשה מינין. זה פירש רבינו חננאל ז"ל:

### מעיני יהושע

בדיעבד דאל"כ ל"ש גזירה ע"ש) וכ"ל דכיון דלא גזרו על הקטר חלבים ואברים דלא נפסלו אחר חצות א"כ לא יכלו לגזור על אכילת בשר דכ"ז שלא נקטרו האימורים לא הותר הבשר באכילה (פסחים נט:) א"כ לא הוה מקום לאסור ולקנוס על שלא אכלו קודם חצות שהרי ברוב פעמים לא יכלו עוד לאכול קודם הקטרת האימורים משא"כ בפסח דקיי"ל חלבי חול אינן נקטרים ביו"ט וע"כ נקטרים מבערב ורשות בידם לאכול קודם חצות לכן אסור בדיעבד אחר חצות משא"כ בשאר קדשים שא"א היה לקנוס בדיעבד דהרבה פעמים לא היו יכולין לאכול אז ודע דבעינן פלוגתא דר"ע ורא"ב"ע לפי פרש"י ותוס' בר"פ דף ל' ע"ב בד"ה חצות לילה הלכה כרא"ב"ע:

מסורת הש"ס

שבת ט: וירושלמי שם

שבת יא:

לעיל ה"א דף ב: וכ"כ.

תוספתא פ"ב ירושלמי בכורי' פ"ג ה"ג.

ברכות יז. בשינוי קצת.

תמן תנינן. פ"ק דשבת מפסיקין לק"ש וכו' ומפרשי הכי אמוראי מ"ט: תפילה אינה ד"ת. אלא מדרבנן: קשייתה. הקשיתי לפני ר' יוסי דאפי' תימר דק"ש כולה אינה צריכה כוונה ולפיכך קאמרת דמפסיקין וקורין ואע"פ שטרוד הוא ואינו יכול לכוון מי לא מודית דמיהת ג' פסוקים הראשונים צריכין כן כוונה והרי אינו יכול לכוון: מן גו דאינון ליבחר. מתוך שהן מועט יכול לכוון דעתו אף שהוא טרוד: כגון אנו שעסוקין בתלמוד תורה. תמיד ואין אנו מפסיקין לדברים אחרים: דין כדעתיה וכו'. ואזלו לטעמייהו ר' יוחנן דקאמר הלואי שיתפלל אדם כל היום אלמא חביבא ליה תפילה מתלמוד תורה והלכך הוא דקאמר דמפסיקין לתפלה ואפי' מת"ת: וחד דעביד ליה כל צורכיה. ולהתפלל בו גם על צורכיו ולא בפה הזה שהוא יגע בתורה אלמא חביבא ליה תלמוד תורה יותר מן התפילה: חזר ואמר. דלא היא ואין להרהר אחר מדותיו של הקב"ה שברא לאדם פה אחד דמה עכשיו כשפה אחד הוא אין העולם יכול להתקיים מלשון הרע שלו אם היו לו שתי פיות עאכ"ו: אתיא דר' יוחנן כר"ח בן עקביא. דס"ל כותבי ספרים שהן כעוסקין בתורה ומפסיקין גם לתפילה: דתני. בתוספתא פ"ק: ולא מודי. וכי לא מודי רשב"י שמפסיקין מד"ת לעשות המצוה ולקיימה בזמנה כגון סוכה ולולב וכיוצא בהן והרי עיקר הלימוד הוא על מנת לעשות וא"כ אמאי לא הפסיק כדי לקיים מצות קריאת שמע: זהו

תמן תנינן [א] *מפסיקין לקרית שמע ואין מפסיקין לתפילה. אמר רבי אחא קרית שמע דבר תורה [ז]ותפילה אינה דבר תורה. אמר רבי בא ק"ש זמנה קבוע ותפילה אין זמנה קבוע. אמר רבי יוסי ק"ש אינה צריכה כוונה ותפילה צריכה כוונה. אמר רבי מנא קשייתה קומי רבי יוסי ואפילו תימר קרית שמע אינה צריכה כוונה שלשה פסוקים הראשונים צריכין כוונה מן גו דאינון צבחר מיכוון: רבי יוחנן *בשם רבי שמעון בן יוחי כגון אנו שעוסקים בתלמוד תורה אפילו לקרית שמע אין אנו מפסיקין. רבי יוחנן אמרה על גרמיה כגון אנו [ב] שאין אנו עסוקים בתלמוד תורה אפילו לתפלה אנו מפסיקין. דין כדעתיה ודין כדעתיה רבי יוחנן כדעתיה דאמר *רבי יוחנן [ג] ולואי שיתפלל אדם כל היום למה שאין תפילה מפסדת רבי שמעון בן יוחאי כדעתיה דרשב"י אמר אלו הוינא קאים על טורא דסיני בשעתא דאתיהיבת תורה לישראל הוינא מתבעי קומי רחמנא דיתברי לבר נשא תרין פומין חד דהוי לעי באוריתא וחד דעבד ליה כל צורכיה. חזר ומר ומה אין חד הוא לית עלמא יכיל קאים ביה מן דילטוריא דיליה אילו הוו תרין עאכ"ו. א"ר יוסי קומי רבי ירמיה אתיא דרבי יוחנן כרבי חנינא בן עקביא דתני *כותבי ספרים תפילין ומזוזות מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפילה ר' חנינא בן עקביא אומר כשם שמפסיקין לק"ש כך מפסיקין לתפילה ולתפילין ולשאר כל מצותיה של תורה. [ה]ולא מודה רשב"י שמפסיקין לעשות סוכה ולעשות לולב. ולית ליה לרשב"י הלמד על מנת לעשות ולא הלמד *שהלמד שלא לעשות נוח לו שלא נברא. וא"ר יוחנן הלמד שלא לעשות נוח לו אילו נהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לעולם. טעמיה דרשב"י
זה

עין משפט נר מצוה

ל
א מיי' פ"ב מהל' ק"ש ה"ה ופ"ו מהפלה ה"ח סמ"ג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קו ס"ב וסי' רלה ס"ב

לא
ב מיי' פ"ו מהל' תפלה ה"ח טוש"ע שם סי' קו סעי' ג

לב
ג מיי' פ"ו שם ה"ג סמ"ג שם טוש"ע שם סי' קו כ"א

## פירוש מבעל ספר חרדים

שעות ילא דהא רבי יהושע אפי' לכתחלה קאמר והשיב לו שאמורא חבירו דאין הכי נמי אלא לא אמר הלכה בשוכח אלא לזרז האדם למהר לקרותה בתחלת עונתה כלומר דאינה משנת חסידים אלא דעצלים ושוכחין: תמן תנינן. ריש פרקא דשבת פ"ק: מפסיקין לקרית שמע. רישא דמתניתין לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדון ואם התחילו אין מפסיקין ומפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה ומוקי התם בבבלי אם התחילו אין מפסיקין דרישא בדאיכא שהות להתפלל אחרי יגמור סעודתו ואפי' הכי לקרית שמע מפסיק מיד וקשה מאי שנא קריאת שמע מתפלה. ובא הירושלמי לתרץ אמר רבי אחא וכו' קרית שמע דבר תורה והתפלה מדרבנן וכן תירצו שם רש"י והר"ן כרבי אחא דהכא ובתשובת רשב"א סי' ש"כ דאפי' מאן דאמר דאורייתא דווקא פסוק ראשון הוי דאורייתא ושאר קרית שמע דרבנן: אמר רבי בא. תירוץ אחר הוא ואין לומר דסבר דשתיהן דרבנן דאם כן קשה היכי קאמר תפלה אין זמנה קבוע הא איפכא הכן תפלת השחר עד חצות תפלת המנחה וכו' אלא על כרחין סבר דשתיהן דאורייתא כדכתב הרמב"ם פרק ראשון מהלכות תפלה וכתב נמי הרב שם דאין לתפלה זמן קבוע מן התורה אלא כשיתפלל פעם אחת בכל עשרים וארבע שעות ביום יצא ידי חובת תפלה מן התורה אלא דרבנן קבעו לה זמן ותקנו שלש תפלות בכל יום אבל קרית שמע כתב דזמנה קבוע מן התורה בבקר ובערב: קרית שמע אינה צריכה כוונה. תירוץ אחר הוא בין תימא שתיהן מדאורייתא או דרבנן זה ההפרש יש ביניהם דאין קרית שמע צריכה כוונה הלכך קורא בעודו אוכל או דן או עוסק בבורסקי או פושט בגדיו לרחוץ בבית המרחץ על דרך דאמר בפרק שני לקמן עוסקין במלאכתן וקורין קרית שמע: שלשה פסוקים הראשונים אין צריכין כוונה. בתמיה וכמאן דאמר בפרק שני עד על לבבך בעמידה ובכוונה והיא דעת בר קפרא שם בירושלמי. ואם כן צריך להבטל מהמלאכה ומכל עסק ומשני משום שהם דבר מועט מיכווין כלומר מפסיק מעט ופוסק. ומה שאמר ומפסיקין לקרית שמע היינו לקרות שלשה פסוקים הראשונים ומסיים אותה בעודו אוכל או דן ושארה דמתניתין אבל תפלה שהיא ארוכה לא יכוין כי דעתו טרוד במה שהתחיל: רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יוחאי כגון וכו'. התם בבבלי פרקא קמא דשבת פריך למה הנא בסיפא דמתניתין ואין מפסיקין לתפלה פעם שנית. ומשני אתאן לדברי תורה כדתניא חברים שהיו עוסקין בתורה מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה. ואמר עלה רבי יוחנן לא שנו אלא כגון רבי שמעון בן יוחאי וחביריו שתורתן אומנותן אבל כגון אנו מפסיקין בין לקרית שמע בין לתפלה ופירש הר"ן בשם הרב זרחיה הלוי זלה"ה אע"ג דרישא דמתני' בדאיכא שהות הך סיפא בדליכא שהות ומפני חיבת התורה אין עוקרין התפלה לגמרי דאי בדאיכא שהות למה אמר רבי יוחנן כגון אנו מפסיקין וכי אסור להפסיק בתורה קודם שיתפלל ע"כ. ומימרא דירושלמי דהכא דרבי יוחנן היא דקאמר דרבי שמעון בן יוחאי פליג אהגא דמתניתין ואמר דמי שתורתו אומנותו דוגמתו ודוגמת חביריו אפי' לקרית שמע אין מפסיקין: רבי יוחנן כדעתיה. אמר על גרמיה. זו המימרא היא האמורה בבבלי לא שנו במתניתין דמפסיקין לקרית שמע ואין מפסיקין לתפלה אלא למי שתורתו אומנותו כר' שמעון בן יוחאי אבל כגון אנו וכו': דין כדעתיה ודין כדעתיה. כלומר דרבי שמעון בן יוחאי ורבי יוחנן שניהם היו עושין דלא כהלכה דמתניתין דאותן שתורתן אומנותן מפסיקין לקרית שמע ואין מפסיקין לתפלה דגם רבי יוחנן היה תורתו אומנותו שהרי אמרו גם על רב ששת שהיתה תורתו אומנותו. אלא עיקר טעם רבי יוחנן דלא היה מבטל תפלה כדין משנתנו מפני שהיה לו חיבה רבה בתפלה ורבי שמעון בן יוחאי היה מבטל גם קרית שמע מפני שהיה לו חיבה גדולה בלימוד תורה ואזלי לשיטתייהו וכדמפרש ואזיל: דרבי שמעון בן יוחאי אמר אלו הוינא קאים על טורא דסיני בשעתא דאיתיהיבת אורייתא לישראל הוינא מתבעינא. הייתי שואל קומי דרחמנא דיתברי לבר נש תרין פומין חד דהוי לעי באורייתא ולא יפסיק פומיה לאכול ולא לשום עסק משא ומתן: חזר ואמר ומה אין חד הוא לית עלמא יכיל קאים ביה מן דלטוריא דיליה אילו הוו תרין על אחת כמה וכמה. דילטוריא. לשון הרע: דהניא כותבי ספרים תפלין ומזוזות מפסיקין לקרית שמע ואין מפסיקין לתפלה. שמלאכתן מלאכת שמים. ואין מפסיקין בו כחברים שתורתן אומנותן דמתניתין דשבת דלעיל: רבי חנינא בן עקביא אומר כשם וכו' כך מפסיקין לתפלה. למאן דאמר לעיל טעמא דהלק לעיל בין שמע לתפלה משום דתפלה דרבנן. יש לומר דרבי חנינא פליג אמתניתין משום דסבירא ליה דאף תפלה דאורייתא ולא כאמוראי דיהבי טעמי אחרינא רבי חנינא לא נראה לו אותן הטעמים ופליג אמתניתין אבל אין לומר דמודה בחבירי תורה ולא חלק אלא באומנות דאם כן היכי קאמר דרבי יוחנן כוותיה: ולית ליה לרבי שמעון בן יוחאי הלמד על מנת לעשות. בשלמא הנא דמתניתין ודברייתא דעקרי תפלה בחברים וכותבי ספרים הא אמרי אמוראי לעיל כל אחד טעמא אבל קרית שמע מאי שנא מכל מצותיה של תורה. ומשני דשאני קריאת שמע דהיננה מעשה אלא דבור ואתי מצות דבור עסק קריאת תורה ומבטל דבור קריאת שמע. וקשה דהא אית בה קבלת עול מלכות שמים. ויש לומר ר' שמעון ודאי היה קורא פסוק אחד לעולם בעת קריאת שמע ולא אמרו שהיה מבטל אלא שאר קריאת שמע וכן לקמן פרק שני דבבלי אמר על רבינו הקדוש כשוכר פעמים שהיה שונה לתלמידים בעת קריאת שמע ולא היה מפסיק רק מעביר ידיו על פניו וקורא פסוק אחד לקבל עליו מלכות שמים ואינו חוזר וגומרה:
והא

## מראה הפנים

והיתר. ואין הכונה למי שעבר והיתר בדוקא אלא הואיל והתחיל לדבר בזמן הותיקין שהיא למצוה מן המובחר פיים למי שעבר והיתר זמן מצוה מן המובחר ובגמ' דילן דף י' ע"ב בסתם אמרו הלכה כר' יהושע וכן מסיק הכא. ומה שאמר עד סוף ג' שעות הכי מוכח מהכא דקאמר לקמן הלכה ד' אתא ציבורא ומיקרי שמע בתר תלת שעין ובעא רב אחא מחויי בידן משמע דעד סוף ג' שעות שפיר דמי והא דקאמר בבבלי דף ג' ע"ב גבי פלוגתא דרבי ור' נתן באשמורות ר' נתן סבר לה כר' יהושע דאמר עד ג' שעות שית דליליא ותרתי דיממא הוו להו שתי משמורות לק"מ דה"ק שכן דרך מלכים לעמוד בג' שעות כלומר בתוך שעה ג' עומדין ועד שקורין הוו להו ג' שעות וסייעו דר' נתן דלחשבון האשמורות לא חשבינן אלא תרתי דיממא ועיין זה כתוב בהגה"מ שם בשם הסמ"ג:

**כגון** אנו שעוסקין בתלמוד תורה אפי' לקרית שמע אין אנו מפסיקין. בבבלי שבת על המתני' מפסיקין לק"ש וכו' ופריך שם בדף י"א הא תנא ליה רישא אין מפסיקין סיפא אתאן לדברי תורה דתניא חברים שהיו עוסקין בתורה מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפילה א"ר יוחנן לא שנו אלא כגון ר' שמעון בן יוחי וחביריו שתורתן אומנותן אבל כגון אנו מפסיקין לק"ש ולתפילה. ודאי הכי תרי נוסחאות דר' יוחנן אליביה דרשב"י וחביריו פליגי דאין ליישב ולומר דהכא מיירי בדאיכא שהות ולפיכך רשב"י וחביריו אינן מפסיקין אפי' לק"ש והתם בדליכא שהות מיירי והלכך לק"ש דאורייתא מפסיקין אבל לתפילה דרבנן אין חוששין אף שיבטלו אותה לגמרי הואיל ותורתן אומנותן דאי הכי קשיא דר' יוחנן על גרמיה דקאמר הכא כגון אנו מפסיקין ואפי' לתפלה וכי גרע ד"ת מאומנות וכל הני דחשיבי התם במתני' דאם התחילו אין מפסיקין לתפילה הואיל ואיכא שהות. וזהו כעין קושית הר"ן על ר' יוחנן דהתם ומתרץ בשם בעל המאור דסיפא דהתם בדליכא שהות מיירי ועל כרחך הכא נמי בדליכא שהות מיירי וא"כ מימריה דר' יוחנן בשם רשב"י דהכא פליגא על הך דקאמר התם לא שנו אלא רשב"י וחביריו דמפסיקין לק"ש. ואפשר דהכא קאמר בשם רשב"י שכך היה נוהג בעצמו והתם לדינא קאמר דאלו שתורתן אומנותן כמו רשב"י וחביריו אין מפסיקין לתפילה מתלמוד תורה לפי שאלגס גדולה ת"ת ממצות תפילה אבל לק"ש מפסיקין ועיין בדיבור דלקמן:

**רבי** יוחנן כדעתיה דאמר הלואי שמתפלל אדם כל היום. מילתיה דר' יוחנן בבבלי פ"ג דף כ"א וכבו הפיטות בפירושא דמילתיה מביאם הרא"ש ז"ל שם ולדעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל דבספק התפלל או לא צריך שיהיה דוקא בתורת נדבה אבל לא בתורת חובה כדכתב בפ"י מתפלה הל' ו' א"כ על כרחך דלא אתיא כדעתיה בהא דקאמר דמפסיקין מת"ת לתפילה דהא מוכרח הוא דהך דינא דמפסיקין לתפילה בדליכא שהות מיירי ואם לא יפסיק יעבור זמן תפלה דאי לאו הכי קשיא מרישא דמתני' דשבת כמו שהבאתי בדיבור דלעיל ואי איתא דלא אמר ר' יוחנן אלא בתורת נדבה א"כ מאי שייכות הוא לדינא דמפסיקין הרי אין מפסיקין א"כ מתירא שיעבור זמן התפלה והיינו תפילת החובה דאי תפילת נדבה הרי יכול להתפלל כל היום ואמאי יפסיק מת"ת ולא שייך כלל לומר בה בדליכא שהות. ופשיטא שאין הכרח לומר ר' יוחנן כדעתיה דהא איכא למידחי דלא קאמר התם הלואי שיתפלל וכו' אלא במקום שאין מבטל עליו דבר תורה כגון ת"ת בה לא תובה לעולם ואיך נלמד ביטול והפסק החובה ממה שאמר בנדבה בזמן שאין דבר תובה כדאית מפניה כללא דמילתא דלשיטתא דהכא דמשווי להני תרתי מילי דר' יוחנן כחדא אין לפרש דדוקא בתורת נדבה קאמר אלא דה"ק הואיל וחביבא ליה לר' יוחנן מילתא דתפלה דאמר הלואי אם היה מתפלל כל היום ואפי' בתורת חובה הילכך מפסיקין מת"ת לתפילת חובה שבזמנה דעדיפא עפי. ודינא דהרי"ף והרמב"ם לשיטת' דהבבלי קאי דמשמע דלא פליג ר' יוחנן אהא דמוהל בסמוך התם היה עומד בתפילה ונזכר שהתפלל פוסק ואפי' באמצע הברכה וכדכתבו התוס' והרא"ש ז"ל. והשתא דאתינן להכי איכא למימר דהא דפסק האי תלמודא ברים הלכה א' דלא כר' יוחנן היינו לשיטתיה דמפרש לה דבתורת חובה קאמר וא"כ בתורת נדבה יכול הוא להתפלל ולדעת הרי"ף והרמב"ם קיימי לדינא כחד שיטתא ועיין עוד מזה לקמן פ"ד הלכה ו' ד"ה ר' בילא:

**ולא** מודי רשב"י שמפסיקין לעשות סוכה ולעשות לולב. והכי אמרי' בבבלי מ"ק פ"ק דף ט' דמצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים עדיפא מתלמוד תורה ומפסיקין לעשות המצוה ומיהו לא משמע הכי מהאי תלמודא דפ"ק דפאה בהלכה א' דקאמר התם לתד מ"ד אפי' כל מצותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד מן התורה ודריש התם מקרא ולא מחלק כדמחלק בבבלי בין אפשר לעשותה ע"י אחרים או לא וע"ש בד"ה תפניך אלו דברי תורה מה שיתבאר שם בס"ד:
הא



[ז]ותפלה אינה ד"ת. ע' בספר המצות להרמב"ן ז"ל מצוה ה' ובכ"מ פ"א מתפלה ובפר"ת ס' פט. ובשו"ת שאגת ארי' ובתיבורנו סי' קו: [ה]ולא מודה רשב"י כו'. ע' בב"י או"ח סי' לח וע' ברא"ש פסחים פ"ד סי' ג וברשב"א בתשובותיו כאן דף י:

**שנויי נוסחאות** (סו"ס) ותפילה בד"ו תפילה. [ז](סו"ת) צריכין בכי"ל אינן צריכין. [ב](סוי"ב) שאין אנו בכי"ל שאנו. (סוי"ג) דאמר רבי יוחנן בד"ו דר' יוחנן אומר. (סוי"ד) יוחאי בד"ו יוחי.

## עמודי ירושלים

**אתיא** דר' יוחנן כר"ח בן עקביא כו' ע' בשירי קרבן בשבת (פ"א ה"ב) שכ' וז"ל וקשיא לן דאמרינן אתיא דר"י כרחב"ע משמע דאף ר"י סובר דהעוסק במצוה אינו פטור מן המצוה ואנן תנן בפ"ב דסוכה שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ור"י סובר דהלכה כסתם משנה וצ"ל דתנאי נינהו אליבא דר"י עכ"ל. והוא דחוק ולדעתי י"ל זה דהנה הך ברייתא הובאה גם בסוכה (כ"ו א') ושם הגירסא להיפוך. והובא בטוא"ח (סי' ל"ח) דהתגרים פטורים מן התפלה כו' והרטב"ם השמיט זה וכבר האריכו בזה האחרונים ומצאתי בהי' הר"ד ערמא"ה (דף י"א ע"א) שכ' וז"ל שהרב סובר דכל זה אדחי מסתמא דגמרא פ' היה קורא דאמרינן בפירוש דאע"פ שעוסק במצוה כיון שאינו טרוד שהוא פטור דבעינן שני תנאים עוסק במצוה וטרוד כו' ע"ש באורך וא"כ א"ש דברי הירושלמי די"ל דגם ר' יוחנן סובר כן וא"כ אף שסובר דתגרים חייבים היינו כיון שאינם טרודים משא"כ בהולכי דרכים דבודאי זה נקרא טירדא ע"כ פטרו אותם במשנה ועי"כ גם הר"מ כ' בפ"ו מהל' סוכה דהולכי דרכים פטורים מן הסוכה וא"כ גם ר' יוחנן פסק בסתם משנה. וע' בס' הישר לר"ת בענינים שונים (דף ס"ו ע"ב) שגם הוא הסכים לזה החילוק דטירדא ופסק דלא כרחב"ע יעו"ש:

## טוב ירושלים

**דרשב"א** אילו הוינא קאים כו'. נ"ל דלפמ"ש בבלי שבת פ"ט ב'. דאז ילתה נשמתם והבית הקב"ה טל של תחיה והחיה אותם ועז"א דאז היה יכול לברוא אותם בשתי פיות:

עין משפט
נר מצוה

לג
א מיי' פ"ה מהל' ק"ש הל' ג טוש"ע או"ח סי' נח ס"ו

לד
ב מיי' פ"ב שם ה"ב סמ"ג עשין יח טוש"ע שם סי' סג ס"א

לה
ג מיי' פ"ד שם ה"א סמ"ג שם טוש"ע שם סי' ע ס"ג

לו
ד מיי' פ"ד מה' ממרים ה"ג סמ"ג עשין קיא לאוין רי

זהו שינון. משום דמלות ק"ש שינון ודיבור הוא ואין מבטלין דיבור הלימוד מפני לימוד אחר: והא תנינן וכו'. ומשמע הא ק"ש בעונתה חביבה יותר מד"ת ומשני היא היא כלומר לר"ש היא היא כדאמר ר' יודן לפי שהיה ר"ש תדיר בד"ת ולפיכך אין ק"ש בעונתה חביבה יותר מד"ת וכי קתני במתני' לשאר כל אדם הוא דקאמר: א"ר אבא מרי. בלאו הכי ל"ק דלא תנינן אלא כאדם שהוא קורא בתורה והיינו מקרא ותידוק מינה הא בעונתה כמשנה היא וא"כ ר"ש שהיה לומד במשנה א"ל להפסיק אפי' בעונתה: ר"ש בן יוחי כדעתיה. דאמר לקמן פ' כל כתבי העוסק במקרא מדה שאינה מדה היא ואינו כעוסק במשנה: ורבנן עבדי מקרא כמשנה. והלכך לא נופרשי להמתני' כר"ש ומפסיקין לק"ש מד"ת:

הלכה ג מתני' יטו. על לדיהם

דכתיב בשכבך דרך שכיבה: יעמדו. דכתיב ובקומך דרך קימה:

כדרכן. בין בקימה בין בישיבה בין בשכיבה בין בהליכה: גמ' הא דב"ה מקיימין תרין קריא. דידהו וקרא דב"ש אלא דב"ש מה מקיימין קרא דב"ה: בשבתך בביתך פרט לעוסקים במלות. דמשמע בשבת דידך שאתה עוסק בדברי רשות: ובלכתך בדרך פרט לחתנים. דמשמע בלכת דידך שאתה טרוד בדבר רשות פרט לחתן שטרוד במלוה:

הלכה ד מתני' אמר ר' טרפון וכו' כדיי היית. ראוי היית ליהרג ואם היית מת היית מתחייב בנפשך:

גמ' חברייא בשם ר' יוחנן וכו'. גרסינן להא פ' י"א דסנהדרין הלכה ד' ובפ"ב דע"ז דודים ד"ס לד"ת כלומר קרובים הן לד"ת וחביבים הן כד"ת: וחכך כיין הטוב. חכך של סופרים כיין הטוב של תורה: כי טובים דודיך. דברי סופרים הקרובים לד"ת וחביבים יותר מיינה של תורה: יש בהן קולין. כלומר לפעמים תמלא בהן יותר קולא מד"ס אבל ד"ס כולן חמורין לעולם כדקתני במתני' דסנהדרין ומייתי לקמיה:
דכתיב

תורה אור

זה שינון וזה שינון ואין מבטל שינון מפני שינון. והא תנינן *הקורא מכאן ואילך [א] לא הפסיד כאדם שהוא קורא בתורה. הא בעונתה חביבה מד"ת. היא היא. א"ר יודן רשב"י ע"י שהיה תדיר בד"ת לפיכך אינה חביבה יותר מד"ת. אמר רבי אבא מרי לא תנינן אלא כאדם שהוא קורא בתורה הא בעונתה כמשנה היא רשב"י כדעתיה דרשב"י אמר *העוסק במקרא מידה ואינה מידה ורבנן עבדי מקרא כמשנה:

## הלכה ג מתני'

*בש"א בערב כל אדם יטו ויקרו ובבוקר יעמדו שנאמר °בשכבך ובקומך וב"ה אומרים [ב] כל אדם קורין כדרכן שנאמר °[בשבתך בביתך] ובלכתך בדרך א"כ למה נאמר בשכבך ובקומך אלא בשעה שבני אדם שוכבין ובשעה שבני אדם עומדים:

גמ' *הא דב"ה מקיימים תרין קריין מה מקיימין דב"ש בשבתך בביתך ובלכתך בדרך. *בשבתך בביתך פרט לעוסקים במצות ובלכתך בדרך [ג] פרט לחתן. ותני *מעשה בראב"ע ור' ישמעאל שהיו שרויין במקום אחד והוה ראב"ע מוטה ור' ישמעאל זקוף הגיע זמן ק"ש נזקף ראב"ע והטה רבי ישמעאל אמר ראב"ע לר' ישמעאל אומר לאחד מן השוק מה לך זקנך מגודל והוא אומר יהיה כנגד המשחיתים אני שהייתי מוטה נזקפתי ואתה שהיית זקוף הטית. א"ל אתה נזקפת כדברי ב"ש ואני הטיתי כדברי ב"ה. ד"א שלא יראוני התלמידים ויעשו הלכה קבע כדברי ב"ש:

## הלכה ד מתני'

*א"ר טרפון אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדברי ב"ש וסיכנתי בעצמי מפני הלסטים אמרו לו כדי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה:

גמ' *חברייא בשם ר' יוחנן דודים דברי סופרים לד"ת וחביבים כד"ת °חכך כיין הטוב. שמעון בר ווה בשם ר' יוחנן דודים דברי סופרים לד"ת וחביבים יותר מד"ת °כי טובים דודיך מיין. ר' בא בר כהן בשם ר' יודה בן פזי תדע לך שחביבים דברי סופרים מד"ת שהרי ר"ט אלו לא קרא לא היה עובר אלא בעשה וע"י שעבר על דברי ב"ה נתחייב מיתה ע"ש °ופורץ גדר ישכנו נחש. תני רבי ישמעאל ד"ת יש בהן איסור ויש בהן היתר יש בהן קולין ויש בהן חומרים אבל דברי סופרים כולן חמורין הן תדע לך שהוא כן דתנינן תמן *האומר אין תפילין לעבור על ד"ת פטור [ד] חמש טוטפות להוסיף על דברי סופרים חייב. רבי חנניה בריה דרב אדא בשם רבי תנחום בי ר' חייא חמורים דברי זקנים מדברי נביאים דכתיב

מסורת הש"ס

ברכות י:

ב"מ לג ירושלמי שבת פט"ו ה"א. הוריות פ"ג ה"ה. ברכות י:

שם יא.

שם טז סוכה כד. ברכות שם. תוספתא פ"א

ברכות י:

ירושלמי פי"א מסנהדרין ה"ד ופ"ב מע"ז ה"ז שה"ש ז שם א קהלת י

סנהדרין פח:

## מראה הפנים

הא בעונתה חביבה מדברי תורה. וקס"ד דאפי' כאלו שתורתן אומנותן קמדייקינן הכי ומשני היא היא לאלו שתורתן אומנותן כדר' יודן וכו' ולפ"ז הוה אזלא הך סוגיא כדברי ר' מני בבבלי דף י' ע"ב דאמר גדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מהעוסק בתורה מדקתני הקורא מכאן ואילך וכו' כאדם הקורא בתורה מכלל דקורא בעונתה עדיף והיינו דאכ"ע קאי ולא על אלו שתורתן אומנותן וכן נראה מדברי התוס' שמפרשים כך להא דר' מני בהרי הקשו תימה אפי' תפילה נמי דהא אמרי' פ"ק דשבת כגון אנו מפסיקין בין לק"ש בין לתפילה ותירצו בדוחק דה"ק יותר מהעוסק בתורה פעם אחרת שלא בשעת ק"ש אבל העוסק בתורה בשעת ק"ש לא מיירי ואפי' לתפלה פוסק. וקשיא לתירוצם דאי הכי מאי קמ"ל ר' מני אי לאו דנ"מ איכא לענין הפסקה לזה מפני זה אבל הרשב"א ז"ל לא היה מפרש כן לדברי ר' מנא שכתב וז"ל הא דקאמר יותר מהעוסק בתורה נראה דלאו דוקא תורה דאלו כן פשיטא דאף היא תורה ועדיפא משום דבעונתה אלא אפי' מן השונה קאמר ונפקא מינה להפסיק ולבטל זה מפני זה ודוקא במי שתורתו אומנותו הא לאו הכי מפסיק וקורא ואפי' אי עדיף שונה מק"ש בעונתה לפי שיכול לקרות בעונתה ואח"כ ישלים אותה שעה שהיה שונה מן השעות שהוא מתבטל ומתעסק בהן בצרכיו והכין משמע בירושלמי ומיהו בירושלמי היפליגו אי עדיף מן הקורא בתורה דוקא ולא מן השונה או אפי' מן השונה עכ"ל ולפירושו ז"ל קושית התוס' מסולקת היא. ומיהו נ"ל דדברי ר' מנא אזלי כשינויא דר' אבא מרי הכא וס"ל כרשב"י בהדא ופליג עליה בהדא והיינו לענין דמשנה עדיפא ממקרא כ"ל כוותיה והלכך קמ"ל דאפי' מי שתורתו אומנותו צריך להפסיק מד"ת לק"ש בעונתה ואפי' מן המשנה דק"ש בעונתה עדיפא והא פליג ארשב"י דאלו רשב"י ס"ל דהשונה וקורא ק"ש בעונתה שוין הן ואין דוחין זה מפני זה וליכא למימר דס"ל לר' מנא כרבנן דהכא דעבדי מקרא כמשנה דא"כ מ"י קמ"ל פשיטא וכדקדוקו של הרשב"א ז"ל. ודברי ר' מנא לפירוש הזה אזלי כגוסחת הבבלי בשבת שהבאתי לעיל דר' יוחנן ס"ל לדינא דאף מי שתורתו אומנותו מפסיק מד"ת לק"ש בעונתה וזה פשוט:

בשבתך בביתך פרט לעוסקים במצות ובלכתך בדרך פרט לחתנים. הכי גרים בתוספתא כ"י אשר לפני וה"נ גרסי' בבבלי דף י"א בספרים אשר לפנינו והכי גרסינן ג"כ בסוכה דף כ"ה וכפי' רש"י ז"ל דמיתורא דקרא ובלכתך בדרך דרשינן למעוטי חתן שהוא טרוד במצוה אע"פ שאינו עוסק בידים עכשיו להמצוה והתוס' שם היה לפניהם הגי' בהפך בבבלי כאן ובתוספתא כדפוס הגי' בהפך כמו שהביאו התוס':

תני מעשה בראב"ע וכו'. נשתבשה הגי' בכאן וה"ג בתוספתא פ"ק והיה ר' ישמעאל מוטה ור' אליעזר זקוף והגיע זמן ק"ש ונזקף ר' ישמעאל והטה ר"א א"ל ר' ישמעאל מה זה אלעזר אמר לו ישמעאל אומרים לאחד זקנך מגודל אמר להם יהיה כנגד המשחיתים אני שהייתי זקוף הטיתי אתה שהיית מוטה זקפת אמר לו אתה הטית כדברי ב"ש אני נזקפתי לקיים דברי בית הלל וכן הוא בבבלי שם ויהיה כנגד המשחיתים פי' רש"י ז"ל הגדול הזה יהיה נתון להער ולמספריים שאביא עליו ואשחיתנו. אבל הרשב"א ז"ל פי' כלומר אומר לאחד מפני מה אתה מגדל זקנך אמר להם כנגד אותם שהם משחיתים זקנם ולהוציא מלבם וכן מוכח מהתוספתא ומהכא דקאמר מפני מה זקנך מגודל:

דודים דברי סופרים וכו' אין תפילין וכו'. בס' ואלו הן הנחנקין באורתי בארוכה בענין זה ואין כאן מקומו:

## פירוש מבעל ספר חרדים

והא תנינן הקורא וכו'. וקשיא לרבי שמעון דפסיק קריאת שמע בעונתה בשביל דברי תורה ותימא וכי על התנא מקשים ממשנה והא תנא הוא ופליג. ונראה דהכי פריך דאותה משנה נשנית סתם ולא מצינו שחלק רבי שמעון שמע מינה דמודה בה שכך שיטה משנה שנויה מהתנאים הקדמונים. ומתרץ ר' יודן דאין הכי נמי דמודה בה אלא שסובר שלא נשנית אלא לרוב בני אדם שאין תורתם אומנותם אבל למי שתורתו אומנתו כמוהו לא נשנית וכי שמע לרבנן דדורו במתניתין בפרקא קמא דשבת דחבירים שתורתן אומנותן מפסיקין חלק עליהם כדאמר רבי יוחנן לעיל בשמו שהיה תדיר דלא פסיק גירסא מפומיה: ורבי אבא מרי. תירץ דמודה רבי שמעון בן יוחאי במשנת הראשונים דשנו דהקורא אחר עונת שמע כקורא בתורה אלא שהוא הולך לשיטתו דמשנה עדיפא ממקרא והיינו דשנו לכולי עלמא כקורא בתורה וכמי שתורתו אומנתו ניבנית לרבי שמעון בן יוחאי דמשנה עדיפא ממקרא דייק כקורא בתורה ולא כקורא משנה הא בזמנה כמשנה היא דתורתו אומנתו לא יתליפו משנתן בה דהא שקולין הן אבל במי שאין תורתו אומנתו אף ממשנה עדיפא בעונתה ורבנן עבדי מקרא כמשנה דמקרא ומשנה שוין הלכך על כרחין לא תידוק הא בזמנה כמשנה אלא הא בזמנה חביבה מכל עסק תורה בין למי שתורתו אומנתו בין למי שאין תורתו אומנתו: מתני'. בית שמאי אומרים בערב כל אדם יטו. על צדיהן דרך שכיבה דכתיב בשכבך. ובבקר יעמדו יקראו בעמידה דכתיב ובקומך: כדרכן. כלומר כמו שרוצים או בשכיבה או בעמידה או בהליכה: מה מקיימין ב"ש בשבתך בביתך וכו'. מפרש הבבלי מדלא כתיב בשבת ובלכת דייקינן בשבת דידך ובלכת דידך הוא דמחייבת הא דמצוה פטירת: ובלכתך בדרך. פרט לחתן ואע"ג דחתן נמי עוסק במצוה הוא אי לאו קרא יתירה לא נפקא לן מקרא קמא דכיון דעוסק במצוה לא כתיב בקרא בהדיא אלא מיעוטא בעלמא היא דקא דרשינן לא ממעטינן מינה אלא עוסק במלאכת מצוה דאיכא טירחא אבל חתן דמחשבה בעלמא הוא שמהרהר על בעילת בתולה אי לאו מיעוט קרא יתירה לא אמעיט עד כאן לשון רש"י: הכי מעשה בר' אלעזר בן עזריה ורבי ישמעאל שהיו וכו' הגיע זמן עונת קריאת שמע. של שחרית והבבלי מייתי המעשה להיפך דקבל דבקריאת שמע ערבית הוה מדלא הזכיר ק"ש ע"ש: נזקף ר' אלעזר בן עזריה. כבית שמאי דתנן ובבקר יעמדו: אומר לאחד בשוק שאמרו לו זקנך מגודל והוא אומר וכו'. אמשול לך משל למה הדבר דומה לאחד שאומרים לו זקנך נאה ומגודל והוא אומר להם הואיל וקלסתם אותו יהיה כנגד המשחיתים הגידול הזה יהיה נתון לתער ולמספרים שאביא עליו ואשחיתנו: אני שהייתי מוטה נזקפתי. דהייתי כמקלס מעשיך שהיית זקוף ואתה הטית: אתה נזקפת כדברי בית שמאי ואני הטיתי כדברי בית הלל. כלומר אתה טעית כי שחשבת שלכתחלה הייתי זקוף בבוקר קודם עונת קרית שמע מזומן מעומד לקרות מעומד לקיים דברי בית שמאי דאמרי יעמדו ולא כן היה הדבר דאדרבה לפי תומי הייתי עומד ולא הייתי חושב בקרית שמע כלל וכשהגיע זמן קרית שמע אילו אתה לא נזקפת לא הייתי מוטה דהיינו עושין כדברי בית הלל דאמרי קורין כדרכן כלומר לפי ההזדמן אך כפי שראיתיך זוקף ומכוין לקיים דברי בית שמאי כוונתי להודיעך שאני איני סובר כמותך דעבדת כבית שמאי אלא כבית הלל: דבר אחר. מפרש בבבלי דלהכי אמר דבר אחר דלא תיקשי לך הרי לבית הלל קורין כפי ההזדמן ואם כן למה לא קראת מעומד ואם היית רוצה להודיעני דעתך פעם אחרת היית אומר לי שם: שמא יראו התלמידים וכו'. ויעלה על דעתם שדעתנו שוה כבית שמאי והיו פוסקים כך דמעשה רב: מתני'. כדי היית לחוב בעצמך וכו'. דכיון דנפסק הלכה כבית הלל העושה דלא כוותייהו אע"ג דסמיך אדבית שמאי מיקרי עובר על דברי חכמים דחייב מיתה וכדאמרינן לעיל על מאן דעבד כרבי שמעון נגד רבנן דנשכו נחש גבי ספיחי שביעית: גמרא. וחכך. של כנסת ישראל הם סופרים כיין הטוב יינה של תורה דכתיב ושתו ביין מסכתי: דתנינן תמן האומר אין תפילין. בפרק הנחנקין גבי זקן ממרא על פי בית דין ופירש רש"י התם דהאומר אין תפלין פטור דאין זו הוראה דזיל קרי בי רב הוא: חמש טוטפות יש. שאף על פי שאין דבר זה אלא להוסיף על דברי סופרים חייב דמדרש סופרים הוא לטוטפות לט"ט פו"ת הרי כאן ארבע: חמורים דברי זקנים וכו'. חמודים כדלא גרסינן כלומר נחמדים באזני השומעים. ובספר עין יעקב מצאתי תביבין וסיא היא:
דכתיב

שנויי נוסחאות (סו"א) ואינה בספ"כ ובד"ו שאינה. (סוי"א) יעמדו בד"ו יעמודו. שנאמר בשכבך ובקומך בד"ו שנאמר בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך. (סוי"ג) בשבתך בביתך בד"ו ליתא. (סוט"ו) שבני בספ"כ שדרך בני. (סוי"ח) לחתן ותני בד"ו לחתנים תני. (סוי"ט) והוה בד"ו והיה. (סו"כ) זמן ק"ש בד"ו זמן עונת ק"ש. ראב"ע לר' ישמעאל בד"ו ר' אלעזר לר' ישמעאל. מן השוק בד"ו בשוק. זקנך מגודל בספ"כ סגדל זקנך. (סוכ"א) יהיה בספ"כ ליתא. (סוכ"ד) לחוב בעצמך בד"ו לחוב על עצמך. חברייא בד"ו ליתא. (סוכ"ה) חכך במקרא וחכך.

## עמודי ירושלים תנינא

שהרי ר"ט אילו לא קרא לא היה עובר עליו אלא בעשה כו' הנה בס' יראים (סי' י"א) כ' דהשמר לך פן תשכח כו' שהוא אזהרה שיקרא ק"ש למי שאינו קורא ק"ש עובר על זה ע"ש. וראיתי בס' דברי חיים בתקדמה (ד"ג ע"א) שתמה עליו מהירושלמי הזה דהא השמר הוה לאו וא"כ הו"ל להירושלמי לומר דעובר בל"ת ע"ש ולדעתי לק"מ דהא יש פלוגתא במנחות (ל"ו כ') אם השמר דעשה עשה או לאו וא"כ י"ל דר' אבא דירושלמי סובר דהשמר דעשה הוא עשה וע"כ לא מנה הלאו ולמנות עוד עשה אין נ"מ דבלא"ה הוא עובר וא"ש:

## טוב ירושלים

לא היה עובר אלא בעשה כו'. מבואר מזה דלא כדעת ספר חרדים נסקדצתו בשם ס' שושן עדות דהשוגה על מ"ע גדולה מאד ואין ערוך לו דא"כ מה ראי' מזה דחמורים ד"ס מד"ת ועי' מש"כ ע"ז במק"א. ודע דבאמת כאן שהוא מיתה בידי אדם ע"י ליסטים ודאי דאינו חייב אף אם יעבור על דברי חכמים וי"ע. ולכאורה ממ"ש דאם ל"ק ק"ש עובר בעשה נראה קצ"ר לשיטת הרמב"ן וסיעתו הסוברים דק"ש שחרית וערבית הם שתי מ"ע ויש לדחות:

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

לז ה מיי' פ"ה מהל' ק"ש ה"ג סמ"ג עשין יח טוש"ע או"ח סי' נט וסי' רלו ס"א

דכתיב אל תטיפו יטיפון. מקרא הוא במיכה שהנביא אמרה להם בשם ה' שראוי למנוע מהן דברי נביאות הואיל והינם מסגיחין ומבזין דבריו כמו שאמר אל תטיפו יטיפון לא יטיפו לאלה לא יסג כלימות לפי שאינם חפצים אלא בדברי שקר וכזב כמו שמסיים שם לו איש הלך רוח ושקר כזב אטיף לך ליין ולשכר והיה מטיף העם הזה ולפיכך צוה השם למנוע דברי נביאות מהם אבל בדברי הזקנים לא מצינו כן אלא אף ע"פ שאינם משגיחים אמרה תורה והגידו לך את דבר המשפט ועכ"ז להממרים ואינם שומעין לדבריהם הרי חמורים הם דברי זקנים מדברי נביאים: פלימנטרין. הבא בשליחות המלך לעשות ולפקח על דבר פרטי נקרא פלימאנטרוס בלשון רומי: סמנטרין. סימן כתב ואות מהמלך: ברם הכא ע"פ התורה אשר יורוך. אשר הם אומרים כך עשה התורה מבלתי אות וסימן תאמין להם: הדא דתימר. דעבדינן כב"ה משילא בת קול כדלקמן: הדין דתימר. להא דאמרן הרוצה להחמיר וכו' או כקולי וכחומרי ב"ש עושה עד שלא יצאת בת קול שהלכה כב"ה לעולם: ביבנה. כשהיו סנהדרין קבועין ביבנה:

הלכה ה מתני' בשחר מברך שתים לפניה. יוצר אור ואהבה: ואחת לאחריה. אמת ויציב: ובערב מברך שתים לפניה. מעריב ערבים ואהבת עולם ושתים לאחריה אמת ואמונה והשכיבנו: אחת ארוכה ואחת קצרה. אשתים שלפניה קאי בין בשחרית בין בערבית ארוכה היא שפותחת בברוך וחותמת בברוך וזהו יוצר אור וכן מעריב ערבים. קצרה היא אהבה בשחרית ובערבית שחותמת בברוך ואינה פותחת בברוך לפתוח ולחתום בברוך: אינו רשאי לקצר. שלא לפתוח או שלא לחתום: אינו רשאי להאריך לפתוח בברוך או לחתום: לחתום. אקצרה קאי דמקום שאמרו לחתום בברוך ולא לפתוח אינו רשאי לשנות שלא לחתום ולפתוח בברוך: ושלא לחתום. מקום שאמרו שלא לחתום כגון ברכת הפירות וברכת המצות אינו רשאי לחתום: גמ' שתהא הגיית היום והלילה שוין. ולפיכך תיקנו בשחר שתים לפניה ואחת לאחריה וג' פרשיות של ק"ש הרי שלש ג"כ ובערבית לחד מ"ד לקמן שאין אומרים כי אם ב' פרשיות של ק"ש תיקנו שתים לפניה ושתים לאחריה ובזה היום והלילה שוין: על שם שבע ביום הללתיך. ר' יהושע בן לוי טעמא דכל הברכות הללו קאמר דשחרית ודערבית: כל המקיים שבע ביום הללתיך. וקורא ק"ש עם ברכותיה שלפניה ושלאחריה בשחרית ובערבית: מפני מה קורין שתי פרשיות הללו בכל יום. שמע והיה אם שמוע שאומרין אותן בבקר ובערב דאלו פ' ויאמר פלוגתא היא לקמן בפרקין אם מזכירין יציאת מצרים בלילות: מפני שעשרת הדברות כלולין בהן. כדמפרש ואזיל דבפסוק ראשון כלולין ב' דברות הראשונות אנכי ולא יהיה לך וכן כולן בכל הג' פרשיות ורובן בב' פרשיות הראשונות הן. והנכון דגרסי' מפני מה קורין ג' פרשיות הללו וכאידך מ"ד: למען תזכרו. ועשיתם את כל מצותי וזו היא מצות שבת כדדרים רבי: כבד את אביך ואת אמך. למען יאריכון ימיך וזהו נרמז בפסוק למען ירבו ימיכם וימי בניכם שאם תקיימו מצוה זו ירבו ימיכם וכן ימי בניכם אם הם יקיימו: כתיב תנה בני

תורה אור

מיכה ב דכתיב °אל תטיפו יטיפון לא יטיפו לאלה לא יסג כלימות. וכתיב °אטיף לך ליין ולשכר. נביא וזקן למי הן דומין למלך ששולח ב' פלמטרין שלו למדינה על אחד מהן כתב אם אינו מראה לכם חותם שלי וסמנטירין שלי אל תאמינו לו. ועל אחד מהן כתב אע"פ שאינו מראה לכם חותם שלי האמינוהו בלא חותם ובלא סמנטירין כך בנביא כתיב °ונתן אליך אות או מופת ברם הכא °על פי התורה אשר יורוך. *הדא דתימא משיצאת בת קול אבל עד *שלא יצאת בת קול כל הרוצה להחמיר על עצמו לנהוג כחומרי בית שמאי וכחומרי ב"ה על זה נאמר °הכסיל בחושך הולך בקולי אילו ואילו נקרא רשע אלא אי כקולי דדין וכחומרי דדין אי כקולי דדין וכחומרי דדין הדא דתימא עד שלא יצאת בת קול [ג]אבל משיצאת בת קול לעולם הלכה כדברי בית הלל וכל העובר על דברי בית הלל חייב מיתה. תני יצאת בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלהים חיים אבל הלכה כדברי בית הלל איכן יצאה בת קול רבי ביבי אמר בשם רבי יוחנן ביבנה יצאה בת קול:

## הלכה ה מתני'

[א] *בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה אחת ארוכה ואחת קצרה מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום שלא לחתום אינו רשאי לחתום:

גמ' ר' סימון בשם ר' שמואל בר נחמן ע"ש °והגית בו יומם ולילה שתהא הגיות היום והלילה שוין רבי יוסי בר אבין בשם רבי יהושע בן לוי *ע"ש °שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך. ר' נחמן בשם רבי מנא כל המקיים שבע ביום הללתיך כאלו קיים והגית בו יומם ולילה: מפני מה קורין שתי פרשיות הללו בכל יום. רבי לוי ורבי סימון. רבי סימון אמר מפני שכתוב בהן שכיבה וקימה רבי לוי אמר *מפני שעשרת הדברות כלולין בהן. °אנכי ה' אלהיך °שמע ישראל ה' אלהינו. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני ה' אחד. לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא ואהבת את ה' אלהיך. מאן דרחים מלכא לא משתבע בשמיה ומשקר. זכור את יום השבת לקדשו למען תזכרו. רבי אומר זו מצות שבת שהיא שקולה כנגד כל מצותיה של תורה דכתיב °ואת שבת קדשך הודעת להם ומצות וחוקים ותורה צוית וגו' להודיעך שהיא שקולה כנגד כל מצותיה של תורה. כבד את אביך ואת אמך למען ירבו ימיכם וימי בניכם. לא תרצח ואבדתם מהרה מאן דקטיל מתקטיל. לא תנאף לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם א"ר לוי ליבא ועינא תרין סרסורין דחטאה דכתיב °תנה בני

גליון הש"ס

אבל משיצאת בת קול. ע' במהרש"א כאן בתוספות. וזוא מוטעק מדברי התוס' בעירובין דף ו ע"ב ד"ה כאן. וכן דרכו ברוב מקומות להעתיק דברי התוס' וכ"ש בר"ה [illegible] זכיר שם אומרו:

פירוש מבעל ספר חרדים

דכתיב אל תטיפו וכו'. במיכה ופירש הרד"ק אל תטיפו וכו' הזלת הדבור כמו עלי תיטוף מלתי וישראל היו אומרים לנביאים אל תדברו לנו דברי האל כי אין אנו שומעין לכם נביאי האל לא יכבלו נאלה האנשים ולא יקחו כלימות: וכתיב אטיף לך ליין ולשכר. דעת הירושלמי שהיה משיב הנביא אם אין אתה רוצה לשמוע דברי נבואה שמע דברי חכמים שפירשו על התורה שנקראים יין ושכר הרגוס מיין ושכר יזיר מחמר חדת ועתיק ייזר. וכתיב על התורה חדשים גם ישנים ומדאמר להו נביא כך נראה שהיה יודע שדברי סופרים נחמדים עליהם מדברי נבואה: למלך ששלח שני פלמטרין. מיני שלוחים ושרים על אחד מהן כתוב בנימוסי המלך עם העם סמנטורין סימנים: הדא דתימא משיצאת בת קול וכו'. אמתניתין קאי דקתני חייב מיתה לעובר על דברי בית הלל. משיצאת בת קול מן השמים דהלכה כבית הלל כדלקמן. אבל עד שלא יצאת בת קול והיו מסופקים כמה זמן אי הלכה כבית שמאי משום דמחדדי טפי מדבית הלל אע"פ שבית הלל רבים. והא דאמר ר' יהושע גבי תנור של עכנאי פרק הזהב בבבלי אין משגיחין בבת קול וקיימא לן כוותיה דווקא התם שהיה הבת קול נגד הרוב אמרינן לפי שכבר אמרה תורה אחרי רבים להטות כך פירשו בתוספות לקמן פרק אלו דברים: מתני'. בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה. בגמ' מפרש טעם ברכות אלו: אחת ארוכה ואחת קצרה. אשתים לאחריה דערבית קאי: לחתום אינו רשאי שלא לחתום וכו'. לחתום בברוך, שלא לחתום כגון ברכת הפירות והמצות. רמב"ם: גמרא. ר' סימון בשם רבי שמואל בר נחמן על שם והגית בו יומם ולילה. כלומר להכי תיקנו ברכות לפני קריית שמע ולאחריה בין ביום בין בלילה לומר שכל כך חשובה קריאה של לילה כשל יום. ולאפוקי ממאן דאמר לא איברי לילה אלא לשינה אבל לא נתן טעם למספר שבעה דברכת השכיבנו דתקינו בלילה מפחד בלילות תיקנוה: הגיית היום והלילה שוין. היינו קרית שמע. דאמר בבבלי פרק שתי הלחם בשם רבי שמעון בן יוחאי אפילו לא קרא אדם אלא קרית שמע שחרית וערבית קיים לא ימוש והגית בו יומם ולילה. ולפי שהיא קריאה חביבה תקינו לה ברכות לפניה ולאחריה כמו שתקינו על קריאת ספר תורה. אחר כך מצאתי להרשב"א בתשובה וזה לשונו. פירוש ר' סימון סבר כבני מערבא דהוו אמרו דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם אמת כדאיתא בריש פרק היה קורא, כלומר שהיו מדלגין פרשת ציצית בלילה ובבקר היה קורא השלשה פרשיות לפיכך שלשה ברכות ובלבה פרשיות הרי כאן שש ובערב שאין כאן אלא שתי פרשיות הוסיפו ברכה רביעית כדי להשוות הגיית לילה ליום שיהיו גם בלילה שש. ורבי יוסי סבירא ליה כבני מדינחאי דאמרי בערב קורין פרשת ציצית אם כן למה הוסיפו ברכה אחת בערב כדי שיהיו בין כל הברכות של שחר ושל ערב שבעה על שם שבע ביום הללתיך ולא הכניס רבי יוסי עצמו במנין הפרשיות אלא הברכות עכ"ל. וכן פירש נמי בסוף פרק זה אמכות רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה וכו': שבע ביום הללתיך. ופי' הכתוב שבע ביום הללתיך (ביום הללתיך) שבע ברכות אקריית דיום ברכתיך ויום כולל ליום ולילה דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד: כל המקיים. העיקר משום הקריית שמע דכתיב לא ימוש ספר התורה וכו' והגית אלא מי שאינו מחשב התורה לקרות בברכותיה כהלו לא קרא דכתיב ויאמר ה' על עזבם את תורתי ופירשו שלא בירכו על התורה: מפני מה קורין שתי פרשיות הללו בכל יום. בשלמא פרשת ציצית משום דאית בה יצי' מצרים: למען תזכרו. השבת דכתיב ביה זכור ועשיתם את כל מצותי שקולה כנגד כל המצות. ואמרו רז"ל גבי מקושש בשבת לפי שאין סמך הכתוב פרשת ציצית למקושש עליו

מראה הפנים

על שם והגית בו יומם ולילה שתהא הגיית היום והלילה שוין. למאי דפרישית בפנים מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. והרשב"א ז"ל כ' בסוף הפרק לפרש דפליגי דר' סימון כמי לפרש טעמא דכל הברכות קאמר וכלו' דבשחר קורא שלש פרשיות וג' ברכות הרי שש ובערב שתי פרשיות וארבע ברכות הרי שש כדי להשוות מדת יום למדת לילה וריב"ל הוא דקאמר משום שבע ביום הללתיך עכ"ל ומזה מבואר הוא ז"ל דהיה כלא היו אומרים פ' ויאמר בלילה ולא אמת ואמונה שהרי לא הזכירו יציאת מצרים עד שדרשה בן זומא ואפ"ה היו מברכין שתים לאחריה שהיו אומרים מודים אנחנו לך וכו' כדאיתא לקמן פ"ב דף י"ד ולדבריו ז"ל הגי' דלקמן מדויקת היא מ"מ קורין שתי פרשיות הללו בכל יום וכדפרישית:

מפני שעשרת הדברות כלולין בהן. משום דעל טעמיה דר' סימון מפני שכתוב בהן שכיבה וקימה הוה קשה דא"כ לימרו אותה פרשה שנסדר בלק שג"כ כתוב יה שכיבה וקימה וכן יציאת מצרים ולכך קאמר האי טעמא דזהו העיקר ולומר גם הפרשה שבבלק

שנויי נוסחאות (סו"ג) למי כד"ו למה. (סו"ו) ובלא סמנטירין כד"ו וסמנטירין. (סוי"ג) הכסיל במקרא והכסיל. (סוי"ד) אי כקולי דדין וכחומרי דדין אי כקולי דדין וכחומרי דדין כד"ו אי כקולי וכחומרי דדין. (סוע"ו) הדא דתימא כד"ו הדין דתימר. (סוי"ג) יצאה כד"ו יצאת. (סוכ"א) יצאה כד"ו יצאת. (סוכ"ע) הגיות כד"ו הגיית. (סול"ע) לא משתבע כד"ו לא לישתבע. (סול"ח) דכתיב בכי"ר א"ר אלעזר בר אבינא דכתיב.

מערכת הערוך

פלמטרין ני' הערוך (ע' פלמנטר) (מוס"ע) „פלמנטורין" מלה זו חציה יונית וחצייה רומית. פי' פולמו בל"י צבא ופי' נוטרין בל"ר סופר כלומר ממונה על אנשי הצבא ועי' עה"ש שפי' פלמנטרין נאמני המלך. ואולי הגי' פלמטרין היא מן „פלמטוס" שרגמ"ה פירש (מנחות ס"ס ע"ב) שומר. עי' פלימטוס ועי' פלמנטור):

וסמנטירין בערוך (ע' סמנטר) סימנטירין. פי' מצנפת. (מוס"ע פי' בלשון יוני חותם) ועי' ערוך השלם מביא בשם מהרש"ס ז"ל. ויש לפרשו שתי מלות. סימן נטורין. סימן המלך כלומר חותמו ע"כ. (ועי' עס"ס):

עד שלא יצאת ב"ק. בערוך (ע' בת קול) ז"ל „קודם שיצאת בת קול הרוצה לעשות כבית בקוליהון וכחומריהון עושה כבית שמאי עושה לאחר בת קול העובר על דברי בית הלל חייב מיתה. היכן יצאת בת קול רב ביבי בשם ר' יוחנן אמר ביבנה" ועיין בעה"ש פירוש בת קול:

ברכות ט

עמודי ירושלים

למען תזכרו ר' אומר זו מצות שבת כו'. ע' בס' הפרדס הגדול (ס' נ"ח) שהעתיק אמר ר' אלעזר מצות שבת פסוק מלא כו' ובסוף המאמר העתיק והייתם קדושים זה הוא קדושת כל המצוות כו' ע"ש היתה נוסחתו משונה ממה דאיתא לפנינו:

עין משפט
נר מצוה

לח
א ב ג מיי' פ"ו מהמ"דין פ"ד
לט
ד ה מיי' פ"ז מהל' הפלה ה"ו טוש"ע או"ח סי' מ"ז סעי"ז
מ
ו מיי' שם טוש"ע שם סעי"ב

בני לבך לי ועיניך דרכי תצרנה אמר הקב"ה אי יהבת לי לבך ועיניך אנא ידע דאת לי. °לא תגנוב °ואספת דגנך ולא דגנו של חבירך. לא תענה ברעך עד שקר אני ה' אלהיכם וכתיב °וה' אלהים אמת מהו אמת אמר רבי אבון שהוא אלהים חיים ומלך עולם. אמר רבי לוי אמר הקב"ה אם העדת לחבירך עדות שקר מעלה אני עליך כאלו העדת עלי שלא בראתי שמים וארץ. לא תחמוד בית רעך וכתבתם על מזוזות ביתך ולא בית חבירך: תמן תנינן *אמר [א] להם הממונה ברכו ברכה אחת והן בירכו. מה בירכו רב מתנא אמר בשם שמואל זו ברכת תורה. וקראו עשרת הדברים שמע והיה אם שמוע ויאמר. רבי אמי בשם ר"ל *זאת אומרת שאין הברכות מעכבות. אמר ר' בא אין מן הדא לית את ש"מ כלום שעשרת הדברות הן הן גופה של שמע. דרב מתנא ור' שמואל בר נחמן תרוויהון אמרי *בדין היה שיהיו קורין עשרת הדברות בכל יום ומפני מה אין קורין אותן מפני טענות המינין שלא יהו אומרים אלו לבדן ניתנו לו למשה בסיני. ר' שמואל בר נחמן בשם רבי יהודה בר זבודא בדין היה שיהיו קורין פרשת בלק ובלעם בכל יום ומפני מה אין קורין אותן שלא להטריח את הצבור. רבי הונה אמר מפני שכתיב בה שכיבה וקימה. ר' יוסי בי רבי בון אמר מפני שכתיב בהן יציאת מצרים ומלכות אמר ר"א מפני שכתובה בתורה ובנביאים ובכתובים: אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והן בירכו. מה בירכו מר רב מתנה בשם שמואל זו [ב] ברכת התורה. והלא לא בירכו יוצר המאורות רבי שמואל אחוי דרבי ברכיה עדיין לא יצאו המאורות ותימר יוצר המאורות. ובשבת מוסיפין [ג] ברכה אחת למשמר היוצא *מהו ברכה אמר ר' חלבו זו היא השוכן בבית הזה יטע ביניכם אחוה ואהבה ושלום וריעות: *שמואל אמר [ד] השכים לשנות קודם ק"ש צריך לברך לאחר ק"ש א"צ לברך א"ר בא [ה] והוא ששנה על אתר: ר' חונה אמר נראים הדברים מדרש צריך לברך הלכות א"צ לברך. רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי [ו] בין מדרש בין הלכות צריך לברך. א"ר חייא בר אשי נהגין הוינן יתבין קומי רב ובין מדרש בין הלכות זקיקינן למיברכה. תני *הקורא עם אנשי מעמד לא יצא
כי

מסורת הש"ס: ברכות יא: תמיד פ"ה דף לה. — ברכות יב — שם פ"ג — שם יב: — שם יא: והוס' ד"ה שכבר — יומא נז

בני לבך לי ועיניך. דריש ועיניך אדלעיל שאם תתן לי לבך ועיניך אז דרכי תצרנה כדמסיים אמר הקב"ה וכו': וכתיב וה' אלהים אמת. כלומר אחר שיאמר אלהיכם צריך לומר אמת ולא יפסיק כדכתיב וה' אלהים אמת ובכאן נרמז שלא יעיד שקר כ"א אמת כמו שהקב"ה הוא אמת וכדמסיים ר' לוי לקמיה ואיידי דדריש מלת אמת מייתי נמי להאי דר' בון דדריש בפ"ק דסנהדרין הלכה א' אע"ג הא דאמר התם חותמו של הקב"ה אמת ומהו אמת. ולמה חותמו אמת א"ר בון שהוא אלהים חיים ומלך עולם ונוטריקון של אמת אלהים מלך תמיד: ביתך ולא בית חבירך. ובזה נרמז כל הדבור לא תחמוד שאם חומד לבית חבירו סוף שיחמוד אשתו וכל אשר לו: תמן תנינן. פ"ה דתמיד: זו ברכת תורה. לפי שקורין בעשרת הדברות היו צריכין לברך ברכת התורה בתחלה: זאת אומרת שאין הברכות של ק"ש מעכבות. שהרי לא בירכו ברכות שלפניה: אין מן הדא לית ש"מ כלום. דהיינו טעמא שלא היו מברכין ברכות ק"ש משום שקורין בתחלה עשרת הדברות והן הן גופה של קריאת שמע כדלעיל ועל עשרת הדברות לא תיקנו ברכות וברכת התורה כבר בירכו והיינו כדרב מתנה וכו' כלומר שאם היו יכולין לקרות גם בגבולין לעשרת הדברות לא היו צריכין ג"כ לברך ברכות ק"ש אחרי כן שכבר יצאו

בקריאת הדברות שנכללו בהן כל ג' פרשיות של ק"ש: ר' חונה וכו'. כלומר דמפרשי מפני מה בדין היה לקרות גם לפ' בלק ובלעם: מפני שכתיב בה שכיבה וקימה. כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו ודמי לבשכבך ובקומך שהקב"ה שומרנו בשכבנו ובקומנו לשכיבה שלוים ושקטים כארי וכלביא ולפיכך היה בדין שיהו קורין ג"כ פרשה זו אי לאו משום טורח לצבור: יציאה ומלכות. יציאת מצרים אל מוציאם ממצרים ומלכות ותרועת מלך בו: בתורה בנביאים ובכתובים. מחסדי המקום עלינו שלא אבה לשמוע אל בלעם בנביאים עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור ובכתובים בנחמיה ביום ההוא נקרא בספר משה וגו' אשר לא יבא עמוני ומואבי וגו' כי לא קדמו וגו' וישכור עליו את בלעם לקללו ויהפוך אלהינו את הקללה לברכה: מה בירכו וכו'. כמו אמר מר הוא ופריך והלא לא בירכו יוצר המאורו' ומשני ר' שמואל מפני שעדיין לא יצאו המאורות שהיו משכימין מקודם ואיך תימר יוצר המאורות: צריך לברך. ברכת התורה: לאחר ק"ש א"צ לברך. שכבר נפטר באהבה רבה: והוא ששנה על אתר. מיד דהואיל ואין ברכת אהבה רבה נתקנה על התורה אלא דמ"מ פוטרת היא הלכך דוקא אם למד מיד אח"כ:
כי

## מראה הפנים

שבבלק לא רצו לתקן משום טורח הציבור כדאמר לקמן וכן בבבלי דף י"ב ע"ב בקשו לקבוע פרשת בלק בק"ש וכו' וכתבו התוס' איתא בירושלמי דאותן ג' פרשיות וכו' ר"ל דלהכי אמרו בקשו לקבוע פ' בלק בק"ש והיינו שיאמרו גם אותה פ' עם ק"ש ולא רצו לדחות זה מפני זה דא"א משום דבק"ש כל עשרת הדברות כלולין בהן:
זו ברכת תורה. ובבבלי דף י"א קאמר שהיו אומרים אהבה רבה והדר הוי אמרו יוצר אור כי מטא זמניה ולא דייקינן כ"א סדר הברכות אינן מעכבות והכא דחי לה נמי דלא שמעינן מכאן דאין הברכות מעכבות כדפרישית ועיין בריש פ"ב ד"ה זאת אומרת שאין הברכות מעכבות:
והוא ששנה על אתר. בתוס' שם שאלו דהפ' לשא דהכא היינו דוקא באהבה רבה דלא הוי עיקר ברכה לברכת התורה אבל עיקר ברכת התורה פוטרת כל היום וא"צ ללמוד לאלתר וכ"כ הרא"ש ז"ל והרשב"א מביא בשם הראב"ד ז"ל דיש ספרים דגרסי והוא שקרא על אתר ולאותה גי' כל שקרא ק"ש סמוך לאהבה רבה יצא ידי ברכה כל היום לפי שכבר בירך על התורה פעם א' בבקר אבל לספרים דגרסי והוא ששנה על אתר אין הברכה מוציאתו אלא מידי קריאה הסמוכה הא אם הפסיק וחזר וקרא צריך הוא לחזור ולברך ובסמ"ג עשין י"ט מפרש כפי' הר"י בתוס': רבי

## פירוש מבעל ספר חרדים

עליו תפלין להזכירו דכתיב בהו בפרשת קדש לי כל בכור ולזכרון בין עיניך דשבת לאו זמן תפלין הוא כדלקמן לכך צוהו ציצית דנוהג נמי בשבת: תמן תנינן. פ' רביעי דמסכת תמיד הכא גרסינן לה לכולה מתני' והדר מפרש תלמודא פסקי פסקי וזה נסחה אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר וברכו את העם שלש ברכות אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא עכ"ל המשנה ומייתי לה בבבלי ריש מסכתא זו וזה לשון רש"י אמר להם הממונה הוא סגן הכהנים כדאיתא ביומא היינו סגן היינו ממונה: ברכו ברכה אחת. לקמן מפרש מאי היא ומן הברכות שלפני קרית שמע היא דהתם מסדר כל סדר עבודת השחר. וקאמר דלאחר שסידר האיברים על גבי הכבש ומלחו ירדו ובאו להם ללשכת הגזית לקרות את שמע. והדר תני אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברות. וברכו את העם. עם העם. ועבודה. בשביל העבודה שעשו היו מברכין אחריה רצה ה' אלהינו עבודת עמך ישראל ואישי ישראל ותפלתם תקבל ברצון ברוך המקבל עבודת עמו ישראל ברצון. אי נמי שאותה לבדך ביראה נעבוד וברכת כהנים לברך את העם ובשאר תפלה לא היה להם פנאי ואף זמן קרית שמע לא הגיע כדאמר במסכת יומא הקורא עם אנשי משמר ואנשי מעמד לא יצא לפי שאנשי משמר מקדימין וכו': מוסיפין ברכה אחת. לקמן מפרש לה: למשמר היוצא. שהמשמרות מתחלפות ביום השבת כדאמר במסכת סוכה משמר היוצא עושה תמיד של שחר ומוספין ומשמר הנכנס עושה תמיד של בין הערבים ובזיכין עכ"ל: מאי ברכו. פירש רש"י שם דבבר ידוע שהוא אחת מהברכות שלפני קרית שמע אלא איזו מהן היא [ומה] שאומר רב מתנא בשם שמואל זו ברכת התורה נוסח הבבלי שיילוה לרב מתנא לא הוה בידיה שיילוה לרב יהודה אמר שמואל אהבה רבה. הא למדת דברכת תורה דקאמר הכא שמואל גופיה היא ברכת אהבה רבה שהיא מעין של קרית שמע ולהכי קרי לה ברכת התורה הכא משום דהיא פוטרת נמי לקורא בתורה וכדאמר שמואל השכים לשנות קודם קרית שמע צריך לברך ברכת התורה לאחר קרית שמע אין צריך לברך דכבר נפטר באהבה רבה ופירש רש"י לפי שהיא מעין ברכת התורה ותן בלבנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות וכו'. ובירושלמי בתר דשמעה רב מתנא בשמו אמרה בשמו בישיבה אחרת: הכי גרסינן הכא אחר מימרא דשמואל זו והלא לא ברכו יוצר המאורות רבי אמי בשם ריש לקיש זאת אומרת שאין הברכות מעכבות אמר רבי בא אין מן הדא לית שמע מינה כלום רבי שמואל אחוה דרבי ברכיה עדיין לא יצאו המאורות ותימר יוצר המאורות. ופירושה ברור דרבי אמי בשם ריש לקיש למד ממשנה זו שאין ברכות מעכבות דהא אינו מברך ברכת יוצר אור רק ברכת אהבה לבדה ואתא רבי בא כמימרת רבי שמואל אחיו של רבי ברכיה דאין מכאן ראיה דעדיין לא יצאו המאורות והכי נמי דחי הבבלי הא דריש לקיש גופיה דלמא הא דלא אמרי יוצר אור משום דלא מטא זמניה וכו' ופירש"י היכי שמע מינה דאין מעכבות זו את זו דילמא האי דלא אמרי יוצר אור משום דלא מטא זמניה וכי מטא זמניה אמרי לה ואף ע"ג דקרי איכהו קרית שמע לא מטא זמניה כדאמר בעלמא הקורא שמע עם אנשי משמר לא יצא שאנשי משמר מקדימין עכ"ל: הכא גרסינן הפסקא והאמור עליה בנוסח זה וקראו עשרת הדברות ושמע והיה אם שמוע ויאמר: שעשרת הדברות הן הן גופה של שמע. וטעמא יהיב למה קורין עשרת הדברות לפי שהן עיקר גופה של תורה ובאר ה נסים מתפסטין ממנה דכתיב בספר כתר תורה שיהיו קורין עשרת הדברות וכו' כדאמרן לפי שהן גופה של תורה ולשון הבבלי אף בגבולין בקשו לקרות כן אלא שכבר ביטלום מפני תרעומת המינין. ופירש"י בקשו לקבוע עשרת הדברות בקרית שמע. מפני תרעומת המינין שלא יאמרו לעמי הארץ אין שאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקב"ה ושמעו מפיו בסיני עכ"ל: בדין היה שיהו קורין פרשת בלק ובלעם בק"ש וכו'. בסוף פרקין בבבלי מייתי לה ולקמן: פרשי אמורה למה היה בדין: יציאה ומלכות. אל מוציאם וכו' ותרועת מלך בו ודמי לקבלת מלכות שמים: בנביאים. עמי זכר נא מה יעץ בלק וכו': ובכתובים. נחמיה ויעמדו לבעל פעור וכו' בשיה בעלת בלעם ויעמוד פנחס. הכי גרסי' היה כהם כליל ה' וכו': הכא גרסינן פסקא ובשבת מוסיפין וכו' השוכן וכו'. לשון הבבלי משמר היוצא אומר למשמר הנכנס השוכן בבית הזה וכו': צריך לברך. ברכת התורה ואחר קרית שמע אין צריך לברך. ופי' הבבלי שכבר נפטר באהבה רבה דהיא כברכת התורה: אמר רבי בא והוא וכו'. בבבלי לא הביא זה וזה לשון התוספת בירושלמי יש אהא דאמרינן שכבר נפטר באהבה רבה והוא ששנה על אתר פי' לאלתר שלמד מיד באותו מקום ובהאל לר"י כגון הנו שאין אנו לומדים מיד אחר תפלת השחר שאנו טרודין והולכין בלא למוד עד אמצע היום או יותר אמאי אין אנו מברכין על התורה פעם אחרת כשאנו מתחילין ללמוד.והשיב ר"י דלא קיימא לן כאותו ירושלמי הואיל ותלמוד שלנו לא אמרו ואין צריך להאמר ללמוד. ועוד אפי' לפי הירושלמי דווקא אהבה רבה דלא הוי עיקר ברכה להורה דלקרית שמע ניתקנה עיקרה הלכך בה אינו נפטר מברכת התורה אלא אם ילמוד מיד וגם לא יעשה היסח הדעת. אבל ברכה אשר בחר בנו וברכת לעסוק בדברי תורה שהם עיקר ברכת התורה פוטרת כל היום עכ"ל: מדרש. הוא קרוב למקרא כגון מכילתא וספרא וספרי שהם מדרשי מקראות: הלכות. בבבלי במקום הלכות גרים תלמוד: תני הקורא עם
אנשי

שנויי נוסחאות (שו"ג) את בד"ו ליתא. (שו' ז) בר נחמן תרוויהון אמרי בד"ו בר נחמן אמר תרווהון אמרין. (ש"כ) טענות בכ"ר טינת. (שיכ"ד) את הצבור בד"ו על הצבור. (שוכ"ו) יציאת מצרים ומלכות בד"ו יציאה ומלכות. ר"א בד"ו ר' אלעזר. (שו"ע) ושלום בד"ו שלום. (שו"ג) יתבין בד"ו ויתבין. ובין בד"ו בין.

מערכת הערוך טענות המינין שלא יהו אומרים אלו לבדן ניתנו לו למשה בסיני בערוך (ע' תרעומת) גרס טינת חמינים שלא יאמרו אלו לבדם ניתנו למשה בסיני

מסורת הש"ס

כי מאחרים היו. אנשי משמר הם היו משכימין וקורין שלא להפסיק בעבודה אבל אנשי מעמד והם ישראל הבאים לעמוד בשעת הקרבה והיו מסייעין אותם במה שהם יכולין מאחרין וקורין היו: הוינן נפקינן לתעניתא. כשגוזרין תענית על הציבור ומתוך שהיו מאחרין להתאסף היו קורין ק"ש אחר ג' שעות ואע"פ כן לא היה ר' יוחנן מוחה בידם: והלא כבר קראו אותה בעונתה. לצאת ידי חובת ק"ש בזמנה ומה שהם קורין עכשיו אינו אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה: מפני ההדיוטות. שאינם יודעין שקראו מקודם לכן שלא יהיו אומרים שעכשיו הם קורין אותה בעונתה ויוצאין י"ח אף לאחר ג' שעות: אלו ברכות וכו'. תוספתא היא בפ"ק: אם תלמיד חכם הוא אם בור הוא. אם מאריך הוא במקום שאינו ראוי להאריך: ברכת המזון. ברכת היין על הכוס: הא כל שאר הברכות אדם מאריך. בתמיה והיכי קתני אלו ברכות שמקצרין בהן דמשמע דהני דוקא וכי שאר כל הברכות מאריכין בהן: אמר חזקיה מן מה דתני וכו'. כלומר על כרחך לאו דוקא קתני בתוספתא אלו ברכות שמקצרין בהן שהרי ממה דתני בברייתא המאריך במקום שלא הוזכר בהדיא להאריך ה"ז מגונה והמקצר ה"ז משובח א"כ ש"מ שאין זה כלל במה שאמרו אלו ברכות שמקצרין בהן ולאו דוקא הוא: בגואל ישראל בתענית. כמו ששנינו בפ"ב דתענית שמתחיל להאריך בגואל ישראל ומוסיף עוד שש ברכות זכרונות ושופרות וכו' והיינו דקא מתמה הא בשש שהוא מוסיף אינו מאריך והלא מאריכין בהם כדקתני התם: א"ר יוסה. רבותא קמ"ל דאפי' בגואל ישראל שהיא מעין י"ח שלא תאמר וכו' לפום כן צריך למימר שאף בגואל ישראל עצמה מאריכין בתענית מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה וכו' ומסיים בא"י גואל ישראל: הראה כריעה לפני רבי וכו'. ובפ' החליל גרים קידה נועץ שני גודליו בארץ ושוחה ונושק את הרצפה וזוקף ואם כן בריכה היא כפיפה מעט בברכים: כגון הדין נקדים. כעין המנוקד ומצוייר על הכותל כך היה עומד מבלתי תנועה אנה ואנה כ"א באימה וביראה וזהו כפיו פרושות השמים ודוגמתו שנינו בפ"ק דמעשרות החרובין משינקדו ומפרש הש"ס משיעשו נקודות נקודות שחורות: ככפים הללו שלא חטפו וכו'. כלומר דרבי אלעזר דריש דלהכי פירש כפיו להראות ככפים הללו שהן עכשיו פרושות ואין בהם כלום כך לא נהנה מכל האוצרו' שהקדים דוד אביו לבנין בית המקדש כלום: עם הש"צ בהודאה. כשאומר מודים וכדמפרש ר' זעירא שהחובה במודי' בלבד הוא: רבי

תורה אור

לעיל ה"א. כי מאחרים היו. רבי זעירא בשם רבי אמי ביומי דרבי יוחנן הוינן נפקין לתעניתא וקרוי שמע בתר תלת שעין ולא הוה ממחי בידן. רבי יוסי ורבי אחא נפקין לתעניתא אתו ציבורא ומקרי שמע בתר תלת שעין. בעא רב אחא מחויי בידן. א"ל ר' יוסי והלא כבר קראו אותה בעונתה כלום קורין אותה אלא *כדי לעמוד בתפילה מתוך ד"ת. א"ל מפני ההדיוטות שלא יהו אומרים בעונתה הן קורין אותה. *אלו ברכות שמאריכין בהן ברכות ר"ה ויה"כ וברכות תענית ציבור *מברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא אם בור הוא. אלו ברכות שמקצרין בהם המברך על המצות ועל הפירות וברכת הזימון וברכה אחרונה של ברכת המזון. הא כל שאר ברכות אדם מאריך. אמר חזקיה מן מה דתני המאריך הרי זה מגונה והמקצר הרי זה משובח הדא אמרה שאין זה כלל. תני צריך להאריך בגואל ישראל בתענית. הא בשש שהוא מוסיף אינו מאריך א"ר יוסה שלא תאמר הואיל והוא מעין י"ח לא יאריך בה לפום כן צריך מימר צריך להאריך בגואל ישראל בתענית: *אלו ברכות ששוחין בהן בראשונה תחילה וסוף ובמודים תחילה וסוף. השוחה על כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה. רבי יצחק בר נחמן בשם ר' יהושע בן לוי כהן גדול שוחה על סוף כל ברכה וברכה המלך ראש כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה וברכה. ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי המלך משהוא כורע אינו נזקף עד שהוא משלים כל תפילתו. מ"ט °ויהי ככלות שלמה להתפלל אל ה' את כל התפילה ואת כל התחינה הזאת קם מלפני מזבח ה' מכרוע על ברכיו. אי זו כריעה ואי זו בריכה. ר' חייא רבא הראה בריכה לפני ר' ונפסח ונתרפא. *רבי לוי בר סיסי הראה כריעה לפני רבי ונפסח ולא נתרפא. °וכפיו פרושות השמים א"ר אייבו כגון הדין נקדים היה עומד. א"ר אלעזר בר אבינא ככפים הללו שלא חטפו מבנין בהמ"ק כלום. תנא רבי חלפתא בן שאול הכל שוחין עם ש"צ בהודאה. ר' זעירא אמר ובלבד במודים. רבי

תוספתא פ"ק

ברכות ג.

תוספתא פ"ק ברכות לד

מלכים א ח

מגילה כב: סוכה נג. תענית כה.

מלכים א ח

עין משפט נר מצוה

מא
א מיי' פ"ד מהל' תענית ה"ו טוש"ע או"ח סי' תקעט

מב
ב מיי' פ"ה מהל' תפלה ה"י סמ"ג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קיג סי"א

מג
ג מיי' פ"ט שם ה"ד סמ"ג שם טוש"ע שם סי' קכז סי"א

גליון הש"ס

בבתר תלת שעין ע' בבעה"מ פ"א כאן ובתמים דעים להראב"ד ז"ל סי' רמ ובב"י ובו"ת סי' מו. ובהגה"מ פ"א מק"ש:

## מראה הפנים

רבי יוסי ור' אחא נפקן לתעניתא וכו'. כבר זכרתי מזה בריש מכלתין דבעל המאור ז"ל מביא ראיה מכאן לפי' ר"ת ז"ל שפי' שהיו נוהגין לקרות ק"ש בלא ברכותיה קודם התפלה כדי להתפלל מתוך ד"ת וכמו שנראה מכאן כי כ"ד ברכות של תענית היו מתפללין כעין מוסף והיו קורין לפניה ק"ש בלא ברכות. וראיתי בס' תמים דעים להראב"ד ז"ל בהשגותיו על בעל המאור כתב עליו בסי' ר"מ והירושלמי שכתב לא ידע אותה ולא הבין כי בתענית ציבור ובתעניות של מעמדות מעולם לא התפללו אלא בסמיכת גאולה לתפלה ובק"ש אבל היו מאחרין את הכל מפני שהיו ממתינין את העם כדי לדבר בפניהם דברי כבושין ועניני תשובה וכן אנשי מעמד אומרים פסוקי דרחמי וסליחות והתרעות מן השחר והיו מאריכין בהם עד שעברה שעה מן היום או יותר ומ"מ היו כוללים בתוך פסוקיהם פסוק של שמע כמו שאנו רגילין לומר שמע ישראל וברוך שם וה' הוא האלהים שמא ימשכו אחר שלש שעות והוא היה הנקרא עיקר ק"ש ועל כן אמר לו ר' יוסי קראו אותה בעונתה כי היה לו דבר זה פשוט עכ"ל ואני נפלאתי דבלאו הכי אין מכאן ראיה דהלא בהדיא אמרו כאן לעיל בפיסקא וחכמים אומרים עד חצות וכו' תני הקורא את שמע בבית הכנסת בשחר יצא י"ח בערב לא יצא י"ח אלמא דבשחר הוא שהיו קורין בעונתה אבל לא בערב שלא היו קוראין כלל בבהכ"נ בעונתה ויהיה איך שיהיה כפירושא דקראו בעונתה אם קראו בתחלה עם ברכותיה או פסוק שמע בתוך פסוקיהם עכ"פ אין לנו ללמוד ק"ש של ערבית מק"ש של שחרית ממאי דאמר הכא ולכל הפירושים לא נמצא מכאן ראיה לפי' ר"ת שכתב לפרש הא דרים מכלתין כדי לעמוד בתפלה מתוך ד"ת דבלא ברכות קאמר ואף אם נאמר דכך הוא הלא התם בשל ערבית מיירי ולא היו נוהגין לקרות עוד הפעם בבהכ"נ בעונתה כמו שהיו נוהגין בשל שחרית כדמוכח מהאי ברייתא דלעיל אלא דנראה דה"ק ברים מכלתין א"כ למה קורין אותה בבהכ"נ היינו בערבית עם ברכותיה קודם זמנה. אמר ר' יוסי אין קורין אותה בשביל לצאת אלא כדי לעמוד בתפלה מד"ת והואיל ומתפללין בציבור קורין ק"ש מקודם ובאמת לצאת י"ח צריך לחזור ולקרות בעונתה וכפי' רש"י והגאונים ז"ל:

כהדין נקדים או נקדים היה עומד. וכדפרשית ובע"י יש גי' כהדין נקרים ופי' הכותב כאדם שיש לו חולי הפודא"גרא ודחק עצמו ביפ"מ לה"מיד פי' הזה וע"ש: רבי

## פירוש מבעל ספר חרדים

אנשי מעמד לא יצא כי מאחרים היו. עד כלות התמיד וכבר עברה עונת קרית שמע דתנן ר' יהושע אומר עד שלש שעות והם היו פטורים דהעוסק במצוה פטור מן המצוה וקשה הדבר מאוד איך היו מאחרין כל כך והא אמרינן בפסחים פרק ה' דשוהין בעסק התמיד של בין הערבים שעה אחת בלבד: נפקין לתענית. כדתנן ריש פרק שני דתעניות דבתענית צרת צבור היו יוצאין לרחובה של עיר להתפלל התפלה של כל יום שמונה עשרה ומוסיפין עוד שש ברכות וכבר קראו קרית שמע בעונתה ואע"פ שלא סמכו גאולה לתפלה והכרח היה שצריך להמתין מלהתפלל עד שיתקבצו כל העם לצאת וכבר עברו שלש שעות דעונת קרית שמע אבל הפלה שהיינו תפלת השחר עד חצות. וכן מצאתי להרמב"ם ופעמים לא היו סומכין גאולה לתפלה: וקרוי קריאת שמע. אנחנו וכל הצבור אף על פי שקראו אותם בעונתם חוזרין וקורין עתה כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה כדלקמיה: ולא הוה ממחי. לא היה מוחה בידנו משום דדילמא יטעו ההדיוטות כדלקמיה: ברכות תענית צבור. ברכת גואל ישראל דשמונה עשרה ועוד שש דמוסיף כדאיתא בפרק שני דתעניות: אלו ברכות שמקצרין. שתיקנו חכמים נוסח שלהם קצר ואין אדם רשאי להוסיף עליהם: וברכה אחרונה של ברכת מזון. שאין נוסחה רק שלשה מלכיות ושלשה גמולות ושלשה הטבות. ומה שמוסיפין העם הרחמן אינו בכלל הברכה. וטעות הוא בידם. ואני הכותב שמעתי מפיו של הרב כשהיה מברך לא היה מאריך בברכה אחרונה כלל אלא כשעמוד: הא כל שאר ברכות אדם מאריך. כלומר קשיא רישא אסיפא דרישא משמע דוקא בנוסח הארוכות מאוד רשאי עוד להאריך הא בשאר ברכות בינוניות כגון תפלת שמונה עשרה ודומיהן אינו רשאי ובסיפא דבנוסחא קצר מאוד אינו רשאי להאריך הא בשאר ברכות בינוניות מאריך. ומשני אמר חזקיה ממה ששנינו בברייתא אחרת שהמאריך בברכות שמונה עשרה הרי זה מגונה והמקצר כלומר שאינו מוסיף כלל על נוסח חכמים הרי זה משובח לפי שכל תיבות כל ברכה מהם במדה במשקל וכן כתב הרא"ש בתשובה אתה למד שאין זה כלל כלומר דסיפא לאו דוקא ולא תלמוד מינה כלל זה דבאלו הקצרות לא יאריך הא בשאר ברכות מאריך אלא רישא היא דהני דוקא צריך להאריך בגואל ישראל. דהיה אומר בה מי שענה את אברהם וכו' כדאיתא ריש פ"ב דתעניות. ופריך הא בשש שהוא מוסיף אחר גואל ישראל אינו מאריך בתמיה הרי הם עיקר וראוי להאריך בהם וכדאיתא התם. ומשני דלרבותא הוא מאריך בגואל ישראל דלא תימא דכיון דאינה עיקר לתענית כשש ברכות שמוסיף אחר כך אלא היא מעין שמונה עשרה כלומר מכלל השמונה עשרה ברכות ודוגמתן שהרי הוא אומרה כל השנה כולה עם השאר הוה אמינא דאין צריך להאריך קא משמע לן דצריך: השוחה על כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה. בבבלי מייתי לה פרק אין עומדין וזה לשון התוס' וא"ת ישחה וישחה ומה בכך. ויש לומר שלא יבא לעקור דברי חכמים שלא יאמרו כל אחד מתמיר כמו שירצה ואין כאן תקנת חכמים. ומיחזי כיוהרא עכ"ל: כהן גדול שוחה בסוף כל ברכה וברכה. כל מה שהוא גדול ביותר צריך להכניע ולהשפיל עצמו ביותר: איזו כריעה ואיזו בריכה. רבי חייא וכו' רבי לוי בר סיסי וכו'. כלומר כשאלה שאלה לפני רבי בבית המדרש והראה לשניהם רבי חייא כפיעל ביקר היא הכריעה ולוי הראה הבריכה. וכמש' מגילה בפרק בני העיר מייתי דלוי אחוי קידה קמי רבי ואיטלע ופי' רש"י לאחוי קידה נועץ גודליו ונשען עליהם ושוחה עד שנושק הרצפה וזוקף. ומתוך שאינו יכול להשען על גודליו ואין ידיו מסייעות אותו בזקיפתו וצריך להתאמץ במתניו כך נעשה בגובה דאטמא עכ"ל. ודעת הירושלמי דכריעה ובריכה תרתי נינהו דכתיב בהו בהתחלה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו ואם כן אע"ג דברים תפלת שלמה כתוב בדברי הימים ויברך על ברכיו ובספר מלכים כתיב מכלות התפלה קם מכרוע על ברכיו ע"כ צריכין אנו לומר דתרתי בהתחלה בריכה ולבסוף כריעה ולא הזכיר הירושלמי קידה דסבר היינו כריעה דתרגום ויקדו וישתחוו וכרעו וסגידו ויקוד ארצה וישתחו וכרע על ארעא דקידה היינו כריעה. והבבלי פרק שלישי דמגילה ובפרק בני דשבועות ובפרק תמיד דברכות הזכיר קידה וכריעה והשתחויה ולא הזכיר בריכה דסבירא ליה כיון דכתיב על ברכיו בכריעה ובריכה חדא היא. ומאי דכתיב נכרעה נברכה כפל ענין במלות שונות לחזק ורבים הביא רבי דוד קמחי כזה: רבי לוי נפסח ולא נתרפא. מפרש בפרק שלישי דמגילה מפני שפעם אחת בהתפללו על הגשמים הטיח דברים כלפי מעלה באומר עלית למרום ואין אתה משגיח על בניך. הא והא גרמא ליה. לפי שהטית נתקלקל בשעת הסכנה מכה שאין מרפא: וכפיו פרושות השמים אמר רבי איבו וכו'. אמר רבי אלעזר בר אבינא וכו'. לשון הרב רבי יעקב בן חביב בספר עין יעקב כעין הדין נקדים במעגה כי בלשון ערוך קורין כן לחולי הנקרא פודגרא ומי שיש לו החולי הזה אינו יכול לפשוט ידו כל כך וזה יורה גודל ענוותנותו לפניו יתברך וגם שידיו אסורות שלא לעבור על מצוה. ורבי אלעזר ס"ל שפירש כפיו לרמוז שלא נהנו מבית המקדש כלום עכ"ל: ובלבד במודים. אבל בסוף

**שנויי נוסחאות** (פנ"ש) יוסי כד"ו יוסה. (סו"א) של כד"ו ליתא. (סו"ד) ברכת המזון בכי"ר ליתא. (סוכ"ב) ששוחין כד"ו ששוחחין. (סוכ"ג) השוחה כד"ו השוחח. (סוכ"ד) שלא ישחה כד"ו שלא ישוח. (סוכ"ה) שוחה כד"ו שוחח. (סוכ"ח) התפילה ואת כל התחינה במקרא התפלה והתחנה. (סוכ"ל) נקדים בכי"ר נקרים. בר כד"ו בר'. בכפים הללו שלא חטפו מבנין בכי"ר הוזהר בכפים הללו שלא ינטפו בבנין. (סול"א) שוחין כד"ו שוחחין.

מערכת הערוך הכל שוחין עם ש"צ בהודאה. בערוך (ע' דד 6) „הכל שוחחין עם שליח צבור במודים ומלחשין ואומרים" (ע' עס"ס):

עין משפט נר מצוה

מסורת הש"ס

רבי זעירא סבר לקרובה. קרובה הוא הפיוט שאומרים בשעת חזרת הש"ץ במודים כדלקמן מודים אנחנו לך וכו' ודוגמתו ברכה פ' אמור בפסוק ולקחתם לכם מהו מכל אבקת רוכל דהוה קריי ותני ופייטן ודרשן ופי' בערוך קרוב ופייטן כלומר דאע"ג דר' זעירא אמר דאין החיוב כ"א במודים בלבד ולא בסוף הברכה מכל מקום היה מחמיר על עצמו ומאריך בפיוט המודים שאומר כדי לשוח עם הש"ץ תחלה וסוף. סבר. מלשון שמא תאמר אבד סברה הוא: ולא שמיע. ומתמה הש"ס ומה היא השאלה מהו דין לחישה וכי לא שמיע ליה מה דאמר ר' חלבו וכו' שנוהגין לומר בנוסחאות הללו: או הדא. או נוסח הזה או הזה ולא אמרין כולהון: כהדין חרדונא כמו הכלב הזה כשהוא שוחה ראשו זקוף אלא כל עצמותי וגו' ואף ראשו יהא כפוף: מילתא דחנן בר בא פליגא. אהא דקדרים מכל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך דמשמע שאף בהזכרת השם צריך שיהא גם ראשו כפוף במקום שאמרו לשוח אבל ר' חנן לא ס"ל הכי אלא כהאי דאמר לחברייא בשמיה דרב והוטב זה גם בעיני שמואל דכשבא להזכיר את השם זוקף: לא מסתברא אלא מפני שמי ניחת הוא. דמשמע דאף בהזכרת השם צריך שיהא שחות וניחת: אילו הוה כתיב בשמי ניחת. שפיר הוי קאמרת אבל השתא דכתיב מפני שמי הכי הוא משמע דמכבר קודם שהזכיר את השם ניחת הוא: ר' אמי אמר ר' יוחנן הוה מעבר.

ר' יוחנן היה מעביר אלו ששוחין יותר מדאי ור' חייא בר בא אמר לא היה נוהג ר' יוחנן להעביר בשביל כך אלא גער בהם שלא יעשו כן: אלו ברכות שפותחין וכו'. תוספתא בפ"ק: כגון ק"ש. כלומר ברכה הסמוכה לק"ש. וכך שנוי בתוספתא ולא גרים שם ותפילה ולפי גי' הספר י"ל דעל ברכה שלאחר ק"ש וסמוכה לתפילה קאמר דהוי כעין ברכה הסמוכה לחבירתה לאותה שלפני ק"ש דלא מיחשבא ק"ש הפסק כיון דהברכות בשבילה נתקנו: הרי גאולה. ברכת אשר גאלנו שאנו אומרים לאחר הלל בלילי פסח והלא סמוכה היא לברכת הלל ואפ"ה היא פותחת בברוך: שנייא היא. אשר גאלנו דהאמר ר' יוחנן בהלל אם שמע בבית הכנסת כמו שנוהגין הספרדים לאומרו אחר תפילת ערבית יצא ושוב אין צריך לברך עליו בבית והשתא לא הויא ברכת גאולה סמוכה ולפיכך תקנו אותה בפתיחה לעולם: והא סופה. שהיא חותמת בברוך וקס"ד דהודאה בעלמא היא ולא הויא אלא כמטבע הקצר כברכת הפירות ואמאי חותמין בה בברכה: א"ל שתים הנה. ברכת הגאולה זו לאו ברכה אחת היא אלא דכוללת שתי גאולות אחת להבא בקשת רחמים על העתיד כן ה' אלהינו יגיעני למועדים וכו' ונאכל שם מן הפסחים וכו' ואחת הודאה לשעבר

רבי זעירא סבר לקרובה כדי לשוח עמו [א] תחלה וסוף: ר' יוסא כד סליק להכא חמתון גחנין ומלחשין. אמר לון מהו דין לחישה ולא שמיע דמר רבי חלבו ר"ש בשם ר' יוחנן בשם ר' ירמיה רבי חנינא בשם ר' מיישא ר' חייא בשם ר' סימאי ואית דאמרין ליה חברייא בשם ר' סימאי מודים אנחנו לך אדון כל הבריות אלוה התושבחות צור עולמים חי העולם יוצר בראשית מחיה מתים שהחייתנו וקיימתנו וזכיתנו וסייעתנו וקרבתנו להודות לשמך [ב] בא"י אל ההודאות. רבי בא בר זבדא בשם רב *מודים אנחנו לך שאנו חייבין להודות לשמך תרננה שפתי כי אזמרה לך ונפשי אשר פדית בא"י אל ההודאות. רבי שמואל בר מינא בשם רבי אחא הודייה ושבח לשמך לך גדולה לך גבורה לך תפארת יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתסמכנו מנפילתינו ותזקפנו מכפיפתינו כי אתה סומך נופלים וזוקף כפופים ומלא רחמים ואין עוד מלבדך בא"י אל ההודאות. בר קפרא אמר לך כריעה לך כפיפה לך השתחויה לך בריכה כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש והעושר והכבוד מלפניך ואתה מושל בכל ובידך כח וגבורה ובידך לגדל ולחזק לכל ועתה אלהינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך בכל לב ובכל נפש משתחוים כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך מציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגוזלו בא"י אל ההודאות. אמר ר' יודן נהגין רבנן [ג] אמרין כולהון. ואית דאמרי או הדא או הדא. תני *ובלבד שלא [ד] ישוח יותר מדאי. אמר רבי ירמיה ובלחוד דלא יעביד כהדין חרדונא אלא כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך. מילתא דחנן בר בא פליגא דחנן בר בא אמר לחברייא נימר לכון מילתא טבא דחמית לרב עביד ואמריתה קמיה דשמואל וקם ונשק על פומי [ה] *ברוך אתה שוחה בא להזכיר את השם זוקף. שמואל אמר אנא אמרית טעמא ה' זוקף כפופים. אמר רבי אמי לא מסתברא אלא מפני שמי ניחת הוא א"ר אבין אלו הוה כתיב בשמי ניחת הוא יאות לית כתיב אלא מפני שמי ניחת הוא קודם עד שלא הזכיר את השם כבר ניחת הוא. רבי שמואל בר נתן בשם ר' חמא בר חנינא מעשה באחד ששחה יותר מדאי והעבירו רבי. ר' אמי אמר ר' יוחנן הוה מעביר א"ל ר' חייא בר בא לא היה מעבירו אלא גער [ביה]: אלו ברכות שפותחין בהן בברוך [ו] *כל הברכות פותחין בהן בברוך ואם היתה [ז] ברכה סמוכה לחברתה כגון ק"ש ותפילה אין פותחין בהן בברוך. התיב רבי ירמיה הרי גאולה. שנייא היא דמר רבי יוחנן הלל אם שמעה בבית הכנסת יצא. התיב רבי אליעזר בי רבי יוסה קומי ר' יוסה והא סופה. א"ל שתים הנה אחת לבא ואחת לשעבר

## מראה הפנים

**רבי** זעירא סבר לקרובה. כדפרישית דמחמיר על עצמו היה והכי משמע מדברי הרשב"א בשם הראב"ד ז"ל הביאו הב"י בסי' קכ"ז וגרים שם סמך לקרובה וכן מצאתי בחידושי הרשב"א סוף פ' אין עומדין ולפי גי' זו מהפרש כפשטיה שהיה מתכוון לומר בנחת מעט מעט כדי לסמוך ולקרב להשלים עם הש"ץ:

**הרי** גאולה. בתוס' דף י"ד ד"ה ימים בגומר היחיד את ההלל פירשו כן כפי' השני בהא דמשני בתים הנה וכו' וכן פירשו בע"פ דף ק"ד ע"ב ובהא דהזן פירשו שם בדוחק ומשמע מדבריהם דהאי שינויא קאי לטעמא דחותמין אותה בברכה אבל הרשב"א ז"ל בחידושיו כתב דלהמסקנא דקאמר ר' מנא טופס ברכות כך הוא וכו' אין לנו צריכין להאי טעמא דשתים הנה אלא משום דמטבע ארוך הוא וכמו שכתבתי בפנים. ומה שפירשתי בהא דקאמר ברכה הסמוכה לחבירתה כגון ק"ש ותפלה כך משמע מהא דאמרינן בבבלי פרק שלשה שאכלו דף מ"ו וברכה אחרונה בק"ש וכו' וכדפירש"י ז"ל אמת ויציב אמת ואמונה באע"פ שק"ש מפסיק בנתיים הברכות דלפניה סמוכה והוי לה סמוכה לחברתה. והתוס' שם ד"ה הטוב והמטיב מקשין ומתרצין בזה מענין קושיא ותירוצא דהאי ש"ס לקמן בהא:

## פירוש מבעל ספר חרדים

בסוף הודאה אין צריך לשוח עם ש"צ ג"כ: רבי זעירא סבר לקרובה. אף ע"פ שהוא אומר שאין צריך לשוח עם ש"צ אלא במודים שהוא תחלת הודאה ולא בסוף מכל מקום הוא היה מאריך בנוסח מודים דרבנן שקרובה ושוה לנוסח ברכת מודים שש"צ אומר וכיון שכורע במודים דרבנן אינו זוקף עד דמסיים אותה. נמצא שראשו שח עם ש"צ בתחלת מודים וגם בסופה וכשזוקף ש"צ זוקף עמו. והשתא מייתי תלמודא נוסח מודים דרבנן לפרש האי לקרובה דרבי זעירא ולהכי אמר סבר כלומר בתחלה עלה כך בדעתו להיות כפוף בכל נוסח המודים אך כששמע מילתיה דחנן בר בא דצריך לזקוף בעת הזכרת ה' כששליח צבור אומר מודים וכו' שאתה הוא ה' גם ר' זעירא חזר בו והיה זוקף עם ש"צ מיד: רבי ייסא כד סליק להכא. מבבל לארץ ישראל: חמתון בעת גחנין מלחשין. ראה החכמים שש"צ אומר מודים שוחין עמו בכפיפה ואומרים שנה בלחש וכשמסיימין אותו שנה זוקפין: אמר רבי יודן נהגין רבנן. דאמרין כולהון רוב החכמים לכלול כל הנוסחאות אלו בסגנון אחד על דרך שאומר רב פפא בכיוצא בזה בבבלי הלכך נימרינהו לכולהו והיינו לקרובה דר' זעירא דלעיל: אמר רבי ירמיה ובלחוד דלא יעביד כהדין חרדונה. לשוח כמשוגע בלי דעת אלא יכוין לשוח כדמפרש בבבלי שיתפקפקו כל חוליות שבשדרה שהם רוב בנינו של אדם כדאיתא בטהרות לקיים כל עצמותי תאמרנה וכו'. פרק שלישי דזבחים פירש רש"י חרדא משוגע בהול: מילתיה דחנן פליגא. אהא דאמר לעיל חמתין גחנין ולחשין. נראה בבבל נוסח המודים היו כפופים. מלתיה דחנן דמייתי לקמיה דצריך הכורע לזקוף בהזכירו השם להדרו פליגא עלייהו דאם כן אף במודים כיון שיזכור ש"צ השם וזקוף צריך בגם כל מי שכרע עמו יזקוף עמו דהי לא מיחזי דאינו מהדרו אלא על כרחין צריך לזקוף עמו בה' ויגמרו בלי כפיפה המודים כרצונם וכן המנהג: ואם היתה ברכה סמוכה לחברתה וכו'. פרק ערבי פסחים כתב המרדכי הטעם משום דפתיחת הברכה בלפניה פוטרתה עכ"ל כלומר דכחדא ברכתא חשיבא: התיב ר' ירמיה הרי גאולה. פירש הר"ן והרמב"ן סוף פרק ערבי פסחים הרי ברכת אשר גאלנו שאנו מברכים בליל פסחים בהיא סמוכה לברכה ראשונה של קריאת ההלל ולמה פותחין בה בברוך בהיה ר' ירמיה סבור דברכה ראשונה היינו לגמור את ההלל על בני פרקים הללו מברך אותה וברכה אחרונה אשר גאלנו כעין שבינינו בה ותותם בגאולה וכיון שכן דמיא לברכה אחרונה שבק"ש שאין פותחין בה: ומהדרן שנייא היא דאמר רבי יוחנן הלל אם למדה בבית הכנסת יצא ואינו מברך לגמור ואפי' הכי מברך אשר גאלנו אלמא ברכת אשר גאלנו אינה סמוכה לברכה ראשונה אלא ברכה היא שתיקנו על כוס שני ובתר הכי פריך והא סופה כלומר ברכת יהללוך שאע"פ שנתקנה לכוס ד' אינה פותחת בברוך ואף ברכת אשר גאלנו אע"פ שנתקנה על כוס ב' לא היה ראוי לפתוח בברוך במפני זה לא נתבטל סמיכותה כמו שלא נתבטל מברכה שהיא בסוף בהיא יהללוך. והירך רבי יוסי דלא דמו דברכת יהללוך אף על פי שמברך אותה על כוס ד' אפילו הכי על קריאת ההלל היא כלום שהרי בכל הימים שגומרין בהן את ההלל אומרים אותה ושתים הן להבא כלומר על קריאת ההלל אבל אשר גאלנו אינה אלא הודאה לשעבר על גאולת מצרים שהרי לא נתקנה אלא על הכוס הב' זהו דרך נכון בפי' הירושלמי עכ"ל. וכתב עוד ומ"מ כיון שפסקו הרי גאולה של הלל משמע בהדיא שמברך בתחלהו באם לא כן אין מקום לאותה קושיא כלל. ותימא דרבינו האי גאון כתב שאין מברכין על הלל שבלילי פסחים בבית והמברך משתקין אותו וכן הסכימו כל הגאונים. והירך בשם הרשב"א ז"ל דנהי דהמקשה עלה בדעתו שמברך בתחלה כדפרישנא לעיל שמתרץ השיב לו דאין מברך וה"ק שנייא היא שאם שמעה בבית הכנסת יצא. כלומר שעיקר קריאת ההלל בלילי פסחים היתה בבית הכנסת ולא בביתו לפיכך בין לא שמעה בבית הכנסת אינו מברך בביתו שמשוו חכמים מידותיהם כדי שלא יהא שלא שמעה מברך ומי ששמע אינו מברך ע"כ. וגירסת הר"ן שתים הנה להבא ואחד לשעבר אבל גירסת ספרינו שתים הנה אחת להבא ואחת לשעבר וכן גירסת התוספות כדיבור המתחיל ימים שיחיד גומר

**שנויי נוסחאות** (סו"ע) מתים כד"ו המתים. (סוי"ד) מינא בכי"ל איניא. (סוי"מ) אתה סומך כד"ו אתה הוא סומך. (סול"ה) קמיה דשמואל כד"ו קומי שמואל. (סול"ג) שוחה כד"ו שוחח. (סול"ג) שמיניחת כד"ו שמי ניחת. (סול"כ) ששחה כד"ו ששחח. (סול"מ) לא היה מעבירו כד"ו לא הוה מעביר. ביה כד"ו ליתא.

## חדושי רד"א

**נהגין** רבנן כו' וא"ד או הדא וכו', נ"ב נ"ל דר' יהודא בא לתרוצי התמיה של ר' ייסא דקא מתמה ושאל מה מלחשין וא"ל ולא שמיע וכו'. וע"ז בא ר' יהודה ואמר היינו תימה של ר' ייסא דודאי ידע שאמרו מודים דרבנן אך דראה שהיו מאריכין ואמרו כל המטבעות, וקא מתמה הלא אין אומרים אלא אחד א"ד אי הדא וכו' דתיכה של ר' ייסא היה איזה מהמטבעות אומרים ובודאי הם לא היו אומרים אלא א'. וה"א רצה לידע איזה מהמטבעות היו אומרים ומשו"ה אמר מה הדין לחישא' כלומר איזה מהן אומרים:

**פליגא** דר' חנן בר בא אמר לחברייא וכו'. נ"ב פי' פליג על ר' ירמי' שאמר ובלבד שלא יעשה כעין חרדונא אלא כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך משמע שצריך לשיח בשעה שאמר השם משום כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך וחנן בר בא אמר לחברייא כשבא להזכיר ה' זוקף: **התיב** ר' ירמיה וכו'. נ"ב עיין בר"ן פסחים (פ' ע"פ) ומפרש שם פ' של סוגיא זו בשם הרמב"ן ופי' אחר בשמו ודברים הללו נעלמו מן המפרש מהרא"פ ועיין במרדכי פ' ע"פ:

## עמודי ירושלים

**הרי** גאולה כו' הרי הזן כו' ע' מה שפי' בו הרא"פ, ובתוספותיו כ' תימה לפי מה דסלקא דעתן השתא כו' ולא ראה מ"ש הראשונים בביאור דברי הירושלמי הללו. ע' תוס' פסחים (ק"ד ב') וחי' הרשב"א פ"ק דברכות וסמ"ג עשין (סי' מ"א) וא"ז ה' ק"ש (סי' מ"ג) וכל בו (סי' כ') ולפי ביאורם א"ש דברי הירושלמי. ועמ"ש הרמ"א בהגהותיו במרדכי ע"ד הירושלמי האלו. וע' רש"י כתובות (ח' א') שכ' מדי דהוי אברכת בשמים וברכת על האור במוצאי שבת דאמרינן רבי כפודן וחוזר וסודרן על הכוס ור' חייא מכנסן כו' ונרשם במראה מקום שם ירושלמי פסחים פרק י' ולא נמצא שם כלל בירושלמי פסחים מזה וכונת רש"י היה לדברי הירושלמי דכאן:

## עמודי ירושלים תנינא

**והרי** גאולה רוקח סי' רפ"ג ע"ש ביאורו באורך:

לשעבר. התיבון הרי הבדלה. שנייא היא דמר רבי בא בר זבדא רבי היה מפזרן וחוזר וכוללן על הכוס רבי חייא רבה היה מכנסן. התיבון הרי נברך. שנייא היא שאם היו שנים יושבים ואוכלים שאינן אומרים נברך. הרי הזן את הכל. קשיא. הרי הטוב והמטיב. שנייא היא דמר רב הונא *משניתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב. הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה. הא קדושה. שנייא היא שאם היה יושב ושותה מבעוד יום וקדש עליו היום [ה] שאינו אומר בורא פרי הגפן. והא סופה. א"ר מנא טופס ברכות כך הוא. א"ר יודן [ו] מטבע קצר פותח בהן בברוך ואינו חותם בהן בברוך מטבע ארוך פותח בהן בברוך וחותם בברוך. *כל הברכות אחר חיתומיהן [ז] אין אומרים ברכה פסוק. התיב ר' יצחק בר' אלעזר קומוי ר' יוסה מכיון דתימר אחר חיתומיהן אין אומרין ברכה פסוק. אמרין חכימי הדין טלייא דהוא סבר מהו אחר חיתומיהן שאם *היה עומד בשחרית ושכח והזכיר את של ערבית וחזר וחתם בשל שחרית יצא. א"ר אחא כל הברכות כעין חותמותיהן. ואילין (ישעי' יב) דאמרין °צהלי ורוני יושבת ציון וגו' אין בו משום ברכה פסוק:

## הלכה ו מתני'

[ז] מזכירין יציאת מצרים בלילות *אמר להן ר' אלעזר בן עזריה *הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד (דברים טז) שדרשה בן זומא שנאמר °למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות וחכמים אומרים ימי חייך העולם הזה כל ימי חייך העולם הבא להביא את ימות המשיח: **גמ'** [ז]אע"פ שנכנס לגדולה האריך ימים הדא אמרה שהגדולה מקצרת ימים. תמן

---

**פני משה**

לשעבר אשר גאלנו וכו' ונמצאת הראשונה פותחת בברוך ואינה חותמת והשניה חותמת ואינה פותחת: והרי הבדלה. שהיא פותחת בברוך ואף ע"פ שהיא סמוכה לברכת המאור: שנייא היא. הבדלה דלאו ברכה סמוכה לחבירתה מדינא היא שהרי יכול הוא לפזרן כל ברכה וברכה בפני עצמה כמו שהיה רבי נוהג שהיה מפזרן וחוזר וכוללן על הכוס: הרי נברך. כלומר דהקושיא על ברכת הזן היא אמאי פותחת בברוך הרי סמוכה לברכת הזימון נברך שאכלנו הויא: שנייא היא. ברכת הזן שהרי אם היו שנים דליכא ברכת הזימון ולא הויא סמוכה וצריך לפתוח בברוך וכיון שלפעמים פותחת בברוך תקנו אותה בפתיחה לעולם: הרי הזן את הכל. האי מקשה נמי קס"ד דכמטבע קצר הויא וא"כ אמאי חותמת בברוך הזן את הכל: הרי הטוב והמטיב. שהיא פותחת בברוך והיא סמוכה לחבירתה הויא: שנייא היא. דברכה שנתחדשה אח"כ היא כדאמר רב הונא שתקנו אותה על הרוגי ביתר ולהכירא תקנוה בפתיחה כאלו לא נסמכה: הא קדושה. קידוש היום בשבתות ובי"ט שפותחת בברוך והא סמוכה לברכת היין היא: שנייא היא. שאף היא לפעמים אינה סמוכה שהרי אם היה יושב ושותה מבעוד יום וקדש עליו היום שאינו חוזר ומברך על היין: והא סופה. קדוש היום שהיא חותמת בברוך ואמאי: א"ר מנא. השתא מסיק לטעמא דכולהו ברכות לפי שטופס ברכות כך הוא כדר' יודן דכל שהוא מטבע קצר וכו' וסופה דהזן נמי לא קשיא דמטבע ארוך הויא וכן ברכת הגאולה לא צריכין לטעמא דשתי גאולו' אלא הואיל ומטבע ארוך הויא לפיכך חותם בה בברוך: כל הברכות אחר חותמיהן. קס"ד דה"ק הכל הולך אחר החיתום והיינו דמקשי עלה כדלקמן: אין אומרים ברכה פסוק. אין חותמין הברכה בפסוק כגון בא"י גואלינו ה' צבאות וגו' וכיוצא בזה: מכיון דתימר אחר חיתומיהן אין אומרין ברכה פסוק. בתמיה ובפ"ב דתענית גרים ויימר ברכה פסוק והיינו הך לפי דס"ד לפרש אחר חיתומיהן כדלקמיה: אמרין חכימי הדין טלייא. בלשון תמיה חכם הוא זה הבחור דלפי סברתו הוא מקשה: דהוא סבר. לפרש מהו אחר חותומיהן דקאמר היינו לענין האי דינא שאם עמד בשחרית ביוצר אור ושכח והזכיר את של ערבית מעריב ערבים וחזר ונזכר וחתם בשל שחרית יצא וזהו אחר חיתומיהן אנו הולכין והלכך יצא ולפיכך הוא מקשה דא"כ היכי אמרת אין אומרין ברכה פסוק הרי אם חתם בשל שחרית והוא יוצר אור א"כ הברכה פסוק הוא כדכתיב יוצר אור וגו' אבל באמת לאו היינו פירושא דאחר חיתומיהן אלא כדרב אחא דאמר כל הברכות כעין חותמותיהן מענין שהוא מזכיר בסוף נוסח הברכה כך הוא חותם כגון עוזר ומושיע ומגן בא"י מגן אברהם וכן כולן ולעולם אין חותמין הברכה בפסוק: ואילין דאמרין צהלי וגו'. נוהגין היו לומר אחר ברכת הפטרה פסוק הזה ואין בו משום ברכה בחותם פסוק הואיל וכבר חתם בנוסח הברכה עצמה ואינו אלא כמוסיף בדברים:

**הלכה ו מתני'** מזכירין יציאת מצרים בלילות. פרשת ציצית אומרים אותה בק"ש של ערבית ואע"פ שאין לילה זמן ציצית דכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה אומרים אותה מפני יציאת מצרים שבה: כבן שבעים שנה. הייתי נראה זקן ולא זקן ממש אלא שהלבינו שערותיו יום שמינו אותו נשיא כדי שיראה זקן וראוי לנשיאות ואותו היום דרש בן זומא מקרא זה: ולא זכיתי. לא נצחתי לחכמים: **גמ'** אע"פ שנכנס לגדולה. שמינוהו לנשיא כדאמרינן לקמן פרק תפלת השחר: האריך ימים. שאמר הריני כבן שבעים שנה: הדא אמרה שהגדולה מקצרת ימים. כדאמרי' אוי לרבנות שמקברת את בעליה ולהכי קאמר הריני כבן שבעים דאם שזכיתי לגדולה עם כל זה הארכתי ימים: תמן

---

תורה אור: (ישעי' יב) צהלי ורוני יושבת ציון; (דברים טז) למען תזכור את יום צאתך.

**מסורת הש"ס**

ברכות מח: תענית לא. ב"ב קכא:

ירושלמי תעניות פ"ב ה"ג.

ברכות יב.

שם יב:

שם כח.

**עין משפט נר מצוה**

מח — א טוש"ע או"ח סי' רעא ס"ד

מט — ב ג מיי' פ"א מהל' ק"ש ה"ג סמ"ג עשין יח טוש"ע שם סי' נט ס"ד

נ — ד מיי' שם ה"ג

**גליון הש"ס**

[ז]אין אומרי' ברכה פסוק. ע' בפ"מ ובמפרש כאן. וע' בשו"ת הרמ"ע מפאנו סי' קב בשאלה עבירית: [ז]אע"פ שנכנס לגדולה. נ"ע דבבבלי אמרו דף כח ואדרבו נ"ל המני שהי דרי מיוורתא והיינו וכו'. וא"כ לא מוכרח דה אריך ימים. ומצ"נו ביפה מראה שכתב שבירושל' חולק בזה על הבבלי. ודבריו תמוהי' דבירושלמי עצמו לקמן פ"ד כהן מעשה אמרו דראב"ע בן שב עשרה היה ונתמלא כל ראשו שיבות. וע' ברמב"ם בפירוש המשנה שקירב הענין ע"ד הטבע כמ"ש התוי"ט. אבל דברי הירושלמי כאן צ"ע:

---

## פירוש מבעל ספר חרדים

גומר כהן את הכלל והמרדכי פ' ע"פ פי' פירושים אחרים: הרי הבדלה. ברכת המבדיל בסמוכה לבפה"ג ולא ה"ה לה לפתוח בברוך וכלל הקושיא אף ברכת בשמים וכר דכולן סמוכות איין: מפזרן. בתחילה אומר המבדיל ובסוף נר אומר בורא מאורי האש וכשמביאין לו בשמים מברך עליהן. וכיון שתקנו לומר כל אחת לבדה לא מיקרו סמוכות אע"פ שלא יפזרם אלא יתברם על הכוס: הרי נברך. פי' מהרי"ק זלה"ה הרי נברך שהיא ברכת זימון ואיך פותחת נברך הרי היא סמוכה להמוציא וקא סלקא דעתין השתא דסעודה אינה מפסקת. ומשני כיון דשנים אין אומרים אותה לא מיקריא סמוכה: והרי הזן. ראשונה דברכת מזון דלעולם המוציא קודם לה ואפי' הכי פותחת בברוך: הא קדושה בנייא היא. ברכת קידוש דשבת שמברך תחלה בורא פרי הגפן ואפ"ה פותחת. ומשני כיון דזימנין אין סמוכה כגון שהיה אוכל וקדש עליו היום דמקדש אין ואין צריך לומר בפה"ג דכבר בירך בתחלת סעודתו לא מיקרי סמוכה: והא סופה. למדתי מדברי הר"ן והרמב"ן דפי' סופה דלעיל ברכה שבסוף הלל הכא נמי לפי שהזכיר בורא פרי הגפן הקשה עליה הרי סופה כשאדם שותה יין ברכה שבסוף והיינו על הגפן דפותחת בברוך וקא סלקא דעתין דסמוכה לבורא פרי הגפן היא דכי היכי דבהלל אין הפסוקים הפסק הכא נמי אין האכילה מפסקת והוא הדין דפריך נמי אכל ברכה דבסוף אכילת פירות. ומשני טופס ברכות כך הוא כלומר דטעם ברכה הסמוכה לחברתה דאינה פותחת משום דסיום ראשונה היא כדפרישית לעיל בשם מרדכי וברכות דאחר אכילה אינן סמוכות אלא טופס ברכות לבדן כך הוא. אי נמי בתמיה וכי ביחד הן סדורות בטופס חכמים הרי אכילה ביניהם ומפסקת אע"פ שברכה אחרונה דהלל סמוכה ואינה פותחת בברוך היינו משום קריאת הפסוקים אין מפסיק שאסור להפסיק בהלל אם לא מפני היראה או מפני הכבוד כדפי' המפרשים בקרית שמע משא"כ באכילת הפירות והשתא ברכת הזן דהכא לעיל בקשיא ניתרצה. וכן גם כן נברך וברכת אשר גאלנו לא צריך הירושלמי דלעיל: אמר רבי יודן מטבע קצר. כגון דפירות ודמצות: הכי גרסינן לה בירושלמי בפרק בני דתעניות כל הברכות אחר חיתומיהן אין אומרים אחר ברכה פסוק. התיב רבי יצחק מכיון דהוא אמר אחר חיתומיהן ויאמר אחר ברכה פסוק אמרי הכיין הוא הדין מילייא דהוא סבור מהו אחר חיתומיהן וכו'. והכי פירושא אין אומרים אחר סיום ברכה פסוק כדרך שאנו אומרים קודם שאנו אומרים פותח את ידך קודם הזן ואכלת ושבעת קודם על הארץ בברכת המזון והקשה רבי יצחק ריבא לסיפא דכיון דתנא רישא דהכל אחר חתום משמע דבא לומר דאין להקפיד אם אמר פסוק אחר שחתם כראוי והשיבו לו בני הישיבה דלא בא לומר זה שאם סכין הוא הדין מילייא דהוא סבור. כלומר כן הוא קשה לפי מה שהוא סובר הברייתא. אבל אין הדבר כן שלא בא לומר אלא שאם היה עומד בשחרית ושכח וכו'. אחר כך מצאתי בספר שבולי הלקט וז"ל ה"ר אביגדור הביא דה"פ כל הברכות הולכין אחר חתימתן וצריך לומר בסופה של ברכה סמוך לחתימתן לשון הדומה ונמשך אחר החתימה ואין אומרים אחר ברכה פסוק פירוש א"ת לברכה של חתימה פסוקי כגון סמוך לחתימת ברכת השנים כדכתיב יפתח ה' אתך את הברכה. או בברכת חולים כל המחלה והסיר וגו' וטעמא משום דנראה כמקדים ברכת עבד לרבו כאומרו סמוך לחתימה ברוך שנאמר עיקרו בלשון ברכה להדיוט. ואילין דאמרין וכו' אין בו משום ברכה פסוק. פירוש הכא לאומרו סמוך לחתימה דבונה ירושלים או סמוך לחתימה דשמחת ציון בבנין הרשות בידו ואין בו איסור משום ברכה פסוק דהכל הוא ברכה של מקום דיגדל שמו בעולם בשובו את שיבת ציון. עכ"ל. ולא פי' הקושיא שהקשה ר' יצחק ובינותי בדבריו דברי אחא לאו מילתא באפי נפשה היא אלא תירוץ שני לקושית רבי יצחק דפירש הברייתא דאמרה כל הברכות אחר חותמיהן כלומר דאין צריך לומר בסוף הברכה לשון הדומה ונמשך אחר החתימה והשתא ניחא דואילין ולא בבקיה מקשה לגומרה. וכשתירץ השני תירוצין גמר שוכה הברייתא ואילין דאמרי צהלי ורוני יושבת ציון וגו'. אי נמי אמר ר' אחא מילתא באפי נפשה ולא קשה למה הפסיק מימרא זו קודם סיום ענין ראשון ואילין וכו' כן צריך לומר. אמר ר' אחא כל הברכות כעין חותמיהן. כלומר דכל סמוך לחתימה מעין החתימה והכי נמי איתא בבבלי פרק ערבי פסחים. ואילין דאמרי צהלי וכו'. לא איתפרש אחר איזו ברכה ושמא אחר הבדלה שאנו אומרים ויתן לך האלהים וכמה פסוקים ובתוכם פסוק צהלי ורוני. ומשום דברכת המבדיל מזכיר בה מעלת קדושת ישראל בהבדילם מן הגוים שהוא בהוכם היו אנשים בזמן הירושלמי מיד אחר המבדיל להתחיל צהלי ורוני דאומר פסוק זה כי גדול בקרבך קדוש ישראל דומה כדומה וקאמר דאין זה משום חתימת פסוק דאסר לעיל דכיון שמזכיר אחריו פסוקים הרבה לא מיחזי כמוסיף מטבע אלא כמסדר פסוקים ולא תיקשי וכי מפסיקין בין ברכה לשתיה די"ל דילמא שהיה רגיל לומר בלא כוס דומיא דר' מפזרן כדאמר לעיל: מתני'. מזכירין יציאת מצרים. פרשת ציצית בקריאת שמע ואע"פ שאין לילה זמן ציצית דכתיב וראיתם אותו וזכרתם אומרים אותה בלילה מפני יציאת מצרים שבה: אמר ר' אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה. כבר הייתי נראה זקן ולא זקן ממש שבאת עליו שיבה יום שהעבירו ר"ג מנשיאותו ומינו ר' אלעזר בן עזריה נשיא כדאיתא לקמן פרק תפלת השחר ואותו היום דרש בן זומא מקרא זה עכ"ל רש"י: גמרא. אע"פ שעלה לגדולה וכו' לשון ברייתא הוא: האריך ימים. כדתנן הרי אני כבן שבעים שנה ופליגא ברייתא זו אבבלי דסבר דכבן ע' אמר ביום שנעשה לו נס שהיה בן י"ח שנה וזרקה בו שיבה דאם כן איך אמר דלא נצח לחכמים אכתי נער הוא באמת אלא כשהיה זקן בן ע' שנה ממש אמר משנה זו כלומר כל ימי נצטערתי להסכים לחכמי הדור לחייב להזכיר יציאת מצרים בלילות עד שעכשיו דרש בן זומא ונצחום. ומה שמכינו וחכמים אומרים לא שלא הודו לו אלא הכי קאמר בתחלה היו הם דורשים עד שבא בן זומא ודרש כך וקבלו דבריו ולדעת ברייתא זו הא דאמר הרי אני כבן שבעים ולא בן ע' אולי היה בן ס"ח או ס"ט וקרוב לע' היה: הדא אמרה וכו'. תלמודא

---

**שנויי נוסחאות** (שו"ת) הסריחו כד"ו נסרחו. (שו"ג) קצר כד"ו קצרה. (שו"ד) בהן כד"ו בו. (שוכ"ס) להן בכי"ר ליתא.

## חדושי רד"א

**הרי** נברך כו'. נ"ב פי' דהוה ליה למימר נברך ה' מלך עולם שאכלנו משלו. ותו לא היה צריך לומר שם ומלכות בברכת הזן משום דהוה ברכה הסמוכה לחברתה והי' יכול להתחיל בברכת הזן את העולם וכו' ומשני כיון דשנים שאוכלין אין אומרים נברך לכך תקנו בברכת הזן בשם ומלכות: **הרי** הזן את הכל וכו'. נ"ב אין לפרש למה היא חותמת בברוך שאינה אלא כברכת פירות, דא"כ הי' לו לברך שתים הנ"ח אחת להבא ואחת לשעבר כדלעיל שמקשה והא סיפה כו' דהא בברכת הזן נמי איכא בי' תרתי עבר ולהבא תמיד לא חסר לנו ואל יחסר לנו, אלא דקושי' הש"ס הוא משום דאפשר דברכת הארץ נ"כ התחילו בברוך וקא קשי' ליה הרי הזן את הכל דחותמת בברוך ולמה מתחיל ברכת הארץ בברוך דהא הוה ברכה הסמוכה לחברתה. ומשום דהגיה בש"ס בקושיא משום הכי אנו נהגין שאין מתחילין בברכת הארץ בברוך: **אין** אומרים ברכה פסוק כו'. נ"ב עיין לקמן במסכת תענית [פרק ב ה"ג] וז"ל כל הברכות אחר היתומיהן ואין אומר אחר ברכה פסוק. התיב ר' יצחק ברבי אליעזר קומי ר' יוסי מכיון דאמר אחר הותמותיהן ויאמרו ברכה פסוק אמרין הכין הוא הדין מליוא דהוא סביר מהו אחר חיתומיהן שאם היה עומד בשחרית ושכח והזכיר את של ערבית וחזר וחתם בשל שחרית יצא. אמר רב אחא כל הברכות כעין חותמיהן ואילין דאמרי צהלי ורוני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל אין בו משום ברכה פסוק. לפ"ז הכי פירושו דאין אומרים אחר סיום הברכה שום פסוק, וגם הכין הוא מלייא פירוש כן הוא הדבורים ול"נ הכים הוא הדין מלייא יהי':

**עין משפט נר מצוה**

נא
א מיי' פ"ג מק"ש ה"ז סמ"ג עשין כו טוש"ע או"ח סי' יח ס"א

נב
ב מיי' פ"א מהל' ק"ש טוש"ע שם סי' סו סעי'

נג
ג מיי' פ"ב מברכות ה"ג סמ"ג שם כז טוש"ע שם סי' קפז ס"ג ד וכסי' קפח ס"ד

נד
ד טוש"ע שם ס"ד

נה
ה מיי' שם ה"ד טוש"ע שם סי' קפח ס"ד

**פני משה**

תמן. בבבל אמרין לא יתחיל פ' ויאמר בלילה אבל אם התחיל גומר ורבנן דהכא אמרין מתחיל ואינו גומר ואינהו מפרשי להמתני' דקתני מזכירין יציאת מצרים בלילות כדרב דאחר שהתחיל בתחילת הפרשה אומר מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים וכו' כדמסיק: מתני' פליגא על רבנן דתמן ויאמר אינו נוהג אלא ביום. כדתנן לקמן בפ"ב וקשיא לרבנן דתמן דס"ל דגומר כל הפרשה ומשני דה"ק כל פ' ויאמר אינו נוהג אלא ביום שהרי בהתחלתה כתובה מצות ציצית ואינה נוהגת בלילה ולפיכך אינהו דאמרי לא יתחיל אבל אם כבר התחיל ואמר ועשו להם ציצית גומרה משום יציאת מצרים שבה: חמיתון. ראה אותן נוהגין לכתחילה להתחיל ולגמור וקאמר הש"ס ולא שמיע דתמן אמרין לא יתחיל וכלומר דלא כדשמעינן לעיל דרבנן דתמן ס"ל דלא יתחיל לכתחילה: היך הוה אבוך נהוג עביד. משום דר' זעירא עלה מבבל לא"י ולפיכך שאלו אם היה נוהג כאן כרבנן דהכא או כמנהגו בתחילה כרבנן דתמן: מסתברא דר' יוסה. כמו שאמר ר' יוסה מפני שר' זעירא היה נוהג להיות מחמיר על עצמו כמו דאינון מחמירין בבבל והיה מתנהג כוותייהו: צריך להזכיר

**קרבן העדה**

יציאת מצרים באמת ויציב. מפני שיש בה הודאה על החסד שעשה עם אבותינו ועמנו: מלכות. מלכותו ואמונתו לעד קיימת ומלכנו מלך אבותינו: צריך להזכיר את כולן. ככולהו תנאי וצריך ג"כ לומר צור ישראל וגואלו כדי לסמוך גאולה לתפלה: אם לא הזכיר תורה. בברכת הארץ על המזון: שנייא היא. התם דקמסדרו לשבחיה דרחמנא מה דהוה מעיקרא שעד שהוא אברם בחרת בו ושמת שמו אברהם: ודכוותה. נימא נמי הקורא לשרה שרי עובר בעשה: הוא. בלבד נצטווה עליה דכתיב לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה אבל גביה כתיב ולא יקרא עוד שמך אברם לא יקרא כלל: שני. שם השני ישראל ניתוסף לו להיות לשם העיקר ושם הראשון יעקב לא נעקר ממנו: עד כאן בצדיקים. הוא דמצינו שנקראו בשמם עד שלא נולדו אבל ברשעים זורו רשעים מרחם ולא יזכר שמם וישמעאל תחילתו צדיק כדדרשינן מבאשר הוא שם וכן אמרינן שעשה תשובה בסוף ימיו: שלא להזכיר יציאת מצרים לעתיד לבא. והלכך לא דרים לקרא דלמען תזכור כדדרשי חכמים במתני':

הדרן עלך מאימתי

**מסורת הש"ס**

ברכ יד ע"א ה ח

תורה אור

תמן אמרין *לא יתחיל ויאמר ואם התחיל גומר. ורבנן *דהתם אמרין מתחיל ואינו גומר. מתניתין פליגא על רבנן דהכא מזכירין יציאת מצרים בלילות ר' בא רב יהודה בשם רב *מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים ופדיתנו מבית עבדים להודות לשמך. ה'מתניתא פליגא על רבנן דתמן *ויאמר א' אינו נוהג אלא ביום כל פרשת ויאמר אינו נוהג אלא ביום. ר' בא בר אחא נחית לתמן חמיתון מתחילין וגומרין ולא שמיע דתמן אמרין לא יתחיל ויאמר ואם התחיל גומר. ורבנן דהכא אמרין מתחיל ואינו גומר. בעון קומוי ר' אחייא בר' זעירה היך הוה אבוך נהוג עביד כרבנן דהכא או כרבנן דהתם ר' חזקיה אמר כרבנן דהכא ר' יוסה אמר כרבנן דהתם. א"ר חנינא מסתברא דר' יוסה דר' זעירא מחמיר וינון מחמרין והוא עבד נהיג דכוותהון. תני *הקורא את שמע בבוקר צריך להזכיר יציאת מצרים באמת ויציב. ר' אומר צריך להזכיר בה מלכות. אחרים אומרים צריך להזכיר בה קריעת ים סוף ומכת בכורים. ר' יהושע בן לוי אומר ב' צריך להזכיר את כולן ה'וצריך לומר צור ישראל וגואלו. ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי אמר ג *לא הזכיר תורה בארץ מחזירין אותו מה טעם °ויתן להם ארצות גוים מפני מה בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו. ר' בא בר' אחא בשם רבי אם לא ד' הזכיר ברית בארץ או שלא הזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד מחזירין אותו. א"ר אילא אם ה' אמר מנחם ירושלים יצא. *בר קפרא אמר ה'הקורא לאברהם אברם עובר בעשה. רבי לוי אמר בעשה ולא תעשה °ולא יקרא עוד את שמך אברם הרי בלא תעשה והיה שמך אברהם הרי בעשה. התיבון הרי אנשי כנסת הגדולה קראו אותו אברם. °אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם. שנייא היא שעד שהוא אברם בחרת בו. ודכוותה הקורא לשרה שרי עובר בעשה. הוא נצטווה עליה. ודכוותה הקורא לישראל יעקב עובר בעשה. שני ניתוסף לו הראשון לא נעקר ממנו. ולמה נשתנה שמו של אברהם ושמו של יעקב ושמו של יצחק לא נשתנה. אילו אבותן קראו אותן בשמן אבל יצחק הקב"ה קראו יצחק שנאמר °וקראת את שמו יצחק. ד' נקראו עד שלא נולדו ואלו הן. יצחק וישמעאל יאשיהו ושלמה. יצחק וקראת את שמו יצחק. ישמעאל דכתיב °וקראת את שמו ישמעאל. יאשיהו °הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו. שלמה °כי שלמה יהיה שמו. עד כדון בצדיקים אבל ברשעים °זורו רשעים מרחם. בן זומא אומר עתידין הן ישראל שלא להזכיר יציאת מצרים לעתיד לבוא ומה טעם °לכן הנה ימים באים נאם ה' לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפון. אמרו לו לא שיעקר יציאת מצרים אלא מצרים מוסף על המלכיות מלכיות עיקר ומצרים טפילה. וכן הוא אומר °לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך. אמרו לא שיעקר שם יעקב אלא יעקב מוסף על ישראל. ישראל עיקר ויעקב טפל. וכן הוא אומר °אל תזכרו ראשונות אילו המצרים וקדמוניות אל תתבוננו אילו המלכיות °הנני עושה חדשה עתה תצמח זו של גוג. משלו משל למה הדבר דומה לאחד שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצל ממנו התחיל מספר מעשה הזאב ואח"כ פגע בו הארי וניצל מידו שכח מעשה הזאב התחיל מספר מעשה הארי ואח"כ פגע בו נחש וניצל מידו שכח מעשה שניהם והתחיל לספר מעשה הנחש. כך היו ישראל הצרות האחרונות משכחות את הראשונות:

# הדרן עלך מאימתי

**גליון הש"ס**

במתניתא פליג' על רבנן. ע' בתידושי רשב"א כאן ולקמן דף יג ע"ב מ"ש בזה הרא"ש. וע' בפרש"י במכות וברמב"ם ...

**מראה הפנים**

כל פ' ויאמר אינו נוהג אלא ביום. והתחלה לא הוי עד דאמר ועשו להם ציצית וכדאמר שם ע"ב קסברי במערבא וכו' עד דאמר ועשו להם ציצית:

בעשה ול"ת. והשם בשאלתי פרקין אמר ר"א על דברי בר קפרא שאמר בעשה עובר בלאו שנאמר ולא יקרא וגו' ולא אמר אף בלאו ואין כ"מ בזה כי ידוע הוא שאינה אלא כאסמכתא בהרי זה ולא יקרא מן הבלילות הוא ולא מן האזהרות כמו ולא יהיה כקרת וכעדהו בהות שלילה כמ"ש הרמב"ם ז"ל בשרש ה"ח מן הי"ד שרשים ואמרו בפ' חלק כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר ולא יהיה כקרת וזה ג"כ על צד האסמכתא כמו שביאר שם:

סליק פירקא בסייעתא דשמיא

**פירוש מבעל ספר חרדים**

תלמודא דייק לה מדברי תא מדקאמר אעפ"י וכו' משמע שהגדולה מקצרת ימים אלא כנס האריך ימים ראב"ע: תמן אמרין. ב בלי ולקמן מייתי נמי בבבלי פרק ב' פלוגתא דרבנן דא"י ורבנן דבבל: לא יתחיל. פירש"י אין צריך להתחיל פרשת ויאמר ערבית דכיון דפרשת ציצית אינה נוהגת בלילה ולקמן בבבלי פריך עלה ממתני' דתנן מזכירין יציאת מצרים: ואם התחיל. לאידלג ויאמר ה' וכו' דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם לשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים וכו' כדי להזכיר יציאת מצרים ולא ציצית אלא גומרה שאין ראוי לפסוק ולדלג כיון דהתחיל: ה"ג ורבנן דהכא אמרו וכו'. מקילין ולא חיישינן. מפסיק ומדלג והכי נמי לשון הבבלי אמרי במערבא דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' וכו': הכי גרסינן מתני' פליגא על רבנן דהתם מזכירין וכו'. והכי נמי פריך בבבלי לדעתם דאמרו דאין צריך להתחיל גם בבבל דאין צריך לומר אמת. והמוכה שבאתריס. וכא בעינן לאדכורי יציאת מצרים. כדתנינן מזכירין יציאת מצרים וכו' ומתרץ דאמר הכי מודים וכו' כדמתרץ לקמיה הירושלמי: מבית עבדים. ומסיים בבבלי ועשית עמנו נסים ונפלאות על הים ושרנו לך. וכתב רש"י ושרנו לך מי כמוך באלים וכו' מלכותך וכו' עד גאל ישראל והבכיבנו ע"כ: הכי גרסינן מתניתין פליגא אדרבנן דהכא. כלומר גם מכנה גמרת משמעה קשיא על רבנן דארץ ישראל דאמר ויאמר ומדלג: בעון. בני הישיבה אביך שהיה גדול כדי שאנו ננהוג כמותו: כרבנן דהכא. דארץ ישראל דמקילין לדלג: ור' אחייא לא ידע מנהג אביו ונחלקו שני תלמידיו במנהגו ר' חזקיה ורבי יוסה: מסתברא דרבי יוסא. שהוא אמר האמת דודאי רבי זעירא כרבנן דבבל היה נוהג: דרבי זעירא מחמיר. רגיל היה להחמיר בכל הדברים: ואינון מחמירין. רבנן דבבל מחמירין בזה שלא להפסיק ולדלג פרשה במתחילין והוא עביד נהוג כוותהון מסתברא הורגל גם בזה כמותם לנהוג: רבי סימון בשם ר' יהושע בן לוי אמר לא הזכיר תורה בארץ. בברכת מזון בברכת הארץ ואגב גררא דמאי דקאמר דצריך להזכיר באמת ויציב מייתי לה הכא: ודכוותה הקורא לשרה שרי עובר בעשה. בעיא היא ומשני דלא דהוא לבדו נצטווה ולא אחרים: יצחק. וקראת את שמו יצחק: ישמעאל. דכתיב וקראת את שמו ישמעאל: יאשיהו. דכתיב הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו: שלמה. דכתיב כי שלמה יהיה שמו: עד כדון בצדיקים אבל ברשעים זורו רשעים מרחם: בן זומא אומר עתידין הן ישראל שלא להזכיר יציאת מצרים לעתיד לבא ומה טעם לכן הנה ימים באים נאום ה' ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפון: אמרו לו לא שיעקר יציאת מצרים אלא מצרים מוסף על המלכיות מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפלה. וכן הוא אומר לא יקרא עוד שמך יעקב כי אם ישראל יהיה שמך אמרו לא שיעקר שם יעקב אלא יעקב מוסיף על ישראל ישראל עיקר ויעקב טפל. וכן הוא אומר אל תזכרו ראשונות אלו המצרים וקדמוניות אל תתבוננו אלו המלכיות הנני עושה חדשה עתה תצמח זו של גוג. משלו משל למה הדבר דומה לאחד שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצול ממנו התחיל מספר מעשה הזאב ואחר כך פגע בו הארי וניצול מידו שכח מעשה הזאב התחיל לספר מעשה הארי ואח"כ פגע בו הנחש וניצול מידו שכח מעשה שניהם והתחיל לספר מעשה הנחש. כך היו ישראל הצרות האחרונות משכחות את הראשונות: הדרן עלך מאימתי

... ד ... שתמהו על מוני המצות והרי"ף והרמב"ם שלא הביאו זאת. וע"כ כתבו שאינו רק אסמכתא. וע' ב"ה:

היה

**שנויי נוסחאות** (סו"ב) דהתם בכי"ל דהכא. (סו"י) אמרין לא יתחיל ויאמר ואם התחיל גומר בכי"ל אמר ר' יוסה התחיל (גומר) [נ"ל לומר] אמר גומר. (סו"ב את במקרא ליתא. (סו"ד) לא יאמר במקרא ולא יאמרו. (סו"ס) צפון במקרא צפונה.

**חדושי רד"א**

מתניתין פליגא על רבנן דהכא כו'. נ"ל דטעות נפל בספר. וצריך להפוך הגרסאות, דהיינו קושיא ראשונה פריך ארבנן דתמן. וקושיא שני' מן ויאמר ארבנן דהכא. וה"פ מתניתין פליגא על רבנן דתמן. מזכירים יציאת מצרים בלילות, דמשמע דמזכירין י"מ. ורבנן דתמן אמרי לא יתחיל, דמשמע לכתחלה אין אומרים פרשת ויאמר והיי יש בה י"מ. ומשני ר' בא וכו' מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים וכו' דתמן היו נהיגין שלא אמרו ויאמר אלא נוסח זה מודים אנחנו לך וכו'. ומקשה הגמ' על רבנן דהכא מתני' פליגא על רבנן דהכא. ויאמר אינו נוהג אלא ביום, פי' רבנן דהכא אמרין מתחיל ואינו גומר ומתני' משמע דאינו אומרים ויאמר כלל. ומשני כל פרשת כו' ופי' כל הפרשה כלה של ויאמר אין אומרים בלילה משום דכתיב בה ציצית ואינו נוהג בלילה אלא מדלג ואומר אשר הוצאתי וכו'. ולפ"ז לא מקשה מתני' אהדדי, דלרבנן דהתם אין אומרים ויאמר כלל והא דתנן במתני' מזכירין וכו' קאי אמודים שהוצאתנו ממצרים וכו' ורבנן דהכא סברי שאומרים ויאמר בדילוג פ' ציצית:

**עמודי ירושלים תנינא**

ארבע נקראין עד שלא נולדו ואלו הן יצחק וישמעאל יאשיהו ושלמה כו' שלמה כי שלמה יהיה שמו כו' וכ"ה בב"ר פמ"ה ובפדר"א פל"ב וע"כ אני תמה על הג' ר' זלמן מרגליות ז"ל בספרי שם אפרים במדבר (כ"ד ז) שכ' וז"ל ברמב"ן הבא לשון רש"י ז"ל בזה שכ' נקרא שמו קודם הולידו דומה לו לכורש אשר החזקת בימינו הנה בן נולד לבית דוד ויאשיהו שמו ויצחק וישמעאל ושלמה כו' אך מלת ושלמה הכתוב ברמב"ן בשם רש"י נראה שהוא ט"ס שלא נמצא במקרא שנקרא לו שם קודם לידתו רק אחר לידתו כתוב ויקרא שמו שלמה ואפשר כונתו למ"ש במדרש רות

מסורת הש"ס

ברכות יג. ר"ס כח.

ע' תוס' ברכות יג. ד"ה היה

תוספתא פ"ב. בבלי יג:

**הלכה א מתני'** היה קורא בתורה. בזמן ק"ש והוא קורא אותה בתורה: אם כיון לבו. לצאת ידי חובת ק"ש יצא ואם לאו לא יצא וכמ"ד מצות צריכות כונה שיהא מכוון לצאת י"ח ומ"ד מצות אין צריכות כונה מפרש אם כיון לבו לקרות ולאפוקי בקורא להגיה את הספר אם יש בו טעות דאפי' לקריאה נמי לא מתכוין א"נ שהקורא להגיה אינו קורא התיבות כנקודתן אלא קורא ככתיבתן כדי להבין בחסרות ויתירות ובקריאה כזו לא יצא: בפרקים. מפרש במתני' דלקמן מה הן הפרקים: שואל מפני הכבוד. שואל בשלום אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום: ומשיב. ואין צ"ל שמשיב לו שלום אם הקדים לו: ובאמצע. הפרק שואל מפני היראה אדם שהוא ירא מפניו כגון אביו או רבו וכ"ש אם מתירא ממנו שלא יהרגהו ואין צ"ל שמשיב לו שלום אבל מפני הכבוד לא: ר' יהודה אומר באמצע. הפרק שואל בשלום מי שירא ממנו ומשיב שלום לאדם נכבד: ומשיב שלום לכל אדם. שהקדים לו שלום והלכה כר' יהודה ובכל מקום שאסור להפסיק כך אסור לדבר בלשון הקדש כמו שאר הלשונות: **גמ'** זאת אומרת שאין הברכות מעכבות. מדלא תני אלא אם כיון לבו לצאת בק"ש והרי הוא קורא בתורה ולא בירך ברכת הק"ש ש"מ שאין ברכות ק"ש מעכבות: אם אומר את שהוא צריך לברך. דברי ר' יוסה הכי מתפרשין דלמאי דדייק ר' בא ממתני' דאין הברכות מעכבות מדלא קתני מידי מהברכות ועלה קאמר דהאי לאו דיוקא הוא וכדמותבינן לקמן והיינו דאקדים לה להאי מילתא וכדלקמיה: אם אומר את וכו'. כלומר הא לכשתמצי לומר שצריך הוא לברך דהוה סבירא לן דהברכות מעכבות א"כ ודאי הוא שאם בירך שצריך שיכוין את לבו בכל הג' פרשיות שהרי אם אפי' הברכות מעכבות פשיטא הוא דכל ג' הפרשיות מעכבות ועד שיכוין לבו בכולן לצאת ידי חובתו והשתא קשיא על עיקר דיוקא דידך כדמסיק: התיבון. על האי דיוקא דר' בא: ואינו מפסיק ולא תנינתה. וכי אינו מפסיק הוא בין פרשה של ק"ש לפרשה אחרת שבה שהרי הוא קורא בתורה כסדר וכמה וכמה פרשיות איכא בין חדא פ' של ק"ש לחברתה ואפ"ה לא תנינתה להאי דינא במתני' וזה היה צריך התנא להשמיענו דהא איכא למ"ד לקמן שאם הפסיק בק"ש כדי לקרות את כולה לא יצא ידי חובתו: והכא אע"ג דלא תנינתה צריך לברך. כלומר והשתא הכא נמי לענין הברכות מנא לך למידק שאינן מעכבות מדלא קתני לה במתני' הרי לא קתני נמי מדינא דהפסקה מידי ועל כרחך לומר דלא קתני הכא אלא מה דשייך לגופא דדינא דאין הקורא כדרכו יוצא י"ח עד שיכוין לבו לצאת ומברכות ומהפסקה לא איירי הכא מידי ולעולם אימא לך שצריך הוא לברך: זאת אומרת צריך לכוין את לבו בכולן. השתא שואל הש"ס למאי דקאמר בירך צריך וכו' אי דנקטינן הכי בהאי דינא שעד שיכוין בכולן ואע"ג דלא משכחת לה בלא הפסק בין פרשה לפרשה הא לא קשיא מידי דאימא אין הכי נמי שצריך שיקרא פ' שניה אח"כ מיד בלא הפסקה וכן פ' השלישית דהא קאמרת דלא איירינן הכא מדינא דהפסקה ולא איירי התנא אלא מדינא דכוונה ואם כן מי נימא עד שיכוין בכולן: נשמעינה מן הדא דר' אחי וכו'. בתוספתא פ"ב דעיקר הכוונה בפרק ראשון הוא וכדמפרש ר' חנינא טעמא דכל

מה

**היה** א *קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא. ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב. ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב דברי ר' מאיר. ור' יהודה אומר ב באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד. ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם:

**גמ'** א"ר בא *זאת אומרת שאין הברכות מעכבות. א"ר יוסה אם אומר את שהוא צריך לברך בירך צריך שיכוין את לבו בכולן. התיבון ואינו מפסיק ולא תנינתה והכא אע"ג דלא תנינתה צריך לברך. זאת אומרת צריך לכוין את לבו בכולן. נישמעינה מן הדא *ר' אחי אמר משום ר' יהודה אם כיון לבו בפרק ראשון אע"פ שלא כיון לבו בפרק שני יצא. מה בין פרק ראשון ומה בין פרק שני. א"ר חנינא כל

מה

**אמר** ר' בא זאת אומרת שאין הברכות מעכבות. פי' דאל"כ מאי מהני בשכיון לבו הא לא בירך וברכות מעכבות ולמה לא תני התנא דיברך ע"ז אמר ר' יוסי אם אומר את שהוא צריך לברך בירך צריך שיכוין את לבו בכולן פי' דר' יוסי מילתא באנפי נפשי' קאמר דאם תימר שצריך להפסיק מתורה ולברך דמפסיקין לק"ש ומפסיק ומברך א"כ לפ"ז שמעינן הדין בהי' קורא בתורה והגיע זמן המקרא דצריך להפסיק מתורה ולקרות כל הפרשיות שבק"ש בכונת לצאת י"ח דהא בין פרשה לפרשה איכא כמה פרשיות בשיעור כדי לגמור כולה וע"כ דצריך להפסיק ולקרות כל הפרשיות רצופין בזא"ז ולא מהני מה שיקרא בתורה ועומד בפרשה של ק"ש שיכוין את לבו דהא צריך לכוין בכל הפרשיות וע"כ דמפסיק בתורה ויקרא ק"ש כמו דמפסיק לברך וע"ז התיבון ואינו מפסיק בתמי' והא קי"ל דבאמת מפסיק דמפסיקין לק"ש והי"ל להתנא למיתני הי' קורא בתורה והגיע זמן המקרא מפסיק וקורא ק"ש ולא תנינתה א"כ ה"ה לענין ברכה דבאמת צריך להפסיק ולברך ורק התנא לא תני לה וא"כ אין ראי' ממתני' להא דר"ב. וע"ז קאמר הגמ' זאת אומרת צריך לכוין את לבו בכולן בניחותא פי' דמוכח מכאן דצריך לכוין בכל הג' פרשיות דכן מוכח מהאי מימרא דר' יוסי וקאמר ע"ז נשמעינה מן הדא דאינו כן ר"ל דפליגי ע"ז [וכן איתא בירושלמי לפעמים נשמעינה מן הדא למימר נשמעינה מן הדא דאינו כן ופליג על הא דלעיל וכן איתא בירושלמי במס' כתובות פ"ב ה"א אריבר"ב נשמעינה מן הדא ר"ל דאינו כן וכן פי' שם ביאור הגר"א ז"ל בחו"מ סי' פ"ה] ר"א אומר משום ר"י אם כיון לבו בפרק ראשון אע"ג שלא כיון בפרק שני יצא:

פיסקא

עין משפט נר מצוה

א
א מיי' פ"ב מהל' ק"ש ה"א סמ"ג עשין יח טוש"ע או"ח סי' ס ס"ה

ב
ב מיי' וסמ"ג שם טוש"ע א"ח סי' סו ס"א

## פירוש מבעל ספר חרדים

**פרק ב** היה קורא בתורה. פרשת קריה שמע: והגיע זמן המקרא. זמן קריאת שמע: בפרקים. בין ההפסקות ולקמן מפרש להו במתניתין: שואל מפני הכבוד. שואל בשלום אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום: משיב שלום. אם הקדימו וגמרא פריך כיון דשואל פשיטא דמשיב ומשני זו ואצ"ל זו קתני: באמצע. הברכה או הפרשה: מפני היראה. אדם שהוא ירא מפניו שלא יהרגנו אבל מפני הכבוד לא עד כאן לשון רש"י. והרא"ש כתב פירש רש"י מפני היראה אדם שהוא מתיירא שמא יהרגנו ולא נהירא דהא פשיטא שאין לך דבר עומד בפני פקוח נפש. ונראה דאביו ואמו או רבו משיב מפני היראה דכתיב איש אמו ואביו תיראו והכן ומורא רבך כמורא שמים ע"כ לשונו. וכן השיב הרשב"א פי' שכא: גמרא. אמר ר' בא זאת אומרת ברכות אין מעכבות. מתניתין דקתני דהקורא בתורה וכיון בקריאתה בקריאת שמע יצא משמע אע"פ שלא אמר ברכותיה מדלא קתני אם כיון לבו ואמר ברכותיה יצא. וכתב הרשב"א בתשובה פי' שמע על ירושלמי זה ומיהו חוזר ואומר ברכות ובפני עצמן שלא קרית שמע שכבר יצא ואע"פ שברכות לפני קריאתה נתקנו לאו ברכות של קרית שמע הם כדי שתאמר היאך יברך שלא על הקריאה וכן הסכימו כל הגאונים שהרי אינו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרות את שמע או נותן התורה כדרך שתקנו בקריאת התורה או בקריאת מגילה ולפיכך אף על פי שיצא ידי קריאה ידי ברכות לא יצא וחוזר הוא וקורא ברכות בפני עצמן עכ"ל. למדת מדבריו דהא דאמר הכא ברכות אין מעכבות את הקריאה קאמר דבעוד דלא בירך כאלו לא קרא אלא על ידי הקריאה יצא בלא ברכות ולא הוצרך לומר כן אלא למאן דאמר קרית שמע דרבנן אבל למאן דאמר דאורייתא פשיטא דיצא ידי קריאה שהתורה לא חייבה ברכות עליה: התיבון ואינו מפסיק. לא גרסינן הכא אמר ר' יוסה אלא מיד גרסינן התיבון ואהדרי בא פריך היכי ילפית ממתניתין דברכות אין מעכבות דילמא לעולם מעכבות ואי משום דלא הזכירה המשנה ברכות הא על כרחך צריך להפסיק באחד ולהאריך בדלית כדי שימליכהו בשמים ובארץ ובד' רוחות העולם כדלקמן ואם לא הפסיק לא יצא ואע"ג דהכן בפ"ד דפסחים דאנשי יריחו היו כורכין את שמע ולא מיחו בידם חכמים ופי' ר"מ התם בברייתא כורכין שלא היו מפסיקין בין אחד לברוך שם הא כתבו שם המפרשים אע"ג דלא מיחו לא מודו להו אלא ס"ל דלא יצא מי שלא הפסיק והאריך באחד ואפי' הכי לא תני במתניתין אם הפסיק וכיון לבו אלא היה קורא וכו' אם כיון וכו' משמע דכיון לבו לצאת דרך קריאתו והא ליתא ודאי אלא שהמשנה קצרה כמובן והכא גבי ברכות נמי אפשר דמעכבות והמשנה קצרה כמובן: ולא תניתה. ולא שנאה רבי במשנה להפסקה: והכא צריך לברך. כלומר והכא נמי הכי אומר לך דאע"ג דלא שנאה רבי צריך לברך ואם לא בירך לא יצא דברכות מעכבות קרית שמע דמצוה תדא דרבנן היא קרית שמע בברכותיה: הכי גרסינן הכא אמר רבי יוסי אם אומר אתה שהוא צריך לברך בירך צריך שיכוין לבו בכולן. נשמעינה מן הדא ר' אחי אמר משום רבי יהודה אם כיון לבו בפרק ראשון אע"פ שלא כיון את לבו בפרק ב' יצא זאת אומרת צריך לכוין את לבו בכולן וכו'. ורבי יוסה לאו מימרא הוא דקאמר אלא בעיא הוא דקא בעי אם תמצא לומר דלעולם ברכות מעכבות ולצאת ידי קרית שמע צריך הוא לומר ברכות כדין קרית שמע וכי היכי דתנן בק"ש אם כיון לבו יצא דמשמע בכולה הכי נמי בברכותיה צריכות כוונה או דילמא ברכות לא תמירי כקרית שמע ובלי כוונה בהן נמי יצא: נשמעינה מן הדא. דהניא ר' אחא בשם רבי יהודה אם כיון בפרק א' דק"ש אע"פ שלא כיון בשני יצא ולקמיה מפרש דבכי בכלל ראשון הוא הרי. משמע אבל ידיע' דלאו בכלל ראשון לא יצא וכיון דאמרת דקרית שמע וברכותיה חדא מצוה ומעכבות לישמעינן רבותא אע"פ שלא כיון בברכותיה יצא אע"ג דלאו בכלל פרק ראשון הם. פירוש אתר רבי יוסה מימרא קאמר דודאי מסתברא כיון דקרית שמע בברכותיה מצוה חדא היא כי היכי דבקרית שמע צריך לכוין את לבו בכל הפרשיות הכי נמי בברכותיה צריך לכוין את לבו בכולם ולא סגי בכיון באחד כדאמר בתפלת שמונה עשרה אם כיון בא' בבות יצא ולפי זה גרסינן שפיר אחרי מימרא דר' יוסה זאת אומרת וסיומא דמילתא דרבי יוסה היא תדע דצריך לכוין בכל הברכות דזאת אומרת צריך לכוין בכולם. כלומר מבמתניתין קתני סתמא אם כיון משמע שהם בכלהו פרשיות מדלא קאמר אם כיון בפרשה אחת והא אמרן דברכות שוות לקרית שמע. נישמעינה מן הדא. תלמודא מייתי לה כלומר אין הכרח גמור ממתניתין דדילמא לעולם בכיון בפרשה אחת סגי אלא שדרך המשנה לקצר אלא עיקר ראיה יש להביא מברייתא הוא דצריך לכוין בכל הפרשיות וכולהו דקאמר ר' יוסי בפרשיות לאו דוקא אלא ראשונה ושלישית דהיינו בכלל ראשונה היא כדלקמיה: אעפ"י שלא כיון בפרק שני. ומפרש לקמיה משום דשני בכלל ראשון הא ידי שלישי דליתיה בכלל ראשון לא יצא: מה בין פרק ראשון וכו'. דאמר דידי שני יצא ידי שלישי

## מראה הפנים

**היה** קורא בתורה. להני תרי אוקמתות שכתבתי בפנים דתליא בפלוגתא דאמוראי אם מצות צריכות כוונה או לא פלוגתא דברכתא היא כ"כ דהרי"ף והרמב"ם ז"ל פסקו כר' זירא דבפ"ג דר"ה דמצות צריכות כוונה ואם כן מיתפרשא מתני' דהכא כפשטה ובין קורא בתורה כדרכו או קורא להגיה צריך כוונה לצאת לכל הפחות בפסוק ראשון כדכתב הרמב"ם ריש פ"ב מהלכות ק"ש ובאחרי גדולי הפוסקים פסקו כרבה דאין צריכות כוונה. ועיין במה שכתבתי סוף פ"ג דסוכה בס"ד:

**זאת** אומרת שאין הברכות מעכבות. הרשב"א ז"ל כתב בפ"ק על הא דאמרי' שם דאין ס"ר לברכות והבאתי בפרק דלעיל בהלכה ד' ד"ה זו ברכת התורה ופסק רבינו האי גאון ז"ל כך בפירושיו דסדרן אינו מעכב אבל ודאי הוא צריך לקרות את שתיהן והא דתנן היה קורא בתורה וכו' אם כיון לבו יצא דשמעת מינה שאין הברכות מעכבות דהא התם לא קרא בברכותיה דהא קורא להגיה כדאוקים לה התם והכין דייק מינה התם בירושלמי תירץ רבינו האי ז"ל דהכא בציבור כדקתני אמר לזה המנוה והתם ביחיד (וזהו דעת התוס' בריש מכלתין) ויש מקצת מן הגאונים ז"ל דבין ביחיד בין בציבור אין מעכבות כסתמא דמתני' דהיה קורא דלא חלקה בין יחיד הקורא לציבור הקורין וכן נראה בעיני כדבריהם עכ"ל ולכאורה הא לא קאי הכא להאי דיוקא דהא קא מדחי לה דהי מבום דלא תנינתה הא לא תנינתה נמי מהפסקה מידי וכן מדחי לה נמי בפ"ק שם ואפשר דהי מבום דלא קתני מהפסקה לא קשיא דאין הכי נמי אחר שקרא פ' ראשונה יקרא השני' והשלישית אחריה וכמו שהוזכרתי סברה זו בפנים ד"ה זאת אומרת וכו' הב'. ומדברי הרמב"ם ז"ל נראה שדעתו כרב האי גאון ז"ל שלא כתב בפ"א מהלכ' ק"ש הלכה ה' אלא אם הקדים ברכה שניה לראשונה יצא לפי שאין סדר בברכות. משמע אבל צריך הוא לברך שתיהן. ובטור סי' ס' הביא לדברי רב האי אבל יש שם ט"ס בדבריו וכתב עוד הרשב"א ז"ל ומיהו לענין פירושא דירושלמי דדייק מהמתני' דאין ברכות מעכבות

## חידושי רד"א

**אמ'** ר' יוסה אם אומר את וכו'. נ"ב נ"ל דר"י מסייע לר' בא דאין הברכות מעכבות דאם את אומר צריך לברך בירך צריך לכוון בכולם ותוי לי' לתנא דמתני' למיתני ובירך וכיון לבו יצא, אלא מ'לא תני בירך ש"מ דאין הברכות מעכבות כלל, ומשו"ה אף לא כיון בברכה יצא. לכך תני במתני' הי' קורא וכו'. דמשמע קריאה צריכה כוונה ולא הברכה. משום דאין מעכבות וע"ז התיבן דלעולם אימא לך דהברכות מעכבות ובאמת צריכה כוונה. והא דלא תני לה במתני' משום דתני ושייר. כמו ואינו מפסיק דלא תניתא וצ"ל דתני ושייר. וה"נ אע"ג דלא תנית' צריך לברך נמי תני ושייר ולעולם דהברכות מעכבות: ז"א צריך לכוון בכולם, ומתרץ נשמענא מן הדא' אתא אמר וכו' אם כיון לבו בפ' ראשון אע"ג שלא כיון בפ' שני יצא. ואי ס"ד דהברכות מעכבות למה לי לחלק בין פ' ראשון לשני הו"ל לחלק בין אם כיון לבו על הברכה א' לא כיון ומדלא מחלק ש"מ דאין הברכות מעכבות:

## עמודי ירושלים תנינא

**רות** ותהי משכורתך שלמה א"ר חסא א"ר חסא שלמה ר"ל שעתיד שלמה לצאת ממנה כמ"ש המ"כ שם ומ"מ נראה דאין ראיה משם דהוא רק רמז ונצנצה בה רוה"ק בפיה לרמז על זה אך שאר הראיות מכריחות עכ"ל הג' מהרא"ז ומהתימה שנשתמים ליה מקרא מלא בדהי"א (כ"ב ט') והירושלמי והב"ר והפדרד"א:

**ולא** תנינתה והכא אע"ג דלא תנינתה כו' בזה י"ל מה שהקשה בצ"צ החדש בלקוטים עמ"ש חמ"א סי' ס"א ס"ק י"א בשם הלבוש דאם לא אמר בשכמל"ו צריך לחזור דהא הכא כשקורא בתורה לא אמר בשכמל"ו ולפה"מ כאן י"ל דאמר בשכמל"ו אף דלא תנינת מיהא בלא"ה י"ל להלבוש אין צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו דוקא אחר אחד קודם ואהבת ואם לא אמרה בעת הקריאה יוכל לאמרה אחר כך:

מה שכתוב בפ׳ ראשון ואהבת וגו׳ ובשכבך ובקומך וקשרתם כתוב בפ׳ שני וכבר יצא י״ח בכוונת פ׳ הראשון: מעתה וכו׳. ולמה קורין לפרק השני: הראשון ליחיד. דהכל הוא בלשון יחיד ובפרק השני נאמר בלשון רבים לציבור: והראשון לתלמוד. שאינו מפורש בו כ״כ מעשיית המצות כמו בוהיה אם שמוע תשמעו אל מצותי שהוא למעשה: ותני. בברייתא כן ובשכבך מפסוק הזה ואילך די בשינון לבדו: מה. שאלה היא וכי אם היה יושב צריך הוא לעמוד וקאמר דלא כן הוא אלא אם היה מהלך צריך הוא לעמוד: ובלבד בד׳. אבל בא׳ לא יאריך כלל וכן בחי״ת לא יאריך כל כך: הוה מאריך סגין. הרבה יותר מדאי: ולינא חמי לרבי. איני רואה לרבי כשהוא לומד עם התלמידים שהוא מקבל עליו עול מלכות שמים וא״ל כשאתה רואה אותו נתן ידו על פניו אז הוא אומר פסוק הראשון ומקבל עליו עול מלכות שמים: לית אפשר דלא יעי מילה. אי אפשר שלא יגמה לאיזה דבר בשמועה שהוא שונה שלא יהא מוזכר מיציאת מצרים לפי שהוא מהדר אחר זה: לית הדא אמרה. וכי לאו ש״מ ממילתיה דרבי שאינו צריך כוונה אלא בפסוק הראשון בלבד שהרי ר׳ חייה אמר שהוא מקבל עול מלכות שמים באותה שעה ולא יותר ואנן הא אמרינן לעיל דצריך כוונה בג׳ פסוקים הראשונים: א״ל אדא יתנה עד ובשכבך. אדא. בתוך כך

מה שכתוב בזה כתוב בזה. מעתה לא יקרא אלא אחד. א״ר עילא הראשון ליחיד והשני לציבור והראשון לתלמוד והשני למעשה. בר קפרא אמר אין לך צריך כוונה אלא ג׳ פסוקים הראשונים בלבד ותני כן ושננתם עד כאן לכוונה מיכן ואילך לשינון. ר׳ חונה ר׳ אורי רב יוסף רב יהודא בשם שמואל [א] *צריך לקבל עליו מלכות שמים מעומד. מה אם היה יושב עומד. לא אם היה מהלך עומד. תני [ב] צריך להאריך באחד. רב נחמן בר׳ יעקב אמר [ג] ובלבד בד׳. סומכוס בר יוסף אומר כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו בטובה. ר׳ ירמיה הוה מאריך סגין א״ל ר׳ זעירא לית את צריך כל הכין אלא [ד] כדי שתמליכהו בשמים ובארץ ובד׳ רוחות העולם. רב שאיל לר׳ חייא רבא ולינא חמי לרבי מקבל עליו עול מלכות שמים. א״ל כד תחמיניה [ה] יהיב ידיה על אפוהי הוא מקבל עליו עול מלכות שמים. וא״ל ואינו צריך להזכיר יציאת מצרים א״ל לית איפשר דלא יעי מילה. ר׳ טביומי שאל לר׳ חזקיה לית הדא אמרה [י] שאין לך צריך כוונה אלא פסוק הראשון בלבד. א״ל אדא יתנה עד ושננתם. ר׳ מני אמר משום ר׳ יודה שאמר משום ר׳ יוסי הגלילי אם הפסיק בה כדי לקרות את כולה לא יצא ידי חובתו. ר׳ בא ר׳ ירמיה בשם רב [ז] הלכה כר׳ מינא שאמר משום רבי יהודה שאמר משום ר׳ יוסי הגלילי. *רבי יוחנן בשם ר״ש בן יהוצדק אף בהלל ובקריאת המגילה כן. אבא בר רב הונא ורב חסדא הוו יתבין אמרין אף בתקיעות כן. סלקון לבית רב ושמעון רב חונה בשם רב הונא [ז] אפילו שמען עד תשע שעות יצא אמר ר׳ זעירא עד דאנא תמן צריכה לי וכד סלקית להכא שמעית ר׳ יסא בשם ר׳ יוחנן [ח] *אפילו שמען כל היום יצא [ט] והוא ששמען על הסדר. ר׳ יוסי בעי הוה זה צריך פשוטה הראשונה וזה צריך פשוטה האחרונה. תקיעה אחת מוציאה ידי שתיהן. ר׳ אבון בר חייא בעי ק״ש וברכותיה היא ולא ברכותיה ולא היא. הפסיק שלישה וחזר והפסיק שלישה בקורא משערין או בכל אדם משערין. אמר ר׳ מתניא מסתברא [כ] בקורא. *ר׳ אבהו שאל לרבי יוחנן בגין דאנא קרי שמע ועבר במבואות המטונפות ומפסק נפיק אנא ידי חובתי. א״ל אבהו בני [ל] אם מפסיק את כדי לקרות את כולה לא יצאת ידי חובתך. ר׳ אלעזר סליק מבקרא לר״ש בר אבא א״ל בגין דאנא תשיש ואנא קרי שמע ומתנמנם נפיק אנא ידי חובתי [מ] א״ל אין. ר׳ ירמיה בעא קומוי ר׳ זעירא בגין דרבי אליעזר ידע דר״ש בר אבא מדקדק

כלומר בתוך כך שהוא מניח ידיו על פניו יכול הוא לשנות ולומר עד ושננתם ולכוין בהם: אף בהלל ובקריאת מגילה כן. אם הפסיק ושהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש: רב הונא בשם רב. ל״ל וכן הוא בפ״ב דמגילה בהלכה ב׳: אפי׳ שמען. לתשע תקיעות בט׳ שעות יצא: עד דאנא תמן צריכא לי. בעוד שהייתי בבבל הוה מספקא לי בדין זה וכשעליתי לכאן שמעתי משמיה דר׳ יוחנן שאפי׳ אם שמען בכל היום כולו יצא: ה״ז זה צריך פשוטה ראשונה. שעדיין לא שמע כלום והאחר שמע כולן חוץ מפשוטה האחרונה ושמעו תקיעה אחת מהו שמוציאין ידי שתיהן ולא איפשיטא: ק״ש וברכותיה. הא דאמרינן אם הפסיק כדי לגמור את כולה לא יצא נהי אם כולה דקאמר היינו ק״ש עם ברכותיה או היא ולא ברכותיה או אפי׳ כדי לומר ברכותיה ולא היא: הפסיק שלישה. כלומר אם לא הפסיק בהפסקה אחת כדי לגמור את כולה אלא הפסיק כדי לגמור שליש וקרא וחזר והפסיק כדי שליש וכן אח״כ עוד כדי שליש מהו שילטרפו להפסקה כדי שיעור כולה ולא איפשטו הני בעיות: בקורא משערין. וכן הא דאמרינן הפסיק וכו׳ בקורא משערינן או בקריאת סתם כל אדם משערינן: מסתברא בקורא. משערין כל א׳ וא׳ לפי קריאתו: נפק אנא ידי חובתי. אם אני גומרה אח״כ: מדקדק

## מראה הפנים

מעכבות יש לי לפרש דמאי אין מעכבות לסקדים לקריאתה אבל חוזר הוא ומברך אותן לאחר מכאן עכ״ל ודיוקא דלא הגינתה לא הוי משמע הכי ואין להאריך:

**אין** לך צריך כוונה אלא ג׳ פסוקים הראשונים בלבד. אבל בבבלי דף י״ג ע״ב המסקנא בפסוק הראשון בלבד צריך כוונת הלב כדברי ר״מ ואמר רבא הלכה כר״מ: **הלכה** כר׳ מונא. ובבבלי פ״ב דמגילה דף י״ח המסקנא אין הלכה כר׳ מונא וכן בק״ש דעת גדולי הפוסקים הרי״ף והרמב״ם ז״ל דאינו חוזר אלא למקום שפסק כדמשמע מסוגיא דפרקין דף כ״ד אלא דבתפילה החמירו ופסקו דאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש כדאמר התם דף כ״ב גבי תפילה דכ״ע חוזר לראש ודעת הרשב״א והרא״ש ז״ל הובא בב״י סי׳ ס״ה וכן לא כדמתלק הכא לקמן בין ק״ש לבין הלל ומגילה ומסוגיא דהכא משמע דר׳ יוחנן מחמיר בק״ש ושם איפכא משמע לר׳ יוחנן דקאמר נהאי עובדא דר׳ אבהו לדידי לא ס״ל וכו׳ כדפירשו התוס׳ לא בזה שצריך להפסיק ולא בזה דהוזר לראש ועיין לקמן פ״ה בהלכה ג׳ ד״ה בטיטיי איפשתק באופניי מה שבארתי בס מענין זה בס״ד:

**רבי** יוסי בעי היה זה צריך פשוטה ראשונה וכו׳. והכי גרים ג״כ בפ״ב דמגילה והר״ן ז״ל בסוף ר״ה מביא זה אבל לא גרים בעי אלא בפשיטות היה זה צריך וכו׳ והביא הב״י סי׳ תקפ״ח ותפבר דאפילו לגי׳ שלפנינו דבעיא לא איפשיטא היא מ״מ נלמד דין זה מדאמרי׳ התם בגמ׳ דילן הפסוקי תקיעתא מהדדי לא מפסקינן מבמע דכל היכא דלא בעינן להפסוקי לתקיעתא וכגון היה זה צריך פשוטה שלפניה וכו׳ בדין הוא בתקיעה אחת מוציאה ידי שתיהן: הדא

## פירוש מ בעל ספר חרדים

שליטי לא יצא: לא יקרא אלא אחד. לאו דוקא דהא צריך לקבל עול מלכות שמים בראשון אלא לא יקרא אלא ראשון קאמר: הראשון ליחיד ולתלמוד. ומכל מקום די בכיון בראשון דכל אדם יחיד הוא ותלמוד מביא לידי מעשה: בר קפרא אמר אין לך צריך כוונה אלא שלשה פסוקים הראשונים בלבד. בר קפרא הנא הוא ופליג אר׳ יהודה המצריך כוונה בשתי פרשיות: שלשה פסוקים הראשונים. עד על לבבך: מה אם אתה יושב עומד. בתמיה מה אתה אומר אם וכו׳ אדרבה יותר אדם מכוין מיושב מבעומד. ומשני לא אלא אם היה מהלך עומד דבעומד מכוין טפי ממהלך דטרוד בהילוכו וכן כתבו התוס׳ והרא״ש: רב שאיל לר׳ חייה רבה לינא אנא חמי. לית אנא חמי. ובבבלי בפרקין מייתי לה ופירש״י לא הזינא ליה דמקבל עול מלכות שמים שהיה שוגה לתלמידיו קודם זמן קרית שמע וכשהגיע הזמן לא ראיתיו מפסיק: א״ל כד התמיניה יהיב ידיה על אנפוהי. כתב הרא״ש יש אומרים הא דאמרן לעיל כדי שימליכהו בשמים וארץ היינו במחשבה ויש אומרים שירמוז בעיניו בשעה שימליכהו בשמים ובארץ ובד׳ רוחות ולכך היה ר׳ מעביר ידיו על עיניו שלא יראוהו כשהוא מרמז. ויש לדחות שמפני שהיה יושב בתוך הצבור היה מעביר ידיו על עיניו כדי שיוכל לכוין: מקבל עליו עול מלכות שמים. ובבבלי אמר בר קפרא דאינו חוזר וגומרה. וכתב הרא״ש מיירי כגון שעבר זמן קרית שמע קודם שגמר למודו וא״ת כיון דבעינן שיקרא כולה למה לא הפסיק לקרותה דאפי׳ מי שתורתו אומנתו תנן דמפסיק לקרית שמע וי״ל דה״מ אדם שלומד לבדו אבל מי שלומד ברבים אין לו להפסיק עכ״ל: א״ל לית אפשר דלא יעי מלה. לשון הבבלי מהדר רבי אשמעתא דאית בה יציאת מצרים במקום פרשת ציצית ואמת ויציב ע״כ. והכא הכי פרושא אי אפשר שלא היה מטה הדבר ביום לבוא לידי הלכה שמזכיר בה יציאת מצרים: לית הדא אמרה וכו׳. הא דרבי דהי צריך כוונה בשאר קרית שמע זו הורה וזו תורה ולא היה מניח הורה הכיבה שצריכה כוונה בעבור תורה שאין צריכה כוונה ולמה אומרים העולם דעד ובשכבך וזהו ר׳ חזקיה בנו של רבי חייא שסידר הברייתות והוא שנה ברייתא דלעיל דעד ובשכבך צריך כוונה וזהו שסגור בפי העולם: לא יצא. וחוזר לראש: אבא בר רב הונא ורב חסדא הוון יתבון אמרין אף בתקיעות כן. תקיעת שופר של ראש השנה דתנן סדר תקיעות שלש של שלש אם שהה ביניהם כדי לגמור כולן חוזר לראש: סלקון לבית רב ושמעון רב חונא בשם רב הונא אפי׳ שמען עד תשע וכו׳. אפי׳ שמען. לשון הבבלי שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא ופסקו כל הפוסקים בשופר והבוו קריאת שמע והלל ומגילה לשופר וקיא טובא שהרי זה הירושלמי מחלק דבשופר יצא ובקריאת שמע והלל ומגילה לא יצא: אמר רבי זעירא עד דאנא תמן. כשהייתי בבבל: הוה צריכה לי. היה הדין ספק אצלי: והוא ששמען על הסדר. תקיעה ותרועה ותקיעה ותחריה תקיעה: ר׳ יוסי וכו׳ צריך פשוטה. היינו תקיעה דהוא קול ארוך: תקיעה אחת מוציאה ידי שתיהן. אם אמרו לאחד שיתקע להם או לא וסלקא בתיקו ולחומרא דספיקא דאורייתא היא: ר״א בר חייא בעי קרית שמע וכו׳. הא דפסקינן לעיל דאי שהה בהמצע קריאת שמע חוזר לראש מי אמרינן דברכותיה בכללה הם וכדי לגמור את כולה היינו לגמור אותה וברכותיה קאמר או דילמא לגמור קרית שמע לבד קאמר: ברכותיה ולא היא. כלומר ואם המנא לומר דברכות בכלל אם קרא ק״ש והתחיל אמת וכו׳ ושהה לגמור עד סופה מכיון דכבר קרא קרית שמע אין בברכות דין שהה או דילמא אף בזה הוו ברכותיה אליה: הפסיק שלישה. בעיא אחרת היא. כלומר אם קרא שליש קרית שמע ושהה ודאי אם היה שוהה כדי לגמור שני שלישים הנשארים דהיינו לגמור את כולה חוזר לראש אבל הא איבעיא לי שהה כדי לקרות שליש שני וקרא שליש שני וחזר ושהה כדי לגמור שליש שלישי מהו שיצטרפו השהיות וצריך לחזור לראש: בקורא משערין. בעיא אחרת היא הא דשהה כדי לגמור את כולה משערין בקורא עצמו או באדם בינוני שיש אדם בטבעו קורא במרוצה מאוד ויש בכבדות מאוד והרוב בבינונית: בליק מבקרא. הלך לבקר את ר׳ שמעון בר אבא שהיה חולה ושאל החולה את ר׳ אלעזר לפי תשוש כותי מחליי ואני מתנמנם בתוך קרית שמע על כותי ואני שוהה כדי לגמור את כולה מהו דלא היה יודע היאך מי ששהה כדי לגמור את כולה אי יצא או צריך לחזור לראש והורה לו ר׳ אלעזר דיצא: ר׳ ירמיה שאל לר׳ זעירא. זה שאמר ר׳ אלעזר לרבי שמעון דיצא לאו משום

וכמ״ש פ״ב מק״ש הי״ב:

**שנויי נוסחאות** (שו״ו) אירי רב בכי״ל אמי בר. (שו״ח) וא״ל בד״ו א״ל. (שו״ט) מינא בכי״ל מנא. (שו״ע) חונא בשם רב הונא אפילו בכי״ל הונא בשם רב אפילו. (שו״ל) צריכה בד״ו צריכת. יסא בכי״ל מנא. (שו״ד) מסתברא בכי״ל לא מסתברא.

**מערכת הערוך** צריך לקבל עליו מלכות שמים מעומד. בערוך (ע׳ עד ס׳) על הא דאמרו בבבלי ברכות (דף ו׳ ע״ב) עד על לבבך בעמידה. כתב הערוך וז״ל פי׳ בירושלמי צריך לקבל מלכות

## חדושי רד״א

**מה** אם היה יושב עומד כו׳. פירוש הלא בישיבה לבו מיושב יותר מבעומד (עיין באבות דר׳ נתן [ריש פכ״ם] הוא היה אומר בכל מקום שאדם הולך לבו הולך. עומד לבו עומד. יושב דברים מיושבים כנגדו) ומשני הש״ס לא אם היה מהלך עומד, דבעומד לבו מיושב יותר מבהלך אבל אם יושב אינו צריך לעמוד, וראי׳ לזה עי׳ לקמן פ׳ שלשה שאכלו (סוף הל׳ ה׳) אבל מהלך עומד ומברך אבל מעומד יושב ומברך כו׳. והמפרש דלא כב״ה שמפרש מה אם יושב עומד שגג בזה דהא הש״ס דקאמר צריך לקבל עליו עמ״ש מעומד סתם קאמר וקאי על ק״ש בין של שחרית ובין של ערבית, וב״ש סברי דשל ערבית קורין מיושב וא״כ אתי׳ דלא כמאן. אלא ע״כ דמילתא באפי נפשה היא ולאו אפלוגתא דב״ש וב״ה קאי עיין בהרי״ף [ריש פ׳ היה קורא] ובמרדכי [פ״ב סימן ל״ס] שמביא בשם התנחומא [ריש פ׳ לך לך]:

## עמודי ירושלים

**אפילו** שמען עד תשע שעות יצא. ע׳ בפירוש מבעל ספר חרדים שכ׳ ופסקו כל הפוסקים בשופר והשוו ק״ש והלל ומגילה לשופר וקשיא טובא שהרי זה הירושלמי מחלק דבשופר יצא ובק״ש והלל ומגילה לא יצא עכ״ל ולא תירץ כלום. והנה בדברי הירושלמי האלו א״ש מה שהקשה הטורי אבן ר״ה (דף ל״ב ע״ב) על מה דאיתא התם תנ״ה שמע ט׳ תקיעות בט׳ שעות כו׳ והקשה הט״א דאיך שייך לומר תנ״ה בדבר שהוא מחלוקת תנאים דתניא בפ״ב דמגילה די״ח קרא סירוגין יצא סירוסין לא יצא ר׳ מונא אומר משום ר״י אף בסירוגין אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש עכ״ל. ולהנ״ל א״ש דהפלוגתא דגבי מגילה אינו שייך לתקיעת שופר כמבואר בירושלמי כאן דשאני תקיעת שופר משאר דברים. ומה שהקשה הבעל חרדים לק״מ דחזינן דהש״ס דילן להלכה אינה מחלקת בין שופר לשאר דברים דהא בר״ה שם דמקשה על ר׳ יוחנן ודידיה לא והא ר׳ אבוהו הוי שקיל ואזיל בתריה דר׳ יוחנן והוי קרי ק״ש כו׳. א״ל כי שהית כדי לגמור את כולה חוזר לראש ואם איתא מאי קושיא הא שאני שופר משאר דברים אע״כ דהש״ס דילן אינה מחלקת בין שופר לשאר דברים. ולפמ״ש הט״א שם לחלק בין דאורייתא לרבנן י״ל דר׳ יוחנן לשיטתו דס״ל ק״ש דאורייתא

## עמודי ירושלים תנינא

ר׳ יוסי בעי הוה זה צריך פשוטה הראשונה כו׳ עי׳ בפי׳ מס׳ חרדים שכתב דהו״ל ספ״א ולחומרא ותמהני שפסק בפשיטות היפוך ממה שנפסק בש״ע א״ח סי׳ תקפ״ח ס״ב לקולא והוא מדברי הר״ן פ״ד דר״ה והוא לא גרס כלל דהוי איבעיא ורק שאמר זה לפשיטות ועי׳ בש״ק מגילה (פ״ב ס״ב):

## טוב ירושלים

**הפסיק** שלישה וחזר והפסיק שלישה. עי׳ כס״ג בבלי שבועות י״ז ב׳. חולין נ״ב א׳, אם שהיות מצטרפות לענין איסורא:

## פני משה

מדקדק במצוותא סגין הורי ליה. כלומר אם מה שהוא הורה לו שיצא י"ח אע"פ שמפסיק בה הוראה זו לדינא היא שהרי הוא יודע דר"ש בר אבא מדקדק הרבה במצות ומחמיר על עצמו ואפ"ה הורה לו כך א"כ להלכה ס"ל לר"א כן או דילמא בשביל דר"ש בר אבא תם כח הוא ולא היה רוצה להטריחו לפיכך היה מקיל לו אבל לדינא לא ס"ל לר"א הכי: א"ל בפירוש פליגין. לדינא ר"א ור' יוחנן וס"ל לר"א להלכה דיצא ידי חובתו אע"פ שהפסיק בה: מה פליגין. עד כאן ל"פ אלא בק"ש דוקא מפני שהיא עשויה פרקים פרקים שאין פרשיות שבה סמוכות זו לזו בתורה: אבל בהלל. שפרשיות שלו תכופות זו לזו וכן במגילה אף ר"א מודי דאם הפסיק אפי' בין פרק לפרק כדי לגמור את כולו לא יצא וצריך לחזור לראש: ועוד מן הדא דתני וכו'. כלומר מהכא נמי שמעינן דצריך התלמיד שישאל בשלום רבו ויאמר לו שלום עליך רבי כדקאמר לקמן: קרע. על מתו שהיה נדמה לו שמת וחזרה בו נשמה ואח"כ מת אם לאלתר מת אינו צריך לחזור ולקרוע: והיה ר' אלעזר. תלמידו רואה אותו ומטמין עצמו מלפניו: זעירא לא שאיל בשלמיה דרבה. זהו דרך ארץ שלהם שאין הקטן שואל בשלום מי שגדול ממנו שלא יטריח אותו להשיבו: מי מהלכין. בעוד שהיו מהלכין וראו בית המדרש וא"ל הכא הוה ר"מ יתיב כו' וכן כ"ע ידעין דר"א תלמיד שלך ואע"פ שאינו אומר השמועה בפירוש משמך: מהו מיעבור. אח"כ שאל ר' יעקב לר' יוחנן מהו לעבור לפני אהדורי צלמא ע"ז א' שהיתה עומדת על הדרך וכפ"ב דשקלים גרים ארורי עכו"ם: מה איתפליג ליה איקר. אם רוצה אתה לחלוק לו כבוד שלא לעבור לפניו אלא אדרב' עבור לפניו ולסמות את עיניו א"ל אם כן ר' אלעזר יאות עביד שאינו נראה לפניך כשאתה עובר דזהו הכבוד שלך: אמר ר' יוחנן יעקב בר אידי יודע אתה לפייס וכן הוא שם: ור' יוחנן בעי וכו'. לפי שאף דוד ביקש עליה רחמים: מהניא ליה. ומה הנאה יש לו: אע"פ שמתכונין להכעיסני. שהן יודעין שכל זמן שאני חי לא יבנה שאמר לו הקדוש ב"ה והיה כי ימלאו ימיך וגו': מפני מה הוא משיב. לר' מאיר בין הפרקים אי דוקא מפני היראה וה"ק שואל מפני

## קרבן העדה

פיסקא ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב מפני מה משיב מפני היראה או מפני הכבוד. ר"ל אם מפני היראה דווקא משיב אבל לא מפני הכבוד דכיון דחבירו שואל בשלומו תחלה ע"כ אין משיב מפני הכבוד כיון דהוא מכובד יותר מחבירו ורק מפני היראה משיב כיון דאם לא ישיבנו יעשה לו רעה וקאמר נישמעינה' מן הדא ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב דברי ר"מ כן הגי' בדפוס אמשטורדם והתם ע"כ משיב מפני היראה כמו דמוכיח לקמן בסמוך וא"כ ע"כ מוכח דבקמייתא גבי ובפרקים משיב אף מפני הכבוד וע"ז שאל על הא דבאמצע שואל מפני היראה ומשיב מנ"ל התם גופי' אם משיב מפני היראה דווקא או אפילו מפני הכבוד דאולי להשיב די אפילו מפני הכבוד ואפילו דלהשיב אינו כבוד כ"כ כמו הכבוד דשאלה מ"מ בלהשיב כבוד כל דהו סגי ע"ז קאמר נישמעינה' מן הדא כו' באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד מכלל ע"כ דבקמייתא ר"ל כדר"מ שואל ומשיב מפני היראה דווקא ואתא ר"י וקאמר מפני הכבוד משיב:

## גמרא

מדקדק במצוותא סגין הורי ליה או בגין דהוא תשיש הורי ליה א"ל בפירוש פליגין ר' אלעזר אמר יצא ר' יוחנן אמר לא יצא. מה פליגין בק"ש מפני שהיא עשויה פרקים פרקים אבל בהלל ובקריאת המגילה אוף ר"א מודי. תני א השואל בשלום רבו או במי שהוא גדול ממנו בתורה הרשות בידו. הדא אמרה שאדם צריך לשאול במי שהוא גדול ממנו בתורה. ועוד מן הדא *דתני קרע ב וחזרה בו נשמה אם על אתר אינו צריך לקרוע אם לאחר זמן צריך לקרוע. וכמה הוא על אתר כדי דיבור. ג *וכמה הוא כדי דיבור ר' סימון בשם ר' יהושע ב"ל כדי שאילת שלום בין אדם לחבירו אבא בר בר חנה בשם ר' יוחנן כדי שאילת שלום ה בין הרב לתלמיד ויאמר לו שלום עליך רבי. *ר' יוחנן הוה מיסתמיך על ר' יעקב בר אידי והיה ר' אלעזר חמי ליה ומיטמר מן קדמוי אמר הא תרתיי מילין הדין בבלייא עביד בי חדא דלא שאל בשלומי וחדא דלא אמר שמועתא משמי. א"ל כך אינון נהגין גביהן. ד ו זעירא לא שאל בשלמיה דרבה דאינון מקיימין °ראוני נערים ונחבאו. מי מהלכין חמי ליה חד בית המדרש. א"ל הכא הוה ר"מ יתיב דרש ואמר שמועתא מן שמיה דרבי ישמעאל ולא אמר שמועתא מן שמיה דר' עקיבה. א"ל כל עלמא ידעין דר"מ תלמידו דר' עקיבא אמר לו כ"ע ידעין דר' אלעזר תלמידיה דר' יוחנן. מהו מיעבור קומי אהדורי צילמיה א"ל מה איתפליג ליה איקר אלא עבור קומוי וסמי עיניה. א"ל ר' אלעזר יאות עבד דלא עבר קומיך. אמר רבי יעקב בר אידי יודע את לפיים. *ור' יוחנן בעי דיימרון שמועתא מן שמיה. אף דוד ביקש עליה רחמים °אגורה באהלך עולמים. ר' פינחס ורבי ירמיה בשם ר' יוחנן וכי עלת על לב דוד שהוא חי לעולם אלא אמר דוד אזכה שיהו דברי נאמרין על שמי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. מהניא ליה. לוי בר נזירא אמר כל האומר ז שמועה משם אומרה שפתותיו רוחשות עמו בקבר מה טעם °דובב שפתי ישינים ככומר הזה של ענבים שהוא זב מאיליו ר' חנינא בר פפאי ור' סימון חד אמר כהדין דשתי קונדיטון וחרנה אמר כהדין דשתי חמר עתיק אף על גב דהוא שתי ליה טעמיה בפומיה אין דור שאין בו ליצנים מה היו פריצי הדור עושין היו הולכין אצל חלונותיו של דוד ואומרים לו דוד *אימת יבנה בית המקדש אימתי בית ה' נלך והוא אומר אע"פ שמתכונין להכעיסני יבא עלי שאני שמח בלבי °שמחתי באומרים לי בית ה' נלך. °והיה כי ימלאו ימיך א"ר שמואל בר נחמני אמר הקב"ה לדוד דוד ימים מלאים אני מונה לך איני מונה לך ימים חסירים כלום שלמה בנך בונה בית המקדש לא להקריב בו קרבנות חביב עלי משפט וצדקה שאתה עושה יותר מן הקרבנות ומה טעם °עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח: פיסקא ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב. *מפני מה הוא משיב מפני היראה או מפני

## עין משפט נר מצוה

יא
א מיי' פ"ב מהק"ש הט"ו וטוש"ע או"ח סי' סו ס"א

יב
ב מיי' פ"ח מהל' אבל ה"ח סמ"ג עשין ב מד"ס טוש"ע יו"ד סי' שמ סכ"ה

יג
ג מיי' פ"ב מהל' שבועות ה"ז ופ"ב מהל' עדות ה"ג סמ"ג עשין נב קז

יד
ד טוש"ע שם סי' רמב סעי' טז בהג"ה רמ"א

## פירוש מבעל ספר חרדים

משום דסבירא ליה הכי אלא כר' יוחנן דאמר לעיל לא יצא אלא לפי שידע דר' שמעון חסיד גדול ומחמיר לפנים משורת הדין עד שאמרו בירושלמי במקום אחר לא מסכת חסידים היא זו נידע באמת שאף על פי שאמר לו יצא יחזור לראש מפני החסידות ולכך הורה לו יצא כדי שישמע שהוא עושה לפנים משורת הדין או דילמא פליג ר' אלעזר אר' יוחנן ולפי תומו הורה לו כסברתו: פרקים פרקים. שאינם סמוכים בתורה אבל הלל ומגלה שענין אחד סמוך הוו כעיקרן מודה ר' אלעזר שאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש: הכי השואל בשלום רבו וכו'. הרשות בידו ויאמר לו שלום עליך רבי כדלקמן ולאפוקי מהכי בבל דאמר לקמן דהקטן לא היה שואל בשלום הגדול אע"ג דאמרו במדרש כלום יש עבד שנותן שלום לרבו יש לחלק בין תלמיד לעבד כך כתבו הגהות מיימון סוף הלכות תלמוד תורה: הדא אמרה שאדם צריך לשאול וכו'. דכיון דאשמעינן דרשאי ואין זלזול בדבר אלא כבוד מינה אשמעינן דחייב לכבוד התורה: והיה ר' אלעזר חמי ליה ומיטמר מן קדמוהי. מרחוק קודם שיגיע אל ר' יוחנן פנים בפנים מטמין עצמו דסבר דאסור ליתן שלום לרבו ומהביים לעבור לפניו בלי שאילת שלום ורבי יוחנן לא ידע מחשבתו זאת אלא שחשב דלזלזל בכבודו שלא לשאול בכבודו: אמר הא תרתי. שני מיני זלזול: הדין בבליא. ר' אלעזר שעלה מבבל והיה תלמידו של ר' יוחנן: מי מהלכין וכו'. בעודם הולכין ראו בית המדרש קדמון: אמר ליה. ר' יוחנן לר' יעקב שהגיד זאת לפניו לא תיקשי לך האי דכולי עלמא הוו ידעין דרבי עקיבא רבו מובהק של ר' מאיר וכל מה שאומר רבי מאיר בשתם דברי רבו הם: מהו למיעבר קמי אהדורי צילמיה. שאל ר' יעקב לרבי יוחנן מהו שיעבור אדם לפני צלם של ע"ז שנתון בדרך: אמר ליה את פליג ליה יקר. וכי אתה נוהג בו כבוד בעוברך לפניו ומשתחוה אדרבה מותר לעבור לפניו להורות שאתה מסמא עיניו כלומר מזלזל בו לעבור לפניו בקומה זקופה כאלו אינו שם: אמר ליה. רבי יעקב לרבי יוחנן אם כן יפה עושה רבי אלעזר שמטמין עצמו דכיון דס"ל דאסור לשאול בשלומך שאתה רבו אם עובר לפניך בלי שאילת שלום נראה כמזלזל בכבודך: אמר ליה. רבי יוחנן לר' יעקב רבי יעקב יפה אתה יודע לפיים בגלגלת כל הדברים האלה לבכך כעסי מעל רבי אלעזר: רבי פנחס בשם רבי יוחנן וכו' אלא אמר דוד וכו' מהניא ליה. מה הניא ליה מה תועלת למת שיאמרו שמועה מפיו בעולם הזה ומשני לוי כל האומר וכו': ר' חנינא ורבי סימון חד אמר כהדין דשתי קונדיטון וחרינא אמר כהדין דשתי חמר עתיק. ריחיה דקרא ותכך ביין הטוב חד מפרש יין ישן וחד מפרש קונדיטון היינו שמערבין בו דבש ופלפלין: אין דור וכו'. לא גרסינן הכא ומקומו סוף פ"ב דשקלים משום דעביית לנקה דמיירי התיא מתנה בנדקה ופדיון שבויים: פיסקא. הכי גרסינן בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב מפני מה הוא משיב מפני הכבוד או לכל אדם כשמעינה

## מראה הפנים

הדא אמרה שאדם צריך לשאול במי שהוא גדול ממנו בתורה. מדקאמר הרשות בידו להפסיק ולשאול בשלומו ואם לא היה צריך מן הדין לשאול בשלומו לא היו מתירין לו להפסיק בשביל כך ועיין לקמן ד"ה מפני מה הוא משיב דלפי המסקנא כך הוא הדין: ר' יעקב בר אידי אתה יודע לפיים. כעין האי עובדא גרסי' בבבלי יבמות דף צ"ו ע"ב דאיקפד ר' יוחנן על ר"א דאמר שמעתתא בבי מדרשא ולא אמרה משמי' ופייסיה ר' יעקב בר אידי וכגוסחא אחרת היא שם:

מפני מה הוא משיב מפני היראה או מפני הכבוד. בבבלי פרקין דף י"ג ע"ב מדייק משיב מהמת מאי אילימא מפני הכבוד השתא משאל שאל אהדורי מבעיא אלא משיב לכל אדם אימא סיפא וכו' ומסיק דחסורי מחסרא וה"ק שואל מפני הכבוד ואנ"ל שהוא משיב וכו' והכא דמספקא ליה אם משיב מפני היראה תמוה הוא דכי ס"ד דמשיב חמיר משואל ולכאורה יש לפרש דקושיא היא ודרך תמיה קאמר כלומר היאך שתפרש אם מפני היראה קשיא או אם מפני הכבוד קשיא אבל לא הוה שייך הא דבתריה נשמעינה וכו' דאין זה דרך הש"ס לומר נשמעינה אלא על איזה בעיא וספיקא לכך נראה כמו שפירשתי בפנים מיהו צריך ביאור ביותר וזה לאתי דמבואר מפלוגתת הפוסקים ז"ל בפירוש מפני הכבוד ומפני היראה דמתני' דרש"י ז"ל פי' מפני שהוא ירא מפניו שלא יהרגנו ומפני הכבוד בשלום אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום וכך פי' הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה מפני היראה אנס או מסור וכן בחיבורו בפ"ב מהלכות ק"ש הלכה ט"ז כגון מלך או אנס ומפני הכבוד פי' הוא ז"ל שהוא חייב בכבודו כגון אביו או רבו או מי שהוא גדול ממנו בחכמה והרשב"א והרא"ש ז"ל הקשו על פירושם מפני היראה דאי הכי פשיטא שאין לך דבר בעומד בפני פיקות נפש ולפיכך פירשו מפני היראה זה אביו ורבו שהוא חייב במורא מפניהם וכ"כ הטור סי' ס"ו וכך קבע הב"י בש"ע ומפני הכבוד הוא אדם נכבד ובכ"מ שם תירץ קושייתם לדעת הרמב"ם שדעתו ז"ל לפרש כגון מלך ואנס לא שמתיירא שיהרגנו אלא שמתיירא שיצערנו ולענ"ד נראה דבלא"ה ל"ק דקמ"ל דלא יסמוך על הנס וכעין עובדא דההוא חסיד עם ההגמון שלא רצה להפסיק ואף שהיה פיקות נפש כמאמר ההגמון אליו

 (שו"ג) אמר ר' יעקב בספ"ל וכי"ל אמר ליה ר' יעקב. (שו"ו) מהניא בכי"ל ומה הניא. לוי בכי"ל ליתא. (שו"ה) אצל בכי"ל אחר. (שו"ב) שמחתי (תהלים קכב). (שו"ג) והיה במקרא ליתא.

## מערכת הערוך

(שייך לעמוד הקודם)

[...]כות שמים מעומד כיצד היה מהלך בדרך והגיע זמן ק"ש לא יקרא כשהוא מהלך בדרך אלא יעמוד ויכוון לבו כתינן ויקבל עליו עול מלכות שמים ואחר כך יחזור לדרך אבל האומר שאם תיה[...] [...]שב יעמוד מצוה הוא בידו" (ועי' תוס' בברכות שם ד"ה על לבבך). [כ ד] תחמיניה. יהיב ידיה על אפוהי ת"א מקבל עליו עו"ל מלכות שמים. בערוך (ע' כר פתח) "כ ד תחמיניה לרבי יהיב ידו [...] אפוי ההיא שעתא מקבל עליה מלכות שמים". ומביא שם ל' הגמרא בבבלי (ברכות י"ג ע"ב) "בר פחתי בשעה שמעביר ידו על גבי עיניו" וכתב על זה "פי' רב האי מפני רבנן שלא [...]או עיניו כשהוא מסבבן ומתגנה. פ"א שמענו מין היה באותו היום לפניו ותשש שלא ילעג כשהוא מסביב עיניו בד' רוחות. פי' אחר היה מכסה עיניו שלא יביט חנה והנה ויתהרהר אחר מעשים אחרים. ור"ת פירש בעת שהיה מעביר ידיו על עיניו לרחצן במים":

## חדושי רד"א

[מפ]ני מה הוא משיב כו'. נ"ב נ"ל דה"פ שמסופק אם משיב חמור או משיב שוה לשואל, ופשיט דבאמצע ע"כ ל"ל דחמור אע"כ דשוה ואח"כ בעי האי דבאמצע משיב אם הוא שוה לשואל או קיל משואל ופשוט מדר"י דס"ל דמשיב קיל משואל ש"מ דלר"מ עכ"פ שוין:

## עמודי ירושלים

וכמ"ש חש"א (סי' א') ולא מוכח מזה. ועי' בטורי אבן שכתב שאפי' למ"ד דשהה חוזר לראש הוא רק מדרבנן ובזה י"ל מ"ש בגליון הש"ס בירושלמי שם דלכן השמיטו הפוסקים האיבעיות דירושלמי שם משום שפסקו להקל ואכתי קשה דלמה השמיטו זה בק"ש הא ק"ש דאורייתא ולהנ"ל י"ל דמת דשהה חוזר לראש הוא מדרבנן ולכך פסקו להקל, וראיתי במלוא הרועים (אות ט') שחקר בשהה [...]ך התפלה אם הוי הפסק וכ' דכן מסתבר דלא הוי הפסק ע"ש וכן נ"ל ממה דקיי"ל דבשומע תפלה יכול להאריך כמה שירצה וקשה הא הוי הפסק יותר מכדי לגמור את כולה אע"כ דלצורך [תפ]לה שרי ובזה סרה הקושיא מה שהקשה הטורי אבן דהא בין תקיעה לתקיעה הוי הפסק הברכות מה שאומרים ע"ש. ולהנ"ל א"ש דכיון שתקנו חכמים לאמור הברכות בין התקיעות ולתקוע על [...] הברכות הוי לצורך התקיעות ולא הוי הפסק. וע' במלוא הרועים שם שכ' וז"ל ומבואר שם בש"ס דמגילה והלל ושופר שוין להדדי וכן ק"ש וכן בירושלמי ריש פרק היה קורא מבואר דשוין עכ"ל ותמהני דאדרבה בירושלמי כאן מבואר דשופר לא דמי לאינך ואולי לא קאי אלא אק"ש ולא אשופר:

## הר"א מגריידץ

א"ל כו"ע ידעין דר"א תלמידו דר' יוחנן, נ"ב כן איתא בבבלי יבמות צ"ו ב':

מנחת יהודה (דף קי"ז ע"א) שכתב ע"ג וז"ל ולא מצאתי שם דבר מענין זה כי אם בירושלמי שקלים סוף פ"ב עכ"ל ונעלם ממנו דברי הירושלמי הללו:

## עמודי ירושלים תנינא

ר' יוחנן הוה מיסתמיך כו' לזה הירושלמי כיון הגרע"א בהגהותיו ליבמות (צ"ו ב) ע"מ דאיתא שם שמע ר' יוחנן איקפד עי' ירושלמי פ"ק דברכות ומ"ס הוא וצ"ל פ"ב דברכות ועי' בספר

עין משפט נר מצוה

טו א' טוש"ע או"ח סי' סו ס"א

טז ב ג מיי' פ"ב מה' ק"ש סמ"ג עשין יח טוש"ע שם ס"ה

יז ד מיי' פ"ג מה' ק"ש ה"ז סמ"ג שם כו טוש"ע שם ס"א

יח ה מיי' פ"ד מהק"ש סמ"ג שם יח טוש"ע שם סי' עא ס"ו וביו"ד סי' שסה ס"א

יט ו מיי' פ"ד מה' תפילין סמ"ג שם כב טוש"ע או"ח סי' ... ס"ב ג

מסורת הש"ס

מפני הכבוד. נשמעינא מן הדא ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד דברי ר"מ הא בקדמיתא *שואל מפני הכבוד ומשיב מפני הכבוד: ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב דברי ר"מ. מפני מה הוא משיב מפני היראה או מפני הכבוד נשמעינה מן הדא ר' יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד הא קדמייתא שואל מפני היראה ומשיב מפני היראה. עד כדון באמצע הפרשה ואפילו א באמצע הפסוק ר' ירמיה מדמי ר' יונה משתעי ר' חונה רב יוסף ודברת בם מיכן שיש לך רשות לדבר בם: (דברים ו)

## הלכה ב מתני'

ב *ואלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשנייה בין שנייה לשמע בין שמע לוהיה אם שמוע בין והיה אם שמוע לויאמר בין ויאמר לאמת ויציב. ר' יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויציב ג *לא יפסיק: גמ' א"ר לוי טעמיה דר' יודה אני ה' אלהיכם וכתיב וה' אלהים אמת: (ירמיה י)

## הלכה ג מתני'

ג *א"ר יהושע בן קרחה למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע כדי שיקבל עליו מלכות שמים תחילה ואחר כך יקבל עליו עול מצות והיה אם שמוע לויאמר שוהיה אם שמוע נוהג ביום ובלילה ד ויאמר אינו נוהג אלא ביום: גמ' ר' חייה בשם ר' יוחנן *מה טעם אמרו אדם לובש תפילין וקורא את שמע ומתפלל כדי שיקבל עליו מלכות שמים תחילה משלם *רב אמר קורא את שמע ולובש את תפיליו ומתפלל מתניתא רב פליגא עילוי הרי ה שהיה עסוק עם המת בקבר והגיע עונת ק"ש הרי זה פורש למקום טהרה ולובש תפילין וקורא את שמע ומתפלל מתניתא מסייעא לרב לא שאדם יקבל עליו מלכות שמים תחילה ואח"כ יקבל עליו עול מצות *א"ר ינאי תפילין ו צריכין גוף נקי מפני מה לא החזיקו בהן מפני הרמאים עובדא הוה בחד בר נש דאפקיד גבי חבריה וכפר ביה א"ל לא לך הימנית אלא לאילין

ע' ברכות טו / ע' ברכות יד / שבת מט: ולקמן דף ...

### פני משה

מפני הכבוד אם הוא חייב בכבודו כגון אביו או רבו או שואל הוא והאי ומשיב ה"ק אם אינו חייב בכבודו אלא שעושה לו כבוד מפני היראה אז משיב הוא לו אבל אינו שואל. או אפי' מפני הכבוד והאי ומשיב ואל"ל הוא דקאמר: נשמעינה מן הדא ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני היראה דר"מ. גרסינן וזה מוכח הוא מדלקמן. כלומר ע"כ האי ומשיב דבאמצע לר"מ היינו מפני היראה דא"א לפרש בענין אחר וה"מ הא בקדמיתא בין הפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב מפני הכבוד וכולהו ואל"ל דמשיב קאמר. ובאמצע וכו'. השתא מפרש לה להאי ומשיב דבאמצע לר"מ אם מפני היראה ואל"ל קאמר או דוקא מפני הכבוד שאינו רשאי להקדים שלום לזה כ"א משיב הוא לו: נשמעינה מן הדא דר' יהודה אומר באמצע וכו'. וא"כ ע"כ הא קדמיתא היינו באמצע לר"מ שואל מפני היראה ומשיב מפני היראה ואל"ל קאמר דאל"כ היינו דר' יהודה: עד כדון. לא שמענו אלא באמצע הפרשה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה: ואפי' באמצע הפסוק. אם מותר להפסיק אף באמצע הפסוק לכל חד כדאית ליה וקאמר דר' ירמיה מדמי דרך דמיון הוא מראה א"כ מרמז גרסי' ולא היה מדבר ור' יונה היה משתעי: ודברת בם מכאן שיש לך רשות לדבר בם. לכשתצטרך להפסיק כמו במתני': הלכה ב מתני' בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק. כדמפרש בגמרא דכתיב וה' אלהים אמת הלכך אין להפסיק בין אני ה' אלהיכם לאמת וכן הלכה: גמ' אמר ר' לוי וכו'. וכשאומר אני ה' אלהיכם צריך לומר אמת מיד בלי שום הפסק ואחר שאומר אמת אז הוא דינו כבאמצע הפרק: הלכה ג מתני' שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום בין בלילה. דכתיב ולמדתם אותם את בניכם וה"ת נוהג ביום ובלילה: ויאמר אינו נוהג אלא ביום. דאית ביה מצות ציצית שאינה נוהגת בלילה דכתיב וראיתם אותו: גמ' לובש תפילין. בתחלה ואחר כך קורא את שמע ומתפלל דאז הוא קבלת מלכות שמים שלימה שקורא ק"ש ותפילין עליו שכתובה ק"ש בהם: רב אמר קורא את שמע. בתחלה כדמפרש טעמיה לקמן דקתני שיקבל עליו מלכות שמים בתחילה ואח"כ עול מצות תפילין: מתניתא. ברייתא זו פליגא עליה דרב דקתני לובש תפילין בתחילה: למקום טהרה. ברחוק ד' אמות: מתני'. דידן מסייע לרב דממנה למד דעול מלכות שמים קודם הוא לעול מצות בכל מקום דהא לא כך תני שאדם וכו' אלמא עול מלכות קדים: מפני מה לא החזיקו בהן. לאדם המניחן מפני מה לא החזיקו בו בנאמנות שיהיה כנאמן למעשרות וכיוצא בהן: מפני הרמאין. שהיו מניחין תפילין להחזיק עצמן ככשרים ולרמות בני אדם וכהאי עובדא דלקמיה: לאילין

מסורת הש"ס: ברכות יג: / שם / שם יד: / שם יג:

### מראה הפנים

אליו ואשמעינן דמדינא מותר להפסיק לכתחילה ומה שכתב בב"י שם בשם הרשב"א דמי שגדול ממנו בחכמה הוא בכלל מפני היראה לא מצאתי כן בחידושי הרשב"א אלא שכתב שם דמפני הכבוד היינו מי שגדול ממנו בחכמה והמ"א העיר בזה וכתב דבת"ה סי' קל"ה כתב דת"ח מופלג בדורו הוי בכלל מורא ע"ש שכתב לענין הסיבה לפניו ואני מצאתי להרשב"א בתשו' סי' שכ"א שכתב בהדיא דמי שגדול ממנו בחכמה הוא בכלל מפני הכבוד וגם בכלל מפני היראה ופי' שם להברייתא דמייתי התם בפרקין תניא נמי הרי שקורא את שמע ופגע בו רבו או גדול שימנו בפרקים שואל מפני הכבוד וא"צ לומר שהוא משיב ובאמצע שואל מפני היראה וכו' דהכי קתני פגע בו רבו או מי שגדול ממנו בחכמה אם בפרקי' הוא שואל ואפי' מפני הכבוד ואפי' באמצע שואל מפני היראה וכך פי' הר"י בן גיאת ז"ל עכ"ל ובפי' ת"ם כתב עוד וז"ל ואפי' לא היה רבו אחד שהוא חכם ויושב בישיבה כל אדם חייב בכבודו ולירא ממנו דכל כבוד חכם ומוראו מתרבה ממלא [את] ה' אלהיך תירא ע"כ. נקטינן מיהת דכמה גווני איכא במפני הכבוד ומפני היראה ובודאי אף אם נאמר דמי שהוא גדול ממנו בחכמה הוא בכלל מפני הכבוד ומפני היראה מ"מ אינו כמו אביו שהוא מפורש בהדיא שמצווה על כבודו ועל מוראו וכן רבו ממש כדתנן מורא רבך כמורא שמים ונדרש מן הכתוב וזה א"צ לפנים. והשתא מרווח לן פירושא דבעיא דהכא מפני מה הוא משיב כלומר אם נפרש האי שואל ומשיב דקתני בתרי גווני אדם מיירי דלא ניחא לן לפרש באדם א' דא"כ צריך לדחוק ולומר דאל"ל שהוא משיב קאמר. וזה ידוע דגם בש"ס דילן לא משכינן זו ואצ"ל זו קתני כ"א בדוחקא היכא דליכא לפרש בגוונא אחרינא וזה מבואר ביבמות ובכמה דוכתי. וא"כ נפרש כאן דה"ק שואל מפני הכבוד היינו במי שמצווה עליו ומוטל עליו לכבדו כגון אביו ואמו וכן רבו ומשיב דקתני היינו במי שאינו מצווה עליו בפירוש לכבדו כ"א מפני היראה צריך הוא לעשות לו כבוד כגון מי שהוא גדול ממנו בחכמה דמצינו מדרש הכתוב לירא מפניו ומחמת היראה הוא שמוטל עליו לכבדו אבל אינו דומה ממש לאביו ורבו כמבואר ולזה משיב הוא אם הקדים לו שלום אבל אינו שואל בשלומו בתחילה. או מפני הכבוד. כלומר או דנפרש שואל ומשיב דקאמר כולא באדם חד הוא דנקט ומפני הכבוד היינו באדם נכבד סתם וא"כ על כרחין לומר דמשיב דקתני דאל"ל במשיב קאמר זהו פי' הבעיא. ופשיט ליה נשמעינה וכו' וע"כ

### פירוש מבעל ספר חרדים

נשמעינה מן הדא רבי יהודה אומר בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם הא בקדמיתא שואל מפני הכבוד ומשיב מפני הכבוד. ובבבלי הכי איתא משום דכיון דתנא דבפרקים שואל מפני הכבוד אי משיב מפני הכבוד נמי קאמר פשיטא דאי ש אל כ"ש דמשיב ולפיכך הייתי מפרש דמשיב שלום לכל אדם קאמר ומייתי ר' יוסי מדרבי יהודה דאי אפשר לפרש כן דקתני סיפא רבי יהודה אומר בפרקים וכו' וא"כ היינו רבי מאיר אלא על כרחך רבי מאיר משיב מפני הכבוד נמי קאמר וזו ואין צריך לומר זו קתני וכיוצא בזה חוזר ומפרש אבאמצע דרבי מאיר משכחת באמצע דרבי יהודה: מרמז. שואל ומשיב דמתניתין כשהיה מזדמן לו היה עושה ברמז ולא בדבור ממש: רבי יונה משתעי. בדבור ומייתי רב הונא ברייתא לסיועי: מתניתין. אלו הן בין הפרקים וכו' לא יפסיק בגמרא מפרש טעמא: כדי שיקבל וכו'. ואע"פ שמוקדם שמע לוהיה אם שמוע בתורה צריך טעם דאין מוקדם ומאוחר בתורה. הרא"ש: שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום ובין בלילה. דמשתעי בתלמוד תורה דכתיב ולמדתם אותם את בניכם: ויאמר אינו נוהג אלא ביום. דמשתעי בציצית שאינה נוהגת אלא ביום דכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה: גמ'. וה' אלהים אמת. לכך אין מפסיקין בין ה' אלהיכם לאמת רש"י. וכתב הרא"ש כיון דיהיב טעמא משום וה' אלהים אמת דאמיר מאמצע הפרק דלא פסיק כלל אפי' מפני היראה אלא אומר אמת ויציב וא"ה יפסיק כדין אמצע הפרק: מה טעם. אמרו אדם לובש תפלין וכו' בברייתא דמייתי לקמיה: תחלה משלם. כדתנן בהבות דמעשה עיקר והקדימו ישראל נעשה לנשמע דכתיב עושי דברו לשמוע בקול דברו: הרי זה פורש למקום טהרה וכו'. רחוק ארבע אמות מן הקבר: מתניתין מסייעא לרב. והכי נמי בבבלי כי פריך לרב מברייתא מתרץ רב כר' יהושע בן קרחה סבירא ליה. ודתי אימור דשמעת ליה לרבי יהושע בן קרחה להקדים קריאה לקריאה להקדים קריאה לעשייה מי שמעת ליה: אמר ר' ינאי תפילין צריכין גוף נקי. בבבלי פרק ד' דשבת מייתי לה ומפרש טעמא שלא יפיח בהם ופירש"י שיוכל להעמיד עצמו שלא יפיח בהם: מפני מה לא החזיקו בהן מפני הרמאים. לשון התוספות שם אין נראה לר"י דמשום רמאין נמנעו מלעשות מצוה אלא הכי פירושו מפני מה לא החזיקו כ"מגות בהם המנית תפלין וקאמר מפני הרמאים שהיו מניחין לרמות בני אדם כמעשה שמביא ע"כ:

רבי

ה"א לפרש אלא בתר גוונא אדם ואל"ל קאמר דהא דקאמר ר"מ ובאמצע וכו' ע"כ ומשיב מפני היראה קאמר דאל"כ היינו ר' יהודה וא"כ הא בקדמיתא הכל מפני הכבוד הוא ואצ"ל קתני וכדפריכית בפנים. והאי מפני הכבוד שכתוב בדברי ר"מ ובאמצע וכו' טעות דמוכח הוא וכדפריכית. ובזה תמצא למאי דמבואר ענין הבעיא והפשיטות יותר הוא נוטה לדעת הרמב"ם ז"ל:

**רבי** ירמיה מרמז. וכך היה גי' הרשב"א ז"ל ואין בל זה סותר למאי דאמרו בפ"ק דיומא דף י"ט ע"ב הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו וכו' וכן הכא קאמר בפרקין לקמן בהלכה ה' תני לא ירמוז וכו' דהתם לא מיירי בצריך הוא לכך או מפני הכבוד או מפני היראה ובמ"א סי' ס"ג כתוב דמשמע מהתם דאפי' לצורך מצוה אסור לרמוז וזה משום דפריך שם על רב דמחוי ליה בידיה קכוטל. ואינו מוכרח דזה היה יכול לומר לו אח"כ והלכך מחלק התם בין פרק ראשון לשני ע"ש:

**בין** ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק. דעת הרמב"ם ז"ל בסוף פ"ב מק"ש דכבאמצע הפרק הוא ולא יפסיק אלא לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד ודעת הרא"ש ז"ל שלא יפסיק כלל כ"א אחר שאמר אמת אז דינו כאמצע הפרק וכ"כ ה"ר יונה וכן קבע הב"י בש"ע סי' ס"ו ונראה דטעמם מדקאמר ר' יהודה לא יפסיק ולא קאמר אמצע הפרק הוא דהכי הייך טפי אדברי ת"ק ולדעת הרמב"ם דלא בעי למיעבד פלוגתא רחוקה בין ת"ק לר' יהודה יש לומר דמליבנא דר' יוחנן הוי דייק דקאמר התם הלכה כר' יהודה דאמר בין אלהיכם לאמת ויציב לא יפסיק מדאצריך ולא קאמר התם הלכה כר' יהודה ועוד דבינה לבון המשנה דקתני בין ויאמר וכו' ואף דלכוונת הענין אחת היא אלא דהא קמ"ל דאלהיכם אמת כחד פסוק הוא דמחשבינן כדמפרש טעמיה דכתיב וכו' וא"כ לא ליהוי אלא כבאמצע הפסוק דדינו כמפסיק מפני היראה וכו' כדקאמר הכא לעיל וכן מסקנת הפוסקים ואף דהרמב"ם שם לא כתב אלא באמצע הפרשה לאו דוקא הוא:

**מתניתא** מסייעא לרב. והתם דף י"ד ע"ב דחי לה דאימור דאמר ר' יהושע בן קרחה להקדים קריאה לקריאה לעשייה מי שמעת ליה וכו' ומסיק דשלוחא הוא דעוית ודרך מקרה הוא אבל באמת ס"ל לרב כר' יוחנן מניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל:

**מפני** מה לא החזיקו בהן מפני הרמאין. כך פירשו התוס' בשבת דף מ"ט ע"א כמו שהבאתי בפנים והיפ"מ הקשה על פירושם דהיכן מצינו שלא החזיקו בנאמנות בהם ופי' למה לא החזיקו בתפילין להניחם כל היום וקאמר מפני הרמאין שיעשו כן להחזיק עצמן חסידים וזה דחוק ורחוק דא"כ יחושו מפני הרמאין בכל המצות. ובענין דקדוקו על פי' התוס' יש לומר למאי דתנינן בברייתא והובאה בבבלי פ' שלהם שאלו דף מ"ז ע"ב איזהו עם הארץ כל שאינו קורא ק"ש וכו' ר' יהושע אומר כל שאינו מניח תפלי

שנויי נוסחאות (סו"י) מדמי בכי"ל מרמז. (סו"ע) וה' אלהים אמת (ירמיה י'). (סוכ"ב) כדי כד"ו אלא. (סוכ"ד) נוהג ביום ובלילה כד"ו נוהג בין ביום בין בלילה. (סוכ"ה) חייה כד"ו חייא. (סוכ"ח) עילוי בכי"ל ליתא. (סול"א) בהן מפני בכי"ל בהן בארץ ישראל מפני.

### מערכת הערוך

**רב חונה** רב יוסף ודברת בם. מיכן שיש לך רשות לדבר בם בערוך (ערך בם א') מפ"ש את הגמרא ביומא (בבלית) (דף י"ט ע"ב) שאמרו ודברת בם בם ולא בתפלה ודברת בם בם יש לך רשות לדבר ולא בדברים אחרים ר' אחא אמר ודברת בם עשה אותם קבע [illegible] רשות להפסיק ולקרוא ק"ש ולא בדברים אחרים. פירוש אחר ודברת בם בם ולא בתפלה שבק"ש אתה יכול להפסיק בין פרשה לפרשה ולהחזיר שלום לכל אדם. דתנן בפ' היה קורא (ברכות פ"ב מ"א) ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. ירושלמי (ברכות שם) [illegible]

### עמודי ירושלים תנינא

ודברת בם מכאן שיש לך רשות לדבר בם עפמ"ג מל"ת סי' מ"ג שפי' בק"ש אתה יכול לדבר בין הפרקים ולא בתפלה:

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

לאילין דברישך הימנית. לתפילין אלו שבראשך האמנתי שחשבתי אדם כשר הוא זה שתפילין עליו כל היום: לומר שהחולי ממרק. את הגוף וגופו נקי הוא להיות תפילין עליו כל היום והכי מבואר הוא במדרש תהלים ק"ג דגרים התם ר' ינאי היה לבוש תפילין בתר בישיה תלתא יומין דאמר מר תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים וכיון שאדם עומד מחליו גופו נקי ואחר שלשה היה מניח אותן ר' יוחנן שיה לובש תפילין בכל יום ויום כדי שיאמר הסולח לכל עוניכי המשביע בטוב עדיך. וכך צריך לגרוס כאן ושייך הא דקאמר מה טעם הסולח וכו' דקאי על הא דר' יוחנן: ברם בקייטא דלא הוה חזיק רישיה. מחמת החמימות לא היה מניח אלא של יד. ויש גורסין בהפך בקייטא דלא הוה חשיש ברישיה הוה לביש תרויהון ברם בסיתוא דהוה חשיש ברישיה מחמת הקור לא הוה לביש אלא דאדרעיה: ואינו אסור משום ערוה. לא שייך האי מילתא הכא וחילוף השיטות יש כאן וגרסינן להא לקמן בתר דקאמר וכד הוה נפיק מסחי הוו יהבין ליה: כד הוה אזיל מסחי. כשהלך לרחוץ במרחץ ותפילין עליו כיון שהיה מגיע אצל האולייירין היה חולצן כלומר מקום שהבלנין עומדין ומקבלין מלבושי בני אדם שפושטין עצמן שם היה חולצן: עד יעקב תרמוסרה היה לובשן. שהיה בית זה סמוך להמרחץ ושם היה לובשן כשילא אח"כ מכל רשות המרחץ והכי מוכח מדלקמן דקאמר אבל אינו לובשן עד שילא מאותו רשות של כל אותה מרחץ ודא מסייעא כהאי דאמר ר' יצחק בגין ר' יוחנן עד יעקב תרמוסרה היה לובשן: וכד הוה נפיק מסחי הוו יהבין ליה. וגרסינן הכא להא דכתוב בספרים לעיל דפריך ואינו אסור משום ערוה דהא משמע מיד שהיה יוצא מלרחוץ היו נותנין לו התפילין והרי עדיין ערום היה ומשני ר' חייא בר אבא אפיקרסין היה לובש מבפנים קודם שילא להפסיק בין לבו לערוה אפיקרסין הוא לבוש התחתון שעל הבשר והוא פתוח בכתפים וכשלובשו קושרו על הכתף וכמו ששנינו בפרק י' דמקוואות הקשר שבאפרקסין שבכתף: וכד הוה מייתן ליה הוה אמר דא מילתא שני ארונות וכו': מונין את ישראל. אומרין להן דברי אונאה וכי אפשר וכו': בגין מימר מילי דאוריא. בשביל לומר דברי תורה אחר יציאתו ממקום שהיה אסור בד"ת: והכין לא הוה ליה מילא וכו'. וכי לא היה לו דברי תורה אחרים לאומרן ומאי שנא זה שהיה אומרו בכל פעם שילא מן המרחץ דהכי משמע וכד הוה מייתן ליה הוה אמר דא מילתא: אלא קינתורין הוון. דברי קינתורין היה מתכוין לומר להן על שהיו על הרוב מאחרין מלהביא לו התפילין מיד לפי שהיו טרודין באנשים הבאים למרחץ וכדמסיק לומר יוסף לא זכה למלכות אלא ע"י ששימר וכו' לכל הכבוד הזה שעושין לנו לכבוד התורה אלא ע"י ששמרנו מצותיו של הקב"ה ואתון בעיי מבטלה מצותא מינן ואינכם ממהרין להביא אותן לי: באיזה לד. כיצד מברך על התפילין: ואתיא

תורה אור

לאילין דברישך הימנית ר' ינאי היה לובשן אחר חולייו ג' ימים לומר שהחולי ממרק מה טעם הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי רבן יוחנן בן זכאי לא הוון תפילוי זעין מיניה לא בקייטא ולא בסיתוא וכך נהג ר' אליעזר תלמידו אחריו ר' יוחנן בסיתוא דהוה חזיק רישיה הוה לביש תרויהון ברם בקייטא דלא הוה חזיק רישיה לא הוה לביש אלא דאדרעיה. ואינו אסור משום ערוה. א"ר חייא בר אבא אפיקרסין היה לובש מבפנים. כד הוה אזיל מסחי כיון שהיה מגיע אצל האולייירין היה חולצן. א"ר יצחק עד יעקב תרמוסרה היה לובשן וכד הוה נפיק מסחי הוו יהבין לה וכד הוה מייתן ליה הוה אמר דא מילתא *שני ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר ארונו של חי העולמים וארונו של יוסף והיו אומות העולם אומרים מה טיבן של שני ארונות הללו והיו ישראל אומרין להן זה ארונו של יוסף עם ארונו של חי העולמים והיו אומות העולם מונין את ישראל ואומרים וכי איפשר לארון המת להיות מהלך עם ארונו של חי העולמים והיו ישראל אומרים על ידי ששימר זה מה שכתב בזה ולמה הוא אמר דא מילתא. א"ר חנינא בגין מימר מילא דאוריא. א"ל ר' מנא והכין לא ה"ל מילא דאוריא חורי למימר אלא דא אלא קינתורין הוון לומר יוסף לא זכה למלכות אלא על ידי ששימר מצותיו של הקב"ה ואנו לא זכינו לכל הכבוד הזה אלא ע"י ששמרנו מצותיו של הקב"ה ואתון בעיי מבטלה מצוותא מינן א *באי זה צד הוא מברך עליהן ר' זריקן בשם ר' יעקב בר אידי כשהוא נותן על יד מהו אומר ברוך אקב"ו על מצות תפילין כשהוא נותן על הראש מהו אומר ברוך אקב"ו על מצות הנחת תפילין *כשהוא חולצן מהו אומר ברוך אקב"ו לשמור חוקיו. ואתיא

פסחים יג. | ברכות ס: מנחות לו. | ברכות מד: נדה כו:

## פירוש מבעל ספר חרדים

רבי ינאי היה לובשן אחר חולייו ג' ימים וכו'. כלומר כל זמן שהיה חולה לא היה מניחן וגם אחרי קומו מחליו כל ג' ימים עד שהתחזק ושב כוחו אליו וכסוף הלכות קטנות הביאה מרדכי מכאן שהחולה פטור מתפילין ורבי ורבי אליעזר דהיו מניחין אותן מחמירין היו על עצמן לפי שהיו מתנהגין בקדושה ובטהרה יותר מדאי: לומר שהחולי ממרק. כלומר שהחולי ממרק כל בשרו ועצמותיו דלא מיבעיא בחוליו דאין יכול לכוין מלהסיח דעתו מהן אלא גם אחרי הרפואה ג' ימים לבו בל עמו: מה טעם. כובד חולי שאדם כל כך מפני שמכפר כל עונותיו והכי נמי אמרו במדרש אין אדם מתרפא מחליו עד שמוחלין לו כל עונותיו שנאמר הסולח לכל עוניכי וכו'. החולי ממרק. אגופו של אדם קאי וכמוהו בבבלי נדרים פ"ק יסורין ממרקין כל גופו של אדם: ולא בסיתוא. לא מיבעיא בקייטא דהיינו ימות החמה אלא אפי' בימות הגשמים דהיינו סיתוא שיש קור והכל חולין קצת אלל שקור מנזילות או קצת מכאובין: בשיהוא דחזיק רישיה. שבימות החורף היה חושש בראשו ובטבעו הלא מראשו משאר אדם לכך לא היה מניח אלא של זרוע לבד מ"מ כרבן יוחנן בן זכאי וכר' אליעזר היה נוהג דלא הוו תפלין זזין מעליו תמיד: ופריך תלמודא ואינו אסור משום ערוה. כלומר מדקאמר לא היו זעין משמע אפי' בלכתו למרחץ והרי אסור משום ולא יראה בך ערות דבר ופריך אדר' יוחנן שהיה בדור האמוראים שתלמידיו ידעו האיך היה נוהג ומיכה נילף לתנאים דהכי נמי הוו עבדין: אמר רבי חייא בר אבא. תלמידו של ר' יוחנן היה והגיד מה שראה לרבו: אפרקסין היה לובש מבפנים. כלומר במרחץ היכא ג' בתים בחילון פושטין ומכניסין בגדיהן בידם לאמצעי שמשימין שומרי הבגדים יהודים ליהודים וגוים לגוים ואח"כ נכנסין לפנימי לרחוץ וסבר ר' חייא שרבי יוחנן היה לובש פרקסין שהוא לבוש סמוך לבשר למטה מהחלוק כדפי' בערוך ומי שנכנס בלבוש זה לא היו מקפידין הגוים אשר הם בעלי המרחץ ועומדים חוץ למרחץ אם יפשוט בחילון אלא בפנימי שניכר בו שסוף אדם קר ביותר לכך ר' יוחנן זריז ואעפ"י שלא היה דרכו כל השנה ללבוש מלבוש זה כשהיה רוצה ללכת למרחץ לובשו כדי שלא יהיה צריך לפשוט בגדיו בבית החילון ולא יוכל לעכב תפילין עליו מפני שהוא ערום אלא שהיה מגיע לבית האמצעי ששם השמשים שם פושט בגדיו ותלן תפליו ומסרן להיהודים השומרים: אולייהין. פי' בערוך שמשים: אמר ר' יצחק. ר' יצחק פליג ארבי חייה כדמוכח לקמן ואמר דהיה ר' יוחנן לובשן עד בית הפנימי ששם היה איש אחד שמו יעקב: תורמוסרה. אולי היה ספר שם כמו ברגילות היום והיה חולצן שם ומוסרן לו והוא היה מוציאן לחוץ ליהודים: הוו יהבון ליה תפילין. וכד היו מייתי להו ליה הוה אמר לפני גוים רבים אשר שם שרי המרחץ כנהוג גם היום בקצת מקומות: א"ל ר' מנא והכין. כמו וכי: אלא קנתורין. שיבינו הגוים שגוזרין שמד על המצות וכפ' במה מדליקין מייתי גזרו שמד שלא להניח תפילין: כיצד הוא מברך עליהן וכו'. ובבבלי פ' ג' דמנחות לא מייתי אלא כמנהג בו על של יד להניח ועל של ראש על מצות ופירש"י להניח. דבשל יד מתחיל להניח. על מצות דעכשיו גומר המצוה: כשהוא חולצן מהו אומר וכו'. פירשו התוס' בפ"ג דמנחות דווקא כשחולצן בסוף היום קאמר שמברך ובהגהת מיימוניות דמנהג הגאונים לחולצם בתפילת ערבית אחר גמר פרשת והיה אם שמוע ודוקא תפילין דמחוייב לסלקן כדאמר בסמוך

## מראה הפנים

תפילין וכו' ודברי ר' יהושע נשנו בפ"ג דסוטה דף כ"ב בליבנא דתכמים דס"ל הכי וא"כ נוכל לומר דהאי בריייתא קאי הכא דלמא לא אמרו ואם מניח תפילין אינו בכלל עם הארץ דששה דברים נאמרו בעם הארץ אין מקבלין ממנו עדות ואין מוסרין לו עדות וכו' כדקתני בבריייתא הובאה בבבלי פ' אלו עוברין דף מט והיה לנו להחזיק אותו כנאמן לכל דבר ומ"מ דשאר הנהי דפליגי עליה דר' יהושע שם ואין מחזיקין כנאמן ע"י תפילין וקאמר מפני הרמאין ותמשו בתפילין יותר משאר דברים לכל הני תנאי דהתם מפני שהם נראין תמיד כל היום וזבהן בוחרין האנשים האלה ביותר להסתיר מעשיהם ולהראות עצמן לעין כל ככשרים ומדקדקים במצות והשתא אתיא שפיר כפי' התוספות:

רבי יוחנן בסיתוא דהוה חזיק רישיה וכו'. גי' האחרת שכתבתי בפנים כן משמע שהיה גורס הרשב"א ז"ל בקיצור תשובותיו הביאו הב"י בסי' כ"ז ומה שפי' היפ"מ כאן לפי הכתוב בספרים אחר זה הא דפריך ואינו אסור משום ערוה דכיון דר' יוחנן בעל בשר הוא אין ספק שהיה פושט בגדיו בקיץ מפני החום והאיך היה לובש תפילין כל היום כולו כשלבו רואה את הערוה ומשני אפיקרסין היה לבוש מבפנים וזהו פי' זר מאד דלא הוזכר כאן כלל מזה ועוד וכי ס"ד דר' יוחנן היה יושב ערום כל היום בימות הקיץ והיה לו להקשות וכי לא היה שונה בימי הקיץ ומ"מ תפילין דנקט והנכון כדפרישית בפנים דנתחלפו השיטות והאי קושיא לא שייכא הכא כ"א לקמן מקומה על הא דקאמר וכד נפקין מסחי הוו יהבין ליה. ואין זה תימא דמצוי הוא הרבה מחילופי התיבות ושיטות בהעתקת הש"ס הזה וזה ידוע למאן דרגיל ביה ולמאן דמפרשיה כסדר בהלכה ובאגדה בלי שום דילוג ממקום למקום כ"א בפירושא בולא מילתא די סיפוקא ולא בסירוגין והפסקה:

עד יעקב תרמוסרה היה לובשן. גם בכאן פי' היפ"מ פירוש הפוך שכתב נראה שהוא שם בלן ועד שמגיע עדיו לא היה חולצן והוא מקום שרוב בני אדם ערומין אבל לר' חייא משהגיע אצל הבלנין היה חולצן והכי איתא התם תני מקלתן ערומין ומקלתן לבושין אינו חולץ תפילין ודא מסייע לר' יצחק דקאמר כגון ר' יוחנן עד יעקב תרמוסרה היה לובשן ע"כ ואינו כן ובכל הספרים שלפנינו לא נכתב האי ודא מסייעא כ"א עלה דקאמר אבל אינו לובשן עד שילא מאותה רשות וכו' ודברי הש"ס הן כדפרישית בפנים ואינם בתוספתא ועוד דאי על התוספתא הוה קאי ה"ל למימר ודא מתניתא מסייעא וכו' כדרך הש"ס הזה בכל מקום גם מה שפי' שם בהא דקאמר קנטורין הוון ע"ש ולא כן הוא דאם הם לא היו נזהרין בתפילין כל היום מי היה רוצה לבטל זה ממנו ואין כאן רמז ולא כיוון לפי' הזה וכבר אמרתי כמה פעמים בחיבורי לא לילך אחר המחברים ולא לדקדק בדבריהם והרי יצאתי מגדרי ודי במקום הזה:

כשהוא נותן על יד מהו אומר אקב"ו על מצות תפילין. ס"ל דהואיל ושתי מצות הן שהרי אין מעכבין זא"ז הלכך יש לברך על מצות בשתיהן ועל של ראש על מצות הנחת תפילין מפני שהוא גמר הנחת תפילין וכפ' הקומץ דף ל"ו אמרי' על של יד להניח ועל של ראש על מצות תפילין ויש לגרוס כאן נמי כן על של יד הנחת תפילין ועל של ראש מצות תפילין ונתחלפו השיטות מיהו בהך פלוגתא ישנה שבין רש"י וסייעתיה ובין ר"ת וסייעתיה בהא דאמרי' התם אביי ורבא דאמרי תרווייהו לא סח מברך אחת סח מברך שתים דלרש"י לא סח אינו מברך אלא על של יד בלבד ור"ת מפרש דעל של ראש קאי לא סח מברך אחת על של ראש על מצות תפילין דזו היא ברכתו סח מברך שתים על של ראש נראה דלהלכה מהכא סייעתא לפי' ר"ת דהא בפשיטות קאמר דמברך שתי ברכות עליהן ולא מיירי מידי אם סח או לא ולא ראיתי להראשונים שפלפלו בסך דיכא כמו שהביא הב"י בסי' כ"ה שאחד מהן הזכיר להירושלמי בהאי מילתא ולאיתי בסמ"ג עשין כ"ב דפוסק שם כדעת ר"ת וכתב וז"ל לא סח וכו' פירש רב יהודאי גאון ורב עמרם ורבינו יעקב לא סח אינו מברך אלא אחת על של ראש אבל סח מברך שתים על של ראש וכן ראיתי בפירוש בילמדינו שאפי' מניח זה אחר זה בלא שיחה שמברך על של

שנויי נוסחאות (בו"נ) עוניכי במקרא עונכי. (בו"נ) מייתן ליה בכי"ר מתעני למתיז לילה ובד"ו מויתין לי ליה (אולי „לילה" כלומר שאיחר להביאם בלילה, וכ"נ מגי' כי"ר). (סול"ב) מצות הנחת בכי"ר הנחת להניח.

מערכת הערוך אפיקרסין היה לובש מבפנים. בערוך (ע' אפיקריסין) אפיקריסין היה לבוש מבפנים... פירוש לבוש התחתון והוא פתוח בכתפיו וכשלובשו קושרו כדאמר בסוף מקואות הקשר של אפיקרסותות שבכתף:

### חדושי רד א

ואינו אסור משום ערוה כו'. נ"ב פ"מ גרס זה אחר שאמר יהבון לי משמע שלקחן בעודו ערום ואע"נ שלא לבשן עד יעקב תרמוסרה צ"ל דגם ליקח ביד אסור דאסור לעמוד בפני השם ערום: וכד הוי מייתין לי' כו'. נ"ב עי' בתוס' בשבת (מ"ט ע"א) ובב"י או"ח סי' ל"ז דה"פ מפני מה לא החזיקו נאמנות באדם המניח תפלין וקאמר מפני הרמאין שהיו מניחין תפילין לרמות בני אדם, וכ"כ בס' התרומות ע"כ. ובב"י שם פי' אחר דקאמר על שאין אנו מניחין תפילין כל היום וכן כתב רבנו ירוחם:

### מהר"ם די לונזאנו

ר' יוחנן בסיתוא דהוה חזיק רישיה הוה לביש תרויהון פי' תפלין של יד ושל ראש ברם בקייטא דלא הוה חזיק רישיה לא הוה לביש אלא דאדרעיה ע"כ. רצוני לפרש המאמר הזה לפי שראיתי שנעלם אמתת הבנתו מגאוני עולם ואעתיק כאן מה ששאלו להרשב"א ז"ל ותשובתו כי לא נדפס. שאלת מ"ש אני להלכה ולא למעשה דתפילין של ראש מותר להניחן על הכובע ועל הבגדים שבראש ועל זה הבאתי ראיות. ואמרת שמצאת מקום עיון כנגד זה ממ"ש בירוש' פרק היה קורא רבי יוחנן בסיתוא וכו' ואם איתא אף בקייטא הוי מצי לאנוחי על הבגד שעל הראש ואיך היה מבטל מצוה א' דכל שיש לו שתיהן צריך להניח

### עמודי ירושלים

ר' יוחנן בקייטא דהוה חזיק רישיה כו' ע' מ"ש הרא"פ בביאורו. ולא נהירא כלל ובמעריך (אות מ') כ' בשם תשובת הרשב"א הגירסא בסיתוא דהוי חזיק רישיה כו' ע"ש. וכן ראיתי באורחות חיים ה' תפילין ובא"ז (סי' תקל"ב) שגרסו כן. ומ"ש המעריך בביאור דברי הירושלמי ואינו אסור משום ערוה לא נהירא כלל ותו דתקשה על הרא"ש דהציצה פוסלת בתפילין. ועי' בא"ז (סי' תקע"ו) מ"ש ח"ל משמע היה חוצץ כמו [בזת"ז] מכנסיים מבואר דלא כפי' המעריך. וראיתי בתוס' יה"כ יומא (פ"ו א') שהשיג ע"ד המעריך. אולם ראיתי בחי' הריטב"א לב"מ (דק"ס ע"ב) מ"ש בביאור הירושל' בשם הראב"ד ונעלם זה מהמפרשים. וע' בהקדמת שו"ת בית אפרים מ"ש בביאור דברי הירושל' האלו:

כשהוא נותן על יד מהו אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין כו' כן הוא הנוסחא בירושלמי באור זרוע הלכות כיסוי הדם (סי' שס"ז) והלכות תפילין (ס' תקפ"ב) וכתב דפליג בזה על חבבלי וכ"ה בחי' הר"ן נדה (נ"א ב) ובבעל העיטור ה' תפילין (חלק מ') אולם ברוקח (סי' שמ"ג) איתא הגירסא בירושלמי להיפוך דעל ש"י אומר להניח ועל ש"ר אומר על מצות. וכ"ה בס' היש"ר לר"ת (סי' שצ"ו) וכ"ה בחי' הריטב"א לר"ה (ל"ד א) כשהוא נותן ש"י אומר להנית תפילין וכשהוא נותן ש"ר אומר על מצות תפילין כך הנוסחא הישנה הנמצאת בספרים מדויקים עכ"ל:

עין משפט נר מצוה

מסורת הש"ס

**פני משה**

ואתיא כמ"ד בחוקת תפילין הכתוב מדבר. ושמרת את החוקה הזאת וגו' דמימים כתיב ולא לילות והלכך מברך לשמור חקיו כשהוא חולצן בסוף היום: לא בדא. דלהאי מ"ד דחוקה הפסח קאי לא מברכינן אחליצת תפילין משום דס"ל דמן התורה לילה זמן תפילין הוא אלא דרבנן גזרו שמא יפיח בהן: מצדדין הוה. מן הצד בראשו שלא במקום הנחת תפילין היו וכמין פקדון היו בידו לשמרן ולא לשם מצוה: אית דבעי מימר. דהיינו טעמיה דר' אבהו שהיה מניחן בראשו לפי שכבר היו עליו מבעוד יום ולא אמרו עובר בעשה אלא הנותן עליו בתחילה בלילה: אית דבעי מימר. על פרט לשבתות וי"ט קאי דאיכא דאמרי מהכא נפקא לן דכתיב והיה לך לאות פרט לשבתות וי"ט שהן עצמן אות שאסורין בעשיית מלאכה: ולא כן כתב מימים ימימה. כלומר והא כבר נפקא לן למעט שבתות וי"ט מימימה והאי דרשא לך לאות למה לי: לית לך. לשנויי להא אלא כהאי דאמר ר' יוחנן כל מילא דלא מחוורא שאינו כתוב בפירוש אלא דאסמכינן לה אדרשא דקרא מסמכין לה מן אתרין סגין מן מקומות הרבה ולא קשיא כל הני למה לי שהרי אינם אלא אסמכתות: נשים מניין. למעט מתפילין: אשתו של יונה הושבה. החזירו אותה וכן למיכל בת שאול מיחו בידיה לפי שפטורות הן ממצות עשה שהזמן גרמא: תני. בתוספתא פ"ב: אבל אינו לובשן. כלומר אע"פ שאמרו דבבית החיצון מקום שבני אדם עומדין שם לבושין נותן תפילין היינו דמותר להניח שם אבל מ"מ נכון הוא שלא ללובשן עד שילא מאותו רשות של כל אותו המרחץ ואפי' מהבית החיצון לפי שעכ"פ שם מרחץ הוא על כל אותו רשות:

ודא

**רידב"ז**

התיבון הרי מיכל כו'. וכהאי גוונא מקשה במס' עירובין דף צ"ו ע"א דאי ס"ד דנשים פטורות מתפילין היכי מנחה תפילין ומברכת עליהן כדאיתא בתוס' ז"ל במס' ר"ה דף ל"ג ע"א והתוס' ז"ל במס' עירובין פירשו דתפילין צריכין גוף נקי ונשים לא זהירי בזה:

ר"ח בשם ר"א אשתו של יונה הושבה מיכל בת כושי מיחו בידי' חכמים. המפרשים ז"ל מפרשים הושבה הוחזרה ואינו מובן למה לא קאמר בתרווייהו מיחו בידי' חכמים ונראה לפענ"ד דפי' הושבה הוא כמו דאיתא בירושלמי במס' מע"ש פ"ג ובמס' ביכורים פ"ב ה"ב דהושבה כמו הושוו ר"ל דליכא פלוגתא דלא נחלקו ע"ז קאמר דבאשתו של יונה לא נחלקו חכמים עלי' ובמיכל בת כושי נחלקו עלי' ומיחו בידה חכמים עי' בשנו"א ז"ל במס' בכורים שם:

ר"ז

תורה אור

ואתיא כמאן דמר בחוקת תפילין הכתוב מדבר ברם כמאן דמר בחוקת הפסח הכתוב מדבר לא בדא. ר' אבהו *בשם רבי אלעזר הנותן תפילין בלילה עובר בעשה. ומה טעם ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה *ימים ולא לילות ימימה פרט לשבתות וימים טובים והא ר' אבהו יתיב מתני ברמשא ותפילוי עילוי מצדדין הוה וכמין פיקדון היו בידו אית דבעי מימר לא אמר אלא הנותן אבל אם היו עליו מבעוד יום מותר אית דבעי מימר נשמעיניה מן הדא *והיה לך לאות את שהוא לך לאות פרט לימים טובים ושבתות שכולן אות ולא כן כתב מימים ימימה לית לך אלא כיי דמר ר' יוחנן כל מילא דלא מחוורא מסמכין לה מן אתרין סגין. *[תמן תנינן נשים ועבדים פטורים מק"ש ומן התפילין] נשים מניין ולמדתם אותם את בניכם ולא את בנותיכם את שהוא חייב בת"ת חייב בתפילין נשים שאינן חייבות בת"ת אינן חייבין בתפילין התיבון *הרי מיכל בת כושי היתה לובשת תפילין ואשתו של יונה היתה עולה לרגלים ולא מיחו בידיה חכמים ר' חזקיה בשם ר' אבהו אשתו של יונה הושבה מיכל בת כושי מיחו בידיה חכמים. *תני נכנס למרחץ מקום שבני אדם עומדין לבושין יש שם מקרא ותפילין ואין צ"ל שאילת שלום נותן תפילין ואינו צ"ל שלא יחלוץ מקום שרוב בני אדם רגילין להיות עומדין ערומין אין שם שאילת שלום ואין צ"ל מקרא ותפילה וחולץ תפילין ואין צ"ל שלא יתן מקצתן ערומין ומקצתן לבושין יש שם שאילת שלום ואין שם לא מקרא ולא תפילה ואינו חולץ תפילין ואינו נותן אבל אינו לובשן עד שיצא מאותה רשות של כל אותה מרחץ.

ודא

## מראה הפנים

של יד להניח ועל של ראש על מצות תפילין ול"ז כדברי המפרשים לא שח מברך אחת כלומר יוצא בברכה שבירך על של יד אע"פ שישנו בירושלמי תלמוד שלנו עיקר ועוד יכול להיות שאותה דירושלמי נאמרת קודם דשלח רבה בר בר חנה משמיה דר' יוחנן שמברך שתים עכ"ל וכן הובא בהג"מ בפ"ד מהל' תפילין שדרכו להביא דברי הסמ"ג וכתב שם על הסוברים כדעת רש"י וכן איתא בירושלמי כדבריהם אבל רבינו תם וכו' עכ"ל ולא מצאתי לא כאן ולא במקום אחר דמשמע כדברי רש"י והסוברים כוותיה דאם שאפשר לפרש להא דקאמר כשהוא נותן על יד וכו' היינו אם אין לו אלא אחת מהן וכמ"ש הרמב"ם שם אבל אם הניח שתיהן אינו מברך אלא ברכה אחת מ"מ אינו מפורש בהדיא כדבריהם ונוכל לפרש ג"כ כדברי ר"ת והסוברים כוותיה ופשטות השמועה נראה כן. ובפ' הרואה דמדבר ג"כ מענין ברכות תפילין ובענין החילוק אם עושה לעצמו או לאחרים גם שם אינו מבואר לא כדברי זה ולא כדברי זה דהא גרסי' התם העושה לעצמו אומר אקב"ו לעשות תפילין לאחרים לעשות תפילין לשמו כשהוא לובש אומר על מצות תפילין ע"כ ואין משם ראיה לא לברכה א' ולא לשתים דלא נחית התם אלא לאשמעינן הברכה בשעת עשיה לאמן דס"ל הכי והברכה בשעת לבישה ולמנין הברכות לא נחית כלל וסמיך הדהכא ובמקום אחר לא נמצא בהאי ש"ס מענין זה וכמדומה דעל הסית דפ' הרואה סמכו לומר כן דהאי הלמודה ס"ל כדעת רש"י שלא הובא שם אלא הברכה לשל יד לפי נוסחא דיליה שהוא על מצות תפילין ומיהו אף מזה אינו מוכרח גם מהתם כדאמרן ועיין לקמן פ' הרואה בהלכה ג' ד"ה ובל ראש כו' תמצא מבואר דאיפכא מוכרח משם מהא דלקמן דע"כ דהאי ש"ס סובר כדעת ר"ת וסייעתיה: **ברם** כמ"ד בחקת הפסח הכתוב מדבר לא בדא. בבבלי פ' המוצא תפילין ובפ' הקומץ דף ל"ו תניא ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה ימים ולא לילות מימים ולא כל ימים פרט לשבתות וי"ט דברי ר' יוסי הגלילי ר"ע אומר לא נאמרה חקה זו אלא לפסח בלבד ואמרי' התם דר"ע ס"ל לילה זמן תפילין ושבתות וי"ט נפקא ליה למעט מקרא דוהיה לך לאות וכו' ופסק הרי"ף ז"ל בהלכות תפילין דכתב הלכתא כרב אשי דאמר הלכה ואין מורין כן לכתחילה וכן דעת התוס' והרא"ש והר"פ ז"ל הובא בטור סי' ל' מלבד הרמב"ם ז"ל דפסק לילה לאו זמן תפילין שכתב בפ"ד מהל' תפילין הל' י' זמן הנחת תפילין ביום ולא בלילה שנאמר מימים ימימה חקה זו היא מצות תפילין וכן שבתות וי"ט אינן זמן תפילין שנא' והיה לאות וכו' ונתן הכ"מ הטעם דלא פסק כר"ע בדין דלילה משום דמשמע התם לעיל דהנהי ס"ל כר"י הגלילי ואין הלכה כר"ע מחבירו ועל מה שכתב למעט שבתות וי"ט מדרשא דר"ע נתן גם הטעם דהע"ג דפסק דלא כוותיה היינו דוקא במה דאמר לילה זמן תפילין הוא משום דכל הנך רבנן פליגי עליה אבל בשבתות וי"ט כ"ע מודו לענין דינא אלא דר"י הגלילי מייתי ליה מחד קרא ור"ע מייתי ליה מחד קרא והלכה כר"ע מחבירו עכ"ל ולכאורה לא שייכא הלכה בדרשא דקראי כיון דלענין דינא ליכא נפקא מינה ולדעת הרמב"ם דחוקה זו היא מצות תפילין אם כן מאי טעמא לא אימעיט ליה מדרשא דרבי יוסי הגלילי לשבתות וימים טובים כי היכי דאימעיט ליה לילה מהתם ומיהו בהא יש לומר דספיר אתכתן נפקא מינה לדינא בין הני מיעוטי דשבתות וי"ט וזהו אם מניחין תפילין בחולו של מועד דלדרשא דר"י הגלילי מימים ולא כל ימים איכא למימר דלא אימעוט אלא שבתות וי"ט בלבד לפי שאסורין בעשיית מלאכה אבל חוה"מ דמן התורה מותר בעשיית מלאכה לאו בכלל הוא ומיעוטא דלא כל ימים אשבת וי"ט בדוקא קאי ולדרשא דר"ע דאימעוט מוהיה לך לאות חה"מ נמי אימעוט וכדכתבו התוס' פ' הקומץ שם ד"ה יצאו שבתות וי"ט שהן עצמן קרוין אות לא משום דאסירי בעשיית מלאכה דאפי' חה"מ דהוי בעשיית מלאכה איכא אות בפסח דאסור באכילת חמץ ובסוכות דחייב בסוכה והלכך נקט הרמב"ם לדרשא דר"ע אלא דאכן הזינן דהרמב"ם סתם דעתו בזה אם מניחין תפילין בחה"מ והכ"מ שם רוצה לומר דנראה מדעת הרמב"ם שמניחין מדכתב בפ"ז מהל' י"ט כותב אדם תפילין לעצמו ושם חזר בו וכתב דנראה בטעמו דלא התיר לכתוב לאחרים אא"כ אין לו מה יאכל מפני שהוא סובר שאין מניחין תפילין בחה"מ דבכלל י"ט הוא וא"כ אין להתיר בכתיבת תפילין יותר ממלאכה אחרת ובאמת דעת הרמב"ם סתום בזה. ונראה דהיינו טעמיה דנקט לדרשא דר"ע למיעוטא בשבתות וי"ט כדאמר הכא להאי אית דבעי מימר דדרים מוסיה לך לאות ופריך ולא כן כתב מימים ימימה דלכאורה מאי קשיא ליה דילמא האי מ"ד לא סבירא ליה דחוקה זו תפילין אלא כהאי דאמר לעיל דבפסח הכתוב מדבר וכר"ע דברייתא אלא ודאי דלא קאי הכא אלא אליבא דהאי מ"ד דאמר חוקה זו תפילין היא וה"פ דודאי אליבא דאידך דס"ל דחוקה זו הוא בפסח לק"מ כי קמיבעיא לן אליבא דמ"ד דחוקה זו היא תפילין הוא דמצריך אליביה נמי להאי דרשה דאות ולא סגי בימימה לו לא וגלה קאמר אין דאפי' להאי מ"ד לית לך אלא כהאי דאמר ר' יוחנן כל מילה דלא מחוורא וכו' משום דהאי דרשה מקרא דימים וגו' לא סגי דימים מימים לא משמע לן וכן ימימה כנוסחא דבכלא לא משמע ליה ואיצטריך נמי לדרשא דוהיה לך לאות וכו' וכיון דהאי דרשא עיקרים ומוסכמת לכ"ע כדמשמע הכא הלכך נקט לה הרמב"ם וזהו טעמו וכן בענין דפסק שם הרמב"ם בהלכה י"א מי שהניח הפילין קודם שתשקע החמה וחשכה עליו אפי' כן עליו כל הלילה מותר ואין מורין דבר זה לרבים וכו' ובל המניח הפילין לכתחילה עובר בלאו וכו' וכתב הכ"מ דזהו שאמרו בעובדא דרב אשי דקסבר הלכה ואין מורין כן ומאחר שרבינו פוסק כמ"ד לילה לאו זמן תפילין הוצרך לפרש דהיינו דוקא שלא יניחם לכתחילה אבל אם כבר הם בראשו אינו חייב לחלצן כי היכי דלא תיקשי הלכתא אעובדא דרב אשי וכ"כ בב"י שם עכ"ל הנה כתב הוצרך לפרש וכו' ומאין למד כן אלא דמסתברא דגם זה למד מדקאמר הכא לר' אבהו אית דבעי מימר לא אמר אלא הנותן אבל אם היו עליו מבעוד יום מותר וזה פשוט ובפשטות דקאמר עובר בלאו זהו כר' יוחנן דהתם דסבירא דעשה נמי לאו הוא. ועיין בזה בתוס' עירובין דף צ"ו ד"ה השמר דעשה עשה ובחיבורי פני המנורה האריכותי בזה ואין כאן מקומו ונראה עוד דגם בעיקרא דדינא דפסק דלילה לאו זמן תפילין לא מטעם דפסק כר"י הגלילי דהתם בזה אלא סמך דברייתא היא במכילתא פ' בא והכי איתא התם ושמרת את החקה הזאת זו חקת תפילין אתה אומר חוקת תפילין או אינו אלא חקת המצות למרת במה הענין מדבר בתפילין מימים ימימה בימים אתה נותן ולא בלילות ע"כ ובזה מבואר כל דבריו כהאי דינא:

**נשים** מנין. אע"ג דאמר לעיל למעוטי לילה ושבתות וי"ט לאו זמן תפילין ואם כן היפוק ליה דמצות עשה שהזמן גרמא הוא יש לומר למאי דאמרי' בסוף פ"ק דקידושין דהא דפטורות הן בהזמן גרמא משום דילפינן מתפילין ובעי הכא תפילין גופייהו מנין דפטורות ומה דקאמר הכא אשתו של יונה הושבה וכו' התוס' פ' המוצא תפילין שם מביאין לזה בשם הש"ס קתא וכמדומה שט"ס הוא וצ"ל בירושלמי דהא למורהי קאמרי להא וכן הביאו שם:

**תני** נכנס למרחץ וכו'. תוספתא היא עד ואינו חולץ תפילין ואינו נותן והכי הובאה בבבלי פ"ק דשבת דף י' והאי אבל אינו לובשן וכו' דברי הש"ס הן ולחומרא בעלמא ועלה

## פירוש מבעל ספר חרדים

בשמוך עובר בעשה אבל ציצית דלא מחוייב לסלקן לא: ברם כמ"ד בחוקת הפסח וכו'. פלוגתא דרבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא בפ"ג דמנחות וכתבו שם התוס' ושאידנא לא מברך לשמור אפי' לאחר הפלין דבשמוך פסקינן דלילה זמן תפלין דקאמר הלכה ואין מורין כן ומדרבנן הוא דהסור דחיישינן שלא יישן בהם וקרא ושמרת בחוקת הפסח הכתוב מדבר. עכ"ל: נסחת סבבלי מימים ולא כל ימים פרט לשבתות וימים טובים: מצודדין. צרורין היו בידו ולא מונחים עליו: וכמין פקדון. כלומר לשומרן: לית לך אלא כי הא דאמר רבי יוחנן וכו'. אין תירוץ לקושיא זו אלא כי הא דאמר רבי יוחנן. כל דין שאינו ברור מבקשים לתומכו בראיות ממקומות הרבה. נשים דפטורות מתפלין דתנן בפ"ק דקדושין כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות: ולא את בנותיכם. וסמוך לו ולמדתם וקשרתם למידרש את שהוא חייב בתלמוד תורה וכו': התיבון. היכי הני אין חייבות דמשמע דהכ רצו עושות מי לא תנא מיכל בת שאול וכו' וכל היכא דתנא ולא מיחו איסורא איכא כהנהו ג' דברים דסוף פ"ד דפסחים דלא מיחו חכמים באנשי יריחו ופירשו המפרשים דאיסורא איכא ורבי חזקיה בשם רבי אבהו היה שונה דמיחו: אשתו של יונה הושבה לאחור. בגזירת חכמי ישראל שבאותו הדור וכן בהגהות אלפס מסכת ראש השנה דף כד בשם ר"י אסור לנשים להניח תפלין אפי' בלא ברכה מפני שנראה כדרך החיצונים שעוברים על דברי חכמים ואין רוצים לדרוש המקראות כמותם עכ"ל. ומטעמו אתה למד שכך דעתו בכל מצוה שהאשה פטורה: מקום וכו'. היינו בית החיצון. מקום שרוב בני האדם וכו' היינו פנימי. מקצתו וכו' היינו אמצעי: אבל אינו לובשן וכו'

שנויי נוסחאות (מו"ח) אית בכי"ל ואית. (מו"ע) לא אמר א"א הנותן אבל אם היו עליו מבעוד יום מותר גכ"י: מצו"ן כדי שתסלק רוב הרגל מן השוק. תמן תנינן נשים ועבדים פטורים מק"ש ומן התפילין בד"י כל זה ליתא (וי"ח) בת כושי בכי"ל בת שאול כושי. (גוכ"א) והתפילין בכי"ל ו (גוכ"ג) תפילין בד"ו תפיליו. (גוכ"ד) מקרא ולא בכי"ל מקרא ולא משנה ולא.

## חדושי רד"א

אשתו של יונה הושבה. נ"ב ר' חזקיה אזיל לשיטתית דסובר לקמן פ"ב (סוף ה"ט) תני חזקיה כל מי שהוא פטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט משו"ה סובר מיכל בת שאול מיחו בה חכמים ואשתו של יונה הושבה:

## מהר"ם די לונזאנו

שתיהן. תשובה מהמת ירושלמי זה בדקתי אחר הנוסחאות ושלחתי חוץ למדינה כי הייתי סבור שהיתה הנוסחא בספק בשתות דסוס חלים רישיה לא מנח אלא דדרעיה ולומר שהיה ראשו חלוש ומתירא מן הקור אם יגלנו ומינה דצריך להניחו על הראש ממש ויקשה אבל בכל הנוסחאות מצאתיה כמו שכתבת ואין ממנה קושיא לדברי אלא קרוב לראיה והוא שבשתיו היה ראשו חזק וכל שמניח על הראש אין ראשו מתחמם בין שישימם על מפני הקור בין שישימם על הראש ממש שמא לא היה חושש לקור אבל בקייטא היה ראשו חלוש מפני החום ואפילו ישים על הראש ממש היה ראשו מתחמם מפני שהם נדחקין על הראש וכ"ש אם ישימם על הכובע שהם נדחקין על הבגד ודוחקין את הבגד שעל הראש ומתחמם ביותר. ותפילין אינן מעכבין זה את זה ואפילו כשים לו כדאית' בגמרא ואי אפשר להעמידה חדא כי הגילה לו לרבי יוחנן לבטל מצות תפילין בשביל קלה כזו ומה תמוש מחממין התפילין את הראש והם קטנים כאגוז ולמרבה כבילה ואדרבה נראה מקרבין כי אינם של נמר אלא של עור. ועוד כי בירוש' מוכח דהזיק רישיה אינו ר"ל הראש חזק כמ"ש הרשב"א ואדרבה ר"ל הספך דגרסינן [בירושלמי] בפ' ע"פ ר' יונה שתי ד' כוסות דליל פסח וחזיק רישיה עד עצרת פירש קושר ראשו מחמת כאב. ובברכות דף ח' ע"ד ר' פלוני הכהן כד הוה תשים הוה חזיק רישיה פירש כשהיה חולה היה קושר ראשו

ודא מסייעא כיי דמר ר' יצחק בגין ר' יוחנן עד יעקב תורמוסרה היה לובשן. ר' ירמיה בעא קומוי ר' זעירא היתה מרחץ מרחצת בימות החמה ואינה מרחצת בימות הגשמים א"ל א *מרחץ ואע"פ שאינה מרחצת ובית הכסא אע"פ שאין בו צואה. מר עוקבא אמר ב *אהן חזירא בית כסא מטולטל הוה. ר' יונה בעי אהן צררה דעל גיף ימא מהו א"ר אמי אסיא הורי רבי ירמיה מעבר ליה בפיליום ולא סמכינן עילוי. ר' זעירא בשם אבא בר ירמיה ג אוכל בהן אכילת עראי *ואינו אוכל בהן אכילת קבע *ישן בהן שינת עראי ואינו ישן בהן שינת קבע. אית תניי תני מברך פעם אחת אית תניי תני פעמין מאן דמר פעם אחת ניחא מאן דמר מברך שתי פעמים הא אכל ואינון עילוי. א"ר זעירא קיימא אבא בר ירמיה באוכל בהן אכילת עראי. ר' זעירא בשם ר' אבא ד לא יכנס אדם לבית המים וספריו ותפיליו בידיו רבי יוחנן כד הוה סיפרא בידיה הוה יהיב ליה לחורן כד הוין תפילוי עילוי הוה קאים בון. מתניתא פליגא על אבא בר ירמיה ה נכנס אדם לבית המים וספריו ותפילין בידו. א"ר זעירא קיימא אבא בר ירמיה ו כאן ביכול ללובשן כאן בשאינו יכול ללובשן דלכן מצוה לא עביד בון למה הוא מבזי לון בראשונה היו נותנין אותן לחביריהן והיו נוטלין אותן ובורחין התקינו שיהו מניחין בחורין. וכשאירע אותו מעשה.

## פני משה

ודא מסייעא כהאי דאמר וכו'. דר' יוחנן לא היה לובשן עד בית יעקב תרמוסרה שהיה חוץ מרבות המרחץ וסמוך לו כדאמרי' לעיל: והיכה מרחצת בימות הגשמים. מהו שיהא דין מרחץ עליה בימות הגשמים: מרחץ ואע"פ שאינה מרחצת. באותו זמן מ"מ שם מרחץ עליו מכבר וכן בית הכסא אע"פ שפינו ממנו: אהן חזירא. החזיר הזה כבית הכסא מטולטל הוא שעובר לפניו ואסור לקרות כנגדו: אהן צררה. צואה יבישה שעל שפת הים לפי שדרך בני אדם לפנות שם מהו לקרות כנגדה הואיל ויבישה היא: א"ר אמי אסיא. כך היה שמו: הורי ר' ירמיה מעבר ליה בפיליום. פיליום הוא כלי כעין מחתה שמפנין בו האפר אי נמי מטפחת כאותה ששנינו בפרק כ"ט דכלים הסדין והסודרין והטלטין והפיליון של רחץ כלומר שצריך להעביר אותה ולפנותה משם וקאמר הש"ס ולא סמכין עלוי דר' ירמיה בהוראה זו: אוכל בהן. בתפילין שעליו מותר לאכול אכילת עראי: אית תניי תני מברך. על התפילין פעם אחת ביום ואית תניי תני פעמיים כדמפרש ואזיל ויש בכאן חלופי גירסות וכצ"ל מאן דאמר מברך שתי פעמים ניחא לפי שצריך הוא לאכול וחולצן ואח"כ כשמניחן חוזר ומברך עליהן: מאן דאמר פעם אחת הא אכל ואינון עילוי. כלומר א"כ על כרחך בשעת אכילה לא היה חולצן והרי אסור לאכול בהן אכילת קבע ומשני ר' זעירא קיימה אבא בר ירמיה להא דתני פעם אחת באוכל בהן אכילת עראי והא קמ"ל האי תנא דמותר לאכול בהן אכילת עראי ולהכי קתני מברך פעם אחת עליהן: לבית המים. מקום שמשתינין מים: כד הוה סיפרא בידיה. והיה נכנס להשתין מים היה נותן הספר לאדם אחר לאחזו: הוה קאים בון. היה עומד בהן ומניחן עליו: מתניתא. ברייתא פליגי עליה דר' אבא דקתני נכנס ואפי' תפילין בידיו: קיימא אבא בר ירמיה. להאי ברייתא דמיירי ביכול ללובשן א"כ דאיכא שהות ביום והאי דקאמר לא יכנס בתפילין בידיו כשאין שהות עוד ביום ללובשן: דלכן. כלומר דאי לאו הכי אלא יכנס עמהן א"כ גנאי הוא עושה לתפילין שהרי מצוה לא עביד בהון עוד היום ולמה הוא מבזי להון להכניסן עמו לבית המים: בחורין. הסמוכין לרה"ר והן בתוך מחילות בית הכסא: וכשאירע אותו

מעשה

## רידב"ז

ר"ז בשם אבא בר ירמי' אוכל בהן אכילת עראי ואינו אוכל בהן אכילת קבע כו' אית תניא תנא מברך פעם אחת כו'. פי' הסוגיא הזאת עפ"מ שפסק הרמב"ם ז"ל פ"ד מה"ת הט"ז היו תפילין כרוכין בידו מותר לישן בהם אפילו שינת קבע ואינו אוכל בהם אלא אכילת עראי אבל אם נכנס לסעודת קבע חולצן ומניחן על שולחנו כו' וצ"ב גדול למה נקט הדין הזה דאכילת עראי גבי אוחזן בידו והו"ל למימר סתם היה לבוש תפילין מותר לאכול סעודת עראי אבל לא סעודת קבע וע"כ נלפענ"ד דהרמב"ם ז"ל הוציא הדין הזה מהאי ירושלמי דסוגיא דידן דהנה גרסינן במס' סוכה דף כ"ו לא יאחז אדם תפילין בידו וס"ת בזרועו ויתפלל ולא ישתין מים ולא יישן בהם לא שינת עראי ולא שינת קבע ופרש"י ז"ל דלא יישן בהם הוא בדנקט להו בידי' הרי מוכח בתיבת בהם משמעותו כאוחזן בידו ולא כאינון עילוי והרמב"ם ז"ל מפרש ג"כ כן עי' בכ"מ ז"ל ובהגהות מיימוני ז"ל עיי"ש ועפ"ז מפורש סוגיא דידן וה"פ אית תניא תנא מברך פעם אחת אית תניא תנא פעמים ר"ל באוכל בתפילין דהוא ע"כ באכילת עראי דבאכילת קבע אסור הד תנא ס"ל דצריך לברך אחר אכילתו עוד פעם שני על התפילין ומשום דע"כ חולצן קודם אכילה והד תנא ס"ל דא"צ לברך פעם שני משום דלא צריך לחלוץ ע"ז מקשה דלמ"ד א"צ לברך ב' פעמים ניחא משום דא"צ לחלוץ דהא מותר לאכול אכילת עראי בתפילין אבל למ"ד דצריך לברך ב' פעמים קשה דס"ד דמותר לאכול אכילת עראי בתפילין אפילו כשהוא לבוש בתפילין א"כ קשה למה יברך הא אכל ואינון עילוי ר"ל דהא מותר לאכול והוא לבוש בהם דאינון עליו ע"ז משני ר"ז בשם אבא בר ירמי' דאזיל לטעמו באוכל בהם אכילת עראי ר"ל דלא שרי לאכול ואינון עליו אלא באוכל דווקא בהם אכילת עראי ר"ל דאוחזן בידו וכרוכין על ידיו אז מותר לאכול עראי ולא קבע אבל באינון עליו אסור לאכול אפילו עראי. דבהם דווקא אבל לא באינון עילוי ופסק הרמב"ם ז"ל להומרא דבאינון עליו אסור לאכול אפילו עראי ועיין ברמב"ם ז"ל בפ"ד מה"ת הט"ו וט"ז דמשמעות תיבת בהם הוא באוחזן בידו ובהט"ו מיירי שלא כרכן ובהט"ז מיירי שכרכן עיי"ש:

ר"ח

## פירוש מבעל ספר חרדים

וכו'. הרישא קאי אע"ג דשרי לצנית בהיאוז הני מילי באדם שנכנס שם וצריך לשבת שם מעט לאיזה צורך ואין דרכו להיות בלא תפלין כל היום והלכך לצכרה שרי להניחן שם אבל הנכנס למרחץ ו"לא לא יניחם שם עד שילא מכל המרחץ כלומר אפי' מן החיצון: ודא מסייעא כי הא דאמר ר' ינחק וכו'. הא דקתני בהך ברייתא דבבית המלעי אין צריך לחלוץ עד הפנימי מסייעא לרבי ינחק שאמר על ר' יוחנן לעיל דעד הפנימי שם שה אים ששמו יעקב לא היה חולצן לא כמאן דפליג על רבי ינחק התם ואמר דבאמצעי היה חולצן: מר עוקבא אמר אהן חזירה וכו'. והיי נמי אמרינן בבבלי פרק מי שמתו פי חזיר כצואה עוברת דמי כלומר כגרף של רעי שהעבירו לפניו ואע"ג דסליק מנהרא אין רחיצה מועילה לו ודרכו ללכלך פיו המיד: אהן צררה דעל כיף ימא וכו'. רפש וטיט מסריח שפולט הים על שפתו מהו שיהא נידון כצואה לאסור לקרות כנגדו: הורי רבי ירמיה מעבר ליה בפוליום. פי' בעבוך מטפחת כלומר אם קורא נגדו צריך לכסותו במטפחת וכיוצא בה: ולא סמכן עליו. כלומר ואם מאחריו לא יקרא סמוך לו אלא כדתנן לקמן מן הצואה ד' אמות מאחריו: ישן בהן שינת עראי. וכן כתב הרא"ש פ' מי שמתו דהאי דאסרינן בסוכה שאסור ליישן בהן שינת ארעי היינו כשהן בידו שלא יפלו אבל בזה כשהן בראשו מותר. וא"ת הרי אסיר להסיח דעתו וכשמתנמנם הרי מסיח דעתו כתב ה"ר יונה דלא מיקרי היסח דעת אלא כשעומד בשחוק או בקלות ראש אבל כשעומד מתעסק בצרכו או באומנותו ואין דעתו עליהן ממש לא מיקרי היסח הדעת דאי לא תימא הכי היאך יכול אדם להניח תפילין כל היום וכן נמי כשמתנמנם אין כאן היסח הדעת כי הוא בוכח הבלי העולם ואין כאן קלות ראש עכ"ל אבל רמב"ם והתוספת פ"ד דשבת אסי' התפלה בראשו אסרו שינת ארעי: מאן דאמר מברך שתי פעמים הא אכל וכו'. כלומר הא דאמר דמברך שתי פעמים אתפלין כגון דשכח והכל בהן אכילת קבע צריך לברך מהדש כאלו עתה מניחן ורבי זעירא אמר דהפי' באוכל אכילת עראי: א"ר זעירא קיימא וכו'. כלומר אידך ברייתא דאמרה ווברך פעם אחת ואמרת דהיא באוכל אכילת עראי איצטריך דלא תימא דע"כ רסח דעתיה דאי כלא אוכל מיירי פשיטא דאין צריך לברך אלא פעם אחת: לא יכנס אדם לבית המים וכו'. בית הכסא וכן בלשון ערבי קורין לבית הכסא בית אלמא: ר' יוחנן כד היה ספרא בידיה וכו'. לשון הבבלי א"ר בר בר הנה כד הוה אזלינן בתריה דר' יוחנן כי הוה בעי למיעל לבית הכסא כי הוה נקוט ספרא דאגדתא יהיב לן כיסתא דתפלין לא הוה יהיב לן אמר הואיל ושרו רבנן ננטרן פי' שר' יונה יבמרנו מן המזיקין: מתניתא פליגא על רבי אבא. אבל אר' יוחנן דאפשר דמודה הוא דשרי ליכנס בספר היה מחמיר אבל בתפלין עובה כדין משום שמירתו: מתניתא פליגא על רבי אבא אמר רבי זעירא קיימא רבי אבא. תירץ ר' אבא קושיא שהקשו לו מן הברייתא דמאי דשריא להכנס בתפלין דווקא כשנכנס מבעוד יום שיש שהות ללובשן כשיצא הילכך שרי שיהיו מזומנים בידו וכשאסרתי אני היינו כשנכנס קרוב ללילה דליכא שהות להניחם כשיצא: דלכן מצוה לא עביד בון וכו'. דלכן דאם לא כן היכי אפשר דתברי הברייתא. מצוה לא עביד בהו כשילא מיד למה יבזה אותן להכניסן במקום המטונף הזה: וכשאירע אותו מעשה התקינו וכו'. בבבלי

מעשה

## מראה הפנים

ועלה קאמר ודא מסייעא וכו' וכבר כתבתי מזה לעיל בד"ה עד יעקב תרמוסרה ע"ש:

**מרחץ** ואע"פ שאינה מרחצת וכו'. כל זה מוסבם הוא בבבלי דף כ"ו ולעיל בדף כ"ה פי חזיר כצואה עוברת דמי ואע"ג דסליק מנהרא והאי דקאמר הכא באהן צררה וכו' והי נו צואה יבישה דלא סמכין עלוי דר' ירמיה דהורי מעביר ליה הא אתיא כמ"ד התם צואה כחרס מותרת ורבא פסק שם הלכתא צואה כחרס אסורה עד שתא זורקה ויא נפרכת כדעת הרמב"ם ז"ל בפ"ג מק"ש ולדעת הרא"ש והטור סי' פ"ב עד שתהא נפרכת ע"י גלילה והפסר לפרש הא דהכא ג"כ כענין זה הורי ר' ירמיה מעבר ליה בפיליום לגלול אותה ע"י מטפחת אם תפרוך מותר לקרות ק"ש כנגדה ולא סמכינן עילוי דלא צריך שתהא נפרכת ע"י גלילה דוקא אלא אפי' בזריקה ולפ"ז היה עולה כדעת הרמב"ם וכל זה אם אנחנו מפרשין צררה מלשון צרור ואכן וה"כ אינו מתפרש אלא בענין שאמרנו אבל נראה דענין אחר הוא וצררה כמו סררה דהנ' מתחלף בס' ומלשון גנבא סריא הוא מוסרח וה"כ על חזיר היה קאמר והיינו צררה דעל גיף ימא שבכית על שפת הים והורי ר' ירמיה להעבירו מלפניו במטפחת וכלומר דדעתיה דהוי כחזיר היבשה ואסור לקרות כנגדו וקאמר הש"ס ולא סמכין עילוי דשאני חזיר הים דלית ביה חששת דחזיר היבשה וזה שפי' עיקר דדין צואה יבישה נתבאר כאן בסוף פ"ג ע"ש:

**אוכל** בהן אכילת עראי. וכך פסק הרמב"ם בפ"ד מתפילין בהל' ט"ז ואינו אוכל בהם אלא אכילת עראי והכי דייק ליבנא דר' ינחק התם בדף כ"ג ע"ב הנכנס לסעודת קבע חולץ תפיליו דמשמע הא לעראי א"צ לחלוץ ואוכל בהן:

**ישן** בהם שינת עראי. מדקתני להו הכא גבי הדדי אוכל וישן משמע לכאורה דבחדא מחתא ניגהו דכמו אוכל בהן עראי ודאי כשהם מונחין על ראשו איירי וכדמוכח נמי להדיא מדלקמן דקאמר הא אכל ואינון עילוי ומוקי לה באכילת עראי וזהו לכ"ע וא"כ בישן נמי אפי' הן על ראשו ישן בהן עראי וזה היה עולה כשיטת רש"י ז"ל בפ"ב דסוכה דף כ"ו דהא דקתני התם ישן בהם שינת עראי אבל לא שינת קבע במנחו בראשיה וכן הוא דעת הרא"ש ז"ל אבל לדעת הרמב"ם ז"ל בפ"ד מתפילין בהל' ט"ו דאוסר לישן בהם בין קבע בין עראי כשהן על ראשו אא"כ הניח עליהן סודר דאז מותר שינת עראי וכו' כמו שסובא בב"י בסי' מ"ד ולשיטתו דמפרש בגמ' כמבואר שם איכא למימר דלא היה מפרש גם להא דהכא בחדא מחתא אלא דישן בהן לאו במונחין עליו איירי ומיהו ליסנא דבהן לא משמע הכי ועוד דבלאו הכי אינו מספיק שיטתו להא דהכא דהא הוא ז"ל הצריך כשהן בידו לשיות כרוכין בידו דוקא לפי פי' הכ"מ ואז מותר בין קבע בין עראי וברייתא דקתני לא יאחוז אדם תפילין בידו וכו' ולא ישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי בשאינן כרוכין מיירי ואין להאריך:

**לא** יכנס אדם לבית המים וכו'. לכאורה נראה דהפי' בבית הכסא עראי איירי דקאמר בית המים וכפי' רש"י ז"ל בדף כ"ג ע"ב שפי' בית הכסא עראי כגון להשתין שאין אדם הולך בשבילן לבית הכסא ובתפילין בראשו מבואר הוא בטור ובב"י סי' מ"ג דפלוגתת הפוסקים היא אם מותר להשתין ולדעת הרמב"ם אסור בין בבה"כ קבוע בין בעראי ומ"מ אין ראיה מכאן דהא הכא בידיו קאמר אלא דנראה דבית המים דנקט לאו דוקא הוא ובבית הכסא ממש איירי והכי משמע מדלקמן מדקאמר בראשונה וכו' וזהו ממש כדאמר התם וכן בענין החילוק אם יש שהות ביום ללובשן וכו' דהכל בבית הכסא קבוע הוא כדמפורש שם:

לא

**שנויי נוסחאות** (כו"ע) בפיליום בכי"ר בפיליונס. סמכינן בד"ו סמכין. (סור"י) אכילת עראי ואינו אוכל בהן בכי"ל ליתא.

## חדושי רד"א

**הא** אכיל ואינון עילוי. נ"ב פי' למה מברך שתים כיון שבשעת אכילה היו תפילין עליו ומשני א"ר זירא וכו' באוכל אכילת עראי ובהיסח הדעת וקמ"ל אם הסיח דעתו. אף באכילת עראי צריך לברך והא דהני מברך פעם אחת כשאכל אכילת עראי ולא הסיח דעתו:

## מהר"ם די לונזאנו

כדי שיכירו הקהל שהוא חולה ולא יכול לישא את כפיו אלמא חזיק רישיה חולשא הוא. וקודם שאכתוב דעתי אני צריך להעתיק כאן לשון א' שאמרו שם בירושלמי פ' היה קורא בסמוך בסוף הלשון דלעיל וז"ל אנו לא זכינו לכל הכבוד הזה אלא ע"י שמרנו מצותיו של הקב"ה ואתון בעיין לבטלא מצותא מינן ע"כ. מכאן למדנו כי בימים ההם לא היו יכולין לקיים המצות מפני חמת המליך ובזה יובן המאמר דלעיל כי רבי יוחנן בחורף שהיה קושר ראשו מפני הצינה היה לו התבולה להניח גם של ראש כי היה מניחה תחת הצניף או הסודר ולא היתה נראית לשום אדם אבל בקיץ שלא היה קושר ראשו לא היה לו שום התבולה להניח של ראש ואז לא היה מניח אלא של יד שלבושיו מכסין עליה וזה דוקא בשוק אבל בביהו ודאי שאפילו בקיץ היה מניח שתיהן וזה שפי' כפתור ופרח ואמת ויציב. ודע כי סמוך לזה מקשה שם בירוש' ואינו אסור משום ערוה בתמיהא ומשני אמר ר' חייא אפיקרסין היה לובש מבפנים פי' לפי שאמרו שהיה ר' יוחנן לובש תפילין של יד תחת הלבושים קס"ד על הבשר ממש ולכן מקשה ואינו אסור משום ערוה ומשני שהחלוק היה בין התפילין לבשרו. ולפי זה אנו טועין במה שמניחין אותן על הבשר ממש. ולפי דרכנו למדנו שמ"ש בבית יוסף בא"ח סימן כ"ז ריש דף כ"ד בזה הלשון וז"ל אוסרין ומביאין ראיה מרבי יוחנן דלא הוה מנח תפילין בסיתוא מפני הקרירות וכו' עד היה מזיק לו הקרירות ומשום הכי לא הוה מנח להו בסיתוא אין נראה דאדרבה בסיתוא הוה מנח תרוייהו כל היום ואפילו בשוק כאמור ועיין בערוך ערך סגרני ותו לא מידי:

---

מסורת הש"ס: שבת י. ברכות כו. | שם כה. | ג' ברכות כג. סוכה כו.

עין משפט נר מצוה:
ל
א מיי' פ"ג מהק"ש ה"ב טוש"ע או"ח סי' פג ס"א
לא
ב מיי' שם סמ"ג עשין יג טוש"ע שם סי' עו ס"ג
לב
ג מיי' פ"ד מהל' תפילין הט"ז סמ"ג שם כב טוש"ע שם סי' מ ס"ח
לג
ד ה ו מיי' שם הי"ז יט סמ"ג שם טוש"ע שם סי' מג ס"א ו

מעשה התקינו שיהא אדם נכנס והן בידו רבי יעקב בר אחא בשם ר' זעירא אמר והוא שיהא ביום כדי ללובשן אבל אם אין ביום כדי ללובשן אסור דלכן מצוה לא עביד בון למה הוא מבזי לון מיישא בר בריה דר' יהושע בן לוי אמר מאן דעבד טבאות א עושה להן כיס של טפח ונותנן על לבו מה טעם °שויתי ה' לנגדי תמיד. תמן אמרין ב *כל שאינו כאלישע בעל כנפים לא ילבש תפילין ר' זעירא בשם ר' אבא בר ירמיה ג *לא יכנס אדם לבית הקברות ויעשה צרכיו שם ואם עשה כן עליו הכתוב אומר °לועג לרש חרף עושהו. *דלמא ר' חייא רובא ור' יונתן היו מהלכין קומי ערסיה דר"ש בר יוסי בר לקוניא והוה ר' יונתן מפסע על קיבריה אמר ליה רבי חייא רובא כדון אינון מימר למחר אינון גבן ואינון מעיקין לן א"ל וחכמין אינון כלום לא כן כתב °והמתים אינם יודעים מאומה א"ל לקרות את יודע לדרוש אין את יודע °כי החיים יודעים שימותו אילו הצדיקים שאפילו במיתתן קרויין חיים והמתים אינם יודעים מאומה אילו הרשעים שאפילו בחייהן קרויים מתים מניין שהרשעים אפילו בחייהן קרויין מתים שנאמר °כי לא אחפוץ במות המת וכי המת מת אלא אילו הרשעים שאפילו בחייהן קרויין מתים ומניין שהצדיקים אפילו במיתתן קרויין חיים דכתיב °ויאמר אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר מה ת"ל לאמר אמר לו לך ואמור לאבות כל מה שהתניתי לכם עשיתי לבניכם אחריכם. *עירב את האותיות אית תניי תני כשר ואית תניי ד תני פסול. רבי אידי בשם ר"ש בשם רבי יוחנן מן דמר כשר מלמטן מן דמר פסול מלמעלן כגון ארצינו תפארתינו ארצך צריכה תפארתך צריכה. רבי אידי בר"ש בשם רבי ייסה ה *לא יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל מה טעם א"ר אבא בריה דרב פפי °ממעמקים קראתיך ה'. א"ר אידי בר"ש בשם ר' יוחנן ו *לא יעמוד אדם ויתפלל וצריך לנקביו מה טעם °הכון לקראת אלהיך ישראל. א"ר אלכסנדרי °שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים שמור עצמך מן הטיפים היוצאות מבין ז רגליך. הדא דתימר בדקים אבל בגסים י אם יכול לסבול יסבול. ר' יעקב בר אביי בשם ר' אחא שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים שמור עצמך כשתהא נקרא אל בית האלהים שתהא טהור ונקי. א"ר אבא °יהי מקורך ברוך יהי מקראך לקבר ברוך א"ר ברכיה °עת ללדת ועת למות אשרי אדם ששעת מיתתו כשעת לידתו מה שעת לידתו נקי כך בשעת מיתתו יהא נקי:

## הלכה ד מתני'

*הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו ח יצא. רבי יוסי אומר לא יצא. קרא ולא דיקדק באותיותיה ר' יוסי אומר ט יצא. ר' יהודה אומר י לא יצא. הקורא למפרע לא

## פני משה

מעשה. בתלמיד אחד שהניח תפילין בחורין הסמוכין לרה"ר ובאת זונה אחת ונטלתן ובאת לבית המדרש ואמרה ראו מה נתן לי פלוני בשכרי כיון ששמע אותו תלמיד כך עלה לראש הגג ונפל ומת: מאן דעביד טבאות. מי שהוא עושה דבר הטוב ביותר עושה להן כיס של טפח ונותנן כנגד לבו ולקיים שויתי ה' וגו' ואז נכנס עמהן ואפי' אין שהות ביום כדי ללובשן: תמן. בבבל אמרין כל שאינו יכול להזהר בגוף נקי כאלישע בעל כנפים לא ילבש תפילין כל היום כ"א בשעת ק"ש ותפילה: דלמא. מעשה בר' חייא רבה ור' יונתן שהיו מהלכין לפני מטתו של ר"ש בר' יוסי ללותו והיה ר' יונתן פוסע על הקברים וא"ל ר' חייא עכשיו יאמרו המתים למחר הם באים אצלינו והן מצערין לנו: וחכמין אינון כלום. וכי הן יודעין כלום ולא כן כתב וכו': לדרוש אין אתה יודע דהכתוב אינו מדבר אלא באלו שאפי' בחייהם קרוין מתים דאל"כ מאי האי דקאמר כי החיים יודעים שימותו ומי לא ידע כזאת אלא דה"ק כי החיים שהן לעולם קרוין חיים והן הצדיקים נותנין אל לבם ויודעי' שימותו ומתקנין מעשיהם ואלו שהן קרוין מתים לעולם אינם רוצים לידע מאומה: לך ואמור לאבות. כדי שיחזיקו לך טובה על זאת הבשורה אלמא דידעי והרי הן קרוין חיים. עירב את האותיות. בכתב ס"ת ותפילין ומזוזה קאמר וכן גרים להא בפ"ק דמגילה ואיידי דמייתי לקמן לדברי ר' אידי בשם ר"ש בענין תפילה מייתי נמי להא דר' אידי: מאן דאמר כשר מלמטן. אם למטה נתערבו בכתיבה כהאי דלקמיה ארצנו תפארתנו ונוגע הנו"ן בוי"ו מלמטה כשר לפי שלמעלה נפרדין הן והרי זה כנגמר וניכר כל אות בפני עצמו ומ"ד פסול כשהן נדבקין למעלה קאמר ולא פליגי: ארצך. אם נוגע הצדי"ק בך' באמצע צריכה היא תלמוד דמספקא לן הואיל והך' נמשכת הרבה אינו נחשב כנגמר והרי הוא דבוק קודם שנגמר האות וכן תפארתך: ממעמקים קראתיך ה'. ואף שהכתוב בעמקי הלב מדבר מ"מ יש סמך גם לזה שלא יעמוד במקום גבוה להראות שאין גבהות לפני המקום: הכון. הכן עצמך ותקן גופך כשאתה עומד לקראת אלהיך: הדא דתימר בדקים. כשצריך לקטני' אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה אבל בגסים שהיה צריך לגדולים אם יכול לעמוד בעצמו ולסבול יסבול: שמור עצמך. התקן עצמך כשתהא נקרא אל בית אלהים לעמוד בדין כשיבא עתך שתהא טהור ונקי במעשיך: מקורך. לשון מקראך כשיהו קורין אותך לקבר יהי ברוך שיהיה בלא חטא: עת ללדת. הלמ"ד דריש דמיותר אלא דה"ק תראה עת המיתה שיהא שוה לעת של לדת שיהא נקי בלא חטא:

הלכה ד מתני' ר' יוסי אמר לא יצא. משום דכתיב שמע השמע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך ות"ק סבר שמע בכל לשון שאתה שומע והלכה כת"ק: קרא ולא דקדק באותיותיה. להוציאן בשפתו יפה בשתי תיבות שהתיבה השניה מתחלת באות שנגמרת הראשונה כגון על לבבך עשב בשדך וכיוצא בהן ואם אינו נותן ריוח ביניהם להפרידן נמצא קורא אותן שתי תיבות באות אחת: ר' יוסי אומר יצא. והלכה כר' יוסי מיהו לכתחילה צריך לדקדק באותיותיה וכן יזהר שלא יניח הנד ולא יניד הנח ולא ירפה החזק ולא יחזק הרפה וצריך להתיז הזי"ן של תזכרו שלא יהא נראה כאומר תשכרו בשי"ן כלומר כדי שתרבו שכר והרי אין ראוי לשמש את הרב על מנת לקבל פרס: הקורא למפרע. הקדים פסוק שלישי לשני ושני לראשון וכיוצא בזה:

## מראה הפנים

**לא** יכנס אדם לבית הקברות וכו'. זהו בכלל מה ששנינו בברייתא בפ"ד דמגילה דף כ"ט בית הקברות אין נוהגין בהן קלות ראש וכו'. ועובדא דר' חייא ור' יונתן היא קצת בנוסחא אחרת ברים פ"ג דמכלתין דף י"ח:

**ומנין** שהצדיקים אפי' במיתתן קרוין חיים דכתיב וכו'. והתם יליף לה מדכתיב ובניהו בן יהוידע בן איש חי שאטו כ"ע בני מתים נינהו אלא בן איש חי שאפי' במיתתו קרוי חי ונראה הא דלא יליף להא מהאי קרא דיליף הכא משום דבעינן שיקראו חי לעולם איכא למידחי דשאני אבות ומשה מכ"ע והלכך לא יליף לה התם מהאי קרא כ"א בהא דהמתים ידעי דבזה לא שייך לחלק כ"כ ביניהם וכין צדיקי דכ"ע ומכן איש חי שפיר ילפינן דכל הצדיקים קרוין חיים:

**עירב** את האותיות וכו'. כן הוא בתשו' הרשב"א שהביא הב"י בסי' ל"ב וכתב וכן הוא בתשו' המיוחסות להרמב"ן ז"ל סי' רל"ו ומפני שאין תשו' אלו מצוין כ"כ אעתיק לשונו שם שכתב וז"ל ודרך קצרה אני כותב לך אם נדבקה האות לאחר שנגמרה צורתה כגון שנדבקו ברגליהם אין דבוק זה פסול וא"צ לא לגרור ולא להפריד אבל אם נדבקה בראשה קודם שנכתב אותו הראש צריך לגרור את הכל שהרי לא נעשה בה דבר בהכשר ואם נדבקה באמצעיתה כגון רגל הך' הארוכה או רגל הקו"ף אותו הצד הדבק צריך גרירה וכן אמר בירושלמי שאם נדבקו למטה כגון ארצנו תפארתנו ברגל הוי"ו דבוקה אבל הכ' כשר ארצך צריכה תפארתך צריכה כלומר שנדבק רגל הך' באמצעיתה לנ' או לת' צריכה עיון דשמא נאמר שהרגל כבר נגמר כשמגיע עד רגל הנ' והוא כרגל קטן או שמא אינו נחשב כנגמר והרי הוא דבוק קודם שנגמר ולפיכך צריך לחזור ולגרור הרגל עכ"ל ומדבריו משמע שתפס הירושלמי הזה להלכה ובב"י שם הביא בשם המרדכי פ' הקומץ שכתב אמנם בתלמודינו לא מפליג בין נוגע למטה או למעלה ופוסל בכל ענין אם אינה מוקפת גויל ואין לסמוך על הירושלמי וכו' עכ"ל ומיהו אם נמצא דבוקה כמו ארצנו וכיוצא בזה בשבת ובעינן נמצא דבוק באותיות יש מחלוקת באחרונים לדעת הב"ח אין מוציאין אחרת ולכנה"ג מוציאין עיין סי' קמ"ג. נראה דבכנה"ג יש לצרף דעת הגדולה של הרמב"ן ז"ל דסמיך להא דהכא ואין מוציאין אחרת: **הדא** דתימר בדקים וכו'. ובבבלי דף כ"ג אינו מחלק בזה כ"א אם יכול לשהות

## פירוש מבעל ספר חרדים

מעשה בתלמיד אחד בהניח תפלין בחורין הסמוכין לרשות הרבים ובאתה זונה אחת ונטלתן ובאת לפני חכמים אמרה להם ראו מה נתן לי פלוני באתנני כיון ששמע אותו תלמיד כך עלה לגג ונפל ומת באותה שעה התקינו שיהא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס. רבי מייאשה בר בריה דרבי יהושע בן לוי אומר שלכה גוללן ואוחזן בימינו כנגד לבו: תמן. בבבלי ומייתי לה בפ"ד דשבת ומפרש התם שאינו כאלישע שאינו יכול לשמור עצמו מלהפיח בהם: דילמא ר' חייה רובא וכו'. דלמא לשון קצרה הוא דא למה דמיא א"נ כמו איתמר בבבלי: וחכמין איגון כלום. כתמיה וכי יודעים הם כלום: עירב את האותיות. שנגעה אות בחברתה ונדבקה. ובהלכות תפלין מייתי לה בספר התרומה ובתשובת הרמב"ן סי' רלו יש לפרש אם נדבקה האות ואחר שנגמרה צורתה כגון שנדבקו ברגליהם אין דבוק זה פוסל ואין צריך לא לגרוד ולא לספריד אבל אם נדבקה בראשה קודם שנגמר אותו בראש צריך לגרוד הכל שהרי לא נעשה בה דבר בהכשר ואם נדבקה באמצעיתה רגל הכף הארוכה או רגל הקוף אותו הצד הדבק צריך גרירה וכן אמרו בירושלמי שאם נדבקו למטה כגון ארצנו תפארתנו ברגל הנו"ן דבוקה אלא רגל הזי"ו או אלא רגל הצדי"ק כשר: ארצך צריכה תפארתך צריכה. כלומר שנדבק רגל הכף באמצעיתה לצדי"ק או אל התי"ו צריכה עיון דשמא נאמר שהרגל כבר נגמרה כשמגיע עד רגל הצדי"ק והוא הרגל קטן או שמא אינו נחשב כנגמר והרי הוא דבוק קודם שנגמר ולפיכך צריך לחזור ולגרור הרגל אבל אם נדבקה האות בראשה כגון שהיה כותב בראשית ונגע גגה של רי"ש לגגה של בי"ת צריך לגרור כל הרי"ש וכן כל כיוצא בזה עכ"ל: מתני'. יצא דיעבד אבל לכתחלה צריך לכ"ע להשמיע לאזנו: קרא ולא דקדק באותיותיה. להוציאן בשפתיו יפה בשתי תיבות שתיבה שניה מתחלת באות שהתיבה הראשונה נגמרת כגון על לבבך עשב בשדך ואבדתם מהרה ואינו נותן ריוח ביניהם להפרידן נמצא קורא אותן שתי אותיות כאות אחת: הקורא למפרע. הקדים פסוק שלישי לשני ושני לראשון וכיוצא בזה: גמרא

## שנויי נוסחאות

(פי"ג) ויאמר אליו במקרא ויאמר ה' אליו. (ס"ל) ר"ש בד"י רבי שמעון. (סו"נ) בר"ש בד"ו ברבי שמעון. (סו"ד) ייסה בכי"ר יוה נן בד"ו יוסה (פי"ה) אידי בכי"ר אמי. בר"ש בד"ו ברבי שמעון. (סו"ז) ישראל בכי"ר ישראל א"ר סימון התבוון לקראת אלהיך ישראל. (סו"ח) רגלך במקרא רגליך (סו"ב) לאזנו יצא בד"ו לאזנו ר' יהודה אומר יצא.

## חדושי רד"א

**באלישע** בעל כנפיים כו'. נ"ב עי' מס' שבת בבלי (מ"ט ע"א ודף ק"ל ע"א):
**עירב** את האותיות כו'. נ"ב וז"ל הרשב"א בתשובה סי' תרי"א פי' מלמעלה פסול לפי שעד שלא נעשית אות נפסלה צורתה והלכך אם בא לגרוד הרי זה כחק תוכות ופסול שלא נעשית אות מעולם עד עכשיו שהוא גירדו. אבל כשנדבקו מלמטן כגון של תפארתנו וארצנו אחר שנגמרה צורת האות היא שנדבקה ומתחלה כשרה היתה ואם באו עכשיו לגרדה אין זה כחק תוכות והלכך אפילו אינו גורד כל שהוא יכול לגרוד וכשר כר' זירא דאמר כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת וכו' אבל ארצך תפארתך שהכ"ף דבוקה באמצעית רגלה עם התי"ו בהא איכא ספיקא דאיכא למימר דאף היא אינה אות עד שיגמור רגל שבה לגמרי ופסול. וא"ל דאיו אלא בלבשה כשר כנ"ל ע"כ:

## הר"א מגריידץ

לא יכנס אדם לבית הקברות ויעשה צרכיו שם ואם עשה כן עה"א וכו' נ"ב כעין זה בבבלי' ברכות יח א':

מסורת הש"ס

פ' תוספתא פ"ב

שם פ"ג.

ירושל' תרומות פ"א ה"א. מגילה פ"ב ה"ב כה"ע. שם. וע' בבלי טו:

עין משפט נר מצוה

מב
א מיי' פ"ב מהל' ק"ש הי"ג סמ"ג עשין יח טוש"ע או"ח סי' סד ס"ב

מג
ב מיי' פ"א מהל' ברכות ה"ז סמ"ג ס כז טוש"ע שם סי' קפה ס"ב וסי' רו ס"ג

לא יצא. ^א^ קרא וטעה יחזור למקום שטעה:

**גמ'** רב אמר הלכה כדברי שניהן להקל דלכן מה כן אמרין ^ב^סתמה ור' יוסי הלכה כסתמא ר' יוסי ור' יודה הלכה כר' יוסי ומה צריכה למימר רב הלכה כדברי שניהן להקל אלא בגין שמע דתני לה ר' חייא *בשם ר"מ לפום כן צריך למימרא הלכה כדברי שניהן להקל. *^ג^תני נתפלל ולא השמיע לאזנו יצא. למי נצרכה לר' יוסי היידין רבי יוסי הדא דתנינן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא ור' יוסי אומר לא יצא. *אמר רב מתנה דר' יוסי היא. א"ר יוסי הוינן סברין מימר מה פליגין רבנן ורבי יוסי בשמע דכתיב בה שמע ^ד^ *הא שאר כל המצות לא. מן דמר רב

לא יצא. דכתיב והיו הדברים בהווייתן יהו כלומר כסדר שהן כתובין בתורה ומיהו אם הקדים הפרשיות זו לזו אין זה חשוב למפרע ויצא שהרי אינן סדורות כך זו לאחר זו בתורה: יחזור למקום שטעה. אם בין פרק לפרק טעה שאינו יודע באיזה פרק הפסיק ולראש איזה הפרק יחזור חוזר להפסק הראשון שהוא והיה אם שמוע ולדעת הרמב"ם חוזר לראש פרק הראשון שהוא ואהבת אבל אם באמצע הפרק פסק שיודע הפרק שפסק בו אבל אינו יודע באיזה מקום מאותו הפרק פסק חוזר לראש אותו הפרק ואם היה קורא וכתבתם ואינו יודע אם הוא בוכתבתם של שמע או בוכתבתם של והיה אם שמוע חוזר לוכתבתם של שמע ואם נסתפק לאחר שהתחיל למען ירבו אינו חוזר שעל הרגיל לשונו הוא הולך: **גמ'** רב אמר הלכה כדברי שניהם להקל. בשני החלוקות האלו במתני' הלכה כדברי המיקל ברישא כת"ק ובקרא ולא דקדק כר' יוסי: ופריך דלא כן מה אנן אמרין. הא פשיטא הוא הא ברישא כתמא היא ור' יוסי פליג וא"כ הלכה כסתמא ובסיפא ר' יוסי ור' יהודה והלכ' כר' יוסי בכל מקום לגביה דר' יהודה וא"כ מה צריכה למימר רב להאי הלכה: אלא בגין שמע דתני לה ר' חייא בשם ר"מ. כלומר משום דר' חייא בתוספתא קתני להאי דינא דשמע שיצא אף אם לא השמיע לאזניו בשם ר"מ דס"ל הכי והכי איתא התם בפ"ב בעל קרי שאין לו מים לטבול ה"ז קורא את שמע ואינו משמיע לאזניו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה דברי ר"מ וחכמים אומרים קורא את שמע ומשמיע לאזניו ומברך לפניה ולאחריה אמר ר' מאיר פעם אחת היינו יושבין לפני ר"ע בבית המדרש והיינו קורין את שמע ולא היינו משמיעים לאזנינו מפני קסדור אחד שהיה עומד על הפתח אמרו לו אין שעת הסכנה ראיה לפי שמלכות הרשעה גזרה על התורה ועל המצות אלמא דר"מ הוא דס"ל דלא השמיע לאזניו יצא וחכמים הוא דסברי לא יצא והתירו לבעל קרי בשעת הדחק שאין לו מים לפי שאינו יוצא בלא השמיע לאזניו ות"ק דמתני' היינו ר"מ וחכמים דתוספתא ר' יוסי היא וא"כ הוה אמינא דהדרינן לכללא ר"מ ור' יוסי הלכה כר' יוסי: לפום כן. צריך רב למימר הלכה כדברי שניהם להקל הואיל ורבי סתים לן להרישא ש"מ דהלכה כת"ק: למי נצרכה. האי ברייתא לר' יוסי דמתני' כדמפרש ואזיל: היידין ר' יוסי. איזה ר' יוסי וקאמר הדא דתנינן וכו' וכלומר דלר' יוסי דס"ל במתני' דבק"ש אף בדיעבד לא יצא קמ"ל דבתפילה מודה הוא דבדיעבד יצא דלא כתיב בה שמע. וכן י"ל דהאי למי נצרכה אמתני' דתרומות נמי קאי דקתני התם חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום לפי שלכתחילה צריך להשמיע לאזניו כשמברך ובדיעבד תרומתו תרומה דאף ר' יוסי דמתני' מודה בה מיהו הא דלקמן אמתני' דמגילה איתמר כדמשמע מהסוגיא ולא שייכא כולה אמתני' דתרומות כ"א מקלת ממנה: אמר רב מתנה דר' יוסי היא. האי דרב מתנה לאו אמתני' דהכא איתמר אלא אמתני' דפ"ב דמגילה כדלקמן והכי נמי גרים לדרב מתנה התם ואיידי דמשתעי בדינא דר' יוסי מייתי לה. וכן נמי מייתי לה בפ"ק דתרומות וכדרך הש"ס הזה דאגב מייתי לכולא מילתא מה דאיתמר בדוכתיה. דתנינן התם הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן ועלה קאמר רב מתנה התם דמתני' דפוסל בחרש דר' יוסי היא: א"ר יוסי. הוא ר' יוסי אמורא דהאי ש"ס ולפעמים קורא אותו רב יוסף כדמשמע בכמה דוכתי: הוינן סברין מימר. אי לאו דאוקמי רב מתנה למתני' דמגילה כר' יוסי דמתני' היינו סוברין לומר דעד כאן ל"פ רבנן ור' יוסי במתני' אלא בשמע משום דכתיב בה שמע ומר דריש לה להשמיע לאזניו ומר דריש לבכל לשון כדפרישית במתני': הא שאר כל המצות. דלא גלי לן קרא לא פליג ר' יוסי ומודה הוא דא"צ להשמיע לאזניו אבל מן מה דאמר רב

## פירוש מבעל ספר חרדים

גמרא. רב אמר הלכה כדברי שניהן להקל דלכן מה אנן אמרין. לשון קצר הוא דאם לא כן וקושיא היא כדמסיק ליבנא מה הולך רב ללמדנו כן פשיטא דאם לא אמר כן רב מה היינו אומרים בה ע"כ בפלוגתא דלא השמיע לאזנו כיון דסתם משנה קתני יצא הא קי"ל הלכה כסתם משנה ובפלוגתא דלא דקדק הא קי"ל הלכה כר' יוסי מחבירו ומשני לפי ששמע רב דרבי חייא רבו היה גורס במשנה בפלוגתא דלא דקדק ר"מ במקום רבי יוסי וקי"ל בכל מקום ר' מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה לכך אמר הלכה כדברי המיקל בין השנה רבי מאיר הו רבי יוסי: למי נצרכה. לאו הכא קאי אלא במועד זו כאמרה הריב תרומות והפרק שני דמגילה ומייתי לה הכא אגב גררא: למי נצרכה. חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום לפי שאינו יכול להשמיע לאזנו הברכה ואם תרם תרומתו תרומה כי דרישא כ"ע כיון דאינו יכול להשמיע הברכה לאזנו לא יתרום אבל סיפא דקתני ואם תרם תרומתו תרומה למ"ד דבדיעבד יצא הרי יצא ידי ברכה ופשיטא דתרומתו תרומה אלא על כרחין לרבי יוסי נצרכה דהוה אמינא כיון דידי ברכה לא יצא יהא צריך אותו כהן לחזור ולתרום מדרבנן קמשמע לן דלא: אמר רב מתנא דרבי יוסי היא. מימרא זו אפרק ב' דמגלה אתמר דתנן הכל כשרין לקרות את המגלה חוץ מחרש שוטה וקטן ולמאן דאמרי בקרית שמע יצא הכי נמי האי המדבר ואינו שומע דיעבד כשר לקרות את המגלה. ומתני' דתני דתרש נמי דיעבד אינו כשר על כרחך רבי יוסי היא: אמר רבי יוסה הוינן סברינן מימר וכו'. בתחלה היינו סבורין דפלוגתא דרבנן ורבי יוסי דמתני' דפליגי בקרית שמע דסתמא דמתני' דקתני יצא היינו רבנן פלוגתייהו דווקא בק"ש דרבנן ס"ל שמע בכל לשון שאתה שומע ואשמעינן קרא דשמע נאמרה בכל לשון ורבי יוסי דריש שמע השמע לאזניך אבל בכל המצות והברכות מודו כ"ע דאם לא השמיע דיעבד יצא. ואי משום סיפא דמתניתין דתרומות י"ל דאגב דתני לא יתרום תני סיפא דאם תרם תרומתו תרומה ולא נורך ואי משום מתניתין דמגלה דפסל חרש המדבר ואינו שומע הא אמר רב חסדא לקמיה דלא גרסינן חרש במשנה: מן דאמר רב

## מראה הפנים

לשהות בעצמו עד פרסה תפלתו תפלה ומשמע בין גדולים בין קטנים וכ"נ מסתימת הפוסקים וכתב הרשב"א ז"ל בתשו' סי' קל"א ואם בשעת ק"ש וברכותיה נתעורר בין לקטנים בין לגדולים ויכול להעמיד על עצמו קורא כדרכו ואם רצה להרחיק ולהטיל את המים אפשר לו לעשות כן:

**אלא** בגין שמע וכו'. כדפרישית ונוסחת הרשב"א ז"ל בהעתקתו לזה בגין דשמע דתני וכו' ואין נפקא מינה בזה וכבר בארתי בפנים מהתוספתא הי ר"מ דתני לה ר"מ משמיה:

**לפום** כן צריך למימרא וכו'. קשיא לן דהכתי מאי צריך למימר דהא הלכה כסתם ואי משום מחלוקת בברייתא הא אמרינן בפ' החולץ דף מ"ב ע"ב סתם במתני' ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם ואי משום דהמחלוקת בצדה במתני' ודמיא להיא מתני' דהחולץ וכן שאר כל הנשים לא יתארסו וכו' דאמרי' התם דאין הלכה כסתם משום דהויא סתם והא"כ מחלוקת א"כ קשה למה באמת פסק רב כהאי סתמא דהכא ולא אשכחן דרב פליג על הכי כללי ועוד דאההיא דהחולץ גופה קשיא דהא אשכחן דסתם ומחלוקת בצדה קרי לה סתמא כהסיא סתמא דמתני' מהתכין את הדלועין וכו' ור' יהודה פליג אנבילה ואפ"ה קרי ליה סתמא כדאמרי' ריש מס' י"ט גבי שבת דסתם לן תנא כר"ש וגו' איכרא דאשכחן בכמה דוכתי בהש"ס דמחלוקת בצדה לא קרי לה סתמא כההיא דריש המניח נשברה כדו וכו' ר' יהודה אומר במתכוין חייב וכו' ופסקו הפוסקים הלכה כר' יהודה משום דבברייתא קאמר ר"מ להאי רישא וכן בכמה מקומות בהש"ס דלפעמים משמע הכי ולפעמים משמע הכי ומצאתי תירוץ לזה בתשובת הרשב"א ז"ל סי' קי"ד ששאל על ענין זה והשיב וז"ל מה שעלה בדעתך שכל סתם ומחלוקת בצדו הלכה כמחלוקת ולא כאותו סתם זה אינו ובההיא דהחולץ לא אמרו הוה ליה סתם ואח"כ מחלוקת הלכה כמחלוקת אלא אין הלכה כסתם אמרו וכ"נו להיכא דמסתבר טעמא כמחלוקת שבצדו יכלינן למימר דאין הלכה כאותו סתם וכדאיתא בנדה פ' המפלת וכן בפ' בא סימן וטעמא משום דכל סתם שיש מחלוקת בצדו אינו סתם גמור אלא אותו סתם ומחלוקתו דיחיד ורבים הלכה כרבים ופעמים הלכה כיחיד היכא דמסתבר טעמיה והיא דפ' החולץ לפי שפסקינו לר' יוחנן דפסק התם דלא כסתמא דמתני' דכל הנשים לא יתארסו אלא כר' יהודה (וזהו כגי' התוס' שם) דפליג עלה ואמרינן והאמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה מש"ה אמרי' מאן דרמי לא הם לקמתיה דהאי לא סתם גמור שאין מחלוקת בצדו אבל כל היכא דאיכא מחלוקת בצדו אין אומרין בכי הא הלכה כסתם אלא הוה ליה כמחלוקת יחיד אצל רבים וכ"מ להיכא דמסתבר טעמא דמחלוקת כדאמרן עכ"ל ומהורתו למדנו יבוב לכמה דוכתי בהש"ס ומילתא דרב דהכא נמי ניחא דאי לאו דאשמעינן הלכה הוה אמינא אין הלכה כסתמא משום דמחלוקת בצדה קמ"ל דהכא מסתברא טעמא דסתמא וכן בש"ס דילן פסקו הלכה כר' יהודה דאיהו ס"ל ג"כ כהאי סתמא דהכא וכתר כן קאמר א"ר טבי א"ר יאשיה הלכה כדברי שניהם להקל ואע"ג דכבר אפסיקא הלכתא כר' יהודה בדינא דרישא ולא הוה צריך למינקט על הסיפא אלא הלכה כר' יוסי אלא ודאי הא קמ"ל דטעמא דפסקינן הלכה כסתמא דרישא ואף שהמחלוקת בצדה להכי קאמר משום דמסתבר טעמא דלהקל הוא והלכה כבולא מתני' להקל ולמדנו עוד מדבריו ז"ל דהכל הולך אחרי מקום דמסתבר טעמא וא"כ כמו בסתם ואח"כ מחלוקת אין חילוק אם הוא בצדו או לא בצדו דאין הלכה כסתם וגם אין הלכה כאותו מחלוקת אלא הולכין אחרי דמסתבר טעמיה כן נמי במחלוקת ואח"כ סתם דאמרו הלכה כסתם אין חילוק בין הסתם מיד ובצדו או לא וכדפירש"י ז"ל שם בהחולץ וכבר זכרתי מזה בחיבורי במס' ע"ז ובפ"ג דנדה והבאתי ראיה מהסיא דהשוכר את הפועל גבי עכו"ם המעביר כדי יין וכו' דפסקינן הלכתא כרשב"ג משום דסתם לן תנא בסיפא כוותיה והרי הסתם בצדו וזה דלא ככלליה דכייל הר"ב מקינון ומביאו הש"ע דסתם בצדו אחר המחלוקת אין הלכה כסתם והראיה שהבאתי מהאי תלמודא דפ' החולץ אינו ראיה כמו שבארתי שם ועיין שם סוף פ"ק דע"ז ובנדה שם ותמצא מבואר הכל בס"ד:

**תני** נתפלל ולא השמיע לאזנו יצא. משמע הא לכתחילה משמיע לאזנו ובתוספתא פ"ג גורס יכול יהא משמיע קולו לאזניו פירש בחנה והיא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע כך הוא גי' הרשב"א ז"ל בהתוספתא ובספרים שלפנינו ליתא תיבת לאזניו וכן הוא בתוספתא כ"י אשר לפני ומיהו הסכימו הפוסקים דמצוה לכתחלה להשמיע לאזניו כדמשמע מהכא וכן מגמרא דילן כ"פ אין עומדין דף ל"א דלא אמרו אלא מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהל' תפלה בהל' ט' ומשמיע לאזנו בלחש וכ"כ הטור סי' ק"א ועיין בדיבור דלקמן: **היידין** ר' יוסי הדא דתנינן וכו'. אע"ג דלא משמעינן ליה לר' יוסי בהדיא דפליג במילתא אחריתא בענין לא השמיע לאזניו אלא בק"ש דמתני' נראה דקמ"ל לאפוקי מדהוינן סברין מימר דלקמן דלא אמר ר' יוסי אלא בק"ש הא בשאר מצות לא וא"כ לדידהו הפשר דבשאר מצות אף לכתחילה א"צ להשמיע לאזניו דהא אינהו הוו דייקי מדלא כתיב בהו שמע. ואין חילוק בין לכתחלה ודיעבד הלכך קמ"ל כדרב מתנה דלקמיה דאוקי למתני' דמגילה כר' יוסי דאף דיעבד נמי לא בשאר מצות כדרים מוהאזנת למצותיו ואפ"ה בתפלה מודה דבדיעבד שפיר דמי משום דתפלה בכוונת הלב תליא מילתא והיינו דקאמר הדא דתנינן וכו' כלומר דלא תימא דר' יוסי בק"ש דוקא קאמר דכתיב בה שמע וא"כ לא איצטריך תנא דברייתא לאשמעינן בתפלה דמסיכי תיתי נימא דלא יצא הא אפשר דאפי' לכתחילה לא וכהנא דהתוספתא שהבאתי בדבור לעיל דדרים מקולה לא ישמע שלא ישמיע קולו לאזניו לפיכך קאמר הדא דתנינן וכו' ור' יוסי ס"ל אפי' בשאר מצות כן ואשמעינן האי תנא דברייתא דבתפילה מודה הוא דבדיעבד מיהא הוא דיצא הא לכתחילה מצוה להשמיע לאזניו ולא כהאי תנא דהתוספתא לפי גי' הרשב"א ז"ל:

**אמר** רב מתנה דר' יוסי היא. רב מתנה ורב חסדא דפליגי הכא באוקמתא דמתני' דמגילה כמאן מוקמינן לה ובאוקמתא דמתני' דתרומות משמע דלא פליגי אלא דכ"ע סברי הכא דכר' יוסי היא דהא קאמר לקמן בהסוגיא מסתברא דיודי רב חסדא בתרומות דהיא דר' יוסי ולמאן מודי לרב מתנה הוא דמידי אלמא דתרווייהו סבירא להו דמתני'

## מהר"מ יפ"ם

**תני** נתפלל ולא השמיע לאזנו יצא למי נצרכה וכו' ג"ב תרומות פ"א סוף ה"ב.

גליון הש"ס

^ב^סתמה ור"י הלכה וכו'. ע' במה"פ שהאריך בזה בכלל סתם ומחלוקת בצדו, וע' בכ"מ פ"ט מרוצה. ובתיו"ט פ"ט מסוטה מ"א. ובאר שבע בחידושיו לסוטה שם. וע' בינין שמועה: ^ג^תני נתפלל וכו'. כן הוא בתוספתא פ"ג אבל לא קיי"ל כן. ע' בטוש"ע או"ח סי' קא. וע' בשאלתות פ' ואתחנן. ולזה רמז רש"י ביומא דף יט ע"ב ובחבורנו שם הארכנו בזה. ע"ש:

רב מתנה ר' יוסי היא מתני' דמגילה הוי היא שאר כל המצות כק"ש לר' יוסי ובדיעבד נמי לא יצא חרש במגילה כדמפרש טעמיה דדרים מוהאזנת למצותיו: אמר רב חסדא לית כאן חרש. רב חסדא פליג אדרב מתנה דאוקי להאי מתני' כר' יוסי וקאמר דאפי' תימא כר' יהודא ובחרש בדיעבד יצא וא"כ אפי' לכתחילה ולא גרסינן במתני' דמגילה חרש אלא אשגרת לישן היא הואיל דבכל מקום שונה התנא חרש עם שוטה וקטן קאמר הכי וחרש דקתני לאו דוקא הוא לדינא: מתני' לר' יהודה. כלומר והשתא מתניתא דהתם לר' יהודה נמי אתייא וכדאמרן: א"ר יוסי. אע"ג דפליג רב חסדא עליה דרב מתנה ואוקי למתני' דמגילה כר' יודא מסתברא הוא דמיהא מתני' דתרומות דתנינן התם בפ"ק חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום לפי שאינו שומע הברכה ואם תרם תרומתו תרומה בהאי מתני' מודה רב חסדא דלא אתיא אלא כר' יוסי ואע"ג דר' יוסי דמתני' דהכא ס"ל דאף בדיעבד לא יצא שאני' התם דברכות מדרבנן הן והלכך לכתחילה הוא דלא יתרום ובדיעבד תרומתו תרומה דאין הברכות מעכבות וכן א"ר חנינא בשם רב חסדא דמוקי למתני' דתרומות כר' יוסי דמתני': א"ר יוסי בר בון. על כרחך אית לן למימר דמתני' דתרומות ר' יוסי היא וא"ל כאיה דמגופא דמתני' שמעינן לה דהא תנינן התם חמשה קדמייתא חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה החש"ו וכו' ולא תניתה להאי חרש המדבר ואינו שומע עמהן ואי משום דהני חמשה אפי' בדיעבד אין תרומתן תרומה ובמדבר ואינו שומע בדיעבד תרומתו תרומה אכתי קשיא והא תנינן התם לקמן חמשה אחרנייתא חמשה לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה האלם והשיכור וכו' ולמה לא תניתה למדבר ואינו שומע עמהן: הוי סופך מימר. אלא על כרחך דהאי דמדבר ואינו שומע דר' יוסי היא ומשום הכי לא קתני לה עם הני חמשה אחרנייתא דהא קמ"ל התנא דהאי דינא המדבר ואינו שומע כר' יוסי היא דמודה בה דבדיעבד יצא דאלו הוי תני עם הני חמשה האחרונים ה"א דהאי דינא כר' יהודה אתיא וס"ל דלכתחיל' לא כמו באינך דאפי' לר' יהודה לכתחילה לא ודמיא להנך חמשה דהתם הלכך הוא דתני באנפי נפשה לאשמעינן דהאי דינא כר' יוסי הוא ומודה בה לענין דיעבד כדאמרן אבל לר' יהודה אפי' לכתחילה הוא תורם: אלו. התיבות שצריכין דיקדוק ליתן ריוח בין הדבקים: אשר נשבע ה'. גם בזה צריך שידקדק להתיז את העי"ן דלא לישתמע נשבה: ובורא חושך. מפני שצריך להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה דלא יאמר ובורא נוגה ואע"ג דאיכא למ"ד ברים פסחים דאור לילי הוא וא"כ מזכיר הוא שניהם אפ"ה צריך לומר לישנא דלא מספקא: שם שרו לך. אם לא אמר פ' ציצית בלילה אמרי' בפ"ק דאומר מודים אנחנו לך ה' אלהינו שהוצאתנו מארץ מצרים ומבית עבדים ועשית לנו נסים וגבורות על הים ושם שרנו לך ולא יאמר הללו לך מפני שצריך ליזהר דלא לישתמע כתיבה אחת הללוך: צריך להתיז כי לעולם חסדו. בהלל ובפסוקים דלא ליתשמע חסדו: אם היה לשונו ערוך. כמו ארוך כלומר שהיה מגמגם בלשונו כאלו המגמגמין מחמת שלשונם קצת ארוך וכבד עליהם להוציא המבטא ומאריכין ביותר טרם שמדברין מותר מפני שזה אינו משנה האותיות מהוייתן: והיו כדרך הוייתן יהו. כסדר שהן כתובין בתורה ולא למפרע: דכתיב

תורה אור

רב מתנה דר' יוסי הוי היא שאר כל המצות. מ"ט דר' יוסי °והאזנת למצותיו ישמעו אזניך מה שפיך מדבר. אמר רב חסדא לית כן חרש השגרת לשון היא. מתניתא לר' יודה. א"ר יוסי מסתברא דיודי רב חסדא בתרומות דהיא דר' יוסי. א"ר חנינא בשם רב חסדא דר' יוסי היא. א"ר יוסי בי ר' בון על כרחיך איתמר דהיא דר' יוסי דתנינן חמשיתא קדמייתא ולא תניתא עמהן אם משום שאין תרומתן תרומה והא תנינן חמשתי אחרנייתא ולא תניתה עמהן הוי סופך מימר דר' יוסי היא. [א] אלו צריך דיקדוק על לבבך על לבבכם עשב בשדך ואבדתם מהרה הכנף פתיל אתכם מארץ. ר' חנינא בשם ר' אחא [ב] אשר נשבע ה'. רבי שמואל בר חנינא בשם ר' הושעיא יוצר אור ובורא חושך דלא יימר יוצר אור ובורא נוגה. ר' חגיי בשם ר' אבא בר זבדא שם שרו לך דלא יימר שם הללו לך. ר' לוי ר' אבדימא דחיפה בשם ר' לוי בר סיסי צריך להתיז למען תזכרו. ר' יונה בשם רב חסדא [ג] *צריך להתיז כי לעולם חסדו. תני [ד] *אין מעבירין לפני התיבה לא חיפנין ולא בישנין ולא טיבעונין מפני שהן עושין היהין חיתין ועיינין אאין אם היה לשונו ערוך מותר: פיסקא הקורא למפרע לא יצא. ר' יונה אמר תנא רב נחמן בר אדא ר' יוסי אומר תנא נחמן סבא *והיו כדרך הוייתן יהו. תני [ה] *אף בהלל ובקריאת המגילה כן. ניחא [י] בקריאת המגילה דכתיב

## מראה הפנים

דמתני' דתרומות דר' יוסי ומשום דמחלקינן בין ק"ש דאורייתא לברכות דרבנן כדפרישית בפנים כך היא עולה המסקנא הכא בענין אוקמתא דהני מתני' אליבא דהני אמוראי רב מתנה ורב חסדא ובענין הכ"מ בין סוגיא דהכא ובין סוגית הבבלי דף ט"ו והיוצא לדינא …

## פירוש מבעל ספר חרדים

רב מתנה דרבי יוסי היא וכו'. כלומר ורב מתנה הוציאנו מסברא זו כיון דאמר דגרסינן במגלה חרש ורבי יוסי היא למדנו דלא בשמע דוקא אפליגו אלא בכל המצות והברכות ומשום הכי פסל במגלה חרש המדבר ואינו שומע דרבי יוסי היא: אמר רב חסדא לית כאן חרש …

…

תנא אין מעבירין לפני התיבה לא חיפנין וכו'. לשון הבבלי סוף פרק ג' דמגילה לא אנשי בית חיפה ולא אנשי בית שאן ולא אנשי טבעונין מפני וכו' ופירש"י דפוגמין תפלתן בחילוף האותיות: אך אם היה אחד מהעיירות כללו לשונו ערוך . דלא עשי בליבניה מותר למנותו שליח צבור ולא חיישינן דילמא מימנו אחד מבאר העיר דטועה כמותם:
דכתיב

שנויי נוסחאות (סו"א) דר' יוסי הוי היא בכ"י דר' יוסי היא הוי היא. (סו"ב) אלו בכי"ל ובבבלי איזה הוא. (סו"ג) לר' יודה בכי"ל ליתא. (סו"ד) חנינא בכי"ל חונא. (סו"ה) היהין חיתין בכי"ל ובבבלי חיתין היהין. (סו"ו) כדרך גל"ו בדרך.

## חדושי רד"א

אשר נשבע ה' וכו'. נ"ב מכאן למד הראב"ד ז"ל בהשגתו פ"ב מה' ק"ש שכתב וז"ל אשר נשבע צריך להפריד כדי שלא תבלע הא' בעי"ן ע"כ. ושלא כדברי המפרש מוהר"א מפולדא:

ולא בישני כו'. נ"ב ע' בבלי מגילה דף כ"ד ע"ב וז"ל אמר רב אסי חיפני ובישני לא ישא את כפיו פירש"י חיפני ובישני כהן שהוא מאנשי חיפה ומאנשי בית שאן הן מגמגמין בלשונם ע"ש:

## עמודי ירושלים תנינא

דתניא חמשתא אחריני כו' עיין מה שכתב הרא"ש ומ"ש ע"ז השו"ק מגילה

מסורת הש"ס

מגילה יז.

שם: כ"ע.

שם ע' סנהדרין לז: תהלים קכו מלאכי ג תהלים כט יחזקאל לו הושע ג תהלים יח

דכתיב בה ככתבם. משמע כסדר שהיא כתובה ולא למפרע : כרם בהלילא. מ"ט וקאמר בגין דכתיב ממזרח שמש ועד מבואו מהולל שם ה' מהולל שם ה' ממזרח שמש עד מבואו. הכי גרים לה לקמן בריש פ"ב דמגילה. כלומר דה"ק שצריך שיהא מהולל שם ה' כממזרח שמש ועד מבואו כמו שהן כסדר ולא יהפכו כך צריך להלל על הסדר : מה את שמע מינה. כלומר ומה הוא שמקפיד שיאמר על הסדר אם הפסוקים לבד או אף הפרשיות וקאמר ר' אבון עוד היא אמורה על הסדר כלומר גם הפרשיות שלה הן על הסדר ולא יקדים המאוחר למוקדם כדמפרש ואזיל דפרשה הראשונה מדברת לשעבר ולא לנו וכו' : לימות גוג ומגוג. שיעשה עמנו נפלאות וצריך לכפול החג בהודאה כשבותים הללו : לעתיד לבא. לתחיית המתים ואז ג"כ אודך כמו עתה : אף מי שהתקין את התפלה וכו'. כלומר ואף התפילה שכל ברכות האמצעיות בקשה להבא הן מ"מ על הסדר הזה אנחנו מבקשין תעשה עמנו כמו שעשית לשעבר כדמפרש ואזיל לקמיה : חנינו דעה חננתנו דיעה. כלומר חננו דיעה כמו שחננתנו לשעבר וכן כולם : ורצינו בתוכו. וכצ"ל לית צורכה דשמע עתירתינו ובנה ביתך ורצינו בתוכו. כלומר וכי לא כך היה צריך לומר על הסדר בתחילה שמע עתירתינו ואח"כ ובנה וכו' אלא כמה דאישתעי קרייא וכו' כמו שהוא כתוב בקרא בתחילה והביאותים אל הר קדשי

תורה אור

דכתיב בה ככתבם ברם בהלילא בגין דכתיב ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה'. מה את שמע מינה. א"ר אבון עוד היא אמורה על סדר בצאת ישראל ממצרים לשעבר. לא לנו ה' לא לנו לדורות הללו. אהבתי כי ישמע ה' את קולי לימות המשיח אסרו חג בעבותים לימות גוג ומגוג. אלי אתה ואודך לעתיד לבוא. ר' אחא בשם ר' יהושע בן לוי *אף מי שהתקין את התפילה הזאת על הסדר התקינה שלש ברכות ראשונות ושלש ברכות האחרונות שבחו של מקום והאמצעיות צרכן של בריות חננו דיעה חננתנו דעה רצה תשובתינו רצית תשובתינו סלח לנו סלחת לנו גאלינו גאלתנו רפא חליינו ריפית חליינו ברך שנותינו בירכת שנותינו קבצינו קיבצתנו שופטינו בצדק שפטתנו בצדק הכנע קמינו הכנעת קמינו צדקינו במשפט צידקתנו בנה ביתך ושמע עתירתינו ורצינו בתוכו לית צורכה דבנה ביתך ושמע עתירתינו ורצינו בתוכו אלא כמה דאישתעי קרייא כן אשת"עייא מתניתא והביאותים אל הר קדשי ושימחתים בבית תפילתי. א"ר ירמיה *מאה ועשרים זקנים ומהם שמונים וכמה נביאים התקינו את התפילה הזאת. ומה ראו לסמוך האל הקדוש לחונן הדעת על שם והקדישו את קדוש יעקב מה כתיב בתריה וידעו תועי רוח בינה. דיעה לתשובה השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע וגו' עד ולבבו יבין ושב. תשובה לסליחה וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח. סליחה לגאולה הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי הגואל משחת חייכי. ויאמר רופא חולים קדמיי אמר רבי אחא מפני מה התקינו גואל ישראל ברכה שביעית ללמדך שאין ישראל נגאלין *אלא בשביעית. רבי יונה בשם ר' אחא שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון שירה שביעית היא להודיעך שאין ישראל נגאלין אלא בשביעית. אמר רבי חייא בר אבא מפני מה התקינו רופא חולים ברכה שמינית כנגד המילה שהיא לשמנה על שם בריתי היתה אתו החיים. א"ר אלכסנדרי מפני מה התקינו מברך השנים ברכה תשיעית כנגד קול ה' שובר ארזים שהוא עתיד לשבר כל בעלי שערים. ר' לוי בשם ר' אחא בר חנינא מה ראו לסמוך מברך השנים למקבץ נדחי ישראל על שם ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל למה כי קרבו לבוא נתקבצו הגליות והדין נעשה הזידים נכנעין והצדיקים שמחים. ותני עלה כולל של מינים ושל רשעים במכניע זידים. ושל גרים ושל זקנים במבטח לצדיקים. ושל דוד בבונה ירושלים אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם. רבנן אמרי אהן מלכא משיחא אין מן חייא הוא דוד שמיה אין מי דמכייא הוא דוד שמיה. א"ר תנחומא אנא אמרית טעמא ועושה חסד למשיחו לדוד. רבי יהושע בן לוי אמר צמח שמו. ר' יודן בריה דר' אייבו אמר מנחם שמו. אמר חנינה בריה דר' אבהו ולא פליגי חושבניה דהדין כחושבניה דהדין הוא צמח הוא מנחם. ודא מסייעא להו דמר ר' יודן בריה דר' אייבו עובדא הוה בחד יהודאי דהוה קאים

זה בנין הבית ואח"כ ושמחתים בבית תפילתי שאשמע תפלתם וישמחו ואח"כ עולותיהם וזבחיהם לרצון : יבין ושב. אחר שיבין ושב : הסולח וגו' הגואל. וכתיב סליחה וגאולה בחד קרא ופריך ואם כן ויאמר רופא חולים קודם הגאולה כדכתיב הרופא הגואל וקאמר ר' אחא מפני שהגאולה צריכה להיות ברכה שביעית : כנגד המילה. שצריכה רפואה כדרש הכתוב בריתי היתה אתו ואני נתתי לו החיים : כנגד קול ה' שובר ארזים. שהוא השם התשיעי שבמזמור ושובר ארזים רמז על בעלי שערים המייקרים את התבואה ומפקיעין את השער : למה כי קרבו לבא. הגליות אלמא קבוץ גליות בעת שנתברכו השנים : והדין נעשה. כדכתיב ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סגיך וכתיב ואשיבה שפטיך כבראשונה : והזדים נכנעים. כדכתיב ושבר פושעים וחטאים יחדיו יכלו והצדיקים שמחים דכתיב וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק ולכך הם תכופים זו אחר זו : אחר ישובו בני ישראל. לירושלים ואז ובקשו וגו' : אין מי חייא. אם מן החיים הוא יהיה שמו דוד ואם מן המתים הוא יהיה דוד בעצמו : למשיחו לדוד. לעולם דוד הוא משיחו : הוא צמח הוא מנחם. הכל אחד כפי הגימטריא : ודא מסייעא להו. האי עובדא דלקמן דקאמר מנחם שמיה והובא מעשה הזאת באיכה רבתי : קאים

עין משפט נר מצוה

נ

א מיי' פ"ב מה' מגילה ה"א סמ"ג עשין יט טור או"ח סי' קי"ב קיג

## פירוש מבעל ספר חרדים

דכתיב בה ככתבם. כסדר שנכתבו יקראם ולא למפרע: מה את שמע מינה. היכי ילפת מהאי קרא דלא יקרא הלל למפרע ומשני עוד היא אמורה על הסדר. כלומר לא מהאי קרא לחודיה אלא גם כי תסתכל בהלל המגלה במספר שבח האל מתחלת זריחת שמש של ישראל וגאולתן וגלותן לעתיד ועד סוף העולם א"כ פירושיה דהאי קרא הכי ממזרח שמש דהיינו יציאת מצרים עד מבואו דהיינו סוף העולם מהולל שם ה'. כלומר ראוי להללו ולא למפרע: אף מי שהתקין את התפלה. עזרא ובית דינו: הזאת. של שמונה עשרה והשבתות וימים טובים: על הסדר. ואם אמרה למפרע לא יצא: צדקנו בנה ביתך ושמע. היינו ברכת הצדיקים ותשכון ושמע קולנו אבל ברכת את צמח לא היה לבני ירושלמי אלא כוללין את צמח דוד בהשכון כדאמר לקמן ולא ברכה לעצמה והכי נמי אמרו לקמן פרק תפלת השחר דהברכות היו י"ז וברכת המינין שתיקנו ביבנה משלמת י"ח אבל בני הבבלי היה להם (תשכון) [את צמח] ואמרו בדותק דמאי דתנן לקמן פרק תפלת השחר בכל יום מתפלל י"ח מלבד ברכת המינין קאמר: לית צורכה היא. מה סדר הוא זה הרי במועט דעכשיו היא התפלה היה לנו להקדים ואחר כך לומר של בנין בית המקדש ורצון הקרבנות דהכי שואלים היה ראוי לסמוך יחד. ומשני דסדרא דקרא נקט: והביאותים זה מקדש ובית תפלתי ורצון עולותיהם וזבחיהם דסיפיה דקרא לבסוף: כנגד קול ה'. כדאמר בבבלי לקמן פ"ד הני י"ח כנגד מי כנגד י"ח אזכרות שאמר דוד בהבו לה': שהיא התפלה עושה שמשבר בעלי שערים: ותני עלה כולל של מינים ושל רשעים במכניע זדים ושל גרים ושל זקנים במבטח לצדיקים כגירסת ספרי' דווקני דגרסי במקום ומלכות זדון ומלכות הרשעה ובמקום ועל הגרים עמך ישראל ועל זקני עמך ישראל וכן קבלנו דבברכת על הצדיקים איכא כל האותיות אלפא ביתא עם זיי"ן דזקני: ואת דוד מלכם. וסיפיה דקרא ופחדו אל ה' ואל טובו דהיינו בנין המקדש כד"א ההר הטוב

## מראה הפנים

נחמן בר יצחק ואיתימא רב אחא בר יעקב אמר מהכא מעתה ועד עולם ולכאורה יש להשים לב לבאי מהכא דקאמר בדרשא דרב נחמן בר יצחק ולא גבי אינך דדרשי ג"כ מפסוקים שונים אלא דהכוונה דלכולהו אית ליה האי פירכא אימא דקרא לפסוקים בלבד הוא דאתא ומנלן דאף פרשיות כן הלכך קאמר ומהכא כלומר מהכא הוא דנפקא לן שפיר גם לסדר הפרשיות דקרא קאמר מעתה ועד עולם שצריך שיהא ההלול והשבח לפי סדר הזמן העבר עבר קודם ואח"כ ההוה והעתיד וא"כ גם על סדר הפרשיות קפיד שהן כפי סדר הזמן:

מאה ועשרים זקנים וכו'. הכי אמרינן נמי שם דף י"ז ע"ב ולא נתנו בדרשות דעל הסדר כ"א בטעם דברכת השנים בתשיעית דהתם קאמר משום דדוד כי אמרה בתשיעית הוא דאמרה ופירש"י ז"ל דאשרי ולמה רגשו תרתי פרשתא ניניהו וכלומר דלמנצח על מות ולמה ה' תעמוד ברחוק חדא פרשתא היא וכן הוא לדעת הא' מ"ד הכא כדלקמן והאי תלמודא לא ניחא ליה בהא משום דהא אמרי' בעלמא דחדא פרשתא הוו וקושית התוס' שם מהא דאמרי' בבבלי מכלתין דף י' הכי ומה שתירצו דלמנצח על מות ולמה ה' העמוד ברחוק תרתי ניניהו לא ס"ל להאי מ"ד ואף דמשמע הכי נמי מהאי תלמודא כמבואר בהדיא לקמן בפ' תפלת השחר בהלכה ג' דקאמר כנגד ח"י מזמורים של תילים עד יענך ה' וגו' אם יאמר לך אדם י"ט הן אמור לו למה רגשו גוים לית הוא מנהון א"כ על כרחך ס"ל דלמנצח על מות ולמה ה' תרתי ניניהו מיהו פליגי התם בטעמא די"ח ברכות והלכך קאמר טעמא אחרינא כנגד קול ה' שובר ארזים. וכן בהא דקאמר התם לטעם שומע תפלה אחר ברכת את צמח דוד דכיון שבא דוד באה תפלה שנ' והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי דלפי המקרא הזה א"כ צריך תפלה אחר בנין ירושלים ומקרא דבקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם דלעיל ג"כ אינו מוכרח כל כך שצריך שיהא ברכה דדוד אחר בנין ירושלים דהדרבה נאמר ובקשו את ה' בתפלה ואחר ואת דוד מלכם והיינו דקאמר הכא לקמן ומפני מה התקינו שומע תפלה ברכה ט"ו כלומר דמפסוקים הללו יש פנים לכאן ולכאן וקאמר כנגד ה' למבול ישב ולפי שיטת הבבלי דמגילה יש לומר דלפי מנהג הקדמונים קאמר שהיו נוהגין על פי התוספתא לכללו לדוד עם בונה ירושלים בחדא ברכה כדמייתי לקמן וכן עוד כהאי תלמודא בפ' הנזכר וע"ש דמבואר הוא הטעם למה שהיו נוהגין מקדם וכן הטעם בזמננו אח"כ לתקן לשתי ברכות:

**אהן** מלכא משיחא אין מן חייא הוא דוד שמיה. האי אתיא כהא דאמרי' בבבלי פ' חלק דף צ"ח ע"ב אמר רב עתיד הקב"ה להעמיד להם דוד אחר וכו' והכתיב ודוד עבדי

**שנויי נוסחאות** (סו"ב) שם ה' בספי"כ שם ה' מהולל שם ה' ממזרח שמש ועד מבואו. (סוע"ז) במשפט בספי"כ ובכי"ל ליתא. (סוי"ז) עתירתינו בספי"כ עתירתים ובכי"ל תפלתינו. (סוי"ח) צורכה דבנה ביתך ושמע עתירתינו בספי"כ צורכה דלא שמע עתירתים ובנה ביתך. (סוכ"א) ועשרים זקנים בספי"כ ועשרים וכמה זקנים. (סוכ"ז) וישוב אל ה' (ישעיה נ"ה). (סוכ"ט) עוניכי הרופא לכל תחלואיכי הגואל בספי"כ עווניכי וגו' מה כתיב בתריה הגואל. (סול"ג) יונה בספי"כ יוסא. (סול"ו) אחא בכי"ל ובספי"כ חמא. נדחי ישראל בספי"כ נדחי עמו ישראל. (סול"ח) ותני עלה בכי"ל ותני כן. רשעים בכי"ל פושעים. (סומ"ב) חנינה בד"ו חנניה.

## חדושי רד"א

מה את ש"מ כו'. פי' בשלמא גבי מגילה למפרע לא משום דנאמרה על סדר המעשים משא"כ בהלל שהמה מזמורים שנאמרו להודות ולהלל לא שייך בהו למימר מוקדם ומאוחר ומאי טעמא למפרע לא יצא, ומשני הש"ם עוד היא נאמרה על הסדר בצאת ישראל ממצרים לשעבר כו' ועיי' בבבלי מגילה דף י"ז ע"א:

**עין משפט נר מצוה**

נא

א מיי' פ"ב מהל' ק"ש הל"ג סמ"ג עשין יח טוש"ע או"ח סי' סד סעי' ב ג ד

**מסורת הש"ס**

**פני משה**

קאים רדי. היה עומד וחורש ולעק השור שלו לעקה אחת וא"ל ערבי א' שעבר לפניו יהודאי התיר למד השורים וקנקן המחרישה שלך ותניח מלחרוש מפני שהיום חרוב בית המקדש שלכם ואחר כך שלעק עוד פעם שנית א"ל קשור שורך ותחרוש מפני שבו ביום נולד מלך המשיח שלכם: מן הן. מאיזה מקום הוא: ואיתעביד זבן לבדים למיינוקא. ועשה עצמו מוכר הלבדין והמטפחות שכורכין בהם התינוקות והיה עולה למקום ויוצא למקום עד שבא לאותו המקום שאמר לו הערבי והיו כל הנשים לוקחין ממנו הלבדין ואמו של מנחם לא באת לקנות ושמע קול הנשים אומרות וקוראות לה אימיה דמנחם תבא הנה ותקנה בשביל בנך והיתה עונה אותן אני הייתי רוצה לחנקו לשונא ישראל וכלפי התינוק היתה מכנה כן לפי שביום שנולד נחרב בית המקדש ואמר לה האיש הזה בטוח אני שכשם שנחרב ביומו כך עתיד להבנות ביומו ובא ותקנה לו ואמרה לו אין לי מעות וא"ל ומה איכפת לי קח עתה בשבילו ואם אין לך מעות אבוא פעם אחרת לכאן ואקח המעות לאחר ימים בא וחזר להמקום ושאל על אותו התינוק מה הוא עושה ואמרה לו מן השעה שראית אותי ודברנו ממנו בא רוח סערה וחטפה אותו מידי והשיאו ונעלם מעיני: מה לנו ללמוד מן הערבי הזה. שאמר שנולד באותו היום והלא מקרא מלא הוא והלבנון באדיר יפול זה בית המקדש ואז מיד ויצא חטר מגזע ישי ויוולד מלך המשיח: כנגד ה' למבול ישב. שבו השם הט"ו שבמזמור ועל שם שהוא שומע תפלה וכולה ומעכב את הפורענות מלבא לעולם כמו שנשבע מלהביא עוד המבול: עבודה להודייה. כלומר ואחר התפלה היא העבודה כמו שמפורש לעיל

**גמרא**

קאים רדי געת תורתיה קומוי עבר חד ערביי ושמע קלה א"ל בר יודאי בר יודאי שרי תורך ושרי קנקנך דהא חריב בית מוקדשא געת זמן תניינות א"ל בר יודאי בר יודאי קטור תוריך וקטור קנקניך דהא יליד מלכא משיחא א"ל מה שמיה מנחם א"ל ומה שמיה דאבוי א"ל חזקיה א"ל מן הן הוא א"ל מן בירת מלכא דבית לחם יהודה אזל זבין תורוי וזבין קנקנוי ואיתעביד זבין לבדין למיינוקא והוה עייל קרייה ונפקא קרייה עד דעל להההוא קרתא והויין כל נשייא זבנן ואימה דמנחם לא זבנה שמע קלן דנשייא אמרין אימיה דמנחם אימיה דמנחם איתיי זובנין לברך אמרה בעייא אנא מיחנקוניה סנאיהון דישראל דביומא דאיתיליד איחרוב בית מוקדשא א"ל רחיצייא אנן דברגליה חריב וברגליה מתבניי א"ל לית לי פריטין א"ל והוא מה איכפת ליה איתיי זובנין ליה אין לית קומך יומא דין בתר יומין אנא אתי ונסיב בתר יומין עאל לההיא קרתא אמר לה מהו מיינוקא עביד א"ל מן שעתא דחמיתני אתון רוחין ועלעולי וחטפיניה מן ידיי. א"ר בון מה לנו ללמוד מן הערבי הזה ולא מקרא מלא הוא °והלבנון באדיר יפול מה כתיב בתריה °ויצא חוטר מגזע ישי. אמר ר' תנחומא מפני מה התקינו שומע תפילה ברכה חמש עשרה כנגד °ה' למבול ישב שהוא כולה את הפורענות מלבוא לעולם. עבודה להודייה °זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלהים. וחותם בשלום שכל הברכות חותמיהן שלום. *א"ר שמעון בן חלפותא אין לך כלי שמחזיק ברכה יותר מן השלום ומה טעם °ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. [א] *קרא וטעה יחזור למקום שטעה. טעה בין כתיבת הראשונה לשנייה חוזר לכתיבת הראשונה טעה ואינו יודע היכן טעה יחזור כבתחילה למקום הברור לו. דלמא ר' חייא ר' יוסא ר' אמי סלקון מיעבד גנוניה דר' אלעזר שמעון קליה דר' יוחנן אי מחדית מילה אמרין מן נחית שמע לה מיניה אמרין וייחות ר' אלעזר דהוא זריז סגין נחית וסליק אמר לון כן א"ר יוחנן קרא ומצא עצמו בלמען חזקה כוין. ר' לא ר' יסא בשם ר' אחא רובא נתפלל ומצא עצמו בשומע תפילה חזקה כוין. ר' ירמיה בשם ר' אלעזר נתפלל ולא כוין לבו אם יודע שהוא חוזר ומכוין את לבו יתפלל ואם לאו אל יתפלל. *א"ר חייא רובא אנא [ב] מן יומי לא כוונית אלא חד זמן בעי מכוונה והרהרית בלבי ואמרית מאן עליל קומי מלכא קדמי *ארקבסה אי ריש גלותא. שמואל אמר אנא מנית אפרוחיא. רבי בון בר חייא אמר אנא מנית דימוסיא. א"ר מתניה אנא מחזק טיבו לראשי דכד הוה מטי מודים הוא כרע מגרמיה:

ישעיה י' / ישעיה י"א / תהלים כט / תהלים נ / תהלים כט

**קרבן העדה**

וממחתים בבית תפלתי עולותיהם וזבחיהם לרצון ואחר העבודה הודייה כדכתיב זבח תודה אחר זביחה תן הודאה: יותר מן השלום שנאמר ה' עוז לעמו יתן. העוז שהוא יתן להם הוא שה' יברך את עמו בשלום והוא הכלי המחזיק ברכה וזהו העוז והתוקף כמחזיק בדבר בכח ואין אדם יכול לחסל ממנו כלום: בין כתיבת הראשונה. בין וכתבתם שבפרשה הראשונה לוכתבתם שבשניה חוזר להראשונה: יחזור כבתחילה למקום הברור לו. אם ברור הוא לו איזה פסוק שאמר בודאי יחזור בתפלה לאותו פסוק וא"צ לחזור להקודם לו: דלמא. מעשה בר' חייא וכו' שעלו לתקן חופתו של ר' אלעזר ושמעו קולו של ר' יוחנן יושב בבית המדרש ודורש: אי מחדית מילה אמרין וכו'. אמרו אם יחדש איזה דבר מאן נחית ושמע לה ממנו ויאמר לנו ואמרו וירד ר' אלעזר שהוא זריז הרבה וירד מן המקום שהיו עסוקין לתקן שם והלך וחזר ועלה ואמר להן הכי אמר ר' יוחנן קרא וטעה באיזה מקום ולא ידע אם בראשונה או בשניה ומצא עצמו בלמען ירבו חזקה כיון ואמר שעל הרגל לשונו הוא הולך ואין צריך לחזור לפ' הראשונה: ומצא עצמו בשומע תפלה. וכן הדין בתפלה אם מצא עצמו בשומע תפלה ויודע שאמר לשומע תפלה חזקה כיון ואמר עד הנה וא"צ לחזור להקודם: אנא מן יומי לא כוונית. לפי שטרוד בהרהור תורה היה וכן כל אלו דלקמן: ארקבסא. אלקפטא שהוא למעלה מריש גלותא וכלו' אם נכנסין להמלך לסדר ממטה למעלה או ממעלה למטה ואלקפטא קודם להריש גלותא: אנא מניתי אפרוחייא. הפורחים מחמת הרהור התורה: דימוסיא. שורות הבנין: הוא כרע מגרמיה. ואף שאני טרוד בהרהור התורה:

נדבך

**גליון הש"ס**

במן יומי לא כוונית. ע' בנעל עקידה פ' נו ובכאר שבע מ"ס כבויות מאמר סלו:

עוקצין פ"ג מי"ב

ברכות טז.

ע' תוס' שבת קיב: ד"ה אין ור"ה מז: ד"ה אין, ב"ג קסד: ד"ה פיון ע' במוסף הערוך ערך ארקבס

## מראה הפנים

עבדי כשיא נהם לעולם כגון קיסר ופלגי קיסר: **מפני** מה שהתקינו שומע תפלה וכו'. מפורש לעיל ד"ה מאה ועשרים זקינים:

**קרא** ומצא עצמו בלמען חזקה כיון. כהאי עובדא וכהאי מימרא גרים בבבלי פרקין דף ט"ז ר' אמי ור' אסי הוו קטרין לי' גננא לר"א וכו' א"ל ר' יוחנן לא שנו אלא שלא פתח בלמען ירבו ימיכם אבל פתח בלמען ירבו ימיכם סרכיה נקט ואתי ופירש"י ז"ל אין לטעות מכאן עד אמת ויציב וא"צ לחזור אלא לאמת שהפרשה שגורה בפיו וכתב הרשב"א ז"ל נ"ל מלשונו שהוא מפרש באם מצא עצמו מלמען ירבו ימיכם ולמטה והוא מסתפק אם קרא מה שלמעלה ממנה בשוא מוצא בעצמו כגון שמצא עצמו בועשו להם ציצית ואינו יודע אם קרא התחלת הפרשה אם לאו חזקה אמרה כיון שהוא זכור שאמר למען ירבו ימיכם לפי שכל אותה פרשה שגורה בפיו עד אמת ויציב וחזקה סירכי' נקט בה ולא השמיט ממנה כלום עכ"ל בפי' לפירש"י ויש לפרש לדעת רש"י שמצא עצמו אחר שאמר אמת ויציב ולא ידע אם אמר פרשת ציצית או שנסתפק לו אם השמיט בה איזה פסוק כיון שזכור שאמר למען ירבו ודאי סרכי' נקט שהפרשה שגורה בפיו וזה יותר מדויק בדברי רש"י שכתב א"צ לחזור אלא לאמת משמע שמוצא עצמו אחר שאמר אמת ונסתפק לו מהקודם ומיהו הוא ז"ל כתב על פירש"י לא מסתברא דהא מכלל דבריו נשמע באם מצא עצמו באמצע שאר הפרשיות והוא מסתפק אם אמר מה שלמעלה ממנו אם לאו שצריך הוא לחזור עד מקום שהוא ברור לו שקרא לפי שאין שאר הפרשיות שגורות בפיו כ"כ ושמא השמיט בהן וכעין ראיה לדבריו מדנקט למען ירבו ימיכם דהל"ל ה"ל למימר מצא עצמו באמצע פרשה חזקה סירכי' נקט ואתי אבל הא ליתא דה"ה ודאי לכל שאר הלשונות אם מצא עצמו בהן בהוא חזקה שאמר כל מה שלמעלה ממנו משום דסירכי' נקט והא דנקט למען ירבו משום טעה בין כתיבה לכתיבה הוא דנקט כלומר אם אמר למען ירבו חזקה מכתיבה בניה סליק וסירכי' נקט והדע לך דמ"ש פ' ציצית שהה א בגורה יותר מאחר הפרשיות אדרבה שאר הפרשיות שגורות יותר שנוהגות בין ביום בין בלילה וכן פירשו כל המפרשים וגדולי הפוסקים וכדמוכח מהכא להדיא דקאמר מצא עצמו בלמען חזקה כיון הלמא כשעמד בלמען ירבו בא לו הספק בין כתיבה לכתיבה או איזה ספק מקודם אמרי' כיון דאמר למען ירבו חזקה כיון דבריו עד הנה דסירכי' נקט ואתי ומה דאמר הכא דגם בתפלה אם מצא עצמו בשומע תפלה חזקה כיון זה לא הוזכר בש"ס דילן אלא אם טעה באמצע הברכות פליגי רב הונא ורב אסי התם דף ל"ד ופסקו הפוסקים כרב אסי דאמצעיות אין להם סדר:

**נתפלל** ולא כיון לבו וכו'. הרשב"א ז"ל בתשו' סי' שמ"ד פלפל בדין זה וכבר כ' הטור סי' ק"א והאידנא אין אנו חוזרין בשביל חסרון הכונ' שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין א"כ למה יחזור:

## האומנים

### פירוש מבעל ספר חרדים

הטוב הזה: דהוה קאים רדי. היה חורש: קנקניך. פי' בערוך יתד של מחרישה: והלבנון. היינו מקדש דכתיב ההר הטוב הזה והלבנון ופי' רז"ל שנקרא כן לפי שהיה מלבין עונותיהם של ישראל: מה כתיב בתריה ויצא חוטר. דהיינו משיח דבו ביום שנחרב לבנון נולד משיח: שומע תפלה ט"ו. אינו מונה ברכת המינין דביבנה תיקנוה לכך קרי לשומע תפלה ט"ו: כנגד ה' למבול ישב. כדאמר בבבלי לקמן פ"ד הני י"ח כנגד מי כנגד י"ח אזכרות שאמר דוד בהבו לה' בני אלים הבו וכו'. תפלה מונעת הפורעניות של כלייה דומיא דמבול: עבודה להודיה. היינו זביחה דקרבנות: זובח תודה יכבדנני. פירש"י ריש פרק שני דמגלה זובח תודה אחר זביחה תן הודאה: טעה בין כתיבה. שיודע שצריך לומר וכתבתם ואינו יודע אם ראשון או שני: דלמא. מעשה הוא: גנוניה דר' אלעזר. שהיה נושא אשה והיו עושין לו כילת חתנים כחתן מתופתו תרגומו כחתנה נפיק מגנוניה: ומצא עצמו בלמען ירבו ימיכם. ומספק בדעתו אם קרא והיה אם שמוע או דילג אותה חזקה כיון לשון הבבלי סרכיה נקיט ואתא ופי' רמב"ם דעל הרגל לשונו הוא הולך כמנהגו כל יום ואין צריך לחזור לוהיה אם שמוע: לא כוונית. כלומר התפלה מראש ועד סוף בלי שום הרהור ותלולה בהקדושים הללו שלא היו מכוונין אלא אי עוכר על לד אונס הרהור עוכר וחוזר ומכוין: מאן עליל קדמי. ראשון: ארקפטא. פי' בערוך ממונה על ריש גלותא: דמוסיא. פי' שורות

כיני

**שנויי נוסחאות** (פי"א) רדי בד"ו דדי ובכי"ל רדי בהדיה בקעת ארבל. (שו"ס) כולה בכי"ל מכלה. (שו"ד) יחזור כבתחלה למקום בכי"ל חוזר למקום. (שו"ג) אלעזר שמעון קליה דר' יוחנן אי מחדית בכי"ל לעזר א' שמעון דר' יוחנן מחדית. (שו"ה) נחית וסליק בכי"ל נחת שמע וסליק. (שו"ו) ר' יסא בד"ו ר' ליא ר' יסה. (שו"ח) יומי בד"ו יומיי. (שו"ג) אפרוחייא בכי"ל ובכי"ל פרחייה.

### מערכת הערוך

**שרי תורך** ושרי קנקנך. בערוך (ד' וויניציאה. ע' קנקן ב') הגי' "שרי תורך שרי פדנך" ובד"א הגי' "שרי תורך שרי פדנך שרי קנקנך". ופי' פדן (בערוך ע' פדן) צמד בקר. או כלי מחרישה לצמד בקר (עי' עה"ם) ופי' קנקן. בערוך (ע' קנקן ב) אותו יתד שבמחרישה (שמכניסו בקרקע כדי שיעמיק חרישתו) והוא את דכתיב (ש"א י"ג כ') ואת אתו ואת קרדומו. ושוגרין בו נמי פתחים ונועלין בהן (וזה שאמרו בעירובין ק"א ע"א דלת הננררת וקנקן הנגרר) (ועי' עה"ם ע' קנקן ב'):

**אזל זבין**... ואיתעביד זבין לבדין למיינוקא בערוך (ע' לבד ג') אזיל זבין.. ואת עב ליבדין למינוקיא (עני' ליבדין תכריך ופטיפס של לבד לגולך סימוקים וסוף לפופי ינוקי. עה"ם ע"ם):

**מאן עליל** קומי מלכא קדמי ארקבסה בערוך (ד"ו ע' ארקפט) גרס מאן דעייל קדמו דמלכא ארקפתא. פי' ארקפתא היא אלקפתא שפירשנו למעלה. ושם (בערך אלקפטא) אלקפטא ממונה על ריש גלותא (ועי' עה"ם ע' ארקפט וע' אלקפטא):

### מהר"ם יפ"ם

**אתון** רוחין כתב המפרש רוחין ושידין באו וחטפו אותו ממנו ולא ידעתי אנא הוא בא. נ"ב בספר חדושי הלכות על ב"ק של הרב המחבר פנים מאירות דמ"ה ע"א מביא בשם הרב מהר"י שהשיג על המפרש כאן שפי' רוחין ושידין רק הפירוש הוא כמו שפירש בעל מתנות כהונה רוחות וסערות והרב בספר הנ"ל רוצה להצדיק את הצדיק המפרש כאן מזוהר וע"ש על הגליון מה שכתבתי:

### הר"א מגריידץ

**אנא** מחזיק טיבו לראשי וכו' נ"ב הירושלמי הזה הובא בתוס' ב"ב בבלי קס"ד ב' (ד"ה עיין):

מסורת הש"ס

**הלכה ה מתני'** נדבך. שורה של בנין אבנים כמו נדבכין דאבן גלל ואע"ג דמיסתפו דילמא נפלי ולא מצי מכווני לא הצריכו חכמים לרדת דק"ש לא בעי כוונה אלא פסוק ראשון בלבד וזה יכולין לכוין בקל: מה שאין רשאין לעשות כן בתפילה. דצלותא רחמי היא ובעי כוונה והלכך יורדין למטה ומתפללין: **גמ'** כיני מתני' הפועלין קורין בראש האילן והאומנין בראש הנדבך. ליסנא כפילא דמתני' הוא דמפרש דלמה ליה למינקט תרווייהו בראש האילן ובראש הנדבך הא לא בעי לאשמעינן אלא שאינן צריכין לירד למטה ובחדא מינייהו סגי הלכך

ברכות טז. קאמר כן צריך לפרש המתני' דאורחא דמילתא הוא דנקט התנא דבראש האילן קאי על הפועלין המושכרין לבעל הבית שכן דרכן

תוספתא פ"ב. ללקט הפירות ולתקן האילן ודרך האומנין והן בוני בתי האבנים לעמוד בראש הנדבך ולפיכך נקט תרווייהו: ותני כן. בתוספתא פ"ב. וחסר כאן בהעתקה והכי תנינן התם

שם. פועלין קורין בראש האילן ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה ובשאר כל האילנות יורדין וכו': בעל הבית. שאינו משועבד למלאכה הוא לעולם

ב"מ קה: יומא יט: יורד ומתפלל ואפי' מראש הזית והתאנה: ולמה. התירו בראש הזית

ברכות טז. תוספתא פ"ב ופ"ה. והתאנה יותר משאר אילנות: מפני שטרחותן מרובה. שיש להם ענפים הרבה ויש טורח גדול בעלייתם ובירידתם ובין כך יתבטלו ממלאכתן ולפיכך הקילו בהן: תני. בתוספתא

ב"מ מג. גם הכתף שנושא המשאוי: מפני שאין לבו מיושב. בשעת פריקה וטעינה ולא יכול לכוין אפי' בפסוק ראשון: משאוי של ארבעת קבין. לא טריד כולי האי מותר: והוא שיקל. כדמפרש ואזיל שעשה המשקל כדרך הנושאין משאוי לחלקו וב' חלקי המשאוי מלאחריו על כתיפו וחלק אחד בולט מלפניו: תני. שם בפ"ה הפועלין שהיו עושין מלאכה וכו' מפני שהן צריכין למהר למלאכתן לפיכך אינם צריכין לברך כל ברכת המזון אלא ברכה ראשונה ברכת הזן וכוללין וכו' בברכה שניה וחותמין בשל ארץ: בסעודן. ואין לוקחין ממנו שכר כ"א בעד סעודתן הן עושין והם אינם ממהרין כ"כ או שהיה בעל הבית מיסב ואוכל עמהן וכל זמן שהוא אוכל אינם צריכין למהר ואפי' עושין בשכרן מברכין כל ד' ברכות כתיקונה: דלכן. דאם לא כן אלא שמותר לעסוק במלאכה בשעת ברכה א"כ מה אנן אמרין לחלק בין עושין בסעודתן או אם עושין בשכרן הא יכולין לעשות מלאכה ולברך כל הברכות: ומין מטבע בידו. לפי שהוא טרוד על המטבע שלא תפול מידו ואינו יכול לכוין: לפניו. אם היה מתפלל ומטבע לפניו אסור מפני שמסתכל בו ואין לבו מיושב ולאחריו מותר ולא חששו שמא יהפוך פניו: היה צורכן ותופסן בידו. דכשהן צרורין נתיישבה דעתו ואינו חושש שלא יפלו: ולמדת הדין. ולענין הדין אם אחד מפקיד מעות ביד חבירו היאך יתנהג: א"ר יצחק וצרת הכסף בידך. כתיב שיהו צרורין דוקא ובלבד בידך שאע"פ שהן צרורין יהיו בידך ואם לא עשה כן פושע הוא בממון חבירו: הורי לר' הלל חתניה כן. שיהו צרורין ובידו: והוה גבי ר' יעקב בר אחא פריטין. היו מעות אצלו והגיע עת התפלה: ושרתון

**הלכה ה מתני'** [א] *האומנים קורין בראש האילן או בראש הנדבך מה שאין רשאין לעשות כן בתפילה:

**גמ'** כיני מתניתה הפועלים קורין בראש האילן והאומנין בראש הנדבך ותני כן [ב] *מתפללים בראש הזית ובראש התאנה הא בשאר כל האילנות יורד ומתפלל למטן ובעל הבית לעולם יורד ומתפלל למטן. ולמה בראש הזית ובראש התאינה ר' אבא ור' סימון תרויהון אמרין מפני שטרחותן מרובה. *תני [ג] הכתף אע"פ שמשאו על כתיפו הרי זה קורא את שמע אבל לא יתחיל לא בשעה שהוא פורק ולא בשעה שהוא טוען מפני שאין לבו מיושב. בין כך ובין כך *אל יתפלל עד שעה שיפרוק. ואם היה עליו משאוי של ארבעת קבין מותר, א"ר יונתן והוא ששיקל מהו ששיקל תרין חלקין לחורויי וחד לקומויי. *תני [ד] לא יהא מרמז בעיניו וקורא. *תני [ה] הפועלין שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית הרי אילו מברכין ברכה ראשונה וכוללין של ירושלים ושל ארץ [ז]וחותמין בשל ארץ אבל אם היו עושין עמו בסעודן או שהיה בעל הבית אוכל עמהן הרי אילו מברכין ד' ברכות. א"ר מנא זאת אומרת [ו] שאסור לעשות מלאכה בשעה שיברך, דלכן מה אנן אמרין יעשה מלאכה ויברך. רבי שמואל בר רב יצחק בשם רב חונה לא יעמוד אדם ויתפלל [ז] ומין מטבע בידו לפניו אסור לאחריו מותר. ר' יסא היה צוררן ותופשן בידו. ולמדת הדין *א"ר יצחק וצרת הכסף בידך [ח] ובלבד בידך. ר' יוסי בר אבון הורי לר' הלל חתניה כן. ר' חזקיה ור' יעקב בר אחא הוו יתבין בחד אתר והוה גבי ר' יעקב בר אחא פריטין אתת ענתא דצלותא ושרתון

**ר"ח** וריב"א הוין יתיבין כו' אתת ענתא דצלותא ושרתון. ר"ל התירן ויהבון לשמעי' דר' חזקי' כן הגי' בירושלמי דפוס אמשטורדם וכיון דיהיב לשמעי' הי' מתירא שמא יברח שמעי' ע"כ קשר בגד שלו לבגד דשמעי' וזהו קטר פורתא לפורתא אבל מה עשה השמעי' התירן לקשר הבגדים וערק א"ל ר' חזקי' לריב"א ומה בידך ר"ל מה הועיל לך העצה שלך ותיבות מה בידך מצוי הוא בש"ס הזה כמה פעמים למשמעות מה הועיל לך עיין במס' יומא פ"ה ה"ו ועי' במהרא"פ ז"ל: הא

עין משפט נר מצוה

נב
א מיי' פ"ב מהק"ש הל"ד סמ"ג עשין יח טוש"ע או"ח סי' סג סעיף ח

נג
ב מיי' פ"ה מהל' תפלה הל"ח טוש"ע שם סי' צ סעי' ג

נד
ג טוש"ע שם סי' סג סעיף ט

נה
ד מיי' פ"ב מהל' ק"ש הל"ח טוש"ע שם סעיף ו

נו
ה מיי' פ"ב מהל' ברכות הל"ב סמ"ג שם כז טוש"ע שם סי' קצא סעיף א

נז
ו טוש"ע שם סי' קפ"ג סעיף יב וסי' קצא סעיף ג

נח
ז מיי' פ"ה מהל' תפלה הל"ה סמ"ג שם יט טוש"ע שם סי' צו סעיף א

נט
ח מיי' פ"ד מהל' פקדון הל"ו סמ"ג שם מה טוש"ע חו"מ סי' רצא סעיף כ

גליון הש"ס

ז חותמין בשל ארץ. כ"ס בתוספתא פ"ס. וכן סי' הגירסא לפני התוס' בברכות דף טז ד"ה והתם. וכ"ה בכ"מ פ"ב. וע"ע בס' הגהות מוהר"י ז"ל בסגנונו שלא פרטו במקורו:

## פירוש מבעל ספר חרדים

שורות בנין מחומה: מתני'. האומנין. שהן עוסקין במלאכתן בראש האילן או בראש הנדבך והגיע זמן קרית שמע קורין שם מיד; נדבך. בנין של אבנים כמו נדבכין די אבן גלל: מה שאין רשאין לעשות כן בתפלה. דתפלה רחמי היא ובעיא כונה הלכך אין מתפללין בראש האילן או בראש הנדבך דמסתפו דלמא נפלי דאין יכולין לעמוד שם אלא ע"י הדחק ומחמת ביעתותא לא מצי מכווני. עכ"ל רש"י: גמ' כיני מתניתין וכו'. כו גירסת מתניתו הפועלין קורין בראש האילן והאומנין בראש הנדבך דלא שייך אומנין באילן דמה אומנות יש בלקיטת פירות אלא הבנין קרוי אומנין: הכי גרסינן והני כן הפועלין מתפללין וכו'. וכן הוא בתוספתא כלומר וכן בברייתא אשכחן דתנא פועלים גבי אילן: ובעל הבית וכו'. פי' ה"ר יונה אבל קרית שמע גם בעל הבית קורא בראש האילן: יורד למטה. מסיים הבבלי לפי שאין דעתו מיושבת עליו. וכתב הרא"ש הא לאו הכי מצוה לא יעמוד במקום גבוה ויתפלל דאסור לעיל ליכא דכיון דעולה באילן לעשות מלאכתו הוי כאדם שעולה לעלייה: בטרחותם מרובה. פי' ה"ר יונה שיש להם ענפים רבים יותר משאר אילנות ויש טורח גדול בעלייתן וירידתן ויתבטלו ממלאכת בעל הבית: הכי גרסינן ואם היה עליו משוי של ארבעה קבין אם לפניו אסור לאחריו מותר. ובמסכת מציעא פרק תשיעי איתא בבבלי על הקרית שמע הנושא משאוי על כתפו והגיע זמן התפלה וכו' מפשילו לאחוריו וכדמפרש ואזיל אבל [בירושלמי] על כתפו כלאחריו דמי דאמר בר שא על כתפו ועלה קאמר ואם היה עליו משוי של ד' קבין מותר והבבלי פליג עליה בתרתי חדא דפחות מד' קבין הוא דשרי וד' אסור ועוד דאפי' על כתיפו לא שרי אי לא מפשילו לאחוריו ופירש"י שאין כובדו מונעו מלהתכוין לבו: והוא ששיקל. כלומר לאו דווקא כל המשא לאחריו אלא אפי' שני חלקים לצד לאחריו שרי: ומין מטבע בידו. אפי' פרוטות ופירש"י בבבלי כאן דאמר לא יאחז מעות בידו ויתפלל שאין לבו מיושב בתפלה שדואג שמא יפלו מידו ויאבדו. לא גרסינן הכא לפניו וכו': רבי ייסא היה צורכן ותופשן בידו. ומתפלל דדוקא בכפו ממש או אפי' בבגדו ובידו מותרין זואג שמא יאבדו אבל צורין לא דשמורין הן: ולמדת הדין אמר רבי יצחק וכו'. כלומר והכי נמי לענין דין השומר המוליך פקדון מעות ממקום למקום אם לא הוליכן צרורין בידו חייב והכי נמי איתא בבבלי מסכת מציעא פרק המפקיד ויליף לה מהאי קרא: וצרת. צרורין: בחד אתר. במדה: והוה גבי ר' יעקב בר אחא פריטין. ולא היה לו בגד לקושרן ואין איש בבית שיוכל להניחן בהויתן: הכי גרסינן אתא ענתא דצלותא ויהבון לרבי חזקיה. אולי אזור רבי חזקיה היה בל בגד והיה אפשר לקושרן

## מראה הפנים

**כיני** מתניתא הפועלין וכו'. כדפריבית דלתרץ ליסנא דמתני' קאמר הכי ומבי' ראיה מה וכפתא דקתני בהדיא הפועלין קורין בראש האילן ודברו חכמים בהוה ואין כאן כ"מ לדינא אם גרסינן הפועלין או לא:

**בראש** הזית וכו'. רש"י ז"ל פירש בדף ט"ז מפני שענפיהם מרובים ויכולין לעמוד שם שלא בדוחק ואין בם פחד ליפול ולפי' זה א"כ מ"ט לא הקילו בבעל הבית ועל כרחך דאתיא לטעם ביטול מלאכה כדכתב הוא ז"ל בעצמו לקמן לפי שאין דעתו מיושבת עליו מבעתותו וא"ס הקילו אצל הפועלין מפני ביטול מלאכה לא הקילו אצל בעל הבית וכבר הסכימו כל גדולי הפוסקים לטעמא דהכא מפני שטרחתן מרובה ומשום ביטול מלאכה הוא דנגעו בהן ולפי' זה הסכים ה"ר יונה ז"ל הביאו הב"י בסי' צ' וכ"מ אי מחיל בעל הבית אביטול מלאכתו אם יכולין להתפלל שם דלדעת רש"י נראה דמותר לפי שיכולין לעמוד שם שלא דוחק והרמב"ם בפ"ה מהלכות תפלה בהלכה א' סתם וכ"כ כדברי האי ש"ס מפני שטרחן מרובה ומשמע נמי דלעולם הקילו בהן ומפני טרחתן ואפי' בגוונא דליכא גם ביטול מלאכה וכן נראה לדעתו מדלא הביא מדין דבעה"ב כלום ומ"מ צריך טעם למה השמיט דין דבעה"ב וברייתא ערוכה היא והובאה ג"כ שם והמפרשים לא כתבו כלום בזה ואפשר שדעתו כדעת הרא"ש ז"ל שכתב בדין דבעה"ב לפי שאין דעתו מיושבת עליו הא לאו הכי מצי להתפלל וכו' וא"כ הוא בכלל מ"ש שם למעלה שצריך שתהא דעתו מיושבת עליו בתפלה ואם דעתו מיושבת עליו א"כ מותר להתפלל שם: **תני** הכתף וכו'. תוספתא זו הביאה הטור סוף סי' ס"ג בשם ה"י תלמודא:

**בין** כך ובין כך אל יתפלל עד שעה שיפרק. כך הוא שנוי בתוספתא ובהא דקאמר הש"ס הכא ואם היה עליו משאוי של ד' קבין מותר אין דעת ש"ס הבבלי כן דגרים בברייתא בבא מציעא דף ק"ה ע"ב תניא הנושא משאוי על כתיפו והגיע זמן התפלה פחות מד' קבין מפשילו לאחוריו ומתפלל ארבעת קבין מניח ע"ג קרקע ומתפלל וכך היא גירסת הרי"ף והרא"ש ז"ל בפ"ג דמכלתין על כתיפו ולפי גי' זו פליגי ש"ס דילן עם האי תלמודא אבל הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות תפילה בהלכה ה' כתב היה משאוי על ראשו והגיע זמן תפלה אם היה פחות מד' קבין וכו' וכן העתיק הטור סוף סי' צ"ז ולפי גי' זו לא פליגי הני תרי תלמודי דאפשר על כתיפו אפי' ד' קבין מותר והב"י כתב שם כן דלגי' הרמב"ם והטור דוקא על ראשו הבל לא במשאוי שעל כתיפו א"א דלא הזכיר בם מהאי תלמודא כלום ובב"ע קבע כגי' הרי"ף והרא"ש ויש לגי' הרמב"ם ראיה מכאן ואם שהם דבריו בדין משאוי על כתיפו וכן קצת ראיה מהתם דהשוה ר' ינאי הדין וקאמר לתפלה ולתפילין ארבעת קבין ובתפילין ודאי במשאוי על ראשו הוא דקפיד כדתני בהדיא התם:

**תני** לא יהא מרמז בעיניו וקורא. עיין לעיל סוף הלכה ג' ד"ה ר' ירמיה מרמז: **לא** יעמוד אדם ויתפלל ומין מטבע בידו וכו' היה צורכן וכו'. בבבלי פ"ג דמכלתין דף כ"ג ע"ב הובאה הברייתא לא יאחוז אדם תפילין בידו וס"ת בזרועו ויתפלל וכו' אמר שמואל סכין ומעות וקערה וככר הרי אלו כיוצא בהן ופירש"י ז"ל שדואג עליהן שלא תפול הסכין ותזיקנו וכו' והמעות יאבדו וכפ' לולב הגזול דף מ"ב ע"ב פירש מעות שלא יתפזרו והנ"מ בין הני פירושים לדינא להא דקאמר הכא צורכן וכו' וכן הורי לר' הלל התניה משום דליכא למיחש שמא יתפזרו ולטעמא שמא יאבדו אפשר אף דצרכן והן בידו דואג שלא יפלו ויאבדו וכן נראה מסתימת הפוסקים דהרי"ף והרא"ש ז"ל הביאו דברי שמואל כפשטן ולא חילקו בין צרורין או לא וכן הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות תפלה כ"כ סתם ולא יאחז כלים ומעות בידו ולא חששו להא דמחלק בהאי ש"ס ולדעת הרי"ף והרא"ש נוכל לומר דמדבריו בעצמו למדו כן דהאי איצטריך ליה לשמואל לאשמעינן הא דמאי שנא הני מדתני בברייתא והתוס' בפ' לולב הגזול כתבו איצטריך ליה לשמואל למימר דלא תימא דוקא תפילין וס"ת דהיכא בזיון כתבי הקדש בנפילתן טריד בהו טפי ואין דעתו מתיישבת בתפלתו ולדברי הרי"ף והרא"ש יש לומר דהאשמעינן שמואל דכמו בתפילין וס"ת ודאי אף שהן כרוכין בידו אסור

שנויי נוסחאות (סו"ד) כיני כד"ו מני. (סו"מ) ברכות כד"ו ליתא.

## חדושי רד"א

**דלכן** מה אנן אמרין כו'. נ"ב סיומא דמילתא דר' מנא היא דאלת"ה למה אנו אומרים כוללין של ירושלים יעשה ויברך:

## טוב ירושלים

**א"ר מנא ז"א שאסור לעשות מלאכה בשעה שיברך.** ול"י מה דמדייק זה מהברייתא וכי בלא זה ס"ד ליעשה מלאכה ויברך אתמהה, ומי גרע מק"ש דאסור לו לעשות מלאכה בפסוק ראשון דהוא דאורייתא עי' בבלי כאן והרי בהמ"ז כולו דאורייתא ועי' מג"א וס"ז ס"ס קצ"א ומש"כ מענין בהמ"ז שלא לעיין בספר אז משום דכ' כי תלכו עמי קרי:

עין משפט נר מצוה

ס
א מיי' פ"ד מהל' ק"ש הל"ח סמ"ג עשין יח טוש"ע או"ח ס' ע סעיף ג

סא
ב מיי' פ"ה מהל' שבת הלי"ד סמ"ג לאוין סה עשין מח וטוש"ע שם סי' רפ סעיף ב טוש"ע אה"ע סי' סג סעי' א

סב
ג מיי' פ"ה מה' איסורי ביאה סי"ע

ושרתון ויהבון לר' חזקיה קטר פורתיה לפורתיה ושרתון וערק א"ל ומה בידך. אמר ר' חנינא [ז]אף מי שהיו מימיו על כתיפו הרי זה קורא את שמע ומתפלל. רב הונא אמר קרית שמע ותפילה אינן צריכות כוונה. א"ר מנא קשייתה קומי ר' פינחס ואפי' תימר קרית שמע צריכה כוונה תפילה אינה צריכה כוונה. א"ר יוסי קיימתיה כיי דמר ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן הגיעוך סוף מלאכת המים שאינם מחוורין דבר תורה:

## הלכה ו מתני'

[א] *חתן פטור מקרית שמע לילה הראשון עד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה. מעשה בר"ג שנשא וקרא לילה הראשון אמרו לו תלמידיו לימדתנו רבינו שחתן פטור אמר להם איני שומע לכם לבטל ממני מלכות שמים אפי' שעה אחת;

**גמ'** ר' אלעזר בן אנטיגנוס בשם ר' אליעזר בי ר' ינאי זאת אומרת [ב] *שמותר לבעול בעילה בתחילה בשבת. א"ר חגיי קומי ר' יוסה תיפתר באלמנה שאינה עושה חבורה. א"ל *והא תנינן [ג] ארבעה לילות אית לך למימר ארבעה לילות באלמנה. א"ר יעקב בר זבדי קשייתה קומי ר'

ושרתון. כמו ולרתון והשי"ן מתחלף בצד"י שהן ממוצא אחד כלומר שנררן ונתנום לר' חזקיה לפקדון והיה רוצה לידע איך יתנהג: קטר פורתיה לפורתיה. ור' חזקיה הוסיף בקשרים וקשר מקצת הכיס או המטפחת שהיו בתוכו קשרו קצתו אל קצתו: ושרתון וערק. כלומר ולררן היטב וברצועה. ערקא רצועה מליסנא ערקתא דמסאנא והניחם כך ולא תפסן בידו: א"ל ר' יעקב ומה בידך. ומה אתה עושה עם הכתוב בידך והיכן קיימתה אותו שהרי למדנו שאף על פי שהם צרורין וכלכד שיהו בידך א"כ ומה בידך שלא הועלת כלום והרבה יש בהש"ס כעין זה: אף מי שהיו מימיו על כתפיו. במי חטאת קאמר הרי זה קורא את שמע ומתפלל ולא חיישינן להיסח הדעת וקס"ד מפני שאינן צריכין כוונה וכדמפרש רב הונא ואין מסיח דעתו ממימי החטאת: קשייתה. הקשיתי לפני ר' פנחס דאפי' תימר קריאת שמע אינה צריכה כונה. כל"ל תפילה אינה צריכה כונה בתמיה הא אנן תנן האומנין קורין קריאת שמע בראש הנדבך אבל לא תפלה מפני שצריכה כונה: א"ר יוסי קיימתיה. להא דר' חנינא כהאי דאמר ר' יוחנן: הגיעוך. כלומר על כרחך הייתו טעמא שסוף מלאכת המים והיינו שנושאן על כתיפו אחר המילוי כדי לקדשן וזהו סוף מלאכת המים שהמילוי תחילת מלאכה היא א"כ סוף מלאכת המים סוף הדבר שהמים נפסלין במלאכה אחרת: שאינם מחוורים דבר תורה. כלומר אינם מחוורין בדין זה מן התורה שהנושא אותן פוסל אותן במלאכה כזו אלא שחכמים גזרו בהן ופסלו מי חטאת שעשה עמהן מלאכה ולפיכך הקילו להיות קורא ק"ש ומתפלל:

**הלכה ו מתני'** חתן. שכנסא בתולה פטור מק"ש בלילה הראשון משום דטריד שמא לא ימצאנה בתולה א"נ שמתיירא שמא יעשה כרות שפכה בבעילתו וטרדה דמצוה היא ורחמנא אמר ובלכתך בדרך בלכת דידך הוא דמחייבת הא דמצוה פטירת: אם לא עשה מעשה. אם לא בעל עד מוצאי שבת שהן ד' לילות טריד מכאן ואילך לבוגם בה ותו לא טריד ואע"פ שלא עשה מעשה חייב בק"ש: מעשה בר"ג וכו'. קמ"ל אם אדם גדול הוא ובטוח בעצמו שיכול להתכוין והוא ראוי ליטול את השם כבסוף פרקין הרשות בידו:

**גמ'** זאת אומרת. מדקתני עד מוצ"ש אם לא עשה מעשה א"כ לילי שבת ג"כ בכלל ש"מ שמותר לבעול להבתולה בתחילה בשבת: תיפתר באלמנה. ממתני' דהכא ליכא למישמע מינה דאיכא למי"ז דתיפתר באלמנה דלא שייכא בה חבורה ואימא אפי' כונס את האלמנה פטור מק"ש דמיהא טריד ועוסק במצוה הוא: א"ל והא תנינן ארבעה לילות. כלומר נהי דממתני' דהכא מדחית לה ואוקימתה באלמנה מתני' דנדה מאי איכא למימר דתנינן התם בר"פ תינוקת דאם הגיע זמנה לראות קאמרי בית הלל נותנין לה עד מוצאי שבת ארבעה לילות לתלות בדם בתולים וכי אית לך למימר התם נמי ד' לילות באלמנה אלא לאו ש"מ דשרי למיבעל בתולה בשבת: קשייתה קומי ר'

## מראה הפנים

אסור וה"נ במעות אע"פ שהן צרורין בידו אסור ומטעמא שמא יפלו ויאבדו אלא דלדעת הרמב"ם א"א לפרש הכי דהא קתני התם ולא ייבן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי והרי הוא ז"ל פסק בפ"ד מהל' תפילין הל' ט"ז היו צרורין בידו מותר לישן בהם אפילו שינת קבע וכבר זכרתי מזה לעיל בהלכה ב' ד"ה ישן בהם שינת עראי ע"ש וצ"ל לדעתו כתי' התוס' כדברי שמואל ומהתם שמואל דבריו ש"מ דלית ליה לחלק כמו דמתלק הכא ולפיכך סתם ופסק דלא יאחז מעות בידו ובענין דינא דפקדון דקאמר הכא בפ' המפקיד אמרו כספים אין להם שמירה אלא בקרקע וכל חלוקי דינים הנאמרים בזה מבואר הוא במקומו בחיבורי בסדר נזיקין פרק הנזכר:

**אף** מי שהיו מימיו על כתיפו וכו'. בפ"ז דפרה תנן מי שהיו מימיו על כתפו והורה הוראה והראה לאחרים את הדרך והרג נחש ועקרב ונטל אוכלין להצניע פסול וכו' א"ר יהודה זה הכלל כל דבר שהוא משום מלאכה בין עמד בין לא עמד פסול ודבר שאינו משום מלאכה כגון הוראה ומראה את הדרך עמד פסול משום היסח הדעת ואם לא עמד כשר. ומשמע דר' יהודה לפרש קאתי וכך הלכה וכ"כ הרמב"ם ז"ל ריש פ"ח מהל' פרה מי שהיו מימיו על כתפו ועמד והורה הוראה לאחרים או שדן דין וכו' המים פסולין והיינו דקאמר הכא לענין דין דק"ש ותפלה דרב הונא דקאמר שמשום אינן צריכין כונה ואין כאן משום מלאכה דיכול לקרות ולהתפלל כשהוא מהלך והקשה על זה ר' מנא דהא מיהת תפלה בעי כוונה ואפי' תימר וכו' כדפרישית ועוד הא גם ק"ש צריכה כונה והיינו בפסוק ראשון דלכ"ע בעי כונה וכן אינו יכול לקבל מלכות שמים כשהוא מהלך כדאמר הכא בריש פרקין אם היה מהלך עומד והסכימו כל הפוסקים לזה א"כ כשיעמוד בפסוק ראשון יפסלו המים משום היסח הדעת ומשני ר' יוסי דבאמת א"א לקיים דברי ר' חנינא אלא כהאי דא"ר יוחנן דסוף דבר מלאכת המים שפוסל בחטאת אינם מחוורים מדברי תורה והיינו דוקא מלאכה כזו שאינה בגוף המים ואינם נפסלין אלא משום היסח הדעת שהוא מדרבנן אבל מלאכה גמורה שהיא בגוף המים פוסלת מן התורה כדדרשו בספרי למשמרת למי נדה כשהן שמורין ממלאכה מי נדה הן ומביאו הרמב"ם ז"ל בפירושו סוף פ"ד דפרה ובחיבורו ריש פ"ז כתב המלאכה פוסלת במים קודם שיתקדשו ואינה פוסלת בהזאה ודברים אלו דברי קבלה הן. וידוע דמה שהוציאו חז"ל מדרש הפסוק קורא הוא ז"ל דבר קבלה ודבר שאינו אלא משום היסח הדעת כגון הסיא דלעיל שאינה נעשית בגוף המים וכהסיא דהקל כנגדן בגיטין דף כ"ג ע"ב מדרבנן הוא וכדמתלק שתם הא דהסח דעתיה הא דלא הסח דעתיה וכל בהוא משום היסח הדעת בכל מקום אינה אלא מדרבנן כמבואר זה בכמה מקומות בש"ס וכיון שכן הוא בק"ש דפסוק ראשון דאורייתא הוא לא גזרו רבנן זהו טעמא דהאי דינא הכא והואיל דפשוט הוא לא הזכירו הרמב"ם לדין זה גבי ק"ש:

**תיפתר** באלמנה. לאו לקושטא דמילתא קאמר דהא באלמנה ליכא טרדא אלא מצוה הוא דאיכא והכא טרדא דמצוה בעינן למיפטר מק"ש וכהסכמת הפוסקים דמצוה דלית בה טרדא חייב בק"ש כדמוכחא מסוגיא דהתם דתרווייהו בעינן אלא הכא לדחיה בעלמא קאמר דמנא לך למידק האי דינא מהמתני' דמותר לבעול בתחילה בשבת דילמא באלמנה מיירי ואימא לך דהה"נ דאפי' במצוה דלאו טירדא פטור הוא מק"ש והלכך מדייק ליה ממתניתין דתינוקות והכי קאמר נמי בבבלי שם דמוצאי שבת דקתני התם הא קמ"ל דשרי למיבעל לכתחילה

## פירוש מבעל ספר חרדים

לקושכן כו: קטר פורתיה לפורתיה ושרתון וערק. כלומר דהוה רותב האזור גר מאוד והיה קושר מעט שלא ישמטו ויפלו ולא הועיל לו דסוף הותרו כלומר הרותב כשמע הותר מהקשר וערק כלומר נשמט ונפלו הפרוטות לאיבוד: א"ל ומה בידך. ראה ר' אחא לר' חזקיה מצטער על איבוד הפרוטות שמא חייב לפרען א"ל אל תצטער דפטיר אתה דמה היה בידך לעשות אנוס אתה: אמר רבי חנינא אף מי שהיו מימיו על כתפו וכו'. אברייתא דלעיל קאי דקתני שבמשאוי ארבע קבין על כתפו בדי להתפלל אילו היה המשאוי כד מים או אחר משקין אכתיפו שרי דהשתא קתני משאוי וכל משאוי בכלל מדלא מפליג ולא תימא כיון דדעתו עליהם שלא ישפכו אסור: רב הונא אמר ק"ש ותפלה וכו'. מתמה אהאי דיוקא דברייתא דמשמע מינה אפי' משאוי מים שרי כדאמר ר' חנינא וכי אין צריך כוונה לקריאת שמע ולתפלה: ואפילו תימר קריאת שמע אין צריך כונה וכו'. אפילו נקל בכוונת קריאת שמע מדשרי בברייתא לישא משאוי יתר על ד' קבין בקריאת שמע ובמשנתנו האומנין קורין בראש האילן. תפלה אינה צריכה כיונה בתמיה הא תנן מה שאינן רשאין לעשות כן בתפילה ותירץ רבי יוסי דקיימא לברייתא בסוף מלאכת המים כלומר בפועל שכבר הורגל לישא מים בכתף ואין צריך ליתן לב כל כך ומה שאמר הגיעוך וכו' הכי פירושו אעפ"י שאני מתרץ לך בסוף מלאכת מ"מ אי ק"ש ותפלה הוו דבר תורה וודאי לא הוה שרינן לישא מים והוא קורא ומתפלל דוודאי כוונת הלב רעועה דמ"מ לבו אמימיו קנא אלא על כרחך ק"ש ותפלה דרבנן ניכהו והקילו בזה. לזה היה ספק בין האמוראין אי ק"ש ותפלה דבר תורה או דבר סופרים וקאמר השתא ר' יוחנן דאע"פ שאנו מתרצין הברייתא בסוף מלאכת המים ואעפ"י כן דברי ברייתא אלו דסוף מלאכת המים הגיעוך והכריחוך לומר שאינן מחוורין דבר תורה כלומר שאין ק"ש ותפלה מחוורין ומבוררין מדין תורה אלא מדברי סופרים הם וכל הפסוקים שמביאו התנאים מן התורה אסמכתא בעלמא הם. ויש לפרש האי שמעתא בענין אחר. דהא דאמר ר' חנינא אף מי שהיו מימיו על כתיפו קאי אהא דתנן במסכת פרה פ"ז משנה תשיעית מי שהיו מימיו על כתיפו והורה הוראה והראה לאחרים את הדרך והרג נחש ועקרב וכו' פסול שצריך שלא יסיח דעתו מעת שאיבת המים עד שיטיל בהם אפר פרה ומשנה זו כתבה הרמב"ם ריש פ"ח מהלכות פרה אדומה. והשתא קאמר רבי חנינא דהא דתנינא לעיל הכתף אע"פ שמשאו על כתפו הרי זה קורא קריאת שמע ומתפלל וכו' ואם היה עליו משאוי של ארבע קבין מותר קאמר השתא שהוא מלא ברייתא אחרת שכבנית אחר זאת שאומרת לשון זה אף מי שהיו מימיו על כתיפו הרי זה קורא קריאת שמע ומתפלל כלומר ולא נפסלו המים בכך ובשיעור מים של ד' קבין מיירי ועלה קאי אף. והקשו עליה שהרי ע"כ קריאת שמע ותפלה צריכין כונה ולפחות תפלה מוכרחת שיהיה בכוונה והרי ועל ידי הכוונה מסיח דעתו מן המים ונפסלו ותירץ רבי יוסי כי הוא מיישב הברייתא במה שאמר ר' יוחנן במקום אחר דאין היסח הדעת פוסל המים אלא בתחלה מעת שאיבתן ומילויין והולכתן אל המקום אשר יש בו אפר הפרה ויטיל בהם האפר אבל בסוף מלאכת המים כלומר אחר שהטיל בהן האפר אם מלאן עוד על כתיפו והוליכן למקום אחר אין היסח הדעת פוסל בהן הידוע זה השמיענו ר' יוחנן על קושיא אחרת ואמר עליה הגיעוך כלומר קושיא זו הכריחו אותך לומר שאין היסח הדעת פוסל בסוף מלאכת המים שאין מחוורים דבר תורה כלומר אין לנו ראיה מן התורה שאחר הטלת האפר שיש צורך שיהיו המים מחוורין נקיים ומלובנין מהיסח הדעת הפוסל ומשמיר המים קודם הטלת האפר וזה הלשון משל הוא ולא נודע לנו היכא איתמר הא דרבי יוחנן ור' חנינא בא לתרץ וליישב הברייתא בהא דרבי יוחנן דהכי קאמר דאף מי שהיו מימיו על כתיפו בסוף מלאכת המים אחר שהטיל האפר בהם יכול לקרות קריאת שמע ולהתפלל וכוונה כמותן ואינו חושש שלא נפסלו המים בכך וכן כתב הרמב"ם בפ"ז מהלכות פרה אדומה לעולם המלאכה פוסלת במים עד שיטיל להם את האפר הטיל את האפר ונתקדשו ועשה מי נדה אין המלאכה פוסלת בהן אלא המוליך המים המקודשין מערה אותן מכלי לכלי והוא עוסק במלאכה אחרת אין בכך כלום עכ"ל: מתני'. חתן פטור מק"ש וכו'. בתולה נשאת ליום הד' וכל אותן ג' ימים וד' לילות לבו טרוד במחשבת מצוה דירא שמא יעשה כרות שפכה אבל אחר עבור זמן זה אע"פ שלא עשה מעשה כבר נתייאש מן הדבר ואינו טרוד וחייב. כן כתב ה"ר יונה. והרמב"ם פירש דטרוד שמא לא ימצאנה בתולה: גמרא. זאת אומרת דמותר לבעול וכו'. ולא מיתסר משום חבורה או משום פותח פתח דהוי כבנין והכי פסיק הלכתא בפרק קמא דכתובות בבבלי וזאת אומרת מדקתני פטור לילה הראשון עד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה משמע דהיה אפשר לעשות מעשה בכל אלו הד' לילות אי נמי מדפטר ליה ליל שבת ואי אסור לבעול בשבת אותה הלילה מיהא לחייב דלית ליה בה טירדא: ודחי ר' חגי דילמא מתני' מיירי בין בבתולה בין בבעולה וטרוד שמא יארע לו איזה מקרה שלא יוכל לבעול ומשום בעולה נקט עד מוצאי שבת: אמר ליה והא תנינן. בברייתא חתן פטור מק"ש עד מוצאי שבת ד' לילות ואי באלמנה הא תנן בפ"ק דכתובות דאלמנה נשאת ליום החמישי והיכן ד' עד מוצאי שבת אלא ע"כ לא מיירי באלמנה אלא דווקא בבתולה ומטעם טירדא דבתיבתא והכי תני בהדיא בבבלי הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב דלא טריד: אמר ר' יעקב בר זבדי וכו'. הקשיתי לפני

גליון הש"ס

[ז]אף מי שהיו מימיו כו'. הרב מוהרא"פ ז"ל נדחק מאוד בכוונתו ובפרט במה שסיים הגיעוך סוף מלאכת המים וכו'. אבל שארנו הגאון מוהרמ"י ז"ל בסוף קונטרסו לשקול הדעת ביאר ביאור מרווח דקאי לענין מי חטאת. וגם במה"ש כיון לזה:

מסורת הש"ס

נר וז עז: כת נזין ו:

שם ע"ב

שם. נדה יא. סד

שנויי נוסחאות (פו"ו) ק"ש צריכה כוונה תפלה אינה צריכה נוסי"ר ק"ש אינה צריכה כוונה תפלה צריכה. (פו"ח) בעילה בכי"ר ליתא.

## חדושי רד"א

א"ל ומה בידך כו'. נ"ב נ"ל דהאי א"ל ומה בידך חזקי' אמר לר' יעקב ב"א כן ומה בידך כלומר היכן מעותיך שהיה מאבדן בתנם כי לאחריו בכל ענין מותר להתפלל דחזקיה אזיל לשיטתו לקמן (סוף ח"ט) אמר חזקי' כל מי שהוא פטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט, ומש"ה סובר חזקי' דהיכל בת שאול מיחו בה חכמים ואשתו של יונה הושבה.! והאי דא"ל חזקי' בלשון ומה בידך, דוגמא לזה מצינו במס' סוכה בבבלי (דף כ"ג ע"א) מעשה בר"ג ור"ע שהיו באין בספינה וכו' נשבה הרוח ועקרתו א"ל ר"ג עקיבא היכן סוכתך: באלמנה ד' לילות כו'. נ"ל בשלמא אי מיירי בבתולה שייך למימר ד' לילות משום דם בתולים ודם המכה אבל באלמנה לא שייך זה: קושייתי קומי ר' יוסי. נ"ל אדר' חגי קאי דמוקי למתני' באלמנה, אבל בתולה אסור לבעול בשבת, וע"ג מקשה מה בין זה לשובר חבית וכו':

## עמודי ירושלים

הגיעוך סוף מלאכת המים שאינן מחוורים ד"ת. עי' שו"ת משכנות יעקב (חא"מ סי' ע"ט) שכ' דמזה מוכח דלהירושלמי אינו ברור דק"ש ד"ת ע"ש. אולם לפי מה שפי' דברי הירושלמי בקונטרס ר' חיים יונה דהכוונה דהיסח הדעת במי חטאת אינו מה"ת א"ש דלא מוכח מידי מהירושלמי אם ק"ש אינו ד"ת וז"ב:

## טוב ירושלים

הגיעוך סוף מלאכת המים שאינם מחוורין דבר תורה. עי' פ"מ ומה"ש שכ' דהא דאסור לעשות מלאכה במי חטאת הוא מה"ת אבל בהיסח הדעת אינו מה"ת, ולענ"ד מדקאמר שאינם מחוורין ד"ת ולא בקיצור אינם ד"ת משמע דדוקא נהדיא אינו מפורש כמו בכ"מ דנקים בגמרא זו לשון, "מחוור" והיינו דהוא הלמ"מ וכמש"כ בשם הרמב"ם דאסור להסיח דעתו ממנו ולהכי נ"כ אסור לעשות מלאכה משום דמסיח דעתו ממנו וכה"ג בשחיטת פרה אדומה דקיי"ל שאסור להס"ד ממנה הוא מה"ת עי' בבלי יומא מ"ב א'. וחולין ל"ב א', ורק י"ל דהכתוב מסרן לחכמים בענין הסח"ד כמה הוא וא"כ י"ל דשיעור ק"ש ותפלה מותר, אך לפמש"כ בח"ת פ' עקב בשם הגר"א אחי הגר"א ז"ל דכ"מ שנאמר בתורה שמירה אסור

ר' יוסי מה בינה לבין [א] *שובר את החבית לאכול ממנה גרוגרות. א"ל ומור דבתרה [ב] ובלבד שלא יתכוין לעשותה כלי. וכאן שמתכוין לעשותה בעולה כמי שמתכוין לעשותה כלי. רב יצחק בר רב משרשיא או מקשי מה בינה [ג] *למיפים מורסא בשבת. א"ל ומור דבתרה [ד] ובלבד שלא יתכוין לעשותה פה. וכאן מתכוין שהוא מתכוין לעשותה בעולה כמי שהוא מתכוין לעשותה כלי. תני לא יבעול אדם בעילה לכתחילה בשבת מפני שהוא עושה חבורה ואחרים מתירין. א"ר יוסי בי ר' אבון טעמון דאחרים למלאכתו הוא מתכוין מאיליה נעשה חבורה. אסי אמר אסור. בנימן גנזכייה נפק ומור משמיה דרב מותר שמע שמואל ואיקפד עילוי ומית עילוי וקרי ברוך שנגפו ועל רב קרא (משלי יב) °לא יאונה לצדיק כל און. *שמואל אמר כל ההיא הילכתא דרישיה דפירקא אחרייא דנידה להלכה אבל [ה] לא למעשה. ר' ינאי ערק [ו] אפילו מתינוקת שלא הגיע זמנה לראות ונישאת. בעון קומוי רבי יוחנן מהו לבעול בעילה שנייה אמרין לתלות בדם המכה לא הורו ולבעול בעילה שנייה הוא מורייא מה צריכה לה בשבאו לה ימי הפסק ימי טהרה בנתים. א"ר אבהו שושביניה דר' שמעון בר אבא הוינא שאלית לר' אלעזר מהו לבעול בעילה שנייה ושרא ליה דהוא סבר כהדא דשמואל. דשמואל אמר *פירצה דחוקה נכנסין בה בשבת אפי' משרת צרורות. א"ר חגי שושביניה דר' שמואל קפודקי' הוינא שאילית לר' יאשיה ושרע מיניה. שאילית לר' שמואל בר יצחק א"ל מעתה אי זה דם נידה ואי זה דם בתולים. תני כלה אסורה לביתה כל שבעה ואסור ליטול ממנה כוס של ברכה דברי ר' אליעזר מ"ט דרבי אליעזר אי איפשר שלא יצא דם נידה עם דם בתולים:

**הלכה ז מתני'** *רחץ לילה הראשון שמתה אשתו אמרו לו תלמידיו לימדתנו רבינו [ז] *שאבל אסור לרחוץ אמר להן איני כשאר כל אדם איסטנים אני: **גמ'** *מאן תנא [ח] אבל אסור ברחיצה כל שבעה ר' נתן. ר' אמי הוה ליה עובדא ושאל לר' חייא בר בא והורי ליה כל שבעה כר' נתן. ר' יוסי הוה ליה עובדא ושאל לר' בא בר כהן לגבי ר' אחא א"ל לא כן אלפך ר' אמי הוה ליה עובדא

ר' יוסי. הקשיתי לפניו דמאי קמ"ל פשיטא דמותר וכי מה בינה ובין שובר את החבית לאכול ממנה גרוגרות דתנן בפ' כ"ב דשבת דמותר לכתחילה משום דלהנאתו מתכוין וה"נ כן ואע"פ שהוא כעושה חבורה: א"ל ואמור דבתרה. אימא סיפא ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי בההיא שבירה וה"נ כאן שמתכוין לעשותה בעולה והוי כמי שמתכוין לעשותה כלי וה"א דאסור: או מקשי. כמו ואיכא דמקשי לה ממתני' דמפיס מורסא דשרי לכתחילה ושני ליה כדשנינן: טעמון דאחרים. מפני שהוא דבר שאין מתכוין ומאליה נעשה חבורה: ואיקפד עילוי. דלא אמר רב הכי ומית עילוי על שאמר אבל לא הגיע לעשות מעשה וקרי עלי' ברוך שנגפו ועל רב שלא באת תקלה על ידו קרא לא יאונה וגו': כל ההיא הלכתא וכו'. דתנינן שם בתינוקת שלא הגיע זמנה וכן אם הגיע זמנה עד כמה תולין בה בדם בתולים כל זה להלכה אבל לא למעשה וכדר' ינאי דהוה ערק אפי' מתינוקת שלא הגיע זמנה לראות ונישאת לפרוש הימנה אחר בעילה ראשונה ולא תלינן אח"כ בדם בתולים: מהו לבעול בעילה שניה. בשבת דאכתי פתחה דחוק הוא: אמרין. ומאי קא מבעיא להו הרי לתלות בבעילה שניה בדם המכה לא הורי רבי יוחנן דס"ל כהא דר' ינאי דהוה ערק אפי' מתינוקת שלא הגיע זמנה ואע"פ שאנו רואין שבא הדם מחמת תשמיש ועדיין הפתח דחוק לא תלינן ולבעול בעילה שניה בשבת הוא מוריא להיתירא בתמיה הא שמעינן מיהת מהאי דרבי ינאי דלחומרא הורה ואף שנראה שעדיין הפתח דחוק וא"כ היאך יהא מורה לקולא לענין שבת: מה צריכא לה. לא צריכא להא דמיבעיא להו אלא כשבאו לה ימי הפסק ימי טהרה בנתיים מבין הבעילה הראשונה ועכשיו פסקה לראות ואיכא למיתלי שחית' המכה ולפיכך לענין לתלות בדם בתולין לא מלינן לתלות אלא דלענין שבת מספקא להו דילמא כיון שפסקו הבתולים ליכא למיחש מידי דשוב אינו עושה חבור' ואיכא למימר דבעילה שניה מותרת: דהוא סבר כהדא דשמואל וכו'. משום דהוי דבר שאינו מתכוין וה"נ כן אף שעדיין הפתח הוא דחוק: ושרע מיניה. ולמטה מיניה הוה יתיב ר' שמואל בר רב יצחק ושאילתי': וא"ל מעתה איזה דם נדה ואיזה דם בתולים. כלומר דהוה מתמה אמאן דשרי ומדמי לי' להא דשמואל דאמר פרצה דחוקה מותר לכנס בה בשבת ואפי' משרת צרורות ומשמע דהכי נמי כן בבעילה שניה אע"פ שהוא משיר מקצת דם בתולים שנשארו וא"כ מעתה היאך נבחין בה בבעילה שני' ולאיזה דם את משוי לי' דלענין לתלות בדם בתולים הא אמרינן דלא תלינן וכדם נדה מיחשבא ולענין השרת צרורות כדם בתולים משוית לי' והוי כתרתי דסתרן אהדדי: כלה. אחר בעילה ראשונה אסורה לביתה כל ז' כנדה:

הלכה ז מתני' רחץ. במים חמין בלילה הראשון שמתה אשתו ואע"פ שאבל אסור ברחיצה: איסטנים אני. קר ומצונן לשון צינה ואיכא צערא אם לא היה רוחץ ואין אסור בימי אבלו אלא רחיצה של תענוג: גמ' מאן תנא אבל אסור ברחיצה וכו'. לאו אהאי מתני' קאי ובפ"ג דמועד קטן איתמר האי סוגיא כולה ואיידי דקאמר לקמן דלא אסרו אלא ברחיצה של תענוג מייתי לה וכדאמר ר"ג במתני' איסטנים אני. והתם גרים לעיל מינה תני אלו דברים שאבל אסור בהן כל שבעה ברחיצה ובסיכה וכו' ועלה קאמר מאן תנא אבל אסור ברחיצה כל שבעה: לא כן אלפך ר' ר' אמי הוה ליה עובדא

עין משפט נר מצוה

סג
א ב מיי' פכ"ג מהל' שבת ה"ב סמ"ג לאוין ס"ה טוש"ע או"ח סי' שיד סעיף א

סד
ג ד מיי' פ"י שם ה"ג סמ"ג שם טוש"ע שם סי' שכה סכ"ח

סה
ה ו מיי' פי"א מה' איסורי ביאה ה"א סמ"ג שם קיא טוש"ע יו"ד סי' קצג ס"א

סו
ז ח מיי' פ"ז מה' אבל ה"ו סמ"ג עשין כמ"ס טוש"ע בב סי' שפא ס"א

מסורת הש"ס

שבת קמו.
שם קז:
נדה סה. כעין זה
כתובות ו: נדה סד:
ברכות טז:
מוע"ק טו:
ירושל' מוע"ק פ"ג ה"ה

## פירוש מבעל ספר חרדים

לפני ר' יוסי. למה הוצרכנו ללמוד מהמשנה דשרי לבעול בשבת פשיטא דמה בין זו להשיא דתנן פרק כ"ב שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות וכתב רבינו נסים דאע"ג דבמקלקל איסור דרבנן מיהא איכא הכא משום צורך שבת שרי והכא נמי לה דמיא כד"א כי אם הלאס אשר הוא אוכל: והשיב לו אמור סוף לשון המשנה דמסיים ובלבד שלא יתכוין לנוקבה לעשותה כלי: וכאן וכו'. כדאמרינן בעלמא אין האשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי ומתניתין קמ"ל דלא נימא הכי וטעמא מפרש לקמיה: ר' אסי אמר אסור לבעול בתולה בשבת. דס"ל דממשנתינו אין ראיה להתיר כדדחי לה רבי הגי לעיל ופוסק לאסור כת"ק דאחרים: בנימין גנזכייה. שמו בנימין וכנויו גנזכייה: נפק ואמר. כשאסר רב אסי יצא ואמר לרבים הוראה דהוא כתרים דשמואל היה זה ואמר דשמע מרב להתיר: שמע שמואל והקפיד. כעס עליו שהוא ידע דרב היה אוסר וזה שקר ענה בו: וקרי עליו ברוך שנגפו. על עונו ונטלה הוראתו: לא יאונה לצדיק כל און. שאלו לא מת אולי היה מחזיק הוראתו משם רב עמל ואון: שמואל אמר כל ההיא וכו'. מה ששנינו במסכת נדה ריש פרק אחרון תינוקת בתולה שלא הגיע זמנה לראות דבריא לשמש עד שתחיה המכה ונודע הדבר דכל זמן נדתה והיא יושבת אינה רואה כדמפרש התם דאמרינן דם בתולים הוא ותינוקת שהגיע זמנה ולא ראתה שריא לשמש ד' לילות לא עבדינן מעשה הכי אלא בועל בעילת מצוה ופורש בין הגיע זמנה לראות בין לא הגיע דכן חזרו ונמנו רבותינו כדתניא התם בבבלי: ר' ינאי ערק וכו'. מדקאמר שמואל כל משמע בין הגיע בין לא הגיע וכן פי' רבינו נסים בריש שבועות וא"כ על כרחין הא דקאמר השתא ר' ינאי ערק ה"ק וכן ר' ינאי סבר כשמואל והיה בורח ונשמר מלהתיר אפי' תינוקת שלא הגיע זמנה לראות וכ"ש בתינוקת שהגיע זמנה אעפ"י שלא ראתה אלא בתרוייהו היה מורה בועל בעילת מצוה ופורש: מהו לבעול בעילה שניה. מפרש לקמיה דבעיא דבפסקת בינתיים בעי כלומר שלא נודע היות המכה דהיינו דכל זמן שעומדת רואה אלא פסקה מי אמרינן מאי דהגן ד' לילות אפי' כפסקת דקים להו דלא תייהה כליר מד' לילות אלא דבתינוקת שלא הגיע זמנה מקילין יותר מד' לילות כל זמן שרואין שאינה פוסקת או דילמא ארבעה לילות דנקרא כשנודע וודאי שלא תיתה שאינה פוסקת והשיבו בני ישיבת רבי יוחנן דאפילו לתלות וכו'. כלומר אפילו דנודע שלא היתה המכה רואין שלא פסק הדם ויש לתלות במכה ר' יוחנן רבינו אינו מורה להתיר שלא כרבותינו דנמנו דבועל בעילת מצוה ופורש כ"ש בפסק די"ל דתיהה המכה ואסור אפילו למשנתינו: מה צריכה לון. על מה שאלו דנראה דהם היו סבורין כמשנתינו ומה שאלו הרי התירה ד' לילות ומשני בפסקת וכדפרישית ובעילה לאו דוקא אלא לגמור ד' לילות כמשנתינו: הכי גרסינן א"ר אבהו וכו' מהו לבעול בעילה שנייה בשבת. ובלא תיתה המכה מיירי והיו סבורין כמשנתינו ולענין שבת היא דבעא ובבעילה ראשונה הוה פשיטא להו כמאן דאסר לעיל משום חבורה הלא בעילה שנייה בעי אי אסור נמי משום תוספת חבורה: דהוא סבר וכו'. והכי מייתי בבבלי ריש פרק בתרא דנדה: שאילית לרבי יאשיה. אי עבדינן כמתני' אי מתמרינן כרבותינו: ושרע. ונמנע מלהתיר: מעתה איזה דם וכו'. כלומר מאחר שנמנו רבותינו אין אנו מחלקין בין דם נדה לדם בתולים: לביתה. לשמש כל ז' וכתב הרא"ש ולא תלבש לבנים ולא תתחיל לספור ז' נקיים עד יום חמישי לשמושה: ואסור ליטול ממנה וכו'. כלומר כל דקדוקי איסור נדה עליה: מתני'. בלילה הראשון. אבל ביום עצמו לא רחץ וטעמא מפרש בבבלי: איסטנים אני. פי' רש"י מעונג ומפונק ומצטער מאוד אם לא ירחץ ורמב"ם פי' קר מלשון צינה ופי' רחץ בחמין וטעם ר"ג דאין לאסור לרחוץ אלא רחיצה של תענוג אבל משום צער-שרי כדלקמן בגמרא וכן כתבו המפרשים: גמרא. ר' נתן. נראה שהיה בברייתא דר' נתן אסר ורבנן פליגי עליה ושרו אבל ברחיצה כל שבעה: עובדא. לבי: ושאל. אי שרי ברחיצה ביחיד ורבים הלכה כרבים או אסור כסתם מתני': ה"ג ר' יוסי הוה ליה עובדא ושאל לר' אחא בר כהן א"ל לא כן אלפן רבי ר' אמי הוה ליה עובדא וכו'

## מראה הפנים

לכתחילה בשבת והכי אפסיקא הלכתא בפ"ק דכתובות והא דקאמר הכא ר' ינאי ערק וכו' ככר הבאתי מזה בחבורי בפ"ק דנדה דלמדו הפוסקים מכאן דהא דקאמר בפ' תינוקת רבותינו חזרו ונמנו בועל בעילת מצוה ופורש אפי' בתינוקת שלא הגיע זמנה לראות הוא והיא עובדא דבנימן גנזכייה וכו' שם בנסחא אחרת היא ועל דין אחר הוא על הא דאמר רב בוגרת נותנין לה לילה הראשון וכו' מנימין שקסבלה הוא שקיל ואזיל לאתרא דשמואל וכו' והא דמקשי הכא בענין שהתירו לבעול בעילה שניה מעתה איזה דם נדה וכו' וכדפרישית. לפי מסקנא דהלכתא דאפי' בעילה ראשונה מותר בשבת לק"מ דלענין שבת אין בו משום חובל כלל ובין בראשונה ובין בשניה ואפי' משיר צרורות לית בה איסורא ולענין טומאה הוא דסתמירו דאין תולין א"כ בדם בתולים וכההיא דבעון קומוי ר' יוחנן מהו וכו' היה נראה לפרש כפשטיה דלאו בשבת קאמר אלא דהבעיא היא מהו לבעול בעילה שניה אחר בעילה ראשונה ומשום חששא דטומאה היא ומתמה על השתא אם בעל בעילה שניה לא הורי ר' יוחנן לתלות הדם בדם המכה וא"כ היאך יורה לבעול לכתחילה לבעילה שניה ומשני לא צריכא כשבאו לה ימי הפסק טהרה בינתיים כגון שבעל בעילה ראשונה ולא מצא דם והבעיא היא אם נסמוך על ההיא דאמר שמואל יכולני לבעול כמה בעילות בלא דם או דילמא שאני שמואל דרב גובריה וכעין הך פלוגתא דר' חנינא ור' אסי בריש פרק תינוקת בעל ולא מצא דם וכו' והתם הפלוגתא אם בפעם שניה מצא דם אם לתלות בדשמואל או לא והכא הבעיא היא אהיתירא דבעילה שניה לכתחילה אם נסמוך אדשמואל ולפי

**שנויי נוסחאות** (סו"ה) משרשיא גד"ו משירשיא. (סו"ז) לעשותה בכי"ל לעשות לה. וכאן מתכוין בכי"ל וכאן מכוין. (סו"ח) לעשותה כלי בכי"ל לעשות לה פה (סו"ט) בעילה בכי"ל ניהא. (סוי"ד) ומית עלוי וקרי בכי"ל ובבכי"ל ומית וקרי עלוי. (סוט"ז) הילכתא דרישיה בכי"ל הלכתא קדמייתא דרישיה. (סוי"ט) מהו לבעול בכי"ל מהו לתלות בדם ולא הורי מהו לבעול. (סכ"א) ימי הפסק ימי טהרה בכי"ל הפסק טהרה. (סוכ"ד) בעילה שנייה בכי"ל בעילת מצוה שנייה (סוכ"ט) בר יצחק גד"ו בר רב יצחק. (סול"ט) ושאל בכי"ל ובבכי"ל שלח. אלפך בכי"ל אלפן. ר' אמי גד"ו רבי ר' אמי וכ"ה נפי' בעל החרדים ובמה"פ.

## טוב ירושלים

להסיח דעתו אף רגע א'. קשה לפמ"ש הכא דמותר לקרות והרי ברגע זו מסיח דעת ממנו, ואפ"ל דלפמ"ש במה"פ דכשהוא מהלך מותר דבכה"ג ל"מ הסה"ד דיכול לכוון לשניהם וא"כ ה"נ יכול לקרות ולהיות לבו על השמי חפלת וצ"ע. ועי' בבלי חגיגה כ' א'. באומר לבי על הסל ובתבתי במ"א בס"ד בענין הסה"ד בתפלין אם יכול לכוון לבו לשני דברים כאחת אך בקריאת שמע ותפלה קשה לומר כן כמובן. ואולי מטעם זה השמיטו הרמב"ם דודאי אין הלכה כן:

מ"ט דר א א"א שלא יצא דם נדה עם דם בתולים. עי' בבלי נדה ס"ה ב'. דדם נדה מן המקור ד"ב מן הצדדים וה"כ איך באו זל"ז בביאתו ותו ק"ל וכי ל"ל חזקת אורך

עין משפט נר מצוה

סז
א ב טוי"ד סי' שפא ע"ש

סח
ד ה מיי' פ"ג משביתות עשור סמ"ג לאוין ס"ט עשין לב טוש"ע או"ח סי' תקנד סט"ו וסי' תרי"ג ס"ח

סט
ו מיי' פ"ה מה' אבל ה"ו טוש"ע שם סי' תקנד סי"ז יו"ד סי' שפב ס"ד

מסורת הש"ס

ע' תוס' ברכות טז: ד"ה אסטנים.

ירושלמי תענית פ"ג ס"ח

תורה אור

משלי י

שמואל ב יט

ברכות טז:

עובדא ושאל לריש לקיש והורי ליה כר' נתן כל שבעה. א"ל דילמא תרין עובדין אינון אנן אמרין ליה על דר' חייא בר בא ואתון אמרין ליה על דריש לקיש. ועוד מן הדא ר' חמא אבוי דר' אושעיא הוה ליה עובדא שאל לרבנן ואסרון. ר' יוסי בעי איילן רבנן. רבנן דהכא או רבנן דרומיא. אין תימר רבנן דהכא ניחא אין תימר רבנן דרומיא רברבייא קומוי והוא שאל לזעירייא. אין תימר רבנן דרומייא אינון שריין ואינון אסרין. דתני [א] מקום שנהגו להרחיץ אחר המיטה מרחיצין ובדרום מרחיצין. *א"ר יוסי בי ר' אבון מי שהוא מתיר את הרחיצה הזאת עושה אותה כאכילה ושתייה. הדא דתימר *ברחיצה של תענוג [ב] אבל ברחיצה שאינה של תענוג מותר כהדא דשמואל בר אבא עלו בו חטטין אתון שיילון לר' יסא מהו דיסחי אמר לון דלא יסחי מיית הוא. אין בעי [ג] אפילו בתשעה באב. אין בעי [ד] אפילו ביום הכפורים. רבי יוסי ברבי חנינא ראו אותו טובל אם לקירויו לא ידעין אם להקר גופו שאין רחיצת צונן רחיצה לא ידעין. *הורי ר' בא כהין תניא: הורי ר' אחא בבא מן הדרך והיו רגליו קיהות עליו [ה] שמותר להרחיצן במים. תני [ו] אבל ומנודה שהיו מהלכין בדרך מותרין בנעילת הסנדל. לכשיבואו אל העיר יחלוצו. וכן בתשעה באב וכן בתענית ציבור. תני במקום שנהגו לשאול אבילים בשבת שואלין ובדרום שואלין. ר' הושעיא רובא אזל לחד אתר וחזא אבילייא בשובתא ושאיל בון אמר לון אני איני יודע מנהג מקומכם אלא שלום עליכם כמנהג מקומינו. ר' יוסי בי ר' חלפתא משבח בדר' מאיר קומי ציפוראי אדם גדול אדם קדוש אדם צנוע. חד זמן חמא אבילייא בשובתא ושאל בון. א"ל אהן דאת מתני שבחיה אמר לון מה עיסקיה. א"ל חמא אבילייא בשובתא ושאל בון. אמר לון בעי אתון מידע מהו חיליה בא להודיעכם שאין אבל בשבת. הדא דכתיב °ברכת ה' היא תעשיר זו ברכת שבת. ולא יוסיף עצב עמה זו אבילות. כמה דתימא °נעצב המלך על בנו:

## הלכה ח מתני'

*וכשמת טבי עבדו קיבל עליו תנחומין אמרו לו לא לימדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים. אמר להם אין טבי עבדי כשאר העבדים כשר היה:

עובדא וכו'. הכי גרים לה במ"ק לא כבר למדך רבך דר' אמי הוה לי' עובדא וכו': א"ל דילמא תרין עובדין אינון וכו'. על שאמר לו דר' אמי שאל לריש לקיש אמר לו כן והלא אנחנו מקובלין דלר' חייא בר בא הוה דשאל ר' אמי ואתון אמרין ליה דלריש לקיש הוה דשאל אפשר שני מעשים היו לר' אמי ושאל לזה וחזר ושאל לזה: ועוד מן הדא וכו'. גם זה מהתשובה שהשיבו לר' יוסי דרבנן אסרין: היידן אלין רבנן. וכן הוא במ"ק. איזו רבנן אם רבנן דהכא או רבנן דמדרום ועל שהקשה עליהם לקמיה שאל לו זה: רברבייא קומוי. הגדולים הם לפניו שהן רבנן דהכא והוא שאל להקטנים שהם זקני דרום בתמיה: אין תימר רבנן דהכא ניחא ואין תימר רבנן דדרומייא וכו'. וכן הוא במ"ק. כלומר ועוד קשיא דאי רבנן דהכא שפיר אלא אי אמרת זקני דרום הא אינון שריין כדתני בברייתא דלקמיה והשתא קאמרת דאינון אסרין: אחר המטה. אחר שנשאו המת במטה ונקבר נהגו להקל ברחיצה: ובדרום. נהגו כן ומרחיצין עצמן: מי שהוא מתיר את הרחיצה הזאת. באבילות שבעה טעמיה מפני שהוא עושה אותה כאכילה ושתיה דא"א בלא כך וכן הוא סובר ברחיצה למי שהורגל בה: הדא דתימר. הא דפליגי ברחיצה דאיכא דאסר ואיכא דשרי דוקא ברחיצה של תענוג הוא דפליגי: מותר. לדברי הכל: מהו דיסחי. משום רפואה: דלא יסחי מיית הוא. אם לא ירחוץ ימות וא"כ אין בעי אפי' בט"ב וכו'. ובמ"ק גרים אין כיני אפי' וכו' והיינו הך דכל שהוא משום רפואה מותר אפי' בט"ב וביה"כ: ראו אותו טובל. בימי אבלו: אם לקרויו לא ידעין וכו'. ולא ידענו אם בשביל קרי טבל או אם להקר גופו משום דס"ל שאין רחיצת צונן רחיצה דלא אמרו אלא בחמין: לא ידעין. ונשאר בספק: קיהות עליו. מטונפות ומאוסות עליו: וכן בתענית ציבור. שגוזרין על הגשמים כדתנן בפ"ק דתענית שבשלש שניות אסורין בנעילת הסנדל ובמהלכין בדרך התירו: לשאול. בשלום אבלים בשבת: אהן דהא מתני שבחיה. זהו אדם גדול שאתה מספר בשבחיה והלא הוא שואל בשלום אבילים בשבת: בעיא אתון מידע. אדרבה אם אתם רוצים לידע מרב חכמתו הוא בא להודיעכם בזה שאין אבילות בשבת: כמה דתימר נעצב המלך. מתאבל היה ולמדנו דהאי לא יוסיף עצב לומר שאין אבילות בשבת:

הלכה ח מתני' שאין מקבלין. תנחומין על העבדים. כמו על שאר קרוביו שמצטער על מיתתן אלא אומרים לו המקום ימלא לך חסרונך כדרך שאומרים על בהמתו שמתה:

הא

### מראה הפנים

ולפי פי' הזה מתפרש יותר כפשטו: אלא דנראה דהבעיא לענין שבת היא והכי בעיות דלקמן דקאמר בהדיא בשבת:

הורי ר' בא כהן תנייא. בפ' בתרא דיומא נמי גרסינן להא ולעיל מיניה קאמר היה הולך אצל רבו אצל אביו ועבר בים או בנהר אינו חושש ניטנפו רגליו מטבילן במים ואינו חושש הורי ר' בא כהן הנייא וא"כ האי תני דברייתא קאי ומשמע דמטבילן במים חמין קאמר דאלו בצונן בלאו הכי פניו ידיו ורגליו מותר דלא אסרו בצונן אלא רחיצת כל גופו. והכי איתא דמקום שנהגו לשאול אבילים בשבת וכו' מביא הרא"ש ז"ל בפ' ואלו מגלחין והטור י"ד סי' שפ"ה ותוספתא היא בפ"ד דפסחים:

בעל

### פירוש מבעל ספר חרדים

וכו'. פי' ר' אבא תבירו של רבי יוסי היה והרך כדוד השיבו וכי לא למדתנו רבינו שר' אמי וכו' אבל האמת שמאהרין שמעתא דר' אמי: א"ל. ר' יוסי לר' אבא וודאי ראוי לי להחמיר אעפ"י שחכמים חולקין על ר' נתן חדא דאמת דהכל אמת מה ששמעת שר' אמי שאל לריש לקיש ומה ששמענו אנחנו שר' אמי שאל לר' חייא בר אבא וכיון ששני מעשים היו שהורו שני גדולים יש להחמיר ומעיקרא שלא הייתי יודע אלא מעשה א' לא הייתי מחזיק הדבר להחמירו. ועוד מן הדא תלמודא קאמר לה ולא ר' יוסי דאי ידע זה מה שאל אלא תלמודא קאמר ועוד נתחזק רבי יוסי להחמיר שמע אח"כ מאחרים כדא הא דר' חמא וכו': ר' יוסי בעי אי אילין רבנן. שמע אומרים שר' חמא הנזכר שאל לחכמי מקומו. וי"ל דלא שאל אלא לחכמי הדרום ורצה להכרית האמת כדי לומר הדבר בשם אומרם: רבנן דהכא. בני ירושלמי היו דרים בטבריא וצפורי וגליל העליון והתחתון ולנגד דרום שלהם של ארץ ישראל קרוי דרום והיה שם נמי חכמים גדולים וכדאמר פ"ב דזבחים זקני הדרום אומרים וכו' בתמים: אין תימר. כלומר יש לי להכרית דרבנן דהכא שאל: ברברבייא במדינתו. שהם היו חכמים יותר גדולים מזקני הדרום והוא מניח מלשאול הגדולים ושואל לקטנים מהם: להרחיץ. לרחוץ רחיצה של התענוג: אחר המיטה. אחר שנקבר המת לאפוקי קודם כיון דאסור לאכול בשר ולשתות יין כ"ש רחיצה: ובדרום מרחיצין. ומסתמא היו ע"פ רבנן דידהו עבדי. וא"כ אם הם הורו לאיסור לר' חמא קשיא דידהו אדידהו ולא תיקשי דילמא ידעו דבמקום ר' חמא נהגו שלא להרחיץ ולהכי אסרו דהא א"כ מה שאל ר' חמא הא תנן בפסחים מקום שנהגו לעשות וכו' ואל יבנה אדם מפני המחלוקת אלא ודאי יש רוחצין ויש שאינן רוחצין ושאל כדין. אי נמי יש לפרש אינון שריין וכו' כלומר הם סדרה שלישית דאוסרין ומתירין כלומר דתולין הדבר במנהג וכששאל ר' חמא היה להם לומר במנהגא תליא ולא לאסור סתם: הרחיצה הזאת. אעפ"י שהיא לתענוג כדלקמיה ע"ד מ"ש הבבלי פ"ק דתעניות אבל מותר לרחוץ כל גופו בצונן כל שבעה: כאכילה ושתייה. דהורהם לאבל ולא אסרו מידי דהוה אאברת ופירש"י דתענוג הוא בצונן כגון בשר ויין. כך נראה לפרש לדעת כל הפיסקים שלא חלקו בין רחיצה הראשונה לשל אחר שבעה אך הרמב"ן הביא ירושלמי זה מקום שנהגו וכו' בספר תורת האדם וכתב עליו יראה מכאן שהיו נוהגים במקצת מקומות שהקרובין המברין את האבל היו מרחיצין אותו קודם הברכה לפי שעשו אותה כאכילה ושתיה שצריכה להם הברכה מפני שצריכין להעביר מהם הזוהמא והיו מתירין זו הרחיצה הראשונה וא"כ היו נוהגין איסור ברחיצה כל שבעה הילכך אי איכא דוכתא דנהיגו ברחיצה זו אין ממחין בידם עכ"ל. והביאו הטור סי' רפ"א מפרש הרב אחר המיטה לאפוקי שאר כל שבעה והרחיצה הזאת ר"ל הראשונה וכו' אינון שריין ואינון אסרין כלומר בשלמא אי רבנן דהכא נהגו דאסרו סתם דאין חילוק לדעתם בין הראשונה לאח"כ אבל אי זקני דרום הם איך כששאל רב חמא אי ברייתא רחיצה אי אסירא אסרו סתם היה להם להורות דראשונה שריא ושאר כל שבעה אסירי והיינו אינון שריין הראשונה ואינון אסרין מהראשונה ואילך ולא היה להם לאסור סתם. ואפשר דהרמב"ן מפרש כולה שמעתין ברחיצה הראשונה לבדה והכי פי' מאן תנא אבל אסור ברחיצה כל שבעה כלומר אפי' רחיצה הראשונה דהיה להם ברייתא מחלוקת ר' נתן ורבנן ברחיצה הראשונה ומדתנן במתני' שאבל אסור לרחוץ ולא חלק משמע אפי' הראשונה אבל כל שאר שבעה אין מתיר שום תנא כלל וזקני דרום תלו הדבר במנהג ואינון שריין וכו' לרמב"ן כפי' אחרון שפירשתי לעיל כלומר דתולין במנהג ואע"ג דבבבלי לא מצינו חילוק רחיצה ס"ל נרב דכיון דאמרו הלכה כדברי המיקל באבל הלכה כמאן דשרי מיהו כיון דנהוג עלמא איסור אין לשנות אבל היכא דנהוג היתר אין מוחין בידם דבדין עושין: לא דתימא וכו'. המפרשים ז"ל הביאו לשון זה ולמדתי מדבריהם דפי' שמשנה בא הירושלמי להשמיענו דלא תימא הא. דאמר רבן גמליאל איסטניס אני משום סכנה דמסתכן הוא אם לא ירחוץ. אלא אפי' משום צער דערבוביא דרישא וכיוצא בה שרי והכי קאמר איסטנים אני ומצטער הרבה אם לא ארחוץ וכן בא להשמיענו דלא תימא דרבנן פליגי ארבן גמליאל דשנו סתם דאבל אסיר לרחוץ ולא פליג בין איסטנים ללא איסטנים דליתא אלא סמכו על המבין: הכי גרסינן בסוף מועד קטן בירושלמי אמר לון ואין לא סחי מיית הוא ואין כיני אפילו בתשעה באב אין כיני אפילו ביום הכפורים ופי' מיית מלשון צער כמו ואם אין מתה אנכי. וכן אדם מדבר בלשון לע"ז על הצער לשון מיתה וכך השיב להם מדבריהם נראה דאם לא ירחוץ מצטער הוא א"כ אין כאן מקום שאלה דאפי' בתשעה באב ואפילו ביום הכפורים לא נאסרה רחיצה אלא של תענוג. והכי נמי איתא בבבלי. וזו גירסת הרשב"א וכך גרים אמר לון יסחי במה אנן קיימין אם בשיש בו סכנה אפי' בתשעה באב אפי' ביום הכפורים אלא בשאין בו סכנה וכן גרם הגהות מיימוניות אם יש סכנה אם לא ירחוץ וכי מה שאלו וכי כולי עלמא לא ידעי דאפי' וכו' דהרי אין דבר עומד בפני פקוח נפש. אלא בשאין בו סכנה הוא ולכן נסתפקו. והשיב דסרו והדין כן הוא בתשעה באב וביום הכפורים: רבי חנינא וכו'. ראו התלמידים לרבי חנינא טובל בימי אבלו ולא נודע אי משום קרי טבל אי משום מצוה אבל לסקר הוי תענוג ואסור ברחיצה לאבל אפילו בצונן נאסרה דומיא דתשעה באב או דילמא לסקר טבל דלא נאסר באבל אלא רחיצה בחמין ומסקנת הבבלי בפ"ק דתעניות דכל גופו אסור וספיקא דרבנן לקולא ואסור לרחוץ מקצת גופו בחמין אבל רוחץ פניו ידיו ורגליו: הורי רבי בא כהין תניא. אין זה מקומו אלא בפרק בהכא די"מח ובפ"ק דתעניות וקאי שהם אברייתא דהיה הולך ביום הכפורים אל רבו עובר בנהר עד צוארו נטנפו רגליו מטבילן במים ואמר רבי בא הורה הלכה למעשה כברייתא זו: רגליו קיהות עליו. כותבות ופליג אבבלי פ"ק דתעניות דפניו ידיו ורגליו שרי להרחיצן אפילו בחמין ואפילו בלא צער: מתני'. שאין מקבלין תנחומין וכו'. לשון רשב"א וה"ה ולא יהא אלא בן חורין מי מקבלין תנחומין על הרחוקים. כבר פירשו בירושלמי שתלמידו של אדם חביב עליו כבנו וכן עבדו המשמשו כרצונו היה עליו כבנו עד כאן לשונו:

בני

שנויי נוסחאות (פונ"א) בעי נד"‎ בעיא.

### חדושי רד"א

א"ל דילמא תרין עובדין כו'. נ"ב פי' אף דכבר אולפן רבי אפ"ה כשאירע אבלות לר"י הוצרך לשאול, דהא ר' אמי נמי ע"כ תרי עובדי היו וא"כ כיון שכבר שאל לר"ח בר אבא למה שאל תו בעיבדא שניה כיון שכבר ידע הדין אלא מוכח דהדין נותן בכל הני צריך לשאול, וקאמר ועוד מן הדא וכו' סיומא דמילתא היא דע"כ תרי עובדא היו לר' אמי דאלת"ה אלא שיש מחלוקת למי שאל ר' אמי אי מר' חייא בר אבא אי מר"ל רברביא קומי ושאול לזעירייא. דהא ר"ל מאן דאישתעי בהדי' יהבו ליה עיסקא בלא סהדי. כדאיתא בבבלי יומא דף ט:

### עמודי ירושלים

הדא דתימר ברחיצה של תענוג כו' כהדא דשמואל כו' דלא יסחי מיית בו' עי' מה שפי' הרא"ם ולפי פירושו הוי ראי' לסתור דמתחלה כתב דרחיצה שאינו של תענוג מותר ובהעובדא סיים דאם מיית כו' וא"כ אין ראי' כלל ובא"ז ה' אבילות (סי' תל"ס) הביא הירושלמי הנ"ל ונשמט שם תיבת כהדא וכ"ה לפנינו בירושלמי מ"ק (פ"ג ס"ה) ולפ"ז א"ש קצת. אולם בחי' הרשב"א הביא הנוסחא כאשר הוא לפנינו וצ"ל דמיית לאו דוקא והוא דוחק. אולם בתוס' ר' יהודה לברכות (ט"ז ב') וכ"ה ברא"ש פ"ב דברכות איתא הנוסחא על נכון וז"ל אבל אסור ברחיצה כל שבעה הדא דתימא ברחיצה של תענוג אבל ברחיצה שאינה של תענוג מותר כהדא דשמואל בר בא עלו ליה חטטין בראשו אתו שאלון לר' יוסי מהו דיסחא אמר לי' יסחא מה אנן קיימין אי בדבר שיש בו סכנה אפי' בט"ב ואפי' ביה"כ אלא באין בו סכנה (והכל הוא מלשון הירושלמי ולא כמעדני מלך בספ"ב דברכות ע"ש) ולפ"ז א"ש הכל. ועי' נשמת אדם (כלל קמ"ס ס"א) שהביא מהירושלמי הזה ראי' לאסור מדאמר אי לא יסחי מיית משמע דבלא זה אסור אולם לפי הנוסחא הנ"ל אין כאן ראי' כלל:

### טוב ירושלים

בזמנו נא, אך י"ל דס"ל דבבתולה נ"א זה כיון דנבעלה והסיר בתולים או נ"ש חזקה זו. אבל קמייתא ק"ש ועי' נ"כ ירושלמי נדה ובגליון הש"ס שם:

עושה אותה כאכילה ושתיה. עי' נדרים בבלי פ' סע"ב דרחילה ס"ל עינוי נפש [וגם כבישה כן ואמרתי דר' יוסי שם אזיל לשיטתו בב"ק ק"ב א' עש"ה].

ריב"ח ראו אותו טובל אם לקירויו כו'. עי' בבלי תענית י"ג ב', באבל אם מותר בצונן ודע דבע"כ ס"ל נתלמודין דלא כריב"ל ביומא פ"ח ס"א דאמר שם אין קרי אלא מתשה"מ ובל"ז א"ל טבילה לקריו ועי' לקמן פ"ג ס"ד, דאל"כ ס"ל לפשוט מזה דלהקר דהא לא שימש באבלותו וי"ל:

מסורת הש"ס

ברכות טז:

ירושלמי הוריות פ"ג ה"ה.

עין משפט נר מצוה

א במיי' פי"ב מהל' אבל ה"ב כו' ... ע"ד סי' שעז ס"א

**גמ'** הא בני חורים אחרים מקבלין תנחומין עליהן. כיני מתנייתה אין מקבלין תנחומין על העבדים. *תני מעשה שמתה שפחתו של ר' אליעזר ונכנסו תלמידיו לנחמו ולא קיבל. נכנס מפניהם לחצר ונכנסו אחריו לבית ונכנסו אחריו. אמר להן כמדומה הייתי שאתם נכוין בפושרין ואי אתם נכוין אפילו ברותחין. והלא אמרו [א] אין מקבלין תנחומין על העבדים מפני שהעבדים כבהמה. אם על בני חורין אחרים אין מקבלין תנחומין כל שכן על העבדים. מי שמת עבדו או בהמתו אומר לו [י] המקום ימלא חסרונך. כד דמך ר' חייא בר אדא בר אחתיה דבר קפרא קביל ר"ל עילוי דהוה רביה. נימר תלמידיה דבר נשא חביב עליה כבריה. עאל ואיפטר עילוי °דודי ירד לגנו לערוגת הבושם לרעות בגנים לא צורכה אלא דודי ירד לגנו לרעות בגנים. דודי זה הקב"ה. ירד לגנו זה העולם. לערוגת הבושם אילו ישראל. לרעות בגנים אילו אומות העולם. וללקוט שושנים אילו הצדיקים שמסלקן מביניהן. משלו משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו בן והיה חביב עליו יותר מדאי. מה עשה המלך נטע לו פרדס. בשעה שהיה הבן עושה רצונו של אביו היה מחזר בכל העולם כולו ורואה אי זו נטיעה יפה בעולם ונוטעה בתוך פרדיסו. ובשעה שהיה מכעיסו היה מקצץ כל נטיעותיו. כך בשעה שישראל עושין רצונו של הקב"ה מחזר בכל העולם כולו ורואה אי זה צדיק באומות העולם ומביאו ומדבקו לישראל. כגון יתרו ורחב. ובשעה שהן מכעיסין אותו היה מסלק הצדיקים שביניהן. דלמא ר' חייה בר אבא וחבורתיה ואית דמרין ר' יוסי בי ר' חלפתא וחבורתיה ואית דמרין ר' עקיבה וחבורתיה הוו יתבין לעיי באוריתא תחות הדא תאינה והוה מרא דתאינתא קריץ ולקיט לה בכל יום. אמרין שמא הוא חושדינו נחלוף את מקומינו. למחר אתיא מרה דתאינתא גבון אמר לון מריי אף חדא מצוה דהויתן נהיגין ועבדין עמי מנעתונה מיני. אמרון ליה אמרין דלמא דאחשד לן בצפרא אתי מודעא יתהון זרחה עליו החמה והתליעו תאינותיה. באותה שעה אמרו בעל התאנה יודע אימתי עונתה של תאינה ללקוט והיה לוקטה כך הקב"ה יודע אימתי עונתן של צדיקים לסלק מן העולם והוא מסלקן. כד דמך ר' בון בר ר' חייא על ר' זעירא ואפטר עילוי °מתוקה שנת העובד. ישן אין כתיב כאן אלא אם מעט אם הרבה יאכל. למה היה רבי בון בר' חייא דומה למלך ששכר פועלים הרבה והיה שם פועל אחד והיה משתכר במלאכתו יותר מדאי מה עשה המלך נטלו והיה מטייל עמו ארוכות וקצרות. לעיתותי ערב באו אותם פועלים ליטול שכרן ונתן לו שכרו עמהן משלם. והיו הפועלים מתרעמין ואומרים אנו יגענו כל היום וזה לא יגע אלא שתי שעות ונתן לו שכרו עמנו משלם. אמר להן המלך יגע זה לשתי שעות יותר ממה שלא יגעתם אתם כל היום כולו. כך יגע רבי בון בתורה לעשרים ושמונה שנה מה שאין תלמיד וותיק יכול ללמוד למאה שנה. *כד דמך ר' סימון בר זביד עאל ר' ליא ואפטר עילוי ארבעה דברים תשמישו של עולם וכולן אם אבדו יש להן חליפין °כי יש לכסף מוצא ומקום לזהב יזוקו ברזל מעפר יוקח ואבן יצוק נחושה. אילו אם אבדו יש להן חליפין אבל ת"ח שמת מי מביא לנו חליפתו מי מביא לנו תמורתו. °והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה ונעלמה מעיני כל חי. א"ר לוי מה אם אחי יוסף על שמצאו מציאה יצא לבם דכתיב °ויצא לבם. אנו שאבדנו את ר' סימון בר זביד על

## פני משה

**גמ'** הא בני חורים וכו'. אליבא דעל העבדים מדייק הש"ס דמשמע על העבדים דעלמא וא"כ משמע הא בני חורין אף אחרים שאינן קרובין מקבלין תנחומין עליהן בתמיה והוו להו למימר על עבדיו: כיני מתנייתה. ומשני כך היא הנסחא השנויה שסנה להם ר"ג בזה הלשון אין מקבלין תנחומין על העבדים ולפיכך אמרו לו כן מפני שחייב אדם לומר בלשון רבו ולעולם על עבדיו דידיה קאי: כמדומה הייתי שאתם נכוין בפושרין. כלומר שחשבתי ברמז מועט שילאתי מפניכם בתחילה: כד דמך. כשנפטר ר"ח בר אדא קביל ריש לקיש תנחומין עליו משום שהיה רבו והוא היה חביב עליו כבנו כדמסיק: עאל ואיפטר. ודרש עליו הפסוק הזה: לא צורכה. וכי לא היה לריך לומר אלא כך דודי ירד לגנו לרעות בגנים ומאי לערוגת הבושם דקאמר באמצע והלכך דריש ליה שהכתוב מדבר באומות העולם ובישראל וסיפיה דקרא ארישא קאי: לרעות בגנים אלו א"ה. אם יש בהן איזה צדיק לוקח מהם ומדבקו לישראל כדמפרש בהמשל וללקוט שושנים על ערוגת הבושם קאי: דלמא. מעשה בר' חייא בר אבא והחבורה שלו וכו' שהיו רגילין לישב וליגע בתורה תחת אילן תאנה א' והיה בעל התאנה משכים בבוקר ולוקט התאנים בכל יום והיו סבורין שמא הוא חושד אותם שלא ילקטו הן ולפיכך הוא משכים תמיד ואמרו נחליף את מקומינו והלכו למקום אחר למחר בא בעל התאנה אללם ואמר להם מוריי ורבותיי וכי אף מצוה אחת שהיתה לי שנהגתם ועשיתם זכות עמי מנעתם עכשיו ממני ואמרו לו הטעם מפני שהיינו סבורין שמא אתה חושד אותנו: בלפרא. בבוקר האחר אמר בעל התאנה בלבו הנני מודיע אותם שלא מפני החשד עשיתי כך ולא היה לוקטן בהשכמה בפעם הזאת וזרחה עליו החמה וכו': ישן אין כתיב כאן. דלפי פשטיה דקרא דקאי על שינה של העובד ויגע במלאכה א"כ היה לריך לסיים כן אם מעט ואם הרבה ישן ומאי יאכל לפיכך דריש לי' על ענין השונה ולומד ויגע במשנתו בזריזות ואם מעט ואם הרבה יאכל הוא בשכרו כמו אלו שהיו יגיעים בכל היום וימים הרבה שלפי זריזות והתאמלות שלו הוא משתלם כמו שמסיים במשל שהביא: ארבעה דברים. דחשיב בקרא דלקמיה הן עיקר תשמישו של עולם ושאר כל מיני מתכו' כלולין בהן וכולן אם אבדו מאחד יש להן חליפין להביאן ממקום אחר ולמלאות חסרונו אבל ת"ח שמת מי מביא לנו וכו' דמיהת חסרונו של זה א"א למלאות:

## קרבן העדה

**הא** בני חורים אחרים מקבלין תנחומים עליהן. פי' בניחותא כיני מתנייתא ר"ל וכן הוא כל משניות וברייתות כיני מתניתא בכל הש"ס הוא להורות דמתקן המשנה ומבאר המשנה ומלות כיני מתניתא הוא הוראת כן הוא מתניתא ונקט לשון קלילא כיני מתניתא והכונה שכן הוא מתניתא והכא משמע ג"כ תיבה הזאת להשמעות דכן הוא מתניתא ונקט לשון מתנייתא לשון רבים והכוונה דכן הוא מוכח מכל מתנייתא ולאו דווקא ממשנה דידן לחוד אלא המשנה וברייתא מוכי לן דבני חורים אחרים מקבלין תנחומין עליהן מדלא אסר אלא עבדים אע"פ שהם ג"כ אחרים דאינן קרובין כדמסיק תני מעשה שמתה שפחתו של ר"א ונכנסו תלמידיו לנחמו כו' מפני שהעבדים בימים הקדמונים כבהמה ע"כ לשון הברייתא במס' שמחות פ"א וע"ז מסיק הגמ' אם על ב"ח אחרים אין מקבלין תנחומין כ"ש על עבדים א"כ למה קאמר מפני שעבדים כבהמה אלא ע"כ דמוכח דב"ח אחרים מקבלין תנחומין עליהן ומסיק הגמ' מי שמת עבדו או בהמתו אומר לו המקום ימלא חסרונך זאת היא לשון הגמ' ולא לשון הברייתא דמס' שמחות וכן בש"ס דילן ג"כ לשון הגמ' הוא ונמלא מסקנת הגמ' דב"ח אחרים מקבלין תנחומין עליהן ומסיק כד דמך ר"ח בר אדא בר אחתיה דב"ק קביל רשב"ל עלוי דהוי רבי' נימר דתלמידו דבר נשא חביב עלי' כברי' ונמלא לפ"ז דבחביב לי' מקבלין תנחומין על ב"ח אפילו אחרים שאינן קרובין וכמו דמוכח ממתנייתא מהמשנה וברייתא כנ"ל וע"פ דברינו מובן דברי הרשב"א ז"ל דכתב בדף ט"ז ע"ב וז"ל וכשמת טבי עבדו קיבל עליו תנחומין וא"ת ולא יהא אלא ב"ח מי מקבל תנחומין על הרחוקים כבר פירשו בירושלמי שתלמידו חביב כבנו וכן עבדו המשמשו כרלונו הי' עליו כבנו עכ"ל ז"ל וע"י דברינו מובן דבריו ז"ל דכן מתפרש בירושלמי בהאי סוגיא:

תני

## פירוש מבעל ספר חרדים

גמרא. בני חורין אחרין. רשעים דמדבליג בעבדים בין כשר לרשע מכלל דבבני חורין אין חלוק ודלא כר"א דלקמן. אבל הפורשים מדרכי לבור דהיינו כופרים ודאי לא כדכתב הרא"ש בס"פ מועד קטן: כן היא מתני'. כלומר לא תימא דרבנן פליגי אר"ג דשנו סתם אין מקבלין תנחומין על העבדים ולא פלוג בין כשר לרשע דלאו דמדבכו על העבדים ולא על עבדים משמע הידועים שרובן רשעים כדאמר בעלמא עבדא בהפקרא ניחא ליה אבל כשרים לא ומינה דמרבנן נמי נידוק הא בני חורין לא וכו': והלא אמרו וכולי אם על בני וכו'. כלומר אפי' לרבנן דפליגי על אחרים בני חורין דהיינו רשעים מודו בעבדים וכ"ש לדידי שאתם ידעתם דס"ל דברשעים אין מקבלין תנחומים: כד דמך. בעין יעקב מפרש לה: איפטר. פתח ודרש לשון יפטירו בשפה:

כהנא

## מראה הפנים

**בעל** התאנה יודע וכו'. כעין הא דאמרי' פ"ק דחגיגה ר' יוחנן כי מטי להאי קרא הן בקדושיו לא יאמין וכו' יומא חד הוה קאזיל באורחא חזייה לההוא גברא דהוי מנקיט תאיני שביק הני דמטי ושקיל הני דלא מטי וכו' אמר היינו דכתיב הן בקדושיו לא יאמין. ומשמע באלו שעדיין לא עברו עליהם רוב שנותיהם דהא ר' יוחנן גופי' קאמר בסוף פ"ג דיומא כיון שילאו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא בכו' רגלי חסידיו ישמור. ובתוס' ישנים הקשו על זה והרי יוחנן כ"ג ששימש בכהונה גדולה שמנים שנה ולבסוף נעשה לדוקי. והירלו דודאי אם בא ליטמא אין נועלין לפניו לגמרי אלא הרבה מכריעין אותן מכאן ואילך בלא עמל ליטהר ולהתקדש:

**מה** אם אחי יוסף על שמלאו מליאה וכו'. בפ"ג דהוריות באתי הק"ו הזה דר' לוי בא

**שנויי נוסחאות** (בוכ"ס) חייה גד"ו חייא. בר אבא גכי"ר רובה. (שול"א) יום בכי"ר צפר. (שול"ח) אם הרבה נמקרא ואם הרבה.

## חדושי רד"א

**הא בני חורין וכו'.** נ"ב פי' מדהקשו ליה למדתנו שאין מקבלין תנחומין על עבדים משמע על עבדים אחרים הא על בני חורין אחרים נמי אין מקבלין. ומשני כיני מתני' כו' על העבדים פי' עבדים שלו דה"א דמקבל תנחומין ולכך גרים העבדים בה"א ידועה:

## טוב ירושלים

**בשעה שישראל** ערש"מ וכו' רואה דקב"ה צדיק באו"ה **ושתלו בישראל**. עי' בגמ' פסחים פ"ז ב', דר"א ור"י ס"ל לא הגלה הקב"ה לישראל בין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים ובמק"א אמרו קשים גרים לישראל כו' ואכמ"ל:

מסורת הש"ס

על אחת כמה וכמה. כד דמך ר' לוי בר סיסי על אבוי דשמואל ואפטר עילוי °סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא. למה היה לוי בן סיסי דומה למלך שהיה לו כרם והיה בו מאה גפנים והיו עושות כל שנה ושנה מאה חביות של יין עמד על חמשים עמד על ארבעים עמד על שלשים עמד על עשרים עמד על עשר עמד על אחד והיה עושה מאה חביות של יין והיה אותו הגפן חביב עליו ככל הכרם כולו כך היה רבי לוי בר סיסי חביב לפני הקב"ה ככל אדם הדא הוא דכתיב °כי זה כל האדם*. כהנא הוה עולם סגין כד סליק להכא חמתיה חד בר פחין. א"ל *מה קלא בשמיא. א"ל גזר דיניה דההוא גברא מיחתם וכן הוות ליה. ומתפגע ביה חמתיה חד הרן א"ל מה קלא בשמיא א"ל גזר דיניה דההוא גברא מיחתם וכן הוות ליה. אמר מה סליקית מזכי ואנא איחטי מה סליקית למיקטלה בני ארעא דישראל ניזול וניחות לי מן הן דסליקית. אתא לגבי ר' יוחנן א"ל בר נש דאימיה מבסרא ליה ואיתתיה דאבוהי מוקרא ליה להן ייזול ליה. א"ל ייזול להן דמוקרין ליה. נחת ליה כהנא מן הן דסלק. אתון אמרין ליה לר' יוחנן הא נחית כהנא לבבל. אמר מה הוה מיזל ליה דלא מיסב רשותא. אמרין ליה ההוא מילתא דאמר לך הוא הוה נטילת רשות דידיה. ר' זעירא כד סלק להכא אזל אקיז דם אזל בעי מיזבון חדא ליטרא דקופד מן טבחא. א"ל בכמה הדין ליטרתא א"ל בחמשין מניי וחד קורסם. א"ל סב לך שיתין ולא קביל עילוי. סב לך ע' ולא קביל עילוי. סב לך פ' סב לך צ' עד דמטא מאה ולא קביל עילוי. א"ל עביד כמנהגך. ברומשא נחית לבית ווערא. אמר לון רבנן מה ביש מנהגא דהכא דלא אכיל בר נש ליטרא דקופד עד דמחו ליה חד קורסם אמרין ליה ומה הוא דין אמר לון פלן טבחא. שלחון בעיי מייתיתיה ואשכחון ארוניה נפקא. א"ל ר' כל הכין א"ל וייתי עליי דלא כעסית עילוי מי סברת דמנהגא כן. ר' יסא כד סליק להכא אזל ספר בעי מסחי באהן דימוסן דטיבריא. פגע ביה חד ליצן ויהב ליה פורקדל חד. א"ל עד כדון עונקתיה דההוא גברא רפיא. והוה ארכונא קאים דאין אחד ליסטים ואזל קם ליה גחיך כל קבליה. א"ל ארכונא מאן הוה עמך תלה עינוי וחמא דהוא גחיך א"ל אהן דגחיך הוא עמי נסביה ודניה ואודי ליה על חד קטיל. מי נפקין תרויהון טעינין תרתי שרין מן דעבר ר' יסא מסחא. א"ל ההוא עונקתא דהות רפיא כבר שנצת אמר ליה ביש גדא דההוא גברא ולא כתיב °ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם. רבי פינחס רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק קשה היא הליצנות שתחילתה ייסורין וסופן כלייה דכתיב ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם וסופן כלייה דכתיב °כי כלה ונחרצה שמעתי מאת ה' צבאות על כל הארץ:

חתן

תורה אור: קהלת יב · שם · ישעיה כח · שם י

ב"ר פ' כ"ו · כי ז: כל האדם · ע' רמ"ז · קעז: ד"ה וחי

**פני משה**

כהנא הוה עולם סגין. היה יניק וחכים הרבה כשעלה לכאן ומפני שהיה בחור וחריף והיה כועס מיד כההיא דלקמיה שהיה מענים לאלו המלעיגים ועל דרך שאמרו האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא דקא מרתחא ליה הלכך קאמר עולם סגין: בר פחין. בליעל אחד והיה מלעיג ואמר ליה מה קלא בשמיא מפני שבביאתו כעס עליו ר' יוחנן והעניסו ומת ואח"כ בקש עליו רחמים וחיה כההיא עובדא דהגוזל בתרא ושאל לו זה מה קול שמעת בשמים וא"ל גזר דין דההוא גברא מיחתם עליו שימות וכן הוה וחזר ופגע באחר כמותו וא"ל כן: אמר מה. זה סליקית להכא למיזכי ולהגות בתורה והנה אחטא להעניש הבריות וכי עליתי להרוג בני א"י: ניזול וניחות לי מן הן דסליקית. אני צריך לילך ולירד מן המקום הזה שעליתי לכאן ולחזור לבבל: אתא לגבי ר' יוחנן. ולא היה רוצה לגלות לו שדעתו לחזור פן יעכבנו ולפיכך לא נטל ממנו רשות בפירוש כ"א דרך רמז אמר לו: בר נש דאימיה מבסרא ליה. שאמו מבזה אותו ואשת אביו מכבדו לאיזה מהן ילך והרמז על א"י שהיא משולה לאמו וח"ל דומה לאשת אב וכאן יש לו צער ובושה ובח"ל עושין לו כבוד הרבה ור' יוחנן לא הרגיש בדבריו והשיב לו ילך למקום שמכבדין אותו: נחת ליה כהנא מן הן דסלק. והלך רב כהנא וירד ממקום שעלה וחזר לבבל ובאו והגידו זה לר' יוחנן והיה מתמיה ואמר מה זה שהלך לו בלא נטילת רשות ממני ואמרו לו זה הדבר שאמר לך הוא הנטילת רשות שלו ואתה בהשבת לו כך לפיכך הלך לו: אזל בעי מיזבון. הלך בדעתו לקנות ליטרא בשר מהטבח: בחמשין מניי. מין מטבעות שהיה להם: וחד קורסם. ומכה אחת בברזל נקרא קורסם הערוך וא"ל תקח לך ששים מטבעות ולא תעשה לי המכה וחזר והוסיף לו ולא קיבל דבריו וא"ל עשה כמנהגך ולעת ערב כשבא ר' זעירא לבה"מ ואמר לרבנן מה המנהג הרע הזה כאן שלא יאכל אדם ליטרא בשר עד שיכו אותו מכה אחת ואמרו לו ומה זה הדבר ומי הוא עושה זה והשיב פלוני הטבח ושלחו אחריו להביאו ולייסרו על כך ומצאו שמת ויצא לקראתם ואמרו לר' זעירא רבי כל כך כעסת והענשת לזה והשיב יבא עלי שלא כעסתי עליו מפני שהייתי סבור שהמנהג כאן הוא כך: אזל ספר. נסתפר והיה בדעתו לילך לרחוץ בזה המרחץ של טבריא ופגע בו לץ אחד ונתן לו פורקדל חד זהו פרגול ששנינו בפ' כ"ט דכלים ולשון המדרש בפרשת אמור מה לך לוקה בפרגל וכו' כלומר מכה אחת על צוארו בעץ שקורין פורקדל וא"ל עדיין צוארו והענק שלו רפה הוא וצריך לחזק אותו ודרך שחוק והיתול אמר לו כמנהג הלץ וכשהלך היה שם ארכונא חד שופט ומושל שהיה דן לליסטים א' וזה הלץ עמד ושחק לנגדו וכשאמר הדיין להליסטים מי היה עמך כשעשית המעשה תלה עיניו והביט בלץ הזה וראה שהוא שוחק ואמר זה השוחק הוא היה עמי ולקחוהו ודנו אותו ביסורין עד שהודה על אדם אחד שהוא הרגו וכשהוציאו לשניהם אלו וטעונין שתי קורות עליהן לתלות אותם בתוך כך יצא ר' ייסא מהמרחץ וא"ל זה הלץ ההולך להתלות כבר הענק הזה שהיה רפוי נתכנס ונתחזק וכלומר שנגמר דינו ליהרג על שנתן לי מכה על צוארו ואמר לו ר' ייסא ארור המזל שלך ולא כתיב ואל תתלוצצו וגו' ואיני מתחייב בנפשך כי אתה בעצמך גרמת לך:

לא

## מראה הפנים

בא להוסיף על דרשת ר' אילא לומר אל תטעו בזה שאמר ת"ח שמת מי מביא לנו חליפתו וכו' שאין לנו כיוצא בו הא אם היה לנו כיוצא בו לא היינו חוששין דזה אינו אלא אף בנמצא אח"כ כיוצא בו עכ"פ אותו אבדנו ולזה אמר מה אם אחי יוסף שעכשיו היתה המציאה לפניהם ועם כל זה היו דואגים וכואבים על העלילה והאבידה שאפשר לבא אח"כ ע"י מציאה זו אנו שהאבידה לפנינו שאבדנו את ר' סימון עאכו"כ שנדאג על זה ואף אם נמצא אח"כ כיוצא בו דמ"מ להאבידה לא השלים המציאה. ובחבורי פני המנורה בהוא על ביעות ועל הגדות תמצא בחלק בני בדרושי הספר ביאור ארוך באגדות האלו בס"ד:

## פירוש מבעל ספר חרדים

כהנא. זהו רב כהנא: הוה עולם סגין כד סליק להכא. היה נער מאוד ורך בשנים כשעלה לארץ ישראל ועל זה תמצא בכל מקום בירושלמי כשאומר מימרא שלו אומר כהנא אמר ואינו אומר רב כהנא תרגום נער עולימא: חמתיה חד בר פחין. ראהו פחת אחד שפל אנשים והתלוצץ עליו כדלקמיה ומפני היותו נער הרבה פעמים מרתיחת הדם לא יכול לסבול חרפה ולשתוק והענישו: מה קלא בשמיא. כלומר מה תידוע בשמים וזה היה מעשיהו מיד כשעלה לארץ ישראל מייתי הבבלי בסוף מסכת קמא שבא לישיבת רבי יוחנן והקשה כמה קושיות ופתח עיניו רבי יוחנן לראות שפתו והיתה שפתו קרועה מחמת מכה וחשב ר' יוחנן שהיה שוחק עליו וכעס ר"י ומת רב כהנא וקברוהו ביום השני א"ר יוחנן בישיבה הראיתם אותו בבלי איך היה משחק עלי אמרו לו לא אדונינו כי שפתו קרועה ולא שחק הלך לקברו והחייהו א"ל אלו ידעתי זה מנהגך לא כעסתי עתה בא עמי אמר לו אי מצית למיבעי רחמי דתו לא שכיבנא אזילנא ואי לא לא אזילנא הואיל ותליף שעתא חליף וז"ל רש"י אי מצית למיבעי רחמי דתו לא שכיבנא אי אקשינא לך אזילנא בהדך ואעמוד עמך בבית המדרש ואי לא הואיל ותליף שעתא והרחמים כיסא חליף ולא אלך עוד עמך שמא תכעוס עלי ואמות עוד פעם אחרת אלא אלך לביתי תי ולא אעמוד עוד אצלך פן אמות פעם אחרת. ואית דמפרשים הואיל ותליף שעתא וקבלתי צער מיתה לא אקבל עוד לילך מכאן ובפסחים מוכית דעלה לביתו דאמר רב כהנא אי לאו דנסיבנא וכו' ועוד אמרינן בברכות ירושלמי פגע ביה ההוא גברא אמר ליה מאי עביד בשמיא כלומר בלועג עליו שהוא מת ומי פגע ביה אחרינא אמר ליה הכי נמי ומית וכו' עכ"ל: דאימיה. ארץ ישראל: מבסרא ליה. מזלזל בו הם בני ארץ ישראל: איתת אבוהי. חוצה לארץ דהכי אמרינן גבירה לוקה שפחה לוקה לא כ"ש: מוקרא ליה. בני חו"ל היו מכבדין אותו הרבה: אזל בעי מיזבון קופד. בשר שהיו רגילין לסעוד בשר ויין ביום שקזה כדאיתא בבבלי: בחמשין מניי וחד קורסם. בכך מעות והכאה אחת: ברמשא נחית לבית וועדא. בערב הלך לבית המדרש: שלחון וכו'. שלחו אחריו שליח ב"ד לייסרו על רשעו: אשכחון ארונה נפקא. שמת בידי שמים על עלבון אותו צדיק: אמרו ליה כל הכין. אמרו חכמי הישיבה וכי כל כך כעסת עליו שנענש מיתה על ידך: אמר להו וייתי עלי דלא כעסית. נשבע כה יעשה לי אלהים ויבא עלי טוב ממנו שלא כעסתי עליו שחשבתי באמת שכך המנהג: אזל ספר. הלך לגלח שדרך שאים שבא מהדרך ארוכה לגלח כדתנן ואלו מגלחין הבא מן מדינת הים: בעי מסחיי. רצה לרחוץ במרחץ של טבריא להיזוק אבריו מיגיעת הדרך: פגע חד ליצן ויהב ליה חד פורקדל אמר ליה אתה צריך לחזק אבריך והכהו מכה על העורף פירש"י שאד"ם בלע"ז וא"ל אתם הולך חזקת ערפך ומ"מ עדיין תוכל להכנס למרחץ לחזקו שעדיין לא נתחזק יפה פורקד"ל קדל עורף פור מלת עונקא עורף בלשון ערבי: ארכונא. שופט העיר יושב בשוק והיה דן את הגנב ומכהו עד יגיד מי היה עמו כשהוא היה גונב תלה עיניו הגנב וראה זה הליצן שהיה נגדו משחק עליו והעליל עליו שהוא היה עמו כשיצאו בניהם טעונין שני שלשלאות של ברזל על צואריהן להוליכן לתלותן על העץ בא ר' ייסא מבית המרחץ ועבר וראה אותן אמר הליצן העורף שהיה רפה נדחק במקום צר כלומר שהוא שהיה רפה ומשחק ניתן שלשלת עליו וקולר תלוי על צוארו השיבו ר' ייסא רע המזל שלך וכי לא ידעת דברי הנביא ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם והרי מוסרי צוארך:

מספי'

**ש"ס נוסחאות** (סוי"א) האדם כהנא בד"ו **האדם** כי זה ככל האדם כהנא. (סוי"ד) ומתפגע בכי"ר ומית **פגע**. (סוס"ו) **הוות ליה** בכי"ר הוות ליה ומית. עונקתיה בכי"ר עניבתה. (סול"ח) ליסטים בד"ו ליסטים. (סו"מ) מן בד"ו ליתא. (סומ"ג) **מאת ה'** נמקרא מאת אדני ה' (ישעיה כ"ח).

## מערכת הערוך

**דלא אכיל** בר נש ליטרא דקופד עד דמחו ליה חד קורסם בערוך (ד"ו ע' קרסם ב') דלא ילקי בר נש קורסם לא אכיל ליטרא דקופד פי' היינו ברזל שפירשנו במקומו (ועי' עפ"ם שלי"ל ברדל ופי' בעל מוסיף הערוך ע' ברדל פי' מכות ובלשון סגני של יון קולפוס לשוט וכליפס בולגלו) ותחת המלה דקופד גרס בערוך דפוס ראשון "דקופר" (פי' חזיכה כש:) **פורקדל חד**. ערוך (ע' פרקדל) חד פרקדל זהו פרגל ופי' מוסף הערוך שם שהוא בלשון יונית שוט ורצועה לרדות:

## מהר"ם יפ"מ

**חד** בר פחין כתב המפרש חד בר פחין בן בליעל ראוהו וא"ל דרך לעג מאחר שאתה זריז כ"כ אמור לי מה קול עתה בשמים וא"ל שנגזר דינך חתם למיתה כן הוות לי' שמת. נ"ב עיין רש"י ד"ה ואי לא וכו' ב"ק דף קי"ב ע"ב כ' טעם אחר למה ליעג עליו:

## עמודי ירושלים

**כהנא** הוי עולם סגין כו' מה קלא בשמיא כו' עי' בראב"פ שפי' עלם זריז בתורה וניצות כו' מה קול עתה בשמים כו'. ולא ראה מ"ש רש"י בב"ק (קט"ז ב') דרב כהנא מת והחיה אותו ר' יוחנן ועלם הוא יניק שהי' יניק כשבא לא"י וכמ"ש היוחסין באות א' ולכן שאל אותו מה קול בשם מ:

# הלכה ט מתני' [א] *חתן אם רוצה לקרות את שמע בלילה הראשון

קורא. רשב"ג אומר לא כל הרוצה ליטול לו את השם יטול: **גמ'** *תני [ב] כל דבר שהוא של צער כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה. תלמיד חכם עושה ותבוא לו ברכה. וכל דבר שהוא של שבח לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד חכם עושה אלא אם כן מינו אותו פרנס על הציבור. *תני [ג] מסתלקין לצדדין מפני יתידות דרכים ובשעה שהוא משתקע אפילו בשדה שהיא מליאה כורכמין. א"ר אבהו מעשה בר"ג ור' יהושע שהיו בדרך והיו מסתלקין לצדדין מפני יתידות דרכים וראו את ר' יהודה בן פפוס שהיה משתקע ובא כנגדן אמר ר"ג לר' יהושע מי הוא זה שמראה עצמו באצבע. אמר לו יהודה בן פפוס הוא שכל מעשיו לשום שמים. א"ל ולא כן תני כל דבר שהוא של שבח לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד חכם עושה אלא א"כ מינו אותו פרנס על הצבור. אמר ליה והתני כל דבר של צער כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה ת"ח עושה ותבוא עליו ברכה. א"ר זעירא ובלחוד דלא יבזה חורנין. *דלמא ר' יסא ור' שמואל בר רב יצחק הוו יתבין אכלין בחדא מן אילין כנישתא עלייתה. אתת עונתה דצלותא וקם ר' שמואל בר רב יצחק מצלויא. א"ל ר' מיישא לא כן אלפן ר' [ד] אם התחילו אין מפסיקין. ותני חזקיה [ה] כל מי שהוא פטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט. א"ל והא תנינן [ו] חתן פטור חתן אם רוצה. א"ל ולא דר"ג היא. א"ל יכיל אנא פתר כר"ג דר"ג אמר איני שומע לכם לבטל ממני מלכות שמים:

## הדרן עלך היה קורא

**מי** שמתו *מוטל לפניו [ז] פטור מקרית שמע ומן התפילין [ח] נושאי המיטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן את שלפני המיטה

---

**הלכה ט מתני'** לא כל הרוצה ליטול לו את השם יטול. אם לא מוחזק חכם ופרוש בשאר דברים אין זה אלא יוהרא שמראה בעצמו שיכול לכוין לבו ואין הלכה כרשב"ג וקלא מרבוותא אמרי דהאידנא כל אדם יקרא ק"ש בלילה הראשון שכיון שבדורות הללו אין מכוונים כל כך בשאר ימים אם לא יקרא בלילה א' מיחזי יותר כיוהרא שמראה עצמו שהוא מכוין בכל שעה אלא השתא משום דטריד במצוה: **גמ'** תני. בתוספתא פ"ק דתענית על הא דשנינו שם היחידים מתענין בה"ב: תני. בתוספתא דב"ק פ"ח מסתלקין לצדדין להשדות שבצדי דרכים מותר להסתלק מן הדרך לילך לשם מפני יתידות הדרכים כשהארץ יבישה ועשויה כמין גריד וכיתדות שאינו נוח להלך עליהן באמצע הדרך מסתלקין לצדדין וזה א' מעשרה תנאים שהתנה יהושע בכניסתן לארץ ומייתי לה בהאי תלמודא בפ' המוכר את הספינה: ובשעה שהוא משתקע וכו'. כלומר אם השדה שהיא מליאה כרכום היא סמוכה להדרך ומתקלקלת אם הולכין ודורסין עליה ואם יקיף ולא יעבור באותה שדה צריך הוא להשתקע הרבה מן הדרך ולהקיפה אז מותר להסתלק אפי' לאותה שדה מליאה כרכום מפני טורח המרובה: שהיה משתקע. הרבה ונטה מן הדרך ולא רצה להסתלק לצדדין לתוך שדה חבירו א"נ ובשעה שהוא משתקע שצריך להשתקע עצמו הרבה בהדרך שהיא עשויה כמין גומות ועולה ויורד שכיתי הרבה בה מסתלקין אפי' לשדה כרכום: באצבע. נראה חסידותו לפניו באצבע ויוהרא הוא: שכל מעשיו לשום שמים. ואין לחושדו משום יוהרא: ולא כן תני כל דבר שהוא של שבח וכו'. ור"ג היה סבור לדמות זה לדבר של שבח שמראה חשיבות לפניהם שהוא מדקדק במעשיו ומחמיר על עצמו לעשות לפנים משורת הדין: אמר ליה. ר' יהושע והא תני כל דבר של צער וכו'. והאי נמי דבר של צער הויא שהרי הוא צריך להצטער עצמו בהילוך הדרך כשאינו מסתלק לצדדין: ובלחוד דלא יבזה חורנין. הא דאמרי' דבדבר של צער אם רוצה לעשות אותה דוקא בפני עצמו יכול להחמיר עליו אבל אם הוא בפני אחרים וכהך עובדא לא יעשה כן מפני שהוא כמבזה לאחרים שהם אינם רוצים לעשו' לפנים משורת הדין והוא עושה: דלמא. מעשה בר' ייסא ור' שמואל שהיו יושבין ואוכלין בא' מבהכ"נ שבעלייה והגיע עונת התפלה וקם ר' שמואל והפסיק מאכילה להתפלל: א"ל והא תנינן חתן פטור חתן אם רוצה. כלומר דאע"פ ששנינו שהחתן פטור מק"ש אפ"ה שנה רבי כאן אם רוצה לקרות קורא אלמא דלא נקרא הדיוט כשמחמיר על עצמו בדבר שהוא פטור מן הדין: א"ל יכיל אנא פתר כר"ג. והכי גרים לה בפ"ק דשבת ול"ג הסיא א"ל קמא. כלומר דמתני' דהכא כר"ג אתיא דלא רצה לפטור עצמו מק"ש כמו שהשיב לתלמידיו איני שומע וכו' ושאני ק"ש דאית ביה קבלת מלכות שמים:

## הדרן עלך היה קורא

**הלכה א מתני'** מי שמתו מוטל לפניו. אחד מן הקרובים שחייב להתאבל עליהם מוטל עליו לקוברו: פטור מק"ש ומן התפילין. משום דטריד טרדא דמצוה: וחילופיהן. שכן דרך שמתחלפין לפי שהכל רוצים לזכות במצוה: את שלפני המטה

---

מסורת הש"ס

ברכות טו: פסחים נה.

תוספתא תענית פ"א

ב"ק פ"א. תוספתא שם ו"א. ירושלמי ב"ב פ"ה ה"א

ירושלמי שבת פ"א ה"ב כה"ע

ברכות יז:

---

עין משפט נר מצוה

עא
א מיי' פ"ד מהק"ש ה"ד טוש"ע או"ח סי' ע ס"ג

עב
ב מיי' פ"ג מהל' תענית טוש"ע שם סי' תקעה ס"ו

עג
ג מיי' פ"ה מה' נזקי ממון ה"ט סמ"ג עשין סו טוש"ע חו"מ סי' רעד ס"א בהג"ה

עד
ד מיי' פ"ו מה' תפלה ה"ט סמ"ג שם יט טוש"ע או"ח סי' רלב ס"ב

עה
ה טוש"ע שם סי' תרלט ס"ז

עו
ו מיי' פ"ד מה' ק"ש ה"א סמ"ג שם יח טוש"ע שם סי' ע ס"ג

א
ז מיי' פ"ד מהל' ק"ש ופ"ד מה' אבל סמ"ג שם טוש"ע שם סי' עא ס"א

ב
ח מיי' שם טוש"ע שם וסי' עב ס"א

---

גליון הש"ס

ז:ל מי שמתו פטור וכו'. ע' בכ"ש סי' לב ובכרכי יוסף שם. ובס' תרלט ובבאר שבע:

---

### פירוש מבעל ספר חרדים

מתני'. רבן שמעון בן גמליאל אומר לא כל הרוצה וכו'. דת"ק סבר דלא חיישינן ליוהרא ורשב"ג סבר דחיישינן. וכתבו המפרשים מיהו האידנא שאין אנו מכוונין כל השנה אדרבא אם לא יקרא מיחזי כיוהרא כלומר דכוליה שתא מכוין: גמרא. כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה. בפ"ק דתעניות הגיע י"ז בחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידין מתענין פירוש בני אדם יראי חטא אעפ"י שאינן ת"ח ולא בורים: תלמיד חכם עושה. כי הא דהכן גבי הפעה בהב ובכל מקום ת"ח בטלים: צער. תענית או ביטול מלאכה שמפסיד שכר פעולת יומו: של שבח. כגון קריאת שמע של חתן וכיוצא בו: מסתלקין לצדדים. דזה אחד מעשר תנאים שהתנה יהושע ומסיק הבבלי במסכת ב"ק בסוף פרק מרובה דאפילו בתוך לארץ התנה. ופירש"י ומסתלקין לצדי הדרכים בכל עת ואפילו בזמן שהתבואה בשדות הפקיר לכל אדם להסתלק מן הדרך מפני היתידות וליכנס לגבול שדה חבירו ולילך על המיצר אצל הדרך: מפני יתידות הדרכים: בימות החמה יבש הטיט ונעשה כיתידות מקום דריסת רגלי האדם ובהמה שדרסו שם בימות החורף ונעשו כשיתות עכ"ל: א"ר זעירא ובלחוד וכו'. ובלבד שיעשה הדבר בצנעא ולא יראה הדבר בפני אחרים כנראה שהם בלתי יראי השם כמוהו: הוו יתבין ואכלין בחדא מן אילין כנישתא עלייתא. הלשון מהופך עליית כנשתא כלומר שהיו אוכלין באחד מהעליות הסמוכין לבית הכנסת שרגילות לאורחין לאכול שם כדכתב רבינו נסים בריש פרק ערבי פסחים: ותני חזקיה וכו'. כלומר ואם תשיב שאתה רוצה להחמיר הא תני חזקיה וכו': הדיוט. דחיישינן ליוהרא: א"ל והא תנינן חתן פטור. ואפי' הכי תנן נמי חתן אם רצה לקרות קורא ולא חיישינן ליוהרא ואף [אני] סומך על המשנה ולא על הברייתא א"ל דלא דר"ג היא חזר ר' מיישא להקשות לרבי שמואל וכי סתם משנה זו אי אתה מודה דיחידאה היא ורבנן פליגי עלה והיכי שבקת רבים ועבדת כיחיד דהא תנן לעיל חתן פטור מקריאת שמע ומעשה בר"ג שקרא אמרו ליה תלמידיו לא למדתנו שחתן פטור ומה הקשו לו הרי אפשר דאע"ג דפטור מחמיר על נפשיה אלא ע"כ כך אמרו לו למדתנו דהחתן פטור וידענו דדעת רבנן דכל דבר שאדם פטור אין ראוי לעשות דחיישינן ליוהרא והשיב איני שומע לכם דלא ס"ל כרבנן אלא אני חולק עליהם וסובר דלא חיישינן ליוהרא וסתם משנה זו דסוף פרקין דקתני חתן אם רצה קורא ר"ג היא ולא רבנן: א"ל יכיל אנא פתר לה כר"ג. כלומר יכול אני לעשות כרבן גמליאל הואיל וסתם לן תנא כוותיה דלא חיישינן ליוהרא וכן פסק רי"ף ורמב"ם וטור ומהר"ם:

#### הדרן עלך היה קורא בתורה

**פרק ג** מי שמתו מוטל לפניו. בבבלי דאעפ"י שאינו מוטל לפניו אלא הוא בבית אחר כיון דמוטל עליו לקברו קרי ליה מוטל לפניו: פטור. דטרוד טירדא דמצוה. וכתב ה"ר יונה ואפילו רצה להחמיר על עצמו אסור והוכיח כן מן הבבלי ובדאיתא לקמן בירושלמי וכתב דגי' הספרים המדוייקין כן. פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפלין והנא אלו שהן המורות שהן קבלת שמים וכ"ש מאר כל המצות. ורשב"א כתב דנקט הני לרבותא לומר דאע"ג דמאי למעבדינהו ולמיקם קמיה פטור. וכתב נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן ואעפ"י שיש שהות לאחרונים לקרות כעוד בנושאין

### מראה הפנים

**יכיל** אנא פתר כר"ג וכו'. לפי הך אוקמתא ר"ג לאו דוקא עליה דידיה קאמר הא דלעיל איני שומע לכם וכו' וכלומר דגברא דכוותיה ודאי ראוי ליטול את השם הוא כדפירשו התוס' שם אלא דאפי' כל אדם יכול לקרות אם הוא רוצה דהא רישא דמוקי כוותי' סתמא קאמר חתן אם רוצה וכו' וא"כ ר"ג פליג עם רשב"ג דר"ג לא חייש הכא ליוהרא ורשב"ג חייש ליוהרא וסברא דרשב"ג מסיק לה הכי בבבלי שלהי פרקין למאי דרמי התם אמתני' דמקום שנהגו דאיפכא שמעינן להו וכו' ומשני דרשב"ג אדרשב"ג דהכא בכוונה תליא מילתא ואנן סהדי דלא מצי מכוון דעתי' וכלומר וא"כ מחזי כיוהרא אבל התם הרוצה אומר מלאכה אין לו דפוק חזי כמה בטלני איכא בשוקא והוי מצי לשנויי שנויא אחרינא וזה דרשב"ג לטעמיה הוא דאזיל דאיהו מריה דמעתתא בהאי תוספתא שהובאה כאן בריש ההלכה דכך היא שנויה שם רשב"ג אומר דבר של צער כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה וכו' ולדידי' דמחלק הכי תו לא קשיא הא דמקום שנהגו דהכא דבר של שבח הוא שמראה בעצמו חשיבות שיכול לכוין בכל עת שירצה והתם דבר של צער הוא ולפיכך כל הרוצה לעשות עצמו ת"ח עושה ודת"ק אדת"ק כדשני התם אלא דאיכא למימר דעדיפא מינה משני דאפי' באדם שאין לו צער מביטול מלאכה לא חיישינן התם דפוק חזי וכו' ולשיטתא דהאי ש"מ איכא לשנויי דרשב"ג אדרשב"ג כדמחלק בתוספתא בין דבר של צער לדבר של שבח וכך נראה דלשיטתא דהאי תלמודא מתרץ הכי דרשב"ג אדרשב"ג דמפרש בפרק מקום שנהגו דברי רשב"ג דלאו בכיתותא קאמר אלא כמתמיה ויעשו כל אדם עצמן כתלמידי חכמים כל עצמן לא גזרו חכמים בטילה בט' באב. כלומר על הא דקאמר ות"ח לעולם בטילים מדינא מתמיה על זה א"כ כ"ע יעשו עצמן כת"ח דהא דבר של צער הוא אלא כל עצמן לא גזרו חכמים ביטול מלאכה אלא במנהגא תליא מילתא והרמב"ם ז"ל פסק בשני הדינין כת"ק בק"ש פ"ד בהלכה ז' ובט' באב בהלכות תענית בפ"ה בהל' י' מקום שנהגו וכו' ובכל מקום ת"ח בטילין וזהו כדשנינן דה"ק אדת"ק לכל הני תרי סוגיות דבהאי שינויא מודו וכמו שנתבאר: סליק פירקא בס"ד

**מי** שמתו מוטל לפניו. הכא לא גרים בנוסחי המשנה מן התפלה דל"צ דאתיא במכ"ש וכן ל"צ לומר מכל מצות האמורות בתורה והכי משמע שהיה גי' התוס' בגמרא כדגרסי בד"ה אלו ואלו וכו' ומה שכתוב בספרים ד"ה פטור מק"ש וכו' ה"ג מק"ש ומן התפלה ט"ס הוא וכצ"ל ה"ג פטור מק"ש ומן התפילין וכן נראה מדבתחילה הביאו טעמא דדרשא דהכא ימי חייך וכו' ולא"כ כהבו ה"ג וכו' כלומר לטעמא דירושלמי אמתני' א"כ לא גרים הירושלמי ומן התפילה דמה שייכא מיעוטא דתפלה מקרא דלמען תזכור וגו' אלא דבק"ו הוא דאתיא ומן התפילין דנקט משום דשייכא לק"ש כדאמרי' כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר וכדאמרי' הכא לקמן בגון דתני דא תני דא משום דשייכי להדדי והא לדייק הכא אם ביום השני אינו נותן תפילין וכו' ה"ס דסוה מאי למידק אליבא דר"א דהכא אם ביום הראשון אינו נותן תפילין וכו' אלא לרבותא קאמר דהא לר' יהושע אפי' בשני אינו נותן תפילין והרשב"א ז"ל בחדושיו כתב וז"ל הא דקתני פטור מן התפילין איכא למידק מאי

---

נויי נוסחאות (טוכ"ג) יסא בכי"ל מיישא. (טו"ע) א"ל בכי"ל ליתא.

### חדושי רד"א

**א"ל** יכיל אנא כו' פתר לה כר"ג כו'. נ"ב ר"לנדס"ל דק"ש שאני דהיא קבלת עול מ"ש. ורשב"ג ס"ל דאפילו בק"ש הוי יהורא אבל בשאר דברים לכ"ע נקרא הדיוט ואסור להחמיר:

### עמודי ירושלים

**דלמא** ר' יסא ור' שמואל כו' עי' בזכור לאברהם (חא"ח אות מ') שכתב וז"ל והקשו בירושלמי והתנן חתן פטור ואם רוצה לקרות קורא ותירצו שאני ק"ש דאית בי' עול מלכות שמים ועו"כ תמה על הבאר מים חיים שנראה מדבריו דהירושלמי תלה זה במחלוקת וזה אינו דכי אמר הירושלמי הוא לכ"ע אפי' למ"ד דרשאי בחתן שאני כו' יעו"ש. אולם נראה דהזכור לאברהם לא עיין בגוף דברי הירושלמי דלפי המבואר בירושלמי יש לפרשו דמתרץ דהמשנה דסוברת דהחתן אם רוצה לקרות קורא הוא סוברת כר"ג דחייב בק"ש וכ"כ הקרבן העדה בפי' א' וא"כ תלי זה במחלוקת. הן אמת שהתוס' כתבו דר"ג סובר דרק בגדול ובוטח הדין כן ואולם י"ל דהירושלמי לא ס"ל כן ואין כן תימה על הבאר מים חיים וק"ק על הב' פירושים שפי' הקה"ע דהא איתא בירושלמי קם ליה ר' יצחק בר' שמואל לצלוי דהיינו תפלה ומה שיאמה דעול מלכות שמים לכאן וצ"ל דהוא שם המושאל לק"ש. וע' בתפארת ישראל ברכות (פ"ב סי' כ"ה) שכ' דאע"ג דקיי"ל דכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט בירושלמי פ"ב דשבת מ"מ אדם גדול שאני וכר"ג פ"ב מ"ח עכ"ל. ולא ראה בירושלמי גופיה כאן ובפ"א דשבת דמקשה מר"ג ומתרץ דק"ש שאני דאית ביה מלכות שמים וש"מ דגם אדם גדול כר"ג אין לו להחמיר בשאר דברים. וע' בנשמת אדם (כלל קמ"ז סק"ד) שכ' דצ"ע על מה דאיתא בירושלמי דכל הפטור מן הדבר ועושהו דנקרא הדיוט וצ"ע ע"ז מירושלמי ר"פ מי שמתו והביאו התוס' שם תני אם רצה להחמיר על עצמו אינו רשאי מפני כבודו כו' משמע דבלא"ה מותר להחמיר על עצמו והא התם קורא ומתפלל ומברך ואיך יברך כיון שהוא פטור וצ"ע עכ"ד. ולהנ"ל א"ש דהירושלמי אמר דאינו רשאי להחמיר מפני כבודו בכדי שיהיה אסור גם בק"ש דבלא"ה היכא שאינו מפני כבודו רק מפני שכל הפטור מן הדבר ועושהו מותר לקרות ק"ש דאית ביה מלכות שמים ע"כ אמר הטעם מפני כבודו ולפ"ז גם ק"ש אין לו לקרות אך צ"ע דנראה מהפיסקים דסברי דאם יש לו מי שישא משאו דיברך ג"כ דהא כל הפטור מן הדבר כו' כן יש קצת פוסקים דס"ל כן, וצ"ל דבאמת ס"ל להנך פוסקים דאע"ג דכל הפטור כו' עכ"ז כשעושה יש לו רשית לברך:

עין משפט נר מצוה

ג
א מיי' פ"ד מהל' אבל סמ"ג עשין יח טוש"ע או"ח סי' קו ס"א

ד
ב מיי' שם וטוש"ע יו"ד סי' שפח ס"א

מסורת הש"ס

מו"ק כא. ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה

המיטה ואת של אחר המיטה את שהמיטה צורך בהן פטורין ואת שאין המיטה צורך בהן חייבין א אילו ואילו פטורין מן התפילה. קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו העומדין בשורה הפנימיין פטורין והחיצונין חייבין. נשים ועבדים וקטנים פטורים מקרית שמע ומן התפילין וחייבין בתפילה ובמזוזה ובברכת המזון. בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו. ר' יהודה אומר מברך לפניהן ולאחריהן. היה עומד בתפילה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר. ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה עד שיטיל לתוכן מים. וכמה ירחיק מהן ומן הצואה ד' אמות. זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת שראתה נדה צריכין טבילה ור' יהודה פוטר: **גמ'** תני ומן התפילין *אבל ביום הראשון אינו נותן תפילין ביום השני הוא נותן תפילין ואם באו פנים חדשות הוא חולצן כל שבעה דברי ר' אליעזר ר' יהושע אומר בראשונה ובשני אינו נותן תפילין ביום השלישי הוא נותן תפילין ואם באו פנים חדשות אינו חולצן. אם ביום השני אינו נותן תפילין צורכה מימר מי שמתו מוטל לפניו אלא בגין דתנא דא תנא דא. ר' זעירה רב ירמיה בשם רב י הלכה כר' אליעזר בנתינה וכר' יהושע בחליצה. ר' זעירא בעי נתן ביום השני כרבי אליעזר מהו שיעשה רבי אליעזר כרבי יהושע שלא לחלוץ אמר רבי יוסי ב"ר בון וכיני נתן ביום השני כר' אליעזר נעשה ר' אליעזר כר' יהושע שלא לחלוץ. ואין כיני נימא הלכה כרבי אליעזר א"ר

המטה ואת שלאחר המטה. כלומר בין אלו ובין אלו את שהמטה צורך בהן שצריכין לשאת את המטה פטורין ואת שאין המטה צורך בהם כגון ההולכין ללוות את המת בלבד לכבודו חייבין: אלו ואלו פטורין מן התפלה. דלאו דאורייתא היא כמו ק"ש ואיכא דאמרי מפני שהיא צריכה כוונה יתירה: **גמ'** תני ומן התפילין. קתני במתני' ומן התפילין וקשיא מאי איצטריך ליה כדמסיק לקמן הקושיא מהאי ברייתא דלקמיה כמו שהיא שנויה בפ' אלו מגלחין ואגב מייתי לה לכולא: אבל ביום הראשון אינו נותן תפילין. עליו דילפינן מדקאמר ליה הקדוש ב"ה ליחזקאל פארך חבוש עליך זה תפילין מכלל דלכ"ע אסור וכתיב ואחריתה כיום מר והלכך אינו נוהג אלא יום אחד: ואם באו פנים חדשות. מן המנחמין: הוא חולצן כל שבעה: כלומר מיום השני עד סוף כל שבעה חולץ אותן כשיבאו ומשילכו מניחן: ר' יהושע. ס"ל דשני ימים אסור להניחם והא דכתיב כיום מר עיקר מרירות הוא דהוי חד יומא אבל אבילות שני ימים הוין: ואם באו פנים חדשות. משלישי ואילך אינו צריך לחולצן: אם ביום השני. השתא מסיק להקושיא דאם ביום השני של אבילות אסור להניח תפילין אם כן צריכא למימר מי שמתו מוטל לפניו דפטור מן התפילין בתמיה: אלא בגין דתנא דא. בשביל דתני ק"ש במתני' תני נמי תפילין ואע"ג דמשנה דלא צריכא היא: הלכה כר"א בנתינה. דביום השני הוא נותן תפילין וכר' יהושע בחליצה דמשלישי ואילך אינו חולצן אף אם באו פנים חדשות: נתן ביום השני כר"א. דהלכתא כוותיה בנתינה אלא הא דמספקא לן מהו שיעשה רבי אליעזר כרבי יהושע שלא לחלוץ כלומר מהו שיעשה בדיניה דר"א כסברת ר' יהושע בחליצה דהיינו ביום השני אם אינו צריך לחולצן אם באו פנים חדשות דאלו ר"א לדידיה ס"ל דאפי' כל שבעה הוא חולצן מיהו לדידן דלא קי"ל כר"א בחליצה כ"א כר' יהושע ולדידיה משלישי ואילך הוא דקאמר אינו חולצן דהא ביום השני ס"ל דאינו נותן כלל והשתא הבעיא היא ביום השני אי נהגינן כסברת ר' יהושע בחליצה שאינו צריך לחולצן: א"ר יוסי בר' בון וכיני. וכך הוא הדין באמת דכר"א בנתינה הוא דקי"ל אבל לא בחליצה וא"כ אם נתן בשני כדיניה דר"א אינו צריך לחולצן דהא בחליצה כר' יהושע הוא דקי"ל דכל זמן שמותר להניחן אינו חולצן אפי' אם באו פנים חדשות: ואין כיני נימא הלכה כר"א. כלומר דמתמה הש"ס דאם כן הוא דאפי' ביום השני אינו חולצן א"כ לאיזה ענין הוא דאיצטריך ליה למימר הלכה כר' יהושע בחליצה שהרי לר' יהושע גופיה משלישי ואילך הוא דקאמר ואי אכן נהגינן גם בשני דאין לחולצן לא לימא אלא הלכה כר"א בנתינה לחודיה וממילא שמעינן דדוקא בנתינה הלכתא כוותיה אבל לא בחליצה ואף ביום השני אינו חולצן: א"ר

## מראה הפנים

מאי איריא מוטל לפניו אפי' יום ראשון כדאמרי' פ' ואלו מגלחין ומסתברא דתפילין אגב ק"ש ותפלה נקט להו ובירושלמי בעו לה ופריקו בה פרוקא אחרינא עכ"ל ולא ירדתי לסוף דעתו דאם הגי' שיש לפניו כמו שהיא לפנינו אלא בגין דתני דא וכו' היינו האי פרוקא ולית לה פתרי אחרינא:

**ביום** הראשון אינו נותן תפילין וכו'. פלוגתא דר"א ור' יהושע בברייתא גרסינן בחילוף בבבלי בפ' ואלו מגלחין דגרים התם אבל בג' ימים הראשונים אסור להניח תפילין מג' ואילך וג' בכלל מותר להניח תפילין ואם באו פנים חדשות אינו חולץ דברי ר"א ר' יהושע אומר אבל שני ימים הראשונים לסור להניח תפילין משני ושני בכלל מותר להניח תפילין ואם באו פנים חדשות חולץ אמר עולא הלכה כר"א בחליצה והלכה כרבי יהושע בהנחה איבעיא להו בשני לעולא חולץ או אינו חולץ ת"ש אמר עולא חולץ ומניח אפי' מאה פעמים. והשתא לא תקשי לעולא דלמה לי' למנקט הלכה כר"א כלל לימא הלכה כר' יהושע בהנחה דהשתא לאחר שני דמשמע אבל לא בחליצה וכדדייק הש"ס הכא ואין כיני נימא הלכה כר"א וכדפריסית דסגי בהא לחוד דלעולא ל"ק האי קושיא דהא איהו ס"ל דבשני מניח וחולץ אם באו פנים חדשות ואילו לא קאמר אלא הלכה כר' יהושע בהנחה ותו לא ה"א דאפי' בשני אינו חולץ להכי קאמר הלכה כר"א בחליצה כלומר כדקאמר ר"א בחליצה לדידיה דס"ל דמשלישי ואילך הוא דמניח ואינו חולץ ובחליצה דשלישי ואילך הוא דהלכתא כוותי' והאי גופא הוא דקמיבעיא ליה התם לעולא אי דייקינן הכי מליצנא יתירא דקאמר הלכה כר"א בחליצה או לא ופשיט ליה דהכי ס"ל לעולא כסדיא דבשני מניח וחולץ. ובהאי סברא דעולא איכא למימר דמליצניה דר"א ודר' יהושע הוא דדייק ליה הכי דלכאורה איכא למידק להא דקאמר שני ימים הראשונים אסור להניח משני ושני בכלל מותר האי כתרתי דסתרי אהדדי בליצניה והכי ה"ל למימר יום הראשון אסור משני ואילך ושני בכלל מותר וה"נ בליצנא דר"א איכא למידק הכי דהכי ה"ל למימר שני ימים אסור משלישי ואילך ושלישי בכלל מותר אלא דה"פ לכל חד וחד כדאית ליה דהא דקאמר ר"א שלשה ימים אסור כלומר אם באו פנים חדשות קודם שהכניס אז הוא אסור

## פירוש מבעל ספר חרדים

בנושאין לא שנייה פטורין דפעמים נמלכים דהשליבית שנייה ישאו: את שהמטה צורך וכו'. בירושלמי מפרש דאין זה החילוק אלא באותן שלפני המטה אבל אותן שלאחר המטה לעולם חייבין דלהכי הולכין אחר המטה דלעולם אין המטה צריכה להם: פטורין מן התפלה. פירש"י משום דהויא דרבנן והגכון משום דתפלה מעומד ואי אפשר לשהות כל כך אבל קריאת שמע דסגי לעמוד בפסוק ראשון חייבים עכ"ל: גמרא תני ומן התפלין. כמו תניא הנהוג בבבלי כלומר שנינו במשנתינו ומן התפלין וקשה דמ"כ שאינו צריכה היא דהא הניא אבל ביום הראשון אינו נותן תפלין ומסיק הק שיא צריכה למימר מי שמתו וכו' וזה לשון הרב"א ואיכא למידק מאי איריא מוטל לפניו אפילו כל יום ראשון נמי כדאמרינן בפרק אלו מגלחין מדאמר ליה רחמנא ליחזקאל כ"ר אבל לא תעשה פארך חבוש עליך וכו' מכלל דאבל אסור בתפלין ומסתברא דתפלין אגב קריאת שמע ותפלה נקט להו. ובירושלמי בעי לה ופירקו בה פירוקא אחרינא עכ"ל. ובספרי ירושלמי שלפנינו לא מצינו פירוקא אחרינא אלא דאיידי קריאת שמע ותפלה נקט תפלין כמו שתירץ הרב: אבל ביום הראשון וכו'. להקשות אמתני' מייתי לה וכדמסיק: ר' יהושע אומר בראשון ובשני אינו נותן. דגם שני יש בו מרירות דומה לראשון: אם בשני וכו' צורכה וכו'. בתמיה ופריך אמתני' דתני דפטור מן התפלין דמשנה שאינה צריכה היא ולהגדיל הקושיא מקשה לדעת ר' יהושע אבל והאי אפילו לדעת ר' אליעזר משנה שאינה צריכה היא וכמו שכתבתי במשנתינו בשם רבנ"א פירוש ירושלמי זה: אם בשני אינו נותן תפלין. שלא יראה מפותר צורכה למימר כ"ש כשמתו לפניו דהוי תוקף המרירות. ומשני דאין הכי נמי דלא לצורך תנא תפלין אלא איידי דתנא מק"ש ומן התפלה תנא נמי ומן התפלין: כרבי אליעזר בנתינה. דביום שני מניח תפלין וכר' יהושע בחליצה שאם באו פנים חדשות בשלישי אינו חולץ: ר' זעירא בעי וכו'. הוא עצמו נסתפק בהא דקאמר משמיה דרב דהלכה כר' יהושע בחליצה ובשני אין חליצה לר' יהושע דהא לית ליה הנחה כלל שמא בשלישי אמר דהלכה כר' יהושע דאינו חולץ אבל בשני לא ידענא אי חולץ אי לא: מהו שנעשה לרבי אליעזר בשני כרבי יהושע בשלישי שלא לחלוץ בפנים חדשות והכריח ר' יוסי בר בון דודאי כן סברת רב דבשני נותן כר' אליעזר ואינו חולץ כר' יהושע דאם לא כן היה לו לומר הלכה כר' אליעזר בשני וכר' יהושע משלישי ואילך והוה משמע דבשני הלכה כר' אליעזר בכל דבריו דנותן וחולץ בו ומדהלא בנתינה ובחליצה ולא הלא בימים משמע דאין חלוק בימים כלל לדין חליצה וכן כפשטא בעיא זו בבבלי פרק אלו מגלחין דף כ"א וכן נפסקא ההלכה אע"פ

## תוס' הרי"ד

**אבל** ביום ראשון אינו נותן תפלין ביום השני הוא נותן תפלין ואם באו פנים חדשות חולצן כל שבעה דברי ר"א. ובברכות בירושלמי דפוס אמשטורדם לא גרסינן כל שבעה אלא אם באו פנים חדשות חולצן דברי ר"א וכן הוא הגי' המדויקת בל"ם ע"ם ברפ"ג ולפי דברינו לקמן בע"ה יתבאר שזאת היא גי' האמיתית וכן בבבלי דף כ"א במכלתין לא גרסינן כל שבעה: **ר"ז** מר עוקבן בשם שמואל ר"ז ר"י בשם רב הלכה כר"א בנתינה וכר' יהושע בחליצה ר"ז בעי אם נתן ביום השני כר"א מהו שיעשה ר"א כר"י שלא לחלוץ הריב"ב וכיני אם נתן ביום השני כר"א נעשה ר"א כר"י שלא לחלוץ אין כיני נאמר הלכה כר"א ע"כ. פי' הוא אם הא דקי"ל כר"י בחליצה דאינו חולץ ביום הג' אם ביום השני בנתן כר"א מהו שיעשה בדיניה דר"א ביום השני כר"י שלא לחלוץ אם דוקא קי"ל כר"י בחליצה ביום הג' אבל בדיניה דר"א בנתן ביום השני לא קי"ל כר"י או לא דאפילו ביום השני נמי אינו חולץ הריב"ב וכיני אם נתן ביום השני כר"א נעשה ר"א כר"י שלא לחלוץ פי' נעשה בדיניה דר"א ביום השני כדיניה דר"י שלא לחלוץ אין כיני פי' דל"ל נימר הלכה כר"א דהא ר"א לא פליג על ר"י בדיני דחליצה ביום ג' דהא ר"א לא ס"ל דחולץ רק ביום השני אבל ביום הג' לית מאן דפליג בדיניה דר"י ולכ"ע אינו חולץ ואין כאן פלוגתא אלא ביום השני לאוד דר"א ס"ל דנותן ואם באו פנים חדשות חולץ ולר"י אפילו בלא פנים חדשות נמי אינו נותן וא"כ למה ליה כלל למימר דהלכה כר"י בחליצה א"ו דה"ק דהלכה כר"י בחליצה אף בדיניה דר"א אליבא דר"י חולץ דקי"ל כר"י בחליצה דפנים חדשות אינו גורם לחליצת תפלין דפנים חדשות אינו מחדש שום אבילות לענין תפלין וע"כ ממילא לדידן דקי"ל כר"א דנותן ביום השני אינו חולץ בשביל פנים חדשות דקי"ל לענין פנים חדשות כר"י. ועי"ז יתבאר שיטת הבבלי ושיטת רש"י ז"ל בזה דבבבלי גרסינן ג"כ האי סוגיא במס' מ"ק דף כ"א והתם גרסינן איפכא דר"א ס"ל כר"י הכא ור"י ס"ל כר"א הכא ושם גרסינן ג"כ אמר עולא הלכה כר"א בחליצה והלכה כר"י בהנחה איבעיא להו בשני לעולא חולץ או אינו חולץ ת"ש אמר ע לא חולץ ומניח אפילו מאה פעמים ע"כ הרי פשיט שם דלעולא חולץ בשני וא"כ יקשה קושית הירושלמי דהכא דלפ"ז למה קאמר הלכה כר"א בחליצה כלל לא הול"ל אלא הלכה כר"י דהא ביום הג' לית מאן דפליג דאינו חולץ בפנים חדשות וכו' אפשר לתרוצי משום דר"י קאמר בסתמא דאם באו פנים חדשות חולץ ס"ל דחולץ אפילו ביום ג' ע"כ צריך לאשמעינן דהלכה

שנויי נוסחאות (סו"א) את שהמטה צורך בסרי"ר את שלפני המטה צורך בהן פטורין ואת שאין המטה צורך בהם פטורים יאת שלאחר המטה צורך. (סוכ"ז) בראשונה ובשני בכרי"ר ביום הראשון וביום השני. (סוכ"ז) ר' זעירא בכי"ר ר' זעורא עוקבן בשם ר' שמואל ר' זעירא בסרי"ר ר' זעירא מר עוקבן בשם שמואל ר' זעירא.

## חדושי רד"א

ר"ז בעי כו' מהו שיעשה כר' שלא לחלוץ. פי' ביום שני כמו שסבר ר"י ביום שלישי שאינו חולצן ולדידן דפסקינן כר"א בנתינה אי פסקי' כר"י בחליצה או לא. וקפשים הש"ס וכיני וכו' כר"י שלא לחלוץ אף ביום שני ואין כיני וכו' פי' דאלת"ה נימא הלכה כר"א סתם בנתינה והוה שמעינן מינית דדוקא בנתינה הלכה כר"א ובחליצה ביום ג' כר"י, אבל השתא דקאמר הלכה כר"א בנתינה וכר"י בחליצה פירושו דאף ביום שני אינו חולץ כר"י:

## עמודי ירושלים תנינא

וכיני כו' עמ"ש הרא"פ ומ"ש ע"ז הש"ק מ"ק (פ"ג ה"ה):

מסורת הש"ס

ג' תוס' ברכות י: ד"ס פטר ר

ע' תוס' שם ד"ה ואינו. ובמוע"ק כה ד"ה ואין

שבת קנא.

מוע"ק כז. כת"ע פ"ס. ובלמי מוע"ק פ"ג ס"ה ב"י ג' כ"ג כפינור

עין משפט נר מצוה

ה א טוש"ע או"ח סי' עא ס"א וטוש"ע יו"ד סי' שמא ס"א

ו ב מיי' פכ"ד מהל' שבת סמ"ג לאוין ס"ה טוש"ע או"ח סי' שו ס"ג

ז ג מיי' פ"א מהל' אבל טוש"ע יו"ד סי' שעה ס"א

ח ד מיי' פ"י שם ה"ב טוש"ע שם סי' ת

ט ה מיי' פ"ה שם הי"ח טוש"ע שם סי' שפז

א"ר בון כתיב וכו'. טעמא דמתני' דפטור מק"ש הוא דמפרש וכיון שפטור מקבלת מלכות שמים כ"ש דפטור מן התפילין והא דתני להו משום דשייכין אהדדי כדלעיל: אם רצה להחמיר על עצמו. ולקרות ק"ש אין שומעין לו וצריך למחות בידו: למה. אין שומעין לו אם מפני כבודו של מת שמראה עצמו שאינו חשוב בעיניו להתאבל עליו או משום שטרוד הוא שאין לו מי שישא משאו להתעסק בקבורתו ומפרש ואזיל דמאי ביניהו בין הני תרי טעמי אם יש לו אחד מי שיתעסק ויטפל בצרכי קבורת המת דאין תימר מפני כבודו לעולם אסור ואי תימא מפני שאין לו וכו' מותר דהרי יש לו אחר שיתעסק בו: והתני פטור' מנטילת לולב. וקא סלקא דעתיה בי"ט מיירי וא"כ תפשוט דמפני כבודו של מת שהרי בי"ט אינו טרוד לישא משאו ודחי לה הש"ס דתיפתר בחול המועד איירי דעושין כל צרכי המת והלכך פטור מנטילת לולב ולעולם טעמא מפני שטרוד הוא וכשאין לו אחר להתעסק בו מיירי: והתני פטור מתקיעת שופר וכי אית לך למימר בחול. בתמיה לא בי"ט על כרחך הוא וא"כ תפשוט דמפני כבודו הוא: א"ר חנינא. לעולם לא תפשוט דאכתי איכא למימר דמפני שאין לו לישא משאו ובשאין לו אחר מיירי וטעמא דפטור הוא דמכיון שהוא זקוק לו להביא לו ארון ותכריכין שהרי אין לו אחר להתעסק בזה וזה מותר בי"ט כהאי דתנינן תמן פ' כ"ד דשבת מחשיכין וכו' וא"כ איכא למימר דדעתו להחשיך על התחום להתעסק בצרכי המת וכל היום טרוד הוא וכמי שהוא נושא משאו דמי ולעולם בדאיכא אחר להתעסק בצרכי המת מיבעיא לן אם מותר להחמיר על עצמו ולקרות ק"ש :

קלבינטרין

תורה אור דברים טז

א"ר בון כתיב °למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים *כל ימי חייך ימים שאת עוסק בהן בחיים ולא ימים שאת עוסק בהן במתים. ה תני *אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו למה מפני כבודו של מת או משום שאין לו מי שישא משואו מה נפיק מביניהן היה לו מי שישא משואו ואין תימר מפני כבודו של מת אסור ואם תאמר מפני שאין לו מי שישא משואו הרי יש לו מי שישא משואו והתני פטור מנטילת לולב תיפתר בחול והתני פטור מתקיעת שופר אית לך מימר בחול לא ביום טוב א"ר חנינא מכיון שהוא זקוק לו להביא לו ארון ותכריכין כיי דתנינן *תמן ו מחשיכין על התחום לפקח על עיסקי הכלה ועל עיסקי המת להביא לו ארון ותכריכין חלילים ומקוננות כמי שהוא נושא משאו. *מאימתי כופין את המיטות משיצא המת מפתח החצר דברי רבי אליעזר ור' יהושע אומר ז משיסתם הגולל וכשמת ר"ג כיון שיצא מפתח החצר א"ר אליעזר לתלמידיו כפו את המיטות וכשנסתם הגולל א"ר יהושע כפו אמרו לו כבר *כפיטם על פי הזקן ח בערב שבת היא זוקף את מיטתו ובמוצאי שבת הוא כופן. תני דרגש נזקפת ואינה נכפית ר' שמעון בן אלעזר אומר ט שומט

קלבינטרין

## פירוש נזב"על ספר חרדים

אעפ"י שמחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע להלן שם: אמר ר' בון וכו'. לשון התוס' במשנתינו פטור מקרית שמע בירושלמי מפרש טעמא א"ר בון כתיב למען תזכור וכו' ולא תיקשי למה לן האי קרא תיפוק ליה מקרא דבשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה. ככר הקשה רש"י במסכת סוכה בפרק ישן ולעיל פרק היה קורא גבי חתן כיוצא בזה וז"ל ובלכתך בדרך פרט לחתן וכו' דהוה כמו מצוה איצטריכו לתרי קראי דאי כתיב חד כיון דחתן לאו בהדיא כתיב בקרא הוה אמינא לא פטר הכתוב אלא הטורח ועושה מלאכה מצוה בידים או מהלך אבל חתן שהוא יושב ובטל ואינו עוסק אלא טרוד במחשבת בעילה לא פטר הכתוב הלכך מקרא יתירא אשמעינן דפטור מקריאת שמע דטרוד במחשבת בעילה עכ"ל. והאיצטריכו תרי קראי לטירדא דחתן וטרדא דמתו מוטל לפניו דהייתי סוברה דטירדא דמתו מרובה מדחתן ואפילו היה כתוב ובלכתך ולא קרא דימי חייך הוה אמינא פרט למתו מוטל: כל ימי חייך. חייך יתירה דסגי דלכתוב כל ימיך ומשמע בפירוש ימיך ימים כל לרבות לילות כדדרשינן בסוף פ"ק: תני אם רצה וכו' למה מפני כבודו וכו'. לשון המרדכי פי' מבעיא ליה אמאי אין שומעין לו מפני כבודו של מת או מפני שאין לו מי שישא משאו ונפקא מינה היכא שיש לו מי שישא משאו דאם תאמר מפני כבודו של מת אסור ואם תאמר מפני שאין לו מי שישא משאו הרי יש לו מי שישא משאו. וכתב ראבי"ה כיון דלא איפשיטא על זה סומכין שמתפללין והולכין לבית הכנסת במקום שיש קרובים שיתעסקו בו עכ"ל: והתני פטור מנטילת לולב. וקס"ד דביום טוב ראשון כמי איירי ואי אמרת טעמא משום דאין לו מי שישא משאו הרי בי"ט כיון דלא מצי להתעסק בו כמי שיש לו מי שישא משאו דמי ומשני דמיירי בחול המועד: א"ר חנינא מכיון וכו'. וברייתא דלולב אפילו בי"ט: תמן מחשכין וכו'. גבי שבת בסוף מסכת שבת וכתב הרא"ש לא ס"ל לירושלמי דנוהג אנינות בשבת דהא קתני לקמן בירושלמי גופיה בד"א בחול אבל בשבת מיסב ואוכל כל צורכו אלא מייתי ראיה דשרי להחשיך על התחום בי"ט ק"ו בשבת הלכך בי"ט דשרי לקברו ע"י עממין וגם הוא יכול להתעסק עמהן להחשיך על התחום נושא משאו קרינן ביה וכל דין אנינות נוהג בו אבל בשבת כיון שאין קוברין אותו בשבת אף על פי שיכול להחשיך בו אין נוהג בו אנינות. וי"א דבין בשבת בין בי"ט אין נוהג בו אנינות אלא סמוך לערב ויכול להחשיך והאי דפטור מתקיעת שופר איירי שלא היה לו שופר בבקר ונזדמן לו בערב וכן אמרו על רמב"ם שהיו בניו מתים בי"ט וצוה שיתקעו לפניו שופר להוציא ידי חובה עכ"ל: מאימתי כופין את המטה וכו'. במסכת מועד קטן פרק ואלו מגלחין מייתי לה בבבלי וכתב הרא"ש וקיי"ל כר' יהושע דאין אבילות אלא משיסתם הגולל: תני דרגש. לקמן מפרש מאי היא ולא היתה כשאר מטות והתם מפרש הרא"ש על מה סמכו אשכנז וצרפת שאין נוהגין בכפיית המטה :

קלברנטין

## מראה הפנים

אסור אף ביום הג' ולאחר שהלכו להם אז מניח ביום הג' ושוב אינו חולץ אף כשבאו פנים חדשות דכיון שהניח א"צ לחלוץ כר"א וזהו דקאמר אסור ומותר ביום הג' דתרווייהו איתנהו והך גופה קמ"ל בהאי לישנא וכן לר' יהושע ביום השני לענין הנחה דאם באו קודם שהניח אסור להניח לכתחילה עד שילכו וכשהלכו מותר להניח ובחליצה ס"ל לר' יהושע דלעולם חולץ אם באו פנים חדשות אפי' משני ואילך עד כל שבעה דסתמא קאמר ואם באו פנים חדשות חולץ וקאי אמשני ואילך ושני בכלל וקאמר עולא הלכה כר' יהושע בהנחה בשני והיינו אם לא באו פנים חדשות בתחילה ומדהכריע כר' יהושע בהנחה בשני והיינו כל זמן שלא באו פנים חדשות א"כ כשהניח וא"כ באו חולץ הוא דבשני בפנים חדשות תליא מילתא והלכה כר"א בחליצה כלומר למאי דסבירא ליה לדידיה בחליצה דמשלישי ואילך אינו חולץ ואלו כר' יהושע בחליצה לא ס"ל דאיהו אפי' משני ואילך עד שבעה קאמר דחולץ ועולא ס"ל דוקא בשני הוא דחולץ כדאמרן. והתם קאמר למסקנא דרבא קאמר כיון שהניח שוב אינו חולץ :

תני אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו וכו'. ומשמע דהואיל דבעיא דלא איפשיטא היא כדדחי לה לכולי הוכחה מהברייתא דפטור מתקיעת שופר דאיכא למימר דרוצה להחשיך הוא ולפיכך פטור דטרוד הוא ואין הטעם מפני כבודו של מת וא"כ כשיש לו מי שיתעסק בשבילו אפשר דאם רוצה להחמיר על עצמו רשאי אבל קשה מהא דלקמן דקתני ואם בירך אין עונין אחריו אמן ואחרים שבירכו אין עונה אחריהן אמן וכי מה ביטול מעסק צרכי המת הוא במה שיענה אמן אלא ודאי דטעמא הוי מפני כבודו של מת וכ"כ הרא"ש ז"ל להכריח מהא דלקמן דאין הטעם מפני שצריך לעסוק בצרכי המת. ובודאי הא לא הוה קשה מידי דהכא לדיחויא בעלמא הוא דקאמר הש"ס דמהסיא דפטור מתקיעת שופר לא מצינן למיפשט מידי דאימא מפני שטרוד הוא אבל בקושטא ס"ל להש"ס דעיקר טעמא מפני כבודו של מת וא"כ לעולם אינו רשאי להחמיר עליו וכהאי ברייתא דלקמן דאינו עונה אמן ואי קשיא דאי הכי תפשוט ליה מהאי ברייתא דלקמן דאין הטעם אלא מפני כבודו של מת הא ליתא דאי בעית למיפשט הבעיא מהתם מצינן נמי למידחי דהאי דקתני אינו עונה אמן אינו מחויב לענות אמן הוא ומשום דבסיפא קתני בשבת מיסב ואוכל וכו' ועונה אחריהן אמן והיינו דמחוייב הוא לענות אמן דאין אנינות חלה עליו בשבת קתני נמי ברישא דבחול אינו מחוייב לענות אמן ולעולם אם רוצה לענות איכא למימר דהרשות בידו וכדעת רש"י ז"ל שפי' ואינו מברך אינו צריך לברך אלא דלפ"ז אי מפרשינן דבשבת מחוייב הוא א"כ בדינא דשבת הוי קשיא לן הך דלקמן דסותר להאי דהכא דמהך דהכא משמע דכשהוא צריך להחשיך חלה עליו אנינות בשבת וי"ט כדשמעינן מהאי דתיה דאוקי לה להסיא דתקיעת שופר ואלו לקמן משמע דאנינות אינה חלה עליו בשבת כלל דא"א לאוקמי להא דלקמן בשאינו צריך להחשיך או בשאין דעתו להחשיך דאם כן הוי משמע הא כשדעתו להחשיך לא יענה אמן ומאי טירדא איכא בעניית אמן לכשנתלק כן אלא על כרחך דהא דאמרינן דבשבת מחוייב לענות אמן משום דאין אנינות חלה עליו והדרא קושיא לדוכתה. דהכא משמע דלפעמים אנינות חלה עליו ובהכי אפשר לכוין כוונת התוס' בריש פרקין ד"ה ואינו מברך וכו' ומיהו לאו הכא למה וכו' וקשיא סיפא וכו' ור' נתנאל היה אומר דאפשר לישבו דודאי אם דעתו להחשיך וכו' ומיהו האי טעמא לא שייך לטעמא דמשום כבודו ע"כ ולכאורה פשטא הוא דלא שייך לחלק להאי טעמא ומאי ומיהו דקאמרי ועוד הא אגן השתא להך טעמא דמפני שטרוד הוא קיימינן אלא דשיעור דבריהם כך הוא ומיהו האי טעמא וכו' כלומר למאי דקאמר דאינו עונה אמן וא"כ אין כאן משום טרדא וע"כ דטעמא הוי מפני כבודו וא"כ קשיא רישא לסיפא בהך דינא דשבת ולא קאי האי תירוצא דר' נתנאל וכדאמרן. וכן משמע מדבריהם בפ' ואלו מגלחין דף כ"ג ע"ב ד"ה ואין מברכין עליו וכו' דלאחר שכתבו בסברת הרא"ש דאין בעניית אמן משום ביטול עסק מצוה וכו' הקשו הך קושיא דמקשו הכא בדינא דשבת והניחו בצ"ע וע"ש ומיהו לקושטא דמילתא אין לפרש להא דלקמן דאין עונה אמן היינו לאיחובא אבל אם רוצה להחמיר עליו הרשות בידו דהא קתני ואם בירך הוא אין עונין אחריו אמן ואם הרשות בידו לברך אמאי לא יענו אמן אחריו וזהו טעמיה דהרא"ש דמדייק מהא דלקמן דאינו רשאי להחמיר עליו ובהאי דיוקא דהתוס' דמדייקי בדינא דשבת מרישא לסיפא אהינן הרא"ש לקמן שם בדבריו דלאו דסבירא ליה להירושלמי ברישא דאנינות נוהג בשבת אלא מייתי ראי' משבת דק"ו לי"ט וכו' עיין שם ומתוך מה שכתבתי יתבאר לך בדעת הרמב"ם ז"ל דס"ל דאם רצה להחמיר על עצמו רשאי כדכתב בפ"ד מהל' ק"ש בהלכה ז' כל מי שהוא פטור מק"ש אם רצה להחמיר על עצמו לקרות קורא וכו' וזה קאי על כל הדינים שבהלכה לעיל מהפטורין וכ"כ הב"י בסי' ע' וע"א וכן הוא דעת הראב"ד שהביא שם ולדעתי טעמו בדינא דמתני' שהיה מפרש דהואיל ברישא דהכא בעיא דלא איפשיטא הרשות בידו הך דלקמן היה מפרש דג"כ לענין רשות קאמר והא דאין אחרים עונין אחריו אמן משום דכיון דלאו בר חיובא הוא אינם צריכין לענות אחריו אמן והלכך היה מפרש להאי ברייתא בגמ' דילן ואינו מברך וכו' כדעת רש"י שא"צ לברך. ודעת הרא"ש והטור כבר נתבאר פירושו ודיוקיה מהכא וכן קבע הב"י בש"ע י"ד סי' שמ"א וי"א וכו' כדעת הרא"ש והטור שאינו רשאי להחמיר עליו ולזה הסכימו רוב האחרונים :

מאימתי כופין את המטות. ברייתא זו הובאה גם בבבלי פ' ואלו מגלחין דף כ"ז ויש לפרש טעמא דפלוגתייהו לפי הני לישני דפליגי הכא לקמן במשמעות הלשון דכופין דלמאן דמפרש לישנא דכפיפה ועל שם שהוא נכפף לעפר ס"ל כמ"ד משיסתם הגולל ונגמר סתימת הקבר בעפר אז הוא מתחיל האבילות ולהאי אית דמפקין דמפרשי לשון כפיה

על

## תוס' הרי"ד

דהלכה כר"א ואינו חולץ ביום ג' ולפ"ז יקשה על הירושלמי דלמה קאמרינן דאין תימר דבשני חולץ לית א הלכה כר"א לחוד הא צריך לאשמעינן דביום ג' אינו חולץ כר"י דהא ר"א פליג וס"ל דהא לו ביום ג' חולץ ועוד קשה על פרש"י ז"ל דמפרש גבי ר"י ואם באו פנים חדשות וז"ל א"ס באו פנים חדשות ביום שני חולץ תפלין עכ"ל ז"ל וקשה מאד א' מי הכריחו לפרש כר"י ס"ל דחולץ הוא ביום שני ועוד אדרבה ע"כ דר"י ס"ל דחולץ ביום ג' דאל"כ כיון דמתקינן לעולא דחולץ ביום שני א"כ יקשה קושית הירושלמי דלימא הלכה כר"י לחוד ולמה קאמר הלכה כר"א אלא ע"כ דר"י ס"ל דחולץ ביום ג' וע"כ צ"ל דהלכה כר"א בחליצה דאינו חולץ אבל כד נדייק שפיר ברש"י ז"ל בד"ה ואם באו פנים חדשות ביום ג' אפ"ה אינו חולץ תפלין אע"ג דאיכא למיחש דילמא אמרי בשני ימים הראשונים נמי הניח תפלין ולכאורה קשה מאד מאי בעי רש"י ז"ל בזו הגזירה והיכן מצינו כמו רמיזא בהאי גזירה וגזירה מאן דכר שמיה הכא הא בפשיטות הוא בבאו פנים חדשות נתחדש האבילות כדאיתא במס' כתובות דף ח' לענין ברכה שברכתה כשבאו פנים חדשות עיי"ש ועוד מדמיבעיא לן לעולא אם בשני חולץ בפ"ח ומסקינן דלעולא חולץ בשני בפנים חדשות ובג' אינו חולץ ואי משום גזירה מאי כ"מ בין ב' לג' והנראה לפענ"ד דהנה יש להקשות מאד על הפוסקים ז"ל הרמב"ם ז"ל וש"ע ז"ל שלא הביאו הך דינא דפנים חדשות וכתבו סתם ביום השני לאחר הנץ החמה מניח תפילין וס"ל למינקט דאם באו פנים חדשות אינו מניח לכתחילה ואם באו פנים חדשות לאחר שהניח שוב אינו חולץ דהא לא שמעינן בגמ' רק דאינו חולץ אבל לא שמעינן דמניח לכתחלה והוא פלא גדולה לכאורה אבל האמת הוא כך דהפוסקים ז"ל ורש"י ז"ל דייקי בגמ' הא דגרסינן משלישי ואילך ושלישי בכלל מותר להניח תפלין ואם באו פנים חדשות אינו חולץ קשה דהול"ל ואם באו פנים חדשות אינו מניח ואינו חולץ ומתחלה הו"ל לאשמעינן עיקר הדין דבפנים חדשות אסור להניח תפלין ואח"כ לאשמעינן דאינו חולץ ע"כ פרש"י ז"ל דהאמת מניח תפלין וכ"ת כיון שמניח לכתחילה שאיך היה הו"א דחולץ הא

כיון

שנויי נוסחאות (פוי׳) [וחנינא בש״ר חנניא. (שו״ח) כפיטם בכ״י ובש״ר כפינום. (שו״ה) מיטתו בש״ר מיטותיו.

מערכת הערוך | רג ז. בערוך (ע' גד ס) מביא ע"ז הגמ' דנדרים (נ"ו ע"א) מאי דרגש אמר עולא ערסא דגדא. פי' מטה עשויה לכבוד המזל ואין אדם ישן עליו :

מהר״א גרידין

כה: סמסרס מהר״א פולדא ד"ה תני אם רצה להחמיר על עצמו וכו' נ"ב כל זה הוא בתוס' בבלי י"ז ב' (ד"ה ואינו מברך וכו'):

עין משפט
נר מצוה

י
א מיי' פ"ה מה' כלים ה"א
יא
ב מיי' פ"ד מהל' אבל סמ"ג עשין ב מד"ם טוש"ע יו"ד סי' שמא ס"א או"ח סי' קצט ס"ה
יב
ג מיי' פ"ג שם ה"ו טוש"ע ו"ד סי' שמא ס"ג

מסורת הש"ס

נדרים נו: סנהדרין כ. כלים פט"ז מ"א

ברכות יז: מו"ק כג: ירושל' מו"ק פ"ג ה"ה

ע' תוס' ברכות יח. ד"ה ולמו

תורה אור

קלבינטרין שלה ודיו ר' יוסה בשם ריב"ל הלכ' כר"ש בן אלעזר ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוסי מיטה שניקליטיה עולין ויורדין בה שומטן ודיו אי זו היא מיטה ואי זה הוא דרגש א"ר ירמיה כל שמסרגין על גופה זו היא מיטה וכל שאין מסרגין על גופה זהו דרגש והא תנינן א *המיטה הערסה משישופם בעור הדג אם מסרג הוא על גופה לאי זה דבר הוא שפה א"ר אלעזר תיפתר באילין ערסתא קיסרייתא דאית להן נקבין. מניין לכפיית המיטה ר' קריספא בשם רבי יוחנן °וישבו אתו לארץ על הארץ אין כתב כאן אלא וישבו אתו לארץ דבר שהוא סמוך לארץ מיכן שהיו ישנין על גבי מיטות כפופות בר קפרא אמר איקונין אחת טובה היה לי בתוך ביתך וגרמתני לכופפה אף את כפה מיטתך ואית דמפקין לישנא ויכפה כפה הסרסור ר' יונה ור' יוסי תרויהון בשם ר' שמעון בן לקיש חד אמר מפני מה הוא ישן במיטה כפויה שיהא נוער בלילה ונזכר שהוא אבל וחרנה אמר מתוך שהוא ישן על מיטה כפויה הוא נוער בלילה ונזכר שהוא אבל. ב *אבל כל זמן שמתו מוטל לפניו אוכל אצל חבירו ואם אין לו חבר אוכל בבית אחר ואם אין לו בית אחר עושה מחיצה ואוכל ואם אינו יכול לעשות מחיצה הופך את פניו לכותל ואוכל ולא מיסב ולא אוכל כל צורכו ולא שותה כל צורכו ולא אוכל בשר ולא שותה יין ואין מזמנין עליו ואם בירך אין עונין אחריו אמן ואחרים שבירכו אין עונה אחריהם אמן הדא דתימא בחול אבל בשבת מיסב ואוכל ואוכל בשר ושותה יין ואוכל כל צרכו ושותה כל צרכו ומזמנים עליו ואם בירך עונין אחריו אמן ואחרים שבירכו עונה אחריהם אמן אמר רשב"ג הואיל והתרתי לו את כל אלו חייביהו בשאר כל המצות של תורה אם חיי שעה התרתי לו כ"ש חיי עולם ר' יודה בן פזי בשם רבי יהושע בן לוי הלכה כרשב"ג ג *נמסר לרבים אוכל בשר ושותה יין נמסר לכתפים כמי שנמסר לרבים. כד דמך ר' יסא קביל רבי חייא בר ווא אביליו ואייכלון בשר ואשקיון חמר. כד דמך רבי חייא בר אבא קביל רבי שמואל בר רב יצחק אביליו ואייכלון בשר ואשקיון חמר. כד דמך רבי שמואל בר רב יצחק קביל רבי זעירא אביליו ואייכלון טלופחין מימר כמה דהוא מנהגא. רבי זעירא מידמך פקיד ומר לא תקבלון עלי יומא דין אבילא ולמחר מזרחייא

קלבינטרין. רצועות שלה: עולין ויורדין בה. שיכולין להוציאן ולחזור להכניסן: על גופה. אם החבלים מסורגין למעלה על העצים כדרך שמסרגין את המטות: והא תנינן. בפ' ט"ז דכלים המטה והעריסה מאימתי מקבלין טומאה משישופם בעור הדג להסיר קסמין שבהם וקודם לכן לא חזו למלאכתן שמסרטין את הבשר ואם מסרג את המטה על גופה לאיזה דבר הוא שפה והלא ראויה היא קודם לכן: קיסרייתא. של עיר קיסרי שיש להם נקבים ומכניסין החבלים בתוך הנקבים ומסרגין אותה והלכך עד שלא שפה בעור הדג מלמעלה לא חזיא למלאכתה: לארץ. משמע דבר שהוא סמוך לארץ והיא מטה כפויה שפניה סמוכות לארץ: איקונין אחת טובה. על שם כי בצלם אלהים עשה את האדם: ואית דמפקין לישנא דכפה כפה הסרסור. כלומר לאו לשון כפיפה הוא כדמשמע מלישנא קמא כשם שגרמו להאיקונין לכופפה כך יכופפו את מטתם אלא לישנא דכפיה הוא כמו שאומרים כפה אותם הסרסור בדברים עד שנתרצו אף כאן לשון כפיה הוא כשם שכפו והכריחו להאיקונין לילך מן העולם כך יוכרחו להטות מטתם ולהפכה ואין בין אלו הלשונות אלא משמעות לישנא בעלמא: ונזכר שהוא אבל. כלומר להאי מ"ד סבירא ליה כדי שאם יהיה ניעור בלילה מאליו מתוך שרואה עצמו על מטה כפויה יזכור ולא יסיח דעתו מאבילות ולאידך מ"ד ס"ל דעיקר הטעם כדי שמתוך כך יהא ניעור ולא ישן כל הלילה וישכח האבילות וכשהוא שוכב על מטה כפויה שלא הורגל בה יהיה ניעור מחמת זה ויזכור שהוא אבל: הואיל והתרתי לו את כל אלו. בשבת א"כ חייבוהו גם בשאר כל המצות של תורה שנוהג בהן לקיימן שהרי ק"ו הוא: נמסר לרבים. שיתעסקו בו בטלה ממנו דין אנינות: נמסר לכתפים. שנושאין אותו על המטה: קביל. עליו ר' חייא בר ווא אבילותו מפני שהיה רבו ואפי' כן אכל בשר ושתה יין ולא נהג דין אנינות וכן נהג ר' שמואל בר יצחק על רבו ר' חייא בר אבא אבל ר' זעירא לא אכל כ"א עדשים: מימר כמה דהוא מנהגא. מכאן אמרו שהכל לפי המנהג ולא שחייב לנהוג דין אנינות וכן נהג ר' שמואל בר יצחק על רבו: מי דמך. כשנפטר צוה קודם מותו לתלמידיו ואמר לא תקבלון עלי תנחומין של אבל היום למחר מזרחייא הלידה והבראה כדרך האבלים לקבל תעשו למחרתו ולשנות מדין אבל ממש. צוה לעשות כן: מזרחייא

## מראה הפנים

על שם שכפו והכריחו להוציאו מן העולם ס"ל כמ"ד משילא המת מפחת התאר כלומר שגראה לעין כל שמוציאין אותו ומיד נוהג כפית המטה הנמשל לזה:

**שיהא** ניעור בלילה וכו'. נראה דאף לכאורה משמע דלא פליגי לדינא מידי מ"מ יש לומר דנ"מ לדינא בינייהו וזה אם בדיעבד יצא אם לא ישן על מטה כפויה דלמ"ד מתוך שהוא ישן על מטה כפויה וכו' א"כ זהו עיקר כוונת החיוב בכפיית המטה כדי שמתוך זה יבא לידי זכרון האבלות ולא יבא לכלל היסח הדעת לפ"ז אף בדיעבד לא יצא אם לא ישן ע"ג מטה הכפויה ואע"פ שיש לו שאר מטות כפויות וזהו דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהל' אבל בהל' י"ז שכתב שם הפך כל מטותיו והוא היה ישן על גבי מטות האחרים וכו' או ע"ג קרקע לא יצא י"ח אלא ישן ע"ג המטה הכפויה ומפני שהחיוב הוא שמתוך כך יבא להיות ניעור ולזכרון האבל אבל למ"ד שאם ניעור מאליו יזכור ולא שהחיוב הוא כדי שיבא לידי כך א"כ אם קיים מצות כפיה בשאר המטות והוא לא ישן עליהם אלא על מטה המיוחדת שא"צ לכופה כמו דרגש או מטה של אחרים וכיוצא בזה או ע"ג הקרקע בכה"ג יצא ידי חובתו ואינו מעכב כלום וזהו דעת הרא"ש ז"ל בפ' אלו מגלחין והביאו הב"י שם והאי דנקט האי מ"ד מפני מה ישן על מטה כפויה היינו משום דלכתחילה צריך הוא שישן על גבה ומיהו בדיעבד יוצא שהרי אם ניעור עכ"פ זוכר הוא האבלות מתוך שהוא רואה שאר כל המטות כפויות הן:

**ואם** בירך אין עונין וכו'. עיין לעיל בד"ה תני אם רצה להחמיר על עצמו מה שבארתי מזה:

**אמר** רשב"ג הואיל והתרתי וכו'. בבבלי ריש פרקין קאמר ר' יוחנן תשמיש המטה איכא בינייהו וה"ה דתלמוד תורה איכא בינייהו כדמשמע הכא חיי עולם לכ"ש. ומסקנת הפוסקים דאין הל' כרבי שמעון בן גמליאל דדבר שבצנעא נוהג בשבת וכן ת"ת מקריא דבר שבצנעא: עטרס

## פירוש מבעל ספר חרדים

קלברנטין. פירש"י רצועותיו: שנקליטיה. פירש"י עצים מתוקנין יוצאין מראשותיו ולמרגלותיו ונותנין עליהן עץ ארוך ונותן הסדינין עליהם לשמור מהזבובים: עולין ויורדין. שאין קבועין אלא בענין שכשרוצה שומטן: שסירוגו. אריגת חבליו: על גופה. על עץ המיטה כורכין החבלין ואח"כ אורגין אותן ואין העצים גלוים: שאין מסרגין. אלא סירוגו מתוכו שמכנים החבלים בחורי עצי המטה: והא תנינן. פרק ט"ז ממסכת כלים: המיטה והערסה. שני מיני מיטות: משישופם בעור הדג. ל' הר"ב עובדיה משישופם וכו' להסיר קסמין שבהן דקודם לכן לא חזו למלאכתן שמסרטין את הבשר הכל אם אינן מחוסרין אלא שיפה של נתגות ומריקה הא קמשמע לן דגולמי כלי עץ שעתיד לשכן ולשוף טמאין: אם מסרג הוא על גופה. הרי העץ מכוסה ולמה צריך השיפוי: תפתר באילין ערסייתא קסרייתא. תפרש מטה דמתני' דכלים במיטות הנהוגות בעיר קסרי דהיו בעצי המטה חקוקות בעובי האכל ובין אבל ואבל מלא אבל עץ בולט ואותן בליטות הבוות להבלים צריך לשוף: נקבין. היינו חקוקות דאי נקבים ממש בתוך העץ היינו דרגש ואם רצה לומר דהאי מטה דרגש היא לימא בהדיא האי מטה דרגש היא. ועוד יש לפרש בדוחק דרגש קאמר ומשום דקשיא ליה היכי קרי לה תנא מטה קא מפני דהאי תנא מדרי קסרין היה שכל מיטות שלהן כעין דרגש הוא ולשתם מטותיהן העשויות כן קורין מטה דומה לזה מצינו בבבלי האי תנא ירושלמאה הוא: איקונין. פירש"י בצלם אלהים עשה את האדם: ואית דמפקין לישנא ויכפה. כלומר דאין הכפייה להורות על העבר אלא לעתיד שהאבל ישוב בתשובה וירגיז יצר הטוב על יצר הרע ויכוף אותו דלכך נתקנו ימי האבל לשוב בתשובה: כפה הסרסור. היינו יצר הרע שהוא סרסור בין הבורא לבריות כדאמר בזה דרכו יורד ומסטין עולה ומקטרג נוטל רשות ונוטל נשמה ובסוף פרשת פקודי בזוהר בהיכל ראשון של טומאה של יצר הרע אמר איהו סירסורא בישא לכל איגון בישין: כפה. כלומר אתה האבל מכאן ואילך כפה את הסרסור והכי תקנו בוידוי יהי רצון מלפניך ה' לכוף את יצרי האכזרי ולכן תקנו לכפות את המטה לרמוז שצריך לכוף יצרך הרע התחיך עד עפר לארץ: חד אמר כדי שיהא נוער בלילה וכו'. כלומר מפני שאדם ישן על מטתו במנוחה ושוכח אבלו כשמתעורר בלילה וימצא עצמו במיטה כפויה יזכור מה זה השינוי לו מחמת אבלו: וחרנא אמר מתוך וכו'. לא כי אלא כשהוא על מטתו במנוחה אינו ניעור בלילה ועתה בשנוי ושם בנער מעיר אותו משנתו וזוכר אבלו: ואם אין לו חבר. שחרוי בין הגוים כן פי' ה"ר מרדכי במסכת מועד קטן: ואינו מיסב. פי' ה"ר יונה דרך אכילת קבע אלא דרך ארעי שלא ישכח עיסקי מתו. וזה לשון רש"י על הבבלי אוכל בבית אחר שלא יהא נראה כלועג לרש ואינו מיסב כדרך המסובין בהסיבות על צדו השמאלית ובמטה. ואינו מברך. אינו צריך לברך ברכת המוציא ואין מזמן אין צריך לברך בה"מ ואין מברכין עליו אין צריך שיברכו לו אחרים ברכת הלחם ואין מזמנין עליו אין מצטרף עם ג' לזימון עכ"ל. וזה לשון המרדכי אינו מברך וכו' בכולהו פירש"י אין צריך משמע דאם רצה הרשות בידו. ור"י אומר דאסור קאמר והכריח כן מדאמר לעיל אם רצה להחמיר אין שומעין לו: אמר רשב"ג הואיל וכו'. מפרש בבבלי תשמיש המטה איכא בינייהו. ופי' ה"ר יונה לת"ק אעפ"י שחייב בכל המצות בזו בשאר דברים שבצנעא נוהג ואסור בתשמיש המטה. ופסק כרשב"ג בירושלמי והביא ראיה מן הבבלי: נמסר לרבים וכו'. נמסר לכתפים וכו'. הכי נמי אמר בבבלי פרק אלו מגלחין כשמוליכין המת לעיר אחרת כשמחזירין האבלים פניהם מהמת חלה אבילות ופסקה אנינות כמו שנסתם הגולל וברי לאכול בשר ולשתות יין אך כתב רמב"ם יין מעט לשרות המאכל אבל לא לרוות: קביל ר' חייא. הקביל פני אבילו של ר' יסא בברכה של בשר ויין: ר' זעירא מידמך פקיד וכו'. כשמת צוה ואמר שלא יקבלו הברכה יום זה כלומר יום קבורה אלא יתענו שהרי אסורין לאכול סעודה ראשונה משלהם וכן כתב הגהת מימון בפ"ב דאבל שרבי נתגלל היה מתענה יום קבורה משום לא תאכלו על הדם ובלילה סועד משלו: למחר מרזחיא גרסינן. כלומר למחר העשו מנהג אבלים שמקבלין

## תוס' הרי"ד

כיון דמניח אצ"ל שאינו חולץ כדאיתא במס' שבת דף י' גבי בית המרחץ ג' חלוקין מניח ואצ"ל שאינו חולץ אינו מניח ואינו חולץ חולץ ואצ"ל שאינו מניח עיי"ש. אך ה"א דחולץ משום גזירה דילמא אמרי בבני ימים הראשונים נמי הניח תפילין ר"ל דאמרי דהוא חולץ בתפילין תמיד ולא מסגי ד"א בלא תפילין ע"כ ת"ל להראות דאינו מניח רק פ"א ביום וע"כ אינו לובשם מאתמול בשלמא מניח ואין שהניח היום אבל בשלא הניח בפניהם דילמא אמרי שמונחין עליו מאתמול ביום ותדע דהכי הוא דאי ס"ד דחשדי לי' דהניח גם אתמול כמו היום א"כ לפ"ז מאי מהני כשחולץ בפניהם אימר אתמול נמי עביד כן שהניח ותלנן אלא ע"כ כדברינו ועוד דאי החשד הוא דשמא הניח גם אתמול כמו היום א"כ אפילו בלא פנים תד״.ו.ז

**שנויי נוסחאות** (שו"א) קלבינטרין נסרי"ר קלמנטרין. (שו"י) וישבו אתו לארץ (איוב ב'). (שו"ו) הערסה נכי"ר והעריסה. (שו"נ) מיסב נכי"ר מיסב ואוכל. (שו"ח) כ"ש חיי עולם נד"ו חיי עולם לא כל שכן. ר' יודה נכי"ר ר' חייא בר בא ר' יודה. (שו"ל) אביליו נד"ו אבילוי (וכן נסמוך). ואשקיון נד"ו ואשקיתון (וכן נסמוך). (שו"ב) יומא דין אבילא ולמחר נד"ו יומא הן אבלא למחר.

### מערכת הערוך

**איזו היא מיטה.** בערוך (ע' דרגש) איזוהי מטה איזוהי דרגש אמר ר' ירמיה כל שמסרגין את גופה זו היא מיטה וכל שאין מסרגין את גופה זו דרגש ותתנן (כלים פ"ז מ"א) המטה והעריסה משישום (משישופם) בעור הדג ואם מסרג הוא על גופה לאיזה דבר הוא שפה אמר ר' אלעזר תפתר באילין ערסתא קסרירתא. דאית להון נקבין:

מזרחייא. ר' יצחק בריה דרב הוה כתובה מטתיה אונס ועלין לגביה רבי מנא ורבי יודן והוה חמר טב ואישתון סגין ונחכין למחר אתון בעיין למיעל גביה א"ל רבנן הכין בר נש עביד לחבריה לא הוינן חסרין אתמול אלא מיקום ומירקוד: [א] *תני עשרה כוסות שותין בבית האבל שנים לפני המזון וחמשה בתוך המזון וג' לאחר המזון אילו שלשה של אחר המזון אחד לברכת המזון ואחד לגמילות חסדים ואחד לתנחומי האבלים וכשמת ר"ג הוסיפו עליהן עוד שלשה א' לחזן הכנסת וא' לראש הכנסת וא' לר"ג וכיון שראו ב"ד שהיו משתכרים והולכים גזרו עליהן והחזירום למקומו. כהן מהו שיטמא לכבוד רבו ר' ינאי זעירא דמך חמוי הוא הוה חמוי והוא הוה רביה שאל לר"י ואסר ליה שמע ר' אחא ומר יטמאו לו תלמידיו ר' יוסי נטמאו לו תלמידיו ואכלו בשר ושתו יין אמר לון ר' מנא חדא מן תרתי לא פליט לכון [ב] אם אבילים אתם למה אכלתם בשר ולמה שתיתם יין ואם אין אתם מתאבלים למה נטמאתם. מהו שיטמא כהן לכבוד תורה רבי יוסי הוה יתיב מתני ועאל מיתא מן דנפק ליה לא א"ל כלום ומן דיתיב ליה לא א"ל כלום. רבי נחמיה בריה דרבי חייא בר אבא אמר אבא לא הוה עבר תחות כפיתי' דקיסרין רבי אמי ר' חזקיה ור' כהן ור' יעקב בר אחא הוו מטיילין באילין פלטיותא דצפורי הגיעו לכיפה ופירש ר' כהן הגיעו למקום טהרה וחזר אצלן אמר לון במאי עסקין אמר רבי חזקיה לר' יעקב בר אחא לא תימר ליה כלום אי משום דבאש ליה דפריש שנטמא לת"ת לא ידעין ואי משום דהוה טייסן לא ידעין. תני [ג] *מטמא כהן [ו] ויוצא חוצה לארץ לדיני ממונות ולדיני נפשות ולקידוש החודש ולעיבור שנה ולהציל השדה מיד גוי ואפילו ליטור

מזרחייא. צידה וסעודה מלשון המשנה דפ' כ' דכלים אף הרובצל והמזורה והיא כלי שנותנים בו צידה לדרך ועל שם הצידה נקרא מזורה א"נ מרזחייא גרסינן אבילות כד"א אל תבא אל בית מרזח וגו' וצוה להם שלא ינהגו אבילות כ"א ביום המחרת מפני שאם ינהגו ביום הראשון ויעשו סעודת הבראה יבאו לידי שכרות כמו שהיו נוהגין כהאי עובדא דלקמיה אבל יום המחרת ליכא למיחש לפי שאין הבראה אלא ביום הראשון: הוה כתובה. או בתוכה שם מקום: ומטתיה אונס. אירע לו אבילות ונכנסו אצלו ר' מנא ור' יודן והיה להם יין טוב ושתו הרבה ממנו עד שבאו לידי שחוק ע"י שכרות ולמחרת כשרצו לבא אצלו אמר להם רבנן וכי כך עושה אדם לחבירו שבא לנחמו והלא לא היינו חסרין אתמול כ"א לקום ולרקוד כדרך שעושין בבית המשתה: תני. בשמחות פ' י"ד: וא' לגמילות חסדים. בשביל כבוד המנחמין הבאין לגמול חסד: וא' לתנחומי אבילים. לכבוד אבילים עצמן ולנחם אותם: א' לחזן וכו'. לפי שהם היו מתעסקים במתים ובשאר צרכי ציבור: ואחד לרבן גמליאל. לכבודו לפי שבראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו עד שבא ר"ג ונהג קלות בעצמו והוציאוהו בכלי פשתן ונהגו כל העם אחריו כן: כהן מהו שיטמא לכבוד רבו. גרסינן להא בפ"ז דנזיר בהלכה א': דמך חמוי. נפטר חמיו והוא היה ג"כ רבו ושאל לר' יוסי אם מותר להטמא לכבוד רבו ואסר ליה שמע ר' אחא והתיר ואמר יטמאו לו תלמידיו: חדא מן תרתי לא פלטת לכון. אחד משני דברים לא נצלתם ממנו דממ"נ שלא כדין עשיתם אם אתם מחזיקים עצמיכם לאוננים מפני כבוד רבכם מפני מה אכלתם בשר ושתיתם יין ואם אין אתם כקרובים ממש להיות לכם דין אוננים מפני מה נטמאתם: לכבוד תורה. ללמוד תורה אם הולך ללמוד תורה וצריך לעבור במקום טומאה ואין שם דרך אחר ובנזיר גרים בהדיא לתלמוד תורה. הוה יתיב ומתני. ונכנס טומאת המת לשם ומי שיצא משם מפני הטומאה לא א"ל כלום וכן מי שישב שם לא מיחה בידו משום דמספקא ליה אם מותר להטמאות בשביל ללמוד תורה: תחות כפתא דקסרין. שהיתה כפה זו אהל על הטומאה ולא עבר דרך שם ואע"פ שהלך ללמוד תורה: פלטיותא. רחבה: ופירש רבי כהן. מפני הטומאה וכשחזר אצלן והם היו עוסקין בדברי תורה שאל להם במאי אתם עוסקין: לא תימא ליה כלום. וקאמר הש"ס דמספקא לן מפני מה צוה שלא לומר לו אם מפני שהרע בעיני ר' חזקיה על שפירש מהם מפני שמותר להטמאות ללמוד תורה או משום דהוה טייסן. וכך הוא בנזיר. כלומר שהיה סרסן ועקש ולנצח בדברים ושלא יקפחנו בתשובות. ולא ידעין טעמיה דר' חזקיה: ויוצא חוצה לארץ. דוקא טומאת ארץ העמים שהיא מדבריהם הותרה לו לאלו הדברים: ואפי' ליטור

מסורת הש"ס

כתובות פ"ק בשינוי קצת.

ע"ז יג. ע"ש. תוספתא שם פ"ק ירושלמי נזיר פ"ז ה"א.

עין משפט נר מצוה

יג א מיי' פי"ג מהל' אבל הל"ח

יד ב טוש"ע יו"ד סי' רמב סכ"ז וסי' שמג וסי' שעד

טו ג מיי' פ"ג שם הי"ד טוש"ע שם סי' שעב ס"א

## פירוש מבעל ספר חרדים

במקבלין הברכה והכי פירש בפ"ק דכתובות בבבלי בית מרזח בית האבל: ר' יצחק בריה דרבי הוה כתוך מיטתיה אונס. אירע לו אבל לאחד מבני בניו. אונס קרי אבל. מטתו קרי ליוצאי ירכו כדאמר בגמרא יעקב אבינו מטתו שלימה דכתיב וישתחו ישראל על ראש המטה: ועלין לגביה. לכבודו באו לנחם בנו בהבראת בשר ויין: והוה חמר טב וכו'. והיה היין טוב מאוד ומתוך כך שתו הרבה עד שהיו שותקין כי נשכח האבל: תנא עשרה כוסות. בפ"ק דכתובות בבבלי מייתי לה עשרה כוסות תיקנו וכו' עד היו שותין ומשתכרין והחזירו הדבר ליושנו. ופירש המרדכי סוף מועד קטן שבטלום לגמרי היינו כדכתבתי בשם רמב"ם לעיל דאין שותה אלא מעט לשרות המאכל לא לרוות. וכן נראה מהמעשה דלעיל בסמוך: הוא הוה חמוי והוא היה רביה. וחייב אדם בכבוד חמיו דתהנו כבנו כדכתב רש"י פרק במה מדליקין: שאל לר' יוסא ואסר ליה. משום חמיו לחד בודאי ומשום רבו בספק דאע"ג דטומאה על מי שחייב מצות עשה של תורה וספקא דאורייתא לחומרא מ"מ כיון דאי ליכא מצוה איכא איסור תורה שב ואל תעשה שאני ואין לומר דר' יוסי פשיטא ליה דלרבו אסור ליטמא דהא לקמן אפילו בחכם שאין רבו מספקא ליה גם ר' מנא לקמן מספקא ליה לכך כתבו רמב"ם והרא"ש דבעיא דרבו לא איפשיטא הלכך לא יטמא וכן דעת כל הפוסקים דאע"ג דר' אחא פשיטא ליה אין דבר הלכה למעשה דיטמאו לו תלמידיו. ואע"ג דקיי"ל חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר שאני הכא דידע ר' אחא דר' יוסי לא אסר אלא משום דמספקא ליה כדפרישית. ור' אחא פשיטא ליה דמצות עשה שתלמיד חייב ליטמא לרבו מובהק ולאבידה תלמיד כבן הוא כדכתיב ושננתם לבניך ודרשו אלו התלמידים ור' אחא חייב נמי התלמיד באנינות שהיא מן התורה שלא לאכול בשר ולא לשתות יין עד יקבר רבו: ואכלו בשר. קודם קבורה: לתלמוד תורה. ה"ג לה בנזיר בפרק כ"ג בירושלמי ות"ת קרי תלמיד חכם שאינו רבו: ר' יוסי הוה יתיב ומתני. בבית הכנסת לתלמידיו: ועאל מיתא. המת היה תלמיד חכם והכניסוהו לבית הכנסת לדרוש עליו כמו שנוהגין גם היום וכדאמרו במדרש על רבינו הקדוש שהכניסוהו במותו לי"ח בתי כנסיות: מאן דנפיק לא אמר ליה כלום וכו'. היו בתלמידיו כהנים יש מי שיצא מבית הכנסת קודם יכניסו המת שלא רצה להטמא באהל ויש מי שישב לו דסבר דמטמא לת"ת והוא לא מיחה באחד מהן דגם בחכם שאינו רבו ספוקי מספקא ליה אם חייב ליטמא או אסור: רבי נחמיה וכו'. כהנים היו: לא הוה עבר. אפי' במות אחד מגדולי הדור לא היה מטמא לו ובלכתו ללות המת לא היה עובר בשער שעתיד המת לצאת ממנו דגרסינן פ"ה דאהלות ומייתי לה פ"ק דיום טוב ופ"ו דערובין המת בבית ולו פתחים הרבה כלן טמאין נפתח אחד מהן או חשב להוציאו בהם הוא לבדו טמא. ופירש"י ולו פתחים הרבה כולם פתוחין או כולן סגורים כולן טמאים כל כלים המונחים בחלל שפתחים תחת עובי התקרה של פתח טמאין ואעפ"י שאינו התם הגג כמהיל על המת שגזרו חכמים טומאה על מקום שהוא דרך יציאת הטומאה שסופו לצאת דרך שם וכאן אין אנו יודעין באיזה יוציאהו הלכך כולם טמאין. ובעירובין פירש דלא דרבנן הוא דאין טעם לגזור אלא הלכה היא גמירי לה מסיני ובודאי דהוא הדין לפתחי שערי העיר או כיפה שעתידה הטומאה לצאת משם אפילו היא באמצע העיר ואסור לכהן לעבור שם תחתיו קודם יוציאו המת: מטיילין. הולכין ללות אדם גדול שמת: פלטותא דצפורי. רחבה של עיר ופירש רבי כהן עד שיצא המת מאותה כיפה: במאי עסקין. ראה אותן מדברין א"ל במאי עסקיתו והיה רבי יעקב רוצה לומר לו וא"ל ר' חזקיה שלא יאמר לו מה שאמרו ודברי תורה היו שאין תלמידי חכמים מהלכין ד' אמות בלא תורה כדאיתא בבבלי: ולא ידעין. לא נודע לתלמידים למה מנעו מלומר לו מה שדברו מחידוש תורה מזמן שפירש מהם עד עתה שחזר אם מפני שרע בעיניו מה שפירש מהטומאה של תלמיד חכם וכעס א"ל כן או אם מפני שהיה הדבר שאמרו ארוך ועריכא להו מילתא לחזור לראש אלא מסיימין דבריהם דמכאן ולהבא: משום דבאיש ליה וכו'. וירע בעיני ה' תרגומו ובאיש קדם ה'. בפ"ק כתבתי בשם רש"י טעם לשון התפשטות ואריכות כתרגום וירקעו את פחי הזהב: מטמא כהן ויוצא לחוץ לארץ. בפ"ק דשבת אמר בבבלי דגזרו חכמים טומאה על כל ח"ל שהיא ארץ העמים משום ספק קברות שלהן שדרכן לקבור בכל מקום וקברי גוים מטמאין במגע ובמשא ובאהל לרבנן ולר"ש נמי דאמר אין מטמאין באהל קאמר אבל מטמאין במגע ואשמעינן השתא דלדבר מצוה לא גזרו: להציל שדה מן הגוי. אם גוי אנס הוא את שדה בארץ ישראל שרי כהן לצאת חוצה לארץ לדון בערכאות של גוים להציל מידו כדי למעט אותם מארץ ישראל כך פירש נמוקי יוסף על כיוצא בזה בבבלי ומייתי לה בפ"ק דע"ז ובסוף הלכות טומאה מהרי"ף ור"ן בנזיר פרק כהן גדול בירושלמי

## מראה הפנים

עשרה כוסות וכו'. ברייתא זו הובאה בבבלי פרק קמא דכתובות דף ח' ע"ב קצת בנוסחא אחרת:

רבי יוסי הוה יתיב מתני וכו'. הובא זה גם בפ' אלו מגלחין והארתי שם דלפי מסקנת הבבלי פ"ק דע"ז דף י"ג דוקא בטומאה דרבנן כגון ארץ העמים וכיוצא בזה מותר וכדאמר נמי התם מעשה ביוסף הכהן וכו' כההיא דהכא לקמן אבל לא בטומאה דאורייתא. ומיהו האי דרבי יוסי לכאורה משמע דטומאה דאורייתא הוה דהא ועאל מיתא קאמר ואפ"ה הוי מספקא ליה לענין הפסק מלימוד תורה ואפשר דמיירי נמי בטומאה דרבנן ולאו עאל מיתא בהאי ביתא ממש אלא בבית המחובר להבית אשר יתב שם ולא הויא אלא טומאה דרבנן כמבואר בי"ד סי' שע"ב ומזה יש לדון בכהן היושב ושונה בבית שאין בו אלא טומאה דרבנן כה"ג אם מחויב הוא להפסיק ולצאת דהא מיהא מסקנת הפוסקים דמותר לטמאות בטומאה דרבנן כדי ללמוד תורה כדפסקו הרי"ף והרמב"ם ז"ל לפי מסקנת הש"ס הנזכר וא"כ אפשר בטומאה הנזכרת בסי' שע"ב אינו מחויב להפסיק ולצאת דהא ר' יוסי לא אמר כלום למאן דהוי יתיב ותני: מהו

## תוס' הרי"ד

חדשות נמי איכא האי חדא אפילו אותן אנשים שהיו אתמול ג"כ והאו שישב בלא תפילין ויצאו ובאים עוד הפעם היום נמי יתמהו דילמא אתמול הניח ג"כ קודם שבאו או לאחר שיצאו אם לא שלא זזו ידם מידו ולמה לן פנים חדשות ואלא ע"כ כדברינו דברואין אותו בימי אבלותו ביום ג' מלובש בתפילין צריך לדעת מתי לבשן מפני החשד דכיון דלא ראינו מתי הניח יחשדוהו דהניחם באתמול [דקי"ל במס' מנחות דף ל"ו דאם הניח ביום מותר ביטא עליו כל לה] ולא דמי הכא להיא דמרחץ דשם כיון דמניח א"צ שאינו חולץ אבל הכא אע"פ שמניח צריך לאשמעינן דאינו חולץ דהא הכא תלויה גרע מהניח לכתחלה וכ"ז הוא דווקא בטעמא דר"א דקאמר אם באו פנים חדשות אינו חולץ ולא קאמר אינו מניח ואינו חולץ מאח"כ כדר' יהושע דקאמר חולץ י"ל דהוא משום חידוש אבילות ולפ"ז שפיר עולה כסוגין הכל דהכא הא דפרש"י ז"ל כדר"י דאם באו פנים חדשות ביום שני חולץ תפילין לאו דהכונס דדוקא ביום שני ז"א אלא דלא תימא דקאי ארישא דביום ראשון אסור להניח תפילין וע"ז קאמר דאם באו פנים חדשות אף חולץ ג"כ דבלא פנים חדשות אינו מניח אבל לא חולץ אבל בפנים חדשות חולץ ג"כ ע"ז פרש"י ז"ל דז"א אלא דקאי איום שני דמיום שני והלאה חולץ ומשני ואילך הוא ולא אתא אלא לאפוקי מראשון. וכן כדר"א יש לפרש ג"כ כן ועפ"ז ניחא הא דמיבעיא לי ולא בשני חולץ או אינו חולץ דמאי נ"מ בין שני לג' כיון דפסק הלכה כר"א דלא חיישינן לחשדא דיאמרו דביום ראשון נמי הניח תפלין א"כ לפ"ז אין נ"מ בין שני לר"י לג' דר"א דכמו דלא חיישינן

**שנויי נוסחאות** (סו"א) מזרחייא נכי"ר מרזחייא. דרב הוה כתובה נכי"ר דר' חייא כתובה ונמצא שם הוה בירוש' פסחים סוף פ"א. (סו"ד) הבין נד"ו אבן. (סו"ו) ר"ג נד"ו רשב"ג. לר"ג נד"ו לרב"ג ואולי צ"ל לרשב"ג. (סוי"ב) משתכרים והולכים נד"ו משתכרין והולכין. (סוי"ג) למקומו נד"ו למקומן. (סוע"ו) לר' נד"ו לר' יוסי. (סוי"ח) פליט נד"ו פלטת. (סו"כ) לכבוד תורה נכי"ר לתלמוד תורה. (סוכ"א) יוסי נכי"ר יונה. (סוכ"ג) נחמיה (נד"ו) נחומיה. (סוכ"ד) כפיתי' נד"ו כפתה. במאי נד"ו במה. (סוכ"ט) אי נד"ו אין. (סו"ל) ואי (נד"ו) ואין. (סל"א) השדה מיד גוי נד"ו שדה מן הגוי.

עמודי ירושלים הנינא

**תני** מטמא כהן כו'. ג"ב עי' בבבלי מס' עירובין דף מ"ז ע"ב.

טוב ירושלים

**ואפילו ליטור יוצא וערר עליה.** נ"ל דצ"ל דילטור ועי' ס"מ

עין משפט
נר מצוה

טז
א מיי' פ"ג מהל' אבל הי"ד טוש"ע יו"ד סי' שעב ס"א

יז
ב מיי' פט"ו מהל' תפלה סמ"ג עשין כ טוש"ע או"ח סי' קכח ס"ב

יח
ג מיי' פ"ג מהל' אבל ה"ד טוש"ע יו"ד ס' שעב

יט
ד טוש"ע א"ח סי' רכד ס"ט

כ
ה מיי' פ"ג מהל' אבל הלי"ד טוש"ע יו"ד סי' שעד סי"א

ליטור יוצא ועורר עליה ללמוד תורה ולישא אשה רבי יהודה אומר אם יש לו מאיכן ללמוד אל יטמא רבי יוסי אומר א אפילו יש לו מאיכן ללמוד תורה יטמא שלא מכל אדם זוכה ללמוד אמרו עליו על יוסף הכהן שהיה מטמא ויוצא אחר רבו לצידן אבל אמרו אל יצא כהן לח"ל אלא א"כ הבטיחו לו אשה. *מהו שיטמא כהן לנשיאת כפים מגבילה אחוי דר' אבא בר כהן אמר קומי רבי יוסי בשם ר' אחא מיטמא כהן לנשיאת כפים שמע ר' אחא ומר אנא לא אמרית ליה כלום חזר ואמר או דילמא לא שמע מיני אלא כיי דמר *ר' יודא בן פזי בשם רבי אלעזר כל כהן שהוא עומד בבית הכנסת ואינו נושא את כפיו ב עובר בעשה וסבר מימר שמצות עשה דוחה למצות לא תעשה אנא לא אמרית ליה כלום אייתוניה ואנא אלקוניה: רבי אבהו הוה יתיב מתני בכנישתא מדרתה בקיסרין והוה תמן מיתא אתת ענתא דנשיאת כפים ולא שאלון ליה אתת ענתא דמיכלא ושאלון ליה אמר לון על נשיאת כפים לא שאלתון לי ולמיכלא שאלתון לי כיון דשמעו כן הוה כל חד וחד שמיט גרמיה וערק. אמר רבי ינאי ג מטמא כהן לראות את המלך כד סליק דוקליטיינוס מלכא להכא חמון לר' חייא בר אבא מיפסע על קברים דצור בגין מחמוניה ר' חזקיה ור' ירמיה בשם ר' יוחנן ד *מצוה לראות גדולי המלכות לכשתבוא מלכות בית דוד יהא יודע להפריש בין מלכות למלכות. מהו שיטמא כהן *לכבוד הנשיא כד דמך רבי יודן נשיאה אכריז רבי ינאי ומר ה אין כהונה היום כד דמך רבי יודא נשיאה בר בריה דרבי יודה נשיאה דחף רבי חייא בר אבא לרבי זעירא בכנישתא דגופנא דציפורין וסאביה. כד דמכת נהוראי אחתיה דר' יהודא נשיאה שלח רבי חנינא בתר רבי מנא ולא סליק א"ל אם בחייהון אין מטמאין להון כ"ש במיתתן אמר רבי נסא במיתתן עשו אותן כמת מצוה. מהו שיטמא כהן לכבוד אביו ואמו *רבי יסא שמע דאתת אימיה לבוצרה אתא שאל לרבי יוחנן מהו לצאת א"ל אם מפני סכנת דרכים צא אי משום כיבוד אב ואם איני יודע אטרח עליו רבי יוחנן ומר אם גמרת לצאת תבוא בשלום אמר רבי שמואל ב"ר יצחק עוד היא

ליטור יולא ועורר עליה. ליטור כמו לעיטור כלומר אפי' אינו בודאי שיגילה אותה מידו אלא שיש בידו עיטור שטר ערעור יולא ועורר עליה ובכזיר ליתא להאי ואפי': אלא א"כ הבטיחו לו אשה. אם הולך בשביל ליסא אשה לא הותר לו להטמאות בארץ העמים אא"כ הבטיחו לו ויודע בודאי שישאנה: לנשיאת כפים. אם יש טומאה בבית הכנסת אם מותר לשהות שם בשביל ליסא את כפיו: מגבילה. שם חכם: חזר. ר' אחא ואמר או דילמא שזה גרם לו לטעות ולהעיד שקר בשמי שלא שמע ממני אלא כהאי דאמר ר"י בן פזי שאמרתי בשמו כל כהן שאינו נושא כפיו עובר בעשה דכה תברכו והיה סבור מגבילה מימר שמצות עשה דנשיאת כפים דוחה למצות ל"ת דטומאה והנא לא אמרי ליה בהדיא כן וטעות גדולה היא הביאו אותו והנא מלקי ליה שאמר בשמי דבר שלא אמרתי מעולם: מדרתא דקיסרין. בשער העיר: והוה תמן מיתא. ולא יצאו התלמידים שהיו לומדין בתורה וסוברים שמותר ליטמאות בשביל תלמוד תורה: ולא שאלון ליה. אם מותר להפסיק מלימוד תורה ולשהות שם כדי ליסא כפיהם וכשהגיע זמן האכילה אתו ושאלו ליה אם יפסיקו מלימודם ולילך לאכול מפני שכשיפסיקו יהיה חל איסור טומאה עליהם וכעס עליהם ואמר בתחילה בשביל נשיאת כפים לא שאלתם אם להפסיק ועכשיו בשביל האכילה אתם שואלים וכששמעו זה השמיט כל א' וא' את עצמו וברח ויצא מבהכ"נ כדי לאכול: מטמא כהן לראות את המלך. אפי' מלכי עכו"ם כדאמר לקמן שאם יזכה למלכות בית דוד ידע להבחין בין מלכות למלכות: לכבוד הנשיא. ופשט ליה דכד דמך ר' יודן נשיאה הוא רבינו הקדוש הכריז ר' ינאי ואמר אין כהונה היום שמותרין הכהנים להתעסק בו: בכנישתא דגופנא. בבהכ"נ שהיתה בכרם והיה שם המת ודחפו וטמאוהו בעל כרחו: בתר ר' מנא. שהיה כהן ולא רצה לעלות ואמר אם בחייהון אין מטמאין להן בימי נדת טומאתן במיתתן לכ"ש: אמר ר' נסא במיתתן. שאני לפי שעשו אותה כמת מצוה מפני כבוד הנשיא: מהו שיטמא לכבוד אביו ואמו. בחייהן כדי לכבדן אם מותר לילך אפי' במקום טומאה ובטומאת ארץ העמים מיירי דאלו בטומאה דאורייתא בהדיא תנן בפ' אלו מציאות. אם אמר לו אביו היטמא אל ישמע לו: מהו לצאת. לח"ל ולקבל פניה ור' יוחנן היה מסופק בשאלתו וא"ל אם מפני סכנת דרכים שהיא צריכה לך שתהיה לעזר לה מפני הסכנה צא ואם היא לא צריכה לכך אלא בשביל כבודה לבד איני יודע אם מותר הוא: עוד היא

מסורת
השו"ס

צ' תוס' סיט: לא: ד"ה כל

סוטה לח:

ברכות יט:

ירושלמי נזיר פ"ז ה"א. כתובות קג: וע' תוס' ס"ד ד"ה אותו קידושין לא: בבלי

גליון
הש"ס

עובר בעשה. בבבלי שם אמרו עובר בג' עשה וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפט"ו מתפלה. ומג"א בשלהות דר"ת ז"ל סי' כה כתב עובר בעשה. וכ' ביאור כל בסוגיא בק"ע ובפ"מ בנזיר שם:

## מראה הפנים

מהו שיטמא כהן לנשיאת כפים. בפ"ז דנזיר באתי דלכאורה קשה מאי קא מיבעיא ליה הלא מבואר בהדיא בבבלי בפ' אלו מציאות אם היתה בבית הקברות אל יטמא לו דעשה דהשבת אבידה אינו דוחה עשה ול"ת דטומאה דכתיב קדושים יהיו וכו' ומה זה הטעות בטעה מגבילה אף לפי דעתו שהיה חושב דנשיאת כפים מצות עשה מ"מ היה אפי'

## פירוש מבעל ספר חרדים

בירושלמי לעיל שדה מן הגוי וללמוד תורה ולישא אשה וכתבו התוספות שם ללמוד תורה ולישא אשה דוקא בדעתו לחזור לארץ ישראל דאלו אין דעתו אמרינן בכתובות על כהן שיצא ונשא אשה ומת ברוך המקום שהרגו וכתבו בשם שאלתות דנקט הני מצות דקילי וכל שכן לשאר מצוה שהן חשובות דשרי כהן לצאת לחוץ לארץ ע"מ לחזור מיד: לצידן. פירש"י לחוץ לארץ וארץ העמים מטמאה מדרבנן כבית הפרס ואיתא בבבלי א"ר יוחנן הלכה כר' יוסי: אבל אמרו. כלומר אע"פ שהקלו גבי ללמוד תורה כדעת ר' יוסי לגבי לישא אשה לא הקלו לצאת על הספק שמא לא יהבי לו אשה אלא דוקא כשהבטיחו לו בכתב או על ידי שליח בא והשא את פלונית בתי: מהו שיטמא לנשיאות כפים. אם המת בבית הכנסת מהו שיכנס לישא כפיו: מגבילה. שם תלמיד אחד: שמע וכו' אנא לא אמרית ליה כלום. משום דבטומאת כהנים איכא נמי עשה דכתיב קדושים יהיו לאלהיהם ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה כדאיתא בפרק ואלו מציאות: ר' אבהו הוה יתיב מתני. בוכה עם תלמידיו והיו בהם כהנים: בכנישתא מדרתה. בית הכנסת גדולה כמו אים מידה והיו יושבים ושונים כאולר שאין גג מאהיל והם התפללו כוותיקין ואחר כך היו עוסקין בתורה והעם מתפללין והיו רגילין בעת הגיע שליח צבור לעבודה וקורא כהנים הולכין ונושאין כפיהם וחוזרין ללימודם: אתא ענתא וכו'. אותו היום שהיה המת בבית הכנסת בא עת נשיאת כפים לא שאלוהו אם מותר ליכנס לבית הכנסת באוהל המת לישא כפיהם דהיא מצות עשה אלא היו עוסקים בתורה ולא זזו ממקומם: אתא עת האוכל וכו'. שדרך תלמידי חכמים לאכול בחצי היום ועדיין לא הוציאו המת ושאלוהו אם מותר להם לצאת מפתח אחר בהכ"נ דמהם עתיד המת לצאת והאמר לעיל דאסור לכהן לצאת עד יוציאו המת ועלה בדעתם דאולי שרי משום דאמר הכרוז בהענית אי לא מצי מעטר נפשיה נקרא חוטא או אולי ראש חודש הוה דמצוה להרבות בו סעודה: שבק גרמיה וערק. כשמע וחוזר ללימודו מתביים: מטמא כהן לראות את המלך. מפרש הבבלי בברקין דלאו טומאה דאורייתא קאמר אלא בטומאת בית הפרס דרבנן וכן ודאי כוונת הירושלמי דהא הכר בסמוך אפי' למצות נשיאת כפים שהיא מצוה דאורייתא כ"ש לראות את המלך דמצוה דרבנן בעלמא הוא אלא כלומר דשרי לצאת לחוצה לארץ כדההיר לעיל נמי משום מצות דקילי: חמון לרבי חייא בר אבא מיפסע וכו'. לאו כהן הוה אלא ישראל. ומייתי ראיה דאף על גב דאסור לישראל לפסוע על הקברות משום לועג לרש כדאמר לעיל בפרק היה קורא ר' יוחנן הוה מפסע משום מצות ראיית המלך שהוא דרבנן. והכי נמי גבי כהן דאסרו לצאת לחו"ל משום מצוה ראיית מלך התירו: מהו שיטמא אדם לכבוד הנשיא. את"ל דלאחר מיתה גדול שאינו רבו אסור ליטמא לחכם נשיא הדור מהו שיהא נידון כרבו דשרו לעיל כאלו הוא אביו מהו: ה"ג כד דמיך ר' נהוראי אחוה דר' יודן נשיאה וכו'. ור' נהוראי זה היה גם הוא נשיא אחרי מות ר' יודן נשיאה: שלח בתר ר' אחא. שהיה כהן מיטמא לנשיא דכרבו חשיב: ולא סליק אמר יה וכו'. דס"ל דבין לרבו בין לנשיא אין מתטמאין הכהנים מק"ו ובכו של קל וחומר אם בחייהן אין מתטמאין בעבורם אפילו בטומאה דרבנן כגון לעבור בבית הפרס או לצאת חוצה לארץ ללמוד תורה מרבו דסבר כר' יהודה דאמר לעיל אם יש לו מאיכן ללמוד אל יטמא ק"ו במיתתן שאם מת רבו בחוצה לארץ לא ילך שם ללוותו עד בית הקברות דהוי טומאה דרבנן ואם טומאה דרבנן אין מותר קל וחומר טומאת תורה להתעסק בקבורתו: א"ר נסא. דדין עם ר' חנינא דשרי ליטמא לנשיא אפילו טומאה דאורייתא דעשו אותו כמת מצוה דהכל חייבין ואפילו כהן גדול מטמא לקוברו וכן כתב רמב"ם פ"ג דהלכות אבל דלנשיא הכל מיטמאין ואומרים עליו דהוי כמת מצוה עכ"ל. וכן כתב רבינו נסים בכתובות פרק הנושא ודייקו טעמא דבכה"ג בכהן מיטמא למת מצוה מפני שאין לו מי להתעסק בקבורתו כך מיטמא לנשיא שמפני שכבודו מרובה אין המתעסקין די לפי כבודו עכ"ל וכ"ש אם מת הנשיא או רבו בחוצה לארץ ורוצים לקוברו שם והמקום קרוב דמצי להגיע להתעסק בו דשרי לצאת חוצה לארץ דאי טומאה דרבנן וכתבו הר"ן והריטב"א והרא"ש בפרק הנושא בכתובות דרבינו חיים הכהן אמר אלו הייתי שם כשנפטר ר"ת הייתי מיטמא לו. וכתב מהרי"ק בטור סי' שע"ד דטעמו משום דמדמה גדול הדור לנשיא וכן כתב בספר אגודה והסכימו לדעת ר' חיים. אך בתוס' כתבו בר"י דהא דהכא בירושלמי כמדומה לי דמיירי בטומאת בית הפרס דרבנן וטעמיה משום דסמיך אה דנשיא לא דאמר לעיל מינה דמטמאין לראות המלך וע"כ בטומאת ח"ל או בית הפרס קאמר דאין ראיה זו אלא מדרבנן בעלמא והגדולים הנזכרים פשיטא להו דבטומאה דאורייתא מיירי בנשיא דמדהכריז שאין כהונה היום משמע בהדיא אפילו לטומאת תורה ועוד דאמר בתר הכי דדחף ר' חייא לרבי זעירא בכנישתא וטמאו משמע בהדיא שהיה המת בבית הכנסת ונכנס לבית הכנסת ונטמא באהל ולעיל נמי גבי רבו בטומאה דאורייתא מיירי בהדיא דאמר ר' מנא לתלמידים כיון דנטמאתם כקרובים למה לא נהגתם אנינות כקרובים שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין: מהו שיטמא כהן לכבוד אביו ואמו. אם שמע שבא אביו או אמו מחוצה לארץ מהו לצאת לקראתם להקביל פניהם וללוותם עד בואם לארץ אבל ללכת להשתקע פשיטא דאסור ולא הוה שמיע ליה לשואל הא דתני לעיל ביוצא כהן לח"ל לדיני ממונות וכו'. דאי שמיע ליה לא היה שואל דהא ודאי כבוד אב ואם מצוה גדולה מכל מצות התורה וגם הפוסק לא ידע מדמייתי עובדא מר' יוחנן ולא מייתי מברייתא ור' יסא ור' שמואל דמייתי לא הוה שמיע להו: ר' יסא שמע דאתת אמיה. מ"ל: לבוצרה. ח"ל היא כדאיתא בפ"ק דע"ז וקרובה לארץ ישראל היא: אתא שאל לר' יוחנן וכו' אמר ליה אם מפני סכנת דרכים. שאהא צריך להשכיר בעלי קשתות וללכת עמהם כדי שלא יבואו עליהם ליסטים: עדיין היא צריכה. הש"ס במקומה עומדת כי הדרך בטוח ואין צריך לצאת אלא מפני הכבוד אביו ואמו: אטרח ר' שמואל עליה דר' יוחנן. שיורה לצאת לרבי (זעירא) [יסא] שהכיר מדבריו הנועם דברי

## תוס' הרי"ד

חיישינן כדר"א לג' משום חשדא דב' ימים ראשונים כמו כן אין לחוש כדר"י ביום ב' לחשדא דביום ראשון דהא לא חיישינן לחשדא מיום שמותר להניח תפלין ליום האסור להניח תפלין אבל לפי דברינו ניחא דכיון דר"י ס"ל דמיום שני והילך חולץ ע"כ דטעמו הוא לאו משום חשדא דהא בעלמא ביום ג' לדר"א איכא חשדא דמאתמול אנחינהו מאה"כ לדר"י ביום ה' או ו' או ז' לא שייך החשד דמאתמול דהא אתמול מותר הוא ומהכ"ת ניחוש לומר דמונחין עליו כל שבעה יום ולילה ולא ישן כל ז' שינת קבע דאסור לישן בתפלין וע"כ דטעמו דר"י הוא משום דנתחדש אבילות בפנים חדשות וע"כ כי פסק הלכה כר"א בתליה: איכא למימר דוקא ביום ג' דהא לא נתחדש

שנויי נוסחאות (טו"ח) מגבילה בכי"ר גדילה. (טו"ז) מדרתה בכי"ר מרדתה ונד"ו מדרתה. (טוכ"א) דשמעו בד"ו דשמעון. שמיט נד"ו שבק. (טוכ"ד) קברים נד"ו קיבריה. מחמוניה בד"ו מיחמיניה. (טוכ"ה) כיבוד אב ואם בד"ו כבוד אביו ואמו. (טוכ"ג) איני יודע אטרח עליו ר' יוחנן ומר אם גמרת לצאת הבוא בשלום אמר רבי שמואל ב"ר יצחק עוד היא צריכה שמע רבי אלעזר בד"ו איני יודע אמר רבי שמואל ב"ר יצחק עוד היא צריכה אטרח רבי יוחנן עליו ומר אם גמרת לצאת תבוא בשלום שמע ר' אלעזר.

## חדושי רד"א

א בחייהון אין מטמאין להון כו'. פי' אם הן בנדותן בחייהן אין מטמא להון כל שכן במיתתן:

## טוב ירושלים

שיטמא כהן לנשיאת כפים כו', עי' מ"פ מה שהאריך דבטומאת כהנים איכא עשה ול"ת וא"כ לא יכול לדחות אותו דהילק"ם וכי היכי דאין כה"ג נושא בתולה מן החללים דאפשר לישא אחרת עכת"ד. מש"כ המ"פ לדמות לחללה במ"מ א"ע ז"ל דשם יש הרבה כשרות הכא אם קראוהו כבר לדוכן מה שייך אינק"ם הא כשיקראוהו שנית מצוה אחרת היא והיא כבר עברה ואם לא קראוהו לדוכן ליכא כלל עשה כדקיי"ל. והא בחללה שהיא נמי מוזהרת עליו כמ"ש בבלי יבמות פ"ד ב'. בלא"ז לא הדחה מצה"כ כאן, ועי' מש"כ בח"ת בפ' ראה דלשיטת הרמב"ם דליכא כלל עשה בטומאת"כ וא"כ לא טעה מגבילה בתרתי כמ"ש מש"פ. ולד"ם הנ"ל דעשה דקדושים תהיו אף אם קאי לט"כ וכדעת בבלי ב"מ ל' א', מ"מ ז"א רק כשמטמא עצמו בידים אבל בשוא"ת כמו בפרע עליו המעזיבם בכה"נ ליכא רק ל"ת דטומאה ואף דקיי"ל דעובר בלאו ה"ט משום דבידו לסלק הטומאה וכשהתרו בו מקודם הוי כמו שעשאה בעצמו אבל עשה י"ל דאין בזה, וכבר כתבו האחרונים לחלק דהיכא דיש בידו לסלק עובר בלאו אף כששהתה היתה בהיתר. ואם בתחלה[בהיתר] או ששהה ס"ל מעשה פי' מנ"מ ספ"ג מכ"ם ושפ"ז סל"ב, ולפ"ז בכ"ד דתחלת שיותו שם היה בהיתר ואח"כ כשקראוהו כהן הרי אין בידו לסלק עצמו מן הטומאה דהא מוכרח הוא בצווי ה' לעלות א"כ י"ל דליכא כלל עשה דטומאה, וא"כ שפיר קאמר דמטמא עצמו בכה"ג, ורק מה שר' אחא אי יתי ואנא אלקניה ה"ט דנותן מכשול לאחרים שיסברו מזה דמותר לטמא עצמו בידים וז"א: כד דמך ר"י נשיאה דחף רחב"א לר"ז בו' וסאביה כו'. צ"ל שרחב"א נמי כבר נטמא דהא א' לעיל דרחב"א פסע על קברים לראות דקלייטנוס מלכא. ולכאורה יש להוכיח מזה קצ"ד לשיטת הרמב"ם דרק כהנים מצוה להם לטמאות ולא ישראלים דאל"כ למה הוצרך לדחפו כיון דסני בלא הוא ובודאי היו ישראלים רבים שנטמאו לו ובע"כ דמ"וה לטמאות למתים יותר מוטלת על הכהנים ועי' בסמוך באחתיה דר"י נשיאה דמכת שלח ר"ח לר"מ שיטמא לה מ' מזה דמוטל יותר על הכהנים ואף דאין זה מכבעה מתי מצוה הכתובין בש"כ מ"מ כיון שיש כאן כבוד הנשיא שהיתה אחותו עשה אותה כמת מצוה כדמסיק. ואף דבשאר מת מצוה קיי"ל דישראל צריך לטמאות יותר ברפ"ז דנזיר דישראל וכהן שהיו מהלכין בדרך יטמא ישראל. י"ל לשון כמת מצוה דקאמר כותו להני שכתובין בתורה ואס"כ דנמ"מ דעלמא ישראל קודם: מהו שיטמא כהן לכבוד או"א. לכאורה לשיטת הרמב"ן דיקיבת

מסורת הש"ס

היא צריכה. כלומר אע"פ ששמענו שאמר לו ר' יוחנן אח"כ גמרת לצאת תבא בשלום עדיין הדבר בספק ולר' יוחנן גופיה ספוקי מספקא ליה אלא מפני שהטריחו ר' ייסא בדברים הרבה אמר לו כן: שמע ר' אלעזר ואמר אין רשות גדולה מזו. מכיון שבירכו אין לך נתינת רשות גדולה מזו ולא מפני שהטריחו בדברים אמר לו כן: לכבוד הרבים. שהולכין עמו לנחמו. וכן משמע בשמחות שם: היו שני דרכים מתאימות. כלומר שתיהן מדרך אחד פורשות ואחת רחוקה וכו': עד כדון בטומאה של דבריהם. כגון ארץ העמים או בית הפרס: אפי'. בעיא היא אם אפי' בטומאה מד"ת מותר מפני כבוד הרבים: מן מה דאמר ר"ז גדול כבוד הרבים. והיא קבורת מת מצוה שדוחה ל"ת שבתורה הדא אמרה דכבוד הבריות דוחה ואפי' בטומאה מדבר תורה: אין שואלין הלכה לפני מטתו של מת. דהוי כלועג לרש: והא ר' יוחנן שאיל לר' ינאי. לפני מטתו של ר"ש זה הדין אם הקדיש עולתו לבדק הבית מהו אם נתפסת קדושת בדק הבית בעולה שהיא קדשי המזבח: והוא מגיב ליה. ור' ינאי היה משיבו ולא מיחה בידו אלמא דתרווייהו ס"ל שמותר ומשני אימר כד הוו מסקין לי' לערסה דר"ש לסידרא לסדר וכבוד שעשו לו

ברכות ט:     שם ג:     שם יז:

היה כלומר שלא בפני מטתו ממש היה המעשה: נימר כד הוה רחיק. מהמטה ד' אמות היה משיבו שמותר הוא: הכתפים. נושאי המטה: ר' זעירא שרע בדיבורא. נפסק בתוך דיבורו ונשתומם כשעה חדא מלשון או שרוע: אתון. ובעו לזקפו ולהחזיקו ומצאוהו מעונה ונחלש: לכן דאתינן. מפני שעסוקין היינו בענייני הספד ומיתה ונתתי הדברים אל לבי ונגע בתי והייתי נחלש על שם דכתיב והחי יתן אל לבו:

תורה אור

היא צריכה שמע רבי אלעזר ומר אין רשות גדולה מזו. מהו שיטמא כהן לכבוד הרבים תני *היו שם שתי דרכים מתאימות אחת רחוקה וטהורה ואחת קרובה וטמאה אם היו הרבים הולכין ברחוקה הולך ברחוקה אם לאו הולך בקרובה מפני כבוד הרבים עד כדון [א] בטומאת של דבריהם אפילו טומאה שהיא מדברי תורה מן מה דמר ר' זעירא גדול הוא כבוד הרבים שהוא דוחה מצוה בלא תעשה שעה אחת אדא אמרה אפילו בטומאה שהיא מדבר תורה. ר' יונה ר' יוסי גליליא בשם רבי יסא בר חנינא [ב] *אין שואלין הלכה לפני מיטתו של מת והא רבי יוחנן שאל לר' ינאי קומי ערסיה דר' שמואל בן יוצדק הקדיש עולתו לבדק הבית והוא מגיב ליה נימר כד הוה רחיק או כד הוון מסקין ליה לסדרה והא ר' ירמיה שאל לר' זעירה קומי ערסיה דר' שמואל בר רב יצחק נימר כד הוה רחיק הוה מגיב ליה כד הוה קריב לא הוה מגיב ליה. תני [ג] הכתפים אסורין בנעילת הסנדל שמא יפסוק סנדלו של אחד מהן ונמצא מתעכב מן המצוה רבי זעירא שרע בדיבורא אתון בעיין מיזקפניה ואשכחוניה איעני אמרו ליה מהו כן אמר לון לכן דאתינן על שם °והחי יתן אל לבו:

קהלת ז

## הלכה ב מתני' [ד] *קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור

## הלכה ב מתני' קברו את המת וחזרו

אם יכולין להתחיל ולגמור. פ' אחד של ק"ש: לשורה. שהיו עושים שורות שורות סביב האבל לנחמו בשובם מן הקבר: ואם לאו. שהיה הדרך קרוב מן הקבר עד המקום שבו עושים השורה ואין פנאי להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה: הפנימים. הרואים את האבילים והחיצונים שאינם רואים פני האבילים: **גמ'** תני. באבל רבתי פ"י ומייתי להסוגיא בפ' שני דסנהדרין בהלכה ב': סמוך לק"ש. בענין שאין יכולין לקברו קודם שיגיע זמן ק"ש: והתנינן קברו וכו' אם יכולין להתחיל וכו'. אלמא דסמוך לזמן ק"ש הוליאו: תיפתר באילין דהוון סברין וכו'. שהיו סבורין שיש עדיין עת וזמן לקברו קודם שיגיע זמן ק"ש ונתאחרו ונתעכבו בקבורתו ולא מצאו זמן:

עין משפט נר מצוה

כא
א מיי' פ"ג מהל' אבל הי"ד טוש"ע יו"ד סי' ... ס"א

כב
ב מיי' שם ה"ט טוש"ע סי' שד ס' ...

כג
ג מיי' פ"ד שם ה"ג טוש"ע שם סי' בנח ס"ג

כד
ד ה מיי' פ"ד מה' ק"ש ה"ג ופ"ג שם יח טוש"ע או"ח סי' עב ס"ד

כה
ו טוש"ע שם ס"ב וטוש"ע יו"ד סי' בנח ס"ב

שם יט.
ירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ב

עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו [ה] העומדים בשורה הפנימים פטורין החיצונים חייבין: **גמ'** *תני [ו] אין מוציאין את המת סמוך לקרית שמע אלא א"כ הקדימו שעה אחת או אם איחרו שעה אחת כדי שיקראו ויתפללו והא תנינן קברו את המת וחזרו תיפתר באילין דהוון סברין דאית ביה ענה ולית ביה ענה.

תני

### פירוש מבעל ספר חרדים

דברי רק כי קבה בעיניו בילא אדם לחוצה לארץ ולכן הביא התלמוד מעשה זה כאן להורות חכמים רבה בארץ ישראל. וכן כתיב אלו מגלחין בירושלמי מורה תיבתן גדולה בה: מהו ביטמא כהן לכבוד הרבים. דומיא דאביו ואמו דלעיל בעי אם רבים באים מחו"ל לארץ ישראל מהו שילא כהן לקראתם להקביל פניהם ע"ד שבנינו פרק בתרא דבכורים דהפחות ו סגנים יוצאים לקראת הבאים וברכו לא בעי דפשיטא דהא עדיף כבודו מכבוד אביו כדאיתא בפרק אלו מציאות דאבידת רבו קודמת לאבידת אביו וכן פדיונו אם נשבו: ופשיט מברייתא דתני שתי דרכים המתאימות. כלומר ששתיהן יוצאות ומתחברות אל המקום שרוצים ללכת כמו כירות המתאימות דפרק כירה דפירש"י מחוברות: אם היו הרבים הולכין. לדבר מצוה כגון לקראת חתן או לפדיון שבוים או מת וכיוצא בזה: קרובה וטמאה. שהיא בית הפרס: הולך ברחוקה. אם הוא כהן לא התירו לו ללכת בקרובה משום דזריזין מקדימין למצות: ואם לאו. שלא הלכו הרבים ברחוקה אלא בקרובה הולך עמהן שכבוד הוא לרבים שילכו בכנופיא ולא יפרד אדם מהם ומצוה לכבד את הרבים בעשותם מצוה: עד כדון. התלמודא בעי הא דתני בברייתא דשרי לכבוד רבים ללכת עמהם לדבר מצוה בדרך שהיא בית הפרס איזה בית הפרס אמרו דבפרק יח ממסכת אהלות שנינו שני בתי הפרס טמאים הן שדה שנחרש בו קבר ואסרו חכמים לעולם כשעורה ומטמא במגע ובמשא ואינו מטמא באהל כדין עצם כשעורה וחד שדה שאבד בו קבר ומטמא גם באהל ופירש"י שם, והתוס' פ"ק דשבת דנחרש עיקרו מדרבנן דמדאורייתא אין לחוש כלל שלכך אפי' ברשות היחיד כגון בקעה בימות הגשמים דהוי רשות היחיד לענין טומאה כדאיתא התם ספק תולין בטומאה דרבנן אבל אבד בו קבר *[...]ן עיקר דברו וספ[...]ו ברשות היחיד שורפין כטומאה התורה: אפי'. לבון בעיא שמא נוכל לפרש הברייתא אפי' בספק תורה. ופשיט דאין הכי נמי מדאמר רבי זעירא על ברייתא זו גדול הוא כבוד הרבים וכו': לא תעשה. לאו דוקא אלא פסק לא תעשה של תורה ואין לפרש לא תעשה ודאי כגון בית הקברות דהא כבוד הרבים מצוה דרבנן בעלמא היא ואפי' ביתה מצות תורה לא אתי עשה דכבוד רבים ודחי עשה ולא תעשה של תורה כדאמר ל[...]יל גבי נשיאת כפים ובפרק אלו מציאות גבי אבידה בבית הקברות: אין שואלין הלכות וכו'. פירש"י דהוי לועג לרש שהוא אינו יכול לעסוק בתורה: הקדיש עולתו לבדק הבית. מי חל קדש בדק הבית אקדשי מזבח וחייב בשויין לבדק הבית: והוא מגיב ליה. ורבי ינאי השיב לר' יוחנן בעייתו ולא נודע לתלמיד מה השיב: נימר כד הוה וכו'. כלומר לישב על קושייתך דהשיבו רחוקים ד' אמות מן המת היתה השאלה והתשובה ואין הכי נמי כשהכנס בו המת לבית הכנסת כשאלו ר' יוחנן ורבי ינאי כתוך שכן היו מכניסין להכם גדול כדהיכנא לעיל: רבי זעירא שרע בדבורא. כאלם פעם אחת נתעלף והשבו שמה: אתון וכו'. באו בני אדם שהיו שם והיו רוצים לזקפו במקומו להתעסק בו לקוברו: אשכחוניה איעני. מצאו אותו שתש רוחו אליו כמשמום בו ועני ודבר אליהם אמרו לו מה לך אמר להם שעלה על לבי הא דתניא והחי יתן אל לבו דברים של מיתה דספד יספדוהי דקבר יקברוה וכו' כדאיתא בפ"ק דכתובות ונזכרי הרעה הגדולה הזאת בעתידה לבא עלי נתעלפתי: מתני'. אם יכולין להתחיל ולגמור. פירש"י בבבלי אם יכולין להתחיל ולגמור אפי' פרשה אחת אפי' פסוק אחד עד שלא יגיעו לשורה שהיו מנחמין את האבל בהקף שורה סביבותיו בשובם מן הקבר: גמ'. תני אין מוציאין את המת. לקוברו סמוך לקרית שמע

ר[...] נ"ל עיקרו ד"ת

### מראה הפנים

אפי' לענין דחיית הל"ת וכי לא ידע דטומאת כהנים אית בה עשה ול"ת ותרנתי שם דאפשר דספיקא דבעל הבעיא הוא בכה"ג שהכהן היה כבר בבית הכנסת ואחר כך באת טומאה לשם וכגוונא דעובדא דתלמידי דר' אבהו דלקמן והשתא מספקא ליה דילמא לא דמיא להאי מתני' דאלו מציאות דהתם אל ילך לבית הקברות קאמר לפטמאות ולחזור אחר השבת האבידה אבל הכא קדם הוא להטומאה ופשיט ליה דאפ"ה מחויב לצאת הוא מפני חומר הטומאה וזהו טעות מגבילה דטעה בתרתי שחשב דנשיאת כפים עשה ממש הוא כשאר מצות עשה הדוחה את ל"ת והיה סבור דהכא לא הוי אלא ל"ת גרידא ואינו כן. וצריך שתדע דמה שאמרתי בענין עשה דנשיאת כפים אע"ג דמצות עשה גמורה היא ונמנית במנין המצות עשה כמו שמנה אותה הרמב"ם ז"ל במצות עשה כ"ו מ"מ לענין דחיית הל"ת ואף אם היתה טומאה ל"ת גרידא לא שייכא כמו שתאמר דמצות עשה בכה"ג ליקח בתולה וכי העלה על דעתך דשייכא בה דחיית הל"ת כגון שיקח בתולה חללה הגולדה מן החללים וכיוצא בה לפי שזה ידוע מהכלל שנאמר בדחיית הל"ת כל מקום שאתה מוצא מצות עשה ומצות ל"ת אם יכול לקיים את שניהם מוטב ואם לאו יבא העשה ותדחה הל"ת והרי יכול לקיים שניהם יקח בתולה כשירה וה"נ כן הוא יקיים מצות עשה של נשיאת כפים במקום שא"צ לדחות הל"ת מפניה ולפיכך הוא דכעס ר' אחא על מגבילה אתי אמרתי שעובר בעשה הוא אם מונע עצמו מנשיאת כפים אבל לענין דהיה לא אמרתי דלא שייכא כלל בנשיאת כפים וכיוצא ממצות עשה שאינו מוכרח לעבור הל"ת על ידה ואפי' בל"ת גרידא ומכ"ש גבי טומאה דאית בה עשה ול"ת. והאי עובדא דר' אבהו דמשמע שהוא ידע מהטומאה ואפי' כן לא אמר לתלמידיו לצאת שמא כר' יוסי דלעיל ס"ל או כמה שכתבתי שם אליבא דר' יוסי דאפשר דטומאה דרבנן היתה וע"ש:

**הדא** אמרה אפי' בטומאה שהיא מדבר תורה. אבל בבבלי מסיק בפרקין דף כ' דכל הני דוקא בטומאה מדבריהם אמרו ומת מצוה בהכי דגלי לן קרא דולאחותו ועיין לקמן בפ"ט דכלאים בהלכה א' ד"ה הרי שהיה מהלך בשוק ומצא לבוש כלאים:

**שרע** בדיבורא. ראיתי בס' א' נקרא מעריך והוא איזה דפין על באור מלות הזרות ובתוכן הביא לזה ופי' בדיבורא כמו בדברא כלומר כשיצא החוצה וראה מקום הקברות נתן אל לבו ונעשה מעונה וחלוש ושרע ונפל לארץ ואני תמה על זה ואיך הוא עשה לר' זעירא כא' מנמוכי רוח ורכי הלבב כל כך והוא בעצמו ר' זירא בש"ס דילן שעלה מבבל לא"י כדאמר הכא בכמה וכמה מקומות ר' זעירא כדסליק להכא והוא הנקרא קטינא חריך שקי על שהיה רגיל לנסות עצמו באש הבוערת כדאמרי' פ' השוכר את הפועלים ר' זירא כי סליק לארעא דישראל וכו' כל תלתין יומין הוה בדיק נפשי' שגר תנורא ויתיב בגוה וכו' וכעת יתפעל בראותו מקום הקברות התמהא ועוד הרי ר"ז כהן היה כמבואר לקמן פ"ז

### תוס' הרי"ד

נתחדש האבילות בפנים חדשות אבל ביום שני י"ל דהלכה כר"י בתלייה והוא משום דנתחדש האבילות בפנים חדשות ונהי דפסקינן כר"א בתלייה הוא רק לענין שאין חוששין לתכלה ואין נתחדש האבילות בפנים חדשות וכו"ז הוא ביום ג' אבל ביום שני הגם דלטעם דתכלה אין כ"מ בין ג' דר"א לב' דר"י אבל להטעם דנתחדש האבילות בפנים חדשות יש כ"מ בין ג' לב' וכי פסקינן כר"א בג' אבל בב' הוי מידוב האבילות בפנים חדשות דהא כל מה דתקיף אבילותא יותר הוי פ[...]ולה דפנים חדשות כמו דפועל פנים חדשות בג' ולאחר ז' אין פועל פנים חדשות כלל כמו כן פועל פנים חדשות בב' יותר מבג' דבג' הוי מקלת היום ככולו ולאחר ג' קיל יותר וע"כ לפי רמסקנא דפסק רבא דאינו חולץ בב' בפנים חדשות והלכה כר"א בתלייה דלא הייבינן כלל להידוש אבילות בפנים חדשות והתב[...]א ליכא בתלייה ע"כ לא צריך הרמב"ם ז"ל והשו"ע ז"ל לפסוק הדין דפנים חדשות דאינו חולץ אבל אינו מניח לכתחלה ז"א דהא כל עיקר הטעם דתלייה הוא משום תכלה וסו"א דצריך לחלוץ משום תכלה אבל הכתה בודאי מותר ולא פעל פנים חדשות כלל וכיון דמסקינן דר"א ור"י פליגי בפנים חדשות ביום ג' ע"כ שפיר ס"ל לעולא דחולץ ביום ב' והא דקאמר הלכה כר"א בתלייה משום דר"ס ס"ל דאפילו בג' חולץ ע"כ קמ"ל הלכה כר"א בתלייה והוא דוקא לש"ס דילן דגרסינן בריש' דברי ר"א בב' דיכים א' דביום ב' אסור להניח הומרא ביום הנחה וב' קולא בפנים חדשות ביום ג' ע"ז בא ר"י ופליג על הקולא ועל החומרא ואמר לסיפוך דביום ב' מותר להניח תפלין ובפנים ח[...]ות ביום ג' אסור להניח וחולץ ואנ"ל שאינו מנ[...]ולקי על דברי ר"א ואמר ה[...]פך וכיון דקאי על דברי ר"א ממילא ר"א דמיירי בפנים ח[...]ות בג' ובכלל ז' ע"כ דר"י נמי קאי

שנויי נוסחאות (בוי"א) יסא בר בכי"ל ליתא ובנ"ו יסא בר'. (בוי"ב) הלכה גד"ו הלכות. (בוי"ג) שמואל בכי"ל שמעון. (בוס"ז) זעירה גד"ו זעורה.

### עם די ירושלים

**שרע בדיבורא.** ע' במראה הפנים שכ' ראיתי בס' א' נקרא מעריך שפי' בדיבורא כמו בדברא כלומר כשיצא החוצה וראה מקום הקברות נתן אל לבו ונעשה מעונה וחלוש ושרע ונפל לארץ ואני תמה ע"ז ואיך עשה לר' זעירא כא' מנמוכי רוח ורכי הלבב כל כך והוא עצמו ר' זירא כו' והוא הנקרא קטינא חריך שקי על שהיה רגיל לנסות עצמו באש הבוערת כו' וכעת יתפעל בראותו מקום הקברות אתמהא עכ"ד, והנה מלבד שאין זה זרות כל כך לומר שר' זירא נתפעל כל כך בחשבו יום המות כי ה א היה חלש בנראה מש"כ עירובין (כ"ח ב) ר' זירא כי הוה חליש מגירסי' כו' ותענית (כ"ז א') אמר ליה ר' ירמיה לר' זירא ליתי מר ליתנו אמר ליה חליש לבאי נראה קצת שהיה חלוש מטבע ורק כשהיה בא לידו דבר עבירה אז התאזר בכח רב, אולם אני תמה על הפני משה שלא השגיח יפה בדברי המעריך דז"ל שם. ר' זעירא שרע בדיבורא פי' נפל בשדה בשובו מבית החיים והרואים חשבו שמחסרן כח נפל ובאו להקימו ואז ראו שלא נפל מחולשא אלא שברצונו נתעכב שם ושאלוהו למה ישב שם ויען ויאמר כדי לחשוב בענין מיתה **עד כאן לשונו.** מבואר שרבי **זעירא** לא נחלש כלל מזה רק שהאנשים טעו וחשבו כן אבל הוא באמת לא נחלש כלל ואתי שפיר:

### טוב ירושלים

א"י היא מצוה מיוחדת ולכשיוצא לחו"ל הרי מתבטל ממצוה זו ואח"כ ת"ל ג"כ משום איסור [...] הטומאה אך נ"ל בפשיטות מזה דדוקא כשיוצא לגמרי לחו"ל להם תקע שם הוא דעובר על עשה [...] כשדעתו לחזור ובאקראי בעלמא יוצא בודאי מותר דהיינו טעמא של עיקר מצות ישיבת [...] שלא תהא שממה והרי הניח כל ביתו ודירתו בא"י ומש"כ בספרי פ' ראה שחזרו ובאו למ[...] ה"ט שדעתם היה שלא לחזור כלל וע"ז הכימו לחזור עכ"פ אבל מ"מ י"ל דהלכו לדרכם [...] שילאו ואח"כ חזרו וא"ש מ"ש חזרו ובאו להם למקומם, וביזה י"ל הרבה דברים ואכ"מ [...]

[שי"ך לעמוד הקודם] שמע דאתית אביה לבוצרה א"ל מהו לצאת. משמע דבצרה [...] חו"ל ועי' בבלי ע"ז נ"ח ב', ועי' בבלי קדושין ל"א ב', עובדא זו בא"ת [...]

עין משפט נר מצוה

כו
א טוש"ע יו"ד סי' שנח ס"ג

כז
ב טוש"ע או"ח סי' קט ס"א בהג"ה

כח
ג מיי' פ"ה מה' כלי המקדש ה"ד סמ"ג לאוין קכו

מסורת הש"ס

תוספתא ברכות פ"ב ובס' הסופד

ע' תוס' ברכות כא. ד"ה עד

תוספתא פ"ב ברכות יט:

סנהדרין יח.

תני א *ההספד וכל העוסקין בהספד מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפילה מעשה היה והפסיקו רבותינו לקרית שמע ולתפילה והא תנינן אם יכולין להתחיל ולגמור מתניתא ביום הראשון ומה דתני תנא ביום השני. א"ר שמואל בר אבדומא ב *זה שהוא נכנס לבית הכנסת ומצאן עומדין ומתפללין אם יודע הוא מתחיל וגומר עד שלא יתחיל שליח ציבור כדי לענות אחריו אמן יתפלל ואם לאו אל יתפלל באיזה אמן אמרו תרין אמוראין חד אמר באמן של האל הקדוש וחד אמר באמן של שומע תפילה א"ר פינחס ולא פליגי מאן דמר באמן של האל הקדוש בשבת ומאן דמר בשומע תפילה בחול. *תני ר' יודה אומר היו כולם שורה אחת העומדין משום כבוד חייבין משום אבל פטורין ירדו לספד הרואין פנים פטורין ושאינן רואין פנים חייבין הוי הדא דתנינן העומדין בשורה הפנימים פטורין והחיצונים חייבים משנה אחרונה הדא דתני העומדים משום כבוד חייבין משום אבל פטורין משנה ראשונה והיי דתנינן *תמן ג וכשהוא מנחם את אחרים דרך כל העם עוברין זה אחר זה והממונה ממצעו בינו לבין העם משנה אחרונה ס"א ראשונה א"ר

## רידב"ז

תני ר"י אומר היו כולם שורה אחת העומדים משום כבוד חייבין. פי' דכמו דבעומדים בב' שורות נ"מ בין הפנימית להיצונה כמו כן בעומדים בשורה אחת ג"כ נ"מ בין העומדים משום כבוד ר"ל דבאים לנחמו [כדפרש"י ז"ל בדף י"ט ע"ב ד"ה מחמת] חייבין והעומדים משום אבל ר"ל הקרובים שמתאבלים עמו כמו בעל ואשתו כדאיתא בש"ס ובפוסקים ז"ל פטורין משום דלעולם איכא בהן שורה הקרובים יותר להאיבול ע"כ בב' שורות איכא קרובים יותר להאיבול שורה הפנימית ובשורה אחת איכא ג"כ קרובים יותר להאיבול העומדים משום אבל ולעולם איכא חייבין ופטורין ע"ז קאמר הוי הדא דתנינן העומדים בשורה כו' משנה אחרונה דאבלים עוברים והמנחמין עומדים מדנקט לשון העומדים בשורה והדא דתני העומדים משום כבוד כו' משנה אחרונה כצ"ל מדנקט ג"כ לשון עומדים והיי דתנינן תמן וכשהוא מנחם אחרים דרך כל העם עוברים כו' משנה ראשונה [והא דמועתק בספרים ס"א משנה ראשונה הוא מבעמ"ג אחד שהגי' בלדו ותיקן וכן האמת ונעתק אח"כ לפנים] אר"ח בראשונה היו המשפחות עוברות כן צ"ל וכן הוא במס' סנהדרין דף י"ט עיי"ש כן מוכח גי' הסוגיא הזאת:
מהו

## פני משה

תני. בתוספתא דמכלתין פרק ב' הסופד וכל העסוקין בהספד מפסיקין לק"ש וכו': והא תנינן אם יכולין להתחיל ולגמור. עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו לקרות והיכי קתני בברייתא דאפי' הן עסוקין בהספד מפסיקין לקריאת שמע: מתני' ביום הראשון. מיירי דאז פטורין מקריאת שמע ומה דתני תנא בתוספתא דמפסיקין מהספד לק"ש בהספד של יום השני: אם יודע הוא מתחיל וגומר. אם יכול להיות מתחיל וגומר עד שלא יתחיל וכו': תני ר' יודה אומר וכו'. בתוספתא שם: העומדים משום כבוד. עצמן לא משום האבל חייבין בקרית שמע: משום אבל. משום כבוד האבל פטורין: הרואים פנים. פני האבל פטורין: הוי הדא דתנינן וכו'. כלומר דהש"ס מפרש דלא תימא דר' יודה פליג אהא דתנא קמא דהתם בתוספתא דמחלק בין הרואין פני אבל דפטורין ושאינן רואין חייבין וכדתני במתני' דהא בשורה אחת הכל הן רואין פני האבל וא"כ לדידיה לאו ברואין פני האבל תליא מילתא הלכך קאמר דלא פליג ר' יודה אלא כאן למשנה אחרונה וכאן למשנה ראשונה וכדלקמן: משנה אחרונה. היינו כדמייתי לקמן להא דר' חנינא וכצ"ל בראשונה היו משפחות עוברות ואבלין עומדין משרבת תחרות בציפורין התקין ר' יוסי בן חלפתא שיהיו המשפחות עומדות והאבלין עוברין. ובספרים כתוב בחילוף וטעות דמוכח הוא שהרי המחלוקת היתה ביניהם שכל אחת ואחת אומרת אני עוברת תחילה וע"כ כמו שהגהתי הוא והשתא מפרש הש"ס דהא דתנן במתני' העומדין בשורה וכו' אלמא שהעם היו עומדין והאבלין עוברין כמשנה האחרונה היא ולפיכך בראיית פני האבל תליא מילתא דכשעמדו ונעשו שורות שורות הפנימית שרואין פני האבל שעובר לפניהם פטורין ושאינם רואין חייבין והא דקאמר ר' יהודה העומדים משום כבוד חייבין זהו כמשנה ראשונה שהעם היו עוברים והיינו דקתני היו כלם שורה אחת לפי שלמשנה ראשונה שהעם היו עוברין מסתמא לא היו שורות שורות אלא כדרך העוברין זה אחר זה והכל בשורה אחת והא דקתני העומדים לאו שהיו עומדין בשורה אלא דה"ק העומדים שם כדי לעבור לפני האבל אם משום כבוד שהן מקפידין על כבוד עצמן ועומדין שם כדי לעבור בראשונה אחר שיבא האבל חייבין בק"ש ואם משום כבוד האבל כלומר אלו שאין מקפידין על כבוד עצמן ולעבור בראשונה אלא עומדין כדי לעבור לפני האבל ולנחמו פטורין: והאי דתנינן תמן. בפ"ב דסנהדרין גבי כ"ג וכשהוא מנחם את אחרים דרך כל העם עוברין וכו' אלמא שהעם היו עוברין והאבל עומד האי אתיא כמשנה ראשונה. וכגי' ס"א הכתובה בספרים וכדפרישית. ולנסחא דגרסי
משנה

## מראה הפנים

פ"ז ובפ"ח בהלכה ה' וסים נ"ל שזה הים כשראה לבית הקברות בעומדו תולה וכל זה דוחק ובענין שפירבנו בדיבורא היינו כשהרים קולו בהספד ובדיבור מעניינים כאלו התפעל בעצמו למען יעורר לב העם השומעים וכמאמרו לסם והמי יתן אל לבו:

**הסופד** וכל העסוקין בהספד מפסיקין לק"ש. הכי תני לה בתוספתא ולמאי דמוקי לה הכא ביום השני א"כ אפי' הסופד מפסיק הוא לק"ש ביום השני אבל ביום הראשון ודאי אין לו להפסיק דאפי' שאר כל העם העסוקין ושומעין ההספד פטורין הן שם מק"ש אלא סדין בהם דנשמטין אחד אחד וקורין כדתני בברייתא התם דף י"ט ע"א העוסקים בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהם נשמטין א' א' וקורין ובזה דברי הטור בסי' ע"ב מבוארין הן דסובר לפי אוקמתא דהכא לא פליגי הני ברייתות דהתוספתא ודהתם דהם מיירי בשאר העם השומעין ההספד ואפי' ביום הראשון נשמטין וכו' והחזן המספיד הוא דפטור והא דקתני במתני' אם יכולין להתחיל וכו' אלמא דלא קרא עדיין ולא היו יכולין להפסיק בתוכים המספידים מיירי וביום השני אפי' תוכים המספידין חייבין הן להפסיק ולקרות ק"ש והב"י הביא שם להא דהכא בשם הרא"ש ז"ל וכפי הגי' היסנה שהיה בהרא"ש כל העסוקין בהספד פטורין מק"ש וכו' ופלפל שם הרבה בענין הקושיא והא תנינן וכו' דעל המעשה קאי וכדברי הטור. והכל שלא לנורך הוא שמבואר הגי' בתוספתא כמו שהוא לפנינו והאוקימתא דהכא וכדפרישית ודעת הטור היה לפרש דלא פליגי הברייתות וכדאמרן. ודעת הרמב"ם ז"ל שהשמיט להתוספתא ולאוקמתא דהכא מפני שסמך על הברייתא דהתם הנזכרת ומסתמא דברייתא משמע דאין לחלק בין יום ראשון לשני וכן לא חילק בין המספידין להשומעין דהתם וכתב וקוראין ותוזרין להספד כדתני בברייתא שהם העוסקין בהספד וכו' נשמטין וקורין:

**אם** יודע מתחיל וגומר וכו'. ובבבלי פרקין דף כ"א ע"ב קאמר רב הונא אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ למודים וכו' וכתב הב"י בסי' ק"ט בשם תה"ד דיש לנהוג גם בהלו שני המנים כהך דהכא. ולקמן בסוף פ' תפלת השחר גרים הכא לא כתפלל של שחרית וכא ומלאן מתפללין של מוסף אם יודע שהוא מתחיל וגומר עד שלא יתחיל ש"צ כדי לענות אחריו אמן יתפלל ואם לאו אל יתפלל באיזה אמן אמרו וכו' כדנקט כאן והתוס' והרא"ש מביאין שם להך דהפלת שחר וכתבו ומתוך הירושלמי משמע שהיו רגילין לומר י"ח ברכות בלימות במוסף של חול כגון בר"ח ובחה"מ ומיהו אנן סמכינן וכו' ולבסוף כתבו ובירושלמי י"ל כמי דט"ס הוא ול"ג של מוסף אלא בא ומלאן מתפללין וכן משמע בירושלמי בפ' מי שמתו דגם זו המימרא כתובה שם ולא הזכיר של מוסף כלל. וכן הרשב"א ז"ל בחדושיו הביא להך דתפלת השחר ולפרש דמה דקאמר התם באיזה אמן וכו' אדלעיל קאי דמלאן ומתפללין של מוסף וכו' וא"כ או דס"ל להירושלמי דמתפללין י"ח במוסף של ר"ח וחה"מ או דט"ס הוא. ולולי דבריהם ז"ל הייתי אומר דא"צ להגיה ולמחוק בסוגיא דתפלת השחר וגם הא דהכא לא סבירא ליה כלל להא דמפרשי שמתפללין י"ח במוספי ר"ח וחה"מ אלא דהם בשבת מיירי ובאמן דהאל הקדוש והא דקאמר אבתרה באיזה אמן וכו' לא אההם קאי אלא דהגב הוא מייתי התם להא דאיתמר לעיל כאן וכדרך הש"ס בזה דאיידי דאיירי בהאי עניינא מייתי לכולה דאיתמר בעלמא וכלומר כמו דאיתמר הך פלוגתא לעיל ומשם תלמד להבין דהא דאמרי' הכא במוסף בשבת הוא וא"כ האי אמן אמן דהאל הקדוש הוא ועיין עוד מזה בסוף הפ' דלקמן ד"ה באיזה אמן ושם תמצא ראיה נכונה לדברי ואין למחוק תיבת מוסף מהתם דאם תמחוק צריך למחוק עוד בורה אחת שם וזה אי אפשר במקום דאין הטעות מוכח ומוכרת וע"ש:

**תני** ר' יודה אומר היו כולם שורה אחת וכו'. לפי הך גי' דהתוספתא מפרש האי ש"ס שפיר דל"ס והיינו דקאמר שורה אחת וכמבואר היטב בפנים וגי' הבבלי בפרקין בברייתא בדף י"ט ע"ב ת"ר שורה הרואה פנימה פטורה ושאינה רואה פנימה חייב רבי יהודה אומר הבאין מחמת האבל פטורין מחמת עצמן חייבין ופירש"י ז"ל מחמת עצמן ולא מחמת כבוד שלא באו לנחם אלא לראות את המאורע והיינו כמי דפרישית לנסחת דברי ר' יודה בתוספתא בזה משום כבוד חייבין שבאו משום כבוד עצמן ולא מחמת כבוד האבל. וכך היא נסחת הרי"ף בסיפא דדברי ר' יודה ומחמת כבוד חייבין. ומיהו משמע לפי' גי' הבבלי דלא גרים בדברי ר"י היו כלם שורה אחת דר' יודה אהא דקאמר ת"ק קאי ולפלוגי הוא דאתא וכתב רבינו יונה ז"ל אית דמפרשי לתומרא דארישא קאי וה"ק כי אמרי' דשורה הרואה את הפנים פטורה הני מילי באותן שבאו מחמת האבל אבל הבאים מחמת
כבוד

## פירוש מבעל ספר חרדים

שמע לפי שמבטלין את הקריאה: ה"ג תני כל העוסקין בהספד מפסיקין לק"ש וכו'. וכן הביאה הרא"ש: אמן של האל הקדוש וכו'. הרא"ש והתוספות הביאו ירושלמי זה וסיימו לכך יש ליזהר לענות אמן בהאל הקדוש וגם לענות באמן כלומר זהירות גדולה מאוד יותר מבשאר אמן אבל משום עניית קדושה עם צלית נבור לא הם הירושלמי דס"ל כרב הונא דאמר בבבלי היחיד אומר קדוש וכתב רשב"א תמיה לי והלא משנה שלימה בינינו במגילה אין פורסין על שמע וכו' בפחות מעשרה וטעמא משום קדושה דאית בה ורב הונא דאמורא הוא פליג אמתני'. וראיתי בפירוש רש"י ז"ל דהכא הכי קאמר שמתפלל בתוך הצבור אומר קדוש עכ"ל: מחמת האבל. קרוביו ובני משפחתו. מחמת כבוד שאר העם הבאים לנחמו: היו כולם שורה אחת. כלומר אפי' שבין הבאים לכבוד בין הבאים לאבל ואמר כן שפעמים הבאים מחמת כבוד ממלאים כל שורה ראשונה שהם קודמים ולא פשיטא דהעומדים אחריהם דבאין מחמת האבל פטורין: ירדו לספד. כמו תניא אידך והוא דלא כר' יהודה וכן בבבלי מייתי לה במחלוקת: הרואין. כל בני השורה הפנימית אפי' הבאין מחמת כבוד פטורין. ויש לפרש הירושלמי דלא כבבלי וכולה כבי יהודה היא ומחלק בין הספד כבוד דעם רב שיש שורות הרבה להספד קטן דאין שם כבי אדם רק כדי שורה אחת: ה"ג הדא דתנינן העומדים בשורה וכו' והדא דתני העומדין משום כבוד וכו' משנה ראשונה והדא דתנינן תמן וכשהוא מנחם וכו' משנה אחרונה. פירוש דמתני' וברייתא דהכא דאמרינן דהבאים לנחם יושבים שורות שורות סביב האבלים [איגו] כלשון המתני' דסנהדרין פרק כהן גדול דתנן התם דכשהכהן גדול מנחם את האבל דבמת שאינו שלו כ"ע מודים דיכול לילך אחר המטה דלא שרוד דלא אתי למיגנע וכשהעם חוזרין מבית הקברות אל מקום אחד לנחם האבלים כל העם עוברין בזה אחר זה ומנחמין האבל שעומד במעמדו וכל אחד אומר לו תתנחם מן השמים והממונה ממלעו שהוא הולך לימין כהן גדול וכל העם משמאלו נמצא כהן גדול באמצע הרי נראה בהדיא דהמנחמין עוברין ומנחמין האבל העומד במעמדו ולא היו המנחמין עומדים שורות שורות וקאמר הירושלמי דלא קשיין, א'דדי דה[ ] דהכא משנה ראשונה שניסנית בראשונה שהיה המנהג כך והכוא דסנהדרין נשנית באחרונה כשנשתנה

## תוס' הרי"ד

קאי על יום ג' ועל כל ז' אבל בירושלמי דגרסינן ברישא הא דר"י בשם ר"א וה"ג ביום הראשון אינו נותן תפלין בשני הוא נותן תפלין ואם באו פנים חדשות ת.לנן ע"כ דקאי על יום שני דשלישי מאן דכר שמיה הכא וא"כ מדייק שפיר דהאי ס"ד דחולץ בשני למה ליה למימר הלכה כר"י בתלילה נימא הלכה כר"א ודו"ק:

**שנויי נוסחאות** (פו"א) העוסקין בד"ו העסוקין. (פו"ב) אבדומא זה בסרי"ל אבודמה מי. (פו"י) וחד בסרי"ר וחרנה. (פו"כ) בשומע בסרי"ר באמן של שומע. (פוי"ג) שורה בסרי"ר עומדין בשורה. (פוע"ו) לספר בסרי"ר לספר. (פוע"ז) העומדין בשורה בסרי"ר ליתא. (פוי"ז) דתני בסרי"ר דתני תנייה. (פוי"ח) והיי בסרי"ר והין. (פוי"ט) אחרונה ס"א בסרי"ר ובכי"ר ליתא.

## חדושי רד א

**והא** תנינן וכו'. נ"ב פי' כיון דאין רשאין להתחיל אלא אם יכולים לגמור והאיך יאמר מפסיק עי' בספר ש"י פי' אחר: **היו** כולן שורה אחת כו' היי הדא דתנינן העומדים בשורה כו' והדא דתניא העומדים משום כבוד כו' והאי דתנינן תמן וכשהוא מנחם כו'. נ"ב נ"ל דה"פ משום דתני לקמן בראשונה היו משפחות עומדים והאבלים עוברין משרבה תחרות בציפורן התקין ר' יוסי ב"ח שיהא משפחות עוברין והאבלים עומדים. [מילא הא דקתני העומדים בשורה דהיינו האבלים היו עומדים פטורים זו משנה אחרונה לפי תקנת ר' יוסי. והדא דתני העומדים משום כבוד דהיינו משפחות חייבים משנה ראשונה דהיינו כקודם תקנתא כר' יוסי והיו המשפחות עומדים והאבלים עוברים. והאי דתנינן תמן גבי כ"ג וכשהוא מנחם וכו' משנה אחרונה ס"א ראשונה. ה"פ משום דמסיק א"ר חנינא וכו' מילא בראשונה היו המשפחות עומדין ותיקן ר' יוסי שיהיו האבלים עומדים ואח"כ חזר הדבר ליושנן כמו קודם תקנת ר' יוסי. וצחות לשון דוא לתנא למיקרי ליה לאמצעות ראשונות לאחרונות אחרונות לראשונות. מילא לפ"ז הא דתנינן תמן גבי כ"ג דרך כל העם עוברים והאבלים עומדים. עי' ש"ס דסנהדרין דף י"ח משנה אחרונה דהיינו לפי תקנת ר' יוסי. שהיא אחרונה לראשונה ס"א ראשונה. דהיינו ראשונה לאחרונה. שחוזרו הדבר ליושנן, ותנא דמסייע לסוגיא זו עי' מס' תענית דף י"ד ברש"י ד"ה נקום מציעתא בידך וכו':

## מהר"ם יפ"ם

**והא** תנינן כו' ואם לאו לא יתחילו והרי אפי' מפסיקים כ"ש שלא יתחילו נ"ב צ"ל כ"ש שיתחילו:

מסורת הש"ס

משנה אחרונה אפשר לומר דהא דר"ש תוספאה קאי דקאמר שאח"כ חזרו הדברים ליושנן ונהגו כבראשונה שהעם עוברין והאבלים עומדין וקרי לה משנה אחרונה נגד תקנת ר' יוסי בן חלפתא :

הלכה ג מתני' נשים ועבדים פטורין מק"ש. ואע"פ שהיא מצות עשה שהזמן גרמא ולמאי איצטריך להשמעינן הא קי"ל דמ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות סד"א הואיל ואית בה מלכות שמים ליחייבו קמ"ל ותפילין אף למ"ד שהן מ"ע שהזמן גרמא דשבת לאו זמן תפילין וכן לילה לחד מ"ד סד"א נקיש תפילין למזוזה מה מזוזה נשים חייבות אף תפילין קמ"ל דמקיש תפילין לתלמוד תורה כדלעיל והיתקשו בשתי הפרשיות אהדדי בפ' ראשונה דכתיב ושננתם וקשרתם ובפ' שניה וקשרתם ולמדתם אותם וגו' מה תלמוד תורה נשים פטורות דכתיב בניכם ולא בנותיכם אף תפילין נשים פטורות : וקטנים. אפי' קטן שהגיע לחינוך לא הטילו על אביו לחנכו בק"ש לפי שאינו מצוי אצלו בעונת ק"ש ולא בתפילין משום דסתם קטן אינו יודע לשמור בעצמו שלא יפיח בהן : וחייבין בתפלה. דתפלה רחמי היא ותקנוה אף לנשים

ברכות כ.

ירושלמי קידושין פ"א ה"ז. קידושין כט. שם. ושם לד.

שם. מנחות מג.

תורה אור

א"ר חנינא בראשונה היו משפחות עומדות ואבלים עוברין משרבה תחרות בציפורין התקין ר"י בן חלפתא שיהו המשפחות עוברות והאבלים עומדים א"ר שמעון דתוספתא חזרו הדברים ליושנן :

הלכה ג מתני' [א] *נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש [ב] ומן התפילין וחייבין [ג] בתפלה [ד] ובמזוזה [ה] ובבה"מ :

גמ' נשים מניין ולמדתם אותם את בניכם את בניכם ולא את בנותיכם. עבדים מניין שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד את שאין לו אדון אלא הקב"ה יצא העבד שיש לו אדון אחר. קטנים מניין למען תהיה תורת ה' בפיך בשעה שהוא תדיר בה. וחייבין בתפילה כדי שיהא כל אחד ואחד מבקש רחמים על עצמו. ובמזוזה דכתיב וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך. וברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך. *תמן תנינן [ו] כל מצות עשה שהזמן גרמא אנשים חייבים והנשים פטורות וכל מ"ע שלא הזמן גרמא אחד אנשים ואחד נשים חייבין *אי זהו מצות עשה שהזמן גרמא כגון סוכה לולב שופר ותפילין ואי זו היא מצות עשה שאין הזמן גרמא כגון אבידה ושילוח הקן מעקה וציצית *ר' שמעון [ז] פוטר את הנשים ממצות ציצית שהיא מצות עשה שהזמן גרמא שהרי

(דברים יא) (שם ו) (שמות יג) (דברים ו) (שם ח)

ולתקן בה הקטנים : ובמזוזה. דמהו דתימא ניקש מזוזה לת"ת דכתיב ולמדתם וכתבתם מה ת"ת נשים פטורות ה"נ ממזוזה אף על פי שמצות עשה שלא הזמן גרמא היא קמ"ל דחייבות דכתיב למען ירבו ימיכם גברי בעי חיי נשי לא בעי חיי : ובברכת המזון. הואיל וכתיב בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע סד"א כמצות עשה שהזמן גרמא דמי קמ"ל : גמ' נשים מנין. דפטורות מק"ש דכתיב ולמדתם אותם וכו' וכן פטורות מתפילין מכח האי דרשא כדפרישית במתני' : בשעה שהוא תדיר בה. וקטן אינו יכול להיות תדיר בתפילין לפי שאינו יכול לשמור גופו והואיל ופטור לחנכו מהתפילין פטור נמי מק"ש מהאי טעמא שאינו מצוי תדיר אצל אביו לחנכו בזמן ק"ש : מבקש רחמים על עצמו. זה צריך לכולם : דכתיב וכתבתם על מזוזות ביתך. ודריש ביתך אשתו בכלל כדאמרינן ביתו זו אשתו : ואכלת ושבעת וברכת. מי שהוא אוכל חייב לברך : תמן תנינן. פ"ק דקידושין וגרסי' שם בהלכה ז' כמי להא דלקמן : ותפילין. שאינו נוהג בשבתות וי"ט שהן גופן אות :
שהרי

עין משפט נר מצוה

כט
א מיי' פ"ד מהק"ש ה"א סמ"ג עשין יח טוש"ע או"ח סי' ע ס"א ב

ל
ב מיי' פ"ד מהל' תפילין ה"ג סמ"ג שם כב טוש"ע שם סי' לח ס"ג

לא
ג מיי' פ"א מהל' תפלה ה"ב סמ"ג שם יט טוש"ע שם סי' קו ס"ב

לב
ד מיי' פ"ה מהל' מזוזה הל' י' סמ"ג שם כג טוש"ע יו"ד סי' רצא ס"ג

לג
ה מיי' פ"ה מהל' ברכות ה"א סמ"ג שם כז טוש"ע או"ח סי' קפו ס"א ב

לד
ו מיי' פי"ב מהל' ע"ז ה"ג סמ"ג לאוין כז

לה
ז מיי' פ"ג מהל' ציצית ה"ט סמ"ג עשין כו טוש"ע שם סי' יז ס"ב

## פירוש מבעל ספר חרדים

כשנשתנה המנהג כדאמר ר' חנינא לקמיה : היו משפחות. כל המנחמין כל בני משפחה כאחת כן כל משפחה : משרבה תחרות. שהיו מקפידין על סדר הישיבה ובאין לידי מחלוקת : מתני'. נשים ועבדים וקטנים פטורין מקריאת שמע. שהיא מצות עשה שהזמן גרמא וקיי"ל בקדושין דנשים פטורין מדאורייתא ותפלין נמי מצות עשה שהזמן גרמא דס"ד לילה ושבת לאו זמן תפלין נינהו ובגמרא מתפרש מאי קמ"ל [וקטנים] הכריתו המפרשים דבלא הגיע לחינוך איירי דבהגיע לחינוך ודאי מחנכין אותו כדאמר בסוכה קטן היודע לשמור תפליו בלא יפיח בהם אביו חייב לקנות לו תפלין ובקריאת שמע נמי יש לחייבו יותר מסתמא מדאשכחן התם דמביודע לדבר אביו מלמדו פסוק אחד של קרית שמע. וסיפא דקתני וחייבין בתפלה לא קאי אקטנים ואגב שיטפיה נקטיה בדרך הכנא לבנות יחד נשים ועבדים וקטנים שלא הגיעו לחינוך : בתפלה. דרחמי היא ומדרבנן היא והקנוה אף לנשים ולעבדים אע"ג דהזמן גרמא היא : מזוזה. ובמזוזה לא זמן גרמא היא ובבבלי פריך פשיטא ומשני דקמ"ל דלא תימא לפטרו ממזוזה הואיל ואיתקשה לת"ת ובברכת המזון קמ"ל דלא תימא כיון דכתיב בתת ד' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע זמן גרמא היא : גמרא. נשים מנין. אע"ג דכל מצות עשה שהזמן גרמא יליף בבבלי דנשים פטורות מ"מ כיון דקרית שמע היא עול מלכות אי לאו קרא הוה אמינא דליחייבו והיינו רבותא דמתני' דתני קרית שמע ורבותא דתפלין דהוה אמינא כיון דאיתקשו למזוזה ליתייבו הכי איתא בבבלי : דכתיב וכהבתם וכו'. מסיים בבבלי בקדושין מדמסיים קרא למען ירבו ימיכם משמע דאף אשה חייבת ולא נצטריכה מדאיתקשה לת"ת דאטו גברי בעו חיי איתתא לא בעיא חיי בתמיה : ואכלת ושבעת וברכת. הלכך אע"ג דכתב במקום אחר בבקר ובערב כיון דהכא דלוה על הברכה נאמר סתם לאו זמן גרמא איקרי : ר"ש פוטר. ופסקו כל הפוסקים כותיה וכתבו התוספות בקידושין אע"ג דכסות יום אם מהכסה

## מראה הפנים

כבוד אפי' רואה את הפנים חייבת ואית דמפרשי דהסיפא קאי דאפילו בשורה שאינה רואה את הפנים אם באו מחמת האבל פטורין עכ"ל ובזה מבוארים דברי הרמב"ם ודברי הראב"ד ז"ל כל א' וא' כפי פירושו דכתב הרמב"ם בפ"ד מהל' ק"ש בהל' ו' בני אדם העומדים בשורה הפנימיים שהן רואין פני האבלים פטורין מק"ש והחצונים הואיל ואינם רואים את האבלים חייבים בק"ש במקומן וכתב על זה הראב"ד ז"ל דוקא באותן הצריכין לראות פני האבל שהם קרויים פנימיים והם הקרובים אליו ע"כ מבואר הוא כוונת הראב"ד שפירש כהאי אית דמפרשי דר' יהודה לאוסופי קאתי ולאומרא דדוקא אותן שבאין מחמת האבל והם הצריכין לכך והם הקרובים שלו וכדכתב גם כזה בפי' הר' יונה דאית דאמרי דהבאין מחמת האבל היינו בקרוביו ומשפחתו בלבד נקראים מחמת האבל ואותן דוקא נקראו פנימיים לדעת הראב"ד ג"כ וכיון דר' יהודה לאוסופי על דברי ת"ק קאתי ולאומרא הוא פסק כוותיה דמשמע ליה דלאו לאיפלוגי קאתי. אבל דעת הרמב"ם דר' יהודה לפלוגי הוא דאתי ולקולא כאית דמפרשי בתרייתא ופסק כת"ק לחומרא. וזה דלא כפי' הכ"מ בכוונת הראב"ד ע"ש :

אמר ר' חנינא בראשונה היו משפחות עומדות וכו'. כך הוא כתוב גם כן בפרק ב' דסנהדרין. ומבואר הוא דהילוף התיבות יש כאן וטעות דמוכח הוא וכמו במגילה כפנים. וכך היא הגי' בבבלי פ"ב דסנהדרין דף י"ט ע"א בראשונה היו אבלים עומדין וכל העם עוברין והיו ב' משפחות בירושלים מתגרות זאת אומרת אני עוברת תחלה וכו' התקינו שיהו העם עומדין והאבלים עוברין. וכן ע"כ צריך לגרוס כאן כעין זה דמשום התחרות שהיתה בציפורין בין המשפחות התקין ר' יוסי שיהו המשפחות עומדות וכו' מפני השלום :

נשים מנין. אע"ג דק"ש מ"ע שהזמן גרמא היא ול"ל קרא נראה דעיקר הלימוד על התפילין קאי וכמו דמדייק הש"ס לעיל בפ"ב הלכה ב' וכמה שנאתי שם דאף למאי דקאמר התם דתפילין נמי מ"ע שהזמן גרמא הוי אפ"ה בעי מנין משום דהא דנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא מתפילין הוא דילפינן לה כדאמרי' בפ"ק דקידושין והלכך בעי תפילין גופייהו מנין וקאמר מולמדתם וכו' והיינו דת"ת אימעוט מהאי קרא ומקשינן תפילין לתלמוד תורה כדאמר לעיל בפ"ב :

עבדים מנין. אי איתא דאית ליה להאי תלמודא ג"ש דלה לה מאשה הוה קשה דלמה לי קרא בעבדים תיפוק ליה דכל מצוה שהאשה חייבת בה העבד חייב בה וכל מצוה שאין האשה חייבת בה אין העבד חייב בה כדפריך בש"ס דילן בפ"ק דחגיגה דף ד' ראיה דדרים התם נמי כעין האי דרשא מאל פני האדון ה' מי שאין לו אלא אדון א' וכו'. ובפ"ק דקידושין בהלכה ב' על מתני' עבד עברי נקנה בכסף וכו' משמע דלית ליה להאי ש"ס ג"ש דלה לה לחד תנא דקאמר התם אשכח תני ר' ישמעאל להא מילה ותפשה מלה חפשי מהופכה וכדפרישית שם דגמר אמה העבריה מאשה דכתיב וחפשה לא ניתן לה ובאשה וכתב לה והדר ילפינן עבד מאמה דכתיב בעבד תשלחנו חפשי מעמך וגמר מחפשה דגבי אמה אלא דממסקנא דהתם אינו מוכרח דאית ליה ג"ש דלה לה דקאמר דיליף שילוח שילוח מאשה. ולהך דרשא נמי איכא למידק כה"ג דמאי שנא. והיה צריך לתרץ כעין דתריץ רבינא התם לא נצרכה אלא למי שחציו עבד וחציו בן חורין. והרמב"ם ז"ל סתם דבריו בדין דק"ש דלא כתב בריש פ"ד אלא עבדים סתם ולשיטתו ז"ל דס"ל דלמשנה אחרונה חציו עבד וחציו בן חורין פטור הוא מן המצות ואיפכא משיטת רש"י ז"ל כמבואר מדבריו בפ"ב מקרבן פסח וכריש פ"ב דחגיגה לפ"ז היה אפשר לומר דלפי דעתו בכלל עבדים הוא אלא דנראה שם מדבריו דלית ליה האי דרשא כדדרים רבינא בש"ס דילן דכתב מנין שכל אלו פטורין מן הראיה הרי הוא אומר כל זכורך להוציא את הנשים ומ"ע שהזמן הנשים חייבות בה אין העבדים חייבין בה ועוד הרי נאמר בזה כל ישראל להוציא העבדים ע"כ. א"כ מבואר הוא דממעט חציו עבד וחציו ב"ח מבזה כל ישראל וחפשתי ולא מצאתי דרשה זו ולא מצאתי לא בספרי ולא בפסיקתא ולא בהאי ש"ס ולא בתוספתא ובאמת היא גופה טעמא בעי אמאי הניח דרשיה דרבינא ואין כאן מקומו וכתב הב"י סי' ע' בשם הרא"ה מועד נראה דעבד ואשה חייבין הם בקבלת היחוד דהיינו בפסוק ראשון. ולדרשא דהאי ש"ס עיקר מיעוטא דעבד מפסוק ראשון נפקא :

קטנים מנין. לדרשא דהאי ש"ס משמע כדעת רש"י ז"ל דאפי' קטן שהגיע לחינוך פטור מדינא שאינו תדיר בה. ולדעת ר"ת בתוס' פירקין חייב ונראה דדעת הרמב"ם כדעת רש"י דכתב בריש הפ' בפ סתם נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש וזהו מדינא ואח"כ כתב ומלמדין את הקטנים לקרותה בעונתה וכו' כדי לחנכן במצות כלומר וכוון הוא ללמדה :

ובמזוזה דכתיב וכתבתם על מזוזות ביתך. לפי דרשה דהאי ש"ס דמביתך נפקא לן לא קשיא הא דפריך בבבלי קידושין דף ל"ד ונקיש מזוזה לת"ת דהא בפרשה ראשונה מיהת לא איתקש והתם דפריך כה"ג משום דדריש פטורא דידהו מתפילין מדאיתקש בפ' שניה וכו' א"כ נקיש נמי מזוזה וקאמר לא ס"ד דכתיב למען ירבו וגו' גברי בעי חיי וכו' ולשיטתא דהאי ש"ס ל"צ למידרש מהאי רבויא ול"ק נמי קושית התוס' דמקשו שם בד"ה גברי וכו' דא"כ בת"ת נמי נימא הכי דהא כתיב כי היא חייך וכו' ע"ש :

וברכת המזון דכתיב וכו'. משמע דס"ל להאי ש"ס דמדאורייתא מיחייבי והיינו טעמא כמי דמוקי לקמן לברייתא אבל אמרו אשה מברכת לבעלה וכו' בעונה אחריהם כל מה שהם אומרים ולא כדמוקי התם בפרקין דף כ' ע"ב דאכל שיעורא דרבנן ואתי דרבנן ומפיק דרבנן והלכך לא מצי למיפשט התם מהאי ברייתא באמת אמרו וכו' אבל לשיטתא דהאי ש"ס אע"ג דמוקי לכולא ברייתא בעונה אחריהם כל הברכה כדמשמע לכאורה לקמן אפ"ה איכא למימר דנשים מיהת חייבות בברכת המזון מדאורייתא והא דמוקי לה בעונה אחריהם לא קאי אלא אקטן ולא כדנראה לכאורה ותדע דהא מסיק אבל אמרו תבא מארה לבן עשרים וכו' ומאי בעי הש"ס בזה אלא דמסקנא דברייתא קאמר ועל קטן בדוקא קאי וזה דלא כנסחת הבבלי דמייתי אבל אמרו תבא וכו' שאשתו מברכת וכו' ומתני' דסוכה דמייתי הכא לראיה בעלמא דכמו דתנינן שם גבי הלל מי שהיה עבד או אשה וכו' ה"נ נוקמא בקטן הכי א"כ מינן לפרשי דבאמת מוקמינן לכולא ברייתא בעונה אחריהם ותו לא קשיא קושיא דרבינא דמקשי ליה לרבא התם וליטעמיך קטן בר חיובא הוא דהואיל וקטן איכא לאוקמי בעונה אחריהם ה"ה נמי באשתו הכי וא"כ אודא ליה הוכחה דרבינא אלא דנימא כרבא דס"ל למיפשט מהאי ברייתא דנשים חייבות בברכת המזון מדאורייתא דאע"ג דמליבא דרבא דקאמר אא"ב מדאורייתא אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא וכו' משמע דלא בעי לאוקמי בעונה אחריהם דהא ומפיק קאמר מ"מ מכיון דקושיא דרבינא מקטן אינה מוכרחת ומשום דאיכא למידחי ולומר דבעונה אחריו הכל מיירי וזהו בקטן וכדמשמע מהאי תלמודא וכדלעיל א"כ נפרש מילתיה דרבא הכי דפשיט ליה מאשתו ולא תיקשי מבן מברך לאביו דאיכא למידחי דבעונה אחריו מיירי ואף דאינו נראה לחלק הברייתא ולאוקמה רישא בהכי וסיפא בהכי מ"מ הואיל דאשכחן דגם לוקמתא דרבינא אינה מוסכמת לכ"ע דמוקי כגון דאכל שיעורא דרבנן דאתי דרבנן ומפיק דרבנן והרי סתם אכילה בכזית ורש"י ז"ל כתב כגון כזית לר"מ וכביצה לר"י דמדאורייתא ואכלת ושבעת וברכת כתיב אבל בשיעור כהאי לא מיחייב אלא מדרבנן וכו' ואין זה עולה לפי דעת הראב"ד ז"ל ומביאו הרשב"א ז"ל ומסכים עמו לדעתו דכזית שאמרו מדאורייתא הוא וא"כ ליתא לשינויא דרבינא ומשום דסתם אכילה בכזית ושיעורא דאורייתא הוא וליכא שיעורא מדרבנן והלכך לא פסק כוותיה דרבינא אלא כוותיה דרבא דרביה הוא והאי ברייתא מיתוקמא בירושלמי דעונה אחריהם מה שהן אומרים זהו תוכן דבריהם ז"ל ומזה מתבאר לן דש"ס דהכא

שנויי נוסחאות (פו"ד) שמעון דתוספתא בכרי"ר שמואל תוספתה. (פוכ"ג) שאין נשרי"ר שלא. (כוכ"ג) ממצות ציצית נשרי"ר מן הציצית.

טוב ירושלים

ובמזוזה דכתיב וכתבתם על מזו"ב. כונת הגמ' למ"ש בבבלי דכתיב אח"כ למען ירבו ימיכם גברי בעי חיי נשי לא"ב חיי וספ"מ כ' דדרים ביתך זו אשתו, וכמ"כ הגדול קשה לבאר כן, וכי מפני זה נוציא לדרוש לחייב נשים במזוזה, ויותר נ"ל לבאר דמי היכי דמפיק לברכת המזון מדכתיב ואכלת ושבעת והיינו טעמא דכל מי שאוכל חייב לברך אם כן הכי נמי כל מי שיש לו בית חייב במזוזה ועי' בבלי יומא י"א ב', חולין קל"ה ב' :

ז

עין משפט נר מצוה

לו
א מיי' פ"ג מהל' ציצית ה"ט סמ"ג עשין כו טוש"ע או"ח סי' יח סעי' א

לז
ב מיי' פ"ה מהל' ברכות הלי"ד טוש"ע שם סי' הקפה ס"ב בהג"ה וסי' הרלג ס"ג

לח
ג מיי' פ"ב מהל' שופר ה"ב טוש"ע שם סי' הקפט ס"א

לט
ד מיי' פ"ה מהל' ברכות הט"ו טז סמ"ג שם כז טוש"ע שם סי' קפו ס"ב

גליון הש"ס

שכן אם היתה מיוחדת וכו'. ע' בספר המכריע ערך פ"ח ובשו"ת הרשב"א סי' רלא ובשו"ת רדב"ז ח"א סי' רמו, ובספר החינוך פ' שלח. ובס' הלכה סוכה בתמים דעי' ובמהרי"ק שורש קמו: ת"ת אי אפשר להבטל. ע' בתוס' ברכות דף יא ע"ב ד"ה שכבר ושם חלקו במה שאינו מברך על כל שינה כמו בסוכה על כל אכילה. אבל כאן הקושיא הוא להיפך אמאי יברך על לימוד תורה כל יום. ולזה אמר דת"ת א"א להבטל בתמי' כל יום וכו' בפ"ם ופירוש מהרש"א דחוק וכזה מיושב מה שמקשין בתבואות מערבי הים בסוכה ובתבואות מגן גבורים סי' מז:

מסורת הש"ס

ע' תוס' קידושין לד: ד"ה ותפילין ר"ס כט

ברכות כו: סוכה לח: ר"ה כט: פ"ג הל"ט ר"ס כט הל"ח

שהרי כסות לילה פטור מן הציצית א"ר לייא טעמון דרבנן [א] שכן *אם היתה מיוחדת לו ליום וללילה שהיא חייבת בציצית. תני [ב] *כל מצות שאדם פטור אדם מוציא את הרבים ידי חובתן חוץ מברכת המזון והא דתנינן [ג] כל שאינו חייב בדבר אין מוציא את הרבים ידי חובתן הא אם היה חייב אפי' אם יצא מוציא א"ר לייא שנייא היא ברכת המזון דכתיב בה (דברים ח) ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך מי שאכל הוא יברך. ר' יוסי ור' יודא בן פזי הוו מתיבין אמרו לא מסתברא בק"ש שיהא כל אחד ואחד משנן בפיו לא מסתברא בתפילה שיהא כל אחד ואחד מבקש רחמים על עצמו מה בין סוכה ומה בין לולב סוכה אינה טעונה ברכה אלא לילי י"ט הראשון בלבד לולב טעון ברכה כל שבעה ר' יוסי ור' אחא הוו יתבין אמרין מה בין סוכה ומה בין לולב סוכה נוהגת בלילות ובימים לולב אינו נוהג אלא ביום התיב רבי יעקב דרומיא הרי תלמוד תורה נוהג בלילות כבימים מיי כדון סוכה איפשר לה ליבטל [ה] ת"ת איפשר לו שלא ליבטל. *תני אבל אמרו [ז] אשה מברכת לבעלה ועבד מברך לרבו וקטן לאביו לא כן א"ר אחא בשם ר' יוסי בי ר' נהוראי כל שאמרו בקטן כדי לחנכו תיפתר בעונה אחריהן אמן כיי דתנינן תמן מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרין אותו עונה

## פני משה

שהרי כסות לילה פטור מן הצילית. אפילו לובשו ביום : טעמון דרבנן שכן. אם הכסות מיוחדת לו ליום וללילה חייבת בצילית אף אם לובשו בלילה : כל מלוה שאדם פטור וכו'. כלומר לא פטור ממש אלא שכבר פטר עלמו שבירך ואע"פ שהוא יצא מוציא אחרים ידי חובתן ויכול לברך להם חוץ מברכת המזון שאם יצא אינו מוציא אחרים כדמפרש טעמא לקמן : והא דתנינן. בסוף פ"ג דר"ה כל שאינו חייב בדבר וכו' ומשמע הא אם חייב בדבר אע"פ שילא מוציא ומאי שנא ברכת המזון דקאמרת אם ילא אינו מוציא : שנייא היא ברכת המזון דכתיב ואכלת וגו'. מי שאכל הוא יברך ואם כבר בירך לעלמו אינו מוציא את האחרים שלא אכל עמהם : הוו מתיבין. היו יושבין ומתקשין באלו חלוקי דינים בברכות דחשיב לקמן : אמרו לא מסתברא בק"ש וכו'. כלומר מאי שנא ק"ש מתפילה בדינא דמתני' דקתני דחייבין כן בתפלה ומשום דכי לא מסתברא שיהא כל א' וא' מבקש רחמים על עלמו כדאמרינן לעיל וא"כ נימא נמי בק"ש כן דכתיב ושננתם וכי לא מסתברא שיהא כל א' וא' משנן בפיו : מה בין סוכה ומה בין לולב. כלומר ועוד הוו יתבין ומקשין על חלוק מנוסח הברכה של סוכה משל לולב דסוכה מברכין ליסב בסוכה ולולב מברכין על נטילת לולב כדקתני בתוספ' דמכלתין פ"ו ומייתי לה לקמן בפ' הרואה : סוכה אינה טעונה ברכה אלא לילי י"ט הראשון בלבד. שינויא הוא כלומר דהדרי וקאמרי שאני האי מהאי דעל סוכה קתני בתוספתא שם וכן הכא לקמן פ' הרואה דאינו מברך עליה אלא לילי י"ט הראשון כשנכנס לתוכה והלכך אין לברך על ישיבת סוכה דהוי משמע על ישיבה שהוא חייב לישב בה כל שבעה והלא אינו מברך עליה אא"כ אע"פ שחייב לישב בה ואינו מברך אלא ליסב בסוכה והיינו מיד ובהתחלה וברכה זו פוטרת כל שבעה אבל לולב כיון שצריך לברך בכל יום ויום מברך על נטילת לולב

כלומר על כל נטילה ונטילה של יום ויום שכל א' וא' בפני עצמו הוא וכדלקמן : ר' יוסי ור' אחא הוו יתבין ואמרין מה בין סוכה ומה בין לולב. כלו' דהיא גופה הוה קשיא להו מאי שנא סוכה דקתני התם שאין מברכין עליה אלא בלילי י"ט ראשון בלבד ומאי שנא לולב דקתני דמברכין עליו כל שבעה והלא שניהם נוהגים כל שבעה והדר קאמרי דהיינו טעמא סוכה נוהגת בלילות כימים ומכיון שבירך עליה בלילי י"ט ראשון יולא בברכה זו כל שבעה שהרי אין הפסק בהן שנוהגת כל שבעה רלופין אבל לולב כיון שאינו נוהג אלא ביום ולא בלילה א"כ מפסיקין הלילות ביניהם ולריך לברך בכל יום ויום בפני עלמו : הרי תלמוד תורה נוהגת בלילות כבימים. ואפ"ה לריך לברך ברכת התורה בכל יום ויום ומאי שנא מסוכה : מאי כדון. והשתא מאי טעמא בזה וקאמר דהיינו טעמא דשאני סוכה מתלמוד תורה : סוכה אפשר לה ליבטל. בתמיה וכי אפשר לה להבטל ממנה כל שבעה והלא הוא לריך לאכול בה כל שעה שהוא רולה ביום ובלילה וכן חייב לישן בסוכה וא"כ אין שום הפסק בסוכה כל השבעה וכשהוא מברך בתחילת שבעה פוטרת הברכה את כל הימים שחייב בה אבל תלמוד תורה אפשר לו שלא ליבטל בתמיה והלא לריך הוא לישן וכשישן אינו עוסק בתורה וא"כ כבר יש לה הפסק והלכך לריך לברך בכל יום ויום בפני עלמו : תני. בתוספתא שם ומייתי לה לקמן פ"ג דסוכה ובפ"ג דר"ה : לא כן וכו'. כל שאמרו חכמים מהמלות בקטן לא אמרו אלא כדי לחנכו כגון סוכה שחייב לחנכו וכן לולב וכיולא בזה מהמלות הנוהגות בקטן שהגיע לחינוך וכיון שהוא לחינוך בעלמא היאך הוא מוליא את אביו דקס"ד דהקטן הוא שמברך לבדו להוליא לאביו : תיפתר בעונה אחריהם. ול"ג אמן וכן ליתא להא בר"ה שם כלומר הכא במאי עסקינן שהוא עונה

## מראה הפנים

דהכא ס"ל דכזית שאמרו מדאורייתא הוא וכן נשים חייבות בברכת המזון מדאורייתא וכזה מובן דברי הראב"ד ז"ל בהשגות סוף פ"ה מהלכות ברכות בסיים שם ואיתא בירושלמי ע"ש והכ"מ לא ביאר כלום בזה וממה שכבאתי יהבאר לך דהא בהא תליא ובמאי דפליגי הרמב"ם והראב"ד דהרמב"ם דהוסף לשינויא דרבינא מבוס דפוסק כזית מדרבנן הוא וא"כ לא נפשטה בעיא דרבינא אם נשים חייבין בבה"מ מדאורייתא או לא והראב"ד דפוסק כזית מדאורייתא הוא ומשום דסמך על האי דאמרינן פרק ג' שאכלו ולהוציא אחרים עד שאכל כזית דגן הלכך דחי לשינויא דרבינא דהתם ובנינן להאי ברייתא כדשני האי ש"ס דהכא ויגטרך לנו ביאור זה בפרקים הבאים לפנינו בס"ד :

שהרי כסות לילה פטור מן הצילית. כבר באתי במקומו בפ"ק דקידושין דהא דמדייק הרא"ש ז"ל בהלכות קטנות ממה דאמר הכא דבמיוחד תליא מילתא דמדקאמר כסות לילה פטור מבמע הא כסות מיוחד ליום חייב אפי' לובשו בלילה וכ"כ התוס' בס בדף לד ד"ה תפילין ולילית וכו' להוכיח כן ול"ליכא דר"ש דקי"ל כותיה במאי דס"ל דלילית זמן גרמא הוי נשים פטורות הן ע"ש , ולדעת הרמב"ם למאי דכתב הטור בסי' י"ח אליביה דס"ל דבלבישה תליא מילתא איכא למימר דלא קאמר הכא כסות לילה אלא לטעי לפוטרו אפי' לובשו ביום אבל כסות יום אפשר דמתחייב הוא אם לובשו בלילה ואפשר נמי דפטור ומכיון דאיכא למימר הכי והכי א"כ לחלוקה זו לא שמעינן מהכא מידי כמו שרלו התוס' לדייק גם בחלוקה זו אלא דחלוקה הראשונה והיינו במיוחד ללילה זהו דלא כדעת הרמב"ם לפי סברת הטור בדעתו ואפשר לפרש גם לדעת הרמב"ם כעין מה שכתבתי ועיין בב"ת שם :

כל מלוה שאדם פטור וכו'. ובחידושי הרשב"א ז"ל מלאתי שהגיה וכתב שאין אדם פטור ולמאי דפרישית בפנים אפשר לקיים גי' הספרים והיינו הך דלפי גרסתו ז"ל על מחויב בדבר עכשיו קאי ולפי גי' הספר מחויב הוא אלא שכבר פטר עלמו דעיקר הכוונה לומר שאע"פ שילא מוליא כדאמרינן בסוף פ"ג דר"ה חוץ מברכת הנהנין ובסמ"ג עשין כ"ז הובאה הגי' כמו שהיא לפנינו כל מלוה שאדם פטור וכו' וכן העתיק הרא"ש ז"ל בפ' שלשה שאכלו על הא דלקמן . ובהא דקאמר הכא חוץ מברכת המזון התוס' דף מ"ח ע"ב ד"ה עד שיאכל כזית דגן וכו' רולים לומר שם דה"ה בברכת המזון אע"פ שילא מוליא ולא הזכירו כלום להא דהכא והרשב"א ז"ל רלה לחלק בין דאורייתא לדרבנן ויתבאר מזה בעזרת האל במקומו בפ' שלשה שאכלו וע"ש בהלכה ב' ד"ה לעולם אין מזמנין עליו עד שיאכל כזית דגן :

לא מסתברא בק"ש וכו'. אע"ג דבק"ש מיעוטי כתיבי כדלעיל ס"ק לא מסתברא בתפילה וכו' כלומר הא תפילה מדרבנן היא וקאמרת דכשתיקנו חכמים לכל הוא דתיקנו ומשום דכי לא מסתברא הוא שיהא כל א' מבקש רחמים על עלמו א"כ נימא נמי בק"ש כן דנהי דמדאורייתא פטירי מיהא מתקנת חכמים ליחייבו ומכאן יש סמך לדעת האומר דעכ"פ קבלת מלכות שמים מיחייבי כמו שכתבתי לעיל בד"ה עבדים והיינו מדרבנן :

מה בין סוכה ומה בין לולב. אע"ג דלא שייכא הכא מייתי לה משום דהני אמוראי הוו מתיבין להני תרתי בעיות כדקאמר הוו מתיבין וכו'. ובעיקר הקושיא היא נראה דהא דקאמר סוכה אינה טעונה ברכה וכו' כשנויית הוא להא דמקשי וכדפרישית בפנים ומיהו יותר מתפרש בפשיטות דהא גופה שייכא לקושיא דהוו מקשי מה בין סוכה וכו' מפני מה סוכה אינה טעונה ברכה כל שבעה ולולב טעון ברכה כל שבעה ובתר הכי קאמר דגם ר' יוסי ור' אחא הוה קשיא להו קושיא זו בעצמה ועלה משני סוכה נוהגת בלילות וכו' וכן הוא דעת במוהל בש"ס דילן פ' לולב וערבה דף מה ע"ב וכדמפרש טעמא לולב מפסקי לילות מימים כל יומא מלוה באפי נפשה הוא סוכה וכו' כחד יומא אריכתא הוא וכן הוא בתוספתא פ"ו ומייתי לה הש"ס לקמן בפ' הרואה בהלכה ג'. אבל התם מסיק כר' יוחנן דאמר אחד זה ואחד זה כל שבעה : תיפתר בעונה אחריהם. עיין לעיל בד"ה וברכת המזון מה שנתבאר מזה בסייעתא דשמיא :

## פירוש מבעל ספר חרדים

מתכסה בה גם בלילה חייבת כיון דכסות לילה בלילה פטור זמן גרמא מיקרי : תני כל הברכות וכו' : כתב הר"ן בפרק בתרא דר"ה אע"ג דקיי"ל כל הברכות כולן אע"פ שילא מוליא כבר הוליאו ברהמ"ז וקרית שמע והפלה דתניא התם כל הברכות וכו' פד על עלמו וכייב עלה ומיהו הני מילי כשיודע לברך אבל כשאינו יודע חבירו מוליאו כדאמרינן בפ' ג' שאכלו אבל אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יולא עכ"ל : אמרין מה בין וכו'. פירש רשב"א במסכת יום טוב דפעמים אע"פ ששואל ומשיב לא בכת בואל אלא הולך ומפרש דרך שאלה ותשובה והכא נמי דכוותה דלמה ישאל מה בין דלמא אין ביניהם כלום אלא מפרש והזיל דע שיש הפרש לענין הדין בין סוכה ללולב : אינה טעונה ברכה. שמברכין ליסב בסוכה רק ליל ראשון אבל לולב כל יום מהשבעה שנוטלו מברך על נטילת לולב ולקמיה מפרש טעמא : מה בין. מאי שנא סוכה דלא מברך הלא פעם אחת בהתחלת ליל ראשון ומאי שנא לולב דמברך בכל יום מהשבעה : סוכה נוהגת בלילות ובימים. דשינה ואכילה בה בין ביום בין בלילה מלוה הלכך כיון דאין המלוה פוסק ברכה אחת סגי לכל שבעה , והקשה ר' יעקב שהוא אחד מתכמי הדרום הרי תלמוד תורה דכתיב והגית בו יומם ולילה ואפילו הכי חייב לברך ברכת התורה בכל יום . ומתרלינן מי דמי סוכה אינה פוסקת כלל דאפילו בשעה שישן מקיים מלות סוכה [אפשר] למלוה [שלא] ליבטל אבל ת"ת אי אפשר לו שלא ליבטל דבשעה שישן על כרחו בטל מן התורה : תני. ה"ג לה בירושלמי פ"ג דסוכה אבל אמרו אשה וכו' ניחא אשה מברכת לבעלה עבד לרבו קטן לאביו בתמיה.וכי לא כן אמר וכו' פי' דאע"ג דתניא לעיל דבברכת מזון וקרית שמע ותפלה אין אדם מוליא את חבירו ניחא באשה ועבד דיש לחלק בין יודע לאין יודע כדכתבתי בשם ר"ן לעיל אבל קטן כיון דאינו חייב כלל דאביו הוא דחייב לחנכו היכי מוליא את אביו שחייב וסבירא ליה לירושלמי דאפילו אין אביו חייב אלא מדרבנן דלא אכל כדי שביעה אין קטן מוליאו דאין על הקטן חיוב כלל . אבל הבבלי בפרקין פליג וסבר דחיובא דרבנן איכא נמי בקטן עלמו כיון שהגיע לחנוך ומוקי לה בדאכל אביו שיעורא דרבנן ורמב"ן כתב בספר המלחמות וכוונת סופר הדת בבבלי דודאי אין על הקטן חיוב כלל אלא על אביו לחנכו אלא כיון דגירסת הבבלי בן מברך לאביו והקשה אמאי בן מברך לאביו בעיקר נוסחי דוקני דפשיטא דכבן שהגיע לחינוך אינו מוליא אף למי שאכל כזית : תפתר בעונה אחריהן אמן . דבעונה אמן הוי כאלו עלמו בירך ואחריהן לאו דוקא אלא אקטן דבעבד ואשה כלא דחייבין בברכת מזון בענייא אמן נפק : כי הא. תמן בפ"ג דסוכה גבי קריאת הלל : מקרין אותו . פירש"י כך היו נוהגין אחד קורא את ההלל ומוליא את הרבים ואם היה עבד או אשה או קטן מקרין ואלו אין מחויבין בדבר דקטן לאו בר חיובא הוא ועבד ואשה פטירי מהלל דמלות עשה שהזמן גרמא הוא אין מוליאין את המחוייב ידי חובתו הלכך עונה אחריהן כל

מהו

שנויי נוסחאות (פו"א) שהרי בפרי"ר אמר להן ר' שמעון אין אתם מודים לי שהוא מצות עשה שהזמן גרמה שהרי. פטור בפרי"ר פטורה. לייא בפרי"ר לא וכו"ל הילא. (פו"ו) אין בפרי"ר אינו.

מערכת הערוך והא דתנינן כל שאינו חייב בדב' כו'. בערוך (ע' ברך א) והא תנינן כל שאינו מחייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן הא מחוייב אף על פי שיצא מוציא א"ר לייא שניא ברהמ"ז דכתיב ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא יברך :

## עמודי ירושלים

כל מצות שאדם פטור כו'. ע' במראה הפנים שהביא שהרשב"א גרס שאין האדם פטור. אולם ראיתי בערוך (ערך ברך א') שהביא דברי הירושלמי האלו והעתיקם כפי הנוסחא שלפנינו : ר' יוסי ור' יודא בן פזי הוו מתיבין אמרו לא מסתברא כו' ע' ברא"פ שפי' מתיבין בלשון שאלה ולא נמצא ישוב ע"ז. אולם ראיתי בהר"ן פ"ד דר"ה שגרס הוי יתבין ואמרי כו' ע"ש. ועמ"ש התפארת ישראל במגילה (פ"א מ"א) בחידושים יע"ש : התיב ר' יעקב דרומיא הרי ת"ת כו' סוכה אפשר לה ליבטל כו'. ע' בפני משה שפי' דת"ת כשישן פטור משא"כ סוכה דגם כשישן חייב וכן פי' בחרדים ובשערי ירושלמי דלא כהרא"פ. וע' בברכי יוסף בא"ח (סי' מ"ז סק"ו) שכ' וז"ל ונראה להביא ראיה לדעת ר"ת דשינת לילה לא הוי הפסק מהא דאמרינן בירושלמי פ"ג דברכות ה"ג ת"ת א"א מדברי הירושלמי ולפי מה שכתבתי א"ש דהרי חזינן דהירושלמי לא סבירא ליה כן ורק היא דעת ר' לא ואין הלכה כן : תפתר בעונה אחריהן עמ"ש הרא"פ ומ"ש ע"ז חש"ק סוכה (פ

## עמודי ירושלים תנינא

תני כל מצות שאדם פטור אדם מוציא את הרבים י"ה חוץ מבהמ"ז הנה באו"ז ח' (סי' רס"ב) העתיק הגי' חוץ מברכת היין וכו' וז"ל והא אנן תנן בגיחותא כל שאינו חייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן הא אם היה חייב אפי' יצא מוציא פי' כל הברכות כו' ומסיק א"ר לא שניא היא בהמ"ז כו' אולם ק"ל דבשו"ת מהר"ם מר"ב (מ"א סי' סי' תי"ג) העתיקו בשם האו"ז בזה"ל ופריך והתני כל אלו שאין חייבין בדבר כו' הא חייב אעפ"י שיצא מוציא פי' ואפילו ברכת היין א"ל שניא הוא כו' ע"ש ולפי נוסח שלפנינו אינו קושיא וצעיק וי"ל דהתוס' ביבמות (מ"ח ב) היה להם הגי' בירושלמי כמו שהוא לפנינו באו"ז חוץ מברכת היין אבל ברהמ"ז יכול להוציא ודעת ר' לא היא דיעה יחידאה כתב התוס' בפשיטות שגם בבהמ"ז אם יצא מוציא והמרא"פ תמה עליהם שלא הזכירו כלל

טונה אחריהם הברכה מה שהן אומרים כהאי דתנינן תמן בסוכה שם: אבל. באמת אמרו דמאירה ומאירה לזה שהוא בן עשרים וצריך לבן עשר. וכלומר דגנאי הוא לו ביותר כשעונה אחרי הקטן:

**הלכה ד מתני'** בעל קרי. עזרא תיקן שלא יקרא בעל קרי בתורה בין שראה קרי לאנסו בין לרצונו עד שיטבול ולא מפני טומאה וטהרה שאין דברי תורה מקבלין טומאה אלא כדי שלא יהו תלמידי חכמים מצוין אצל נשותיהן כתרנגולים:

עונה אחריהן מה שהן אומרין ותהא לו מאירה אבל אמרו תבוא מאירה לבן עשרים שצריך לבן עשר:

**הלכה ד מתני'** *בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחריה ואינו מברך לפניה ר' יהודה אומר מברך לפניה ולאחריה:

**גמ'** מהו מהרהר ברכות מתניתא במקום שאין מים וכר' מאיר דתני בעל קרי שאין לו מים לטבול הרי זה קורא את שמע ואינו משמיע לאזנו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים קורא את שמע ומשמיע לאזניו ומברך לפניה ולאחריה. *תני בעל קרי חולה שנפלו עליו תשעת קבין מים וטהור שנפלו על ראשו ועל רובו שלשה לוגין מים שאובים טהר לעצמו אבל אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיבא בארבעים סאה ר' יהודה אומר ארבעים סאה מ"מ. ר' יעקב בר אחא ר' יסא בשם רבי יהושע בן לוי אין קרי אלא מתשמיש המיטה רב הונא אמר ואפי' ראה את עצמו ניאות בחלום הוון בעיין מימר ובלבד מאשה ר' יונה ור' יוסי תרויהון אמרין ואפי' מדבר אחר. תמן *תנינן יום הכיפורים אסור באכילה ושתייה וברחיצה וסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המיטה *ותני עלה בעלי קריין טובלין כדרכן בצינעה ביום הכיפורים ולית הדא פליגא על ר' יהושע בן לוי דר' יהושע בן לוי אמר אין קרי אלא מתשמיש המיטה פתר לה בששימש מטתו מבעוד יום ושכח ולא טבל והתני מעשה ביר' יוסה בן חלפתא שראו אותו טובל בצינעה ביום הכיפורים

אית

מהרהר ק"ש בלבו. כשהגיע זמן המקרא: ואינו מברך. ברכותיה ואפי' בהרהור דכיון דברכות לאו דאורייתא לא אצרכוהו רבנן: ועל המזון מברך לאחריו. דחיובא דאורייתא הוא ואינו מברך לפניו דלאו חיובא דאורייתא הוא וכבר נפסקה הלכה דבטלוה לטבילותא ובעלי קריין קורין ק"ש כדרכן ועוסקין בתורה ומתפללין ומברכין כל הברכות ואין מערער בדבר:

**גמ'** מהו מהרהר ברכות. אברכת המזון קאי כלומר דלא תימא דדוקא ק"ש הוא דלא התירו לו אלא בהרהור משום דמדאורייתא לא הויא אלא פסוק הראשון בלבד אבל ברכת המזון כיון דכל הג' ברכות מדאורייתא נינהו מותר לברך כדרכו קמ"ל דלא דהא דקתני על המזון מברך לאחריו בהרהור קאמר שיהרהר אותן הברכו' שהן מן התורה: מתניתא במקום שאין לו מים. לטבול בהן הוא דהתירו להרהר בק"ש ובברהמ"ז דהוי שעת הדחק אבל אם מצוי לו מים לטבול בהן לא התירו אפי' בהרהור וצריך שיטבול: וכרבי מאיר. היא דהכי ס"ל: דתני. בתוספתא פ"ב: ואינו משמיע לאזניו. אלא מהרהר בלבו: תני. בתוספתא שם ולא גרים התם הא דטהור שנפלו על ראשו ורובו מים שאובים. ולגי' הספר אפשר לומר דכיון שהוא מדרבנן א' מי"ח דבר דינו כבעל קרי חולה שנפלו עליו ט' קבין דהוי טהור מתקנת חכמים וכן זה הטהור שנפלו עליו ג' לוגין שאובין אפי' לא נפלו עליו אח"כ ט' קבין לטהרו שוין הן שהוא טהור לעצמו אבל לא להוציא רבים י"ח בברכתו ובתפלה: מכל מקום. ואפילו בעל קרי חולה: אין קרי אלא מתשמיש המטה. אבל לאנסו לא התקין עזרא טבילה: ואפי' ראה את עצמו ניאות. בחלום שנדמה לו שמשמש עם אשה וכן הוון בעי מימר ובלבד מאשה עד שמעו ר' יונה ור' יוסי דאמרי דאפי' מדבר אחר שיצא ממנו קרי לאנסו ממש תיקן עזרא ג"כ טבילה. וגרסי' להא בפ' יוה"כ אמתני' שהבאת לקמיה: ולית הדא פליגא. וכי לא פליגא הברייתא עליה דריב"ל דתני בעלי קריין טובלין אלמא אפי' לאונסו מקרי בעל קרי שהרי ביה"כ אסור הוא בתשמיש המטה: פתר לה ריב"ל. דהא דקתני טובלין ביה"כ בששימש מטתו מבע"י ושכח ולא טבל ביום וכיון דצריך טבילה מכח התקנה התירו לו לטבול ביה"כ:

אית

מהו מהרהר ברכות. פי' הר"י ז"ל דק"ש ובהמ"ז שהן מה"ת לכו"ע מוציא בשפתיו ולא נחלקו אלא בברכות של ק"ש וה"פ בעל קרי מהרהר בלבו ברכות של ק"ש:

מה

## פירוש מבעל ספר חרדים

כל מה שהן אומרים כו' לא גרסינן: וס"ל לירושלמי דהתם דאין ברכה ואי אפשר בעניית אמן לכך יקרא מלה במלה אבל גבי ברכת מזון השומע ועונה אמן אחר כל ברכה כקורא מלה במלה דמי א"ל לא היה יכול להרץ דהכא כי התם ממש דאומר עם המברך מלה במלה דלא קתני הכא עונה אחריהן מה שהן אומרין אבל אמן לא הוצרך לומר כיון דכל השומע ברכה חייב לענות אמן כדכתב רמב"ם והבבלי פליג אירושלמי דאפילו עונה אמן אחר קטן לא נפיק אם אכל כדי שובעו דמן התורה חייב ברכת מזון דעונה אמן לא כאומר הברכה מלה במלה דמי וכן כתב רמב"ם פ"ה מהלכות ברכות: ותבוא לו מארה. כתבו בתוספות משום דמבזה את קונו במה שאלו מברכין לו קא לייט ליה: אבל אמרו וכו'. כך הגירסא הנכונה וסיומא דהברייתא דלעיל דבז"מ אלא דהמקשה לא שבקיה לסוקי וכן מסיים הבבלי אבל אמרו תבא מארה למי שאשתו ובניו מברכין לו: לבן עשרים שצריך לבן עשר. ולא חש להאריך דע"ד זה מקללין למי שחייב ללמוד ולא למד שהוצרך למי שאינו חייב דעבד ואשה פטורי מהלמוד תורה אעפ"כ השתדלו לדעת ברכת המזון שחייבין בה: מתני'. בעל קרי. פירש"י מתקנת עזרא והילך שתיקן טבילה לבעלי קריין לעסוק בתורה כדאמרינן בבבא קמא פרק מרובה: מהרהר בלבו. קריאת שמע כשמגיע זמן המקרא: ואינו מברך. אפילו בהרהור: לא לפניה ולא לאחריה. כיון דברכות ק"ש לאו דאורייתא לא אצריכוהו רבנן: ועל המזון מברך לאחריו. בהרהור דברכת מזון דאורייתא: ואינו מברך לפניו. דלאו דאורייתא ה"א: רבי יהודה אומר מברך וכו'. אפילו להוציא בשפתיו וכ"ש ק"ש כך פירש"י והכריח זה הפי' מתוך הבבלי [והר' יונה] כתב אבל בירושלמי מפרש דבקריאת שמע וברכת מזון שהן מן התורה כ"ע לא פליגי דמוציא בשפתיו ולא נחלקו אלא בברכות דרבנן. והכי פי' בעל קרי מהרהר בלבו ברכות ק"ש אבל אינו מברך בפה לא לפניה ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחריה בפה ואינו מברך לפניה אלא בהרהור ר' יהודה אומר מברך בפה בין לפניהם בין לאחריהם: גמ'. מהו מהרהר ברכות. אבל קריאת שמע וה"ה ברכת המזון דמן התורה לכ"ע מוציא בשפתיו דבהרהור לא נפיק וכדפרישנא במתני' בשם הר' יונה בפי' לשון זה: מתניתא כשאין מים. דאי יש מים אפילו לרבי יהודה לא יקרא ק"ש ולא יברך עד שיטבול כדמפרש בירושלמי לקמן אידך מתני': קורא את שמע. מוציא בשפתיו: ואינו מברך. בהוצאת שפתיו אפילו בלחש רק בהרהור דלא גרע הרהור לבעל קרי כדיליף בבבלי: ואינו משמיע. דס"ל כמ"ד בפרקין דלעיל הקורא את שמע ולא השמיע לאזניו יצא הלכך כיון דלא התירו לו הקריאה אלא כדי שיצא ידי חובתו אין לו לזלזל בתקנתא דרבנן להשמיע לאזניו אלא בלחש: וחכמים אומרים קורא ומשמיע. דס"ל כמ"ד דבלא השמיע לאזניו לא יצא הלכך צריך להשמיע לצאת ידי ק"ש אבל ברכות יברך בלחש כיון דנפיק ולא תיקשי כיון דמדרבנן ניהו למה התירו יש לומר כדאמר בבבלי דעשאן ר' יהודה כהלכות דרך ארץ שרגיל בהם ואין בהם עומק דתניא ר' יהודה אומר שונה הוא בהלכות דרך ארץ וחכמים דברייתא דהכא היינו ר' יהודה דמתני': תני בעל קרי חולה וכו'. דלבריא תקן עזרא מ' סאה ולחולה ט' קבין וללמוד לאחרים מ' סאה וכך מצאתי בבבלי דט' קבין מתקנת עזרא הם אע"פ שחולק עם הירושלמי בפרטים: וטהור שנפלו על ראשו וכו'. היה בעל קרי וטבל ועלה ונפלו על ראשו שלשה לוגין מים שאובין דגזרו חכמים עליו טומאה כאלו לא טבל כדאיתא פרק במה מדליקין כיון דלא יחזור לטומאתו אלא מדרבנן לא החמירו עליו: ר' יהודה אומר וכו'. מפרש בבבלי דלא קאי את"ק אלא מילתא באנפי נפשה קאמר מ' סאה שתיקן עזרא בכל ענין שהם תיקנו ונחלקו אמוראי בפירושו חד אמר מכל מקום אפילו שאובין רק צריך שיהיו בקרקע וחד אמר ואפילו בכלי שיהיה בו מ' סאה סגי: ובלבד מאשה. שראה בחלום שהיה בא על אשה אבל על

דבר

## מראה הפנים

**מהו** מהרהר ברכות. לפי פשטות הסוגיא היה נראה לפרש דאברכות ק"ש קאי וכ"כ ה"ר יונה ז"ל לפרש להא דהכא דבענין אחר הוא מסוגית הש"ס דילן דסוגיא דהאי ש"ס ס"ל דפלוגתא דר' יהודה ורבנן לאו בק"ש היא דכיון שהיא מן התורה כ"ע מודים שמוציא בשפתיו ולא נחלקו אלא בברכות דחכמים ס"ל דבעל קרי מהרהר בלבו הברכות אבל אינו מברך בפה לפניה ולאחריה ור' יהודה ס"ל דמברך לפניה ולאחריה כלומר דאפי' הברכות מוציא בשפתיו וכתב עוד וזה הפירוש היה נראה אלא שהגמרא שלנו אינה הולכת על דרך זה כלל דבהדיא משמע שנחלקו בק"ש עצמה דקאמר והרי תפלה ולמה לא התירו לו להרהר ומשני שאני תפלה דלית בה מלכות שמים ומקשינן והרי ברכת המזון לאחריו דלית ביה מלכות שמים ותנן על המזון מברך לאחריו אלא ק"ש ובה"מ דאורייתא ותפלה דרבנן הנה למדנו בפירוש דבק"ש שהיא מדאורייתא נחלקו עכ"ל והנה נהי דליסנא דהתוספתא דמייתי הש"ס הכא לקמיה היינו יכולין לפרש לפי כוונת פירושו ז"ל בהאי דהכא דהא דקאמר ר"מ והיינו ת"ק דמתני' קורא את שמע ואינו משמיע לאזניו היינו שמוציא הוא בשפתיו ולא שהוא מהרהר בלבו אלא לאפוקי שלא ישמיע קולו לאזניו וחכמים דהתוספתא דהוא ר' יהודה דמתני' ס"ל משמיע לאזניו ומברך וכו' והאי אינו מברך דקאמר ר"מ שלא יוציא בשפתיו אבל מהרהר בלבו הברכות מיהו ליסנא דהמתני' הוה קשיא לן דלפי פירוש הזה מאי האי מהרהר בלבו ואינו מברך דקתני לא הוה ליה למיתני אלא מהרהר בלבו הברכות שלפניה ושלאחריה וממילא ידעינן דק"ש בעצמה מוציא בשפתיו הוא. וזהו שהכריחני לפרש כוונת הסוגיא דהכא כעין כוונת סוגית הש"ס דילן. ואם שנראה דוחק מוטב זה משנסבול דוחק בליסנא דהמתני' לפי כוונת פירוש הנזכר. ומיהו אי כוה ניחא לן לפרש המתני' לפי כוונת הסוגיא לפירוש ה"ר יונה דהא דקתני מהרהר בלבו אברכות דוקא קאי ואינו מברך היינו שלא יוציא בשפתיו לא הוה קשיא לן מסוגיא דהתם דאף דמשמע בהדיא דמפרש שם לפלוגתייהו דרבנן ור' יהודה בק"ש עצמה משום דהתם לא מפרש הכי אלא אליבא דרב חסדא דס"ל הרהור לאו כדבור דמי ואינו יוצא י"ח בהרהור אלא למה מהרהר כדר"א כדי שלא יהו כל העולם עוסקין והוא יושב בטל כדקאמר התם ועלה הוא דפריך והרי תפלה וכו' וכל זה הוא אליבא דרב חסדא אבל אליבא דרבינא הא קאמר התם הרהור כדבור דמי לענין שיוצא י"ח בהרהור והא דאינו מוציא בשפתיו משום דהכי אשכחן בסיני שנצטוו לפרוש מן האשה והתם דבור הוה דשומע כעונה כדפירשו התוס' ולפיכך היו צריכין לטבול אלמא דדבור אסור לבעל קרי והרהור מותר ויוצא בזה י"ח. והשתא כל השקלא וטריא דלקמן אליבא דרב חסדא הוא דאזלא דלדידיה ולטעמיה דלמה מהרהר שלא יהו כל העולם וכו' ושני מעיקרא דשאני ק"ש דאית בה מלכות שמים וכו' אלא ק"ש ובה"מ דאורייתא וכו' וזהו דמוכרח הש"ס לחלק הכל לפי סברת רב חסדא. ולרבינא אפשר דאין הכי נמי דמפרש לפלוגתייהו דמתני' דאברכות הוא דקאי כדנראה מפשטות הסוגיא דהכא. וא"ת דעל כרחך גם לרבינא אין לפרש לפלוגתא דמתני' אלא בק"ש עצמה דהא קאמר כדאשכחן בסיני שהיה צריך פרישה לדבור וא"כ אף בק"ש אין לו להוציא בשפתיו להת"ק. א"כ כד אתינן להכי אין לפרש גם להסוגיא דהכא כפי פי' ה"ר יונה דהא בהדיא קאמר הכא לקמן דאפילו לשמוע ד"ת אסור וקא יהיב טעמא בתחלה והיו נכונים וכו' וזהו כרבינא דהתם ולכאורה קושיא היא לפירושו ז"ל בענין סוגיא דהכא אם לא שנדחק לפרש ולומר דתמן אמרין וכו' ואנן לא סבירא לן כוותייהו. והנה לדינא דבעל קרי אין כאן נ"מ לדינא בזמן הזה בין הני פירושים. מיהו בענין אי הרהור כדבור דמי לענין לצאת י"ח נ"מ גדולה לדינא איכא ורוב הפוסקים פסקו כרב חסדא דלאו כדבור דמי אף לענין לצאת י"ח כ"א בשעת הדחק ואונס. אמנם דעת הרמב"ם ז"ל לפסוק כרבינא דהרהור כדבור דמי ועיין לקמן ריש פ"ד מהמתבאר מזה בס"ד:

**שנויי נוסחאות** (סו"ו) לפניה ולאחריה נד"ו לפניהן ולאחריהן. (סוי"ד) הונא נד"ו חונא.

## עמודי ירושלים

א"א להבטל ואם איתא דשינת לילה הוי הפסק מאי פריך מת"ת הרי בכל לילה שאדם ישן הוי הפסק ומ"מ מברך ביום א"ו דסובר דשינת לילה לא הוי הפסק עכ"ל, ובאמת אינו הוכחה כלל ואדרבה מוכח ההיפוך דזה תירוצו של הירושלמי דבת"ת הוי השינה הפסק משא"כ בסוכה ויוכל להיות דר"ת פי' כפי' הרא"ש ושאר פוסקים פירשו כפי' הפני משה וא"ש. וראיתי בס' מכתב לחזקיה (כמו"ס סי' ד' די"ת ע"ג) שכ' וז"ל ותו דאעיקרא תירוצו של הירושלמי לא זכיתי להבין דלפי הנראה איפכא מסתברא דכיון דת"ת א"א ליבטל איבעיא לן למימר דלא חשיב הפסק דכיומא אריכתא דמיא כו' ובסוכה דאפשר ליבטל הל"ל דהדר דינא למיחוי כלולב לברך בכל יום ובירושלמי משני איפכא וצ"ע עכ"ל ולק"מ דהפי' בירושלמי דבת"ת מפסיק שינה משא"כ סוכה וז"ב:

מסורת הש"ס
ברכות כ:
שם כב: תוספתא שם
יומא פג: שם פח ירושלמי יומא פ"ח הל"א

עין משפט נר מצוה

מ
א מיי' פ"ד מהל' תפלה סמ"ג עשין יט טוש"ע או"ח סי' פח

מא
ב מיי' פ"א מהל' שביתות עשור ה"ד סמ"ג לאוין ס"ט ועשין לב טוש"ע שם סי' תרי"ח ס"א

מב
ג מיי' פ"ג שם ה"ג טוש"ע שם סי' תרי"ג ס"א יב

גליון הש"ס

עונה אחריהם כו'. ע' במוהרא"פ ז"ל כאן שפירש דאומר עמהם מלה במלה. וכן פי' בשבות הלוי. וכן נראה מרמב"ן במלחמות כאן. וע' בפ"מ ודלא כק"ע בסוכה שם פ"ג ה"ח. וכן נראה מהמאור בחי' למגילה כמ"ש בחבורנו סי' נא:

עין משפט נר מצוה

מג
א מיי' פ"ה מהל' דעות ה"ד וה"ד מהל' תפלה ה"ד סמ"ג לאוין פא טוש"ע או"ח סי' כה ס"ב

מד
ב מיי' פ"ג מהק"ש ה"ד סמ"ג עשין יח טוש"ע שם סי' פה ס"ב

מה
ג מיי' פ"ד שם ה"ח סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' פח ס"א

מו
ד כ"מ בסימן ס"ב

מז
ה מיי' פ"י מהל' בכורים סמ"ג שם קמג טוש"ע יו"ד סי' שלג ס"א

מח
ו מיי' פ"ה מהל' כלאים סמ"ג לאוין רפ טוש"ע שם סי' רצו ס"א

מסורת הש"ס
ברכות כב: זבחים קב. ב"ק פב: נדה ל"ו ע"ל ... ברכות כב. תוספתא פ"ב ברכות שם ...

איתך מימר על אותו הגוף הקדוש בשוכת. ולא טבל אחר ששימש מטתו בתמיה אלא ודאי לאנסו הוה: על תרעי דימוסין בקרילתא. על שערי המרחץ בהשכמה וראה לאותן המשכימין לשנות שהן טובלין עצמן ואמר להן מה טובלי שחרית עושין פה ילכו וישנו בלא טבילה שכבר בטלוה להתקנה: בההיא דצפרא. ולאותם הטובלין בבקר ולא בהשכמה כל כך והם שאין משכימין ללמוד כ"א טובלין בשביל ק"ש ותפילה אמר מי שיש לו מלאכה ילך ויעשה ואל יתבטל ממלאכתו בשביל הטבילה דלא צריכה: מהו להרהר. בדברי תורה בבית הכסא: כל סבר קשי דהוה לי. אם היה לי איזה דבר קשה להבין אותו שם בבית הכסא הבנתיו כאשר הייתי מהרהר בו: שהיו נעקרות. עגונות מבעליהן מפני הצינה אשר שם ולא היו בעליהן יכולין לטבול ופירשו מהן: מן העבירה. כההיא עובדא דלקמיה שבשביל שהיו שוהין לחזור אחר מקום טבילה ובתוך כך באו עוברין ושבין ונמנעו מן העבירה: שפחתו של רבי. שפחה כנענית: איני טובלת. ונדה אני: ולא כבהמה את. עם הדומה לחמור ולמה לך טבילה והשיבה לו תשובה נאחת ואם כבהמה אני לא שמעת מה שכתוב הבא על הבהמה בסקילה ואיידי דמייתי עובדא קמייתא שנמנעו מהעבירה מייתי להא שמתוך תשובתה נמנע ממנה: ומתוך שאתה אומר אסור הוא. ללמוד בלא טבילה והוא מתעצל לטבול מונע עצמו מתשמיש ובא ושונה כל צורכו בלי שום ביטול: תמן. בבבל אמרין אפי' לשמוע ד"ת מאחרים אסור בלא טבילה: כתחילה. כדאשכחן בסיני בהתחלה של קבלת התורה שלא היה שם אלא שמיעה וכתיב והיו נכונים וגו': תני. בתוספתא שם: אסור בכולן. מפני שבא ע"י קלות ראש: ואינו שונה הגדות. משום שלבו של אדם נמשך אחריהם ומאריך ומעיין בהן: הילכות רגיליות. אותן שהוא רגיל בהן וא"צ לעיין בהם: שלא יציע את המשנה. שלא יעמיק להבין בה לפי הצעתה: שלא יזכיר אזכרות. השמות הכתובים בהם: לית רבי פשט בי עם רבי בין פירקא בליליא. כלומר ששאל אותו כמדומה לי שרבי והוא רבי יסא פושט עמי הפרק לשנות וכן אני עם רבי כשאנחנו חוזרין הפרק והכל בליל התשמיש היה ועדיין לא היה לרבי פנאי לטבול: א"ל אין. כך הוא שאיני משגיח על זה ושונה בלא טבילה וכן היה ר' חייא בר אבא נוהג שהיה פושט הפרק עם בנו באותו הלילה ששימש ובבקר הזה היה אומר מי שיש לו איזה מלאכה ילך לדרכו בלא טבילה והכל כדי לפרסם שבטלוה לטבילה זו: ונהגין תמן. כך נוהגין בבבל כהני תלת סבי לקולא: באיסמטא. כמו בסימטא. והלך באישון לילה והיה החמר המחמר אחר בהמות הולך אחריו וכשבאו על בית שיח אחד והוא בור כמו הבורות והשיחין וכו' וא"ל זה החמר הוא צריך לרחוץ ולטבול וא"ל לא תסכן נפשך בלילה לירד לתוך הבור והשיב לו הוא צריך לטהר עצמו מבעילת נדה ואשת איש שבעל ואפי' כן א"ל ר' יוסי לא תסכן נפשך עכשיו וכיון שלא קיבל דבריו א"ל ר' יוסי ירד ואל יעלה וכך היה לו: הוה אתי באילפא

תורה אור

מה טובלי שחרית עושין פה ייזלון ויתנון בההיא דצפרא הוה אמר מאן דאית לי' עבידא ייזול ויעביד. עפ"מ ז"ל והבל ההרדים ז"ל מפרש מאן דאית לי' עבידא מי שעושה מעשה יטבול ובלילה הם על ביטול תורה וכן מפרש לקמן גבי רחב"א הוי פשיט עם ר"ב בריה: אר"א

איתך מימר על אותו הגוף הקדוש בשוכח א"ר יעקב בר אבון כל עצמן לא התקינו את הטבילה הזאת אלא [א] *שלא יהו ישראל כתרנגולין הללו משמש מיטתו ועולה ויורד ואוכל ר' חנינא הוה עבר על תרעי דימוסין בקריצתא ואמר מה טובלי שחרית עושין פה ייזלון ויתנון בההיא דצפרא הוה אמר מאן דאית ליה עבידא ייזול ויעבד. מהו להרהר בבית הכסא חזקיה אמר מותר ר' יסא אמר [ב] אסור א"ר זעירא כל סבר קשי דהוה לי תמן סבירתיה א"ר אלעזר בר שמעון *כל ההוא סברא קשיא דטבול יום תמן סבירתיה ר' אחא בשם תנחום ביר' חייא ביומוי ר' יהושע בן לוי ביקשו לעקור את הטבילה הזאת מפני נשי הגליל שהיו נעקרות מפני הצינה אמר להן רבי יהושע בן לוי *חבר שהוא גודר את ישראל מן העבירה אתם מבקשים לעקור אותו מהו גודר ישראל מן העבירה מעשה בשומר כרמים אחד שבא להיזקק עם אשת איש עד שהן מתקינין להן מקום איכן הן טובלין עברו העוברין והשבין ובטלה העבירה מעשה באחד שבא להיזקק עם שפחתו של רבי אמרה לו אם אין גבירתי טובלת איני טובלת א"ל ולא כבהמה את אמרה לו ולא שמעת בבא על הבהמה שהוא נסקל שנאמר °כל שוכב עם בהמה מות יומת א"ר חייא בר ווה כל עצמן לא התקינו את הטבילה הזאת אלא מפני תלמוד שאם אתה אומר לו שהוא מותר אף הוא אומר אני אלך ואעשה צרכי ובא *ושונה כל צורכו ומתוך שאתה אומר אסור הוא בא ושונה כל צורכו תמן אמרין אפי' לשמוע דברי תורה אסור א"ר יודה בר טיטס ר' אחא בשם ר' אלעזר בתחילה °והיו נכונים ליום השלישי אל תגשו אל אשה. *תני [ג] זבין וזבות נדות ויולדות קורין בתורה ושונין מדרש והלכות והגדות ובעל קרי אסור בכולן ר' אבא בר אחא בשם ר' שונה הלכות ואינו שונה הגדות תני בשם ר' יוסי שונה הילכות רגיליות ובלבד שלא יציע את המשנה אית דבעי מימר ובלבד שלא יזכיר אזכרות. ר' זעירא בעי קומוי ר' יסא לית ר' פשט בי עם ר' בין פירקיא בליליא א"ל אין ר' חייא בר אבא פשט עם ר' נחמיה בריה פירקיה בליליא בההיא צפרא הוה מר מה דאית ליה עבידא ייזיל ויעביד. מעשה באחד שעמד לקרות בתורה בנציבין כיון שהגיע להזכרה התחיל מגמגם בה אמר לו ר' יהודה בן בתירה פתח פיך ויאירו דבריך [ד] שאין דברי תורה מקבלין טומאה א"ר יעקב בר אחא *ונהגין תמן כר' אלעי בראשית הגז וכר' יאשיה בכלאי הכרם וכר' יהודה בן בתירא בבעלי קריין כרבי אלעי בראשית הגז דתנא ר' אלעי אומר אין ראשית הגז [ה] אלא בארץ כר' יאשיה בכלאים דתני ר' יאשיה אומר [ו] לעולם אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפלת יד כר' יהודה בן בתירה בבעלי קריין דתני ר' יהודה אומר אין דברי תורה מקבלין טומאה ר' יוסי בר חלפתא הוה אתי באיסמטא בליליא והוה חמרא מהלך בתריה על חד בית שיח א"ל ההוא גברא בעי מסחי א"ל לא תסכן נפשך א"ל מן נדה ומן אשת איש ההוא גברא בעי למיסחי אפי' כן א"ל לא תסכן בנפשך כיון דלא שמע ליה א"ל ייחות ההוא גברא ולא יסוק וכן הוות ליה ר' יוסי בן יוסי הוה אתי באילפא

## מראה הפנים

כל עצמן לא התקינו את הטבילה הזאת אלא שלא יהו ישראל כתרנגולין. ולקמן אמר כל עצמן לא התקינו את הטבילה הזאת אלא מפני התלמוד וכו' וזהו כדאמר בבבלי פרקין שלא יהו ת"ח מצוין אצל נשותיהן כתרנגולין ונראה דמכאן למד הרמב"ם ז"ל לומר דשתי תקנות הוו כמ"ש בפ"ד מהלכות תפלה בהלכה ד' בעזרא תיקן שלא יקרא בעל קרי בלבד בדברי תורה עד שיטבול וכ"ד שעמדו אח"כ התקינו אף לתפלה שלא יתפלל בעל קרי בלבד עד שיטבול וכתב הכ"מ על זה תמיה לי מלתא וכו' אלא שאיני יודע היכן מצינו גזרה זו דב"ד שאחריהם עכ"ל והרי מצינו זה כאן דהא דקאמר מפני התלמוד תקנת עזרא היא כדקאמר התם והא דקאמר שלא יהו ישראל כתרנגולין הללו והיינו לכל ישראל מפני התפלה א"כ ש"מ שתקנה שנייה היא מב"ד שאחריהם:

כל ההוא סברא קשיא דטבול יום תמן סבירתיה. הכי אמר ר"א בר' שמעון ג"כ בבבלי זבחים דף ק"ב ע"ב אמר רב אהי דינא מר"א בר' שמעון גם רבא בבית הכסא דגהה בא טבול יום ואמר וכו' והיכי עביד הכי והא אמר ר' יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ ממרחץ ובית הכסא ללגנו שאני. והב"י הב"א לזה בסי' פ"ה בשם הר"ר מנות ז"ל ודע דמ"ש הב"י בסי' ס"ב בענין אם יוצא י"ח בהרהור בק"ש וז"ל כתוב בא"ח לפי דעת הירושלמי

## פירוש מבעל ספר חרדים

דבר אחר כגון זכור או בהמה דהלוס דלא שכיח הוא לא גזר עליה עזרא: בשוכח. בתמיה והלא שכחה קרוב לפשיעה הוא דלא נתן לב לקיים דברי חכמים ועסק בתורה בלי טבילה ערב יו"כ אלא ע"כ חלום רע ליל כפור דאונס הוא ואין עליו אשם: אמר ר' יעקב וכו'. מילתא באנפי נפשה היא: כל עצמן לא התקינו וכו'. כלומר לא משום טומאה וטהרה נגעו בה אלא וכו'. ולא פליג אמ"ד דאפי' קרי דחלום דודאי עיקר התקנה משום קרי דתשמיש אלא דלא פלוג בין קרי לקרי: משמש מטתו ועולה ויורד ואוכל. אתרנגול קאי ולקמן אסר לבעל קרי לאכול עד שיטבול: בקריצתא. קודם עמוד השחר והיו התלמידים על שערי המרחץ ממתינין עד יפתחו ויטבלו: ייזלון ויתנון. ילכו וישנו הלכות כדלקמן שלא נאסר אלא בהגדות א"נ בגוונא שאזכרות לכך הוכיחן שלא יתבטלו מלמוד עד יפתחו המרחץ ובבקר חזר ואמר מי שעושה מעשה יטבול כדי ללמוד הגדה ולהתפלל ולקרות שמע דאית בהו אזכרות ולקמן היה מקום מימרא זו ונכתבה כאן בטעות: עובדא. תשמיש כדתנן בפרקין דלעיל אתן פטור מקריאת שמע לילה הראשון אם לא עשה מעשה: ייזיל ויעביד. ילך ויטבול ואמר יעביד ל' נופל על הלשון שהתחיל: הטבילה. הזאת של בעל קרי: נשי גליל וכו'. שגם הנשים חייבות בטבילה אחר תשמיש וגם הם פולטות אח"כ כדלקמן: פשט עם ר' בין פרקיה בלילה. אין כבודך שונה פרקים בהשכמה בכל לילה עם ר' בון רבו ואע"פ שפעמים אתה או הוא שמש מטתו: אמר ליה אין. והשיב ר' ייסא כי כן האמת: בההיא צפרא. כ"אותו בקר שקודם לכן בהשכמה שנו הפרק היה אומר מי שעושה מעשה בזו הלילה ילך ויטבול אני או אתה: א"ר יעקב בר אחא ונהגין תמן וכו'. תמן בבבלי וכדאיתא בפרקין בבבלי נהוג עלמא כהלתא סבי: ר' יוסי בן חלפתא וכו'. היה בא בדרך בלילה ויהודי אמר בא אחריו הגיע לבית שיח והיא כמו מערה עמוקה מלאה מים ואמר החמר שרוצה לטבול מקריו אמר ליה ר' יוסי לא יסכן עצמו דבלילה לא יוכל לראות ויטבע או שמא מרוב עומקה היה סכנה אפי' ביום השיב החמר שחיוב גדול לטבול שבא אותה לילה על אשת איש והיא נדה אמר ליה ר' יוסי אפי' הכי לא תסכן עצמך דכתיב ונשמרתם מאוד לנפשותיכם ולא

שנויי נוסחאות (ס"א) זעירא בד"ו זעורא וכן לקמן. (ס"ע) אומר אני בד"ו אומר אף אני. (ס"ב) חבר בד"ו דבר. (ס"ה) טיטס בד"ו טיטם. (ס"ג) והיו נכונים ליום השלישי (שמות י"ט, י"א). אל תגשו אל אשה שם פסוק ט"ו. (ס"ח) ויעביד בד"ו עביד. (ס"ה) אלעי בד"ו אלעאי (וכן לקמן). (ס"ו) אתי באיסמטה בכי"ר מהלך באיסרטה.

## חדושי רד"א

אמר ר"ז וכו'. נ"ב וצ"ע הלא גמ' ערוכה היא בבבלי מגילה דף כ"ח ע"א שאלו תלמידיו את ר"ז במה הארכת ימים וכו' ולא הרהרתי במבואות המטונפות, וי"ל גברא אגברא קא רמית הכא ר' זעירא והתם ר' זירא. אמנם לדעתי ר"ז דת"י הוא ר"ז הנזכר בתלמוד בבלי. ודוגמא לזה מצינו

## עמודי ירושלים

ובלבד שלא יזכיר אזכרות. וכ"ה בבבלי (דף כ"ב) ומזה יש ללמוד למה שנחלקו הפ"ז והמ"א דהט"ז בא"ח סי' תרכ"א ס"ל דמותר להגות השם כשלומד בתלמוד והמ"א בסי' רמ"ו ס"ל דאסור ומהבבלי והירושלמי משמע דמותר. שוב ראיתי בשאלת יעב"ץ (ח"א סי' פ"א) שכ"כ והביא

## טוב ירושלים

מהו להרהר בבהכ"ס כו' אר"ז כל סבר כו', מוכח דס"ל לר"ז דמותר להרהר גם לרצונו בבהכ"ס וא"כ פליג ע"ד ר"י בבבלי כ"ד ב', דבכ"מ מותר להרהר חוץ מבהכ"ס, ועי' שם תענית כ' ב' מגילה כ"ח ב', דר"ז א' שלא הרהר במבואות המטונפות, ומוכח מזה דגירסא הנכונה שם היא דרב אדא ב"א א"ל ולא ר"ז, אך י"ל דדוקא במהלך הוא דס"ל הכא דמותר להרהר לא בעומד ועי' בבלי כאן כ"ד ב', ובתי' ברשב"א מגילה שם ובשיטות ארי לתענית שם:

מפני נשי הגליל שהיו נעקרות מפני הצנה. פי' הפ"מ שבעליהן לא היו יכולים לטבול ופירשו מהן ועי' בבלי יבמות ל"ד ב', דאפילו עשרה בנים כשדעתו עליהן אינן נעקרות והרי בימות החמה ודאי דהיו טובלים בגליל, אבל במכת"ס אשתמיטתיה משנה דלקמן

ס"ז דנדה שפלטה ש"ז צריכה טבילה משום תפלה וא"כ היו טובלת בגליל משום פליטת ש"ז ונעקרות מפני הצינה כפשוטו. ואולי רוב הטבילות גרם להן או י"ל דבטבילות מצוה בעלה מחממה עי' בבלי שבת קכ"ט א', משא"כ טבילה זו:

א"ל ולא כבהמה את א"ל ולא שמעת בבא עה"ב שהוא נסקל. נל"ז הוא עובר על לאו דלא יהיה קדש ומשמע דל"ה אמתא דבי רבי הנזכרת לשבח בבבלי וירושלמי מגילה פ"ב וע"כ לא ידעה מזה ולפיכך הוצרכה לדחותו משום טבילה:

א"ל ייחות כו' ולא יסוק וכן ה"ל. ונראה דמצד הדין בא לו כן אם אמת הדבר דהא בועל א"א בחנק ומתרב בכמ"ק דין ד"מ ל"ב ונטבע בנהר כמתחייב חנק:

מסורת הש"ס | עין משפט נר מצוה

באילפא. היה בא בספינה אחת וראה אחד שקושר עצמו בחבל בשביל לירד ולטבול בים ומחה בידו וא"ל זה האיש אני רוצה לאכול ולשתות וצריך אני לברך והתיר לו לאכול ולשתות ולברך בלא טבילה וכיון שהגיעו לנמל על שפת הים א"ל שם התרתי לך שהיה מקום סכנה ועכשיו אסור לך לטעום כלום עד שעה שתרחוץ ותטבול: שמקילין ומחמירין בה. כדמפרש לקמיה:

# הלכה ה מתני'

לא יפסיק. תפלתו לגמרי אלא יקצר כל ברכה וברכה ויאמר הפתיחה והחתימה בלבד: ולקרות עד שלא תנץ החמה.

שהותיקין מדקדקין על עצמן לגמור אותה עם הנץ החמה כדכתיב ייראוך עם שמש: יתכסה במים. ודוקא במים עכורים שאין לבו רואה את הערוה אבל צלולים לא: ולא יתכסה לא במים הרעים. מים סרוחים: ולא במי המשרה. מים ששורין בהן פשתן: עד שיטיל לתוכן מים. התם בגמרא פריך וכמה מיא רמי ואזיל וקאמר דחסורי מיחסרא וה"ק לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה כלל ולא יקרא אצל מי רגלים עד שיטיל לתוכן מים ושיעור המים שיטיל למי רגלים של פעם אחת רביעית: וכמה ירחיק מהן. מן המי רגלים שלא הטיל לתוכן מים ומן הצואה: ארבע אמות. ודוקא כשהן מלאחריו או מצדדיו אבל אם היו לפניו מרחיק מלא עיניו עד שלא יראה אותן ואח"כ יקרא:

גמ' מתניתא. דקתני לא יפסיק דוקא ברבים אם מתפלל עם הציבור אבל המתפלל בינו לבין עצמו מפסיק וכר"מ דמחמיר בבעל קרי כדקתני בתוספתא והובאה בהלכה דלעיל דס"ל כת"ק דמתני' שמהרהר בלבו ואינו משמיע לאזניו: ברם כר' יהודה. דמיקל טפי דחכמים דתוספתא היינו ר' יהודה וכדקאמר ר' יהודה במתני' דמיקל לענין ברכת המזון לפניו ה"נ סבירא ליה אפי' מתפלל בפני עצמו אינו מפסיק: כשאין לו מים לטבול. כדאמר התם בתוספתא דפלוגתייהו כשאין לו מים אבל אם מצוי לו מים לטבול אף ר' יודה מודי שהוא מפסיק אם מתפלל בינו לבין עצמו שהרי יכול לטבול ואח"כ יתפלל: יטבול וימות. כלומר אף אם ימות מחמת טבילה צריך הוא לטבול שהרי גרם לעצמו: ואם באונס. שראה קרי לאונסו אין מטריחין עליו לטבול: מרגיל. ממשיך את הקרי עליו שמשמש את מטתו: אין מטריחין עליו. כלל אפי' לנתינת ט' קבין: עיר שמעיינה רחוק. וצריך שהות הרבה לילך לשם ה"ז קורא את שמע בתחלה ואח"כ ילך למעיין ויורד וטובל ואח"כ יתפלל דתפלה יש לה זמן ביותר: אם הוא אדם מסוים. כלומר שהוא בעל בשר וקשה לו לטבול בבקר עשו אותו כדין מעיין רחוק וקורא ק"ש ואח"כ יורד וטובל: תני. בתוספתא פ"ב: ובשעה שהוא נותן לעורות. שמעבדין אותן בצואת הכלבים ואז ריחן רע: ומתניתא אמרה כן. שצריך להרחיק מכל ריח רע דהא קתני וכמה ירחיק מהן והדלעיל מי המשרה קאי ומאי קמ"ל ר' ירמיה: תיפתר במישרה של כובסין. ואין בהן משום ריח רע וטעמא דמרחיקין מהן משום הכובסין דלא ליתי לאטרודי: אם

באילפא חמא חד קטר גרמיה בחבלא מיחות ומיסחי א"ל לא תסכן בנפשך א"ל ההוא מיכל בעינא א"ל אכיל ההוא גברא בעי מישתה א"ל שתי כיון דמטון ללמינה א"ל תמן לא שרית לך אלא בגין סכנתא דנפשא ברם הכא אסור לההוא גברא למיטעם כלום עד שעתא דיסחי *א"ר ינאי שמעתי שמקילין ומחמירין בה [א] וכל המחמיר בה מאריך ימים בטובה מקילין בה לרחוץ במים שאובין מחמירין בה לטבול במים חיים:

# הלכה ה מתני'

[ב] *היה עומד בתפילה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר [ג] ירד לטבול אם יכול לעלות להתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא. אבל לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה עד שיטיל לתוכן מים *וכמה ירחיק מהם ומן הצואה ארבע אמות: גמ' מתניתא ברבים אבל בינו לבין עצמו יפסיק וכר"מ ברם כר' יהודה אפילו בינו לבין עצמו אינו מפסיק כשאין לו מים לטבול אבל יש לו מים לטבול אף ר' יהודה מודה שהוא מפסיק חולה ששימש מיטתו אמר רבי אמי אם הוא גרם לעצמו יטבול וימות ואם באונס אין מטריחים עליו רבי חגי בשם רבי אבא בר זבדי בין כך ובין כך אין מטריחים עליו *חולה מרגיל צריך תשעה קבין בריא מרגיל צריך ארבעים סאה [ד] חולה מאונס אין מטריחים עליו בריא מאונס צריך תשעה קבין רבי זבדי בריה דרבי יעקב בר זבדי בשם רבי יונה עיר שמעיינה רחוק הרי זה קורא את שמע ויורד וטובל ועולה ומתפלל אם הוא אדם מסוים עשו אותו כמעיין רחוק: פיסקא ואם לאו יתכסה במים ויקרא: מתני' [ה] *בעכורים אבל בצלולין אסור ואם הוא יכול לעכור ברגליו יעכור. תני' *מרחיקים מצואת אדם ארבע אמות ומצואת כלבים ארבע אמות ובשעה שהוא נותן לעורות רבי ירמיה בשם ר"ז [ו] נבילה שנסרחה צרין להרחיק ממנה ד' אמות אמר רבי אבינא ומתני' אמרה כן וכמה ירחיק מהם ומן הצואה ארבע אמות אמר רבי אמי אמר רבי שמאי תפתר במשרה של כובסין א"ל ר' מנא אם

אר"א מתניתא אמרה כן וכמה ירחיק מהן ומן הצואה ד' אמות. א"כ אפילו ממי משרה צריך להרחיק ש"מ דמכל סרחון צריך להרחיק וע"ז מדחה ר"א בשם ר"ש דמיירי במשרה של מי כובסין דהוא כמו בצואת קטנים ע"ז מקשה הא תנינן במתניתין גם מים הרעים והוא מים סרוחים אלמא דצריך להרחיק מכל סרחון ועיי' בשו"א ז"ל ובטור ז"ל סי' פ"ו: אמרין

מט [א] טור או"ח סי' רמח
נ [ב] מיי' פ"ד מהל' תפלה הל"ו
נא [ג] מיי' פ"ב מהק"ש ה"ז
נב [ד] מיי' פ"ד מהל' תפלה ה"ו
נג [ה] מיי' פ"ב מהק"ש ה"ז סמ"ג עשין יח טוש"ע או"ח ס"ב
נד [ו] מיי' פ"ג שם הל"ו ה"ח סמ"ג שם טוש"ע שם ס' עט ס"ד
נה [ז] טוש"ע שם ס"ט

ברכות כג · שם פ"ב · שם. מגילה כז: · ברכות שם. · שם כה: · שם. תוספתא פ"ב

## פירוש מבעל ספר חרדים

ולא רצה לשמוע וקללו שירד ולא יעלה וכן היה שירד ולא עלה: אילפא. ספינה: כיון דמטון ללמינה וכו'. כיון שהגיעו לנמל והוא הנקרא פורט"ו מקום שחונה הספינה לצאת ליבשה: מים חיים. לאו דוקא דה"ה למקוה מי גשמים אלא לאפוקי שאובין: מתני'. לא יפסיק. תפלתו לגמרי אלא יקצר כל ברכה וברכה: ולקרות עד וכו'. אמרינן בבבלי אע"ג דהלכה כר' יהושע דאמר זמן ק"ש עד ג' שעות מתני' לוותיקין נשנית שהוותיקין מדקדקין על עצמן לגמור אותה עם הנץ החמה דכתיב ייראוך עם שמש אבל לכ"ע עד שלש שעות: ויקרא. אע"ג דמפסידין דאין סומכין גאולה לתפלה משום ריוח הקדמת הקריאה עדיף: יתכסה במים ויקרא. מפרש בבבלי והירושלמי לקמן דוקא מים עכורין שאין לבו רואה את הערוה אבל צלולים לא: לא במים הרעים. סרוחים: במי המשרה. במים ששורין בהם הפשתן והקנבוס והם מסריחין כך פירש"י: עד שיטיל לתוכן מים. פריך בבבלי וכמה מיא רמי ואזיל אלא ה"ק לא יתכסה במים הרעים ולא במי המשרה כלל ופירש"י וכמה מיא רמי ואזיל כמה מים ישליך לתוכן ויבטלם שלא מרובין הם. ומי רגלים מועטין. גזוא רוצה לקרות קרית שמע אצלן לא יקרא עד שיטיל לתוכן מים ומפרש בברייתא ופירשו המפרשים לשיעור מי רגלים של פעם אחת בין שהיו מי רגלים בתחלה בכלי ובין שהיו בכלי רביעית מים בתחלה ואח"כ השתין לתוכן ודוקא בכלי שאינו מיוחד למי רגלים דאי מיוחד אם הוא של חרס או של עץ כיון דבלוע אין מועיל נתינת מים ואפי' ריקן הוי כבית הכסא ואפי' אין בהן ריח רע אבל של זכוכית מותר ממים הרעים ומי המשרה כך כתב הרא"ש: וכמה ירחיק וכו'. ממי רגלים שלא נתן לתוכן מים או מן הצואה ד' אמות ודוקא כשהיא לצדדים או לאחריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו. הכי מפרש הבבלי והירושלמי לקמן בגמרא: גמרא. מתני' דאמר דנזכר באמצע התפלה לא יפסיק דוקא כשנזכר והוא מתפלל עם הצבור ומפני שלא ירגישו ויתביישו התירו לו לסיים בקיצור דגדול כבוד הבריות: וכר' מאיר. דודאי סתם משנה זו כסתם משנה דלעיל דאוקימנא כר' מאיר: ברם כר' יודא אפי' בינו לבין עצמו אינו מפסיק. לאו דוקא אלא לכתחילה קורא כל תפלה כדרכו דלא גרעא מברכות ק"ש וברכת המזון דאמר ר' יהודה לעיל דמברך כדרכו אלא אגב סיפא דמסיים מפסיק נקט רישא אינו מפסיק: אמר ר' אמי אם הוא גרם לעצמו. שבימשמש בפועל: ואם באונס. שלא שימש אלא בדמיון חלום ואנוס הוא: חולה מרגיל וכו'. בריאה היא: מרגיל. פירש"י שבימשמש מטתו בפועל: עיר שמעיינה רחוק. שאם ילך שם קודם שמע יעבור זמן קריאתה ג' שעות: ועולה ומתפלל. דזמן תפלה עד חצות כדלקמן באידך פירקין: ה"ג אם הוא אדם מצונן. כלומר קר ואינו יכול להכנס במים קרים עד שיחום היום קצת: בשעה שהוא נותן לתוך העורות. מסרחת וצואת כלבים דוקא קאי כדאיתא בבבלי: נבלה שנסרחת וכו'. דלאו דוקא צואה ומי רגלים: ומתניתא אמרה כן. דלאו דוקא צואה אלא ה"ה לנבלה מסרחת וכיוצא בה דקתני וכמה ירחיק וכו' וקאי אכולהו אמים הרעים ואמי המשרה ואמי רגלים שלא הטיל לתוכן מים כדפרשינן במתניתין וממים הרעים לא מייתי ראיה דיש לומר דהסריחו מחמת ברחן כהן ידיו שהיו מלוכלכות בטיט ובצואה: תיפתר במשרה של כובסין. כלומר אין מכאן ראיה כלל דדילמא

## מראה הפנים

בירושלמי נראה שאם מחמת חולי או אונס אחר קורא ק"ש בלבו יצא בנא' אמרו בלבבכם וגו' עכ"ל. ולא נמצא זה בירושלמי שלפנינו לא במכלתין ולא במקום אחר ומקרא האמרו בלבבכם דריש בפ"ק בהלכה א' לענין אחר גבי דהוה קרי ותזר וקרי עד דהוי שקע גו שינתיה כדכתיב אמרו בלבבכם על משכבכם ופשוט הוא דבכה"ג לכ"ע יצא וכמבואר לעיל ד"ה מהרהר ברכות וע"ש:

מחמירין בה לטבול במים חיים. לא מצינו חומרא זו לטבילת שאר טמאים מדאורייתא' מלבד בזבות שמפורש בכתוב ורחץ את בשרו במים חיים שהן ממעיין הנובע והתם לא גרים בהדיא דר' ינאי בדף כ"ב אלא כך שמעתי שמקילין בה ושמעתי שמחמירין בה ופירש"י ז"ל שמחמירין במ' סאה. ואפשר דטעמא דחומרא דהכא מפני גודל הגדר כדמשמע מהאי עובדא דאשת איש דלעיל דקאמר עד שהן מתקינין להן מקום אוכן הן טובלין וכו' ומפני שסתם מקוואות לא היו צריכין לחזור אחריהן כל כך דמצוין הן ולפי שהתקינו במים חיים היו צריכין לחזור אחריהן בטורח הרבה עד שבין כך עברו השוכבין והשבין ובטל העבירה והיה להן מנהג חומרא בטבילה זו יותר מהומר אשת איש ונדה כדמשמע נמי מהאי עובדא דר' יוסי בן חלפתא דלעיל. ובהאי דקאמר התם אפשר במרחצאות וא"ל רב הסדא וכי יש טבילה בחמין ולמדו מכאן חומרא לטבילה במים חמין וכמו שהובא בב"י י"ד סי' ר"א ובשם המרדכי דשבועות הביא לפרש להאי דטבילה בחמין מי איכא ומראה פנים לכאן ולכאן ומיהו מגמרא ערוכה משמע בהדיא דדוקא בכולה שאובין הוא דאמרו טבילה בחמין מי איכא כדאמרינן בפ"ק דתענית דף י"ג ע"א לימא מסייעא ליה כל חייבי טבילות וכו' במאי אי לימא בחמין טבילה בחמין מי איכא שאובין נינהו הכי דלא אמרו אלא בכולה שאובין והיינו במרחצאות דקאמר נמי התם בפרקין וכן כתבו שם התוס' לדייק דכולו שאוב לא מהני טבילה הפי' ע"י המשכה ע"ש הרי לך דהיה גדולה מפי' התוס' דהתם למנהגינו להקל במקוה שנשארה בה כשיעור להמשיך לתוכה מים חמין להממה דלא אסרו אלא בכולה שאובין ובהא הוא דאמרו טבילה בחמין מי איכא והתם בחייבי טבילות מדאורייתא קאמר. ועוד דהא בכהן גדול התירו להטיל לתוכה מים חמין כדאמרינן ביומא פ"ג וטבילה דידיה נמי מדאורייתא היא כדכתיב ורחץ במים וגו' ולא שייך לחלק בזה בין מקדש לגבולין כמו שרצו לי"א שם כן דלא אמרו זה אלא בדבר שהוא מפום שבות בלבד כדאמר התם בש"ס דילן גבי והלא מצרף וכו' אין שבות במקדש לגי' התוס' ובמקומו ביומא הארכתי עוד בזה בס"ד ע"ש:

אבל בצלולין אסור וכו'. זהו כדעת הי"א התם בפרקין דף כה ע"ב וכן דעת כל גדולי

## שנויי נוסחאות

(סו"כ) ההוא מיכל בעינא בכי"ל ההוא גברא ב"א מיכול. (סו"ח) מקילין בה בד"ו מיקל בה. (סו"ח) לעלות בד"ו ליתא. (סו"ט) תשעה בד"ו תשעת. (סו"כ) תשעה בד"ו תשעת. זבדי בד"ו זבדיה. (סוכ"ס) ר"ז בד"ו רבי זעורה. צרין בד"ו צריך.

## חדושי רד"א

לעיל פ"א ה"ב וז"ל א"ר זעירא אנא תקפית גאולה לתפלה ועי' בבבלי ברכות דף ט' ע"ב וז"ל והא א"ר זירא אנא סמכי ואיתוקי. הרי ר' זעירא כאן הוא ר' זירא והדרא קושי' לדוכתי'. ועי' לקמן ריש פ"ז דבפירוש איתא התם דר' זעירא ור' זירא חד הוא וז"ל שם על דעתי' לדר' זירא וחבורתי' וכו' ולעיל מיני' כתיב ר' זעירא וכו'. אלא ע"כ חד הוא ע"ש. ומ"ש בפנים וז"ל אמר ר"ז כל סברא דהוה לי תמן סברתי', אראב"ש כל דהיא סברא קשיא דטבול יום תמן סברתי כו'. הנה בתשובה הארכתי ביותר ולא אכתוב כאן רק מה שצריך לכוונת הירושלמי. וכונתו הוא זה, וכאשר מוכח מגמ' דזבחים דף ק"ב ע"ב אהא דאמר ראב"ש בבה"כ דנתה בא סו"י וכו' עד והיכי עביד הכי והאר"י וכו' דאסור להרהר במרחץ וכו' לאונסו שאני. ופירש"י שהיה תלמודו שגור בפיו ומהרהר בה בע"כ ע"ש. וא"כ כדי לחשות התלמודיים יחד כאשר מצווים מפי סופרים ודאי כוונת הירושלמי הוא הכי. דאר"ז כל סברא דהוית לי תמן ר"ל שאם נפל לי הרהור בע"כ סברתיו ר"ל עיינתי בה ולא פניתי לבי לד"א כדי להוציא ההרהור ד"ת מלבי. וכן אראב"ש כל דהיא סברא קשיא דסו"י תמן סברתיו. ודאי כוונתו כההיא דבבלי בזבחים ההרהור דס"י תמן סברתיו עיינתי עליו ובזה מתורץ קושיתי מה שהקשיתי ר"ז אהדדי, ודלא כהמפרש [מוהר"א מפילדא] בד"ה מהו להרהר וכו' שכתב בזה"ל: כל סברא שהיה לי לעיין ולהסביר ולהבין התם עיינתי בה. דטבול יום. דטס' דטבול יום עכ"ל, יצא חוץ מגדר הכונה הפשוטה ודו"ק:

## עמודי ירושלים

ראיה הזאת. וע"כ תמיה לי על ס' דרושי רח"כ בראש הספר שכ' דבשאלת יעב"ץ כ' שאביו הח"צ לא הקפיד לומר השם בעת למודו. ואמנם אדמו"ר הג' נ"י הראה ש"ס מפורש להתיר בברכות דכ"ב כו', וצ"ע שלא הביאו זה כולם עכ"ל. ומהתימה ממנו שהרי כן מבואר בשאלת יעב"ץ הראיה הזאת, אולם מצאתי בתשב"ץ קטן (סי' תכ"א) שכ' וז"ל ואינו קורא שם של ד' אותיות בתלמוד כ"א השם עכ"ל מבואר כדברי המ"א. ועי' שו"ת מים חיים (חא"מ סי' כ"ב) שלא ראה כל דברי הפוסקים שהבאתי:

עין משפט נר מצוה

נו
א מיי' פ"ג מה' ק"ש הל"ו כ"ח סמ"ג עשין יח טוש"ע או"ח סי' פא ס"א

נז
ב ג מיי' שם ובהשגות סמ"ג שם טוש"ע שם סי' ע"ט ס"ה:

נח
ד ה מיי' שם הי"ב וה' טוש"ע שם ס"א

נט
ו טוש"ע שם

ס
ז מיי' שם סמ"ג שם טוש"ע שם סי' פז ס"א

סא
ח ט מיי' שם הלו"ד טוש"ע שם סי' עז ס"א

סב
י ע' טוא"ח סי' פז ובב"י שם

סג
כ מיי' שם ה"ט טוש"ע שם סי' פז ס"ג

סד
ל מ מיי' שם הי"א טוש"ע שם סי' עו ס"ו

סה
נ מיי' פ"י מה' ס"ת ה"ו סמ"ג שם כב טוש"ע שם סי' רמ ס"ו וטוש"ע יו"ד סי' רפב ס"ח

מסורת הש"ס: סוטה מב: / ע' תוס' ברכות כה. ד"ה ליה. / ברכות כה. תוספתא פ"ב. / ברכות כה:

אם במשרה של כובסין הא תנינן לא במים הרעים ולא במי המשרה: *תני [א] קטן שהוא יכול לאכול כזית דגן פורשים מצואתו וממימי רגליו ד' אמות ואם אינו יכול לאכול כזית דגן אין פורשים לא מצואתו ולא ממימי רגליו ד"א בעון קומי רבי אבוה מפני מה פורשים מצואתו וממימי רגליו ארבע אמות אמר לון מפני שמחשבותיו רעות אמרין ליה ולא קטן הוא אמר לון ולא כתיב °כי יצר לב האדם רע מנעוריו (בראשית ח כא) א"ר יודן מנעריו כתיב משעה שהוא ננער ויוצא לעולם. ר' יוסי בר חנינא אמר מרחיקין מגללי בהמה ארבע אמות רבי שמואל בר רב יצחק אמר ברכים ובלבד בשל חמור ר' חייא בר אבא אמר בבא מן הדרך לוי אמר [ב] מרחיקין מצואת חזיר ארבע אמות ותני כן מרחיקין מצואת חזיר ארבע אמות ומצואת הנמייה ארבע אמות ומצואת התרנגולין ארבע אמות ר' יוסי בר אבון בשם ר' חונא [ג] *ובלבד באדומים. תני מרחיקין מריח רע ארבע אמות א"ר אמי [ד] מסוף ריח רע ארבע אמות הדא דאמר [ה] לאחריו אבל לפניו עד מקום שעיניו רואות אותו כהדא ר' לייא וחבריא הוו יתבין קומי פונדקיא ברמשא אמרין מהו מימר מיליא דאוריתא אמר לון [ו] מכיון דאילו הוה בימּמא הוינן חמיין מה קומינן ברם כדון אסור. *תני [ז] גרף אחד של ריעי ואחד של מים צריך להרחיק ממנו ארבע אמות ושלפני המטה נתן לתוכו מים כל שהוא יקרא ואם לאו אל יקרא ר' זכאי אמר [ח] נתן לתוכו רביעית מים יקרא ואם לאו אל יקרא ומהו כדי רביעית [ט] רביעית בתוך רביעית אחד כלי קטן ואחד כלי גדול רשב"ג אומר [י] של אחר המיטה יקרא ושלפני המיטה לא יקרא ר"ש בן אלעזר אומר אפי' טריקלין עשר על עשר לא יקרא [כ] עד שיכסנו או עד שיניחנו תחת המיטה ר' יעקב בר אחא בשם ר' חייא בר ווא הורי ר' חנינה תרתיה כהדא דרבי שמעון בן אלעזר רבי בנימן בר יפת בשם ר' יוחנן [ל] צואה כל שהוא מבטלה ברוק ר' זעירא ר' יעקב בר זבדי הוו יתבין חמון ציאתה קם ר' יעקב בר זבדי רקק עלה א"ל ר' זעירא [מ] מן ימא לטיגנא. תיבה שהיא מליאה ספרים נותנה מראשותי המיטה ואינו נותנה מרגלות המיטה ר' אבון בשם רבי חונא והוא שתהא המיטה גבוה עשרה טפחים ובלבד שלא יהו חבלי המיטה נוגעין בתיבה הורי ר' יסא במקומיה דרבי שמואל בר רב יצחק כהדא דר' חונא [נ] *לא ישמש אדם מיטתו וספר תורה עמו בבית ר' ירמיה בשם ר' אבהו אם היה כרוך במפה או שהיה נתון בחלון שהוא גבוה עשרה טפחים מותר רבי יהושע בן לוי עושה לו כילון

## פני משה

אם במשרה של כובסין הא תנינן וכו'. כלומר כהי דמוקמת לה בשל כובסין הא מיהת תנינן נמי לא במים הרעים והן סרוחין ועלה קתני בסיפא וכמה ירחיק מהן וא"כ ש"מ דמרחיקין מכל ריח רע ועוד מדקתני בחד בבא לא במים הרעים ולא במי משרה ש"מ דחד טעמא אית להו ובמשרה של פשתן קאמר ומפני שריחן רע ואכתי הא דר' ירמיה לא צריכה: תני. תוספתא שם: מפני שמחשבותיו רעות. ומתוך כך מימיו נסרחין: ולא קטן הוא. בתמיה ומאי מחשבות רעות אית ביה: ולא כתיב כי יצר וגו' מנעריו. וכדאמר ר' יודן דמנעריו חסר וי"ו לומר משעה שננער מבטן אמו ויוצא לעולם יש לו יצר ולב רע: ברכים. שעדיין רכין הן: בבא מן הדרך. שאז הן ריחן רע מחמת הטרדה: ותני. בברייתא כן: ובלבד באדומים. בתרנגולים אדומים: מסוף ריח רע. ממקום שכלה הריח רע צריך להרחיק ד' אמות: כהדא וכו'. כלומר לאו דוקא שעכשיו עיניו רואות אלא אם הוא במקום שיכול לראות ואפי' עכשיו אינו רואה כגון הסיא עובדא: מהו מימר מיליא דאורייתא. שהמקום מקום מטונף ועכשיו אינו נראה וא"ל מכיון שאם היה ביום היינו רואין את שלפנינו א"כ אף עכשיו אסור הוא: תני. בתוספתא שם: גרף. הוא הכלי: ומהו כדי רביעית. כלומר השיעור רביעית שנותן אם הוא נותן בתחלה קודם שיטיל מי הרגלים לתוכו והיינו דקאמר נתן לתוכו וכו' אם נתן בתחלה או לבסוף הוא דקאמר שיש בו מי רגלים ואם נתן לתוכו רביעית מים יקרא: רביעית בתוך רביעית. כלומר אם כבר יש בו מי רגלים נותן לתוכן רביעית מים וקורא אבל בתחלה מטיל לתוכו כל שהן ודיו: אחד כלי קטן ואחד כלי גדול. שיעורו ברביעית מים: שלאחר המטה. והמטה מפסקת בינו לבין הגרף: שלפני המטה לא יקרא. עד שירחיק ד' אמות: תרתיה. שם המקום: מן ימא לטיגני. כלומר מה תקנה בזה הרוק הלא הוא נימוח מיד ואינו שוהא אלא כמן ימא לטיגני: מראשותי המטה. שהוא ישן עליה: והוא שתהא המטה גבוה עשרה טפחים. דאז הויא רשות לעצמה: חבלי המטה. שיוצאין ממנה לא יגעו בהתיבה של ספרים דאם יגעו הוי כמחובר למטה: עושה לו כילון

אמרין לי' ולא קטן הוא. א"כ אפילו בשיכול לאכול כזית דגן נמי קטן הוא ואיזה מחשבות רעות יש בו ע"ז א"ל ולא כתיב כי וגו' רע מנעוריו א"כ יש לו מחשבות רעות אפילו כשהוא קטן ע"ז פליג ר' יודן מנעריו כתיב משעה שהוא ננער ויוצא לעולם א"כ לפ"ז אפילו בשאינו יכול לאכול כזית דגן נמי צריך להרחיק משום שיש לו מחשבות רעות משעה שיצא מבטן אמו:
ומהו כדי רביעית רביעית בתוך רביעית. ר"ל דצריך רביעית על כל רביעית שהשתין ע"ז אומר דאינו כן אלא אחד כלי קטן ואחד כלי גדול ואפילו להשתנה הרבה די רביעית אחד עיין בביאור הגר"א ז"ל באו"ח סי' ע"ז:
ר"א

## מראה הפנים

גדולי הפוסקים ז"ל דלבו רואה את הערוה אסור ולא כהת"ק דס"ל מותר וכדהובא בטור ס' ע"ה. ועיין לקמן פרק הרואה בהלכה ב' ד"ה היה יושב בתוך ביתו ערום מה שנתבאר שם מדין זה בס"ד:

**ובלבד** באדומים. כן היא גי' התוס' והרשב"א והרא"ש ז"ל. וכתבו התוס' בדף כה ד"ה לית הלכתא וכו' ובירושלמי יש דבאדומים בלבד יש לחוש ולא ידעינן לפרש כלומר שנסתפקו בפי' אדומים אם על התרנגולים אדומים בצבע קאי או אדומים הבאים מארץ אדום קאמר ומשום דשכיחי שם שעורים הרבה כדאמרינן בפ"ה דכתובות לא פסק לה שעורים כפול אלא ר' ישמעאל שהיה סמוך לאדום. ובשביל כך מעלה צואתן ריח רע הרבה. והרשב"א מפרש אדומים ממש דקים להו שצואת האדומים קשה מן האחרים כדקים להו בין חמור לשאר בהמות וגי' הראב"ד ז"ל היתה צואה אדומה וכן גרים מי רגלים של חמור וכו' כמו שהובא בהשגות בפ"ג מק"ש בהלכה ו' והכ"מ ביאר שם דגי' הרמב"ם ז"ל היתה כמו שהוא לפנינו מרחיקין מגללי בהמה וכו' וכ"כ בב"י סי' ע"ט ופסק שם כהרמב"ם וכמה שהביא בש"ע שם כגי' הראב"ד וכפירושו כוונתו נסתרה והיא נעלמה:

**מסוף** ריח רע ארבע אמות. זהו כרב חסדא שם לפי גי' הספרים מרחיק ד' אמות ממקום שפסק הריח וכן דעת רוב הפוסקים ז"ל כמבואר שם בסי' הנזכר:

**ומהו** כדי רביעית רביעית בתוך רביעית. לאפוקי דפרישית בפנים איזה הא דהכא כרב נחמן שם ע"ב בענין דקאמר מחלוקת לבסוף אבל בתחלה כל שהוא והכא משמע דוקא אם מי רגלים רביעית הן אז צריך רביעית מים לבטלן והתם לא נמית להא ורב יוסף אמר שם מחלוקת בתחלה וכו' ופסקו הפוסקים כרב יוסף לחומרא ורביעית שאמרו להוך מי רגלים של פעם אחת כדכתב הרמב"ם שם בהלכה י' ובזה לא פליג האי ש"ס וכדפרישית:

**מן** ימא לטיגני. בני מקומות קרובים הן זה אצל זה כן פי' ר"ח ז"ל בתוס' פ"ק דקידושין וכן מבואר בהאי ש"ס בגיטין פ"ו וכלומר דהכא נמי אין הרקיקה מועלת אלא כשרקק לאלתר אבל לאחר שעה נבלע והולך ואינו מציל וכן פי' הרשב"א בשם הראב"ד ז"ל והובאה שם בסי' ע"ו:

**הורי** ר' יסא וכו' כהדא דרב הונא. הפוסקים לא זכרו מזה לחלק בין אם המטה גבוה עשרה טפחים או לא ואפשר דהכא בתיבה של שאר ספרים איירי וכדעת התוס' בשלהי פרקין לחלק בין ס"ת וחומשין לשאר ספרים דדיין בכיסוי בעלמא וה"נ לענין זה והא דריב"ל דהכא הוא כדאמר התם ס"ת צריך לו מחיצה עשרה טפחים ומסיק

## פירוש מבעל ספר חרדים

דדילמא במשרה של כובסין קאמר שמכבסין בגדים מלוכלכים בצואה אבל כל סרחון שלא מחמת צואה כגון נבלה וכיוצא בה א"צ להרחיק. והרא"ש הביא ירושלמי זה וכן דנו יותר נבלה מסרחת כצואה: הא תנינן וכו'. א"כ מי משרה למה לי דהנא אלא ע"כ לא הנייה אלא לאתויי סרחון שלא מחמת צואה: מפני מה וכו'. קשה מאי בעי שלא בתום שריחה רע מבשאר בהמה ותפשוט קשייה נמי הא ועוד דנמיה דאסר לקמן ובחמור הבא מן הדרך מה ישיב. ונראה דהכי בעי למה מזלו של אדם הורע להיות גרוע בזה מבהמה שאין ריחה רע ולא עשה לו הכבוד הזה לעשותו לפחות כבהמה שאין ריחה רע: והרי קטן הוא. ומשיכול לאכול כזית דגן מה יצר הרע בו: אמר לון ולא כן וכו'. ואמר ר' יודן וכו'. א"כ גם מקטנותו משנולד נכנס בו יצר הרע אלא דגמירי דלא שליט ביה כל כך עד שאוכל כזית דגן ולהכי לא הוי צואתו מסרחת קודם אלא כדבהמה דלא מסרחת כל כך ושרי לקרות כנגדה: רבי יוסי בר חנינא אמר וכו'. ומפרשי מילתיה אמוראי דלקמיה דדוקא ברכים ודחמור ובבא מן הדרך וכן פסק הרא"ש ורבינו יונה (אסרי) [אבל בשאר] אחד מהם יש אלו אינה מסרחת כל כך וקורין נגדה: מצואת חזיר. מפרש בבבלי דדוקא בכתן הנוים בתוך העורות לעבד כדפי' לעיל בצואת כלבים: מצואת נמיה. כתב הרא"ש דצואת החולין כצואת נמיה שריחה רע מאוד אלא שהירושלמי נקט נמיה לפי שהיו רגילין לגדל בתוך ביתם כמו שאנו מגדלין תרנגולין: ומצואת תרנגולין. כתבו התוס' דוקא כשהם בלול שלהן שיש שם סרחון גדול אבל בתרנגולין ההולכין בבית אין לחוש וכתבו ופי' אדומים דירושלמי לא ידענא ורשב"א כתב תרנגולים אדומים דאי בצואה אדומה הוה ליה למימר ובלבד בהדומה אלא דקים להו שצואת האדומין קשה מדאחרים כדקים להו בין חמור לשאר בהמות ובספר האגודה כתב י"מ תרנגולין שבארץ אדום לפי שאוכלין שם שעורים כדאיתא בכתובות פרק אעפ"י שמש השעורים רעות ביותר עכ"ל. ומהרי"ק כתב בשולחן ערוך בהלכות ק"ש דף ע"ש דירושלמי אוסר לקרות כנגד מי רגלי חמור הבא מן הדרך וכנגד צואת התרנגולין אדומה עכ"ל: אמר ר' אמי מסוף. כדאמר בבבלי דמקום שכלה הריח משם מודד ומרחיק ד' אמות: הדא דאמר. במתניתין וכמה ירחיק מהם ומן הצואה ד' אמות כשהם לצדדים אבל לפניו וכו': מכיון וכו'. [ודמיא] לסומא דהא כל אדם כסומין בלילה: גרף. המיוחד לכך דאפי' הוא ריקן כבית הכסא חשיבין: ושלפני המטה. כלומר ואם אינו מיוחד לכך אלא שעתה שתין בו יש לחלק כדמפרש ואזיל: רביעית בתוך וכו'. רביעית שלם ועו"ד זה מוסיף אם שהינו שנים או ג': שלאחר המטה. יקרא דמטה מפסקת: שלפני המטה לא יקרא. דאין מועיל ליתן לתוכו רביעית מים: אפי' טרקלין וכו'. דכל הבית לא חשיב אלא כד' אמות: מבטלה ברוק. שרוקק עליה וברוקו מכסה אותה: לטיגנא. שם מקום סמוך לים ורצה לומר שאין ביטול רקיקה מועילה אלא בכדי שיכול אדם לילך מן ימא לטיגנא שהוא דבר מועט ואח"כ הרוק מתייבש וחוזרת הצואה למקומה עכ"ל

## מעלת הערוך

תני קטן שהוא יכול לאכול כו'. בערוך (ע' נער ויו) קטן שיכול לאכול כזית דגן פורשין מצואתו וממימי רגליו ארבע אמות: [אבות] גה"ע אבהו: [אמרין] ליה ולא קטן הוא כו'. גה"ע אמרו ליה ולאו קטן הוא אמר לון ולא כן כתיב: [מנעריו] כתיב משעה שהוא ננער גה"ע מנערו (מנעריו) כתי' משעת שננעור לעולם: [מן ימא] לטיגנא. פי' הערוך (ערך טגן א') זמן קצר כאדם שמוציא דג מן הים וצולהו. פי' אחר שם מקום הוא ימי וטיגני קרובין להדדי:

שנויי נוסחאות (שו"ז) ארבע אמות בד"ו ליתא. (שו"כ) בימּמא בד"ו אימטא. (שוכ"ג) אל בד"ו לא. אל בד"ו לא. (שוכ"ז) תרתיה בכי"ל טרתתיה. (שוכ"ח) זעירא בד"ו זעורא (וכן לקמן).

## חדושי רד"א

**רשב"א אומר** אפילו טריקלין כו'. נ"ב וזהו דעת רשב"א שנזכר בבבלי ברכות דף כ"ה ע"ב מאן שמעת ליה דאמר כולא ביתא כד"א דמיא רשב"א היא. ותמהני ממאור עינינו אור עולם רש"י אשר באורו נראה אור שנעלם מעינו פקיחא וכתב שם בד"ה מאן שמעית ליה בזה"ל: לא ידעתי היכן היא עכ"ל וכאן נמצא כאן היה:

## עמודי ירושלים

**מנעריו** כתיב משעה שהוא ננער ויוצא לעולם. ע' ביפה תואר שכ' וז"ל שעה שהוא ננער קודם שאוכל כזית דגן אין בו דעת להשוב ברע ואין יצה"ר שבו יכול להרע כלל ובזה א"ש דברי המ"א (סי' פ"ס סק"א) שכ' דטוב להרחיק מצואת קטן אפילו בן ח'. וראיתי חיים (אות ל' ס"ק ל"ג) שתמה עליו מדברי הירושלמי האלו דיצה"ר נכנס במעי אמו מדינא ואפי' פחות מבן ח'. וכן ראיתי להחיי עולם (דפ"ס א') שתמה כן על המ"א אולם לפי מהר"ש יפה האלו א"ש דברי המ"א ועי"כ כ' דאינו אלא חומרא בעלמא: **אמר ר' אמי** מסוף ריח רע ד' אמות כו'. ע' בס' המפתח לר"נ גאון במסכת ברכות (דף י"ז ע"ב) דגרס כאן אמר רב וזה כדעת רב חסדא בש"ס דילן (כ"ס א'). אולם לפי נוסחת הר"מ ההובא במגדל עוז ה' ק"ש (פ"ג ס"ב) דמפיך הגירסא בבבלי מר"ה לרב חסדא ומר"ח לר"ה עכצ"ל דלא גרים כאן רב חסדא רק כגירסא דילן ובסיום הירושלמי כהדיא ר' לייא וחברייא כו' איתא בס' המפתח ר' בא וחברי' אולם בחי' הרשב"א בברכות (כ"ס א') איתא כנוסחתינו: **כמין** ימא לטיגנא. ע' בראב"ד ה' ק"ש (פ"ג סי"א) שכ' וז"ל בירושלמי דוקא לאלתר שהרוק עומד בעבי' אבל לאחר שעה שהרוק נימק הצואה מתגלית עכ"ל. וראיתי בספר חוזק יד (דף ל' ע"ב) ולענד"נ שהראב"ד הוצא זה מהירושלמי דקאמר כו' מן ימא לטיגנא וסובר הראב"ד ז"ל מן ימא לטיגנא פירושו כאדם המוציא דג מן הים ומטגנו לאלתר וזהו מה שאמר דוקא לאלתר וכמה רחוק פירושו ואין להאריך והברור דהראב"ד פי' כמו שפירשו הר"ח והרא"ש דכוונתו כמו שמן ימא לטיגנא שהמה ב' מקומות הקרובים זה לזה וזהו כוונתו לאלתר וז"פ. ומ"ש החוזק יד לדעת הר"מ הירושלמי אין מן הוצרך לדחותו. והוא בעצמו הרגיש בזרות פירושו ומ"ש שהקשה לפי' הראב"ד בהירושלמי כו' לא נמצא שם כלל מה שהקשה וגם לפי מה שפרשתי לדעת הראב"ד לא קשיא כלל. ומ"ש דהא מלבד פי' הראב"ד יש פירוש אחר, לפי מ"ש אין כאן פי' אחר והמת שפה אחת ודברים אחדים:

מסורת הש"ס

וו"ק כה. ת' תוס' מגמי' דף לב: ו"ב אסור.

ברכות ר: ת' בתוס' ד"ה וירכב ומהרש"א שם

שם כג:

שם כד.

שם ע"ג

ירושלמי מגילה פ"ג ה"א כ"ה ע"ע

מגילה כו:

ברכות כה.

שם כו.

תורה אור

כילון [א] *לא ישב אדם על גבי ספסל שספר תורה נתון עליו מעשה בר' אלעזר שהיה יושב על גבי ספסל שספר תורה נתון עליו והרתיע מלפניו כמרתיע מלפני הנחש אם היה נתון ע"ג דבר אחר מותר עד היכן ר' אבא בשם ר' חונא טפח ר' ירמיה בשם ר' זעירא אפי' כל שהוא [ב] *[צ]דייסקי שהיא מליאה ספרים או שהיו בתוכה [ג] עצמות המת הרי זה מפשילן מאחוריו ורנכב [ד] *תפילין תולה אותן מראשות המיטה ואינו תולה אותם מרגלות המיטה ר' שמואל ר' אבהו ר' אלעזר בשם ר' חנינא *רבי היה תולה את התפילין במראשות המיטה ר' חזקיה בשם ר' אבהו ובלבד דלא יעביד כהדין דייקלרא אלא תפילין מלמעלן ורצועות מלמטן. תנא ר' חלפתא בן שאול *העוטש בתפילתו סימן רע לו [ה] הדא דאת אמר מלמטה אבל מלמעלה לא אתיא דמר ר' חנינא אני ראיתי את רבי מפהק ומעטש [ו] ונותן ידיו על פיו [ז] אבל לא רוקק ר' יוחנן אמר אפילו רוקק כדי שיהא כוסו נקי לפניו אסור לאחריו מותר לימינו אסור לשמאלו מותר הדא הוא דכתיב [ס]יפל מצדך אלף (תהלים צא) כל עמא מודיי בההין דרקק [ח] איצטלין דהוא אסור ר' יהושע בן לוי אמר הרוקק בבית הכנסת כרוקק בבבת עינו ר' יונה רקק ושייף [ט] *ר' ירמיה ר' שמואל בר חלפתא בשם ר' אדא בר אחוה [י] המתפלל אל ירוק עד שיהלך ארבע אמות א"ר יוסי בי רבי אבון וכן [כ] הרוקק אל יתפלל עד שיהלך ארבע אמות [ל] *תני המתפלל אל יטיל את המים עד שיהלך ארבע אמות וכן המטיל מים אל יתפלל עד שיהלך ארבע אמות א"ר יעקב בר אחא לא סוף דבר עד שיהלך ארבע אמות אלא אפי' [מ] שהא כדי הילוך ארבע אמות א"ר אמי אם אומר אתה עד שיהלך ארבע אמות יהא אסור אני אומר אחר בא והטיל שם רבי אבא בשם רב *צואה עד שתיבש כעצם [נ] מים כל זמן שהן מטפיחין גניבא אמר מים כל זמן שרישומן ניכר שמואל אמר עד שיקרמו פניה שמעון בר ווא בשם ר' יוחנן עד שיקרמו פניה ר' ירמיה ר' זעירא בשם רב צואה אפי' עשויה כעצם אסורה שמואל אמר עד שיקרמו פניה שמעון בר ווא אמר בשם ר' יוחנן עד שיקרמו פניה אמר חזקיה ר' אבא מחמיר במים יותר מן הצואה א"ל ר' מנא מן הדא דגניבא א"ל אפילו עשויה כעצם אסורה מפני שממשמשה קיים [מים] אין משמשה קיים:

**הלכה ו מתני'** *זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת

## פני משה

כילון. כמו כילה ומחילה בפני עלמו: עד היכן. יהיה גבוה זה הדבר אחר: דייסקי. שק: מפשילן. על התמור מאחוריו ורוכב ואינו חושש: כהדין דיקלרא. כמו הסל הזה שתולין הלועה מלמעלה והסל מלמטה שהוא דרך בזיון אלא לריך שיהו קלילות התפילין מלמעלן ורלועות יהיו תלוין מלמטן דיקולרא הסל בפ"ק דמגילה אי חקלאה מלכא ליהוי דיקולא מלואריה לא נחית: אתיא. הא כדאמר ר' חנינא שראה את רבי מעטש מלמעלה בתפלתו: ונותן ידיו על פיו. מפני הפיהוק: כדי שיהא כוסו נקי. פיו ושפתיו יהיו נקיים בתפלה: לפניו אסור. לרוק כלל: לימינו. אם רוקק לגדו אסור לרוק לימינו ולשמאלו מותר: הדא הוא דכתיב יפול מלדך אלף. ורבבה מימינך אלמא דהימין שהוא חשיב והוא סובל הרבבה שלא יגשו אליו: בההין דהוא רקק אילטלין דהוא מותר. גרסי' וט"ס בספרי הדפוס. אם הוא רוקק באילטלא ובבגד שלו או במטפחת כ"ע מודים שהוא מותר: ושייף. ברגלו: המתפלל אל ירוק. מיד אחר שסיים מפני שעדיין תפלתו סגורה בפיו: עד שיהלך ד' אמות. לאו דוקא אלא כלומר עד שישהא כדי הילוך ד' אמות כדלקמן: וכן הרוקק אל יתפלל. מיד אחר הרקיקה: לא סוף דבר וכו'. כדפרישית: א"ר אמי. ודאי דהכי הוא שאם אתה אומר עד שיהלך ארבע אמות בדוקא א"כ המטיל מים והולך ד' אמות יהא אסור להתפלל שם לפי שאני אומר שמא אחר בא והטיל שם מים מתחלה וכלומר אם אתה חושש לכך אין לדבר סוף שאפי' בכל הדרך יהא אסור להתפלל שמא אחד הטיל מים בכאן אלא ודאי אין חוששין לזה המקום וכששוהא כדי הילוך ד' אמות שאז אינם ניכרין מותר: עד שתיבש כעלם. ואז מותר לקרות ק"ש כנגדה ולהתפלל: מים. מי רגלים כל זמן שמטפיחין אסור: כל זמן שרישומן ניכר. אפי' אינן מטפיחין אסור: עד שיקרמו פניה. שלמעלה בלואה וכן אמר שמעון בר ווא בשם ר' יוחנן ולא בעינן עד שתיבש כעלם: ר' ירמיה ר' זעירא בשם רב. לא כדאמר ר' אבא בשמו אלא כך אמר רב לואה אפי' עשויה כעלם אסורה: שמואל אמר וכו'. כלומר בהא דקאמר משמיה דשמואל ור' יוחנן מודו ר' ירמיה ור"ז דכן סבירא להו כדאמר ר' אבא בשמייהו: אמר חזקיה ר' אבא מחמיר במים יותר מן הלואה. בתמיה ולהכי לא פירש דבריו עד לקמן: א"ל ר' מנא מן הדא דגניבא. כלומר אם כך הוא כוונת דעתך בתמיה דהא הי למאי דאמר ר' אבא משמיה דרב אתה מתמיה שמחמיר במי רגלים יותר מן הלואה וכי היכן הוא מחמיר והלא איהו קאמר דרב סבר במים כל זמן שהן מטפיחין דוקא ובלואה לריך שתיבש כעלם ואם כן בלואה הוא מחמיר ואם מן הדא דגניבא דקאמר ר' אבא משמיה כל זמן שרישומן ניכר אתה מתמיה שלפ"ז הן חמורין יותר מן הלואה שאע"פ שרישומה ניכר אם יבשה כעלם מותר קשיא ומאי שייך סברא דגניבא לדרב דילמא באמת גניבא מחמיר עוד יותר בלואה: א"ל. חזקיה לא כמאי דסלקא אדעתך שאני מתמיה מן הדא דגניבא אלא למאי דאמר ר' אבא משמיה דרב גופיה אני מתמיה לפי שסברין הוא שלואה אפי' היא יבישה כעלם אסורה שעדיין משמשות שלה קיים אבל מי רגלים אין ממשן קיים ואע"פ שמטפיחין מ"מ נבלעין בארץ הן ואיהו קאמר דרב ס"ל במים כל זמן שהן מטפיחין אסור ולואה אם יבשה כעלם מותר ועל זה אני תמה דלדידיה אליבא דרב מחמיר הוא במים יותר מן הלואה אלא ודאי מחוורתא כר' זעירא בשם רב:

**הלכה ו מתני'** זב שראה קרי. אף ע"פ שטמא טומאת שבעה משום זיבה ואין טבילה זו מטהרתו אפ"ה לריך טבילה לדברי תורה כתקנת עזרא משום קרי וכן נדה שפלטה שכבת זרע הרי היא כבעל קרי ולריכה טבילה אם באת להתפלל: וכן המשמשת

ר"א בשם רב לואה עד שתיבש כעלם. אז מותר מים כ"ז שמטפיחין והוא ג"כ עד שנתיבשו שאינן מטפיחין וגניבא אמר כ"ז שרישומן ניכר וחמור יותר דאפילו שנתיבשו ואינן מטפיחין נמי אסור:

**אמר** חזקי' ר"א מחמיר במים כו'. ר"ל דמים חמור מלואה בתמי' ולכאורה מאי חמור במים הא בשניהן מותר כשנתיבשו ע"ז שאל לו ר"מ האיך חמור מים אם לא מהדא דגניבא דס"ל דלא מהני במים אפילו שנתיבשו ואינן מטפיחין כיון שרישומן ניכר ע"ז השיב לו חזקי' דז"א דלאו משום מימרא דגניבא חמור ז"א אלא משום דכיון דס"ל גבי מים כ"ז שמטפיחין ר"ל עד שנתיבשו לריך להיות לפ"ז כלואה דאפילו בנתיבש' כעלם נמי אסורה מפני שמשמשה קיים ואין ממשה קיים ר"ל דהלוק לואה ממים דזה ממשה קיים וזה אין ממשה קיים דלואה ממשה קיים ומים אין ממשן קיים וע"כ דמחמיר במים יותר מלואה דאפילו אין ממשן קיים לריך להיות יבש שאינן מטפיחין:

עד

## עין משפט נר מצוה

סו
א מיי' פ"י מהל' ס"ת ה"ו סמ"ג עשין כב טוש"ע יו"ד סי' רפב ס"ז

סז
ב טוש"ע שם ס"ג

סח
ג מיי' פ"ד מהל' אבל ה"ג שם ס טוש"ע שם סי' תג ס"ו

סט
ד מיי' פ"ד מה' תפילין הכ"ד וטוש"ע או"ח סי' מ ס"ג ה

ע
ה טוש"ע שם סי' קג ס"ג

עא
ו טוש"ע שם סי' צז ס"א

עב
ז ח מיי' שם ופ"ד מה' תפלה טוש"ע שם ס"ב

עג
ט מיי' פ"א מהל' תפלה ה"י סמ"ג שם יט טוש"ע שם סי' צ סי"ג

עד
י כ ל מ טוש"ע שם סי' צב ס"ט

עה
נ מיי' פ"ג מהק"ש ה"ז סמ"ג שם יח טוש"ע שם סי' פב ס"א ב

## גליון הש"ס

[צ]דסקיא שהיא מלאה וכו'. ע' בתוס' ברכות דף יח. ד"ה וירכב וברא"ש ומהרש"א שם. וע' ברשב"א בחידושיו שם:

## מראה הפנים

ומסיק שם דדוקא כדליכא ביתא אחרינא הא אית ליה ביתא אחרינא אסור ואפי' מחיצה עשרה לא סגי ליה וכ"כ הרשב"א ז"ל ושארי הדינין דהכא מבוארין הם שם:

**באהן** דרקק וכו'. וכתב הרשב"א ז"ל דיש גורסין באהן דרקק אם טיילין דהוא אסור ופי' בהלכות הנגיד אם כמטייל כלומר שלא מאונס וכן הביא הרא"ש והראב"ד ז"ל פי' דכטעות ידי סופר הוא והכין איתא כל עמא מודיי באהן דרקק אם אנטלין דהוא מותר ואתיא כגמ' דילן דאמרי' מבליע באפרקסתו. ומה דאמר ריב"ל הרוקק בבית הכנסת וכו' ליתא דהא אסיק רבא בפ' בהרואה שהוא מותר:

**המתפלל** אל ירוק וכו'. מביאים לזה הרא"ש והטור סי' צ"ג. והמתפלל אל יטיל מים וכו' כדברי ר' אמי הכא כך מדייק בבבלי מגילה דף כז דאם המתפלל מרחיק ד' אמות ומשתין אי הכי קדשתינהו לכולהו שבילי דנהרדעי שאין לך ד' אמות שלא יתפללו בהן עוברי דרכים אלא תני שהא וכו' משום שכל ארבע אמות תפלתו סדורה בפיו:

**מן** הדא דגניבא. בתמיה וכדפרישית בפנים. והתם בפרקין כדף כה מתמה על גניבא גופיה כעין האי קושיא דאמר רב יוסף שרא ליה מריה לגניבא השתא צואה אמר רב

## פירוש מבעל ספר חרדים

עכ"ל הרא"ש ורבינו יונה: והרתיע. נזדעזע ונבמט כבהרגים בדבר: כהדין דיקלא. סל בנותן התפן בתוכו למטה: אנטלין דהוא מותר. כך כתב רשב"א בשם הראב"ד דגרסינן כן ופירוש אינטליה טלית כדאמר הבבלי נזדמן לו רוק מבליעו בטליתו או באפרקסתו: אם אומר אתה וכו'. ואין לדבר סוף ויהא אסור להתפלל בכל מקום: ר' אבא מחמיר במים וכו'. מתמה ר' חזקיה אהא דאמר ר' אבא לעיל צואה עד שתיבש כעצם ומים כל זמן שמטפיחין דמים כיון דנבלעו בקרקע אעפ"י שמטפיחין שוו לצואה יבשה כעצם ויש לספק בתמיהת ר' חזקיה אי מודה דשפיר קאמר בצואה ותמה למה החמיר במים יותר או שמודה דשפיר קאמר במים ותמה למה הקל בצואה ור' מנא [לא] הבין בדברי ר' חזקיה פירושו ואמר ליה [מה] אהה [תמה] דאוסר המים דמטפיחין דע דגניבא אוסר אפי' אין מטפיחין כל זמן שרישומן ניכר השיבו ר' חזקיה איני תמה מאיסור המים אלא מהיתר הצואה דסבירא לי דצואה אפי' יבשה כעצם אסורה עד שתתייבש כל כך עד שאם זורקה תתפרך כדאמר בבבלי דאע"ג דמים מטפיחין וצואה כעצם נראה דבוין יש לאסור בצואה ולהתיר במים מטפיחין מטעם דצואה מממשה קיים ומים אין מממשן קיים וכשתיבש הצואה כ"כ עד דאי זורקה נפרכה תביב אין מממשה קיים דגם אם ימשמש בה בידו תתפרך כעפר:

מתני'. זב שראה קרי. אע"פ שטמא טומאת שבעה משום זיבה ואין טבילה זו מטהרתו אפי' הכי צריך טבילה לדברי תורה כתקנת עזרא משום קרי וכן נדה אם באה להתפלל י"ח: פולטת שכבת זרע. הרי היא כבעל קרי פדאשכחן בסיני שלשת ימים אל הגשו אל אשה וכו' לפי ששכבת זרע מטמאה כפליטתו כל בלבה ולאחר מכאן כבר הסריח בגופה ואין ראוי עוד להזריע להיות ולד נוצר הימנה: נדה שפלטה. תשמיש שממשש אתמול

**שנויי נוסחאות** (סו"ב) **אלעזר** בד"ו **אליעזר**. (סו"יח) **איצטלין דהוא** בכי"ר **אימטילין בהוא**. (סו"ל) **א"ל אפילו** בכי"ר **א"ל מן שיטתיה בדין הוא צואה אפילו.** (סו"א) **כעצם** בכי"ר **בעצים**. **שממשמשה** בכי"ר **שממשה**. **מים** כ"ה בד"ו. **משמשה** בכי"ר **ממשה**.

## חדושי רר"א

**בההין** דרקק איצטלין כו'. נ"ב עי' בחדושי רשב"א דהביא גירסא אחרת בשם הלכות הנגיד אם במטייל כלומר ולא מאונס. ובשם הראב"ד הביא איצטלין דהוא מותר. ואתיא כש"ס דידן דאמרינן מבליע באפרקסתו ע"כ:

## עמודי ירושלים

**כל** עמא מודיי בההין דרקיק אצטלין דהוא אסור בש"ע א"ח (סי' צ"ז) מבואר דאם צריך לרוק בתפלה דמבליעו בכסותו בענין שאין נראה וכתב הא"ר שלא ירוק בבגד העליון שנראה בו הרוק וקשה לכאורה דהא בש"ס ברכות דכ"ד איתא דמבליעו בטליתו, וכ"ה ברמב"ם פ' י"א מהל' תפלה דמבליעו בטליתו או בבגדו ומדכ' או בבגדו משמע דטליתו ממש והוא הוי בגד העליון.

**אילם** נראה דהא"ר הוציא זה מדברי הירושלמי בכאן וכמבואר בתר"י דבאיצטלא דהוא בגד העליון אסור. אולם מצאתי בחי' הרשב"א בברכות (כ"ד א') שגרס בשם הראב"ד בירושלמי מותר א"כ מבואר דגם בבגד העליון מותר וכמשמעות ש"ס דילן ועמ"א וא"א בסי' צ"ז. והמפרשים לא הערו: ריב"ל אמר הרוקק בביהכ"נ כרוקק בבת עינו. עי' במראה הפנים שכ' ומאי דאמר ריב"ל הרוקק בביהכ"נ ליתא דהא אמר רבא בפ' הרואה שהוא מותר עכ"ל ואשתמיטתי' מ"ש הר"ר מנוח והובא בכ"מ (פ' י"א מס' תפלה ה"י) דההיא דירושלמי דמותר לרוק בבית הכנסת לא פליג אגמרא דידן דהתם בשעת תפלה דוקא עכ"ל. א"כ לא נדחה מימרא דריב"ל מהלכה. והו נעלם ממנו דתר"י פ' מי שמתו גרסו כאן כל הרוקק בביהמ"ק כו' ע"ש וא"כ לק"מ. וראיתי להברכ"י בא"ח (סי' קנ"א סק"ח) שהביא תשובת הר"ש בן הרשב"ץ דרקיקה אסור בביהכ"נ ולמד מזה למנעל ע"ש מ"ש ע"ז ונראה שגם הוא לא ראה דברי הר"ר מנוח הנ"ל:

## טוב ירושלים

**צואה עד** שתתייבש כעצם עיין בהגהות חדשות למהר"י צייטלין בסמ"ק (סי' ג"ז): **ונדה שפלטה ש"ז צריכה טבילה.** מבואר עכ"פ דטהורה שפלטה ש"ז בודאי צריכה טבילה לתפלה וק"ק מזה לשיטת הראב"ד דסבירא ליה בס' בעל הנפש דפולטת ש"ז אינה טמאה רק לטהרות ועי' רא"ש פ"ד דנדה. ועי' ב"ק פ"ב ב':

עין משפט נר מצוה

עו
א מיי' פ"ד מהק"ש ופ"ד מהל' תפלה ש"ו סמ"ג עשין יח טור או"ח סי' פח

והמשמשת שראתה נדה צריכים טבילה [א] ור' יהודה פוטר :

גמ' עד כדון זב שראה קרי ואפילו קרי שראה זוב מועיל הוא שהוא טובל נשמענא מן הדא המשמשת שראתה נדה צריכה טבילה ור"י פוטר מ"ט דר"י משום מה מועיל הוא שהוא טובל או שאין שם לטומאה קלה אצל טומאה חמורה מה נפיק מביניהון ראה קרי אין תימר מה מועיל שהוא טובל מועיל הוא הוי לית טעמא דלא

**רידב"ז**

עד כדון בזב שראה קרי ואפילו קרי שראה זוב מועיל הוא שהוא טובל. כדי להבין הסוגיא הזאת צריך להקדים דרך הש"ס הזה ועי"ז תבין בנקל. דרך הש"ס כדתני במתניתין ב' בבות בבא ראשונה בענין אחד והדר נקט הדין בדבר הפוכו בבבא דסיפא בענין אחר ומבעיא להגמ' האיך הדין בענין דרישא בדבר הפוכו ופשיט הגמ' מהענין דבבא דסיפא וכן מיבעיא האיך הדין בסיפא בדבר הפוכו ופשיט מהענין דבבא דר' שא לדוגמא במס' שביעית פ"י כותבין לאיש על נכסי אשתו ואיפכא לאשה על נכסי בעלה לא קתני והדר נקט בבא דסיפא דכותבין ליתומים על נכסי אפוטרופוס ואיפכא לאפוטרופוס על נכסי יתומין לא קתני ומבעיא בגמ' בבבא דרישא האיך הדין באיפכא כגון לאשה על נכסי בעלה וקפשיט מבבא דסיפא כותבין ליתומין על נכסי אפוטרופוס והדר שאל בבבא דסיפא האיך הדין איפכא לאפוטרופוס על נכסי יתומין וקפשיט מבבא דרישא כותבין לבעל על נכסי אשתו וכמו כן בש"ס דילן בסוגיא דידן נופא דמבעיא להגמ' בבבא דרישא איבעיא להו בעל קרי שראה זיבה כו' ר"ל האיך הדין אם הי' איפכא וקפשטינן מבבא דסיפא במש מש שראתה נדה ועוד צריך להקדים דסגנון הלשון בירושלמי בתיבות הללו מה נפיק מביניהון כו' אין תימר כו' הוי לית טעמא דלא משום כו' לשון הזה נמצא בירושלמי ד' פעמים א' כאן וב' במס' סוכה פ"ג ה"ד וג' במס' יבמות פרק מצות חליצה ה"א וד' במס' כתובות פ"ה ה"ו ושם מבואר בפשיטות דקבעי שם מה טעם אי משום טעם זה או משום טעם זה וקפשיט מה נפק מביניהון ר"ל לענין דינא כך וכך ואין תימר משום טעם זה יהי' נ"מ לדינא ויהי' הילכתא הדתא ויהא קשיא ממתניתין דנקט סתמא עיי"ש דשם מבואר כן ונמצא דלשון זה מה נפיק מביניהון כו' אין תימר כו' הוי לית טעמא דלא כו' הוא פשיטות על האיבעיא וע"פ הקדמה הזאת יתבאר סוגיא דידן בע"ה וה"פ דס"ל להירושלמי דלא הל טומאה קלה על טומאה חמורה וע"כ בזב שראה קרי לא הל כלל הקרי וכאילו אינו בעל קרי כלל ועכ"ז מיבעיא ליה טבילה משום טעמא שכ' הרמב"ם ז"ל בפ"ד מה"ת דלאו משום טומאה וטהרה נגעו בה אלא כדי שלא יהו מצוין אצל נשותיהן הילכך אע"ג דלא הל כלל הטומאה מ"מ צריך טבילה לד"ת אבל בקרי שראה זוב דהל טומאת קרי ואין מועיל לו הטבילה לטהרו והרי הוא השיב בעל קרי לאחר הטבילה כמו קודם הטבילה והרי בעל קרי אסור בד"ת ומה מועיל לו הטבילה ואע"ג דהאי טבילה לאו משום טומאה וטהרה הוא אבל מ"מ שם בעל קרי עליו וכ"ז שלא נפקע ממנו שם בעל קרי הרי הוא אסור בד"ת ומיבעיא לי' אליבא דרבנן ע"ז פשיט ממשמשת שראתה נדה צריכה טבילה אלמא דאפילו דאינו מועיל הטבילה להפקיע שם דבעל קרי מ"מ צריכה טבילה לרבנן משום הטעם שלא יהו מצוין אצל נשותיהן וכ"ז קאי הגמ' אליבא דרבנן והשתא מיבעיא לי' אליבא דר"י מה טעמא דר"י משום מה מועיל הוא שהוא טובל וכיון דלא נפקע ממנו שם בעל קרי לאחר טבילה א"כ אין מקום לטבילה זו ופליג בזה הסברא על דרבנן דרבנן ס"ל אע"ג דלא נפקע ממנו שם בעל קרי לאחר הטבילה מ"מ צריך טבילה משום הטעם שלא יהו מצוין אצל נשותיהן ע"ז פליג ר"י א"כ לפ"ז בטומאה המורה קדמה דאין שם לטומאה קלה אלא המורה ולא הוי עליו שם בעל קרי כלל ומ"מ צריך טבילה לרבנן משום שלא יהו מצוין אצל נשותיהן ובזה לא שייך למימר דאינו מועיל הטבילה ולא נפקע ממנו שם בעל קרי לאחר הטבילה ע"כ בזה גם ר"י מודה ולא פליג ר"י את"ק רק במשמשת שראתה נדה דשם אינו

**פני משה**

המשמשת . והכי פירושא נדה שפלטה עתה תשמיש ששמשה אתמול קודם שראתה וכל תוך ג' ימים שכבת זרע מטמא האשה בפליטתו והמשמשת מטתה אע"פ שלא פלטה ואף שעכשיו ראתה נדה אחר ששימשה צריכין טבילה : ור' יהודה פוטר . ואף על גב במשמשת שראתה נדה איכא למימר דמעיקרא בת טבילה היתה ולא פקעה חובת טבילה מינה אפ"ה פוטר ר' יהודה מן הטבילה הואיל דעכשיו נדה היא . וכבר נתבאר לעיל דהאידנא בטלוה לטבילותא מפני שהיתה תקנה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה : גמ' עד כדון זב שראה קרי . אליבא דר' יהודה קא מיבעיא ליה דעד כאן לא שמענו דפוטר אלא אם טומאת הזיבה קדמה והואיל דכבר טמא הוא ואינו מועיל לו טבילה זו לטהרו מזיבתו הלכך הוא דפוטר ואע"ג דמדינא מועיל לו הטבילה משום קרי לד"ת דהא זב מותר בד"ת כדאמרי' לעיל בהלכה ד' מ"מ כיון דחלה שם טומאה עליו מעיקרא ולהאי טומאה אין טבילה זו עכשיו כלום אינה מועילה לו אפילו להוציאו מטומאת קרי ומכיון דאינה מועילה לו למה יטבול : ואפי' קרי שראה זוב . בעיא היא דהשתא מספקא לן אי נימא דאף אם ראה קרי בתחלה ואח"כ באה לו טומאת זיבה נמי פוטר ר' יהודה או לא : מועיל הוא שהוא טובל . סיומא דבעיא היא כלומר להאי טעמא דאמרן לפי שאין מועיל לו הטבילה הואיל וטומאת זיבה קדמה אם כן היכא דטומאת קרי קדמה איכא למימר דמועיל לו עכשיו טבילה זו דמעיקרא בעל טבילה הוה ואפילו ר' יהודה מודה בזה שהוא צריך טבילה או דילמא דטעמיה דר' יהודה לאו משום שאינו מועיל לו הויא אלא טעמא אחרינא איכא משום דאינו צריך לטבילה כלל דכיון דטומאה חמורה דזיבה עליו ובאותה טומאה החמורה מותר הוא בד"ת תו לא אתיא טומאה קלה דקרי וחיילא עליה כלל לאסרו בד"ת ואינו צריך לטבילה מדינא קאמר . והש"ס לא אסיק הכא לטעמא אחרינא ולהבעיא עד לקמן : נישמעינה מן הדא והמשמשת וכו' מה טעם דר' יהודה . השתא מפרש לה להבעיא ובתחלה מהדר אחר טעמיה דר' יהודה ולבתר מסיק להבעיא ומה דאיכא לספוקי במילתיה דר' יהודה וכלומר לכשתמצי לומר מה דמספקא לן בטעמיה יכילנא למיפשט לך ומיהו אכתי תיבעיא לן במילתיה ואף דפשיט לך טעמיה וכדמפרש ואזיל : משום מה מועיל הוא שהוא טובל שאין שם לטומאה קלה אלא טומאה חמורה . כלומר מה דהוה מספקא לן בטעמיה אם הוא משום דמה מועיל לו שהוא טובל עכשיו והרי טומאת זיבה עליו או דלאו היינו טעמיה אלא משום שאין שם לטומאה קלה לחול עליו אלא טומאה חמורה ולא חיילא עליו טומאה קלה כלל : מה נפק מביניהון . ומאי בינייהו בין הני טעמי : ראה קרי . כלומר אם ראה קרי מקודם שבא עליו טומאת זיבה איכא בינייהו : אין תימר מה מועיל שהוא טובל מועיל הוא . אי תימא דטעמיה משום מה מועיל הוא הרי הכא דטומאת קרי קדמה מועיל הוא דמעיקרא בר טבילה הוה ותו לא אתי טומאת זיבה לאפקועי טבילה מיניה והיה צריך לטבילה אף לר' יהודה ואי נימא דטעמיה הוי משום שאין שם טומאה קלה לחול עליו כלל במקום שיש עליו טומאה חמורה א"כ אינו צריך טבילה כלל לטומאה קלה וכדפרישית : הוי לית טעמיה דלא

**מראה הפנים**

רב כיון שקרמו פניו מותר מי רגלים מיבעיא וכו' והכא דסתמיה על ר' אבא משמיה דרב הסיב לו חזקיה אפי' וכו' כמבואר בפנים והמסקנא דהכא כדהתם דאפי' יבשה כתרס אסורה ומי רגלים כל זמן שמטפיחין וכדעת הרמב"ם ז"ל ויש ללמוד מכאן לשא דהאחרונים מסתפקים בסי' עב בדין צואה בזמן הקור שנקרשת הרבה וקשה כאבן . ומהכא משמע דאסור דקאמר אפי' עשויה כעצם אסורה מפני שממשה קיים וא"כ מה לי אם נעשה כעצם מחמת הקור או מחמת יבישות הלא ממשה קיים :

עד כדון זב שראה קרי וכו'. עיקר פי' הבעיא הויא כדהתם בבלאי פרקין ומיהו הכא דמוסיף הש"ס לדייק וקאמר לקמן עד כדון בשבאת לו טומאה קלה בסוף וכו' והיינו הך דבעייא קמייתא ולכאורה כפלי דברים יש כאן ולכן בארתי היטב בפנים מה כוונת הש"ס בהוספת דברים אלו ופשיטות הבעיא הוי כדהתם :

סליק פירקא בסייעתא דשמיא

**פירוש מבעל ספר חרדים**

אתמול קודם שראתה : ורבי יהודה פוטר . קס"ד השתא הואיל וטומאת זיבה קודמת והרי הוא טמא טומאה חמורה ואינה אוסרתו בדברי תורה כדאמרינן בפרקין הזבין והמצורעין מותרין תו לא אתיא טומאת קרי דקילא ואסרה ליה עכ"ל רש"י : גמרא . עד כדון וכו'. אדר' יהודה דפטר בעי אי פטר גם אקרי שראה זוב . וז"ל הבבלי איבעיא להו בעל קרי שראה זיבה מהו כי פטר רבי יהודה התם בזב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבילה הוא . אבל בעל קרי שראה זיבה דמעיקרא בר טבילה הוא מחייב או דילמא לא שנא . תא שמע המשמשת שראתה נדה צריכין טבילה רבי יהודה פוטר והא משמשת שראתה נדה כבעל קרי שראה זיבה דמיא וקא פטר ליה ר' יהודה ש"מ עכ"ל ופירש"י לאו בר טבילה הוא לדברי תורה ואע"פ שטומאתו חמורה ותו לא אתיא קרי ומצריך ליה עכ"ל : ה"ג עד כדון זב שראה קרי בעל קרי שראה זוב נשמעינה מן הדא משמשת שראתה נדה צריכין טבילה רבי יהודה פוטר ע"כ והיא הבעיא והתשובה שבבבלי בלשון קצרה מאוד : ה"ג מה טעם דר' יהודה משום מה מועיל שהוא טובל או שאין שם לטומאה קלה אלא טומאה חמורה מה נפיק מביניהן קרי שראה זוב נשמעינה מן הדא משמשת שראתה נדה צריכין טבילה ר' יהודה פוטר אין תימר מה מועיל שהוא טובל מועיל הוא הוי לית טעמא . והיא השאלה והתשובה עצמה בלשון אחרת דרך ארוכה וכן הא דקאמר אח"כ עד כדון וכו' היא עצמה השאלה והתשובה עצמה . בלשון שלישי בינוני וכמו איכא דאמרי דאי' בבבלי בכמה דוכתי ופעמים שאין הפרש ביניהם כלל בענין אלא בלשון וכן תמצא בהלכות ברכות לרמב"ם וז"ל על איכא דאמרי דמייתי בבבלי פרק כיצד מברכין הני תרי ליסני חד טעמא אית להו ואין ביניהם חילוק אלא בשנוי המימרא בלבד ויש מקומות בזה שמקפיד על נסח המימרא היאך היתה אע"פ שאין ביניהם הפרש בענין עכ"ל : מה טעם דר' יהודה . דפטר בזב שראה קרי : משום מה מועיל . כלומר דמהתחלה בבא הקרי לא יש תועלת בטבילה שהרי זב הוא : או שאין שם טומאה קלה . דקרי אלא המורה דזיבה וכאלו [אינו] בעל קרי חשבינן ליה : מה נפיק מביניהן . כלומר מה נפקותא בין שני הטעמים אלו . ומשני דאיכא קרי שראה זוב דלהאי טעמא משום דאין שם לטומאה קלה אלא חמורה גם עתה אין שם ופטר ולהאי טעמא משום מה מועיל הרי היה מועיל אי הוה טביל מעיקרא ומחייב בה ר' יהודה ופשיט מסיפא דקתני המשמשת וכו' ר' יהודה פוטר דאין תימר דטעם הפיטור בזב שראה קרי משום מה מועיל הרי כאן מועיל הוא בתחילה כששמשה והוה לו לחייב אלא ע"כ הוי אומר דלית טעמא אלא משום דאין שם ופטרו נמי בקרי שראה זוב : הוי לית טעמא דלא. לשון קצר הוא וכאלו אמר לית טעמיה דא אלא וכמוהו רבים בירושלמי תמצא : **הדרן עלך פרק מי שמתו**

תפילה

**תוס' הרי"ד**

עד כדון בזב שראה קרי כו'. עיין בפנים שנתבאר בע"ה הסוגיא הזאת לאמיתה של תורה ועי"ז יש להבין מה דלכאורה קשה הא דגרסינן בירושלמי במס' יומא פ"ג ה"ג תמן תנינן המשמשת שראתה נדה צריכה טבילה ר"י פוטר מה חלוק ר"י על טבילת סנך או משום אפילו טובל מהו מועיל ע"כ. הסוגיא תמוה דמאי מיבעיא ליה אי ס"ל לר"י טבילה מדרבנן או לא הלא מצינו כמה טבילות מדרבנן כמו בי"ת דבר עיי' בתוס' ז"ל יומא דף ל"א ע"א בראש העמוד ונראה לפענ"ד שהפי' הוא מה נפיק מינה ראה קרי כלומר אם ר"י ס"ל תקנת עזרא דבעל קרי דעלמא כמו דקיל ושרי בבבלי במס' ברכות דף כ"א ע"ב כל הסוגיא שם ושם מוכיח דע"כ ר"י ס"ל תקנת עזרא מסך מהני' גופיה דזב שראה קרי וכו' עי"ש ואילו בירושלמי לא מצינן להוכיח מהני' הזאת כאשר נבאר בעז"ה וע"כ מיבעיא ליה ומוכיח ממכילתין דידן דתני אר"י כל עצמן לא התקינו וכו' דהנה פי' טבילת סנך הוא טבילה מדרבנן וצריך ביאור למה תפס ליטנא דסרך בכאן יותר מכל טבילות דרבנן בעלמא ונלפענ"ד דבכל טבילות דרבנן כמו בי"ת דבר דהתם גזרו רבנן טומאה על הגברא או על הכלי וצריך טבילה מדרבנן וזהו הטבילה משום לאו דטומאה ומהרה נגעו בה משא"כ גבי הטבילה ליכנס לעזרה לאו משום לאו דטומאה וטהרה

שנויי נוסחאות (סו"ו) משום נד"ו משם . (סו"ז) או שאין נד"ז שאם .

**חרושי רד"א**

מה נפיק מביניהון ראה קרי וכו'. נ"ב פי' וסתמא דש"ס חוי סלקא אדעתא דבעל קרי לחורא איכא בינייהו וע"ז מקשה הש"ס אין תימא מה מועיל שהוא טובל וכו' לית טעמא דלא דאף לטעם השני משום שאין שם לטומאה קלה אצל טומאה חמורה הכא דראה קרי לבד ולא היה זב נמי צריך טבילה דאין כאן טומאה חמורה לבטלה. ומתרץ הש"ס בפירושו ראה קרי היינו ואח"כ ראה זיבה ובזה אין טומאה חמורה שראתה אח"כ מבטלה דכיון דראה קרי לכתחילה והוי אסור ללמוד תורה אין טומאה חמורה מבטלה. דהטעם משום שאין שם לטומאה קלה וכו' עד כדין כשבאת לו טומאה קלה לבסוף אפילו באת לו טומאה חמורה לבסוף ולפ"ז אין מבטלה וצריך טבילה. ולטעם מ"ש מה מועיל וכו' אין חילוק בין שראה קרי לכתחלה או לבסוף ואין מועיל טבילה. וע"ז אמר נשמעינה מן הדא והמשמשת שראתה נדה וכו' ור"י פוטר הדא אמרת היא הדא היא הדא. והטעם היא מ"ש מה מועיל וכו' ועי' בבלי דף כ"א ע"ב דו"ק ותשכח :

**עמודי ירושלים תנינא**

מאי טעמא דר"י עיין מה שכתב מהרא"פ ומה שכתב השיורי קרבן יומא (פ"ג ה"ג) :

מסורת הש"ס

דלא משום שאין שם לטומאה קלה אלא טומאה חמורה. האי דלא כמו אלא הוא כדרך לשון הש"ס הזה בכל דוכתי דאיכא כה"ג. כלומר על כרחך טעמיה דר' יהודה איפשיטא לן מההיא דהמשמשת שראתה נדה דההיא נמי מעיקרא בת טבילה היתה ואפ"ה פוטר בה ר' יהודה א"כ לית טעמיה משום מה מועיל תורה אור
א דטעמיה משום שאין מקום לטומאה קלה לחול עליו כלל אלא טומאה חמורה וא"ל טבילה מדינא לר' יהודה וכדאמרן: עד כדון כשבאת לו טומאה קלה בסוף. השתא מסיק לה לעיקר הבעיא וכלומר דאף ע"ג דטעמיה דר' יהודה איפשיטא לן מההיא דהמשמשת מ"מ איכא לספוקי במילתיה דשמא לא קאמר דאין שם לטומאה קלה לחול במקום החמורה אלא דוקא אם בתחלה באת לו הטומאה חמורה וטומאה קלה באת לו בסוף כדינא דרישא דמתני' זב שראה קרי: אפי' באת לו טומאה חמורה בסוף. אם אפי' בכה"ג דנקט בריש הבעיא בעל קרי שראה זוב שבאת לו טומאה חמורה בסוף נימא נמי דאין שם טומאה קלה כלל אלא טומאה חמורה ואע"ג דקדמה והאי מילתיה לא הוי פשיטא ליה לבעל הבעיא מההיא דהמשמשת ואף דהתם נמי טומאה חמורה לבסוף באת לה משום דקס"ד דשאני

דלא משום שאין שם לטומאה קלה אצל טומאה חמורה עד כדון כשבאת לו טומאה קלה לבסוף אפי' באת לו טומאה חמורה לבסוף נשמענא מן הדא והמשמשת שראתה נדה צריכה טבילה ור"י פוטר הדא אמרה היא הדא היא הדא:

# הדרן עלך מי שמתו

*תפלת השחר עד חצות ר' יהודה אומר עד ד' שעות תפילת המנחה עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה. תפילת הערב אין לה קבע ושל מוספים כל היום:

דברים יא גמ' כתיב לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם וכי יש עבודה

איכו מועיל הטבילה להפקיע ממנו שם בעל קרי אבל איפכא נדה שהיתה משמשת או שפלטה ש"ז דשם מועיל הטבילה גם ר"י מודה או דילמא דגם בזה פליג אדרבנן וס"ל דלא תיקן עזרא טבילה לבעל קרי רק בשחל עליו הטומאת בעל קרי ושם ב"ק עליו משא"כ בנדה שהיתה משמשת או פלטה ש"ז דשם קרי אינו חל לא תיקן עזרא טבילה ולא מהני הטעם שלא יהו מצוין אצל נשותיהן אלא בשם ב"ק ע"ז פשיט מה נפיק ביניהן ראה קרי ר"ל דנ"מ בין ב' הטעמים הוא בראה קרי ר"ל בדינא דרישא בזב שראה קרי ולפ"ז אין תימר דטעמא דר"י הוא משום מה הוא מועיל הא בכאן מועיל וא"כ האיך תימר דטעמא דר"י משום מהו מועיל א"כ מה נעשה בהרישא בזב שראה קרי האיך פליג ר"י א"ו משום דאין שם לטומאה קלה אלא חמורה וע"כ פליג ר"י גם בנדה שהיתה משמשת משום דס"ל דלא תיקן עזרא טבילה לב"ק רק במקום דחל עליו טומאת בעל קרי והדר שאל הגמ' אימא כל עיקר טעמא דר"י הוא משום שלא תיקן עזרא טבילה לב"ק רק במקום דחל עליו טומאת ב"ק ע"כ בזב שראה קרי דלא חל עליו טומאת ב"ק לא תיקן טבילה משא"כ בבעל קרי שראה זוב גם ר"י מודה כיון דחל עליו שם בעל קרי צריך טבילה אע"ג דלא מועיל לו הטבילה והוי בעל קרי לאחר הטבילה כמו קודם הטבילה מ"מ מודה ר"י לרבנן בזה ע"ז פשיט מסיפא ממשמשת שראתה נדה דפוטר שם ר"י ע"כ מוכח דר"י אית לי' שני הטעמים ומסיפא ילפינן על הרישא דפליג ר"י גם על ב"ק שראה זיבה ומרישא ילפינן על הסיפא דפליג ר"י גם בנדה שהיתה משמשת: סליק פירקא בס"ד כשהוא

עין משפט נר מצוה

א מיי' פ"ג מה' תפלה ה"א סמ"ג עשין יט טוש"ע או"ח סי' פט ס"א

זב מנדה ומשום דהא עיקר טעמא דתקנת עזרא בטבילה לבעלי קריין בשביל אנשים הוית שלא יהו ישראל כתרנגולין הללו כדאמר לעיל בריש הלכה ד' וא"כ אפשר דבזב שקדמו קרי מודה ר' יהודה דצריך טבילה הואיל דהטומאה חמורה לבסוף הוא דבאת לו וחלה עליו טומאה קלה מעיקרא להצריכו טבילה. ופשיט ליה הש"ס נישמעינה מן הדא המשמשת וכו'. כלומר לא כדקס"ד לחלק בין נדה לזב דהא מיהת תקנת עזרא אף על הנשים היתה והמשמשת צריכה טבילה משום ק"ש ותפלה וברכות וטעמא דכשהן מוכרחות לטבול אף הן ימנעו בעליהן מלהיות מצוין אצליהן ואפ"ה קאמר בה ר' יהודה דפטורה מן הטבילה: הדא אמרה היא הדא היא הדא. היינו המשמשת שראתה נדה והיינו בעל קרי שראה זוב דדין אחד להם דאין שם לטומאה קלה לחול אלא טומאה חמורה ואפי' החמורה היא לבסוף ובין באנשים ובין בנשים א"צ לטבילה מדינא לר' יהודה:

הדרן עלך מי שמתו

הלכה א מתני' תפלת השחר עד חצות. שכן תמיד של שחר קרב עד חצות לרבנן ולר' יהודה אינו קרב אלא עד ד' שעות ביום והיינו עד סוף שעה רביעית שהוא שליש היום בזמן שהיום י"ב שעות וכן הלילה ואותן שעות נקראו שעות זמניות וכן זמנה לעולם עד סוף שליש היום לפי ערך הימים כדאמרינן לעיל בפ"ק גבי ק"ש והלכה כר' יהודה: תפלת המנחה עד הערב. שכן תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב ור' יהודה סבר שקרב והולך עד פלג המנחה ופלג המנחה היא שעה ורביע קודם הלילה מפני שזמן מנחה קטנה מתחיל מתשעה שעות ומחלה קודם הלילה ופסק הלכה בזה דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד והרוצה לעשות כדברי חכמים ולהתפלל תפלת המנחה עד הערב יעשה ואם בא לעשות כדברי ר' יהודה שלא להתפלל מנחה אלא עד שעה ורביע קודם הלילה עושה ומשם ואילך יכול להתפלל ערבית ובלבד שלא יעשה פעם כך ופעם כך אלא לעולם יעשה כחד מינייהו שאם עושה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה ואם עושה כדברי ר' יהודה ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה צריך ליזהר שסוב לא יתפלל מנחה באותה שעה: תפלת הערב אין לה קבע. שזמנה כל הלילה והא דנקט בלישניה אין לה קבע ולא קתני זמנה כל הלילה לאשמועינן דתפלת ערבית רשות לפי שהיא כנגד הקרבת איברים ופדרים שקריבין כל הלילה והנך רשות נינהו שכיון שנזרק הדם נרצה הקרבן ואע"פ שנטמאו האברים ופדרים או שאבדו אינו מעכב ומיהו האידנא קבלוה עליהם לתפלת ערבית בחובה: ושל מוספין כל היום. אם איחרה אחר שבע שעות יצא אבל נקרא פושע וכן הלכה: גמ' כתיב לאהבה וגו'. שינה הכתוב מפ' האמונה ולעבדו ללמד על התפלה: וכי יש עבודה

## פירוש מבעל ספר חרדים

פרק ד תפילת השחר עד חצות. שכן תמיד של שחר קרב עד חצות לרבנן ולרבי יהודה אינו קרב אלא עד ארבע שעות ועד ד' שעות היינו עד סוף שעה רביעית שהוא שליש היום לפי אורך הימים וקוטנן כדכתבינן לע"ל גבי קרית שמע והלכה כר' יהודה: תפילת המנחה עד הערב. עד שתחשך: עד פלג המנחה. זמן מנחה קטנה היא מט' שעות ומחצה עד הלילה שהם שתי שעות ומחצה נמצא פלג המנחה שהיא חציו שעה ורביע ופסק הלכה בזה דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד והרוצה לעשות כחכמים יעשה ובלבד שלא יתפלל לעולם ערבית בזמן זה דכיון דמחשיב אותו יום לענין שמתפלל בו מנחה אינו יכול להחשיבו לילה להתפלל בו ערבית והרוצה לעשות כדברי רבי יהודה להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה תו לא מצי לצלויי מנחה מפלג המנחה ומיהו אנן דנהגינן לצלויי מנחה עד הערב הו לית לן לצלויי של ערבית עד דתתפני יומא כרבנן ורבי ורב וכל הני דצלי של שבת בערב שבת כדלקמן כרבי יהודה ס"ל ולא מאחרי תפילת המנחה לעולם מפלג המנחה ולמעלה ומיהו תפלה בלהוד הוא ולצורך שעה למצוה אבל קריאת שמע לא הוו קרו עד צאת הכוכבים ומשום צורך מצוה היא שלא היו חוששין לסמוך לתפילה עכ"ל הרב"א: תפילת הערב אין לה קבע. זמנה כל הלילה והא דלא קתני הכי בהדיא [כדי] לכלול גלבון זה דתפילת ערבית רשות כן פירש בבבלי וכן פסקו הפוסקים וכתבו ומיהו האידנא כבר קבעוה ישראל חובה: ושל מוספין כל היום. מן הבקר מיהו יש להקדים כל שהר מפני שהיא תדירה ואם הקדים של מוסף יצא כך כתב הרב"א: ר' יהודה אומר עד ז' שעות. והלכה כחכמים מיהו אי איחר משבע נקרא פושע כך פסקו בבבלי: יכול

## מראה הפנים

תפלת השחר. כתיב לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו וגו' וכי יש עבודה בלב זו תפלה. מברייתא זו למד הרמב"ם ז"ל לומר דעיקר חיוב התפלה מדאורייתא היא כדכתב ריש הלכות תפלה מצות עשה להתפלל בכל יום וכו' והרמב"ן ז"ל בהשגות המצות השגה עליו כמו שהביא הכ"מ שם אבל לא תירץ כלום כ"א כתב לדעת הרמב"ן דרשא דספרי אסמכתא היא ולדעת רבינו שמ"ע מן התורה להתפלל בכל יום וכו' ע"ש ולזה א"ל ביאור ועדיין הקושיות במקומן הן עומדות ונראה לבאר ולתרץ לדעת הרמב"ם דמה שהקשה הרמב"ן מההיא דספק התפלל שאל יחזור ויתפלל ולא כך אמרו בק"ש ומשום דק"ש מד"ת ותפלה מדרבנן הא ודאי ל"ק לדעת הרמב"ם דזהו לדברי הפוסקים כר"א בדף כ"א ע"א דמחלק הכי בין ק"ש לתפלה ודעת הרמב"ם כר' יוחנן דהתם ומזה כבר נהבאר בדברינו בריש מכלתין דהרי"ף והרמב"ם פסקו כר' יוחנן ובארתי שם לטעמן שכתבו בתורת נדבה דוקא ע"ש וכד"ה ר"י כלדעתיה וכן האי קושיא שהקשה מהא דאמרו בסוכה בפשיטות מאי קושיא הא מדאורייתא הא מדרבנן זה נמי לק"מ דהתם בענין הפסקה איירי וכבר גילה הרמב"ם דעתו כאן דזמן תפלה אינו אלא מדרבנן וכן מנין התפלות

## תוס' הרי"ד

וטהרה נגעו בה אלא טבילה בעלמא הגם שאינו חשוב לטמא ואין שום חשש טומאה דתהא הטבילה מועלת לו ליכנס לעזרה ע"י הטבילה הזאת דא"כ היה בעי הערב שמש אלא כדי שיזכיר טומאה יכנה בידו ויפרוש וע"כ אין הטבילה הזאת לטהרו מן הטומאה וכיון דלאו משום לגא דטומאה וטהרה נגעו בה אלא טבילה בעלמא זהו הנקראת טבילת סרך ודכוותיה מצינו טבילת סרך גבי תקנת עזרא כמו שכ' הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות תפלה. וז"ל לא מפני טומאה וטהרה נגעו בה אלא כדי שלא יהו ת"ח מצוין אצל נשותיהן כו' ושם בה"ה גבי זב שראה קרי וכו' צריך טבילה ז"ל וכן הדין נותן שאין טבילה זו מפני טהרה אלא מפני הגזירה שלא יהו מצוין אצל נשותיהן תמיד עכ"ל ז"ל טבילה הזאת נקראת ג"כ טבילת סרך כנ"ל כיון שאינו משום טומאה וטהרה כלל ועי"ז יתבאר הסוגיא היטב בע"ה דמיבעיא ליה חלוק ר"י על טבילת סרך כלומר דחלק לגמרי על טבילת בעל קרי או דלעולם אית ליה תקנת עזרא ולא פליג על טבילת סרך אלא דוקא גבי זב שראה קרי פליג משום אפילו טובל מהו מועיל וע"ז מפרש מה נפיק מינה ראה קרי בעלמא ה"ת חלוק ר"י על טבילת סרך ד"ת הוא בתמיה דהא פשיטא דאינו ד"ת אלא מדרבנן ואינה אלא טבילת סרך והלוק ר"י על טבילת סרך ה"ת אפילו טובל מהו מועיל מועיל הוא שהוא טובל בבעל קרי דעלמא ומביא ראיה כהדא דתני אר"י כל עצמן לא התקינו טבילה זו אלא מפני טבילת סרך כו' הדא אמרה לא חלק ר"י על טבילת סרך אלא משום אפילו טובל מהו מועיל אבל על תקנת עזרא דהוא טבילת סרך לא חלק ר"י. והא דלא פשטינן בירושלמי דר"י אית ליה טבילת בעל קרי כמו דפשטינן בבבלי מהך מתני' גופיה דזב שראה קרי וכו' והמשמשת שראתה נדה וכו' למאן קתני לה אלימא לרבנן השתא מה זב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבולי הוא מחייבי רבנן כו' אלא פשיטא לר"י קתני ודוקא גבי זב שראה קרי הא קרי בעלמא חייב ע"כ עיין בבבלי ולכאורה קשה למה לא פשט בירושלמי כן ממתני' גופיה כהבבלי נראה לפענ"ד דאזלי הבבלי והירושלמי לטעמן ע"פ ירושלמי דסוגיא דידן עד כדון זב שראה קרי כו' וכמבואר הכל יפה בע"ה לאמיתה של תורה ולפ"ז בפיר ניחא דהירושלמי לא מצי למיפשט מהסיפא דהמשמשת שראתה למאן קתני

**שנויי נוסחאות** (בו"ג) לבסוף וט' לבסוף בד"ו בבוף וגי' בסוף.

עמודי ירושלים

**ולעבדו** בכל לבבכם כו' ואיזו זו תפלה. עי' באבודרהם (סעל ב') שכתב ואומר ולעבדו בכל לבבכם ומפריש בספרי ובירושלמי דברכות פ' תפלת השחר איזהו עבודה שבלב זו תפלה ותמהני שלא כתב שכן נפירש ג"כ בבבלי תענית (ד"ב ע"א) יעו"ש:

עבודה בלב וכו'. ברייתא היא בספרי פ' עקב: יכול יהא מתפלל שלשתן כאחת. תוספתא פ"ג: יכול משבאו לגולה. התחיל לנהוג כן ולא מקודם: בכל שעה שירצה. דלא למדנו מדניאל אלא שלא יתפלל כל שלשתן רצופות זא"ז וזמן קבוע לכל אחת מנין כבר פי' דוד וכו': מרחיש בשפתותיו. ומשמיע לאזניו בלחש: על לבה. בכוונת לבה: מילתיה דחנן בר אבא פליגא. האי לאו הכא הוא דאיתמר ולא שייכא אדלעיל ובפ"ק בהלכה ד' איתמר הכי אהא דדרים התם מכל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך שאף בהזכרת השם צריך שיהא זוקף כפוף ועלה קאמר מילתיה דחנן בר בא פליגא וכו' עד כבר ניחת הוא ואיידי דאיירי הכא בדיני דתפלה מייתי לה כמו דאיתמר התם כדרך הש"ס הזה: מצלי בקלא. כשהיה מתפלל היה לבין עצמו כדר' יונה: ובני ביתיה דאבא. כלומר כך היה נוהג ג"כ אבא שילמדו בני ביתו התפילה ממנו: מאיכן למדו. דוד ודניאל מהיכן למדו לג' תפלות: כך תזכינו לראות במערב. כן צריך להיות: עוד היא. גם היא יש לך סמך לקבוע כנגד שיכול איברים וכו' ולפיכך זמנה כל הלילה: מדברי תורה למד ר' יהודה. לומר דתמיד של שחר קרב עד ד' שעות כדתני ר' ישמעאל וכו' ודרים בבקר בבקר ולפיכך תפלת השחר שהוא כנגדו ג"כ עד ד' שעות: בארבע

תורה אור

עבודה בלב ואיזו זו תפילה וכן הוא אומר °אלהך די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישזבינך וכי יש פולחן בבבל ואיזו זו תפילה *יכול יהא מתפלל שלשתן כאחת פירש בדניאל °וזמנין תלתא ביומא הוא ברך על ברכוהי וגו' יכול יהא מתפלל לכל רוח שירצה ת"ל °וכוין פתיחין ליה בעליתה נגד ירושלם יכול משבאו לגולה כן ת"ל °כל קבל דהוה עביד מן קדמת דנא יכול יהא מתפלל שלשתן בכל שעה שירצה כבר פירש דוד °ערב ובוקר וצהרים וגו' יכול יהא מגביה קולו ומתפלל פירש בחנה °וחנה היא מדברת על לבה יכול יהא מהרהר בלב ת"ל °רק שפתיה נעות הא כיצד מרחיש בשפתותיו אמר רבי יוסי בר חנינא מן הפסוק הזה את למד ד' דברים וחנה היא מדברת על לבה מכאן שהתפילה צריכה כוונה רק שפתיה נעות מכאן שהוא צריך להרחיש בשפתותיו וקולה לא ישמע מכאן שלא יגביה אדם את קולו ויתפלל ויחשבה עלי לשיכורה מכאן שהשיכור אסור להתפלל: מילתיה *דחנן בר אבא פליגא דחנן בר אבא אמר לחבריא נימר לכון מילתא טבתא דחמית לרב עביד ואמריתה קומי דשמואל וקם ונשקי על פומי *ברוך אתה שוחה בא להזכיר את השם זוקף שמואל אמר ואנא אמרית טעמא ה' זוקף כפופים א"ר אמי לא מסתברא דלא אמר אלא מפני שמי ניחת הוא א"ר אבין אלו הוה כתיב בשמי ניחת הוא הוה יאות לית כתיב אלא מפני שמי ניחת הוא קודם עד שלא הזכיר את השם כבר ניחת הוא. ר' אבא בר זבדי מצלי בקלא רבי יונה כד הוה מצלי בכנישתא הוה מצלי בלחישה וכד הוה מצלי גו בייתיה הוה מצלי בקלא עד דילפון בני בייתיה צלותיה מיניה אמר ר' מנא ובני בייתיה דאבא ילפי צלותא מיניה. ומאיכן למדו ג' תפילות רבי שמואל בר נחמני אמר כנגד ג' פעמים שהיום משתנה על הבריות בשחר צריך לאדם לומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שהוצאתני מאפילה לאורה במנחה צריך אדם לומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי כשם שזכיתני לראות החמה במזרח כך זכיתי לראות במערב בערב צריך לומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי כשם שהייתי באפילה והוצאתני לאורה כך תוציאני מאפילה לאורה ריב"ל *אמר תפילות מאבות למדום תפילת השחר מאברהם אבינו °וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה' ואין עמידה אלא תפילה כמה דתימר °ויעמוד פנחס ויפלל תפילת המנחה מיצחק אבינו °ויצא יצחק לשוח בשדה ואין שיחה אלא תפילה כמה דאת אמר °תפילה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו תפילת הערב מיעקב אבינו °ויפגע במקום וילן שם ואין פגיעה אלא תפילה כמה דתימר °יפגעו נא בה' צבאות ואומר °אל תשא בעדם רינה ותפלה ואל תפגע בי ורבנן אמרי תפילות מתמידין גמרו תפלת השחר מתמיד של שחר °את הכבש אחד תעשה בבוקר תפילת המנחה מתמיד של בין הערבים °ואת הכבש השני תעשה בין הערבים תפילת הערב לא מצאו במה לתלותה ושנו אותה סתם הדא היא דתנינן תפילת הערב אין לה קבע ושל מוספין כל היום אמר רבי תנחומא עוד היא קבעו אותה כנגד איכול איברים ופדרים שהיו מתאכלין על גבי המזבח כל הלילה. מדברי תורה למד רבי יהודה *דתני רבי ישמעאל °וחם השמש ונמס בארבע שעות אתה אומר בארבע

**עין משפט נר מצוה**

ב א מיי' פ"א מהל' תפלה ה"א
ג ב מיי' פ"ה שם ה"ג סמ"ג עשין יט טוש"ע או"ח סי' צד ס"א
ד ג ד מיי' שם סמ"ג שם טוש"ע שם סי' קא ס"ג
ה ה מיי' פ"ד שם הט"ו טוש"ע שם סי' נח ס"א
ו ו מיי' שם הי"ז טוש"ע שם סי' נט ס"א
ז ז מיי' פ"ה שם ה"י סמ"ג שם יט טוש"ע שם סי' קיג ס"ז
ח ח טוש"ע שם סי' קא ס"ב בהג"ה רמ"א
ט ט מיי' פ"א שם ה"ה ו

**מסורת הש"ס**

ברכות לא. תוספתא פ"ג.
תהלים נה
שמואל א א
שם
לעיל פ"א
שם. וברכות יג. ע"ש
ברכות כו:
בראשית יט
תהלים קו
בראשית כד
תהלים קב
בראשית כח
ירמיה כז
שם ז
במדבר כח
שם
ברכות כז.
שמות טז

## מראה הפנים

התפלות מדרבנן הם ומן התורה די בתפלה אחת בכל יום וא"כ שפיר מקשה התם דמאי קושיה מלולב אתפלה דהתם דאמרו בתפלת המנחה ואם התחילו אין מפסיקין משום דאינה אלא מדרבנן שהרי כבר התפלל תפלה אחת היום וכן אין זמנה כ"א מדרבנן ולא דמיא ללולב שלא נטל שחרית כלל וכו' ועיקר הקושיא שהקשה הרמב"ן וצריכה ביאור מהיא דבעל קרי הוא דבהדיא אמרו בגמרא בדף כ"א על האי מתני' דבעל קרי מהרהר בלבו וכו' דדוקא ק"ש וברכת המזון דאורייתא אמרו ולא בתפלה שהיא מדרבנן וזה ודאי דוחק לאוקמי דבשכבר התפלל תפלה אחת מיירי דאין זה במשמע להאי מתני' ולא למתני' דהיה עומד בתפלה ונזכר וכו' דמדייק התם הא אם לא התחיל לא יתחיל דמשמע לעולם משמעו ומה שנראה בזה דהרמב"ם היה מפרש דהאי מתני' בעלקרי מהרהר וכו' וכל השקלא וטריא דהתם כדלעיל לאו אליבא דהלכתא נינהו וזה למאי דכתב הרא"ש ז"ל שם על הא דאמר רבינא זאת אומרת הרהור כדיבור דמי ואתיא מתני' כר"מ דאמר לעיל אחר כוונת הלב הן הדברים א"נ כר' יהודה דאמר אם לא השמיע לאזנו יצא אבל לכתחלה צריך להשמיע לאזנו ובעל קרי אוקמוהו אדאורייתא דיוצא בהרהור ורב חסדא אמר הרהור לאו כדבור דמי ואתיא מתני' כר' יוסי דאמר אם לא השמיע לאזנו לא יצא ואפי' לר"מ דאמר אחר כוונת הלב הן הדברים מ"מ צריך שיוציא בשפתיו ובלא השמעת האזן קרי ליה כוונת הלב וכן הא דאמרו בבהמ"ז לא יברך בלבו ואם בירך יצא היינו במוציא בשפתיו בלא שמיעת האזן וכתב ר"ח ז"ל הלכתא כרב חסדא וכו' עכ"ל וכן דעת רבינו יונה ז"ל הבאתי במקומו בפ' דלעיל הלכה ד' והשתא נאמר דדעת הרמב"ם היה לפרש דרב חסדא כר' יוסי ס"ל ולא קי"ל כוותיה וכל השקלא וטריא אליבא דרב חסדא הוא דוקא וזה נראה מדלא הזכיר הרמב"ם שום חילוק דין מהאי מתני' דבעל קרי מהרהר ולא מהאי דינא דמתני' דהיה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי ואף שכתב לדינא דמתני' זב שראה קרי וכו' מה שהיה נוהג קודם שבטלו להתקנה כמ"ש בפ' הנזכר ומזה נראה לעין דהיה סובר דהסיא סוגיא דלעיל דלא כהלכתא היא אלא כר"א הוא דאתיא דס"ל תפלה לגמרי מדרבנן היא והוא ז"ל פסק כרבי יוחנן כדאמרן ודעתו ז"ל בהאי פלוגתא דרבינא ורב חסדא מבואר הוא דלא כדעת הפוסקים כרב חסדא וכפירושם בזה שהרי בפ"א מהל' ברכות בהלכה ז' כתב כל הברכות כולן צריך שישמיע לאזנו מה שהוא אומר ואם לא השמיע לאזנו יצא בין שהוציא בשפתיו בין שבירך בלבו. וזה קאי נמי אברכת המזון דלעיל א"כ מבואר הוא דבזה פוסק כרבינא דהרהור כדבור דמי לענין שיצא בדיעבד נקטינן מיהת דהוה ס"ל להרמב"ם דהאי שקלא וטריא לאו דהלכתא היא דאתיא אליבא דרב חסדא דסבירא ליה כרבי יוסי:

**יכול** יהא מהרהר בלבו כו'. ולכתחלה צריך להשמיע לאזניו בלחש כדאמר לעיל בפ"ב וע"ש בהלכה ד' ד"ה תני מתפלל ולא השמיע לאזנו יצא מה שבארתי שם: **מן** הפסוק הזה הוה למד ארבעה דברים. היינו מפסוק הזה בלבד ובבבלי ריש פ' אין עומדין דקתני יותר מכאן הרואה בחבירו דבר שאינו הגון וכו' ועוד כמה מילי דאיתמר התם היינו מבאר פסוקים נמי והלכך קאמר שם כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה:

**רבי** יהושע בן לוי אמר תפלות מאבות למדום. ובבבלי ריש פרקין מוחלפת השיטה דריב"ל ס"ל תפלות כנגד תמידין תקנום ור"י בר' חנינא ס"ל תפלות אבות תקנום ומסיק התם דאף לר"י ב"ח מיהת אסמכינהו רבנן אקרבנות דאלת"ה תפלת מוסף לר"י ב"ח מאן תקנה ונראה דנ"מ איכא לענין תפלת ערבית דלמ"ד עיקר התפלות אבות תקנום אין חילוק בין ערבית לשאר התפילות וכולהו חובה נינהו ולמ"ד עיקר תפלות כנגד תמידין תקנום וא"כ ערבית כנגד אברים ופדרים וכמו שהן אינם מעכבים כך תפלת ערבית רשות הוא דהוית והאי פלוגתא דהכא דלקמן בתפלת ערבית אי חובה או רשות בהאי פלוגתא דריב"ל וריב"ח היא דתליא ועיין לקמן סוף הלכה ד"ה אתיין אילין פלגוותא:

**דתני** ר' ישמעאל וכו'. במכילתא פ' בשלח והאי ש"ס דמסיק ואת דרים בבקר בבקר והיינו בבקר דתמיד מבבקר דמן כדאמר מכאן למד ר' יהודה א"כ לא ס"ל לדייק כדדייק התם בבקר בבקר דכתיב גבי מן ולר' יהודה האי בבקר יתירא להקדים לו שעה אחת וכלומר דסתם בקר היינו ד' שעות והם לקטו שעה אחת מקודם להכי כתיב בבקר יתירא ואלו לכאי ש"ס דלמד בפשיטות בבקר דתמיד מדהתם ס"ל דהאי בבקר לאו יתירא כ"א דרך הכתוב הוא לומר כך שבכל בקר ובקר לקטו והיינו עד ד' שעות כפשט שהשמש לבדו הוא חם:
הי

## פירוש מבעל ספר חרדים

גמרא. יכול יהא מגביה קולו. שישמע חבירו שאלו דבריו: מילתא דחנן פליגא. אהא דאמר לעיל דלא יגביה קולו שהרי העיד שראה לרב כורע בברוך וזוקף בשם נראה בשמע דברי תפלת רב ומאי דכתיב וקולה לא ישמע מחמת דוחקה וצער לבה עונה לא מפני שהדין כך וכאמוראי דלקמן: לא מסתברא. שיזקוף בשם דלא אמר קרא אלא מפני שמי ניחת משמע שיכוף אדם באמירת ה' וה' זוקף כפופים אין ראיה דבשכבי השם משתעי קרא לא שיזקוף בזכרונו: מאבות למדום. לשון הבבלי כנגד תמידים תקנום ופירש"י תקנום אנשי כנסת הגדולה ומסיים הבבלי דאפילו מ"ד אבות תקנום מודה דאסמכינהו רבנן אקראי דאי לא תימא הכי תפלת המוספין מאן תקנה אלא ע"כ רבנן אסמכינהו אקרבנות וכי עיינו במוספין ולא מצאו תפלה כנגדה עמדו הם ותקנוה: מדברי תורה

## תוס' הרי"ד

קתני לה אילימא לרבנן הטמא ומה בזב כו' דמעיקרא לאו בר טבילה הוא לו' משמשת כו' לא כ"ש ז"א דאליבא דרבנן ע"כ איצטריך לאשמעינן כדדייק בירושלמי אליבא דרבנן עד כדון בזב שראה קרי ואפילו קרי שראה זוב מועיל הוא שהוא טובל ומסקינן דמוכח מסיפא המשמשת שראתה נדה כו' א"כ איכא למימר דר"י פליג על טבילת בעל קרי בעלמא ומשמשת שראתה נדה אליבא דרבנן קתני אבל בבבלי מדייק שפיר דר"י ס"ל טבילה בעל קרי בעלמא דהל"כ משמשת כו' למאן קתני אילימא אליבא דרבנן הטמא כו' ול"ל דקמ"ל דאפילו במשמשת כו' מועיל הוא שהוא טובל ז"א דא"כ היפשוט הא דבעי רבא אם אל טומאה קלה על טומאה חמורה דאי ס"ד דאל א"כ מה לי זב שראה קרי או משמשת שראתה נדה לענין אם טובל מה הוא מועיל כיון דבבניהן אל שם בעל קרי א"כ אדרבה זב שראה קרי צריך להיות יותר פטור מטבילה ממשמשת דהתם זב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבילה משמשת כו' דמעיקרא בר טבילה ואי משום דבזה מועיל ובזה אינו מועיל ז"א כיון דיש שם לטומאה קלה אצל טומאה חמורה א"כ הרוויחו שוין בזה אלא ע"כ דלר"י איצטריך לאשמעינן הסיפא וש"מ דבבעל קרי בעלמא מחייב טבילה מכא"כ לשיטת הירושלמי איצטריך לאשמעינן הסיפא אליבא דרבנן דמועיל טבילה א"כ מנ"ל דר"י ס"ל טבילה בבעל קרי דעלמא ע"כ מוכח מברייתא דמס' יומא דר"י אית לי' טבילת עזרא והו"ק:

סליק פירקא בס"ד

**שנויי נוסחאות** (סו"ב) ישובינך במקרא ישיזבנך. (סו"ד) תלתא במקרא תלתה. (סו"ו) פתיחין במקרא פתיחן. (סו"ח) דהוה עביד ט' דנא במקרא די הוא עבד ט' דנה. (סו"י) וגו' בד"ו ליתא. (סוי"ג) שלא יגביה אדם בד"ו שלא יהא אדם מגביה. (סוט"ו) דשמואל בד"ו שמואל. שוחה בד"ו שוחח. (סוט"ז) ואנא בד"ו ונא. (סוי"ז) ניחת הוא קודם בד"ו נחת הוא קודם. (סוי"ח) ניחת בד"ו נחת. (סוי"ט) גו בייתיה בד"ו בביתא. (סו"כ) נחמני בכי"ל נחמן. (סוכ"א) לאדם בד"ו אדם. (סוכ"ג) צריך לומר בכי"ל צריך אדם לומר. (סוכ"ד) למדום בכי"ל למדו. (סוכ"ו) דאת אמר בד"ו דתימר. (סוכ"ח) אל תשא במקרא ואל תשא. (סוכ"ט) גמרו בכי"ל למדו.

## עמודי ירושלים

ר' יונה כד הוי כו' מצלי בלחישה כו' מצלי בקלא כו' עד דילפון בני בייתא צלותא מיני'. עיין במרדכי ביומא שגרס כי היכא דילפי כו' דלהכי היה מצלי בקול בכדי שילמדו ממנו אנשי ביתו. ועי' בב"י סי' ק"א מ"ש בשם הר"י אבוהב ומ"ש הוא עליו וצ"ל סעד לדברי המרדכי דהנה ביש"ש ב"ק בסופו בחילוקים שבין א"י לבבל (סי' מ"ג) איתא התם בני בבל אוסרין שיתפלל אלא בלחש בני א"י בקול גדול בשביל להרגיל את הציבור והיינו דבני א"י סוברים כהירושלמי דבשביל שילמד מותר ובני בבל אוסרים. וע"כ צל"ע דלמדו הפוסקים היתר מהירושלמי הזה ולבני בבל אוסר:

ריב"ל אמר תפלות מאבות למדום כו'. עי' במראה הפנים שכ' דפלוגתא דתפילת ערבית רשות או חובה תליא בזה אם מאבות למדום אזי גם תפלת ערבית חובה שיעקב תיקן ואי מתמידין למדום א"כ תפלת ערבית רשות ע"ש. אמנם ראיתי להפני יהושע (בברכות דכ"ו ע"ב ד"ה יעקב תיקן) שכתב דגם אם מאבות למדום יוכל להיות דת"ע רשות דיעקב בעצמו התפלל דרך נדבה יעו"ש באורך וכ"ל להביא ראי' לדבריהם מרש"י תענית (כ"ח א') שכ' הללו ד"ת דיצחק תיקן תפלת מנחה ע"ש. וראיתי בשו"ת משכנ"י (חא"ח סי' פ"ד) שהניח בצ"ע דהא התם לר' יהושע קיימינן דהוא ס"ל תפלת ערבית רשות וע"כ דלמדו כתמידין ואיך כ' רש"י אליבא דיצחק תיקן כו' ע"ש. אמנם לפי מ"ש הפנ"י א"ש דאף דס"ל דמאבות למדום עכ"ז יוכל לסבור דתפלת ערבית רשות. ועי' בשו"ת אור נעלם באור לו בציון (סי' קכ"ה) שגם הוא כ' דמאן דס"ל דאבות תקנו ס"ל ת"ע חוב ואינו מוכרח. ומש"ש וז"ל בפ' אין עומדין דאמר ר"ג לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינים ודקדקתי למה לא תיקן שום א' מהתנאים ברכת המינים ולמה תיקן ר"ג דוקא עכ"ל לא ראה מ"ש הכ"מ ה' תפלה (פ"ב הל' א) וז"ל ואין ספק שמה שהוצרך ר"ג לתקנה היה לפי שבימיו נתרבו האפיקורסים ולק"מ:

## עמודי ירושלים תנינא

ריב"ל אמר תפלות מאבות למדום נשמט הציון לירושלמי פסחים (פ"ד ה"א)

בארבע שעין שמשא חמין וכו'. כלומר דהיינו טעמא דדרים וחם השמש על ארבע שעות שאז השמש הוא בלבו חם ובמקום הצל קר הוא: בשית שעין וכו'. ומפני שסתיקן חמין הן כלומר שאין הצל ניכר דרשו כחום היום על שם שעות וכדר' תנחומא דאמר מהו כחום היום בשעה שאין צל לכל בריה לפי שהצל הוא תחתיו: מצלי בתלת שעין. לפי שזמן קריאת שמע הוא וכדי לסמוך גאולה לתפלה: חמוניה. ראוהו שהיה קורא וכו': והא תנינן וכו'. דאין לו שכר קריאת שמע אחר ג' שעות אלא כקורא בתורה ומ"ט עביד הכי: נימר. שכך היה נוהג כבר קיבל מלכות שמים בעונתה וקורא קריאת שמע בלא ברכותיה והיה ממתין להתפלל עם הציבור וקרא ק"ש עם הברכות ולסמוך גאולה לתפלה: אי מעדות למד. ואי בעית אימא דמעדות למד ר' יודה לומר עד ד' שעות כמו ששנינו בפ"ו דעדיות העיד ר"י בן בבא על תמיד של שחר וכו' כדמפרש לקמן דעל אותו מעשה נשנית עדות זו: והיו מעלין להם שני גדיים. והם לא היו רוצין לשנות למה שהיו נוהגין להקריב טלאים לתמידין: וקפץ. החזיר ארבעים פרסה מא"י: חלוק את היום. ויום הוא י"ב שעות והחלק הראשון לתמיד של שחר: טעמא דר' יודה. דלא דריש הכי משום דמיבעי ליה לדרשא אחרינא כדדרים בספרי שנים ליום וכו': כנגד היום. נגד השמש: הדא הוא דתנינן תמן. ברים פ"ד דתמיד: על קרן מערבית צפונית. שבבקר השמש במזרח וזורחת למערב ושם הוא כנגד השמש ובערבית השמש במערב ומאירה למזרח והיה נשחט על קרן צפונית מזרחית: והוא שיהא יודע וכו'. כלומר טעמא דהך מילתא הוא כדי שיהא ניכר וידוע איזה מהן נשחט בשחרית וכו' לפי שלפעמים היו שוהין אחר זריקת הדם ולא הקריבו אברי תמיד של שחר עד שנשחט של בין הערבים ושלא יתערבו והיה להם מקום שחיטתן לסימן: תפלת המנחה ותפלת המוסף. לא התפלל של מוסף עד שהגיע זמן תפלת המנחה תפלת המנחה קודמת: הוון. בני הישיבה בעון מימר דוקא כשאין שהות ביום כדי להתפלל שניהן שעד שיתפלל מוסף יעבור זמן המנחה אבל אם יש שהות ביום תפלת מוסף שקדמה היא קודמת למנחה וקאמר ר' זעירא דלא היא דכך קיבל בשם ר' יוחנן דלעולם תפלת מנחה קודמת וכן אמר ר' נתן בשם ר' יוחנן:

והתני

בארבע שעות או אינו אלא בשש שעות כשהוא אומר °כחום היום הרי שש אמור הא מה אני מקיים וחם השמש ונמס בד' שעות ואת דריש °בבוקר בבוקר מה בבוקר שנאמר להלן בארבע שעות אף בבוקר שנאמר כאן בד' שעות בארבע שעין שמשא חמין וטולא קריר בשית שעין שמשא חמין וטולא חמין א"ר תנחומא מהו כחום היום בשעה שאין צל לכל בריה ר' יסא מצלי בתלת שעין ר' חייא בר ווא מצלי בתלת שעין ר' ברכיה חמוניה קרי קרית שמע ומצלי בתר תלת שעין והא תנינן א *הקורא מיכן ואילך לא הפסיד כאדם שהוא קורא בתורה נימר כבר קיבל מלכות שמים בעונתה אי מעדות למד ר' יודה דמר ר' סימון בשם רבי יהושע בן לוי בימי מלכות יון היו משלשלין להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני טליים פעם אחת שילשלו להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני גדיים באותה שעה האיר הקב"ה עיניהם ומצאו שני טליים מבוקרים בלישכת הטלאים ב על אותה שעה *העיד ר' יודה בר בבא על תמיד של שחר ג שקרב בארבע שעות א"ר לוי *אף בימי מלכות רשעה הזאת היו משלשלין להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להם שני כבשים ובסוף שלשלו להן ב' קופות של זהב והעלו להם שני חזירים לא הספיקו להגיע לחצי חומה עד שנעץ החזיר בחומה ונזדעזעה החומה וקפץ מ' פרסה מארץ ישראל באותה שעה גרמו העונות ובטל התמיד וחרב הבית מ"ט דרבנן שנים ליום חלוק את היום טעמא דר"י שנים ליום חובה ליום שנים ליום שני פרקליטין ליום שנים ליום שתהא שחיטתן לשם היום שנים ליום שתהא שחיטתן כנגד היום הדא היא דתנינן תמן ג תמיד של שחר היה נשחט על קרן מערבית צפונית על טבעת שניה כנגד היום ושל בין הערבים היה נשחט על קרן צפונית מזרחית על טבעת שניה כנגד היום והוא שיהא יודע איזה מהן נשחט שחרית ואיזה מהן נשחט ערבית. ר' חייא בשם *רבי יוחנן תפלת המנחה ותפילת המוספין ד תפלת המנחה קודמת הוון בעון מימר ה כשאין ביום כדי להתפלל שניהם אבל אם יש ביום כדי להתפלל שניהם תפלת מוסף קודמת ר"ז בשם ר' יוחנן אפילו יש ביום כדי להתפלל שניהם תפלת המנחה קודמת רבי נתן בר טוביה בשם רבי יוחנן אפילו יש ביום כדי להתפלל שניהם תפילת המנחה קודמת.

והתני

(מן הצד: כלפי' אומר · יח · שמות · טז)

תורה אור

כשהוא אומר כחום היום הרי שש אמור. ר"ל דשם כבר אמור דנקרא חום היום ולא חום השמש כדמסיק דאפילו בצל הוי חום משא"כ חום השמש הוי בד' שעות:

והתני

## פירוש מבעל ספר חרדים

הורה למד רבי יהודה. דתמיד של שחר עד (חצות) [ד' שעות]: כשהוא אומר כחום היום הרי שש אמור. פירש"י כלומר מצינו במקום אחר שבינה הכתוב בלשונו והוא יושב פתח האוהל כחום היום ולא אמר כחום השמש אלא היום משמע כל המקומות חמין בין חמה בין צל הוא מדבר בשעה ששית: הא מה אני מקיים וחם השמש. דמשמע השמש חם והצל צונן בארבע דהלו קודם ד' שעות אף השמש צונן ומפרש בבבלי דכשל בבקר להקדים לו שעה אחת דבשלש שעות מלקטין ובארבע שהוא סתם בקר וחם השמש ונמס ורבנן דרשי בבקר בבקר חלקהו לשני בקרים שלא היו מלקטים אלא בשלש ראשונות שהוא בקר ראשון ומבקר שני שהוא סתם שלש שניות עד חצות יליף תמיד בג"ש: מהו כחום היום. כלומר לידע מתי חום היום דפליגנא דהיינו חצות: בשעה שאין צל לכל בריה. כדפירש"י בפסחים סוף פרק אלו עוברין דכל שעות היום חמה נוטה לצדדין וצל האדם וצל הבהמה נוטה לצידו כשהחמה במזרח צל האדם למערב כשהחמה במערב הצל למזרח אבל בחצי היום חמה עומדת ברקיע בראש כל האדם וצל כנגד תחתיו עכ"ל: על אותה שעה העיד ר' יודה בן בבא וכו'. כדאיתא במסכת עדיות ורבנן סברי אמת כי הקריבו בד' שעות כרבי יהודה מיהו גם אם היו ערודין ולא הקריבו עד חצות היה כשר וכדיליף לקמיה מקרא: שנים ליום. קרא יתירא הוא דהא כתיב את הכבש א' תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים: חלק את היום. לשנים תמיד של שחר זמנו עד חצות ושל בין הערבים מחצות עד הלילה. איהר של שחר לאחר חצות או הקדים של בין הערבים קודם חצות פסול כדאיתא בפ"ד דפסחים: טעמא דר' יודה. כלומר ורבי יודה מאי דרים בהאי שנים ליום: חובה ליום. דאין להם תשלומין דאי עבר יומו בטל קרבנו: שנים ליום כו'. והיכא למידרש בכמה גווניה דמפרש ואזיל והכל אמת: פרקליטין. כדאמר במדרש לא לן אדם בירושלים ובידו עון: תמיד של שחר מכפר על עון שמתחלת הלילה עד הבקר ושל בין הערבים מכפר אמבקר עד ערב: לשם היום. לאפוקי לזרוק דמו למחר להקטיר אימוריו למחר דהוי פיגול: נגד היום. נגד השמש: והוא שיהא יודע וכו'. כמו דבר אחר הוא כלומר וגם דרשינן מבנים ליום שבכוקר ייחד הסנים של היום לבדן ויאמר זה לבקר וזה לבין הערבים: מנחה קודמת. פירשו התוספות מפני שהיא תדירה אעפ"י שזמנה מאוחר דאין מנחה אלא משש שעות ולמעלה ומוסף זמנו מן הבקר כדכתיבנא במתני':

והא

## מראה הפנים

אי מעדות למד ר' יהודה. כדפרישית דכמו ואיבעית אימא הוא והתם לא קאמר דלמד ר' יהודה סברא דיליה משם אלא הלכה כר' יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותיה הוא דקאמר ומשום דס"ל דעיקר לימוד דר' יהודה מדכתיב התם בבקר יתירא להקדים וכו' ש"מ דבבקר דתמיד הוא ד' שעות כמו שהובא בדבור דלעיל ודאמרי' עד ועד בכלל הוא דפשיט ליה התם ממתני' דעדיות והאי ש"ס לשיטתיה אזיל דלא דרשינן בבקר יתירא כמו שבארתי בדבור דלעיל ומיהת לא שמעינן מהתם דעד ועד בכלל והלכך הוא דקאמר איבעית אימא מעדות למד ר' יהודה כלומר דמהתם שמעינן בהדיא דעד ועד בכלל דקתני שקרב בד' שעות:

על אותה שעה העיד ר' יהודה בן בבא על תמיד של שחר שקרב בד' שעות. בבבלי פ' מרובה דף פ"ב ע"ב מביא האי עובדא קצת בנוסחא אחרת ובעין האי עובדא דקאמר ר' לוי הכא וגרים התם ועל אותה שעה שנינו מעשה שבא העומר מגגות צריפין ושתי הלחם מבקעת עין סוכר והרמב"ם ז"ל תפס להאי נוסחא דהכא כמ"ש שם בפי' המשנה וכן בחבורו ריש הל' תמידין ומוספין שכתב ופעם אחת דהקה השעה את הצבור בבית שני והקריבו תמיד של שחר בארבע שעות ביום משום דס"ל דלא פליגי והא והא הוה:

טעמון דרבנן שנים ליום חלוק את היום. מבואר הוא למאי שכתבתי לעיל בדבור דתני רבי ישמעאל דהתם דדריש בבקר יתירא דגבי מן והלכך היינו טעמא דלא מהדר תו אטעמא דרבנן דמהאי גופא למדו כדאמר התם דרבנן ס"ל בבקר בבקר חלקהו לשני בקרים שלא לקטו אלא בג' שעות ומשום דחד בבקר עד חצות משמע והיינו בבקר דתמיד אבל לשיטתא דהאי ש"ס דלא דריש בבקר יתירא כדלעיל הלכך מהדר אהר טעמא דרבנן דמשנים ליום הוא דלמדו ועיין לקמן ד"ה אתיין אלין פלגותא שם תמצא ביאור השיטות ובירור הדברים לכל חד כדאית ליה והנ"מ לדינא:

רבי חייא בשם ר' יוחנן וכו' תפלת המנחה קודמת. הכי אמר נמי בבבלי פרקין דף כ"ח אמר ר' יוחנן הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף והרא"ש ז"ל אחר שהביא להאי דהכא עד כולא מילתיה דריב"ל וכו' כתב וז"ל משמע שכך אמר לזה דבשעת מנחה קטנה שהוא עיקר זמן המנחה אז יש להקדים תפלת המנחה קודם תפלת מוסף אבל מנחה גדולה דבשש שעות אין לחוש ומיהו גמרא דידן לא סבירא הכי דאפילו בשעה שביעית פסקינן כרבנן שצריך להקדים תפלת המנחה עכ"ל בזה. ונעלמה ממנו

[illegible]

והתני

שנויי נוסחאות (סוי"ד) בבא כד"ו אבא. (פ"כ"ס) ערבית כב"י בין הערבים. (סוכ"ז) ר"ז כד"ו זעירא. (סוכ"ח) שניהם כד"ו שתיהן. (סוכ"ט) שניהם כד"ו שתיהן.

## חדושי רד"א

והא תנינן כו'. נ"ב בפי' והאיך קרא ר' ברכיה בתר תלת שעין, ותו' הש"ס נימר כבר קבל מלכות שמים

## עמודי ירושלים תניינא

ד"ר ר' סימון בשם ריב"ל בימי מלכות יון נשמט חציון לירושלמי תענית (פ"ד ה"ה):



מסורת הש"ס: ברכות ט: | שם כז. בדיות פ"ו מ"א כ"ק פב: ע"ב. | ברכות כח. וכ' יום יבנים יומא לד. ד"ה כפולם.

עין משפט נר מצוה:
י
א מיי' פ"א מהק"ש הי"ג סמ"ג עשין יח טוש"ע או"ח סי' נח ס"א ו
יא
ב מיי' פ"א מה' תמידין ה"ב סמ"ג שם קל
יב
ג מיי' שם הי"א סמ"ג שם
יג
ד מיי' פ"ג מהל' תפלה סמ"ג שם יט טוש"ע שם סי' רפו ס"ד

גליון הש"ס:
בעל אותה שעה העיד. ע' בעדיות שם ברמב"ם ורא"ד וכפ"א מתמידין בלח"מ ובתלמידי הר"י ז"ל כאן. וכבר הערנו בזה בהגהותינו על הרי"ף: בכשאין ביום כדי להתפלל. ע' במג"א סי' רפו ודבריו תמוהים מהירושלמי כאן. וע' מ"ש שהרגנו במגלה דף כח ובתוס' בהגהת אריה סי' יט ובפסקי תוס' בזבחים פ"א ובחבורנו שהרגנו:

עין משפט נר מצוה

יד

א מיי' פ"א מה' תמידין ה"ג ב סמ"ג עשין קנ

מסורת הש"ס

והתני. בברייתא הקדים תפלת המנחה לתפלת המוספין יצא ומשמע דוקא לשעבר אם עבר והקדים יצא בדיעבד הא בתחלה לא בדא אמרו שיקדים לתפילת המנחה וקשיא לר' יוחנן: פתר לה. ר' יוחנן להברייתא בשלא היה זמן התפלה כלומר שלא הגיע זמן להתפלל לא למנחה ולא למוסף שהיה קודם שש שעות ומחלה הלכך לא יקדים לכתחילה למנחה אבל אם הגיע זמן התפלה אפי' יש שהות ביום אלא שמתירא שמא יעבור השעה אח"כ כגון שהיה הולך לסעודה גדולה וצריך להתפלל שניהם וכהאי דריב"ל דלקמיה אז אפילו לכתחילה יקדים לתפלת מנחה כיון שכבר הגיע זמנה ואח"כ יתפלל מוסף כהדא דר' יהושע בן לוי: מפקד. היה מצוה לתלמידיו אם הוה לכון אריסטון סעודה גדולה ומתייראים אתם שמא מתוך כך ימשוך הזמן ויעבור זמן המנחה ומטא יומא לשית שעין כלומר שהוא אחר שש שעות שהוא זמן מנחה גדולה אז עד שלא תלכו לעלות לסעודה תתפללו מקודם תפלת מנחה ואח"כ תלכו להסעודה והשתא שמעינן נמי מהא דאם הוא יום שיש בו מוסף וצריך הוא להתפלל שתיהם מטעם שמא ימשוך אז יקדים הוא לתפלת המנחה כיון שכבר הגיע זמנה היא קודמת ואח"כ יתפלל מוסף: וכמה הוא פלג המנחה. דקתני במתני': אחת עשרה שעה חסר רביע. כך הוא לשון התוספתא פ"ג ולאיזו היא מנחה גדולה משש שעות ומחלה ולמעלה וכמה הוא פלג המנחה אחד עשר שעות חסר רביע כלומר פלג המנחה דמתני' דבמנחה קטנה מיירי וזמנה מתשעה שעות ומחלה ולמעלה ופלג מנחה זו י"א חסר רביע שהוא שעה אחת ורביע קודם הלילה: תמן תנינן. ריש פ"ה דפסחים תמיד נשחט וכו': הכא את עביד מנחה שתי שעות ומחלה. דקאמרת פלג המנחה י"א חסר רביע וא"כ כל זמן המנחה שתי שעות ומחלה קודם הלילה שהוא מט' ומחלה ולמעלה והכא את עביד מנחה ג' שעות ומחלה דקתני תמיד נשחט בשמנה ומחלה ואם כן זמן מנחה שהוא כנגד תמיד של בין הערבים גם כן שלש שעות ומחלה הויא וקשיין אהדדי: לא הוקשה תפלת המנחה. לזמן שחיטת תמיד אלא לקטורת של בין הערבים שהיתה אחר הקרבתו של תמיד וכדכתיב תכון תפלתי קטרת וגו' מנחת ערב יצא שעה אחת לעיסוקו והקרבתו של התמיד והוא עד ט' שעות ומחלה ואז היו מקטירין קטרת ונמצא את עביד מנחה שתי שעות ומחלה כדתנינן בתוספתא הכא: עם דמדומי חמה. בשחרית: לעת מילויו של יום. כשהשמש יוצא וזורח ומלוי הוא על הארץ: הוה מצייר גולתיה דרב. וכן הוא לקמן ובפ' בתרא דתעניות היה תופסו ושומרו לגלימיה דרב ביה"כ וא"ל כשתראה השמש בראש דקלים שהוא סמוך לשקיעתו תתן לי ואני מתפלל מנחה דמלוה להתפלל עם דמדומי חמה בין בשחרית בין במנחה: ושמשא בריש דיקלי תמן אימּמא הוא הכא. כל"ל וקושיא היא הא כשהשמש בריש דיקלי בבבל הוא יום גדול עדיין כאן בארץ ישראל דאמר ר' יוחנן וכו' שבבל זוטו של עולם שהיא במצולה ותחתיתו ועמקו והיכי עביד רב הכי והוא בבבל היה והלא זה הזמן בבבל אינו עם דמדומי חמה ולקמן משני לה רב כר' יודה ס"ל דאמר עד פלג המנחה ולפיכך נהג כן דכשהשמש בריש דיקלי בבבל זמן פלג המנחה הוא בא"י: בתשנוק. בלעז מכלי נחת שאין להם לא נר ולא מרחץ: מן המצות. שלא נתחייבו אלא בא"י:

רב

והתני הקדים תפלת המנחה כו'. משמע דווקא דיעבד ומשני פתר לה בלא הגיע זמן התפלה ר"ל דלא הגיע זמן מנחה קטנה אלא מיירי במנחה גדולה אז דוקא בדיעבד אם הקדים מנחה יצא אבל בזמן מנחה קטנה אז מנחה קודם אפילו יש שהות ביום על שניהן ומביא ראי' דאיכא מנחה גדולה מהא דריב"ל:

א"ר

תורה אור

והתני הקדים תפלת המנחה לתפלת המוספים יצא לשעבר הא בתחילה לא בדא פתר לה בשלא הגיע זמן התפילה כהדא דריב"ל מפקד לתלמידיו אין הוה לכון אריסטון ומטא יומא לשית שעין עד דלא תסקון לאריסטון תיהוין מצלון דמנחתא עד דלא תסקון. וכמה הוא פלג המנחה אחת עשרה שעין חסר רביע. תמן תנינן א *תמיד נשחט בשמנה ומחצה וקרב בתשע ומחצה ערב פסחים נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמנה ומחצה בין בחול בין בשבת. ר' ירמיה בעי הכא את עביד מנחה שתי שעות ומחצה והכא את עביד מנחה שלש שעות ומחצה אמר רבי יוסי לא הוקשה תפלת המנחה לתמיד של בין הערבים אלא לקטרת מה טעם °תכון תפלתי (תהלים קמא) קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב צא שעה אחת לעיסוקו ואת עביד מנחה שתי שעות ומחצה רבי יוסי בן חנינא היה מתפלל *עם דמדומי חמה כדי שיהא עליו מורא שמים כל היום *אמר רבי יוסי בן חנינא ויהא חלקי עם המתפללים עם דמדומי חמה מה טעם °על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא (תהלים לב) מהו לעת מצוא לעת מצויין של יום אחוי דאימיה דרב אדא הוה מצייר גולתיה דרב בצומא רבא א"ל כד תיחמי שמשא בריש דיקלי תיהב ליה גולתי דנצלי דמנחתא ושמשא בריש דיקלי תמן אימּמא הוא הכא דמר רבי יוחנן °האומר (ישעיה מד) לצולה חרבי זו בבל שהיא זוטו של עולם אמר רבי יוחנן למה נקרא שמה צולה ששם צללו מיתי דור המבול °גם בבבל לנפול חללי ישראל גם (ירמיה נא) בבבל נפלו חללי כל הארץ. כתיב °וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם (בראשית יא) אמר ריש לקיש למה נקרא שמה שנער ששם ננערו מיתי דור המבול ד"א שנער שהם מתים בתשנוק בלא נר ובלא מרחץ ד"א שנער שהם מנוערים מן המצות בלא תרומה ובלא מעשר ד"א שנער ששריה מתים נערים ד"א שנער שהעמידו שונא ועד להקב"ה ואי זה זה נבוכדנצר הרשע:

רב

פסחים נח. ברכות כט: שבת קיח:

## מראה הפנים

ובפ"ג דיומא אמרו לגלויה דאברהם מכי משחרי כותלי הפוכים למזרח וזהו בתחלת שבעה שאין החמה נוצצת אלא בראש הכותל בעוביו ומגל קצת חודו על זקיפת הכותל ומבהיר עכ"ל והנה אין ספק בפירוש הזה. שוב מצאתי בתוס' ישנים ביומא על הא דקאמר התם בדף ל"ד מענין יוקדם דבר וכו' וכתבו בד"ה העולה עולה ראשונה וכו' ומביאין בסוף הדיבור האי סוגיא דהכא וגרים שם בדברי ריב"ל דהוה מפקד לתלמידיו אין הוה לכון אריסטון ומטה יומא להשע שעין וכו' ועל זה כתבו אבל אין התלמוד שלנו סובר כן בברכות דאפי' בזמן מנחה גדולה דהיינו בשעה ז' קאמר דזמן תפלת המנחה קדמה ע"כ והנה דברי הרא"ש מבוארים דכך היתה הגי' בלפניו ז"ל והן הן דבריו וכך היא הגי' של ה"ר יונה ז"ל ובכל ספרי הש"ס שלפנינו נדפס בטעות בדברי הרא"ש וגי' הסמ"ג היא נגי' שלפנינו בהא דהכא כמבואר ומעתה שוין הן הנהו תרי תלמודי לדינא:

לא הוקשה תפלת המנחה לתמיד של בין הערבים אלא לקטרת. בהג"מיי בפ"ג מהלכות תפלה כתב בשם ר"ת ועכשיו נהגו כל ישראל כרבנן להתפלל מנחה עד ערב וכר' יוסי דאמר בירושלמי לא הוקשה תפלת המנחה לתמיד של בין הערבים אלא לקטורת עכ"ל ואיני יודע מה למדנו מהאי ר' יוסי דהכא לענין פלוגתא דר' יודה ורבנן ור' יוסי לא קאמר אלא לתרץ רומיא דמתני' דפסחים אהאי ברייתא דפלג המנחה וקאמר דלא מתחלת הקרבת התמיד מחשבינן לזמן מנחה קטנה אלא מסוף הקרבתו דהוא ט' ומחצה ונתן סימן לדבר קטרת שהיא קריבה אחר תמיד של בין הערבים וזהו פשוט וכ"כ בסמ"ג גם לפי שהיה התמיד של בין הערבים קרב בכל יום בט' שעות ומחצה תקנו זמנה מט' שעות ומחצה והיא הנקראת מנחה קטנה ע"כ ואין בין ר' יוסי דהכא לבין מאמרו דגמ' דילן בזמן מנחה קטנה כלום ועוד דהאי אפשר לן לפרש להא דר' יוסי לענין המשכת זמנה עד הערב וכרבנן דהא בפירוש איתמר הכא לקמן אין העבדינה כרבנן לית ר' יודה מודי ואין העבדינה כר' יודה אוף רבנן מודו אלמא דשיטתא דהאי ש"ס הכריעו להלכה כר' יודה והתם הוא דמסיק דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד וכדפרישית במתני' והתוס' בפרקין בדף כ"ו ע"ב כתבו ד"ה עד פלג המנחה תימא מנא ליה הא בשלמא עד ט' ומחצה דעד אותו זמן הוי תפלת המנחה ניחא דהיינו מנחה קטנה אבל הא מנא ליה וי"ל דר' יהודה ס"ל דתפלה כנגד קטרת תקנוה דכתיב תכון תפלתי קטרת לפניך ע"כ והנה זה הפך מדברי ר"ת שמביא ראיה לדברי רבנן מהא דאמרו הכא דלקטרת היא הוקשה ועל דבריהם קשה דהא בהדיא תניא בתוספתא פ"ג והובאה שם דף כ"ו ע"ב דר' יהודה אומר עד פלג המנחה שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה אלמא דמהתמיד הוא למד ולא מקטרת ומצאתי בתוספתא כ"י על קלף ישן ומיושן וזו היא לפני שכתוב בה כך ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שכן תמיד של בין הערבים קרב עד הערב ר' יודה אומר עד פלג המנחה כמה הוא פלג המנחה י"א שעה חסר רביע ע"כ וליתא שם בדברי ר' יודה שכן תמיד וכו' כמו שנדפס בתוספתא ואין ספק בגי' התוס' כך היתה וכן בספרי הש"ס אשר היו לפניהם וכן נראה דגי' האי ש"ס ג"כ כן היא

## פירוש מבעל ספר חרדים

והא תניא הקדים וכו'. דוקא דיעבד אבל לכתחילה לא אלא דמוספין קודם דיש שהות ביום כדהוה סלקין דעתין מעיקרא משום דזמנה קדים למנחה: פתר לה. פי' הרא"ש דהכי מבני דבשעת מנחה קטנה שהוא עיקר זמן מנחה הוא דמיירי ר' יוחנן ואמר דמנחה קודמת וברייתא בשעת מנחה גדולה דאינו עיקר זמן מנחה הלכך דמוספין קודמין ובדיעבד אם הקדים מנחה יצא ולפירוש זה הא דמייתי הא דרבי יהושע בן לוי להודיענו שיש מנחה גדולה וזמנה משש שעות ומחצה ולמעלה שלא היה לירושלמי ברייתא שנוגה כן בהדיא כבבלי ולהכי הוצרך ללמוד מדברי ר' יהושע בן לוי: אריסטון. סעודה גדולה דנשואין או אירוסין וברית מילה ומפרש ר' יהושע בן לוי הא דתנן במסכת שבת לא יכנס אדם לאכול סמוך למנחה עד שיתפלל היינו סעודה גדולה סמוך למנחה גדולה דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה וסמוך לה תני שעה היינו תחלת שעה שביעית: ומטא יומא וכו'. דקודם סוף שש יכולין להתחיל לכתחילה: תהוון מצלין וכו'. ולאו דוקא מיד אלא ימתינו חצי שעה ויתפללו דזמן מנחה כולה מסוף שש שעות ומחצה ולמעלה: וכמה הוא וכו'. ברייתא היא ופרישית במתני' דתחילת זמנה ט' שעות ומחצה נשארו ב' שעות ומחצה פלוג אותן נמצא פלגא שעה ורביע: תמן תנינן. פ"ד דפסחים ופרש"י תמיד של בין הערבים יקרב בט' ומחצה גמר הקרבתו שהיו שוהין שעה אחת בעשייתו: ערבי פסחים. מקדמי ליה. משום למעבד פסח אחריו כדיליף לה התם מקרא: הכא את עביד. כלומר קשיא מתני' אברייתא דהכא דברייתא דלעיל קתני דפלג מנחה אחד עשרה שעות פחות רביע משמע דכל ליה זמן מנחה ב' שעות ומחצה והכא במתני' דפסחים משמע דזמנה ג' שעות ומחצה דקתני נשחט בשמונה ומחצה ומיד מתחילין לעסוק בהקרבתו וכיון דאמרין לעיל תפילות כנגד תמידין תקנום מיד דמתחילין להקריב תמיד של בין הערבים ראוי להיות תחילת זמן מנחה והוה ליה משמונה ומחצה עד הלילה ג' שעות ומחצה: עם דמדומי חמה וכו'. כשהולכת החמה לשקוע: כדי שיהא עליו מורא שמים וכו'. כדכתיב ייראוך עם שמש ודרשינן ביה כשיראוך עם שמש דהיינו תפלה ייראוך עם שמש דהיינו כל המשך היום יהיה עליו מורא שמים. והיום מתחיל מן הלילה דכתיב ויהי ערב ויהי בקר והשמש עובד רבו במורא כל המשך סיבובו ובלילה יורד ומסבב תחת הארץ ובבקר חוזר אל מקומו וזורח הוא שם: מילויו של יום. שמתמלא השמש מעל הארץ וכלה לבון ונמלא דמו על קיר המזבח: מצייר גולתיה. שומר גלימתו שמסרה לו רב שהפשיטה מעליו כשסיים מוסף ונראה כשיראה השמש בראש הדקלים דהיינו דמדומי חמה יתננה לו דהמתפלל צריך להתעטף בתיקון בגדיו כדאיתא בבבלי לקמן פרק אין עומדין: ושמשא בריש דקלא תמן. כשהשמש בראש הדקלים בבבל שהיא בעומקו של עולם: יממא הוא הכא. בארץ ישראל שהוא ברומו של עולם למדנו דהא דנ..ו להתפלל עם דמדומי חמה הכל לפי המקום כשמתעלם מהם מיד יתפללו

שנויי נוסחאות (סו"ז) שעין בד"ו שעות. (סוי"ז) מצייר בד"ו מצייץ (סוי"ט) ושמשא בריש דיקלי בד"ו ושמשא ביר' בריש דקלא. (סוכ"א) בבבל נמקרא בבל. (סוכ"ב) בבבל במקרא לבבל.

## חדושי רד"א

פתר לה בשלא הגיע זמן התפלה כו'. נ"ב נ"ל דה"פ שלא הגיע זמן תפלת מנחה דלכתחלה הוא דוקא משש שעות וחצי אף דמתחלת ז' הוא כבר זמן מנחה כדאיתא ביומא (כ"ח:) צלותיה דאברהם וכו' אלא מפני טעות צריך להתפלל בחצי ז' וע"ז תני דבדיעבד אם הקדים למנחה והתפלל לאחר ז' יצא. ומביא ראי' מריב"ל דהוה מפקד דבשית שעין יתפללו מנחה דחשיב לי' בדיעבד לצורך חיפה. או י"ל כיון דחזינן דמשית שעין אסור לאכול ש"מ דכבר הוא עכ"פ זמן מנחה וא"כ עכ"פ בדיעבד יצא. וכן נ"ל שזהו דעת הסמ"ג בעשין סי' י"ט דף ק"ב. ויובן בזה מה שהביא הסמ"ג מגמ' דיומא הנ"ל דלכאורה אין לו הבנה. אבל עי' ברא"ש כאן ולפי מה שפי' שם הל"ח דה"פ דשלא הגיע זמן מנחה ר"ל מנחה קטנה דזה עיקר זמנה אבל קודם לזה מוסף קדים לכתחלה. וע"ז תני דבדיעבד יצא אם הקדים מנחה. ומייתי ראי' מריב"ל דהוי מפקד דדוקא אם יש להם אריסטון אזי יתפלל לאחר שש שעות. משמע אבל בלא"ה אסור עד ט' שעות. כ"כ הלחם חמודות שם. ובעל פ"מ לא ראה דבריו:

אחוי דאימיה כו' א"ל כד תחמי שמשא בריש דיקולי תיהב לי גולתא דנצלי נעילת שערים כו'. נ"ב הש"ס מקשה לר"י בן חנינא דאמר דהתפלה צריך להיות לעת מצוין של יום א"כ צריך אדם להתפלל מנחה סמוך ללילה. ולפ"ז איך היה רב מתפלל נעילה אחר זמן זה הא תפלת נעילה צריך להיות ביום כדמסיק לקמן דמהלפא שיטתי' דגם הוא סבר שצריך להתפלל נעילה ביום בזמן נעילת שערי היכל ומשני ושמשא בי רב בריש דיקלי תמן אימּמא הוא הכא משום היכר היה מתפלל רב נעילה באותו זמן דאף דהכא הוי סמוך ללילה ממש מ"מ כיון בא"י הוה

## עמודי ירושלים

ר' ירמיה בעי הכא את עביד כו' עי' בלח"מ ה' תפלה (פ"ג ה"ב) מ"ש בביאור דברי התוספת ברכות (כ"ו ב' ד"ה עד) דקטרת היה צריך שיהא שעה ורביע עד פלג המנחה והקשה מדברי הירושלמי האלו ופי' דר' ירמי' בעי דכיון דבחול הי' ההקרבה בט' שעות ומחצה ובע"פ הי' בח' שעות ומחצה ובתפלת המנחה איך את עביד אם כחול או כע"פ ותירץ דהוקשה לקטרת דהי' שעה דמוכח דקטרת לא הי' עיסוקו רק שעה ע"ש מה שתירץ בדוחק. אולם לפ"מ שפי' הפני משה ובעל החרדים דברי הירושלמי לק"מ כאשר יראה המעיין וגם דברי התוס' הכי מתפרשין. ועיין בהליכות עולם בחי' לברכות (דף ד' ע"ב) ובביאורו למהרש"א (ד' ז' ע"א) ודו"ק. ועי' במראה הפנים במה שהתפלא ע"ד הר"ת ההובאו בהגמי"י כאן דמתפללין תפלת המנחה עד הערב דהוקשה לקטרת דלפי פירושו לא מוכח מידי ע"ש באורך ולענ"ד דהר"ת פי' הירושלמי כהלח"מ דר' ירמי' בעי דכיון דבחול מקריבין התמיד בט' ומחצה ובע"פ בח' ומחצה ותפלת המנחה איך את עביד והשיבו דהוקשה לקטרת ולא לתמיד והקטרת התחילו להקטיר אחר התמיד והיה עד הלילה כן פי' ר"ח וא"ש והבן:

מסורת הש"ס: ירושלמי תענית פ"ד ה"א. ירושלמי בכורים פ"ב ה"א. ירושלמי שם בתענית כל הסוגיא. תענית כו. יומא פז: פ' תוס' יומא שם ד"ה והאמר.

עין משפט נר מצוה: טו א מיי' פ"א מה' תפלה הל' ז. טז ב טוש"ע או"ח סי' תרכג ס"ב.

תורה אור

רב כר' יהודה אין תעבדינא כרבנן לית ר"י מודי אין תעבדינא כר"י אוף רבנן מודו: *מניין לנעילה אמר ר' לוי °גם כי תרבו תפלה מכאן שכל המרבה בתפלה נענה מחלפא שיטתיה דרבי לוי *תמן אמר ר' אבא בריה דרב פפי ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי °בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור חנה ע"י שריבתה בתפלה קצרה בימיו של שמואל שאמרה °וישב שם עד עולם והלא אין עולמו של לוי אלא חמשים שנה דכתיב °ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה והויין ליה חמשין ותרתין אמר רבי יוסי בר רבי בון שתים שגמלתו וכא אמר הכין אי אמרה כן ליחיד הן לציבור ר' חייא בשם ר' יוחנן ר' שמעון בן חלפתא בשם ר"מ °והיה כי הרבתה להתפלל לפני ה' מכאן שכל המרבה בתפלה נענה: *אימתי הוא נעילה רבנן דקיסרין אמרין איתפלגון רב ור' יוחנן רב אמר בנעילת שערי שמים ור"י אמר בנעילת שערי היכל אמר ר' יודן אנתורדיא מתני' מסייע לר"י *בג' פרקים הכהנים נושאים את כפיהם ד' פעמים ביום בשחרית ובמוסף במנחה ובנעילת שערים בתעניות ובמעמדות וביה"כ אית לך מימר נעילת שערי שמים ביום אחוי דאימא דרב אדא הוה צייר גולתיה דרב בצומא רבא א"ל כד תיחמי שמשא בריש דיקלי תיהב לי גולתי דנצלי נעילת שערים מחלפא שיטתיה דרב תמן הוא אמר בנעילת שערי שמים וכא אמר בנעילת שערי היכל אמר רב מתנה על ידי דרב מאריך בצלותא סגין הוה מגיע לנעילת שערי שמים נעילה מהו שתפטר את של ערב ר' אבא ורב הונא בשם רב *נעילה פוטרת את של ערב א"ל ר' אבא לרב הונא היאך הוא מזכיר של הבדלה אמר ר' יונה לרבי אבא היאך יהא שבע פוטרת שמונה עשרה א"ל ולא כבר איתתבת א"ל בגין דאיתתבת תיבטל אמר

## פני משה

רב כר' יודה. כדפרישית: אין תעבדיניה כרבנן. וקאמר הש"ס דהיינו טעמיה אם אתה נוהג בעצמך כדברי חכמים דאמרי תפלת המנחה עד הערב א"כ זה הוא דלא כר' יהודה דהא ר' יהודה מפלג המנחה ולמעלה כערב מחשבי ליה אבל אם תעשה כר' יהודה להתפלל מנחה קודם פלג המנחה בזה אף חכמים מודים שהוא זמן מנחה והלכך מוטב לנהוג כר' יהודה דהכל מודים בה: מנין לנעילה. היכן הוא הרמז לתפלה זו דשלשה האחרות יש להן רמז אי למ"ד אבות תיקנום אי למ"ד כנגד תמידין ואברים ופדרים וכן מוסף כנגד קרבנות מוספין ולנעילה מנין: גם כי תרבו תפלה אינני שומע מכאן דבדין הוא שכל המרבה בתפלה נענה וכלומר אף תפלת נעילה לריבוי תפלה תקנוה: מחלפה שיטתיה דר' לוי תמן. בריש פ"ב דבכורים הוא אומר דאין שבח ברבוי תפלה כדדרים בכל עצב וגו' ודבר שפתים שמרבה להתפלל אך למחסור הוא כמו שמצינו בחנה: והלא עולמו של לוי וכו'. כלומר דהגב מפרש להפסוק עד עולם והוא היה חי כ"ב שנה ומאי עד עולם דקאמר ומשני דשתי שנים שגמלתו איכא מן המנין דויושב שם אמרה: וכה אמר הכין. מ"מ קשיא דהכא אמר דטוב הוא להרבות בתפלה: אי אמרה. אף דאמרה ר' לוי התם להך לא קשיא כאן ליחיד הוא דקאמר שם: הן. דאמר הכא לציבור הוא דטוב להם שירבו בתפלה כדדרים מקרא דגם כי תרבו והתם ברבים משתעי: ר' חייא בשם ר' יוחנן. לא סבר לה להא דר' לוי אלא אפי' יחיד המרבה בתפלה נענה כדדרים מקרא דחנה משום דמיהת נענתה בתפלתה וזה היה ע"י שהרבתה להתפלל: אימתי היא נעילה. האי נעילה שאמרו בנעילת שערי שמים. שהוא בלילה בתחלתה בנעילת שערי היכל. שהוא ביום סמוך לחשיכה: מתניתא. דריש פ"ד דתענית דקתני בג' פרקים וכו' ביום וכי אית לך למימר נעילת שערי שמים ביום הן אלא נעילת שערי היכל כר' יוחנן: מחלפה שיטתיה דרב. דהא לעיל קאמר נעילה בלילה זמן נעילת שערי שמים והכא אמר כד תיחמי שימשי בריש דיקלי וא"כ זה הוא זמן נעילת שערי היכל: ע"י דהוה מאריך רב. בתפלתו הרבה וכשהתחיל כשהשמש בריש דיקלי היה מגיע לזמן נעילת שערי שמים ועדיין היה עומד בתפלה: נעילה מהו שתפטר של ערב. למ"ד דזמנה בתחלת הלילה א"כ מהו שיוצא בה לתפלת ערבית שא"צ להתפלל עוד של ערבית: היאך הוא מזכיר של הבדלה. הרי אין בה ברכת אתה חונן והיכן הוא כולל להבדלה: היאך יהו שבע. ברכות שבע של נעילה היך יהו פוטרות י"ח של ערבית: א"ל. ר' אבא לר' יונה ולא כבר איתתבת והלא כבר הקשיתי על זה מהבדלה ולמה לך תו לאהדורי בתר פירכי אחריני: א"ל בגין דאיתתבת תיבטיל. בתמיה כלומר אם בשביל הקושיא דילך דאותבית עלה מהבדלה תבטל דברי רב דאמר דפוטרת של ערבית דהא לאו קושיא היא שהרי יכול לכלול להבדלה בכלל ברכות דנעילה:
אמר

## פירוש מבעל ספר חרדים

יתפללו: רב כרבי יהודה. כמו א"כ דאמרי דפליג אמאן דמהני האי עובדא דלעיל ואמרו המנחה אלא אנעילה כדלקמן דהדרבה רב היה מתפלל המ"ד תפלת המנחה קודם פלג המנחה: ור' יהודה והיה נותן טעם לדבריו דהוה בעי לאפוקיה נפשיה מפלוגתא ואומר אם אני עושה כר' יהודה ומתפלל קודם פלג המנחה יוצא אני ידי הוכחי לדעת רבנן ואם אתפלל אחר פלג איני יוצא לדעת רבי יהודה ע"ד דאמרו בבבלי במקום אחר ויראת שמים יצא ידי שניהם ועל"ד זה השיב רבינו ניסים שיראת שמים יבחור לו דרך במצות ויצא מידי מחלוקת כמו שבורר במשא ומתן דרך קרוב לשכר ורחוק להפסד: וכאן אמר שכי. דכל המרבה בתפילה (נעילה) [נענה] כדלעיל גבי נעילה: אי אמרה כאן ליחיד. דומיא דחנה: הן לציבור. דהתם לציבור. דכתיב גם כי תרבו לבון רבים ואע"פ דמסיים קרא אינני שומע ה"ק אע"פ שיש לי לענות מפני שהרביתם תפילה לא אענה מפני שיבה בידיכם דמים מלאו: נעילת שערי שמים. אחר שקיעת החמה דננעלו שערי שמים בעד השמש ונסתרה: הה י וכו'. זהו האיכא דאמרי דפריסית לעיל דאמרי דעובדא דרב לאו אמנחה הוה כדלעיל אלא אנעילה דאחר שהתפלל מנחה קודם פלג מסר הגלימא לאיש זה וצוהו דבשקיעת החמה יתננה לו להתפלל נעילה: וכאן אמר בנעילת שערי היכל. שהיו נועלין לשקיעת החמה: היאך הוא מזכיר של הבדלה. אם אתה אומר נעילה פוטרתו מתפילת ערבית הא תנן והבדלה בחונן הדעת ואין בתפילת נעילה חונן הדעת: בגין דאיתותבת תיבטל. בתמיה וכי בשביל דאיתותבה מימרא דרב בקושיא א' לא נשא ונתן בה עוד ולהקשות
בה

## מראה הפנים

היא בתוספתא ולא העתיקו כאן כ"א מסוף דברי ר' יודא אך מוכרת הוא כדלקמן איכרא דמהאי דקאמר לא סוקבה וכו' אין ראיה לא לדברי ר' יהודה ולא לדברי רבנן בענין המשך זמן המנחה עד כמה כדלעיל דלא דברו בזה אלא לענין התחלת זמנה וזהו לכ"ע וכדלעיל אבל עיקרו של הדבר למאי דס"ל לר"י וטעמיה בענין המשך זמן המנחה המנא לקמן בד"ה אתיין אילין פלגוותא ע"ש:

רב כרבי יודה. וכ"כ התוס' והרא"ש על הא דקאמר התם בדף כ"ז רב צלי של שבת בע"ש דרב כר' יהודה ס"ל לענין תפלת הערב שהיא שעה ורביע קודם הלילה. וא"כ מנחה אינה אלא עד פלג המנחה שהרי א"א לעשות פעם כר"י ופעם כרבנן והא הוא מפרש טעמיה דרב דאין תעבדינה וכו' וא"כ היה נוהג לעולם כר' יהודה וכ"כ הרשב"א ז"ל על האי דאמרו התם השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר וכו' ורבי ורב וכל הני דצלו של שבת בע"ש כר' יהודה ס"ל ולא מאחרי תפלת המנחה לעולם מפלג המנחה ולמעלה ומיהו תפלה בלחוד דצלי ולצורך שעה למצוה אבל ק"ש לא הוו קרו עד צאת הכוכבים ומשום צורך מצוה הוא שלא היו חוששין לסמוך גאולה לתפלה עכ"ל וכ"כ הרא"ש בזה ברים מכלתין לסתור ראיה של ר"ת בק"ש מהסיא דרב וז"ל ומרב דצלי של שבת בע"ש אינו ראיה דלמא כריב"ל ס"ל דאמר תפלות באמצע תקנום ושמא היה קורא אחר צאת הכוכבים עכ"ל האי ובמה כמו ועוד או אי נמי הוא כלומר א"נ דלעולם כרבי יוחנן ס"ל ולק"ש אינה ראיה דשמא היה קורא אחר צאת הכוכבים ולא היה חושש לסמוך גאולה לתפלה משום מצוה וכדכתב הוא ז"ל כאן על הא דרב ולאחר צאת הכוכבים היה קורא ק"ש בע"נהה ואע"פ שלא ה"ה סומך גאולה לתפלה כיון שה"ה מכוין למצוה להוסיף מחול על הקדש לא היה חושש לסמיכה. כתבתי זה מפני שראיתי לים מתפלפלין ומקשין אדברי הרא"ש בזה ברים מכלתין ולא הבינו דבריו:

מכאן שכל המרבה בתפלה נענה. כלומר ואפי' יחיד כדפריש' ולא ס"ל כדר' לוי דמחלק בין יחיד לצבור ואתיא כהא דאמר ר' חמא בר חנינא בבבלי פרק אין עומדין דף ל"ב ע"ב אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל שנאמר קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה':

רב אמר בנעילת שערי שמים. והרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' תפלה הלכה ז' פסק כרב וכתב וכן תקנו תפלה אחר תפלת המנחה סמוך לשקיעת החמה וכו' וזו היא הנקראת תפילת נעילה כלומר ננעלו שערי שמים בעד השמש ונסתרה לפי שאין מתפללין אותה אלא סמוך לשקיעת החמה וכתב הכ"מ הטעם דלא פסק כר' יוחנן לגביה דרב משום שהיא ג"כ כגי' הר"ן דשמואל הוא דאמר בנעילת שערי היכל ואמרינן התם בירושלמי דרב היה מתחיל להתפלל בעוד השמש בראש האילנות דהיינו זמן נעילת שערי היכל ואמר רב מתנה ע"י דרב מאריך בצלותיה שהי היה מגיע לנעילת שערי שמים ומפרש רבינו נעילת שערי שמים סמוך לשקיעת החמה כלומר תכף שסיים תשקע החמה ונעילת שערי היכל היינו לומר שאחר שסיים הוא יום עדיין ופסק כרב דהלכתא כוותיה באיסורי לגבי שמואל עכ"ל. וגי' הר"ן היא כך בשלהי יומא ומיהו לא פי' שם כלום בנעילת שערי שמים באיזה זמן הוא כ"א בנעילת שערי היכל כתב שהיא אחר הדלקת נרות שעדיין הוא יום וזהו דאמר רב כד תתמי שמשא בריש דקלי היינו זמן נעילת שערי היכל אבל בנעילת שערי שמים נוכל לומר לדעת הר"ן שהוא לאחר שקיעת החמה וזה מוכרח הוא לדעתו ז"ל שכתב שם לקמן הא דאמר רב תפלת נעילה פוטרת של ערבית מוכחא סוגיין בגמרא משום דס"ל לרב דתפלת נעילה בלילה קאמר דתפלת נעילה פוטרת של ערבית דכיון דצלי מפסיכה הו לא צריך לצלויי זמנא אחריתא. הרי דנעילת שערי שמים דקאמר רב בלילה היא אלא דרב גופיה ע"י שהיה מאריך התחיל בעוד השמש בראש האילנות כדי לסיים בזמן נעילת שערי שמים שהוא לאחר שקיעת החמה ובזמן ערבית לפיכך ס"ל דפוטרתה וגבי דמה אין כאן קושיא על פי' הרמב"ם בנעילת שערי שמים שהוא נגד סוגיא דיומא לפי שיטתא דרב דפסק כוותיה בענין זמן נעילה ורב גופיה קאמר דפוטרת של ערבית אלמא דזמן נעילה בלילה משום דאיכא למימר דלמאי דמסיק התם דרב לא קאמר נסה דפוטרת אלא למ"ד תפלת ערבית חובה דאלו למ"ד ערבית רשות וקי"ל כוותיה לא שייכא פוטרת כפי' רש"י ז"ל וא"כ כמו דלענין דינא דפוטרת לא קאמר לה רב למאי דס"ל לדידיה דאיהו אמר הלכה כדברי האומר רשות ה"נ נימא לענין זמנה ומשום דהא בהא תליא דהא לדברי האומר חובה קביעה לה זימנא ובתחלת הלילה ולמ"ד רשות לא קביעה לה זמנא כדאמרי' התם בפרקין אלא מאי אין לה קבע כמ"ד תפלת ערבית רשות ומהאי טעמא נמי אמרינן דרב צלי של שבת בע"ש וכן לכני דמצלו של מ"ש בשבת משום דערבית רשות היא ויכול להקדימה לעת הצורך והשתא נוכל לומר דה"ק ולדברי האומר חובה קאמר כלומר לדידי ודאי לא שייכא האי כלל אי משום דסבירא לי דערבית רשות ומה פטורה שייכא בה ואי משום דסבירא לי דזמן נעילה הוא קודם לשקיעת החמה וא"כ אף אם היה כן דערבית חובה לא שייכא נעילה פוטרתה דאין זה זמנה אלא דבלאו הכי [לא] שייכא בה פטורא לדידי כ"א לדברי האומר דערבית חובה וקביעה לה זימנא בתחילת הלילה להאי מ"ד אם התפלל תפלה נעילה בלילה בזמן ערבית פוטרת של ערבית והא ודאי לא שייכא לאקשויי דמאי הוית דפריך ליה מהא דס"ל רשות לפריך ליה מהא דס"ל בנעילה דקודם שקיעת החמה היא וא"כ אף למ"ד חובה אין זה זמנה דהא ליתא דהתם לא קאמר הכי בהדיא אליבא דרב בזמן נעילה כדקאמר הכא. כללא דמילתא דמהאי סוגיא דיומא אין לדקדק כלום לדברי הרמב"ם דסובר כרב בזמן בנעילה וצריך לגומרה קודם שקיעת החמה כמו שכתב בפירוש לקמן בפ"ג מתפלה בהל' ו' ותפלת נעילה זמנה כדי שיכלים אותה סמוך לשקיעת החמה. אי קשיא הא קשיא דאם
נפרש

**שנויי נוסחאות** (כו"א) יהודה כד"ו יודה. תעבדינא כד"ו תעבדיניה (וכן יסמוך). (סוע"ז) הוא כד"ו היא. (סו"כ) נושאים כד"ו נושאין. (סוכ"ח) רב מתנה דרב מאריך בצלותא כד"ו דהוה מאריך רב בצלותיה. (סו"ל) את כד"ו ליתא. (סול"א) את כד"ו ליתא. (סול"ב) יהא וכו' תיבטל כד"ו יהו וכו'.

## חדושי רד"א

עוד היום גדול מותר להתפלל. ועי' במהרי"ל ה' תפלה דף ע"ט ע"א וז"ל ואם שהה עם ההזה"ה לצאת הככבים מ"מ היה מתפלל תפלת המנחה ומייתי ראי' מפרק כל כתבי (קי"ח:) א"ר יוסי יהא חלקי עם מכניסי שבת בטבריה וכו' אלמא בני טבריה אם גם החשיך להם בין ההרים מ"מ אחורי ההרים עוד היום גדול ועדיין לא עברה שעת המנחה. עכ"ל:

## חתם סופר

מתני' מסייע לר"י בג' פרקים הכהנים נושאין וכו' בספר שיח יצחק הק' הא לכאורה איתא דרב גופא צלי מכי משי שמשי ברישי דקלי וכמו דמייתי הרא"ש ור"ל אפ"ה פוטרת של ערבית דרב לטעמי' דצלי של שבת בע"ש וא"כ שפיר הוה אז זמן ערבית ו

בהג"ה מיימוני פ"ג מתפלה מ"מ לענין נשיאת כפים יום הוא. ונ"ל דבהג"ה מיי' שם נסמך מזה וכו' דנשיאות כפים ילפינן מלשרתו ולברך בשמו אתקש ברכה לשירות מה שירות ביום אף ברכה ביום ושירות דהאי קרא היינו שירה כמבואר בערכין ושירה היה בעוד יום גדול דהא מקטירין אחריו קטורת ונרות וא"כ גם נשיאת כפים צריך להיות בעוד יום גדול ולא מכי קיימי שמשי ברישי דיקלי וא"ש:

## עמודי ירושלים

מנין לנעילה כו' אמר ר' לוי כו' מיחלפא שיטתי' כו' עי' באבודרהם בסדר תפלה של חול (ד"ג ע"ב) שהביא בשם הירושלמי דפ' תפלת השחר הך מימרא דר' לוי וכו' ובירושלמי דתעניות מקשה על הך מימרא דר' לוי מיחלפא שיטתי' כו' ע"ש מבואר דלא היה גורס כאן הך מיחלפא שיטתי' רק בתעניות:

אמר ר' יוסי מה דאקשי ר' אבא קשי יאות מה דאקשי ר' יונה לא קשי יאות קל הקילו עליו משום תעניתו שיהו שבע פוטרות שמונה עשרה רבי אבא בר ממל אמר לחברייא מרייי מן כולכון שמעית [א] שאין נעילה פוטרת של ערב ר' סימון בשם ריב"ל אין נעילה פוטרת של ערב א"ר יוסי ב"ר בון ותני ר"ח בבל יום אדם מתפלל שמונה עשרה במ"ש ובמוצאי יה"כ ובמוצאי תענית ציבור ר' יצחק בר נחמן בשם ריב"ל *יה"כ שחל להיות בשבת אע"פ שאין נעילה בשבת [ב] מזכיר של שבת בנעילה אוספין עליה ר"ח שחל להיות בתענית ציבור אע"פ שאין נעילה בר"ח מזכיר הוא של ר"ח בנעילה רבי סימון בשם ריב"ל שבת שחל להיות בחנוכה אע"פ שאין מוסף בחנוכה מזכיר [ג] של חנוכה במוסף אוספין עליה ר"ח שחל להיות בתוכה אע"פ שאין מוסף בחנוכה [ד] מזכיר הוא של חנוכה במוסף ראש חודש שחל להיות בתענית היך מזכיר הוא של ר"ח ר' זעירא אומר בהודייה ר' אבא בר ממל אמר בעבודה ר' אבינא אמר אומרה ברכה רביעית אמר ר' אבא מה מצינו בכל מקום אומרה ברכה רביעית אף כאן אומרה ברכה רביעית וכן נפק עובדא כהדא דר' אבא במה קורין ר' יוסי אומר קורין ברכות וקללות אמר ליה ר' מנא בגין מודעתין כי תענית רביעין על מעיהן ולא ידעין דהוא תעניתא א"ל

## פני משה

אמר ר' יוסי. לא היא דאדרבה מה דאקשי ר' אבא מהבדלה מקשי שפיר דהואיל וכל השנה אומר הבדלה בחונן הדעת אין לשנות הסדר אבל מה דאקשי ר' יונה היאך יהו שבע פוטרות י"ח לאו קושיא היא משום דקל הקילו עליו מפני התענית שלא יהא צריך להאריך ויהיו ברכות שבע פוטרות שמונה עשרה: מריי. מוריי מכולכם שמעתי וקבלתי שאין תפלת נעילה פוטרת של ערבית ועכשיו שמעתי ג"כ מר' סימון בשם ריב"ל דאמר הכי וכן ר' יוסי בר' בון משום תני ר' חייא וכו' ובמוצאי יה"כ ובמוצאי ת"צ שחל להיות בשבת כדקאמר לקמן בר"ח וכו' וכן היו מתענין בשבת כדתנן על אלו מתריעין בשבת ואיכא מ"ד מתענין איכא למ"ד מתריעין בעניינו וכלומר שאע"פ שיש בהן נעילה צריך להתפלל י"ח של ערבית מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת: אע"פ שאין נעילה בשבת. אי לאו יה"כ אפ"ה מזכיר של שבת בתפלת נעילה: אוספין. הוסיפו עלה עוד דאפי' ר"ח שאינו חמור כשבת אם חל להיות בתענית ציבור שגוזרין על הגשמים וכא ר"ח בתוכן ותפלת נעילה נוהגת בת"צ מזכירין של ר"ח בנעילה: היאך מזכיר הוא של ראש חדש. אתפלת נעילה קאי דקאמרת דגם בנעילה מזכירין של ר"ח היכן הוא מזכיר: אמר ר' אבא. מסתברא כר' אבינא דמה מצינו בכל מקום בתפילת נעילה מזכיר מעין המאורע בברכה רביעית אף כאן בשל ר"ח אומרה בברכה רביעית בנעילה וכן נפק עובדא כהדא דר' אבא: במה קורין. בתורה בר"ח של תענית: קורין ברכות וקללות. כמו בשאר ימים [של תענית צבור: א"ל ר' מנא בגין מודעתין די תעניתא. כך כתובה היא בסוף פ"ב דתענית. כלומר אם בשביל להודיע להעם שהוא תענית אף שהיום ראש חדש: רביעין על מעיהון ולא ידעין דהוא תעניתא. בתמיה כלומר הן נופלין על פניהם שכך היו נוהגין בר"ח שהוא ביום התענית וא"כ יודעין הן מהתענית אף שהוא ר"ח ומה צריך עוד סימן להודיעם: א"ל

## עין משפט נר מצוה

יז
א מיי' פ"א מה' תפלה ה"ח טוש"ע או"ח סי' תרכ"ד ס"א
יח
ב מיי' פ"ב שם ה"ז טוש"ע שם סי' תרכ"ג ס"ג
יט
ג מיי' שם ה"ג טוש"ע שם סי' תרפ"ב ס"ב
כ
ד טוש"ע שם

## מסורת הש"ס

שבת כד:

## מראה הפנים

נפרש להא דרב בנעילת שערי שמים שהוא סמוך לשקיעת החמה ובזה הזמן היה גומר לתפלה נעילה ורב גופיה שהיה מאריך בתפלתו היה נזהר בזה אלא שהתחיל מקודם בזמן נעילת שערי היכל שהוא כשהשמש בריש דקלי דכל זה מוכרח הוא לדעת הרמב"ם ולפירושו כנזכר א"כ קשיא באיזה זמן התפלל רב מנחה ביום הכפורים דליכא למימר מקודם שהיה השמש בריש דקלי דהכא לא קאמר כן אליבא דרב ביום הכפורים דהא לעיל גם כן בכה"ג קאמר בתפלת המנחה ביום הכפורים אמוי דאימיה דרב אדא וכו' בגומא רבה א"ל כד תחמי שימשא בריש דקלי תיהב לי גולתי דנגלי דמנחתא הניחא אם נפרש נעילת שערי שמים דקאמר רב היינו בתחלת הלילה כנראה מדעת הר"ן בזכרתי שפיר הוו הני תרוייהו דקאמר הכא דהוה בגומא רבה דאף דבבניהם קאמר בזמן דשמשא בריש דקלי מ"מ נוכל לפרש דהא דקאמר גבי מנחה כד תחמי שמשא בריש דקלי היינו בהתחלה שהשמש מתחיל לירד ואז מתחיל להראות בריש דקלי התפלל מנחה וכשהשמש עדיין הוא בריש דקלי אבל הוא סמוך לשקיעה אז התפלל נעילה והיה מאריך בה עד צאת הכוכבים ממש שהוא זמן נעילת שערי שמים לדעת רב וכד תחמי שמשא וכו' דגבי נעילה כשהראה שעדיין נראה בריש דיקלי הוא דקאמר ומפני שהיה מאריך בתפלת נעילה הוא שהקפיד להתחיל בזה הזמן כדי שיסיים כדעתו בנעילת שערי שמים ובתפלת מנחה לא היה מאריך כל כך דלא קאמר דהוה מאריך בצלותיה שגין אלא הכא גבי נעילה אבל אי אמרינן דנעילת שערי שמים דקאמר רב היינו קודם השקיעה וסמוך לה א"כ היאך התפלל מנחה כשהתחיל השמש להראות בריש דקלי וגם נעילה בכל הזמן מועט כזה כדי שיסיים קודם וסמוך לשקיעת החמה ובהדיא קאמר דהוה מאריך בנעילה ובודאי קשיא היא ודוחק גדול לפרש דאעפ"כ היה יכול להתפלל מנחה ונעילה עם משך האריכות שהיה נוהג בה והכל בזה הזמן ולסיים קודם שקיעת החמה דבר זה אין הדעת סובלת לפרש כן ואין לנו תירוץ אחר אם לא כנאמר דגי' הרמב"ם לא היה כן בההיא דלעיל בגומא רבה דבענין מנחה להשמיענו באיזה זמן היה רב נוהג להתפלל לא איכפת לן אם הוה בגומא רבה או בשאר ימות השנה. מיהא לפי גי' הספרים שלפנינו יש סמך לפירוש הנזכר בנעילת שערי שמים ולהמנהג שכתב המרדכי שנוהגין להמשיך עד הלילה ואם שכתב מפני שהזמנים מושכין עד הלילה סוברים שבדין עושים והביאו הב"י בסי' תרכ"ג ולמאי שנתבאר יש סמך להמנהג מהאי תלמודא כמבואר:

נעילה פוטרת של ערב. כבר נתבאר מזה בדבור דלעיל ועיין עוד לקמן ד"ה אתיין אילין פלגוותא. והאי בקלא וטריא דר' יונה ור' אבא מבואר הוא למאי דכתבו התוס' בבבלי יומא על הא דקאמר נמי התם כר' אבא דהכא מתפלל י"ח שלימות מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת הקשה הר"י אורלייינש ונכלליה מכלל כדאמר בתפלת השחר כל השנה כולה מתפלל הביננו חוץ ממ"ש וכו' ונכלליה מכלל קביא ותירץ ר"י התם דכל השנה מתפלל הביננו משום הבדלה לא היה לו לשנות הסדר כיון דאפשר לכוללו אבל הכא דס"ל דכל השנה מתפלל י"ח שלימות בטעם כל דהו אין לשנות הסדר ולהכי במוצאי שבת מתפלל י"ח שלימות מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת. ובזה נתבאר למה שפרשתי בפנים דרבי יונה דקאמר לר' אבא בגין דאתותבת קושיא דילך תבטל דברי רב שהרי יכול לכלול להבדלה וקושית הר"י מאורלייאנש כעין דמקשי הש"ס בפרקין על הביננו ואמר ר' יוסי מה דמקשי ר' אבא יאות וכסברת הר"י דבלאו הביננו דאינו משנה הסדר אבל הכא משנה הסדר ומה דמקשי ר' יונה לא יאות דאי משום דהיאך יהו שבע פוטרות י"ח נוכל לדחות דקולא היא שהקילו עליו מפני התענית אלא דהעיקר מכח טעמיה דרבי אבא לא קי"ל כהא דנעילה פוטרת שהרי צריך לומר הבדלה בחונן הדעת. וכתב הרא"ם ז"ל בבלי יומא דמהכא שמעינן דליה הלכתא כרב בהא דקאמר פוטרת. ופי' שם להא דאמר ר' אבא בר ממל מריי מן כולכון שמעית שאין נעילה פוטרת וכו' דקאי על תבריית דלעיל ר' בא ור' יונה וכו' שכולם הקשו על דברי רב ואין נ"מ בזה. ודעת הרמב"ם ז"ל ג"כ דאין תפילת נעילה פוטרת של ערב שהרי כתב בפ"א מתפלה הלכה ח' נמצאו התפלות בכל יום שלשה וכו' וביה"כ חמשה הרבעה אלו ותפלת נעילה:

ובמוצאי תענית ציבור. כדפרישית וזהו דעת הרמב"ם ז"ל לפי גירסא שיבנה בפ"א מתענית בהלכה ו' עיר שהקיפוה גוים וכו' מתענין בשבת והכ"מ מחק גי' זו וכתב על מה שהמצא בספרי רבינו מתענין בשבת תמוהים הדברים וצ"ע. והרי מסכת מבואר הוא דאלת"ה מאי הבדלה שייכא במוצאי ת"צ ומהיכי תיתי לא יתפלל י"ח דאיצטריך טעמא להא ולאי משום תפילת נעילה דס"ד דפוטרת א"כ תימא דאין ה"נ דפוטרת היא בת"צ דהא דאינה פוטרת ביה"כ אסיק לעיל דמשום הבדלה הוא ומדמדמי לה ליה"כ ולמ"ש ע"כ שמעינן דטעמא דכולהו מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת ומג"ש דנקט לאפוקי דלא יתפלל הביננו. וא"כ דעת הרמב"ם היה ג"כ לפרש להא דאמרו בבבלי תענית דף י"ט על אלו מתריעין בשבת שהוא בעניינו של תפלת תענית ולא דמי להיא דמתריעין דפ"ק כדף י"ד דפסק כמ"ד מתריעין בשופרות דהא בשבת א"א בשופרות. ולא היה מפרש כפי' רש"י בפ"ח שם: ראש חדש שחל להיות בתענית וכו'. כתב הרא"ש ז"ל בפ' אין עומדין גרסי' בירושלמי דתפלת השחר ר"ח שחל להיות בתענית היכן מזכיר של תענית במוסף ר"ז אומר בהודיה וכו' ומקשה שם על הא דאומר ברכה רביעית ורוצה להגיה עוד ולגרוס בתמיעית וכו' ע"ש ומצאתי להרשב"א ז"ל בתשובותיו שהיה לו הגי' כמו שהוא לפנינו ומקשה ומפלפל שם ובתחלה רצה להגיה ולגרוס כמו הגהת הרא"ש בשניהם בהא דשל תענית במוסף וכן בברכה רביעית ושוב חזר בו מלהגיה וכתב ומיהו עדיין צ"ע בירושלמי בכך מצאתי גם בתענית פ' בג' פרקים עכ"ל הרי דאין להגיה אם מוצאין הגי' בב' מקומות שוה אבל מנהגיהם היה כך בענין זה ועיין בדיבור דלקמן:

רביעין על מעיהון ולא ידעין דהוא תעניתא. ז"ל הר"ן בסוף פ"ב דתענית שכתב שם בענין תענית עברה בשבת שחל להיות בע"ש ובירושלמי משמע דכשמתענין בר"ח נופלין על פניהם כדרך שעושין בתעניות שאמרו שם ר' יוסי אומר קורין ברכות וקללות א"ל ר' מנא וכו' עד שאר כל המקומות הן קורין ברכות וקללות וכיון שאמרו שם בנופלין על פניהם כשמתענין בר"ה משמע דכ"ש כשעברה בשבת שחל בע"ש בנופלין על פניהם בתפלת המנחה וכן כשהציבור מתענין בער"ח ולפיכך אמרו שמנהגינו שאין אנו נוהגין כן שלא כהלכה אבל אני אומר ליישב המנהג דדוקא בר"ה אמרו שם דרביעין על מעיהון להודיעך שקורין ברכות וקללות כלומר להודיעך שלא יקראו בר"ה אלא ברכות וקללות

## פירוש מבעל ספר חרדים

בה כל מה דאפשר אלא שכבר בטלה מן העולם: קל הקילו וכו'. דמ"מ היא או ארוכה או קצרה אבל לעקור הבדלה מן התפילה לגמרי ודאי לא הקילו אע"פ שאומרה על הכוס שתי תקנות הוו חד בתפילה וחד על הכוס: מוריי רבותי מן כולכון שמעית. מדברי כולכם למדתי שאין הלכה כרב דאמר נעילה פוטרת של ערבית דהם אבא ורב הונא שאמרו הדבר בשם רב הם עצמן הקשו עליו ור' יוסי אמר דיפה הקשה ר' אבא כך פירש הרא"ש בסוף מסכתא יומא ירושלמי זה ופסק כן דאין נעילה פוטרת של ערבית: בכל יום וכו'. אפילו במוצאי שבת ויום הכיפורים ולא אימא דכיון דמוסיפין מחול על הקודש [יה"י] כשבת ויום הכיפורים עצמו אי נמי לאפוקי מדר' עקיבא אתא דאמר דאומר הבדלה ברכה רביעית בפני עצמה כמצאו השע עשרה ובתענית ציבור לאפוקי דאין נעילה פוטרת של ערבית וכן ביום הכיפורים דאית ביה נמי נעילה קמ"ל נמי הא: מזכיר של שבת בנעילה. מפרש בבבלי פרק במה מדליקין דיום הוא שנתחייב בד' תפילות ופרש"י מזכיר בל שבת ותתן לנו את יום המנות הזה את יום הכפורים הזה והותם מקדש השבת ויום הכיפורים ואע"פ שאין תפילת נעילה בשבת יום הוא שנתחייב בד' תפלות שחרית מוסף מנחה נעילה: אוספין עליה. למדו מדברי ר' יהושע בן לוי החכמים דגם לראש חודש שחל בתענית צבור לומר כן: ר"ת שחל בתענית ציבור. כי האי דתנן בריש פ"ב דתענית אין גוזרין תעניות על הציבור בראשי חדשים בחנוכה ופורים ואם התחילו אין מפסיקין ופירש"י בראשי חדשים דאקרי מועד ולא כתיב ביה יום משתה ושמחה: ה"ג ראש חדש שחל להיות בתענית היכן הוא מזכיר של תענית במוסף ר' זעירא אמר וכו' ר' אבינא [אמר] אומרה ברכה חמישית. וכן כתב הרא"ם בפ' אין עומדין דטעות סופר בספרים וכך ראוי לגרוס ופירש ברכה חמישית אחר ג' ראשונות יאמר נברכה רביעית ראשי חדשים וכו' שהיא קדושת היום ואחריה עננו ברכה חמישית וא"כ אומר ג' אחרונות ובשלית ציבור מיירי שקובע ברכה לעצמה כמו שאומרה בכל פעם בין גואל לרופא אבל יחיד יכול להיות שאומרה באלהי נצור כמו שכתב בהלכות גדולות ולמ"ד דשלית ציבור אומרה בעבודה או בהודאה אפילו יחיד כן: אמר ר' אבא מה מצינו וכו'. לסיועי לרבי אבינא אתא דודאי כיון דדעת ר' אבינא שנקבע לשלית ציבור עננו ברכה לעצמה ראוי שתהיה חמישית ולא רביעית דמה מצינו בכל ראש חדש שאומר קדושת היום דראשי חדשים לעמך נתת וכו' ברכה רביעית אחר האל הקדוש כן ראוי לעשות גם עתה: נפק עובדא כהדא דר' אבא. אירע מעשה שחל ר"ח בתענית ציבור ועשו חכמי הדור כר' אבא וכן הלכה דקי"ל מעשה רב יש להסתפק האי כר' אבא מי הוא אי ר' אבא בר ממל דאמר בעבודה או אידך ר' אבא דסבר כר' אבינא דאומרה ברכה חמישית ומסתברא דודאי ר' אבא בר ממל הוא דאמר בעבודה דאי ר' אבא לא היה לתלמוד לומר אלא נפק עובדא כר' אבינא דהוא בעל הסברא דסבר דאומרה ברכה חמישית ולא דר' אבא דלא אתא אלא לסיועי ליה כל אלה דברי הרא"ם מבוארות נמצאת למד שסובר דבין יחיד בין שלית ציבור כולל עניינו בעבודה כיון דנפסקא הלכה כר' אבא בר ממל: במה קורין. תלמודא בעי תענית שחל בר"ח במה קורין בספר תורה בבקר בר"ח כשאר ראשי חדשים או בברכות וקללות כשאר תעניות וכתב רבינו ניסים סוף פרק סדר תענית דכן נהגו לקרות בתענית בבקר ובערב בשל תענית ולא כבבלי דסבר דאין קורין בשל תענית אלא במנחה: א"ל ר' מנא בגין מודע וכו'. כלומר מה טעם אתה אומר שיקראו תענית וידעו ר"ח שהיא תדיר וקי"ל תדיר קודם ודאי נראה שהטעם משום דלא יפוק חורבא דיטעו קצת יחידים ויאמרו דכגי דמרבים סליחה ותפילה על צרות מ"מ אין מתענים כיון דקורא בשל ר"ח ולא בשל תענית כשאר תענית קשה על דבריך דאין טעם זה כלום דהרי יש להם הוראה אחרת קודם זו שהם כראש חודש זה נפילת אפים מה שאין כן בשום ראש

## שנויי נוסחאות

(בו"ה) כולכון בכי"ל כולהון. (סו"ז) ר"ח בד"ו ר' חייא. בכי"ל ר' חייה כן. (סו"ג) הוא בד"ו ליתא. (סו"ד) שחל בד"ו שחלה. (בוט"ו) אוספין בד"ו (בוט"ז) עליה בד"ו עלה. (סו"ס) ר' זעירא אומר בד"ו ר' זעורא אמר. אומרה בד"ו אומר. (סו"ג) עובדא בג"ל עבדא. (סו"א) בגין מודעתין בד"ו בגין מודעתון. כי תענית בכי"ל דהיא תענית. דהיא בד"ו דהיא.

## עמודי ירושלים

במה קורין ר' יוסי אומר קורין ברכות וקללות אמר לי' ר' מנא בגין מידעתין כי תענית רביעין על מעוהין כו'עי' בר"ן ספ"ב דתענית שהוכיח מדברי הירושלמי הללו דנופלים על פניהם בר"ח. אמנם מצאתי בא"ז ה' ר"ח (סי' תכ"ו) שהוכיח מהירושלמי הזה דאין נופלין על פניהם בר"ח שאינו של תענית וז"ל שם בשם מורו דה"ק וכי כדי להודיעם שהם שרוים בתענית הם נופלים בר"ח על פניהם וכי בלא כך אינם יודעים שהוא תענית א"ל להודיעם שהם קורין בר"ח ואין קוראין בר"ח ולכן נופלין על פניהם להודיעם שאין תענית זה משונה משאר תעניות להיות באמצע החודש הא למדת שאין נופלין על פניהם בר"ח עכ"ל ומיושב מנהגינו ועי' במראה הפנים ובפי' בחרדים:

מסורת הש"ס

מגילה כט.

ברכות לו: כס"ע

עין משפט נר מצוה

כא
א ב מיי' פי"ג מהל' תפלה ה"ו סמ"ג עשין יט טוש"ע או"ח סי' תכה ס"א
כב
ג ד מיי' שם הכ"ד סמ"ג שם טוש"ע שם סי' תרפד ס"ב
כג
ה מיי' פ"ג שם ה"ז טוש"ע שם סי' רסז ס"ג
כד
ו מיי' שם טוש"ע שם סי' רסג ס"ד

א"ל להודיעך שקורין ברכות וקללות ר' יודן קפודקיא אמר קומי ר' יוסי בשם ר' יודה בן פזי קורין בר"ח קם ר' יוסי עם ר' יודה בן פזי א"ל את שמעת מאבוך הדא מילתא א"ל אבא לא הוה אמר כן אלא בעין טב על ידי דאינון ידעין דהוא ריש ירחא [א] קורין בר"ח הא שאר כל המקומות קורין ברכות וקללות. ירמיה ספרא שאל לר' ירמיה ר"ח שחל להיות בשבת במה קורין א"ל קורין בר"ח א"ר חלבו קומי ר' אמי ומתניתא אמרה כן *לכל מפסיקים [ב] לראשי חדשים [ג] ולחנוכה ולפורים יצחק סחורא שאל לר' יצחק ר"ח שחל להיות בחנוכה במה קורין א"ל [ד] קורין שלשה בר"ח ואחד בחנוכה ר' פנחס ור' סימון ר' אבא בר זמינא מטו בה בשם רבי אבדומי דמן חיפא קורין שלשה בחנוכה וא' בר"ח להודיעך שלא בא הרביעי אלא מחמת ר"ח בר שלמיא ספרא שאל לר' מנא הגע עצמך שחל ר"ח של חנוכה להיות בשבת ולא שבעה אינון קורין אית לך למימר שלא בא הרביעי אלא מחמת ר"ח שאילתינהו לספרייא א"ל והדא שאילתא דספרא. *ר' מפקד לאבדן אמוריה אכריז קומי ציבורא מאן דמצלי ליצלי דרמשא עד יומא קאים רבי חייא בר ווה מפקד לאמוריה אכריז קומי צבורא מאן דמצלי יצלי דרמשא עד יומא קאים א"ר חנינא משכני ר' ישמעאל בי ר' יוסי אצל פונדק א' אמר לי כאן נתפלל [ה] אבא של ליל שבת בע"ש א"ר אמי ר' יוחנן פליג. ולא הוה צריך מפלגא על הדא למה שכן מוסיפין מחול על הקודש ועוד דסלקון הומרייא מן ערב לציפורין ואמרו כבר שבת ר' חנינא בן דוסא בעירו ווידא אמרה דא דאמר ר"ח משכני ר' ישמעאל ב"ר יוסי אצל פונדק אחד אמר לי כאן נתפלל [ו] אבא של מוצאי שבת בשבת ואפילו אף עלה לא הוה צריך מפלגא דר' מפקד לאבדן אמוריה אכריז קומי ציבורא מאן דמצלי יצלי דרמשא עד יומא קאים ר' חייא בר ווא מפקד לאמוריה אכריז קומי ציבורא מאן דמצלי יצלי דרמשא עד יומא קאים דבית רבי ינאי אמרין עלה

## פני משה

א"ל להודיעך שקורין ברכות וקללות. כלומר לא בשביל סימן להודיע להעם אני אומר כן אלא כך הוא הדין ולהודיעך שאין ר"ח דוחה קריאת התורה של תענית וקורין ברכות וקללות: קם ר' יוסי עמד ר' יוסי והלך לשאול מר' יודה בן פזי וא"ל אם קבלה כך הוא מאביך שאתה אומר שקורין בר"ח וא"ל אבא לא היה אומר שקורין בשל ר"ח אלא בעין טב דוקא ששם היו יודעין בודאי שהוא ר"ח ולפרסם הדבר שכבר קדשוהו היו קורין בשל ר"ח לפי ששם בית הועד היה שב"ד מקדשין החדש כדאמרינן פ' ראוהו ב"ד א"ל ר' לר"ח זיל לעין טב וקדשיה הא שאר כל המקומות קורין ברכות וקללות ואין של ר"ח דוחה קריאתן: ר"ח שחל להיות בשבת במה קורין. להמפטיר: ומתני'. דפ"ד דמגילה אמרה כן לכל מפסיקין לראש חודש וכו' דמפסיקין מהפטרה של פ' השבוע וקורין בשל ראש חודש: ראש חודש שחל להיות בחנוכה במה קורין. בתחלה בשל ראש חודש או בשל חנוכה: קורין ג' בראש חודש. דתדיר קודם והד' הוא קורא בחנוכה: ר' פינחס וכו' להודיעך שלא בא הד' אלא מחמת ראש חודש. לפיכך קורא הרביעי בו: הגע עצמך בר"ח של חנוכה שחל בשבת. והלא שבעה קורין בשבת וא"כ מה סימן יש לך כאן לומר שלא בא הד' אלא מחמת ר"ח: אמר ליה והדא שאלתא דספר. כך היא כתובה בתענית שם ול"ג הכתוב כאן שאילתינהו לספרא וצריך למחקו. וכלומר דלך בדיותא השיב לו וא"ל וזאת השאלה של סופר כמוך היא דמה שאלה היא משבת שלעולם קורין שבעה ואי אפשר לעשות סימן לד' בשל ר"ח ומה שייכא קריאה של שבת לקריאה של ימות החול: מאן דמצלי. מי שהוא רוצה להתפלל של ערבית ולהקדים עצמו יתפלל ואף שעדיין עומד השמש ויום גדול הוא ובמוצאי שבת קאמר כדלקמן: משכני. משך אותי ר' ישמעאל בר' יוסי אצל בית פונדק אחד ואמר לי כאן נתפלל אבא של לילי שבת בע"ש מבעוד יום: אמר ר' אמי ר' יוחנן פליג. על זה וקאמר הש"ס ולא היא דלא הוה צריך לחלוק על זה דלמה לא יעשה כן להקדים של שבת שכן מוסיפין מחול על הקדש: ועוד דהא סלקין. החמרים ממקום ערב ששם היה ר' דוסא שרוי והם עולין לציפורי ואומרים כבר שבת ר' דוסא בעירו ומקדים לקבל עליו שבת מבעוד יום גדול: ווידה אמרה דא. ואם באיזה דבר שמעת שחולק ר' יוחנן עליו זה הוא מה דאמר ר' חנינא שאמר ר' ישמעאל בשם אביו ר' יוסי שכאן נתפלל של מוצאי שבת בשבת ועלה אפשר שהוא דפליג ר' יוחנן: ואפי' עלה. והדר וקאמר דאפי' עלה לא צריך ר' יוחנן למיפלג דהא רבי היה מצוה לאבדן מתורגמניה להכריז דאף של מ"ש הרוצה להקדים ולהתפלל יתפלל מבעוד יום וכן ר' חייא בר ווה וכו':

## פירוש מבעל ספר חרדים

ראש חודש ועל כרחך קורין בראש חדש דתדיר קודם: אמר ליה להודיע וכו'. לשון קצר הוא כלומר אין טעם דברי שאני אומר שקורין ברכות וקללות משום דלא יפוק חורבא דהרי מפורסם לכל העם שהציבור מתענים על צרתם גם נפילת אפים שנופלים [הוא] להודיעם בהות העניה כמו שאמרת אלא מפני שעיקר התענית כדי שישובו ויכנע לבבם צריך בזכרת שיקראו ברכות וקללות שמשברים הלב וטעם נפילת אפים הוא להזכירם זה שיקראו ברכות וקללות כאלו אין זה יום ראש חדש ויזהו פרשת ר"ח לקרות ברכות וקללות ועשרה בטבת שחל להיות בערב שבת או [ת"ל] בערב ר"ח נהגו שלא ליפול על פניהם במנחה (דהא) כיון דלא היו נופלים אם לא היה תעניה והא ליתא לטעמא דירושלמי דנופלים להודיע שיקראו ברכות וקללות ולא פרשת ר"ח כל זה כתב רבינו ניסים על ירושלמי זה סוף פ"ב דתעניות: אלא בעין טב. שם מקום: על ידי דאינון ידעין. כלומר שכל אנשי אותו מקום לא היו בני תורה ולא ה"ה בהם מי שידע במולדות וקביעות ראשי חדשים ולכך כשאירע שם תענית בראש חדש היקן להם ר' יהודה שיקראו בראש חדש דאם לא יקראו שמא יטעו דאינו ר"ח כיון דראו שהתענו והם לא בקיאים בקביעא דירחא: קורין בראש חדש. כל השבעה שקורין ואין קורין הפרשה של אותו שבוע כי היכי דמפסיקין כשחל פסח או כל שאר מועדים בשבת: לכל מפסיקין וכו'. משמע דמפסיקין מלקרות פרשת השבוע דאי להפטרה בלבד הכי נמי ליכא הפטרה והכי נמי איכא מ"ד בבבלי במס' מגילה סוף בני העיר ודייק לה מהאי מתני' דכי היכי דכשחל ר"ח בחול ודאי מפסיקין פרשת [השבוע] קאמר הכי נמי כשחל בשבת ואיכא מ"ד דפליג דהא כדאיתא והא כדאיתא בחול מפסיקין הפרשה ובשבת קורין פרשת השבוע ומפסיקין ההפטרה של שבוע ומפטירין דראש חדש וכן כתב רבינו ניסים שם וכן פסקו כל הפוסקים: אמר ליה קורין וכו'. גם מחלוקת זה התם בבבלי ומפרש טעמא דהאי דאמר ג' בראש חדש ואחד בחנוכה משום דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם: שאל לר' מנא. הקשה לפניו על סברת ר' פנחס: שאלתינהו לספריא. זה בר שלמיא היה מדבר לר' מנא ואומר לו קושיא זו הקשיתי לפני כל החכמים ואין משיב לי השיב לו ר' מנא זו קושית חכם היא ויפה הקשית והדין עמך דהאמת כר' יצחק דאמר ג' בר"ח ואחד בחנוכה כיון דע"כ כשחל בשבת שבעה בר"ח וא' בחנוכה וכן פסק בבבלי שם אין מנהיגין בחנוכה לעשותו עיקר אלא ר"ח עיקר: אמוריה אכריז. מתורגמניה המשמיע לרבים הדרשה שלוחש באזניו: מאן דמצלי. מי שרגיל להתפלל ערבית דאם לא רצה אין מתפלל אותה דהלכה תפילת ערבית רשות וכדלקמן וכדאיפסקא הלכתא בבבלי אבל מי שקבע אותה עליו חובה ומתפלל אותה מ"מ מקילין עליה דאם רצה מתפלל מפלג המנחה ולמעלה דהשיב ליה ר' יהודה במהגי' לילה וכן כתב המרדכי בריש פרקין פעמים אנו מתפללין תפלת המנחה מיד אחר פלג המנחה כרבנן ולפעמים אנו מתפללין תפלת ערבית מיד אחר פלג המנחה כר' יהודה ויש מהנדזין משום דנראה כתרי תומרי דסתרי אהדדי וכתב הב"י ה דסמכינן אהרב דצלי של שבת בע"ש ע"כ: יצלי דרמשא וכו'. יש לו רשות להתפלל תפילת הערב בעוד השמש על הארץ: ר' יוחנן פליג. אהאי דר' חנינא ולא ביתלוק על ההנא ר' יוסי דרבינו הקדוש היה אומר על ר' ישמעאל בר' יוסי כבר הורה זקן וירא מלחלוק עליו כדאיתא בבבלי במס' שבת אלא בהיה דוחה דילמא קרה מקרה מחמת אונס גדול שאירע לו והוכרח להקדים אבל על אונס לא היה עושה כיון דיום השבי ליה כוליה להתפלל מנחה עד שקיעת החמה: ולא הוה צריך מפלגא על הדא. ר' אמי אומר נגד ר' יוחנן דלא היה לו לחלוק על הא דר' חנינא: שכן מוסיפין וכו'. וקרוי לילה לענין הילול שבת ושפיר קרוי נמי לתפילת ערבית: ועוד. דמאי דדחה דילמא מקרה היה מחמת אונס לר' יוסי ליתא דהא מעשים בכל יום כל ע"ש שהיו החמרים באים מערב שהיא עירו של ר' חנינא בן דוסא ועולים אל ציפורי שהיא בראש ההר והיו אומרים כבר קבל שבת ר' חנינא בן דוסא בעירו כלומר והתפלל של שבת הוא והעיר שלו שבכך היו החמרים יודעים בראו אותם מתפללים של שבת בע"ש: והדא אמרה. לשון קצר הוא כלומר וזה הסברא באמרתי מכריח אותי לומר שלא חלק ר' יוחנן על זה דר' חנינא אלא אאידך דאמר ר' חנינא וכו' וידה אמרה וזאת אומרת דא כלומר על הא דלקמיה חלק ר' יוחנן ור' אמי [לא שמע] מפיו של ר' יוחנן אלא מאחרים בשמו: ולא הוה צריך מיפלגה. לא היה ראוי וכמוהו

## מראה הפנים

וקללות אבל בשאר ימי תעניות דליתיה להאי טעמא אין נופלין על פניהם כל שלא היו נופלין אלו לא היה תענית כגון מנחה של ע"ש או ערב של ר"ח ומכל מקום מה שאמרו בירושלמי שקורין ברכות וקללות ואין קורין בר"ח נראה שאינו מסכים עם התלמוד שלנו דבפ"ק אמרינן דבפלגא בתרא דיומא בריבעא קמא דידיה קרינן ומפטירין אלמא אין קורין בשל תעניות אלא במנחה ואע"פ שלא נהגו כן אלא קורין בתענית בבקר ובערב מ"מ כשמתענין בר"ח אינו בדין שהדחה פרשת ר"ח ממקומה עכ"ל מדבריו ז"ל משמע שדברי ר' יוסי לר' מנא דכאן דקאמר להודיעך וכו' אטעמא דנופלין על פניהם קאי שלכך נופלין על פניהם כדי שידעו שקורין היום ברכות וקללות לפ"ז מסרה כאן התשובה דר' יוסי על מה שהקשה לו ר' מנא שאם בשביל לפרסם בהות תענית אף שהיום ר"ח הלא כבר יודעין הן מחמת שנופלין על פניהם היום וזה ודאי אי אפשר לפרש בענין אחר שאינו דרך קושיא והשתא מה השיב לו ר' יוסי להודיעך וכו' הלא לא שאל לו על זה למה נופלין על פניהם אלא השאלה היתה מה טעם שקורין ברכות וקללות ולא בשל ר"ח ולפי מה שבארתי בפנים יותר מתקבל הוא לפי משמעות פשטות הסוגיא. ומיהו בענין מה שדקדק הר"ן על האי תלמודא שפוסק לקרות ברכות וקללות ולא בשל ר"ח מהאי דמשמע מתלמודא דילן בפ"ק שם דף י"ב ע"ב שלא היו קורין בשל תענית אלא במנחה בלבד לא הבינותי דמאי קושיא מהתם הרי משמע שם שלא היו קורין ביום התענית בבקר כלל כדקאמר ואיפוך אנא ופירש"י ז"ל דפלגא קמא דיומא הוו קרי ומפטרי ובעו רחמי וכאידך פלגא דיומא מעיינו במילי דמתא ועלה קאמר לא ס"ד דכתיב ואלי יחשו וגו' וכתיב ובמנחת הערב קמתי וגו' וא"כ כשלא היו קורין אלא במנחה בלבד וזה לפי מנהגם שלמדו מעזרא ודאי הכל למדו ממנו דכשלא היו קורין בתורה בפלגא קמא דיומא כלל כי אם מעיינין במילי דמתא ולא היה להם פנאי לקרות בתורה אז כשקראו במנחה ודאי בשל תעניות קראו דהא דכתיב ויקראו בספר וגו' מסתמא בענין היום היתה שקריאה שלא היה יום שהוא כיום המאורע אחר שהרי בכ"ג לחדש היה כדכתיב והשתא כשנהגו לתפוס מנהג עזרא נהגו שלא לקרות בבקר כלל אלא במנחה ולעולם בשל תעניות ומהיכא משמע מהתם שאם היה התענית חל בר"ח שהיו קורין בבקר בשל ר"ח ולא ראיה ולא סתירה איכא מהתם להכא לשנאמר שדבר הזה אינו מסכים עם התלמוד שלנו ואפשר שאם היה מנהגם כמנהג שנוהגין עכשיו היו באמת קורין בבקר בשל ר"ח ובמנחה בשל העניות אלא דהכא חזינן שלא היו נוהגין כן בימי חכמי התלמוד וכדמשמע נמי מהא דלקמן ר"ח שחל להיות בתענית היאך הוא מזכיר וכו' מה מזכירו כב"מ ברביעית וכו' והיכן מזכירו זה ואף שפירשתי בפנים דעל תפלת נעילה קאי סתמא דליסנא משמע דעל כל התפלות קאי וא"כ לא היו נוהגין כמנהגינו עכשיו ומה שאמר הר"ן דמצד הסברא אינו בדין שתדחה פרשת ר"ח ממקומה כמו כן מסיק נמי הכא כעין זה דהא קאמר דוקא בשאר מקומות היו נוהגין לקרות ברכות וקללות לפי שהיו מסופקין בר"ח לפי מנהג שהיו נוהגין לקדש החדש ע"פ הראיה ושולחין שלוחין לגולה ושם הוא שהיו נוהגין שלא ידעו אם הוקבע החדש בזמנו הדע דבעין טב קאמר נמי הכא שהיו קורין בשל ר"ח: מאן דמצלי נצלי דרמשא עד יומא קאים. נתבאר מזה לעיל בד"ה רב כרבי יודה ע"ש:

אתיין

שנויי נוסחאות (פוע"ו) אבדומי בנ"ו אבדימי. (פו"כ) שאילתינהו לספרייא בכי"ל ליתא וכד"ו לספרא. שאילתא דספרא בד"ו שאלתא דספר. (פו"ב) ליצלי בד"ו יצלי. (פו"מ) ואמרו בד"ו ואמרין. ווידא בד"ו ווידה. ר ח בד"ו רבי חנינא. (פ"ג) אף בכי"ל ליתא.

עין משפט נר מצוה

כה א מיי' פ"א מה' תפלה ופ"ג ופ"ט סמ"ג עשין יט טוש"ע או"ח סי' רלה ורלו:

עלה אדם על מטתו. אם התפלל של ערבית מבעוד יום ועלה על מטתו שוב אין מטריחין אותו לירד ולחזור ולהתפלל בזמנו: כל מן דהוינא עבד כן. כל זמן שהייתי עושה כך והתפללתי מבעו"י והלכתי ליישן הייתי מתפחד כל אותו הלילה: לית לך. סתמא הש"ס הוא דקאמר לה אין לך אלא כהאי דאמרי' לעיל שאפי' לכתחילה מותר להקדים ולהתפלל מבעוד יום: אתיין אילין פלגוותא. אם היא חובה או רשות כאלין פלגוותא דפליגי לעיל אם תפלת נעילה פוטרת לשל ערבית דלמ"ד רשות פוטרת ולמ"ד חובה בפני עצמה היא אין תפלה אחרת פוטרת אותה: הפטר את העם. ותשתוק מלתרגם: לר' זינון החזן. חזן הכנסת שהוא ממונה על צרכי הצבור: אמרו לו אמור. יתחיל לומר מה דאמרו לקמיה מקרא הזה כי על מי לא עברה רעתך תמיד ועל שם שהיה מצער אותו בכמה וכמה פעמים: וכמה ספסלין היו שם. שהוסיפו בו ביום לפי שכולם היו באין לבית המדרש לשמוע וללמוד: כהאי דתנינן

תורה אור

*עלה אדם על מטתו אין מטריחין אותו לירד אמר ר"ז כל מאן דהוינא עביד כן הוינא מפחד בליליא לית לך אלא כהדא דרבי מפקד לאבדן אמוריה אכריז קומי ציבורא מאן דמצלי יצלי דרמשא עד יומא קאים רבי חייא בר ווא מפקד לאמוריה מאן דמצלי יצלי דרמשא עד יומא קאים: אמר רבי יעקב בר אחא תניא *תמן תפילת הערב מהו ר"ג אומר חובה רבי יהושע אומר רשות אמר ר"ח אתיין אילין פלגוותא כאינון פלגוותא *מ"ד חובה אין נעילה פוטרת של ערב ומ"ד רשות נעילה פוטרת של ערב ומעשה בתלמיד אחד שבא ושאל את רבי יהושע תפלת הערב מהו א"ל [א] רשות בא ושאל את ר"ג תפלת הערב מהו א"ל חובה א"ל והא רבי יהושע אמר לי רשות א"ל למחר כשאכנס לבית הוועד עמוד ושאל את ההלכה הזאת למחר עמד אותו תלמיד ושאל את ר"ג תפלת הערב מהו א"ל חובה א"ל והא ר' יהושע אמר לי רשות אמר ר"ג לר' יהושע את הוא אומר רשות א"ל לאו א"ל עמוד על רגליך ויעידו בך והיה ר"ג יושב ודורש ורבי יהושע עומד על רגליו עד שריננו כל העם ואמרו לרבי חוצפית המתורגמן הפטר את העם אמרו לרבי זינון החזן אמור התחיל ואמר התחילו כל העם ועמדו על רגליהם ואמרו לו [ב] °כי על מי לא עברה רעתך תמיד הלכו ומינו את ראב"ע בישיבה בן שש עשרה שנה ונתמלא כל ראשו שיבות והיה ר"ע יושב ומצטער ואמר לא שהוא בן תורה יותר ממני אלא שהוא בן גדולים יותר ממני אשרי אדם שזכו לו אבותיו אשרי אדם שיש לו יתד במי להיתלות בה וכי מה היתה יתידתו של ראב"ע שהיה דור עשירי לעזרא וכמה ספסלין היו שם רבי יעקב בר סיסי אמר שמונים ספסלין היו שם של תלמידי חכמים חוץ מן העומדים לאחורי הגדר רבי יוסי ב"ר אבון אמר שלש מאות היו שם חוץ מן העומדים לאחורי הגדר *כיי דתנינן

מסורת הש"ס: ע' תוס' חגיגה ט: ד"ה או. ותוס' יומא פז: ד"ה והאמר. ובתו"י שם. — ברכות כז: — ע' תוס' יומא פז: ד"ה והאמר ובתו"י שם — נחום ג — זבחים יא:

גליון הש"ס: בכי על מי לא עברה. ע' בוא"ח זכרי"ט חלק יו"ד ס' טז ובפ"ב כתו"מ ש' הל סק"ז. ודו"ק:

## מראה הפנים

אתיין אילין פלוגוותא כאינון פלוגוותא וכו'. התוס' בשלהי יומא כתבו בד"ס והאמר רב תפלת ערבית רשות וכו' נהי דרשות היא אין לבטלה בחנם וכו' והכי משמע בירושלמי דהפלה השחר דלמ"ד תפלת ערבית חובה אין תפלת נעילה פוטרתה ולמ"ד רשות וכו' משמע אבל בחנם אין לבטלה ואע"פ שחולק על הש"ס שלנו בזה דבגמרא דידן משמע דרב לדברי האומר חובה קאמר אבל למ"ד רשות לא בעי תפלה לפוטרה מ"מ במה שלנו יכולין להשוותם יש לנו להשוותם. וכ"כ הרא"ש ז"ל בריש פרקין דיש להביא ראיה מהא דהכא דאין לבטלה בחנם דבזה שוין הן הני תרי תלמודי אע"פ דפליגי בענין אוקמתי דהפלוגתות בדין דפוטרת או לא עכ"ל. והנני הנני מבאר לך טעם פלוגתייהו וכמה דפליגי ומתוך כך יתבאר ג"כ טעם פלוגתא דהכאי בכל התפלות וטעמא דפלוגתא דאמוראי לכל חד וחד כדאית ליה במה שלא נתבאר לן משיטת ש"ס הבבלי ויתבאר מהתוספתא ומשיטת הש"ס דהכא ויתבאר נמי מ"ז דל"מ להיכא מביכייהו והנה בטעמא דפלוגתא דר"י ורבנן בתפלת השחר מבואר הוא בש"ס דילן דר"י ס"ל תמיד של שחר קרב בד' שעות ולרבנן עד חצות ובזה הוא דפליגי דרבנן דרשי בבקר יתירא דגבי מן תלקטו לפני בקרים משום דלקטו בג' שעות וה"נ חד בקר שהם שעות והיינו בקר דתמיד ור' יהודה ס"ל דהאי בקר יתירא להקדים לו שעה אחת קודם זמן בקר דעלמא דהוי ד' שעות וכם לקטו בג' שעות וא"כ למדנו דבקר דהתמיד היינו ד' שעות כמו שהוכא זה לעיל ד"ה טעמון דרבנן ובבכורים דלעיל מיניה דהש"ס דהתם דמתנך לה לכאי ברייתא דמכילתא ותם השמש ונמס וכו' דבתרווייהו ספיר הוא דאתייא ס"ל להש"ס דהתם כמי דמכאן הוא למדו ר"י ורבנן לכל חד וחד כדאית ליה לטעם פלוגתייהו וזה פשוט ונתבאר ג"כ לעיל דשיטתא דהאי ש"ס לא ס"ל למידרש בבקר יתירא דגבי מן אלא דש"ק בכל בקר ובקר לקטו אותו וזה מוכרח הוא מדקאמר לעיל דר' יודה דריש בבקר דתמיד מבבקר דמן והא התם תרי בקר כתיבי אלא ע"כ דלא מידרש ליה כלל להאי בבקר יתירא דגבי מן והיינו דמהדר לעיל בתר טעמייהו וקאמר טעמון דרבנן דקאמרי עד חצות משום דדרשי שנים ליום חלוק את היום וא"כ תמיד של שחר היה קרב עד חצות ור' יהודה ס"ל דליום לדרשא אחרינא קאתי ליום כנגד היום וכו' שמעינן הבתא מיהת טעמייהו דר"י ורבנן להתרי שיטות דתרי תלמודי וכל זה הוא בענין תפלה של שחר ובטעם תמיד של שחר אבל לטעם פלוגתייהו בתפלת המנחה לא נתבאר בהש"ס דילן בהדיא אלא דממילא מיבעי לן למימר דר"י ס"ל דתמיד של בין הערבים עד פלג המנחה היה קרב ולא למעלה מזמן הזה ורבנן ס"ל דעד הערב היה קרב אלא דלכתחילה מצותו להקריב בזמנו כדתנן במתני' דתמיד נשחט וא"כ ה"ה לתפלה והרמב"ם ז"ל שכתב בחבורו בפ"ג מהלכות תפלה הלכה ב' כבר אמרו שתפלת המנחה כנגד תמיד של בין הערבים תקנו זמנה ולפי שהיה תמיד קרב בכל יום בט' שעות ומחצה תקנו זמנה מט' שעות ומחצה והיא הנקראת מנחה קטנה ולפי שבע"פ שחל להיות בע"ש היו שוחטין את התמיד בו' ומחצה אמרו שהמתפלל מאחר שש שעות ומחצה יצא וכו' וזו היא נקראת מנחה גדולה וכו' הא למדת שזמן מנחה גדולה מו' ומחצה עד ט' ומחצה וזמן מנחה קטנה מט' ומחצה עד שישאר מן היום שעה ורביע ויש לו להתפלל עד שתשקע החמה הנה הוא ז"ל ביאר זמן התחלת שתיהן והמשך בלהם ואכתי לא נודע לנו טעם לשיעור המשך מפני מה הוא שאמרו כך ונהי דלהטעם לזמן ההתחלה והמשך למנחה גדולה לא איכפת לן כ"כ דאינה אלא בדיעבד כדכתב שהמתפלל מאחר ו' ומחצה יצא מיהו במה שכתב לזמן המשך למנחה קטנה עד י"א חסר רביע וזהו כר' יהודה וכדאמרו בגמרא דעבד כמר עבד וכו' ועיקר הטעם לשיעור המשך הזמן אכתי לא נתברר לן ואם נאמר דכך ס"ל ג"כ בתמיד של בין הערבים לזמן המשך מהקרבתו לכל חד וחד כדאית ליה וכדקאמר התם דף כ"ו ע"ב מפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב וכו' אכתי היא גופה מנא לן זה דהיה קרב והולך עד הערב וכן לר' יהודה דקאמר התם שכן תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה לא נודע לן מהיכן למד ר' יהודה שלא היה קרב אלא עד פלג המנחה וכמה שכתבו התוס' שם עד פלג המנחה תימא מנא ליה וכו' וי"ל דר"י ס"ל דהפלה כנגד קטרת תקנוה ככר כתבתי לעיל ד"ס לא הוקשה תפלת מנחה וכו' דלכאורה דברי התוס' קשים דהא בהדיא גרים התם דמתמיד של בין הערבים הוא דלמד ואמרתי שאפשר גי' התוס' היתה כמו שמצאתי הגי' בתוספתא כתיבת יד על קלף ישן אשר לפני דלא גרים בדברי ר' יהודה שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה ולא כהגי' בתוספתא בדפוס וכך היתה הגי' בגמ' אשר לפניהם ולא כגי' הגמ' אשר לפנינו. ומיהו לידע טעם זמן המשכת התמיד של בין הערבים עד הערב לרבנן על כרחך דאתיין לשיטתא דהאי ש"ס דהכא וכדמפרש לעיל לטעמייהו בתמיד של שחר עד חצות משום דדרשי שנים ליום חלוק את היום וא"כ חצי היום לתמיד של שחר וחצי היום לתמיד של בין הערבים ושל שחר נמשך הכשר זמנו עד חצות ושל בין הערבים עד הערב. וזהו לרבנן. ולר' יהודה אין לנו אלא כדכתבו התוס' שם ד"ה יעקב תיקן תפלת ערבית וכו' דמפ' גיד הנשה משמע שהתפלל ערבית בעוד יום דהא אחר שהתפלל הוה דעתיה למיהדר ולרבי יהודה דאמר מן תפלת מנחה עד פלג המנחה ניחא לפי שאח"כ זמן תפלת ערבית. וזהו לפי שיטת ר"ת ריש מכלתין כמו שנתבאר לעיל שם דאלו לשיטת הגאונים אין ראיה מתפלה לק"ש כמבואר הכל למעלה. נקטינן מיהא מדבריהם דלר' יהודה שפיר הוא דאתא מה שאמרו יעקב תיקן תפלת ערבית והיא מבעוד יום וממילא נשמע דלר' יהודה הי' אפשר להמשיך זמן מנחה עד הערב והא דקאמר עד פלג המנחה מכמע דעד כאן זמן מנחה ותו לא משום דבעי למיקבע זמניה הלכך פלגיה להזמן פלגא קמא למנחה ופלגא בתרייתא לערבית. ותו דגרסינן בתוספתא פ"ג תפלת ערב אין לה קבע ר"א בר' יוסי אומר עם נעילת שערים אמר ר"א בר' יוסי אבא היה מתפלל אותה עם נעילת שערים. כך היא הגי' בתוספתא כתיבת יד אשר לפני. ובספרי הדפוס מהופכת היא וגי' הכתיבת יד יותר נראית ואין נ"מ בזה. מיהא שמעינן דתפלת ערבית בעת נעילת שערים היא והיינו נעילת שערי היכל שהיה ביום אחר הדלקת הנרות כמוזכר לעיל דאין לנו לפרש להא נעילת שערי שמים דא"כ היה קשה לרב דס"ל הכא דהיינו זמן תפלת נעילה כדלעיל מאי איכא בין תפלת ערבית לתפלת נעילה ואמאי קרי לה לנעילה צלותא יתירתא. והשתא לשיטתיה דרב דכר' יהודה ס"ל כדאמר הכא לעיל שהיה מתפלל מנחה בשבתא בריש דקלי והוא ג"כ זמן נעילת שערי היכל וכדלעיל בשם הר"ן לפ"ז על כרחך בהן סמוכין זה אחר זה ודקתני בתוספתא זמן ערבית עם נעילת שערים היינו אחר שכבר ננעלו וזה היה מיד אחר הדלקת הנרות. וא"כ הקטרת שהוא קודם לנרות אז הוא פלג המנחה הכי דמנחה זמן קטרת נמשכת עד זמן הדלקת הנרות שהוא סמוך לנעילת שערי היכל ואחר נעילת שערים זמן ערבית הוא וזהו הכל אליבא דר' יהודה כאשר זכרנו מזה לעיל ד"ס לא הוקשה ועיקר סמך הלמוד לרבי יהודה מיעקב הוא דלמד שהתפלל ערבית מבעוד יום וא"כ זמן המנחה אינו אלא עד פלג המנחה לדידיה. מעתה נתבאר לנו טעמייהו דר"י ורבנן לכל חד וחד כדאית ליה זמן המשכה בין בתפלת השחר ובין בתפלת המנחה וכן לזמן תפלת ערבית דנלמד זה מזה וזה מבואר הוא. ונבאר עוד מה דאיכא נ"מ לדינא מהני טעמי דאמרן. וזהו לענין הפלוגתא דהכא אם תפלת ערבית רשות או חובה. שהרי כתבנו למעלה דהך פלוגתא דהכאי תליא בפלוגתא אם תפלות אבות תקנו או כנגד תמידין תקנום. ונתבאר למעלה ג"כ דאפי' למ"ד אבות תקנום על כרחך דאתיין נמי אהא דסמכינהו רבנן. ג"כ אקרבנות דאל"כ תפלת מוסף להאי מ"ד מאן תיקנה. וזהו שכתב הרמב"ם בפ"א מתפלה בהלכה ה' וכן תקנו שיהא מנין התפלות כמנין הקרבנות וכו' וכל יום שיש בו קרבן מוסף תקנו בו תפלה שלישית כנגד קרבן מוסף. ודבריו ז"ל כמ"ד תפלות כנגד הקרבנות. ומיהו אפי' למ"ד אבות תקנום ע"כ לענין זה דנמי ס"ל תפלת מוסף כנגד קרבן מוסף וזה כבר נכלל בדברינו למעלה ואין אנו צריכין כאן לזה. כ"א זאת אשר נבאר כאן דזהו פשוט דלמ"ד אבות תקנום א"כ כולן שוין לדינא דמהיכי תיתי לן לחלק ולומר זו חובה וזו רשות וכל שלשה אבות שוין עלינו לטובה. אבל למ"ד עיקר התפלות כנגד תמידין תקנום ממילא מבואר הוא מהש"ס דהכא ודהתם דתפלת הערבית רשות היא שאינה אלא כנגד אברים ופדרים שאינם מעכבים הכפרה. וכינו מיהת ממה שנתבאר דלר' יהודה דמוכרח הוא לדידיה דס"ל תפלות מאבות למדו דאל"כ תפלת ערבית מבעוד יום מנא ליה וכן לענין זמן מנחה עד כמה היא נמשכת והו לא וע"כ כדלעיל ושמעינן דר' יהודה ס"ל כמ"ד תפלת ערבית חובה היא ולרבנן איכא למימר דס"ל כמ"ד רשות. ומעתה יצא לנו עוד נ"מ לדינא מהאי גופיה וזה אם תפלת נעילה פוטרת של ערבית או לא וזהו לשיטתא דהאי ש"ס דתלי הא בהא אלא דהיא גופה טעמא בעיא דמאי לא נימא שאפי' למ"ד שחובה היא בכל ימות השנה משום דליכא תפלה אחרת בזמנה אבל ביוה"כ דאיכא תפלת נעילה ונקראת צלותא יתירתא שאין רמז לה לא לקרבנות ולא לשום דבר אלא שחכמים מדעתם תקנוה כדי להרבות בתפלה ואף להא דקאמר הכא לעיל מנין לנעילה וכו' מ"מ רמז זה אינגו מוסכם כ"א לציבור וכדלעיל ועוד דמיהת אינה דומה לג' תפלות בבכל יום דכתיבי בדניאל דזמנין תלתא כתיב וכן דוד ערב ובקר וצהרים הוא דקאמר וא"כ למה לא נאמר דמיהת בדיעבד אם לא התפלל של ערב יצא בתפלת נעילה. ואין לנו להשיב בזה ולחקור אי מסברא היא או לא מאחר דאשכחן טעמא דמסתברא עפי לשיטתא דהאי ש"ס וזה הוא למאי דאמר הכא לעיל רב כר' יהודה ס"ל שהתפלל מנחה בזמן פלג המנחה והרי רב ס"ל דנעילה זמנה בנעילת שערי שמים והוא בתחלת הלילה כמו שמוכרח מהאי ש"ס להאי פירושא ובארתי לעיל בד"ה רב אמר שדעת הר"ן נוטה לזה ע"ש א"כ אין זמנה כאחד דזמן ערבית עיקר תקנתה מבעוד יום הוא לר' יהודה וכן לרב דקאי בשיטתיה ומעתה היאך זו פוטרת את זו לרב דזמן נעילה בתחילת הלילה בעת נעילת שערי שמים היא וזהו אחר זמן ערבית ואפי' בדיעבד אין מקום לומר נעילה פוטרת של ערבית להאי מ"ד שהרי כבר עבר זמנה. ולא קשיא מהא דאמרו לעיל בשם רב דנעילה פוטרת של ערב דהאי פריכא הוא דלא אמר רב מעולם הכי כמבואר הכל לעיל וזה ודאי נמי פשוט הוא לאידך מ"ד לעיל דאמר דנעילה בזמן נעילת שערי היכל שהוא ביום פשיטא דלא שייך לומר דפוטרת של ערבית להאי מ"ד דבזמן צאת כוכבים היא אם אמרינן כמ"ד ערבית חובה היא אלא דהיא גופה תליא נמי בזה כמו שנתבאר. מיהת זה למדנו דנתבאר לנו לטעמא דהאי ש"ס דתלי פלוגתא זו אם נעילה פוטרת ערבית או לא בפלוגתא אם ערבית רשות או חובה דלאו כפשטא היא דאם ערבית רשות בלאו הכי לא שייך למימר פוטרת או לא פוטרת אלא דעיקר הדבר בזמן של זו וזו הוא תלוי וכדאמרן ועוד יש ללמוד ממה שנתבאר איזו נ"מ ולא נאריך יותר במקום אחר:

מעשה בתלמיד אחד שבא ושאל וכו'. האי עובדא דר"ג ור' יהושע נשנית בבבלי פרקין דף כ"ח קצת בשינוי נוסחא. דהכא אמרו מינו את"כ לר"א בן עזריה

## פירוש מבעל ספר חרדים

וכמוהו בלשון ספר הזוהר: עלה על מיטתו. ונזכר שלא התפלל ערבית: אין מטריחין. כיון דתפלת ערבית רשות: מן דהוינא. כשהייתי עושה כן: מפחד בלילא. מתבהל בחזיונות רעים: לית לך אלא כהדא. כלומר ולכך הני אומר דאין לזלזל בתפילת ערבית מי שהורגל לאומרה לבטלה מפני טורח ואין לנו קולא אחרת רק זו שיכול להקדימה קודם זמנה אם ירצה: תני תמן. מי שעלה מבבל הודיע לחכמי ארץ ישראל ברייתא דמייתי על דרך דאמר

**שנויי נוסחאות** (ס"ב) ר"ז כל מאן נד"ו **רבי זעירא כל מן** ובכי"ר מאן ליתא. (סו"ז) **ר"ח** נד"ו **רבי חנינא**. (סו"י) **הוועד** בכי"ל **המדרש**. (סוי"כ) **ויעידו בך** נד"ו **ויעידוך**. **חוצפית הכתורגמן** נד"ו **חצפית התורגמן**. (סו"ג) **התחילו כל העם ועמדו** נד"ו **התחילו ועמדו כל העם**. (ס"ז) **לעזרא וכמה** בכי"ל **לעזרא ואית דמרין שיוו דמיין לדידיה וכמה**.

**מערכת הערוך** עד שריננו כל העם בערוך (ע' רן א') מביא על הגמ' (יבמות כ"ו ע"א) ברננה לא מפסינן. על שפת לשון ודבת עם (יחזקאל ל"ו ג') תרגום ורננת עמא וכתב בעל מוסף הערוך וטעם המלה קלא דלא פסיק הן קול טוב הן רע:

## עמודי ירושלים

**ומינו** את ראב"ע בישיבה בן ט"ז שנה כו'. הנה ראיתי בס' הפרדס הגדול (סי' רנ"ד) שכתב אמר ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה דאהדריה נ"הלית תליסר חיוורתא וצ"ע לכאורה דהא בש"ס ברכות (כ"ח א') איתא ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה אתרחיש לי' ניסא ואהדרו לי' תמני סרי דרי חיוורתא ואיך כ' רש"י י"ג. אכנם מצאתי להאבודרהם (בסדר הגדה ופירושה) שכ' ולא אמר בן שבעים שנה אלא שקפצה עליו זקנה כדאמרינן בירושלמי ברכות שלא הי' כ"א בן י"ג שנה ובשביל שלא יבזוהו כשנתמנה נשיא ושבא לא יהי' דבריו מקובלים נעשה לו נס לכבודו מן השמים ובא לו י"ג שורות של שער לבן כמלוא שנים והי' דומה לאיש שיבה עכ"ל ומבואר שהי' גירסתו בירושלמי י"ג שנה וי"ג שורות וי"ל דב"ה גירסת רש"י וא"ש. אולם צל"ע על האבודרהם שהביא זה מהירושלמי ולא הביא מה דמבואר בבבלי. **וכמו כן יש** להעיר על שו"ת רשד"ם (חיו"ד סי' קנ"ב) שכ' וז"ל או לא ידע מה שעשו ישראל לר"ג שהעבירוהו חבריו ולא נמנע ראב"ע מלקבל עליו אחר שרצו בו ישראל שהיה בחור כמו שבא בירושלמי פ' תפלת השחר עכ"ל דאמאי לא הביא זה מהבבלי: אולם ראיתי ביוחסין שכ' המגיה שם שזה הוספה בבבלי ואינו מהש"ס וא"ש. ועי' בשאלות ותשובות ה"ר לוי בן חביב (הנקרא בשם שו"ת הרלנ"ח) בסוף אגרת הסמיכה שכתב שלא חלקו שני התלמודים כי בש"ס דילן מונה מעת שנולד ולהסכים עם מה דהי' לו תמני סרי דרי חוורתא כמנין שנותיו. אמנם בירושלמי שלא דקדקו במנין השורות ואמרו סתם נתמלאו כל ראשו שיבות לא מנו כי אם מיום שנכנס.

מסורת הש"ס

כתובות מט.

ברכות כח:

תהלים טז

מנחות עז: נשם ר"ח.

שם

שם כח:

עין משפט נר מצוה

כו
א ב מיי' פ"י מה' ברכות הכ"ג כד סמ"ג עשין כז טוש"ע או"ח סי' ס ס"ח

כז
ג מיי' פ"ב מה' תפלה ה"ב סמ"ג שם יט טוש"ע שם סי' קי ס"א

גליון הש"ס

זכנוער מבינתו וכו'. הא דאין מברכין אותו. עי' בפר"ה סי' מו שכתב שהוא בכלל המחזיר נשמות. ולדעתנו הוא בכלל הנותן ליעף כח עפמ"ש הטור שם:

דתנינן תמן. בריש זבחים ביום וכו' שכל הלכות הספיקות נשנו בו ביום: תמן תנינן. בפ"ה דכתובות: א"ל אילין את חיי. מאלו אתה מפרנס עצמך א"ל ועד עכשיו עדיין לא ידעת מצערן של החכמים בפרנסתם: נעניתי לך. בדברים ומחול לי ונתפייס ר' יהושע: חד קצר. כובס אחד להודיעו שנתפייסו עם ר"ג ויחזור לנשיאות ואית דאמרין ר"ע בעצמו הוא שהלך להודיע לבה"מ: מי שהוא מזה בן מזה יזה. מי שהוא רגיל להזות אפר פרה וכמו אביו כן [הוא] ודרך משל הוא כלומר מי שרגיל בחשיבות ונשיאות וירשה מאביו הוא ינהג הנשיאות: מי שאינו וכו'. כלומר בלשון תמיה וכי אחר שאינו רגיל בכך לא הוא ולא אביו יאמר לזה הרגיל מימך מי מערה ואפרך אפר מקלה ופסולין להזאה הן זה ודאי לא אלא מי שהוא מזה בן מזה הוא יזה: אמר לו ר"א בן עזריה נתרציתם וכו'. ואע"פ כן לא הורידו לר"א בן עזריה מגדולתו לגמרי אלא לאב"ד מינו אותו ור"ג חזר לנשיאותו:

**הלכה ב מתני'** שלא תארע תקלה על ידי. שלא אכשל בדבר הלכה כדמפרש בגמרא:

**גמ'** ונמצאתי מתבייש לעה"ז. בפני חביריי: בבתי טרטיות וכו'. שעוסקין בו מיני שחוק ויכלו בהבל ימיהם: היה מתפלל שלש

תפלות. של כל יום ויום ואחר כל תפלה מהו אומר וכו': מחיה המתים. כעין נוסח הברכה שלנו המחזיר נשמות לפגרים מתים: קבע ליה לאמוריה. להמתורגמן שתרגם הפרשה כדרך שהיו נוהגין וקבע לו תפלה זו שיאמר אותה אחר שסיים הפרשה: לאל שחלק לי. כלומר דר' אבון מפרש להא דקאמר הודיה על חלקי דא"ל להאריך כל כך כמו דתני בברייתא לעיל ביציאתו מהו אומר וכו' אלא דבהא לחוד סגי לצאת ידי תפלה זו שאומר מודה אני לאל שחלק לי דיעה ומעשה טוב ועוד שזה ג"כ מעין הבקשה בכניסתו שעכשיו נותן הודיה על שחלק לו דיעה ולא נכשל בדבר הלכה ומעשה טוב שלא הקפיד כנגד חביריו:

**הלכה ג מתני'** מעין שמנה עשרה. פליגי בה בגמרא מאי היא: אם שגורה תפלתו בפיו. שהוא למוד ורגיל בה. והלכה כר"ע שמי שאין תפלתו שגורה בפיו או בשעת הדחק מתפלל שלש ראשונות ושלש אחרונות והביננו באמצע שהוא מעין כל הברכות האמצעות חוץ מימות הגשמים שאינו מתפלל הביננו מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים וחוץ ממוצאי שבת וי"ט שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת:

ולמה

תורה אור

דתנינן תמן ביום שהושיבו את ראב"ע בישיבה תמן *תנינן זה מדרש דרש ראב"ע לפני חכמים בכרם ביבנה וכי כרם היה שם אלא אלו תלמידי חכמים שהיו עשוין שורות שורות ככרם מיד הלך לו ר"ג אצל כל אחד ואחד לפייסו בביתו אזל גבי רבי יהושע אשכחיה יתיב עביד מחטין א"ל אילין את חיי א"ל ועד כדון את בעי מודעי אוי לו לדור שאתה פרנסו א"ל נעניתי לך ושלחון גבי ראב"ע חד קצר ואית דמרין ר"ע הוה א"ל מי שהוא מזה בן מזה יזה מי שאינו לא מזה ולא בן מזה יימר למזה בן מזה מימך מי מערה ואפרך אפר מקלה א"ל נתרציתם אני ואתם נשכים לפתחו של ר"ג אעפ"כ לא הורידוהו מגדולתו אלא מינו אותו אב בית דין:

**הלכה ב מתני'** *ר' נחוניא בן הקנה היה מתפלל [א] בכניסתו לבית המדרש [ב] וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו מה טיבה של תפלה זו אמר להן בכניסתי אני מתפלל שלא תארע תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודייה על חלקי: **גמ'** בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא אקפיד כנגד חבירי ולא חבירי יקפידו כנגדי שלא נטמא את הטהור ולא נטהר את הטמא שלא נאסור את המותר ולא נתיר את האסור ונמצאתי מתבייש לעולם הזה ולעולם הבא וביציאתו מהו אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שנתת חלקי מיושבי בית המדרש ובתי כנסיות ולא נתת חלקי בבתי תרטיות ובבתי קרקסיות שאני עמל והן עמלים אני שוקד והן שוקדים אני עמל לירש גן עדן והן עמלים לבאר שחת שנאמר °כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת רבי פדת בשם רבי יעקב בר אידי ר"א היה מתפלל שלש תפילות לאחר תפילתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא תעלה שנאתינו על לב אדם ולא שנאת אדם תעלה על לבינו ולא תעלה קנאתינו על לב אדם ולא קנאת אדם תעלה על לבינו ותהא תורתך מלאכתנו כל ימי חיינו ויהיו דברינו תחנונים לפניך ר' חייא בר אבא מוסיף ותייחד לבבינו ליראה את שמך ותרחקנו מכל מה ששנאת ותקרבנו לכל מה שאהבת ותעשה עמנו צדקה למען שמך דבית ר' ינאי אמרין [ג] הנוער משנתו צריך לומר ברוך אתה ה' מחיה המתים רבוני חטאתי לך יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתתן לי לב טוב חלק טוב יצר טוב חבר טוב שם טוב עין טובה ונפש טובה ונפש שפלה ורוח נמוכה אל יתחלל שמך בנו ואל תעשינו שיחה בפי כל הבריות ואל תהי אחריתינו להכרית ולא תקוותנו למפח נפש ואל תצריכנו לידי מתנת בשר ודם ואל תמסור מזונותינו בידי בשר ודם שמתנתם מעוטה וחרפתם מרובה ותן חלקנו בתורתך עם עושי רצונך בנה ביתך היכלך עירך ומקדשך במהרה בימינו רבי חייא בר ווא מצלי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתתן בלבינו לעשות תשובה שלימה לפניך שלא נבוש מאבותינו לעולם הבא רבי יודן בי רבי ישמעאל קבע ליה לאמוריה דיימר בתר פרשתיה כן ר' תנחום בר איסבלוסטיקא מצלי ויהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתשבור ותשבית עולו של יצר הרע מלבינו שכך בראתנו לעשות רצונך ואנו חייבים לעשות רצונך את חפץ ואנו חפצים *ומי מעכב שאור שבעיסה גלוי וידוע לפניך שאין בנו כח לעמוד בו אלא יר"מ ה' אלהי ואלהי אבותי שתשביתהו מעלינו ותכניעהו ונעשה רצונך כרצוננו בלבב שלם ר' יוחנן הוה מצלי *יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתשכן בפורינו אהבה ואחוה שלום וריעות ותצליח סופינו אחרית ותקוה ותרבה גבולנו בתלמידים ונשיש בחלקינו בג"ע ותקנינו לב טוב וחבר טוב ונשכים ונמצא ייחול לבבינו ותבא לפניך קורת נפשינו לטובה: וביציאתי אני נותן הודייה על חלקי: אמר רבי אבון לאל שחלק לי דיעה ומעשה טוב:

**הלכה ג מתני'** *ר"ג אומר בכל יום אדם מתפלל שמונה עשרה ורבי יהושע אומר מעין שמונה עשרה ר"ע אומר [ג] אם שגורה תפלתו בפיו יתפלל שמונה עשרה ואם לאו מעין שמונה עשרה:

ולמה

## פירוש מבעל ספר חרדים

דאמר בבבלי אתא ואייתי מתניתא בידיה: דתנינן תמן. בריש מסכת זבחים אמר שמעון בן עזאי מקובל אני מפי שבעים ושנים זקנים ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה וכו' א"כ המן בעדיות: תמן תנינן. וכו'. פ"ד דכתובות: מתני'. ר' נחוניא בן הקנה וכו' שלא תארע תקלה על ידי. שלא יבא מכשול על ידי וכדמפרש לה בברייתא בגמרא: הודיה על חלקי. מיושבי בית המדרש כדמפרש בברייתא בגמרא: גמרא. בכניסתו מהו אומר. מה תפלה היה אומר ר' נחוניה וכתב רמב"ם בפירוש המשנה מדקאמר מהו אומר ולא קאמר מה היה אומר משמע דהלכה כר' נחוניא והכי נמי קאמר מה חייב כל תלמיד לומר בכניסתו לבית המדרש: שלא אקפיד. שלא אכעוס אם אשמע מהם דבר זלזול כבודי בהקשותם לי בהלכה כאלו תאמר זה טיהם וכיוצא בזה שיוצא מפי מקשה ברתיחה: מתני'. רבן גמליאל אומר וכו' ור' יהושע אומר מעין שמונה עשרה. מפרש בגמרא: שגורה. בפיו למוד ורגיל בה: ר' יהושע אומר וכו'. אומר הושע. היינו תפלה קצרה: מכאן פרשת העיבור לפניך. מפרש בגמ':

## מראה הפנים

עזריה לאב"ד והתם קאמר לדרוש ר"ג הלאה שבתא ורא"ב"ע חדא שבתא ואפשר דהיינו הך שהמנהג בימיהם כך היה שהאב"ד היה דורש שבת אחת אחר ג' שבתות שהיה דורש הנשיא והאי פירושא שפירשתי במאי דאמרו מי שהוא מזה בן מזה יזה ומי שאינו לא וכו' בלשון תמיה הוא וכי מי שאינו לא וכו' יאמר וכו' וזה הוא עיקר ודרך משל הוא על הנשיאות ולא כפירושים אחרים שראיתי בזה:

**בכניסתו** מהו אומר וכו'. כדאמר התם דף כ"ח ע"ב ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חבירי וכדפירש"י ז"ל שלא ישמחו על כשלוני הרי רעות שתים שיבאו ע"י שאגרום להם שיענשו. וראיתי לא' שפירש כמו בקשה אחרת ווי"ו שישמחו בי חבירי ומתוך לשון הזה משמע כפירש"י דקאמר שלא אקפיד וכו' דמתוך שישמחו על כשלוני אקפיד כנגדם ואח"כ גם הם יקפידו נגדי וזהו דמפרש ר' אבון בסוף ההלכה להודיה שביציאתו לאל שחלק לי דיעה כו' וכדפרישית בפנים שההודאה מעין הבקשה היא:

כנגד

שנויי נוסחאות (סו"ב) ראב"ע לפני בכי"ל ראב"ע בישיבה לפני. (סו"ו) א"ל אילין בכי"ל א"ל ומן אילין. (סו"ז) מודעי בכי"ל מידע וכד"ו מידעי. (סו"ג) לא הורידוהו בד"ו לא הורידו אותו. (סו"ל) ר"א בד"ו רבי אלעזר. (סו"ה) חבר בד"ו סבר. (סו"ו) הבריות ואל בכי"ל הבריות ואל תעשינו חללה בפי כל הבריות ואל. (סו"מ) לעולם הבא בכי"ל לעתיד לבא. בי ר' ישמעאל בכי"ל בר שלום. (סוס"א) איסבלוסטיקא מצלי ויהי בד"ו איסבולסטיקא מצלי יהי. (סומ"ג) בו בכי"ל לפניך. (סומ"ד) ונעשה רצונך כרצוננו בלבב בכי"ל לעשות רצונך בלבב. (סומ"ו) ותקנינו בד"ו ותקננו. (סומ"ח) לאל בכי"ל ליתא.

## עמודי ירושלים

לבית הספר כי בה' שנים התחיל לילך לבית הספר ע"ש וזה יוצדק לפי גרסתינו דאיתא ונתמלא ... לציין לשם. וביוחסין כתב שהוא ג"כ בירושלמי פ' תמיד נשחט ולפנינו לא נמצא שם וע"כ צ'...

**גמ'** ולמה *שמונה עשרה אמר ריב"ל כנגד שמונה עשרה מזמורים שכתוב מראשו של תילים עד יענך ה' ביום צרה אם יאמר לך אדם תשע עשרה הן אמור לו למה רגשו גוים לית הוא מינהון מכאן אמרו המתפלל ולא נענה צריך תענית א"ר מנא רמז לת"ח שאדם צריך לומר לרבו תשמע תפילתך אמר רבי סימון כנגד י"ח חוליות שבשדרה שבשעה שאדם עומד ומתפלל צריך לשוח בכולן מה טעם כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך אמר רבי לוי כנגד י"ח אזכרות שכתוב בהבו לה' בני אלים אמר רבי הונה אם יאמר לך אדם *תשע עשרה אינון אמור לו של מינים כבר קבעו חכמים ביבנה התיב ר"א ב"ר יוסי קומי ר' יוסי והא כתיב אל הכבוד הרעים א"ל והתני כולל של מינים ושל פושעים במכניע זדים ושל זקנים ושל גרים במבטח לצדיקים ושל דוד בבונה ירושלים אית לך מספקא לכל חדא וחדא מנהון אדכרה רבי חנינא בשם רבי פנחס כנגד י"ח פעמים שאבות כתובים בתורה אברהם יצחק יעקב אם יאמר לך אדם י"ט הם אמור לו והנה ה' נצב עליו לית הוא מינהון אם יאמר לך אדם י"ז הם אמור לו ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק מינהון רבי שמואל בר נחמני בשם ר' יוחנן כנגד י"ח ציווין שכתוב בפרשת משכן שני אמר רבי חייא בר ווא ובלבד מן ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן עד סופיה דסיפרא *שבע של שבת מניין אמר רבי יצחק כנגד ז' קולות שכתוב בהבו לה' בני אלים אמר ר' יודן אנתוריא כנגד ז' אזכרות שכתוב במזמור שיר ליום השבת תשע של ראש השנה מניין אמר רבי אבא קרטוגנא כנגד תשע אזכרות שכתוב בפרשת חנה וכתיב בסופה ה' ידין אפסי ארץ כ"ד של תעניות מניין רבי חלבו ור"ש בר רב נחמן תרוויהון אמרין כנגד כ"ד פעמים שכתוב בפרשה של שלמה רינה ותפילה ותחינה רבי זעירא בשם רבי ירמיה יחיד בתענית ציבור צריך להזכיר מעין המאורע איכן הוא אומרה בין גואל ישראל לרופא חולים ומה אומר עננו ה' עננו בעת ובעונה הזאת כי בצרה גדולה אנחנו אל תסתיר פניך ממנו ואל תתעלם מתחינתינו כי אתה ה' עונה בעת צרה פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה ויצעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יוציאם בא"י העונה בעת צרה ר' ינאי בשם ר' ישמעאל בשם בית ר' ינאי אומר בשומע תפלה: ר' יונה בשם רב אפילו *יחיד שגזר על עצמו תענית צריך להזכיר מעין המאורע איכן הוא אומרה ר' זעירא בשם רב הונא בלילי

**פני משה**

**גמ'** ולמה. תקנו שמונה עשרה ברכות וכנגד מי הן: עד יענך ה' וגו'. וסוף המזמור יהיו לרצון אמרי פי שזה רמז הוא על סיום ברכות התפלה ומהאי טעמא נמי אומרים פסוק זה אחר תפלת י"ח: תשע עשרה הן. המזמורים: למה רגשו גוים לית היא מינון. אינו מן המנין בפני עצמו דאשרי ולמה רגשו חדא פרשתא היא: מיכאן אמרו. מרמז הפסוק יענך וגו' שהוא אחר י"ח מזמורים למדו גם כן שהמתפלל ולא נענה צריך תענית וזהו יענך ה' ביום צרה: רמז לת"ח וכו'. שלפי שאחר י"ח כתוב יענך לשון נוכח וזהו רמז שצריך לומר לרבו אחר שהתפלל י"ח תקובל ותשמע תפלתך ולפיכך כתוב לנוכח ולא כתיב עננו ה' וגו' ומדרך ארץ להתלמיד שיאמר לרבו כך: אם יאמר לך אדם שבע עשרה אינון. ברכות התפילה אינם אלא י"ז וזהו כדתני בתוספתא ומייתי לה לקמן דתנינן כולל של דוד בבונה ירושלים וא"כ לא הוו אלא י"ז קודם שתקנו ברכת המינין: אמור לו של מינין כבר קבעוהו חכמים ביבנה. ומשלים לי"ח ברכות: והכתיב אל הכבוד הרעים. והרי זה ג"כ הזכרה הוא ולמה לא תקנו עוד ברכה אחת נגד שם הזה: א"ל והתני כולל וכו'. בתוספתא סוף פ"ג ומייתי לה נמי לעיל בפ"ב בהלכה ד' וכלומר וליטעמיך תקשי לך דהשתא הוו להו טפי דהא למאי דהיו כוללין מעיקרא גם של דוד בבונה ירושלים בחדא ברכה ולא הוו אלא י"ז ולפיכך תקנו ברכת המינין להשלים י"ח והשתא שחזרו ונהגו לחלק לשל דוד ושל בונה ירושלים לשתי ברכות והוו להו י"ט אלא היינו טעמא מהאי קרא גופיה דפרכת מיניה כדמסיק ואזיל: אית לך מספקא לכל חדא וחדא מינהון אדכרה. כלומר מפני שזה השם אל הכבוד יש לך בו ספק אם לקבוע נגדו ברכה או לא לפי שאינו מהשמות שאינן נהגין ולפיכך מעיקרא לא הוו מהדרי אלא אחר י"ח כנגד י"ח אזכרות הבלתי נהגין ומחמת דהוה מספקא להו אחר כך שמא יש לקבוע ברכה גם כנגד שם הזה אל הכבוד וגו' הלכך מספקת אמרו לכל חדא וחדא מינהון משל דוד ומשל בונה ירושלים אדכרה בפני עצמה והשתא הכל ניחא וכן למאי דנהגי נמי האידנא לומר י"ט ברכות: אם יאמר לך אדם תשע עשרה הן. עם הפסוק והנה ה' נצב עליו שמזכירין בו ג"כ אבות אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק: אמור לו. זה הפסוק והנה ה' וגו' לית הוא מינהון מפני שלא כתוב בו יעקב: אם יאמר לך אדם. א"כ מעתה שבע עשרה הן לפי שפסוק ויקרא בהם וגו' ג"כ לא הוזכר בו בפירוש יעקב: אמור לו. דשאני הפסוק הזה ויקרא וגו' דהוא ודאי נחשב מינהון הואיל וכתיב בו ויקרא בהם שמי הוא ליה כמו שם יעקב ג"כ מפורש בו: בפרשת משכן שני. כלומר בפ' פקודי והאי שני כמו שני דברים הכפולין על שם שכתוב בו שני פעמים משכן זא"ז ויש בפרשה זו י"ח פעמים לוה ה' עד סוף הספר והיינו דקאמר ובלבד מן ואתו אהליאב כלומר דלא מחשבינן הציווי שנאמר שם בפסוק ובצלאל בן אורי וגו' כי אם מכאשר לוה ה' וכו' הכתובים אחר הקרא דואתו ואילך עד סוף הפרשה: כלילי

**קרבן העדה**

**א"ר** לוי כנגד י"ח אזכרות אר"ה אם יאמר לך אדם י"ז אינון אמור לו של מינים כבר קבעו חכמים ביבנה. כן גי' הסמ"ג ז"ל ר"ל דברכת המינים משלים לי"ח התיב ר"א בר"י קומי ר"י והא כתיב אל הכבוד כו' ר"ל אם כן הוי י"ט ומשני תני כולל של דוד בבונה ירושלים וא"כ אין כאן רק י"ח ופריך והא תני כולל של מינים ושל פושעים במכניע זדים ואית לך לכל חדא וחדא מנהון אזכרה פי' אם אתה חושב גם מה שנכלל שיש שם כנגד כל אחד א"כ צריך שם גם כנגד מינים ופושעים וזדים. ע"ז קאמר ר"ח בשם ר"פ כנגד י"ח פעמים שאבות כתובים בתורה אם יאמר לך אדם י"ט הן אמור לו וזכרתי את בריתי כו' לית מנהון כן גי' הסמ"ג ז"ל פי' דלא חשיב אלא מה שהוא כסדר אבל כאן יעקב תחלה ואם יאמר לך אדם לפ"ז י"ז הן דהא לא כתיב רק י"ז פעמים כסדר

תורה אור: תהלים כ. שם ב. שם לה. שם כט. שם כט. בראשית כח. שמות לח. תהלים צב. שמואל א ב. מלכים א ח. תהלים קז.

**מסורת הש"ס**

ירושלמי תענית פ"ב ס"ב כל הסוגיא. כד"י הגירסא שבע עשרה. ברכות כט. תענית יג:

**עין משפט נר מצוה**

כח א מיי' פ"ד מה' תפלה הי"ב סמ"ג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קיט ס"ו

כט ב ג מיי' פ"ב שם ה"ד טוש"ע שם סי' תקסה ס"א

**גליון הש"ס**

[illegible]

## מראה הפנים

**כנגד** שמנה עשר מזמורות וכו'. ובבבלי פרקין שם לא קאמר להא ואף דס"ל נמי אשרי ולמה רגשו חדא פרשתא היא כדקאמר בהדיא בפ"ק דף י' מיהו על כרחך דלא ס"ל לסוגיא זו דבבלי הכי אלא כדאמר בפ"ב דמגילה דטעמא דברכת השנים בתשיעית משום דדוד כי אמרה בתשיעית הוא דאמרה וכפירש"י שם שכתב וא"ת שמינית היא אשרי ולמה רגשו תרתי פרשתא הוו. והיינו דעת רש"י כהאי מ"ד הכא לעיל בפ"ב דלמנצח על מות ולמה ה' תעמוד ברחוק חדא פרשתא היא ולא כמ"ש התוס' שם דמחולקין הם כפי הספרים שלפנינו וזה מכח הקושיא שהקשו מהסיא דפ"ק אבל פלוגתא דאמוראי היא הכא בהא כדמוכח מלעיל וע"ש בהלכה ד' ד"ה מאה ועשרים זקנים וכו' מה שבארתי מזה וא"כ הך סוגיא דבבלי פרקין ס"ל כהאי סוגיא דמגילה ולדעת רש"י וכהאי מ"ד דלעיל בפ"ב בענין למנצח על מות ולמה ה' דחדא פרשתא היא ובענין טעמא לברכת המינין קאמר נמי התם בפרקין שם לר' לוי כנגד אל הכבוד הרעים אלא דהכא מוסיף בטעמא הוא להא דמעיקרא קודם התקנה ולהא דלאחר התקנה ומשום דמספקא הוה להו וכו' כמבואר בפנים. ומזה נלמד טעם על שלא קבעו הפייטנים שום קרוב"ץ בברכת את צמח דוד כמו שהוא בקרוב"ץ פורים ובט' באב לפי מנהג אשכנז וכן בתעניות לפי מנהג האיטלייאני. וזהו משום שבימים הקדמונים היו כוללים הכל בברכה אחת כפי התוספתא אלא שאח"כ חלקו לירושלים ודוד לשתי ברכות כדאמר הכא והפייטן קבע דוקא בי"ח שהלו שהן כנגד הי"ח אזכרות מהבלתי נהגין: **כנגד** י"ח ציווין שכתוב בפרשת משכן שני. יש סמך לזה על פי שאמרו חז"ל במדרש משכן משכן שני פעמים רמז למשכן שנתמשכן בעוונות וכו' ולאחר שנתמשכן אין לנו אלא תפלה במקום הקרבן ע"ש ובשלמה וגו' והא דלא חשיב אשר לוה ה' דקרא ובצלאל וגו' משום דלא נשלמה מלאכת המשכן כ"א ע"י בצלאל ואהליאב עמו בדוקא ואם התבונן בפרשה זו תמצא כ"ב אזכרות בו לרמז על התורה בכ"ב אותיות שכל התורה היא שמותיו ית' ויתעלה כידוע ולפי שהתפלה והתורה הן העומדות לנו אחר שנתמשכן בעוונותינו ויש בפסוק ואתו אהליאב רמז נפלא ואין כאן מקומו לבארו: **כנגד** שבעה אזכרות וכו'. ניחא ליה לרמז למזמור הזה דכבבת מבשעי. והתם לא קאמר אלא כדר' יצחק כנגד ז' קולות מפני שהוא טעם כולל גם לג' ברכות די"ט: **יחיד** בתענית. ובבבלי פ"ק דתענית דף י"ג פליגי נמי ושקיל וטרי ומסיק הש"ס

## פירוש מבעל ספר חרדים

**גמרא.** מכאן אמרו המתפלל וכו'. דמקרא נדרש לפניו שכתוב אחר י"ח מזמורים הרמוזים לתפילת י"ח יענך ה' ואם לא ענך יענך ה' ביום צרה יום שהוא מיצר ומתענה וכמוהו פ' איזהו נשך את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך ודרשינן את כספך לא בנשך ובמרבית בנשך ובמרבית לא תתן אכלך: רמז. מלבד הדרשא שדרשתו יש רמז מדלא כתיב יענה ה' אלא יענך ה' למדבר לאחר לרבו. המתפלל על צרתו דרים הי"ח מזמורים דמיירי בתלמיד חכם דכתיב כי אם בתורת ה' וכו' והיה כעץ שתול וכו' ודרשו עונתן של ת"ח מערב שבת לע"ש דכתיב אשר פריו יתן בעתו: אם יאמר לך אדם וכו'. אם יקשה דמעיקרא מתקנת עזרא אין הברכות של תפלה רק שבעה עשר דהוא לא תיקן ברכת המינין וגם ברכת את צמח דוד שאנו אומרים על פי הבבלי בני הירושלמי לא היו אומרים אלא כוללין אותה בבונה ירושלים וכדלקמיה דכולל של דוד בבונה ירושלים וכדמוכיח נמי הירושלמי בהדיא בפ' היה קורא כי מייתי סדר ברכות התפילה כמאלו י"ז בלבד ואין לך להביא סמך לי"ח אלא לי"ז וקשיא אכולהו הסמכות די"ח שהבאת דשל מינין אינה אלא תוספת ואין מן המנין: כבר קבעו ביבנה. שהם סוף גלות סנהדרין ומעיקר תפילה נחשבה ולא תוספת: התיב ר' אלעזר. אדר' לוי דאמר כנגד י"ח אזכרות דהא י"ט איכון י"ח הויות ואל הכבוד הרעים הרי י"ט הזכרות וברכות התפילה אפילו בדמינין ליתנהו אלא י"ח וכדכתיבנא: א"ל והתני כולל וכו'. וכנגד כל כוללין אלו קבע דוד אזכרה אחת דאל הכבוד וכנגד הברכות הגמורות י"ח הויות שהם ההויה הוא שם המפורש. ופריך אית לך מימר וכו' א"כ היה צריך דוד לקבוע נגד כל כולל מאלו הזכרה אחת: היכן הוא אומרה. כלומר באיזו תפילה מזכיר עננו

ערבית

**שנויי נוסחאות** (סו"א) אמר ריב"ל כד"ו ריב"ל אומר. (סו"ב) מזמורים כד"ו מזמרות. (סו"ג) מינהון כד"ו מינון. מכאן כד"ו מיכן. (סו"ז) סימון כבי"ל סימון בשם ר' יושע בן לוי. (סו"א) אזכרות כד"ו הזכרות. (סו"ב) הונא כד"ו חונא. תשע עשרה כד"ו שבע עשרה. (סו"ח) מינהון כד"ו מינון. (סו"ס) יוחנן כבי"ל יונתן. (סו"ג) למטה דן כד"ו ליתא. (סו"ו) ר' יודן כד"ו ר' נתן. (סו"ו) קרטוגנא כד"ו קרטיגניא. (סו"ח) ור"ש כד"ו ורבי שמואל. (סו"ס) ותחינה ר' זעירא כבי"ל ותחינה ר' יונה ר' זעירה. רבי כד"ו רב. יחיד כבי"ל אמר יחיד. (סו"ג) עת צרה וצוקה כד"ו עת מצוקה. ממצוקותיהם כד"ו ומצוקותיהם. (סו"ד) העונה כו' ינאי כד"ו עונה כו' יניי. ינאי כד"ו יניי. בשם ר' כבי"ל ליתא. בית כבי"ל בר. (סו"ס) שגזר על עצמו תענית כד"ו שגזר תענית על עצמו.

## עמודי ירושלים

**אמר** ר' מנא רמז לת"ח שאדם צריך לומר לרבו תשמע תפלתך וכ"ה בירושלמי תענית (פ"ב ס"ב) והנה בהג"א מה' תענית בסופו כ' שתלמיד צריך לומר לרבו תשמע תפלתך. וראיתי ביד שאול (סי' רס"ב ס"ק י"ב) שכ' ע"ז וז"ל לא ידעתי מקורו עכ"ל. ונעלם ממנו דברי הירושלמי האלו בב' המקומות שממנו מקור דברי ההג"א. וראיתי להשירי קרבן בתענית שם שכ' שם שהנוסחא משובשת וצ"ל תשמע תפלתך והיינו דאדם צריך לילך בעת צרה לת"ח שיתפלל עליו ע"ש ולא ראה דברי ההג"א האלו שדברי הירושלמי הם כפשוטן שהתלמיד צריך לומר כן לרבו: **איכן** הוא אומרה בשם ר"ה בלילי שבת ויומו כו'. ע' שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (ח"ג סי' שס"ו) שמוכח שם דהיתה גירסתו בלילי שבת ופירש דבשבת אומר ברכה חמישית כשמתענה והשיג מזה על הבה"ג יעו"ש ובהג"ה:

## עמודי ירושלים תנינא

**כנגד** י"ח פעמים שאבות כתובים בתורה אברהם יצחק ויעקב אם יאמר לך אדם י"ט הן ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק מנהון והוא נ"כ בירושלמי תענית (פ"ב ס"ב) ונשכח בגליון הש"ס כאן לציין לתענית ובתענית לכאן וכ"ה בב"ר פס"ט והנה הי' קחשיב רק מה שנאמר בתורה ולא בנו"כ והמה י"ח ואלו הן בראשית (נ, כד) שמות (ג, ו. ט, טו שם פז ד. ס ו, ג ושם ח לג, א) במדבר (לב, יא) דברים (א, ח ו, י ט, ה שם כז כ לד, ד) ס"ה י"ז ועם הכתוב ויקרא בהם שמי כו' הם י"ח וצ"ל דלא קחשיב רק אברהם יצחק ויעקב ולא מה שכתוב ישראל דאל"כ הא יש עוד כתוב שמות (ל"ב יג) לאברהם יצחק וישראל וראיתי בספר חסידים (סי' קס"ס) שכתב כ"ד פסוקים אברהם על הסדר כו' ע"ש וכ' שם המפרש דקחשיב גם מנו"כ והנה בנו"כ המה מ"א (יח לו) (יג כג) ירמיה (לג כו) דהי"א (כט יח) דהי"ב (ל ו) וא"כ צ"ל דקחשיב גם מה שכתוב ישראל דהא הפסוקים ממלכים ודה"י שהבאתי כתוב בהם ישראל ולפ"ז יש בתורה עם הכתוב דויקרא בהם שמי י"ט ואותן החמשה שבנו"כ המה כ"ד (והמפרש בס' חסידים לא הרגיש בזה) ולא חשיב הס"ת הכתוב דיהושע כ"ד ואקח את אביכם את אברהם כו' ואתן לו את יצחק כו' וכן הכתוב דתהלים ק"ה אשר כרת את אברהם ושבועתו לישחק ויעמידה ליעקב לחק כו' וכ"ה בדהי"א ט"ז עכצ"ל משום דהם בב' פסוקים ובס"ת קחשיב רק מה שנאמר בפסוק א' וא"ש הכל והבן: **היכן** אומר כו' בעת צרה רוקח (סי' ר"ח):

מסורת הש"ס

כלילי של שבת וכיומו. לסימנא בעלמא נקט כלומר כולל ענינו בברכה רביעית כמו שמזכירין מעין המאורע בשבת בברכה רביעית: אנא דלא בדקתה. אני שלא היה הדבר בדוק וברור לי אם נוהגין כהדא דר' ירמיה לעיל דאומרה בין גואל לרופא ואם כהדא דר' ינאי בשם ר' ישמעאל דאומרה בשומע תפלה עד דסלקית לסדרה [לבית] המדרש ששם סדר הישיבה ושמעית דאמר רב הונא בשם רב וכו': התיב ר' יוסי. והשיב ר' יוסי על זה הא מתני' הך ברייתא שהובאה לעיל בהלכה א' בכל יום וכו' ומדקתני נמי במוצאי ת"צ מתפלל י"ח אלמא דאין יחיד מתפלל אפי' בתענית ציבור כ"א י"ח ברכות בלבד: מן מה דאמר ר' יוסי מתני' פליגא הוי איתותבת בין גואל וכו'. וכן הוא בפ"ב דתענית כלומר מדשמעית דר' יוסי הוה מקשה על הא דאמר רב הונא בשם רב אפי' יחיד וכו' מהאי ברייתא וגנאי קושיא אלא לאו ש"מ דקבעוהו ליחיד לומר בין גואל לרופא לברכה בפני עצמה ולא דכוללה בשומע תפלה או בברכה רביעית והלכך הוה מקשה ר' יוסי והא שמעינן דלעולם יחיד אינו מתפלל כ"א י"ח ברכות בלבד וש"מ דשמיעא ליה דקאמר הכי בשם רב וכר' ירמיה: ואדיין אין את לזו. וכי מסתפקא לך עדיין להאי מילתא הא כללא הוא כל דבר שהוא להבא אומרים אותו בעבודה שהיא ברכה דרך בקשה להבא וכל דבר שהוא דרך הודאה על שעבר אומרים אותו בברכת הודאה וכיון שזו דרך בקשה היא רחם ה' אלהינו אומרים אותה בעבודה: ומתני' אמרה. נמי הכי בפ' הרואה ונותן הודאה וכו' אלמא כל דבר שהוא דרך תחנה ובקשה כוללו בברכה של להבא: איזו היא שבע. במתני' קתני סתם מעין שמנה עשרה ובברייתות מחולקות הן כדלקמיה אית תניי תני וכו' ומפרש הש"ס דפליגי בפלוגתא דרב ושמואל: מאן דאמר שבע מעין י"ח מסייע לשמואל. כדקאמר לקמן דמתחיל באמצעיות הביננו וכו' שהן ששה מראש כל ברכה ומסיים ואומר כי מפוזרים אתה מקבץ וכו' עד בא"י שומע תפלה ובזו כולל מסוף שאר האמצעיות הרי אחת וג' ברכות ראשונות וג' אחרונות הרי שבע מעין שמונה עשרה לשמואל ולרב דאמר אומר כל סוף ברכה מהאמצעיות בא"י חונן הדעת וכן כולם הרי י"ח מעין י"ח: אם היו גשמים. בזמן גשמים אומר ברך שנותינו בגשמי ברכה. וכן הוא בתענית וכאן ט"ס הוא. ובזמן הקיץ שהוא זמן טללים וכו':

(כאן הוא מקום המתני' שכתוב בספרי הדפוס לקמן בטעות):

הלכה ד מתני' ר"א אומר העושה תפלתו קבע. שדומה עליו כמשאוי ולשון קבע אומר חוק קבוע עלי להתפלל וצריך אני לפטור ממנה ובגמרא פליגי בפירושה: מתפלל תפלה קצרה. ומהו אומר הושע השם וכו': בכל פרשת העיבור. אפי' בשעה שהן פורשין לעבירה יהיו צרכיהם גלוים לפניך לרחם עליהם ואין הלכה כר' יהושע אלא התפלה שמתפללים במקום הסכנה היא צרכי עמך מרובים וכו' כדאמר בגמרא ומתפלל אדם אותה כשהוא מהלך ואינו מתפלל לא ג' ראשונות ולא ג' אחרונות וכשיעבור מקום הסכנה ותתישב דעתו צריך לחזור ולהתפלל תפלה כתקנה אם לא עברה עונתה: גמ' ובלבד שלא יהא קורא כאגרת

כלילי של שבת וכיומו אמר רבי מנא אנא דלא בדקתה אין כהדא דר' ירמיה אין כהדא דרבי ינאי בשם רבי ישמעאל סלקית לסידרה ושמעית רב חונה בשם רב אפי' יחיד שגזר על עצמו תענית צריך להזכיר מעין המאורע התיב רבי יוסי והא מתניתא פליגא בכל יום אדם מתפלל י"ח במוצ"ש ובמוצאי יה"כ ובמוצאי ת"צ מן מה דמר רבי יוסי מתניתא פליגא הוי כן איתתבת בין גואל ישראל לרופא חולים א"ר אחא בר יצחק בשם רבי חייא דציפורין [א] *יחיד בט"ב צריך להזכיר מעין המאורע מהו אומר רחם ה' אלהינו ברחמיך הרבים ובחסדיך הנאמנים עלינו ועל עמך ישראל ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל העיר האבילה והחריבה וההרוסה והשוממה הנתונה ביד זרים הרמוסה ביד עריצים ויירשוה לגיונות ויחללוה עובדי פסילים ולישראל עמך נתת נחלה ולזרע ישורון ירושה הורשתה כי באש היצתה ובאש אתה עתיד לבנותה כאמור ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה רבי אבדימא דציפורין בעי קומי רבי מנא איכן אומרה א"ל ועדיין אין את לזו [ב] כל דבר שהוא לבא אומרה בעבודה וכל דבר שהוא לשעבר אומרה בהודאה ומתניתא אמרה כן ונותן הודאה לשעבר וצועק לעתיד לבא: איזהו שבע מעין י"ח *רב אמר סוף כל ברכה וברכה ושמואל אמר ראש כל ברכה וברכה אית תניי תני שבע מעין י"ח ואית תניי תני י"ח מעין י"ח מאן דמר שבע מעין י"ח מסייע לשמואל ומאן דמר י"ח מעין י"ח מסייע לרב רבי זעירא שלח לר' נחום גבי רבי ינאי בי ר' ישמעאל א"ל איזהו מעין שבע מעין י"ח דשמואל א"ל הביננו רצה תשובתנו סלח לנו גואלנו רפא חליינו ברך שנותינו אמר ר' חגי אם היו גשמים אומרים גשמי ברכה אם היו טללים אומרים בטללי ברכה כי מפוזרים אתה מקבץ ותועין עליך לשפוט ועל הרשעים תשית ידך וישמחו כל חוסי בך בבנין עירך ובחידוש בית מקדשך ובצמח דוד עבדך כי טרם נקרא אתה תענה כאמור והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע ברוך אתה ה' שומע תפלה ואומר ג' ברכות ראשונות וג' ברכות אחרונות ואומר ברוך ה' כי שמע קול תחנוני:

הלכה ד מתני' *ר"א אומר העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים. רבי יהושע אומר המהלך במקום סכנה [י] מתפלל תפלה קצרה מעין י"ח ואומר הושיעה ה' את עמך את ישראל בכל פרשת העיבור יהיו צרכיהם לפניך בא"י שומע תפלה ותחנונים: גמ' ר' אבהו בשם ר"א ובלבד שלא יהא כקורא באיגרת

ירושלמי תענית פ"ב ה"ב.

ברכות כט.

שם כח:

כסדר אמור לו זכור לאברהם ליצחק לישראל מנהון כן גי' הגר"א ז"ל בשנו"א פי' אע"פ שכתוב ישראל מ"מ כיון דכסדרן הן הוי מן המנין דישראל היינו יעקב רשב"ג בשם ר"י כנגד י"ח ציווין שכתוב בפ' משכן שני ר"ל בפרשה שניה שבמשכן והוא פ' פקודי אר"ח בר ווא ובלבד מן ואתו אהליאב עד סופו דספירה ר"ל סוף המנין פי' בשנו"א ז"ל דרש"ל בשם ר"י אינו חושב הא דכתיב וירא משה כו' והנה עשו כאשר צוה ה' את משה משום דהוא כולל שעשו הכל כאשר צוה ה' ואינו מן המנין אבל ר"ח חושב המקרא הזה ג"כ במספר אך מ"מ לא הוי י"ט משום דמתחיל מן ואתו אהליאב המספר: רב

עין משפט נר מצוה

גליון הש"ס

[ב] כל דבר שהוא לבא וכו'. ע' במגילת ספר עשין כו מ"ש כזה. וע' בתוס' מגילה דף ד א ד"ה פסק שרמזו להירושלמי הלז והגאון מוהרי"פ ז"ל ציין פסחים קיז. ואין [illegible]

## פירוש מבעל ספר חרדים

ערבית קודם תענית כהזכרת שבת או דילמא כיון דמצי לאכול בלילה אחר ערבית אינו מזכיר אלא בשחרית מנחה ערבית דעדיין הוא בתעניתו: אמר ר' מני אנא דלא בדקתה. אני קודם ששמעתי מחלוקת זה דר' ירמיה אמר דיש לומר עננו ברכה בפני עצמה בין גואל לרופא ור' ינאי אמר דכוללה בברכת שומע תפילה והייתי מסופק מן הסברא אי ראוי לכוללה כיון דקי"ל שואל אדם כל צרכיו בשומע תפילה או אמרה ברכה בפני עצמה כדאשכחן בתעניות אחרות של צרת ציבור שיאמר שש ברכות אחר גואל ישראל: סלקית לסדרא וכו'. עליתי לבית המדרש ושמעתי מימרא דרב ומה שהקשה עליה רבי יוסי ומקושיתו של רבי יוסי הבינותי שסבר שאומרה ברכה בפני עצמה בין גואל לרופא וכדמייתי והזיל: במוצאי שבת. ולא תימא כיון דמוסיפין מחול על הקודש יתפללו כאותו הוספת שבע של שבת: ובמוצאי יום הכפורים. לאפוקי ממ"ד לעיל נעילה פוטרת של ערבית: ובמוצאי תענית ציבור. אי משום נעילה לחוד קאמר מיום הכפורים הייתי למד אלא בא גם ללמד דלא יתפללו תשע עשרה י"ח ועניכו כמו שמתפלל בשחרית ומנחה כיון דעדיין הוא בתענית אלא כדאמר לעיל דאין אומר עניכו אלא [כלילי] שבת ויומו וקושיא דרבי יוסי כך היא מדקאמר תענית ציבור ולא תענית סתם (דהוה) משמע שאין עניכו אלא בציבור וקשיא לי עניכו: מן מה דאמר רבי יוסי וכו'. סיום ראיתו של ר' מני היא מדקאמר ר' יוסי דמהני' פליגא על רב [ש"מ] דעניכו ברכה בפני עצמה דמן הברייתא לחודה לא למד דהיה סבור דתענית ויום הכפורים חדא היא דקמ"ל דאין נעילה שהוא שבע ברכות דאיתא ביום הכפורים ובתענית ציבור פוטרת ערבית ואין כאן זכרון עניכו אבל מדהתיב מינה ר' יוסי הבין קושטא דפירושא דברייתא דתענית ציבור דברייתא אידום שלישי אשמעינן דאין אומר עניכו שבשאר תפילות דיום בערבית וה"ק במוצאי תענית אומר י"ח ולא י"ט עם עניכו כדאמר לי"ח ברכה בפני עצמה: הוי כן איתותבת בין גואל לרופא. כלומר הוי אומר כאן נתיבהה לאמר בין גואל לרופא ברכה לעצמה ולא פליג לה בשומע תפילה ומסקנא בבבלי פ"ק דתעניות דיחיד בשומע תפילה ושלית ציבור בין גואל לרופא: יחיד בתשעה באב וכו' היכן אומרה וכו'. כרי"ף הכיא ירושלמי זה פ"ג דתעניות וסיים עלה דהעולם נהגו להזכיר בבונה ירושלים וסמכו אהא דאיתא בבבלי דאם בא אדם לומר בסוף כל ברכה מעין הברכה אומר: ובלבד שלא יהא כקורא כאגרת. והכי פירש בבבלי קבע שאינו אומרה בנחת בל' התנונים ולשון ובלבד לאפוקי אידך דלקמיה דמפרש בכל קבע גם שלא יאמר

## מראה הפנים

הש"ס והלכתא יחיד בשומע תפלה. וכן לא כדמסיק הכא במעין המאורע דט"ב דאומרה בעבודה אלא כדכתב הרי"ף ז"ל בפ"ד דתענית אחר שהביא להא דהכא ונהגי עלמא למימרה בבונה ירושלם וסמכי על הא דאמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין אותה הברכה אומר. וכתב הטור בסי' תקנ"ז ואיכא דוכתי דנהיגי למימר ערבית ושחרית נחם ובמנחה נחם והא מילתא תליא במנהגא אע"ג דליכא שינויא בין נחם לרחם:

איזו היא שבע מעין י"ח. כעין פלוגתא דרב ושמואל דהכא גריס נמי התם בפרקין דף כ"ט ופסקו הפוסקים כשמואל דאמר הביננו ומשום דשקיל וטרי הש"ס התם אליביה. ומסיק שם דף ל' דאיכא בין הביננו לתפלה קצרה דהביננו בעי לצלויי ג' קמייתא וג' בתרייתא ובתפלה קצרה לא בעי לג' ראשונות ואחרונות וכו' וכדקאמר הכא בהביננו ולא כדאמר בהלכה דלקמן גבי תפלה קצרה דנמי צריך ג' ראשונות ואחרונות:

שלא יהא כקורא באגרת. זהו כרבנן דאמרי שם דקבע נקרא כל שאינו אומרה בלשון תחנונים. ובענין תידוש דבר קאמר ר' זירא נמי התם כעין דאמר הכא

שנויי נוסחאות (שו"א) מנא בד"ו מני. (שו"ג) בשם ר' בכי"ל בר. ישמעאל בד"ו שמעון. לסידרה בד"ו לסדרה. (שו"ח) הוי בד"ו הוה. (שו"י) חייא בכי"ל הונא רובה. (שוע"ו) ויירשוה בכי"ל ויבלעוה. (שוע"ז) היצתה בכי"ר החרבתה. (שו"ח) אין בכי"ר ליתא. (שו"ט) כל דבר בכי"ל אמר רב ירמיה בשם רב כל דבר. (שו"כ) כן בד"ו ליתא. (שוכ"ג) זעירא בד"ו זעורא. נחום בכי"ל תנחום. (שוכ"ד) ינאי בד"ו ינוי. איזהו מעין שבע בכי"ל איזהו שבע. (שוכ"ה) סלח לנו גואלנו רפא חליינו בכי"ל שלח גואל רופא חולים. (שוכ"ו) גשמי ברכה אם היו טללים אומר בד"ו ליתא. (שכ"ז) ובצמח דוד עבדך בכי"ל ליתא. (שו"ל) בא"י שומע תפלה ואומר ג' ברכות ראשונות וג' ברכות אחרונות ואומר ברוך ה' כי שמע קול תחנוני בכי"ל בא"י כי שמע קול תחנוני בא"י שומע תפלה ואומר ג' ברכות ראשונות וג' ברכות אחרונות. וג' ברכות אחרונות בד"ו וג' אחרונות. (שול"ד) הושיעה ה' את עמך בד"ו ה' ליתא (וכ"ה במקרא תהלים כ"ח ט'). צרכיהם בד"ו צרכיהן. (שול"ה) ותחנונים בד"ו ליתא במשנה ואיתא בפיסקא). ר"א בד"ו ר' אלעזר.

## מערכת הערוך

שייך לעמוד הקודם

עשרים וארבעת של תעניות מנייך כו'. ערוך (ע' כן ג') עשרים וארבעת תעניות כנגד כ"ד פעמים שכתוב בפר' שלמה רנה תפלת תחנה: [רבי זעירא] בערוך (ערך קבל א') אמר רבי זעירא... [איכן] היא אומרה בין גואל ישראל לרופא חולים ומה אומר כו' בערוך שם "והיכן אומרת בין גואל לרופא חולים מהו אומר עננו אבינו עננו בעת ובעינה הזאת כי בצרה גדולה אנחנו ואל תתעלם מתחינתנו כי אתה עונה בעת צרה וצוקה כאמור ויצעקו אל ה' בצר להם ממצוקיתיהם יוציאם ויושיעם בא"י העונה בעת צרה. ר' ינאי ב"ר ישמעאל בשם ר' ינאי אומר אומרה בשומע תפלת ר' יונה בשם רב אומר ואפילו יחיד שגזר על עצמו תענית צריך להזכיר מעין המאורע ואיכן אומרה בלילי שבת וביומו פירש ערבית ושחרית ומנחה: (עד כאן שייך לעמוד הקודם)

ואיזהו שבע מעין י"ח. רב אמר סוף כל ברכה וברכה ושמואל אמר ראש כל ברכה וברכה כו'. בערוך (ע' עין) נראה דל"ג איזה שבע מעין י"ח. וכן לא גרס הרש"ס. כי לפ"ז לא תהיה תשובת רב מעין השאלה. וכן ל"ג הארי"ז (כ"כ עס"ש) ודברי רב ושמואל מוסבים על דברי ר' יהושע שאמר מעין י"ח. וז"ל הערוך "רב אמר סוף כל ברכה וברכה ושמואל אמר ראש כל ברכה וברכה אית תנא תני ז' מעין י"ח ואית תנא תני י"ח מעין י"ח מאן דתני ז' מעין י"ח מסייע ליה לשמואל. ג' ראשונות וג' אחרונות הרי שש הביננו ברכה אחרת שחתם בה בא"י שומע תפלת הרי ז' מעין י"ח מאן דתני י"ח מעין י"ח מסייע ליה לרב דאמר חתימה מעין כל ברכה וברכה כאשר פירשתי למעלה (ר"ל על דברי רב שבפסק תפלת השחר (ברכות כ"ח ע"ב)". וז"ל "רב אמר מעין כל ברכה וברכה פי' מזכיר ג' ראשונות כסדרן ואומר ברכה רביעית חננו מאתך דעת ובינה והשכל בא"י חונן הדעת. החזירנו בתשובה שלימה (לפניך) ברוך הרוצה בתשובה. מחול לנו כי פשענו ברוך חנון המרבה לסלוח. וגאלנו מלכנו למען שמך ברוך גואל ישראל וכן כל ברכה וברכה עד מלא רחמים רבים אתה ברוך אתה ה' שומע תפלה ואומר שלש אחרונות כתקנן אלו דברי רב. ושמואל אמר הביננו פי' אומר שלש ברכות ראשונות כתקנן ואומר הביננו וכו' עד "ברוך אתה ה' שומע תפלת ושלש האחרונות כתקנן:

## מהר"מ די לונזאנא

ר' יוחנן בשם מנחם דגליא. כ"ב בלשון רומי קורין למלכות צרפת גליא:

## עמודי ירושלים תנינא

והא מתני' פליגא עמ"ש הרא"ש ומ"ש הש"ק תענית (פ"ב ה"ב):

עין משפט נר מצוה

לב
א מיי' פ"ד מהל' תפלה הל' ט"ו סמ"ג עשין יט טוש"ע או"ח סי' נ"ח סעי' ג

לג
ב מיי' פ"ב שם הל"ט סמ"ג שם טוש"ע שם סי' ק"ח סעי' א

לד
ג מיי' וסמ"ג שם וטוש"ע שם סי' קכ"ב סעי' ב

לה
ד ה ו מיי' פ"י שם הל"ו סמ"ג שם טוש"ע שם סי' קו ס"א

לו
ז מיי' שם הל"ז סמ"ג שם טוש"ע שם סי' רס"ח ס"ב

לז
ח מיי' פ"ד שם הלי"ט סמ"ג שם טוש"ע שם סי' ק"י ס"ג

לח
ט מיי' פ"א שם הל"ב ופ"ו סמ"ג שם טוש"ע שם סי' ק"כ סעי' א

מסורת הש"ס

ברכות ד : ע"ז
שם כא : ע"ש.
לעיל פ"א ה"א וה"ג.
שמואל א ב: משלי ב
ברכות כט : תוספתא פ"ג.
ע"ז ז :
תהלים קב
מלכים א ח

באיגרת ר' אחא בשם ר' יוסי צריך לחדש בה דבר בכל יום אחיתופל היה מתפלל שלש תפלות חדשות בכל יום אמר ר"ז כל זמן דהוינא עביד כן הוינא טעי לית לך אלא כיי דמר רבי אבהו בשם ר"א [ה] ובלבד שלא יהא כקורא באיגרת רבי אליעזר היה מתפלל תפלה חדשה בכל יום רבי אבהו היה מברך ברכה חדשה בכל יום רבי יוסי ציידניא *בשם רבי יוחנן [ו] לפני תפלתו הוא אומר °ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך [ז] ולאחר תפלתו הוא אומר °יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי רבי יודן אמר תרויהון קומי צלותיה. *היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל רב אמר [ז] חותך ושמואל אמר אינו חותך *שמעון בר ווא אומר בשם רבי יוחנן ולוואי [ס] שיתפלל אדם כל היום למה שאין תפילה מפסדת ר"ז בעי קומי רבי יוסי לית מילתיה דרבי יוחנן אמ' ספק התפלל ספק לא התפלל אל יתפלל ולא אגיביה אתא רבי אבוה בשם רבי יוחנן ספק נתפלל ספק לא נתפלל אל יתפלל רבי חנינא לא אמר כן אלא בעיין קומי רבי יוחנן ספק נתפלל ספק לא נתפלל [י] אמר לון ולואי שמתפללין כל היום למה שאין תפלה מפסדת. היה עומד ומתפלל בשבת ושכח של שבת והזכיר של חול ר' חונה אומר איתפלגון רב נחמן בר יעקב ורב ששת חד אמר חותך את הברכה וחרנא אמר [י] גומר את הברכה הכל מודים בחונן הדעת שהוא גומרה והא כרבי דרבי אמר תמה אני היאך בטלו חונן הדעת בשבת אם אין דיעה תפלה מניין אמר רבי יצחק גדולה היא הדיעה שהיא ממוצע בין שתי אזכרות שנאמר °כי אל דיעות ה' אית דבעי משמעינה מן הדא °אז תבין יראת ה' ודעת אלקים תמצא: רבי שמעון בר אבא בשם ר"ח כל הדרכים בחזקת סכנה רבי יונה כד הוה נפיק לאכסניא הוה מפקד גו ביתיה רבי מנא כד הוה אזיל מסחי במרחץ שהיא ניסוקת הוה מפקד גו ביתיה רבי חנינא בריה דרבי אבוה ר"ש בר אבא בשם ריב"ל [צ]כל החולי בחזקת הסכנה. ר' אחא בשם ר' אסא כל מה שש"ץ עובר לפני התיבה ותובע צרכי עמך לפניך רבי פינחס ר' לוי ר' יוחנן בשם מנחם דגלייא זה שעובר לפני התיבה אין אומר לו בוא והתפלל אלא בוא וקרב עשה קרבנינו עשה צרכינו עשה מלחמותינו פייס בעדינו *אחרים אמרי צורכי עמך ישראל מרובין ודעתן קצרה אלא יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתתן לכל בריה ובריה צרכיה ולכל גויה וגויה די מחסורה ברוך ה' כי שמעת קול תחנוני בא"י שומע תפלה רב חסדא אמר [י] הלכה כאחרים רב חסדא אמר שלש ברכות הראשונות ושלש האחרונות אית תניי תני [ט] *מתפלל ואח"כ תובע צרכיו ואית תניי תני תובע צרכיו ואחר כך מתפלל מאן דמר מתפלל ואח"כ תובע צרכיו °תפילה לעני כי יעטוף ואח"כ ולפני ה' ישפוך שיחו ומאן דמר תובע צרכיו ואח"כ מתפלל °לשמוע אל הרינה ואח"כ אל התפילה דברי חכמים

תלים כב / שם יט

כאגרת. זהו קבע דקאמר ר"א שלא יאמרה כקורא אגרת בעלמא ולא בלשון תחנונים : כל זמן דהוינא עביד כן. לחדש בה דבר הייתי טועה בתפלה עצמה הלכך לית לך אלא כהאי דאמר ר' אבהו וכו' : חותך. פוסק ואפי' באמצע ברכה. : לית מילתיה דר' יוחנן אמרה. וכי לא כך אמר ר' יוחנן ספק נתפלל וכו' והיאך אמר שמעון בר ווא בשמיה ולואי שיתפלל אדם כל היום : ולא אגיבה. ולא השיב ר' יוסי לקושיא זו משום דלאו הכי הוא אתא ר' אבהו וכו' כלו' ר' אבהו הוא דאמר כן בשמיה אבל ר' חנינא לא אמר כן אלא ששאלו זה לפני ר' יוחנן ספק וכו' והשיב לכן ולואי וכו' ויחזור ויתפלל : הכל מודים. אם פתח בחונן הדעת ונזכר שהוא שבת גומרה ולא פליגי אלא אם לא נזכר עד שאמר ברכה שלאחריה או בשאר הברכות : ואתיא כרבי דאמר תמיה אני וכו'. הלכך בחונן הדעת לכ"ע גומרה : כל הדרך בחזקת סכנה. ומתפלל תפלה קצרה כשהולך באיזה דרך שיהיה וכו'. יצאי כשהיה יוצא לאכסניא כלומר מעירו לעיר אחרת

דרך אכסנאי היה עושה צוואה בתוך ביתו מפני שהדרך בחזקת סכנה : במרחץ שהיא ניסוקת. מפני שיש מרחץ בלא הסקת אש שמה אלא מביאין מים חמין ורוחצין בהן ומרחץ שהיא ניסוקת ותחתיה אש היא בחזקת סכנה : כל החולי בחזקת סכנה. כשנפל למטה ומתפלל תפלה קצרה : כל מה שש"צ. לתפלה קצרה הוא דמפרש ולא כר' יהושע דמתני' אלא יאמר כפי מה שש"צ עובר וכו' בזה הלשון יאמר ג"כ הוא : זה שעובר לפני התיבה וכו' בא וקרב. על שם עשה קרבינו ללחום נגד המקטרג כדמפרש ואזיל הלכך די זה המתפלל תפלה קצרה כשאומר כל מה שש"צ וכו' שהוא תובע הכל : אחרים אומרים. זו היא תפלה קצרה צרכי עמך וכו' : רב חסדא אמר. צריך שיאמר עמה ג' ברכות וכו' : מתפלל. אדם תפלת י"ח ואח"כ יבקש צרכיו הפרטיות : ישפוך שיחו. שהוא צריך בפרטות : לשמוע אל הרנה. משמע מה שכל אחד ואחד מרנן ומבקש צרכיו ואל התפלה היא שהם תפלה השוה לכל : דברי חכמים

תורה אור

גליון הש"ס

[צ]כל החולים בחזקת סכנה. ע' בטור וב"י או"ח סי' רימ ועי' בבעל העיטור במאמר שביעי בכתובות גיטין דף יב :

## מראה הפנים

הכא יכילנא לחדושי בה מילתא ומסתפינא דילמא מטרידנא. וזהו שבחו של אחיתופל דקאמר הכא שהיה מתפלל ג' תפלות חדשות בכל יום ולא היה טועה בשום אחת מהן וכן ר' אליעזר בעצמו היה בטוח שלא יטעה :

**רבי** אבהו היה מברך ברכה חדשה בכל יום. לא קאמר מה ברכה היה מברך והמחדש מעשה בראשית בכל הוא נכלל בברכת יוצר אור ואפשר כהאי דאמרו בהלכה דלעיל שנוער משנתו צריך לומר בא"י מחיה המתים וזו היא ברכה הנזכרת בבבלי פרק הרואה דף ס' כי מתער אומר אלהי נשמה שנתת בי טהורה וכו' המחזיר נשמות לפגרים מתים ור' אבהו היה מחדש בה איזה דבר בכל יום :

**לפני** תפלתו וכו'. הכי אמר ר' יוחנן נמי בבבלי פ"ק דף ט' וכדמפרש התם טעמא דאומר יהיו לרצון וגו' לאחר י"ח ולא מעיקרא משום דדוד לא אמרו אלא לאחר י"ח פרשיות דאשרי ולמה רגשו חדא פרשה היא. ואע"ג דר' יודן דהכא לא ס"ל כן אלא כהאי דר' אלכסנדרי לעיל בפרק היה קורא בהלכה ד' דלא ס"ל לחברן להדא פרשה ולא כהאי דאמר הכא בהלכה דלעיל דחדא פרשה היא אלא כדעת רש"י במגילה ולא מחלק נמי למנצח על מות ולמה ה' תעמוד לתרי פרשיות כ"א לחדא חשיב להו וכמה שבארתי שם ועיין לעיל שם ד"ה כנגד ח"י מזמורות ובפרק היה קורא במקום אשר ציינתי שם ור' יודן דהכא ס"ל דמחשבינן לפרשיות כמו שהן כתובין בספר ואם כן הוו להו י"ט והלכך ליכא טעמא למימרה לאחר י"ח והאמר תרויהון קומי צלותיה :

**רב** אמר חותך ושמואל וכו'. מוחלפת השיטה דשמואל בבבלי פ"ג דכ"א דאיהו אמר התם פוסק ואפילו באמצע הברכה כדרכו של הש"ס הזה בחליפין במימרא דאמוראי וכן לפעמים בליבנא דתנאי וכבר מבואר דין זה בדבריי וכן להא דר' יוחנן דלקמן ולואי שיתפלל אדם וכו' עיין לעיל בפ"ק בהלכה ב' ד"ה ר' יוחנן כדעתיה במה שבארתי בכוונא לדינא בזה וכדינא דבחול בשבת מסיק נמי התם דגומרין כל הברכה :

**אז** תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא. כן הוא כתוב במקרא ותיבת קדושים הכתוב כאן ט"ס הוא ואין דרכו של הש"ס לשנות השמות וטעמא דהאי אית בעי ללמוד מהאי קרא ולא כדר' יצחק וכדר' אמי נמי בבבלי בפרק אין עומדין דף ל"ג ע"א משום דקרא דלעיל אמרה חנה בתפלתה נגד הקב"ה שהיתה מדברת בשבחו ית' והכא דבדיעה בתוכן ה' ליודעיו משתעי הלכך האי ליבנא בתרא אמרי דמהאי קרא דמשלי ספיר טפי שמעינן לה דגדולה דיעה בתוכן הוא ית' להאדם כדמיירי האי קרא :

**כל** מה שש"צ עובר. כלומר כפי ששש"ץ אומר כשעובר לפני התיבה שאומר בלשון רכים וזהו כר"א כר' צדוק בתוספתא פ"ג שאומר שמע צעקת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתן והובאה הברייתא גם בבבלי פרקין דף כ"ט ומה דגרים התם ר' יהושע אומר שמע שועת וכו' ליתא בתוספתא והיא הגי' נכונה הדא משום דהיינו הך דר"א כר' צדוק ועוד הא ר' יהושע במתני' לא קאמר הכי ומסיק נמי התם הלכה כאחרים : **רב** חסדא אמר ג' ברכות וכו'. עיין בהלכה דלעיל ד"ה איזו היא שבע מעין י"ח :

**אית** תניי תני מתפלל ואח"כ תובע צרכיו. פלוגתא דר"א ור' יהושע בברייתא הובאה בבבלי פ"ק דע"ז דף ז' ע"ב ודרשי התם להני קראי איפכא דר"א אומר שואל אדם צרכיו ואח"כ מתפלל שנא' תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו ואין שיחה אלא תפלה וכו' ר' יהושע אומר יתפלל ואח"כ ישאל צרכיו שנאמר אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד וכו' וכן הא דדריש הכא להאי תנא דקאמר תובע צרכיו בתחלה מקרא דשלמה איפכא הוא הדרשה בתוספתא שם והובאה בבבלי בריש פרק דלקמן יכול ישאל אדם צורכיו והדר יתפלל כבר מפורש ע"י שלמה שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התפלה רנה זו תפלה תפלה זו בקשה ונראה דהאמת נוכל לדרוש להני קראי הכי והכי והלכך פליגי חכמים עלייהו וכדמסיק דברי חכמים וכו' ודמיא להאי דקאמרי התם מכדי קראי לא כמר דייקי וכו' ומשום מילתא אחריתא קאמר לה דכל חד מתרץ קרא דחבריה ומפרש התם לפלוגתייהו כדר' שמלאי וכו' וכן נמי הכא לענין עיקר פלוגתייהו דלית לן להכרועי מדרשא דהני קראי אלא מסתברא כדברי חכמים וכדמסיק נמי ה"ה והכ"א לא כדברי

## פירוש מבעל ספר חרדים

יאמר הקבוע בלבד אלא שיחדש דבר תמיד : תפלה חדשה. כלומר בכל ברכה מהאמצעיות היה מחדש מעין הברכה : ר' אבהו היה מברך ברכה חדשה. כלומר בברכה אחת מהם בלבד היה מחדש : רב אמר חותך. פוסק במקום שנזכר אע"פ שיכול אדם להתפלל תפלת נדבה הכא שאני דהתחיל אותה לשם חובה : ושמואל אמר אינו חותך. דלא שאני ומכוין השאריות לשם נדבה : לית מלתיה וכו'. דודאי כי הלואי לא לשם חובה קאמר דהרי יצא אלא על כרחין לשם נדבה משמע הא לשם חובה אפילו בשהוא מסופק אם התפלל אל יתפלל אלא על ידי תנאי אם התפללתי תהא נדבה ואם לא התפללתי תהא חובה : ולא אגיביה. ולא ענהו דלא היה הדבר ברור לו : ר' חנינא לא אמר כן, כר' אבהו אלא כך היה המעשה שאלו לר' יוחנן ספק וכו' והשיב הלואי וכו' ואכתי בעית דר' זעירא לא איפשטא : לאכסניא. מקום אכפי חיל המלך : מפקד. עושה צוואה שירא מליהרג כדכתיב בחזקיה צו לביתך כי מת אתה : כל החולים בחזקת סכנה. הילכך עצה טובה להם יעשו צוואה טרם תטרף דעתם : ר' אחא כל מה וכו'. אמתני' קאי לפרש התפלה קצרה הכי הושע ועני עמך ישראל בכל מה שמפרש ותובע שליח ציבור צורכי עמך לפניך : ר' פנחס וכו'. איידי דקאמר דש"ץ תובע צורכי ישראל מייתי לה הכא : זה שעובר. דאמרי' בבבלי ובירושלמי דאינו עובר עד שיאמר לו ובתחלה מסרב : אין אומר בא והתפלל. דלשון זה לית ביה אלא חד משמעות אלא בא וקרב דאית ביה משמעיות הרבה ומפרש להו ואזיל : עשה קרבנינו וכו'. קרב קרבן שלנו דתפילות כנגד תמידין תקנום ושליח ציבור דמי לכהן המקריב התמיד וכדכתב רש"י על פסוק הכהן המשיח : עשה צרכינו. דאשכחן על הצורך קריבה כדכתב ותקרבנה בנות צלפחד ויקרבו ראשי האבות פרשת מסעי : עשה מלחמותינו. קרב לשון מלחמה דתרגום מלחמה קרבא ולשון פיוס נמי הוא כדכתיב ויגש אליו יהודה שבא לפייסו ומתרגמינן וקריב לותיה יהודה : אחרים אומרים. ברייתא פליגא ארבי יהושע דמתני' בנוסח תפלה קצרה : הלכה כאחרים. וכן פסק נמי הבבלי : רב חסדא אמר וכו'. כלומר ועוד אמר רב חסדא דתפילה קצרה דמתני' היא במקום האמצעיות בשם צרכי ישראל אבל ג' ראשונות וג' אחרונות דהוו שבח צריך לאומרם אע"פ שהוא מקום סכנה והבבלי פליג דהיינו הוא דאומר בה ג' ראשונות וג' אחרונות הלכך כשיבוא לביתו אין

**שנויי נוסחאות** (סו"ג) אחיתופל היה מתפלל שלש תפלות חרשות בכל יום אמר ר"ז כו' באיגרת בכי"ל אמר ר"ז כו' באיגרת אחיתופל היה מתפלל שלש תפלות חדשות בכל יום. (סו"ו) אליעזר בד"ו אלעזר. (סוי"ג) יודן בכי"ל יונה. (סוי"ג) בתפלה בד"ו ליתא. (סוי"ד) אינו בכי"ל ליתא. אומר בד"ו ליתא. (סוט"ז) ר"ז בד"ו רבי זעירא. (סוי"ז) אמר בד"ו אמרה. (סוי"ח) אגיביה בד"ו אגיבה. התפלל כו' התפלל בד"ו נתפלל. (סוכ"ג) יעקב בכי"ל יצחק. (סוכ"ד) תפלה מניין בד"ו מניין תפלה. יצחק בכי"ל פנחס. ממוצע בד"ו ממוצעת. (סוכ"ו) ר"ח בד"ו ר' חנינא. הדרכים בד"ו הדרך. לאכסניא בכי"ל ליתא. (סוכ"ז) שהיא ניסוקת בכי"ל ליתא. (סוכ"ט) ר' יוחנן בכי"ל ליתא. (סו"ל) קרבנינו בד"ו קרבינו. אמרי בד"ו אמרו. (סול"ג) ברוך ה' כי שמעת קול תחנוני בכי"ל ליתא.

## חידושי רד"א

**אמר** ר"ז כל דהוינא כו'. נ"ב פי' כל זמן שהי' רוצה לחדש דבר בתפלה הוינא טעי הייתי טועה ועי' בבבלי ד' כ"ט ע"ב אמר ר"ז אנא יכילנא לחדושי בה מילתא ובסהפי דילמא מטרידנא עכ"ל :

## עמודי ירושלים

**זה** שעובר לפני התיבה אין אומר לו בא והתפלל אלא בוא וקרב כו' הרא"פ לא פי' בו כלל והוא מחוסר הבנה. ומצאתי בס' הפרדס הגדול (סימן קע"ג) שכ' ע"ד הירושלמי הללו וז"ל ש"מ אין ציבור צריכין סידור שבח שכל תפלה תביעת צרכיהן הוא דלשון תפלה היא סידור שבח דאמר מר מתפלל אדם ואח"כ תובע צרכיו ומדאמר מתפלל אדם אלמא לשון תפלה סידור שבח ומדאמר אין אומר לו בא והתפלל ש"מ אין ציבור צריכין שבח אלא כל התפלה תביעת צרכיהן וטעמא מאי משום דכתיב הן אל כביר לא ימאס עכ"ל. מבואר דלכן אין אומרים בא והתפלל משום דהתפלה הוי סידור שבח וציבור א"צ זה. אולם בב"ר פרשה מ"ט איתא שם אין אומרים לו בו ועשה כו' אלא בא וקרב להתפלל מבואר תהיפוך. וצ"ל דהגירסא שם משובשת. ועי' ביפ"ת (דכ"ו ע"ג) שכתב שם שהגירסא בכאן בירושלמי היא משובשת. ולדברי הפרדס הגירסא שבב"ר משובשת :

מסורת הש"ס

חכמים. אבל דברי חכמים לאו הכי הן אלא כהא דאמר ר"ז דיחיד תובע צרכיו בשומע תפלה: במקום שהוא מיוחד לתפלה. בבית הכנסת: מקום בית הכנסת. צריך לייחד לו מקום מיוחד שלא יתפלל פעם במקום הזה ופעם במקום אחר ואפילו באותו בית הכנסת: אשר ישתחוה. משמע שהכין לו מקום מיוחד שישתחוה שם: באיזה קיר נשא עיניו. משום דכתיב הקיר בה"א הידיעה וגרסי' להא לקמן בסנהדרין פ"י בהלכה ב': אבותי שקירבו לך וכו'. כדכתיב ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל וגו' וכלם גרים היו כדאמרי' בפ' הערל באותה שעה נתוספו וכו': בתתם ספם את ספי וגו'. פסוק הוא ביחזקאל ודריש ליה לשבח שבני אדם גדולים היו וכו' והיו מקרבין ביתם לבית המקדש כדי שיהו יכולין לשמוע הכל והנביא אמר להם זה בתוכחה ואפי' כן היה הקב"ה מעלה עליהם וכו' וזהו מיתורא דקרא והקיר וגו' אלא כלומר ועם כל זה הקיר שביני וביניהם מקרבן אללי: כל השבח הזה. של בית המקדש:

הלכה ה מתני' היה רוכב על החמור ירד. ואין הלכה כסתם משנה זו וכדאמרו בגמרא הלכה כרבי דתוספתא ובין שיש לו מי שיאחוז חמורו בין אין לו לא ירד מפני שאין דעתו מיושבת עליו כשירד: יחזיר את פניו. כדאמר בגמרא: באסדא. עצים הרבה קשורים ומהודקים יחד ומשיטים אותן בנהר ובני אדם הולכין עליהם ובלשון מקרא הוא רפסודות כדאמר בגמרא:

גמ' תני. בתוספתא פ"ג: תניי תמן. ברייתא זו חפשתי אחריה ולא מצאתיה ונראה דעל מתני' דפ' החליל קאי דקתני התם הגיעו לשער היוצא מזרח הפכו פניהם ממזרח למערב ואומרים אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל ההיכל וכו' כדמייתי הכא קרא אבתרה וה"ג לכל הרוחות הן מחזירין חוץ מרוח מזרחית כלומר כשהיו מחזירין פניהם לא היו מקפידין אלא שלא יחזירו כנגד רוח מזרחית מפני שכך אומרים אבותיהם היו פניהם קדמה וכו' ואנו ליה עינינו ואיידי דאיירי כאן בהחזרת פנים מייתי נמי להא: אמר ר' יוסי בר אבון וכו'. כלומר דאגב מפרש הכתוב משום דהוה קשיא ליה כפל המקרא אם אחוריהם אל ההיכל איני יודע שפניהם קדמה שהרי ההיכל היה במערב הלכך דריש דה"ק בתחלה לא היה אלא אחוריהם אל ההיכל כלומר שהפכו עצמן מהיכל ה' ומלעבוד את ה' ועדיין לא היו עובדין ע"ז ממש ולבסוף ופניהם לעבוד קדמה והמה משתחוים קדמה לשמש: תני. בתוספתא שם: הדא הוא דכתיב כי ביתי וגו'. ודריש לכל העמים לכל מקום של העמים כדאמר ברישא הברייתא העומדים ומתפללין בחוצה לארץ הופכין פניהן כלפי א"י ומתכונין אל בית קדשי הקדשים: אמר ריב"ל. כתיב הוא ההיכל לפני ודריש לפנים היכל וכו': תל שכל הפיות מתפללין עליו. שיחזור לנו וככל הברכה והתפלה וכו': בברכה

תורה אור

חכמים ר' זעירא בשם רב הונה א יחיד תובע צרכיו בשומע תפילה *ר' אבא רבי חייא בשם רבי יוחנן צריך אדם להתפלל ב במקום שהוא מיוחד לתפילה ומה טעם °בכל המקום אשר אזכיר את שמי אשר תזכיר את שמי אין כתב כאן אלא בכל המקום אשר אזכיר א"ר תנחום בר חנינא ג צריך אדם לייחד לו מקום בבית הכנסת להתפלל ומה טעם °ויהי דוד בא עד הראש אשר השתחוה שם לאלהים אין כתיב כאן אלא אשר ישתחוה שם לאלהים ר' יסא ר' חלבו ר' ברכיה ר' חלבו מטי בה בשם ר' אבדומה דמן חיפא ד *צריך אדם להסב פניו לכותל להתפלל מה טעם °ויסב חזקיהו פניו אל הקיר *באיזה קיר נשא עיניו ריב"ל אמר בקיר של רחב נשא עיניו °כי ביתה בקיר החומה אמר לפניו רבש"ע רחב הזונה שתי נפשות הצילה לך ראה כמה נפשות הצלת לה הדא היא דכתיב °ויבאו הנערים וגו' תני ר"ש בן יוחי אפי' היתה במשפחתה מאתים אנשים והלכו ודבקו במאתים משפחו' כולהם ניצולו בזכותה אבותי שקירבו לך כל הגרים האילו על אחת כמה וכמה רבי חיננא בר פפא אמר בקירות בהמ"ק נשא עיניו °בתתם ספם את סיפי ומזוזתם אצל מזוזתי והקיר ביני וביניהם בני אדם גדולים היו ולא היו יכולין לעלות ולהתפלל בבית המקדש בכל שעה והיו מתפללין בתוך בתיהם והקב"ה מעלה עליהם כאילו מתפללין בבית המקדש אבותי שעשו לך את כל השבח הזה על אחת כמה וכמה ר' שמואל בר נחמן אמר *בקירה של שונמית נשא עיניו שנאמר °נעשה נא עליית קיר קטנה אמר לפניו רבש"ע השונמית קיר אחת עשתה לאלישע והחיית את בנה אבותי שעשו לך את כל השבח הזה על אחת כמה וכמה תתן לי נפשי ורבנן אמרי בקירות לבו נשא עיניו °מעיי מעיי אוחילה קירות לבי הומה לי אמר לפניו רבש"ע חיזרתי על רמ"ח איברים שנתת בי ולא מצאתי שהכעסתיך באחת מהן על אחת כמה וכמה תינתן לי נפשי:

הלכה ה מתני' *היה רוכב על החמור ירד אם אינו יכול לירד יחזיר את פניו ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים [היה יושב בספינה או באסדא ה יכוין את לבו כנגד קדשי הקדשים]: גמ' תני *היה רוכב על החמור אם יש לו מי לאחוז בחמורו יורד ומתפלל למטן ואם לאו ו מתפלל במקומו רבי אומר בין כך ובין כך מתפלל במקומו שכך לבו מיושב ר' יודה בן פזי בשם ר' יהושע בן לוי הלכה כרבי א"ר יעקב בר אחא תניי תמן לכל הרוחות אין מחזירין חוץ מרוח מזרחית אמר רבי יוסי בר אבון בתחילה °אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה והמה משתחויתם קדמה לשמש תני ז *סומא ומי שאינו יכול לכוין את הרוחות הרי אילו מתפללין כלפי למעלן שנאמר °והתפללו אל ה' ח העומדים ומתפללין בחוצה לארץ הופכין את פניהן כלפי ארץ ישראל ומה טעם °והתפללו אליך דרך ארצם אשר נתת לאבותם העומדין ומתפללין בארץ ישראל הופכין את פניהן כלפי ירושלים ומה טעם °והתפללו אליך דרך העיר אשר בחרת בה העומדים ומתפללין בירושלים הופכין פניהן כלפי הר הבית שנאמר °והבית אשר בניתי לשמך העומדים ומתפללין בהר הבית הופכין פניהן כלפי בית קדשי הקדשים ומה טעם °והתפללו אל המקום הזה ואתה תשמע אל מכון שבתך אל השמים ושמעת וסלחת נמצאו העומדין בצפון פניהן לדרום העומדין לדרום פניהם לצפון העומדים במזרח פניהן למערב למערב פניהן למזרח נמצאו כל ישראל מתפללין אל מקום אחד הה"ד °כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים אמר ריב"ל °הוא ההיכל לפני לפנים היכל שכל הפנים פונין לו עד כדון בבינינו בחורבנו מניין א"ר אבון °בנוי לתלפיות תל שכל הפיות מתפללין עליו בברכה

## פירוש מבעל ספר חרדים

אין צריך לחזור ולהתפלל אבל תפלה קצרה לית כה ג' ראשונות וג' אחרונות ולכשיגא לביתו חוזר ומתפלל: ר' חלבו מטיבה. היינו ר' חלבו מכונה על שם עירו דשמה טובה היא שם כפר עד היום בא"י: אם אינו יכול לירד. שאין לו מי שיאחוז חמורו: יחזיר את פניו. נגד ירושלים: באסדא. מפרש בירושלמי שהיא רפסודות האמורה בדברי הימים ופי' רב נתן בעל הערוך ז"ל שקושרין עצים גדולים זה עם זה והולכים עליהם על המים כמו בספינה: הלכה כרבי. וכן פסק נמי בבבלי מיהו ה"ר יונה כתב דצריך להעמיד הבהמה כשמהלך עליה בעוד שהוא מתפלל והרא"ש ומרדכי והטור כתבו דאין צריך אלא מתפלל והוא מהלך בין רכוב בין מהלך על רגליו: מתני'. היה רכוב על החמור ירד אם אינו יכול לירד יחזיר את פניו ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים היה יושב בספינה או בקרון או באסדא יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים: גמרא. תניי תמן. שוכין כבבל: ה"ג לכל הרוחות מחזירין חוץ מרוח מזרחית. ופירושה כי הא דמצאתי ל"רי"א ז"ל וז"ל ויש מגדולי החכמים שהיה מתפלל לכל רוח בשלא היה יודע לכוין כנגד ארץ ישראל חוץ מרוח מזרחית שהיה נזהר מלהתפלל כנגדו לפי שהמינין מתפללין לאותו הרוח

בפיות מתפללין עליו ושייכא טפי על שעת חורבנו וכן משמעות המלה תלפיות שייכא ביותר לפאי

## מראה הפנים

זה וגם כדברי זה אלא שואל אדם צרכיו בשומע תפלה:

במקום שהוא מיוחד לתפלה. וכדאמר התם בפ"ק דף ו' תניא אבא בנימין אומר אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבהכ"נ שנא' לשמוע אל הרנה ואל התפלה במקום רנה שם תהא תפלה ועיין בפרק דלקמן בהלכה א' ד"ה כאן ביחיד וכאן בצבור ומהאי דרשה דאבא בנימין משמע נמי דלית לן למידרש לדרשה דלעיל מהאי קרא לענין מתפלל ואא"כ תובע צרכיו דלהאי הוא דאתא וס"ל כחכמים דלעיל והא דקאמר לקמן צריך אדם לייחד לו מקום בבית הכנסת דמשמע דאפי' באותו בהכ"נ שרגיל להתפלל ומיוחד הוא לתפלה צריך לקבוע לו מקום מיוחד בו דאל"כ הייני דר' יוחנן דכאן וכן צריך לפרש להא דקאמרו התם ע"ב כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו וכדיליף לה מדכתיב אשר עמד שם וכו':

באיזה קיר וכו'. אגדה זו יותר בארוכה נאמרה בפ"י דסנהדרין ומה שנשתנית במקצת ממה דאיתמר התם במכלתין פ"ק דף י' בארתי שם:

תל שכל הפיות מתפללין עליו. הכא דדריש מקרא הוא ההיכל לפני על שכל הפנים פונין לו ומדייק אין לי אלא בבניינו בחורבנו מנין הלכך דריש מתלפיות שכל לאי דרשה וממילא ילפינן נמי שפונין אליו מדקאמר שהכל מתפללין עליו א"כ בדין הוא שיהו

שנויי נוסחאות (סו"א) הונא כד"ו חונא. (סוי"א) מטי בה כד"ו כטיבה. (סוכ"ב) ומזוזתם במקרא ומזוזהם. מזוזתי במקרא מזוזתי. (סוכ"ו) אבותי שעשו לך את כל השבח הזה בכי"ר ואני לא עשיתי כן. (סוכ"ז) וכמה בכי"ר וכמה שתתן לי נפשי. (סול"ב) מעיי מעיי במקרא מעי מעי. (סול"ה) רוכב כד"ו רכוב. (סול"ו) היה יושב בספינה או באסדא יכוין את לבו כנגד קדשי הקדשים כד"ו כל זה ליתא. (סול"ז) רוכב כד"ו רכוב. (סומ"ד) אליך במקרא (מלכים א' ח', מ"ד) אל ה'. (סומ"ו) והתפללו במקרא (מלכים א' ח', ל') אשר יתפללו. מכון במקרא (שם) מקום (והמ"מ בדה"י בטעות).

מערכת הערוך הוא ההיכל לפני ולפנים כו'. בערוך (ע' תלף) „הוא ההיכל לפני (מ"א ו' י"ז) היכל שכל הפנים פונות לו":

עין משפט נר מצוה

טו א מיי' פ"ה מהל' תפלה ה"ד טוש"ע או"ח סי' צ"ה ס"ב

טז ב טוש"ע שם סי' רפו ס"ב

בברכה בקרית שמע ובתפלה בברכה בונה ירושלם בתפילה אלהי דוד ובונה ירושלם בקרית שמע פורש סוכת שלום עלינו ועל עמו ישראל ועל ירושלם *כתוב אחד אומר °אלך ואשובה אל מקומי וכתוב אחד אומר °והיו עיני ולבי שם כל הימים הא כיצד פניו למעלה ועיניו ולבו למטה. ואם לאו יכוין את לבו כנגד בית קדש הקדשים לאי זה בית קדש הקדשים ר' חייא רבא כנגד קדשי הקדשים של מעלן ר"ש בן חלפתא אמר כנגד בית קדש הקדשים שלמטן א"ר פינחס לא פליגין בית קדשי הקדשים שלמטן מכוון כנגד בית קדש הקדשים של מעלן °מכון לשבתך מכוון כנגד שבתך *°הר המוריה ר' חייא רובא ורבי ינאי חד אמר שמשם הוריה יוצאה לעולם וחרנה אמר שמשם יראה יוצאה לעולם ארון ר' חייא רובא ור' ינאי חד אמר שמשם אורה יוצאה לעולם וחרנה אמר שמשם אריה יוצאה לעולם דביר ר' חייא ור' ינאי חד אמר שמשם דבר יוצא לעולם וחרנה אמר שמשם דיברות יוצאין לעולם: היה יושב בספינה או באסדא יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים. היא אסדא היא *אסכריא היא רפסודות °ונביאם לך רפסודות אל ים יפו:

**הלכה ו מתני'** *רבי אלעזר בן עזריה אומר אין תפילת המוספין אלא בחבר עיר וחכמים אומרים בחבר עיר ושלא בחבר עיר ר' יהודה אומר משמו כל מקום שיש שם חבר עיר היחיד פטור מתפילת המוספין:

**גמ'** ר' ביבי בשם ר' חנה אמר הלכה כר' יודא שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה מילתיה דשמואל אמר כן דשמואל אמר אנא מן יומיי לא צלית דמוספא אלא חד זמן דמית בריה דריש גלותא ולא צלו ציבורא וצלייתי מיליהון דרבנן פליגן דמר ר' יעקב בר אידי בשם ר"ש חסידא ברועים ובקייצים הא מתני' לא אמר ברועים ובקייצים הא שאר כל אדם חייבין מילתיה דר' יוחנן אמר כן דמר ר' יוחנן אני ראיתי את רבי ינאי עומד ומתפלל בשוק של ציפורין ומהלך ד' אמות ומתפלל של מוסף ואין חבר עיר בציפורין את שמע מינה תלת את ש"מ של ציפורין בציפורין את שמע מינה חלוקין על

תורה אור

פני משה

בברכה. בברכת המזון ובברכת מעין ג': בק"ש. בברכת ק"ש: הא כיצד פניו. כביכול למעלה ועם כל זה עיניו ולבו למטה להחזירה לבנינה: פיסקא ואם לאו וכו': שמשם הוריה יוצאה לעולם. מב"ד שבלשכת הגזית: ארון. תיבת ארון קדרים: שמשם אריה יוצא לעולם. לעכו"ם: דביר. במלת דביר דקרא על בית קדשי הקדשים קא דריש: שמשם דבר יוצא. לעכו"ם: וחרנה אמר שמשם יוצאין הדיברות. שהיו כתובין בשני לוחות הברית ומונחין שם: היא אסדא. דתני הכא היא אסכרא דתנינן בפ' הספינה היא רפסודות בלשון המקרא:

**הלכה ו מתני'**. אין תפלת מוספין אלא בחבר עיר. בחבורות העיר כלומר בציבור ולא ביחיד: בחבר עיר וכו'. בין בציבור בין ביחיד: רבי יהודה אומר משמו. של ר"א בן עזריה וכו' ואיכא בין ת"ק לר' יהודה ביחיד הדר בעיר שאין שם עשרה דלת"ק אליבא דר"א בן עזריה דאמר לא תקנוה אלא בחבר עיר יחיד זה פטור ולר' יהודה משמו אין היחיד פטור אלא כשהוא במקום עשרה שהש"ל פוטרו והלכה כחכמים: **גמ'** הלכה כר' יודה וכו'. דאין היחיד פטור מתפלת מוספין אלא במקום שיש חבר העיר: מילתיה דשמואל אמר כן. ואף שמואל שמענו ממילתיה דס"ל כן דאמר מן יומי לא התפללתי מוסף משום שסמכתי על הש"ל שמוציא ידי חובתי אלא פעם אחת שמת בנו של ריש גלותא והיו כל העם טרודין ולא היו יכולין להתפלל בצבור ואז התפללתי תפלת מוסף ביחיד אלמא דהיכא דמצלו צבור היחיד פטור הוא ממוסף אבל בלאו הכי לא וכר' יודה: מיליהון דרבנן. הני דלקמן פליגין עליה דשמואל דאמר ר' יעקב בר אידי דברועים ובקיילים שומרי מוקצת השאנים האי מתניתא. כלומר דלאיכהו הוא שאמרו שהש"ל מוציא ידי חובתן לפי שאלו הן בשדה תמיד ואינם בקיאים בתפלה וא"כ לא אמרו אלא ברועים ובקייצים בלבד הא שאר כל האדם חייבין להתפלל מוסף ואפילו במקום שיש חבר עיר דלא כשמואל: מילתיה דר' יוחנן. וכן שמענו מדר' יוחנן שאמר שראה לרבו ר' ינאי שהיה עומד ומתפלל שחרית בשוק של ציפורי והלך ד' אמות וחזר ומתפלל שם מוסף ומשום שצריך להפסיק מעט בין תפלה לתפלה כדלקמן ומיהת שמעינן דלא כשמואל דכי אין חבר עיר בציפורין ודאי דאיכא ואפ"ה התפלל מוסף ביחיד: את שמע מינה תלת. וקאמר הש"ס דמהאי דאמר ר' יוחנן ש"מ תלת מילי לדינא: את שמע מינה של ציפורין בציפורין. כלומר חדא דשמעינן מינה דשוק של ציפורי הוי כמו שאם היה בציפורי גופה ולמאי נ"מ להא דאמרינן בסוף פ"ק דכתובות על

מסורת הש"ס

יבמות קס : ע"ש.

תענית טז.

ע' בערוך ערך אסדא. וערך לספרי"א וכמוס' שם. כתובות ל.

מראה הפנים

שיהו שכל פונין לו בתפלתן כדי שמתוך כך יזכרו להתפלל עליו. ובבבלי פרקין דף ל' דמייתי האי תוספתא כולה וקאמר עלה מאי קרא כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות תל שכל פיות פונים בו. ולכאורה כל פיות פונים לא שייכא למידרש כל כך מהא אבל נראה דמובלע דרשא דהכא גם לפי הדרשא דהתם שהרי גם כן האי דיוקא דמדייק כאן איכא למידק למאי דדרים התם דבתרבנו מנין והתם לא מייתי האי קרא דמלכים הוא היכל לפני אלא דה"פ דדרים מהאי קרא גופיה לשני הזמנים דהא כתיב בנוי לתלפיות ומשמע דבעודו בבניינו משתעי וא"כ איכא למידק טפי כדאמרן בחרבנו מנין לפיכך מסיים תל שכל פיות פונים בו וכלומר דתרוייהו משתמעי מהכא דמדכתיב בנוי שמעינן בעודו בבנינו ומתלפיות דרשינן תל והיינו בחרבנו שנעשה לתל ועם כל זה פיות שהכל מתפללין עליו וממילא פונים בו בתפלתן שמתוך כך יתפללו עליו כעין דאמרינן לדרשא דהכא:

**הר** המוריה. פליגי נמי הכי ר' לוי ור' חמא בר חנינא בבבלי פ"ב דתענית דף י"ז ע"א ופירש"י ז"ל דאכרכם קרא למקום העקידה הר יראה וכתיב אל הר המוריה וט"ס הוא אל ארץ המוריה נ"ל דלא מצינו הר המוריה כ"א בד"ה ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלם בהר המוריה אשר נראה לדוד אביהו וגו' ומפום דהך דרשה דדרשי בה לא שייכא על הארץ הלכך דרשי על הר המוריה שנאמר בד"ה ולא על ארץ המוריה הכתוב בתורה ובענין שמנהג לעכו"ם דדרים וכן בהא דלקמן כאן הארכתי בזה בחיבורי פני המנורה ואין כאן מקומו:

**אנא** מן יומיי לא צלית דמוספא וכו'. כעין הך אמר שמואל נמי התם בפרקין דף ל' ע"ב ומסיק נמי שם כר' יוחנן שהעיד על ר' ינאי דלקמן דפסק כחכמים דמתני' ובהא דקאמר הכא ומהלך ד' אמות ומסיק לא סוף דבר עד שילך הלא אפילו שהא וכו' וכן פסק הטור סי' ק"ה ובב"י שם כתוב בשם התום' שהביאו האי דהכא דהיינו כדי שילך ד' אמות. ובתום' שלפנינו אינו כן אלא כתוב בדף הנזכר ד"ה כדי שתתקולל דעתו עליו ומפרש בירושלמי דהיינו כשילך ד' אמות ונראה דבכיון כתבו כן ולא הביאו האי מסקנא דהכא דהתם קאמר כמה ישהא בין תפלה לתפלה רב הונא ורב חסדא חד אמר כדי שתתחונן דעתו עליו וחד אמר כדי שתתחולל דעתו עליו ופרש"י ז"ל דהיא אלא בלישנא בעלמא פליגי אבל דעת התום' נראה דמפרשי דפליגי בהך דהכא דלמ"ד כדי שתתחונן דעתו דהיינו כדי שתהא דעתו מיושבת מעצמו א"כ בכדי שילוך ד' אמות סגי דבתוך כך דעתו מיושבת ומ"ד כדי שתתחולל דעתו הייינו לשון חל שתהא דעתו חלה עליו והוא מחמת איזה מעשה או סיבה הגורמת או הזמן גורם כמשמעות לשון חל עליו בכל מקום והיינו כשילך ד' אמות שמתוך כך מתחולל דעתו עליו וא"כ האי מ"ד שתתחונן הוא לפי המסקנא דהכא ואידך למאי דאמר מעיקרא את ש"מ וכו' והיינו דמציינו באידך המ"ד ולא מקודם וע"ז כתבו ומפרש בירושלמי וכו' יהיה איך שיהיה אם כוונת התום' כך או לא האי פירושא נראה במילתא דהני אמוראי דפליגי בהא וזהו דמסיים שם מ"ד כדי שתתחונן דעתו עליו דכתיב ואתחנן אל ה' והיינו דשם מעצמו התפלל משה ולא היה לו התעוררות ממקום אחר לתפלה זו אלא שנתיישב בדעתו להתפלל וזהו לשון חינון ומ"ד שתתחולל דעתו יליף לה מויחל משה דשם התעורר אותו ית' ב"ה להתפלל כדדרשו הז"ל מועתה הניחה לי וכו' וזהו לשון ויחל שחלה עליו התפלה מחמת כן. והיינו טעמא נמי דדקדק הרמב"ם ז"ל בפ"ד מתפלה בהלכה י"ו וכתב ישהא בין תפלה לתפלה כדי שתתחונן דעתו עליו משום דהאי מ"ד כמסקנא דהכא ס"ל:

**את** שמע מינה של ציפורין בציפורין. של ציפורין הוא כמו דקאמר לעיל שוק של ציפורין ודרכו של הש"ס הזה בלישנא קלילא וכציפורי עצמה דמי ולענין דינא כדפרישים בפנים דליכא למימר להאי דינא גופיה דא"כ הייינו הך דקאמר את ש"מ חלוקין על ר' יהודה ומאי ש"מ תלת דקאמר:

פירוש מבעל ספר חרדים

הרוח כמו שמבואר בפרק לא יחפור עכ"ל. מחזירין. פניהם בתפילה: הר המוריה שמשם הוריה. לכך נקרא ירושלים ארץ המוריה כדכתיב כי מציון תצא תורה מלשכת הגזית שבמקדש ששם סנהדרין יושבין ולהכי נמי נקרא המקדש דביר שמשם יוצאות דברות כלומר דיני עשרת הדברות שכל התורה פירוש עשרת הדברות היא ואידך דריש לשון שם מקום המשפט לאלהי יעקב: מתני'. אין תפילת המוספין אלא בחבר עיר. לא תקנוה אלא בציבור: בחבר עיר. הבורת העיר אבל לא ליחיד: משמו. של ר' אלעזר בן עזריה. ומפרש בבבלי דר' יהודה בא להתמיר דלת"ק אליבא דראב"ע כי היכי דאיכא בעיר עשרה שמתפללין יחיד שלא בא לב"ה פטור מתפילת המוספין [ה"נ] אם אירע אונס לציבור שלא התפללו יחד א"נ מקום דליכא עשרה פטור כל יחיד ור' יהודה אתא לומר דלא פטר ראב"ע היחיד אלא היכא דאיכא עשרה בעיר שהתפללו וה"ק כל מקום שיש שם חבר עיר הוא דיחיד פטור אבל אי ליכא א"נ דנאנסו ולא התפללו כל יחיד חייב: גמ'. דמית בריה וכו'. ונטרדו בעירוב ההספד כי ריש גלותא היה להם כמלך והכל עסוקים בהספדו לכך לא יכלו להתפלל מוסף: וצלייתי. ולת"ק דראב"ע היחיד פטור אלא ודאי סבירא ליה דהלכה כר' יהודה: מיליהון דרבנן. חכמי הדור של שמואל ורב ביבי חלקו עליהם ופסקו להיפך דמקום שאין עשרה פטורין ומקום שיש עשרה כל יחיד נמי שבאותה העיר חייב: ברועים ובקייצים. כלומר לא פטרו חכמים יחיד אלא כשהם במקום שאין עשרה כגון כרועים שרועים רחוק מהישוב וכן עושי פירות הקיץ כלומר המייבשים אותם בהרים: מתניתא לא אמרה אלא ברועים וכו'. כלומר ודאי הני רבנן לא פליגי אסברא דמתני' דסברה דטפי יש לחייב כשאין עשרה בעיר ממקום שיש בו עשרה אלא ודאי ברייתא אשכחו דאומרת כן בהדיא: הא מתניתא וכו'. כלומר הא ודאי מתניתא אשכחא דקתני הכי לא אמרו אלא וכו' רועים וקייצים היינו יחיד מקום שאין שם חבר עיר: הא שאר כל אדם. דהיינו יחיד מקום שיש בו חבר עיר: מילתיה דר' יוחנן אמרה כן. כלומר אבל מילתיה דר' יוחנן כרב [ביבי] ושמואל דלעיל: ואין חבר עיר בצפורין. בתמיה ודאי ידוע היה שעיר גדולה היא והא אמר ר' יהודה כל מקום שיש שם חבר עיר יחיד פטור וכי תימא משום דס"ל לר' ינאי כרבנן דמתני' דאמרו דאין חילוק בין חבר עיר ללא חבר עיר א"כ מאי בא ר' יוחנן להשמיענו הא בכל דוכתא הלכה כרבים: ה"ג שמע [מינה] שהשוק רחוק מאד מצפורי העיר והשיב באפי נפשיה מקום שאין שם חבר עיר וכיון דאין יכול בצפורי עצמה לא היה מתפלל דהלכה כר' יהודה דאמר מקום (שאין) [שיש] שם חבר עיר יחיד פטור: ש"מ חולקין וכו'. דת"ק אליבא דראב"ע ס"ל דכי היכי דבמקום דאית ביה חבר [עיר] היחיד פטור הכי נמי מקום דלית

רבי

שנויי נוסחאות (פו"ג) ישראל ועל ירושלם בכי"ר ישראל מנחם ציון ובונה ירושלים. (בו"ד) ואשובה במקרא אשובה. (פו"ס) והיו עיני (מלכים א' ט'). (פול"ג) אל ים נמקרא על ים (ד"ה ב' ב' ט"ו). (סוכ"ז) משמו בד"ו ליתא. (פול"א) אידי בכי"ר אמי. ר"ש בד"ו רבי שמעון. (פול"ד) ש"מ (בד"ו) שמע. של ציפורין בציפורין בכי"ר ששוקי של ציפורים בציפורים.

מערכות הערוך

**ר' חייא** רובא ור' ינאי. גירסת הערוך (ע' אלן א') ר' חייא רבה ור' ינאי: [ו ח ר נ ה] בערוך גרס „וחד": [ר' ח י י א] רובא ור' ינאי גירסת הערוך ר' חייא רבה ור' יוחנן: **אורה.** גרס הערוך אור. [וחרנה] גירסת הערוך וחד: [ד ב י ר] ר' חייא ור' ינאי אמר נה"ע דבור (דביר) חד אמר: [ו ח ר נ ה] גרסת הערוך [א ס ד א] בערוך ע')

סדס) סדה פי' משימין עצים שתי וערב על המים עד שיעשו מגדל ויעלו עליו בעלי המלחמה וי"א כשיש להן עצים גדולים ולא יחזיקום הספינות יאסרו אותם חבילות גדולות וישימו גם עליהם ויוליכום ברוח עד המחוז כמו דובר ורפסד.

עמודי ירושלים

**דביר** כו' שמשם דבר יוצא לעולם. עי' תוספות יום טוב מדות (פרק ד' משנה א') שהעתיק בשם הראבי"ה שגרס כאן היכל שמשם כלכלה יוצאת לעולם בתפלה של כהן גדול ביום הכפורים ודביר על שם דבר ה' מירושלים ואית דאמר למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך כו' עיין שם ולפנינו חסר כל זה:

עמודי ירושלים תנינא

**בק"ש** פורש סוכת שלום רוקח (סי' מ"ם) ומש"ש פ"א"מ"ס:

על ר' יהודה שאמר משום ראב"ע את שמע מינה שאדם מתפלל ומהלך ד' אמות ומתפלל של מוסף א"ר אבא ולא סוף דבר עד שיהלך ד' אמות אלא [א] אפי' שהא כדי הילוך ד' אמות רב אמר צריך לחדש בה דבר שמואל אמר א"צ לחדש בה דבר ר' זעירא בעי קומי רבי יוסי מהו לחדש בה דבר א"ל אפי' אמר ונעשה לפניך את חובותינו תמידי יום וקרבן מוסף יצא רבי שילא בשם רב נתפלל ומצא עשרה בני אדם מתפללין מתפלל עמהן ר' זעירא ורב נחמן בר יעקב הוו יתבין מן דמצלון אתת צלותא קם רב נחמן בר יעקב מצליא א"ל ר' זעירא ולא כבר צלינן א"ל מצלי אנא וחזר ומצלי דמר ר' שילא בשם רב נתפלל ומצא עשרה בני אדם מתפללין מתפלל עמהן ר' אחא ר' יונה בשם רבי זעירא נתפלל של שחרית ובא ומצאן מתפללין של מוסף מתפלל עמהן לא נתפלל של שחרית ובא ומצאן מתפללין של מוסף [ב] *אם יודע הוא שהוא מתחיל וגומר עד שלא יתחיל ש"צ כדי לענות אחריו אמן יתפלל ואם לאו אל יתפלל באי זה אמן אמרו תרין אמוראין חד אמר באמן של האל הקדוש וחרנא אמר באמן של שומע תפילה א"ר פינחס ולא פליגון מאן דמר באמן של האל הקדוש בשבת ומאן דמר באמן של שומע תפילה בחול *תמן תנינן רבן גמליאל אומר ש"צ מוציא את הרבים ידי חובתן ר' הונא רובא דציפורין בשם רבי יוחנן הלכה כר"ג [ג] באילין תקיעתא ר' זעירא ורב חסדא הוו יתבין תמן באילין תקיעתא מן דצלון אתת צלותא קם רב חסדא מצליא א"ל ר' זעירא ולא כבר צלינן א"ל מצלי אנא וחזר ומצלי דנחתין מערבאי לתמן ואמרין בשם רבי

## פני משה

על מתני' א"ר יוסי מעשה בתינוקת שירדה למלאות מים מן העין ונאנסה והכשירה ר' יוחנן בן נורי לכהונה ע"פ רוב העיר כשירין כדמפרשינן התם טעמא דבקרונה של ציפורי הוה עובדא והוה תרי רובי רוב הסיעה ורוב העיר ופליגי אמוראי התם כשפירש ובעל דחד אמר אם פירש מן העיר אז הוי כפירש מן הקבוע וכמחצה על מחצה היא ולא אזלינן בתר רובא אבל אם פירש מן הפלטיא והוא שוק של צפורי הוא"ל ורה"ר היא לא הוי כקבוע ואזלינן בתר רובא וחד אמר דאף אם פירש מן השוק הוה ליה כפירש מצפורי גופה ולא אזלינן בתר רובא והשתא קאמר הכא דהוא"ל והעיד ר' יוחנן דר' ינאי לא ס"ל כהא דשמואל משום דראה אותו מתפלל מוסף בשוק של צפורי ואף שיש שם חבר העיר והרי בשוק היה המעשה ולא בתוך העיר אלא ש"מ דשוק של ציפורי כציפורי גופה הויא וה"ה לדינא דהתם דשדינן שוק של ציפורי בתר ציפורי גופה לחומרא ואם פירש משם לא אזלינן בתר רובא: ולא סוף דבר וכו'. הא דאמר ומהלך ד' אמות לאו דוקא הוא אלא אם שהא כדי הילוך ד' אמות בין תפלה לתפלה סגי: צריך לחדש בה דבר. בתפלת מוסף שמתפלל מיד אחר של שחרית דוקא אם יחדש בה דבר ואם לאו הוי כמתפלל וחוזר ומתפלל תפלה אחת: ושמואל אמר. א"צ דתפלה אחרת היא לחובת היום בפני עצמה: אפילו אמר ונעשה. אם לא חדש בה דבר בנוסח ברכה האמצעית אלא זה בלבד שאמר יהי רצון שנעשה לפניך וכו' וסיים במקדש השבת יצא: נתפלל. תוזר ומתפלל עמהן כדי להתפלל עם הציבור: אתת צלותא. דצבורא: נתפלל של שחרית ובא ומצאן מתפללין של מוסף. והצבור הוא שמתפללין בזה אין חילוק אם יכול לגמור עד שלא יתחיל הש"ץ או לא משום דחובת מוסף ג"כ עליו כמו עליהם ומתפלל עמהן: לא נתפלל של שחרית ובא ומצאן מתפללין מוסף. והוא רוצה להתפלל של שחרית בזה יש חילוק דאם הוא יודע שהוא מתחיל וגומר וכו' דהואיל ואינו מתפלל תפלה שמתפללין הצבור אל יתחיל להתפלל עמהן אם לא יכול לגמור קודם שיתחיל הש"צ ויגיע למקום שצריך לענות אמן אחריו: באיזה אמן וכו'. לאו אהכא קאי אלא משום דגרסי' להא לעיל פ"ג בהלכה ב' בזה שנכנס לבהכ"נ ומצאן עומדים ומתפללין אם יכול להתחיל ולגמור כדי שיענה אמן ובאיזה אמן וכו' מייתי לה הכא כדרך הש"ס הזה וכלומר דהכא דבמוסף איירי ואין מוסף אלא בשבת וי"ט אם כן באמן דהאל הקדוש הוא הכא דהא מסיק לעיל דלא פליגי: תמן תנינן. בשלהי ר"ה השנה וגרסי' שם נמי להא: הלכה כר"ג באלין תקיעתא. באלו הברכות של ר"ה יום תקיעתא דהש"צ מוציא את הרבים ואף למי שהוא בקי משום דאוושי ברכות טובא: הוו יתבין תמן. בבבל היו יושבין בעת תפלת הברכות דר"ה ולאחר שהתפללו כבר בפני עצמן הגיע שעת תפלת הצבור וקם רב חסדא וחזר והתפלל עם הצבור: דנחתין מערבאי ואמרין תמן בשם רבי

## ריד"ז

רב אמר צריך לחדש בה דבר. פי' דלא סגי בתפלת מוסף שיזכור קרבן מוסף סתם אלא צריך לפרש בפירוש מוסף יום ר"ח הזה או שבת הזה או מוסף יום חג המצות הזה וכן כל יו"ט בפירוש של יום טוב הזה. ושמואל אמר אפילו לא אמר בפרטרוט יום טוב הזה וכן מסיק דר"ז בעי קומי ר' יוסי וא"ל אפילו לא חידש בה את הידוע של יום הזה אלא אמר סתם ונעשה לפניך את חובותינו תמידי יום וקרבן מוסף יצא ואין לפרש דצריך לחדש בה דבר משום דשיטת הירושלמי הוא דמתפלל בר"ח ובחוה"מ במוסף י"ח כמו שפי' מהרא"פ זצ"ל ז"א דמתוס' ז"ל דף כ"א ע"ב דס"ל בשיטת הירושלמי דמתפלל י"ח במוסף משמע דהירושלמי הזה לא פירשו כן דאל"כ מאי מהני שהגיהו אח"כ בירושלמי גבי ומצאן מתפללין מוסף דמשמע מכאן דס"ל להירושלמי דמתפלל י"ח במוסף ומחקו תיבת ומוסף הא סוף סוף מוכח מכאן דמתפלל י"ח א"ו דהפי' הוא כאן כדברינו וכן פי' בס' חרדים ז"ל:

באיזה אמן אמרו תרין אמוראין. הירושלמי הזה מובא בתוס' ז"ל דף כ"א ודייקי מכאן שלשיטת הירושלמי צריך להתפלל במוסף דחול כגון בר"ח ובחוה"מ י"ח ולבסוף כתבו דש"ס הוא ומצאן מתפללין מוסף והפ"מ ז"ל לעיל בפ"ג ה"ב וכאן כתב דא"צ להגי' ובאיזה אמן אמרו לא קאי אהא דסמוך לו אלא מילתא אחריתא הוא והוא הסוגיא דלעיל בפ"ג ומובא כאן אגב גררא כדרך הש"ס הזה והוא נכון מאד דכן באמת דרך הירושלמי בכו"כ פעמים:

## מסורת הש"ס

[א] לעיל פ"ג ה"ב. ובתוס' כא. ד"ה עד.

[ג] ר"ה לג:

## עין משפט נר מצוה

מח א מיי' פ"י מה' תפלה הט"ו טוש"ע או"ח סי' קח ס"א

מט ב טוש"ע שם סי' קט ס"א

נ ג מיי' פ"ח שם הלי"ד טוש"ע שם סי' קכד ס"א וסי' תקצא

## פירוש מבעל ספר חרדים

דלית ביה עשרה שיחיד פטור ובא ר' יהודה לחלוק דדוקא מקום שיש בו חבר עיר היחיד פטור אבל מקום שאין בו חבר עיר היחיד חייב שלכך התפלל ר' ינאי בשוק דהוי מקום שאין בו אבל בצפורי עצמה דהוי מקום שיש בו לא [ולא] כדהוה סלקא דעתין מעיקרא כבבלי דר' יהודה היינו ת"ק דת"ק נמי הכי קאמר אין תפלת המוספין חובה ליחיד אלא בחבר עיר דשלית ציבור פוטרו אפילו היכא דליתיה בה אבל ודאי מקום שאין בו עשרה כל יחיד חייב דא"כ מה השמיענו ר' יוחנן בעדותו הא לכ"ע מקום שאין בו עשרה היחיד חייב אלא ע"כ משום דלת"ק פטור אשמעינן דלית הלכתא כותיה אלא כרבי יהודה דמחייב ופסק הבבלי כרבנן דמתני': לחדש בה דבר. בתפילת המוספין דלא סגי שנאמר ושם נעשה קרבנות חובותינו תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן אלא שיזכיר הקרבנות עצמן ע"ד דאמרינן בשבת ובר"ח ואע"פ שלא יזכיר כל פרטי הקרבנות של מוסף אלא מקצתו דיו: מהו לחדש. מה הוא הדין צריך ואי לא אמר לא יצא או נימא דאפי' לא הזכיר יצא: מתפלל עמהם. דתפילת יחיד לגבי תפילת רבים כמי שלא התפלל דמי ולא קיימא לן הכי בבבלי אלא אינו חוזר ומתפלל אבל מצטרף לעשרה לקדושה ולברכו: תמן תנינן. בסוף מסכת ר"ה השנה כשם ששליח ציבור חייב כך כל יחיד ושם הביא רי"ף ירושלמי זה ושם פירשו הר"ן: באילין תקיעתא. דרבנן ור"ג בברכות ותפלות בין בר"ה השנה בין בשאר ימות השנה פליגי ואמר רבי יוחנן בבבלי דהלכה [כר"ג] בברכות ר"ה השנה ויום הכיפורים של יובל מפני שהם מרובות וארוכות והביא הרי"ף ירושלמי זה לפרש מימרא דר' יוחנן שאמר בבבלי דבברכות ר"ה השנה וי"ה הלכה כר"ג לאו בכל תשע אלא דוקא באילין תקיעתא בברכות של מלכיות זכרונות ושופרות אבל שאר הברכות חייבין לשתפלל: מן דצלון וכו'. אחר שהתפללו תפילת יוצר באה תפלת מוסף וקם רב חסדא להתפלל מוסף ביחיד והקשה לו ר' זעירא דכבר צלי יוצר למה לו לצלויי תו של מוסף דבשלמא יוצר היה לו להתפלל דכיון שאינו אלא שבע ברכות אין ש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתם ואהדר ליה רב חסדא דהלכה כר"ג באילין תקיעתא כלומר דבברכות של מלכיות זכרונות ושופרות שתוקעין בהם בלבד הוא דקיי"ל כר"ג אבל שבע ברכות של מוסף עצמו צריך כל יחיד להתפלל ומשום הכי אע"ג דצלינן יוצר כבר סדר מצלינן למוספין שבע עכ"ל ר"ן וכתב עוד לפיכך יש נוהגין להתפלל שבע ואח"כ היו שומעין תפלת המוספין משליח ציבור מתחילה ועד סוף והיו יוצאין בה ידי מלכיות זכרונות ושופרות שש"ל מוציאן ומיהו דוקא כששמעו כל התפילות מש"ץ מתחלה ועד סוף אבל אם לא שמעו אלא אותן ג' ברכות בלבד לא יצאו וזה שכתב הרי"ף והוא שישנן שם מראש התפילה ועד סוף והכי איתא בירושלמי ועכשיו נהגו שכל להתפלל תשע עכ"ל

## מראה הפנים

רבי שילא בשם רב נתפלל ומצא עשרה בני אדם מתפללין מתפלל עמהן. לכאורה קשיא דרב אדרב דהא רב אמר הכא לעיל בהלכה ד' היה עומד ונזכר שנתפלל תוחך. הניחא לשמואל בבבלי דאיהו ס"ל שהם לשון דרב דלעיל כמו שציינתי שם ואיהו קאמר שם התפלל ונכנס לבהכ"נ ומצא צבור מתפללין אם יכול לחדש בם דבר יחדש ויחזור ויתפלל ואם לאו אל יחזור ויתפלל א"כ ל"ק להא דקאמר התם פוסק כדמפרש שם אליביה ומהא מייתי נמי ראיה רב האי גאון ז"ל לפירושו במילתיה דר' יוחנן ולוואי שיתפלל אדם כל היום כולו דהיינו דוקא בחידוש דבר כמו שהביא הרא"ש ז"ל בשמו שם וכלומר דהא תזינן דשמואל התם לא פליג עם ר' יוחנן ולא נקט להו בלשון פלוגתא וא"כ ר' יוחנן כשמואל ושמואל כר' יוחנן ובחדא שיטתא קיימי אלא דהכא דשמעת קאמר רב מתפלל עמהן ומשמע אף בלא חידוש דבר קשיא להא דאמר לעיל ועל כרחין לחרץ לשיטתא דהכא דבתורת נדבה קאמר רב שיחזור ויתפלל וכן משמע מהגרים עלה להא דרב נחמן בר יעקב דקאמר מצלי אנא וחזר ומצלי דהך ליכנא משמע בתורת נדבה ולא בתורת חובה שמעינן מיהא לשיטתא דהאי ש"ס דאפי' בודאי התפלל כדמיירי הכא יכול לחזור ולהתפלל בתורת נדבה והשתא הא דפסק האי ש"ס ברים מכלתין ספק התפלל או לא אל יחזור ויתפלל ודלא כר' יוחנן וכו' ע"כ משום דמפרש למילתיה דר' יוחנן דקאמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו שיכנו אפי' בתורת חובה וא"כ דלא כר' יוחנן וכדמוכח נמי מסוגיא דהכא דאף בוודאי התפלל בתורת נדבה מותר אבל בתורת חובה לעולם אסור ואפי' בספק ובהדא הוה סייעתא לדעת הרמב"ם ז"ל בהא דכתב בפ"י מתפלה בדין ספק התפלל דצריך שיהיה דוקא בתורת נדבה וזכרתי מזה לעיל שם אבל באידך והיינו בודאי התפלל דחידוש דבר מהני לדעתו ז"ל כמ"ש בפ"א שם בהלכה ט' וזהו כשמואל דהתם דבודאי התפלל בחדוש דבר תליא מילתא ואתיא נמי כר' יוחנן וכדעת הגאון ז"ל בזה דאיהו נמי מודה בהא דבכל היכא דמחדש דבר מהני אלא דבספק דעתו הוא דתורת נדבה הוא דמהני והיינו אם לא חידש בה דבר וסברא זו אינה מוכרחת מהכא לרב דקם בשיטתיה דשמואל דהתם ומיהו איכא למימר דגם להאי ש"ס מהני חידוש דבר לעולם אלא דבזה מוסיף דבתורת נדבה מהני אף לודאי התפלל וזהו דלא כדנראה משיטתא דהתם לשמואל דאיהו דעתיה דרב דהכא:

באיזה אמן אמרו וכו'. כבר מבואר הוא לעיל בפ"ג בהלכה ב' ד"ה אם יודע מתחיל וגומר דהתוס' והרא"ש וכן הנשב"א ז"ל דעתם להגיה כאן בהא דגרים ובא ומצאן מתפללין של מוסף ומוחקין תיבת מוסף מכח הא דקאמר עלה באיזה אמן וכו' וגליתי דעתי הקלושה דלולי דעתם הגדולה לא היה צריך לזה וכמבואר בפנים וכן שם דמעולם לא עלה על דעת הש"ס הזה דמתפללין י"ח בשום מוסף בעולם והנני מעיל עוד בזה דלדעתם ז"ל א"כ צריך למחוק גם בהא דקאמר נתפלל של שחרית וכו' לא נתפלל של

עין משפט נר מצוה

א
א מיי' פ"ד מה' תפלה הט"ז סמ"ג עשין יט טוש"ע או"ח סי' צג ס"א ב

ב
ב מיי' שם הט"ו

ג
ג שם ושם

ד
ד מיי' שם הי"ח סמ"ג שם טוש"ע שם ס"ב ג

רבי יוחנן הלכה כרבן גמליאל באילין תקיעתא ואנא דלא כוונית הא אילו כוונית הוינא נפיק ידי חובתי אמר רבי זעירא ויאות כל תנאי תני בשם ר"ג ורבי הושעיא תני לה בשם חכמים ר' אדא דקיסרין בשם ר' יוחנן והוא שיהיה שם מראש התפילה א"ר תנחום בר ירמיה ומתני' אמרה כן סדר ברכות אומר אבות וגבורות וקדושת השם:

## הדרן עלך תפלת השחר

**אין** *עומדין להתפלל [א] אלא מתוך כובד ראש חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכונו את לבם אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ואפילו נחש כרוך על עקיבו לא יפסיק: **גמ'** ר' ירמיה בשם ר' אבא [ב] *הבא מן הדרך אסור להתפלל ומה טעם °לכן שמעי נא זאת ענייה ושכורת ולא מיין. רבי זריקן ר' יוחנן בשם ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי [ג] המיצר אסור להתפלל לא מיסתברא אלא מן הדין קריין לכן שמעי נא זאת ענייה ושכורת ולא מיין תני [ד] *לא יעמוד אדם ויתפלל לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלין אלא מתוך דבר של תורה וכן אל יפטר אדם מתוך חבירו לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר של תורה שכן מצינו בנביאים הראשונים שהיו חותמין את דבריהן בדברי שבח ובדברי נחמות אמר ר' אלעזר חוץ מירמיהו שחתם בדברי תוכחות אמר לו רבי יוחנן עוד הוא בדברי נחמות חתם ואמר °ככה תשקע בבל לפי שהיה ירמיה חוזר ומתנבא על בית המקדש יכול בחורבן בית המקדש חתם ת"ל עד הנה דברי ירמיהו במפולת של מחריביו חתם לא חתם בדברי תוכחות והכתיב °והיו דראון לכל בשר בעכו"ם היא עסיקינן והכתיב °כי מאום מאום

ישעיה נא

### פני משה

ר' יוחנן וכו'. כן הוא בר"ה בני א"י שירדו לכאן אמרו ששם שמעו מר' יוחנן דפסק הלכה כר"ג בברכות דר"ה והואיל ואנא לא כוונית בתחלה בתפלה לפיכך אני חוזר ומתפלל: הא אילו כוונית הוינא נפיק ידי חובתי. כלומר דקמ"ל דאפי' במי שהוא בקי אמרו כן והלכך קאמר ואני שבקי אני ואלו כוונתי בתפלתי בתחלה הייתי יוצא ידי חובתי ועכשיו שלא כוונתי הש"צ הוא שמוציאני: ויאות. האי פיסקא דפסקו כר"ג שפיר הוא ואע"פ דרבים פליגי עליה משום דכל תנאי הוא דתני להא בשם ר"ג אבל ר' הושעיא בברייתא תני לדר"ג בשם חכמים דאמרי הכי והלכה כרבים: והוא שיהיה שם. מי שהוא רוצה לצאת ידי חובתו בזה שהוא שומע מהש"צ צריך שיהיה שם מראש התפלה וישמע הברכות על הסדר: ומתני' אמרה כן. וממתני' נמי שמעינן כן דקתני סדר ברכות וכו' אלמא דצריך שיהו נאמרין כסדרן אבות וגבורות וקדושת השם וכולל מלכיות עם קדושת היום וזכרונות ושופרות:

הדרן עלך תפלת השחר

**הלכה א מתני'** אין עומדין. מתוך כובד ראש. הכנעה ומורא דכתיב עבדו את ה' ביראה ועבודה זו תפלה היא: היו שוהין שעה אחת. במקום שבאו להתפלל: כדי שיכונו את לבם. ויחשבו לפני מי הן באים להתפלל ומתוך כך נכנסה היראה והכנעה בלבם: אפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו. ודוקא מלך ישראל אבל מלך עכו"ם פוסק הוא שלא יהרגנו: ואפי' נחש כרוך על עקבו. ודוקא נחש שרוב פעמים אינו נושך אבל עקרב או אפעה ומן הדברים שודאי נושכים וממיתים פוסק: **גמ'** הבא מן הדרך אסור להתפלל. מפני שטרדת הדרך עליו ואין דעתו מיושבת: ושכורת ולא מיין. מכאן למדנו שטלטול קשה הוא לאדם ומעביר דעתו כשכור הזה דמדמי עניית הגלות והטלטול לשיכורת: המיצר. מצטער על הדבר אסור לו להתפלל עד שיפקח צערו: לא מסתברא אלא מהדין קריין. וקאמר הש"ס דוודאי לא מסתברא אלא שלמד מן המקרא הזה דמדמה צער עניות לשכורת ושיכור אסור להתפלל: תני. בתוספתא פ"ג: חוץ מדברי ירמיהו שחתם בדברי תוכחות. בנבואת דבריו בעצמו שכתוב עד הנה דברי ירמיהו ושם דברי פורענויות כתובין והפסוקים שאח"כ עד סוף הספר מספר מלכים הם: עוד הוא בדברי נחמות. גם זה הפסוק בעצמו דברי נחמות הן לישראל שכתב בו מפלת הכשדים שחתם ואמר ככה תשקע בבל ולא תקום מפני הרעה וגו' עד הנה דברי ירמיהו: חוזר ומתנבא. כלומר שהיה מתנבא וחוזר תמיד על בית המקדש שיחרב: והכתיב. בחתימת ספר ישעיהו והיו דראון לכל בשר ומשני בגוים הוא עסקינן ולא בישראל: והכתיב. בסוף מגילת איכה כי אם מאוס

מסורת הש"ס

ברכות ל:

עירובין סה. וע' בתוס' שם ד"ה בגר

ברכות לא. תוספתא פ"ג

ירמיה נא

ישעיה סו

איכה ה

### מראה הפנים

של בתרית וכו' ואם לא גרסינן מוסף הכא מאי האי דמחלק בין נתפלל שחרית או לא והיה צריך להעביר הקולמס על כל הרישא וכי יש לנו להגיה ולמחוק שורה אחת במקום שאין הטעות מוכרח ממקומו או ממקום אחר ונפרט שזה מבואר הוא ומה דגרים הכא עד סוף הפרק מבואר הוא דגם בבבלי סוף ר"ה מסיק דהלכה כרבן גמליאל בברכות דראש השנה: סליק פירקא בסייעתא דשמיא

**אין** עומדין. כדי שיכוונו את לבם. בנוסחת הבבלי לאביהם שבשמים. ובנוסחאות משניות למקום. ובתי"ט דקדק בזה דמנוסחא דהכא משמע דהכוונה היא על אמירת התפלה ע"ש ואין הכרח בדקדוקים כאלה דמאחר דקתני מתוך כובד הראש שיתשוב בלבו מהכנעה והיראה לפניו ית' א"כ על זה קאי נמי חסידים הראשונים וכו' כדי שיכוונו את לבם לזה וכמה דכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד מתפלה הלכה ט"ז כיצד היא הכוונה שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה לפיכך צריך לישב מעט קודם התפלה כדי לכוין את לבו ואח"כ יתפלל. והיינו הך דאמרן וגם לנוסחא זו היא הכוונה בעצמה:

**הבא** מן הדרך אסור להתפלל. בבבלי עירובין דף ס"ה ע"א גרסינן אר"א הבא בדרך אל יתפלל שלשה ימים שנאמר ואקבצם אל הנהר וגו'. ולכאורה הם כשתי נוסחאות שונות אבל לקושטא דמילתא לדבר אחד נתכוונו דהכל במיצר תליא מילתא וזהו דקאמר אבתריה ר' זריקן ור' יוחנן בשם ר"א המיצר אסור להתפלל לא מסתברא וכו' כלומר הא דאמרת הבא מן הדרך וכו' כשהוא מיצר אז הוא אסור דהא הוא דשייך למילף מהאי קרא דהצער מהטרדא עושה לו כשיכור וכן אפי' לא בא מן הדרך אלא שהוא מיצר בדבר א' אין לו להתפלל עד שתתיישב דעתו וכפירושא דמילתא היא להא דאמר ר' ירמיה: והיינו הך דאמרו התם הבא בדרך וכדיליף מקרא דעזרא דכתיב ונחנה שם ג' ימים ואבינה בעם הלמא שבא מן הדרך והיה רוצה לנוח שם וישב ג' ימים כדי שתתיישב דעתו והכל לפי מה שהוא כללא דמילתא הכל בזמן שיוכל להתישב דעתו בדבר תלוי וכך לי הבא בדרך וכך לי הבא מן הדרך וכן משמע משם בהא דקאמר לעיל אמר רב חייא בר אשי אמר רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל משום שנאמר בצר אל יורה והאי קרא עניה ושכורת ולא מיין קאי דהא בצר אל יורה אינו כתוב בשום מקום וכדכתבו התוס' שם בשם רבינו קלונימוס והביא ראיה מדדרים הכא. ולא דברו חכמים אלא בהוה דהבא מן הדרך מסתמא הוא מיצר מחמת טרדא ועייפות עד ג' ימים וסמכו לזה מקרא דעזרא. והן הן דברי הרמב"ם ז"ל שם בהלכה ט"ו מצא דעתו משובשת ולבו טרוד אסור לו להתפלל עד שתתישב דעתו לפיכך הבא מן הדרך והוא עיף או מיצר אסור וכו' אמרו חכמים ישהא שלשה ימים וכו' ע"כ. הרי בטרדות ובמיצר תליא מילתא והכ"מ כתב שם שאפשר שכך היתה גרסתו בגמרא הבא מן הדרך ואין מן הצורך לשנות הגי' אלא דזה כנלמד דבר מדבר הוא והסוגיא דהכא מלמדת על סוגיא דהתם וכדאמרן:

**לא** מתוך שיחה וכו'. כך היא הנוסחא בתוספתא פ"ג עד אלא מתוך דברים של חכמה שכן מצינו בנביאים הראשונים וכו' ולפי נוסחא זו אין לה שייכות כל כך להאי שכן מצינו וכו' ושפיר שייך שכן מצינו על הא דלעיל מתוך שמחה של מצוה. ובפירושי ה"ר יונה גרים להאי דהכא לא יעמוד אדם להתפלל אלא מתוך שיחה נאה וכו' ושייך נמי על זה שכן מצינו:

**והכתיב** והיו דראון לכל בשר בעכו"ם היא עסקינן. הוי מצי לשנויי והיה מדי חדש בחדשו תחת מקרא הזה כדמשני לסיום מגלת קינות אלא דעדיפא מינה משני דהיא לא מיקרי פורענות כלל דבאה"ע עסקינן והיינו דלא מייתי כלום מסוף תרי עשר דהתם נמי לאו בפורענות דישראל משתעי ובסוף קהלת ע"כ דהדין כמו דמהדרן למגלה

### פירוש מבעל ספר חרדים

עכ"ל: ר"ג ואנא דכוונית הא אילו לא כוונית הוינא נפיק ידי חובתי. והכי פירושו מה שאמרתי שאיני יוצא ידי חובת השבע דמוסף משליח צבור ה"מ היכא דכוונית כלומר לא מבעיא כשלא התפללתי אותן כלל אלא אפילו התפללתי אותן וכיוונתי רק שחסרתי ברכה אחת או טעיתי בא' מהם אבל כשהתפללתי כל השבע בלי חסרון רק שלא כיונתי איני צריך לחזור אלא אשמע כל תפילת המוספין משליח צבור ואצא ידי חובתי וה"ה לכל תפילות השנה דהא מלכיות זכרונות ושופרות בלבד כשתנה דינן וכן מצאתי במרדכי במסכת ברכות פרק תפלת השחר: א"ר זעירא ויאות. הודה לו על מה שחולק בין לא כיון לטעה או לא התפלל שהרי כל שונה המשנה שונין בסוף מסכת ר"ה ר"ג אומר ור' הושעיא [שונה] וחכמים אומרים ואמר בבבלי דלכך שונין לפעמים דברי יחיד בלשון רבים לומר שכן הלכה וא"כ קשיא דרבי הושעיא אמאי שונין אלא ודאי אמת דהיכא דטעה או לא התפלל אין הלכה כר"ג והיכא דהתפלל רק שלא כיון הלכה כותיה דיכוין את כאות משליח צבור ונפיק: ר' אדא וכו'. לעיל התקיעתא קאי כדפירש הר"ן והרי"ף: מתניתא אמרה כן. כלומר ראיה דהכא מתני' נמי דייקא דקתני סדר ברכות אבות וגבורות וקדושת השם וכו' מלכיות זכרונות ושופרות ולשון סדר ברכות דנקט משמע דכי שנה הסדר לא יצא והכי נמי כשאמר שבע דיחיד והדר שמע מלכיות זכרונות ושופרות משליח צבור הרי הוה להו שלא כסדרן הילכך כדי לצאת צריך לשמוע כל הנזכר מפי ש"ץ מלה במלה בין אמר הז' בין לא אמרן כל זה כתבתי על פי דברי ר"ן ומאי שבע ביחיד והדר מש"צ מלכיות וזכרונות ושופרות ודאי בכלל הז' היא מלכיות דהרי חותם מקדש ישראל ויום הזכרון אלא כלומר דאומר ג' ראשונות וג' אחרונות וברכת מלכיות בקצרה באמצע והדר שמע מלכיות בכל פסוקים כי שמע כל השבעה משליח צבור: הדרן עלך פרק תפלת השחר

**פרק ה** אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. הכנעה: שוהין שעה אחת. במקום שבאו להתפלל: אסור להתפלל. עד שיכות מיגיעת הדרך: ענייה. וכתיב התם עינה בדרך כחי: ושכורת. קרי ביה שכור וקיי"ל שיכור אסור להתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו והתפלה איקרי עבודה שבלב וזה בלא לב ידבר: המיצר וכו'. מצטער מצער ממון או כאב גוף ענייה פשטיה מצטערת דלהכי קרי שכורת דלבו כל עמו: רבי ירמיה אמר לא יעמוד הגית וכו' שיחה. פירש"י ליצנות: ולא מתוך קלות ראש. אלא מתוך כובד ראש והכנעה כדקתני מתני' אלא דברייתא חולקת אמתני' ומצרכת גם לעמוד מתוך דברי תורה מלבד כובד ראש ואמר בבבלי דרב שימי בר אשי עביד כברייתא דבעיא הרתי כך פי' הר"י על הרי"ף בבבלי וכתב בספר אגודה דפי' רי"ף דהכי קיי"ל ולהכי אומרים זמירות ואשרי קודם תפלה עכ"ל: שכן מצינו בנ"ה וכו', ה"ר יונה כתב נסחא אחרת ולנסחת ספרינו י"ל כדותק דת"ק ס"ל אל יפטר במה שהי' עסוק אם אינו דבר הגון שהוא צער הנפש שכן מצינו בנביאים שלא רצו להפטר במה שהם עסוקים בנבואת צרה העתידה לבא שהוא צער הנפש אלא נפטרים מהחברים השומעים דבריהם בדברי נחמה ושבח: לא חתם בדברי תוכחות. של חורבן המקדש אלא בחורבן בבל המחריבו ואע"פ שבספר ירמיה

**שנויי נוסחאות** (סו"ל) על בכי"ר בחורבן. (סול"א) כי מאום במקרא כי אם מאס.

### חדושי רד"א

**רבי** ירמי' ב"א הבא מן הדרך וכו'. נ"ב עי' תוס' עירובין בבלי דף ס"ה ע"א. וצ"ע לפי דעת ריב"ל דאמר לעיל [פ"ד ה"א] דתפילות מאבות למדום, והרי כולם היו מוחזקים בדרך ובפרט יעקב דכתיב בו ויפגע במקום והכא אמרינן דאסור להתפלל:

### מהר"מ די לונזאנו

**בתהילתו**. והכתיב והיו דראון לכל בשר בגוים הוא והכתיב כי אם מאס מאסתנו השיבנו תחת כי אם מאס מאסתנו כצ"ל. נ"ב פי' פסוק כי אם מאס הוא נתינת טעם להשיבנו והו"ל כאלו חתם בהשיבנו:

מאום מאסתנו °השיבנו תחת כי מאום מאסתנו אף אליהו לא נפטר מאלישע אלא מתוך דבר של תורה °ויהי המה הולכים הלוך ודבר, במה היו עוסקין ר' אחווא בר' זעירא אמר בקרית שמע היו עוסקין היך מה דאמר (אמר) °ודברת בם ר' יודה בן פזי אמר בבריאת עולם היו עוסקין היך מה דאמר °בדבר יי' שמים נעשו ר' יודן בריה דר' אייבו אמר בנחמות ירושלים היו עוסקין כמה דאמר °דברו על לב ירושלם ורבנן אמרין במרכבה היו עוסקין היך מה דאת אמר °והנה רכב אש וסוסי אש וגו' רב ירמיה אמר *לא יעמוד אדם ויתפלל אלא מתוך דין של הלכה רבי ירמיה אמר העוסק בצורכי ציבור כעוסק בדברי תורה רב חונה אמר *הרואה טיפה כעין החרדל יושבת ומשמרת עליו ז' נקיים וקאים ומצלי זעיר' בר חיננא אמר המקיז דם בקדשים מעל עוד הוא מהלכות קצובות תני בר קפרא אמר *י"א יום שבין נדה לנדה הלכה למשה מסיני *תני ר' הושעיא מרבה אדם דגן בתבן °ומערים עליו לפוטרו מן המעשרות אבדן שאל לרבי כמה מעלות בקודש והוא א"ל ד' וכמה מעלות בתרומה והוא א"ל שלש וקאים ומצלי ר' חזקיה רבי יעקב בר אחא ר' יסא בשם רבי יוחנן לעולם לא יהא הפסוק הזה זז מתוך פיך °יי' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה ר' יוסי בי ר' אבון ר' אבהו בשם ר' יוחנן וחברייא °יי' צבאות אשרי אדם בוטח בך ר' חזקיהו בשם ר' אבהו יהי רצון לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתצילנו משעות החצופות הקשות הרעות היוצאות המתרגשות לבוא לעולם: אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש *ריב"ל אמר °השתחוו ליי' בהדרת קדש בחרדת קדש רבי יוסי בן חנינא אמר °עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה א"ר אחא לכשיבא יום רעדה תגילו *אריב"ל זה שהוא עומד ומתפלל צריך לישב שתי ישיבות אחת עד שלא יתפלל ואחת משיתפלל עד שלא יתפלל °אשרי יושבי ביתך ואחת משיתפלל °אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין ושוהין שעה אחת לאחר תפילתן אימתי עוסקין בתורה אימתי עוסקין במלאכתן אמר רבי יצחק בי רבי אלעזר על ידי שהיו חסידים היתה ברכה ניתנת בתורתן וברכה נתנת במלאכתן *חונה אמר המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע שנאמר °סביב רשעים יתהלכון רב חונה אמר כל מי שאינו נכנס בבית הכנסת בעולם הזה אינו נכנס לבית הכנסת לעתיד לבא מה טעם סביב רשעים יתהלכון א"ר יוחנן המתפלל בתוך ביתו כאילו מקיפו חומה של ברזל מחלפה שיטתיה דרבי יוחנן תמן א"ר אבא אמר רבי חייא בשם רבי יוחנן *צריך לאדם להתפלל במקום שהוא מיוחד לתפילה וכה אמר אכן

כאן

מאום מאסתנו ומשני השיבנו הוא אחר פסוק זה שחזר וכפלו לסיים בדברי נחמות: היך מה דאת אמר והנה רכב אש וגו'. ודריש והנה רכב לרישיה ולסיפיה הלוך ודבר והנה רכב: אלא מתוך דין. פסק דין של הלכה ולא יהא ספק בו שמא יבא לידי עיון. ויהרהר בתפלה: כעוסק בדברי תורה. ויכול להתפלל מתוך עסק זה: רב הונה. היה רגיל לומר הלכה פסוקה זו הרואה וכו' והיה עומד ומתפלל: עוד הוא. גם זה ההלכה המקיז דם וכו' מהלכות קצובות ופסוקות הוא: מרבה אדם דגן בתבן. מערבב הדגן בתבן שלו ומערים עליו להכניסו כך בביתו כדי לפוטרו ממעשר שאין הבית קובע למעשר בדבר שלא נגמרה מלאכתו. וגם זה הלכה פסוקה היא: אחד עשר יום שבין נדה לנדה הל"מ. ויכול להתפלל מתוכה: ר' חזקיהו בשם ר' אבהו יהי רצון וכו'. כלומר אחר שיאמר פסוקים אלו יתפלל תמיד תפלה זו: בהדרת בחרדת קדש. קרי אחר החרדה וכובד ראש יבא לומר דברי קדש: עבדו את ה' ביראה. תפלה שהיא עבודה צריך שיהא ביראה מקודם: וגילו ברעדה. סיפיה דקרא דריש רב אחא דה"ק אם תקיימו זה אז לכשיבא יום רעדה יום הדין תגילו: שתי ישיבות. שתי פעמים צריך שישב ויתעכב להתיישב בדעתו כדמפרש ואזיל אחת וכו': ברכה ניתנת בתורתן. שהצליחו להבין ולהשכיל מיד ולא היו שוכחין: יתהלכון. להבא משמע: כאלו מקיפו חומה של ברזל. כלומר כאלו מוקף סביב מבלי פחד ובטוח הוא שתשמע תפלתו: מחלפה שיטתיה דר' יוחנן. הא תמן בפרק דלעיל בהלכה ד' אמר שצריך להתפלל בבית הכנסת שהוא מקום מיוחד לתפלה כדדרים מדכתיב בכל מקום אשר אזכיר את שמי ולא כתיב תזכיר והכא אמר הכין דהמתפלל בתוך ביתו שבח הוא לו:

כאן

## פירוש מבעל ספר חרדים

ירמיה כתוב התירכן כל מקדם בסוף הספר אין מוקדם ומאוחר בתורה ויש טעם בכל מוקדם ומאוחר נעלם ממנו ידוע לאלהינו ית': השיבנו וחדש ימינו האת כי מאום מאסתנו. ובשכר היסורים הרבים והגדולים שסבלנו כמה זמן ולא המרנו דת אע"פ שאין בנו מעשים נמצא שבהתימם בהשיבנו וחדש היא אלא שנתן טעם לדבר: רבי ירמיה אמר לא יעמוד וכו'. בא לומר דהא דקתני לעיל בברייתא דלא יתפלל אדם אלא מתוך דברי תורה וכן לא יפטר מחבירו לא שוו לגמרי דמחבירו בכל ענין תורה סגי אבל להתפלל נסי דבכל ענין פסוק סגי בענין הלכה צריך שיהיה דין פסוק דאין בו עיון שלא יבא לבו טרוד ומהרהר בו בתפלתו כדאיתא בבבלי וכדלקמיה: העוסק בצורכי צבור. והצלית ואין לבו טרוד עוד עומד מתוך כך ומתפלל כמתוך דברי תורה: הוה אמר. הלכה פסוקה זו ומתוכה עומד ומתפלל והכי כמי אמרינן בבבלי היכי דמי הלכה פסוקה בנות ישראל החמירו על עצמן וכו' ופירש"י יושבת עליו ז' נקיים לבד מיום שפוסקת בו והורה לא הצריכה ז' נקיים אלא לזבה ואינה זבה אלא הרואה ג' ימים רצופים בתוך אחד עשר יום שבין נדה לנדה: המקיז דם וכו'. אסור הדם בהנאה ומועלין בו ואע"ג דקיי"ל דאין מועלין בדם קדשים ה"מ כשנכנסתו בעזרה דכתיב ואני נתתיו על המזבח לכפר לכפרה נתתי ולא למעילה אבל בדם הקזה מועלין בו כלומר אם נהנה ממנו מביא קרבן מעילה: אחד עשר יום. דין תורה כך הוא שהשבעה ימים הראשונים כראתה שאשה בהם דם הם נקראים ימי נדותה ומסוף אלו השבעה עד השלום שמונה עשר יום הם נקראין ימי זיבה וכל דם שתראה בכל אלו האחד עשר יום שמסוף השבעה של נדות עד השלום שמונה עשר אינו דם נדות אלא דם זיבות ולאחר אלו הי"א חוזרת לשבעת ימי נדותה וכן הוא הסדר לעולם: תני ר' הושעיא וכו'. לשון הבבלי מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשרות ופירש"י ומכניסה במוץ שלה לבית קודם שימרח אותה שאין מתחייבת במעשר מן התורה אלא א"כ רואה פני הבית משנתמרחה בכרי אבל קודם מירוח אין ראייתו פני הבית קובע למעשר דכתיב ראשית דגנך קרי ביה דיגונך דהיינו מירוח לכך כשנכנסה לבית קודם מירוח לא נתחייבה במעשר מן התורה ורבנן אסרו אכילת קבע בדבר שלא נגמרה מלאכתו למעשר אבל אכילת עראי לא אסרו וכל אכילת בהמה אכילת ארעי היא דתנן במסכת פאה ומאכיל לבהמה לחיה ולעופות ופטור מן המעשרות עד שימרח לכך אוכלת ופטורה אבל הוא אסור באכילת קבע ואיכך הוו הלכות פסוקות שאין עליהם קושיות ותירוצים שיהא צריך להרהר בהם: והוא אמר ליה ד' וכו'. דתנן פ"ב דמסכת טהרות שרשון והשני שבתרומה טמאים והשלישי פסול ובקודש (א"כ) ג' טמאים ורביעי פסול ופי' ה"ר עובדיה ככר של תרומה שנגע בראשון של חולין נעשה שני ופוסל שלישי ומשום דשלישי לא אלים לפסול רביעי מקרי פסול ולא טמא וככר של קודש שנגע בשני אקרי טמא שפוסל רביעי וגם זו הלכה פסוקה: רבי יהושע בן לוי אמר השתחוו. כאלו אמר מנא הני מילי אמר ריב"ל מהכא וכן הוא בבבלי: בחרדת קדש. דאותיות אתה"ע דגרון מתחלפות וה"א זו דהדרת מתחלפת בחי"ת כלומר זע וחרד:

כאן

מעלות בנו או אחת עשרה מעלות שנו וכן בהאי תלמודא פליגי שם אלא דה"ק אחר שאמר וקמ"ל דגם אלו מעלות שנשנו שם בהלכות פסוקות הן דעל גופי דיני שמעלות אין חולק בזה: ליה ובדהתם וכדפירש"י ז"ל אלא דסוף הפסוק דריש התם רבה במקום גילה שם תהא רעדה

## מראה הפנים

למגלת קינות. ובתוס' שם ד"ה שכן מצינו וכו' מביאים להא דהכא וכתבו מיהו מהני קראי דסוף תרי עשר וקהלת לא פריך מידי שחושבו בטוב כדברי הנחומין ולא מיירי בפורענות דישראל. וכלומר דלא צריכין להאי שינויא אחריתא מכפילת הפסוק את"כ. ומיהו מה שכתבו ג"כ לקהלת בהאי שינויא זהו דוחק לפרש קרא כי את כל מעשה וגו' דלא קאי כ"א על האומות בלבד ומאורתא דסמיך על הא שינויא השיבנו שתת וכו' וכן נמי בקהלת כן סוף דבר הכל נשמע:

**העוסק** בצורכי צבור כעוסק בדברי תורה. משמע דלענין לעמוד ולהתפלל מתוכו קאמר וכן משמע מדברי התוס' שם ד"ה רב אשי עביד כברייתא שמביאין להאי דהכא עלה א"כ פירשו כן וכן הרא"ש ז"ל שם אבל הרמב"ם ז"ל בפ"ו מתפלה בהלכה ח' אחר שכתב דין דה"ת לענין להפסיק לתפלה כתב וכל העוסק בצרכי רבים כעוסק בד"ת וא"כ היה מפרש לענין שא"צ להפסיק לתפלה ולב' פירושים אלו מביא הטור גם' נ"ג. ועדיפא להרמב"ם צרכי רבים וכדין מי שתורתו אומנותו מדמי לה כדמוכח משם וכן לענין ק"ש כתב בפ"ב מק"ש בהלכה ה' היה עוסק בצרכי רבים לא יפסוק וכו' ואע"ג דהכא לא מיירי אלא לענין תפלה מ"מ הואיל וצורכי רבים עדיפא פסק ג"כ לענין ק"ש כן והו כמשמעות דברי הכ"מ ג"כ בענין זה כמ"ש דע"כ לומר בסובר רבינו דהירושלמי לא מיירי אלא לענין תפלה בלבד וכו' וכלומר דהואיל לענין תפלה סגי אם מדמיכן לה כת"ת למי שתורתו אומנותו ה לכך קאמר הכא כעוסק וכו' לפירוש הרמב"ם ומיהו ע"כ דעדיפא היא צרכי רבים לדעתו ז"ל דהא מד"ת מפסיקין לק"ש ואפילו מי שתורתו אומנותו כדאמרינן פ"ק דשבת לשיטתא דהתם כמה שבארתי בפ"ק והאו מצרכי רבים אין מפסיקין אפי' לק"ש. וזהו דלא כמה שכתב בב"י בס' ע' דנראה מדברי הרמב"ם שהוא מפרש להאי דהכא לענין שלא להפסיק מצרכי צבור לק"ש שכתב בפ"ב וכו' ועל זה קשה דאם היה מפרשו לענין ק"ש א"כ מהיכן למד לומר דאין מפסיקין הא לא קאמר אלא כעוסק בד"ת ואף דלשיטתא דהאי תלמודא הוה ניחא דהאמר בפ"ק דמי שתורתו אומנותו אינו מפסיק אפי' לק"ש מ"מ לדעת הרמב"ם אין לומר כן דפסק דלא כשיטת הבבלי כנזכר וכן מבואר זה בפ"ק. ועל כרחך כדאמרן:

**תני** בר קפרא אמר אחד עשר יום וכו'. ובבלי פרקין שם לא קחשיב להא בהלכות פסוקות ובמא משום דבשלהי נדה פליגי ר"י ור"ל הלכה אחד עשר או הלכות אחד עשר שנינו כדמפרש התם הלכך לאו כהלכה פסוקה חשיב לה:

**מרבה** אדם דגן בתבן. התם גרים מכניסה במוץ שלה וכו' ומשמע דקודם המירוח ועד שלא נתחייב במעשר יכול הוא לעשות כן ומליכנא דהכא משמע דאף לאחר שנגמר מלאכתו למעשר יכול הוא להערים ולערבבו בתבן וכן פי' רבינו יונה ז"ל דנראה מהאי דהכא דאף לאחר שנעשה דגן גמור יכול לפוטרו ונסתפק שם אם צריך שיערב בו כל כך תבן שירבה על הדגן ויהבאר מחלוקי דינים אלו במקומו בס"ד:

**אבדן** שאל לרבי כמה מעלות בקדש וכו'. לאו דאמר לו דליכא אלא ארבע דהא במתני' דתומר בקדש קחשיב טובא ובגמרין פליגי בפירושו דהתם אי עשר אחר שאמר לו כמו ארבע מעלות מהן ולאו דוקא אלא איזה מהן שאמר לו ואח"כ קאים ומצלי:

**וגילו** ברעדה אמר ר' אחא וכו'. עיקר הלימוד מעבדו את ה' ביראה יליף והכא דריש לפי פשוטו של מקרא דאריב"ס קאי כדמייתי התוס' שם:

כאן

ברכות נא. | ובתוס' שם ד"ה רב אשי. | שם נא. | מגילה כח: | נדה סו: | שם עב: | ברכות נא. | תהלים מו | שם פד | ברכות ל: ובתוס' ד"ה במקום. | תהלים כט | שם ב | ברכות לב: | תהלים פד | שם קמ | ברכות ו: | ירושלמי פ"ד הל"ד.

עין משפט נר מצוה

ה
א מיי' פ"ד מהל' תפלה הי"ח סמ"ג עשין יט טוש"ע או"ח סי' צג ס"ב ג
ו
ב מיי' פ"ו שם הל"ח סמ"ג שם טוש"ע שם ס"ד
ז
ג מיי' פ"ה מהל' איסורי ביאה הי"ג לאוין קיא טוש"ע יו"ד סי' קפג
ח
ד מיי' פ"ב מהל' מעילה הי"א סמ"ג עשין רי
ט
ה מיי' פ"ו מהל' איסורי ביאה ה"ג טור יו"ד סי' קפג
י
ו מיי' פ"ג מה' מעשר טוש"ע שם סי' של"א ספ"ד
יא
ז מיי' פ"ד מה' תפלה הט"ז טוש"ע או"ח סי' צג ס"א
יב
ח מיי' פ"ו שם טוש"ע שם סי' צ ס"ו
יג
ט מיי' וסמ"ג שם טוש"ע שם סי' צ יט

גליון הש"ס

ומערים עליו וכו'. ע' במפרש בפי' שמכניס הדגן במוץ דהיינו קודם שנגמרת ואות כפ"ס דינן מערים אדם וכו' ומכניסה במוץ כו'. ולפענ"ד לא ייכנו סמ"ג ברמב"ם וטוש"ע אבל הר"י ז"ל כתב דמירוש' נראה שאפילו אחר שהוא דגן גמור יכול לפטרו ממעשר ובזה אין הדין מבואר והאמת שפשטות הלשון משמע כמו שפי' מוהרא"פ ז"ל ובפרט שבבלי רב השיא גופי' קאמר לה כן. וכבר כתב הרא"ש בכתובות ובכמה דוכתי דיש להשוות הירושלמי לבבלי בכל מה שנוכל אפילו בדוחק דלא יפלגו לענין דינא. ולא מצאתי להתוס' וכל

שנויי נוסחאות (סו"ד) עוסקין בד"ו עסוקין (וכן בכל הסוגיא). (סו"ה) דאמר בד"ו אמר. (סוי"ג) רבי בד"ו רב. (סוס"ז) זעירא בד"ו זעורא. (סוכ"א) לא יהא בד"ו אל יהא. (סוכ"ב) חזקיהו בד"ו חזקיה. (סוכ"ג) לפניך בד"ו מלפניך. (סוכ"ו) עומד ומתפלל בכי"ר נכנס לבית הכנס'. לישב בכי"ר לישב בה. (סול"א) נכנם בד"ו ליתא.

מערכת הערוך אנטיפותא בערוך (ע' אנטפתא) פי' שליש הא שנחת איפרכוס והוא שלישי למלך:

### מהר"מ די לונזאנו

אבדן שאל לרבי. נ"ב פי' אבא דן (א"ה הוד"א עיין בבבלי ביבמות דף ק"ה שנדון ביסורין וקורא הדורות שם שמות על שם דן אנכי): [א"ה בערוך ערך אבדן כתב אבדן פירוש אבא יודן שמו ולישנא דקלילא קרי לה אבדן עכ"ל. ובבראשית רבה פרק י' איתא אבא יודן וכן בויקרא פ"ה ודב"ר פ"ד ע"ש ובעל היוחסין כתב וז"ל אבדן הוא אבא יודן ותלמיד רבי תוספת יבמות (ק"ה ב') כו' והיה חכם גדול והסיד, ובפסקי ברכות פ' תפלת השחר בשם ירושלמי שהיה מתרגמן דרבי ועי' בסה"ד ערך אבדן מה שהאריך בזה]:

### עמו י ירושלים

שתצילני משעות החצופות כו' עי' באבודרהם ה' ברכות (שער ח') שהי' לפניו הנוסחא כאן ר' חזקי' בשם ר' יוחנן ור' אבהו. יהי רצון מיאו"א שתצילני משעות הקשות המתרגשות לבוא בעולם ר' יסא בשם ר' אבהו יר"מ יאו"א שתצילני משעות החצופות היוצאות המתרגשות לבוא בעולם:

עין משפט
נר מצוה

יד
א ב מיי' פ"ח מהל' תפלה ה"ב טוש"ע או"ח סי' צ ס"כ סי"ג

טו
ג ד מיי' פ"ג מהל' ה"ת כי"כ טוש"ע יו"ד סי' רמו סכ"ב

טז
ה ו מיי' פ"ו מה' תפלה ה"ט סמ"ג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קד ס"א

יז
ז מיי' פ"א מה' תפילין הט"ו טוש"ע יו"ד סי' רעו ס"ג

כאן ביחיד. כשמתפלל ביחיד שלא בשעת תפלת ציבור טוב לו להתפלל בביתו כדי להתבודד ולכוין בתפלתו כאן בצבור בשעה שהן מתפללין יתפלל בבהכ"נ עמהם: כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור. אימתי בזמן שהוא בבית ה': איכן הוא קרוב. כלומר בהיותו דרים בהיכן שהוא תמיד בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שם קרוב הוא לקוראיו: ולא עוד. שם הוא כאלו אלהיהן עומד על גבן שנאמר אלהים נצב בעדת אל במקום שיש עדה המתאספין להתפלל: בקרב אלהים ישפוט. דריש ביה הכי בקרב ישפוט והוא בבתי מדרשות שעוסקין בתורה ובמשפט שם הוא אלהים א"נ כמשמעו במקום התורה והמשפט שם הוא בקרב אלהים: לפנים משני דלתות. כלומר כשיעור שני דלתות ולא יעמוד אצל הפתח דכתיב דלתותי וכן מזוזות לשון רבים: צריך להקל את רגליו. כלומר שיהא קל ברגליו וירוץ לבית הכנסת: צריך להלך קימעא. לאט לאט כמו אם היה עושה מספר לצעדיו: ואת צנועים חכמה. לעולם: הסובר תלמודו. לומד כדי ליסבר ולעיין: מה טעם פן תשכח וגו'. ומאי ראיית עין שייך בדברים אלא דה"ק ולציוי לעתיד הכל הוא השמר לך פן תבא לידי שכחת הדברים כ"א כה תעשה אשר ראו עיניך לעיין ולהבין בהם ואז לא תשכח: תני. בתוספתא פ"ג: הרי זה גומר את אחד מהן. כלו'. דלא תימא מכיון שהן סמוכין לא יפסיק עד שיגמור כתיבת כולן קמ"ל כיון שגמר את אחד מהן מותר להשיב למי ששואל בשלומו: כנישתא דבבל בציפורן. שם בהכ"נ אחת בציפורין והיו מכנין אותה כנסתא דבבל שהבבליים היו נכנסין לתוכה: ארכונה. השר ומושל עבר ולא הפסיק ר' יוחנן ממשנתו לקום לפניו ולכבדו ובאו העבדים ורצו להכות אותו ואמר להן השר הניחוהו בנימוסו של בוראו הוא עוסק: אנטיפותא. הדוכוס של קסרי. ובמ"ר אנטיפאטור וכשראה אותם עמד מפניהם ואמרו לו וכי מלפני אלו היהודים אתה עומד והשיב דומין הן פניהם כפני המלאכים וראיתי ועמדתי: ארסקינס. שם המלך: אפיהון דהני. דמות פניהם של אלו אני רואה כשאני יוצא למלחמה והם מנצחים את האויבים לפני: כי נפק

תורה אור

^[ז]כאן ביחיד וכאן בציבור ר' פנחס בשם ר' הושעיא המתפלל בבהכ"נ כאילו מקריב מנחה טהורה מה טעם °כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור בית יי' רבי אבהו בשם רבי אבהו °דרשו את יי' בהמצאו *איכן הוא מצוי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות °קראוהו בהיותו קרוב איכן הוא קרוב אמר רבי יצחק בי רבי אלעזר ולא עוד אלא שאלהיהן עומד על גבן מאי טעמא °אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט ^[א] רב חסדא אמר זה שנכנס לבית הכנסת *צריך להכנס לפנים משני דלתות מה טעם °אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום דלתותי ולא דלתי מזוזות ולא מזוזת אם עשה כן מה כתיב תמן °כי מוצאי מצא חיים רב חונא אמר זה שהוא הולך לבית הכנסת ^[ג] צריך להקל את רגליו מה טעם °נדעה נרדפה לדעת את ה' וכשהוא יוצא צריך להלך קימעא מה טעם °כי אתה צעדי תספור אמר רבי יוחנן ^[ג] ברית כרותה היא היגע תלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח אמר רבי יוחנן ענתנייתא ^[ד] ברית כרותה היא היגע בתלמודו בצנעה לא במהרה הוא משכח מה טעם °ואת צנועים חכמה אמר רבי יוחנן ברית כרותה היא הלמד אגדה מתוך הספר לא במהרה הוא משכח א"ר תנחום הסובר תלמודו לא במהרה הוא משכח מה טעם °פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ר' יונה בשם ר' תנחום בי ר' חייא *זה שהוא רואה חלום קשה צריך לומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שיהו כל חלומותי שחלמתי בין בלילה הזה בין בשאר הלילות בין שחלמתי אני ובין שחלמו לי אחרים אם טובים הם יתקיימו עלי לששון ולשמחה לברכה ולחיים ואם לדבר אחר כשם שהפכת את מי המרה למתיקה ומי יריחו ע"י אלישע למתיקה ואת קללת בן בעור לברכה כן תהפוך את כל חלומות הקשין ומה שחלמו לי אחרים לטובה לברכה ולרפואה ולחיים לשמחה ולששון ולשלום °הפכת מספדי למחול לי פיתחת שקי ותאזרני שמחה למען יזמרך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אודך °ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך °אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדיו והפכתי אבלם לששון וניחמתים ושימחתים מיגונם: אפי' ^[ס] *המלך שואל בשלומו לא ישיבנו. אמר רבי אחא הדא דאמר במלכי ישראל ^[י] אבל במלכי אומות העולם משיב שאילת שלום *תני ^[י] היה כותב את השם אפילו מלך שואל בשלומו לא ישיבנו היה כותב שנים או שלשה שמות ^[ל]כגון אל אלהים ה' הרי זה גומר את אחד מהן ומשיב שאילת שלום רבי יוחנן הוה יתיב קרי קומי כנישתא דבבל בציפורין עבר ארכונא ולא קם ליה מקומוי אתון בעיין מימחוניה אמר לון ארפוניה בנימוסיא דברייה הוא עסיק ר' חנינא ורבי יהושע בן לוי עלון קומי אנטיפותא דקיסרין חמתון וקם מן קומיהון אמרין ליה מן קומוי אילין יהודאי את קאים אמר לון אפיהון דמלאכין חמית ר' יונה ור' יוסי עלון קומוי ארסקינס באנטוכיא חמתון וקם מן קומיהון אמרין ליה מן קומי אילין יהודאי את קאים לך אמר לון אפיהון דהני אנא חזי בקרבא ונצח רבי אבון על קומי מלכותא כי נפיק

הפך

הפך

מסורת הש"ס

ברכות ו.

שם ח.

מגלה ל. ברכות לג:

תוספתא פ"ג, מס' סופרים פ"ס ה"ג

גליון הש"ס

וכל הקדמונים בהלו המקומות ובשו"ת הרשב"א סי' שסא ובחידושיו כאן שיזכירו זאת מהירושל' וע"כ דפרשו כפשוטו. ולכך ליגנו כן. ועי' בשטמ"ק ב"מ דף פה ע"ב: ^[ז]כאן ביחיד כאן בציבור. משמע דביחיד בביתו עדיף. והדבר תמוה על הרר"י ז"ל פ"ק שכתב בשם הגאונים וכ"כ הב"י בסי' צ ובשו"ע שם ס"ט שאפילו כשאין הציבור מתפללין יש לו לאדם להתפלל בבהכ"נ. והרי כאן מבואר ההיפוך. וכבר עוררנו ע"ז בהגהותינו על הרי"ף שם. ועתה כשהגיע אלינו פי' הפ"מ על ברכות ראינו שמפרש לה כאן ביחיד כשמתפלל בבית מדרשו במקום שהוא לומד ע"ש א"כ ל"ק דלזה בודאי עדיף להתפלל ביני עמודי היכא דגרסי. וכמו שנראה מדברי הרר"י ז"ל שם פ"א. ומה שנזכר בשו"ע נסתם הוא משום דבזמנינו אין אישאשר תורתו אומנותו כמ"ש הטור בשם הרא"ש שם: ^[ל]כגון אל אלקים ד'. עי' בנמוק"י בה"ק הלכות ס"ת. ועי' בב"י ביו"ד סי' רעו ובתשב"ץ שהביא שם ובב"ר"י שם ובחבורנו סי' לב ועי' במה"פ כאן ודו"ק:

## מראה הפנים

**כאן** ביחיד כאן בצבור. משמע דבתפלה יחיד ממש קאמר ולא פליג אהא דאמר התם בפ"ק דף ו' אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבהכ"נ והכאתי מזה בפ' דלעיל שם ומשמע דהפי' כשמתפלל ביחיד קאמר דיש לומר דהכא מיירי ביחיד כזה שהוא מתפלל בבית מדרשו במקום שהוא לומד שם וכדאמרי' שם בדף ח' ר' אמי ור' אסי אע"ג דהוי להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא מצלו אלא ביני עמודי היכא דגרסי והיינו בתפלת יחיד היו מתפללין שם וכדעת הסוברים לפרש כן וזה מוכרח מדמייתי התם להא דר' אמי ור' אסי לקמן בסוף הפרק דלעיל אהא דקאמר התם דר' ינאי הוה מצלי מוסף ביחיד אף במקום שיש חבר עיר ש"מ דגם הא דר' אמי ור' אסי בתפלת יחיד איירי וכך נראה דעת הרמב"ם במה שכתב בפ"ח מתפלה בהלכה ג' וחכמים גדולים אע"פ שיש להם בעירם בתי כנסיות הרבה לא היו מתפללין אלא במקום שהיו עוסקין שם בתורה והוא שיתפלל שם תפלת הצבור ודקדקו מפרשים בדבריו דלהתפלל בעשרה שם קאמר כמו שהבית הכ"מ שם והסכים לפי' הזה. ומ"ה אינו מוכרח דאי הכי היה מפרש דבריו לומר והוא שיתפלל בעשרה שם אלא דנראה דמ"ש שיתפלל שם תפלת הצבור היינו בשעה שהן מתפללין וכמה שהן מתפללין אם שחרית ואם מוסף ולמד זה מהא דאמרו התם בפ"ק דף ז' ע"ב גבי הא דרב נחמן דהוה מצלי בביתו ביחיד ולימא ליה מר לשלוחא דצבורא דמצלי לצורא ליתי ולודעי למר וה"ל מאי כולי האי וכו' ואני תפלתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין וזהו תפלת הצבור דקאמר הכא והא דקאמר לקמן וכיצד היא תפלת הצבור וכו' לא קאי אהא דלעיל אלא לבאר סדר תפלת הצבור בעלמא הוא:

**צריך** להכנס לפנים משני דלתות. משמע דלהכנס לפנים ממש קאמר ולא כהי"מ להא דגרסי' התם דף ח' ע"א בדרב חסדא שיעור שני פתחים דישהא כשיעור ב' פתחים קאמר וכתב הטור בסי' צ' דאין לחלק אם הבהכ"נ פתוח לרה"ר אם לא וכן נראה מגרסת הירושלמי דקאמר משני דלתות משמע דלאו משום פתיחת הפתח היא ומשמע נמי כפשטיה שיכנס לפנים משני דלתות ע"כ ונראה לחזק עוד האי פירושא מדדריש הכא לדלתותי וגם למזוזות וכלומר דכפל דקרא בא ללמדינו דלעולם צריך שיכנס לפנים משני דלתות אפי' אינו פתוח ולפנים משתי מזוזות בפתוח וזהו מזוזות פתחי ואי הוה כתב חד לא הוה ידעינן אלא בפתוח וזה הוא שדקדק הרמב"ם ז"ל להביא סיפיה דקרא שכתב בפ"ח מתפלה בהלכה ב' יכנס שיעור שני פתחים והה"כ יתפלל לקיים מה שנאמר לשמור מזוזות פתחי דמכפלות דסיפיה דקרא למדנו שאין לחלק:

**צריך** להקל את רגליו. כדאמר שם בדף ו' למיעל מצוה למירהט שנא' נדעה נרדפה וגו' ולנאת הולך קימעא לא דריש התם מקרא אלא כך אמרו דיוצא מבהכ"נ אל יפסיע פסיעה גסה ודרשה דהכא אף שאין זה נלמד דבר מעניינו דאיוב אמר זה כמדבר מצערו כי אתה צעדי הספור לא תשמור על חטאתי ואפשר דהכי דריש דקאי על רים דבריו שם אף על זה פקחת עיניך ואותי תביא במשפט עמך וגו' וגם דבר זה אתה מדקדק עמי כי אתה צעדי תספור כשאני יוצא מדבר מצוה אם צעדי המה כהוגן ושלא להפסיע בהם פסיעה גסה:

**ברית** כרותה היא וכו'. כל זה מביא הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהל' ת"ת והטור י"ד סימן רמ"ו מלבד מה שאמרו כאן הלמד אגדה מתוך הספר וכו' ואפשר משום דלא משמע הכי מהש"ס דילן שהרי בכמה מקומות אמרו דלא הותרו ליכתב אלא משום עת לעשות וגו'. והאי דבלישנא בבבלי מ"ק דף ט"ז דריש מתמוקי ירכיך מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר אלא מדרשא דקרא דהכא משמע שברית כרותה שאינו שוכח וגם שהוא מחכים וכלשון הרמב"ם שם והסובר וכו' כדפריטית דשלא ישנה כלמה דרשו בפ' כיצד מעברין דף נ"ד מקרא דערוכה בכל ושמורה:

**היה** כותב את השם אפי' מלך שואל בשלומו לא ישיבנו. הכי הוא בתוספתא והרי"ף ז"ל בהלכות ס"ת העתיק מלך ישראל וכן הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' תפילין בהלכה ט"ו וטעמם משום דלא עדיף מתפלה. ומ"ש הנ"י שם לפרש ה"ה כותב שנים או שלשה שמות כגון שהיית בירושם שמות רבות שלא רצה לכותבם מפני שלא היה טהור והניח להם מקום ובא לכתבם עתה בבת אחת. ומביאו הב"י ביו"ד סי' רע"ו. ובפי' הזה תמוה הוא ולא ראה מה שאמרו הכא בהדיא כגון וכו' וכן מוכרח מדברי הרמב"ם שפי' כן שכיתו:

## פירוש מבעל ספר חרדים

כאן ביחיד. כשאין עשרה בבית הכנסת שרי להתפלל בביתו: ה"ג בספרים ישנים היכן הוא קרוב בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אמר רבי יצחק ולא עוד וכו': מה טעם. אתרווייהו קאי אאמר ר' הנחום וא"ר יוחנן: הדברים אשר ראו עיניך. רבי יוחנן דריש דברים ספור דברים ולא אומר היינו אגדה ואשר ראו עיניך עיני בשר כמשמעו ואע"ג דמן התורה דברים שבע"פ (פי') אסור לכותבן וחכמים משום עת לעשות לה' התירו כי גבר גלותינו אם כן ע"כ אתורה שבכתב קאי מ"מ מינה למד רבי יוחנן להגדה דדמיא לתורה שבכתב דאין בפשטיה עומק ורבי הנחום דריש עיניך עיני השכל דהיינו עיון הלכה ודברים כל תורה שבע"פ כדכתיב כי על פי הדברים האלה דדרשו דהיינו תורה שבע"פ: ארסקינוס. שמות שררה שרי מלכות: הכא חזי בקרבא וכו'. וכה"ג אמרינן באלכסנדרוס שהיה רואה דמות שמעון הצדיק לפניו במלחמותיו וגולא במס' יומא בפרק בא לו כהן גדול: כי נפיק

הפך

שנויי נוסחאות (שו"ד) רבי אבהו בשם רבי אבהו בכי"ג ר' ירמיה בשם ר' אבהו. (שו"ב) את במקרא ליתא. (שו"ז) הוא קרוב בכי"ר הוא קרוב בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. (שו"י) נדעה במקרא ונדעה. (שו"כ) יוחנן ענתנייתא בכי"ר חנינא ענתנייא. (שוכ"ב) אמר ר יוחנן כו' עד הוא משכח בכי"ר ליתא. (שוכ"ג) תנחום הסובר בכי"ר תנחומה כל הסובר. (שוכ"ו) לששון ולשמחה לברכה ולחיים בכי"ר ליתא. (שוכ"ו) ומי יריחו ע"י אלישע למתיקה בכי"ר ליתא. (שוכ"ח) את כל חלומות הקשין ומה שחלמו לי אחרים לטובה בכי"ר כל חלומותיי הרעין והקשין לטובה. לשמחה ולששון ולשלום הפכת בכי"ר לששון ולשמחה הפכת. (שוכ"ט) קומי כנשתא דבבל בכי"ר וכי"ר בכנישתא דבבלייה. ארכונא בכי"ר שלטונה ארכונה. (שול"ו) אנטיפותא בכי"ר אנטיפוטא. (שול"ח) באנטוכיא בכי"ר דאנטוכייה. (שו"ע) אפיהון דהני אנא חזי בקרבא ונצח בכי"ר חייכין כד אנא נפק לקרבה דמותהון אנא חמי ונצח.

מערכת הערוך עלון קומוי ארסקינס כו'. בערוך (ע' ארסקינס) "עלין קומי ארסקינס באנטוכיא חמתין וקם ליה מן קומיהון אמרו ליה מן קומי אילין יהודאין את קם לך אמר לון אפיהון דמלאכין דאילין אנא חמי בקרבא ונצחי. ארסקינס פי' שלטון (בעל עס"ס פירס. שלטון שממו קן):

## עמודי ירושלים

**כאן** ביחיד כאן בציבור. עי' בגליון הש"ס שתמה מזה על תר"י פ"ק דברכות ונפסק בש"ע סי' צ' שיש להתפלל בביהכ"נ אפי' שאין שם עשרה. וכאן מבואר ההיפוך ע"ש. ויש לחלק דזה דוקא בביהכ"נ שלהם שהיה בשדות וע"כ כש"א הי' שם עשרה יותר טוב להתפלל בביתו שיהיה בכוונת הלב משא"כ בביהכ"נ שלנו יותר טוב להתפלל בביהכ"נ שהוא מקום תפלה ועשו"ת משכנ"י חא"ח דף ס' ע"א

מסורת הש"ס

הפך קדל . כשילא לא נשמר לצאת דרך אחוריו כדרך היוצאים מלפני המלך אלא יצא כדרכו והפך ערפו להמלך ובאו להרגו ונעשה לו נס שנראה להם כשתי ניצוצות אש יוצאין מאחורי ערפו והניחוהו : כל . לרבות אפי' רוחות ושדים יראו ממך לגשת אליך : באסלטין . ברחוב ראה אותן אחד מהן ואמר להם שלומכם ירבה ואמרו אפי' תואר חברות כלומר אף שהוא נוהג דרך חברותא עמנו ולא אמר שלום רבותיי אע"פ כן אין עלינו לרעה אין לנו להקפיד על כך והוא אינו יכול לשלוט בנו לרעה : מנהגו באורייתא סגין . מחמת שהיה נוהג ומהרהר הרבה בתורה ומתוך המחשבה הלך בשבת חוץ לתחום ולא ידע מזה לקיים וכו' תשגה תמיד אף שתבוא לידי שוגג : הות גולתיה שרעה . נפלה טליתו ממנו ולא ידע והיה הנחש עליה לשמרה שלא יגביהנה אחר : ולית . וכי הנחש הרשע הזה לא משמרה : למה דמחייא וחזרה ומחייא . מכה ונושך וחוזר ונושך כלומר דרכו לנשוך תמיד : לא אמרו אלא . נחש כרוך אבל אם רואה שמרתיע ובא כנגדו לנשכו הרי זה הולך מן הצד להסתיר מלפניו אבל לא יפסיק בפיו מתפלתו : תני . בתוספתא שם : חברבר . הוא ערוד הבא מן הנחש והצב שמזקקין זה עם זה והוא מסוכן מאד : מעיין תחת כפות רגליו . שיקדים הוא למים : ואת שוועתם ישמע ויושיעם . ובשביל שנשמע שועתו שכיון בה הושיעו בנס הזה :

פירובין נד: כעין זה. | ברכות לג: | פ' כהוס' שם ד"ה אבל. | תוספתא פ"ג

תורה אור

הפך קדל אתון בעיון מיקטלוניה וחמין תרין זיקוקין דנור נפקין מקדליה ושבקוה לקיים מה שנאמר °וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך תני ר"ש בן יוחי וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך כל אפילו רוחות אפילו שידים רבי ינאי ורבי יונתן הוו מטיילין באסלטין חמתון חד ושאל בהון אמר להון שלמכון רבייא אמרין אפילו תואר חברות אין עלינו לרעה ריש לקיש מנהגו באוריתא סגין הוה נפיק ליה לבר מתחומא דשבתא והוא לא ידע לקיים מה שנאמר °באהבתה תשגה תמיד רבי יודן בי רבי ישמעאל *מנהגיה באוריתא סגין הוות גולתיה שרעה מיניה וחכינה מזדהרא לה אמרין ליה תלמידוי רבי הא גולתך שריעה אמר לון ולית ההיא רשיעתא זהירא לה : *אפי' [א] נחש כרוך על עקיבו לא יפסיק . רבי חונה בשם רבי יוסי לא שנו אלא נחש [ב] אבל עקרב מפסיק למה דמחייא וחזרה ומחייא ר' אילא אמר [ג] לא אמרו אלא כרוך *אבל אם היה מרתיע ובא כנגדו הרי זה מסתיר מלפניו ובלבד שלא יפסיק את תפילתו *תני [ד] היה עומד ומתפלל באסרטיא או בפלטיא הרי זה מעביר מפני החמור ומפני הקרון ובלבד שלא יפסיק את תפלתו אמרין עליו על רבי חנינא בן דוסא שהיה עומד ומתפלל ובא חברבר והכישו ולא הפסיק את תפילתו והלכו ומצאו אותו חברבר מת מוטל על פי חורו אמרו אי לו לאדם שנשכו חברבר ואי לו לחברבר שנשך את ר' חנינא בן דוסא מה עיסקיה דהדין חברבריא כד הוות נכית לבר נשא אין בר נשא קדים °למיא חברברא מיית ואין חברברא קדים למיא בר נשא מיית אמרו לו תלמידיו רבי לא הרגשת אמר להן יבא עלי ממה שהיה לבי מתכוין בתפילה אם הרגשתי א"ר יצחק בר אלעזר ברא לו הקב"ה מעיין תחת כפות רגליו לקיים מה שנאמר °רצון יריאיו יעשה ואת שוועתם ישמע ויושיעם :

תהלים קמה

ברכות לג. תענית ב.

# הלכה ב מתני'

[ה] *מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים [ו] ושואלין גשמים בברכת השנים [ז] והבדלה בחונן הדעת ר' עקיבה אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה ר"א אומר בהודאה :

ירושלמי תענית פ"א ה"א

**גמ'** *כשם שתחיית המתים חיים לעולם כך ירידת גשמים חיים לעולם ר' חייא בר אבא שמע לה מן הדא °יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו °נדעה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו כתיב °ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד אל אחאב חי ה' אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי רבי ברכיה א"ר יסה ורבנן חד אמר בין על הטל ובין על המטר נשמע לו וחרנא אמר על המטר נשמע לו ועל הטל לא נשמע לו מאן דמר על המטר נשמע לו ועל הטל לא נשמע לו מן הדא °לך הראה אל אחאב ואתנה מטר וגו' ומן דמר בין על הטל בין על המטר נשמע לו איכן הותר נדרו של טל אמר רבי תנחומא אדרעיה

מלכים א יז | שם יח

# הלכה ב מתני'

מזכירין גבורות גשמים . משיב הרוח ומוריד הגשם שאינו לשון בקשה אלא לשון הזכרה ושבח ומפני שהגשמים אחת מגבורותיו של הקב"ה דכתיב עושה גדולות עד אין חקר הנותן מטר על פני הארץ ואתיא חקר חקר דכתיב ברא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו וכתיב התם בברייתו של עולם מכין הרים בכחו נאזר בגבורה משום הכי קרי להו גבורות גשמים : ושואלין . ותן טל ומטר לשון בקשה בברכת השנים שמתוך שהן פרנסה קבעו שאלתן בברכת פרנסה : והבדלה . במוצאי שבת בחונן הדעת שהיא ברכה ראשונה של חול ובגמרא אמרו הכא מפני מה תקנו הבדלה בחונן הדעת שאם אין דעה הבדלה מנין וכן הלכה : **גמ'** כשם שתחיית המתים וכו' . לפיכך קבעו הזכרתן בברכה זו . וגרסינן כל זה לקמן בפ"ק דתענית בהלכה א' עד ואלו לרכיו הן : שמע לה מן הדא . כלומר מן המקרא הזה שמענו שהוקשו זה לזה דכתיב יחיינו מיומים וגו' וכתיב בתריה ונדעה נרדפה וגו' כשחר נכון מוצאו ויבוא כגשם לנו : בין על הטל ובין על המטר נשמע לו . ושניהם נעצרו : ואתנה מטר . ולא הוזכר שם טל ש"מ דלא הוה נעצר : איכן הותר נדרו של טל . דלא אמר לו הקב"ה אלא ואתנה מטר : אדרעיה

עין משפט נר מצוה

יח א ב ג מיי' פ"ו מה' תפלה הל"ט סמ"ג עשין יט טוש"ע או"ח סי' ק"ד ס"ג

יט ד טוש"ע שם ס"ב

כ ה מיי' פ"ב שם הע"ו סמ"ג שם טוש"ע שם סי' קיד ס"א

כא ו מיי' שם הע"י וסי"ג סמ"ג שם טוש"ע שם ס' קיז ס"א

כב ז מיי' שם סי"ב סמ"ג שם טוש"ע שם סי' רצד ס"א

## פירוש מבעל ספר חרדים

הפך קדל . ולא ידע בדרכן לצאת מאת פני המלך דרך אחור ופניו אל המלך א"נ שבת : מטיילין באיסרגוין . רחוב עיר : חמתון חד . ראה אותם אחד מגדולי המלכות : שלמכון רבייא . כמו שלמכון יסגא : אפי' תואר הבריות אין עלינו . אפי' מי שהוא עיקר באומות יופיין הדרן והודרן שהיה ראוי להיות עיניהם עלינו לרעה מקנאה למה אין אנו שומרין דתן מ"מ בהמלת ה' עלינו אין מקנאין וכ"ש הפחותין וזה אמרו דרך שבח והודאה להקב"ה וזהו הלשון שכתוב בירושלמי אמרין ולא כתיב אמרין לון ואפשר אמרין דהלשון קצר והוי כאלו אמר אימתן לון שהשיבו לאותן הגוים החשובים בדרך ענוה ושפלות והנהגו מה שאהם שואלים בשלומינו ואפי' תואר הבריות אין עלינו : גולתיה . גלימא שקורין קאפה שהוא נגד כעליון שאדם לובש : שרעא מיניה . נשמטת מעליו ונופלת בבוץ : וחכינה וכו' . נחש היה נכרך גם ושומרה שלא תגנב עד יבא בעלה ויטלנה : ובא חברבור והכישו . מין נחש הוא ערוד הנזכר בבבלי : כד הוית נכית . נושך : **מתני'** . מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים . משיב הרוח ומוריד הגשם שאינו לשון בקשה אלא לשון הזכרה ושבח ובגמרא מפרש טעמא : ושואלין . ותן טל ומטר . לשון בקשה : בברכת השנים . מתוך שהם פרנסה קבעו שאלתן בברכת פרנסה : והבדלה . במוצאי שבת בחונן הדעת שהיא ברכה ראשונה של חול . ובירושלמי מפרש מפני מה תיקנו הבדלה בחונן הדעת שאם אין דיעה הבדלה מנין וכן הלכה עכ"ל ה"ר עובדיה : **גמרא** . וחרנא אמר על

## מראה הפנים

רב או בזיני תפילין וכהם ודאי אינו. שוכל פי' הכ"י דהוי שלא כהוגן . ושני שמות וכן ג' שמות כבר נמצאו בתפילין רצופין זא"ז . ובתורה עוד ג' שמות רצופין בי"ג מדות . וא"כ בפיר קאמר הר"י הסכנדרני שהביא הב"י שלמד מכאן דלכל השמות שאינם נמחקים צריך כתיבה לשמה וע"ש . וכן מ"ש הכ"י ומפסיק ביניהם בין שם לשם ומשיב שלום לכל אדם . הכא שתם אמרו ומשיב שאילת שלום ומשמע דאדלעיל קאי וכן הרי"ף והרמב"ם לא כתבו לכל אדם אלא ומשיב בלבד :

**אפילו** נחש כרוך וכו' . כתוב בפירושי הב"י במתני' ואע"פ שאין לו להפסיק ולדבר אפ"ה יכול ללכת כדי שישליכנו מעליו שלא מצינו הליכה שנקראת הפסקה בשום מקום ע"כ . והדברים אלו תמוהים הן דלא משמע כן לא בש"ס דהבבלי ולא הכא שהרי כהאי אמרו כאן לא אמרו אלא כרוך אבל אם היה מרתיע ובא כנגדו ה"ז מסתיר מלפניו וכו' ואם כן דוקא במרתיע כנגדו שאז דינו כעקרב נשא הוא דאמרו שיתרחק ויסלק עצמו משם אבל לא בכרוך דבזה אין לו לזוז ממקומו וכן נראה מרבינו יונה ז"ל בעצמו שהיתה הגי' לפניו כמו שהוא לפנינו דכך הובא שם לקמן על הפיסקא לא שנו אלא נחש וכו' וז"ל ובירושלמי אמר שאפילו נחש אם היה בא כנגדו מתרחק לצד אחר ולא הוי הפסקה וה"ג התם היה מרתיע ובא כנגדו ה"ז מסתר מלפניו ולשון מסתר מסתר משמע ובלבד שלא יפסיק תפלה ומפי מורי הרב נר"ו וכ"כ שם לעיל שהובא התוספתא דהכא דלקמן היה עומד ומתפלל בסרטיא וכו' דכיון שיוכל להנצל בהתרחק ממנו לצד אחר אין לו להפסיק ולדבר וכן היא גי' הרשב"א ז"ל בחדושיו בהאי דהכא אם היה מרתיע וכו' הרי דלא התירו להתרחק אלא בכה"ג ולא בכרוך בלבד . ואף דבתוס' דף ל"ג ד"ה אבל עקרב כתבו ובירושלמי קאמר דאם היה נחש מרתיע לבא כנגדו פוסק וכו' וכ"כ בדברי הרא"ש ז"ל על כרתך האי פוסק היינו שמתרחק לצד אחר ומפני שבכרוך לא התירו אפי' בכך כ"א בעקרב ובנחש מרתיע מש"ה כתבו כן ולא היה להם גי' אחרת . וכך נראה מדברי הרמב"ם ז"ל שהיה לפניו גי' זו דכאן בכתב בפ"ו מתפלה בהלכה ט' וכן אם ראה נחשים ועקרבים באים כנגדו והגיעו אליו והיה דרכן באותן המקומות שהן ממיתין פוסק ובורח ואם לא היה דרכן להמית אינו פוסק . הרי אם רואה שמתכוונין להזיק פוסק ובורח קאמר אבל לא יפסיק את תפלתו ואם אין דרכן בכך אינו פוסק אפילו דרך בריחה . ונקט נחשים ועקרבים בחד דינא מפני שבכה"ג אין חילוק בין נחש לעקרב ומיהו לא מצינו למי שסובר מאלו גדולי הפוסקים דבנחש כרוך ואינו מרתיע כנגדו שיכול להפסיק אפי' בהתרחק עצמו ממקומו וכדנראה מדברי רבינו יונה בעצמו בהבאתי ואם דברים אלו בשובא פס במהגי' הם דבריו ז"ל היה נראה כסותר דברי עצמו ואפשר שבמתני' הם דברי תלמידיו ז"ל וכך נראה שלא כתוב מפי מורי הרב נר"ו אלא בהא דלקמן שהביא להאי דהכא והרמ"א בהגהה בסי' ק"ד הביא לדברי תלמידי ר"י ז"ל ובט"ז תמה על זה ומהמת שכתבו דהליכה לא הוי הפסק וע"ש וכבר הבאתי ראיות חזקות דגופא דהאי דינא בנחש כרוך ליתא לכל גדולי הפוסקים ובדמוכרח מהכא ומה שהובא שם במהגי' כמדומה דלאו רבינו יונה התיס עלה :

**וחרנא** אמר על המטר נשמע לו ועל הטל לא נשמע לו . כהאי אידך מאן דאמר אתיא במקצת כהאי דאמרי' בבבלי תענית דף ג' דטל לא מיעצר ומשום הכי לא נשמע לו ומיהו התם קאמר דהא דנשבע אליהו גם על הטל הכוונה על דברכה דלא אתי והא דלא אהדר לטל דברכה משום דלא מי רת מילתא והכא קאמר לא נשמע לו משמע דאליהו נשבע שלא יהא על כלל וקשה וכי אליהו לא ידע דטל לא מיעצר והפשר . דהכא נמי קאמר דנשבע על טל דברכה אלא דלא נשמע לו ודייק

שנויי נוסחאות (פו"ז) באסלטין בספרי"ל באסטדין ובכי"ל באסרטין . ושאל בהון בספרי"ל ליתא . שלמכון בספרי"ל שלם לכון . (פו"ח) לרעה בספרי"ל ובכי"ל ליתא . (פו"ט) מנהגו בספרי"ל ובכי"ל מיהגי (וכן בסורס י"ב) . (פו"ג) מיניה וחכינא בספרי"ל ובכי"ל מיניה והוא לא ידע לקיים מה שנא' באהבתה תשגה תמיד ר' לעזר ביר' שמעון מהגי באורייתא סגין הוות גולתיה שרעה מיניה וחכינא . (פו"ו) זהירא בספרי"ל ובכי"ל מזדהרא . (פו"ז) יוסי בספרי"ל יוסף . (פו"י) דמחייא בספרי"ל דהיא מחייא . (פו"ח) ר' אילא אמר בספרי"ל ליתא . (פו"כ) מסתיר בספרי"ל ובכי"ל מסדיר . (פו"ו) נדעה במקרא ונדעה . (פו"ז) חי ה' (לנ"ל וגו' אם) .

מערכת הערוך

ואוי לו לחברבר שנשך את ר' חנינא בן דוסא . בערוך (ע' חברבר) אוי לו לחברבר שפגע בו ר' חנינא בן דוסא (ובבבלי ברכות ל"ג ע"א הגי' ואוי לו לערוד שפגע בו ר"ח בן דוסא) : בה עסקיה . (גי' הערוך שם) ומה עסקיה דהדין חברברא כד הות נכית לבר נשא אי בר נ"א קדים למיא חברברא מית ואי חברברא קדים למיא בר נשא מת אמרו ליה תלמידיו רבי ולא הרגשת אמר להן יבא עלי ממה שהיה מתוך לבי מכוון בתפלה : [בר אבא] בירושלמי (ע' בקל א) בר ווא :

מהר"מ די לונזאנו

משנה ראשונה . ריש לקיש מדהגי באורייתא ר' יודן בי ר' ישמעאל מדהגי באורייתא כצ"ל :

עין משפט נר מצוה

כג
א מיי' פ"ח מהל' נדרים ה"ו ז סמ"ג לאוין רמב טוש"ע יו"ד סי' רכט ס"א

כד
ב ג מיי' פ"י מהל' תפלה ה"ח טוש"ע או"ח סי' קיד ס"ג ד וסי' קיז ס"ד ה

כה
ד מיי' שם סמ"ג עשין יט טוש"ע שם סי' קיז ס"ד

כו
ה מיי' שם וסמ"ג שם טוש"ע שם סי' קיד ס"ה

כז
ו מיי' שם ה"ט סמ"ג שם טוש"ע שם סי' קיז ס"ה

אדרעיה. שם מקומו: סברין מימר. דלא היה צריך לומר לו טל דנדר שהותר קצתו מכללו הותר כולו וכיון שהותר למטר הותר נמי לטל: אית דבעי מימר. במעשה בנה של צרפית הותר הנדר של טל כדדריש ואזיל: ה' אלהי תשב נא נפש הילד הזה על קרבו וכתיב בתריה וישמע ה' בקול אליהו ותשב נפש הילד וגו' ודריש דהאי קרא מיותר הוא דלא הוי ליה למיכתב אלא ותשב נפש הילד וא"כ שמע ה' בקולו אלא ללמדינו דהיה שם עוד דבר שדיבר עמו ושמע בקולו ואח"כ ותשב נפש הילד וכדדריש ר"י בן פזי משל דאליהו למה הדבר דומה לאחד שגנב וכו': עם כשהוא יוצא נפצע בנו. לאו דוקא מיד אלא כשיוצא והולך ולימים נפצע בנו ודומה לנמשל שלא היה המעשה זו מיד אחר שנשבע אליהו חי ה' אם יהיה טל ומטר וגו': לך והתר נדרו של טל. שאי אפשר להחיותו בלא טל שאין וכו' וכלומר ללמדו הוא בא שהטל הוא חיים לעולם שמעינן מיהת שאז הוצרך אליהו להתיר נדרו של טל וזהו וישמע ה' בקול אליהו להתיר נדרו ואח"כ ותשב נפש הילד: וארעא תפקידיה תפלט לפרש סיפיה דקרא וארץ רפאים תפיל המתים שהן קרוים רפאים ומופקדים הם בארץ תפלט אותם: לך טל ילדותיך. מבטיח אני לך שיהא הטל לעולם לילדותיך וכתיב בתריה וכו': בדייתיקי נתתיו. במתנה נתתיו לו וכו'. כלומר דלישנא דקרא קמדייק מה דהתחיל ואמר ויתן לך יתן לך מיבעי ליה אלא דה"ק האלהים יסכים לברכתי ויאמר מה שבדייתיקי שהיא מקוימת ונתתיו לאברהם שיהא לבניו אחריו ועכשיו אותו הדבר במתנה נתתיו לו ליעקב וזהו ויתן לך האלהים וכלו' מה שכבר נתן בדייתיקי ויתן האלהים לך דייקא ומהו זה מטל השמים: אשר לא יקוה לאיש. כמו הטל מאת ה' ואינו צריך לזכות איש אחר כך והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים:

היה עומד בגשם. בימות הגשמים שמזכירין גשם והזכיר של טל שאמר מסיב הרוח ומוריד הטל אין מחזירין אותו ולקמן פריך עלה: בטל. היה עומד בימות הקיץ שמזכירין טל ולא הזכירו אלא הזכיר של גשם מחזירין אותו: והתני. בברייתא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכירן לעולם אלא אם רצה וכו' ואמאי קאמרת דמפני שלא הזכיר טל מחזירין אותו: לא דמי להוא דמיקל להוא דלא מצלי ולא מיקל. כלומר לא כדקס"ד דמשום שלא הזכיר טל מחזירין אותו דלא היא אלא דטעמא מפני שהזכיר של גשם שלא בזמנו והוא סימן קללה ואם לא היה אומר כלום לא טל ולא גשם ודאי אין מחזירין אותו דלא דמי האי דמקלל ומזכיר הדבר שלא בעונתו לזה שאינו מתפלל ומזכיר כלום ולא מקלל מידי והלכך אם לא הזכיר כלל בימות הקיץ אין מחזירין אותו דלא חייבו חכמים להזכיר בטל וברוחות אבל אם הזכיר גשם מחזירין אותו: בגשם וכו'. השתא פריך אריסא דקאמר בימות הגשמים אם הזכיר של טל ולא הזכיר גשם אין מחזירין אותו והתני בתוספתא פ"ג דאם לא שאל בברכת השנים או שלא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו אלמא דשאלה והזכרה מעכבין: בההוא דלא אדכר לא טל ולא מטר. התם איירי שלא הזכיר כלל לא טל ולא גשם והלכך מחזירין אותו אבל הכא מכיון שהזכיר לטל אע"פ שלא הזכיר גשם אין מחזירין אותו: לא שאל וכו' ודכוותה. בעיא היא אי נימא דכוותה נמי בהזכרה שאם לא הזכיר גשם בתחיית המתים שאומרה בשומע תפלה וקאמר הש"ס דמאי תיבעי לך ק"ו הוא: מה אם שאלה שהיא מדוחק. כלומר הרי שאלה שהיא בקשה על הצורך והדוחק שהזמן צריך לגשמים ולפיכך תקנוה בברכת הפרנסה ואפ"ה אם לא אמרה במקום שתקנוה מהני לאומרה בשומע תפלה וא"צ להחזירו אזכרה שהיא מריוח שאינה אלא דרך שבח למקום שמוריד הגשם בזמנו ואינה בקשה על הצורך והדוחק לכ"ש דמהני אם אומרה בשומע תפלה:

תורה אור

אדרעיה סברין מימר [א] ^ה^נדר שהותר מכללו הותר כולו אית דבעי מימר בבנה של צרפית ^ו^ויקרא אל ה' ויאמר ה' אלהי וגו' אמר רבי יודה בן פזי לאחד שגנב נרתיקו של רופא עם כשהוא יוצא נפצע בנו חזר אצלו אמר לו אדוני הרופא רפא את בני אמר לו לך והחזר את הנרתק שכל מיני רפואות נתונין בו ואני מרפא את בנך כך אמר לו הקב"ה לאליהו לך והתר נדרו של טל שאין המתים חיים אלא בטללים ואני מחיה את בנה של צרפית ומניין שאין המתים חיים אלא בטללים ^ז^יחיו מתיך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שוכני עפר כי טל אורות טליך וארץ רפאים תפיל א"ר תנחום אדרעיה וארעא תפקידיה תפליט ר' יעקב דכפר חנן בשם ריש לקיש בשעה שעשה אברהם זקינך רצוני נישבעתי לו שאיני זז טל מבניו לעולם מה טעם ^ח^לך טל ילדותך וכתיב בתריה נשבע ה' ולא ינחם א"ר יודא בן פזי בדייתיקי נתתיו לאברהם במתנה נתתיו לו ויתן לך האלהים מטל השמים אמר רבי שמואל בר נחמני בשעה שישראל באין לידי עבירה ומעשים רעים הגשמים נעצרים הן מביאין להן זקן א' כגון ר' יוסי הגלילי והוא מפגיע בעדם והגשמים יורדים אבל הטל אינו יורד בזכות ברייה מה טעם ^ט^כטל מאת ה' כרביבים עלי עשב אשר לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם ר' זעירא בשם ר' חנינא [ב] היה עומד בגשם והזכיר של טל אין מחזירים אותו בטל והזכיר של גשם מחזירים אותו והתני [ג] *בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם רצה להזכיר מזכיר לא דמי ההוא דמיקל להוא דלא מצלי ולא מיקל בגשם והזכיר של טל אין מחזירים אותו והתני [ד] *אם לא שאל בברכת השנים [ה] או שלא הזכיר גבורת גשמים בתח"ה מחזירים אותו בההוא דלא אידכר כלל לא טל ולא מטר ר' זעירא בשם ר"ח [ו] *אם לא שאל בברכת השנים אומרה בשומע תפלה ודכוותה אם לא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים אומרה בשומע תפילה מה אם שאלה שהיא מדוחק אומרה בש"ת אזכרה שהיא מריוח לא כ"ש

והתני

(מלכים א יז) (ישעיה כו) (תהלים קי) (מיכה ה)

מסורת הש"ס

ברכות לג. תענית ג:

ע' תוס' ברכות כט: ד"ה סא

תוספתא פ"ג ברכות כט, וש"נ

גליון הש"ם

נדר שהותר מכללו. בתשובה כתבנו לקשות דלמה היה צורך כלל התרה אף על המטר. והרי בבבלי בתענית דף ג אמרו דטל לא מיעצר כלל וה"א לחול הנדר על הטל כלל ומגילא אף על המטר נמי לא חל מטעם נדר שהותר מקצתו הותר כולו. וכמ"ש הרב בעל קול יעקב הספרדי דאם סי' לפניו ב' בשבועות ואמר הרי עלי עולה וכמנא אחת מהם בעלת מום כיון דעל אותה בהמה לא חל הנדר אף על האחרת לא חל דהוי נדר שהותר מקצתו. וכן נראה מדברי הריטב"א ז"ל הובא בשטמ"ק בכתובות דף לז. וה"ם בזה. וכתבנו שם דהירושלמי לשיטתו דס"ל להך מ"ד דבין על הטל ובין על המטר נשמע לו. וחולק על הבבלי וסובר דגם טל יוכל למעצר וא"כ שפיר צריך התרה. והרגנו בזה ביישוב קושיות הגאון בפרשת דרכים. בדרך ס':

מראה הפנים

ודייק מדלא כתיב אלא והתנה מטר ולא אהדר כלל מטל ולא ניחא ליה האי שינויא דהתם דמשום דלא מנכרא מילתא לא אהדר לטל דהאי איתא דהתם שלא יקנטרו אחאב דהא הוה טל מקודם כדפירש"י ז"ל להאי תמצא א"א לתקן דאכתי גם כי לא אהדר לטל היה יכול לקנטרו על שאמר בתחלה אם יהיה טל וגו' והא הוה דטל לא היה נעצר ודברכה לא מינכרא מילתא אבל אי אמרינן דלא נשמע לו על הטל ניחא להא דלא אהדר לטל:

**היה** עומד בגשם והזכיר של טל וכו'. האי דינא מוסכם הוא מכל הפוסקים והאי פירושא בהא דקאמר לא דמי להוא דמיקל וכו' פירשו כל גדולי המפרשים הר"י והרא"ש והר"ן ז"ל בריש תענית ואף שכתב שם פי' אחר בשם הרמב"ן ז"ל לבסוף הסכים לפי' הזה כמבואר בפנים ויש גורסין להוא דמצלי ולא מיקל ואין נ"מ בזה דלהאי גי' דלא מצלי ולא מיקל קאי אהזכרה לחוד דלא אמר לא טל ולא גשם ולהך גי' דמצלי ולא מיקל קאי אתפלה ולא מיקל אהזכרה שלא הזכיר כלום ואנו מקלל ולא מידי ובעל המאור ז"ל פי' ומיקל ענין קולא וז"ל כי מי שמיקל על עצמו שלא להזכיר לא טל ולא גשם בימות החמה אין מחזירין אותו מפני שהטל לא נעצר אבל מי שמחליף ומזכיר של גשם בימות הטל הואיל ואין הגשמים לאחר ניסן סימן ברכה כאלו לא התפלל כלל ולפיכך מחזירין להו והיינו הך לדינא דבימות החמה אם לא הזכיר כלל אין מחזירין אותו ואם הזכיר גשם מחזירין אותו וכן האי דינא דבימות הגשמים אם הזכיר טל ולא הזכיר גשם אין מחזירין אותו ואם לא הזכיר לא זה ולא זה מחזירין אותו מוסכם הוא כמבואר בדברי הרי"ף שהביא להא בריש תענית וכן הרמב"ם ז"ל בפ"י מתפלה והרשב"א והרא"ש והטור בסי' קי"ד. ומיהו הא דקאמר הכא דאם לא הזכיר כלל בימות הגשמים דאומרה להזכרה בשומע תפלה ומדמי לה לשאלה ולא עוד אלא דק"ו הוא לא הסכימו לזה אלא התוס' בריש תענית שם ד"ה בימות החמה וכו' וכן דעת רב האי גאון מביאו הרמב"ן והרשב"א ז"ל אבל הרי"ף והרמב"ם וכל גדולי האחרונים לא פסקו כן בהזכרה אלא כהאי גירסא בגמרא דילן פרק תפלת השחר דף כ"ט ע"א ולא הזכיר גבורת הגשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה אלמא דבהזכרה לא מהני לאומרה בשומע תפלה וטעמא דמילתא דלא אמרינן בשומע תפלה אלא מה שהוא דרך בקשה ולא הזכרה דלא הוי אלא שבח. ועיין בדיבור דלקמן:

בגינוס

פירוש מבעל ספר חרדים

על המטר נשמע לו ועל הטל לא נשמע לו. לקמן מפרשי אמוראי ומאי לא: אמר רבי תנחום אדרעיא. כך שמו: דייתיקי. שטר מתנה: רבי זעירא וכו'. הרי"ף הביא ירושלמי זה בריש מס' תענית ופירשו ר"ן וז"ל והא תניא וכו' אם כן פריך דקס"ד דמקשה דמשום הכי קאמר היה עומד בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו לפי שלא הזכיר טל ומשום הכי פריך עלה מדהניא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר וכו' ופריק לא דמי הוא דמצלי ומיקל כלומר מקלל שהגשמים סימן קללה הם בימות החמה להוא דלא מצלי ולא מיקל כלומר דלא מצלי שאינו מזכיר טל ואינו מקלל גם כן בהזכרת גשם ולפי זה קרוב הדבר שכל שהזכיר גשם אע"פ שהזכיר טל גם כן מחזירין אותו מפני שקלל עכ"ל וכ"כ התוספות והרא"ש בפרק תפלת השחר ודהה ר"ן בשם רמב"ן [פירושו] לירושלמי והביא פירושים אחרים דעולה מהם דוקא כשהזכיר גשם ולא טל אבל הזכיר שניהם אין מחזירין כמו לא הזכיר לא גשם ולא טל: בגשם וכו' והניא וכו'. לשון ר"ן שם פירוש השתא מהדר למיפרך אריסא דאמר דאי עומד בגשם והזכיר טל אין מחזירין אותו ואמאי והא לא הזכיר גשם והניא דכל שלא אמר גבורות גשמים מחזירין. ומשני דההוא דוקא בדלא אידכר לא טל ולא מטר אבל זה כיון שהזכיר טל אע"פ שלא אמר גשם אין מחזירין אותו ע"כ. וכתב עוד בשם הרמב"ן דדוקא בהזכרה יצא בטל דטל נמי שבח הוא אבל בשאלה שאל של לחוד תוזר דאין עולה לו שאלת הטל שאינה צריכה שאין הטל נעצר במקום שאלת הגשם שהיא צריכה לישאל: ודכוותה אם לא וכו'. לשון בעיא הוא רב הונא גופיה בעא מי גמרינן ממה שקבל מרבותיו דאומרה בשומע תפלה גם להזכרה או לא ופשיט בנפשיה דודאי גמרינן דק"ו הוא: מדוחק. שואל צורכיו: מריוח. שבח בעלמא וכתב רשב"א דלכאורה אין נראה כן מן הבבלי אלא בהזכרה לעולם מחזירין אותו שאין יכול לאומרה בשומע תפלה מיהו בתוספות ראיתי שהסכימו כדברי הירושלמי ע"כ:

סיכן



שנויי נוסחאות (סוע"ו) וקניך בד"ו זקינן. זז בכי"ר מזיז. (סול"ג) בלל בד"ו ליתא. (סול"ד) ר' זעירא בד"ו זעורא (וכן בכל הסוגיא).

עמודי ירושלים תנינא

במתנה נתתיו עיין מה שכתב הרא"פ ומה שכתב הש"ק תענית (פ"א ה"א):

והתני אם לא שאל בברכת השנים או שלא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים מחזירים אותו אמר רבי אבדימי אחוי דרבי יוסי בשלא אמר בשומע תפילה. איכן הוא חוזר כדמר ר"ש בר ווא בשם ר' יוחנן בראש חודש אם עקר את רגליו חוזר לכתחילה ואם לאו חוזר לעבודה אוף הכא אם עקר את רגליו [א] חוזר לכתחילה ואם לאו חוזר לעבודה בשומע תפילה *בנינוה צרכון מיעבד [°]תענית בתר פסחא אתון שיילון לרבי אמר לון רבי לכו ועשו ובלבד שלא תשנו מטביעה של תפילה איכן הוא אומרה רבי ירמיה סבר מימר אומרה [ב] בשומע תפילה אמר ליה רבי יוסי לא כן אמר רבי זעירא בשם רב חונה אם לא שאל בברכת השנים או שלא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו בשומע תפילה ומר לון רבי לכו ועשו ובלבד שלא תשנו מטביעה של תפילה על דעתיה דרבי יוסי איכן הוא אומרה בשש שהוא מוסיף עד כדון ציבור שיש לו שש יחיד שאין לו שש מניין אמר רבי חנינא לא כן אמר רבי זעירא בשם רב חונה [ג] יחיד שואל צרכיו בשומע תפילה ואילו צרכיו הן. והבדלה בחונן הדעת שמעון בר ווא בעא קומי רבי יוחנן דבר שהוא נוהג ובא חכמים חולקין עליו אמר לו על ידי שעיקרה בכוס שכחוה בתפלה מילתיה אמרה שעיקרה בכוס ר' יעקב בר אידי בשם ר' יצחק רובא [ד] אמרה בכוס *אומרה בתפילה בשביל לזכות את התינוקות מילתיה אמרה שעיקרה בתפילה רבי זעירא רב יהודה בשם שמואל אמרה בכוס אומרה בתפילה אמרה בתפילה אומרה בכוס מילתיה אמרה שעיקרה כאן וכאן. ר"א אומר בהודייה רבי יוחנן *בשם רבי מטין כר"א בי"ט שחל להיות במוצאי שבת מיד רבי יצחק רבה בשם רבי הלכה כר"א בי"ט שחל להיות במ"ש ר' יצחק בר נחמן בשם רבי חנינא בן גמליאל הלכה כר"א לעולם רבי אבהו *בשם ר"א הלכה כר"א לעולם אמר

## פני משה

והתני. הא דלעיל לא שאל וכו' שמחזירין אותו וקס"ד דכשלא הזכירן במקום שתקנו אותן צריך הוא להחזיר ומשני ר' אבדימי דבשלא נזכר לאומרן בשומע תפלה קאמר שמחזירין אותו כדאמר ר' שמעון בר ווא לקמן בהלכה ג': בראש חדש. אם לא הזכיר מעין המאורע אם עקר את רגליו וכו' ואם לאו חוזר לעבודה: בשומע תפלה. כלומר חוזר לשומע תפלה ואומרה ואח"כ עבודה וכו': בנינוה. היו צריכין למיעבד תענית בשביל הגשמים והיה הזמן אחר הפסח: לכו ועשו. התענית ובלבד שלא תשנו מטביעה של התפלה בענין השאלה ומפני שרבי אמר להם סתם ובלבד וכו' ונסתפקו בדבר והיה ר' ירמיה סבר מימר דהואיל והזמן עכשיו אינו לשאלת גשמים אלא שהם צריכין לכך והלכך יאמרו בשומע תפלה: א"ל ר' יוסי לא כן וכו'. כלומר שהקשה לו הרי אמרו לעיל דבדיעבד אם לא אמר במקומו מהני הוא שיחזור ויאמר בשומע תפלה אבל לכתחילה לא והרי אמר להן רבי ובלבד שלא תשנו ממטבע של תפלה והיכי קאמרת דלכתחילה יאמרו בשומע תפלה: על דעתיה דר' יוסי איכן הוא אומרה. דודאי בברכת השנים כמו שנוהגין בזמן גשמים לא אמר להן רבי שיאמרו עכשיו אחר הפסח ואם לא בשומע תפלה היכן יאמרו: בשש שהוא מוסיף. באלו שש ברכות שמוסיפין בתעניות שם יכללו גם לשאלת גשמים: עד כדון לצבור שיש לו שש. עד כאן בציבור שהם נוהגין באלו שש ברכות אבל יחיד שמתפלל בפני עצמו בזמן תעניות לא תקנו לו השש ברכות: מנין. כלומר ובאיזה מקום הוא מזכיר באותו הזמן לשאלת גשמים וקאמר ר' חנינא לא כן אמר וכו' בפרק דלעיל בהלכה ד' דיחיד שואל צרכיו בשומע תפלה ואילו נמי צרכיו הן ואפי' לר' יוסי דהקשה לר' ירמיה על שאמר שיאמרו בשומע תפלה דוקא לצבור הוא דאמר אבל יחיד הואיל וצרכיו הן יאמר בשומע תפלה: דבר שהוא נוהג ובא. כלומר דבר שהוא נוהג תמיד מיום שתקנו אנשי כנסת הגדולה להתפלות והברכות וכמו ברכה שתקנו בו להבדלה: חכמים חולקין עליו. בתמיה יחלוקו חכמים בדבר כמו דפליגי במתני' וכתני אכן באיזה מקום תקנו וקבעו להבדלה בתחילה: ע"י שעיקרה בכוס. עיקר התקנה להבדלה בתחלה על הכוס קבעוה ולבסוף חזרו להזכיר בתפלה ועל ידי כך שכחוה באיזה מקום בתפלה מזכירה: מילתיה אמרה. ש"מ ממילתיה דר' יוחנן דס"ל דעיקר התקנה בתחלה על הכוס תקנוה ואף ע"ג דבהדיא אמר ר' יוחנן הכי משום דלקמן פליגי בהא הלכך קאמר מילתיה אמרה כלומר הכי משמע הוא דסבירא ליה לר' יוחנן אבל איכא דפליגי עליה: אמרה בכוס אומרה בתפלה. אם לא אמרה בתפלה ואמרה על הכוס צריך לחזור ולהתפלל ולאומרה בתפלה: בשביל לזכות את התינוקות. כלומר הא דנהגו לאומרה על הכוס אינו אלא בשביל לזכות את התינוקות ובני ביתו שלא שמעו בתפלה והלכך צריך הוא לחזור ולהתפלל ולאומרה: מילתיה אמרה. שמעינן ממילתיה דר' יצחק רבה דעיקר התקנה בתפלה היתה ואין יוצא י"ח במה שאמרה על הכוס: מילתיה אמרה שעיקרה כאן וכאן. עיקר התקנה היתה בשתיהם בתפלה ובכוס הלכך אם אמר בתחלה בכוס יחזור ויתפלל ערבית ויאמר בתפלה ואם אמרה בתפלה בתחלה צריך שיבדיל גם על הכוס: מטין כר"א בי"ט וכו' מיד. כלומר אם מבדיל מיד ולאפוקי באם לא הבדיל במ"ש שיכול להבדיל אפילו בחמישי בשבת כדקאמר לקמן בהא איכן מטין לנהוג כר"א ולאומרה בהודאה: ר' יצחק רבה בשם רבי. אמר דלא מטין איתמר אלא הלכה ומורין כן כר"א קאמר וכי"ט שחל להיות במ"ש: לעולם. בין במ"ש בחול בין שחל י"ט בו וכן אמר ר' אבהו בשם ר' אלעזר דהוא אמורא הלכה כר"א לעולם: אמר

מסורת הש"ס
תענית יד:
ברכות לג:
שם
פ' רש"י כדס"ם. ד"ס ואמר.

עין משפט נר מצוה

כח
א מיי' פ"י מה' תפלה ה"ט סמ"ג עשין יט טוש"ע או"ח סי' תכב ס"א

כט
ב מיי' פ"ב שם הי"ז טוש"ע שם סי' קיז ס"ב

ל
ג מיי' פ"ו שם ה"ג סמ"ג שם טוש"ע שם סי' קיט ס"א

לא
ד טוש"ע שם סי' רצד ס"א

גליון הש"ס
[°]תענית בתר פיסחא. ע' בב"י סי' תכט וע' בשו"ת הרשב"א ח"א סי' ת"ד ובשו"ת השב"ץ ח"ג סי' רכד. ודו"ק:

## פירוש מבעל ספר חרדים

היכן הוא חוזר: כששכח ולא אמר גם בשומע תפלה והתחיל רצה ונזכר אחרי כן מי אמרינן דחוזר לשומע תפלה או לברכת השנים: לכתחלה. לראש התפלה: אף הכא אם וכו' ואם לאו חוזר לעבודה בשומע תפלה. וכן כתב רבינו האי גאון ולדבריו הסכימו הרשב"א בפ' תפלת השחר והר"ן בריש תעניות מכח ירושלמי זה: מתענין או לא. משום דתנן בפ"ק דתעניות יצא ניסן גשמים סימן קללה: לכו ועשו. דלא הוי סימן קללה אלא כשלא ירדו קודם ניסן וכדאיתא התם בירושלמי: ובלבד שלא תשנו מטביעה של תפלה. לשאול גם בברכת השנים ובעי תלמודא אלא היכן הוא אומרה כלומר עיקר התענית שהוא על שאלת המטר בתוך התפלה צריך שישאל ומאחר דלא משנה מאחר העולם לאומרה בברכת השנים היכן אומרה: בשומע תפלה. דלא מקרי משנה מטבע אלא כשמזכיר בברכת השנים שאין מזכירין אותה אלא בימות הגשמים. והקשה רבי יוסי דהא נמי מיקרי מטבע דהא פעמים ששואלין בימות הגשמים בש"ת דהא רבי זעירא אמר לא וכו' אין מחזירין אותו מפני שאומרה בשומע תפלה. ובעי לרבי יוסא דהקשה אמ"ד דאומרה בשומע תפלה אלא היכן אומרה: בשש ברכות. שמוסיף על שמונה עשרה אחר ברכת גואל ישראל כדאיתא פ"ב דתעניות: לא כן וכו'. הילכך יחיד לא מיקרי משנה ממטבע דהא תמיד שואל כל צרכיו בשומע תפלה ודעת הירושלמי דשאלת צבור בעת תזרה לא מצי לשאול אפי' צורכי צבור. אבל בבבלי בסוף פ"ק דתעניות הך דירושלמי בנוסחא אחרינא דלא שאלו אתעניות אלא אם ישאלו גשם בברכת השנים או בשומע תפלה והשיב כיחידים דמיתו ובש"ת ככל יחיד השואל צרכיו בשומע תפלה ולא חלק בין יחיד לצבור משמע דס"ל דאפי' ש"צ שואל צורכי צבור בש"ת והכי נהוג עלמא: דבר שהוא נוהג וכו'. בתמיה היאך נשכח הדבר עד שחלקו היכן יזכיר הבדלה והלא בכל מוצאי שבת מבדילין כל ישראל: אמרה בכוס אומרה אע"פ כן בתפלה. אם עדיין לא התפלל והיב טעמא שהרי אומר אין מבדילין על הכוס מן הדין אלא לזכות התינוקות שישמעוה ויענו אמן: ה"ג רבי יוחנן בשם רבי מטין כר' אליעזר בי"ט שחל להיות במ"ש רבי יצחק רבה בשם רבי הלכה וכו'. ופירש"י מ"ד הלכה דרשינן הכי בפרקא ומ"ד מטין מידרש לא דרשינן ברבים אבל אורויי מורינן ליחיד לעשות כר' אליעזר בי"ט שחל להיות בשבת: ה"ג אמר

## מראה הפנים

בנינוה צרכון מיעבד תענית וכו'. לפי רהטת הסוגיא דהכא משמע דלא מסיק לא לפירושא דמילתיה דרבי ופליגי בה ולר' יוסי ס"ל לחלק בבני נינוה בין ציבור ליחיד דלצבור שואלין בשש שהוא מוסיף ויחיד בשומע תפלה. אבל בבבלי פ"ק דתענית דף י"ד לא מחלק מידי דגריס התם שלחו ליה בני נינוה לרבי כגון אנן דאפילו בתקופת תמוז בעינן מיטרא היכי נעביד כיחידים דמינן ובשומע תפלה או כרבים דמינן ובברכת השנים שלח להו כיחידים דמיתו ובשומע תפלה והכי מסיק הלכתא התם דאפילו לצבור מדיינינן להו כיחידים ובשומע תפלה. ונראה דמהאי דינא נוכל לפשוט לענין דינא דהזכרה והיינו בטעה ולא הזכיר בתחיית המתים דמחלוקת הפוסקים היא כמו שהבאתי בדבור דלעיל דאיכא דסברי דלא פליג הש"ס דילן עם הש"ס דהכא בהא דק"ו מהלכה דיש לאומרה בשומע תפלה והא דלא הוזכר מזה בש"ס דילן משום דפשוט היה לו הק"ו כדכתב הרא"ש בפרק תפלת השחר לדעת הסוברים כן ולפי גי' שלהם בגמרא דילן אבל דעת רוב הפוסקים דגמרא דילן פליג על הירושלמי וכפי הגי' שלפנינו בההיא דתפלת השחר דף כ"ט שהבאתי לעיל והשתא מהאי דבני נינוה איכא סייעתא לדעת רוב הפוסקים דלא ס"ל להש"ס דילן האי ק"ו דהכא דלעיל מה אם שאלה שהיא מדוחק אומרה בשומע תפלה וכו' דהא איכא למיפרך מה לשאלה שכן מצינו דאפי' לכתחלה היחיד אומרה בשומע תפלה ואפי' לצבור כגון בני נינוה דיינינן להו כיחידים בזה ובזמן הצריך מטר להם דהוי כזמן הגשמים לבני א"י ואפ"ה בשומע תפלה תאמר בהזכרה שלא מצינו בשום מקום לאומרה לכתחלה בשומע תפלה וכל זה הוא לשיטת הבבלי בההיא דבני נינוה אבל לפי שיטתא דהכא דבהא גופה משמע דספוקי מספקא להו במילתיה דרבי בתשובתו להם דאף דפליגי דחד אמר בשומע תפלה אמר להו ור' יוסי ס"ל לחלק וכו' מיהו לא מסיק מידי ואיכא למימר כמי דרבי דאמר להו ובלבד שלא תשנו מטבע של תפלה דדעתו היה דינהגו כמו בימות הגשמים ונהי דליכא דרבי לא משמע הכי דהי הכי לא ה"ל למימר האי ובלבד וכו' כלל מ"מ לא שמענו בהדיא דבשומע תפלה אמר להו ואפשר בברכת שש מהנוספה כר' יוסי וא"כ שפיר קאי הק"ו דלעיל בלא פירכא לפי שיטה דהאי ש"ס בדינא דבני נינוה. והיך שיהיה לפי שיטה דהאי ש"ס מיהו לשיטה דש"ס דילן ראיה גדולה היא לדעת רוב הפוסקים דלית ליה האי ק"ו ובהכי ניחא שלא הביאו שום א' מהגדולים אלו לסתור הק"ו דהכא לפי סברתם וגרסתם בש"ס דילן וממה שנתבאר שפיר נסתר הק"ו:

מילתיה אמרה שעיקרה כאן וכאן. ובבבלי פרקין דף ל"ג אע"ג דמסיק התם דעיקר התקנה היתה בתפלה אפ"ה לכתחלה צריך שיבדיל בשתיהם כדאמר התם הלכתא אע"ג דמבדיל בצלותא מבדיל אכסא. וכתב הרא"ש ז"ל וכ"ש אם הבדיל על הכוס שצריך שיבדיל בתפלה דעיקר התקנה היתה בתפלה והיינו לכתחלה כמבואר בטור בסי' רצ"ד

**שנויי נוסחאות** (פו"ס) ר"ש נד"ו רבי שמעון. (פו"ח) לעבודה נכי"ל ליתא. (פוכ"ו) אידי בכי"ל אמי.

עין משפט נר מצוה

מסורת הש"ס

אמר רבי יעקב בר אחא לאו בגין דאתון תרתיי שמועין אלא בגין דרבי יצחק בר נחמן ור"א תרויהון בשם ר' חנינא בן גמליאל הלכה כר"א לעולם ואבדלה בחונן הדעת דברי חכמים ר"ע אומר אימרה ברכה רביעית בעצמה רבי יעקב בר אחא בשם שמואל אומר ברכה רביעית א"ר יודן אומר מטבע ברכה ואחר כך מבדיל ותייא כרבי דר' אומר תמיהני היאך ביטלו חונן הדעת בשבת אם אין דיעה תפילה מניין וכה אם אין דיעה הבדלה מניין אמר רבי יצחק בר' אלעזר מבדיל ואח"כ אומר מטבע ברכה ר"א ב"ר הושעיה ובלבד [a] שלא יפחות משלש אבדלות אמר ר' יוחנן אמרו *הפוחת לא יפחות משלש והמוסיף לא יוסיף יותר משבעה אבדלות לוי אמר [b] ובלבד מאבדלות האמורות בתורה נחום ביר' סימאי נפק ומר בשם אבוי ואפילו אבדלה אחת וא"ר אבהו וצריך לחתום בהבדלה רבי מנא בעי מעתה אפילו [g] פתח במבדיל בין קודש לחול וחוזר וחותם במבדיל בין קודש לחול אמר ר' יוסי בי רבי בון ולא מברכות שפותחין בהן בברוך וחותמין בברוך הן *ר"א בן אנטיגנוס בשם ר"א בי ר' ינאי זאת אומרת [d] שאסור לעשות מלאכה עד שיבדיל כמה דאמר אסור לעשות מלאכה עד שיבדיל ודכותה אסור לו לאדם [h] לתבוע צרכיו עד שיבדיל ר' זעירא ר' אלעזר בר אנטיגנוס בר' בשם ר' ינאי בשם ר' יודה בר' *אם לא הבדיל במוצאי שבת מבדיל אפילו בחמישי בשבת הדא דאת אמר במבדיל בין קודש לחול [ו] *אבל בורא מאורי האש אומרה מיד ר' זעירא בשם רבי יהודה ר' אבא בשם אבא בר ירמיה אפילו יום טוב שחל להיות באמצע שבת [ז] אומר בין יום השביעי לששת ימי המעשה א"ר זעירא לרבי יהודה וכי ששת ימי המעשה לפניו א"ל וכי יש טומאה וטהרה לפניו ר' ירמיה ר' זעירא בשם רבי חייא בר אשי [ח] צריך לומר החל עלינו את הימים ששת ימי המעשה הבאים לקראתינו לשלום ר' אבא מוסיף והשמיענו בהן ששון ושמחה ר' חזקיה בשם ר' ירמיה הבינו ולמדינו ר' חזקיה בשם ר' ירמיה [ט] העונין אמן צריכין ליתן עיניהן בכוס ועיניהן בנר ר' חזקיה בשם ר' ירמיה [ט] *ארבעת מינין שבלולב ניטלין דרך גידוליהן :

פסחים קג. קד.

שבת קג:

פסחים קי.

חולין כו:

סוכה מה:

## הלכה ג מתני'

[י] *האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך [כ] מודים מודים משתקין אותו [ל] העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו [מ] ולא יהא סרבן באותה שעה ומאין הוא מתחיל [נ] מתחילת ברכה שטעה זה :

ברכות לג: מגילה כה.

אמר רב יעקב בר אחא. לר' אבהו לאו בגין דאתון תרתיי שמועין. כלומר לא בשבילכם ומפיכם אני מקבל הלכה זו דאתם שניכם אמוראים אתם ואומרים מפי השמועה ולא הייתי סומך עליכם : אלא בגין וכו' תרוויהון. אמרו בשם ר' חנינא בן גמליאל דהוא תנא ושונה בברייתא כן דהלכה כר"א ועליו אני סומך : והבדלה בחונן הדעת דברי חכמים ר"ע וכו'. כך היא שנויה בברייתא : בשם שמואל אומר ברכה רביעית. כלו' דשמואל פוסק כר"ע : אומר מטבע ברכה. של אתה חונן אומר כולה ואח"כ אומר להבדלה כדי לסמוך אותה לאתה חונן ואינו כוללה בתוך מטבע הברכה : ואתיא כרבי. דאמר בפרק דלעיל בהלכה ד' תמיהני וכו' לענין תפלה והכא נמי אם אין דיעה הבדלה מנין והלכך שייכא הבדלה לברכת אתה חונן דעת : מבדיל. אומרה להבדלה אחר ג' ברכות ואח"כ מטבע ברכה של חונן הדעת וכולהו אליבא סברא דרבי פליגי : ואפילו הבדלה אחת. המבדיל בין קדש לחול : מעתה. לדברי רבי אבהו דאמר וצריך לחתום בהבדלה ומשמע דעל דברי נחום בר' סימאי קאמר א"כ אפי' פתח במבדיל בין קדש לחול בלבד יחזור ויחתום במבדיל בין קדש לחול בתמיה : אמר ר' יוסי בר' בון. ומה אתה מתמה בכך וכי לא מברכות שפותחין וחותמין בהן בברוך וכך תקנו ואפי' לא פתח אלא במבדיל בין קדש לחול ולא אמר אח"כ לשאר הבדלות חוזר וחותם במבדיל בין קדש לחול דהא יוצא הוא בהבדלה אחת ומטבע הברכה בפתיחה וחתימה אינו יכול לשנותה : זאת אומרת. מדקאמר צריך לסמוך אותה לחונן הדעת ואמר ר' יצחק בר' אלעזר דמבדיל ואח"כ אומר מטבע ברכה אתה חונן שמעינן מהא שאסור לעשות מלאכה

קודם שיבדיל והלכך כמה דאת אמר שאסור במלאכה קודם הבדלה ודכוותה אמרינן נמי דאסור לו לאדם לתבוע צרכיו עד שיבדיל והיינו טעמא דמבדיל ואח"כ אומר מטבע ברכה : הדא דאת אמר. לא שנו אלא בברכת המבדיל בין קודש לחול דאותה יכול לומר אפי' בחמישי בשבת אבל ברכת מאורי האש אומרה מיד במוצאי שבת דוקא ולפי שתחלת ברייתו של אש במוצאי שבת היתה : אומר. בהבדלה בין יום השביעי וכו' ואע"פ שאין עכשיו מוצאי שבת : וכי יש טומאה וטהרה לפניו. ואע"פ כן אומר להבדיל בין הטמא לטהור לפי שסדר הבדלות הוא מונה וה"נ בי"ט באמצע שבת אומר ג"כ בין יום השביעי לששת ימי המעשה : העונין אמן. אחר הבדלה : ועיניהן בנר. באמן אחר מאורי האש : ר' חזקיה בשם ר' ירמיה. כמו ואמר וכו' ואיידי דקאמר למימריה דר' חזקיה בשם ר' ירמיה אמר נמי להא דארבע מינין שבלולב צריך שיהא ניטלין דרך גדילתן ולא שיהפכן :

הלכה ג מתני' האומר על קן צפור יגיעו רחמיך. כמו שהגיעו רחמיך על קן צפור וגזרת לא תקח האם על הבנים כן חוס ורחם עלינו משתקין אותו שעושה מדותיו של יתב' רחמים והן אינן אלא גזירת מלך על עבדיו : ועל טוב יזכר שמך. משמע על טובתך מודה לך ועל הרעה לא מודה והרי אנו חייבין לברך על הרעה כשם שמברכין על הטובה : מודים מודים. דמחזי כמקבל שתי רשויות ואמרינן הכא בגמרא הדא דתימר בצבור אבל ביחיד תחנונים הן : ולא יהא סרבן באותה שעה. כלדך שאר יורדים לפני התיבה שצריך לסרב פעם ראשונה אבל זה לא יסרב כשאומרים לו לך רד לפי שגנאי הוא שתהא התפלה מופסקת כל כך :

ר'

## מראה הפנים

רצ"ד ולמאי דפרישית בפנים דהא דקאמר אמרה בכוס אומרה בתפלה היינו שצריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה וזהו אם טעה בכוס כלומר בטעם קודם שהבדיל על הכוס דבזה צריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל כמבואר שם לפי פי' הרא"ש וה"ר יונה וכמו שהובא בב"י ומ"ש שם ולא ראיתי להרמב"ם שהזכיר דין זה ולא ידעתי למה עכ"ל ולדעתי פשוט הוא דהרמב"ם לא היה מפרש כפירושם בההיא דטעה בזו ובזו חוזר לראש דאתיא אפילו למאי דקי"ל טעם מבדיל דהואיל ובאיסור אכל חוזר לראש אבל הרמב"ם לא ס"ל כן ומשום דזהו לדעתיה דרב ששת בפרקין וה"ה ז"ל פסק כהאי דרבא בפ' ע"פ דף ק"ז דקאמר הלכתא טעם מקדש טעם מבדיל ומשמע שאינו צריך אלא שיבדיל על הכוס וכמ"ש בפ' כ"ט מהלכות שבת ע"ש :

**הפוחת** לא יפחות מג' וכו'. כדהכי בברייתא הובאה בבבלי פ' ע"פ דף ק"ד המבדיל בין קדש לחול וכו' בין טמא לטהור וכו' ויש שם שבע דקתיב בין

## פירוש מבעל ספר חרדים

אמר ר' יעקב בר אחא לאו היינו הרהי שמועין אלא ר' יצחק בר נחמן ור' אלעזר תרויהון בשם רבי חנינא וכו'. כלומר לאו שהי מימרות הוו דר' יצחק לעצמה ודר' אלעזר לעצמה כדקאמרת אלא מימרא אחת אמרוה שניהם יחד בבית המדרש ובשם ר' חנינא בן גמליאל : ר' יעקב בר אחא בשם שמואל אומרה וכו'. כלומר הלכה כר' עקיבא דאמר אומרה ברכה רביעית : א"ר יודן אומר מטבע ברכה וכו'. ארבנן קאי דאמרו במתני' והבדלה בחונן הדעת. ומפרש דיתחיל אתה חונן לאדם דעת כו' ואח"כ אומר אתה הבדלת להבדיל : ואתיא כרבי. כלומר ואתיא הא דאמר ר' יודן דאמר חונן הדעת ואח"כ מבדיל כרבי דאמר וכו' : א"ר יצחק וכו'. ופליג אר' יודן וטעמיה מפרש לקמיה דהלכה דאין לתבוע צרכיו עד שיבדיל ודעת אחד מצרכיו הוא : ובלבד שלא יפחות. כלומר אין אדם יוצא ידי הובהו אלא א"כ לא יפחות מג' ולאפוקי ממ"ד לקמיה דאפי' בחדא נפיק וג' הם המבדיל בין קודש לחול ובין אור לחושך ובין ישראל לגוים ומה שאומר ובין משום דצריך לומר מעין החימה סמוך לחתימה ובבבלי פרק ערבי פסחים כל זה והתם מפרש מאי ניהו שבע : ואפי' אבדלה אחת. והכי נמי אמר שם בבבלי המבדיל בין קודש לחול זו היא הבדלה של ר' יהודה הנשיא : אמר רבי אבהו וצריך לחתום בהבדלה. בא"י המבדיל בין קודש לחול. ונראה [דקאי] אמ"ד ג' דלמ"ד אחת הוה ליה מטבע קצר כמו ברכת הפירות והמצות דאין בהם חתימה כדכתבו כל הפוסקים : רבי מנא בעי. הקשה אפי' פתח וכו' בשלמא אי פתח בא"י המבדיל בין אור לחושך ובין ישראל לגוים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה בפיר אתים בא"י המבדיל בין קודש לחול ואין כאן כפל ענין אבל לפתוח בא"י המבדיל בין קודש וחוזר בא"י המבדיל בין קודש לחול והוזר וחותם בו הוי כפל. והשיב ר' יוסי בר' בון דאין זה תימא דכן דרך הברכות שפותחין בברוך ברוך אתה ה' יוצר אור וחותם יוצר המאורות בא"י אבל נדברו מעריב ערבים ואע"פ שכאן הלשון שוה לגמרי טפי מהתם לא איכפת לן : זאת אומרת. הא דר' יצחק בן אלעזר דאמר לעיל מבדיל בתפלה ואח"כ אומר מטבע ברכה : ודכוותה וכו'. כלומר דמההיא דפשיטא ליה דאסור למד זו : מבדיל אפי' בשלישי גרסינן. והכי איתא בבבלי פרק ערבי פסחים ופירש ר"ן כדאמר לענין גיטין חד בשבא ותרי בשבא ותלתא בשבא בתר שבתא מיקרי ד' וה' וששי קמי שבתא מיקרי : אומרה מיד. פירש"י אם לא בירך בורא מאורי האש בלילה במוצאי שבת שוב אינו מברך שהאור נברא במוצאי שבת : וכי יש טומאה וטהרה לפניו. למאן דמוסיף שבע והד מהן בין הטומאה לטהרה כדכתיב ולהבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור כלומר אלא על כרחך סדר הבדלות ה"א מונה וכדאמרינן בבבלי : מתני' האומר על קן צפור יגיעו רחמיך. מפרש בגמרא : ועל טוב. פי' ה"ר יונה דמשמע על הטוב ולא על הרע והכן לקמיה פ' הרואה חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה : מודים מודים משתקין אותו. משום דמיחזי כשתי רשויות : וטעה. ודלג אחת מהברכות ואפילו כשמזכירין אותו אינו יודע לחזור למקומו כך פי' הטור באורח חיים סי' קכ"ו : ולא יהא סרבן באותה שעה. לפי שאר יורדים לפני התיבה צריכין לסרב פעם אחת כלומר איני כדי לכך כדאמר לקמן וזה לא יסרב לפי שגנאי היא שתהא התפלה מופסקת כל כך : מהיכן הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה זה. ואע"פ שלא טעה אלא בסופה צריך לחזור ולהתחיל :

נתיבים

שנויי נוסחאות (סו"ג) ור"א בד"ו ורבי אלעזר. (סי"א) אבהו בכי"ר רבי אלעזר. (סי"ח) ר"א בד"ו רבי אלעזר. (סוכ"ב) ר"א בד"ו רבי אלעזר. (סוכ"ג) ר"א בד"ו רבי יצחק. (סוכ"ג) עד שיבדיל בכי"ר עד שעה שיבדיל (וכן לקמן בורס כ"ד כ"ו). כמה דאמר בכי"ס כמה דאת אמר. (סוכ"ה) זעירא בכי"ר זעורא. (סוכ"ו) בר' בשם ר' ינאי בכי"ר ובכי"ר ר' לעזר בר' ינאי. (סו"ו) בשם בכי"ר ליתא. (סו"ו) ששת ימי המעשה בכי"ר ליתא.

## עמודי ירושלים

**אם** לא הבדיל במ"ש מבדיל והולך אפי' בחמישי כו' עי' בפירוש מבעל חרדים ששיבש הגירסא דצ"ל אפי' בשלישי בשבת אולם לפמ"ש הרמב"ם בהל' שבת (פכ"ט ה"ד) דמבדיל עד סוף יום ד' והיינו דמפרש הירושלמי דחמישי אינו בכלל ולמד זה מהירושלמי הזה וכמ"ש המעשה רוקח בשם הכנה"ג א"כ אין לשבש הגירסא. ועי' במעשה רוקח שם שכ' דהירושלמי ס"ל דבכל השבוע מותר דהוא שייך לשבת העבר וכן פי' הרא"ש ונ"ל ראי' לדבריהם בירושלמי גיטין (פ"ז ה"ח) דאמרינן שם קונם יין שאני טועם בם"ש אמר לי' במ"ש אסור בע"ש מותר ימים שבינתיים צריכה ע"כ והיינו שנסתפק לו אם כל השבוע בכלל מ"ש. וראיתי להשירי קרבן שם שתמה על הפוסקים שלא ביארו דין דנידר במ"ש מהו הדין אם אסור בכל השבוע ואף שגם דין דבבבלי דעד יום ג' שייך לשבת שעבר לא ביארו בזה וי"ל שסמכו על מ"ש בה' גיטין ע"ש שהניח בקושיא ולהנ"ל י"ל דהפוסקים דחו הירושלמי הזה מהלכה דהא אזיל לשיטתו דמותר להבדיל בכל השבוע דכל השבוע שייך לשבת שלפניו משא"כ לפי מה דקי"ל דרק עד יום ג' שייך לשבת שלפניו ה"ה בבנ"ש הדין כן וכמו שכתב בהלכות גיטין וזה ברור :

## טוב ירושלים

מטבע ברכה ואח"כ מבדיל כו'. לכאורה י"ל דצ"ל בס' דב"ס וכ"ה לקמן רפ"ח דהא הכא נמי מטבע גרסה ה"ל תדיר והבדלה היא מוכת היום עתה וא"כ ה"ל תדיר וקוד"י היום עדיף ועיי"ש, וי"ל :

מסורת הש"ס

ברכות לד. ירושלמי מגילה פ"ד כס"ע.

תוס' ברכות לד. ד"ה אמר.

ברכות לד.

בבלי כט.

שם.

שם ע"ב

תהלים יט

**גמ'** ר' פינחס בשם רבי סימון כקורא תגר. כך הוא במגילה פ"ד וכן הוא לקמן. היינו טעמא דמשתקין אותו מפני שהוא נראה כקורא תגר על מדותיו של הקב"ה ואומר על קן צפור וכו' שהוא דבר קל ואינו חשוב ועל אותו האיש וכו' וכלומר דמשמעות דבריו הם כך ואף שאינו אומר בפירוש כן : כנותן קצבה. זהו הטעם שהוא כנותן קצבה למדותיו יתברך ואומר עד כאן הגיעו רחמיך ואפילו עד קן צפור חוס ורחם עלינו וכדמפרש ואזיל שהיה גורס במתני' כהך תנא דתני עד קן צפור הגיעו רחמיך ובאמת אינו מפני הרחמים אלא גזירת המלך כך הוא : לא עבדין טבות וכו'. והיינו טעמא שלא טוב הוא לעשות מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזירות המלך וזהו כר' יוסה : ואלין דמתרגמין וכו'. מנהגם היה אחר שהיו קורין בתורה היו מתרגמין הפסוק להעם ואלו המתרגמין להפסוק שור או כשב וגו' ואותו ואת בנו לא תשחטו וגו' עמי בני ישראל וכו' לא טוב הן עושין ומהאי טעמא : כי יסכר פי דוברי שקר. אלו האומרים מודים מודים ולפיכך סוכרין פיהם : רבי חלבו. וכן אמר ר' חלבו ורב הונא בשם רב דקאמר כמו בג' הראשונות כמו ר"ח בן גמליאל : חוזר למקום הברור לו. למקום שיודע בודאי שאמר לאותה הברכה ומשם ואילך יתחיל : ואשגר חד ברכה. השמיטה באשגרת לשונו במרוצה ולא אמרה : אין מחזירין אותו. מפני טורח הצבור : אשכח תניי ופליג. אשכחן תנא דברייתא דפליג על הא דאמר ריב"ל בשתים דאין מחזירין אותו ולא מחלק מידי בין הברכות אבל האי תנא ס"ל דלכל אין מחזירין אותו חוץ ממי שלא אמר ג' אלו מחיה מתים וכו' שמחזירין אותו לפי שאני אומר מין הוא ואינו מאמין בהלה וצריך שיאמר אותן : ואשגר מכניע זדים. טעה והשמיט מכניע זדים : בסופה. ובסוף התחיל להשקיף עליהם מה יאמרו לו על זה ואמרו לו לא שיערו חכמים בך ולא עליך אמרו כן דודאי לאדם כמותך אין לחשוד אותו בכך : הסיע דעת. הסיח דעתו מתפלתו אחר שגומרה ולא היה בדעתו לומר עוד איזה תחנונים הוי כמי שעקר את רגליו וחוזר לראש : ואילין תחנונית צריכה. ואם נזכר באותן תחנונים שאומר אחר התפלה מיבעיא לן אם הוי כעקר את רגליו או לא : יתחיל ממקום שהתחיל הראשון. זה שקרא לפניו ונשתתק כדמפרש טעמא שאם אומר את ממקום שפסק א"כ פסוקים הראשונים שקרא הראשון נתברכו לפניהן שבירך זה לפני קריאתן ולא נתברכו לאחריהן שהרי לא הספיק לברך : והאחרונים. פסוקים אחרונים שקרא זה שעומד תחתיו נתברכו לאחריהן ולא נתברכו לפניהן שהרי מתחיל ממקום שפסק וגומר קריאת הראשון על סמך ברכתו שבירך כבר : וכתיב תורת ה' תמימה

**גמ'** *ר' פינחס בשם ר' סימון כקורא תיגר על מדותיו של הקדוש ברוך הוא על קן ציפור הגיעו רחמיך ועל אותו האיש לא הגיעו רחמיך ר' יוסי בשם רבי סימון כנותן קיצבה למדותיו של הקדוש ברוך הוא עד קן ציפור הגיעו רחמיך אית תניי תני על ואית תניי תני עד מאן דמר על מסייע לר' פינחס ומן דמר עד מסייע לרבי יוסי א"ר יוסי בי ר' בון לא עבדין טבות שעושין למדותיו של הקב"ה רחמים ואילין דמתרגמין עמי בני ישראל כמה דאנא רחמן בשמים כך תהוון רחמנין בארעא תורתא או רחילה יתה וית ברה לא תיכסון תרויהון ביומא חד לא עבדין טבאות שהן עושין מדותיו של הקב"ה רחמים. מודים מודים משתקין אותו א"ר שמואל בר רב יצחק °כי יסכר פי דוברי שקר *הדא דאמר בציבורא אבל ביחיד תחנונים הן. העובר לפני התיבה וטעה ר' יוסי בן חנינה בשם ר' חנניה בן גמליאל [א] טעה בשלש ברכות הראשונות חוזר בתחילה אדא בר בר חנה גניבה בשם רב [ב] טעה בשלש ברכות האחרונות חוזר לעבודה ר' חלבו *רב חונה בשם רב טעה בשלש ברכות הראשונות חוזר בתחילה בשלש ברכות האחרונות חוזר לעבודה טעה ואינו יודע איכן טעה חוזר למקום הברור לו ר' אחא ור' יודה בן פזי יתבון בחד כנישתא אתי עבר חד קומי תיבותא ואשגר חד ברכה אתון ושיילון לר' סימון א"ל ר' סימון בשם ריב"ל ש"צ שהשגיר שתים שלש ברכות אין מחזירין אותו אשכח תניי ופליג [ג] *לכל אין מחזירין אותו חוץ ממי שלא אמר מחיה המתים ומכניע זדים ובונה ירושלים אני אומר מין הוא *שמואל הקטן עבר קומי תיבותא ואשגר מכניע זדים בסופה שרי משקיף עליהון אמרין ליה לא שיערו חכמים בך ר' יעקב בר אחא ר"ש בר אבא בשם רבי אלעזר [ז]ספק הזכיר של ראש חודש ספק לא הזכיר מחזירין אותו לאיכן הוא חוזר שמעון בר ווא בשם ר' יוחנן [ד] *אם עקר את רגליו חוזר לכתחילה ואם לאו חוזר לעבודה אמר ר' יודה בן פזי הסיע דעת כמי שעקר את רגליו ואילין תחנוניא צריכה ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא ר' חייא בשם רבי יוחנן [ה] היה קורא בתורה ונשתתק זה שהוא עומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון אם אמר את ממקום שפסק הראשונים נתברכו לפניהן ולא נתברכו לאחריהן והאחרונים נתברכו לאחריהן ולא נתברכו לפניהן וכתיב °תורת ה' תמימה

עין משפט נר מצוה

מד

א ב מיי' פ"י מה' תפלה הל' ג סמ"ג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קיב

מה

ג טור שם סי' קכו

מו

ד מיי' שם ה"ג סמ"ג עשין יט טוש"ע שם סי' קיד

מז

ה מיי' פי"ב שם סמ"ג עשין יט טוש"ע שם סי' קמ

גליון הש"ס

[ז]ספק הזכיר ר"ח וכו'. עיין כפ"י [...]

## פירוש מבעל ספר חרדים

**גמרא**. רחמים. ואינן אלא דין וגזירת מלך על עבדיו : שהשגיר. פי' הטור והרשב"א בדלג : אין מחזירין אותו. למקום שטעה אע"פ שיחיד חוזר ירושלמי סבר דיש הפרש בין יחיד לשליח צבור. וכתב הגהות מיימוניות פרק עשירי מהלכות תפלה הטעם מפני טורח צבור ורמב"ם וסמ"ג ורשב"א בתשובה כתבו דליתא להאי ירושלמי דתלמוד הבבלי לא חלק בין יחיד לשליח צבור ולדעת הירושלמי הא דקתני במתני' יעבור אחר תחתיו היינו כשנבהל ולא ידע (כלל) לומר כלל כאלו נשתתק אבל כשדלג ושתיל ברכה אחרת לא מיבעיא שאין מעבירין אחר תחתיו אלא אפי' להחזירו למקום שדלג אין מחזירין : חוץ ממי שלא אמר מחיה המתים וכו'. דבשלשה אלו (אין) מחזירין ואם שכחה ולא ידע לחזור אין ממתינים לו כלל אלא מעבירין אחר תחתיו וכתב הטור ירושלמי זה דאע"ג דלית הלכתא כוותיה בהא דמחלק בין יחיד לש"צ מ"מ למדנו ממנו דהא דאמר הבבלי טעה בכל הברכות כולן אין מעבירין אותו חוץ מברכת המינין דאין למדין מן הכללות אפי' במקום שנאמר בו חוץ כדאמר הבבלי פ"ק דקדושין דז"ל בתר טעמא דודאי בתחיית המתים ובונה ירושלים איכא למיחש שמא מין הוא : ואשגר מכניע זדים. דלגה והתחיל על הצדיקים והזכירוהו ולא ידע לאומרה שכחה ושם לא היו מתפללין במחזורים אלא על פה : ה"ג בסופה שרי משקיף עליה. וה"פ בתחלה לא זכרה כלל וכשסיים מלך אוהב צדקה ומשפט התחיל על הצדיקים והזכירוהו שיחזור למשומדין והתחיל לתת על לב לזוכרה כדין מבתחלה דהיכא דטעה ולא ידע מה יאמר ממתינין לו מעט וכדכתב רמב"ם בפ"י מהל' תפלה : אמרו לו וכו'. כלומר [לא] הניחוהו ומיד העבירו אחר תחתיו ואמרו לו דלא שיערו חכמים בכך כלומר דאע"פ שבשאר ברכות ממתינין לו קודם שיעבירו אחר תחתיו בזו וכיוצא בה דהיינו תחיית המתים ובונה ירושלים אין לו שיעור המתנה אלא מיד יעבור אחר תחתיו אבל הבבלי פליג ואמר דהמתינו לו והקשו למה הרי אין הדין להמתין בזו ונדחקו להרבן כמה תירוצים וז"ל שכחה והשקיף עליה שתים ושלש שעות ולא העלוהו ואמאי והא וכו' ופירש"י והשקיף חשב לזכור אותה לכוון סוכה דמתרגמין ויסקף ואסתכי : הסיע דעת כמי שעקר וכו'. כלומר אם סיים המברך את עמו בשלום אמן יהיו לרצון אמרי פי וגו' והיה לו לעקור אלא ששכח ולא נתן לב לעוקרן וכשנתן לב זכר שלא הזכיר ראש חודש וצריך לחזור חוזר לראש דכמו שעקר רגליו [דמי] כיון דהאוהם הוא דלא עקרן : ואילין תחנוניה צריכה. מילתא בתנפי נפשה היא כלומר מי שרגיל לומר אחר תפלתו תחנונים ועקר רגליו קודם שאמרן צריך עיון אי כמאן דלא עקר רגליו דמי ולעבודה חוזר וכדאמר רב נחמן בבבלי כלישנא קמא או דילמא כיון דעקר עקר וחוזר לראש : הראשונים. הפסוקים הראשונים

## מראה הפנים

בין כהנים ללוים ולישראל לאחרי ולא קחשיב בין היום לתרבה משום דלא כתיבא והיינו דר' לוי דהכא ובלבד מאבדלות האמורות בתורה והא דקאמר הכא אם לא הבדיל במ"ש מבדיל אפי' בתמיני בשבת אתיא כמשמעות פשטא דבני ר' חייא דהתם בדף ק"ו דאמרי מבדיל והולך בכל השבת כולו ומסתמא לא יבדיל בע"ש אבל שם מפרש לה ועד כמה אמר ר' זירא עד רביעי בשבת ולא עד בכלל וכדאמרינן בגיטין עד רביעי בשבת בתר שבתא וכו' :

**אבל** ביחיד תחנונים הן. התוס' ריש דף ל"ד הביאו לזה ומליינין על האומר מודים מודים וכך היה נראה מסידור דברי הש"ס ויותר היה נראה לפרש דעל קן צפור וכו' קאי ומשמע דהכי מסקו לדינא והרמב"ם בפ"ט מהלכות תפלה כה"ד הביא לישנא דמתני' לא תילק כלום :

**לא** שיערו חכמים בך. משמע דהכי אמרו דלגברא דכוותך לא שיערו ולא אמרו כך לפי שאין לחשוד למי שמוחזק בכשרות ובחסידות ובבבלי פ' תפלת השחר דף כ"ט אמרו בהאי עובדא שאני שמואל הקטן דאיהו תיקנה ואפשר לפרש להא דהכא נמי כעין זה לא שיערו חכמים בך לפי שאתה בעצמך תקנת לאותה ברכה וא"כ אדם אחר אע"פ שהוא מוחזק בחסידות לא מיכו למאי דמסיק התם לטעמא דלא אסקוהו משום דאתחיל בה וזה לא כדנראה מהכא דקאמר ואשגר מכניע זדים משמע שהשמיט לכל הברכה. ושמא דהאי בסופה דקאמר לדלעיל היא דשייכא ואשגר מכניע זדים בסופה והוא כדהתם בהאי מילתא ובהא דגרים הכא בהאי ברייתא חוץ ממי שלא אמר מחיה המתים וכו' והטור בסי' קכ"ו מביא לזה. ונראה דדעתו דלאו דוקא אמרו בש"ס דילן ברכת המינין אלא דה"ה לאלו כדמפרש שם ולא פליג אש"ס דהכא בזה. ודעת הרי"ף הביאו הב"י שם לחלק בין ברכת המינין לאלו וזה כריב"ל דהתם דקאמר חוץ מברכת המינין :

**ואילין** התחונית צריכה. בפרק הנזכר שם ע"ב פליגי בה תרתי לישני אליבא דרב נחמן בר יצחק בהאי דעקר את רגליו וכו' ללישנא קמא רגיל לומר התחנונים אחר תפלתו חוזר לעבודה וללישנא בתרא תרתי בעינן רגיל לומר התחנונים ולא עקר את רגליו ופסקו הפוסקים כלישנא בתרא לחומרא. ודין דטעה ולא הזכיר של ר"ח דקאמר התם וכן אם ספק הזכיר או לא דקאמר הכא חדא דינא אית להו וכ"כ הרשב"א ז"ל :

**היה** קורא בתורה ונשתתק וכו'. דין זה הביאו הרי"ף ז"ל בפ' בני העיר וכפי' הר"ן ז"ל שם וכן פירש רבינו יונה ז"ל כאן בפרקין וכן פי' הרא"ש ז"ל והסכימו כולם להלכה שיברך בתחלה ובסוף וכמבואר בטור סי' קמ"ו. והרמב"ם ז"ל בפ' י"ב מהלכות תפלה כתב קרא ונשתתק יעמוד אחר תחתיו ויתחיל ממקום שהתחיל הראשון שנשתתק ומברך בסוף. וכתב הכ"מ דנראה מדעתו ז"ל שפסק שלא יברך בתחלה וכ"כ בב"י שם ופירש לפי דעת הרמב"ם להאי דהכא בדוחק גדול ע"ש וכן הביא בש"ע שם ולהרמב"ם וכו' ולא היה דעתו לקבוע להלכה כהרמב"ם שכן הביאו לדעת שניהם וכדרכו ז"ל בש"ע שדיעה הראשונה להלכה היא ואומר אני באם נאמר שדעת הרמב"ם כך וכפי פירושו בב"י כל מה שאתה רוצה לפרש אליבא להאי סוגיא דהכא יהיה דוחק שאין הדעת סובלתו. ויותר טוב לנו לומר שט"ס נפל בהעתקת דבריו והיה צ"ל ומברך בתחלה ובסוף מלפרש כ"כ דוחקים לדעתו. אבל האמת יורה דרכו וכך נתכוין לעיין היטב הדק כדעתו ז"ל יתבאר לן דלא פסק הרמב"ם ז"ל כהאי דהכא ומפני שלשיטתו האי סוגיא דלא כהלכתא היא ועיין מזה ועוד מדין אחר כיוצא בו לקמן בר"פ בטעמיי איסתתק ושם תראה והמנא ביאור לכמה דינים לדעתו וגם בטעם ברור ונכון לפני כל מודה על האמת בס"ד :

וכינוניתן

**שנויי נוסחאות** (שו"א) פינחס בד"ו יצחק. (שו"א) בשמים בד"ו בשמיא. (שו"פ) אדא בר בר חנה בכי"ל אבא בר ר' חונא. (שו"ד) יתבון בחד כנישתא אתי עבר בכי"ל הוון יתיבין בחד אתר עבר. (שו"ח) ופליג בכי"ל ובכי"ר ליתא. (שו"י) בסופה בכי"ר ובסופה. (שו"ז) ר"ש בד"ו רבי שמעון. (שו"ל) ווא בכי"ר בא. (שו"ד) ואילין בכי"ל ובאילין.

## עמודי ירושלים

**ואלין** דמתרגמינן עמי בני ישראל. כו' עי' במעשה רוקח (ה' תפלה פ"ט ה"ז) שהאריך לתמוה דאיך יחלוקי האמוראים על תרגום יונתן שהוא תנא ע"ש ולק"מ דאין זה תרגום יונתן התנא וכמו שהארכתי בזה במקום אחר. ומה שהאריך שם להוכיח ממ"ר פ' תצא ומדברי הקליר ההובא בתוס' ברכות (ל"ג א') שהם ס"ל כדברי הר"מ ה' תפלה שם שדוקא כשאומר זה בתחנונים אז אין לומר כן אבל דרך פירוש בפסוק נוכל לומר כן (עם שמדבריו במ"נ ח"ג פמ"ח לא נראה כן דאל"כ לא היה לו להוציא המשנה הזאת מהלכה. אולם בלא"ה סותר שם דברים לחיבורו וע"ש בשם טוב ובתוי"ט פ"ה דברכות מ"ג) א"ש בזה מ"ש בפענח רזא (פ' ראה) וז"ל לא תבשל גדי וכו' דדלמא שהבהמה שהחלב הזאת יוצאה ממנה הוא אמו ואין דרך אכזריות גדול לבשל הוולד בחלב אם וכו' ע"ז הר"ר יצחק בר' שמשון בהגה שם ותמה אני אם מפה קדוש יצאו הדברים האלה דלמה לא יאסר לומר טעם בזה כמו האומר על קן ציפור יגיעו רחמיך עכ"ל. אמנם לפי האמור א"ש דלומר הטעם בהפסוק מותר רק דרך התחנונים אסור : **הדא** דתימא בציבור אבל ביחיד תחנונים הן ע' ברא"ש שכ' לא קאי אלא לב' הראשונים אבל במודים אפי' ביחיד אסור ונעלם ממנו שבתוס' ברכות (ל"ה א' ד"ה אמר) הביאו הירושלמי הזה על ההוא דאמר מודים מודים וכ"ה בתוס' ר' יהודא לברכות (ל"ג ב') וע' בסמ"ג (מ"ע מ') שהביא זה גם על שמע שמע ע"ש :

## עמודי ירושלים תנינא

**ספק** הזכיר של ראש חודש ספק לא הזכיר מחזירין אותו כתב הרוקח בסימן ר"ל וז"ל ירושלמי בפ' אין עומדין ספק הזכיר של ר"ח ספק לא הזכיר מחזירין אותו לעבודה טעה ולא הזכיר יעלה ויבא בערבית אינו חוזר ודווקא בר"ח דאיכא טעמא דאין מקדשין את החדש בלילה. אבל בשאר ימים טובים כגון פסח שבועות וסוכות שאנו אומרים בחולו של מועד יעלה ויבא אם לא הזכיר בתפלת ערבית יש לו לחזור דאין לומר שם קידוש החודש. אבל אם טעה בברכת המזון של ר"ח או בשל חנוכה אין מחזירין אותו כדאמרינן בפ' ג' שאכלו דהא מצי למיפטר נפשיה דלא יאכל אבל בשבתות וימים טובים דלא מצי מיפטר נפשיה שלא יאכל ודאי מחזירין אותו. ואם שכח בשבת ולא אמר רצה והחליצנו מחזירין דלא סגי דלא אכל ראיתי את רבי שלא קרא הלל דר"ח עם הצבור וקרא בעצמו מיושב בשעת קריאת התורה עכ"ל:

עין משפט
נר מצוה

מח
א מיי׳ פי״ב מהל׳ תפלה ה״ו טוש״ע או״ח סי׳ קמא סעי״ב

מט
ב מיי׳ שם

נ
ג טוש״ע או״ח סי׳ נג סט״ז

נא
ד טוש״ע שם ס׳ נט ס״ה

נב
ה מיי׳ פי״ד שם הל׳ ה ו סמ״ג עשין כ טוש״ע שם סי׳ קכח סעיף יט

נג
ו טוש״ע שם ס״כ

נד
ז מיי׳ פ״א מה׳ ברכות הט״ז סמ״ג שם כז טוש״ע שם ס׳ רטו סעי״א

תמימה וגו׳ שתהא כולה תמימה. בברכותיה שמברכין עליה ולהכי צריך שיתחיל ממקום שהתחיל הראשון ואז יברך בתחלה ובסוף ונמלאו כל הפסוקים נתברכו לפניהן ולאחריהן: תני. בתוספתא דמגילה פ״ג: א״ר ר׳ זעירא. דטעמא הוא מפני הברכה שאי אפשר שיהו שנים מברכין על קריאה אחת ובלא ברכה היאך יקרא בתורה ופריך הש״ס על טעמיה דר״ז והתני שם בסיפא וכן לא יהו שנים מתרגמין וא׳ קורא וכי אית לך למימר מפני הברכה על התרגום אלא היינו טעמא דרישא והסיפא משום שא״א לשני קולות שיהו נכנסין לתוך אזן אחת דתרי קלי לא משתמעי: תני. תניא היך דפליג על הברייתא דהתוספתא: א״ר עולא. טעמא דהאי תנא משום דקריאות בתורה כלומר עיקר החיוב מתקנת משה ועזרא שיהו קורין בתורה אבל לא תקנו הם לקרות בנביא וא״כ הואיל דקריאת התורה חובה עליהן יהבי דעתייהו לשמוע אפי׳ ב׳ הקורין ובנביא שתקנו חכמי׳ אח״כ להפטרה ואין חובה כל כך עליהם אין שנים קורין דלא יהבי דעתייהו לשמוע מהם: בתחלה מסרב. כשאומרין לאחד לירד לפני התיבה להתפלל ובפעם שניה מגמגם כמו שרוצה ואינו רוצה ובפעם השלישית רץ ובא להתפלל: עאל חזנא. ולא היה רוצה לעלות ולהתפלל והטריח על אחד שיתפלל במקומו ולא קיבל זה ממנו ובסוף בא זה לגבי ר״א להתגלל עצמו על שסירב ואמר אל יכעוס אדוני

תמימה משיבת נפש שתהא כולה תמימה תני. א *[ה]לא יהו שנים קורין בתורה ואחד מתרגם א״ר זעירא מפני הברכה והתני [ו] לא יהו שנים מתרגמין ואחד קורא אית לך מימר מפני הברכה אלא משום שאין שני קולות נכנסין לתוך אוזן אחת תני שנים קורין בתורה ואין שנים מפטירין בנביא א״ר עולא קרויות בתורה ואין קרויות בנביא א״ר יהושע דרומיא *שלשה דברים רובן ומיעוטן רע ובינוניתן יפה השאור והמלח והסירוב ג בתחילה מסרב שנייה מעמעם ובשלישית רץ ובא ר׳ חונא הוה יתיב בחד כנישתא עאל חזנא ואטרח על חד דייעול ולא קבל עילוי בסופא אתא לגבי ר׳ אלעזר א״ל לא יכעום מרי עלי בגין דלא הוינא מיתער לא עלית א״ל עלך לא כעסית אלא על הדין דאטרח *בטיטיי אישתתק באופנייה אתון ושיילון לר׳ אבון אמר לון רבי אבון בשם ריב״ל [ד] זה שעובר תחתיו יתחיל ממקום שפסק אמרין ליה והא תנינן מתחילת הברכה שטעה זה אמר לון מכיון דעניתון קדושתא כמי שהוא תחילת ברכה:

הלכה ד מתני׳ [ס] *העובר לפני התיבה לא יענה אחר הכהנים אמן מפני הטירוף [י] אם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפילתו רשאי: גמ׳ *תני הפורס את שמע והעובר לפני התיבה והנושא את כפיו והקורא בתורה והמפטיר בנביא והמברך על אחת מכל מצות האמורות בתורה לא יענה אחר עצמו אמן ואם ענה הרי זה בור *אית תניי תני הרי זה בור ואית תניי תני הרי זה חכם אמר רב חסדא מאן דמר הרי זה חכם [ז] בעונה בסוף ומאן דמר הרי זה בור בעונה [ח]על ברכה וברכה א״ר חנינא שנים

עלי שבשביל שלא הייתי מתעורר בגופי והרגשתי איזה כבדות בעצמי בשביל כך לא עליתי לבהכ״נ לירד לפני התיבה והשיב לו לא עליך כעסתי כ״א על זה שהטריח עליך הרבה: בטיטיי. שם אחד שעבר לפני התיבה ונשתתק באופנייה בסדר קדושה של ברכת יוצר אור והאופנים וכו׳ אתון ושאלון לרבי אבון מהיכן יתחיל זה שעובר תחתיו: אמר לון מכיון דעניתון קדושתא. כשפתח הראשון באופנים כבר ענו הצבור קדושה בתחלה הוי השתא ממקום זה והילך כמי שהוא תחלת ברכה:

הלכה ד מתני׳ לא יענה אחר הכהנים אמן. בסוף כל ברכה כמו שאר צבור עונים: מפני הטירוף. שלא תטרוף דעתו ויטעה לפי שש״צ צריך להתחיל ברכה שניה ולהקרות להן מלה במלה ואם יענה אמן לא יוכל לכוין ולחזור ולהתחיל הברכה שראוי להתחילה: לא ישא את כפיו. שמא לא יוכל לכוין ולחזור לתפלתו להתחיל שים שלום שאפשר שתהא דעתו מטורפת מאימתא דצבורא: ואם הבטחתו. ואם בטוח הוא שלא תהא דעתו מטורפת מאימת הציבור רשאי לישא את כפיו: גמ׳ תני. בתוספתא דמגילה פ״ג: אית תניי תני הרי זה בור. העונה אמן אחר ברכותיו: בעונה בסוף. כל הברכות כמו אחר כל י״ח ברכות דתפלה וכיוצא בה: שנים

מסורת
הש״ס

מגילה כא. וירושלמי שם ס״ד ה״ה ותוספתא שם פ״ג

ברכות לד: גיטין ע:

ע׳ תוס׳ ברכות שם ד״ה מהיכן.

ברכות לד:

תוספתא דמגילה פ״ג

ברכות מה.

גליון
הש״ס

[ה]לא יהו שנים קורין וכו׳. ע׳ במג״א ס׳ הר ס״ס וכז״ך ס׳ קמא ובכר״י שם: [ח]על כל ברכה וברכה. ע׳ בב״י סי׳ נא ובבו״ת מזרחי ח״א סי׳ ו. ובמגילת ספר עשין כז ובתבירנו בס בארכנו בזס ברכס:

## מראה הפנים

**ובינוניתן** יפה. והתם בפרקין דף ל״ד גרים מיעוטן יפה. והיינו הך דמיעוטן לאו דוקא הוא דהא התם נמי קאמר פעם ראשונה יסרב וכו׳ כדקאמר הכא והיינו דרך מיצוע ובינוני:

**בטיטיי** אישתתק באופנייה. בתוס׳ שם ד״ה מהיכן הוא מתחיל מביאין לזה וכן הרא״ש ז״ל בפרקין. ונראה דלשיטתם הוא דאיכא נפקא מינה בזה במה שפסקו גבי ק״ש דבגברא דהוית או איזה אונס כיוצא בו אם הפסיק כדי לגמור את כולה חוזר לראש ול״ז בכא ק״ש ולא בנא תפלה ולא בנא שאר מילי הכי הוא לדינא לדעתם וכן הוא דעת הראב״ד הביאו הרשב״א ז״ל בפ״ב ובפ״ג והיכא דליכא אונס וגברא לאו דהוית הוא דינא הוא בכולהו שאפי׳ בהא אינו חוזר לראש ולפ״ז איכא למימר דכמו דלענין הפסקה ושהייה דיינין באר הברכות כמו ק״ש ותפלה ה״ה נמי לענין אם טעה בברכה דק״ש בחוזר לראש הברכה והויא להו לדעתם קצת סייעתא מהא דהכא דקאמר מכיון דעניתן קדושתא וגו׳ דטעמא שמכיון שענו קדושה הוי כמו שהוא תחלת ברכה הא לאו הכי שעדיין לא היו עונין קדושה היה צריך זה שעובר תחתיו להתחיל מתחילת הברכה שטעה בה והיינו לראש דברכת ק״ש שהדין כך כמו באמצעיות דתפלה דמדמינן להו לענין שהייה והפסקה וכן להאי דינא דטעה וכדאמרן. וכל זה להני פוסקים שזכרנו. אבל לדעת הרי״ף והרמב״ם ז״ל שלא חילקו בדין שהייה והפסקה בין גברא דהוית או לא וכן לא בין היכא דאיכא אונס או לא אלא דגבי ק״ש לעולם אפי׳ שהה כדי לגמור את כולה יתחיל ממקום שפסק וא״כ מכ״ש גבי ברכות דק״ש והשתא נמי לדידהו לענין דין דטעה א״צ להתחיל מתחילה אלא ממקום שפסק הראשון ואין נ״מ כלל בהאי דהכא וכן דעת הגאון ז״ל הביאו הרשב״א שם שאין חילוק כלל בדין דשהיים ובכל מילי מתחיל ממקום שפסק אלא לגבי תפלה דעת הרי״ף והרמב״ם שאם שהה כדי לגמור את כולה צריך שיחזור לראש כמבואר בב״י סי׳ ס״ה וסי׳ ק״ד ובארתי מזה לעיל בפ״ב בהלכה א׳ ד״ה שלכה כו׳ מונא וכו׳ ובמילתא בטעמא לדעתם ז״ל והשתא לפי הנראה בהקפה זו שיש לדמות האי דינא דהכא לדין בהא כברכת ק״ש היה אפשר לומר דהיינו טעמיה דהרמב״ם שהשמיט להא דהכא משום דדעתו ז״ל דגם בהאי דינא אין להשוות ק״ש וברכותיה לדין דתפלה כמו דלשיטתו איהו שוין הן בדינא דשהייה שאין צריך להתחיל אלא ממקום שפסק והנה זה לשונו דהב״י בסוף סי׳ נ״ט אחר שהביא להאי דהכא בשם הר״ר יונה והרא״ש ז״ל כתב ואיני יודע למה השמיט הרמב״ם ז״ל ומצאתי בתשובה להרשב״א שכתב הכיא דאישתתק באופנייה לא מסגחינן בה אי אתיא דלא כגמרין עכ״ל ואפשר שזה היה טעמו של הרמב״ם דאם איתא דהכ״ס סבירא ליה לגמרא דידן הכי לא הוה שתיק מיניה ולענין מעשה הרוצה לסמוך על הירושלמי כיון שכתבוהו הנך רבוותא אין מוחין בידו עכ״ל הב״י וכן קבע בש״ע שם שהעתקתי דבריו ז״ל מפני שהרואה יראה שכוונת דעתו באמרו הרוצה לסמוך על הירושלמי היינו שלא יחזור לראש הברכה אחר שענו הצבור קדושה ומשמע שאם אירע כה״ג לפני קדושה היה צריך השני להתחיל מראש הברכה וכ״כ בהג״הה בש״ע והנה כאשר עיינתי בגוף התשובה של הרשב״א והיא בסי׳ ל״ס מצאתי ראיתי מתוך דבריו ז״ל שם להבין תוכן דעת הרמב״ם להיכן היה נוטה בדין זה ובדין היה קורא בתורה ונשתתק וז״ל שם בסוף התשובה והכיא דאישתתק באופניה נמי לא מסגחינן בה אי אתיא דלא כגמרין ותו דהכיא אפשר לפירושי כדפרשת לה את דא כא לאיפלוגי בין טעה לנשתתק דהא בני מברכה שפסק הראשון הוא מתחיל וברכות על הסדר נאמרו דמה לי תד מה לי תרי ואע״פ שנראה באמת לכאורה שבירושלמי מדמה לה לטעה וכדאקשי עלה והתני מתחילת הברכה שטעה זה אמר לון מכיון דעניתון קדושה כמי שהוא תחלת ברכה עכ״ל הרשב״א שם ולמדנו מדבריו ז״ל שיש לחלק בין טעה לבין נשתתק דבנשתתק אמרינן מה לי חד מה לי תרי מכיון שהברכות על סדר נאמרו ומעתה אין אנו צריכין לכל מה שאמרנו לעיל דבענין דמיון דטעה לדינא דשהה אלא האמת הוא כך שהרמב״ם תפס סברא הנכונה זו לחלק בין טעה לבין נשתתק וא״כ בנשתתק היינו שהה ואמרינן מה לי חד מה לי תרי שהרי הכל נאמרו על הסדר ואפי׳ כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק גבי ק״ש מכ״ש בברכת ק״ש כן וא״כ בנשתתק דהיינו הפסיק בשהייה כשיעבור אחר תחתיו א״צ להתחיל אלא ממקום שפסק הראשון יהיה במקום שיהיה בין לפני עניית קדושה בין לאחר עניית קדושה דהא לא דמי קריית שמע וברכותיה לדין דהפלה בהפסיק ושהה לפי שיטתו ז״ל כאשר נתבאר וכן לא דמי כלל דין דנשתתק לדין דטעה ואפי׳ אם היה בתפלה מכח סברת הרשב״א שזכרנו וא״כ לא היה דעת הרמב״ם ז״ל כלל לפסוק כהאי דהכא בענין דמדמה דין דנשתתק לדין דטעה ועוד דהאי ק״ש וברכותיה מדין דברכות דתפלה לפי שיטתו והשתא למאי דפסק הב״י בק״ש בסי׳ פ״ס וכן קבע בש״ע שאם הפסיק בין בשתיקה בין בדבור וחזר וגמרה אפי׳ שהה כדי לגמור את כולה יצא ואפי׳ היה ההפסק מחמת אונס וזה כדעת הרמב״ם וכן להרי״ף בזה כנזכר א״כ גם בנשתתק יש לנו לומר כן וזה ברור הוא לדעת הרמב״ם דבכל היכא שאירע הפסק ושהייה א״צ השני להתחיל אלא ממקום שפסק הראשון והיינו בק״ש וברכותיה ובכל מילי מלבד בתפלה ומעתה גם בדין דהיה קורא בתורה ונשתתק נמי דינא הכי ואף שהרי״ף הביא להא דהכא במגילה כנזכר לעיל בד״ה היה קורא בתורה וכו׳ מ״מ לדעת הרמב״ם מבואר נגלה הוא שאין דעתו לפסוק כהאי דהכא גם בדין זה שלא האמירו בהפסק ושהייה כי אם בתפלה בלבד לפי שיטתו אבל בק״ש וברכותיה וכן בברכת התורה אם הפסיק ושהה בקריאתה או שנשתתק ועמד אחר תחתיו אף שבענין השתלה נכון הוא להאמיר שיתחיל ממקום שהתחיל הראשון ולא יסא אלא כקורא בתורה מ״מ לענין הברכה א״צ לחזור ולברך ברכה ראשונה ולא עוד אלא דהוי ברכה לבטלה אם בירך השני מה שבבר בירך הראשון והרי עיקר הקריאה נקראת על הסדר דמה לי חד מה לי תרי זהו דעתו של הרמב״ם גם בדין זה ולפיכך פסק בענין התחלת הקריאה כהאי דהכא שיתחיל ממקום שהתחיל הראשון דמה בכך ועוד דיותר שבח הוא לתורה כי היכי דלא נהוה קריאתה כפיסקי פיסקי אבל לענין הברכה לא פסק כהאי דהכא מטעם שנתבאר וכן לא כהטעם שאמרו בענין ההתחלה אלא טעמו כדאמרן ואינו מברך אלא בסוף דהדא קריאה היא. הרי נתבאר דעתו וטעמו של הרמב״ם באלו שני הדינים דנשתתק על נכון ועל קו האמת בס״ד:

**מאן** דאמר הרי זה חכם בעונה בסוף. בבבלי ריש פ׳ ג׳ שאכלו דף מ״ה ע״ב הני תדא העונה אמן אחר ברכותיו ה״ז משובח והניא אידך ה״ז מגונה לא קשיא הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות ובתבו התוס׳ בשם ר״ת וז״ג דים מפרשים בכל ברכה וברכה כגון ישתבח ויהללו ומיהו פוק חזי מאי עמא דבר שלא נהגו לענות אמן אלא לאחר בונה ירושלים דברכת המזון והרא״ש ז״ל מביא בשם ה״ג שכתב כלדעת רב״י ור״ח דה״ה בסוף ברכות דק״ש וכו׳ והא דנקט בונה ירושלים לרבותא נקטה דלא״ג דאיכא הטוב והמטיב בתריה ואינה סוף ברכה ממש וכו׳ ומביא לאיה מהא דהכא וכ״כ הרשב״א ז״ל בתשובותיו שם. ובב״י ס׳ נ״ה וסי׳ רט״ו האריך בזה בשם כהלכ״ה ואין ספק דדברי הרמב״ם גלמדו מכאן כמ״ש בפ״א מהל׳ ברכות בהלכה ט״ו

## פירוש מבעל ספר חרדים

כראשונים שקרא הראשון: מפני הברכה. דהעולה לקרות בתורה אומר ברכו ולא שייך אלא ביחיד דילפינן לה מדכתיב גדלו לה׳ אתי גדלו הרבים אתי היחיד: אית לך וכו׳. בתמיה והרי אין המתרגם אומר ברכו: תני שנים קורין וכו׳. ופליגא הך ברייתא אדלעיל וכמו שרגיל לומר שבבלי תניא אידך כי פליגא הראשונים: שנים קורין ואין ב׳ מפטירין. ומפרש עולא טעמא משום דכולי עלמא רגילי בתורה ותרי קלי משתמעי אבל בנביא לאו רובא רגילי ואין אוזן שומעת יפה: קרויות בשקל לקוחות. טורף מיד שלקוחות והם בעלי מקרא בלשון הבבלי וכן ר׳ פלוני קרא ופירש״י בעל פסוק: בתחלה מסרב. כשאומרים לו שיעבור לפני התיבה: מעמעם. כלומר מזמין עצמו כמו ננער לעמוד: ואטרח על חד דיעול וכו׳. סרב עמו שיעבור לפני התיבה: חזנא. שמש של בית הכנסת קרוי חזן בלשון תלמוד: בטיטי. שם לביר היה וכך שמו: באופנייה. בקדושת ברכת יוצר אור אחר בשיים והאופנים וכו׳ ממקומו: מכיון דעניתון כו׳. ומאל ברוך הוי כתחלת ברכה אחרת: מתני׳. לא יענה אמן אחר הכהנים. בסוף כל ברכה וברכה: מפני הטירוף שלא תטרף דעתו עליו ויטעה לפי שצריך להתחיל בברכה שלאחריה כדאמרינן במדרש אמור להם מלמד ששליח צבור אומר להם כל דבור: ואם אין שם כהן אלא הוא. ש״ץ: לא ישא את כפיו. דשמא לא יוכל לחזור לתפלתו לדעת ולהתחיל שים שלום שדעתו מטורפת עליו מאימת הצבור: ואם הבטחתו. כלומר שהוא בטוח שאין דעתו מטורפת עליו: רשאי. כתב הטור סי׳ קכ״ח ויעקור רגליו מעט בעבודה ויאמר מודים עד ולך נאה להודות ויעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים ויקרא לו אחר וצריך שהמקרא יכוין לבו אל התפלה מעטה שיתחיל ש״ץ י״ח וחוזר ש״ץ ומסיים שים שלום כך כתב מהרי״ק שם בשם רש״י והמרדכי כשב מיהו רשאי קתני ולא חייב כדכתב הגהות מיימון בהלכות תפלה דאין עובר

שנויי נוסחאות (כו״ו) מפטירין בכי״ל קורין. (סוי״א) חונא בכי״ל אליעזר. (סוי״ה) מתחילת בד״ו מתחיל.

עמודי ירושלים

**תני** לא יהיו שנים קורין בתורה כו׳ עי׳ מקראי קודש (סער כ״ב ס״ק כ״ו) שכתב וז״ל ובזה י״ל דברי הירושלמי ברכות פ״ה שכ׳ וז״ל לא יהיו ב׳ קורין בתורה אמר ר׳ זירא מפני הברכה עכ״ל דכוונת הירושלמי הוי דמש״ה אין קורין לשנים ע״י שכל אחד ירצה לברך לזאת לא היה באפשר דאם יברכו ביחד היי תרי קלא ולא משתמע ולברך כאו״א בפ״ע אסור דבמקום ששניהם קורין כא׳ אסורים שניהם לברך בפני עצמו כו׳ עכ״ל ושגה בפשט הירושלמי דלפי פירושו איך סיים בירושלמי ותני לא יהי׳ ב׳ מתרגמין וא׳ קורא אית לך מימר מפני הברכה אלא משום שאין שני קולות נכנסין לתוך אזן אחת ע״כ. א״כ מבואר דבס״ד מפני הברכה לא הי׳ יודע הטעם שאין ב׳ קולות כו׳ דא״כ גם באין מתרגמין שנים ג״כ הטעם כך אע״כ דס״ד מפני הברכה אין הטעם משום שאין ב׳ קולות רק דס״ל שאין לשנים לברך על קריאה אחת וזה ברור: **אמר** לי׳ עלך לא כעסית כו׳ עי׳ בהליכות עולם ברכות (בנתיבות סמיים ד״ס ע״כ) שכ׳ על הדין דצריך לסרב דצ ע על הרמב״ם שהשמיט זאת ואפשר לומר שבירושלמי מבואר דכעס על הדין דאטרח ופליג על הך דינא ע״ש ושגה בזה ולחנם עשה פלוגתא בין הבבלי להירושלמי דשם בירושלמי מבואר דכעס על האיש שהטריח להש״ץ שילך להתפלל דלמה הטריח עלי׳ כל כך ומאי ענין זה להש״ץ שלא יסרב וז״פ וברור:

עמודי ירושלים תנינא

**בטיטיי** א׳שתתק כו׳ רוקח (סי׳ ש״כ) והעתיק בן פיפא:

טוב ירושלים

ג״ד רובן ומיעוטן רע ובינוניתן יפה, עי׳ ברכות ל״ד א׳ ובמס״פ כאן ומ״ש מה שהקשיתי בילדותי מניסין ע׳ סע״א:

שנים ישראל ואחד כהן ממצעין את הכהן אימתי בזמן שכולם שוין אבל אם היה אחד מהן תלמיד חכם ממצעין את החבר א"ר יהושע ב"ל *מימי לא ברכתי לפני כהן ולא הנחתי ישראל לברך לפני ר' יודה בן פזי בשם ר' אלעזר כל כהן שהוא *עומד בבהכ"נ ואינו נושא את כפיו עובר בעשה ר' יודה בן פזי כד הוה תשיש הוה חזיק רישיה וקאי ליה אחורי עמודא ר' אלעזר נפיק ליה לברא ר' אחא ר' תנחומא בר' חייא *בשם רבי שמלאי עיר שכולה כהנים נושאין את כפיהם למי הם מברכין לאחיהם שבצפון לאחיהם שבדרום לאחיהם שבמזרח לאחיהם שבמערב ומי עונה אחריהם אמן הנשים והטף תני אביי בי רבי בנימין העומדים לאחורי הכהנים אינן בכלל ברכה העומדים לפני הכהנים אמר רבי חייא בר ווא אפילו חומה של ברזל הברכה מפסקתן העומדים מן הצדדין נשמעינה מן הדא *נתכווין להזות מלפניו והזה לאחריו לאחריו והזה לפניו הזייתו פסולה לפניו והזה על הצדדים שלפניו הזייתו כשירה הדא אמרה אף העומדים מן הצדדין בכלל ברכה הן אמר רב חסדא *וצריך שיהא החזן ישראל רב נחמן בר יעקב אמר אם היה כהן אחד אומר כהן ואם היו שנים אומר כהנים אמר רב חסדא אפילו כהן אחד אומר כהנים שאינו קורא אלא לשבט :

# הלכה ה מתני'

*המתפלל וטעה סימן רע לו ואם שליח ציבור הוא סי' רע לשולחיו ששלוחו של אדם כמותו אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא שהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם אם שגורה תפילתי בפי יודע אני שאני מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף : גמ' רבי אחא בר יעקב אמר *ובלבד באבות *מעשה ברבן גמליאל שחלה בנו ושלח שני תלמידי חכמים אצל רחב"ד בעירו אמר לון המתינו לי עד שאעלה לעלייה ועלה לעלייה וירד אמר להו בטוח אני שנינוח בנו של ר"ג מחליו וסיימו באותה שעה תבע מהן מזון אמר רבי שמואל בר נחמני אם כוונת את לבך בתפילה תהא מבושר שנשמעה תפילתך ומה טעם תכין לבם תקשיב אזניך אמר ריב"ל אם עשו שפתותיו של אדם תנובה יהא מבושר שנשמע תפילתו מה טעם בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו :

## הדרן עלך אין עומדין

**ביצד** *מברכין על הפירות על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בורא פרי הגפן ועל פירות הארץ הוא אומר בורא פרי האדמה חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ ועל הירקות הוא אומר *בורא פרי האדמה רבי יהודה אומר בורא מיני דשאים :

---

שנים ישראל ואחד כהן. שהיו מהלכין בדרך ממלעין את הכהן לכבדו לפי שהשלשה המהלכין הגדול באמלע : ממלעין את החבר. דת"ח קודם לכהן עם הארץ ואיידי דהא דלקמן נקט נמי להא : ולא הנחתי ישראל לברך לפניו. גרסי' להא בפ' הנזקין בהלכה ט' : כד הוה תשיש. ולא היה יכול ליסא את כפיו הוה חזיק רישיה קושרו בחוזק למען יראו שמחמת חשות כח אינו הולך לנשיאות כפים והיה עומד אחורי העמוד בבית הכנסת אבל ר' אלעזר היה נוהג שילא לחוץ מבהכ"נ כשלא היה יכול ליסא את כפיו : נושאין את כפיהן. כולן : לאחיהם שבלפון וכו'. כלומר להעם שבשדות : אינן בכלל ברכה. דהכי לא אניסי והן מראין בעלמן שאין הברכה חשובה בעיניהם לעקור רגליהם ולבא לפני הכהנים משום שהברכה לריך להיות פנים כנגד פנים דכתיב כה תברכו וגו' אמור להם : העומדים לפני הכהנים. פנים כנגד פנים אפי' יש דבר מפסיק ביניהם הואיל דלא קיימי אחורי העורף לא מיקרי הפסק כדאמר ר"ח בר ווא : אפי' חומה של ברזל אין הברכה מפסקתן. כל"ל וכן הוא בגיטין שם : העומדין מן הלדדין. מהו אי חשיבי כלפניהם או לא : נשמעינה מן הדא. מתני' דפרה פ' י"ב : והזה לאחריו. שהיו גם שם כלים הלריכין הזייה : הזייתו פסולה. דבעינן שיהא מתכוין להם : על הלדדין הזייתו כשירה : וכן הוא בגיטין ול"ג התם שלפניו אלמא דלדדין כלפניו חשיבי : ולריך. לכתחילה שיהא החזן המקרא ישראל : כהן אחד. אומר המקרא כהן ולשנים קורא כהני' : שאינו קורא אלא לשבט כהנים עם קדושיך ולעולם שייך לומר כהנים : אם שגורה תפלתי בפי. שהיא סדורה בפי במרולה ואיני נכשל בה : שהוא מטורף. החולה הוא מטורף כמו אך טרוף טורף. א"נ לשון טורפין לו תפלתו בפניו כלומר התפלה שהתפללו עליו מטורפת היא ואינ' מקובלת : גמ' ובלבד באבות. הא דאמרו המתפלל וטעה בברכת אבות הוא שאמרו שברכה זו ראשונה היא ולריך לכוין בה : תנובה. שמרגיש בעלמו שאומרה סדורה ותיבה אחר תיבה כהוגן ובכוונה : בורא ניב שפתים. כשיש ניב שפתים אז מבושר לו שלום :

הדרן עלך אין עומדין

הלכה א מתני' כילד מברכין. דסברא הוא שמברכין על הנהנין כדי שלא יהנה מעולם הזה בלא ברכה : חוץ מן היין. שמתוך חשיבותו קבעו לו ברכה לעלמו וכן הפת : בורא מיני דשאים. לפי שיש בכלל פרי האדמה דשא שהן ירקות וזרעים שהן מיני קטניות ורבי יהודה בעי היכר ברכה לכל מין ומין ואין הלכה כר' יהודה והא דתנן על הירקות אומר בורא פרי האדמה הני מילי ירקות שדרכן לאוכלן חיין ואכלן חיין או שדרכן לאוכלן מבושלין ואכלן מבושלין אבל אותן שדרכן לאכול חיין ואכלן מבושלין או שדרכן לאכול מבושלין ואכלן חיין אינו מברך עליהן אלא שהכל וירקות שאוכלין אותן בין חיין בין מבושלין מברכין עליהן בורא פרי האדמה בין חיין בין מבושלין :

כתיב · תורה אור

עין משפט נר מצוה: נח · נט · ס · סא · א · ב · ג · ד · [illegible]

מסורת הש"ס: מגילה כח · גיטין · פרה פי"ב מ"ב · ברכות לד · שם · שם · תהלים · ישעיה נח · ברכות לה · תוספתא פ"ד ושם [illegible]

גליון הש"ס [illegible]

## פירוש מבעל ספר חרדים

עובר בעשה אלא כשאומרים לו עלה וכדלקמן בגמרא : גמרא. ממלעין את הכהן. כדאמר בבבלי פרק אמר להם הממונה ג' שמהלכין בדרך הרב באמלע גדול מימינו וקטן משמאלו והכי נמי אמרינן בסנהדרין בריש פרק כ"ג והממונה ממלעו לכ"ג ופירש"י בהולך הממונה לימינו וכל העם לשמאלו נמלא כ"ג באמלע : נתכוין. משנה סוף מסכת פרה : הזאתו פסולה. דבעינן כוונת הזאה והכי לא נעשית מחשבהו ובבבלי פרק אלו ג' מלים מייתי הך בעיא ופשיטותא ופירש"י על הלדדים שבפניו לדדים שיש ממנו ולהלן ולא לדדים שיש ממנו ולאחריו והכא נמי העומדים בלדדים של כהן ממנו ולהלן בכלל הברכה היא דכלפניו דמי אבל שלאחר ממנו אע"פ שאינו לאחריו ממש כלאחריו דמי עכ"ל. כ"א"ר דבריו שאלו התם הוט יבר מפניו של כהן לימינו ולשמאלו כל שלפני החוט כלפניו דמי ואחר החוט כלאחריו אע"פ שגופו עומד שוה בשוה גופו לגופו של כהן ובלדו ממש : ולריך שיהא החזן ישראל. כתבו התוספות והרא"ש בשם ר"ת דתזן פירש בערוך שליח לבור וטעות דאינו [אלא] השמש כדלעיל והביא כמה ראיות ומכאן פי' ר"ת שאין ש"ץ אומר כהנים דהוי הפסקה אבל להקרות הכהנים מלה במלה ש"ל מקרא כדאיתא במדרש בהדיא ע"כ וכתב רמב"ם מדכתיב אמור להם מכלל דמקרא מלה במלה וכן הקורא כהנים דמלשון אמור להם יליף במדרש הרתי הקורא כהנים והמקרא מלה במלה. וכתבו עוד התוספות דאם אומר הבלית לכור אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה וגו' האמורה מפי אהרן ובניו כהנים ויאמר המלה של כהנים בקול רם לא הוי הפסק : אם היה אחד וכו'. והבבלי בכור דאם לא היו שנים אין קורין כלל אלא הוא עולה מעלמו דכתיב אמור להם לשנים ולא לאחד מ"מ הא"כ מקרא אפי' ליחיד דאע"פ במלה אמור לקרות ולהקרות כן קבלת חכמים דלאחד מקרא ואינו קורא :

מתני'. אם שגורה תפלתי בפי. סדורה בפי במרולה ואיני נכשל ותהכתי נובעת מלבי אל פי כל מה שאני רולה להאריך : שהוא מטורף. לשון טורפין לו תפלתו בפניו כלומר התפלה שהתפללו עליו מטורפת וטרודה ממנו ואינה מקובלת פי' אחר כו' : גמרא שאינו הפך בה : וסיימו וכו'. לשון הבבלי ישבו וכתבו וכוונו אותה שעה : בורא ניב שפת[ים] [...] תנובה וזירושלמי נראה שהוא מפרש כשהאדם בורא תנובה דהיינו פרי שפתיו שנובעת מאליה כדפירש"י במתני' : הדרן עלך פרק אין עומדין

פ"ו מתני'. חוץ מן היין. שמתוך חשיבותו קבעו לו ברכה בעלמו וכן הפת : בורא מיני דשאין. לפי שיש בכלל פרי האדמה דשאים וזרעים כגון קטניות ורבי יהודה בעי היכר ברכה לכל מין ומין : שבע [...] להו' לפוטה שם.

## מראה הפנים

ט"ז כל העונה אמן וכו' וכן בסוף כל ברכה שהיא בסוף ברכות אחרונות עונה בה אמן אחר עלמו : **מימי** לא ברכתי לפני כהן וכו'. כל זה מבואר היא בגיטין שם עד סוף הלכה ושם ביארתי דמשמע מדברי התוס' בפרק אלו נאמרין דף ל"ט דלא גרסי הכא על הלדדין שלפניו ושדעת הרמב"ם כדעת התוס' וע"ש :

**ובלבד** באבות. וכן התם בבבלי פרקין אמר ר' חייא אמר רב ספרא משום חד דבי רבי באבות ואיכא דמתני לה אברייתא המתפלל לריך שיכוין את לבו וכו' ונראה דלא פליגי דמשום שלריך לכוין באבות לפיכך הוא דקאמר דהא דמתני' נמי מיירי באבות : **בורא** ניב שפתים שלום. וכן יליף רבי יהושע בן לוי התם מהאי קרא ומוסיף הוא בזה על הא דדריש ר' שמואל בר נחמני דאלו מקרא דמייתי איכו לא משמעו אלא בתפילת רבים והלכך מייתי האי קרא דבלשון יחיד קאמר דגם יחיד כשיש לו ניב שפתים מבושר הוא שלום : סליק פירקא בס"ד

**ביצד** מברכין. עד שיתירו לו המלות. הכי איתא בתוספתא ריש פ"ד לא יטעום אדם כלום עד שיברך שנאמר לה' הארץ ומלואה הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל עד שיתירו לו כל המלות וכדפריבית בפנים שעד שיברך קאמר שאם לא בירך הרי הכל עליו כקדש הזה וכדברים האסורים עליו מחמת מלוה שלא ליהנות מהם והכי משמע נמי מדלקמן סלקין לבי תנותא וכו' שכל המלות טעונות ברכה וכי בבבל מלות ממה נכנסו לחנות אלא היינו דאמרן דקודם שיברך על הדבר הרי הוא כמלווה עליו שלא ליהנות ממנו וכדאמר נמי התם בריש פרקין אמר שמואל כל הנהנה מעולם הזה בלא ברכה כאלו נהנה מקדשי שמים שנאמר לה' הארץ ומלואה וכו' כאן לאחר ברכה ילא מידי מעילה והרי היא שלו. א"נ עד שיתירו כמו עד שנעשה לו כהיתר ליהנות מדבר האסור ומלווה עלה והיינו כך : הני [illegible]

[illegible]

וכאמת שבלא"ה מוכרח לומר דאין זה ר"ח שבבבלי. דהיאך אפשר דירושלמי שסידר ר' יוחנן יביא דברי ר"ח שהוא תלמידו דרב. ומיהו מ"ש חולין דף קל"ז ע"ב ודף [...] ע"ב. נראה דהוי ר"י כעין תלמיד הבר לרב ונם ר"י היה יותר מס' שנה כמ"ש בסה"ת סי' קלה ונסדר הגאים והמורחים שהעתיק בספר וועד לחכמים מערכת סמ"ך אות פת כתב דר"י חי ת' שנים ורב ס' שנים. א"כ שפיר מייתי לדרב חסדא. בוב מלאנו בשו"ת כלב"ת סי' קכז בכתב ג"כ דאפשר דר"ח היה בימי ר"י כמבואר בסדר הקבלה להראב"ד ז"ל ע"ש :

שנויי נוסחאות (שו"ז) וקאי בד"ו וקאים. (שו"ל) שאני בד"ו שהוא. (שול"ב) מהן בד"ו ליתא. (שול"ג) שנשמע בד"ו שנשמעה. (שול"ח) שעל הפת בד"ו ליתא.

מערכת הערוך רב נחמן בר יעקב. בערוך (ע' כהן) הגי' רב נחמן בר יצחק : [אם] היה כהן אחד אומר כהן ואם היו שנים אומר כהנים ובערוך (שם) אם כהן אחד אומר כהן. אם שנים קורא כהנים : [אפילו] כהן אחד אומר. גי' הערוך (שם) אפילו לכהן אחד קורא... לשבט גי' הערוך לשבטו (ועי' ערה"ש ע' כהן) :

## טוב ירושלים

שנים ישראל וא' כהן ממצעין את הכהן. משמע מכאן בהא דוקדשתו דלריך להקדים כהן אינו לענין קדושה לחוד אלא לכל דבר כבוד שלריך לכבדו מקודם וכיומא ל"ז א', הגדול מימין כו' והרב באמלע, ובכל המקומות לא נזכר רק וקדשתו לכל דבר שבקדושה, ועי' מהרש"א נדרים ס"ב בהא דליטול מנה יפה ראשון ומש"כ במק"א בס"ד לענין דברי תורה מי קודם בזה ועי' בבלי ב"ב ק"כ א', נמסיבה הלך אחר זקנה בישיבה הלך אחר חכמה ולא נזכר כלל כהונה, ועי' מ"ש במק"א לענין אמירת קדיש דראוי להקדים לכהן בשיש ב' אבלים וכן לענין הקדמת התפלה לפמ"ש האחרונים שייך הוא לכהן, אך י"ל דלהקדים להתפלל ולדחות אחרים לא דאינו שייך וקדשתו רק להקדים ולא לדחות ודומיא דהא דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם להקדים ולא לדחות, עי' תוס' שבת כ"ג ב', ובש"א מגילה כ"ט ובא"מ שם, וא"ש בזה הא דבגיטין נ"ט ב' איתא כהן קורא ראשון משום ד"ש ופריך ד"ש דאורייתא הוא מוקדשתו ואילו בהוריות י"ג א', דאיתא שם כהן קודם ללוי יליף מקרא דויבדל אהרן ולא מקרא דוקדשתו, ובע"כ דוקדשתו הוא רק להקדים ולא לדחות ורק להחיות אם לשני ילפינן מקרא דויבדל אהרן ולא לענינים אחרים כנלע"ד להלכה ולא למעשה :

אפילו כהן א' קורא כהנים. אפ"ל דפליגי בפ' הפוסקים אם יאמר הש"ץ נוסח או"א וכשמגיע למלת כהנים יאמר בקול רם או שלא יאמר רק מלת כהנים דלר"ח ס"ל דלריך לומר כל הנוסח ולת' בי"ע ס"ל דרק מלת כהנים ולכן אם יש כהן א' לא יאמר כהנים:

עין משפט
נר מצוה

ה
א מיי' פ"א שם ה"כ סמ"ג שם טוש"ע סי' ר' סעי' א

ו
ב ג מיי' פ"ג מהל' ברכות ופ"ח שם סמ"ג שם טוש"ע שם סי' רח ס"י

גמ' כתיב לה' הארץ ומלואה. מכאן למדנו הנהנה כלום מן העולם מעל שהרי לה' הוא הכל : עד שיתירו לו המצות. כלומר עד שיברך ואז הותרו לו ליהנות מן המצות שהן הארץ ומלואה שנחשבין כמו מצות השם וקדש קודש ברכה: העולם ומלואו עשוי ככרם. תיבה הכרם קדרים דתבואת כרם מיבעי ליה אלא לרבות העולם ומלואו שעשוי עליו ככרם לאסרו עליו כמו כרם רבעי שצריך פדיון ומהו פדיונו של העולם ומלואו ברכה : כאלו משלך אכלת. ודריש בל מלשון בלי שטוב אין טובתי עליך להחזיק לי טובה : מבלה אני טובתי בגופך. וזהו מלשון בלה כלומר שיתקיימו זמן הרבה בגופך : יבללו כל הטובות. מלשון בלול הוא : א"ר אחא מהו בל עליך. כלומר דר' אחא לא בעי למידרש כהני דרשות דלכולהו קשיא ליכתוב קרא הכי בלי עליך או בלה עליך או בלול עליך ומהו בל עליך והלכך דריש אלו שני תיבות בל עליך הם נרמזים לתיבה אחת כמו בלעדיך שאם אני מביא טובה על העולם לא יהיה מבלעדיך כהאי ובלעדיך דיוסף דהוי כמו ומבלעדיך: הלולים. הרתי משמע לפניו ולאחריו: סלקון לבי חנותא. שמוכרין שם מיני פירות ומיני מגדים : קפץ ר' חגי ובירך עליהן. ולא המתין עד שיביאם לביתו: יאות עבדת. בזה שברכת כאן עליהם ללמד לאחרים שכל המצות טעונות ברכה כלומר כל דבר שבעולם ומלואו והן כמצות קודש ברכה כדלעיל: מסתכל ביה. לפי שהיה מתמיה על זה כדלקמן : בבלייא למה את מסתכל בי. אם על שברכתי לאחריו וכי לית לך כל שהוא ממין ז' וכו' וקאמר דאית ליה נמי להאי אלא מה דהוה צריכה ומספקא ליה מפני שנלעינתו ממעטו מכשיעור ואפשר דאינו טעון ברכה לאחריו : ופריך הש"ס ולית ליה לר' יוחנן וכו' ומה עבד ליה ומ"ט בירך לאחריו הא כי שקלית להגרעין אין כאן זית : משום בריה. כלומר בריה שאני ולא אמרו שיעור כזית אלא בדבר שאינו בריה כגון חתיכה אחת מדבר שלם :

גמ' כתיב לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה א הנהנה כלום מן העולם מעל עד שיתירו לו המצות אמר רבי אבוה כתיב פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם העולם כולו ומלואו עשוי ככרם ומהו פדיונו ברכה ר' יחזקיה רבי ירמיה רבי אבון בשם ר"ש בן לקיש אמרת לה' ה' אתה טובתי בל עליך אם אכלת וברכת כביכול כאלו משלך אכלת ד"א טובתי בל עליך מבלה אני טובתי בגופך ד"א טובתי בל עליך יבללו כל הטובות ויבואו עליך אמר רבי אחא מהו בל עליך שאיני מביא טובה על העולם מבלעדיך כמה דאת אמר ובלעדיך לא ירים איש את ידו תני רבי חייא קדש הלולים מלמד שהוא טעון ברכה לפניו ולאחריו מיכן היה רבי עקיבא אומר לא יטעום אדם כלום עד שיברך רבי חגי ורבי ירמיה סלקון לבי חנוותא קפץ רבי חגי ובירך עליהן אמר ליה רבי ירמיה יאות עבדת שכל המצות טעונות ברכה ומניין שכל המצות טעונות ברכה רבי תנחומא רבי אבא בר כהנא בשם רבי אלעזר ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה הקיש תורה למצות מה תורה טעונה ברכה אף מצות טעונות ברכה *רבי יוחנן נסב זיתא ובירך לפניו ולאחריו והוה רבי חייא בר ווא מסתכל ביה אמר ליה רבי יוחנן בבלייא למה את *מסתכל בי לית לך י כל שהוא ממין שבעה טעון ברכה לפניו ולאחריו אית ליה ומה צריכה ליה מפני שגלעינתו ממעטתו ולית ליה לר"י שגלעינתו ממעטתו מה עביד ליה ר' יוחנן ג משום ברייה מילתיה

מסורת הש"ס
ברכות ל"ח: לט. וע' תוס' שם ד"ה כל. תוס' יומא עט ד"ה ולא

## מראה הפנים

תני ר' חייא קודש הלולים וכו'. התם בריש פרקין מייתי כתמא דברייתא דת"כ דדריש הכי מקדש הלולים ושקיל וטרי עד דמסיק לבסוף דסברא הוא שלא יהנה מעולם הזה בלא ברכה וקרא דנסיב אסמכתא בעלמא ומיהת למדנו משקלא וטריא דהתם וממה דאיתמר הכא איזה נפקותא לדינא דהתם פריך האי קדש הלולים מיבעי ליה חד דאמר רחמנא אחליה והדר אכליה וחד לדבר הטעון שירה טעון חילול ושאינו טעון שירה אינו טעון חילול הניחא למאן דתני נטע רבעי אלא למאן דתני כרם רבעי מאי איכא למימר דאיתמר ר' חייא ור"ש ברבי חד תני כרם רבעי וחד תני נטע רבעי וכו'. ולא מסיימי התם מאן דתני נטע ומאן דתני כרם ומהכא איכא למיפשט ולהסתיים דרבי חייא איהו הוא דתני נטע רבעי דהא איהו מרה דברייתא הכא דדרש מקדש הלולים ונהי דלהמסקנא אסמכתא בעלמא הוא היינו שאין לנו מפורש מן התורה לברכה מכל מקום שמעינן מדאסמכיה ר' חייא אהאי קרא על ברכתך איהו דאית ליה נטע רבעי ואייתר ליה חד הילול למיסמכיה אברכה ועוד דלא נתית התם לסברא אלא מכח האי קושיא דחד לא דמידי דלאו בר נטיעה מנלן וא"כ מידי דבר נטיעה הוא שפיר הוא דמלינו למילף מהאי קרא ואף דלאו דדייקא הוא מדגרסינן שם אלא סברא הוא וכו' וש"מ דאכל מילי קאי עם כל זה מוכחא מילתא דלר' חייא גופיה דדריש ליה מהאי קרא איהו הוא דס"ל נטע רבעי והשתא מכיון דאשכחן דבעלמא הלכה כר' חייא לגבי ר"ש ברבי כדמוכח מההיא דפ' אלו טריפות דף מ"ו גבי ניטול הכבד וכו' הא ר' חייא והא ר"ש ברבי כי הא דר' חייא זריק לה וכו' ולפי' הא' של רש"י שם לדינא הוא דפליגי וקי"ל כזית דוקא וכר' חייא וכן מוכח מהאי דגרסינן במנחות דף פ"ו גבי שמן זית שלא הביא שליש וכו' הא ר' חייא והא ר"ש ברבי כי הא דר"ת זריק לה וכו' ולפי גי' המשנה אשר לפנינו כר' חייא הוא דאתיא וא"כ הלכתא נמי כוותיה הכא בהא דתני נטע רבעי וזהו דעת הרמב"ם ז"ל והסוברים כוותיה ויש כמה וכמה מגדולי הפוסקים שכתבו להלכה כמ"ד כרם רבעי וכח"ל דוקא ומשום דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחולה לארץ. ויתבאר עוד מזה. ועיקרה של הסוגי' בענין זה היא בפ"ק דמעשר שני והובאה ג"כ בפ"ז דפאה בהלכה ו' וע"ש ותמצא מבואר הכל ולכל שיטות המתחלקות בענין הזה והיוצא מזה בס"ד :

ומניין שכל המצות טעונות ברכה. מהאי היקשא דנקט הכא משמע דמצות ממש קאמר. והאי דלעיל בריש פרקין אין לפרש במצות ממש כדמוכחת מהאי דסלקין לחנותא וכמו שהכתתי לעיל. ונראה דה"פ דקאמרת דלכל הדברים שבעולם טעון ברכה לכל הרוצה ליהנות מהן ומפני שהן כמו מצות האסורין עליו קודם שיברך ועלה קאמר ומנין שהמצות גופן טעונין ברכה בקיומן ולהא דריש מהיקשא :

מה עבד לה ר' יוחנן משום בריה. כבר עמדו הראשונים ופלפלו הרבה בזה אם הא דהכא פליגא על הש"ס דילן או לא. והנה חלקי גם אני בס"ד כמה שנראה לנו עוד לדקדק בהאי עובדא ובהלעת הסוגיא דהבבלי בענין הזה ממה שלא דקדקו מפרשי הראשונים ז"ל ובהיולא לנו מזה לכמה דינים המסתעפים מהאי דינא. התם בדף ל"ח ע"ב גרסינן עלה דשקיל וטרי אליבא דר' יוחנן כדינא דשלקות אי ס"ל במילתייהו קיימי לענין הברכה דחזי עלייהו מעיקרא או דברכינן עלייהו שהכל. אמר רב נחמן בר יצחק וכו' ועוד אמר ר' חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח ובירך עליו תחלה וסוף א"א בשלמא שלקות במילתייהו קיימי וכו' א"ל ר' ירמיה לר' זירא ור' יוחנן היכי מברך על זית מליח כיון דשקילא לגרעיניה בצר ליה שיעורא א"ל מי סברת כזית גדול בעינן כזית בינוני בעינן והא איכא והההוא דאייתו לקמיה דר' יוחנן זית גדול הוה דאע"ג דשקלוה לגרעינותיה פש ליה שיעורא וכתבו שם התוס' בתחלה דמשמע מדלא משני בגמרא דילן כדמשני הכא משום בריה א"כ חולק הירושלמי על גמ' דילן ואין הלכה כהירושלמי ושוב כתבו בשם ה"ר יוסף שמפרש שהירושלמי אינו חולק אלא דבבבלי מיירי שהוסר הגרעין ונמלא וא"כ לא היה כברייתו אבל אם היה אוכלו שלם אפי' פרידה אחת מברך עליו תחילה וסוף וגמרא ירושלמי היה סבור שהזית היה שלם ולכך הוצרך לתרץ באותו ענין דאבל פרידה דבריה היא ואינן חולקין יחד. עכ"ד בזה. ומשמע מדבריהם דכאן דמפרשי דהא דהכא ודהתם עובדא אחת הוה והפ"ה אינם חלוקים לדינא אלא בגופא דעובדא חלוקין הם היכי הוה וכ"כ הרשב"א ז"ל בחידושיו ע"ש ובפ' היכן דף כ"ו ע"ב גבי הסיא דר' לדוק כתבו בד"ה ולא בירך אחריו וכו' דהי האי עובדא דהש"ס שלנו היינו הך היא דהירושלמי א"כ חולק על שלנו ולא סמכינן עליה אבל שמא שני מעשים הין והסיא דירושלמי היה זית שלם ואכלו עם הגרעין דהוי בריה אבל ההוא דהש"ס שלנו לא היה בו גרעין שכן סתם זית מליח בלא גרעין הוא ולא הוה בריה ולכך הוצרך לתרץ דגדול היה וזית דירושלמי קטן מזית בינוני הוה עכ"ד שם וכן כתבו עוד ביומא דף ע"ט וכ"כ הרא"ש ז"ל בפרקין ולא נחית כאן להאריך בענין פי' דבריהם וזה דהאפשר לפרש לדבריהם דכאן לפי' ה"ר יוסף ג"כ בענין דפ' היכן דהא דכתבו כאן וגמרא ירושלמי היה סבור שהזית היה שלם וכו' לומר דלאו היינו עובדא שהוזכר בגמרא דילן אלא עובדא אחריתא היא ולכאורה מוכרח הוא לפרש כן להעטת דבריהם דכאן דהא ודאי אין לפרש להא דכתבו דהירושלמי סבר שהיה הזית שלם על האי עובדא גופה דהתם בזית מליח דלא שייך כלל לומר דכמליאות דמליח פליגי אם הוא שלם עם הגרעין או שהוסר הגרעין כשמולחין לכבשו בפשיטות כתבו שכן סתם זית מליח בלא גרעין הוא וכדאמר התם היכי מברך על זית מליח כיון דשקילא לגרעיניתיה וכו' אלא דנראה דגם כאן כוונתם כך הוא דהירושלמי היה סבר שלא הביאו לפניו ג.ג'ה

## פירוש מבעל ספר חרדים

גמ' לה' הארץ. משמע קדם לה' : עד שיתירו לו המצות דרמי בבבלי כתיב לה' הארץ וכתיב והארץ נתן לבני אדם ותירץ כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה : המצות. ברכת הנהנין דהיא מצות עשה דאורייתא והמוציא דרבנן דהויא בכלל ע"פ התורה אשר יורוך לא תסור וכן בכל מאכל דתקנו לברך תחלה וסוף : פן תקדש וכו'. בבלאי הכרם כתיב ודרשו בו תקדש תוקד אש כדתנן פ"ח דכלאים כלאי הכרם אסורין מלזרוע ומלקיים ואסורין בהנאה ואין לו פדיון ומדאפקיה בלשון קדש דרשו בו דרך רמז דכל העולם קודש ככרם רבעי דכתיב ביה ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים לה' : ככרם. דשנה רביעית דאסור לאוכלו בלא פדיון דכתיב אשר נטע כרם ולא חללו : ומהו פדיונו ברכה. דא"ת לומר פדיון מעות ככרם רבעי דלא הצריכה תורה פדיון מעות אלא בשנה הרביעית הא בחמישית לא והוא הדין לכל הנאות תמיד אלא ודאי פדיון דלית ביה חסרון כיס קאמר דהיינו ברכה : אמרת. לשון נקבה דוד מדבר אל נפשו כשאת אמרת לה' ה' אתה היינו ברכת ההנאה דמברכין ברוך אתה ה' וכו' הקב"ה מביא טובתי כל עליך שאינה שלי הטובה שנתתי לך אינה שלי אלא שלך שקנית אותה בברכתך : מהו בל עליך וכו'. מחבר שתי התיבות ומחליף למ"ד עליך בדל"ת דאותיות דטל"נת מתחלפות דהוו בלעדיך. וכמוהו רבים ותיבור התיבות נמי אשכחן טובא ובריש פ"ב דזבחים ולקח דם הפר לאו מקצת דם קאמר דהא כתיב ואת כל דם הפר ישפוך. אלא קרי ביה ולקח מדם מהפר מן הפר יקבלו ולא מן הארץ להכי תנן התם נשפך לארץ ואספו פסול : קדש הלולים בכרם רבעי כתיב ומשמע שני הילולים טעון באכילתו כשתהללנו בשנה הרביעית שהוא מותר באכילה : מכאן וכו' בבבלי פריך תינח כרם שאר מינין ופירות אחרות אלא סברא הוא דכיון שנהנה צריך להודות למי שבראה ותסיק אלא על כרחין אין זה למוד גמור אלא אסמכתא בעלמא : ר' חגי ורבי ירמיה סלקין לבי חנותא וכו' לשון רמב"ם בסוף פ"ח מהלכות גניבה חייבין ב"ד להעמיד שוטרין בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך שיהיו מחזירין על החנויות ומלדיקין את המאזנים ואת המדות ופוסקין השערים וכל מי שנמצא עמו משקל חסר או מדה חסרה או מאזנים מקולקלין יש להם רשות להכותו כפי כחו ולקנסו כפי ראות ב"ד לחזק הדבר וכל מי שמפקיע השער ומוכר ביוקר מכין אותו וכופין אותו ומוכר כשער השוק עכ"ל ובהגהה כתיב בירושלמי גרסי' יהיה לך מלמד שמעמידין אגרמדים ופריך והתניא כל מצות עשה שמתן שכרה בלידה אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה. ומתרץ אין נענשין עליה אבל מוזהרין עליה עכ"ל ופרש"י אגרמדים ממונין בין על המדות לענוש מעותי המדות בין על השערים שלא ימכרו ביותר עכ"ל ור' חגי ור' ירמיה היו מקיימים מצוה זו. ואפשר שהם היו הממונים המחזירין על החנויות על פי ב"ד הי' נמי הם היו הב"ד והיו הולכין לחנויות שיגידו להם הממונים הקבועים שם מי עוות וקנסוהו והממונים השוטרין יגבו הקנס או יכו כדכתב רמב"ם כפי ראות ב"ד.. ובירך אשר קדשנו לקדש המדות והמאזנים ולתקן השערים : שכל המצות טעונות ברכה. כן מצאתי לרבינו אליהו שהיה מברך כשהיה נותן לדקה או מלוה לעני וכן בכל המצות ולא נהגו כן העולם אלא במקצת מצות מברכין ובקצת אין מברכין וכבר נשאל הרשב"א על הדבר ונדחק לתת טעם מה נשתנה אלו מאלו : מה תורה טעונה ברכה. מדאורייתא דיליף לה בבבלי לעיל פי' מי שמתו מפסוק כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו וכן מנה הרמב"ן בספר השגותיו על רמב"ם על מנין המצות שלא מנה זו מכלל רמ"ח מצות עשה : לפניו. בורא פרי העץ. ולאחריו מעין שלש : ומסתכל ביה. כמתמיה וחשב דהיה אחריו ולא כלום מברך דהיינו בורא נפשות כדאמרינן בבבלי בכל שאר מינין חוץ ממין שבעה ולא ענה ר' חייא דבר והתלמוד מפרש דודאי לא היה טועה

שנויי נוסחאות (ס"ז) ה' אתה במקרא אדני אתה. (ס"י) יבללו בד"ו יבללו ובכי"ר יובלו. (סופ"ז) לבי חנוותא קפץ בכי"ר למי חטאתה נסב. (סוכ"ז) למצות וט"מצות בד"ו למצוה וכו' מצוה.

### ככר לאדן

ריש פ' כילד מברכין. עד שיתירו לו המצות. פי' ברכות. וכן קורא ר"מ למצות ברכות בסוף המסכתא :

### חתם סופר

ר' חגי ור' ירמיה סלקין לבי חנותא קפיץ ר' חגי וכו' ולא נ"ע כפי מהרא"פ ז"ע דאי כדבריו א"כ מה צורך להביא ראיה שמברכין על המצות וכי עד כאן לא שמעינן שמברכין על תפילין ושאר מצות ומשנה שלמה שנינו ברך על הפסח פטר של זבח. אבל בנלע"ד שיכנים לחנותא היינו יום מושב בנהדרין לעיין במילי דמתא ולתקן כל צרכי עירו כפין שמצינו ריש מ"ק וריש שקלים ובירושלמי דשקלים אלו הן צריכין ע"ש והרבה כיוצא בהם דשייכים בזה"ז ובזמן האמוראים וס"ל לר' חגי ור' ירמיה כת"ק דסוכה מ"ו ע"א כשיש לפניו מצות הרבה מברך על המצות אלא דהתם מיירי שהמצות כבר לפניו וכאן מיירי שלא היו המצות לפניו אלא מיד בבקר השכם כשנכנס לחנייתא להיות מוכן לכל המצות שיבאו לפניו :

עמודי ירושלים תנינא
מנייי שכל המצות טעונות ברכה רוקח (סי' רפ"ג):

מסורת הש"ס

ברכות ג. תוספתא פ"ד.

עין משפט נר מצוה

ז א טוש"ע או"ח סי' ר"י ס"א

ח ב טוש"ע או"ח סי' קס סי"ב

מילתיה דר' יוחנן אמרה. ש"מ מדר' יוחנן שכן כל דבר השלם אפי' אכל פרידה אחת וכו' פרי שלם טעון ברכה לפניו ולאחריו: יין בזמן שהוא כמות שהוא חי. ותוספ' היא בפ"ד ונתחלפו התיבות בכאן בש"ס והכי איתא התם בריכא בורא פרי העץ ונוטלין ממנו לידים דהכתי לא אשתני למעליותא ובמזוג בורא פרי הגפן ואין נוטלין ממנו לידים דברי ר"א: אין בו מפום אובדן אוכלין. לפי הגי' הכתוב בספרים אדברי חכמים קאי דאין בו משום איבוד אוכלין כשנוטלין ממנו לידים אבל נראה דגם זה ט"ס הוא ובתוספתא גרים וחכ"א אחד זה ואחד זה מברכין עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין הימנו לידים וא"כ דברי ר' אבא לפרושי טעמיה דר"א בריש דבריו הם דכל זמן שלא נשתנה לחשיבות אין בו משום איבוד אוכלין:

מילתיה דר"י אמרה שכן אפי' [א]אכל פרידה אחת של ענב או פרידה אחת של רימון שהוא טעון ברכה לפניה ולאחריה *יין בזמן שהוא כמות שהוא אומר עליו בורא פרי העץ ואין [ב]נוטלין ממנו לידים בזמן שהוא מזוג אומר עליו בורא פרי הגפן ונוטלין ממנו לידים דברי רבי אליעזר [ג]וחכמים אומרים בין חי בין מזוג אומרים עליו בורא פרי הגפן ונוטלין ממנו לידים א"ר אבא אין בו משום איבוד אוכלין רבי יעקב בר זבדי בשם רבי אבהו שמן

## פירוש מבעל ספר הרדים

טוכה. כזה אלא המיהתו איך בירך אחריו דהא כשמסיר גרגרין הזית נמצא האוכל פחות מזית ואין טעון ברכה לאחריו כלל ומפרש טעם ר' רבי יוחנן מפני שהביאו לפניו הזית שלם והשיב בריה וכל כיוצא כזה אפילו פחות מכזית טעון ברכה לאחריו והבבלי תירץ טעם רבי יוחנן היה דכי שקלת הגרעין אית בה כל שיעור זית בינוני ודעת רי"ף ורמב"ם דפליג הירושלמי ואפילו אבריה שלימה פחותה מזית לא מברך אחריו אבל התוספות והרא"ש והרשב"א נסתפקו שמא לא פליג אלא דסבר דהוית לא כיה שלם אלא מרוסק לכך הוצרך לתרץ דגדול היה אין הכי נמי דבריה שלימה אפי' פחותה מזית מברך אחריו וכיון דהדבר בספק כתבו שטוב ליזהר מלאכול בריה שלימה גבדה פחותה מכזית: לשון בני של רש"י בבבלי ה"ג יין עד שלא נתן לתוכו מים אומר בורא פרי העץ ואין נוטלין ממנו לידים וכו' וחכמים אומרים בין חי וכו' אומר עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין ממנו לידים ופירש טעם ר' אליעזר משום דיינם היה חזק ולא אשתני למעליותא לברך בורא פרי הגפן אלא בורא פרי העץ כענבים ואין נוטלין ממנו לידים דאין נטילת ידים לאכילה אלא במים לבדן או לפחות ברוב מים דהכי דרך יין מזוג על חד תלת וכתב רש"י וטעמא דרבנן משום הפסד אוכלין. נראה דהיינו דקאמר הכא רבי אבא אין בו משום אובדן אוכלין כלומר טעמא דרבנן משום דנהי דאיכא ביה מיא ותזי לנטילה מ"מ אסור ליטול בו: ומתמה אר' אליעזר. אטו מי לית

## מראה פנים

מליח ועובדא אחרת הוה ושהביאו לפניו זית שלם. איך שיהיה איכא למידק מיהת על דבריהם שכתבו שם דשתי מעשים הוו חדא שהרי נראה להדיא דהיינו עובדא דהכא והיינו עובדא דהתם דר' חייא בר וווא דהכא הוא בעצמו ר' חייא בר אבא דהתם וכן העתיק הרא"ש והתוס' שם והוא ר' חייא בר אבא מסתכל ביה וכו' וגם א"ל לפנים ואף אם נאמר דזה אפשר לדחות דאפילו כך בעובדא אחרת הוה ונראה אותו ר' חייא בר אבא בפעם אחר שאכל זית שלם ולא הוה מליח. נניח גם להאי דוחקא מ"מ קשה הא בהדיא קאמר הכא לקמן ר' חייא בר אבא מטמיה דר' יוחנן זית כבוש אומר עליו בורא פרי העץ וכהאי דשלקות דהתם דלדידיה ס"ל לר' יוחנן דבמילתייהו קיימי והרי הכא כללא הוא דכייל כל שהוא ממין שבעה טעון ברכה לפניו ולאחריו אלמא דמיהת במעינן לר' יוחנן גופיה דס"ל דגם לזית כבוש והיינו מליח שהוסר גרעינתו ולאו בריה הוא לדבריהם דפרק היכן ולפי' ה"ר יוסף דכאן ומ"מ טעון ברכה אף לאחריו וזית שכתבו סתם קאמר ומשמע בין גדול ובין בינוני דליכא למימר ביה פס ליה שיעורא ואפ"ה מברכינן עליה ברכה הראויה לו תחילה ובסוף. וא"כ על כרחך דמ"מ בריה מיקרי אף שהוסר הגרעין וזהו כפי' הא' דתוס' דכאן וחולק הש"ס דהכא עם הש"ס דהתם. באופן דהיכי דנימא בהאי עניגא בסוגיא דהכא ודהתם לא פלטינן מקושיא ומן הדחק זו הלחץ בהשוות הסוגיות לדינא אבל על כן לבי אומר לי כי לולי דבריהם דהני אבלי רברבי ומטיבותייהו דמרי אמינא ביה מלתא דאי איכא חד לד להשוות להני תרי תלמודי כהאי דינא דבריה האי מילתא הוא דאיכא. מיהו האי מילתא תליא בפלוגתא דרברבתא ואנוא בכאן ברמז ובדרך קצרה שלא להאריך כי אם במה שילטרך בהכרת בענין ביאור דהאי עניגא וכדלקמן. ובתחלה נבאר מה שיש לדקדק עוד בענין שבשתנה נוכחה דהתם מנוכחא דהכי בהאי עובדא ממש כדנראה להדיא דעובדא חדא הוה וכמוזכר לעיל. וזה דהא התם אמרינן לעיל גבי האי פלוגתא דשלקות תהי בה ר' זירא וכי מה ענין ר' בנימן בר יפת אצל ר' חייא בר אבא וכו' ועוד אמר ר' חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן וכו' ודחי לה הש"ס דילמא בורא נפשות רבות וכו' א"ל ר' ירמיה לר"ז ר' יוחנן היכי מברך וכו' כדהובא לעיל. והיכא למידק דהא הכא קאמר ליה רבי יוחנן לר' חייא בר אבא בבלייא למה את מסתכל בי לית לך כל שהוא ממין שבעה טעון ברכה לפניו ולאחריו אלמא דקרי ליה מין שבעה ואע"ג דמליח הוה לא הפסיד ברכתו בין לפניו בין לאחריו. וזה כבר הקדמנו שאין לנו לומר בענין אחר אלא דחדא עובדא הוה. האי דהכא והאי דהתם והבאת מדאמר ליה הכי ש"מ דס"ל דכבוש ושלוק במילתיה קמייתא קאי וא"כ ה"ל לר' זירא למימר בהדיא שמיע לי מר' חייא בר אבא מטמיה דר' יוחנן דקאמר ליה כהאי עובדא דעביד כנפביה דש"מ דשלקות במילתייהו קיימי ועוד הא ודאי ר' חייא בר אבא שמע הברכה שבירך ר' יוחנן דהא היה מסתכל ביה קאמר וא"כ אמאי ספוקי מספקא ליה לר' זירא בהאי שהדותא דר' חייא בר אבא הי ברכה דבריך ר' יוחנן ולהכרית מהסברא אי אמרת בשלמא וכו' ואמאי שביק ליה למידחי מילתיה כדדחי ליה ודלמא בורא נפשות רבות ולימא הגא כפירוש שמעתה מר' חייא בר אבא דר' יוחנן בריך ברכה הראוי' למין ז' מלפניו ומלאחריו. ועל כרחן לומר דמכל הלין במעינן דר' חייא בר אבא לא אסיק לבולא דהאי עובדא קמיה דר' זירא כ"א סתמא הוא דקאמר ליה אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח ובריך עליה תחלה וסוף אבל כל האי דאסיק הכא מאי דקאמר ליה ומאי דאהדר ליה ר' יוחנן לא סיימיה ר' חייא בר אבא קמיה דר' זירא ולפיכך הוצרך ר' זירא להכרית מדנפשיה כדקאמר אא"כ וכו' ודחי לה הש"ס כדאיתא וזה פשוט. ומעתה נאמר דמכיון שכן הוא א"כ כל הא דאקשי ליה ר' ירמיה לר' זירא ור' יוחנן היכי מברך וכו' ור"ז אהדר ליה מי סברת וכו' והאי דר' יוחנן זית גדול הוה וכו' זה הכל מכח הכרת הסברא ודרך פלפול הוא דאמרי והאי דלעיל נמי קאי ולברורי דינא דשלקות מכח האי פלפולא היכי מברך וכו' ומהאי שינויא דשני ליה זית גדול הוה וכדלקמן. ובהיות כן לא הוה יכול ר' זירא לשנויי לר' ירמיה כדשני הכא משום בריה דלאו הוה משני שכי הוה יכול ר' ירמיה לאקשויי טפי אמילתיה דר' זירא כאשר יתבאר. ובתחלה נבאר מכמה וכמה דינים המסתעפים וענפיהם תלוים על הברם דהסוגיא זו ושארי סוגיות ותליא ג"כ בפלוגתא דרברבתא: הא' כדין ברכת בורא נפשות אי בעי שיעורא. דהתוס' בפרקין בס ד"ה בלר ליה שיעורא וכו' כתבו בשם הר"י שהיה אומר דכיון דלאו ברכה חשובה היא אפי' בבליר משיעורא מברכינן לה והתוס' דחו לסברת הר"י וכתבו ולא נראה וכו' ולהרא"ש תזיק דספוקי מספקא ליה בהאי מילתא כדכתב בפרקין בדבור דר' חייא בר אבא וכו' ויש להסתפק על ברכת בורא נפשות אם צריכה שיעור וכו' ולא סבריא. ובענין במה בנחלקו התוס' והרא"ש בזה באריכות באריכה ואין כאן מקומו ויעדתי לזה בסוף מכילתין לבאר בס"ד. ובכאן לא נאמר אלא בקצרה דסוגית הש"ס דהתם בהאי ענינא דקיימינן כסברת הר"י הוא דאזלא כאשר יתבאר לפנינו: הב' בדין כזית שאמרו לברכת המזון אי מדאורייתא היא אי מדרבנן. וכבר זכרתי מזה דפלוגתא דרבוותא היא כאשר נתבאר לעיל בפ"ג בהלכה ג' ד"ה וברכת המזון וכו' ע"ש ושיטתא דהאי ש"ס ס"ל דמדאורייתא היא וכן נשים חייבות בבה"מ מדאורייתא כמבואר שם דהא בהא תליא ויתבאר עוד באריכה גם בעזרת האל. ועיין עוד לקמן בפ"ז בהלכה ב' מזה: הג' בברכת מעין שלש אי מדאורייתא היא אי מדרבנן וזה ג"כ פלוגתא דרבוותא דדעת הסמ"ג במצות עשה כ"ז בסופה בהלכות שאר ברכות במדברי סופרים היא וכך דקדק הוא ז"ל מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהל' ברכות בהלכה י"ב וכ"כ הכ"מ שם שכן דעת הרמב"ם ואני כתבתי דיש ללמוד מדבריו ריש פ"ד דס"ל כהני רבוותא דמדאורייתא היא וכן דעת בה"ג ורב אחי גאון בשאילתות פרשת יתרו וכ"כ הרא"ש ז"ל בפרקין ובפ' דלקמן וכ"כ במרדכי סוף פ"ז ע"ש ובארתי גם מזה באריכה שם ואין כאן מקומו: הד' בדין דבריה ופשוט הוא דלכ"ע אינה אלא מדרבנן וכ"כ בתוס' ישנים בפ"ח דיומא ויתבאר עוד באריכה בסוף מכילתין בס"ד: הה' בדינא דשלקות דתליא בפלוגתא דהאי מילתא דר' יוחנן אי במילתייהו קיימי אי לא כדאיתא בסוגיא דהתם וכן הכא לקמן בהסוגיא ומסקנת הפוסקים כדרב הסדא משום רבינו וכו' ואני אומר כל בתחלתו בפה"א וכו' ומשום דלא קים לן בפיר במילתיה דר' יוחנן היכי ס"ל וכל חד וחד מתרץ אליביה כדאיתא בהסוגיא הדרין הבהא למאי דקיימינן בביאור הסוגיות בענין דינא דבריה דכבר נתבאר בדברינו למעלה במה שיש לדקדק לסברת התוס' והרא"ש בזה בענין ברלי להשוות הני סוגיות במה שכתבו לחלק בין זית מליח שחסר הגרעין ובין זית שלם שהקשיתי דהא מיהת משמע מהכא דלקמן לר' יוחנן דאף על זית שכבשו והיינו זית מליח מברכינן עליה בורא פרי העץ ואי קאי במילתיה לענין ברכה בתחילה ממילא שמעת מינה דגם לענין ברכה אחרונה במילתיה הוא דקאי והכי כללא דכייל ר' יוחנן הכא כל שהוא ממין שבעה וכו' וכל דבעית לשנויי לך קושיא יהי' בדוחק כמו שזכרנו למעלה אבל למאי שנתבאר במה שזכרנו מענין חמשה חלוקי דינים הללו נוכל להשוותן להני תרי תלמודי בהאי דינא דבריה וטעמא רבה נתבאר לנו במה דשני התם דהאי דר' יוחנן זית גדול הוה ולא בעי לשנויי כדמשני הכא משום בריה שהרי נתבאר לנו דמה דשקיל וטרי התם אליבא דר' זירא דקאמר ועוד האמר ר' חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן וכו' הכל מן הסברא הוא ומוכרח הוא דר' חייא בר אבא לא אסיק לבולא מילתא דר' יוחנן קמיה דר' זירא כ"א סתם א"ל אני ראיתי את ר' יוחנן וכו' כמו שהוכחתי לעיל דאל"כ קשה למה ליה לר"ז להכרית מכח האי א"ה בשלמא וכו' וזה ברור ופשוט שוא כמבואר למעלה ובהיות כן מפרשינן נמי להא דפריך ליה ר' ירמיה לר' זירא ולהא דשני ליה ר"ז ג"כ לפי ענין הזה והדינא דשלקות דלעיל קאי דר' זירא הכיא ראיה דס"ל לר' יוחנן דשלקות במילתייהו קיימי מדבירך על זית מליח תחלה וסוף והיה פשוט לו דברכה מעין ג' בירך וא"כ ס"ל לר' זירא אליביה דר' יוחנן דברכה ליה דשיעורא דכזית מדאורייתא הוא דאל"כ אלא כדעת הסוברים דשיעורא דכזית מדרבנן הוא הוי קשה מאי פסיקא ליה לר"ז דברכה מעין ג' בירך דילמא בורא נפשות בירך וכדבאמת דחי ליה הש"ס הכי ואיהו הא לא שמיע ליה מר' חייא בר אבא הי ברכה שבירך כדהוכחנו למעלה וא"כ מנא ליה דשלקות במילתייהו קיימי אלא ע"כ לומר דלר' זירא מיפשט פשיטא ליה מדקאמר ר' חייא בר אבא שבירך ר' יוחנן על זית מליח מבמע דקפיד ר' יוחנן לאכלו לכל הזית וכדי שיברך עליו ברכה אחרונה מעין ג' הוה והלכך הקפיד ר' יוחנן לאכול לכל הזית כדי לקיים ברכה דאורייתא אשיעורא דאורייתא וכדעת הסוברים כן שזכרנו לעיל דאם תאמר שבירך בורא נפשות א"כ למה הקפיד על שיעורא דכוליה זית הא לבורא נפשות לא צריכא שיעורא ולא תיקשי הרי כביטוי השיעור לא תבתנה הברכה וזה מוסכם הוא וכדכתבו הרשב"א והרא"ש ז"ל בפרקין דהא ליתא דזה דוקא בברכה ראשונה אבל לברכה אחרונה אם היא בורא נפשות לא בעינן שיעורא וכסבר' הר"י שזכרנו ועיין מזה לקמן ד"ה התיבון הרי פחות מכזית מה שיתבאר בזה בס"ד. והכי סוה ס"ל לר"ז ודחה ליה הש"ס דהא גופא מנא לך דלמא לעולם בורא נפשות בירך דג"כ בעי שיעורא וכסברת התוס' דדחו להאי דהר"י. הכי לך ביאור במאי דמחולקין הן ר"ז וסתמא דהש"ס דדחי להוכחה דיליה בדינא דשלקות. ונתבאר טעמיה דר"ז מ"מ לא הוה ניחא ליה למימר כדדחי ליה הש"ס הא חדא ואידך דהכרית ר"ז לדעתיה דר' יוחנן ממה דקאמר איהו גופיה בעלמא והיינו האי דפרק שלשה שאכלו דאמר נמי ר' חייא בר אבא מטמיה דר' יוחנן להוציא אחרים עד שיאכל כזית דגן וכהני רבוותא דדייקי מכאן דכזית דגן דוקא דאיכא ברכה דאורייתא אשיעורא דאורייתא. ויתבאר מזה באריכה בשלהי מכילתין בס"ד. ואחרי שנתבאר הוכחה דר"ז וטעמיה דלא קיבלה להאי דחייה דדחי הש"ס דלמא בורא נפשות בירך ומטעמא דאמרן יתבאר לן נמי הא דלקמן מה דשקיל וטרי ר' ירמיה עם ר"ז ומאי דאהדר ליה דהכל על האי הוכחה דר"ז דלעיל בדינא דשלקות קאי. וזהו דפריך ליה ר' ירמיה לר"ז ר' יוחנן היכי בריך על זית מליח וכו' וכלומר וליטעמיך ולסברא גופא דידך על כרחך לומר דר' יוחנן בורא נפשות הוא דבירך ולא כדקאמרת דמעין ג' בירך דהא זית מליח מכיון דשקלית לגרעיניתא בצר ליה שיעורא ואי אמרת בשלמא דבורא נפשות בירך ולא שמעינן מיניה דשלקות במילתייהו קיימי ניחא הא דבירך ברכה בסוף משום דלבורא נפשות לא בעינן שיעורא וכסברא דידך בעלמך בהא אלא אי אמרת דמעין ג' בירך הא שיעורא בעינן וקשיא היכי בירך ועלה הוא דמשני ר"ז דלדידי נמי לא קשיא דמי סברת דבזית דגדול בעינן וכו' וא"כ קימא לך דזית דר' יוחנן גדול הוה ולעולם פש ליה שיעורא ומדקפיד לאכול לכל הזית ע"כ ש"מ דברכה מעין ג' הוא דבריך ולקיים ברכה דאורייתא אשיעורא דאורייתא וכהאי דר' יוחנן בפ' שלשה שאכלו וכדלעיל ומדוכינו לידע תוכן השקלא והטריא דר"ז עם ר' ירמיה דהשתא מהדר ליה נמי אקושיא דידיה בדינא דשלקות דהדרינן ג"כ דמוכרח מברכתא דר' יוחנן דשלקות במילתייהו קיימי ממילא ניחא לן נמי בהא דלא מהדר ליה רבי זירא דטעמיה דר' יוחנן משום בריה והיינו דאף מסתמא הוסר הגרעין מ"מ הואיל ומבריה הוא אכתי שם בריה עליה ועל כרחן דהכי בעינן נמי לפרש אליבא דפי' הא' של התוס' שם ד"ה בלר לי' שיעורא וע"ש. וכדמשני הכא דאי הוה מהדר ליה הכי הוה מצי ליה לר' ירמיה למיהדר ליה דאי הכי דאתינן לשיעורא מדרבנן דהא ברכה על בריה דפחות מכשיעור לכ"ע לא הוי אלא מדרבנן כמבואר לעיל ולפ"ז לא קפיד ר' יוחנן אשיעורא דאורייתא וליבריך ברכה דאורייתא א"כ הדרא קושיא לדוכתה דהא אזלא הוכחה דילך ומשום דלעולם אימא לך דבורא נפשות בירך דנמי לא הוית אלא מדרבנן ולא בעינן שיעורא ואכתי מנא לך דשלקות במילתייהו קיימי זהו טעם כעיקר על דלא שני ליה ר' זירא התם כהאי דמשני הכא ולעולם לדינא איכא למימר דגם ש"ס דילן מודה לש"ס דהכא דבריה מיהת מדרבנן צריכה ברכה ואע"ג דליכא שיעורא דכזית. זה מה שעלה במצודתי להשוות להני תרי תלמודי לדינא בדינא דבריה ובפירושא דהסוגיא דהתם ובענין קושיא דר' ירמיה ופירוקא דר' זירא וכאופן זה נתבאר לן דהאי סוגיא דהתם אזלא כהני רבוותא דסברי דכזית שיעורא דאורייתא וברכה מעין ג' מדאורייתא ולברכת בורא נפשות לא בעינן שיעורא כסברת הר"י ולהרא"ש ספוקי מספקא ליה ונתבאר לן ג"כ לטעמיה דהרמב"ם שלא זכר כלום מדינא דבריה דלמאי שנתבאר דגם סוגיות הש"ס דילן ס"ל כדהכא בהאי דינא א"כ אזלא הסוגי' דלא כהלכתא לשיטתו דתפס לשיטה דרבינא דפ"ג לעיקר וכמו שבארתי שם וא"כ כזית שיעורא מדרבנן הוא כדמוכח מהתם ומהסיא דר' לזוק בפ' היכן ובענין ברכה מעין ג' לדעתו ז"ל זכרתי כאן אפס קצהו ויתבאר עוד באריכה מזה והבייך לזה במקום אשר יעדתי בשלהי מכילתין בס"ד ולמאי דמפרשינן מדויק נמי לישנא דהש"ס דהכא דקאמר לטעמיה דר' חייא בר וווא מה דהוה צריכה ומספקא ליה מפני שגלעינתו ממעטתו מכשיעור שהרי אינו ראוי לאכילה וכשמולחין אותו לכבשו מסתמא מסירין הגרעין ממנו

שנויי נוסחאות (פו"ו) איבוד בד"ו אובדן.

## עמודי ירושלים

מלתא דר' יוחנן אמרה שכן אפי' אכל פרידה א' של ענב או פרידה א' של רימון שהוא טעון ברכה לפניה ולאחריה. ראיתי להעטרת תפארת (נה"א ו' כ"ז ע"א) שכתב דהוא תימה גדולה דהא פרידה אחת של רימון הוא גדול מזית דרימון בכל מקום גדול מזית ואם כן בלאו הכי טעון ברכה דאיכא שיעורא עיין שם שהגיה בצריך עיון ולא ידענא מאי קושיא דהא מבואר במסכת כלים (פ' י"ז מ"ס) הרימון שאמרו לא קטן ולא גדול אלא בינוני אם כן מבואר דאיכא רימונים קטנים ומה שאמרו בכל מקום דרימון הוא גדול מזית היינו ברימון בינוני אבל הכא בירושלמי מיירי ברימון קטן והוא קטן מזית דבודאי איכא רימונים קטנים ואם כן מעיקרא לא קשה מידי:

## גליון הש"ס

[א] וחכ"א וכו' ונוטלין ממנו לידים בבבלי הגי' כדברי חכמים ואין נוטלין ממנו לידים. ועי' ברא"ש ורשב"א ז"ל שם ובש"ע סי' קס שם שני דעות בזה. ועב"י שם ואפשר לומר דמחולקין בגי'. אמנם באמת דברי הירושלמי אלו שם מעותקים מן התוספתא פ"ד. ושם הגירסא כמו בש"ס דילן. ולא נזכר בשום א' מהפוסקים גירסא זו בדברי חכמים. וגם אף במקום שנחלקו הירוש' ותוספתא יש לפסוק כהתוספתא ועי' ברא"ש פ"ד ופ"ה מנעשר. ובשו"ת רש"כ ח"ג סי' נו. וכנט פשוט סי' קכה. וע"כ לא הביאו הפוסקים שם ראי' מכאן:

עין משפט
נר מצוה

מ
א מיי' פ"ח מה' ברכות ה"ב סמ"ג שם טוש"ע א"ח סי' רב סעי"ד

שמן זית. אע"פ ששחוק ונכתש הוא מן הזית לא נשתנה ברכתו ואומר בורא פרי העץ: ומתני' אמר' כן. בתמיה וכי כך שמענו ממתני' דקתני חוץ מן היין וכו' וכי יין לאו שחוק מן הענבים הוא והרי נשתנה ברכתו ומשני לא אמר וכו' כלומר דיין בלבד הוציאו אותו מברכת ענבים מפני חשיבותו הא שאר כל הדברים אף ע"פ ששחוקין הן כמו פירות בעינן הן לענין הברכה וכמו הפרי בעצמו: אם בעיינן הן. שניכר עדיין ממשן בעין אומר עליהן בורא פרי האדמה ופליג על ר' אבא דקאמר דשמואל נמי ס"ל דעל ירק השלם לעולם שהכל נהי' בדברו ואינו מחלק בין אם הם בעין או ששחקן וכיוצא: ומתני' אמרה כן. בתמיה הא ממתני' לא שמענו לחלק כן דהרי קתני חוץ מן הפת וכו' וכי פת לאו שחוקה היא שאין התבואה בעין ואפ"ה קבעו לה ברכה בפני עצמה ומשני נמי לא אמרינן אלא פת מפני חשיבותה הא שאר כל הדברים אע"פ ששחוקין הן כבעינן נחשבין לענין הברכה שבתחילה: זית כבוש. כמו שכובשין זתים במלח למתקן

אמר רבי חייא בר פפא קומי ר"ז מתניתא אמרה כן חוץ מן היין כו' ויין לאו שחוק הוא לא אומר אלא חוץ מן היין כו' פי' בניחותא דמתניתא אמרה כן ומביא ראיה מן מתניתין:
רבי זעירא בשם שמואל ראשי לפתות כו' שחקן אומר עליהן שהכ"ב אמר ר' יוסי מתניתא לא אמרה כן כן גי' הגר"א ז"ל בכי"ק ובשו"א ז"ל:
אין

א *שמן זית אומר עליו בורא פרי העץ אמר רבי חייא בר פפא קומי רבי זעירא ומתניתא אמרה כן חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בורא פרי הגפן ויין לאו שחוק הוא לא מר אלא חוץ מן היין הא שאר כל הדברים אע"פ ששחוקין הן בעינן הן רבי אבא אמר רב ושמואל תרויהון אמרין *ירק שלוק אומר עליו שהכל נהיה בדברו רבי זעירא בשם שמואל ראשי לפתות ששלקן אם בעיינן הן אומר עליהם בורא פרי האדמה שחקן אומר עליהן שהכל נהיה בדברו א"ר יוסי ומתניתא אמרה כן חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ ופת לאו שחוק הוא לא מר אלא חוץ מן הפת הא שאר כל הדברים אע"פ ששחוקי' הן בעינן הן *רבי חייא בר ווא בשם ר' יוחנן זית כבוש אומר עליו בורא פרי העץ
רבי

## מראה הפנים

ממנו ופריך וכי לית ליה לר' יוחנן שגלעינתו ממעטתו ומה עבד ליה ר' יוחנן ומשני משום בריה וכלומר דס"ל לר' יוחנן דאף שהוסר הגרעין שם בריה עליו כדמעיקרא ומברכין ברכה הראויה לו בתחלה ובסוף:

שמן זית אומר עליו בורא פרי העץ התם בדף ל"ה ע"ב פריך עלה ה"ד אי דקא שתי ליה מישתי אזוקי מזיק ליה וכו' ומסיק לה דשתי ליה ע"י אניגרון וכמתכוין לרפואה כגון שחושש בגרונו דאז השמן הוי העיקר אבל אם אינו מתכוין לרפואה האניגרון הוא העיקר ומברך על האניגרון והרמב"ם ז"ל כתב כזה בפ"ח מהל' ברכות בהלכה ב' בד"א כשהיה חושש בגרונו ושתה מן השמן עם מי השלקות וכיוצא בהן שהרי נהנה בשתייתו אבל אם שתה השמן לבדו או שלא היה חושש בגרונו מברך עליו שהכל שהרי לא נהנה בטעם השמן והנה על החלוקה הראשונה דהסיפא שתה השמן לבדו תמה עליו הטור בסימן ר"ב שהרי אמרו אזוקי מזיק ליה ומשמע דעל השמן לבדו אינו מברך כלל ומה שרלה הכ"מ לומר שרבינו מפרש שלא אמרו אלא לאפוקי מברכת העץ אבל כיון דאע"ג אזוקי מזיק ליה נהנה הוא מברך שהכל וזה קשה דהא הרמב"ם מסיים שהרי לא נהנה בטעם השמן ומשמע דעל שתי החלוקות דהסיפא קאי ואפילו אם נפרש דהאי לא נהנה אחלוקה בניה הוא דקאי ומטעמא דמכיון ששותהו ע"י אניגרון ואינו מתכוין לרפואה מסתמא אינו נותן לתוכו אלא דבר מיעוט מהשמן ואינו נהנה ממנו אבל בחלוקה הראשונה ששותהו לבד מיירי ששותה ממנו הרבה מ"מ קשיא הרי אמרו אזוקי מזיק ליה ומשמע שאינו מברך כלל וכדעת רוב הפוסקים ומנין לנו לחלק בין שותה מעט לבין שותה הרבה בענין הברכה שבתחלה. וסוף דבר דברי הרמב"ם קשין הן בענין החלוקה הראשונה דהסיפא ולקמן תמלא ישוב נכון לשיטתו ז"ל. והנה בענין החלוקה הב' או שלא היה חושש וכו' וכלומר שאכלו ע"י מי שלקות אלא שאינו צריך לרפואה ונתכוין לשתות מי השלקות הוו להו עיקר ומברך שהכל שהרי לא נהנה בטעם השמן ולא קשיא מהא דכתב שם לקמן בהל' ד' ירקות שדרכן להשלק שלקן מברך על מי שלקן בורא פה"א והכא קאמר שהכל דהא לאו דדייקא הוא שהרי סיים שם והוא שלקן לשתות מימיהן במימי השלקות במקום שדרכן לשתותן. וא"כ דוקא ששלקן בתחלה על מנת לשתות מימיהן לכד"ן אבל הכא מכיון שנותן לתוכן שמן הרי לא שלקן לשתות מימיהן לבדן אלא שעל השמן אי אפשר לו לברך ברכתו מכיון שאינו מתכוין לרפואה ואינו נותן לתוכן אלא מעט מהשמן וכמה שזכרתי שבעל כרחך לומר לדעת הרמב"ם לחלק בכך וכאשר יתבאר מהיכן למד לומר כן וא"כ לא נהנה בטעם השמן והלכך אינו מברך אלא שהכל וכזה נסתלקה תמיהת המ"א בסי' הנזכר על חלוקה זו שהובא בש"ע שם ונבאר עכשיו מענין חלוקה הראשונה ונראה דודאי דעתו ז"ל בדין דשמן כששתה אותו לבדו דמברך עליו שהכל היינו בשותה הרבה ממנו דאע"ג דאזוקי מזיק מ"מ מכיון שדרך שתיה הוא שותה נהי דבורא פרי העץ לא מברך מיהת ברכה צריך ומברך שהכל ונלמד דין זה לדעתו מדין דתומץ וג"כ לשיטתו ז"ל שפסק בפ' הנזכר בהלכה ח' דעל החומץ מברך שהכל ובסתם מתני' ולא חילק כלום בין שותהו חי או מזוג וזהו דעת הרא"ש ז"ל הובא בטור וש"ע בסי' ר"ד שכתב לחלק כן מכח הקושיא וא"ת והיכי מברכינן על החומץ הא אמרינן בפרק בתרא דיומא השותה חומץ ביה"כ פטור ולעיל גבי פלפלי יכיבתא מבוין ברכה ליה"כ י"ל דמיירי במזוג קלת דלא מייבב הדעת עכ"ל בתירולו הא' וה"ר יונה ז"ל תירץ קושיא זו בענין אחר שכתב וים לתרץ דגבי חומץ אע"פ שהוא פטור בביעור רביעית כיון דקי"ל שאם שתה ממנו הרבה שהוא חייב מפני שנהנה ממנו בשתיה מרובה לענין ברכה נמי לא יצא מתורת אוכל ולפיכך מברך עליו עכ"ל בזה והביא הב"י בסי' הנזכר לדברי הרא"ש וה"ר יונה ומה שקבע בש"ע שם כדברי הרא"ש נמשך אחר דעת הטור שכתב כדברי אביו ז"ל ומיהו קלא קשה לפרש דברי התנא במתני' שסתם דבריו ולאוקמי דבמזוג מיירי ויותר נוח לחלק כדעת ה"ר יונה דמסתמא בדרך שתיה מיירי ששותה ממנו לרוות למאו ודעת הרמב"ם נראה גם כן לחלק כן ואם כן נלמד דין השמן מדין החומץ דג"כ החומץ כששותהו חי אזוקי מזיק מ"מ מכיון ששותה לרוות למאו ברכה מיהת לריכה ודמיא להאי דפלפלי רטיבתא דמסקינן ברכה בדף ל"ו ע"ב דמברכין עליה בורא פרי האדמה דאע"פ שהוא עץ מ"מ מכיון דלא נטעי להו איניבי לאכלן כמה שהן ראוי לשנות הברכה קלת וכמה שהביא הכ"מ שם לטעם הזה בשם הרמ"ך והרשב"א ז"ל ה"נ נימא גבי שמן דהואיל ואין דרך בני אדם לשתותו כך ובלבדו אינו מברך עליו פרי העץ ופרי האדמה ג"כ לא מכיון שאין הפרי בעין וכששותה ממנו דרך שתיה ולרוות למאו מיהת בעי לברוכי ולפיכך מברך עליו שהכל. ודע דאף למאי שכתבתי דנראה דדעת הרמב"ם לחלק בין שותה הרבה לבין שותה מעט ממנו בדרך שתיה וכדעת ה"ר יונה לחלק בחומץ כן מ"מ אין דעתו כדעת ה"ר יונה אלא בענין החילוק הזה לענין הברכה אבל לענין חיובא ביה"כ אין דעתו כדעת ה"ר יונה שכתב כיון דקי"ל שאם שתה ממנו הרבה שהוא חייב ולא כן דעת הרמב"ם בזה שכתב בפ"ב מהל' שביתת העשור בהל' ה' אבל אוכלים שאינן ראוין למאכל וכו' או ששתה משקין שאינן ראוין לשתייה כגון ציר או מורייס וחומץ חי אפי' אכל ושתה מהן הרבה ה"ז פטור מן הכרת אבל מכין אותו מכת מרדות שתה חומץ מזוג במים חייב ומחלוקת דבר זה תליא בפירושא דהך דרב גידל ביומא דף פ"א דגרסינן שם דרש רב גידל בר מנשי בכירי דנרש אין הלכה כרבי דאמר חומץ משיב את הנפש לשנה נפקו כולי עלמא מזגו ושתו חלא שמע רב גידל ואיקפד אמר אימר דאמרי אנא דיעבד לכתחילה מי אמרי אימר דאמרי אנא פורתא טובא מי אמרי אימור דאמרי אנא חי מזוג מי אמרי ונראה דה"ר יונה היה מפרש כל הדא והדא כמילתא באנפי נפשה דה"ק אימור דאמרי אנא דאין הלכה כרבי לענין חיובא ובדיעבד אבל להיות מותר לכתחילה מי אמרי ועוד דאף בדיעבד ולחיובא אימור דהכא אמרי אין הלכה כרבי אלא בפורתא אבל טובא מי אמרי דבטובא הכל מודים דחיובא איכא וכן אימר דאמרי אנא בחי וכו' אבל לא כך היה דרכו של הרמב"ם לפרש להאי מילתא דהכי לפי' הזה קשה דאם אין הלכה כרבי ומטעמא דאזוקי מזיק א"כ טובא פשיטא דאזוקי מזיק ונהי דלכתחילה מיהת אסור ומשום דמרווה למאו לפי שעתו הוא וזה הטעם נמי לענין הברכה הוא וכדאמרן ומשום דמיהת לפי שעתו דעתו מתיישבת מ"מ חיובא לא שייכא מכיון דאזוקי מזיק הרי הוא כשאר משקין שאינן ראוין לשתייה אלא דה"ק לכתחילה מי אמרי דמותר ועוד אפי' לדידכו דסבריתו אפי' לכתחילה היה לכם לחשוב אימור דאמרי אנא פורתא טובא מי אמרי דאין זה עולה על הדעת להתיר לכתחילה לשתות הרבה ביה"כ ואף מידי דליכא ביה חיובא דכרת ועוד דאף לענין חיובא דכרת אימור דאמרי אין הלכה כרבי חי מזוג מי אמרי הרי דרך שתיה לכל היא זלכ"ע חיובי מיחייב. זהו דרך הנכון לדעת הרמב"ם ז"ל:

ומתניתא אמרה כן. כדפריבית דר' חייא בר פפא מקשה על הא דאמר שמן זית אומר עליו בורא פרי העץ אלמא דכמו הפרי בעין הוא דנחשב ומתמה על זה וכי שמענו ממתני' דאמרה כן הא קתני חוץ מן היין וכו' וכי יין לאו שחוק מענבים הוא ואפי' כן נשתנה ברכתו ומשני לא אמר אלא חוץ מן היין בדווקא שהוציאו אותו מפני חשיבותו הא שאר כל הדברים וכו' וכן נוח לפרש להא דר' יוסי דלקמן ואם דאפשר לפרש לכאורה דהכל דברי ר' חייא בעלמו הן אלא דליבנא דקאמר ויין לאו שחוק הוא משמע דסיום הקושיא היא ולענין הכוונה ד"ו ודא אחת היא. ומיהת משמע מסוגיא דהכא דכל המשקין הנסחטין מן הפירות הרי הן כהפירות עלמן לענין הברכה דהא מסיק לדיוקא דהמתני' חוץ מן היין דיין בדוקא קתני הא שאר כל הדברים אע"פ ששחוקין כבעינן הן ולכאורה נראה דמכאן ראיה לדעת בה"ג שמביאין התוס' והרא"ש בדף ל"ח ע"א על הא דקאמר מר בר רב אשי האי דובשא דתמרי מברכין עילויה שהכל מ"ט זיעה בעלמא הוא ומפרש דוקא כשנתן לתוכו מים דאי לבדו הוא מברך עליו בפה"ע דאמתני' לעילויא כמו שמן זית וא"כ לדעתו אפשר דבכל משקין היוצאין מן הפירות הוא כן וכדמשמע מסוגיא דהכא דמדמי שאר כל הדברים לשמן זית אלא דלא משמע כן מדהתם דהא קאמר עלה כמאן כי האי תנא דתנן דבש תמרים וכו' ושאר מי פירות של תרומה וכו' ור' יהושע פוטר וא"כ למאי דקי"ל כר' יהושע כל מי פירות כזיעה בעלמא הן לבד היוצא מן הזתים והענבים וא"כ בה"ג גופיה לא קאמר אלא בדבש תמרים בלבד וכדכתב הרא"ש דאפשר דטעמא דגאון משום דבקרא כתיב ודבש ולא כתיב תמרים ש"מ דקרא איירי בדבש הזב מאליו והוי כפרי עלמו ולא דמי לשאר משקין הנסחטין מן הפירות דכזיעה בעלמא הן. וכן הוא דעת רב האי גאון ז"ל מביאו הרשב"א ז"ל ומיהו דעת רוב הפוסקים דלא כדעת בה"ג אפי' בדבש הזב מהתמרים וכן בכל מיני מי פירות מברכין שהכל חוץ מהיוצא מזתים וענבים כמוזכר בטור סי' ר"ב וכדמשמע מהסוגיא דהתם וכדלעיל והיא חולקת על סוגיא דהכא. וצ"ל דס"ל להש"ס דילן דהאי דיוקא דהש"ס דהכא מהמתני' לאו דדייקא היא ומשום דלא קאמר חוץ מן היין לאשמועינן דהא דשאר משקין כפירות בעין הן אלא לגופיה הוא דאילטריך ולאשמועינן דמשום חשיבותיה קבעו לו ברכה לעלמו וכן דיוקא דחוץ מן הפת דהכא נמי לאו דיוקא היא מהאי טעמא. ועוד אפשר לומר דסוגיא דהכא לענין שאר מי פירות כר"א דתרומות היא דהולא דחשיבא ליה מי פירות כפירות עלמן ולכן כר' יהושע הוא דקי"ל דכזיעה בעלמא הן מלבד מן היין והשמן ומשום דילפינן מערלה וכענין הזי דאמרינן התם לעיל דף ל"ו ע"ב מדלגבי ערלה לאו פירי נינהו לגבי ברכה נמי לאו פירי נינהו. וש"מ דילפינן ברכה מאיסורא. ועיין לקמן בסוף ההלכה ד"ה והאנד דנראה מהאי ש"ם דמסכת כלאים דלא ילפינן ברכה מאיסורא וכמה שיתבאר בדברי התוס' לפי' זה. ומ"מ לענין ברכת יין ושמן נראה דלכ"ע ילפינן מערלה וכדתנינן במתני' דתרומות אין סופגין את הארבעים משום ערלה אלא היוצא מן הזיתים והענבים בלבד. וכמו שהביא שם הרא"ש בשם ה"ר אליעזר ממיץ ליישב הקושיא שהקשה היאך אנו מברכין על היין בורא פרי הגפן הא לא מיקרי פרי לענין בכורים אי לאו דדרשינן מיתורא דקרא תביא כדאמרינן בפ' העור והרוטב דף ק"כ הא בלאו האי יתורא לא מיקרי פרי ותירץ משום דס"ל דילפינן ברכה מערלה שנקרא יין פרי כדתנן במס' תרומות אין סופגין וכו' והתם יליף פרי פרי מבכורים שמשקין הבאים מהם כמותן הלכך לענין בורא פרי הגפן נמי נקרא פרי ובכורים נמי שמצריך פסוק דמשקה תבוא פרי היינו משום דהוה ילפינן מערלה דכתיב ביה אכילה עכ"ד וכלומר דהשתא דגלי לן קרא דתביא גבי בכורים דמשקה הענבים תבוא פרי הדר ילפינן ערלה פרי פרי מבכורים:

זית כבוש אומר עליו בורא פרי העץ. נתבאר מזה לעיל ד"ה מה עבד לה ר' יוחנן וכו' דמכאן קשה על פי' הר' כתוס' דף ל"ט ע"א ד"ה בלר ליה שיעורא שפירשו בשם ה"ר יוסף דהאי עובדא דלעיל הכ"ל בזית שלם מיירי דהוי בריה ושובדא דר' יוחנן דהתם בזית מליח הוא דמסתמא הוסר הגרעין ותו לאו בריה הוא ובכוי רולה לתרץ מה דלא

## פירוש מבעל ספר חרדים

לית ליה ביה הפסד אוכלין ולא תקשי לימא טעמייהו דרבנן משום דקי"ל מים בנשתנים מראיהן פסולין לנטילת ידים די"ל דנתן טעם אפילו הוי היין לבן כדכתב המרדכי לקמן פרק אלו דברים: שמן זית וכו'. הבבלי פליג ואמר דכשותה לבדו אין מברך עליו כלל דאזוקי מזיק ליה ואי אכיל ליה בפת פת עיקר ואין מברך אלא על הפת וכן אי שתי ליה ע"י אניגרון דהיינו מים שלקו בהם תרדים אניגרון עיקר ומברך ב"פ האדמה דמי שלקות כשלקות אלא כי מברך אשמן דוקא היכא דחושש בגרונו ושותהו לרפואה כדתנן בשבת החושש בגרונו לא יערענו בשמן וצריך ליתן לתוכו שמן הרבה דהוה ליה שמן עיקר: ומתניתא אמרה כן. דלא תימא דכיון דנשתנה הזית והיה למים לאו במילתיה קמא קאי ולא יברך אלא שהכל: חוץ וכו'. ויין לאו שחוק וכי תנינן על פירות האילן אומר בורא פרי האדמה חוץ מן היין שאומרים עליו בורא פרי הגפן בדומה ליין נמי קאמר דאומר ב"פ העץ: בעינן הן. במילתא קמא קאי: ירק שלוק אומר עליו שהכל. לקמן פסיק דדוקא בירק שדרכו לאכול חי דכשהוא חי היה מברך עליו ב"פ האדמה ועכשיו ששלקו נשתנה לגריעותא: ראשי לפתות. פי' בבבלי תתיכות גדולות: אם בעיינן הן אומר עלי' ב"פ האדמה. ולא פליגא אדר' שמואל דלעיל דאמר ירק שלוק שהכל דהתם בירק הנאכל חי דחי מברך ב"פ האדמה והכא להפך דראשי לפתות אין דרכן להאכל חיין ואדרבא אי אכלן חיין אומר עליהן שהכל שלקן אומר ב"פ האדמה. וכן כתב בשם רבינו האי גאון סימן ר"ה וכן כתבו המפרשים: שחקן לאו דוקא אלא התיכות דקות. שחקן נשתנו לגריעותא בשחיקה ופליג רבי יוסי עליה דאפי' שחקן מברך ב"פ האדמה: ומתניתא אמרה כן בתמיה הא להפך אימר כדמפרש ואזיל: הא כל וכו' ואע"פ ששלקן דומיא דפת הנאפה כדאמר בבבלי בעינן הן במילתייהו קמא דקודם שחיקה וכן מסיק הבבלי דלא שנא תתיכות גדולות או דקות ב"פ האדמה: זית כבוש וכו'.
קס"ד



מסורת הש"ס
ברכות לה:
ברכות לח:
ירושלמי פסחים פ"ב ה"ס:

רבי בנימין בר יפת בשם רבי יוחנן ירק שלוק אומר עליו שהכל נהיה בדברו א"ר שמואל בר רב יצחק מתניתא מסייע לרבי בנימין בר יפת *אבל [א] לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין אם בעיינן הן אדם יוצא בהן ידי חובתן בפסח. אמר ר' זעירא מאן ידע משמעה מן ר' יוחנן יאות לר' חייא בר ווא או ר' בנימין בר יפת לא רבי חייא בר ווא. ועוד מן הדא מן מה דאנן חמיין רבנן רברביא עלון לאברייתא ונסבין תורמסין ומברכין עליהון בורא פרי האדמה. ותורמסי' לאו שלוקי' הן. אין תימר מתניתין שניא היא שאמרה התורה מרורין תורמסין כיון ששלקן כבר בטלה מרירתן אמר רבי יוסי ב"ר בון ולא פליגין זית ע"י שדרכו לאכול חי אע"פ שכבש בעינו הוא. ירק כיון ששלקו נשתנה. רבי יעקב בר אחא אמר איתפלגין רב נחמן ורבנן רב נחמן אמר המוציא [ב] *לחם מן הארץ ורבנן

למתקן. וגרסי' להא לקמן בפ' כל שעה על מתני' ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח: ירק שלוק. רבי בנימין פליג על דר' חייא בשם ר' יוחנן אלא דכך קיבל מר' יוחנן דשלוק נשתנה ברכתו ואומר עליו שהכל וה"ה לכבוש: מתני'. דפסחים מסייע לר' בנימין בר יפת דקאמר משמיה דר' יוחנן דשלוק לאו כבעינו נחשב הוא ולא כר' חייא בר ווא דקאמר דכבוש כבעינו הוא דקתני התם דאין יוצאין בהן כבושין ולא שלוקין אלמא כבושין ושלוקין חד דינא אית להו ואם כבעינן היו נחשבין היה אדם יוצא בהן בפסח: מאן ידע משמע מן ר' יוחנן יאות. מי הוא שיודע יותר בטוב לשמעתתא דר' יוחנן. ר' חייא בר ווא או ר' בנימין בר יפת לא ר' חייא בר ווא. כל"ל וכן הוא בפסחים. כלומר דר"ז מתמיה על ר' שמואל דמחזק דברי ר' בנימין בר יפת משמיה דר' יוחנן וכי מאן ידע שפיר טפי לומר משמיה דר' יוחנן ודאי ר' חייא בר ווא דהוא היה תלמידו מובהק ודייק וגמר שמעתתי' מפומי' ולא כך ר' בנימין בר יפת: ועוד מן הדא. ראייה לדברי ר' חייא בר ווא משמיה דר' יוחנן ממה שאנו רואים לחכמים גדולים כשנכנסין להברא"ה א"כ להברות עלמן כדרך שלוקחין דבר מיעוט קודם הליכתן לבית מדרש והן לוקחין תורמסין ומברכין בפה"א: ותורמסין לאו שלוקין הן. וכי לא שלוקין הן ואפ"ה בפה"א אלמא שלוק כבעינו הוא וא"כ אין ראיה מהך מתני' דפסחים דהא חזינן דהני רבנן רברביא לא עבדי כהאי מתני': אין תימר שנייא היא שאמרה תורה מרורין. כלומר וכי תימא לעולם בעלמא שלוקין לאו כבעינן נחשבין כדמשמע מהאי מתני' והא דהני רבנן מברכי אתורמסין כמו שהיו בעינן שנייא היא הך מתני' מהאי דתורמסין דהתם היינו טעמא שהרי אמרה תורה מרורים וכיון שכבשן או שלקן בטלה מרירותא מינייהו והלכך אין אדם יוצא י"ח בהן אבל תורמס הוה כיון שהוא מר מאד וצריך לשלקו הרבה עד ז' פעמים ולפיכך נשאר ברכתו כמו שהיה בעינו שהרי על הרוב נשאר מר כמו שהיה מקודם: תורמסין כיון ששלקן בטלה מרירתן. כלומר הא ליתא דתורמסין נמי כששלקין אותו הרבה נתבטל מרירותן ואפ"ה חזינן להני רבנן דלעולם היו מברכין עליהן בפה"א ואפי' כי נשלקו הרבה ע"כ ש"מ דטעמא דשלוקין לעולם כבעינן נחשבין הן לענין ברכה ודלא כר' בנימין בר יפת: אמר ר' יוסי בר' אבון. מעיקרא לא קשיא על הני תרתי שמעתתא דר' יוחנן דלא פליגין ר' חייא בר ווא עם ר' בנימין בר יפת דהא דקאמר ר' חייא על זית כבוש הוא דקאמר שכן דרכו לאכול אותו כשהוא חי ולא מבושל והלכך אע"פ שכבוש הוא לא נשתנה מכמות שהוא בעינו ונשאר ברכתו עליו אבל הא דר' בנימין בר יפת בירק שכן דרכו להיות נשתנה ע"י שליקה והלכה ברכתו ממנו מכמו שהיה: המוציא. כלומר לשעבר כדכתיב המוציא לך מים מצור החלמיש וה"כ הברכה על שעבר היא

אין תימר מתניתין שניא היא שאמרה התורה מרורין כו' נ"ע על התוס' ח"נ ז"ל סי' קיט שמכשיר הירק הנקרא שאלאטא על מלות מרור משום דיש לו סימנא דאיתא בגמ' תחילתו רך וסופו קשה הא השאלאטא אין בהם שום טעם מרירות ואפילו מרור כשנתבטל הטעם מרירות לא יצא בו י"ח ואולי בהאמבורג ובערי אשכנז שהזכיר הח"נ ז"ל יש בו טעם מרור וצ"ע:

אמר ר"י בר"ב ולא פליגין זית ע"י שאין דרכו לאכול חי אע"פ שכבש בעינו הוא ירק כיון ששלקו נשתנה כן גי' הרשב"א ז"ל:

רבי יעקב ב"א א' איתפלגין ר"נ ורבנן ר"נ אמר המוציא לחם מן הארץ ורבנן אמרי מוציא לפי גי' המד"ר בראשית פ' ט"ו הוא פליגתין בכך דר"נ ס"ל דעץ הדעת חטה הי' והי' לחם לפיכך קאמר המוציא לחם מן הארץ שכבר

עין משפט נר מצוה

י
א מיי' פ"ז מהל' חמץ ומלה הי"ג סמ"ג עשין מא טוש"ע או"ח סי' תעג ס"ה

יא
ב מיי' פ"ג מהל' ברכות הל"ב סמ"ג עשין כ"ז. טוש"ע או"ח סי' קס"ז ס"ב

מסורת הש"ס

ירושלמי פסחים פ"ב הל"ה: ופסחים לט:

ברכות לח. ובתוס' לח. ד"ה והלכתא:

## פירוש מבעל ספר חרדים

קס"ד ס"ה הכבושין והמבושלין: ירק שלק דלקמיה קס"ד דהכל שלוק קאמר ולא שני לן בין דרכן לאכול חיין או אין דרכן להאכל חיין ופליגי רבי חייא בר אבא ורבי בנימין בר יפת אליבא דר' יוחנן: מתני'. דפסחים בפרק כל שעה דקתני דירקות שאדם יוצא בהם ידי חובתו בפסח דוקא חיים אבל לא כבושין וכו': אם בעיינן הן. במילתייהו קיימא כשהיו חיין ומברך עליהן בורא פרי האדמה כדעת רבי חייא למה לא יצא בהן ידי חובתו בפסח אלא ודאי כיון שנכבשו או נשלקו לא מיקרי פרי ולא מברך עלייהו אלא שהכל הילכך לא נפיק בהו בפסח: א"ר זעירא. הוא ר' זירא ולשון הבבלי בזה תהי בה רבי זירא וכי מה ענין רבי בנימין בר יפת אצל רבי חייא בר אבא: דייק וגמיר שמעתא מר' יוחנן רביה. ור' בנימין דייק: ה"ג וכי מאן ידע משמע מר' יוחנן יאות ר' חייא בר ווא או רבי בנימין בר יפת לא ר' חייא בר אבא. בתמיה ואם כן בזה לדקו דברי ר' בנימין מדבריו דהא מתני' דפסחים מסייעא ליה אלא על כרחך יש לך לומר דר' חייא אמר האמת ועליך לתרץ המשנה אליבא דר' יוחנן: ועוד מן הדא וכו'. ועדיין יש ראיה לדברי ר' חייא שהן אמת אין תימר אם תקשה על ר' חייא ממשנה דפסחים יש לתרץ דשניא היא וכו': ה"ג שניא היא דאמרה תורה מרורין וכיון שלקו בטלה מרירתן. ולשון הבבלי שאני התם דבעינן טעם מרור. וליכא ופרש"י אבל לענין ברכה שם פרי עליו ור' יוסי ברבי בון אמר ולא פליגין רב שמואל ור' זירא חשבו דפליגי ר' חייא ור' בנימין ונדחקו בדעת ר' חייא ומסיק הש"ס דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי: זית על ידי שדרכו וכו'. לשון רשב"א לא פליגי דר' חייא כשנשתנה לעילויא כתורמוסא וכזית כבוש ואי נמי דלא אשתנה לגריעותא בכלהו שלקות ור' בנימין בר יפת כדאשתני לגריעותא כתומי וכרתי. ונראה דטעות בגרסת הירושלמי והכין היא זית על ידי שאין דרכו ליאכל חי אפילו כבוש בעינו הוא וכסברתיה דרב חסדא ממש דאמר בבבלי דלא פליגי דיש שלוק דמברך ב"פ האדמה ויש שמברך שהכל כל הנאכל חי שתחלתו בורא פרי האדמה ושלקו ומתקלקל בבישול אפקיה ממילתא לגריעותא ומברך שהכל כתומי וכרתי וכיוצא בהן שטובים יותר מבושלין מחיים כשהם חיים מברך שהכל מבושלין ב"פ האדמה: ירק כיון שלקו וכו'. כלומר מילתיה דר' בנימין לאו באשתני לעילויא כתורמוס או אפי' דלא אשתני לגריעותא אלא דוקא בדבר המשתנה ומתקלקל כגון שסולקו דומיא דתומי וכרתי ואף לר' בנימין אתה צריך לתרץ מתני' דפסחים משום טעם מרור דהא לא אשתנו לגריעותא. וכתבו התוספות ורשב"א דכל דבר שטוב חי כמבושל ומבושל כחי כגון מיני קטנות או כל שאר ירקות ואפילו מרור כר מתומי וכרתי וכן תפוחין ב"פ האדמה חי ומבושלין ומטעם זה יין מבושל בורא פרי הגפן: ר' נחמיה אמר המוציא וכו'. הסברות מהופכות בבבלי ופירש שם דבמוציא כ"ע לא פליגי שמוציא כבר משמע והוא ודאי ברכה הגונה

לעילויא כתורמוסא וכזית כבוש מיירי ואי נמי דלא נשתנה לגריעותא וכולהו שלקות ודר' בנימין בר יפת בדאשתני לגריעותא כתומי וכרתי ובירושלמי איכא מאן דאמר הכין גבי הא דר' חייא ור' בנימין בר יפת דגרים התם א"ר יוסי בר' בון ולא פליגין וכו' ונראה דטעות יש בירושלמי בגי' זו והכין הוא צ"ל זית על ידי שאין דרכו לאכול חי אע"פ שכבוש בעינו הוא וכסברים דרב חסדא ממש עכ"ל ולמאי דפירשתי בפנים כמדומה שאין צריך לשבש הגי' כלל וע"י שדרכו לאכול חי דקאמר היינו לאפוקי מבושל הוא אלא שאוכלין אותו ע"י כבישה וכלפי דקאמר בירק כיון שלקו נשתנה קאמר גבי זית שאין דרכו לשלקו אלא לאכלו כבוש וא"כ אפי' הוא כבוש כמו בעינו הוא וכלומר שעיקר דרך אכילתו כך הוא והיינו הך לענין הכוונה וכדרב חסדא. נשלמה עניגא דשלקות ודזית. בעזרת האל העוזר ומושיע לכל החוסים בו בכל זמן ועת:

איתפלגון רב נחמן ורבנן היינו ר' נחמיה ורבנן כדלקמן וכן הוא בב"ר וכן בבבלי בפרקין דף ל"ח ע"א פלוגתא דר' נחמי' ורבנן אלא דמוחלפת השיטה היא כדרך הש"ס הזה בחליפין דהתם ר' נחמיה אומר מוליא ורבנן אמרי המוליא. וקאמר הש"ס דתליא פלוגתא זו בהאי פלוגתא דאגדה דלקמיה והיינו דכמו בברכה לישנא דלשעבר שייכא טפי דהרי כבר הוליא הלחם לנו כן מליט להאי מ"ד באגדה שכך היה בבריאת העולם שהוליא לחם ממש והשתא לאידך מ"ד נמי לאו משום דס"ל דנכון הוא לברך על הבא דבהא ודאי לא פליגי דעיקר ברכה להודאה על שעבר תיקנו אלא דס"ל דמברכינן בלישנא דמשתמע לעבר ולהבא דהמוליא לפעמים משמע לשעבר כגון המוליא לך מים מצור החלמיש ושייכא נמי להבא כמו המוליא אתכם מתחת סבלות מלרים ולהבא וכדאמר התם אליבא דר' נחמיה וא"כ נרמז ג"כ להאי דרשא דאגדה על העתיד לבא והלכך ס"ל דאומר המוליא והשתא לא פליגי הסוגיות במשמעות לישנא דקרא דהמוליא אתכם מתחת סבלות מלרים אליבא דרבנן דה"ק להו קודשא בריך הוא לישראל כד מפיקנא לכו עבידנא לכו מילתא כי היכי דידעיתו דאנא הוא דאפיקת יתכון ממלרים וזהו שנאמר בפרשת המן ערב וידעתם כי ה' הוליא אתכם מארץ מלרים ובקר וראיתם

## מראה הפנים

דלא משני התם משום בריה כדמשני הכא ע"ש והא הכא קאמר ר' יוחנן גופיה זית כבוש וכו' וא"כ במילתיה קמייתא קאי לענין ברכתו וכין בתחלה וכין בסוף וכהאי כללא דכל שתחלתו בפה"ע סופו כרכה מעין שלש והרי היינו כבוש והיינו מלית ומן הסתם הוסר הגרעין כדכתבו התוס' וכן הרשב"א והרא"ש ז"ל ואפ"ה נשארה ברכה הראויה לו מעיקרא וכן ראיתי באיטלייא דכל הזיתים הכבושים הבאים מכרבריא ומטורקיא הוסרו הגרעינין מהם כשמולחין אותם לכבשן ולא כאלו הבאים מאיספנייא וממקומות אחרים אלא ודאי העיקר בזה כפי' הא' דהתוס' שם דלעולם ענב א' ופרידה א' בריה מיקרי כל שלא נחסר מגוף הפרי והגרעין לא נחשב דלאו בר אכילה הוא והא דלא משני התם נמי דטעמא משום בריה הוא ככר תירלתי לעיל שם והסוגי' דהכא ודהתם לא פליגא לדינא כלל כמבואר שם בס"ד וכן בדינא דשלקות דהסוגיא דהכא אזלא כהאי דהתם למסקנא כהאי דרב חסדא כמו שהכריעו רוב הפוסקים בענין היכא דאישתני לעילויא וכו' מלבד בענין השקלא והטריא דהכא כהאי דר' חייא בר ווא ור' בנימין בר יפת דפליגי אליבא דר' יוחנן נשתנית הסוגיא דהכא במקלת דהתם מותיב רב נחמן בר ילחק על הא דר"ז ור' חייא בר אבא מהמתני' דפ' כל שעה ולסיועי לר' בנימין בר יפת ודחי לה דשאני התם דבעינן טעם מרור וליכא והכא דחי לה נמי להאי סייעתא לר' בנימין בר יפת ועיקר הדחייה מהאי דתורמוסא דמברכין רבנן עלייהו בפה"א וכעין האי דר' זירא דהתם מהתורמוס אלא דהכא מוסיף הוא להאי סייעתא וכלומר דאפי' תימר לחלק ולומר דשאני תורמוס מהאי מתני' דפסחים שאמרה תורה מרורין והיינו דאף דתימר לסברא דידך דלעולם שלקות לאו במילתייהו קיימי ומהאי מתני' ליכא למיפשט מידי דבלאו הכי אין ראיה מהתם ומשום דבעינן טעם מרור וליכא ואדרבא דלפי הס"ד דידך בעית למימר דכל אתינן להאי טעמא משום דטעם מרור בעינן א"כ השתא נמי מהאי תורמוסא ליכא ראיה לר' חייא בר ווא משום דמר הוא מאד ואינו נשתנה מחמת שילוקו כדפרישית בפנים וכהאי דאמריגן בפ' אין לדין דף כ"ה ע"ב אפי' כתורמוס הזה ששולקין אותו שבע פעמים וכו' ועלה אמינא לך דתורמוסין נמי כיון ששלקן הרבה בטלה מרירתן ואפ"ה מברכין עלייהו בפה"א ש"מ דשלקו' לעולם במלתייהו קיימי והשתא ראיה מוכרחת היא מהאי דתורמוסא. זהו תוכן כוונת הסוגיא ולדינא כבר נתבאר:

ולא פליגין זית על ידי שדרכו לאכול חי וכו' הרשב"א ז"ל בחידושיו אחר שהביא להא דלעיל ומהאי דתורמוסא לא הביא כלום כתב שם לפלפל בהא דהתם דקאמר רב נחמן בר ילחק קבע עולא לשבתיה כר' בנימין בר יפת והקשה על זה ולמה להו למיעבד פלוגתא ולשוויה לעולא למשתבש ולמדחייה להא דרב חסדא דאמר כל שתחלתו שהכל וכו' ולפיכך מסתבר לי דרב נחמן בר ילחק בלחוד הוא דס"ל דפליגי ותלי ליה לעולא בשיבושא אבל ר' זירא דתהי בה ה"ק היכי אפשר דעולא בקיא בסדותיה ובמעתתיה דר' חייא בר אבא ונקיט דר' בנימין בר יפת אלא ודאי לא פליגי דר' חייא בשנשתנה

שנויי נוסחאות (סו"ס) חובתן כד"ו חובתו. (סו"ו) ידע משמעה בכי"ל חכם משמע וכד"ו ידע משמע. לר' בכי"ל ר'. (סו"ז) ווא בכי"ל בא (וכ"ה בסורס ח'). או כד"ו אמר. (סו"י) מתניתין כד"ו ליתא. (סו"ח) כבר כד"ו ליתא. ב"ר בון כד"ו בר רבי אבון. (סוי"ג) נחמן ט' נחמן בכי"ל וכי"כ נחמיה ט' נחמיה.

עין משפט
נר מצוה

יב
א מיי' הל' ברכות פ"ד הל"י סמ"ג שם טוש"ע שם סי' רו ס"ו

יג
ב מיי' פ"ז שם הל"ב סמ"ג שם טוש"ע שם סי' קס"ז ס"א

יד
ג מיי' שם פ"ד הל"י סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' רו סעיף ה ו

טו
ד מיי' שם ומיי' פי"ב מה' שבועות הלי"א וסמ"ג שם טוש"ע או"ח שם

ורבנן אמרי מוציא לחם מן הארץ אתיין אילין פלוגוותא כאילין פלוגוותא. לפת ר' חיננא בר יצחק ורבי שמואל בר אימי חד אמר לפת לא פת היתה וחרנא אמר לפת לא פת היא עתידה להיות °יהי פסת בר בארץ בראש הרים רבי ירמיה בריך קומי ר"ז המוציא לחם מן הארץ וקלסיה מה כרבי נחמיה [ש]שלא לערב ראשי אותיות מעתה המן הארץ שלא לערב ראשי אותיות על דעתי' דר' נחמיה הבורא פרי הגפן ועל דעתייהו דרבנן בורא פרי הגפן ר' זריקן אמר ר"ז בעי *אהן דנסב תורמוסא ומברך עילוי ונפל מיניה מהו מברכה עילוי זמן תניינות מהו בינו לבין אמת המים אמרין תמן [ה]לכך כוין דעתו מתהילה ברם הכא לא לכך כוין דעתו מתחלה *תני ר' חייא [ו]אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס. א"ר חייא בר ווא הדא אמרה אהן דנסב פוגלא ומברך עילוי והוא לא אתי לידיה [ז]צריך למברכה עילוי זמן תניינות אמר רבי תנחום בר יודן [ד]צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שלא להזכיר שם שמים לבטלה: [צ]עד כמה יברך ר' חננא ור' מנא חד אמר עד כזית וחרנא אמר עד

°תהלים עב

קרבן העדה:
שככר הוליא. וכן גרסינן שם ר"נ אמר המוליא לחם שככר הוליא ורבנן אמרו מוליא לחם מן הארץ שהוא עתיד להוליא כדרך שגרסינן במס' כתובות דעתידה א"י להוליא גלוסקאות ולפיכך גרסינן שם ורבנן אמרין מוליא לחם מן הארץ שהוא עתיד להוליא לחם מן הארץ שנאמר יהי פסת בר בארץ. אבל כאדם הראשון קודם החטא משמע שלא הי' מוליא גלוסקאות לחם וע"ז קאמרינן אתיין אילין פלוגתא כאילין פלוגתא דמר ר"ח בר יצחק ורשב"א חד אמר לפת לא פת הי' פי' במת"כ ז"ל כמדרש דלפת היי כל הזרעונים וכל הגריעינן וחיטין בכלל חד מ"ד כ"ל דלפת הוא לא פת הי' קודם החטא וחד מ"ד ס"ל לפת לא פת עתיד להיות יהי פסת בר בארץ אבל קודם לא הי'. כן משמע לפי הגי' שבמדרש:
דתניא

פני משה:
היא והייטו על זמן בריאת עולם שקודם שחטא אדם היתה הארץ מוליאה לחם ממש וכשחטא נגזר עליו בזעת אפך תאכל לחם ונהפכה לתבואה וכדאמר בב"ר פ' ט"ו ואיתא נמי להא שם וזהו דקאמר אתיין אילין פלוגוותא וכו' כדלקמן: ורבנן אמרי מוליא. דמוליא הוא דמשמע לשעבר כדכתיב אל מוליאם ממלרים וכבר הוליאם אבל המוליא להבא משמע כדכתיב המוליא אתכם מתחת סבלות מלרים ובאותה שעה עדיין לא הוליאם וה"נ הרמז שעתיד להיות מוליא לחם ממש מן הארץ כדדריש לקמיה מיהי פסת בר בארץ שעתידה ארץ שתוליא גלוסקאות: ואתיין. אילין פלוגתייהו כאילין פלוגתא בפירושא דלפת: לפת. כלומר כל מיני ירקות נקראין לפת ודריש להתיבה דעל שם זה נקראו לפת לא פת היתה כלומר וכי לא פת היתה ג"כ יוצאת מן הארץ כמות שהיא כדרך הירק הזה שיוצא מן הארץ כמו שהוא וזה כמ"ד דעל שעבר היא ברכת הפת שכך היתה יוצאת מן הארץ קודם החטא: וחרנא אמר לפת לא פת היא עתידה להיות. שתצא כמות שהיא כמו הירק הזה וכמ"ד שהברכה היא על העתיד וכמו שנא' יהי פסת בר בארץ: וקלסיה. על שאמר המוליא ומתמה הש"ס ומה זה דעביד כר' נחמן ולא כרבנן וקאמר דהייטו טעמי' שלא לערב ראשי אותיות מ"ס דמוליא עם המ"ס דהעולם: מעתה. ופריך וא"כ יאמר ג"כ המן הארץ שלא לערב מ"ס דמן עם מ"ס דלחם ולא משני מידי: מהו מברכה. אם לריך לברך על האחר פעם שנית מי אמרינן דכיון דנפל מיני' הראשון אסח דעתיה או לא: מה בינו לבין אמת המים. ומאי תיבעי לך לא יהא אלא כזה שעומד לשתות מאמת המים ומברך עליה ואע"ג דהני מיא אזלו והני אתו: אמרין. שאני היא התם דלכך כוין דעתו מתחילה כשבירך והיה יודע דמיא אזלי ואתו ונתכוין על הכל שיבאו לפניו אבל הכא וכי היה יודע שיפול התורמוס ממנו שיתכוין לכך: אלא בשעה שהוא פורס. לאכול הימנו אבל קודם שפורס לא שמא לא יזדמן לו אח"כ אותו הפת: אהן דנסב עיגולא. מי שלקח עיגול לחם א' ובירך עליו: והכא לא אתי בידיה. כלומר שכאן מיד לא נזדמן בידו לאכול כגון שנלקח ממנו וחזר ובא לידו אח"כ לריך לברך שנית: לריך לומר בשכמל"ו. על ברכה ראשונה שבירך שלא וכו': עד כמה יפרוס. מן הפת ויברך ברכת המוליא:
עד

מסורת הש"ס
פ' תוס' ברכות לט. ד"ה בלר ועי' תוס' שם לט: ד"ה והלכתא.

גליון הש"ס
[ה] שלא לערב ראשי אותיות עי' ברא"ש בדף לח שם דמשני דכאן קרא כתיב המוליא לחם מן הארץ. ועי' בכנה"ג ובטוש"ע סי' קסז וסי' ר"ב ועי' ביפ"ת בראשית רבה פ' טו סי' ח:
[צ]עד כמה יברך עי' במוהרא"פ במפרש לענין ברכה. וע"כ ליינו מקומו בסי' קס"ח. אבל בירושלמי שנדפס עם פ"מ הגי' עד כמה יפרוס. ובאמת שזו גירסא יותר נכונה. ולזה רמז הרוקח בהל' סעודה והובא בב"י סי' קסז שכתב שיעור בליעה אית דאמרי כזית. ואית דאמרי פחות מכזית. וברוקח עצמו מבואר יותר שכתב על זה ומייתי מהא דהיה עומד וכו'. והוא מה שהוא לפנינו כאן. אבל ברמב"ם וטוש"ע סתמו בזה וכתבו שהם לא יבלע פרוסה קטנה. ע"ש.

## מראה הפנים

והאיתם וגו' ובהא דקאמר הכא בפשיטות דפליגי ג"כ בבורא או הבורא וכתב הרשב"א ז"ל דבגמרין לא משתמע הכין ופוק חזי מאי עמא דבר ובאמת לכאורה היה קשה דלפי הך טעמא דקאמר הכא שלא לערב ראשי האותיות וזה לא שייכא בברכת בורא ואמאי קאמר דפליגי נמי בהאי ברכה אלא דנראה דהאי קאי על הא דפריך אהאי טעמא מעתה יאמרו ג"כ המן הארץ ושלא לערב ראשי אותיות ועלה קאמר מכיון דמיפרך האי טעמא א"כ נאמר דעל דעתיה וכו' דפליגי גם בברכת בורא דשייכא פלוגתייהו כמו דפליגי במוליא והמוליא וגמרא דילן ס"ל דהאי לאו פירכא היא דקרא הכי כתיבא להוליא לחם מן הארץ ואין לשנות ליבנא דקרא כדכתבו התוספת שם והשתא קיימא האי טעמא שלא לערב ראשי אותיות ולא פליגי אלא בהמוליא ומשום דיש בה עוד לירוף טעם מה שאין בברכת בורא. וזהו כוונתם בהא דליינו בד"ה והלכתא המוליא וכו' ובירושלמי מפרש טעמא וכו' כלומר דלהכי ניחא נמי דלא פליגי התם בברכת בורא:
רבי זריקן אמר ר' זעירא בעי אהן דנסב תורמוסא וכו' התוס' בדף ל"ט ע"א ד"ה בלר ליה שיעורא וכו' הביאו לזה בפשיטות ולא בדרך בעיא והרא"ש ז"ל מביא כפי הגי' שלפנינו וכך הובא בפי' ה"ר יונה ז"ל וכן הובא בשבולי הלקט מביאו הב"י בסי' ר"ז כמה שכתב בשם רב נסים גאון ז"ל וא"כ היה נראה דבעיא דלא איפשיטא היא ושלא להאריך הבא בקלרה ולבאר כוונת הרמב"ם לדינים שהביא מענין זה ומהו הנלמד מכאן לפי פירושו בהא דהכא דמה שכתוב בשבולי הלקט שהובא שם ומסתברא דלא איפשט בעיין ושמא סברת גאון ז"ל לשוויה כתיקו דאיסורא ולחומרא זו קשה בברכות דא"כ בטל הכלל דקי"ל כל ספק ברכות להקל והרמב"ם ז"ל הביא לדין זה ועוד כיולא בו בפשיטות שכתב בפ"ד מהל' ברכות הל' י' אין מברכין על אוכל ולא על המשקה עד שיבא לפניו ואם בירך ואחר כך הביאו לפניו לריך לחזור ולברך נטל אוכל ובירך עליו ונפל מידו ונשרף או שטפו נהר נוטל אחר וחוזר ומברך עליו אע"פ שהוא מאותו המין ולריך לומר בשכמל"ו וכו' וכתב שם הכ"מ על הדין הראשון דהיינו מדאמרינן בירושלמי. וזהו הא דלקמן. אהן דנסב עיגולא והוא לא אתי בידיה לריך לברוכי עליה זמן תניינות כלומר והוא מי שתופס עיגולא ושבר בירך עליו קודם שבא לידו לריך הוא עכשיו לחזור ולברך. וכ"כ בב"י שם. והנה הפי' הזה אינו מכוון בדברי הש"ס דהא נסב עיגולא ומברך עילוי קאמר וכך הועתק בפי' ה"ר יונה והרא"ש וכן העתיק בעלמו בב"י שם אח"כ וא"כ משמעות דברי הש"ס שאחר שלקח בידו בירך עליו אלא שנפל מידו וזהו דין השני של הרמב"ם וזה הוא שנלמד מהאי דהכא בפשיטות והיא ממש דין דהתורמוס דאף דנראה לכאורה דהתורמוס בעיא דלא איפשיטא היא מיהו לפי דייקא איפשיטא היא מהא דקאמר על האי דתני ר"ח אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס א"ר חייא בר ווא הדא אמרה וכו' דאף בהאי טעמא דר' חייא לא אתייא כהאי דאמר שם גבי פת בלנומה בקערה וכו' ופליגא דר' חייא דאמר לריך שתכלה ברכה עם הפת וכו' דמשמע דטעמא דר' חייא כדי לכלות הברכה עם שהוא פורס ומהכא משמע דטעמא הוי שלא יבלע קודם הברכה שמא תפול הפרוסה מידו אחר שבירך ויאבדה ויהיה לריך לחזור ולברך על הפרוסה אחרת ויש כאן ברכה לבטלה אבל אם הוא מברך קודם הבליעה על כל הפת אם תפול הפרוסה מידו יפרוס אחרת ולא ילטרך לברך וכן פירשו ה"ר יונה והרא"ש והתוס' שם ע"ב לזה. וסיימו ה"ר יונה והרא"ש אע"ג דגמרא דידן פליגא אירושלמי בהאי טעמא מ"מ למדים אנו מהירושלמי זה שאם היו פירות לפניו ודעתו לאכלם ונטל אחד מהם ובירך עליו ונפל מידו ונאבד לריך ברכה אחרת על הפירות שיאכל עכ"ל. לפירושם זה יכולים היינו אנו לומר דשפיר נפשט דין דהתורמוס וכן כן דברי הרמב"ם בדין השני אלא דאכתי לא מלינו טעם לדין הראשון כדבריו אין מברכין על האוכל וכו' ואם בירך ואח"כ הביאו לפניו לריך לחזור ולברך ואם דבהד לד יש לדון לזה מדין דהתורמוס שהרי לריך לברך על התורמוס האחר אע"פ שהיה לפניו בשעה שבירך ומכ"ש בזה שלא היה לפניו כשבירך מיהו יש לדחות ולומר דשאני הכא דעכ"פ נתכוון הוא לזה הפרי בעלמו שהביאו לפניו והואיל ויש פנים לכאן ולכאן היה הדבר נשאר בספק מהיכן נלמד זה. והנראה לע"ד דהרמב"ם לא היה מפרש להאי דר' חייא דהכא כפי' התוס' וה"ר יונה והרא"ש שלא יבלע קודם הברכה ומטעמא שמא תפול הפרוסה וכו' וכדלעיל לפי פירושם אלא שלא יברך קודם שיתחיל לבלוע הוא דקאמר וליטני' דייקא הכי דקאמר אלא בשעה שהוא פורס וכלומר לאפוקי בתחלה אלא בשעה שהוא פורס לאכול ממנו ומטעמא דחיישינן שמא תנטל כל ככר הלחם מידו ולא יוכל לאכול מיד ממנו או לאיזה סיבה אחרת שיתיאש מלאכול הימנו ואז אף אם יבא אח"כ זה הככר בעלמו לידו אפ"ה ילטרך לחזור ולברך משום דהוי כמו שלא היה לפניו בשעת הברכה והייטו דקאמר עלה הדא אמרה אהן דנסב עיגולא ובירך עליו והכא (או והוא) לא אתי בידיה כלומר שהלך ליקח עיגול אחד או שנטלו לאכול הימנו ולא נזדמן לו לאכול מיד אחר שבירך עליו לאיזה סיבה שניטל מידו אע"פ שאח"כ נזדמן לו אותו הככר בעלמו לריך למברך עליה זמן תניינות לפי שככר הסיח דעתו ממנו אחר שבירך עליו בתחלה והשתא שפיר נלמדו שני הדינים שהביא

## פירוש מבעל ספר חרדים

שגונה דלשעבר בעינן שהרי ככר הוליא הלחם הזה מן הארץ שהוא בא לשנות ממנו דהא כתיב אל מוליאם ממלרים ובשנאמרה כפרשת בלעם ככר ילאו כי פליגי בהמוליא מר סבר לשעבר משמע כדכתיב המוליא לך מים מלור החלמיש ומר סבר עתיד היא כדכתיב המוליא אתכם מתחת סבלות מלרים ובשנאמר פסוק זה למשה עדיין לא ילאו והמוליא לך מים עדיין היה מוליא כל ימות היותם במדבר (ושם) תירץ המוליא אתכם למ"ד המוליא לשעבר משמע: לפת למה נקרא שמה לפת ודריש נוטריקון: היתה בימי המבול. שהיו בשלוה גדולה: עתידה להיות. כדאמר בס"פ כתובות עתידה ארץ ישראל שתוליא גלוסקאות דכתיב יהי פיסת בר והלפת הגדול רחב לורת פת גדולה עגולה ודומה שם לפת שדומה לו ילא לחם מפואר מן הארץ. ואשכחן דדרשינן שמות כדאמרו למה נקרא שמן קשואין. למה נקרא שמן חרובין. למה נקרא שמן כשפים: מה כר' נחמיה. כלומר אמאי קלסיה דהא שפיר הוה למימר מוליא דלכ"ע הוה לשעבר ולא ליעול נפשיה לפלוגתא: שלא לערב וכו'. כלומר ר' ירמיה ור' זעירא ס"ל דבין מוליא ובין המוליא לשעבר משמע לכ"ע ולא נחלקו בזה כלל אלא בהא פליגי דר' נחמיה חייש לעירוב אותיות ומלריך לומר המוליא דכי אמר בה"י המ"ה מוליא פעמים מבליע מ"ם של עולם כדאמרינן גבי ק"ש לריך ליתן ריוח בין הדבקין בכל לבבכם ואתכם מארץ לכך שהזכיר והפריד בהא ורבנן לא חשו ואמרי' כי אמר המוליא אפיק נפשיה מפלוגתא ולהכי קלסיה: מעתה וכו'. כלומר הא דלא פרישנא מעיקרא כר' ירמיה ור' זעירא דהא איכא עירוב אחר הברכה עלמה כי אמר לחם מן הארץ כי הראוי שנתקן הנוסח לחם המן הארץ הא אין בו הגנה וכיון דלא אפשר לתקן הכי נמי אע"ג דאפשר אין לחוש להכי הוה ס"ד דלא נחלקו אלא אי משמע המוליא לשעבר אי לא: על דעתיה דר' נחמיה. תלמודא מסיים למאי דסלקא דעתין מעיקרא דפלוגתייהו אי משמע לשעבר גם בברכת היין פליגי דר' נחמיה לריך לומר הבורא פרי הגפן דבורא משמע להבא כדמשמע מוליא וכתב רשב"א ופוק חזי מאי עמא דבר דמברך המוליא ובורא פרי הגפן וכתבו התוספות והרא"ש בספר אגודה דסמכו על הירושלמי דאין טעם דהמוליא אלא שלא לערב האותיות כרבי ירמיה ור' זעירא דקלסיה דמאי דאפשר לתקוני מתקנינן ובלחם מן הארץ נקטינן ליבנא דקרא מלמית חליר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוליא לחם מן הארץ ועל כן יש לבלוע בשתי ידיו כשעבר אלבעותיו כנגד עשר תיבות שבפסוק זה ע"כ: ר' זעירא בעי וכו'. כתב הרא"ש פי' שיו לפניו תורמוסין ונטל א' מהן ובירך עליו ונפל מידו מבעיא ליה אם לריך לברך שנית על האחרים: מה בינו לאמת המים. הלמודא פריך מאי קמבעיא ליה פשיטא דאין לריך דהא מעשים בכל יום אדם עומד על אמת המים ומברך ובעוד שמברך הלכו המים ובאו אחרים ושותה ומשני דלא דמי דהתם לכך כוין מתחילה וכו': תני רבי חייא כמו תא שמע דתני וכו' ואמר וכו': בשעה שהוא פורס. כשהוא בלם ולא אחר שבלע: הדא אמרה וכו'. דטעמא דלא יבלע קודם ברכה שמא תפול הפרוסה מידו ותאבד וילטרך לחזור ולברך על אחרת ויש כאן ברכה לבטלה אבל כשהוא מברך קודם בליעה על כל הפת ברך אם תפול הפרוסה מידו ויפרוס אחרת ולא ילטרך לברך: פוגלא. לנון. וה"ה לכל פירות שהיו לפניו: והוא לא אתי בידיה. שנפל ולא מלאו ולריך לומר ברוך שם קודם שיברך האחרת וי"א שזהו לאהר שאמר המ"ה אבל אי לא אמר עדיין אלא ברוך אתה יסיים למדני חוקך כדי שיהא כקורא פסוק וכן כתב רמב"ם והטור: עד כזית. אבל פחות מהאי כלר עין ובספר רוקח

שנויי נסחאות (סו"ו) קומי ר"ז בד"ו קומי רבי זעירא בכי"ר ליתא. וקלסיה בכי"ר וקלסוה. (סו"ח) דר' נחמיה בד"ו דרב נחמן. דעתייהו בד"ו דעתהון. (סו"ט) ר"ז בד"ו רבי זעורא. (סוי"ב) פוגלא בד"ו עיגולא. (סוי"ג) והוא בד"ו והכא. לידיה בד"ו בידיה. (סוט"ו) יברך בכי"ר ובד"ו יפרום. חננא בכי"ר חנניא.

## מהר"ם די לונזאנו

בעי אהן דנסב תורמוסא וכו' ונפל מיניה (נ"ב ונאבד) וכו' כוון לעתו מתחילה. נ"ב פי' א"כ מאי ומשני ת"ש דתני ר' חייא וכו' ואתמר עלה וכו' וא"כ תפשוט בעיא דתורמוס מהכא (א"ה עיין בפי' מהר"א ז"ל):

## עמודי ירושלים

אהן דנסב פוגלא כו' עמ"ש המפרש מהרא"פ והוא מדברי הרא"ש. אולם מתוך דברי ר' יוסף בן פלא"ז בתשובתו שבספר פרדס הגדול (סי' ל"ט) הבנתי דפירש דברי הירושלמי דמי שבירך על הצנון שסבר שהוא מתוקן לאכילה ואח"כ הצריכו לתקנו מברך עליו פעם אחרת כשמתקנו ומייתי ראיה מהא דאין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס ומדלא תני דמברך על הפת בשעה שהוא פורס ותני אין מברכין כו' אלא כו' משמע דאם בירך קודם הפריסה אין ברכתו ברכה וצריך לברך פעם אחרת. כן נ"ל מתוך דבריו שפירש כן: עד כמה יברך כו' עד כזית כו'. ועי' במראה הפנים ובגליון הש"ס. ובכל בו (סי' כ"ד) הביא הירושלמי הזה בזה הלשון עד כמה יפרוס פי' כמה ירצה לאכול ר' חנניא ור' מינא חד אמר כזית וחד אמר פחות מכזית הלכך מברך על פחות מכזית הם ציא עכ"ל. והובא בא"ר (סי' קס"ז סק"ב) ודחה בשביל זה מה דהביא בשם מהרי"ל שצריך לאכול מהמוציא כזית ולפי הפי' הזה אינו מוכרח כל כך. אמנם ראיתי בא"ז ח"א ברכת המוציא (סי' קמ"ב) שכ' ותי אמר בירושלמי עד כמה יפרום. והמגיה מחק שם תיבת ופרם והגיה במקומו תיבת יברך ושגה בזה דכן היתה גירסת הראשונים בירושלמי ר' חנינא בר' מכאן נראה למורי ר' יהודא בר' יצחק דפליגי בפלוגתא דאמוראי דלעיל גבי חביצא דלמר הוי תורייתא דנהמא בכזית ולמר אפי' בפחות מכזית וגבי חביצא קיי"ל כרב ששת דאפי' פירורין שאין בהם כזית מברך עליהן המוציא. וכ"ה בתוס' ר"ח לברכות (ד' ל"ט א') ולפ"ז אין זה ענין לאכילת המוציא כמה שיעורא ונ"ל ראיה למהרי"ל שהמוציא צריך לאכול כזית מרש"י חולין (ד' ז' ע"ב) על מה דאיתא התם ר' פנחס בן יאיר מימיו לא בצע על פרוסה שאינה שלו וז"ל בצע ברכת המוציא שלא רצה לאכול כזית משל אחרים עכ"ל. משמע מזה דהמוציא צריך לאכול כזית:

## עמודי ירושלים תנינא

אין מברכין על הפת כו' הדין דנסב פוגלא כו' רוקח (סי' רי"ם) וגרם עיגולא:

מסורת הש"ס

ברכות לז: מנחות עה:

תוספתא פ"ד

ב' תוס' יומא עט. ד"ה ולא. ותוס' חולין קז. ד"ס ולא. ברכות מז: ותוס' שם ד"ס אין. תוספתא פ"ה. ושם.

ברכות מ.

שם לח.

א עד פחות מכזית מאן דמר כזית כיי דתנינן *תמן
ב וכולן פתיתין כזית מאן דמר עד פחות מכזית תני
ר' ישמעאל אפי' מחזירה לסולתה. תני *כל שאומר
אחריו ג' ברכות אומר לפניו המוציא לחם מן
הארץ וכל שאין אחריו ג' ברכות אין אומר לפניו
המוציא לחם מן הארץ התיבון הרי ג פחות מכזית
הרי אין אומר אחריו ג' ברכות מעתה לא יאמרו
לפניו המוציא לחם מן הארץ רבי יעקב בר אחא
אומר *לשאר המינים נצרכה רבי אבא *בשם רב
מסובין ד אסורים לטעום כלום עד שיטעום המברך
ריב"ל אמר שותין אע"פ שלא שתה מה פליג מה
דמר רב ה כשהיו כולן זקוקין לככר אחד מה דמר
ריב"ל כשהיה כל א' וא' כוסו בידו ו תני *המברך
פושט ידו תחילה אלא אם רצה לחלוק לו כבוד
לרבו או למי שגדול ממנו בתורה הרשות בידו רב
כד הוה קצי הוה טעים בשמאלי' ומפליג בימיני'
רב הונא אמר ז *אהן דמר סב בריך סב בריך אין
בו משום הפסק ברכה הב אחוונא לתורייא יש בו
משום הפסק ברכה רב הונא אמר ח *הדא שתיתא
והדא מורתא שחיקתא אומר עליו שנ"ב רב הונא
אמר

עד פחות מכזית. אפי' על פרוסה פחות מכזית מברך המוציא: מ"ד כזית. דוקא מטמיה כהאי דתנינן בפ"ו דמנחות כל המנחות הנעשות בכלי טעונות פתיתה שהיה פותתן ונותן עליהן שמן ולבונה וכל הפתיתין כזיתים אלמא דמשום שהכהן אוכל את השיריים עושין הפתיתין כזיתים כדי שיברך עליהן המוציא: מ"ד עד פחות מכזית. ס"ל כתני ר' ישמעאל דפליג על מתני' דהתם וקאמר אפי' מחזיר את המנחה לסולתה נמי מקיים פתות אותה פתים: תני. בתוספתא פ"ד תנינן זה הכלל כל שתחלתו המוציא מברך אחריו ג' ברכות והיינו הך דמייתי הכא ומשום דבעי לדייק עלה כדלקמיה תני לה בהאי לישנא: וכל שאין אחריו וכו'. דיוקא דהש"ס היא כלומר דמשמע מינה הא כל שאין אחריו ג' ברכות אינו מברך לפניו המוציא והתיבון עלה דהרי פחות מכזית שאין אומר לאחריו ג' ברכו' דלית ביה כשיעור ומעתה לא יברכו עליו לפניו המוציא וקשיא להאי מ"ד דקאמר אפי' פחות מכזית מברך עליו המוציא: ומשני ר' יעקב בר אחאי. דלשאר מינין נצרכה כלומר הא דקתני בתוספתא זה הכלל וכו' לאו למעוטי פחות מכזית הוא אלא למעוטי שאר מינין שאינם מחמשת המינין דאינו מברך אחריהן ג' ברכות ולא לפניהם המוציא: מה פליג. אם ריב"ל פליג על רב או לא וקאמר דלא פליגי דמה דאמר רב כשהיו כולם זקוקים לאכול מככר אחד הלכך אין טועמין עד שיטעום המברך על הככר בתחלה ומה דאמר ריב"ל כשהיה כל א' וא' כוסו בידו משום הכי אין צריכין להמתין עד שישתה המברך ומפני שכן דרך הוא שאוכלין כל המסובין מככר אחד ונותן כל אחד ואחד מכוסו נקטי למילתייהו כל חד וחד כאורחיה: תני. בתוספתא פ"ה: פושט ידו תחילה. לקערה: רב. היה נוהג כד הוה קצי. כשהי' פורס הלחם היה טועם בידו השמאלית ובתוך כך היה מחלק להמסובין בהימנית וקמ"ל שהמברך צריך שיטעום בתחלה ומפני שהיה רוצה למהר ושלא ימתינו עליו נהג כן: אהן דאמר. מי שאומר לאחר שבירך המוציא טול וברך טול וברך אין בו משום הפסק בין ברכה לטעימה מן הבליעה אבל האומר תן תבן ומספוא לשורים יש בו משום הפסק אחר הברכה: הדא שתיתא. מאכל העשוי מקמח קליות שנתייבשו בתנור: מורתא שחיקתא. כמו תמורתא והיינו שסוחקים התמרים ועושין מהן איזה מאכל:
אפי'

עין משפט נר מצוה

טז
א מיי' פ"ג מברכות הל"ב סמ"ג שם טוש"ע שם סי' קסח סעי' ט

יז
ב מיי' פ"ג מה' מעשה הקרבנות הל"י

יח
ג מיי' פ"ג מה' ברכות הל"א יב סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' קסח סעי' ט וסי' קסד סעיף ו

יט
ד מיי' שם פ"ז הל"ה סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' קסז סעי' טו

כ
ה טוש"ע שם

כא
ו מיי' שם טוש"ע שם סעיף ז

כב
ז מיי' פ"א שם הל"ח סמ"ג שם טוש"ע סי' קסו סעי' ו וסי' רו סעי' ג

כג
ח מיי' שם פ"ג הל"ג טוש"ע או"ח סי' רח סעיף ו

## פירוש מבעל ספר חרדים

רוקח הלכות סעודה ירושלמי שיעור בליעה אית דאמרי כזית ואית דאמרי פחות מכזית: תמן. פרק שני דמנחות וכולן פותתן כזיתים מנחת מחבת ומנחת מרחשת שקרבות כשהן אפויות כולן פותתן כלומר בוצעין קודם קמיצה ועושה אותן פתיתין כזיתים כדכתיב פתות אותה פתים ותני עלה התם דאי נטלן הכהן לאוכלן מברך המוציא: תני ר' ישמעאל. פליג אמתני' ואמר דמפרר למנחות האפויות אמחבת ואמרחשת עד שמחזירן לסולתן: פת פחות מכזית. דאין מברך אחרי' ג' ברכות לאו למימר ג' אין מברך הא מעין ג' מברך דודאי כלל אין מברך אפי' בורא נפשות. אלא לישנא דברייתא דתנא ג' נקט: מעתה לא יאמרו וכו'. בתמיה הא ברכה ראשונה דכל אוכל אכל דסו דאסור ליהנות מן העולם הזה בלי ברכה: לשאר המינים נצרכה. פי' לא אתי לפלוגי בין דבר שיש בו שיעור לדבר שאין בו שיעור אלא בין פת לשאר מיני מאכל כגון מעשה קדרה וכואי דארעא ופת הבאה בכסנין היכא דלא קבע סעודתיה עילויה ופת אורז ופת דוחן שאין מברך אחריהן ג' ברכות אין מברך לפניהם המוציא כך פירש הרא"ש והרשב"א וכתב דכן כתבו רי"ף ורמב"ם ודלא כהראב"ד דכתב נמי דפחות מכזית אין מברך עליו המוציא וג' ברכות בורא מיני מזונות ומעין ג' מברך עליו: מה פליג. בתמיה וכי חולק ר' יהושע בן לוי אדרב והרי סברא הוא דאסור לטעום או לשתות קודם המברך ואע"פ שהוא נתן לפניהם מכוסו לכום ריקן שבידן או שנתן להם מככרו קודם שהוא טעם: מה דאמר וכו'. כלומר ודאי לא פליג דהא דאמר ריב"ל דרשאין לשתות. בשכל א' כוסו בידו וה"ה לטעום כשכל א' ככרו בידו וכתבו הרשב"א והרא"ש דשמעינן מהכא דאין צריך המברך להטיל מכוסו לכוסות שביד האחרים אבל אם היו פגומים כיון דלא חזי לברכה צריך להטיל לכל כוס וכוס ואז לא ישתו קודם שישתה המברך וכן בהמוציא יכול כל א' לאכול מככר שלו אם אינן זקוקין לככר אחד ובלבד שיהיה לפני כל אחד לחם משנה אם שיש שבת: תני המברך פושט ידו תחילה. לקערה לאכול: רב כד קצי. כשהיה בוצע המוציא הוה טעם ביד שמאל מיד ומחלק בימין מפני שהמסובין אין רשאין לטעום הפרוסה עד שיטעום המברך המוציא והא דרב גרסי' לה קודם הך ברייתא דהמברך פושט דהא אדינא דלעיל דאסור לטעום קיימא וכן נראה מדברי רשב"א: קצי. לשון קציצה ובליעה כמו אבל קוצה היא בתרבה בפ"ח דשביעית דפירושו חותך בסכין: סב בריך. טול מהפרוסה של ברכה: לא הוי הפסק. בין ברכה לאכילה שילטרך לברך שנית דהא מעניני סעודה וכן הביאו מלח הביאו לפתן: אחוונא לתורי, תן מאכל שורים כמו גביל לתורי בבבלי לא הוי הפסק ויהיב טעמא התם משום דאסור לאכול עד שיאכיל לבהמתו דכתיב ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת: שתיתא. קמח מבושל במים כך פי' הרב ר' יונה ומחלק הבבלי דוקא כשעושין רכה כעין שעושין לרפואה שקורין עלוינא אבל עבה בורא מיני מזונות: מורתן שחיקתא.
לא

## מראה הפנים

שהביא הרמב"ם מהא דהכא דין הא' שאם בירך קודם שהביאו לפניו שצריך לחזור ולברך ואע"פ שבשעה שבירך נתכוון לזה בעצמו שהביאו לו שהרי כאן אע"ג דזה בעצמו היה לפניו בתחלה ונתכוון עליו ואפ"ה מאחר שהסיח דעתו ממנו חוזר ומברך עליו ומכ"ש כשלא היה לפניו בתחלה כלל וכל הדין דהתורמוס נלמד במכ"ש בלי שום פקפוק שהרי כאן אפי' על זה בעצמו שהיה לפניו בתחלה חוזר ומברך וכ"ש שצריך לברך על התורמוס האחר וממילא נפשטא הבעיא דהתורמוס. וניחא נמי להא דקאמר אהן דנסב עיגולא ומברך עילוי ולא אתי בידיה וכו' ולא קאמר כלישנא דהבעיא דהתורמוס ונפל מיניה וכו' דהלנו לפירושם שזהו דין דהתורמוס בעצמו הוה ליה למינקט כלישנא דהבעיא ומדויק ג"כ דהכא קאמר לא אתי בידיה ובתורמוס קאמר ונפל מיניה משום דבתורמוס כשנפל ודאי יקח אחר ממה שלפניו שזה ככר נמאס משא"כ בעיגול הלכך קאמר לא אתי בידיה ומזה תראה דניחא נמי מה שמדייק בפירושי תר"י וכתוב שם שאפשר שט"ס הוא ע"ש ולמאי שפירשתי א"צ להגיה כלום והשתא לישנא דר' חייא דהכא ודהתם צריך שתכלה ברכה עם הפת בחדא מחתא ניהו לפי טעמא דהכא אלא דהתם מפרש לה מטעמא אחרינא ור"ת ורבא פליגי התם לדינא ומסיק הש"ס והלכתא כרבא דאמר מברך ואח"כ בוצע: ודע דהתוס' שם כתבו בד"ה והלכתא כרבא וכו' ויש שמביאין ראיה שצריך לסיים הברכה קודם שיבלע וכו' ופשוט הוא דאע"ג דר' חייא ורבא פליגי בגופא דדינא וכן טעמא דהכא כדר' חייא טעמא אחרינא היא מדהתי'. לכל הפירושים מיהא למדין אנו לפי טעמא דהכא דאין מברכין קודם שיתתוך וזה היה ראיה למה שכתבו שם בתחלה ויש שנוהגין וכו' ומשום דהא איכא חששא דחיים בירושלמי זהו כוונתם בלי שום דוחק ולמאי דפרישית פשוט הוא דלדינא פליגי ר"ת ורבא לפי טעמא דהכא כמו שהוא לטעמא דהתם. ומיהא למדין דינים אלו שנתבארו לדעת הרמב"ם כדאמרן:

מאן דאמר כזית כהאי דתנינן תמן וכו' בבבלי פרקין דף ל"ז ע"ב מביא רב יוסף ראיה לסברא דידיה גבי חבילא דאית ביה פרורין כזית מברך המוציא מהאי מתני' ומברייתא דמייתי בעניא דמנחות ואין ענין חבילא כאן כ"א הפלוגתא דכמה יבלע קאי ומייתי האי מ"ד ראיה מהכא דדוקא בליעת כזית בעינן דדבר חשוב הוא גבי מנחות ודין דחבילא יתבאר לקמן בד"ה עד כמה יהו פרוסות בס"ד וכתב הב"י בסי' קס"ז בשם הרוקח ירושלמי שיעור בליעה אית דאמרי כזית ואית דאמרי פחות מכזית. ונראה שזהו שכתב הרמב"ם בפ"ז מברכות לא יבלע פרוסה קטנה מפני שנראה כצר עין וכו' והביאו הטור שם והיינו שלא יבלע פחות מכזית והכריע כמ"ד הכא כזית משום דסתמא דמתני' וכולן כזתים משמע כן:

התיבון הרי פחות מכזית וכו'. משמע מהכא להדיא דברכת המוציא על הפת הראוי לכך לעולם לא תשתנה שאפי' בפחות מכזית מברך המוציא וזהו שלא כדעת הראב"ד מביאו הרשב"א ז"ל שרצה לומר דעל פחות מכזית אין מברכין המוציא אלא במ"מ וכבר השיב עליו הרשב"א וכתב דכללא הוא שאין הברכה משתנית מכשיעור לפחות מכשיעור כ"א בשינוי המין דווקא וכ"כ הרא"ש ז"ל מיהו בענין ברכה אחרונה דעת הרשב"א ג"כ שלא תשתנה במעין ג' בדאיכא שיעורא לבורא נפשות בפחות מכשיעור וכבר זכרתי מזה לעיל ד"ה מה עבד לה ר' יוחנן שאין זה מוסכם שהרי לפי דעת הר"י בתוס' דלבורא נפשות לא בעינן שיעורא וא"כ כמו כן י"ל דאף למין ז' דבעי מעין ג' אפשר לפחות מכשיעור מברך בורא נפשות לדעתו דברכה אחרונה זו לא צריך שיעור ולהרא"ש ספוקי מספקא ליה בדעת הר"י וכו' כמו שנתבאר שם וכתבתי דהסוגיא דהתם כזית מלית מוכחת כדעת הר"י בענין שקלא וטריא דר' ירמיה עם ר' זירא ע"ש ומה שרצה הראב"ד בספרו תמים דעים לתרץ להאי דהכא דבאוכל הרבה מיירי אלא שלא לקט מן הפרורין כי אם כפחות פחות מכזית קשה הדא דסתמא דלישנא דהש"ס דקאמר בפשיטות הרי פחות מכזית וכו' לא משמע כפירושו אלא אפילו אם אינו אוכל אלא פחות מכזית לבד מברך עליו המוציא וכמוסכם מגדולי המפרשים ועוד דאם כפירושו דמיירי שאוכל פירורין פירורין הרבה וכל א' וא' פחות מכזית א"כ מאי האי דקאמר לקמן אם אין הפרוסות קיימות אומר עליהן בורא מיני מזונות וכו' ומפרש עד כמה יהו פרוסות קיימות ר' יוסי בי ר' אבון וכו' עד כזיתים וש"מ שאפי' אכל פירורין הרבה ואין בכל א' וא' כזית מברך בורא מיני מזונות ואם נפרש דהכא נמי באכל פירורין פחות פחות מכזית מיירי קשיין אהדדי אלא ודאי דהכא לא איירי כלל בפירורין ולא נחתינן להאי חילוקא אם אכל הרבה או לא ולקמן יתבאר מדינא דפירורין מה שנראה משיטתא דהאי תלמודא:

מסובין אסורין לטעום כלום עד שיטעום המברך. בבבלי פ' שלשה שאכלו דף מ"ז ע"א קאמר נמי הכי משמי' דרב אין המסובין רשאין וכו' והביאו התוס' והרא"ש להא דהכא והסכימו לחילוקא דמסיק הכא לחלק בין אם כל א' ככרו או כוסו בידו והביאו ראיה מההיא דע"פ דף ק"ו ע"א בעובדא דרב אשי דההוא סבא דהוה גחין ושתי וכו' ע"ש והרמב"ם דסתם כזה ולא כתב לחלק כן כ"א הביא לישנא דגמרין בפ"ז מהל' ברכות בהל' ה' אפשר דס"ל דמהתם אין כ"כ ראי' דמשום דההוא סבא תוייס לרב אשי דהוה אגיד יותא גחין ושתי ומיהו רוב הפוסקים הסכימו לחלק כן כמבואר בטור סי' קס"ז:

אהן דאמר סב בריך וכו'. פלוגתא דאמוראי בבלי פרקין דף מ' ע"א כאומר גביל לתורי ופסקי הפוסקים כרב ששת דאמר אפי' גביל לתורי נמי א"צ לברך וטעמא דרב ששת מביא ראי' התם מהא דקאמר רב גופי' אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו וכו' אלמא דהכי קיבל מרב דס"ל כן ולא כדקאמר לעיל דרב לא אמר אלא בטול וברוך ומה שכתב הכ"מ בפ"א מהל' ברכות בהל' ח' דהא דפסק כרב ששת בגביל לתורי משום דבתרא הוא א"כ נחתינן לפלוגתא דהכללא אם הלכה כבתראי לגבי רבן או לא דהא רב ששת תלמיד דרב הוא ומאביי ורבא ואילך הוא דנקטינן כבתראי ובמקום אחר בארתי מזה דאף באביי ורבא גופייהו דעת רוב גדולי הפוסקים שאין הלכה כמותם נגד רבם:

הדא שתיתא והדא מורתא שחיקתא אומר שהכל. האי מורתא שחיקתא הוא כעין טרימא המוזכר התם בדף ל"ח ע"א ומסיק שם והלכתא תמרי ועבדינהו טרימא מברכין עלוייהו בפה"ע מ"ט במילתייהו קיימי כדמעיקרא ובשתיתא קאמר רב התם שהכל ושמואל אמר במ"מ ומפרש רב חסדא דל"פ הא בעבה במ"מ הא ברכה דלרפואה קא עבדי לה וכלומר שעושין אותה לשתייה כדרך שעושין לרפואה וכך הם דברי הרמב"ם בשתיתא בפ"ג מברכות בהלכה ג' קמח מחמשת המינין שבלקוהו וכו' אם הי' עבה כדי שיהא ראוי לאכילה וללועסו במ"מ ואם הי' רך כדי שיהי' ראוי לשתיה שהכל ולא הזכיר לרפואה אלא כדרך שעושין לרפואה הוא כדמשמע שם מהסוגיא וא"כ ל"ק משמן ע"י אניגרון דקאמר
לעיל

**שנויי נוסחאות** (שו"א) פחות מכזית בכי"ר פח'ת כבביצה. (שו"ב) פתיתין בכי"ר שעורן. תני בשרי"ר דתני. (שו"ז) הרי אין בכי"ר שאין. אחריו בד"ו לאחריו. (שו"פ) אבא בשם רב בכי"ר בא בשם רב הונא. (שו"ג) ריב"ל כשהיה בד"ו רבי יהושע בשהיה. (שו"ח) הב אחוונא לתורייא בכי"ר רב הונא אמר גביל לתורי. (שו"ט) רב הונא בשרי"ר ר' הונא (וכן בשירה כ').

עין משפט נר מצוה

כד
א ב מיי' פ"ג מהל' ברכות הל"ח סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' קסח סעי' יו"ד

כה
ג מיי' שם הל"י סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' ר"ח סעי' ז

אפי' אוכלין פולטן. ולא יסלקן לצדדין מפני שצריך לברך בפה מלא כדכתיב ימלא פי תהלתך : הכוסס את החטים. תוספתא היא בפ"ד. שאוכלן חיין וזה נקרא כוסס : עד כמה יהו פרוסות. שיקראו קיימות : ר' ירמיה אומר בורא פרי האדמה.

אמר *הרי שנתן לתוך פיו ושכח ולא בירך [א] היו משקין פולטן אם היו אוכלין מסלקן לצדדין רבי יצחק בר מרי קומי רבי יוסי ב"ר אבון בשם רבי יוחנן אפילו אוכלין פולטן דכתיב °ימלא פי (תהלים עא) תהילתך כל היום תפארתך *הכוסס את החיטין אומר עליו בורא מיני זרעונים [א] אפיין ובשלן בזמן שהפרוסות קיימות אומר עליהן המוציא לחם מן הארץ ומברך לאחריו ג' ברכות אם אין הפרוסות קיימות אומר עליהן בורא מיני מזונות ומברך אחריו ברכה אחת מעין שלש עד כמה יהו פרוסות ר' יוסי ב"ר אבון כהנא בר מלכיה בשם רב [ב] *עד כזיתים. הכוסס את האורז אומר עליו בורא מיני זרעונין [ג] אפיו ובישלו אע"פ שהפרוסות קיימות אומר עליו בורא מיני מזונות ואין צריך אחריו לברך רבי ירמיה אמר בורא פרי האדמה בר מרינא בריך קומי ר"ז וקומי רבי חייא בר ווא שהכל נהיה בדברו ר"ש חסידא אומר בורא מיני מעדנים אמר רבי יוסי ב"ר אבון ולא פליגי מאן דמר בורא מיני מזונות בההוא [ד] דעביד בול מאן דמר בורא פרי האדמה בההוא דבריר
מאן

אמתור' על האורז שאפאו או בישלו : אור בההיא דעביד בול. בזה שעשה בלול ומעורב עם חמשת המינים וקמ"ל דברכת ה' מינין לא בטלה אע"פ שמעורב בהן אורז : בההוא דבריר. אם הוא ברור לבדו אינו מברך אלא בפה"א :
בההוא

מסורת הש"ס
שם נ:
תוספתא פ"ד ברכות לז.
ע' תוס' ברכות לז: ד"ה אמר

## מראה הפנים

לעיל דלרפואה מברכין בפה"ע ולכאורה אמאי לא נימא הכי נמי דהולכין אחר הקמח אלא דשאני התם דאין דרך לאכול שמן כ"א ע"י אניגרון ואם הוא לרפואה הוי לי' השמן עיקר אבל הכא שוחין אותה לבתיה וכעין שעושין לרפואה הוא דקאמר והואיל ואין ראוי ללועסו דרך אכילה לאו כמילתי' קאי ומברך שהכל ועיין בחידושי הרשב"א ז"ל ואין להאריך ומיהו הכא דקאמר על הני תרוייהו שהכל יש לומר דשתיהם ברכים מיירי הואיל וכחדא מחתא מתתינהו וא"כ כמו בשתיתא רכה לכ"ע שהכל ה"נ בטרימא דלא קאמר התם בפה"ע אלא אם היא כעין עיסה וראוי' לאכילה דבהא אמרינן במילתייהו קיימי וכן הם דברי הרמב"ם בפ"ח בהל' ד' דבש תמרים מברכין עליו תחלה שהכל אבל תמרים שמעכן ביד והוציא הגרעינין שלהן ועשאן כמו עיסה מברך עליהן בפה"ע ומשמע דווקא אם עשאן כעין עיסה אבל אם שחקן הרבה ועשאן כמו שתיתא רכה כמים או שמשקין בכדי שיהיה ראוי לשתי' ודאי דינן כמו שתיתא ומברך שהכל ובהכי מיתפרש שפיר הא דהכא ואתיא כדהתם. והטור בסי' ר"ב כתב תמרים שכתשן קצת ואינם מרוסקין לגמרי בפה"ע וזה עולה כפי' רש"י בטרימא ולכאורה הי' אפשר לפרש להא דמורתא בחיקתא דהכא על דעת הבוכרים דכשהן משחקי' לגמרי שהכל אלא משום דקתני לה בהדי שתיתא נראה כדאמרן ועולה לדעת הרמב"ם וכשעשוי לדרך שתי' אז הוא שהכל :

הרי שנתן לתוך פיו ושכח ולא בירך וכו'. ובבבלי פרק ג' שאכלו דף נ' ע"ב מחלק בהוכלין בין מידי דממאיס כשפולט דבהו מסלקן לצד א' ומברך ובמידי דלא ממאיס פולטן ומטעמא דקאמר הכא משום שנא' ימלא פי תהלתך ולפשר דהכא נמי במידי דלא ממאיס קאמר. ובמשקין גרסי' התם תני חדא בולען ומוקי להא במשקין והכא דקתני בהדיא במשקין פולטן יש לפרש דלא פליגי דהכא מיירי שיש לו משקין זולתן והלכך כיון שלא יכול לברך על אלו פולטן שלא יהנה בלא ברכה ויברך על שישתה אח"כ והתם מיירי שאין לו מה לשתות זולתן וכיון שכבר נתנם לתוך פיו בולען ולא יברך שכבר נדחו מברכה וכדפירש"י ז"ל שם בולען בלא ברכה. ובטור סי' קע"ב הביא דעת החולקין בענין הברכה דרב' חננאל ז"ל דעתו כדעת רש"י ופסק שלא יברך עליהן. ודעת הרא"ש ז"ל שיברך עליהן. והב"י הביא שם שהרשב"א כתב בשם הראב"ד ז"ל שיברך והביא ראיה מהירושלמי ובדעת הרמב"ם כתב בתחלה שנסתפק בדבריו כמ"ש בפ"ח מברכות בהלכה י"ב ואם היו משקין בולען ומברך עליהן בסוף אם האי בסוף אברכה אחרונה קאמר אבל ברכה ראשונה לא וכדעת ר"ת או האי בסוף אחר שבלען הוא ויברך ברכה ראשונה כדעת הרא"ש (ואם שזה הפי' הכ' דחוק הוא מאד לפרש דברי הרמב"ם כן ומאי שנא האי בסוף מהאי בסוף שכתב הרמב"ם בפ' י"ב מתפלה גבי היה קורא בתורה ונשתתק וכו' ומברך בסוף ואם דהתם איננו סובל פי' אחר מ"מ חזינן דלשונו ז"ל לומר בסוף על ברכה אחרונה ובכל מקום שאין כאן ברכה ראשונה ואם מחמת הדקדוק שאם על ברכה אחרונה קאמר קשה פשיטא כמ"ש שם זה הדקדוק בעצמו קשה ג"כ גבי היה קורא בתורה וכו' אלא ודאי שאין זה דקדוק וכך דרכו ז"ל לכתוב בלשון הזה במקום שאין כאן אלא ברכה אחרונה בלבד ולא תמצא בשום מקום בדבריו בגוונא שאין שם כ"א ברכה אחרונה שיאמר אינו מברך אלא בסוף אלא כך הוא אומר. ומברך בסוף. וממילא משתמע הא בתחילה לא ועיין בפ"ה בהלכה ג' מה שבארתי מזה בס"ד) ובסוף דבריו הכריע הפי' בדברי הרמב"ם כדעת ר"ת וכן הכריע להלכה וקבע כן בש"ע שם. ומפני שראיתי להרמ"א בהגה"ה שם שהכריע לעיקר כהי"א שמברך עליהם ומצוין שם הרשב"א בשם הראב"ד והרא"ש וכן דעת הרמב"ם בפ"ח. לא יכולתי להתאפק ולומר דהכרעה זו כנגד כל הגאונים ז"ל ונגד הרמב"ם דמוכרח הוא דעתו כהכרעת הב"י כדלקמן וכך הוא דעת הרשב"א בעצמו שתמה על הראב"ד וכן הראיה מהכא אינה ראיה כלל כדלקמן והב"י קיצר בהעתקה ואביא דברי הרשב"א ומתוכן יתבאר דעל כרחין צריך לפרש דברי הרמב"ם כדעת ר"ת וכדעת כל הגאונים ז"ל. וז"ל הרשב"א על הא דלעיל. בולען במשקין. פי' ר"ת ז"ל דטעמן דבולען בלא ברכה משום דכיון דהכניסן בפיו מימאסן ואדחו מעתי' לכל אדם והלכך אין להקפיד על ברכתן וכן דעת הגאונים ז"ל דאינו מברך עליהם כלל משום דהוו להו נראה ונדחה והואיל ואדחו ידחו וכדאמר כן בסמוך במי שאכל ושכח ולא בירך דאם גמר סעודתו שוב אינו מברך דהואיל ואדחי אדחי ולא כרבינא אבל הראב"ד ז"ל פסק בהיא כרבינא והא דהכא בולען ומברך עליהן בשאין לו אלא הם ואם יש לו זולתן פולטן ומברך על האחרים ושותה והביא ראיה דגרסינן בירושלמי רב הונא אמר הרי שנתן לתוך פיו ושכח ולא בירך אם היו משקין פולטן אם היו אוכלין סולקן לצדדין ואין כאן בולען וכתב דמסתברא דהא דקאמר פולטן בשיש לו זולתן. ואני תמה היאך נפסוק הלכה כרבינא ורבינא לא אמר לה אלא מהא דתניא גבי גר טבל ועלה בעלייתו אומר אקב"ו וכו' ומסקנא דגמרא ולא היא התם מעיקרא גברא לא חזי אבל הכא מעיקרא גברא חזי והשתא הוא דאידחי והמור רבנן הואיל ואדחי אדחי עכ"ל הרשב"א ז"ל. והשתא דחזינן דכל עיקר סברתו של הראב"ד בהאי ברכה דמשקין מהשיא דרבינא הוא וכיון דאדחי השיא דרבינא למסקנת הש"ם דהתם אדחי נמי פסקא דהראב"ד גם בהא וכדפריך עליה הרשב"א בתמיה מקוימת וממילא שמעינן נמי דע"כ אין דעת הרמב"ם כדעת הרא"ש והראב"ד דהא הוא ז"ל פסק בהאי דינא מי שאכל ולא בירך כמסקנת הש"ם ודלא כרבינא כדכתב בפ"ד מהל' הנזכר בהלכה ב' וא"כ בהאי דינא נמי אין לו לברך ברכה ראשונה דכיון דאדחי אדחי וכדעת הגאונים ז"ל. והראיה שרצה הראב"ד להביא מהא דהכא מדלא גרים כאן בולען מה ראיה היא זו להברכה וזה כבר נכלל בדבריו למעלה דהשיא דהכא בשיש לו זולתן מיירי והלכך פולטן שלא יהנה מאלו בלא ברכה ומברך על האחרים ולפיכך לא קתני בולען ומה שכתבו מסתברא דבשיש לו זולתן פשיטא דמסתברא הכי והשתא ל"ק נמי הני סוגיות אהדדי וא"כ אין כאן ברכה על אלו וכן נמי אין ראיה להא דקאמר התם בולען דבברכה מיירי דהתם בשאין לו זולתן מיתוקמא כדכתב בעצמו והלכך כיון שהוא בתוך פיו בולען בלא ברכה שהרי כבר נדחו וא"א לו לפולטן שאין לו מה לשתות וכ"ע מודים בשיש לו זולתן פולטן ומברך על האחרים. ומזה תדע דהב"י לא היה לו לקצר במקום שאמרו להאריך. ובסי' קס"ז גבי האי דינא מי שאכל וכו' רמז במקצת על דברי הכל בו שזהו כדעת הראב"ד ולא יותר ודבריו בעצמן שם ל"ע ואין כאן מקומו. והשתא מי יקל ראשו בספק ברכה נגד ר"ת ונגד דעת הגאונים ז"ל ונגד דעת רש"י והרמב"ם והרשב"א ז"ל :

הכוסס את החטים וכו'. התם בדף ל"ז ע"א מוקי להאי ריבא דתוספתא כר' יהודה דקאמר לכל מין ומין מברכתו וברייתא אחריתא תני התם בפה"א ואתיא כרבנן. ובברכה אחרונה פלוגתא דרבוותא היא דלדעת הרמב"ם מברך בורא נפשות כמו שכתב בפשיטות בפ"ג בהלכה ב' אכל דגן שלוק כמו שהוא והיינו כוסס את החטה כמו שפי' הכ"מ שם מברך לפניו בפה"א ולאחריו בנ"ר וכן דעת הראב"ד ז"ל והתום' והרא"ש נסתפקו בזה ודימו אותו להסיא דסולת דר' ירמיה דלקמן וכתבו שנכון שלא לאכלו כ"א בתוך הסעודה וכ"כ בטור ובש"ע סי' ר"ח ועיין לקמן בד"ה והכן לא אכל ר' ירמיה סולת מ"ש שם :

עד כמה יהו פרוסות וכו' עד כזיתים. מכאן מתבאר דין דחביצא דהתם בדף ל"ז ע"ב והובא מקצת מזה לעיל דרב יוסף ס"ל התם עד שיהו כזית ורב ששת קאמר האי חביצא אע"ג דלית ביה פרורין כזית מברך המוציא אמר רבא והוא דאיכא עלי' תוריתא דנהמא ופסקו כל הפוסקים ז"ל כדרב ששת וכרבא ומיהו בפירושא דחביצא יש מחלוקת דלדעת רש"י ז"ל הוא מעשה אילפס והוי כמבושל ולפ"ז לא אתיא לכאורה הא דרב ששת כהאי דהכא דהא קאמר הכא על הברייתא דקתני אפיין ובישלן בזמן שהפרוסות קיימות וכו' צריך שיהיו כזיתים והתוס' בד"ה אמר רבא וכו' כתבו ליישב להא דהכא אף לפי' רש"י דהא דמשמע בירושלמי דפרוסות קיימות הן בכזית היינו לפי שכן דרך להיות תוריתא דנהמא בכזית אבל לפעמים דאפילו בפחות מכזית איכא תוריתא דנהמא ומיהו לעיל ד"ה חביצא הקשו על פי' רש"י ופירשו דחביצא לאו מבושל הוא אלא שהפרורין נדבקין יחד ע"י מרק או דבש או חלב וכן בפי' ה"ר יונה ז"ל הרבה לדקדק על פי' רש"י והעלה כפי' התוס' וכן פי' רב האי גאון ז"ל וכן בעל הערוך דחביצא לאו על ידי בישול הוא ובהכי אתיא שפיר האי הלכתא כרב ששת וכרבא דהתם כהאי פירושא דהש"ם דהכא דבמבושל דוקא הוא דבעינן שיהו כזיתים ואז לא איכפת לן אם אית בהו תוריתא דנהמא או לא ואי לית בהו כזית לא מהני תוריתא דנהמא ואין מברכין אלא במ"מ וזהו במבושל וזהו כדמוכח מהש"ם דהכא. אבל אם אינו מבושל כ"א מחובר ע"י מרק או דבש וכיוצא בו אז מהני הדא מינייהו או דאית ביה כזית אע"ג דליכא תוריתא דנהמא או דאית ביה תוריתא דנהמא אע"ג דליכא כזית מברכין המוציא וזהו כדמוכח מרב ששת ורבא דהתם כך העלה הב"י והרא"ש ז"ל וכתבו עוד חילוק בלישי דאם אינו מבושל ולא מחובר ע"י איזה דבר אלא מפורר דק דק אז לעולם מברכין המוציא אע"ג דליכא כזית ולא תואר לחם וכך קבע הב"י בש"ע סי' קס"ח להלכה ודעת הרמב"ם ז"ל בדין דחביצא כמה שכתוב לפנינו בפ"ג בהלכה ח' הפת שפותת אותה פתים וכו' באמת קשה להולמו ולכל הפירושים שהביא הכ"מ שם וכן בב"י שם וכן מה שפי' הוא ז"ל יש דוחק בדבריו ז"ל ולדעתי הקלושה היותר נכון שיש ט"ס בהעתקת דבריו בהסיפא וכמ"ש שם בשם גדולי ספרד וכצ"ל ואם אין בהם כזית ועברה צורת הפת בבישול וכו' וכזה ל"ק דבריו אהדדי אלא שזה צריך להוסיף דמ"ש ברישא אם יש בפתיתין כזית או שניכר שהן פת וכו' מברך המוציא ולכאורה זהו לא כדהכא דהא הוא ז"ל לא חילק בין מבושל או לשה במרק כדכתב שם והכא משמע דבמבושל בכזית דוקא תליא מילתא וצ"ל דדעתו לפרש חביצא כפי' רש"י ז"ל וכעין היסוב שמיישבין ליה התוס' דלא תיקשי מדהכא לפי שכן דרך להיות תוריתא דנהמא בכזית וכו' וכמו שהובא למעלה :

הכוסס את האורז וכו' אפיו או בישלו אומר במ"מ ואינו צריך אחריו לברך. וכך היא המסקנא שם בהך ברייתא גבי אורז דבתחלה מברך במ"מ ולבסוף אינו מברך עליו ולא כלום וכתב הרי"ף ז"ל דקי"ל דכל לבסוף ולא כלום מברך בורא נפשות רבות ודוקא כדאיתיה לאורז בעיניה אבל ע"י תערובות לא. כלומר שאם נתערב בו מחמשת המינין הרי הוא כחמשת המינין כדסיים שם דהכא קי"ל כרב ושמואל דאמרי כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו במ"מ דלא איתותבו אלא מהא דאמרי כל שהוא מחמשת המינין וכו' דמשמע אבל אורז לא ומהא הוא דאיתותבו דקי"ל דגם על האורז במ"מ. ולפי זה הא דקאמר לקמן ר' יוסי בר' בון ול"פ מ"ד במ"מ בההוא דעביד בול שפיר הוא לפי המסקנא הדין בענין זה כדפרישית בפנים דאם יש בו תערובות מחמשת המינין הולכין אחריו מיהו מהא הוה משמע הא אורז בעיני' לא וזהו דלא כדמסיק התם וכדאמרן. לכך נראה דיש לפרש שנתערב בו ממינים אחרים ושלא מחמשת המינים אלא שהאורז הוא הרוב וכהאי דכתב הרא"ש ז"ל דמה שכתב רב אלפס דהא דמברכין על האורז במ"מ הני מילי בדאיתיה לאורז בעיני' אבל על ידי תערובות לא היינו כשהרוב ממין אחר דבכה"ג בחמשת המינין אפילו רובו ממין אחר מברך עליו במ"מ. ומ"מ הסיא דר' יוסי בר' בון ע"כ דלא כמסקנא דהתם דהא קאמר מ"ד שהכל בההוא דשליק וזה דלא כהלכתא כדמשמע מהתם ועוד דהא בשלו קתני והיה צריך לחלק בין בשלו לשלוק שהוא הכיכה ולפי מה שכתב הב"י בסי' ר"ח לדייק מדברי הרא"ש מדכתיב שבשלו ועשאו כעין דייסא דדוקא אם נתמעך מברך במ"מ א"כ איפכא הוא מהאי דר' יוסי בר' בון. וכן בהא דלקמיה לא אזלא לפי מסקנת הפוסקים למאי דמשמע מהתם דמסקינן כסתמא דהברייתא :
אתיא

## פירוש מבעל ספר חרדים

לא איתפרש מאי היא : פולטן. ובבבלי קאמר בסוף פרק ג' שאכלו דפולטן ופרש"י ור"ת דאינו מברך אח"כ דומיא דהא דאמר התם גמר סעודתו אינו חוזר לומר המוציא והראב"ד והרא"ש פירשו דמברך אחר בליעה דכיון דנזכר כשוהן בפיו דמי קצת לעובר לעשייתן : אם היו אוכלין וכו'. ובבבלי מחלק דבמידי דממאיס מסלקן לצדדין ומברך ומידי דלא ממאיס פולט ומברך וחוזר ובולען : הכוסס את החטה. כמות שהיא : בורא מיני זרעים. וכן תני בסיפא בכוסס האורז ומוקי לה בבבלי כר' יהודה כדתנן במתני' ועל הירקות אומר בורא פרי האדמה ר' יהודה אומר בורא מיני דשאין ופרש"י דר' יהודה בעי לכל מין ומין מעין ברכתו כדמפרש לקמן בפרקין אליביה. הלכך לירקות בורא מיני דשאים לחיטין דזרעים ניגהו בורא מיני זרעים ולרבנן בין זרעים בין ירקות ב"פ האדמה ולא בעינן לכל מין ומין מעין ברכתו עכ"ל : כזיתים. כתב על זה הרא"ש דג' חילוקים יש הכא דמיירי במבושל אי הפרוסה פחות מכזית אע"פ שנראה בה צורת לחם לא חשיבא פת לחם אבל היכא דאינו מבושל אלא מחובר על ידי מרק או דבש אם יש בפרוסו' כזית אפי' אין בהם צורת לחם מברך המוציא אין בפרוסות כזית אם יש בהן צורת לחם מברך המוציא ואי לא מברך בורא מיני מזונות : ואינו צריך וכו'. וז' הבבלי נמי ולאחריו ולא כלום ומפרש דלאו דוקא דלא יברך כלל אלא לא צריך ברכה חשובה דהיינו מעין ג' אלא בורא נפשות : ר' ירמי' וכו' אמר. ולא פליג אברייתא דאמרה במ"מ. אלא פעמים דמברך בפה"א קאמר וכדלקמיה : מ"ד ב"מ מזונות. בריתא : בול. כמו בול של מלח דהיינו שנקרשו המים ונעשו גוף אחד בלול כדקתני טחנו האפאו ובשלו כדרך פת של חיטין וסובר הירושלמי דכי היכי דתנן על פת חיטין דאשתני לעילויא המוציא הכי נמי אורז אשתני לעילוי ב"מ מזונות כשעשאוהו פת : בההוא דבריר. כלומר שלא טחן האורז אלא בשלו בעינו ולא נשלק הרבה עד שנתמעך שהגרעין אלא ניכר ונברר כל גרעין לבדו שקורין בערבי ריז מפלפל וחשיב כאלו לא נתבשל דמברך עליה ב"פ האדמה כרבנן דמתני' דאמרו על פירות הארץ אומר בורא פרי האדמה ואליבייהו אמרינן בבבלי הכוסס את החטה או
את

גליון הש"ס

[ז] אם היו משקין פולטן ע' בראב"ד בתמים דעים וברשב"א בחידושיו וטוש"ע סי' קעב דדחי לה להך דירושלמי :

[ז] דעביד בול פ' בכר"י סי' רח סק"ו מה שמפרש לה בשם מפורש כתב יד :

שנויי נוסחאות (סו"ו) עליו כד"ו עליהן. (סו"י) כזיתים בכי"ר כביצה. (סו"ג) ר"ז כד"ו רבי זעירא. ר"ש כד"ו רבי שמעון. (סו"ג) בההוא כד"ו בההיא.

מערכת הערוך הכוסס את החיטין בערוך (ע' קס ב') ז"ל בירושלמי כתוב הקוסס את החטה בקו"ף : הדא גריז מתה כו' בערוך (ע' גרזס) [הדא] גרוזמיתא ר' ירמיה בשם ר' אמי אומר מברך על תורמוסא ובלע"ז לופי"ני ויש בה תורמוסין ומינין הרבה (ועי' ערכ"ם שם) :

## ככר לאדן

בההוא דעביד בול. פי' בדמות דבר אחד וחומר אחד מחובר החלקים. ובריר פי' כל גרעין לעצמו בלי חיבור ושליק מבושל יותר מדאי ושריף שמחקו ועירבו כמו קמח. אח"כ מצאתי להר"ש דגרים מ"ד בורא מיני זרעונים בההוא דעביד בול כמו בול דסוכה שכל גרגיר לחוד ולא נשתברו הגרעינין א"נ שהגרעינין בקליפתן דבריר שהגרעין קלוף דצריך שנתן שם ביצים טרופות :

## עמודי ירושלים

אם הי' משקין פולטן. עי' בשערי ירושלמי(ד"י ע"א) שהביא דברי הראב"ד (פ"מ מסל' ברכות סי"ב) שחילק דכשאין לו עוד משקין והוא דחוק לשתית בולען ובשיש לו עוד משקין פולטן ולפ"ז לא יסתרו דברי הירושלמי לבבלי ברכות ד"נ ע"ב וכ' השערי ירושלמי ופלא שלא העיר אחד מהאחרונים להביא דברי הירושלמי לסייע לדברי הראב"ד עכ"ל ותמהני עליו שבמח"כ נעלם ממנו חי' הרשב"א ברכות ד"נ שהביא שהראב"ד באמת הביא ראי' לחילוקו מהירושלמי הלז וכ"ה בשיטה מקובצת שם בברכות. ועי' בב"י א"ח סי' קע"ב שהביאו ועי' ב"ח שם, וכ"ז נעלם מהשערי ירושלמי וצל"ע על הרא"ש שבתוספותיו הסכים לדברי הר"ח שלא לברך כלל ובפסקיו פסק להיפוך : ולא פליגי מאן דמר בורא מיני מזונות בההיא דעביד בול. עי' בשערי ירושלמי (ד"י ע"ב) שכ' על המנ"א בסי' ר"ח שמובר דלא כהרמ"א דבאורז בלא נתמעך מברך בפה"א דהא מבואר כן כאן בירושלמי ע"ש ולפי מה שפי' הפנים משה לא מוכח מידי ודו"ק:

מסורת הש"ס

א תוס' ברכות לז. ד"ה בורא

ב ברכות מ:

ג תוספתא פ"ד דברכות. ברכות לז:

ד תוס' שם ד"ה הכוסס.

ה ברכות טז. לעיל פ"ב ה"ה ופ"ג.

**פני משה**

בההוא דשלוק. אם נתבשל ונתמעך מברך שהכל: בההוא דטרוף. כשהוא מטורף בקערה כמו שעושין עם ביצים ועם מיני בשמים ולפי שהרבה מינין מעורבין בו מברך בורא מיני מעדנים: עד כאן בתחלה. ובסוף מאי מברך: עד כדון בסוף בתחילה מאי מברך. על בשר וביצים: בורא מיני נפשות. מברך ג"כ בתחלה אלא שאינו חותם ומשום שהן באין ממיני נפש: והא מתני' פליגא. דקתני על הגוביי שהכל וכי הגוביי הזה לאו מין נפש הוא וקשיא על דברי ר' חגיי: אתיא דר' שמעון חסידא. שאומר על האורז מברכין עליו בסוף ואע"פ שאינו לא ממין שבעה ולא ממין דגן: כרבי. כדאמר ר' אבא משמיה דשמי' אוכל בשר או ביצה היה מברך אחריהן: ודברי שניהן כר"ג. דסיפא דברייתא דלקמן דאלו לחכמים אינו מברך לאחריהן כלום: דתני. תוספתא שם: ממין שבעה. אלא שאינו מין דגן או שהוא מין דגן ולא אפאו פת כלומר אלא שלא עשאו פת בהו פליגי: כעין סולת. קליות שלוקין: וכעין חליטה. שעושין מקמח עם מים רותחין: וכל שהוא כעין סלת וכו' ואינו מחמשת המינין מאי מברך עליהן וקאמר ר' יונה דשלח ר"ז גבי אלו דבית ר' ינאי לשאול מהן ואמרו לי איזה דבר אבל שכחתי ואיני יודע מה אמרו לי: מאי כדון. ומאי הוי עלה: מסתברא. הואיל ואינן מחמשת המינין והן עשוין כעין סולת וחליטה מברך עליהן שהכל: הדין דאכל סולת. העשויה מקליות שדרך לאכלה כך מהו שיהא מברך לאחריה כדמפרש הבעיא לקמן: והכן לא אכל ר' ירמיה סולת מן יומוי. כלומר להכי לא היה רוצה לאכול הסולת כ"א דוקא בתוך הסעודה מפני שהיה מסופק בברכה לאחריה וכדמפרש ואזיל מה הוא הספק שלו: לית צורכה. דאי לא. כלומר משום דקא מספקא ליה דאי לא צריך לברך אחריה מעין ג' אלא שיברך אחריה בורא נפשות והלכך היה מונע עצמו מלאכול סולת שלא בתוך הסעודה: למה הוא חותם בה בארץ. אברכה אחת מעין שלש דבעלמא קאי דהואיל וכולל בה גם ירושלים מפני מה הוא חותם בארץ דוקא על הארץ ועל המחיה: נעשית כברכת פועלים דתני. בתוספתא פ"ה והובאה גם לעיל בפ"ב בהלכה ה' הפועלים וכו' מפני שהן צריכין למסר למלאכתן תקנו להם שאינם מברכין כל ברכות המזון אלא.

**גמרא**

מאן דמר שהכל נהיה בדברו בההיא דשלוק ומאן דמר בורא מיני מעדנים בההוא דטרוף. עד כדון בתחילה. בסוף רבי יונה בשם ר"ש חסידא אשר ברא מיני מעדנים לעדן בהן נפש כל חי בא"י על הארץ ועל מעדניה רבי אבא בר יעקב בשם רבי יצחק רובא ר' כשהוא א אוכל בשר או ביצה היה אומר אשר ברא נפשות רבות להחיות בהם נפש כל חי *בא"י חי העולמים. עד כדון בסוף. בתחילה אמר רבי חגי בורא מיני נפשות התיב רבי יוסי והא מתניתא פליגא ב *על החומץ ועל הגוביי ועל הנובלות הוא אומר שהכל נהיה בדברו והדין גוביי לא מין נפש הוא אתיא דר"ש חסידא כרבי ודברי שניהם כר"ג *דתני זה הכלל שהיה רבי יהודה אומר משום ר"ג כל שהוא ממין שבעה ואינו מין דגן מין דגן ולא אפאו פת ר"ג אומר מברך לאחריו שלש ברכות וחכמים אומרים ברכה אחת וכל שאינו ממין שבעה ואינו ממין דגן. ר"ג אומר מברך לפניו ולאחריו וחכמים אומרים מברך לפניו ולא לאחריו. רבי יעקב בר אידי בשם רבי חנינא כל שהוא כעין סולת וכעין חליטה ומחמשת המינין ג אומר עליו בורא מיני מזונות ומברך לאחריה ברכה אחת מעין שלש וכל שהוא כעין סולת וכעין חליטה ואינו מחמשת המינין א"ר יונה שלח רב זעירא גבי אילין דבית ר' ינאי ואמרון ליי לית אנא ידע מה אמרון לי מאי כדון א"ר יוסי מסתברא שהכל נהיה בדברו *ר' ירמיה בעי הדין דאכל סולת מהו למיברכה בסופה א"ר יוסי והכן לא אכל רבי ירמיה סולת מן יומוי. לית צורכה דאי לא למה הוא חותם בה בארץ נעשית כברכת פועלים ד *דתני הפועלים שהיו עושין מלאכה עם בעל הבית הרי אלו

**רידב"ז**

**דתניא** זה הכלל שהי' רי"א משום ר"ג כ"ש ממין שבעה כו' וחכ"א ברכה אחת פי' ברכ' אחת מעין ג' כדמפרש ריב"א בשם ר"ח בסמוך. והברכ' שלפניו איתני בברייתא וע"ז מפרש ריב"א בשם ר"ח כ"ש כעין סולת וכעין חליטה פי' מין דגן ולא אפאה פת כנ"ל אומר לפניו במ"מ ומברך לאחרי' ברכה אחת מעין שלש [ופי' התוס' ז"ל במס' ברכות דף ל"ז ע"א ד"ה הכוסס הא דתני כ"ש מין דגן ולא אפאה פת מיירי דעבדינהו כעין דייסא] ומפרש הא דחכמים אומרים ברכה אחת היינו ברכה אחת מעין שלש וכל שהוא כעין סולת וחליטה ואינו מחמשת המינין. אמר ר"י שלח ר"ז גבי אילן דבית ר' ינאי כו':

**ר'** ירמיה בעי הדין דאכל סולת מהו למיברכה בסופה פי' סולת הוא קליות כן פי' בתוס' ז"ל דף ל"ז הנ"ל והוא דכוסס את החטין דלעיל דברכתו הוא בופ"א לת"ק ולר"י בורא מיני זרעונים. האיך מברך בסופה. כדאיתא בתוס' ז"ל הנ"ל דזה הוא ספק האיך מברכין עלי' בברכה אחת מעין ג' דהאיך מסיים על האדמה ועל פרי האדמה ור"ת ז"ל הגי' במחזור שלו על האדמה ועל פרי האדמה וחזר בו דלא אשכחן בשום מקום הך ברכה דמטבע של הברכה אחת מעין ג' הוא על הארץ ועל המחי' או על הארץ ועל הפירות ולא מצינו במטבע ברכה זו על האדמה ועל פרי האדמה. ומסקי בתוס' ז"ל דבירושלמי יש דגם האמוראים הי' מסופקים בברכה זו ומביאין הא דר' ירמי' עיי"ש ועי"ז מבואר פירוש הסוגיא דר' ירמי' בעי הדין דאכל סולת מהו למיברכה בסופה ר"ל מהו הברכה דמברך בסופה א"ר יוסי ולהכין לא אכל ר' ירמי' סולת מיומוי כן גי' הרא"ש ז"ל פי' דר' יוסי קאמר דלפיכך לא אכל ר"י סולת מיומוי משום ספק הברכה הזאת. ומפרש הגמ' טעם הספק שלו לא צורכה דלא ר"ל לא קמיבעיא לי' אלא משום למה היא חותם בה בארץ פי' מדוע יחתום בה בארץ ולמה יהא מחויב לברך ברכה זו דשל ארץ דלא שייך לברכה דבפה"א

**עין משפט נר מצוה**

כו
א מיי' פ"ח שם הל"א סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' רז

כז
ב מיי' פ"ח מהל' ברכות הל"ח טוש"ע או"ח סי' רד סעי' א יב

כח
ג מיי' פ"ג מהל' ברכות הל"ד סמ"ג שם טוש"ע ר"ת סעי' ט:

כט
ד מיי' פ"ב מה' ברכות הל"ב סמ"ג עיין שם טוש"ע או"ח סי' קצא סעי' א

## פירוש מבעל ספר חרדים

את האורז בעינו אומר בורא פרי האדמה: דשלוק. מבושל הרבה ונתמעך הגרעין לחלאין וכמ"ד לעיל ירק כיון ששלקו נשתנה לגריעותא: דטרוף. לשון ביצה טרופה בקערה כלומר שנתבשל הרבה מאד ונעשה כחלב קרוש וזה ודאי שינוי' לעילוי קובע ברכה לעצמה בסוף וכו' והבבלי חולק על זה דאורז בכל ענין שהוא אפוי או מבושל בתחלה ב"מ מזונות ולבסוף בורא נפשות וכן כתב רמב"ם: אתיא דר' שמעון חסידא. דהצריך ברכה לאורז לאחריו: כרבי. דהצריך ברכה לבשר וביצה לאחריו: כר"ג. ולא כרבנן דאמרי דכל שאינו ממין שבעה אין צריך ברכה לאחריו כלל וכדלקמיה: ואינו ממין דגן. שבמין דגן יש חילוק שאם עשאו פת שהכל מודין שצריך לאחריו ג' ברכות או אף אם מין דגן הוא אלא שלא עשאו פת בשתים אלו נחלקו ר"ג וחכמים עכ"ל רש"י ז"ל: כל שאינו ממין ז' ולא ממין דגן. מסיים בבבלי כגון פת אורז ודוחן: כל שהוא כעין סולת וכעין חליטה. מיני מעשה קדרה יש מבשלין הסולת במים במינים שונים ויש מבשלין קמח במים והיה הדרך בקמח שנותנין אותו כשהמים רותחין הרבה וזה קרוי חליטה והיו רגילין לעשותו בעניינים שונים והיינו דקאמר כמין חליטה: וכל שהוא וכו' ואינו מה' מינין. כגון אורז ודוחן וכיוצא בהם ותלמודא קאמר לה ולא ר' יעקב והכי קאמר ר' יעקב לא דבר אלא בה' המינים ולא פי' דין אורז ודוחן ויש להסתפק אם מברכין בתחלה בפה"א או שהכל ואמר רב יונה שלח וכו': לית אנא ידע מה אמרי לי. כלומר שמעתי ושכחתי: מה כדון. כלומר מאי הוי עלה: מסתברא שהכל. דאשתני לגריעותא ואע"ג דמברך על האורז והדוחן בעיני' ב"פ האדמה כדלעיל כשבשלו מברך שהכל ובבלי פוסק בארז לבדו מבושל ונמחה במ"מ: ר' ירמיה בעי וכו'. בבבלי בריש פרקין נחלקו אמוראין בקמחא דחטין אי מברך עליו שהכ"ב או בפה"א ור' ירמיה ס"ל כמ"ד בפה"א להכי בעי סלת מאי מברך לבסוף כלומר סלת של מין שבעה כיון דמברך עליו בפה"א יברך בסוף על האדמה ועל פרי האדמה כי היכי דעל מין שבעה דעץ מברך על העץ וכו' או דלמא לא נתקנה ברכת מעין ג' אלא על סלת מבושל וזה הספק נמי יש בכוסס חיטים חיים או מבושלין ולא נימוחו: א"ר יוסי ולהכי לא אכל וכו'. כלומר בעבור ספק מה יברך לבסוף לא אכל סלת חי מימיו והוא הבין שלא אכל חטים חיים או מבושלים שלמים כך פי' הרא"ש ירושלמי זה. וכתב דנכון להחמיר שלא לאכול חיטין חיין או שלוקין בעייניהו אם לא בתוך הסעודה מפני ספק ברכה אחרונה בעל ספק ברכה ראשונה יכול לברך שהכל אבל ברכה אחרונה אין לו לברך אלא ברכה שנתקנה עכ"ל. ונראה דהא דכתב דנכון להחמיר בחיטין ולא בסולת דאזיל לטעמיה דפסק כר"פ כמאן דאמר דקמחא דחיטין מברך עליה שהכל וכיון שכן פשיטא דלאחריו בורא נפשות רבות דלא נפל הספק בירושלמי אלא כמברך תחלה בפה"א דוגמא דעץ דמברך בסוף על העץ. גם על האדמה לבסוף על האדמה ועל פרי האדמה וכו': מיומוי. כלומר שלא בתוך הסעודה: ה"ג לית צורכה אלא דאי. ותלמודא הוא דמסיים על הא דר' ירמיה דאין לנו ספק למנוע מניעת האוכל מספק כר' ירמיה אלא זה וכיוצא בו כשיסתפק אי יברך בסוף בורא נפשות או מעין ג' אבל אי מסתפק בברכה ראשונה אין זה קרוי ספק למנוע האכילה דעל כלן אי אמר שהכל יצא וכדכתיבנא לעיל בשם הרא"ש בפי' על ירושלמי זה: למה הוא חותם בה וכו'. מילת' באפי נפשה היא וקאי אברכה מעין ג' דלעיל בכולה שמעתין כיון דמעין שלשה של ברכת מזון היא למה אינו

## מראה הפנים

**אתיא** דר"ש חסידא כרבי וכו'. משמע דהש"ס מפרש להא דקאמרי חכמים ולא לאחריה שאינו מברך כלל לאחריה וכבר זכרנו כדבור דלעיל דדעת הרי"ף דמיהת בורא נ"ר מברכין על האורז שאינו ממין ז' ולא מין דגן דהא לא קי"ל כר' יוחנן בן נורי וכן דעת הרמב"ם ודעת כל הפוסקים דמברכין אחריו בנ"ר והרי"ף בפשיטות כתב להא וקי"ל דכל לבסוף ולא כלום וכו' וכן פירש"י ז"ל שם ולכאורה זהו דלא כחכמים לפי משמעות הש"ס דהכא והתם לא מתבאר להדיא האי פירושא מהש"ס דכל ולא כלום וכו' ונראה דמהסיא דרבי גופיה למדו לומר כן דקאמר התם בסוף פרקין דף מ"ד ע"ב בהדיא כרבי על הביצה ועל מיני קופדא בתחלה מברך שהכל ולבסוף בנ"ר והשתא מדקאמר הכא אתיא דר"ש חסידא כר' וכר"ג שמע מינה דהלכתא כוותיה גבי אורז נמי וגבי דהביא דר"ש חסידא נוסחא אחריתא. מיהת שמעינן להדיא דאורז בעי ברכה אחרונה וכנוסחא דאשכחן התם על כל שהוא אינו מז' המינין. ודע דהאי כללא דכייל הרי"ף דוקא על כה"ג אבל לא על פחות מכשיעור מז' המינין דבהא אין מברכין כלל לאחריה כדכתב הרי"ף ז"ל בהדיא גבי זית מליח וכן הרמב"ם ז"ל בסוף פ"ג וכבר זכרתי מזה לעיל כמה פעמים בשם הרשב"א ז"ל דלדעתו זה מוסכם הוא שאין הברכה משתנית בשינוי השיעור אלא בשינוי המין או במין אחד היכא שנשתנית צורתו דהוי ליה כמין אחר כגון שנשתנה מחטה לקמח ומקמח לתבשיל או לפת אבל שתהא הברכה משתנה מרבוי למיעוט הא לא אשכחן עכ"ד שם וזה מוכרח מהש"ס דהכא ולא כדעת הראב"ד כמוזכר לעיל ד"ה התיבון הרי פתות מכזית ע"ש:

**והכן** לא אכל ר' ירמיה סולת מן יומוי. כבר זכרתי לעיל דהתוס' והרא"ש פירשו בכיתותא דמשום הכי לא אכל ר' ירמיה מימיו סולת וכדפריש"ת והיינו קליות וכתבו שנכון ליזהר שלא לאכול כ"א בתוך הסעודה מחמת ספק איזו ברכה אחרונה יברך כמו שנסתפק ר' ירמיה וכן בכוסס החטה דלעיל והרשב"א בשם ר"ת ז"ל הביא שהיה מברך אחריו מעין ג' ודעת הראב"ד ז"ל הביא בכוסס את החטה בורא נפשות ודעת הרמב"ם ז"ל הוא כן בכוסס את החטה דמברך אחריה בנ"ר כמו שכתב בפ"ג בהלכה ב' וזכרתי לעיל ובסולת דהיינו מעשה קדירה לדעתו כתב שם בהלכה ד' וז"ל קמח של אחד מחמשת המינין וכו' וכן הדגן שחלקו או כתשו ובשלו בקדרה כגון הריפות וגרש הכרמל וכיוצא בהן כל זה הוא הנקרא מעשה קדירה וכו' וא"כ דעתו שהגרש כרמל והוא קליות מחמשת

**שנויי נוסחאות** (פו"ג) ר"ש בד"ו רבי שמעון. (פו"ו) כשהוא בד"ו כשהיה. (פוי"ח) ואינו בד"ו ולא. (פוי"ט) וחכמים אומרים מברך לפניו ולא לאחריו בד"ו וחכ"א לפניה ולא לאחריה. (פוכ"ד) זעירא בד"ו זעורא. (פוכ"ה) ליי בד"ו לי. (פוכ"ז) סולת מהו בכי"ר סלת ובדעתיה מיכיל פיתא מהו.

עין משפט נר מצוה

ל
א מיי' שם פ"ג הל"ג סמ"ג שם טוש"ע שם סי' ר"ת סעי' יב

לא
בגדה מיי' פ"ז מהל"ב סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' קס"ח סעי' א יד ה

לב
ו מיי' פ"ח שם הל"ו סמ"ג שם טוש"ע שם סי' רד סעי' א

**רידב"ז**

דכפה"א וע"כ צריך להחתים על האדמה ועל פרי האדמה. וא"כ כמטבע זו לא נטבעה הברכה מעין ג'. ע"ז קאמר הגמ' דשפיר יכיל לחתום בברכה מעין ג' אף לא לפי המטבע שנטבעה בברכה זו ושפיר יכול לברך ברכת מעין ג' לפי המין שאכל ולא נקרא משנה ממטבע דברכה זו דנעשית כברכת פועלים דתני הפועלין שהי' עושין מלאכה אלא בעה"ב הרי אלו מברכין ברכה ראשונה וכוללין ירושלים בשל ארץ וחותמין בשל ארץ אלמא דבברכה של מעין ג' דהוא כנגד הג' ברכות מזון וארץ וירושלים מגינו שהולך איתן במטבע אחרת לא כמטבע של ברכה זו דבמקום ברכה מעין ג' אומר ברכה מעין ב' ואומר ברכת הזן בפני עצמו וע"כ אינו חותם רק על הארץ לבד אבל לא על הארץ ועל המחי' משום דברכת הזן כבר בירך בפני עצמו אלמא דהרשות בידו לשנות במטבע זו במקום דצריך כגון הכא בפועלין דלא סגי להן בברכה אחת לחוד. וה"נ במקום דצריך לשנות במטבע זו בברכת מעין ג' מיתר ורק דיהא מוזכר ג' ברכות הללו. ע"ז קאמר דבית ר' ינאי עבדין לה כמטבע ברכה. פי' דברכת הפועלין שאני דהוא כטבע הברכה דכן התקינו חכמים מתחילה והוטבע ברכה בנוסח זה לגבי פועלין. אבל בשינוי אחר הוי משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות: אפיק

אלו מברכין ברכה ראשונה וכוללין של ירושלים בשל ארץ וחותמין בשל ארץ אבל אם היו עושין עמו בסעודן או שהיה בעל הבית אוכל עמהן הרי אלו מברכין ארבע דבית ר' ינאי עבדן לה כמטבע ברכה *מהו להזכיר בה מעין המאורע א"ר אבא בר זימנא ר' זעירא [א] היה מזכיר בה מעין המאורע א"ר ירמיה הואיל וחש לה ר' זעירא צריכין אנו מיחוש. תני *מברכין על הדגן כשהוא מן המובחר קלוסקין ושלימה של בעל הבית אומר [ב] על הקלוסקין פרוסה של קלוסקין ושלימה של בעל הבית [ג] אומר על השלימה של בעל הבית פת חיטין ופת שעורין אומר על של חוטין פרוסה של חטים ושלימה של שעורים אומר על הפרוסה של חטין פת שעורין ופת כוסמין [ד] אומר על של שעורין והלא של כוסמין יפה ממנה אלא שזו ממין שבעה וזו אין ממין שבעה ר' יעקב בר אחא בשם ר' זעירא דר' יודה היא *דר' יודה אמר אם יש ביניהן ממין שבעה עליו הוא מברך. [ה] פת טמאה ופת טהורה ר' חייא בר ווא אמר אומר על הטהורה [ו] פת נקייה טמאה ופת קיבר טהורה ר' חייא בר אדא בשם ר' אחא על איזה מהן שירצה יברך. *קורא ר' יעקב בר אחא בשם שמואל אומר עליו בורא פרי העץ תנא ר' חלפתא בן שאול [ז] שהכל נהיה בדברו תני ר' יהושע בורא מיני דשאים מתניתא *דר' אושעיא פליגא עילויי ואילו הן מיני דשאים הקונרס והחלימה והדמוע והאטד:

הלכה

**פני משה**

אלא ברכה הראשונה כתקנה ובשנייה כוללין לירושלים בברכת הארץ וחותמין בשל הארץ על הארץ ועל המזון וה"נ בברכה מעין ג' כן: עבדין לה כמטבע ברכה. בהא דלחתום על הארץ במעין ג' היו עושין כן לכל ברכות מעין ג' בין דחמשת המינין ובין דיין ופירות דז' מינין היו חותמין בכולן על הארץ: מהו להזכיר בה מעין המאורע. בשבת ויו"ט ור"ח: תני. בתוספתא פ"ד: כשהוא מן המובחר. כלומר מברך על המובחר שלפניו כדמפרש ואזיל: קלוסקין ושלימה של בע"ה. היו לפניו פת גלוסקא יפה ושניה של קיבר ושל בע"ה כמו שעושה הבעל הבית בביתו ושתיהן שלימות מברך על השלימה של גלוסקא: על השלימה של בעל הבית. אף על פי שהגלוסקא יותר יפה מברך על של בעל הבית והיא של קיבר הואיל ושלימה היא הוי מן המובחר: אומר על הפרוסה של חטין. אע"ג דשל שעורין שלימה היא אפ"ה הואיל ושני מינין הן מברך על הפרוסה של חטין דמין המובחר הוא: דר' יודה היא. דקפיד על מין שבעה כדתנן במתני' דלקמן: פת טמאה. שלא נזהר לעשותה בטהרה: על איזה מהן שירצה יברך. דהואיל והטהורה פת קיבר היא מברך על הטמאה אם ירצה דנקיה היא: קורא. הוא רך של דקל של הענפים הנוספים בכל שנה ובשנה זו הוא רך ובשניה מתקשה ונעשה עץ ואפליגי מה מברכין עליו: מתניתא דר' אושעיא פליגא עילוי. ברייתא דר' אושעיא חולק על הא דר' יהושע דקתני דאימו בכלל דשאים אלא הקונרס וכו' שהן מיני ירקות כדתנינן בכלאים והאטד הוא ג"כ בכלל דשאים אבל לא קורא של דקל:

הלכה

מסורת הש"ם

ע' תוס' ברכות מד. ד"ה על

תוספתא פ"ד. וע' בתוס' ברכות לט: ד"ה אבל.

ברכות מ:

ברכות לו.

ירושלמי כלאים פ"ה: בסוף.

גליון הש"ס

ה פת טמאה כו' ע' בט"ז וב"ח ביו"ד סי' קיב. ובשו"ת גאוני בתראי סי' ו. ובשו"ת ב"ח החדשות סי' כו וע' בליקוטי הרמב"ן בברכו':

## מראה הפנים

מחמשת המינין ועשוי כמעשה קדרה בתחלה בורא מ"מ ולאחריו מעין ג' וזהו כר' חנינא דהכא דקאמר בהדיא כן כל שהוא כעין סולת וכעין חליטה ומחמשת המינין וכו' וא"כ אלו הן מעשה קדירה ממש ומכאן הוא דלמד לרוב דברים שהוזכרו בדבריו שם משום דלא אשכחן שום אמורא דפליג עלי' ידר"ת והא דר' ירמיה ודר' יוסי נראה לע"ד דהיה מפרש בענין אחר ממה שפירשו התוס' וזה דהא דלעיל מיני' קאמר להא דפסק ר' חנינא גבי סולת וחליטה של חמשת המינין וכל שאינו מחמשת המינין קאמר ר' יונה דשלחו לשאול וכו' ומסיק ר' יוסי דבתחלה מברך שהכל ועל זה קאמר הש"ס דר' ירמיה בעי הדין דאכל סולת מהו למיברכה בסופה ודעתו היה למיבעי על ההיא סולת דאמרן שאינו מחמשת המינין דקאמרת בתחלה שהכל ומהו שצריך שיברך אחריה וטעמא דמספקא ליה כדלקמן ור' יוסי קס"ד דעל סולת כתם ואפי' מחמשת המינין קא מיבעיא ליה והלכך היה מתמה והכן לא אכל ר' ירמיה סולת מיומוי בתמיה וכי להכי לא אכל מימיו קליות של ה' מינין שהן מזון הרבה שאינו יודע מהו הברכה אחרונה והיאך היה נוהג בעצמו כל ימיו ומשני לית גורכה דאי לא כלומר לא כדקס"ד דהבעיא דיליה על סולת שהוא מחמשת המינין דההיא פשיטא ליה כדר' חנינא וכי קא מיבעיא וצריכא ליה דאי לא מחמשת המינין היא דאמרינן דבתחלה שהכל ומספקא ליה אם צריך ברכה אחרונה והיינו בנ"ר או דילמא א"צ ברכה לאחריה כלל וכחכמים דלעיל גבי אורז דסברי דהואיל דאינו מחמשת המינין א"צ כלל לברכה אחרונה והא גופה הוא מספקא ליה אם הלכה כחכמים דהתוספתא או כרבי וכר"ג כדלעיל אבל בסולת דחמשת המינין והוא עשוי כמעשה קדרה כר' חנינא הוא דס"ל וזו דעתו של הרמב"ם לענ"ד בשולה הפי' בהא דר' ירמיה וכדר' יוסי דקאמר והכן שהוא לשון תמיה ובשינויא לית גורכא וכו' הכל כהוגן דאלו לפי' התוספות דהאי והכן לא אכל בניותא הוא א"כ מאי האי דקאמר לית גורכה דאי לא אם לפרש טעמיה דר' ירמיה

## פירוש מבעל ספר חרדים

אינו חותם בבונה ירושלים שהיא שלישית של ברכת מזון. ומשני דעשאוה כברכת פועלין דתניא וכו': דבית ר' ינאי עבדין לה כמטבע ברכה. כלומר חתמו בה בבונה ירושלים כמו דחותמין בברכת מזון ויש לפרש דודאי כ"ע חתמי בארץ אלא כלומר אע"פ שהיא קרויה מעין ג' מזכירין היו בה דבי רבי ינאי מעין רביעית נמי וכן כתב רמב"ם ויש מזכירין בה כי אתה טוב ומטיב לכל ברוך וכו' והא דלא קראוה מעין ד' דרביעית דרבנן היא ועיקר ברכת מזון ג' לבד דהם מדאורייתא: מעין המאורע. וכן כתב רמב"ם דבין בשבת בין ביום טוב ור"ח מזכיר בה מעין קדושת היום כדרך שמזכיר בברכת מזון: קלוסקין. פת של אומן שעושה למכור והיא חשובה משל בעל הבית שעושה לעצמו: דר' יודה הוא. דאמר אם יש וכו' לקמן במתני' אבל לרבנן דפליגי עליה התם ואמרי חביב עדיף הכא מברך על דכוסמין דחביבי מדשעורין: פת טמאה וכו' פת נקייה טמאה וכו'. כתבו תוספות והרא"ש וה"ה לפת גוים ופת של ישראל: קורא. רך של דקל כשענפיו גדילים בכל שנה ושנה כדרך האילנות הנוסף בשנה זו רך ושנה שנייה מתקשה ונעשה עץ עכ"ל רש"י ומסקנת הבבלי דמברך עליה שהכל משום דלא נטעי אינשי דקל אדעתא לאכול את הקורא שהאוכלו ממעט ענפי האילן: תני ר' יהושע וכו' דאקורא מברך בורא מיני דשאים על דרך שאמרו במסכת כלאים בירושלמי סוף פרק חמישי הדא אמרה אתרוג אע"פ שאתה אומר עליו בורא פרי העץ אתה אומר על התמרות שלו בורא מיני דשאים דלא נטעי אינשי אתרוג אדעתא דתמרות ונראה דהתם חסר בספרים ברייתא זו של ר' יהושע דעלה קאי הדא אמרה: מתניתא דרבי הושעיא פליגא על ברייתא זו דאמרה דמברך אקורא בורא מיני דשאין דתני אלו הן מיני דשאים וכו' ולא חשיב קורא ומפרש התם במסכת כלאים בירושלמי דלענין

על שלא אכל משום דמספקא ליה הא כבר קאמר להא ר' ירמיה בעי וכו' ואין במשמע שגי' אחרת היתה להם וכן הביא הרא"ש כמו שהיא לפנינו אלא דנראה כמו שפירשנו ונכון הוא:

**עבדין** לה כמטבע ברכה. כדפרישי' דלענין שחותמין בה על הארץ ואפילו בברכת היין וכמ"ש הטור בסי' ר"ח ולא כאותן שחותמין על הגפן ועל פרי הגפן ויש לפרש נמי דאברכת פועלים קאי שהוזכרה ג"כ לעיל בפ"ג וקאמר דבית ר' ינאי היו עושין להן כמטבע ברכה שיכללו של ירושלים בשל ארץ וכהא דקאמר להזכיר במעין שלש ממעין המאורע ככר הסכימו רוב הפוסקים לזה מדהכא וכתבו וכן עמא דבר:

**קלוסקין** ושלימה של בעל הבית וכו'. האי תוספתא הלכתא היא וכר' יוחנן דהתם בפרקין דף ל"ט ע"ב דאמר שלימה מלוה מן המובחר היא והיינו אפילו הפרוסה נקיה וגלוסקא והשלימה של פת קיבר לעולם מברכין על השלימה כל זמן שתיהן של מין אחד הן ואין צריך בזה לתת הפרוסה בתוך השלימה כן הוא דעת רוב הפוסקים כמוזכר בטור סי' קס"ח וכן הוא דעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל בפ"ז בהלכה ד' דלא קאמר התם רב נחמן בר יצחק ויר"א שמים יוצא ידי שניהן מניח הפרוסה וכו' אלא דוקא בשני מינין כדקאמר התם לעיל אבל פרוסה של חטים ושלימה של שעורים דברי הכל מברך על הפרוסה. של חטים ועלה קאמר ירא שמים יוצא ידי שניהן וכלומר של שני המינין וכ"כ הרמב"ם שם ולא כפירש"י ז"ל שפי' שם דקאי על פלוגתא דרב הונא ור' יוחנן דפליגי כפתיתין ושלימין והן של מין אחד. ולישנא דשניהן דייק ליה דאי על פרוסה של חטין ושלימה שעורין קאי שתיהן מיבעי ליה וככר כתב הרא"ש ז"ל דבהרי"ף כתוב ידי שתיהן והיינו ידי שתי הלחמים. ולמאי דפרישית נוכל לקיים גי' הש"ס שניהן על שני המינין קאי והיינו הך. וכן למדו התוס' והרא"ש מהא דלקמן פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה על איזה מהן שירצה יברך דה"ה פת נקיה של עכו"ם ופת קיבר של ישראל ואינו נזהר מפת של עכו"ם על איזה מהן שירצה יברך וסיימו התוס' אבל ר"ש נוה לסלק הפת לבן של עכו"ם מעל השלחן עד לאחר ברכת המוציא. ומשמע מדבריהם דאפילו אינו נזהר מפת של עכו"ם ויאכל ממנו אח"כ אפ"ה בשעת הברכה יסלקנו. אבל בתרומת הדשן סי' ל"ב כתב אע"פ שנהגו רבותינו כמו בליוה השר מקולי מ"מ בגוונא שהבעה"ב אינו נזהר מפת עכו"ם ואינו רוצה לאכול בכל הסעודה כ"א אותו פת נקיה של עכו"ם דהא דאמרינן המוקדם בפסוק קודם וכן החשוב או החביב קודם היינו היכא דרוצה לאכול משניהם או אזלינן בתר מוקדם או חשוב או חביב אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאידך לא מחויב לאכול מן המוקדם או חשיב או חביב כדי להקדימו אפי' שהוא לפניו כך נראה מתוך הסברא והדעת מכרעת ואין נראה דצריך ראיה ואע"ג דבני ביתו רוצים לאכול מן הפת הכשר והוא בולע עליהם מ"מ איהו עיקר ואזלינן בתריה הואיל ופסק ירושלמי דעל איזה מהן שירצה יברך אפילו היכא דבעי למיכל מתרווייהו ואי קשיא לן אסברין דלעיל מהא דאמרינן בפ' כילד מברכין רב חסדא ורב המנונא הוי יתבי אייתי לקמייהו תמרי ורמוני שקל רב המנונא בריך אתמרי ברישא א"ל רב חסדא לא ס"ל למר הא דאמר רב יוסף כל המוקדם בפסוק קודם לברכה וכו' ומאי קשיא ליה דילמא לא הוי בעי למיכל מרמוני ולכך בירך אתמרי י"ל דלבתר דאכל מרימוני הקשה לו וכו' עכ"ל והשאר תמלא הועתק בב"י שם. ולפי דבריו ז"ל הא דאמר לקמן הכא פת שעורין ופת כוסמין וכו' הוה קשה אכלל זה דהא משמע אע"פ שהוא רוצה לאכול מן הכוסמין ולא מן השעורים אפ"ה מברך על של שעורים מפני שהוא ממין ז' שהרי אמר והלא של כוסמין יפה ממנה וצ"ל דלפי דעתו הוא דקאמר והלא של כוסמין יפה ממנה לאו דמשום דבודאי יאכל מן הכוסמין מפני שיפה הוא ולא יאכל מן השעורין אלא דטעמא דבליעה לחוד הוא דקאמר כלומר אע"ג דאמרינן לעיל דמברך על שם חטים אף שהיא פרוסה ולא על שלימה של שעורים ומפני שחטים יותר יפה שאני התם דשניהם מין ז' אבל הכא מין ז' עדיף ולעולם בשדעתו לאכול אח"כ משתיהן וה"כ הא דמסיק הכא ר' זעירא דהשיא כרבי יהודה ר"ל נמי דר' יהודה דקאמר מין ז' עדיף היינו כשרוצה לאכול ממין ז' וממין אחר אז מקדים לברך על מין ז' אבל לא כשאין דעתו לאכול כ"א ממין אחר וכל זה הוא מוכרח לפי דעת בעל תרומת הדשן ומיהו יש לדקדק על זה ויתבאר אי"ה לקמן בהלכה ד' ע"ש בד"ה תמן אמרין: **קורא** וכו' בשם שמואל וכו'. והתם גריס בדף ל"ו ע"א בשם שמואל דאומר שהכל דלא נטעי אינשי דקלא אדעתא דקורא ומסיק הלכתא כוותיה דשמואל:

**והאטד**. לקמן בסוף פ"ה דכלאים אמרינן בהאי ש"ס הקנים והאגין והוורד והאטדין מין אילן ואינן כלאים בכרם והתני ר' הושעיא אלו הן מיני דשאים הקינדס והחלימה והדמוע והאטד תמן לברכה וכאן לכלאים. אלמא דסבירא ליה להאי ש"ס דלא ילפינן ברכה מכלאים דאע"ג דלענין איסורא כאילן מחשבינן להאטד מ"מ לענין ברכה כדשאים

מסורת הש"ס

ברכו' מ. ירוש' בכורים פ"א.

ירושלמי בכורים פ"א.

תוספתא פ"ד. ברכות מ:

ברכות לט.

## הלכה ב מתני׳

ה *בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא על פירות האדמה בורא פרי העץ לא יצא ועל כולם אם אמר שהכל יצא: **גמ׳** *רבי חזקיה בשם ר׳ יעקב בר אחא דר׳ יודה היא דר׳ יודה עביד את האילנות כקשים. אמר רבי יוסי דברי הכל היא פירות האילן בכלל פירות האדמה ואין פירות האדמה בכלל פירות העץ רב הונא אמר חוץ מן היין ומן הפת. מתניתא אמרה כן חוץ מן היין ו שעל היין הוא אומר בורא פרי הגפן חוץ מן הפת ז שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ *תני ר׳ יוסי אומר ח כל המשנה על המטבע שטבעו חכמים לא יצא ידי חובתו ר׳ יודה אומר כל שנשתנה מברייתו ולא שינה ברכתו לא יצא ר׳ מאיר אומר אפילו אמר ברוך שברא החפץ הזה מה נאה הוא זה יצא ר׳ יעקב בר אחא בשם שמואל ט הלכה כר׳ מאיר מילתיה דרב אמרה כן חד פרסוי אתא לגבי רב בגין דאנא אכל פיסתי ולא אנא חכים מברכא עליה ואנא אמר ברוך דברא הדין פסא נפיק אנא ידי חובתי י א״ל אין. רב יהודה בשם אבא בר בר חנה *בר קפרא ותרין תלמידוי נתארחו אצל בעל הבית בהדין פונדיקא דברכתא

אפיק

## פני משה

הלכה ב מתני׳ בירך על פירות האילן וכו׳ יצא. מפני שפירות האילן בכלל פרי האדמה הן שהכל גדל מן הארץ: ועל פירות הארץ וכו׳. שאין פירות האדמה בכלל פרי העץ כדאמר בגמרא. ואילן נקרא כל היכא דכי שקלי לפירא ואיתא לענפא ואותו הענף עצמו חוזר ומוציא פירות לשנה האחרת באילן כזה מברכין על פירותיו בורא פרי העץ אבל היכא דכי שקלי לפירא לא ישאר ענף שיחזיר ויוציא פירות לשנה האחרת אין מברכין על פירותיו אלא בפה״א: על כולם אם אמר שהכל יצא. ואפי׳ על הפת ועל היין ומיהו לכתחילה אין לאכול שום פרי אם אינו יודע לברך ברכה הראויה לו: **גמ׳** דר׳ יודא היא. מתני׳ דקתני בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא אלמא דעיקרו של אילן כארעא הוא כר׳ יהודה דפ״ק דבכורים הוא דאתיא: דר׳ יודא עביד את האילנות כקשים. כלומר אף להאילנות שנקללו ונעשו קשים שסוב אינן יונקין מן הקרקע אפ״ה משוי להו ר׳ יהודה כאילנות גמורים שיונקים מן הקרקע והוו כקרקע כדתנן שם יבש המעיין ונקצץ האילן מביא הבכורים מהן ואינו קורא לפי שאינו יכול לומר מן האדמה אשר נתת לי דכיון דיבש המעיין ונקצץ האילן אין כאן אדמה ור׳ יהודה אומר מביא וקורא דכארעא חשיבי: א״ר יוסי. לא היא דדברי הכל היא מתני׳ והיינו טעמא דפירות האילן בכלל וכו׳ כדפרישית במתני׳: חוץ מן היין ומן הפת. הא דקתני על כולם אם אמר שהכל יצא חוץ משנים אלו דקבעו להן חכמים ברכה לעצמן ואפי׳ בדיעבד לא יצא בברכת שהכל: מתניתא אמרה כן וכו׳. אלמא דהן אינן בכלל פירות האילן ופירות הארץ וכי קתני על כולם אם אמר שהכל יצא אפירות האילן ופירות הארץ דרישא קאי: תני. בתוספתא פ״ד: כל שנשתנה מברייתו ושינה ברכתו לא יצא. כצ״ל וכך הוא בתוספתא וכלומר דוקא באלו שנשתנו מברייתן ועל ידי כך בא להם ברכתן כגון הפת והיין אם שינה ברכתן לא יצא: מילתיה דרב אמרה כן. שמעינן ממילתיה דרב דלקמיה דאמר נמי הלכה כר״מ: חד פרסוי. מארץ פרס: אתא לגבי רב. ושאל לו בשביל שאני אוכל פיסתי. חתיכה פת שלי ואיני יכול לברך המוציא ואומר אני ברוך וכו׳ אם אני יוצא ידי חובתי וא״ל אין וכר״מ: דברכתא. שם העיר:

אפיק

## עין משפט נר מצוה

לג א מיי׳ פ״ח מהל׳ ברכות הל״י סמ״ג שם טוש״ע או״ח סי׳ רב סעיף א

לד ב מיי׳ פ״ח מהל׳ ברכות הל״ב סמ״ג עשין שם טוש״ע או״ח סי׳ רב סעי׳ א

לה ג מיי׳ פ״ג שם הל״ב. סמ״ג שם טוש״ע או״ח סי׳ קסז סעי׳ ב

לו ד מיי׳ פ״א מהמ׳ ברכות הל״ה ע״ש

לז ה ו טוש״ע או״ח סי׳ קסז סעי׳ יו״ד וסי׳ קפז סעיף א

## פירוש מבעל ספר הרדים

דלענין ברכה מתניא אלו הן מיני דשאים שראוי לברך עליהם בורא מיני דשאים: דרבי יודה היא. מתני׳ דקתני בדיעבד אי בירך על פירות האילן ב״פ האדמה יצא: עביד את האילנות כקשים. כלומר האילנות כקש נדף חשיבי ולשון הבבלי מאן תנא דעיקר אילן ארעא היא רבי יהודה היא דתנן יבש המעיין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא רבי יהודה אומר מביא וקורא ופרש״י דעיקר אילן ארעא היא דעיקר כל הפירות הארץ היא דהכל גדל ממנה יבש המעיין ניקצץ האילן היה לו בית השלחין וכו מעיין שהוא משקהו ממנו וקצר ביכורים ממנו ואח״כ יבש המעיין וכן שדה האילן וקצץ ביכורים ואח״כ נקצץ האילן מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר מן האדמה אשר נתת לי דכיון דיבש המעיין ונקצץ האילן ממנה בטלה לה ארעא. מביא וקורא שהארץ היא עיקר עכ״ל: א״ר יוסי וכו׳. לא הובאה סברא זו בבבלי אלא סברא ראשונה דמתני׳ ר׳ יהודה וכתב רשב״א וקי״ל כותיה מדסתם לן תנא כותיה והרמב״ם פסק כרבנן עכ״ל וכן פסק בהלכות ביכורים יבש המעיין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא דלא אמרי׳ עיקר ארעא היא למדת דעיקר הנוסחא בספר הרמב״ם דעל פירות האילן ב״פ האדמה לא יצא כמו שכתב רשב״א בשמו וכן הוא בספרי רבינו הקטנים: מתני׳ אמרה כן וכו׳. כלומר טעמיה דרב היינו מדקבעו להו ברכה פרטית לעצמן מתוך חשיבתן סברא הוא דלא נפיק בשהכל דהיא כוללת הכל עץ ואדמה ודבר שאין גידולו מן הארץ אבל אי בירך על היין ב״פ העץ ועל הפת ב״פ האדמה יצא כיון דלא ברכה כוללת היא פירוש אחר מתניתא אמרה כן מיתור לשון המשנה יש ללמוד כן דהוה מצי לקצר לשונו ולמתני חוץ מן היין שאומר עליו בפה״ג ומשנה יתרה שעל היין הוא אומר אתא לאשמועינן דאפילו דיעבד יש לו לומר בפה״ג ואם אמר ב״פ העץ לא יצא וכ״ש אי אמר שהכל דלא יצא ור׳ יוחנן פליג בבבלי דאפילו על הפת ועל היין קתני מתני׳ דאי אמר שהכל יצא וכ״ש אי אמר בורא פרי העץ על היין או בורא פרי האדמה על הפת: כל המשנה וכו׳. פליג אמתני׳ דקתני על כולן אם אמר שהכל יצא וכן אי בירך על היין בפה״ע או על הפת בפה״א: רבי יהודה אומר כל שנשתנה וכו׳ מעליותא דהיינו פת ויין דבתחילה חיטה וענבים אבל שאר דברים אי אמר שהכל יצא: רבי מאיר אומר אפילו וכו׳. לא מבעיא משנה מברכה לברכה דאמר שהכל שנתקנה לדבר שאין גידולו מן הארץ ואומרה על כל שגידולו אפי׳ אפת ויין אלא אפי׳ אמר נוסח דלא תקינו רבנן כלל יצא נמצא רב הונא כר׳ יהודה ורבי יותנן כרבי מאיר ופסקו כל הפוסקים כר׳ יותנן כר״מ חדא דרב ור׳ יותנן הלכה כר׳ יותנן וכ״ש לגבי רב הונא שהיה תלמידו של רב ועוד הא פסק הירושלמי לקמיה כרבי מאיר: לית אנא חכים. אין אני יודע: א״ל אין. כתב הרא״ש הא דאמר רבי מאיר ברוך שברא חפץ זה מיירי בין בברכת המוציא בין בברכה ראשונה של ברכת המזון כדמפרש בבבלי ואמרינן בבבלי דלרב דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת ה׳ אינה ברכה דאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא ולר׳ יותנן דאמר ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה. דאמר בריך רחמנא מלכא מריה דעלמא דהאי פיתא ופסקו רוב הפוסקין כר׳ יותנן. וכתבו התוספות נ״ע אי פוסק כר״מ אפילו אי לא יזכיר פת וכתב הרשב״א ידי ברכה ראשונה של ברכת מזון לא יצא אלא אי פותח וחותם דהיינו דתנן בפ״ק דמטבע ארוך דפותח וחותם בו אינו רשאי לקצר כלומר למנוע הפתיחה או החתימה הילכך הכא צריך שיאמר בריך רחמנא מלכא מארי דהאי פיתא בריך דין כולא: דברכתא. שם מקום:

פרגן

## מראה הפנים

כדשאים מחשבינן ליה ומברכין על פירותיו בורא פרי האדמה. אבל הש״ס דילן לפי הגי׳ שלפנינו בדף ל״ו ע״ב גבי צלף ופלוגתא דר״א ור״ע לענין מעשר וקאמר התם לעיל וכן לענין ערלה דר״א סבר דקפריסין הוו פירי ור״ע ס״ל דלאו פירי הן ומסיק התם והלכתא כמר בר רב אשי דזרק את האביונות ואכיל את הקפריסין ומדלגבי ערלה לאו פירי נינהו לגבי ברכות נמי לאו פירי נינהו ולא מברכינן עליה ב״פ העץ אלא ב״פ האדמה. מבואר להדיא דלשיט׳ הש״ס דהת׳ ילפינן ברכה מאיסורא דכל דלגבי איסורא הוי פירא ה״נ לענין ברכה וכן איפכא וא״כ פליגי הני תרי תלמודי בהא כמבואר דמ״ז שנא ערלה ומאי שנא כלאים. והתוספות בפירקין דף מ׳ ע״א גבי הא דאמרי׳ היכא בפה״ע היכא דכי שקלת ליה לפירי איתיה לגוואה והדר מפיק. כתבו דמהכא נראה דתותים וכו׳ וכיוצא בהן צריכין לברך עליהם בפה״ע שהרי דרך העץ להתקיים ימים רבים וכי שקיל הפירי בשנה זו הדר אתי פירי באותו העץ עצמו מיהו שר״ר מנחם הביא ראיה מירושלמי דמסכת כלאים דמברכין על כל מיני דאטד ב״פ האדמה דקאמר התם הסגין והאטדין מין אילן הן וכו׳ אלמא לענין ברכה מיני דשאין ולכאורה קשיא על הר״ר מנחם והתוס׳ שנראה שהסכימו לזה הואיל ומוכחא מהאי תלמודא והא מש״ס דילן מוכחא דילפינן ברכה מערלה וה״ה מכלאים אלא דאכן תזינן דהתוס׳ לשיטתייהו הוא דאזלי דתולקין לעיל אהא דקאמר מדלגבי ערלה לאו פירא וכו׳ וכדכתבו שם והיה אומר הר״מ דלגבי ערלה לאו פירא משום דכל המיקל בארץ וכו׳ אבל בארץ ודאי הוי פירא ובברכה דליכא חילוק בין א״י לח״ל מברכין על הקפריסין ב״פ העץ וכדברי הרא״ש ז״ל מפורש זה ביותר וז״ל וכתב רב אלפס ז״ל וכן כתוב במקצת ספרי׳ נוסחא מבעל ה״ג והלכתא וכו׳ ומדלגבי ערלה וכו׳ ומברכין בפה״א ולא נהירא דמשמע דהא דאכיל מר בר רב אשי קפריסין לאו משום דהלכה כר״ע אלא משום דהמיקל בארץ וכו׳ וכיון דבא״י פירא הוי לענין ברכה נמי פירא הוי וקי״ל כהאי ברייתא דעיקר היא דפרכינן מינה לרב לעיל ומשמע דרב ס״ל כוותיה אלא דמיקל כר״ע בח״ל עכ״ל וכלומר דלא תיקשי הא הלכה כר״ע מתבירו הלכך קאמר דסמכינן על האי ברייתא דקתני בהדיא דמברכין גם על הקפריסין בפה״ע אלמא דסבירא לה כר״א ומדפריך מינה לרב ש״מ הלכתא כר״א וכסאי ברייתא וכ״כ בפי׳ ה״ר יונה ז״ל. וא״כ לדעת התוס׳ והרא״ש והר״י לק״מ דלא גרסי כגי׳ בה״ג דבעינן למילף ברכה מאיסורא אלא דלעולם קפריסין פירא הוי וכר״א ולברכה נמי פירא הוי ולאו דילפינן האי מערלה אלא דסמכינן אהאי ברייתא דקתני בהדיא דפירא הוי לענין ברכה והשתא איכא למימר דבעלמא כל היכא דלא מצינו דקתני הכי לענין ברכה אי פירא אי לאו פירא לא ילפינן מאיסורא מידי וכהאי דכלאים דהאי תלמודא. אבל לדעת הרי״ף ז״ל דגריס כגי׳ בה״ג וכן דעת הרמב״ם ז״ל בפ״ח מברכות בהל׳ ו׳ הקפרס של צלף מברך עליו בפה״א מפני שאינו פרי וא״כ ילפינן ברכה מאיסורא וכן בערלה גופה פסק כר״ע אפי׳ בא״י כדכתב בפ״י ממ״ש ונטע רבעי בהל׳ ג׳ סתם והצלף חייב בערלה האביונות בלבד אבל הקפריסין מותרות וא״כ ע״כ משום דילפינן ברכה מאיסורא ודלא כהאי ברייתא וכ״כ הרשב״א ז״ל דלדידן דקי״ל כר״ע אף לענין ברכה לא מברכינן אקפריסין בפה״ע אלא בפה״א ומקצת ספרים גרסי הכין בהדיא בשאי שמעתין מדלגבי ערלה וכו׳ עכ״ל א״כ לא אתיא כשיט׳ הירושלמי בהאי דכלאי׳ דע״כ שיטתא דש״ס דילן לא ס״ל הכי אלא דשפיר ילפינן ברכה מאיסורא וכן נראה מדעת הרמב״ם דלגבי ברכה לא כתב כלום מפירות דאטד אם תלוקין הן משאר האילנות או לא משמע דבכלל פירות האילן הן וגבי כלאים כתב בהדיא דמין אילן הן ואינן כלאים בכרם כמ״ש בפ״ה מכלאים בהל׳ י״ע. והשתא יש לתמוה הרבה על פסקי הב״ע דסתרן אהדדי דבסי׳ ר״ב פסק כהרי״ף והרמב״ם דעל הקפריסין מברכין בפה״א ובסי׳ ר״ג פסק כהאי דירושלמי דעל תותין הגדלין בסנה מברכין בפה״א אלמא לא ילפינן ברכה מאיסורא וזה סותר לפיסקא דקפריסין. והאחרונים פלפלו מתוך הסברא דהלבוש כתב מסברא כדעת הש״ע דאינן טובין כפירות הגינה והט״ז כתב איפכא דהעץ מתקיים הוא וכמו אגוזים קטנים דמברכין בפה״ע. והיורד לעומקן של הדברים יראה דבלאו הכי האי פיסקא דתותים סותר לפיסקא דקפריסין ול״ע. ודעת הרי״ף והרמב״ם שהשמיטו דין דתותים נראה ברור דמברכין עליהן בפה״ע וכמו שהוכחנו לדעתם ז״ל:

**אמר** ר׳ יוסי דברי הכל היא. וכן דעת הרמב״ם ז״ל כהאי אוקמתא דפסק בפ״ח מברכות כמתני׳ וכפ״ד מהל׳ ביכורים כת״ק דהתם משום דדינא דמתני׳ כרבנן דהתם נמי אתיא ואע״ג דרב נחמן בר יצחק מוקי לה התם כר׳ יהודה כדבעי ר׳ חזקיה לאוקמי הכי מ״מ הואיל ואשכחן סברא לאוקמי מתני׳ כד״ה טפי עדיף ואין זה כחולק על ש״ס דילן:

**כל** שנשתנה מברכתו ושינה ברכתו לא יצא. כך הוא בתוספתא בדפוס ובתוספתא כ״י אשר לפני הגי׳ יצא ויותר נותה הגי׳ בדפוס דהא עיקר פלוגתא היא על הפת ויין וכדפליגי התם בדף מ׳ ע״ב:

**הלכה** כר״מ. וכן פסקו כל הפוסקים דהכי ס״ל נמי ר׳ יותנן התם דאפי׳ על הפת ויין יצא וכדמוכח מההיא עובדא דמנימין רעיא בריך ריפתא והיינו הך דהד פרסוי דהכא ומסיק התם דאמר בריך רחמנא מלכא מרי׳ דהאי פיתא וכך היה גי׳ הרמב״ם שם כמ״ש בפ״א מברכות בהלכה ו׳ והואיל והזכיר אזכרה ומלכות וענין ברכה אפי׳ בלשון חול יצא ומאי יצא ברכה ראשונה כדקאמר התם:

אפיק

שנויי נוסחאות (סו״ג) האדמה כו׳ ועל נד״ו הארץ כו׳ על.

עמידי ירושלים תנינא

תני ר״י אומר כל המשנה על המטבע שטבעו חכמים רוקח (סי׳ רמ״ג):

עין משפט
נר מצוה

לח
א ע' טוש"ע או"ח סי' ריא סעיף ג

לט
ב מיי' פ"ח מהל' ברכות הל"א סמ"ג שם טוש"ע א"ח סי' רד סעיף א:

מ
ג מיי' שם הל"ח סמ"ג שם טוש"ע שם סעיף ב

אפיק קומיהון [ז]פרגן ואחוניא וקפלוטין אמרו [א] נברך על קפלוטה דו פטר אחונייתא ולא פטר פרגיתא נברך על אחונייתא לא פטר לא דין ולא דין קפץ חד ובירך על פרגיתא שהכל נהיה בדברו גחיך ליה חבריה א"ל בר קפרא לא לזה גורגרן אלא לך לוגלן. זה עשה בגרגרנותו אתה למה לגלגתה ולזה אמר חכם אין כאן זקן אין כאן אמרו לא יצאה שנתן עד שמתו א"ר יוסי הא אזלינן תרין ולא שמעינן מינה כלום מיי כדין מסתברא מברך על הקפלוטה שהכל נהיה בדברו טפילה לו:

הלכה ג מתני' [ב] *על דבר שאין גידוליו מן הארץ אומר שהכל נהיה בדברו [ג] על החומץ ועל הנוביי ועל הנובלות אומר שהכל נהיה בדברו רבי יהודה אומר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו: גמ' החמיץ יינו אומר ברוך דיין האמת בא לאוכלו אומר שהכל נהיה בדברו ראה גוביי אומר ברוך דיין האמת בא לאכלן אומר שהכל נהיה בדברו ראה נובלות שנשרו אומר ברוך דיין האמת בא לאוכלן אומר ברוך שהכל נהיה בדברו:

הלכה ד מתני' *היו לפניו מינין הרבה רי"א אם יש ביניהן ממין שבעה עליו הוא מברך וחכמים אומרים על אי זה מהן שירצה:

**פני משה**

אפיק. הוציא הבעל הבית והביא לפניהם פרגיות ואחונייא הם דורמסקין פרוג"ש בלע"ז פלו"מין בל"א וקפלוטין כרוב: אמרו. התחילו לפלפל היאך לברך ולפטור בברכה אחת לכולן ואמרו אם נברך על קפלוטה בורא פרי האדמה דהוא פטר אחוניתא לפי שברכתו בורא פרי העץ ותנן על פירות האילן אם בירך בפה"א יצא וא"כ פוטרת גם לאחוניתא אבל ולא פוטר פרגיתא ואין ברכת בורא פרי האדמה פוטרת לברכת שהכל: נברך על אחונייתא. ואם נאמר לברך על הפרוני"ש וברכתו בורא פרי העץ א"כ לא פטר לא זה ולא זה דאין בפה"ע פוטרת לפירות האדמה ולא לברכת שהכל: קפץ חד. בתוך שהיו רוצים לברר הדין קפץ אחד מן התלמידים ובירך על הפרגיות שהכל וא"כ פוטר את כולן: גחיך ליה חבריה. התחיל חבירו לשחוק עליו לפי שיש כאן ברכה יותר מבוררת והיא בורא פרי האדמה על הכרוב דמיהת פוטרת גם להדורמסקין: א"ל בר קפרא לא לזה גורגרן. רע בעיני ואיני כועס עליו אלא עלך לוגלן אני כועס אם זה עשה כגרגרנותו שאוהב את הבשר אתה למה לגלגתה הלא שהכל היא פוטרת את כולן: ולזה אמר. חזר ואמר לזה הקופץ ובירך אם חכם אין כאן זקנה אין כאן בתמיה והיה לך להמתין עד שאברר הדין: הא אזלין תרין. הרי הלכו אלו השנים לעולמם ואנן לא שמעינן מינה כלום היאך הוא הדין: מאי כדון. ומאי הוי עלה וקאמר מסתברא מברך על הקפלוט בורא פרי האדמה שהיא ברכה חשובה ומבוררת וברכת שהכל טפילה לו כלומר משום שאינה חשובה כברכת בפה"א הלכך לא יברך בתחלה שהכל על הפרגיות ולפטור גם הקפלוט ואע"ג שהיה כאן בורא פרי העץ והוא יותר מבוררת וחשיבה מבורא פרי האדמה מכל מקום הואיל והיא פוטרת בדיעבד גם לפרי העץ מברכין על הקפלוט והדר מברך על הפרגיות שהכל:

הלכה ג מתני' על דבר שאין גידולו מן הארץ. כגון בשר וגבינה וביצים: נובלות. פירות שנפלו מן האילן קודם שנתבשלו כל צרכן: גוביי. חגבים טהורים: מין קללה. חומץ נובלות וגובאי על ידי קללה הן באים ואי הלכה כר' יהודה: גמ' החמיץ יינו וכו'. כלומר דקמ"ל דלא כר' יהודה דאע"פ שע"י קללה הן וא"כ מתחילה מברך עליה דיין האמת מיהת לבסוף כשנהנה מהן מברך עליהן שהכל:

הלכה ד מתני' ממין שבעה. חטה ושעורה גפן ותאנה רמון זית תמרים ומשום דהני עדיפי שנשתבחה בהן ארץ ישראל: על איזה מהן שירצה. מה שהוא חביב עליו והלכה כחכמים:
גמ'

**רידב"ז**

אפיק קומיהון פרגן ואחוניא וקפלוטין. פי' דקפלוטין ואחוניא שניהם ברכת בורא פרי האדמה והוא כרוב ותרדין דמוזכר בגמרא בבלי דף ל"ט ע"א וכפרש"י ז"ל שם כהאי מעשה דברכתן הוא בפה"א עיי"ש. וקפלוטין הוא חביב יותר מאחוניא ופרגיות חביב יותר מכולן וברכתן שהכל נהיה בדברו ע"כ אמרי היכי נעביד דהא קי"ל בשני מינין דברכתן שוה מברך על החביב ויפטור השני שאינו חביב כ"כ ואם בירך על שאינו חביב אם כיון לצאת להחביב יצא בדיעבד אבל לכתחלה צריך לברך על החביב אבל אם החביב ברכתו שהכל כ"כ והשני שאינו חביב כ"כ ברכתו בפה"א בזה הוי ספק אם יברך על החביב שהכל כ"כ ויפטור השני שברכתו בפה"א משום דקי"ל על כולן אם אמר שהכל כ"כ יצא אף דלכתחלה צריך לברך ברכת בפה"א ורק בדיעבד יצא בשהכל מ"מ צריך לברך שהכל משום מדלכתחלה המצוה בחביב ואזלינן לכתחלה בתר מצוה דחביב או אזלינן לכתחלה בתר עיקר הברכה שלו בפה"א. ואיזה לכתחלה עדיף זה הוי ספק ע"ז אמרו נברך על קפלוטא לכתחלה דפוטר לכתחלה את אהוניתא ולא פטר פרגותא כלל ויצטרך לברך עוד הפעם על פרגותא נברך על אחונייתא לכתחלה לא פטר לא דין ולא דין ר"ל לכתחלה אינו מברך על אחוניתא ליפטור הקפלוט משום דקפלוט חביב יותר וע"כ קפץ חד ובריך על פרגותא ברכת שהכל נ"ב משום דחביב והכריע הלכה דכיש לפניו שני מינין אחד חביב וברכתו שהכל נ"ב והשני ברכתו בפה"א דלכתחלה מצוה בחביב ולכתחלה המצוה לברך הברכה ששייך לו והכריע התלמיד דהמצוה דחביב קודם ופוטר ברכת שהכל נ"ב להברכה דבפה"א דשייך לו להקפלוט ובר"ק לא קיבל הכרעת התלמוד ופריך ושאל הגמ' מיי כדין ר"ל מאי הוי עלה ומסיק מסתברא מברך על הקפלוטא הברכה ששייך לו דהוא ברכתו העקרית וברכת שהכל נ"ב טפילה ורק בדיעבד יצא וע"כ עיקר ברכתו בפה"א. דלכתחלה עדיף ממצוה דחביב דלכתחלה. וכן פסקו בתוס' ז"ל דף ל"ט ע"א ד"ה חביב דכשניהם ברכה אחת חביב עדיף ובפה"א עדיפא משהכל נ"ב דמבררת טפי וחשובה לעצמה ויברך על אותו המין ששייך לו בפה"א אע"פ שאותו המין שיש לברך עליו שהכל נ"ב חביב עליו עכ"ל ז"ל:

ריב"ל

גליון
השש"ם

[ז] פרגן ואחוני' וקפלוטין פי' במפרש כאן מה שפירש דפרגן היינו עופות ואחוני' ירקות הגדלי' בבקעה. והפ"מ פי' בענין אחר ועי' פי' בסוגיא שם שדחה ג"כ פי' מוהרא"פ ז"ל ובתבורנו שארכנו בזה:

מסורת
הש"ס

שם מ"ב

שם.

**מראה הפנים**

אפיק קומיהון פרגן ואחויא וקפלוטין וכו'. עיין בקונטרס אחרון סי' א' ד"ה אפיק קומיהון פרגן מה שנתבאר בזה בס"ד:

על החומץ. עיין לעיל בהלכה א' ד"ה שמן זית שם באתי לטעמא דהרמב"ם בדין החומץ לענין ברכה ומה שנלמד מזה וכן בדין דתיובתא על החומץ כיה"כ לפי שיטות החולקין נתבאר הכל שם:

מה

**פירוש מבעל ספר חרדים**

פרגן אחונייתא וקפלוטין. פרגיות בבבלי כרוב ודורמסין ופרש"י פרגיות בשר עופות בקורין פרון. וכתב הרשב"א דקפלוטא היינו כרוב ואחונייתא היינו דורמסקין והיא מין עשב: אמרו נברך וכו'. כלומר הסכימו שניהם בזה ואמרו דאם נברך על הכרוב שהוא ירק וברכתו ב"פ האדמה הוא פוטר את מין העשב ואין צריך לחזור לברך על האחר ואין פוטר את הפרגיות כלומר דלא תימא דעשב כיון דלא ירק הנזרע הוא אלא גדל מאליו הוא שהכל כפרגיות וכדכתוב בספר בית יוסף בשם הראב"ד וירושלמי ס"ל דליתא אלא ברכתו ב"פ האדמה וכן נ"הב דעת רמב"ם שלא כתב בהו לברך שהכל אלא בכמהין ופטריות דאמרי בגמרא דגדל מאוירא ולא ינקי מארעא: ולא פטר פרגיות. וקמ"ל דלא תימא כיון דכרוב זיין כפת כדאמרינן בבבלי א"כ כי היכי דפת פטר כל מיני מאכל הכי נמי כרוב: נברך על אחונייתא לא פטר וכו'. זה הלשון קשה מאד דאין לו באר דלמה לא יפטור את הכרוב כיון דברכתן ב"פ האדמה וגם קשה אמאי לא אמרי דין אי ברכו על הפרגיות אי פוטר אי לא ונראה דלשון קצר הוא כמנהג הירושלמי והכי רוצה לומר נברך על אחונייתא כלומר וכן אם נברך על אחונייתא הדין שוה דפטר כרוב ולא פרגיות וקמ"ל כיון דלא חשיב ככרוב אע"פ שברכותיהן שוות לא יפטור הגרוע את החשוב דליתא דודאי פטר כיון דסוא לפניו דמכוין ליה וכן מצאתי לרשב"א לקמן בפרקין שכתב אע"פ שברכותיהן שוות אינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשיב דרך גררא אלא דרך כוונה שילכך אם היה אוכל תפוחים וכירך עליהן ואח"כ הביאו לפניו אגוזים אם התפוחים חביבים עליו פוטר את האגוזים ואם אינן חביבין לא פטר אגוזים החביבים אלא אם כיון להם תחילה: לא פטר לא דין ולא דין. כלומר ואם נברך על הפרגיות לא פטר לא את הכרוב ולא את העשב ויצטרך לחזור לברך וקמ"ל דלא נימא כיון דעל כולן אי אמר שהכל יצא ה"נ יצא. דליתא דדוקא בבירך על הפרי עצמו שהכל יצא אבל אם בירך שהכל על שברכתו שהכל חוזר ומברך על פרי האדמה ועץ בלפניו ב"פ האדמה וב"פ העץ וכן מפורש בכל הפוסקים ועוד יש לפרש הלשון כפשטו דעל העשב שברכתו ב"פ האדמה קאמר דלא פטר כרוב ולא דמו לתפוחים והגוזים בלפניו דהתם תפוחים חביבים והגוזים גרועין אבל הכא כרוב חביב מהעשב וזיין הילכך לא פטר ליה אע"פ שהוא לפניו דומיא דפרי בשכל לא פטר אדאדמה שלפניו והא דלא אמרו נמי אי בירך אפרגיות לא פטר לא דין ולא דין דמלתא דפשיטא היא: קפץ חד וכו'. לא חלק כבוד לבר קפרא שהיה עמהן והיה חכם גדול וזקן שהוא יברך ויפשוט ידו תחילה גם לא שאל הדין מה הוא אי ראוי לברך תחלה אכרוב או אפרגיות אלא היה כמורה הוראה לפניו: ובירך על הפרגיות דשכר חביב עדיף אף על פי שכרוב הוא מזון: גחיך ליה חבריה. שחק עליו חבירו ולעג דס"ל דטעות הוא דראוי היה לברך תחלה אכרוב דזיין ולא נתביים מהחכם הזקן לנהוג קלות ראש ולעג שחוק בפניו: אמר ר' יוסי הא אזלו תרי וכו' שמי התלמידים מתו והדין לא נודע הדין עם מי משניהם דס"ל לר"י דבר קפרא לא גילה דעתו שלא גרגרן מפני שבירך על הבשר שהרי לא הזכיר הבשר בכעסו אלא על מהירות שאכילה כדפרישנא. אבל נוסחת הבבלי אם חבירך דומה כמי שלא אכל בשר וכו' נראה בהדיא בדעתו מסכמת לברך על הכרוב דזיין ולכך לא שאלו הבבלי הדין עם מי: מאי כדין. כמו מאי הוי עלה בבבלי: ה"ג מסתברא מברך על הקפלוט שהכל טפילה לו. וכן מצאתי נוסחת רשב"א שהכל טפילה לירק ופירש דהיינו דקאמר הבבלי כרוב עדיף דזיין וכתב מירושלמי זה דהא פרי אדמה דלא זיין ופרגיות חביב עדיף אע"פ דברכתן שהכל וליתא דבבלי מכמע בהדיא דכרוב ב"פ האדמה קודמת לעולם לשהכל אע"ג דקמ"ל דעץ והדמה חביב קודם וטעמא כתב הרא"ש משום דשהכל אינה מבוררת הלא כוללת ומה שאמר הבבלי כרוב עדיף דזיין היינו לדעת מ"ד התם דכרוב שלוק וכל השלקות ברכתן שהכל כפרגיות הילכך כיון דלאין שינוי בברכה אדזיין עדיף לברך וגרסת הספרים מברך על הקפלוט שהכל נהיה בדברו טפילה לו ולכאורה משמע דיש לקיים גרסא זו דנראה דמסכמת עם הבבלי. וה"ק מברך על הקפלוט דברכת שהכל נהיה בדברו טפילה לו כלומר דברכת הקפלוט שאינה חשובה כברכת ב"פ האדמה משום דשהכל כוללת אבל האמיתית כגרסת רשב"א דלשון טפילה לא שייך אלא על מיני מאכלים שאחד טפל לחבירו כדתנן לקמן כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה ומ"מ אין כרוב כפת ופרגיות לא הוו כ"כ טפילה שיפטרו כמו שפוטרין כשאוכל פת אלא שראוי להקדים מאי דזיין למאי דלא זיין: מתני'. נובלות פירות הנושרים מהאילן כדלקמן בגמרא: גובאי. חגבים טהורים מין קללה חומץ ונובלות וגובאי על ידי קללה הם באים: על איזה מהן שירצה. החביב תדיר עליו יותר אפילו רוצה עתה לאכול מין אחר תחילה מברך על החביב ויאכל ממנו קצת ואח"כ יאכל המין האחר דחביב דלרבנן כמו מין שבעה דלר' יהודה עכ"ל הרא"ש ואמרינן

שנויי נוסחאות (סו"ג) אחונייהא כד"ו אחוניתא. (סו"ו) בגרגרנותו כד"ו כגרגרנותו. (סו"י) הקפלוטה כד"ו הקפלוט. נהיה בדברו נכי"ל ליתא. טפילה לו בכי"ל טפילה לירק. (סוי"א) על דבר כד"ו על כל דבר. (ס"י ג) הארץ אומר כד"ו הארץ הוא אומר. (סוכ"א) רי"א גד"ו רבי יהודה אומר.

עמודי ירושלים

מסתב־א מברך על הקפלוטא שהנ"ב כו'. עי' מה שפירשו בו הרא"פ והפני משה והפני יהושע בברכות (ל"ט א') ד"ה נימא) וכל פירושם דחוק ותמהני שהעלימו עיניהם מדברי הרשב"א בחי' ברכות (ל"ט א') שהביא נוסחת הירושלמי שהכל טפלה לירק וע"ש מ"ש בביאור דברי הירושלמי על נכון, ומצאתי בבעל ס' חרדים שהביא דברי הרשב"א הללו:

גמ' רבי יהושע בן לוי אמר מה פליגן ר' יודה ורבנן כשהיה בדעתו לאכול פת אבל אין בדעתו לאכול פת כל עמא מודיי שאם יש ביניהן ממין שבעה עליו הוא מברך. א"ר אבא צריך לברך בסוף א"ר יוסי הדא דר' בא פליגא על דרבי יהושע בן לוי דר' יהושע בן לוי אמר מה פליגין ר' יודה ורבנן בשהיה בדעתו לאכול פת אבל אם אין בדעתו לאכול פת כל עמא מודיי שאם יש ביניהן ממין שבעה עליו הוא מברך. ומר ר' בא וצריך לברך בסוף לא בירך נעשה טפילה דתנינן תמן א *כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה הדא גריזמתה ר' ירמיה בשם ר' אמי מברך על תורמוסה א"ר לוי ב על שם °אל תגזול דל כי דל הוא (משלי כב) עד כדון בשיש בדעתו לאכול פת לא היה בדעתו לאכול פת לא בדה. רבן גמליאל זוגה סלק גבי אילין דבית ר' ינאי חמתהון נתבין זיתא ומברכין לפניו ולאהריו אמר

**פני משה**

גמ' מה פליגי. הא דפליגי ר' יודה ורבנן דוקא כשהיה בדעתו לאכול פת אח"כ וכלומר שהביאו לפניו מינין אלו קודם הסעודה שכך היה דרכן לאכול מיני פירות המעוררין תאות האכילה לפני הסעודה ובהא הוא דפליגי רבנן וסבירא להו דמברך על איזה מהן שירצה וטעמא דמכיון שהן באין בשביל הסעודה הוו כדברים הבאין בתוך הסעודה ולא ללפת בהן את הפת אלא לקנוח סעודה שדינן שהן טעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם דלאחריהם ברכת המזון פוטרתן וה"נ בדברים אלו שהן באים כדי להמשיך תאוה לאכילת הפת אינם טעונין ברכה לאחריהם דברכת המזון שעל הפת פוטרתן ולפניהם הוא דטעונין ברכה שהרי אסור ליהנות עד שיברך ועדיין לא בירך על הפת שתהא ברכת המוציא פוטרת לברכה שלפניה' והכי אמרינן לקמן בסוף הלכה זו דרבנן סלקין לריש ירחא ואכלין ענבין ולא מברכין בסופה לפי שדעתן לאכול פת אח"כ וריב"ל ס"ל כהני רבנן והלכך קאמר דבכהאי גוונא הוא דפליגי רבנן עלי' דר' יודה וטעמא להך פלוגתא בכה"ג דוקא משום דס"ל לרבנן דהואיל שאין מברך עליהן בסוף לא איכפת לן אם אוכל ממין ז' או ממין אחר שברכותיהן שוות לפניהן ומברך על איזה מהן שירצה: אבל אין בדעתו לאכול פת. אח"כ וא"כ טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם בהא כל עמא מודו שאם יש ביניהם ממין שבעה שעליו הוא מברך דכיון שצריך לברך לאחריהם ומין שבעה עדיף דטעון ברכה מעין ג' מברך ג"כ לפניו עליו ולא על מין אחר: א"ר אבא צריך לברך בסוף. לעולם. וכדמפרש ר' יוסי למילתיה ואקשי עליה: הדא דר' אבא פליגא על דריב"ל. כלומר דלא תימא דר' אבא לא קאמר צריך לברך בסוף אלא בשאין דעתו לאכול פת אח"כ והלכך מפרש ר' יוסי דלא היא דאם כן היינו דריב"ל דהא שמעינן מדאמר ריב"ל דלא פליגי ר"י ורבנן אלא בשהיה דעתו לאכול פת וכו' א"כ סבירא ליה דכשאין דעתו לאכול פת צריך לברך בסוף ומאי קמ"ל ר' אבא אלא ודאי דר' אבא פליג עליה דר' יהושע בן לוי: ואמר ר' אבא וצריך לברך בסוף. כלומר מדקאמר ר' אבא על מילתי' דריב"ל דקאמר לענין אוקמתא דפלוגתא דמתני' כדאמרן א"כ ע"כ דר' אבא פליג וסבירא ליה דלעולם צריך לברך עליהן בסוף ואפילו כשדעתו לאכול פת אח"כ ולא מפרש לאוקמתא דמתני' כריב"ל: לא בירך נעשה טפילה. בתמיה מסקנת דברי ר' יוסי היא וכמקשה על דברי ר' אבא וכלומר דאמאי צריך לברך בסוף בשדעתו לאכול פת וכי לאו הכי הוא שאם בירך אח"כ על הפת נעשה זה המין שאכל טפילה וברכת המזון של פת פוטרת אותן וכדתנינן תמן במתני' לקמן כל שהוא עיקר וכו'. א"נ יש לפרש דהאי לא בירך נעשה טפילה לאו קושיא היא אלא אדרבה טעמא למילתיה דר' אבא מסיק הוא ר' יוסי כלומר דלהכי קאמר שצריך לברך עליהן בסוף ואפי' כשדעתו לאכול פת משום דכי לא כך הוא שאם בירך על זה המין נעשה הפת טפילה לו ושוב אינו צריך לברך על הפת וכיון דלא מברך כלל על הפת אין כאן ברכת המזון שתהא פוטרת והלכך לעולם צריך לברך עליהן בסוף והויא ממש כהאי דתנינן לקמן כל שהוא עיקר וכו' דפוטר את הפת שהפת טפילה לו: הדא גריזמתא. מאכל הבא באחרונה ויש בה תורמוסין ומינין הרבה ובלעז לופינ"י הערוך ובויקרא רבה ריש פ' ט הדא גריזמתא באה באחרונ' למה שיש בה מינין הרבה: מברך על תורמוסה. וכדאמר ר' לוי על שם אל תגזול דל וכלומר אע"פ שיש בה מינין אחרים חשובין יותר מהתורמוס אפ"ה מברך על התורמוס שהוא העיקר והברכה ראויה עליו ואין לגוזלו מהברכה: עד כדון כשיש בדעתו לאכול פת. שאוכל הגריזמתא לפני הסעודה ודעתו לאכול פת אח"כ ואז אינו מברך עליה ברכה אחרונה בהא הוא דאמרינן מברך על התורמוס ואע"פ שיש בה מינין ממין שבעה וכחכמים דמתני' דמברך על איזה מהן שירצה והואיל וכאן התורמוס הוא החביב דלגביה מערבין מינין אחרים הלכך מברך עליו: לא היה בדעתו. אבל אם אין בדעתו לאכול פת אחריה לא בדא אמרו לברך על התורמוס דכיון דאינו אוכל פת אח"כ צריך הוא לברך ברכה אחרונה על הגריזמתא ואם יש בה ממין שבעה דברכתו מעין ג' ועדיף מברך נמי לפניו עליו וכריב"ל לעיל וכדפרישית: רבן גמליאל זוגה. כך שמו ונזכר כמה פעמים בש"ס הזה ובמקומות אחרים גרים גמליאל זוגה: חמתהון. ראה אותם לוקחים הזית ומברכין לפניו ולאחריו ואף אם הי'

דעתן

**רידב"ז**

ריב"ל אמר מה פליגין ר"י ורבנן בשהי' בדעתו לאכול פת ולפ"ז לא יברך ברכה אחרונה כלל ויצא בברכת המזון אבל אם אין בדעתו לאכול פת וע"כ יהא מחויב לברך ברכה אחרונה דאז ברכת ז' מינין הוא ברכת מעין ג' וברכה אחרונה של מין השני של בפה"א הוא ברכת ב"נ. וע"כ לא יברך ברכת ב"נ כי יצא בברכת מעין ג' ונמצא דהוי המין דברכת בפה"א טפל לגבי המין דברכת בפה"ע וכיון דבברכה אחרונה מברך רק על מין ז' ופטיר מין השני הוי המין דבפה"א טפל לגבי ברכת בפה"ע וכיון דקי"ל דמברך על העיקר ופיטר הטפל וע"כ כמו כן במקום דאינו מברך רק על המין הזה הוי מין השני טפל וא"כ האיך סברי רבנן דיברך בפה"א וברכת בפה"ע דס"ל להירושלמי דמתניתין מיירי בשאין ברכותיהן שוין כאוקימתא דחד מ"ד בדף מ"א עיי"ש ובהא פליגי ר"י סבר דמברך בפה"ע תחילה ורבנן סברי דיברך בפה"א תחילה דחביב ואי דבאין דעתו לאכול פת אח"כ א"כ א"צ לברך על בפה"א כלל ועי"ז נעשה בפה"ע עיקר ופוטר הטפל וא"כ האיך סברי רבנן דיברך על החביב תחילה ואלא ע"כ מיירי דבדעתו לאכול פת אח"כ ולא יברך ברכה אחרונה כלל על הפירות משום דיצא בברכת המזון וע"כ לא נעשה המין דבפה"א טפל לגבי מין דבפה"ע. ור' אבא פליג וס"ל דברכת המזון אינו פוטר ומברך על הפירות בסוף לאחר אכילתן קודם שיאכל פת וע"ז אמר ר' יוסי דהא דר' בא פליגי על דריב"ל ומפרש ואזיל דאמר ריב"ל מה פליגין כו' אבל אם אין בדעתו לאכול פת כו' משום דנעשה טפילה כנ"ל ומר ר' אבא מצריך לברך בסוף אפילו כשבדעתו לאכול פת וא"כ לפ"ז כשלא בירך על המין דבפה"א בסוף נעשה טפילה לדברי ריב"ל ומאי מהני כשאוכל פת א"ו דס"ל דלא נעשה טפילה משום הא דלא יברך ברכה אחרונה ממין הזה ודלא כריב"ל ועיקר וטפל לא תלי בהברכה רק במין גופי' דמין זה עשאו לעיקר אכילה ומין השני טפל. וכלשון הזה אמר ר' יוסי על הא דר' בא דפליג על רשב"ל במס' פיאה בפרק ה' ה"ג עיי"ש לשיטת הבבלי לחד מ"ד דבב' ברכות לכו"ע מברך תחילה על החביב ולא מחלקינן בין בשדעתו לאכול פת או לא וס"ל כר' בא דלא נקרא טפל ועיקר בשביל הברכה אחרונה אלא עיקר וטפל הוא במאכל:

רבן גמליאל זוגה סלק גבי אילן דבית ר' ינאי חמתהון נסבין זיתא ומברכי לפניו ולאחריו. פי' אפילו בדעתו לאכול פת כר' אבא:

שלא

**מסורת הש"ס**

א דף מד.

**עין משפט נר מצוה**

מא

א מיי' פ"ג מהל' ברכות הל"ה סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' רד סעיף י"ב וסי' ריב סעיף א

**גליון הש"ס**

ב על שם אל תגזול דל כו'. כעין זה הוא בתנחומא פ' במדב' ובילקוט שם רמז תרלה. ועי' בזית רענן מ"ש לפרש בזה ודבריו צ"ע. ועי' בסי' רמב במ"א סק"ג ודו"ק.

## פירוש מבעל ספר חרדים

מה ואמרינן בבבלי דלא נחלקו אלא כשברכותיהן שוות כגון אתרוג וזית אבל אין ברכותיהן שוות כגון לנון וזית דכ"ע חביב עדיף ונחלקו הפוסקים אית דפסקו כרבנן ואית דפסקו כר' יהודה: גמרא. כשהיה דעתו לאכול פת וכו' כלומר מתני' בפירות שאוכלין לפני סעודה כמו שנוהגין גם היום בא"י קדמוני הארץ המסתערבים והא פליגי רבנן אמרי כיון דפת הוא ראשון לכל השבעה וחשוב מכולן שקובע ברכה לעצמו נידחה שהרי אע"פ בדעתו לאוכלו אינו מברך עליו עתה מפני המנהג שנהגו לאכול הפירות תחילה גם יש מין בפירות שאוכלין עתה מין ז' אחר ידחה ואינו מברך עליו תחילה אלא חביב קודם: צריך לברך בסוף. בפירות אלו שרגילין לאכול קודם סעודה ולא הוו כפירות הבאים בתוך הסעודה שטעונין ברכה לפניהן ולא לאחריהם אלא כפירות הבאים לאחר הסעודה שטעונין ברכה לפניהן ולאחריהם דכל שהוא קודם הסעודה אינו מכלל הסעודה כלל: א"ר יוסי הדא וכו'. מפרש רבי יוסי דודאי רבי אבא ורבי יהושע בן לוי חולקין דלרבי אבא דצריך לברך בסוף ואין נגררין בברכה אחרונה אחר הפת לא שייך למימר נדחה הפת מלברך עליו תחלה שהרי אין לאכילת הפירות והפת שאחריהם קשר ושייכות כלל וכאלו אין בדעתו לאכול פת דמי הילכך ודאי לדעת רבי בא פלוגתא דר' יהודה ורבנן דמתני' בין בדעתו לאכול פת בין אין בדעתו לאכול פת אחריהם: לא בירך וכו'. כלומר וטעמא דריב"ל דאמר דלא יברך בסוף כשדעתו לאכול פת אחריהם משום דלענין ברכה דבסוף חשיב טפלה לפת ע"ד פירות שבאים בתוך הסעודה שלא ללפת בהם את הפת שאין טעונין ברכה לאחריהם דאע"ג דלא חשיבי טפלה לגמרי כמו אם היה אוכלן עם הפת דהוו פטורין אף מברכה שלפניהם מ"מ חשיבי טפלה קצת שלא לברך אחריהם משום דמסייעין לעורר תאות המאכל ולהרבותו ואף פירות הללו שקודם סעודה מעוררין תאות המאכל ולהרבותו כן פי' הרשב"א בחידושיו: הדא גריזמתא. פירוש מאכל לופנ"י בלע"ז וכו תורמוסין ומינים הרבה ע"ד אגוז מטוגן בדבש שכתבו הפוסקים דאגוז עיקר ועליו מברך: על שם אל תגזול דל כי דל הוא. דלא תימא כיון דתורמוס מין בזוי. שאין עולה על שולחן מלכים כדאמר במסכתא ע"ז לא יקרא עיקר כאגוז וכדומה לו שבתוך הדבש ואיידי דהזכיר עיקר וטפילה ומייתי הא דגריזמתא אע"ג דלא דמיא לטפלה של מעלה דלא הויא אלא לענין שלאחריהם ולא לברכה שלפניהם: עד כדון וכו'. פסק התלמוד הוא דפסיק כריב"ל דלא פליגי רבנן דהלכתא כותייהו: אלא בדעתו לאכול פת. אחרי הפירות אבל אין בדעתו לאכול פת מודו דמין ז' עדיף ומייתי תלמודא סייעתא להאי פסקא מהאי עובדא דמייתי ואזיל: גמליאל זוגה. אכם היה נקרא מיגיעו שהיה ספר כמו ר' יצחק נפחא ר' יוחנן הסנדלר: חמתהון וכו'. ראה אותן אוכלין זיתים לפני סעודה והיו מברכין אחריהם קודם שיתחילו סעודה ותמה עליהם וכי כן הדין לברך אחריהם והכי ר' זעירא בלא שאילה או נר'

שמואל

## מראה הפנים

מה פליגי' ר' יודה ורבנן כשהיה בדעתו לאכול פת. עיין בקונטרס אחרון סי' ב' ד"ס מה פליגין וכו' שם נתבאר הכל:

תמן

עין משפט
נר מצוה

מב
א מיי' פ"ח מה' ברכות הל' יג סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' ריא סעיף ד

מג
ב מיי' פ"ד מה' ברכות הל"ג סמ"ג שם טוש"ע או"ח סימן קעד ס"ד

מד
ג טור או"ח סי' קעו

מה
ד ה מיי' פ"ד מה' ברכות הל"ו סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' קעז ס"א

מו
ו מיי' שם הל"ו סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' קעד

מז
ז ח מיי' וסמ"ג שם

אמר לון ועבדין כדין. ר' זעירא שלח שאל לר' שמואל בר נחמן ר' כהנא בשם ר' אבינא כל עמא מודיי שאם יש ביניהן ממין שבעה עליו הוא מברך. אמר ר' זעירא ויאות. מן מאן דאנן חמיין רבנן סלקון לריש ירחא ואכלין ענבין ולא מברכין בסופה. לא בשיש בדעתו לאכול פת. היו לפניו מינין שבעה על איזה מהן הוא מברך תמן אמרין [א] *כל הקודם למקרא קודם לברכה וכל הסמוך לארץ קודם לכל:

## הלכה ה מתני' [ב] *בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון [ג] בירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון. [ד] בירך על הפת פטר את הפרפרת [ה] בירך על הפרפרת לא פטר את הפת בית שמאי אומרים אף לא מעשה קדירה: גמ' אמר רב חסדא לא תנינן אלא בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון אבל אם בירך על היין *שבתוך המזון לא פטר את היין שלאחר המזון תמן אמרין אפילו בירך על היין שלפני המזון [ו] לא פטר את היין שלאחר המזון והא תנינן בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון רב הונא ורבי יהושע בן לוי [ז] כהדין דשתי קונדיטון וחרנה אמר [ח] כהדין דשתי חמר בתר *בילני. רבי חלבו רב הונא רב בשם ר' חייא רובא פת הבאה כיסנין אחר המזון טעונה ברכה לפניה ולאחריה

רבי זעירא שלח שאל לר' שמואל בר נחמן ר' כהנא בשם ר' אבינא כל עמא מודיי שאם יש ביניהן ממין שבעה עליו הוא מברך. ר"ל כר' יהושע בן לוי דפלוגתתן במתניתין הוא רק דווקא בשדעתו לאכול פת דאז אינו מברך בסוף אבל יש בפלוגתא דמתניתין אופן שכל עמא מודיי שמברך על מין ז' והוא ע"כ בשאין דעתו לאכול פת ונמצא מוכח מזה כריב"ל דבדעתו לאכול פת אינו מברך ברכה אחרונה ע"ז אמר לו ר"ז ויאות כו' ולא מברכין לא בשיש בדעתו לאכול פת בתמי': אמר

דעתן לאכול פת אח"כ והילכך היה מתמה ואמר לון ועבדין כדין הלא ברכת המזון שעל הפת פוטרתו מברכה של אחריו: ר' זעירא שלח שאל לר"ש בר נחמן. מהו הדין אם אין דעתו לאכול פת אח"כ והיו לפניו מינין הרבה על איזה מהן מברך והשיב לו בשם ר' כהנא ר' אבינא דהכל מודים בזה שאם יש ביניהם ממין שבעה שעליו הוא מברך כדלעיל וכטעמא דפרישית: א"ר זעירא ויאות. אחר שהשיב לו כן נזכר ר' זעירא מה שראה בעצמו ואמר שפיר קאמר ר' אבינא וזהו ממה שאנו רואין לרבנן דסלקין לריש ירחא לקדש החדש ולוקחין ענבים ומברכין עליהן ולא מברכין עליהן בסוף ומאי טעמא לאו משום דשיש בדעתן לאכול פת אלמא דברכת המזון פוטרת אף לדברים הבאין לפני הסעודה מברכה שלאחריהם: היו לפניו מינין שבעה. הרבה מינין וכולן מין שבעה: תמן. בבבל אמרין: כל הקודם למקרא. במקרא ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה וגו' הוא קודם לברכה: וכל הסמוך לארץ קודם לכל. וזית שהוא סמוך לארץ שני הוא קודם לשעורה שזה ראשון הוא לארץ וזה שני לארץ:

### הלכה ה מתני' פטר את היין

שלאחר המזון. והני מילי בשבתות ויו"ט שרגילין לקבוע על היין לאחר המזון והלכך כשבירך על היין שלפני המזון אדעתא דהכי בירך אבל בשאר הימים שאין רגילין לקבוע עצמן על היין לאחר המזון אין היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון וכל לאחר המזון דתנן במתני' היינו כמו שהיו רגילין שלאחר המזון היו מסלקין ידיהן מן הפת קודם שיברכו ברכת המזון: פרפרת. כל דבר שמלפפים בו את הפת כגון בשר ודגים ובילים קרוין פרפרת ופעמים שהיו מביאין פרפראות קודם הסעודה להמשיך האכילה וחוזרים ומביאים פרפראות אחרות לאחר הסעודה אחר שמשכו ידיהם מן הפת ואית דמפרשי פרפרת דמתני' פת הנגומה בקערה שאין בה מראה לחם דמברכין עליה בורא מיני מזונות והשתא ניחא דאצטריך לאשמועינן בירך על הפרפרת לא פטר את הפת אע"ג דהיא נמי מין פת אבל מעשה קדרה כגון הריפות וגרש כרמל וקמח שנתבשל במים כגון הלביבות וכיוצא בהן פטר הפרפרת אותן: ב"ש. סברי כשם שהפרפרת לא פטר את הפת כך לא פטר מעשה קדרה ואין הלכה כב"ש: גמ' לא תנינן אלא בירך על היין שלפני המזון. דוקא היין שלפני המזון הוא דפוטר את שלאחר המזון דתרווייהו לשתות הן: אבל אם בירך וכו'. אם לא בא להם יין לפני המזון אלא בתוך מזון ובירך עליו אינו פוטר את היין שלאחר המזון מפני שאין דרך לשתות בתוך הסעודה אלא מעט כדי לשרות האכילה בתוך מעיו ואין ברכת היין שהוא לשרות פוטר את היין שהוא לשתות: תמן. בבבל אמרין אפי' יין שלפני המזון אינו פוטר יין שלאחר המזון: והא תנינן. דפוטר: כהדין דשתי קונדיטין. מתני' איירי בשותה יין קונדיטין והוא יין ודבש ופלפלין ושותין אותו לרפואה כגון אחר הקזת הדם שאז הוא דרך לקבוע על היין והלכך הוא דפוטר: וחרנה. ואידך אמר דמתני' איירי בהדין דשתי חמר בתר בילני אחר המרחץ שג"כ מדרך לקבוע על היין אבל בלאו הכי אינו פוטר את היין שלאחר המזון: פת הבאה כיסנין. שבאה עם הכיסני והן קליות שהיו רגילין לאכלן אחר הסעודה שיפים ללב ואוכלין עמהן פת הנעשית מקמח ושקדים ותבלין: טעונה ברכה לפניה ולאחריה

## מראה הפנים

**תמן** אמרין כל הקודם למקרא וכו'. עיין בקונטרס אחרון סי' ג' ד"ה תמן אמרין וכו':

**אמר** רב חסדא לא תנינן וכו' לא פטר וכו'. כרב ששת וכתלמידי דרב דהתם דף מ"ב ע"ב וכך היא מסקנת הפוסקים דיין שבתוך המזון אינו פוטר את היין שלאחר המזון. וכתבו התוס' שם ד"ה ורב ששת אמר אינו פוטר ונראה דהלכה כתלמידי דרב דרב ששת קאי כוותייהו והלכתא כרב ששת באיסורי ואע"ג דקי"ל רב ושמואל הלכתא כרב באיסורי שאני הכא דכל תלמידי דרב פליגי עליה מסתמא כך שמעו מרב. מזה נלמד דהאי כללא דהלכה כרב באיסורי לאו דוקא נגד שמואל הוא אלא אפי' נגד שאר אמוראי דהא לא נזכר שם שמואל ואפ"ה הוצרכו לטעמא שכתבו. וכן כתב הרא"ש ז"ל זה בפשיטות ואע"ג דקי"ל הלכה כרב באיסורא וכו' ע"ש:

**בהדין** דשתי קונדיטין וכו'. והתוס' בדף מ"ב ע"ב גרים בהא דריב"ל לא שנו אלא בשבתות וי"ט ובשעה שאדם יוצא מבית המרחץ ובשעת הקזת דם הואיל ואדם קובע סעודתו על היין וכו'. וכתב הר"ם ז"ל דעל פי שיטת הגאונים ז"ל הוגה במקצת ספרים בשעת הקזה ובשעת יציאת המרחץ. ונראה דהגאונים מכאן הוא דלמדו דלא פליגי אמוראי אלא דמר מוסיף אדחבריה וכך העתיק הרמב"ם ז"ל לגי' זו בפ"ד מהל' ברכות בהל' י"ב. ובענין היוצא מדין זה יתבאר לקמן ועיין שלהי פרקין ד"ה שינוי מקום צריך לברך ובמקומות המצויינין שם בפ"ד:

**פת** הבאה כיסנין אחר המזון טעונ' ברכה לפניה ולאחריה. יש לפרש אחר המזון אחר שמשכו ידיהם מן הפת כמו שהיו נוהגין בימיהם וקודם בה"מ הוא זה ואח"כ אתיא הא דרב דהכא כהאי דרב פפא דהת' בדף מ"א בחלוק' הג' דדברים הבאים לאחר הסעודה טעונין ברכה בין לפניהן בין לאחריהן (אלא שאין לנו דין זה האידנא כמוזכר לעיל

## פירוש מבעל ספר חרדים

שמואל אם יש לברך אחריהם והודה לו בשם רב כהנא דלא ואח"כ דקדק ר' זעירא על הדבר ביפה הורה: סלקין לריש ירחא. בפ"ק דמגילה אמרינן סעודת ר"ח סעודת פורים וכו' ופירש שהיו עושין סעודה כשהיו נכנסין לעבר את החדש והטור והרוקח פירשו שמצוה לעשות סעודה בר"ח כמו במועד: לא בשיש בדעתו וכו'. כלומר דכיון דראינו כשנכנסו שלא ברכו אחרי הענבים שאוכלין קודם הסעודה ודאי משום דס"ל כריב"ל דכיון דדעתו לאכול פת אחריהם אין טעונין ברכה א"כ יש לנו דלא לאפושי בפלוגתא דלא פליגי רבנן ארבי יהודה אלא בהני פירות דקודם סעודה: סמוך לארץ. כגון זיתים דסמיכן למלת ארץ קדמו למאכל שעורים דהוו שני לארץ לתיבת ארץ הנזכרת תחילה בפסוק דכתיב ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון זית שמן ודבש ומ"מ מאכל חיטין קודם לזיתים כיון דתרווייהו סמיכי והטה קדימה:

**מתני'** בירך על היין וכו'. נוהגין היו להביא קודם אכילה כוס יין לשתות ומביאין לפניהם פרפראות להמשיך אכילה כגון פרגיות ודגים ואח"כ מביאין השולחן ולאחר גמר סעודה יושבין ושותין ואוכלין ומה הם אוכלים פרפראות כיסני דמעלו לליבא ולתמגיות והוא יין ופרפרת שלאחר המזון ושניהן קודם ברכת מזון כך פרש"י והקשו בתוספות עליו לחיי פרפרת שלפני המזון פרגיות ודגים שברכתן שהכל מאי קמ"ל פשיטא דלא פטר לכך פירשו התוספות והרא"ש דהיינו דבר שברכתו ב"מ מזונות כגון פת הנגומה בקערה דלית ליה תוריתא דנהמא וקמ"ל דאע"ג דמין פת הוא לא פטר את הפת שמברך עליו המוציא וכתבו דכן משמע בבבלי דקאמר דחשיב פרפרת מעין מעשה קדירה ומעשה קדירה היינו מאכל מחיטים כתוסים כדמפרש בהם לעיל:

**גמ'**. א"ר חסדא לא שנו אלא בירך וכו'. דזה לשתות וזה לשתות אבל יין שבתוך המזון דהוי לשרות אכילה שבמעיו דלא היו רגילין לשתות בתוך המזון אלא מעט לא פטר את היין שלאחר המזון דהוי לשתותו כך מפורש בבבלי וכתבו בתוספות דפשיטא דיין שלפני המזון דחשיב דהוי לשתות פטר את שבתוך המזון דלא חשיב: תמן אמרין. בבבלי וכן לשון הבבלי לא שנו אלא בשבתות וימים טובים או בסעודה שאוכל אדם בשעה ביוצא מן המרחץ שאדם קובע סעודתו על היין אבל בשאר סעודות חול אפילו שלפני המזון לא פטר את שלאחר המזון ומברך על כוס וכוס ופירש"י לא שנו דיין שלפני המזון פוטר את שלאחר המזון אלא בשבתות וימים טובים דדעתו ליסב אחר המזון ולשתות וכי בריך בריש אדעתא דהכי בריך: על כל כוס וכוס. דהוי כנמלך ומתחיל בשתיה בכל חד וחד: כהדין דשתי קונדיטין. יין בפלפלין ודבש שקורין קלרי"ה ואין דרך לשתות קונדיטין אלא עשיר גדול שכל ימי החול אליו כשבתות לשאר העם כל סעודתו קובע על היין: בתר בילני. אחר יציאה מן המרחץ. כתב הרא"ש בשם הראב"ד דוקא במקום שאין היין מצוי להם אבל מקום שיין מצוי כגון מקומות הללו אין הפרש בין שבתות לימות החול והא דתנן פטור את היין שלאחר המזון היינו יין ששותים אחר המזון ועדיין לא ברכו ברכת מזון והוא הנקרא יין שלאחר המזון אבל ברכו ב"מ לא נפטר לא שנא חול לא שנא שבת עכ"ל: פת שבאה בכיסנין. דאינה באה להשביע כלל אלא לקנות סעודה וכתב הרא"ש דכתאנים וענבים חשובים ואי באה בתוך הסעודה מברך לפניה ב"מ מזונות ולא לאחריה אבל רשב"א כתב דבכלל פרפרת דמתני' גם פת הבאה בכיסנין ואם באה בתוך הסעודה אינה טעונה ברכה כלל לא לפניה ולא לאחריה וכדתנן בירך על הפת פטר את הפרפרת וכדנכתו' לקמן בגמ' וכזה עדיפא מתאנים וענבים וטעמא דמלתא משום דפרפרת הויא פת ואלו קבע עליה סעודה או דאכל מיניה כדי שאחרים קובעים עליו סעודה מברך עליה המוציא וג' ברכות והילכך כל שבאה בתוך סעודה טעונה ברכה לפניה משום דלאו למיזן אתיא אלא לקנות סעודה וכדמוכחא מתני' דקתני בירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון דאלמא פת לא פטר פרפרת שלאחר המזון דאי איתא למה לי פרפרת שלפני המזון למפטריה תפוק לה דהא היא נמי מזון היא ודין הוא שתפא ברכת מזון מה שאין כן בתאנים וענבים עכ"ל רשב"א. וכתב עוד דדין זה דלאחר המזון ליתא השתא דבזמנן הוא דהוו מסלקין טבלא כגמר סעודה הוא דמשכחת לה לבתר סעודה דהיינו לאחר סילוק אבל לדידן

מסורת הש"ס
ברכות מא:
שם מב.
שם ע"ב.
ע' ערוך ערך בילני

**שנויי נוסחאות** (בוי"מ) כהדין בכי"ל חד אמר בהדין.

### עמודי ירושלים

**בהדין** דשתי קונדיטון כו' כהדין דשתי חמר בתר בילני. ע' מה שפי' בו הרא"פ. אולם בא"ז ה' סעידה (סי' קס"כ) כתב הטעם דעל אלו מברכין שהנ"ב ושם גרס דשתי חמר **בלני ולא** גרס בתר בלני ע"ש:

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

ולאחריה. ואע"ג שלא בירך ברכת המזון מפני שהיא כדברים הבאים אחר הסעודה שלא מחמת הסעודה ולא ברכת המוציא ולא ברכת המזון פוטרת אותה: ר' יוחנן פליג. וס"ל דאינה טעונה ברכה לפניה: במה הוא פליג. באיזה ענין הוא פליג אם דוקא בשאכל מאותו המין כל"ל שנעשית הפת הבאה בכיסנין באמצע המזון ולהכי אין צריך ברכה לפניה דהוי כמו אותו המזון שבאמצע הסעודה דברכת הפת פוטרת אותו או אפי' לא אכל בתחילה באותו המין פליג ר' יוחנן: א"ל אפי' לא אכל וכו'. וכן כי אתא ר' חגי אמר בשם ר' זעירא הכי אליבא דר' יוחנן: ר' חנינא בר סיסיי הוון אילין דנשייא משלחין ליה ניקלווסין. כך ראיתי בערוך ול"ג אמר. ניקלווסין הוא דבר חשיבות כעין דאמרי' בפ"ק דע"ז דקל טב וחלב ונקליבס וכששלחו לו מבית הנשיא אלו הדברים שהן כפת הבאה בכיסנין והביאו לו בתוך הסעודה הניח אותן לאחר סעודתו כדי לברך לפניהן ולאחריהן: אכל תמרין עם פיסתיה. עם חתיכה לחם שלו שלא יצטרך לברך על התמרים: פליג אתה על רבך. רב דקאמרת לעיל משמיה בשם ר' חייה רבא דדברים כאלו טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם והיה לך להניח אותן אחר סעודתך כדי לקיים דברי רבך: אינון אינון עיקר נגיסתי. הן הן עיקר סעודתי שאני אוכל אותם עם הפת. נגיסה

תוספתא פ"ה.

פי' ערוך ערך פלית וע"ע.

ולאחריה א"ר אמי ר' יוחנן פליג אמר ר' מנא לר' חזקיה במה הוא פליג כשאכל מאותו המזון באמצע המזון א"ל אפילו לא אכל מאותו המין באמצע המזון אתא ר' חגי בשם ר' זעירא אפילו לא אכל מאותו המין באמצע המזון אמר רבי חנינא בר סיסיי הוון אילין דנשייא משלחין ליה נקלווסין והוה שבק לון בתר מזוניה ומברך עליהון תחילה וסוף. רב חונה אכל תמרין עם פיסתיה א"ל רב חייא בר אשי פליג את על רבך שובקין בתר מזונך ואת מברך עליהן תחילה וסוף א"ל אינין אינין [א] עיקר נגיסתי רבי יונה ורבי יוסי סלקון למישתיתיה דרבי חנינא ענתנייה אפיק קומיהון פת הבאה בכיסנין לאחר המזון אמרין נישבוק אולפנה וניתי לן למתניתה *דתני רבי מנא אמר משום ר' יודה שאמר משום רבי יוסי הגלילי פת הבא בכיסנין לאחר המזון טעונה ברכה לפניה ולאחריה אמרי מכיון דהן יחידיי ורבנן פליגין עלוי נעביד כרבנן אמר מרינום בי ר' יהושע אהן דאכל גריזמי *וסלית אף ע"ג דהוא מברך על גריזמתה בסופה לא פטר סולתא. מה כבית שמאי דבית שמאי אומר אף לא מעשה קדירה א"ר יוסי דברי הכל היא. [ב] בירך על הפת פטר את הפרפרת ואת מעשה קדירה כדברי בית הלל בית שמאי אומרים לא פטר את מעשה קדירה [ג] אבל אם בירך על

אמר מריוס בי ר' יהושע אהן דאכל גריזמי וסולת. פי' תבשיל ומעשה קדירה אע"ג דהוא מברך על גריזמתא דהוא תבשיל לא פטר מעשה קדירה ופריך הגמ' מה כב"ש דב"ש אומר אף לא מעשה קדירה וקס"ד דב"ש פליגי אסיפא וכן איתא בבבלי דף מ"ב ע"ב לאיבעיא דלא איפשיטא אם ב"ש ארישא קאי או אסיפא. ארישא קאי וה"ק ת"ק בירך על הפת פטר את הפרפרת וכ"ש מעשה קדירה ואתא ב"ש למימר לא מיבעיא פרפרת דלא פטרה להו פת אלא אפילו מעשה קדירה נמי לא פטרה או דילמא

מח
[א] טוש"ע או"ח סי' קע"ז ס"א
מט
[ב] [ג] מיי' פ"ד מה' ברכות הל"ו סמ"ג שם טוש"ע או"ת סי' קע"ו סעיף א

מלשון נשיכה ואכילה ובפ"ג דטבול יום טהור שנגס מן האוכל: למישתיתיה. לסעודת המשתה של ר"ח ענתנייה: אמרין נישבוק אולפנא. נניח סברת המוראין שהן בעלי התלמוד ונבוא לפסוק לן למתניתה דתני בתוספתא פ"ה ר' מונא אמר משום ר' יודה פת הבאה בכיסנין וכו': אמרי. שאר החברים דלא היא מכיון דהאי ברייתא יחידאה היא ורבנן דלעיל פליגי כדר' אמי אמר ר' יוחנן אנן נעביד אכן כאלו רבנן: אהן. מי שאכל גריזמי היא גריזמתא שהוזכר בהלכה דלעיל. והיא עשויה מהרבה מיני תבשיל: וסלית. ומיני מאכלים שנעשים מסולת. ונקרא מעשה קדרה אע"ג דהוא מברך על גריזמתא בסופה. והוא הדין בברכה שלפניה לא פטרה סולתא כדמסיק דאם בירך על הפרפרת לא פטר למעשה קדרה והא דקאמר בסופה לאשמועינן דטעונה ברכה אחרונה משום דהיא באה לאחר הסעודה לאחר שמשכו ידיהם מן הפת והלכך טעונה ברכה אף לאחריה וכדאמרינן לעיל דאם לא היה בדעתו לאכול פת לא בדא אמרו דמברך על התורמוסא שבגריזמתא אלא על המין ז' שבתוכה משום דבכה"ג צריך גם ברכה אחרונה וכדפירשית שם: מה כב"ש. בתמיה דקאמר אף לא מעשה קדירה וקס"ד דב"ש אסיפא הוא דפליגי דקתני בירך על הפרפרת לא פטר את הפת אבל מעשה קדירה פוטרת הפרפרת ועלה פליגי ב"ש ואמרי דפרפרת לא פטר מעשה קדירה ולת"ק דהן בית הלל בר פלוגתייהו פוטר הפרפרת למעשה קדירה וא"כ היאך פסק הוא כב"ש דגריזמי פרפרת היא שהיא עשויה ממינין הרבה כדלעיל ולא פטרה סולתא דהוי מעשה קדירה: א"ר יוסי דברי הכל היא. ולא כדקס"ד דב"ש אסיפא קאי אלא ארישא קאי והכי קתני בירך על הפת פטר את הפרפרת ואת מעשה קדירה כדברי ב"ה
דהן

## פירוש מבעל ספר חרדים

לדידן אע"ג דגמר לאכול כל סיכא דמנחם תכא קמיה לא מסלק דעתיה ממיכלא וממשתיא וכן כתבו בתוספות כדבריו וכן כתב הרא"ש ורוב הפוסקין דהשתא דין אחר סעודה כבתוך הסעודה: ולאחריה כר' יוסי הגלילי. ולית הלכתא כוותיה אלא כרבנן דפליגי עליה דלאחריה אינה טעונה ופלוגתייהו לקמן כן כתב נמי רשב"א: ר' יוחנן. פליג נמי אדרב וס"ל דלאחריה אינה טעונה ברכה דברכת מזון פוטרתה דהיא נמי מזון היא: כשאכל מאותו המין באמצע המזון. דמוכח דלמזון נמי מייתי לה הלכך כי מייתי לאחר מזון לקינוח סעודה ולכך מברך לפניה ולאחריה מיהא אינה טעונה דאמרינן דלמזון נמי מביאה הלכך ברכת מזון פוטרה או דילמא אף כשלא אכל מאותו המין באמצע המזון נמי פליג ר' יוחנן אדרב וס"ל דלעולם אינה טעונה ברכה לאחריה: ה"ג א"ר חנינא בר סיסי וכו' אילן דנשייא. בני ביתו של הנשיא: נקלווסין. מין פת הבאה בכיסנין הוא: אכל תמרים בפיסתיה. כלומר הביאו לו על שלחנו ללפת בהן פיתו: א"ל רב חייא וכו'. היה סבור שאוכלן לפני סעודה אחר ברכת המוציא ויברך עליהם בתחלה ולא בסוף כי כן הדין בין אוכלן לפני סעודתו או בתוך סעודתו: פליג את על רבך. וכי חולק אתה על רבך רב שהוא רבו של הונא דאמר לעיל דפת הבאה בכיסנין לאחר המזון טעונה ברכה לפניה ולאחריה ואתה חולק דלאחריה לא בעיא ברכה דמזון היא. וה"ה לתמרי דאינהו נמי זייני כדאיתא בבבלי ולכך לא הקפדת להניחן לאחר מזון דאין ריוח בדבר דאי כרבך סבירא לך לרבות בברכות עדיף והיה לך להניחן אחר המזון קודם ב"מ ותרויח שתברך גם בסוף א"ל רב הונא אינון עיקר נגיסתי אין לי מה לאכול עתה רק פת ותמרים דאפי' בתחלה אין הדין לברך עליהם כדתנן כל שהוא עיקר מברך על העיקר ופוטר את הטפילה אבל ודאי אי היה לי עיקר סעודה אחרת לבסוף הייתי מניחן: סלקן וכו'. באו לבית המשתה של ר' חנינא הענתותי: נשבוק אולפייא. נניח מה שלמדנו דהיא פלוגתא דרב ור' יוחנן אי יש לברך עליה בסוף אי לא דיש להסתפק אי נימא כללין רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן או נימא כיון דאמר רב משמיה דרבי חייא איכא למימר דהלכה כר' חייא הלכך לברר את ההלכה נבא אל הברייתא דפלוגתא דר' יוסי ורבנן היא ופשיטא דיחיד ורבים הלכה כרבים כן כתב הרשב"א: גריזמי. מין פת הבאה בכיסנין: סולת. סולת מבושל שברכתו נמי בורא מיני מזונות: בסופה לא פטר סלתה. כלומר לבסוף כשבא לאכול הסולת צריך כמ"מ דלא פטר ליה פת הבאה בכיסנין אע"פ שברכתן שוה ופריך תלמודא מה כב"ש בתמיה וכי שביק ר' יהושע ב"ה ועביד כב"ש והא קיימא לן ב"ש במקום ב"ה אינה משנה: דב"ש אף לא מעשה קדירה. וקס"ד דבית שמאי אסיפא פליגי דקתני בירך על הפרפרת דהיינו פת הבאה בכיסנין כדפרישנא במתני' לא פטר את הפת פת הוא דלא פטרה שברכתו המוציא אבל מעשה קדירה כיון דברכתן נמי במ"מ פטר ואתו בית שמאי למימר דאפילו מעשה קדירה נמי לא פטר: א"ר יוסי וכו'. כלומר לאו אסיפא פליגי ב"ש דודאי כי אמרי בית הלל על הפרפרת לא פטר את הפת לא משום דברכתו המוציא אלא משום דחשוב מזון טפי מפרפרת וה"ה דלא פטר נמי מעשה קדירה דהיא נמי חשיב מזון טפי מפרפרת אלא ארישא פליגי דקתני בירך על הפת פטר את הפרפרת וכ"ש מעשה קדירה דחשיב מזון טפי מפרפרת ודמיא לפת ממש ואתו למימר לא מבעיא פרפרת דלא פטר ליה פת אלא אפילו מעשה קדירה נמי לא פטר: אבל וכו' ואיידי דתני רישא פת ופרפרת תנא סיפא פת ופרפרת אבל ודאי דהוה ליה למיתני על הפרפרת
לא

## מראה הפנים

לעיל ד"ה מה פליגין וכו') ורבי יוחנן דפליג אברכה דלאחריה הוא דפליג ואזלא מילתיה כרב ששת דקאמר התם הכי דפת הבאה בכיסנין טעון ברכה לפניו אבל לאחריו לא דאי ר' יוחנן אברכה שלפניה פליג א"כ דלא כמאן והיה נ"ל דדעת שלישית היא אלא דממשמעות הסוגיא נראה דר' יוחנן אשלפניה הוא דפליג כדפרישית בפנים דאל"כ מה שייך לחלק בין אכל באמצע המזון מאותו המין או לא לענין ברכה שלאחריה ונ"ל דסוגיא דהכא פליגא אדהתם וכן נראה ג"כ מדקאמר רב הכא למילתיה בשם ר"ח רובה והתם קאמר אמילתיה דרב ששת ופליגא דר' חייא דאמר פת פוטרת כל מיני מאכל ויין פוטר כל מיני משקין ולענין מסקנא לדינא כבר בארתי בארוכה לעיל בד"ה מה פליגין וכו' וכד"ה תמן אמרין דמסקנא הסוגיא דלעיל כהלכתא היא ואזלא כרב הונא ור"נ ורב פפא דהתם וקי"ל כוותייהו והאי סוגיא דהלכה זו היא נוטה לרבנן דקיסרין לדעתם כחד לד דפליגי אדר' זעירא והמוראי דכוותיה דלעיל ויתבאר עוד בענין ביאור הסוגיא דהכא בדבור דלקמן בס"ד:

אינון אינון עיקר נגיסתי. עיין בקונטרס אחרון סימן ד' ד"ס אינון עיקר נגיסתי וכו':

אמרי מכיון דהן יחידיי ורבנן פליגי עלוי נעביד כרבנן. לכאורה משמע שזהו דברי שאר חברים שהיו שם או דברי ר' חנינא ענתנייא שהשיב לר' יונה ור' יוסי על שרצו לפסוק כהאי ברייתא דר' יוסי הגלילי ואמר להן יחידאה היא ונעשה מעשה כהני דרבנן דפליגי וזהו כר' אמי דר' יוחנן פליג וס"ל שאין טעון ברכה לפניה וכדפרישית בפנים אלא דקשה וכי ר' יוסי הגלילי יחידאה בדבר זה והלא ר' חייא רובה ורב דתנאי הוו קאי כוותיה אם לא שהיה נ"ל דלא שמיע להו להא דרב הונא רב בשם ר' חייא רובה ולא אמרו ר' יונה ור' יוסי אלא מהאי ברייתא דר' יוסי הגלילי ולפיכך השיב להם כך וכל זה דוחק והיותר נראה דהאי אמרי מכיון דהן יחידיי וכו' נמי דברי ר' יונה ור' יוסי בעצמן הן והסוקי מילתייהו הוא ומפני שהן תלמידי ר' יוחנן כמבואר בהרבה מקומות בש"ס הזה והן קיבלו אולפנא מר' יוחנן דפליג אדרב ור' חייא וס"ל שאין טעון ברכה לפניה ולהכי אמרי נישבוק אולפנא דר' יוחנן וניתי לן למתניתא וכו' דר"י הגלילי נמי כרב ור"ח ס"ל וזהו דמסיימי בעצמן ואמרי מכיון דהן יחידיי וכו' וכלומר ר' יוחנן שקבלנו מיניה האי אולפנא דלעיל דפליג הוא והוא יחיד בדבר ורבנן פליגי עלוי והן ר"י הגלילי ורב ור"ח נעביד כרבנן והשתא אזלא מלתייהו כהלכתא וכמסקנת הש"ס דילן בהלכתא דרב פפא וכמו שנתבאר הכל לעיל ולמדנו עוד מהאי עובדא מדאפיק להו ר' חנינא לאחר המזון והא מסתמא לידע הלכה למעשה עשה ולראות היאך יתנהגו בברכה ולמה לא הביא להם מקודם ובאמצע הסעודה ולראות היאך יתנהגו במה שיאכלו אח"כ ואחר המזון אם יברכו עליה לפניה אלא ודאי דזה היה פשוט לו דכשאוכלין מזה באמצע הסעודה ואז לא צריך ברכה שהפת פוטרתה א"כ גם על שיאכלו אח"כ ממנה א"צ ברכה כלל אף אם אוכל בלא פת והרי מכאן נמי ראיה לדין המוזכר בסימן קע"ז סוף סעיף א' דהלכה למעשה כרוב הפוסקים שאם אכל פירות בתחלה עם הפת דבוב א"צ ברכה כלל אף אם יאכל מהן אח"כ בלא פת וא"צ שיאכל גם בסוף עם הפת וכמבואר בדבור דלעיל בס"ד:

מה כבית שמאי וכו' אמר ר' יוסי דברי הכל היא וכו'. עיין בקונטרס אחרון סי' ס' ד"ה מה כב"ש וכו':
רבנן

שנויי נוסחאות (מו"ב) כשאכל בד"ו בשאכל. המזון בכ"י המין. (מו"ו) ליתא. (מו"ס) אמר בכי"ל חנינא בר סיסיי בכי"ל אינינא בר סוסיי. (מו"א) אינין אינין בד"ו אינין אנין. (מופ"ז) דאכל בד"ו אכל.

מערכת הערוך נקלווסין. [פי' בל"ר מין תמרים חשובים. ונקראו ע"ש איש חכם שהיה בימי הורודוס. שמו נקלווס מדמשק אשר הוא היה שולח מסוריא לרומי התמרים האלו לאבגוסטוס קיסר (מוס"ע)]:

עין משפט נר מצוה

נ
א מיי' פ"ח מהל' ברכות הל' [illegible] סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' קסז סעיף א וסי' ריג סעיף א
נא
ב מיי' פ"ז מה' ברכות הלי"ג סמ"ג שם טור או"ח סי' קעד
נב
ג טוש"ע או"ח סי' קעג סעי' א בהג"ה

מסורת הש"ס

ברכות מב ע"א פ"ב.
ע' תוס' שם מג. ד"ה הואיל
תוספתא פ"ד ברכות מג.

על הפרפרת תחילה [ה]כל עמא מודיי דלא פטר את הפת ולא מעשה קדירה רבי אבא בריה דרב פפא בעי אהן דאכל סולת ובדעתיה מיכול פיתא מהו מברכה על סולתא בסופא רבנן דקיסרין פשטין לה צריך לברך בסוף:

**הלכה ו מתני'** [א] *היו יושבין כל אחד ואחד מברך לעצמו היסיבו אחד מברך לכולן בא להן יין בתוך המזון כל אחד מברך לעצמו לאחר המזון אחד מברך לכולן [ב] ואומר על המוגמר אע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה: **גמ'** *רבי יהושע בן לוי אמר בשבוע הבן היא מתניתא הא בעל הבית בתוך ביתו לא. תני רבי חייא [ג] אפילו בעל הבית בתוך ביתו תני *סדר סעודה אורחין נכנסין ויושבין על הספסלין ועל הקתדריות עד שכולן מתכנסין הביאו להן יין כל אחד ואחד מברך לעצמו הביאו להן לידים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת הביאו

דהן ת"ק דב"ש ועלה קאמרי ב"ש דהפת לא פטרה את מעשה הקדירה אבל בפרפרת לא נחלקו ודכ"ע סברי דאם בירך על הפרפרת תחילה דלא פטר לא את הפת ולא מעשה קדירה: רבי אבא בריה דרב פפי בעי. מי שאכל סולת והוא מעשה קדירה או סולת מקליות מז' המינין שטעונין ברכה לאחריה אבל בדעתו לאכול אחריו פת מיד מהו שצריך לברך ברכה אחרונה על הסולתא דבהלכה דלעיל פליגי בה ריב"ל ור' אבא בדברים הטעונין ברכה לאחריהן ואכלן לפני הסעודה אם הם כדברי' הבאים בתוך הסעודה ושלא מחמת הסעודה דאין טעונין ברכה אלא לפניהם אבל לאחריהם ברכת המזון פוטרתן כדפרישית שם ובעי הלכה כדברי מי: רבנן דקיסרין פשטין לה. דהלכה דצריך לברך בסוף וכר' אבא דלעיל דלא אמרו אלא בבאין בתוך הסעודה אבל בבאין לפני הסעודה לא מהני מה שדעתו לאכול אחריהן פת מיד:

**הלכה ו מתני'** היו יושבין. לאכול בלא הסיבה ואין זה קביעות לפי שהיו רגילין כשמתועדין חבורת אנשים לאכול היו מסובין על המטות ואוכלין ושותין בהסיבת שמאל: כל אחד ואחד מברך לעצמו. דאין קביעות סעודה בלא הסיבה: הסיבו אחד מברך לכולן. וה"ה אם אמרו ניזיל וניכל נהמא בדוכתא פלן אפי' לא הסיבו כהסיבו דמי ואחד מברך לכולן ומצטרפין נמי לזימון: בתוך המזון כל א' וא' מברך לעצמו. לפי שאין בית הבליעה פנוי ואין לב המסובין פונה אל המברך אלא לבלוע מה שבפיהם וחיישינן שמא יחנק כשבא לענות אמן: לאחר המזון. אחר שסיימו מלאכול וזה מיירי בימיהם שהיו נוהגין לסלק השלחן והיו צריכין לחזור ולברך על היין: אחד מברך לכולם. דמכיון שסיימו מלאכול ליכא סכנה ויכולין לענות אמן לפיכך אחד הוא שמברך בשביל כולם והן עונין אמן: והוא. המברך על היין הוא מברך על המוגמר שהיו רגילין להביא לפניהם אחר האכילה אבקת רוכלין במחתה על האש לריח טוב ואע"ג דאיכא דעדיף מיניה אפ"ה כיון דאתחיל בחדא עביד לאידך: אע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה. לאחר ברכת המזון ולאו מצרכי הסעודה הוא אפ"ה עכשיו שהביאו אותו מיד אחר סיום האכילה קודם ברכת המזון אותו שבירך על היין שלאחר המזון מברך על זה דכיון שהתחיל בברכות אחרונות גומרן: **גמ'** בשבוע הבן היא מתניתא. בסעודת מילה שנקראת שבוע הבן בהא הוא דקתני דכל שלא הסיבו כל א' וא' מברך לעצמו ומפני שבסעודה זו וכיוצא בה אין דרך שבעל הבית יושב עמהן אלא עומד עליהן ומשמשן ואחד מהן מברך לכולן ועד שלא הסיבו לא הוי קביעות אבל בעל הבית בתוך ביתו וכלומ' בשאר הימי' שמזמין אורחי' והבעל הבית יושב עמהן בסעודה אין חילוק ואפי' בישבו בלא הסיבה הבעל הבית הוא המברך לכולן: תני ר' חייא. בתוספתא דאפי' בעל הבית בתוך ביתו אין אחד מברך לכולן אלא בהסיבו כדמייתי בברייתא דלקמיה: תני. שם בפ"ד סדר סעודה וכו' וזהו בכל סעודה וסעודה שבעל הבית מזמין לאורחים וגם הוא יושב עמהן וקתני דכל שלא הסיבו כל א' וא' מברך לעצמו: לידים. ליטול מים לידים כל א' נוטל ידו אחת לקבל בו את הכוס ששותה לפני המזון: על

## מראה הפנים

**רבנן** דקיסרין פשטין לה צריך לברך בסוף. מה שפירשתי בפנים הוא לפי פי' הרשב"א ז"ל במה שפירש להדיא להא דר' זעירא בסוף הלכה דלעיל ולרבנן דקיסרין דהכא דפליגי בדברים הבאים לפני הסעודה אם טעונים ברכה לאחריהם או לא ועל זה כתב דהעיקר כרבנן דקיסרין וא"כ דברי ר' אבא בעל הבעיא דהכא מתפרשין ג"כ כעין זה אבל כבר הכרחתי שם דאין פירושו ז"ל מוכרח ועוד דמה לנו לומר דר' זעירא דקאי כשיטתיה דר' אבינא וכן בשיטתיה דריב"ל דלעיל דכולהו הני אמוראי יחזיקו לסברא דתויה זו ולומר שא"צ לברך ברכה אחרונה על מה שאוכל לפני הסעודה מטעם הואיל ובדעתו לאכול פת-בתוך הסעודה ועוד הקשיתי שם על פי' הזה והעליתי שם דהעיקר דלא פליגי במדה הרביעית שהמציא הרשב"א ולא הוזכרה מדה זו בשום מקום בהש"ס והוא ז"ל רצה להשוות מחלוקת דידהו במדה רביעית שהמציא והוא נגד הסברא וכמבואר הכל למעלה אלא ודאי דאין לנו אלא אלו ג' מדות שהוזכרו בדברי רב פפא בש"ס דילן ופלוגתא דהמוראי דהכא היא ממש כפלוגתא דרב הונא ורב נחמן עם רב ששת דפליגי בש"ס דילן וא"כ שתם ר' אבא דהלכה דלעיל ורבנן דקיסרין דהלכה זו כשיטתיה דרב ששת קיימו ועדיפא מדרב ששת כמבואר הכל לעיל והשתא הלכתא כאמוראי דהלכה דלעיל דכשיטתייהו דרב הונא ור"נ ורב פפא הוא דקיימי ולא כרבנן דקיסרין דהכא ועי"ש בד"ה מה פליגין וכו' ותמצא מבואר הכל ובענין ביאור הסוגיא והדינים השייכים לה ובדבור של אחר הגמ אמרין וכו' תמצא מדיני קדימה בברכות ועוד מדינים לדברים הבאים בתוך הסעודה וביאורי הסוגיות דהכא ודהתם בס"ד:

**בשבוע** הבן היא מתניתא. כדפרישי' בפנים לפי הגי' שלפנינו ולאו דוקא שבוע הבן אלא חדא מגווני נקט דהבעל הבית אין דרכו לישב עם האורחין בסעודה היזה משתה של שמחה כ"א עומד ומשמש עליהן ובאורחים דוקא קאמר במתני' דבעינן הסיבו לסברת ריב"ל וגי' הרשב"א ז"ל בשבועה כן היא מתניתא באורחין הא בעל הבית בתוך ביתו לא וכך העתיק הרא"ש וכפי' ה"ר יונה ז"ל ואם היה כתוב כך בגרסתם ז"ל וכן תיבת אורחין דלא כתוב כך בגי' שלפנינו ניחא ואם הם ז"ל הוסיפו תיבת באורחין מפני שהיה כתוב לפניהם בשבועה כן וכו' הייתי אומר דאף שנמצא כתוב כך אין זה מוכרח דמלוי הרבה והרבה בהעתקת הש"ס הזה דהאותיות נתקות מתיבה אל התיבה והס"א של בשבועה שייך לתיבה שלאחריה וצ"ל בשבוע הבן וכל כך למה מפני שאינו מלוי לשון הזה בהאי תלמודא שיאמר אמורא א' בשבועה כך וכך היא כמו שמלוי בש"ס דידן כאלהים כך וכך הוא ומיהו לכוונת הענין ולפירושא דמילתא הכל סולך אל מקום אחד:

**הביאו** להן לידים כל א' וא' נוטל ידו אחת. בתוספתא גרים להא קודם הביאו להן יין וכו' וכך הובאה התם בפרקין דף מ"ג ע"א וכתבו התוס' הטעם מפני כבוד הברכה ולא דמי לנוטל ידו לפירות דהוי מגסי הרוח כיון שאינו נוטל שתי ידיו והרשב"א ז"ל הביא להאי דהכא דגרים להנטילה אחר שהביאו להם יין כל א' וא' נוטל ידו אחת הביאו להם פרפרת וכו' וכתב על זה מכאן נלמד שאין צריך ליטול שתי ידיו לפת הבאה בכיסנין אלא די בידו אחת שלא תיקנו נטילת שתי ידים אלא לפת בלבד והב"י בסי'

אחד מברך לכולן ומפרש לקמן טעמא לפי שאין בית הבליעה פנוי ואע"ג דנפקי בשמיעה כיון דאין יכולין לענות אמן משום דאין משיחין בסעודה מפני הסכנה ראוי לצאת אלא בשמיעה וגם בענית אמ משום ימלא פי תהלתך הלכך כל אחד מברך לעצמו וקאמר השתא דבעל הבית בתוך ביתו דודאי כלן פונים אליו [illegible] מלאכול ועונין אמן הוא מברך לכלן וה"ה ב[א]ורחין אם אמר סברי מורי והם מניחין מלאכול לשמוע ולענות אמן אחד מברך לכלן ור' חייא תני דאפילו וכו' דלא פלוג [illegible] ויש מחלוקת בתוספות שם בפסקו כריב"ל ויש שפסק כר' חייא: הביאו להם יין וכו'. הביאו להם לידים הביאו להם פרפרת וכו'. כך היא גרסת הספרים וכן [illegible] הרשב"א משמע מינה דליין לא בעינן נטילה כלל דהנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח ומשמע נמי פרפרת דהיינו פת הבאה בכיסנין וכיוצא בהם שאני [illegible] דלפרפרת ידו א' ולמד הרב כן מכאן אבל בתוספתא מצאתי כל ברייתא זו דגרים מים וכתב יין וכן הוא בבבלי תחילת הברייתא ופירש"י נוטל ידו א' שמקבל לשתות

## פירוש מבעל ספר חרדים

לא פטר מעשה קדירה דהוי רבותא טפי וכתב רשב"א דהיינו בסתם אבל אם כבירך על הפרפרת לפטור מעשה קדירה ודאי פטר וה"ה. אם כוון בברכת [illegible] קדירה לפטור הפרפרת כיון דברכותיהן שוות ופסק הוא ז"ל על פי הבבלי ד[illegible] פרפרת פטר מעשה קדירה דפרפרת חשיב כפת והרי פת פוטר בסתם מעשה [illegible] אבל מעשה קדירה לא חשיב כפת ולא פטר בסתם את הפרפרת אבל אם כוון [illegible] כיון דברכותיהן שוות: ר' בא בעי הכן דאכל וכו'. כדפרישית לעיל בשם [illegible] לפי שפירות הבאים בתוך הסעודה שלא ללפת בהם את הפת טעונין ברכה [illegible] ולא לאחריהם והבאים לאחר הסעודה טעונין ברכה גם לאחריהם יש לספק [illegible] הבאים לפני סעודה קודם נטילת ידים מי אמרינן כפירות הבאים לאחר הסעודה וטעונין ברכה לאחריהם או דילמא כבאים בתוך הסעודה הם דאין טעונין לאחר[יהם] דלהכי הביאם בתוך ולא בסוף לעורר תאות המאכל ולהרבות הכי נמי הבאים [לפני] המזון מעוררין ומרבין: סלת. לאו דוקא נקט סלת אלא ה"ה לכל הפירות [הבאים] לפני המזון: רבנין דקיסרין פשטין וכו'. וכן פסק הרשב"א ודלא כמ"ד לעיל [illegible] דמתני' דהיו לפניו מינין הרבה וכו' דאין צריך לברך בסוף דבפירות הבאים ב[illegible] הם אלא הא דרבנן עיקר וסברא הוא דכל שבא קודם סעודה אינה בכלל [illegible] עכ"ל דבריו:

**מתני'**. היו יושבין לאכול כל אחד ואחד מברך לעצמו יושבי סתם בלא שה[יה] תחילה ליסב לאכול יחד הא הסמיכו ישיבתם הוית קבע כהסיבו: ה[illegible] דרכן היה ליסב בהסיבה על המיטות על לודן השמאלי ואוכלין ושותין בה[illegible] ואומרים בגמרא דאם היו הולכין בדרך ואמרו נזול לאכול נהמא בדוכתא פלן [illegible] דמי וה"ה אם אמר נשב לאכול כאן. ומתני' בין בהמוציא בין בברכת מזון בהמוציא אפילו בבנים אחד מברך וא' יוצא דוקא בהסיבה דהא דקי"ל בברכת [illegible] אם לא יצא מוציא בהסיבו דוקא הוא הא לאו הכי אפי' שמע הברכה גם ענה [illegible] לא יצא והאידנא דאין נוהגין לאכול בהסיבה ישיבה שלנו על השולחן כהסיבה אבל אם אוכלין עומדין או הולכין כל אחד מברך לעצמו: בא להם יין וכו' לעצמו בגמרא מפרש טעמא: והוא אומר על המוגמר. פי' הרב ר' יונה בשם הג[אונים] מכת הירושלמי דלקמן דארישא קאי דקתני הסיבו א' מברך לכולן המוציא וקאמר [illegible] דאם הביאו מוגמר באמצע סעודה אותו שבירך המוציא נותנין לו מעלה לברך לכולן: אע"פ שאין מביאין המוגמר אלא לאחר סעודה. קודם ברכת [המזון] ואפילו הכי כיון שסיימו אכילתן נפסק הענין ואין צריך ליתן לו על המוגמר ול[illegible] היין ולקמן בעי אמאי ביין שבאמצע סעודה קתני כל אחד מברך לעצמו וכ[illegible] שבאמצע סעודה א' מברך לבולן: לאחר סעודה. כשסיימו לאכול קודם ברכות [illegible] וביין דהוי מזון נקט לשון לאחר המזון ובמוגמר דלא הוי מזון אמר לאחר סעו[דה]:

**גמ'**. בשבועה כן הוא מתני' באורחין. להכי בעי הסיבה דבלאו הכי לא קבעי [illegible] בעל הבית כל בני ביתו נגררין אחריו ובלא הסיבה קבעי הוא מברך לכולן כך [illegible] ר' יונה ורשב"א והרא"ש והתוספות פירשו דקאי איין דבתוך המזון דקתני מ[illegible]

**שנויי נוסחאות** (פו"ג) פפא בד"ו פפי. (פו"מ) אחד מברך נד"ו אחד ואחד מברך (ונפיסקא כלפנינו). (סו"ע) ואומר בד"ו והוא אומר (ונפיסקא כלפנינו). (סו"י) המוגמר כי' המוגמר בד"ו המגמר ט' המגמר.

## חתם סופר

**ריב"ל** אמר בשבוע הבן היא וכו' עי' ברא"ש כיצד מברכין סי' ל"ג ובמעדי"ם ובמג"א קס"ג ס"ק כ"ח ובשו"ת חת"ם או"ח סימן קנ"ט ד"ה ובסברא:

## עמודי ירושלים

**בשבוע** הבן הוא מתניתא. עי' ברא"פ שפי' בברית מילה כו'. ותמהני שלא ראה בתר"י ובר"א"ש וכ"ה בתוס' ר' יהודה חסיד לברכות (מ"ב ב') ובתוס' הרא"ש שם וכ"ה בא"ח ה' ברכת המוציא (סי' קנ) בשבועה הוא מתניא באורחים אבל בבעה"ב כו' ופירשו שנשבע שהמשנה שמצריך הסיבה הוא דוקא באורחים ולא בבעה"ב והוא פי' נכון. ושוב נדפס פי' הס"ש והביא דברי תר"י והרא"ש ע"ש וכתב דהם הוסיפו תיבת באורחין. אולם כ"ה גירסתם כמבואר בתוס' דמ"ג א' ד"ה ה"מ יעו"ש:

גליון הש"ס

[ה] כל עמא מודיי דלא פטר וכו' מכאן הוציא רבינו דינו פ"ד ה"ו והכ"מ האריך בזה והביא בשם נכך סרמב"ם ז"ל רבינו יהושע שלוה להגי' בנוסחאו' וגם הלח"מ טרח בזה ולא העלה דבר ברור אבל בכאן מבואר כדבריו. וזה דרכו של רבינו לסמוך על הירושלמי במקום שבבבלי לא נפשט. ועי' מהרי"ק שורש קא. ועי' בפי' המשנה ובר"ע"ב שפירשו דב"ש אסיפא פליגא. והיינו ע"פ ש"ס דילן דלא נפשט. ומיושב קו' הבית דוד ומים חיים. ועי' בכ"מ שם ותבין. ובספר היד פסק לענין דינא כהירושל' א' בתלמידי הרר"י ז"ל ובהגהות הד"ת שם. ובד"מ סי' קעו וע"פ זה א"ש. ודו"ק ועי' מ"ש בהגהותינו על הרי"ף והרמב"ם:

רידב"ז

דילמא אסיפא. או דלמא אסיפא פליגי דקתני בירך על הפרפרת לא פטר את הפת פת הוא דלא פטרה אבל מעשה קדירה פטר ואתו ב"ש למימר דאפילו מעשה קדירה נמי לא פטר תיקו וע"ז אמר לו ר' יוסי דפשיטא דקאי ב"ש ארישא דווקא ופרפרת אינו פיטרת למעשה קדירה לד"ה וב"ש ארישא קאי וה"ק בירך את הפת פטר את הפרפרת ואת מעשה קדירה ר"ל ב"ש מעש' קדירה כדברי ב"ה ב"ש אומרים לא פטר את מעשה קדירה אבל אם בירך על הפרפרת תחלה כו"ע מודיי דלא פטר את הפת ולא מעשה קדירה והאיבעיא דבבלי נפשוט בירושלמי: רב

**מסורת הש"ס**

סוכה מח.

ירושלמי סוכה פ"ד הל"ה.

פ' בתוס' פסחים ג: ד"ה ידי קידוש וע' ברא"ש שם סי' ה'

**עין משפט נר מצוה**

נג א ב טוש"ע או"ח סי' תרסו סעי' א

נד ג טוש"ע או"ח סי' רעג סעי' ב

הביאו להן פרפרת כל אחד ואחד מברך לעצמו עלו והיסבו הביאו להן יין אע"פ שבירך על הראשון צריך לברך על השני. ואחד מברך ע"י כולם הביאו להן לידים אע"פ שנטל ידו אחת צריך ליטול שתי ידיו הביאו להם פרפרת אחד מברך ע"י כולן ואין רשות לאורח ליכנס אחר ג' פרפראות *תמן תנינן סוכה שבעה כיצד [א] גמר מלאכול לא יתיר את סוכתו אבל מוריד הוא את הכלים מן המנחה ולמעלה בשביל כבוד י"ט האחרון [ב] *רבי אבא בר כהנא רב חייא בר אשי בשם רב צריך אדם לפסול סוכתו מבעוד יום רבי יהושע בן לוי אמר צריך לקדש בתוך ביתו רבי יעקב בר אחא *בשם שמואל [ג] קידש בבית זה ונמלך לאכול בבית אחר צריך לקדש רבי אחא רבי חיננא בשם רבי יהושע מי שסוכתו עריבה עליו מקדש לילי י"ט האחרון בתוך ביתו ועולה ואוכל בתוך סוכתו אמר רבי אבון ולא פליגין מה דמר רב כשלא היה בדעתו לאכול בבית אחר ומה דמר שמואל כשהיה בדעתו לאכול בבית אחר א"ר מנא אתיא דשמואל

**פני משה**

על הראשון. על היין הראשון. צריך לברך על זה שהביאו בשנית מפני שהראשון אינו קרוי יין שלפני המזון שאינו במקום סעודה ואינו פוטר להשני והיין השני הוא יין שלפני המזון: ואחד מברך ע"י כולם. לפי שעכשיו הסיבו והוי קביעות: צריך ליטול שתי ידיו. לאכילה: ואין רשות לאורח ליכנס אחר שלש פרפראות. כלומר זה הסימן הוא שלאחר שהיו מחלקין שלש פעמים פרפראות לכל אחד כבר נשלם מנין האורחין של הסעודה ושוב אין רשות לאורחין אחרים ליכנס לסעודה. ובתוספתא שם הביאו לאחד שלש פרפריות אין לו רשות ליכנס. והלשון קצת דחוק הוא. ובתוספתא כ"י אשר לפני הגי' כמו כאן. הבא אחר שלש פרפראות אין לו רשות ליכנס: תמן תנינן. פ' לולב וערבה: לא יתיר את סוכתו. לסותרה שהרי כל היום חובתה: אבל מוריד הוא את הכלים. הנאים והמצעות נאות שהעלה לתוכה מפני כבוד י"ט האחרון שיראה כמכין לקראתו למקום שיסעוד בו בלילה: צריך אדם לפסול סוכתו מבעוד יום. אם הוא רוצה לסעוד בסוכה גם בלילי י"ט האחרון אז צריך לפסול הסוכה מבעוד יום באיזה דבר הפוסלה שלא יהא נראה כמוסיף ויושב בסוכה בי"ט האחרון: צריך לקדש בתוך ביתו. אפילו הוא רוצה לאכול בלילי י"ט האחרון בסוכה מכל מקום לקדש צריך דוקא תוך ביתו מפני שהוא מזכיר בקידוש את יום שמיני עצרת הזה ואינו שייך לסוכה: קידש בבית זה וכו'. צריך לקדש פעם אחרת בבית שהוא אוכל דאין קידוש אלא במקום סעודה: ר' אחא ור' חיננא בשם ר' יהושעיא בשם רב. כצ"ל וכן בסוכה שם גרים בהא בשם רב אלא דגם התם חסר ר' יהושעיא בהאי מילתא ומוכרח מדלקמן דגרסי' להו לתרווייהו מי שסוכתו עריבה עליו ורוצה לאכול גם בלילה בתוכה מקדש וכו' ופליגי ר' אבין ור' מנא בפירושא דמילתייהו דרב ושמואל ר' אבין קאמ' דלא פליגין רב ושמואל דמה דאמר רב מי שסוכתו עריבה עליו מקדש בתוך ביתו וכו' אלמא דיכול לקדש בבית זה ולאכול בבית אחר. כשלא היה בדעתו לאכול בבית אחר. כלומר בשעה שקידש לא היה בדעתו לאכול בבית זה שקידש והוא בית אחר מהבית שהוא אוכל אח"כ אלא דעתו היה על אותו הבית בעצמו שהוא אוכל עכשיו והלכך קאמר דיכול לכתחילה לקדש בתוך ביתו על מנת לאכול בסוכה דאין כאן שינוי דעת משעת הקידוש לשעת הסעודה: ומה דאמר שמואל. אם קידש בבית זה וכו' בשהיה בדעתו לאכול בבית אחר כלומר לא בבית שהוא אוכל עכשיו אלא שהיה בדעתו לאכול באותו הבית שקידש והוא בית אחר מזה שהוא אוכל ואח"כ נמלך הוא לאכול בבית שהוא אוכל הלכך צריך לקדש פעם אחרת הואיל ובשעת קידוש לא היה בדעתו על אותו הבית: א"ר מנא. לא היא דהא ע"כ הני תרתי לישני דרב פליגי אהדדי הא דלעיל ר' חייא בר אשי בשם רב דצריך אדם לפסול סוכתו מבעוד יום אלמא דאין לו תקנה אחרת לאכול בה בלילי י"ט האחרון אלא צריך שיפסול אותה ואז יקדש ויאכל שם ואלו להאי לישנא דר' יהושעיא בשם רב דקאמר מי שסוכתו עריבה עליו וכו' א"כ ע"כ דס"ל דא"צ לפסול הסוכה דהא איכא תקנתא לקדש בתוך ביתו ולאכול בסוכה והגע עצמך דאם פוסל הוא סוכתו אמאי לא יקדש ויאכל במקום אחד אלא ודאי דפליגי דמר אמר הכי אמר רב ומר אמר הכי אמר רב והשתא דאתינן להכי לא תימא דרב ושמואל לא פליגי בדינא דקידוש למאי דאמר ר' יהושעיא בשמיה דרב וכדבעי ר' אבין לפרושי למילתייהו אלא דהכי הוא דאתיא דשמואל

**רידב"ז**

ר' אחא ר' הושעיא בשם רב מי שסוכתו עריבה עליו מקדש כן גי' התוס' ז"ל במס' פסחים דף ק' ע"ב ד"ה ידי קידוש אמר ר' אבין ולא פליגין מה דמר רב כשלא הי' בדעתו לאכול בבית שקידש מה דמר שמואל כשהי' בדעתו לאכיל בבית שקידש כן גי' התוס' ז"ל הנ"ל אמר ר"מ אתיא דשמואל כר' חייא ודר' הושעיא כריב"ל א"ר אומי זאת אומרת שנחלקין בפירוש כן הגי' בירושלמי במס' סוכה פ"ד ה"ה ופירושו פשוט דמד"ר מנא מיכח בפירוש דפליגין רב ושמואל ולא כדס"ל לר' אבין דלא פליגי. וכן פירש הסוגיא בבירור ומה שהקשה הפ"מ ז"ל מאי שייכות הך סוגיא הכא הוא איידי דקתני לעיל הביאו להן יין אע"פ שבירך צריך לחזור ולברך משום דהסיבה הוי כשינוי מקום ע"ז מביא גם הא דנמלך לאכול בבית אחר חוזר ומקדש מה בין מוגמר ובין יין מוגמר כולן מריחין יין אחד הוא טועם מכאן מפרשין הגאונים ז"ל פי' המשנה ואומר על המוגמר אע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה דקאי ארישא דקתני הסבו אחד מברך לכולם ור"ל אותו שבירך המוציא הוא מברך על המוגמר ואע"פ שאין מביאין אלא לאחר סעודה כלומר אע"פ שאין

## פירוש מבעל ספר חרדים

לשתות וכתב עלה רשב"א ואע"ג דהנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח הכא שאני שמא יגע בידו ליין וכל שנוגע במשקין צריך נטילה והיינו דלא צריך אלא ידו אחת. ופסק בספר תורת הבית שלו כן שהשותה צריך ליטול ידו א' אותה שנוטל בה הכוס. וכתב מהרי"ק בבית יוסף סי' קנח או"ח שכל הפוסקין חולקין עליו בשתיה ולא צריך נטילה אפי' יד א' לא בשותה ולא בפת הבאה בכיסנין: עלו וכו'. על המיטות צריך לברך על שני אע"פ שבינו בירך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון וכ"ש זה שבא לפני המזון שאני הכא דכיון דעלו והסבו היה ליה שינוי מקום דקיי"ל בפרק ערבי פסחים דשינוי מקום צריך לברך עכ"ל רשב"א בתוספות: אחד מברך לכולן. דכיון דהסבו הוקבעו: אע"פ שנטל ידו אחת. לא תימא עתה שבא לאכול פת די בנטול שנית אלא שתיהן צריך ופירש הרשב"א הטעם משום דבעינן תיכף לנטילה ברכה המוציא ויד הראשונה לא היתה נטילתה תיכף: ה"ג בתוספתא הביאו להם פרפרת אע"פ שבירך על הראשונה חוזר ומברך על השנייה ואחד מברך על ידי כולם ופי' הביאו קודם נטילה והמוציא דאחר המוציא הא תנן במתני' בירך על הפת פטר את הפרפרת ובין נטילה להמוציא אי אפשר דבעינן תיכף לנטילה המוציא: ואין רשות לאורח וכו' דמנהגם היה להביא ג' מיני פרפרת קודם סעודה זה אחר זה כדאמר פ"ב דסוכה כמה פרפראות אתה ממשיך ופירש"י מיני מעדנים הפותחים את בני מעים להיות לבו מבוך אחר המאכל עכ"ל ואם יכנס האורח אחרי שאכלו בני החבורה כל הג' מיני פרפראות יבוש בעל הבית שהרי אין לו ליתן לפניו אפי' אחד: תמן. בפ"ד דסוכה ואיתמר עלה התם דין שינוי מקום לקידוש ומייתי לה הכא אגב שינוי מקום דלעיל דעלו והסבו: גמר. מלאכול בסוכה ביום שביעי של סוכות לא יתיר אגודי הסיכה לסותרה דהא כל היום חובתה ליישן ואי איקלע ליה סעודתא אכיל לה בגוה: אבל מוריד את הכלים. שנשתמש בהם בסוכה כדתניא היו לו כלים נאים ומצעות נאות מעלן לסוכה: מפני כבוד יום טוב. שמראה שמכין עצמו לקראתו למקום שיאכל בו בלילה: צריך אדם לפסול סוכתו. אם אין לו מקום לאכול בו בי"ט שיוריד שם והכי נמי א"ר חייא בר אשי שם בבבלי אי נמי אפילו יש לו מקום אי סוכתו עריבה עליו כדלקמן צריך לפוסלה לפחות בה ד' כדי שלא יראה כמוסיף על המלוה לעשות שמונה ימים כך פרש"י התם: צריך לקדש וכו'. אם לא פסלה מבעוד יום אכתי יש תקנה דמקדש בביתו ועולה לאכול בסוכתו והוי היכר דלא הוי מוסיף: ולא פליגין וכו'. כן הביא הרא"ש הגירסא מה דאמר ר' הושעיא כשהיה דעתו לאכול בבית אחר ופי' רבינו נסים כלומר שבתחלה כשמקדש בביתו היה דעתו לאכול בסוכתו מה דאמר שמואל כשלא היה דעתו מתחלה כשקידש בביתו לאכול בבית אחר בשרי אמר כהדיא ונמלך: א"ר מנא אתיא וכו'. פליג אדר' אבון דאמר ר' הושעיא ושמואל לא פליגי דודאי פליגי דטעמיה דשמואל כדמפרש בבבלי בפ' ערבי פסחים דכתיב וקראת לשבת עונג במקום קריאה דהיינו קידוש שם תהא עונג דהיינו סעודה א"כ אפילו כיון נמי לא מתני' וכן הוכיח ר"ן מן הבבלי לדעת שמואל דשמואל כר' חייא בר אשי דאמר לעיל דאין תקנה להנצל מבל תוסיף אלא לפסול הסוכה משמע דלקדש בביתו ולאכול בסוכה אי אפשר משום דאין קידוש אלא במקום סעודה דאע"ג דמכוין לאכול בסוכתו לא מהני ונראה דלא גרסינן לעיל ר' חייא בר אשי בשם רב דהא רב אית ליה בבבלי יש קידוש שלא במקום סעודה וגם בבבלי לא מייתי הא דר' חייא בר אשי אלא משמיה דנפשיה לא בשם רב והאמת יורה דרכו דאי בשם רב הרי גם הוא דר' הושעיא אמרה לעיל ר' חנינא בשם

## מראה הפנים

בסי' קנ"ח פלפל עליו והעלה דלדידן אין צריך ליטול אפי' לידו אחת לשום דבר וכ"כ עוד בסי' קס"ח ולולי דבריהם הייתי אומר דגם לדעת הש"ס כזה א"צ ליטול אפילו ידו אחת לשום דבר והכא משום דבר שטיבולו במשקה נגעו בה וכדאמרי' פ' ע"פ שצריך נטילת ידים והש"ס הזה סובר דשני בנטילת ידו אחת והיינו דמהפך לגי' התוספתא דלאחר שהביאו להם יין וברכו עליו היו מביאין להם מים ליטול ידו אחת משום הפרפראות שיביאו אח"כ והיו טובלין הפרפרת ביין והלכך הצריכו נטילה. והאחרונים פלפלו בדין שטיבולו במשקה ולמאי דפרישית יש ללמוד מכאן דמיהת כשאינו אוכל אלא בידו אחת סגי בנטילת ידו אחת לדבר שטיבולו במשקה ובהכי איירי כאן וכזה שוין לדינא סוגיא דהכא וסוגיא דהתם בפ' ע"פ דסתמא קאמר כל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים דמשמע שתי ידיו וע"ש בדף קט"ו בתוס' דמשמע גם כן מדבריהם לחלק כן שכתבו גבי יין סגי בידו אחת ובמרור נוגע בשתי ידיו וכו' זהו לשיטתם דסוברים דאף לשתיית יין בעי נטילה לפי גי' התוספתא והובאה התם הכי וה"ה למאי דפירשנו כדבר שטיבולו במשקה יש לחלק כן:

הביאו להן פרפרת כל אחד ואחד וכו'. משמע מהתוספתא דאפילו שארי דברים בעו הסיבה שיהא א' מברך לכולם והתם פליגי ביין וכו' ותרי לישני מיתני הפלוגתא שם ולא הובאה שם חלוקה דפרפרת בברייתא ומכולא סוגיא דהכא משמע דאף לשארי דברים בעי הסיבה וכדמוכח מהא דלקמן להא דקאמר ר' מנא אתיא דשמואל וכו' וכדפרישית בלשון הב' שהוא העיקר וקאמר ר' אמי זאת אומרת שנחלקין בפירות כמבואר היטב בפנים ודעת הרשב"א ז"ל ללמוד מסוגיא דהתם דאף ר' יוחנן ס"ל דלשאר דברים בעי הסיבה ודעת הרמב"ם ז"ל בפ"א מברכות הל' י"ב דדוקא פת ויין בעו הסיבה ולא שארי דברים. ונראה דטעמא בזה מפני שלא הובאה בש"ס דילן להך חלוקה דהתוספתא ואין להאריך בזה מאחר דלא נהגינן האידנא בהסיבה ושלחן א' או מפה אחת הוא דבעינן כמבואר בטור ובש"ע סי' קס"ז:

קידש בבית זה וכו'. עיין בקונטרס אחרון ד"ה קידש בבית זה סי' ו':

זאת

שנויי נוסחאות (שו"ו) יה שע בכי"ר הושעיה. (שו"ז) אבון גד"ו אבין. כשלא גד"ז בשלא. (שו"ז) כשהיה גד"ו בשהיה.

עין משפט
נר מצוה

נה
א טוש"ע או"ח סי' ריג סעי' א

נו
ב מיי' פ"ד מהל"ב הלי"ב סמ"ג עשין קז טוש"ע סי' קפד סעיף ח

נז
ג טוש"ע או"ח סי' קע ס"א

נח
ד מיי' פ"ט מהל"ב ה"ב וטוש"ע או"ח סי' רטז סי"ב

נט
ה מיי' פ"ט מהל' ברכות ה"ג טוש"ע או"ח סי' רטז כ"ד

דשמואל כרבי חייא ודרבי הושעיא כרבי יהושע בן לוי. אמר ר' אמי זאת אומרת [א] שנחלקין בפירות *שאלו את בן זומא מפני מה [ב] בא להן יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו אמר להן מפני שאין בית הבליעה פנוי א"ר מנא הדא אמרה [ג] אהן דעטיש גו מיכלא אסור למימר יים. בגין סכנתא דנפשא. ואומר על המוגמר. *מה בין מוגמר ובין יין מוגמר כולן מריחין יין אחד הוא טועם ר'*זעירא בשם רב ירמיה [ד] מוגמר כיון שהעלה עשן צריך לברך רבי ירמיה בעא מיבדוק לרבי זעירא א"ל כיצד הוא אומר על שמן ערב. א"ל [ז]אשר נתן ריח טוב בשמן ערב א"ל אשר נתן ריח טוב בעצי בשמים יצחק בר אבא בר מחסיה ורב חננאל הוון יתבין חד אמר ברוך שנתן ריח טוב בעצי בשמים וחרנה אמר ברוך שנתן ריח טוב בעשב הארץ. מתיב מן דמר בעשב הארץ למן דמר בעצי בשמים וכי עצים הן א"ל והכתיב °ותטמנם בפשתי העץ וכי עצים הן. סלקין לבית רב ושמעון בר חונה בשם רב [ה] אשר נתן ריח טוב בעצי בשמים. גניבא אמר שמן

שאין דרך להביאו אלא לאחר שסיימו לאכול קודם שיברכו ברכת המזון ואם היו מביאין באותו שעה הי' אחר יכול לברך שסעודה אחרת נראית אפ"ה עכשיו שהביא אותו באמצע הסעודה זה שהתחילו לתת לו כבוד בברכת המוציא בתחלת הסעודה נותנין לו כבוד ג"כ לכל שאר הדברים עד תשלום הסעודה והוא מברך על המוגמר ופוטר אחרים. וכן משמע בירושלמי דפריך מה בין מוגמר ובין יין ר"ל דלמה ביין מברך כל אחד בפ"ע מפני סכנה ובמוגמר אחד מברך ומשני המוגמר מיד שמביא אותו כולן מריחין בב"א ואם ימתין כל אחד עד שיברכו כולם ויברכו אחד אחד וע"כ כל אחד נהנה מעוה"ז בלא ברכה דכל אחד ימתין על חבירו וכגון עשרה אנשים יברכו כל אחד ואחד בפ"ע וא"כ ימתין האחרון עד שסיימו כל הט' ברכותיהן ונמצא נהנה מעוה"ז בלא ברכה קודם שיברך ע"כ יברך אחד לכולן ויפטור לכולן בשמיעה אע"פ שלא יענו אמן קודם שיהנו מעוה"ז בלא ברכה אבל בברכה כל אחד נהנה לפני עצמו כשטועם הוא וע"כ יוכל כל אחד להמתין על חבירו שיברך ויטעום וא"כ יברך הוא ויטעום. כן מבואר ברבינו יונה ז"ל: אמרה

דשמואל דס"ל שצריך שיקדש בבית שהוא אוכל כר' חייא דאמר משמיה דרב דאין לו תקנה אחרת לאכול בלילה בסוכה אם לא שפוסלה מבעוד יום ואז יקדש ויאכל שם: ודר' יהושעיא. משמיה דרב דקאמר מי שסוכתו עריבה עליו וכו' אלמא דאיכא תקנתא וא"ל לפוסלה אתיא כר' יהושע בן לוי דאיהו נמי קאמר צריך לקדש בתוך ביתו אם רוצה לאכול בסוכה וש"מ דמותר לעשות כן והשתא הא דרב בלישנא דר' יהושעיא משמיה ודשמואל פליגי לדינא בקידוש ודלא כר' אבין כך היה נראה לפרש להא דרב. מנא דודאי לדידיה לא ס"ל הא דרבי אבין דקאמ' ולא פליגין דהא קאמר אתיא דשמואל וכו' וא"כ פליגי אלא דקשה מאי שייכות האי סוגי' דסוכה להכא ולא אית בה שום איידי דלנקוט לה וכן הא דר' אמי דבתרי' אינו מובן כלל לפי פי' זה הלכך נראה דר' מנא אדר' חייא וריב"ל דריש הלכה קאמר והכי פירושא דלמאי דתני רב חייא לעיל דאפי' בעל הבית בתוך ביתו אינו מברך לכולם אלא בהסיבו דוקא ואתיא דשמואל כוותיה דקאמר קידש בבית זה ונמלך לאכול בבית אחר צריך לקדש פעם אחרת וטעמא משום דבעל הבית הוא המקדש ובודאי בקידוש עצמו אין כאן ספק שמוציא כולם אלא דבברכת יין דקידוש דפוטר את היין שבתוך המזון ג"כ הוא מברך לכולם והשתא לר' חייא דבעי הסיבו דוקא אפי' לבעל הבית א"כ על כרחך דצריך לקדש בבית שאוכלין בו דשם הוא שייך ההסיבה והקביעות וא' מברך לכולם אבל לריב"ל דקאמר לעיל דדווקא באורחין היא מתני' אבל בעה"ב לעולם הוא מברך לכולם ואפי' בלא הסיבו א"כ יכול הוא לקדש בביתו ושם מוציא את כולם בין בקידוש בין בברכת יין ויכול הוא לאכול עם ב"ב בסוכה ושוב א"ל ברכה אחרת על היין והיינו כר' יהושעי' משמי' דרב וזה הפירוש הוא הנכון בהא דרב. מנא והשתא שפיר נמי שייכא הא דר' אמי דלקמיה: זאת אומרת שנחלקין בפירות. שמעינן השתא ממילתיה דרבי מנא דמוקי פלוגתייהו דשמואל ודרב יהושעי' בהך פלוגתא דר' חייא וריב"ל בדינא דמתני' דהכא בענין אי בעל הבית בעי הסיבה שיברך הוא לכולם א"כ זאת אומרת שנחלקין הן גם בפירות וכלומר דלא תימא דוקא פת בעי הסיבה אבל פירות ויין בכלל וכן שאר דברים לא בעו הסיבה ולעולם אחד מברך לכולן אלא דאינהו נמי בעו הסיבה דהא מדקאמר רבי מנא דטעמא דשמואל משום דס"ל כר' חייא ור' יהושעי' כריב"ל וכדפרישית ש"מ דאף יין בעי הסיבה ולאו דוקא יין אלא ה"ה פירות ושארי דברי' ונחלקין ר' חייא וריב"ל בבעל הבית בתוך ביתו ביין ופירות כמו דנחלקין הן בפת דסתמא דמתני' בפת איירי ועלה קאמרי דדין יין ופירות כמו פת הוא ובבעל הבית חלוקין הן: שאלו את בן זומא וכו'. תוספתא שם: אהן דעטיש גו מיכלא. מי שנתעטש בתוך הסעודה אין לומר לו ייס יהי לו לאסו ורפואה בשביל סכנת נפש שלא יחנק מתוך שאין בית הבליעה פנוי שהרי אפי' לאמן אמרו שלא יענה בתוך הסעודה מפני הסכנה: מה בין מוגמר ובין יין. כלומר דמדייק מדלא מחלק במוגמר כמו דמחלק ביין דעל היין שבתוך המזון כל א' וא' מברך לעצמו ועל המוגמר סתמא קאמר והוא אומר וכו' דמשמע דלעולם אחד מברך לכולם ואע"פ שהביאו להמוגמר בתוך הסעודה ממש: מוגמר כולן מריחין. כלומר כולם מריחין כאחד ושייך ברכה אחת לכול' אבל יין אחד הוא טועם כל א' וא' לעצמו ולפעמים זה טועם אחר זה וצרי' לכל א' וא' ברכה מיהו יין שלאחר המזון הואיל ויכולין לכוין לברכת א' מהן ולענות אמן א' מברך לכולן: כיון שהעלה עשן. אע"פ שעדיין לא הגיע הריח אללו צריך לברך: בעא מיבדוק. רצה לנסות אותו בשאלה זו: והכתיב ותטמנם בפשתי העץ וכי עצים הן. אלא משום דהן בגבעולין ונראין כעצים וה"כ כן: שמן

תורה אור

מסורת
הש"ס

תוספתא פ"ד. ברכות מג.

ע' תוס' ברכות דף מג: ד"ה הסבו. ברכות מג.

יהושע ב

גליון
הש"ס

ז אשר נתן ריח טוב בשמן ערב. אף שיש שינוי בנוסח הברכה. אבל עכ"פ גם אנן בדידן קיי"ל דמברכין בורא שמן ערב וע"כ לייננו מקורו ברמב"ם וטוש"ע:

## מראה הפנים

זאת אומרת שנחלקין בפירות. מבואר היטב בפנים ועיין לעיל ד"ה הביאו להן פרפרת: מפני שאין בית הבליעה פנוי. לענות אמן כדמסיים ר' מנא עלה הדא אמרה וכו' וכן הכריע הרא"ש ז"ל להאי פירושא מהא דהכא וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בסוף פ"ד מברכות. ולפי זה אפי' המברך אומר סברי לא מהני וצריך כל א' לברך לעצמו: מה בין מוגמר ובין יין וכו'. מכאן סייעתא להאי פירושא שכתבתי במתני' דהוא אומר על המוגמר על המברך על היין לאחר המזון קאי וכך הוא פירש"י ז"ל והיינו דבעי מה בין וכו' וקאמר מוגמר כולן מריחין וכו' כדפרישית בפנים והוא הנקרא מוגמר שבתוך הסעודה לפי שהביאו עכשיו קודם בה"מ וזהו פירושו של בעל המאור ז"ל. וה"ר יונה ז"ל פירש בשם הגאונים ז"ל דבאמצע הסעודה ממש איירי והוסיף לפרש בהא דקאמר מוגמר כולן מריחין. כלומר המוגמר מיד שמביאין אותו מריחין ונהנין ממנו ולפי שאסור ליהנות בלא ברכה לפיכך יותר טוב שא' יברך ויפטור את כולם ואף שאין יכולין לענות אמן וכן נראה מפירוש הראב"ד בספרו תמים דעים ולאלו הפירושים דמיירי המתני' שהביאו המוגמר באמצע הסעודה א"כ והוא אומר וכו' על הרישא קאי המברך לכולם בתחילה ולפי פירש"י ז"ל מתפרשת המתני' יותר כפשטה דאלו לפירושים אחרים קשה הא דנקט התנא להאי והוא אומר וכו' בתר הככא דבא להם יין וכו' ולא מקודם ואין להאריך: כיצד הוא אומר על שמן ערב. היינו שמן אפרסמון ור' זירא השיבו כדעת ר' יוחנן דהתם בדף מ"ג דמברך בורא שמן ערב ולא על שם העץ ורבי ירמיה א"ל דלא היא אלא אשר נתן ריח טוב בעצי בשמים כהאי ברייתא דמותיב מינה לרב חסדא דקאמר התם וכן הכא לקמן כל המוגמרות מברכין בורא עצי בשמים חוץ ממושק וכו' וכלומר אפי' לאחר שנשרפו ואינם בעין והתנינן אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון של בית רבי וכו' שהיו מביאין העץ בעצמו ועל ההדס שבכל מקום תיובתא. שמעינן מיהא דעל האפרסמון בורא עצי בשמים ולר"ז יש לומר דשאני התם דעל העץ עצמו קאמר אבל על שמן האפרסמון בורא שמן ערב כר' יוחנן וכן פסקו כל הפוסקים ובענין דיניה דרב חסדא דפסקו ג"כ כוותיה דלא בעינן העץ ממש בעין ואפי' על המוגמר שנשרף מברכין וכפי מה שהוא אם היה של עץ בורא עצי בשמים ואם היה עשב עשבי בשמים וכו' וכמ"ש הרמב"ם וכן הטור סי' רי"ו וכן הרי"ף ז"ל הביא להא דרב חסדא ולא זכר מהברייתא כלום ולכאורה הא רב חסדא איתותב ליה מהברייתא. אלא שהתוס' בשם בה"ג כתבו דלא גרים תיובתא אלא דמשני תנא הדס וכל דדמי ליה. וכ"כ הרשב"א בשם רבינו האי גאון ז"ל שכתב בתחלה דמתוך גירסת תיובתא דיש ספרים שיש נוסג מר שמואל רים כלה רכיה דרב אחא משבחא ז"ל שלא לברך עצי בשמים אלא על הדס בלבד ולבסוף כתב הגאון ז"ל והשתא לא קתנין אדם כמתיבתא דמסיק כהא שמעתא תיובתא אלא כלהו כגירסייהו מפרקי לה הדס וכל דדמי ליה:

## פירוש מבעל ספר חרדים

בשם ר' הושעיא או האומר בשמם רבי חייא ורבי חנינא אלא ודאי רבי חייא הוא האומר הראשון מבמא דנפשיה כר' הושעיא: א"ר אמי זאת אומרת וכו'. אבריייתא דלעיל קאי דקתני דכשהביאו להן יין קודם שעלו ושסבו נחלקין לברך על היין ועל הפרפרת כל א' לעצמו ומינה הקשה בבבלי למ"ד דוקא פת בעי הסיבה אבל יין או שאר פירות בלא הסיבה נמי אין נחלקין אלא א' מברך לכלן: לפי שאין בית הבליעה פנוי. פי' הר' ר' יונה דמה דיולא בשמיעת הברכה דשומע כעונה המלוה הגמורה הוא לנאת גם בעניית אמן משום שנאמר ימלא פי תהלתך ואי אפשר לענות דאסור לשית בתוך הסעודה אפילו מלה אחת משום סכנה שמא יקדים קנה לושט ולמד מינה ר' מנא דאסור לומר למתעטש בתוך הסעודה אסי אע"פ שאינה רק מילה אחת אסי תרגום רפואה הוא: מה בין מוגמר ובין יין. כשבאו בתוך הסעודה דביין כל אחד מברך לעצמו מפני שאינו יכול לענות אמן ובמוגמר תנן א' מברך לכולן נפקו בשמיעה ולא חיישינן למלוה כתקנה דימלא פי תהלתך ופשיטא ליה לתלמודא דבמוגמר שהובא בתוך הסעודה מיירי מתני' מדקתני והוא אומר על המוגמר אע"פ שאין מביאין משמע אין רגילות להביאו לאחר סעודה השתא מיהא שהובא בתוך הסעודה הוא מברך וכדפרישית במתני': מוגמר כולן מריחין וכו'. כל מה המוגמר מיד שמביאין אותן כולן מריחין ונהנין ממנו לפיכך אחד מברך לכולן ופוטר את כולן בשמיעה שאם היינו אומרים כל אחד וא' מברך לעצמו היו שוהין הרבה אחר שהריחו ונמצא שהיו נהנין מן העולם הזה בלא ברכה אבל ביין אין לומר זה הטעם שאחד בלבד הוא שטועם והאחרים אין להם הנאה בשתייתו לפיכך אין לחוש אם שוהין הרבה וכיון דאינן יכולין לענות אמן כל אחד מברך לעצמו עכ"ל ה"ר יונה: כיון דהעלה עשן. ואע"ג דאכתי לא ארח כי היכי דאמר המוציא אע"ג דאכתי לא אכל אלא דעתיה למיכל הכא נמי דעתיה לארוחי כדאמר הבבלי: ר' ירמיה בעי למבדוק לר' זעירא. שהיה תלמידו שאלו לבודקו אם ידע האמת והשיב דמתוך תשובתו נהוא נמלא כא"י קובע ברכה לעצמו אשר נתן וכו' והודיעו ר' ירמיה דליתא דמוטב לתת שבח על כמה עצי בשמים שברא אגב שמברך על זה: וכי עצים הם. אלא מפני שהקנים שלהם מתקשים כעץ קרי להו עצים הכא נמי דכותה והכא נמי אמרינן בבבלי דמברך על גנוניתא דהיינו אלתכק"א בלע"ז שמן

שמן

**שנויי נוסחאות** (שו"ו) יים בכי"ל זם. (שוי"א) זעירא בד"ו זעורא. (שוי"ז) בר חונה בשם רב אשר בכי"ל רב הונא אמר אשר.

**מערכת הערוך** אמר ר' מנא כו' ערוך (ע' זיטא) אמר ר' מונא הדא אמרן דעטש גו מיכלית אסור למימר ליה זם בגין סכנתא דנפשיה. פי' שלא יקדים קנה לושט שאין בית הבליעה פנוי. זם פירושו יחי עכ"ל:

## עמודי ירושלים

**אהן** דעטיש גו מיכלא אסור למימר יים כו' במג"א (סי' ק"ע) הגירסא אסותא. ועי' בפרי מגדים שם שכ' דאסור לומר אסותא כיון שהוא בתוך אכילה משמע דאם אינו אוכל מותר לומר אסותא. אולם המיו"ד סי' קט"ז בהגב"י (ס"ק נ"ג) כ' דאפי' אם אינו אוכל אסור דדרך העולם שהוא יחזור ויאמר אליו הודאה עבור זה והוא אוכל ויבא לידי סכנת יע"ש:

## עמודי ירושלים תנינא

**שהן** שנחלקין בפירות עמ"ש הרא"פ ומ"ש הש"ק סוכה (פ"ד ה"ו):

מסורת הש"ס

א *שמן לזוהמא אינו צריך לברך. אמר ר' יודן ואפילו קווי לתוך ידו רבי חלבו רב הונא בשם רב המרבץ אלינתית בתוך ביתו אינו צריך לברך אמר רב חסדא ב *על כולן הוא אומר אשר נתן ריח טוב בעצי בשמים בר מן ג אהן מוסכין דיימר אשר נתן ריח טוב במיני בשמים :

ברכות נג. · שם מג.

## הלכה ז מתני'

ד *הביאו לו מליח בתחילה ופת עמו מברך על המליח ופוטר את הפת שהפת טפילה לו. זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה: גמ' רבי שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן מתנייתא עד שלא למדו סעודת מלכים ובמקום שעושין את המליח עיקר. אבל במקום שאין עושין את המליח עיקר לא בדא. ר' ירמיה בשם רב פיתא ופרור אומר על הפירור במקום שעושין את הפירור עיקר. אבל במקום שאין עושין את הפירור עיקר לא בדא. רבי סימון בשם ר"ש בן לקיש שקיזמי ופיתא אומר על השקיזמי במקום שעושין את השקיזמי עיקר. אבל במקום שאין עושין את השקיזמי עיקר לא בדא :

ברכות מד. · ברכות מד:

## הלכה ח מתני'

*אכל תאנים וענבים ורימונים מברך עליהן שלש ברכות דברי רבן גמליאל. וחכמים אומרים ברכה אחת. ר' עקיבה אומר אפילו אכל שלק והוא מזונו מברך עליו שלש ברכות. ה השותה מים לצמאו אומר שהכל נהיה בדברו. ר' טרפון אומר בורא נפשות רבות והסרונן: גמ' ר' סימון ר' תדאי בשם ר' יהושע ו *אכל במזרחה של תאינה ובא לאכול במערבה צריך לברך. אבא בר רב הונא אמר

פ' תוס' פסחי' דף קה: ד"ה אלא.

### פני משה

שמן לזוהמא. נתן שמן לידו להעביר הזוהמא אינו צריך לברך דלאו הנאה מיקריא : ואפי' קווי לתוך ידו. שנתן שמן הרבה ונקוה בידו א"כ אפי' הזוהמא נקוית ונדבקת לתוך ידו אפ"ה אינו אלא להעביר בעלמא : המרבץ אלינתית. ויש בו שמן הפרסמון ומעלה ריח טוב אפ"ה אינו צריך לברך דאין בריבוץ הבית מנשות הריח : בר מן אהן מוסכין. והוא המוסק שהוא מזיעת חיה ידוע פיזס בל"א שאומר עליו אשר נתן ריח טוב במיני בשמים דלאו עץ ולא עשב הוא אלא מין הבושם :

הלכה ז מתני' מליח. כל דבר מליח : שהפת טפילה לו. מוקמינן התם להמתני' באוכל פירות גינוסר שנו שהן פירות מתוקין ביותר ואוכל אחריו דבר מליח לחתך הליחות הנדבקות בגופו מחמת רוב מתיקות הפירות ומפני שאינו יכול לאכול המליח לבדו אוכל עמו הפת והמליח לבדו הוא העיקר והפת טפילה לו : גמ' עד שלא למדו סעודת מלכים. שלא היו רגילין לאכול למעדנים ועיקר סעודתן היה דבר מליח. כגון דגים מלוחים וכיולא בהן ולהן אמרו שהמליח הוא העיקר שלא היו אוכלין הפת כ"א מעט לתקן בפיהם המליח אבל במקום שאין עושין עיקר מדברים מליחים לא בדא אמרו דינא דמתני' : פיתא ופרור. היו לפניו פת ומין מאכל שעושין מפרורי הפת כגון בשמן וכיולא בו ובטל מהן תואר לחם מברך על הפירור במקום וכו' : שקיזמי. הוא מאכל העשוי מסקדי' ומטע קמח ותבלין :

הלכה ח מתני' מברך עליהן שלש ברכות. דסבירא ליה לר"ג דכל שהוא משבעת המינין מברך אחריו ג' ברכות דואכלת ושבעת וברכת לאו אלחם בלבד קאי אלא על כל שבעת המינין המוזכרים לעיל בפרשה ובהאי קרא שלש ברכות רמיזי וברכת זו ברכת הזן. על הארץ זו ברכת הארץ. הטובה זו בונה ירושלים. וכן הוא אומר ההר הטוב הזה : וחכ"א ברכה אחת. והיא מעין שלש ברכות ועל ענבים תאנים רמונים וזיתים ותמרים מברך על העץ ועל פרי העץ וכו' וחותם על הארץ ועל הפירות ובארץ ישראל חותם על הארץ ועל פירותיה וכן האוכל בח"ל מפירות א"י וברכה זו עצמה מברך על היין אלא שפותח בה על הגפן ועל פרי הגפן וחותם כשאר ברכת פירות ז' מינין על הארץ וכו' ועל כל דבר הנעשה מחמשת מינין דגן במקום על העץ ועל פרי העץ אומר על המחיה ועל הכלכלה וחותם על הארץ ועל המחיה : אפילו אכל שלק. של ירק והוא מזונו שסומך עליו למזון מברך עליו ג' ברכות דואכלת ושבעת על כל מאי דאכיל קאי והלכה כחכמים שאין מברכין ג' ברכות אלא על הלחם בלבד ועל שבעת המינין מברך ברכה אחת מעין ג' ועל כל שאר דברים בורא נפשות רבות וחסרונם פי' חסרונם כמו לחם ומים שא"א להתקיי' בלתי הם ועל כל מה שברא להחיות בהם נפש כל חי כלומר על כל מה שבעולם שגם אם לא נבראו יכולין הבריות להתקיים ולא נבראו כ"א להתענג ולתוספת טובה ומפני שיש בברכה זו שני ענינים הוי ברכה ארוכה ופותחת בברוך וחותמת בברוך כדאמר הכא לעיל בהלכה א' שחותם בא"י חי העולמים : השותה מים לצמאו. דוקא לצמאו אבל השותה מים לבלוע מאכל שנתחב לו בגרונו וכיולא בזה אינו מברך כלום: ר' טרפון אומר בורא נפשות רבות וחסרונן. מברך לפני שתיית המים ואין הלכה כר"ט אלא לפניהם מברך שהכל ולאחריהם בורא נפשות רבות: גמ' ובא לאכול במערבה צריך לברך. פעם אחרת לפי שבתחלה לא היה דעתו כ"א לאכול ממזרחה :

לריך

### עין משפט נר מצוה

ס
א מיי' שם ה"א טוש"ע שם רין ס"ב

סא
ב ג מיי' שם ה"ב טוש"ע או"ח סי' רעו ס"ב

סב
ד מיי' פ"ג מה"ב ה"ז סמ"ג שם טוש"ע שם סי' ריב ס"א

סג
ה מיי' וסמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' רד ס"ז

סד
ו מיי' פ"ד מה"ב ה"ה טוש"ע או"ח סי' קעח ס"ב

### פירוש מבעל ספר חרדים

בלע"ז בורא עלי בשמים ופי' הראב"ד מהאי טעמא וכן כתב ריא"ז כל שקלא שלו קנה בורא עלי בשמים ושהקלא שלו רך בורא עשבי בשמים : לזוהמא להעביר הזוהמא : אלינתית. מפרש בבבלי פרק תולין יין ישן ומים צלולין ואפרסמון דעבידי לבי מסותא : מוסכין. אלגליי"א בלעז וי"א חיה שמתקבץ בטבורה חטוטרות אלמיסקי בלע"ז :

מתני'. מליח. פי' בערוך דג מליח כדתנן הנודר מן המליח אינו אסור אלא בדג מליח. והפת טפילה שאינו אוכלו עם המליח אלא כדי שלא יזיק את המלח גרונו כך פי' הרמב"ם והטור סתם ולא כתב מהו אמר הבבלי דדוקא באוכלי פירות גינוסר חשיב הפת טפל ולא בשאר פת במליח ונראה דסמכו על הירושלמי דלא הזכיר פירות גינוסר לקמן וצ"ע דהא קי"ל בכ"מ שהבבלי חולק עם הירושלמי כל הפוסקים פוסקים הלכה כבבלי דהוא בתרא ומאי שנא הכא : גמ'. מתני' עד שלא למדו וכו' מדקתני מתני' בתחלה משמע דבתחילת סעודה קאמר ומביאין לו אז לפתוח בני מעים להמשיך לבו לאכילה אבל אחר שלמדו העולם דרך סעודת מלכים במקום מליח מביאין מיני מעדנים דהיינו פרפרת שלפני המזון דמתני' דלעיל וכדאמר בפ"ב דסוכה על אגריפס המלך כמה פרפראות אתה ממשיך : ובמקום שעושין את המליח עיקר. דוקא כשמביאין אותו לפני סעודה דהוי להמשיך אבל במקום שאין עושין המליח עיקר דהיינו כשהאדם אוכל לקבע כל סעודתו דג מליח ופת ודאי פת עיקר שהוא המשביע ונוטל ידיו ומברך המוציא על הפת :
פיתא ופירור פת ושקיזמי מיני מאכל דדמי למליח ופת וכדפרישנא :

מתני'. אכל תאנים וכו'. מפרש לה הר' עובדיה וז"ל מברך אחריהם ג' ברכות דכל שהוא משבעת המינין מברך אחריו ג' ברכות דס"ל לר"ג דואכלת ושבעת וברכת לאו אלחם בלבד קאי אלא אכל שבעת המינין המוזכרים לעיל בפרשה ובהאי קרא שלש ברכות רמיזי וברכת זו ברכת הזן על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זו בונה ירושלים וכן הוא אומר ההר הטוב הזה : וחכמים אומרים ברכה אחת מעין ג' ברכות. אם ענבים תאנים ורמונים זיתים ותמרים אכל מברך על העץ ועל פרי העץ ועל ארץ חמדה טובה וכו' וחותם על הארץ ועל הפירות ובא"י חותם על הארץ ועל פירותיה וברכה זו עצמה מברך על היין אלא שפותח בה על הגפן ועל פרי הגפן : ועל כל דבר הנעשה מחמשת מיני דגן במקום על העץ ועל פרי העץ אומר על המחיה ועל הכלכלה וחותם על הארץ ועל המחיה : אפילו אכל עלה של ירק והוא מזונו. שסומך עליו למזון מברך ג' ברכות דואכלת ושבעת אכל מאי דאכיל קאי והלכה כחכמים שאין מברכין ג' ברכות אלא אלחם ועל שבעת המינין ברכה אחת מעין ג' ועל כל שאר הדברים בורא נפשות רבות וחסרונם. פי' חסרונם כמו לחם ומים שא"א להתקיים בלא הם ועל כל מה שברא להחיות בהם נפש כל חי כלומר על כל מה שבעולם שגם אם לא נבראו יכולין הבריות להתקיים ולא נבראו כי אם לתענוג ולתוספת טובה ומפני שיש בברכה זו שתי ענינים הוי ברכה ארוכה ופותחת בברוך וחותמת בברוך כדאיתא בירושלמי שחותמים בה ברוך אתה ה' חי העולמים : השותה מים לצמאו. דוקא מברך שהכל אבל השותה מים לבלוע מאכל שנתחב בגרונו וכיולא בזה אינו מברך : רבי טרפון אומר בורא נפשות רבות. מברך לפני שתיית המים ואין הלכה כר' טרפון אלא לפניהם מברך שהכל ולאחריהם בורא נפשות רבות עכ"ל : גמ'. אכל במזרחה של תאינה וכו'. צריך לברך דהוי שינוי מקום

### מראה הפנים

שמן לזוהמא אינו צריך לברך. הכי מסיק לה בבבלי פ' אלו דברים דף נ"ג ע"א כדרב הונא דכל דלאו לריחא עבידא כגון של בית הכסא ושל זוהמא לא מברכין עילויה וכן על הריח של כלים המוגמרין אין מברכין עליו מפני שהוא ריח בלא עיקר וזהו טעמיה דרב הונא אמר רב דהכא לקמיה המרבץ אלינתית בתוך ביתו א"צ לברך :
אמר רב חסדא וכו'. נתבאר לעיל ד"ה כילד הוא אומר : עד שלא למדו סעודת מלכים וכו'. והתם דף מ"ד מפרש רב אשי למתני' באוכל פירות גינוסר שנו כדפרישית במתני'. ולענין דינא פשוט הוא לטעמיה דהכל הולך אחר העיקר ופוטר הוא את הטפל בכל גווני דנקט לה וכהאי פיתא ופריר דלקמן וכדכתבו התוס' דהא דקתני האי דינא במתני' אע"ג דככר שנינו דפת פוטר את הפרפרת הא קמ"ל דלפעמים הפת נעשה טפל. והיינו דנקטו אמוראי דלקמן למילתייהו לאשמועינן דהיינו נמי טעמא דמתני' דאיצטריך לאשמועינן דהפת לפעמים טפל הוא :
אבל במזרחה של תאינה וכו'. הרמב"ם ז"ל הביא לזה בפ"ד מברכות בהל' ה' וכתב הכ"מ בלשון הר' שלו שהוא העיקר דטעמא דהכא פוסק כהאי דהכא אע"ג דלעיל מיני' פסק דמפינה לפינה לא הוי שינוי מקום משום דשאני הכא דכיון שהתאינה מפסקת הוה לי' שני מקומו'. ועל מה שהוסיף הראב"ד בהשגות שם והוא שלא היה דעתו מתחילה לכך כתב בב"י סי' קע"ח ונראה לי שדעת הראב"ד כדעת רבינו נסים שכתב רבינו בסי' רע"ג לענין קידוש עכ"ל ומשמע מדבריו דאלו להרמב"ם לא מהני תנאי דאפילו אם היה דעתו מתחלה לכך צריך לחזור ולברך וזה היה לכאורה מוכרח לדעת הרמב"ם אי איתא דדמיא שינוי מקום לגבי ברכה לדין דקידוש שהרי הרמב"ם גבי קידוש לא ס"ל כדעת רב נסים גאון דלדעתו מאגרא לארעא מהני תנאי גבי קידוש ואלו להרמב"ם לא מהני שום תנאי גבי קידוש כמו שהבאתי לעיל בהלכה ו' ד"ה קידש בבית זה וכו' דשם נתבאר לכל השיטות ובסוף בארתי דלדעת הרמב"ם שלא זכר כלום שם מאיגרא לארעא א"כ דעתו דלא מהני תנאי ומפינה לפינה כתב שם דא"צ לחזור ולקדש והיינו אפילו בלא תנאי וא"כ אם מדמינן דין דהכא לדין הקידוש מוכרח הוא דהרמב"ם אינו סובר כדעת הגאון ועוד דהא הכא הואיל והתאינה מפסקת לא מהני תנאי פשיטא דמאיגרא לארעא גבי קידוש לא מהני תנאי לדעת הב"י דשוין הן. ומיהו קשה לפי זה בקביעות דבריו בש"ע שם שהביא בסוף סעיף לדברי הרמב"ם בדין דהכא כפשטו ולדעתו כפי' דברי הרמב"ם לא

שנויי נוסחאות (שו"ג) ברכה אחת בד"ו ברכה אחת מעין שלש (ובפסקא כלפנינו), (שו"ו) רבי טרפון בפסקא ר' יהודה. (שו"ז) יהושע בכי"ל הושעיה. (שו"ע) הונא בד"ו חונא (וכן בכל הס גיא).

מאירת הערוך

המרבץ אלינתית. בערוך (ד' וויליאס סרל"א) (ערך אלנטית) גרס „אלנתית" ומביא שם לשון הבבלי (שבת ק"מ ע"א) איזו היא אלונטית יין ישן ומים צלולין ואפרסמון דעבדי לבי מסותא: [בר] מן אהן מוסכין דיימר אשר נתן ריח טוב במיני בשמים. בערוך (ע' מסק ג') על הדין מוסקין מברך אשר נתן ריח טוב בבשמים. [הפירור הפירור] גי' הערוך (ע' פרר) הפרור בשניהם :

עין משפט
נר מצוה

סה
א מיי' שם ה"ה סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' קעח ס"א

סו
ב ג מיי' פ"ד ה"ט סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' קעה ס"ב ובהג"ה

א
ד מיי' פ"ה מהל' ברכות הל"ב סמ"ג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קצב ס"א

ב
ה מיי' פ"א מה"ב ה"כ סמ"ג שם

ג
ו טוש"ע או"ח סי' קצט ס"א

ד
ז שם סעיף ב

צריך לברך. עוד על יין חדש: שינוי יין. ושניהן מן הישן או מן החדש: שינוי מקום. בירך במקום אחד ושינה מקומו צריך לברך פעם אחרת כשישתה שם: הסיע. הסיח דעתו מלשתות ונמלך כמי שהוא שינוי מקום: על כל חבית וחבית שהי' פותח. אפי' שהיהם מיין חדש או מיין ישן: חוץ ממי דקרים. שעושין אותן לרפואה כדאמרי' בפ' שמנה שרצים: ולכל מים שהוא צמא להן. אם צמא הוא לשתות מברך על כל מים ואפי' הן לרפואה: שהן דוקרין את המרה. לפי שמשלשלין הרבה: שהן יוצאין מבין שני דקלים. שיש בא"י ומעין היוצא מביניהן הן לרפואה:

הדרן עלך כיצד מברכין

הלכה א מתני' שלשה שאכלו כאחת. שישבו לאכול כאחת: חייבין לזמן. להזדמן יחד ולברך בלשון רבים נברך שאכלנו משלו: דמאי. פירות עמי הארץ קרויים דמאי כלומר דא מאי מעושרין הן או לא לפי שהן חשודין על המעשרות ואסרו חכמים לאכול מפירותיהן עד שיעשר ואם אכל ולא עישר מברך עליו ולא הוי מצוה הבאה בעבירה משום דרוב עמי הארץ מעשרין הם: ומעשר ראשון שניטלה תרומתו. כלומר שלא ניטלה אלא תרומתו והיא

תרומת מעשר ואע"פ שלא ניטלה ממנו תרומה גדולה וכגון בן לוי שהקדים את הכהן ולקח המעשר בשבלים קודם שתלה עליו רשות הכהן ליקח תרומה גדולה אחד מחמשים ונמצא תרומה גדולה של כהן בתוך המעשר הזה אחד מחמשים שבו מלבד תרומת מעשר שעל הלוי להפריש אחד מעשרה ואשמועינן מתני' דהכא דפטור הלוי בכה"ג מלהפריש תרומה גדולה דכתיב והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר. מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר ודרשינן האי מיעוטא להיכא שהקדימו בשבלים שעדיין לא הוקבע לתרומה: ומעשר שני והקדש שנפדו. וכגון שנתן את הקרן ולא נתן את החומש שהבעלים הפודין מוסיפין חומש וקמ"ל דאין החומש מעכב ובכל הני אשמועינן דאע"ג דדמו לאיסור אין כאן ברכה בעבירה כיון דבדיעבד מהני: והשמש שאכל כזית. מהו דתימא כיון שהשמש אין לו קביעות קמ"ל דאפ"ה מזמנין עליו. והכותי. הן מן האומות שהביא מלך אשור מכותא ומשאר ארצות והושיב' בערי שומרון ונתגיירו מאימת אריות שהיו אוכלים בהם כמפורש במלכים והיו שומרים תורה שבכתב וכל מצוה שהחזיקו בה היו יותר מדקדקים מישראל לפיכך היו מאמינים אותם בקצת המצות

אמר *יין ישן יין חדש צריך לברך. *שינוי יין אין צריך לברך. [א] שינוי מקום צריך לברך. הסיע דעתו כמי שהוא שינוי מקום. רבי [ב] על כל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך עליה. ומה היה אומר. ר' יצחק רובה בשם רבי [ג] ברוך הטוב והמטיב. *מעשה בר' עקיבה שעשה משתה לשמעון בנו על כל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך עליה ואומר חמרא טבא לחיי רבנן ולתלמידיהון. השותה מים לצמאו אומר ברוך שהכל נהיה בדברו. א"ר יונה חוץ ממי דקרים. א"ר יוסי ולכל מים שהוא צמא לה'. א"ר אבון השותה מי דקרים מהו אומר ברוך שברא מי רפואות. אית תניי תני מי דקרים ואית תניי תני מי דקלים. מאן דמר מי דקרים. שהן דוקרין את המרה. ומן דמר מי דקלים שהן יוצאין מבין שני דקלים:

# הדרן עלך כיצד מברכין

[ד] שלשה *שאכלו כאחת חייבין לזמן. [ה] אכל דמאי ומעשר ראשון שניטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו [ו] והשמש שאכל כזית [ז] והכותי מזמנין

מסורת הש"ס
שם
ע' תוס' ברכות נט: ד"ה הטוב
ברכות נט:
שבת סז:
ברכות מה

## מראה הפנים

לא מהני תנאי ובסעיף ג' כתב לדעת א"ח שהביא בספרו שאם היה בגן אם בירך על פירות אילן א' א"צ לברך על האחרים והוא שבשעה שבירך היה בדעתו לאכול מאותן האחרים והרי זה סותר לדברי הרמב"ם שהעתיק בסעיף ב' דלא מהני להרמב"ם אפילו אם היה בדעתו כן. ולענ"ד נראה דגם הרמב"ם מודה בזה בדין דהכא דמהני תנאי ולא היה צריך לבאר זה דפשוט הוא דמהיכי תיתי יחזור ויברך אם היה בדעתו לאכול גם ממערכה והא דקי"ל גבי קידוש דלא מהני תנאי שאני קידוש דהתם בקביעות סעודה תליא מילתא ואין אדם קובע לסעודה אלא במקום אחד אבל הכא אין אדם קובע לאכילת פירות במקום אחד וכעין סברת הר"ן לחלק בין קידוש לשתיית יין והביאו הב"י שם ולא דמי דין זה לדין דקידוש. ואפשר כש"ע חזר בו ממה שכתב בב"י לחלק בין דעת הרמב"ם לדעת הראב"ד בדין זה והלכך כתב בסעיף ג' לדין דא"ח בשם יש מי שאומר ולא כתב וי"א כידוע דלשון זה בדבריו ז"ל לאו לשון פלוגתא הוא כדכתב הסמ"ע בחו"מ בסי' י"ז ובכמה מקומות:
**יין ישן יין חדש צריך לברך.** התוס' בפ' הרואה דף נ"ט ע"ב העתיקו יין חדש יין ישן ולפי גירסתם כתבו דמוכח מהכא דדוקא כשהיין השני משובח מן הראשון כמו הישן נגד החדש והיינו דמסיים שינוי יין א"צ לברך כלומר בסתם דאינו יודע איזה מהן משובח והקשו מהא דרבי דלקמן דעל כל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך ומשמע אע"פ שהיה גרוע מן הראשון וכתבו ומיהו יש לדחות דהא דרבי לפי שלא היה מכירו אבל אם ידוע שהשני גרוע לא ובשם ר"ת כתבו דרבי חולק על זה ועוד כתבו בשם י"מ דהכא דחדש וישן בברכת בורא פרי הגפן מיירי דומיא דשינוי מקום דבתר הכי וכן הביא הרא"ש ז"ל בפ' הרואה אלא שהתוס' לא ניחא להו לפירוש הזה וסיימו דלא מצינו כן בגמרא שלנו ואומר אני דלפי מה שכתוב לפנינו יין ישן יין חדש ולא מוכחא דבידוע שהשני משובח מיירי יש לפרש דה"ק בישן וחדש צריך לברך הטוב והמטיב אע"ג דמסתמא אין השני החדש משובח כמו הראשון הישן אפ"ה הואיל ומין אחר מברך הטוב והמטיב שינוי יין א"צ לברך היינו אם מין אחד הוא עם הראשון ואינו משובח ממנו והואיל אין כאן שינוי המין ולא נשתנה זה לטובה כ"א שינוי יין בעלמא אין כאן ברכת הטוב והשתא הא דרבי שהיה מברך על כל חבית וחבית שהיה פותח אינו חולק כלל דמסתמא אגב רבי היו כמה וכמה מהמינים השונים מהיין ולפיכך היה אומר הטוב על כל חבית וחבית שכן דרך מהמינים להשימם כל א' וא' בפני עצמו ואף דבודאי שיש לפעמים כמה חבית ממין אחד מ"מ כששותין יין מאיזה חבית ופותחין לחבית אחרת לשתות הימנה מסתמא או מפני שהוא מין אחר או מפני שהוא משובח מן הראשון פותחין לאחרת להביא על השלחן והיינו דקאמר שהיה פותח דלכאורה מיותר הוא אלא דהא קמ"ל כדאמרן שהיה פותח להם חבית אחרת אע"פ שעדיין הי' להם לשתות מהראשונה כדי ללמדם הדין הזה וכך מתפרש למעשה דר"ע דלקמן ומזה תדע דדעת הרמב"ם ז"ל הוא ממש כמו שכתוב כאן לפנינו וכמו שפירשנו שכתב בפ"ד מברכות הלכה ט' היו מסובין לשתות יין ובא להן מין יין אחר כגון שהיו שותין אדום והביאו שחור או ישן והביאו חדש אינן צריכין לברך ברכת היין פעם שנייה אבל מברכין ברכת הטוב והמטיב וזה פשוט הוא דאם האחר משובח בודאי מן הראשון דמברכין הטוב לכ"ע ולפיכך לא היה צריך להזכיר זה כ"א כתב מה שנלמד מכאן וממעשה דרבי ור"ע כדפרישית ודעת הרשב"א ז"ל ללמוד מכאן דאפי' היין השני גרוע הוא מן הראשון מברך הטוב שכתב וז"ל והא דמברך על שינוי יין בין דבתרא עדיף מקמא בין דקמא עדיף מבתרא דאינו מברך אלא על הרבוי יין כרבי דהוה מברך אכל חביתא וחביתא אבל רבינו שלמה ז"ל כתב שתה יין בסעודה והביאו לו יין אחר טוב מן הראשון והראשון נראה עיקר ומיהא למדנו דדעת התוס' והרא"ש והוקבע בש"ע בסי' קע"ה דעל כל שינוי יין מן בסתם מברכין אפי' אינו יודע שהשני משובח רק שאינו ידוע שהוא גרוע ואפי' הראשון ישן והשני חדש וזהו לכ"ע הוא מוסכם בין להרמב"ם בין להרשב"א דשייכא בו ברכת הטוב:
**שינוי מקום צריך לברך.** כבר זכרנו מדין הזה דמוסכם להלכה גם מסוגית הש"ס דילן בפ' ע"פ ומבית לבית דוקא הוא דנקרא שינוי מקום כמו שהבאתי לעיל בהלכה ו' ד"ה קידש בבית זה וכו' ובדבורי' שלאחריו כמה פעמים וזה שבליתי לרמז כאן דמדקאמר הכא הסיע דעתו כמי שהוא שינוי מקום ולא"כ דהסית הדעת דמיא לשינוי מקום שינוי מקום כמי מדמיע להסית הדעת ומזה היה קלא רהי' לדעת הסוברים דהא דאמרינן שינוי מקום צריך לברך דוקא ברכה שלפניה על מה שהוא רוצה לאכול אבל א"צ ברכה אחרונה על מה שכבר אכל כדין היסח הדעת כמבואר בטור סי' קע"ח וכבר נתבאר לעיל מחילוק השיטות בזה:
**מעשה בר"ע וכו'.** בבבלי סוף פ' כמה אשה הנוסחא הית על כל כוס וכוס שהביא אמר חמרא וחיי לפום רבנן חיי וחמרא לפום רבנן ולפום תלמידיהון והתם נקיט לה להשמיענו דאין בו משום דרכי האמורי כדלעיל מינה והכא שמעינן לענין דינא דברכת הטוב דסבירא לי' כרבי דלעיל דעל כל חבית וחבית בסתם מברכין ואם שאינו ידוע אם השני משובח מהראשון דכל חבית כמין אחר דיינינן לה כדלעיל ד"ה יין ישן וכו' והיינו דמסיים והומר חמרא טבא וכו' כלומר דגם שאין אנו יודעין עדיין אם זה הוא יותר טוב ממה ששתינו עם כל זה יהיה כחמרא טבא לחיי רבנן ולתלמידיהון: סליק פירקא בס"ד
**שלשה שאכלו כאחת.** הכא איתמר אין רשאין לחלק וכו' פירשתי בפנים לפי פירוש התוס' בריש פרקין ולפי' הגי' הכתובה כאן לפנינו וכך היא גי' הרשב"א והר' יונה והרא"ש ז"ל אלא דלפי מה שפירשו הם ז"ל אינו עולה כלל כפי' התוס' לא באוקמתא דהני תרתי מתני' ולא בעיקר הפי' וכן מה שנמצא בהתוס' שלפנינו וחד אמר אכלו כזית זהו בתחלה נתנו דעתם לאכול זהו בסוף ולא כיאורו להאי מ"ד כלום אלא דזה נראה שהוא ט"ס בדבריהם וצ"ל כמו שהוא כתוב כאן להאי מ"ד גמרו אכילתן זהו בסוף וכמו שהעתיקו כל הגדולים המזכירים כאן ואין כאן מקום לומר דגי' אחרת היתה לבעלי התוס' ולא כפי כל הגי' האלו שהביאו הגדולים ז"ל לפי פירושם דהרי מבואר הוא דלפי' התוס'

## פירוש מבעל ספר חרדים

מקום ולא דמי לשינוי מקום בבית אחד מפינה לפינה דהוי שבית מצרף כל הבית ותביבת כמקום אחד כך נראה מדברי רמב"ם פ"ג מהל' ברכות: ה"ג יין חדש יין ישן צריך לברך. וכן הביא הגי' הגהות מיימון בשם ראבי"ה פ"ד דהלכות ברכות ופי' צריך לברך בורא פרי הגפן דומיא דהיסח הדעת ושינוי מקום וכן הבי' הרא"ש הגי' פ"ב דסוכה וכתב דזהו הפי' היותר ניחא והטעם דכיון דשתי ישן אח"כ לא מופטר בחדש דבירך בתחלה דישן חשוב כמין אחר לגבי חדש משום דאשתני לעלויא. ולקמן מתמה אדר' מה מברך הא אמר דשינוי יין אין צריך לברך. ומשני נמי דאין צריך לברך הטוב והמטיב כשמכניסם חדשים או ישנים או ראשון יין ישן ושני יין חדש מכל מקום הטוב צריך לברך עכ"ל. ולפ"ז צריך לומר דבאוצר דרבי היו כולן חדשים או ישנים ומדברי רמב"ם פ"ד מהלכות ברכות נראה דהוה גרים כגירסת הספרים יין ישן ויין חדש צריך לברך הטוב והמטיב וס"ל דהוא לשינוי מראה אדום ושחור או לבן אבל שינוי יין במראה אחד ושניהם חדשים או ישנים מברך הטוב והמטיב ולדבריו אמר על רבי על כל חבית על הרוב דהיה משנה במראה או בזמן אבל כשהיה רואה שהם שוין לא היה מברך: מבין שני דקלים. שהיו בארץ ישראל וביניהן יצא מעין מהם ששתותה מהם כוס ראשון מרפה הזבל שבמעיו כוס שני משלשלו כוס שלישי מנקה את בני מעים עד שאדם מוציאן צלולים כמו שהכניסן: סליק פירקא דכיצד מברכין:
**פרק ז** שלשה שאכלו כאחת וכו'. כתב הרב רבי יונה שקבעו עצמן תחלה להמוציא לדידהו בהסיבה ולדידן בישיבת על השלחן או אינם רשאים ליחלק אבל אם לא נקבעו יחד לברכת המוציא רשאין ליחלק ולי נראה כדברי המפרשים שאע"פ שלא ברכו המוציא ביחד אלא אח"כ נקבעו באכילת יחד ניקבעו לזימון ואין רשאין ליחלק עכ"ל הרא"ש: לזמן. להזדמן יחד לברך בלשון רבים נברך שאכלנו משלו: דמאי. פירות עם הארץ קרויים דמאי כלומר דא מאי מעושרין הן או לא לפי שהן חשודין על המעשרות ואסרו חכמים לאכול מפירותיהן עד שיעשר. ואם אכל ולא עשר מברך עליו ולא הוי מצוה הבאה בעבירה דרוב ע"ה מעשרין הן: שנטלה תרומתו ואע"פ שלא נטלה ממנו תרומה גדולה כגון בן לוי שהקדים את הכהן ולקח המעשר בשבלין קודם שנטל הכהן תרומה גדולה והכהן היה לו ליטול תרומה גדולה תחלה אחד מחמשים דרחמנא קרייה ראשית נמצאת תרומה גדולה של כהן בתוך המעשר הזה א' ממ"ן שבו לבד מתרומת מעשר שעל הלוי להפריש תרומה ממעשרו ואשמועינן מתני' דהכא דפטור הלוי מלהפריש ממנו תרומה גדולה דכתיב והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר: ומע"ש והקדש שנפדו. כגון שנתן את הקרן ולא נתן את החומש שהבעלים מוסיפין חומש וקמ"ל תנא דאין חומש מעכב: והשמש שאכל כזית. דמהו דתימא כיון שהשמש אין לו קביעות אלא הולך ובא אין מזמנין עליו קמ"ל ובכל הני אשמועינן דאע"ג דדמו לאיסור אין כאן ברכה בעבירה: והכותי. מן הגוים שהביא מלך אשור מכותא ומשאר ארצות ויושב אותם בערי

**שנויי נוסחאות** (ס"א) יין ישן יין חדש בכי"ל יין חדש יין ישן.

**מערכת הערוך** שברא מי רפואות. בערוך (ע' דקר) מיני רפואות. [אית תניי תני] וכו' ואית תניי תני בערוך (שם) אית תנאי דתנו וכו' ואית תנאי דתנו:

חדושי רד"א
**מעשה** בר"ע כו'. נ"ב עי' שבת בבלי ס"ז ע"ב: **מי דקרים** וכו'. נ"ב שבת בבלי דף ק"י ע"א:

עמודי ירושלים תנינא
**שלשה** שאכלו כאחת כו' ו ברכת הזימון כו' רוקח (סי' רפ"ג):

מסורת הש"ס

פ' תוס' ברכות מס. ד"ה שלשה

ברכות מס.

סנהדרין ג': וש"נ ירושלמי סנהדרין פ"א הל"א

מזמנין עליהן אבל [א] אכל טבל ומעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו והשמש שאכל פחות מכזית [ב] והנכרי אין מזמנין עליהן: **גמ'** הכא איתמר [ג] *אין רשאין ליהלק. וכה איתמר חייבין לזמן. שמואל אמר כאן בתחלה כאן בסוף. [ד] אי זהו בתחילה ואי זהו בסוף. תרין אמורין. חד אמר נתנו דעת לאכול זהו בתחילה. אכלו כזית זהו בסוף. והרנה אמר אכלו כזית זהו בתחילה. גמרו אבילהן זהו בסוף ר' אבא בשם רב הונא ר' זעירא בשם אבא בר ירמיה *ג' חובה שנים רשות. אמרה רבי זעירא קומי רבי יסא א"ל [ה] אני אין לי אלא משנה שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן. רבנן דהכא בדעתון ורבנן דהתם בדעתון. *שמואל אמר [ו] שנים שדנו דיניהן דין אלא שהוא נקרא ב"ד חצוף. [ז] רבי יוחנן ור' שמעון בן לקיש תרויהון אמרי אפילו שנים שדנו

אין

המלות עד שבדקו אחריהם ומלאו להם דמות יונה בראש הר גריזים שהיו עובדים אותה ומאז עשאום ככנרים גמורים לכל דבריהם והלכך האידנא אין מזמנין על הכותי: אכל אכל טבל. דגן שלא ניטלה תרומה ומעשרות קרוי טבל ופירושו טבל טב לא וכטבל דאורייתא לא איצטריך לאשמועינן אלא הב"ע בטבל דרבנן וכגון שזרעו בעציץ שאינו נקוב דמן התורה אינו חייב אלא דומיא דגידולי השדה וקמ"ל דאע"ג שאינו טבל אלא מדרבנן אין מזמנין עליו: ומעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו. כלומר שלא ניטלה ממנו תרומה גדולה ואע"פ שניטלה ממנו תרומת מעשר וברישא קרי ליה ניטלה תרומתו התם שהקדימו בשבלים כדפרישית ומשום דלא חלה עליו חיוב תרומה גדולה קרי ניטלה תרומתו והכא בסיפא מיירי כגון שהקדימו הלוי לכהן לאחר שנתמרח בכרי שכבר הוקבע לתרומה מן התורה והוא נטל המעשר ראשון בתחילה קודם שהופרש ממנו תרומה גדולה והלכך קרי ליה הכא שלא ניטלה תרומתו לפי שיש בו אחד מחמשים הראוי לתרומה גדולה לכהן ואע"פ שהפרים ממנו תרומת מעשר אין מזמנין עליו: ומעשר שני והקדש שלא נפדו. אם לא נפדה כלל מילתא דפשיטא היא ולא איצטריך למיתני אלא הב"ע שנפדו ולא נפדו כהלכתן ומעשר שני כגון שפדאו בגרוטות של כסף או במטבע שאין עליו צורה ורחמנא אמר וצרת הכסף בדבר שיש בו צורה: והקדש. כגון שחללו על גבי קרקע וכתיב את הכסף: והשמש שאכל פחות מכזית. משנה שאינה צריכה היא אלא איידי דהדר לרוב השנויים לצורך הדר נמי להא: והנכרי. בגר שמל ולא טבל מיירי ואשמועינן דכל כמה דלא טביל נכרי גמור הוא דלעולם אינו גר עד שימול ויטבול: **גמ'** הכא איתמר אין רשאין ליחלק. במתני' לקמן בפרקין קתני שלשה שאכלו כאחת אינן רשאין ליחלק דמשמע שאין רשאין ל חלק אחר שכבר גמרו אכילתן כאחת ובאים לברך אז אינם יכולים לחלק אבל אם לא גמרו כאחת אלא אחד מהן גמר מקודם לחביריו יכול הוא לברך בפני עצמו: והכא איתמר חייבין לזמן. דמשמע משישבו לאכול כאחת חל עליהם חובת זימון ולעולם חייבין הן לזמן ואף אם גמר אחד מהן מקודם אינו יכול לברך בפני עצמו וקשיין אהדדי: כאן בתחילה כאן בסוף. מתני' דהכא בתחלה מיירי ומתני' דלקמן בסוף הוא דמיירי ופליגי תרין אמוראין בפירושא דמילתיה דשמואל: חד אמר נתנו דעת לאכול זהו בתחלה. וה"ק מתני' דהכא בשנתנו דעתם בתחלת אכילה לאכול ביחד בכה"ג חל עליהם חובת זימון לעולם אע"פ שלא גמרו אכילתן ביחד: אכלו כזית זהו בסוף. כלומר מתני' דלקמן איירי בשהתחילו לאכול כאחת אלא אחר שאכל א' או שנים מהן כזית בא השלישי לאכול עמהן ובהא בעינן דוקא אם גמרו אכילתן כאחת דאז אינן רשאין ליהלק: והרנה. ואידך אמר דאף אם אכל אחד או שנים מהן כזית ואח"כ בא השלישי זהו ג"כ נקרא בתחלה כיון שעיקר הסעודה אוכלין כאחת וחל עליהם חובת זימון ואינן רשאין לגמור סעודתן זה בלא זה: גמרו אכילתן זהו בסוף. כלומר לא נקרא בסוף לענין שאין אחד מהן יכול לברך בפני עצמו אלא אחר שכבר גמרו דוקא אבל לא מקודם שגמרו היינו דוקא אם לא אכלו כל הסעודה כאחת כי אם גמר אכילתן היתה כאחת ובהא הוא דתנינן לקמן דשוב אינן רשאין ליחלק והיינו אחר שגמרו דוקא אבל מקודם יכולין ליחלק זה מזה דכיון שלא אכלו בתחלה כאחת לא חל עליהן חובת זימון ולומר שאינן יכולין ליחלק אף על פי שעדיין לא גמרו: שלשה חובה. מילתא באנפי נפשה היא ודינא קמ"ל דזימון בשלשה חובה הוא ובשנים רשות הוא ואם רצו לזמן מזמנין: אני אין לי אלא משנה. כלומר מן המשנה שמעינו דלא היא כדקאמרת דשנים רשות דהא דקתני שלשה שאכלו וכו' ומשמע דוקא שלשה הא שנים לא: רבנן דהכא כדעתון ורבנן דהתם כדעתון. ומפרש הש"ס דכלהו לשיטתייהו אזלי רבנן דהכא והיינו ר' ייסא דהשיב לר' זעירא דדייקינן מן המשנה שלשה דייקא אבל שנים אין מזמנין לשיטת רבנן דהכא הוא והיינו ר' יוחנן ור"ש לקיש דהם רבנן דא"י וסבירא להו לקמן דכל היכא דתני במתני' שלשה בדוקא הוא ורבנן דהתם והיינו ר' אבא ור"ז שעלו מבבל לשיטתייהו דרבנן דהתם אזלי והיינו שמואל דלקמיה: שמואל אמר. דאמר שמואל בפ"ק דסנהדרין בהלכה א' שנים שדנו דיניהם דין והא דקתני במתני' התם דיני ממונות בשלשה היינו לכתחילה אבל בדיעבד אפי' שנים שדנו דיניהם דין וה"ה הכא דלכתחילה קתני במתני' דשלשה בעינן לזימון ואז חובה עליהן אבל בדיעבד אפי' שנים אם רוצין לזמן מזמנין: ר' יוחנן ור"ל תרויהון אמרי. התם אפי' שנים שדנו כלו' אפי' בדיעבד שכבר דנו אין דיניהן דין דשלשה דקתני במתני' התם בדוקא וה"נ שלשה דוקא אבל שנים אפי' אם רצו לזמן

אמרה ר"ז קומי ר' יוסא א"ל אנו אין לנו. כן הוא הגי' אמיתית וכן הוא בירושלמי דפים אמסטארדאם וכן מוכח בסמוך דגרסינן ר"ז וחברותי' כלומר כל החבריא שלו:

## פירוש מבעל ספר חרדים

**בעלי** שומרון ונתגיירו מאימת האריות שהיו אוכלים בהם כמפורש בספר מלכים והיו שומרין תורה שבכתב וכל המצות שהחזיקו בה מדקדקין בה יותר מישראל לפיכך היו מאמינים בהם בקצת המצות עד שבדקו אחריהם ומצאו להם דמות יונה בראש הר גריזים שהיו עובדים אותה ומאז עשאום כגוים גמורים לכל דבריהם שילכך האידנא אין מזמנין על הכותי: אכל אכל טבל. דגן שלא נטלה ממנו תרומה ומעשרות קרוי טבל פי' טבל טב לא ואין צריך לומר טבל דאורייתא אלא אפי' טבל דרבנן כגון דגן שצמח בעציץ שאינו נקוב למעשרות אלא מדרבנן אין מזמנין עליו. ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו לאו תרומת מעשר קאמר דהאי טבל גמור הוא. אלא כגון שהקדים לוי את הכהן בכרי לאחר שנתמרח והוקבע לתרומה מן התורה ונטל מעשר ראשון תחלה ואחד מחמשים שבו שיא ראויה לתרומה גדולה לכהן וכל זמן שלא נתן ממנו תרומה גדולה זו אע"פ שהפריש תרומת מעשר אין מזמנין עליו ואם היה מקדימו בשבלין קודם שנתמרח לא היה צריך להפריש תרומה גדולה כדכתבינן לעיל: ומע"ש והקדש שלא נפדו. אין צ"ל שלא נפדו כלל דהא מילתא דפשיטא היא אלא שנפדו ולא נפדו כהלכתן כגון שפדה מע"ש בגרוטאות של כסף או במטבע שאין עליו צורה ורחמנא אמר וצרת הכסף כידך כדבר שיש בו צורה והקדש שחללו על גבי קרקע ולא פדאו בכסף ורחמנא אמר ונתן את הכסף: והשמש שאכל פחות מכזית. [משנה] שאינה צריכה היא אלא איידי דהדר לרובא לצורך הדר נמי להא: והנכרי. בגר שמל ולא טבל מיירי ואשמועינן דכל כמה שלא טבל גוי הוא ולעולם אינו גר עד שימול ויטבול שכ"ל הרי עובדים: **גמ'**. הכא איתמר וכו'. רבני צרפת ורבינו יונה והרא"ש פירשו דזו הקושיא עצמה שמקשה שבבלי לקמן אאידך מתני' תנינן חדא זימנא ותרתי למה לי: כאן בתחלה וכו'. כלומר דאי תנא חדא זימנא לא הייתי למדים חיוב אלא כשאכלו עד סוף אכילה ומכח משנה יתירה שמעינן דאפילו מתחלת אכילה חל עליהן חיוב ואין רשאין ליחלק: נתנו דעתן. לאכול כיד אע"פ שאח"כ אכל כ"א לעצמו אינן רשאין ליחלק לברך כ"א ברכת מזון לעצמו אלא בזימון ופירש הרי' ר' יונה דזהו תירוץ שבבלי דאמר דאשמועינן משנה יתירה אפי' ישבו לאכול ועדיין לא אכלו חייבין לזמן וכן הלכה וכתב וטעם סברא זו דכיון דגמרו בדעתן לאכול ביחד ויברכו יחד נמצא שכבר גמרו בדעתן לעשות מצות זימון וכיון שקבלו לעשות מצוה יש להם לקיימה: אכלו כזית זהו בסוף. דכזית הוא חיוב ברכת מזון ופחות מכזית לא. זהו הפי' הישר ויש פירושים אחרים דחוקים: אין לי אלא משנה וכו'. והכי פריך מינה בבבלי למ"ד רשות דמתני' משמע שלשה אין שנים לא יזמנו אפי' אם רצו מדלא תני נמי ושנים רשות: רבנן דהכא. ר' יוסא שהוא מחכמי ארץ ישראל שבו חובר הירושלמי כדעתון כלומר למדו דין זימון מקבלה אחרת שהיתה מחכמי ארצם דהם ריש לקיש ור' יוחנן ורבנן דהתם ר' זירא דהוא מבבל כדעתון שקבלו משמואל דהוה מבבל: תגוף

שעברו

## מראה הפנים

התוס' וכפי מה שבארתי דבריהם בפנים דדעתם לפרש דמתני' דהכא דייקא שחייבין לזמן לעולם ואין רשאין לגמור סעודתן זה בלא זה ומתני' דלקמן דייקא שאינן רשאין ליחלק היינו דוקא אם כבר גמרו סעודתן יחד אבל קודם שגמרו רשאי האחד לגמור סעודתו ולברך קודם חביריו ואינו מחויב להמתין עליהן. וזהו הפך מדעת הגדולים ז"ל לפי פירושם וכמו שיתבאר לפנינו. והשתא לפי' התוס' מאי האי דסיימו לאידך מ"ד אכלו כזית זהו בתחלה נתנו דעתם לאכול זהו בסוף הא לפי דבריהם מתני' דהכא איירי בתחלה וכמו שביארו לזה בהדיא דלמ"ד קמא נתנו דעתם לאכול ביחד זהו בתחלה ואז ודאי חובת זימון עליהם. והיינו מתני' דהכא לפי פירושם בהקושי' דהש"ס פריך דהני מתני' סתרן אהדדי ולא כדפריך בש"ס דילן תנינא חדא זימנא: ואכלו כזית זהו בסוף וכו'. והיינו מתני' דלקמן. והשתא לאידך מ"ד על כרחך א"א לפרש דסבירא לי' בהפוך דאכלו כזית זהו בתחלה ונתנו דעתם לאכול מעיקרא ביחד זהו בסוף א"כ פליגי בסברות הפוכות וכבר כתבו התוס' לעיל דף ל"ט ע"ב ד"ה מברך על הפתיתין ובכמה מקומות דאין סברא לומר דפלוגתא דאמוראי בסברות הפוכות היא ועוד דלישנא דבסוף בלאו הכי לא שייכא לפרש על נתנו דעתם בתחלה וא"ל להאריך בזה דטעות דמוכח הוא בדבריהם ועל כרחך דצריך לגרוס גם בדבריהם כמו שכתוב לפניו ובכל הגירסות שהובאו בגדולי המפרשים ז"ל ובזה דבריהם מבוארים הם בענין פירושא דפלוגתא דאמוראי דהכא כמבואר בפנים לפי שיטת'. ועיין בקונטרס אחרון סי' ז' ד"ה הכא איתמר אין רשאין לחלק ושם תמצא מבואר הכל בס"ד:

**אני** אין לי אלא משנה. והתם בריש פרקין דחי לה להאי מ"ד דאינו מוכרח מהמשנה דלאו רשות הוא בשנים משום דשלשה דקתני לחובה הוא ולעולם לשנים רשות. ומיהו המסקנא התם כר' יוחנן דאין ברכת הזימון לשנים וכדאמר שם תתייבס דר' יוחנן הוא דאמר אין מזמנין. וכדאמר נמי הכא דרבנן דהכא כדעתין דר' יוחנן ור"ל דאמרי תרויהון דשנים שדט אין דיניהם דין וא"כ שלשה דמתני' דהתם דוקא הוא וה"נ שלשה דמתני' דוקא:

רב

עין משפט נר מצוה

ה

א מיי' שם הל' יט סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' קצט סעי' א

ו

ב מיי"פ"ה מהל' ברכות הל"ו סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' קצט ס"ד

ז

ג מיי' שם הל' י סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' קצ"ג ס"א

ח

ד ע' טוש"ע שם סעי' ד

ט

ה טוש"ע שם סעיף א

י

ו מיי' פ"ב מה' סנהדרין סמ"ג עשין לז טוש"ע חו"מ סי' ג ס"ב

## גליון הש"ס

[ז] ר"י ור"ל תרווייהון אמרין אפי' שנים וכו'. ע' בתוס' יבמו' דף מו ע"ב. ד"ה משפט. וגיטין לג ד"ה ור"נ. וסנהדרין דף ג ע"ב ד"ה דברי, ובקדמוני' שם. ומכאן ראיידלא קיי"ל כשמואל דהכי' סירושלמי תלו לה בפלוגתא דברכת הזימון בשנים ואנן קיי"ל בשלשה דוקא:

שנויי נוסחאות (בוי"א) דיניהן בד"ו דינן.

אין דינן דין. *רב הונא אמר [א] ג' שאכלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו ונתערבו מזמנין. רב חסדא אמר [ב] והן שבאו משלש חבורות. על דעתיה דרבי זעירא וחבורתיה והן שאכלו ג' כאחת רבי יונה על הדא דרב הונא הטביל ג' איזובות זה בפני עצמו וזה בפני עצמו ונתערבו מזה בהן. רב חסדא אמר והן שבאו מג' חבילות. על דעתיה דר' זעירא והבורתיה והוא שהטביל שלשתן כאחת. אין תימר אין למידין אזוב מברכה *ואנן חזינן רבנן קיימין בסוכה וילפין מטיט הנרוק. כיי דתנינן *תמן [ג] הרחיק את הסיכוך מן הדפנות שלשה טפחים פסולה הא פחות מיכן כשירה מהו לישן תחתיו התיב רבי יצחק בן אלישיב הרי [ד] טיט הנרוק משלים במקוה ואין מטבילין בו אף הכא משלים בסוכה ואין ישינין תחתיו. [ה] ג' שאכלו כאחת וביקש אחד מהן לילך לו דבית רב אמרי יברך ברכה ראשונה וילך לו. אי זו היא ברכה ראשונה דבית רב אמרו *זו ברכת הזימון. רב זעירא בשם רב ירמיה זו הזן את הכל. ר' חלבו בר חנן בשם רב זו הזן את הכל. התיב רב ששת והא מתניתא פליגא [ו] שנים ושלשה חייבין בברכת הזימון הא

רידב"ז

רב הונא אמר ג' שאכלו זה בפני עצמו וזה בפ"ע ונתערבו מזמנין והא דקתני במתניתין ג' שאכלו כאחת הוא לאו דווקא אכלו כאחת אלא אפילו כל אחד בפ"ע ע"ז פליג ר"ח וס"ל דלא מהני הא שאכלו כל אחד בפ"ע אלא צריך שיבוא כל אחד מחבורה של ג'. וסבר במקצת כרב הונא ופליג עליו במקצת דס"ל כוותי' דצרופין לזימון אע"פ שלא אכלו כאחת ופליג עליו בזה דר"ה ס"ל דאפילו האכילה הי' ביחידות נמי מצטרפין ור"ח ס"ל דהאכילה צריך להיות אצל כל אחד בג' אבל על דעתי' דר"ז וחברותי' היא ר' יוסא דלעיל דקאמר אנו אין לנו אלא משנה וכמו שכשנית המשנה דווקא ג' שאכלו כאחת אבל שנים לא ודכוותי' אם לא אכלו כאחת נמי לא. נמצא דר"ז ור' יוסא וכל רבנן דהכא פליגי וס"ל דלא כרב הונא ודלא כרב חסדא ונמצא דג' מחלוקת בדבר וכן באיזוב ג"כ ג' מחלוקת בדבר וכן הוא לפי' מהרא"פ ז"ל:

התיב רב ששת והא מתניתא פליגי שנים שלשה חייבין בברכת הזימון. כל מה שפירש הפ"מ ז"ל הוא פי' הרב אלפס ז"ל והתוס' ז"ל. ועוד ראשונים ז"ל פי' באופן אחר עיי"ש: כתוב

פני משה

לזמן אין מזמנין: שלשה שאכלו זה בפני עצמו וכו' ונתערבו. כלומר שכל אחד מהשלשה אכלו בחבורה אחת וכדמפרש רב חסדא והן שבאו משלשה חבורות ועכשיו נתערבו יחד אלו השלשה שבאו מן החבורות ונעשו חבורה אחרת משלשה חייבין הן לזמן: על דעתיה דרבי זעירא וחבורתיה והן שאכלו שלשה כאחת. כלומר משום דרב חסדא סתמא קאמר הלכך מסיים הש"ס דעל דעתיה דר' זעירא וחברותיה דלעיל והיינו ר' ייסא דהשיב לו דשלשה דמתני' דוקא הוא וא"כ חבורות דקאמר רב חסדא נמי הכי הוו דדוקא שבאו מחבורות של שלשה שלשה שאכלו כאחת דהואיל ונתחייבו בזימון בשעה שאכלו ג' כאחת הלכך כשעמד אחד מכל חבורה ונצטרפו לחבורה אחת חייבין הן לזמן לפי שכבר הוקבעו בחובת זימון בתחלה: ר' יונה על הדא דר' הונא. כלומר ר' יונה אמר על הדא דקאמר רב הונא בדין הזימון למדין אנו מזה גם למקום אחר לדין הזייה דמי חטאת: הטביל שלשה איזובות. בפ' י"א דפרה תנן מצות אזוב שלשה קלחים ובהם שלשה גבעולים. כלומר שלשה שרשים ובהן ג' גבעולים גבעול לכל קלח דילפינן לקיחה לקיחה מאגודת אזוב דפסח מצרים מה להלן שלשה דאין אגודה פחות משלשה אף כאן שלשה. והשתא קאמר דאם הטביל שלשה אגודות של אזוב לכל אחד בפני עצמו כדי להזות בהן: ונתערבו. מאלו הג' אגודות נלקחו מכל אגודה ואגודה אחת מהן ונצטרפו לאגודה אחת מזה בהן והיינו צריך להטביל במי חטאת פעם שניה לפי שכבר ראוין להזייה הן מטבילה הראשונה: רב חסדא וכו'. וכלומר ולרב חסדא בעינן שיהו באין מג' אגודות ולדעתיה דר"ז וחבורתי' שיהא בכל אגודה ואגודה שלשה גבעולין והוא שהטבילן בראשונה כאחת דאז נראו כבר להזייה וכמו דהגרינן לענין חובת זימון וה"ה דילפינן למצות הזייה באזוב: אין תימר אין למדין אזוב מברכה. כלומר וכי תימא דמה ענין דין מצות אזוב ללמוד מברכות הזימון: ואנן חזינן. כלומר הא לאיי דילפינן אזוב מברכה דהא אנן חזינן דרבנן קיימין בדין דסוכה וילפין מדין טיט הנרוק בדין המקוה כדלקמיה: כהאי דתנינן תמן. בפ' קמא דסוכה הרחיק את הסיכוך מן הדפנות ג' טפחים פסולה דאויר פוסל בשלשה הא פחות מכאן כשירה דאמרינן לבוד ומצטרף האויר ג"כ לשיעור הסוכה: מהו לישן תחתיו. ומיבעיא לן התם מהו לישן תחתיו מי אמרינן מכיון דמצטרף לשיעור סוכה מותר לישן תחתיו או לא: התיב. והשיב ר' יצחק בן אלישב הרי טיט הנרוק שהוא רך וראוי להריקו מכלי אל כלי דמשלים במקוה לארבעים סאה ואפ"ה אין מטבילין בו כדתנן בפ"ז דמקואות אלו מעלין את המקוה שמשלימין לשיעור המקוה השלג והברד והגליד והכפור והמלח וטיט הנרוק וקתני דמשלימין הן אבל הטובל בהן לא עלתה לו טבילה: אף הכא. באויר פחות מג' משלים הוא לשיעור הסוכה אבל אין ישינים התחתיו אלמא דילפינן מצות סוכה מדין טבילת מקוה וה"ה דילפינן מצות טבילה באזוב מדין דהכא בברכה: וביקש אחד מהן לילך לו. והרי הוא נתחייב בזימון: יברך ברכה ראשונה. ואח"כ ילך לו ופליגי מה היא הברכה ראשונה: דבית רב אמרי זו ברכת הזימון. נברך שאכלנו משלו ואחר שיאמרו לזה יכול הוא לילך לדרכו: זו הזן את הכל. וצריך שישב עד שיאמר כל ברכת הזן ואח"כ ילך לו וכן רבי חלבו בשם רב קאמר כר' זעירא: התיב רב ששת. על דבית רב דקאמרי ברכה ראשונה ברכת הזימון והא האי מתניתא פליגי כדמסיים ואזיל: שנים ושלשה חייבין בברכת הזימון. א"כ המזון גרסינן. כלומר שנים ושלשה בני אדם שאכלו ואין אחד מהן יודע לברך ברכת המזון כולה אלא אחד יודע ברכה ראשונה והשני יודע ברכה

מסורת הש"ס

יא
[א] ב טוש"ע או"ח סי' קצג ס"ה

יב
[ג] מיי' פ"ד מה' סוכה ה"ד טוש"ע או"ח סי' תרל ס"ט

יג
[ד] מיי' פ"ז מה' מקואות ופ"ת ה"י סמ"ג עשין רמח טוש"ע יו"ד סי' רא ס"ל ול"ב

יד
[ה] טוש"ע או"ח סי' ר' ס"א

טו
[ו] טוש"ע או"ח סי' קצד ס"ג

עין משפט נר מצוה

ברכות ט

פ' תוס' סוכה יט. ד"ה ולא ירושלמי סוכה פ"א הל"י.

פ' ברכות מו כס"ע. ועיין תוס' ברכות דף מו ד"ה עד.

## מראה הפנים

רב הונא אמר שלשה שאכלו וכו'. מילתיה דרב הונא ורב חסדא גרים לה התם דף נ' ע"א אמתני' דג' שאכלו אין רשאין ליחלק והא דקאמר על דעתיה דר"ז וחבורתיה והן שאכלו ג' כאחת לכאורה היה נראה לפרש דלאו אדלעיל קאי כדפרישית בפנים אלא דר"ז וחברותיה מוסיפין על דיניה דרב הונא ורב חסדא דקאמרי שאותן ג' שבאו מן ג' חבורות שחייבין הן לזמן עלה קאמרי והן שאכלו שלשתן כאחת כלומר אחר שנצטרפו לחבורה אחרת של ג' צריכין הן שיאכלו שם במקום שבאו ומזמנין ולפ"ז הויא דלא כדפירש"י ז"ל שם שאפילו לא אכלו אלו הג' משנצטרפו יחד שכבר גמרו סעודתן עם הראשונים וכ"כ הטור סוף סי' קצ"ג ואפי' לא אכלו אלו הג' ביחד משנתחברו והב"י שם דקדק על זה דא"כ היאך מצטרפין שהרי ברכת זימון ליתא אלא על הפת והוא טעון ברכה לאחריו במקומו ודחק שם לתרץ דמיירי בבית אחת ומפינה לפינה דלא הוי שינוי מקום א"נ דה"ק דצריכין לאכול עכשיו ביחד דאל זימון עלייהו ובזה אין רשאין לחלק ואם היינו יכולין לפרש להא דר"ז וחבורתיה הכי היה קצת ראיה לסברת הב"י ואף שאין פירושו לב' התירוצים שלו סובל לפרש כן לא לדעת רש"י ולא לדעת הטור אלא דעל כרחך א"א לפרש כן להא דר"ז וחבורתיה דהא עלה קאמר ר' יונה דאף בדין טבילת אזוב כן כדרב הונא ורב חסדא וכו' ואם כן לדעת ר"ז וחבורתיה והוא שהטביל שלשתן כאחת נמי היה צריך לפרש כן והוא שהטביל לאלו שלשתן משנצטרפו והא ודאי ליתא דא"כ מאי קמ"ל פשיטא אם טובלין לאגוד' אזוב דמזה בהן יהיו מאיזה מקום שבאו אלא ודאי דעיקר סברותא דא"ל להטבילן פעם שניה הואיל ובאו מג' אגודות שכבר הוטבלו במי חטאת וכמו דבזימון שכבר חל עליהם חובת זימון בחבורות הראשונות והלכך חייבין לזמן ואע"פ שלא אכלו ביחד משנצטרפו ועל דעתיה דר"ז וחבורתיה דקאמר על ר"ז ור' ייסא דלעיל קאי כדפרישית בפנים ומשום דרב חסדא דהכא לא קאמר בהדיא משלש חבורות של ג' ג' בני אדם כדגרים התם בלישניה מסיים הכא מטמיה דר"ז וחבורתיה הכי דצריך שיהא מג' ג' שאכלו כאחת. ובעיקר דקדוקו של הב"י לדעת רש"י והטור נראה דלק"מ כלל וכלל דלא נחית הכא לדין מה שהפת צריך ברכה לאחריה במקומה דודאי לכתחילה הדין כך והכא דלענין חובת ברכת הזימון הוא דאיירי א"כ כודאי הדין הוא אפי' לא אכלו כלום עכשיו משנצטרפו חייבין הן לזמן לפי שכבר חלה עליהם חובה א מעיקרא ולא איירינן כאן כלל מדין שצריכים לאכול עוד במקום ששינו וזה פשוט וברור הוא לדעת רש"י והטור דה"ק דאף ע"פ שלא אכלו עכשיו כלל ולא קיימו דין זה הנזכר בדברים שטעונין ברכה לאחריהן במקומן. לזמן מיהת חייבין הן דבהאי דינא השתא הוא דקיימינן ולא בדין אחר דהאינו שייך לעיכוב דין הזימון:

הרי טיט הנרוק משלים במקוה ואין מטבילין בו. וה"ק בבבלי סוכה דף י"ט ע"ב טיט הנרוק יוכיח שמצטרף למ' סאה והטובל בו לא עלתה לו טבילה. ומהכא משמע כדפירש"י ז"ל שם וכפי גירסתו דאויר מצטרף ואין ישינים תחתיו וכדהביאו התוס' שם להאי דהכא דמסייע לפירש"י ואין כאן מקומו בביאור זה וכשאגיע ברחמי הש"י וכחסדו למס' סוכה ולכאר גם כל סדר מועד אז נבאר מדין הזה במקומו בס"ד:

שלשה שאכלו כאחת וביקש אחד מהן לילך לו. הרי"ף ז"ל הביא לזה עד אמר רב הונא תיפתר כרבי ישמעאל וכו' וביאר הוא ז"ל לפי פירושו וכמו שהעתקתי בפנים גם לסוגיא דהתם בענין זה דפליגי רב נחמן ורב ששת בדף מ"ו ע"א עד היכן ברכת הזימון וכו' דג"כ בענין זה מתפרש כדאמר הכא שאם אכלו שלשה והולך אחד מהן לצאת ביושב עד שיגמרו אותה ברכה ופליגי בה כדפליגי נמי הכא וכן בפי' הברייתות דמייתי התם תני חדא ברכת המזון שנים ושלשה ותניא אידך שלשה וארבעה ג"כ מתפרש על בני אדם לענין

## פירוש מבעל ספר חרדים

שעלו על תקנת חכמים: רב חסדא אמר וכו'. הוא מסיים על דעתם דר' זעירא כלומר ואפילו לרבי זעירא דאמר לעיל חבירת שנים מזמנין רשות אם באו מג' חבורות של שנים שנים לא נתחייבו השתא אע"פ שהם ג' בזימון אלא דוקא כי באו מג' של ג' דחל חיוב עליהם במקומן תחלה כן מפורש בבבלי מילתיה דרב חסדא: רבי זעירא וחברותיה. כמו נזרקה מפי חבורה הם כל הגלוים אליו בסברתו רבי הונא ור' הכא והכא בר ירמיה דלעיל: רבי יונה וכו'. מדינו של רב הונא בברכת זימון ומה שפי' ר' חסדא עליו למד ר' יונה לדין טבילת אזוב להזות בו לטמא מת בפ"א דמסכת פרה מצות אזוב ג' קלחים: והוא שהטביל שלשה כאחד. כלומר שכל ג' חבילות ראשונות שהטביל היו של ג' ג': כי הא דתנינן תמן הרחיק את הסיכוך מן הדפנות. לא כגובהם קאמר אלא בהמשכם: פסולה. דאויר פוסל בג' אפי' מן הצד: התיב ר' יצחק וכו'. מאי קבעית פשיטא דאע"ג דאויר פחות מג' מצטרף להשלים שבעה טפחים דהכשר סוכה אין ישינים דכיוצא בה אשכחן גבי דין טבילת מקוה: טיט הנרוק. שראוי להריקו מכלי אל כלי כגון שהוא רך שמצטרף להשלים שיעור ארבעים סאה והטובל בו בטיט הנרוק אפי' בשעה שאין כל המקוה טיט אלא מקצתו מצטרף. הטובל בו לא עלתה לו טבילה כן פירשו התוספת בפ"ק דסוכה דמייתי דין זה דטיט נרוק ממשניות של מסכת מקואות: יברך ברכה ראשונה. עמהם: שנים ג' חייבין וכו'. פי' רי"ף ב' ג' אנשים ואין אחד מהם יודע ברכת מזון כלה אלא אחד יודע הראשונה וחבירו יודע השנית

**מסורת הש"ס**

ברכות מח: | תוספתא פ"ו | שם ודף כא. ירושלמי מגילה פ"ד הל"א.

הא ארבעה לא אין תימר ברכת זימון ראשונה ניתני ארבעה אשכחן תני ארבעה אין תימר זו הזן את הכל קשיא אין תימר זו הטוב והמטיב לית את יכול שנייא היא. *דאמר רב הונא משניתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב. הטוב שלא נסרחו והמטיב שניתנו לקבורה. אמר רב הונה תיפתר בר' ישמעאל דרבי ישמעאל אמר הטוב והמטיב דבר תורה דכתיב °ואכלת ושבעת וברכת *זו ברכת הזימון. את ה' אלהיך זו הזן את הכל. על הארץ זו ברכת הארץ. הטובה זו ברכת בונה ירושלים. וכן הוא אומר °ההר הטוב הזה והלבנון אשר נתן לך זה הטוב והמטיב [ז] *כתוב בתורה ברכה לפניה ואין כתוב בתורה ברכה לאחריה מה כתיב בה לפניה °כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו כתיב במזון ברכה לאחריו ואין כתיב לפניו מה כתיב לאחריו ואכלת ושבעת וברכת. ומניין ליתן את האמור בזה ואת האמור בזה בזה. ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן אתיא שם שם לגזירה שוה מה שם שנא' בתורה ברכה לפניו. אף שם שנא' במזון ברכה לפניו. ומה שם

(בשוליים: תורה אור — דברים ח, שם ג, שם לב)

**פני משה**

ברכה שנייה ושלישית ואינו יודע ברכה ראשונה או שאחד יודע לברך ברכה ראשונה ואחד יודע לברך ברכה שנייה ואחד יודע לברך ברכה שלישית חייבין לברך ברכת המזון לפי שאפשר לברך כל אחד ואחד מהן ברכה אחת שהוא יודע ונמלאת ברכת המזון כולה משנים מהם או משלשתן: הא ארבעה לא. כלומר אלמא דשמעינן מינה דברכת המזון עם ברכת הזימון אינה אלא שלש ברכות בלבד ולפיכך אינה נחלקת אלא לשלשה אנשים בלבד ומשום הכי קתני שנים ושלשה ולא קתני ארבעה ואי איתא דברכת הזימון עד נברך הוא הוה אמר ארבעה וקשיא לדבית רב: אשכח תני ארבעה. ומשני דאמת אשכחן חדא ברייתא דקתני ארבעה ודבית רב אמרי כוותה: אין תימר זו הזן את הכל קשיא. כלומר השתא דאשכחן ברייתא דתני ארבעה א"כ קשיא לאידך דקאמר ברכה ראשונה עד הזן את הכל היא דלדידיה לא הויא אלא ג' ברכות לשלשה בני אדם: אין תימר זו הטוב והמטיב לית את יכיל שנייה היא וכו'. כלומר וכי תימא דאף למ"ד ברכה ראשונה מברכת הזימון עד ברכת הזן היא נמי ניחא דהאי ברייתא דקתני ארבעה עם ברכת הטוב ומטיב הוא דקחשיב וא"כ אשכחן ד' ברכות לארבעה בני אדם הא ליתא דאי אתה יכול לומר כן דהא שנייה היא ברכת הטוב דמדרבנן היא וכדרב הונא דאמר משניתנו הרוגי ביתר לקבורה הוא דתקנו אותה וא"כ לא מצי התנא למיחשבה עם הני ברכות דאורייתא: אמר רב הונה תיפתר כר' ישמעאל. כלומר אי משום הא לא קשיא דלעולם נימא ברכה ראשונה עד ברכת הזן היא וזימון לא נחשב לברכה בפני עצמה והא דקתני ארבעה עם ברכת הטוב והמטיב הוא דקחשיב ותיפתר כר' ישמעאל דס"ל מדאורייתא היא כדדריש לה מן הכתוב בתורה ואכלת ושבעת וכו' אשר נתן לך זה הטוב והמטיב: כתוב בתורה ברכה לפניה וכו'. כלומר למדנו מן הכתוב לברך על התורה לפניה כדדריש מקרא כי שם ה' אקרא כשאני בא לקרא בתורה ואקרא בשם ה' הבו גודל לאלהינו ואתם תענו אמן אבל לא למדנו מן הכתוב לברך על התורה לאחריה ובמזון מצינו דלאחריו הוא דכתיב אבל אינו כתוב לברכה לפניו: ומנין וכו' אתיא שם שם לג"ש. כתיב הכא כי שם ה' אקרא וכתיב התם וברכת

**רידב"ז**

כתוב בתורה ברכה לפני' כו' רשב"ג בשם ר"י אתיא שם שם כו' אף שם שנאמר בתורה לאחרי' עד כדון כר"ע כר' ישמעאל פי' דר"ע ס"ל דעונשין מן הדין. ור"י ס"ל דאין עונשין מן הדין. ופליגי בזה ר"ע ור"י במס' יבמות פי"א ה"א ובפ"ק ביבמות בירושלמי ה"א. וכן מבואר בירושלמי במס' יומא פ"ח ה"ג דפליגי בזה ר"ע ור"י. א"כ לפ"ז הק"ו דקאמר בסמוך מה אם מזון שאינו טעון ברכה לפניו טעון ברכה לאחריו תורה שטעון ברכה לפניו אינו דין שטעון ברכה לאחריו והדר יליף ק"ו הזה איפכא מתורה לבהמ"ז מה תורה שאינה טעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו בהמ"ז שטעון ברכה לאחריו אינו דין שטעון ברכה לפניו. ופרש"י ז"ל הק"ו הזה מה ברהמ"ז שאינו טעון ברכה לפניו ר"ל שאינו מפורש בקרא מפורש ברכה לפניו עכ"ל. ז"ל דהא באמת ברהמ"ז טעון ברכה לפניו מק"ו וכן תורה טעון ברכה לאחריו מק"ו והאיך יליף אח"כ ברהמ"ז לפניו מק"ו מתורה שאין טעון ברכה לאחריו הא תורה נמי צריך ברכה לאחריו מק"ו אלא ע"כ דהק"ו הוא דברהמ"ז אינו טעון ברכה לפניו ותורה לאחריו שאינה טעון ברכה ממקרא מפורש כדפרש"י ז"ל ולכאורה מאי נ"מ בין אם מפורש בתורה או מדין ק"ו הא ק"ו גופי' מדאורייתא הוא מי"ג מדות אלא ע"כ דקיל ק"ו מגופי' דקרא דאילו גופי' דקרא עונשין

**גליון הש"ס**

[ז] כתוב בתורה ברכה לפניה וכו'. ע' רמב"ן בס' המצות מצוה טו במצות עשה להרמב"ם ז"ל למנאו לפי דעתו. ועי' בשבט"א בתי' כאן והוכיח מזה דבה"ת דאורייתא ועי' במבי"ט בקרית ספר פי"ב מתפלה ובשו"ת פ"מ הספרדי ח"א סי' א ובפר"ח סי' מז. ובתשובה והיא נדפסה במפרשי הים הארכנו בזה. ועי' בתשובה שם ובמראה"פ כאן:

## פירוש מבעל ספר חרדים

שנית ושלישית ולא הראשונה או שאחד יודע הראשונה ואחד השנית ואחד השלישית חייבין בברכת הזימון לפי שאפשר שיברך כל אחד ואחד הברכה שהוא יודע ונמלאת ברכת המזון עולה משנים או מג' וגמרינן מינה דברכת מזון עם ברכת הזימון אינה אלא ג' ברכות בלבד מדקתני ב' ג' ולא קתני נמי ד' משום דלא חשיב נברך ברכה לעצמה ולהכאין אין לברך אם אחד יודע חצי ברכה שילכך ד' לא קתני דנברך והזן אי אפשר לחלקן ופריק אשכחן ברייתא אחרת דקתני ב' ג' ד' ותנא דאמרי כוותיה: אין תימר זו הזן את הכל קשיא. כלומר הרי בברייתא דקתני ב' ג' הקשינו למ"ד זו ברכת הזימון ולא יכול לתרץ אלא אמר הנא דאמרי כאידך תנא דתנא ד' מי נימא נמי דלמ"ד ברכת זימון לא חשיבה ברכה לעצמה אלא ברכה ראשונה היינו הזן את הכל תיקשי הך ברייתא [דקתני] בה ב' ג' ד' דאם תרצה לתרץ אליביה ארבעה היינו משום דחשיב ברכה רביעית דהיינו הטוב והמטיב ואידך ברייתא לא חשיב אלא הג' אין אתה יכול לתרץ דהרביעית היא דרבנן לכ"ע דא"ר הונא וכו' ולא ידע המקשה דאיכא שום תנא בעולם דאמר דהטוב והמטיב דאורייתא: כי שם ה' אקרא. היינו תורה דכל התורה שמותיו של הקב"ה בתחלת הקריאה הבו גודל דהיינו ברכה: שם שם. דכתיב פרשת ראה ואכלת לפני ה' וכו'. לשכן שמו שם מעשר דגנך ואע"ג דבתורה שם

## מראה הפנים

לענין שישלימו לברכת המזון כולה וכבר הודו והסכימו לפי' הרי"ף בהא דהכא וכהא דהתם כל גדולי המפרשים ה"ר יונה והרשב"א והרא"ש ז"ל ובענין שרצו התוס' לפרש להא דעד היכן ברכת הזימון דקאי אדין אחד מפסיק לשנים דלעיל ולדעתם גם האי דהכא דקאמר וביקש א' מהן לילך לו מתפרש כמו כן כמו שסיימו שם וכפי' זה איתמר בירושלמי אבל הרא"ש הקשה על פירושם זה והעיקר דהכל מתבאר כפי' הרי"ף כמבואר בפנים. והרשב"א ז"ל אחר שהביא כל דברי הרי"ף סיים וכתב ולפי פי' זה הא דתני שלשה וארבעה הכין נמי מיתפרשא פעמים שברכת המזון עולה מג' מהן. ופעמים מארבעתן. והפירוש מחוור ועולה כהוגן אלא דקשה לי קצת למה לא תנינן שנים ושלשה וארבעה דבשלמא בברייתא קמייתא לא תני אחד ושנים ושלשה משום דאחד לאו חדושא הוא ולא תני אלא מאי דאית ביה חדושא דהיינו שנחלקת לשנים ושלשה אלא לאידך ברייתא מאי טעמא לא תני שנים ואי נימא דחדושא דרביעי אתא לאשמועינן דפליג אאידך ברייתא לא ליתני אלא ארבעה מברכין ברכת המזון עכ"ל הרשב"א. ויש לתרץ דקדוקו ז"ל דאי לא הוה תני אלא ארבעה ה"א דאתיא ככך תנא דס"ל הטוב ומטיב נמי דאורייתא היא כדבעי למידחי הכא תיפתר כר' ישמעאל וכו' וכן התם נמי כה"ג לשברת רב ששת והשתא למאי דקי"ל ככך מ"ד דברכת הזימון עד נברך וברכת הזן ברכה שניה וכו' וכדפסק שם הרי"ף הלכתא כרב נחמן וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ה הלכ' ב' והטוב ומטיב לאו דאורייתא שפיר נוכל לומר דמהאי דיוקא גופיה דהרשב"א מוכחת כן דלענין מאי נקט בברייתא בתרייתא שלשה אלא דה"ק כמו אלו השלשה שמברכין ברכת המזון ומדאורייתא כך לפעמים ארבעה מברכין וג"כ הכל מדאורייתא וא"כ ברכת הזימון ממנין הברכות הן וכרב נחמן ולאפוקי ממ"ד הטוב והמטיב דאורייתא דא"כ ה' הוו ואי לא תני אלא ארבעה אתינן למטעי ולומר כמ"ד דס"ל דהטוב ומטיב נמי ממניינא הויא ולא ברכת הזימון ומיתורא דשלשה למדנו כדאמרן ודע דהרי"ף ז"ל לא העתיק הא דכתוב לפנינו אין תימר זו הזן את הכל קשיא אבל אין הכרת לזה ולמאי דנתבאר בפנים הכל ניחא ומ"ש הב"י בסוף סי' קל"ד דהירושלמי כחולק בזה עם תלמודא דידן דהתם מתרץ האי ברייתא דשנים ושלשה אליבא דרב נחמן בפועלים עסקינן וכתב ואע"פ וכו' ע"ש ולאו דדייקא הוא דלא קאמר התם אלא דיכולנא לשנוייא לך הכי אבל לקושטא דמילתא פירוש הברייתות דהתם כדהכא ולפי פי' הרי"ף ז"ל:

**כתוב** בתורה ברכה לפניה. הכי אמר רב יהודה בבבלי פ"ג דף כ"א ע"א מנין לברכת התורה לפניה מן התורה שנאמר כי שם ה' אקרא וגו' ור' יוחנן בעי נמי למילף התם מק"ו לברכה לאחרי' ממזון וכן לפניו למזון מק"ו מתורה כדיליף הכא בשם ר' ישמעאל אבל הש"ס מפריך פריך להק"ו מה למזון שכן נהנה וכן לאיפכא מה לתורה שכן חיי עולם מיהת שמעינן מדברי ר' יהודה ור' יוחנן דברכה לפניה על התורה היא מדאורייתא כמו ברכה שלאחריו על המזון וזה דעת הרמב"ן ז"ל בהשגות על מנין המצות שהרמב"ם ז"ל לא מנה ברכת התורה שלפניה אבל דעת הרמב"ן ז"ל למנות הברכה שלפני' למ"ע בפני עצמה כמו שמקרא בכורים אינו נמנה אחד עם הבאתו והביא ראיה מדהתם כנזכר וכן מדהכא כתוב בתורה וכו'. כמו שתמלא במצוה הט"ו של הרמב"ן שהגיה במנין העשין ובעל מגלת אסתר שרצה להליץ בעד הרמב"ם דרכו בכל מקום להקדים ולומר כ"ל הנכון כדברי הרב ואח"כ כותב להמליץ בעדו ואם שאינו כ"כ ברור ונכון. נלאה כמקום הזה וכתב כ"ל כי דברי הרמב"ן נודקים בזה המקום ולא ידעתי למה לא מנאה הרב אם לא חשב שמדרשם בזה הפסוק הוא על דרך אסמכתא בלבד אמנם עליו להביא ראיה. ולענ"ד יש להביא ראיה לדעת הרמב"ם ז"ל דהא ברים פרקין אמרי' התם מנא הני מילי. לברכת הזימון בג'. אמר רב אסי דאמר קרא גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו. ר' אבהו אמר מהכא כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו. והשתא איך שתאמר אי למשמעות הש"ס למילף מהכא לברכת הזימון מן התורה ולדעת הרמב"ן גם בזה דבכל מקום דקאמר הש"ס מנה"מ ויליף מקרא ולא אסיק מדרבנן הוא וקרא אסמכתא בעלמא הויא מדאורייתא כדכתב הוא ז"ל בהשגות בשרש השני על דעת הרמב"ם דרוצה לומר דכל שאינו מפורש בהדיא בתורה לא מנינן אותו בכלל מנין המצות וכמו שהאריך שם בזה ואף אם נניח כן מיהת תזינן דפלוגתא דאמוראי היא אי ילפינן לברכת התורה מהכתוב כי שם ה' אקרא או דקרא לברכת הזימון הוא דאתא.. ואשכחן דנמי פלוגתא דתנאי היא בברייתא בפרקין דף מ"ח ע"ב מנין לברכת המזון מן התורה וכו' רבי אומר אינו צריך וכו' אבל ברכת הזימון מגדלו לה' אתי נפקא וא"כ לרבי דתופס כדרשת רב אסי ברים פרקין איכא למימר דלדידיה ס"ל כרבי יהודה דלעיל בפ"ג דיליף מהכתוב כי שם ה' אקרא לברכת התורה ואיכא נמי למימר דס"ל כר' ישמעאל דלקמן התם דדריש לברכת התורה מק"ו ממזון וקרא דכי שם ה' אקרא לא אפיק ליה לדרשא כלל אי נמי אפשר דדריש ליה. ג"כ לברכת הזימון ולא תיקשי תרתי למה לי משום דמביא הדרשא מן התורה ומן הכתובים וכה"ג אשכחן במכילתא פ' בא בפרשה י"ו דדריש התם ר' חנינא בן אחי רבי יהושע לברכת התורה מכי שם ה' אקרא וכן מקרא דגדלו לה' אתי ולרבי נימא אפשר דדריש לתרווייהו לברכת הזימון ואיך שיהיה אינו מן המוכרע לסברת רבי מן הבבלי בזה ומעתה נאמר דאם הדבר הזה אינו מוכרע מהש"ס דילן דיש פנים להאן ולכאן אליבא דרבי למאי דדריש התם לברכת הזימון. מיהו שפיר מוכרע הוא מהאי ש"ס דאשכחן לרבי לקמן בהדיא דדריש מק"ו ממזון לברכת התורה ולא מדרשה דקרא הרי לך מבואר בהדיא דרבי לא ס"ל למידרש לברכת התורה מקרא אלא מק"ו בעלמא והאי ק"ו אית ליה פירכא כדלעיל ועוד דהרי מבואר הוא דכה"ג לא מתבינן לק"ו דליהוי כמדאורייתא לכל השיטות ופשיטא לדעת הרמב"ם כמוזכר ממ"ש בשרש השני ורא"יה לדבר מהאי ק"ו לברכת המזון לפניו דלכ"ע לא הוי אלא מדרבנן וכדכתבו התוס' ברים כילד מברכין וזה א"ל לפנים. וא"כ לרבי ברכת התורה לפניה ולאחריה אינה אלא מדרבנן והשתא גם כי אשכחן חד תנא דס"ל ברכת התורה מדאורייתא וכדאמר התם תלמידו של רבי ישמעאל משום רבי ישמעאל מיהו לענין הלכתא הלכה כרבי מחבירו ולא עוד אלא דאפי' לר' ישמעאל גופיה ע"כ דתרי תנאי אליביה כדאיתא בסוגיא דהתם וכן הכא דמשמע דס"ל לרבי ישמעאל דברכת התורה מן הכתוב כדאמר ר' יוחנן משמיה והתם קאמר דמק"ו ילפינן מה אם מזון שהוא חיי שעה וכו' וכדרבי הכא וא"כ ברירא לן מילתא דהלכתא כרבי היא. ותו דאף לר' יוחנן דפ"ב דהתם והבאתי לעיל דמשמע דס"ל דברכת התורה לפניה מן התורה הוא כולה מילתיה דר' יוחנן דהתם כר' ישמעאל דהכא היא אולא ודקאמר הכא בהדיא כן משום ר' ישמעאל והיינו הך דהתם בפ"ג והרי לר' ישמעאל גופיה מצינו דאיכא חד תנא אליביה כסוגיא דפרקין דס"ל דלא אתי כל הברכות דתורה אלא מק"ו ממזון ולא הויא אלא מדרבנן

**שינויי נוסחאות** (טו"ב) ההר הטוב (דברים ג').

עמודי ירושלים תנינא

**דכתיב** ואכלת ושבעת כו' סמ"ג בהקדמה: שם שם לגז"ש עמ"ש הרא"פ ומ"ש הש"ק מגילה (פ"ד ה"א):

תורה אור

שם שנאמר במזון ברכה לאחריו. אף שם שנאמר בתורה לאחריה. עד כדון כרבי עקיבא כר' ישמעאל. רבי יוחנן בשם רבי ישמעאל קל וחומר. מה אם מזון שאין טעון ברכה לפניו טעון ברכה לאחריו. תורה שהיא טעונה ברכה לפניה אינו דין שתהא טעונה ברכה לאחריה. עד כדון תורה. מזון מה. אם תורה שאינה טעונה ברכה לאחריה טעונה ברכה לפניה. מזון שטעון ברכה לאחריו אינו דין שטעון ברכה לפניו. ר' יצחק ור' נתן ר' יצחק אמר °כי הוא יברך הזבח ואח"כ יאכלו הקרואים. ר' נתן אומר °ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימיך אימתי הוא קרוי לחמך ואת מימיך עד שלא אכלת. רבי אומר מה אם בשעה שאכל ושבע צריך לברך. בשעה שהוא תאב לאכול לא כל שכן. עד כדון מזון. תורה מה. אם מזון שאינו אלא חיי שעה טעון ברכה לפניו ולאחריו. תורה שהיא חיי עד לא כל שכן. רבי זעירא בעי אילין ג' קרויות מה את עביד לון בשלשה שאכלו כאחת או בשלשה שאכלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו וזה בפני עצמו. אין תעבדינון כשלשה שאכלו כאחת הראשון מברך ברכה ראשונ' והאחרון ברכה אחרונה והאמצעי אינו מברך כל עיקר. אין תעבדינון כשלשה שאכלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו וזה בפני עצמו אפי' האמצעי מברך לפניו ולאחריו. א"ר שמואל בר אבדימא לא למדו ברכת התורה מברכת הזימון אלא לרבים ואם

שמו"א ט

שמות כג

## רידב"ז

עליו כאומרי' לו עשה סוכה ואינו עושה לולב ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו. וכן כאומרים לו ברך ברהמ"ז כרך כרה"ת ואינו מברך מכין אותו עד שתצא נפשו וזה דווקא בברהמ"ז לאחריו ובתורה לפניו. אבל בתורה לאחריו וברהמ"ז לפניו דלא הוי רק מדין ק"ו אין עונשין מן הדין ולפיכך ילפינן ברהמ"ז לפניו מתורה לאחריו דלאחריו דתורה קיל דאין עונשין עליו ומ"מ מברכין לפניו ברהמ"ז לאחריו דחמור דעונשין עליו לא כ"ש שיברך לפניו וכן ילפינן תורה לאחריו מברהמ"ז דלפניו דקיל מתורה לפניו וזהו דוקא לר' ישמעאל שייך הק"ו הזה משא"כ לר"ע דס"ל דעונשין מן הדין לא שייך הק"ו הזה ע"כ קאמר דלא צריך הגזירה שוה הזה דשם שם רק לר"ע דלא מצי למילף מק"ו משא"כ לר"י דס"ל אין עונשין מן הדין א"כ לפ"ז ילפינן מק"ו וא"צ הג"ש דהא ברהמ"ז קיל מתורה מברכה דלפניו ותורה קיל מברהמ"ז מברכה דלאחריו. והא דאיכא ק"ו כה"ג כמה פעמים בש"ס כגון אשה בחליצה יבמה בגט במס' קידושין דף י"ד ובמס' ב"ק דף כ"ו שן ורגל מקרן ובכמה דוכתי' כבר כתב התוס' ז"ל במס' חולין דף כ"ג ע"ב שהוא כעין מה מצינו עיי"ש משא"כ הכא לא שייך מה מצינו דא"כ יהא הברכות בעל כל המצות מה"ת ואנן קי"ל דהברכות כולן הוא מדרבנן ורק ברכת המזון והתורה הוא מה"ת כדגרסינן במס' ברכות דף כ"א ע"א מנין לברכת המזון לאחרי' מה"ת וכו' א"כ כל עיקר הילפותא ברכת התורה מברהמ"ז הוא רק שמה"ת הוא ולא שייך מה מצינו לענין ברכה דא"כ ליתא על כל המצות שיהא מחויב לברך מה"ת מה מצינו במצות תורה מברך אף בכל המצות יברך:

רבי זעירא בעי אילין ג' קרויות מה את עביד לון כג' שאכלו כאחת כו' פי' הא דתנינן בפ' הקורא עומד דהפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה יש לפרש ב' פירושים או דהפותח והחותם כל אחד מברך לפני' ולאחרי' או דהפותח מברך לפני' והחותם לאחרי' ומפרש במס' מגילה דף כ"א ע"ב תנא הפותח מברך לפני' והחותם מברך לאחרי' ואבל בירושלמי אינו מביא האי ברייתא ע"כ מספקא לי' לר"ז אם דמי לברכת הזימון והראשון מברך לפני' והאחרון לאחרי' וממילא האמצעי אינו מברך כלל או דמי לאוכל כ"א בפ"ע ומברך כל אחד ואחד ע"ז קאמר רשב"א דפשיטא דדמי לברכת הזימון דהא כל עיקר הא דילפינן ברכת התורה מברכת הזימון הוא רק לרבים ר"ל דכל עיקר דמחויב לברך ברה"ת מדאורייתא לפני' ילפינן מכי שם ד' אקרא דקאמר משה לישראל דכשאני פיתח בדברי שירה אני אברך תחלה ואתם ענו אמן אחרי כדפרש"י ז"ל במס' ברכות דף כ"א ע"א עיי"ש והוא דווקא ברבים. ואפילו מה דילפינן מן ברכת המזון הוא ג"כ ברבים וא"כ לא ידעינן רק דאחד מברך עבור כולן וכולן עונין אמן א"כ פשיטא דהאמצעי לא יברך כלל ופריך הגמ' א"כ דהאמצעי לא יברך דלא הוי שום חיוב מה"ת לברך בתורה רק ברבים [ואפילו הא דילפינן מברהמ"ז הוא רק ברבים] א"כ אפילו בינו לבין עצמו לא יברך לא מיבעיא האמצעי דעונה אמן לא יברך אלא אפילו בינו לבין עצמו לא יברך כלל וע"ז משני דהוא מדרבנן דמברך בינו לבין עצמו מדרבנן כמו שאר כל המצות דברכתן הוא מדרבנן אבל מה"ת אינו מחויב לברך רק ברבים דכל עיקר דילפינן מכי שם ד' אקרא הוא ברבים ואפילו הא דילפינן מברהמ"ז בברכה לאחרי' מה"ת הוא רק ברבים:

אמר

## פני משה

וברכת את ה': עד כדון כר' עקיבא. זו דברי ר"ע דדריש מג"ש: כר' ישמעאל. אבל ר' ישמעאל לא דריש לה מג"ש אלא מקל וחומר כדקאמר ר' יוחנן בשם ר' ישמעאל וכו': עד כדון. לא שמענו מק"ו אלא תורה וברכה לאחריה מק"ו ממזון: מזון מה. מה למדנו למזון לברכה שלפניו וקאמר דנמי ילפינן איפכא ק"ו מתורה וכו': שאינה טעונה ברכה לאחריה. מן הכתוב בפירוש: ר' יצחק ור' נתן פליגי ר' יצחק אמר. מהכא למדנו לברכה לפניו למזון דכתיב כי הוא יברך הזבח ואח"כ וכו': ר' נתן אומר. מהכא דכתיב ועבדתם וכו': אימתי הוא קרוי לחמך וכו'. כלומר אימתי ניכר שהוא לחם או מים עד שלא אכלת וכתיב ועבדתם וגו' מכאן שהוא טעון ברכה לפניו: רבי אומר. אינו צריך ללמוד מזון מק"ו מתורה אלא מגופי' למדנו מה אם בשעה שאכל ושבע וכו': עד כדון. לא שמענו אלא למזון: תורה. מנין למדנו דהשתא לרבי דילפינן למזון מק"ו מלאחריו שיהא טעון גם לפניו וא"כ הו לא מצינן למילף תורה מק"ו ממזון מה אם מזון שאינו טעון ברכה לפניו מן הכתוב וכו' כדלעיל שהרי נלמד מק"ו וא"צ קרא לרמז וברכה לתורה מנין וקאמר דהכתי ילפינן מהאי ק"ו ממזון מה אם מזון שאינו אלא חיי שעה וכו' וילפינן מהאי ק"ו לברכה שלפניה ולברכה שלאחריה: אילין שלשה קרויות. מה שתיקן עזרא שיהו קורין שלשה בני אדם בתורה במנחה בשבת וכן בשני וחמישי ובעי ר"י השתא דלמדנו לברכה בתורה ממזון מה את עביד לון כלומר לאיזה דין ממזון את מדמי להון אם כשלשה שאכלי כאחת או דמדמינן להו כשלשה שאכלו זה בפני עצמו וכו' וכלומר לא כשלשה כאחת שמזמנין ואחד מברך לכולן אלא כמו אלו שאוכלין בפני עצמן וכל א' וא' מברך בפני עצמו וכדמפרש ואזיל להנ"מ מן הבעיא: אין תעבדינון כשלשה שאכלו כאחת. דאם מדמינן להו לשלשה שאכלו ביחד וא"כ הואיל וכאן וכאן לשלשה הוא דתקינו מן הסברא היה לנו לומר דמדמינן להו לגמרי לשלשה שאכלו כאחת וכמו דהתם אחד מברך לכולן ה"נ בדין היה שיהא אחד מברך בשביל כולן אלא דמכיון שלמדנו בין לברכה שלפניה בתורה ובין לברכה שלאחריה ממזון וכדרבי וא"כ הואיל דאי אפשר כאן שיהא הראשון מברך לפניה ולאחריה דהא אכתי שנים בעו למיקרי וביָמי חכמי המשנה לא היו נוהגין כל א' וא' לברך לפניה ולאחריה כדתנן בריש פ"ד דמגילה הפותח והחותם וכו' ועל כרחך דכך הוא דנימא דהראשון מברך ברכה ראשונה שלפניה והאחרון הוא דמברך ברכה אחרונה דלא סגי בלאו הכי כדאמרן אלא שהאמצעי אינו מברך כל עיקר דיוצא הוא בברכה שלפניה מן הראשון ובברכה שלאחריה מן האחרון וכעין דין ברכת הזימון: אין תעבדינון כג' שאכלו זה בפני עצמו וכו'. או דנימא דמדמינן להו לאוכלין בפני עצמן וכל א' וא' צריך לברך בפני עצמו וה"נ אף האמצעי מברך לפניו ולאחריו דהשתא הוו איניהו כל אחד ואחד בפני עצמו כמו דהתם ואינן בכלל דאמרו שם הפותח והחותם וכו' ומהו: לא למדו ברכת התורה מברכת הזימון אלא לרבים. בתמיה דלדידך דאת בעי אם מדמינן להו לשלשה שאכלו כאחת דחייבין בזימון הן ולענין אם אחד מברך בשביל כולן והשתא וכי נימא נמי ואם לרבים הוא דלמדו לברכת התורה מזימון אפילו

ביט

## מראה הפנים

מדרבנן. הרי לך ראיה מבוררת וחזקה וכמדומה שאין להשיב עליה דהעיקר הוא כדעת הרמב"ם דאין למנות ברכת התורה למנין מ"ע דמן התורה. ואדרבה על גודל דעתו של הרמב"ן ז"ל יש לתמוה איך מנה לה בפשיטות למ"ע וסמיך אדרש סוגיא דהכא כתוב בתורה וכו' הא פלוגתא דתנאי היא הכא וכן התם והוא ז"ל זכר לסוגיא דלעיל בפ"ג ולא זכר מהסוגיא דפרקין דהתם דקאמר דפליגי אליבא דר' ישמעאל אי מן התורה אי מן הק"ו והאי ק"ו כ"ע מודים ביה דלא הוי ק"ו גמור דליחשביה כמדאורייתא כדכתב הוא ז"ל בעצמו שם דמיפרך הק"ו דסוגיא דפ"ג והיינו בברכה של אחריה לתורה וא"כ ה"ה דשייך הך פירכא לר' ישמעאל דסוגיא דפרקין דיליף לכל ברכות התורה גם לשלפניה מק"ו ממזון. ולרבי מבואר הוא מהכא ומהתם דסבירא ליה דאף לפניה מדרבנן היא כמו דמוכרת ומבואר הוא להדיא והשתא אמאן סמיך הרמב"ן ז"ל להחליט בפשיטות דהוית מדאורייתא דודאי אין לומר דסמיך על המורא' דסוגיא דפ"ג דהתם רב יהודה ור' יוחנן דמשמע דס"ל ככי נגד הני תנאי דפרקין דהתם ודהכא וכי הלכה כר' יוחנן נגד תנאי כ"ש כללו הלכתא כוותיה לגבי רב או שמואל ואפי' לגבי ריב"ל לית הלכתא כר' יוחנן וזה ידוע הוא ור' יוחנן גופיה משום ר' ישמעאל הוא דאמר כן ואיכא תנא אחרינא אליבא דר' ישמעאל ורבי דהלכתא כוותיה בכל מקום נגד חבירו ס"ל בהדיא דלא הויא אלא מדרבנן וחייתי רוצה לחפש ולייחב דעת הרמב"ן לשיטתו אבל לא מצאתי:

רבי זעירא בעי אילין שלשה קרויות מה את עביד לון וכו'. פשוט הוא דהך בעיא אליבא דהמנהג בימי חכמי המשנה היא שייכא כמבואר בפנים דלא היו מברכין אלא הפותח והחותם בתורה בלבד כדתנן בפ' הקורא עומד ועלה הוא מספקא ליה אי משום דילפינן מג' דברכת הזימון הוא דאמרו כן או לא והאי דנקט שלשה קרויות לאו דוקא הוא דהא תנינן התם דגם בר"ח ובשבת וכי"ט היו נוהגין כן אלא משום דשלשה קרויות מתני בתם בתחלה בריש הפרק ועוד דבהו שייכא טפי הדמיון לג' דברכת הזימון וזה מבואר ומיהת שמעינן מהכא דבימי ר"ז הכתי לא פשטה התקנה דכל אחד ואחד מברך לפניה ולאחריה ובבבלי מגילה דף כ"ב סוף משמע דבימי רב דקדים ככר פשטה תקנה

ש

## פירוש מבעל ספר חרדים

שם בגליון וכדנן בקמן הא קי"ל יש אם למקרא ויש אם למסורת: אילין ג' קרויות. ג' בני אדם שעולין לקרות בתורה בשני ובחמישי ומנחה דשבת וה"ה דמצי למיבעי בו' דשבת ודי"ט וכיפור וכר"ח אלא משום דברכת זימון דילפינן מינה ברכת התורה בג' בעי אג': אלא לרבים. העולין לקרות אבל יחיד לא מחייב אלמא דכי אכלו יחד חשבינן העולים דאי כיחידים א"כ גם כל יחיד יתחייב וכך שיתה קבלה בידו של ר'

שנויי נוסחאות (בוי"א) ר' זעירא גד"ו ר' זעורא. (בוי"מ) בש'שה גד"ו כשלשה. (בו"כ) בשלשה גד"ו בשלשה.

## טוב ירושלים

ד"ה בעי כו'. עי' פ"מ מש"כ בפי' כבעיא, ולפמ"ש להמסקנא למ"ד דנפ"ת דאורייתא הייני לבד דלא קשה מידי דיש לומר שבמקומו של ר' זירא עדיין לא"נ והיק בבבל נתפשט רק בשלשה אבל ביחיד דינו רק מדרבנן כמו בשאר מצות של תורה וכמ"ש בסמוך: אשתמיטתיה מש"כ ס"ג בפיסקא רע"א כו' דר"ז בא לברך במקום לוי ועי"ש במס"כ ומ"ש במס"פ דבימי ר"ז עדיין לא נתפשטה התקנה לברך לפניו ולאחריו והקשה מבבלי מגילה בעצמו ע"ז:

מסורת הש"ס

חולין ו"ז וש"נ

ברכות מה.

ברכות מז:

שם תוספתא פ"ה:

בינו לבין עצמו לא יברך כלומר אפי' ברכה כלל לא יברך כשקורא בתורה בפני עצמו בתמיה דהא דוקא בקריאת התורה ברבים אתה רוצה ללמוד מברכת הזימון וא"כ ברכת התורה ליחיד מניין: אמר ר' אבא מרי. אי משום הא לא קשיא דעשאוה כשאר כל מצות של תורה דלא יהא קורא בתורה אלא כשאר כל המצות שטעונין ברכה אף זו טעונה ברכה כי קא מיבעיא ליה לר' זעירא לאותן שלשה שתקנו לקרות בתורה מהו לענין ברכה אם אחד מוציא את כולן ולא איפשיטא הבעיא: אכל דמאי. דקתני במתני' דמזמנין עליו אע"ג דהוא ספק מעושר ספק טבל א"כ הדא אמרה דאף באוכל פירות שלו וספק אם נתקנו אם לא נתקנו מזמנין עליו: אמר רבי שמעון. לא היא דמהכא לא שמעינן מידי דשאני דמאי דבשעה שגזרו על דמאי רוב עמי הארץ היו מכניסין לבתיהן כלומר שהיו מכניסין לבית שהבית קובע למעשר ורוב עמי הארץ היו נזהרין להכניס לבתיהן כדי שיהו נקבעין למעשר והיו מעשרין וכיון דרוב עמי הארץ מעשרין היו לפיכך הקלו בדמאי אבל ספק נתקן ספק לא נתקן בפירות של בעל הבית בעצמו לא מצינן למילף מדמאי: ויי דא אמרה. ומהיכן שמעינן האי דינא דספק דקאמרת: דא. מזה למדנו דקתני כותי מזמנין עליו והן כותי לאו ספק הוא בתמיה דודאי כותי ספק מעשר ספק אינו מעשר א"כ ספק כגוי הוא או ספק ישראל ואפ"ה מזמנין עליו וה"ה בספק פירותיו של בעל הבית: תיפתר כמאן דמר כותי כישראל כנ"ל. מתני' כהאי מ"ד אתיא דס"ל כותי כישראל הוא דפלוגתא דתנאי היא דתניא כותי כגוי דברי ר' רשב"ג אומר כותי כישראל לכל דבר:

**הלכה ב מתני'** נשים. אפי' עם בעליהן אין מזמנין עליהן שאין חברתן נאה ועבדים משום פריצותא דשטופי זימה הן: וקטנים. בהו איכא פלוגתא דרבוותא דאיכא דסברי דדוקא קטנים שאין יודעים למי מברכין אבל קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו ואיכא דסברי דלא אמרו קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו אלא בבן י"ג שנה ויום אחד שלא הביא ב' שערות וזהו נקרא קטן פורח אבל בבליר מהכי אין מזמנין עליו ואפי' יודע למי מברכין ובגמרא מפרשינן לה. ובנשים יש סוברין שמזמנות לעצמן וכן עבדים מזמנין לעצמן אבל נשים עם עבדים לא משום פריצותא: עד כזית. וכן הלכה ולא כר' יהודה דאמר עד כביצה: **גמ'** קטן עושין אותו סניף לעשרה. אעפ"י שאמרו קטן אין מזמנין עליו אבל לזימון עשרה עושין אותו סניף ומצטרף עמהן: והתני אין מדקדקין בקטן. בתוספתא פ"ה תני קטן שיכול לאכול כזית מזמנין עליו ושאין יכול לאכול כזית אין מזמנין עליו ואין מדקדקין בקטן קס"ד דארישא קאי ואפי' קטן ממש אין מדקדקין בו לידע אם בוודאי יכול הוא לאכול כזית או לא דבסתם קטן קאמר דאין מדקדקין ומזמנין עליו אלמא דאפי' לשלשה מצטרף דבהכי איירי התם דקתני מזמנין וקשיא לריב"ל דקאמר דוקא לעשרה עושין אותו סניף אבל לא לשלשה: קיימה ר' סימון. בשם ריב"ל להך ברייתא: לשני קטנים נצרכה. לשני קטנות הוא דקאמר התם כלומר לאו אקטן ממש דרישא קאי אלא בקטן שלא הגיע לכלל גדלות ועדיין בשני קטנות הוא כדמפרש ואזיל שאם היה קטן עושין אותו ספק ספק עושין אותו ודאי כלו' שאם היה זה הקטן שעושין אותו ספק אם הגיע לכלל גדלות או לא וכגון שלמחו בו ב' שערות אבל עדיין אינו ניכר

ואם לרבים אפי' בינו לבין עצמו לא יברך. א"ר אבא מרי אחוי דר' יוסי עשאוה כשאר כל מצותיה של תורה. מה שאר כל המצות טעונות ברכה אף זו טעונה ברכה. אכל דמאי הדא אמרה אכל פירות ספק ניתקנו ספק לא ניתקנו מזמנין אמר ר' שמעון אחוי דר' ברכיה בשעה שגזרו על הדמאי רוב עמי הארץ היו מכניסין לבתיהן ויי דא אמרה דא כותי מזמנין עליו ואהן כותי לאו ספק הוא. *א"ר אבא תיפתר כמן דמר כותי כגוי דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר כותי כישראל לכל דבר:

**הלכה ב מתני'** א *נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן עד כמה מזמנין י עד כזית. רבי יהודה אומר עד כביצה: **גמ'** ר' סימון בשם *ר' יהושע בן לוי ר' יוסי בן שאול בשם רבי ז קטן עושין אותו סניף לעשרה. והתני *אין מדקדקין בקטן א"ר יוסי קיימא רבי סימון ר' חנינא ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי לשני קטנים נצרכה שאם היה קטן עושין אותו ספק

**אמר** ר' שמעון אחוי דר"ב בשעה שגזרו על הדמאי רוב העם מפרישין אותו לתוך בתיהן כן הגי' בפ"ב דמס' ערלה ה"א עיי"ש ושם מבואר אצלינו נכון לאמיתה ש"ת דהפי' הוא דספק הזה לא דמי לכל הספיקות כגון ספק חלה מחויב ליתן לכהן ואינו מעכב אצלו ומחויב ליתן לכהן מספק כדאיתא כ"ז במל"מ ז"ל בפ"ט מה' תרומות רק בחלות דמאי אינו מפקיע החלה מתוך ביתו אלא רק מפריש אותו ונותנו לתוך ביתו ומעכב אצלו משום דרוב ע"ה מעשרין הן ורק הומרא בעלמא הוא על כן נותן אותו לתוך ביתו אלמא דספק דמאי לא הוי ככל הספיקות דאינו ספק משום דאזלינן בתר רובא ורק חומרא בעלמא הוא:

**ר'** סימון בשם ריב"ל ריב"ש בשם רבי קטן עושין אותו סניף לעשרה והתני אין מדקדקין בקטן ר"ל ונחשב כעיקר כמו גדול ממש א"כ למה קאמר רק סניף ומשני לשני קטנים נצרכה אחד ספק ואחד קטן עושין את הספק עיקר ואת הקטן לסניף כן גי' המד"ר ופרש"י ז"ל דבספק עושין אותו כעיקר כאחד מן הגדולים וזהו שנה אין מדקדקין עכ"ל ז"ל. ר"ל דלעולם קטן עושין אותו סניף לגדולים והיינו דוקא בקטן אחד הוי סניף לט' גדולים אבל ב' קטנים לא מהני דלא מהני רק לסניף והיינו דוקא בקטן ודאי אבל בקטן ספק כגון שיש לו י"ג שנים אין מדקדקין עליו לדעת אם יש לו ב' שערות וע"כ חשוב כגדול ונחשב לתשיעי ולא לסניף ונמצא דאיכא ט' גדולים גמורים ונפ"מ דאז נוכל לעשות מקטן ודאי סניף. דהא כ"ז הוא הנפ"מ בין אם הוא נחשב כעיקר או לסניף. אם הוא גופי' לא הוי רק סניף לא נוכל להצטרף עוד קטן דהא הוא בעצמו נחשב רק ע"י סניף לתשעה אבל אם נחשב לעיקר אז מצטרפין לסניף עוד קטן ודאי דהא הוא נחשב לתשיעי וא"כ כל עיקר דתני הברייתא דאין מדקדקין בקטן ונחשב כמו גדול גמור ואינו סניף דאז נוכל להצטרף עוד קטן גמור לסניף לפיכך שפיר קאמר ר"ם בשם ריב"ל ריב"ש בשם רבי דקטן עושין אותו סניף ולא עיקר בקטן ממש דהא כל עיקר דתני בברייתא דאין מדקדקין בקטן ועושין אותו עיקר לא נצרכה רק להורות דיכולין להצטרף עוד קטן ודאי לסניף וכההוא דר"ם בשם ריב"ל וריב"ש בשם רבי: ר'

עין משפט נר מצוה

טז
א מיי' פ"ה מהל"ב ה"ז סמ"ג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קצט ס"ו

יז
ב מיי' שם ה"ח סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' קפד ס"ו קצו ס"ד

גליון הש"ס

ז קטן עושין אותו סניף ע' במדרש רבה פ' מקץ שם מעותק כל המאמר הלז. ושיפה תואר שם האריך והרחיב הדיבור בזה. וכעת נתגלה פרש"י על המ"ר ברא"שית וע"ש במה שהביא המתנות כהונה בשמו. ותמלאנו כי נאמן בעדותו והמר"פ לא האמין לו. וכעת נאמנו דבריו. ועי' בשנות אליהו כאן מ"ש להגיה בסוף הסוגי'. ר"א אמר על הראשונה ור"י אמר על השני ובהשמטות שם:

## פירוש מבעל ספר חרדים

ר' שמואל מרבותיו ולכך אדם יחידי הקורא באמצע היום בספר תורה אינו מברך בציבור דנפטר בברכת התורה שבירך שחרית כל היום והלילה כל זמן שלא ישן: ופריך ואם לרבים דוקא למדו כל יחיד לא יברך אפי' בבקר ומשני דמדרבנן הוא ברכת שחרית: רוב עמי הארץ מפרישין לבתיהם גרסינן. וכן הוא בירושלמי בריש פ"ב דערלה כלומר אפי' בבתיהם שאין רואה רק הבם מפרישין המעשר והכי נמי אמרינן בבבלי רוב עמי הארץ מעשרין הם א"כ הוי הדמאי ספק קרוב לודאי דהוא מעושר לכך מזמנין אבל בספק שקול דלמא לא: והן כותי לאו ספק הוא. נראה שהיה להם ברייתא ידועה בתמית דתני כותי הוי ספק גוי וספק ישראל ותדים רבי אבא דפלוגתא דתנאי היא: ה"ג כמ"ד כותי כישראל דאיתפלגון כותי כגוי דברי רבי וכו' וכ"ה בכמה דוכתי ומדקאמר בכלהו דאיתפלגון ולא אמר דתני משמע דאינה ברייתא רק קבלה בידו במחלוקת הזה:

**מתני'**. נשים ועבדים וקטנים. פי' ה"ר עובדיה ז"ל וקטנים אין מזמנין עליהם דוקא קטנים שאין יודעין למי מברכין אבל קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו ואיכא מרבוותא דאמרי דלא אמרו קטן היודע למי מברכין שמזמנין עליו אלא בבן י"ג שנה ויום אחד שלא הביא ב' שערות והוא הנקרא קטן פורח אבל בבליר מהכי אין מזמנין עליו ואפי' יודע למי מברכין. ובירושלמי מייתי הלכה למעשה דאין מזמנין על הקטן כלל עד שיגדל ויביא ב' שערות ונשים מזמין לעצמן אבל נשים עם עבדים לא משום פריצותא: עד כזית. וכן הלכה ולא כרבי יהודה דאמר עד כביצה עכ"ל: **גמ'**. קטן עושין אותו סניף לעשרה לזמן בשם: והתני אין מדקדקין בקטן. מפורש בבבלי דבשביא שתי שערות מיירי ואין מדקדקין בו אם הגיע לי"ג שנה ויום א' וה"ה הגיע אין מדקדקין אם הביא ומשמעות אין מדקדקין היינו דכיון דהביא ב' שערות תולין דמסתמא הגיע לי"ג שנה ויום א' שכן המנהג וכן הביא ודאי תולין דהגיע הא הגיע ונודע להם דלא הביא או הביא ונודע להם דלא הגיע אין מזמנין עליו וכ"ש קטן שלא הביא ולא הגיע: ה"ג בב"ר סדר מקץ פ"ע ובילקוט ר' אסי קיימא

## מראה הפנים

זו דקאמר התם ס"ג מסתברא דרב קרא בכהני וכו' שאני היכא דיתיב רב דמיעל עיילי וכו' ואפשר דלדחויא בעלמא קאמר לה דמצינו למימר הכי דלאחר תקנה הוי והא דלא בירך לאחריה שאני היכא דיתיב רב וכו' וכלומר דמיהת לא תידוק מהכא דרב בכהני קרא:

**היו** מכניסין לבתיהן. ולקמן בריש פ"ב דערלה גרים בשעה שגזרו על דמאי רוב העם מפרישין אותו לתוך בתיהן והיינו הך וכדפרישית שהיו מפרישין המעשרות ומפני ברוב ע"ה מעשרין הן הקלו בדמאי ועיין לקמן בפ"ק דדמאי:

**כותי** כגוי וכו'. הך פלוגתא נשנית בכמה מקומות בהאי ש"ס וכן בגמרין אי גירי אריות הן או גירי אמת הן ובריש פ"ג דכתובות בארתי בענין זה ע"ש:

**עד** כזית. בהאי דינא אי כזית מדאורייתא או מדרבנן פלוגתא דרבוותא היא וכבר בארתי מזה בארוכה בביאור לכל השיטות ומהיכן יצאו הני שיטות המתחלקות ותליא בהאי דינא אי נשים חייבות בברכת המזון מדאורייתא או לא ותמצא הכל מבואר לעיל בפרק ו' הלכה א' בדבור הארוך המתחיל מה עביד לה ר' יוחנן ע"ש בדין הב' ובמקומות המצוינים שם למקור דהני דינים ועוד מסתעף דין א' מאלו הדינים אם א' שלא אכל כלל יכול לברך ברכת המזון להוציא אחרים שאכלו ומבואר קצתו שם ועיין לקמן ד"ס לעולם אין מזמנין עליו וכו' תמצא מבואר לפי שיטות המתחלקות גם בזה:

**לשני** קטנים נצרכה. כדפרישית לשני קטנות (וכב"ר פ' מקץ ראיתי הגי' לשני קטנים נצרכה אחד ספק ואחד קטן עושין את הספק עיקר ואת הקטן לסניף והמ"פ כתב בשם רש"י שפי' להקושיא והתני אין מדקדקין בקטן אם בא לכלל י"ג שנה אין מדקדקין אם הביא ב' שערות אם לא וא"כ אינו סניף אלא עיקר כאחד מהם ומשני שנים א' ספק וא' קטן ודאי והספק עושין אותו עיקר כאחד מן הגדולים וזהו ששנה אין מדקדקין ע"כ ועד שלא אראה דרש"י ז"ל אתים על פי' הזה לא אאמין כי מפיו יצאו הדברים ואין מן הצורך להאריך בסתירת פי' הזה דלא משמע הכי לא מהתוספתא ואף לא מגי' המדרש ומי יודע מי עשה ופעל גי' זו דאין לה הבנה לא בהקושיא לפי פי' הנזכר ומכ"ש לשינויא דמשני דאין לו שחר לפי' הזה. ודי לנו דלפי הגי' שלפנינו כאן פירשנו). והיינו ממש כדקאמר התם בפרקין דף מ"ז ע"ב לאתויי קטן פורח ובפי' ר"ת שהביאו התוס' שם שהוא בתוך י"ג שנה ועדיין לא הביא שתי שערות ידועות שאינן גזוזות כדי לכוף ראשן לעיקרן וע"ש כמה שהקשו לפירש"י ז"ל שפי' קטן פורח שהביא סימנים ולא בא לכלל שניו ומכאן ג"כ מוכרח כפי' ר"ת דקאמר שאם היה קטן עושין אותו ספק וכו' וכמבואר בפנים ואלו לפירש"י מאי ספיקא הוא דשייכא בענין השנים אלא ע"כ דהסימנים קאי

שנויי נוסחאות (בו"ב) אבא מרי נד"ו אב מרי. יוסי נכי"ל ירמיה.

עמודי ירושלים

**אמר ר' שמעון אחוה דר' ברכיה** נשכח במסורת הש"ס לציין לערלה פ"ב ה"א. ועי' פה"ד (ק"כ סוס ס') ערך רב שמואל אחוה דר' ברכיה שכ' שמ"ס הוא וצ"ל ר' שמואל אחוה כו' וכ"ה בערלה שם:

עין משפט נר מצוה

יח
א מיי' פ"ה מה' ברכו' ה"ז סמ"ג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קצט ס"י
יט
ב טוש"ע או"ח שם
כ
ג ד מיי' שם ה"ח סמ"ג עשין שם טוש"ע או"ח סי' קצו ס"ב

ר' יהודה בר פזי בשם ר' יוסי תשעה נראין כעשרה מזמנין מאי עביד מסויימין אלא אפילו קטן ביניהם כן גי' במד"ר פ' מקץ והמת"כ ז"ל כתב דגי' רש"י ז"ל מה הינון מסויימין ר"ל מי השלים המנין שלהם [ועי' בפירוש מבעל"ס חרדים ז"ל] ומשני אלא אפילו קטן ביניהם ר"ל דהכונה דאפילו דהן תשעה אלא דקטן אחד ביניהם משלים :

מחלפה שיטתי' דר' ירמי' תני ג' מאות נזירין עלו בימי ר' שמעון בן שטח כו' אמר ר' יוחנן הולקין על ר' שמעון בן שטח ר' ירמי' אמר על השני' ר' אבא אמר על הראשונה מחלפה שיטתי' דר' ירמי' התם נריכה לי' וכא פשיטא לי' ר"ל דהכא מיבעיא לי' אם האוכל ירק מברך והתם פשיטא לי' דחולקין על ר"ש ב"ש דאכל ירק ובירך ומשני הן דנריכה לי' כרשב"ג והן דפשיטא לי' כרבנן ר"ל דהא דקאמר התם דחולקין על ר"ש ב"ש הוא רבנן דרשב"ג דס"ל דאוכל ירק אינו מצטרף כלל ומה דנריכה לי' הוא כרשב"ג דס"ל דאוכל ירק מצטרף ומיבעיא לי' אם זה שאוכל ירק מברך או לא כן גי' השנו"א ז"ל ופירושו. ולפי הגי' שלפנינו נראה לפענ"ד דה"פ דיש נפ"מ בין תיבת מזמנין סתם ובין תיבת מזמנין עליו דמזמנין עליו משמע אבל הוא א"י לברך ותיבת מזמנין סתם הפי' דהוי כולן זימון אחת וכולן שוה לדוגמא בבבלי דף מ"ח ע"א דהמקשן פריך מהא דרשב"ג מלשון מצטרף וקס"ד דכולן שוין ואפילו הוא יכול לברך ומשני אילטרופי הוא דמצטרף אבל

ספק. ספק עושין אותו ודאי ר' יהודה בר פזי בשם ר' יוסי תשעה נראין כעשרה מה מזמנין מסוימין אלא אפי' קטן ביניהן ר' ברכיה א"ר יעקב בר זבדי בעא קומי ר' יוסי כמה דברים אמורים תמן קטן עושין אותו סניפין לעשרה ומר אף הכא עושין אותו סניף לשלשה. מה תמן שמזכירין את השם עושין אותו סניף כאן שאין מזכירין את השם לא כל שכן. א"ל והא אינו כל שכן תמן על ידי שהן אומרים את השם עושין אותו סניף. וכאן שאין קורין את השם אין עושין אותו סניף. תני קטן וספר תורה עושין אותו סניף א"ר יודן כיני מתניתא קטן לספר תורה עושין אותו סניף מאיכתי עושין אותו סניף. רבי אבינא אמר איתפלגון רב הונא ורב יהודה תרויהון בשם שמואל חד אמר כדי שיהא יודע טיב ברכה. והרנה אמר [ה]*שיהא יודע למי הוא מברך. א"ר נסא *כמה זימנין אכלית עם ר' תחליפא אבא ועם אנינייא בר סיסי חביבי ולא זמנין עלי [ו] עד שהבאתי שתי שערות. שמואל בר שילת בעא קומי רב ואית דאמרין בעין קומי *ר' שמואל בר שילת תשעה פת ואחד ירק אמר לון [ג] מזמנין. שמנה פת ושנים ירק אמר לון מזמנין. שבעה פת ושלשה ירק אמר לון [ד] מזמנין. רבי אבינא בעי מחצה למחצה מהו. א"ר זעירא עד דאנא תמן אצרכת לי מיצרי לי מינך לא שאלתיה. רבי ירמיה בעי אותו שאכל ירק מהו שיברך מחלפה שיטתיה דר' ירמיה *תני שלש מאות נזירין עלו בימי ר"ש בן שטח מאה וחמשים מצא

ניכר בהן סימני גדלות שיהא בהן כדי לכוף ראשן לעיקרן שזהו שיעורן ובכל הדינים מחשבינן ליה כספק אבל כאן לענין להצטרף לזימון אמרינן: ספק עושין אותו ודאי. כלומר אע"פ שספק הוא עושין אותו כודאי גדול ומצטרף לזימון והיינו דקתני אין מדקדקין בקטן: תשעה נראין כעשרה מה מזמנין. אם היו תשעה תכופין יחד ומתוך כך אין להבחין בהן ונראין הן כעשרה מה מזמנין אם דינן כעשרה ומזמנין בשם או לו: מסוימין. אסוקי מילתא היא כלומר דינן כמו שהיו כאן עשרה מסוימין הואיל ונראין כעשרה ומזמנין בשם: אלא אפי' קטן ביניהן. כלו' ולא עוד אלא אפי' קטן ביניהן כיון שנראין כעשרה מצרפין אפי' להקטן כמו דאמרינן דקטן עושין אותו סניף לעשרה: בעא קומי ר' יוסי. על הא דלעיל דמחלקינן בקטן ממש בין עשרה דעושין אותו סניף ובין שלשה דאין מצרפין אותו והקשה ר' יעקב על זה: כמה דברים אמורים תמן וכו'. כלומר כמו דאת אמר התם גבי עשרה דעושין אותו סניף ואימר אף הכא גבי שלשה דעושין [אותו] סניף דהא ק"ו הוא דמה תמן בעשרה שמזכירין את השם בזימון ואפ"ה עושין את הקטן לסניף כאן בשלשה שאין מזכירין את השם לא כל שכן: והא אינו כל שכן. כלומר דמהדר ליה ר' יוסי דהא לא הוי כ"ש דאדרבה איפכא מסתברא דהתם על ידי שהן רולין להזכיר את השם התירו להן ע"י הדחק לצרף להקטן כדי שיזכירו את השם אבל בשלשה שאין כאן הזכרת השם לא התירו לצרף להקטן: תני. חדא ברייתא קטן וספר תורה עושין אותו סניף ומפרש ר' יודן כיני מתניתא כך צריך לשנות בברייתא קטן לס"ת לקריאת התורה עושין אותו סניף שעולה למנין שבעה: שיהא יודע טיב ברכה. אע"פ שאינו יודע למי מברך ואחרינא אמר עד שיהא יודע למי הוא מברך: ולא זמנין עלי עד שהבאתי שתי שערות. עד שהי' ידוע להם שיש בי סימני גדלות ולא רלו לסמוך על הא דלעיל דאין מדקדקין בקטן: עד דהנא תמן אלרכת לי. בעוד שהייתי בבבל קודם שעליתי לכאן הוה קמיבעיא לי ג"כ כמו דמספקא לך: מילרי לי מינך לא שאלתיה. ועכשיו מלר לי הדבר יותר ממך על אשר לא שאלתיו לר' שמואל בר שילת או לרב גם משאלה זו מחלה על מחלה אם מלטרפין: מחלפה שיטתיה דר' ירמיה. כדמסיק לקמן הקושיא דהכא מספקא ליה אם אותו שאכל ירק יכול לברך להוליא את אלו שאכלו פת ומההיא דקאמר על האי עובדא דלקמן משמע דפשיטא ליה שיכול הוא לברך וכהאי עובדא דתני ג' מאות נזירין וכו'. וגרסי' להא בנזיר פ"ה הלכה ג': עלו. לירושלים בימי שמעון בן שטח ולמאה

מסורת הש"ס
ע' ברכות מח. ע' תוס' ברכות מח. ד"ה ולית.
ברכות מח.
ירושלמי נזיר פ"ה הל"ג.

## מראה הפנים

קאי וספק הוא אם הן סימנים גמורים או לא ולכל מילי כספק קטן דיינינן ליה מלבד בזימון להך שיטתא דהכא אליבא דריב"ל ולשיטתא דהתם אליבא דר' יוחנן ולענין כוונת הסוגיות אזלא האי סוגיא ממש כהאי סוגיא דהתם לפי' ר"ת שהביאו התוס' שם ד"ה ולית הילכתא ככל הני שמעתתא דלא קאי אדריב"ל דלעיל התם ומחלקין שם התוס' בין עשרה דעושין אותו סניף אפי' לקטן המוטל בעריסה כריב"ל ולבין שלשה דבהא בעינן פורח ויודע למי מברכין כדכתבו שם בריש הדבור וכ"כ הרא"ש ז"ל בזה וא"כ האי רישא דסוגיא דהכא אליבא דריב"ל וכדמשני אליביה לברייתא דאין מדקדקין בקטן דבזימון שלשה מיירי כמבואר בפנים הוי ממש כדהתם. מיהו לענין דינא לדעת הר"י כתוס' לא סמכינן ארישא דסוגיא דהכא ודהתם אלא אהאי עובדא דהכא דלקמן כדכתבו שם בסוף ומיהו קאמר בירושלמי א"ר יוסי זימנין אכלית עם ר' חלפתא אבא ועם ר' חנינא בר סיסיי חביבי וכו' ומתוך ירושלמי זה פר"י דאין עושין קטן סניף לעשרה לא לתפלה ולא לברכת המזון וכו' ולא לשלשה עד שיביא שתי שערות וכן פסק הרא"ש ז"ל וכן הרשב"א ז"ל אחר שהביא דעת הרב אלפס ז"ל שכתב ואנן לא סבירא לן הכי דכיון דקרי ליה קטן אפי' בן עשרה ובן תשעה כשיודע למי מברכין מזמנין עליו. סיים וכתב וכדמפורש בירושלמי טפי עדיף למיעבד. וטעמם להני רבוותא ז"ל מפום דמעשה רב וכמ"ש הסמ"ג והביאו הב"י בסי' קצ"ט וע"ש שהאריך לפרש להסוגיא דהתם ולעובדא דלקמן דלא יהיו כסותרין זא"ז לדעת אלו הפוסקים ז"ל ודעתו אליבייהו דהא דפסקו עד שיביאו ב' שערות כהאי דהכא היינו אם לא הגיע לכלל שנים. אבל לא משמע הכי לאלו רבוותא אלא כמ"ש המהרי"ק בשורש מ"ט שלריך שיהיה בן י"ג שנים כמו שהביאו ג"כ שם. וכן נראה מדברי המרדכי שאחר שהביא דעות החולקות סיים וכתב על האי עובדא דהכא וכן השיב רב נתן בעל הערוך בתשובותיו וגם ראבי"ה כתב כיון שנחלקו גאוני עולם בדבר ראוי להחמיר לכל ירא' השם שלא להצטרף קטן לא לזימון ולא לתפלה עד שיביא ב' שערות. ומשמע דעל כל פתם קטן שלא הגיע לכלל שנותיו אמרו כן. ומדבריו ז"ל מתורץ ממילא לתמיהת הב"י היאך דחו מסקנת הגמרא דידן מפני הירושלמי. דהא כל עיקר דבריהם מטעם חומרא הוא ולמדו לחומרא זו מעובדא דרב חלפתא או ר' תחליפא ור"ת דהכא שהן החמירו ג"כ על עצמן ולא רלו לסמוך על הא דקאמר הכא לעיל כריש הסוגיא דאזלא כמסקנת הגמ' דילן לפי פי' ר"ת כמבואר. ודעת הרמב"ם ז"ל כדעת הרי"ף ז"ל וכתב בפ"ה מברכות כהל' ו' קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו ואע"פ שהוא כבן ז' או כבן ח' וכו' דלאו דוקא כתב הרי"ף בן י' או בן ט' אלא כעונת הפעוטות דבעלמא שהוא מבן שש ולמעלה:

כיני מתניתא קטן לס"ת עושין אותו סניף. וכפי' הר"י כתוס' שם שהביאו לזה:

רבי אבינא בעי מחלה למחלה מהו. הא דלא הזכיר ששה שאכלו פת וארבעה ירק כדאמר התם דר"ז היה קובל על דלא שאל ששה וכו' יש לומר דלמאי דמסקינן התם דרובא דמינכר בעינן א"כ ששה היינו כמחלה על מחלה דכל זמן דליכא רובא דמינכר לאו רובא קרי ליה: תני ג' מאות נזירין וכו'. האי עובדא דשמעון בן שטח נשנית התם קלת בנוסחא אחרת ומה דלמדנו מדהכא ומדהתם עיין בדיבור דלקמן:

## פירוש מבעל ספר חרדים

קיימא אמר ר' סימון בשם ריב"ל לשני קטנים נלרכה אחד ספק ואחד קטן עושין את הספק ודאי ואת הקטן לסניף כלומר כברייתא דהכא דאין מדקדקין כשהיו ב' קטנים מיירי אחד ודאי קטן שלא הביא ב' שערות ולא הגיע לשנים והשני ספק כדפרישית דהגיע והוי ספק אם הביא או הביא והוי ספק אם הגיע ופשיטא ליה לתנא דקטן אחד אפי' ודאי עושין אותו סניף ולא דבר אלא על השני וקאמר דאין מדקדקין אלא תולין דודאי גדול הוא אך אם נודע באמת דקטן הוא אין מזמנין עליו אלא עושין אותו סניף לעשרה ולא שנים. והכי נמי אמרינן בבבלי עבד אחד מלטרף לעשרה ולא שנים ולמדו הפוסקים דה"ה לשני קטנים: ה"ג בכ"ר תשעה נראין כעשרה מזמנין ופריך מה הינון מסוימין ופירשו בבבלי נראין כעשרה אית דאמרי כי מכנפי דמתוך שהם כיחד אין אדם מבחין בהם לכך כל כך ונראין לו כעשרה אית דאמרי כי מבדרי דנראין טפי מרובין ופריך על פירוש זה הירושלמי וכי בעבור שנראין עשרה נחשוב שהם עשרה שלימין פירש בערוך סיימוס לשון השלמה: אלא אפילו קטן. כלומר אלא ע"כ פירוש תשעה נראין כעשרה היינו ט' ואחד קטן ביניהם דהרי עשרה גופים ואף כי אחד קטן נבלע בין הט' הגדולים ומשלים: ה"ג רבי ברכיה א"ר יעקב בר זבדי בעא קומי ר"י אמרו קטן עושין אותו סניף לעשרה נימור אוף הכי עושין אותו סניף לג': תמן שמזכירין את ה'. והקב"ה מלטרף עמהם כדאשכחן בשבטים כשמכרו את יוסף אמרו נחרים בינינו שאין אחד מגיד הדבר ליעקב א"ל יהודה הרי אין כאן ראובן ואין החרם מתקיים בתשעה מה עשו שתפו להקב"ה עמהם והקב"ה לא הגיד ליעקב עד שהתירו החרם כמלרים והגידו לו כדאיתא בפרקי רבי אליעזר אלא שאין כת בכל עשרה כשבטים רק בשעת סניפות קטן שכינה אתיה ונשלם המנין ורש"י פי' בכ"ר בענין אחר ויש נוסחא אחרת תוספת שם אחר ענין זה: קטן וס"ת כידו. אבל כלא ס"ת לא. כן פי' הרא"ש ור"י וכתב דליתא דהא דחי לה ר' יודן: כן הוא מתניתא. כלומר גירסת הברייתא ליתא כוא"ו אלא כלומר קטן לס"ת ופירשא דקטן עולה למנין שבעה לקריאת ס"ת: שבעה פת ושלשה ירק וכו'. ששה פת וד' ירק ר' אבינא בעי מחלה למחלה מהו א"ר זעירא עד דהנא אילרכת מדלדי לי מיניה לא שאלתיה וה"פ רב שמואל בר שילת מבבל היה ור' זעירא היה שם ואחר זמן עלה לארץ ישראל ושמע לר' אבינא כל השאלות והתשובה שאל עוד אם ה' אכלו פת ותמשה ירק אם ילטרכו לזמן וענה ר' זעירא כשהייתי שם בבבל אילרכת לי שיה הדבר ספק אללי ומפחדי שלא אטריח עליו עוד על מה שהטריחוהו זו אחר זו לא שאלתיו לרב שילת: לדי לי. פי' בערוך לשון פחד: ה"ג בכ"ר ר' ירמיה בעי אותו שאכל ירק מהו מזמנא עלויה ולא גרסינן מהו שיברך דמשמע דלא בעי אלא אי יוליא הוא להוכלי הפת הא להלטרף פשיטא ליה וליתא דלקמן דעת הירושלמי בהדיא דאי מלטרף נמי מוליא: נזירים. ועניים היו: עלו לירושלים. אמר שלמו ימי נזירותם ומיד

 (סו"א) ספק ספק בכי"ל סניף לעשרה סניף (סו"ב) מה מזמנין בכי"ל מזמנין מה. (סו"ד) כמה דברים אמורים המן בכי"ר כמה דתמר (סו"ה) ומר בכי"ו ומור. (סו' ד) הונא בד"ו חונא. (סו"ח) אניניא בר סיסי חביבי בכי"ל יניי בא חביבי. (סו"ט) שילת בכי"ר ששת וכן בסורה כ"א. (סו"ג) אצרכת לי בכי"ל אצטרכת ליה ומה צרי ליה. (סו"ד) מחלפא שיטתיה דר' ירמיה בכי"ל ליתא.

## עמודי ירושלים

ר' אבונא בעי מחצה למחצה מהו אמר ר' זעירא עד דאנא תמן מצרכת לי מיצרי לי מינך לא שאילתי' כו' עי' מה שפי' בזה הרא"פ אמנם ראיתי בא"ז (ס' סעודה סי' קל"ז) שגרס אבר לי' מזמנין (רב שמואל השיב לו דמזמנין) עד דאנא תמן אצרכתא (רב אבינא השיב לו דכשהיה בא"י הי' מסופק בזה) א"ל מי צריך לי מינך לא שאלת (רב שמואל השיב לו שאם הי' מסופק בזה בודאי הי' שואל לו כו' ע"ש). ועי' בב"י סי' קצ"ז שהביא בשם האגור שכ' בשם הא"ז שפסק דבחצה על מחצה מזמנין וכ' הב"י שנראה שהא"ז פוסק כרש"י ובאמת מבואר כן בא"ז שדחק הב"י לפרש וא הו סבר להנך פוסקים מבואר בא"ז דהם הי' יורסים אלא היא כו' ע"ש וא"ש:

## הר"א מגריידץ

תני שלש מאות נזירין עלו בימי ר' שמעון בן שטח וכו' ל"ב ועי' עובדא ע פרשה מקץ פ' נ"א:

תורה אור

מצא להן פתח ומאה וחמשים לא מצא להן פתח. אתא גבי ינאי מלכא א"ל אית הכא תלת מאה נזירין בעיין תשע מאה קרבנין אלא יהב את פלגא מן דידך ואנא פלגא מן דידי. שלח ליה ארבע מאה וחמשין אזל לישנא בישא ומר ליה לא יהב מן דידיה כלום. שמע ינאי מלכא וכעס דחל שמעון בן שטח וערק. בתר יומין סלקון בני נש רברבין מן מלכותא דפרס גבי ינאי מלכא מן דיתבין אכלין אמרין ליה נהירין אנן דהוה אית הכא חד גבר סב והוה אמר קומין מילין דחכמה תני לון עובדא אמרין ליה שלח ואייתיתיה. שלח ויהב ליה מילא ואתא ויתיב ליה בין מלכא למלכתא. א"ל למה אפליית בי א"ל לא אפליית בך את מממונך ואנא מן אורייתי. (קהלת ז) דכתיב °כי בצל החכמה בצל הכסף אמר ליה ולמה ערקת. א"ל שמעית דמרי כעס עלי ובעית מקיימה הדין קרייא (ישעיה כו) °חבי כמעט רגע עד יעבר זעם. וקרא עלוי (קהלת ז) °ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה. (שם) א"ל ולמה יתבת בין מלכא למלכתא א"ל *בסיפרי דבן סירא כתיב סלסליה ותרוממך ובין נגידים תושיבך. אמר *הבו ליה כסא דליבריך נסב כסא ומר נברך על המזון שאכל ינאי וחבירין א"ל עד כדון את בקשיותך. א"ל ומה נאמר על המזון שלא אכלנו אמר הבון ליה דליכול יהבו ליה ואכל ומר נברך על המזון שאכלנו. א"ר יוחנן חולקין על ר"ש בן שטח רבי ירמיה אמר על הראשונה ר' אבא אמר [א] על השנייה מחלפה שיטתיה דר' ירמיה התם צריכה ליה וכה פשיטא ליה. הן דצריכה ליה כרבנן הן דפשיטא ליה כרבן שמעון בן גמליאל. *תני עלה היסב ואכל עמהן [ב] אע"פ שלא אכל כזית דגן מזמנין דברי הכמים רבי יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן לעולם אין מזמנין עליו עד שיאכל כזית דגן. *והתני [ג] שנים פת ואחד ירק מזמנין מתניתה כרשב"ג:

## פני משה

ולמאה וחמשים מהן מצא להן פתח והתיר את נדריהן: בעיין. צריכין ט' מאות קרבנות שלכל אחד צריך ג' קרבנות חטאת עולה ושלמים איני מבקש אלא שתתן אתה החצי ואף אני אתן החצי: אזל לישנא בישא. הלך המלשין לפני המלך ואמר ליה לא נתן שמעון בן שטח משלו כלום: נהירין. זכורין אנחנו כשהיינו פעם אחד אצלך שהיה כאן זקן אחד והיה אומר לפנינו דברי חכמה והיכן הוא עכשיו: תני לון עובדא. וסיפר להן המלך המעשה בשביל מה ברח ואמרו לו רצוננו שתשלח אחריו להביאו: שלח ויהב ליה מילא. נתן לו איזה דבר לסימן להבטיחו שלא יעשה עמו רעה. ובב"ר פ' מקץ גרים אמר לאחתיה שלח בתריה ואייתיתיה לאחותו של שמעון בן שטח אמר שתשלח אחריו ואשתו של ינאי היתה. אמרה ליה הב לי מילך ושלחה ואייתיתיה: למה אפליית בי. מפני מה היית מהתל בי לומר שאתה תתן החצי: ואנא מן אורייתי. מחכמת התורה אשר לי שמצאתי להן פתח להתירם ולא היו צריכין לקרבן והרי נתתי להם כמותך: שמעית. שמעתי שאדוני כעס עלי והייתי רוצה לקיים המקרא הזה חבי כמעט רגע עד יעבור זעם: עד כדון את בקשיותך. עודך מחזיק בקשיות ערפך לחזור ולהתל בי שאתה אומר כן וכי כך הוא נוסחת הברכה: ומה נאמר. וכי היאך אומר אם לומר נברך על המזון שלא אכלנו שהרי לא אכלתי כלום ואמר המלך יתנו לו איזה דבר לאכול ונתנו לו ואכל ולא פת היה אלא איזה ירק וכיוצא בו שהרי לא נטל ידיו וכן מוכח מדלקמן ומשאכל אמר נברך על המזון שאכלנו: חלוקין הן חבריו על שמעון בן שטח. ופליגי אמוראי בהא דר' יוחנן: ר' ירמיה אמר על הראשונה הן חלוקין. שאמר ברוך שאכל ינאי ואע"פ שלא אכל עמהן כלל והא קי"ל שאינו מוציא את אחרים אא"כ נתחייב ג"כ בברכה: על השנייה. אף על השנייה חולקין הן שאינו יכול להוציא אחרים עד שיאכל כזית דגן: מחלפה שיטתיה דר' ירמיה. השתא מסיק הקושיא התם צריכה ליה לעיל קא מיבעי ליה אם אותו שאכל ירק יכול לברך להוציא אחרים והכא פשיטא ליה דיכול הוא לברך דהא קאמר על הראשונה הוא שחלוקין חביריו ומשמע אבל על השנייה אינם חולקין שכדין עשה: ומשני הן דצריכה ליה כרבנן. מאי דקמיבעיא ליה אליבא דרבנן דלקמן הוא ומאי דפשיטא ליה כרשב"ג הוא דתני בתוספתא פ"ה רשב"ג אומר עלה והסיב וטבל עמהן אע"פ שלא אכל כזית דגן מזמנין ומפרש ר' ירמיה דהאי מזמנין לא לאצטרופי בלבד הוא אלא אפי' הוא יכול לברך ולזמן עליהן: דברי חכמים. כלומר אבל לדברי חכמים דפליגי עליה דרשב"ג קאמר ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן דסבירא להו לעולם אין מזמנין עליו עד שיאכל כזית דגן והשתא ספוקי מספקא ליה לר' ירמיה אם לברך בלחוד הוא דקאמרי רבנן שאינו יכול הוא לברך ולהוציא אחרים עד שיאכל כזית דגן. ובהא הוא דפליגי עליה דרשב"ג אבל לענין אצטרופי מצטרף הוא ואע"פ שלא אכל כזית דגן או דילמא אפי' להצטרף אינו מצטרף עמהן עד שיאכל כזית דגן ובתרתי פליגי רשב"ג וחכמים: תני. ברייתא חדא שנים אכלו פת ואחד ירק מזמנין וקאמר הש"ס דהאי מתניתא מפרש ר' ירמיה דכרשב"ג אתיא דקתני מזמנין סתם ומשמע דאפי' בברכה יכול אותו שאכל ירק להוציאן וקא מיבעי ליה אי הלכה כרשב"ג וכהאי סתמא דברייתא או לא:

בשלשה

## רידב"ז

אבל אינו יכול להוציא אחרים עיי"ש. ולפ"ז שפיר ניחא דמקשה דכאן פשיטא לי' לר' ירמי' דיכול לברך וכאן מיבעיא לי' ע"ז משני דמה דפשיטא לי' הוא לרשב"ג דקתני אע"פ שלא אכל כזית דגן מזמנין סתם דמשמע דכולן שוה אבל מיבעיא לי' אם חכמים חולקין עליו ע"ז או לא. והאי דלענין צירוף חכמים מודים לי' אבל אם יכול להוציא את אחרים מיבעיא לי' אם חכמים מודים לי' בזה או שחולקין עליו כן הוא דעתו דר' ירמי' דלענין צירוף ליכא פלוגתא בין רשב"ג ורבנן אבל לענין להוציא אחרים צריכה לי' אם חכמים חולקין עליו או לא וכמו דס"ל בש"ס דילן דף מ"ה ע"א וע"ב דליכא פלוגתא בין רשב"ג ורבנן דלכו"ע מצטרף ולהוציא את אחרים אינו יכול ושמעון בן שטח יחיד בדבר דס"ל דיכול להוציא אחרים כמו כן ס"ל לר' ירמי' דרשב"ג ס"ל כר' שמעון ב"ש דיכול להוציא אחרים אבל מספקא לי' אם חכמים חולקין עליו בדין זה וס"ל דנהי דמצטרף אבל א"י להוציא לאחרים או נ"ל כותי' לגמרי. וע"ז קאמר סתמא דגמ' תני עלה והיסב כו' מזמנין זהו דברי רשב"ג ומסיים הגמ' דברי חכמים ר"י ב"א בשם ר' יוחנן לעולם אין מזמנין עליו עד שיאכל כזית דגן ר"ל לא מיבעיא דהוא א"י לברך אלא אפילו אחרים אין מזמנין עליו עד שיאכל כזית דגן לפיכך נקט לשון עליו ר"ל דלא מיבעיא דהוא אינו מברך אלא אפילו אין מזמנין עליו ולא כדס"ל בש"ס דילן דמזמנין עליו אבל הוא א"י להוציא את אחרים י"א ז"א אלא דרבנן פליגי על רשב"ג לגמרי וכ"ל דאין מצטרפין כלל ומסקנת הגמ' דלא כר' ירמי' דס"ל דלכו"ע מצטרפין לזימון אך מיבעיא לי' אם חכמים חולקין על רשב"ג אם הוא יכול להוציא אחרים או לא ומסקנת הגמ' דהכמים פליגי ארשב"ג לגמרי בכל עיקר הצירוף:

דר'

## פירוש מבעל ספר חרדים

ומיד בקש להם קרבנות: תשע מאה קרבנין. ג' בהמות לכל אחד כמו שכתוב בפרשה: נהירין אנן. זוכרין אנחנו: למה אפליית בי. שחקת בי: עד כדין את בקשיותך. שאתה משחק בי שאין זה נוסח ברכת זימון והכי מסיים בב"ר לא שמעית מן יומא יגאי בברכתא: ס"ג בב"ר ר' אבהו אמר על הראשונה בלבד הוא דחולקין חבריו על שמעון בן שטח דתנן סוף פ"ג דנזיר דימי נזירות דא"ל אין עולין להם וצריך לנהוג נזירות מתחלה ושמעון בן שטח לא הצריכם לכך אלא מיד נתן להם קרבנותיהם והקריבום אבל על השניה דהצריך אותם להביא לו לאכול משמע דמי שאכל ירק או שתה יין אין מצטרף לזימון דאם לא כן ישתה הכוס שנתנו בידו ומיד יביאו לו כוס אחר לברך ולא היה מצטער להתחיל ברוך שאכל ינאי ובזו אין חלוקין דס"ל לרבי אבא דאין מזמנין עד שיאכל כזית דגן כדלקמן: ורבי ירמיה אמר על השניה. כלומר אף על השניה חלוקין עליו וסברו דאכל ירק או שתה יין מזמנין עליו ויכול היה הוא לברך אם שתה הכוס: מחלפה שיטתיה וכו'. קשיא דידיה אדידיה דלעיל מספקא ליה האוכל ירק אי מזמנין עליו וכאן פשיטא ליה ופרקינן הא דפשיטא ליה דמזמנין עליו ומאי בריך היינו לדעת רשב"ג וע"ז אמר חלוקין חביריו היינו רשב"ג דאמר לקמיה מזמנין עליו והוא הדין דמאי בריך. הרי לך בהדי' דס"ל לירושלמי דלרשב"ג דאמר מזמנין על האוכל ירק ה"ה נמי דמאי בריך דהא בהא תליא וכן היה דעת המקשה בבבלי ומאי דאיבעיא להו לרבנן כלומר הא דתניא רשב"ג אומר עלה והיסב וכו' חכמים מודים לו או חולקין עליו ולא הוה שמיע ליה מימרא דר' יוחנן לקמיה דאמר דחכמים חולקין עליו: תני וכו' בבבלי ובתוספתא ה"ג רשב"א עלה וכו': דברי חכמים. רבי יעקב וכו' תלמודא קאמר לה. כלומר רבי ירמיה לא ידע אי פליגי רבנן ארשב"ג אך לנו נודע דפליגי דדברי חכמים קבלה ביד רבי יוחנן דלעולם אין מזמנין על אדם עד שיאכל כזית דגן ופריך והא תניא ברייתא סתמית ב' פת וא' ירק משמע דדברי הכל היא ומתרץ דיחידאה היא דהיינו רשב"ג ורבנן פליגי עליה:

## מראה הפנים

לעולם אין מזמנין עליו עד שיאכל. כזית דגן. סוגיא זו פירשתי בנזיר כמה דמספי לר' ירמיה הן דצריכה ליה כרבנן וכו' דהאי ברייתא עלה והסב וכו' דברי חכמים הן אבל כעת ראיתי בתוספתא בהדיא דהן הן דברי רשב"ג כדמייתי התם חזרתי בו והעיקר כדפרישית בפנים כאן. ומה דפרישית דלר' ירמיה ספוקי מספקא ליה בדברי חכמים למאי דקאמר ר' יעקב בשם ר' יוחנן דסבירא להו אין מזמנין עליו עד שיאכל כזית דגן והספק הוא אם בלהוציא בלבד הוא דפליגי אדרשב"ג או דאפי' באיצטרופי הוא דפליגי עליה דלדידהו אינו מצטרף עד שיאכל כזית דגן איברא דלא היינו צריכין לכל זה דהא הבעיא דר' ירמיה היא אם אותו שאכל ירק יכול לברך ולהוציאן להאוכלין פת וכל שכן דאליבא דרבנן הוא דקמיבעיא ליה א"כ על כרחין לומר דלא קמיבעיא ליה אלא אי הלכה כרשב"ג הואיל וסתמא דברייתא כוותיה היא או הלכה כרבנן דאלת"ה קשיא מאי קא מיבעי ליה הא לרבנן מיהת לברך להוציא אחרים אינו יכול להוציא עד שיאכל כזית דגן אלא

מתני'

## עין משפט נר מצוה

כא
א מיי' טוש"ע או"ח שם

כב
ב מיי' פ"ה מה"ב טוש"ע בשס"י קצז ס"ב

כג
ג טוש"ע או"ח סי' קצז ס"ג

## מסורת הש"ס

ע' תוס' קידושין סה. ד"ה בלר. ברכות מח.

שם ותוספתא פ"ה.

ע' תוס' שם ד"ה תשעה

---

שנויי נוסחאות (סוי"ג) מממונך נד"ו ממונך. (סוי"ע) בסיפרי נד"ו בסיפרא. (סוכ"ע) ואכל נכי"ל וטובל.

עמודי ירושלים תנינא

הבון וכו' יהבי ליה עיין מ"ה שכתב הרא"פ ומ"ש הש"ק נזיר (פ"ה ה"ג):

הלכה ג מתני' בשלשה והוא אומר ברכו. דהא בלאו דידיה איכא זימון וכן כולם: אחד עשרה ואחד עשרה רבוא. הך ריסא כר"ע הוא שאמר מה מצינו בבית הכנסת משהגיעו לעשרה אין חילוק בין מרובים למעוטים וה"ה הכא אין חילוק: במאה אומר נברך לה' אלהינו. הך סיפא כולא ר' יוסי הגלילי היא דאמר לפי רוב הקהל הן מברכין שנאמר במקהלות ברכו אלהים. ופסק הלכה משלשה ועד עשרה ואין עשרה בכלל המברך אומר נברך שאכלנו משלו וכולם עונים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ועשרה ומעשרה ולמעלה המברך אומר נברך אלהינו שאכלנו משלו וכולם עונים ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו: ר' ישמעאל אומר ברכו את ה' המבורך. והלכה כר' ישמעאל: גמ' דלמה. מעשה בר' זעירא וכו' שהיו יושבין ואוכלין בסעודה ונטל ר' יעקב הכוס לברך ברכת הזימון ואמר נברך ולא אמר ברכו ואע"פ שהיו כאן שלשה והוא: למה לא אמרת ברכו. כדתנן במתני': ולא כן תני. בתוספתא פ"ה דאין מדקדקין בדבר וכו' ואין תופסין אותו על כך כ"א הנוקדנין המדקדקי' יותר מדאי הם שתופסין אותו על כך: ובאיש לר"ז וכו'. הורע בעיניו על שקרא לר' חייא בר אבא נוקדנא: איני מוציא את עצמי מן הכלל. ולעולם אומר אני נברך: הרי ברכת התורה והרי אומר ברכו. ואמאי מוציא עצמו מן הכלל: מכיון דיימר המבורך. שאני ברכת התורה דמכיון שמסיים ואומר המבורך דמשמע המבורך בפי כל אינו כמוציא עצמו מן הכלל: מזג ליה כסא. ר' אבא בר זמינא לזעירא ונתן לו זעירא רשות וא"ל סב ובריך להוציא אותי ואמר לו עוד לר' אבא תן דעתך בברכה זו לצאת ידי חובתך גם בכוס אחר שיתנו לך: דתני. בהדא מימר' השמש מברך על כל כוס וכוס שנותנין לו לשתות לפי שנמלך הוא אבל א"צ לברך על כל פרוסה ופרוסה ממה שנותנין לו שכן דרך ליתן להשמש מכל פרוסה ופרוסה וכשבירך בתחלה היה דעתו על הכל ולפיכך אמר לו שגם בכוס יין יתן דעתו בברכה לצאת על כל מה שיתנו לו אח"כ כדי שלא יצטרך עוד לברך על השני: אמר ליה. ר' אבא בר זמינא לזעירא כשם שאני נותן דעתי ג"כ לצאת אף ידי חובתך בברכה על הכוס שנתתי לי רשות לברך ולהוציא אותך כן תן דעתך גם אתה להוציא ידי חובתי באמן אשר אתה עונה על ברכתי ומשום דגדול העונה אמן יותר מן המברך אמר לו כן:

מתניתא

תורה אור

## הלכה ג מתני'

*כיצד מזמנין [א] בג' אומר נברך. בג' והוא אומר ברכו. בעשרה אומר נברך לאלהינו. בעשרה והוא אומר ברכו. אחד עשרה ואחד עשר רבוא. במאה אומר נברך לה' אלהינו. במאה והוא אומר ברכו. באלף אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל. באלף והוא אומר ברכו. בריבוא אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו. רבי יוסי הגלילי אומר לפי רוב הקהל מברכים שנא' ° במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל. א"ר עקיבא מה מצינו בבית הכנסת אחד מרובין ואחד מועטין אומר ברכו את ה'. ר' ישמעאל אומר [ב] ברכו את ה' המבורך:

תהלים סח

גמ' דלמה ר' זעירא ור' יעקב בר אחא ור' חייא בר בא רבי חנינא חברון דרבנן הוו יתבון אכלין. נסב ר' יעקב בר אחא כסא ובירך ואמר נברך ולא אמר ברכו. א"ל ר' חייא בר בא ולמה לא אמרת ברכו. א"ל ולא כן תני *אין מדקדקין בדבר. בין שאמר נברך בין שאמר ברכו אין תופסין אותו על כך. והנוקדנין תופסין אותו על כך. ובאיש לר' זעירא בגין דצווח ר' יעקב בר אחא לר' חייא בר בא נוקדנא. *שמואל אמר איני מוציא את עצמי מן הכלל. *התיבון הרי ברכת התורה הרי הוא אומר ברכו א"ר אבין מכיון דיימר המבורך אף הוא אינו מוציא עצמו מן הכלל. ר' אבא בר זמינא הוה משמש קומי זעירא מזג ליה כסא א"ל סב בריך א"ל יהב דעתך דאת מישתי חורנה. [ג] דתני *השמש מברך על כל כוס וכוס [ד] ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה. אמר ליה כמא דאנא יהב דעתי מפקא יתיך ידי חובתך בברכתה. כן הב דעתך מפקא ידי חובתי באמן. א"ר

**מסורת הש"ס**

ברכות מט:

ברכות נ. תוספתא פ"ה

ברכות מט.

ע' תוס' שם מט: ד"ה לשלש ע"ש.

חולין קז:

**עין משפט נר מצוה**

כד
א מיי' פ"ה מה"ב ה"ב ד סמ"ג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קצב ס"א

כה
ב מיי' פ"ט מהל' תפלה ה"א ופי"ב מה' תפלה ה"ה טוש"ע או"ח סי' נז ס"א

כו
ג מיי' פ"ז מה' ברכות ה"ז טוש"ע או"ח סי' קמט ס"ג

**גליון הש"ס**

[ד] ואינו מברך על כל פרוסה ע' בכ"מ פ"ז שם ה"ז. ואפשר בעל זה סמך רבינו ז"ל שם דמוכח מכאן כרב בחולין שם. ומיהו יש לדחות דשאני כאן דהיה אדם חשוב. וכהכ"ג ר"י מודה כדקאמר בש"ס שם ואף דאמר דתני השמש מברך וכו'. מ"מ הא הך דתני אינו ברייתא רק דכן דרך הירושלמי בכמה מקומות לומר דתני והוא מימרא. וא"כ אפשר דדוקא באדם חשוב. ואף דהרמב"ם לא הביא הך חילוקא דאדם חשוב. אבל עכ"פ אין ראיה מכאן. שוב מצאתי בכנה"ג סי' קסט בהגהות ב"י אות ד שהעיר בכל זה. והנאתי מאוד:

## מראה הפנים

אלא ודאי הלכתא כמאן סוא דקמיבעיא ליה והא דקאמר הן דצריכה ליה כרבנן ה"ק למאי דשמיע ליה דרבנן פליגי על רשב"ג דתוספתא הלכך קמיבעיא ליה הכא ובנזיר דמשמע דפשיטא ליה דיכול להוציא אחרים אליבא דרשב"ג קאמר התם וזה מוכרח הוא לשיט' הש"ס בהסוגיא והשתא לא הוינו צריכין כ"א לומר דלרשב"ג יכול הוא להוציא אחרים ולרבנן. אינו יכול להוציא אבל לאצטרופי מצטרף אותו שאכל ירק לדברי הכל והבעיא דר' ירמיה שפיר מתפרשא כדאמרן וכך היה נראה לפי פשטות הסוגיא בכך בעיא דר' ירמיה אלא דאכן חזינן דלא הוה ניחא להו להראשונים לפרש כן בהא דר' יעקב בשם ר' יוחנן דלענין להוציא בלבד הוא דקאמר דהתוס' שם בדף מ"ח ד"ה תבעה שאכלו דגן וכו' מביאין בשם הספר מקולי דדעתו לחלק לענין צירוף בין עשרה לשלשה דלית הלכתא כהך ברייתא דהכא שנים פת ואחד ירק מזמנין דהא מסיק דכרשב"ג אתיא ורבנן פליגי עליה ועוד דאם נאמר דגם לג' יכול להצטרף אותו שאכל ירק א"כ קשיא דר' יוחנן דהכא אדר' יוחנן דהתם דהכא קאמר לעולם אין מזמנין עליו עד שיאכל כזית דגן ומשמע אפילו להצטרף והתם קאמר להוציא את הרבים עד שיאכל כזית דגן הא מצטרף שפיר מצטרף הוא אלא ודאי דמחלקינן בין עשרה דבהכי מיירי ר' יוחנן דהתם ובין שלשה דבהכי מיירי רבי יוחנן דהכא. כך הוא דעת הספר מקולי בענין זה. ולקמן נדקדק בהאי פירושא. ולשיטתו דליכא דמזמנין משמע לענין צירוף הלכך פירשתי בזה לפי ענין הבעיא דר' ירמיה דהא גופה נמי הוה מספקא ליה אליבא דרבנן דשמא רבנן מחמירין דאפי' לענין צירוף אינו מצטרף אותו שאכל ירק כדמשמע האי ליגנא אין מזמנין עליו וכו' וא"כ מכ"ש דאינו יכול הוא להוציא אחרים ומיהו אליבא דרשב"ג ע"כ דהיה ר' ירמיה מפרש דהאי מזמנין דקאמר אפילו להוציא אחרים הוא מוציא אותו שאכל ירק דהא קאמר מה דפשיטא ליה כרשב"ג הוא. ונמצאנו למדין דמיהת הסוגיא מבוררת בפירושה לענין כוונת הבעיא דר' ירמיה ולענין שינויא דמשני הש"ס אליביה דלא תיקשי מתלפא שיטתיה דר' ירמיה. וכמבואר הכל בזה ועיין בקונטרס אחרון סי' ח' שם תמצא מבואר הכל בס"ד:

בין שאמר נברך בין שאמר ברכו. האי תוספתא הובאה גם התם על הא דשמואל ופירש"י ז"ל הנקדנין דווקנין תופסין אותו על שהוציא עצמו מן הכלל, משמע דהנקדנין לשבחא הוא דקך הוא הנכון וכדפסקו הפוסקים כדשמואל. והכא דבאיש לר' זעירא שקרא לר' חייא בר אבא נוקדנא והיינו למה לא אמרת ברכו קאמר ליה וא"כ מפרש להתוספתא שהנקדנין תופסין אותו אם לא אמר ברכו דס"ל דברכו עדיף כדתנן במתני'. והתם מייתי ראיה מהנקדנין להא דשמואל דאמר נברך עדיף ומתני' אף ברכו קתני. ואפשר דלהכי הורע בעיני ר' זעירא במתשובת ר' יעקב שהשיב לו ולא כן תני אין מדקדקין וכו' ש"מ שהוא סובר דהנקדנין תופסין על שלא אמר ברכו ואינו כן אלא איפכא הוי דהנקדנין תופסין אותו אם לא אמר נברך וכדשמואל ועל פירושו דר' יעקב דפי' בהפך הוא שהורע בעיני ר"ז אף דלענין דינא שפיר הוא דקעביד דהא אמר נברך. ודע דהתם בתוספתא גרס אחר זה. בעשרים נחלקו וכלבד שלא יהא כהן אחד שמפטירין אותו מן הזימון. והביא להא הב"י בסי' קנ"ג וכתב ונראה לי דה"פ הא דעשרים נחלקים דוקא כששום אחד מהן לא זימן כלל אבל אם אחד מהן קדם וזימן בג' או בירך ברכת המזון לעצמו אינם נחלקין דאותן שעמו אינם יכולין לזמן בשם כיון שהוא קדם וזימן פרת זימון מיניה ואינו מצטרף עמהן עכ"ל. ולא ניחא לן האי פירושא דא"כ מאי קמ"ל ולא שייך ג"כ כאן כעין האי דתירץ הרא"ש ז"ל על קושית ה"ר יהודה על פירש"י גבי הא דרבא לא אמרן אלא דלא זימן עלייהו בדוכתייהו וכו' דהתם עדיין לא ברכו כלל ואין מן הצורך להאריך בזה. ולדעתי נראה דפירוש התוספתא כך הוא דלעיל מינה קתני שם אין מדקדקין בקטן וכמו שהובא לעיל בריש הלכה ב' דפריך מינה להא דריב"ל קטן עושין אותו סניף לעשרה ומשני וכמה שבארתי שם ומיהו הא דריב"ל לא נדחה משום הך ברייתא כמבואר הכל שם. ועל הדין הזה הוא דקאי התוספתא דקתני וכלבד שלא יהא כהן אחד וכו' כלומר הא דעשרים נחלקין דוקא אם כולן בני חיובא לזימון הוו אבל אם היה אחד מהן קטן דלאו בר חיובא בזימון הוא אלא שע"י הדחק עושין אותו סניף לעשרה כדי שיזמנו בהזכרת השם הלכך הכא דחלה חובת ברכת הזימון בשם על כל הי"ט שאכלו כאחת אין נחלקין לבתי חבורות ושיצרפו הקטן לחבורה אחת לזמן בשם דמכיון דאיכא הכא הזכרת השם לא התירו לעשות להקטן לסניף לעשרה בכה"ג לכ"ע. וזהו הנכון אליבא דכל השיטות גם לשיטת רב אלפס והרמב"ם ז"ל דביודע למי מברכין תליא מילתא היינו נמי דוקא במקום שלא חלה עליהם ברכת הזימון בהזכרת השם בלא צירוף הקטן אבל הכא אין ספק דלכ"ע אינן נחלקים על מנת לצרף הקטן:

התיבון הרי ברכת התורה הרי הוא אומר ברכו. התוס' פירשו בדף מ"ט ע"ב דשתי קושיות הן מן הקורא בתורה ומן החזן שאומר ברכו וגי' הרא"ש ז"ל התיבון הרי זה הקורא בתורה אומר ברכו:

דתני השמש מברך על כל כוס וכוס וכו' מימרא היא בחולין פ' כל הבשר דף ק"ז ע"ב ופליגי התם רב ור' יוחנן דר"י קאמר דמברך גם על כל פרוסה ופרוסה ומפרש רב פפא דבדאיכא אדם חשוב בסעודה שבעות השמש שיתנו לו מכל פרוסה ופרוסה מודה ר' יוחנן דא"צ לברך על כולם והרמב"ם ז"ל מביא לזה בפ"ו מברכות בהלכה ז' שבתחלה כתב ודרך רחמנות הוא ליתן לתוך פיו מכל תבשיל ותבשיל כדי ליישב דעתו ואם נתנו לו יין מברך על כל כוס וכוס שנותנין לו וכו' וא"כ נכלל הכל בדבריו שאם יש שם אדם חשוב ודאי בטוח הוא שלא יעברו על דרך הרחמנות והכ"מ כתב גם שהוא דוחק לפרש כן בדבריו ובב"י סוף סי' קס"ט כתב ויש לתמוה על הרמב"ם שלא כתב דין פרוסה ופרוסה וכמדומה שהטעם שלא הביא זה פשוט הוא שהרי זה שנותנין לו מכל פרוסה ופרוסה אינו מצד הדין כדמשמע מהאי דאמר בכתובות דף ס"א גבי בנימן בר איהי וכו' דמאן דלא ספי מכל מין ומין לא מסתעי אליהו בהדיה מפני שעבר על צד הרחמנות והחסידות וא"כ תליא בזה אם השמש מכיר שבעת יתנו לו כגון שאדם חשוב שם או שמכיר בבעה"ב שלא יעבור על זה ודאי א"צ לברך על כל פרוסה ופרוסה וכעין דאמר הכא בענין כל כוס וכוס הב דעתך וכו' כדי שלא תצטרך לברך עוד כדין דכל כוס וכוס אבל על כל פרוסה ופרוסה אינך צריך לזה דבטוח אתה שאתן לך והלכך לא אמר לו כך כ"א על הכוס:

מתניתא

## פירוש מבעל ספר חרדים

מתני'. בג' והוא אומר ברכו דהא בלאו דידיה איכא זימון וכן כלן. אחד עשרה ואחד עשרה רבוא. הך רישא רבי עקיבא היא דאמר מה מצינו בבית הכנסת משהגיעו לעשרה אין חלוק בין רבים למיעטים הכא נמי אין חלוק: במאה אומר נברך לה' אלהינו. הך סיפא כולה רבי יוסי הגלילי היא דאמר לפי רוב הקהל הם מברכים שנאמר במקהלות ברכו אלהים. ופסק ההלכה משלשה ועד עשרה ואין עשרה בכלל המברך אומר נברך שאכלנו משלו וכולן עונין ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ועשרה או מעשרה ולמעלה המברך אומר נברך לאלהינו שאכלנו משלו וכלן עונין ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו. רבי ישמעאל אומר ברכו את ה' המבורך. והלכה כר' ישמעאל: גמ'. נקדנין. המדקדקים יותר מה שאין ראוי לדקדק: ובאיש. רע בעיניו: אינו מוציא וכו'. אע"פ שבארבעה ראוי לומר לג' ברכו טוב לו לאדם לומר נברך ואל יוציא עצמו מכלל המברכין: מזג ליה כסא. רבי אבא השמש לרבי זעירא הרב: א"ל רבי זעירא אחר שנתן הכוס לפניו תקח אתה כוס אחר לשתות ויין שלפני המזון היה דתנן אחד מברך לכולם. ובריך. לאו דוקא אלא תצא ידי חובתך בברכתי דודאי הרב היה ראוי להוציא השמש ולא השמש את הרב: ה"ג כמה דאנא יהיב דעתי וכו'. כן הב דעתך מפקא ידי חובתך באמן דבעינן

**שנויי נוסחאות** (סו"י) ה' במקרא (תהלים ס"ח) אדני. (סוי"ע) בדבר בכי"ל בקטן. (סוכ"ג) בא כד"ו בבא. (סוכ"ה) אבין כד"ו אבון. (סוכ"ו) א"ל בכי"ר ליה. (סוכ"ח) יהב כד"ו והב.

**מערכת הערוך** והנוקדנין תופסין אותו על כך. בערוך (ערך נקד א') גרס והנוקדנין תופשין אותו על כך פי' המדקדק שלא בדבר צורך ובלשון ערבי קורין אותו אלמנקאר [אלמנאקר] כנקר (פסחים מ' ע"ב) תרנגול המנקר באשפה: [לר' חייא] בר בא נוקדנא. גי' הערוך שם. לר' חייא בר ווא נוקרא:

## חדושי רד"א

ולמה לא אמרת ברכו כו'. הלא היו ד' יחד ובשלשה והוא משנה ערוכה שאומרים ברכו. א"ל ולא כן אמרו כו': והנוקדנים תופסים אותו על כך. פירש"י בבבלי (דף נ' ע"א) הדוקנים תופסים אותו על כך שהוציא א"ע מן הכלל דנברך עדיף כמסקנת הש"ס התם בבבלי. ולכך אמר נמי לשון נברך ובאיש לר' זירא בגין דצווח ר"י בר אחא לר"ח בר בא נוקדנא ר"ל הנוקדנים תופסים אותו על כך, משמע דר"ח בר בא אינו מן המדקדקים ולכן חרה לר' זירא על ר"י בר אחא:

מתניתא אמרה כן. זה שמענו ממתני' פ"ד דר"ה המתעסק וכו' אלמא שצריך גם דעת המשמיע להוציא השומע ולפיכך השומע מן המתעסק בעלמא ואינו מכוין להוציאו בתקיעה זו לא יצא והיינו נמי דקאמר ליה ר' אבא כמה דאנא יהיב דעתי מפקא יתיך שאע"פ שנתן לו זעירא רשות לברך ולהוציאו אפ"ה צריך שיהא דעתו ג"כ להוציא אותו שצריך דעת שומע ומשמיע: מנין לעדה וכו'. כדדרים במתני' פרק קמא דסנהדרין ואיידי דהא דלקמן נקט נמי להא וכן איתא התם: אמר ר' סימון נאמר כאן תוך וכו'. כלומר דלהזכרת השם בעשרה ילפינן נאמר כאן ונקדשתי בתוך בני ישראל ונאמר להלן וכו': אם מתוך את יליף סגין אינון. אם ג"ש דתוך תוך בעית למילף הרבה תוך יש בתורה דהא כתיב הבדלו מתוך העדה וכתיב עוד ולא היה בתוך העדה הנועדים על ה' על דבר קרח ושם הרבה מעשרה היו אלא דג"ש דבני ישראל ילפינן מהתם: מה מקיימין רבנן טעמא דר"י הגלילי במקהלות. דהא משמע שדרשינן דלפי רוב הקהל מברכין: בכל קהלה וקהלה. רבנן דרשי הכי בכל קהלה וקהלה ברכו ולא לפי רוב הקהל בחדא קהלה ודחי לה ר' חנינא דהא במקהלת חסר כתיב ומשמע בקהלה אחת ולפי רוב הקהל: פיסקא. אמר ר"ע וכו': ארפוניה. הניחו אותו דכר"ע הוא נהיג: ובירך לפניה ולאחריה. עוד פעם אחרת כשקרא במקום לוי והיו רוצים להשתיקו לפי שכבר בירך בתחלה כשקרא כהן ואמר להן ר' חייא בר אשי הניחו אותו שכך הן נוהגין בבבל: בשם המפורש. שהזכיר את השם ככתבו וגרסינן לכל הא לקמן

תורה אור

אמר רב תנחום בר ירמיה מתניתא אמרה כן א *המתעסק לא יצא ב והשומע מן המתעסק לא יצא: במאה אומר כו' א"ר יוחנן זו *דברי ר' יוסי הגלילי אבל דברי חכמים אחד עשר ואחד עשר ריבוא. רבא אמר ג הלכ' כמי שאומ' אחד עשר ואחד עשר ריבוא *מניין לעדה שהיא עשרה ר' בא ור' יסא בשם רבי יוחנן ז נאמר כאן עדה ונאמר להלן עדה מה עדה שנא' להלן עשרה אף עדה שנא' כאן עשרה. א"ר סימון נאמר כאן תוך ונאמר להלן תוך (בראשית מב) °ויבאו בני ישראל לשבור בר בתוך הבאים מה תוך האמור להלן עשרה אף כאן עשרה. א"ל ר' יוסי בי ר' בון אם מתוך את יליף לה סגין אינון. אלא נאמר כאן בני ישראל ונאמ' להלן בני ישראל מה בני ישראל שנאמר להלן עשרה אף כאן עשרה. מה מקיימין רבנן טעמא דר' יוסי הגלילי במקהלות בכל קהילה וקהילה א"ר חנינא בריה דר' אבהו במקהלת כתיב: פיסקא. א"ר עקיבה וכו' ר' חייא בר אשי *קם מיקרי באורייתא ואמר ברכו ולא אמר המבורך בעון מישתקוניה אמר להון רב ז ארפוניה. דנהיג כר' עקיבה. רבי זעירא קם מקרי כהן במקום לוי ובירך לפניה ולאחריה ובעון מישתקוניה אמר לון ר' חייא בר אשי ארפוניה. ז דכן אינון נהיגון גבייהו. כתיב (נחמיה ח) ° ויברך עזרא את ה' האלהי הגדול *במה הוא גידלו. גדלו בשם המפורש. רב מתנה אמ' גדלו בברכה. ר' סימון בשם ר"י בן לוי למה נקרו אנשי כנסת הגדולה שהחזירו הגדולה ליושנה. אמר ר' פנחס משה התקין מטבעה של תפילה האל הגדול הגבור והנורא. ירמיה אמר (ירמיה לב) °האל הגדול הגבור ולא אמר הנורא. למה אמר הגבור לזה נאה לקרות גבור שהוא רואה חורבן ביתו ושותק. ולמה לא אמר נורא אלא שאין נורא אלא בית המקדש שנא' נורא אלהים ממקדשך. דניאל אמר (דניאל ט) °האל הגדול והנורא ולא אמר הגבור בניו מסורין בקולרין היכן היא גבורתו. ולמה אמר הנורא לזה נאה לקרות נורא בנוראות שעשה לנו בכבשן האש. וכיון שעמדו אנשי כנסת הגדולה החזירו הגדולה ליושנה האל הגדול הגבור והנורא. ובשר ודם יש בו כח ליתן קצבה לדברים הללו. אמר ר' יצחק בן אלעזר יודעין הן הנביאים שאלוהן אמיתי ואינן מחניפין לו:

## הלכה ד מתני'

ה *ג' שאכלו כאחת אינן רשאין ליחלק. וכן ד' וכן חמשה ששה נחלקין עד עשרה ועשרה אינן נחלקין עד שיהו עשרים: גמ' *תני היה יושב ואוכל בשבת ושכח ולא הזכיר של שבת רב אמר י חוזר ושמואל אמר אינו חוזר. שמעון בר בא בשם רבי יוחנן' ספק הזכיר של ר"ח ספק לא הזכיר אין מחזירין אותו.

אשכח

בסוף פ"ג דמגילה: גידלו בברכה. כדדריש ר' סימון שהחזירו גדולת הקב"ה ליושנה וכדר' פנחס: משה התקין מטבע של תפלה. לאו מטבע של כולה תפלה קאמר דאנשי כנסת הגדולה הן הן שתיקנוה אלא כלומר מה שאנו אומרים האל הגדול הגבור והנורא בתפלה משה תיקן למטבע זו בתחלה כדכתיב האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד: לזה נאה לקרות גבור. כלומר דאי גבור נאה לקרותו אף עכשיו שזהו גבורתו שרואה חורבן ביתו ושותק אבל הנורא לא אמר לפי שאין נורא אלא על ידי בית המקדש ואין נורא עכשיו: ולא אמר הגבור. וכי אם בניו מסורין בקולרין והיכן היא גבורתו אבל הנורא אמר שנוראותיו נראו אף עכשיו שעשה בימינו בכבשן האש: ובשר ודם יש בו כח וכו'. בתמיה וכי היאך עשו קצבה ירמיה ודניאל לפחות ולמעט משבחיו יתברך לפי דעתם: ואינן מחליפין לו. לומר כן לפי הזמן שהיו עומדין בו שהן יודעין דרכיו יתברך ב"ה:

הלכה ד מתני' שלשה שאכלו כאחת אינן רשאין ליחלק. מכיון שחלה עליהם חובת זימון: וכן ארבעה וכן חמשה. אין השלשה מזמנין לעצמן והיחיד או השנים יחלקו מהן דאינהו נמי אקבעו בחובת זימון: ששה נחלקין. כדי זימון לכאן וכדי זימון לכאן עד עשרה אבל עשרה אינן נחלקין מכיון דאתחייבו להו בזימון שיש בו הזכרת השם עד שיהו עשרים ואז יכולין להתחלק לשתי חבורות אם הן רוצין: גמ' חוזר. לראש: אין מחזירין אותו. דהואיל בר"ח אין חובה לאכול פת שיתחייב

מסורת הש"ס

ר"ה לג:
ברכות נ.
ברכות כא. מגילה כג: ירושלמי מגילה פ"ד הל"ז סנהדרין פ"ד הל"א.
פ' ברכות נ.
יומא סט: ירושלמי מגילה פ"ג הל"ז
ברכות ל.
ברכות מט:

עין משפט נר מצוה

כז
א ב מיי' פ"ב מהל' שופר ה"ד טוש"ע או"ח סי' תקפט ס"ח
כח
ג מיי' פ"ה מה"ב ה"ד טוש"ע או"ח סי' קצב ס"א
כט
ד טוש"ע או"ח סי' קלה ס"א
ל
ה מיי' פ"ה מה"ב הל"י סמ"ג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קצב ס"א
לא
ו מיי' פ"ב מה"ב הי"ב סמ"ג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קפח ס"ו
לב
ז שם הי"ג טוש"ע שם

גליון הש"ס

ז נאמר כאן עדה וכו'. לכאורה לפי מה דאמרו בירושלמי בסוטה פ"ז ה"ה על דעתי' דר"ע דו אמר לשונות כפולין עשרים וארבע הי' והובא בתוס' בסוטה דף לד. וא"כ היאך מוכח מכאן עשרה הא כ"ב הי' לבד מיהושע וכלב. ואפשר דהוא סבר כר' ישמעאל דלשונו' ריבוין הן. ולא היה אלא י"ב. ולכך ר' סימון יליף לה מתוך תוך או מבני ישראל משום דלר"ע א"א למילף מעדה כמ"ש. וש"ס דילן שפיר יליף מעדה דס"ל דלא הי' רק שנים עשר ולאינו בשיי' פ' אמור שכתב בשם רבינו יעקב להגיה גם בש"ס דילן דילפינן תוך תוך מבני יעקב ולא הזכיר כלל מדברי הירושלמי אלו. וגם לא ידענו איו מקומו דברי רבינו יעקב ולא מצאנו אותו בשום מקום שוב מצאנו בזרע יצחק פ"א מסנהדרין מ"ו שהעיר בזה לר"ע וע"ש שלא נזכר מדברי הירושלמי אלו. ועי' בתיו"ט פ"ד דמגילה מ"ג:
ז ארפוני' דנהג כר"ע בש"ס דילן

### פירוש מבעל ספר חרדים

דבעינן כונת שומע ומשמיע ולא סגי בכונה דאחד מהם: המתעסק. בתקיעת שופר. והשומע. אע"פ שכיון הוא לצאת וה"ה כיון משמיע ולא שומע לא יצא: אבל דברי חכמים. הוא רבי עקיבא דסיפא דאמר דאחד מרובין ואחד מועטין וקרי לי' חכמים לומר דהלכה כמותו והיינו דאמר רבא בתר הכי: עדה. ונקדשתי בתוך עדת בני ישראל מכאן לכל דבר שבקדושה שצריך עשרה ונאמר להלן עדה עד מתי לעדה הרעה יצאו יהושע וכלב: ושותק. כובש כעסו: החזירו הגדולה (מדולה) וכו' נתנו לב לומר שהי הקב"ה עתיד להחזיר המקדש ולהוציא בניו מקולרין. ועל שם העתיד קראוהו דכנעשה דמי:

מתני'. אינן רשאין ליחלק. מכיון שחלה עליהן חובת זימון: וכן ארבעה וכן חמשה. אין השלשה מזמנין לעצמן והיחיד יחלק מהן דאיהו נמי איקבע בחובת זימון. ששה נחלקין כדי זימון לכאן וכדי זימון לכאן עד עשרה אבל עשרה אין נחלקין דאיחייבו להו בזימון שיש בו הזכרת השם עד שיהיו עשרים ואז יחלקו לשתי

### מראה הפנים

מתניתא אמרה כן המתעסק לא יצא וכו'. משמע מהכא כמאן דמפרשי להא דר' זירא דהתם דקאמר לשמעיה איכוון ותקע לי דהיינו לצאת ידי חובתי וסייעתא לדעת הרי"ף ז"ל כזה שפוסק כר' זירא ולא כרבה דקאמר מצות אין צריכין כוונה וכך הוא דעת הרמב"ם כהרי"ף בענין מצות שאין בהם הנאת הגוף כגון אכילת מצה וכיוצא בה ויש בזה שיטות המתחלפות ואין כאן מקומו ובהגיעי למסכת ר"ה ברחמי ובסייעתא דשמיא נבאר בזה כי שם מקומו:

אם מתוך את יליף לה סגין אינון. מבואר הוא למאי דאמר נמי בבבלי מגילה דף כ"ג דתני ר"ח אתיא תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך וכתיב התם הבדלו מתוך העדה ואתיא עדה עדה דכתיב עד מתי לעדה הרעה הזאת והיינו דקאמר הכא דאם מתוך את יליף א"כ סגין אינון דכתיב נמי הבדלו מתוך העדה ומהתם אין ללמוד דרבים היו דעל כל העדה נאמר אא"כ ילפת עוד ג"ש דעדה עדה וא"כ שפיר טפי תילף מהאי קרא גופיה וג"ש חדא דבני ישראל וכסנהדרין באתרי עוד לפי שיטת הבבלי דלא יליף כדהכא וע"ש:

במקהלת כתיב. יש לפרש דטעמא דרבנן קאמר וכלומר דלא צריכא לשנויי דקרא בכל קהלה וקהלה קאמר דבמקהלת חסר כתיב ומשמע דכל קהלה אחת היא בין שיהיו עשרה דנקראו קהל ובין שיהיו הרבה והרבה הכל כקהלה אחת לנוסח הברכה והשתא אתיא שפיר כהלכתא וכדפסק רבא הכא וכן התם הלכה כר"ע:

ארפוניה דכן אינון נהיגין גבייהו. וכ"כ התוס' בגיטין דף נ"ט ע"ב ד"ה כי קאמרינן באותו כהן דלאחר התקנה שכל אחד ואחד מברך לפניה ולאחריה עפי עדיף שאותו כהן יחזור ויברך כדי שיהא ניכר לב' קריות:

למה נקראו אנשי כנסת הגדולה וכו'. בבבלי יומא פ"ז דף ס"ט ע"ב אתא ירמיה ולא אמר הנורא ולא אמר וכו' אתא דניאל ולא אמר הגבור וכו' ואינו מפורש הטעם למה אמר זה לזה ולא לזה וזה אמר בהפוך ולפי מה דמפרש הכא איכא טעמא לכל חד למאי דאמר ולמאי דלא אמר ומסיים התם אתו אינהו ואמרו אדרבה זו היא גבורתו וכו' ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו של הקב"ה היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות:

תני היה יושב ואוכל בשבת וכו'. התם בדף מ"ט ע"ב מסיק אליבא דרב הא דאמר חוזר לראש היינו אם פתח בהטוב ומטיב אבל אם לא פתח בהטוב ומטיב אומר ברוך אשר נתן מנוחה וכו' וכן הוא לקמן הכא בשם רב גבי עובדא דחנן בר אבא ותבריא וכדמחלק כאן כשהסיע דעתו וכו' וכדפרישית ומהאי עובדא שמעינן להדיא כדעת הרמב"ם והרא"ש ז"ל הביאה הב"י בסי' קפ"ח דחוזר לראש היינו לראש ברכת המזון וכפירש"י ז"ל דהא קאמר מברכין וחוזרין ומברכין מפני שלא הזכירו של שבת:

אשכח

שנויי נוסחאות (פוי"א) בר במקרא ליתא. (פוכ"א) רב בכי"ר רב אדא. (פוכ"ב) אלהי במקרא האלהים. גידלו בד"ו גידלו. (פוכ"ו) אמר גדלו בד"ו אמר גודלו. (פוכ"ז) סימון בשם בכי"ר סימון אמר בשם. (פומ"א) חמשה ששה בד"ו חמשה וכן ששה. (פומ"ג) ושמו..ל אמר אינו חוזר בכי"ר ושמואל אמר חוזר. של ר"ח בכי"ר חולו של מועד.

### טוב ירושלים

במקהלת כו' וריב"ג בשיטתיה דס"ל יש אם למקרא עי' בבלי פסחים פ"ו א', ועי' תוס' שם וסנהדרין ד' א', גדעת ר"ע איך ס"ל ועי' ב"א מ"ט א'.

ר"ח קם מקרי כהן כו'. יל"ע בזה אם היינו שייך כאן תימרי מקום שהלך לשם ומה בכך דשם נהיגין כן ועי' בבלי ת"ין י"ח ב', ודע דלי"י כעת מאי שייטיה לכאן דבר זה:

שכח כו' מדנקט לי' ספק משמע לכאורה דבברי לו שלא נזכר מחזירין ורק בספק הקילו וא"כ לא משמע מידי מברייתא' דברייתא' מיירי בברי. וי"ל דהא דאמר הכא אשכח תני ופליג קאי גם ע"ד שמואל דמיירי בברי דס"ל לתלמודין דלהכי אא"ל דיש חילוק בין בהמ"ז לתפלה כדאמר בבבלי מ"ט ע"ב, דכיון דתני בה חובת הזכרה במוסף. א"כ י"ל דכיון שיש בו מוסף ה"ל כחוב לאכול בו ביום וה"ל כיו"ט וא"כ שפיר מחזירין אותו כבתפלה ולס"ע כד' התוס' דיכול לצאת במיני תרגימא ע"ש, וי"ל עוד דצריך עכ"פ מיני תרגימא וכסעודה שלישית בשבת ועי' תוס' מ"ט ג', וברא"ש שם ובסוכה כ"ז א', וא"כ י"ל דאזיל תלמודין לשי' לעיל פ"ו ה"א דצריך להזכיר מעין המאורע דמעין שלש, וי"ל דחוזר נ"כ אם הוא מה"ת:

עין משפט
נר מצוה

לג
א ב מיי' פ"ב מתפלה ה"י סמ"ג עשין יט טוש"ע או"ח סי' תכב ס"א ע"ש וסי' תל ס"ב וסי' תרפב ס"א וסי' תרלג ס"ב

לד
ג ד מיי' פ"ב מהל' ברכות הי"ב סמ"ג עשין כו טוש"ע או"ח סי' קפח ס"ו

לה
ה ו מיי' פ"א מה"ב הי"ב סמ"ג עשין שם טוש"ע שם סי' קסו ס"א

לו
ז מיי' פ"ה שם הי"ב סמ"ג שם טוש"ע שם סי' קצה ס"א

לז
ח ט י טוש"ע שם ס"א ב

לח
כ טוש"ע או"ח סי' קפג ס"ג ו וסי' רעא סי"א

אשכח תני ופליג. א *כל יום שיש בו קרבן מוסף כגון ראש חודש וחולו של מועד צריך להזכיר מעין המאורע אם לא הזכיר מחזירין אותו. ב וכל שאין בו קרבן מוסף כגון חנוכה ופורים צריך להזכיר מעין המאורע אם לא הזכיר אין מחזירין אותו. חנן בר אבא וחברייא הוו יתבין אכלין בשבתא מן דאכלין וברכין קם אזל ליה חזר לגבן אשכחנון ברכין. אמר ולא כבר בירכנו אמרין ליה מברכין וחזרין ומברכין דאשכחן מדכרא דשבתא. לא אמר כן ר' בא בשם רבי הונא ר' ירמיה מטובה *בשם רב ג שכוז ולא הזכיר של שבת אומר אשר נתן מנוחה לעמו ישראל. כן ד בשהסיע דעתו וכן בשלא הסיע דעתו. תני *עשרה בני אדם שהיו מהלכין בדרך אע"פ שכולם אוכלין מככר אחד כל אחד ואחד מברך לעצמו. ה ישבו ואכלו אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מככר עצמו אחד מברך על ידי כולם. ר' ירמיה ו זמין לחבריה בפונדקא:

**הלכה ה מתני'** ז *שתי חבורות שהיו אוכלין בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אילו את אילו הרי אלו מצטרפין לזימון ואם לאו אילו מזמנין לעצמן ואילו מזמנין לעצמן ואין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים דברי ר"א וחכמים אומרים מברכין: **גמ'** רבי יונה ור' אבא בר זיכנא בשם ר' זעירא ח *לשני בתים נצרכה. א"ר יוחנן והן שנכנסו משעה ראשונה על מנת כן. אילין ט בית נשיאי כה את עבד לון בבית אחד או בשני בתים. נאמר אם היה דרכן לעבור אילו על אילו מזמנין ואם לאו אין מזמנין. ר' ברכיה מוקים לאמוריה על תרעא מציעיא דבי מדרשא י והוא מזמן על אילין ועל אילין: אין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים מברכין. רבי זריקא *בשם ר' יוסי בן חנינא מודים חכמים לר' אליעזר בכוס של ברכה שהוא נותן לתוכו מים כל שהוא. *נהיגין רבנן בההן כסא דקידושא. מילתא דר' יוכה פליגא אדר' יונה דר' יונה טעם ככא כ ומתקן לה. אין

דר' יונה טעם כסא ומתקן לה. התוס' והרא"ש ז"ל מפרשין שהי' טועם בלילה ולמחר מוזגו במים ושותה אותו אלמא דבלילה לא הי' מזוג דאי הי' מזוג גם בקידוש דלילה היכי הוי משהי יין מזוג בלילה ע"ז מדחה ר"י דלעולם הי' מזיג בקידוש הלילה אך היה משהי לי' בכלי מתכות: וקשיא

## פני משה

שיתחייב בברכת המזון הלכך אין מחזירין אותו: אשכח תני ופליג. אשכחן ברייתא בתוספתא פ"ג דפליג על ר' יוחנן דקתני כל יום שיש בו קרבן מוסף כגון ר"ח וכו' מחזירין אותו: קם אזל ליה. חנן בר אבא וכשחזר אצלם מצא אותם שמברכין עוד הפעם ברכת המזון: מברכין וחוזרין ומברכין וכו'. אע"פ שברכנו אנחנו חוזרין ומברכין לפי ששכחנו להזכיר של שבת בראשונה: לא אמר כן כו'. חזר ואמר להם חנן בר אבא וכי לא אמר כן רבי בא בשם ר"ח דאם שכח ולא הזכיר של שבת בברכת המזון אומר ברוך אשר נתן מנוחה לעמו ישראל וא"צ לחזור לראש: כן בשהסיע דעתו. כאן דאמרינן צריך לחזור ולברך כשהסיח דעתו כלומר שכבר פתח בהטוב ומטיב והסיח דעתו מלזכור של שבת דאז צריך לחזור לראש וכיון שאנחנו לא הזכרנו מקודם חזרנו לראש: וכאן בשלא הסיע דעתו. הא דאמר רב בשלא הסיח דעתו כשסיים ברכת בונה ירושלים אלא שנזכר מיד קודם שפתח בהטוב ומטיב אז אומר ברוך אשר נתן מנוחה וא"צ לחזור לראש: תני. בתוספתא פ"ה: כל א' וא' מברך לעצמו. שאין כאן קביעות שיהא אחד מברך לכולם עד שישבו לאכול ביחד: זמין לחבריה בפונדקא. כלומר שהיה הולך בדרך עם חביריו ולא זמן עליהם עד שהגיעו לפונדק א' וישבו לאכול ביחד אז זמין עליהם וכהאי דתנינן בתוספתא:

**הלכה ה מתני'** ואם לאו אלו מזמנין לעצמן. ובזמן ששמש אחד משמש לשתי החבורות אע"פ שאין אלו רואין את אלו השמש מצרפן: אין מברכין על היין. בורא פרי הגפן עד שיתן לתוכו מים לפי שהיה יינם חזק מאד ולא היה ראוי לשתייה בלא מים הלכך אכתי לא אשתני למעליותא ולא זו מברכתו הראשונה ומברכין עליו בורא פרי העץ כעל ענבים ואין הלכה כר"א: **גמ'** לשני בתים נצרכה. הא דקתני רישא בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו מצטרפין לזימון לא נצרכה אלא אפי' אוכלין בשני בתים והן פתוחין זה לזה בזמן שיכולין לראות אלו את אלו מצטרפין לזימון דאלו בבית אחד לא הוה צריך למיתני לרישא והא דנקט בית אחד משום סיפא נקט לה דאפי' בבית אחד אם לאו אלו מזמנין לעצמן ואלו לעצמן: והן. ודוקא שנכנסו משעה ראשונה על מנת כן שיצטרפו לזימון כאחד: אילין בית נשיאי. שיש להן הרבה בתים סמוכין זה לזה ופעמים הן פתוחין ופעמים נעולים: מה את עביד לון כבית אחד או כשני בתים. כלומר הואיל ואינן פתוחין תמיד בשעת הסעודה אלא לפעמים הן סגורין היאך אתה עושה אותן אם תדמה אותן לשני בתים ממש מכיון שאינן פתוחין תמיד או דילמא הואיל ולפעמים פתוחין ובאותה השעה יכולין לראות אלו את אלו כבית אחד הוו ומצטרפין הן: נאמר. דכך הוא הדין שאם היה דרכן לעבור אלו דרך אלו מזמנין אע"פ שהן לפעמים סגורין ואם לאו אין מצטרפין לזימון: מוקים לאמוריה. היה מעמיד להשמש שלו על שער האמצעי מבית המדרש שפתוח לכאן ולכאן והיו שם חבורה אחת מצד זה וחבורה אחת מצד זה וכיון שהשמש באמצע ומשמש לשתיהן היה מצרפן לזימון אלו עם אלו כדאמרינן אם היה השמש ביניהן השמש מצרפן: מודים חכמים לר"א בכוס של ברכה. של מזון שנותן לתוכו מים כל שהוא למצוה מן המובחר: נהיגין רבנן כן גם בההן כסא דקידושא. לתת לתוכו מים כל שהוא. מילתא דר' יוסי דאמר מודים חכמים וכו' פליגא אדר' יונה שהיה טועם כוס של ברכת המזון אחר הברכה ואח"כ

מסורת הש"ס

תוספתא ברכו' פ"ג.
ברכות מט:
שם מב: תוספתא פ"ה
ברכות נ.
תוס' ברכות שם ד"ה שמע
שם ע"ב
ע' תוס' שם דף נג. ד"ה טעמו. וברא"ש פ' ע"פ סי' יג.

גליון הש"ס

דילן כשם רבא דהא נהג עלמא כר"י וגם המעשה הוא בשם רפרם. ואין זה תימא דכן דרך הירושלמי להפך הסוגיות. ולפעמים אפי' גירסות זהכרייתות ואפי' המשניות כמ"ש הרשב"א בתשובה ח"א סי' רלא. וע' בתוס' יבמות סוף קד ע"א ד"ה מר סבר. ושמור זה הכלל. ולא נצטרך לכפותו:

## מראה הפנים

**אשכח** תני ופליג וכו'. ולמאי דמפרש במוהל שם בשה לא פליגא הך ברייתא דהאי תפלה דחובה היא והלכך מחזירין אותו אבל ברכת מזונא דאי בעי אכיל בר"ח פת אי בעי לא אכל פת אין מחזירין אותו כדפריבי' בפנים וכ"כ התוס' והרא"ש ז"ל:
**תני** עשרה בני אדם שהיו מהלכין בדרך וכו'. האי תוספתא מייתי לה התם בפ' דלעיל דף מ"ב ע"ב למירמי אמתני' דהתם דקתני הסיבו ומשני לה רב נחמן בר יצחק כגון דאמרי ניזול וניכול לחמא בדוך פלן דכהסיבו דמי והיינו דר' ירמיה דהכא דקאמר זמין לחבריה בפונדקא וכדפריבית בפנים ולאו דוקא בפונדק קאמר אלא אפי' קבעו עצמן באיזה מקום לאכול ביחד כדמוכח מההיא עובדא דתלמידי דרב שם וכן פסקו הפוסקים ז"ל אלא דאורחא דמילתא נקט הכא דאין מן הדרך לקבוע ולאכול ביחד כ"א באיזה פונדק אחד:
**לשני** בתים נצרכה. הרא"ש והרשב"א הביאו לזה וכתבו דמתני' אורחא דמלתא נקט'. וכמה שבארתי בפנים ומבואר מתוך כך הבעיא אילין בית נשיאה מה את עביד לון וכו' דאי כפשטה דמתני' לאו דוקא. וה"ה לשני בתים א"כ מאי קמיבעיא ליה אם כבית אחד או כשני בתים והוספתי בביאור זה כדבפנים ובהכי מתפרש הכל בדיוקא. וגם תיבת נצרכה מדויקת למאי דפריבית. וכן נראה מדברי התוס' כדף נ' ע"ב ד"ה השמש מצרפן. ובהא דקאמר ר' יוחנן הכא והן שנכנסו משעה ראשונה ע"מ כן ראיתי להרשב"א ז"ל שכתב על זה ונראה דאפי' לשתי חבורות שהיו כבית אחד נמי קאמר דדוקא כשנכנסו משעה ראשונה לכך דהוה ליה כהסיבו יחד וכ"כ הראב"ד ז"ל ומכאן שאפי' לברכת הזימון בעינן הסיבה ומתני' דהסיבה דפ' כיצד בין בברכת הלחם שהוא המוציא בין בברכת הזימון הוא אבל ראיתי לגדולי המפרשים האחרונים ז"ל שפירשו אותה משנה דוקא בברכת הלחם אבל בברכת הזימון אינה צריכה הסיבה כפשטה דמעתא דהתם דעל ההיא מתני' עכ"ל וקשיא לפי' אלו גדולי המפרשים ז"ל מהאי עובדא דתלמידי דרב דהתם דהוה מספקא להו בעובדא דידהו אי כהסיבו דמי או לא והתם לענין ברכת המזון הוי וכדכתבו התוס' ופשט להו הכוא סבא דכהסיבו דמי אלמא כדבריו הראשונים ז"ל הוא העיקר וכן העלה שוא ז"ל בפ' כיצד וכתב שזה דוקא בדורות הראשונים שהיה דרכן להיסב. וא"כ האידנא אין צ"מ גם להאי דקאמר הכא שצריך שנכנסו משעה ראשונה ע"מ כן:
**מוקים** לאמוריה וכו'. לפי מה שהעתיק הרשב"א ז"ל לגה על הא דקאמר התם אם היה שמש ביניהן מצרפן. הוה משמע דהיה מפרש לה כדפריבית בפני'. ומיהו לא מצינו בהלריטו

## פירוש מבעל ספר הרדים

לשתי חבורות אם ירצו: **גמ'**. אשכחן מדכרא דשבתא. ששכחנו להזכיר של שבת בברכת עמנו: אומר אשר נתן וכו'. ודעת הירושלמי דאפילו סיים כל הארבעה ברכות של ברכת מזון ואח"כ נזכר אומר זאת הנוסחא ואין צריך לחזור ולברך ברכת מזון: כאן כשהסיע דעתי'. אחר שסיימו ארבע ברכות לא נזכרו מיד אלא הסיחו דעתם לענין אחר ושוב לא מהני שיאמרו ברוך אשר נתן מנוחה לעמו ישראל אלא חוזרין לראש ברכת המזון: ישבו ואכלו וכו'. הסכימו כלן תחלה לישב כהיסבו דמי כדפרישנא במתני': רבי ירמיה זמין לחבריה בפונדקא: המעשה חסר מן הספרים: פי' ה"ר עובדיה
**מתני'**. ואם לאו אלו מזמנין לעצמן. ובזמן ששמש אחד לשתי החבורות אע"פ שאין רואין אלו את אלו השמש מצרפן: **גמ'**. ה"ג תנא אם יש שמש ביניהם השמש מצרפן רבי יונה וכו' פירש"י אם יש שמש ביניהן שמשמש לשתיהן אע"פ שאין רואין אלו את אלו כגון יריעה פרוסה ביניהם וכתבו בתוס' וה"ה לשני בתים ושמש משמש לשתיהן וכן היתא בירושלמי עכ"ל: והוא שנכנסו וכו'. אבל אם מתחלה נכנסו על מנת שיהא שמאכל אחד ואחד ובהם השני מלכות ושמש של זה [שמש] גם לשני אינו מצרפן דאקראי הוא דאם בא שני לחבורתו אפי' באמצע סעודה היה הראשון מסתלק ואע"פ שלא בא זה לא צרפן: אילין שתי חבורות בשני בתים כבית הנשיא שאוכלין משלו מי תשיבו כבית אחת ורואין זה את זה או לא: מזמנין. כלומר מצטרפין לזימון: על אילין ועל אילין:
**מתני'**. אין מברכין על היין בורא פרי הגפן עד שיתן לתוכו מים. לפי שהי' יינן חזק מאוד ולא היה ראוי לשתיה בלא מים הלכך אכתי לא אשתני למעליותא ולא זו מברכתו הראשונה ומברכין עליו בורא פרי העץ כענבים. ואין הלכה כר' אליעזר: **גמ'**. מודים וכו'. מפרש בבבלי משום מצוה מן המובחר: מילתא דרבי יוסי. דאמר דנהגו גם בקידוש שלא לקדש עד שימזוג: דרבי יונה טעם כסא ומתקן ליה פי' הרא"ש והתוספות בליל שבת היה טועם כוס של קידוש ולמחר מוזגו ומקדש עליו שנית אם כן בשעת קידוש הלילה לא היה מוזגו וא"כ לא יוכל

שנויי נוסחאות (סו"ח) דאשכחן בכי"ל דאנשנן. (סו"ע) לא אמר כן בכי"ל לא כן אמר. מטובה בכי"ל מטי בה ובג"ו מטו בה. (שי"ד) לחבריה בפונדקא בכי"ל לחמריה בפונדק דלוי. (סו"ע) יוחנן בכי"ל ובכי"ל יונה. (סוכ"ד) חנינא בד"ו חיננא.

## עמודי ירושלים

וכל שאין בו קרבן מוסף כגון חנוכה ופורים כו' עי' במרדכי פ' במה מדליקין שהביא הירושלמי הזה והובא ג"כ בתה"ד (סי' לח) והי' לו הגירסא דבפורים וחנוכה מחזירין אותו וע"כ פסק כן בתה"ד שכ' שיש מפ־שים הירושלמי בשבת דחנוכה ופורים ע"ש. ועשו"ת רש"ל (סי' מ"ח) ובתרצ"ג בב"ח ומ"ז שם מה שהאריכו בזה. אולם במרדכי לפנינו איתא הנוסחא בירושלמי כמו שהוא לפנינו רק שכ' בשם הראבי"ה דשויא עלי' חובה כמ"ש הבה"ג לענין תפלת ערבית וע"כ הוא בעיני על החיי אדם (כלל קנ"ס סי' ל"ב) שפסק דאין מחזירין אותו וכו' וכן נ"ל דכן כפ' ג' שאכלו ה"ד, מבואר מדבריו דהראבי"ה לא ידע מהירושלמי ושנה בזה דבאמת הראבי"ה הביא הירושלמי והי' לו נוסחא אחרת או שכ' ששויא עלי' חובה:
שבת ולא הזכיר של שבת כו' עי' בא"ז ח' סעודה (סי' ר') שהביא שם לשון הירושלמי הזה בזה"ל אשר נתן מנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית בא"י מקדש השבת מעה ולא הזכיר ר"ח מעה ולא הזכיר בר"ח אומר ברוך שנתן ר"ח לעמו ישראל בא"י מקדש ישראל ור"ח ולפנינו ליתא:
אילין בית נשיאי מה את עבד לון כבית א' או כב' בתים לכאורה אין לזה ביאור כלל. וראיתי בחי' הרמב"ן לפסחים (ד' כ"ס) שכתב שלא נתברר פי' הירושלמי ומ"ש הרא"ש לא נהירא כלל. ולענ"ד הי' נראה לפרשו עפ"י מה דפליגי בא"ח סי' קצ"ה דמה דאיתא בירושלמי דבעינן נכנסו מתחלה אדעתא דהכי אי בעינן אותו אפי' בבית א' או דוקא בב' בתים ע"ש. וא"כ יש להוכיח מהירושלמי הזה דבבית א' לא בעינן נכנסו מהחלה אדעתא דהכי ושפיר מקשה מה את עביד להון כנ"ל לפרש דברי הירושלמי ושוב זכני ד' ומצאתי בא"ז ה' סעודה (סי' ר"ד) שפי' כן ונהתי. ונכ"פ מבואר דמה דבעינן נכנסו מתחלה אדעתא דהכי הוא משום קביעות ולכן אם רה"ר מפסיק לא הוי קביעות ולכן לא ידעתי בדוע העלה בצ"ע בשו"ת הלק"מ (ח"ב סי' קנ"מ) דמ"ש דבעינן מצטרפין כו' יעו"ש והדבר פשוט דלא דמי לאהדדי דכאן בעינן קביעותא:

## עמודי ירושלים הנינא

שבת ולא הזכיר של שבת אומר כו' הנה בשל ר"ח לא נזכר בכאן אם לחתום או לא [illegible] ברכות (מ"ע א) מספקא ליה והרמב"ם בה' ברכות (פ"ב ס) פסק שלא לחתום וכ"ה [illegible] א"ח (סי' קס"ח) אולם בתים' רי"ת בברכות שם פסק לחתום ובדיעבד כשלא חתם יצא [illegible] באו"ז ה' סעודה שהביא נוסחת הירושלמי הזה והעתיקו ג"כ מעה ולא הזכיר בר"ח אומר [illegible] שנתן ר"ח לעמו ישראל בא"י מקדש ישראל ור"ח וכתב ואשתמיטתיה למורי ר' יהודה [illegible] דירושלמי דחתים בה בפירוש דר"ח עכ"ל ואני אומר דלא נעלם ממנו הירושלמי [illegible] כגירסתנו בירושלמי דלא נזכר בה ר"ח כלל:

תורה אור

אין תימר שהוא מזוג. והתני *השותה משקין מזוגין שעבר עליהן הלילה דמו בראשו. א"ר יוחנן והן שלנו בכלי מתכות. ר' ירמי' בשם *ר' יוחנן ראשונים היו שואלין שמאל מהו שתסייע לימין בכוס של ברכה. את שמע מינה ה תלת את שמע שהוא צריך לתופסו בימין וצריך שתהא ידו גבוהה מן השולחן טפח וצריך שנותן עיניו בו. אמר ר' אחא שלשה דברים נאמרו בכוס של ברכה. ו מלא. עיטור. ומודח. ושלשתן בפסוק אחד °נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה'. שבע עיטור. רצון מודח. מלא כמשמעו. א"ר חנינא אם עשיתה כן מה כתיב תמן ים ודרום ירשה את זוכה לירש העולם הזה והעולם הבא. א"ר אלעזר כוס פגום אין מברכין עליו. טעמו פגמו. את שמע מינה תלת ג *שמע מינה כוס פגום אין מברכין עליו. וצריך שיהא בו כשיעור. וטעמו פגמו. א"ר תנחום בר יודן ז *כבוד היום קודם לכבוד לילה קדושת הלילה קודמת לקדושת היום *אי זהו כבוד היום ר' יוסי בשם רבי יעקב בר אחא ור' אלעזר בר יוסף בשם רב בורא פרי הגפן. ר' זריקן בר חמוי דר' זריקן ה *הזכיר של חנוכה בארץ וקילסו אותו. ר' בא בריה דרבי חייא בר בא הזכיר דיין אמת בהטוב ומטיב וקילסו אותו. רבי בא בריה דר' חייא בר אבא *אכל מהלך עומד ומברך. אכל עומד יושב ומברך. אכל יושב מיסב ומברך. אכל מיסב מתעטף ומברך. אם עשה כן הרי הוא כמלאכי השרת.

מה

ואח"כ היה מתקן ליה במזיגת מים: אין תימר שהיה מזוג בתחלה. במעט מים ואח"כ היה מתקן כפי הצורך הא ליתא דהתני השותה משקין מזוגין וכו' ואח"כ לא היה מניח יין מזוג לשהותו בביתו: שמאל מהו שתסייע לימין בכוס של ברכה. לפי שלפעמים צריך להאריך בברכת המזון כגון בר"ח טבת שחל להיות בשבת וכיוצא בו מהו שיכול לסייע ביד שמאל לימין: את שמע מינה תלת. משאלה זו: וצריך שתהא ידו גבוה מן השלחן טפח. דאי לאו הכי למה לו לסייע בשמאל הרי יכול להשען ביד ימינו על השלחן: וצריך. וש"מ שצריך שנותן עיניו בו. שלא יסיח דעתו ממנו דאי לאו הכי למה לו לסייע בשמאל הלא יכול הוא להעמידו מעט על השלחן אם נתייגע בימינו ואין זה הפסק בברכה אלא ודאי דחיישינן להיסח הדעת וצריך שיתן עיניו בו: עיטור. שמעטרו בכוסות סביב: ומודח. שידיחו מבפנים: ושלשתן. רמוזין בפסוק אחד שנאמר בו ברכת ה': שבע עיטור. כשמעטרו נראה כשביעה בכוסות הרבה: רצון מודח. שהוא נקיות והוא הרצון: וצריך שיהיה בו כשיעור. שהיה רובע רביעית שאם ימזגנו יעמוד על רביעית שזהו שיעורו דאי ה"ל שיעור א"כ אמאי פגמו הא איכא תקנתא לתקנו במים אלא ודאי דמיירי שלא היה בו אלא כשיעורו וכשטעמו חסר לו שיעורו ואין תקנה במים כשאין לו יין אלא זה: כבוד היום קודם לכבוד הלילה. כדמפרש לקמיה בשם רב בורא פרי הגפן כלומר לאו בקידוש הוא אלא בשתיית יין כבוד היום קודם לכבוד הלילה כשאין לו יין כל כך אבל לענין קידוש אם אין לו יין אלא כשיעור רביעית לקידוש קדושת הלילה קודמת לקדושת היום ובתוספתא פ"ג גריס הכי אם אין לו אלא כוס אחד קדושת היום קודמת לכבוד היום ולכבוד לילה. וקדושת היום היינו קידוש הלילה שמקדש עליו יום השבת: הזכיר של חנוכה בארץ. בברכת הארץ וקילסו אותו מפני שהיא הודאה ויש לאומרה בברכת הארץ שהיא ג"כ הודאה: הזכיר דיין אמת. לברכת האבל בברכת הטוב והמטיב וקילסו אותו שכשם שמברכין על הטובה כך מברכין על הרעה ובזה נראה שמקבל עליו גזירת המקום באהבה: עומד ומברך. לפי שצריך שינוי והיכר שמכין עצמו לברך וכן כולם: ואם עשה כן. שהתעטף ובירך הרי הוא כמלאכי השרת דכתיב בהו שש כנפים וגו' בשתים יכסה פניו ובשתים

מסורת הש"ס: מה יז. / ברכות נא. / ברכות נב. פסחים קה: / פסחים קה. תוספת' ברכות פ"ג. / פ' תוס' שם קיג. ד"ה דמשייר. / שבת כד / ברכות נא: בשינוי

עין משפט נר מצוה: לט / א מיי' פ"ז מה"ב הי"ד סמ"ג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קפג ס"ד / מ / ב מיי' שם סמ"ג וטוש"ע שם ס"א ב / מא / ג טוש"ע או"ח סי' קפב ס"ג וסי' רעא סי"א / מב / ד מיי' פכ"ט מהל"ש ה"ד טוש"ע שם סי' רעא ס"ג / מג / ה מיי' פ"ב מה"ב ה"ו סמ"ג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קפו ס"ד בהג"ה

## פירוש הר' עובדיה

יוכל לשתות למחר מפני הסכנה ומשני דלעולם לא פליגא שהיה מוזגו קצת בלילה ומלינו בכלי שאינו של מתכת ולמחר מוסיף עליו מים ומקדש עליו. י"מ משום דטעמו פגמו מוסיף עליו מים ולמדו מכאן דיש תיקון לכוס פגום במעט יין או מים שיוסיף עליו. ויש לדחות דאין תיקון כלל דדילמא בלילה לא היה פוגמו אלא שופך מתנו לכוס אחר שקדש בכלי אחר וטועם ולמחר מוזגו להשלימו לשיעור רביעית עכ"ל: פירוש בעל ספר חרדים.

שמאל מהו שתסייע לימין. פירשו התוס' דבכוסות גדולים מיירי או בר"ח טבת שחל להיות בשבת שהוא בחנוכה או בנישואין דצריך להאריך בברכת מזון ומסיים שבבבלי הואיל והראשונים שאלו ולא איפשיטא אנן נעביד לחומרא ולא תסייע שמאל לימין בשעת ברכה וקאמר הגמרא דש"מ מהא דר' יוחנן תלת: וצריך שתהא ידו גבוהה מן השלחן. ולא יכול להניחם בידו והוא נתונה על השולחן דא"כ לא היה צריך סיוע דאין מבוי על ידו וכיון דשמעינן דצריך שגבהה ממילא שמעינן דאין פחות מטפח כדאשכחן בעירוב דמגביהו מן הקרקע טפח דאין הגבהה פחותה מטפח נכרת: צריך שיתן עיניו בו. כלומר עיני שבלו שלא יסיח דעתו ממנו בכל דעתו ביד אדם אם מסיח דעתו ממנו נשפך או נופל וא"ש היה נתון על השולחן לא יצטרך שלא יסיח דעתו: עיטור. פי' בבבלי מעטרו בכוסות סביב: רצון מודח. דשהוא מודח רצון כל אדם לשתותו. ואי לא הוה מודח מי שהוא איסטניס ירחק ממנו: זוכה לירש העולם הזה וכו'. פי' בתוספת דהוה ליה למכתב רש וכתיב יו"ד ה"א יתירה דבהם נבראו ב' עולמים כדאמר פרק התכלת כי ביה ה' צור עולמים אל תיקרי צור אלא צר: פגום. משמע שאינו מלא אפילו יש בו כשיעור או שחסר שיעורו שהוא קטן מהכיל א"נ כוס פגום שבור שחסר ממנו חתיכה כמו פגימת הסכין אעפ"י שיש בו כשיעור אין מברכין עליו: כשיעור רביעית. כבוד יום דהיינו יין לברך בפה"ג קודם ברכת קידוש כדמפרש לקמיה קודם לכבוד לילה אם אין לו רק רביעית יין וצריך לשתות מלא לוגמיו ממנו לא יברך עליו בליל שבת אלא יקדש על הפת דלמחר א"א לקדש על הפת שהרי אין ביום קידוש אלא בפה"ג בלבד ואם נאמר המוציא על הפת הרי אין כאן היכר קידוש שכן דרכו בחול כדכתב הרב מגיד משנה פרק כ"ט מהלכות שבת ודלא כהראב"ד: קדושת הלילה. היינו ברכת קידוש שאומרים אחר בפה"ג צריך לומר אותו בלילה כדאמרינן פרק ערבי פסחים זוכרהו על היין בכניסתו מיהו אם לא קידש בלילה מקדש והולך כל היום כולו: בארץ. דהיא ברכת הודאה ואנו מודים על שנים ולא נאה לאומרה בבונה ירושלים דאין לה ענין בה: דיין האמת. בהטוב והמטיב דהיא רמז שטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה שבכל דיניו של הקב"ה

חסד

## מראה הפנים

שהצריכו שיהא השמש רואה לשתי החבורות ביחד. אלא אם הולך מחבורה זו לחבורה זו לשמש שם וכגי ונראה לפרש שהיה מעמיד התורגמן שלו כדי לברך ולזמן על אלין ועל אלין כדמשמע מליבנא והוא מזמן על אילין ועל אילין וטעמא כדי שיוכלו לשמוע הברכה מפי המברך דכן הוא הדין וכדכתבו התוס' שם דבור הנזכר לעיל:

והתני השותה משקין מזוגין וכו'. והכי אמרי' בבבלי נדה פ' כל היד דף י"ז. ויש לפרש למאי דקאמר ר' יוחנן בכלי מתכות דווקא או בכלי נתר דהוו ככלי מתכות כדאמר התם א"כ הכי קאמר דלעולם לא פליגא הא דר' יוסי אדר' יונה אלא דמזוג בתחלה הוה ובכלי אחר היה דהאמר רבי יוחנן דוקא שלנו בכלי מתכות. שוב ראיתי אחרי כותבי לזה דיש כאן גירסות שונות דהרא"ש ז"ל בפ' אלו דברים גבי הסיא ברייתא הנכנס לביתו במ"ש וכו' כתב וז"ל ויש מביאין ראיה מהירושלמי שיכול להכשיר כוס פגום ע"י נתינת מים לתוכו דגרס בירושלמי פ' ג' שאכלו. וכן נהיגי דעבדין כההוא כסא דקידושא מילתא דר' יונה פליג דר' יונה טעים כסא ומתקן לה אין תימא שהוא מזוג הא תני השותה מים מזוגין שעבר עליהם הלילה דמו בראשו אמר ר' יוחנן והוא שלנו בכלי מתכות ומפרשינן כך שהיה טועם כוס של קידוש ומוזגו למחר ומקדש עליו שנית וא"כ בשעת קידוש לא היה מוזגו כי אז לא יוכל לשתות למחר מפני הסכנה ומשני דלעולם לא פליגא שהיה מוזגו קצת בלילה ומלינו בכלי שאינו של מתכות ולמחר מוסיף עליו מים ומקדש עליו ותימא דא"כ הא דקאמר הכא ואם אין לו אלא כוס א' משלשלן לאחר המזון למה לא יבדיל על הכוס ויתקננו במים ויכשירנו לברכת המזון וי"ל דמיירי שכבר היה מזוג כדינו ואם היה מטיל בו מים יותר לא היה ראוי לשתיה והסיא דירושלמי יש לדחות שהיה טועם כוס של קידוש בכלי אחר ומוזגו למחר להשלימו לכשיעור עכ"ל כל זה הוא לפי גירסתו ז"ל דגרים מילתא דר' יונה פליגא וכו' וא"כ נוכל לומר דקאי אהסיא דנהגי בקידושא וכולה מילתא דר' יונה בכוס של קידוש מתפרשא וכן נראה מדברי התוס' פ' אלו דברים דף נ"ב שהיה גירסתם כן דפירשו שם להא דר' יונה לענין כוס של קידוש אבל לפי גי' הכתובה לפנינו מילתא דר' יוסי פליגא אדר' יונה ומילתיה דר' יוסי ע"כ בכוס ברכת המזון איירי וכדאמר נמי ר' יוסי ב"ת גופיה התם מודים חכמים וכו' א"כ הא דר' יונה נמי בכוס ברכת המזון היא וכדפרישית בפנים. ולא היה מוכרח לכל מה שפלפל בזה. ואין להאריך:

ראשונים היו שואלין שמאל מהו שתסייע לימין. וקאמר רב אשי התם דהואיל וראשונים איבעיא להו ולא איפשט להו אנן נעביד לחומרא. ובאלו הדינים שמגביהו וכו' קאמר התם בפשיטות. והכא דייק להו מכח השאלה וכמבואר בפנים:

את זוכה לירש העולם הזה והעולם הבא. התוס' בדף נ"א ד"ה זוכה לשני העולמות כתבו בשם הר"ר יוסף ממרשיליי"א שפירש מדהוה ליה למיכתב ים ודרום רש וכתיב ירשה הרי יו"ד ה"א יתירה לרמז שבהם נבראו שני עולמים כדאמרי' במנחות. ויש עוד לפרש על פי רמז לפי שידוע הוא ים הוא דין והוא מערב ודרום הוא חסד ולרמז על העוה"ז שניתן על צד החסד ועל דרך עולם חסד יבנה ועל העוה"ב שניתן למי שזוכה בדין:

וצריך שיהיה בו כשיעור וטעמו פגמו. למאי דנראה מהכא דמשום שצריך שיהא בו כשיעור הלכך טעמו פגמו וכמה שבארתי בפנים ובבבלי פ' ע"פ דף ק"ה גבי הא ברייתא הנכנס לביתו במ"ש וכו' ש"מ מהא מתניתא תמניא וכו' וש"מ כוס של ברכה צריך שיעור וש"מ טעמו פגמו וכו' רב אשי אמר טעמו פגמו וצריך שיעור חדא מילתא היא וה"ק מה טעם טעמו פגמו משום דכוס של ברכה צריך שיעור וכלומר דמהא ליכא למישמע מינה דבעלמא טעמו פגמו דאימא לך דלא פגמו ושאני הכא דלית ביה אלא שיעור רביעית ואם טעמו חסר שיעורו כדפי' התוס' שם והכא דקחשיב להו לתרתי נראה למדברי ר"א נשמע דאף בעלמא טעמו פגמו דלהכי קאמר עוד וטעמו פגמו אף ע"ג דכבר אמר כוס פגום אין מברכין עליו והיינו דקאמר דשמעינן ממילתיה וצריך שיהא בו כשיעור וכן נמי אם טעמו פגמו אפי' יש בו יותר מכשיעור:

כבוד היום קודם לכבוד הלילה. וכמו דאמר נמי שם לעיל וכדפי' הרשב"ם ז"ל כבוד היום היינו צרכי סעודה יין וכיוצא בו וקידוש היום והיינו קידוש הלילה קודם לכבוד יום וגי' הרי"ף והרא"ש ז"ל בהדיא כן התם כבוד יום קודם לכבוד לילה קידוש לילה קודם לכבוד יום ולכבוד לילה והתוס' בפ' הנזכר דף ק"ג כתבו גבי הא דאמר התם ר' יוחנן שלשה מנוחלי העוה"ב וכו' והמבדיל על היין במ"ש מאי היא דמשייר מקידושא לאבדלתא תימא והא דוקא קידוש לילה קודם לכיבוד יום אבל הבדלה אינה קודמת ומפרש מורי הר"י דקידוש יום קרי כיבוד יום והכי איתא בירושלמי פ' שלשה שאכלו ר' יוסי בשם ר' יעקב ב"ר אחא איזהו כיבוד יום בפה"ג ואם היה גירסתם בברייתא דהוכאה כאן כמו שהוא לפנינו צ"ל דכך היו מפרשים כבוד היום היינו קידוש של יום קודם לכבוד לילה היינו צרכי סעודת הלילה קדושת הלילה קודם לקדושת היום וזה דוחק דפעם קורא לקידוש של יום כבוד היום ופעם קדושת היום ואפשר דהיו גורסי' כאן כמו שהוא שם בספרים שלפנינו כבוד היום קודם לכבוד לילה קדושת הלילה קודם לכבוד יום וזהו כבוד יום דקאמר קדושת הלילה קודמו מפרש ר' יעקב דהוא בורא פרי הגפן קידוש של יום א"כ דגרים כפי התוספתא שהבאתי בפנים וכדפרישית מיהו איך שתפרש יש קצת דוחק למאי דמביאין ראיה מהכא לפירושם וצ"ל נמי כבוד היום דרישא היינו קידוש של יום קודם לכבוד הלילה היינו צרכי סעודה של לילה:

אבל מהלך עומד ומברך וכו'. והתם סוף פרקין גרים במתניתא תנא האוכל ומהלך וכו' וכשהוא מיסב ואוכל יושב ומברך. ומשום דאין זה כבוד שלפי מעלה לברך כשהוא מיסב ואין זה דרך אימה ויראה ולגי' הא ש"ס דגרים איפכא אכל יושב מיסב ומברך יש לומר דה"ק אכל יושב ולא בדרך קביעות כל כך מיסב כלומר על מקום אחד בקביעות

שנויי נוסחאות (פו"י) נפתלי שבע רצון (דברים ל"ג). (פו"ע) לקדושת היום נכ"ל לכבוד היום.

מערכת הערוך וצריך שתהא ידו גבוהה מן השולחן טפח וצריך שנותן עיניו בו. בערוך (ע' עשר בשין שמאלית) על לשון הבבלי (ברכות נ"א ע"ב) ומגביהו מן הקרקע טפח כתב הערוך (שם) וז"ל פי' בתלמוד ארץ ישראל צריך להגביהו מן השולחן טפח ונותן עיניו בו שלא יסיח דעתו ממנו:

## חדושי רד"א

רבי יעקב ב"א כו' בשם רב בפה"ג כו'. ג"ב עי' תוס' פסחים בבלי דף קי"ג ד"ה דמשייר:

## עמודי ירושלים תנינא

כבוד היום קודם לכבוד לילה עמ"ש ביצחק ירנן ה' קידוש סק"ג:

אכל מהלך עומד ומברך כו' כתב הב"י בא"ח סי' קפ"ג בשם הא"ח דאכל מיסב מתעטף ומברך נראה מכאן שיכול לברך כשהוא מיסב עכ"ל ובא"ר שם סקס"ז כתב דהא דלא פסקו בשו"ע משום שהוא נגד הש"ס ס"פ שלשה שאכלו דקאמר הלכתא בכולהו יושב ומברך וצ"ע שגם באבודרהם כ"כ וכתב שהוא ירושלמי משום שהוא מתעטף ורשאי להסב עכ"ל ותמהני דאם כשהוא מיסב אינו רשאי לברך עד כשהוא מתעטף א"כ אמאי פסק בירושלמי שכל שהוא יושב מיסב ומברך אף שאינו מתעטף אבל נראה שס"ל שמה שפסקו בש"ס דהלכתא בכולהו דיושב ומברך היינו דקאי אעומד ומהלך ולא אמיסב דזה רשאי לכו"ע ואדרבה עדיף טפי וכ"ה בשטמ"ק ברכות שם דבין אכל כשהוא עומד בין כשהוא מהלך בכולהו יושב ומברך עכ"ל וגם מ"ש הא"ר דבסמ"ג מבואר דש"ס דידן חולקת על הירושלמי גם כשהוא מיסב אינו מוכרח דו"ל הסמ"ג (מ"ע סי' כ"ז) ובירושלמי פ"ג שאכלו אמר ר' אבא אכל מהלך עומד ומברך כו' ובגמ' שלנו ספ"ג שאכלו פוסק בכולן יושב ומברך וי"ל דקאי עמ"ש בשם הירושלמי דאכל מהלך עומד ומברך אבל מיסב רשאי לכו"ע ודע דבפי' מבעל חרדים כתב הגירסא אכל מיסב יושב ומברך וכ"ה נמי בסוף פרקין בבבלי דאין דרך מורא שמים לברך כשהוא מיסב ואשתמיט מיניה שהסמ"ג והא"ח והאבודרהם והב"י העתיקו גירסת הירושלמי כמו שהוא לפנינו ודע שראיתי לדב"ח בסי' קפ"ג שכתב דהא דמתעטף ומברך היינו שישים הבגד העליון עליו שיברך באימה ואני תמה ע"ז דבמכ"ת לא ראה. הפסיקתא הזאת שעל כה שמתעטף ומברך כ' מהו מתעטף שאם היתה זרועו מגולה מכסה אותה ומברך כדי שיהיה עושה המצוה באימה שמבואר דכגי שלא יהיה זרועו מגולה וצע"ק:

עין משפט נר מצוה

א
א מיי' פכ"ט מה"ש ה"ו סמ"ג עשין כט טוש"ע או"ח סי' רעא ס"י

ב
ב מיי' פכ"ט מה"ש סמ"ג עשין כט טוש"ע או"ח סי' רצו ס"א

ג
ג ד מיי' שם ה"ז סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' רצו ס"ב

וקשיא על דב"ש בלילי שבת כו' מה נפשך מברך על היום המזון קודם יברך על המזון היין קודם יברך על היין היום קודם. וא"כ כילד יעשה. ע"ז משני נשמעינה מן הדא דהא ר"ל דהא דשאלת כילד יעשה נשמעינה מן הדא כילד יעשה ומביא הא דאמר רב"א על הדא מתניתין דטעמא הוא משום שהיא ברכה קטנה ממילא הכא דהוי ברכה גדולה גם לב"ש המזון קודם ליין ע"כ מסיק כילד יעשה על דב"ש יברך על המזון ואח"כ על היום ואח"כ על היין וקשיא על דב"ה במוצאי שבת כו' מנפ"ש יברך על היין כדקי"ל יין הבדלה קודם להבדלה המזון קודם כדס"ל לב"ה דמזון קודם ליין. ויברך על המזון ואח"כ על היין. נר קודם ר"ל נר של הבדלה קודם כדס"ל לב"ה דנר קודם לברהמ"ז. יברך על הנר ר"ל דיברך על נר תחילה ואח"כ על מזון ואח"כ על היין ז"א דהא הבדלה קודם ר"ל יין ההבדלה קודם לנר דהא לדברי כולן בין למ"ד לקמן יקנה"ז ובין למ"ד יהנ"ק לכו"ע ברכת יין קודם לנר. וא"כ נהי דלענין יין דהמזון ברכת מזון קודם ליין. אבל לענין הבדלה היין קודם כדס"ל לר' יוסי לעיל דלהבדלה לכו"ע יין קודם דהוי תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. וא"כ נמצא לפ"ז דהיין של הבדלה קודם לנר של הבדלה ג"כ דהא לענין הבדלה יין ברא"ש לכו"ע וא"כ כילד יעשה דמזון קודם ליין ונר קודם למזון ויין קודם לנר ההבדלה א"כ כילד יעשה ע"ז קאמר ג"כ נשמעני' מן הדא כילד יעשה כדתנינן אמר ר' יהודה לא נחלקו כו' ע"כ ס"ל דנר ההבדלה אחר ברהמ"ז ע"כ לפ"ז מסיק כילד יעשה על דברי ב"ה מזון תחילה ואח"כ יברך על היין ואח"כ יברך על הנר: יו"ט

תורה אור

מה טעמא °בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו: ישעיה ו

## הדרן עלך שלשה שאכלו

**אלו** *דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה *בית שמאי אומרים מברך על היום ואח"כ מברך על היין וב"ה אומרים א מברך על היין ואח"כ מברך על היום: **גמ'** *מה טעמהון דבית שמאי *שהקדושת היום גרמה ליין שיבוא וכבר נתחייב בקדושת היום עד שלא בא היין מה טעמהון דבית הלל שהיין גורם לקדושת היום שתאמר ד"א היין תדיר וקדושה אינה תדירה א"ר יוסי מדברי שניהן יין והבדלה ב היין קודם. כלום טעמהון דבית שמאי אלא שקדושת היום גרמה ליין שיבוא וכאן הואיל ולא אבדלה גרמה ליין שיבוא היין קודם כלום טעמהון דבית הלל אלא שהיין תדיר וקדושה אינה תדירה וכן הואיל והיין תדיר ואבדלה אינה תדירה היין קודם. אמר ר' מנא מדברי שניהן יין ואבדלה אבדלה קודמת כלום טעמהון דבית שמאי אלא שכבר נתחייב בקדושת היום עד שלא בא היין וכאן הואיל ונתחייב בהבדלה עד שלא בא היין אבדלה קודמת כלום טעמהון דבית הלל אלא שהיין גורם לקדושת היום שתאמר וכאן הואיל ואין היין גורם לאבדלה שתאמר אבדלה קודמ' א"ר זעיר' מדברי שניהן ג *מבדילין בלא יין ואין מקדשין אלא ביין היא דעתיה דר' זעירא דר' זעירא אמר ד *מבדילין על השכר ואזלין מן אתר לאתר משום קדושה א"ר יוסי בר' נהיגין *תמן במקום שאין יין שליח ציבור עובר לפני התיבה ואומר ברכה אחת מעין שבע וחותם במקדש ישראל ואת יום השבת *וקשיא על דבית שמאי בלילי שבת היך

ובשתים יכסה רגליו מפני כבוד המקום ב"ה וכך הוא זה שמתעטף בברכה לכבוד המקום בר"ך הוא: הדרן עלך שלשה שאכלו:

**הלכה א מתני'** אלו דברים מברך על היום. בתחל' לפי שהיו' גורם לקידוש שלא בא כוס זה אלא בשביל קידוש לשבת ועוד שכבר קדש היום משקיבל עליו ועדיין יין לא בא על השלחן וכשם שקדם לכניסה כך קודם לברכה: וב"ה אומרי' מברך על היין תחלה. לפי שהיין גורם לקידוש וה"ה המקדש על הפת ואם אין לו יין או פת לא יקדש ועוד תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם: **גמ'** מה טעמהון דב"ש וכו'. כדפרישית במתני': מדברי שניהן נלמד. דסבירא להו דבהבדלה לעולם ברכת היין קודם ואח"כ ברכת הבדלה דלא דמיא לקידוש כדמפרש ואזיל: כלום טעמהון דב"ש. שהרי טעמייהו דב"ש גבי קידוש לא הויא אלא מפני שקדושת היום גרמה ליין שיבא לפיכך סברי דקדושת היום קודמת אבל כאן הואיל ולאו הבדלה גרמה ליין שיבא דהא עיקר הבדלה בתפלה היא ולא אמרו שיחזור ויבדיל על הכוס אלא מפני התינוקות כדאמרי' לעיל פ' תפלת השחר הלכך אף ב"ש מודים בהבדלה שברכת היין קודם: כלום טעמהון דב"ה. כלומר ולב"ה ודאי שייכא נמי האי טעמא דאמרי גבי קידוש דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם וכמו כן בהבדלה: אמר ר' מנא. דלא היא דמאי חזית דנקטת להני בטעמי דידהו דב"ש ודב"ה גבי קידוש למילף מינייהו דמה גבי הבדלה דברכת יין קודמת נקיט איפך טעמייהו דידהו דגבי קידוש ואשכחן איפכא דגבי הבדלה איכא למימר דלכ"ע ברכת הבדל' קודמת כדמפרש ואזיל: כלום טעמהון דב"ש וכו'. וא"כ וכאן נמי הואיל ונתחייב בהבדלה מיד בחשכה למ"ש קודם שבא היין לפניו בדין הוא שהבדלה ג"כ קודמת ליין כמו קידוש לב"ש: כלום טעמהון דב"ה. ולב"ה דטעמייהו גבי קידוש אינו אלא לפי שהיין או הפת גורם לקידוש היום שתאמר אבל כאן הואיל ואין היין גורם להבדלה דלא תליא הבדלה ביין אף ב"ה מודו דהבדלה קודמת לברכת היין והלכך מהא ליכא למישמע מינה: מדברי שניהן. מדר' יוסה ומדר' מנא דמר מדייק הכי ומר מדייק איפכא אליבא דב"ש וב"ה מיהת מדברי שניהן נלמד דמבדילין בלא יין אבל אין מקדשין אלא ביין כדקאמרי תרווייהו בפשיטות דאין היין מעכב בהבדלה כמו דמעכב בקידוש: היא דעתיה דר' זעירא. וכן נמי היא דעתי' דר"ז גופיה דאמר מבדילין על השכר במקום שאין יין מלוי דהיין איננו מעכב להבדלה והולכין ממקום למקום משום קידושא למישמע קידוש על היין דעיקר מצות קידוש על היין: נהיגין תמן. בבבל במקום שאין יין לקדש עליו הש"ל עובר לפני התיבה ואומר ברכת מעין שבע וחותם וכו' ובזה יצאו ידי קידוש: וקשיא על דב"ש בלילי שבת. כלומר דהא לפעמים משכחת לה בלילי שבת דאי אפשר

מסורת הש"ס
ברכות נא וש"נ
ברכות שם ותוספתא פ"ה
פ' כתר' פסחים קו: ד"ה מקדש
פסחים קו.
ברכות נב: וש"נ

### מראה הפנים

בקביעות ולא יטה אנה ואנה ומסיק התם והלכתא בכולהו יושב ומברך וכבר בארתי לעיל ברים פ' כילד מברכין בדבור הארוך כמתחיל מה עביד לה ר' יוחנן וכו' מחלוקי השיטות בענין ברכה מעין ג' אי מדאורייתא הויא או מדרבנן דלדעת התוס' והסמ"ג מדרבנן היא וכדנראה מדבריהם סוף פרקין ודעת רוב רבוותא דמדאורייתא הוי וע"ש בדין הנ' ותמצא מבואר הכל וכתבתי שם דנראה דגם לדעת הרמב"ם ז"ל מדאורייתא היא שהרי כתב גם בברכה מעין ג' יושב ומברך: סליק פירקא בס"ד

**אלו** דברים. א"ר מנא מדברי שניהן וכו'. לאו דר' מנא ס"ל לדינא כן אלא למידחי הוכחה דר' יוסי קאמר דאדמדייקת מהכי טעמא דידהו דייקי מאידך טעמי ואיפכא הויא אלא מהא ליכא למשמע מינה כדפרישית בפנים:

**מבדילין** בלא יין. כלומר ואפי' בשכר במקום שהוא חמר מדינה וכדמסיק היא דעתי' דר"ז והכי מסיק נמי בבבלי פ' ע"פ דף ק"ז ע"א מהדיא דאמימר לאפוקי קידוש דאין מקדשין אלא ביין ולא על השכר כ"א על הפת מקדשין במקום שאין יין ועיין בדיבור דלקמן:

**נהיגין** תמן במקום שאין יין וכו'. התוס' שם בדף ק"ו ד"ה מקדש אריפתא כתבו להוכיח מכאן כר"ת דאין מקדשין על הפת מדלא נקט אלא תקנה זו שהש"ל יורד לפני התיבה וכו' משמע שאין מקדשין על הפת. ומסקנת רוב גדולי הפוסקים ז"ל שמקדשין על הפת מהיא דרב התם זימנין דחביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא וכתב בהג"ה מיי' פ' כ"ט והיא דירושלמי שהביא ר"ת איכא למידחי דלא איירי אלא בקידוש שעושין בבית הכנסת להוציא אורחים ידי חובתן ושתו וגנו בבי כנישתא ולפיכך היכא שאין יין אי אפשר לקדש בבהכ"נ דאיך יקדש על הפת הלא אין שם אדם שנטל ידיו לאכול לאלתר ולברך ברכת המזון עכ"ל ולפי' זה איפשיטא נמי הך ספיקא דהתוס' שם שכתבו ול"ע אם מקדשין על השכר וכו' וכן סיימו התם אך יש להסתפק אם מקדשין על השכר. והשתא

### פירוש מבעל ספר חרדים

חסד ואמת: ה"ג אבל מיסב יושב ומברך וכן הוא נמי בסוף פרקין בבבלי דאין דרך מורא שמים לברך כשהוא מיסב ומסקנא התם והלכתא בכלהו יושב ומברך:

סליק פרק שלשה שאכלו

**פרק ח** אלו דברים שנחלקו בהם ב"ש וב"ה בסעודה. בהולכים לסעודה: על היום. בשבתות וימים טובים וטעמא דב"ש וב"ה מפרשי בגמרא: **גמ'**. שקדושת היום וכו'. פירש"י כוס זה לא בא אלא בשביל שבת: וכבר נתחייב וכו'. כתב המאיר טעם אחר הוא כלומר שאין אדם נכנס לסעודה תיכף שקדש היום עד שיתפלל ונמצא קדושת היום חלה קודם ביאת היין וראוי לברך על ראשון ראשון: שהיין גורם לקידוש. לדעת הבבלי לפי רוב המפרשים דסבר יש קידוש על הפת ולרבי יודן דירושלמי דלעיל סוף פ"ג שאכלו דסבר נמי כן פירש"י והמאירי שהיין גורם שאם אין יין אין מקדשין והמקדש על הפת גם הוא במקום יין וברכת הפת קודמת אבל לדעת האמוראים דלקמן ולפי' רבינו תם גם לדעת הבבלי אין קידוש בפת כלל אלא אם אין לו יין סומך על קידוש שבתפלה: תדיר קודם. במסכת זבחים נפקא לן מקרא: מדברי וכו'. מדבריהם דב"ש וב"ה שנתנו טעמים אלו בברייתא יש ללמוד דתרווייהו מודו במבדיל במוצאי שבת שמברך תחלה על היין ואח"כ המבדיל בין קודש לחול: שקדושת היום. שנכנסה והוא לסעודה מביאין יין וכאן הואיל ולא הבדלה דהיינו חול שנכנס והוא גרם שיבא יין אלא הקדושה שיצאה והלכה לה: היין קודם. שאין לפנינו אלא דהקודש מעיקרא אלף הלך לו דס"ל לר' יוסי דעיקר טעם ב"ש הוא הראשון שהזכיר ועיקר טעם ב"ה הוא השני ור' מנא סבר איפכא ופליג כדלקמיה: שהיין גורם. שאם אין יין אין קידוש בסעודה כלל: וכאן אין היין גורם להבדלה. שאם אין לו יין מבדיל אשכר: א"ר זעירא מדברי שניהם. מדברי ר' מנא ומדברי ר' זעירא יש ללמוד שמבדילין בלא יין אם אין לו יין מבדיל על השכר ואין מקדשין כלל אלא ביין כדברי א' הרי מפורש בדבריו ואף מדברי ר' יוסי יש ללמוד דאי הוה ס"ל דים הבדלה בלא יין למה לא למד דיין קודם בהבדלה גם מטעם הראשון דב"ה: ואזלין מאתר וכו'. למקום שיש בו יין לקידוש שאין תקנה לקדש לא בפת ולא בשכר רק על היין: תמן בבבל. שיש בה מקומות שאין יין והרי אמרנו למעלה שסומך על קדושת היום שבתפלת ערבית דמצות תורה זכור את יום השבת לקדשו בדברים בכניסתו וביציאתו כיון שקדשו בדברים יצא ומדרבנן אעפ"י שקדש בתפלה אצרכוהו לקדש שנית אי יש שנית אין וכיון דלא אפשר לקיים דרבנן יקיים דאורייתא ולפי שתפלת ערבית רשות ולכך לא הצריכו לב"ן לחזור התפלה למי שאינו בקי. הכא דתוכה קידוש ודין תורה והרי אין לו יין שבכנו הקרוב אליו יקדש לו הנהיגו שש"ל יחזור מעין שבע וחותם בשבת להוציא

שנויי נוסחאות (פני"ב) יוסי בד"ו יוסה. (טוכ"ז) שליח צבור בכי"כ חזן הכנסת.

### עמודי ירושלים

**מדברי** שניהם יין כו' הנה בשו"ת בארות המים (סי' יא) שנשאל למה בקידוש מקרימין ברכת בפה"ג ובבהמ"ז מאחרין וע"ש מ"ש בזה דדבריו ליתנייהו דברכת היין אינו אלא מדרבנן ונעלם ממנו שהוא שאלת ראשונים הובא בתר"י ריש פרקין בשם הכמי צרפת ועמ"ש הרא"פ ובשירי קרבן פסחים (פ"י ס"א) יעו"ש:

**נהגין** תמן במקום שאין יין ש"ץ יאמר לפני התיבה ואומר ברכה א' מעין שבע והוא נ"כ בפסחים (פ"י ס"כ) והשירי קרבן נתקשה בזה דמאי מהני ברכת מעין שבע ע"ש. אולם מצאתי בא"ז בח"א בתשובותיו (סי' תכ"ג) שהעתיק ש"ץ עובר לפני התיבה ואומר ויכולו כו' ואומר ברכה אחת מעין שבע כו' וכ' הא למדת דוקא היכא דליכא יין היה אומר חש"ץ ויכולו אבל היכא דאיכא יין היה אומר קידוש על הכוס במקום ויכלו ואחר הקידוש ברכת מעין שבע אבל ויכלו לא היה אומר הש"ץ בקול רם אלא בלחש בתפלה לבד כו' אבל מעיקרא לא תקנו לומר ויכולו אלא היכא דליכא יין מפני שקידוש היין שתקנו היינו לכבוד שבת ולקבלות שבת והיכא דליכא יין דליכא קידוש תקנו ויכולו לומר במקום הקידוש כו' ע"ש באורך שחידש דבר נפלא דקידוש של הש"ץ בביהכ"נ היה לקדש היום ברבים וע' בהגמי"י (פכ"ט) מהל' שבת שהעתיק הירו' כגרסתינו:

### עמודי ירושלים הנינא

**מדברי** שניהם נלמוד. כתב הרא"פ וז"ל וא"ת מ"ש בקידוש והבדלה מברכין תחלת על היין וברכת המזון אין מברכין עד לאחר ברכת המזון וי"ל דאם נברך וכו' ע"ש וכתב על זה הש"ק בפסחים פ"י ד"ה יין והבדלה וז"ל והנה קושיא זו ופירוקא דידיה היא כתובה בחי' רבינו יונה שם ול"נ דמעיקרא לא קשה דבה"מ תדיר דאף אם אין לו יין מברך בה"מ וגם אין היין גורם לבהמ"ז אלא אדרבה בה"מ גורם ליין שיבוא וכבר נתחייב בבה"מ עד שלא בא היין עכ"ל הש"ק:

מסורת הש"ם

עין משפט נר מצוה

ד
א מיי' פכ"ט מהל"ש הכ"ד סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' רט ס"א

אפשר למיעבד כסברא דב"ש גבי קידוש ולמאי דס"ל לב"ש נמי דפסוט הוא בגוונא דקאמר היה יושב ואוכל בע"ש וכו' ואין גבי יין ומזון במתני' דסוף פירקין היכא דאין שם אלא אותו כוס שם אלא אותו הכוס דלב"ה מברך על המזון ואח"כ על היין והשתא אי מקלעי הני גוונא בלילי שבת היאך יתנהג אליבא דב"ש ואח"כ על היום כי קשיא לן אליבא דב"ה במוצאי שבת הוא דממ"כ קשיא כדמסיק ואזיל להקושיא: היך עבידה. בהי גוונא דקשיא לן וכעין גוונא דהוה מדייקינן אליבא דב"ש בע"ש ה"נ

היך עבידה. היה יושב ואוכל בערב שבת וחשכה לילי שבת ואין שם אלא אותו הכוס את אמר מניחו לאחר המזון ומשלשל כולם עליו מה נפשך יברך על היום המזון קודם יברך על המזון היין קודם יברך על היין היום קודם נשמעינה מן הדא בא להן יין אחר המזון ואין שם אלא אותו הכוס א"ר בא על ידי שהוא ברכה קטנה שמא ישכח וישתה ברם הכא מכיון שהוא משלשה על ידי הכוס אינו שכח כיצד יעשו על דברי בית שמאי יברך על המזון תחילה ואח"כ מברך על היום ואחר כך על היין וקשיא על דברי בית הלל במוצאי שבת היך עבידה היה יושב ואוכל בשבת וחשכה מוצאי שבת ואין שם אלא אותו הכוס את אמר מניחו לאחר המזון ומשלשל כולן עליו מה נפשך יברך על היין המזון קודם יברך על המזון הנר קודם יברך על הנר הבדלה קודמת נשמעינה מן הדא *אמר רבי יהודה לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על ברכת המזון שהוא בתחילה ולא על הבדלה שהיא בסוף על מה נחלקו על הנר ועל הבשמים שבית שמאי אומרים [א] בשמים ואחר כך נר ובית הלל אומרים מאור ואחר כך בשמים רבא ורב יהודה הלכה כמי שהוא אומר בשמים ואחר כך נר כיצד יעשה על דברי בית הלל יברך על המזון

מקשינן לה ומפרש וקאמר בכגון שהיה יושב ואוכל בע"ש וחשכה לילי שבת וצריך הוא לקדש קדושת היום על היין ואין שם אלא אותו הכוס יין בלבד ואם יקדש עליו לא יהיה לו יין לברך על המזון: את אמר מניחו לאחר המזון ומשלשל כולם עליו. כלומר דודאי את אומר בזה דהדין הוא שיניח עד לאחר המזון ויאמר הכל קידוש וברכת המזון על אותו כוס וכדתנינן בתוספתא פ"ה גבי מ"ש וכדלקמן וה"ה נמי בהאי גוונא בלילי שבת והשתא קשיא מה נפשך לב"ש היאך יעשה: יברך על היום. קודם כדאמרינן במתני' דקדושת היום קודם ליין הא הכא איכא נמי מזון ובודאי ברכת המזון קודם לקידוש היום שהרי נתחייב בברכת המזון קודם שקידש עליו היום: יברך על המזון. ואי תימא דאין ה"נ דיברך על המזון מקודם הא ליתא דהרי הכא היין קודם לב"ש כדאמרי במתני' דסוף פרקין גבי בא להם יין בתוך המזון ומייתי לה לקמיה: יברך על היין.

תוספתא פ"ה. ושם

ואם תאמר דיברך על היין קודם להמזון הא נמי אי אפשר דכשבא לברך על היין קידוש היום קודם לו כדאמרי ב"ש במתני': נשמעינה מן הדא. זה הכל מן הקושיא וכלומר והיכא שמעינן להא דאמרת לב"ש היין קודם להמזון מן הדא דתנינן בסוף פרקין בא להם יין בתוך המזון ואין שם אלא אותו הכוס ב"ש אומרי' מברך על היין ואח"כ מברך על המזון וא"כ היאך יתנהג עלמו בכה"ג אליבא דב"ש: אמר ר' בא. דלא קשיא מידי מהאי מתני' דסוף פרקין דמייתית ראיה לגוונא דהכא דלב"ש מברך על היין מקודם להמזון דשאני הוא התם דע"י שהיא ברכה קטנה בורא פרי הגפן בלבד הלכך הוא דקסברי ב"ש התם למברך על היין מקודם שאם אתה אומר שימתין עד לאחר ברכת המזון חיישינן שמא ישכח וישתה מיד בלא ברכה אבל הכא שצריך הוא לקדש קדושת היום ומכיון שהוא ממתין לשלשה על ידי הכוס אינו שכח מקודשת היום ולא חיישינן שמא ישתה עד שלא יקדש: וכיצד יעשו על דברי ב"ש. והשתא מסיק לה דלר' בא דקאמר דהכא איכא תקנתא לב"ש נמי וכיצד יעשה יברך על המזון תחלה דבהאי גוונא מודו ב"ש דליכא למיחש למידי כדאמרן ואח"כ מברך קדושת היום ואח"כ על היין כסבר' דידהו במתני': וקשי' על דברי ב"ה. השתא מהדר הש"ס לדייק גם אליבא דב"ה דודאי בלילי שבת ובגוונא דהוה מדייק לי' אליבא דב"ש ליכא למידק כלל אליבא דב"ה

מדייקינן השתא אליבא דב"ה במ"ש וכדמפרש ואזיל: היך עבידא. בהי גוונא קא מיבעיא לן וקאמר בכגון שהיה יושב ואוכל בשבת וחשכה מוצאי שבת וצריך הוא להבדיל ואין שם אלא אותו הכוס ואם יבדיל לא יהי' לו יין לברך על המזון: את אמר מניחו לאחר המזון ומשלשל כולן עליו. הבדלה וברכת המזון דודאי כך הוא הדין והכי תנינן בתוספתא פ"ה הנכנס לביתו במ"ש מברך על היין ועל המאור ועל הבשמי' ואח"כ אומר הבדלה ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו אחר המזון ומשלשלן כולן לאחריו והשתא מדייק הש"ס דלר' יהודה דתוספתא אליבא דב"ה כדמייתי נמי לקמיה קשיא לן דמה נפשך כיצד יעשה בהאי גוונא דאמרן: יברך על היין. בתחלה הרי המזון קודם כדסבירא להו לב"ה במתני' דסוף פרקין: יברך על המזון בתחלה. הרי הנר קודם כדתנן במתני' גבי פלוגתייהו דהא ב"ש אומרים נר ומזון וכו' וב"ה

הלל אומרים נר ובשמים ומזון והבדלה א"כ לכ"ע נר קודם למזון: יברך על הנר. בתחלה: הבדלה קודמת. כלומר ואם יעשה כך תהיה הבדלה קודמת למזון והא לא תנן הכי דלא"ג דבמתני' תני כן הויא דלאו כהלכתא היא אלא כדתני ר' יהודה בתוספתא שם וכדלקמיה: נשמעינה מן הדא. מסקנת הקושיא היא וכלומר והיכא תניא הכי מן הדא דא"ר יהודה לא נחלקו ב"ש וב"ה על המזון שהוא בתחלה ועל הבדלה שהיא בסוף על מה נחלקו וכו' וגי' התוספתא כך היא שב"ש אומרים מאור ואח"כ בשמים וב"ה אומרים בשמים ואח"כ מאור וגי' הש"ס בתוספתא היה כך בהפך ככתוב לפנינו והיינו דקאמר עלה רבא ורב יהודה הלכה כמי שהוא אומר בשמים ואח"כ מאור ולא כהאי גי' דלעיל לב"ה. שמעינן מיהת דלכ"ע מזון בתחילה והבדלה בסוף כי פליגי בסדר הברכות השייכי' להבדלה הוא דפליגי ושמעינן נמי דלכ"ע אלו הברכות השייכי' להבדלה סמוכות זו לזו מיהת בעינן והשתא אם יברך על הנר בתחילה למזון ואח"כ ברכת הנר שכופות זו לזו כל הברכות א"כ תהי' הבדלה קודמת למזון והא לר' יהודה לכ"ע מזון בתחילה והבדלה לבסוף היא וכילד יעשה על דברי ב"ה. מסקנא דמילתא היא. וכלומר והשתא כילד יעשה אליבא דב"ה אם כהאי דתנינן במתני' נר ובשמים ומזון והבדלה או כהאי דר' יהודה בתוספתא וקאמר הש"ס

## פירוש מבעל ספר חרדים

להוציא את מי שאינו בקי: המזון. קודם שנתחייב בה קודם שיבא שבת ושמעינן לב"ש דאמר לעיל שבכבר נתחייב וכו' וכן כל כיוצא בו: היין קודם. כדשמעין ליה לב"ש לקמן בסוף פרקין בא להם יין לאחר המזון ואין שם אלא אותו הכוס ב"ש אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על המזון: נשמעינה מן הדא. ממאי דיהיב טעמא ר' בא אב"ש דיין דאחר המזון יש ללמוד כילד יעשה כאן מתוך שהיא ברכה קטנה בפה"ג בלבד שמא ישכחו וישתה בלא ברכה כשבא להם היין אחר המזון קודם ברכת מזון אם אתה אומר יברך בפה"ג תחלה והכוס בידו שמא ישכח וישתה אותו בלא ברכה דבעודו בכפו כשהיים ב"מ מיד יבלענו אבל כביודע שיש אחר ברכת המזון גבאר עדיין תוכה עליו לקדש עליו לא ישכח לשתותו דאין זו ברכה קטנה דקידוש ובפה"ג ברכה אריכתא חשיבא והכא מודה ב"ש דלא יברך אייין קודם ברכת מזון כיון דאין חשש לשתות בלא ברכה: המזון קודם. כדתנן לקמן ואין שם אלא אותו הכוס ב"ש אומרים יברך על המזון ואח"כ מברך על היין: נר קודם למזון. כדתנן לקמן וב"ה אומרים נר ובשמים ומזון: יברך על הנר. כלו' כדתנן וב"ה אומרים נר ובשמים ומזון והדר מברך על היין מיד אחר המזון כהידך מתני' דסברי ב"ה מברך על המזון ואח"כ מברך על היין דברכת המזון טעונה כוס ואח"כ יברך המבדיל: הבדלה קודמת. כלומר הניחא לרבי יוסי דאמר לעיל דב"ש וב"ה ס"ל דיין קודם להבדלה

## מראה הפנים

והשתא לדעת רוב הפוסקים דפסקו דמקדשין על הפת ומפרשי כהאי פירושא דהגה' מיי' לפת דהכא א"כ מינה גופה נשמע דאין מקדשין על השכר אפי' הוא חמר מדינה כדפסק הרמב"ם שם בהל' י"ז דהא הכא בחמר מדינה איירי כדקאמר מבדילין על השכר וכו' ועלה קאמר נהיגין תמן וכו' ואי מקדשין על השכר היה להם לקדש בבה"כ להוציא האורחים ולא הייך לדחות כאן כדדחו התוס' בשמעתין התם דאסרה לקדושי אשיכרא דאיכא לאוקמי בשאינו חמר מדינה ותדע וכו' ע"ש והכא דקאמר מבדילין ודאי בחמר מדינה קאמר ואפ"ה לקדושי אסור לקדש על השכר:

וקשיא על דברי ב"ה במוצאי שבת היך עבידה וכו'. כדפרישית דזה הכל מן הקושיא עד לבסוף וכילד יעשה וכו'. והרי"ף ז"ל הביא לזה ללמוד מכאן שתירה לדעת איכא מרבוותא דבעי למימר דמזון דמתני' דלקמן ב"ש אומרים נר ומזון וכו' היינו ברכת המוציא וכו' דהא בתוספתא קתני בהדיא ברכת המזון וכן הועתק כאן להא דר' יהודה וכו' ברכת המזון ואף דגי' דהכא בהא דר' יהודה דלאו כהלכתא היא אליבא דב"ה מ"מ שמעו דמזון היינו ברכת המזון. ובגופא דפירושא דהכא לא ביאר הוא ז"ל כלום אלא דרמז לנו בהעתקתו ונשמעינה מן הדא וכו' לומר דאדלעיל קאי ומסקנת הקושיא היא ואין זה כמו בשאר מקומות דנשמעינה מן הדא פשיטותא היא וכן האי נשמעינה מן הדא דלעיל בקושיא

ית ומתני' דקתני ב"ה מזון והבדלה ס"ל דבכלל המזון היין דסמוך לה והדר הבדלה הבדלה א א לר' מנא דאמר הבדלה קודמת ליין מאי איכא למימר הא סברי ב"ה דברכת המזון טעונה כוס וצריך מיד שיסיים ברכת המזון לברך על היין וכיון דרבי מנא סבר דבה"ה דב"ל הבדלה שבשנה הבדלה קודמת ליין אי כשתא עביד הכי נמצאת ברכת המזון בלי כוס: כשמעינה מן הדא. כלומר רבי מנא אמר לך אנא לא ס"ל כמתני' דמסמיך מזון להבדלה דא"כ ודאי כיון דסמיכי יין והבדלה ראוי שיקדים הבדלה אלא כר' יהודה ס"ל דאמר מזון בראש והבדלה בסוף וכיון דלא סמיכי יין והבדלה אין להקפיד אי יין קודם דודאי ר' מנא כי א"ר יין והבדלה קודמת כי סמיכי קאמר שאין לו רק יין ולא נר א"כ כיצד יעשה לב"ה לדעת רבי מנא כשהיה אוכל במוצאי שבת וחשכה לו יברך על המזון ומיד היין דברכת המזון טעונה כוס ואח"כ על הנר ועל הבשמים ואח"כ מב'

שנויי נוסחאות (כו"א) רבא ורב יהודה בכ"י רב יהודה בשם רב.

המזון תחילה ואחר כך יברך על היין ואחר כך על הנר. *יום טוב שחל להיות במוצאי שבת ר' יוחנן אמר יקנ"ה יין קידוש נר הבדלה חנין בר בא אמר בשם רב יין קידוש נר הבדלה [א] סוכה וזמן. רבי חנינא אמר ינה"ק שמואל לא אמר כהדא דרבי חנינא דאמר רבי אחא בשם רבי יהושע בן לוי מלך יוצא ושלטון נכנס מלוין את המלך ואחר כך מכניסין את השלטון. לוי אמר ינה"ק מסתברא דלוי אמר מעין שניהם אמר רבי זעירא בעא קומי רבי יוסי היך עובדין [י] עובדא אמר ליה כרב וכרבי יוחנן וכן נפק עובדא כרב וכר' יוחנן ור' אבהו כד הוה אזיל לדרומה הוה עביד כר' חנינא וכד הוה נחית לטבריא הוה עביד כרבי יוחנן דלא כפלג על בר נש באתריה על דעתיה דרבי חנינא ניחא וקשיא יוחנן על דרבי יוחנן אילו בשאר ימות השנה אינו מברך על הנר שלא יכבה וכא מברך על הנר שלא יכבה מה עבד ליה רבי יוחנן מכיון שיש לו יין אין נרו כובה ויברך על הנר בסוף שלא לעקור זמן השבתות הבאות:

**הלכה ב מתני'** *בית שמאי אומרים נוטלין לידים ואחר כך מוזגין את הכוס ובית הלל אומרים מוזגין הכוס תחילה ואח"כ נוטלין לידים: גמ'

רידב"ז

**יו"ט** שחל להיות במוצאי שבת ר"י אמר יקנ"ה כו' ר"ח אמר ינה"ק שמואל אמר כהדא דר"ח דאמר ר"א בשם ריב"ל מלך כו' כן הוא הגי' בירושלמי דפוס אמשטרדם לוי אמר יהנ"ק וקאמר הגמ' מסתברא דלוי דהוא אמר מעין שניהן כן הגי' בדפוס אמשטרדם וה"פ דהגמ' קאמר דמסתברא הא דלוי משום דהוא אמר מעין שניהן ר"ל דבין לרבי יוחנן ובין ללוי הוי נר באמצע בין קידוש והבדלה ובזה ס"ל כר' יוחנן ובהדא ס"ל כלוי דהבדלה קודם קידוש: **וקשיא** על דר"י אילו בשאר ימות השנה אינו מברך על הנר שלא יכבה מה עביד לה ר"י כן הגי' בדפוס אמשטרדם וה"פ הא דתקנו חכמים בשאר ימות השנה שיברך על הנר קודם הבדלה הוא משום תקנת עניים שמא לא יספיק לו השמן ויכבה אם יברך אחר הבדלה ע"כ תקנו לברך על הנר תחילה. וא"כ למה יקדים קודם הנר הא כמו דתקנו שלא יבדיל קודם לנר משום שמא תכבה כמו כן לא יקדים קודם נר משום שמא תכבה. ומשני מה עביד לה ר"י מכיון שיש לו יין אין נרו כובה. פי' דהא קי"ל במס' שבת דף כ"ג ע"ב נר ביתו וקידוש היום נר ביתו עדיף א"כ כיון שיש לו יין להבדיל ע"כ שיש לו נר ביתו וממנ"פ אם הוא עני שאין לו שמן על הנר א"כ יין על קידוש פשיטא דאין לו ועל מה יקדש ויבדיל וכיון שיקדש ויבדיל על היין ע"כ דיש לו שמן לנר ביתו ולא דמי להבדלה בשאר שבתות השנים דהתם נר הבדלה ויין להבדלה הבדלה קודם ע"כ חששו מפני עניים שיקנה יין ולא יהי' לו לקנות שמן על אבוקה אבל בקידוש היום ונר ביתו נר ביתו עדיף וממילא מי שיש לו יין על קידוש כ"ש שיש לו נר ופריך א"כ יברך על הנר בסוף במוצאי שבת שחל ביו"ט מכי קדיש ומבדיל. ומשני שלא לעקור זמן שבתות הבאות:

פני משה

הש"ס דדברי ר' יהודה הם עיקר שיברך על המזון בתחלה וכו': י"ט שחל להיות במ"ש. ויש כאן קידוש והבדלה איזה מהן קודם: יקנ"ה. היין סמוך לקידוש וקודם לו ואח"כ נ"ה וכן אמר חנן בר בא בשם רב יין וכו' ובסוכות אחר הבדלה סוכה וזמן: ר' חנינא אמר ינה"ק גרסינן וכן שמואל אמר כהדא דר' חנינא גרסינן כדמפרש טעמא משל למלך יוצא וכו' הלכך הבדלה קודמת שמלוין את השבת בתחלה ואח"כ קידוש של י"ט: לוי אמר יהנ"ק גרסינן. דכמו שהוא לפנינו הייינו דר"א ממש. והיינו דקאמר מסתברא דלוי דאמר מעין שניהן הבדלה קודם לקידוש כר' חנינא ונר והבדלה סמוכין כר' יוחנן: דלא מפלג על בר נש באתריה. טבריה אתריה דרבי יוחנן הוה ואין חולקין על אדם באתריה ולפיכך נהג שם כוותיה: על דעתיה דרבי חנינא ניחא. דלדידיה אחר היין מברך על הנר מיד ולפי שכשרואה את הנר צריך לברך עליו אלא שברכת היין היא קודם לכל לעולם: וקשיא על דר' יוחנן. כצ"ל אלא דלר' יוחנן קשיא מפני מה אינו מקדים לברך על הנר הא אלו בשאר ימות השנה אינו מברך על הנר שלא יכבה בתמיה וכי אינו מברך על הנר מיד כדי שלא יכבה ויפסיד הברכ' והכא נמי היה לו לומר מברך על הנר שלא יכבה ולא לאחרו אחר קידוש: מה עבד ליה ר' יוחנן. ומה טעמיה וקאמר דמכיון שיש לו יין אין נרו כובה כלומר דכיון שהוא תופס כוס של יין בידו שיברך עליו ואינו שותהו ושומרו עד שיגמור כל סדר הברכות שומר ג"כ את הנר שלא יכבה עד שיברך עליו: ויברך על הנר בסוף. א"כ יברך עליו בסוף דכל זמן שאינו שותה היין שומר הוא את הנר שלא יכבה קודם שישתה ומשני שלא לעקר זמן שבתות הבאות כלו' הואיל ובכל מוצאי שבתות מברך על הנר קודם הבדלה הלכך אין לו לעקור הסדר של כל שבתות הבאות בשנה:

**הלכה ב מתני'** ב"ש אומרים נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס. טעמייהו דב"ש דסברי אסור להשתמש בכוס שאחוריו טמאין אע"פ שלא נטמאו תוכו וכגון שנטמא במשקין דטומאת משקין בכלים מדרבנן היא והקלו בטומאה זו ואמרו כלי שנטמא אחוריו במשקין טמאין לא נטמא תוכו ולא ידיו ולא אוגנו ואפ"ה אסור להשתמש בו גזרה שמא יגתזו ניצוצות מתוכו על אחוריו ויקבלו המשקין טומאה מחמת אחוריו ויטמא את הידים וכיון דאסור להשתמש בכלי שאחוריו טמאים הלכך נוטלים לידים תחלה ואח"כ מוזגין את הכוס שאם אתה אומר מוזגין את הכוס תחלה חיישינן שמא יטמאו משקין שנפלו באחורי הכוס מחמת הידים שהידים קודם נטילה תורת שני לטומאה יש להן ומטמאין את המשקין להיות תחלה ויחזרו המשקין ויטמאו את אחורי הכוס ונמצא משתמש בו באיסור אלא נוטלים לידים תחלה ואח"כ מוזגין את הכוס כדי שלא יקבלו המשקין שבאחורי הכוס טומאה מחמת ידים: ובית הלל אומרים וכו'. דב"ה קסברי מותר להשתמש בכוס שאחוריו טמאין ולא גזרינן משום ניצוצות דניצוצות לא שכיחי הלכך מוזגין את הכוס תחלה ושותים אותו דביין הבא לפני המזון מיירי הכא כדאמרינן בפ' כילד הסיבו וכו' הביאו להם יין וכו'. ואח"כ נוטלין לידים לסעודה שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה ואח"כ מוזגין את הכוס גזרה שמא יהיו אחורי הכוס טמאין דהא מותר להשתמש בכלי שאחוריו טמאין וידיו לא יהיו נגובות יפה דבשתייה אין אדם מדקדק לנגב ידיו כל כך ויטמאו אחורי הכוס אותן

מסורת הש"ס
פסחים קב ועי' תוס' שם קג ד"ה נכנס
ברכות נא: תוספתא פ"ה.

עין משפט נר מצוה
ה
א ב מיי' שם הכ"ב ופ"ו מה' סוכה הי"ב סמ"ג עשין שם טוש"ע או"ח סי' תעג ס"א וסי' תרמג ס"א

מראה הפנים

בקושיא לב"ש ג"כ כמו דהכא כמבואר הכל היטב בפנים וכן הוא בפירוש הר' יונה ז"ל על מה שהעתיק הרי"ף וכתוב שם ומהדרינן נשמעינה מן הדא שאינו כמו שאתה אומר דנר קודם הבדלה ושהבדלה קודם ברכת המזון דתניא וכו' והיינו כמו שבארתי דאדלעיל קאי לא כמו שאתה אומר מהמתני' דנר קודם המזון ואי אמרת דיברך על הנר קודם הבדלה והבדלה אח"כ מיד וא"כ תהא הבדלה קודם לברכת המזון והכן לא שמעינן הכי מדר' יהודה וכו' ומה שכתוב שם ובזה חולק הירושלמי על תלמוד שלנו דהתם פסקו הלכה לדעת ב"ה דנר תחלה טעות דמוכח הוא ול"ל דבשמים תחלה ור"ל דהתם בש"ס דילן פסקו דבשמים תחלה כדמסיק רבה בדף נ"ב ע"ב זו דברי ר"מ אבל ר"י אומר לא נחלקו וכו' וא"ר יוחנן נהגו העם כב"ה ואליבא דר' יהודה והכא מעתיק דברי ר' יהודה אליבא דב"ה מאור ואח"כ בשמים וזה לפרושי דברי הרי"ף כמ"ש שהיו רוצים לומר דכיון דפליגא אגמרא דילן לא גמרינן מינה ודחה הוא ז"ל דלא איכפת לן בהכי דלא גמרינן אלא לגלויי דהאי מזון דמתני' ברכת המזון הוא וכל זה הוא לענין הדין להעתקת התוספתא דגי' דהכא ומיהו לענין מסקנא דדינא פסקו הכא ג"כ כדהתם הלכה כמי שהוא אומר בשמים ואח"כ נר ודע דהרא"ש ז"ל כתב על המתני' ב"ש אומרים נר ומזון וכו' ירושלמי וקשה לב"ה היכי עביד פירוש היאך עושה שיברך ברכת המזון והבדלה על הכוס ואמרי' בפ' ע"פ אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיבדיל ומשני היה יושב ואוכל ותשכה לו למוצאי שבת ואין לו אלא כוס א' וכו' וזה הפי' תמוה הוא דודאי אין לפרש כ"א דזה הוא הקושיא בעצמה דלב"ה היך עבידא אם אירע שהיה כך שהיה יושב ותשכה לו למ"ש ואין לו אלא כוס אחד אם אמרת וכו' כמו שהעתיק הרי"ף ז"ל וכפי' הר' יונה ז"ל ומבואר בפנים, ואפשר דהרא"ש כתב פירוש זה למאן דהיה מתרץ הקושיא שהקשה על הברייתא שנכנס לביתו במ"ש וכו' ותירץ כמו שתירץ בירושלמי וכו' דהיה משמע לו כך הפי' לפרש להא דהכא וסתר דבריו שם בלאו הכי דאין לפרש להברייתא כן ע"ש וכן הקשו התוס' פ' ע"פ בדף ק"ב ע"ב על פי' הר"ג בהברייתא. ומיהו בעיקר פירושא דהכא אין לנו אלא כמבואר. ודמיא הא וקשיא לב"ה לקשיא דלעיל לב"ש כל חדא וחדא לפי הענין כמו שבארתי הכל בפנים:

**שמואל** אמר כהדא דרבי חנינא וכו'. כדמוכח וכך היא גי' הרשב"ם ז"ל בפ' ע"פ גבי ההוא פלוגתא בדף ק"ב וק"ג. וכהא דהועתק בדבריו שם להאי דלוי הנ"ק וכך הגהתי בפנים דנראה דט"ס הוא לוי אמר ינה"ק כדכתוב לפנינו דהיינו דר"ח ולפי גרסתו ז"ל אתיא שפיר דמסתברא דלוי דאמר מעין שניהם כדפרישית. והמסקנא התם כרבה דאמר יקנה"ז וכדהכא וכן נפק עובדא כרב וכרב יוחנן:

פירוש מבעל ספר חרדים

מבדיל: רבי יוחנן אמר יקנ"ה. פי' רשב"ם בפרק ערבי פסחים דס"ל דקידוש היום עדיף מהבדלה אי נמי דכי מבדיל ברישא מחזי דקדושת שבת הויא עליו כמשוי ויין קודם לקידוש כב"ה דתדיר קודם ואחר הקידוש נר והבדלה כשאר מוצאי שבת שהנר קודם להבדלה והאמוראים לא הזכירו בשמים משום דאין מברכין בבשמים בי"ט שאחר שבת שהרי יש נשמה יתירה גם בי"ט כשבת: סוכה וזמן לא גרסינן כן הביא הגרסא רשב"ם: רבי חנינא אמר ינה"ק ואתיא רבי חנינא כשמואל דאמר ר' חנינא בשם שמואל משל למלך יוצא ושלטון נכנס וכו' לוי אמר ינה"ק מלך יוצא היינו שבת מלוין את המלך בהבדלה: ושלטון נכנס. היינו יו"ט אח"כ מכניסין אותו בקידוש: ינה"ק מעין שניהם. פי' המרדכי דאמר יין קודם הכל כר' יוחנן והבדלה קודם קידוש כדריב"ל דרבי חנינא וכו' הוה שמיע לבני שישיבה דר' יוחנן ורבי חנינא נתנו טעם למה הקדימו ב"ש וב"ה במשנה ברכת הנר כדתנן ב"ש אומרים נר וכו' מפני שהיו עניים ורוב הלילות היו בלא נר ועתה נשאר מעט שמן ממה שטרח לשבת ואולי תכבה מיד אם יאמר הבדלה תחילה ולא יוכל לברך בורא מאורי האש לכך הקדימוה שאר הבדלה יכול לומר בלי נר והכא כמוצאי י"ט דמקדים רבי חנינא נר להבדלה וקידוש ניחא אבל לר' יוחנן קשיא דידיה אדידיה דלמה כל השנה מקדים נר להבדלה שמא תכבה הנר בעוד שאומר קידוש ולמה אמר דאומר יקנ"ה ומתרץ מכיון שיש לו יין וכו' דס"ל לר' יוחנן כמ"ד בבבלי דמקדשין ומבדילין על השכר דבימיהם לא היה יין מצוי והיה ביוקר גדול ועל ידי הדחק נמצא ומסתמא זה שמקדש ומבדיל מוצאי שבת לי"ט על היין דחק עצמו לכבוד י"ט והכי נמי דחק עצמו על השבת. אינו עני אלא עשיר ולא יכבה נרו דשמן רב בביתו הילכך מצי לאחר הנר אחרי הקידוש. ופריך כיון דאין שיכבו נרו לאחר הנר גם אחר הבדלה ויאמר יקה"נ ומתרץ שלא לעקור זמן השבתות הבאות כלומר שלא לשנות מכל שבתות השנה דתקנו נר קודם הבדלה שמא יכבה נרו: **מתני'**. ב"ש אומרים וכו' ואח"כ מוזגין את הכוס. שהא לפני המזון כדאמר פרק כילד מברכין היסבו אע"פ שנטל וכו' בא להם יין וכו' מאמר ב"ש נוטלין לידים ומוזגין אותו הכוס ושותין אותו הכוס ואוכלין סעודתן בתר נטילה וב"ה אומרין מוזגין אותו הכוס ושותין אותו ואח"כ נוטלין לידים וטעמא דתרווייהו מפרש בגמ': גמ' אתיא

**שנויי נוסחאות** (שו"ס) ינה"ק שמואל לא אמר כהדא דר' חנינא בכי"ל נהי"ק אתיא דשמואל כר' חנינא. (שו"ע) ינה ק בכי"ל יהנ"ק. שניהם אמר רבי בכי"ל שניהם רבי. (שו"י) עובדין בד"ו עבדין. (שו"ו) וקשיא יוחנן על בכי"ל וקשיא על.

טוב ירושלים

**יו"ט שחל להיות במוצ"ש ר"י אומר יקנ"ה כו' סוכה זמן.** לכאורה מוכח מכאן דנס בגלו' ב' דסוכות צ"ל סוכה ואח"כ זמן דאל"כ לא משכ"ל דהא לא עברו לאלול ועי' בס' ע"א שהאריך בזה. ואולם נלע"ד דאין כדאי מזה לדחות דברי הרמ"ם וח"ו לא נעלם ממנו דברי הירושלמי דהכא וכן הגר"א לא זכרו, ועי"כ צ"ל דיל"פ דשמעתתא לאו אהדדי אתמר, דרב כלל ב' דינין ביחד, דה"ק רב יין קידוש, נ"ה [כשחל במו"ש], סוכה זמן היינו לכל יומ"ר של סוכות יקס"ו, [וכש"נ פרשתי דברי רש"י סוכה מ"ו סע"א מש"ש להניח הסלין כו' והביאו ראיה מזה דס"ל לרש"י דצריך להניח תפלין בחוה"מ ע"ש]:

**ר' אבהו כד הוה אזיל כו'** יפה אמרו בקס"ר על ר' אבהו דקסרין (דהוא כתב ר' אבהו) ויר"א יוצא את כלם ר"א דקסרין וגסך דהכא ועי' כה"נ בשבת מ"ו א', ושם א' משום כבודו דר' יוחנן וכאן א' דלא מפלג אינש על בר נש באתריה, ועי' בביצה פ"א ה"ח מחלף שיטתו דר"א הכא ה"א שרי והכא ה"א אסור אלא בנין דר"א ידע דר"ז מחמיר ואינן מחמרין בנין כן הוא עבד דכוותהון, ויש להעיר מכאן למש"כ בס"ד כמי' בבלי נדרים ס"ב א', וירושלמי ביצה ספ"ב אם מותר להחמיר אלא גדול הדור כשהוא בעצמו מקיל בזה דאסור משום יוהרא:

מסורת הש"ס

ברכות נב. תוספתא שם.

כלים פרק כ"ה

ירושלמי חלה פ"ב הל"א. חולין קכב

חולין קכב. ברכות כד. חלה פ"ב מ"ג.

אותן המים טופחין שעל ידיו והן חוזרין להיות תחלה כדין המשקין שהן לעולם נעשין תחלה ויחזרו ויטמאו את הידים ונמצא אוכל בידים מסואבות: **גמ'** מה טעמהון דב"ש שלא יטמאו משקין שבאחורי הכוס. שנפלו לשם מחמת המזיגה ויטמאו מידיו אם לא יטול מתחלה ויחזרו אלו המשקין ויטמאו את אחורי הכוס ונמצא משתמש בו באיסור וכדפרישית במתני': לעולם אחורי הכוס טמאין. כלומר דלא איכפת לן אם אחורי הכוס טמאין דאפ"ה מותר להשתמש בו הלכך להא לא חיישינן אלא דלטומאת ידים הוא דחיישינן שמא יהיו אחורי הכוס טמאין ויחזרו ויטמאו את הידים מחמת משקה טופח שעליהן וכדפרישית במתניתין הלכך מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים: דבר אחר. לטעמייהו דב"ה לפי שאין נטילת ידים אלא סמוך לברכת המוציא והלכך אפי' אי הוה לן למיחש משום ניצוצות כדקאמרי ב"ש כמבואר בפירושא דמתני' אפ"ה הא עדיפא שלא להפסיק במזיגת הכוס בין נטילת ידים לברכה: אתיא דבית שמאי כר' יוסי וכו' דתנינן תמן. בפ' כ"ה דכלים תנן כל הכלים יש להם אחוריים ותוך ויש להם בית צביטה. אחוריים ותוך שאם נטמאו אחוריו במשקין תוכו טהורין כדתנן התם לעיל. ובית הצביטה מקום שאוחזין בו את הכלי א"נ בית הצביעה גרסי' מקום שאוחז בו באצבעו שאם נטמאו אחוריו בית הצביטה טהור ואם נטמא בית הצביטה אחוריו טהורין. ר' טרפון אומר לעריבה גדולה של עץ. יש לה בית צביטה לפי שהיא גדולה ויש הפרש בין בית הצביטה לאחוריים ואם יש משקין באחורי העריבה וידיו טמאות אוחז בבית הצביטה ואינו חושש שמא יגע במשקין שבאחוריים ויחזרו ויטמאו את העריבה. ר' עקיבא אומר לכוסות. אף לכוסות יש להם בית הצביטה. ר' מאיר אומר לידים הטמאות והטהורות יש להם בית הצביטה לידים טמאות כדאמרן ולידים הטהורות כדמפרש התם כילד היו ידיו טהורות ועליהן משקה טופח ואחורי הכוס טמאים אחז בבית צביטתו אינו חושש שמא נטמאו ידיו באחורי הכוס כלומר שמא נטמאו משקין שעל ידיו באחורי הכוס ויחזרו ויטמאו את הידים. אמר ר' יוסי לא אמרו אלא לידים הטהורות בלבד דבידיו הטהורות ואחורי הכוס טמאים הוא דלא חיישינן אבל בידיו טמאות חיישינן שמא יגע במשקין שבאחורי הכוס ויחזרו ויטמאו את הכוס ע"כ. והשתא קאמר הש"ס הכא דאתיא הא דב"ש דמתני' דחיישי בידים טמאות שמא יגעו במשקין שבאחורי הכוס ויחזרו ויטמאו את הכוס והו כר' יוסי דחיים נמי להכי ודב"ה דלא חיישי לכך כר' מאיר דאף לידים טמאות לא חיישינן שמא יגעו במשקין שבאחוריים ויחזרו ויטמאו את הכוס: לחלה. לעשות עיסה בטהרה כדי שיפרים חלה טהורה ולנטילת ידים לאכילה אם אין לו מים: אדם מהלך ארבע מיל. אם לא ימצא מים להטביל כליו לעשות עיסתו בטהרה וכן ליטול ידיו עד ד' מילין צריך להטריח עצמו ולחזור אחריהן: הדא דאמר לפניו. דוקא אם המים לפניו אבל אם צריך לחזור לאחריו אין מטריחין עליו: שומרי גנות ופרדסין. מפני הגנבים וא"א להן לזוז ממקומן: מה את עביד להון. היאך דינם אם כלפניהן כלומר כדין דאמרינן בלפניהן דצריכין להטריח ולחזור אחר מים או כלאחריהן כמו דאמרינן בלאחריהן שאינן צריכין להטריח עצמן כלל והואיל והן יושבין במקומן הלכך מיבעיא ליה הכי: נשמעינה מן הדא. מתני' בפ"ב דחלה האשה יושבת וקולה חלתה ערומה. מפרשת החלה ומברכת על הפרשה מפני שהיא יכולה לכסות עצמה שתהא פניה של מטה טוחות בקרקע וכל ערותה מכוסה והעגבות אין בהן משום ערוה לענין ברכה:

והדא

**גמ'** *מה טעמהון דבית שמאי שלא יטמאו משקין שבאחורי הכוס מידיו ויחזרו ויטמאו את הכוס. מה טעמהון דב"ה לעולם אחורי הכוס טמאין דבר אחר [א] אין נטילת ידים אלא סמוך לברכה. רבי ביבן בשם ר' יוחנן אתיא דבית שמאי כרבי יוסי ודבית הלל כרבי מאיר דתנינן *תמן רבי מאיר אומר לידים טמאות וטהורות אמר רבי יוסי לא אמרן אלא לידים טהורו' בלבד רבי יוסי בשם רבי שבתי ורבי חייא בשם *ר"ש בן לקיש [ב] לחלה [ג] ולנטילת ידים אדם מהלך ארבע מילי. רבי אבהו בשם רבי יוסי בי ר' חנינא הדא דאמר לפניו אבל לאחריו אין מטריחין עליו. [ד]שומרי גנות ופרדסים מה את עבד להון כלפניהן כלאחריהן. נשמיענה מן הדא *האשה יושבת

עין משפט נר מצוה

ו
א טוש"ע או"ח סי' קסו

ז
ב מיי' פ"ח מה' בכורים ה"א

ח
ג טוש"ע או"ח סי' קסג ס"א

גליון הש"ס

ד שומרי גנות ופרדסים וכו' ע' בחבורנו סי' ת מ"ש בביאור דברי הירושלמי אלו:

## פירוש מבעל ספר חרדים

**גמ'.** מה טעמהון דב"ש שלא יטמאו משקין וכו'. שאם אתה אומר מוזגין הכוס קודם נטילת ידים שמא יהטמאו משקין שנפלו אחורי הכוס בשעת מזיגה מחמת הידים שהידים קודם נטילה תורת שני לטומאה יש להם ומטמאין את המשקין להיות תחילה ויחזרו המים ויטמאו את אחורי הכוס שהמשקין שנטמאו מטמאין כלים מדרבנן אלא שהיקלו בטומאה זו שכלי שנטמאו אחוריו במשקים לא נטמא תוכו ולא ידיו ולא אוגנו וסברי ב"ש אסור להשתמש בכוס שאחוריו טמאות אע"פ שלא נטמא תוכו גזירה שמא ינתזו ניצוצות מתוכו לאחורי הכוס ויקבלו המשקין טומאה מחמת אחוריו ויטמאו את הידים וכיון דאסור להשתמש בכוס שאחוריו טמאות נוטלין לידים תחלה ואח"כ מוזגין את הכוס כדי שלא יקבלו המשקין שאחורי הכוס טומאה מחמת הידים ונמצאו אחורי הכלי טמאין מחמת אותן משקין ומשתמש בו באיסור וב"ה סברי לעולם אחורי הכוס טמאין כלומר מותר להשתמש בכוס שאחוריו טמאין הלכך מוזגין את הכוס תחלה ושותין אותו ואח"כ נוטלין לידים שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה ואח"כ מוזגין את הכוס גזירה שמא יהיו אחורי הכוס טמאין שהרי מותר להשתמש בכוס שאחוריו טמאין ולא יהיו ידיו נגובות יפה ויטמאו אחורי הכלי המשקין שבידיו ואיתן משקין שנעשו תחלה יחזרו ויטמאו את הידי' ונמצא אוכל בידים מסואבות: ר' אבין בשם ר' יוחנן אתיא וכו'. כלומר דב"ש אסור להשתמש בכלי שאחוריו טמאין דחיישינן לניצוצות והכא בפלוגתא דרבי מאיר ורבי יוסי פליגי כדמפרש ואזיל: דתנינן תמן. בסדר טהרות דמסכת כלים בפרק כ"ה: רבי מאיר אומר וכו'. רישא דמתני' כל הכלים יש להם אחוריים ותוך ובית הצביטה ופי' ה"ר עובדיה בית הצביטה גרסינן והוא מקום שאוחזין הכל כשמושיטין הכלי מזה לזה לשון ויצבט לה קלי שפירושו ויושט. ואית דגרסי' בית הצביעה מקום שאוחז באצבעו ויש להם בית הצביטה שאם נטמאו אחוריו בית הצביטה טהורה ואם נטמאו בית הצביטה אחוריו טהורין ר"מ אומר לידים הטמאות ולטהורות כו' בין לידים בין לטהורות יש מפרש בין בית הצביטה לאחוריו לטמאות כילד שאם ידיו טמאות ויש משקין באחורי הכלי והוא אוחז הכוס בבית צביטתו אין חושש שמא יגע במשקין שאחורי הכוס ויחזרו ויטמאו את אחורי הכוס ואת בית צביטתו ולטהורות כילד שאם ידיו טהורות ועליהם משקה טופח ואחורי הכוס טמאין ואוחז בבית צביטתו אינו חושש שמא נטמאו משקין שבידיו מאחורי הכוס ויחזרו ויטמאו את הידים: ר' יוסי אומר לא אמרו אלא לטהורות. דסבר דלטהורות בלבד הוא דלא חיישינן אבל לטמאות חיישינן והכי סברי ב"ש כר' יוסי דהכי אמרו דלא ימזוג הכוס ויברך קודם נטילה שהרי ידיו טמאות ככל שני לטומאה וכיון דבשעת מזיגה נופל משקה טופח אחורי הכוס הוי כאלו נגע בו ונטמאו המשקין וטמאו אחורי הכוס את ידיו ומשמש בו באיסור ויאכל בידים מסואבות וב"ה סברי כר' מאיר דאפילו בידים טמאות כשאוחז הכוס בבית צביטתו אין חשש שיגע במשקין שבאחוריו והכי קאמרי ב"ה אין חשש איסור שהרי אינו משתמש בכלי שאחוריו טמאות ואי מזגו תחלה אדרבה טפי עדיף דימזגו הכוס תחלה כדי שלא יפסיקו בין נטילה לברכת המוציא: לחלה. כבבלי פ"ק דפסחים אלו עוברים מימרא דרים לקיש גופיה אלא דהתם במקום חלה אומר לגבל והוא היא פי' בערוך ובתוספות דבאדם המהלך בדרך מיירי וקאמר דאם יש גבל העושה עיסתו בטהרה רחוק ד' מילין ימתין עד שיגיע לאותו גבל או אם יש מקום של ארבעים סאה רחוק ארבע מילין שיטבול בו ימתין כדי שתהיה חלה טהורה ולנטילת ידים פי' בערוך וכן רש"י לנטילת ידים לאכילה

אם

## מראה הפנים

**אתיא** דב"ש כר' יוסי ודב"ה כר"מ. לאו דמפרש הכא מהאי מתני' דכלים ומוקי להא דב"ש כר' יוסי דהתם דבידים טמאות חוששין שמא יגע במשקין שבאחורי הכלי ויטמא המשקין והמשקין יטמאו את הכלי א"כ הוה קשיא הלכתא אהלכתא דהא קי"ל ר"מ ור' יוסי הלכה כר' יוסי וכאן הלכה הוא כב"ה דקיימו בשיטתא דר"מ דהתם דאמר אף לידים טמאות אין חוששין שמא יגע במשקין שבאחורי הכלי ויטמאו את הכלי ועל כרחן צריכין אנחנו לומר דלא קי"ל כר' יוסי דהתם דבשיטתיה דב"ש הוא דקאי כדקאמר הכא ויותר מפורש הטעם הוא בהאי תלמודא לקמן בחגיגה פ' אומר בקדש בהלכה א' דמייתי האי מתני' דכלים ומפרש שם דלר"מ היו ידיו טמאות ואחורי הכוס טהורין משקה לתוך על גבי הכוס ואחזו בבית צביעתו פשיטא שאין משקה מיטמא מן היד לטמא את הכוס הרי הטעם לר' מאיר דאף אם יגע בידיו טמאות במשקין אין המשקין חוזרין ומטמאין את הכלי לפי שאין הכלי מקבל טומאה מן המשקין שבאו מחמת ידים ולא כב"ש דהכא ודהתם בהסוגיא בפרקין דס"ל כר' יוסי דהכלי מיטמא אף ממשקין הבאין מחמת ידים. ומעתה מבורר לן ביותר פיסקא דהרמב"ם ז"ל בפ"ז מהל' אבות הטומאות בהל' ב' דהא דגזרו חכמים בי"ח דבר דמשקין מטמאין כלים היינו דוקא במשקין שנטמאו מחמת אב מאבות הטומאות בין של תורה בין של דבריהם. והראב"ד ז"ל השיג עליו דהא משמעתא דאלו דברים משמע דאפי' במשקין הבא מחמת ידים גזרו שיטמאו את הכלים. וזה כדקאמר בהסוגיא דהתם הכי לב"ש בפשיטות וב"ה לא השיבו להם כלום על זה ומשמע דהודו להם בדין זה וכן הוא דעת התוס' בפ"ק דשבת דף י"ד ע"ב ד"ה אלא במשקין הבאין מחמת ברן. והכ"מ הביא שם בשם הר"י קורקוס ז"ל שכתב דאע"ג דמשמע דב"ה מודו להו בעיקר דינא אפשר דלטעמייהו קאמרי להו ולא שבקינן פשיטותא דסוגיא בשבת ופשיטותא דירושלמי מקמי ההיא דאלו דברים וכיון דמדרבנן הוא אזלינן לקולא עכ"ל ועל האי דירושלמי דאומר בקדש קאי כדהביא הכ"מ שם לעיל מן היו ידיו טמאות וכו' פשיטא שאין המשקה מיטמא מן היד לטמא את הכוס. ולכאורה לא הוי סגי בהאי פשיטותא דהא בהדיא אמר התם בירושלמי דכר"מ הוא דוקא כמו שהבאתי וא"כ הלכה כר' יוסי דהתם כדפסק הר"ב שם. אבל לקושטא דמילתא אין הלכה כר' יוסי בהא ומסוגיא דהכא הוא דמוכרח כן דבהדיא אמר דב"ה כר"מ דהתם וא"כ מה שהוא סתום בסוגיא דפרקין בש"ס דילן נגלה ומבואר הוא בש"ס דהכא דב"ה פליגי אב"ש אף בעיקרא דדינא. ועוד ראיה לזה דלא תמוה דפסק הרמב"ם כר' יוסי דכלים לא בכל הלכות אבות הטומאות ולא בהל' כלים כ"א סתם וכתב בי"ב מאה"ט ובכ"ח מהל' כלים לדין דמתני' דהתם כל הכלים יש להם אחוריים ותוך וכו' ולא חילק בין ידים טמאות לטהורות כר' יוסי משום דר' יוסי בשיטתייהו דב"ש קאי כמבואר בהדיא הכא ועלה דהאי סוגיא דהכא הוא דקסמיך:

**לחלה** ולנטילת ידים אדם מהלך ארבעה מילין. והכי אמר ר"ל נמי בבבלי פסחים דף מ"ו ע"א לגבל ולתפלה ולנטילת ידים ד' מילין וא"ר יוסי בר' חנינא ל"ש אלא לפניו אבל לאחריו אפי' מיל אינו חוזר ופירש"י ז"ל לגבל המגבל עיסת אחרים בשכר וכלי הבית טמאים עד ד' מילין הטריחוהו חכמים לילך למקוה להטביל כליו ובהא דר' יוסי ב"ח פי' דאתפלה ונטילת ידים דמהלך בדרך קאי דאלו גבל ילך עד ד' מילין דמה יש לו להפסיד והתוס' בשם הערוך פירשו דלגבל נמי באדם המהלך בדרך מיירי דומיא דאינך והשתא אתי שפיר דלא שנו אלא לפניו קאי אכולהו וכ"כ עוד בפ' העור והרוטב דף קכ"ב ע"ב והרמב"ם ז"ל בפ"ח מהלכות ביכורים הל' יא סתם וכתב לא יעשה אדם עיסתו בטומאה לכתחלה אלא יזהר וישתדל ויטהר הוא וכליו כדי להפרים חלה טהורה היה בינו ובין המים יתר על ד' מילין יעשה בטומאה ויפרים חלה טמאה וציין הכ"מ שם בירושלמי פ"ב דחלה וכפ' העור והרוטב. ודברי רבינו כפי' רש"י דמ"ש ל"ש אלא לפניו וכו' לא קאי אלא לתפלה ולנט"י ולא לגבל וכן נראה מהירושלמי בכתבתי שלא חילק בכך עכ"ל ולא ביאר דבריו דהא הכא מחלק הוא ר' יוסי ב"ח כדמחלק התם וכן הוא בפ"ב דחלה ונראה דהרמב"ם היה מפרש דמה דמחלק ר"י ב"ח לא קאי אלא אנטילת ידים בלבד ולמד לומר כן מהאי דשומרי גנות ופרדסים דבעי הכא אם דינם כלפניהם או כלאחריהם וכלומר אם דין החלה דקאמרת דהטריחו חכמים אותו עד ד' מילין לעולם הוא ואין חילוק בין בעה"ב העושה עיסתו דיש לו לעשות כחפצו וכרצונו ובין שומרי גנות ופרדסים דאין ברשות עצמן ואין יכולין לזוז ממקומן ואפ"ה צריכין לחזור אחר טהרה בשעה שיכולין

להשתמש

שנויי נוסחאות (שו"ת) יוסי נד"ו יוסה.

עין משפט נר מצוה

ט
א מיי' פ"א מה"ב ה"ט סמ"ג עשין כ"ז טוש"ע או"ח סי' עה ס"ד וסי' רו ס"ג

י
ב מיי' פ"ו מהל"ב ה"ג סמ"ג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קפא ס"א

יא
ג מיי' פ"ו מה"ב הי"ח סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' קסג ס"א

יב
ד ה ו מיי' פי"א מה' תרומה ופ"ו מהל' ברכות סמ"ג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קסא ס"ד

יג
ז מיי' שם ה"א סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' קנח ס"א

יד
ח מיי' שם וסמ"ג שם טוש"ע או"ח שם ס"ד

טו
ט מיי' פ"ו מה"ב הי"ז סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' קסד ס"א

יושבת וקוצה חלתה ערומה [א] מפני שהיא יכולה לכסות את עצמה אבל לא האיש. והדא אשה לא בתוך הבית היא יושבת .ואת אמר אין מטריחין עליה. וכאן אין מטריחין עליו. *תני מים שלפני המזון רשות ושל אחר המזון [ב] חובה אלא שבראשונים נוטל ומפסיק ובשניים נוטל ואינו מפסיק מה הוא [*]נוטל ומפסיק. רבי יעקב בר אדא אמר נוטל ושונה. רבי שמואל בר יצחק אמר בעי נוטל ושונה ואת אמרת רשות. אמר רבי יעקב בר אידי *על הראשונים נאכל בשר חזיר על השניים יצאה אשה מביתה ויש אומרים שנהרגו עליה שלשה נפשות. *שמואל סלק לגבי רב. חמא יתיה [ג] אכל בהתם אמר ליה מהו כן אמר לי איסתנים אני. רבי זעירא כד סליק להכא חמא כהניא אכלין בהתם אמר להון הא אזילא ההיא דרב ושמואל. אתא רבי יוסי בר בר כהנא בשם שמואל נטילת ידים לחולין אין נטילת ידים לתרומה רבי יוסי אומר לתרומה ולחולין. רבי יוסה בשם רבי חייא בר אשי ורבי יונה ורבי חייא בר אשי בשם רב *נטילת ידים [ד] לתרומה עד הפרק [ה] ולחולין עד קשרי אצבעותיו. מיישא בר בריה דרבי יהושע בן לוי אמר מן דהוה אכל עם סבי ולא משמש ידוי [ו] עד הפרק לא הוה אכל עימיה, רב הונא אמר אין נטילת ידים [ז] [*]אלא לפת בלבד. *תני רבי הושעי' [ח] כל דבר שיש בו ליכלוך משקה רבי זעירא אמר אפילו מקצץ תורמוסין הוה נטל ידיה. *רב [ט] אמר נטל ידיו בשחרית אין מטריחין עליו בין הערבים. רבי אבינא מפקיד לחמריה הן דאתון משכחין מיתוון

תוספתא פ"ה כאן
חולין קה.
שם קו
חולין קו.
פסחים קטו.
חולין קו:

והדא אשה לא בתוך הבית היא יושבת. בתמיה וכי לא תוכל ליקח בגדיה ולכסות עצמה שלא תהא ערומה ואפ"ה את אמר אין מטריחין עליה אפי' בתוך הבית וה"ה כאן אין מטריחין עליו לעמוד ממקומו ולחזור אחר מים: אלא שבראשונים נוטל ומפסיק. כדמפרש לקמיה: מה הוא. דקאמרת נוטל ומפסיק: נוטל ושונה. כלומר לא ישפוך על ידיו כולן בבת אחת אלא נוטל פעם אחת ומפסיק וחוזר ושונה ליטול עליהן שנייה: ר' שמואל בר יצחק בעי. ולא גרסי' אמר וכן הוא בפ"ב דחלה כלומר דהוה קשיא ליה אם צריך להיות נוטל ושונה והיכי אמרת שהן רשות וכי בדבר שהוא רשות היו מקפידין להטריחו כל כך: על הראשונים נאכל בשר חזיר. כדאמר במדרש בנכרי אחד שהיה מוכר בשר שחוטה ובשר נבלה וחזיר ולכל מי שנטל ידיו נתן לו בשר שחוטה ופעם א' בא יהודי אחד ולא נטל ידיו וכסבור שנכרי הוא והאכילו בשר חזיר: על השניים יצא אשה מביתה. כדאמרי' בפ' יום הכפורים במעשה דכידור: חמא יתיה אכל בהתם. מכוסה במפה לידיו. מלשון אגלאי בהתייהו מה שהיו מכוסין בחרפתן נגלה: מהו כן. למה אתה עוש' כן: איסתניס אני. ואע"פ שנטלתי ידי אי אפשר לי לאכול כך בלא מפה: חמא כהניא אכלין בהתם. ראה כהנים אוכלין בתרומה במפה בלי נטילת ידים. בהתם כמו בחתם ומלה מורכבת היא ומלשון חמת הוא כמו בבלאי חמתות ואמר להון וכי אזילא הא דרב ושמואל לקמיה דהכל מודים דלתרומה מיהת בעי נטילת ידים: נטילת ידים לתרומה אין נטילת ידים לחולין. כצ"ל: לתרומה ולחולין. משום סרך תרומה: עד הפרק. של גב היד: עד קשרי אצבעותיו. דהואיל בחולין אינו אלא משום סרך תרומה סגי בהכי: מן דהוה אכל עם סבי. מי שהיה אוכל עם זקני ריב"ל ולא היה נוטל ידיו עד הפרק לא היה רוצה לאכול עם זה דקסבר אף לחולין עד הפרק: כל דבר שיש בו ליכלוך משקה. שטיבולו במשקה צריך ג"כ נטילת ידים: ר' זעירא אפי' מקצץ תורמוסין הוה נטל ידיה. מחמיר על עצמו היה משום נקיות: מפקיד לחמריה. היה מצוה להחמרים שלו הן דאתון משכחין במקום בהתם

גליון הש"ס

[*] נוטל ומפסיק וט' ע' תמים דעים להראב"ד ז"ל סי' סו וע' בר"ש פ"א דידים מ"א וברשב"א בת"ס שער ב מנט"י:

[*] אלא לפת בלבד פ' ברשב"א בפ' כילד מברכין. ובב"י סי' קנח. מכאן ראי' קצת לזה שהוכיח שם מהירושלמי ודו"ק:

## מראה הפנים

להבהמש עלמן או דילמא דכיון שהן נ̇ריכין להיות יושבין במקומן לא הטריחו הכמים עליהן וזה הפי' מוכרח הוא בהבעיא דאלת"ה מאי שנא שומרי גנות ופרדיסין דקא מיבעיא ליה ופשיט ליה מהלכה שהיא יושבת וכו' דלא הטריחו הכמים עליה והיינו נמי טעמא דכיון שאין דרכה של הלכה כ"א ליבב במקומה ובגיתה לא הטריחוה חכמים להיות מחזרת אחר הבגדים או שתמתין עד שעה שהיא יכולה לכסות את עצמה כה"זה בגד ולעשות על צד היותר טוב בענין הברכה וה"ה נמי שומרי גנות ופרדיסים בענין לעשות על צד היותר טוב להפרים תלה בטהרה וזה הפי' מוכרח גם בפשיטות הבעיא דאלת"ה קשה מאי האי דקא פשיט ליה מהלכה דהא מיהת יכולה היא שתברך אף כשהיא ערומה ועוד דלמאי דמדמי דין החלה להפרים בטהרה מדין דהלכה בברכה דלא הטריחה חכמים עליה א"כ קשה העיקרא דדינא דהכא בתלה אמאי קאמר כ"ל דהטריחוהו חכמים עד ד' מילין ואמאי לא ניליף מדין דברכה דהלכה דלא הטריחוה חכמים ואם תאמר דשאני אשה דעכ"פ יכולה היא שתברך א"כ היכי פשיט מדין דהלכה לשומרי גנות ופרדסים אלא ודאי כדאמרן דלא קמיבעיא ליה אלא בגוונא דאין דרכן לזוז ממקומן והכי פשיט ליה נמי מדין דהלכה דדמיא להא ושאני בעה"ב בעיסתו דהוא יכול לעשות כרצונו ואותו הוא דהטריחוהו חכמים לחזור לעשות בטהרה עד ד' מילין ולפ"ז נתבאר לנו דמחלקינן בין בעה"ב בעיסתו דלעולם צריך הוא לחזור עד ד' מילין ואין לחלק בו בין לפניו ובין לאחריו דמה שייכות להחילוק הזה לבעה"ב בעיסתו ובין שומרי גנות ופרדיסים דאותן לא הטריחו חכמים כלל כדין דהלכה בברכה והשתא הא דמחלק ר"י ב"ח בין לפניו ובין לאחריו פ"כ דלא קאי אלא אנטילת ידים בלבד וזהו טעמו של הרמב"ם ז"ל והיינו דכתב לא יעשה אדם עיסתו וכו' דהכא הוא דאין חילוק בין לפניו או לאחריו אלא דלעולם לכתחלה צריך לחזור אחר טהרה עד ד' מילין כדמוכרח מהכא. והשתא נתבאר לנו דדעת הרמב"ם כדעת רש"י בענין החילוק דלפניו ולאחריו אבל לא כפירש"י בהא דלגבל כ"א בבעל הבית בעיסתו הוא דפסק כן וזה מוכרח ומבואר מהכא:

**תני** מים שלפני המזון רשות. בתוספתא פ"ה מים הראשונים רשות והאחרונים חובה מים הראשונים אם רצה להפסיק מפסיק האחרונים אם רצה להפסיק אינו מפסיק. ולמשמעות פירושא דהאי דקאמר נוטל ושונה א"כ צריך הוא להפסיק בראשונים וכן משמע מדקגמתמה ר' שמואל נוטל ושונה ואת אמרת רשות. וכמס' חלה הגי' דמתמה עוד אית בעי מימר מהלך ד' מילין ואת אמר רשות. ובבבלי פ' כל הבשר דף ק"ה הגי' בברייתא מים הראשונים והאחרונים חובה אמלעיים רשות וע"ש בתוס':

**נוטל** ושונה כדפרישית. שוב מצאתי להרשב"א ז"ל בספר ת"ה הארוך בשער הב' מדיני נ"י שכתב כן בשם פירוש הראב"ד ז"ל שופך פעם א' ומפסיק ואח"כ שופך פעם שני' כדי לטהר המים הראשונים וכמו ששנינו בפ"ב דמס' ידים מים הראשונים מטהרים את הידים שניים מטהרים את המים שע"ג הידים. וכתב הוא ז"ל ואני תמה אחר שהראשונים מטהרים את הידים מה לנו לטהר את המים שעל הידים והלא הידים כבר נטהרו ואין המים הראשונים מטמאין אותן שא"כ מה טהרו המים הראשונים. ופי' בשם הר"ש ז"ל דה"ק נוטל ומפסיק אם נטל פלגא דידיה ואח"כ שופך על החצי האחר של יד קודם החצי שנטל ראשונה ידיו טמאות מפני המים שילאו חוץ למקום שנטל ידיו ראשונה וטמאו את המים שעל מה שנטל ראשונה אלא כילד הוא עושה מפסיק ביניהם בניגוב ואח"כ יטול. וזהו דלא כרבי ינאי בפ"ב דגיטין דאמר ידים אינם טהורים לחלאין עכ"ל ולפי פי' זה דתוק הוא הא דקאמר נוטל ושונה. ובעיקר תמיהתו י"ל דהשניי' הן כדי שיטהרו המים הראשונים אף אם לא ניגב ידיו:

**ויש** אומרים שנהרגו עליה ג' נפשות. ושם דף ק"ו גרים כי אתא רבין אמר הראשונים האכילו בשר נבילה האחרונים הרגו את הנפש. ועל מעשה דכידור דלרבין קטלה. וג' נפשות הוא כעובדא אחריתא בפ' גיד הנשה דף צ"ד גבי אין האורחין רשאים ליתן ממה שלפניהן לבנו ולבתו של בעה"ב אא"כ נטלו רשות מבעה"ב:

**בהתם**. כדפרישית וזהו כעין דקאמר התם דף ק"ז גבי רב דאשכחי' שמואל דקאכיל במפה וכו' ר' זירא אשכחינהו לר' אמי ור' אסי דקאכלי בבלאי תמתות וכו'. והתם מסיק דהתירו מפה לאוכלי תרומה. וכן איתא התם לכל הא דלקמן:

**רבי** זעירא סליק גבי ר' אבהו לקיסרין וכו'. האי עובדא גרסי' לה התם בפ' כילד מברכין רבי זירא חלש על לגביה רבי אבהו וקביל עליה אי מתפח קטינא תריכא שקי עבידנא יומא טבא לרבנן אתפח עבד סעודתא כי מטא למברי א"ל לר"ז ליברי לן מר וכו' והתוס' כתבו שם ליישב הכי תרי ליששי דר' יוחנן ורצונו לומר ליישבא דהייתי ר"ז מתמיה לא שכר מר להא דר' יוחנן בעה"ב בוצע וא"כ משמע דלא אמר ר' יוחנן אורח מברך דא"כ לא היה ר"ז מונע עצמו מלברך אלא כדרב הונא דהבוצע הוא מברך וכליסנים דאמר

## פירוש מבעל ספר חרדים

אם יש רחוק ממנו ד' מילין מטריחין עליו ולא יאכל עד הגיעו שם ואם רחוק יותר אין מטריחין עליו כלל אלא כורך ידיו במפה וא כל: וקולה חלתה ערומה. מפרשת ומגרכת על הפרשתה והוא שפניה שלמטה טוחות בקרקע וכל ערותה מכוסה והטגבות אין בהן משום ערוה לענין ברכה אבל באיש אינו יכול לברך ערום שאי אפשר לכסות ערותו שהרי בולטין הבילים והגיד: רשות. פי' בבבלי מלוה הוא אלא לגבי מים האחרונים דאמירי טפי דאקרו חובה קרי הראשונים רשות: נוטל ושונה, פי' המרדכי פרק אלו דברים שופך על ידיו ב' פעמים אחד לטהר את הידים ופעם שנית לטהר המים שנטמאו בנגיעתן לידים מסואבות: נוטל ושונה. ואת אמרת רשות בתמיה הרי מחמיר בהם יותר מן האחרונים וסלקא בקושיא: בשר חזיר. בפ' כל הבשר מייתי לה בבבלי ופירש"י שהיו חנוני ישראל מוכר בשר שחוטה לישראל ומבשלה ומאכילו וכשבא גוי לחנותו מאכילו נבילות או בשר טמא ובא יהודי אחד לאכול ולא נטל ידיו וכסבור שהוא גוי והאכילו בשר חזיר: יצאה אשה מביתה. בבבלי פרק בתרא דיומא שאדם א' הפקיד כיס מעות [לאושפיזכני] בערב שבת ויום א' כשתבעהו כפר בעוד שמדברים עמו הסתכלו שהיו עדשים על שפמו הניחוהו והלכו לאשתו אמרו לה בעליך אמר שתתן לנו כיסנו וזה ליך סימן שאכלתם עדשים היום אזל איהו לביתיה כבידע יש אומרים גרשה ויש אומרים הרגה היינו דאמרינן מים האחרונים הרגו את הנפש זו אשתו של זה שאלו נטל ידיו במים האחרונים דרך הנוטלין ידים לקנח את הפמים בידים טופחות ולא היו לו עדשים נראין ע"כ. ויש אומרים דירושלמי דג' נפשות נהרגו דכשהיה הורג אשתו בא בנו שהיה בבית למחות בידו והרג גם את בנו בכעסו אחר שראה שניהם הרוגים עלה לגג בעלבונו והפיל עצמו: שמואל סליק וכו'. פרק כל הבשר בבבלי הכי מייתי לה שמואל אשכחיה לרב אכיל במפה א"ל עבדין כדין כלומר וכי עושין כן לאכול בלא נטילה א"ל דעתי קצרה כלומר כבר נטלתי ידי אלא שאני איסטנים ואיני יכול ליגע באוכל לכך כרכתי המפה על ידי: בהתם. הירושלמי נקטה בארץ ישראל וקורא התם ליושבי בבל ונראה שהיו קצת העם בבבל מזלזלין לאכול בלי נטילה על ידי מפה ותמה איך עושה כמותם: כהניא. מפורש גם בבבלי דרבי אמי ורבי אסי היו: הא אזילא. וכי לא ידעתם המעשה שאל שמואל לרב והשיב שכבר נטל ידיו ומפני דהוא איסטנים הוא דכרך ידיו ומסיק הבבלי בשם שמואל דהתירו מפה לכהנים דזריזים הם ולא נגעו ולא התירו לאוכלי חוליהן בטהרה דאינם יודעים להשמר: אתא רבי יוסי. כלומר ערם יכלה לדבר רבי זעירא לרבי אמי ורבי אסי נכנס ר' יוסי והשיב ולא הוצרכו הם להשיב: נט"י לחולין. כלומר לעם שאינם כהנים: אין נטילת ידים לתרומה. לכהנים דנקראו אוכלי תרומה אפי' כשאוכלין חולין משום דכהנים זריזין הם ורבי יוסי פליג אכל רבי אמי ור' אסי סברי כדשמואל ועשו מעשה כן: עד לפרק. מקום חיבור היד עם הזרוע: עד קשרי אצבעותיו. המחוברים בכף היד וריב"ל פליג בבבלי פ' כל הבשר דאמר אף לחולין עד חיבור היד עם הזרוע וכן פסק הרא"ש והיינו דאמר מיישא בר בריה דריב"ל: מאן דהוי אכיל עם סבי. העיד רבי מיישא שמי שהיה אוכל עם זקנו ריב"ל והיה רואה שאינו נוטל ידיו עד חבור היד עם הזרוע היה פורש ממנו ולא היה רוצה לאכול בחבורתו: סבי. זקינו: לכלוך משקה טיבולו במשקה אבל פירות לא ור' זעירא מצריך אפי' לפירות: מקלן תורמוסין. אוכל תורמוסין כמו הכוסס את החיטה דלד"ק מתחלף בס' וכמאן דמצריך בבבלי נטילת ידים לפירות דהתורמוסין היו נגובים דאם משקה עליהם מאי אפי' מקלץ: רב אמר נטל שחרית והתנה כדלקמי' וכן אמר רב גופיה בבבלי פ' כל הבשר והוא שישמור ידיו כל היום שלא יגע בשום טינוף וכתב ה"ר יונה ומאי דאמר תיכף לנטילת ידים המוציא בבלא התנה שחרית: רבי אבינא מפקיד לחמריה וכו' היה מלוה לחמרון. הולכי דרכים שאין מצוי להם [מים] כשתמלאו

שנויי נוסחאות (סו"ח) אמר בעי נוטל ושונה ואת בכי"ל את מימר דבעי ואת. (סוי"ג) בהתם בד"ו בהתם ובכי"ל בחתה ידיה (וחתם כמו חייתה וכן בטוס פ"ו). לי בד"ו ליה. (סוס"ו) בר בר כהנא בכי"ל בר בא הונא כהנא. (סוי"ע) יוסה בכי"ל יונה. ור' יונה ור' חייא בר אשי בכי"ל ליתא. (סוכ"ב) דהוה בד"ו דהוא.

## ככר לאדן

**רבי** זעירא אמר אפי' מקצץ תורמוסין הוה נטל ידיה. שהיו טופחין במשקה וכן פסק הרשב"א. דפירות טופחין במשקה צריך נט"י. מקצץ נוטל מן הפסולת כמ"ש בכלאים פ"ק ה"ב נקצצו דמיין וכו' מקצץ נוטלן מקציצן כמו תשרש יגרס. הרב מהר"ר שלמה סריליי ז"לה"ה:

## חתם סופר

פלוגתת מאן דאמר נט"י לחולין ולא לתרומה ולאחד מ"ד בין לחולין בין לתרומה. ופי' המפרש ר"א פולדא ז"ל דר"ל נט"י לחולין ולא לתרומה דסגי במפה ולאידך מ"ד שניהם שוים לענין מפה ע"ש ועי' ברמב"ן ורשב"א בתה"א. ולולי דבריהם הייתי מפרש דרב ס"ל כמסקנת הש"ס חולין דעד חבור היד עם הזרוע צריך נט"י בין לחולין בין לתרומה אך הוא מיירי ממפה ואמר בתרומה מקילין ודי שיטול עד הפרק והנותר יכרוך במפה ולחולין צריך ליטול עד קשרי אצבעותיו והנותר עד הזרוע יכרוך במפה:

## עמודי ירושלים תנינא

**והדא** אשה לא בתוך הבית היא יושבת עיין מה שכתב הישועות יעקב א"ח (סי' ח' ס"ק ב'):

## טוב ירושלים

והדא אשה לא בתוך הבית יושבת. המ"ל מהא דאמר לעיל עלה למטתו אין מטריחין אותו להתפלל ערבית ועי' בבלי שבת ט' סע"ב יו"ד רע"א, וי"ל: רב אמר נטל ידיו בשחרית כו' אי"ל נסיתו בבבלי חולין ק"ו ב', דיכול להתנות כס"י כלו והסוברים שם דף שלא בשעת הדחק ימי סבירא ליה דמותר לעשות כן ע"ש בגמ' ובאלפס בפ' זה:

מסורת הש"ס

ברכות מו. כת"ע כשינוי

תוספתא פ"ה. ברכות מו:

ברכות נב: תוספתא פ"ה:

ידים פ"ב מ"ד.

עין משפט נר מצוה

טז א מיי' פ"ו מה"ב סמ"ג שם טוש"ע או"ח סם

יז ב מיי' פ"ו מה"ב סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' קסו ס"ד

יח ג ע' מיי' שם הי"ב טוש"ע או"ח סי' קפא ס"ו

יט ד מיי' פי"ד מה' שאר אבות הטומאות ה"ט

מיסתחון מיא נסבין ידיכון [א] ומתני על כל יומא. *רבי זעירא סליק גביה רבי אבהו לקיסרין אשכחיה אמר אזל למיכול יהב ליה עגולה דקיצי אמר ליה סב בריך אמר ליה [ב] בעל הבית יודע כחו של ככרו. מן דאכלון אמר ליה סב בריך אמר ליה חכם רבי לרב הונא אנשא רבה והוא הוה אמר הפותח הוא חותם. מתנית' פליגא על רב הונא *דתני סדר נטילת ידים [ג] עד חמשא מתחילין מן הגדול. יותר מיכן מתחילין מן הקטן באמצע המזון מתחילין מן הגדול לאחר המזון מתחילין מן המברך לא שיתקין עצמו לברכה. אין תימר הפותח הוא חותם כבר מתוקן הוא. אמר רבי יצחק תיפתר באילין דהוה עלין קיטעין קיטעין ולא ידעין מה מברכה:

**הלכה ג מתני'** *בית שמאי אומרים מקנח ידיו במפה ומניחה על השלחן ובית הלל אומרים על הכסת: **גמ'** מתניתא בשלחן של שיש ושל פרקים שאינו מקבל טומאה מה טעמון דבית שמאי שלא יטמאו משקין שבמפה מן הכסת ויחזרו ויטמאו את ידיו. ומה טעמון דבית הלל לעולם *ספק משקין לידים [ד] טהור דבר

שאתם נוטלין מים לנטילה תטלו ידיכם אף בשחרית ותהיו מתנין על כל היום לסמוך על כך: אשכחיה. ר' אבהו ואמר לו שילך לאכול ולסעוד עמו ונתן לפניו ככר לחם לבצוע וא"ל סב וברוך המוציא: אמר ליה. רבי זעירא. בעל הבית יודע כחו של ככרו כלומר אתה הוא הבעה"ב ועליך לבצוע מן ככר שלך ולברך: מן דאכלון. לאחר שגמרו לאכול א"ל ר' אבהו לר"ז סב וברוך ברכת המזון: א"ל חכים רבי. אם רבי מכיר לרב הונא שהוא אדם גדול בתורה והיה אומר שהפותח והוא הבוצע הוא חותם ומברך ג"כ ברכת המזון: מתניתא. ברייתא פליגי על רב הונא דתני בתוספתא פ"ה סדר נטילת ידים ממים אחרונים עד חמשה שאוכלין ביחד מתחילין מן הגדול יותר מכאן מתחילין מן הקטן עד שמגיע לחמשה וחוזר ומתחיל מן הגדול: באמצע המזון. סיפא דהאי תוספתא ואמזיגת הכוס קאי דקתני התם סדר למזיגת הכוס בתוך המזון מתחיל מן הגדול לאחר המזון מתחילין מן המברך: לא שיתקין עצמו לברכה. לאו הא דמתחילין מן המברך אלא כדי שידע שהוא יברך ויתקין עצמו לכך ואין תימר כרב הונא דהבוצע הוא מברך כבר מתוקן הוא לברכה זה שהיה בוצע ולמה עושין עוד סימן אחר: תיפתר. הך ברייתא באלו דהוו עלין קיטעין דהוו עיילי פיסקי פיסקי לסעודה ולא הסיבו כולם ביחד בתחלה והלכך לא ידעין מה מברכה מי הוא המברך להם שלא היו שם בשעת ברכת המוציא ועושין עכשיו סימן לידע מי הוא המברך:

**הלכה ג מתני'** ב"ש אומרים מקנח ידיו במפה. מנטילת מים ראשונים ומניחה על השלחן ומקנח בה ידיו תמיד מזוהמת התבשיל ולא יניחנה על הכסת שהוא יושב בה גזירה שמא יהיה הכסת טמא ויהיה משקה טופח במפה מחמת ניגוב ידים ואותו משקה כשנוגע בכסת נעשה ראשון לעולם משקין נעשין תחלה ויחזור ויטמא את הידים כשמקנח בה תמיד תוך הסעודה אבל בשלחן ליכא למיגזר הכי דקסברי ב"ש אסור להשתמש בשלחן שהוא שני לטומאה גזרה משום אוכלי תרומה וב"ה סברי מותר להשתמש בשלחן שהוא שני לטומאה. הלכך לא יניח המפה על השלחן שמא יטמאו המשקין שבמפה מחמת השלחן ויחזרו ויטמאו את האוכלין ואם יניחנה על הכסת אין לחוש כ"א שמא יטמא לידיו ומוטב שיטמאו ידים שאין להם עיקר מן התורה ולא יטמאו לאוכלין שיש להם עיקר מן התורה דראשון עושה שני בחולין מן התורה: **גמ'** מתניתא בשלחן של שיש. בספרי הדפוס מסורסת העתקת הגמרא והעמדתי כאן לפי סדר המשניות שלא נשתנו כאן מסדר דהתם. מתניתא. לטעמא דב"ש מפרש דקאמרי מניחה על השלחן ולא חיישי שמא יטמאו המשקין שבמפה מחמת השלחן משום דהכא במאי עסקינן בשלחן של שיש ושל פרקים כלומר אפי' הוא של פרקים מכיון שהוא של שיש אינו מקבל טומאה כדתנן בכלים פ' כ"ב דכלים דהוי ככלי אבנים שאין מקבלין טומאה הלכך אין כאן חשש שיקבלו טומאה מן השלחן ומניח המפה על השלחן: מה טעמון דב"ש. השתא מפרש טעמייהו דב"ש מפני מה אמרי דאין מניחה על הכסת גזרה שלא יטמאו משקין שבמפה מן הכסת ויחזרו ויטמאו את ידיו בתוך הסעודה כדפרישית במתני': ומה טעמון דב"ה. דקאמרי מניחה על הכסת ולא חיישי להא דב"ש: לעולם ספק משקין לידים טהור. כלומר דהואיל ואין כאן אלא חשש ספק שמא יהיה הכסת טמא ושמא יהיה משקה טופח במפה ויטמאו את הידים והכן קי"ל דספק ידים טהור כדתנן בפ"ד דטהרות ובפ"ב דידים דהידים ספקן ליטמא ולטמא וליטהר טהור וה"ה כל ספקן אם נגעו בטומאה או לא אחר שנטל ידיו משום סתם ידים לא גזרו

## פירוש מבעל ספר חרדים

כשתמלאו מים: מסתיכון. די לכון: נסבון ידיכון. שתטלו ידיכם והתנו לכל היום ולא תצטרכו לבקש מים לנטילה לסעודת הערב: אמר ניזל למיכל. הזמינו שיאכל עמו: יהב ליה עיגולא דקיצי. נתן לו הלחם שרוצה לחתוך ממנו המוציא ואמר לו סב ובריך עליו המוציא והשיב רבי זעירא בעל הבית יודע וכו' כדאמר בבבלי בעה"ב בוצע כדי שיבצע בעין יפה ואחר שאכלו א"ל שיברך ברכת מזון והשיב רבי זעירא מכיר רבי את רב הונא שאדם גדול הוא ואמר הפותח לומר המוציא הוא אומר ברכת מזון: עד חמשה. משנים ועד חמשה: ואם היו יותר מחמשה מתחילין מן הקטן שהרי אחד מברך לכולן המוציא ואינו דרך כבוד שימתין הגדול אחר שנטל ידיו והוא מוכן עד שיטלו כולן: באמצע. המזון בין תבשיל לתבשיל כדאמר הבבלי נטילה בין תבשיל ותבשיל רשות: מן הגדול. שהרי אין צריך לברך ומיד אוכל כי כל א' היה אוכל לבדו על מטתו: מן המברך. מי שעתיד לברך בה"מ: לא שיתקין. כלומר למה נותנין תחלה במים אחרונים למי שעתיד לברך לא כדי שיתקן עצמו ואם אתה אומר הפותח וכו'. ומשני תיפתר הברייתא כגון שלא נכנסו כל המסובין יחד אלא מעט מעט ולא בירך אחד המוציא לכלן יחד ואז לא ידעו מי יברך ברכת המזון לכך נותנין למי שיסכימו שיברך כדי שיתקן עצמו:

**מתני'**. מקנח ידיו במפה. מנטילת ידים ממים הראשונים: ומניחם על השולחן. ומקנח בה תמיד מזוהמת התבשיל: וב"ה אומרים על הכר או על הכסת. נמי סברי להניחה וטעמייהו מפרש בגמרא. הרמב"ם פי' מקנח מנגב ופירוש מפה היא היריעה הפרוסה על השלחן וכסת הוא המכבד שיושב עליו מלמר או ממשי או מפשתים וב"ש אומרים שמא תהיה הכסת טמאה ונטמאו המשקין אשר במפה וכל מי שיקנח במפה ההיא יטמא ידיו וב"ה אומרים שמא יהיה השולחן טמא ונטמאו המשקין אשר במפה ויטמאו האוכלין וב"ש אומרים שכל שלחן ענינו כך אסור להשתמש בו וכל זה נוהג על העיקרים שיתבארו לך הכל במקומו במסכת טהרות ופרה ומקואות וידים וטבול יום עכ"ל הרמב"ם: **גמ'**. מתניתא בשולחן של שיש וכו'. להכי אמרו ב"ש דמניחו על השלחן דאין לחוש שמא השולחן טמא וכשמניח המפה על השולחן מקבל טומאה מהשולחן ע"י המשקין וכשיקנח ידיו יקבלו טומאה ממשקין שבמטפחת דנעשו תחלה ויטמאו את הידים ונמצא אוכל בידים מסואבות שמפני חשש זו אמרו ב"ש שלא יניחנה על הכסת: של שיש ושל פרקים וכו'. או של פרקים אפילו היא של עץ או מתכת ולאו דוקא כולה שיש אפילו מחופה בשיש בתר חיפוי אזלינן וטהור בכלי אבנים כדתנן בסדר טהרות ריש פרק כ"ב דמסכת כלים ולא תיקשי לפלוג בשולחן גופיה בין מקבל טומאה לאינו מקבל די"ל דרוב שולחנות שלהן היו של שיש או של פרקים ודבר בהווה ולהכי לא קאמר תלמודא מתני' בשולחן טהור שלא קבל טומאה אלא בשולחן שלעולם אין מקבל טומאה מעיקרו כהווה: מה טעמיהון דב"ש. דאסרי להניח המפה על הכסת: משקין שבמפה וכו'. פירש"י בבבלי כאן שמא יהא משקה טופח עליה מחמת ניגוב הידים ויחזרו ויטמאו את הידים כשמקנח בה ידיו תמיד בתוך הסעודה ויטמאו: ספק משקין. שמא משקה טופח על המטפחת שמא אינו טופח: טהור

## מראה הפנים

דאמר רבי אבהו משמיה דאורח מברך ותירצו דהא דר' אבהו מיירי כשהבעה"ב מיסב עמהן והא דרב הונא ולר"ז משמיה דר' יוחנן דסבר כוותיה דרב הונא בשאין בעה"ב מיסב עמהן דהגדול הוא הבוצע והוא המברך. והכתי איכא למידק דהא הכא ר' אבהו היה מיסב עמהן וא"כ מ"ט דר"ז דלא בעי למיברך. וגם לר' אבהו איכא למידק בלאו הכי דאם בעה"ב בוצע מאי דעתיה מעיקרא דא"ל לר"ז ליברי לן מר. והנה הרשב"א ז"ל תירץ לקושיא זו על ר' אבהו דיש לומר דשאני ר' זירא דהוה ליה בסעודה זו כבעה"ב דמתחמתיה עביד לה יומא טבא לרבנן עכ"ל ולפי זה מתיישב הכל דר' זירא שרצה דר' אבהו מחזיקו כבעל הבית בשעה זו אלא דלא קיבל עליו ר"ז ולא רצה מפני כבוד ר' אבהו שהיה מיסב ג"כ עמהם וא"ל לא סבר מר להא דר' יוחנן דבעה"ב בוצע ואתה הוא הבעה"ב וכשהגיעו לברכת המזון א"ל ר' אבהו א"כ שהחזקת עצמך לאורח אורח מברך והשיב לו ר"ז לסברתך דמעיקרא שהחזקת אותי כבעה"ב ואתה כאורח א"כ אתה הוא הגדול שבסעודה וכיון שאתה הוא הבוצע אתה הוא המברך ולסברת התוס' מתיישב ג"כ קושיא דהאי ש"ס מהאי ברייתא על דרב הונא והתם מייתי לה נמי הך ברייתא שם ע"ב ולא מדייק מיניה לרב הונא אלא דיש לומר דהברייתא מיירי בשהבעה"ב מיסב עמהן דהוא הבוצע והאורח מברך וכיון שרבים הם האורחים צריך סימן במים אחרונים לתקן עצמו מי שהוא המברך:

**מתניתא** בשלחן של שיש וכו'. לטעמיה דב"ש ניחא האי אוקימתא ואתיא כדהתם דאיקי טעמא דפלוגתייהו דב"ש סברי אסור להשתמש בשלחן שהוא שני לטומאה והלכך אין כאן חשש להניחו על שלחן וזהו ממש כדהכא דהא שני לטומאה היא המדרגה הפחותה שבכלים דאי אתה מוצא טומאה בכלים אלא ראשון לטומאה והוא מן התורה כשנטמאו באב הטומאה ושני לטומאה מצינו בכלים מדרבנן דוקא והיינו על ידי משקין כמבואר בהלכה דלעיל והמשקין לעולם תחלה הן כשנטמאו בדבר המטמא ונמצא שאין טומאה לכלים כ"א שני ומשני ולמטה אי את מוצאת לה וכשאין השלחן שני נמצא טהור לגמרי הוא וזהו דקאמר הכא בשלחן של שיש דאי אתה מוצא בו טומאה כלל וכלומר הכל לא בשלחן של עץ דמשכחת לה טומאה גביה עד מדרגת שני לטומאה וכגון שהוא של פרקים ויכול הוא להיטלטל וכדתנן בכלים פ' ט"ז דכלים לענין שלחן הכפול ופ' ע"ז שם דבעינן שיהא מיטלטל וזה מבואר מיהו לב"ה צ"ל דליכא טעמא הכא אלא להא דקאמרי מניחו על הכסת אבל להא דמסיים התם שאם אתה אומר על שלחן גזרה שמא יטמאו משקין שבמפה מחמת השלחן דקסברי מותר להשתמש בשלחן שני לטומאה וכמו שכתבתי בפירושא דמתני' א"כ למאי דקאמר הכא דבשלחן שאינו מקבל טומאה עסקינן אין כאן טעם אליבא דב"ה מפני מה אינו מניחו על השלחן והיה צריך לפרש דעל הכסת דקאמרי לאו על הכסת דוקא קאמרי אלא אף על הכסת ובתוספתא פ"ה גרים תרי טעמי אליבא דב"ה חדא כדמייתי הכא ספק משקין לידים טהור דבר אחר אין נטילה לחולין מן התורה וזהו טעם הב' דמייתי הכא ומסיים שם אלא מקנח ידיו במפה ומניחה על הכסת שאם אתה אומר על השלחן שמא יטמאו משקין שבמפה מחמת השלחן ויחזרו ויטמאו את האוכלין וזהו כדמייתי התם והשתא ניחא דלטעם הראשון איכא למימר דבשלחן טהור עסקינן ולא בעינן טעמא כ"א למאי דקאמרי ב"ה דמותר להניחו על הכסת ותו לא וטעם השני דקמפרש אליבא דב"ה היינו בשלחן טמא דהאז דוקא על הכסת ולא על השלחן ולא תיקשי דהא הכתי גם על השלחן מותר דהא מיהת ליכא כאן אלא ספק משקין דקי"ל דהוא טהור בכל הספקות בין באוכלין בין בכלים דהאי נוכל לשנויי דהואיל דאיכא פלוגתא בהאי דינא דלר' יוסי בפ"ד דטהרות דקאמר ספק משקין לאוכלין טמא לכלים טהור וזהו בשיטת ר"ע רבו כדאמרי' בפ"ק דפסחים דף י"ח הלכך קאמר בתוספתא והכא כן דאתיא אליבא

**שנויי נוסחאות** (שו"א) מיא בד"ו ליתא. (שו"ג) דקיצי בד"ו דקצי. (שו"ו) רבה בד"ו רבא.

## חדושי רד"א

**שלחן של שיש כו'.** נ"ב מתניתין דקתני מניחין על השלחן מיירי בשולחן של שיש כו' שאינו מקבל טומאה ואין לחוש שיטמא משקים שבמפה מחמת השלחן ויחזרו ויטמאו האוכלין:

## עמודי ירושלים

**באמצע** המזון מתחילין מן הגדול ע' בהליכות עולם (בחי' לברכות דמ"ו ובחי' ליו"ד סי' פ"ם) שכ' וז"ל ואין מברכין בנט"י שבין תבשיל לתבשיל תר"י פ' ג' שאכלו ולכאורה הוא נגד ירושלמי דפ' אלו דברים דאיתא שם באמצע המזון מתחילין מן הגדול ע"ש עכ"ל. ולפי מה שפי' הפני משה דקאי על מזיגת הכוס וכתב דכן איתא בתוספתא סדר למזיגת הכוס בתוך המזון מתחיל מן הגדול כו' ע"ש לק"מ על התר"י וז"פ:

## טוב ירושלים

**ר"ז סליק גבי ר"א לקיסרין** כו' עי' בבלי מ"ו א'. ומה"פ כ' לייסב בדברי הרשב"א ולי ק' טובא ע"ד הרשב"א דהא רשב"י טעמא קאמר כדי שיברך לבעה"ב וא"כ מה בכך דכשמש בעבורו הסעודה ה"ה שבעה"ב והוא האורח הא מ"מ ה"ל לר"ז לברכו, ואולי שנתנו במתנה ולפ"ק בזה ולכאורה ה"נ דלהכי א"ל ר"א לר"ז ניברי לן מר משום דר"ז כהן היה כמש"ל פ"ד ה"א ופ"ו ה"א ולקמן ה"ו וא"כ הוא קודם למלוה ע"ל ספ"ה ומש"ם בס"ד, אבל לפ"ז משמע דא"ל ניתן לברך בה"ז דוקא לכהן וא"ל ברשות כהנים ועי' או"ח סר"א ובמג"א שם דא"כ איך מחל ר"ז על כבודו במקום מלוה כזו ועי' פי' ס"ח ובמש"פ שם בשם מרדכי דניפין, ואמנם בל"ז לא אתי שפיר לפמ"ש בבבלי נ"ה א', דשנותנין לו כוס ש"ב ואינו מברך מקלרין לו ימו"ם א"כ אמאי לא חש לזה, וע"ש ברש"י שפי' משום דמברך לבעה"ב, ואפשר דאדרבה כיון דהוא היה כהן א"כ בל"ז היה מברך אותו ואין לחוש לזה, והנ"ל מזה דברכת אורח לבעה"ב לאו כ"ע ס"ל הכי ומש"ע נהגו להקל בזה ופוק חזי מאי דעמא דבר, אך י"ל דדוקא בכוס ש"ב הוא דצריך לברך לבעה"ב אבל בל"ז א"צ א"כ י"ל דכאן לא היה כוס וא"כ לפ"מ דאשכחן בבבלי כאן נ"ב א', פלוגתת תנאים בבהמ"ז אם טעונה כוס א"כ י"ל דר"ז ס"ל דבכה"ג א"צ א"כ או שלא נתן לו כוס דאל"כ ל"ה מחירו וכאמור ומכיון שאינו בכוס ספיר י"ל דבעה"ב מברך ומיושב בזה קו' תוס' דר"י אדר"י די"ל דמה שבעה"ב מברך היינו בלא כוס אבל כשיש כוס אז אורח מברך כדי שיברך לבעה"ב ומיושב לפ"מ דלא נהיגין לברך

עין משפט נר מצוה

כ
א מיי' פ"ח מהל' שאר אבות הטומאה ה"ח

כא
ב מיי' פי"א מהל' אבות הטומאה ה"ט ופי"ב הט"ז

כב
ג ד מיי' פ"ב מהל' טומאת אוכלין הכ"ח

כג
ה מיי' פ"ז מהל"ב הי"א סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' קפ ס"ג

דבר אחר אין ידים לחולין. וכבית *שמאי יש ידים לחולין. תיפתר או כרבי שמעון בן אלעזר או כרבי אלעזר בי ר' צדוק. כרבי שמעון בן אלעזר *דתני רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי מאיר הידים תחילה לחולין [א] ושניות לתרומה. או כרבי אלעזר בי ר' צדוק דתנינן תמן *חולין שנעשו על גבי הקודש הרי אילו כחולין [ב] רבי אלעזר בי ר' צדוק אומר הרי אילו כתרומה לטמא שנים ולפסול אחד. *תמן תנינן הסך שמן טהור נטמא וירד וטבל בית שמאי אומרים אף על פי מנטף טהור [ג] ובית הלל אומרים טמא ואם היה שמן טמא מתחילתו בית שמאי אומרים כדי סיכת אבר קטן ובית הלל אומרים [ד] משקה טופח. רבי יהודה אומר משום בית הלל טופח ומטפיח. מחלפת שיטתהון דבית הלל תמן אמרין טמא והכא אמרין טהור. תמן בעינו הוא. והכא בלוע במפה הוא:

## הלכה ד מתני' בש"א *מכבדין [ה] את הבית ואחר

גזרו עליהן והא דנקט ספק משקין משום דאיירי הכא במשקין: דבר אחר. היינו טעמייהו דב"ה משום דאין ידים לחולין דלא גזרו על הידים בחולין אלא משום סרך תרומה אבל מן התורה אין לנטילת ידים עיקר כלל כיון דהכא דבחולין לא חיישינן בספקן: וכב"ש יש ידים לחולין. בתמיה. וחסר כאן. וכך היא הגי' בפ"ב דבכורים ובסוף פ"ב דחגיגה אלא משום נטילת סרך. כלומר דמשני דגם לב"ש אין ידים לחולין אלא משום דתקנו אף לחולין משום סרך תרומה מחמירין אף בחולין משום האי חששא דאמרן: תיפתר או כרשב"א וכו'. לא שייך הכא אלא במס' בכורים הוא דשייכא וכן בחגיגה ואיידי דמסיים התם הכי אליבא דב"ש גריס לה נמי הכא כדרך הש"ס הזה. והתם פריך על הא דקתני בחגיגה נוטלין ידים לחולין ולמעשר ולתרומה מהא דתנן ברים פ"ד דבכורים התרומה והבכורים טעונין רחיצת ידים מה שאין כן במעשר ומשני אלא משום נטילת סרך והדר פריך והתנינן תרומה. במתני' דחגיגה. וכי יש תרומה משום נטילת סרך. כלומר הא מדנקט לחולין ולמעשר בחד בבא עם התרומה ש"מ דבחדא מחתא הוו וכמו דתרומה מגזרת י"ח דבר הוי ה"נ בחולין ומעשר ולא משום סרך דתרומה והדרא קושיא לדוכתה הא דקתני בבכורים משא"כ במעשר. ומשני אלא בחולין שנעשו על גב הקודש. במתני' דחגיגה מיירי בחולין שנעשו על טהרת קודש ופריך שם וחולין שנעשו על גב הקודש לא כחולין הן. בתמיה. ועלה הוא דקא משני תיפתר או כרשב"א או כר"א בר' צדוק דלקמיה: הידים תחלה לחולין ושניות לתרומה. כלומר אם תחלות הן כגון שהכניס ידו לבית המנוגע וכר"ע ברים פ"ג דידים דס"ל דהמכנים ידו לבית המנוגע דלא נטמא כולו כ"א ידו וקסבר ר"ע דכדין ראשון לטומאה להן: ושניות לתרומה. כלומר לתרומה אף במקום שהן שניות בלבד פוסלות את התרומה ולהאי תנא מוקמינן מתני' דחגיגה בחולין גרידי וכגון שהן תחלות וטעונין נטילת ידים אף לחולין: או כר"א בר' צדוק. כלומר או לעולם כדאמרי' מעיקרא דבחולין שנעשו על טהרות קדש מיירי התם וכר"א בר' צדוק דתנינן תמן בסוף פ"ב דטהרות דס"ל דדין תרומה להן לטמא שנים ולפסול אחד והלכך בעו נטילת ידים כתרומה: תמן תנינן. בפ"ד דעדיות: ב"ש אומרים אע"פ. שהשמן מנטף מבשרו לאחר שטבל טהור דהרי השמן טהור היה. וב"ה אומרים כדי סיכת אבר קטן גרסי' כמו ששנוי שם. כלומר אם לא נשאר מן השמן על בשרו אלא כדי סיכת אבר קטן טהור ויותר מכשיעור זה טמא בשביל השמן שנטמא כשנטמא הוא ונשאר על בשרו וטמאוהו מפני שהשמן לא נטהר במקוה שאין לך משקה שמקבל טהרה במקוה אלא המים בלבד ע"י השקה: ב"ש אומרים כדי סיכת אבר קטן. טהור טפי מהכא טמא: וב"ה אומרים משקה טופח. אע"פ שאין בו אלא כדי משקה טופח טמא: טופח ומטפיח. צריך שיהא טופח עד שיטפח עוד לכף אחרת שתיגע בכף שנגעה בזה הטופח קתני מיהת ב"ה מחמירין במשקה טופח וא"כ מחלפה שיטתייהו דתמן אמרין טמא והכא לא חששו במשקה טופח שיטמאו מחמת הכסת: ומשני תמן בעינו הוא. השמן על בשרו אבל הכא בלוע במפה הוא מחמת ניגוב הידים והלכך לא חיישינן הכא מידי:

## הלכה ד מתני' ב"ש אומרים מכבדין את הבית. מקום שאכלו שם מכבדים אותו משיורי אוכלים שנתפרדו

מסורת הש"ס: חגיגה יח: / חולין לג: / חגיגה כ. / חולין לה: / עדיות פ"ד מ"ו / ברכות נג: / תוספתא פ"ה

### מראה הפנים

אליבא דכ"ע ואפי' לר' יוסי ואם השלחן טמא אז לא יניחנו על השלחן דיש כאן ספק משקין לאוכלין והיינו נמי דקאמר בטעמא קמא לעולם ספק משקין לידים טהור הא ספק משקין טהורין לכל הן אלא דבעי למינקט למאי דכ"ע שוין בהא ואפי' לר' יוסי דפליג נמי התם בספק ידים דס"ל דליטהר טמא הכא מודה דלענין לטמא אחרים הוא ועוד דגם ספק משקין דלידים איכא הכא וכזה מבוארין דברי התוספתא להני תרי טעמי וכן לאוקמתא דהכא בשלחן וכדאמרן ומזה תדע דהא דמייתי בסוגיא דהש"ס דילן כטעמא בתרא דהתוספתא וכאוקימתא דשלחן טמא ודוקא על הכסת ולא על השלחן לב"ה כל כי האי מילתא לא אתיא אלא אליבא דר' יוסי דפ"ד דטהרות דהא מיהת אין כאן אלא ספק משקין שמא יטמאו משקין שבמפה מחמת השלחן וכו' ואין כאן ודאי שיהיו משקין במפה כדי להיטמא ולחזור ולטמא את האוכלין ואליבא דר' יוסי ניחא הוא דחיישינן להכי באוכלין ומכל הלין מבואר לן עלה לטעמיה דהרמב"ם ז"ל דלא הביא כלל לאלו ב' הדינים דמתני' אליבא דב"ה לא לדין דמזיגת הכוס דמתני' דלעיל ולא לדין דמקנח במפה דהאי מתני' דלאו אליבא דהלכתא נינהו. ובדינא דלעיל לכאורה איכא טעמא בלאו הכי דכולה סוגיא לאו אליבא דהלכתא לשיטתיה דפסק דאין משקין מטמאין כלים אלא הבאין מחמת אב הטומאה וכבר זכרנו מזה בהלכה דלעיל ד"ה אתיא דב"ש כר' יוסי וכו' ומיהו אכתי הוה לן למידק דהא שיטתיה כר"מ פ' כ"ה דכלים וכב"ה דהכא כמבואר הכל לעיל וא"כ לכל הפחות היה לו להביא דין דמזיגת הכוס כב"ה וכשיטתיה. ופשיטא דקשיא מ"ט לא הביא דין דמקנח ידיו במפה דהאי מתני' דהא בהוכלין אף המשקין הבאין מחמת ידים מתטמאין כדאמרי' בהדיא בפ"ק דשבת וכדפסק הוא ז"ל בפ"ח מאבות הטומאות. אלא דמהאי תוספתא ומהא דהכא למדנו לטעמו דהרמב"ם שפיר דהא ליכא כאן אלא ספק משקין בלבד כדקרי לה בהדיא כן וכדקאמר נמי לקמן הכא בלוע במפה הוא והיינו אלא חשש ספיקא בעלמא. וא"כ אין כ"מ כלל באלו הדינים למאי דקי"ל ספק משקין לכל טהור וכת"ק דפ"ד דטהרות וכדפסק הוא ז"ל בפי"ד דהל' הנזכר וכן בספק ידים שם. והשתא אף בשלחן טמא מניחו ע"ג וכן על הכסת ובכל מקום דליכא חששא כלל כל היכא דאין כאן ודאי טומאת משקין. וזהו מה שגליתי לבאר כאן:

דתני רשב"א אומר משום ר"מ וכו'. ברייתא זו הובאה במס' חולין דף ל"ג ע"ב ומפרש לה התם כמו שהבאתי בפנים. ומבואר הוא דלמתני' דחגיגה הוא דשייכא כל כי הא מתיפתר וכו' עד תמן תנינן כמו דאיתא התם ורמזתי בפנים:

תני

### פירוש מבעל ספר חרדים

טהור. כדאיתא פ"ב דטהרות דכל ספק בטומאת ידים טהור: דבר אחר אין ידים לחולין. כלומר ואפילו אם היה הדין דספק טומאת ידים טמא דווקא לתרומה ראוי לומר כן דידים שניות וקי"ל שני עושה שלישי בתרומה אבל המחלוקת של ב"ש וב"ה בסעודת כל אדם דלא אכל אלא חולין ומן הדין לא צריך נטילה כלל לחולין דאין שני עושה שלישי בחולין לכ"ע אלא משום סרך תרומה שאם ירגילו אוכלי התרומה לאכול חולין בלי נטילה יהיה נסרך לאכול אף תרומה בלי נטילה כדאיתא בבבלי וכיון שכן ודאי אין ראוי לחוש לספק ידים לחולין כלל: וכבית שמאי יש ידים לחולין. בתמיה וכי בית שמאי דאסרי נהי דאי הוו אכלי תרומה הוה אפשר לומר דפליגי אמתניתין דספק טומאת ידים דאשכחן ר' יוסי דפליג בקצת ספיקות ואיכא למימר דבית שמאי פליגי אכלהו ספקי דמשום דודאן טמא אבל לחולין דמן הדין ודאן טהור אלא משום סרך תרומה א"א שיטמא בספקן אלא אי סברי דודאן טמא דיש ידים לחולין כלומר דלאו משום סרך תרומה צריכה נטילה אלא דס"ל שני עושה שלישי בחולין וזה תימה גדול דהלכה פסוקה היא אין חולק דאין שני עושה שלישי בחולין: תיפתר וכו'. כלומר ודאי בהא לא פליגי דכ"ע אין שני עושה שלישי בחולין אלא טעמייהו דב"ש דס"ל כר"ש בן אלעזר דאמר דכי גזרי טומאה דרבנן הידים בי"ח דבר לא התרומה בלבד אלא אף לחולין ולא שני לטומאה גזרו עליהם אלא דין ראשון לטומאה דעושה שני אפי' בחולין: או כר' אלעזר בר' צדוק. כלומר אי נמי מתני' לאו בחולין בעלמא אלא פליגתייהו דב"ש וב"ה באוכלי חוליהן בטהרת הקודש ועושין אותן על טהרת הקודש דב"ש סבר כתרומה דמו ואע"ג דעיקר גזירת ידים לא היו אלא שניות הרי שני עושה שלישי בתרומה וב"ה סברי כחולין דעלמא הם דבטלה דעתו אצל כל אדם: הידים תחלה לחולין ושניות לתרומה. הלשון הזה קשה מאוד איך יתכן להחמיר בחולין טפי מתרומה ומפני קושיא זו הבבלי בפ"ב דחולין מפרשה בדוחק גדול והירושלמי מניחה כפשטה דאין זו חומרא בחולין טפי מתרומה אלא כשגזרו חכמים טומאה על הידים משום דסתם ידים עסקניות הן כן ס"ל לרשב"א דבין בחולין בין בתרומה גזרו בהו ובתרומה דשני עושה שלישי אמרו די שנאמר ידים שניות הן דיזהרו מלאכול אותם ומליגע בה בלי נטילה ולא רצו להחמיר לתת להם דין ראשון לטומאה שהתרומה שיגעו בם בלי נטילה תהיה שנית ואם תיגע באחרת תהיה שלישית דלא אתמור ליטמא אלא מה שיגעו הידים בלבד ורצו גם החולין שיגעו בהם הידים ואם היו נותנין להם דין שני לא עשו כלום שהרי אין שני עושה שלישי בחולין הילכך נתנו להם דין ראשון דראשון עושה שני בחולין ואם יגעו החולין שנגעו בהם הידים באחרים לא פסלי ליה דאין שני עושה שלישי בחולין נמלאת אומר תחלת החולין ושניות התרומה שוה: על גבי הקדש לשון שבבלי על טהרת הקדש שנוהג בהם טהרה כמו שנוהג בקדשים. לטמא ב' כל שמטמא אחר נקרא טמא ושאין בטומאתו כח לטמא אחר פסול איקרי ולא טמא: ולפסול אחד. כדתנן פ' בתרא דחגיגה הרביעי בקודש פסול והשלישי בתרומה: תמן תנינן. פ"ד דעדיות וגרסת רמב"ם וראב"ד במשנה שם וב"ה אומרים כדי סיכת אבר קטן: הסך שמן טהור. כשהיה האדם טהור סך בשמן ואח"כ ניטמא וירד וטבל. ב"ש סברי דנבטל השמן בגופו ואע"פ שנוטף מעל בשרו אחר שטבל ובגופו חשוב ואין לו דין משקה. וב"ה סברי לא מיבעיא מנטף דלא בטיל אלא אפילו לא מנטף רק שיש בו כדי סיכת אבר קטן דהיינו אצבע קטנה שביד לא בטיל והאדם טמא מפני השמן שעליו אבל פחות מסיכת אבר קטן מודו ב"ה דבטיל דלא חשיב משקה: ואם היה השמן טמא מתחלתו. כשסך אותו: ב"ש אומרים כדי סיכת אבר קטן. חשיב ולא בטיל אבל פחות בטיל וב"ה סברי אפילו פחות מכדי סיכת אבר קטן אם היה אותו שמן שעל בשרו טופח ר"ל שאם יתן כף ידו עליה ילחלח אותה לא בטיל אבל פחות מכאן בטיל: רבי יהודה פליג את"ק ואמר דב"ה לא טופח טמאין אלא טופח ע"מ להטפיח כלומר שכשיתן כף ידו על אותו שמן יתלחלח אותה הרבה עד שאם יתן זה ידו המלוחלחת על כפו השנית ילחלח אותה גם כן: מחלפה שיטתהון וכו'. קשיא דב"ה אב"ה כן היא הגירסא הראב"ד תמן אמרין טהור וכאן אמרין טמא. לפירושו תמן בעדיות גבי שמן אמרו טהור דהיכא דהמשקה טהור כשנותן על האדם ואם הוא פחות מכדי סיכת אבר קטן אע"פ שהיא טופח: והכא אמרו טמא. דפשיטא לן דאין על המפה כדי סיכת אבר קטן ומשום ספק אם היה על המפה משקה טופח אמרו לעיל בברייתא דהרי ב"ה משום דספק טומאת ידים טהור הא אם היה ברור לנו שהי' על המפה משקה טופח הוו אמרו ב"ה להניחה על הכסת דמשקין טופח שבה מקבל טומאה מהכסת ואמאי לא אמרינן דמשקה טופח שעל המפה בטיל כי היכי דבטיל אגב בשר האדם ומשני תמן גבי שמן שעל הבשר הוא כפין לשכי לא בטיל אבל במפה שמשקה בלוע בה ולא שטות עליה כך הבינותי פי' סוגיות ירושלמי זה מדברי הראב"ד ז"ל המשנה שלו לעדיות אך הוא הביא נוסחא אחרת יותר ארוכה ונדחק לפרשה ונוסחת ספרינו הקצרה ישרה:

מתני'. מכבדין את הבית. מקום שאכלו שם אם הסבו על גבי קרקע או אם הסבו על השלחן מכבדין את השולחן מפירורי אוכלין שנתפרדו עליו שמים אתרוגים נתזים עליהם

ש ויי נוסחאות (פוי"ג) טמא ואם נכי"ל טמא מחלפא שיטתהון דב"ש תמן אינון אמרין טהור והכא אמרין טמא תמן מאום ברם דכא בעינו הוא ואם. (פוי"ג) מתחילתו נד"ו מתחילתן. (פוי"ז) והכא בלוע נכי"ל: והכא כבר בלוע.

### עמודי ירושלים תנינא

תמן תנינן כו' עי' בביאור הראב"ד לעדיות (פ"ד מ"ז) שגרס מיחלפא שיטתא דב"ש תמן אמרו טהור וב"ה (פ"ס וצ"ל וכה כלומר כאן) אינון אמרו טמא כלומר במס' עדיות הן אומרים שבגשל המשקה על הגוף והכא אמרו שאינו בטל ע"ג המפה ומתרץ תמן מטום ברם הכא בעינית פי' שמן שעל גופו מטום הוא לפיכך בטל הוא על גופו משא"כ במפה אם היה שמן טמא מתחלתו כו' מיחלפא שיטתית דב"ה תמן אמרו טמא ובה (צ"ל וכה) אמרו טהור (כלומר והכא ודאי א"א שלא יהיה שם משקה טופח) תמן בעיניה ברם הכא בבלוע במפה הוי וע"ש בראב"ד והמהגי על הס"ם שלא ראה דברי הראב"ד הללו וגירסתו מה שחסר בירושלמי לפנינו ושוב ראיתי בפי' מס' ע"ש מה שכתב שני' הראב"ד היא כב"ה דמיחלפא שיטתהון דתמן אמרו טהור וכאן אמרו טמא ע"ש מה שדחק מאד בבאורו והוא מהתימה דבדברי ב"ה גרס הראב"ד תמן אמרו טמא וכאן אמרו טהור ולפ"ז א"ש דברי הירושלמי בלא דוחק:

### טוב ירושלים

על הכוס שפיר מברך בעה"ב, וא"כ א"ש מה דלא מקשה כגמ' על ר"ש מהך ברייתא דכך סדר סעודה נדפריך הכא, ועי' מה"ם שנדחק, די"ל בפשיטות הך ברייתא כמ"ד נסמ"ז פ"כ וא"כ אורח מברך, ועי' בבלי נ"א ב', מה"ם דמשנרו לאשתו כדי שתתברך מבואר מזה דיש קפידא רבה בברכה בעם הכוס, אולי שתיתו היא סגולה להתברך בו וכה"ג בקדושא דב"ש עי' שם מ"נ שע"ב ברש"י וע"ש דעולא ברך רפתא ברך ב"מ יהב ליה כסא דברכתא נר"ע וא"כ לא רחוק לומר דרק בכוס צריך לברך את בעה"ב, אך לפ"ד האחרונים דאת מרבה בעה"ב משמע דאין חילוק, ושינו מוכרח לסתור דברינו באסמכתא בעלמא:
והנה תי' הרשב"א ז"ל דכיון דעבד בעבורו הסעודה ה"ל כבעה"ב, לכא' תמוה, ואפ"ל לפ"מ שאמר ר"ז הכא, בעה"ב יודע כחו של ככרו, א"כ ס"ל לר"ז דטעמא דבעה"ב בוצע דשמא יבלע אחר ויבלע חלקים גדולים ויחסר לאחר ויבוש בעה"ב וטעם זה שייך בסתם בעה"ב אבל כאן שעשה הסעודה בשבילו א"כ מה בכך דיתן לזה יותר מלזה כיון שקיבל עליו לעשות יו"ט לרבק כל הואתיו עליו וכ"ל ר"ז כבעה"ב, ומ"מ לפי שאין מסרבין לגדול בלא הוא:

מסורת הש"ס

שם נב: | שם נא: | ברכות נב: תוספתא פ"ה | ברכות מג בשינוי | פסחים נד.

תורה אור

עזרא ח | בראשית לו

ואחר כך נוטלין לידים ובית הלל אומרים נוטלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית: **גמ'** מה טעמהון דבית שמאי *מפני אובדן אוכלין. ומה טעמהון דבית הלל אם השמש פיקח הרי זה מעביר פרורין פחות מכזית ונוטלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית:

## הלכה ה

**מתני'** *בית שמאי אומרים נר מזון בשמים והבדלה. ובית הלל אומרים נר ובשמים ומזון והבדלה. בית שמאי אומרים שברא מאור האש. ובית הלל אומרים [ב] בורא מאורי האש: **גמ'** *תני אמר ר' יהודה לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על המזון שהוא בתחילה ועל הבדלה שהיא בסוף ועל מה נחלקו על המאור ועל הבשמים שבית שמאי אומרים בשמים ומאור. ובית הלל אומרים מאור ובשמים. רבי בא ורב יהודא בשם רב הלכה כדברי מי שאומר [ג] בשמים ואחר כך מאור. *בית שמאי אומרים [ד] כוס בימינו ושמן ערב בשמאלו אומר על הכוס ואחר כך אומר על שמן ערב. בית הלל אומרים שמן ערב בימינו וכוס בשמאלו ואומר על שמן ערב [ה] וטחו בראש השמש. אם היה שמש תלמיד חכם טחו בכותל. שאין שבחו של תלמיד חכם להיות יוצא מבושם. אבא בר בר חנא ורב חונא הוון יתבין אכלין והוה רבי זעירא קאים ומשמש קומיהון עלה וטעין תרויהון בחדא ידיה. אמר ליה אבא בר בר חנא מה ידיך חוריתא קטעין. וכעס עילוי אבוי. אמר ליה לא מיסתך דאת רביע והוא קאים משמש. ועוד דהוא כהן ואמר שמואל [ז]המשתמש [ו] בכהונה מעל את מיקל ליה. גזירה דהוא רבע ואת קאים ומשמש תחתוי. מניין המשתמש בכהונה מעל רבי אחא בשם שמואל אמר °ואמרה להן אתם קודש לה' והכלים קודש מה כלים המשתמש בהן מעל אף המשתמש בכהנים מעל: פיסקא ב"ש אומרים שברא וכו'. על דעתהון דבית שמאי אשר ברא פרי הגפן על דעתיהון דבית הלל בורי פרי הגפן. יין מתחדש בכל שנה ושנה האש אינו מתחד' בכל שעה. *האש והכלאים אף על פי שלא נבראו מששת ימי בראשית אבל עלו במחשבה מששת ימי בראשית. הכלאים °ובני צבעון איה וענה הוא ענה אשר מצא את היימים במדבר מהו ייmים רבי יהודה בן סימון אומר המיונס ורבנן אמרין היימים*. חציו סוס וחציו חמור.

ואילו

### פני משה

שנתפררו עליו ואחר כך נוטלים לידים מים אחרונים דפעמים שהשמש עם הארץ ומניח הפרורים שיש בהם כזית ואם נוטלין לידים תחלה נמצא מפסידי' את האוכלי' שהמים אחרונים נתונים עליהם ונמאסים וב"ה סברי אסור להשתמש בשמש עם הארץ ושמש ת"ח אינו מניח פרורים שיש בהן כזית אלא מסיר אותם והפרורים שאין בהם כזית אין בכך כלום דמותר לאבדן ביד והלכה כב"ש בזה דמותר להשתמש בשמש עם הארץ: **גמ'** מה טעמהון דב"ש מפני אובדן אוכלין. כדפרישית במתני': אם השמש פיקח וכו'. כלומר דס"ל דאין להשתמש בעם הארץ אלא בפיקח והוא יודע שהוא מעביר פירורין פחות מכזית כלומר שמעביר הפירורין גדולים עד פחות מכזית שאינו מניח כ"א הפחותין מזית ואין בכך כלום והלכך נוטלים לידים אף בתחלה ואח"כ מכבדין את הבית:

**הלכה ה מתני'** ב"ש אומרי' נר ומזון. מי שאכל בשבת במנחה וחשכה לו ועדיין לא גמר סעודתו ואין לו יין אלא כשיעור אחד ב"ש אומר' כך הוא יסדר נר ומזון וכו' ומסקינן בגמר' זו דברי ר"מ אבל ר' יהודה אומר לא נחלקו ב"ש וב"ה על המזון שהוא בתחלה ועל הבדלה שהיא בסוף על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים שב"ש אומרים מאור ואח"כ בשמים וב"ה אומרים בשמים ואח"כ מאור: בש"א שברא מאור האש. שברא משמע שעבר ולא בורא דמשמע להבא וכן מאור ולא מאורי דחדא נהורא איכא בנורא: וב"ה אומרים בורא. דנמי משמע לשעבר ומאורי האש לפי שהרבה גוונים יש בשלהבת אדומה ולבנה וירקרוקת: **גמ'** תני. בתוספתא פ"ה א"ר יהודה וכו' מפורש לעיל בהלכה א': ב"ש אומרי' כוס בימינו. ה"ג בתוספתא שם הביאו לפניו שמן ויין ב"ש אומרים כוס יין בשמאלו ושמן ערב בימינו מברך על השמן ואח"כ מברך על היין וב"ה אומרים אוחז היין בימינו ושמן בשמאלו מברך על היין ושותהו וחוזר ומברך על השמן: וטחו בראש השמש. מפני שגנאי הוא לת"ח שילא לשוק וידיו מבושמות: עלה וטעין תרויהון בחד ידיה. נכנס כשהוא טעון לשתיהם להיין והשמן בידו אחת וא"ל אבא בר בר חנה מה זה האם ידך האחרת קטועה היא שלא לקחת זה בימינך וזה בשמאלך: וכעס עלוי אביו. בר חנה אביו של אבא כעס עליו על שאמר לר' זעירא כן וא"ל לא דייך שאתה יושב והוא עומד ומשמש לפניך ועוד שהוא כהן כדאמרי' בפרק דלעיל בהלכה ג' ר"ז קם מקרי כהן במקום לוי וכו' ואסור להשתמש בכהן כדשמואל ועודך מבזה אתה לו: גזירה. גוזר אני שהוא ישב ואתה תעמוד ומשמש תחתיו: פיסקא ב"ש אומרים שברא וכו' ופריך א"כ על דעתיה דב"ש יאמרו אשר ברא פרי הגפן וכו' דלדידהו ברא הוא דוקא לשעבר ומשני שאני יין שהוא מתחדש וכו' ושייך בו ג"כ לשון בורא שהוא בורא תמיד אבל האש אינו מתחדש אלא כך היה בתחלת הבריאה כדלקמן: האש והכלאים. תוספתא שם: כלאים. הן הפרד שהוא מן הסוס ומן החמור: הכלאים. באיזה שעה נבראו וקאמר כתיב ובני צבעון וכו': המיונס. מיני בני אדם המשונים בצורתן כך מצאתי במדרש דברי הימים. ובאיכה רבתי בפסוק הביא בכליותי וגו' ומכניסין את המיומס לתיאטרון שלהם וראשו מגולח וכו' והוא בן אדם שמשנין אותו בלבושו ובצורתו: חציו סוס וחציו חמור. והוא מלא אותו שזימן תמורה וכו' כדאמר לקמן:

ואלו

### עין משפט נר מצוה

כד א מיי' פכ"ט מהל"ש הכ"ד סמ"ג עשין כט טוש"ע או"ח סי' רלח ס"א

כה ב מיי' וסמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' רט ס"א

כו ג ד מיי' פי"ז מה"ב הי"ד סמ"ג עשין כז טור או"ח סי' ריב

כז ה שו"ע או"ח סי' קכח סמ"ע כהג"ה

כח ו מיי' פ"ו מהל' מעילה

### גליון הש"ס

ז המשתמש בכהונה מעל. ע' בהגהמ"י פ"ג מעבדים ה"ח וכמ"ל שם. ופי' בסמ"ג מ"ע פ"ג ובשה"ג פ' שלשה שאכלו:

*בב"ר סוף פ' וישלח גרס הימסו. ופי' כמו אחינו המסו את לבבנו תרגומו פלגון לבנא לי חלוקה לפי שחציו סוס וכו':

### פירוש מבעל ספר חרדים

עליהם ונמאסים שבשמש שהוא עם הארץ לא נזהר ליטול תחלה הפירורין שיש בהם כזית שאסור לאבדן: **גמ'**. אם השמש פיקח. תלמיד חכם כלו' אסור להשתמש בשמש עם הארץ ומעתה אין כאן חשש אם נוטלין תחלה שהרי הוא קדם ולקח הפירורין שיש בהן כזית כך מפורש בבבלי: פי' ה"ר עובדיה

**מתני'**. ב"ש אומרים נר ומזון. מי שאכל בשבת במנחה וחשכה לו ועדיין לא גמר סעודתו ואין לו יין אלא שיעור אחד ב"ש אומרים נר ומזון בשמים והבדלה: דכ"ע הבדלה בסוף. דאפוקי יומא מאחרינן ליה כי היכי דלא ליהוי עליה כמשאוי לא [...]ל הנר ועל הבשמים דבש"א נר ומזון ואח"כ בשמים וב"ה אומרים נר ובשמים [...]כות שאנו יכולים לעשותם דלא מיתזו כמשאוי כגון נר ובשמים מקדימין להו עכ"ל: **גמ'**. שב"ש אומרים וכו'. ובבבלי מהפך דב"ש לב"ה והיינו דאמר כדברי מי שאומרים בשמים ואח"כ מאור בין שיהיה ב"ש או ב"ה: כוס [...]ף פ' כילד מברכין מייתי לה בהיפוך ב"ש לדב"ה ופירש"י דביין שלאחר המזון כוס של ברכת מזון: אומר על הכוס. ואע"ג דתנן בירך על היין שלפני המזון [...]ן הכא אחר המזון קודם ברכת מזון הא אוקימנא התם דדוקא בשבת ויו"ט [...]סעודתו על היין ודעתו לשתות והכא בתול איירי: שמן ערב בימינו. שעליו [...]: משמש. קודם שעלו למקום המסיבה היו רגילין לשתות יין ולאכול פרפראות [...] פרק כילד מברכין: עלו. רצו לעלות למקום המסיבה ולא היו יכולין שהיה ורבי זעירא היה בעל כח וטעלה שניהם ביד אחד: מה ידך הוריתא קת לא העלתה שום דבר לצורך סעודה בידך השנית כיון דריקנית היא: ולא לא דייך שאתה רוכב והוא עומד ומשמש אלא שאתה מזלזל בו כדברים גוזרני עליך שהוא ישב ואתה תעמוד ותשמש תחתיו:

**מתני'**. ב"ש אומרים שברא מאור האש יברך ולא בורא דברא משמע לשעבר ויפה לאומרו שעל בריאת האור שבא בששת ימי בראשית משבחין אותו לפי שבמוצאי שבת נברא כדאמר בפסחים. אבל בורא משמע דבר שהוא בורא תמיד והא לא שייכא הכא שהרי כבר נברא כך פירש"י: מאור. ולא מאורי דחדא נהורא איכא בנורא: וב"ה פליגי אתרווייהו דאע"ג דבורא בלשון בני אדם בורא תמיד כיון דבלשון התורה אשכחן ליה בלשעבר כדכתיב יוצר אור ובורא רוח בורא השמים ונוטיהם לשון קרא עדיף ומאורי יאמר ולא מאור דמאורות הרבה יש באור שלהבת אדומה ולבנה ירקרוקת: **גמ'**. על דעתהון דב"ש וכו' כלומר מי נימא דכי היכא דפליגי ב"ש באש פליגי נמי בפרי הגפן וה"ה לפרי העץ או אדמה דכלהו יאמרו ב"ש דנימא ברא שהרי תחלת ברייתן נמי מששת ימי בראשית באו ופשטינן דלא פליגי דודאי ביין שמתחדש בכל שנה ושנה פי' לאוי לומר לשון הווה שבורא ומחדשו תמיד אתרי שיכא לגמרי משא"כ באש: הכלאים. פרדה שלא נבראת בששת ימי

### מראה הפנים

**תני** א"ר יהודה לא נחלקו וכו'. מבואר מענין זה לעיל בהלכה א' ד"ה וקפרי על דברי ב"ה וכו' וע"ש בכל מה דשייך לזה. וכדין דאין לו אלא כוס א' מבואר הוא דפסק הרמב"ם ז"ל כמסקנת הש"ס פ' ע"פ דף ק"ב ע"ב דקידושא ואבדלתא חדא מילתא נינהו אבל קידושא וברכת המזון תרי מילי נינהו ואין עושין מצות חבילות חבילות כמ"ש בפ' כ"ט מהל' שבת:

**כוס** בימינו. וגי' התוספתא איפכא היא כמו שהבאתי בפנים וכן הובאה התם בפ' כילד מברכין דף מ"ג ע"ב:

**המשתמש** בכהונה מעל. כתוב בהגהות דמרדכי בגיטין מעשה בכהן שיצק מים על ידי ר"ת והקשה לו תלמיד הא שנינו בירושלמי המשתמש בכהונה מעל והשיב לו אין בהם קדושה בזמן הזה דקי"ל בגדיהם עליהם קדושה והי לא לא והקשה א"כ כל מיני קדושה לא ליעביד להו ושתיק ר"ת והשיב ה"ר פטר דנהי דיש בכהן קדושה יכול למחול כדאמרי' פ"ק דקידושין אין כהן נרצע מפני שנעשה בעל מום והשתא בלא הך טעמא תיקשי היכי מלי משתעבד ביה אלא ודאי מלי מחיל והלכך אצטריך לטעמא דבעל מום דאל"כ היה נרצע. ע"כ. והובא זה בד"מ ובהגהה סוף סי' קכ"ח דלמד מדשתיק ר"ת דאף בזמן הזה נוהג הדין הזה ויכול הוא למחול כדעת ה"ר פטר והאחרונים פלפלו אם יכול למחול והקשו מההיא דבכורות הנושא נשים בעבירה וכל דבריהם אינן מוכרחים וגם על ראיית ה"ר פטר יש לדקדק דהא אינו נרצע כ"א מכרוהו ב"ד בגניבתו כדקי"ל כרבנן דר"א כדף י"ד שם וכדפסק הרמב"ם בפ"ג מהל' עבדים הל' ו' וכן הא דקאמר התם אין עבד כהן נרצע לד"ת קאמר וא"כ אם על כהן שגנב קשיא לן היאך ישתעבד בו ועד שימחול הוא ואיך יעלה על דעת דב"ד אינן יכולין למכרו מפני הקדוש' לזה שנמכר בגניבתו וכי גזה"כ אם אין לו ונמכר בגניבתו לא נא' אלא על הישראל ולא על הכהן אתמהה

**שנויי נוסחאות** (פול"ב) ואמרה להן נד"ו להם (ובמקרא (עזרא ח') כתוב אלהם). (פול"ו) בורי בד"ו בורא. (פו"מ) הכלאים בכי"ל ליתא. ובני צבעון איה במקרא ואלה בני צבעון ואיה.

### חדושי רד"א

**אובדן** אוכלין כו'. נ"ב מים אחרונים נתונין עליהם ונמאסין: **מה ידך חוריתא** קטעין כו' המפרש [מהר"א מפולדא. בדפוס אמשטרדאם] כתב וז"ל מה נושא ידיך האחרת דהי' לו לטעון השמן בימין והיין בשמאל עכ"ל. נ"ב נעלם מהמפרש גירסת הילקוט עזרא [רמז תתרס"ם] וז"ל אבא ורב הונא הוון יתבין ואכלין והוה ר' זירא משמש קמיהון על טעין מישחא וחמרא תרווייהון בחדא ידא א"ל רב הונא מה ידך חוריתא קטיעא וכעס עליה ר' אבא א"ל לא מיסתייך דאת רביע והוא קאים ומשמש ועוד דהוא כהן ואמר שמואל המשתמש בכהן מעל וכו' אף אתם המשתמש בכם מעל עכ"ל הרי דקפעי המפרש וגרס טעון והגירסא הוא קטיעא שידה שניה קטיעא ולא כפירושו טעון לשון נושא. וכן היא הגירסא בירושלמי דפוס וויניציאה ודפוס קראקא משום הכי מסיים בירושלמי ואת מקיל ביה שהי' מבזה אותו. ועי' בספרי נשאל דוד בטור א"ח שהארכתי בזה למעניתי סי' א':

עין משפט נר מצוה

כט א מיי' פ"ט מהל' כלאים ה"א וכ"מ סמ"ג לאוין רפב טוש"ע יו"ד סי' רצו ס"ט

ל ב ג מיי' פכ"ט מה"ש ה"ד סמ"ג עשין כט טוש"ע או"ח סי' תרכד ס"ד

לא ד מיי' פ"ט מה"ב ה"ח ופכ"ט מה"ש הכ"ה סמ"ג עשין כז וכ"ט טוש"ע או"ח סי' ריז ס"ב ה ו וסי' רצח ס"ב רגח ס"ד וסי"ב

לב ה ו או"ח סי' רמח ס"ה טו

לג ז מיי' פ"ב מהל' מעילה ס"ג

תהלים קלט

ונח

גליון הש"ס

*שאזניו קטנות וכו' ע' בשו"ת הרא"ש כלל ב סי' טו מה ששאל להרשב"א ז"ל. ולא זכינו לתשובת הרשב"א ע"ז לפמ"ש בר"ן בחידושיו בחולין דף עט שם בפירוש דסימנים דאורייתא שם מיושב קושית הרא"ש ודוק. וכזה יש לדחות מ"ש הגאון בעל אסע"ז בחידושיו לטו"ע יו"ד הקטנים ד"א בסי' רצו ובתשובות האחרונים. ועי' במגילת ספר לאוין קמט:

מסורת הש"ס

חולין עט. ירושלמי כלאים פ"א הל"ג.

יומא מט. חולין ז:

פסחים מד: שם.

ברכות נג:

ברכות נג: תוספתא פ"ה

ב"ק לט. תוספתא פ"ד בכורי.

### פני משה

ואלו הן הסימנין. להכיר אם אמו חמורה ואביו סוס או בהפך: אין בעיתון מיזבון מולין. כשאתם רוצים ליקח הפרדות תראו אותן שאזניהן קטנות שהן כולן מאם סוסיא ומפני הכלאים אמר להם כן: זימן חכינה. נחש: חרדון. הוא מין הלב: חברבר. מין נחש לפעוני והוא הערוד: שבעטתו פרדה. בו ומיתה המכה: לבנה. דחיוורן ריש כרעה: תחת כל השמים ישרהו ואורו על כנפות הארץ. פסוק הוא באיוב במענה אליהו ודריש שוררו למי שאורו על כנפות הארץ: שכבר שבת האור כל אותו היום. והויא בתחלת ברייתא:

**הלכה ו מתני'** אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של גוים. נר משום דלא שבת שהעכו"ם עשה מלאכה לאורו וקי"ל אור שלא שבת אין מברכין עליו הואיל ונעבד בו עבירה: ולא על הבשמים. בבשמים שהם במסיבה של עכו"ם שהם מסובין בה לסעודה מיירי והא דתנן בסיפא ולא על הנר ולא על הבשמים שלפני ע"ז מה טעם קאמר מה טעם אין מברכין על של עכו"ם לפי שסתם מסיבת עכו"ם לע"ז ואין מברכין על הבשמים שלפני ע"ז: ולא על הנר של מתים. דלאו לאורה הוא אלא לכבוד בעלמא ולא על בשמים של מתים דלעבורי ריחא עבידה: שלפני ע"ז. לפי שאסורין בהנאה: עד שיאותו לאורו. שיהנו מאורו ולא שיהנו ממש אלא שיהא קרוב לו כל כך שיוכל ליהנות אם ירצה: **גמ'** מהו פליג. אם האי ברייתא דר' ירמי' פליג על מתני': קיימונה. תרגמה במעשיו לפני חנותו. שהעכו"ם עשה לעצמו לפני חנותו דלא אמרו אין מברכין אלא דוקא במסיבה שלהם כדפרישית במתני': עששית. שהיתה דולקת מע"ש אע"פ שלא כבתה כל יום השבת מברכין עלי' שלא נעבדה בה עבירה שלא הודלקה בשבת בתוספתא פ"ה: ואינו משתמש. שאינו יכול להשתמש לאורה שרחוקה היא: משתמש לאורה. דרך הפנס או כיולא בו דקיימא בקרן זוית ואינו רואה את השלהבת: גחלת של הקדש מועלין בו. דאית בה ממשא כדתנן בפ' מעילין וגרים כמי



*ואילו הן הסימנין אמר רבי יהודה [א] כל [ב]שאזניו קטנות אמו סוס ואביו חמור. גדולות אמו חמורה ואביו סוס. רבי מנא מפקד לאילין דנשיאה אין בעיתון מיזבון מוליון תהון זבנין אילין דאודניהון דקיקין שאמו סוסה ואביו חמור. מה עשה צבעון וענה זימן חמורה והעלה עליה סוס זכר ויצא מהן פרדה. אמר הקב"ה להם אתם הבאתם לעולם דבר שהוא מזיקן אף אני מביא על אותו האיש דבר שהוא מזיקו. מה עשה הקב"ה זימן חכינה והעלה עליה חרדון ויצא ממנה חברבר. מימיו לא יאמר לך אדם שעקצו חברבר וחיה נשכו כלב שוטה וחיה *שבעטתו פרדה וחיה ובלבד פרדה לבנה. האש רבי לוי בשם רבי בזירה שלשים ושש שעות שימשה אותה האורה שנבראת ביום הראשון. שתים עשרה בערב שבת ושתים עשרה בליל שבת ושתים עשרה בשבת. והיה אדם הראשון מביט בו מסוף העולם ועד סופו כיון שלא פסקה האורה התחיל כל העולם כולו משורר שנאמר °תחת כל השמים<sup></sup> ישרהו למי שאורו על כנפות הארץ. כיון שיצאת שבת התחיל משמש החושך ובא ונתירא אדם ואמר אלו הוא שכתב בו °הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב שמא בא לנשכני ואמר °אך חשך ישופני. אמר רבי לוי באותו שעה *זימן הקב"ה שני רעפין והקישן זה לזה ויצא מהן האור הדא הוא דכתיב °ולילה אור בעדני ובירך עליה בורא מאורי האש. *שמואל אמר לפיכך מברכין על האש [י] במוצאי שבתות שהיא תחילת ברייתה. רב הונא בשם רבי אבהו בשם רבי יוחנן אף [ג] במוצאי יום הכיפורים מברך עליה שכבר שבת האור כל אותו היום:

**הלכה ו מתני'** [ד] *אין מברכין על הנר ועל הבשמים של גוים ועל הנר ועל הבשמים של מתים ועל הנר ועל הבשמים שלפני ע"ז ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו: **גמ'** תנא ר' יעקב קומי ר' ירמי' מברכין על הבשמים של גוים. מהו פליג. קיומונה במעשיו לפני חנותו [ה] *עששית אע"פ שלא כבת מברכין עליה. נר בתוך חיקו או [י] בתוך פנס או בתוך אספקלריא רואה את השלהבת ואינו משתמש לאורה משתמש לאורה ואינו רואה את השלהבת לעולם אין מברכין עליה עד שיהיה רואה את השלהבת ומשתמש לאורה. *חמשה דברים נאמרו בגחלת וחמשה בשלהבת [ו] גחלת של הקדש מועלין בה

איוב לז

בראשית ג

### מראה הפנים

אתמהה. ואין לומר דמלהכא מוכית שלריך הוא לעבוד עד היובל (וראיתי לאחד שכתב כן) דזה פשיטא ופשיטא שאין להעלות על הדעת לומר כן וכי מפני שזה שנה באולתו ולעבור על הכתוב בתורה ובשביעית ילא ולכך הוא נרלע ואנחנו נאמר עליו שבקדושתו הוא עומד ואין להשתמש בו עד שימחול הוא אבל בתנס תפשו אחר להיות ממקום אחר דמהאי דינא גופא דקאמר בהאי עובדא דהכא נלמד ג"כ דיכול הכהן למחול דאל"כ היכי עביד ר' זעירא הכי להכיא להם ולשמש בפניהם ולגרום להם איסור מעילה אלא ודאי דמתל להם ויכול הוא למחול ואכוי דבר תנה דכעס אפשר דלא סיימוה קמיה דר"ז מחל להם ועוד דעיקר הכעס היה בשביל שהיה מבזה אותו ואמר ידך חוריתא קטעין כדקאמר ליה לא מיסתייך וכו' וזה ברור ופשוט:

**ואלו** הן הסימנין וכו'. והכי אמרי' בפ' אותו ואת בנו דף ע"ט אמר רב פפא רכרכן אודניה זוטרא גנובתיה בר חמרא וכו' וכן אמרינן התם כעין דר' מנא דהכא א"ל ר' אבא לשמעיה אי מעיילת לי כודנייתא בריספק עיין להני דדמיין להדדי ועייל לי. ובענין דמסיים שם עלה אלמא קסבר אין חוששין לזרע האב וסימנין דאורייתא ומזה הקשה הרא"ש ז"ל בתשובת ששאלה להרשב"א ז"ל בכלל ב' סי' י"ו על הרמב"ם ז"ל דדעתו בכלאים דהנהגה שאין לוקה מן התורה אלא דוקא בב' מינין שא' מהן טמא וא' טהור וכב' מינין שהן טמאין או טהורין אין איסורן אלא מד"ס כמ"ש בפ"ט מהל' כלאים בהל' ת והא בפשיטות ליכא דהש"ס מוכחא דמן התורה הויא דהא פשיט מיני' דס"ל סימנין דאורייתא. וכבר זכרתי מזה בחיבורי מס' נזיקין בפ' אלו מציאות בהלכה דשמלה ובארתי שם דלפי מ"ש הרמב"ם שם לחלק בין כלאים דהרבעה לכלאים דהנהגה וכנראה להדיא מדבריו דלעיל ובאותה הלכה שכתב אבל מד"ס שני מינין שהן כלאים בהרבעה אסורין לחרוש בהן וכגי' בהיא לפנינו בהל' ו' שם ועיקרית היא וגם מהל' ח' משמע דמיבת בהרבעה מן התורה אסור בכל שני מינין אף לדעתו והיינו דכתב שהן בכלאים בהרבעה ומד"ס הוא דאסור גם בהנהגה דאלת"ה למה לו לתלות זה בזה וטעמיה לסאי חילוק גופיה יתבאר אי"ה להדיא לקמן בפ"ח דכלאים ולפ"ז נוכל ליישב קושית הרא"ש דלעולם הנהגה לא הכיר' אלא מדרבנן והא דקאמר ש"מ סימנין דאורייתא היכי סמכינן עלייהו אפי' בהנהגה הא איכא למיגזר דאי שרית למיסמך עלייהו בהנהגה אתי למיסמך עלייהו גם בהרבעה והרבעה מדאורייתא היא והאי חששא כה"ג מבוארת בכמה מקומות בש"ס כעין דאמרי' בפ"ק דפסחים דף י"א ובבכורות פ"ה אי שרית ליה למיעבד במקום שאין עושין בו מום אתי למיעבד במקום שעושין בו מום וכן עוד בפ"ה דבכורות אי שרית ליה בנכרי אתי לאחלופי בגדול ישראל ועובא איכא כה"ג בש"ס אי שרית ליה באיסורא דרבנן אתי לאחלופי באיסורא דאורייתא וא"כ שפיר קאמר דמוכח דס"ל לר' אבא סימנין דאורייתא ומה שתמה הרא"ש בכל קטנות והביאו הכ"מ בענין מה שכתב בהל' ו' בהרבעה ואם היו ב' מינין וכו' וכן אם הרכיב זה הנולד אפי' על מין אמו לוקה יתבאר במקומו בס"ד:

**שלשים** ושש שעות שימשה אותה האורה. בחיבורי פני המנורה הארכתי בזה בביאור ענין נחמד ונאה ואין כאן מקומו: **לעולם** אין מברכין עליה עד שיהא רואה וכו'. הכי אמרינן התם בדף נ"ג ומסקנת הפוסקים כרבא עד שיאותו ממש וכחזקי' דהתם עד שיכיר בין מלוזמא של טבריא לשל לפורין וההיא דרב תיגנא דהכא לקמן ודע דהב"י העתיק להא דהכא נר בתוך חיקו וכו' בסוף סי' רצ"ח ותמה שם על הרשב"א ז"ל שכתב על הברייתא דהתם דגרים בתוך חיקו או בפנס או שרואה השלהבת וכו' ולא כתוב שם כספקלריא אלא כמו שהוא בתוספתא פ"ה וז"ל נראה דפנס אינו כעששית שרואה השלהבת מתוך העששית דהסיא כרואה השלהבת חשבינן ליה וכאותה שאמרו בבבלי פ"ג אמר רבה לואה בעששית מותר לקרות ק"ש נגדה דלואה ככסוי תליא מילתא והא מכסיא ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה דלא יראה בך ערות דבר כתיב והא מתחזיא ש"מ דעששית הוא כרואה שלהבת אבל פנס אינו רואה את השלהבת עכ"ד ועל זה כתב הב"י ותמהני דא"כ פליג הרשב"א על הירושלמי דהא ספקלריא משמע דהייט עששית עכ"ל ויש לתמוה על תמיהתו דמאין משמע לו כן ובסוף מס' כלים שנינו אספקלריא טהורה תמחוי וכו' ופי' הר"ב ז"ל מראה של זכוכית שהאשה רואה בה את פניה אספקי"ו בלע"ז וכך פי' הר"ש והרא"ש ז"ל שם וכ"ג מפי' הרמב"ם ז"ל א"כ בודאי אינו עששית שהיא לנטרנ"א בלע"ז כמו שפי' רש"י ז"ל שם שיש לה מחילת זכוכית ונראה להדיא האורה. וכינו מזה דעששית מברכין עליו כדעת הרשב"א ז"ל וכדגרסינן להדיא בברייתא עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו למ"ש מברכין עליו במעיין מיהת דמברכין על האורה של עששית ופנס הוא שאין בו מחילה של זכוכית כ"א עשוי בו נקבים נקבים להיות האור יולא דרך הנקבים אבל אין השלהבת נראית להדיא ומה שפירש"י כאן בהאי ברייתא הנזכרת ברים הדיבור בפנס בעששית ע"כ לריך לומר דלדעתו ז"ל היה לפרש דהאי נר טמונה דקאמר אתיקו וגם אפנס קאי שלא היה נראה מתוכו אלא טמון בעששית דאלת"ה תיקשי מהאי ברייתא דלעיל עששית שהיתה דולקת וכו' וזה פשוט והאספקלריא היא המראה וכגון שהאור יולא ממנה מנגד הנר שעומד בחדר שכנגדה ואינו רואה השלהבת והאור שמאיר מתוך הספקלריא אין מברכין עליו: **חמשה** דברים נאמרו בגחלת וכו'. הכי הוא בתוספתא פ"ד דכילה ובבבלי פ' מעילין לא גרים לבאי דמברכין ותניב במקומו הגחלת כרגלי הבעלים והשלהבת בכל מקום ונראה דטעמי' דהש"ס דהתם משום דמברכין לא דמיא לאינך דתניב בברייתא דהא בעינן גחלים לוחשות דוקא כדמסיק הכא וכן התם בפרקין מעתה

### פירוש מבעל ספר חרדים

ימי ברלאשית אלא האם כמ"ש שאחריהן והכלאים כבכת ענה: מוליון. פרידות. והוא לשון לע"ז מולו"ש בשם: תהוון זבנין וכו'. ה"ה משאזניהן גדולות ולא אתא אלא לאפוקי שלא יקנו מבני המינים במאי יעשו מלאכה כשהן יחד קשורין דהוו כלאים: זימן חכינה. חכינה נחש: חרדון. לב:

פי' ה"ר עובדיה

**מתני'**. אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עכו"ם נר משום דלא שבת שהגוי עושה מלאכה לאורו וקיימא לן אור שלא שבת אין מברכין עליו הואיל ונעבדה בו עבירה: ובשמים של גוים בבשמים של מסיבה שגוים מסובין לסעודה מיירי. והא דתנן בסיפא ולא על הנר ולא על הבשמים של ע"ז מה טעם קאמר מה טעם אין מברכין על בשמים של גוים לפי שסתם מסיבת גוים לע"ז ואין מברכין על של ע"ז: ולא על הנר של מתים. דלא אתעבידא לאורה אלא לכבוד בעלמא: ולא על הבשמים של מתים. דלאעבורי ריחא עבידא: ולא על הנר ועל הבשמים של ע"ז. לפי שאסורין בהנאה: עד שיאותו לאורו. שיהנו מאורו ולא שיהנו ממש אלא שקרוב לו כל כך שיוכל ליהנות אם ירלה: **גמ'**. מהו פליג. המתני' מי נימא דהך ברייתא חולק על משנתנו דקתני אין מברכין על בשמים ופשיט קיימונה וכו' כלומר נקיים הברייתא כשאדם עובר לפני חנותו של גוי דלא הסרה משנתנו אלא במריח במסיבת גוי לסעודה דסתם מסיבת גוים לע"ז ומפרש הבבלי דלא תיקשי הא בשמים שבחנות לאו לריחא עבידי והיכי מברכינן עלייהו. דאין לריחא עבידי דניריתו אינשי וייתו לזבון מיניה: עששית וכו'. פירש"י שהיתה דולקת בע"ש בבית ישראל מברך עליה במ"ש לפי שלא נעבדה בה עבירה שלא הודלקה בשבת: או בתוך פנס. לנטירנא. פי' בערוך כלי שנותנין בו הנר מפני הרוח שלא תכבה: ספקלריא. לנפאדא של זכוכית: ולא רואה שלהבת. פי' הבבלי דקיימא בקרן זוית: מועלין. מביא קרבן מעילה אם

שנויי נוסחאות (פו"א) יהודה בכי"ל יונה. (פו"ס) עשה צבעון וענה בכי"ל עשה ענה. (פו"ז) להם אתם הבאתם בכי"ל: לו אתה דבאת. (פו"ג) רבי בזירא בכי"ל בר נזירא. (פומ"ו) בליל בד"ו בלילי. (פוכ"ו) שעה בד"ו השעה. (פוכ"א) במעשיו בכי"ל במעשו.

### חדושי רד"א

**חמשה** דברים נאמרו בגחלת כו'. נכתב בצידו בבלי מסכת יום טוב דף ל"ט ע"א: מברכין על הבשמים של גוים מהו פליג קיימונה במעשן לפני חנותו כצ"ל. פי' וכי ברייתא חולקת על המשנה ומשני מתקיים הברייתא במעשן וכו' שאינו לשם ע"ז. (א"ה חיד"א מלינו זמנין טובא דברייתא חולקת על המשנה לכן נראה שאינו תמיהה אלא שאלה נאמר שחולקת הברייתא).

### בכר לאדן

מסורת הש"ס

נמי התם להא: ובלבד הנקטפת. דהאי מגחלים לוחשות נקטפת מעט למעלה ושיעורו אם מכניס הקיסם ביניהן דולק הוא מאליו: תני. בתוספתא שם גוי שהדליק מישראל וישראל שהדליק מגוי מברך עליו: ניחא גוי שהדליק מישראל. דלא נעבד' בו עבירה דודאי ישראל משתמש הוא שהדליק אלא ישראל מגוי קשיא הא לא שבת אלא הגוי ומעת' אפי' גוי מגוי יברך כלו' דהי אמרת דהיינו טעמא דישראל שהדליק מגוי מברך עליו דהך שלהב' קמא דאיסורא אזל ליה אי הכי אפי' גוי מגוי נמי יהא מותר ואנן אשכחן ברייתא דתני וי מגוי אין מברכין ולא משני מידי: של אור ע"ש. של ליל ע"ש: שאינן עשוין אלא לדבר אחר. לגמר בהן את הכלים ולא להריח ובטבריא היו נוהגין לעשות קודם ליל שבת ובציפורי במ"ש וגם בלילה של ע"ש: ולא היא של גוים היא של ע"ז. והא תנא ליה רישא והך סיפא למה לי: תיפתר. להך סיפא דבע"ז של ישראל קאמר: וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל וגו'. מכאן שאינו ניכר הבדלה בין חשך לאור עד שירא' את האור ויכול ליהנות ממנו כדכתיב כי טוב. ובב"ר פ' ג' גרים הא דר' יהודה בר' סימון אחר זה מיד וניחא האי גירסא טפי דעלה קאמר הבדילו לו כלומר דויבדל דקרא אאור לאודיה קאי והיינו שהבדיל מן החושך את האור לומר שכשנהנין ממנו להאיר מתוך החשך אז הוא דמברכין עליו. ומה שפירש המ"כ שם אל תשגיח שכתב זה בשם פירש"י ואל תאמין: אבדלה ודאי. כלומר ממש ועלה דשייך המשל דלקמן וכן הוא בב"ר שם דכך הוא. המשל שההבדלה הוא בין שניהם לפלוני זה בתחומו ולפלוני זה בתחומו: איסטרטיגין. ממונים לאיזה ממשלה: הוא שאמר הקב"ה לאיוב המימיך לוית בקר ידעתה שחר מקומו כך הוא ־־־ הכתיב במקרא ודריש כפל הלשון בקר ושחר וכן ה"א יתירה של ידעתה אלא דה"ק אם לוית להבקר וידעת להשחר שהוא האור להיות ־־־ מקומו לבקר והוא היום וה"א של ידעת גורע ומוסיף לתיבת שחר ־־־ שלאחריו והוא מלשון ואת הנערים יודעתי אל מקום פלוני אלמני: ידעת איזה מקומו וכו'. זהו כעין דרשה אחרת וכלומר ויש לדרוש ג"כ מלשון ידיעה אם ידעת היכן מקומו של האור הנגנז: אנא אמרית טעמא. לדרשת ר"י ור"ל דלעיל דקבע לכל אחד ואחד תחומו שלא יהו מדייכין זע"ז דלאו מפסוק דכתובים אנו צריכין ללמוד זה אלא מקרא הקודש בנביאים דכתיב יוצר אור וגו' משעה שיצאו ונבראו עשה שלום ביניהן וקבע לכל אחד ואחד תחומו: לדעת לעות וגו'. ויעותו לשון עת היא:

תורה אור

בה והשלהבת לא נהנין ולא מועלין [א] גחלת של ע"ז אסורה ושלהבת מותרת [ב] המודר הנאה מחבירו אסור בגחלתו ומותר בשלהבתו [ג] המוציא את הגחלת לרשות הרבים חייב והשלהבת פטור מברכין על השלהבת ואין מברכין על הגחלת. *ר' חייא בר אשי בשם רב אם היו [ד] גחלים לוחשות מברכין. ר' יוחנן דקרציון בשם רבי נחום בר סימאי בלבד הנקטפת. *תני גוי שהדליק מישראל וישראל שהדליק מגוי ניחא [ה] גוי שהדליק מישראל מעתה אפילו [ו] גוי מגוי. אשכח תני גוי מגוי אין מברכין. רבי אבהו *בשם ר' יוחנן מבוי שכולו גוים וישראל אחד דר בתוכו ויצא משם האור מברכין עליה בשביל אותו ישראל ששם. רבי אבהו *בשם רבי יוחנן אין מברכין לא על הבשמים של לילי שבת בטבריא ולא על הבשמים של מוצאי שבת בציפורין. ולא על הנר ולא על הבשמים של אור ערב שבת בציפורין. [ז] שאינן עשויין אלא לדבר אחר [ח] ולא על הנר והבשמים של מתים. רבי חזקיה ור' יעקב בר-אחא בשם רבי יוסי בי ר' חנינא הדא דאת אמר [ט] בנתונים למעלה ממיטתו של מת. אבל אם היה נתונים לפני מטתו של מת מברכין. אני אומר לכבוד החיים הן עשוין. ולא על הנר ולא על הבשמים של עבודה זרה. ולא היא של גוים היא של עבודה זרה. תיפתר בעבודה זרה של ישראל. אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו. דרש רבי זעירא בריה דרבי אבהו °וירא אלהים את האור כי טוב ואחר כך ויבדל אלהים בין האור ובין החשך. אמר רבי ברכיה כך דרשו שני גדולי עולם רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש ויבדל אלהים אבדלה ודאי. רבי יהודה בי ר' סימון אמר הבדילו לו. ורבנן אמרין הבדילו לצדיקים לעתיד לבוא. משלו משל למה הדבר דומה למלך שהיו לו שני איסטרטיגין זה אומר אני משמש ביום וזה אומר אני משמש ביום קרא לראשון ואמר לו פלוני היום יהא תחומך. קרא לשני ווזמר לו פלוני הלילה יהא תחומך. הדא הוא דכתיב °ויקרא אלהים לאור יום וגו' לאור אמר לו היום יהא תחומך ולחשך אמר לו הלילה יהא תחומך. אמר רבי יוחנן הוא שאמר הקב"ה לאיוב °המימיך צוית בוקר ידעת השחר מקומו ידעת אי זה מקומו של אור ששת ימי בראשית איכן נגנז. אמר רבי תנחומא אנא אמרית טעמא °יוצר אור ובורא חושך עושה שלום משיצא עושה שלום ביניהן. אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו *רב אמר יאותו ושמואל אמר יעותו. מאן דאמר יאותו °אך בזאת נאותה לכם. מאן דאמר יעותו לדעת לעות את יעף דבר. *תמן תנינן כיצד מעברין את הערים *רב אמר מאברין. ושמואל אמר מעברין מאן דאמר מאברין מוסיפין לה אבר. מאן דאמר מעברין כאשה עוברה. *תמן תנינן לפני אידיהן של גוים רב אמר עידיהן ושמואל אמר אידיהן. מאן דאמר אידיהן °כי קרוב יום אידם. ומאן דאמר עידיהן °ועידיהם המה בל יראו ובל ידעו למען יבשו. מאן מקיים שמואל טעמא דרב ועידיהם המה שהן עתידין לבוש את עובדיהן ליום הדין. אין מברכין

ברכות נג: · שם נג. · שם · שם · בראשית א · שם · איוב לח · ירושלמי פירובין פה פ"א ה"ב · ישעיה מה · ברכות לג · שם עירובין נג: שם. ושם נג. ע"ז ב כה"ע · ישעיה מד · דברים לב

## פירוש מבעל ספר חרדים

הם נהנה ממנה: לא נהנין. לכתחלה מדרבנן ואם נהנה לא מחייב מעילה דאין בשלהבת ממשות: פטור. אוקי לה בבבלי פרק בתרא דביצה דף לט פירש"י דאדיי אדויי שהיתה דולקת ברשות היחיד סמוך לרש"ת הרבים ונפח בידו וניתק השלהבת והפריחה לרשות הרבים אבל הוציא השלהבת בקיסם אע"פ שאין בקיסם שיעור הוצאה חייב אשלהבת דכיון שיש לה כמה להדבק חשובה היא בכל שהיא: לוחשות. פי' בערוך שעדיין שלהבת מהבהבת בהם: הנקטפת. פי' בערוך נסרכת ונדבקת והיינו דאמר נמי בבבלי היכי דמי לוחשות שאלו מכניס קיסם ביניהם דולקת מאליה: ה"ג גוי שהדליק מישראל וישראל שהדליק מגוי מברכין ופריך ניחא גוי שהדליק מישראל. כלומר שהדי לא נעשה בה עבירה בשבת: ישראל שהדליק מגוי. בתמיה הרי לא שבת מעבירה שהודלק בשבת אלא ע"כ אתוספת שנתוסף השתא דהיתר מברכין א"כ מעתה גוי מגוי נמי. יברכו אתוספת: אשכח תני. דתני בהדיא גוי מגוי נמי אין מברכין דגזרו חכמים אטו גוי ראשון ועמוד ראשון הכי מפורש בבבלי: ה"ג אין מברכין וכו' ועל הבשמים של מ"ש בציפורי שאינן עשויין אלא לדבר אחר. ופירש"י לבשם בעשנו את הבגדים בטבריא היו רגילין ערבי שבתות וציפורי במוצאי שבתות: פיסקא. דרש ר' זעירא וכו'. וירא דהיינו רמז ליאותו לאורו ואח"כ ויבדיל דהיינו ברכה עליו: איסטרטיגין. פרידין תרגום נציב פלשתים איסטרטיג פלשתאי: יעות. ל' עת שהעת צריכה אורה: תמן ריש פרק ה' דעירובין: מוסיפין לה אבר. כנף שאם היתה בית חולה לה כתוך שבעים אמה ושירים אין מודדין תחום שבת אלא ממנו ואילך: תמן. ריש מסכת ע"ז ופירש"י שם יום אידם היינו ע"ז כדכתיב בההיא פרשה יקומו ויעזרכם: מה מקיים וכו'. אמאי לא תני עידיהם כרב דטפי מפורש דהוו ע"ז דרישיה דקרא יוצרי פסל כלם תהו וחמודיהם בל יועילו וכו' ומתרץ דשמואל אמר לך דעידיהם לא לשם ע"ז הוא אלא ה"ק אותם פסילים שעבדו הגוים עץ ואבן אשר ימצאו עמהם ליום הדין יהיו לעדות שעבדום

## מראה הפנים

מעתה אפי' גוי מגוי. התם בפרקין משני לה גזירה משום גוי ראשון ועמוד ראשון: מבוי שכולו גוים וישראל א' דר בתוכו וכו'. האי דלא כברייתא דגרים התם בפרקין היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם רוב נכרים אינו מברך ואם רוב ישראל מברך אלמא דהולכין אחר הרוב. ובספרי' שלפנינו גרסינן שם על זה הא גופה קשיא אמרת אם רוב נכרים וכו' הא מחצה על מחצה מברך והדר תני אם רוב ישראל הא מחצה על מחצה אינו מברך ומשני כדין הוא דאפי' מחצה על מחצה מברך ואיידי דתני רישא רוב נכרים תני סיפא רוב ישראל. וכך היא גירסת בעל המאור ז"ל. ולפ"ז הא דשנינן לקמן ברייתא גבי בשמים כן היה מהלך חוץ לכרך והרי"ת רית אם רוב נכרים אינו מברך אם רוב ישראל מברך. צריך ג"כ לפרש הכי דמאי שנא דאי מדייקין רישא לסיפא בברייתא דאור ה"ה נמי בברייתא דרית. אבל הרי"ף ז"ל לא העתיק אלא הברייתות כפשטן וכן הרא"ש ז"ל משמע דדעתם לפסוק כתרווייהו דרובא בעינן אבל מחצה על מחצה אין מברכין לא באור ולא ברית וכך פסק הרמב"ם ז"ל בשתיהן. בסוף פ"ט מברכות בדין רית ובפ' כ"ט מהל' שבת בהל' כ"ו בדין האור. ויש לתמוה על הטור דבסי' רי"ז בדין רית פסק כפשטה דהברייתא דהולכין אחר הרוב ובסי' רצ"ח בדין האור פסק דאפי' מחצה על מחצה מברכין. ואם דהש"ס לא דייק הכי בברייתא דרית הא מיהת ממילא שמעינן להך גירסא דדייק בברייתא דלעיל הא גופא קשיא וכו' ודאי דדייקינן נמי הכי בהך ברייתא דרית דמנין לנו לחלק בסברא בין האי דינא להאי דינא ואי דלא דייקינן הכא מידי כדאי' בהרבה מקומות בש"ס דלא דייק הכי א"כ בהאי ברייתא דלעיל נמי לא דייקינן מידי דע"כ הוא דאמרי' בברייתא דרית דסיפא דוקא ורישא לאו דוקא וה"ה נמי בברייתא דאור וכדעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל דבתרווייהו הולכין אחר הרוב דוקא. ובב"י לא כתב בזה כלום וקבע בש"ע כדעת הטור ולא הביא שום דבר מדעת גדולי הפוסקים הנ"ל:

ולא על הבשמים של אור ע"ש בציפורן. בזה הוא מוסיף אדהתם דלא קאמר אלא של ע"ש ושל מ"ש. וכן בשל מתים מחלק התם דכל שאין מוציאין לפניו אלא בלילה מברכין עליו דלהאיר עבידא וי"ל נמי הא דהכא כן דלפני מטתו היינו להאיר ולכבוד החיים הוא:

תיפתר בע"ז של ישראל. והתם בדף נ"ב משני דמה טעם קאמר כדפריכית במתני'. ושמא דלא ניחא לי' להש"ס דהתם לשנויי כאוקימתא דהכא דמאי שנא של ישראל מִשֶל עכו"ם ואדרבה דאשכחן דתמירא דע"ז של ישראל אין לה ביטול וא"כ היינו רישא אלא דמה טעם קאמר:

רב אמר יאותו וכו'. האי ספיקא בלישנא דיאותו לא אשכחן בש"ס דילן וכריש פ' המוציא יין תשיב לספיקי טובא וכרים כילד מעברין מוסיף אבוז או עמוז דבכורות: אמר

## עין משפט נר מצוה

לד
א מיי' פ"ד מהל' ע"ז הל"י טוש"ע יו"ד סי' קנוב ס"א

לה
ב מיי' פ"י מהל' נדרים הי"א טוש"ע יו"ד סי' רכ"א סי"ב

לו
ג מיי' פי"ח מה"ש ה"ה סמ"ג עשין כט

לז
ד מיי' פכ"ט מהל"ש הכ"ו סמ"ג עשין כט טוש"ע או"ח סי' רצח ס"ט

לח
ה ו מיי' שם סמ"ג שם טוש"ע או"ח שם ס"ו

לט
ז מיי' פ"ט מה"ב ה"ח סמ"ג עשין כז טוש"ע או"ח סי' ריז ס"ב

מ
ח ט מיי' שם ומיי' פכ"ט מה"ש ה"ה סמ"ג עשין כז כט טוש"ע או"ח סי' ריז ס"ב וטוש"ע סי' רצז וסי' רצח סי"ב

שנויי נוסחאות (פו"ו) גחלים בד"ו הגחלים. (פו"ז) דקרציון בכי"ל דקיציון. (פו"ט) מגוי ניחא בכי"ל מגוי מברכין ניחא. (פוי"ג) ששם בכי"ל שדר שם. (פוכ"ז) אבהו בכי"ל אבהו דקסרין. (פול"ד שאמר הקב"ה בד"ו שאמר לו הקב"ה. (פול"ו) יוצר אור (ישעיה מ"ה). משיצא בכי"ל מה יצרן. (פול"ז) נא תה במקרא נאות.

עין משפט נר מצוה

מא
א מיי' פכ"ט מה"ש ה"ה סמ"ג עשין כט טוש"ע או"ח סי' רצח ס"ד

מב
ב מיי' פ"ד מה"ב ה"א סמ"ג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קפד ס"א

מג
ג מיי' פ"ב מה"ב ה"ד ופ"ה ה"א סמ"ג שם טוש"ע שם

מד
ד סמ"ג וטוש"ע שם ס"ה

מה
ה טוש"ע או"ח סי' קעד ס"ג

מו
ו מיי' פ"א מה"ב סמ"ג לאוין כז טוש"ע או"ח סי' רטו ס"ב

מז
ז מיי' שם בי"א סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' ריג ס"ב

מח
ח מיי' פ"א מה"ב הי"א ופ"ה הי"ז סמ"ג עשין שם טוש"ע או"ח סי' קלח ס"א בהג"ה וסי' רטו ס"ב ג

מט
ט מיי' פ"א מה"ב הי"ד סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' קכד ס"ח

מקריב קמיה בוצינא. היה מקרב עצמו להנר ומברך עליו: והתני ר' אושעיא וכו'. דאפי' רואה מרחוק מברכין עליו:

**הלכה ז מתני'** מי שאכל ושכח ולא בירך וכו'. בשכח דוקא הוא דפליגי אבל במזיד דברי הכל יחזור למקומו ויברך: עד שיתעכל המזון שבמעיו. כל זמן שאינו רעב מחמת אותה האכילה הוא סימן שלא נתעכל המזון: **גמ'** אילו פועל עושה בראש הדקל. כלומר אלו פועל שאכל ושכח ולא בירך ועלה לראש הדקל או לתוך הבור לעשות מלאכתו שמא מטריחין אותו וה"נ אין מטריחין אותו:

**הלכה ח מתני'** לאחר המזון. בכל ימות השנה קאמר: עונין אמן אחר ישראל המברך. ואע"פ שלא שמע הזכרת השם אלא סוף הברכה דמסתמא לשמים בירך אבל לא אחר הכותי דשמא בירך להר גריזים. עד שישמע ממנו כל הברכה: **גמ'** א"ר בא על ידי שהיא ברכה קטנה וכו'. טעמיה דב"ש מפרש דחיישינן שמא ישכח לברכת הגפן שהיא קטנה וישתה בלא ברכה וכדאמר ר' בא לעיל בריש הפרק על הא דמקשו מכוס של קידוש אמתני' דהכא לב"ש ומחלק דשאני הכא שהיא ברכה קטנה ברם הכא גבי קידוש וכו' כדלעיל והגב מייתי ליה נמי כאן כדרך הש"ס הזה: לא כן תני. בברייתא. והובאה גם לקמן בפ"ק דמגילה שמע הברכה כולה

תורה אור

מברכין על הנר עד שיאותו לאורו רב יהודה בשם שמואל כדי שיהו נשים טוות לאורו. אמר רבי יוחנן כדי שתהא עינו רואה מה בכוס ומה בקערה. אמר רב חנינא [א] *כדי שיהא יודע להבחין בין מטבע למטבע. תני רבי אושעיא אפילו טריקלין עשר על עשר מברכין. רבי זעירא מקרב קמיה בוצינא אמרין ליה תלמידיו רבי מה את מחמיר עלינו הא תני רבי אושעיא אפילו טריקלין עשר על עשר מברכין:

**הלכה ז מתני'** [ב] *מי שאכל ושכח ולא בירך בית שמאי אומר יחזור למקומו ויברך. ובית הלל אומרים יברך במקום שנזכר. ועד מתי מברך עד כדי [ג] שיתעכל המזון שבמעיו: **גמ'** רבי יוסטא בר שונם אמר תרין אמורין חד אמר טעמון דבית שמאי וחד אמר טעמון דבית הלל. מאן דמר טעמון דבית שמאי אילו שכח שם כים אבנים טובות ומרגליות שמא לא היה חוזר ונוטל כיסו אף הכא יחזור למקומו ויברך. מאן דמר טעמהון דבית הלל אלין פועל עושה בראש הדקל או בתוך הבור שמא מטריחין שיחזור למקומו ויברך אלא מברך במקום שנזכר אף הכא מברך במקום שנזכר. עד מתי הוא מברך רבי חייא בשם שמואל עד שיתעכל המזון במעיו וחכמים אומרים *כל זמן שהוא צמא מוזמת אותו סעודה רבי יוחנן אמר [ד] עד שירעב:

**הלכה ח מתני'** *בא להן יין אחר המזון ואין שם אלא אותו הכוס בית שמאי אומרים מברך על היין ואחר כך *מברך על המזון. ובית הלל אומרים [ה] מברך על המזון ואחר כך מברך על היין [ו] *עונין אמן אחר ישראל מברך ואין עונין אמן אחר כותי מברך עד שישמע כל הברכה: **גמ'** *אמר רבי בא ע"י שהיא ברכה קטנה שמא ישכח וישתה ברם הכא על ידי שהיא משולשה על הכוס אינו שוכח. הא אחר ישראל עונין אמן אע"פ שלא שמע לא כן תני [ז] שמע ולא ענה יצא ענה ולא שמע לא יצא חייה בריה דרב אמר בשלא אכל עמהן כזית הכא מתניתא *תני שמע ולא ענה יצא ענה ולא שמע לא יצא. רב בשם אבא בר חנה ואית דאמרי לה אבא בר חנה בשם רב והוא שענה ראשי פרקים. רבי זעירא בעי הי אינון ראשי פרקים °הללו יה הללו עבדי ה' הללו את שם ה'. תהלים קיג בעון קומי ר' חייא בר אבא מנין שאם שמע ולא ענה יצא אמר מן מה דאנן חמי רבנן רברביא עבדין כן אינון קיימין בציבורא דאילין אמרין דין ברוך הבא ואילין אמרין בשם ה' ואילין ואילין יוצאין ידי חובתן. תני רב אושעיא [ח] עונה הוא אדם אמן אפילו לא אכל ואינו אומר נברך שאכלנו משלו אלא אם כן אכל. תני [ט] *אין עונין אמן יתומה ולא אמן קטופה ולא אמן חטופה בן עזאי אומר העונה אמן יתומה יהיו בניו יתומים חטופה יתחטפו שנותיו קטופה תקטף

מסורת הש"ס

ולא ענה אמן יצא ע"ז אמן ולא שמע הברכה כולה לא יצא וקס"ד דבמתני' דהכא על מי שמחויב בברכה זו שענה אמן קתני והאיך יצא אם לא שמע הברכה כולה: בשלא אכל עמהן כזית הכא מתניתא. מתני' דהכא מיירי בשלא נתחייב בברכה שלא אכל עמהן כשיעור חיוב ברכה ואמן יכול הוא לענות אף שלא שמע אלא סוף הברכה: תני שמע וכו'. כמו גופא הוא גופא קתני בהאי ברייתא שמע וכו'. (ברכות נג:) והוא הא דקאמרת שמע ולא ענה יצא דוקא שענה מיהת ראשי פרקים כדמפרש ר"ז שאל הי אינון ראשי פרקים וקאמר כגון הללויה וגו' זה צריך לענות אחר המברך ודקתני לא ענה יצא (ברכות נג:) היינו שא"צ לענות אחריו הכל כ"א ראשי פרקים: מן מה. דאנן רואין לגדולי החכמים שעושין כן כשעומדין בציבור בשעת ההלל אלו אומרין זה ראש הפסוק ברוך הבא ואלו אומרים אחריהן בשם ה' ואלו ואלו יוצאין י"ח אע"פ שלא אמרו הפסוק כולו הואיל ושמעו אלו מאלו: ואינו אומר נברך שאכלנו. דלא תימא הואיל ובר חיובא הוא אם אכל יכול הוא לברך עליהם ולומר נברך שאכלנו קמ"ל דלא כדאמרי' לעיל בפ"ג בהלכה ג' כל מצוה (שם.) אף שאדם פטור ממנה עכשיו מוציא את הרבים י"ח הואיל ובר (ברכות נג:) חיובא הוא חוץ מברכת המזון: אמן יתומה. לקמן מפרש לה: ולא אמן קטופה. שמחסר קריאת (שם כג. לעיל הל"ח. שם. ותוספתא פ"ה) הנו"ן שאינו מוציאה בפה שתהא ניכרת: ולא אמן חטופה. שחוטף (לעיל הל"א)

(סוכה לח: ירושלמי מגילה פ"ה הל"ט. סוכה פ"ג הל"י) (ברכות מז.)

### מראה הפנים

**אמר** רב חיננא כדי שיהא יודע להבחין וכו'. האי דרב חיננא להלכה ביה כדחזקי' דהתם והוזכר לעיל בריש ההלכה ד"ה לעולם:

**ר'** יוחנן אמר עד שירעב. והתם פליג עם ר"ל דקאמר כחכמים דהכא והלכה כר' יוחנן לגבי ר"ל:

**על** ידי שהיא ברכה קטנה וכו'. להאי טעמא לא פליגי אם ברכת המזון טעונה כוס או לא והא דקאמר התם בריש פרקין להכריח מהאי מתני' דב"ש סברי אינה טעונה כוס בדרך קושיא הוא דקאמר מאי לאו דשמעינן הכי אליבא דב"ש ממתני' דהכא וקשיא על הא דלעיל ומשני דאיכא למימר תרי תנאי ואליבא דב"ש ומיהו אינו מוכרח דנוקי פלוגתייהו דמתני' בכך דנימא דסברי ב"ה דטעונה כוס וכך הוא דעת הרי"ף ז"ל וכן דעת הרמב"ם ז"ל בסוף פ"ז מברכות דברכת המזון אינה טעונה כוס ודעת רש"י ז"ל דפליגי בהכי אם טעונה כוס כדעת בעל המאור ז"ל:

**בשלא** אכל עמהן כזית. הכי מסני לה התם בלהי פרקין בשלא אכל עמהן ודייק האי ש"ס לומר בשלא אכל כזית משום דלשיטתיה אזיל דסבירא ליה דשיעור כזית חיובא מדאורייתא הוי לברכת המזון כמו שמבואר בכמה מקומות דמכלתין ועיין בריש כילד מברכין בדבור הארוך המתחיל מה עביד לה ר' יוחנן שם תמצא ביאור מכל הני דינים לכל השיטות המתחלקות וטעמייהו דכולהו לפי מה שנתבאר לן בס"ד: דין

### פירוש מבעל ספר חרדים

שעבדוס ויתביישו שלא יוכלו לכפור: אפילו טרקלין וכו'. דיאותו דקתני מתני' לאו יאותו ממש שאפילו לא נהנה ממנו מברך עליו ומאי עד שיאותו שיהא אורו ראוי ליהנות ממנו לעומדים סמוך לו ואז מברך עליו אפי' הרחוקים ממנו ובלבד שיראוהו כך מפורש בבבלי: פי' ה"ר עובדיה

**מתני'.** עד כדי שיתעכל המזון וכו'. כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה הוא סימן שלא נתעכל המזון:

**מתני'.** מי שאכל ושכח. דוקא בשכח אמרו ב"ה דאינו חוזר אבל במזיד ד"ה יחזור למקומו ויברך: פיסקא. ה"ג עד שיתעכל המזון שבמעיו כל זמן וכו' כלומר כמה שיעור עיכול דקתני מתני' כל זמן וכו' ורבי יוחנן אמר דשיעורו היינו שירעב והכי מפורש בבבלי:

**מתני'.** ב"ש אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על המזון. פירש"י דאין ברכת מזון טעונה כוס והלכה ס"ל לב"ש דאין לברך ברכת מזון על כוס דכיון דהיא ברכה קטנה מה שמברך על היין ב"פ הגפן לא יתן אל לבו אלא מיד שגמר ארבע ברכות של ב"מ ישתה הכוס שבידו שברכת מזון שאמר תעלה לו כדלקמן בגמרא: עונין אמן אחר ישראל אפי' לא שמע אלא סוף הברכה דמסתמא לשמים בירך אבל לא אחר הכותי שמא בירך להר גריזים. אע"פ שהזכיר השם נאמר שכיון לע"ז אבל שמע כל הברכה מוכח דלא כיון לע"ז כן פי' הרא"ש לפי שאין דרך הגוי לכוין לע"ז כשמזכיר השם: ברם הכא וכו'.

לא גרסינן אלא בריש פרקין: לא כן תני בתמיה שמע כל הברכה מלה במלה אעפ"י שלא ענה אמן יצא דשומע כאלו הוא עצמו אמר בפיו כל הברכה חביב: ענה ולא שמע כולה לא יצא. וכיון שכן אין ראוי לענות שיטעה לחשוב שילא והוא לא ילא וזהיינו אמן יתומה דלקמן ולהכי לא פריך מהאי ברייתא דלא ידענא פי' אמן יתומה אלא מהאי ברייתא דקתני לא ילא: כשלא אכל כזית. וכ"ש אי לא אכל כלל דלא הוי אמן יתומה אלא כי נתחייב לברך שאכל כזית שאסור לו לענות שלא יאמר כבר ילאתי כדלקמן: הכא מתניתא לא גרסינן אלא תני שמע וכו' ואי גרסינן לה כמו אמר מר הנהוג בבבלי ותזר ותפס לבונה לאתויי מאי דאיתמר עלה ועיקר ברייתא זו אקריאת הלל נשנית: והוא שענה. כלומר ומלוה לענות ראשי פרקים וכן אמרינן בבבלי מלוה לענות ראשי פרקים נראה דמ"מ בדיעבד אף כי לא ענה ראשי פרקים ילא אלא שלא עשה מלוה כתקינה: הללו עבדי ה' וכו'. כתב הר"ן פרק לולב הגזול בפרק ראשון דהיינו הללויה עונה הללויה. בפרק שני דהיינו הודו יענה הודו: בעון וכו'. דלא שמיע להו ברייתא דלעיל וגם הוא לא ידעם רק היה שגור בפיהם לכך הולרך להביא ראיה ממעשה חכמים ולא הביא הברייתא: אילין אמרין ברוך הבא וכו' שהיו נוהגין מברוך הבא ואילך לומר אלו קלת תיבות ואלו קלת תיבות ואלו שומעין לאלו מה שהן מוליאין בפיהם: פירוש אחר והוא שענה. מה שאמרה הברייתא שמע ולא ענה ילא כלומר שלא היה המקרא היודע אומר המלה והוא עונה אחריו מה שהוא מוליא מפיו על כל תיבות ההלל אבל לפחות לריך לענות ראשי פרקים ואם לא ענה אפילו ראשי פרקים לא ילא וזהו לשון והוא ולפי זה הא דבעין וכו' דשמיע סוה לכו הברייתא והוא פירשה כפס כמשמעה דאפילו לא ענה כלל אפילו ראשי פרקים ושאלו לו מנין לו פירוש זה דילמא לא ענה כל מלה קאמר דוקא כדפי' רב והשיב כיון בלט

שינויי נוסחאות (סו"ד) חנינא כד"ו חיננא. (סוכ"ד) אותו כד"ו אותה. (סוג"ח) עבדין כן אינון בכי"ל ליתא. (סומ"ה) ולא אמן חטופה בכי"ל ליתא. חטופה יתחטפו שנותיו בכי"ל ליתא.

מערכת הערוך אמר רב חנינא כדי שיהא יודע להבחין. בערוך (ע' מלזמא) ר' יאשיה עגתוניית כדי שיבחין:

### עמודי ירושלים

עד מתי הוא מברך ר' חייא בשם שמואל עד שיתעכל המזון במעיו וחכ"א כל זמן שהוא צמא מחמת אותו סעודה ר' יוחנן אמר עד שירעב כ"ה הנוסחא בירושלמי עם פני משה. ואיני מובן בכלל דמה מוסיף שמואל על המשנה וגם איך פליג על החכמים ועיקר הגירסא שמואל אמר עד שיתעכל המזון במעיו כל זמן שהוא צמא מחמת אותו סעודה כו' והיינו דשמואל ס"ל כר"ל וכן הגיה בספר חרדים וכן הוא הנוסחא בירושלמי דפוס אמשטרדם וכן נ"ל מתוך דברי הא"ז (ה' סעודה סי' רי"ב) שכתב אע"ג דשמואל סבר בירושלמי כרשב"ל אפילו הכי קיימא לן כרבי יוחנן כו' עכ"ל מבואר דהיה גירסתו דשמואל סבירא ליה כר"ל והיינו כהגירסא דדפוס אמשטרדם ולא כמו שהוא לפנינו:

מסורת הש"ס

פ' תוס' סוכה נג. ד"ה וכיון

פ' תוס' חולין מט. ד"ה ואכרכה

בחוטף המלה ואומר במהירות: דין דחייב למיברכה והוא ענה ולא ידע וכו'. כל"ל וכן הוא בסוכה ובמגילה: זה שהוא חייב איזה ברכה והוא עונה אמן ואינו יודע על מה הוא עונה שלא שמע הברכה אלא שמע שעונים אמן ועונה עמהם זו היא אמן יתומה: תנא. בתוספתא בפ"ה: גוי שבירך את השם. כן צ"ל גוי המברך בשם עונין אחריו אמן כותי המברך בשם אין עונין אחריו אמן וכן הוא בסוכה פ"ג ובמגילה פ"ב ויש שם חסרון בספרי הדפוס והכי איתא התם: דכתיב ברוך תהיה מכל העמים. אפי' אם העמים יברכו אותך תחול עליך הברכה:

הדרן עלך אלו דברים

**הלכה א מתני'** הרואה מקום שנעשו בו נסי' לישראל. כגון מעברות ים סוף ונחלי ארנון

תורה אור

תקטף נשמתו. ארוכה מאריכין לו ימיו ושנותיו בטובה. *איזו היא אמן יתומה אמר רב הונא דין דיתיב למיברכה והוא ענה ולא ידע למה הוא ענה. תנא א *גוי שבירך את השם עונה אחריו אמן. אמר ר' תנחום אם בירכך גוי ענה אחריו אמן דכתיב °ברוך תהיה מכל העמים. גוי אחד פגע את רבי ישמעאל ובירכו אמר לי' כבר מילתך אמירה פגע אחרינא וקיללו אמר לי' כבר מילתך אמירה אמרו לו תלמידיו רבי כמה דאמרת להדין אמרת להדין. אמר לון כן כתיב °אורריך ארור ומברכיך ברוך:

דברים ז

בראשית כז

# הדרן עלך אלו דברים

*הרואה י מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה ג מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה אומר ברוך שעקר עבודה זרה מארצינו: **גמ'** מתני' בנסי ישראל ד *אבל בנסי יחידי שנעשו לו אינו צריך לברך. מהו ה שיברך אדם על נסי אביו ועל נסי רבו ואם היה אדם מסויים כגון יואב בן צרויה וחביריו ואדם שנקדש בו שם שמים כגון חנניה מישאל ועזריה ונשי שבטים מהו שיברך. מאן דאמר ו *כל שבט ושבט איקרי קהל צריך לברך מאן דאמר כל השבטים קרויין קהל אין צריך לברך. *הרואה בבל צריך לברך חמש ברכות. ראה פרת אומר ברוך עושה בראשית. ז ראה מרקולים

ברכות נד.

הוריות ה. פסחים ס. ברכות נז:

ומעברות הירדן ואבן שישב עליה משה רבינו ע"ה כשעשה מלחמה בעמלק ודומיהן. ואניסא דרבים מחייבי כולי עלמא לברוכי ואניסא דיחיד איהו חייב לברוכי ברוך שעשה לי נס במקום הזה ובנו ובן בנו חייבים לברך ברוך שעשה נס לאבותי במקום הזה וכל הני ברכות דמתניתין בעו הזכרת שם ומלכות דכל ברכה שאין בה הזכרת השם ומלכות אינה ברכה: **גמ'** מתני' בנסי ישראל. דוקא בנסים שנעשו לכל ישראל: אבל בנסי יחידי וכו'. אין אחר צריך לברך אלא הוא בעצמו דוקא: ונשי שבטים. נס שנעשו לשבט אחד מן השבטים מהו שיברך וקאמר. דתליא בפלוגתא דתנאי דפליגי בפ"ק דהוריות אם שבט אחד איקרי קהל וכרבים דמי או לא: מ"ד כל השבטים כולן דוקא איקרי קהל א"צ לברך: ראה פרת. א' מד' נהרות שמברכין

עין משפט נר מצוה

נ

א טוש"ע או"ח סי' רטו ס"ב

א

ב מיי' פ"י מה"ב ה"ט סמ"ג עשין כז טוש"ע או"ח סי' ריח ס"א

ב

ג מיי' וסמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' רכד ס"ב

ג

ד מיי' וסמ"ג שם טוש"ע שם סי' ריח ס"ב ד

ד

ה טוש"ע שם ס"ד ו

ה

ו מיי' פי"ב מה' שגגות ה"א

## פירוש מבעל ספר חרדים

שאנו רואין חכמים עושין מעשה כן בסוף ההלל בלי עניית ראשי פרקים נראה דכן הוא הפירוש האמיתי: לשון הערוך ירושלמי דברכות איזה הוא אמן יתומה א"ר הונא הדין דמחייב למיברכה ולא ידע מה הוא ענה. ופי' ולא ידע שלא שמע הברכה אעפ"י שיודע איזו הוא כיון דחייב ובענייתו אמן יצא י"ח אין לו לענות: אמן קטופה. שפסק אמן לשנים: אמן חטופה. שחטף ואמר אמן קודם שתכלה הברכה מפי המברך עכ"ל:

### סליק פירקא אלו דברים

**פרק ט** הרואה מקום שנעשו בו נסים. פי' ה"ר עובדיה כגון מעברות ים סוף ונחלי ארנון ומעברות הירדן ואבן שישב עליה משה ע"ה כשעשו מלחמה בעמלק ודומיהן ואניסא דרבים כגון הני דאמרינן מיחייב כולי עלמא לברוכי אבל אניסא דיחיד כגון הרואה מקום שנעשה לו בו נס איהו חייב לברוכי ברוך שעשה לי נס במקום הזה ובנו ובן בנו חייב לברך ברוך שעשה נס לאבותי במקום הזה וכל הני ברכות דמתניתין בעו הזכרת שם ומלכות דכל ברכה שאין בה הזכרת השם ומלכות אינה ברכה עכ"ל: הרואה. רבל ניסי יחיד הוא ודאי צריך לברך כשיגיע לאותו מקום ברוך שעשה לי נס במקום הזה אבל אחרים אין צריכין שיברכו ולא איפשיטא ובבבלי איבעיא לן אי אמרינן בנו ובריה ובר בריה צריכי לברוכי לגירסת הגאונים ורי"ף ורמב"ם וה"ר יונה והרשב"א וכתב רשב"א דלאו דוקא בר בריה אלא כל יוצאי יריכו שבעולם וכתב דתלמידו נמי חייב היכא דרבים דאיתנן בבבלי דרב תנא צריך אניסא דרב יהודה רביה כן הביא הנוסחא הר"ש ואם היה אדם מסויים וכו' עזריה מברך וכן הוא בבבלי: ניסי שבטים שנעשה לשבט אחד ולא היו בני אותו השבט רוב ישראל מהו וכו' יפשיט מ"ד וכו' פלוגתא דר"מ ור' יהודה פ"ק דהוריות דרבי יהודה סבר דאם הורו ב"ד הגדול ועשו שבט אחד על פיהם גורר כל השבטים שיביא כל שבט ושבט פר כמפורש שם בירושלמי הכא נמי נס שנעשה לשבט אחד גורר כל השבטים לברך שעשה נס לאבותינו במקום הזה דכשנעשה הנס לאותו השבט כאלו נעשה לכולהו שבטים: הרואה בבל וכו' המש ברכות כדמפרש ואזיל. פרת מרקולים ביתו של נבוכדנצר וכו': ראה פרת. נהר פרת

## מראה הפנים

**דין** דחייב למיברכה והוא ענה ולא ידע וכו'. וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"א מברכות בהלכה י"ד לפרש להא דאמן יתומה ורש"י ז"ל וכן התוס' בפ' שלשה שאכלו דף מ"ז פירשו יתומה שלא שמע הברכה אלא ששמע שעוני' אמן ומשמע דאע"פ שאינו מחויב באותה ברכה שבכה"ג בירך או שהתפלל אפ"ה אינו יכול לענות אמן בלא שמיעה ובלא ידיעה והלכך הוצרך לתרץ דההיא דאלכסנדריא של מצרים דפ' החליל היו יודעים באיזו ברכה עומד החזן אלא שלא היו יכולי' לשמוע והלכך ענו אמן ע"י הנפת סודרין ולהאי פירושא דהכא צריך לומר דהתם מיירי בכגון יצאו והתפללו בפני עצמן ולא היו מחויבי' באותה ברכה שמברך החזן וכ"כ כפי' ה"ר יונה ז"ל:

**גוי** המברך בשם עונין אחריו אמן. ומסיים בתוספתא כותי המברך בשם אין עונין אחריו אמן עד שישמע את הברכה כולה ולפ"ז צ"ל דלאו כששמע הזכרת השם מיירי דא"כ מאי חששא איכא בכותי הלא שמע דמברך לשם ולא להר גריזים ועוד מאי עד שישמע הברכה כולה אם שמע הזכרת השם ורוצה לענות אמן ודאי שמע גם סוף הברכה אלא דה"ק שומע נוסח הברכה להשם ולא שמע הזכרת השם ממש מפיו ולאפוקי אם שינה נוסח הברכה שמברכין להשם דהז אפי' אחר ישראל אין עונים אמן כדכתב הרמב"ם ז"ל שם בהל' י"ג:

**אמר** לון כן כתיב אורריך ארור ומברכיך ברוך. כלומר דכך אני מפרש הפסוק מי שאורר אותך יהא ארור ומי שמברך אותך יהא ברוך והתלמידים דעתם היה לפרש למי שאתה אורר יהא ארור ולמי שאתה מברך יהיה ברוך והכי ניחא נמי הא דלא שאלו אותו על מה שהשיב להראשון שברכו כבר מילתך אמורה דלאיזה פסוק הוא מכוון משום דהיו סוברי' דדעתו על פסוק ברוך תהיה מכל העמים וכדדרש ר' תנחומא וא"כ שפיר אמר לו כבר מילתך אמורה דתקבל הברכה מכל העמים ולכן כששמעו דגם להשני השיב לו כזה היה קשה להם מה זה דאמרת להדין כהדין והיכן כתוב זה שהשבת להשני כמו כן דלפירושם בפסוק אורריך וגו' לא נשמע כלום מהאי קרא והשיב להם לא כמו שאתם סוברים אלא לפסוק זה אני מכוין דנכללו שניהם דכך הוא פירושו דהאורריך יהיה ארור והמברכך יהיה ברוך:

### סליק פירקא בס"ד

**הרואה** מקום שנעשו בו נסים. מתני' בנסי ישראל וכו'. והתם מסיק דאניסא דיחיד איהו חייב לברוכי ולפי גי' הרי"ף ז"ל איהו ובריה ובר בריה חייב לברוכי וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"י מברכות בהל' ט'. וכתב שם על נסי ישראל כגון ים סוף וכו' וכן כל מקום שנעשו בו נסים לרבים. והיינו אם הם רוב הקהל דכל ישראל כדאמרי' לענין קרבן פסח וכן לענין הוראה ועיין בדיבור דלקמן המתחיל ונשי שבטים:

**מהו** שיברך אדם על נסי אביו ועל נסי רבו וכו'. לפי הגי' שלפנינו כל הני בעיות דלא איפשיטו הכא. וגי' הרא"ש ז"ל ואם היה אדם מסוים וכו' כגון חנניה מישאל ועזריה מברך. והב"י בסי' רי"ח כתב דלפי גי' זו פשיטותא דמברך קאי אכולהו וכו' ע"ש. ונראה דאף לפי גי' הרא"ש האי פשיטותא לא קאי אלא אהא ואם היה אדם מסוים וכו' דמשמע דזהו כמילתא באפי נפשה וכ"נ מדברי הרמב"ם ז"ל שהביא שם שכתב בירושלמי בעי מהו שיברך אדם על נס אביו וגם רבו וכיון דאיפשיט בגמרין לברוכי הוא בריה ובר בריה תלמיד נמי מברך א"כ היה מפרש דגם אביו ורבו לא איפשיטא הכא אלא דהוא ז"ל פסק כדהתם וכפי גי' הרי"ף ז"ל:

**ונשי** שבטים מהו שיברך וכו'. ראיתי כאן מבוכ' באחרונים בדברי הרמב"ם ז"ל. הכ"מ הקשה בסי' הנזכר דלמאי דאמר בירושלמי דלמ"ד כל שבט איקרי קהל. חייב לברך על נס כל שבט אחד ופלוגתא דר"מ עם ר"י ור"ש בפ"ק דהוריות היא וכיון דקי"ל כר"י וכר"ש וכ"פ הרמב"ם בפ' י"ב משגגות וא"כ למה פסק כאן דאינו מברך. והביאו המ"א ופלפל בתירוץ הל"ח ע"ז ע"ש ועוד הקשה דבפסחים דף פ' אמרי' דלר"י ולר"ש אם נטמא שבט אחד עושין בטומאה משום דאיקרי קהל והרמב"ם פסק דלא כוותייהו משום דסתם מתני' דלא כוותייהו וא"כ יהיו דבריו סותרין זה את זה וכתב לכן נ"ל דדוקא בהוראת ב"ד קי"ל כוותייהו משום דכתיב בהדיא קהל בקרא אבל בפסח לא כתיב בהדיא קהל והכא לפסח מדמינן לה עכ"ל והנה בענין קושית הכ"ת יש לשאול דמאין למד לומר כן דהרמב"ם פסק כאן דאינו מברך אם ממה שהעתיק נסי ים סוף וכו' דהן נסי דכל ישראל מפני שזהו לשון הברייתא דהתם בריש פרקין כתב הוא ז"ל כן כדרכו בכל מקום וכך היו אלו הנסים לכל ישראל אבל אם נדקדק בלשונו של הרמב"ם במה שהוסיף עוד וכתב וכן כל מקום שנעשו בו נסים לרבים הרי דלא כתב כאן לכל ישראל אלא לרבים והיינו כמו שביאר במקום אחר דרוב קהל דישראל ככל ישראל נינהו ואפי' אינן אלא שבט אחד והיינו נמי לרבים דקאמר הכא וזהו כהוראה וכקרבן פסח דתרווייהו שוין לדינא לשיטתיה כדפסק בפ' ז' דקרבן פסח ובפ' י"ב דשגגות כר' יהודה דברייתא דהוריות דף ה' ע"ב דהכל הולך אחר הרוב והיינו רוב השבטים אף שהן מיעוט הקהל או רוב הקהל אף שאינן אלא שבט אחד כמבואר בהדיא בדבריו שם. ולא נתחינן הכא לטעמי' דפסק זה דהכל מבואר הוא בדבריו כמס' הוריות בהלכה ו' ובענין דהכ"מ כתב שם דפסק כרא"ש ואני הוכחתי וכררתי דכולה פיסקי' כר' יהודה דברייתא אתיא ואין כאן מקומו איך שיהיה הלא פסק בהורייה דהולכין אחר רוב הקהל ובלבד בהוראות ב"ד הגדול כמבואר שם וכן ממש פסק בפ"ז דפסח דהולכין אחר רוב הקהל כמבואר בדבריו שם וכל רוב הקהל שזכר בפסח היינו אפי' הוא שבט אחד וכר' יהודה דברייתא דהוריות וזה א"צ לפנים להמעיין ומדקדק היטב בדבריו דנשמר עצמו ולא כתב כ"א רוב הקהל והיינו כלישנא דמתני' אמנם כסברת ר' יהודה דהוריות שביאר במקומו והיינו או רוב הקהל אף שהן שבט אחד דתרווייהו נקראו רוב הקהל אם הן רוב הנכנסין לעזרה וזהו טעמו שלא זכר בפסח כ"א סתם רוב הקהל מפני שאין חילוק כלל בין דין דהורייה ובין דין דטומאה גבי קרבן פסח לענין עיקר הדין דרוב כ"א בשיעורא דרוב הקהל גופיה היאך משערין לרוב הקהל בזה בלבד הוא דיש הפרש בין הורייה לקרבן פסח ובין טומאת ציבור לשאר קרבנות הדוחין טומאה דבהורייה משערין אחר רוב יושבי א"י דוקא כדכתב בשגגות פ' י"ג הל' ב' וכן הוא הדין לענין ראייה גבי ציבור שקרב קרבנן בטומאה הולכין אחר רוב יושבי א"י כ"א בקרבן פסח בלבד אינן משערין אלא אחר רוב נכנסין לעזרה כמ"ש הוא ז"ל שם הטעם לזה דא"א לשער בענין אחר שהרי אפשר שיהיו עשרים נמנין על פסח אחד ולפיכך הוא דכתב סתם רוב הקהל גבי פסח וכל הדברים האלו מבוארין במקומן מהש"ס דהכא ומש"ס דהתם והרוצה לעמוד על שרשי הדברים יעיין בפ"ק דהוריות התם ובהאי ש"ס בהלכה ב' ובהלכה ו' וימלא מבואר הכל. נקטינן מיהת דכל מקום דכתב הרמב"ם רבים לאו כל ישראל קאמר אלא רוב הקהל דזהו פשוט לכ"ע דרובו ככולו אמנם דייקינן דאף שהן שבט אחד ורובא דקהל הוו דינן ככל ישראל בכל מקום וזה ימלא המעיין מבואר אליבא דהאמת וכזה תבין ממילא דלדברי המ"א דתוין מעיקרא הן לא כקושיתו ולא כתירוצו ולרבים דקאמר הכא הרמב"ם כדזמרן הוא וניחא נן קושית הכ"ת דאין כאן קושיא כלל וכל דברי הרמב"ם נכונים על קו הא' כל אמת הן. שוב ראיתי בדברי הכ"ת ולא הקשה על הרמב"ם כדנראה מסידור דברי המ"א אלא על רבינו יונה ז"ל שכתב וכל נס שאינו נעשה לכל ישראל או לרובן נקרא של יחיד ועל זה תמה דהא קי"ל דשבט אחד איקרי קהל ובאמת דגם על רבינו יונה לק"מ כמו שבארנו כללא דמלתא דכל מה דקי"ל דגם שבט אחד איקרי קהל היינו דוקא אם הם רוב כל קהל ישראל לפי שיעור הרוב שמשערין בכל הדינים כנזכר מלבד בקרבן פסח שהשיעור שמשערין הוא לפי הרוב הנכנסין בעזרה:

**ראה** פרת וכו'. לאו ממניינא הוא דהא איכא ה' ברכות בלאו הכי וכדגרים התם בדף נ"ז ע"ב אלא משום דנהר פרת אזל בכל הוא מסדר גם ברכה זו גבי חמש ברכות דבבל: ושיתקו

שנויי נוסחאות (פו"ד) עונה נד"ו עונין. (בו"ס) אמן אמר בכי"ל אמן בשם אין עונין אחריו אמן אמר. תנחום בד"ו תנחומא.

## מערכת הערוך

**איזו** היא אמן יתומה אמר רב הינא דין דיתיב למיברכה והוא ענה ולא ידע למה הוא ענה. בערוך (ע' אמן ב) איזו היא אמן יתומה רב הונא אמר הן הן דמחייב למברכה ולא ידע מה הוא עני. ומייתי שם הערוך דקשיא ליה לרבינו נסים ז"ל אהא דגרסינן בהחליל (סוכה נ"א ע"ב) כיון שהגיע לענות אמן הלה מניף בסודרין והני לא שמעי' הברכה אלא בהנפת הסודרין יודעין ועונין אמן יתומה. ופריק הא דתניא אין עונין אמן יתומה מפרשי בני מערבא שעל מי שחייב באותה ברכה קאמר ובענייתי' אמן יצא ידי חובתו וצריך שישמע הברכה ואח"כ יענה אמן. ותא דעונין אמן במניפת הסודרין בקריאת ספר תורה ולא בתפלה ולא בדבר ששליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן וכך מפורש בגט' דסוכה דבני מערבא (פ"ס ה"א) בימה של עץ באמצע וחזן הכנסת עומד עליה ועומד אחד מהן לקרות בתורה והיה הממונה מניף בסודרין והן עונין אמן:

עין משפט
נר מצוה

ו
א מיי' פ"א מה"ב ה"ה ופ"י שם סמ"ג שם טוש"ע או"ח וסי' ריח כ"א

ז
ב ג מיי' פ"ט מהל' תפלה ה"ז טוש"ע או"ח סי' קיג ס"ט

שמברכין עליהן כדתנן במתני' לקמן: מקום שנוטלין ממנו עפר. מקום יש בבבל שאין בהמה יוצאה משם עד שנותנין עליה עפר ממקום ההוא והוא סימן השמד ומקללותיה של בבל היא: ברוך גוזר. שגזר להשמידה ומקיים: צריך לומר אתה. ברוך אתה ה': א"צ לומר אתה. אלא ברוך ה' וגו': אזלין מיעבד שלמא. לעשות להם סדר ושיהא שלום ביניהם לאלו עיירות שבדרום: לא מלינו. למלל ולספר כחו וגבורתו של הקב"ה: כגון אני וחבירי. כלומר דדרים להכתוב מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו מי שיוכל להשמיע כל תהלתו הוא ימלל כגון אני וחבירי כך אמר דוד ור' אבון אמר כמשמעות פשט הכתוב מי ימלל מי יוכל למלל גבורות ה' ומי יוכל להשמיע כל תהלתו: תרגם יעקב כפר נבורייא בצור. להמקרא לך דומיה תהלה סמא דכולא סוף כל דבר משתוקא השתיקה היא התהלה לך משל למרגלית דאין לך ערך וכל שאתה משבח לה כך וכך ערכה אתה פוגמה: תני. בתוספתא פ"ו. הפותח. הברכה ביו"ד ה"א ברוך אתה ה' וכן הוא חותם במקום שיש בה חתימה הרי זה חכם שכך הוא נכון: באל"ף למ"ד. באלהינו ואינו אומר ה' הרי זה בור שלא זכר כלל להשם הנכבד: הרי זה בינוני. דמיהת חתם בה' והכל הולך אחר החתימה אבל להפך הרי זו דרך אחרת מינות נזרקה בו שלא רצה לחתום במה שפתח: לכו ושאלו את אדם הראשון. כלומר מפסוק המדבר באדם הראשון לכו ולמדו: והכתיב בראשית ברא אלהים. ולא כתיב אלהים ברא בראשית א"כ דטעות הפוקרין היתה דאלהים לשון רבים הוא והשיב להן דלפי הטעות שלהם היה צריך לכתוב בראו וכתיב ברא: מאדם ואילך בצלמנו כדמותינו וכו'. ולשון זה משמש על מאדם ואילך שהבריאה היא בשותפות אב ואם ועם כל זה א"א לשניהן שיולידו בלא רצונו ית': בסיליוס קיסר אגוסטוס. ושלשתן תוארים באדם אחד הן: חזרו ושאלו וכו'. דהאי קרא בבריאה משתעי ולפיכך אמר לתלמידיו האומן הבנאי והרכין טיקנטון הממונה על הבונים והכל על האומן הגדול הוא: אלהים דיבר. בקדשו: בכל מיני קריבות. אם שנראה לך רחוק וגבוה מעולמו בכמה וכמה ריחוקים קרוב הוא לשמוע תפלתך ומתקרב

תורה אור

מרקולים אומר ברוך ארך אפים. ראה ביתו של נבוכדנצר אומר ברוך שהחריב ביתו של אותו רשע. ראה מקום כבשן האש וגוב אריות אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. ראה מקום שנוטלין ממנו עפר אומר ברוך אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים. ראה בבל אומר וטאטאתיה במטאטא השמד. רבי זעירא ורבי יהודא בשם רב *כל ברכה [א] שאין עמה מלכות אינה ברכה אמר רבי תנחומא אנא אמר טעמא °ארוממך אלהי המלך (תהלים קמה). רב אמר צריך לומר אתה ושמואל אמר אינו צריך לומר אתה. רבי יוחנן ורבי יונתן אזלין מיעבד שלמא באילין קורייתא דדרומה עלון לחד אתר ואשכחון לחזנא דאמר *האל הגדול הגבור והנורא האביר והאמיץ [ג] ושיתקו אותו. אמרו לו [ג] אין לך רשות להוסיף על מטבע שטבעו חכמים בברכות. רב הונא בשם רב °שדי לא מצאנוהו שגיא כח (איוב לז) לא מצינו כחו וגבורתו של הקב"ה. רבי אבהו *בשם רבי יוחנן °היסופר לו כי אדבר (שם) כי אמר איש כי יבולע אם בא אדם לספר גבורותיו של הקב"ה מתבלע מן העולם. אמר רבי שמואל בר נחמן °מי ימלל גבורות ה' (תהלים קו) כגון אני וחברי אמר רבי אבון מי ימלל גבורות ה' תרגם יעקב כפר נבורייא בצור °לך דומיה תהלה (שם סה) אלהים בציון סמא דכולא משתוקא למרגלית דלית

מסורת הש"ס
ברכות יב. מ: ועי' תוס' ברכות נד. ד"ה הרואה
ברכות לג: ועי' תוס' ברכות יב. ד"ה אמת
מגילה יח:

לה טימי כל שמשבח בה פגמה. *תני הפותח ביו"ד ה"א וחותם ביו"ד ה"א הרי זה חכם. באל"ף למ"ד וחותם באל"ד למ"ד הרי זה בור. באל"ף למ"ד וחותם ביו"ד ה"א הרי זה בינוני. ביו"ד ה"א וחותם באל"ף למ"ד הרי זו דרך אחרת. המינין שאלו את רבי שמלאי כמה אלוהות בראו את העולם אמר להן ולי אתם שואלין לכו ושאלו את אדם הראשון שנאמר °כי שאל נא לימים הראשונים וגו' אשר בראו אלהים אדם על הארץ אין כתיב כאן אלא למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ. אמרו ליה והכתיב בראשית ברא אלהים אמר להן וכי בראו כתיב אין כתיב אלא ברא אמר ר' שמלאי כל מקום שפרקו המינין תשובתן בצידן חזרו ושאלו אותו מה אהן דכתיב °נעשה אדם בצלמינו כדמותינו אמר להן ויבראו אלהים את האדם בצלמם אין כתיב כאן אלא ויברא אלהים את אדם בצלמו אמרו לו תלמידיו לאלו דחיתה בקנה לנו מה אתה משיב אמר להן לשעבר אדם נברא מן העפר וחוה נבראת מן אדם מאדם ואילך בצלמינו כדמותינו אי אפשר לאיש בלא אשה ואי אפשר לאשה בלא איש אי אפשר לשניהן בלא שכינה. וחזרו ושאלו אותו מה ההן דכתיב °אל אלהים ה' אל אלהים ה' הוא יודע אמר להן הם יודעים אין כתיב כאן אלא הוא יודע כתיב אמרו לו תלמידיו רבי לאלו דחית בקנה לנו מה אתה משיב אמר להן שלשתן שם אחד כאינש דאמר בסילייוס קיסר אגוסטוס חזרו ושאלו אותו מה ההן דכתיב °אל אלהים ה' דיבר ויקרא ארץ אמר להן וכי דיברו ויקראו כתיב כאן אין כתיב אלא דבר ויקרא ארץ אמרו לו תלמידיו רבי לאלו דחית בקנה ולנו מה אתה משיב אמר להן שלשתן שם אחד כאיניש דאמר ואמנון בניין אריכטיקנטן. חזרו ושאלו אותו מהו דכתיב °כי אלהים קדושים הוא. אמר להן קדושים המה אין כתיב כאן אלא הוא אל קנא הוא. אמרו לו תלמידיו רבי לאלו דחית בקנה. ולנו מה אתה משיב. אמר רבי יצחק קדוש בכל מיני קדושות. דאמר רבי יודן בשם רבי אחא הקב"ה דרכו בקדושה דיבורו בקדושה וישובו בקדושה חשיפת זרועו בקדושה (אלהים) נורא ואדיר בקדושה. דרכו בקדושה °אלהים בקודש דרכך הילוכו בקדושה °הליכות אלי מלכי בקודש מושבו בקדושה °אלהים ישב על כסא קדשו דיבורו בקדושה °אלהים דיבר חשיפת זרועו בקדושה °חשף ה' את זרוע קדשו נורא ואדיר בקדושה °מי כמוכה נאדר בקודש. חזרו ושאלו אותו מה אהן דכתיב °מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו. אמר להן כה' אלהינו בכל קראינו אליהם אין כתיב כאן אלא בכל קראינו אליו. אמרו לו תלמידיו רבי לאלו דחית בקנה. לנו מה אתה משיב. אמר להן קרוב בכל מיני קריבות. דאמר ר' פנחס בשם רב יהודה בר סימון עבודה זרה נראית קרובה ואינה אלא רחוקה. מה טעמא °ישאוהו על כתף יסבלוהו וגו' סוף דבר אלוהו עמו בבית והוא צועק
עד

תוספתא פ"ו. דברים ד. בראשית א. יהושע כב. תהלים נ. יהושע כד. תהלים עז. שם סח. שם מז. שם סח. ישעיה נב. שמות טו. דברים ד. ישעיה מו.

## מראה הפנים

ושיתקו אותו. לאו דהפסיקו אותו באמצע התפלה אלא דלאחר התפלה למדו אותו שישתוק עוד מלהרבות בתוארים כעין דאמרינן התם פ' אין עומדין דף ל"ג ההוא דנחית קמיה דר' חנינא אמר האל הגדול וכו' המתין לו עד דסיים כי סיים א"ל סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך. והיינו דוקא ש"צ בתפלה אבל ביחיד לבין עצמו לית לן בה כדכתב הרא"ש ז"ל:
מנין

## פירוש מבעל ספר חרדים

פרת: ראה כבשן האש. תפורה שהוסק בה כבשנם של חנניה מישאל ועזריה: לאבותינו. שהצדיקים גדולי הדורות קרויין אבות כדאמר רשב"י במה נחלקו אבות העולם הילל ושמאי אבל נוסחת הבבלי שעשה נס לצדיקים: מקום שנוטלין ממנו עפר. פירש"י מקום יש בבבל שאין בהמה יכולה לצאת משם אא"כ נותנין עליה עפר מעפר אותו מקום והוא סימן השמד ומקללותיה של בבל שיה: ברוך גוזר ומקיים. שגזר להשמידה וקיים: אומר וטאטאתיה. בלא ברכה: המלך. וסמיך ליה ואברכה שמך

וכתב הרא"ש מכאן ראיה דכל ברכות שבפרק זה הוו בשם ומלכות: מיעבד שלמא באילין קרייתא וכו'. הלכו ממקומם שהיא טבריא מארץ יהודה לכפרים לשים שלום ביניהם שמעו שהיתה קטטה ביניהם ותנן בריש מסכת פיאה אלו דברים שאדם עושה וכו'. והבאת שלום בין אדם לחבירו ואמרינן עלה בברייתא בגמרא דלא במקום שאדם דר חייב להשלים ביניהם אלא גם אם שמע שיש בארץ אחרת מחלוקת חייב ללכת שם לעשות שלום ביניהם שנאמר בקש שלום ורדפהו בקשהו במקומך ורדפהו במקום אחר ושם הארכתי: לא מלינו כחו וכו'. אין אנו מגיעים והיאך נספרם: הפותח וכו'. בברכה שיש בה פתיחה ותתימה כברוך: בינוני. דשם יו"ד ה"א הוא שם המפורש ובברכות הכל הולך אחר החתום: דרך אחרת. כמו אליפע אחר דאפילו הדיינין אקרי אלהים ואיך פתח בשם המפורש והוריד בקדש: פרקו: כמו אפיקורס ל' תולפ' כך פי' בערוך: לשעבר וכו'. ואין מוקדם ומאוחר בתורה כאלו כתיב תחלה ויברא אלהים את האדם בצלמו וכו' זכר ונקבה. ואח"כ כתוב ויאמר אלהים מכאן ואילך נעשה אדם בשותפות איש ואשתו וכדאמרו ג' שותפין באדם אביו ואמו והקב"ה והכי מפורש במדרש הנעלם דצריך אדם בעת שיזדווג עם אשתו להיות בקדושה ולשתף עמו להקב"ה ולומר לו נעשה אדם וכו'. ואפשר שלכך הוקדים פסוק נעשה לו' שעל מנת כך ברא העולם כי קדוש הוא וליזנו בהורתו שנקדש עצמנו בשעת תשמיש דכלי קדושה קרוב לזנות חביב דלהכי סמך קדושים תהיו אחר פרשת עריות כדכתב רמב"ן: בסליאוס קיסר אגיסתוס. פי' בערוך בסלקוס מלך בערך אגריפס ובערך קיסר כתב דקיסר מלך לכך נראה דאגוסטוס גמי מלך וג' שמות כולם שם מלך מעידים על מעלתו: אומנון. שבקי לעשות בנין נקרא בנאי ונקרא אומן ונקרא ארכיטקנין. שמות מורים ידיעתו המלאכה והכא דמיירי במלאכת שמים וארץ דכתיב
דבר

שנויי נוסחאות (סו"י) המלך רב נכ"י המלך ואברכה רב. (סו"א) אינו צ"ל אתה נכ"י צריך לומר אלהינו. יוחנן בכ"י חנינא. (סו"ב) קורייתא נד"ו קרייתא. (סו"ג) אתר בכ"י כנישתא. (סו"ע) כי אמר במקרא אם אמר. (סוכ"א) הראשון בכ"י הקדמוני. הראשונים במקרא ראשונים. (סול"א) בצלמינו כדמותינו במקרא בצלמנו כדמותנו. (סול"ב) את אדם במקרא את האדם. (סול"ז) מה ההן נד"ו מהו. (סול"ט) ואמנון בניין אריכטיקנטן נד"ו אומנון בניין ארכיטקטון. (סומ"א) אמר ר' יצחק קדוש בכ"י אמר להן קדוש.

## מערכת הערוך

אל אלהים ה'.. שלשתן שם אחד, כאינש דאמר בסילייוס קיסר אגוסטוס. בערוך (ע' בסיליאום) אל אלהים ה'... שלשתן שם אחד הן כדאמרי אנשי בסיליאוס אגוסטוס קיסר בסילייוס כנוי של שררת אדון מושל ושליט. אגוסטוס כנוי כבוד למלכי רומי. [וכתב במוה"צ הרומיים קראו לשלטון שלהם קיסר על שם המושל הראשון כי כן שמו ולמושל שני קראו אגוסטוס (ופעם ספלס שוסיף ומגדל) ועל שמו קראו כן לבאים אחריו]. וכתב בעל ערה"ש „זה המאמר נאמר כנגד המאמינים בשילוש ובקשו להוציא מן המקרא הנ"ל (יהושע כ"ב) ראיה לטעותם... וע"ז השיב ר' שמלאי תשובתן בצדן כלומר באותו המקרא עצמו התשובה וראיה לסתור וכדמפרש" עכ"ל: [ואמנון] בניין אריכטיקנטן. בערוך (ע' אמן א') אומנין בנין ארכי קטונס [צ"ל „ארכיקטונים" ערה"ש]:

## חדושי רד"א

ושמואל אמר אינו צריך לומר אתה כו'. נ"ב בהי' רשב"א ריש מ' זה הנירסא ושמואל אמר צריך לומר אלקינו: תרגם יעקב כפר נבורייא כו'. נ"ב בבלי מגילה דף י"ח ע"א:

מסורת הש"ס

חגיגה יג. וע' תוס' שם ד"ה ורגלי ולעיל פ"א ה"א.

בשמואל א' א

תהלים קב

שמות יח שם כ

שיר השירים ז

שמות יח משלי כא שם יא

שמות ד

דברים ד

יונה ב

דניאל ג

דניאל ו

יואל ג

תהלים נה

ד"ה כ

ירושלמי ע"ז פ"ג ה"א: תהלים קמו

ומתקרב אליך בכל מיני קרבות : תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו . כאלו עומד לפניו ית' כביכול כאדם המשיח באזן חבירו והוא שומע : כפה לאזן . כגון הפה להאזן : ארבע שיטין . ארבע מיני דרשות בענין זה לארבעה אלו דחשיב לקמן שהציל הקב"ה בהיותם בתכלית הסכנה : תמן קמת לך . שם הייתי עומד עליך להציל ע"י כן והכא וכי לית אנא קאים לך : שמא מכניסו . כלומר עדיין ספק הוא אם מכניסו לפניו אם מניחו מבחוץ אבל הקב"ה אינו כן אלא כל אשר יקרא בשם ה' ימלט בודאי : מחמתה . מחמין של טבריא ופגעו בו הרומיים : מן דסופיינוס . מאנשי שר העיר שהיה שמו סופיינוס : ופנינה . ובערב באו הרומיים אצל השר ואמרו לו על אלו היהודים הללו : ומה עבדתון ליה . אם עשיתם לו איזה טובה בשביל כך והשיבו די לו כי פנינו מאתו ופטרנו אותו לשלום . והפנו ממנו והלך לו לשלום : ארכון . דיין ושופט : אלכסנדרוס פנה אלכסנדריאה . בדין הוא שאלכסנדרוס אחד יפנה ויפטור את השני שהוא כשמו : אשכח . המלאתם כפלוני שהוא מטריח אותי ביותר : עד דצווח ליה וכו' . בעוד שהוא צווח להפטרון שיושיענו ואם שהוא על פתח חצירו עד שהוא יוצא החרב עוברת על צווארו של זה והורגהו : קוזמקלוטר . הוא הקיסר

עד שימות ולא ישמע ולא יושיע מצרתו אבל הקב"ה נראה רחוק ואין קרוב ממנו . דאמר לוי *מהארץ ועד לרקיע מהלך ה' מאות שנה ומרקיע לרקיע מהלך ת"ק שנה ועביו של רקיע ת"ק שנה . וכן לכל רקיע ורקיע . ואמר ר' ברכיה ורבי חלבו בשם ר' אבא סמוקה אף טלפי החיות מהלך ה' מאות שנה וחמש עשרה מנין ישרה . ראה כמה הוא גבוה מעולמו ואדם נכנס לבית הכנסת ועומד אחורי העמוד ומתפלל בלחישה והקב"ה מאזין את תפלתו . שנאמר °וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע והאזין הקב"ה את תפילתה . וכן כל בריותיו שנאמר °תפלה לעני כי יעטף כאדם המשיח באוזן חבירו והוא שומע . וכי יש לך אלוה קרוב מזה שהוא קרוב לבריותיו כפה לאוזן . רבי יודן בשם רבי יצחק אמר בה ארבע שיטין בשר ודם יש לו פטרון אמרו לו נתפס בן ביתך אמר להן אני מקיים עליו אמרו לו הרי יוצא לידון אמר להן אני מקיים עליו אמרו לו הרי הוא יוצא ליתלות היכן הוא ואיכן פטרונו . אבל הקב"ה הציל את משה מחרב פרעה הדא הוא דכתיב °ויצילני מחרב פרעה . אמר רבי ינאי כתיב °ויברח משה מפני פרעה ואפשר לבשר ודם לברוח מן המלכות . אלא בשעה שתפס פרעה את משה חייבו להתיז את ראשו וקהת החרב מעל צווארו של משה ונשבר' . הדא הוא דכתיב °צוארך כמגדל השן זה צווארו של משה . ר' אמר רבי אביתר ולא עוד אלא שנתז החרב מעל צווארו של משה על צווארו של קוסנתירו והרגתו . הדא הוא דכתיב °ויצילני מחרב פרעה . לי הציל וקוסנתר נהרג . רבי ברכיה קרא עליו °כופר לצדיק רשע . רבי אבון קרא עליו °צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו . תני בר קפרא מלאך ירד ונדמה להן בדמות משה ותפסו את המלאך וברח משה . אמר רבי יהושע בן לוי בשעה שברח משה מפני פרעה נעשו כל אוכלוסין שלו אילמין ומהן חרשין ומהן סומין אמר לאילמין היכן הוא משה ולא היו מדברים . אמר לחרשין ולא היו שומעין . אמר לסומין ולא היו רואין . הוא שהקב"ה אמר לו למשה °מי שם פה לאדם או מי ישום אלם וגו' תמן קמת לך והכא לית אנא קאים . הה"ד °מי כה' אלהינו בכל קראינו אליו . רבי יודן בשם ר' יצחק שיטה אוחרי . בשר ודם יש לו פטרון אמרו לו הרי נתפס בן ביתך אמר הרי אני מתקיים עליו אמרו לו הרי יוצא לידון אמר להן הרי אני מתקיים עליו אמרו לו הרי הוא מושלך למים היכן הוא והיכן פטרונו . אבל הקב"ה הציל את יונה ממעי הדגה הרי הוא אומר ויאמר ה' °לדג ויקא את יונה . ר' יודן בשם ר' יצחק אמר בשיטה אוחרי . הרי בשר ודם יש לו פטרון אמרו לו נתפס בן ביתך אמר להן הריני מתקיים תחתיו אמרו לו הרי הוא יוצא לידון אמר להן הריני מתקיים עליו אמרו לו הרי הוא מושלך לאש היכן הוא והיכן פטרונו . אבל הקב"ה אינו כן הציל לחנניה מישאל ועזריה מכבשן האש הה"ד °ענה נבוכדנצר ואמר בריך אלההון די שדרך מישך ועבד נגו וגומר . רבי יודן בשם ר' יצחק אמר בה שיטה אוחרי . הרי בשר ודם יש לו פטרון וכו' עד הרי הוא מושלך לחיות . אבל הקב"ה הציל את דניאל מגוב אריות הה"ד °אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריוותא וגומר . רבי יודן אמר משמיה דידיה בשר ודם יש לו פטרון אם באת לו עת צרה אינו נכנס אצלו פתאום אלא בא ועמד לו על פתחו של פטרונו וקורא לעבדו או לבן ביתו והוא אומר איש פלוני עומד על פתח חצירך שמא מכניסו ושמא מניחו . אבל הקב"ה אינו כן אם בא על אדם צרה לא יצווח לא למיכאל ולא לגבריאל אלא לי יצווח ואני עונה לו מיד . הה"ד °כל אשר יקרא בשם ה' ימלט . אמר רבי פנחס עובדא הוה ברב דהוה עייל מחמתה דטיבריא פגעון ביה רומאי אמרון ליה מן דמאן את . אמר לון מן דסופיינוס . ופנינה . ברמשא אתו לגביה אמרין ליה עד אימתי את מקיים עם אילין יהודאי אמר לון למה . אמרין ליה פגעינן בחד אמרין ליה יהודאי ואמרינן ליה מן דמאן את אמר לן דסופיינוס . אמר לון ומה עבדתון ליה אמר ליה דיו ליה פנינן יתיה . אמר לון יאות עבדיתון . ומה מי שהוא נתלה בבשר ודם ניצול מי שהוא נתלה בהקב"ה לא כל שכן . הה"ד כל אשר יקרא בשם ה' ימלט אמר רבי אלכסנדרי עובדא בחד ארכון דהוה שמיה אלכסנדרוס . והוה קיים דיין חד ליסטים . אמר ליה מה שמך אלכסנדרוס אמר ליה אלכסנדרוס פנה אלכסנדריה . ומה אם מי ששמו כשם של בשר ודם הוא ניצול . מי ששמו כשמו של הקב"ה על אחת כמה וכמה . הה"ד כל אשר יקרא בשם ה' ימלט . רבי פנחס אמר בה תרתי חדא בשם רבי זעירא וחד בשם רבי תנחום בר חנילאי . רבי פנחס בשם רבי זעירא אמר בשר ודם יש לו פטרון אם הטריח עליו ביותר הוא אומר אשכח פלן דקא מטרחא לי . אבל הקב"ה אינו כן אלא כל מה שאת מטריח עליו הוא מקבלך . הה"ד °השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך . רבי פנחס בשם רבי תנחום בר חנילאי בשר ודם יש לו פטרון ובאו שונאים ותפשו אותו על פתח חצירו של פטרונו . עד דצווח ליה עד דהוא נפק עברת חרבא על קדליה וקטלית יתיה . אבל הקב"ה הציל את יהושפט מחרב ארם דכתיב °ויזעק יהושפט וה' עזרו ויסיתם אלהים ממנו מלמד שלא היה חסר אלא חיתוך הראש ויסיתם אלהים ממנו . רבי *זעירא בריה דרבי אבהו רבי אבהו בשם רבי אלעזר °אשרי שאל יעקב בעזרו וגומר מה כתיב בתריה עושה שמים וארץ וגומר . וכי מה ענין זה לזה אלא מלך בשר ודם יש לו פטרון שולט באיפרכיא אחת ואינו שולט באיפרכיא אחרת . אפילו תימר קוזמוקלטור שולט ביבשה שמא שולט בים . אבל הקב"ה שולט בים ושולט ביבשה . מציל בים מן המים וביבשה

## פירוש מבעל ספר חרדים

דבר ויקרא ארץ וכו' נקט שמות המורים עליה : מחמת לטבריא . חמת שם מקום קרוב לטבריא מיל כדאי' בפ"ק דמסכת מגילה : סופיינוס . שם המלך אשר בטבריה : ופנון ליה . הניחו לו : ברמשא . ובערב כשנכנסו אצל המלך ולא ראו אותו הכירו שהקל דובר ; מקיים . מאמין ; אמרין ליה יהודה . שמענו שקורין אותו יהודה : אמרין ליה פנינן יתיה . שהשבנו

מהם לאלו הצדיקים ועל זה הוסיף ר' יודן משמיה דידיה ודריש ב"ו יש לו פטרון אם באת לו עת צרה וכו' כלומר לאו דוקא אלו הצדיקים הגדולים ואלו צרות הגדולות אלא אפי' לכל אדם אשר יקרא בשם ה' כדכתיב כל אשר יקרא וגו' ומכל צרה ימלטהו ויעלה אותו מיד :

## מראה הפנים

**מנין** ישרה . מכאן מביאין התוס' בחגיגה דף י"ג ראיה למה שיסד הקליר והוא רבי אליעזר ברבי שמעון בסדר קדושה דר"ה וחיות אשר הנה מרובעות לכסא כף רגל חמש מאות וחמש עשרה ולא כיש מותקין הוי"ו דוחמש עשרה :

**רבי** יודן בשם רבי יצחק אמר בה ארבעה שיטין וכו' . דרשת רבי יצחק באלו ארבעה שיטות להראות שבד' דברים האלו היותר קשים בעולם וקרובים לסכנה מאד הציל

ן אמר

שנויי נוסחאות (סו"ז) עשרה מנין בכי"ר עשרה מה טעם ורגליהם רגל ישרה מנין . (סוי"ע) קוסנתירו בכי"ר קוצנטר . (סוכ"ע) הרי הוא נד"ו מלא הרי ליה . (סו"ל) להן נד"ו ליתא . (סו"ד) משמיה דידיה בכי"ר בשם גרמיה . (סול"ו) בא נד"ו באת . (סול"ח) עייל מחמתה דטיבריא פגעון ביה דומאי בכי"ר עלל בהרדה חמתין פגעון ביה דרומאי . (סומ"ג) ליסטים נד"ו ליסטים . (סומ"ד) כשם נד"ו כשמו . (סונ"ד) מציל נד"ו ומציל ,

## חדושי רד"א

דכתיב ויצילני מחרב פרעה וכו' . הש"ס מסדר כל ארבע מיתות ב"ד . מעשה דמשה שניצל מסייף ומעשה דיונה מטביעת הנהר שהוא חנק , ומעשה דחמו"ע שניצולו משרפה ומעשה דדניאל שניצל מחיה דורסת שהוא סקילה : א"ל אלכסנדרוס פנה אלכסנדרוס כו' . עי' בילקוט יואל [רמז תקל"ז] וצ"ל דלא לימרו אלכסנדר לקה :

הקיסר המושל בכיפה: מה אתון בעין. מן האכסניא העלוב הזה שאינו יודע להיכן ילך ואמרו לו וכי אתה אכסנאי עלוב הם הן שיפה לקרותם אכסניא עלובה שים שהמה כאן וטעות ע"ז שלהם בבבל וכו' אבל אתה יהודי כל מקום שאתה הולך אלהיך עמך והוא עונה אותך בכל עת: פיסקא. מקום שנעקרה וכו': ותחזיר לב עובדיה לעובדך חסר כאן וה"ג בתוספתא. ובחוצה לארץ אין צריך לומר כן מפני שרובה גוים. ועלה קאמר טעמא. ולא נמצא מתפלל על עובדי ע"ז אם יאמר כן: אף בח"ל צריך לומר כן מפני שעתידים להתגייר שנ' אז אהפוך אל עמים שפה ברורה והיינו כדדריש ר' יוחנן לקמיה: כי מי אשר יחבר אל כל החיים יש בטחון. הקרי הוא יהבר ויבחר כתיב ודריש ליה כי מי אשר ירצה יבוחר אל הקב"ה ויחובר אל ישראל ויתוספו עליהם כשיתגיירו אל כל החיים אלא כל זמן שהם חיים יש להם בטחון לבא ולהתגייר שכל זמן וכו': תני. בתוספתא שם: כי מי יחובר וגו' אפילו וכו' יהיה מי שיהיה יחובר אל ה' וישוב אליו ואפי' אותם שפשטו ידיהם בבית המקדש מיהת אינן נידונין

ועליהן הוא אומר וישנו וגו': קטני עכו"ם. שלא היה בהן כח לעשות רעה לישראל וכן שאר חיילותיו של נבוכדנצר הרשע שלא היה להם חלק בפשיטות ידו בזבול הן הן אשר אין חיין ואין נדונין אבל אותם שפשטו ידיהם בזבול אין להם תקנה בתשובה פליגי על ר' אחא: מזבלין. עובדים לעבודת ע"ז: הרואה את הכושי. תוספתא שם: הגיחור. אדם הרבה רו"ם בלעז: לווקן. לבן יותר מדאי: הכיפח. ארוך ביותר ופרצופו שמוט ומכוער הוא: מתניתין. ברייתא דוקא כשהיו שלימים כשנולדו ונשתנו אח"כ מברך דיין האמת: מה אמר אבקסטא. ובפ"ק דע"ז אבסקנטה. מלשון נשיאת חן וכבוד אפסארוונט"ה בלעז כלומר וכי אמר לה בא־זה לשון כבוד לא אמר אלא שבח להבורא ברוך וכו': זו דרכו וכו'. בתמיה: כגון ההן פופסדום. ובע"ז גרים פסוורום והוא קרן זוית מלשון פסי"א בלע"ז כשאדם פוגע בחבירו במקום צר אומר פסאור"א: ברוך חכם הרזים. שנתן חכמה ובינה להתרנגול להבחין בין יום ובין לילה על דרך מי שת בטוחות חכמה או מי נתן לשכוי בינה והוא תרנגול כדצווחין ליה ברומי: הרואה אוכלוסין וכו'.

תוספתא

תורה אור

וביבשה מן האש. הוא שהציל את משה מחרב פרעה. הציל את יונה ממעי הדגה. חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש. לדניאל מבור אריות. ההה"ד °עושה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בם וגומר. אמר רבי תנחומא מעשה בספינה אחת של עכו"ם שהיתה פורשת מים הגדול והיה בה תינוק אחד יהודי עמד עליהם סער גדול בים ועמד כל אחד ואחד מהם והתחיל נוטל יראתו בידו וקורא ולא הועיל כלום. כיון שראו שלא הועילו כלום אמרו לאותו יהודי בני קום קרא אל אלהיך ששמענו שהוא עונה אתכם כשאתם צועקים אליו והוא גבור מיד עמד התינוק בכל לבו וצעק וקיבל ממנו הקב"ה תפלתו ושתק הים. כיון שירדו ליבשה ירדו כל אחד ואחד לקנות צרכיו אמרו לו לאותו התינוק לית את בעי מזבין לך כלום אמר להון מה אתון בעי מן ההן אכסניא עלובה אמרו לו את אכסניא עלובה אינון אכסניא עלובה אינון הכא וטעוותהון בבבל ואינון הכא וטעוותהון ברומי ואינון הכא וטעוותהון עמהון ולא מהנון להן כלום. אבל את כל אהן דאת אזיל אלהך עמך הה"ד כה' אלהינו בכל קראינו אליו רבי שמעון בן לקיש אמר בשר ודם יש לו קרוב אם היה עשיר הוא מודה בו ואם היה עני כופר בו אבל הקב"ה אינו כן אלא אפילו ישראל נתונין בירידה התחתונה הוא קורא אותם אחי וריעי ומה טעם למען אחי וריעי רבי אבון ורבי אחא ורבי שמעון בן לקיש בשר ודם יש לו קרוב אם היה פילוסופוס הוא אומר ההן פלן מתקרב לן אבל הקב"ה קורא לכל ישראל קרובים הה"ד °וירם קרן לעמו: פיסקא [א] מקום שנעקרה כמנו עבודה זרה אומר ברוך שעקר עבודה זרה מארצינו כו'. *מתניתא כשנעקרה מכל מקומות או"ץ ישראל אבל [ב] אם נעקרה ממקום אחד אומר ברוך שעקר עבודה זרה מן המקום הזה נעקרה ממקום אחד ונקבעה במקום אחר מקום שניתנה בו [ג] אומר ברוך ארך אפים ומקום שנעקרה ממנו [ד] אומר ברוך שעקר עבודה זרה מן המקום הזה יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו כשם שעקרתה אותה מן המקום הזה כך תעקור אותה מן המקומות כולם ותחזיר לב עובדיה לעובדך ולא נמצא מתפלל על עובדי עבודה זרה תני רבי ישמעאל בן גמליאל אומר [ה] אף בחוצה לארץ צריך לומר כן. אמר רבי יוחנן °כי מי אשר יחובר. יבחר כתיב. אל כל החיים יש בטחון שכל זמן שאדם חי יש לו תקוה מת אבדה תקותו. מה טעמא במות אדם רשע תאבד תקוה. תני רבי יהודה אומר [ו] *שלשה דברים צריך אדם לומר בכל יום ברוך שלא עשאני גוי ברוך שלא עשאני בור ברוך שלא עשאני אשה. ברוך שלא עשאני גוי שאין הגוים כלום כל הגוים כאין נגדו. ברוך שלא עשאני בור שאין בור ירא חטא. ברוך שלא עשאני אשה שאין האשה מצווה על המצות. אמר רבי אחא °כי מי יחובר וגומר אפילו אותם שפשטו ידיהן בזבול יש להם בטחון. לקרבן אי אפשר שכבר פשטו ידיהן בזבול. לרחקן אי אפשר שעשו תשובה. עליהן הוא אומר °וישנו שנת עולם ולא יקיצו. רבנן דקיסרין אמרי קטני עכו"ם וחילותיו של נבוכדנצר אין חיין ואין נידונין. עליהן הכתוב אומר וישנו שנת עולם וגומר. [ז] העובר לפני בתי עבודה זרה אומר °בית גאים יסח ה'. רבי יוסי בי רבי בון בשם רבי לוי *ראה אותם מזבלין לעבודה זרה אומר זבח לאלהים יחרם. [ח] *הרואה את הכושי ואת הגיחור ואת הלווקן ואת הכיפח ואת הננס אומר ברוך משנה את הבריות. את הקטוע ואת הסומא את מוכי שחין אומר ברוך דיין האמת מתניתין כשהיו שלמים ונשתנו. אבל אם היה כן ממעי אמו אומר ברוך משנה את הבריות. *הרואה [ט] אילנות נאים ובני אדם נאים אומר ברוך שכן ברא בריות נאות בעולמו. מעשה *ברבן גמליאל שראה גויה אשה נאה ובירך עליה. לא כן אמר רבי זעירא בשם רבי יוסי בר חנינא רבי בא רבי חייא בשם רבי יוחנן °לא תחנם לא תתן להם חן. מה אמר אבסקטא לא אמר. אלא שכך ברא בריות נאות בעולמו. שכן אפילו ראה גמל נאה סוס נאה חמור נאה אומר ברוך שברא בריות נאות בעולמו. זו דרכו של רבן גמליאל להסתכל בנשים. אלא דרך עקמומיתה היתה. כגון ההן פופסדם והביט בה שלא בטובתו. קרא הגבר אומר ברוך חכם הרזים °מי שת בטוחות חכמה וגומר. אמר רבי לוי *בערביא קורין לאימרא יובלא °והיה במשוך בקרן היובל. באפריקא קורין לנידה גלמודה °ואני שכולה וגלמודה. ברומי צווחין לתרנגולא שכוי או מי נתן לשבוי בינה. [י] *הרואה אוכלוסין אומר ברוך חכם הרזים. כשם שאין פרצופין דומין זה לזה כך אין דעתן דומה זה לזה. בן זומא כשהיה רואה אוכלוסין בירושלים אומר ברוך שברא כל אלו לשמשיני כמה יגע אדם הראשון עד שלא אכל פרוסה. חרש זרע ניכש עידר קצר עימר דש זרה בירר טחן הרקיד לש וקיטף ואפה ואח"כ אכל

## מראה הפנים

אמר ר' יוחנן כי מי אשר יחובר וכו'. כדפריש דדרים להמקרא ולהמסורת לסיעתא לסברת רשב"ג או רשב"א כדגרים התם דאף בח"ל צריך לומר כן ומה"ט פסק הרמב"ם ז"ל כוותיה בפ"י מברכות בהל' ט' כדכתב הכ"מ שם:

מתניתין כשהיו שלימים ונשתנו וכו'. והכי מחלק נמי התם בדף נ"ח ע"ב:

## פירוש מבעל ספר חרדים

שהבכנו שאומר שמבית אדונינו המלך הוא כמו שאמר: המקומות כולן וכו'. בבבלי קאמר מכל מקומות ישראל וכו' ובחו"ל אין צריך לומר להשיב לב עובדיהם מפני שרובן גוים: ולא נמצא וכו'. בתמיה מדקאמר מן המדינות כולן הרי חו"ל בכלל וכמסיים והשב קאי נמי אחו"ל שרובן גוים ונמצא שמתפלל וכו' ונראה לכאורה שאין להתפלל מפני שרובן גוים ומתרץ תניא רשב"ג אומר וכו': ה"ג אף בחו"ל צריך לומר תני כן מפני שעתידין להתגייר שנאמר אז אהפוך אל עמים שפה ברורה וכן הגי' בבבלי: כי מי וכו'. כל מי שירצה יבחר כמו ובחרת בחיים: אבוקטא. ענייננו אדם כשר דרך עקומה, כמין גם ופתאום באה לפניו: כגון. ההן פופסדם דרך עקומה ידוע אצלם בעברית שמה כך: לשון הבבלי אוכלסי ישראל. ופירש"י חיל גדול ושל ששים ריבוא הוא: ברוך חכם הרזים. שיודע מה שבלב כל אלו: לשמשני. שהם חורשים וזורעים ואני מוצא הכל מוכן: ה"ג בבבלי בן זומא כשהיה רואה וכו' אומר ברוך חכם וכו' וברוך שברא וכו':

מתניתין

שנויי נוסחאות (סו"ו) מים בכי"ל בים. (בו"י) לאותו יהודי בני כו' עד כיון שירדו ליבשה בכי"ל להדוא יהודאי לית את קיים מצלי קם וצלי ושדך ימה כי מטין למינה. (סוכ"ס) למען אחי ורעי (תהלים קכ"ב). (סול"ב) ישמעאל בכי"ר שמעון. (סוכ"ס) עשאני בכי"ל עשתני. גוי. בור. אשה בכי"ל גוי. אשה. בור. (סול"ו) כי מי יחובר במקרא כי מי אשר יחובר. (סומ"א) מזבלין בכי"ר מזבחין. (סומ"ב) הקטוע ואת הסומא בכי"ר הקטוע החגור ואת הסומא. (סומ"ד) שכן ברא בריות בכי"ל שכבה בריות. (סומ"ו) לרם נד"ו עליהן. אבסקטא בכי"ר אבסקנטא. שכך ברא בריות בכי"ר שכבה לו בריות. (סומ"ז) שברא בריות בכי"ר שכבה לו בריות. (סונ"א) פרצופין נד"ו פרצופיהן. (סונ"ג) ניכש עידר בכי"ר וניכש וכיסח עידר.

מערכת הערוך זו דרכו כו' בערוך (ע' פוופרום) וכי יש דרכו של רבן גמליאל להביט בנשים אלא דרך עקמומית היתה כמו אותן פוופרום (פי' בעל ערס"ם דרך עקמומית ומעוקל שפגע איש באיש מבלי שראהו קודם לזה):

## ככר לאהרן

מה אמר אבסקטא. פי' הרש"ש אדם קשה שרית קיטון. פירוש הגונה לישב בחדר סגורה מפני היופי:

כגון ההן פופסדם. חבירו בירוש' ע"ז ספ"ק ועירובין דף כ"ה. פי' הרש"ש ז"ל איכרוזינ'אדה בלעז שוק שפתוח לד' רוחות:

## טוב ירושלים

ולא נמצא מתפלל על עע"ז, ע' בבלי נ"ח ב', ונ"ע לפס"ג דשם מתפללתו בר"ה שאנו אומרים וידע כל פעול כו' ואולי מפ"ז פסק כרשב"ג [כנ"ל] דכאן, ואפ"ל דאין להתפלל על רשעיהם שישובו עי' ב"ב ד' א', ודניאל היכי כו' ואולי הוא בכלל לא תחנם כו' ולפ"ז נ"ל דאין ללמוד מב"ב שם שלא לזכות במצות לרשעי ישראל כמו שמשמעתי מג"א בסביבותנו דודאי ישראל שאני והרי יש קונה עולמו בש"א כר"א ב"ד וחבריו וכו' לא ידח ממנו נדח. ויש להעיר מדרשב"ג בבבלי ב"ק ס"ט א', דאמר הלעיטהו כו' ועי' ירושלמי מע"ש פ"ה מזה ובערכין ג' ב', יכול ידחה אבן כו' ועי' ברכות י' א', ורחמיו עכ"מ וע"ש ז' א': לקרבן א"א שכבר פשטו ידיהם. וכה"ג עי' בבלי חגיגה ט"ו א', וירושלמי שם פ"ב ה"א וכבר הקשיתי בילדותי בס"ד עמש"כ ולא יקח שוחד דאין מחליפין זכות בחובה עי' תוי"ט ספ"ד דאבות ועי' ספרי דברים נפ' ואין עול ובפ' יחי ראובן וכה"ג א' בשקלים ובכ"ד הקב"ה מארי־ אף וגבי דיליה ובכ"ז צ"ע ונעלם דרכי החכמה כמוני היום וכ"ר לאאמו"ר שי' [זנ"ל] שפסק' בסנהדרין ק"ה ב', ומתוך שסהנה ח"ח כו':

תורה אור

אכל פרוסה. ואני עומד בשחרית ומוצא כל אלו
לפני. ראה כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד
שמצא חלוק ללבוש. גזז וליבן וניפס וצבע וטווה
וארג כבס ותפר ואח"כ מצא חלוק ללבוש ואני
עומד בשחרית ומוצא כל אלו מתוקן לפני. כמה
בעלי אומניות משכימים ומעריבים ואני עומד
בשחרית ומוצא כל אלו לפני. וכן היה בן זומא
אומר אורח רע מהו אומר וכי מה אכלתי משל
בעל הבית וכי מה שתיתי משל בעל הבית חתיכה
אחת אכלתי לו כוס יין שתיתי לו וכל טורח
שטרח לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו. אבל
אורח טוב אומר ברוך בעל הבית זכור בעל הבית
לטובה כמה יין הביא לפני כמה חתיכות הביא
לפני כמה טורח טרח לפני כל מה שטרח לא
איוב לו טרח אלא בשבילי. וכן הוא אומר °זכור כי תשגיא
פעלו אשר שוררו אנשים:

## הלכה ב מתני'

א *על הזיקים ועל הזועות
ועל הברקים ועל הרעמים
ועל הרוחות הוא אומר ברוך שכחו מלא עולם.
ב על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות
ועל המדברות הוא אומר ברוך עושה בראשית.
רבי יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר
ברוך שעשה את הים הגדול בזמן שהוא רואה
לפרקים ג *על הגשמים ועל בשורות טובות הוא
אומר ברוך הטוב והמטיב ועל שמועות הרעות
הוא אומר ברוך דיין אמת: **גמ'** תני בר קפרא
ד מתריעין על הזועות. *שמואל אמר אין עבר ההן
זיקא בכסיל מחריב העולם. מתיבון לשמואל ואנן
חמין ליה עבר אמר להון לית איפשר או לעיל
מינה או לרע מינה. שמואל אמר חכים אנא
בשקקי שמיא כשקקי נהרדעי קרתי. בר מן ההן
זיקא לית אנא ידע מה הוא. וכי שמואל עלה
איוב לח לשמים אלא על שם °מי יספר שחקים בחכמה.
אליהו ז"ל שאל לר' נהוריי מפני מה באין זועות
לעולם אמר ליה בעון תרומה ומעשרות. כתוב
דברים יא אחד אומר °תמיד עיני ה' אלהיך בה וכתוב אחד
תהלים קד °המביט לארץ ותרעד יגע בהרים ויעשנו. הא כיצד
יתקיימו שני כתובין הללו בשעה שישראל עושין רצונו
של מקום ומוציאין מעשרותיהן כתיקונן תמיד עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית השנה ואינה ניזוקת
כלום. בשעה שאין ישראל עושין רצונו של מקום ואינן מוציאין מעשרותיהן כתיקונן המביט לארץ ותרעד. אמר ליה
בני הייך כך היא סברא דמילתא. אבל כך עיקרו של דבר אלא בשעה שהקב"ה מביט בבתי תיטריות ובבתי קרקסיות
ירמיה כה יושבות בטח ושאנן ושלוה ובית מקדשו חרב הוא אפילון לעולמו להחריבו. הה"ד °שאוג ישאג על נוהו. בשביל
נויהו. אמר ר' אחא בעון משכב זכר. אמר הקב"ה אתה זיעזעתה איברך על דבר שאינו שלך. חייך שאני מזעזע עולמי
זכריה יד על אותו האיש. ורבנן אמרו מפני המחלוקת. °ונסתם גיא הרי כי יגיע גיא הרים אל אצל. אמר רבי שמואל אין
ישעיה יג רעש אלא הפסק מלכות. כמה דאת אמר °ותרעש הארץ ותחל. מפני מה °כי קמה על בבל מחשבות ה'. אליהו
שם ז"ל שאל לר' נהוריי *מפני מה ברא הקב"ה שקצים ורמשים בעולמו. אמר לו לצורך נבראו בשעה שהבריות חוטאין
שבת עז: הוא מביט בהן ואמר מה אלו שאין בהן צורך הרי אני מקיימן אלו שיש בהן צורך לכ"ש אמר ליה עוד הן יש בהן
צורך זבוב לצירעה פשפש לעלוקתה נחש לחפפית שבלון לחזזית סממית לעקרב: פיסקא על הברקים וכו' רבי
ירמיה ורבי זעירא בשם רב חסדאי דיו פעם אחת בכל היום. אמר רבי יוסי מה אנן קיימין ה אם בטורדין דיו
פעם



גוספתא שם : וכן הוא אומר זכור כי תשגיא פעלו . וזהו אורח
טוב שהוא מגדיל פעלו של בעה"ב ומשורר ומספר בשבחו :
**הלכה ב מתני'** על הזיקים . כוכבא דשביט והוא היורה
כחץ ממקום למקום והולך כשבט שהוא
יורה ונראה כמו שהוא פותח
הרקיע א"נ תבניות הנראות
בשמים כדמות כוכבים ויש להם
זנבות : הזועות . מזדעזעות
ורעידת הארץ : רעמים . קול
הנשמע בעננים שהם שופכים מים
זה לזה ומחמימו' שבתוך העננים
העולה מקיטור הארץ כשנשפכין
המים לתוכן פתאום בא הקול
וזהו הרעם וכמה דתימא לקול
תתו המון מים בשמים : ועל
הרוחות . שבאים בסערה וזעף
ואינם מצויים אלא לפרקים :
ברוך שכחו מלא העולם . לפי
שאלו נראים ונשמעים למרחוק
ואי בעי מברך עושה מעשה
בראשית שכל אלו מעשה בראשית
ברכות נד. הם כדכתיב ברקים למטר עשה
וגו' אבל על ההרים וגבעות
וכו' אינו מברך כ"א עושה
מעשה בראשית דוקא דלא מצי
לברוכי עלייהו שכחו מלא עולם
שאינן נראין כ"א כל אחד
ואחד במקומו : הים הגדול . ים
שם אוקיינוס שמקיף את העולם
ומתוך גדלו וחשיבותו קבעו ברכה
לעצמו ברוך שעשה את הים
ברכות נח: הגדול : לפרקים . משלשים יום
לשלשים יום וכן בהרים וגבעות
וכו' מל' יום לל' יום : על
הגשמים . אם יש לו ולאחרים
שדות מברך הטוב והמטיב דהכי
משמע הטוב לדידיה והמטיב
לאחריני ואם יש לו שדה לבדו
מברך שהחיינו ואם אין לו שדה
כלל אומר מודים אנחנו לך ה'
אלהינו על כל טיפה וטיפה
שהורדת לנו וכו' : ועל בשורות

טובות . שהן טובות לו ולאחרים הטוב והמטיב ואם הן לו לבדו
אומר שהחיינו : **גמ'** מתריעין על הזועות . שהם מפילין
הבניינים והורגים מתענין ומתריעין עליהם : אין עבר ההן זיקא
בכסיל . האי כוכבא דשביט אם עובר הוא במזל כסיל מחריב
העולם : והאנן חמיין ליה ועבר
וא"ל אי אפשר אלא או למעלה
או למטה ממנו ונראה כמו שעבר
ואינו כן : חכים אנא בשקקי
שמיא . מכיר ויודע אני לשווקי
השמים ושביליהן כמו שאני מכיר
בשוקא דנהרדעא עירי : אלא
על שם . דכתיב מי יספר שחקים
בחכמה ובחכמתו הבין והסתכל
בשבילי דשמיא : בעון תרומות
ומעשרות . אם אין מפרישין אותן
כתיקנן ולפי שהן מצות התלוין
בארץ וכדדרים מן המקראות :
אפילון . רוצה הוא להפיל עולמו
ולהחריבו וזהו סימן רעידת הארץ :
כי יגיע גיא הרים אל אצל .
וסיפיה דקרא ונסתם כאשר נסתם
מפני הרעש בימי עזיה מלך
יהודה וזה היה מפני המחלוקת
שערער על הכהונה והיה רוצה
להכנס לפנים ולהקטיר קטרת :
אין רעש אלא סימן הפסק
מלכות אחת : עוד יש בהן .
גם בהן עצמן יש איזה צורך
לרפואה : זבוב לצירעה . למי
שעקצו צירעה כותש זבוב ומניחו
עליו : פשפש לעלוקתא . למי
שבלע עלוקה מין שרץ רפואתו
לכתוש לפשפש ולהשקותו במים :
נחש לחפפי' . מין שחין כותש
נחש ומניחו עליו : שבלון . הוא
שבלול לימל"א : לחזיות . הוא
מכה על גב היד או גב הרגל :
סממית . עכבים לעקרב לעקילת
עקרב כותש סממית ומניחה
עליו : דיו פעם אחת . לברך על
כל היום : מה אנן קיימין אם
בטורדין . כלומר במה אנן קיימין
הא



טז
א מיי' שם הי"ד סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' רכז ס"א

יז
ב מיי' שם הט"ו סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' רכח ס"א

יח
ג מיי' שם ה"ג סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' רכא ס"א סי' רכב ס"א ב

יט
ד מיי' פ"ב מה' תענית הי"ב טוש"ע או"ח סי' תקטו ס"ד

כ
ה טוש"ע או"ח סי' רכז ס"ב

### פירוש מבעל ספר חרדים

**מתני'** . על הזיקין פי' ה"ר עובדיה זיקין כוכב הנראה כמי שפיתת הרקיע ויורה כחץ ממקום למקום אי נמי כוכב שנראה כמי שיש לו זנב ארוך : זועות . שהארץ מזדעזעת ורועשת : רעמים . קול הנשמע ברקיע מעננים ששופכין מים מזה לזה כמה דתימא לקול תתו המון מים בשמים : ועל הרוחות שבאים בזעף ובסערה ואינן מצויות אלא לפרקים : ברוך שכחו מלא עולם . ואי בעי מברך ברוך עושה בראשית שכל אלו מעשה בראשית הם כדכתיב ברקים למטר עשה וגו' אבל על ההרים ועל הגבעות וכו' אומר עושה מעשה בראשית דוקא דלא מצי לברוכי עלייהו שכחו מלא עולם שאינן נראין ברוב העולם אלא כל אחד ואחד במקומו : הים הגדול . ים אוקינוס שמקיף את העולם אומר ברוך שעשה הים הגדול שמתוך גדלו וחשיבותו קובע ברכה לעצמו : לפרקים . משלשים יום לשלשים יום : על הגשמים וכו' מברך הטוב והמטיב . והוא דאית ליה קרקע בשותפות עם אחריני דהכי משמע הטוב לדידיה והמטיב לאחריני הכל כי לית ליה ארעא כלל אומר מודים אנחנו לך על כל טיפה וטיפה שהורדת לנו וכו' ואם יש לו קרקע לבדו מברך שהחיינו עכ"ל : **גמ'** . מתריעין על הזועות . כשהארץ רועדת מתריעין בתפלה כשם שמתריעין ע"כ צרה שלא תבא על הצבור כדאי' בתעניות : שמואל אמר אין עבר ההן זיקא בכסיל וכו' . אם היה הכוכב היורה כחץ ברקיע ממקום למקום שאינו עובר מזל כסיל כשהוא יורה בהשגחת השם שאם היה עובר בו היה מחריב העולם : מי יספר וכו' . הפסוק לשבח לשי"ת מי כמוהו מי למד לאדם חכמה לספר מה שיש בשחקים הגבוהים : מביט בבית תיטריות . פי' בערוך מקום שצוחקים הגוים : ובבתי קרקסיות . בתי משתאות שלהם : צורך זבוב לצירעה . בריש פרק המוציא יין פירש"י מי שעקצו צירעה כותש זבוב ומניחה עליו : פשפש . גונג"י בלע"ז : נחש לחפפית . מין שחין : לשון הבבלי שבלול לכתית ופי' בערוך שרץ ים כשיצא מנרתקו והולך רירין נופלין ממנו ונימס ומת הנרתק קארקו"ל בלע"ז : כתית . מכה שעולה על גבי היד או על גבי הרגל כך פירש רש"י : חזזית . פי' בערוך תרגום או גרב או ילפת או גרבן או חזזן : סממית . ארייג"א בלע"ז : לעקרב . לעקיצת עקרב כותש סממית ומניחה עליו כך פירש"י : אם בטורדין וכו' . לשון הרמב"ם והגהת
מיימון

### מראה הפנים

**תני** בר קפרא מתריעין על הזועות וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' תענית בהל' י"ב וכן על הרעש וכו' והכ"מ כתב דהוא בכלל מפולת שהזכירו חכמים :
**עוד** יש בהן צורך זבוב לצירעה וכו'. ובבבלי פ' המוציא יין דף ע"ו לא קחשיב להא דפשפש לעלוקתה וקחשיב התם יתוש לנחש :
אם

**שנויי נוסחאות** (סו"ד) ואח"כ מצא חלוק ללבוש בכי"ר ואחר לבש חלוק. (סו"י) יין בכי"ר אחד. (סוי"ט) עולם בפיסקא העולמים. (סוכ"ג) ברוך שעשה את הים הגדול בזמן שהוא רואה לפרקים בפיסקא ברוך שברא את הים בזמן שרואהו לפרקים אומר ברוך עושה בראשית. (סוכ"ד) הוא בד"ו ליתא. (סוכ"ו) הוא בד"ו ליתא. (סול"ט) מעשרותיהן בכי"ר תרומותיה ומעשרותיה. (סומ"ג) זכר בד"ו זכור. (סומ"ה) ותרעש הארץ (ירמיה נ"א). כי קמה (שם). (סומ"ז) ואמר בד"ו ואומר. (סומ"ט) אמר ר' יוסי בכי"ל ר' יוסה בעי.

### מערכת הערך

**שמואל** אמר אין עבר ההן זיקא כו'. בערוך (ע' ככב א') "אמר שמואל אין עבר זיקא בכסיל מחריב את העולם ותאי דמיתחזי עבר לא עבר אלא לעיל מיניה או לרע מיניה, ועל המאמר בבבלי (ברכות נ"ח ע"ב) מאי זיקים אמר שמואל כוכבא דשביט. פירש הערוך "הכוכב הנראה בשמים יעתר ממקום למקום כמו שובט בשבט ומוריד השבט על המקום שמכת בו לפיכך נקרא שבים. וזה הכוכב שמו זיקים" עכ"ל. ובערך זק א'. כתב הערוך מאי זיקין כוכבא דשבים ובלשון ארמית ניצוצי אש זיקוקין דינור פי' רב האי ז"ל אש שמקדחת למעלה ונראה לה אור כענין שנאמר (ישעיה נ' י"א) קודחי אש מאזרי זיקות... ובזיקות בערתם. והעמודים של אש שנראין למעלה חייבין לברך עליהן ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם. ושבים שהוא עומד כשבט כדכתיב (במדבר כ"ד י"ז) דרך כבב מיעקב וקם שבט מישראל" עכ"ל:
**בשקקי** שמיא כשקקי נהרדעי. בערוך (ע' שק ד') שקקי דשמיא כשקקי נהרדעא:
[שאל] לר' נהוריי כו'. בערוך (ע' שקץ) שאל לרבי נהוראי מפני מה ברא הקב"ה שקצים ורמשים בעולמו א"ל לצורך נבראו בשעה שהבריות חוטאין הקב"ה מביט בהן ואומר מה אלו שלא נבראו לצורך הריני מקיימן אלו שנבראו לצורך על אחת כמה וכמה א"ל עוד יש בהן צורך זבוב לצרעה פשפש לעלוקה נחש לחפפית שבלול לחזזית.

### חדושי רד"א

**יש** בהן צורך כו'. נ"ב עי' בבלי שבת דף ע"ז ע"ב.

עין משפט נר מצוה

כא א מיי' פ"ט מה' ב' ה"ס סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' ריז ס"א
כב ב טוש"ע או"ח סי' רכז ס"ב
כג ג טוש"ע או"ח סי' רכז ס"א
כד ד טוש"ע או"ח סי' רכח ס"ג וסי' רכד סי"ג
כה ה מיי' פ"ה מה' תענית ה"ח טוש"ע או"ח סי' תקסא ס"ה

מסורת הש"ס

הא דאמרו פעם אחת בברכה לכל היום דוקא אם בטורדין הן זה אחר זה כל היום אז די בברכה אחת אבל אם במפסיקין הן שנתפזרו העננים בין ברק לברק ובין רעם לרעם צריך לברך על כל אחת ואחת: חייליה דר' יוסי. ראיה וסייעתא דיליה מן הדא: דתנינן. בתוספתא סוף פ"ה היה יושב וכו': אתא. וכן כי אתא ר' אחא ור' חנינא אמרו ג"כ בשם ר' יוסי הכי: בבית ספירריא. בחדר שמשימין בו כלי סיפוקו ותשמישו של הבית ולפעמים יש שם כ"ס מטונפים כגון עביט של מי רגלים וכיוצא ואינו יכול לברך על הרעמים ששמע או על הברקים: יצא. צריך הוא לצאת ולברך: היה יושב בתוך ביתו ערום. ואי"ן לו במה להפסיק ולכסות עצמו מהו שיעשה הבית כמו מלבוש ושיוציא ראשו חוץ לחלון ויברך וכן אם יושב במגדל מהו שיעשה לו המגדל כמין מלבוש ויוציא ראשו לחוץ ממנו ולא איפשיטא הבעיא. יעטוף משלהי ליה. עושה אותו עיף וחלוש כמה דאת אמר בהתעטף עלי רוחי: שלא במשקל. יותר חזק מן הראוי במשקל: שהיה קוסמיקון. שולט בכל העולם וכח גדול וחזק מפרק הרים ומשבר סלעי': בגין דאנא חמר. בשביל שאני מחמר אחר חמורים במשאות ועולה לירושלם בכל שנה מהו שצריך אני לקרוע בכל שנה ושנה כדין הרואה ירושלים בחורבנה: נון תלוי. כתיב במנשה אם זכה כשחזר בתשובה הוא בן משה ואם לאו הוא בן למנשה שעבד ע"ז: כומר היה לע"ז. ומפני מה האריך ימים כל כך כדכתיב עד גלות הארץ: חד פינך. קערה אחת של סולת: חד בר פחין. אדם ריק וגרוע: בגין חיי. בשביל פרנסתי: קומוס. ממונה על האוצרות שלו: והא

תורה אור

פעם אחת ביום. אם במפסיקין מברך על כל אחת ואחת. חייליה דרבי יוסי מן הדא. [א]היה יושב בחנותו של בשם כל היום אינו מברך אלא אחת. אבל אם היה נכנס ויוצא נכנס ויוצא מברך על כל פעם ופעם. אתא אמר רבי אחא ורבי חנינא בשם רבי יוסי אם בטורדין דיו פעם אחת ביום. אי מפסיקין מברך על כל אחת ואחת. [ג]היה יושב בבית הכסא או בבית *ספיקריא אם יכול לצאת ולברך בתוך כדי דיבור יצא. ואם לאו לא יצא. רבי ירמיה בעי היה יושב בתוך ביתו ערום מהו שיעשה ביתו כמו מלבוש ויוציא ראשו חוץ לחלון ויברך. [ה]היה יושב במגדל ערום מגדל מהו שיעשה לו כמין מלבוש ויוציא ראשו חוץ לחלון ויברך: פיסקא על הרוחות אומר ברוך שכחו מלא עולם. *מתניתא [ג]בשבאין בזעף אבל שבאים בנחת אומר ברוך עושה בראשית. אמר רבי יהושע בן חנניה בשעה שהרוח יוצא לעולם. הקב"ה משברו בהרים ומרשלו בגבעות. ואומר לו תן דעתך שלא תזיק בריותי. מה טעם °כי רוח מלפני יעטוף. משלהי ליה. כמה דאת אמר °בהתעטף עלי רוחי. כל כך למה. ר' חונא בשם רבי אחא ונשמות אני עשיתי. בשביל נשמות שעשיתי. אמר רבי הונא בשלשה מקומות יצא הרוח שלא במשקל וביקש להחריב את העולם כולו. אחת בימי יונה. ואחת בימי אליהו. ואחת בימי איוב. בימי יונה °וה' הטיל רוח גדולה. בימי איוב °והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר וגומר. בימי אליהו מניין °והנה ה' עובר ורוח גדולה חזק מפרק הרים. אמר רבי יודן בר שלום נימר אותו של איוב בשבילו היה ושל יונה בשבילו היה אין לך אלא של אליהו שהיה קוסמיקון. והנה ה' עובר וגו'. ואחר כך רעש ואחר הרעש אש לא באש ה': פיסקא רבי יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול. בזמן שהוא רואה לפרקים. וכמה הוא פרק [ד] *אחד לשלשים יום. שמעון קמטריא שאל לרבי חייא בר בא בגין דאנא חמר וסליק לירושלים בכל שנה מהו שנקרע. אמר ליה אם [ה] בתוך שלשים יום אי אתה צריך לקרוע. לאחר שלשים יום צריך אתה לקרוע. רבי חונא שמעון קמטריא בשם רבי שמואל בר נחמן °ויהונתן בן גרשום בן מנשה נון תלוי. אם זכה בן משה ואם לאו בן מנשה. *חברייא בעון קומי רבי שמואל בר נחמן כומר היה לעבודה זרה והאריך ימים. אמר לון על ידי שהיה עינו צרה בעבודה זרה שלו. כיצד היתה עינו רעה בעבודה זרה שלו. הוה בר נש אתא למיקרבה תור או אימר או גדי לעבודה זרה ואמר ליה פייסיה עלי. והוא אמר ליה מה זו מועילה לך. לא רואה ולא שומעת לא אוכלת ולא שותה לא מטיבה ולא מריעה ולא מדברת. אמר ליה חייך ומה נעביד. ואמר ליה אזיל עביד ואייתי לי חד פינך דסולת ואתקין עלוי עשר ביעין ואתקין קומוי והוא אכל מכל מה דאתי ואנא מפיים ליה עלך. מכיון דאזיל ליה הוה אכיל לון. זימנא חדא אתא חד בר פחין אמר ליה כן. אמר ליה אם אין מועילה כלום את מה עביד הכא. אמר ליה בגין חיי. כיון שעמד דוד המלך שלח והביאו *אמר ליה את בן בנו של אותו צדיק ואת עובד עבודה זרה. אמר ליה כך אני מקובל מבית אבי אבא מכור עצמך לעבודה זרה ואל תצטרך לבריות. אמר ליה חס ושלום לא אמר כן אלא מכור עצמך לעבודה שהיא זרה לך ואל תצטרך לבריות. כיון שראה דוד כך שהוא אוהב ממון מה עשה העמידו קומוס על תיסבריות שלו. הה"ד °ושבואל בן גרשם בן משה נגיד על האוצרות. שבואל

ע' ערוך ערך ספקריא וצ"ע
ברכות נט. ובתוס' ד"ה על
ישעיה נז
תהלים קמב
יונה א
איוב א
מלכים א יט
שם נד. תוס' ד"ה הרואה
שופטים יח
ע' רשב"ם ב"ב קי. ד"ה סבא
ב"ב כט
דה"א כו

גליון הש"ס

ה היה יושב במגדול. ע' מג"א ריש סי' עד וע' ברמב"ן בליקוטיו לפסחים פ"ק ובר"ן פ"ק דפסחים שם.

## מראה הפנים

אם במפסיקין וכו'. כלומר לא אמרינן דמברך על כל א' וא' כי אם במפסיקין וכדפרישית בפנים כ"כ הרא"ש ז"ל והטור בסי' רכ"ז וכן להא דלקמן היה יושב בבית הכסא וכו':

היה יושב בתוך ביתו ערום וכו'. הרא"ש ז"ל בפרקין לא העתיק אלא הבעיא דמגדול וכתב מספקא ליה אם לבו רואה את הערוה אסור או מותר ולמעלה פסקנו שאסור עכ"ל ועל זה הפליא לעשות המ"א בסי' ע"ד וכתב ופליאה בעיני על המאור הגדול איך פי' כן דא"כ ל"ל למבעי במגדל דהוא מילתא דלא שכיחא ה"ל למבעי כשלבוש טלית או חלוק ופשוט דאתמיטתיה הגמ' בסוכה דף י' ע"ב דאמרי' היה ישן בכילה מוציא ראשו חוץ לכילה וקורא ואם היתה גבוה י' אסור ופירש"י דאהל לא חשיב הפסק כמו העומד בבית ומוציא ראשו חוץ לחלון דהדי ראשו בתר רובו ואם אינו גבוה י' ה"ל כמוציא ראשו חוץ לחלוק עכ"ל וא"כ דבר ברור שהירושלמי מבעי ליה אם המגדל של עץ חשוב אהל או ה"ל ככליו ה"ל כחלוק או כטלית עכ"ל המ"א בזה. הנה פירושו שהיה לו כדבר ברור זה גרס לו שלא ראה אלא בהרא"ש כפי העתקתו ואלו היה רואה בירושלמי דכאן מבעי ליה כה"ג גם אם היה יושב בבית והוציא ראשו חוץ לחלון א"כ מעיקרא אזדא ליה פירושו וכירורו דהרי בבית ליכא לספוקי אם הויא כחלוק או כטלית לפי פירושו מכוונת רש"י בסוכה. ואם דכך הוא דדעת הש"ס הזה דאפשר דקי"ל כמ"ד לבו רואה את הערוה מותר היה אפשר לפרש כך כמו שהבין הרא"ש ז"ל דמספקא ליה היא גופא דאע"ג דאיכא למימר דלא שדינן ראשו בתר רובו וא"כ אף בבית מותר דאין ראשו רואה הערוה ולמ"ד דאף לבו רואה את הערוה מותר או דילמא כמ"ד אסור וא"כ אף במגדול דאיכא למימר דחשוב ככלי אם אינו גבוה י' אפ"ה אסור משום דמיהת לבו רואה את הערוה כמו שכתבו הפוסקים שם בישן בטליתו ערום וכך היה כוונת הרא"ש לפרש הא דהכא ולפיכך לא הוצרך להעתיק כ"א הבעיא דמגדל דמיהת שמעינן דמספקא ליה להאי ש"ס בדין לבו רואה את הערוה ופלוגתא היא בגמרין לעיל בפ"ג דף כ"ה ע"ב דלת"ק מותר ולהי"א אסור והכריעו הפוסקים כהי"א והסיא דסוכה פשוט הוא דאזלא כדעת הת"ק כמו שכתבו התוס' שם לא חיים שמותר ללבו רואה את הערוה. אבל מה שיש להפליא הוא זה דהא סתמא דהש"ס דהכא ס"ל כהדיא דלבו רואה את הערוה אסור כדאמר בפשיטות בלי שום פלוגתא לעיל בפ"ג בהלכה ב' על הא דתנן ואם לאו יתכסה במים ויקרא מתניתא בעכורין אבל בצלולין אסור ואם הוא יכול לעכור ברגליו יעכור וזהו כדעת הי"א דהתם וא"כ היאך מפרשינן להא דהכא דמספקא לי' בהא ואפי' אם נדחק לומר דלאידך מ"ד מיבעי ליה וכלומר דאם שדינן ראשו בתר רובו וא"כ הוי כראשו רואה את הערוה ואסור או דלמא לא שדינן ראשו בתר רובו וללבו רואה את הערוה לא חיישינן אבל זה ג"כ א"א דלא מצינו פלוגתא זו בהאי ש"ס אלא דביותר נראה דהכי קמבעיא ליה מהו שיעשה ביתו כמין מלבוש וכו' כלומר שיתוך במחילת החלון גם למטה מלבו והוי הפסק בין לבו להערוה דהא אפי' אם האדם נ' זבק גופו בזרועותיו דיינין ליה בהפסקה כמבואר בסי' הנזכר ומכ"ש דיש סברא לומר כן במחילת החלון וכהדיא שנינו בתוספתא דתרומות פ"ב מפני מה אמרו ערום לא יתרום מפני שאינו יכול לברך אבל מכסה עצמו בתבן ובקש ובכל דבר ומברך והיינו שמכסה את הערוה וא"כ ה"ה נמי אם מפסיק בכל דבר בין לבו לערוה אלא דהתם א"ל להוציא ראשו חוץ לחלון מפני שמכסה עצמו ומה שצריך כאן להוציא ראשו חוץ לחלון זהו פשוט כדי שלא יהיו עיניו רואה את הערוה ומדויק לפירושינו זה הא דקאמר כמין מלבוש או דילמא דאף שאין לבו רואה את הערוה אפ"ה אסור משום דאמרינן שדי ראשו בתר רובו והוי כראשו ועיניו רואין את הערוה והך בעיא דמגדול כדרך את"ל מיתפרשא דאת"ל דבית לא הוי הפסק דאמרינן שדי ראשו וכו' מגדול מהו וכשאינו גבוה י' והשתא אזלא הבעיא דהכא לפי מסקנת סתמא דהאי ש"ס דפ"ג דלבו רואה את הערוה לכ"ע אסור ומה שכתב המ"א בענין שפלפל שם בדברי רי"ו לכן נ"ל דס"ל להירושלמי וכו' ואם מוציא גם לבו לחלון א"כ הרי ראשו ורובו בחוץ והוי כאלו כולו בחוץ בודאי על זה יש להפלי' דמהיכן למד לומר כן דלמטה מלבו הוי רובו ואנן אמרי' בטבורו של האדם שעומד באמצע גופו וכפ' עגלה ערופה דף מ"ה אמרי' גבי הא דלהלכה שאול דאמר הולד נוצר מטיבורו ומשלח שרשיו אילך ואילך וכו' דלענין ילידה ממציעתיה הוא מיתלד וא"נ אפי' ראיה לזה דמעולם לא מצינו לומר דלמטה מלב של אדם רובו הוא:

מתניתא כשבאין בזעף וכו'. התוס' בדף נ"ט ע"א מביאין לזה והעתיק הב"י דבריהם בסי' רכ"ז ומיהו השמיטו הפוסקים להסיפא דנראה להם כשבאין בנחת לא הוו בכלל ברכה והתם מפרש מאי רוחות אמר אביי זעפא אלמא דלא מברכינן כ"א אזעפא וכדרכא לקמן דמברך תרתי וכו' וכפירושא דהרי"ף והרמב"ם ז"ל או זה או זה וכדכתבו התוס' שם אהא דרבא: אם בתוך שלשים יום אי אתה צריך לקרוע וכו'. הרא"ש ז"ל פי' אלו מגלתין מביא לזה וכן הסכמת כל הפוסקים כמבואר בסי' תקס"א:

בימות

## פירוש מבעל ספר חרדים

מיימון פי' טרודין שלא נתפזרו העבים בינתים: אי במפסיקין. שנתפזרו העבים בינתים: חייליה. כחו ראייתו של ר"י שיש הפרש בין טורדין לבין מפסיקין מן הדא וכו': רבי ירמיה בעי וכו'. מספקא ליה אם לבו רואה את הערוה מותר או אסור ולמעלה פסקנו דאסור עכ"ל: משלהי ליה. מתיכין כחו תרגום והוא עיף והוא משלהי וה"א מתחלפת בחי"ת וכמוהו משקין בית השלחין: קוסמיקון. ענינו כולל: בתוך שלשים יום אין צריך וכו'. מכאן הביא הרא"ש ראיה דכל ברכות דפרקין הרואה מקום וכו' אינו אלא משלשים יום לשלשים יום: בר פחין. פקח: העמידו קומוס. ממונה: על

שנויי נוסחאות (סו"ו) מפסיקין גד"ו במפסיקין. (בו"ח) ספיקריא בכי"ל ספקלרייא. (סו"ט) בתוך כדי דיבור גד"ו תוך דיבור. (סוי"ג) לחלון בכי"ר מגדל. (סוי"ד) על הרוחות אומר גד"ו על הרוחות מהו אומר. שכחו בכי"ל שכחו וגבורתו. (סוכ"ב) חזק במקרא וחזק. (סוכ"ו) שנה בכי"ר שעה. (סוכ"ז) רבי חונא בכי"ר ניתא. (סוכ"ט) זרה שלו כיצד בכי"ל זרה האריך ימים כיצד. (סול"ג) ליה גד"ו לה. (סול"ד) את מה עביד גד"ו את מה את עביד.

## מערכת הערוך

אין לך אלא של אליהו שהיה קוסמיקון בערוך (ע' קוזמיקון) אין לך קוזמיקון בהן אלא של אליהו שנאמר והנה ה' עובר ורוח גדולה וגו'. פי' חזק (ובמוסף פי' בלשון יונים דבר של העולם כלו. ופי' בעל ערכ"ם כלומר הולך על מלא כל העולם): [כיון] שראה דוד כך כו' בערוך (ע' קמים) כיון שראה דוד שממון חביב עליו מינהו קומים תיסאכרין (נו"א תיסוורי ובדפוס ראשון תיסכרין) שלו על בית המקדש שנאמר (דברי הימים א' כ"ו כ"ד) נגיד על האוצרות (מוס"ע פי' קומים בלשון יוני וכומי נגיד) (תיסאור. תיסכר פי' אוצר):

## חדושי רד"א

פרק אחד לשלשים יום כו'. נכתב בצידו עי' בבלי מסכת ראש השנה דף ל"ח ע"ב:

## בכר לאדן

ר' ירמיה בעי היה יושב בתוך ביתו ערום וכו'. עיין בסוכה פרק קמא דף יו"ד: (א"ה חיד"א עיין מה שכתבתי אני הדל בברכי יוסף ומחב"ר אורח חיים סי' ע"ד בס"ד).

מסורת הש"ס

והא כתיב עד יום גלות הארץ. היה הוא ובניו כהנים לשבט הדני: סנקליטין. השרים והממונים: הרואה את החמה בתקופתה. מקום שהיא חוזרת שם לתחלת הקיפה היא שעת תליית המאורות שאז התחילה להקיף ולשמש והוא בראש מחזור גדול מכ"ח שנה שאז היא באה לתקופה הראשונה שהיא תקופת ניסן שנופלת בתחלת ליל רביעי: ואת הלבנה בתקופתה. בגבורתה. ולקמן מפרש לה: ואת הרקיע בטיהרו. כדמפרש רב חונה הדא דתימר בימות הגשמים דעלה קאי כלומר כשהגשמים מלוים ויורד מטר כל ג' ימים כדמסיים ובלבד לאחר שלשה ימים ואח"כ כשנושב רוח לפונית נראה רקיע בטיהרו. הה"ד ועתה לא ראו אור. בהיר הוא בשחקים ורוח עברה ותטהרם: עד איכן. נקרא בחידושה: עד שתראה בחצי המטה. עד שנראה אור בחצי המטה שלה שאז עבר חידושה: הא. כלומר הא שמעינן דכל י"ד יום צריך לברך דלא נתמלא פגימתה עד י"ד יום וכל י"ד יום נקראת בחידושה: בתפלה. איידי דמיירי בברכת מחדש חדשים קאמר דבתפלת מוסף של ר"ח אומר ג"כ מקדש ישראל ומחדש חדשים: וראשי חדשים. דעל הרוב עדיין אין הלבנה נראית כלל בר"ח: והשיאנו. בתפלת מוסף: להזכיר בה זמן. ותתן לנו את יום ראש חודש הזה: תני רבי הושעיא. טעמא דהך ברייתא דלעיל מפרש דכתיב והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים מכאן רמז שמברכין על החמה בתקופתה וזהו ושנים שאינו אלא משנים לשנים ורמז על הלבנה וחידושה מלמועדים שר"ח ומועדים למהלך הלבנה מתחשבין: כל ימיו של רשב"י. היה זכותו מגין על הדור ולא היה

צריך להראות הקשת בענן: יקרב. זכות אברהם מאללו כלומר מזמנו ועד זמני. ואין לא. ואם לא יספיק זכותו יצרף אחיה השילוני עמי ואני מקרב כולי עלמא לעולם הבא: וכי מה ראוי לסמוך בשורות טובות לגשמים. כלומר מפני מה שנו בשורות טובות אחר גשמים דנהי דכך הוא דברכת שתיהם הטוב והמטיב הוא מכל מקום היה להם להקדים בשורות טובות שהם בכל זמן והגשמים אינן יפים אלא בעתם וקאמר ר' לוי על שם הכתוב דכך כתיב מים קרים וגו' ברישא והדר כתיב ושמועה טובה מארץ מרחק: בתחלה כדי רביעה. כלומר בזמן הראשון של גשמים כמו ששנינו בפ"ק דתענית זמן רביעה ראשונה ורביעה שניה וברראשונה אם ירדו כדי לרבעות את הארץ מברכין ולקמן מפרש לה כמה הוא כדי רביעה: ובסוף. ברביעה שניה כדי שיודחו פניה של הקרקע שהיא נמסית מן הגשמים וכמו שהודחו פניה הויא: כדי שתשרה המגופה. של חבית וקס"ד שירדו כל כך כדי שתשרה המגופה של החבית במי גשמים והיינו דמתמה עלה ויש מגופה נשרית במי גשמים שיורדין על הארץ זה דבר שאי אפשר: אלא רואין אותה כאלו היא שרויה. כלומר שיורדין כל כך עד שרואין את הארץ כאלו הוא שרויה שיכולין לעשות ממנה מגופת חבית מבלי תוספת מים אחרים: ולבסוף אפילו כל שהוא. דקסבר הואיל וכבר ירדו קצת גשמים ברביעה ראשונה הלכך ברביעה שניה אפי' בכל שהו סגי: להפסיק תענית נאמרה. כל אלו השיעורין לא נאמרו אלא לענין הפסק תענית שאם היו מתענין על הגשמים וירדו להם כל כך כדאמר בתחלה וכו' מפסיקין ולא מתענין: ורב אדא בר

עין משפט נר מצוה

כז א מיי' פ"י מה"ב הי"ח סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' רכט ס"ב
כז ב מיי' שם הט"ז טוש"ע או"ח סי' תכו ס"א
כח ג ד טוש"ע או"ח סי' תכ ס"ג
כט ה מיי' פ"ב מה' תפלה ה"י סמ"ג עשין יט טוש"ע או"ח סי' תכג ס"ג
ל ו מיי' פ"י מה"ב ה"י סמ"ג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רכד ס"ב
לא ז מיי' שם הט"ז סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' רכט ס"א

תורה אור

שבואל ששב אל אל בכל לבו ובכל כחו. נגיד על האוצרות שמינוהו על תיסבוריות שלו. מתיבין לרבי שמואל בר נחמן והא כתיב °עד יום גלות הארץ. אמר לון כיון שמת דוד עמד שלמה וחילף סנקליטין שלו. וחזר לקילקולו הראשון. הה"ד °ונביא אחד זקן יושב בבית אל וגו'. אמרין הוא הוה. הרואה [א] את החמה בתקופתה ואת הלבנה בתקופתה ואת הרקיע בטיהרו. אומר ברוך עושה בראשית. אמר רב חונה הדא דתימר בימות הגשמים בלבד לאחר שלשה ימים. הה"ד °ועתה לא ראו אור וגו'. [ב] *הרואה את הלבנה בחידושה אומר ברוך מחדש חדשים. עד איכן. רבי יעקב בר אחא בשם רבי יוסי [ג] עד שתראה בחצי המטה. רבי אחא ורבי חנינא בשם רבי יוסי [ד] עד שתתמלא פגימתה. רבנן דקיסרין אמרין עד ארבעה עשר יום. אמר רבי יוסי בי רבי בון ויאות. כלום מתמלאת פגימתה אלא עד י"ד יום. הא כל י"ד יום צריך לברך. בתפילה רבי יוסי בר נהורייא אמר מקדש ישראל מחדש חדשים. רבי חייא בר אשי אבר מקדש [ה] ישראל וראשי חדשים. שמואל אמר צריך לומר והשיאנו. רב אמר צריך להזכיר בה זמן. תני רב הושעיא °והיו לאותות ולמועדים ולימים ולשנים. *העובר בין הקברות מהו אומר בא"י מחיה המתים. רבי חייא בשם רבי יוחנן ברוך נאמן בדברו ומחיה המתים. רבי חייא בשם רבי יוחנן היודע מספרכם הוא יעורר אתכם הוא יגלה את העפר מעל עיניכם בא"י מחיה המתים. רבי אליעזר בשם רבי חנינא [ו] אשר יצר אתכם בדין וכלכל אתכם בדין וסילק אתכם בדין ועתיד להחיותכם בדין היודע מספרכם הוא יגלה עפר מעיניכם ברוך מחיה המתים. הה"ד במתי ישראל. אבל במתי אומות העולם אומר °בושה אמכם מאד חפרה יולדתכם וגו'. *הרואה הקשת בענן אומר בא"י זוכר הברית. רבי חייא בשם רבי יוחנן [ז] נאמן בבריתו וזוכר הברית. רבי חזקיה בשם רבי ירמיה כל ימיו של רבי שמעון בן יוחאי לא נראתה הקשת בענן. רבי חזקיה בשם רבי ירמיה כן הוה רבי שמעון בן יוחאי אומר בקעה בקעה התמלאי דינרי זהב והיתה מתמלאה. רבי חזקיה בשם רבי ירמיה כן הוה רבי שמעון בן יוחאי אומר *אני ראיתי בני העולם הבא ומיעוטין הן. אין תלתין אינון אנא וברי מנהון. אין תרין אינון אנא וברי אינון. רבי חזקיה בשם רבי ירמיה כך היה רבי שמעון בן יוחאי אומר יקרב אברהם מן גביה ועד גביי. ואנא מקרב מן גביי ועד סוף כל דרי. ואין לא יצרף אחיה השילוני עמי ואנא מקרב כל עמא. וכי מה ראו לסמוך בשורות טובות לגשמים. רבי ברכיה בשם רבי לוי על שם °מים קרים על נפש עיפה שמועה טובה מארץ מרחק. וכמה גשמים ירדו ויהא אדם צריך לברך. רבי חייא בשם רבי יוחנן בתחילה כדי רביעה ובסוף כדי שיודחו פניה. רבי ינאי בשם רבי ישמעאל בשם רבי שמעון בן לקיש בתחילה כדי רביעה ולבסוף כדי *שתשרה המגופה. ויש מגופה נשרית אלא רואין אותה כאלו היא שרויה. רבי יוסי בשם רבי יהודה ורבי יונה ורבי יהודה בשם שמואל בתחילה כדי רביעה ולבסוף אפילו כל שהוא. רבי יוסה בשם רבי זעירא להפסיק תענית נאמרה. רבי חזקיה ורבי נחום ורב אדא ורב בימי הון יתבין. אמר רבי תנחום לרב אדא בר

(בגליון: שופטים יח · מ"א יג · איוב לז · סנהדרין מב. · ברכות נח: · שם נט. · ירמיה נ · סוכה מה: כביטוי · משלי כה · כעין זה תענית ו:)

## פירוש מבעל ספר חרדים

של תיסבוריות. אוצרות: עד שתראה כחצי המטה. כאלו הלבנה מטה שלמה עגולה וכשתהיה חציה שלם מברך עליה ותו לא והיינו עד שבעה ימים לחודש כדמפרש בבבלי בסנהדרין פרק היו בודקין: תתמלא כל העיגול. וכעי בתפלה בר"ח מה חתם במוסף ר' יוסי בן נהוראי אמר וכו': בתחלה. אם נזכר לברך בזמן הרביעה דהיינו בשנת מברכת בי"ז בחשון ובבינונית כ"ג ובמאוחרת ר"ח כסליו לדעת הרמב"ם וכדאי' בפ"ק דתעניות ופ"ח דנדרים: כדי רביעה. לקמן מפרש השיעור: ולבסוף. אם לא נזכר לברך בשעת רביעה אלא בסוף: ויש מגופות נשרית. בתמיה בכל המגופות שלהם היו בכלי חרס בכבשן האש: רואין אותה אלו וכו'. אם היתה יבשותה על ידי חמה כשלגו בשמים הרבים מורין אותה: להפסק תענית נאמרה. הא דתנן במתני' דפל הגשמים

ולאו דוקא ט"ו וי"ו אלא תלי כ"ט י"ב תשל"ג זהו מלאותו עכ"ל ויש איזה סמך לזה ממאי דאמר הכא עד י"ד יום זהו מילוי פגימתה ותלי מי"ב תשל"ג כיון דלא הוי יום שלם לא קחשיב ליה: ואין לא. יצרף אחיה השלוני עמי. ובבבלי פ' לולב וערכה דף מ"ה גרים ואלמלא יותם בן עוזיהו עמנו מיום שנברא העולם עד סופו:

ולבסוף כדי שתשרה המגופה וכו'. זהו כעין דרבי אבהו בבבלי פ"ק דתענית דף ו' ע"ב רביעה ראשונה כדי שתרד בקרקע טפח שנייה כדי לגוף בה פי חבית. וברביעה ראשונה הוי כדר' יאודה דתוספתא דלקמן:

והפסיק תענית נאמרה. וה תם בפ"ג דף כ"ה ע"ב קאמרי חכמים לענין הפסק תענית כתרכב טפח בבינונית טפחיים בעבודה שלשה טפחים:

## מראה הפנים

בימות הגשמים בלבד לאחר ג' ימים. והא אמר אביי כי אתא מיטרא כולי ליליא וכצפרא אתא איסתנא ומגליא להו לשמיא ואפשר דכאן למד לומר לאחר ג' ימים מדכתיב בהיר הוא בשחקים דמשמע דבשחקים הוא בהיר ולא לעיני בני אדם מפני הגשמים וג' תיבות אלו רמז לג' ימים ואח"כ רות עברה ותטהרם:

עד י"ד יום. ובבבלי סנהדרין דף מ"א ע"ב פליגי בעד שתתמלא פגימתה דקאמר רבי יוחנן שם וכמה אמר רב יהודה עד שבעה ונהרדעי אמרי עד י"ו ותרווייהו כרבי יוחנן ס"ל הא למיהוי כיתירא הא למיהוי כי נפישא ופסקו הפוסקים כנהרדעי לרבים נינהו. והאי עד שתראה בחצי המטה דהכא היינו למיהוי כיתירא דהתם והטור בסי' תכ"ו כתב והני י"ו משעת המולד מונין אותם ולא מיום קביעות החדש. ולפי מה שכתב הב"י בשם תשובה אשכנזית דטעמא משום דאמרי' עד שתתמלא פגימתה וא"כ במילוי תליא מילתא

וסי"ב

שנויי נוסחאות (סו"ב) תיסבוריות גד"ו תיסבריות. (סוי"ג) בחצי המטה גד"ו כחצי חמטה ובכי"ל כחצי חמיטה. (סוי"ד) חנינא גד"ו חיננא. (סי"ט) מחדש חדשים בכי"ל וטהרת חדשים. (סוכ"ג) הושעיא גד"ו הושעיה. (סוכ"ג) ולשנים במקרא ושנים. (סוכ"ד) הכיתים גד"ו מתים. (סוכ"ו) מספרכם הוא יעורר אתכם הוא יגלה בכי"ל מספרכם הוא במהרה יגלה. (סול"ו) יוחאי גד"ו יוחי (וכן בכל העמוד). (סומ"א) ומיעוטין גד"ו ומעוטי. (סומ"ד) שבועה במקרא ושמועה. (סומ"ו) פניה בכי"ל פני הקרמיד. ינאי בשם ר' ישמעאל גד"ו ר' ינאי בר ישמעאל. (סומ"ט) נחום בכי"ל תנחום. ורב בימי בכי"ל בר אבימה. תנחום בכי"ל נחום.

## חדושי רד"א

רשב"י אומר בקעה בקעה וכו'. נ"ב עי' ילקוט תהלים [רמז תתמ"ג] כי שמחתני ה' בפעליך א"ר חזקיה בשם ר' ירמיה מעשה בתלמידא' של רשב"י שיצא לסחורה והרויח והעשיר והיו התלמידין רואין את הריוח ומצערין עצמן. מה עשה רשב"י נסיב להון להתלמידיו ונפק בהון לבקעה אמר לבקעה. בקעה בקעה התמלאי דינרי זהב מיד נתמלא הבקעה וכו' אמר להתלמידיו כל אחד מכם יטול כל מה שהוא מבקש אלא היו יודעין שכל מי שנוטל כמנו מתן שכרו שלע"ל הוא נוטל כיון ששמעו כן התחילו לומר כי שמחתני ה' בפעלך וגו' עש"ה:

## ככר לאדן

הרואה את החמה בתקופתה וכו' ובלבד לאחר ג' ימים. פי' הואיל וג' ימים לא ראו שמש וירח בלילה זה דומה לבריתו של עולם שלא נתלו המאורות עד יום ד': כחצי המטה. מטתה של לבנה מדת שטחה שנתמלאה עד חצי העיגול. הרמ"ם: תני רב הושעיא דכתיב והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים כנ"ל. פי' מועדים מתרגם זמנין ולזה מזכיר זמן:

## עמודי ירושלים

רב אמר צריך להזכיר בה זמן כתב הרא"ם כמו במועד. וצ"ע לפ"ז מהא דאיתא בעירובין (דף מ ע"ב) רב ושמואל דאמרי תרוייהו אין אומר זמן אלא בשלש רגלים וא"כ איך יוכל לומר זמן בר"ח וע"כ נראה כמו שפי' הפני משה האי זמן הוא ותתן לנו את יום ר"ח הזה. ומה דאי' בירושלמי שמואל אומר צריך לומר והשיאנו ופי' המפרשים דעל ר"ח קאי ותקשה מזה על הרא"ש פ"ד דר"ה ובס' הפרדס הגדול (סי' קס"ו וקס"ח) שכתב שצריך לומר בר"ה ויה"כ והשיאנו והביאו ראי' מירושלמי הזה ואם נאמר דעל ר"ח קאי איך מוכח מזה. ונהי דעל ר"ה י"ל דלא גרע מר"ח. ואולם על יוה"כ תקשה מנ"ל ללמוד מכאן. ויש לומר דהם באו לדחות סברת החולקים דאין לומר והשיאנו אלא בג' דגלים] דכתיב יראה יראה וע"ז הביאו ראי' דלא כן הוא דהא בר"ח צ"ל והשיאנו

## עמודי ירושלים תנינא

עד שתראה כחצי המטה הרוקח (בסוף סי' רכ"ח) כתב פירוש כחצי עונה:

## טוב ירושלים

ריב"נ אמר מקדש ישראל מחדש חדשים כו'. מש"כ מה"פ דאין הלבנה נראית בר"ח הוא נגד המוחש במ"ע, ויו"ל דטעמא משום דאין חותמין בשתים עי' בבלי מ"ס א':

עין משפט נר מצוה

לב א מיי' פ"י מה' ברכות ה"י סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' רכא ס"ב

לג ב מיי' פ"י מה' ה"י סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' רכב ס"ב

לד ג מיי' שם ה"א סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' רכג סי"ג

לה ד מיי' שם ה"ד סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' רכב ס"ד

לו ה מיי' שם ה"ג סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' ריט ס"א

לז ו מיי' שם סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' רכב ס"ג

לח ז טוש"ע או"ח סי' רכב ס"ה

לט ח טוש"ע או"ח שם ס"ד

בר אבימי נ"ל: לא מסתברא. אלא דלענין ברכה נאמרו אלו השיעורין והשיב הן ולר' חזקיה השיב דלענין הפסק תענית נאמרו וא"ל ר' חזקיה למה אמרת ליה לר' תנחום הין הכין דלענין ברכה נאמרו והשיב דבשיטת רבי בני אמרתי כן ור' תנחום ועל זה שאל רבי מנא ומנו רביה וא"ל ר' זעירא הוא רבו וא"ל ר' מנא והא כי הלא אנן אמרינן לעיל דר' יוסי בשם ר' זעירא קאמר להפסק תענית נאמרה ולא כרב אדא בר אבימי משמיה: שאת ממניען זו מזו. כצ"ל וכך הוא בפ"ק דתענית. שאתה מונע טיפה א' מטיפה אחרת שלא יהא נוגעין זו בזו כדכתיב כי יגרע נטפי מים והוא לשון מניעה וגרעון כד"א ונגרע מערכך: וכמה גשמים ירדו וכו'. תוספתא פ"ק דתענית: מלא כלי. אם הם ממלאין הכלי המחזיק ג' טפחים: בתחלה. ברביעה ראשונה: שורשי תאנים רכים. הם מתחלחלין ובוקעין אפי' בקרקע קשה כצור: אלא לפי חימומה. היינו שפתה כלומר מלמעלה בלבד ולשון המשנה הוא פי"ו דכלים השלין של עץ משיחשום ויקנב וכן הרבה במשנה והוא מענין לא תחשום שור: א"כ מה יעשו שורשי חרוב ושקמה. שהן עמוקים הרבה בארץ ומהיכן הן שותין: לרגעים אשקנה. לרגע שתלטרך ולכל מין ומין כפי מה שהוא: ראה זול בא לעולם וכו'. מפני שהן טובה לו ולכל העולם: מת והורישו. אומר ג"כ ברוך הטוב והמטיב אם יש עוד יורש שיורש עמו:

הלכה ג מתני' בנה בית חדש וקנה כלים חדשים. בין יש לו כיוצא בהם בין אין לו כיוצא בהן מברך שהחיינו: על הרעה מעין הטובה. שהוא עכשיו רעה אע"פ שיש בה מעין הטובה שתבא אח"כ מחמת רעה זו אפ"ה מברך דיין האמת כפי שהיא עכשיו כגון ששטף נהר תבואתו של שנה זו אע"פ שמחמת זה רוו המים פני האדמה ונעשית שדהו משובחת לשנים הבאות השתא מיהא רעה היא: ועל הטובה מעין הרעה. כגון דאשכח מציאה אע"פ שיש בה מעין הרעה דאי שמע בה מלכא מלקי ליה' ושקיל מיניה השתא מיהא טובה הוא ומברך הטוב ומטיב: הצועק לשעבר. המתפלל על מה שכבר עבר ה"ז תפלת שוא דמאי דהוה הוה: גמ' לא סוף דבר. לאו דוקא חדשים ממש אלא אפי' הן שחקים כאלו הם חדשים לו מברך עליהם: קנה. כלים אומר שהחיינו ואם ניתן לו במתנה דהוית טובת המקבל וטובת הנותן דיש לו הנאה במה שנותן לזה אומר הטוב והמטיב:

הטושה

תורה אור

בר אבימי לא מסתברא לברכה נאמר. אמר ליה הין. אמר רבי חזקיה לרב אדא בר אבימי לא מסתברא להפסיק תענית נאמר אמר ליה אין. אמר ליה למה אמרת ליה הין הכין. אמר ליה כשיטת רבי. אמר רבי מנא לרבי חזקיה מני רבי'. אמר ליה רבי זעירא. אמר ליה ואנן אמרינן רבי יוסי בשם רבי זעירא להפסיק תענית נאמרה. רבי יהודה בר יחזקאל אמר אבא מברך על ירידת גשמים יתגדל ויתקדש ויתברך ויתרומם שמך מלכינו על כל טיפה וטיפה שאת מוריד לנו שאת ממניען זו מזו. °כי יגרע נטפי מים כד"א °ונגרע מערכך. אמר רבי יודן ולא עוד אלא שהוא מורידן במידה. שנאמר °ומים תיכן במידה. רבי יוסי בר יעקב סלק מבקרא רבי יודן מגדליא. עד דהוא תמן נחת מיטרא ושמע קליה אמר [א] אלף אלפין וריבי ריבוון חייבין להודות לשמך מלכינו *על כל טיפה וטיפה שאת מוריד לנו שאת גומל טובה לחייבים. אמר ליה הדא מנא לך. אמר ליה הכין הוה רבי סימון מברך על ירידת גשמים. *וכמה גשמים ירדו ויהא בהן כדי רביעה מלא כלי מחזיק שלשה טפחים דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר בתחילה טפח ובשנייה שני טפחים ובשלישית שלשה טפחים. תני רבי שמעון בן אלעזר אומר אין לך טפח יורד מלמעלה שאין הארץ מעלה כנגדו שני טפחים. מאי טעמא °תהום אל תהום קורא לקול צינוריך. ואמר רבי לוי המים העליונים זכרים והתחתונים נקבות. מה טעם °תפתח ארץ. כנקבה הזאת שהיא פותחת לפני הזכר. °ויפרו ישע זו פריה ורבייה. °וצדקה תצמיח יחד זו ירידת הגשמים. °כי אני ה' בראתיו לכך בראתיה לתיקונו ולייטובו של עולם. רבי אחא תנא לה בשם רבי שמעון בן גמליאל ולמה נקרא שמה רביעה שהיא רובעה את הארץ. *רבי חנינא בר יקא בשם רבי יהודה שורשי חטה בוקעין בארץ נ' אמה. שורשי תאינה רכים בוקעין בצור. תני רבי ישמעאל בן אלעזר אומר אין הארץ שותה אלא לפי חיסומה. אם כן מה יעשה שורשי חרוב מה יעשו שורשי שקמה. אמר רבי חנינא אחת לשלשים יום תהום עולה ומשקה אותו. ומה טעמא °אני ה' נוצרה לרגעים אשקנה. אמר רבי זעירא תני תמן ראה זול בא לעולם ושובע בא לעולם נהר מספיק למדינה אומר ברוך הטוב והמטיב. [ג] *אמרו לו מת אביו אומר ברוך דיין האמת. מת והורישו אומר ברוך הטוב והמטיב:

איוב לו / ויקרא כז / איוב כח / תהלים מב / ישעיה מה / שם / שם / ישעיה כז

## הלכה ג מתני'

[ג] *בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהגיענו לזמן הזה. [ד] מברך על הרעה מעין הטובה. ועל הטובה מעין הרעה. [ה] והצועק לשעבר הרי זה תפלת שוא. כיצד היתה אשתו מעוברת ואומר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא. היה בא בדרך ושמע קול צווחה בעיר ואומר יהי רצון שלא יהיה בתוך ביתי הרי זו תפלת שוא: **גמ'** אמר רבי חייא בר בא *לא סוף דבר חדשים אלא [ו] אפילו שחקים כאילו הם חדשים לו. רבי יעקב בר זבדי בשם ר' חייא בר אבא אמר קנה אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. [ז] ניתן לו אומר ברוך הטוב והמטיב. ר' בא אבוה דרבי בא מארי בשם רבי אחא קנה אומר ברוך שהגיענו לזמן הזה. ניתן לו אומר ברוך הטוב והמטיב. [ח] לבש בגדים אומר ברוך מלביש ערומים.

העושה

מסורת הש"ס: ברכות נט: תענית ו / ירושלמי שם תוספתא תענית פ"א / ירושלמי ע"ז פ"ג ה"א / ישעיה מ / ברכות נט: / ברכות נד: / ע' תוס' ברכות נט: ד"ה והריש

## מראה הפנים

**והורישו** אומר ברוך הטוב והמטיב. הכי תני לה בברייתא והובאה התם בפרקין דף נ"ט ע"ב ומוקי לה כדאיכא אחי דקא ירתי בהדיה דכל היכא דליכא טובה לאחריני בהדיה לא מברך הטוב ומטיב אלא שהחיינו ועיין בהלכה דלקמן ד"ה לא סוף דבר: **לא** סוף דבר חדשים וכו'. בתוס' בדף נ"ט ד"ה ור' יוחנן אמר וכו' הביאו לזה וכתבו על הא דקאמר ניתן לו אומר הטוב והמטיב ול"ע בגמרא שלנו דלא אשכחן הטוב והמטיב אלא כדאיכא אחרינא בהדיה וכתב הרא"ש ז"ל על זה ולי נראה דה"נ איכא אחרינא בהדיה המטיב להנותן אם המקבל עני שזכהו השם ונתנו ממון לעשות צדקה ואם הוא עשיר שמת הנותן במה שמקבל מתנתו. וטעמו ופירושו מוכרח הוא דכך ס"ל להש"ס הזה דאל"כ מה בין קנה לבין ניתן לו במתנה אלא ודאי משום דבמתנה איכא טובת תרווייהו וכתב הב"י בסי' רכ"ג דמשמע דתלמודא דידן לא חש למיתני הכי משום דבכלל מאי דאגמרן דאי איכא אחרינא מברך הטוב והמטיב היא וזה הטעם יספיק להרי"ף והרמב"ם שלא כתבו הירושלמי הזה והכתי אינו מספיק למה שהשמיטו מלהשמיענו דהנאה בכלל טובה היא דנהי דאם מקבל עני מיקריא טובה שמזכהו למצות צדקה אבל אם הוא עשיר לא מיקריא אלא הנאה כדאמרינן פ"ק דקידושין דף ז' באדם חשוב בהדיא הנאה דמקבל ממנה מתנה גמרה ומקניא נפשה ולא אמרו בהדיא טובה ואדרבה היה נראה מדלא הביאו הרי"ף והרמב"ם לזה משמע דס"ל דהנאה לאו טובה מיקריא לענין ברכה וכיון דלא שייכא אלא בעני כדאמרן לא פסיקא להו לשנות האי דינא דהכא ועוד נראה דלולי דברי הרא"ש ז"ל יש לומר דלא מיירי נמי הכא אלא במקבל עני דביה שייכא נמי טובה להנותן ודעת הרשב"א ז"ל דאין הש"ס דילן סובר כן כדהכא וכ"כ בשם הראב"ד ז"ל:

העושה

## פירוש מבעל ספר חרדים

הגשמים מברך דוקא כשלא ירד עד שהתענו עליהם הקהל ונפסק התענית בענה ה' אותם אבל אם לא הוצרכו לתענית אין מברכין וכן מנהג העולם וכן כתב מהרי"ק בשם סמ"ק בטור אורח חיים והכל בו: לברכה. כלומר שחייב לתת שבח לשי"ת שהשפיע טובה ואף כי לא הוצרכו להתענות: א"ל וכו'. ר' חזקיה לרב אדא בר אבימי למה אמרת ליה הכין. למה כששאל לך ר' תנחום אמרת לו דלהפסק תענית נאמרה: ה"ג בפ"ק דתענית אף דהוא נהוג כשיטת רביה כלומר להכי אמרתי לו לברכה אף על פי שאני סובר דלהפסק מפני שר' תנחום בכל עניינו נוהג ע"פ סברת רבו ואני שמעתי שרבו אמר דלברכה נאמרה ורבו של ר' תנחום הוא ר' זעירא כדלקמיה: אבא מברך על ירידת גשמים יתגדל וכו'. דהא דקתני במתני' על הגשמים הטוב והמטיב היינו מי שיש לו קרקע בשותפות הטוב לדידיה והמטיב לחבריה וכשאין לו שותפות אלא הקרקע שלו אומר שהחיינו וכשאין לו קרקע אומר הודאה ונותם ברוך אל ההודאות כדאי' בבבלי: ממניען זו מזו. שאם היו יורדין בבת אחת היו שוטפין את הזרע: מורידן במדה. יש קרקע שהיא צריכה רוב גשמים ויש שאינה צריכה רוב מים אלא קמעא ולפי מידתה המטר יורד כך פירש"י בב"ר פי"ג: וכמה גשמים ירדו ויהא וכו' שכבר היה פשוט אליהם דלברך אגשמים בתחלה צריך שיהא בהם כדי רביעה כדאמר לעיל רבי יוחנן וכלהו אמוראי בפשיטותא ושואל עתה כמה ירדו וכו' ומדברי רש"י בב"ר פי"ג דגרסינן ברייתא זו לעיל ואחריה גרסינן פלוגתא דר' זעירא דאמר להפסק תענית נאמר או לברכה נאמרה דלשון נאמרה קאי אברייתא זו כלומר למה נזכר כדי רביעה בברייתא חד אמר לספסק תענית כלומר להכי הוזכרה רביעה שאם היו מתענים וירדו גשמים כדי רביעה קודם חצות מפסיקין תעניתם פחות מכאן אין מפסיקין תעניתם אבל לברכה מיד בתחלת ירידת הגשם מברך כדמשמע ממעשה דמייתי מכמה אמוראי ואית דאמרי לברכה צריך שיעור אבל לתענית לא דכיון דירדו על ידי תפלה מוכח דנענו ודאי וירדו בשופע וה"ג לה בב"ר כמלא כלי מחזיקה של ג' טפחים ר' יהודה אומר בקשה טפח ובבינונית טפחיים ובבכעה ג' טפחים ופירש"י מחריבה יורדת בעומק הארץ ג' טפחים. בקשה טפח. בקרקע שהיא קשה אם יורדין בתוכה הגשמים טפח מפסיקין מן התענית. ובבכעה. בארץ בבעה מלותלחת כעין מקום אגמים ג' טפחים: תהום אל תהום קורא לקול צינוריך. תהום אל תהום לקול צינוריך הבאים מלמעלה כנגד כל צינור וצינור תהום אל תהום קורא לחבירו ומעלין מים כנגדו: אלא לפי חיסומה. קושיה. שאם היא ארץ נגומה קשה אין הגשם יורד לתוכה כדי סיפוקה ולהכי פריך א"כ שאין קרקע קשה שותה כל צרכה

שנויי נוסחאות (סו"ס) כשיטת רבי בד"ו בשיטת רבי' ובכי"ל דהוא נהיג בשיטת רביה. (סו"ז) להפסיק בד"ו להפסק. (סוי"א) ממניען בד"ו ממנימען. (סוכ"ס) כי במקרא ליתא. רבי אחא תנא בכי"ל א"ר אחא ותני. (סו"ל) רובעה בד"ו רובעת. (סו"א) ישמעאל בכי"ל שמעון. (סו"ז) והצועק בד"ו והזועק. (סו"ס) ואומר בד"ו אמר.

מערכת הערוך

**אמר** רב חונה הדא דתימר כו' בערוך (ע' ממס) אמר רב הונא חדא דאת אמר בימות הגשמים ולאחר שלשה ימים שנאמר ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים ורוח עברה ותטהרם. **נאמן** בבריתו וזוכר חברית. בערוך (ע' קשת) נאמן בבריתו וקיים במאמרו (כ"ס בערוך וכן הוא בנמרא בבלית. אולם כדפוס ראשון וכתב יד סגירסא וקיים בשבועתו). **ובסוף** כדי שיודחו פניה. בערוך (ע' קמיד) כדי ש ידיחו פני הקרמיד (פי' מוסף הערוך בלשון יונית רעפים של חרם לכסות הגגות):

עמודי ירושלים

אע"ג דלית בי' חיובא דראיה ואי"כ גם ביה"כ י"ל והשיאנו ובא"ז ה' ר"ח (סי' תנ"ז) הי' לו הנוסחא בירושלמי בשינוי בזה"ל בתפלה כיצד ר' יוסי בר נהוראי אומר כי בישראל עמך בחרת מכל העמים וחוקי ר"ח להם קבעת בא"י מקדש ישראל ור"ח. רב אשי אומר מקדש ישראל ור"ח רבי אומר צריך להזכיר זמן והשיאנו ה' אלקינו את ברכת מועדיך כו' ע"ש ולפנינו ליתא. ולפי הגירסא רבי אומר לא קשיא מהדוא דעירובין:

עמוד' ירושלים תנינא

**אפילו שחקים** (פ"א ה"ג): כאלו הם חדשים לו רוקח סי' שע"א: **בתחלה** טפח עיין מה שכתב הרא"ם ומה שכתב הש"ק תענית

טוב ירושלים

**המים העליונים** זכרים והתחתונים נקבות, ע' בבלי תענית ו' ב', אין מברכין עד שיצא חתן לקראת כלה והוא מובן לפי"ש כאן וכדברי הרשב"א ושם כ"ס ב'. **שרשי חטה** בוקעין בארץ נ' אמה. עפ"ז מתבאר מב"א בפרק בירה חטה אומרת ממעמקים קראתיך ה':

מסורת הש"ס

תוספתא פ"ו. ע' תוס' סוכה מו. ד"ה העושה. ומנחות מב ד"ה והלו דובלמי סוכה פ"א ה"ד

ברכות ס:

שבת קלז. בב"ע.

פסחים ז: וע' תוס' סוכה לט. ד"ה עובר.

העושה סוכה לעצמו. תוספתא פ"ו העושה כל המצות צריך לברך העושה סוכה לעצמו וכו'. משהוא מברך עליה לילי י"ט הראשון אינו צריך לברך עליה עוד מעתה. דכיון דלא מפסקי לילות מימים כולהו כחדא יומא אריכתא דמיא אבל בלולב הואיל דאינו נוהג בלילות כבימים כל יומא ויומא מצוה בהכי נפשה היא: רב הונא אמר בשעת עשייתן. דשמא לא יזדמן לו לעשותה: חוץ מתקיעה. דאינו מברך אלא אחר התקיעה דבשעת התקיעה א"א לו לברך וכן טבילה וקודם לכן לא דהכתי גברא לא חזי לברך: וי"א קידושין בבעילה. אם מקדש האשה בביאה אין לו לברך כ"א אח"כ דקודם לכן לא דשמא לא תתרצה לו ובשעת בעילה אי אפשר לברך: אית לך חוריי. יש לך עוד אחרת שיוצאת מן הכלל דקאמר שמואל בשעת עשייתן וברכת מצוה זו א"א לברך עליה אלא קודם עשייתה וזו היא תפילין של ראש כדלקמן: תפילין של יד עד שלא יחלוץ. כלומר ודאי דתפילין של יד הרי היא ככל המצות לשמואל דמברך עליה כל שעת עשייתה עד שלא יחלוץ: ושל ראש. אלא בתפלה של ראש הוא דאמינא דאין לברך עליה אלא עד שלא ייבה כלומר עד שלא יביא עליו ויהדקן בראשו וטעמא דכיון דלכתחילה צריך לברך עוד ברכה אחרת על של ראש מצות תפילין ואפי' אם כבר בירך על של יד להניח והשתא על כרחך דמברך על של ראש קודם שמניח או שמהדקן על ראשו דאל"ה א"כ לפעמים משכחת לה דאינו מקיים לברכה זו על של ראש כדמסיק ואזיל: לא ייבה מן דייבה הא ייבה. כלומר ואם לא יברך על של ראש עד שלא יביא עליו א"כ אחר שייבה עליו הא כבר הביא עליו ומשכחת לה לפעמים דאינו מברך עליה כלל שהרי על של יד הא אמרינן דיכול לברך עליהן כל זמן שהיא עליו עד שלא יחלוץ דנקרא שעת עשייה ובשלמא אי אמרינן דעל של ראש מברך קודם לעשייה א"כ לעולם מלינו שתי ברכות דאם כבר בירך להניח על של יד מברך עוד על של ראש על מצות ואם עדיין לא בירך על של יד הרי יש לו לברך כל זמן שלא יחלוץ וברכת של ראש ודאי אינה פוטרת לשל יד דהא כבר נתחייב בברכת של יד מקודם ועוד דברכת של ראש היא על גמר המצוה ולפיכך אומר על מצות וברכת של יד היא להניח וא"כ עדיין לא בירך על מצותה ופשיטא שצריך לברך על של יד כל זמן שלא יחלוץ ויש כאן שתי ברכות אבל אם אמרינן דגם על של ראש אינו מברך קודם עשייה כ"א אחר שהניח והדקן על ראשו מעתה תו לא משכחת לה שתי ברכות כ"א בחד לד והיינו אם כבר בירך על של יד דאז ודאי מברך גם על של ראש אבל אם עדיין לא בירך על של יד והמתין עד שהניח ולשמואל יש לו לעשות כן לכתחילה דשעת עשי' בעינן א"כ שוב אינו מברך על של ראש אלא בברכה אחת שגי דהא ברכת להניח שייך על שתיהן ופוטרת נ"כ לשל ראש ומכיון דבעינן שתי ברכות על כרחך דמברך על של ראש קודם עשייה ובפיר משכחת לה שתי ברכות לעולם וכדאמרן: עובר לשחוט. קודם שישחוט: משישחוט למה שמא וכו' ונמצאת ברכה לבטלה: מעתה אי חיישינן להכי א"כ משיבדוק הסימנין. כלומר אף לאחר שיבדוק הסימנין והן נשחטין כתיקנן

*העושה סוכה לעצמו אומר ברוך אשר קידשנו במצותיו וציונו לעשות סוכה. לאחרים לעשות לו סוכה לשמו. א *נכנס לישב בה אומר ברוך אשר קידשנו במצותיו וציונו לישב בסוכה. משהוא מברך עליה לילי יום טוב הראשון אינו צריך לברך עליה עוד. מעתה העושה לולב לעצמו אומר ברוך אשר קידשנו במצותיו וציונו לעשות לולב. לאחר לעשות לולב לשמו. ב כשהוא נוטלו אומר על נטילת לולב ואשר החיינו. ומברך בכל שעה ושעה שהוא נוטלו. העושה מזוזה לעצמו אומר לעשות מזוזה. לאחר לעשות מזוזה לשמו. ג כשהוא קובע אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וציונו על מצות מזוזה העושה תפילין לעצמו וכו' לאחר וכו'. ד כשהוא לובש אומר על מצות התפילין. העושה ציצית לעצמו אומר וכו' לאחר וכו' ה *נתעטף וכו'. ו התורם והמעשר אומר ברוך אקב"ו להפריש תרומה ומעשר. לאחר להפריש תרומה ומעשר לשמו. ז השוחט צריך לברך בא"י אמ"ה אקב"ו על השחיטה. ח המכסה אומר על כיסוי הדם. ט *המל צריך לברך ברוך אקב"ו על המילה. י אבי הבן אומר ברוך אקב"ו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. העומדים שם צריכין לומר כשם שהכנסתו לברית כן תכניסהו לתורה ולחופה. המברך צריך לברך ברוך אשר קידש ידיד מבטן וחוק בשאירו שם וצאצאיו חתם באות ברית קודש על כן בשכר זאת אל חי חלקינו צורינו צוה להציל ידידות שאירנו משחת. ברוך אתה ה' כורת הברית. מצות אימת מברך עליהן רבי יוחנן אומר כ *עובר לעשייתן. רב הונא אומר בשעת עשייתן. אתיא דרב הונא כשמואל דאמר רבי יוסי בי ר' בון בשם שמואל כל המצות טעונות ברכה בשעת עשייתן חוץ מתקיעה ל וטבילה. ז ויש אומרים קדושין בבעילה. אמר רבי יונה אית לך חוריי תפילין של יד עד שלא יחלוץ. ושל ראש עד שלא ייבה. לא ייבה מן דייבה הא ייבה. שחיטה אימת הוא מברך עליה. רבי יוחנן אומר מ עובר לשחוט. יוסי בן נהוראי אומר משישחוט. למה שמא תתנבל שחיטתה מעתה משיבדק הסימנין • חזקת

עין משפט נר מצוה

ס
א מיי' פ"ו מה' סוכה ה"ב סמ"ג עשין מג טוש"ע הו"ח סי' תרמא ס"א

מא
ב מיי' פ"ז מה' לולב ה"ו טוש"ע או"ח סי' תרנג ס"ס

מב
ג מיי' פ"ה מה' מזוזה ה"ז סמ"ג עשין כג טוש"ע יו"ד סי' רפ"ט ס"א

מג
ד מיי' פ"ד מה' תפילין ה"ד סמ"ג עשין כ טוש"ע הו"ח סי' כה ס"ס

מד
ה מיי' פ"ג מה"צ ה"ח טוש"ע או"ח סי' ח ס"ה

מה
ו מיי' פ"ב מה' תרומה ה"ו ופ"א מה"ב הי"ב טוש"ע יו"ד סי' שלא סע"א

מו
ז מיי' פ"א מה' שחיטה ה"ב סמ"ג עשין סג טוש"ע יו"ד סי' יט ס"א

מז
ח מיי' פי"ד מה' שחיטה ה"א טוש"ע יו"ד סי' כח ס"א

מח
ט י מיי' פ"ג מה' מילה ה"א ב ג סמ"ג עשין כח טוש"ע יו"ד סי' רסה ס"א

מט
כ מיי' פ"א מה"ב ה"ג טוש"ע או"ח סי' כה ס"ח

נ
ל מיי' פי"א מה"ב ה"ז סמ"ג עשין כ טוש"ע יו"ד סי' רכח ס"ב

נא
מ מיי' פ"א מה' שחיטה ה"ב טוש"ע יו"ד סי' יט ס"א

## פירוש מבעל ספר חרדים

לברכה מה יעשו שורשי וכו' ואם לא היתה שותה לא היו שורשי חרוב גדלים בגזור וזוקפין עד תהום ומבני אחד לשלשים יום וכו' ולעולם מלמעלה אינה שותה אלא כדי תיסומא: מעתה נלמוד מברייתא זו ללולב העושה וכו' אבל זה לא נלמוד דלולב כל עת שנוטלו מברך דלא דמי לסוכה דבכלל מה שאמר לישב היינו כל שבעה כדכתיב בסוכות תשבו שבעת ימים: המברך. על הכוס בימינו והדם בשמאלו: עובר. מפרש בבבלי קודם כמו ויעבור את הכושי: חוץ מתקיעה. דתקיעה וברכה בבת אחת אי אפשר שלכך מברך קודם: וטבילה דגר. דקודם טבילה ואפי' בשעה שטובל אי אפשר לומר אשר קדשנו וציונו ולכך התקינו בכל הטבילות לברך אחר טבילה כדאיתא בבבלי פ"ק דפסחים לדעת רש"י אבל הגאונים ורי"ף ורמב"ם בטבילת גר בלבד וכן בבעל קרי ומשמע קודם דבטלוה לטבילות: קידושין בבעילה. כתב רמב"ן היינו טעמא לפי שאין ראוי לברך על המצוה אלא כשהיא מזומנת לפניו לעשותה ובאותה שעה הרי הוא עם האשה במטה ואין ראוי לברך משום ולא יראה בך ערות דבר ולא הצריכוהו חכמים לבעול הוא בבגדו והיא בבגדה ולהתכסות. ומ"מ שמעינן מינה דבקדושי כסף ושטר עובר לעשייתן צריך לברך ברכת ארוסין. וכן כתב רי"ף בתשובה ורמב"ם. אבל התוספת פירשו דכי אמרינן דמברך עובר לעשייתן הני מילי כשהעושה המצוה הוא שמברך אבל כשמברך אחר לא עכ"ל ר"ן בפ"ק דפסחים: עד שלא יחלוץ. אין לברך אקב"ו לשמור חוקיו שהרי לא שייך לשומרן בכיסן כי אם אחרי שחלץ אותן: ושל ראש וכו'. כלומר המאי אמרת של יד תאמר שהם על התפלין אי חלץ של ראש תחלה יברך אחר חליצת של יד ואי חלץ של יד תחלה יברך אחר חליצת של ראש ומשני עד שלא ייבה וכו' לשון קלר הוא כלומר כשם בשבעת הנחת תפלין עד שלא י"ו בזרועו של יד לא יהיו בו של ראש דכתיב וקשרתם והדר והיו לטוטפות קרי נמי בשעת חליצה יש לאחר התפלה של יד באחרונה דלעולם לא ימצאו בו שי"ן דל"ת לבדן אפי' רגע להכי הזכירו בחולץ של יד מברך ולא כתם להשמיענו דלעולם צריך לחלוץ של יד באחרונה: מן דייבה הא ייבה. אתפלה של יד קאמר דמעת שהיו בו יהיו בו ולא יסורו ממנו עד שיהיו לבדן בו שסילק של ראש תחלה: במה תתנבל בידו. באחד מחמשה דברים המפסידין את השחיטה: יברך. א"כ נימא נמי דלא יברך עד שיבדוק הסימנין אחר שחיטה שמא לא שחט רוב אחד בעוף או רוב שנים

## מראה הפנים

**העושה** סוכה לעצמו וכו'. האי חילוקא דהכא בין העושה לעצמו לעושה לאחרים לא הוזכר בתוספתא כ"א רישא דכולהו ובערוך ערך לך הביא להגי' דהכא וכתוב שם גבי ציצית לעשות ציצית וכן לאחר לעשות ציצית ובתוספתא גריס גבי ציצית מברך שהחיינו וכך מביאים התוס' במנחות פ' התכלת דף מ"ב ע"ב וכתבו דהא דהכא חולק על הב"ס בלנו דמסיק התם דכל דאין עשייתה גמר מצוה אין מברכין על עשייתה:

**משהוא** מברך עליה לילי י"ט הראשון א"צ לברך עליה עוד מעתה. כבר כתבתי מזה לעיל בפ"ג בהלכה ג' דהתוספתא והאי ש"ס ס"ל כדעת שמואל בגמ' דילן פ' לולב וערבה דף מ"ה ע"ב דמחלק בהכי בין סוכה ולולב וע"ש בד"ה מה בין סוכה ומה בין לולב:

**אתיא** דרב הונא כשמואל וכו'. סדר כיה בשמואל ופסק כר' יוחנן כדקאמר בש"ס הבבלי פ"ק דפסחים דף ז' ע"ב אמר שמואל כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן ומסיק התם חוץ מן הטבילה וכתבו התוס' שם בשם ר"י דעל כל טבילות קאמר דגברא לא חזי דילמא משום ביעתותא דמיא מימנע ולא טביל והא"כ כשהוא ערום אין לברך דלבו רואה את הערוה ומכאן יש לדייק על דעת הפוסק בסי' ע"ד שיכול לחבק גופו בזרועותיו ועיין לעיל בהלכה א' ד"ה היה יושב בתוך ביתו ערום:

**ויש** אומרים קידושין בבעילה. הה"מ בפ"ג מהל' אישות בהלכה כ"ג הביא בשם הרמב"ן ז"ל שכתב ובירושלמי אמרו בגמ' דברכות חוץ מקידושין בבעילה ונראה לי הטעם לפי שאין ראוי לברך על המצוה אלא כשהיא מזומנת לפניו ובאותה שעה הוא עם האשה במטה ואין ראוי לברך וכו' ומדלא אמרי' בגמרא דילן אלא חוץ מן הטבילה לא סמכינן אגמרא דבני מערבא וכו' עכ"ל וכן בש"ס דהכא אינו אלא דעת יש אומרים:

**ושל** ראש עד שלא ייבה וכו'. אחר שנתבאר זה היטב בפנים אין לנו להוסיף כאן אלא זה בלבד דודאי אין לפרש הא דשל ראש דמיירי כשאין לו אלא של ראש וכדקי"ל דאין מעכבין זה את זה דא"כ מאי שנא בשל יד דיש לו לברך כל שעת עשייה עד שלא יחלוץ ומאי שנא בשל ראש עד שלא יביא עליו ועוד מאי האי דקאמר לא ייבה מן דייבה הא ייבה דאין לו פירוש אם לא שנא' דהאי ש"ס ס"ל דמברך על של יד ומברך על של ראש וכהא דוקא הוא דבפיר מתפרשא לשיטת שמואל דהכא דס"ל בשעת עשייתן חוץ מתפלה של ראש דלא בגי בלאו הכי אם נאמר דצריך לברך על שתיהן כמבואר בפנים ומעתה מבואר נגלה לנו דמה שאמרו בהאי ש"ס לעיל בפ"ב בהלכה ג' כשהוא נותן על ידו וכו' דלדוקא הוא דכבית ולא כשאין אלא אחד מהן מיירי וכבר זכרתי מזה שם דמ"ש הסמ"ג אע"פ שיטנו בירושלמי כדעת רש"י וסייעתיה דאינו מברך אלא על של יד בלבד תלמוד בלנו עיקר וכו' וכארתי שם דאחר שעמדתי על כל המקומות מתלמוד הזה לא מצאתי דמשמע להדיא דדעת האי תלמודא כדברי רש"י והסוברים כוותיה דיש לנו לפרש בכל מקום גם כדעת ר"ת וסייעתיה ואפי' מהא דהכא דלעיל דקאמר כשהוא לובש אומר על מצות תפילין אין ראיה מזה דלא נחית אלא לאשמועינן דבעינן ברכה בשעת עשייה ובשעת לבישה לפי התוספתא ולמנין הברכות לא נחית כלל וסמיך אהא דבפ"ג וע"ש ותמצא מבואר. ועכשיו אני

## גליון הש"ס

ז וי"א קידושין בביאה ע' בהה"מ פ"ג מהאישות הכ"ג מ"ש בשם הרמב"ן ז"ל וע' בליקוטיו בפסחי' ובשו"ת תשב"ץ ח"ב סי' עד וכר"ן פ"ק דפסחים ובליקוטי הרמב"ן שם:

**שנויי נוסחאות** (שוי"ב) קובע בד"ו קובעה. (שוט"ו) תפילין בכי"ל תפילין כשהוא מניחן אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו על הנחת תפילין. (שוט"ז) נתעטף בכי"ל נתעטף בה אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית. (שוי"ט) לברך בד"ו לומר. (שו"כ) על כיסוי בכי"ל על מצות כיסוי. (שוכ"א) לברך בד"ו לומר. (שוכ"ב) להכניסו בכי"ל להכניס את הילד הזה. (שוכ"ד) לתורה בכי"ל ליתא. (שוכ"ה) לברך בד"ו לומר. מבטן בכי"ל מבטן אמו. (שוכ"ו) חתם באות ברית קודש על כן בשכר בכי"ל חתם לברית קודש לנו בשכר. (שוכ"ט) איכת בד"ו אימתי. (שול"א) יוסי בי ר' בון בכי"ל אחא יסא בש' בר' בון. (שול"ו) לא ייבה בכי"ל ליתא. הא ייבה בכי"ל הא יהיבה.

## עמודי ירושלים

**התורם** כו' המכסה כו'. בא"ז ה' שחיטת חולין סי' שס"ז אי' הגירסא המפריש חלה לעצמו כו' ונשמט לפנינו. ובה' כיסוי הדם (סי' ת"ד) העתיק הירושלמי גבי כיסוי שמברך על כיסוי דם בעפר נתקלקלה השחיטה פטור מלכסות מן הדא דתנינן השוחט ונתנבלה בידו הנוחר והמעקר פטור מלכסות ולפנינו ליתא:

## עמודי ירושלים תנינא

**העושה** סוכה כו' כשהוא נוטלו כו' לולב ואשר החיינו ובסוכה, אינו מבואר ברכת שהחינו אולם הרוקח סי' שע"א כ' ואע"ג דבירושלמי בברכות פ' הרואה ובתוספתא דברכות העושה סוכה ולולב אומר זמן ולעשות משמע דכן היתה גירסתו בירושלמי: נ צוה אימת מברך עליהן רוקח סי' רי"ם וסי' ש"נ: שחיטה אימת הוא מברך וכו' חזקת בני מעיים כו' הובא בס' רוקח סי' ש"נ. בספר טוב לישראל ת"א סי' ד' כתב על דברי המודות חולין (פרק א' סימן כ') שהביא דברי רש"י

בתשובה דבהמה דאתייליד בה ריעותא מברך קודם הואיל וטהרתה מידי נבילה והאור זרוע חולק עליו והוא כתב להביא ראיה דלא כרש"י מדברי הירושלמי הללו דאמרינן חזקת בני מעים כשרים דאלמא דוקא במקום דאיכא חזקה אבל היכי דאתיליד רעותא כולהו מודו דאינו מברך עובר לעשייתן ולא, ראה שכ"כ הפר"ח בסי' י"ט סק"ג להקשות על רש"י ע"ש אולם בימיהם לא נגלו דברי האו"ז שבה' כיסוי הדם (סי' ספ"ז) חולק על רש"י מדברי הירושלמי הללו ואין כל חדש אולם באמת לא ידעתי מאי קשיא לרש"י די"ל דרש"י סובר דהאי חזקת בני מעים כשר לא אצטריך לומר רק לר' נהוראי דסובר דחיישינן שמא תתנבל בשחיטה ואחר בדיקת הסימנין רשאי לברך דהוא מטעם שחזקת בני מעים כשר אולם לר"י לא אמרו כלל טעם חזקת ב"מ כשר דאפילו היכא דאיכא ריעותא דליכא חזקה עכ"ז סובר דרשאי לברך קודם משום דאפילו יוטרף העוף כיון דנטהר מידי נבלה רשאי לברך ולדידיה אפילו איכא ריעותא יש לברך קודם ובזה מפלגי ר' יוחנן ור' נהוראי ודייק ליה מדאמרינן חזקת ב"מ כשר כו' רק לר' נהוראי ש"מ לר"י א"צ לזה אולם הרוקח (סי' ש"נ) נראה שס"ל שגם ר"י ס"ל דרק שחזקת ב"מ כשר ס"ל דמברך עובר לעשייתן אבל לא היכא דאיכא ריעותא מדכ' שם ירושלמי פ' הרואה שחיטה מאימתי מברך ר"י אמר עובר לעשייתן חזקת ב"מ כשר עכ"ל והביאו הב"ח (סי' י"ט) ונראה דמפרש דברי הירושלמי דר"י אמר עובר לעשייתן ולא חייש לשמא יתנבל דהוא מילתא דלא שכיחא ור"נ אומר דמברך אחר השחיטה שמא יתנבל ואמור מעתה מש בדקו הסימנין כלומר דלדידיה מברך אחר בדיקת הסימנין דשוב אח"ז לא חיישינן לנבלה ואח"כ אמר הירושלמי דאמאי לא חיישו ר"י ור"נ לשמא ימצא טריפה וע"כ אמר חזקת ב"מ כשר וזה קאי לתרווייהו וא"כ הרוקח ס"ל כהאו"ז לכאורה דגם לר"י היכי דאיכא ריעותא אין לברך עד שישחוט ויבדוק הטריפות וז"פ וע"כ לא ידעתי מה שתמה הטוב לישראל שם ע"ד הרוקח והב"ח הא דחזקת ב"מ כשר הן שזה נאמר רק לר"נ ולא לר"י ע"ש ולק"מ ריות

עין משפט
נר מצוה

נב
א ב מיי' פ"י מה' שחיטה הי"ד סמ"ג עשין סג טוש"ע יו"ד סי' נה ס"ג

נג
ג מיי' פ"י מה' ברכות הל"י סמ"ג עשין כז טוש"ע א"ח סי' רל ס"א

נד
ד ה מיי' פ"ז מה' תפלה ה"ס סמ"ג עשין יט טוש"ע א"ח סי' ג ס"א וסי' ו ס"א

נה
ו מיי' פ"י מה"ב הי"ט טוש"ע או"ח סי' רל ס"ג בהג"ה

כתיקנן ניחוש שמא ימלא איזו טרפות בבני מעיים ומשני חזקת בני מעיים כשרים הן כל זמן דלא אתיליד בהו ריעותא כדתני בברייתא שחטה וכו': וחושש. וניחוש שמא ניקבו. דהא נטלו קודם בדיקה וקאמר ר' בא בשם רבנן דתמן בני מעיים בחזקת כושר כצ"ל וכן הוא בפ"ח דתרומות ובפ"ג דבילה ותיבות היא מתניתא יהודה בן פזי בטעות הדפוס ניתקו למעלה ובשורה שנייה שייכים הם כדלקמן: פיסקא הצועק לשעבר וכו'. דבית ינאי אמר ביושבת על המשבר היא מתניתא ובכאן שייכי' שתי תיבות אלו וכן הוא בב"ר פ' ויצא. כלומר הא דקתני היתה אשתו מעוברת ואמר יה"ר שתלד זכר ה"ז תפלת שוא דוקא ביושבת על המשבר הא קודם לכן יצלי דכל זמן שאינה יושבת על המשבר יכול הוא להשתנות וכאן שייך יהודה בן פזי וכך הוא בב"ר אמר יהודה בן פזי אף היושבת על המשבר יכול להשתנות על שם הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל מה יוצר הזה לאחר שיצר את הכד שוברו ועושה אף אני עושה כן אפי' על המשבר: מאחר שנתפללה רחל. ואמרה יוסף ה' לי בן אחר נעשית נקבה: מנביאות הראשונות היתה. שידעה שלא יולד ליעקב כ"א עוד אחד והתפללה שיהיה ממנה: היה בא בדרך. ותקן שלא יאמר יה"ר שלא יהיה בתוך ביתי ומהו אומר כששמע קול צווחה בעיר: בטוח אני שאין אלו בתוך ביתי. זה מותר לו לומר דאינו דרך תפלה אלא שמראה עצמו נכון לבו בטוח בה': הלל הזקן היה אומר. מקרא הזה משמועה רעה לא יירא וגו':

א חזקת בני מעיים כשרים ב תני *שחטה ונטלו הזאבים מעיה כשירה. וחושש שמא ניקבה. רבי בא בשם רבנן דתמן בני מעיים בחזקת כושר: פיסקא הצועק לשעבר כו' דבית ינאי אומר ביושבת על המשבר. היא מתניתא הא קודם כן יצלי. אמר יהודה בן פזי אף היושבת על המשבר יכול להשתנות על שם °הנה כחומר (ירמיה יח) ביד היוצר. ר' בשם דבית ינאי *עיקור עיבור של דינה זכר היה. מאחר שנתפללה רחל נעשית נקבה. הדא היא °ואחר ילדה בת ותקרא את (בראשית ל) שמה דינה. מאחר שנתפללה רחל נעשית נקבה. ואמר רבי יהודה בן פזי בשם דבית רבי ינאי אמנו רחל מנביאות הראשונות היתה. אמרה עוד אחר יהיה ממני. הדא הוא דכתיב °יוסף ה' לי (שם) בן אחר. בנים אחרים לא אמרה. אלא עוד אחר יהי' ממני. היה בא מדרך מהו אומר *בטוח אני שאין אלו בתוך ביתי. הלל הזקן אומר °משמועה (תהלים קיב) רעה לא יירא:

## הלכה ד מתני'

ג *הנכנס לכרך מתפלל שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו. בן עזאי אומר ארבע שתים בכניסתו ושתים ביציאתו ונותן הודאה לשעבר וצועק על העתיד לבא: גמ' נכנס לכרך מתפלל שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו. *בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתכניסני לכרך זה לשלום. ביציאתו אומר מודה אני לפניך ה' אלהי וכו' בן עזאי אומר מברך ארבע. שתים בכניסתו ושתים ביציאתו בכניסתו הוא אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתכניסני לכרך זה לשלום. נכנס אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שנכנסתי לשלום כן יהי רצון מלפניך שתוציאני מתוכו לשלום. כשיצא אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוציאני מכרך זה לשלום. יצא אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני לשלום כן יהי רצון מלפניך שתוליכני לביתי לשלום או למקום פלוני לשלום הדא דאמר במדורות עכו"ם אבל בישראל אין צריך לברך. אם היה מקום שהורגין שם אפילו במדורות ישראל צריך לברך ז נכנס לבית הכסא מברך שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו. בכניסתו מהו אומר. כבוד לכם המכובדים משרתי קודש דרך ארץ הוא פנו דרך ברוך האל הכבוד. ס כשהוא יוצא מהו אומר. ברוך אשר יצר את האדם בחכמה י *נכנס למרחץ מתפלל שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו. בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתצילני משריפת האש ומהיזק החמין ומן המפולת. ואל יארע דבר בנפשי. ואם יארע תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ותצילני מזו ומכיוצא בו לעתיד לבוא. כשהוא יוצא אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהצלתני מן האור אמר רבי אבהו הד"א במרחץ שהיא ניסוקת אבל במרחץ שאינה ניסוקת אינו אומר אלא מהיזק חמין בלבד רבי חלקיה ורבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי תפלת המרחץ אינה טעונה עמידה:

תורה אור הלכה ד מתני' אחת בכניסתו. שיכנס לשלום ואחת ביציאתו שיצא לשלום: שתים בכניסתו ושתים ביציאתו. בכניסתו אומר שתכניסני לכרך זה לשלום נכנס אומר מודה אני לפניך שהכנסתני לכרך זה לשלום הרי זה שתים בכניסתו בקש לצאת אומר שתוציאני מכרך זה לשלום לאחר שיצא אומר מודה אני לפניך שהוצאתני מכרך זה לשלום וכל כך למה מפני שצריך שיתן אדם הודאה לבוראו על מה שעבר עליו מן הטוב ויתפלל על העתיד שתבא לו טובה: גמ' בכניסתו וכו'. הדא דאמר במדורת עכו"ם. בכרך שעכו"ם דרין בתוכו דשכיחא היזיקא אבל במקום ישראל א"צ לברך: אם היה במקום שהורגין שם. שדנין דיני נפשות אפי' בכרך שדרין ישראל צריך לברך דשמא לא ימצא מי שילמד עליו זכות: הדא אמרה במרחץ שהיא ניסוקת. ויש חלל תחתיה אומר משריפת האש: במרחץ שאינה ניסוקת. שתחתיה כ"א שרוחצין עצמן במים חמין בלבד: אינה טעונה עמידה. ומתפלל אפילו כשהוא יושב:

הלכה

מסורת הש"ס
חולין ס:
ברכות ס.
ברכות ס:
ברכות נד.
ברכות ס.
ברכות ס.

הלכה

### מראה הפנים

אני אומר דמפשיטות הש"ס דקאמר הכא לביטת שמואל דכתפילין של ראש עד שלא ייבש על כרתך דא"א לפרש. בענין אחר אם לא שנאמר דסובר האי תלמודא כדעת ר"ת וסייעתיה דשתי ברכות בעינן וזה הוא ברור:

תני שחטה ונטלו הזאבים מעיה כשרים. בבבלי פ"ק דחולין דף ט' מסיק דה"ק דאפי' המזילן כשהן נקובים וא"כ אתיליד בהו ריעותא אפ"ה אין חוששין שמא במקום נקב נקב אלא דתלינן כולהו בזאב:

על שם הנה כחומר ביד היוצר. רבי יהודה בן פזי קאמר לה דפליג על ר' ינאי כמו שהגהתי בפנים והכי איתא בב"ר וכן משמע דתכר כאן לדר' יהודה בן פזי בספרי הדפוס וניתקו התיבות לשורה של מעלה דהא קאמר לקמן וא"ר יהודה בן פזי. ולענין דל"ק היכי פליג אמתני' יש לומר דאיירי כגון שהזריעו שניהם בבת אחת כדמשני התם דף ס' מכח קושיא דתלה הכתוב הזכרים בנקיבות וכו' אלא דהתם קאמר לחד שינויא דמהני רחמי קודם מ' יום דוקא והכא קאמר עד המשבר ולר' יהודה בן פזי אפי' על המשבר. וגרסי' בב"ר לבתר הא דבי ר' ינאי ור' יהודה בן פזי איתיביה והכתיב ואחר ילדה בת אמר להם עיקר ברייתה זכר היתה ומתפלתה של רחל שאמרה יוסף ה' לי בן אחר נעשה נקבה. והכי פירושא דקושיא דס"ד דהמקשה לדייק מן הכתוב דלא מהני רחמי וזה מדאשכחן בקראי דלעיל דכתיב ותהר ותלד ותהר עוד. ותלד והכא לא כתיב כ"א ואחר ילדה ואם לקצר בא הכתוב ה"ל למיכתב ותלד עוד בת מאי ואחר ילדה אלא לאו ש"מ דה"ק ואחר זה היה ג"כ כמו מקודם דותהר ותלד בן וכלומר דהורתה ולידתה היה בן וכן אח"כ היתה הורתה ולידתה בת ולאשמועינן דלא מהני רחמי וקשיא לתרוייהו דקסברי דמיסת מהני רחמי ומשני לא כדקא סלקא אדעתך אלא אדרבה השמיענו הכתוב דמהני רחמי ומאי ואחר אחר שהתפללה רחל וכו' נהפכה דינה לנקבה והכא דאמרו כאן וכן בב"ר דתפלת רחל גרמה וכגמרא דילן אמרו דתפלת לאה גרמה נראה דהנ"מ בזה למאי דמלינו דעות מחולקות כנס בזה דכאן אמרו נעשית נקבה וכך הוא בב"ר והתרגום יונתן כתב בפסוק ואחר וגו' ומן בתר כדין ילידת ברת וכו' ושמיע קדם ה' צלותא דלאה ואתחלפו עוברייא במעיהון והוה יהיב יוסף במעטה דרחל ודינה במעטה דלאה. וכן מליט כמה שיסד הקליר ביוצר א' דר"ה עובר להמיר בבטן אחות וכו'. ולפ"ז איכא למימר דהיינו נמי דמשני התם בשינויא קמא אין מזכירין מעשה נסים רצוני לומר דלאו הוא כמשמעות פשטא דשינויא דשאני תפלת לאה שנעשה הנס שנשתנה הולד אלא דה"ק דשאני התם דלא נשתנה כלל אלא דנס אחר נעשה ע"י תפלתה שנהפכו הולדות במעיהן ולעולם אין התפלה גורמת לשינוי הולד. וזה דוקא אם אמריע דתפלת לאה גרמה. אבל לשיטתא דהכא ודב"ר דתפלת רחל אחר שבכר נולד יוסף גרמה להנס א"כ ע"כ לא היה חילוף הולדות כ"א שדינה נשתנית מזכר לנקבה. ובחיבורי פני המנורה כנר הד' במלוק הא' האלכתי הרבה בזה ובענין הזיוג ואין כאן מקומו:

אם היה מקום שהורגין וכו'. זהו כליבנא כתרא דרב מתנא שם אפי' בכרך שדנין והורגין וכו' ומשמע נמי דבהכא"ג לא מחלקינן בין כרך ישראל לכרך עכו"ם אף שלא שונכר התם בהדיא מהא דמחלק ברישא הכא: נכנס לבית הכסא מברך שתים. לאו דוקא מברך בכניסתו אלא כדמפרש ואזיל בכניסתו אומר וכו' כדקאמר התם:

במרחץ שהיא ניסוקת. הכי משמע נמי התם וכדקאמר בהאי עובדא דר' אבהו שם:

### פירוש מבעל ספר חרדים

בניס בבהמה דקיי"ל דהשוחט צריך שיבדוק סימנין אחר השחיטה: ומשני חזקת וכו'. כלומר כי היכי דקיי"ל דחזקת בני מעים כשרים כדלקמיה הכי נמי יש ללמוד דחזקה יפה בחט הרוב ואי נמי לא בדק עד שנתחך הראש בברה שילכך אין צריך להמתין מלברך עד שיבדוק אלא מברך ואחר כך בודק: תני שחטה וכו'. כלומר דתניא וכו'. והויגן כה ואמאי כשרה ניחוש שמא היו נקובים ויהא ספק טריפה ומשני ר' בא וכו' נטלו הזאבים בני מעים והריאה בכלל ותם שמא ניקבו ותרדא דריאה נמי קרי נקב דקיי"ל אין סרכה בלא נקב: ה"ג רבי בא בשם רבנן דתמן בני מעים בחזקת כושר:

פירש הר"ר עובדיה

מתני'. הצועק לשעבר. המתפלל על מה שכבר היה הרי זו תפלת שוא. דמאי דהוה הוה עכ"ל:

מתני'. שתים בכניסתו ושתים ביציאתו. בכניסתו אומר שתכניסני לכרך זה לשלום נכנס לשלום אומר מודה אני לפניך שהכנסתני לכרך זה לשלום הרי שתים בכניסתו בקש לצאת אומר שתוציאני מכרך זה לשלום לאחר שיצא אומר מודה אני לפניך שהוצאתני מכרך זה לשלום וכל כך למה מפני שצריך שיתן אדם הודאה לבוראו על מה שעבר עליו מן הטוב ויתפלל על העתיד שתבא לו טובה עכ"ל גמרא:

מתני'

כמיסך

שנויי נוסחאות (פו"ג) בני מעים בחזקת כושר בד" בני מעים היא מתניתא יהודה בן פזי בדזקת כושר. (בו"ה) היא מתניתא בד"ו ליתא. (בו"ז) אמר יהודה בן פזי אף היושבת על המשבר יכול להשתנות בד"ו כל זה ליתא. (פו"ח) ר' בשם בכי ר ר' יודא בר פזי בשם. עיקור עיבור בד"ו עיקר עיבורה. (פוי"ב) ינאי בד"ו ייני. (פוט"ז) מדרך בד"ו בדרך. (פוי"ט) הנכנס בד"ו נכנס. (פוכ"ב) על העתיד לבא בד"ו לעתיד לבוא. (פול"ג) במדורות בד"ו במדורה. (פול"ו) בחכמה בכ"י בחכמה ועשיתה אותו נקבים נקבים חלולים חלולים כניניות כניניות שאם יפתח אחת מהן או יסתם אחת מהן [אי] אפשר לו להחיות ברוך רופא כל בשר ומפליא לעשות. (פול"ז) מהו בד"ו ליתא. (פול"ט) שהצלתני מן האור בכי"ר שהצלתני משרפות אש ומחזקת החמין ומן המפולת כן יה"ר מלפניך שאגיע לביתי בשלום.

מערכת הערוך העושה ציצית כו'. בערוך (ע' לן ג') העושה ציצית לעצמו אומר בא"י אמ"ה אקב"ו לעשות ציצית. לאחר לעשות ציצית לשמו. נתעטף מברך להתעטף בציצית:

### חדושי רד"א

אמנו רחל מנביאות הראשונות היתה כו'. נ"ב תימא אמאי לא קחשיב במס' מגילה בבלי דף י"ד ע"א בהדי ז' נביאות דקחשיב התם וא"כ שמונה הוי:

### עמודי ירושלים תנינא

דזה נאמר לכו"ע ומה גם הא הוא בעצמו חולק על רש"י וס"ל היכי דאיכא ריעותא אין לו לברך מההוא דירושלמי ש"מ דס"ל דזה נאמר רק לר"י וא"כ צדקו דברי הרוקח והב"ח. גם הלום ראיתי להטוב לישראל שם (סי' י') שהביא דברי הש"ס פסחים (ד"ז ע"ב) דאמרינן שם אלא שופר מ"מ וכ"ת דלמא מקלקלא א"ה אפי' שחיטה נמי כו' ועל זה כתב הטוב לישראל וז"ל נמצא דאי הוו חיישו דילמא מקלקלא כו' דגם גבי שחיטה היה מהראוי לברך אחר שחיטה אלא דאמרינן דלא מיפרפא וכי חזינן בה ריעותא ודאי מן הראוי לברך אחר השחיטה ומכאן תימה עמ"ש רש"י בתשובה הביאה רש"ל דאפי' היכא דאתיליד בה ריעותא מברכינן קודם[שחיטה דהא מטהרתו מידי נבלה ע"ש ומסוגין לא משמע כן עכ"ל ובאמת לק"מ דרש"י פי' דילמא מקלקלא שחיטה היינו שיקלקל השחיטה שיעשה שהיה או דרסה וכדומה ותהיה]נבלה דאז אין לברך גם לשיטתו וזה ברור:

מסורת הש"ס

**הלכה ה מתני'** חייב אדם וכו'. כלומר כשמברך דיין האמת על הרעה חייב לברך בשמחה ובלב טוב כשם שמברך בשמחה הטוב ומטיב על הטובה: וביצר רע. בשעת עברה וכעס והאף שכל זה הוא יצר רע: ד"א בכל מאדך בכל מדה. המדודות לך בין מדה טובה בין מדת פורענות: לא יקל אדם את ראשו. לא ינהג קלות ראש כנגד שער המזרח חוץ להר הבית אשר בחומה הנמוכה אשר לרגלי הבית במזרח לפי שכל השערים מכוונים זה כנגד זה שער המזרח שער עזרת נשים ושער עזרת ישראל ופתח האולם והיכל ובית קדשי הקדשים. בימי מקדש ראשון כשהיה אמה טרקסין אבל בבית שני היו שתי פרוכת זה לפנים מזה: ובאפונדתו. אזור חלול שנותנים בו מעות פ"א בגד שלובש על בשרו לקבל הזיע' שלא לטנף שאר הבגדים וגנאי לאדם לצאת באותו בגד לבדו: קפנדריא. ליכנס בפתח זה ולצאת בפתח שכנגדו כדי לקצר הלוכו דרך שם ולשון קפנדריא אדמקיפנא דרי איעול בהא כלומר בעוד שאני צריך להקיף שורות של בתים אקצר מהלכי ואכנס דרך כאן: ורקיקה. אסורה בהר הבית מק"ו ממנעל מה מנעל שאינו דרך בזיון אסו' רקיק' שהיא דרך בזיון לא כל שכן: כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים מן העולם. במס' תענית בפ"ב אמרינן עונין אמן במקדש והמברך אומר בסוף כל ברכה ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם כך היו אומרים במקדש ראשון והעונין אחריהם אומרים בשכמל"ו ומשקלקלו המינין הכופרים בתחיית המתים ואמרו אין עולם אלא זה התקינו עזרא וסיעתו שיהו אומרים ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם להוציא מלב המיני': והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם. בשמו של הקב"ה ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות ולמדו מבועז שאמר

ברכות נד.

ברכות ס.

ירושל' סנהדרין פ"א ה"א.

סוטה כב: ירושלמי סוטה פ"ה ה"ה כה"ע. וע' תוס' סוטה שם ד"ה פרוש.

שם סוטה כב:

תורה אור

**הלכה ה מתני'** א *חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה. שנא' °ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך בכל לבבך בשני יצרים ביצר טוב וביצר רע. בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך. בכל מאודך בכל ממונך. דבר אחר בכל מאודך בכל מידה ומידה שהוא מודד לך בכל הוי מודה לו מאד מאד. ב לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים. ג ולא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובפונדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מקל וחומר. כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים מן העולם. ומשקלקלו המינין אמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם. שנאמר °והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ואומר °ה' עמך גבור החיל ואומר °אל תבוז כי זקנה אמך ואומר °עת לעשות לה' הפרו תורתך ר' נתן אומר הפרו תורתך עת לעשות לה': **גמ'** רבי ברכיה בשם רבי לוי על שם °ואתה מרום לעולם ה'. לעולם ידך על עליונה. בנוהג שבעולם מלך ב"ו יושב ודן כשהוא נותן דימוס הכל מקלסין אותו. וכשהוא נותן ספקולה הכל מרננים אחריו. למה ששטף בדינו אבל הקב"ה אינו כן אלא ואתה מרום לעולם ה' לעולם ידך על עליונה. רבי הונא בשם רבי אחא °לדוד מזמור חסד ומשפט אשירה לך ה' אזמרה אמר דוד לפני הקב"ה *אם חסד אתה עושה עמי אשירה ואם משפט אתה עושה עמי אשירה. בין כך ובין כך לה' אזמרה. אמר רבי תנחומא בן יהודה °באלהים אהלל דבר בה' אהלל דבר בין על מדות הדין בין על מדות הרחמים אהלל דבר. ורבנן אמרין °כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא בין כך ובין כך ובשם ה' אקרא. אמר רבי יודן בן פילה הוא שאיוב אמר °ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך. כשנתן ברחמים נתן. וכשלקח ברחמים לקח. ולא עוד אלא כשנתן לא נמלך בבריה וכשלקח נמלך בבית דינו. *אמר רבי אלעזר כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו. בנין אב שבכולם °וה' דבר עליך רעה. *עשה מאהבה ועשה מיראה עשה מאהבה שאם באת לשנוא דע כי אתה אוהב ואין אוהב שונא. עשה מיראה שאם באת לבעט דע שאתה ירא ואין ירא מבעט. *שבעה פרושין הן פרוש שיכמי. ופרוש ניקפי. ופרוש קיזאי. פרוש מה הנכיי. פרוש אדע חובתי ואעשנה פרוש יראה פרוש אהבה. פרוש שיכמי טעין מצוותא על כיתפא פרוש ניקפי אקיף לי ואנא עביד מצוה פרוש קיזאי עביד חדא חובה וחדא מצוה ומקזז חדא בחדא פרוש מה הנכייה מאן דאית לי מה נא מנכי עביד מצוה

לקולרים ה' עמכם וכי תימא בועז מדעתיה דנפשיה קעבד ולא גמרינן מיניה ת"ש מן המלאך שאמר לגדעון ה' עמך גבור החיל וכי תימא לא שאל המלאך בשלום גדעון ולא ברכו אלא שבשליחותו של מקום הודיעו שהשכינה עמו ולא גמרינן מיניה ת"ש ואומר אל תבוז כי זקנה אמך אל תבוז את בועז לאמר שמדעתו עשה אלא למוד מזקני אומתך כי יש לו על מי להסמך שנא' עת לעשות לה' הפרו תורתך פעמים שמבטלין ד"ת כדי לעשות לה' אף זה המתכוין לשאול בשלום חבירו זהו רצונו של מקום שנאמר בקש שלום ורדפהו מותר להפר דברי תורה ולעשות דבר הנראה אסור מפני השלום: **גמ'** לעולם ידך על העליונה. בין לדין בין לרחמים לפיכך מברכין על הרעה כשם שמברכין על הטובה: כשהוא נותן דימוס. רחמים: ספקולה. גזר דין: ששטף בדינו. שטף למדת הדין יותר מן הראוי: אבל הקב"ה אינו כן. לפי שהדין שלו הוא רחמים שלפעמים בא לכפרת עון או כיוצא בו לטובתו של האדם: באלהים. כל מקום שנאמר אלהים הוא דין וה' הוא רחמים: בנין אב שבכולם. דמפורש ביה בהדיא כן: עשה מאהבה עשה מיראה. כלומר אף שתעשה דבר מאהבת השם מ"מ תשים ג"כ יראת רוממותו נגד פניך א"נ עשה מאהבה במצות עשה ועשה מיראה שתזהר לפרוש מהל"ת: שאם באת לשנוא. התורה והמצוה ולהשליך אחרי גוך: שאם באת לבעט. ולעבור על הל"ת: שבעה פרושים הן. גרסי' לה בסוף פ"ה דסוטה ובבלי שם פ"ג ומפרש לה התם בענין אחר: טעין מצוותיה על כתפיה. להראות עצמו לבריות: אקיף לי. המתן לי מעט שאני רוצה לעשות מצוה ואין לי פנאי לדבר עמך: ומקזז חדא בחדא. שהוא מקיז ומנכה העבירה נגד המצוה וחושב בדעתו שהמצוה תכפר על העבירה: מאן דאית לי מה. מהמיעוט שיש לי איזה דבר מה אנא

עין משפט נר מצוה

נו
א מיי' פ"י מה' ברכות ה"ג סמ"ג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רכב ס"ג

נז
ב מיי' פ"ז מה' בית הבחירה ה"ח

נח
ג מיי' שם ה"ב סמ"ג עשין קסד

## פירוש מבעל ספר חרדים

פי' ה"ר עובדיה

**מתני'.** חייב אדם לברך על הרעה. כשמברך דיין האמת על הרעה חייב לברך בשמחה ובלב טוב כשם שמברך הטוב והמטיב על הטובה: ד"א בכל וכו' בכל מדות המדודות לך בין מדה טובה בין מדת פורעניות עכ"ל גמרא:

פי' ה"ר עובדיה

**מתני'.** לא יקל אדם ראשו. לא ינהג קלות ראש: כנגד שער המזרח. חוץ להר הבית אשר בחומה הסמוכה אשר לרגלי הר הבית למזרח לפי שהוא מכוון שכל השערים מכוונין זה כנגד זה שער המזרח שער עזרת נשים שער עזרת ישראל ופתח האולם והיכל ובית קדש הקדשים בימי בית ראשון: ובאפונדתו. אזור חלול שנותנין בו מעות פי' אחר בגד שלובש על בשרו לקבל בו הזיעה שלא יטנף בו שאר בגדים וגנאי לאדם לצאת באותו בגד לבדו: קפנדריא. ליכנס בפתח זה ולצאת בפתח שכנגדו כדי לקצר הליכו דרך שם ולשון קפנדריא אדמקפנא דרי איעול בהא כלומר בעוד שאני צריך להקיף שורות של בתים אקצר מהלכי ואכנס דרך כאן: ורקיקה אסורה בהר הבית מקל וחומר ממנעל ומה מנעל שאינו דרך בזיון [אסורה] רקיקה שהיא דרך בזיון לא כל שכן: כל חותמי ברכות שהיו במקדש. המברך אומר בסוף כל ברכה ברוך [אתה] ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם חונן הדעת וכן בכולן וכן עונין בשכמל"ו שאין עונין אמן אחר כל ברכה שבמקדש דכתיב בעזרא קומו וברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם ואומר אח"כ ויברכו שם כבודך כלומר שעונין בשכמל"ו ואשמועינן הכא דבמקדש ראשון לא היו אומרים אלא ברוך אלהי ישראל מן העולם ולא יותר ולא היו אומרים ועד עולם: משקלקלו המינין. שאין מאמינין בתחיית המתים ואמרו אין העולם אלא זה התקינו עזרא ובית דינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם לומר ששני עולמות יש העה"ז והעה"ב להוציא מלב המינין שכופרין בתחיית המתים: שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם. בשמו של הקב"ה ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו ולמדו מבועז שאמר לקולרים ה' עמכם. וכי תימא בועז מדעתא דנפשיה קעביד ולא גמרינן מיניה ת"ש מן המלאך שאמר לגדעון ה' עמך גבור החיל וכי תימא לא שאל המלאך בשלום גדעון ולא ברכו אלא בשליחותו של מקום הודיעו שהשכינה עמו ולא גמרינן מיניה ת"ש ואומר אל תבוז כי זקנה אמך אל תבוז את בועז לאמר שמדעתו עשה. אלא למוד מזקני אומתך כי יש לו על מה להסמך שנאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך: ר' נתן אומר הפרו תורתך. פעמים שמבטלין דברי תורה כדי לעשות לה' אף זה המתכוין לשאול בשלום חבירו וזהו רצונו של מקום שנא' בקש שלום ורדפהו מותר להפר ולעשות דבר שנראה אסור: דימוס. רחמים: ספק. ולא משפט: שטף בדינו. לדיק עם רשע: אם באת לשנות. להמנע ממצות עשה שאין במניעתה עונש בתורה אין אוהב שונא ונמנע מעשות רצון אוהבו: לבעוט. לעבור על לא תעשה: טעון מצותא. כלומר שרוצה לטרוח בגופו אבל לא בממונו ובבבלי פי' מעשה שכם שנימולו שלא לשם שמים: אקיף לי. אם ימצא בהקפה מה לקנות לצדקה או למצוה אחרת יקח לפרוש אחר זמן פרוטה פרוטה: ומקזז. מצוה אותן: מה הנכייה. מה הנאה לי במצותם

ע



**שנויי נוסחאות** (שו"א) אדם בד"ו ליתא. (שו"י) ובפונדתו בד"ו ובאפונדתו. (שו"ב) שבמקדש בד"ו שהיו במקדש. (שו"ז) ואומר ה' עמך גבור החיל בד"ו כל זה ליתא. (שו"ז) אל תבוז במקרא ואל תבוז. ואומר עת בד"ו ואומר ליתא. (שו"ה) עליונה בד"ו העליונה. (שו"ס) עליונה רבי הונא בד"ו לעליונה רבי חונא. (שו"ס) פילה בכי"ר פלייה. ה' נתן (איוב א'). (שו"ז) ומקזז בד"ו ומקוו. הנכייה בכי"ר נבייה. מה נא בד"ו מהנא. ברכות סז

### מערכת הערוך

**כשהוא** נותן דימוס כו' (בערוך ע' דמס ג') כשהוא נותן דימוס הכל מקלסין אותו וכשהוא נותן ספיקלא הכל מרננין אחריו למה שיש שטף בדינו וכו'. (מוסף הערוך פי' דימוס בל"ר עמילס. פליאס. ופי' ספיקלא (ספיקולא) בל"ר יסורים ועונשי סגוף). [עשה מאהבה]. בערוך (ע' פרוש) גרס כאן „ואהבת את ה' אלהיך (דברים ו' ה') וכתיב (שם י"ג) את ה' אלהיך תירא עשה מאהבה כו': [כי] אתה אוהב. גירסת הערוך „שאתה": [מבעט] גירסת הערוך בועט: **פרוש** שכמי טעין מצוותא על כיתפא. בערוך (שם) פרוש שכמי מחזי טעון מצוותא אכתפיה כגון עצים לעשות סוכה וכיוצא בה: [חדא בחדא] פרוש מה הנכייה כו'. גירסת הערוך (שם) חדא לחדא פרוש מדוכיא (בדפוס ראשון ובכתב יד פרוש מה נכייתא) מה דאית לי אנא מנכת ואנא עביד מצוה. פרוש מה חובתי ואעשנה הי דא חובה עבדית דנעביד חדא מצוה דכוותה. **פרוש** יראה כאיוב. פרוש אהבה כאברהם כדכתיב (ישעיה מא. ח') זרע אברהם אוהבי. אין לך חביב מכולם כאברהם שהוא פרוש אהבה:

### חדושי רד"א

**כשהוא** נותן דימוס כו'. נ"ב דימוס לשון הצלה עי' בערוך ערך דמס שמפרש לשון הצלה. ואפשר לומר דבבבלי מס' ע"ז דף י"ז ע"ב שאמר ההגמון לר' אלעזר דימוס פטור אתה. פי' של דימוס הצלה:

### עמודי ירושלים תנינא

**עשה** מאהבה רוקח (בשורש אהבת השם) הביא בשם הספרי וז"ל ואהבת את ה' אלהיך עשה מאהבה שהעושה מאהבה שכרו כפול ומכופל כאהבת האבות ואהבת אוהבו על הבריות כאברהם אביך שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן וגו' שגיירן והכניסן תחת כנפי השכינה בכל לבבך בשני יצרך ביצר טוב וביצר רע בכל לבבך שלא יהא לבך חלוק על הקב"ה ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך שמעון בן עזאי אומר אהבהו עד מצוי נפש (דברים י"א ג') לאהבה את ה' אלהיכם שמא תאמר הריני לומד תורה בשביל שאהא עשיר בשביל שאקרא רבי בשביל שאקבל שכר לעולם הבא בשביל שאשב בישיבה בשביל שאאריך ימים תלמוד לומר לאהבה כל מה שתעשו לא תעשו אלא מאהבה:

### מהר"ם יפ"ה

**ה'** עמכם נ"ב ויאמרו לו יברכך ה'. ואומר ה' עמך גבור החיל ואומר אל תבוז וכו' כצ"ל וכ"ה בבבלי (ס"ג ע"א) ומקשה שם הבבלי מאי ואומר וכי תימא בועז מדעתיה דנפשיה קאמר תא שמע ה' עמך גבור החיל וכי תימא מלאך הוא דקאמר ליה לגדעון ת"ש אל תבוז כי זקנה אמך ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך:

עין משפט נר מצוה

נט א ב ג מיי' פ"ז מה' בית הבחי' ה"ט סמ"ג עשין שם טוש"ע או"ח סי' ג' ס"ה

ס ד מיי' פ"ה מה' דעות ה"ו

סא ה מיי' שם טוש"ע שם ס"י

סב ו מיי' פ"ז מה' בית הבחירה ה"כ סמ"ג עשין קס

סג ז מיי' פ"ד מה' תענית הט"ו

הנה מכנה לעשות ממנה מצוה : הי דא חובתה עבדית. הגידו לי איזו עבירה עשיתי ואעשה מצוה כנגדה וכולן להתראות ולהתגדל בהן : ומצאת את לבבו. שתי לבות שהפך יצה"ר שלו החזירהו לטוב : והפסיד עמו וכרות עמו הברית וגו'. כל"ל וכן הוא בסוטה שיצה"ר עשה פשרה ושלום עמו ודרש וכרות עמו הברית אדלעיל ומצאת את לבבו וגו' ואע"פ דפשטיה דקרא על הקב"ה נאמר שכרת עם אברהם : אבל דוד לא היה יכול לעמוד בו. כלומר לעשות שלום עמו והרגו כפה אותו לעשות רצון בוראו : הוה מיתדון קומי. היה נידון לפניו : רחתת. הגיע עונתה של ק"ש והתחיל לקרות ושחק : או חרש. או מכשף אתה לעשות כישוף ביסורין שלא תרגיש בהן דהן הדברים שאתה מדבר ושוחק אתה או מבעט ביסורין אתה באלו הדברים ומשחק להכעיסני : רחמתיה וכו'. אלו שני הדברים קיימתי אבל השלישי עדיין לא בא לידי לקיימו ועכשיו שבא לידי וג"כ הגיע זמן ק"ש ולא עברתי מלקיים גם ובכל נפשי ובשביל כך אני קורא ק"ש ושמח בחלקי שנפל לי לקיים הדבר בעונתו : אותו ואת תורתו. לירא מן התורה ולומדיה בכלל : פיסקא לא יקל אדם את ראשו וכו'. תני המטיל מים וכו' כלומר אפי' לצד צפון שביהודה ומפני שירושלים בצפונה של ארץ יהודה היא הלכך במטיל מים לא חששו להפוך פניו לצד צפון אבל המיסך את רגליו לא יגלה עצמו כנגד צפון שהיא כנגד ירושלים אלא הופך פניו שיהא פירועו כנגד דרום : הדא דאמר מתניתא. הא דשנינו בהך ברייתא היינו דוקא אם מן הצופים ולפנים והוא מקום שיכולין לראות משם הר הבית ומשם והלאה אין יכולין לראותו : תני. אידך המיסך את רגליו ביהודה : אלא לצדדים. לצפון ודרום : בשעת המקדש. שנו : תני. בתוספתא פ"ו : שמור רגלך. שלא יהיה אבק עליהם : מה אם נעילה. נעילת מנעל : תני. תוספתא שם : וקבל כתיב. כלפי מעלה שהסכימו בב"ד של מעלה : אף המעשרות. בבית שני שמעצמן קבלו עליהן כדתנינן לקמן פ"ג דדמאי והסכימו בב"ד שלמעלה שנא' הביאו את כל המעשר וגו' : דבר שאי אפשר לו לומר דיי. שאין בו למותרות בעיני המקבלין והוא ברכה של רוב גשמים ולפיכך דריש רב עד שיבלו שפתותיכם וכו' וזהו תוספת ברכה וכל כך הרבה עד שיאמרו דיינו ברכות והובא זה לקמן בפ"ג דתענית בהלכה ז' ודריש מכאן שאין מתפללין על רוב

תורה אור

מצוה פרוש אדע חובתי ואעשה הי דא חובתה עבדית דאעבד מצוה כוותה פרוש יראה כאיוב פרוש אהבה כאברהם אין לך חביב מכולם אלא פרוש אהבה כאברהם. אברהם אבינו עשה יצר הרע טוב דכתיב °ומצאת את לבבו נאמן לפניך. (נחמיה ט) אמר רבי אחא והפסיד אלא °וכרות עמו הברית (שם) והחסד וגומר. אבל דוד לא היה יכול לעמוד בו והרגו בלבבו. מאי טעמא °ולבי חלל בקרבי (תהלים קט) *רבי עקיבא הוה קיים מיתדון קומי טונוסטרופוס הרשע. רחתת ענתה דקרית שמע. שרי קרי קרית שמע וגחך אמר ליה סבא אי חרש את אי מבעט ביסורין את. אמר ליה תיפח רוחיה דההוא גברא. לא חרש אנא ולא מבעט ביסורין אנא. אלא כל יומי קריתי פסוק זה והייתי מצטער ואומר אימתי יבואו שלשתן לידי. °ואהבת את (דברים ו) ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך. רחמתיה בכל לבי ורחמתיה בכל ממוני. ובכל נפשי לא הוה בדיק לי וכדון דמטת בכל נפשי והגיעה זמן קרית שמע ולא אפלגא דעתי. לפום כן אנא קרי וגחך לא הספיק לומר עד שפרחה נשמתו *נחמיה עימסוני שימש את רבי עקיבא עשרים ושתים שנה ולמדו אתים וגמים ריבויין. אבין ורקין מיעוטין אמר ליה מהו הוא ההן דכתיב °את ה' אלהיך תירא אמר ליה אותו ואת תורתו: (שם) פיסקא לא יקל אדם את ראשו וכו' ח תני המטיל מים הרי זה הופך פניו כלפי צפון. המיסך את רגליו הרי זה הופך פניו כלפי דרום אמר רבי יוסי בי רבי בון *הדא דאמר מתניתא מן הצופים ולפנים. רבי עקיבה אומר בכל מקום. ובלבד במקום שאין שם כותל ט תני המיסך את רגליו לא יתן פניו למזרח ואחוריו למערב אלא לצדדין ר' יהודה אומר בשעת המקדש רבי יוסי אומר מן הצופים ולפנים. רבי עקיבה אומר י בכל מקום ובלבד במקום שאין בו כותל. ז *אמר רבי עקיבה נכנסתי אחר רבי יהושע לראות המעשה אמר לו מה ראיתה אמר להן ראיתיו יושב וצידו כלפי מערב ולא פירע עד שישב ולא ישב עד ששיפשף ס ולא קינח בימין אלא בשמאל. אף שמעון בן עזאי היה אומר כן נכנסתי אחר רבי עקיבה לראות את המעשה אמר לו מה ראיתה וכו'. *תני י לא יכנס אדם בהר הבית במנעלו ובאבק שעל רגליו ומעותיו צרורין בסדינו ואפונדתו עליו מבחוץ. מה טעם °שמור רגליך באשר תלך אל בית (קהלת ד) האלהים. רבי יוסי בר יהודה אומר הרי הוא אומר °ויבא עד לפני שער המלך כי אין לבא אל שער המלך (אסתר ד) בלבוש שק. אמר לפני ליחה סרוחה כן. על אחת כמה וכמה לפני שער המקום. לא יעשנו קפנדריא ורקיקה מקל וחומר. מה אם נעילה שהוא של כבוד את אומר אסור. רקיקה שהוא של בזיון לא כל שכן. *תני לא היו עונין אמן בבית המקדש מהו היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד מניין י שלא היו עונין אמן במקדש תלמוד לומר °קומו וברכו את ה' וגו' מניין על כל ברכה וברכה ת"ל °ומרומם על (נחמיה ט) (שם) כל ברכה ותהילה. אמר ר' יהושע דרומיא *שלשה דברים גזרו בית דין של מטה והסכים בית דין של מעלה עמהן. ואילו הן חרמה של יריחו ומגילת אסתר ושאילת שלום בשם. חרמה של יריחו °חטא ישראל. (יהושע ז) ולא יהושע גזר. אלא מלמד שהסכימו בית דין של מעלה עמהן. מגילת אסתר °קיימו וקבלו וגו'. רב אמר (אסתר ט) וקבל כתיב מלמד שהסכימו. ושאילת שלום בשם. °והנה בועז בא מבית לחם ומנין שהסכימו בית דין של (רות ב) מעלה עמהן תלמוד לומר °וירא אליו מלאך ה' ויאמר אליו ה' עמך גבור החיל. רבי אבון בשם רבי יהושע (שופטים ו) בן לוי אף המעשרות. שנאמר °הביאו את כל המעשר וגו'. מהו עד בלי די רבי יוסי בר שמעון בר בא (מלאכי ג) בשם ר' יוחנן דבר שאי אפשר לו לומר דיי הוא ברכה. ר' ברכיה ור' חלבו ורב אבא בר עילאי בשם

מסורת הש"ס

ברכות סא : — פסחים כב. — ע' תוס' ברכות ס"א. ד"ה וכ"פ — ברכות סב. — תוספתא פ"ו ברכות כב : — ברכות סג. וב"ב — מכות כג : כבעי

## מראה הפנים

המיסך את רגליו ה"ז הופך פניו כלפי דרום. למאי דפרישית בפנים דאפירועו קפיד וא"כ כנגד ירושלים איירי והלכך צריך שיהא פירועו לצד אחר ולא כנגד ירושלים והיינו דהופך פניו לצפון שיהא פירועו כנגד דרום ובב"י סי' ג' הביא לזה ופי' בענין אחר ונראה דס"ט דהשמיטו הפוסקים להא משום דהאידך ברייתא פליג עלה דקתני לא יתן פניו למזרח וכו' וכלומר דס"ס איפכא לה אלא דוקא לצדדין והיינו לצפון ולדרום ובהכי אתיא כהך ברייתא דתני התם וביהודה וגם דהמסקנא כר"ע דאוסר בכל מקום ואפי' בח"ל במקום שאין בו מחילות וכדכתבו התוס' והרא"ש ז"ל להא דמסיים כאן ובלבד במקום שאין בו כותל וכהאי עובדא דר"ע דלקמן דקאמר יושב וצידו כלפי מערב והייט שלא היה נפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום וכדקאמר התם והוי צידו כלפי מערב :

רבי

## פירוש מבעל ספר חרדים

זו ואעשנה כבוד הבריות או תועלת : הי דא חובתא וכו'. נמנע מעשות עבירה כדי שלא יצטרך לעשות מצוה כמותה : והפסיד. כלומר יכול שהפסיד שכרו כיון שאין היצר דוחקו לחטוא כימות המשיח שיבטל יצה"ר ולא יהיה שכר ועונש ת"ל וכרות שמת ה' וכרת לו ברית אהבה על ככה כיון שהוא ביטלו בחכמתו אבל לעתיד ה' יבטלנו כדאיתא בבבלי ס"ק דע"ז : ענתא וכו'. הגיע עונת ק"ש בעוד שהיה נידון : וגחך. שמח ושחק : חרש. כמו חרש שוטה וקטן שאין להם דעת : ולא אפלגא דעתי. לא הסחתי דעתי מאהבתו אף עתה שנוטל נפשו ואני מייחדו בק"ש : לא הספיק לומר בספרים : פסקא. תני המטיל מים וכו' תנא דברייתא דלקמן ס"ל דפניו למזרח (או) (ואחוריו) למערב אסור משום דשכינה במערב אבל אחוריו לדרום אין קפידא ודוקא מיסך רגליו דמאיס טפי אבל מטיל מים אין קפידא והא תנא פליג עליה בתרתי דס"ל דבין במטיל מים בין במיסך

רגליו אסור ליתן (פניו) אחוריו למזרח או למערב ואפילו לצפון או לדרום יש לחלק דמטיל מים דאינו מגלה מאחוריו הופך פניו לצפון אבל מיסך רגליו שמגלה מאחוריו טפח ומאיס טפי יהיו לצפון ופניו לדרום שהוא ימין העולם ויש לנהוג כבוד לימין ואף על פי שמגלה טפחיים מפני הקילות טפי מאיס טפח מאחוריו מטפחיים דלפניו : א"ר יוסי וכו'. ר' עקיבא וכו' לא גרסינן לה הכא ואגב שיטפא דלקמן נכתבה כאן ואי גרסינן ג' תנאים כדלקמן צריך לגרוס רבי יהודה ורבי יוסי ור' עקיבא ולא ר' יוסי בר בון שהוא אמורא : תני וכו'. כמו תניא אידך בבבלי והיא חולקת עם הראשונה כדפרישית : אלא לצדדין. אבל אין קפידא אי פניו לצפון או לדרום וכן דעת הבבלי : מן הצופים ולפנים. פירש"י מקום שיכולין לראות משם הר הבית ומשם והלאה אין יכולין לראותו : ר' עקיבא וכו' מפרש בבבלי אפי' בחוצה לארץ : מקום שאין בו כותל. כלומר בשדה אבל בבית הכסא שבבית אין קפידא כן פי' הרא"ש והרשב"א והתוס' ופי' ירושלמי זה הבנתי מספר ב"י סימן ג' אורח חיים ופסקו כל הפוסקים כר' עקיבא : קבל כתיב. וקאי אהקב"ה וקרינן וקבלו היינו בית דינו שבשמים : אף המעשרות. הכתיבה בהם לה' אע"פ שבשאר מצות נאסר דכתיב לא תנסו את ה' : הביאו את [כל] המעשר ובחנוני נא בזאת אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די. ומדכתיב ובחנוני נראה שראה הקב"ה כל ישראל שהקב"ה כלכם ברוצים לבחנו בזה שילניהו ויעבירו כשיאם המעשר כאשר כתב בתורה ואיש אשר יתן לכהן לו יהיה. כלומר יהיה לו שפע ברכות כדכתב רש"י שם והסכים עמהן ה' ואמר ובחנוני נא בזאת : אי אפשר לומר די. דהיינו הסיפוק כי אם היתה מעט על

בסיסוה

**שנויי נוסחאות** (שו"א) ואעשה בד"ו ואעשנה. (שו"ב) דאעבד בד"ו דא עביד. (שו"ז) והחבד במראה ליתא. (שו"ס) טונוסטרופוס בכי"ל טונסרופוס. (שו"י) רחתת בכי"ל ואתה. קרי ק ש בכי"ל ליתא. (שוי"ח) בדיק בד"ו בדיקה. (שוי"ט) והגיעה זמן ק ש ולא אפלגא דעתי בכי"ל ואתה ענתה דק"ש ולא אפלגית עליה. (שול"ד) באשר תלך בד"ו כאשר תלך וכ"ה במקרא. (שו"ז) שהוא של כבוד בד"ו שהיא של כבוד. רקיקה שהוא בד"ו רקיקה שהיא. (שו"ס) וברכו במקרא ברכו. (שומ"ב) קיימו במקרא קימו (אסתר ט'). (שומ"ג) שהסכימו ושאילת בכי"ר שהסכימו ב.ד של מעלן עמהם ושאילת. (שומ"ה) ר' יוסי בר בכי"ל ליתא.

## חדושי רד"א

**ר"ע** הוה קיים מיתדן קומי טורנוסרופוס כו'. נ"ב בבבלי מס' נדרים דף נ' ע"ב קחשיב לי' מן ה' דברים דאיעתר ר"ע חד מיניה מן אשתו של טורנוסרופוס הרשע שנסבה והכניסה לו ממון הרבה. ועי' במס' ע"ז דף כ' ע"א ר"ע ראה אשת טורנוסרופוס הרשע רק שחק ובכה כו' שחק דעתידה להתגיירה ונסיב לה. וצריך לומר דתרי טורנוסרופוס הוו. ועי' בר"ן מס' נדרים בדף הנ"ל וברש"י שכתב שהי' ר"ע מקפחו בקרא בפני קיסר. משמע דטורנוסרופוס הרשע שנשא ר"ע לאשתו לא הי' קיסר. ועי' במס' ברכות בבלי דף ס"א ע"ב :

## חתם סופר

**חרמה** של יריחו. חטא ישראל וכו' אלא מלמד שהסכימו ב"ד של מעלה. **בבבלי** שלשה מכות לא קחשיב האי דעכן מאותן שהסכים ב"ד שלמעלה לשלמטה. ונראה דתליא בפלוגתא דרב שילא ורב סנהדרין מ"ד ע"א דכתיב קום לך ודרש ר' שילא שהרחיק ס' מיל ורב דרש על שגרם איסורו של יריחו ע"ש פרש"י שלא היה לך לאסור עליהם ביזת יריחו עכ"ל ואי ס"ד דחרם לאו דאורייתא ורק הכא הקב"ה הסכים על ידו א"כ הקב"ה **גרם** שלא היה לו להסכים אע"כ החרם הוא דאורייתא מהאי קרא הנ"ל והלכה כרב. ועי' בשו"ת חתם סופר או"ח סי' ק"מ ד"ה ומאי :

## ככר לאדן

**א"ר** אחא והפסיד עמו שנא' וכרות וכו' כצ"ל (א"ה היד"א כן הגיה הרב יפ"מ ויש לקיים הגירסא שלפנינו כמ"ש ברא"ם דוד (פ' לך לך ע"ש) : מתדיין קומי טורנוסרופוס תוס' סוטה פ"ה דף ל"א :

מסורת הש"ס

רוב הטובה : רבי נתן מסרס קראי הפרו וכו'. ומפרש ר' חלקיה טעמיה דלהכי העושה תורתו עתים ולא בקביעות תמיד הרי זה מיפר ברית הכתוב אלא התורה אם לא בריתי יומם ולילה וגו' דעל התורה הכתוב מדבר : בשעה דמכנשין. בשעה שמכניסין ד"ת שאין חכמי הדור מרבילין את התורה : בדר. אתה תפזר אותה להתלמידים : כנוש. ולא תטול שררה עליהם : ואם לאו כנוש. ולא תטיל ד"ת לבזיון : כל פיטטיא. דברים בטלים בישין בר מפיטטיא דאורייתא דאינון טבין דכל זמן שהוא הוגה בהם מוצא בהם טעם : כל כדבייא בישין וכדבייא דאורייתא טבין. כל"ל. וכך הוא במדרש רבה. שבתורה יכול הוא לכזב ולומר לא שניתי מסכת זו או פרק זה : כיון שהפליג דעתו ממנה. וכך הן דברי תורה כיון שמסיח דעתו מהתורה הולכת לאיש אחר שהחזיק בה ומתחכם יותר מזה שעזבה : תני. תוספתא שם : מה טעם וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. בניך הב' מיותר הוא הלכך דריש ביה דעל תלמידי חכמים קאמר שהן מרבים שלום בעולם :

הדרן עלך הרואה וסליקא לה מסכת ברכות :

סר
א מיי' פ"ז מה' תפלה הי"ד סמ"ג עשין יט טוש"ע או"ח סי' מו ס"ג

תורה אור

בשם רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר דיינו. משלי כג ברכות דיינו ברכות. °אל תבוז כי זקנה אמך אמר ר' יוסי בר בון אם נתיישנו דברי תורה בפיך אל תבוזה עליהן מה טעמא אל תבוז כי זקנה אמך. אמר ר' זעירא אם נזדקנה אומתך עמוד וגדרה כשם שעשה אלקנה שהיה מדריך את שמואל א א ישראל לפעמי רגלים. הה"ד °ועלה האיש מעירו תהלים וגו'. °עת לעשות לה' הפרו תורתך רבי נתן מסרס קיט קראי הפרו תורתך עת לעשות לה'. רבי חלקיה בשם רבי סימון העושה תורתו עתים הרי זה מיפר ברית מ"ט הפרו תורתך עת [לעשות] לה'. תני רבי שמעון בן יוחאי אומר אם ראית את הבריות שנתייאשו ידיהן מן התורה מאד עמוד והתחזק בה ואתה מקבל שכר כולם. מ"ט הפרו תורתך עת לעשות לה'. *הלל הזקן היה אומר בשעה דמכנשין בדר. ובשעה דמבדרין כנוש. וכן היה הלל אומר אם ראית את התורה שהיא חביבה על ישראל והכל שמחין בה בדר. ואם לאו כנוש. אמר רבי אלעזר מה התינוק הזה צריך לינק בכל שעה שביום כך כל אדם שבישראל צריך ליגע בתורה בכל שעות שביום. רבי יונה בשם רבי יוטי בן גזירה כל פיטטיא בישין ופיטטיא דאורייתא טבין. כל כדבייא בישין וכדבייא דאורייתא טבין. אמר רבי שמעון בן לקיש *במגילת חסידים מצאו כתיב יום תעזביני ימים אעזבך. לשנים שיצאו אחד מטבריא ואחד מציפורין ופגעו זה בזה בחדא משבנא לא הספיקו לפרוש זה מזה עד שהלך זה מיל וזה מיל נמצאו רחוקין זה מזה שני מילין. ואשה שהיתה יושבת וממתנת לאיש. כל זמן שהיתה בדעתו להינשא לה היתה יושבת וממתנת לו. כיון שהפליג דעתו ממנה היא היתה הולכת ונישאת לאחר. *תני בשם רבי מאיר אין לך אחד מישראל שאינו עושה א מאה מצות בכל יום. קורא את שמע ומברך לפניה ולאחריה ואוכל את פתו ומברך לפניה ולאחריה ומתפלל שלשה פעמים של שמונה עשרה וחוזר ועושה שאר מצות ומברך עליהן. וכן היה רבי מאיר אומר אין לך אדם בישראל שאין המצות מקיפות אותו. תפילין בראשו ותפילין בזרועו ומזוזה בפתחו מילה בבשרו ארבע ציציות בטליתו מקיפין אותו. הוא שדוד אמר °שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך. וכן הוא אומר °חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם. נכנס למרחץ ראה את עצמו ערום אמר אוי לי שאני ערום מן המצות כיון שהביט במילה שלו התחיל לקלס להקב"ה. °למנצח על השמינית מזמור לדוד *אמר רבי אלעזר בשם רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. מה טעם °וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך:

ברכות סג תוספתא פ"ו.
לה רמז רכ"י פ' עקב ע"פ והי' א"ם
תוספתא פ"ו. מנחות מג : נס"ע כבינוי :
תהלים קיט
שם יב
ישעיה נד
שם לד
ברכות סד

# הדרן עלך הרואה וחסלת מסכת ברכות

בריך רחמנא דסייען מריש ועד כען

## פירוש מבעל ספר חרדים

הסיפוק כדכתיב אכול ושבוע והותר : אל תבוזה עליהם להניחם מלחזור תמיד עליהם אפילו דברי לך דלא תבכחם : אמך. היינו תורה כמו במסכת חגיגה בהספידה לאותו תלמיד בדמות אמו כדאיתא במסכת חגיגה : אמר ר' זעירא אם נזדקנה בנעשו העם כזקנים הלובים מעבות מצוה ובעון העצלות והרפיון יעלה הבודד ויבוז אותם ע"ד ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים בשביל שרפו ידיהם מן המצות : אל תבוז ביהיו לבז לאויביהם אלא עמוד וגדור הפרצה שפרצוה היינו המצוה שהם עצלים בה והזירוז ביעשה קרי גדר ותימה לא יוכל להכנס לר ואויב אליהם : הה"ד ועלה האיש. דהוה לו לומר ויעל ומדכתיב ועלה למידרש ביה נמי ועלה שהיה עולה והיה מזרז כל אחד ואחד מישראל ואומר לו עלה אתה ועלה אתה כי מצוה רבה היא ומן המדרש נראה שלא היה אומר בפיו אלא ממה שרואין אותו לן ברחובה של עיר ושואלין אותו מה לך פה והוא עונה לעלות לרגל לשילה להשתחוות לה' ולזבוח שם והיו נאנחים למה אינן עולין עמו כי אינן מוכנים אבל היו מזרזין עצמן מאז לרגל אחר וכן עושה כל שנה סביבות ירושלים ולפיכך סתם הכתוב הדבר כי פיו אינו מדבר והוא כמדבר כמו השמים מספרים כבוד אל. א"נ דייק מדלא כתיב ועלה האיש ההוא לשילה להשתחוות ולזבוח אלמא משמע דלא היה עולה מעירו דרך ישרה לעולם לשילה אלא סובב בכל הרוחות ושואלין אותו אנה תלך והוא עונה להשתחוות ולזבוח לה' בשילה. בשעה שמכניסין. שאין חכמי הדור מרבילין לתלמידים : בדר פזר אתה לשנות לתלמידים : ובשעה שמבדרין. שהגדולים שבדור מרבילים תורה : כנס אתה. ולא הטול שררה עליהם דאף זו לשם שמים הוא לאחוז במדת הענוה וכתיב עת לעשות לה' הפרו תורתך : ואם לאו שאין התורה חביבה עליהם כנס ואל תטיל דברי תורה לבזיון דכתיב עת וכו' הפרו תורתך מלפזרה בזמן שהכינוס לשם שמים : ופיטטיא. פי' בערוך כהשמעת קול כלפורים : בישין. דכל המרבה דברים מביא חטא : כל כדבייא טבין. שמצוה לשנות מפני השלום וכדבייא דאורייתא בישין אפילו אם יש בדבר השמת שלום אסור דכתיב תורת אמת היתה בפיהו וכו' גמילי דעלמא למה בשלום ובמיבור וכו'. על השמינית מילה מצוה שמינית ניתנה לאברהם על ז' מצות בני נח. א"נ על השמינית על המילה שניתנה ביום השמיני

## מראה הפנים

רבי נתן מסרס קראי הפרו תורתך וכו' וכדר' חלקיה ואתיא שפיר לטעמיה דר' נתן דדרש ויפכא וכן לדרשת דרשב"י דלקמן וכדרשת הלל הזקן התם דף ס"ג בשעת המכנים פזר וכו' ופי' רש"י ז"ל שם זהו לפי הגי' דהתם ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס שנא' עת לעשות וגו' וזהו למאי דדרשינן המקרא כסדרו ולרשב"י דהכא דריש ליה כעין האי דר' נתן סרס המקרא הפרו תורתך שאין התורה חביבה על הדור עת לעשות לה' כלומר מה שאתה עושה בעסק התורה לה' יהיה ולא תפזר להדור לפי שאינה חביבה בעיניהם והשתא מדויק לשון רבים דהפרו דאלו לגי' דהתם וכדפי' רש"י ואם ראית דור שאין התורה חביבה וכו' הפרו תורתך מלפזרה וכו' וא"כ על הת"ח קאי מאי הפרו דקאמר וכהי דמפרש' ליה על ת"ח רבים אכתי לא מדויק לשון עבר דהפרו ולפי דרכינו כהגי' שלפנינו ניחא ויש לפרש לדברי רבא דהתם בכעין דרבה זו דקאמר האי קרא מרישיה לסיפיה מדריש ומסיפיה לרישיה מדריש דלפי פשטו מאי בעי בזה וה"נ קאמר רבא לעיל דף ס' בקרא משמועה רעה לא יירא וגו' כל היכי דדרשת להאי קרא מרישיה לסיפיה מדריש ומסיפיה לרישיה מדריש וכו' ולפי' רש"י ז"ל גם בהני תרי דרשות שוות הן והרשב"א בשם הראב"ד ז"ל כתב דהנכון דשתי פנים מדרשות הן דמרישיה לסיפיה מדריש מה טעם משמועה רעה לא יירא משום דלבו נכון בטוח דהוא נכון במעשיו ובוטח בה' והוא הבטחה לצדיק שאינו צריך לירא מדבר רע ואם מסיפיה לרישיה מדריש אין כאן הבטחה לצדיק אלא כך אמר הכתוב אדם שהוא נכון ובוטח בה' אינו ירא משמועה רעה כהלל שבטח בחסידותו עכ"ל והנה רבא גופיה דקאמר נמי בהאי קרא הכי י"ל דג"כ כאן שתי פנים נדרשות הן חדא כדדריש הת"ק מרישיה לסיפיה וחדא כדדריש ר' נתן מסיפיה לרישיה ודרשא אחרת היא כדמפרש רבי חלקיה או כדרשת רשב"י כאן וכדפרישי' :

מה טעם וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך והתם מסיים אל תקרי בניך אלא בוניך וגראה דג"כ מיתורא דבניך בתרא קא דריש דכתיב גבי ורב שלום אל תקרי בניך אלא בוניך דהן הן המרבים שלום בעולם :

סליק פירקא וכולא מסכתא בחתמי ובסייעתא דשמיא

סליק פירקא הדרן עלך מסכת ברכות

שנויי נוסחאות (סו"ח) שיבלו בכי"ר שיבללו. (סו"ב) אל במקרא ואל. (סו"ד) תבוזה בד"ו תבוזה. (סו"ז) האיש מעירו בד"ו האיש ההוא מעירו (וכ"ה במקרא). (סו"ל) יוחאי בד"ו יוחי. שנתייאשו בכי"ר שנשתנו. (סוס"ז) כל כדבייא בישין וכדבייא דאורייתא טבין בד"ו כל כרבייא טבין וכדבייא דאורייתא בישין. כתיב בד"ו כתוב. יום תעזבני ימים אעזבך בכי"ר אם תעזביה יום יומים תעזבך. (סו"ע) כיון שהפליג בכי"ר וכיון שראתה שהפליג. (סוכ"ב) בישראל בד"ו מישראל.

מערכת הערוך בשעה דמכנשין כו' בערוך (ע' כדר) בשעה שמכנשין בדר, ובשעה שמכדרין כנש וכך היה הלל אומר אם ראית התורה חביבה על ישראל בדר ואם לאו כנש (מוסף הערוך). תרגום ויעשם תפלים (כרמזית י"א. ע') ומתמן בדליטון. ובערך פה גרס אית דמפזרין כנש ואית דמכנשין בדר: [פ י ם ט י א]. גירסת הערוך (ע' פט) פטטיא:

### חדושי רד"א

ואוכל את פתו כו'. נ"ב הנה בימי תענית דאין אוכלין ושותין ואפ"ה ממלא להו בשלש ברכות בתפלת י"ח ובתפלות שמוסיפין וקריאת ס"ת : ומתפלל שלשה פעמים של י"ח. נ"ב אתיא כמ"ד דתפלת ערבית חובה דלמ"ד רשות בצרי ליה שמונה עשרה ועי' לעיל פ"ד ה"א בשני מקומות :

### ככר לאדן

ופטטיא דאורייתא טבין כל חרסיא טבין וחרסיא דאורייתא בישין. כצ"ל הרמ"ש. ס' מלמון והחרים יעקב:

### עמודי ירושלים

כל כדביא בישין וכדביא דאורייתא טבין עי' בפני משה ובחרדים מה שפירשו. ותמהני שלא הביאו מ"ש בערוך (ערך כדך ז') שגרס כל ברכיא טבין וברכיא דאורייתא בישין. ופירש ענין סיפוק שאין אדם רשאי לומר יש לי סיפוק בלימודי כו' ע"ש :

# שייך למראה הפנים ברכות פ"ו הלכה א

דאיתי להביא כאן אפס קצהו ממה שזכרתי בריש פ"ו ה"א (דף מ"ב ע"א) ד"ה מה עבד לה רבי יוחנן משום בריה וכו' ויען כי הדברים ארוכים כמו שבארתי בחידושים לא אביא כאן כ"א מעט קט מה שיצא מן הכלל לחלק. למען לא יהא הנייר חלק:

מה שהוזכר שם בענין הדין הג' בברכת מעין שלש אי מדאורייתא היא או לא. דעת בה"ג דמדאורייתא היא. וכן כתוב בשאילתות דרב אחאי גאון בפרשה יתרו וז"ל הסמ"ג במ"ע כ"ז בסופה בהלכות שאר ברכות שאינם בסעודה. כתב רבינו משה כל הברכות האלו אם נסתפק אם בירך או לא בירך אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף מפני שהן מדברי סופרים ומתוך ה"ג משמע שברכה אחת מעין שלש מן התורה דקאי וברכת אף על התאנים והרמונים הנכתבים במקרא ואין נראה לי דאם כן יברכו עליהן שלש ברכות ממש אלא ודאי וברכת לא קאי אלא על הלחם כאשר פירשתי בתחלת המצוה עכ"ל שם ובריש המצוה כתב מצות עשה מן התורה לברך על אכילת לחם שנאמר ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם ואכלת ושבעת וברכת וברכת לחם היא פת הנעשית מחמשת המינים וכן בחלה שנאמר והיה באכלכם מלחם הארץ וגמרינן לחם לחם מלחם עוני דפסחים בפרק כל שעה שאינו יוצא משום מצה אלא מחמשת מינין הבאין לידי חימוץ. ע"כ. ודקדק הוא ז"ל מדברי הרמב"ם שהביא במה שכתב בפרק ח' בהלכה י"ב כל הברכות האלו וכו' דקאי גם על ברכה מעין שלש חוץ מברכת המזון כמ"ש בפירוש בסוף פ"ג שם וכן כתב הכ"מ שם שדעת הרמב"ם כן הוא וכן כתב בריש הל' ברכות לדקדק מדברי הרמב"ם שדעתו דברכה מעין ג' מדרבנן היא. ולענ"ד היה נראה לדקדק מדבריו דריש פ"ד דסבירא ליה דמדאורייתא היא שהרי כתב שם כל המברך ברכת המזון או ברכה אחת מעין שלש צריך לברך במקום שאכל וכו' ולכתחלה לא יברך ברכת המזון ולא ברכה שמעין שלש אלא כשהוא יושב ובמקום שאכל. ומדמדמי להו לענין זה היה משמע דסבירא ליה דגם ברכה מעין ג' דאורייתא הוי כמו ברכת המזון ופשיטא דלטעמא שכתבו התוספות בסוף פרק שלשה שאכלו על הא דקאמר התם והלכתא בכולהו יושב ומברך לפי שברכת המזון דאורייתא החמירו בה להיות יושב ומברך שהרי עשרה דברים נאמרו בו מה שאין כן בשאר ברכות והוא נוטריקון ואכלת ושבעת שב עת וברכת לברכת המזון. לפי זה אם נאמר דגם ברכה מעין ג' צריך לכתחלה לברך כשהוא יושב כדין ברכת המזון א"כ קרא דואכלת ושבעת על כל שבע מינין דלעיל קאי וכדעת בה"ג. ובענין ברכה זו במקום שאכל נבאר בהלכה דסוף פרקין בס"ד וע"ש בד"ה אכל במזרחה של תאנה. ומיהו בענין יושב שהחמיר הרמב"ם גם בברכה זו היה נראה שדעתו גם כן דהויא מדאוריתא ואם כן מה שכתב בפרק ח כל הברכות האלו וכו' היה צריך לפרש דלא איירי אלא בשאר ברכות דלעיל שם ומן התימא שלא הרגישו הם ז"ל בזה ולא נתן הסמ"ג טעם לזה מפני מה הצריך הרמב"ם לברכה זו לברך כשהוא יושב לפי דעתו בדעת הרמב"ם דדמיא לשאר ברכות שאינם אלא מדרבנן. וכן כתב במרדכי בסוף פרק שלשה שאכלו והלכתא בכולהו יושב ומברך וכו' ע"ש. ונדבר עוד מזה אי"ה לקמן בסוף פרק שלשה שאכלו ד"ה אכל עומד יושב ומברך. ודעת הרא"ש ז"ל כדעת בה"ג ורב אחאי גאון דמדאורייתא היא כמו שהבאתי בריש הביאור בדין הא' ממ"ש להדיא בפרקין וכן כתב עוד בפרק דלקמן על הא דאמר רבי יוחנן עד שיאכל כזית דגן וז"ל אבל על שתייה ועלה של ירק לא מהני דבעינן אכילת דבר שראוי לומר עליו שלשה ברכות או שמא ברכה אחת מעין שלש שפיר דמי מדנקט כזית דגן ולא נקט כזית פת וטעמא כיון דאיכא אכילה ואיכא ברכה דאורייתא שפיר דמי. וכן הוא דעת הרשב"א ז"ל דברכה מעין שלש דאורייתא הויא. וכן כתב עוד בפרקין דף מ"ד על הא דקאמר על מתניתין בפלוגתא דרבן גמליאל ורבנן הרבן גמליאל סבירא ליה דעל שבעה מינין מברכין שלש ברכות מאי טעמא דרבן גמליאל דכתיב ארץ חטה ושעורה וגו' וכתיב ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וכתיב ואכלת ושבעת וברכת ורבנן ארץ הפסיק הענין ורבן גמליאל ההוא מיבעי ליה למעוטי הכוסס את החיטה וכתב הרשב"א לרבנן דאמרי ארץ הפסיק הענין קשיא לי אם כן מעין שלש מנא להו לרבנן לתאנים וענבים ונראה לי מדאדכרינהו רחמנא הכא להני וכתיב בתרייהו ואכלת וגו' שמע מיניה שאף הן טעונין ברכה ואי לאו דאתא ארץ תאכל בה לחם ואפסקיה הוה מברכין עלייהו שלש ממש כרבן גמליאל השתא דאדכרינהו ואפסקיה לעניינא בלחם שמעינן דלא מברכין ברכה גמורה אלא אלחם בלחוד והשארא מברכין מעין ברכת הלחם דהיינו מעין שלש ורבן גמליאל סבר דלא אתא לחם להפסיק הענין אלא לכוסס את החטה למעוטי מברכה לגמרי עכ"ל שם אם כן שמע מיניה סבירא ליה דברכה מעין שלש מדאורייתא היא ולפי דבריו ז"ל מתורצת קושית הסמ"ג דלעיל מה שהקשה על בה"ג. והנה למדנו מדברי הרשב"א ז"ל עוד היזה סברא ונפקא מיניה לדין אחר היוצא מזה וזהו לענין ברכה דלאחריו על היין אם מדמינן שתיה לאכילה לענין השיעור ומדברינו יתבאר מה שיש לדקדק ולפלפל בדברי הרא"ש למאי דסבירא ליה כדלקמן. ובתחלה נבאר לדעת הרשב"א למאי דסבירא ליה דשתיה אלה מדאורייתא ניהו והיינו שיעורא והברכה דלמאי שהבאתי לעיל דשיעורא דכזית לדידיה מדאורייתא הויא וכדעת הראב"ד כמו שנתבאר לעיל בדין הב' וסבירא ליה נמי דברכה מעין שלשה מדאורייתא היא כמבואר מדבריו ובהיות כן וודאי דאיכא סברא לחלק בין שתיה לאכילה לענין שיעורא דהא לכאורה יש לחלק אפילו בשאר מינין משבעה המינין ובין לחם שהרי לרבנן דקיימא לן כוותייהו דעל שאר מינין שאינם מחמשת המינין מברכין מעין שלשה וטעמם דלחם הפסיק הענין בחד לד והיינו שאין צריך שלש ברכות ממש ובזה מלמדנו הכתוב דלא קאי ואכלת וגו' לכולה מילתא דשבעה מינין דלעיל כ"א על הלחם לבדו ובחד לד קאי גם על שבעה מינין והיינו דמיהת ברכה מדאורייתא צריכין הן וכמו שביאר בדבריו מדאדכרינהו רחמנא הכא להני והשתא אם אמרינן כל כי האי גוונא לקולא דקרא דואכלת לא קאי לכולא מילתא דשבעה מינין מכל שכן דנימא כהאי גוונא לחומרא והיינו דואכלת דממנו למדנו דבכזית שיעורא מדאורייתא הוי למאי דקיימינן השתא אליביה דהסוברים כן לא קאי אלא על הלחם לבדו אבל לא על שאר מהשבעה מינין ואם דעל אכילת שאר שבעה מינין אין סברא כלל לחלק בזה ביניהם ובין הלחם ולומר דאפילו על פחות מכזית יברך ברכה אחרונה מעין שלש דהא ודאי ליתא דלא מצינו בשום מקום להיות אכילה שהיא חשובה פחות מכזית לא לענין איסורא ולא לענין ברכה אלא דרצוננו בזה על היין להודיע דביה יש סברא דלא מדמינן שביעה דשתיה לשביעה דאכילה וכדכתבו התוספות לשיטתם שנביא לקמן הך סברא איכא נמי להסוברים דהכל מדאורייתא השיעור וברכה דמעין שלש וסברא זו יש לה יותר חיזוק למאי דאמרינן דלחם הפסיק הענין דלא קאי קרא דואכלת על כל שאר השבעה מינין לכולא מילתא דברכה ולקולא ואם כן נימא נמי לחומרא ולענין שיעורא והיינו יין דהוא משאר שבעה מינין הנזכרים בכתוב ומטעמא דבלאו הכי איכא סברא לחלק בין שביעה דשתיה לשביעה דאכילה דחמרא פורתא מיסעד סעיד ואף על גב דנהי מאן דאמר אכילה בכזית ולדידיה קיימינן השתא איהו סבירא ליה דושבעת דקרא אשתיה הוא מכל מקום הא לא דמי שביעה דשתיה לשביעה דאכילה ואם כן אף דבעלמא שיעור דשתיה ברביעית היא מכל מקום הכא לענין ברכה אפשר דלכל הפחות על כזית יין נמי מברכינן מעין שלש ולא מדמינן לשאר שיעורין שהן ברביעית ולא לשאר משקין משום שמצינו שהחמירה התורה להצריכו ברכה אחרונה ומן הסברא נמי דשביעה דשתיה סגי בהכי כדאמרן ומחמת שנים האלה מן הראוי לומר כן. והתוספות בפרק ב' דסוכה גבי ההיא דרבי צדוק ובפרק בתרא דיומא שם בדיבור שהבאתי לעיל נסתפקו בזה וסיימו שם ושמא יש לחלק בין שביעה דשתיה לשביעה דאכילה וכו' דכל הני שיעורין מדרבנן הוו כדמוכח וכו' וזהו לשיטתם דסברי דשיעורא דרבינא דהתם עיקר הוא כמו שנתבאר הכל לעיל וכן לדעתם ברכה מעין שלש לא הויא אלא מדרבנן כדמשמע מדבריהם דסוף פרק שלשה שאכלו שהעתקתי לעיל וכן כתב הר"ר יונה ז"ל שם דטעמא משום דברכת המזון מן התורה צריך לישב במקומו ולברך ובפרקין כתב עוד להדיא דברכה מעין שלש לדעתו אינה אלא מדרבנן. ואם כן כיון דהברכה ושיעורא דרבנן ניהו יש סברא לומר כן. ואם כן נמי אמרינן הכי לדעת הרשב"א דשיטתו כדעת הסוברים דתרוייהו מדאורייתא ניהו כמו שנתבאר ודאי דיש ויש סברא לחלק כן וכמבואר. שהארכתי קצת בזה דממה שבארנו יש לפלפל בדברי הרא"ש ולדעתו דהוא ז"ל הביא לדברי התוספות האלו בפרק שלשה שאכלו על מתניתין דעד כמה מזמנין וכו' והבאתי קצת דבריו לעיל ואחר כך הביא הספק שנסתפקו התוספת וסיים לכך טוב ליזהר שישתה פחות מכזית או רביעית להסתלק מן הספק. והרי הוא ז"ל במקצת סבירא ליה כדעת התוספת והיינו דשיעורא דרבנן הויא כדכתב שם ובמקצת סבירא ליה כדעת בה"ג והרשב"א דברכה מעין שלש מדאורייתא הויא כמו שהבאתי לעיל ואם כן לדידיה ע"כ צריך לתרץ כתירוץ הרשב"א דלעיל דמה שאמרו לחם הפסיק הענין היינו לחד לד ומיהת מעין שלש מן התורה הוא דצריך ואם כן לכאורה הוה קשה היאך נלמד ברכה דאורייתא על שיעורא דרבנן הא כיון דמדאורייתא צריך ברכה ושביעה גמורה דוקא תו לא שייכא כל אלו הדברים שהביא מהתוספת דלשיטתם דוקא הוא דשייכא או לשיטת הרשב"א כמוזכר. אבל לדעתו היאך נברך ברכה דרמיזא בתורה על שיעורא דמן התורה לית ביה ולא נתחייב בברכה ולכאורה קושיא היא וצריך לומר דאף דסבירא ליה דברכה מדאורייתא איכא ובשביעה גמורה דוקא מכל מקום מדרבנן שייכא נמי על פחות מכאן וכמו ברכת המזון לשיטתו דמדקדקין בכזית ומברכין אפילו אין כאן שיעור מן התורה ודמי לספיקא שנסתפק הוא ז"ל בבורא נפשות בשאר מינין דאפשר (ודע שמצאתי במרדכי פרק שלשה שאכלו שכתב בשם ה"ר אליעזר ממיץ דכזית וביצה דאורייתא והכי פירושא הם מדקדקין ודורשין עד כזית וביצה שהוא דאורייתא עכ"ל) דלא בעינן שיעורא הכי נמי במעין שלש היכא דלא הויא אלא מדרבנן וכגון בשתיה בפחות משביעה דמן התורה כמבואר. ומה שרציתי עוד לבאר כאן דלהכי נסתפק הוא ז"ל בבורא נפשות כמה שהבאתי לעיל שם בדין הא' והתוס' לא נסתפקו בזה דלשיטתם הוא דאזלי דסבירא להו דגם ברכה מעין ג' לעולם דרבנן היא וכמו שהוכחתי לעיל לדעת התוס' וא"כ לעולם בעינן שיעורא דהרי עיקר ספיקא דהרא"ש שם דלא דמי בורא נפשות למעין ג' דהויא מדאורייתא ואין זה לדברי התוס' ולדעתם כ"א בשיעורא דשתית יין נסתפקו והכל מדרבנן הוא לדעתם וכמו שנתבאר זכינו מזה דדעת רובא דרבוותא סוברין דברכה מעין שלש דאורייתא היא הבה"ג ורב אחאי גאון משבחא וכדפסק שם להדיא דאי מספקא ליה אי בריך מעין שלש או לא הדר ומברך כמו בברכתא דמזוני. וכן דעת הרשב"א והרא"ש והמרדכי והטור בסי' ר"ט ולדעת הרמב"ם כבר ביארתי דיש לומר דגם דעה ז"ל נוטה כן:

# השבת אבדות

# השמטות ירושלמי

את האבדה אבקש
ואת הנדחת אשיב.
(יחזקאל ל"ד ט"ז)

אמר המאסף: במאמרי חומת ירושלים (שער ד׳ עמוד ג׳) הודעתי שהרבה הלכות ומאמרים מובאים בשם הירושלמי בספרי הפוסקים הראשונים. ובירושלמי שלפנינו אין זכר למו. כי אבדו במשך הזמן לסבות שונות. וכבר עוררו עליהם רבים מחכמי ישראל (הנקובים לקמן ועוד זולתם) ויפקדום בספריהם או בהערותיהם לספרי הראשונים. או במאספים ומכ"ע לספרות ישראל. איש איש אשר מצא באיזה ספר מהגאונים הראשונים איזה הלכה או מאמר בשם הירושלמי ויבקשהו ולא מצאהו בירושלמי שלפנינו. ומאלה האובדים והנדחים אשר פקדום החכמים ההם קבצתי כשלש מאות הלכות ומאמרים. אספתים יחדו והשיבותים אל הירושלמי הזה. להעלות קצת ארוכה לחומת ירושלים המפֹרצת ולרפא מעט משבריה.

והנה במאמרי הנ"ל הבאתי דברי הגר"צ חיות ז"ל (ואחריו החזיקו עוד איזה חכמים) שעלתה על דעתו לומר: אחרי שרבים מהמאמרים ההם שנשמטו מירושלמי שלנו ונזכרו בדברי הראשונים הנם נמצאים באיזה מדרשים ופסיקתות וכדומה, יש לומר שהראשונים ביחסם את המאמרים ההם לירושלמי לא היתה כוונתם לתלמוד ירושלמי רק לאיזה מדרש או פסיקתא לפי שגם המה נתחברו בארץ ישראל כמו הירושלמי. לכן היו מכנים אותם בשם ירושלמי. ועוררתי על דבריו אלה כי לא יתכנו. שהלא רבים מאלה הראשונים עצמם, מביאים הרבה הלכות ומאמרים מפורש בשם מדרש או פסיקתא וכדומה ומה נשתנו אלו שלא פקדום ג"כ בשם ירושלמי כאלה? ובזה אוסיפה לעורר זאת שנית. הלא רבים מאד מההשמטות ההן אינן נמצאות גם במדרשים ופסיקתות. והמה זכרום בשם ירושלמי. ומה יענה על אלה? והשלישית הכי נכבדה, אשר אשאלה, הלא רובי הראשונים ציינו בדיוק מקום שם נמצא המאמר בירושלמי. את המסכת והפרק וכדומה. ואיך יתכן לומר שלא כיונו אל הירושלמי רק למדרש וכדומה? ואמנם שהגרצ"ח בעצמו חזר מדעתו זאת מטעם זה באחד מספריו.

ומה זה יפלא הדבר כי אבדו מהירושלמי פתיתים קטנים בעוד אשר אבדו משלחנו הקדוש ככרי חלות שלמים גדולים. פרקים ומסכתות וגם סדרים שלמים. כי הלא מלבד אשר אבדו ממנו כמה פרקים לכמה מסכתית (שנקבו במאמרנו הנ"ל) אבדו גם שני סדרים שלמים קדשים וטהרות (חוץ מקצת ממס׳ נדה). ואף סדר נזיקין נראה כי לא נמצא לנו רק כרות ונתוק. כי להמקצוע היותר גדול הזה לא זכינו לגמרא ירושלמית לכמה מסכתות רק מעט מזעיר. וחבל על דאבדין! ועלינו לשמוח על הצלה פורתא. על מעט המרגליות הטובות ההן דמשתכחין בספרי הראשונים ע"י החכמים ההם.

ועל המצאם הרבה מההשמטות ההן במדרשים ופסיקתות וכדומה ונעדרו מירושלמי אין להתפלא. כי הלא מאמרי ירושלמי לאין מספר מובאים במדרשים ופסיקתות וכדומה. ולפי שמחמת קושי השעבוד ומרוב הגזירות והצרות שהשתרגו עלו על ישראל נתמעטו הלבבות ורוב העם נפנו על המדרשים והאגדות ונתמעטו שוני הלכות ותלמוד (כמבואר בחומת ירושלים שער ג׳ הערה כ"ב)*) לכן רבו המגלות וההעתקות של המדרשים והאגדות וכן רבתה מציאותן. והמגלות וההעתקות של הלכה והתלמוד נתמעטו מאד. ולכן רבתה גם אבדתם מאד.

*) וכן נזכר בפסיקתא דרב כהנא (פסקא בחודש השלישי).

## ואלה חכמי ישראל וספריהם אשר מפיהם ומפי כתבם אספתי את ההשמטות ההן.

מהר"ם די לונזאנו ז"ל בהגהותיו „עדי זהב" על הלבושים.
מעדני יום טוב לבעל תוספות יו"ט ז"ל
קרבן נתנאל להג"מ נתנאל ווייל ז"ל ) (בהערותיהם על הרא"ש למאמרי ירושלמי שהובאו בו).
ברכי יוסף
שיורי ברכה ) להג"מ חיים יוסף דוד אזולאי ז"ל.
בן יוחאי להג"מ משה קוניץ ז"ל.
ספר שמחת יום טוב להג"מ יהודה נגאר ז"ל.
הרד"ל הג"מ דוד לוריא ז"ל מביחוב (בהערותיו לספרים שונים).
הג"מ צבי חיות ז"ל (בשו"ת שלו ובשאר ספריו).
— שלמה יהודה ראפאפארט ז"ל אבד"ק פראג (בכרם חמד ועוד).
— זכריה פראנקעל ז"ל (במבוא הירושלמי שלו ועוד).
— אליהו דוד ראבינאוויץ-תאומים ז"ל רב הכולל לאשכנזים בירושלים.
— יעקב מרדכי הירשענזאהן (בהערותיו לאו"ז ח"ג וח"ד).
נחל אשכול להג"מ צבי בנימין אויערבאך ז"ל (בהערותיו על ס׳ האשכול).
לוית חן — חיים נתן דעמביצער ז"ל (בהערותיו על ס׳ אבי העזרי).
הרש"ה — שמעון הלוי הורוויץ ז"ל (בהערותיו על מחזור ויטרי).
הרא"ע החוקר הרהו"מ אברהם עפשטיין ז"ל (במאסף ירושלים ז׳).
הרזו"ר — — זאב וואלף ראבינאוויץ ז"ל (שם).
הרי"ר — — יעקב רייפמאן ז"ל (במאספים שונים).
הרא"ב — — אברהם ד"ר ברלינר ז"ל. ) (מאגאזין פיר וויססענ-
הרד"ה — — דוד ד"ר האפמאנן ז"ל. ( שאפט דער יודען).
אהבת ציון וירושלים להג"מ דוב ראטנער ז"ל על סדרי זרעים ומועד (לבד מסכת עירובין). בספריו הביא גם את ההשמטות למסכתות ההן שנפקדו ע"י החכמים הנ"ל והוסיף עוד עליהן הרבה השמטות שמצאן הוא בלעדם. הוא פקד גם המאמרים שנשמטו ממסכת אחת אם אף שנמצאו במסכתות אחרות. לפי שלפני הראשונים נשנו ונשתלשו בשתים או בשלש מסכתות. ואנחנו לא פקדנו בזה רק אלה שנחסרו לגמרי בירושלמי שלפנינו. ורק איזה מאמרים נפקדו חסרונם במקומם אם אף שנמצאו במקום אחר. ואחרי החכמים הנ"ל התרה החזיק גם הג"מ שלמה באבער ז"ל בחוברת „ירושלים הבנויה" (בהמאסף ירושלים) ועוד בכמה מאספים. ויש שכמה חכמים אחזו בהשמטה אחת וכאו"א לבדו פקדה במפקדיו.

והנה גם בעל האור זרוע (רבינו יצחק מוינא ז"ל) שבספרו נמצאו הרבה הלכות ומאמרים מירושלמי שחסרו בירושלמי שלפנינו. כי היו בידו ספרי ירושלמי יותר שלמים משלנו. הנה מצא גם הוא בספרי הקדמונים שהיו לפניו כמה מאמרים שחסרו גם מספרי הירושלמי שבידו. או שנאמרו בשנויים מאשר לפניו. (כמ"ש הרש"ב בירושלים הבנויה הנ"ל עמוד 17). עי׳ באו"ז הלכות סעודה סי׳ ק"צ על זה שמובא בלקוטים בשם ירושלמי ס"פ אין עומדין „אמר רב כגון אילין תלתא אדם עונה אמן אחר עצמו בהבוחר בעמו ישראל באהבה ובאוהב עמו ישראל ובבונה ירושלים כו׳ וע"ז כתב האו"ז „ולא מצאתי אותו בירושלמי שלפני" (ולא נמצא גם בירושלמי שלפנינו). ובסי׳ קצ"ג על דברי רב נסים גאון דמייתי ירושלמי ס"פ אלו דברים איזהו אמן יתומה אמר רב הונא דין דמחויב ברכה והוא ענה ולא ידע מה הוא ענה. כתב ע"ז האו"ז „מיהו בירושלמי שלפני כתב דין דיתיב מברכה ולא איתבריר ליה" (ובירושלמי שלפנינו הגי׳ „דין דיתיב למיברכה והוא ענה ולא ידע למה הוא ענה").

ובהלכות חלה סי׳ רנ"א כתב „אע"ג דיש ספרים שכתוב בהם (בירושלמי) לר׳ יהודה נצרכה. דומה לטעות כופר הוא. ולר׳ יוסי גרסינן".

ובאו"ז ח"ב הל׳ יו"ט סי׳ שמ"ז בירושלמי שלפני כתוב „עירובי תבשילין כן הוא כו׳".

ובהל׳ נ"כ סי׳ תי"ג „כתב מורי רבינו אב"י העזרי בירושלמי ריש פרק בשלשה פרקים בתעניות ובמעמדות וכי יש מוסף בתעניות ש"מ תלת ש"מ שמתענים במעמדות וש"מ שמתפללים ד׳ פעמים ביום וש"מ דביום נושאין כפים ולא בלילה" ע"ז כתב האו"ז „ובספר שלפני לא מצאתי זה בירושלמי" (ובירושלמי שלפנינו נמצא זה בשנוי לשון קצת).

## ואלה המקורים אשר מהם שאבו החכמים הנ"ל את ההשמטות מירושלמי:

(וע"פ רוב נמצאת כל השמטה במקורים רבים).

אבודרהם. אבי העזרי (ראבי"ה). אגודה. ספר אדם וחוה. אמרכל. אלפסי. אור זרוע (לרבינו יצחק מווינא). אור זרוע קטן או קצר. ספר האורה. ארחות חיים. האשכול.

בה"ג. בחיי על התורה. בית נכות ההלכות. בית יוסף. ב"ח. באור הגר"א לאו"ח. ברכי יוסף להרחיד"א. בן יוחאי דרישה. דרכי משה. דרשות ר"י אבן שועיב

הגהות איי הים על שערי תשובה (תשובות הגאונים). הגהות אלפסי. רב האי גאון. הגהות מיימוני. המנהיג. הגהות מרדכי. זכרון תורת משה. זקן אהרן.

חדושי רבינו חננאל. חדושי ריטב"א. חדושי רמ"ה. חדושי הרמב"ן. ספר חמשה קונטרסים. חדושי הרשב"א. ח"א מהרש"א. טורים.

לקוטי

# מקורים להשמטות מתלמוד ירושלמי

ילקוט שמעוני. ילקוט המכירי. רבינו יונה. ר' יעקב הגוזר. יבין שמועה. ים של שלמה. יד מלאכי.
כד הקמח. כל בו. כסף משנה. כפתור ופרח. ס' הכריתות. כתר כהונה.
לקוטים מס' אמרכל. לקוטי רבינו שלמה.
מס' סופרים. מחזור ויטרי. מאירי. מגדל עוז. מגיד משנה. מגן אבות לרבינו שמעון בר צמח דוראן. מנורת המאור. מהר"ם אלשקר. ר"מ בוטריל (בפי' ספר יצירה). מהר"ם ניגרין. ספר המקצעות. מרדכי. רבינו משולם. מתנות כהונה. מטה משה. מוסף הערוך. מלאכת שלמה להג"מ שלמה עדני.
נמוקי יוסף. רבינו נסים.
סדור רב עמרם גאון. ספר הישר לר"ת. סמ"ג. סמ"ק.
ערוך. עטרת זקנים. עיטור. ספר על הכל. עקרים. ערוגת הבושם (לבעל פרדס רמונים). ספר העתים (לרבי יהודה בר ברזילי אלברצלוני).

פסקי ר' ישעיה מטראני. פסקי ריקאנטי. פרדס לרש"י. פי' המיוחס לרש"י על תענית ומו"ק. פי' לס' יצירה המיוחס להראב"ד. פרי חדש.
קרית ספר להמאירי.
ראב"ד. רא"ש. ראב"ן. ראשית חכמה. רדב"ז. רד"ל (בהערותיו לתשובות הגאונים). רוקח. רמב"ם. רמב"ן. הרע"ב. רש"י. ר"ש סיריליאו. ר"ש משנץ. שו"ת הרא"ש. שו"ת בשמים ראש. שבלי הלקט השלם. שבלי הלקט הקצר. שיטה מקובצת. שו"ת מהר"י ברונא. שלחן ארבע לרבינו בחיי. שלטי הגבורים. שו"ת מהר"ם מרוטנבורג. שו"ת המיוחסות להרמב"ן. שו"ת הרשב"א. שו"ת מהרש"ל. רבינו שמואל בר נטרונאי.
תשובות הגאונים. תוספות. תוספות ישנים. תולדות אדם וחוה. תשובות מהר"ם אלשקר. תניא. תשב"ץ לרבינו שמעון בר צמח דוראן. תשב"ץ קטן לרבינו שמשון בר צדוק. רבינו תם *).

על פי אלה המקורים ועוד ממקורים אחרים פקדו החכמים (הנקובים בדף הקודם) את השמטות הירושלמי. ובל"ס נמצאות כאלה עוד בספרים אחרים מהפוסקים הראשונים. ואנכי הצלתי את ההשמטות שמצאום החכמים הנ"ל בספרי הפוסקים הנ"ל. ועל פיהם העתקתים מבלי קחת אחריותם עלי. וקבצתי נפוצותיהם ואספתים אל הירושלמי הזה לבצר חומת ירושלים ההרוסה ולסתום מעט מפרצותיה. וה' ירחם ציון ויבנה חומות ירושלים במהרה בימינו אמן.

כל אלה קבצתי בעהש"י בשנת עוד אקבץ עליו לנקבציו (תרע"ז).

וְאַתְּ „תורת ירושלים" שאי סביב עיניך וראי רבים משרידי פליטי בניך נקבצו באו לך, הן תראי וְנָהַרְתְּ כי בניך מרחוק יבאו כיונים תעופינה אל ארובותיהם, ושבו בנים לגבולם, לשם ה' אלהיך ולקדוש ישראל כי פארך!

דברי המאסף **שמואל שרגא בן שלום פייגענזאהן** (שפ"ן הסופר).

ווילנא, בחודש אלול שנת „ועוד אבנך ונבנית" בתולת ישראל (תרע"ז).

*) לכבה מקרית נפלה כאן ערבוביא בסדר שמות המחברים הראוי לפי ערכיהם וזמניהם ולכן אין כאן מוקדם ומאוחר כראוי.

השמטות **ברכות פרק ראשון** מירושלמי

**ה"ד** אבל משיצאת בת קול לעולם הלכה כדברי ב"ה וכל העובר על דברי ב"ה חייב מיתה. בסדור רב עמרם גאון צד 5 „ובתלמוד א"י בענין אותה הלכה רב נחמן בר יצחק אמר עשה כדברי בית שמאי חייב מיתה אמר רבי טרפון אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדברי ב"ש וסכנתי בעצמי כו'" עכ"ל. ולפנינו ליתא בירושלמי המאמר של רב נחמן בר יצחק:

**ה"ה** על שם והגית בו יומם ולילה שתהא הגיות היום והלילה שווין. באבי העזרי סל"ג. „וראיתי בתלמוד ירושלמי בפרקין ג' ברכות של שחרית וג' פרשיות של ק"ש וציצית הרי שבע [על שם שבע] ביום הללתיך בערב ד' ברכות וג' דק"ש. ולפי שאין מצות ציצית בלילה ולפיכך מוסיף שומר עמו ישראל א"ר לוי הדא תאמר בחול אבל בשבתות ויו"ט אומר פורס סוכת שלום כו'. רמ"ה תיבות יש בק"ש חסר ג' כנגד רמ"ח איברים שבאדם אוספין רבנן עלה שלש „אל מלך נאמן" עד דהווין רמ"ח. עד כאן גמרא דא"י" עכ"ל:

**שם** ר' יוסי בר אבין בשם ר' יהושע בן לוי ע"ש שבע ביום הללתיך. בילקוט שמעוני תהלים (רמז תתע"ח) „רבי יהודה בר אבין בשם רבי יהודה בן לוי ע"ש שבע ביום הללתיך. רבי חנין בשם רבי שבע מצות עושה אדם בכל יום ק"ש שני פעמים ומתפלל שלשה פעמים ואוכל ומברך שני פעמים" ומציין זאת בירושלמי. ולפנינו ליתא כל המאמר של רבי חנין:

**בתשובות** הגאונים שערי תשובה (סי' של"ד) „ובירושלמי ר' חונא בשם ר' ברכיה בר יוסי אמר האי דאמר ר' אבא ה"מ בימי ר"ה ויוה"כ דהחזן אתכליל בצלותא דאפיק ידי חובה לצבורא אבל בשאר ימות השנה לא, מאי טעמא משום טורח צבורא ומשום דבעינן תקיעות על סדר הברכות" (פירוש המאמר תמצא בהערת הרד"ל בריש הספר שערי תשובה הנ"ל (עמוד 9):

**שם** אמר חזקיה מן מה דתני המאריך ה"ז מגונה וכו'. בלקוטות הרמב"ן (ברכות דף מ"ט) „ובריתא היא שנויה בתוספתא והביאוה בירושלמי עלה דמתניתין דתנן בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה אחת ארוכה ואחת קצרה ותני עלה למה אמרו אחת קצרה ואחת ארוכה מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר מקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום שלא לחתום אינו רשאי לחתום. לשוח אינו רשאי שלא לשוח. שלא לשוח אינו רשאי לשוח וכו'" עכ"ל הרמב"ן. ולפנינו בירושלמי ליתא מן ותני עלה למה אמרו אחת קצרה כו' עד סוף המאמר:

**סוף פ"א** כל הברכות אחר חיתומיהן א"א ברכה פסוק. בשו"ת ראבי"ה (דף נ' ע"ב) „דגרסינן בירושלמי סוף פ"א דברכות כל הברכות כולן אחר חיתומיהן א"א ברכה פסוק ברוך אתה ה' למדני חוקיך" עכ"ל. ולפנינו ליתא ה' מלות אחרונות:

**שם** ישראל עיקר ויעקב טפל. במנהיג הל' שבת סי' מ"ג וכן בכד הקמח אות חי"ת חמדה בשם „ירושלמי דברכות. כל ימיו של אותו צדיק (יעקב אבינו) לא היה מצטער אלא על פנימי והיצון. פי' פנימי המאכל שיורד פנימי לגוף וחיצון המלבוש שהוא חוץ לגוף שנאמר ונתן לי להם לאכול ובגד ללבוש" עכ"ל:

## פרק שני

**הלכה א** תני צריך להאריך באחד.... ובלבד בדל"ת. במנהיג (צד 13) „ירושלמי ולא יאריך בא"ף שלא יראה כאומר אי חד חס ושלום":

**סוף ה"א** רבי ירמיה מדמי ר' יונה משתעי'. בפי' רבינו יונה ברכות פ"ב ד"ה ודברת בם (השני) „וכן אמרו בירושלמי מכאן שהשח שיחת חולין עובר בעשה. ושיחת חולין מקרי כשמדבר בדברי הבאי כו'" עכ"ל:

**ה"ג** אמר רבי יהושע בן קרחה. בתוס' בכורות (נ"ח ע"א) ד"ה חוץ „ורבינו נסים פי' קרחה ר' אלעזר בן עזריה. דאמר בירושלמי שהיה קרח" עכ"ל:

**שם** תפלין צריכין גוף נקי. מפני מה לא החזיקו בהן מפני הרמאים. עובדא הוה בהד בר נש דאפקיד גבי חבריה וכפר ביה א"ל לא לך הימנית אלא לאילין דברישך הימנית. ובהרא"ש הלכות תפלין (סי' כ"ח) מביא מירושלמי „עובדא הוה בחד גברא דהוה טעון ממונא בערובתא דשבתא אשכח חד גברא מצלי ותפליו ברישיה אמר לית לי ליפקוד ממוני אלא להדין דנטיר מצות כדון אפקידיה גביה. לאפוקי שבתא כפר ביה אמר לא לך הימנית אלא לשמא דקודשא דהוה על רישך" עכ"ל. וכ"ה בס' התרומה הלכות תפלין בשם ירושלמי (בקצת שנוים) ולפנינו ליתא האי עובדא:

**שם** בענין תפלין. כתב הריטב"א (ר"ה ט"ז ע"ב ד"ה פושעי) „אבל בירושלמי נתנו טעם אחר (לזה שאמרו שהעוסק בתורה פטור מן התפלין) שטעם התפלין למען תהיה תורת ה' בפיך" עכ"ל:

**שם** באיזה צד הוא מברך עליהן רבי זריקן בשם רבי יעקב בר אידי כשהוא נותן על יד מהו אומר ברוך אקב"ו על מצות תפלין כשהוא נותן על הראש מהו אומר באקב"ו על מצות הנחת תפלין. ובעל המכריע סימן פ"ז גרס „כשהוא נותן על יד מהו אומר אקב"ו להניח תפלין וכשהוא נותן על הראש מהו אומר אקב"ו על הנחת תפלין" ובפסקי ר' ישעיה מטראני (בסוף ספר בית נתן ד' מ"ג) שהוא מחברו של המכריע סותר דברי עצמו. וז"ל „ירושלמי. ביצד מברך עליהן... כשהוא נותן של יד מברך... על הנחת תפלין... של ראש... על מצות תפלין כו'" עכ"ל. וברוקח סי' שמ"ו „בירושלמי פ"ב דברכות תפלין... „של יד על מצות תפלין ושל ראש על מצות הנחת תפלין כשחולצין לשמור חוקיו כמאן דאמר ושמרת את ההוקה הזאת בהקת תפלין הכתוב מדבר כו'" עכ"ל:

**שם** כשהוא נותן של יד כו'. בארחות חיים (הל' תפלין סי' כ') כתוב „ירושלמי, וצריך להניח של יד תחלה שאם יניח של ראש תחלה יהיה עונש" עכ"ל:

**בתשובות** הגאונים שערי תשובה (סי' קנ"ג). „והכי איתא בירושלמי שאין לך גדול בכל מצות שבתורה כמצות תפלין שהוקשה כל התורה כולה לתפלין בין תורה שבכתב בין תורה שבע"פ שנאמר למען תהיה תורת ה' בפיך" עכ"ל:

**ה"ד** צריך להתיז למען תזכרו. בהגהת מיימוני (הל' ק"ש פ"ב ה"ט) ירושלמי

„ירושלמי מוסיף שם כגון וחרה אף. ה״א באל״ף מתחלפות כו״ עכ״ל. ובהרא״ש ברכות פ״ב סי׳ י״ב „ירושלמי צריך להתיז זיי״ן דלמען תזכרו צריך ליתן ריוח בין וחרה אף דלא לישתמע וחרף עכ״ל. וכן הוא בס׳ אדם וחוה (נתיב ג׳ חלק ב׳). ובפסקי ר׳ ישעיה מטראני (בית נתן דף מ״ג ע״ב) מובא ג״כ הירושלמי. וכן מובא הירושלמי בילקוט המכירי על תהלים (קל״ו אות א׳ ע״ש). ובכל בו (סי׳ ט׳) ובירושלמי מוסיף ותרה אף ה׳. נשבע ה׳. ואמרת אליהם״ עכ״ל. וכן הוא בארחות חיים (הל׳ ק״ש סי׳ י״ז) „וחרה״ „ואמרת אליהם״:

**בפי׳** לשה״ש המיוחס להרמב״ן (א׳ י״א) וכן בס׳ מגן אבות להרשב״ץ (נ״ד ב׳) „וכבר אמרו בירושלמי כי האותיות הן כגופות והתנועות כנשמות. כי האות בלא תנועה לא ישלם ממנו דבור״ עכ״ל:

**סוף ה״ז** להודיעכם שאין אבל בשבת. בשו״ת זקן אהרן סי׳ ל״ח מביא ע״ז „דאמר התם (בירושלמי) ר׳ עקיבא חמוי תלמידיו דהוי בכי בשבתא כי מך בריה (דהיינו ר׳ שמעון בנו שמת) וכו׳ אמרו לו תלמידיו למדתנו רבינו וקראת לשבת עונג אמר להו האי עונג דידי הוא וכו׳״. ולפנינו ליתא המעשה דרע״ק לא כאן וגם לא במו״ק פ״ג ה״ה שגם שם הובא לשון הירושלמי דכאן:

**ספ״ב** א״ל והא תנינן חתן פטור חתן אם רוצה א״ל ולאו דר״ג היא א״ל יכיל אנא פתר כר״ג דר״ג אמר איני שומע לכם לבטל מִמני מלכות שמים. ובאו״ז הלכות ק״ש סי׳ פ״ד מביא את המאמר בזה הלשון „א״ל והתנינן חתן פטור ותנן חתן אם ירצה לקרות קורא א״ל ולאו רשב״ג תני לא כל הרוצה ליטול את השם יטול. יכילנא פתר לה בר״ג דאמר איני שומע לכם לבטל ממני שעה אחת מלכות שמים״ עד כאן לשונו. ולפנינו הגירסא משובשת:

## פרק שלישי

**הלכה א** כל כהן שהוא עומד בבית הכנסת ואינו נושא את כפיו עובר בעשה. בארחות חיים (הל׳ נ״כ סי׳ ו׳) וכתב הר״י מקיר׳ ז״ל ולי נראה שאם אין היחיד נושא כפיו כשאומר לו אינו עובר בעשה דכתיב להם. עכ״כ בירושלמי״ עכ״ל:

**בפר״ח** או״ח קצ״ח בשם ירושלמי כל מי דאית ליה נדה אסור למיסק לדוכן עכ״ל:

**ה״ב** (דף כ״ט ע״א) בראשונה היו משפחות עומדות ואבלים עוברין וכו׳ כתוב בתשב״ץ (מנהגי מהר״ם מרוטנבורג סי׳ תל״ב) „ירושלמי דפרק מי שמתו פרשה ציון בידיה אין מנחם לה משמע הא יש לה מנחם לא פרשה בידיה. מכאן ראיה שאין לאבל׳ לבצוע לעצמו״ עכ״ל. ובהג״מ (הל׳ אבל פ״ד ה״ט) בשם סמ״ג גרסינן בפ׳ מי שמתו ובמו״ק בירושלמי פרים מנחם גדול דכהון שנא׳ פרשה ציון בידיה מפני שאין לה מנחם. ובשבת פרים כי אורחיה שנאמר ברכת ה׳ היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה״ עכ״ל. וכן מובא בילקוט משלי (רמז תתקמ״ז) בשם ירושלמי דפ׳ אלו מגלחין. וכן מובא בב״י יו״ד ס״ס שע״ה בשם סמ״ג וכן האו״ז הל׳ אבילות סי׳ ת״ל הביא את הירושלמי הזה:

**ה״ג** נשים ועבדים וקטנים כו׳ והייבין בתפלה כדי שיהא כאו״א מבקש רחמים על עצמו. ובמזוזה כו׳ ובברכת המזון דכתיב כו׳. בחדושי ראבי״ה בברכות (סי׳ ס״ב). „ירושלמי נשים ועבדים וקטנים פטורין וכו׳ אמר רב אדא והייבים בקידוש היום ובהבדלה. בקידוש דכתיב זכור את יום השבת זוכרהו על היין בכניסתו לקדש על שולחנך. א״כ מה ת״ל שמור את יום השבת לקדשו שמרהו וקדשהו בעשיית מלאכה. ונשים ועבדים וקטנים הואיל שישנן בשמירת שבת חייבים בקידוש היום. ובהבדלה מניין דכתיב ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך וביום השביעי וגו׳ הואיל והייבים בשימור צריכים להבדיל בין קודש לחול בין שבת לששת ימי המעשה. א״כ מה ת״ל ובהמתך וגרך אשר בשעריך אלא קטן ועבד ואמה שישנן במקצת מצות שחייבים בתפלה ובברהמ״ז ובמזוזה לפיכך חייבים בקידוש ובהבדלה כישראל. אבל גר תושב אינו אלא בשימור שבת בלבד כבהמה (עי׳ כריתות ט׳ ע״א) לפיכך פטור מקידוש והבדלה כבהמה. תפתר בגר תושב אבל גר צדק הוא כישראל לכל דבריו״ עכ״ל:

**ה״ד** (דף כ״ו ע״ג) כל עצמן לא התקינו את הטבילה הזאת אלא שלא יהו ישראל כתרנגולין הללו כו׳. בבבלי ברכות (כ״ב ע״א) בעל קרי שנתנו עליו ט׳ קבין מים טהור וכו׳ ובן עזאי יצא ושנאה לתלמידיו בשוק. פליגי בה תרי אמוראי במערבא רבי יוסי בר אבין ור׳ יוסי בר זבידא חד תני שנאה וחד תני לחשה מאן דתני שנאה משום בטול תורה ומשום בטול פריה ורביה ומאן דתני לחשה שלא יהו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים״ ואין זכר לזה בירושלמי:

## פרק רביעי

**הלכה א** (דף כ״ט ע״ב) יכול יהא מגביה קולו ומתפלל וכו׳. בחידושי הרשב״א ברכות (ל״א ע״ב) „מכאן שאסור לישב בתוך ארבע אמות של תפלה. ואמרו הגאונים ז״ל לא שנו אלא ביושב ודומם אבל אם הוא עסוק בתפלה או קורא את שמע שפיר דמי. ושמעתי שכן אמרו בירושלמי״ עכ״ל. ובכל בו דיני תפלה סי״א. „וכן דעת הירושלמי דכתב הדא דתימא (פי׳ שאסור לישב בגד המתפלל) דלא מצלי אבל אם מצלי מאן דיתיב הוו כשני שמשין דמשמשין את הרב אחד מעומד ואחד מיושב״ עכ״ל:

**במנהיג** הל׳ תפלה ס״ג בירושלמי מנין באבות (פי׳ ששוחין בתחלה וסוף ברכה זו) דכתיב ואקוד ואשתחוה לה׳ ואברך את ה׳ אלהי אדוני אברהם. ובהודאה ואשתחוה למלכא ומודינא למלכא:

**ה״א** (דף ל׳ ע״א) על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות. בפירוש המיוחס לרש״י באבות (פ״ב מ״ד) „וכן מצינו בירבעם בשעה שבנה שלמה בהמ״ק והשלים אותו הניח מפתחותיו תחת מראשותיו כדי שישכים למחרת להקריב תמיד של שחר בזמנו. מה עשתה בת פרעה הכניסה לו על מטתו כמין רקיע של נחושת ומזלות וכוכבים מצויירים בו כדי להטעותו בלילה וכו׳ ועברו עליו ארבע שעות ביום שלא עמד ולא קרב תמיד של שחר. ועל אותה שעה שנינו בגמרת ירושלמי (ברכות פ״ד ה״א) על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות. מה עשה ירבעם קבץ כל שבטו של אפרים והשכים לפתחו של שלמה והרתיעו על זאת. יצאת בת קול ואמרה לו רשע אתה מחייבו על השוגג וזשה״כ (הושע י״ג) כדבר אפרים רתת וגו׳ כשנרתע אפרים והגיד על התמיד ששהה״ עכ״ל. ולפנינו אין זכר בירושלמי מהמעשה שהביא רש״י. וכן מובא במחזור ויטרי באריכות ע״ש:

**שם** (ל׳ ע״ג) א״ר יוסי בן חנינא ויהא חלקי עם המתפללים עם דמדומי המה. ובבבלי ברכות (כ״ט ע״ב) „דא״ר חייא בר אבא א״ר יוחנן מצוה להתפלל עם דמדומי חמה וא״ר זירא מאי קרא יראוך עם שמש וגו׳ לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה מאי טעמא דלמא מיטרפא ליה שעתא״. ובירושלמי כאן לא נזכר מזה כלום. ואדרבה מפורש שמצוה להתפלל עם דמדומי חמה:

**שם** (ל״א ע״ג) ר״ח שחל להיות בחנוכה אע״פ שאין מוסף בחנוכה מזכיר הוא של חנוכה במוסף וכו׳. וברוקח סי׳ רי״ב מביא גירסא חדשה וז״ל „בפ״ק דשבת (דף י״א) ובפ״א דתענית יפה תענית לחלום כאש לנעורת ובו ביום אפילו בשבת וכו׳ ירושלמי בפרק תפלת השחר שבת שחל בו תענית אומר של תענית בברכה החמישית ואומר עבודה והודיה וברכת כהנים כו״ עכ״ל:

**ה״ג** (ל״ג ע״ג) ולמה שמונה עשרה. כתב בעל הלכות גדולות (ומובא באבודרהם בסדר שחרית של חול) „אמרי במערבא אשכחן בתפלת חנה מעין שמונה עשרה. רמה קרני בה׳ כנגד מגן אברהם. ה׳ ממית ומחיה כנגד מחיה המתים. אין קדוש כה׳ האל הקדוש. כי אל דעות ה׳ כנגד חונן הדעת. ונכשלים אזרו היל הרוצה בתשובה. מוריד שאול ויעל חנון המרבה לסלוח. כי שמחתי בישועתך גואל ישראל. מקים מעפר דל רופא חולי עמו ישראל. כמש״נ מדוע אתה ככה דל בן המלך. ורעבים חדלו מברך השנים. רגלי חסידיו ישמור מקבץ נדחי עמו ישראל. ה׳ ידין אפסי ארץ מלך אוהב צדקה ומשפט. ורשעים בחושך ידמו מכניע זדים. ונכשלים אזרו חיל משען ומבטח לצדיקים. וכסא כבוד ינחילם בונה ירושלים. וירם קרן משיחו את צמח דוד. ואין צור כאלהינו שומע תפלה. אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה עבודה. יצא עתק מפיכם הודאה. ויתן עוז למלכו *) המברך את עמו ישראל בשלום״ עכ״ל. וכן מובא זאת באשכול ח״א (עמוד 19). ובפרדס לרש״י סי׳ כ״ט וכן בכמה ראשונים בשם הירושלמי:

## פרק חמישי

**ה״ג** (דף מ׳ ע״א) היה קורא בתורה ונשתתק זה שהוא עומד תחתיו מתחיל ממקום שהתחיל הראשון כו׳ וכתיב תורת ה׳ תמימה משיבת נפש שתהא כולה תמימה [תמה]. בילקוט תהלים (רמז תרע״ד) מביא מירושלמי „תורת ה׳ תמימה ר׳ ירמיה ורבנן חד מנהון אמר למה היא תמימה שהיא משיבת נפש. והרינא אמר למה היא משיבת נפש שהיא תמימה. עדות ה׳ נאמנה שהיא מחכימת פתי. למה היא מחכימת פתי שהיא נאמנה. ד״א אימתי היא תמימה בשעה שיוצאה מפי תמים. ואימתי היא נאמנה בשעה שהיא יוצאה מפי נאמן. רבי תנחומא פתר ליה בששה סדרי משנה תורת ה׳ תמימה זה סדר נשים. עדות ה׳ נאמנה זה סדר זרעים שהוא מאמין בחיין של עולם וזורע. יראת ה׳ טהורה זה סדר טהרות שהוא מפריש בין טומאה לטהרה. פקודי ה׳ ישרים משמחי לב זה סדר מועד שיש בו סוכה ולולב ומועדות. שנאמר בהן ושמחת בחגך. מצות ה׳ ברה מאירת עינים זה סדר קדשים שהיא מאירת עינים לקדשים. משפטי ה׳ אמת צדקו יחדו זה סדר נזיקין שיש בו כל הדינין״ עכ״ל. ובתוס׳ שבת (ל״א ע״א) ד״ה אמונת זה סדר זרעים. מפרש בירושלמי שמאמין בחי העולמים וזורע״ עכ״ל:

**שם** (דף מ׳ ע״א) לא יענה אחר עצמו אמן. באור זרוע הלכות סעודה (סי׳ ק״צ) העיר שלא מצא את הירושלמי שמובא בלקוטי רבינו שלמה

---

*) כל הענין נמצא בילקוט שמואל רמז פ׳ ד״ה ותתפלל חנה בשם מדרש ילמדנו ובמקום המברך את עמו ישראל בשלום הנוסחא בילקוט עושה השלום. וכן במדרש תהלים מזמור כ״ט ה׳ יברך את עמו בשלום כנגד עושה השלום. וכן בהלכות גדולות דף 42 (הוצאת מק״נ) כתב אבל היכא דסיים עושה השלום וכו׳. וכתב ע״ז הג״מ ר״ע הילדעסהיימער משמע דכך נוסחתו גם בכל השנה. וכן איתא במדרש ויקרא רבה פרשה ט׳ כו׳ וברוקח סוף סימן שכ״ו מביאו בשם מדרש ויכולו עושה השלום והראשונים מביאים ב׳ הנוסחאות כמו בעל התניא [וכן הוא בשבלי הלקט השלם סימן י״ח שהתניא קיצר אותו] פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך עושה השלום והכל בו כתב המברך עכ״ל. ובפרק השלם שבמס׳ קטנות כל הברכות חותמות בשלום עושה השלום. ובמס׳ כופרים לאמרו לאחר עושה השלום. ובכוזרי מ״ג כי׳ י״ט וסומך לו עושה השלום. ועיין במקור הברכות בסדור רע״ג הנדפס בירושלים מה שהאריך בזה, מזה נראה שנוסחת אשכנז ונוסחת ספרד יש לכל אחת מן הנוסחאות על מה לסמוך.

שלמה ס״פ אין עומדין בירושלמי אמר רב כגון אילין תלתא אדם עונה אמן אחר עצמו בהבוחר בעמו ישראל באהבה ובאוהב עמו ישראל ובבונה ירושלים בין בתפלה בין בברהמ״ז. וכן הוא בשם הירושלמי בראב״ן סי׳ קפ״ד בשם רבינו חננאל ובראבי״ה ברכות סי׳ קכ״ד. וברוקח סי׳ של״ז מביא ג״כ את הירושלמי. ומסיים בזה״ל ויש ירושלמי שאין שם כ״א בונה ירושלים שהיא בסוף עכ״ל:

**במרדכי** ברכות פ״ד בשלטי הגבורים סימן ד׳ (ומובא בד״מ או״ח סי׳ נ״ו וראשית חכמה ש״א פט״ו). „כתב בירושלמי „קום כי דבר ה׳ אליך *) מכאן א״ר אלעזר כד ענו אמן יהא שמיה כו׳ וכל דבר שבקדושה בעי למיקם ארגלוהי״ עכ״ל:

**בב״י** טוא״ח (ס״ס נ״ה) בשם מהר״י אבוהב כתב „דאיתא בירושלמי שהשומע בביתו קדיש אין לו לענות אם יש באמצע מקום מטונף וכו׳״ עכ״ל:

**באשכול** ה״א (כ״ג) וכן באבודרהם וכ״ה בכל בו סימן כ״ב. ובב״י טוא״ה (סי׳ ח׳) מביא בשם ארחות חיים „דהא דגרסינן בירושלמי „כל הברכות מעומד״ על ברכת המצות קאמר ולא על ברכת הנהנין״:

**במנורת** המאור (נר ג׳ סי׳ צ״ה)„ואמרינן בירושלמי בריש(פאה)[ברכות] כפ׳ מאימתי קורין. במגילת סתרים של רבינו שהקדיש הוא זכר לקץ הימין ולמלחמות ישועת גוג ומגוג ועל כן אומרים יתגדל ויתקדש על שם והתגדלתי והתקדשתי דכתיב בה במלחמת גוג ומגוג שבו יתגדל שמו של הקב״ה בכל הארץ״ עכ״ל. (וכזאת נמצא גם במנהיג דף ט׳ ע״ב בשנוי לשון קצת):

**בב״י** טוא״ח (סס״י מ״ט) בשם כל בו ואבודרהם „ירושלמי מפרש דברים שבכתב וכו׳ שזהו דוקא בס״ת שמא יאמרו חסר משם אבל בתפלה אין לחוש כלל״ עכ״ל. וכן מפרש האבודרהם את הירושלמי הזה אצל הקרבנות. ולא נמצא בירושלמי טעם זה רק דיליף מקרא:

**בכל** בו (סי׳ ל״ז) „כדאיתא בירושלמי שלשה דברים צוה רבי את בניו אל תאכלו ביום השבת עד שתחזרו את כל הפרשה״ עכ״ל. ובמרדכי (הלכות קטנות סי׳ תתקס״ח) „משלשה דברים שצוה רבי את בניו חזרו הפרשה קודם אכילה ואל תדורו בגובה של עיר כו׳כדאיתא בירושלמי״:

**בס׳** המנהיג (הלכות תפלה סי׳ ל״ט) וכן באבודרהם (סדר שחרית של חול) ועוד בכמה קדמונים מובא דאמרינן בירושלמי „לישוי׳ אינש קריאת שמע כל שעתא ושעתא כפרוזדגמא (שטר צואה על העיר) חדתא דהוא פרוזדגמא דקודשא בריך הוא דלא ליצרח (למטרח) עלן. דכתיב (מיכה ו׳) עמי מה עשיתי לך ומה הלאיתיך ענה בי. מאי מה הלאיתיך אמר ר׳ ברכיה מלך ששלח פרוזדגמא שלו למדינה מה הם עושים כל בני המדינה עומדין על רגליהם ופורעין את ראשיהם וקוראין אותה באימה ביראה ברתת ובזיע. אבל הקב״ה ישתבח שמו ויתעלה זכרו לעולמי עד אמר להם לישראל הדא ק״ש פרוזדגמא חדתא דידי הוא ולא הטרחתי עליכם לקרותה לא עומדים על רגליכם ולא פורעים את ראשיכם אלא בשבתך בביתך וגו׳״ עכ״ל:

**בארחות** חיים (הל׳ שני וחמישי סי׳ י״ט) ובהג״מ (סדר כל השנה אות ג׳) „בירושלמי תניא עונין ר׳ יהודה אומר אומר ש״צ קדוש קדוש ונ״ל דהיינו מלשון ותען להם מרים. וענו הלוים ואמרו דהיינו קול רם. ומכאן נהגו לומר קדוש זה בקול רם. אבי״ה ע״כ״ עד כאן לשונו:

**במנהיג** הל׳ תפלה (ס״ה) ובב״י א״ח (סי׳ נ״ד) כתב „גרסינן בירושלמי המספר בין ישתבח ליוצר אור עבירה היא בידו וחוזר עליה ממערכי המלחמה״ עכ״ל. וכן מובא הירושלמי בכמה ספרי ראשונים:

**בארחות** חיים דין קדיש דף יו״ד. ובמנורת המאור נר ג׳ סי׳ צ״ה (בקצת שנוי לשון) בשם ירושלמי „ריב״ל אשכחיה לאליהו דהוה מדבר קמיה שתין גמלין טעונין א״ל ומה הלין גמליא טעונין א״ל כולן טעונין רוגז א״ל הני למאן. א״ל למאן דמפסיק ומדבר בין יתגדל לאמן ישׁ״ר ובין עלמיא ליתברך ובין ברכה לברכה ובין ישתבח ליוצר אם לא במילי דצבורא״ עכ״ל:

**ה״ה** (דף מ״א ע״א) אם כוונת לבך בתפלה תהא מבושר שנשמעה תפלתך כו׳. במנהיג (עמוד 22) נמצא כאן מאמר שלם שלא נמצא לפנינו. וז״ל המנהיג שם „ירושלמי פ׳ כיצד מברכין (צ״ל אין עומדין) „רבי יהודה אומר אם שגורה תפלתו בפיו סימן יפה לו ואם לאו סימן רע לו. כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו. כל שרוח עצמו נוחה בשלו סימן יפה לו אין רוח עצמו נוחה בשלו סימן רע לו״ (מן „ר׳ יהודה אומר״ עד „רע לו״ ליתא בירושלמי שלפנינו) אם כוונת לבך בתפלה תהא מבושר שנשמעה תפלתך „כל כהן המברך מתברך ושאינו מברך אינו מתברך שנאמר ואברכה מברכיך״ מן „כל כהן עד מברכיך״ ליתא בירושלמי שלפנינו:

**במחזור** ויטרי סי׳ רפ״ז (עמוד 316) „בירושלמי מטא חד שע מיזל צלויי בי כנישתא. א״ל לברוי זיל לביתוי קומי דניזל צלויי קטר פדתיה יהביניה ליה. כי אזל לביתו נפל מן גו פרסיתא צררי דכספוי וכו׳״:

## פרק ששי

**ה״א** (דף מ״ב ע״ג) חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בפה״ג. ויין לאו שחוק הוא לא מר אלא חוץ מן היין הא שאר כל הדברים אע״פ ששחוקין הן בעינן הן. ברוקח סי׳ שנ״ב „ירושלמי בכיצד מברכין פה״ג מה נשתנה יין הואיל ועסקיו מרובין. ממנו לקידוש ולהבדלה ממנו לאירוסין ולחופה כיוצא בו פת ממנו לחלה ולמצה״ עכ״ל. ובאבי העזרי ברכות (סימן צ״ח) „ונרסינן בירושלמי כל הפירות בין בעינם בין שחוקים כל זמן שלא נשתנו ע״י האור אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין. ומה נשתנה יין ממנו לקידוש ולהבדלה ולאירוסין ונשואין וכן מפרש דפת נשתנה לברך שעסקיו רובא ממנו לחלה ממנו למצה ממנו לכל שלחן וכו׳״ עכ״ל. ומה נשתנה פת מכל פירות הארץ ממנו להולה ממנו למצורע (עי׳ נגעים פ״ג מ״ט) ממנו לכל שולחן״ עכ״ל:

**שם** (דף מ״ג ע״ג) עד כמה יברך ר׳ חננא ור׳ מנא חד אמר עד כזית והרינא אמר עד פחות מכזית. ברוקח סי׳ שכ״ט „ירושלמי שיערו בציעה אית דאמר כזית ואית דאמר פחות מכזית. ומייתי מדתנן היה עומד ומקריב מנחות וכו׳ ותניא ליקט מכולן כזית וכו׳ אם מצה היא יצא בהן ידי חובתו בפסח״ עכ״ל. ולפנינו בירושלמי ליתא מן מדתנן עד סוף:

**במנהיג** הל׳ סעודה (סי׳ ג׳) בשם ירושלמי „א״ר חייא אם היו לפניו פרוסות של להם ג׳ או ד׳ יצרפם ביחד ויברך המוציא. היו לפניו ככר של שיפון וב׳ וג׳ פרוסות של חטין או פרוסה אחת יצרף עמהן ככר של שיפון ויברך המוציא על הפרוסה של חטין ויפטור להם של שיפון״ עכ״ל.

**ה״ב** (דף מ״ו ע״א) רבי מאיר אומר אפילו אמר ברוך שברא החפץ הזה מה נאה הוא זה יצא. בכל בו הלכות ברכות שבסעודה „וגרסינן בירושלמי רבי יעקב בר אחא משום ר׳ שמואל (לפנינו בשם שמואל) אמר הלכה כר״מ שאמר ראה פת נאה (לפנינו החפץ הזה) ואומר מה נאה פת זה ברוך המקום מריה דהאי פיתא יצא כו׳״ עכ״ל:

**ה״ו** (דף מ״ח ע״ג) ריב״ל אמר בשבוע הבן היא מתניתא הא בעה״ב בתוך ביתו לא. בדרכי משה (טוא״ח סימן קס״ז) וז״ל בסי׳ ט׳ „ובהגהות אלפסי החדשים פ״ג שאכלו דבעה״ב בוצע אע״פ שיש שם כהן. וכן איתא בירושלמי״ עכ״ל:

## פרק שביעי

**ה״א** (דף נ״א ע״ג) אי זו היא ברכה ראשונה דבית רב אמרו זו ברכת הזימון כו׳. בסמ״ג עשין כ״ז „שמעתי כי יש בברייתא בירושלמי וברכת את לרבות בעה״ב. וכשמברך האורח מוסיף בברכה רביעית יהי רצון שלא יבוש בעל הבית הזה כו׳״ עכ״ל. ובמנהיג (דף מ׳ ע״א דפוס ברלין) „בתוספתא ראיתי הטעם ואכלת ושבעת וברכת את ה׳ אלהיך לרבות את בעל הבית״ עכ״ל. ולפנינו ליתא זה גם בתוספתא:

**שם** (דף נ״ב ע״א) אין תימר ברכת זימון ראשונה ניתני ארבעה. באו״ז ח״א סי׳ קצ״א בשם הרי״ף דגרים בירושלמי אחר ניתני ארבעה „אמר רב יוסף תדע דהטוב והמטיב אינו מן המקרא שהרי פועלים עוקרין אותה״ עכ״ל:

**ה״ב** (דף נ״ג ע״ג) ר׳ ברכיה א״ר יעקב בר זבדי בעא קומי ר׳ יוסא כו׳. בשבלי הלקט סי׳ קנ״ג מביא בשם אחיו הנוסחא בירושלמי כאן משונה וכך היא „ר׳ ברכיה ור׳ יעקב בר זבדי בעי קומי ר׳ סימון כשם שעושין אותו סניף לעשרה כך עושין אותו סניף לשלשה. א״ל היינו לא כל שכן אי תמן ע״י שאומר את השם עושין אותו סניף כאן שאין אומר את השם לא עושין אותו סניף א״ל חדא הוא ולא כל שכן היא להלן שהוא מזכיר את השם עושין אותו סניף כאן שאין מזכיר את השם אין עושין אותו סניף בברכת המזון אבל לק״ש ולתפלה אין עושין אותו סניף עד שיבא שתי שערות״ עכ״ל:

**ה״ד** (דף נ״ס ע״א) ספק הזכיר של ר״ח כו׳. באבי העזרי (כ״י) סי׳ תקס״ג מובא במרדכי שבת פ״ב סי׳ רע״ט. ובהג״מ פ״ב דברכות (אות ח׳) בשם ירושלמי פ׳ שלשה שאכלו „טעה ולא הזכיר של ר״ח בברהמ״ז אין מחזירין אותו מפני שאפשר לו בלא אכילה. הדא דתימא בר״ח אבל בשבתות ויו״ט והנוכה ופורים שא״א לו בלא אכילה חוזר ומזכיר״ עכ״ל:

**שם** (דף נ״ס ע״ג) חנן בר אבא וחברייא הוו יתבין ואכלין בשבתא מן דאכלין וברכין קם אזל ליה חזר לגבן אשכחנון ברכין אמר ולא כבר ברכנו אמרין ליה מברכין והוזרין ומברכין דאשכחן מדכרא דשבתא לא אמר כן ר׳ בא בשם רבי הונא ר׳ ירמיה מטובא בשם רב שכח ולא הזכיר של שבת אומר אשר נתן מנוחה לעמו ישראל. ובאור זרוע חלק א׳ (סימן ר׳) מלבד שגירסותיו משונות הרבה הנה יש בו גם הוספה גדולה. וזה לשונו „חנן בר בא וחברייא הוון יתבין ואכלין בשובתא ומן דאכלין ומברכין [קם אזל ליה חזר לגבון אשכחון ברכין] אמר להון לא כבר ברכינן (אמר לון) [אמרו לון] מברכינן והדר מברכינן דנשינן דשובתא לא אמר כן [ר׳ אבא] בשם רב הונא ר׳ ירמיה מטו בה בשם רב טעה ולא הזכיר של שבת אומר ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית בא״י מקדש השבת טעה ולא הזכיר יו״ט כו׳ טעה ולא הזכיר בר״ח אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל בא״י מקדש ישראל וראשי חדשים״ עכ״ל. והנה מלבד השינויים בהנוסחא ליתא בירושלמי שלפנינו מן באהבה לאות. ולברית עד הסוף:

ה״א

*) כתב הרוו״ר „מקרא זה לא מצאתי מקומו״ לדעתי אפשר קאי על המקרא „קום קרא אל אלהיך״ (יונה א׳ ו׳) או על המקרא „קומו ברכו את ה׳״ (נחמיה ה׳ ה׳).(המאסף).

## פרק שמיני

**ה"א** (דף נ"ו ע"ג) אמר רבי יוסי ברבי נהיגין תמן במקום שאין יין ש"צ עובר לפני התיבה ואומר ברכה אחת מעין שבע כו'. באור זרוע ה"א (סי' תשנ"ב) ועוד שמעתי שיש בירושלמי לשמואל למה לי לקדושי דבי כנישתא כדי לזכות את התינוקות. פי' שירצו לשמוע ברכה ויענו אמן ויטעמו מן הברכה" עכ"ל. ובאו"ז ח"ב (סי' כ') משום דאיתא בירושלמי ולמ"ד אין קידוש אלא במקום סעודה אמאי מקדשים בבהכ"נ כדי לזכות בהן התינוקות. פי' שירוצו זה לפני זה כדי לשתות ולשמוע הקידוש. כך שמעתי מפרשים" עכ"ל:

**במנהיג** הל' שבת (סימן י"ג) רב אית ליה דיש קידוש שלא במקום סעודה ולשמואל אין קידוש וטעמא דשמואל „בירושלמי מפרש משם וקראת לשבת עונג במקום העונג שם תהא קריאת השבת קידוש היום":

**בס'** בית נכות ההלכות (ח"א עמוד 58) ירושלמי „כל האומר ויכלו ערב שבת שני מלאכי השרת מניחין ידיהם על ראשו ואומר לו וסר עונך וחטאתך תכופר מנ"ל אתיא אשר אשר לגזירה שוה כתיב אשר בפרה אדומה ג' פעמים וכתיב אשר בויכלו ג"פ מה פרה אדומה מכפר אף ויכלו מכפר" עכ"ל:

**שם** (נ"ז ע"ג) יו"ט שחל להיות במוצ"ש רבי יוחנן אמר יקנ"ה וכו'. כתב בתניא (סי' מ"ז) „ובשם רבינו גרשום מצאתי שמצריך בשמים כשחל להיות יו"ט במוצ"ש. ואע"ג דהגמרא שלנו אינו מצריך בשמים מיהו בירושלמי אמר יו"ט שחל להיות במוצאי שבת מברך יקבנה"ז ובכל מקום שיש נר יש בשמים כו'" עכ"ל. וכן הוא בשבלי הלקט השלם סדר פסח (סי' רי"ח):

**ה"ב** (נ"ח ע"ג) רבי שמואל בר יצחק אמר בעי נוטל ושונה ואת אמרת רשות. בר"ש ידים פ"ה משנה א' גורס בירושלמי „ר' שמואל בר יצחק בעי נוטל ושונה ואת מר רשות אית בעי מימר מהלך ארבעת מיל ואת מר רשות" עכ"ל:

**ה"ה** (דף סמ"ך) על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים כו'. באו"ז ח"ב (סי' שכ"ח) ואין לעשות הבדלה במוצ"ש על נר של חנוכה דאמרינן בירושלמי דברכות פרק אלו דברים ר' אבהו בשם ר' יוחנן ר' יוסי ב"ר חנינא אין מברכין על הנר ולא על הבשמים של מצוה מאי מצוה אר"י בר שמואל נר כגון נר של חנוכה במוצ"ש אין מבדילין עליו. בשמים כגון אסא דהושענא בסוכות במוצ"ש אין מברכין עליהן דאמר רבא הדס של מצוה אסור להריח בו" עד כאן לשונו. וכן מובא זה בשם הירושלמי ברוקח (סימן שנ"ו) באיזה שינויים. וכן בפסקי ריקנטי (סי' קל"ו) באיזה שינויים. ובטור אורח חיים (סימן תרפ"א) „ירושלמי במוצאי שבת אין מבדילין בנר של חנוכה שאין נהנין לאורו ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו. וכן איתא בחידושי ראבי"ה ברכות (סי' ק"מ) בשם הירושלמי כעין הנ"ל. וכן באבודרהם סדר תפלות חנוכה (פ"א ע"א):

**ה"ו** (דף ס' ע"ג) ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו. במנהיג (עמוד 34 דפוס ברלין) „ירושלמי פרק כיצד מברכין מאימתי מברכין על האור משיכיר בין צפורן לבשר" וכן מובא בשם הירושלמי באבודרהם (סדר מוצ"ש דף נ"ח):

**שם** במרדכי יומא (סי' תשכ"ג) „ומה שאנו מסתכלין בצפרנים זה דבר שנוי בתלמוד ירושלמי ובתלמוד בבלי אין מברכין על האור עד שיאותו לאורו. פי' עד שמרגיש בוהק האור של נר הבדלה. ואף כי זוכרים על צפרניו של אדם הראשון כו'" עכ"ל. וכן מובא זה בב"י טוא"ח (סי' רצ"ח) ובדרישה שם „ובירושלמי כתב אף כי זוכרים על צפרניו של אדה"ר" עכ"ל:

**שם** (דף ס"א ע"א) דרש ר' עוירא בריה דר' אבהו וירא אלהים את האור כו'. באבי העזרי ברכות (סי' קמ"א) „ירושלמי וירא אלהים את האור כי טוב והדר ויבדל אלהים בין האור ובין החושך וכמה כדי שיראה בצפורן ועל הכנס (צ"ל ועל הכוס) אחד מבדיל לכולם ובתפלה כאו"א מבדיל לעצמו והיינו כב"ה וכדכתיב ברוב עם הדרת מלך וגו'" עכ"ל:

**ילקוט** תהלים (רמז הר"פ) „ישגבך שם אלהי יעקב (תהלים כ') אמר ר' אבין הלוי מכאן לבעל הקורה שנכנס בעוביה של קורה שנאמר ישגבך שם אלהי יעקב" עכ"ל. וע"ז מציין ירושלמי ברכות פ"ח:

**בב"י** או"ח סי' קכ"ד מביא „בהגהות מיי' פ"א מהלכות ברכות בשם ירושלמי העונה אמן ארוכה יאריך ימיו בטובה וכמה שיעורה כדי שיוכל לומר אל מלך נאמן" עכ"ל. וזה השיעור ליתא בירושלמי לפנינו. [אמר המאסף: אולי זה השיעור הוספה מהגמיי'? ולפלא שלא מצאתי כלל בהג"מ כל הענין שהביא בב"י!]

**שם** (ס"א ע"ג) אין עונין אמן יתומה. באו"ז ה"א (סי' קצ"ג) מביא דברי רבינו נסים גאון שאומר „והכי אמר לקמן בירושלמי ס"פ אלו דברים איזהו אמן יתומה אמר רב הונא דין דמחויב ברכה והוא ענה ולא ידע מה הוא ענה". וע"ז כתב בעל או"ז „מיהו בירושלמי שלפני כתב דין דיתיב מיברכה ולא איתבריר ליה". [ובירושלמי שלפנינו הגירסא „דין דיתיב למיברכה והוא ענה ולא ידע למה הוא ענה"]. מוכח כי היו לפני בעל או"ז ירושלמי בגירסות אחרות:

## פרק תשיעי

**ה"א** (דף ס"ג ע"ג) כל ברכה שאין עמה מלכות אינה ברכה. בכל בו (דין מאה ברכות) „ובירושלמי כוס של ברכה צריך הזכרה ומלכות שנאמר ארוממך אלהי המלך ואברכה" עכ"ל:

**באבי** העזרי (סי' קמ"ו) בשם הירושלמי „בשעה שהקב"ה רואה בבתי תירטאות שהן יושבות לבטח מבקש להחריב עולמו (כעין לשון זה יש בברכות פ"ט ה"ג). וכיון שישראל נכנסים שחרית וערבית לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומיחדים שמו ואומרים שמע ישראל ה' וגו' מתקבצין כל מלאכי השרת אצל הקב"ה ואומרים לפניו אתה הוא עד שלא נברא העולם ואתה הוא משנברא העולם אתה הוא בעולם הזה ואתה הוא לעוה"ב קדש את שמך על מקדישי שמך בא"י מקדש את שמך ברבים מיד נוחה דעתו הה"ד ואתה קדוש יושב תהלות ישראל שמיושב דעתו בשביל תהלות ישראל" עכ"ל. (ועל הירושלמי הזה רמז בטוא"ח סי' מ"ו). (ולפנינו ליתא בירושלמי מן „וכיון שישראל נכנסין וכו' עד הסוף"):

**ה"ב** (דף ס"ד ע"ג) היה יושב במגדל ערום וכו'. בס' תולדות אדם וחוה (נתיב י"ג ח"ב) „היה יושב ערום בתוך מגדל של עצים יעשה כמו מלבוש ויוציא ראשו חוץ להלון ויברך. וגם לבו רואה את הערוה אסור ע"כ בירושלמי" עכ"ל. ולפנינו בירושלמי „בעי ר' ירמיה היה יושב במגדל ערום מגדל מהו שיעשה לו כמין מלבוש ויוציא ראשו חוץ לחלון ויברך. והאיבעיא לא איפשטא":

**שם** (שם) בזמן שהוא רואה לפרקים. וכמה הוא פרק אחד לשלשים יום. באגודה ברכות (סי' קצ"ד) והכי אמרינן בגמרא (ברכות נ"ח ע"ב) „הרואה חבירו לאחר שלשים יום מברך שהחיינו. וכן יש בירושלמי בפרקין":

**שם** (שם) מקדש ישראל וראשי חדשים שמואל אמר צריך לומר והשיאנו. מבואר שקאי זה על ר"ח. אבל בפרדס לרש"י (סימן קס"ו) וברא"ש פ"ד דר"ה (סי' י"ד) ובמרדכי לר"ה (סי' תשכ"ב) הורו לומר והשיאנו בר"ה ויוה"כ על סמך דברי שמואל. ונראה שהיתה לפניהם הגירסא בירושלמי ששמואל אמר צ"ל והשיאנו בר"ה ויוה"כ:

**בהמנהיג** סוף הל' הלל (סי' מ"ד) „ומצאתי בירושלמי ובמסכת סופרים אין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם ובכלים נאים וכו'. „וכן איתא באבודרהם הל' ברכות (דף ק"ט ע"ב ד' פראג) „ואמרינן בירושלמי אין מברכין על הירח עד שיתבשם". י"מ עד מוצ"ש שיברך על הבשמים וי"מ עד שיהיה האור שלו (של הירח) מתוקן ואדם נהנה ממנו וזהו לאחר ב' או ג' ימים וירח בן יומו אין אדם נהנה מאורו" עכ"ל:

**ה"ג** (דף ס"ו ע"א) בענין מזוזה. כתב הסמ"ג (הל' מזוזה עשין כ"ג) „י"א שיש בירושלמי עיר שיש בה חזירים פטורין מן המזוזה. ואמר רבי יצחק ב"ר אברהם נשתקע הדבר ולא נאמר. כי ברק בכולן ולא מצא ועוד אפי' ישנו בשום מדרש זהו דוקא בפתח הבית שהחזירים מצויים שם אבל בחדרים ובעליות חייבים כו' ואפי' באותו פתח גמי במקום ששליש העליון למעלה מעשרה יכול להניחה כו'" עכ"ל. ובארחות חיים הלכות מזוזה (הוצאת מק"נ תר"ס) מובא זה בשם קדמון אחר. ומובא זה בשם הירושלמי גם במרדכי סוף הלכות מזוזה (סי' תתקצ"ט) וגם בספרי קדמונים אחרים:

**שם** המכסה אומר על כיסוי הדם. באור זרוע ח"א (סי' ת"ד) „ירושלמי פרק הרואה נתקלקלה השחיטה פטור מלכסות מן הדא דתנינן השוחט ונתנבלה בידו הנוחר והמעקר פטור מלכסות":

**שם** בא"י כורת הברית. באו"ז ח"ב (סי' ק"ז) ומנהג שמטפטפים באצבע מן היין בכוס לתוך פיו של תינוק וגם משקים את האם מן הכוס בשעה שמברכים אשר קידש. אלהינו ואלהי אבותינו קים. ופירש רבינו שמואל בר נטרונאי זצ"ל דהיינו טעמא כדאמר בירושלמי שהיו מתפללים על הכוס (פי' במילה) והיה אומר תשלח אסותא דחיי ודרחמי מן קמי מימרא דשמיא לאסאה לרביא הדין דהוא צריך אסו. ואיתסי [ויתסי] כמו דאתסיאו מוי דמרה ע"י משה ומוי דיריחו ע"י אלישע כן יתסי רביא הדין בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן. ועוד תשתלח אסותא דחיי ודרחמי מן קמי שמיא לאסאה לאימיה דרביא הדין דהיא צריכה אסו ותתסי כמה דאתסיאו כו' עד ואמרו אמן". ומפני שהיו מתפללים על הכוס נהגו להשקות הילד והאם מן הכוס עכ"ל:

**ובכללי** המילה לרבי יעקב הגוזר (צד 60) „מצינו ראיה בירושלמי בסוף הברכה תשלח אסותא דחיי ורחמי כו'. ושם (צד 87) מן הירושלמי אלהינו ואלהי אבותינו קיים את הילד הזה וכו'. ושם (צד 98) ובירושלמי מצינו ראיה שצריך לבקש רחמים שאומר בסוף הברכה תשלה אסוותא דחיי וכו'. ושם (צד 111) ובירושלמי איכא תשלה וכו'. ושם (צד 113) דמצינו ראיה בירושלמי בסוף הברכה של אשר קידש ידיד מבטן תשלח אסוותא וכו'. ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל בסוף ויחי נזכר בקצור מתפלה וגם התרגום לקח זה מהירושלמי:

**בתשובות** מהר"מ אלשקר (סי' י"ח) מביא מתשובות הגאונים. „עוד כתוב שם בירושלמי ר' שמעון בשם ר' הושעיא ורבנן האי מאן דאפיק בריה לברית יצטרך לברך ברכה עד לא יתגזר ויצטרך ליטול בריה לברך עליה כו'":

**באו"ז** (הלכות ערב שבת סי' מ"א) ואמרינן פרק הרואה בירושלמי המדליק נר בלילי יו"ט אומר אקב"ו להדליק נר לכבוד יו"ט. ואינו צריך לומר זמן. בלילי שבת אומר אקב"ו להדליק נר לכבוד שבת. ובפ' המביא כדי יין ירושלמי המדליק נר לילי יו"ט אומר אקב"ו להדליק נר של יו"ט עכ"ל. וכן במרדכי (שבת פ"ב סי' רע"ג) וכן בהגמיי' (הל' שבת פ"ה סי' א') מביא את הירושלמי דפ' הרואה ודפרק המביא כדי יין. ולפנינו ליתא זה לא בפ' הרואה ולא בפ' המביא כדי יין. וכן

נראה

נראה כי הירושלמי הזה לא היה גם לעיני רבינו תם ורבינו משולם החולקים בחיוב ברכת נר שבת (ספר הישר לר"ת סי' תרי"ט ותרכ"ב ותוס' שבת דף כ"ה ע"ב ד"ה חובה) שאלמלא כן היה מביא ר"ת בלי ספק ראיה מירושלמי לדעתו שמברכים על נר שבת ולא היה צריך להביא ראיה לדעתו מסדר רב עמרם ומהלכות גדולות ולא היה אומר לר' משולם „ותמיה אני עליך שאתה מאמין לפי טעותך לר' יהודאי וכו' ואינך מאמין לרב עמרם שמפיו אנו למדין כל הברכות והתפלות כגון ברכות מפטיר ורוב ברכות שאינן לא בתלמוד ולא במס' סופרים. לברך על הדלקת הנר בשבת (ספר הישר לר"ת סי' תרכ"ב) רק היה אומר לו שכן הוא מפורש בירושלמי כו':

**באו"ז** ח"א (סי' רכ"ה) „אמר בירושלמי בברכות פרק הרואה המפריש חלה לעצמו אומר להפריש חלה. המפריש לאחר אומר להפריש חלה לשמו. מאימתי מברך משעה שהוא מפריש. ודלא כדברי האומר (בשאלתות דר"א גאון פ' צו ובסמ"ג עשין קמ"א) שמברך להפריש תרומה כדכתיב חלה תרימו תרומה. דחלה אינו אלא [על]שם עוגה כדכתיב שתים עשרה חלות. מיהו הא דקאמר בירושלמי דלאחר מברך להפריש חלה לשמו לא ידענא אי קיי"ל הכי דצריך לומר לשמו. דמאי לשמו שייך דהיכן מצינו הפרשת חלה שצריכה לשם בעלים" עכ"ל. וכ"ה בפסקי ריקאנטי (סי' ר"ל) מייתי ג"כ מירושלמי ברכות כנ"ל. ובאבודרהם הל' ברכות (דף קט"ז ע"ב) המפריש חלה מברך בא"י אמ"ה אקב"ו להפריש חלה וכ"כ רבינו סעדיה והרמב"ם" עכ"ל. ולפנינו בירושלמי כאן לא נזכר שום רמז מברכת חלה:

**באו"ז** (שם) „והכי קתני התם (בירושלמי) טובא דהיכא דעבדינהו לאחרים שצריך לברך בשעת עשיה לשמו. גבי סוכה וגבי לולב וגבי מזוזה וגבי תפלין וגבי ציצית וגבי מעקה כו'" עכ"ל. ולפנינו בירושלמי כאן ה"ד לא נזכר כלל מהברכה גבי מעקה:

**באו"ז** ח"ב (סי' ק"ז) „ומברך נמי שהחיינו (במילה) כמו שפסק מורי הר' אבי העזרי על פי הירושלמי כו'" עכ"ל. וכ"ה בשם הראבי"ה בכללי המילה לר' גרשום הגוזר (צד 111) ובפסקי ריקאנטי:

**במרדכי** שבת (פי"ט סי' תכ"ב) ובירושלמי בפרק הרואה גרסינן העושה סוכה לעצמו מברך לעשות סוכה ושהחיינו. העושה לולב לעצמו וציצית לעצמו מברך לעשות לולב וציצית ושהחיינו וכו' עד המל אומר על המילה. אבי הבן אומר להכניסו כו'" עכ"ל. ולפנינו בירושלמי בסוכה וציצית לא נזכר מברכת שהחיינו. וברוקח (סי' שע"א) „ואע"ג דבירושלמי דברכות דפ' הרואה ובתוספתא דברכות העושה סוכה ולולב אומר זמן ולעשות. אין הלכה כן כו'" עכ"ל:

**בחדושי** הרמב"ן (בנדה ד' נ"א) בשם הירושלמי כאן. כשהוא לובש אומר על מצות תפלין וכשמניחן מברך על הנחת תפלין כו'. ולפנינו ליתא מהברכה בעת הנחת התפלין:

**ברוקח** (סי' שמ"ו) „ירושלמי בפרק הרואה כשלובשין של ראש על מצות תפלין. על של יד להניח תפלין. אימתי מניחן בשחרית. לא הניח בשחרית מניחן כל היום כלו. ויש לנו לעשות כתלמוד בבלי כו'" עכ"ל. ובסימן שס"ג כתב „אע"פ שבירושלמי בשלהי ברכות אומר על מצות תפלין על של ראש הרי קבלתינו כשהירושלמי חולק על תלמוד שלנו הבבלי הולכים אחר הבבלי כו'" עכ"ל:

**ברוקח** (סי' רי"ט) „כדאיתא בירושלמי בפרק הרואה העושה ציצית לעצמו אומר אקב"ו לעשות ציצית וכן כל המצות" עכ"ל. וזה ליתא לפנינו שכן הוא בכל המצות:

**במרדכי** סוף ברכות „וכן משמע בירושלמי דפרקין אמרו לו ילדה אשתך זכר מברך הטוב והמטיב הטוב משמע לדידיה והמטיב לאחריני דאשתו נהנית בדבר כו'" עכ"ל. וכן הוא בהגהת מרדכי ברכות פ"ט סי' ר"ו ובאבודרהם (דף ק"ה ע"ב):

**בסוף** המסכת. תני בשם ר' מאיר אין לך אחד מישראל שאינו עושה מאה מצות בכל יום וכו'. בסדור רב עמרם גאון (צד א') ובגמרא דארץ ישראל גרסינן הכי „תניא בשם ר' מאיר אין לך אדם מישראל שאינו עושה מאה מצות בכל יום שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך אל תקרי מה אלא מאה ודוד מלך ישראל תקן כשהודיעוהו יושבי ירושלים שמתים מישראל מאה בכל יום עמד ותקן" עכ"ל. ובירושלמי שלפנינו ליתא מן שנאמר ועתה כו' עד סוף המאמר:

---



# סדר זרעים

## פאה פרק ראשון

**הלכה א** (דף ב' ע"ג) רב הונא אמר למצוה עד שליש (בבבלי ב"ק דף ט' ע"א) אמר ר' זירא אמר רב הונא במצוה עד שליש. מאי עד שליש אילימא שליש ביתו כו' אלא אמר ר' זירא בהידור מצוה עד שליש במצוה... „במערבא אמרי משמיה דר' זירא עד שליש משלו מכאן ואילך משל הקב"ה":

**בכל** בו (סי' י"ד) „בשם ירושלמי אמר הקב"ה הוי מכבד המצות שהן שלוחי ושלוחו של אדם כמותו":

## פרק שמיני

**ה"ז** (דף כ"ו ע"ג) אין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו. בפי' הר"ש והרא"ש (בסוף ספר פי שנים). וכן באו"ז (הל' צדקה סי' י"ד) „בירושלמי א"ר חנינא כלי רגל וכלי שבת אין מחייבין אותו למכור" וכ"ה בס' כפתור ופרח פמ"ד. ולפנינו בירושלמי ליתא. אבל בירושלמי כ"י מהר"ש סיריליאו (שהדפסנוהו עתה) איתא זאת:

**ברמב"ם** הלכות מתנות עניים (פ"ט ה"ד) בתעניות מחלקין מזונות לעניים. וכל תענית שאכלו העם ולנו ולא חלקו צדקה לעניים הרי אלו כשופכי דמים כו'. והכ"מ הראה מקורו בפ' אחד דיני ממונות (דף נ"ס) ובירושלמי סוף פאה ולפנינו ליתא:

**ברמב"ם** הל' תרומות (פ"ב הל"ט) „ואלו פטורין מן התרומה ומן המעשרות הלקט וכו' אפילו העמיד מהן כרי. וכתב שם בכסף משנה לאפוקי ממ"ש בירושלמי פ"ה דפאה אמר ראב"י העושה כרי מן הלקט וכו' חייב בתרומה גדולה כו'":

## כלאים פרק חמישי

**ה"ז** (דף כ"ז ע"ג) הדא אמרה אתרוג אע"פ שאתה אומר עליו בפה"ע אתה אומר על התמורות שלו בורא מיני דשאים. באבודרהם הל' ברכות (שער השביעי) כתב „ואמרינן בירושלמי כל שתמרתו נשארה משנה לשנה מברך עליו בורא עצי בשמים וכל שתמרתו מתיבשת וכלה בימות החורף מברך עליו בורא עשבי בשמים" עכ"ל:

## פרק שמיני

**ה"א** (דף ל"ס ע"ג) אין לי אלא הזורע מקיים מניין וכו'. בריטב"א קידושין (דף ל"ט ע"א) ולא מצינו איסור במקיים אלא בכלאי הכרם דכתיב בהו לא תזרע תרי זימני כדאי' התם בירושלמי ומה בהמתך אפי' בחו"ל דהא חובת הגוף היא אף הרכבה אפי' בחו"ל" עכ"ל:

**בחדושי** הרשב"א בחולין (דף י' ע"ג) עד אחד נאמן באיסורין ופרש"י ז"ל דכל אחד האמינתו תורה דכתיב ושחט את בן הבקר וכו' וגרסינן בירושלמי במס' כלאים שאם אין אתה אומר כן אין לך אדם מתאכסן אצל חבירו" עכ"ל.

## שביעית פרק ראשון

**הלכה א** (דף א') אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין. בפי' הראב"ד בעדיות (פ"א מ"ה) (ומובא בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' קי"ז) הא דקתני בחכמה ובמנין מנין שנים קאמר. והכי איתא בירושלמי" עכ"ל:

## פרק רביעי

**ה"ג** (דף י"א ע"א) מה ישראל אומרים (לעכו"ם) לא דייכם כל הברכות הבאות לעולם בשבילנו כו' ולא עוד אלא שאתם מגלגלין עלינו פיסים וזימיות גולגוליות וארנוניות. ובילקוט שמעוני תהלים (רמז תתפ"א) מביא את המאמר הזה מירושלמי. ובסיומו איתא „סוף סוף שאתם פורעים כמה דאת אמר תחת הנחושת אביא זהב כו'" (ישעיה ס' י"ז):

## פרק שמיני

**ה"ח** (דף כ"ד ע"א) במשנה ועוד אמרו לפניו (לפני רבי עקיבא) אומר היה רבי אליעזר האוכל פת כותי כאוכל בשר חזיר אמר להם שתיקו לא אומר לכם מה ר"א אומר בו. בעיטור (הכשר הבשר דף י"ד) והא דגרסינן בשביעית פ"ח ועוד אמרו לפניו אומר היה ר"א האוכל פת של כותים כאוכל בשר חזיר א"ל שתיקו לא אומר לכם מה שר"א אומר [עזרא וזרובבל בן] שאלתיאל ויהושע בן יהוצדק קבצו כל הקהל אל היכל ה' כו' ונידו את הכותים" עכ"ל. ולפנינו במשנה ליתא המאמר „שאלתיאל ויהושע וכו'" (ועי' בפדר"א פל"ח):

## פרק תשיעי

**ה"א** (דף כ"ד ע"ג) הפיגם והריבוזין השוטין וכו' פטורין מן המעשרות ונלקחים מכל אדם בשביעית. ופי' הרע"ב מותר ליקח מהן מעם הארץ כדי מזון ג' סעודות בלבד. וע"ז כתב בעל מלאכת שלמה „היינו דאתמר בירושלמי בכדי מָן שנו משום כדי חייו. דשלש סעודות הן מזון צורך לשבת" עכ"ל:

## פרק עשירי

**ה"ה** בריטב"א כתובות (כ"א ע"ג) וכן בשטה מקובצת שם „והא דתנן במס' שביעית אמר להם אין מעשה ב"ד צריך קיום כו'". ולפנינו ליתא זה בירושלמי שביעית:

**ה"ג** (דף ל' ע"ב) המחזיר חוב בשביעית אומר לו משמט אני. רב הונא אמר בשפה רפה והימין פשוטה לקבל. וכתב בסמ"ג (לאוין רע"א) „ומה שאמר שם (בגבלי גיטין ל"ז ע"ב) ותלי ליה עד דאמר פי' בירושלמי תולה לו עיניו וידיו פשוטות לקבל מעותיו" עכ"ל:

**ה"ד** (דף סב"ג) ר' יעקב בר זבדי כו'. אמר ליתן מתנה לחבירו וביקש לחזור בו חוזר בו. קם ר' יוסי עם ר' יעקב בר זבדא א"ל ההן לאו צדק והן צדק וכו'. בהגהת מרדכי ב"מ (סי' רנ"ח) „מתנה מועטת אין יכול להזור אפי' יחיד ובשלהי מסכת שביעית קאמר דנעשה נדר וכל החוזר בו אין רוח חכמים נוחה הימנו" עכ"ל:

## מסכת תרומות

**ספ"ח** (דף מ"ז ע"א) רבי יוחנן אמר איקפח בעלי קנייה (והמפרש ר"א פולדא גרס „ר' יוחנן איקפחו בעלי קנייה" פי' הלסטים קפחו וגזלו את של ר' יוחנן) סליק לבית וועדא והוה ר"ש בן לקיש שאיל ליה והוא לא מגיב שאיל ליה והוא לא מגיב א"ל מהו הכין א"ל כל האיברים תלויין בלב והלב תלוי בכים. ובעקידת יצחק שער נ"ה איתא בזה"ל „ובירושלמי מעשה בר' יוחנן דאבדה ליה כסתיה ואטריד ובעון מיניה אורייתא ולא ידע אמרין ליה וכי בגין דאבדה כיסתך אבד דעתך אמר להו דעתא תליא בליבא וליבא תליא בכיסתיה וכו'" עכ"ל. ולפנינו בירושלמי המעשה משונה מזה. וכעין זה איתא ביומא פ"ז ה"א:

## מעשרות פרק ראשון

**ה"ד** (דף ו' ע"א) ר' יונה אמר אסור ועירוי ככלי ראשון הוא חייליה דר' יונה מן הדא אחד שבישל בו ואחד שעירה לתוכו רותח כו'. ובתוס' זבחים (צ"ס ע"ב) ד"ה עירה „ובירושלמי משמע דעירוי ככלי ראשון כדאמרינן עלה בגמ' מהו ליתן תבלין מלמטה ולערות עליהן מלמעלה ר' יונה אומר עירוי ככלי ראשון חייליה דר' יונה מן הדא וכל כלי חרס אשר תבושל בו ישבר אין לי אלא שבישל בו עירה לתוכו רותח מניין ת"ל אשר תבושל בו ישבר מכל מקום" עכ"ל. ולפנינו בירושלמי ליתא מן „וכל כלי חרס עד סוף המאמר" [וכן ליתא זה בירושלמי שבת פ"ג ה"ה במאמר הזה שמובא שם]:

**בס'** הישר לר"ת סי' שכ"ג „ופלוגתא היא במסכת מעשרות אי מעשר עני נוהג בשביעית כמו שנה ששית שעברה וכו'":

## חלה פרק ראשון

**ה"א** (דף כ' ע"ב) מהו שילקו על חלתן דבר תורה. איתא בעיטור (הכשר כלים דף 20) „דאמר ר' יעקב לוקין על חלתן דבר תורה":

**פ"ב ה"ג** (דף י"ג) במשנה המשת רבעים קמה חייבים בחלה. בסמ"ג עשין קמ"א (דף פ"ה ע"א) „ומפרש בירושלמי מחלקותם (של שמאי והלל (בעדיות פ"א מ"ב) ששמאי אומר מקב לחלה והלל אומר מקביים) בזה המקרא והעומר עשירית האיפה הוא. והאיפה שלש סאין והסאה ששה קבין נמצאת האיפה י"ח קבין נמצא העישור מלבר וכו'" עכ"ל. וכן בתוס' שבת (פ"ו ע"א ד"ס סמאי) „בירושלמי מפרש טעמא דשמאי והלל משום דאיפה י"ח קבים ועשירית מלבר היינו שני קבים וכו'":

## מסכת ערלה

**בס'** ארחות חיים (ס' תפלת מוצ"ש סימן יו"ד) „וסדר פטום הקטורת בגמ' דכריתות וכו' ואין שם פטמה לחצאין ולא משנת בר קפרא ולא ברייתא להקטיר כזית בחוץ. ובירושלמי דזרעים במס' ערלה איתניהו" עכ"ל. ולפנינו אין זכר מזה במס' ערלה (ואיתא ביומא פ"ד ה"ה):

## מסכת בכורים

**בשו"ת** מהר"ם מרוטינבורג (סי' תשנ"ג הוצאת בלאך) וכן באו"ז (הל' צדקה סי' י"א) איתא „ואמר שלהי מסכת בכורים ושלהי מס' פאה בירושלמי ר' יעקב בר אידי ור' יצחק בר נחמני [נחמן] הוון פרנסין. והוון יהבין לר' חמא אבוי דר' אושעיא חד דינר והוא יהיב ליה לחורנין. אלמא דרשאי ליתן מתנה לאחר" עכ"ל:

**בדרשות** ר"י אבן שועיב פ' תבוא (דף פ"ז ע"א) ואמרו בירושלמי „בתחלה היו מביאים הבכורים בסלי כסף וזהב כל איש לפי עשרו והיו העניים מתביישין והתקינו שיביאו כלם בכלי ערבה קלופה".

---

## אמר המאסף: גם אני אעשה כהמנהג בהדפסה שלא להוציא הנייר חלק ואמלאהו בקצת מחדושי

**א) מה** גדולה התמיה והפליאה על יוסף הצדיק שלא מיהר להחיות רוח אביו לבשרו כי הנהו חי בבית פוטיפר וכי הפקידהו על ביתו! ויעזוב את אביו האמלל בצער נורא ואבל גדול שתים ועשרים שנה עד שנתגלגל הדבר ע"י הרעב!!! והרמב"ן ז"ל רצה ליישב הדבר וז"ל (בפ' ויגש מ"ב ח') „כי יש לתמוה אחר שעמד יוסף במצרים ימים רבים והיה פקיד ונגיד בבית שר גדול במצרים איך לא שלח כתב אחד לאביו להודיעו ולנחמו! כי מצרים קרוב לחברון כששה ימים. ואלו היה מהלך שנה היה ראוי להודיעו לכבוד אביו וייקר פדיון נפשו ויפדנו ברוב ממון --- ויתרץ הרמב"ן שיוסף רצה שיתקיימו חלומותיו... ויאמר „שלולי כן היה יוסף חוטא חטא גדול לצער את אביו ולהעמידו ימים רבים בשכול ואבל כו' עיי"ש. והנה תירוצו של הרמב"ן ז"ל במח"כ לא נראה כלל. כי מה הדבר הגדול והטוב והמצוה הגדולה שיש בקיום החלומות שהיה כדאי בשבילם לצער את האב בעגוי נורא כזה שנים רבות?.

והנה אנכי הרואה בזה שמים וחדשים. לדעתי כל המעשים והתעלולים שבענין הזה יסודם העקרי הוא בטעות גדולה שטעה יוסף בסבת מכירתו. כי הוא בצדקתו לא העלה על דעתו כלל שכל עשרת אחיו ירשעון יחד בשביל קנאתם בו רשע נורא משולש כזה. א) שיגנבו נפש וימכרוהו לעבד; ב) שיהיו אכזרים נוראים כאלה לעשות רשע נורא כזה לאחיהם בשרם ילד רך וחכם; והשלישית הכי נוראה הנבלה הגדולה הזאת לקצר בה יחד גם את שנות חיי אביהם הזקן להעמידו בשכול ואבל נורא כל ימיו ולהורידו אבל שאולה אל בנו יקירו אשר נפשו קשורה בנפשו!!! בנבלה נוראה כזו לא עלתה על דעתו לחשוד את אחיו. אבל הוא חשב בודאי שרק מאת אביו היתה שומה הגזירה הזאת לענשו בממכרת עבד בגלל אשר גבה לבו להשב מחשבת מלוכה וממשלה על הוריו ואחיו עד כי העיז פניו לספר את חלומו זה יליד מהשבותיו (שאין מראין לו לאדם אלא מהרהורי דלבא) גלוי לפני אביו ואחיו. וע"ז גער בו אביו בנזיפה. כי ראה בזה חלול כבודו וכבוד אמו וכבוד אחיו הגדולים. וע"כ צוה אביו לאחיו לענשו בממכרת עבד מדה כנגד מדה, עבדות תחת ממשלה. ואחרי כי עברו ימים רבים ואביו לא שלח לפדותו חשב שאביו לא נתרצה לו ברחמיו עד כה. ועוד יחרה אפו בו. ולכן לא היה יכול להודיע לאביו שעלה לגדולה כי זה היה נראה כמתגרה באביו לאמר „על אפך ועל חמתך התנשאתי מעלה תחת שגזרת עלי להשפילי". ועאכו"כ שלא היה יכול להרשות א"ע לראות פני אביו אחרי השבו כי בקצפו הסתיר פניו ממנו ולא יתנהו לראות פניו כלל.

ויהי בבואם עשרת אחיו מצרימה חשב אולי התנחם אביו על גזירתו וישלח את בניו (אלה שמכרוהו) לבקשו לפדותו ולהחזירו אליו. וכדי לחקור פיהם ע"ז העליל עליהם לאמר מרגלים אתם. שבדי להתנצל מעלילה זו יהיו מוכרחים לרודות על האמת שמטרת בואם לפדות את אחיהם ולא לרגל את הארץ ולא לשבר אכל. אבל בראותו אחרי כל החקירות שבאמת לא באו רק לשבר אכל ולא לפדות את אחיהם התיאש עוד מרחמי אביו ומראות פניו והשתדל רק לראות את פני אחיו הקטן. אכן בשמעו אח"כ מפי יהודה את דברי אביו בצערו הגדול „ויצא האחד מאתי ואומר אך טרף טורף וגו'" אז נגלה לפניו טעותו הגדולה ונוכח שאביו לא ידע כלל ממכירתו וכי יחשב שבנו האהוב טרף טורף. ואז נכמרו רחמיו אל אביו האמלל אל צערו ואבלו הנורא שנים רבות ולא יכול להתאפק ויתן תיכף את קולו בבכי והתודע אל אחיו. ומלתו הראשונה היתה „העוד אבי חי" ואח"כ „מהרו ועלו אל אבי" „רדה אלי אל תעמוד" „והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים" ומהרתם והורדתם את אבי הנה. וכל עקרי דבריו הראשונים היו רק על דבר אביו למהרו אליו להחיות רוחו ולראות פניו. כן נראה לי הדבר פשוט. ולפלא כי לא קדמוני המפרשים הפשטנים בזה!

* * *

**ב) אמרו** חז"ל (סוטה ל"ד ע"ב) יהושע כבר בקש משה עליו רחמים שנאמר (שלח י"ג ט"ז) ויקרא משה להושע בן נון יהושע יה יושיעך מעצת מרגלים. והנה בענין מרגלים מצינו כמה דקדוקים. א) למה התפלל משה רק על יהושע לבדו? ב) בפ' שלח (י"ג, ל') נאמר „ויהס כלב את העם אל משה" ומדוע שתק יהושע? ג) שם (י"ד ו') „ויהושע בן נון וכלב בן יפונה... קרעו בגדיהם". הקדים יהושע לכלב. ובפסוק ל' „אם אתם תבאו אל הארץ... כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון" הקדים כלב ליהושע. ובפסוק ל"ח „ויהושע בן נון וכלב בן יפונה חיו מן האנשים ההם וגו'" הקדים יהושע לכלב. ובפ' פינחס (כ"ו ס"ה) „ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון" הקדים כלב ליהושע. ג) בפ' שלח (י"ד כ"ד) „ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי וגו'" ומדוע לא זכר לטוב גם את יהושע יחד עם כלב? ד) וכן בס' דברים (א' ל"ו) „זולתי כלב בן יפונה הוא יראנה... יען אשר מלא אחרי ה'" ולא זכר עמו גם את יהושע. הרי גם הוא מלא אחרי ה'! ה) שם בפסוק ל"ח „יהושע בן נון העומד לפניך הוא יבא שמה וגו'". ולא ישבחהו לאמר „יען אשר מלא אחרי ה'" כמ"ש על כלב!

ונראה לי לישב כל הדקדוקים בחדא מחתא; הנה כשאמר משה לישראל (דברים א' כ"א) „ראה נתן ה' אלהיך לפניך את הארץ עלה רש... אל תירא ואל תחת" לא האמינו ישראל בה' ובמשה (כמו שהוכיח אותם (שם כ"ב) „ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ וגו'" (שם ל"ב) ובדבר הזה איגכם מאמינים בה' אלהיכם) ויבחרו להם י"ב מרגלים איש אחד לשבט. וידוע שבכל מקום שהעם ישלחו נבחריהם לבקר ולשפוט דרכי הממשלה תשלח הממשלה גם מצדה מלאך מליץ להגן על תהלוכות עניניה בפני הנבחרים שלוחי העם. וגם כאן בחר משה מצד ממשלתו במשרתו יהושע (אם אף שגם הוא היה נבחר העם אבל שני הצדדים בטחו באמונתו כי לא יטה משפט אמת) ולכן התפלל משה עליו „יה יושיעך מעצת מרגלים" לאמר שיוכל לעמוד בפני נבחרי העם ולא יכשל בם. ואחרי כי יהושע היה הסניגור העומד מצד הממשלה לכן לא היו יכולים דבריו להיות נאמנים בעיני העם כדברי כלב. לכן „ויהס כלב את העם" שהוא כאחד מגדולי נבחרי העם (משבט יהודה) יוכל להשפיע בדבריו על העם להאמין בם; ולפיכך רק עליו יתכן לומר „עקב היתה רוח אחרת עמו" ולא נטה אחרי רעיו הנבחרים; וכן יתכן עליו לומר „יען אשר מלא אחרי ה'", אבל על יהושע שהוא הסניגור העומד מצד הממשלה איך יתכן להללו שלא נטה אחרי מתנגדי הממשלה?.

והנה יהושע היה גדול מכלב גם בשנים וגם במעלה. ולכן ראוי להקדימו לכלב. אבל בפקוד ה' את מעלתו של כלב „עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי ה'" שבשכר זה הותירו בחיים ויביאהו אל הארץ הלא בהכרח שיהיה שם כלב נסמך ונמשך אל הענין קודם יהושע. ובשגם שבענין הזה גדלה מעלתו למעלת יהושע.

* * *

**ג) בפדר"א** (פל"ג) איתא: המתים שהחיה יחזקאל היו ששים רבוא וכלם עמדו על רגליהם חוץ מאיש אחד. אמר הנביא רבש"ע מה טיבו של זה א"ל בנשך נתן (בילקוט מסיים בה ותרבית לקח וחי לא יחיה). וכן בתרגום ירושלמי (מובא גם בתוספות ב"מ ע' ע"ב ד"ה תשיך) „בשעתא דאחיה יתהון ה' ע"י יחזקאל נביאו... וחיו וקמו על רגליהון משריין סגיאין לחדא לחדא כולהון קמו בר מן גברא חד דלא קם אמר נביא קדם ה' מה הוו עובדוהי דהדין גברא דלא קם ובכן אמר ליה ה' בחיבוליא יהב ובריביתא יהב וייחי לא יחי". ובשמ"ר (פל"א) „שנאמר בנשך נתן ותרבית לקח וחי *) לא יחיה (יחזקאל י"ח י"ג) אמר הקב"ה מי שחיה ברבית בעוה"ז לא יחיה בעוה"ב". ולפלא מדוע יגדל עונשו של מלוה ברבית יותר מסתם גזלן? ועוד תימה מה ענין העונש של תחה"מ לעון רבית איזו שייכות יש ביניהם? הא תינח שהמלוה ברבית נכסיו מתמוטטים (כמ"ש בב"מ דף ע"א ע"א) שזו היא ממש מדה כנגד מדה. אבל מה ענין תחה"מ לרבית? ונראה לי לפי שיש חומר בעון זה יותר מכל העונות. שבכל העונות אין אדם חוטא רק בהקיץ אבל בעון רבית הוא חוטא גם בעת שנתו. שהעון שולט ביום ובלילה בהקיצו ובשנתו. לכן עונשו שלא יחיה בתחה"מ ככתוב (ירמיה נ"א ל"ט) וישנו שנת עולם ולא יקיצו. וכתיב (דניאל י"ב ב') „ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחי עולם וגו'". וזו היא מדה כנגד מדה ממש.

*) אתנחתא תחת וחי

# מאת הרב הגאון האמיתי מרנא דוד בהרה"ג ר' שמואל פרידמאן זצ"ל אבד"ק קארלין־פינסק

**פ"א הלכה א** ר"ש ב"ח בשם ר"ח התחיל נגלה חמה לשקוע אדם עומד בראש הר הכרמל כו' ועולה ואוכל בתרומתו כו': א"ה מכאן ראיה לשיטת ר"ת שבת ל"ד דבה"ש מתחיל בסוף שקיעה והכונה דכדי ירידת האדם מראש הר הכרמל לים וטבילתו ועליתו מהים לראש ההר יהיו מהלך ארבעה מילין ובעליה שוהה יותר מהירידה וא"כ ברור שטבל ביום ועתה לילה ברורה ויכול לאכול בתרומה ועיין בבלי שבת דף ל"ד א'. אר"ח הרוצה לידע שיעורו של ר"נ כו' ועיי"ש ברש"י ד"ה כרמל כו' ובכדי שירד ויטבול הוה לילה שכוונתו כמו שכתבתי בירושלמי ומתורץ קושית התוס' שם ד"ה וירד כו' ודו"ק. ואף ששיעור הטבילה והשיפוע אינו אלא חמישים אמה כמבואר בתוספתא דזבין הביאה התוס' בשבת דף ל"ד ב' ד"ה ספק צ"ל דזה באדם מופשט מבגדיו אבל האדם לבוש מתשהה בפשיטת הבגדים ומשתהה יותר וכן חששו אולי ישהה בירידה וימהר בעליה לכן קבעו הזמן משירד מתחילת השקיעה דמהלך ד' מילין בודאי שהה בהירידה והטבילה והעליה ואף שישהה בהירידה ופשיטת הבגדים עכ"ז לא ישהה בהטבילה והירידה יותר ממהלך ג' מילין וחצי וכן אף אם ימהר במהלכו עכ"ז בשה"ה לא יהיה פחות ממהלך ד' מילין ודו"ק:

**פיסקא** מעשה שבאו בניו של ר"ג כו'. רשב"י פליג על רבנן ולא עבד עובדא כוותייהו כו' עיין ע"ז פ"ג ה"ד וקשיא רשב"י חולק על רבנן ועושה מעשה כיוצא בו עיין גירסת הריטב"א בזה הירושלמי ולדבריו הכונה ג"כ כמו הכא איך הניח ר"ש לעשות מעשה כדבריו נגד המרובים שיפך שיטתו והמ"ש שם ד"ה בשתא חלוקין כו' שהקשה שם על הריטב"א לא עיין כאן:

**בסוף פיסקא** זו ור"נ פליג על רבנן ועביד עובדא כוותיה: **אמר הכותב** עיין בפסחים דף ל"א ב' שרשב"י עצמו הורה להקל כדבריו נגד המרובים ובתוס' שם ד"ה אני כו' דדוקא לע"ה לא רצה שיסמכו על דבריו נגד המרובים כ"ז שלא פסקו כמותו אבל לת"ח הורה כדבריו אף שהוא יחיד נגד רבים וכן תלמידיו עשו כמותו וכן מצינו בשבת דף ק"ל במקומו של ר"א היו כורתים עצים לעשות פחמים לעשות ברזל למול בשבת וכן במקומו של ר"י הגלילי היו אוכלין בשר עוף בחלב הרי שאנשי מקומו ותלמידיו עשו כמותו אף יחיד במקום רבים וא"כ מה מקשה הירושלמי על ר"ג שהורה לבניו לעשות כמותו הא בניו היו ת"ח [והארכתי בזה בפתיחה לספרי מקור בית אב להלכה לבאר כל הגדרים בזה ואין כאן המקום להאריך בזה]:

**פ"ב הלכה א** ובמה היא כ"ד כדי שאילת שלום בין הרב לתלמיד ויאמר שלום עליך רבי. עיין ב"ק דף ע"ג ב' כדי שאילת תלמיד לרב שלום עליך רבי ומורי והנני להעתיק מספרי מקור בית אב להלכה פ"ד אות ר"ע וז"ל וכמה שיעור כ"ד הנה בב"ק דף ע"ג ב' רצה הגמרא לאמר דר"י ורבנן נחלקו דרבנן לית להו כלל דין לחזרה בתוך כ"ד ור"י סובר דכדי שאילת הרב לתלמיד שלום עליך [שהיא כדי לאמר שתי תיבות] הוה כ"ד ויכול לחזור בו וכדי שאילת התלמיד לרב שלום עליך רבי ומורי לית ליה כן הגירסא שם לפנינו אבל נראה שזה ט"ס וצ"ל שלום עליך רבי לבד דכיון דאמר דדוקא כדי שאילת הרב לתלמיד שהם שתי תיבות אית ליה מכלל דכדי לאמר שלש תיבות ג"כ לית ליה א"כ למה מסיים דכדי לאמר שלום עליך רבי ומורי שהם ד"ת לית ליה וכן מוכרח בנזיר דף כ"ב דכדי שאילת התלמיד לרב הוה רק שלום עליך רבי לבד וכן מפורש בירושלמי שם ובברכות פ"ב ה"א ואפשר ליישב הגירסא דלחזור לגמרי לית ליה אלא כדי לאמר שתי תיבות ולפרש דבריו יכול אף כדי אמירת שלום עליך רבי ומורי דהוה ד"ת דלא כהתוס' שם ד"ה תרי תוכ"ד אבל עכ"ז למעשה לע"נ שהרמב"ם בפ"ב מה"ש הי"ז פוסק כהירושלמי וכהסוגיא דנזיר דשיעור כ"ד הוה כדי אמירת שלום עליך רבי לבד וטעם הרב ז"ל שמדחה הסוגיא דב"ק שסוברת דיותר מכדי שאילת הרב לתלמיד לא הוה כ"ד נתבאר במ"ש בפ"ד אות מ"ז ועכ"פ יהיה איך שיהיה נראה דיותר מכדי שאילת שלום עליך רבי לא הוה כ"ד דלמה לנו לרבות במחלוקת שהסוגיא דב"ק וריב"ל דירושלמי סוברים דיותר מכדי אמירת שלום עליך לא הוי כ"ד אך מסתפק אנכי אולי לפרש דבריו מועיל אף כדי אמירת שלום עליך רבי ומורי וכמ"ש בפירוש הסוגיא דב"ק וצע"ג למעשה:

**הלכה ה** תני התפלל ולא השמיע לאזנו יצא כו' עיין בס' חרדים פ"ג מ"ע התלויה באוזן שאומר שלא יצא ולא עיין כאן ועיין בביאורי הגר"א או"ח סי' ק"א ס"ק ד':

**הלכה י** בנימין גנזכייה נפק ואמר משמיה דרב מותר כו' זה צ"ל אחרי המאמר שמואל אמר כל הדין פירקא בתרא דנדה להלכה ולא למעשה וכן היא בבבלי נדה דף ס"ה וש"א מנימין סקסנאה:

**שם** תני כלה אסורה לביתה כו' עיין בעה"מ בשער הפרישה מ"ש בשם השאילתות ומכאן נראה דדינה כנדה גמורה לא כמו שהקיל הראב"ד שם בסוף השער לשכב על משכבה וכן מדברי ר"א שאומר אי אפשר שלא יצא דם נדה עם ד"ב א"כ דינה לגמרי כנדה אף לענין שלא התחיל לספור עד יום חמישי וצ"ע:

**פ"ג הלכה א** מהו שיטמא כהן לכבוד תורה ר"י הוה יתיב ומתני ועל מיתא מאן דנפק לא אמר ליה כלום ומאן דיתיב לא אמר ליה כלום וכן לקמן בר"א דיתיב ומתני בכנישתא כו' והוה תמן מיתנא אתא עונתא דכ"כ ולא שאילון ליה אתא עונתא דמיכליה ושאילין ליה עיין במפרש שם דמוכרח שסובר דמשום ת"ת או כ"כ יכול הכהן לטמאות עצמו וזה ברור דטומאה דאורייתא אי"א להדחות מפני ת"ת שלא מצינו בשום מקום שת"ת ידחה לאו ועשה והדרבה ת"ת נידחית מפני כל מ"ע שאי"א לעשות ע"י אחר כמבואר בבבלי מו"ק דף ט' ב' ובירושלמי כאן פ"א ה"ב ובש"מ והארכתי במ"א בעיקר זה וכן כ"כ [אשר לדעתי כ"כ בגבולין לא הוה אלא מד"ס והקרא דמייתא בסוטה דף ל"ח לא הוה אלא במקדש וכן כיון שתלוי בעוקר רגליו בעבודה שבתפילה דהוה מדרבנן אין סברא שיהיו ד"ת ואין כאן המקום להאריך בזה]. איך יעלה על הדעת שמשום תדחה ל"ת ועשה דטומאת כהנים דמ"ש מחזרת אבידה שנידחית מפני טומאת כהן ב"מ דף ל"א והעיקר נראה דהוה רק טומאה מדרבנן שהרי כבר נטמאו שהמת אתם באהל ועוד לא נפרשו מהטומאה דבכה"ג לכו"ע לא הוה אלא איסור דרבנן כמבואר בתוס' שבועות דף י"ז א' ד"ה נזיר בקבר כו' לכל התירוצים שם דבכה"ג בעודו מחובר להמת אין כאן תוס' טומאה מה"ת [אלא בחד תירוצא שם סוברים דאם יש לו שהות לזרוק המת ולא זרק הוה איסור תורה ולוקין על זה אבל זה דעת יחיד] ועיין בהרא"ש בפ"ק הלכות טומאות כהנים ס"ו מחלוקת הרמב"ם והר"ת ובתו"ה שער ענין טומאות כהנים ובס' ת"ד ס' רל"ו בשם הראב"ד ובס' יראים ס' שי"א ואף הרמב"ם בפ"ב מה"א הלכה ט"ו שנראה מדבריו שסובר דהוה איסור תורה לכהן להטמאות אף בעת שהוא טמא ואף בניטמא בהיתר שניטמא לקרוביו ובעוד לא פירש מהם וסומך עצמו על הירושלמי דנזיר פ"ג ה"ה דקתני שם כהן שעומד בבה"ק והושיטו לו מת אחר יכול יקבל ת"ל בעל בעמיו כו' הרי שקיבל יכול יהא חייב ת"ל לחללו את שהוא מוסיף חילול כו' ור"י מוקים שלא יאמר הואיל ונטמאתי על אבא אלקט עצמות פלוני בידי [ר"ל דוקא כי נטמא בהיתר אינו לוקה על שאינו פורש מהטומאה אבל כשנטמא באיסור סובר ר"י שלוקה על שהייתו שיעור פרישה ביכול לפרוש ואינו פורש ואף שזה נדחה בהבבלי אבל במה דסובר ר"י דאף שנטמא בהיתר אסור לו לטמאות עצמו עוד ל"פ עליה הבבלי]. וכן היא בתו"כ פרשת אמור וז"ל לא יטמא אינו מטמא לאחרים עמה שלא יאמר הואיל ונטמאתי אלקט עצמות פלוני בידי ומלתא הברייתא שנשנית במס' שמחות פ"ד הט"ו דהיה עומד וקובר את מתו עד שהוא עומד בתוך הקבר מקבל אחרים וקובר נראה דזה דוקא לטמאות עצמו בטומאה חדשה אף שאינו מוסיף שום טומאה ומחולל הנהו כבר ואינו לוקה עכ"ז אסר לטמאות עצמו בידים אבל לשהות בזו הטומאה ולא לצאת מזה המקום אין בזה איסור תורה וכן כשנטמא באונס אין איסור תורה במה שאינו פורש ודוקא כשנכנס בשוגג באוהל המת לוקה אם שהה כדי השתחויה לאחר שהתרו בו כמבואר ברמב"ם בפ"ג מה"א ה"ד אבל בנטמא באונס כגון שנכנס לבה"ק בשידה תיבה ומגדל ובא אחר ופרע את המעזיבה עליו או שנכנס לבית ומת עליו שם פתאום איזה מת אזי אין בזה איסור תורה במה ששוהה בבית הזה וזה מבואר ברמב"ם בה' נזירות פ"ה ה' י"ט ופ"ו ה"ט עיי"ש בלדברי הרב ז"ל ומכאן נדחה השגת הראב"ד שבפ"ו מה' נזירות ה' ט' על הרב ז"ל שמכאן מוכרח שהיכא שנטמא באונס אין מכאן איסור תורה על ששוהה ואינו פורש ודו"ק בזה:

**שם** הקדיש עולתו לבדק הבית. עיין בבלי זבחים דף ק"ג א':

**פ"ד הלכה א** אימתי היא נעילה כו' נעילה מהו שתיפטור של ערב כו' וכל הסוגיא עד אתיין אילין פלגוותא כאילין פלגוותא מאן דאמר חובה אין נעילה פוטרת של ערבית ומ"ד רשות נעילה פוטרת של ערבית. עיין יומא דף פ"ז ב' שאומרים שם התוס' והרא"ש דהירושלמי פליג על הבבלי שהבבלי סובר דלמ"ד ת"ע חובה צריך שתפטור אותה נעילה וסובר רב שפוטרת ולמ"ד ת"ע רשות א"צ להפטר ע"י נעילה והירושלמי סובר דלמ"ד חובה אין נעילה פוטרת ש"ע ולמ"ד רשות צריכה להפטר ע"י ת"נ ות"נ פוטרת אותה ולי נראה להשוות שני התלמודים וזה היא. בתחילת הסוגיא היתה השאלה ת"נ מהו שתפטור ש"ע הכוונה למאן דאמר חובה כמו בהבבלי יומא הנ"ל וכל השקלא וטריא הוא אם זמן ת"נ היא בלילה או ביום דאם זמנה בלילה אזי למאן דסובר ת"ע רשות פטר לגמרי מת"ע שהרי יצטרך להתפלל לאחר תעניתו שתי תפילות וכולי האי לא אטרחיה רבנן [וג"מ אף אם לא נתכוון בת"נ לפטור ש"ע עכ"ז פטר הכנסו מת"ע] ולמאן דסובר חובה בכדי לא אפשר להפטר אלא כיון שזמן תפילת נעילה בלילה יכול לכוון בתפילת נעילה לפטור גם של ערבית ואם זמן ת"נ ביום אזי למאן דסובר ת"ע חובה אין שום דרך שתפטור ת"נ ת"ע שת"נ זמנה ביום ותפילת ערבית זמנה בלילה ולמאן דסובר ת"ע חובה אי אפשר להקדימה ולהתפלל ביום בשום אופן [ולמאן דסובר ת"ע רשות. אזי אף שבכדי אי אפשר לפוטרה כיון שנעילה יתפלל ביום ולאחר תעניתו א"צ להתפלל רק ת"ע לא הקילו לפוטרו אבל כיון שהיא רשות אין קפידא על זמנה כמו שיבואר לפנינו וא"כ יכול להקדימה להתפלל אותה ביום ויכול לכוון בת"נ לפוטרה כמו שיבואר לפנינו] וע"ז אמרו ר"א ור"ה בשם רב ת"נ פוטרת של ערבית [ר"ל למאן דסובר חובה דרב לטעמיה דסובר דת"נ בלילה ויכול לפטור בה גם של ערבית הכל כמו בהבבלי יומא הנ"ל] ואח"כ אומר הירושלמי ר"א בר ממל אמר לחברייא מריי מן כולכון שמעית שאין ת"נ פוטרת של ערב [ר"ל שמשמע מכל רבותיו שתפילת נעילה זמנה ביום] וכיון דקיימינן למאן דסובר ת"ע חובה לכן אין שום דרך שת"נ תפטור של ערבית כיון שאין זמנה שוה וא"א להקדים ת"ע להתפלל ביום וע"ז סובב כל המימרות שם להוכיח דזמן ת"נ ביום הוא וכיון דסברינן סתמא דת"ע חובה וא"א להקדימה להתפלל ביום לכן אין ת"נ פוטרת של ערבית עד המאמר רבי מפקד לאבידן אמורא אכריז קומיה ציבורא מאן דמצלי יצלי דרמשא עד יומא קאים כו' עד דביה ר' ינאי אמרין עלה על מיטתו אין מטריחין אותו לירד וכוונת כל המאמרים האלו דסוברים דת"ע רשות ולכן אין מדקדקין בזמנה ויכולים להקדים ולהתפלל ערבית בעוד יום וכמו הקולא שהקילו דביה ר"י שאם עלה על מיטתו אין מטריחין אותו לירד דהוה הכל למאן דסובר ת"ע רשות וכאמרם בה אח"כ אמר ר"ז כל מאן דהוינא עביד כן הוויתא מפחד בלילה לית לך אלא כהדא דרבי מפקד לאמורא אכריז קומיה ציבורא מאן דמצלי יצלי דרמשא עד יומא קאים ר"ל דלהקל כ"כ מחמת שהיא רשות שלא להתפלל כלל לא ס"ל ואינו מיקל מחמת שהיא רשות אלא להקדימה ולהתפלל ביום [ומתבאר בזה דברי הרמב"ם בה"ת פ"ו ה"ז בזה"ל ויש לו להתפלל של ליל שבת בע"ש קודם שתשקע החמה וכן יתפלל ערבית של מוצ"ש בשבת שלפי שת"ע רשות אין מדקדקין בזמנה שדבריו שם דברי הירושלמי הזה]. ואח"כ אומר הירושלמי תניא תמן ת"ע מהו ר"ג אומר חובה ור"י אומר רשות אמר ר"ח ואתיין אילין פלגוותא כאילין פלגוותא מ"ד חובה אין נעילה פוטרת של ערב ומ"ד רשות נעילה פוטרת של ערב ר"ל כיון דאיפסק כבר בירושלמי דזמן ת"נ היא דוקא ביום לכן למ"ד ת"ע חובה אי"א לנעילה לפוטרה בשום אופן כיון שאי"א להקדים ת"ע להתפלל ביום ונעילה אי"א להתפלל בלילה ולמ"ד דת"ע רשות יכולה ת"נ לפטור של ערבית שהרי יכול להתפלל ערבית ביום כמש"ל ולכן יכול לכוון בת"נ לפטור ש"ע וצריך ג"כ לפוטרה ע"י ת"נ וכמש"ל ומעתה שיטת הירושלמי כשיטת הבבלי דיומא הנ"ל בלא שום מחלוקת ודו"ק בזה. כי בעזהי"ת כיוונתי האמת להשוות שני התלמודים:

**הלכה ד** היה עומד ומתפלל בשבת והזכיר של חול איתפלגון ר"נ בר"י ור"ש חד אמר חותך כו' עיין בבלי דף כ"א אמר ר"נ גומר ור"נ סתם הוא ר"נ בר"י כמבואר תוס' ב"ב דף מ"ו ב' ד"ה שלא כו' ובקידושין דף ל"ג א' כמה נחמן בר"א כו' נראה שט"ס וצ"ל נחמן בר"י או א"צ שקורא לאביו אבא משום חשיבות עיין רש"י חולין דף ל"ח א' ד"ה לאבא ושם בדף מ"ס ב' ד"ה אבא ובתוס' שם ד"ה איצטריך כו' ובחולין דף קנ"ז שקפיד רק ע"ש ארוכא ועיין יבמות דף כ"ז ב' ברש"י ד"ה ומודה לי אבא ובתוס' שם וכן מסתבר שלא היה ר"נ קורא לאביו בשמו ודו"ק:

**שם** הכל מודים בחונן הדעת שהוא גומרה. עיין בהר"י בפ' מי שמתו ובהרא"ש שם סי"ז מ"ש בשם הרא"ש מלוניל לחלק בין שארי ברכות לברכת אתה חונן ומה שחלקו עליו וצ"ע שלא הביאו זה הירושלמי במבואר כהרא"ש מלוניל

**פ"ה הלכה א** ר"י ור"ח סלקין לבית הוועדא קפץ ר"ח בירך עליהן א"ל ר"י יאות עבדת שכל המצות טעונין ברכה. נ"ל שהוא ע"ד אמרם בסנהדרין דף י"ב ר"י כי הוה נפק לב"ד הוה אמר אפיקו לי מנא חנוותאי והכוונה כאן כי סלקין לב"ד לשפוט איזה דין וקמברך על מצות עשה דושפטתם צדק ועיין במיוחסות להרמב"ן סי' קפ"ט שנתקשה למה אין מברכין לעשות הדינים וצ"ע מכאן:

**הלכה ו** ר"י בשם רב פיתא ופרור כו'. עיין בבלי דף ל"ט א' אר"ח ב"א פת צנומה בקערה מברכין עליו ועיי"ש בתוס' ונראה שהוא ע"ד הירושלמי באופן שעושה את הצנומא עיקר ודו"ק:

**פ"ז הלכה ה** לשני ב"ים נמלכו עד אין מברכין על היין. עיין בליקוטי הרמב"ן במסכת פסחים דף פ"ה ב':

**פ"ח הלכה ג** ר"א אין ידים לחולין. עיין בהראב"ד פרק ד' דעדיות מ"ו מה שגורס כאן ופירושו בזה:

**פ"ט הלכה ב** כתוב אחד אומר תמיד עיני ה' אלהיך בה כו'. ספרי פ' עקב:

**הלכה ג** מעתה מיבדק הסימנים חזקת בני מעים כשרים עיין בהג"א בפ"ק דחולין סי' ב' ועיי"ש בד"ה שהביא מחלוקת האו"ז ורש"י אם צריך לברך על שחיטת טריפה על שמוציאה מטומאת נבילות והיא באו"ז ה' כסוי הדם סי' שפ"ז ונראה שלדעת האו"ז הפי' בירושלמי מעתה מובדק הסימנים ר"ל דשואל דאיך מברך עליו ואף שבדק הסימנים שמא רובן ג"כ עוד לא יברך עד שיבדוק הבני מעים דשמא טריפה היא בגבי מעיה ועל שחיטת טריפה אין לברך ומתרץ ע"ז דחזקת בני מעים כשרים הם ולדעת רש"י הפירוש כך מעתה אף לאחר שישחוט לא יברך עד שיבדוק הסימנים שמא הסימנים הם מקולקלין באופן שאין שחיטתן מטהרתן ר"ל במה הסימנים הם עקורים או נפסקים ברוב דהוי נבילה ואין שחיטתה מטהרתה ומתרץ דחזקת בני מעים כשרים ר"ל דאין לבדוק אף על דבר שעושה אותה נבילה כמו שאין צריך לבדוק הבני מעים דבחזקת כשרים הם עומדים וא"צ רק לבדוק אם נשחטו רובן [כמבואר חולין דף ט' א' לא בדק נבילה כו' ובחידושי שם הוכחתי מהך דישראל מומר בודק סכין ונותן לו שא"צ לבדוק רק אם נשחטו ה סימנים רובן וזה יכול לתקן אם ימצא שלא נשחטו רובן עיי"ש בהרשב"א בדף ג' ב'] דה"ה ספק במעשה המכשירה ובאמת לריב"ן אין לברך עד לאחר שיבדוק הסימנים אם נשחטו רובן ודו"ק:

**הלכה ה** תני לא יכנס אדם להר הבית וכו' ואפונדתו עליו מבחוץ עיין בבלי ב"מ דף כ"ו א' תוס' ד"ה בהר הבית כו' ודו"ק: סליק מסכת ברכות

# נוסחאות ירושלמי דפוס קושטנדינא

שנדפס לעשרים מסכתות עם פי' **שדה יהושע** להג"מ **יהושע בנבנשתי** ז"ל (אחיו של בעל כנה"ג) על פי כתב יד מדויק שהמפרש הנ"ל הוכיח בפירושו על נוסחאותיו של הכ"י הזוא שהן צודקות מנוסחאות הירושלמי דפוס וויניציא וקראקא, גם הצגנו קצת נוסחאות מדפוס אמשטרדם.

## מסכת ברכות

| עמוד | שורה | נוסחת דפוסנו | נוסחת ד' קושטאנדינא ואמשטרדם |
|---|---|---|---|
| | | פרק ראשון | |
| א | 14 | אנן תנינן משעה שהכהנים כו' | תנינן משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן ותני ר' חייא משעה שבני אדם נכנסין כו' |
| 2 | 6 | דצדי לון מקמי חיותא | וצדי לון מקמי חיות |
| | 12 | צריך לבירך | חוזר ומברך |
| | 18 | וקודם לכן לאו ספק הוא | וקודם לכן ספק הוא |
| | 20 | משיצאו הכוכבים | משעת צאת הכוכבים |
| | 25 | ר' פינחס בשם ר' אבא בר פפא ככב אחד | רבי פינחס אומר כוכב אחד ודאי יום שנים ספק שלשה ודאי לילה שנים ספק והכתיב עד צאת הככבים מיעוט רבים שנים |
| ב | 1 | שנים מביא אשם תלוי | שנים ועשה מלאכה אשם תלוי |
| | 19 | ובלחוד דיתחמון תלתא כוכבין בר מן הדא כוכבתא | ובלבד דיתחמון תלתא כוכביא כחדא כוכבתא |
| | 20 | ר' יעקב דרומנה בשם ר' יהודה בן פזי כוכב אחד כו' | ר' יעקב דרומנה כוכב אחד יום שנים לילה אית ליה ספק בין כוכב לכוכב |
| 4 | 2 | רבי אומר הלבנה בתקופתה התחיל גלגל החמה כ״ | רבי אומר התחיל גלגל חמה לשקוע וגלגל לבנה לעלות בין השמשות ר' חנינא אמר סוף גלגל המה לשקוע ותחלה גלגל לבנה לעלות ותני שמואל אין כו' |
| ג | 7 | ועולה ואוכל בתרומתו | כ"ז ליתא |
| | שו"א | ודאי לטומאה ולקרבן | ודאי היא לטומאה ולקרבן |
| ד | 9 | שרי עליל | שרי מלכא עליל |
| 8 | 33 | אפילו כורתו | אפי' קורתו |
| 10 | 22 | רבי יסא בשם ר' יוחנן הלכה כחכמים | אמר רבי יסא הלכה כחכמים |
| ו | 23 | והרתיק | (בד"א) ודפק |
| | שו"א | דמר ר' זעירא תנאי כו' | דמר רבי זעירא תני אחוי דרב חייא ודרב אבא בר חנה |
| ז | 8 | ר' אליעזר | ר' אליעזר בן עזריה |
| | 16 | אם את הוא אומר כו' | אם אתה אומר עד שיעלה עמוד השחר הוא סבר שלא עלה ועלה נמצא אוכל ומתחייב |
| | במתני' | בשחרית | בשחרין |
| | | לכרתן | לכרתי |
| | | עד הנץ החמה | וגומרה עד הנץ החמה |
| | | כאדם שהוא קורא בתורה | כקורא בתורה |
| 18 | 30 | השוכן בבית הזה כו' | מי ששכן שמו בבית הזה ישכין ביניכם אהבה ואחוה שלום וריעות |
| | שו"א | נהגין הוינן יתבין כו' | נהגין הוינא בי רב בין מדרש בין הלכות מזקקינן למברכה |
| יא | 15 | כל הברכות אחר חתומיהן כו' | כל הברכות אחר חתומיהן ואין אומרים בהם ברכה פסוק התיב ריב"א קומי ר' יסא מכיון דו אמר אחר חתומיהן ויאמר ברכה פסוק אמרין הכין הוא הדין טליא דהוא סבר מהו אחר חתימיהן שאם היה עומד בשחרית והזכיר של ערבית וחזר וחתם בשל שחרית יצא א"ר אחא כל הברכות מעין חתומיהן כו' |
| | סוה"מ | להביא את ימות המשית | להביא לימות המשיח |
| 22 | 2 | ורבנן דהתם | ורבנן דהכא |
| | 4 | ר' בא רב יהודת בשם רב | ר' בא בשם רב יהודה בשם רב |
| | | פרק שני | |
| יב | 7 | גמ' א"ר בא | נמ' היה קורא בתורה וכו' א"ר בוא וכו |
| | שו"א | א"ר חנינא | ליתא |
| 24 | 2 | א"ר עילא הראשון ליהיד | אמר רב הונא הראשון ליהיד |
| | 6 | ר' הונה.... צריך לקבל עליו מלכות שמים | ר' הונא אמר צריך לקבל עליו עול מלכות שמים |
| | 15 | רב שאיל לר' חייא רבא ולינא | אמר ליה רב שאול לר' חייא רבא וליכא חמי |
| | 19 | דלא מטי מילה | דלא יטיף מלה |
| | 21 | אדא יתנה | אדאי דתנא (בד"א) אבא תני |
| | 29 | עד תשע שעות | מלת עד ליתא בד' אמשטרדם |
| | 31 | ר' יוסי בעי כו' | ר' יוסי בעי היה זה צריך פשוטה לפניה וזה צריך פשוטה לאחריה תקיעה אחת מוציא מידי שתיהן |
| | שו"א | דר"ש בר אבא | דר"ש בן אלעזר |
| יג | 13 | אבא בר בר חנה כו' | בר הנא אמר כדי שאילת שלום בין רב לתלמיד ויאמר שלום עליך |
| 26 | 2 | דברי ר' מאיר | ליתא |
| | 10 | מדמי | (בד"א) מרם. |
| | 11 | ר' הונה רב יוסף | רב הונא בשם רבי יוסי |
| | 20 | למה קדמה שמע כו' | למה קדמה פ' שמע לוהיה אם שמע כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ מקבל עליו עול מצות |
| | 29 | רב פליגא עלוי | מתני' פליגא עלוי דרב הרי שהיה עסוק בקבר למת פורש למקום טהרה ונוטל ולובש תפיליו וקורא את שמע ומתפלל מתניתין מסייעא לרב שאדם יקבי מלכות שמים כו' |
| יד | 6 | ר' יוחנן בסיתוא כו' | (בד"א) ר"י בקייטא דלא הוה חזיק רישא הוה לביש תרוויהון ברם בסיתוא דהוה חזיק רישא לא הוה לביש אלא דאדרעי |
| | 30 | כשהוא נותן על יד כו | (בד"א)כשהוא נותן על יד מהו אומר ברוך אקב"ו להניח תפילין כשהוא נותן על הראש מהו אומר ברוך אקב"ו על מצות תפילין |
| טו | בראשו | ודא מסייעא כיי דמר ר' יצחק בנין ר' יוחנן עד יעקב תורמוסרה היה לובשן | ליתא כל זה ומקומם לעיל בהלכה זו |
| | 8 | ניף ימא | כיף ימא |
| | 10 | בשם אבא | בשם ר' אבא |
| 30 | במתני' | ר' יוסי אומר יצא | (בד"א) ר' מאיר אומר יצא |
| טז | 3 | מה כן אמרין | מה הן אומרים (בד"א) מה אנן אומרין |
| | 6 | ר' חייא | ליתא |
| | 12 | בשמע | (בד"א) בק"ש |
| 32 | 1 | דר' יוסי הוי כו' | דר' יוסי היא היא שמע היא שאר מצות |
| | 4 | לר' יודא | (בד"א) ליתא |
| | 17 | ר' לוי ר' אבדימא דחיפה כו' | ר' לוי דמן חיפא בשם ר' אבודימי |
| יז | 21 | וכמה | ליתא |
| יח | 1 | האומנים | הפועלי (ובד"א) הפועלים קורין בראש האילן והאומנין בראש הנדבך |
| | 4 | כיני מתניתה | תני מתני' |
| 36 | במתני' | לימדתנו רבינו כו' | לא למדתנו רבינו שהתן פטור מק"ש |
| | 17 | שמותר לבעול בעילה כו' | שמותר לבעול בתולה לכתחלה כו' |
| יט | 3 | כמי שמתכוין לעשותה כלי | כמו שמתכוון לעשות לה פה |
| | 4 | רב יצחק בר רב משרשיא או מקשי מה שבינה | רבי יצחק בר משרשיא בעי ומה בינה |

# נוסחאות ירושלמי דפוס קושטאנדינא ברכות פרק ב–ו

| עמוד | שורה | נוסחת דפוסנו | נוסחת ד' קושט' ואמשט' |
|---|---|---|---|
| יט | 8 | תני לא יבעול אדם בעילה לכתחלה בשבת | תני לא יבעול אדם בתולה לכתהלה בשבת |
| | 13 | גנזכייה | (כד"א) גניניא |
| | | שמע שמואל ואיקפיד עילוי ומית עילוי וקרי ברוךשנגפו | (כד"א) ואקפיד שמואל ומית קרי עלי'שמואל ברוךשנגפו |
| | 16 | הלכת' דרישי' דפרקא אהרייא | הלכתא דפרקא אחרייא |
| | שו"א | לא כן אלפך ר' אמי הוה ליה עובדא | לא כן אלפן רבי דרבי אמי הוה ליה עובדא |
| 38 | 15 | כהדא דשמואל בר אבא עלו בו הטטין כו' | כהדא דשמואל בר אבא על לו חטטין ברישיה אתון שיילין לר' יסא מהו דיסחי א"ל דלא יסחי ימות |
| כ | 6 | שאתם נכווין בפושרין ואי אתם נכוין | שאתם נכוין בפושרין ועכשיו אני רואה שאי אתם נכוין |
| | 8 | מפני שהעבדים כבהמה | כ"ז ליתא |
| | 10 | מי שמת עבדו או בהמתו | מי שמת לו עבדו או שפחתו או בהמתו |
| | 31 | קריין ולקיט לה | (בד"א) קריין ומיקם עלה |
| 40 | 14 | וכן הוות ליה | (בר"א) וכן הוות ליה ומית |
| | 16 | וכן הוות ליה | (כד"א) וכן הוות ליה ומית |
| כא | 28 | והא תנינן חתן פטור חהן אם רוצה | והא תנינן חתן אם רוצה לקרות |
| | | **פרק שלישי** | |
| | רה"פ | פטור מק"ש ומן התפילין | פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין |
| 42 | 1 | את שהמטה צורך בהן | את שלמטה צורך בהן |
| | 20 | תני ומן התפילין | (בד"א) ליתא |
| | 22 | כל שבעה | (בד"א) ליתא |
| | 30 | שיעשה ר' אליעזר כר' יהושע שלא להלוץ | (בד"א) שיעשה כר' יהושע שלא להלוין |
| | 31 | הלכה כרבי אליעזר | (בד"א) הלכה כר"א בנתינה |
| כב | 17 | כפיטם | (כד"א) כפינום |
| 44 | 23 | ואם אינו יכול לעשות מחיצה הופך את פניו לכותל ואוכל | אין לו מחיצה הופך את פניו ואוכל |
| | שו"א | כמה | ליתא |
| | | אבילא ולמחר מזרחייא | אבילה ולמחר מדיליה |
| כג | 1 | הוה כתובה מטתיה אונס | הוה בטובא מטא יתיה אונס |
| | 9 | וכשמת ר"ג | וכשמת רשב"ג |
| | 29 | אי משום דבאש ליח דפריש כו' | אין משום דבאש ליה דפירש לא ידעין ואי משום דהיה טיסן |
| | שו"א | ולקידוש החודש ולעבור שנה | ולקידוש החודש ולעיבור החודש ולעיבור שנה |
| 46 | 26 | יהא יודע להפריש | אם יזכה ידע להבחין בין מלכות למלכות |
| | 30 | ר' נסא | ר' יסא |
| כד | 3 | אחת רחוקה וטהורה ואחת קרובה וטמאה | אחת ארוכה ואחת קצרה הארוכה טהורה והקצרה טמאה |
| | 7 | אפילו טומאה שהיא מדברי תורה | אבל לא בטומאה של תורה |
| | 16 | ר' ירמיה | ר' ישמעאל |
| | שו"א | דהוון סברין | דסבריא |
| 48 | 1 | מפסיקין לק"ש | פטורים מק"ש |
| | 6 | ומצאן עומדין ומתפללין אם יודע הוא מתחיל | ומצא צבור שהיו מתפללין אם יודע שהוא מתחיל |
| כה | | דתוספתא | ליתא |
| 50 | 19 | סוכה אפשר לה ליבטל ת"ת אפשר לו שלא ליבטל | (כד"א) סוכה אפשר לה שלא להבטל ת"ת אי אפשר לה שלא להבטל (פי' בשעת שינה) |
| | 24 | תפתר בעונה אחריהן אמן כיי דתנינן תמן מי שהיה עבד כו' | (בד"א) מלת אמן ליתא כי האי דתנינן תמן עבד ואשה וקטן מקרין אוהם ועונין אחריהם אמן |
| כו | 14 | ואפילו ראה את עצמו ניאות בחלום | ואפילו ראה עצמו בחלום |
| 52 | 10 | ר' אחא בשם תנחום בר' חייא | (בד"א) בשם ר' תנחום בי ר' חייא |
| | 26 | לית ר' פשט בי עם ר' בין פירקיא בליליא | לית ר' פשט פרקים עם ר' בין בליליא |
| | | | (בד"א) פרקין בליליא |
| | 27 | עם ר' נחמיה בריה | (בד"א) לר' ירמיה בריה |
| כז | מתני' | אבל לא יתכסה | ולא יתכסה |

| עמוד | שורה | נוסחת דפוסנו | נוסחת קושט' ואמשט' |
|---|---|---|---|
| 54 | 21 | תני גרף אחד של רעי כו' | תני גרף של רעי ושל מים צריך להרחיק ממנו ד' אמות בין לפני המטה בין לאחר המטה ומי רגלים עצמן נתן לתוכן מים כל שהוא קורא כנגדן ואם לאו לא יקרא |
| | | **פרק רביעי** | |
| כט | במתני' | תפלת הערב אין לה סבע | תפלת הערב אין לה קבע ר' יהודה אומר עד שבע שעות |
| ל | שו"א | (רבי נתן בר טוביה) בשם ר' יוחנן כו' | ליתא כל המאמר |
| 60 | 18 | דנצלי דמנחתא | (בד"א) דנצלי נעילת שערים |
| | 19 | ושמשא בריש דקלא | ושמשא בי רב בריש דקלי |
| 62 | 4 | מריו | ליתא |
| | 18 | היך מזכיר הוא של ר"ח | היכן מזכיר של תענית במוסף |
| | 20 | כהדא רר' אבא | כהא דר' אבא |
| לב | 7 | ירמיה | ר' ירמיה |
| | 11 | סחורא | סחורנא |
| | 28 | למה | ליתא |
| לד | 18 | ועדיין אין את לזו | ואדין את לזו |
| | 20 | איזהו שבע מעין י"ח | (בד"א) ליתא מלת שבע |
| | 21 | לר' נחום | (בד"א) לר' נסים |
| | במתני' | מתפלל תפלח קצרה כו' | מתפלל תפלה קצרה ואומר הושע ה' את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העבור יהיו צרכיהםמלפניך בא"י שומע תפלה |
| 68 | 22 | רב נחמן בר יעקב ורב ששת | ר' נחמן ור' יעקב |
| לה | במתני' | ירד | ירד ויתפלל |
| לו | 15 | ר' אחא ר' יונה בשם ר' זעירא | ר' אחא בשם רב |
| | | **פרק חמישי** | |
| 72 | במתני' | כדי שיכוונו את לבם | כדי שיכוונו לבם למקום |
| לז | 15 | הרואה טפה כעין החרדל יושבת ומשמרת עליו ז' נקיים | הרואה טפת דם יושבת עליה שבעה נקיים |
| | 19 | דנן בתבן | דנן ותבן |
| 74 | 7 | איכן הוא קרוב | (בד"א) היכן הוא קרוב בבתי כנסיות ובבתי מדרשות |
| לח | מתני' | ושואלין שנים בברכת השנים | ושאלה בברכת השנים |
| 76 | בשו"א | מדוחק | לדוחק |
| | | מריות | לשבח |
| לט | 8 | חוזר לעבודה | ליתא |
| | 11 | שלא תשנו מטביעה של תפלה | שלא תשנו ממטבע שטבעו הכמים בתפלה |
| 78 | מתני' | ומאין הוא מתחיל מתחלת ברכה שטעה זה | מהיכן מתחיל ממקום שטעה זה |
| מ | 1 | ר' פינחס | (בד"א) ר' יצחק |
| | 9 | שעושין למדותיו של הקב"ה רחמים | (בד"א מוסיף) „ואינן אלא גזירות" |
| מא | 4 | לברך לפני | לברך לפניו |
| | | **פרק ששי** | |
| מג | 10 | אין תימר מתניתין שניא היא שאמרה התורה מרורין תורמסין כיון ששלקן כבר בטלה מרירתן | אין תימר שניא היא דאמרה תורה מרורין וכיון ששלקן בטלה מרירותם |
| | שו"א | רב נחמן | (כד"א) ר' נהמיה |
| מד | 5 | וכל שאין אחריו | וכל שאינו אומר לאחריו |
| | 15 | לחלוק לו כבוד לרבו | לחלוק כבוד לאביו או לרבו |
| | שו"א | והדא מורתא שחיקתא | והדא טריתא שתיקתא [עי' ערוך ערך טרת] |
| 88 | 9 | עד כמה יהיו פרוסות | עד כמה יהו הפרוסות קיימות |
| מה | 4 | לעדן בהן נפש כל חי בא"י על הארץ ועל מעדניה | להחיות נפש כל חי בא"י על הארץ ועל מעדנים |
| | 9 | בורא מיני נפשות | בורא נפשות רבות |
| | 25 | דבית ר' ינאי | דבי ריש גלותא |
| 90 | 19 | בשם שמואל | ליתא |
| מו | 8 | בכלל פירות העץ | בכלל פירות האילן |
| | 13 | על המטבע שטבעו | ממטבע שטבעו |

| עמוד | שורה | נוסחת דפוסנו | נוסחת ד' קושט' ואמשט' |
|---|---|---|---|
| מ | 16 | אפילו אמר ברוך שברא החפץ הזה מה נאה הויא זה יצא | אפילו שאמר ברוך שברא פת זה מה נאה פת זה |
| | 19 | פיסתא | פיתא |
| 92 | 6 | אלא לך לוגלן | אלא לך לגלגן |
| | 7 | ולזה אמר | ולזה אמ״ו |
| | 8 | אזלינן | (בד״א) אזלי |
| | מתני' | גידולי | גדולו |
| | | על החומץ ועל הגובאי ועל הנובלות | על חחומץ והנובלות והגובאי |
| מז | 10 | דתנינן תמן | כדתנן |
| | 17 | גבי אילין | לגבי אילן |
| מח | 2 | כשאכל מאותו המזון באמצע המזון | (בד״א) כשאכל מאותו המזון באמצע |
| | 5 | אמר ר' חנינא | ליתא מלת אמר |
| 96 | 11 | ריב״ל אמר בשבוע הבן היא מתניתא הא בעל הבית | ריב״ל אמר בשבועה כן היא מתניתין באורחי' הא בעה״ב |
| מט | 14 | רבי אחא רבי חיננא בשם ר' יהושע | ר' הושעיא בשם רב |
| נ | מתני' | וחכמים אומרים ברכה אחת | וחכ״א ברכה מעין שלש |
| | 24 | אכל שלק | אכל שלוק |
| | | **פרק שביעי** | |
| נא | 3 | והנכרי | ליתא |
| | 5 | וכה איתמר חייבין לזמן | וכא אתמר רשאין ליחלק |
| | 10 | אני אין לי אלא משנה | אנו אין לנו אלא משנה |
| 102 | 5 | ר' יונה על הדא דרב הונא | (בד״א) ר' יונה אמר על הדא דר״ה |
| | 7 | רב חסדא אמר והן שבאו | (בד״א) על דעתיה דרב חסדא והן שבאו |
| נג | 17 | א״ר יוסי קייטא רבי סימון ר' חנינא ר' סימון בשם ריב״ל | אר״י קיימה ר' שמעון בשם ריב״ל |
| 106 | 2 | תשעה נראין כעשרה מה מזמנין מסיימין | תשעה נראין כעשרה מזמנין מה מסיימין |
| | 3 | ר' ברכיה א״ר יעקב בר זבדי בעא קומי ר' יוסי | אר״י בר זבדי בעא ר' ברכיה קומי ר' יוסי |
| | 20 | ואית דאמרין בעין קומי ר' שמואל בר שילת | ואית דאמרין רב בעי קומי ר' שמואל בר שאילת |
| | 23 | אצרכת לי מיצרי לי מינך לא שאלתיה | אצרכית למשאלתיה ומצרי לי מנך ולא שאלתיה |
| נד | 28 | תני עלה היסב ואכל עמהן אע״פ שלא אכל כזית דגן מזמנין דברי הכמים | תני הסב ואכל עמהן אע״פ שלא אכל כזית מזמנין עליו וכדברי חכמים |
| | 30 | שנים פת | שנים דגן |
| 108 | 7 | בריבוא אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו | ברבוא אומר נברך לה' אלהינו אלהי צבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו, ברבוא והוא אומר ברכו כענין שהוא מברך כך הם עונים אחריו ברוך ה' אלוהינו אלהי ישראל יושב הכרובים על המזון שאכלנו |
| | 23 | איני מוציא את עצמי מן הכלל | (בד״א) אינו מוציא עצמו מן הכלל |
| | 27 | קומי זעירא מזג ליה כסא | (בד״א) קומי ר' זעירא מזג ליה כסא ויהב ליה |
| | | סב ברוך א״ל יהב דעתך דאת מישתי חורנא | סב בריך והב דעתך דאת משתי חורנא |
| נה | מתני' | ועשרה אינן נחלקין עד שיהו עשרים | ועשרה אין נחלקין עד עשרים |
| 110 | 24 | ר' זריקא בשם ר' יוסי ב״ח | (בד״א) כהדא דר' זריקא בשם ריב״ח |
| | | **פרק שמיני** | |
| 112 | 11 | ד״א היין תדיר וקדושה אינה תדירה | ד״א תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם |
| | | וקדושה אינה תדירה | (בד״א) וקדושת היום אינה תדירה |
| | שו״א | ואת יום השבת | ויום השבת |
| נז | 2 | ואין שם אלא אותו הכוס את אמר מניחו לאחר המזון ומשלשל כלם עליו | ואין כאן אלא כוס אחד ואת אמר מניחו לאחר המזון ומשלשלן עליו |
| | 21 | מאור | (בד״א) נר |
| 114 | 5 | שמואל לא אמר כהדא דר' חנינא | (בד״א) שמואל אמר כהדא דר' חנינא ובד״ק לא גרס זה וגורס כך ואתי ר' חנינא כשמואל |

| עמוד | שורה | נוסחת דפוסנו | נוסחת ד' קושט' ואמשט' |
|---|---|---|---|
| 114 | 6 | דאמר ר' אחא בשם ריב״ל | דאמר ר' אחא בשם שמואל |
| | 8 | לוי אמר ינהק | לוי אמר יהנק |
| | 15 | וקשיא יוחנן על דר' יוחנן | ועל דר' יוחנן קשיא (ובד״א) וקשיא על דר' יוחנן |
| נח | שו״א | כלפניהן כלאחריהן | כלפניו או כלאחריו |
| 116 | 16 | בר בר כהנא | (בד״א) בר רב כהנא |
| | 17 | נטילת ידים לחולין אין נטילת ידים לתרומה | נטילת ידים לתרומה ואין נטילת ידים לחולין |
| | 22 | מן דהוה אכיל | כד הוה אכיל |
| | 24 | ר' זעירא אמר | מלת אמר ליתא |
| 118 | 1 | ד״א אין ידים לחולין וכבית שמאי יש ידים לחולין | דבר אחר אין נטילת ידים לחולין מן התורה וכב״ש יש נטילת ידים לחולין |
| | 10 | בית שמאי אומרים אע״פ מנטף טהור ובה״א טמא ואם היה שמן טמא מתחלתו בש״א כדי סיכת אבר קטן ובה״א משקה טופח | בש״א אפילו מנטף טהור ובה״א כדי סיכת אבר קטן ואם היה מתחלתו טמא בש״א כדי סיכת אבר קטן ובה״א טופח |
| ס | 25 | עלה וטעין | (בד״א) על וטעין |
| | 27 | קטעין | (בד״א) טעין |
| 120 | מתני' | על הנר ועל הבשמים של גוים ועל הנר ועל הבשמים של מתים ועל הנר ועל הבשמים שלפני ע״ז | ולא על הבשמים של נכרים ולא על הנר ולא על הנר ולא על בשמים של מתים ולא על הנר ולא על הבשמים של ע״ז |
| | 28 | קיומינה במעשיו | קימוניה במעשיו |
| סא | 9 | ניהא גוי שהדליק מישראל מעתה אפי' גוי מגוי | (בד״א) ניחא נכרי שהדליק מישראל ישראל שהדליק מנכרי, מעתה אפי' נכרי מנכרי |
| 122 | 19 | אלין | ליתא |
| | 23 | ר' חייא בשם שמואל עד שיתעכל המזון שבמעיו והכ״א כל זמן שהוא צמא מחמת אותה סעודה ר' יוחנן אמר עד שירעב | (בד״א) ר״ח בשם שמואל כל זמן שהוא צמא מחמת אותה סעודה ר' יוחנן אומר עד שירעב |
| | 35 | הכא מתניתא | (בד״א) היא מתניתא |
| | 38 | דאנן חמי רבנן דרבביא עבדין כן אינון קיימין בצבורא דאילין אמרין דין ברוך הבא ואילין אמרין בשם ה' ואילין יוצאין ידי חובתן | דאנן חמי רבנן דרבביא קיימין בצבורא אלין אמרין ברוך הבא ואלין אמרין בשם ה' ונפקין אלין ואלין ידי חובתם |
| | | **פרק תשיעי** | |
| סד | מתני' | ברוך שכחו מלא עולם | ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם |
| | שם | ברוך עושה בראשית | ברוך עושה מעשה בראשית |
| | שם | ועל שמועות הרעות הוא אומר | על בשורות רעות אומר |
| | שם | בזמן שהוא רואה לפרקים על הגשמים | (בד״א) בזמן שהוא ראוה. לפרקים אומר ברוך עושה בראשית על הגשמים |
| 124 | 6 | שהיתה פורשת מים הגדול | (בד״א) שהיתה פורשת לים הגדול |
| 126 | 40 | העובר לפני בתי ע״ז | הרואה בתי ע״ז |
| סה | 13 | עד שתראה בחצי המטר | עד שתראה בחצי טפח |
| | 47 | ובסוף כדי שיודהו פניה | ובסוף כדי שיודהו פני הקרמיד |
| 130 | שו״א | ורב אדא ורב בימי | (בד״א) ורב אדא בר אבימי |
| | מתני' | ברוך שהגיענו לזמן הזה | ברוך שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה |
| | שו״א | קנה אומר ברוך שהגיענו לזמן הזה, ניתן לו אומר ברוך הטוב והמטיב לבש בגדים אומר ברוך מלביש ערומים | קנה אומר שהחיינו נתנו לו במתנה אומר ברוך הטוב והמטיב לבש אומר ברוך מלביש ערומים |
| סו | 1 | העושה סוכה לעצמו אומר באקב״ו לעשות סוכה, לאחרים לעשות לו סוכה לשמו | העושה סוכה לעצמו מברך באקב״ו לעשות סוכה ואב לאחרים אומר לעשות סוכה לשמו |
| | 12 | כשהוא קובע אומר באקב״ו על מצות מזוזה | כשהוא קובעה אומר לקבוע מזוזה |
| | 33 | ויש אומרים קדושין בבעילה חוריי | וי״א אף קדושין בבעילה הורון |
| 134 | 6 | והפסיד | (בד״א) והפשיר |
| | 10 | רחתת ענתה | (בד״א) אחת ענתה |
| סח | 16 | כל כדבייא בישין וכדבייא דאורייתא טבין | כל שתקייא טבין ושתקייא דאורייתא בישין |

# תורתן של ראשונים

## גרסאות ושנויי נוסחאות, פירושים ובאורים

# בתלמוד ירושלמי

### הפזורים ונפוצים בספרי הפוסקים והמפרשים ושו"ת של רבותינו הגאונים הראשונים ז"ל

נבררו ונאצלו מקבוצתם הגדולה שקבצה הג"מ בער ראטנער ז"ל בספר אהבת ציון וירושלים (י"ב חלקים ממנו כבר יצאו לאור).

ע"י המאסף שפ"ן הסופר.

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| א | 5 | **ר"ג אומר עד שיעלה עמוד השחר** |

באבות דר' נתן „רבן גמליאל אומר עד קרות הגבר" וקרות הגבר קדים טובא לעמוד השחר.

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| 2 | 10 | **אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך ד"ת** |

כתוב בפי' הרא"ש ברכות פ"א סי' א' „ומה שאמר בירושלמי שהיו קורין את שמע כדי לעמוד בתפלה מתוך ד"ת לא שהיו קורין אותה בברכותיה אלא שהיו קורין פרשת שמע כמו שאנו רגילין לקרות אשרי קודם תפלת המנחה כו' עכ"ל. ובטוא"ח סי' רל"ה איתא בירושלמי שחוזר וקורא אותה וכו פי' רש"י שז: נה מיציאת הככבים וכתב מה שאנו קורין אותה בבהכ"נ אין אנו יוצאין בה אלא במה שאנו קורין אותה לפני מטתינו כו' עכ"ל.

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| ב | 19 | **ובלחוד דיתחמון תלתא כוכבין בר מן הדא כוכבתא** |

בר"ן ריש יומא „דגרסינן בירושלמי ברכות ובלבד שיתחמו תלתא כוכבין דדמיין חדא כוכבתא כלומר רצופין במקום אחד, היו מפוזרין אסור בעשיית מלאכה כו' עכ"ל.

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| ב | שו"א | **כל זמן שפני מזרח מאדימים** |

בתורת האדם להרמב"ן „כל זמן שפני חמה מאדימות"

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| 4 | 2 | **רבי אומר הלבנה בתקופתה כו'** |

בשבלי הלקט רע"ט „ירושלמי בברכות. בזמן שהלבנה זורחת בכח בידוע שכבר שקעה החמה, פי' ונ"מ לענין תענית עכ"ל

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| ד | 12 | **חד אמר כמלאכים** |

באשכול ח"א עמוד 17 ובכל בו סי' ט' הגי' חד אמר כמלאכי השרת.

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| | 18 | **אמר רב הונא זה שרואה את הכהנים בבית הכנסת** |

בשו"ת ראבי"ה דף נ"ד „ירושלמי ברכות וגמ' דידן כו' אר"ה זה שרואה את הכהנים פושטים כפיהם בבית הכנסת. בברכה ראשונה צריך לומר כו' עכ"ל ובאור זרוע ח"ב פי' תי"ג „ואותן הפסוקים המפורשים בפרק אלו נאמרין. ובירושלמי דברכות שהעם אומרים בזמן שהכהנים מברכים אותם אין אנו אומרים אותם כמסקנא דשמעתין כג' עכ"ל.

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| ה | 25 | **הרגע אחד מחמשת רבוא וששת אלפים ושמונה מאות וארבעה ושמונה לשעה** |

בס' הישר לר"ת פי' תצ"ג „וכמה רגע נראה דהכי גרסינן אחד מרבוא ושלשת אלפים ושמונה מאות ועשרים וארבעה בשעה, כך מצא ר' מכוון ע"פ התוספתא שאומר כ"ד עונות בשעה כ"ד עתים בעונה כ"ד רגעים בעת כו' עכ"ל והתוספתא הנ"ל נזכרת לעיל בירושלמי כאן.

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| ו | 6 | **והנה קרי וחזר וקרי עד דהוה שקע מיניה גו שינתיה** |

וכתב רב האי שראוי להקדים הברכה לק"ש ולזמורים ולכל הפסוקים האלו כדי שישן מתוך הקריאה ומביא ראיה מהירושלמי דהכא. וכן כתב בב"י (טוא"ח סי' רל"ט) ובכ"מ הלכות ק"ש פ"ב הי"א והג"מ בפרק ז' וכן הוכיח רב נסים גאון מהכא שק"ש צריך שתהיה סוף קריאתה סמוך לשינה.

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| ויו | 7 | **ומאי טעמא כו' רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם וגו'** |

ע"י בב"י בטוא"ח סי' ס"ב כתוב בא"ח לפי דעת הירושלמי נראה שאם מחמת חולי או אונס אחר קרא ק"ש בלבו יצא שנא' אמרו בלבבכם וכו' עכ"ל

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| 12 | 13 | **אע"פ שאני מיקל לאחרים מחמיר אני על עצמי** |

בבבלי (שבת קל"ד ע"א) אמר ר"מ „אע"פ שאני אומר כך וחבירי אומרים כך מימי לא מלאני לבי לעבור על דברי חבירי

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| | 21 | **רבי שמעון אומר כל הספיחין מותרין** |

בפרדס (סי' נ"ו) „בדתני תמן כל הספיחים אסורין" ועי' שביעית פ"ט מ"א ובבלי פסחים נ"א ע"ב שמפורש שם הגירסא ג"כ ר' שמעון לומר כל הספיחין אסורין ועי' מ"ש בגליון הגמ' פסחים שם) ועי' בערוך ערך ספח.

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| ז | 21 | **בין תכלת לכרתן** |

הראבי"ה בחי' לברכות (ג' ע"א) „וגרס בירושלמי בין תכלת לכרתי בין פירפירון ובין פריפינין והוא מעיל שקורין בלע"ז פירפורא ויש שדומה לו קצת" עכ"ל

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| 14 | 15 | **כההוא דאזיל ליה לאכסניא ואתא לקיצין** |

בסמ"ג עשין כ"ב פירש „משיכיר חבירו שאינו רגיל בו אלא לפרקים כאדם שבא לאכסניא לפרקים עכ"ל וכן פי' באבודרהם.

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| 14 | 26 | **והגיע עונת ק"ש** |

המאמר נובע מהתוספתא ברכות פ"א ובתוספתא כ"י ערפורט הגי' „והגיע זמן ק"ש כמדומה אני שנתיאשו מלקרות מפני שהן עסוקין בצורכי צבור" ולפנינו ליתא הטעם מדוע נתיאשו מלקרות ומתוספתא זו לקח הרמב"ם ה' ק"ש פ"ב ה"ה במה שכתב היה עוסק בצרכי רבים לא יפסוק כו' והמפרשים לא ידעו מקורו.

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| | 28 | **כדי שתדא החמה מטפטפת על ראשי ההרים** |

בסמ"ג עשין י"ח „ומפרש בירושלמי ייראוך כדי שתהא החמה מטפטפת בראשי ההרים הוא הנץ החמה עכ"ל

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| ח | 11 | **אפי' לק"ש אין אנו מפסיקין** |

בחי' רבינו יונה על הרי"ף בברכות פ"א כתב „כמו שמצינו שר' שמעון בן יוחאי לא היה מתפלל אלא משנה לשנה" עכ"ל וזה ליתא בשום מקום. ואפשר שבן היה הגירסא לפניו בירושלמי כאן.

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| | 14 | **דרשב"י אמר אלו הוינא קאים על טורא דסיני כו'** |

בפי' רבינו יונה לאבות פ"א מי"ז „וכן אמרו בירושלמי ארשב"ל אלו הוינא בטורא דסיני בעינא תרי פומי הדר אמר השתא דלית לן אלא חד לא יכולנא למיצל נפשין מלישנא בישא כ"ש אי הוה לן תרין כו' עכ"ל.

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| | 18 | **ר' חנינא בן עקיבה אומר כשם שמפסיקין לק"ש כך מפסיקין לתפלה ותפילין ולשאר כל מצותיה של תורה** |

בתוספתא ברכות פ"ב „חנינא בן עקיבא אומר כשם שמפסיקין לק"ש כן מפסיקין לתפלה אבל בבבלי סוכה כ"ז ע"א מובאה התוספתא בגירסא תמוה, וז"ל „תניא אמר רבי חנינא בן עקיבא כותבי ספרים תפילין

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|

ומזוזות הן ותגריהן ותגרי תגריהן וכל העוסקין במלאכת שמים לאתויי מוכרי תכלת פטורין מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה, לקיים דברי ר' יוסי הגלילי שהיה ריה"ג אומר „העוסק במצוה פטור מן המצוה" עכ"ל הברייתא ומה תמוה הגירסא היתכן לומר שפטורים מכל מצות האמורות בתורה ועי' בב"י טאו"ח סי' ל"ח.

16 | 4 | ר' שמעון בן יוהאי ע"י שהיה תדיר בד"ת לפיכך אינה חביבה יותר מד"ת

במאור פ"ק דשבת גרס „רשב"י ע"י שהיה מחודד בד"ת (ברשב"א בחי' ברכות י"א ע"א גרס „ע"י שהיה חדד בד"ת") לפיכך אינה חביבה עליו יותר מד"ת, א"ר אבא מדלא תנינן אלא כאדם שקורא בתורה... ורבנן אמרי מקרא כמשנה" עכ"ל.

16 | 22 | שלא יראוני התלמידים ויעשו הלכה קבע כדברי ב"ש

בתוספתא שם (הוצאות צ"מ) שלא יראו התלמידים ויעשו קבע כדבריך" ובבבלי ברכות שם „שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות"

16 | 24 | דודים דברי סופרים

בפי' ר"ח ע"ז ד' ל"ה ע"א מובא הירושלמי בזה"ל „ירושלמי, דודים דברי סופרים, יין דברי תורה טובים דודיך מיין חבינן (באו"ז וראבי"ה גרסי „חמורין") דברי סופרים מדברי תורה תדע שהרי ר' טרפון כו' ומפני שעבר על דברי חכמים נתחייב מיתה כו' ותנן נמי האומר אין תפילין כו'" עכ"ל

ט | 3 | פלמטרין

ג' הערוך (בערך סמנטר) בירושלמי „פולמונטרין"

| 9 | הדא דתימא משיצאה בת קול

בסדר רב עמרם גאון צד 5 „בתלמוד א"י עד שלא יצתה ב"ק המהמיר וכל העובר על דברי ב"ה חייב מיתה ובתלמוד א"י בענין אותה הלכה רב נחמן בר יצחק אמר עשה כדברי ב"ש חייב מיתה א"ר טרפון אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדברי ב"ש וסכנתי בעצמי כו' עכ"ל ולפנינו בירושלמי ליתא המאמר מן רב נחמן בר יצחק כו' וישנו בבבלי ברכות א' ע"א

ט | 29 | והגית בו יומם ולילה שתהא הגיות היום והלילה שווין

ע"י מ"ש הרשב"א מובא בפי' חרדים ומראה הפנים וברוקח סי' מ"ט „בירושלמי בפ"א דברכות לפי שאין מצות ציצית בלילה לפיכך מוסיפין שומר עמו ישראל, א"ר לוי הדא דתימר בחול אבל בשבת וביו"ט פורס סוכת שלום" עכ"ל

| 31 | על שם שבע ביום הללתיך

בב"י בטוא"ח סי' רל"ו „ירושלמי ע"ש שבע ביום הללתיך כלומר שבשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב שתים לפניה ושתים לאחריה, ובילקוט שמעוני על תהלים תתע"ח הגירסא „ע"ש שבע ביום הללתיך ר' חנין בשם רבי שבע מצות עושה אדם בכל יום ק"ש ב"פ ומתפלל ג"פ ואוכל ומברך ב"פ" עכ"ל

| 34 | מפני מה קורין שתי פרשיות הללו בכל יום... ר' לוי אמר מפני שעשרת הדברות כלולין בהן

בתוספתא ברכות י"ב ע"ב ד"ה בקשו „איתא בירושלמי דאותן שלש פרשיות שתקנו בק"ש לפי שבהן עשרת הדברות ועיין בו ותמצא הכל" עכ"ל ובמנהיג (ד' ט"ז) ברכות ירושלמי בק"ש נאמרו עשה"ד כו' למדנו מזה שצריך האדם לקרות את השלשה פרשיות בכוונת הלב כו'

| 40 | ומצות וחקים ותורה צוית וכו' להודיעך שהיא שקולה

בדפוס מגנצא מוסיף מהו מצוות „מלא כו' וכן היה בירושלמי כאן לפני הפרדס לרש"י סי' נ"ח וזה מבואר בירושלמי נדרים פ"ג ה"ט „אמר ר' אלעזר ב"ר אבונה מצוות שבת מליא להודיעך שהיא שקולה כנגד כל מצותיה של תורה"

18 | 5 | מהו אמת א"ר אבון שהוא אלהים חיים ומלך עולם

בחי' ראבי"ה הגי', וכתיב וה' אלהים אמת הוא אמת וחותמו אמת

| 8 | כאלו העדת עלי שלא בראתי שמים וארץ

בראב"ן סי' קמ"ז „כאלו העדת עלי שלא בראתי עולם לששה ולא נחתי בשביעי עכ"ל.

18 | 10 | ביתך ולא בית חבירך

בחי' ראבי"ה שם מוסיף „רמ"ח תיבות יש בק"ש חסר ג' כנגד רמ"ח איברים שבאדם מוסיפין רבנן עלה שלש אל מלך נאמן עד דהוון רמ"ח ע"כ גמרא דא"י, עכ"ל ראבי"ה ולפנינו ליתא בירושל' ובפרדס לרש"י סי' נ"א שג"כ לא נמצא לפנינו וז"ל „וכתבתם על מזוזת ביתך ולא ביתו של חבירך והייתם קדושים זו היא קדושת כל המצות" עכ"ל ושבע תיבות האחרונות אינם לפנינו

| 20 | מפני טענות המינין

כן גרס רב נסים גאון בברכות י"ב ע"א... והערוך (ע' תרעומות) גרס „מפני טינת המינים שלא יאמרו אלו לבדם ניתנו למשה מסיני, וכן גרס באבודרהם דף כ"ז. וי"ג מפני תערומות המינים (עי' בבלי ברכות י"ב ע"א) שלא יאמרו כופרים אתם בכל התורה שאין אתם אומרים אלא עשה"ד וכתב הרמב"ם בפירושו למסכת תמיד פ"ה מ"א „ולא באר הבבלי מה היא תרעומת המינין אלא שנתבאר בתחלת ברכות בירושלמי ואמרם בדין היה שקורין עשה"ד בכל יום ויום אלא מפני מה אין קורין אותם מפני המינין שלא יהא אומרים אלו לבדם ניתנו למשה מסיני, וכבר אמרנו זה בהלכות ירושלמי שחברנו" עכ"ל

18 | 30 | שמואל אמר השכים לשנות קודם ק"ש צריך לברך לאחר ק"ש א"צ לברך א"ר בא והוא ששנה על אתר

בסמ"ג עשין י"ט „גרסינן בירושלמי בברכות הרוצה לשנות קודם ק"ש צריך לברך על התורה „פי' כמו שאנו נוהגין קודם זמירות לברך לפני פ' צו ומשנת איזהו מקומן ובריתא דר' ישמעאל ולאחר ק"ש אין צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה א"ר בון והוא ששנה על אתר פי' והוא ששנה לאלתר אז נראית אהבה רבה לשם ברכת התורה כו' עכ"ל הסמ"ג, וכן הוא באגודה סי' כ"ה, והנה לפנינו בירושלמי בכל הדפוסים לא נזכר כלל מהגי' שהי' לפני התוס' והסמ"ג והאגודה שכבר נפטר באהבה רבה. ובשבלי הלקט ענין תפלה סי' ה „כתוב בירושלמי והוא ששנה לאלתר שאינו נפטר באהבת עולם אא"כ שנה לאלתר וההיא דירושלמי דקאמר והוא ששנה לאלתר לאו אתלמוד תורה קאי אלא אקריאת שמע גופו קאי ואל תתמה על לשון והוא ששנה לאלתר לפי שבהרבה מקומות בירושלמי נאמר בק"ש לשון שינון כדאי'. התם (לעיל ה"א) שנייא התם ק"ש שהוא לשינון ועקרו מלשון ושננתם וזהו פי' של הירושלמי כו' עכ"ל.

יוד | 13 | וברכה אחרונה של ברכת המזון

בתוספתא כ"י ערפורט הגירסא וברכה אחרונה שבקרית שמע וכן גירסת הראבי"ה בחדושיו ברכות ד' ע"א

20 | 37 | כל הברכות פותחין: בהן בברוך

בעיטור ברכות חתנים צד 128 „כדגרסינן בירושלמי מאימתי, כל הברכות כולן פותח בברוך ואם היתה ברכה הסמוכה לחברתה כגון ק"ש ותפלה. אין פותח בה בברוך ואקשינן הרי הבדלה שניא היא דמפזרן והרי קידוש שניא שאם היה שותה כל היום כולו וקידש

עמוד | שורה

עליו היום אינו מברך על היין כו׳ ובהא איתשיל לרבינו האי ואמר ברכה הסמוכה לחברתה שאין פותחת בברוך הני מילי שחברתה יש בה פתיחה וחתימה אבל יש בה פתיחה ולא חתימה התימה ולא פתיחה פותח בברוך, ורבינו אב״ן מיג״ש ז״ל השיב עליו מהא דבני מערבא דמקשי והרי הבדלה וקידוש ש״מ דאי לאו רבי מפזרן סמוכה לחברתה ואע״פ שסמוכה לברכה שיש בה פתיחה בלא חתימה ומסתבר לן טעמא דרבינו האי והא דמקשה בגמ׳ דבני מערבא למאי דס״ד מעיקרא מקשה דל״ש בין מטבע ארוך למטבע קצר לכך פריך מהבדלה וקידוש אבל למסקנא מסקי התם טופס ברכות כך היא מטבע קצר פותח בברוך כלומר אע״פ שהן סמוכות זו לזו כו׳ והכי מסקנא דבני מערבא אשר יצר שהוא ארוך לקצר לא סמיכי לחברתה היא ואשר ברא נמי כו״

**א 4 הרי נברך שנייא היא שאם היו שנים יושבים ואוכלים כו׳ הרי הזן את הכל קשיא**

בתשובות המיוחסות להרשב״א סי׳ ר״א נמצא גי׳ אחרת וז״ל ״וכן אמרינן בירושלמי מס׳ ברכות דג״ם התם ברכה כו׳ עוד הקשה והאיכא הזן ופריק שניא היא שאם היו שנים אין אומר נברך שאכלנו משלו״ עכ״ל.

**22 2 ורבנן דהתם אמרין מתחיל ואינו גומר**

צ״ל ורבנן דהכא בני א״י וכן הגירסא בכמה דפוסים וכ״ה במלאכת שלמה במשניות ברכות ספ״א וכמ״ש בבבלי (ברכות י״ז ע״ב) אמרי במערבא ערבית דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה׳ אלהיכם אמת ופרש״י ״ק״ש של ערבית אין קורין בה פרשת ציצית כולה לפי שאין מצות ציצית בלילה אבל מתחילין אותה ומפסיקין בה ומדלגים ואומרים אני ה׳ אלהיכם אמת״ עכ״ל

**22 3 מתניתא פליגא על רבנן דתמן**

צ״ל דהכא וכן גרס הגר״א בשנות אלי׳ כאן

**22 28 הקורא לישראל יעקב עובר בעשה**

בילקוט הג׳ ״תני לא שיעקר שם יעקב אלא כי אם ישראל יהיה שמך ישראל עיקר ויעקב טפל ר׳ זכריה בשם ר׳ אחא אמר מכל מקום יעקב שמו אלא כי אם ישראל יהיה שמך יעקב עיקר וישראל מוסיף עליו״ עכ״ל.

**יב 7 זאת אומרת שאין הברכות מעכבות**

כן גרסי כמה ראשונים בירושלמי לומר שאם לא אמר הברכות כלל ג״כ יצא אבל בבבלי ברכות י״א ע״ב הגירסא ״זאת אומרת ברכות אין מעכבות זו את זו. ופרש״י ״בירך את האחת ולא בירך את השנית נפקא מהכא ידי חובתו בההיא שבירך ואין חברתה מעכבת״ עכ״ל. ובשלטי הגבורים פ״ב דברכות דף ט׳ וכן בב״י טוא״ח סי׳ סמך בשם הרא״ש וכן בשו״ת הרשב״א סי׳ מ״ח וכן ברא״ש בגמרא משנת ר״פ כלהו גרסי בירושלמי זאת אומרת ברכות אינן מעכבות זו את זו ורב האי גאון כתב דאין סדרן מעכב אבל צריך לקרות את שתיהן כו׳. ובמנהיג דף 12 כתב ״ובירושלמי דפרק היה קורא בתורה אם לא בירך לפני ק״ש לא הפסיד בברכות שאחריה דברכות אינן מעכבות זו את זו וכן הוא בתלמוד בבלי״ עכ״ל הרי מפורש שכן היה לפני המנהיג בירושלמי

**24 7 צריך לקבל עליו עול מלכות שמים מעומד**

עין בה״ג (הוצאת מק״נ צד 19) היה מהלך בדרך והגיע זמן ק״ש יעמוד ויקרא עד על לבבך ואח״כ ילך בדרך כו׳ ומקורו בירושלמי כאן עי״ש בהערה. ובאו״ז ה״א הלכות ק״ש סל״ג ״ופיר״ח דפרשי בתלמוד א״י צריך לקבל מלכות שמים מעומד מיהו אם היה יושב יזומד לא אלא אם היה מהלך עומד כלומר אם היה מהלך והגיע זמן ק״ש לא יקרא כשהוא מהלך אלא יעמוד ויכוין את לבו כהוגן כו׳ עכ״ל וכן מבואר בכמה פוסקים ראשונים.

**26 10 ר׳ ירמיה מרמז ר׳ יונה משתעי**

במלחמות להרמב״ן (ברכות פ״ג דף י״ז) ״כך אמרו בירושלמי כו׳ עד כדין באמצע פרשה באמצע פסוק ר׳ ירמיה מרמז פי׳ מפני היראה והכבוד ר׳ יונה משתעי כו׳״ עכ״ל. ועי׳ בכסף משנה פ״ב ה׳ ק״ש הי״ב ״וכתב הרמ״ק אבל באמצע פסוק ראשון לא יפסיק כמו בתפלה וכן מפורש בירושלמי עכ״ל. ולפנים אינו מבואר יפה

**30 אמר ר׳ ינאי תפילין צריכין גוף נקי כו׳ ר׳ ינאי היה לובשן אחר חליו ג׳ ימים לומר שהחולי ממרק.**

בשבלי הלקט (צד 382), והר״ר מנחם פירש תפילין צריכין גוף נקי מן העבירות ומביא ראיה מן הירושלמי בפ״ב דברכות ״רבי (לפנינו ר׳ ינאי) לא היה לובשן אלא לאחרי חליו ג׳ ימים משום הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי״ עכ״ל, ובילקוט תהלים רמז תתנ״ח ״ר׳ ינאי הוה לביש תפילין בתר (נא יומי) [בישיה] תלתא יומי דאמר מר תפילין צריכין גוף נקי וכיון שעמד אדם מחליו גופו נקי ואחר שלשה ימים הוא מעביר אותם. ר׳ יוחנן הוה לביש תפילין בכל יום לומר הסולח לכל עוניכי.

**30 מפני מה לא החזיקו בהן כו׳**

ע״י ברא״ש הלכות תפילין ״דאמרינן בירושלמי מפני מה לא החזיקו בה מפני הרמאים עובדא הוה בחד גברא דהוה טעון ממונא בערובתא דשבתא א״ל לאדם להפקיד אשכח חד גברא מצלי ותפילי על רישיה א״ל לית לפקוד ממוני אלא להדין דנטר מצוות אפקדיה גביה לאפוקי שבתא כפר ביה א״ל לא לך הימנית אלא לשמא דקודש ברוך הוא דהוה על רישך. לא בעי למימר שלא החזיקו במצות תפילין מפני שיש רשעים שמראים עצמם כשרים ומניחין תפילין כו׳ אלא הכי פירושו מפני מה לא החזיקו העולם להיות המניחין תפילין כל היום כשרים ונאמנים בעיניהם כי כן היה הדבר ראוי למי ששם ה׳ נקרא עליו, מפני הרמאים שהן רשעים ומניחין תפילין לרמות בהן העולם״ עכ״ל

**יד 5 וכך נהג ר׳ אליעזר תלמידו אחריו**

עי׳ מס׳ תפילין (הוצאת ר״ק ז״ל) שלא היה ר״א מהלך ארבע אמות בלא תפילין כך היה ר״א עושה מצות תפילין קבע״ עכ״ל.

**יד 6 ר׳ יוחנן בסיתוא דהוה חזיק רישיה הוה לביש תרוויהון ברם בקייטא דלא הוה חזיק רישיה לא הוה לביש אלא דאדרעיה**

בירושלמי ד׳ אמשטרדם ת״ע וכן בכמה ספרי ראשונים הגירסא הפוכה היינו ״ר״י בקייטא דלא הוה הזיק רישא הוה לביש תרוויהון ברם בסיתוא דהוה חזיק רישא לא הוה לביש אלא דאדרעי׳ ובכמה ראשונים הגירסא׳ כבירושלמי שלנו, רק שבאו״ז ה׳ תפילין סי׳ תקל״ב מסיים ״הא למדת שהחולה פטור מן התפילין כו׳ ופליגי המפרשים בבאור ״חזיק רישיה״ יש פותרין שהקור בחורף היה מחזק ראשו ולא היה מזיע לפיכך הוה לביש תרוויהון אבל בקיץ היה החולי מחליש אותו ומזיע יותר מדי. ויש פותרין להיפך, שבחורף היה חושש בראשו מקרירות לא הוה לביש אלא דאדרעי׳. ובקיץ לא הוה חושש בראשו הוה לביש תרוויהון. ובפי׳ רבינו יונה על הרי״ף בברכות פ״ג כתב ״ויש שמקשים עליו מדאמרינן בירושלמי ר׳ יוחנן לא הוה מנח תפילין אלא מפסחא לפסחא והיה מחזיק לרישיה מפסחא ועד עצרתא פירוש ר״י היה חושש בראשו מקרירות ומפני זה לא היה מניח תפילין אלא פעם אחת בשנה כדי שלא יזיק אותו ואעפ״כ מפני אותו

עמוד | שורה

פעם בלבד היה חושש והיה צריך לחזק ראשו מפסת ועד עצרת כו' עכ"ל. ובאשכול ח"ב צד 60 „ומ"ש בתלמודא דמערבא ר' יוחנן לא הוה מנח בסיתוא תפילין של ראש משום דולשא. כשיצא לשוק לא מנח. אבל בשעת ק"ש ותפלה זמן מועט ח"ו לומר שבטל מצות תפילין" עכ"ל.

יד 30 כשהוא נותן על יד כו'

בארחות חיים ה' תפילין סי' כ' כתוב: „ירושלמי וצריך להניח של יד תחלה, שאם יניח של ראש תחלה, יהי' ענש" עכ"ל. ולפנינו בירושלמי ליתא.

28 3 הנותן תפילין בלילה עובר בעשה כו'

בפסקי ר' ישעי' מטראני (דף מ"ג ע"ב ר' אבהו בשם ר' אלעזר הנותן תפילין בלילה עובר [בעשה] מ"ט ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה ולא לילות, והא ר' אבהו מפני [מתני'] ברמשא ותפילוי עלוי' מצדידן הוה וכעין פקדון היו בידו, ואית דבעי מימר לא אמר אלא הנותן, אבל אם היו עליו מבעוד יום מותר, ואית דבעי מימר מצותן עד שיסתלק רוב הרגל מן השוק

23 מקצתן ערומין ומקצתן לבושין כו' ואינו חולץ תפילין ואינו נותן

בפי' ר"ח שבת יו"ד ע"א הגירסא „ואין שם ק"ש ולא תפלה ולא תפילין ואם היה לבוש אותם חולצן" עכ"ל וע"י מס' ד"א פ"י.

30 8 כל שאינו כאלישע בעל כנפים לא ילבש תפילין

באשכול ח"ב צד 90 והיינו דאמר בירושלמי כל שאינו כאלישע בעל כנפים לא יניח תפילין פי' לא יניחנו כל היום כדעביד אלישע שאף בשעת הגזירה היה עליו כל היום ויצא בהן לשוק" עכ"ל.

43 הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא ר' יוסי אומר לא יצא

בדפוס וויניציא ר' יהודה אומר יצא ועי' לקמן בגמרא דלכן מה כן אמרון סתמא ור' יוסי הלכה כסתמא כו' שנראה שבמשנה נשנה סתמא וכ"ה בירושלמי תרומות פ"א ה"א נשנה סתם, אולם כגירסת ד' וויניציא כן הגי' במשנה בשאילתות סי' קמ"ג ובבבלי ברכות ט"ו ע"א ובהרבה ספרי ראשונים.

32 18 צריך להתיז למען תזכרו

בכל בו סי' ט' „ובירושלמי מוסיף וחרה אף ה', נשבע ה' ואמרת אליהם" עכ"ל וכן הוא בכמה ראשונים ולפנינו בירושלמי ליתא כ"ז.

יז 16 צדקנו במשפט

בנוסחות תפלה שלפנינו זהו בברכת השיבה

21 מאה ועשרים זקנים התקינו את התפלה הזאת

בירושלמי מגילה פ"א ה"ה „שמונים וחמשה זקנים ומהם שלשים וכמה נביאים היו מצטערין על הדבר הזה כו'", ובפי' הרמב"ן עה"ת (דברים ד' ג') הגי' „פ"ה זקנים ומהם כמה נביאים כו' ובבבלי מגילה י"ז ע"ב א"ר יוחנן ואמרי לה במתנייתא תנא מאה ועשרים זקנים ובהם כמה נביאים תקנו י"ח ברכות על הסדר"

35 שהוא עתיד לשבר כל בעלי שערים

באבודרהם (שחרית של חול דף ל"ב) הגירסא „כל מפקיע שערים"

שו"א הוא צמח הוא מנחם

לסלא שהאבן עזרא בזכריה ג' א' פירש כן מדעתו ולא זכר את הירושלמי, וז"ל הראב"ע „גם אני עשיתי דרך דרש כי צמח בגמטריא מנחם" עכ"ל.

עמוד | שורה

34 2 שרי תורך ושרי קנקנך

ע"י בערוך ע' קנקן „ובירושלמי פ"ב דברכות שרי תורך שרי פרתך שרי קנקנך" עכ"ל

34 43 שמואל אמר אנא מנית אפרוחיא

פ' בעל אצויר „שמואל מרוב רעיוניו שהיה שקוע בהם מנה הכוכבים [שהי' שקוע בחכמת שבילי דרקיע] כי כן מתורגם בתרגום איוב ל"ח ע"ב ועיש על בניה גזתא על אפרחתא" עכ"ל. ובאבודרהם (שחרית של חול כ"ט ע"א) גרס פרחייא ופי' העופות.

פרק שני

יח 18 שאסור לעשות מלאכה בשעה שיברך

הב"י בטאו"ח סי' קצ"א ועוד ראשונים גרסי שאסור לעשות מלאכה עד שיברך, והראבי"ה ברכות נ"ה „עד שעה שהוא מברך" (כלומר עד שיברך מקודם).

36 17 שמותר לבעול בעולה בתחלה בשבת

בד' קושטנטינא הגי' שמותר לבעול בתולה לכתחלה בשבת

יט 8 תני לא יבעול אדם בעולה לכתחלה בשבת

בד' הנ"ל תני לא יבעול אדם בתולה לכתחלה בשבת

38 13 הדא דתימר ברחיצה של תענוג כו' דלא יסחי מיית הוא כו'

בתוס' רי"ח ברכות דף ט"ז ע"ב „ואמר בירושלמי דפרקין אבל אסור ברחיצה כל שבעה הדא דתימר ברחיצה של תענוג אבל ברחיצה שאינה של תענוג מותר כהדא דשמואל בר בא עלו לו חטטין בראשו אתון שאילון לר' יוסי מהו דיסחא א"ל יסחא מה אנן קיימין אי בדבר שיש בו סכנה אפי' בט' באב ואפי' ביוה"כ אלא דאין בו סכנה" עכ"ל, וכעין זו הגי' בכמה ראשונים.

38 26 ובדרום שואלין

גי' המרדכי במו"ק פ"ג ובדרום נהגו להיות שואלים

כף 1 הא בני חורין אחרים מקבלין תנחומין עליהם

בתוס' הרא"ש ברכות ט"ז ע"ב גרסי כאן „וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין מפרש עלה בירושלמי מכאן שתלמידו של אדם חביב עליו כבנו וכן עבדו המשמשו כרצונו חביב עליו כבנו דאי לאו הכי תנחומין על את־ למה ואפילו הוא בן חורין" עכ"ל וכן בשיטה מקובצת על ברכות שם וז"ל „וא"ת מאי איריא עבד אפי' בן חורין נמי כיון שאינו קרובו ומי מקבלין תנחומין על הרחוקים פי' בירושלמי שתלמידו חביב עליו כבנו וכן עבדו המשמשו כרצונו חביב עליו כבנו עכ"ל.

כא 15 ר' יהודה בן פפוס

בס' כפתור ופרח פרק מ"ד הגירסא „פפוס בן יהודה וכן גרס ביוחסין

23 ר' יסא ור' שמואל בר רב יצחק הוו יתבין אכלין כהדא

באו"ז ה' ק"ש סי' פ"ד מביא כל המאמר בנוסח מתוקן וז"ל „כתוב בירושלמי דפרקין ר' מישא ורב שמואל בר רב יצחק הוו יתבי ואכלו כחדא מן אלין כנשתא עיליתא אתא עונתא דצלותא קם ר' שמואל בר רב יצחק למצלי וא"ל ר' מיאשה לא כן אמר לכו רבי אם התחילו אין מפסיקין ותני חזקיה כל מי שפטור ועושהו נקרא הדיוט א"ל והתנינן חתן פטור ותנן חתן אם ירצה לקרות קורא א"ל ולאו רשב"ג תני לא כל הרוצה ליטול את השם יטול יכילנא פתר לה כר"ג דאמר איני שומע לכם לבטל ממני שעה אחת מלכות שמים" עכ"ל.

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|

42 24 **ביום השלישי הוא נותן תפילין ואם באו פנים חדשות אינו חולצן**

בסמ"ג הלכות אבילות גרס בדברי ר' יהושע „בשלישי נותן תפילין באו אחרים לנחמו חולצן" עכ"ל.

44 18 **מתוך שהוא ישן על מיטה כפויה הוא נוער בלילה ונזכר שהוא אבל**

בשבלי הלקט ה' שמחות סי' י"ח ככתב „פירוש ונמנע מתשמיש המטה שהרי אסור בתשה"מ" עכ"ל.

23 **ולא אוכל כל צרכו**

בהל' אבל מרי"צ אבן גיאת דף ל"ג הגי' משונה וז"ל: „ובירושלמי [אינו] אוכל כל צרכו ואינו שותה כל צרכו ואינו מברך ואינו מזמן ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו ופטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתו"ה כו'" עכ"ל.

27 **אמר רשב"ג הואיל והתרתי לו את כל אלו חייבוהו בשאר כל המצות**

בפי' רבינו יונה פ"ג דברכות „אלא שבירושלמי מוכח דאין לאוקמי פלוגתייהו בזה דגרסינן התם ר"ג אומר מתוך שהתרת לו את אלו התרת לו את כולן ומדשמעינן לו לר"ג דאמר לשון מותר מכלל דת"ק אוסר הוא כו'" עכ"ל.

28 **הלכה כרשב"ג** בפי' רבינו יונה (שם) הגי' „הלכה כרבן גמליאל

44 שו"א **פקיד ומר לא תקבלון עלי יומא דין אבילא ולמחר מזרהייא**

בתורת האדם להרמב"ן (צד 102) בירושלמי בפ' מי שמתו „לא תקבלון עלוי יומא דין אבילה ולמחר מדידיה כו' ושמעינן מצוואתו של ר' זעירא שאם רצו אבלים שלא יקבלו ההבראה זו ושלא לאכול אותו היום כלום הרשות בידם כו'" עכ"ל.

כג 15 **שאל לר"י ואסר ליה שמע ר' אחא ומר כו'**

ברוקח סי' שט"ז גרס בירושלמי: „שאל לר' יוסי ואסר לו שמע ר' אבא ואמר יטמאו לו תלמידיו כו'" עכ"ל.

20 **מהו שיטמא כהן לכבוד תורה**

בתורת האדם (צד 51) „שנו בירושלמי בפרק מי שמתו דגרסינן התם מהו שיטמא כהן לתלמוד תורה דר' יוסא הוה יתיב מתני והוה תמן מיתא מאן דיתיב לא אמר ליה כלום ר' נחומי בריה דר' חייא בר אבא לא הוה עבר תחות כפתא דקסרין ור' אמי הוה עבר, פי' שהיה שם טומאה ור' אמי היה עובר שהיתה דרך ביהמ"ד עוברת שם ולא היה צריך להקיף דסבר מטמא כהן לתלמוד תורה. ר' חזקיה ור' נתן ור' יעקב בר אחא היו מטיילין בפלטיותא דקסרין הגיעו לכיפה ופרש ר' נתן כו'" עכ"ל.

46 12 **כל כהן שהוא עומד בבהכ"נ ואינו נושא את כפיו עובר בעשה**

במרדכי מגילה סי' תתי"ז גרס בירושלמי „עובר בשלשה עשה" וכ"ה בבבלי סוטה דף ל"ח ע"ב „עובר בשלשה עשה כה תברכם אמור להם ושמו את שמי". ובארחות חיים ה' נ"כ סי' ו"ו „וכתב הר"י מקור ז"ל לי נראה שאם אין היחיד נושא כפיו כשאומרים לו אינו עובר בעשה דכתיב להם וכ"כ בירושלמי" עכ"ל ולפנינו בירושלמי אין זכר מזה (אצוי"ר).

כד 12 **והא ר' יוחנן שאל לר' ינאי קומי ערסיה דר' שמואל בן יוצדק**

ברבה קהלת פסוק טוב ללכת אל בית אבל מובא הירושלמי בגי' משונה וז"ל בהמשך המאמר „והא ר' יוחנן שאל לר' ינאי קומיה ערסיה דר' שמעון בן יהוצדק הקדיש עולתו לבדק הבית מהו פועלים בה ומגים ליה משהכהנים מעכבים בשחיטתה מעל נאמר כד הוה רחוק הוה מגיב ליה" עכ"ל.

48 1 **ההספד וכל העוסקין בהספד**

בחדושי הראבי"ה לברכות סי' נ"ט הגי' „המספיד" ובדרישה טוא"ח סי' ע"ב ועוד בס' הגי' „הסופד".

**מפסיקין לק"ש** בפי' הרא"ש ברכות (פ"ג סי' י"א) הגי' „ירושלמי כל העוסקין בהספד פטורין מן הק"ש ואין מפסיקין לתפלה, אבל לפני בעל שלטי הגבורים (פ"ג דברכות סי' ס') היתה הגי' ברא"ש כמו שהיא בירושלמי לפנינו ובס' תולדות אדם וחוה (נתיב כ"ח ח' א') הגי' בירושלמי פטורים מק"ש ואין מפסיקין לתפלה.

6 **אם יודע הוא מתחיל וגומר עד שלא יתחיל ש"צ כדי לענות אמן אחריו**

ובחי' הראבי"ה ברכות סי' ס"ז הכי גריס „אם יודע שהוא יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ כדי לענות אמן אחריו כו'" עכ"ל.

כה 1 **בראשונה היו משפחות עומדות ואבלים עוברין כו'**

בבבלי סנהדרין י"ט ע"א „בראשונה היו אבלים עומדין וכל העם עוברין והיו ב' משפחות בירושלים מתגרות זו בזו כו' התקינו שיהיו העם עומדין ואבלים עוברין וכתב בעל אצוי"ר „ואגב אעיר על מ"ש בתשב"ץ (מנהגי מהר"ם מרוטנבורג סי' תל"ב) „ירושלמי דפרק מי שמתו פרשה ציון בידיה אין מנחם לה משמע הא יש לה מנחם לא פרשה בידיה מכאן ראי' שאין לאבל לבצוע לעצמו" עכ"ל. ובהג"מ ה' אבל פ"ד ה"ט „וגרסינן בפרק מי שמתו ובמו"ק בירושלמי פרים מנחם גדול דבהון שנא' פרשה ציון בידיה מפני שאין לה מנחם ובשבת פרים כי אורחיה שנא' ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה" עכ"ל וכן מובא בסמ"ג ה' אבלות (דף קכ"א ד' קאפוסט) בשם ירושלמי דברכות ומו"ק. ולפנינו ליתא זה בירושלמי לא בברכות ולא במו"ק. ובילקוט משלי רמז תתקמ"ז תני בבית האבל בחול פרים מנחם ויהיב לאבל מן ההד"ד פרשה ציון בידיה משום דאין מנחם לה הא אם יש לה מנחם פרים מנחם, ובשבת פרים הוא בעצמו אע"פ שיש מנחם, שנא' ברכת ה' היא תעשיר וגו'" עכ"ל. וע"ז ציין ירושלמי מו"ק פ"ג, ולפנינו שם ליתא.

כה 17 **וברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך**

בחי' ראבי"ה בברכות סי' ס"ב מביא בשם הירושלמי כל המאמר הנ"ל (למן נשים ועבדים כו') עד כאן ומסיים „א"ר אדא וחייבים בקידוש היום ובהבדלה בקידוש דכתיב זכור את יום השבת זכרהו על היין בכניסתו לקדש על שולחנך, א"כ מה ת"ל שמור את יום השבת לקדשו שמרהו וקדשהו בעשיית מלאכה ונשים ועבדים וקטנים הואיל שישנן בשמירת שבת חייבים בקידוש היום ובהבדלה מנין דכתיב ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך וביום השביעי וגו' הואיל וחייבים בשימור צריכים להבדיל בין קודש לחול בין שבת לששת ימי המעשה א"כ מה ת"ל ובהמתך וגרך אשר בשעריך אלא קטן ועבד ואמה שישנן במקצת מצות שחייבים בתפלה ובבהמ"ז ובמזוזה לפיכך חייבים בקידוש ובהבדלה כישראל אבל גר תושב אינו אלא בשימור שבת בלבד ולפיכך פטור מקידוש ומהבדלה" עכ"ל וכתב בעל

| עמוד | שורה |
| --- | --- |

אצוי"ר שכל המאמר הזה למן א"ר אדא עד סופו שהביא הראבי"ה ליתא בירושלמי שלפנינו.

**כה | ש"א | ר' שמעון פוטר את הנשים ממצות ציצית שהיא מ"ע שהז"ג**

בתשו' הרשב"א סי' רצ"ח (בולוניא רצ"ט) „שאלה גרסינן בפ"ק דקדושין ה"ז בגמרא דבני מערבא אמר להם ר' שמעון לחכמים אי אתם מודים שהיא מ"ע שהז"ג שהרי כסות לילה פטור מן הציצית אמר ר' לא, טעמון דרבנן שאם היתה לו מיוחדת ליום ולילה שהיא חייבת בציצית. וקשיא לן על זה כו' וכמו שאמרנו שם בירושלמי הפכי הברייתא ושני במ"ע שלא הז"ג ציצית, ובברייתא השנויה בגמרא [בבלית] בפ"ק דקידושין (דף ל"ג ע"ב) שנו ציצית במ"ע שהז"ג שהירושלמי לעתים מהפך את הסוגיות ופעמים אפילו גירסת הברייתא ואפי' המשניות" עכ"ל. וכתב בסמ"ג עשין כ"ו „שמעתי שהורה רבינו יצחק בר' אברהם לברך על הציצית בליל יוה"כ שמוכיח בירושלמי פ"ק דקדושין דכסות יום חייב בציצית אף בלילה וכ"ש כסות המיוחדת ליום ולילה, וכסות לילה פטורה אף ביום" עכ"ל. וכן הוא בהג"מ ה' ציצית פ"ג ה"ה. ובמרדכי ה' ציצית סי' תתקי"א שהיה אומר שמוכיח בירושלמי דקדושין דכסות יום חייבת בציצית אף בלילה כו'" עכ"ל, ולפלא שרבים מהראשונים הביאו המאמר הנ"ל מירושלמי קדושין ולא מירושלמי ברכות שבכאן (אצוי"ר)

**50 | 3 | כל מצות שאדם פטור אדם מוציא את הרבים ידי חובתן**

באור זרוע ח"ב סי' ר"ס כההיא דברכות פ' מי שמתו ירושלמי תני כל מצות שאדם פטור אדם מוציא את הרבים ידי חובתן חוץ מברכת היין פי' פטור דקתני היינו אע"פ שכבר יצא ונפטר. ומסיק והא אנן תנינן בניחותא כל שאינו חייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן" עכ"ל. ובפרדס לרש"י סי' נ"ט „כל מצות שאדם פטור אינו מוציא את הרבים ידי חובתן הא אם חייב אע"פ שיצא מוציא, א"ר אלעזר שנייא בברהמ"ז דכתיב ואכלת ושבעת וברכת מי שיאכל הוא יברך עכ"ל. ולפני הרשב"א היו שתי נוסחאות בירושלמי, כי הנה בחי' הרשב"א ברכות מ"ה ע"א כתב „ואע"ג דאמרינן בירושלמי דמכילתן בפ' מי שמתו תני כל מצות שאינו פטור מוציא אחרים ידי חובתן חוץ מברהמ"ז והא תני כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא הרבים ידי חובתו הא אם היה חייב מוציא א"ר לא שניא היא ברהמ"ז דכתיב ואכלת ושבעת מי שאכל הוא יברך כו' עכ"ל, ובתשובות הרשב"א סי' קכ"ו (בולוניא רצ"ט) מביא הירושלמי בנוסח אחר וז"ל „דאיתמר בירושלמי דגרסינן התם כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מן התפלה וק"ש וברהמ"ז, תפלה לפי שאין שליחות ליחיד ק"ש כדי שיהא כאו"א משנן בפיו ברהמ"ז כו'" עכ"ל

**24 | תיפתר בעונה אחריהן אמן**

בס' אצוי"ר (למס' ברכות עמוד 81) מביא גירסאות שונות מהראשונים בנוגע לקטן שמברך לאביו יש שגורסין כאן „בעונה אחריהן אמן ויש שגורסין „בעונה אחריהו" פי' שעונה מה שהן אומרים אומרים מלה במלה ובתשב"ץ ח"א סי' קס"ח „הא דתניא בן מברך לאביו אי מיירי בקטן, מיירי שעונה אביו אחריו מה שהוא אומ' והכי אוקמוה בירושלמי" עכ"ל.

**כו | 7 | מהו מהרהר ברכות**

ברוקח סי' שכ"א „ירושלמי מהרהר בברכות אבל ק"ש וברהמ"ז יוציא בשפתיו". וכן מביא הראבי"ה (ברכות סי' ס"ג) **בשם פי' רבינו חננאל.**

**52 | 8 | מהו להרהר בבית הכסא**

בב"י (טוא"ח סי' פ"ה) כתב הר"ר מנוח בירושלמי אמרינן דמותר להרהר בד"ת בבהכ"ס ולא פליג אגמרא דילן דכי אמרינן אסור להרהר הני מילי לכתחלה כלומר לשום מחשבתו ולבו לחשב בד"ת כו'" עכ"ל.

**א"ר זעירא כל סבר קשי דהוה לי תמן סבי תיה**

וקשה דבמגילה (בבלית) כ"ח ע"א איתא שאלו תלמידיו את ר' זירא במה הארכת ימים אמר להם כו' ולא הרהרתי במבואות המטינפות. אולם בבבלי תענית כ' ע"ב יש גירסא „שאלו תלמידיו את ר' אדא בר אהבה (תחת ר"ז) במה הארכת ימים כנ"ל.

**23 | זבין וזבות נדות ויולודות קורין בתורה**

וכן הגי' בתוספתא, ולפלא שבתוספתא שהובאה (בבבלי ברכות כ"ג ע"א) הגירסא „הזבין והמצורעין ובאין על נדות מותרים לקרות בתורה ועי"ש פרש"י, ובד' מגנצא בירושלמי כאן הגירסא „ובועלי נדות" ובברייתא דמס' נדה (פראנקפורט תר"נ צד 33) „ואל המקדש לא תבא אין לה רשות להכנס לבתי מדרשות ולבתי כנסיות" ע"ש בהערות ובשו"ע או"ח סי' קפ"ח כתב מנהג דנדה אסורה להזכיר השם

**54 | 17 | ובלבד באדומים**

רבים מהגאונים הראשונים נבוכו בפירוש המלה „באדומים" יש פותרין אותה „בתרנגולים אדומים דקים להו שצואתן מסרחת יותר, ויש פותרין „באדומים" בתרנגולים מארץ אדום דשם היו השעורים בזול כדאי' בכתובות והיו התרנגולים אוכלין שעורים וצואתן מסרחת (כן פי' רבינו יחיאל מפרי"ש, מובא בחדושי אנשי שם במרדכי פ"ג סי' י"ט) ואחרים ויש גורסין „באדומה" (תחת באדומים) כלומר בצואה האדומה של תרנגולים שמסרחת הרבה אבל באחרת לא

**54 | 25 | ר"ש בן אלעזר אומר אפי' טריקלין עשר על עשר לא יקרא עד שיכסנו או עד שיניחנו תחת המטה**

לזה כוונה הגמרא בבבלי ברכות (כ"ה ע"ב) מאן שמעית ליה דאמר כוליה בית כארבע אמות דמי ר"ש בן אלעזר הוא ורש"י ז"ל כתב שם „מאן שמעית ליה וכו' לא ידעתי היכן הוא" עכ"ל.

**כח | 16 | כדי שיהא כוסו נקי**

בכל בו סי' י"א ובארחות חיים ה' תפלה סי' ל"ה גרסי' בירושלמי „כדי שיהא גופו נקי, ובתוס' רי"ח ברכות כ"ד ע"א גרסי' „כדי שיהא כסותו נקי" ובפי' הרא"ש ברכות פ"ג סי' ל"ט גורס „כדי שיהא פיהו נקי" ובסמ"ג עשין י"ט מייתי „כדי שיהא כיסו נקי פי' כיסו גופו" עכ"ל.

**17 | כל עמא מודיי בההין דרקק איצטלין דהוא אסור**

בפי' הרא"ש ברכות פ"ג גרס „דרקק אמנטוליין שהוא אסור פי' הנגיד כמטייל פי' שלא באונס" עכ"ל. ובכל בו סי' י"א גרס בירוש' „בהדין דרקק איסטלין אסור ואפי' לאחוריו. פירוש איסטלין שלא לצורך נקיות כו' ויש מפרשין איסטלין כלפי מעלה כו'. ובס' בית נכות ההלכות ח"ב (צד 58) מביא בשם ר"ח שפי' רוק עבה הנראה מאד והוא לשון אצטלית שהוא בגד עבה" עכ"ל

**19 | ר' יונה רקק ושיין ר' ירמי' ר"ש בר הלפתא**

בתוס' רי"ח בברכות כ"ד ע"א ר' יונה רייק ושייף ר' ירמי' רייק ושייף ר' חלפתא בן שאול אומר

**כח | 29 | אמר חזקיה ר' אבא מחמיר כו'**

בד' אמשטרדם הגי' אמר חזקיה אבא מחמיר כו' והכוונה על אביו של ר' חזקיה והמפרשים טעו וחשבו שזה קאי על ר' אבא הנ"ל בשם רב.

עמוד | שורה

כח 30 א"ל אפי' עשיה כעצם אסורה

פי' שר' חזקיה חילק על אביו בזה והוא (ר"ח) מחמיר בצואה יותר ממים (כז פי' אצוי"ר).

פרק רביעי

58 1 עבודה בלב ואיזו זו תפלה

באו"ז ח"א סי' ד' "ותפלה היא מעשה"

10 פרש בחנה וחנה היא מדברת על לבה

בטוא"ח סי' ק"ח ובשלטי הגבורים פ"ג דברכות סי' ס"ז הגירסא בירושלמי כבר פירש בחנה "וקולה לא ישמע".

18 מצלי בקלא עד דילפין כו'

פירשו הראשונים "שכל כך היה מתפלל בקול להעיר הכוונה עד שבני ביתו היו שומעים ולמדים התפלה ממנו"

ר' יונה כד הוה מצלי בכנישתא

בב"י טוא"ח סי' ק"א "כדאמרינן בירושלמי ר' יונה כד הוה מצלי בביתיה הוה מצלי בקלא כי היכי דילפיה מיניה בני ביתיה וכד הוה מצלי בבי כנישתא הוה מצלי בלחישה כי היכי דלא לטעי אינשי כו'" עכ"ל

23 כך זכיתי לראות במערב

באבודרהם (תפלות של חול דף ג' ע"א). כך תיכני לראותה במערב"

ל 15 אף בימי מלכות רשעה הזאת

בתוס' רי"ח ברכות כ"ז ע"א "אף בימי מלכות רומי" ובמס' מנחות ס"ד ע"ב מייתי עובדא זו "כשצרו מלכי בית חשמונאי זע"ז כו'. והגר"א הגיה כאן "בימי מלכות חשמונאים היו כו'" וע"ש במנחות בתוס' ד"ה ועל אותה שעה. ובפירוש המיוחס לרש"י באבות פ"ב מ"ה "וכן מצינו בירבעם בשעה שבנה שלמה בית המקדש והשלים ותו הניח מפתחות תחת מראשותיו כדי שישכים למחרת להקריב תמיד של שחר בזמנו מה עשתה בת פרעה הכניסה לו על מטתו כו' ועברו עליו ארבע שעות ביום שלא עמד ולא קרב תמיד של שחר ועל אותה שעה שנינו בגמרת ירושלמי על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות מה עשה ירבעם כו'" עכ"ל ולפנינו בירוש' אין זכר מהמעשה שהביא רש"י. ונזכרת במדרש משלי.

27 ר"ז בשם ר' יוחנן אפי' יש ביום כדי להתפלל שתיהן תפלת המנחה קודמת

לפני תוס' ישנים יומא ל"ד ע"א ד"ה העולה לא היה זה בירושלמי ובתש"בץ (מנהגי מהר"ם מרוטנבורג סי' ב') בהגהה "ועוד יש טועים לומר כששוהים בשבת או ביו"ט בתפלת שחרית עד לאחר שש שעות שיש להתפלל מנחה קודם למוסף כו' ומוכיחים בירושלמי דמיירי נמי במנחה גדולה מיהו שגגה היא בידם כדפי' הר"ר אליאב כהן דההיא דהון לפניו שתי תפלות וכו' מיירי באדם שמוטל עליו להתפלל מנחה מיד כגון הרוצה ליכנס לסעודה גדולה כו' עכ"ל.

15 ויהא חלקי עם המתפללים עם דמדומי חמה

בבבלי ברכות כ"ט ע"ב "לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה מאי טעמא דלמא מיטרפא ליה שעתא". ובירושלמי כאן לא נזכר מזה כלום ואדרבא מפורש שמצוה להתפלל עם דמדומי חמה.

60 17 לעת מצויין של יום

בכמה ספרי ראשונים הגי' לעת מצוין של יום ובחי' הרשב"א ברכות כ"ט ע"ב "וגרסינן בירוש' לעת מצוא לעת מצויו של יום כלומר תמציתו של יום מלשון ונמצה דמו" עכ"ל.

עמוד | שורה

60 24 בלא נר. בבבלי לא היה שמן זית רק שמן שומשמין כדאי' בבבלי שבת דף כ"ו ע"א (מצוי"ר)

לא 12 אי אמ"ה בילקוט ישעיה ר' שפ"ח מייתי הירוש' וליתא המלות אי אמרה

17 בנעילת שערי שמים י"ג בנעילת שערי עזרה.

בהגמ"י ה' תפלה פ"ג ה"ג "ועוד הביא מורי ראיה מירוש' פ' תפלת השחר וריש פרק בתרא דתענית דר' יוחנן פליג על רב ואמר אין תפלת נעילה אלא ביום כו', ועוד מוכח התם דאפי' רב מודה דיש להתפלל אותה ביום דגרסינן אימתי היא נעילה רבנן דקסרין אמרין איתפלגין רב ור' יוחנן רב אמר בנעילת שערי שמים פי' בלילה ור' יוחנן אמר בנעילת שערי היכל שזהו ביום לאחר הקטרת קטורת והדלקת נרות אמר ר' יודן ענתותי מתניתין מסייעא לר' יוחנן בג' פרקים הכהנים כו' אית לך למימר נעילת שערי שמים פי' בתמיה והא איתקש נשיאות כפים לשירות דכתיב לשרתו ולברך בשמו מה שירות ביום אף נשיאות כפים ביום, אחוה דאימי דרב אוויא צייץ הוה גולתיה דרב ביומא צומא רבא פי' היה שומר טליתו כו'" עכ"ל. ובר"ן סוף יומא גרס בירוש' הכא "שמואל תחת "ר' יוחנן" וכתב הכ"מ ה' תפלה שע"פ גירסא זו פסק הרמב"ם הלכה כרב דהלכתא כוותיה באיסורי לגבי שמואל" עכ"ל. וכגירסת הר"ן גרסי כמה ראשונים.

24 גולתיה במנה"ג [צד 32] הוא גלימא

27 וכא אמר בכל בו "והכא מצלי".

62 12 ר"ח שחל להיות בת"צ

בירושלמי פ"ד דתענית ה"א הגי' "ר"ח שחל להיות בתענית אע"פ כו' וכן גרס כאן במנהג וכן בס' המכריע ומסיים "הא לך בפירוש שהיו מתפללין נעילה במעמדות".

14 שבת שחל להיות בחנוכה

ברוקח סי' רי"ב מייתי "ירושלמי בפ' תפלת השחר שבת שחל בו תענית אומר של תענית בברכה חמישית ואומר עבודה והודיה ברכת כהנים כו'" עכ"ל וכ"ז ליתא לפנינו.

62 17 ר"ח שחל להיות בתענית היך מזכיר הוא של ר"ח

בתוס' רי"ח ברכות ל"א ע"ב ד"ה כל "ובירושלמי בתפלת השחר גרסינן ר"ח שחל להיות בו תענית האיך הוא מזכיר במוסף של ר"ח ר' זעירא אמר בהודאה ר' אבא בר מ"ל אמר בעבודה ר' אבינא אמר בברכה רביעית כו' ונראה שיש בירוש' שלפנינו טעות סופר ומיירי בר"ח שחל להיות בו תענית כדתנן אין גוזרין ת"צ בר"ח בחנוכה ובפורים כו', וגרסינן ר' אבינא אומר ברכה חמשית. פי' שם יאמר עננו אחר ברכה של קדושת היום, כו' ובירושלמי שם יש בו טעות סופר שכתב ר"ח שחל להיות בו תענית האיך מזכיר של ר"ח ואני הגהתי במוסף של ר"ח כו' וגם כששונה שם ר' אבינא אמר בברכה רביעית ויש לגרוס בברכה המשית כו'. ויש גורסין ר"ח שחל בו תענית האיך הוא מזכיר של ר"ח ואתפלת נעילה קאי כדגרסינן לעיל ר' יצחק בר נחמן בשם ריב"ל יוה"כ שחל להיות בשבת אע"פ שאין נעילה בשבת מזכיר של שבת בנעילה אוספין עליה של ר"ח שחל להיות בתענית אע"פ שאין נעילה בר"ה מזכיר של ר"ח בנעילה, ר' סימון בשם ר' יהושע שבת שחל להיות בחנוכה אע"פ שאין מוסף בחנוכה ומזכיר של חנוכה במוסף, ר"ח שחל להיות בתענית האיך הוא מזכיר של ר"ח כו'" עכ"ל. ובחי' ראבי"ה סי' ס"ז מביא גי' משנה כאן וז"ל "ראיה לדבר שגרס בירוש' פ' תפלת השחר ר"ח שחל להיות בתענית הראשון

עמוד | שורה

מזכיר כו' עד במוספין היכי אמרינן ומסיק ר' אבא אומר של ר"ח ברכה רביעית ככל השנה ושל תענית ברכה חמשית ואומר עבודה והודאה וברכות כהנים כו' עכ"ל.

לב 20 אמר ליה והדא שאילתא דספרא

בירושלמי תענית פ"ד ה"א „א"ל והדא שאילתיה דספק".

22 מאן דמצלי ליצלי דרמשא עד יומא קאם

בתוס' רי"ח ברכות כ"ז ע"א ד"ה דרב גרסי בירוש' „מאן דמצלי יצלי של שבת בערב שבת דרמשא עד יומא קאים".

64 13 התחילו כל העם ועמדו על רגליהם

בשו"ת הראבי"ה סי' קנ"א גרס „התחילו ועמדו כל העם על רגליהם".

14 בן שש עשרה שנה ונתמלא כל רושו שיבות

בפי' רב נסים גאון (ברכות כ"ז ע"ב) גרס הכא „בן שבע עשרה שנה ונתמלא כל ראשם שיבה". ובאבודרהם (סדר הגדה) „כדאמרינן בירושלמי דברכות שלא היה כ"א בן י"ג שנה כו' ובאו לו י"ג שורות של שער לבן כמנין שניו" עכ"ל וכן גרס היוחסין והר"י אברבנאל (בס' זבח פסח) „בן י"ג שנה".

לג 6 דעביד מרטין. ביוחסין גרים בירוש' דעביד פחמים".

66 23 עד סופיה דספרא

באודרהם (דף ד') סופיה דספרא פי' כי תמצא בסוף ספר ואלה שמות כאשר צוה ה' את משה י"ח פעמים ולפי שהתפלות נתקנו בזמן בית שני הוא אומר שתקנו י"ח ברכות כנגד י"ח צווים הכתובים במשכן שני" עכ"ל.

29 ר' זעירא בשם ר' ירמיה יחיד בת"צ צריך להזכיר מעין המאורע

בס' המנהיג (צד 46 ד"ב) „ובירוש' דברכות פ"ד ובתענית פ"ב ד"ב זעירא בשם ר' ירמיה אמר יחיד בת"צ צריך להזכיר מעין המאורע והיכן אומרה בין גואל לרופא ר' יוסי בשם רב אף יחיד שגזר על עצמו תענית צריך להזכיר מעין המאורע והיכן אומ' בין גואל לרופא ר' ינאי בשם ר' ישמעאל אומר בשומע תפלה ושליח צבור בין גואל לרופא" עכ"ל. ובאו"ז ח"ב סי' ת"ג מייתי הירושלמי בל"ז „ר' זעירא בש"ר ירמי' כו' והיכן אומרה צבור בין גואל לרופא יחיד בשומע תפלה מהו אומר עננו ה' עננו כו' בכל עת צרה וצוקה כאמור ויצעקו אל ה' כו' ר' ינאי בשם ר' ישמעאל אומרה בשומע תפלה כו' ר' זעירא בשם רב הונא אומרה כלילי שבת וכיומו פי' היינו ערבית שחרית ומנחה כליל שבת דהיינו ערבית וכיומו דהיינו שחרית ומנחה אבל מוסף בתענית ליכא כו' מה שכתוב צבור אומרה בין גואל לרופא לא ראיתי שם" עכ"ל

לד 10 יחיד בט"ב צריך להזכיר מעין המאורע

באו"ז סי' קצ"ט „דאמר בירושלמי מהו אומר רחם ה' אלהינו על ישראל עמך וכו' ואנו נוהגין להתפלל נחם ה' אלהינו, אלא בערבית ושח"ית שאינו עת נחמה אנו מתפללין רחם שהוא תפלת תחנונים ובמנחה שהוא שעת נחמה מתפללין אנו נחם ה' אלהינו" עכ"ל. ועי' בטוא"ח סי' תקס"ה מ"ש בזה. וברובי הפוסקים הגי' „רחם ה' אלהינו כו' ובריי"ף סוף תענית סי' תת"מ ובראי"ש תעניה פ"ד סי' ל"ד מייתי מירושלמי הגי' נחם ה' אלהינו כו'

22 מאן דמר שבע מעין י"ח מסייע לשמואל ומאן דמר י"ח מעין י"ח כו'

באו"ז ה' תפלה סי' צ' הגי' משונה „מאן דתני שבע מעין י"ח מסייע ליה לשמואל ג' ראשונות וג' אחרונות הרי שש והבינגו ברכה אחת שחותם בה בא"י שומע תפלה הרי שבע מעין שמ"ע. ומאן דתני שמ"ע [מעין י"ח] מסייע ליה לרב דאמר חתימה מעין כל ברכה וברכה כו'" עכ"ל

ימ"ד | שורה

68 13 רב אומר חותך ושמואל אמר אינו חותך

בפסקי ר' ישעי' מטראני (בית נתן ד' מ"ד ע"ב) גרס בירוש' רב א"ר חותם ושמואל אמר חותך" עכ"ל ובבבלי ברכות כ"א ע"א אמר רב יהודה אמר שמואל היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק. וזה ראי' לגי' רימ"ט בירוש'.

21 היה עומד ומתפלל בשבת כו

בכל בו (דין התפלה וזמנה) גרס בירוש' „נתפלל ומצא עצמו טועה והתפלל של ח"ל בשבת יצא ואם נזכר בתוך התפלה גומר הברכה שהתחיל בה וחוזר ומתפלל של שבת ובמוסף פוסק כו'" עכ"ל

68 26 כל הדרכים בחזקת סכנה כו' כל החולי בחזקת הסכנה

בפי' רבינו יונה פ"ט דברכות סי' ר"י ד"ה ארבעה „ומ"ש בירוש' כל הדרכים בחזקת סכנה הם עומדים לא אמרו זה אלא לענין תפלת יוצא לדרך בלבד כ"" ובכל בו ה' קה"ת י' „ובירוש' משמע שאפי' חש בראשו או בעיניו צריך להודות"

לה 7 צריך אדם ליחד לו מקום בבהכ"נ להתפלל

בפי' רבינו יונה להרי"ף ברכות פ"א סי' ט' כתב, והכי משמע בירושלמי דגרסינן התם כל הקובע מקום לתפלתו בביתו להתפלל כאלו הקיפה מחיצה של ברזל כו'" עכ"ל. ובמעדני יו"ט ברכות פ"א סי' ד' העיר על פר"י הנ"ל שבירוש' ליתא זה „ולהלן בפ' תפה"ש מאמר ר' יוחנן כעין זה

9 אלא אשר ישתחוה שם לאלהים

בראב"ה ברכות סי' צ' מסיים ע"ז מקום המיוחד לו לתפלה דכתיב בכל מקום אשר אזכיר את שמי וגו' היה מקום מיוחד לתפלה שם השכינה שורה" עכ"ל ובאגודה סי' כל הקובע מקום לתפלתו כו' פי' לאו דוקא בשני בתי כנסיות אלא אפי' בבהכ"נ אחד צריך אדם ליחד לו מקום וכו' „וכן מוכח בירוש' בפ' תפה"ש עכ"ל ולפנינו אינו מבואר

11 צריך אדם להסב פניו לכותל להתפלל

באבודרהם (סדר שחרית של חול ד' כ"ח ע"ב) מביא לשון הירושלמי „מאי טעמא ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה' כלומר שלא יתפלל באמצע הבית" עכ"ל.

39 לכל הרוחות אין מחזירין

בד' מגנצא הגי' „לכל הרוחות מחזירין"

48 הוא ההיכל לפני ולפנים כו'

בראב"ן סי' קע"ח „גירסת הירושלמי הוא ההיכל לפני שכל הפנים פונות בו" עכ"ל.

שו"א תל שכל הפיות מתפללין עליו

בסוף ספר המכריע לתענית, הכי גרסינן נמי בפרק תפה"ש בירוש' בנוי לתלפיות תל שהכל פונים לו תל שכל הפיות מתפללין עליו כו' בק"ש פורש סוכת שלום ומנחם ציון ובונה ירושלים בתפלה אלהי דוד ובונה ירושלים, אלמא תלמוד שלנו סובר שאינו כוללן ותלמוד ירוש' סובר שהוא כוללן ועוד פליגי בהא דתלמוד ירושלמי סובר שמברכים אלהי דוד ובפ' חלק גרסינן כו'" עכ"ל אלמא שאין אומרים אלהי דוד ולפי דברי הירוש' הרי אומרים אותו בבונה ירושלים כו'" עכ"ל. ובראבי"ה ברכות (סי' פ"ו) „ירושלמי עד כדון בבנוי אף בחורבנו כל פיות מתפללין עליו בתפלות בונה ירושלים וכן בברהמ"ז

עמוד | שורה

ושבת ויו"ט פורס סוכת שלום עלינו ועל כל ישראל ועל ירושלים" עכ"ל ובילקוט מלכים (רמ"ז קפ"ד) „בבהמ"ז מנחם ציון בבנין ירושלים"

לז 31 **כל מי שאינו נכנס בבית הכנסת בעוה"ז כו'**
בילקוט תהלים ר' תרנ"ט הגי' „והמתפלל בתוכה בעוה"ז כאלו מתפלל בבית המקדש שנא' ואהי להם למקדש מעט בגוים" עכ"ל

לח 19 **אבל אם היה מרתיע וכו' ובלבד שלא יפסיק את תפלתו**
בתוס' רי"ח ברכות ל"ג „בירושלמי קאמר דאם היה נחש מרתיע ובא כנגדו פוסק לפי שבא נגדו בכעס ומתכוין הוא להזיקו" ובס' אדם וחוה נתיב ג' ח"ד „בירושלמי ראה נחש מרתיע כנגדו פוסק ואם פסק חוזר לתחלת ברכה שפוסק בה עכ"ל.

21 **היה עומד ומתפלל באס־טא**
בס' אדם וחוה נתיב ג' ח"ד „בירושלמי אם היה מתפלל ברשות הרבים ומעבירים בהמה או קרון מתרחק לצד א' ולא יפסיק תפלתו עכ"ל.

76 29 **לא דמי ההיא דמיקל**
ברי"ף ריש פ"א דתענית גרס „לא דמי ההיא דמצלי ומיקל"

לט 15 **מחזירין אותו בשומע תפלה**
בריטב"א תענית ג' ע"ב ד"ה ורבינו הגי' „אינו חוזר אלא אומרו בשומע תפלה"

78 9 **אם אין דעה תפלה מנין**
בטוא"ח סי' קט"ו „ירושלמי אם אין בינה אין תפלה" עכ"ל

מ 27 **אין מחזירין אותו... לכל אין מחזירין אותו חוץ...**
בשבלי הלקט ענין תפלה סי' י"ט וכן ברוקח סי' שכ"בוגרסי בירושלמי „אין מעלין אותו" כלשון הבבלי ברכות כ"ט ע"א ובטוא"ח סי' קכ"ו בשם הירושלמי „אין מסלקין אותו"

שו"א **מאן דמר ה"ז חכם בעונה בסוף**
באו"ז ח"א סי' ק"צ „בירושלמי אמר רב כגון אלין תלתא אדם עונה אמן אחר עצמו בהבוחר בעמו ישראל באהבה ובאוהב עמו ישראל ובבונה ירושלים בין בתפלה בין בברהמ"ז (ומובא המאמר גם בשם ר"ח. וברוקח (ציין בשלהי פרק א"ע) והראבי"ה, ולפנינו ליתא) וכתב האו"ז „והאידנא לא נהיגין לענות אמן בהבוחר בעמו ישראל כאהבה ובאוהב עמו ישראל

מא 3 **אמר ריב"ל מימי לא ברכתי לפני כהן**
בטוא"ה סר"א „גרסינן בירושלמי אריב"ל מימי לא ברכתי לפני כהן ולא בירך ישראל לפני וריב"ל לוי היה כו' והר"מ מרוטנבורק כתב שאין לו דין קדימה והא דקאמר שלא ברך ישראל לפניו מצד גדולתו ולא מצד לויה" עכ"ל

5 **כל כהן שהוא עומד בבהכ"נ ואינו נושא את כפיו עובר בעשה**
באבודרהם (שחרית של חול דף ל"ו) „פירוש בשעה שש"ץ קורא כהנים"

6 **ר' יהודה בן פזי כד הוה תשיש**
כתב בסמ"ג עשין כ' „וכן מוכיח בירושלמי שאינו עובר בעשה אא"כ מזהירין אותו דאמר ר"ש בן פזי הוה תשיש וקאי אחרי עמודי ר"א נפק לבראי פי' כשהיו חלשים היו נסתרים מאחורי העמודים או יוצאים לחוץ כדי שלא יאמרו להם לברכם מפני שאז לא היו עוברים" עכ"ל.

20 **אמר רב חסדא וצריך שיהא החזן ישראל**
ובבבלי סוטה ל"ח ע"א „ואמר רב חסדא נקטינן כהן קורא כהנים ואין ישראל קורא כהנים שנאמר אמור להם אמירה משלהם תהא וכתב באו"ז ח"ב ס' תי"א שר"ת כתב בתשובתו לפי אורחיה דליתא לדרב חסדא דרב חסדא הדר ביה מגמרא דידן משום דלית הלכתא כוותיה דאמר בירושלמי בברכות ס"פ אין עומדין אמר רב חסדא וצריך שיהא החזן מישראל כו'

82 8 **כאלו משלנו אכלת**
בחי' הרשב"א ליתא המלה „כאלו"

21 **הקיש תורה למצות**
באו"ז ח"א סי' ק"מ גרס כאן „הקיש המצות לתורה מה תורה טעונה ברכה אף מצות טעונות ברכות" עכ"ל.

86 8 **ר' זריקן אמר ר"ז בעי אהן דנסב תורמסא כו'**
במרדכי פ"ו דברכות סי' קכ"ד „בירושלמי הדין דנסב תורמסא למיכליה ובריך ונפיל מידיה ונסיב אחרינא בעי ברוכי זימנא אחריתא" עכ"ל.

מה 4 **אשר ברא מיני מעדנים**
בראבי"ה ברכות סי' קכ"ב „אשר ברא מעדנים"

7 **אשר ברא נפשות ־בות להחיות בהם נפש כל חי בא"י חי העולמים.**
בתשב"ץ (מנהגי מהר"ם מרוטנבורג סי' שכ"ב) ולאחריו מברך בא"י אמ"ה בורא נפשות רבות וחסרונם על כל מה שברא להחיות בו נפש כל חי בא"י חי העולמים כך מסיים בירושלמי" עכ"ל. ובטאו"ח סי' ר"ו „ובגמרא דידן אינו מזכיר בה חתימה אבל בירושלמי חותם בא"י חי העולמים וכך היה נוהג א"א הרא"ש ז"ל" עכ"ל. וברוקח סי' שמ"א „ירושלמי גורס בא"י אמ"ה בורא נפשות רבות וחסרונן להחיות בהן נפש כל חי בא"י אל חי העולמים עכ"ל

90 5 **מהו להזכיר בה מעין המאורע**
במרדכי ברכות פ"ו סי' ק"נ „ובשבתות וימים טובים וראשי חדשים פי' המיימון שמזכיר בה מעין המאורע וכן משמע בירושלמי וכן היה נוהג רבינו מאיר ומיהו יש חולקים ואומרים היינו דוקא בימיהם שהיו רגילין לקבוע איין ואמיני פירות אז היו מזכירין בה מעין המאורע" עכ"ל, ובכפתור ופרח (צד 25) „ירושלמי מהו להזכיר מעין המאורע כו' צריכין אנו למיחש ליה פי' שבשבת יאמר ונשבע מטובה ונחמנו בה בשבת קדשך, ביו"ט ושמחנו בה במועדי קדשך, בר"ח ויעלה זכרוננו בראשי חדשים" עכ"ל.

19 **קורא ר' יעקב בר אחא בשם שמואל אומר עליו בורא פרי העץ**
עי' בבלי „ברכות ל"ז ע"א ששם מפורש ששמואל אמר שהנ"ב ובד"ק כאן ליתא המלות בשם שמואל. בשלטי הגבורים פ"ו דברכות (דף נ"ב) „תניא בתוספתא כללא אחרינא כל מילתא דמפיק עלין מן העיקר עשב הוא ומברכין עליו בפה"א והאי דמפיק עליו מן הענפים אילן הוא ובעי ברוכי בפה"ע וכן בירושלמי כו'" עכ"ל ולפנינו בירושלמי ובתוספתא ליתא כ"ז. וכן הוא בשם הירושלמי בחי' הראבי"ה ברכות ובאו"ז ח"א סי' קע"ב מביא זה בשם תוספתא ומסיים ואני חפשתי בשתי תוספתות של ברכות ולא מצאתי כו'" עכ"ל.

15 **אפי' אמר ברוך שברא החפץ הזה מה נאה הוא זה יצא**
וכתב הסמ"ג עשין כ"ו וגרסינן בירושלמי הלכה כר' מאיר שאמר שם ובתלמוד שלנו ראה פת נאה ואמר כמה נאה פת זה ברוך המקום שבראו יצא" עכ"ל וכן הגירסא בירוש' ד' קושטא. וכן גרס בכל בו (הל' ברכות שבסעודה) „מה נאה פת זה ברוך המקום מריה דהאי פיתא יצא" עכ"ל.

92 8 **הא אזלינן.** בד' אמ"ד הא אזלי

16 **בא לאוכלו.** ברוקח סי' שמ"א „בא לשתות"

7 **כה בין מוגמר ובין יין**
בתשובות הרי"ף סי' ש' „ופירש רבינו חננאל ז"ל הבוצע הוא מברך על המוגמר הוא מברך תחלה כו' והביא ראיה מן התלמוד ירושלמי מה בין מוגמר ליין מומר כולהון מריחין כולהון נהנין כולהון חייבין לברך יין כל אחד מברך לעצמו כשהוא שותה בתוך הסעודה וכו'" עכ"ל.

100 6 **מעשה בר' עקיבא שעשה משתה לשמעון בנו**
בבבלי שבת ס' ליתא המלות לשמעון בנו ובשמחות פ"ח נזכר שבנו מת בחייו

| שורה | עמוד | |
|---|---|---|
| | 12 | ברוך שברא מי רפואות<br>ברוקח סי' שמ"א גרס „מברך בורא רפואות וכן הוא בראביה ברכות סי' קכ"ג |
| | | פרק שביעי |
| | שו"א | והכותין מזמנין עליהן<br>במשנה בספר מתניתא דבי מערבא הגירסא „אין מזמנין עליהן" |
| נא | שו"א | אפילו שנים שדנו אין דינן דין<br>בסמ"ג לאוין קט"ז „וכן אמר ר"י ור"ל בירושלמי שנים שדנו אין דיניהם דין כו'" ולא גרס המלה" אפילו" |
| 102 | 5 | ר' יונה על הדא<br>בד"א הגי' ר' יונה אמר על הדא |
| | 7 | רב הסדא אמר והן שבאו מג' חבילות<br>בד"א „ועל דעתיה דרב חסדא והן שבאו מג' חבילות |
| 104 | 18 | רבי זעירא בעי אילין ג' קרויות מה את עביד לון<br>במדרש שמואל גרס „רבי זעירא בעי באלין תלתי דברכי אהדדי היך את עביד להון |
| | שו"א | לא למדו ברכת התורה מברכת הזימון אלא לרבים<br>באבודרהם (תפלות של חול (דף ד' ע"ב) „וזה שאמרו שצריך לברך על התורה לאחריה דוקא כשקורא בס"ת בצבור אבל שלא בצבור לא והכי אמ־ינן בירושלמי א"ר שמואל בר' אבדימא לא למדו ברכת התורה מברכת המזון אלא לרבים אבל יחיד בינו לבין עצמו אינו מברך" עכ"ל |
| נג | 9 | תפתר כמן דמר כותי כגוי דברי רבי<br>בד' אמשטרדם הגי' „תפתר כמ"ד כותי כישראל לכל דבר דתני כותי הרי הוא כגוי דברי רבי. רשב"ג אומר כותי הרי הוא כישראל לכל דבר |
| | שו"א | לשני קטנים נצרכה<br>ברוקח סי' של"ד „ירושלמי אחד ספק אחד קטן עושין הספק עיקר והקטן לסניף" עכ"ל |
| 106 | 4 | ר' יעקב בר זבדי בעי קומי ר' יוסי כמה דברים אמורים תמן קטן עושין אותו סניפין לעשרה כו'<br>בתמים דעים סי' א' „בירושלמי ר"י בר זבדי בעי קומי ר' יוסי במה דתימר קטן עושין אותו סניף לעשרה תימר אוף הכא עושין אותו סניף לשלשה (כלומר ומתניתין קתני דאין מזמנין שאין מזמנין עליו) ומה אם תמן שמזכיר את השם עושין אותו סניף כאן שאין אומרים את השם לא כ"ש אמר לו והרי לא כל שכן תמן ע"י שאומרים את השם עושין אותו סניף כאן שאין אומרים את השם אין עושין אותו סניף (פי' בעשרה שיש שם הזכרת השם דוחקין א"ע לעשות סניף כדי להרבות בשבח הבורא אבל בשלשה אין דוחקין)" עכ"ל. ובילקוט מסיים „הדא אמרה לברהמ"ז עושין אותו סניף אבל לתפלה ולק"ש אין עושין אותו סניף עד שיביא שתי שערות. |
| נד | 25 | חולקין על ר"ש בן שטה<br>בילקוט „חלוקים עליו חבריו על שמעון בן שטח". |
| | 28 | דפשיטא ליה כרשב"ג תני עלה<br>בילקוט בראשית רמז מ"ב הגי' „דתני רשב"ג אומר וכו'" עכ"ל. |
| | 29 | מזמנין דברי חכמים<br>בילקוט (ויניציא) ובב"ר (קושטנטינא רע"ב) הגי' „וכדברי חכמים" |
| | שו"א | מתניתה כרשב"ג. בחי' הרשב"א ברכות מ"ח ע"ב פירוש דאמר בברייתא דבסמוך עלה. |

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| | | והסב עמהם אפי' לא טבל עמהם אלא בציר ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת מצטרפין וס"ל דלית הלכתא כרשב"ג דרבנן פליגי עליה כו'" עכ"ל וכתב בעה"ס אצוי"ר „מדברי הראשונים נראה שגרסו הברייתא שנים פת ואחד ירק לעיל ואח"כ היתה לפניהם הברייתא הסב ואכל ע"הן וכו' ונראה שגרסו כן: והתני שנים פת ואחד ירק כו' דתני רשבג"א עלה והסב עמהם וכו'. |
| 108 | 3 | בעשרה אמר נברך לאלהינו<br>במנהיג (דף ל"ט ע"א) אם הם עשרה אומר נברך לאלהינו על המזון שאכלנו והן עונין ברוך הוא אלהינו על המזון שאכלנו |
| | 22 | שמואל אמר איני מוציא את עצמי מן הכלל כו'<br>ברי"ף פ"ז דברכות „ירושלמי שמואל אמר אני איני מוציא עצמי מן הכלל התיבון הרי הקורא בתורה אמר ר' אבין מכיון דהוא אומר המבורך אף הוא אינו מוציא עצמו מן הכלל ובאו"ז ח"א סי' ר"ב „ירושלמי אמר שמואל אל יוציא אדם עצמו מן הכלל". |
| | 27 | א"ל סב בריך א"ל יהב דעתך דאת מישתי חורנה<br>בבאורי הגר"א לשו"ע או"ח סי' קס"ז הגי' „סב בריך והב דעתך דאת משתי חורנה" וכ"ה בד' אמ"ד. |
| | שו"א | כן הב דעתך מפקא ידי חובתי באמן<br>בתשו' מהר"ם (הוצאת ר"ע) מן (כן) דעתך: מפקי ידך באמן" וכן צ"ל. |
| נה | 4 | אבל דברי חכמים<br>במלאכת שלמה במשניות (ברכות פ"ז מ"ד) „ובירושלמי קרי ר' יוחנן לר' עקיבא חכמים" |
| | 9 | נאמר כאן תוך ונאמר להלן תוך כו'<br>במנהיג (ד' כ"א ע"א) דאתיא תוך מתוך כתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב הבדלו מתוך העדה הרעה הזאת ופריך בירושלמי והא עדת קרח סגיאין אינון אלא אתיא תוך תוך ויבואו בני ישראל לשבור בתוך הבאים אי מתוך את למד סגיאין אינון אלא אתיא בני בני נאמר כאן בני ישראל ונאמר להלן ויבואו בני ישראל מה להלן עשרה אף כאן עשרה" עכ"ל ולפנינו הגירסא קטועה ותמוה (אצוי"ר) |
| | 18 | במקהלת כתיב. באבודרהם הל' ברכות הנשואין „ומקשינן בירושלמי על ראיה זו של במקהלות תרי קהל משמע ומתרץ במקהלת כתיב חסר בלא ויו" עכ"ל, והמפרשים יגעו בפירושים כאן לחנם (אצוי"ר) |
| | 25 | במה הוא גדלו. בבבלי יומא ס"ט ע"ב „במערבא מתני הכי רב גידל אמר גדול שגדלו בשם המפורש" ובירושלמי מגילה פ"ג ה"ז מפורש „רב גידל אמר" |
| | שו"א | ספק הזכיר של ר"ח ספק לא הזכיר אין מחזירין אותו<br>במרדכי פ"ב דשבת סי' רע"ט „והכי איתא בתוספתא ובירושלמי בפ' ג' שאכלו... טעה ולא הזכיר של ר"ח בברה"מז אין מחזירין אותו מפני שאפשר לו בלא אכילה (פי' בלא אכילה דתענוג דהיינו פת) הדא דתימא בר"ח בחנוכה ובפורים אבל לא בשבת ויו"ט שא"א לו בלא אכילה חוזר ומזכיר" עכ"ל |
| 110 | 9 | ר' ירמי' מטובה בשם רב שכח ולא הזכיר של שבת כו'<br>באו"ז ח"א סי' ר' גרס בירושלמי „ר' ירמי' מטובה בשם רב טעה ולא הזכיר של שבת אומר ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית בא"י מקדש השבת, טעה ולא הזכיר יו"ט כו' טעה ולא הזכיר בר"ח אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל ברוך אתה ה' מקדש ישראל וראשי חדשים כו'" עכ"ל. ובבבלי ברכות... „טעה ולא הזכיר של ר"ח |

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| | | אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון |
| 110 | 19 | **לשני בתים נצרכה** |

בשיטה מקובצת ברכות דף נ' ע"ב "גרסינן בירושלמי לא סוף דבר בית אחד אלא אפי' שני בתים, א"ר יונה והם שנכנסו משעה ראשונה על דעת כן כו' עכ"ל. ובמנהיג (דף ל"ט ע"א) ז"ל "ירושלמי אם אכלן בשני בתים ועוברין אלו את אלו מזמנין כאחת, ר' ברכיה מוקים לאמורא על תרעא מציעא בי מדרשא ומזמנין אלו עם אלו" עכ"ל

21 **ר' ברכיה מוקים לאמוריה על תרעא מציעיא דבי מדרשא**

הב"ח (בטוא"ח סי' קצ"ה) פירש "העמידו לאמורא המברך במקום אמצעי בשער שבין שני הבתים כדי שישמעו כולם" עכ"ל

נו 10 **ומלא ברכת ה'**

בכל בו (דיני שאר ברכות שבסעו"דה) מסיים "ברכת ה' ברכת זימון י"ם יין מים" עכ"ל

112 27 **שליח צבור עובר לפני התיבה ואומר ברכה אחת מעין שלש וכו'**

בראבי"ה ברכות סי' קמ"א גרס בירושלמי "ש"צ עובר לפני התיבה ואומר ויכלו חשמים וכו' ואומר ברכה אחת מעין שבע מגן אבות בדברו וכו' וחותם במקדש ישראל ויום השבת" עכ"ל. וכתב באו"ז ח"א סי' תשנ"ב "ועוד שמעתי שיש בירושלמי לשמואל למה לי לקדושי דבי כנישתא כדי לזכות את התינוקות פי' שירצו לשמוע ברכה ויענו אמן ויטעמו מן הברכה" עכ"ל. ובאו"ז ח"ב סי' כ' "משום דאיתא בירושלמי ולמ"ד אין קידוש אלא במקום סעודה אמאי מקדשים בבהכ"נ כדי לזכות בהן התינוקות פי' שירוצו זה לפני זה כדי לשתות ולשמוע הקידוש כך שמעתי מפרשים כו'" עכ"ל וכתב בעל אצוי"ר "ולפנינו אין זכר מזה בירושלמי וכן אין לפנינו מ"ש בשם ירושלמי בס' בית נכות ההלכות ח"ב (צד 58) "ירושלמי כל האומר ויכלו ערב שבת שני מלאכי השרת מניחין ידיהם על ראשו ואומרים לו וסר עוניך וחטאתך תכופר מנלן אתיא אשר אשר לגזירה שוה כתיב אשר בפרה אדומה ג' פעמים וכתיב אשר בויכלו ג"פ מה פרה אדומה מכפר אף ויכלו מכפר" עכ"ל. ובמקום אחר מובא זה בשם מדרש.

נז 21 **רבא ורב יהודה הלכה כו'**

בריף פ"ח דברכות הגי' "ר' אבא ורב יהודה בשם רב אמרי הלכה כ דברי מי שהוא אומר בשמים ואח"כ מאור".

114 2 **יום טובשחל להיות במוצ"ש**

כתוב בתניא סי' מ"ז "ובשם רבינו גרשום מצאתי שמצריך בשמים כשחל להיות יו"ט במוצ"ש ואע"ג דהגמרא שלנו אינו מצריך בשמים מיהו בירושלמי אמר יו"ט שחל להיות במוצ"ש מברך יקבנה"ז ובכל מקום שיש נר יש בשמים כו' עכ"ל, וכן הוא בשבלי הלקט סדר פסח סי' רי"ח ולפנינו בירושלמי ליתא כל זה.

116 8 **ר' שמואל בר יצחק אמר בעי נוטל ושונה ואת אמרת רשות**

בתורת הבית להרשב"א (בית ששי שער שני) גרס בירושלמי כאן ר' שמואל בר יצחק בעי נוטל ושונה ואת אמרת רשות אית בעי מימר מהלך ד' במילין ואת אמרת רשות" עכ"ל וכן גרס הר"ש ידים פ"א מ"א.

סמך 14 **על המאור ועל הבשמים**

באור זרוע ח"ב סי' שכ"ח "ואין לעשות הבדלה במוצאי שבת על נר של חנוכה דאמרינן בירושלמי דברכות פרק אלו דברים ר' אבהו בשם ר' יוחנן ר' יוסי בר' חנינא אין מברכין על הנר ולא על הבשמים של

82 מצוה מאי מצ"ה אר"י בשם שמואל נר כגון נר של חנוכה במוצ"ש אין מבדילין עליו, בשמים כגון אסא דהושענא בסוכות במוצ"ש אין מברכין עליהן דאמר רבא הדס של מצוה אסור להריח בו" עכ"ל ולפנינו בירושלמי אין כל רמז מזה, וכן מובא זה בשם הירושלמי ברוקח סי' שנ"ז באיזה שנויים; ובפסקי רקנטי סי' הל"ז באיזה שנויים ובאבודרהם (סדר תפלות חנוכה) "ואמרינן בירושלמי במוצ"ש אין מבדילין בנר חנוכה מפני שאין נהנין לאורו ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו" עכ"ל.

122 4 **כדי שיהא יודע להבחין בין מטבע למטבע**

כתב במנהיג (צד 34 ד"ב) "ירושלמי פ' כיצד מברכין מאימתי מברכין על האור משיכיר בין צפורן לבשר" וכן כתב באבודרהם בשם ירושלמי. ולפנינו ליתא לא בפ' כיצד מברכין ולא כאן, ובראבי"ה ברכות סי' קמ"א "ירושלמי וירא אלהים את האור כי טוב והדר ויבדל אלהים בין האור וכו' וכמה כדי שיראה בצפורן ועל הכנס (אולי הכוס) אחד מבדיל לכולם ובתפלה כאו"א מבדיל לעצמו והיינו כב"ה וכדכתיב ברוב עם הדרת מלך וגו'" עכ"ל. וכ"ז ליתא בירושלמי שלפנינו ובמרדכי יומא סי' תשכ"ג ומה שאנו מסתכלים בצפרנים זה דבר שנוי בתלמוד ירושלמי ובתלמוד בבלי אין מברכין על האור עד שיאותו לאורו פי' עד שמרגיש בוהק האור של נר הבדלה ואף כי זוכרים על צפרניו של אדם הראשון כו'" עכ"ל וכן מובא זה בב"י בטוא"ח סי' רצ"ח ובדרישה שם "ובירושלמי כתב אף כי זוכרים על צפרניו של אדם הראשון" עכ"ל וזה ג"כ ליתא בירושלמי שלפנינו

122 19 **אילן פועל עושה**

באו"ז ח"א סי' רי"א גרס אלו פועל עושה בתוך הבור או בראש האילן שמא מטריחין עליו לחזור למקומו ויברך

סב 1 **ארוכה מאריכין לו ימיו ושנותיו בטובה**

ב"י טוא"ח (סי' קכ"ד) בשם הגמ' פ"א מ"ה ברכות בשם הירושלמי "העונה אמן ארוכה יאריך ימיו בטובה כמה שיעורא כדי שיכול לומר אל מלך נאמן" עכ"ל ולפנינו בירושלמי ליתא ח' תיבות האחרונות

4 **גוי שבירך את השם עונה אחריו אמן**

בטוא"ח סי' רט"ז בשם הירושלמי נכרי שבירך השם עונין אחריו אמן כותי אין עונין אחריו" עכ"ל ולפנינו בירושלמי ליתא הסיפא, אבל איתא בתוספתא ברכות פ"ה, וכתב בעל אצוי"ר שבראש ברכות פ"ח ס"ה מייתי "ירושלמי כותי שבירך בשם עונין אחריו אמן לפי שאין דרך הכותי לכוון לע"ז כשהזכיר ה' עכ"ל, וזה טעות סופר שהגיה מאן דהוא תחת נכרי "כותי" (ואולי השבוש הוא בסבת הצענזוריא שהמדפיסים הורגלו להציג מלת "כותי" החת "גוי" — ובראש לש"ס ישן הגירסא "גוי" שברך בשם.. לפי שאין דרך הגוי כו'. המאסף)

פרק תשיעי

124 3 **ראה מקום כבשן האש וגוב אריות**

בסמ"ג עשין כ"ז גרס בירושלמי "הרואה גוב אריות וכבשן האש מברך בא"י אמ"ה שעשה נסים לצדיקים במקום הזה" עכ"ל

8 **כל ברכה שאין עמה מלכות**

בחי' הרשב"א ברכות דף נ"ד מביא גירסא אחרת וז"ל "ובהדיא אמרו כן בירושלמי דכל ברכות אלו דמתניתין בשם ומלכות דגרסינן התם על מתניתין דהכא ר' זעירא רב יהודה בשם רב כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה א"ר תנחומא אנא אמרית טעמא ארוממך אלהי המלך רב אמר צריך אתה ושמואל אמר צריך אלהינו" עכ"ל "ובחי' הרשב"א שם דף מ"ט

| שורה | עמוד | |
|---|---|---|

דאף ברכות האמורות בפ' הרואה כולם בשם הן וכמו שמפורש שם בירושלמי עכ"ל.

124 10 **ושמואל אומר אינו צריך לומר אתה**

בתוס הרא"ש ברכות נ"ד ע"א הגי' שמואל אומר אלהינו מלך העולם" עכ"ל ובכל בו (דין מאה ברכות) "בירושלמי כוס של ברכה צריך הזכרה ומלכות שנא' ארוממך אלהי המלך ואברכה" עכ"ל. ולפנינו ליתא זה.

126 44 **ברוך שכן ברא בריות נאות בעולמו**

בחי' הראבי"ה ברכות סי' קמ"ז גרס בירושלמי "ברוך שברא בריות נאות בעולמו ליהנות מהם בני אדם" עכ"ל.

47 **שכן אפי' ראה גמל. נאה סוס נאה חמור נאה אומר ברוך שברא בריות נאות בעולמו.**

בסמ"ג עשין כ"ז "וכן ישנו בירושלמי שם הרואה בריות טובות ומתוקנות ביותר ואילנות טובות אומר בירושלמי שם אפי' סוס נאה וחמור נאה מברך בא"י אמ"ה שככה לו בעולמו" עכ"ל. וכ"ה בב"י טוא"ח סי' רכ"ה וכ"ה בסמ"ג (קנ"א) ובכל בו (הלכות ברכות) "ואומר בירושלמי אפי' פירה נאה אומר ברוך שלא חסר מעולמו כלום וכו'" עכ"ל.

48 **פופסדם.** בערוך ערך פאסרוס (א"ב פי' בלשון יוני מי שהולך ופתאום מביט או נשמט לאחוריו)

128 4 **היה נכנס ויוצא נכנס ויוצא**

באגודה ברכות סי' ר"ג "היה נכנס ויוצא ולא היה דעתו ליכנס מיד והסיח דעתו מברך על כל פעם ופעם.

128 7 **היה יושב בבית הכסא**

באגודה ברכות סי' ר"ג "היה יושב בבית הכסא ושמע ברקים ורעמים אם היה יכול לצאת ולברך בתכ"ד

8 **ספיקריא.** בערוך ע' ספיקריא פי' בלשון רומי "מערה" וי"ג ספקלריא וי"ג באספקולרין. ויש מהראשונים שלא גרסי כלל את המלות "בבית ספקריא או ספקלריא" ובב"י טוא"ח סי' רכ"ז ובר"ן פ"ק דפסחים סי' תש"א גרסי בירושלמי הכא "היה יושב בבי"הכס או בבית המרחץ אם יכול כו'".

12 **היה יושב במגדל ערום מגדל מהו כו'**

והאיבעיא לא איפשטא, אבל בתולדות אדם וחוה נתיב י"ג חלק ב' היתה לו גירסא אחרת "היה יושב בתוך מגדל של עצים יעשה כמו מלבוש ויוציא ראשו חוץ לחלון ויברך ואם לבו רואה הערוה אסור. ע"כ בירושלמי" עכ"ל, ולפנינו ליתא זה.

27 **לאחר שלשים יום צריך אתה לקרוע**

באגודה ברכות סי' קצ"ד "והכי נמי אמרינן בגמרא הרואה חבירו לאחר שלשים יום מברך שהחיינו (ברכות נ"ח ע"ב) וכן יש בירושלמי בפרקין" עכ"ל ולפנינו בירושלמי ליתא

סה 6 **אמרין הוא הוה**

בילקוט שופטים רמז ע"ג "אמרין הוא היה שהחזיק עצמו לע"ז ואותו היום חזר בתשובה ושרתה עליו רוח הקודש הה"ד ויהי דבר ה' אל הנביא אשר השיבו" עכ"ל.

13 **עד שתראה בחצי המטה**

ברוקח סי' רכ"ה "ירושלמי עד שיראה כחצי המטה פי' כחצי עוגה" עכ"ל

18 **בתפלה ר' יוסי בר נהורייא אמר מקדש ישראל מחדש חדשים**

באו"ז ח"ב סי' תנ"ז ואמר בירושלמי פרק הרואה בתפלה כיצד ר"י בר נהוראי אומר כי בישראל עמך בחרת מכל העמים וחוקי ר"ח להם קבעת בא"י מקדש ישראל ומחדש חדשים" עכ"ל

סה 20 **שמואל אמר צריך לומר והשיאנו**

בפרדס לרש"י סי' קס"ו "ואשר שאלתם נבונים עבור מהו לומר והשיאנו כו' שכן אנו נוהגים בתרי מתיבתא בארץ ישראל ונהרדעא שאומר והשיאנו בר"ה ויוה"כ שהלכה בהודאה (אולי צ"ל בהרואה והכוונה לירושלמי כאן (אצי"ר) ששמואל אומר שצ"ל והשיאנו גם חיזוק של ר' הושעיא דאמר והיו לאותות ולמועדים) כן הלכתא ואין לשנות" עכ"ל, ובר"אש פ"ד דר"ה סי' י"ד רבינו יצחק בר' יהודה הנהיג במגנצא לומר והשיאנו בר"ה ויו"כ בשם רבינו אליעזר הגדול וכן רבינו משולם שאל את פי ראש ישיבה שבירושלים והשיבו שאומרים והשיאנו בר"ה ויו"כ והביאו ראיה מירושלמי דפרק הרואה" עכ"ל' וכיון לירושלמי דילן וכן הוא במרדכי רה"ש סי' תשכ"ב. ונראה שהיה לרבותינו הנ"ל הגי' בירושלמי כאן "צ"ל והשיאנו בר"ה ויו"כ ור"ח" ובראבי"ה ברכות סי' פ"ה "בירושלמי בהרואה גרסינן אמר שמואל [צ"ל] והשיאנו ה' אלהינו את ברכת מועדיך דכתיב והיו לאותות ולמועדים" עכ"ל ובאו"ז שם "ר"ח בר אשי אמר מקדש ישראל וראשי חדשים. ר' (לפנינו רב) אמר צריך להזכיר זמן והשיאנו ה' אלהינו את ברכת מועדיך, תני ר' אושעיא והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים" עכ"ל

46 **כדי שיודחו פניה**

ובד' קושטא הגי' כדי שיודחו פני הקרמיד וכו גרס בערוך ע' קרמיד, ובחי' מהר"י אבן מיגש בב"ב דף ו' ע"א "תקרת הגג שמכוסה ברעפים שקורין בלשון ערבי קראמידיה" עכ"ל.

סו 12 **כשהוא קובע אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות מזוזה**

בהלכות גדולות וכן בשאילתות סי' קמ"ה "מאן דקבע מזוזה מחייב לברוכי בא"י אמ"ה אקבו"צ לקבוע מזוזה. ובפרדס לרש"י ה' ברכות סי' נ' כתב על דברי הבה"ג "ולא נהירא לי דהא בהדיא מפורש בירושלמי ברכות כשהוא קובעה מברך על מצות מזוזה" עכ"ל

סו 14 **העושה תפילין לעצמו כו' כשהוא לובש אומר על מצות תפילין**

בתוספתא העושה תפילין אומר ברוך שהגיענו וכשהוא מניחן אומר להניח תפילין ובאשכול ה' תפילין "והכי גרסינן בירושלמי כשלובש תפילין מברך להניח תפילין" עכ"ל.

15 **העושה ציצית לעצמו כו'**

בתוס' (סוכה ל"ט ע"א) ובאו"ז (ח"ב סי' שי"ג) ובר"אש (סוכה פ"ג סי' ל"ג) וכן באגודה סוכה סי' ל"ג מייתי הירושלמי דכאן "העושה ציצית לעצמו אומר אקב"ו לעשות ציצית נתעטף בה אומר אקב"ו להתעטף בציצית" ובכל בו (ה' ברכות) "והעושה ציצית לאחרים מברך על עשיית ציצית"

17 **התורם והמעשר כו'**

בהשגות הרמב"ן על ס' המצות (שורש י"ב) ומפרש בתוספתא בפ' בתרא של ברכות ההולך להפריש תרומה ומעשרות אומר אקב"ו להפריש תרומה ומעשרות, מאימתי מברך עליהו משעה שמפרישן" עכ"ל.

20 **המכסה אומר על כיסוי הדם**

באו"ז ח"א סי' ת"ר "ירושלמי פרק הרואה המכסה את הדם צריך לברך על כיסוי הדם בעפר נתקלקלה השחיטה פטור מלכסות מן הדא דתנינן השוחט ונתנבלה בידו הנוחר והמעקר פטור מלכסות" עכ"ל.

27 **צוה להציל ידידות שארנו משחת**

במנהיג דף צ"ה "להציל זרע קדש ידידות שארנו משחת"

סו 29 **מצות אימת מברך עליהן ר' יוחנן כו' רב הונא כו'.**

יש מהפוסקים שגורסין ר' אחא ורב הונא וקיי"ל כר' אחא וי"ג ר' יוחנן ור"ש בן לקיש וקיי"ל כר' יוחנן.

35 **בכניסתו מהו אומר כבוד לכם המכובדים משרתי קודש**

בראבי"ה ברכות (סי' קמ"ו) נכנס לבית הכסא אומר התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון תנו כבוד לאלהי ישראל שמרוני שמרוני עזרוני עזרוני המתינו לי עד שאכנס ואצא שזהו דרכן של בני אדם ובירושלמי מסיים ברוך (האל) הכבוד כד נפיק אומר ברוך אשר יצר את האדם בחכמה עד רופא חולי כל בשר ומפליא לעשות" עכ"ל.

עמוד | שורה

132 | 39 כשהוא יוצא אומר מודה אני לפניך כו׳:

בתוספתא ברכות פ״ז (הוצאת צ״מ) ,יצא לשלום אומר מודה אני לפניך ה׳ אלהי שהוצאתני לשלום כן יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי שאבא למקומי לשלום.

סז | 16 ויאמר לקוצרים ה׳ עמכם

במתניתא דבי מערבא ,ויאמר לקוצרים ה׳ עמכם ויאמרו לו יברכך ה׳״

41 שאם באת לשנוא

בפי׳ המשניות להרמב״ם אבות פ״א מ״ג הגירסא שאם באת לשכוח. וז״ל ,ואמרו האוהב לא ישכח דבר ממה שצוה לעשותם והירא כו׳״ עכ״ל.

סח | 11 שנתיאשו ידיהן מן התורה

בילקוט המכירי תהלים קי״ט אות ע״ד גרס בירושלמי ,שנתרשלו ידיהם״ וכ״ה בילקוט שמעוני תהלים רמז תתע״ה

15 כל כדבייא בישן וכדבייא דאורייתא טבין

בפי׳ רבינו יונה פ״א דאבות משנה י״ז ,בגמרא דבני מערבא י״ג כל כרביא בישן בר מכרביא דאורייתא טב. פי׳ כרביא חרישה (עי׳ ערוך ערך כרב ב׳) לומר שכל הדברים והמחשבות שאדם משתדל בהם בעה״ז הכל הבל ורעות רוח לבד ממחשבת התורה כו׳, ובהקדמת המאור ,כמשרז״ל בענין הזה כל חרשאי טבין וחרשאי דאורייתא בישין וכל פיטטיא בישין ופיטטיא דאורייתא טבין״ עכ״ל.

20 תני בשם ר׳ מאיר אין לך אחד מישראל שאינו עושה מאה מצות בכל יום.

בסדור רב עמרם גאון צד א׳ ,ובגמרא דארץ ישראל גרסינן הכי תניא בשם ר״מ אין לך אדם מישראל שאינו עושה מאה מצות בכל יום שנא׳ ועתה ישראל מה ה׳ אלהיך שואל מעמך אל תקרי מה אלא מאה ודוד מלך ישראל תקנן כשהודיעוהו יושבי ירושלים שמתים מישראל מאה בכל יום עמד ותקנן״ עכ״ל (עי׳ מד״ר במדבר פי״א) ולפנינו ליתא מן שנאמר ועתה כו׳ עד סוף המאמר.

ובבבלי מנחות מ״ג ע״ב תני היה ר״מ אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנא׳ ועתה ישראל וגו׳ ופי׳ רש״י מה ה׳ אלהיך וגו׳ קרי ביה מאה״, ובשבלי הלקט ענין תפלה סי׳ א׳ ,ובירושלמי בברכות גרסינן תני ר׳ מאיר אומר אין לך אדם מישראל שאינו עושה מאה מצות בכל יום קורא את שמע שחרית וערבית ומברך לפניה ולאחריה מתפלל י״ח ברכות שלש פעמים אוכל פתו בבוקר ובערב מברך לפניה ולאחריה, כל פעם ששותה מברך עושה צרכיו ומברך יש לו ציצית בבגדו תפילין בזרועו כו׳״ עכ״ל.

# הגהות הגאון רבינו אליהו ז"ל מווילנא

## על ירושלמי מסכת ברכות

נעתקו ע"י הגאון מוהר"ר דוד לוריא ז"ל מביחאוו. שהעתיקם מעצם כ"ק של הגר"א ז"ל מגליון הירושלמי שלו. והרד"ל הערת עליהן הערות ויוצגו כאז באיתיות רש"י. ונדפסו בראשונה בקעניגסבורג בשנת תר"ח ע"י הרב ר' שמואל לוריא ז"ל.

פ א א ע"ב ה"א דצרי להו מקמי חיותא. כצ"ל, פי' שלר לסס ולריכין שמור: והכתיב עד צה"כ ומיעוט כוכבים שנים. כצ"ל:

ב ע"א ר' יוסי בר בון בעי שנים ספק. כצ"ל: ובלבד דיתחמון תלתא כוכבין כחדא. ר' יעקב. כצ"ל. פי' שעומדים ג' כוכבים ביחד ונראין ביחד (ולא שמעתי מחכם אחד לקיים גי' הספרים שלנו בר מן הדא כוכבתא, שהוא שם כוכב כדאיתא בירושלמי בסמוך הדא איילתא דשחרא מ"ד כוכבתא הוא שעית):

ג ע"א ותני שמואל כן אין הלבנה זורחת אלא בשעה שהחמה שוקעת ולא שוקעת אלא בשעה שהחמה זורחת, כצ"ל: באיסרטא לא בדא איזהו בה"ש משתשקע החמה כדי כו' ולא יכלו לעמוד עליו חכמים א"ר תנחומא לטפח של דם כו' זהו בה"ש ר' יוסי ור"א הון. כצ"ל, ור' תנחומא לפרושי דברי ר' יוסי קאתי: ע"ב נחלקת לשנים ר' יוסי ע"ד דאת אמר כו' ספק הוא מאן הוא א"ל לכשיבא אליהו ויאמר זהו בה"ש ר"ח חברהון דרבנן. (כ"ל שהגאון מפרש הא דאוקי ר"ח כר' יוסף כר' יוסי הוא, דלר"נ ור' יודא דבה"ש חצי מיל או ב' תלתי מיל או ג' רבעי מיל, א"כ קשיא הא בע"כ מתני' דהם ידוע שמקלת ראיה מהיום ומקצתה למחר ברואה כל בה"ש ועוד מעט מלפניו ומלאחריו ואי הכי הו"ל ראי' מרובה כשלם שהיא שיעור ק' אמה וע"כ ר' יוסי היא דבה"ש כהרף עין, והקשה ר' מנא אדעתי' דר"ח דכל ספק דר' נחמי' הוא לר' יוסי ג"כ א"כ מתני' מני ומשני לכשיבא אליהו ויאמר איזהו הרף עין הוא בה"ש, ויש ליישב גם גי' הספרים לפי' זה, ועי' תוס' שבת (ל"ד:) ד"ה ספק וגר"ס בזבין):

ד ע"א בבוקר בבוקר ליתן תחום. כצ"ל: שרי עליל אע"ג דלא על אמרינן דעל. כצ"ל: קאמיא קיימא. הגם דקאמיה נמי פירושו העומדים, מ"מ לא מוכח שעומדים תמיד אלא שעתה נצבים עליו, אבל הירושלמי מפרש שהוא שם מן העומדים (ועי' ב"ר פס"ה): ע"ב ארבעת מילין וכמו מילתא מדמיא. כצ"ל, (וגי' הספרים שלנו כאן א"א להולמו ובפני משה נדחק, אבל בירושלמי פ"ג דיומא הגי' מהופכת ונראית נכונה יותר לכאורה): את הלבוש ואת הסוס ואח"כ ומרדכי יצא מלפני כו'. כצ"ל, (בירושלמי דיומא מתוקנת קצת הגי' בזה. אבל בשוח"ט תהלים מזמור כ"ב וכן במדרש (שה"ר פ"ו פ"י) לא נזכר הא' ואח"כ ויצא מרדכי וכגי' הגאון): אדם בינוני מהלך ארבעה א) מיל. מדברי הגמרא הוא: לא סוף דבר נופו אלא כורתו וכל פילוג כו'. (ופי' כורתו גזעו כמ"ש הר"ש בכלאים רפ"ה וכן פי' הרמב"ם בס' המורה ח"ב פ"ל, ודלא כגי' השה"ר פ"ו פ"ט וסמ"כ בב"ר פט"ו שפירשו לא ס"ד גזעו הלא ענפיו):

ה ע"א תמצית כוש מצרים שותה מצרים מהלך מ' יום נמצאת אומר כוש מהלך שבע שני: ורבנן כו'. (ועי' במ"כ בשה"ר שם): וביום השני קרשו דרב אמר יהי רקיע יקרש הרקיע כו' ימתח הרקיע יחזק הרקיע כו' אר"י בן פזי כו': וכל צבאם כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות מה כתיב כו': בלילה. שעה א' מכ ד ביום העונה כו': וה' אלפים ותתפ"ח [וי"ג ומ"ה וכן עיקר]. גי' הגמ' ועיקר (וכ"ה במדרש שמואל רפ"ג): ר' נתן אומר שלש שנא' ראש האשמורת כו'. (וכ"ה בתוספתא): ע"ב (אלא כנגן המנגן הכנור כו'. הא קרא גבי אלישע כתיב, אלא דמייתי ראי' מיני' דאיכא כנור המנגן מאליו, ואין לורך להגהת קרבן עדה בר"פ שהניל בשירי קרבן ד"ה דלמא): אלא קדמייתא לא מתחשבא. כצ"ל: ר"ה בשר"י אדם צריך לקרות. כצ"ל (אבל באבודרהם הל' ק"ש העתיק כגי' שלנו):

ו ע"ב דבריך תבטל בחייך. כצ"ל (אבל בפי"ד דשבת ה"ג גרסי' בירושלמי דבריך מבטל את בחייך):

ז ע"א לית כאן אכילת פסחים דתנינן. כצ"ל, (ולפ"ז סובר הירושלמי כה"ס דידן בפסחים דמוקי הסיא דהפסחה לאחר חלות משמא אה"י כראב"ע ובירושלמי שלפני פסחים נמי כן הוא לפי הגהת הק"ע שם, וקאמר הירושלמי דכיון דאיכא סתמא כראב"ע א"כ מסתמא מתני' דידן נמי כוותי', ולא ס"ל להירושלמי בזה כלל דספ"ב דמגילה לרבות אכילת פסחים ולאפוקי מראב"ע כדאי' בש"ס דידן שם, ומדלא הביא הירושלמי מתני' דאיזהו מקומן ש"מ דס"ל דלר"ע נמי אסור לכהחלה לאכול כ"א ע"ח וכמ"ש רש"י בפסחים (נ"ג:) ד"ה בשעת, ושלא כדברי הרשב"א בתשובה ח"א סי' תמ"ה, וכ"כ שיטתו בביאורו לאו"ח סי' תע"ז ס"ק ה' כפרש"י):

ע"ב ה"ב שיהא ניכר בין הצבועים הסמוכים תני כו': וראיתם אותם אין כתיב כאן. כצ"ל (וכ"מ שהעתיק בס' כפו"פ): וים דומה לרקיע ורקיע דומה לספיר וספיר דומה לכסה"כ כו': ר"ח אמר הלכה כהדא דאחרים כו': במ"ד בין תכלת ללבן אמר מר עוקבא הוותיקין כוי תפלתו עם הנה"ח דתני אבל אמרו מצותה כו'. ולגי' הספרים קשה מה הוסיף מר עוקבא על הברייתא (אבל הרמב"ן במלחמות פי' גי' דידן על נכון): וכי יש הלכה בשוכח אלא כך הוא. כצ"ל (וכן העתיק במלחמות):

ח ע"ב ה"ג לאחד מהשוק זקנך מגודל כו'. (וכפרש"י דלא כהרשב"א נחי'):

ט ע"א ה"ד אע"פ שאינו מראה חותם וסנטרין שלי. כצ"ל: או כחומרי דדין אבל משיצא בת קול. כצ"ל: ה"ה מפני מה קורין פרשיות הללו. כצ"ל: ע"ב ולא בית חבירך רשב"נ בשר"י בר זבידא כו' פרשת בלק כו' ובכתובים תמן תנינן כו' והן ברכו וקראו י' הדברים כו' למשה בסיני א"ל התמונה כו' והן ברכו מה בירכו ר' מתנה אמר בשם שמואל זו ברכת תורה והלא לא בירכו כו':

י ע"א וברכות תענית צבור אלו ברכות שמקצרין כו' אחר המזון ומברכותיו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא אם בור הוא הא כל שאר ברכות. כצ"ל: בשר"י המלך משהוא כורע. כצ"ל: ככפים הללו שלא נטלו מבנין בהמ"ק כצ"ל: ובלבד במודים: ע"ב ר' יוסי בר כליק כו' בכל לב ובכל נפש עצמותי תאמרנה [כצ"ל, וגמחק תי' משתחוים] כו' או הדא ר' זעירא סבר לקרובה כו', התחלה וסוף מלתא דחנן בר בא כו'. כבר ניחת הוא תני ובלבד שלא ישוח יותר מדאי ר' שמואל בר נתן אמר מעשה כו' והעבירו ר' חנינא בר חמא ר' אמי א"ר יוחנן כו' גער בי' א"ר ירמי' ובלבד שלא יעשה כהדין חרזינא אלא כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך אלו ברכות בו'. (ועי' בביאורו או"ח סי' קי"ג ותמיהני איך לא חש לקושית המג"א ממלך, גם מצאתי בתשו' הרמב"ם הנק' פאר הדור סי' ק"ד שנראה שסובר כדברי המג"א):

יא ע"א והא סופה א"ר יודן מטבע ברכות כך הוא מטבע קצר פותח. כצ"ל: יצא כך א"ר אחא כל הברכות מעין חתומיהן. כצ"ל:

ע"ב ה"ו מתני' פליגא מזכירין יצ"מ. כצ"ל: נחית לתמן חמתין מתחילין וגומרין ולית לון מה דאנן אמרין דתמן אמרין. כצ"ל, פי' דרבנן דהתם בראש אותם מתחילין וגומרין פליגו ארבנן דהכא וארבנן דתמן: בעשה והיה שמך אברהם, כצ"ל: מארץ צפונה. כצ"ל: וממצרים טפלה וכה"א לא ב) יעקב כו' שמך לא שיעקר שם כו' ויעקב טפל וכה"א אל תזכרו ראשונות אלו המלכיות וקדמוניות אל תתבוננו אלו המצרים הנני עושה חדשה עתה תצמח כו' פגע בו ארי וניצול מידו התחיל מספר מעשה הארי אחר כך פגע בו הנחש כו' כך ישראל צרות אחרונות. כצ"ל:

פ"ב יב ע"א ה"א ז"א שאין הברכות מעכבות היבון ואינו מפסיק ולא תניתא והכא אע"ג דלא תניתא צריך לברך א"ר יוסי ז"א צריך לברך בירך צריך לכוין בכולם אל ג) נשמעינה מהדא. כצ"ל: אע"פ שלא כיון לבו בפ"ב יצא כצ"ל: ע"ב פסוק ראשון בלבד אדא תני עד ושננתם ר' מנא אמר משום ר"י שאמר משום ר"י הגלילי. כצ"ל: והוא ששמע על הסדר. פי' שלא יהא בין קול לקול קול אחר שאינו מסדר עדיין דאז אף על פי ששמע אח"כ כל הקולות שנצרכים אינו יוצא כיון שהסה כ"כ צריך שלא יהא קול אחר מפסיק (עי' בביאורו סי' תק"ץ ס"ק כ"ז):

יג ע"א כדי שאילת שלום תלמיד לרב ויאמר לו שלום. כצ"ל: אין דור שאין בו ליצנים. כצ"ל (וכ"ה בשוחר טוב מז' קכ"ג) מפני מה הוא משיב מפני הכבוד או לכל אדם: ע"ב נשמעינה מהדא ר"א בפרקים שואל כו' ומשיב לכל אדם הא ת"ק שואל מה"כ ומשיב מה"כ ובאמצע שואל כו' הא (תנא) קדמייתא שואל מה"י ומשיב מה"י. כצ"ל (תנא קדמייתא ר"ל ר"מ): ה"ג ר"ח בש"ר יוחנן אדם לובש תפלין כו':

יד ע"א לא הוי לביש אלא דאדרעיה כד הוי אזיל מסחי כיון שהי' מגיע אצל האוליירין הי' חולצם וכד הוי נפיק מסחי הוו יהבין ליה ואינו אסור משום ערוה א"ר חייא בר בא אפיקרסין הי' לבוש מבפנים א"ר יצחק עד יעקב תרמסורה לא הי' לובשם וכד הוו מייתין לי' הוה אומר כו' (ועי' בס' התרומה הל' תפלין במשפטי הברכות מקיים נוסחא שלנו קצת ובריטב"א פ' המקבל): ע"ב נשים שאין חייבות בת"ת אינן חייבות בתפלין מיכל בת כושי. כצ"ל, (והא דמיכל עיין בפ"ע היא):

טו ע"א עד יעקב תרמסורה לא הי' לובשם. כצ"ל: ר' יונה בעי אהן צואה דעל כו' אסי הורי לר' ירמיה מעביר לי' כו'. כצ"ל: מאן דתני פעמים ניחא מאן דתני פ"א הא אכיל כו'. כצ"ל (וכ"ה בפני משה): ר' זעירא בשם ר' אבא בר ירמיה לא יכנס כו' ותפליו בידו מתניתא פליגא על ר' אבא בר ירמיה נכנס אדם כו' מבזי לון ר' יוחנן כד הוי ספרא בידיה ובו' הוי קאים בון בראשונה היו נותנין כו' (הוקשה להגאון וגי' דדן מאי שנא דקאמר מתניתא פליגא על אבא בר ירמיה, הא על ר"י נמי פליגא לענין ספרים):

טז ע"ב ה"ד דיודי ר' חסדא בתרומות דהוא דלא דר' יוסי אתא ר' חנניא בש"ר חסדא ואמר דר' יודא הוא אר"י בר בון ע"ב איתמר דחיא דלא כר' יודא דתנינן חמשה אחרנייתא ולא תניתה עמהון הוי סופך מימר דהיא דלא כר' יודא. כצ"ל (ינעתי לפרש גי' זו ולא מצאתי, גם ראיתי בהגהותיו להרומות ובפי' משניות של הגאון שם הגיה בע"א ובכ"מ שכתוב כאן דר' יודא הגיה דר' יוסי וכמו שהוא בירושלמי שלנו. ואני אומר קיימו שניהם ובטלו אחד, והיא הנוסחא הנכונה בהגהתו. וכ"ל לפרשה דה"ק דיה לפרש כדרב חסדא דלית כאן חרש מב' טעמים, או דס"ל דר"י אפי' לכתחלה נמי שרי והיינו בעי לאוקמה כר' יודא (ומדאיירי ר' יודא שם ולא פליג אחרש, עי' בחי' הרשב"א), א"כ דס"ל דר' יודא מודי לכתחלה והא דמחק חרש, או משום דלא ניחא ליה למימר דחרש לכתחילה משום דדומיא דשוטה וקטן קתני כדאי' בבבלי או משום דהתם חרש שאינו מדבר ואינו שומע (ואע"ג דמינו יוצאים מכלל זה כדאיתא בירושלמי דתרומות וכן פירש"י במנחות כ"ד ב' דחרש דהתם שומע ואינו מדבר). וג"מ בין הני טעמי, לטעם הראשון ע"כ מתני' דתרומות ר' יוסי היא וכא דתרומתו תרומה משום דברכות אין מעכבות ואבל ידי ברכה לא יצא כדקאמר ר' מתנא דלר' יוסי במגילה דרבנן נמי דיעבד לא, ויש לגמגם בזה), ולטעם הב' הסיא דתרומות כר' יודא, ואמר ר' יוסי דהעיקר כטעם הב' ומתני' דתרומות דר' יודא ודלא כר"י (מהטעם דמפרש ר"י בר בון), ור' חנינא קאמר כטעם הא', ומסייע ר"ח בר בון לטעם הב' דמתני' דתרומות דלא כר' יוסי, דלר' יוסי כיון דלא יצא י"ח ברכה אלא דתרומתו תרומה משום דברכות אין מעכבות א"כ הו"ל למיתני חרש המדבר ואינו שומע בהדי ה' אחרנייתא דאלם וערום וכו"ק משום ברכה לא יתרומו ודיעבד תרומתן תרומה דברכה אין מעכבת, אלא וודאי דאתיא כר' יודא ובדיעבד יצא י"ח ברכה ג"כ להכי לא מצי לערבינהו בהדי חמשה אחרינייתא, דהנהו לא יי"ח ברכה דאלם וב"ק אין יכולין לברך כלל וערום אפי' בירך אין ברכתו כלום, כן כ"ל לפרש דברי הגאון (דברי המעתיק דוד לוריא מביחאב יסן). והרב ר' יצחק פרענקיל בהגהות למשניות להגאון בסופו אחר לפרש דברי הגאון בדרכים רחוקים והגי' בדבריו, והנלע"ד נכון כתבתי): שם שרנו לך ולא יימר שם הללנו לך כו':

יז ע"א ומהם שמונים וכמה נביאים. כצ"ל: נתקבצו הגליות הדין נעשה והזדים נכנעים כו' ותני כולל של מינים ושל פושעים במכניע זדים ושל גרים ושל זקנים במבטח כו' ירושלים מה טעם אחר ישובו בני ישראל. כצ"ל: ע"ב למבול ישב שבילה את הפורענות כו'. כצ"ל: שמעי' קלי' דר' יוחנן מחדא מילה. כצ"ל: קדמי ארקפתא או ריש גלותא. כצ"ל (וכ"ה גי' ערוך ותוס' גר"ז ט"ו ע"ב):

יח ע"א ה"ה ותני פועלים מתפללים כו' התאנה ובשאר כל האילנות כו'. ואם הי' עליו משאוי פחות מד' קבין כו' (וכ"ה בש"ס דידן בפ' המקבל) ומין מטבע בידו היו צרורין לפניו אסור לאחריו מותר ולמדת הדין כו' בלבד בידך ר' יוסי הי' צורורן ותופסן בידו א"ר יוסי בר אבין הורי ר' חתני' כן. כצ"ל: ע"ב ר' הונא אמר הדא אמרה ק"ש ותפלה א"צ כוונה. כצ"ל: ה"ו באלמנה ד' לילות תני לא יבעול אדם בתולה בתחלה כו' ואחרים מתי רים:

יט ע"א א"ר יעקב בר זבדי קשיתה קומי ר' יוסי מה בינה לשוכר כו' לעשות לה פה א"ר יוסי ב"ר אבין טעמון דאחרים כו'. כצ"ל: ואסורה ליטול ממנו כוס של ברכה, כצ"ל (לפי גי' הגאון בהגה טרח הראב"ד בשער הפרישה להוכיח דאסיר לשלוח כוס של ברכה לנדה. אבל לספרים שלנו דגרסי ממנה א"ש. דהוי קבלה מנה ומשום נגיעה הוא וכוס של ברכה דניתא היא כמ"ש הראב"ד שם): ה"ז לגביר' אחא א"ל ר' אמי הו"ל ע"ב עובדא כו' כר' נתן א"ל לא כך אולפן רבי ר' אמי הו"ל עובדא שאל לי' לרחב"א והורי לי' כר' נתן א"ל דלמא תרי עובדי כו': א"ת רבנן דהכא רברביא קומי ושאיל לזעירייא כו': אחר המטה מרחיצין ומקום שנהגו שלא לרחוץ אחר המטה אין מרחיצין ובדרום מרחיצין. כצ"ל: מהו דיסחי א"ל מותר אין דלא יסחי ימות אין בעי כו': ראו אותו טובל לא ידעינן אם לקריו אם להקר גופו. כצ"ל (וכ"נ שהיה גי' רבינו שמואל שבתוס' ט"ו ע"ב): א"ל בדה אתון מודעין חילי' בא להודיעכם. כצ"ל:

כ ע"א ה"ח כיני מתני' אין בני עבדים מקבלין תנחומין על אביהם תני מעשה וכו'. כצ"ל (עי' בפי' משניות של הגאון): לא צורכא אלא לגנו מהו לרעות בגנים אלא דודי זה הקב"ה כו' אלו הצדיקים שביניהם שמסלקן ליטען בישראל כו': אמרין לי' דלמא דאחשד לך אתא מחווה לון כיון שורחה החמה והתליעו. כצ"ל: ע"ב פגע בי' חד חורין א"ל מה קלא בשמיא. כצ"ל (וכ"נ מדברי רש"י ב"ק קי"ז ב'): דלא כעסתי עלוי דסברית מנהגא. כצ"ל:

כא ע"א ה"ט לשם שמים ולא כן תני כל דבר כו' הצבור כל דבר של צער הוא כל הרוצה כו'. כצ"ל (ונראה לי לכרס גירסתו דמקשה הש"ס אר"נ ור' יהושע דהא הכא דבר של צער הוא ואפי' אין כוונתו לש"ש שרי. ומשני ר' זעירא ובלבד שלא יבזה חורנין. כלומר כשים אחרים אתו והוא פירש מהם ומחמיר הוי מבזי חורנין ולהכי אי לאו דכל מעשיו לשם שמים שפיר הקפיד עלי' ר"ג):

פ"ג כא ע"ב ה"א אר"י בר בון ואין כיני נימא הלכה כר"א בנתינה. כצ"ל (ועי' במדרש ויחי פרשת ק' במ"כ פי' לפי נוסחא שלנו):

כב ע"א וכשמת ר"ג הזקן כיון שיצא. כצ"ל: דרגש נזקפת ואינו כופה רשב"א כצ"ל: ע"ב ויורדין בה מטה ודיו. כצ"ל: ולא תקבלון עלי אלא יומא דין אבולא ר' יצחק ברי' דרב. כצ"ל: (אבל בביאורי הגר"א ליו"ד סי' שע"ח ס"ק י"ב פי' נוסחא דידן לנכון):

כג ע"ב אתת עונתא דמצלי ושאלין כו' שאלתין לי למצלי שאלתין כיון כו'. כצ"ל: דר' יודא נשיאה שלח בתר ר' מנא ולא סליק אם בחייהון כו': מהו לצאת אמר לי' אם מפני סכנת כו' אטרח עלי' דר"י ומר כו' (וכ"ה בירושלמי דשביעית פ"ו ועי' חידושי מהרי"ט אלגזי בקדושין ל"ח ע"ב):

כד ע"א (לבדק הבית יהוא מגיב לי' משהכהנים מעכבין בשחיטתה מעל נימר כד הוי רחיק כו'. כן הוא הגירסא במדרש קהלת [פרשה ז'] על פסוק טוב

א) אצ"ל ארבעים: ב) בכלאים ל"ב כ"ט: ג) אצ"ל א"ל והוא ר"ת את לבו:

[מלכת אל בית אבל כו׳) [במילואיו על קה"ר כתב וז"ל: **דא"ר יונה אין שואלין כו׳.** לגי׳ הספרים הראיה הוא מהא דכתפין שחששו שמא תפסק רצועה וימנע רגע מן המצוה. הרי חששו לבטול כשיעור א׳. אבל יותר נראה דד"ר יונה ענין בפני עצמו וז"ל א"ר יונה: **הקדיש עולתו לב"ה כו׳ ומקריב ליה משהכהנים כו׳.** בירושלמי ליתא לתשובה זו גם בשאלה ליתא שם מלות מועלין בה. ובאמת לגי׳ דהכא תמוה השאלה דמוכחא מתניתין וכולה סוגיא בתמורה (ל"ג) שאין הקדש בדק הבית חל על קדשי מזבח רק הקדש עילוי ע"ש בפירש"י (וע"ש בתוספת שהעתיקו כן בשם המשנה דערכין כ"ה וליתא שם) וגם מעילה בלאו הכי איכא (ועי׳ רמב"ם פ"ד מהל׳ שקלים ה"י) ולא דמי לשא דתנן בשקלים פ"ב בשוקל בקנו ממעות הקדש שאם קרבה שבהמה מעל. דשם במעות השקנה עבורה הבהמה הו"ל כמוציאן לחולין מש"כ כאן בעולה. ולפי נוסחת הירושלמי נראה גם כאן גרסי׳ בתשובה ומקריב ליה שהכהנים מעכבין בשחיטתה ול"ג תיבת מעל. ולפ"ז פירושו שהכהנים מעכבין עד שיבואו הגזברין (ואפשר גרסי׳ שהגזברים מעכבים והיינו ממה כדעולה בתמורה שם שאין בה אלא עכוב גזברים ע"ש בפירש"י)]:

**כד ע"ב ה"ב** הדא דתנינן העומדים בשורה הפנימים פטורים והחיצוני׳ חייבים והדא דתני העומדין משום כבוד כו׳ בינו לבין העם משנה ראשונה כו׳:

**כה ע"א** משפחות עוברים ואבלים עומדים משרבה תחרות התקינו שיהיו המשפחות עומדין והאבלים עוברים אר"ש בן פזי החזיר ר"י בן חלפתא בצפורי הדברים ליושנן. כצ"ל:

**ע"ב ה"ג** הוו יהבין אמרין סובה נוהגת בלילות כו׳ סוכה אפשר לה שלא להבטל ת"ת א"א לה שלא להבטל כצ"ל:

**כו ע"א** מה שהן אומרים אבל אמרו ותהא לו. כצ"ל: **ה"ד** ט׳ קבין מים טהור לעצמו אבל אינו כו׳. והשאר מיותר: **ע"ב** אמר ר"י בר טוטס ר"א בשם ר"א. כצ"ל:

**כז ע"א ה"ה** חולה א"ר אמי אם הוא גרם לעצמו כו׳. ותיבת שסימם מסתו מיותר: אם היה אדם מצונן עשו אותו כמעיין כו׳: **ע"ב** צריך להרחיק ממנו ד"א מי רגלים עצמן נתן לתוכן מים כ"ש כו׳ ושלפני המטה לא יקרא אבל מרחיק ד"א וקורא רשב"א אומר כו׳:

**כח ע"א** אפילו רוקק כדי שיהא פיו נקי כו׳ (וכן כתב בביאורו לא"ח ס"ד ס"ק י"ט): דרקק אמנטולן כו׳: עד שיהלך ד׳ אמות אף תמן יהא אסור אני אומר כו׳: בשם רב אפילו עשויה כעצם אסורה אמר לי׳ חזקי׳ אתה מחמיר בצואה יותר מן המים או כהדא דגניבא אמר לי׳ צואה אפילו עשויה כעצם אסורה מפני שממשה קיים. כצ"ל (גי׳ הגאון בזה ינעתי לפרשה ולא מצאתי דמאי קשיא ליה לחזקי׳ אי מחמיר בצואה יותר מהמים הא מים דרבנן ומדאורייתא לא אסור אלא כנגד העמוד. מיהא י"ל דהירושלמי פליג ע"ז. ותדע דבבבלי פריך מה"מ ספק מי רגלים והירושלמי קאמר לעיל אף תמן יהא אסורה אני אומר אחר בא כו׳ ש"מ דס"ל ספק מ"ר אסור (אך יש לדחות ראיה זה דהאי אני אומר לאו דוקא אלא וודאי הוא). א"כ סובר הירושלמי דמ"ר נמי דאורייתא. ולפי נוסחא שלנו יראה לענ"ד לפרש הירושלמי דה"פ דחזקי׳ אמר על ר׳ אבא [דאמר] דצואה עד שתיבש כעצם הא יבשה כעצם מותרת ואמר חזקי׳ דלפ"ז הוי מים חמור מהצואה וזה תימא לו (דצואה דאורייתא ומים דרבנן). וסבר ר׳ מני דפירושא דמילתא דר׳ חזקי׳ הוא משום שר׳ חזקי׳ מדמה בנפשו דר׳ אבא סובר במים כגניבא דכל זמן שרשומם ניכר להכי קאמר חזקי׳ דלר׳ אבא דצואה כעצם שריא חמור מים מצואה. אבל באמת פליג ר׳ אבא לעיל לגדיא ואמר מים כ"ז שמספיחין וא"כ אין חומרא מים מצואה. והשיב לו ר׳ חזקי׳ דלא זה הי׳ כוונתו אלא דאפי׳ תאמר צואה כעצם אסורה. מ"מ הוי ממשה קיים אבל מים אין ממשן קיים (ולפ"ז מוכח דמספיחין היינו שלא ע"מ להספיח וכדעת הרמב"ם דאי ע"מ להספיח וודאי חשוב ממשן קיים לענין כל דבר.) ואפ"ה אסור. וגי׳ הרא"ש דגרס אבא והוא רב א"ש ספי לפי פירושו דאי גרסי׳ ר׳ אבא צריך לדחוק מ"ש לא הקשה לר׳ זעירא בשם רב ג"כ כיון דמסיק דעשוי׳ כעצם נמי ממש׳ קיים וכו׳:

**ע"ב ה"ו** עד כדון זב שראה קרי כו׳ עד מ"ט דר"י הכל יתור וט"ס: מה נפיק מביניהון ראה קרי ואח"כ ראה זוב א"ת מה מועיל מועיל הוא:

**כט ע"א** א"ת שאין שם לטומאה קלה אצל טומאה חמורה עד כדון שבאת ט"ק לבסוף כאן באת לו ט"ח בסוף נשמעיני׳ מהדא כו׳. כצ"ל (עי׳ בירושלמי פ"ג דיומא ה"ג ובק"ע שם):

**פ"ד כט ע"ב ה"א** כך זכני לראות במערב כו׳ (וכ"ה בב"ר פ׳ ס"ח):

**ל ע"א** בימי מלכות חשמונאי היו משלשלין להם כו׳ (וכ"ה בבבלי פ׳ מרובה): ר"ח בש"ר יוחנן תפלת המנחה ותפלת המוספין כו׳. (עי׳ בתוס׳ ישנים יומא ל"ד. ד"ה הטולה):

**לא ע"א** וכא אמר הכין כאן ליחיד כאן לצבור ר"ח בש"ר יוחנן כו׳ כצ"ל: (וכן הוא באבודרהם שער שני): **ע"ב** ולא ידעין דהוא תעניתא:

**לב ע"א** א"ר אילא קורין ברכות וקללות ר׳ יודן קפודקיא כו׳: **אלא מחמת** ר"ח והדא שאילתא דספרא רבי מפקד כו׳:

**לג ע"ב ה"ג** אם יאמר לך אדם י"ז הם א"ל של מינין כבר קבעום ביבנה כו׳ י"ט הם א"ל וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם לית הוא מנהון אם יאמר לך אדם י"ז הם אמור לו זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך מנהון ר׳ שמואל בר נחמיני בשם ר׳ יוחנן כו׳. (ועי׳ בפי׳ המשניות להגאון פי׳ גרסתו הלזו): [צרה וצוקה שנאמר ויצעקו אל ה׳. כן גי׳ הערוך ערך קבל ע"ב]:

**לד ע"א** התיב ר׳ יוסי והא מתני׳ פליגא בכל יום מתפלל אדם מעין י"ח במוצאי שבת כו׳:

**לה ע"א ה"ד** לאלהים השתחוה אין כתיב כאן כו׳: **ה"ה** [מנין בנוי לתלפיות א"ר אבין כו׳. כ"ה הגירסא בשיה"ש רבה ע"פ כמגדל דויד]:

**פ"ה לו ע"ב ה"א** אלא מתוך דבר של שבח שכן מצינו כו׳ [או נ"ל דבר של נחמה של תורה]:

**לז ע"א** והוא א"ל י"א וכמה מעלות בתרומה כו׳:

**לח ע"ב ה"ב** [וארעא תפקידי׳ תפלוט. בפרקי ר"א ס"פ ל"ד משמע דמפרש על הפסל של תחית המתים ורפאים לשון רפואה: **בדייתקי נתתיו לאביהם.** כ"ה הגירסא בירושלמי פ"א דתעניה]:

**מ ע"א** אמר ר"י בר בון אלין דמתרגמין עמי בני ישראל כמה דאנא רחמן בשמיא הוו רחמנין בארעא לא תקח אם על הבנים לא עבדין טבאות שעושין מדותיו כו׳:

**פ"ו מא ע"ב ה"א** שיתירו לו המצות. פי׳ שברכות שעושין קודם שנהנה מאותו דבר (ואין נראה לאדמו"ר הגאון לפרש כהרא"ש דאתרומות ומעשרות קאי):

**מב ע"ב** ומתניתא לא אמרה כן חוץ מן הפת כו׳ ופת לאו שחוק הוא) כו׳. אעפ"י ששחוקים הם בעינם הם כו׳:

**מד ע"א** כל שאומר אחריו ג׳ ברכות אומר לפניו המוציא לחם מן הארץ. וכל שאינו אומר אחריו ג׳ ברכות אין אומר לפניו המוציא לחם מן הארץ התיבון. כצ"ל:

**מה ע"א** מ"ד שנ"ב בההיא דשחוק מ"ד בורא מיני מעדנים כו׳. ופירש הרא"ש טעות ונמחק:

**מה ע"ב** (אלא תני מברכין על הדגן כשהוא מן המובחר כו׳ כ"ב אלו המדרגות שבברכות. השין. שלמים. גדולה. נקיה. טהורה. חטין עדיף מכולם ולכן אם לפניו חטים הנם שהיא פרוסה וקטנה ואינה נקיה וטמאה היא עדיפא לברך עלי׳ מגדולה ונקי׳ ושלמה וטהורה ואינה חטים. וכן שלמה עדיפא מגדולה ונקי׳ וטהורה, וגדולה עדיפא מנקיה וטהורה. ונקיה וטהורה על איזה מהם שירצה יברך):

**מז ע"א ה"ד** מה פליגי ר"י ורבנן כשיש בדעתו לאכול פת כו׳. פי׳ דאז אינו מברך שום ברכה אחרונה אלא יוצא בבהמ"ז להכי ס"ל לרבנן שאין חשיבות במין ז׳ משאר מינים: **אבל אין דעתו לאכול פת כו׳.** דאז על מין ז׳ צריך לברך לאחרי מעין ג׳ ברכות ועל שאר מינים אינו מברך (הגאון לשיטתו בביאורו לאו"ח ובפי׳ משניות דבזמן המשנה לא היו מברכין בנ"ר). וודאי מין ז׳ עדיף מכח זה לברך עליו בתחלה, **וא"ר בא וצריך לברך בסוף כו׳.** אפי׳ כשאוכל בסעודה צריך לברך דלא פטר לי׳ בהמ"ז וא"כ לדידי׳ ע"כ לא מחלקינן בין דעתו לאכול פת לאין דעתו לאכול פת דמאי שנא ופליג אריב"ל: **כ"ע מודי שאם יש ביניהם ממין ז׳ עליו הוא מברך הדא גריומתא ר"י בשם ר"א מברך אתורמסא ואידך נעשה טפלה דתנינן תמן כל שהוא עיקר כו׳ ופוטר את הטפילה א"ר**

א) נראה שמהפך סדר ההלכות. ב) נ"ל שנ"ל תה"ד. ג) נ"ל שנ"ל כתי׳.

**לוי על שם אל תגזול דל כו׳** (עי׳ בזית רענן על הילקוט פ׳ במדבר רמז תרפ"ה שבמכ"ת אהתמיהתי׳ הירושלמי הלז ע"כ נדחק הרבה שם): **חמתין נסבין זיתא ומברכין עליהם: ע"ב** א"ל ועבדין כדין כו׳ לר"ש בר נחמן אמר בשם ר׳ אבינא כו׳ לריש ירחא ונסבין ענבין ומברכין עליהן ולא מברכין בסופה. כצ"ל: וכל הסמוך לארץ קודם ותיבת לכל מיותר: בתר בילני. פי׳ אחר מרחץ דלא כהרא"ש (עי׳ ברמ"ש בשם הגאונים):

**מח ע"א ה"ה** ר׳ הונא אכל תמרי. וכ"ה ברא"ש ובהר"י: אינון עיקר נגוסתי. כצ"ל (וכ"ה בהר"י): מכיון דהוא יחידי כו׳: ר׳ מרינום ב"ר אושעיא כו׳:

**מט עא ה"ו** ולא פליגי מה דא"ר יהושע כשהי׳ בדעתו לאכול בסוכה ומה דאמר שמואל כשלא הי׳ דעתו לאכול בבית אחר. כצ"ל (וכן גי׳ התו׳ בפסחים ק׳ ע"ב ד"ה ידי קידוש): **ע"ב** אסור למימר אסותא בגין סכנתא. כצ"ל (והערוך ערך זיטא גריס למימר לי׳ זס ע"ש):

**נ ע"ב ה"ה** ולכל מים שאינו צמא להם. כצ"ל:

**פ"ז נג ע"א ה"ב** לשני קטנים נצרכה שאם הי׳ קטן עושין אותו סניף **ע"ב** ספק עושין אותו וודאי כו׳: אוף הכי עושין אותו סניף לשלשה א"ל מה תמן שמזכירין את ה׳ כו׳ עושין אותו סניף כאן שאין מזכירין את ה׳ אין כו׳: א"ר יוסי כמה זמנין אכלית עם ר׳ חלפתא אבא ועם רבי חנינא בר סיסי חביבי ולא כו׳: וג׳ ירק א"ל מזמנין ששה פת וד׳ ירק אמר ליה מזמנין ר׳ אבינא כו׳: ומצרי לי מיניה דלא שאלתיה ר׳ ירמיה כו׳:

**נד ע"א** ומה נאמר על המזון שלא אכלנו [כו׳] ומר על המזון שאכלנו א"ר יוחנן חלוקים כו׳: וכא דפשיטא לי׳ כרשב"ג והתני ב׳ פת וא׳ ירק מזמנין מתניתא כרשב"ג דתני רשבג"א עלה והסיב עמהם אפי׳ לא טבל עמהם אלא בציר ולא אכל כזית דגן מזמנין דברי חכמים ר׳ יעקב בר אחא בשם ר׳ יוחנן לעולם אין מזמנין עליהן עד שיאכלו כזית דגן: כיצד מזמנין כו׳ (הגהה זו איננה מבוארת כן בכ"י הרב מוהר"ב רק בראשי פרקים, וכמדומה אני שכוונתו להגיה כמו שכתבתי. וז"ל הגהת מ"ו הרב ר"ב מתניתא כרשב"ג דתני רשבג"א עלה והסיב עמהם אפי׳ לא טבל עמהם אלא בציר ולא אכל כו׳):

**נה ע"ב ה"ה** לשני בתים צריכה. כצ"ל וגם צריך להפוך המימרות ולהגיה כן א"ר יוחנן והן שנכנסו משעה ראשונה ע"מ כן ר׳ יונה ור"א בר זימנא בש"ר זעירא לשני בתים צריכה אלין בית נשיאי כו׳:

**נו ע"א** דמו בראשו והא"ר יוחנן והוא שלנו כו׳:

**פ"ח נו ע"ב ה"א** א"ר יוסה מדברי שניהם כו׳ כלום טעמיהון דב"ש אלא שכבר נתחייב בקידוש היום עד שלא בא היין וכאן הואיל ולא נתחייב בהבדלה עד שלא בא היין יין קודם כו׳ אר"מ כו׳ כלום טעמהון דב"ש אלא דקדוש היום גורם ליין שיבא וכאן הואיל והבדלה גורמת ליין שיבא הבדלה קודמת. כצ"ל:

**נז ע"א** וקשיא על דברי ב"ה במ"ש כו׳ ממ"נ יברך על המזון נר קודם יברך על הנר היין קודם יברך על היין המזון קודם עבד כהדא א"ר יודא כו׳ שבש"א נר ואח"כ בשמים ובה"א בשמים ואח"כ נר. כצ"ל: **ע"ב** לוי אמר נהי"ק. כצ"ל: מכיון שיש לו סעודה אין נרו כובה כו׳:

**נח ע"א ה"ב** נשמעינה מהדא האשה **ע"ב** שהיא ט"י לשה העיסה וקוצה לה חלתה ומפרישתה כו׳ והדא אשה לא בתוך כו׳ הא דאתון משכחין

**נט ע"א** מיא נסבון ומסחין ידיכון ומתני כו׳: אשכחיה א"ל יתי למיכל יהיב ליה עגולא לקצי כו׳ לרב הונא דהוא אנשא רבה כו׳: קטעין ולא ידעינן מאן מברך כו׳:

**ס ע"א ה"ד** פרורין כזית ומניח פחות מכזית ונוטלין כו׳ הבית:

**נט ע"א ה"ג** א) בש"א מנגב ידיו במפה כו׳ מתני׳ בשלחן כו׳: טופח ומטפיח מחלפא שיטתיה דב"ש תמן אמר טהור והכא אמר טמא הכא בעינו תמן בטל אגב גופו כו׳ (וגי׳ בפי׳ הרא"ב"ד בעדיות): **ה"ה** שבש"א מאור ואח"כ בשמים ובה"א בשמים ואח"כ מאור כו׳. (וכ"ה בגמרא): בש"א שמן ערב בימינו וכוס בשמאלו אומר על הכוס כו׳ ובה"א כוס בימינו ושמן ערב בשמאלו כו׳: המיונם. פי׳ בריה שחציה אדם וחציה סוס: **ע"ב** מה עשה ענה זימן חמורה כו׳ מביא עליהם דבר שמזיקן כו׳: תחת כל השמים ישרהו כו׳ ונתיירא אדם ואמר הוא שכתוב בו הוא ישופך ראש כו׳: **ה"ו** וחמשה בשלהבת הגחלת כרגלי הבעלים ושלהבת בכל מקום הגחלת של הקדש כו׳:

**סא ע"א** וישראל שהדליק מגוי מברכין ניחא גוי שהדליק כו׳ (על תיבת ניחא גוי מצאתי מחק) ויבדל האלהים בין האור ובין החשך ריב"ס א׳ הבדילו לו ורבנן אמרי הבדילו לצדיקים לע"ל משל לאדם שהיה לו מנה יפה והבדילו לו א"ר ברכיה כך דרשו שני גדולי העולם ר"י ורשב"ל ויבדל אלקים הבדלה וודאי משלו משל למה"ד למלך שהיה לו שני אסטרליטין זה אומר אני כו׳ איזהו מקומו אתמהה א"ר תנחומא כו׳ שלום משיוצרו עושה כו׳ (פי׳ ב"ר פרשה ג׳ סי׳ ו׳ ועי׳ מדרש תהלים מזמור כ"ו)

**ע"ב ה"ח** שמא ישכח וישתה הא אחר. והשאר מיותר: בזית הא מתני׳ כו׳ שמע ולא ענה כו׳. לענין הלל משתעי ברייתא כו׳: בעון קומי ר"ח בר בא שמע ולא ענה יצא כו׳ ואינו אומר ברוך שאכלנו משלו אא"כ אכל:

**סב ע"א** דין דמברך והוא ענה ולא ירע כו׳. והרי"ף גורס דמחייב לברך:

**פ"ט סב ע"א ה"א** ועל נסי רבו היה אדם מסוים. כצ"ל: **ע"ב** מתבלע מן העולם א"ר אבון מי ימלל כו׳ פגמה אר"ש ב"נ מי ימלל כו׳ כגון אני וחברי. תני הפוחח. כצ"ל (עי׳ בס"א במגילה): בסיליום אגוסטום קיסר. כצ"ל. (וכ"ה בערוך ערך בסיליוס): זרועו בקדושה נורא ואדיר בקדושה. כצ"ל (עי׳ תנחומא פ׳ קדושים ומדרש תהלים ע"פ יושב בשמים ישחק):

**סג ע"א** קרוב לבריותיו כמפה לאוזן כו׳: הרי יוצא ליהרג היכן הוא. כצ"ל: קרא עליו כופר לצדיק רשע (משלי כא). (בירוש׳ דפוס אמשטרדם ת"ע הגירסא רבי ברכיה קרא עליו „נופה רשע לצדיק" וגו׳ אבל בירושלמי דפוס וויניציאה ובמדרש שה"ש פ"ז ובשוח"ט תהלים מזמור ד׳ הגירסא „כופר לצדיק רשע" וכן עיקר): **ע"ב** לב עובדי׳ לעובדיך תני ר"ש בג"א אוף בח"ל צ"ל כן ולא נמצא מתפלל על הגוים א"ר יוחנן כי מי אשר יחובר יבחר כתיב אל כל החיים. כצ"ל: ב)אבדה תקוה א"ר אחא כי מי יחובר כו׳. והשאר מיותר כאן וצ"ל לנסה כמו שאכתוב שם: בריות נאות בעולמו וכי דרכו של ר"ג כו׳: קרא הגבר אומר ברוך הנותן לשכוי בינה שנאמר מי שת בטוחות חכמה כו׳ לשכוי בינה תני ר׳ יודא אומר ג׳ דברים כו׳ שאין האשה מצוה על המצות הרואה אוכלוסין אומר כו׳:

**סד ע"א** וליבן וניפץ וצבע כו׳: **ה"ב** אין רעש אלא להפסיק מלכות כו׳ דין פ"א בכל יום: **ע"ב** אתא ר׳ אחא ור"ח בש"ר יוסי בטרודין כו׳ מברך על כל פעם ופעם חיליה דר"י מהדא היה יושב כו׳ פעם ופעם היה יושב בבהכ"ס או בבית ספוקריא כו׳: אלא של אליהו ז"ל שהי׳ קוזמוקרוטין כו׳: ואת כומר לע"ז א"ל כך אני מקובל. כצ"ל (וכ"ה בב"ב ק"י ע"א):

**סה ע"א** ר׳ יעקב בר אחא בש"ר יוסי עד שתראה כחצר ג) ר׳ אחא כו׳: מקדש ישראל וחדשים (הוא"ו הוספתי מדעתי): ואין יצרף אחי׳ השילוני אנא מקרב כל עמא כו׳: שיודחו פני הקרמוד ר׳ ינאי בר ישמעאל כו׳: **ע"ב** להפסק תענית נאמרה א"ל אין א"ל למה אמרת כו׳. מצאתי נמחק בנוסחאות הגאון תיבת אין. ואפשר לדבריו כצ"ל אמר לה א"ל למה אמרת כו׳) א"ל דאנן אמרין ר׳ יוסי בש"ר זעירא כו׳: שאת ממניען זו מזו כר"א כי יגרע נטפי מים וכה"א ונגרע מערכך כו׳: כלי המחזיק ג"ט. פי׳ כלי מחרשה: לפני הזכר ויפרו ישע פריה ורביה כו׳: תני רשב"א אומר אין הארץ כו׳: **ה"ג** אלא אפי׳ שחקים חדשים הם כו׳:

**סו ע"א** אומר על נטילת לולב ומברך בכל שעה כו׳. (טעם רבינו שמחק לשהחיינו משום שבירושלמי פ"ג דסוכה ה"ד אמרינן שאין מברך שהחיינו בשעת נטילה אלא בשעה שמתפלל ועי׳ השב"ך ח"ב סי׳ ר"ד): לתורה ולחופה ולמע"ט טובים המברך כו׳: שארנו משחת למען בריתו אשר שם בבשרנו בא"י כורת הברית כו׳: הפלין של יד עד שלא יקשור ושל ראש עד שלא ייבה מן דייבה כו׳: מעתה מיבדק בני מעיים חזקת בני מעיים:

**סז ע"א ה"ה** שבמקדש היו אומרים עד העולם משקלקלו כו׳: פרוש מה החנביי׳ פרוש אדע חובתי כו׳: (יותר היה פשוט להגיה גם כאן)

**סח ע"א** ידיהן מה"ת עמוד והתחזק בה מאד: סליק מסכת ברכות

# הקדמות לבאור הגר"א ז"ל

## הקדמת מילין ע"ל נכד הגר"א ז"ל ה"גם יעקב משה מסלאנים ז"ל.

אנ"ה *) שפרה עלי נחלת אבותי את כל כתבי יד קודש של אא"ז הגאון זצוק"ל. רבים אומרים לנפשי ישועתה לשם באלהים לברר ולהדפיס עד שיהיה ראוי לדפוס. אף גם אחד יחיד בגאוני זמנינו כתב את אשר חפצו למסור אל הדפוס חיבור אא"ז הגאון זצוק"ל על ירושלמי זרעים. כי נמצא אתו העתק מכ"י הנ"ל. לולי היה לו הרשאה מאתי. פניתי אני לעיין על גוף חבור הנ"ל. ואפן וארא כי גם החבור שתחת ידו איננו אלא העתק. ועדיו עמו רוב שגיות ושבושים במילתא דמוכח. אמרתי אני עם לבי אין זה כ"א איזה תלמיד ששמע פי' הירושלמי מפיו הקדוש. והשומע ההוא העלן על ספר לפי כחו ודעתו במליצה וסידור והרחבת הדבור. שבתי וראיתי כי נמצא אתי ירושלמי הנדפס בע"ת רגין דפוס אמסטירדם סביב לו כתוב הדר כל ההגהות הנמצא בביאור הנ"ל עם שנויים הרבה. ועוד נמצא בו כמה הגהות שנמחקו ונכתבו הגהות שונות על מקום המחק. ויש שנמחקו ולא נכתב הגהה כלל על מקום ההוא ואיזה מקומות מתי מספר ההגהות בכ"י עצמו של אא"ז הגאון זצוק"ל — אשובה ואראה בביאורו על משניות זרעים הנדפס בשנות אליהו בלבוב שנת תקנ"ט בו נמצא הגהות וביאורים שונים מאשר כתוב בחיבור הנ"ל ובירושלמי הנ"ל. גם נדפס בו פי' ארוך ופי' קצר. יש דבר שנכפל בשני הפירושים ויש דבר שנשתנה הארוך מן הקצר. ובואי עם הספר לברר ולסדר — העירני לבבי לדון. כי אלה ארבעה שינויי ההגהות. ארבעתן יצאו מפי אא"ז הגאון זצוק"ל. ומהדורא בתר מהדורא המה. והנראה כי פירוש הקצר היה משנה ראשונה. והכ"י שנמצא בידי ונקרא ביאור על ירושלמי הוא נתחבר בעת מהדורא תנינא ופי' הארוך אשר בשנות אליהו הנמצא בו מעין חבור הנ"ל וגם נוסף עוד. הרי הוא מהדורא תליתאה. וההגהות אשר סביב ירושלמי הוא משנה האחרונה. לכן נמצאו בו מחק וגרר וגם נתקיים ע"פ כ"י קודש של אא"ז הגאון זצוק"ל הנמצא באיזה מקומות. ולאשר לא אוכל לאמר קבלו דעתי בזה לכן סדרתי ההגהות כפי הנמצא בחיבור הנ"ל. וגם השינויים הנמצאים בהגהות אשר סביב הירושלמי. אבל השינויים הנמצאים בפי' הקצר והארוך תמצאם נדפסים בשנות אליהו. והבוחר יבחר:

## הקדמה מבן נכד הגר"א וצללה"ה.

הן כבר ידוע לכל מהחיבור הקדוש כת"י ביאור על הירושלמי מסדר זרעים מאא"ז הגאון החסיד רבינו אליהו זללה"ה מווילנא. כאשר כבר הובאו דברי החיבור הלז במקומות הרבה בספר שנות אליהו הנדפס בלבוב שנת תקנ"ט. במסכת פיאה פ"ו מ"ג. שם מ"ז. ובמסכת דמאי פ"ת מ"א. שם מ"ה. ובפ"ד מ"א. ובמסכת כלאים פ"ב מ"ב. ובמסכת שביעית פ"ח מ"ו. וכמו כן הועד על זה החיבור בספר פירוש על כמה אגדות מאא"ז הגר"א זצוק"ל הנדפס בווילנא שנת ישרים לפ"ק מבד"צ דק"ק ווילנא שהחיבור שעל הירושל' מהגר"א ז"ל הוא אחד מהשבעה חיבורים שהובא לפני בד"צ הנ"ל. ונתברר להם שהוא סולת נקיה בלי שום ערבוב דברים כלל. וראוין הדברים למי שאמרם **):

עוד כתב הרב הגאון המפורסם מו"ה חיים וואלאזינער ז"ל בהקדמתו לספר הנ"ל וז"ל: „אמנם החיבור שעל הירושלמי היה ביד הגאון נ"ע זה ח"י שנה. ושמעתי מפיו הקדוש שהמסדר כיון יפה לדעתו. וגם בעינינו ראינו כי טוב ויפה סידרו עכ"ל. וגם בספר פאת השלחן הנדפס באה"ק מהגאון המפורסם מו"ה ישראל ז"ל משקלאב שהיה אחד מתלמידיו של אא"ז הגר"א ז"ל כתב בזה הלשון. וכמה יגיעות יגע רבינו הגאון ז"ל בירושלמי מסדר זרעים. הניח אורות מאופל השיבושים וחידש שיטות עמוקות נגד הר"מ והר"ש ז"ל עכ"ל:

והנה החיבור הלז בא לידי מכבוד אא"מ הרב המאוה"ג מו"ה יעקב משה זללה"ה מסלאנים והנה זה כבר נכספה וגם כלתה נפש בני עמינו רבים וכן שלמים ***) שיצא הכת"י הלז לאור הדפוס. וכשמעי שמדפיסים בזיטאמיר תלמוד ירושלמי עם כמה פירושים. אמרתי עת לעשות לה' להוציאו במשבחת הדפוס. ומסרתי הכתי"ק הנ"ל להמדפיסים דשם. חבל לא עלתה בידי להדפיסו שמה. מטעם הכמוס עמדי:

ועי"ד הסכמות על החיבור הלז כבר מבואר בספר שנות אליהו הנ"ל הנדפס בלבוב בשם הרה"ג מו"ה יצחק אשכנזי בעה"ס טהרות הקודש בזה הלשון. והנה מי יערב לבו לתת הסכמה על חיבורי הגר"א ז"ל. הלא השמים כסה הודו. והארץ שאירה מכבודו. לא לאורה הוא צריך. כי עימיה שריא נהורא. כל קביל די ביה רוח יתירא. רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה. עכ"ל:

וכן כתב הרב הגאון הגדול מו"ה יצחק רוזניאס אב"ד ור"מ דק"ק לבוב בספר שנות אליהו הנ"ל בזה הלשון. דבר ה' אשר היה אל אליהו. כבוד מרנא ורבנא הגאון החסיד האלקי המפורסם בכל העולם. מו"ה אליהו מווילנא ז"ל. זו הלכה. ודאי ה' עמו. בכל מקום הלכה כמותו. ואין צריך לא הסכמה ולא להיות כמסייע ליה. עכ"ל:

הגם שבין כך נדפסו איזה מהגהותיו על הירושלמי הנ"ל ע"י הרה"ג מו"ה דוד לוריא ז"ל מה שהגיע לידו מעט מן ההגהות. אבל מהם רק אפס קצהו תראה. וכולו לא תראה. וגם בלי שום ביאור כלל. והנהו כספר החתום. והחיבור הזה כשיצא לאור הדפוס יבינו הכל בו כקטן כגדול. אליו ישתוקקו. כי לא הניח דבר מה שלא פירש בו. ובלישנא קלילא. הכ"ד הצעיר לבית אבא. הכותב והחותם לכבוד התורה ולומדיה יום ה' לסדר ויגש תרב"ח לפ"ק:

**אליעזר** בהרב המאוה"ג מו"ה **יעקב משה** ז"ל **לנדא**
מסלאנים בן הרב המאוה"ג כקש"ת מו"ה **אברהם** ז"ל. בן
לאותו צדיק חסיד וקדוש רשכבה"ג מו"ה אליהו **אליהו** זלל"הה מווילנא:

ואלה דברי הרב הגאון האמתי מאור הגולה רבינו **חיים** זצ"ל אב"ד ור"מ דוואלאזין (תלמידו המובהק של רבינו החסיד הגר"א ז"ל) (בעהמ"ס נפש החיים וס' רוח חיים על פרקי אבות) אשר דיבר בהקדמתו לס' שנות אליהו דפוס לעמבערג תקנ"ט) וז"ל בהמשך דבריו:

והנה בס' זרעים חשך העולם בעדנו מכל וכל. כי לתלמוד בבלי לא זכינו בו והתלמוד ירושלמי עמוק עמוק מי ימצא רב פניניו בלישנא קלילא דנקט. וגם באפס יד הממשמשין בו ובתוספתות, נשתבשו מאד ונלאינו למצא פתח לדבריהם להאיר לנו דרכם דרך הקודש... ולפלס מעגלי המשנה עפ"י התוספתא והירושלמי לא מצאנו חזון...

הן עתה עלינו לבא ברוב ההודאות לשמו הגדול יתברך... אשר גם בשבתנו בחושך בדור האחרון שבאחרונים הזה, האיר ה' לנו ושלח לנו עיר וקדיש מן שמיא הרב הדומה למלאך ה' צבאות רבינו הגדול אשר צדקתו ותורתו הכריזו עליו מסוף העולם עד סופו כבוד שם קדושתו ותורתו הגאון רבינו אליהו החסיד נ"ע מק"ק ווילנא תנוח נפשו בעדן אלהים. מי האמין לשמועתנו שבדור העקב ובזה הזה אשר אמרנו נגזרנו נתגלה לנו אור חדש בהיר הוא. אשר יחזו עיניכם בחבור הנפלא הזה על סדר זרעים אשר זכינו לשים עין עליו והנה רובו שיטות חדשות אשר לא שערום חכמי הדורות שלפנינו מימי חתימת התלמוד. כל מעיין באמתי יראה וישמח בעמקות מתיקות אמיתות דברי קדשו אמת אמת תפים:

עתה עתה הדור אתם ראו ותענגו בדשן נפשכם זיו תורתו אמת אשר היתה בפיהו ממתקים וכולו מחמדים. ושאבו בששון ודוו לצמאוניכם ממעיני החכמה אשר נבקעו ונתגלו לנו מים מתוקים שעלו על גב אים שהכל בו. כי יותר שהיה רבינו הגדול נ"ע אשכול גדול שבגדולים יותר היה נמוך ושפל בדעתו מכל אדם אשר ע"פ האדמה ממש. על כן ירדו מים עמוקים למקום עמוק עמוק ונמוך בדעתו. גם הלא תראו גודל ענותנותו שמעולם לא הזכיר שם שום חכם שהשיג עליו ברובא דרובא רק כפי שיטתו היה יושב ודורש טוב לעמו כמפי הגבורה. למען לא יתכבד בקלון החכם המושג או המחבר ולזאת גם בשלתה אשר קלט לא נשא שמותם אבל מיעוטא דמיעוטא הוא ורובא דרובא תורה חדשה מאתו תצא עפ"י שיטתו בתלמוד בבלי וירושלמי. שימו נא לבבכם והביטו נא וראו מה נכבד היום בהגלות נגלות לנו כמה מאורות חמודות וגנוזות אחרי גלותנו בחשכת עינינו נפקחו עינים עורות ע"י מאור עינינו רבינו הגדול נ"ע המקום היה בעזרו שזכה לדברים הרבה על עסקו בתורה לשמה ובכל כוחו עבדה ושמרה. הייני עובד אלהים ששנה בפרקו כמה פעמים מאה ואחד ונתן נפשו ממש על כל דבר ודקדוק מן התורה ולא זז עינו ולבו מלהגות ולעיין בתורה. חוץ לארבע אמותיו לא נסתכל מעודו. בלתי אל התורה נתן עיניו. ד"א בלא תורה ובלא תפילין לא הלך. טעם שינה כמעט לא טעם. בהילנא דחייא אחז אחוזת נחלה עד אשר ניתנה לו התורה במתנה ונחליאל ונעשה כמעיין המתגבר מיום ליום ומשעה לשעה עד שנתגלו לו רזי הדר תורה ושכיותיה וגנזי חמודים אשר היו טמונים וגנוזים מימי קדם. ומשנתו היתה סדורה לו בפיו ובלבו כל תלמוד בבלי וירושל' ומכילתא וספרא וספרי ותוספתא וכל המדרשים והזוהר ור"מ וז"ח והתיקונים וס' היצירה ופרקי ר"א. וכללו של דבר כל דברי התנאים והאמוראים הנמצא אתנו בנגלה ובנסתר כולם נכונו יחדיו על שפתיו ערוכה בכל ושמורה בלבו והוסיף לקח לספור אותיותיהם ולשקול במאזני שכלו שכל הקודש. ולהכריע בשקול דעתו האמתי אינהו וכל אביזרייהו ותנא להו אבנייכו. וכל דבר גדול מעשה בראשית ומעשה מרכבה שכולן הוי נהירין ליה כשבילי דרקיע. והעולה על כולם כי ליכא מידי בשיטות הש"ס ומדרשים ורזי דרזין דלא הוי רמיז ליה באורייתא על כל קוץ וקוץ תלי תלין כאשר בעינינו זכינו לראות הכל. זכינו לשיחתו נאה ללקט תחת שלחנו מנא דשן. פרפראותיו המשביעים ומדשנים נפש השומעת מפיו הקדוש פלאי פלאות:

וקצת מן קצת מקצות דרכי תורתו יעידו עליו חיבוריו הקדושים הרבה אין קץ. בנגלה על מקרא ומשנה ועל הלכות ארבע ש"ע ועל אגדות ועל מכילתא וספרא וספרי ותוספתא וירושלמי והגהות הש"ס ומסכתות הקטנות ופרקי ר"א וסדר עולם רבא וזוטא. את כולם הניח מאופל השיבושים אשר רבו. ובנסתר אשר אין אתנו יודע אם העת והשעה כדאי שיודפסו. על התיקונים ורעיא מהימנא והרבה מאמרי הזוהר ועל ספרא דצניעותא והיכלות וס' יצירה ועל אגדות שבש"ס פלאי פלאות ונוראות בלשון צדיק כסף נבחר מועט מחזיק מרובה וכל אחד נדמה לו בערך הבנתו והשגתו לפסוקי כדמסיק תעלא מבי כרבא. זולת מאמרים סתומים וחתומים דלית לנון פתר אשר בעינינו ראינו לכל החיבורים הנזכרים ביד בניו הרבנים המופלגים זרע ברך ה' המפורסמים נ"י:

ואף גם אם יזכה הדור שיתפשטו כל חיבוריו הקדושים. אפס מקצת מן המקצת מקצה תורתו וחכמתו תראו וכלם לא תראו ולא תוכלו לשערו אך תדעו ותאמינו כי אין חקר לתבונתו וחכמתו ודעתו הרחבה מני ים. וכערך טפה נגד ים הגדול כן ערך חיבוריו נגד חכמותיו המרובים. ואם אלף שנים יחיה אדם לא יספיק לכתוב כל חכמתו שנתגלה לו כמעין הנובע ממש. וכל פה ילאה לספר כל דרכי חסידותו ופרישותו מעוה"ז הפלאת קדושתו ומעשיו המרובים. אמנם מי יתן והיה לנו פה לאכול והיך לטעום מקצה דבשו אשר הניח לנו ויאירו עינינו:

והנה גם החיבורים שעל המשניות והירושלמי מסדר זרעים אינם מכתב ולשון רבינו הגדול נ"ע ונתחברו ונסדרו עפ"י תלמידיו ששמעו מפיו: **אמנם החיבור שעל הירושלמי היה ביד רבינו הגדול נ"ע זה ח"י שנה ובאזנינו שמענו מפה קדוש רבינו הגדול נ"ע שהמסדר כוון יפה לדעתו וגם בעינינו ראינו כי טוב ויפה סדרו.** [שתי הערות נמצאות בספר הזה כתובות בעצם כי"ק של הגר"א ז"ל]. והחיבור שעל המשניות גם כן סדרו תלמידיו בחייו ועל פיו וכבר היה למראה עין הנבחר מבי דינא רבה דק"ק ווילנא יע"א לשים עיניהם עליו ולסדרו כראוי לו. וכל מעיין יראה כי דבריו טובים ונכוחים וישרים למוצאי דעת וראוים למי שאמרם. ואם באולי ימצא המעיין איזה מקומות שיהא איזה מקום לפקפק יתלה בחסרון ידיעה או באשגרת דלישנא וכל אדם ישמור מאד

---

*) הוא ר"ת אמר נכד הגר"א. **) אחרי עלות אליהו השמימה (ביום י"ט תשרי תקנ"ח) נאספו אבות הרבנים דווילנא ביום י"ט כסלו בשנה ההיא. וגזרו להכריז בכל בתי כנסיות ובתי מדרשות שבעיר (ולזו להכריז כזאת גם בכל תפוצות ישראל) שלא ישמע ושלא יאמין שום אדם לדברי האומר בשם הגאון החסיד זצוק"ל בעל-פה איזה דינים והנהגות ופירושי תורה עד שיתברר בבירור גמור שהם מכתבי הגאון ז"ל שנכתב ידו ממש ויקויים הכתב ע"פ בי דינא רבה דק"ק ווילנא יצ"ו ושפיפא שלא להעלות שום דבר בדפוס ע"ש הגאון ז"ל עד שיתברר כנ"ל. וכל מי שידפיס איזה דבר בלי בירור הנ"ל הורס מזקתו ולא להאמין בו שהם דברי הגאון החסיד ז"ל שלא ימלו ח"ו בוקי סריקי בכבוד אדון עוזינו אשר בצלו ובזכותו אנחנו מתקיימים... וכעת נתבררו לפנינו **שבעה חבורים** שכולים בניו להדפיסם כאשר הוא **המה סולת נקי בלי שום סיג וערבוב דברים וראויים הדברים למי שאמרם** ע"כ אנחנו והמו"ל דפה מסכימים להדפיסם ע"י בניו נ"י כו' ... ושבעה חיבורים המה: **פי' משניות זרעים. פי' ירושלמי זרעים. פי' תקוני זהר. פי' ספר יצירה. פי' ספרא דצניעותא. פי' היכלות. פי' רע"ם.** ומי יוכל לספור גודל שבחם ועולם גדולתם כו' (כ"ז נדפס בהאשם פירושו על כמה אגדות כ"ז (ווילנא שנת ישרים ובספר שנות אליהו ד' לעמבערג) (ועי' בס' עליות אליהו עמוד 78).

***) הפידו על רבינו הגאון ר' ישראל משאלאנט זצ"ל שהיה מצטער מאד על הבאור הנפלא הזה שלא נדפס. ויאמר כי הוא גולת הכותרת לכל חבורי רבינו הגר"א ז"ל. והגאון הישיש מו"ה בנימין שעכנאפעלד אבד"ק ביאלסק בחתנו שהבאור הזה נאבד. הכריז בהמודיע (ס' מנ"א תרע"ג) על האבדה הזאת בזה"ל בהמשך דבריו. „והיה לי עגמ"נ רבה על שלא זכינו שיצאו דברי הגר"א ז"ל בספרו הקדוש והנורא לאור... אוי ואבוי שנאבד מאתנו אור גדול ספר יקר וקדוש... ולכן אני מעמיד בדמעה עיני אל כל מי שיש לו איזה ידיעה מהספר הקדוש הזה... שגולה יקרה ממדה בגנזים כזו שיודיע למערכת המודיע או להמדפיסים... וגודל המצוה כי זכות הגאון הקדוש יעמוד לו בזה ובבא ... הכותב בדמע על אבדן הסגולה היקרה הזאת" והרב לא ידע את שכבר זכינו בהמציאה היקרה הזאת וקנינו בכסף מלא גם את הכ"י גם את זכות הדפסתו מיורשיו. ונודה לה' כי זכינו לעטר בו את הירושלמי לזכות בו את הרבים וזכות רבינו החסיד נ"ע יעמוד לנו ולדפוסנו סלה. — **דברי המדפיסים.**

אלא לנפשו לשמור פיו ולשונו מלדבר ח"ו עתק על הצדיק יסוד עולם רבינו הגדול והקדוש נ"ע. וזכות תורתו וצדקתו יעמוד לנו ולכל ישראל וביחוד לסגן דתני ומתני מתנייתא דרבינו הגדול ויקוים בנו הבטחתו ית"ש גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם במהרה בימינו אמן:

ד"ה הד מן קמיא אשר מעט מן המעט זכיתי לעמוד ולשרת את רבינו הגדול ז"ל ועדיין יראת רוממות תורתו על פני מרי דברי בו מרתע כל גופאי וידי נוטפין מר מקדושת תורתו הנפלאה:

נאום חיים באמ"ו מוהררייץ וצלה"ה

יום ה' מנחם אב תק"ג ט"ת פה ווילין יצ"ו.

---

## ואלה דברי הרב הגאון הגדול תפארת ישראל והדר גאונו כקש"ת מוהר"ר צבי הירש אורנשטיין זצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק בריסק דליטא.

מה נכבד היום בהגלות נגלות נגד עיני דברי קדשו של רבינו הגדול הגאון החסיד מהר"א מווילנא זצוקללה"ה. הלא המה ביאוריו על ירושלמי סדר זרעים. והחיבור הנכבד הזה היה כפון טמון נסתר אצלו של נכד רבינו הרב המנוח מו"ה יעקב משה נ"ע. הוא האיש הנעלה אשר כבר סמכו עליו רבני וגאוני הדורות שלפנינו חכמי עיר הגדולה רבתי בעם ובדיעות ק' ווילנא יע"א כי לו לבדו משפט הבכורה בזה להוציא ספריו של מ"ז מרן הגאון החסיד רבן של כל ישראל זצוק"ל — כי מלבד שהוא נין ונכד רבינו הגדול זצ"ל נתן לו ה' לב להבין דברי מרן זקנו רבן של כל ישראל זצ"ל ויגעתי ומצאתי תאמין — והספר הנכבד הלזה אשר נגד פנינו. הנית אחריו ברכה כרב וכו' מהר"י משה ז"ל — מוגה וכתוב מאתו אל נכון לכבוד בנו הרב מ' אלעזר נ"י. — ממלא מקום אבותיו בתורה ויר"ה...

והנה לשבח ולפאר את יקר תפארת המחברת הזאת דבר שפתים אך למחסור כי סיחרש אשר לא שמע מגדולת רוממות רבינו הגאון החסיד זצ"ל אשר בצל שדי יתלונן. ומי עור אשר לא ראה אור בהיר מתנוצץ מבין אמרותיו הטהורים אשר מדבריו לא יפול ארצה, וככוכבים המזהירים אשר אם גם כקטנים נראו לעיני בשר, עולם מלא יחזיקו. ומטרת כוונתי רק איפוא בזה להלל... כשרון פעלו של ה' המו"ל הנ"ל...

הכותב לכבוד תוה"ק ולכבוד תיקה ונרתיקה הגאון החסיד המחבר נ"ע

הירש אורנשטיין.

פה"ק בריסק יום ד' י"ח תמוז תרכ"ח.

---

## א"ה ראינו להעתיק כאן קצת מדברי הגאון המחבר ספר תקלין חדתין בהקדמתו לספרו ההוא וז"ל בהמשך דבריו:

ורבינו הגדול (הגר"א ז"ל) לא על רוחב בינתו ושכלו העמוק נלבד סמך בהגהותיו אף כי היה ידיו רב לו בעומק שכלו עמוק עמוק למשכל ולמסרה במעתיק לאסוקי אליבא דהלכתא כאחד מן הגאונים הראשונים אשר היו בכמה דורות לפניו אשר לא יוכל איש לומר כי אם ישתכחו הגהותיו או ישתבשו אהדרינהו בפלפולי, עכ"ז העידו כל תלמידיו וגדולי זמנו כי לא מלאו לבו להגיה שיטה חדשה נגד הראשונים או להגיה איזה הגהה חדשה, כ"א אחר אשר עמד בדבר אשר נתקשה בו כמה ימים וכמה לילות בגודל יגיעה ורב העמל עד אשר זהמתו חיתו לחם לא אכל ולא דיבר עם שום אדם בשולם ותכך משחור תארו. והודיע נערו לרבים אשר לפניו. כי לא היה בוש לשאול אף ממאן דמנקים לביזריה. ואחר אשר האיר ה' עיניו למצוא דרך סלולה ע"פ שיטה חדשה או הגהה עוד לא התברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי. כ"א אחר רב הפלפול ומשמוש ושקול דעתו הרחבה מני ים. ונחיפוש אחר חיפוש בשני התלמודים ובכל דברי התנאים והאמוראים אשר היו סדורים לנגד עיניו אי אזלא שיטתו או הגהתו אליבייהו בדרך סלולה וכבושה בלי נפיש אפילו כמלא נימא. ואם ברב התירתו אשר חתר בה מצא בה נקב וסדק, קטן כמלא מחט כדקית דקדוק אחד קל נגד ב' התלמודים, גודל הריפותו לא שחדהו ועילם עומק פלפולו מדרך האמת לא הטתו והלחה ויגהה מביתו ועיניו לא חסו על רב העמל ויגיעתו לכתחלה וליפותה כי בלתי אל האמת היתה נתיבתו. ומסר נפשו על דקדוק אחד מרבותינו התנאים והאמוראים עד אשר משמים חסו עליו. ונחה עליו רוח דעת ה'. אז קרן עור פניו. והיה לו לשמחת לבבו כמוצא שלל רב. או אז תחזקנה ידיו לעשות הגהה או שיטה חדשה כאשר הראה לו משמים נפלאים בכמה סוגיות הקשות כאשר שמעתי מפי קדשו של תלמידו המובהק הגאון האמיתי מוהר"ר חיים נ"י הנ"ל אשר קיבל מפודו ושמע מפה קודש הקדשים כי כל שיטה או הגהה בהודה בגלה לא קנתה עד אשר עלתה אחר כך ע"פ אותה הגהה או שיטה ללא פתות מש"ו עד עשרים סוגיות בכל דברי התנאים והאמוראים הנמצאים אתנו... עכ"ל:

*) מאת הרב ר' אליהו לנדא קנינו לצמיתות את זכות הדפסת הביאורים וההגהות של הא"מ הגר"א ז"ל של הירושלמי, אשר ירש הזכות ע"ז מאת אביו ז"ל.

**) עיין המאמר אחר הביאור למסכת בכורים.

---

## ואלה דברי המדפיסים

מה גדול חסדך אלהים אשר פעלת לדפוסנו! ומה רב טובך אשר צפנת לו! הן מאז מקדם גלית על ידו אורות מאופל. כי מלאת את ידיו קודם להוציא הרבה אורות מגרתיקן שהיו גנוזים בהם מדור דורים, ולתתם ברקיע ספרותנו הקדושה להאיר עיני בוחריה. אלה המון כתבי ידי רבותינו קדמאי ובתראי אשר כוסו במשאו, במטמוני גנזי הספרים בכל קצות תבל, ודורות רבים לא זכו ליהנות לאורם. ואתה ה' אלהינו בגודל חסדך לדפוסנו צפנת לו את הזכות הגדולה הזה להוציא רבים מהם לאור עולם, לזכות בהם את הרבים, ולרומם בהם את קרן ספרותנו הקדושה. אין מספר לכל המון כתבי ידי רבותינו הראשונים והאחרונים שחלקת לדפוסנו בחסדך הגדול להוציאם לאור עולם. גם כ"י רבים מתורת חכמי התלמוד (מדרשים טובים) שהיו בכתובים. גם כ"י פוסקים ראשונים ואחרונים גם כ"י מפרשים ראשונים ואחרונים לכל התורה שבכתב ושבע"פ, לתנ"ך, למשנה, לתלמוד בבלי וירושלמי. לתוספתא, למדרשים טובים. לזהר לאלפסי. לעין יעקב. ולכמה סדורי תפלה וכו' וכו' לצוארי כאו"א מהספרים הקדושים ענד דפוסנו מהרוזת של „מרגליות טובות האלה, רבות מאד ויקרים כתרי קודש לראשם ויעטרם עטרות תפארם משובצות באבני קודש האלה:

כל אלה פעל דפוסנו בחסדך אלהים לכבוד ולתפארת לתוה"ק וכמאז כן עד היום הזה לא משה חסדך הגדול ממנו ויספת גם עתה לגלות על ידו עוד אור חדש. אור גדול הגנוז זה כמה דורות. הוא:

## באור והגהות רבינו החסיד הגר"א ז"ל לירושלמי סדר זרעים.

אשר באורו הבהיר תאורנה עיני המעמיקים חקר בסדר הזה, ותפקחנה עיניהם לראות בו אור חדש אור גדולה ובהיר לאמתה של תורת ארץ ישראל. —

האור הגנוז הזה נתגלגל כמה גלגולים זה חמשה דורות. וכמה הרפתקאות עדו עליה! נתגלגל מיד ליד וממקום למקום, אף שדד ע"י שודד מאלדואתי בעלות השודדים על הרבה ערי ישראל בשנת תרמ"ב — מ"מ ובזכות רבינו החסיד זצ"ל נעשה לו נס ונפדה ע"י איש ישראל. אבל לא בא גם אז אל המנוחה ואל ההדפסה, ויתגלגל עוד ימים רבים: ולמרבה הפלא כי מכל שבעת החיבורים שנתבררו לפני בי דינא רבה שהמה סולת נקי (כמבואר לעיל בהערה) כבר יצאו לאור ששה חבורים, ורק החבור הגדול והנפלא הזה לא נדפס עד כה! יען כי אתה ה' צפנת גם אותו לדפוסנו לעת ידפיס את הירושלמי. ולעת הזאת הקריתו לפניו ותזכהו להוציא לאור עולם גם את המאור הגדול הזה להאיר בו על הירושלמי היוצא לאור עמו יחד. אשר ישישו וישמחו בו כל שוחרי תושיה ויברכוהו ויודוהו בגללו סלה. על כן מודך ה' אלהינו תמיד ונברך שמך לעולם ועד. כי הגדלת חסדך על דפוסנו, והצלת תמיד ברכתך לו. כן לא תסיר חסדך ממנו נצח. —

והנה מלבד הבאור הנ"ל זכינו בעז"ה לכ"י שני מהדורא אחרת, שולנת באור רבינו הגר"א ז"ל על ירושלמי מסכת פאה דמאי ושביעית שנעתק ע"י נכדו הגמ' יעקב משה מסלאנים ז"ל הנ"ל ועליו הגהותיו ופירושו בשם פני משה (ר"ת פירוש נכדו יעקב משה (נזכר בעלית קיר סי' הנ"ל) כמבואר לעיל בהקדמת מילין לכ"י הנ"ל):

ועוד זכינו לכתב יד עתיק מירושלים מהרש"נ מוהר"ר אליי לנדא בנו של הרהג"מ אלעזר בהגרי"מ ז"ל הנ"ל. הכ"י כולל הגהות ובאורים של רבינו הגר"א ז"ל על ירושלמי מסכת מעשרות וקצת מעשר שני... את שני כתבי יד אלה הדפסנו בשם כתב יד שני ואת הראשון קראנו בשם כתב יד ראשון:

גם סיפחנו עליהם הגהות רבינו ז"ל על מס' ברכות וסדר זרעים שכבר הדפסו בקעניגסבערג ע"י הרב ר' שמואל לוריא ז"ל בשנת תרי"ח עם הערות הגאון מר דוד לוריא ז"ל (הרד"ל) מביהב.

את כל האורים הגנוזים האלה הוצאנו בעז"ה מגרתיקן ותליתם ברקיע הירושלמי. ובעמל ויגיעה רבה זכינו לפעולה הטובה הזאת. ולא הסכנו גם הון רב לתכלית זו. והשתדלנו בכל האפשרי לשמור על טהרת הקודש שלא יפגע בו כל פגם ופסול בהגנת ההעתקות הסידור וההגהה. והפקדנו רב גדול מגדולי עירנו **) לזקק לצרף ולברר את כל כתבי היד ולהוסיף הגהתו על ההגהה הקבועה, למען יצאו כל אלה צרופים ומזוקקים שבעתים, מבלי כל פגימה באור הבהיר של הבאורים וההגהות הקדושים האלה. זכרה לנו אלהינו את כל פעליה אלה לטובה. ולא תמיש חסדך מעל דפוסנו לעולם ועד...

דברי המדפיסים האלמנה והאחים ראם.

ווילנא בחודש אלול תרע"ה.

# תלמוד ירושלמי

## מסכת ברכות

עם פירוש רבינו **שלמה בכר יוסף סיריליאו** ז"ל

ממגורשי ספרד

**נמצא בכ"י בעה"ק ירושלים תוב"ב**

**ויצא ראשונה לאור עם הערות בשם מאיר נתיב**

מהג"מ **מאיר** (ד"ר) **לעהמאן** ז"ל

שומר משמרת הקודש לעדת ישראל בעיר מגנצא

בשנת תרל"ה לפ"ק

**ועתה יצא שנית לאור בדפוסנו בעז"ה**

נלוה על הירושלמי.


# ווילנא

בדפוס והוצאת האלמנה והאחים ראם

בשנת שוכן ירושלים הללויה לפ"ק

# הקדמה

## מהמוציא לאור ומהמגיה שבדפוס מגנצא.

**הדור.** אתם ראו! הננו נותנים לפניכם היום את הברכה

**מסכת ברכות ירושלמית**

אשר ה' עזרנו וזכנו להוציאה לאור עולם מכתב יד אשר רבנו הגאון

מסור"ר **שלמה סיריליאו** זיע"א

השאיר אחריו לברכה ולמאירת עינים. בעיר הקדושה ירושלם ת"ו עם

**פירושו הנפלא**

**והנה** אם היה נמצא עתה כתב יד עתיק מתלמוד ירושלמי. ולא ידענו שם הסופר והמגיה. היינו כלנו שמחים עליו כעל כל הון. כי היה לנו לעזר אם מעט ואם הרבה להגיה ממנו השבושים הרבים הנמצאים בהלמוד ירושלמי כי מהכ"י האחד והמיוחד בעולם (לפי הנודע) מתלמוד ירושלמי הנמצא באוצר הספרים אשר בליידען בממלכת הולאנד. לא נוכל להעזר אף במעט. כי כל השבושים לרבבות הנמצאים בירושלמי דפוס וויניציאה. נמצאים גם בהכ"י הזה. זע"כ ישפטו כותבי רשימות בדורנו כי המדפיסים מוויניציאה הדפיסו את הירוש' מהכ"י הזה. ועתה כי כן. עד כמה לנו לשמוח על הכ"י שבידינו אשר רב גדול כאחד הגדולים אשר חיו באה"ק לפני [יותר מן] שלש מאות שנה. ערכו והגיהו. וגם עשה לו זר זהב סביב פירוש נפלא ומספיק. וכמעט יאחזנו שער בראותנו מהכ"י שלנו עד כמה כשובש הירושלמי דפוס וויניציאה (מדפוסים האחרים לא נדבר). ובמס' ברכות לבד שונה הכ"י שלנו מדפוס וויניציאה בערך **שני אלפים נוסחאות שונות***). ועל פי הרוב ככל נוסחאות הכ"י שלנו מדויקות מאד. ועיני המעיין יראה כמונו כי כמו אין ערך לגוף הירושלמי מהכ"י שלנו להירושלמי דפוס וויניציאה. כן גבוה מעל גבוה פירוש מהרש"ם על כל הפירושים להירושלמי הנמצאים מכבר בידינו:

**ועלינו** לשבח להרב מוהר"ר ארי' ליב פרומקין נ"י מפיקליען בזאמוט המדינה. אשר בהיותו בעיר הקודש ירושלם ת"ו שם על לבו לכתוב בספר „תולדות חכמי ירושלם". מפי ספרים וכתיבות ידות אשר ראו עיניו בעה"ק ת"ו. ובספרו הנכבד הזה נמצאו רשימות נכבדות גם על אדות רבנו שלמה סיריליאו. כי זולת הרחיד"א ז"ל לא זכר איש מכותבי רשימות את המסכן ההוא א) אשר בחכמתו מלט את הירושלמי סדר זרעים ומס' שקלים משיני השבושים. ואשר בפירושו אור חדש על תורת ציון האיר:

**ובאשר** כי מספרי הראשונים המזכירים בכבוד והלה את מהריש"ס או פירושו על הירושלמי. לא נמצא בידינו כי אם הכסף משנה. ספר אבקת רוכל. ספר זקן אהרן. תומת ישרים. ופי' שדה יהושע על הירושלמי. על כן נעתיק בזה את דברי הראל"פ הנז' (בשינויי מעט בלשון וסדר) מה שכתב ורשם אדות מהרש"ם. בספרו הנכבד הנז'. ונוסיף על דבריו מה שמצאנו על אדותו בספר זקן אהרן ב) (שלא הזכיר הוא). ואיזה הערות:

„**הגאון** המפורסם ר' שלמה בהרב החסיד ג) ר' יוסף סיריליאו מיוצאי [ממגורשי] ספרד מעיר סירילייו ד) (ונזכר בהקדמת עתייה בחשבון החכמים שהלכו משאלוניקי לא"י) מובא הרבה בפסקי הראשונים ז"ל וביחוד בתשובות ב"י [אבקת רוכל]. ובספרו כ"מ בה' מתנות עניים פ"ג הי"א והי"ז ה) מרגלא שמעתתיה דרב בפומא דמרן. ימים רבים ישב הגאון הנזכר בעיר שאלוניקי ועינינו ראו פסקי הוראותיו בתוך פסקי רבני שאלוניקי כ"פ (כן כתב בעל שדה יהושע בהקדמתו להירושלמי. ובספר תומת ישרים להגאון המובהק ר' תם ן' יחייא ראיתיו חתום ברבני שאלוניקי אחר הרב ר' משה בהקדוש הר"ש אלקבץ ז"ל משנת הר"ץ ליצירה). ואחרי כן עלה ונתקדש בקדושת הארץ ואוה עיר צפת ת"ו למושב לו. בחברת הרבנים החסידים ו) אשר התפקדו תחת דגל הראשי הר"י בירב ז"ל. והיה שמה מהרבנים החשובים. כמו"ש הרשד"ם ז"ל שמזכירו הרבה בתשובתו בחאו"ח ויו"ד סי' מ' ומ"ב. וז"ל: „ונשמע מצפת ת"ו אשר יש בה יהודים [לרוב. והחכם השלם כמה"ר שלמה סירילייו רצה לנהוג הנפיחה כמו בשאלוניקי. ומיחה בידו הרב הגדול כמה"ר יעקב בירב". ואח"כ ההקדש בקדושת ירושלם ונהעטר שם לשבת על כסא הרבנות אחרי פטירת מורנו הרלב"ח [כן ידענו לנכון עפ"י השמועה. אולם ממה שמצאנו חתימתו משנת הש"ח ליצירה ז) ברבני ירושלם שחדשו את ההסכמה הקדומה בענין לפטור את הת"ח ממסים. אחרי הרבנים האשכנזים. הר' ר' קלונימוס ז"ל והר' דוד וראנק ז"ל. נראה שבזמן ההוא עוד לא היה הראש והאב"ד. אך אפשר שהיה הראש לעדת הספרדים והניח מקום להרבנים האשכנזים לחתום מקודם]. ונהג שמה נשיאותו עד קרוב לשנת השי"ח ליצירה שאז נתעלה לבית עולמו הצדק ח) שמה בעיה"ק ירושלם הוסיף קדושה על קדושתו. וקבץ פעלים רבים לתורה. והעמיד תלמידים הרבה ט) ושקיל וטרי הרבה עם בני דורו עי' בתשובותיהם ותשובות הרב בצלאל אשכנזי בסי' א'. וחבר פי' נפלא על הירושלמי מסדר זרעים ומסכת שקלים וחבר גמרא למסכת עדיות והוא קובץ כל הענינים המפוזרים בש"ס השייכים לאותו המס'. והוסיף נופך משלו בדרך שקלא וטריא מכוין כלשון הגמרא. והרב הגאון החיד"א ז"ל ראה אותה וברך: „ברוך שחלק מחכמתו ליראיו". וכל הספרים האלו המה עדיין בכ"י בעיה"ק. והגיע לידי חלק א' מספריו אצל השותפים אשר קנוהו מאוצרות הגאון החיד"א ז"ל להדפיסם. (ועתה יו"ל ע"י השגחת הרבנים בעלי מ"ע „הלבנון" יצ"ו) וכתב שמה שהגאון הזה הי' אב ב"ד. וראש מתיבתא בעיה"ק ירושלם. (והגאון הנזכר מביא שמה מה שעורר אותו אל החבורים האלו הוא מאמר הספרי (בפ' ראה): „ער"י בן בבא ור' מתיא בן חרש יצאו לחו"ל והגיעו לפלטינס וזכרו את א"י זקפו עיניהם וזלגו דמעות וקרעו בגדיהם. וחזרו ובאו למקומם ואמרו שקולה ישיבת א"י כנגד כל המצות שבתורה" וכו'. ויען שבלהי אפשר לקיים מצות ה' בעוד אינו רגיל בלימודם. ועדיין לא יש בענינים אלו דבר מספיק. וגם ספרי הירושלמי והתוספתא המדברים מזה בלתי מוגהים ומתוקנים. וגם בשאלאניק לא מצא כ"א ספר א' מהחכם מיס"ר עלמו"ן. ולזאת זרז את עצמו אל החבור הנזכר. ועשה פירוש גם על מס' שקלים יען כי לא פירשה עוד המאור הגדול רש"י ז"ל ואף שבעברו באנדריאנאפ"ל מצא עליה פירוש מהראב"ד ז"ל. אבל היה חסר. ולא היה רק שני שלישי המסכת. וכן על מס' עדיות ראה כי אין בה כפתח של הגמרא. ואסף וקבץ מן הבבלי והירושלמי במקומות המפוזרות. ובכלל הביא שם ארבע תועליות: א) כל הסוגיות המפוזרות קבצם במקום אחד. לעמוד על הגהו"ת הדברים. ב) לבאר המלות הזרות. ג) לסדר האמוראים הנמצאים בירושלמי נוסף על הבבלי ולעמוד על סדרן מי הרב ומי התלמוד. ד) טעם סדור המסכתות האלו. המסכתות האלו בכלל המה שלש עשרה. והגאון החריף בעל שדה יהושע מפרש הירושלמי אחי הגאון המאסף בעל כנסת הגדולה. ראה פירושו הנז'. וכתב עליו וז"ל: „ממרוצת דבריו והמשך לשונו נכר כי איש גדול הוא למאד וחריף ובקי בחדרי תורה מצורף לזה לשמע אזן שמענוהו... והוא הורה לי דרך ישר בשבילי תלמוד זה ובנתיבות לא ידעתי הדריכני במעגלי יושר ובתוך נתיבות משפט" — ע"כ מספר תולדות חכמי ירושלם הנז':

**ועתה** אחרי אשר נדע היום את כבוד קדושת רבנו שלמה סיריליאו. נשימה נא עינינו על הכ"י שהשאיר אחריו לברכה. ואשר הוא עתה בידינו:

**הכתב** יד הזה קם בידינו למקנה מאת הרה"ג מוה' יעקב ספיר הלוי איש ירושלים ת"ו. והוא עם עוד רבנים מבני ציון היקרים קנוהו מיורשי הרב המובהק מוהר"ר יהודה זרחיה אזולאי ז"ל. שנפטר בעה"ק ירושלם לפני ד' שנים. הוא הכתב יד אשר הרב חיד"א ז"ל ראהו בעה"ק ירושלם. כמובא בשה"ג מערכת ש'. וקם למקנה ביד הריז"א הנז' כרשום בכתב ידו על הגליון בריש מס' שביעית: „קניתי לי לשמי ולזרעי מיורשי הרב הנז' זלה"ה יהודה זרחיה אזולאי ס"ט". ובלי ספק „יורשי הרב הנז'" שאמר. המה יורשי רבנו שלמה סיריליאו. כי בכל הדף הזה ולא בשאר הדפים מצאנו שם איש אשר הכ"י היה שלו. והריז"א חשב לעשות מצוה לקיים דברי מוהרש"ס י) ויצא מקדש לחו"ל לאסוף חתומים ונדבות להוציאות הדפסת הירושלמי ופי' מהרש"ם. והדפים ממנו שני באגען בוויען. האחד יכיל ההסכמות מרבני ירושלם ורבני קושטאנדינה. והפתיחה הראשונה ממהרש"ס. והבאגען השני יכול התחלת מס' ברכות ממשנת מאימתי עד „כדהנינן תמן". ונקל לשער הנסבה אשר בעבורה עמד מלהדפים יותר. כי הלא גם הוא היה ירושלמי מקום שם עניות יהלכון:

הירושלמי

---

*) אמרו המדפיסים ר"ם: הרב המו"ל הגאון דקדק לספור ולמנות את כל האותיות שנשתנו בזה מדפוס וויניציאה ונמצא כי השנויים מאד אבל רובן ככולן אינן אלא באותיות מלאות והסרות שאינן נוגעות כלל לענין המאמר. רק בדרך הסופרים היה שלא להקפיד על זאת וכל אחד ואחד כתב לפי דרכו. אולם השנויים הנוגעים לענין גם המה רבו והלומד יתבונן אליהם היטב להבדיל בין זה להנוסחאות של דפוס וויניציאה המובאות בפנים הגאון.

א) כן יאמר מהרש"ם בעצמו בסוף פתיחתו הראשונה. שהיה מסכן וחסר לחם. ולכן הננו מסתפקים בשמועה העוברת מפה לפה בעה"ק ירושלם ת"ו כי היה הרב הגאון גם. והרב ר' יהודה זרחיה אזולאי ז"ל כתב בבעל הכ"י של מהרש"ם בשיר „הגאון לציון" (כן יקראו הספרדים בירושלם את הרב הגאון — ע"ב הפסוק ... גליון הנה הנה). ונשער כי השם הזה הוא שם מאוחר. והמליצה בעת היתה קהלת הספרדים על העליונה לפני קהלת האשכנזים. —) כי קשה לצייר שהרב הגאון בירושלם היה נעזב ומתאונן בספרו על חוסר לחם לעת זקנתו. וגם לא ... בימים ההם:

ב) מחזיקה עינתא להחה"ם מוס' מסולם בעבר נ"י ממעמיל. אשר הטירנו כי נזכר בתשובת זקן אהרן. [להרבינו אליהו הלוי ז"ל שהיה בזמן הרא"ם והר"י בי רב] ויגענו ומצאנו לקנותו והוא בידינו:

ג) הנחנו לא נדע המקור שממנו לקח גם תואר רב וחסיד לאבי מהרש"ם. כי הוא לבדו כתב שמו בפתיחתו הראשונה „אני שלמה בכר יוסף סיריליאו ז"ל":

ד) יגענו ולא מצאנו שם עיר סיריליאו במדינת ספרד. ואולי היה מעיר suria במדינת קאטאלניה אשר לספרד. והאותיות „ליאו" הם לכינוי היחס בשפת ספרד המדוברת בפי אחינו הספרדים בטורקיא. כי כן קורים עד היום לאיש שהוא מאזמיר. שאלוניקי. רודוס: איזמירליאו. שלוניקליאו. רודוסליאו — וכדומה. ובתשובת זקן אהרן מצאנו ר' שמריה שלוניקיאו. ולא נדע אם טעות הדפוס הוא וצ"ל שלוניקליאו. כמורגל עוד היום בפי אחינו בטירקיא. או ביה אומרים כן וי"א כן:

ה) בהי"א מכנהו ה"ר שלמה שירילייו. ובהי"ז אושבילייו. ואם כי יד עוז מאבור למחוק גם בשות הגדולים. בכל זאת מוכרחים אנו לומר שטעות סופר או טעות הדפוס נפלה בהכ"מ. כי הדברים שמביא הכ"מ מפי' הר"ש שירילייו או אושבילייו על הירושלמי נמצא כלשונו ממש בהכ"י שלפנינו. והר"ש כתב שמו בפירוש בכתב מרובע גדול „אני שלמה בכר יוסף סיריליאו". — ומוכח עלינו להודיע כי אחר הלמ"ד של סיריליאו כתובה האל"ף ולא היו"ד. אבל בתוך הלמ"ד נכתבה אות שנראה לעינינו שהיא אות יו"ד ולא נקודת דגש:

ו) ויש גם לנו שמוכיח שחסיד היה בכל מעשיו. כי כן כתב עליו רבנו אליהו הלוי בתשובתו אליו והיא לו נדפסה בס' זקן אהרן (סי' ק"י דף קי"א) „חכם עדיף מנוה ומורה גם הוא יורה פלפל' חריפא נהר דינור נגד ונפק מקדמי' גמיר וסביר דסלק' ליה שמעתתה אליבא דהלכתא וס' שמו יגון שמו החכם הש"ר שלמה יצ"ו" [לא מזכיר הכינוי סיריליאו. אבל על השאלה שעניה בזה התשובה הזאת מוסס השואל — מעיר „אדריאנופולי" — את שמו „שלמה בכר יוסף סיריליו ז"ל. שבעת ימים לקריאת השופר למספר בני ישראל המאמינים" לדעתו מלת „המאמינים" הוא נגד הקראים אשר מספר המתנים יום הגלים היא שונה ממספר בני ישראל המאמינים בתורה שבע"פ] „הגיעה אלינו אגרת נכבדות מדוברת. בשקלא וטריא מוכתרת. והחסידות על ראשה עטרת שמחשי כמוצא שלל רב על גודל חכמתך. נרופה אמרתך ובכוס רב לאוהבי תורתך" (נ"ל תורתך?) ובסוף התשובה מסיים הרא"ה הנז': „ואם שבה כבודך זה על גד הגדר ולפי עולשת הדור והדור יפה זכית יפה חייבת וכל מן דן וכל מן דן שמוכו לנא וכל דכבי מילי מטלייתא יהון מתאמרין משמך וירבו בישראל כמותך. נאום אליה הלוי":

ז) [הערה מהראל"פ] גם זמן הש"ם ליצירה עוד לא ידענו לנכון אם היה אחרי פטירתו של רבנו הרלב"ח. אך זאת ברור שבשנת הפי"א ליצירה כבר נתעלה לג"ע הצדק. כמו"ש בס' תקון סופר דף כ"ז בהגה"ה שבשנת פי"ב ליצי' נתאספו אללו ב' ת"ח מירושלם וספרו ממחלוקה שנפל בין החכמים בספורים שחל להיות בשבת ומבואר שם שבשנת פי"א כבר נפטר הרלב"ח:

ח) [מהנז'] עי' בתשובת אבקת רוכל בסי' קל"ט וק"מ שמנינם סובב בזמן הש"ך ליצי' ושם משמע שבאותו הזמן לא היה עוד הרב בחיים. ועי"ע בסי' כ"ד בתשובתו להמבי"ט ז"ל שנכתבה לפי"ג שנת הרל"ם ליצי' (כי מזכיר שם על שנת הרל"ב שנת השמטה בעברה) והב"י משיבו: „ואני יוסף קארו לא הוכשרו דברי זה החכם בעיני. וכתב זה עשרים שנה ראיתי מה שכתב ר' שלמה סירילייו זלה"ה ע"כ. וא"כ לפ"ז נראה שגם בפרק הזה לא היה עוד בחיים. אולם בלי ספק בהתשובות האלו היו ערוכים מכבר בידי המבי"ט כמו"ב בתשו' כ"ה. שמשנת הרל"ב ליצי' התחיל לעיין בדינים אלו. ובשנת הרל"ט הוסיף לאיות בכתב פ"ז וטענתו על מה שכתב בסי' כ"ד. ועתה בשמטה זו ראה פסקי הב"י והפרים תלו"ת. ובקש מהמבי"ט שישלח לו התופס מה שכתב בעניינים אלו ושלח לו. וזה היה בשנת בי"ח ליצי' ואז כתב הב"י דחיות על ראיות אלו. והזכיר „שזה עשרים שנה שראה דברי הר"ש סירילייו ז"ל. מפני שבזמן ההוא הפי"ח כבר הלך הרב לעולמו. וזה ברור. וראוי לדעת שהר"ש סירילייו הזה איננו הגאון הר"ש סירילייו שמזכיר השל"ה בדרכי התלמוד שלו שכתב עליו כי היה תלמיד הר"י דיליאון. כי הוא הר"ש סירילייו הזקן והיה נקרא ר' שמואל סירילייו או ן' חיד. והיה ג"כ מגולי ספרד תלמיד הר"י דיליאון הנ"ל. והוא אשר עמד לישראל בעת צרה והצילם בתפלתו מאת הצר הצורר במצרים. והספר בהיו קרובים זה לזה — ע"כ מהראל"פ:

ט) אם יש להראל"פ שמוכיחים לזה שהעמיד תלמידים בעה"ק ירושלים. נוכל אנחנו להוכיח כי חבר מהרש"ם את חבורו על הירושלמי בשבתו בעה"ק ירושלים ת"ו. כי זה ברור לנו מחבורו בארץ הצדוקה ולא בחו"ל. כדמוכח מדבריו בפתח פתיחתו הראשונה להירושלמי. ובפירושו לפ' כיצד מברכין (בהלכה ו') בד"ה לפסול סוכתו. יאמר: „כגון ארץ בני ארץ ישראל". ואם נכון הדבר שהעמיד תלמידים הרבה בירושלם יש לנו הראיה בגם ספרו חבר בירושלם. כי בסוף הפתיחה הראשונה יאמר: „כי כל ימי העסקי בו (בפירושו) רוב מלאכתי היה בלמוד התלמידים בתלמוד":

י) כן כתב מהרש"ם בסוף פתיחתו הרביעית: „אמר הכותב מפני שרציתי להדפיס המסכתות הללו ופירושן" וכו':

# הקדמה

**הירושלמי** כתוב באותיות מרובעות (וועליש) בצד האחד מהעמוד. ובצד השני כתוב באותיות רש"י ספרדית פירוש מהר"ש סיריליאו, והמכתב משני הכרכים כמעט כלו הוא מכתב יד סופר אחד. זולתי הדבור המתחיל „אמר הכותב" עד „כאשר כתבתי" בפתיחה האחרונה. הוא כתב ידו של מהרש"ם בעצמו יא) כאשר נוכיח לקמן. גם המכתב ממס' שקלים נראה שהוא מסופר אחר. וההעתק השני ממס' שביעית הוא מסופר שלישי. והירושלמי כתוב באותיות רש"י גדולות זולת ששה עמודים שהוא ג"כ כתב מרובע.

**אין** כל ספק לנו כי הסופר העיקרי של הכתב יד שלנו איננו מהרש"ם בעצמו. כי נמצאו בכתיבתו שגיאות והשמטות אשר נתקנו ונוספו על הגליון. וכל הרואה השגיאות האלה ישפוט מישרים כי הסופר לא היה ת"ח כמהרש"ם כי אם ככל המון הסופרים בימים ההם. ובזמן הזה. וכמו כן אין כל ספק אצלנו כי ההגהות והתיקונים שנכתבו ביד אחרת ובדיו אחר על הגליון. כתבם מהרש"ם בעצמו ולא איש אחר שבא לידו הכ"י אחרי מות מהרש"ם. כי רק הוא לבדו שחבר פירושו ידע לתקן על הגליון שגיאות הסופר בפנים. או למחוק איזה תיבות בפנים הפירוש ולכתוב פירוש אחר על הגליון. ועוד ראי' שהכתוב על הגליון הוא ממהרש"ם. ממנו ולא מאחר. כי הנה הכ"מ בפ"ג מה' מתנות עניים פ"ג הי"א מביא לשון מהרש"ם בפירושו למס' פאה פ"ג. והננו רואים כי שורה אחת מהנעתק בהכ"מ היא כתובה בהכ"י שלנו על הגליון. המכתב שבו נכתבו ההגהות והתיקונים על הגליון שוה ממש להמכתב של דבור המתחיל „אמר הכותב" וכו' הנז'. ומצורת האותיות והדיו נכר כי בזמנים שונים כתב מהרש"ם הגהותיו ותקוניו על הגליון:

**נוסח** הירושלמי של הכ"י. לדעתנו. איננו העתקה מכתב יד אחד ערוך בכל שמצא מהרש"ם. כי אם בחן ובדק הנוסחאות השונות אשר ראו עיניו בכתיבות ידות שונות במקומות שונות שעבר עליהן (כי בזקן אהרן מצאנוהו באדרינפולי. וגם בפתיחתו מזכיר שעבר על העיר הזאת. והיה בשלוניקי. והרבנים בני דורו מזכירים אותו בעה"ק צפת וירושלם ת"ו). והנוסחא הבדוקה והמדויקת שמצא פעם בכ"י אחד ופעם בכ"י אחר אותה ערך בספרו. וכה יאמר בפתיחתו: „ו א ע ר ו ך לפניך הגירסא המדויקת בס"ד", והננו רואים כי גם אחרי שערך נוסחת הירושלמי בספר הזה שהוא עתה לעינינו. לא מש עיניו ממנה. ובמצאו אח"כ נוסחא אחרת שישרה יותר בעיניו מחק וגרר הנוסחא מהספר. ועל הגליון כתב הנוסחא שמצא מחדש. וצורת האותיות הן לעדה כי בזמנים שונים כתב תקוני הנוסחות ג"כ. ובמס' ברכות מצאנו רק בשני מקומות בסוף הרואה. אשר הניח הנוסחא בפנים כמו שערכה מקודם והנוסחא שמצא אח"כ כתב על הגליון: נוסחא אחרינא כך וכך. וחלילה לחשוב כי רובי הנוסחאות השונות מנוסחאות של דפוס וויניציאה (שנדפס גם הוא מכ"י) הן כלן מה שהמציא מהרש"ם מדעתו ולא מאשר ראן בכתובים (כמעשה מדפיסי ומגיהי הירושלמי מאז יצא לאור בדפוס עד האחרון שהוציא הירושלמי לאור בדפוס. והכניסו נוסחאות בהירושלמי אשר לא נמצאו בדפוס וויניציאה. ולא העירו עליהם כי הם ילידי רוחם—) כי הננו רואים בפי' מהרש"ם באיזה מקומות שתקן הנוסחא מדעתו ולא כאשר מצא בכתובים. יאמר בפירוש „ה"ג. והכי אית לן למגרס הכא. וצריך לגרוס. והנכון דגר'". וכדומה לשונות המורות שהוא גורס כן מדעתו. ואם כל הנוסחאות השונות מנוסח דפוס וויניציאה הן ילדי רוח מבינתו מדוע רמז רק במקומות מעטות על הנוסחאות שהבין מדעתו:

**מהרש"ם** יאמר סמוך לסוף פתיחתו הראשונה „ואערוך לפניך הגירסא המדויקת בס"ד וכל משנה ומשנה במקומה וכל פסקא ופסקא במקומה". הדברים האלה יורו בהשקפה ראשונה. כי השינוי דמנכר לעין כל בין הכ"י שלנו ובין נד"ו והוא: בדפוס וויניציאה המשניות מהפרק כלו ערוכות בראש הפרק. והמקום שראויה המשנה לעמוד מצוין רק בתיבת הלכה. ולפעמים גם איזה מלות מהמשנה (שבעה פרקים הראשונים ממס' ברכות. בא המשנה כלה גם במקומה הראוי לה). ובהכ"י שלנו המשנה באה רק במקומה הראוי לה. וגם המשניות אינן מצוינות בתיבת „הלכה" כי אם „מתני'" כמו בבבלי.— כי השינוי הזה שינה מהרש"ם מדעתו. אולם אחרי ההתבוננות לא כן עמנו: הננו רואים הירושלמי שנדפס בקושטא עם פי' שדה יהושע. ובלי ספק נדפס גם הוא מכ"י (כי כ"י היו מצויות עוד בימים ההם בארצות המזרח. בטרם נתפשטו ספרי הדפוס. כי אחרי כן לא חשו לשומרם בהסתפקם בהספרים הנדפסים), ולא מהנדפס בוויניציאה. כי אין נוסחאותיהן שוות. וגם בהנדפס בקושטא אין סדר למשנה בראש הפרק. אלא כל משנה במקומה. וגם בו מצוינת המשנה בציון „מתני'" ולא בציון הלכה:

**ולפי** השערתנו כן הוא הדבר: בעת הותר לכתוב תורה שבעל פה נכתבו המשניות בשלימותן קודם שנכתב התלמוד. וקרוב לשער כי התלמוד נכתב בשלימות בזמן רבנן סבוראי. והמשנה עוד קודם. כי עליה חששו יותר שלא תשתכח כי למודה תליה בגירסא. לא כן למוד הוויות דאביי ורבא וקושיי ופרוקי דתליה בסברא נקל יותר לזכור בעל פה. וכאשר נתמעטו הלבבות וראו ההכרח לכתוב גם התלמוד בספר. לא כתבו הסופרים הראשונים המשנה כלה לפני הגמרא כמו שהיא עתה לפנינו. כי אם כתבו איזה מלות מהמשנה וכתבו בראשה ציון „מתני'". כי הסתפקו בספר המשנה שהיה כבר מצוי. והסופרים המאוחרים השכילו למעט הטורח מהלומד ללמוד המשנה מספר אחד והגמרא מספר אחר. והעתיקו המשניות בשלימותן מפרק אחד לפני הפרק של הגמרא. וציון כל משנה ומשנה במקומה בהגמרא הניחו כמו שהיה לפניהם. והסופרים בדורות האחרונים (ואולי בדור של רבנו שמואל הנגיד אשר גדל סופרים מובהקים ומשכילים). השכילו עוד יותר למעט הטורח מהלומד וכתבו כל משנה בשלימותה בגמרא במקומה הראוי לה. ובראש הפרק חדלו מסדר כל המשניות מהפרק כלו שהיא מלאכה אך למותר. — ולא לבד בהירושלמי ד"ו רואים אנחנו דרך הסופרים לפנים לכתוב המשניות כלן בראש הפרק גם בתלמוד בבלי כן היה מנהגם. ובבית אוצר הספרים במינכען נמצאו שני כת"י מתלמוד בבלי והמשניות מסודרות בהם בראש הפרק יב). וגם בתלמוד בבלי הנדפס נשאר זכר למנהג הסופרים. כי המשניות מפרק הרואה במס' ברכות מסודרות כלן ביחד בראש הפרק*). והנה השינוי מתיבת „הלכה" בראש המשנה על תיבת „מתני'". גם הוא תיקון סופרים. כי המשניות היו נקראות בפי בני מערבא גם בשם „הלכות". בסוף נדה בבלית כל השונה הלכות וכו' פירש"י משנה ובריירא. והמעיין ימצא בבבלי כי כל האמוראים שקראו המשניות הלכות הם כלם בני מערבא. והנה התלמוד ירושלמי שנכתב בלי ספק לראשונה בא"י ציינו המשנה בשם הלכה. וכאשר פשט למוד התלמוד הזה בבבל ומשם בספרד תקנו הסופרים וציינו המשנה בשם מתני' כמו שהוא בבבלי:

**ועל** פי הדברים האלה יוצא לנו לדעת כי הכ"י שהיו לפני מהרש"ם היו נוכחות ספרדית או בבלית. ונוסח דפוס וויניציאה העתקה מכתיבות ידות של הסופרים הראשונים שהיו המשניות בראש הפרק ביחד ובמקום הראוי לה היה רק ציון הלכה ולפעמים גם איזה תיבות מהמשנה יג). ובכל זאת יש יתרון רב להכ"י מספרד ומבבל אף מתלמוד ירושלמי. על הכ"י שנמצא מימים קדומים. כי בבבל ובספרד אשר למדו בהישיבות והיחידים את הירושלמי ג"כ הגיהו הלומדים בעת ההיא מכ"י שונות שהיו בידם הנוסחא הישרה. לא כן הכ"י שגלו למקום אין תורה. בהם נשארו שגיאות הסופרים הראשונים ונוספו עליהם שגיאות המעתיקים מהם. מהכ"י האלה הוא הכ"י מהירושלמי הנמצא בליידען. ואלה דברי הכותב אותו... והעתקתי מספר משובש ומוטעה הרבה עד מאד ומה שיכולתי להבין ולהשכיל בו הגהתי בו כפי עניות דעתי. ויודע אני שלא הגעתי לתכלית השבושים והטעיות אשר מצאתי בהעתק ההוא ואפי' לחציים" (עלובה עיסה שנחתומה מעיד עליה) והכ"י שנמצא בליידען הוא אחד משלשה הכ"י שהיו להמדפיסים בוויניציאה. לפי דעת רושמי רשימות שבדורנו:

**ומה** שאמר מהרש"ם „ואערוך לפניך... כל משנה במקומה וכל פסקא במקומה" כונתו על איזה מהכ"י שהיו לפניו וגם דפוס וויניציאה (כאשר נוכיח להלן) שהיו בהן המשניות וגם הפסקות שלא במקומן הראוי להן. והוא השכיל להעריך כל דבר במקומו. והכל עפ"י מה שמצא כתוב לפניו בכ"י שונות:

**והנה** על פי דברינו הנז' בתיקון הסופרים. נוכל לפתור גם החידה אשר חד לנו מהרש"ם בכ"י שלו. כי שונה הוא גם בזה מנוסח דפוס וויניציאה. שבהכ"י נמצא: לאכול. דאמר. ואמר. ואמור. יהודה (זולתי ר' יהודה בן פזי כתוב לפעמים יודה. או יודן) אלעזר. וכדומה כמו שהוא בבבלי — ובנד"ו הוא: לוכל. דמר. ומר. ומור. יודה. לעזר. וכדומה בלישנא קטיעה כמו שדברו הגלילים. והנה גם זה הוא לנו לעדה עד כמה לא היו מדייקים סופרי הכ"י שממנו נדפס הירושלמי בוויניציאה. כי אם אמת הדבר אשר הגלילים לא דייקי בלישנא. ובדבורם נבלע אצלם אות א' או י' כשבאה לפניה אות השימוש (וגם במקרא נמצא לפעמים בשמים החת בהשמים וכדומה. ויש בזה גם רמז לאיזה דבר). אבל סופר מובהק היודע שרשי הפעלים והשמות שהוא כותב. גם אם הוא גלילי. יכתוב כהוגן. לא חסר וקטוע. והראיה כי המשנה שנכתבה בא"י ובבבל בעת שלא נתמעטו הלבבות כ"כ אף שרבי שהיה גלילי סדרה לא נמצא בה לישנא קטיעא יד) גם בהמשנה שבתלמוד ירושלמי. כמו שנמצא לרוב בהתלמוד עצמו. ואין כל ספק כי בעת שהתפשט למוד הירושלמי בישיבות בבל תקנו הסופרים עפ"י הגאונים שהיו בימים ההם את שגיאות הסופרים בגליל שכתבו הדברים בספר כפי שהיו מצוירים במוחם כהברתם ולא כדקדוקם. וכן תקנו לכתוב התפלל במקום שבנד"ו כתוב נתפלל שלא כהוגן טו):

**וכן** תקנו לכתוב על משנה מתניתן או מתני' ועל ברייתא מתניתא כמו שהוא בבבלי. ובנד"ו רובו ככלו מכנה גם המשנה מתניתא. וכן מצאנו בנד"ו כתוב פלוני אמר. ולפי הענין היה צ"ל אמר פלוני. וכן להיפך. ויש מקומות שחסר בד"ו ווא"ו החבור בין שתי או שלש מימרות מאמורא אחד. אבל בהכ"י שלנו. כמעט לא ימצא כאלה כמו שלא ימצא בבבלי. ורק בזה שונה מהבבלי. כי בבבלי אם יבואו שלש מימרות מאמורא אחד. כתוב בהמימרא השניה והשלישית ואמר פלוני, ואמר פלוני. ובהכתב יד כתוב ואמר רק במימרא השלישית. כמו (ברכות פ"ה סוף ה"ב) בשם רבי חזקיה בש"ר ירמיה הבינני וכו' ר' חזקיה בש"ר ירמי' העונין וכו' ואמר (בד"ו חסר מלת אמר) ר' חזקיה בש"ר ירמיה ארבעה וכו'. (שם פ"ו ה"א) רב הונא אהן וכו' רב הונא אמר הדא וכו' ואמר רב הונא (בנד"ו: רב הונא אמר) הדי שנתן. — בנד"ו. חסר לרוב מלת שנא' או דכתיב במקום שמובא פסוק. ומלת תני או תני' לפני ברייתא. ולא כן הוא בהכ"י שלנו. וכמו שהוא בבבלי:

**ומכל** אלה ועוד כמו אלה אשר ימצא המעיין בין שינויי הנסחאות ישפוט מישרים כי הכ"י שהיו לפני מהרש"ם היו סופריהן והלומדים בהן ת"ח. ולא כן הוא בד"ו:

המעיין

---

יא) בהכ"י כתוב ד"ה „ועתה אתא לבורר" עד „אתה גיליתה" לפני ד"ה „אמר הכותב". ומהרש"ם כאשר הוסיף הדבור אמר הכותב לעת זקנתו כאשר הכין הירושלמי לדפוס. לכן את ד"ה ועתה אתא לבורר באות ב' וד"ה אמר הכותב באות א' למען ידע המעתיק בדפוס להקדים המאוחר:

*) [א"ה וכן הוא בסנהדרין פרק חלק נדפס כל הפרק מהמשנה קודם הגמרא ואח"כ נדפס פסקא פסקא עד סוף הפסקא ר' נחמיה אומר כו' בדף י"ז ע"ב].

יב) עי' בהקדמת הרה"ג מוהר"ר ר' ראבינאוויטץ לספרו ד"ס על מס' ברכות:

יג) רק בשבעה פרקים הראשונים ממס' ברכות נדפסה המשנה בשלימותה גם במקומה. ואין זה מסתימה כי כפי עדות מדפיסי וויניציאה היו לפניהם כ"י. וסו' פרקים מברכות הדפיסו מכ"י אחד שהיו בו המשניות במקומן ג"כ. ושלא בדיוק במלות שאין מזיקות להענין ויש גם מזיקות להענין כמו בפ' היה קורא במשנה הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו. ומשל הוא בעינינו לראות איך המעתיקים להמליא חדבות מבו בראשו והוציאו מזה מספר מטוקל לאמר כי המשנה שבאה במקומה המובנה באיזה מקומות מהמשנה שבראש הפרק היא משנת ר' חייא. כאין זה לטות רוח לבנות מגדל פורח ובהן על יסוד חול. הננו רואים עד כמה משובשת נוסחת דפוס וויניציאה כי הכלה המשניות שבראש פרק מהימתי משנת א"ר טרפון אני הייתי וכו'. ומדוע לא יאמר שהיא משנת הלל הזקן שלא שנה במשנתו משנת ר' טרפון. ויותר יפלא בעינינו בראותנו איך אלה הכירו לעשות להגיה ולהוסיף ולמחוק בהירושלמי גם במקום שהוא למותר ולמחסור גם יחד. מדוע נמצאת טעות סופרים במשנת הקורא הנז'. ובמשנת הרואה את הים הגדול בפרק הרואה. מדוע לא אמרו כי גם אלה טעות סופרים:

יד) במשנה הראשונה ממס' ב"ק נמצא כתוב חב המזיק, ובמשנה שניה נמצא כתוב כל שחבתי. גם בבבלי. ולפי דברי הגמרא (ו"ו:) „חב המזיק חייב המזיק מבעי ליה א"ר יהודה אמר רב האי תנא ירושלמי הוא דתני ליישנא קלילא". לכאורה יש להוכיח מזה שגם המשנה נמסרה בלשון קטיעה. אבל כאשר נעיין בדבר יפלא בעינינו שלא היו תנאים רבים גלילים שנים לפני המשנה. ומדוע בכולם כתוב חייב ולא חב גם בתלמוד ירושלמי. ואולם לדעתנו כן היה כונת הגמ': חב המזיק חייב המזיק מבעי ליה. הלא חב הוא מגורם חוב (עי' תוס' בס ד"ה חב) וחייב הוא לשון חיוב. ולפי הענין צריך להיות כאן חייב ולא חב. ומתרץ בשם רב דהאי תנא ירושלמי הוא דתני ליישנא קלילא. ר"ל בירושלם (לא בגליל) היו מתחממים בשבוש חוב גם על לשון חיוב. כי לשונם היתה קלילה — מעט (עי' ערוך ע' קל ב). שלא היתה מרובה בשכלים והשתמשו בשורש אחד על שני ענינים בקרובים במובנם. כמו חוב וחיוב שקרוב במובן. ורבי שמר לשון האי תנא כי חייב לומר בלשון רבו. אבל לשון הגלילים שהיה רק קטוע ובלוע בהסברה שנה רבי בשלימותה. וכן נכתבה אחרי כן. וקרוב לודאי שהגלילים גם בלשונם הבלוע היו אומרים חייב בפה מלא:

טו) רק במקום אחד מצאנו גם בהכ"י שלנו ומאחר ב כ ת פ ל ל ה רחל (בפ' הרואה) ול"ל מתפללה. וזה ג"כ לעד שמהרש"ם לא שנה בשאר המקומות מדעתו התפלל במקום יתפלל. מדוע לא שנה גם בזה:

**המעיין** יראה באיזה מקומות בדבורי ההתחלות מפי' מהרש"ם כי הנוסחא בפירושו איננה שוה עם הנוסחא שערך הוא לבדו בהירושלמי. ולפעמים מפריש כוונת הירושלמי לפי הנוסחא שבירושלמי הדבר מפורש מאליו. כמו בפרק ב' ה"ג בד"ה מקרא מפרש „ק"ש" ובנוסח הירושלמי הגיה המהרש"ם בכתב ידו ביני חטי מלת „ק"ש". וא"כ פירושו אך למותר. ולדעתנו יש לשפוט מזה שמהרש"ם כתב פירושו קודם שערך הגירסא המדויקת בספר. וגם אחרי אשר הסופר השלים לו נוסח הירושלמי ופירושו כפי שערך לפניו בכתב ידו. לא חדל מלתקן נוסח הירושלמי מכתב יד שמצא אחרי כן. ולא חש למחוק נוסח הירושלמי מפירושו או מה שפירש במקום שהוא למותר לפי הנוסח שמצא אחרי כן וראיה ברורה להשערתנו כי כתב פירושו בטרם שערך נוסח הירושלמי. היא מה שלמס' חלה ערלה ובכורים נמצא פי' מהרש"ם בלי נוסח הירושלמי*). לא כמו בשאר המסכתות. ואולי לא הספיקה לו השעה לערוך גם לשלש מסכתות האלה נוסח הירושלמי. ונראה שגם הרב בעל שדה יהושע שהי' לו פי' מהרש"ם על איזה מסכתות (כמובא בהקדמתו). לא ראה בכתובים גם נוסח הירושלמי שערך מהרש"ם אחרי שחבר פרושו. כי לוא ראה בעל שדה יהושע גם נוסחאותיו. לא הניח בנוסח הירושלמי שלו המון השבושים שנמצאו בו ולא בנוסח מהרש"ם:

**גם** יש לנו ראיה שמהרש"ם כתב פתיחתו קודם שכתב פירושו (לא כהמחברים בימינו הכותבים הקדמותיהם אחרי חבוריהם. ונקראות הקדמות רק במקום ולא בזמן —) כי הנה מהרש"ם מתאונן בפתיחתו הראשונה כי לא מצא כ"י מתוקן מהירושלמי. ובפירושו למס' ברכות פרק ו' ריש הלכה א' בד"ה סלקון למי חטאתא. כתב: „כן מצאתי בספר מדויק". וזה לנו לאות שאחרי בואו לטהר את הירושלמי מהשבושים סייעו אותו מן השמים ונמצא לפניו גם ספר מדויק:

**המורה** מקום להירושלמי ערך עפ"י הירושלמי דפוס וויניציאה וראיה לדבר: בדף ב' ע"ב מורה מקום בירושלמי דף מ'. וכן הוא באותו הדף בדפוס וויניציאה. במורה מקום למאמר „לכל אין מעלין" פרק ה' הלכה ג'. הנוסח לכל אין מחזירין. כמו בד"ו. במאמר „אם היו משקין בולען" (פ"ו ה"א) הנוסח במורה מקום פולטן. כמו בד"ו. ובפירושו שם כתב בפירוש שיש לגרוס בולען כמו שהוא בבבלי. ומראיה האחרונה נראה שהמורה מקום ערך טרם כתב פירושו:

**מלות** בלעז שנמצא בפי' מהרש"ם הן בשפת ספרד. ולפעמים מבאר עפ"י לשון יון. ונראה שלמדה בהיותו בשאלוניקי ושאר ערי טירקיא האורופית אשר לשון יון מתהלכת שם. ולשון ערבי שמביא בפירושו למדה בארץ הקדושה ת"ו:

**אחרי** האמת והדברים הא'ה. נודיע להמעיינים. את אשר עשינו בהדפסת הכ"י: חשבנו לשלימות המלאכה להעריך על הגליון את שינויי הנוסחאות מדפוס ווינציאה **) האמנם כי אם אמרנו להעריך כל הנוסחאות השונות מכל הדפוסים אשר כמעט כלם נמצאו בידינו טז) אספנו חמרים חמרים לקמצים ועלו לרבבה תחת אלפים במס' ברכות לבד. אבל חשבנו כי המלאכה הזאת היא למותר. כי מלבד אשר רוב השבושים שבשאר הדפוסים הם משגיאות וזדונות המדפיסים והמגיהים. ואין אנו אחראין להן — הנה מהדפוסים האחרים נמצא הירושלמי לרוב. אבל הירושלמי דפוס וויניציאה נדפס מכ"י גם הוא. והוא יקר במציאות מאד. לכן אמרנו להעריך נוסחאותיו על הגליון. כי אף שלדעתנו נוסח הכ"י שלנו מדויק יותר. לא נחפץ להכריח את המעיינים שיקבלו דעתנו. יראו המה בעצמם השינויים וישפטו כטוב וכישר בעיני שכלם. — את המלות והשורות שלא נמצאו בנד"ו סגרנו בסוגר מרובע ועל הגליון רשמנו „ליתא". אחרי שנדפס ראינו כי שכחנו לסגור מלת ק"ש בפ"ב הלכה ג' אחרי מלת מקרא שלא נמצא ג"כ בנד"ו. ואולי שכחנו עוד באיזה מקומות או שהשמטנו לרשום איזה נוסח משונה מפני שחשבנו שרבר ריק הוא. ובאמת ריק הוא רק מאתנו. בדבר ההגהה לא חסנו על עמלנו וגזלנו זמן משאר עבודותינו המרובות כידוע. והגהנו עד מקום שידנו ועיננו מגעת עד חמש פעמים. ונוכל להבטיח כי לא חסרנו ולא שנינו דבר או אות ואפילו נקודה מהכ"י. לא מלאנו את המלה המקוטעת. ולא קטענו המלה שהיא במלואה בהכ"י. ואם אולי ימצא הקורא להגיה ד' במקום ר' וכדומה. אם בעל נפש הוא ידון אותנו לכף זכות אף שלא הגיע למקומנו ולעבודתנו בשאר הענינים. ודי לנו בהתנצל כי גם לנו רק עיני בשר. המלות שלא יכולנו לקרות בהכ"י מלאנו בנקודות. דבורי ההתחלות בפי' מהרש"ם הדפסנו באותיות מרובעות להקל על הלומד. בראש כל עמוד העמדנו ציון להדפים והעמודים של דפוס וויניציאה בין סוגרים עגולים. ובמקום שמתחיל הדף או העמוד העמדנו ציון כזה ( ) ובהגליון ציינו איזה עמוד או דף מתחיל כאן:

**אנכי** הקטן המוציא לאור. כתבתי איזה הערות והארות על הגליון וקראתין בשם מאיר נתיב. ואם המעיינים ימצאו בהם חפץ ישמח לבי גם אני:

**ואני** המגיה הדל. ערכתי שנויי הנוסחאות מדפוס וויניציאה והעירותי איזה הערות רזות על הגליון וביני חיטי. ומי אשר לא ימצא בהן צורך. לא יקצוף עלי כי הכנסתי ירקא באתרא דלא עייל בישרא וכוורא.

**ואתה** ה'. כשם שרצית מחשבתנו ומלאת את ידינו להוציא לאור מסכת ברכות. כן תברכנו להוציא לאור את שאר המסכתות מס' זרעים ומס' שקלים עם פי' מהרש"ם. וזכותו העמוד לנו ולעשות אך רצונו (כי רצונו היה להדפיס את פירושו עם המסכתות) ורצון כל יראי ה' בלבב שלם ואל יצא ח"ו דבר בלתי מתוקן מתחת ידינו. אנא ה' הושיעה נא. אנא ה' הצליחה נא לעבדיך.

המוציא לאור
מאיר בלא"א מוה' אשר לעמלי ז"ל המכונה ד"ר לעהמאנן.
חונה פק"ק מגנצא

המגיה
יחיאל בריל

**מגנצא** בחדש האביב בשנת התרל"ה ליצירה.

טז) ועל הטוב יזכר שם ידידנו המוכני ויר"א מוה"ר יצחק קויפמאן נ"י מו"ם בפראנקפורט על נהר מאיין. כי השאיל לנו תלמוד ירושלמי מדפוסים שונים וביחוד נחזיק לו טובה על הירושלמי דפוס וויניציאה היקר במציאות.

*) אמרו המדפיסים ראם בכריכים מוכתבים נמצא נוסח הירושלמי עם פירוש המהרש"ם גם למסכתות חלה וערלה:

**) בתוספת אי ענינים הירושלמי הזה שלפניו שבו כבר נערכו הנוסחאות של ד"ו ראינו למותר להכניס עוד גם פה. הקורא יראה את אשר לפניו להבדיל בהנוסחאות בין זה לזה:

# פתיחה

## מרבנו הגאון מוה' שלמה סיריליאו זצ"ל.

**שנו** חכמים בספרי בסדר ראה בפסוק כי יכרית ה' אלהיך וגו' עשה מצוה אחת האמורה בענין שבשכרה יכרית ה' אלהיך את הגוים אשר אנכי מביא אתכם שמה בשכר שתבא ותירש שנא' וירשת אותם וישבת בארצם מכלל שנא' וירשת יכול אי אתה רשאי להוסיף על הבנין ת"ל וישבת בעריהם כל מקום שאתה רוצה לבנות בנה. מעשה בר' יהודה בן בתירא ור' מתיא בן חרש ור' חנינא בן אחי ר' יהושע ור' יונתן שהיו יוצאים חוצה לארץ והגיעו לפלטנום וזכרו את ארץ ישראל. וזקפו את עיניהם וזלגו דמעות וקרעו בגדיהם וקראו את המקרא הזה וירשתם אותם וישבתם בה ושמרתם לעשות וחזרו ובאו למקומם אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה. ומעשה ברבי אלעזר בן שמוע ורבי יוחנן הסנדלר שהיו הולכים בנציבים אצל רבי יהודה ב"ב ללמוד הימנו תורה והגיעו לציידן וזכרו את ארץ ישראל זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות ואמרו ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצות שבתורה:

**וראיתי** כי צריך האדם [הדר בארץ ישראל] לשמור המצות התלויות בה וראיתי כי נמנע הוא בשמירת מצותיה אלא אם כן יהא רגיל בלימודם. וכפרט במצות ס' זרעים התלויים בה לדעת מצותיה ולדעת דברים הרבה מסדר זה הראויים ולהיות בקי במסכתות של הסדר וכולי האי ועדיין אולי. ובחפשי המצוה הזאת כדי שתתקיים בידי. ראיתי שגדולה היא עלי וכמעט נמנעתי כי המסכתות הללו אין בהם פי' כלל. ואפי' הגמרות עצמם אינם נמצאים מדויקות אלא כולם מלאים שבושים ועוד לא מצאתי בדורי חכם בקי בירושלמי. והפוסק אשר מצאתי במצות ארץ ישראל הוא הרמב"ם ז"ל. וכבר כתבו המפרשים ז"ל כי כל חכם שבא להורות מתוך ספריו אם לא למד את הראייה או שלמדה ושכחה יהיה לו הדבר ההוא כחלום בלא פתרון. והנה מצאתי הענין הזה כמו שאמר הנביא ע"ה (ישעי' נ"ט י') נגששה כעורים קיר וכאין עינים נגששה כשלנו בצהרים כנשף וגו' אין סופרים ואין ספרים ועוד הנה הראב"ד ז"ל רב מוסמך בקי בכל התלמוד כתב כי אין התוספתא והירושלמי מתוקנים אצלנו. ומי יורה דעה ומי יבין שמועה. ואם הרב הגדול ז"ל לא מצא ידיו ורגליו בספרים שהיו בזמנו כ"ש וק"ו אנחנו כי הנה בשאלוניקי עיר גדולה של חכמים ושל סופרים יעזרה אלקים סלה. לא מצאתי בה כי אם ספר אחד ישן היה מהחכם מיסר שלמון ז"ל והיה גם הוא מלא שבושים. ובמסכת שקלים מצאתי שנים ספרים והיו גם הם מלאים שבושים. כי מפני מיעוט רגילות הסדר נתמלאו הספרים שבושים הן משטות חסרות כמו שיארע לסופרים אפילו בספרי התורה כ"ש בספרי התלמוד. הן מחיסור פיסקות והלשון רצוף כולו ומטעה האדם לומר שכולו ענין אחד והם שני ענינים. ועוד יש בו מלות קשות שלא יובנו:

**וכאשר** חפצתי לי בקשתי את שאהבה נפשי לכל מי שקדמוני מגדולי הראשונים כמלאכים. ולא מצאתי מי שנדבו לבו לבוא אל המלאכה הזאת ולא היה בהם מי שערב לבו אליו לקרבה אל המלאכה הזאת לעשות אותה. כי ראו כי גדל הענין הזה עליהם מאד. כי בודאי היה צריך האדם להיות חכם גדול כאחד מן האמוראים או לפחות כרש"י ז"ל לעשותו המלאכה הזאת. ולכך לא פי' בו רבינו שמשון ז"ל אלא אחד ממאה שבו כאשר ראיתי בפירושיו:

**ועתה** עלי תשתפך נפשי יאחזוני סעיפי שממון ובהלה כי הנה התלמוד בבלי שיש בו כמה פירושים מגאונים. עכ"ז לולי המאור הגדול רש"י ז"ל לא היו מוצאים המפרשים האחרונים ידיהם ורגליהם בביה"מ. ועל ידי ביאוריו ופירושיו שנסו מתניהם ועשו בו כמה חידושים בתוספות וכולי האי ועדיין אולי. כאן שאין שום דבר אלא מדבר שמם. ספר לא עבר בו איש ולא ישב אדם שם להאיר לנו אלא החכמה מתה במיתתן של ראשונים. עאכ"ו. אבל תאותי וחשקי הבעיר את לבי באש התורה ונתחמץ לבבי וכליותי השתוננתי ויאמר לי לבי קום ועשה פירוש לסדר זרעים

זרעים עשתי עשרה מסכתות. וה׳ אלהיך ידע לכתך והוא יתן חכמה כי לא רבים יחכמו וזקנים יבינו משפט. אכן רוח היא באנוש נשמת שדי תבינם ה׳ אלהיך עמך לא ירפך ולא יעזבך לא תירא ולא תחת:

**וארא** והנה כל סדר מועד פי׳ אותו המאור הגדול רבינו שלמה ז״ל זולת מסכת שקלים ולא ראיתי ולא שמעתי בה שום פירוש. והרא״ש [והרמב״ם ?] ז״ל פי׳ המשניות ולא הגמרא והנה היא מסוגרת נשארת. ובעברי באדרייאנופולי מצאתי שם פי׳ להראב״ד ז״ל והפירוש היה חסר ולא היה בו אלא שני שלישי המסכתא. וגם אותו פירוש לא היה על דרך הגמרא אלא פירוש למשניותיה וקצת לקוטות מן הגמרא. ובכל זה לא נח ולא שקט לבי והנה היא סגורה אצלינו וחשכו עינינו לא עמדה רגלינו במרחב כי אם בצר ידינו תקצר. ומתוך קריאתי ולימודי ראיתי שבסדר נזיקין חסר תלמוד לשני מסכתות עדיות ואבות. ולאבות לא השתי כי אגדה היא ויש בה תוספתא אבות דרבי נתן אבל עדיות היא מסכתא חמורה ומתוך קריאתי ולימודי בה מצאתי שיש לכולה תלמוד ומה שלא יש בבבלי אספתי מן הירושלמי באופן שיש לה תלמוד ופירוש של תוספתא שלה כאשר תראה. ולקטתי ואספתי הכל וכל תלמוד של משנה כתבתי במקומה ופי׳ רש״י ז״ל במקומו והתוספות זלה״ה במקומם כתבתי. ואמרתי הנני בא לערוך לה שולחנה כמו שכתוב (משלי פ׳ ט׳) „טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שלחנה״. ואעפ״י שאיני כדאי ואני צעיר בצפצופי. הדל באלפי. הקשבתי לקול חבירי אשר הפצירו בי שהם הרהיבוני לצאת ממחיצתי. ולכן נערתי חצני אני **שלמה בכ״ר יוסף סיריליאו** ז״ל מגרוש ספרד. עם מפוזר ומפורד. וראיתי להקים י״ג פרצות ממסכתות הללו ולפתוח להן שערים ודלתות כדי ליכנס אל פרדסיהן כדי שזרועיהן יצמחו ותבואותיהם ופירותיהם יהיו למאכל ועלה מסכיותיהן לתרופה:

**ונשענתי** על הצור המקים מעפר דל מאשפות ירים אביון וכסא כבוד ינחילם. ושנינו (אבות פ״ב מט״ז) לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה. ולקטתי שושנים ומגדים מגדי רבינו הגדול רש״י ז״ל בתלמוד מפוזרים קנמונים ובשמים ומורים דרורים. ולא כתבתי לשונו בשמו. כי אנחנו עמו. וכל אשר לנו נטע כרמו. וכן עשה יהושע דבר ולא ינשה. שלא אמר דבר מפי משה. וכל אשר היה עושה. ראה ולמד מהאיש משה. לא היה לו שום ידיעה בלתו. ובין עבותים היתה צמרתו. וכן אנחנו קהלת שלמה. אשר ביאר לנו דברי האל ונאמו. כולנו תלמידיו. מעשה ידיו:

**ולכן** כדי להאיר לתלמידים אשר כמוני שיעמדו על דברי הספר אם מדוייק אם משובש צריך להודיע היכן נשנו דברי הספר ומשניותיו ועניניו פעם אחרת ולחבר מורה מקום על זה. ובמורה המקום הזה יראה האדם השולחן הטהור אשר ערך לנו רש״י ז״ל ותוחלת צדיקים שמחה. ושאר דברי החכמים אשר מצאתי בו כתבתי [כל] אחד בשמו. גם אפרש ריבות בעלי תריסין הרמב״ם והראב״ד ז״ל ולפעמים אכריח כאחד ולפעמים עם חבירו. וגם אברר דרך האמת ומשפט הלשון פעם לסייע ופעם לסתור לכל אחד מהן ואפי׳ לגדול שבכולן כמשפט כל תלמיד ותלמיד הפוקח עיניו בדין. ולא אהיה להם המור נושא ספרים. והכל לשום שמים:

**ודע** אתה המעיין בפירושי זה. כי מי שפתח את פינו בלשון הירושלמי הוא רבינו שמשון ז״ל שפירש קצת הלכות בפירושיו. וממה שלמדתי ממנו הוספתי על דבריו ופעמים נחלקתי כאשר אתה תראה. וכבר אם באנו להכיר ולהעיר את כבודו הוא הכבוד שאדם חייב לרבו ומכל שכן לרב המובהק הזה ועוד שהרי אמרו לבן של ראשונים כפתחו של אולם ואנו האחרונים נגד אורן של הראשונים כמו ראות העטלף נגד הזוהר הגדול של השמש וראוי היה למנוע עצמי מלכתוב דעתי נגד דעתו של הרב הגדול בוצינא דנהורא עוקר הרים בפלפולו רבנא שמשון ז״ל כי מה תורתי אצל תורתו ומה סברתי אצל סברתו והריני בדבריו כיתוש העומד בראש התורן של הספינה אבל נצטוינו בכך דתניא בפרק שבועות העדות (שבועות דף ל״א. ע״ב) מנין לתלמיד שרואה רבו נוטה בדין שיאמר לו ת״ל מדבר שקר תרחק. וביש נוחלין (ב״ב דף ק״ל) . אמרו לא מקרע תקרעוניה ולא מגמר תגמרו מיניה. דאין לדיין אלא מה שעיניו רואות. כי התורה מורשה היא ואפי׳ לקטן שבישראל. והלא אב אחד לכולנו וראינו בפרק איזהו נשך (ב״מ דף ע״א) שתי קושיות שהקשה רבינו הקדוש שהוא לא תירצם. ורב נחמן בר יצחק שהיה בימי אביי ורבא תרצם. והאמת היא שמאשר למדנו מדבריו מהם אנו מעיבים על דבריו כי כולנו משדי חכמתו ינקנו ופרי פי שכלו אנחנו לוקטים ובים דעתו אנחנו שטים. והוא אשר פקח עינינו ולימדנו והועילנו. ובפרק טרף בקלפי (יומא דף מ״ג) אמרינן בשמעתא דפרה דרבי יוחנן לא מבעיא לתנא דלא ציית אלא אפי׳ לרביה נמי לא ציית. וכן דרך התלמוד כולו האלהים אפי׳ יהושע ן׳ נון אמרה לי לא צייתנא ליה. ואערוך לפניך הגירסא המדוייקת בס״ד וכל משנה ומשנה במקומה וכל פסקא ופסקא במקומה. ועתה החברים המקשיבים לקול ה׳ לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי כי מים התלמוד משיתיהו ומספיר התוספתא יצקתיהו ובנופך ספרא רבצתיהו ומזהב ספרי טחתיהו ובדברי רבינו הגדול סמכתיהו ובשאר המפרשים ביארתיהו. והנה נצניו נמלו ואשכלותיו בשלו והסמדר פתח. ועץ טוב בו פורח. והתפוחים נתנו ריח. ואפתח שעריו ואברך אמריו וליושבים לפני ה׳ יהיה לאכול לשבעה ולמכסה עתיק:

**וראיתי** לחלק הענין הזה לארבעה חלקים. תחלה אכתוב לכל הי״ג מסכתות כל הלשון שהוא כתוב במקום אחר אם בבבלי להתעדן בנהרי נחלי דבש וחמאה של המאור הגדול רש״י ז״ל ואם בירושלמי או בתוספתא או בספרי או בספרא כדי להגיה הלשון. וזה חלק א׳:

**ועוד** אבאר לך מלות זרות שלא נתבארו בספר הערוך. וזה חלק ב׳:

**עוד** אבאר לך סדר האמוראים המחודשים שיש כאן שאינם בתלמוד בבלי ולדעת מי הוא רבו ומי הוא התלמיד כדי להבין פסקי הרמב״ם ז״ל דעד אביי ורבא קי״ל דאין הלכה כתלמיד במקום הרב. וזה חלק ג׳:

**עוד** אבאר לך טעם לסדר המסכתות. וה׳ הוה ויהיה והיה יצפון לישרים תושיה מגן הוא להולכי תום ומעוז לתם ימתיק סודותיו לי כחמאות. ויצילני משגיאות ויהיה בעזרי להחל ולכלות ולשאוב מימיו ולמלאות ויהיה זה חלקי מכל עמלי. אלהים ה׳ חילי וזה החלי לעשות בעזרת שדי:

## החלק הראשון

### מורה מקום לכל הספר.

[נמען תסיס מלאכתנו שלמה שלבנו המורה מקום (אשר הר״ם הניב אותו בראש הספר) על כל דף ודף במקומו. המו״ל. במגנצא:

## החלק השני

### והוא פי׳ המלות הזרות שלא נתבארו בערוך.

**לא בדא** לא יש מקום לחשוב בו מהשבה זאת (נ״ב...כך בלשון ערבי „אהבדין)״:

**בעי** יש בעי שאינו שאלה דמספקא ליה אלא ששאל לתלמידים או לחכמים ולדידיה פשיטא ליה. כגון ההוא דאמרינן פ׳ י״ג שופרות א״ר יוסי בר בִיבין ר׳ אבא בר ממל בעי האומר הרי עלי עץ מביא גזיר אחד. וכן כתבו התוספות פרק בתרא דמנחות (דף קו) וזה לשונם לא יפחות משני גזירי עצים ודוקא כי אמר עצים אבל כי אמר עץ מביא גזיר אחד כדאיתא בשקלים ע״כ. ופי אמרי׳ ר׳ פלוני בעי מה וכו׳ כגון ההוא דאמר סוף פ׳ מעות שנמצאו ר׳ יוחנן בעי מה שלימה בשחרית וכו׳ ההיא בעיא דמספקה ליה היא:

**דו אמר** דהוא אמר אלא מפני שהאות גרונית בלעו אותה וכן דרך הארמית כמו תותך תהותך. מסותא מסחותא. אסיתא חסירתא. טונא טוענא. כלפי כל אפי. ותרינא אמר ואחרינא אמר. וכן רבים:

**דלכן** פירושו דאי לא כן וכן נקודתו וכן פי׳ רבנו [ניסים] הגאון ז״ל וכתבוהו התוספות במס׳ יומא (דף עט) דגרסי׳ התם בירושלמי ביומא פ׳ בתרא א״ר יוסי זאת אומרת צריך למעך הללה דלכן ניתנו כמוה וכגרעינתה וכחללה. דלכן פי׳ דאי לא כן והכין בירורא דמילתא כי הכותבת הגסה אינה דבוקה בגרעינתה אלא יש בין גופה וגרעינתה חלל ולהכי איצטריך למיתני ככותבת הגסה כמוה וכגרעינתה לתומרא דלא תטעי ותשער כמו השלימה בנפחה דנפיש שיעורה והוי לקולא ולא מחייבתא ליה עד דאכיל כי האי שיעורא אלא מכי אכיל כמוה וכגרעינתה בלהוד בלא חללה מיחייב והיינו דאמר ר׳ יוסי זאת אומרת צריך למעך חללה כדי שידבק גופה של כותבת בגרעינתה ולא ישאר בה חלל ובתר הכי משערינן בה אכילה של יום הכפורים ומשום הכי איצטריך למתני כמוה וכגרעינתה למעך חללה. ע״כ. ורבנו שמשון ז״ל בפ׳ כ״ו דמס׳ כלים פי׳ גבה דההיא דתנן ר״מ אומר צרור שעה טהורות צרור עולם טמאות ע״כ וכתב עלה ובירוש׳ דכלאים פ׳ ערים משמע דאיכא דתני איפכא צרור שעה טמאות צרור עולם טהורות דגרסינן עלה דההיא דתנן המדלה את הגפן על מקצת אילן מאכל מותר להביא זרע תחת המותר וקתני רישא המדלה את הגפן על מקצת אילן סרק לא יביא זרע תחת המותר ואמרינן בגמ׳ מה בין אילן סרק לאילן מאכל אילן סרק אדם מבטלו על גבי גפנו ואילן מאכל אינו מבטלו על גבי גפנו. תמן תנינן כל המתות צרורות טהורות אית תנאי תני מחליף פי׳ בדברי ר״מ כדפרישי׳ ר׳ יעקב בר אחא בשם ר׳ ייסא כמתני׳ כלומ׳ כמשנתנו היה שונה ולא היה מחליף א״ר יודן סימן דכלים כלאים דלכן מה בין צרור עולם מה בין צרור שעה פי׳ דלכן כמו דאי לא כן כלומר משנה של כלאים הוא סימן משנה של כלים והכי תנינן דכשם דגבי כלאים אילן סרק אדם מבטלו ואסור ואילן מאכל שאין אדם מבטלו מותר כך צרור עולם דאדם מבטלו החבל טמא דאין אדם עשוי להתירו וצרור שעה דאינו מבטלו ועשוי להתירו טהור ע״כ דברי הרב ז״ל:

**כל דלמא** נראה בעיני דהכי גרסי׳ כמו דא לימא זאת להגיד לאנשים שישמעו מוסר ואל יפריעו ולעולם תמצא זה הלשון כשבא התלמוד הזה לספר לנו מעשה שאירע להכמים. וכן מצאתי בב״ר פ׳ ו׳ אמר ר׳ לוי ג׳ דברים קולן הולך מסוף העולם ועד סופו והבריות בינתים ואינן מרגישין ואלו הן היום והגשמים והנפש בשעה שהיא יוצאה מן הגוף. היום מנין את סכור שהוא שף ברקיע ואינו אלא כמסר הזה שהוא נוסר בעץ. הגשמים מניין א״ר לוי תהום אל תהום קורא לקול צנוריך וגו׳. הנפש בשעה שהיא יוצאה מן הגוף דילמא ר׳ שמואל אחוי דר׳ פינחס בר חמא הוה דמיך בצפורי והוין חבריא יתבין גביה ההיא שעתא אתת מילתא ושריין דהכין אמר להון כמה תנחא נפשיה דאחוה דההוא גברא מקצצא ארזין ומקצצא אילנות ואתון יתבין הכא דהכין ולא ידעין ע״כ. ופי׳ רש״י ז״ל מסוף העולם ועד סופו דרך שביל שאין נשמע לבריות כאדם שמשמיע קול לחברו באזנו דרך קנה וחברו שומע ואין אחרים שומעים כן אותו קול הקב״ה מכניסו דרך שביל אחד שלא ישמע לבריות. שף ברקיע שהוא יורד בנהת. ואינו אלא כמסר כך חמה כשהיא יוצאה נוסרת ברקיע ומשמעת קול ואינו נשמע. מסר זו מגירה וכן תרגם יונתן וישר אותם במגרה ונסר יתהון במסרין. לקול צנוריך מלמד שמוציאין קול דילמא מעשה הוא שאירע פעם אחת. הוה דמיך בצפורי השלים נפשו ר׳ שמואל ונפטר לבית עולמו. וחבריא יתבין הכמים יושבין גבי ר׳ פינחס. ההיא שעתא

עת

עת שהן מספרין זה עם זה. אתת מלה ושרון דהכין בא להם דבר של שחוק והתהילו משחקים ובעודן משחקין שמעו שאמר להם נפשיה דאחוה דההוא גברא ר' פנחס. מקצצא ארזין כלומר שנשמתו צועקת ושוברת ארזים לקולה. ואתון יתבין הכא ולא ידעין מיד הבינו שנפטר ר' שמואל ולמדנו שאין הקול נשמע לבני אדם היים. ע"כ. וכן נראה לי שני מיני אלמא בתלמוד בבלי כגון בפ' כיצד מברכין (ברכות דף לו.) אלמא מין אילן הוא פי' הא לימא וכן אדתני סיפא הא דתני סיפא. ויש אחר כגון בפ"ק דברכות (דף י"א. ע"ב) אלמא אמר ר' אבא בר זבדא וכו' ופירשו רש"י ז"ל כמו על מה וכן לאלתר פי' כמו על אתר וכן פי' רש"י ז"ל:

**יִיבָא כהדא** כל היכא דגרסי' ייבא כהדא פירושו יהבה כהדא ומפני שהאות גרונית בלעו אותה וכההיא דגרסי' בסוף פרק נערה שנתפתתה חד בר נש הוה מדמך אמר ייבון לאיתתא דההוא גברא פורנא אתא עובדא קומי ר' מונא ואמר יתקיימו דברי המת. והוא כמו יהבון וכן גרסי' נמי אתא עובדא קומי ר' חנינא ואמר אי ייבון לה ביתא או ייבון לה עשרין דינר. וזה הלשון תמצא כשרוצה לפשוט בעיא. ולפעמים אומר נשמעינה מן הדא. והחילוק הוא כן כשאומר נשמעינה מן הדא הוא משיב מן הענין עצמו אבל ייבא כהדא הוא מביא ראיה בדומה כי ההיא דגרסי' בפ"ב דמגלה ר' אבהו בשם ר' אלעזר יודע אשורית ויודע לעז יוצא בה בלעז ואשורית בלעז יוצא בה בלעז. יודע אשורית ויודע לעז מהו שיוציא את האחרים בלעז ומשני ייבא כהדא כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים וכו' ע"כ. וההיא מתני' לא מיתנייא אלא במינין המחוייבין דאהכי תנן לה פ' ראוהו ב"ד (ר"ה דף כט) חרש שוטה וקטן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן זה הכלל כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן ע"כ אלא דס"ל לתלמודא דדכותה נמי שיודע לעז ואשורית אין מחוייב לקרוא אותה בלעז אלא אם קרא אותה בלעז לעצמו יצא הילכך הרבים דאין יודעין אלא לעז אינו מוציאן ידי חובתן והרמב"ן ז"ל רצה ללמוד מכאן שהיודע אשורית שאין מוציא לעצמו בלעז והוא ז"ל פי' הירושלמי כך כלומר כשם שמי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן כך זה שלעצמו אינו מוציא כיון שהוא יודע לשון הקודש אינו מוציא כמו כן ללעוזות ע"כ. והיה לו טעות בגירסא שלו בירוש' ולכך כתב כן וכן תמצא בלשונו שהשמיט ראש המימרא והאמת כמו שכתבנו:

**ונשמעינה** מן הדא משיב מן הענין עצמו. כי ההיא דגרסי' פ"ק דמגלה (סוף הי"א) בירוש עולה הבאה מחמת אשם על דעתיה דר' אלעזר מהו שתהא כשרה בבמה ופשיט לה נשמעינה מן הדא זה הכלל כל שהוא נידר ונידב קרב בבמה וכל שאינו לא נידר ולא נידב אינו קרב בבמה ע"כ. פי' ר' אלעזר ור' יוסי בר חנינא פליגי התם ור' אלעזר אמר דשלמים קרבו בני נח וכ"ש עולות ור' יוסי בר חנינא אמר דדוקא עולות הוא דקרבו בני נח אבל לא שלמים והתם אמרינן דבבמה קרב עולה ושלמים דהיינו דבר של ישרותי א) [רשות?] אבל לא דבר של חובה והשתא מיבעיא ליה לר' אלעזר וכ"ש לר' יוסי בר חנינא עולה הבאה מחמת אשם כגון מותר אשם דקרב עולה והבשר לשם והעורות לכהנים כדתנן במס' שקלים מי אמרי' הך עולה בתר אביה שייכא ומחמת אשם קא אתיא הילכך אינה כשרה בבמה או דילמא בתר השתא הוא דאזלינן ועולה הויא וכשרה בבמה ומיבעי' לן בין לר' אלעזר דמכשר שלמים לבני נח וכ"ש לר' יוסי בר חנינא דלא מכשר ופשוט לה מדתנן גבי קרבנות דכשרים בבמה כל שהוא נידר ונידב קרב בבמה וכל לאתויי כל שם עולה הוא דהא עולת קיץ נדר ונדב הוא ועולה הבאה מחמת אשם לקיץ אזלא כדאיתא במס' שבועות (דף יב):

**וְויידא** אמרה כמו והי דא אמרה:

**ולֵיידא** מלה ולהי דא מלה תנינן כי ההוא דגרסי' במגלה מכיון דתנינן אין פורסין על שמע בפחות מי' ליידא מלה תנינן אין עוברין לפני התיבה וכו':

**כֵּיי** דתנינן תמן. פי' כי הא דתנינן תמן:

**ודמיא היא כלַרְבָּא** כמו כל ארבא כלומר כך דומה זה כמו קברניט הארבא דהיינו ספינה שמנהיגין אותה מאחוריה כמו שפי' הערוך כלפילייא כלפי אליה כלפי הזנב כלו' דבר שהוא מהופך זה שאינו דומה כלל. וכן אדרבא האמור בבבלי כך פירושו אדארבא להנהגת הספינה הוא זה שאתה אומר כך פי' החוא דפ' כלל גדול זוטא ואיתא נמי ההיא סוגיא בפ"ק דערלה. ולפעמים יבא וּלְכַלַּרְבָא. פי' ולכולה ארבא כלו' כל מה שבספינה היה לך לשאול כלו' אין לך דעת דלא דמו. כך פי' ההיא דפ' מאכילין במס' דמאי. וכן פי' ההיא דסוף פ' שני דערלה. ובמקומם אפרשם בס"ד:

**כיני מתנית'** פי' כן היא מתניתא ומשום דקשה ליה קושי' קאמר הכי כמו הכי קתני דגמ' דילן וכן פי' בעל הערוך ז"ל:

**כלנרי נשים** במס' כלאים פ' בתרא בלשון ערבי גרץ עי' בערך ערבי:

**לינן אמרינן** לית אנן אמרין:

**מאי כדון** מהו עכשו כמו מאי הוה עלה. ועתה נגינתם (איוב ל' ט') תרגו' ירושל' וכדון זמריהון. ועתה עלי תשתפך (שם שם ט"ז) וכדון עלי וכו':

**עד כדון** עד הנה כלו' עד כאן וכן מצאתי לר"י ז"ל שם פ' בנות שוח כן:

**ומטו בה** משמיה דפלוני היו מגיעי השמועה עד אותו פלו'. וכן פי' רש"י ז"ל פ"ק דר"ה ב) כמו כי מטא להתם. למטי חמת כשאתה מגיע לחמת [נ"ב כולא מטא על נבוכדנצר (דניאל ד' כ"ה)] ובמס' קידושין פ' האומר (דף סו ע"ב) פי' רש"י ז"ל יש מטים בדבר זה לומר שבשם פלוני הוא והראשון נכון:

**לא צורכא דְלָא** פי' צורכא לשון ספק ובעיא וכמתמה על הדבר כלומר והמשנה הזו אינה צריכא רבא דלא תנא דין אחר כגון בפ"ז דשקלים דלא תנן במתניתין בין שקלים לקינין [נ"ב ופריך עלה בגמ' לית צורכא דלא שקלים לקינין] כלומר ומה פי' ראשונים עליה. ויש אחרים דגרסי' דֵילָא כדגרסינן פ' עשרה יוחסין וגם הוא חכם ויבא רע לא מסתברא דֵילָא וגם הוא חכם ויבא טוב פי' אין הסברא מקבלת כמו שכתוב אם לא ויבא טוב אלא ללמדך שאפי' רעה שהב"ה מביא לעולם בחכמה הוא מביאה והוא כמו דא אלא. וכן מצאתי בפ' כיצד מברכים בהדיא לית צורכא דָאִילָא למה הוא חותם בארץ כמו דא אם לא. וכן מצאתי בפ' בשלשה פרקים במס' תעניות דתנן התם בשלשה פרקים בשנה הכהנים נושאים את כפיהם והיינו בתעניות ובמעמדות וביו"ה ואלו הן המעמדות לפי שנאמר צו את בני ישראל וכו' וגרסינן עלה בגמ' בירושלמי לא צורכא דא אִילָא אלו הן המעמדות מתכנסין בעריהם וקורין וכו' ובא להתחיל מתחלת הפרשה ע"כ. ובגמרא דילן (תענית דף כ"ז ע"א) גרסינן עליה מאי קאמר הכי קאמר אלו הן מעמדות ומה טעם תקנו מעמדות לפי שנאמר צו את בני ישראל וכו' ופרש"י ז"ל מאי קאמר דקא בעי מאי ניהו מעמדות ומייתי קרא את קרבני לחמי אלו הן מעמדות דלקמן וטעמא מאי תיקון מעמדות לפי שנאמר וכו' ע"כ. ונ"ל דפי' הירוש' כן לפי שקשה לו לבעל התלמוד חדא כמו שכתב רש"י ז"ל דקא בעי מאי ניהו מעמדות ומייתי קרא את קרבני לחמי [נ"ב כלומר כי קרא לחמי הוו מעמדות] וכו'. ועוד דתרי גווני מעמדות הוו חד הנהו דעומדים בירושלם וחד הנהו דמתכנסים בעיירות וקאמר תלמודא ודאי דלא נשאלה שאלה זו דבעי היניהו מעמדות עלייהו משנה זו דמייתי עלה קרא דאת קרבני לחמי דהא כהנים של מעמדות שמתענין ומתפללין שלש תפלות ביום שחרית מנחה ונעילה וביה"כ שהזכרנו אינן של המעמדות העומדים בירושלים העומדים על הקרבן דהנהו כיון דמסייעין לעבודה הוו בכל יום כל אחד במשמרתו ולהכי אסרינן להו יין ביום כדאיתא התם וע"כ בצרה להו או מוסף או נעילה כדתנן התם וליכא ד' פעמים ביום הכפורים אלא על המעמדות של שאר עיירות שמתכנסין בעריהם הוא דמיירי מתני' וה"ק כהנים של המעמדות שהזכרנו דנושאין כפיהן ד' פעמים היינו אותן שמתכנסין בעריהן וקורין במעשה בראשית. וכן רמז רש"י ז"ל אלו הן מעמדות דלקמן [נ"ב ולקושיא קמייתא מתרץ] שבא להתחיל מתחלת הפרשה לדרוש דטעמא מאי תקון מעמדות לפי שנאמר צו את בני ישראל וכן מצאתי להראב"ד ז"ל במס' שקלים בפ' מעות שנמצאו שפירש אף הראשון כן דפריך התם לית צורכא דלא בין שקלים לקינין וכתב עלה בין שקלים לנדבה מחצה על מחצה לא צריכה למשאל דמתניתין היא אלא בין שקלים לקינין אם נמצאו מעות מחצה על מחצה מה נאמר עליהם ע"כ:

(**צריכא** כגון ההיא דאמרינן בסוף פרק קמא דפאה....) ג)

## חלק ג'

...... ריגלותיה איתמני שמעון דמעפריא ולא איתמני וה"פ ר' אבהו שהיה יושב בישיבת ר' יוחנן לרגליו של ר' שמעון בר אבא ור' שמעון בר אבא לא יתמנה וכבר היה לו מעפורת סודר של ת"ח כדאמרינן סוד ה' ליראיו בפ' המוציא יין (שבת דף ע"ז:):

**ר' אלעזר** סתם הוא ר' אלעזר בן פדת תלמידו של ר' יוחנן והכי איתא בפ' הערל (יבמות דף ע"ב:) בהדיה דגרסינן התם איתביה ר' אלעזר לר' יוחנן וביום השמיני וכו' ודקאמר ליה ר' יוחנן לריש לקיש ראיתו [צ"ל ראיתי] לבן פדת שיושב ודורש כמשה מפי הגבורה. וכן פי' רש"י ז"ל שם ובדוכתי' טובא וכן משמע נמי בפ"ק דנדה (דף ח'.) ויש ר' אלעזר אחר תלמידו של ר' יוסי בר זבידא וכמו שאפרש לקמן:

**ר' אמי ור' אסי** תלמידיו דר' יוחנן הן דאמרינן אמר ר' אמי אמר ר' יוחנן אמר ר' אסי אמר ר יוחנן. ויש אחר ששמו ר' אימי ומפרש מילתיה ר' מנא בנו של ר' יונה ואמרינן נמי בפ' המעביר במס' מעשרות אמר ר' אימי הורי ר' יוחנן כהילין דבי ר' אמי וכו':

**ר' אחא** אביו של ר' יעקב בר אחא קבל מריש לקיש ואשכחן נמי דפליג עם ר' יוסי בר פלוגתיה דר' יונה. ובשקלים פ' התרומה ובשביעית פ' בתרא פליגי ר' אחא ור' יוסי ומוכח בפ' שני דפאה ובפ' בתרא דכלאים דר' יוסי תלמידיה דר' יוחנן הוא ובפ"ק דחלה מוכח דגם קיבל מריש לקיש [נ"ב ור' יונה חברו מוכח נמי התם שקבל מר' יוחנן]:

**ר' זעירא** היינו ר' זירא דגמ' דילן ומפורש בפ' שלשה שאכלו (הלכה ג') ובפ' אלו דברים (הלכה ה') ובפ' מי שמתו (הלכה א'): [דחף רחב"א לר' זעירא וכו'] דכהן הוה ומשמע בפ' שלשה שאכלו בגמ' דילן (ברכות דף מו.) דתלמידו דר' אבהו היה והלה וקאמר ר' אבהו אי מיתפח קטינא חריך שקי עבידנא יומא טבא לרבנן ומוכח בפ' בנות שוח דתלמידו של ר' מונא היה ג"כ דגרסינן בעי ר' זעירא קומי ר' מונא וכל היכא דגרסינן קומי

---

א) במאור מלת ישרות הוא לשון הבבלי בזבחים דף קי"ז ע"ב ושם הישר בעיניו יעשה שם ישרות הוא דליקרב חובות לא ליקרב ע"ש ברש"י ד"ה ישרות תקינו נדרים ונדבות והוא ג"כ לשון הירושלמי פ"ק דמגילה הלכה י"א ומה טעם שם דבר הבא לידי ישרות ואיזו זו עולה ושלמים מהג"מ ראובן כהן ראפפורט

ב) דף י"ב: ומשו גם משמים דר' יוסי הגלילי. אבל בפירש"י שלפנינו לא נמצא כן: המו"ל במגנצא

ג) פה נשלם הדף בהכתב יד. והדף שאחריו מתחיל בתיבת ריגלותיה. והיקרון דמהכל מדף אחד או יותר יש בהכ"י שעליהם היה כתוב סוף חלק ב' ותחלת חלק ג'. והכל על דאבדין ולא משתכחין: המו"ל במגנצא:

# תלמוד ירושלמי

# מסכת ברכות פרק ראשון מאימתי

## על פי הנוסחאות המדויקות שבידינו וזקקן על פי כתבי יד שונים רבינו שלמה בכר יוסף סיריליאו ז"ל.

**מאימתי** קורין את שמע בערבין משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן עד סוף האשמורת הראשונה דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים עד חצות. רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר. מעשה ובאו בניו מבית המשתה ואמרו לו לא קרינו את שמע אמר להן אם לא עלה עמוד השחר חייבים אתם לקרות. ולא זו בלבד אמרו אלא כל [מה] שאמרו חכמים עד חצות מצותו עד שיעלה עמוד השחר. הקטר חלבים ואיברים [ואכילת פסחים] א) מצותן עד שיעלה עמוד השחר. וכל הנאכלין ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר. אם כן למה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה:

**גמ'** אנן תנינן משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן. תני ר' חייא משעה שדרך בני אדם נכנסין לאכול פיתן בלילי שבתות ותני עלה וקרובים דבריהם להיות שוים: (א:) איתא חמי משעה שהכהנים נכנסין

*) בראש כל עמוד יצויין גם העמוד של ירושלמי שלנו שבו נמצא אותו הענין. ובמקום שהתחלת העמוד מירושלמי שלנו יוצג סימן כזה (א.) (א:) וכן יוצגו האותיות האלה גם בפנים במקום שהתחלת העמודים בירושלמי שלנו.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

**מאימתי** קורין את שמע וכו'. פי' הגאון ר' מנוח ז"ל מ"ש הראשון אינו עיקר והוא כמו מתי אבוא ואראה פני אלהים מתי אעשה גם אנכי לביתי ע"כ. ונראה בעיני דמלת עד דחקתו ורצה לפרש כמה הוא שיעור של הקריאה משעה שהכהנים נכנסין עד סוף האשמורת וכו'. ולי נראה דשפיר גרס מאימתי ומ"ש הראשון עיקר והתחלת הזמן הוא דקא בעי והכי איתא בברייתא מאימתי מתחילין לקרות ק"ש וכו' וכי קתני עד לשון קצר הוא והכי קתני ומשך זמנה עד סוף האשמורת וכו': שהכהנים נכנסין וכו' בכהנים שנטמאו וטבלו מבעוד יום דכשהעריב שמשן ויצאו הכוכבים יכולין לאכול בתרומה והיינו אחר צאת ג' כוכבים דהוי לילה ממש כדילפינן בגמ' דילן מדכתיב ובא השמש וטהר ודרשינן מאי וטהר טהר יומא ובין השמשות אסור דהא מספקא לן אי הוי יממא הילכך לצאת מן הספק שלשה כוכבים בעינן. ומוכח בגמ' דבכולהו כהנים טמאים קאמר בין טמאים טומאה קלה בין טמאים טומאה חמורה וסגי להו לכולהו ביציאת הכוכבים אבל כפרה לא מעכבא להו: עד סוף האשמורת הראשונה. מפרש בגמרא דילן דהך סיפא דוקא קאמר לה ר' אליעזר ורישא לאו ר' אליעזר וכי קתני עד ה"ק ומשך זמנה הוי לר' אליעזר עד סוף האשמורת וכו': האשמורת הראשונה. הוא שליש הראשונה של לילה דר' אליעזר ס"ל ג' משמרות הוי הלילה כדתניא בברייתא. אשמורת לשון מקרא הוא משמרת עבודת המלאכים ושיר שלהם נחלק לשלש משמרות בלילה. ראשונה לכת אחת. שניה לכת אחרת. שלישית לכת שלישית. ואיכא מ"ד ארבע משמרות הוי הלילה. ורבי אליעזר דריש ובשכבך כל זמן שדרך בני אדם מתעסקין לילך ולשכב ולדידיה משם ואילך עבר זמן הקריאה דתו לא מיקרי ובשכבך: עד חצות. מפרש בגמרא דילן דרבנן כר"ג ס"ל אלא בסייג הוא דפליגי דרבנן אית להו סייג ואי עבר חצות ולא קרא חייב לקרות וסייג אסוי לכתחלה שלא יאמר אוכל ואשתה ואישן קימעא על סמך לומר אח"כ אקרא וחשו חכמים שמא חוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה ורבן גמליאל לית ליה סייג ולא חיים: עד שיעלה עמוד השחר. שכל הלילה הוא זמן שכיבה ובשכבך דקרא היינו כל זמן שבני אדם שוכבין. עמוד השחר, סמוך לאור היום מחשיך ומאפיל יותר מחשכו של לילה וקרוי עמוד השחר וכשמסתלק קתני עלה עמוד השחר: חייבים אתם לקרות. גרסינן ול"ג מותרין ג) דאפי' שלא בזמנה תנן לקמן הקורא מכאן ואילך לא הפסיד וכו': ולא זו בלבד. הוא דתנינן בה חצות ומודו בה דמדאורייתא שיעורה עד שיעלה עמוד השחר: הקטר חלבים. פי' רש"י ז"ל חלבים של כל הקרבנות שנזרק דמן ביום. וכל הנאכלין ליום אחד כגון חטאת ואשם וכבשי עצרת ומנחות ותודה ע"כ. ובגמ' דהכא לא משמע הכי דגרסינן עלה בגמרא כל הנאכלין ליום א' קדשים קלים וקשה לי להולמו דהא קדשי קדשים נמי יש בהן נאכלים ליום א' כדברי ר"ה ז"ל. ועוד ק' דבקדשים קלים יש הרבה שיש בהם שני ימים ולילה. ועוד ק' היכי תנא להו הכי ליתני בסיפא קדשים קלים דבכל דוכתא הכי תני להו. ועוד לבני מערבא דסברי דקדשים קלים גרידי שנויים בסיפא ואם כן אכילת קדשי קדשים אמאי שייר דבבבא דרישא ליתנהי דהא הקטר קתני אכילה לא קתני ואמאי לא תני אכילת קדשי קדשים דבפסחים לא שייכי דהא פסחים קדשים קלים נינהו: ונראה בעיני דהכי משמע להו לבעלי הגמ' הכא דברישא קרי הקטר דוגמא דכל הני יש מיעוט אכילה בהן בין באנשים בין בזמן בין במקום ודפסחים נמי דמו להני וכמו שאפרש הילכך לאו אכילה חשיבא והקטר חלבים קרוי לתרי מיני חלבים א' שחלביהן נקטרין לאוד שהן חטאות פנימיות דאין בבשרן לא אכילת אדם ולא אכילת מזבח דבשרן טעון שריפה בחוץ כדכתיב קרא וכל חטאת אשר יובא מדמה וגו'. והב' כגון חטאות חיצוניות ואשמות ואע"ג דבשרם נאכל כיון דאין נאכל אלא לכהנים ולזכרים של משמר דוקא מתוך הקלעים דוקא ההוא אכילה כהקטרה חשיבא כדתניא ואכלו אותם אשר כופר בהם מלמד שהכהנים אוכלים וכו' כדאיתא ר"פ בא לו וכעבודה חשיב והכא אית ליה למכלילינהו ולהכי לא תני בבא לאנפי נפשה אכילת קדשי קדשים וכי תני כל הנאכלין הוא דמשמעי אכילה דלאו עבודה דהיינו אכילת הדיוט בין לזכרים בין לנקבות בין לכהנים בין לכל אדם ובכל מקום בין בעזרה בין בכל העיר. הילכך שלהו קדשי קדשים אכילתן בכלל הקטרה היא ומשו"ה קתני בהדייהו איברים דעולה נינהו דהיא קדשי קדשים כדתנן בפ' איזהו מקומן דיש בה אכילת מזבח ולא אכילת אדם. וה"ק מתני' דהקטר חלבים שיש בהן שני מינין א' שאין נאכל בשרם כלל לא לאדם ולא למזבח כגון פרים ושעירים הנשרפין והשני דיש נאכלים בשרם לאדם וחלבן למזבח כגון חלבים דחטאות חיצוניות ואשמות ובשרן דחטאות ואשמות ומנחות כיון דבחצר אהל מועד הוא דאכלי דוקא וכהני משמר דוקא וזכרים דוקא עבודה חשיבא וכהקטר דמיא. ואיברים דעולה הואיל דנאכלין למזבח ולא לאדם. ואכילת פסחים תני סמוך לקדשי קדשים לפי שיש באכילתן מיעוט אנשים ומיעוט זמן באכילתן שאין נאכלין ביום שחיטתן לאדם אלא בלילה ולילה נמי איכא מ"ד עד חצות. ועוד דיש בפסחים מיעוט אכילה באנשים דאינו נאכל אלא למנוייו ואינו נאכל אלא צלי ועוד במקום נמי איכא מיעוט דנפסל ביוצא כדכתיב לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה כדאיתא התם ועוד דאם נרדמו אפי' מקצתן כולן אסורין באכילה ועוד דמטעם שבירת עצם רובו נשאר ונשרף הילכך אין נאכלין חשיבי ודמיין להדדי. והדר תני כל הנאכלין הנהו דמאי מתאכלי אכילה סתם בכל מקום בין לכהנים בין לכל אדם ליום אחד והיינו שאר קדשים קלים דיש להם היתר אכילה סתם ביום אחד ותחלת אכילתן ביום שחיטתן הוא דקתני דכלן שוין חוץ מאכילת פסחים אבל לא שנה משך שיעור אכילתן דבההוא חלוקין הן. והשתא אתי שפיר דלא תני וכל הנאכלין ליום ולילה דלדברי ר"ה ז"ל ליום ולילה מיבעי ליה כיון דתנא בעי לאשמועינן דינא דלילה דכולה במשמע אלא ודאי ה"ק כל אותן דשייך סתם לכל אדם דתחלת אכילתן לכ"ע ביום אחד מצותן וכו' ומאן נינהו היינו קדשים קלים דכולן אין בהן שום חילוק אלא ביום שחיטתן נאכלין למזבח ואכילה סתם לכל אדם כפירושא דבני מערבא והשתא ניחא הקושיא שהקשו התוס' עלה דהכיא דפרכינן בגמרא דילן ואילו אכילת פסחים לא קתני שהקשו תימה מנא לן דלא קתני דילמא הויא בכלל הנאכלין ליום אחד ובמאי דפרישית לא קשה כלל דאינם נאכלין חשיבי ואינם ליום אחד ומשום דתנא ברישא תלתא גווני דדמי להדדי כדפרישנא דאין בהן אכילה סתם לאדם ולמזבח ביום שחיטתן ואפי' פסחים דקדשים קלים הן בכלל הזה לא שייך למיתני ברישא קדשי קדשים ובסיפא נמי לא מצי למיתני קדשים קלים דהא לעיל תני אכילת פסחים דהוו קדשים קלים ומשו"ה תני כל הנאכלין ליום אחד כדפרישית שביום א' דהיינו ביום שחיטתן נאכלים אכילה סתם בכל מקום ולזכרים ולנקבות ולכל אדם: מצותן עד שיעלה עמוד השחר. מצות הקטרת האימורין ומצות אכילת בשרן מצותן ליום שנשחטו ובלילה שלאחריו עד שיעלה עמוד השחר כשנהו דשייכי ואפי' הן למטה מן המזבח יכולין להעלותן כל הלילה ואין נפסלין בלינה עד שיעלה וכו' דכתיב ובשר זבח תודת שלמיו וגו' לא יניח ממנו עד בקר ובת"כ נפקא לן כלהו מהאי קרא: ואברים של עולה דעולה איברים שלה הם כליל וקרי לה איברים משום דבעיא ניתוח ועוד דאין רשאי לנתח איבריה לאיברים כדאיתא בת"כ ובפ"ק דחולין והאיברים מפורשים במס' יומא: ואכילת פסחים. בגמ' דילן אינו ובני מערבא גרסי' ליה כדאיתא הכא ובגמרא והיינו דלא כר' אלעזר בן עזריה דסבר דמדאורייתא נמי שיעוריה עד חצות א"כ למה אמרו חכמים עד חצות דקתני בפסח אינו נאכל אלא בלילה ואינו נאכל אלא עד חצות וגבי חטאות חיצונות דאכילתן כהקטרה דמיא דהיינו חטאות הצבור תנן נמי ליום ולילה וכו' וגבי אשמות נמי תנן הכי ובאכילה סתם כגון בתודה ואיל נזיר תנן נמי ליום ולילה וכו' ועמוד השחר הוא המביאן להיות נותר וכן לענין מחשבת פיגול לא הוו פיגול אם חישב לאכלן כל הלילה דלא הוי חוץ לזמנן והכי תניא בת"כ לא יניח ממנו עד בקר למד שאוכל הוא כל הלילה וא"כ למה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק האדם וכו' אבל אין המחשבה פוסלת בהן ואין חייבין עליהן משום נותר עד שיעלה עמוד השחר ע"כ: א"כ למה אמרו חכמים וכו' מאי דתנינן במתני' תניא ומאי דלא תניא במתני' תניא בת"כ דאמרו חכמים קתני כל מקום שאמרו גבי איברים בת"כ קתני לה ואיתא נמי בפ"ב דתמורה דתני התם היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר שיהא נותן מבוא השמש וכן מתאכלין ע"ג המזבח כל הלילה וכו' אין לי אלא דברים שהן ראויים ליקרב בלילה כגון איברים ופדרים שהוא נותן מבוא השמש וכן מתאכלין ע"ג המזבח כל הלילה וכו' ופי' רש"י ז"ל איברים דעולה. פדרים חלבים דהיינו חלבים דחטאות פנימיות וחיצוניות דדרשינן להו בפרשתא אחריתי מטעם זבח דתניא התם מנין לרבות חטאות ואשמות ת"ל זבח והיינו שתם חטאות בין פנימיות בין חיצוניות דבכל חטאות מעכב שחיטה שלא לשמה דהיינו זבח משעת זביחה כדתנן בזבחים. ולר' אלעזר אף האשם ובת"כ דתני אשם בהדי חטאת למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה הוא דקאמר וקתני בסיפא עד חצות להרחיק האדם וכו' הילכך מה שכתב רש"י ז"ל דהקטר חלבים ואיברים דקתני הכא לא אמרו בו חכמים עד חצות כלל אני מצאתי שאמרו דאכולהו קתני בפרשה דובשר זבח דגזור בהו עד חצות כדאיתא התם כדי להרחיק אדם מן העבירה דאסורין באכילה או להקטרה מחצות ואילך אף ע"פ שהוא קודם זמנם כדי שלא יבוא לעשות כן לאחר עמוד השחר ויתחייב כרת וכן בק"ש לזרז את האדם שלא יאמר יש לי עוד שהות ובתוך כך יעלה עמוד השחר ועבר לו הזמן:

**גמ'** נכנסין לאכול פתן. נכנסין להתפלל כדי לאכול פתן בלילי שבתות ומשמע דהוא קודם הלילה דהא מתפללין של שבת בע"ש וממהרין לסעודה שהכל מוכן: וקרובים דבריהם להיות שוין השתא מפ' לה ואזיל: איתא חמי. בתמיה בא וראה הילכך אפשר

---

**מאיר נתיב** א) נראה שכן היתה גירסת הרמב"ם שפסק בק"פ הל' י"ד פ"ח כר"ע (ולא כדעת התוס' מגילה דף כ"א ע"א דס"ת לאתויי וזבחים דף כ"ז ע"ב דס"ת ואיבעית אימא) וכתבו הגהות מיימוניות הלכות תו"מ פ' ח' הל' ע' (סימן י') בשם הר"ר שמחה דהסיא דברכות אתיא כר"ע ולא גרסינן בגמרא ואילו אכילת פסחים לא קתני אלא ה"נ ק"ש ואכילת פסחים עד חצות, אמר ר' יוסף הא ר"ע הא ראב"ע. פי' מתני' כר' עקיבא וברייתא כראב"ע. ולפי דעת ה"ר שמחה יש להוסיף גם בהמשנה לאשונה דהש"ס דילן ואכילת פסחים וג"ת לשנ' אי מותר לאכול האפיקומן אחר חצות. ב) הוא גירסת בעל המאור בפ"ק דברכות פיסקא תניא כשב"י.

נכנסין לאכול בתרומתן יממא הוא. עם כוכבייא הוא. משעה שדרך בני אדם נכנסין לאכול פתן בלילי שבת שעה ותרתי (עשורי) א) ליליא הוא. ואת אמרת קרובים דבריהם להיות שוים: א"ר יוסי תפתר באילין כפרנייא דקיקיא דאורחיהון מסתלקא עד דהוא יממא דצדי לון מקמי חיותא. תניא הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו. ואם כן למה קורין אותה בבית הכנסת. א"ר יוסי אין קורין אותה בבית הכנסת בשביל לצאת ידי חובתן אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. ר' זעירא בשם רב ירמיה ספק בירך על מזונו ספק לא בירך צריך לברך דכתיב (דברים ח') ואכלת ושבעת וברכת. ספק התפלל ספק לא התפלל אל יתפלל. ודלא כר' יוחנן דאמר רבי יוחנן ולואי שיתפלל אדם כל היום כלו למה שאין תפלה מפסדת. ספק קרא ספק לא קרא נשמעינה מן הדא [דתניא] הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו. וקודם לכן לאו ספק הוא. ואת אמרת צריך לקרות. הדא אמרה ספק קרא ספק לא קרא צריך לקרות: [תני] סימן לדבר משיצאו הכוכבים ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר (נחמיה ד') ואנחנו עושים במלאכה חציים מחזיקים ברמחים מעלות השחר עד צאת הכוכבים ואומר (שם) והיה לנו הלילה משמר והיום מלאכה: כמה כוכבים יצאו ויהא לילה. רבי פינחס בשם ר' אבא בר פפא כוכב אחד ודאי יום. שנים ספק לילה שלשה ודאי לילה. שנים ספק והכתיב עד צאת הכוכבים לאו מיעוט כוכבים שנים קדמאה לא מתחשב. [תני] בערב שבת ראה כוכב אחד ועשה מלאכה פטור. שנים מביא אשם תלוי. שלשה מביא חטאת. במוצאי שבת ראה כוכב אחר ועשה (ב.) מלאכה מביא חטאת. שנים מביא אשם תלוי. שלשה פטור. רבי יוסי בר בון בעי אין תימר שנים ספק ראה שני כוכבים בערב שבת והתרו בו ועשה מלאכה וראה שני כוכבים במוצאי שבת והתרו בו ועשה מלאכה [חייב]. מה נפשך אם הראשונים יום הן אף האחרונים יום הן. ויהא חייב על האחרונים ואם האחרונים לילה [הן] אף הראשונים לילה [הן]. ויהא חייב על הראשונים. ראה שני כוכבים בערב שבת וקצר כחצי גרוגרת. בשחרית וקצר כחצי גרוגרת. ראה שני כוכבים במוצאי שבת וקצר כחצי גרוגרת מה נפשך אם הראשונים יום הן אף האחרונים יום הן. ויצטרף של שחרית עם של מוצאי שבת ויהא חייב על האחרונים. ואם האחרונים לילה אף הראשונים לילה ויצטרף של שחרית עם של לילי שבת ויהא חייב על הראשונים. הדא דתימר באילין דלית אורחתהון דמתחמיין ביממא ברם אילין דאורחתהון מתחמיין ביממא לא משערין בהון: א"ר יוסי בר בון ובלחוד דיתחמון [תלת כוכבים דדמן הדא כוכבתא] ר' יעקב דרומיא בשם ר' יהודה בן פזי כוכב אחד ודאי יום שנים לילה. ולית ליה ספק. אית ליה ספק בין כוכב לכוכב: תני כל זמן שפני מזרח מאדימין זהו יום. (ב:) הכסיפו זהו בין השמשות. השחירו ונעשה העליון שוה לתחתון זהו לילה. ר' אומר [אומר אני] הלבנה בתקופתה התחיל גלגל חמה לשקוע ותחלת גלגל לבנה לעלות זהו בין השמשות: א"ר (ג.) חנינא סוף גלגל חמה לשקוע ותחלת גלגל לבנה לעלות. ותני שמואל כן אין הלבנה זורחת בשעה שחמה שוקעת ולא שוקעת בשעה שחמה זורחת. ר' שמואל בר חייא ר' יהודה בשם ר' חנינא התחיל גלגל חמה לשקוע אדם עומד בראש הכרמל ויורד וטובל בים הגדול. ועולה ואוכל בתרומתו חזקה ביום טבל. הדא דתימר בההוא דאזיל בקפנדריא ברם בההוא דאזיל ליה באיסרטא לא בדא. אי זהו בין השמשות א"ר תנחומא לטיפה של דם שהיא נתונה על גבי חודה של סייף נחלקה הטיפה לכאן ולכאן זהו בין השמשות. [תניא] אי זהו בין השמשות משתשקע החמה כדי שיהלך אדם חצי מיל דברי רבי נחמיה ר' יוסי אומר בין השמשות כהרף עין [זה נכנס וזה יוצא] ולא יכלו לעמוד עליו חכמים. ר' יוסי ור' אחא הוין יתבין ואמר ליה ר' יוסי לר' אחא לא מסתברא סוף חצי מיל דרבי נחמיה הרף עין דר' יוסי אמר ליה אוף אנא סבר כן. ר' חזקיה לא אמר כן אלא כל הרף עין והרף עין שבחצי מיל דר' נחמיה ספק הוא. אמר רבי מנא קשייתה קומי דר' חזקיה כדתנינן תמן

## פירוש מהר"ש סיריליאו

אפשר לקיים שיהו דבריהם שוים דכהנים אימת קא אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים הוא דהוי כדדרשינן בגמרא דילן מאי וטהר טהר יומא: שעה ותרתי ליליא הוא. כן מצאתי בספרים וצ"ל דתרתי עישורי הוא דגרסינן ועישורי שעה הוא דקאמר דהא כי אין השמש נראה על הארץ מתפללין ערבית של שבת ולפעמים קודם ומשם עד צאת הכוכבים יש ארבעה מילין כדאיתא לקמן ובפסחים פ' מי שהיה טמא ומהלך ד' מילין שעה ותרתי עישורי שעה הוא דהוו דהא אמרינן התם במהלך אדם בינוני ביום בינוני עשר פרסאות ולקמן אמרינן אדם מהלך ביום ארבעים מיל. ופי' הגאונים ז"ל דדא ודא אחת היא דכל פרסה ד' מילין כדאיתא בההיא דפ' לולב וערבה וכתבו הרי"ף ז"ל בפ"ק דשבת שילך עשר פרסאות הוו ארבעים מילין ויום בינוני הוי י"ב שעות וא"כ מטי לכל שעה שלשה מילין ושליש מיל. כיצד לי"ב שעות תן לכל שעה ג' מילין הוו להו ל"ו מילין פשו להו ד' מילין חלק אותם לשלישים הוו להו י"ב שלישים לכל שעה דהוו להו עשרה שלישים לשעה.• חלק השעה לעישורי מטי שליש לכל עישור וא"כ ד' מילין שהן י"ב שלישים הוו שעה ושני עישורי שעה. וא"כ היכי קאמר קרובים דבריהם להיות שוין: תפתר באלין כפרניא דקיקיא וכו'. כי קתני קרובים דבריהם להיות שוין היינו בכפרים קטנים שיושבים בהר ויראים מחיות היער כגון זאבים שיוצאים בערב כדכתיב וחדו מזאבי ערב ולפי שהן כפרים קטנים אין פחדן מוטל על החיות ויוצאות עליהם ומפחדם של הזאבים רובם כלתה רגל מן השוק ומסתלקת דרכם בעוד היום זורח ולכך בעלי הבהמות יראים ואין נכנסין לאכול עד הלילה ואפי' בלילי שבת שכונסין בהמתם וחמוריהם אל תוך הבית שלא יחטפום וצריכין להשקותם ולכנסם אל הבית בענין דכשבאין לאכול הוא סמוך וקרוב ליציאת הכוכבים: דצדי לון. כמו (שמ"א כ"ד) ואתה צודה את נפשי לקחתה ואם צודה לכן בפ"ק דר"ה ואשר לא צדה (שמות כ"א) תרגום ודלא כמן וכו' שאורבין ושומרין בהמתם ועמן מפחד החיות: קודם לכן. קודם צאת הכוכבים: כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה וקורין אותה כמו מזמור בעלמא וכתב רש"י ז"ל דיוצאין ידי חובתן בק"ש שעל המטה והתוספות חלקו עליו בזה: צריך לברך. דברכת המזון דאורייתא: אל יתפלל. דתפלה דרבנן כלומר תקון התפלה מדרבנן דמדאורייתא אין לה תיקון ובדבור אחד וענין אחד של תחנונים יצא: ספק קרא ספק לא קרא. כלומר מאי ובעיא היא דר' זעירא לא פירש לנו בזה ודרך הירושלמי להספיק לו בתנועת הקול במקום מאי דגמ' דילן: וקודם לכן לאו ספק הוא. דכשקרא בין השמשות ספק יום ספק לילה הוא וכדלקמן ואם לילה הוא אין צריך לקרות ואם יום הוא צריך לחזור ולקרות ואפי' הכי אמרי' דלא יצא וצריך לחזור ולקרות. ואם תאמר מאי שנא דגבי ברכת המזון פשיטא ליה וגבי ק"ש מיבעיא ליה. וי"ל משום דרב יהודה ור' אלעזר פליגי בפ' מי שמתו בגמ' דילן אי ק"ש דאורייתא אי דרבנן ומשום הכי מבעיא ליה: שאין ראיה לדבר. שהיום כלה בצאת הכוכבים: ואומר והיה לנו הלילה משמר והיום מלאכה. בגמרא דילן מפרש מאי ואומר. ומפרש וכי תימא מכי ערבא שמשא ליליא הוא ואינהו דמחשכי ומקדמי הא שמע והיה לנו הלילה משמר והיום מלאכה ופי' רש"י ז"ל דמחשכי עושין מלאכה בלילה משקיעת החמה עד צאת הכוכבים דהוי ד' מילין קמי זימנו דצאת הכוכבים ומקדמי ומשכימין קודם היום דאמור ויום לא הוי עד הנץ החמה והן מקדימין מעלות השחר דהוי כמי מהלך ד' מילין: תא שמע והיה לנו הלילה משמר וכו' מדקאמר והיום מלאכה אלמא האי זימנא דעבדי מלאכה מעלות השחר עד צאת הכוכבים יממא הוא וזכר לדבר הוי דאיכא למימר דכל עת מלאכה קורא הכתוב יום ע"כ: לאו מיעוט כוכבים שנים. בתמיהא דהא מיעוט ימים שנים ומיעוט שעירים שנים כדתניא בפ' שני שעירי: ומשני קדמאה לא מתחשב כלומר לעולם תרי נינהו וכי מני קרא לא מני בראשון דראשון ודאי ביממא מיתחזי אלא בתרי של אחריו דגרמי ליליא: והתרו בו ועשה מלאכה שלימה כשיעורה וכן למ"ש וכגון שברגע שעשה מלאכה בליל שבת עשה נ"כ במ"ש: מה נפשך. חייב סקילה ואם בשוגג חייב חטאת ואיתא בגמרא דילן פרק במה מדליקין וקסבר כמ"ד התראת ספק שמה התראה: וקצר כחצי גרוגרת. ושיעור קצירה כגרוגרת כשהיא אוכלי אדם. והך סוגיין ר"ג דס"פ הבונה דתנן אחד שחרית ואחד בין הערבים מצטרפין וכו' לר"ג ולרבנן חשיבא כיש ידיעה בינתים: באילין דלית אורחתהון מתחמיין ביממא. דבכוכבים בינוניים הוא דמשערינן שנים בין השמשות שלשה ודאי ליליא דבגדולים אפילו שלשה הוי יום: ובלחוד דיתחמון תלתא כוכבין דדמיין וכו'. אמתני' קאי כלומר אע"ג דאמרי' דתלתא כוכבים בהוא לילה דהיינו בבינוניים היינו לענין שבת דליכא משום כרת בעשיית מלאכה או משום איסור טבול יום בתרומה אבל משום תוספת שצריך להוסיף לה בין מלפניה בין מלאחריה צריך לאחריה שיראו הקטנים שהן רצופין במקום אחד ובתוספת זה עשה הוא דאיכא דכתיב תשבתו שבתכם כדאיתא בפ' בתרא דיומא. וכן לענין תרומה דמתני' כהאי גונא הוא וכן פירש הרמב"ן ז"ל בס' תורת האדם והר"ן ז"ל בפי' הלכות רי"ף במס' יומא: ר' יהודה בן פזי פזי בתו של ר' חייא היא והיה מתיחס אחר האם דר' חייא אביה מדוד המלך קא אתי כדאיתא בפ' אע"פ וכן כתבו הגאונים ז"ל: פני מזרח מאדימות זהו יום. היינו כרב יוסף דפ' במה מדליקין ומפרש בגמרא דילן דהיינו מערב דהוי פנים המאדימין את המזרח ופי' רש"י ז"ל לערב חמה שוקעת במערב וזהרורי חמה מאדימין את המזרח: הכסיפו פני התחתון השחיר התחתון של כיפת הרקיע. הסמוך לארץ ועליון דהיינו גובה של כיפה אינו ממהר להשחיר: ר' אומר אני מתי בין השמשות כשהלבנה בתקופתה דהיינו במילואה דאז בתחלת הלילה זורחת בראש המזרח התחיל גלגל חמה לשקוע ותחלת גלגל לבנה לעלות כל משך זה הזמן שזה נכנס וזה יוצא הוא בין השמשות: אמר ר' חנינא סוף גלגל חמה לשקוע וכו'. ר' חנינא אתא לאשמועינן דברייתא דרבי משבשתא היא דלאו בתחלת שקיעת החמה דהיינו בסוף זריחתה מעל הארץ זורחת הלבנה דאינה זורחת ויום גמור הוא אלא בתשלום שקיעתה של חמה היא מתחלת לעלות ולזרוח והוא הוי בין השמשות: בשעה שחמה שוקעת. מתחלת לשקוע אלא בתשלום שקיעתה היא דזורחת: ולא שוקעת. ולא מתחלת לשקוע אלא שלא שקעה עדין וכבר זרחה חמה ומכאן למד ר"ת ז"ל שאין בין השמשות מתחיל עד שעה שסוף גלגל חמה שוקע ונמצא מתחלת השקיעה עד זמן בין השמשות שלש מילין ושליש כדאיתא בפרק במה מדליקין: בראש הר הכרמל. הר שעל שפת הים של עכו: חזקה ביום טבל. ויוכל לאכול תרומה בלילה: בקפנדריא. בדרך קצרה שיש מראש ההר לים אבל אינו דרך סלולה: באיסרטא. מסלה שבוקעים בה רבים ובלשון יון איסטרטא: [נ"ב לא בדא לא חשב חזקה ביום טבל]: נחלקה הטיפה לכאן ולכאן וכו'. אשמועינן דבין השמשות דיש בו ספק הוא אינו מן היום ואינו מן הלילה ולקמן מפרש דטובא ספקי אית ביה והכי איתא בפ' במה מדליקין: משתשקע החמה. מסוף השקיעה קא' וכדלעיל דהיינו חצי מיל קודם צאת הכוכבים: כהרף עין. כשיעור קריצת עין ברפיון ולא בחזקה: זה נכנס הלילה והיום יוצא יציאת זה עם כניסת זה כשהן מתפרשין קרי בין השמשות וכל דמקמי הכי הוי יום מעליא אליבא דר' יוסי ור' אחא: ולא עמדו עליו חכמים בהרף עין זהו מהו אי יום אי לילה לפי' ר' יוסי ור' אחא: לא מסתברא סוף חצי מיל דר' נחמיה וכו'. דר' יוסי פליג אר' נחמיה וסבר דכל חצי מיל יום מעליא הוא אלא הרף עין של סופו דחצי מיל הוא דהוי ספקא: אוף אנא סבר כן. גם אני סובר כמותך כל הרף עין והרף עין דר' נחמיה ספק הוא ור' יוסי לא פליג אדר' נחמיה אלא דאתא לאשמועינן דלא תימא דבין השמשות חדא מילתא מספקא לן ביה אי יום אי לילה והו לא ואשמועינן ר' יוסי דאין כאן אלא הרף עין שהוא ספק יום ספק לילה ועל כל הרף עין דאיכא בחצי מיל היא דמספקא לן דלא ידעינן אי באמצעיתו אי בשלישיתו אי ברביעיתו אי בסופו אי בתחלתו. וא"כ חצי מיל דר' נחמיה יש בו ספק יום ספק לילה עד אמצעיתו יום ומאמצעיתו והילך לילה או כולו לילה והספק בראשו או כולו יום והספק בסופו והיינו ולא יכלו לעמוד עליו מתי הוי: קשייתה קומי ר' חזקיה בדתניא תמן וכו' כאשר הייט שונין עמו מס'

**מאיר נתיב** א) שעה ותלתי (עשורי) ליליא הוא. כפי גירסת הספרים הנדפסים משמע מתוך הירושלמי שדרכם היה לאכול בע"ש שעה או ב' בלילה וכן הבין המ"א בסימן רע"א ס"ק א' ע"ש. והוא נגד הש"ס שלנו שלמדו מן הפסוק זכור את יום השבת לקדשו. זכריהו על היין בכניסתו. אבל לפי הגהת מהרש"ם ופי' מוכח מהירושלמי שהיו נמהרין לאכול קודם הלילה וא"כ אין כאן מחלוקת בין גמרא דבני מערבא ובין גמרא דילן.

תמן ראת אחת ביום ואחת בין השמשות [אחת בין השמשות] ואחת למחר אם יודע שמקצת הראיה מהיום ומקצתה למחר ודאי לטומאה ולקרבן (ג:) ואם ספק ודאי לטומאה וספק לקרבן. ר' חייא בר יוסף בעא קומי ר' יוחנן מאן תנא ראייה נחלקת לשנים ר' יוסי. ואמרי ליה קשתה על דעתך דאת אמרת כל הרף עין והרף עין שבחצי מיל דר' נחמיה ספק הוא למה. ואמר לא קשתה א). לכשיבוא אליהו ויאמר זהו בין השמשות. [אם לכשיבוא אליהו ויאמר זהו בין השמשות] מאן פליג: ר' חנינא הברהון דרבנין בעי כמא דאת אמר בערבית נראו שלשה כוכבים אע"פ שחמה נתונה באמצע הרקיע לילה הוא. ואמור אף בשחרית כן. א"ר אבא כתיב (בראשית י"ט) השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה וכתיב (ויקרא כ"ג) ובא השמש וטהר מקיש יציאתו לביאתו מה ביאתו [עד שיתכסה] מן הבריות אף יציאתו לכשיתודע לבריות. (ד.) א"ר בא כתיב (בראשית מ"ד) הבקר אור התורה קראה לאור בקר: תני ר' ישמעאל בבקר בבקר (שמות מ"ז) כדי ליתן תחום לבוקרו של בוקר. א"ר יוסי בר בון אם אומר [את] ליתן עוביו של רקיע ללילה [או ליום] בין בערבית בין בשחרית נמצאת אומר שאין היום והלילה שוין ותניא באחד בתקופת ניסן ובאחד בתקופת תשרי היום והלילה שוין: א"ר הונא נלפינה מדרך הארץ שרי מלכא נפק אע"ג דלא נפק אמרין [די נפיק] שרי עליל לא אמרין דעאל עד שעתא דייעול: [תניא] זה [שהוא עומד] ומתפלל צריך להשוות את רגליו תרין אמוראין ר' לוי ור' סימון חד אמר כמלאכים וחד אמר ככהנים. מאן דאמר ככהנים לא תעלה במעלות על מזבחי (שמות כ') שהיו מהלכין עקב בצד גודל וגודל אצל עקב. ומאן דאמר כמלאכים ורגליהם רגל ישרה (יחזקאל א') ר' חנינא בר אנדריי בשם ר' שמואל בר סיסרטאי מלאכים אין להם קפיצים מאי טעמא קרבת על חד מן קאמיא (דניאל ז') קיימיא: א"ר הונא זה שרואה את הכהנים בבית הכנסת בברכה ראשונה צריך לומר ברכו ה' מלאכיו (תהלים ק"ג) בשנייה ברכו ה' כל צבאיו (שם). בשלישית ברכו ה' כל מעשיו (שם). במוסף (ד:) בברכה ראשונה צריך לומר הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים וגו' (שם קל"ד) בשנייה שאו ידיכם קדש (שם) וגו' בשלישית [ברוך ה' מציון שוכן] וגו' (שם קל"ה). אם היו ד' תפלות חוזר בתליתיתא כקדמיתא ורביעיתא כתנייתא: א"ר חנינא מאילת השחר עד שיאור המזרח אדם מהלך ד' מילין. ומשיאור המזרח עד שתנץ החמה ד' מילין. ומניין משיאור המזרח עד שתנץ החמה ארבעת מילין דכתיב (בראשית מ"ט) וכמו השחר עלה וגו' וכתיב (שם) השמש יצא על הארץ ולוט וגו'. ומן סדום לצוער ד' מילין. יותר הוון. א"ר זעירא המלאך היה מקדד לפניהם הדרך. ומניין מאילת השחר עד שיאור המזרח ד' מילין כמו וכמו. מילה מידמיא לחברתה. א"ר יוסי בר בון הדא איילתא דשחרית מאן דאמר כוכבתא [דצפרא] היא. טעי זמנין היא דמקדמא וזימנין דהיא מאחרא. מאי כדון כמין תרין דוקרנין דנהורא דסלקין מן מדינחא ומנהרין. דלמא ר' חייא רבא ור' שמעון בן חלפתא הוו מהלכין בהדא בקעת ארבל בקריצתא וראו אילת השחר שבקע אורה. א"ר חייא רבא לר' שמעון בן חלפתא ברבי. כך היא גאולתן של ישראל בתחלה קימעא קימעא כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת מאי טעמא כי אשב בחשך ה' אור לי (מיכה ז'). כך בתחלה ומרדכי יושב בשער המלך (אסתר ב') ואח"כ ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וילבש וגו' (שם ו'). ואח"כ ומרדכי יצא מלפני המלך (שם ח'). ואח"כ ליהודים היתה אורה (שם): אתיא דר' חנינא כר' יהודה דתניא בשם ר' יהודה עוביו של רקיע מהלך חמשים שנה אדם מהלך [ביום ארבעים מיל]
עד

## פירוש מהר"ש סיריליאו

מס' זבין הקשיתי לפניו הקושיא הזו על דבריו: תנינן תמן. בפ"ק דמס' זבין: ראה אחת ביום ואחת בין השמשות קיימא לן זב מטמא בימים ובראיות ואפי' שראה שתים ביום אחד [נ"ב: בימים] בין ראה שתים בשני ימים. ואפי' ראייה אחת אם היה זמנה בשני רגעים רגע של סוף היום ורגע של תחלת הלילה שלאחריו דאיכא ראייה בשני ימים טמא בראיות ואפי' ביום אחד טמא כדתניא במגילה ובת"כ מנה הכתוב שתים וקרא טמא שלש וקרא טמא הא כיצד שתים לזיבה ומטמא משכב ומושב וצריך שבעה נקיים וביאת מים חיים אלא שפטור מן הקרבן. שלש חייב אף בקרבן. וטמא בימים. [נ"ב ואף באחת] דילפי' בפ' כילד הרגל לזכר ולנקבה מה נקבה בימים אף זב בימים: ואחת בין השמשות וחשיבא שתי ראיות ביומים: ואחת למחר בלילה ברור וחשיב מחר לגבי בין השמשות דספק אם הוא מהיום: וספק לקרבן ומביא חטאת העוף הבאה על הספק ואינה נאכלת דשמא לאו בר קרבן הוא דאין כאן אלא שתי ראיות דבין השמשות כולו יום הוא או לילה גמור הוא ואין לחלק הראייה לשתיים ומליקת חולין נבילה: ור' חייא בר יוסף וכו' כלומר ר' חזקיה היה מלמדי דאיתמר עלה ר' חייא וכו': מאן תנא ראייה נחלקת לשניים ר' יוסי כלומר מאן תנא דיש ראייה בין השמשות. דיכול האדם לחלקה לשתים וכו' וקאמר הכי משום דקשיא ליה לר' חייא בר יוסף כיון דתנן דראה בין השמשות היכי מצי תו למיתני אם יודע וכו' היכי מצי למידע וכי תימא כגון דראה ראייה שנמשכה שיעור מהלך חצי מיל ויותר הא ליתא דאי הכי קשיא רישא אסיפא דלעיל קתני ברישא ראה אחת מרובה כשלש שהיא כמגד יון לשילוח הרי זה זב גמור דהיינו ודאי לטומאה ולקרבן ושיעורה בירושלם כמרחק עשות ששמו גד שעובדים אותו היונים עד מעין שילוח ומפרש בתוספתא דהיינו מאה אמה ואילו חצי מיל היינו אלף אמה כדפי' רש"י ז"ל בפ' שני שעירי ולהכי מפרש ר' יוחנן דהך מתני' סברא כר' יוסי דכל חצי מיל דר' נחמיה [נ"ב: אליבא דר' יוסי] יום גמור הוא ובסופו הוי בין השמשות דהיינו כשיעור הרף עין והשתא מצי למידע כגון שראה זוב לסוף חצי מיל ונמשכה הראייה כג' הרף עין דהשתא ודאי ראה ביום ובלילה שלאחריו וכי קתני ואם ספק היינו כשנמשכה הראייה כשני הרף עין האחרונים דלא ידעינן הרף עין האחרון שהוא בין השמשות אי יום אי לילה דאי הוי יום אין כאן אלא שתי ראיות ואי הוי לילה יש כאן שלש ראיות: ואמרי ליה אנא קשתה על דעתך. כלומר על דעתיך ר' חזקיה קשיא אמאי תני אם יודע וכו' ודאי לטומאה ולקרבן היכי שייך יודע: למה [נ"ב: ... ה שנה אם יודע שמקצת ראייה וכו' היכי מצי למידע ואפי' תיקי לה כר' יוסי] מאי קא מהני לן דהא על דעתיך ר' יוסי מפרש לדר' נחמיה. ומשני לכשיבוא אליהו ויאמר וכו' פירוש בזה הרגע היה בין השמשות ובזה הרגע ראה בשני הרף עין אז ראה ודאי ביום ובלילה וראייה מתחלקת לשתים. ופריך אי הכי כשיבוא אליהו מאן פליג מי יוכל לחלוק על דבריו של אליהו ומאי קמ"ל מתני' ומאי ספקא איכא בבין השמשות לכשיגלה אליהו ונדחו דברי ר' חזקיה וקמו להו מלתייהו דר' אחא ודר' יוסי בר זבידא דר' יוסי פליג עליה דר' נחמיה ובסוף שיעוריה דר' נחמיה שייך שיעוריה דר' יוסי והכי ס"ל בגמ' דילן בפ' במה מדליקין: נראו שלשה כוכבים בינוניים וכדלעיל: ואמור אף בשחרית כן דאף משעלה עמוד השחר כיון דיש שלשה כוכבים נראים הוי לילה וכי תימא הכי נמי והא תנן אין מזין ולא טובלין ואין מלין אלא ביום וכלן שעשו משעלה עמוד השחר כשר אלמא דמעלות השחר יממא הוא: ומשני ר' אבא כתיב השמש יצא על הארץ ונפקא לן מההם דמעלות השחר עד הנץ החמה ד' מילין דבעלות השחר יצא מסדום ובהנץ החמה נכנס לצוער: וכתיב ובא השמש וטהר ודרשינן בריש מכילתין מאי וטהר טהר יומא דהיינו צאת הכוכבים ומשקיעת החמה דהיינו סוף אור השמש עד צאת הכוכבים ד' מילין והיינו דאיתקוש ומה ביאתו דהיינו שקיעתו משיתכסה מן הבריות דהיינו ביציאת כוכבים שלשה כדאמרי' אידכי יומא ופי' רש"י ז"ל עבר מן העולם אף יציאתו לכשיתודע לבריות דהיינו מעת עלות השחר: התורה קראה לאור בקר היינו לתחלת אורה: ליתן תחום לבקרו של בקר בבקר שתם הנץ ובקרו של בקר עלה השחר והיינו דאין שוחטין התמיד אלא שהאיר בחברון כדאמרינן התם: עביו של רקיע ללילה בין בערבית בין בשחרית וכו' ר' יוסי בר בון אתא לאקושות דאי אפשר לומר דכל עביו של רקיע בין בשחרית בין בערבית ליתן כולו ליום ולא ליתן כולו ללילה דאם התחלת השקיעה משנסתלק זריחתה מעל הארץ אע"פ שהיא כנגד הלונה עד שתעבור עביו של רקיע הוי לילה וגם לאחר עמוד השחר עד הנץ נמי הוי לילה א"כ גם בניסן אין היום והלילה שוין וכן אם אתה נותן כולו ליום אין היום והלילה שוין: ותני באחד בתקופת ניסן היום והלילה שוין וא"כ צריך שנאמר דאם ארבעה מילין דסוף היום דשלש מילין ושליש הוו יום הכי נמי ד' מילין דעמוד השחר ג' מילין ושליש הוו לילה ואמאי בדיעבד כשר: ואמר ר' הונא אני אקיים דברי חכמים שרי מלכא נפק אע"ג דלא נפק וכו' כלומר ומשום הכי בתחלת יציאת גלגל חמה דהיינו עלה השחר הוי יום בדיעבד כדתנן במתני' [נ"ב: ולהכי כתיב יצא על... [הארץ] לאשמועינן דאיכא דלאו על הארץ]: עאל לא אמרין דעאל עד שעתא דייעול ובסילוק זריחתו לא הוי לילה עד דייעול לגמרי: צריך להשוות את רגליו משום דאמר לעיל אין הלבנה זורחת בשעה שחמה שוקעת וכו' שאינה נחפזת בהליכתה לא להקדים ולא לאחר והיינו רגל ישרה דלעולם תנועתם שוה. מייתי לה: עקב בצד גודל שהכהנים לא היו יכולין לפסוע פסיעה גסה משום לא תגלה ערותך עליו וכמו כן המתפלל יש לו להתפלל עקב בצד גודל: ומ"ד כמלאכים היה אומר שיהו סמוכים ומכוונים רגליו זה אצל זה שידמו רגל אחד שנאמר ורגליהם רגל ישרה. ובגמרא דילן נקיט כמ"ד כמלאכים דנקט קרא ורגליהם רגל ישרה וכתוב בנימוקי תלמידי הר"י דיש נוהגין לתת ריוח לפניהם אצל האצבעות דכתיב ככף רגל עגל ואין זה כלום שהרי בתלמוד לא הזכירו אלא שיכוון אותם ויסמכם כענין שידמו רגל אחת ונראה לי דאעיקרא דדינא פירכא דתרגם יונתן כפרסת רגלין סגלגלין: אין להן קפיצין החיבור שיש לשוק עם הירך בענין שסוגר ופותח קרוי קפץ: קאמיא קיימיא כלומר כמו קיימיא דלכך נקוד האלף בשבא ופתח מלבון והא קאים על נהרא שכן עומדין קיימיא תרגום עומדין קיימין העומדים קיימיא: זהו שרואה את הכהנים משום דאמר לעיל וחד אמר ככהנים מייתי לה דאשכחן דכהנים נמי מיקרו מלאכים. זה שרואה את הכהנים בשעה שנושאין כפיהם וצריכין העם שיראו משבירי פנים ומודים לפניו על ברכותיו ועוד לקשר ולהמשיך שפע הברכות מלמעלה למטה ברכו ה' מלאכיו כנגד עולם המלאכים ברכו ה' כל צבאיו כנגד עולם הגלגלים. ברכו ה' כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו הרי קישור וחיבור לכל העולמות: במוסף כגון שבתות וראשי חדשים ומועדים: ה"ג בשלישית ברוך ה' מציון. ופריך בגמ' דילן בפ' אלו נאמרין דברוך ה' מציון אינו באותו מזמור ונימא יברכך ה' מציון דכתיב בההוא ענינא. ומשני מתוך שהתחיל בברכותיו של הקב"ה מסיים בברכותיו של הקב"ה: אם היו ד' תפלות כגון בתענית י"ה דאיכא שחרית מוסף מנחה ונעילה: בתליתיתא כקדמיתא אומרים במנחה שהיא תפלה שלישית מקראות של שחרית: ורביעיתא כתנייתא ובנעילה מקראות מוסף שהיא שנית: מאילת השחר לקמיה מפרש דהיינו תרין דוקרנין וכו' אור המזרח היינו עלה עמוד השחר: דכתיב וכמו השחר עלה בנסתלק בשחרית של לילה והאיר מזרח: השמש יצא על הארץ שהנץ וזרח על ראשי ההרים ולוט יושב בעיר סדום הוא כדכתיב קרא: יותר הוין כדגרסי' בפ' מי שהיה טמא א"ר חנינא לדידי חזי לי ההוא אתרא והווי חמש מילין: מקדד לפניהם את הדרך כמו מגדד מקצר וחותך לפניהם הדרך כדכתיב ויאיצו המלאכים בלוט כלומר מיהרוהו אבל אדם אחר אינו מהלך אלא ד' מילין: כמו וכמו מילה מידמייא לחברתה פי' רש"י ז"ל בב"ר מאי כמו וכמו דבר זה דומה לחברו כמו דמן אור השחר עד הנץ החמה שהוא ד' מילין כך מן אילת השחר עד אור מזרח ד' מילין ע"כ. פי' לפירושו דהוה ליה למיכתב וכעלות השחר דאין כמו אלא כשהוא מדמה ענין לחברו כמו הי כמו חרון כמו פתן חרש ודומיהן ואונקלוס נ"כ תרגמו וכמיסק צפרא ולא תרגם וכמא דסליק וכו': טעי הוא טועה. שפעמים מקדים הכוכב לאילת ופעמים מאוחר: מאי כדון ומהו עכשיו כיון דלאו כוכב השחר הוא: תרין דוקרנין שני עמודים של אורה דסלקין ממזרח ומנהרין וזהו אילת השחר: דלמא ר' חייא כו' ירושלמי יומא פ"ג ואסתר רבה פ"י: בקריצתא בהשכמה: ברבי אתה גדול הדור: ואתיא דר' חנינא דאמר משיאיר מזרח עד שהנץ החמה ארבעה מילין [נ"ב: דכך שוהה מכסהיס כנגד מ... שיוצאה לחוץ ד' מילין ... שוהה בערב בכניסת.]: ארבעים מיל דהיינו עשר פרסאות והכי איתא בפ' מי שהיה טמא דמן המזרח למערב ת"ק שנה וחמה הולכת לארבעים מיל של אדם ת"ק שנה נמצא לכל ד' מילין חמשים שנה ומיירי ביום בינוני
בתקופת

---

מאיר נתיב א) גירסת הספרים שנדפסים אי אפשר לסובלה וכן כתוב בספר שדה יהושע וז"ל: א"ל קשיתא. כך גרים בספרי הדפוס וטעות סופר הוא שכן צריך לומר אמר לא קשיתיה כלומר אין צ קושיא למה שנה אם ידוע דהיכי מצי למידע דאיכא למימר שניבנית לכשיבוא אליהו וכו' פירוש שזה הרגע יהיה בין השמשות. ומדברים אלו ולקמן העתיק השדה יהושע דברי מהרש"ס ככתבם מלא במלה עד סוף הענין ועיין תוספת שבת דף ל"ד ע"ב ד"ה מ דר' יוסי וכו'. ב) לפי גירסת הספרים שגורסת כאן יברכך ה' מציון יש כאן מחלוקת בין הירושלמי והבבלי (סוטה דף ל"ט). אבל לפי גירסת מהרש"ס אין כאן מחלוקת כלל. ועיין בפירושו.

עד שהחמה נוסרת ברקיע מהלך חמשים שנה אדם מהלך ארבעת מי"ין נמצאת אומר שעביו של רקיע אחד מעשרה ביום. וכשם שעביו של רקיע מהלך חמשים שנה כך עוביה של ארץ ועביו של תהום מהלך חמשים שנה ומה טעם היושב על חוג הארץ (ישעיה מ') וכתיב וחוג שמים יתהלך (איוב כ"ג) וכתיב בחקו חוג על פני תהום (משלי ח') חוג חוג לגזירה שוה: תניא עץ החיים מהלך חמש מאות שנה א"ר יהודה בר אילעאי לא סוף דבר נופו אלא אפי' כורתו וכל פילוג מי בראשית מתפלגין מתחתיו ומה טעם והיה כעץ שתול על פלגי מים (תהלים א'): תניא עץ חיים אחד מששים לגן וגן אחד מששים לעדן [שנאמר] (בראשית ב') ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן. תמצית [בית] כור תרקב (ה.) שותה. תמצית כוש מצרים שותה נמצאת אומר מצרים מהלך ארבעים יום וכוש מהלך שבע שנים ועוד: ורבנין אמרין כשני אבות הראשונים [דכתיב (דברים י"א) לאבתיכם] כימי השמים על הארץ וכשם שבין הארץ לרקיע מהלך חמש מאות שנה כך בין רקיע לרקיע מהלך חמש מאות שנה ועביו מהלך חמש מאות שנה ומה חמית מימר עביו של רקיע מהלך חמש מאות שנה. א"ר בון יהי רקיע בתוך המים (בראשית א') יהי רקיע בתווך: רב אמר לחים היו שמים ביום הראשון ובשני קרשו: רב אמר יהי רקיע יחזק הרקיע יקרש הרקיע יגלד הרקיע ימתח הרקיע. אמר רבי יהודה בן פזי יעשה כמין מטלית הרקיע. [תני בשם ר' יהושע עביו של רקיע כשתי אצבעות: מילתיה דר' חנינא פליגא דא"ר אחא בשם ר' חנינא תרקיע עמו לשחקים [חזקים כראי מוצק] (איוב ל"ז) (וכו') תרקיע מלמד שהם עשוים כטס היך מה דאת אמר (שמות ל"ט) וירקעו את פחי הזהב וגו'] יכול שאינן בריאין ת"ל חזקים יכול שהן נתרפאין ת"ל כראי מוצק בכל שעה ושעה נראין מוצקין ר' יוחנן וריש לקיש ר' יוחנן אמר בנוהג שבעולם אדם מותח [אהל אנקי ע"י שהות הוא רפה] ברם הכא וימתחם כאהל לשבת (ישעיה מ') וכתיב חזקים [כראי מוצק]: ריש לקיש אמר בנוהג שבעולם אדם נוסך בולים על ידי שהות הוא מעלה חלודה ברם הכא כראי מוצק בכל שעה ושעה הן [נראין כמן תרקיא]. ר' עזריה אמר על הא דר' שמעון בן לקיש ויכלו השמים והארץ וגו' ויכל אלהים ביום השביעי וגו' מה כתיב בתריה אלה תולדות השמים [והארץ] וגו' (בראשית ב') וכי מה ענין זה אצל זה אלא יום נכנס ויום יוצא שבת נכנסת ושבת יוצאה חדש נכנס וחדש יוצא שנה נכנסת ושנה יוצאה [וכתיב (שם) ביום] עשות ה' אלהים ארץ ושמים:

**עד** סוף האשמורת הראשונה וכו' תניא] ר' אומר ארבע אשמורות ביום וארבע אשמורות בלילה. העונה אחד מעשרים וארבעה לשעה. העת אחד מעשרים וארבעה לעונה. הרגע אחד מעשרים וארבעה לעת. כמה הוא רגע ר' ברכיה בשם ר' חלבו אמר כדי לאמרו. ורבנין אמרין הרגע כהרף עין. תני שמואל הרגע אחד מחמשת רבוא וששת אלפים ושמונה מאות וארבעים ושמנה לשעה: ר' נתן אומר [שלש. ר'] זריקין ר' אמי בשם ר' שמעון בן לקיש טעמא דר' [כתיב] (תהלים קי"ט) חצות לילה אקום להודות לך וכתיב (שם) קדמו עיני אשמורות. ר' חזקיה אמר רבי זריקין ור' בא חד אמר טעמיה דר' וחד אמר טעמיה דר' נתן. מאן דמר טעמיה דר' חצות לילה. ומאן דמר טעמיה דר' נתן ראש האשמורת התיכונה (שופטים ז'). מה מקיים ר' נתן טעמיה דר' חצות לילה פעמים חצות לילה ופעמים קדמו עיני אשמורות. הא כיצד בשעה שהיה דוד סועד סעודת מלכים חצות לילה. ובשעה שהיה סועד סעודת עצמו קדמו עיני אשמורות. מכל מקום לא הוי שחרא אתיא ומשכח לדוד דמיך הוא שדוד אומר (תהלים נ"ז) עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר איתער (ה:) יקרי מן קומי איקריה דברייי יקרי לא חשיב כלום מן קדם יקריה דברייי. אעירה שחר אנא הווינא מעורר שחרא שחרא לא הוה מעורר לי. והיה יצרו מקטרגו ואומר לו דוד דרכן של מלכים להיות השחר מעוררן ואת אמר אעירה שחר. דרכן של מלכים להיות ישנים עד שלש שעות ואת אמר חצות לילה אקום להודות וגו'. והוא אומר [לו א)] על משפטי צדקך. ומה היה דוד עושה ר' פינחס בשם ר' אלעזר בר מנחם היה נוטל נבל וכנור ונותנו מראשותיו ועומד בחצי הלילה ומנגן בהם כדי שישמעו חברי תורה. ומה היו חברי תורה אומרים ומה אם דוד המלך עוסק בתורה אנו עאכ"ו. [נמצאו כל ישראל עוסקין בתורה בשביל דוד]: א"ר לוי כנור היה תלוי נגד חלונותיו של דוד והיתה רוח צפונית מנשבת בלילה ומנפנפת בו והיה מנגן מאיליו הדא הוא דכתיב (מ"ב ג') והיה כנגן המנגן במנגן אין כתיב כאן אלא כנגן המנגן הכנור היה מנגן מאליו: מה מקיים ר' טעמא דר' נתן ראש האשמורת התיכונה. א"ר חונא סופה של שנייה וראשה של שלישית הן מתווכות את הלילה: א"ר מנא ויאות מי כתיב [תיכונות אלא קדמייתא] לא מתחשבא דעד כדון ברייתא עירין:

**וחכמים** אומרים עד חצות. ר' ייסא בשם ר' יוחנן הלכה כחכמים: ר' ייסא מפקד לחברייא אין בעיתון מתעסקא באורייתא אתון קריין שמע קודם חצות ומתעסקין. מילתיה אמרה שהלכה כחכמים מילתיה אמרה שאומר דברים אחר אמת ויציב: הניא הקורא את שמע בבית הכנסת בשחר יצא ידי חובתו. בערב לא יצא ידי חובתו. מה בין הקורא בשחרית מה בין הקורא בערבית ר' הונא בשם רב יוסף מה טעם אדם צריך לקרות שמע בביתו בערב (ו.) בשביל להבריח המזיקין מילתיה אמרה שאין אומר דברים אחר אמת ויציב. מילתיה דר' שמואל בר נחמני אמר כן. דר' שמואל בר נחמני כד הוה נחית לעיבורא הוה מתקבל בי יעקב גרוסא והוה ר' זעירא מיטמר ביני קופיא משמעניה היך הוה קרי שמע והוה קרי וחזר וקרי עד דהוה שקע גו שינתיה: ומאי טעמא ר' אחא ורב תחליפא חמוי בשם ר' שמואל בר נחמן (תהלים ד') רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה. מילתיה דר' יהושע בן לוי פליגא דר' יהושע בן לוי קרי מזמורים בתרה. והא תני אין אומרים דברים אחר אמת ויציב פתר לה באמת ויציב של שחרית דאמר ר' זעירא בשם ר' אבא בר ירמיה שלש תכיפות הן. תכף לסמיכה שחיטה תכף לנטילת ידים ברכה. תכף לגאולה תפלה: תכף לסמיכה שחיטה (ויקרא א') וסמך ושחט. תכף לנטילת ידים ברכה דכתיב (תהלים קל"ד) שאו ידיכם קדש וברכו את ה' תכף לגאולה תפלה דכתיב (שם י"ט) יהיו לרצון אמרי פי וגו' מה כתיב בתריה (שם כ') יענך ה'

ביום

## פירוש מהר"ש סיריליאו

בתקופת ניסן ותשרי שהלילות והימים שוין: עד שהחמה נוסרת ברקיע נוסרת כנגד חלונה עד שתנך על הארץ ד' מילין כדמוכח לעיל מקרא וכמו השחר עלה [נ"ב: א' מעשרה ביום דהיינו ...] והיינו שעה ותרתי עישורין דלעיל: כורתו גזעו כמו קורתו בחילוף כף בקוף: שנאמר ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן אלמא גן לחוד ועדן לחוד: בית כור שלשים סאה: תרקב חצי סאה דהיינו אחד מששים: תמצית כוש מצרים שותה דמצרים א' מס' בכוש: נמצאת אומר דמצרים מהלך ארבעים יום דהיינו ת' פרסה על ת' פרסה ומהלך אדם בינוני י' פרסה וכדלעיל וכוש ז' שנים ועוד דמצרים אחד מס' לכוש ומצרים מהלך ארבעים יום: ורבנין אומרין וכו' פליגי אדר' יהודה דאמר עביו של רקיע מהלך חמשים שנה: כשני אבות הראשונים אברהם יצחק ויעקב חיו תק"ב שנים ושתי שנים לא קא חשיב: יהי רקיע בתוך בתווך יהי שיעור עובי הרקיע כשיעור התוך כשיעור חלל שיש בין הארץ לרקיע כך יהא עובי הרקיע: ובשני קרשו הוקפאו ונתחזקו והיינו דאמרינן דביום א' נבראו שמים ובשני כתיב ויעש אלהים את הרקיע: רב אמר יהי רקיע וכו' ב"ר פ' ד' כלומר רב דריש לקרא הכי ואע"ג דכתיב ויעש אלהים את הרקיע כבר פי' רש"י ז"ל תקנו על עמדו וכו': כמין מטלית יריעה כלומר בשני נטה אותן שיהא בהן ממשות: מלמד שהן עשוין כטס קסבר דלהכי קרוי רקיע לשון טס כדמתרגמינן וירקעו את פחי הזהב ורדידו ית טסין דדהבא: נראין מוצקין כמו והיית מוצק חזק לבו יצוק כמו אבן יחזק: אהל אנקי. [עי' ערוך השלם ע' אנקין] אנקי לשון נער כלומר אהל לפי שעה משום נער גשמים או חמה: נוסך בולים כמו פולשא בחלוף בי"ת בפ"א אם אתה מתיך התיכה של מתכת ע"י שהות מעלה חלודה כן פי' רש"י ז"ל בב"ר פרשה י"ב ובערוך [ע' בלס] פי' מראה של זכוכית: כמין תרקיא זוהר אבן יקרה טורקיסא בלע"ז תרגום לשם שבו כנקרי טרקיא: וכי מה ענין זה אצל זה דאלה בריסא דענינא משמעותו אלה האמורים למטה והלא משם ולהלן אינו מזכיר תולדות שמים וארץ כלל והדר כתב ויכל וגומר: אלא יום נכנס ויום יוצא וכו' וקרא ה"ק כסדר שפירש לך בשבעת ימי בראשית ויהי ערב ויהי בקר וכו' ותולדות של כל יום ויום יום נכנס ויום יוצא ושבת יוצאת ושבת נכנסת אלו היו תולדותיהם של שמים וארץ לעולם כשבראם כלומר בשביל שלכך נבראו: ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים [נ"ב: חסר כמו ביום עשות ודוגמתו (ישעיה ס"ו) שוחט השור כמו מכה איש זובח השה כמו עורף כלב] שכל יום ויום נראין כאילו היום עשאן ה' דהיינו חדשים ובהירים כשעת יציקתן: ד' אשמורת ביום [איכה רבתי פרשה י"ב פסוק כ"ב כל הענין] בתקופת ניסן ותשרי מיירי שהיום והלילה שוין ומשמרות שיר עבודת המלאכים לארבעה חלקים נחלק והויא לה כל משמרה ג' שעות מכ"ד שעות ביום ובכל שעה כ"ד עונות ובכל עונה כ"ד עתים דהוו להו כלהו עתים דשעה תקע"ו ובכל עת כ"ד רגעים והוו להו כלהו רגעים דשעה י"ג אלף ותתכ"ד: הרף עין בציר מכדי לומר רגע: קדמו עיני אשמורות אלמא חצות לילה שהיה דוד עומד שתי משמרות יש בו: ראש האשמורת התיכונה ותנא אין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה: סעודת מלכים שמאריכין בסעודתם: חצות לילה דהוה לה משמרה ומחצה: סעודת עצמו שהיה מקצר הוו שתי אשמורת: מכל מקום ואפי' בליל שהיה לו חולי או כאב: כנגד חלוניו של דוד ונקביו לצד צפון כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו: סוף שנייה וראש שלישית הן באמצע הלילה: ויאות [נ"ב: תר' כן בעות לנפחד יאות כמתמיה על הדבר אפשר שאמת היה הדבר שאמר כן ר' חייא] תיקשי לר' חונא דמי כתיב תיכונות ולתירוץ ר' חונא תיכונות הוה ליה למכתב אלא דאשמורה קמייתא לא חשיב קרא שעדיין אינן שוכבין אנשי המלחמה ולא קא חשיב אלא אשמורות דשכיבה: קריין שמע קודם חצות בברכותיה דק"ש דצלותא דערבית דבהדי ציבורא לא חשיבא קריאה דאינה אלא לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה וכדלעיל: שאומר דברים אחר אמת ויציב לק"ש בברכותיה או לק"ש גרידא קרי אמת ויציב שהוא עיקר שהכל תלוי בו דעליה אנו מברכין אמת ויציב וש"מ מדר' ייסא דאמר אחר ק"ש בברכותיה דערבית דעסקין בד"ת ומפסיק בין השכיבנו לשכיבה שמע מינה דאמרי' דברים וכו': אדם צריך וכו' וה"ק בערב בב"ה לא יצא באותה קריאה לבדה דצריך לקרות פעם אחרת בשביל להבריח את המזיקין כשישן: מילתיה אמרה שאין אומרין דברים אחר אמת ויציב דכיון דאחשבוה לקריאה שעל מיטתו יותר מקריאת בית הכנסת שאמרו דעליה לחוד לא יצא. א"כ אותה שעל מטתו דלהבריח המזיקין בעי דקריאתה תיכף צריך לישן: מילתיה דר' שמואל אמר כן דסמוך לשכיבה בעינן דלהבריח המזיקין היא: נחית לעיבורא ירד לעבר שנה למקום שהיה שם בית הוועד: הוה מתקבל בי יעקב גרוסא היה מתאכסן בבית יעקב עושה חטים גרוסות: מיטמר ביני קופיא מתחבא בין הקופות כדי לשמוע היאך היה קורא שמע: בלבבכם על משכבכם ודומו סלה אמרו פרשת על לבבך על משכבכם שתהא סמוך לשינה ודומו בשינה מיד: קרי מזמורים בתרה כדאיתא פ"ב דשבועות ופסק הרי"ף ז"ל כריב"ל: אין אומרים דברים אחר אמת ויציב כלומר אחר ק"ש הקרויה אמת ויציב וקשיא לריב"ל דקרי מזמורים בתרה: של שחרית [נ"ב: .. אין אומרים דברים אחריה ... סומכים מיד התפלה... יה וברכת אמת ויציב כיון דמ... עניינה כגופה דמייא... שחרית] דגאולה דיממא עיקר ובעי למיסמך תפלה אבתרה מה שאין כן בשל לילה: תכף לנטילת ידים ברכה נטילת ידים דמים אחרונים ב): ברכה

ברכת

---

מאיר נתיב א) בספרים הנדפסים ליתא מילת לו וכתב המראה הפנים וז"ל אין זו תשובה של קיטלוג יצר הרע וכו' אלא דנראה דסיום הדבכה היא וכו' עכ"ל וכבר דחה פירושו הרב הגס"ב נ"י בעל מפרשי הים בגליון בדפוס זיטאמיר ומגילכת מהרש"ם כהה להדיא דזו היא תשובה על קיטלוג יצר הרע וכן מבואר במדרש רבה במדבר פ' ע"ו. ב) וכן פירש רש"י ותוספות בגמ' דילן (דף מ"ב ע"א) וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהלכות ברכות הלכה כ'. וכתבו הגהות מימוניות (והב"י הביא דבריהם בסימן קס"ו) וז"ל אמנם בירושלמי משמע דקאי אמים ראשונים וברכת המוציא

ביום צרה. א"ר יוסי בי רבי בון כל מי שהוא תוכף סמיכה לשחיטה אין פסול נוגע באותו קרבן. וכל מי שהוא תוכף לנטילת ידים ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה וכל מי שהוא תוכף גאולה לתפלה אין השטן מקטרג באותו היום. אמר ר' זעירא אנא תכפית גאולה לתפלה ואיתצדית באנגריא מובלא הדם לפלטין. אמרו ליה ר' רבו היא אית בני נש יהבין פריטי [בגין] מחכים פלטין: א"ר אמי כל מי שאינו תוכף לגאולה תפלה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא והרתיק על פתח של מלך יצא [המלך] לידע מה הוא מבקש ומצאו שהפליג עוד הוא הפליג:

**רבן** גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר: אתיא דר' שמעון כרבן גמליאל דתני בשם ר' שמעון פעמים שאדם קורא את שמע אחת לפני עמוד השחר ואחת לאחר עמוד השחר ונמצא יוצא ידי חובתו של יום ושל לילה. הא רבן גמליאל כרבי שמעון בערבית. אף בשחרית כן או ייבה [כיי דר' זעירא דא"ר זעירא תנא] אחוי דר' חייא בר אשי ודרב אבא בר [בר] חנה הקורא עם אנשי משמר לא (ו:) יצא כי משכימין היו:

**מעשה** ובאו בניו וכו': ורבן גמליאל פליג על רבנן ועביד עובדא כוותיה. והא רבי מאיר פליג על רבנין ולא עבד עובדא כוותיה. והא ר' עקיבא פליג על רבנין ולא עבד עובדא כוותיה. [והא ר' שמעון פליג על רבנין ולא עבד עובדא כוותיה]. והן אשכחן דר' מאיר פליג על רבנין ולא עבד עובדא כוותיה דתני סכין אלונתית לחולה בשבת אימתי בזמן שטרפו ביין ושמן מערב שבת אבל אם לא טרפו מערב שבת אסור. ותני אמר ר' שמעון בן אלעזר מתיר היה ר' מאיר לטרוף יין ושמן ולסוך לחולה בשבת וכבר חלה ובקשנו לעשות לו כן ולא הניח לנו ואמרנו לו ר' דבריך [אתה] מבטל בחייך ואמר לנו אע"פ שאני מקל לאחרים מחמיר אני על עצמי דהא פליגין עלי חברי: והן אשכחן דר' עקיבא פליג על רבנין ולא עבד עובדא כוותיה כיי דתנינן תמן השדרה והגלגלת משני מתים. רביעית דם משני מתים. ורובע עצמות משני מתים. אבר מן המת משני מתים. ואבר מן החי משני (מתים) [אנשים] ר"ע מטמא והחכמים מטהרין ותניא מעשה והביאו קופה מליאה עצמות מכפר טבי והניחוה באויר הכנסת בלוד ונכנס תודרוס הרופא ונכנסו כל הרופאים עמו אמר תודרוס הרופא אין כאן שדרה ממת אחד ולא גלגלת ממת אחד אמרו הואיל ויש כאן מטהרין ויש כאן מטמאין נעמוד על המנין התחילו מר' עקיבא וטיהר אמרו לו הואיל והיית מטמא וטיהרת טהור: והן אשכחן דר' שמעון פליג על רבנין ולא עבד עובדא כוותיה כיי דתנינן תמן ר' שמעון אומר כל הספיחין מותרין חוץ מן ספיחי כרוב שאין כיוצא בהן בירקות שדה וחכמים אומרים כל הספיחין אסורין. ר' שמעון בן יוחי *) עבד עובדא בשמטתא חמא חד מלקט ספיחי שביעית אמר ליה ולית אסור ולאו ספיחין אינון אמר ליה ולא את הוא מתירן אמר ליה ואין חברי חלוקין עלי קרי עלוי (קהלת י') ופורץ גדר ישכנו נחש וכן הות ליה: ורבן גמליאל פליג על רבנין ועבד עובדא כוותיה. שנייא הכא שהיא לשינון מעתה אף משיעלה עמוד השחר. ואית (ז.) דבעו מימר תמן היו יכולין לקיים דברי חכמים ברם הכא כבר עבר הצות ולא היו יכולית לקיים דברי חכמים: ואמר לון עבדון עובדא כוותיה:

**הקטר** חלבים ואברים ואכילת פסחים וכו': אנן תנינן אכילת פסחים אית דלא תני אכילת פסחים מאן דתנא אכילת פסחים רבנן מאן דלא תני אכילת פסחים [ר' אלעזר בן עזריה] ומאי טעמא [דר' אלעזר בן עזריה] נאמר כאן (שמות י"ב) בלילה הזה ונאמר להלן בלילה הזה. מה לילה שנאמר להלן חצות אף כאן חצות. א"ר חונה ולית כאן אכילת פסחים ואפילו לרבנן דתנינן [תמן] הפסח אחר חצות מטמא את הידים: **וכל** הנאכלים ליום אחד. קדשים קלים: **וא"כ** למה אמרו וכו'. אם אתה אומר עד שיעלה עמוד השחר הוא סבור שלא עלה עמוד השחר [והוא עלה] ונמצא אוכל ומתחייב ומתוך שאת אומר לו עד חצות אפי' הוא אוכל אחר חצות אינו מתחייב:

**מתני'** מאימתי קורין את שמע בשחרין משיכיר בין תכלת ללבן. ר' אליעזר אומר בין תכלת לכרתי עד הנץ החמה. ר' יהושע אומר עד שלש שעות שכן דרך [בני] מלכים לעמוד בשלש שעות. הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה:

**גמ'** כיני מתני' בין תכלת שבה ללבן שבה. (ז:) ומאי טעמון דרבנן (במדבר טו) וראיתם אותו מן הסמוך לו. ומאי טעמיה דר' אליעזר וראיתם אותו כדי שיהא ניכר בין הצבועים. תני בשם ר' מאיר וראיתם אותה אין כתיב כאן אלא וראיתם אותו מגיד שכל המקיים מצות ציצית כאלו מקבל פני שכינה שהתכלת דומה לים והים דומה לעשבים ועשבים דומין לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד. והכסא דומה לספיר דכתיב (יחזקאל י') ואראה והנה על הרקיע אשר על ראש הכרוב כאבן ספיר כמראה

*) בשביעית פ"ט הגירסא רשב"י הוא עבד בשמיטתא.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

ברכת מזון ושוב לא יאכל עד שיברך הכי משמע בפ' כיצד מברכין דבברכת המזון איירי ושיעור תכיפה הוכיחו התוספות בפ' אלו נאמרין א) דהיינו עד כדי שיהלך אדם כ"א אמה אבל טפי לאו תכיפה הויא. ומקשו הכא דהא איכא אחרינא תכף לנטילת ידים סעודה כדאמר פ' אלו דברים וי"ל דתרווייהו נפקא לן מהאי קרא: ואיתצדית באנגריא שתפסו אותי להוליך הדם לבית המלך: רבו היא גדולה היא: אית בני נש יהבי אגר וכו' נותנין מעות להכיר ולראות היכל המלך והיינו כדאיתא בגמ' דילן שאם יזכה יבחין וכו': והרתיק על פתחו של מלך היה דופקין אלא יהא אדם מקרב להקב"ה אליו ומרצהו בתושבחות וקילוסין של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו: ושל לילה אלמא דשל לילה יוצא קודם שיעלה עמוד השחר ומיבעי לן מי נימא שאף בשחרית כן יסבור ר"ג כר"ש דיוצא משעלה עמוד השחר ואפי' לכתחלה: או ייבה כי דאמר וכו' או יהבה הך דר"ש כגון דאיכא אונס באנשי משמר דתניא הקורא עם אנשי משמר לא יצא שהכהנים שהעבודה מוטלת עליהם מקדימין לקרותה קודם זמנה הקבוע לה לכתחלה שמא תמשך עליהם העבודה וימנעו מלקרות וכך פי' הרי"ף ז"ל וזה לשונו הא דר"ש דאמר פעמים שאדם קורא ק"ש של שחרית לאחר שיעלה עמוד השחר בשעת הדחק הוא כגון מי שהיה משכים לצאת לדרך וכיוצא בו אבל לכתחלה לא יצא ע"כ. וכן כתב הראב"ד ז"ל דהאי לא יצא דהך ברייתא היינו דלא יצא ידי מצוה כתקנה אבל בדיעבד יצא ומוכרח הוא פי' דהא אין שוחטין התמיד עד שהאיר פני מזרח והיו מכירין את חברון כדאיתא התם ואחר מעשים הרבה היו קורין את שמע וכבר שעה קרובה לקרות היא ב): סכין אלונתית לחולה בשבת שאין בו סכנה בפ' תולין מפרש אלונתית יין ישן ומים צלולין ושמן אפרסמון: אם לא טרפו מערב שבת אסור כדתנן בפ' תולין אין עושין אלונתית בשבת. ואם לא טרפו מע"ש דכשטורף השתא כעושה לכתחלה דמי: כיי דתנינן תמן פ"ב דאהלות: השדרה והגלגלות או שדרה או גלגולת שיש י"ח חוליות בשדרה בצירוף שני מתים וכן ח' של הראש: רובע עצמות רובע הקב: אבר מן המת משני מתים עצם מזה ובשר מזה כדי לעלות ארוכה. וכן אבר מן החי ר' עקיבא מטמא באהל בפ' בהמה המקשה יליף מקרא דכתיב ועל כל נפשות מת שני נפשות ושיעור אחד וכולהו טומאות אדם גמרי מהדדי דאיתקיש בקרא דכתיב או באדם אשר יטמא לו לכל טומאתו: והניחוה באויר כדי שלא יהיו מיטמאין באותן עצמות: ונכנס תודרוס הרופא שהיה בקי להכיר אם הן ממת אחד או משני מתים: דתנינן תמן בפ' הפיגם במס' שביעית: כל הספיחין מותרין בספיחין היוצאים משביעית למוצאי שביעית איירי כדמוכחין התם: חוץ מספיחי כרוב התם מפרש טעמא. שנייא הכא שהיא לשינון וכיון דת"ת היא ליכא קפידא: ולא היו יכולים לקיים דברי חכמים דאם מקיימין תבטל ק"ש ומדאורייתא הוו מחייבי עד שיעלה עמוד השחר. ואפי' לרבנן מה שאין כן גבי אלונתית דבקיום דברי חכמים ליכא איסורא. וגבי עצמות המת דעיקר ואע"ג שלר' עקיבא שורפין את התרומה עליה ואסור לאכול תרומה טמאה מן התורה שאני התם דאינהו חשבו לסבריה ואיהו לא חייש משמע דהדר ביה ומהכא מוכח לה ר' יהודה דהדר ביה ר' עקיבא כדאיתא פ' כ"ג ונזיר: עבדון עובדא כוותיה ובגמ' דילן אמרין דמשום דאיתנהו עבדו עובדא כוותיה דע"כ לא פליגי רבנן עליה אלא בפושע ובמזיד ור"ג אפילו בפושע קא שרי וכמו שכתוב בהילכות הרי"ף ז"ל: אנן תנינן אכילת פסחים דמצותו עד שיעלה עמוד השחר: רבנן היינו ר' עקיבא דדרים עד שעת חפזון דישראל שנחפזו לצאת ביום כדכתיב לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר: נאמר כאן בלילה הזה ואכלו את הבשר בלילה הזה: ונאמר להלן בלילה הזה ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה מה להלן חצות כדכתיב קרא: לית כאן אכילת פסחים לא תתני במתני' אכילת פסחים והכי גרסי לה בני בבל: אפי' לרבנן דאפי' רבנן מודו דאין לאכול הפסח מחצות ואילך: דתנינן תמן בפ' ערבי פסחים הפסח אחר חצות מטמא את הידים והיינו מדרבנן דאסרו ליה דאי מדאורייתא ומשום נותר הא קתני סיפא הנותר מטמא את הידים ומשנה יתירה קא דייק אבל בגמ' דילן סברי דהיא מיתנייא כר' אלעזר בן עזריה ודאורייתא היא: קדשים קלים פירשתי במשנה:

מתני'. מאימתי קורין את שמע בשחרין דמקמי הכי לאו זמן קימה הוא: משיכיר בין תכלת ללבן תכלת הוא דם הדג ששמו חלזון וצובעין הצמר באותו הדם וצבעו ירוק וירדי בלע"ז: בין תכלת לכרתי אגיר הרגוס כרתי פורים בלע"ז. ומחמיר הוא דלא הגיע הזמן עד שיכיר בין תכלת לכרתי: עד הנץ החמה כלומר וסוף זמנה עד הנץ החמה ומפרש בגמ' שמטפטפת חמה על ראשי ההרים וזורחת עליהם מלשון הנצו הרמונים: עד שלש שעות יש שפירש עד ראש שעה שלישית ויש שפירש עד סוף שלש שעות [נ"ב: ובעל הטורים כתב עד סוף שלש שעות]: לא הפסיד מפרש בגמ' לא הפסיד בברכות:

גמ' כיני מתני' וכו' קשיא ליה לבעל התלמוד מאי דמקשי בגמ' דילן היכי דמי אילימא בין גבבא דעמרא חיורא לגבבא דתכלתא הא בליליא נמי מידע ידיע אלא בין תכלת שבה וכו' ופי' רש"י ז"ל גזת צמר שנצבעה תכלת ויש בה מקומות שלא עלה הצבע יפה ואינו כן כדמשמע הכא דאמרי' וראיתם אותו מן הסמוך לו אלא בציצית הכתובה בק"ש מיירי שנותנין בו ג' חוטי לבן דהיינו ששה וחוט אחד של תכלת דהיינו שנים ובאחד מן השניים הוא כורך על השבעה ואינו ניכר אלא ביום וכן פי' בערוך. ומאי דאמר שבה תכלת הכתובה בה והיינו בק"ש דקתני מן הסמוך לו [נ"ב לציצית שבשפת הבגד] דהיינו הלבן שבגדיל תכיר התכלת שאצלו: נכר בין הצבועים דוראיתם אותו לשון אות משמע ומיעוט הוא ואם אין שהיכר אלא בין תכלת ללבן אי אתה מכיר אם הוא שחור או תכלת ואותו משמע שתכירוהו בבירור גמור צבעו ועינו הילכך בעיא אור גדול עד שיכיר בין תכלת לכרתי: וראיתם אותה אין כתיב כאן דמצוה לשון נקיבה ובמצוה הזאת תזכרו כל המצות: מקבל פני שכינה כדמפרש ואזיל שהתכלת וכו': ורקיע דומה לכסא דכתיב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר ובכסא כתיב ספיר אלמא רקיע כמחזה כסא: ואיכא למידק אמתניתין מאי קאמר ר"מ וראיתם אותה אין כתיב כאן דמשמע דמדינא אותה הוה ליה למכתב והא רבנן מן הסמוך לציצית דהיינו גדיל... דדרשי' ומשמע דמדכתיב אותו חסר דרשי דהוי עמו מן הסמוך לו ותו קשה מאי ראיה מביאין מציצית לזמן ק"ש וי"ל דהכי מוכחים וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' אי זו היא מצוה שעליה תלויות כל מצות ה' הוי אומר זו ק"ש שכתוב בה

ייחוד

**מאיר נתיב** המוליה. דקאמר כל מי שתוכף ברכה לנטילת ידים אין השטן מקטרג באותה סעודה ואי קאי על נטילה אחרונה וברכת המזון דכבר עברה הסעודה מאי דהוה הוה עכ"ל. וכן כתב הטור בסימן קס"ו דמתוך הירושלמי משמע דמים ראשונים קאי וקשה המגלה פנים על דברי התוספות (סוטה דף ל"ע) דה"ת כל כהן דהביאו דברי הירושלמי דהכא ואעפ"כ פירשו דמיירי על ברכה דקרא דהיינו ברכת המזון ומכח קושיא זו כלה לומר שתוספת שם לא היו גורסין האי דר' יוסי בר בון כל מי שהוא תוכף וכו' אבל לפי זה קשה מאוד על מהרש"ס מכתב ידו הקדושה הירושלמי דלפנינו ואעפ"כ הבין שמים אחרונים וברכת המזון קאי. וי"ל דלא קשה מידי דאיתא בסנהדרין (דף כ"ע) וברש"י מביא דברי הגמרא בפירושו לאורייתא וז"ל אחר כדברים האלה. אחר דבריו של שטן שהיה מקטרג ואומר מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד וכו' עכ"ל אלמא שהשטן יוכל לקטרג אף אם נגמר הסעודה וכן מצינו באיוב שהעלה עולות מספר בניו ובנותיו כי הקיפו ימי המשתה כדי שלא יקטרג השטן על אותן סעודות. ואמר ר' יוסי בר בון שכל שהוא תוכף לנטילת ידים ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה. לגומר על אותה סעודה. ושפיר קאי על מים אחרונים וברכת המזון כמו שפירש המהרש"ס וכמו שהבינו רש"י ותוספת והרמב"ם. א) ובתוס' שלפנינו גם הגי' „עברים ושפחים" אמה. וכן הביאו ברכת"א בשו"ע או"ח סי' קס"ו. ב) ועיין בספר מלחמות לרמב"ן ומכאן ראיה לפסק הרי"ף ודלא כבעל המאור ע"ש.

במראה דמות כסא: [תני] אחרים אומרים וראיתם אותו כדי שיהא אדם רחוק מחבירו ארבע אמות ומכירו רב הסדא אמר כהדא דאחרים: במה אנן קיימין אם ברגיל אפי' ברחוק כמה הכים ליה ואם בשאינו רגיל אפי' קרוב ליה לא הכים ליה אלא כן אנן קיימין ברגיל ושאינו רגיל כההוא דאזיל לאכסניא ואתי לקיצין. אית תנאי תני בין זאב לכלב בין חמור לערוד. ואית תנאי תני כדי שיהא אדם רחוק מחברו ד' אמות ומכירו. הוון בעין מימר מן דמר בין זאב לכלב וכו' כמן דמר בין תכלת לכרתי ומן דמר כדי שיהא אדם רחוק מחברו ארבע אמות ומכירו כמן דמר בין תכלת ללבן. [תני] אבל אמרו מצותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום א"ר זעירא ואנא אמרית טעמא (תהלים ע"ב) ייראוך עם שמש. אמר מר עוקבא ותיקין היו משכימין וקורין אותה כדי שיסמכו לה תפלתן עם הנץ החמה. תני אמר ר' יהודה מעשה שהייתי מהלך בדרך אחר ר' אלעזר בן עזריה ואחר ר' עקיבא והיו עסוקין במצות והגיע עונת קרית שמע והייתי סבור שמא נתייאשו מקרית שמע וקריתי ושניתי ואחר כך התחילו [הם] וכבר היתה החמה על ראשי ההרים:

**עד** הנץ החמה: ר' זכריה *) בריה דר' יעקב בר זבדי בשם רבי יונה כדי שתהא החמה מטפטפת על ראשי ההרים:

**רבי** יהושע אומר עד ג' שעות: ר' אידי ורב המנונא ורב אדא בר אחא בשם רב הלכה כר' יהושע בשוכח. ר' הונא אמר תרין אמוראין חד אמר בשוכח. מגיב ליה חבריה וכי יש הלכה בשוכח. כך היא הלכה ולמה אמרו בשוכח כדי שיהא אדם מזרז עצמו לקרותה בעונתה:

**[הקורא** מכאן ואילך וכו']: (ה.) תמן תנינן מפסיקין לקרית שמע ואין מפסיקין לתפלה [מאי טעמא] א"ר אהא קרית שמע דבר תורה. ותפלה אינה דבר תורה. א"ר בא ק"ש זמנה קבוע תפלה אין זמנה קבוע. א"ר יוסי ק"ש אינה צריכה כוונה תפלה צריכה כוונה. א"ר מנא קשייתה קומי ר' יוסי אפילו תימא קרית שמע אינה צריכה כוונה שלשה פסוקים הראשונים צריכין כוונה. מן גו דאינון ציבחר מיכוין. רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יוחי כגון אנו שעוסקין בתלמוד תורה אפי' לקרית שמע אין אנו מפסיקין. ר' יוחנן אמר על גרמיה כגון אנו שאין אנו עסוקין בתלמוד תורה אפילו לתפלה אנו מפסיקין. דין כדעתיה ודין כדעתיה ר' יוחנן כדעתיה. דר' יוחנן אמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כלו למה שאין תפלה מפסדת ר' שמעון כדעתיה דר' שמעון אמר אילו הוינא קאים על טורא דסיני בשעתא דאיתיהיבא תורה לישראל הוינא בעי קומוי דרחמנא דיתברי לבר נש תרין פומין חד דהוה לעי באורייתא וחד דהות עביד כל צרכיה. חזר ואמר ומה אין חד הוא לית עלמא יכיל קאים ביה מן דילטוריא דיליה אלו הוו תרין על אחת כמה וכמה: א"ר יוסי קומי ר' ירמיה אתיא דר' יוחנן כר' חנינא בן עקביה דתניא כותבי ספרים תפלין ומזוזות מפסיקין לקרית שמע ואין מפסיקין לתפלה. ר' חנינא בן עקביה אומר כשם שמפסיקין לק"ש כך מפסיקין לתפלה ולתפילין ולשאר כל מצותיה של תורה א) : ולא מודי ר"ש שמפסיקין לעשות סוכה ולעשות לולב. ולית ליה לר"ש הלמד על מנת לעשות ולא הלמד [על מנת] שלא לעשות שהלמד [על מנת] שלא לעשות נוח לו שלא נברא: ואמר ר' יוחנן הלמד שלא לעשות נוח לו אילו נהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לעולם: טעמא דר"ש (ה:) זהו שינון וזהו שינון ואין מבטלין שינון מפני שינון: והא תנינן הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שהוא קורא בתורה. הא בעונתה חביבה מד"ת א"ר יודן ר"ש על ידי שהיה תדיר בד"ת לפיכך אינה חביבה עליו יותר מד"ת: א"ר אבא לא תנינן אלא כאדם שהוא קורא בתורה. הא בעונתה כמשנה היא: ר"ש כדעתיה דאמר ר"ש העוסק במקרא מדה שאינה מדה ורבנן עבדי מקרא כמשנה:

**מתני'** ב"ש אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו ובבקר יעמדו שנאמר (דברים ו') ובשכבך ובקומך ובית הלל אומרים כל אדם קורין כדרכן שנאמר (שם) ובלכתך בדרך א"כ למה נאמר ובשכבך ובקומך בשעה שבני אדם שוכבין ובשעה שבני אדם עומדין:

**[גמ']** הא דבית הלל מקיימין תרי קראי ומה מקיימין בית שמאי בשבתך בביתך ובלכתך בדרך [כהדא דתני] בשבתך בביתך פרט לעוסקין במצות ובלכתך בדרך פרט לחתנים תניא מעשה בר' אלעזר בן עזריה ור' ישמעאל שהיו שרוין במקום אחד והיה רבי אלעזר בן עזריה מוטה ורבי ישמעאל זקוף הגיע זמן ק"ש נזקף ר' אלעזר והטה ר' ישמעאל א"ל ראב"ע לר' ישמעאל אומרים לאחד בשוק מה לך זקנך מגודל והוא אומר יהא כנגד המשחיתים [אף כן עתה] אני שהייתי מוטה נזקפתי ואתה שהיית זקוף הטית א"ל אתה נזקפת כדברי ב"ש ואני הטיתי כדברי ב"ה. ד"א שלא יראוני התלמידים ויעשו הלכה קבע כדברי בית שמאי:

**מתני'** א"ר טרפון אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדברי בית שמאי וסיכנתי בעצמי מפני הלסטים אמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל:

**[גמ']** חברייא] אמר ר' יוחנן דודים דברי סופרים לדברי תורה והביבין כרברי

*) בעל ספ"ד הביא זבדיה בריה דר"י ב"ז וכן לקמן פ"ג ה"ה ורבינו גרס כאן וכן לקמן זכריה.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

ייחוד ה' ואהבתו ומסירת גופו וממונו על תורתו [נ"ב: ותקראוה בזמן... וראיתם והכי איתא] בפ' התכלת דגרסינן התם ורבנן האי וראיתם אותו מאי עבדו ליה מיבעי להו לכדתניא וראיתם אותו וזכרתם עשה מצוה זו וזכור מצוה אחרת התלויה בה ואי זו זו ק"ש כדתנן מאימתי קורין את שמע בשחרין משיכיר בין תכלת ללבן ועלה מקשה ר"מ אותה אין כתיב כאן וכו': בהדא דאחרים הלכה כאחרים וצ"ל דהאי אחרים לאו א) ר"מ הוא [נ"ב: דכתיב בצלם אלהים עשה את האדם?]: הכים ליה מכיר אותו: ואתי לקיצין לפעמים: בין זאב לכלב וצריך אור הרבה דכמעט דומין הן: ערוד חמור הבר: מצותה עם הנץ החמה כוותיקין שגומרין אותה עם הנץ החמה: ייראוך עם שמש [נ"ב: מתי מתייראין ממך... שמוראך מקבלין עלי... שקבלה עול מלכות שמ... [שמים] עם שמש סמוך לגאת... עם הנץ החמה]: ותיקים ענוים דהאי רוה מלשון אחזתו ויתוק במי שאחזו לשון הולאה: מגיב ליה חבריה ומשיב לו חברו: וכי יש הלכה בשוכח כיון דקיי"ל לא הפסיד בברכות אפי' מכאן ואילך ובמה ניכר הלכה בשוכח: תמן תנינן בפ"ק דשבת מפסיקין לק"ש כגון אם ישב לפני הספר או בסעודה [נ"ב: או חברים שהיו עסקים בתורה]: ק"ש דבר תורה מצות עשה דאורייתא: ופריך ותפלה אינה דבר תורה והא תניא בריש פרק תפלת השחר ולעבדו בכל לבבכם זו תפלה ג): תפלה אין זמנה קבוע מן התורה דדוד הוא דאמר ערב ובקר וצהרים אשיחה וגו' אי נמי אבות תקנו נמי הזמן אבל באורייתא לא כתיב אלא ועבדתם וגו' ומהאי טעמא נמי נשים חייבות כדתנן בפ' מי שמתו: אינה צריכה כוונה מעל לבבך ואילך כדלקמן ולא טריד לביה כדקאי מן הסעודה אבל תפלה כולה בעיא כוונה ולביה מטריד הילכך אינו מפסיק: דאינון ציבחר שהן מעטים: אפי' לק"ש אין אנו מפסיקין כי הסיא דאמרי מסיר אזנו משמוע תורה וכו': ר' יוחנן אמר על גרמיה כלומר ור' יוחנן דידיה אמר: כל היום מתפלל אע"ג דמפסיק מת"ת: חד דהוה לעי באורייתא דהוה חביבא ליה כל כך ולכבדה היה רוצה לשון אחרת ואילו לתפלה לא קא בעי: זו שינון וזו שינון תפלה וק"ש שינון ות"ת שינון ואין מתבטל שינון מפני שינון: הא בעונתה חביבא מד"ת ואמאי לר"ש אין מפסיקין לק"ש: כמשנה היא ור"ש כי קאמר אין מפסיקין ממשנה הוא דקאמר: מדה שאינה מדה דמשנה עדיפא מפני שתלויה בגירסא ועוד שהיא פי' המצות [נ"ב: ומקרא כתוב ועומד]: מקרא כמשנה ובעונתה יותר ממשנה הילכך מפסיקין: מן א"ר אחא ק"ש דאורייתא עד ורבנן עבדי מקרא כמשנה כל הסוגיא פ"ק דשבת ירושלמי:

**מתני'** יטו על לדיהן: בשכבך דרך שכיבה: ובקומך בקימה: כדרכן או בקימה או בשכיבה או בישיבה או מהלך:

**גמ'** פרט לעוסק במצוה מפרש לה בגמ' דילן בשבת דידך ובלכת דידך הוא דמחייבת הא דמצוה פטירת: ובלכתך בדרך פרט לחתן ואע"ג דחתן נמי עוסק במצוה הוא אי לאו קרא יתירא לא נפקא לן דכיון דעוסק במצוה לא כתיב בקרא בהדיא אלא מיעוטא בעלמא הוא דדרשינן הוה אמינא דוקא עוסק במלאכת מצוה דאיכא טירחא אבל חתן דטירדא דמחשבה הוא שמחשב על בעילת בתולים אי לאו קרא לא איתמעוט: נזקף ר' אלעזר בן עזריה ועמד כב"ש ובק"ש של שחרית הוה ועובדא דגמ' דילן בק"ש של ערבית: זקנך מגודל נאה ומגודל: והוא אומר להם הואיל וקלסתם אותו אף הוא יהא כנגד המשחיתים הגידול הזה יהא נתון לתער ולמספריים שאביא עליו ואשחיתנו כן פי' רש"י ז"ל ובעל הערוך פי' המשחיתים המגלחים ומשחיתים זקנם כנגדן זה מגדל זקנו כלומר זה חילוף מעשיהם ונמצא זה חולק עליהם כך זה הטה וזה נזקף ע"כ: אני שהייתי מוטה עמדתי זקוף והריני כמקלם מעשיך שהיית זקוף ואתה הטית: ד"א שלא יראו התלמידים וכו' בגמרין מפרש וכי תימא ב"ה נמי אית להו מטין דמטין נמי סרי ובכל ענין ה"מ דמוטה ואתי מעיקרא אבל הכא כיון דעד השתא הוית זקוף והשתא הטית אם לא נזקפתי אני אמרי ש"מ כב"ש ס"ל ויעשו הלכה קבע כדברי ב"ש ודכוותה נמי הכא דסברי דק"ש של שחרית הוה עובדא [נ"ב: נימא הכי וכ"ת ב"ה נמי... עומדין וקורין ה"מ דקא.. מעיקרא אבל הכא כיון דעד השתא הווית מוטה ונזקף אם לא הטיתי וכו']: **מתני'** א"ר טרפון וכו': **גמ'** דודים דברי סופרים קרובים והאהובים

**מאיר נתיב** א) על מלת "לאו" נכר העברת קולמוס, ואיני יודע מי העביר הקולמוס ועי' תוס' ברכות דף ע': שאמרו וצריך לומר דהאי אחרים לאו ר' "מאיר" ומהרב"ש יאמר "וג"ע" ? [המגיה ממגנצא]. ג) זהו דבר תדם נגד כל המפרשים שפירשו ותפלה אינה דבר תורה בניחותא ולמדו כן מגמ' דילן ברכות (דף כ"א ע"א) ומהאי דסוכה דנוטלו על פולחנו וממשמעות דרב"י ותוספת בשבת (דף ט' ע"ב) אבל פירוש המפרשים כאן קשה לסולמו דא"כ מאי קאמר ר' בא ק"ש זמנה קבוע תפלה אין זמנה קבוע. ואם כבר אמר ר' אחא דתפלה מדרבנן מאי קאמר ר' בא דתפלה אין זמנה קבוע. הלא זמנה קבוע ג' פעמים ביום כמו ששנינו בתוספתא פרק ג' דברכות וז"ל כשם שנתנה תורה קבע לקריאת שמע כך נתנו חכמים קבע לתפלה. הילכך לריכין לומר כמו שפירש המהרש"ס ותפלה אינה מן התורה. בתמיה? ומשני ר' בא ק"ש זמנה קבוע מן התורה. תפלה אין זמנה קבוע מן התורה. ונראה שהרמב"ם שפסק פ' א' הלכה א' מהלכות תפלה דתפלה מצות עשה מן התורה. הביא לו ראיה מדברי בני מערבא דהכא והקשה עליו הרמב"ן מהאי דברכות וסוכה דמשמע שם דתפלה דרבנן ואם כן מקרא דעבדתם את השם וגו' זו היא תפלה אסמכתא בעלמא הוא. וכתב שם הכסף משנה דמסוכה לק"מ דמיירי על פולחנו דהיינו תפלת מנחה. וכבר יצא מדאורייתא בתפלת שחרית. אבל האי דבעל קרי (ברכות כ"א) מתרץ בדוחק. ונראה לי דגם משם לא קשה מידי דמפני שאין זמן התפלה קבוע מדאורייתא בעל קרי אינו יכול להתפלל עד שטבל כמו שאמרו ז"ל עיר שמעיינו רחוק הרי זה קורא את שמע ויורד וטובל ועולה ומתפלל. ומה שכתב הרמב"ן ביטול בעל קרי לעמוד כמה ימים בקרי. זה אינו. דהקשו בירושלמי (פ' מי שמתו הלכה ד') על ההוא דר' יהושע בן לוי דאין קרי אלא מתשמיש המיטה מהברייתא דבעלי קריין טובלין ביום הכיפורים בצינעא ויוה"כ אסור בתה"מ ומזה נראה לתלמידין בבעל קרי חייב לטבול בו ביום דאם לא כן מאי קושיא דילמא שימש מטתו לפני כמה ימים וכן מוכח מהסיפא דאמר ר' אסי תולה שפימש מיעתו יטבול וימות. משמע שמוטל עליו על הבעל הקרי לטבול בו ביום ואם כן תפלה בזמנה לבעל קרי אינה אלא מדרבנן ביטול לאחר מדאורייתא לאחר טבילה. אבל תפלה עלמה פעם אחת בכל יום (ולא נוסח התפלה) היא מצות עשה מן התורה ועיין בל"ח ברכות כ"א דה"מ ספק התפלל וכו'. ג) הוא נגד הגמרא דילן סוכה כ"ו ע"א דשם איתא תניא אמר רבי חנניא בן עקביא כותבי ספרים תפילין ומזוזות וכו' פטורים מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה וכו' ועיין מגן אברהם סימן ל"א ס"ק ע' שסבר דהירושלמי מיירי דכשאפשר לקיים שתיהן אבל כשאי אפשר לקיים שתיהן פטור דהא ר"ח בן עקביא גופא אמר בגמרא דפטור והירושלמי אמר דחייב עכ"ל מגן אברהם ולפס נייבב בזה שהלמב"ם שמעו הברייתא הנ"ל דסוכה וסמך על מה שכתב בריש ה' ק"ש ובהלכות סוכה דהעוסק במצוה פטור ממצוה. ולפי זה הברייתא דסוכה מיירי בדאי אפשר לקיים שתיהן. אבל האור זרוע (חלק שני סימן רל"ע) מדחה שבלה כזו בשתי ידים וזה לשונו בלכתך בדרך פרט לשלוחי מצוה ואי אינו יכול לקיים את שניהם אמאי איצטריך קרא למיפטריה דמאי עטמא יסתלק מן המצוה שעוסק בה ויתעסק במצוה אחרת אפילו מצוה קלה לא שביק בעבור מצוה חמורה שאין אתה יודע שכרן של מצות ואל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא ודאי אע"פ שיכול לקיים את שניהם פטריה רחמנא וגזירת מלך היא וכו' וכן הא דתניא ר' חנניא בן עקביא אומר וכו' ואע"פ שיכול לקיים את שניהם. לזה איצטריך קרא. אבל בשעה שהוא כותב תפילין ומזוזות באיזה יכול בשלשה שעה להתפלל או להניח תפלין מפני שמתבטל מכתיבה נהה לא אצטריך קרא למשבלה הוא פטור כיון שאינו יכול לקיים את שניהם דלמאי יניח מצוה שהוא עוסק בה ויתעסק במצוה אחרת, וכן כתב הר"ן בפרק קמא דקידושין שבשמתחיל במצוה אע"פ שאפשר לעשותה ע"י אחרים אם נזדמנה לו מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים לא יניח את הראשונה דהא קי"ל העוסק במצוה פטור מן המצוה ולא מפלגינן בין מצוה למצוה. ועיין תוספות מ"ק דף ט' ע"ב דהביאו ראיה מהירושלמי דהכא דמפסיקין תלמוד תורה לעשות סוכה ולולב וכן פסק הרמב"ם הלכות ת"ת פ' ג' הלכה ד' דבמצוה דאי אפשר לעשות על ידי אחרים יעשה המצוה ויחזור לתלמודו.

בדברי תורה [דכתיב] (שה"ש ז') וחכך כיין הטוב. שמעון בר ווא בשם ר' יוחנן דודים דברי סופרים לד"ת וחביבין יותר מד"ת [דכתיב] (שם א') כי טובים דודיך מיין. ר' בא בר כהן בשם ר' יהודה בן פזי תדע לך שחביבין דברי סופרים מד"ת שהרי ר' טרפון אילו לא קרא לא היה עובר אלא בעשה ועל ידי שעבר על דברי ב"ה נתחייב מיתה על שם ופורץ גדר ישכנו נחש (קהלת י'): תני ר' ישמעאל ד"ת יש בהן איסור ויש בהן היתר. יש בהן קולין ויש בהן חומרין אבל דברי סופרים כולן חמורין הן. תדע לך שהוא כן דתנינן תמן האומר אין תפלין לעבור על ד"ת פטור. חמש טוטפות להוסיף על דברי סופרים חייב: ר' חנניה בריה דר' אדא בשם ר' תנחום בר חייא חמורים דברי זקנים מדברי נביאים (ט.) דכתיב (מיכה ב') אל תטיפו יטיפון לא יטיפו לאלה וכתיב (שם) אטיף לך ליין ולשכר נביא וזקן למה הן דומין למלך ששולח שני פלמנטורין שלו למדינה על אחד מהן כתב אם אינו מראה לכם חותם שלי וסמנטורין שלי אל תאמינו לו ועל אחד מהם כתב אע"פ שאינו מראה לכם חותם שלי האמינוהו בלא חותם ובלא סמנטורין כך בנביאים כתיב (דברים י"ג) ונתן אליך אות או מופת ברם הכא על פי התורה אשר יורוך (שם י"ז): הדא דתימר משיצתה בת קול אבל עד שלא יצתה בת קול כל הרוצה [לעשות כדברי בית הלל עושה כדברי בית שמאי עושה] להחמיר על עצמו ולנהוג כחומרי בית שמאי וכחומרי בית הלל על זה נאמר (קהלת ב') והכסיל בחשך הולך. כקולי אלו ואלו נקרא רשע אלא אי כקולי וכחומרי דדין אי כקולי וכחומרי דדין. הדא דתימר עד שלא יצתה בת קול אבל משיצתה בת קול לעולם הלכה כב"ה וכל העובר על דברי ב"ה חייב מיתה. תני יצתה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלהים חיים*) אבל הלכה כדברי ב"ה [לעולם] איכן יצתה בת קול א"ר ביבי בשם ר' יוחנן ביבנה יצתה בת קול:

**מתני'** בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה אחת ארוכה ואחת קצרה מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר. לקצר אינו רשאי להאריך. לחתום אינו רשאי שלא לחתום. שלא לחתום אינו רשאי לחתום:

**[גמ']** ר' סימון בשם ר' שמואל בר נחמן על שם (יהושע א') והגית בו יומם ולילה שתהא הגיית היום והלילה שוין: ר' יוסי בר אבין בשם רבי יהושע בן לוי על שם (תהלים קי"ט) שבע ביום הללתיך ר' נחמן בשם ר' מני כל המקיים שבע ביום הללתיך כאילו מקיים והגית בו יומם ולילה. מפני מה קורין שתי פרשיות הללו בכל יום ר' לוי ור' סימון ר' סימון אמר מפני שכתוב בהן שכיבה וקימה. ר' לוי אמר מפני שעשרת הדברות כלולין בהן. אנכי ה' אלהיך (שמות כ') שמע ישראל ה' אלהינו. (דברים ו') לא יהיה לך אלהים אחרים. ה' אחד. לא תשא את שם ה'. ואהבת את ה' מאן דרחים למלכא לא משתבע בשמיה ומשקרא. זכור את יום השבת. למען תזכרו וגו' [ותניא] רבי אומר זו [היא] מצות שבת שהיא שקולה כנגד כל מצותיה של תורה: [אמר ר' אלעזר בר אבינא] כתיב (נחמיה ט') ואת שבת קדשך הודעת להם ומצוות וחקים וגו' [מהו מצוות מלא] להודיעך שהיא שקולה כנגד [כל] מצותיה של תורה. כבד את אביך וגו' למען ירבו ימיכם וימי בניכם. לא תרצח. ואבדתם מהרה מאן דקטל יתקטל. לא תנאף. לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וא"ר לוי ליבא ועינא תרין סרסורי דחטאה [נינהו]. כתיב (משלי כ"ג) תנה (ט:) בני לבך לי ועיניך דרכי תצרנה אמר הקב"ה אי יהבית לי לבך ועינך אנא ידע דאת דילי. לא תגנוב. ואספת דגנך (דברים י"א) ולא דגנו של חברך. לא תענה ברעך עד שקר. אני ה' אלהיכם. וכתיב (ירמיה י') וה' אלהים אמת מהו אמת שהוא אלהים חיים ומלך עולם. א"ר לוי אמר הקב"ה אם העדת לחברך עדות שקר מעלה אני עליך כאלו העדת עלי שלא בראתי שמים וארץ. לא תחמוד בית רעך. וכתבתם על מזוזות ביתך. ביתך ולא בית חברך: תמן תנינן אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם בירכו וכו' מה בירכו רב מתנה אמר בשם שמואל זו ברכת התורה וקראו עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר. ר' זריקא בשם ריש לקיש זאת אומרת שאין הברכות מעכבות. א"ר בא אי מן הדא לית ש"מ כלום דעשרת הדברות הן הן גופה של שמע דרב מתנה ור' שמואל בר נחמן תרויהון אמרין בדין היה שיהו קורין עשרת הדברות בכל יום ומפני מה אין קורין אותן מפני טינת א) המינין שלא יהו אומרים אלו לבדם נתנו למשה בסיני ר' שמואל בר נחמן בשם רבי יהודה בר זבידא בדין היה שיהו קורין פרשת בלק בכל יום [בק"ש] ומפני מה אין קורין אותה שלא להטריח על הצבור. ר' חונא אמר מפני שכתוב בה שכיבה וקימה. ר' יוסי בר בון אמר מפני שכתוב בה יציאת מצרים ומלכות בית דוד ר' אלעזר אמר מפני שכתובה בתורה ובנביאים ובכתובים אמר להם הממונה ברכו. ברכה אחת וכו': מה בירכו אמר רב מתנה בשם שמואל זו ברכת התורה והלא לא בירכו יוצר המאורות. ר' שמואל אחוי דר' ברכיה עדיין לא יצאו המאורות. ותימא יוצר המאורות: ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא. מה ברכה א"ר חלבו זו היא. השוכן בבית הזה יטע ביניכם אהבה ואחוה שלום ורעות: שמואל אמר השכים לקרות קודם ק"ש צריך לברך לאחר ק"ש אין צריך לברך: א"ר בא והוא ששנה על אתר. ר' חונא

*) גר"ח עירובין גרס אלו ואלו דברי אלהים חיים הם דורשין.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

ואהובים על התורה כלומר התורה חולקת כבוד לד"ס כדיליף וחכך כיין הטוב דברי חכך ערבים כיין הטוב דהיינו התורה: **חביבים יותר מד"ת** כדיליף כי טובים דודיך מיין: **נתחייב מיתה** כדתנן כדאי היית לחוב בעצמך וכו' [נ"ב: וזקן ממרא אתה בעשית מעשה נגד קבלתן דב"ה על פי המקרא]: **דתנינן תמן** בפ' הנחנקין האומר אין תפלין זקן שהורה ואמר אין תפלין בתורה פטור. דאין זו הוראה דזיל קרי בי רב הוא: **חמש טוטפות** אע"פ שאין דבר זה אלא להוסיף על דברי סופרים חייב דמדרש סופרים הוא לטטפת לטוטפות הרי כאן ד' והאי דברי סופרים דמתני' תורה שבעל פה הוא והוא זכר לדבר: **אל תטיפו יטיפון** וגו' אטיף לך ליין ולשכר וגו' שני המקראות מורים מיעוט חשיבות שהיו מחשיבים לנביאים כדכתיב לו איש הולך רוח ושקר כזב אטיף לך ליין ולשכר ולא מצינו לעג כזה על הזקנים: **פלמנטורין** נטורין בלשון יון סופרים נוטריו ופולמוס שר בלשון יון כלומר שר הסופרים: **סמנטורין** פי' בערוך מגנפת ויש לפרשו שתי מלות סימן נטורין סימן סופר המלך כלומר חותמו: **הדא דתימא** [נ"ב: הא דתנן כדאי היית לחוב וכו' דמשמע] דהעושה שלא כדברי ב"ה דחייב מיתה הייני אחר שיצתה בת קול כדלקמן ובפ"ק דעירובין נמי איתא: **הכסיל בחשך הולך** מפרש בפ"ק דעירובין כגון שדרה וגלגולת כדאיתא התם: **דברי אלהים חיים** דכולן לבן לשמים ומפרשין התורה ושכר יש לעוסק בדברי זה כמו העוסק בדברי זה: וכבר הארכתי בזה במקום אחר:

**מתני'** שתים לפניה יוצר אור ואהבת עולם: ואחת לאחריה אמת ויציב: ובערב שתים לפניה מעריב ערבים ואהבת עולם: ושתים לאחריה אמת ואמונה והשכיבנו [נ"ב: דהוו להו ז' ברכות על שם שבע ביום הללתיך כדאיתא בגמ']: **אחת ארוכה ואחת קצרה** פי' רש"י ז"ל השכיבנו קצרה היא. והרמב"ם ז"ל פי' דקאי אשתים לפניה בין דשחרית בין דערבית אחת ארוכה שפותח וחותם בה ושנייה אינו פותח בה אלא חותם ודייק כוותיה דלא קתני לפתוח אינו רשאי שלא לפתוח שלא לפתוח אינו רשאי לפתוח. וקשה דקתני בברייתא בגמ' אלו שמאריכין בהן ברכות ר"ה וי"ה והנהו לא אשכחן דפותחין בברוך ור"ת פי' דקאי אאמת ואמונה בין אם אומרה ארוכה כגון דאמר פרשת ציצית [נ"ב: לר' אלעזר בן עזריה] בין אם לא אמר אליבא דרבנן דאמרינן לקמן למ"ד מתחיל ואינו גומר דאמר הכי מודים אנחנו לך על שהוצאתנו ממצרים ופדיתנו מבית עבדים וכו' [נ"ב: דכיון דלא אמר ה' אלהים אין צ"ל אמת ואמונה] ומהם אנו למדים שלפי הפרשיות שהיו קורין היו עושין נוסח הברכה של אמת ואמונה וא"כ לרבנן דאין אומרים יציאת מצרים בלילה אין אומרים עד הפודנו מיד מלכים מלכנו הגואלנו מכף כל עריצים וכו' וירם קרננו על כל שונאינו וכו' ומדלג ואומר מודים אנחנו לך וכו' המעביר בניו וכו' ונאמר כי פדה ה' את יעקב בא"י גאל ישראל [נ"ב: והטעם דיש סוף בלילה נבקע] ופי' אחת אחת כמו אחת בעולות ואחת ארוסות דהחולץ: **מקום שאמרו להאריך** כגון הנהו דמנינן בגמ' ברכות ר"ה ויוה"כ ודומיהן: **שאמרו לקצר** כגון ברכות הפירות והמצות: **לחתום** בברוך כגון הני ז' ברכות דתקון לק"ש: **שלא לחתום** כגון ברכת הפירות והמצות:

**גמ'** שתהא הגיית היום והלילה שוין דאמאי הקינו ברכות התורה לק"ש דערבית ולא סמכו אברכת התורה דיום וקאמר כדי שתהו הגיותיה שוין: **על שם שבע ביום הללתיך** פי' רש"י ז"ל שחרית שתים לפניה וכו' והרשב"א ז"ל היה גורס כאן גירסא אחרת ופי' בלשון אחר א): **מפני מה קורין שתי פרשיות הללו** דאין חיוב מן התורה לדעת היותר מחמיר אלא פרק ראשון: **תמן תנינן** במס' תמיד אמר להם הממונה התם מסדרי לכוליה סדר עבודות השחר וקתני דלאחר שסדרו על גב הכבש האברים ומלחום ירדו ובאו ללשכת הגזית והומר להם הממונה ברכו ברכה אחת. והתם משמע דמברכות שלפני ק"ש היא זו ברכות התורה אהבת עולם שיש בה מעין ברכת התורה ותן בלבנו ללמוד וללמד וכו': **שאין הברכות מעכבות** דכי בירכו ברכות התורה קראו מיד עשרת הדברים נמצאו קורין שמע בלא ברכה שנתקנה עליה וש"מ לא עליה נתקנו לעיכובא וכן דעת רב האי גאון ז"ל ולפנים אכתבנו: **עשרת הדברות הן הן גופה של ק"ש** וכיון דדמו לה כגופה דמי: **בדין היה שיהו קורין פרשת בלק** בלילה וביום כדמפרשי לקמיה טעמא אמוראי: **שלא להטריח את הציבור** ומפרש בגמ' דילן דצריך לקרותה כולה כדמפרש ... כל פרשה דלא פסקה משה לא פסקינן אלא כדי שלא להטריח את הצבור וכדלקמיה: **מפני שכתובה בה שכיבה וקימה** בדין היה לקרותה [נ"ב: דאיכא מזיקין ..ה כיון דתקין רבנן.. כור והסר שטן ... ומאחרינו בדין.. רותה כיון ...] שכתוב בה כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו והויא הבטחה נגד המזיקין מפורשת: **יציאת מצרים ומלכות בית דוד** דכתיב אל מוציאו ממצרים וכתיב דרך כוכב מיעקב: **מפני שכתובה בתורה** וכו' בדין היה לקרותה כיון שחשובה כל כך שכתובה וכו': ובנביאים ובכתובים בנביאים בספר מיכה עמי זכר נא מה יעץ ובכתובים בספר עזרא [נחמיה י"ג א'] ביום ההוא נקרא בספר משה וגו': **אמר להן הממונה** כמו גופא: **והלא לא בירכו יוצר המאורות** ואמאי מסרסי לברכות: **עדיין לא יצאו המאורות** דהכתי לא מטא זמן דמקמי הנץ החמה היה כדאמרינן לעיל הקורא שמע עם אנשי משמר לא יצא מפני שמקדימין ומכי מטא זמן יוצר אור הוו אמרי: **למשמר היוצא** שהמשמרות מתחלפות ביום השבת כדמשמע במסכת סוכה ומפרש במכילתין משמר היוצא אומר למשמר הנכנס השוכן בבית הזה וכו' ומשמע שהיו חותמין בה בא"י מברך עמו בשלום: **על אתר** לאלתר שלמד מיד באותו מקום: מדרש

**מאיר נתיב** א) בפירוש מהרש"ס: והרשב"א ז"ל היה גורס כאן גירסא אחרת ופי' בלשון אחר. וזה לשון הרשב"א סוף פ' קמא דברכות על המשנה אמר רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה וכו' כתב הראב"ד ז"ל תמה אני בתחלה שלא היו מזכירים יציאת מצרים. נמצא שלא היו אומרים לא פרשת ציצית. לא אמת ואמונה. אם כן ב' לאחריה היכי משכחת לה. ונראה לי כי מה שאמר ולא זכיתי מן התורה קאמר ולעולם היו קוראים פרשת ציצית. אמת ואמונה מדברי חכמים. ע"כ: ואני תמה על זה על הקושיא ועל תירוצה דודאי לא היו קורין אותה פרשה כלל וא"ס היו אומרים ב' לאחריה אלא שלא היו אומרים אמת ואמונה אלא מודים אנחנו לך כדאיתא לקמן (יד:) גמ' אלו הן בין הפרקים ולא שהיו אומרים כאותו נוסח שאמרו שם שמזכירים בו יציאת מצרים אלא שמשם אנו למדים שלפי הפרשיות שהיו קורין היו עושים נוסח ברכה שלאחריה ולעולם לא היו קורין פרשת ויאמר כלל שאלו היו קורין לא היה אומר לא זכיתי שתאמר לקמן (יד:) משמע שבתקנת המקומות לא היו קורין אותה כלל וה"נ משמע בירושלמי דאמרו שם מפני מה תקנו בשחר שתים לפניה ואחד לאחריה ובערב שתים לפניה ושתים לאחריה ואמרו כדי להשוות מדת יום ומדת לילה כלומר דבשחר קורא שלוש פרשיות ושלושה ברכות הרי שש ובערב שתי פרשיות וארבע ברכות הרי שש כדי להשוות מדת יום למדת לילה. וחד אמר משום שבע ביום הללתיך. דאלמא פעמים שלא היו קורין פרשת ויאמר כלל ואעפ"י כן היו מברכין שתים לאחריה. ופירוש שבע כלומר שבע ברכות. ובמדרש תלים מצאתי במזמור שגיון לדוד זהו שאמר הכתוב שבע ביום הללתיך [בנוסח שלפנינו במדרש תלים הוא במזמור למנצח בנגינות על השמינית] אמר ר' יהושע בן לוי אלו שבע מצות שבק"ש יוצר אור ואהבה רבה שמע והיה אם שמוע ויאמר ואמת ויציב וגאל ישראל ולפי שאין מצות ציצית ערבית מוסיף פורש סוכת שלום. (עכ"ל הרשב"א בחדושיו על מס' ברכות). ב) בגמ' דילן ברכות (י"ב.) איתא מפני "פרעותם" המינין. והכשותא פירושה כמו מינת. וכמו שאמרו בחגיגה (ט"ו:) מינא הוה בלבם.

הונא אמר נראין הדברים מדרש צריך לברך הלכות אין צריך לברך: ר' סימון בשם רבי יהושע בן לוי בין מדרש בין הלכות צריך לברך: אמר רב חייא בר אשי נהגין הוינן דיתבין קומי רב ובין מדרש ובין הלכות זקיקינן למיברכה: תני הקורא עם אנשי מעמד לא יצא (י.) שמאחרין היו: ר' זעירא בשם ר' אמי ביומוי דר' יוחנן הוינן נפקין לתעניתא וקרין שמע א) בתלת שעין ולא הוי ממחי בידן. [ר' יעקב בר זבדי בשם ר' אבהו ביומוי דר' חנינא הוינן נפקין לתעניתא וקרינן ק"ש בתר תלת שעין ולא הוי ממחי בידן]: ר' יוסי ור' אחא נפקו לתעניתא אתא צבורא בעון למקרי שמע בתר תלת שעין בעא ר' אחא למחויי בידן א"ל ר' יוסי והלא כבר קראו אותה בעונתה כלום קורין אותה אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך ד"ת. א"ל מפני ההדיוטות שלא יהו אומרים בעונתה הם קורין אותה:

[מקום שאמרו להאריך וכו': תני] אלו ברכות שמאריכין בהן. ברכות ר"ה וי"ה וברכות תענית צבור ומברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא אם בור הוא. ואלו ברכות שמקצרין בהן ברכת המצות והפירות וברכת זמון וברכה אחרונה של ברכת המזון הא כל שאר הברכות אדם מאריך ב). אמר חזקיה מן מה דתני המאריך הרי זה מגונה והמקצר הרי זה משובח הדא אמרה שאין זה כלל: תני צריך להאריך בגואל ישראל בתענית. הא בשש שהוא מוסיף אינו מאריך א"ר יוסי שלא תאמר הואיל והיא מעין י"ח לא יאריך בה לפום כן צריך סימר צריך להאריך בגואל ישראל: [תני] אלו ברכות ששוחחין בהן בראשונה תחלה וסוף. ובמודים תחלה וסוף. והשוחח על כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישוח. ר' יצחק בר נחמן בשם ר' יהושע בן לוי כהן גדול שוחח בסוף כל ברכה וברכה והמלך בראש כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה וברכה. ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי המלך משהוא כורע אינו זוקף עד שהוא משלים כל תפלתו סאי טעמא (מ"א ח') ויהי ככלות שלמה להתפלל אל ה' את כל התפלה ואת כל התחנה הזאת קם מלפני מזבח ה' מכרוע על ברכיו. אי זו [היא] כריעה ואי זו [היא] בריכה. ר' חייא רבא הראה בריכה לפני ר' ונפסח ונתרפא. ר' לוי בר סיסי הראה כריעה לפני ר' ונפסח ולא נתרפא. וכפיו פרושות השמים א"ר אייבו כגון הדין נקרים היה עומד. ר' אלעזר בר אבינא אמר ראה כפים הללו שלא נטנפו בבנין בית המקדש כלום. תני ר' חלפתא בן שאול הכל שוחהין עם ש"צ בהודאה. ר' זעירא אמר ובלבד במודים. (י:) ר' זעירא הוה סמך לקרובה כדי לשוח עמו תחלה וסוף: ר' ייסא כד סליק להכא חמתון גחנין ומלחשין אמר לון ומהו דין לחישה ולא שמע דא"ר חלבו ר' שמעון בר ווא בשם ר' יוחנן בשם ר' חנינא ור' ירמיה בשם ר' מייאשא ר' חייא בשם ר' סימאי ואית דאמרין חברייא בשם ר' סימאי מודים אנחנו לך אדון כל הבריות אלוה התושבחות צור [כל] העולמים חי העולם יוצר בראשית מחיה המתים שהחייתנו וקיימתנו וזכיתנו וסייעתנו וקרבתנו להודות לשמך בא"י אל ההודאות. ר' אבא בר זבדא בשם רב מודים אנחנו לך שאנו חייבין להודות לשמך תרננה שפתי כי אזמרה לך ונפשי אשר פדית בא"י אל ההודאות. ר' שמואל בר אינייא בשם ר' אחא הודיה ושבח לשמך לך גדולה לך גבורה לך תפארת יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתסמכנו מנפילתנו ותזקפנו מכפיפתנו כי אתה הוא סומך נופלים וזוקף כפופים ומלא רחמים ואין עוד מלבדך בא"י אל ההודאות. בר קפרא אמר לך כריעה לך כפיפה לך השתחויה לך בריכה לך הודייה כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש והעושר והכבוד מלפניך ואתה מושל בכל ובידך כח וגבורה ובידך לגדל ולחזק לכל ועתה אלהינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך בכל לב ובכל נפש משתחוים כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך מציל עני מחזק ממנו וגו' בא"י אל ההודאות. א"ר יודן נהגין רבנין אמרין כלהון ואית דאמרין או הדא או הדא. תני ובלבד שלא ישוח יותר מדאי. א"ר ירמיה ובלחוד דלא יעביד כהדין חרדונא אלא כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך (תהלים ל"ה). מילתיה דחנן בר בא פליגי דחנן בר בא אמר לחברייא נימר לכון מילתא טבא דחמית לרב עביד ואמריתה קמיה שמואל קם ונשק על פומי ברוך אתה שוחח בא להזכיר השם זוקף שמואל אמר אנא אמרית טעמא ה' זוקף כפופים. א"ר אמי לא מסתברא [דא] אלא מפני שמי נחת הוא (מלאכי ב'). אמר ר' אבון אילו הוה כתיב בשמי נחת הוא יאות. לית כתיב אלא מפני שמי קודם עד שלא הזכיר שמי כבר גיחת הוא. ר' שמואל בר נתן בשם ר' חמא בר חנינא מעשה באחד ששחח יותר מדאי והעבירו ר'. ר' אמי אמר ר' יוחנן הוה מעביר. א"ל ר' חייא בר אבא לא היה מעביר אלא גוער: [תני] אלו [הן] ברכות שפותחין בהן בברוך. כל הברכות פותחין בהן בברוך. ואם היתה ברכה סמוכה לחברתה כגון [ברכות] ק"ש ותפלה אין פותחין בה בברוך. הותיב ר' ירמיה הרי גאולה. שנייא היא דא"ר יוחנן הלל אם שמעו בבית הכנסת יצא. הותיב ר' אלעזר בר' יוסי קומי ר' יוסי והא סופה א"ל שתים

## פירוש מהר"ש סיריליאו

מדרש צריך לברך מדרש קרוב למקרא כגון מכילתא וספרא וספרי שהם מדרשי המקראות: הלכות משניות: עם אנשי מעמד ישראל שעומדין בשליחות הצבור על הקרבן שנאמר תשמרו להקריב מצוה שיהו שומרין ועומדין על קרבנן הכי דריש ליה בספרי ומאחרים לקרות עד כלות עבודת התמיד ועבר זמנה שעברו כבר הנץ למ"ד וגומרה עם הנץ החמה ולמ"ד עד שלש שעות לא עבר דהא אמרינן בפ' תפלת השחר דלא שהיו בשריפת התמיד על הרוב שתי שעות: בתר תלת שעין מחמת אריכות פיוטין ובקשות ומזמורים: כבר קראו אותה בעונתה בבקר כשאומרים ומייחדין את שמך בכל יום פעמים וכו' וזו היא חובת ק"ש: ויום הכפורים בשנת היובל שמברכין ט' ברכות: [נ"ב: שמקצרין בהן שפותחין בהן... חותם וטעמא מפורש ב... חי' משמע משום דכלה הדא היא וא... תחינה או דבר אחר ב... ברכה אחרונה של ברכת... טעמא בפ' ג' שאכלו... דאורייתא פותחת... דסמוכה לאחרו... דסמוכה לחברתה אינה... ברוך ואין חותמין בה ואע... ברכין בה בבית האבל אי... תוס' דמעיקרא קצרה תקנוה... נו ג' מלכיות...]: וברכת זמון נברך שאכלנו משלו: הא בשש שהוא מוסיף אינו מאריך בתמיהא כלומר ואילו לעיל תניא ברכות תענית צבור שמאריכין בהן: אלו ברכות ששוחחין וכו' בתוספתא תניא לשוח אינו רשאי שלא לשוח שלא לשוח אינו רשאי לשוח ועלה קתני אלו ששוחחין בהן: בראשונה שהוא בה מגן אברהם: מודים תחלה וסוף בתחלת הברכה ובסוף הטוב שמך ולך וכו': כהן גדול שוחח וכו' כל מה שהוא גדול יותר צריך להכניע ולהשפיל עצמו: כריעה היא קידה תרגום ויקוד וכרע והכי איתא בגמ' דילן לוי אחוי קידה קמיה דר' ואיטלע במסכת תענית ובמגילה: בריכה שחיית ברכים: ר' לוי בר סיסי הראה כריעה וכו' בפ' הקורא עומד אמרינן לוי אחוי קידה קמיה דר' ואיטלע ופי' רש"י ז"ל נועץ גודליו ונשען עליהן ושוחה עד שנושק את הרצפה וזוקף ומתוך שאינו יכול להשען על גודליו ואין ידיו מסייעין אותו בזקיפתו וצריך להתאמץ במתניו ומתוך כך נצלע בבוקא דאטמא ע"כ: הדין נקרים טיסו' בלע"ז שמבוטל מלנענע איבריו [נ"ב: תרגום אם בשרי נחוש א.. בישרי קרים היך נחש..]: ראה בכפים הללו שלא נטנפו בבנין דשלמה ע"ה לא בנה הבית מקדשי אביו אלא גזום ומס הטיל על ישראל כמו שאמר רחבעם בנו אבי יסר אתכם בשוטים ואני [איסר אתכם] בעקרבים. והיה שלמה משבח עצמו שממונם של ישראל שגבה לבית המקדש לא נהנה ממנו כלום אלא הכל הוציא בהוצאות הבית: ובלבד במודים אבל בסוף הברכה אין צריך. ולקמן מפרש מה מברכין העם: סמך לקרובה כדי לשוח עמו וכו' ר' זעירא הוה מכוין ואומר מודים דרבנן בנחת ומאריך עד קרוב לסיום הברכה והיה מכוין ומסיים עם ש"צ בסיום הברכה והיה שוחה עמו בסוף הודאה. לקרובה ש"ץ קרוי כן שהוא מקרב לבן של צבור למקום: מודים אנחנו לך וכו' ואנו נוהגין כדאיתא בגמ' דילן בפ' אלו נאמרין מודים אנחנו לך ה' אלהינו ואלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית על שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותחננו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שאנו מודים לך. ופי' רש"י שבח והודאה לשמך על שזיכתנו להכיר שמך ולהודות לך ע"כ: יותר מדאי שיוהרא הוא: כהדין חרדונא לב תרגם ירושלמי חרדונא והצב כשהוא שוחה ראשו זקוף: דלא יעבד וכו' בברכות שחייב לשוח לא יעביד וכו': מילתיה דחנן בר אבא פליגא דכיון דאייתי ר' ירמיה קרא דכל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך למילף מיניה שלא יהא ראשו זקוף אלא כפוף משמע דבשעת זכירת ה' בעינן כפיפה וכדעתיה דר' אמי דלקמיה: ואלו הן ברכות שפותחין בהן בברוך בתוספתא תניא לפתוח אינו רשאי שלא לפתוח ושלא לפתוח אינו רשאי לפתוח. ועלה קתני אלו הן ברכות שפותחין בהן: כל הברכות בין ארוכות בין קצרות כדר' יודן לקמן: ברכה הסמוכה לחברתה כגון ברכות ק"ש שהרי כבר חתם בברכה ראשונה ולכך אינה פותחת אהבת עולם ולא אמת ויציב ואע"ג דק"ש מפסיק ביניהם אברכות דלפניה סמוכה והויא לה סמוכה לחברתה כן פי' רש"י ז"ל. ומצינו לרבינו האי גאון ז"ל שאומר אע"ג דתנן כל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו הרי אמרו אין למדין מן הכללות ומצינו טעון ברכה לאחריו ואין טעון ברכה לפניו ק"ש דאין מברכין אקב"ו על ק"ש ואע"פ כן הרי מברכין לאחריה אמת ויציב וזו ודאי ברכה לאחריה שהרי על כל פרק ופרק ממנה אומרים אמת ועל חותמה שהוא פרשת ציצית אומרים אמת ממצרים גאלתנו יי אלהינו וכו' ע"כ. וכתב הרשב"א ז"ל דכי קאמר הכא דברכות ק"ש אינם פותחות בברוך לאו מברכה אחרונה קאמר אלא מאהבת עולם קאמר שהיא סמוכה לברכה שלפניה בין בשל ערבית בין בשל שחרית ומ"מ אף היא לאו בדוקא נקט לה שהרי לא מעיקר דין סמיכות אינה פותחת בברוך אלא דמעיקרא תקנוה במטבע קצר אלא כיון שברב פעמים היא סמוכה לחברתה אף אם הוא רשאי להקדימה אינה פותחות ועוד שהאריך בזה: ותפלה כל הי"ח ברכות שסמוכין כלן לראשונה לאו פותחות בברוך נינהו ואבות פותחות בברוך הוא ומה שלא תקנו בה מלך העולם כיון דאמרינן אלהי אברהם שגי דדרשינן בפ' ערבי פסחים ואעשך לגוי גדול זה שאומרים אלהי אברהם ואי אמרינן מלך העולם גביה משמע דאין מתכבד באברהם כמו להיות מלך על כל העולם ואינו כן דהוא המליכו בכל העולם והודיעו שמו: והרי גאולה ברכת אשר גאלנו בליל פסחים שהיא פותחת ואע"ג דסמוכה לברכה של קריאת ההלל וכגון דאינו מפסיק בו וכגון שעושה הסדר בבית אחר ומיירי שלא אמרו בבית הכנסת. וקס"ד דכי אמרינן ברכה סמוכה לחברתה דאינה פותחת אפי' סמוכה לברכה קצרה קאמר: שנייא היא דאם שמעו בבית הכנסת דילא. פי' שהיו קורין ההלל בבית הכנסת בליל פסח כדאיתא במסכת סופרים וכיון דברך בבית הכנסת אין צריך לברך כאן ואינה סמוכה לחברתה ואף על גב דהאי לא ברך בבית הכנסת וצריך לברך לגמור את ההלל אפ"ה ברכה לא זזה ממקומה: והרי סופה סוף ברכת אשר גאלנו שחותם בה בברוך והיא כולה הודאה כך פי' התוספות ז"ל פ' ערבי פסחים. והרמב"ן ז"ל פי' דמיהללוך הוא דפריך למ"ד לעיל דגאולה פותחת בברוך משום דפעמים אינה סמוכה א"כ כ"ש דמברכין בסוף ההלל יברכוך בליל פסחים כיון דיהללוך לא קאי אלא על הפרקים האחרונים ואין להן ברכה בתחלה היה להן לפתוח בה בברוך אלא ודאי דלא דנו בה דין סמוכה ואינה סמוכה: ומשני שתים הן כלומר כשתקנו בב"ה ברכות ההלל כך תקנו אחת בתחלה ואחת בסוף דהיינו לשעבר על מה שכבר קרא ובההוא זימנא סמוכה היא

**מאיר נתיב** א) גירסת הספרים גם בהאי מימרא בתר תלת שעין. כמו לקמן. ולפי גירסת מהרש"ס אשמועינן ר' יוחנן דבתלת שעין לא עבר עדיין הזמן וכמו שאמרו למעלה. הילכתא כר"י בשוכת. ב) קשה למה דייק מסיפא ולמה לא דייק מרישא הא כל שאר ברכות אדם מקצר. וקשיא דיוקא דסיפא לדיוקא דרישא. ויש לומר דשפיר דייק מסיפא ולא מן הרישא דרישא מסיים ומברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא אם בור הוא וקשה לכאורה למה מסיים במילתא זו הרישא ולמה לא המתין בזו עד סוף התוספתא (ובתוספתא דילן באמת הוא כן). ומכח קושיא זו. סבר המקשן דהמימרא ומברכותיו של אדם ניכר וכו' שייך דוקא לרישא והחכמה היא להאריך ואם כן כללא דרישא לאו דוקא ומצוה וחכמה להאריך בכל הברכות חוץ מן הברכות שמונה בסיפא ואם כן כללא דסיפא דוקא ושפיר מקשה הא כל שאר ברכות אדם מאריך. ומשני חזקיה דאיפכא מסתברא דתניא בברייתא דהמאריך מגונה והמקצר משובח ולפי זה שהחכמה לקצר וכללא דרישא כללא אבל כללא דסיפא לאו כלל הוא.

שתים הן אחת להבא ואחת (יא.) לשעבר. התיבון והרי הבדלה. שנייא היא דא"ר אבא בר זבדא ר' היה מפזרן וחוזר וכוללן על הכוס. ר' חייא רבא היה מכנסן. התיבון הרי נברך שנייא היא שאם היו שנים יושבין ואוכלין שאין אומרין נברך. הרי הזן את הכל קשיא. והרי הטוב והמטיב שנייא היא. דאמר רב הונא משניתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב. הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה. והרי קדושה שנייא היא שאם היה יושב ושותה מבעוד יום וקדש עליו היום שאינו אומר בורא פרי הגפן. והא סופה. א"ר מנא טופס ברכות כך הוא דא"ר יודן מטבע קצור פותח בו בברוך ואינו חותם בברוך. מטבע ארוך פותח בו בברוך. וחותם בברוך. תניא כל הברכות אחר היתומיהן ואין אומר ברכה פסוק. התיב ר' יצחק בן אלעזר קומי ר' יוסי מכיון דתימר אחר היתומיהן אין אומרין ברכה פסוק. אמרין חכים הדין טליא. דהוא סבר מהו אחר חיתומיהן שאם היה עומד בשחרית ושכח והזכיר של ערבית וחזר וחתם בשל שחרית יצא. א"ר אחא כל הברכות כעין חותמיהן ואילין דאמרי (ישעיה י"ב) צהלי ורוני יושבת ציון וגו' אין בו משום ברכה פסוק:

**מתני'** מזכירין יציאת מצרים בלילות א"ר אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא שנאמר (דברים ט"ז) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות וחכמים אומרים ימי חייך העולם הזה כל ימי חייך להביא לימות המשיח:

**גמ'** תני אע"פ שנכנס לגדולה האריך ימים א). הדא אמרה שהגדולה מקצרת ימים. (יא:) תמן אמרין לא יתחיל ויאמר ערבית ואם התחיל גומר. ורבנין דהכא אמרין מתחיל ואינו גומר. מתניתין פליגא על רבנין דהכא דתנינן מזכירין יציאת מצרים בלילות. ר' בא בשם רב יהודה בשם רב מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים ופדיתנו מבית עבדים

## פירוש מהר"ש סיריליאו

היא ועל אותו הדרך תקנו נמי כאן ולא זזה ברכה ממקומה ע"כ. וצ"ל דהכי פריך דהא יהללוך של סוף ההלל שאע"פ שאמרנוה בבית הכנסת אנו חוזרין ואומרים אותה על כוס רביעי בבית ואין אנו סומכין על יהללוך של בה"כ מ"ש ברכה ראשונה דבית שסמכו על בה"כ וביהללוך לא סמכו: ומשני דהרי גווני יהללוך נינהו אחת להבא ואחת לעבר של בה"כ נתקן עיקרו על מה שכבר אירע שהוציאנו ממצרים [נ"ב: וכיון שאנו מזכירים גאולה ראשונה מזכירים נמי גאולה שנית ומשלימין אותו] ושל בית אינו חוזר אלא על לא לנו [נ"ב: דהוא לעתיד כולו ונתקנה ברכה עליו כדאיתא בפ' ערבי פסחים בירושלמי] דתקנת ד' כוסות דתקון רבנן כנגד ד' גאולות כנגד ד' כוסות של תנחומין כנגד ד' כוסות של פורענות כדאמרינן לקמן פ' היה קורא לא לנו לדורות הללו אהבתי לימות המשיח אל ה' ויאר לנו לימות גוג ומגוג וכו' הילכך בעינן יהללוך (אחר) בלילי פסחים בבית דאמילי דלעתיד הוא דקאי דוקא אבל פשיטא לי דלא קשה ליה להגמרא [נ"ב: דלמה לא מהני] שתהא פותחת בברוך דפשיטא דסמוכה הויא נקראת דדמיא לקראי דהילול כגון אלי אתה ואודך ומשום הסמיכות הדומה אינה פותחת בברוך דדמיא להו והיינו טעמא נמי שאנו אומרים מודים אנו לך על כל טפה וטפה דאומרים מזמור הללויה קודם לכן: ופריך מהבדלה אע"פ שסמוכה לברכת מאור ופותחת: ר' היה מפזרן פי' רש"י ז"ל בפ' מקום שנהגו ר' כשהיה רואה אור היה מברך עליו מיד וכשמביאין לו בשמים לסוף שעה מברך עליהם: וחוזר וכוללן על הכוס בגמ' דילן גרס א"ר יצחק בר אבדימי אע"פ שר' מפזרן חוזר וסודרן על הכוס כדי להוציא בניו ובני ביתו. וכיון דר' הוה מפזרן ואינו אומרן על הסדר לאו סמוכה לחברתה היא. ולדעת התוספות דפ"ק דכתובות הוי מצי לשנויי דכיון דברכת מאור קצרה היא אפו לא הויא הבדלה פותחת בברוך מחזי כחדא אלא דעדיפא מינה קאמר דקושייתו שבוש ובמסקנא אסקינן הכי: והרי נברך פי' התוספות פ' ערבי פסחים נברך שאכלנו משלו דהשיבא ברכה בפני עצמה כדאיתא לעיל ובפ' ג' שאכלו אגמרי לה מדכתיב כי שם ה' אקרא ואפ"ה מתחיל ברכת הזן בברוך אע"פ שסמוכה לנברך: ומשני שנייא היא שאם היו שנים אוכלין אין אומרים נברך הילכך בעי פתיחה ולא חשו למילתא דלא שכיחא ופריך והרי הזן את הכל שאומרים אחריו נודה לך ואינה פותחת בברוך אע"פ שפעמים אינה סמוכה לברכת הזן כגון שרצו שנים לזמן והשלישי מפסיק ולרב ששת עד הזן צריך לשמוע. וקיי"ל כרב ששת וכשיגמור סעודתו קאמר ההם בסוף דרבנן אמרי יחזור למקום שפסק כך פירשו ז"ל. ואינו נכון דאיפכא ה"ל למימר מעיקרא ה"ל למימר והרי ברכת הזן ולבסוף ה"ל למימר והרי נודה לך דלא מקשה אלא מהשנייה הסמוכה דומיא דהטוב והמטיב. ועוד מאי קאמר קשיא לישני ליה דרוב פעמים היא סמוכה לברכת הזן דהכי משני לעיל דלא חשו למילתא דלא שכיחא לכך נ"ל דפריך מנברך גופה ואליבא דר' עקיבא דכלהו שמי אליביה כדאמר בפ' הנחנקין ור' עקיבא קאמר דאחד עשרה או מאה צריך לברך נברך לאלהינו והיא ברכה סמוכה לברכת היין שלאחר המזון שצריך לברך עליו על הגפן כדתניא דברים הבאים לאחר הסעודה שלא מחמת הסעודה טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם. ותירץ שכן אם הם שנים והוא אין כאן אלהינו ומש"ה להיכרא עבו אותה ברכה חשובה ולא חשו לסמיכותו: והרי הזן את הכל דלעולם סמוכה לברכת היין שלאחר המזון אפי' ביחיד. ומהדרינן קשיא. ויש להרשב"א ז"ל פי' אחר: והרי הטוב והמטיב פי' בברכת המזון הסמוכה לבונה ירושלים ופותחת בברוך: ביבנה תקנוה ואינה מדאורייתא ומש"ה פותחת בברוך להיכרא ואיתא נמי בפ' ג' שאכלו: והרי קדושה דע"ש פי' דסמוכה לבורא פרי הגפן ופותחת בברוך. ומשני שאם היה יושב ואוכל ושותה מבעוד יום דמקדש ואין צריך לברך בפ"ה. ואיני יודע אי מיירי אליבא דהלכתא או לא דלר' יוסי לא בעינן פורס מפה וחכמים בעו פורס מפה כדאיתא בפ' ערבי פסחים וקיי"ל כרבנן [נ"ב: דפורס מפה ומקדש ולא מסיק בפ"ה דרשות ליין קדוש דחובה כצ"ל]: והרי סופה של קדוש שחותמת בברוך ואפ"ה מברכין כי חל י"ט אחר שבת בנר אחר קידוש ופותחת בברוך ולא אהני חתימתה של זו לפתיחתה של זו. וכן בכל רגל אומרים זמן אחר קידוש: ומשני ר' יודן דכל מטבע קצור פותחין בו בברוך ואין חותמין בו. ומטבע ארוך פותחין בו בברוך וחותמין בברוך ואפי' הויא הסמוכה ברכה קצרה לברכה ארוכה [נ"ב בין לפניה בין לאחריה] אין לקצר ברכת פתיחת הקצרה. דכיון דקצרה היא [נ"ב: הוה מחזיא כחדא מה שאין כן בברכות ארוכות] דיש להם פתיחה וחתימה וכשהן סמוכות אע"ג דאין להן פתיחה מינכרי שיש להן חתימה דלהכי אמרי' כגון ק"ש ותפלה שברכותיהן ארוכות דחתימתן מהניא לפתיחת חברתן וטעמא דיהללוך כיון דדברי הלל הם המקראות סמוכה אדברי הלל היא וכדכתיבנא וכן דעת הרשב"א ז"ל. ועולה שמועתנו כתירוץ התוספות דפ"ק דכתובות ולא כענין דבריהם: כל הברכות אחר חיתומיהן לקמיה מפרש לה וה"ל: מביון דתימר אחר חיתומיהן וכו' כדמפרש לקמיה דס"ד דמקשן דברייתא הכי קתני כל הברכות אע"פ שטעה בהן ואמר דברים שלא מן הענין אפי' הכי אחר חיתומיהן אזלי כדאיתא בגמ' דילן הכל הולך אחר החיתום ומשום הכי פריך כיון דהתם כהוגן מאי איכא דמברך על פסוק וכי גרע המקרא מענין אחר שאמר: ומפרש ר' אחא דלאו כדס"ד דמקשן אלא הכי קאמר כל הברכות בעין חיתומיהן דצריך לומר מעין חתימתן סמוך לחתימתן ולא די כשיאמר פסוק מעין החתימה וברייתא לכתחלה הוא דקאמר: דאלין דאמרין צהלי ורוני יושבת ציון אין בו משום ברכה פסוק כיון דאמרין בה סמוך לחתימה מעין חתימה. וצ"ל דקאי על ברכת רחם על ציון כי היא בית חיינו ולעגומת נפש וכו' שיש חותמין בה ונחמה ושמחה ככתוב צהלי ורוני יושבת ציון וגו' בא"י משמח ציון וכו':

**מתני'** מזכירין יציאת מצרים בלילות פי' רש"י ז"ל פרשת ציצית בק"ש ואע"פ שאין לילה זמן ציצית דכתיב וראיתם אותו וזכרתם אפי' הכי אומרים אותה בלילה מפני יציאת מצרים שבה ע"כ: ובפי' ההגדה כתב הרי אני כבן שבעים שנה ולא בן שבעים שנה אלא שקפצה עליו זקנה ובשעה שנתמנה נשיא כמו ששנינו במס' ברכות אהדרו ליה תריסר דרי חיוורתא ואותו היום עמד בן זומא ודרש ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות ימי חייך היה לו לומר כל למה לי לרבות הלילות לומר בהן פרשת ציצית שבק"ש שכתוב בה יציאת מצרים דלא היו נוהגים לאמרה בק"ש של ערבית לפי שאינה נוהגת אלא ביום כדאמרינן במערבא אמרי הכי דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם אמת והיינו דקאמר ר' אלעזר בן עזריה לא זכיתי שתיאמר יציאת מצרים ולאו איציאת מצרים דאמת ואמונה קאי דודאי היו רגילין לקרות ק"ש עם ברכות שלפניה ואחריה ע"כ: ותמהני עליו דא"כ מזכירין פרשת ציצית מבעיא ליה ועוד דמשמע מדבריו דפלוגתא דמתני' היינו פלוגתא דבני מערבא ובני בבל ואינו כן דבגמ' מפרש בהדיא דמזכירין דקתני אליבא דבני מערבא והיינו מודים אנחנו לך [נ"ב: שהוצאתנו מארץ מצרים וסברא דבני מערבא ובני בבל היי.. לאו זמן ציצית דיציאת מצרים כבר היו אומרים והיו מודים לר' אלעזר בן עזריה דקיי"ל כוותיה] ועוד ראיה דלאו בפרשת ציצית פליגי אלא ביציאת מצרים דוקא הוא דאמר בגמ' דבן זומא סבר דרבוי כל לאו לרבויי זמן משיח קא אתי דאין מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח כמו שמוכיח מן המקרא הילכך לרבויי לילות הוא דאתא ורבנן סברי דלעולם לרבויי זמן משיח הוא דאתא ולאו לרבויי לילות וקיי"ל כבן זומא הילכך נ"ל דפליגי רבנן ובן זומא דהיינו ר' אלעזר בן עזריה במימרא דר' אבא דאמר הכל מודים דנגאלו מבערב ולא יצאו אלא ביום בן זומא סבר כיון דניתן להם רשות מן המלך ומן העם בחצות הלילה נגאלו כדכתיב ויקם פרעה לילה קומו צאו וכו' וכתיב ותחזק מצרים על העם וכו' גאולה חשיבא ואף בלילה הוא דחייב רחמנא זכירתה וכל אלילה דרשינן ליה ורבנן סברי כיון דלא יצאו אלא ביום לא חשיבא גאולה אלא דיום ולא חייב רחמנא אלא דיום וכל שדינן ליה אימות המשיח אסכתן בגמ' נמי דר' אלעזר בן עזריה דרים מאי חפזון חפזון דמצרים [נ"ב: ואפי' שלא יאמר פרשת ויאמר אלא אני ה' אלהיך אשר הוצאתיך וכו' פליגי] ומאי דקביא ליה שתים לאחריה היכי משכחת לה בגמרא מפרש לה: לא זכיתי לא נצחתי לחכמים שתאמר יציאת מצרים בלילה דחלוקין עלי שהן רבים ולא יכולתי לנצחם. זכיתי נצחתי כמו מאן דזכי למלכא בהא זכיהו ר' נתן לרבן בהבוחט: כל להביא לימות המשיח שמלוה לזכרה נמי בימות המשיח:

**גמ'** תמן אמרין. בבבל: לא יתחיל ויאמר שהיא פרשת ציצית בלילה. ופי' רש"י ז"ל בפרק היה קורא אין צריך להתחיל ויאמר ערבית ע"כ. ומדאמרינן התם הילכך אנן מתחלינן כיון דמתחלי במערבא משמע דבקושי התירו ההתחלה אם לא שיש לנו מקום על מי נסמוך על בני מערבא [נ"ב: ... ס"ל כבן זומא דמזכירין יציאת מצרים בלילה] ובהא פליגי בני בבל סברי כיון דאין מצות ציצית בלילה אין לנו להתחיל ויאמר ערבית דאם אנו מתחילין אין בנו כח לדלג ולהפסיק בה וצריך לגמור את כולה כדרכו: ואם התחיל גומר דכיון דיציאת מצרים יש בה גומרה כולה דגרירא כולה בתר יציאת מצרים: ורבנין דהכא דבני מערבא סברי דיכול להתחיל ולהפסיק והוא דלא אתחיל ועשו להם ציצית כדמפרש בגמ' דילן קסברי בני מערבא ואמרת אליהם לא הויא התחלה עד דאמר ועשו להם ציצית ואינו גומר דאע"ג דאית בה יציאת מצרים לא מצי לאגמורי כולה: [נ"ב: מתני' פליגא על רבנן דהכא דסברי דאינו גומר אפי' אין כאן הזכרת יציאת מצרים ובמתני' קתני דבעי לאדכורי יציאת מצרים. וכ"ת והא קא מברך אמת ואמונה י"ל דס"ל למקשן דהפי' ר' אלעזר בן עזריה מודי דאין לומר אמת ואמונה דעל מה יאמר דעל מה שקרא חוזר וכיון דלא אמר יציאת מצרים על מה יאמר אמת ולא פריך ים נומר] דקאמר דאם התחילו מזכירין ומשלימין קאמר דליציאת מצרים גרירא וחשיבא: ומתרץ רב יהודה בשם רב לעולם דאפי' מתחיל אינו גומר מכום פרשת ציצית ומאי מזכירין יציאת מצרים דקתני היינו בברכת אמת ואמונה. וס"ל הכא דכיון

---

**מאיר נתיב** א) כתב הרב הגאון בעל מפרשי סיס בגליון ירושלמי דפוס זיטאמיר וז"ל נ"ע בבבלי אמרו (דף כ"ח) ואהדרו ליה תמני דרי חיוורתא וסיינו וכו' וא"כ לא מוכחא דהאריך ימים, ומצאתי ביפה מראה שכתב שהירושלמי חולק בזה על הבבלי. ודבריו תמוהים דבירושלמי עצמו לקמן פ"ד בהך מעשה אמרו דאב"ע בן שש עשרה (ומהרש"ם גורס בן שמנה עשרה כמו בגמ' דילן) היה ונתמלא כל ראשו שיבות וכו' אבל דברי הירושלמי כאן צ"ע. עכ"ל. וזלע"ד ליישב דע והתבונן. קורא נעים. דמהרש"ם גורס כאן "תני" אע"פ שנכנס לגדולה האריך ימים. ונראה שברייתא היא שמביאה הירושלמי דרך אגב ולא שהבין כן מדברי ראב"ע במשנה הרי אני כבן שבעים שנה דמדברים אלו אינו מוכחא שהאריך ימים כמו שאמרו בש"ס דילן (שם) הרי אני כבן שבעים שנה ולא בן שבעים שנה אלא מפני דרי חיוורתא מראהו כמראה זקן בן שבעים שנה. אבל כאן מביא הירושלמי ברייתא. ותנא דברייתא מספר המאורע דראב"ע שהאריך ימים. וכן מצינו באבות דר"נ פי"ח דלעת זקנתו של ר' יהושע נכנסו תלמידיו לבקרו ושאל אותם שבת של מי היתה והשיבו שבת של ראב"ע היתה. נמצא שראב"ע הנשיא עדיין בנשיאות בזמן של ר' יהושע שהיה כבר זקן מאוד ולא יכול עוד ליכנס לבית המדרש מפני תשות כח של זקנה ואע"פ שראב"ע קטן בשנים מאוד מר' יהושע שהרי מ"מ נראה שגם ראב"ע האריך ימים שר' יהושע הפליג בזקנה מאוד שהיה כבר בזמן הבית מן הלויים המשוררים בבית אלהינו והאריך ימים עד אחר חורבן ביתר. ולפי זה ראב"ע שהיה עוד בתקפו ובגבורתו ובנשיאתו בימים ההם שקפצה זקנה על ר' יהושע. גם הוא האריך ימים. וזהו שמספר בברייתא שהביא הירושלמי כאן שאע"פ שנכנס ראב"ע לגדולה האריך ימים ומביא הירושלמי ראיה מהאי ברייתא שמורתו של ראב"ע שהאריכה ימיו אבל במלכים ושרים אמרים שהגדולה מקצרת ימים. ובאמת מן המשנה מוכחא שלא היה זקן ממש ביום שנתמנה לנשיא אלא מראהו כמראה הזקן כמו שכתבו בני מערבא גם כן בפרק תפלת השחר.

עבדיב להודות לשמך ועשית לנו נסים וגבורות על הים ושרנו לך. מתניתין פליגא על רבנין דתמן דתנינן תמן ויאמר אינו נוהג אלא ביום. כל פרשת ויאמר אינה נוהגת אלא ביום. ר' בא בר אחא נחית לתמן המיתון מהחילין וגומרין ותמה ולא שמיע ליה דתמן אמרין ערבית לא יתחיל ויאמר ואם התחיל גומר. רבנין דהכא אמרין מתחיל ואינו גומר. בעון קומי ר' אהבה בר זעירא היך הוה אבוך נהיג כרבנין דהכא או כרבנין דהתם ר' חזקיה אמר כרבנין דהכא ר' יוסי אמר כרבנין דהתם. אמר ר' חנינא מסתברא דר' יוסי דר' זעירא מחמיר ואינון מחמרין והוא הוה נהיג דכוותהון. תני הקורא את שמע בבקר צריך להזכיר יציאת מצרים באמת ויציב ר' אומר צריך להזכיר בה מלכות אחרים אומרים צריך להזכיר בה קריעת ים סוף ומכת בכורות ר' יהושע בן לוי אמר צריך להזכיר את כולן וצריך לומר צור ישראל וגואלו. ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי לא הזכיר תורה בארץ מחזירין אותו מה טעם (תהלים קה) ויתן להם ארצות גוים מפני מה בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו. ר' בא בר אחא בשם ר' אם לא הזכיר ברית בארץ או שלא הזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד מחזירין אותו. אמר ר' אילא אם אמר מנחם ירושלים יצא:

**כל** ימי חייך להביא לימות וכו': בר קפרא אמר הקורא לאברהם אבינו אברם עובר בעשה. ר' לוי אמר בעשה ולא תעשה (בראשית י"ז) ולא יקרא עוד את שמך אברם הרי בלא תעשה (שם) והיה שמך אברהם הרי בעשה. התיבון הרי אנשי כנסת הגדולה קראו אותו אברם (נחמיה ט') אתה הוא ה' אלהים אשר בחרת באברם. שניא היא שעד שהוא אברם בחרת בו. ודכוותה הקורא לשרה שרי עובר בעשה. הוא נצטוה עליה. ודכוותה הקורא לישראל יעקב עובר בעשה. שני נתוסף לו והראשון לא נעקר ממנו. ולמה נשתנה שמו של אברהם ושמו של יעקב ושמו של יצחק לא נשתנה אלו אבותם קראו אותן בשמן אבל יצחק הקב"ה קראו יצחק שנאמר (בראשית י"ז) וקראת את שמו יצחק. ארבעה נקראו עד שלא נולדו ואלו הן יצחק וישמעאל יאשיהו ושלמה. יצחק וקראת את שמו יצחק. ישמעאל דכתיב (שם ט"ז) וקראת את שמו ישמעאל יאשיהו (מ"א י"ג) הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו. שלמה (דה"א כ"ג) כי שלמה יהיה שמו. עד כדון בצדיקים אבל ברשעים (תהלים נ"ח) זורו רשעים מרחם: תנא בן זומא אומר עתידין הם ישראל שלא להזכיר יציאת מצרים לעתיד לבא ומה טעם (ירמיה כ"ג) הנה ימים באים נאם ה' לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפון. אמרו לו לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא יציאת מצרים מוסיף על המלכיות מלכיות עיקר ומצרים טפלה. וכן הוא אומר (בראשית נה) לא יקרא עוד שמך יעקב כי אם ישראל יהיה שמך לא שיעקר שם יעקב ממקומו אלא יעקב מוסף על ישראל. ישראל עיקר ויעקב טפל וכן הוא אומר (ישעיה מ"ג) אל תזכרו ראשונות אלו המלכיות וקדמוניות אל תתבוננו אלו המצריים (שם) הנני עושה חדשה עתה תצמח זו של גוג ומגוג. משלו משל למה הדבר דומה לאחד שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצל ממנו התחיל מספר מעשה הזאב ואח"כ פגע בו הארי וניצל מידו. שכח מעשה הזאב והתחיל מספר מעשה הארי ואח"כ פגע בו נחש וניצל מידו שכח מעשה שניהן והתחיל לספר מעשה הנחש כך ישראל הצרות האחרונות משכחות את הראשונות:

## הדרן עלך פרק מאימתי

(יב.) **היה קורא** בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא. ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב. ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב. דברי ר' מאיר. ר' יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד. ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. ואלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשנייה בין שנייה לשמע בין שמע לוהיה אם שמוע בין והיה אם שמוע לויאמר בין ויאמר לאמת ויציב. ר' יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק:

**גמ'** א"ר בא זאת אומרת שאין הברכות מעכבות א). א"ר יוסי אם אומר את שהוא צריך לברך. צריך שיכוין את לבו בכלן. דהתיבון ואינו מפסיק. ולא תניתה. והכא אע"ג דלא תניתה צריך לברך. ותימא צריך לכוין את לבו בכולן נשמעינה מן הדא דתניא ר' אחא אומר משום ר' יהודה אם כיון לבו בפרק ראשון אע"פ שלא כיון לבו בפרק שני יצא. מה בין פרק ראשון מה בין פרק שני. א"ר חנינא כל (יב:) מה שכתוב בזה כתוב בזה מעתה לא יקרא אלא אחד א"ר עולא הראשון ליחיד והשני לציבור הראשון לתלמוד והשני למעשה. בר קפרא אומר אין לך צריך כוונה אלא שלשה פסוקים הראשונים בלבד. ותני כן ושננתם עד כאן לכוונה מכאן ואילך לשינון. ר' הונא ר' אידי רב יוסף רב יהודה בשם שמואל צריך לקבל עליו עול מלכות שמים מעומד. מה אם היה יושב עומד. לא אם היה מהלך עומד. תני צריך להאריך באחד. רב נחמן בר יעקב אמר ובלבד בדלת: תניא סומכוס בר יוסף אומר כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו בטובה: ר' ירמיה הוה מאריך סגין א"ל ר' זעירא לית את צריך כל הכין. אלא כדי שתמליכהו בשמים ובארץ ובד' רוחות העולם. רב שאיל לר' חייא רבא לינא חמי לר' מקבל עליו עול מלכות שמים א"ל כד תחמינה. יהיב ידוי על אפוי הוא מקבל עליו עול מלכות שמים. א"ל ואינו צריך להזכיר יציאת מצרים א"ל לית אפשר דלא ייתי מלה: ר' טביומי שאל לר' חזקיה לית הדא אמרה שאין לך צריך כוונה אלא פסוק ראשון בלבד

### פירוש מהר"ש סיריליאו

דכיון דלא אמר אני ה' אלהיכם אין צריך לומר אמת אלא דקאמר מודים אנחנו לך וכו' ולמדנו שלפני הפרשיות שהיו קורין היו אומרים נוסח הברכה שלאחריה והכי נמי גרסינן [נ"ב: דר' אלעזר בן עזריה] דס"ל אינו חייב להזכיר כלל לא היו אומרים מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים אלא מודים אנחנו לך ה' אלהינו שפדיתנו מיד מלכים וקרעת לנו הים ועשית לנו נסים וגבורות על הים [נ"ב: דכשנקרע הים לפני ישראל בלילה היה והפודנו מיד מלכים היינו שהציל אברהם מן המלכים בלילה ויצחק מאבימלך בלילה ושרה מאבימלך בלילה ויעקב מלבן בלילה]: ושרנו לך שירה חדשה כן הגאלנו מיד עריצים ומיד כל הקמים עלינו ככתוב כי פדה ה' את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו בא"י גאל ישראל. ושוב מצאתי להרשב"א ז"ל שדעתו כן: דתנינן תמן. בפ' היה קורא: ויאמר אינו נוהג אלא ביום ולדידהו נמי בלילה אם התחיל ויאמר גומר משום יציאת מצרים: ומפני כל פרשת ויאמר אינו נוהג דכל המצות הכתובות באותה פרשה אינן נוהגות כולן אלא ביום אבל מקצתן נוהגות בין ביום בין בלילה: ולא שמיע דתמן אמרינן וכו' ורבנין דהכא וכו' כלומר וכיון דבני מערבא שרו להתחיל הוו מתחלי ואינהו סברי דאם התחיל מיגמר שרי הוו נמי גמרי והכי ס"ל לאביי בגמ' דילן: דר' זעירא מחמיר שלא להתחיל: ואינון בני בבל מחמרי שלא להתחיל ובודאי הוה עביד דכוותהון דאי מתחיל גומר: מלכות. אמת שאתה הוא אדון לעמך: תורה בארץ בברכת הארץ: לא הזכיר ברית בארץ דבפרשת מילה נאמרה מתנת הארץ: שנייא היא שעד שהוא אברם וכו' ומסדר שבחיה דרחמנא דמעיקרא בחרת בו בהיות שמו אברם ושמת שמו אברהם: הוא נצטוה עליה דכתיב לא תקרא את שמה וגו' וגבי אברהם כתיב לא יקרא: הראשון לא נעקר ממנו שהרי מצינו שקראו הקב"ה יעקב אח"כ ברדתו למצרים דכתיב ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב: אבל ברשעים זורו רשעים מרחם עד שלא נולדו הם זרים: שלא להזכיר יציאת מצרים ועל כרחין ריבוי כל גלויות אתי: [נ"ב: ראשונות אלו המלכיות שהן ראשונות לג.. משיח בן אפרים כ... המלכיות דסייע מל..] וקדמוניות אלו הם המצרים שקדמו לראשונות: [נ"ב: חדשה דפורענות עי.. בחוריקן לא שמענו ולא... אבל כליה בעמים ב... ושמענו]: פגע בו נחש דקשה משניהם שאינו רואהו:

**היה קורא** בתורה קודם זמן קריאת שמע התחיל לקרות: והגיע זמן וכו' זמן קריאת שמע משהתחיל כבר לקרות: אם כיון לבו. כשהגיע שם לפרשיותיה כיון לבו למצות קונו: בפרקים בין הפסקות ולקמיה מפרש להו ואזיל: שואל מפני הכבוד שואל בשלום אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום: ומשיב בגמ' מפרש למאן משיב: באמצע שואל מפני היראה באמצע הברכה או באמצע הפרשה שואל מפני מורא אביו או רבו דתנן ומורא רבך כמורא שמים [נ"ב: הכי מפרש לה בגמרא]: לא יפסיק בגמ' מפרש טעמיה דר' יהודה:

גמ' אם אומר את שהוא צריך לברך ולא תחוש לדיוקא דר' בא ותימר דהכי קתני מתני' אם בירך וכיון לבו ומתני' חסרה היא מי נימא דצריך לכוין לבו בכל הפרשיות ולקמן מסיק לה: דהתיבון כלומר שכבר הקשו הראשונים עלה דמתני' ואינו מפסיק דהא תניא לקמן אם הפסיק בה כדי לגמור את כולה לא יצא והיכי קתני יצא דהא מפסיק בה כדי וכו' כיון שקורא כסדר התורה אלא על כרחך חסרה היא ולא שנה ההלכה זה הדין וכך ראוי לומר אם כיון לבו ולא הפסיק כדי לגמור את כולה יצא והכי נמי לענין ברכות אפשר דנימא נמי דחסרה היא ולעולם צריך לברך ודלא כר' בא: ותימא דצריך לכוין לבו בכלן השתא הדר ר' יוסי לאקשויי בעיא דיליה דלעולם [נ"ב: דבעי ברוכי ומתניתין חסרה ולא חיישינן לדיוקא דר' בא מי] נימא דצריך לכוין לבו בכל הפרשיות ומסיק דלא בעי כווני אלא בפ' ראשון ותו לא: כל מה שכתוב בזה כתוב בזה ותו לא בעינן ליה: הראשון ליחיד דבלשון יחיד כתובה פרשה ראשונה ושניה כתובה בלשון רבים: והשני למעשה דכתיב ושמתם את דברי אלה על לבבכם וקשיא לן אלה על לבבכם ולא שאר מצות על לבבכם והא כתיב שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום אשר תצוום את בניכם לשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת ומפרש ר' יצחק בגמ' דילן במצות תפלין הכתוב מדבר דבעי שימה כנגד הלב: עד כאן לכוונה עד על לבבך שלמי ג' פסוקים: מה אם היה יושב עומד בתמיה דאטו איכפל תנא לאשמועינן כב"ש: שאם היה מהלך עומד שאם היה מהלך והתחיל בק"ש צריך שיעמוד עד סוף מקרא הג' ואחר כך ילך ודוקא לענין מהלך בדרך אבל לענין עוסק במלאכה צריך להתבטל ממלאכתו עד השלום פרק ראשון כמו שכתב הרי"ף ז"ל: לינא חמי לית אנא חמי לר' שהיה שונה לתלמידיו קודם זמן ק"ש וכשהגיע הזמן לא ראיתיו מפסיק: דלא ייתי מלה אי אפשר שלא יבא ענין לדבר בו ענין יציאת מצרים: לית הדא אמרה וכו' דהא רב ור' חייא לא מיירי אלא

נקבלת

הדרן עלך מאימתי קורין בס"ד:

---

**מאיר נתיב** א) כל המפרשים נטו לפרש דברי הירושלמי האלו וכבר הקשו התוספת (דף י"ג ע"א דה"מ היה קורא) דהירושלמי משמע שהברכות אינן מעכבות ובגמרא דילן אמרו (דף י"ב ע"א) ומאי ברכות אין מעכבות. סדר ברכות. הא ברכות מעכבות. ותירצו בדוחק דבגמרא דילן איירי בציבור ולא רצו לומר שפלוגתא היא בין גמרא דילן ובין הירושלמי ועיין ברא"ש וברשב"א ריש פרק היה קורא שמביאין דברי רבינו האי גאון דפסק שסדר ברכות אינו מעכב אבל ברכות עצמן מעכבות. ותירצו גם כן כתירוץ התוספת. והנה הרמב"ם בפרק א' מהלכות ק"ש הלכה ה' כתב וז"ל הקדים ברכה שנייה לברכה ראשונה בין ביום בין בלילה בין לפניה בין לאחריה יצא. דאין סדר לברכות עכ"ל ולא חילק בין ביחיד בין ברבים. וכתב הכסף משנה שם דהרמב"ם סובר דכיון דקיימא לן דאין הברכות מעכבות מכש"כ דאין סדר לברכות. ודבריו הם נגד הגמרא דף י"ב ע"א שהבאתי לעיל שהבינו גם התוספת והרא"ש והרשב"א דאדרבה מפני שאמרו דאין סדר ברכות מעכב משמע דהברכות עצמן מעכבות ועוד קשה אפירוש הכ"מ דאם כדבריו היה להרמב"ם לומר דאין ברכות עצמות מעכבות ומלשונו שכתב אם הקדים יצא. משמע דאם לא אמרם כלל אינו יצא. והנה רוב המפרשים לירושלמי הבינו בר' יוסי כאן בא לסיועא דר' בא. אבל לפי גירסת המהרש"ם ולפי פירושו אינו כן אלא ר' יוסי בעי בעיא ומתרלה מסברייתא דר' אחא משום ר' יהודה ומדחה דיוקא דרבי בא ומגיה לאיה דמתניתין על כל פנים הכרה בענין דלא להפסיק כדי לגמור את כולה ולפי זה יש לומר דגם לענין ברכות הכלה ולעולם ברכות מעכבות. ולפי זה דברי הרמב"ם שהבאתי לעיל נכונים מאוד ואין אנו צריכים לחלק בין בציבור בין ביחיד ואין כאן פלוגתא בין הבבלי ובין הירושלמי וגם מהירושלמי אינו מוכרח דאין ברכות מעכבות. ודע. קורא נפים. לפיל בענין אמר להם הממונה מביא הירושלמי מימרא דר' זריקא בשם ריש לקיש זאת אומרת שאין הברכות מעכבות כמו בגמ' דילן דף י"א ע"ב ומדחה ר' בא את דבריו ואמר אי מן הדא לית ש"מ כלום. וכאן מדחה ר' יוסי הראיה שהביא ר' בא מן המשנה. ולענין פסק הלכה נראה שהרמב"ם פסק כר"ה גאון שאין סדר ברכות מעכב וכמו שמפרש הרשב"א שאין הברכות נתקנו על קריאת שמע לעיכובא ואם אירע שקרא ק"ש בלא ברכות חייב מ"מ לומר הברכות.

בלבד. א"ל אדאי תני עד ושננתם. תניא ר' מונא אומר משום ר' יהודה שאמר משום ר' יוסי הגלילי אם הפסיק בה כדי לקרות כולה לא יצא ידי חובתו. ר' בא רב ירמיה בשם רב הלכה כר' מונא שאמר משום ר' יהודה. ר' יוחנן בשם ר' שמעון בן יהוצדק אף בהלל ובקריאת המגלה כן. אבא בר רב הונא ורב חסדא הוון יתבין ואמרין אף בתקיעות כן. סלקון לבית רב ושמעון רב הונא בשם רב אפילו שמען בט' שעות ביום יצא. אמר ר' זעירא עד דאנא תמן צריכת לי וכד סלקית להכא שמעית ר' ייסא בשם ר' יוחנן אפילו שמען כל היום יצא והוא ששמען על הסדר. ר' יוסי בעי הוה זה צריך פשוטה הראשונה וזה צריך פשוטה האחרונה תקיעה אחת מוציאה ידי שתיהן: ר' אבין בר חייא בעי ק"ש וברכותיה. היא ולא ברכותיה. ברכותיה ולא היא. הפסיק שלישה והזר והפסיק שלישה וחזר והפסיק שלישה. בקורא משערין או בכל אדם משערין א"ר מתניה מסתברא בקורא. ר' אבהו שאל לר' יוחנן בגין דאנא קרי שמע ועבר במבואות המטונפות ומפסיק נפיק אנא ידי חובתי. א"ל אבהו בני אם מפסיק אתה כדי לקרות את כולה לא יצאת ידי חובתך. ר' אלעזר סליק מבקרא לר' שמעון בר ווא. א"ל בגין דאנא תשיש ואנא קרי שמע ומתנמנם נפיק אנא ידי חובתי. א"ל אין. ר' ירמיה בעא קומי ר' זעירא בגין דר' אלעזר ידע דר' שמעון בר ווא (יג.) מדקדק במצוון סגין הורי ליה או בגין דו תשיש הורי ליה. א"ל בפירוש פליגין ר' אלעזר אמר יצא. ר' יוחנן אמר לא יצא. מה פליגין בק"ש מפני שהיא עשויה פרקים אבל בהלל ובקריאת מגלה אף ר' אלעזר מודי:

**ובאמצע** שואל מפני היראה: תני השואל בשלום רבו או במי שהוא גדול ממנו הרשות בידו. הדא אמרה שאדם צריך לשאול במי שהוא גדול ממנו בתורה. ועוד מן הדא דתני קרע והורה בו נשמה ומת אם על אתר אין צריך לקרוע אם לאחר זמן צריך לקרוע. וכמה הוא על אתר כדי דיבור. וכמה הוא כדי דבור ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי כדי שאלת שלום בין אדם לחברו. ר' אבא בר בר חנה בשם ר' יוחנן כדי שאלת שלום תלמיד לרב ויאמר לו שלום עליך רבי ומרי א). ר' יוחנן הוה מסתמיך על ר' יעקב בר אידי והוה ר' אלעזר חמי ליה ומיטמר מן קמוי אמר הא תרתין מילין הדין בבלאי עביד עמי חדא דלא שאיל בשלמי והדא דלא אמר שמועתא מן שמי. א"ל כך אינון נהגין גביהון זעירא לא שאיל בשלמא דרבא דאינון מקיימין (איוב כ"ט) ראוני נערים ונחבאו. כי מהלכין אחמי ליה חד בית המדרש וא"ל הכא הוה ר' מאיר יתיב ודרש ואמר שמועתא משמיה דר' ישמעאל ולא אמר שמועתא משמיה דר' עקיבא. א"ל כולי עלמא ידעין דר' מאיר תלמידיה דר' עקיבא הוא. א"ל וכולי עלמא ידעין דר' אלעזר תלמידיה דר' יוחנן הוא. מהו מיעבר קומי ארורא צילמא. א"ל את פליג ליה איקר אלא עבור קומוי וסמי עיניה. א"ל יאות עבד ר' אלעזר דלא עבר קדמך. א"ל. יעקב יודע את לפייס. ור' יוחנן בעי דיימרון שמועתא מן שמיה. אף דוד בקש עליה רחמים דכתיב (תהלים ס"א) אגורה באהלך עולמים. ר' פינחס ר' ירמיה בשם ר' יוחנן וכי עלתה על לב דוד שהוא חי לעולם אלא כך אמר דוד אזכה שיהו דברי נאמרין על שמי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. מה מהניא ליה. שמעון בר נזירא אמר כל ת"ח שאומרין דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו רוחשות עמו בקבר מה טעם (שה"ש ז') דובב שפתי ישנים ככומר הזה של ענבים שהוא דובב מאיליו. ר' חנינא בר פפא ור' סימון חד אמר כהדין דשתי קונדיטון. וחרינא אמר כהדין דשתי חמר עתיק. אע"ג דו שתי ליה טעמיה בפומיה: אין דור שאין בו ליצנין מה היו פריצי הדור עושין הולכין אצל חלונותיו של דוד ואומרים לו דוד אימתי יבנה בית המקדש אימתי בית ה' נלך והוא אומר אף על פי שמתכוונין להכעיסני יבא עלי שאני שמה בלבי (תהלים קכ"ב) שמחתי באומרים לי בית ה' נלך: (שמ"ב ז') והיה כי ימלאו ימיך. א"ר שמואל בר נחמני אמר הקב"ה לדוד דוד ימים מלאים אני מונה לך ואיני מונה לך ימים חסרים כלום שלמה בנך בונה בית המקדש אלא להקריב בו קרבנות חביב עלי צדקה ומשפט שאתה עושה יותר מן הקרבנות ומה טעם (משלי כ"א) עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח:

**ומשיב**: מפני מה הוא משיב מפני היראה או (יג:) מפני הכבוד. נשמעינה מן הדא ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב דברי ר' מאיר הא בקדמיתא שואל מפני הכבוד ומשיב מפני הכבוד. ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני מה הוא משיב מפני היראה או מפני הכבוד נשמעינה מן הדא ר' יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד הא קדמייתא שואל מפני היראה ומשיב מפני היראה. עד כדון באמצע הפרשה ואפילו באמצע הפסוק. ר' ירמיה מרמז. ר' יונה משתעי. ר' חונא רב יוסף (דברים ו') ודברת בם מכאן שיש לך רשות לדבר בם: ר' יהודה אומר בין ויאמר וכו': אמר ר' לוי טעמיה דר' יהודה דכתיב (ירמיה י') וה' אלהים אמת:

**מתני'** אמר ר' יהושע בן קרחה למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע אלא שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה. ואח"כ יקבל עליו עול מצות. והיה אם שמוע לויאמר שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום בין בלילה ויאמר אינו נוהג אלא ביום:

**גמ'** ר' חייא בר בא בשם ר' יוחנן מה טעם אמרו אדם לובש תפילין וקורא ק"ש ומתפלל כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים משלם. רב אמר קורא שמע ולובש תפליו ומתפלל מתניתא פליגא עלוי דרב דתניא הרי שהיה עסוק עם המת בקבר והגיע עונת ק"ש הרי זה פורש ולובש תפלין וקורא את שמע ומתפלל. מתני' מסייעא ליה לרב כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ יקבל עליו עול מצות: א"ר ינאי תפלין צריכין גוף נקי ומפני מה לא התזיקו בהן מפני הרמאין ד).

עובדא

## פירוש מהר"ש סיריליאו

בקבלת עול מלכות שמים אם כן אינו אלא במקרא הראשון: אדאי תני שם הכא: כדי לקרות כולה מפרש בפ"ב דמגילה מרישא לסיפא ולקמן מיבעיא ליה אי בהדי ברכות משערינן או לא ובפרק שני דמגילה משמע דדוקא בק"ש משערינן והו מיבעיא ן שהיות מהו שיצטרפו ולא איפשיטא: והוא ששמען על הסדר ולמעוטי תרועה ושתי תקיעות: ק"ש וברכותיה הא דאמרינן כדי לקרות את כולה ק"ש וברכותיה קאמרינן או היא בלא ברכותיה או ברכותיה בלא היא: לא יצאת ידי חובתך. מפרש בפרק בתרא דר"ה לדידי לא ס"ל מה שהפסקת שהוא צריך לחזור דהא ס"ל [נ"ב: דמבואות המטונפות מניח ידו על פיו וקורא ועוד..] שמע תשע תקיעות בט' שעות ביום דיצא לדידך דס"ל דבעית הפסקה הפסקה מעכבת ואם שהית כדי לגמור את כולה חוזר לראש: ומתנמנם נפיק אנא ידי חובתי. מי הייסין לשהה כדי לגמור את כולה: א"ל בגין דאנא תשיש ר' שמעון בר בא שאל לר' אלעזר: מדקדק במצוון סגין ויזהר שלא לשהות ויחרד לבו על יראת שמים: ר' יוחנן אמר לא יצא אליבא דר' שמעון בן יהוצדק רביה: עשויה פרקים ויש בתורה הפסק גדול בין פרשה לפרשה. ולענין הלכה קי"ל כר' יוחנן דאמר שמע תשע תקיעות [נ"ב: בתשע שעות] ביום יצא וכן בהלל ובמגלה ובק"ש וה"מ כי שהה ופסק לרצונו אבל אי פסק מפני שהדין כך ושהה כדי לגמור את כולה כגון שנכנס לבית הכסא לעשות צרכיו לר' יוחנן ולדידן אפילו הולך במבואות המטונפות דצריך להפסיק מודי ר' יוחנן דחוזר לראש ומשום הכי אורי ליה לר' אבהו דיחזור לראש וטעמא דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת וכל שאין ראוי לבילה בילה מעכבת וכן פסק ר"י בעל התוספות: הרשות בידו כדתנן ובאמצע שואל מפני היראה: וקרע כדמה לו שמת ונתעלף: אם על אתר היינו לאלתר תוך כדי דבור אין צריך לקרוע וטעמא הוא דתקון רבנן לתלמיד שיתן שלום לרבו ולא הוי הפסק ובפרק מרובה אפסיקא הילכתא כמ"ד כדי שאלת תלמיד לרב: מיסתמיך על ר' יעקב בר אידי נשען על ר' יעקב בר אידי: ומיטמר מן קמוי מסתיר עצמו מפניו: הדין בבלאי עביד ר' אלעזר בן פדת עלה מבבל: דזעירא לא שאיל בשלמא דרבא דס"ל דהא דתניא בברכות פרק אין עומדין הנותן שלום לרבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל דבכל ענין הוא דאסור ור' יוחנן סבר דלא אסיר אלא כדרך שאלת שלום בין אדם לחבירו כגון שלום עליכם אבל שלום עליך ר' ומרי שרי והכי קי"ל ג): ולא אמר שמועתא מן שמיה דר' עקיבא. ובפ"ק דערובין אמרינן דגמר עם ר' עקיבא ורוב חכמתו היה ממנו: קטי ארורא צלמא בא לרצותו על האחרת שהיה מסתיר עצמו מפניו וא"ל מהו לעבור לפני ע"ז: עבור קמיה וסמי עינוי וכי אתה חולק לו כבוד שאתה ירא ובוש ממנו עבור לפניו ושבר עיניו: ככומר הזה של ענבים כלי שמניחין בו ענבים עד שמתחממין והיין נוח לצאת כמו מכמר בערה: שהוא דובב לשון תוסס בוליר בלע"ז: קונדיטון יש בו דבש ויין ופלפלין: אע"ג דשתי ליה טעמיה בפומיה אע"פ שכבר כלה לשתותו הטעם בפיו לזמן מרובה כן ת"ח במת אע"פ שאינו נמצא עדיין ההלכות שגורות בפיו ושפתותיו רוחשות כשאומרין שמועות משמו: שמתכוונין להכעיסני שלא יהא נבנה הבית אלא אחר מיתתי והיה נראה שקלים בחייו והיו מצפין בנין הבית: יותר מן הקרבנות דקרבנות באין על חטא שעבר והדין מסלק החטאים ומייסר מי שעשאן: נשמעינה מן הדא ובאמצע שואל וכו' ומפרש לקמיה דהאי משיב מפני היראה הוא משמע דברישא משיב מפני הכבוד וה"ק ואין צריך לומר משיב מפני הכבוד: רשות לדבר בם כדתנן במתני' והכא מוכח ופי' רש"י ז"ל דפרק אמר להם הממונה עיקר; וה' אלהים אמת ואין להפסיק בו כלל ג).

**מתני'** למה קדמה שמע וכו' למה הקדימו אותה אנשי כנסת הגדולה דלא שדרום כסדר שכתובים בתורה: והיה אם שמוע נוהג ביום ובלילה דמשתעי בת"ת דכתיב ולמדתם אותם את בניכם כדאיתא בגמ': אינו נוהג אלא ביום דמצות ציצית אינה נוהגת אלא ביום דאלו להזכיר יציאת מצרים פלוגתא דתנאי הוא לעיל:

**גמ'** לובש תפלין וקורא ק"ש כדי שיקבל עליו וכו' דלא להוי מעיד עדות שקר: מתני' מסייעא ליה לרב דתנן במתני' שיקבל עליו וכו' ורב סבר כר' יהושע בן קרחה ובגמ' דילן לא קאי הך תירוצא ומסקינן שליחא הוא דעוית כדאיתא התם: גוף נקי מפרש בפרק במה טומנין שלא יפיח בהן: מפני הרמאין פי' הרא"ש ז"ל לא בעי למימר שלא החזיקו במצות תפלין מפני שיש רשעים שמראין עצמן ככשרים ומניחין תפלין ומרמין את הבריות ובשביל זה ימנעו הכשרים מלהניחן דהא כתיב כי ישרים דרכי ה' וכו' ופושעים יכשלו בם אלא ה"פ מפני מה לא החזיקו העולם להיות מניחין תפלין כל היום הכשרים והנאמנין כי כן היה הדבר ראוי מי ששם ה' נקרא עליו מפני הרמאין

---

**מאיר נתיב** א) כגירסת מהרש"ם הוא בגמרא דילן בבא קמא דף ע"ג ע"ב ושם איתא אמרי תרי תוך כדי דיבור הוי חד כדי שאילת תלמיד לרב וחד כדי שאילת רב לתלמיד וכי לית ליה לר' יוסי כדי שאילת תלמיד לרב שלום עליך רבי ומורי דנפים. כדי שאילת רב לתלמיד שלום עליך אית ליה. וקשה לי למה נתנו חכמים שיעורן לרחוקה הלא כדי שאילת תלמיד לרב ד' מילי הן ושאילת רב לתלמיד תרי מילי והיאך הדין לר' יוסי בתלת מילי תוך כדי דיבור הן או לא? והנה הרמב"ם כתב בהלכות תלמוד תורה פרק ה' הלכה ה' שאילת תלמיד לרב שלום עליך רבי. וחזרת שלום תלמיד לרב שלום עליך רבי ומורי וכתב הלחם משנה שלמד זה מגמרא דילן דף כ"ז ע"ב והטעם דאי בשלום עליך רבי סגי למה ליה למתני והמחזיר שלום לרבו הרי כבר תני ליה והנותן שלום לרבו אלא ודאי דצריך תנאי אחר שיאמר רבי ומורי עכ"ל הלחם משנה. ודין זה הובא בזה הסיגנון בטור יורה דעה סי' רמ"ב ובש"ע שם סעיף ט"ז. וקשה מנ"ל להרמב"ם דין זה והלא בגמרא דילן שהבאתי לעיל (ב"ק ע"ג ב') אמרו בהדיא ש א י ל ת תלמיד לרב שלום עליך רבי ומורי והטעם דהלחם משנה אינו מספיק נגד הגמרא הנ"ל. וכתב בנו של בעל המחבר הפרישה לטור יורה דעה סימן הנ"ל שצריך לומר בגמרא דבבא קמא חזרת שלום במקום שאלת שלום. ולפע"ד נראה איפכא דלא ליגרס שם מילת "ומורי" וכן משמע מן תוספת שם ד"ה כדי שאילת תלמיד לרב וכן נראה מכ"מ ותוספת דה"מ והנותן שלום לרבו ברכות דף כ"ז ע"ב ובזה מיושב הקושיא שהקשיתי לעיל. דהא שאילת תלמיד לרב תלתא מילי הן ושאילת רב לתלמיד תרי מילי. וצ"ע. ב) עיין ש"ע יו"ד סימן רמ"ב סעיף ט"ו בהגה וז"ל וי"א דאין לתלמיד לשאול בשלום רבו כלל שנאמר ראוני נערים ונחבאו. וכן הוכיחו מהירושלמי הגהות מיימוניות ותלמידי רבינו יונה והביאם הבית יוסף. והג' ר"א כתב דאדרבה מהירושלמי ראיה להפך מדקפיד ר' יוחנן וריב"א השיב כך אינון נהיגין. משמע דאינון לבד ומלך המנהג. ג) והוא כהרא"ש ותר"י וכן פסק המחבר בש"ע סימן ס"ו סעיף ה'. דלא כהרמב"ם פרק ב' מהלכות ק"ש הלכה י"ז שבין ויאמר לאמת ויציב כאמצע הפרק ולא יפסיק אלא לשואל מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד. ד) עיין תוספת שבת דף מ"ט ע"א ד"ה כאלישע בעל כנפים שהביאו מימרא זו בשם המדרש ופירשו מפני מה לא החזיקו נ א מ נ ו ת באדם שמניח תפלין וקאמר מפני הרמאין שהיו מניחין תפלין לרמות בני אדם כדמפרש התם מעשה וכו' עכ"ל וכוונתם לומר מפני מה לא החזיקו נאמנות באדם שמניח תפלין שלא יהיה בכלל עם הארץ וכגון להחזיר לו אבידה בטביעת עין.

עובדא הוה בחד בר נש דאפקיד גבי חבריה וכפר ביה אמר ליה לא לך הימנית אלא (יד.) לאלין דברישך הימנית. ר' ינאי הוה לובשן אחר חליו ג' ימים לומר שהחולי מירק מה טעם (תהלים ק"ג) הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי: רבן יוחנן בן זכאי לא הוין תפלוי זעין מיניה לא בקייטא ולא בסיתווא וכך נהג ר' אליעזר תלמידו אחריו. ר' יוחנן בסתוא דהוה חזיק רישיה הוה לבש תרויהון ברם בקייטא דלא הוה חזיק רישיה לא הוה לביש אלא דאדרעיה. ואינו אסור משום ערוה. א"ר חייא בר אבא אפיקרסין הוה לובש מבפנים: כד הוה אזיל מסחי כיון שהיה מגיע אצל האוליירין היה חולצן. א"ר יצחק עד יעקב תורמוסרא היה לובשן וכד הוה נפיק מן מסחי הוה יהבון ליה וכד הוה מייתון ליה הוה אמר דא מילתא שני ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר ארונו של חי העולמים וארונו של יוסף והיו אומות העולם אומרים מה טיבן של שני ארונות הללו והיו ישראל אומרים להם זה ארונו של יוסף עם ארונו של חי העולמים והיו אומות העולם מונין את ישראל ואומרים וכי אפשר לארון המת להיות מהלך עם ארונו של חי העולמים והיו ישראל אומרים ע"י ששמר זה מה שכתב בזה. ולמה הוא אמר דא מילתא א"ר חנינא בגין מימר מילה דאורייא. א"ל ר' מונא והכין לא הוה ליה מילה דאורייא חורי למימר אלא דא. אלא קינתורין הוון יוסף לא זכה למלכות אלא ע"י ששמר מצותיו של הקב"ה ואנו לא זכינו לכל הכבוד הזה אלא ע"י ששמרנו מצותיו של הקב"ה ואתון בעיין מבטלין מצוותא מינן. כאי זה צד הוא מברך עליהן. ר' זריקן בשם ר' יעקב בר אידי כשהוא נותן של יד מהו אומר בא"י אמ"ה אקב"ו להניח תפילין כשהוא נותן של ראש על מצות הנחת תפילין. כשהוא חולצן מהו אומר אקב"ו לשמור חוקיו (יד:) ואתיא כמ"ד בחוקת תפלין הכתוב מדבר ברם כמ"ד בהוקת הפסח הכתוב מדבר לא בדא: ר' אבהו בשם ר' אלעזר הנותן תפלין בלילה עובר בעשה ומה טעם כדתניא (שמות י"ג) ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה ימים ולא לילות מימים ולא כל ימים א) פרט לשבתות וימים טובים. והא ר' אבהו יתיב מתני ברמשא ותפלוי עלוי. מצדדן הוה וכמין פקדון היה בידו. ואית דבעי מימר לא אמרו אלא הנותן אבל אם היו עליו מבעוד יום מותר. ואית דבעי מימר מצותן עד שתנטל רוב רגל מן השוק. ואית דבעי נשמעינה מן הדא (שם) והיה לך לאות כשהן לך לאות פרט לשבתות וימים טובים שכולן אות. ולא כן כתיב מימים ימימה לית לך אלא כיי דא"ר יוחנן כל מילה דאורייא דלא מחוורא מסמכין לה מן אתרין סגין: תמן תנינן ופטורין מק"ש ומן התפלין נשים מניין כתיב והיו לטוטפות בין עיניכם (דברים י"א) ולמדתם אותם את בניכם ולא את בנותיכם את שהוא חייב בת"ת חייב בתפילין נשים שאינן חייבות בת"ת אינן חייבין בתפלין: התיבון והרי מיכל בת כושי היתה לובשת תפלין ואשתו של יונה היתה עולה לרגל ולא מיחו בידן חכמים ב). תני הנכנס למרחץ מקום שבני אדם עומדין לבושין יש שם מקרא ותפלה ואין צריך לומר שאלת שלום ונותן תפלין ואין צריך לומר שלא יחלוץ. מקום שרוב בני אדם רגילין להיות עומדין ערומים אין שם שאלת שלום ואין צ"ל מקרא ק"ש ותפלה וחולץ תפליו ואין צ"ל שלא יתן. מקצתן ערומים ומקצתן לבושין יש שם שאלת שלום ואין שם לא מקרא ולא תפלה ואינו חולץ תפליו ואינו נותן אבל אינו לובשן עד שיצא מאותה רשות של כל אותה מרחץ. (טו.) ודא מסייעא כיי דא"ר יצחק עד יעקב תורמוסרא הוה לובשן: ר' ירמיה בעא קומי ר' זעירא היתה מרחץ מרחצת בימות החמה ואינה מרחצת בימות הגשמים. א"ל מרחץ ואע"פ שאינה מרחצת ובית הכסא אע"פ שאין בו צואה. מר עוקבא אמר אהן חזירא בית הכסא מטולטל הוא. ר' יונה בעי אהן צררא דעל כיף ימא מהו. א"ר אמי אסיא הוריי ר' ירמיה מעבר ליה בפיליוס. ולא סמכין עלוי. ר' זעירא בשם ר' אבא בר ירמיה אוכל בהן אכילת עראי ואינו אוכל בהם אכילת קבע. וישן בהן שינת עראי ואינו ישן בהן שינת קבע. אית תנאי תני מברך פעם אחת. ואית תנאי תני שתי פעמים. מאן דאמר פעם אחת ניחא. מאן דאמר שתי פעמים הא אכל ואינון עלוי. אמר ר' זעירא קיימה אבא בר ירמיה באוכל בהן אכילת קבע: ר' זעירא בשם ר' אבא בר ירמיה. לא יכנס אדם לבית המים וספריו ותפליו בידו ר' יוחנן כד הוה ספרא בידיה הוה יהיב ליה לחורן כד הוון תפלין עלוי הוה קאי בון. מתניתא פליגא על אבא בר ירמיה דתניא נכנס אדם לבית המים וספריו ותפליו בידו. א"ר זעירא קיימה אבא בר ירמיה כאן ביכול ללובשן כאן בשאינו יכול ללובשן דלכן מצוה לא עביד בון למה הוא מבזי לון. תני בראשונה היו נותנין אותן לחבריהן והיו נוטלין אותן ובורחין התקינו שיהו מניחן בחורין. וכשאירע אותו (טו:) מעשה התקינו שיהא אדם נכנס והן בידו. ר' יעקב בר אחא בשם ר' זעירא אמר והוא שיהא שהות ביום כדי ללבשן אבל אין שהות ביום כדי ללבשן לא דלכן דמצוה לא עביד בון למה הוא מבזי לון. ר' מיישא בר בריה דריב"ל אמר מאן דעבד טבות עושה להן כיס של טפח ונותנן על לבו מה טעם (תהלים י"ז) שויתי ה' לנגדי תמיד. תמן אמרין כל שאינו כאלישע בעל כנפים לא ילבש תפלין. ר' זעירא בשם ר' אבא בר ירמיה לא יכנס אדם לבית הקברות ויעשה צרכיו שם ואם עשה כן עליו הכתוב אומר (משלי י"ז) לועג לרש חרף עושהו: דלמא ר' חייא רבא ור' יונתן הוון מהלכין קומי ערסיה דר"ש בר יוסי בן לקוניא והוה ר' יונתן מפסע על גבי קברי אמר ליה ר' חייא רבא כדון אינון אמרין מימר למחר אינון גבן. ואינון מעיקן לן

## פירוש מהר"ש סיריליאו

הרמאין שהן רשעים ומניחין תפלין לרמות בני אדם: בקייטא דלא הוה חזיק רישיה בקיץ שהיה לו מיחום ראש: ואינו אסור משום ערוה דאמרינן דלא היה זזין ממנו ואפילו בלילה ואפילו בשעה ששוכב ולהכי פריך והפוך לי משום ערוה שהיה ערום: ומשני בשעה ששוכב אפיקרסין היה לובש מבפנים אפיקרסין הוא לבוש התחתון ופתוח בכתפיו וכשלובשו קושר כדתנן בסוף מקואות הקשר של אפקרסות ושבכתף [נ"ב: דלעולם היה לבוש כשבא'... קושרן בבגדו וישן והייט... אלא היו..]: אצל האוליירין השמשין המשמשין במרחץ דהיינו הבלנין קרויין כן: תורמוסרא [נ"ב: עד המקום שיושב בו זה יעקב שהיה תורמוסרא] שמוסר לכל אחד ואחד עבודתו זה לחמם וזה לשטף וזה לגלח בשורה ובסדר הראשון ראשון והאחרון אחרון. ומקבל מעות הנכנסין למרחץ הכי משמע בפ"ק דמעשר שני וקאמר רב יצחק דעד יעקב וכו' עד מקום מושבו לא היה חולץ שהוא יותר לפנים ממקום האוליירין [נ"ב: ומשמע לקמן דמקום מושבו היה במקום שמקצתם עומדים לבושים ומקצתם ערומים. ומפני שצריך להפשיט בגדיו חולצן שם]: מונין מצערין כמו והאכלתי את מוניך ובלשון משנה הונאת דברים: על מצות הנחת תפלין מפרש לה בפרק התכלת דהיינו כשח בינתיים אבל לא שח אינו מברך אלא אחת לשתיהן: כשהוא חולצן בלילה: כמ"ד בחוקת תפלין הכתוב מדבר פלוגתא דר' יוסי הגלילי ור' עקיבא בפרק המוצא תפילין [דף צ"ו ע"א] דתניא ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה ימים ולא לילות מימים ולא כל ימים פרט לשבתות וימים טובים דברי ר' יוסי הגלילי ר' עקיבא אומר לא נאמרה חוקה זו אלא לענין פסח בלבד ולר' עקיבא מימים ימימה משנה לשנה הוא כדמתרגמינן מזמן לזמן: לא ברא לא שייך לברך לשמור חקיו דלילה זמן תפלין הוא: עובר בעשה דושמרת דהשמר דעשה עשה הוא וקסבר כר' יוסי הגלילי: עד שתנטל רוב רגל מן השוק ור' אבהו עד שתנטל הוא דמשהין להו עליה: מן הדא מיעוטא דשבתות וימים טובים: שכולן אות ימים שצריכין ישראל להעמיד אות עליהן להכר שהן מחזיקין בתורתו של מקום יצאו שבתות וכו' שהן עצמן אות בין הקב"ה וישראל שהרי עדות הוא לכל באי העולם שמשמרים מצותיו: ולא כן כתיב מימים ימימה ולדרוש מיניה מימים ולא כל ימים יצאו וכו': תמן תנינן בפרק מי שמתו: ופטורין מק"ש דמ"ע שהזמן גרמה הוא: ומן התפלין כדמפרש טעמא הוא נשים מניין וכו' והוצרך אפי' לר' עקיבא דלא תימא כיון דאיתקיש למזוזה ומזוזה נשים חייבות ה"נ בתפלין קמ"ל: מיכל בת כושי בת שאול ובודאי דהיתה מברכת ואם היתה דפטורה היו מוחים בידה דכיון דצריכין גוף נקי וסתם נשים אין נקיות היה להם למחות בה: ולא מיחו בידה מפרש בפרק בתרא דעירובין דקסבר נשים סומכות רשות: המרחץ יש לו שלשה חדרים פנימי להזיע ולהשתטף. והאמצעי שיוצא לתוכו מן המרחץ ולובש חלוקו [נ"ב: ויוצא לחיצון] וגומר לבישתו וגם שם שעה מגיעת המרחץ: עומדין לבושין חיצון: מקרא קריאת שמע: עומדין ערומין פנימי: וחולץ תפליו מראשו ואין צ"ל שאם אוחזן בידו בתיק שלהן שאינו מניחן והא דקתני אין צ"ל איידי דבעי למתני סיפא ואינו חולץ ואינו נותן שאמצעי לא מרחץ גמור הוה ומקצת תורת מרחץ עליו הילכך היו בראשו אין צריך לחלוץ היה אוחזן בידו אסור להניחן שם אלא יוצא לחוץ ומניחן: ואינה מרחצת בימות הגשמים מי נימא דלא מרחץ מיקרא. ומותר להרהר בה: שאין בו צואה שפנוה משם: אהן חזירא בית הכסא מטולטל הוא והכי אמרי' בגמ' דילן פ' מי שמתו פי חזיר כגולה עוברת דמי ואע"ג דסליק מנהרא: צררא דעל כיף ימא צרורות שעל שפת הים ממה שהים גורפת רפש וטיט וצואה: מעבר ליה בפיליום מטפחת שמתכסה בו פניו שלא לראותם וקורא ק"ש ולא חש לריח רע דס"ל דנתבטל: ולא סמכין עלוי חבריו דס"ל כדאמרינן התם צואה כחרס אסור לקרות ק"ש כנגדה עד שזורקין אותה ונפרכת: אוכל בהן בתפלין דלא חיישינן לשכרות: ואין אוכל בהן אכילת קבע וחולץ שמא ישתכר בתפליו עליו ויתגנה: שנת עראי דלא חיישינן שמא יפיח בהן: ולא שנת קבע דחיישינן שמא יפיח: שתי פעמים כדמפרש ואזיל: הא אכל ואינון עלוי וכיון דלא חלצן אמאי בעי ברכה: ומשני שאכל בהן אכילת קבע ואיכא הסח הדעת. ואע"ג דלא חלצן בעי ברוכי והיסח הדעת הייט קלות ראש ושיחה בטלה: רבי יוחנן פ"ק דב"ק [דף י"ז ע"א]: הוה קאי בון שהיה לבוש בהן. ונכנס לבית המים: אי נמי כדאמרינן בגמרא דילן הואיל ושרינהו רבנן לאוחזן בידו משום שמירתן ניכטרין: ביכול ללובשן שיש שהות ביום ללובשן אז אוחזן בידו ונכנס אבל אי ליכא שהות אסור ליכנס בהן אלא מניחן בבית המדרש או בביתו: דלכן. דאי לא כן: וכשאירע אותו מעשה. בגמרא דילן מפרש ליה בפרק מי שמתו מעשה בתלמיד אחד שהניח תפליו בחורים הסמוכין לרה"ר ובאת זונה ונטלתן ובאת לבית המדרש ואמרה ראו מה נתן לי פלוני בשכרי כיון ששמע אותו תלמיד כך נפל מן הגג ומת באותה שעה התקינו שיהא אוחזם בבגדו ובידו ונכנס: עושה להן כיס טפח כשאין שהות ביום נותנן בכיס דחללו טפח כי היכי דלחשיב הכלי אהל להפסיק בינם לקרקע [נ"ב: ואם ירא מן העכברים ויש לו אפרקסות כדלעיל]: ונותנן על לבו אזי נותנן על לבו: אלישע בעל כנפים בפרק במה טומנין מפרש ליה: לועג לרש הן המתים שהן כרשים שאין מקיימין מצות: [נ"ב: למחר אינון גבן בגמרא

**מאיר נתיב** א) גירסת המהרש"ם היא הגירסא הנכונה וכן היא בגמרא דילן בערובין ומנחות ונדה. והנה רוב הפוסקים פסקו דלילה זמן תפילין והלכה ואין מורין כן כעובדא דרב אמי מנחות ל"ו ע"א וחכמים הם דאסרו להניח תפילין בלילה גזירה שמא יפיח בהן. אבל הרמב"ם פסק פ' ד' מהלכות תפילין הלכה י' כירושלמי דהכא דלילה לאו זמן תפלין הוא והוא ז"ל מפרש גם הלכה י"א דעובדא דרב אמי מיירי דהניח תפילין קודם שבקעה החמה ושכה עליו. ואם כן ניח כאן מחלוקת בין הגמרא דילן ובין הגמרא דבני מערבא. ובביאור נראה שהרמב"ם הוציא את דינו מהכא מפני שמביא בענין שבתות ויו"ט הפסוק והיה לך לאות. והקשה עליו הכסף משנה דהא קרא דר"ע דדרים הפסוק ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה בחוקת הפסח. ואם כן קשה למה לא מביא הרמב"ם הפסוק מימים ולא כל ימים דממנו דורשים ר' ישמעאל ור' יוסי הגלילי דכוותייהו פסק הרמב"ם לענין לילה. אבל המעיין בתלמוד דבני מערבא הכא ידע דקושית הכסף משנה לק"מ מדאמרו הכא ואית דבעי משמעינה מן הדא והיה לך לאות וכו' ומקשה ולא כן כתיב מימים ימימה וכו' ומתרץ כל מילי דאורייתא דלא מחוורא מסמכין לה מן אתרין סגין. משמע דאף מי שסבר שהפסוק ושמרת וגו' בחוקת תפלין מדבר יכול לדרוש דשבת ויו"ט לאו זמן תפלין מן הפסוק והיה לך לאות אע"פ שנשמע כבר מן מימים ולא כל ימים. וזהו מתאים לשון ופסק הרמב"ם במקום הנזכר. ב) המהרש"ם אינו גורס כגירסת הספרים הנדפסים ר' חזקיה בשם ר' אבהו אשתו של יונה הושבה מיכל בת כושי מיחו בידה חכמים והגה התוספות בעירובין דף צ"ו ע"א ד"ה מיכל הביאו לזה בשם הפסיקתא וכתב המראה הפנים דכוונתו דט"ס הוא וצ"ל בירושלמי. אבל לפי גירסת המהרש"ם דברי התוס' הם מדוייקים הם וכמו שכתב המהרש"ם בפירושו, דהירושלמי דהכא סבר כגמרא דילן בעירובין שם דהברייתא דמיכל וכו' ס"ל כר' יוסי דנשים סומכות רשות.

לן. א"ל והכמין אינון כלום לא כן כתוב (קהלת ט') והמתים אינם יודעים מאומה א"ל לקרות אתה יודע לדרוש אי אתה יודע (שם) כי החיים יודעים שימותו אלו הצדיקים שאפילו במיתתן קרויין חיים. והמתים אינם יודעים מאומה אלו הרשעים שאפילו בחייהם קרויין מתים שנאמר (יחזקאל י"ח) כי לא אחפוץ במות המת וכי המת מת אלא אלו הרשעים שאפילו בחייהם קרויין מתים. ומניין שהצדיקים אפילו במיתתן קרויים חיים דכתיב (דברים ל"ד) ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר מה ת"ל לאמר אלא א"ל הקב"ה לך ואמור לאבות כל מה שהתניתי לכם עשיתי לבניכם אחריכם: עירב את האותיות אית תנאי תני כשר ואית תנאי תני פסול. ר' אידי בשם ר' שמעון בשם ר' יוחנן מ"ד כשר מלמטן כגון ארצה ותפארתה ומ"ד פסול מלמעלן כגון ארצנו תפארתנו. ארצך צריכה. תפארתך צריכה. ר' אידי בשם ר' שמעון בשם ר' יוחנן לא יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל מה טעם א"ר אבא בריה דרב פפי (תהלים ק"ל) ממעמקים קראתיך ה'. וא"ר אידי בשם ר' שמעון בשם ר' יוחנן לא יעמוד אדם ויתפלל ויהא צריך לנקביו מה טעם (עמוס ד') הכון לקראת אלהיך. א"ר אלכסנדריי מאי דכתיב (קהלת ד') שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים שמור עצמך מן הטיפים היוצאים מבין רגליך הדא דתימא בדקים אבל בגסים אם יכול לסבול סביל ר' יעקב בר אבין בשם ר' אחא שמור רגליך כאשר תלך אל בית (וגו') [האלהים] שמור עצמך כשתהא נקרא אל בית האלהים שתהא טהור ונקי. א"ר אבא (משלי ה') יהי מקורך ברוך יהי מקראך לקבר ברוך. א"ר ברכיה עת ללדת ועת למות אשרי אדם ששעת מיתתו כשעת לידתו מה שעת לידתו נקי כך בשעת מיתתו יצא נקי:

**מתני'** הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא. ר' יוסי אומר לא יצא. קרא ולא דקדק באותיותיה ר' יוסי אומר יצא. ר' יהודה אומר לא יצא. הקורא למפרע (טז.) לא יצא. קרא וטעה יחזור למקום שטעה:

**גמ'** רב אמר הלכה כדברי שניהן להקל. דלכן מה אנן אמרין. והא כתמא ור' יוסי הלכה כסתמא. ר' יוסי ור' יהודה הלכה כר' יוסי. ומה צריך למימר רב הלכה כדברי שניהן להקל. אלא בגין רישא דתני לה ר' חייא בשם ר' מאיר לפום כן צריך מימר הלכה כדברי שניהן להקל. תני התפלל ולא השמיע לאזנו יצא. למי נצרכה לר' יוסי. הי דין ר' יוסי הדא דתנינן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא. ור' יוסי אומר לא יצא. תמן תנינן הכל כשרים לקרות את המגלה חוץ מחרש שוטה וקטן אמר רב מתנה דר' יוסי היא. אמר ר' יוסי הוינן סברין מימר מה פליגין רבנן ור' יוסי בשמע דכתיב בה שמע הא שאר כל המצות לא. מן מה דאמר (טז:) רב מתנה דר' יוסי היא הוי היא שמע היא שאר כל המצות. מאי טעמא דר' יוסי (שמות ט"ו) והאזנת למצותיו *) אמר רב חסדא לית כאן חרש השגרת לישן היא מתני'. א"ר יוסי מסתברא דיודי רב חסדא בתרומות דהיא דר' יוסי. אתא ר' חנינא ואמר בשם רב חסדא דר' יוסי היא. א"ר יוסי בר בון על כרחיך את אמר דהיא דר' יוסי דתנינן תמן חמשתי קדמייתא ולא תניתה עמהון ואי משום שאין תרומתן תרומה והא תנינן חמשתי אחריתא ולא תנינן לה עמהון הוי סופך מימר דר' יוסי היא:

**קרא** ולא דקדק וכו': ואלו צריך דקדוק על לבבך בכל לבבך על לבבכם. עשב בשדך. ואבדתם מהרה. הכנף פתיל. אתכם מארץ. ר' חנינא בשם ר' אחא אשר נשבע ה'. ר' שמואל בר חנינא בשם ר' אושעיה יוצר אור ובורא חשך דלא יימר יוצר אור ובורא נוגה. ר' חני בשם ר' אבא בר זבדא שם שרו לך דלא נימא שם הללו לך. ר' לוי ר' אבדומה דמן חיפה בשם ר' לוי בר סיסי צריך להתיז זין למען תזכרו. ר' יונה בשם רב חסדא צריך להתיז כי לעולם חסדו. תניא אין מעבירין לפני התיבה לא חיפנין ולא בישנין ולא טיבעונין מפני שהן עושין היהין היתין היתין ההין ועיינין אאין ואם היה לשונו ערוך מותר:

**הקורא** למפרע וכו': ר' יונה אמר תני רב נחמן בר אדא ור' יוסי אמר תני נחמן סבא והיו כדרך הוייתן יהו. תני אף בהלל ובקריאת המגלה כן. ניחא בקריאת מגלה (יז.) דכתיב בה (אסתר ט') ככתבם ברם בהלילא מנין דכתיב (תהלים קי"ג) ממזרח שמש עד מבואו מהולל
שם

*) בירושלמי הנוסחא ישמעו לאזניך מה שפיך מדבר.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

בגמרא דילן מפרש לה הוה. קא שדייה תכלתיה דר' יונתן ופי' רש"י ז"ל היו גוררין ציציותיו על הקברות וא"ל דלייה דלא לימרו למחר וכו']: והחכמין אינון וקן מבינין: אלו צדיקים ומאי יודעים שימותו נותנין אל לבם יום המיתה ומושכין ידיהם מן העבירה: אינן יודעים מאומה עושין עצמן כאינן יודעין והוטאין: זאת הארץ במיתת משה כתיב: עירב את האותיות משום דבעי לאיתויי מימרות דר' אידי בשם ר' יוחנן דמיירי בתפלה מייתי נמי הא ותנא הכי במתניתו וגרסינהו. עירב את האותיות שנדבקו האותיות: כשר ובגרידת הדבוק. דבלא גרידה הא קי"ל בפ' הקומץ רבה דבעינן כל אות מוקף גויל: פסול ואפי' בגרידת דבוקן: מלמטן כשר כגון ארצה ותפארתה שרגל התי"ו דבוק אל רגל הה"א או לרגל הצדי כשר: מלמעלן פסול כשנדבק האות בראשה כגון כשהיה כותב ארצנו ונדבק גג הנו"ן עם הוי"ו פסול ולא מהני ליה גרידת הדבוק אלא צריך לגרוד כל הוי"ו והיינו בס"ת דמגיהין אבל תפלין אין להן תקנה דכיון שנדבקו בראשם צריך לגרוד האות והוה להו שלא כסדרן ויגנזו: ארצך צריכה היכא שנדבקה רגל הכ"ף הפשוטה באמצעה של הצדי או אל התיו צריך עיון דשמא נאמר שהרגל הכ"ף כבר נגמר כשמגיע עד רגל הצדי או שמא אינו נחשב כנגמר והרי הוא דבוק קודם שנגמר והדבר ספק. ויש מי שפי' דכי מכשר הכא אף בלא גרידה הוא וסובר דפליג אגמרא דילן וכן דעת התוספות בפרק הקומץ רבה ופירש קמא עיקר כדי שלא יהא מחלוקת בין שני התלמודים ואפי' שיהא פי' דחוק כ"ש שהוא פי' מרווח וכן פי' הרשב"א ז"ל א): שמור עצמך מן הטיפים: בגשים נקבים גדולים אם יכול לסבול ומפרש במכילתין עד פרסה אז מותר להתחיל בתפלה: שמור עצמך מן החטא כדי שתלך אל בית האלהים אל מקום משפט שלו נקי:

**מתני'** לא השמיע לאזנו יצא מפרש במכילתין טעמיה דכתיב על לבבך אחר כוונת הלב הן הדברים: לא יצא דדרים שמע השמע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך:

**ולא דקדק** דלכתחלה מיחייב לדקדק באותיותיה שלא ירפה הדגוש ולא ידגיש הרפה ושוא נע לא יחטפנו והחטוף לא יניענו [נ"ב: וכן הא נחה לא יוציאנה וכן הא המוצאת כגון יבולה לא יניחנו] וגם בריוח בין הדבקים דאמרינן בגמרא: למפרע לא יצא בגמרא נפקא לן מקראי:

**גמ'.** דלא כן מה אנן אמרין בתמיהה כלומר מאי קמ"ל דהכי נמי הוה אמינא בלא מימרא דרב דהא סתמא קתני לה השמיע לאזנו יצא וכי פליג ר' יוסי אסתם משנה פליג וקיי"ל הלכה כסתם דהוו להו רבים. ובסיפא ר' יהודה ור' יוסי קי"ל כר' יוסי דנמוקו עמו: ומשני בגין רישא בשביל רישא דתני לה ר' חייא בשם ר' מאיר דא"ר מאיר במכילתין דילא ואין צריך לחזור דאחר כוונת הלב הן הדברים. ור"מ ור' יוסי הלכה כר' יוסי. ומשום הכי איצטריך למימר הלכה כדברי שניהם להקל:

למי נצרכה לר' יוסי דדוקא גבי שמע הוא דפליג אבל גבי תפלה דרחמי הוא מודי. תמן תנינן מגלה פ' שני: חוץ מחרש שוטה וקטן סתם הרש דעלמא אינו מדבר ואינו שומע אבל זה מדבר היה אלא שאינו שומע דהא קורא המגלה הוא: ומשום הכי קאמר רב מתנה דר' יוסי היא דאין כאן אלא שאינו יכול להשמיע לאזנו אבל פקח הוא לכל דבר: דכתיב בה שמע דדרים ר' יוסי מינה השמע לאזנך ופיסול דקך מתני' [נ"ב: לכ"ע כיון דבעל מום הוי] ואפי' בדיעבד נמי הוא כדקתני ליה בהדי שוטה: לית כאן חרש ואסגרת לישן היא דכיון דמדבר ואינו שומע יצא ואפי' לר' יוסי ודוקא גבי שמע בלחוד הוא דפליג ר' יוסי: יודה רב חסדא במתני' דתרומות דתנן חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום ואם תרם תרומתו וכו' [נ"ב: דר' יוסי היא כלומר אפי' ר' יוסי מודי בה דטעמא] דתרומה משום ברכה הוא ודוקא גבי ק"ש הוא פסול בדיעבד אבל הכא מכשיר בדיעבד: דתנינן חמשתי קמייתא הני דריש מס' תרומות דתנינן בהו ואם תרמו אין תרומתן תרומה: אם משום שאין תרומתן תרומה דהני חמשה דקתני אין תרומתן תרומה ואפי' בדיעבד למעוטי האי דבדיעבד מיהת כשר אי הכי ליתנייה בהדי המשתי דסיפא דקתני בהו התם דבדיעבד כשר ואמאי תני ליה ביני ביני אלא משום דר' יוסי היא ודמי לרישא בחד צד דגבי שמע פסול ואפי' בדיעבד וכן בברכת המזון. ואילו גבי ברכה דתרומה כשר בדיעבד ולאשמועינן דאינו בכלל האמרים דיש מקומות דפסול ואפי' בדיעבד תני לה ביני ביני דהני אחריני דסיפא כשרים בכל מקום דיעבד: [נ"ב: צריך דקדוק כלומר צריך לה.. ולהפסיק כדי שיבא... הדומות]: על לבבך שהתיבה שנייה מתחלת באות שהתיבה שלפניה נגמרת לא יהא קורא אותן שתי אותיות כאחת שבולע האחת אם אין מדקדק ליתן ריוח ביניהן: נשבע ה' עין אות גרונית היא ונבלעת עם הברת אלף של שם והוא הדין בין והרה אף ה' ג) וכן באלף הבאה אחר מ"ם כגון ולמדתם אותם את בניכם: דלא נימא יוצר איר ובורא נוגה וטעמא כדאיתא במכילתין פ"ק כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום: שם שרו לך בירה חדשה שוררו גאולים לך: דלא ליבא הללו דמשמע הללו השירה אבל לאו הכי: למען תזכרו דלא ליבתמע תשכרו ע"מ לקבל פרס: חסדו להתיז הסמך דלא ליבתמע חס דו שתי רשויות כן פי' רש"י ז"ל בתשובה ג): לא היפנין אנשי חיפה: בישנין בית שאן: ולא טיבעונין טיבעון שם מקום ומגמגמין בלשונם: עיינין אאין אהין עינין. יאר אומרים יער והוא קללה: ההין היתין הללו ה' חללו: לשונו ערוך כשאר בני אדם מותר וקמ"ל אע"ג דמן חיפה הוא: דרך הויתן יהו ולא יקרא למפרע כגון ובשעריך ביתך מזוזות: כבתבם דסמיך ליה וכזמנם מה זמנם לא למפרע דאי אפשר י"ו קודם ט"ו אף ככתבם כמו שכתבם מרדכי בכתבי הקדש: [נ"ב: ממזרח שמש וכו' כשם שאין זריחה השמש מן

י ערב

---

**מאיר נתיב** א) פירוש הרשב"א על דברי הירושלמי האלו הוא בתשובות סוף סימן תרי"א הביאם הבית יוסף סי' ל"ב, ופליאה גדולה על הבית יוסף שכתב שכן הוא בתשובות המיוחסות להרמב"ן סי' רל"ו ולהלן הוא כותב שבתשובות המיוחסות להרמב"ן כן להרשב"א, והנה שמראה פנים מביא תשובת הרמב"ן סי' רל"ו ומהוכה נראה שדעת התשובה הזאת היפך דעת הרשב"א. שהרמב"ן מפרש דברי הירושלמי כמו שמביא שמהרש"ם בשם התוס' שאין דבוק פסול למטה ואין צריך לגרוד. ומזה יש להוכיח שלא הרשב"א חיבר התשובות המיוחסות להרמב"ן דדבריו בתשובותיו סי' תרי"א סותרים דברי התשובה הנ"ל המיוחסת להרמב"ן. אבל בחדושיו לשבת (דף ק"ד) כתב הרשב"א וז"ל והא דאמרינן הב"ע כגון שנטל גגו של חית שאלו שני זיינין שמפינן דהש"ב לא מיקרי חק תוכות שאינו אלא כמפריד בין שני אותיות דבוקות. עכ"ל. וכבר העירו גדולי האחרונים שדברי הרשב"א בכאן סותרים לדבריו בתשובתו ותירצו שבתשובה כתב הלכה למעשה והחמיר על פי הירושלמי ובחדושיו לא כתב אלא לפרש דברי הש"ס ולא להלכה ולא כן יאמר בנידון דידן דהאי תשובה היא והאי תשובה היא ושתיהם למעשה, על כן נראה כמו שכתבתי שלא הרשב"א חיבר התשובות המיוחסות להרמב"ן. — ומה שכתב המהרש"ם וז"ל שכן דעת התוספות בפרק הקומץ רבה עכ"ל. הפכתי ולא מצאתי אבל היא דעת המרדכי בהלכות קטנות בהים פ' הקומץ רבה וזה לשונו ונראה טעם הירושלמי דכשנדבק הוי ליה כאלו נטל הנדבק הילכך כשנדבק למטה אפילו אם ניטל מן היכך עדיין נשאר כשיעור אות קטנה אבל למעלה אם ניטל כלל פסול. הילכך פסול נמי בדבוקתו ומיהו בתוך תלמודא משמע דבכל ענין פסול מדלא מפליג. עכ"ל. ב) וכן כתבו התוס' דף ע"ו ע"ב דה"מ בין הדבקים גבה רב אלפס. וכבר התעורר מהר"י בערלין דליתא ברי"ף אמנם הביאו הרא"ש. והגאון מהו' צבי הירש חיות ז"ל בהגהותיו על הש"ס תמה על המהרי"ב שלא התעורר על הרא"ש שמביא דבר בשם הירושלמי שלא נמצא אצלינו. אבל המעיין בהרא"ש יראה שהרא"ש אינו מביא בשם הירושלמי רק שצריך להתיז ז' של למען תזכרו והוסיף מן דיליה או מספרים אחרים וצריך ליתן ריוח בין והרה אף דלא ליבתמע ותרף. כמו שהוסיף בכאן המהרש"ם, ג) כן פירש רש"י ז"ל בתשובה. ובפירוש להרי"ף המיוחס לרש"י לא נמצא דלא ליבתמע חסדו שתי רשויות. ובבעל תוספות יו"ט בספרו דברי חמודות על הרא"ש פרק אין עומדין סימן ע"ז כתב וז"ל בפרק היה קורא כתב הרי"ף גבי צריך להתיז זיי"ן דלמען תזכרו בשם הירושלמי צריך להתיז כי לעולם חסדו וכתב בפירושו (נ"ל בפירוש רש"י להרי"ף) דלא ליבתמע כלעולם וכן צריך להתיז סמך של חסדו ע"כ כלומר דלא ליבתמע כמין חסדו לשון חסד ובספר הנקרא אמרי נועם בפרשת שלח לך תפרש דהוי משמע כשתי רשויות דדו שתים ח"ו דלא ליבתמע חס דו ע"כ ולעולם לאו למימרא שידגיש הסמ"ך בדגש חזק ותיבטא השו"א נע שלא כמשפט שאין לשות התנועות כלל. עכ"ל דברי חמודות. ולפי פירוש מהרש"ם כבר הקדים רש"י בתשובה לבעל אמרי נועם. והנה רש"י ובעל אמרי נועם שבינו מהירושלמי שיש להתיז הסמ"ך דלא ליבתמע זיין. אבל לפי זה מילת חז אין לו הבנה. ואולי יש לפרש דכוונת הירושלמי דצריך להתיז התיבות כי לעולם בפירוד דלא ליבתמע כתיבה אחת. ותסדו בליכוף ובנטיכה אחת דלא ליבתמע כשתי תיבות חס דו. חס מלשון חס שהוא כחמים וכמו שאמרו ז"ל בגמרא דילן פסחים דף ל"ט ע"א מאי חזרת? חסא מאי חסא דחס רחמנא עלוון ודו בלשון יון שנים. חס דו. רחמנא שנים ח"ו, סדע דלא אמרו בירושלמי דצריך להתיז סמ"ך כמו שאמרו צריך להתיז זיין דלמען תזכרו אלא אמרו צריך להתיז כי לעולם חסדו. היינו התיבות. כל תיבה ותיבה בפני עצמה שלא נאמר הנפרד בליכוף ולא המצורף בהפרדה. לא כלעולם ולא חס דו ואז אין מקום לטעות.

שם ה׳. מה את שמע מינה א״ר אבון עוד היא אמורה על הסדר (שם קי״ד) בצאת ישראל ממצרים [לשעבר]. לא לנו ה׳ לא לנו לדורות הללו. (שם קט״ו) אהבתי כי ישמע ה׳ לימות המשיח (שם קט״ז) אל ה׳ ויאר לנו אסרו חג בעבותים לימות גוג ומגוג. (שם קי״ח) אלי אתה ואודך לעתיד לבוא. ר׳ אחא בשם ריב״ל אף מי שהתקין את התפלה הזאת על הסדר התקינה. שלש ברכות ראשונות ושלש ברכות אחרונות שבחו של מקום והאמצעיות צרכן של בריות. חננו דעה חננתנו דעה. רצה תשובתנו רצית תשובתנו. סלה לנו סלחת לנו. גאלנו גאלתנו. רפא חולינו ריפית חליינו. ברך שנתנו ברכת שנותינו. קבצנו קבצתנו. שפטנו בצדק שפטתנו בצדק. הכנע קמינו הכנעת קמינו. צדקנו במשפט צדקתנו. בנה ביתך שמע עתירתנו ורצנו בתוכו. לית צורכא דְּלָא שמע עתירתנו ובנה ביתך ורצנו בתוכו. אלא כמא דאישתעיא קריא כן אישתעיא מתניתא (ישעיה נ״ו) והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי א״ר ירמיה מאה ועשרים זקנים ומהם שמנים וכמה נביאים התקינו את התפלה הזו ומה ראו לסמוך האל הקדוש לחונן הדעת על שם (שם) והקדישו את קדוש יעקב מה כתיב בתריה (שם) וידעו תועי רוח בינה. דעה לתשובה דכתיב (שם) ולבבו יבין ושב. תשובה לסליחה דכתיב (שם נ״ה) וישוב אל ה׳ וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח. סליחה לגאולה דכתיב (תהלים ק״ג) הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי הגואל משחת חייכי. ויאמר רופא חולים קדמאי א״ר אחא מפני מה התקינו גואל ישראל ברכה שביעית ללמדך שאין ישראל נגאלין אלא בשביעית. ר׳ יונה בשם רבי אחא (שם קכ״ו) שיר המעלות בשוב ה׳ את שיבת ציון שירה שביעית היא להודיעך שאין ישראל נגאלין אלא בשביעית. א״ר חייא בר אבא מפני מה התקינו רופא חולים בברכה שמינית כנגד המילה שהיא לשמנה על שם (מלאכי ב׳) בריתי היתה אתו החיים וגו׳. א״ר אלכסנדריי מפני מה התקינו מברך השנים ברכה תשיעית כנגד (תהלים כ״ט) קול ה׳ שובר ארזים שהוא עתיד לשבר כל מפקיעי שערים. ר׳ לוי בשם ר׳ אחא בר חנינא מה ראו לסמוך מברך השנים למקבץ נדחי ישראל על שם (יחזקאל ל״ו) ואתם הרי ישראל ענפיכם תתנו ופרייכם תשאו לעמי ישראל למה כי קרבו לבא. נתקבצו הגליות והדין נעשה והזדים נכנעין והצדיקים שמחים ותני עלה כולל של זדים ושל רשעים במכניע זדים ושל גרים ושל זקנים במבטח לצדיקים. ושל דוד לבונה ירושלם שנאמר (הושע ג׳), אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה׳ אלהיהם ואת דוד מלכם. רבנין אמרין אהן מלכא משיחא אי מן חייא הוא דוד שמיה. ואי מן דמכייא הוא דוד שמיה. א״ר תנחומא אנא אמרית טעמא (תהלים י״ח) ועושה חסד למשיחו לדוד. ר׳ יהושע בן לוי אמר צמח שמו. ר׳ יודן בריה דר׳ איבו אמר מנחם שמו אמר חנניא בריה דר׳ אבהו ולא פליגין חושבניה דדין בחושבניה דדין הוא צמח הוא מנחם. ודא מסייעא ליה דא״ר יודן בריה דר׳ אייבו עובדא הוה בחד יודאי דהוה (יז:) קאים רדי געת תורתיה קומוי עבר חד ערבי ושמע קלה א״ל בר יודאי שרי תורתך ושרי קנקנך דהא חריב בית מקדשא געת זמן תגיינות א״ל בר יודאי קטור תורתיך וקטור קנקניך דהא איתיליד מלכא משיחא א״ל ומה שמיה מנחם. א״ל ומה שמיה דאבוי א״ל חזקיה א״ל מן הן הוא א״ל מן דבית מלכא ומן דבית לחם יהודה אזיל זבין תורוי וזבין קנקנוי ואיתעביד זבין לבדין למיינוקיא והוה עייל קריא ונפק קריא עד דעל לההוא קריא והויין כל נשיא זבנן ואימיה דמנחם לא זבנה. שמע קלהון דנשיא דאמרין אימיה דמנחם אימיה דמנחם אייתי זבין לבדין לברך אמרה בעיא אנא מחנקוניה. סנאיהון דישראל הוא דביומא דאיתיליד איחרוב בית מקדשא. אמר לה רחיצין אנן דברגליה חריב וברגליה מתבני. אמרה ליה לית לי פריטין. אמר לה מה איכפת ליך אייתי זובנין ליה אין לית קומך יומא דין בתר יומין אנא אתי ונסיב. בתר יומין עאל לההוא קרתא אמר לה מה מיינוקא עביד. א״ל מן שעתא דחמיתיניה אתון רוחין ועלעולין והטפוניה מן ידיי. א״ר בון מה לנו ללמוד מן הערבי הזה ולא מקרא מלא הוא (ישעיה י׳) והלבנון באדיר יפול. מה כתיב בתריה (שם י״א) ויצא חוטר מגזע ישי. א״ר תנחומא מפני מה התקינו שומע תפלה ברכת ט״ו כנגד (תהלים כ״ט) ה׳ למבול ישב שהוא כולה את הפורענות מלבוא בעולם. עבודה להודאה (שם נ׳) זובח תודה יכבדנני וגו׳. וחותם בשלום שכל הברכות חותמיהן בשלום. תניא א) א״ר שמעון בן חלפתא אין לך כלי שמחזיק ברכה יותר מן השלום ומה טעם (תהלים כ״ט) ה׳ עוז לעמו יתן ה׳ יברך את עמו בשלום:

**קרא** וטעה וכו׳. תני טעה בין כתיבה ראשונה לשנייה חוזר לכתיבה ראשונה. טעה ואינו יודע להיכן טעה יחזור כבתחלה למקום הברור לו. דלמא ר׳ ייסא ור׳ אמי סלקין מיעבד גנוניה דר׳ אלעזר שמעין קליה דר׳ יוחנן אמרין אי מחדית מלה מאן נחית שמע לה מיניה אמרין וייחות ר׳ אלעזר דהוא זריז סגין. נחית וסליק אמר לון כן אמר ר׳ יוחנן קרא ומצא עצמו בלמען ירבו חזקה כיון: ר׳ לייא ר׳ יוסי בשם ר׳ חייא רבא התפלל ומצא עצמו בשומע תפלה חזקה כיון. ר׳ ירמיה בשם ר׳ אלעזר התפלל ולא כיון לבו אם יודע שהוא חוזר ומכוין את לבו יתפלל ואם לאו אל יתפלל. א״ר חייא בר אבא אנא מן יומוי לא כיוונית אלא חד זמן בעאי מכוונא והרהרית בלבי ואמרית מאן עלול קומי מלכא קדמאי ארקבטא או ריש גלותא. שמואל אמר אנא מנית אפרוחיא. ר׳ בון בר חייא אמר אנא מנית דימוסיא. א״ר מתניה אנא מחזיק טובו לרישי דכד הוא מטי למודים הוא כרע מגרמוי:

**מתני׳** (יח.) האומנין קורין בראש האילן או בראש הנדבך מה שאין רשאין לעשות כן בתפלה:

**גמ׳** כיני מתני׳ הפועלים קורין בראש האילן והאומנין בראש הנדבך ותני כן הפועלין קורין בראש האילן ג) ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה ובשאר כל האילנות יורדין ומתפללין למטה ובעל הבית לעולם יורד ומתפלל למטה: ולמה בראש הזית ובראש התאנה. ר׳ אבא ור׳ סימון תרויהון אמרין מפני שטרחותן מרובה. תני הכתף אע״פ שמשאו על כתפו הרי זה קורא את שמע אבל לא יתחיל לא בשעה שהוא פורק ולא בשעה שהוא טוען מפני שאין לבו מיושב. בין כך ובין כך אל יתפלל עד שעה שיפרוק. ואם היה עליו משוי של ד׳ קבין מותר. א״ר

## פירוש מהר״ש סיריליאו

מערב למזרח כן הללו שם ה׳ כסדר וגא״ למפרע: מה את ש״מ דפשוטו של מקרא הוא דכל עוד שהולך ממזרח למערב אומר שירה]: אהבתי כי ישמע ה׳ לימות המשיח דכתיב בה דלותי ולי יהושיע ודרשינן אע״פ שדלה אני מן המצות לי נאה להושיע: לימות גוג ומגוג דכתיב. בה אל ה׳ ויאר לנו ובההיא זימנא עתיד להאיר כדכתיב והלכו גוים לאורך: חננתנו דעה זהו פי׳ חונן הדעת. כלומר אנו מתפללים לפניך שתחננו דעת שידענו שבידך הוא כי ברוך אתה החונן דעת עד עכשיו. וכך פי׳ כל סוף ברכה וברכה: ה״ג בנה ביתך ושמע עתירתנו ורצנו בתוכו לית צורכא דלא שמע עתירתנו ובנה ביתך ורצנו בתוכו כלומר מה סדור הוא זה בונה ירושלים ושומע תפלה ורלה לית צורכא דהא אין הצורך כן [נ״ב: דמשמע דאין אנו צריכים שתשמע תפלתנו אלא אחר הבנין] אלא כך היה להם לתקן שמע עתירתנו ובנה ביתך ורצנו בתוכו לסמוך עבודה לבנין ירושלים: ומשני כסדר המקרא תקנו והביאותים אל הר קדשי זו בונה ירושלם [נ״ב: ומצמיח ישועה דכולה חדא היא] דכתיב בונה ירושלם ה׳ נדחי ישראל יכנס: ושמחתים בבית תפלתי זו שומע תפלה כשיראו שאענה ישמחו כשילכו להתפלל: עולותיהם לרצון רצה: ויאמר רופא חולים קדמאי קודם לגאולה כדכתיב קרא: נגאלים בשביעית [נ״ב: שבוע שבן דוד בא בו הלוק מסהרא כדאמר בחלק שנה ראשונה וכו׳] ובמוצאי שביעית בן דוד בא והתם בפרק הקורא למפרע פריך והאמר מר בשביעית מלחמות ומשני מלחמות נמי אתחלתא דגאולה היא. וכתב רש״י ז״ל בפ׳ הקורא למפרע ואע״ג דהאי גאולה לאו גאולה דגלות הוא אלא שיגאלנו מן הצרות הבאות עלינו תמיד דהא ברכת קבוץ גליות ובנין ירושלם וצמח דוד ש לכל אחד ואחד ברכה לעצמה לבד מגאולה זו אפי׳ הכי כיון דהם גאולה עלה קבעוה בשביעית ע״כ: קול ה׳ שובר ארזים. והוא שם התשיעי במזמור הבו לה׳ בני אלים דבההוא מזמור הוא דנפקא לן שאומרים אבות וגבורות וקדושת ה׳ כדאיתא גריס הקורא למפרע. קול ה׳ שובר ארזים ששובר מפקיע שערים ארזים לשון רזון גורמין רזון ורעב לעולם: נתקבצו הגליות הדין נעשה דכתיב ואשיבה ידי עליך כתיב ואשיבה שופטיך כבראשונה: והזדים נכנעים שנאמר ושבר פושעים וחטאים יחדו: והצדיקים שמחים ומרימים קרן שנאמר וכל קרני רשעים אגדע וגו׳: ושל גרים ושל זקנים במבטח לצדיקים דכתיב והדרת פני זקן וסמיך ליה וכי יגור אתך גר: [נ״ב: אחר ישובו בני ישראל אחר שישובו לבית המקדש ובקשו וכו׳. פי׳ דלא בעיך ישובו אלא בעיר שהיו בה כולן מעיקרא וגורשו ממנה וחזרו לה והיינו ירושלם]: מן דמכייא מן המתים. באיכה רבתי [פרשה א׳ סוף פסוק על אלה אני בוכיה]: קאים רדי עומד וחורש: גאת תורתיה געה פרתו: ושרי קנקנך התר הקנקן כלי המחרישה כדתנן נשבר הקנקן פטור בפ׳ הפועלים: זבין לבדין למיינוקא מוכר לבדים לצורך קטנים: ועלעולין רוח סערה: והלבנון זה בית המקדש שמלבין עונות וסמיך ליה ויצא חוטר וגו׳ דמשמע בשעת נפילה כבר יצא חוטר: ה׳ למבול ישב בם ט״ו במזמור הזה [נ״ב: דהבו לה׳ בני אלים] וברכת ט״ו היא דברכת המינין ביבנה תקנוה: למבול ישב לשון עכבה כמו תשב בדמי טהרה ועכב בעצמו מלעשות הפורענות כדכתיב ויעבר אלהים רוח על הארץ ויסוכו המים בנחו מרתיחתן ועוד שהיו מתגברין מאד מחמת פתיחת המעיינות ושכרן כדכתיב ויסכרו מעיינות תהום: כולה את הפורענות מונע לשון לא יכלה ממך: זובח תודה זובח היינו עבודה ותודה רמז להודיה: חותמיהן שלום יברכך יאר ישא חותמין בשלום: בין כתיבה ראשונה לשנייה בין וכתבתם ראשון לוכתבתם שני. ואית דגרסי בין נתינה ראשונה לשנייה והוא [נ״ב: שאינו יודע אם קורא] ונתתי ראשון ונתתי מטר או ונתתי שני ונתתי עשב בשדך: גנוניה עושין לו חופת חתנים מהדם: בלמען ירבו חזקה כיון ודאי כיון שלשונו נכנסה לשם כסדר אמר: אלקבטא ממונה ושר: דימוסיא שורות הנדבכים של הכותל:

מתני׳ האומנין קורין בראש האילן בגמרא מפרש דהכי קאמר הפועלים שעסוקים במלאכתן [נ״ב: לבצור בגפנים למסוק בזיתים לגדור בתמרים] קורין בראש האילן דאומנין שייך בחכמים באומנותן כגון חרשי עצים ובנאין אבל קוצרין ולוקטי פירות שייך שמא דפועלין. והם שכירי יום. והגיע זמן ק״ש קורין לשם ואוקימנא בגמרא דילן דבפרשה ראשון בטלין ממלאכתן וקורין: נדבך שורת בניין החומה שעושין מאבנים בסדר קרוי נדבך תרגום וטור סביב להם ונדבכין עבידין לכן. ובגמון תלמוד שמו דומוס לעיל: מה שאין רשאין לעשות כן בתפלה דצלותא רחמי היא ואין יכולין לעמוד אלא ע״י הדחק והיכא ביעותתא ולא מלי מכווני [נ״ב: ויורדין למטה ומתפללין] ומפרש בגמרא דבשאר כל אילנות חוץ מזית ותאנה קאמר:

גמ׳ ותני כן דדוקא הפועלים שלוקטין הפירות ודרכן בכך קורין שם מה שאין כן באומנין דאין דרכן לעמוד בנופות האילן אע״פ שדרכן לבנות במקום גבוה: ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה ומפרש לקמן בגמרא מפני שטרחתן מרובה והיינו מפני שיש לכן פירות הרבה יותר משאר אילנות ומתכסין פירותיו מן העין ויש טורח הרבה בלקיטת פירותיהן לא הטריחו אותן חכמים לירד דדילמא אם ירד ושכח אותו מקום והיכא פסידא דבעל הבית ודוקא בפועלין שעוסקין במלאכת בעל הבית אבל בעל הבית גופיה לא מ״ט דטביעות עינא אית ליה בגויה והוא מכירו ולא התירו לו חכמים ומנא לן דטעמא דהכי מפני שפירותיהן מרובין וכדפרישנא דגרס בפ״ק דשביעית ולמה אמרו תאנים ע״י שפירותיו גסין והרי אתרוג שפירותיו גסין. אינו עושה

**מאיר נתיב** א) בספרים הנדפסים ליתא מלת תני ומגירסת המהרש״ם נראה שהיא נכונה והוסיפוה מסדרי המשנה לסוף עוקצין כדי לסיים הש״ם בשלום עיין תוספות י״ט שם. ג) בספרים הנדפסים ליתא הפועלים קורין בראש האילן וסמעין יראה בברכיה במגיהה הגמרא היה רק מזו וכן היה גירסת בעל ספר חרדים בפירושו על ירושלמי וכן הוא בתוספתא פרק ב׳ דברכות.

כד סליק להכא אזיל וספר בעא מסחי באהן דימוסן דטבריא פגע ביה חד לייצן ויהב ליה פורקדל חד. א"ל עד כדון עונקתיה דההוא גברא רפיא והוה ארכונא קאים דאין לחד ליסטים ואזיל קם ליה חורי עמוד אסתכיל ביה גחיך כלקבליה א"ל ארכונא מאן הוה עמך תלה עינוי וחמא לההוא גחיך אמר ליה הדין דגחיך היה עמי נסביה ודיינֵיה ואודי ליה על חד קטיל. מי נפקין נפקין תרוויהון טעינין תרין שירין עבד ר' ייסא מסחי א"ל ר' ההוא עונקתא דהות רפיא כבר שניצת. א"ל ביש גדא דההוא גברא ולא כתיב ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם. ר' פינחס ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק קשה היא הליצנות שתחלתה יסורין וסופה כלייה תחלתה יסורים דכתיב (ישעיה כ"ח) ועתה אל תתלוצצו וגו' וסופה כלייה דכתיב (שם) כי כלה ונחרצה שמעתי מאת ה' אלהים צבאות על כל הארץ:

**מתני'** (כ"א.) חתן אם רוצה לקרות ק"ש בלילה הראשון קורא. רשב"ג אומר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול:

**גמ'** תניא רשב"ג אומר כל דבר שהוא של צער כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד חכם עושה ותבא לו ברכה. וכל דבר שהוא של שבח לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד חכם עושה אלא א"כ מינו אותו פרנס על הצבור: תניא מסתלקין לצדדים מפני יתדות דרכים. ובשעה שהוא משתקע אפילו בשדה שהיא מלאה כרכומין. א"ר אבא מעשה בר"ג ור' יהושע שהיו מהלכין בדרך והיו מסתלקין לצדדין מפני יתדות דרכים וראו את ר' יהודה בן נקוסא א) שהיה משתקע ובא כנגדן. א"ל ר"ג לר' יהושע מי הוא זה שמראה עצמו באצבע א"ל ר' יהושע יהודה בן נקוסא הוא שכל מעשיו לשום שמים. א"ל ולא כן תני כל דבר שהוא של שבח לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה ת"ח עושה אלא א"כ מינו אותו פרנס על הצבור [א"ל] והא תני כל דבר שהוא של צער כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה ת"ח עושה ותבא עליו ברכה. אמר ר' זעירא ובלהוד דלא יבזה הורגין: דלמא. ר' ייסא ור' שמואל בר רב יצחק הוון יתבין ואכלין בהדא מן אילין כנישאתא עלייתא אתת ענתא דצלותא וקם ר' שמואל בר רב יצחק מצלי אמר ר' ייסא לא כן אלפן ר' אם התחילו אין מפסיקין ותני חזקיה כל מי שהוא פטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. א"ל והא תנינן חתן פטור וכו' ותנינן חתן אם רצה לקרות קורא וכו' א"ל יכיל אנא פתר לה כר"ג דר"ג אמר איני שומע לכם לבטל ממני מלכות שמים אפי' שעה אחת:

## הדרן עלך היה קורא

**מי שמתו** מוטל לפניו פטור מקרית שמע ומן התפלין. נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן את שלפני (כא:) המטה. ואת שלאחר המטה את שהמטה צורך בהן פטורין ואת שאין המטה צורך בהן חייבין אלו ואלו פטורין מן התפלה:

**גמ'** תנינן ומן התפלין והתניא אבל ביום הראשון אינו נותן תפלין ביום השני הוא נותן תפלין ואם באו פנים חדשות הוא חולצן כל שבעה דברי ר' אליעזר ור' יהושע אומר בראשון ובשני אינו נותן תפלין ביום השלישי הוא נותן תפלין ואם באו פנים הדשות אינו חולצן. ואם ביום השני אינו נותן תפלין צורכא מימר מי שמתו מוטל לפניו אלא בגין דתנא דא תנא דא ב) ר' זעירא רב ירמיה בשם רב הלכה כר' אליעזר

## פירוש מהר"ש סיריליאו

ניטריאה דהיה לו לשאול תן לי בדינר בשר: באהן דימוסן דטבריא בזה המרחץ דיומסות של טבריא מים חמין מעצמן: פורקדל פיסקיסדא בלעז מלשון גנו אפרקיד והרגום עורף קדל [נ"ב: א"כ פרקדל לפרק'ס פריקת צוואריו ומלה מורכבת היא פרק קדל]: עונקתיה. צוארו ולכך הכיתיך: גחוך כלקיבליה שחק הליצן כנגדו: ארכונא הדין: תרויהון טעינין תרתין שריין הליצן והגנבים היו טוענין שני קורות להצלובן בהן: כבר שניצת כבר נתחזקה מלשון ויצים מתניו כלומר ראית שנדרשה נקמתך ממני: כי כלה ונחרצה סיפיה דקרא הוא:

**מתני'** לא כל הרוצה ליטול וכו' אם לא הוחזק חכם וחסיד לרבים הרי זו גאוה שמראה בעצמו שיכול לכוין את לבו:

**גמ'** יחיד מפרש בפ"ק דתענית מאן יחידים רבנן: ת"ח ממונה פרנס על הצבור. ויחיד ראוי למנותו פרנס: יתדות דרכים הן כמו גומות מלאות מים ושפתותיהן גבוהות ולכשמתייבשין הן קשין ומסופים כיתדות ולכך הקלו להולכי דרכים להסתלק ולילך בצדי דרכים שהן סוף השדות הסמוכות לדרך: ובשעה שהוא [נ"ב: משתקע כשהן לחין] משתקע הרגל: אלא א"כ מינו אותו ויהודה בן נקוסא קטן הוה: כל דבר שהוא של שבח וכו' מפרש לקמיה דאע"ג דהאי של צער הואי מ"מ כיון שהיה בפניהן משתבח בפניהן היה וכשל שבח דמי: כל דבר של צער וזו של צער הוא: דלא יבזה הורגין וזה היה מבזה לר"ג ור' יהושע כנראה שלא היו חסידים כמוהו: אם התחילו אין וכו' משנה בפ"ק דשבת וקתני התם ולא לאכול ועלה קתני ואם התחילו: נקרא הדיוט וא"כ היאך פסקת להתפלל: ותנינן חתן וא"כ ניתה לחזקיה: יכיל אנא פתר לה כר"ג דתנן לעיל איני שומע לכם וכו' ומתני' דקתני אם רצה לקרות וכו' כר"ג אבל רבנן ס"ל כרשב"ג והיינו מתני' דחתן פטור והדיוט הוי ובגמ' דילן מסקינן דליכא הכא יוהרא דכיון דכ"ע קא קרו ואיהו נמי קא קרי ליכא יוהרא וכן גבי הפסקת אכילה כדי להתפלל ליכא יוהרא אי ליכא אחריני בהדיה:

הדרן עלך פרק היה קורא בס"ד:

**מי שמתו** מוטל לפניו מוטל עליו לקברו: פטור מן ק"ש ומן התפלין ואע"ג דאבל חייב בכל מצות האמורות בתורה [נ"ב: וכדאיתא בגמרא דילן בפ"ק אפ"ה] אבל לחוד ואונן לחוד ובגמ' יליף לה מקרא דרחמנא לא חייב להזכיר יציאת מצרים בשעה שעוסק במתו. ותפלין יציאת מצרים כתוב בהן וק"ש נמי יש בה יציאת מצרים וה"ה לפרשה ראשונה דהיא קבלת עול מלכות שמים. אבל רש"י ז"ל פי' הטעם לפי שהוא טרוד במחשבת קבורתו והוה דומיא דחתן דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ולדעתו אם רצה לקרות מצי קרי ואינו כן כדאיתא בגמרא אלא לגמרי פטור מכל המצות [נ"ב: וברכה לבטלה היא]. מן התפלין ואע"ג דאחר הקבורה נמי פטור למר עד יום ב' ולמר עד יום ג' בגמרא מפרש דאיידי דתנא ק"ש תני תפלין: נושאי המטה וחילופיהן וחלופי חלופיהן את שלפני המטה שכן דרך שמתחלפין לשאת המטה לפי שהכל חפצים לזכות בו: את שלפני המטה שתי כתות מאותן שהולכין לפני המטה פטורין כיון שעדיין לא נשאו ויתעסקו בו כשהגיע המטה אצלם. ואע"ג דעכשו אינן נושאין [נ"ב: ואין צריכין למטה] כיון דטרודין לשאת פטורין: ואת שלאחר המטה שאותן כבר נשאו: את שהמטה צורך בהן ואע"ג שנושאין [נ"ב: כת ראשון או כת ב' או כת ג' אם אותם שלאחריה צריכין להם עוד וכגון שהגיף כבד ואע"פ שכבר נשאו] פטורין: ואת שאין המטה צורך בהן אפי' רוצין לשא בין חייבין. ורש"י ז"ל גורס גירסא אחרת: אלו ואלו פטורין מן התפלה פי' רש"י ז"ל הטעם משום דלאו דאורייתא היא. ואין חכמי התלמוד דהכא סוברין כן כדאיתא לעיל פ"ק אלא נראה דטעמא כי היא דלעיל דפ"ק דמפרש טעמא למתני' דתנן מפסיקין לק"ש היינו משום דלא צריך כוונה אלא פסוק ראשון או ג' פסוקים. ומינו דאינון ליבחר מצי מכוין אבל תפלה כולה בעיא כונה גדולה לכל י"ח [נ"ב: וכיון דכולה בעיא כונה] והן טרודין ללות המת ולא מצו מכווני:

**גמ'** ביום הראשון אינו נותן תפלין מפרש טעמא בפ' אלו מגלחין דכתיב ואחריתה כיום מר משמע דיום אחד בלחוד הוא המר ותפלין נאמר בהם פאר ואבל מעולל בעפר קרנו ומדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך ומתרגמינן טוטפתך תקטור עלך מכלל דלכ"ע אסירי: ביום השני הוא נותן תפלין בגמרא דילן לא גרס הכי אלא דר' אליעזר מחמיר ור' יהושע מקל וה"ג לה התם אבל ג' ימים הראשונים אסור להניח תפלין משלישי ושלישי בכלל מותר ואם באו פנים חדשות אינו חולץ דברי ר' אליעזר ר' יהושע אומר אבל שני ימים הראשונים אסור להניח תפלין משני ושני בכלל מותר להניח וכבר כתבתי לך בפתיחה דהיכא דפליגי בגירסא בני בבל ובני ארץ ישראל בני בבל שומעין והאמת הוא כדברי תלמוד בבלי ונקטינן דמאן דמקל לא אסר אלא יום ראשון מטעם אבלות ותלמוד דילן דאמר דמאן דמקל אסר בשני סבר דלילה לאו זמן תפלין הוא ושני ביום מטעם אבלות הוא דאסר ליה דבעינן מקצת שני באבלות ואנן קי"ל דלילה זמן תפלין [נ"ב וכמו שפסק הרי"ף ז"ל בה' תפלין]. אלא דאסור להורות כן לכתחילה הילכך מדין אבלות קא אסרינן מקצת שני באבלות שהלילה של שני זמן תפלין הילכך יכול להניח ביום השני ולפיכך כתב הרי"ף ז"ל בפ' הישן דהיינו אסור מטעם אבלות אלא יום ראשון בלבד: חולצן כל שבעה כלומר אם באו פנים חדשות חולצן [נ"ב: ואפי' אם באו כל ז' נמי חולצן] מפני שמתעורר לבכי ומספר מהורעיו ושבחיו של מת לכך חולצן דדמי להו ליום מר: בראשון ובשני אינו נותן תפלין מפרש טעמא התם דכתיב ימי בכי אבל משה ומיעוט רבים שנים: והשתא פריך אם ביום השני אינו נותן תפלין וכו' וה"ה דמצי פריך לר' אליעזר אם אחר קבורה בל יום ראשון אינו נותן כ"ש כשמתו מוטל לפניו אלא משום דקי"ל כר' יהושע בעלמא פריך אליביה: הלכה כר' אליעזר בנתינה ואינו אסור אלא יום א' להנחה וכר' יהושע

---

**מאיר נתיב** א) ובגמרא דילן ב"ק פ"א ב' איתא ר' יהודה בן קונסא. אבל שם סיפור המעשה לא ברבן גמליאל ור' יהושע אלא ברבי ורבי חייא ואולי מעשה אחר היה ויהודה בן נקוסא למוד ויהודה בן קנוסא למוד. ומפני שהמהרש"ל חולק לדינא על רש"י שם ומהירושלמי דהכא נראה לתלמודין שהדין עם רש"י ז"ל אציג לפניך הגמרא דבבא קמא ודברי רש"י שם וז"ל הגמרא. רבי ורבי חייא הוו שקלי ואזלי באורחא אסתלקו לצידי הדרכים הוה קא מפסיע ואזיל ר' יהודה בן קנוסא קמייהו א"ל רבי לרבי חייא מי הוא זה שמראה גדולה בפנינו א"ל רבי חייא שמא ר' יהודה בן קנוסא תלמידי הוא וכל מעשיו לשם שמים כי מטו לגביה חזייה א"ל אי לאו יהודה בן קנוסא את גזרתיכו לגזך בגיזרא דפרזלא. ופירש רש"י ז"ל גדולתו. שהוא מראה לנו שהוא ירא שמים מאוד ואינו חושש לתנאי שהתנה יהושע ומחזי כיוהרא. וכתב המהרש"ל ביש של שלמה בבא קמא פ' ז' סעיף מ"א וז"ל משמע מפירוש רש"י דוקא כשהוא מראה יוהרא בפני אחרים אבל בפני עצמו לא וכן קלם ליגנא דתלמודא שמראה גדולה בפנינו ועל כן פרש"י שמראה לנו וכו' מ"מ לא נ"ל חדא דהא נאמר שר' יהודה הלך לפניהם ולא ראה רבי ור' חייא שהיו אחריו כדמשמע הלשון הוה קאזיל מקמייהו וכן כי מטו לגביה כו' ועוד אם נאמר שראו אותם ר' יהודה בן קונסא ומשום שהי הוו יוהרא מניין לרש"י דלהכי יוהרא היה רוצה לגדלו. דילמא משום דבזה אותם והיה מראה פנים שהם לא עשו כדין שהלכו לצידי הדרכים ומגדין לכבוד הרב וא"כ לרש"י דקדק לשון יוהרא מלשון גדולה האמור בתלמוד מי הוא במראה גדולה כו' ס"ם ר' גופא למה לא דקדק על מה שעשה מורה לבזות את רבותיו שעשו ועשו שלא כדין ועל זה היה לגדלתו יותר בפרט שעשה נגד רבותיו דתלמיד ר' חייא הוה אלא נראה דבודאי ר' יהודה בן קונסא לא ראה אותם ומה שהפך רבי לגדלתו משום יוהרא כלומר שמראה עצמו ירא שמים והוא גאוה יהירותא והוי לגדלתו ומצינו סמך בפ"ק דסוטה לנדות על יוהרא כ"ש כאן שמראה כאלו חולק על תנאי יהושע ומחמיר יותר ומה שאמר ר' מראה גדולה בפנינו לא הגדולה שהיא בפנינו אלא כלומר שהאים שבפנינו מראה גדולה. עד כאן דברי המהרש"ל. והנה מעובדא דירושלמי דהכא נראה לתלמודין שהדין עם רש"י חדא דאמרו בפירוש דר' יהודה בן נקוסא בא כנגדן ועוד דאמר ר' זעירא ובלבד דלא יבזה הורגין וכל קפידא דר' גמליאל לא היה אלא משום שהיה מבזה אותו ור' יהושע חברו דנראה דלא היו חסידים כמותו כמו שפירש המהרש"ם וגם הגאון מהר' אליהו מווילנא בספר שנות אליהו ברכות פ"ה משנה ג' מגיה דברי הירושלמי שאלו נראים דבמקום שאין צריך לבזות אחרים מותר להחמיר על עצמו ואף אם נאמר דבני מעשים היו מכל מקום הדין עם רש"י דהמעשה דירושלמי מבואר שמעשה דגמרא דילן וכמו שהדין הכא כן הדין התם. ודוק שהמהרש"ל מביא ראיה מלשון דגמרא דאמרו דאזיל מקמייהו וכן לא כתוב בגמרא דילן אלא קמייהו ומזה לא משמע מידי דהם הלכו אחריו וגם מה שכתב מהרש"ל וכן כי מטו לגביה. אף מזה לא משמע מידי דר' ור' חייא הלכו בדרכם בדרך ישרה ור' יהודה בן קונסא לא היה אפשר להלוך בדרכו אלא לפסוע מיתד ליתד כמו שפירש רש"י בבא קמא או להשתקע כמו שאמרו הכא בירושלמי ועל כן אמרו שהם באו אצלו אף על פי שהוא גם כן בא כנגדם. והמגן אברהם בסימן ס"ג ס"ק ב' מביא קלם דברי המהרש"ל אבל מקצר ביותר. ב) כתב הרשב"א בחידושיו וז"ל הא דקתני פטור מן התפלין איכא למידק מאי איריא מוטל לפניו אפילו כל יום ראשון נמי כדאמרינן במועד קטן (ט"ו א') ומדאמר ליה רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך מכלל דאבל אסור בתפלין ומסתברא דאגב קריאת שמע ותפלה נקיט להו ובירושלמי כמו לא ופריקו בה פרוקא אחרינא. עד כאן דברי הרשב"א ובכל כל המפרשים לאו כן תמהו דבירושלמי שלפנינו פריקו הקושיא כמו הרשב"א ונראה דגירסא אחרת היה לו בירושלמי. והנה שהתוספות כתבו דהרשב"א לטעמיה אזיל דס"ל במתובה דחה"מ לאו זמן תפלין הוא דאם לא כן פשוט ניחא דנקט תפלין מפני חה"מ דאבל ביום ראשון חייב בתפלין דלא צריך ביה מעולל בעפר קרנו וכמ"ש לסדיה המגן אברהם סימן תקמ"ח ס"ק ה'. אבל אונן אף בחוה"מ פטור או מפני כבודו של מת או מפני שאין לו מי שיתעסק בו כמו שאמרו לקמן בירושלמי פטור מנטילת לולב היפתר בחול דהיינו בחול המועד ולפי זה קשה מהירושלמי שלפנינו למה לא מתרץ דנקט תפלין מפני חוה"מ ואין לומר דהירושלמי סובר כמו הרשב"א דחוה"מ לאו זמן תפלין הוא. דאדרבה הפוסקים שמחייבים להניח תפלין בחוה"מ הביאו ראייתם מהירושלמי כמו שכתבו התוספת במנחות דף ל"ו ע"ב ד"ה יצאו שבתות ומועד קטן דף י"ט ע"א ד"ה ר' יוסי אומר ועירובין דף צ"ו ע"א ד"ה ימים וכעין קושיא זו הקשה הצל"ח ונדחק מאוד ליישבה. אבל נראה לפע"ד שהראיה שמביאים התוספות והרא"ש מהירושלמי דמ"ק דאין מניחין תפלין בחוה"מ נדחה מכל וכל על ידי הגאון מהר' אליהו מווילנא בהגהותיו לאורח חיים סימן ל"א ס"ק ד' ולפי זה מהירושלמי לא מוכח כלום דמניחין תפלין בחוה"מ ואדרבה מכאן ראיה שהירושלמי סובר דאין מניחין ועל כן פריך דאגב נקיט במתניתין תפילין ולא יוכל לתרץ דנקט תפלין מפני חוה"מ:

אליעזר בנתינה וכר' יהושע בחליצה. ר' זעירא בעי נתן ביום השני כר' אליעזר מהו שיעשה כר' יהושע שלא לחלוץ. א"ר יוסי בר בון וכיני נתן ביום השני כר' אליעזר נעשה כר' יהושע שלא לחלוץ ואין כיני נימא הלכה כר' אליעזר בנתינה. (כב.) א"ר בון כתיב (דברים ט"ז) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימים שאתה עוסק בהן בחיים ולא ימים שאתה עוסק בהן במתים. תני אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו. למה מפני כבודו של מת. או משום שאין לו מי שישא משואו. מה נפיק מביניהון. היה לן מי שישא משואו. אין תימר מפני כבודו של מת אסור. ואין תימר מפני שאין לו מי שישא משואו. הרי יש לו מי שישא משואו. והתני פטור מנטילת לולב. תיפתר בחול. והתני פטור מתקיעת שופר. אית לך מימר בחול לא ביום טוב. א"ר חנינא מכיון שהוא זקוק לו להביא לו ארון ותכריכין כיי דתנינן תמן מחשיבין על התחום לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכין חלילין ומקוננות. כמי שהוא נושא משואו. תני מאימתי כופין את המטות משיצא המת מפתח הבית דברי ר' אליעזר ר' יהושע אומר משיסתם הגולל וכשמת ר"ג כיון שיצא מפתח הבית א"ר אליעזר לתלמידיו כפו את המטות וכשנסתם הגולל א"ר יהושע כפו את המטות אמרו לו כבר כפינו על פי זקן: בערב שבת הוא זוקף את מטתו ובמוצאי שבת הוא חוזר וכופה. תני דרגש נזקפת ואינה נכפית רבן שמעון בן גמליאל אומר שומט (כב:) קרביטין א) שלה ודיו. ר' יוסא בשם ר' יהושע בן לוי הלכה כרשב"ג ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוסי מטה שנקליטיה עולין ויורדין בה שומטן ודיו. אי זו היא מטה ואי זו היא דרגש א"ר ירמיה כל שמסרגין על גבה זו היא מטה וכל שאין מסרגין על גבה זהו דרגש. והא תנינן המטה והעריסה משישופם בעור הדג ואם מסרג הוא על גבה לאי זה דבר הוא שפה. א"ר אליעזר תפתר באלין ערסתא קיסרייתא דאית להון נקבים: מנין לכפיית המטה ר' קריספא בשם ר' יוחנן (איוב ב') וישבו אתו לארץ על הארץ אין כתיב כאן אלא וישבו אתו לארץ דבר שהוא סמוך לארץ מכאן שהיו ישנין על גבי מטית כפופות: בר קפרא אמר איקונין אחת טובה היתה לי בתוך ביתך וגרמתני לכופפה אף את כפה מטתך. ואית דמפקין לישנא ויכפה הסרסור: ר' יונה ור' יוסי תרויהון בשם ר' שמעון בן לקיש חד אמר מפני מה הוא ישן במטה כפויה כדי שיהא נעור בלילה ונזכר שהוא אבל. וחרינא אמר מתוך שהוא ישן על מטה כפויה הוא נעור בלילה ונזכר שהוא אבל: תני האבל כל זמן שמתו מוטל לפניו אוכל אצל חברו ואם אין לו חבר אוכל בבית אחר ואם אין לו בית אחר עושה לו מחיצה ואוכל ואם אינו יכול לעשות מחיצה הופך את פניו לכותל ואוכל ולא מסב ואוכל ולא אוכל כל צרכו ולא שותה כל צרכו ולא אוכל בשר ולא שותה יין ואין מזמנין עליו ואם ברך אין עונין אחריו אמן ואחרים שבירכו אינו עונה אחריהן אמן. הדא דתימר בחול אבל בשבת מסב ואוכל ואוכל בשר ושותה יין ואוכל כל צרכו ושותה כל צרכו ומזמנין עליו ואם בירך עונין אחריו אמן ואחרים שבירכו עונה אחריהן אמן. אמר רשב"ג הואיל והתרת לו את כל אלו חייבהו בשאר כל מצות של תורה אם חיי שעה התרת לו חיי עולם לא כ"ש. ר' יהודה בן פזי בשם רבי יהושע בן לוי הלכה כרשב"ג. תני נמסר לרבים אוכל בשר ושותה יין נמסר לכתפים כמי שנמסר לרבים. כד דמך ר' ייסא קביל ר' חייא בר בא אבלוי ואייכלון בשר ואשקיתון חמר. כד דמך ר' חייא בר בא קביל ר' שמואל בר רב יצחק אבלוי ואייכלון בשר ואשקיתון חמר: כד דמך ר' שמואל בר רב יצחק קביל ר' זעירא אבלוי ואייכלון טלופחין מימר כמא דהוא מנהגא. ר' זעירא הוה מידמך פקיד ואמר לא תקבלון עלאי יומא דין אבילה למחר (כג.) מן דידי ג). ר' יצחק בריה דר'*) חיה בתובה מטתיה אונכ ועאלון לגביה ר' מונא ר' יודן והוה לון חמר טב ואישתון סגין וגחכין למחר אתון בעיין מיעול גביה ואמר לון רבנין הכין בר נש עביד לחבריה לא הוינן חסרין אתמול אלא מיקום ומירקוד: תני עשרה כוסות שותין בבית האבל שנים לפני המזון וחמשה בתוך המזון ושלשה לאחר המזון ואלו הם שלשה שלאחר המזון אחד לברכת המזון ואחד לגמילות חסדים ואחד לתנחומי אבלים וכשמת רשב"ג הוסיפו עליהן עוד שלשה אחד לחזן הכנסת ואחד לראש הכנסת ואחד לר"ג וכיון שראו ב"ד שהיו משתכרין והולכין גזרו עליהן והחזירום למקומם: כהן מהו שיטמא לכבוד רבו. ר' ינאי זעירא דמך חמוי והוה חמוי והוה רביה שאל לר' יוסי ואסר ליה. שמע ר' אחא ואמר יטמאו לו תלמידיו. ר' יוסי נטמאו לו תלמידיו ואכלו

*) נ"ל בריה דר' חייא כתובה ונמצא כן בירושלמי פסחים סוף פ"א ובמגילה פ"א הי"א וביבמות פי"ג הי"ד וכתב בעל סה"ד כתובה פי' סופר.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

יהושע בחליצה דאם באו פנים חדשות אינו חולץ: נתן ביום השני כר' אליעזר ובאו פנים חדשות בו ביום מהו שיחלוץ דהא באותו היום חולץ למר ולמר אינו מניח ואם אינו חולץ ליכא תנא דסבר ליה מהו דנקטינן כקולי שניהם וכיון דמניח כר' אליעזר אינו חולץ כר' יהושע דסבר היום דסבר להניח אינו חולץ: וכיני נתן ביום השני וכו' בתמיה ופירושו כך הוא שאם נתן ביום השני וכו' א"כ הוא נימא הלכה כר' אליעזר בנתינה ותו לא ומהכא נפקא לן דסבר להניח וכיון דמניח אינו חולץ דקי"ל כר' יהושע בעלמא אבל מדאיצטריך למימר הלכה כר' יהושע בחליצה משמע דהלכה כר' יהושע דאינו חולץ בזמן דאמר ר' יהושע דהיינו מיום ג' ואילך והכי ס"ל לעולא בגמ' דילן אבל מ"מ קי"ל כרבא דאמר התם כיון שהניח שוב אינו חולץ: להחמיר על עצמו לקרות ק"ש ולעסוק במצות: מה נפיק מביניהון מאי נפקא מינה אי טעמא משום כבודו אי משום המשא כלומר שעסק שצריך להתעסק: והתני פטור מנטילת לולב ומשמע אפי' ביום ראשון דיתעסקו בו עממין אלמא אע"פ שהוא אינו נושא משואו שהרי עממים קוברין אותו אסור מפני כבודו כיון דמוטל ליקבר הוא עכשו: בחול בחולו של מועד דיתעסקו בו ישראל: דתנינן תמן בפרק בואל דמסכת שבת: מחשיבין על התחום לקרב עצמו בשבת עד סוף התחום ולהחשיך שם: לפקח להשתדל על עסקי כלה להביא לה חלילין וכלי שיר ומייתי משבת ק"ו ליו"ט שמותר להתעסק בו בדיבור שיבואו לחפור לו קבר ולתפור לו תכריכין ולמינו ליה הכא כדאיתא בפ"ק דבילה ולעבור עליו משום שבות שילך אע"ג שקוברין אותו עממין כיון דהוא מתעסק עמהן נושא משואו הוא אבל בשבת כיון דאין קוברין אותו כלל בשבת אע"פ שמותר להחשיך עליו חייב בכל המצות כדתניא לקמן וכן פי' הרמב"ן ז"ל: מאימתי כופין את המטות מאימתי חייל אבלות דאבל חייב בכפית המטה כדאיתא פ' אלו מגלחין וכפיית המטה פי' רש"י ז"ל שכופה את המטה מלמעלה למטה והופכה: משיסתם הגולל פי' רש"י ז"ל זהו כסוי שעל הארון של מת שחוזרין וגוללין אותו מעל פניו כשבא הבן או הקרוב ליתן כיס קטן של עפר על פניו מלשון וגללו את האבן מעל פי הבאר וכתב הרמב"ן ז"ל דיודה רבינו שלמה באלו שמוליכין אותן ממקום למקום בארון ודעתם להוציאו משם ולקברו שאין מונין לו אלא משעת סתימת קברו אבל כונת רש"י ז"ל לומר שכיסוי הארון נקרא גולל וסתימתו היא בין בבית בין בבית הקברות משעה שסותם במסמרים על מנת שלא יפתח עוד אז מונה משעת סתימת הגולל: ר' אליעזר לתלמידיו של ר"ג כפו את המטות בלכם ולעיל נמי אמרינן דהרב על התלמיד יכיל לעמוד בשורה ולקבל תנחומי אבלים וכ"ש תלמיד על הרב וכן פסק הרמב"ן ז"ל דיום ראשון חייבין להתאבל על הרב: וכשנסתם הגולל בבית הקברות: ובמוצאי שבת כופין ואמרינן התם דאע"ג שאין לו לישב אלא יום אחד חוזר וכופה: נזקפת ואינה נכפית אין צריך לכפותה אלא זוקפה: שומט קרביטיו רצועותיו: נקליטין מפרש בסוכה שנים שני עצים ארוכים אחד למראשותיו ואחד למרגלותיו ונותן עץ ארוך עליהן ונותן הסגוס על העץ והוא משופע וארוך לכאן ולכאן וישנים תחתיו לשמור מן הזבובים וכשעולין הנקליטין ובולטין א"א לכפותה שאינה יושבת אלא נופלת לצדה שילך [נ"ב: וכיון דאין מסתמכין בה אלא בנקליטין] שומטן ודיו כמו בדרגש דזוקפה וסומכה לצד הכותל: שמסרגין על גבה זו היא מטה מרכיבין החבלין ומסרגין על גב ארוכותיה מכאן ומכאן וכל שאין מסרגין על גבה אלא מגופה שנוקבין הארוכות ותוחבין בהן ראשי החבלים וקושרין שם קשרים: והעריסה עריסה של תינוקות קונא בלע"ז: משישופם בעור הדג משפשף בעור הדג כדי להחליק הארוכות ליפותם ומשמע שמשפשף אחר שנעשית מטה ואי ס"ד דמסרגין על גופה והלא אין יופי המלאכה ניכר שהרי הארוכות מכוסין הן תמיד בחבלים הכרוכים סביבותיהם: קיסריתא מטות של קיסרין שיש להם נקבים ומשפשפים ארוכותיהן אבל מטות דעלמא מסרגין על גופן ובפרק כהן גדול דסנהדרין אסיקנא דמטה אטולי ואפוקי בבזיוני דרגש אטולי ואפוקי באבקתא כדאיתא התם בזיוני לשון נקבים כמו בזעוני בבקעים ונקבים של הארוכות מכנים ומוציא ראשי החבלים: אבקתא לולאות תלויות בנקבי ארוכותיו ובהן מכניסין ראשי רצועות התלויות בשפת העור: אבקתא חבקתא: [נ"ב: דבר שסמוך לארץ... מתחתית המטה שבמטות... ושם ישבו]: ויכפה הסרסור המטה שפרין ורבין עליה: מפני מה הוא ישן במטה כפויה כדי שיהא נעור בלילה וכו' ואפי' שינתו לא תהא קבועה אלא תדד שנתו מעיניו: הוא נעור בלילה וכו' כשהוא ניעור בלילה נזכר שהוא אבל: ואין מזמנין עליו דפטור מברכת המזון שילך לא מצטרף: ואם בירך אין עונין אחריו אמן דברכה לבטלה היא והכי קתני נמי בגמ' דילן ואין מברך ואין מזמן ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו והכי פירושה אינו מברך ברכת המזון לעצמו [נ"ב: כ"ש ברכת המוציא] ואין מזמן על אחרים בשלשה ואין מברכין עליו ברכת המזון שלא תאמר כיון שאינו יכול לברך לעצמו יצא נידון כבור דהכם מברך ובור יוצא. ואין מזמנין עליו לחשבו במנין ג' לזימון וה"ה לברכת המוציא שאינו מברך וכן כתב הרמב"ן ז"ל [נ"ב: והרא"ש ז"ל]: הדא דתימר בחול לעיל מסקינן דאפי' ביו"ט גופיה דמי לחול כיון דיכול לדבר בו לעממים שיחפרו הקבר בו ביום: חיי שעה היתרת לו אכילה: חיי עולם מצות עשה. ומפרש בגמ' דילן דאפילו תשמיש המטה מחייבו רשב"ג ג): נמסר לרבים חבורות בעיר ממונים על הקבורה וכשהשלים האבל צורכי הוצאת המת מוסרין אותו לאותן חבורות להוליכו לבית הקברות לקברו וכיון דמסרוהו להם ולא אזלי קרובים בתר ערסא חל עליהן אבלות שהיא שעתא כי ההיא דאמרינן כגון אתון דלא אזליתו בתר ערסא מכי מהדריתו אפייכו מבבא דאבולא אתחילו ומנו: נמסר לכתפים כגון דלא קרי ותני והיה בור ואין חוששין לכבודו ומוסרין אותו לכתפים: כמי שנמסר לרבים והלא אבלות עלייהו ושרי לאכול בשר ולשתות יין: קביל ר' חייא בר בא אבלוי ר' חייא בר אבא עשה הקבלה לקרוביו של ר' ייסא דהיינו הבראה דבשר ויין: ואייכלון טלופחין והאכילם עדשים ולא כאותן של מעלה בבשר ויין מפני שכך היה מנהגן של אנשי העיר: לא תקבלין עלאי יומא דין אבילה וכו' שמעינן מצוואתו של ר' זעירא שאם רצו אבלים שלא לקבל הבראה הראשונה ושלא לאכול אותו היום כלום הרשות בידם וכן כתב הרמב"ן ז"ל: בתובה שם מקום ולא מת לו שם המת אלא במקום אחר: וגחכין ושחקו שם: הכין בר נש עביד לחבריה בתמיה: מיקום ומירקוד והוא קלות ראש. ותניא באבל רבתי אבל לא יניח תינוק לתוך חיקו שמא מביאו לידי שחוק ונמצא מתגנה על הבריות: שנים לפני המזון כדי לפתוח את בני מעיו: אחד לגמילות חסדים לברכם ולהזכיר שבחם של גומלי חסדים דמחזקי במילתא דשיכבא: לחזן הכנסת שמם שקורא העם להשתדל למלוה: ואחד לראש הכנסת לדיין: ואחד לר"ג מפרש בפ"ק דכתובות זכרון טוב לו שנהג קלות ראש בעצמו בתכריכין: והחזירום למקומם לעשרה כוסות כתקנה ראשונה: ר' ינאי זעירא כהן היה:
למה

**מאיר נתיב** א) זו היא הנוסחא הנכונה וכן הוא בגמרא דילן סנהדרין דף כ' ע"א מתיר קרביטיו והוא נופל מאליו. וכן הוא בנדרים דף נ"ו ע"ב אם ערסא דגדא הוא קורביטין מי אית ליה. ב) תלמוד מהרא"ם נראה דהוא סובר כהר"י ן' מגאש. שהאוהו תלמידי רבינו יונה ז"ל והרב רבינו יוסף הלוי ז"ל פי' דת"ק ור"ג (בירושלמי ובגמרא דילן שהא רשב"ג אבל בת"ק ובמסכת שמחות ר"ג) בכבוד וחובה קמיפלגי דת"ק סבר חייב בכל המצות האמורות בתורה ובתשמיש המטה הרשות בידו אם ירצה ישמש מצות עונה ואם ירצה יניח ור"ג אמר לא תאמר רשות אלא כמו בכל שאר המצות חייב לקיימן ג"כ מצות עונה מצוה מן התורה היא וחייב לעסוק וזה שפירוש יהיה מתקבל אלא שבירושלמי מוכח דאין לאוקמא פלוגתייהו בזה דגרסינן התם ר"ג אמר מתוך שהתרת לו את אלו התרת לו את כולן ומדשמעינן ליה לר"ג דאמר לשון מותר מכלל דת"ק אוסר הוא ופלוגתייהו הוי בין איסור לחובה כדכתנינן לעיל לדעת הרי"ף ז"ל עכ"ל ולפי גירסתנו הואיל והתרת לו את כל אלו חייבהו בשאר כל מצות של תורה פירוש הרי"ת נאה ומתקבל הוא וכן פירש שבעל המאור בפרק ואלו מגלחין אבל הרמב"ן במלחמות שם מביא הגירסא דתלמידי ר"י. ג) נוסחת הספרים הנדפסים דגרסי מזרחייא *) אין לה הבנה ובטור יו"ד סימן שע"ח איתא רבה האבל שלא לקבל הסבראה שלא רצה לאכול אותו היום הרשות בידו דגרסינן בירושלמי ר' זעירא מדמך פקיד לא תקבלין עלי יומא דין אכילה ומחר מדיליה והיא כגי' מהרא"ם. רק במקום שגרסת הטור היתה „ומחר מדיליה" גורס מהרא"ם „למחר מן דידי".

*) עי' בפני משה שגרס מרזחייא כד"א אל תבא בית מרזח. וכ"ה בכ"י רומי וכן גרס בעל ספר חרדים.

ואכלו בשר ושתו יין אמר לון ר' מנא חדא מן תרתי לא פלטת לכון אם אבלים אתם למה אכלתם בשר ולמה שתיתם יין ואם אין אתם מתאבלין למה נטמאתם: מהו שיטמא כהן לתלמוד תורה. ר' יוסי הוה יתיב מתני ועאל מיתא מאן דנפק ליה לא אמר ליה כלום ומאן דיתיב ליה לא אמר ליה כלום. ר' נחומאי בריה דר' חייא בר בא אמר אבא לא הוה עבר תחות כיפתא דקיסרין. ר' אמי עבר. ר' חזקיה ור' כהן ור' יעקב בר אחא הוו מטיילי באילין פלטייתא דצפורי הגיעו לכיפה ופירש ר' כהן הגיעו למקום טהרה וחזר אצלן אמר לון במה הויתון עסקין אמר ליה ר' חזקיה לר' יעקב לא תימר ליה כלום. אין משום דבייש ליה דפירש. שמטמא כהן לת"ת לא ידעין. ואין משום דהוה טייסן לא ידעין. תני מיטמא כהן ויוצא חוצה לארץ לדיני ממונות ולדיני נפשות ולקידוש החודש ולעיבור השנה. ולהציל שדה מן הגוי ואפי' (כג:) דילטור יוצא ועורר עליה ומיטמא ללמוד תורה ולישא אשה. ר' יהודה אומר אם יש לו מהיכן ללמוד אל יטמא. ר' יוסי אמר אפי' יש לו מהיכן ללמוד יטמא שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד. אמרו עליו על יוסף הכהן שהיה מיטמא ויוצא אחר רבו לצידן אבל אמרו אל יצא כהן חוצה לארץ אלא אם כן הבטיחו לו אשה: מהו שיטמא כהן לנשיאות כפים. מובילה אהוי דר' אבא בר כהן אמר קומי ר' יוסי בשם ר' אחא מיטמא כהן לנשיאות כפים. שמע ר' אחא ואמר אנא לא אמרית ליה כלום. חזר ואמר או דילמא לא שמע מני אלא כיי דא"ר יודה בן פזי בשם ר' אליעזר כל כהן שהוא עומד בבית הכנסת ואינו נושא את כפיו עובר בעשה וסבר מימר שמצות עשה דוחה למצות לא תעשה. ואנא לא אמרית ליה כלום אייתוניה ואנא אלקוניה: ר' אבהו הוה יתיב מתני בכנישתא מרדתא בקיסרין והוה תמן מיתא אתת ענתא דנשיאות כפים ולא שאלון ליה אתת ענתא דמיכלא ושאלון ליה. אמר לון על נשיאות כפים לא שאלתון לי ולמיכלא שאלתון לי כיון דשמעון כן הוה כל חד וחד שמט גרמיה וערק. א"ר ינאי מיטמא כהן לראות את המלך. כד סליק דיקלאטנים מלכא להכא חמון לר' חייא בר ווא מפסע על קיברי דצור בגין מחמיניה. ר' חזקיה ור' ירמיה בשם ר' יוחנן מצוה לראות גדולי מלכות. לכשתבוא מלכות בית דוד יהא יודע להפריש בין מלכות למלכות: מהו שיטמא הכהן לכבוד הנשיא. כד דמך ר' יהודה נשיאה אכריז ר' ינאי ואמר אין כהונה היום. כד דמך ר' יהודה נשיאה בר בריה דר' יהודה נשיאה דחף ר' חייא בר אבא לר' זעירא בכנישתא דגופנא דצפורי וסאביה. כד דמכת נהוראי אחתיה דר' יהודה נשיאה שלח ר' חנינא בתר ר' מונא ולא סליק א"ל אם בחייהן אין מיטמאין להן כל שכן במיתתן. א"ר נסא עשו אותן כמת מצוה. מהו שיטמא כהן לכבוד אביו ואמו. ר' ייסא שמע דאתת אימיה לבצרה אתא שאל לר' יוחנן מהו לצאת. א"ל אם מפני סכנת דרכים צא. אי משום כבוד [אב] ואם איני יודע. א"ר שמואל בר רב יצחק עוד היא צריכה לר' יוחנן. אטרח עלוי ואמר אם גמרת לצאת תבא לשלום. (כד.) שמע ר' אלעזר ואמר אין רשות גדולה מזו. מהו שיטמא כהן לכבוד הרבים. תניא היו שם שני דרכים מתאימות אחת רחוקה וטהורה ואחת קרובה וטמאה אם היו הרבים הולכים ברחוקה הולך ברחוקה ואם לאו הולך בקרובה מפני כבוד הרבים. עד כדון בטומאה של דבריהם. ואפילו בטומאה שהוא מדברי תורה. מן מה דא"ר זעירא גדול הוא כבוד הרבים שהוא דוחה מצות לא תעשה שעה אחת הדא אמרה אפי' בטומאה שהיא מדברי תורה א). ר' יונה ר' יוסי בשם ר' יוסי בר חנינא אין שואלין הלכה לפני מטתו של מת. והא ר' יוחנן שאל לר' ינאי קומי ערסיה דר' שמעון בן יוצדק הקדיש עולתו לבדק הבית והוא מגיב ליה. נימר כד הוה רחיק או כד הוה מסקין ליה לסידרא: והא ר' ירמיה שאל לר' זעירא קומי ערסיה דר' שמואל בר רב יצחק ומגיב ליה נימר כד הוה רחוק הוה מגיב ליה וכד הוה קריב לא הוה מגיב ליה. תני הכהנים אסורין בנעילת הסנדל שמא תפסק רצועת כנדלו של אחד מהם ונמצא מתעכב מן המצוה. ר' זעירא שרע בדיבורא *) אתון בעיין מזקפיניה ואשכחיניה איעני. אמרו ליה מהו כן אמר לון לכן דאתינן על שם (קהלת ז') והחי יתן אל לבו:

**מתני'** קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו. העומדים בשורה הפנימיים פטורים והחיצוניים חייבין:

**גמ'** תני אין מוציאין את המת סמוך לק"ש אלא אם כן הקדימו שעה אחת או אם אחרו שעה אחת כדי שיקראו ויתפללו. והא תנינן קברו את המת וחזרו וכו' תפתר באילין דהוון סברין דאית ביה עונה ולית ביה עונה: (כד:) תני ההספד וכל העסוקין בהספד מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה. מעשה היה והפסיקו רבותינו לק"ש ולתפלה. והא תנינן אם יכולין להתחיל ולגמור וכו' מתני' ביום הראשון ומאי דתני תנא ביום השני. ב) א"ר שמואל בר אבדומא זה שהוא נכנס לבית הכנסת ומצאן עומדין ומתפללין אם יכול הוא להתחיל ולגמור עד שלא יתחיל שליח צבור כדי לענות אחריו אמן יתפלל ואם לאו אל יתפלל. באי זה אמן אמרו תרין אמוראין פליגין חד אמר באמן של האל הקדוש וחד אמר באמן של שומע תפלה. א"ר פינחס ולא פליגי מאן דאמר באמן של האל הקדוש בשבת. ומ"ד בשומע תפלה בחול:

**הפנימיים** פטורים: תניא ר' יהודה אומר היו כולן שורה אחת העומדים משום כבוד חייבין ומשום אבל פטורים ירדו לספוד הרואים פנים פטורים ושאינן רואים פנים חייבין: הדא דתנינן העומדים בשורה הפנימיים פטורין והחיצוניים חייבין משנה אחרונה: הדא

*) עיין בערוך ע' שרע ובמ"כ קה"ר פ"ז פ' טוב ללכת אל בית אבל.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

למה אכלתם בשר וכו' קודם שיקבר והלא אוננים אתם כיון דנטמאתם לו כקרובים: ועאל מיתא ובמקום שהיה בו מת היה לו טומאת אהל: מאן דנפיק ליה מפני הטומאה יצא מן המדרש: ומאן דיתיב ליה לא אמר ליה כלום אלמא ס"ל דמטמא כהן לת"ת: תחות כיפתא דקסרין משום טומאה: ר' אמי עבר דס"ל אין שם חשש טומאה: לא תימר ליה כלום במה שעסקו בתורה כיון שהלך לו: אין משום דבייש ליה שרע בעיניו של ר' חזקיה על שפירש דס"ל דמטמא כהן כר' יוסי: דהוה טייסן עף כלומר פוחז ונמהר שלא המתין לדעת מה דעתם והיה נראה שלא השיבם: אפילו דילטור יוצא ועורר עליה יוצא להציל שדה מן הגוי וכותב שנזר ומעלה בערכאות שלהן: ומטמא ללמוד תורה והיינו טומאת ח"ל דמדרבנן הכי מפרש בגמרא דילן: לצידן נא"ל וקשה דבספר שופטים (פרשה א') משמע דארץ ישראל היא וי"ל כיון דלא כבשוה בימי יהושע וגם עזרא לא כבשה כדאיתא במס' דמאי כחוצה לארץ דמיא וארץ העמים מיטמאה כבית הפרס מדרבנן: אבל באמת: אייתוני ואנא אלקי ליה הביאוהו אצלי ואני אלקהו: מרדתא שם אדם שבנה אותו בית הכנסת: על נשיאות כפים לא שאילתון לי דמשמע לכו דמשום מצוה דמטמא ועל אכילה נסתפקתם ושאלתם לי: כיון דשמעון כן דכעס על שלא שאלו לו משם והילך אפי' על נשיאות כפים לא היו בב"ה אלא היו בורחין ומסך מילתא משמע דמספקא ליה לר' אמי: לכבוד הנשיא אע"פ שיש עמו שיתא אלפי גברי ואע"ג דלא מתני לאחרים אפי' הכי שהתירו שיטמאו הכל שכבודו בכל אדם שיתעסקו בו כקרובין: נהוראי אחתיה דר' יהודה נשיאה וכבר ר' יהודה נשיאה מקודם לכן נפטר: בחייהן דאפי' רבנו הקדוש עלמי שהיה אחיה אינו מתאבל עליה מן התורה דכתיב ולאחותו הבתולה אלא מדרבנן כדאיתא בפ' ואלו מגלחין אבל לדחות לא תעשה של תורה לא אמרו וכ"ש אחר מיתתן שכבר נפטר ר': עשו אותן כמת מצוה ואם אין אנו מטפלין על כבודו מי יטפל: שיטמא כהן לצאת ח"ל לכבוד אביו ואמו בחייהן: ר' ייסא כבר פי' בפתיחה דהיינו ר' אסי והך עובדא היא דפ"ק דקידושין רב אסי הוה ליה ההיא אמא זקנה וכו' וכהן הוה: מהו לצאת לקראת אימא שכהן אני: מפני סכנת דרכים שלא יקפחוהו ליסטים: איני יודע אי אתי עשה דכבוד אב ואם לדחות לאו דלא יטמא: עוד הוא צריכא לר' יוחנן עדיין מספקא ליה לר' יוחנן: אטרח עלוי שהטה מעט וחזר ושאל שהיה לבו נוקפו עליה: שמע ר' אלעזר ואמר וכו' בגמ' דילן איתא הכי אהא לקמיה דר' אלעזר אמר שמא ח"ו מינתה רתח עלי ר' יוחנן. א"ל מאי אמר לך א"ל המקום יחזירך לשלום א"ל אם איתא דרתח לא הוה מברך לך ואין רשות גדולה מזו. ואמרינן התם סמע לאורונה דקא אתי אמר אי ידעי לא נפקי: הרבים הולכים ברחוקה לכבוד האבל: גדול כבוד וכו' והיינו כבוד הבריות כגון זקן ואינה לפי כבודו דוחה לא תעשה שבתורה לא תוכל להתעלם: ואפי' בטומאה דאורייתא ובגמ' דילן לא קיימינן הכי אלא בטומאת בית הפרס: לפני מטתו של מת בתוך ד' אמות: הקדיש עולתו לבדק הבית מי מיתפסא ונותן דמיה: מגיב ליה מסיב ליה: כד הוה רחיק ד' אמות: מסקין ליה לדרוש עליו: שרע בדבורא היה שומט עצמו מלדבר ואפי' במילי דעלמא כשהיה מלוה המת: אתון בעיין מזקפיניה לעשות למת הקפות וקראוהו ליכנס בשורת ההקפות. והיה עונה בקול הקינה שהיה מקונן עם הספדנין: מהו כן כיון שאינך ספדן. פ"א מזקפוניה דכשהיה הולך עם המת ראשו היה כפוף והיו באים לשואלו כדי שיביט להם ויזקוף ראשו ומצאוהו שהיה עונה עם הספדנין ולא רצה להשיב: מהו כן שאינך רוצה להשיב: לכן דאתינן לזאת באנו ואין להסיח דעתנו מהספד המת על שם והחי יתן אל לבו:

**מתני'** עד שלא יגיעו לשורה באבי השורה קא מיירי ושלא הגיעו עדיין. [נ"ב: והרמב"ם ז"ל פי' דלכל העם חוזר דעוסקין במצוה הן כיון דאין להם מפרש בגמ' דילן ולגמור אפי' פרק א' ואפי' פסוק א'] ופי' רבנו האי גאון ז"ל כך היה מנהגן של ראשונים שבאין לאלתר אחר קבורת המת לשדה בוכין להספד קרוביו ורעיו ומכבדיו יותר מן הכל זו היא שורה ראשונה ושורה אחרת מי שהוא עמו ובאהבתו ובכבודו פחות מן הראשונים: לא יתחילו דכיון דמגיעין וצריך שהם עונין להספד הספדנין והם מפסיקין: הפנימיים פטורים בגמרא מפרש דהיינו כמשנה אחרונה דמשפחות עוברות והאבלים עומדין ופנימיים פטורים דהן האבלים דעומדים קבועים ומשפחות מנחמין מקיפין אותם לנחם [נ"ב: ומשום דדעתן ליסע מיד הן חלונים כדי ללכת]: והחיצוניים הן אותן שעוברין:

**גמ'** קברו את המת וחזרו משמע שבולאוהו בשעת ק"ש: מפסיקין לק"ש מפסיקין ההספד משום מצות ק"ש. דלית בה כוונה אלא או פסוק ראשון או ג' פסוקים מה שאין כן בתפלה: ואם לאו לא יתחילו משמע דאין מפסיקין בהספד כלל. ואפי' אחר שקברו: ביום ראשון אין מפסיקין דעיקר מררא חד יומא הוא: אמר ר' שמואל וכו' משום דתנן במתני' אם יכולין להתחיל ולגמור מייתי לה: עומדים משום כבוד חייבין [נ"ב: לכבדו ולנחמו] משמע דמשפחות המנחמים היו עומדים ומשנה ראשונה

מאיר נתיב א) עיין פי' מהרש"ם דכתב דבגמ' דילן לא קיימינן הכי אלא בטומאת בית הפרס עכ"ל ותמיה גדולה עליו שהוא ז"ל כתב בכמה מקומות בכל מגמתו שלא להזכיר פלוגתא בין שני התלמודים אפילו בפי' דחוק ומכ"ש בפי' מרווח והא יש לנו פי' מרווח בענין הנ"ל בפי' התוס' ברכות דף כ' ע"א בד"ה מת בב ואל תעשה שאני וכו' ולפי שיטת התוס' שם אין בענין זה פלוגתא בין שני התלמודים. שלרש"י ז"ל הקשה על פירוש דגמרא שב ואל תעשה שאני הלא כהן ונזיר קום ועשה הוא ותירץ דקרא גלי לן דלאו לא יטמא לא נאמר לגבי מת מצוה והתוספות פירשו דמנזיר לא גמרינן דישנו בשאלה ולאו דכהן לא שוה בכל הוא. והנה לפי פירוש רש"י ז"ל כבוד הבריות אינו דוחה שום מצוה דאורייתא אלא בשב ואל תעשה ועל מת מצוה כהן ונזיר לא נזהרו כלל ולפי זה כל השיקולים שפירשו הש"ס דלעיל קיימים אבל לפירוש התוספות לאו דכהונה נידחת מפני כבוד הבריות ואם כן הא דלעיל דתרגמה ר' אבא בטומאת בית הפרס דרבנן שלא אליבא דמסקנא אבל באמת אפילו טומאה דאורייתא נידחת מפני כבוד הבריות וכמו שאמרו הכא בירושלמי. וכן הבינו בשיטת התוספות הגל"א לברכות דף כ' ובנודע ביהודה מהדורא קמא סימן ג"ה ליורה דעה והגאון מווילנא בהגהותיו לש"ע י"ד סימן שע"ב. והרמב"ן במלחמות כתב שמצא בנוסחות הגאות מספרד דגרסי עלה וכי תימא נילף מכאן מה לכהן שכן לאו שאינו שוה בכל וכתב עוד שדעתו נוטה לגרסא זו. והיא ממש כפירוש התוספות. ונפקא מיניה לדינא בין השיטות שהבאתי לעיל בענין כהן שמושכב ערום באוהל המת דלשיטת רש"י אסור להמתין עד שילבש את כלמו וכמו שכתב הרמ"א בש"ע יו"ד סימן שע"ב ולשיטת התוספות מותר מפני כבוד הבריות בבזיון גדול [illegible] ערום וכל כי האי גוונא לשיטת רש"י בטומאה דאורייתא אסור ולשיטת התוספות מותר. [illegible] לשיטת התוספות [illegible] הירושלמי [illegible] כבוד הבריות דוחה [illegible] דאורייתא או לא [illegible] ב) עיין סוף תפלת השחר [illegible] בגירסת הספרים הנדפסים [illegible] כל הקושיות שהקשו על הירושלמי. [illegible] לתפלת השחר [illegible] בה"ד.

הדא דתני העומדים משום כבוד חייבין משום אבל פטורין משנה ראשונה: והדיא דתנינן תמן וכשהוא מנחם את אחרים דרך כל העם עוברים זה אחר זה והממונה ממצעו בינו לבין העם משנה אחרונה. (כה.) א"ר חנינא בראשונה היו משפחות עומדות ואבלים עוברין משרבתה תחרות בציפורין התקין ר' יוסי בן חלפתא שיהו המשפחות עוברות והאבלין עומדין. א"ר שמעון דסופפתא *) חזרו הדברים לישנן:

**מתני'** נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש ומן התפלין וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון:

**גמ'** נשים מניין דכתיב (דברים י"א) והיו לטוטפות בין עיניכם ולמדתם אותם את בניכם ולא את בנותיכם. עבדים מניין שנאמר (שם ו') שמע ישראל ה' אלהינו וגו' את שאין לו אדון אלא הקב"ה יצא העבד שיש לו אדון אחר א) קטנים מנין (שמות י"ג) למען תהיה תורת ה' בפיך בשעה שהוא תדיר בה:

**וחייבין** בתפלה: כדי שיהא כל אחד ואחד מבקש רחמים על עצמו: ובמזוזה: דכתיב (דברים ו') וכתבתם על מזוזות ביתך וגו'. ובברכת המזון. דכתיב (שם ח') ואכלת ושבעת וברכת וגו': תמן תנינן כל מצות עשה שהזמן גרמה אנשים חייבין ונשים פטורות וכל מ"ע שלא הזמן גרמה אחד האנשים ואחד הנשים חייבים תניא אי זו היא מ"ע שהזמן גרמה כגון סוכה לולב שופר תפלין. ואי זו היא מ"ע שלא הזמן גרמה כגון מזוזה אבדה ושילוח הקן מעקה וציצית. **) ר' שמעון אומר ציצית מ"ע שהזמן גרמה היא (כה:) שהרי כסות לילה פטור מן הציצית: א"ר לייא טעמון דרבנן שכן אם היתה מיוחדת לו ליום ולילה שהיא חייבת בציצית: תני כל מצות שאדם הוא פטור מוציא את אחרים ידי חובתן חוץ מברכת המזון. והתנינן כל מי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את אחרים ידי חובתן הא אם הוא חייב אפי' שיצא מוציא: א"ר לייא שניא היא ברכת המזון דכתיב בה ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא יברך. ר' יוסי ור' יהודה בן פזי הוו יתבי ואמרי לא מסתברא בק"ש כדי שיהא כל אחד ואחד משנן בפיו. לא מסתברא בתפלה. כדי שיהא כל אחד ואחד מבקש רחמים על עצמו. רב יהודה בשם שמואל אמר סוכה אינה טעונה ברכה אלא ליל ראשון בלבד. לולב טעון ברכה כל שבעה. ר' יוסי ור' אחא הוו יתבי ואמרי מה בין סוכה מה בין לולב סוכה נוהגת בלילות כבימים ולולב אינו נוהג אלא ביום. התיב ר' יעקב דרומיא הרי ת"ת נוהג בלילות כבימים. מאי כדון סוכה אפשר לו שלא ליבטל ת"ת אי אפשר לו שלא ליבטל: תני אבל אמרו אשה מברכת לבעלה ועבד מברך לרבו וקטן לאביו. ניחא אשה מברכת לבעלה ועבד לרבו. אלא קטן לאביו לא כן אמר רב אחא בשם ר' יוסי בן נהוראי כל שאמרו בקטן אינו אלא כדי לחנכו. תפתר בעונה אחריו אמן. כיי דתנינן תמן מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרין אותו (כו.) עונה אחריהן מה שהן אומרים ותהא לו מארה. תני ועוד אמרו תבא מארה לבן עשרים שצריך לבן עשר:

**מתני'** בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו ר' יהודה אומר מברך לפניהם ולאחריהם:

**גמ'** מהו מהרהר בברכות ג): מתני' במקום שאין מים וכר' מאיר דתניא בעל קרי שאין לו מים לטבול הרי זה קורא ק"ש ואינו משמיע לאזנו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים קורא ק"ש ומשמיע לאזניו ומברך לפניה ולאחריה. תניא בעל קרי חולה שנפלו עליו תשעה קבין מים וטהור שנפלו על ראשו ורובו שלשה לוגים מים שאובין טיהר לעצמו אבל אינו מוציא הרבים ידי חובתן עד שיבא בארבעים סאה. ר' יהודה אומר ארבעים סאה בכל מקום. ר' יעקב בר אחא ר' ייסא בשם ר' יהושע בן לוי אין קרי אלא מתשמיש המטה. רב הונא אמר ואפי' ראה את עצמו נאות. הוון בעיין מימר ובלבד מאשה. ר' יונה ור' יוסי תרויהון אמרין ואפי' מדבר אחר: תמן תנינן יום הכפורים אסור באכילה ושתייה וברחיצה וסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ותני עלה בעלי קריין טובלין כדרכן בצנעה ולית הדא פליגא על ריב"ל דריב"ל אמר אין קרי אלא מתשמיש המטה. פתר לה בששמש מטתו מבע"י ושכח ולא טבל: והא תני מעשה בר' יוסי בן חלפתא שראו אותו טובל בצינעה בי"ה (כו:) אית לך מימר על אותו גוף הקדוש בשוכח: א"ר יעקב בר אבין כל עצמן לא התקינו את הטבילה הזו אלא שלא יהו ישראל כתרנגולין הללו משמש מטתו ועולה ויורד ואוכל. ר' חנינה הוה עבר על תרעי דיומסין בקריצתא ואמר מה טובלי שחרין עושין כאן ייזלון וייתנון. בההיא צפרא הוה אמר מאן דאית

*) בירושלמי שלנו הגירסא דתוספתא וכן גרס גם בעל ספ"ד ובירושלמי סנהדרין פ"ב סוף ה"ב הגירסא דתוספתא. **) בירושלמי כאן ובירושלמי קדושין פ"א ה"ז ובתוספתא פ"א דקדושין הגירסא ר' שמעון פוטר את הנשים מן הציצית מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמה.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

ראשונה היא: דתנינן תמן בפ' כהן גדול בסנהדרין מדקתני כל העם עוברים משמע דאבלים עומדין במקומן וכל העם עוברין איש איש כשמגיע אל האבל מנחמו ועובר והיינו דמשפחות המנחמין עוברות כמשנה אחרונה: הממונה הוא סגן: ממצעו לכהן גדול ונותנו בינו ובין העם: תחרות בציפורי היו מתקוטטות לומר אני עומדת לקביל האבלים וזאת אומרת אני עומדת. ובגמ' דילן [נ"ב: סנהדרין פ' כהן גדול] איפכא גרסינן התם דמשנה ראשונה אבלים עומדים ומשפחות עוברות. ומשנה אחרונה משפחות עומדות ואבלים עוברין כדאיתא התם:

**מתני'** פטורין מק"ש דהיא מ"ע שהזמן גרמה ותנן בפ"ק דקידושין כל מ"ע שהזמן גרמה נשים פטורות ותפלין נמי מ"ע שהזמן גרמה היא דקסבר לילה ושבת ויו"ט לאו זמן תפלין הוא ולא תני הכי אלא משום דאשמועינן הידושא בהו כדאיתא בגמ'. וכיון דנשים פטירי עבדים כנענים שטבלו לשם עבדות פטירי נמי דגמיר לה לה מאשה כדאיתא בפ' השולח ובגמרא דהכא ילפינן עבדים מקרא אחרינא: וקטנים פי' רש"י ז"ל דפטורין אבינן מלחנכן לקרותה בעונתה לפי שאינו ניעור תמיד כשמגיע זמן ק"ש דהיינו סמוך להנץ החמה אבל כי ניעור אח"כ אה"נ שמלמדו פסוק ראשון כדאיתא בפ' לולב הגזול ותפלין נמי פטור מלחנכן דסתמן אין זהירין לשמור גופן והיינו דאמרינן התם קטן היודע לשמור גופו וכו' וכן מצאתי להרשב"א ז"ל: וחייבין בתפלה גבי נשים ועבדים קאי דמדאורייתא היא ורחמי היא וכלהו בעו רחמי אלא דדניאל הוא דקבע לה זמן כדאיתא בפ' אין עומדין אבל מן התורה אין לה קביעות: מזוזה בבית תלה רחמנא כל מי שיש לו בית: וברכת המזון במאן דאכיל תלה רחמנא וגבי קטנים נמי [נ"ב: חייבא דקתני] משום חינוך כדאיתא בגמ'. ואגב רישא נקט סיפא:

**גמ'** ולא בנותיכם הדא אמרה שפטורין מתפלין דאיתקש לת"ת ואיצטריך משום דלא נימא ניקיש תפלין למזוזה כדאיתא בגמ' דילן. ק"ש נמי איתקש לתלמוד תורה דכתיב את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך וגו' והאי קרא בק"ש מיירי: יצא העבד (והאשה) שיש (להן) [לו] אדון אחר ותנא ליה דאע"ג דקבלה מלכות שמים היא אפי' הכי פטורין: בשעה שהוא תדיר בה דהיינו הגדול חייב בתפלין וכיון דפטור מתפלין פטור מק"ש דאיתקיש גבי הדדי כדפרישית והך ילפותא צריכה לאביו דפטור מלהשתדל שיקיימנה הבן אע"ג דחייב ללמדו תורה כשהוא קטן: תמן תנינן בפ"ק דקידושין: שהזמן גרמה שהזמן גורם לה שתבא: ותפלין דשבת ויו"ט לאו זמן תפלין הן: שהיא חייבת בציצית ואפילו בלילה: שאדם הוא פטור כלומר שכבר יצא: אדם מוציא את אחרים שהרי כל ישראל ערבים זה לזה במצות: [נ"ב: והתנינן בפ' ראוהו ב"ד]: מי שאכל הוא יברך השמכתא היא. אלא קנסא הוא ולא יאכל אלא א"כ ילמוד ברכות: לא מסתבר בק"ש [נ"ב: אע"ג דתנא לא ממעט אלא ברכת המזון אבל שארא כולהו מפיק ליה] לא מסתבר שיהא הדין כן בק"ש שאדם הפטור שיהא מוציא את חברו: והטעם כדי שיהא כל אחד ואחד משנן בפיו וילמוד וכן בתפלה כי האי גונא. ובגמ' דילן בפ' ראוהו ב"ד לא מיעטו אלא ברכת המזון דהיינו ברכת הנהנין: סוכה אינה טעונה ברכה אלא ליל יו"ט הראשון דחייב לאכול פת בסוכה: מה בין סוכה מה בין לולב מאי קאמר דלולב טעון ברכה כל שבעה והא סוכה נמי חייב לדור בה ולישן בה שבעה ואפי' לא יאכל: סוכה נוהגת בלילות כבימים וכיון דלא מפסקי לילות מימים כחד יומא אריכא דמו מה שאין כן בלולב דלילות מפסקי דלולב אינו נוהג אלא ביום: נוהג בלילות כבימים וקימא דלא מברך עליה בכל יום וכי תימא הכי נמי והא אמרינן בפ"ק דמכילתין השכים לשנות קודם ק"ש צריך לברך: ומשני סוכה אפשר לו שלא ליבטל אפשר לו שלא לצאת ממנה לא ביום ולא בלילה: ות"ת אי אפשר לו שלא ליבטל ממנה דהא על כרחו צריך ליישן ולעשות צרכיו הילכך כיון דאיכא הפסקה צריך לברך: אבל אמרו באמת אמרו כמו אבל שרה אסתך: קטן מברך לאביו וכשאכל שיעורא דאורייתא לקמיה מפרש לה: כל שאמרו בקטן כגון מתני' דקתני חייבא גבי קטן אינו אלא כדי לחנכו ומתני' משום חינוך הוא דתנן והיכי מוציא גדול דמחייב מדאורייתא: ומשני בעונה אחריהן אמן דילא דשומע כעונה כדלקמן בפ' אלו דברים. ובגמ' דילן מוקי לה דלא אכל אלא או כזית או כביצה דמדאורייתא לא מחייב עד דשבע ואתי דרבנן ומפיק דרבנן: כיי דתנינא תמן מי שהיה עבד וכו' בפ' לולב הגזול: ותהא לו מארה שלא למד ואם למד תבא לו מארה שמבזה את קונו לעשות לו שליחים כאלו:

**מתני'** מהרהר בלבו הברכות כדמפרש בגמ' אבל אינו קוראם בפה ואפי' אינו משמיע לאזנו אבל ק"ש גופה קורא בפה אלא שאינו משמיע דמתני' ר"מ היא וכדאיתא בגמ': ואינו מברך בפה דטעמא דעזרא תקן טבילה לבעלי קריין כיום שנתנה התורה: מברך לאחריו בפה אבל אינו משמיע דברכת המזון דאורייתא היא: ואינו מברך לפניו בפה דברכה ראשונה לאו דאורייתא היא: מברך לפניהם ולאחריהם בין אק"ש בין המזון ומשמיע לאזניו [נ"ב: וטעמא מפרש בגמרא דילן דעשאן ר' יהודה כהלכות דרך ארץ]:

**גמ'** מהו מהרהר בברכות דאלו שמע קורא אלא שאינו משמיע: במקום שאין מים דאלו יש לו מים אפילו ר' יהודה מודה דלא יברך אלא א"כ טבל: ואינו מברך לפניה ולאחריה אלא בהרהור והכי אית ליה לר"מ בגמ' דילן: וחכמים אומרים היינו ר' יהודה דמתניתין: שלשה לוגין מים שאובין דטמא הוא משום י"ח דבר כדאיתא בפ"ק דשבת והיינו לתרומה אבל לת"ת טהור: ארבעים סאה מכל מקום פליגי בה בגמרא דילן מר אמר אפילו במים שאובין אי טבל בהו טהור ומר אמר אפי' בכלים: אין קרי אלא מתשמיש המטה ובהשוא תקן עזרא אבל קרי לאונסו לא: תמן תנינן בפ' בתרא דיומא: בעלי קריין טובלין כדרכן וכו' ותשמיש המטה לא שייך ביום הכפורים אלא קרי לאונסו וקשיא לריב"ל: תרעי דיומסין שערי מרחצאות חמין מעלמן: בקריצתא בשחר: מה טובלי שחרין עושין כאן דסגי בט' קבין: [נ"ב: ייזלון ויתנון לפי שיכולים ללמוד לעצמן] ואין מלמדין: בההיא צפרא שר' חנינא שמש מטתו הוה אמר מאן דאית ליה עבידא ייזיל ויעביד דרוצה ללכת למרחץ ורוצה ללמד

מאיר נתיב א) כתב הבית יוסף בטור או"ח סימן ע' בשם אוהל מועד נראה דעבד ואשה חייבים בקבלת היחוד דהיינו פסוק ראשון. וכן פסק הרמ"א שם סעיף א' והב"ח שם רצה להוכיח מגמ' דילן דמדינא חייבים לקרות פסוק ראשון. וקשה מהירושלמי דהכא דלמד מפסוק ראשון דעבדים פטורים מק"ש ולפי זה גם כן פטורים לקרות פסוק ראשון. ואולי יש ליישב על פי מה שכתב הגאון ר' אלי' מווילנא בספרו שנות אליהו דסוגיא דהירושלמי דהכא כסוגית הש"ס דילן ריש חגיגה דמי שאין לו אלא אדון אחד יצא עבד שיש לו אדון אחר היינו חצי עבד וחצי בן חורין ולמשנה ראשונה. ולפי זה ניחא דבאמת גמרינן עבד מאשה על ידי גזרה שוה לה לה וכמו שנדחה הסוגיא דחגיגה דהיא על פי משנה ראשונה וכמו שכתב התוי"ט שם כן נדחית סוגית הירושלמי דהכא. ויש להביא קצת ראיה לזה מהירושלמי דחגיגה דאיתא שם את שאין לו אדון אלא הקב"ה יצא עבד שיש לו אדון אחר וזה הוא עצמו דרש של רבינא בגמרא דילן שנדחית שם ומתוקמא על פי משנה ראשונה. ג) עיין פירוש מהרש"ס וכן פירשו תלמידי רבינו יונה. ומסיימים וז"ל וזה הפירוש היה נראה אלא שהגמרא שלנו אינה הולכת על הדרך זה כלל דבגמרא בהדיא משמע שנחלקו בקריאת שמע עצמה דאמרינן התם ולמה התירו להרהר לכתחילה והרי תפלה שלא התירו להרהר ומשני שאני תפלה דלית בה מלכות שמים ומקשים והרי ברכת המזון דלית בה מלכות שמים ותנן על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו כלומר היאך אתה אומר שמפני שיש בק"ש מלכות שמים הותרו יותר שהרי אנו רואין שאפילו ברכת המזון שאין בה מלכות שמים התירו ומהדרינן אלא ק"ש וברכת המזון דאורייתא ותפלה דרבנן הנה למדנו בפירוש דק"ש שהיא מדאורייתא נחלקו עכ"ל. אבל הגאון ר' אלי' מווילנא בספרו שנות אליהו שם דרך הגמרא דילן לגמרא דהכא וכתב דהפלוגתא דרבינא ורב חסדא בגמ' דילן רק לענין ברכות ק"ש ולא בק"ש עצמה פליגי וכתב עוד דלא גרסינן בגמרא דילן אלא ובלשה חלקים בדבר דבר שהוא מן התורה יכול לברך בפה כמו ק"ש ובה"מ. דבר שהוא מדרבנן אך שיש בו מלך העולם מהרהר. ודבר שהוא מדרבנן ואין בו מלכות שמים כמו תפילה אינו רשאי לברך אפילו בהרהור. וכתב עוד שלפי פירושו וגירסתו סתמיות מתורץ מה שהקשו התוספות שם בדה"מ והרי תפלה אמאי שניק גבא מק"ש וכו' דק"ש ודאי יכול לקרות אפי' בפה. עכ"ל.

דאית ליה עיבידא ייזול ויעבד: מהו להרהר בבית הכסא חזקיה אמר מותר. ר' ייסא אמר אסור. א"ר זעירא כל סבר קשי דהוה לי תמן סברתיה. אמר ר' אלעזר בר שמעון כל ההוא סברא קשיא דטבול יום תמן סבירתיה: ר' אחא בשם ר' תנחום בר חייא ביומוי דר' יהושע בן לוי בקשו לעקור את הטבילה הזו מפני נשי הגליל שהיו נעקרות מפני הצינה. אמר להם ריב"ל דבר שהוא גודר את ישראל מן העבירה אתם מבקשים לעקור אותו. מהו גודר את ישראל מן העבירה. מעשה בשומר כרמים אחד שבא ליזקק עם אשת איש עד שהן מתקינין להן מקום היכן הן טובלין עברו העוברים והשבים ובטלה עבירה. מעשה באחד שבא ליזקק עם שפחתו של ר' אמרה לו אם אין גברתי טובלת איני טובלת. אמר לה ולא כבהמה את אמרה לו ולא שמעת בבא על הבהמה שהוא נסקל שנאמר (שמות כ"ב) כל שוכב עם בהמה מות יומת. א"ר חייא בר ווא כל עצמן לא התקינו את הטבילה הזו אלא מפני תלמוד שאם אתה אומר לו שהוא מותר אף הוא אומר אף אני אלך ואעשה צרכי ואשנה ומתוך שאתה אומר אסור הוא בא ושונה כל צרכו. תמן אמרין אפי' לשמוע דברי תורה אסור. א"ר יודה בר טיטס ר' אחא בשם ר' אלעזר כתחלה (שמות י"ט) והיו נכונים ליום השלישי אל תגשו אל אשה. תני זבין ובועלי נדות וזבות א) ויולדות קורין בתורה ושונין מדרש והלכות ואגדות ובעל קרי אסור בכלן: ר' אבא בר אחא בשם ר' שונה הלכות ואינו שונה הגדות: תני בשם ר' יוסי שונה הלכות רגיליות ובלבד שלא יציע את המשנה. ואית דבעי מימר ובלבד שלא יזכיר הזכרות: ר' זעירא בעי קומי ר' ייסא ולית ר' פשט עם ר' בון פירקיה בליליא *). בההוא צפרא הוה אמר מאן דאית ליה עיבידא ייזיל יעביד תני מעשה באחד שעמד לקרות בתורה בנציבין כיון שהגיע להזכרה התחיל מגמגם בה א"ל ר' יהודה בן בתירא פתח פיך ויאירו דבריך שאין דברי תורה מקבלין טומאה. א"ר יעקב בר אחא ונהגין תמן כר' אלעאי בראשית הגז וכר' יאשיה בכלאי הכרם וכר' יהודה בן בתירא בבעלי קריין. כר' אלעאי בראשית הגז דתניא ר' אילעאי אומר אין ראשית הגז נוהג אלא בארץ. כר' יאשיה בכלאים דתני ר' יאשיה אומר לעולם אינו חייב עד שיזרע שעורה וחטה וחרצן במפולת יד. כר' יהודה בן בתירא בבעלי קריין דתני ר' יהודה בן בתירא אומר אין דברי תורה מקבלין טומאה. ר' יוסי בן חלפתא הוה אתי באיסרטא בליליא והוה חמרא אזיל בתריה עברון על חד שיח. א"ל ההוא גברא בעי מסחי. א"ל לא תסכן נפשך. א"ל מן נדה ומן אשת איש ההוא גברא בעי מסחי א"ל אפי' כן לא תסכן נפשך כיון דלא שמע ליה א"ל ייחות ההוא גברא ולא יסוק וכן הות ליה: ר' יוסי בן יוסי הוה אתי (כז.) באילפא חמא חד קטר גרמיה בחבלא מיחות ומסחי. א"ל לא תסכן בנפשך א"ל ההוא גברא בעי מיכל א"ל אכול ההוא גברא בעי משתי א"ל שתי כיון דמטון ללמינה. א"ל תמן לא שרית לך אלא בגין סכנתא. ברם הכא אסור להחוא גברא למיטעם כלום עד שעתא דיסחי. א"ר ינאי שמעתי שמקילין בה ומחמירין בה וכל המחמיר בה מאריך ימים בטובה. מקילין בה לרחוץ במים שאובין מחמירין בה לטבול במים חיים:

**מתני'** היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר. ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא. [אבל] לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה עד שיטיל לתוכן מים וכמה ירחיק מהן ומן הצואה ארבע אמות:

**גמ'** מתני' ברבים אבל בינו לבין עצמו מפסיק וכר' מאיר ברם כר' יהודה אפי' בינו לבין עצמו אינו מפסיק. וכשאין לו מים לטבול אבל יש לו מים לטבול אף ר' יהודה מודי שהוא מפסיק חולה ששמש מטתו אמר ר' אמי אם הוא גרם לעצמו יטבול וימות. ואם באונס אין מטריחין עליו. ר' חגי בשם ר' אבא בר זבדא בין כך ובין כך אין מטריחין עליו. חולה המרגיל צריך תשעת קבין בריא המרגיל צריך ארבעים סאה. חולה מאונס אין מטריחין עליו. בריא מאונס צריך תשעת קבין. ר' זכריה בריה דר' יעקב בר זבדי בשם ר' יונה עיר שמעיינה רחוק הרי זה קורא את שמע ויורד וטובל ועולה ומתפלל. ואם הוא אדם מסויים עשו אותו כמעיין רחוק:

**ואם** לאו יתכסה במים ויקרא: מתני' בעכורין אבל בצלולין אסור. ואם הוא יכול לעכרן ברגליו יעכור. תני מרחיקין מצואת אדם ארבע אמות ומצואת כלבים ארבע אמות ובשעה שהוא נותן לתוכן עורות: ר' ירמיה בשם ר' זעירא נבלה שנסרחה צריך להרחיק ממנה ד' אמות. אמר ר' אבינא ומתני' אמרה כן וכמה ירחיק מהן ומן הצואה ד' אמות: א"ר אמי א"ר שמאי תפתר במשרה של כובסין. א"ל ר' מני (כז:) אם במשרה של כובסין הא תנינן ולא במים הרעים ולא במי המשרה: תני קטן שהוא יכול לאכול כזית דגן פורשין מצואתו וממימי רגליו ד' אמות. ואם אינו יכול לאכול כזית דגן אין פורשין לא מצואתו ולא ממימי רגליו ד' אמות. בעון קומי ר' אבהו מפני מה פורשין מצואתו וממימי רגליו ד' אמות. א"ל מפני שמהשבותיו רעות אמרין ליה ולאו קטן הוא ולא כתיב (בראשית ח') כי יצר לב האדם רע מנעוריו א"ר יודן מנעריו כתיב משעה שהוא ננער ויוצא לעולם. ר' יוסי בר חנינא אמר מרחיקין מגללי בהמה ד' אמות ר' שמואל בר רב יצחק אמר ג) ובלבד בשל חמור. ר' חייא בר אבא ובבא מן הדרך: לוי אמר מרחיקין. מצואת חזיר ד' אמות ותני כן מרחיקין מצואת חזיר ד' אמות ומצואת הנמייה ד' אמות ומצואת תרנגולין ד' אמות. ר' יוסי בר בון בשם ר' חונא ובלבד באדומין. תני מרחיקין מריח רע ד' אמות. א"ר אמי מסוף ריח רע ד' אמות. הדא דתימר לאחוריו אבל לפניו עד מקום שעיניו רואות אותו. כהדא ר' לייא והברייא הוון יתבין קומי פונדקיא. ברמשא אמרין חבריא מהו מימר מילייא דאוריתא אמר לון מכיון דאילו הוה איממא הוינן חמיין מה קומינן ברם כדון אסור. תני גרף אחד של רעי ואחד של מים צריך להרחיק ממנו ד' אמות. ושלפני המטה נתן לתוכו מים כל שהוא יקרא ואם לאו לא יקרא ר' זכאי אומר נתן לתוכו רביעית מים יקרא ואם לאו לא יקרא. ומהו כדי רביעית רביעית בתוך רביעית אחד כלי קטן ואחד כלי גדול רשב"ג אומר שלאחר המטה יקרא שלפני המטה לא יקרא. ר' שמעון בן אלעזר אומר אפי' טרקלין עשר על עשר לא יקרא עד שיכסנו או עד שיניחנו תחת המטה. ר' יעקב בר אחא בשם ר' חייא בר ווא הורי ר' חנינא תירטאה כהדא דר' שמעון בן אלעזר. ר' בנימין בר יפת בשם ר' יוחנן צואה כל שהיא מבטלה ברוק. ר' זעירא ור' יעקב בר זבדי הוון יתבין המון ציאתא קם ר' יעקב בר זבדי

רקק

*) בירושלמי שלנו הגירסא עם ר' בון פירקיה בליליא א"ל אין ר' חייא בר אבא פשט עם ר' נחמיה בריה פירקיה בליליא א"ל בהדא וכו' וחסר כאן מן המעתיק מן בליליא הראשון עד בליליא השני.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

ללמד לאחרים: כל סבר קשה דהוה לי כל דבר סברא שקשה לי שם אני מהרהר: כל ההוא סברא קשיא ברייתא היא במס' זבחים פ' טבול יום והתם אמרי' אמר ר' אלעזר בר שמעון בבית הכסא והכא משמע דמייתי לה סייעתא למ"ד דמותר להרהר בבית הכסא והתם מפרש לאונסו הוה: שהיו נעקרות שלא היו יכולין בעליהן לייחן עמהן שיראין מהרהור ויבואו לשמש ומתבטלין מת"ת והנשים ישבו לעצמן ונעקרות: ובא ושונה ואם משמש הוא תש ומתבטל מללמוד אותו לילה: כתחלה כנתינת התורה דכתיב בה אל תגשו אל אשה ולשמוע היה: זבין אונס הוא ויכול ללמוד תורה: ובועלי נדות וזבות פי' רש"י ז"ל אם טבלו לקריין לד"ת הטבילה אינו עולה להן לטהרן מטומאת בועל. נדה שהוא ז' ימים אבל לתקנת עזרא עולה להן כדהתן במתני' זב שראה קרי צריך טבילה: מדרש ת"כ וסיפרי: הלכות משניות: הגדות כגון ב"ר ואלה שמות רבה ויקרא רבא: בעלי קריין אסורין דאינו אלא מתוך קלות ראש וחזות הדעת: ואינו שונה הגדות שדורשים המקראות: הלכות רגיליות במשניות הסגורות בפיו שהוא מוציאן מפיו במרוצה ואין צריך להאריך בהם שלא יליעם בטעמי פירושיהן: ובלבד שלא יזכיר הזכרות שהו אבל מליע את המדרש: פירקא בליליא והיינו מדרש ואפי' ששמש מטתו: ומשני בההוא צפרא שסימם הוה אמר וכו': התחיל מגמגם בה והיה בעל קרי: אינו נוהג אלא בארץ בשחיטת חולין יליף טעמא בפ' הזרוע: אינו חייב מלקות אבל מדרבנן אסור חרצן וחטה והיינו כלהו מתני' דמס' כלאים: כר' יהודה בן בתירא בבעלי קריין הקשה הראב"ד ז"ל כיון דתקנת עזרא הואי היכי אתי ר' יהודה בן בתירא ומבטל לה והתנן אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אלא א"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין ותירץ דלא פשטה אותה גזרה בכל ישראל ואתא ר' יהודה בן בתירא והחזיק אידייהו ונקרא על שמו: באילפא בספינה: קטר גרמיה בחבלא קשר עצמו בחבל לרדת בים ולטבול: ללמינה לנמל פורטו בלע"ז: במים חיים או מי אשבורן דכשרים לטבילה ג):

מתני' לא יפסיק מלהתפלל אלא יקצר בכל ברכה וברכה ואומר כל הברכות בקוצר וקורא בפה ובגמ' מוקי לה בש"ל ומשום כבוד הרבים והיינו משום דמתפלל בקול רם דאי ביחיד הא ס"ל לר"מ דמהרהר בברכות [נ"ב... בפה דהוי דאורייתא ותפלה אפי' דהוא דאורייתא סגי בכה] ולא ישמיע לאזנו ומתני' ר"מ היא: ירד לטבול דאיכא מים: עד שלא תנץ החמה שלא יעבור זמנה וסתמא כרבנן דתנן עד הנץ החמה ומשם ואילך עבר זמנה אבל לר' יהושע דקיימא לן כוותיה ועד שלא יעברו ג' שעות הוי זמנה: יתכסה במים ויקרא בגמ' מוקי לה בעכורין: במים הרעים מי מערה סרוחין אע"ג דחזו לטבול: מי המשרה ששורין בהם פשתן וקנבוס והן מסריחין: עד שיטיל לתוכן מים בגמרא דילן מפרש בחסור וה"ק ולא יקרא אלא מי רגלים של פעם אחת עד שיתן להוכן מים: וכמה ירחיק מהן מן מימי רגלים דאלו ממימי המשרה ד' אמות ממקום שכלה הריח בעינן:

גמ' וכר"מ דאמר לעיל דברכות מהרהר בלבו: אינו מפסיק דס"ל דמשמיע לאזניו: אם הוא גרם לעצמו שבעל: אם באונס שצריך לכך משום שלום אשתו: חולה מרגיל ממשיך את הקרי עליו שמשמש מטתו: הרי זה קורא את שמע שמצוה עוברת היא: ויורד וטובל ועולה ומתפלל דהפלה יש לה שהות עד ד' שעות לר' יהודה ולת"ק עד חצות: ובשעה שהוא נותן לתוכן עורות אצואת כלבים קאי: וכמה ירחיק מהן אכל מיני ריח רע קאי: של כובסין שגם יש לה ריח רע: במים הרעים ומי משרה של כובסין בכלל מים הרעים היא: יכול לאכול כזית דגן כל ה' מיני תבואה ומפרש בסוף לולב הגזול והוא ביאכל כזית בכדי אכילת פרס דגדול: ובלבד באדומים איכא מ"ד שהצואה אדומה כאז מסרחת ואיכא מ"ד שהתרנגולין אדומים שהן חמין וצואתן מסרחת ותפים לבון ראשון ד): מסוף ריח רע ממקום שפסק הריח מרחיק משם ד' אמות: קומי פונדקייא לפני הפונדק ויש לפם חמורים שבאין מן הדרך שצריך להרחיק מצואתן ד' אמות: ברם כדון אסור בודאי עכשו ועתה נגיתם וגו' תרגום ירושלמי וכדון זמרי סין: אחד של רעי ואחד של מים אסור לקרות ק"ש כנגדן אפילו ומיוחדין לכך אע"פ שאין בתוכן כלום: ושלפני המטה שאין המטה מפסקת בינו ובין הגרף: מים כל שהוא אמי רגלים של פעם אחת קאי: רביעית בתוך רביעית מי רגלים אבל אי הוו טפי מרביעית לא סגי ברביעית מים ובגמ' דילן פליגי אי בתחלה אי בסוף והסיקנא דאפי' בתחלה בעי רביעית: שלפני המטה לא יקרא אלא א"כ מרחיק ד' אמות. ולאחר המטה יקרא מיד דמטה מפסקת: תחת המטה דחשיב כאלו טמונין בארץ: מבטלה ברוק מפרש בגמ' דילן ורוק עבה שמכסה אותם

מאיר נתיב א) כעין גי' מהרש"ם כן הוא בגמ' דילן דף כ"ב ע"א הזבים והמצורעים ובאין על הנדות מותרים לקרות בתורה וכו' אבל בתוספתא פ' ב' איתא כגירסת הספרים הנדפסים ונראה לעין שגם התוספתא משובשת ונוסחת הגמ' דילן וכן נוסחת מהרש"ם בירושלמי נכונות הן. ב) המהרש"ם סבר דמים חיים לאו דוקא והוא כמו שפירש"י בגמרא דילן דף כ"ב ע"א דס"ת שמתחילין בה ופירש הוא ז"ל במ' שאה. וכן פירש בעל ספר חרדים כאן בירושלמי. אבל המראה הפנים פירש בדוקא קאמרו מים חיים כמו טבילת זב. ג) נראה דגם הראב"ד לא גרס וברכים כגי' מהרש"ם. וז"ל הרשב"א ברכות דף כ"ה וכתב הראב"ד ז"ל שלא נאמרו הפירושים האלו אלא ביבשים אבל ברכים כולם אסורים ואינו מחוור כפיגי דהא גללי בהמה פירשו בהדיא ברכים ובנגד בשל חמור ובבא מן הדרך ומינה דכלהו נמי ברכים ואפי' הכי שרי בכי האי גוונא כדאיתמר התם עכ"ל. והא נאמר שהיתה להראב"ד נוסחת המהרש"ם דלא גרסינן וברכים שפיר מעלו תמיהת הרשב"א. ד) וכן משמע מלשון המחבר בש"ע א"ח סימן ע"ט סעיף ו' ועיין מ"א שם ס"ק י"ד [ועי' מ"ש במראה הפנים].

רקק עלה. א"ל ר' זעירא כמן ימא לטיגני: תני תיבה שהיא מלאה ספרים נותנה מראשותי המטה ואינו נותנה למרגלות המטה. ר' אבון בשם רבי חונא והוא שתהא [המטה] גבוהה עשרה טפחים ובלבד שלא יהו הכלי המטה נוגעין בתיבה. הורי ר' יוסי קומי דר' שמואל בר רב יצחק כהדא דר' חונא. תני לא ישמש אדם מטתו וס"ת עמו בבית. רבי ירמיה בשם ר' אבהו אם היה כרוך במפה או שהיה נתון בחלון שהוא גבוה עשרה טפחים מותר: ר' יהושע בן לוי אמר עושה לו (כה.) ביליון תני לא ישב אדם על גבי ספסל שס"ת נתון עליו. מעשה בר' אליעזר שהיה יושב על גבי ספסל שס"ת נתון עליו והרתיע מלפניו כמרתיע מלפני הנחש ואם היה נתון על גבי דבר אחר מותר. עד היכן ר' אבא בשם ר' חונא טפח ר' ירמיה בשם ר' זעירא ואפי' כל שהוא. תני דייסקי שהיא מלאה ספרים או שהיו בתוכה עצמות המת הרי זה מפשילן לאחוריו ורוכב. תפלין תולה אותן מראשות המטה ואינו תולה אותם במרגלות המטה. ר' שמואל ר' אבהו ר' אלעזר בשם ר' חנינא ר' היה תולה תפילין במראשות המטה. ר' חזקיה בשם ר' אבהו ובלבד דלא יעביד כהדין דקלידא. אלא תפלין מלמעלן ורצועות מלמטן. תני ר' חלפתא בן שאול העוטש בתפלתו סימן רע לו. הדא דאת אמר מלמטה אבל מלמעלה לא. אתיא כיי דא"ר חנינא אני ראיתי את ר' מפהק ומנהק ומעטש ונותן ידו על פיו אבל לא רוקק ר' יוחנן אמר אף רוקק כדי שיהא כוסו נקי. לפניו אסור לאחריו מותר. לימינו אסור לשמאלו מותר הדא הוא דכתיב (תהלים צ"א) יפול מצדך אלף. כל עמא מודיי בההן דרקק אצטלין דהוא אסור. ר' יהושע בן לוי אמר הרוקק בבית הכנסת כרוקק בבבת עינו. ר' יונה רקק ושייף. ר' ירמיה ר' שמואל בר חלפתא בשם רב אדא בר אהבה המתפלל אל ירוק עד שיהלך ארבע אמות. א"ר יוסי בר אבין וכן הרוקק אל יתפלל עד שיהלך ארבע אמות: תני המתפלל אל יטיל מים עד שיהלך ארבע אמות א). אמר ר' יעקב בר אחא לא סוף דבר עד שיהלך ארבע אמות אלא אפי' שהה כדי הלוך ארבע אמות. א"ר אמי אם אומר אתה עד שיהלך ד' אמות יהא אסור אני אומר אחר בא והטיל שם. ר' אבא בשם רב צואה עד שתיבש כעצם ומים כל זמן שהן מטפיחין. גניבא אמר מים כל זמן שרשומן ניכר

שמואל אמר צואה עד שיקרמו פניה. ר' שמעון בר ווא בשם ר' יוחנן עד שיקרמו פניה *) אמר חזקיה ר' אבא מחמיר במים יותר מן הצואה א"ל ר' מנא מן הדא דגניבא. א"ל צואה אפי' עשויה כעצם אסורה מפני שמשמושה קיים מים אין משמושן קיים:

**מתני'** זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע (כח:) ומשמשת שראתה נדה צריכים טבילה ור' יהודה פוטר:

**גמ'** [עד כדון זב שראה קרי דמה מועיל לו אבל בעל קרי שראה זוב לא ב) דמועיל הוא אם היה טובל. או משום שאין שם לטומאה קלה אצל טומאה חמורה. נשמעינה מן הדא משמשת שראתה נדה צריכה טבילה ור' יהודה פוטר. מאי טעמא דר' יהודה אין תימר משום מה מועיל שהוא טובל הכא מועיל הוא הוי לית טעמא (כט.) דילא משום שאין שם לטומאה קלה אצל טומאה חמורה]:

## הדרן עלך מי שמתו

**תפלת השחר** עד חצות ר' יהודה אומר עד ארבע שעות. תפלת המנחה עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה. תפלת הערב אין לה קבע ושל מוספין כל היום:

**גמ'** [תפלת השחר עד חצות] תני (דברים י"א) לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם וכי יש (כט:) עבודה בלב אלא זו תפלה וכן הוא אומר (דניאל ו') אלהך די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישזבינך וכי יש פולחן בבבל אלא זו תפלה. יכול יהא מתפלל שלשתן כאחת פירש בדניאל (שם) וזימנין תלתא ביומא הוא ברך על ברכוהי וגו'. יכול יהא מתפלל לכל רוח שירצה ת"ל (שם) וכוין פתיחן ליה בעיליתיה נגד ירושלם. יכול משבא לגולה כן ת"ל (שם) כל קבל די הוה עבד מן קדמת דנא. יכול יהא מתפלל שלשתן בכל שעה שירצה כבר פירש דוד (תהלים נ"ה) ערב ובקר וצהרים. יכול יהא מגביה קולו ומתפלל פירש בחנה (שמ"א א') וחנה היא מדברת על לבה וגו'. יכול יהא מהרהר בלב ת"ל (שם) רק שפתיה נעות הא כיצד מרחיש בשפתיו. א"ר יוסי בר חנינא מן הפסוק הזה את למד ארבעה דברים וחנה היא מדברת על לבה מכאן שהתפלה צריכה כוונה. רק שפתיה נעות מכאן שהוא צריך להרחיש

*) בירושלמי שלנו הנוסחא ר' ירמיה רבי זעורא בשם רב צואה אפילו עשויה כעצם אסורה שמואל אמר עד שיקרו פניה שמעון בר ווא אמר בשם רבי יוחנן עד שיקרמו פניה. אמר חזקיה ונראה שהמעתיק השמיט מן עד שיקרמו פניה הראשון עד שיקרמו פניה השני.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

אותם: מן ימא לטיגנא יפה עשית ובזמנו עשית שעכשו אני רוצה לקרות שמע. כמן ימא לטיגני כמו שמוליא דג מן הים וסמוך לו הטיגן ומשימו בתוכו שהוא מוטעם מאד. כן נראה לפרש לפי פירושו של רש"י ז"ל דהאיש מקדש [דף מ"ד ע"א] אבל יש שפירשו דטיגני שם מקום הוא ופסקו מכח הירושלמי הזה דלא הוי ביטול הרוק אלא כשקרא תכף שרקק עליה אבל אחר שעה אין הרוק מועיל דנבלעו והולך וזה דעת הראב"ד ז"ל: ואינו נותן במרגלות המטה שנוהג בהן בזיון: חבלי המטה שהמטה מסורגת בחבלים ומשום כבוד אע"פ שתהא התיבה במראשות המטה צריך שלא יגעו חבלי המטה [נ"ב: אלא עד הערוכה טעון עליה] דאי נגעי מחזי דלצורך המטה נתנוה שם: עושה לו ביליון כמו וילון: והרתיע מלפניו כמרתיע מלפני הנחש מרוב צער נדמה לו כל כך כאלו נחש הכישו ובפ' הקומץ רבה פליגי בהך ברייתא אמוראי דר' יוחנן ס"ל ההם דמותר לישב על גב מטה שס"ת מונח עליה ומפרש דמעשה דר' אליעזר ס"ת ע"ג קרקע הוה ואיכא מ"ד אסור לישב על גב מטה וכו' והרמב"ם ז"ל פסק אסור והתוספות פסקו כר' יוחנן דהלכתא כוותיה לגבי דרב וכ"ש לגבי רב הונא: מפשילן לאחוריו ורוכב אבל לא ירכב עליהן שנוהג בהן מנהג בזיון: כהדין דקלידא מפתח בלשון יון אקליד. כשהמפתח תלוי באזורו והוא נע ונד והוא בזיון לתפלין: תפלין מלמעלן והרצועות תלויות. ובגמ' דילן לא קיימא הכי אלא ר' כי תלה בכיסתיה תלה ומאי קמ"ל מהו דתימא תיבעי הנחה כס"ת קמ"ל: מפהק מלקוחיו פותח להוציא רוח הפה כאדם שרוצה לישן: מנהק פעמים שאדם מוציא מגופו לפיו נפיחה ושומעה וריחה כריח המאכל שאכל: ומעטש מלמעלה: ונותן ידו על פיו בשעה שהוא מפהק שלא תראה פתיחת פיו: לימינו אסור מר מייתי קרא דיפול מצדך אלף דהיינו שמאל של אדם מטעם ימינו של הקב"ה מועטין המזיקין לשם ולצד ימינו של אדם מרובין מטעם שמאלו של הקב"ה ורבותי היו נוהגין כן ולצד שמאלן זורקין משום שמועטין המזיקין ויתכוין לזורקו לאחוריו כי יותר מתקרב הראש לצדדו לאחוריו לצד שמאל מלצד ימין: כל עמא מודי אע"פ שחולקין ר' חנינא ור' יוחנן אי רוקק אי לא הכא מודי: אנטליין פי' הנגיד ז"ל היכא בעושה כמטייל ואינו צריך לרוק אסור והכי אמרינן בגמ' דילן כזדמן לו רוק. ויש גורסין אצטלין שרקק באצטלין והוא הבגד העליון הוא בזיון משום הכון לקראת אלהיך: ושייף ומשפשף ברגלו ובגמ' דילן בסוף המסכתא מוכח דרקיקה בב"ה שלא בשעת תפלה שריא: המתפלל אל יטיל מים עד שיהלך ד' אמות כדמפרש במגלה דעד ד' אמות רחופי מרחשן ספוותיה: אחר בא והטיל שם ואי אתה יודע אם השתינו לשם במקום שרוצה להתפלל אלא ישהה וכיון דשהה נבלעו ומתפלל שם: מטפיחין טופח על מנת להטפיח: רשומן ניכר ואפי' אין מטפיחין: כעצם שגוללה ואינה נפרכת: מחמיר במים יותר מצואה קס"ד דס"ל לר' אבא כגניבא דאלו צואה יבשה כעצם שרי לה לעיל ואלו מים גניבא מחמיר ואפי' אין מטפיחין: ומסיק דר' אבא הכי קאמר חומרא היא מה שדנו במים דאפי' לא אסיר אלא במטפיחין שלא כדין דנו בשן דאין משמושם קיים אבל בצואה כל מה שיחמירו בה

דין הוא דהא משמושה קיימת ואפי' עשויה כעצם אינו חומרא אלא דין הוא:

**מתני'** זב שראה קרי אע"פ שטמא טומאת זיבה וטמא שבעה ואין טבילה זו מטהרתו אפי' הכי צריך טבילה לד"ת כתקנת עזרא משום קרי. וכן נדה אם באת להתפלל שמונה עשרה ופלטה שכבת זרע שמשמשה אתמול קודם שראתה [נ"ב: וטבלה] והשתא פלטה ומאחר דפלטה הרי היא כבעל קרי כדאשכחן בסיני אל תגשו אל אשה והשם משום פליטה: ור' יהודה פוטר קס"ד הואיל וטומאת זיבה והרי הוא טמא טומאה חמורה ואינו הוטהרו בד"ת כדאמרינן בפרקין תו לא אתי טומאת קרי דקילא ואסרא ליה דמה מועיל לו אם הוא טובל:

**גמ'** עד כדון זב שראה קרי עד כאן לא שמענו אלא כי קודמת טומאה חמורה דפטר ר' יהודה [נ"ב: דמה מועילה לו הטבילה] אבל כשטומאה קלה קדמה כגון בעל קרי שראה זוב כגון בשתי ראיות או בין השמשות דטמא שבעה מספק והכא אי טבל מקמי זיבה מועיל היה דסלקה ליה מטומאה הילכך קנסינן ליה או אפי' בזה נימא דפטר ר' יהודה וטעמא משום דאין שם וכו': מאי טעמא דר' יהודה דקא פטר בסיפא [נ"ב: הכא מועיל הוא]: הוי לית טעמא דא אלא משום שאין שם לטומאה קלה אצל טומאה חמורה דעל כרחים אפי' טומאה חמורה באת לו לבסוף קאמר דהא משמשת שראתה נדה טומאה חמורה לבסוף היא דסתמא קתני ואפי' ראתה נדה אחרי דהיה לה שהות לטבול וקתני דפטר בה נמי ר' יהודה וממשנה יתרה קא דייק והכי הסיקנא בגמ' דילן:

הדרן עלך פרק מי שמתו בס"ד

**תפלת השחר** עד ארבע שעות עד ועד בכלל כדאיתא בגמרא וקסבר דעד ארבע שעות זמן התמיד של שחר: עד הערב עד הלילה: עד פלג המנחה בגמרא מפרש דפלג דאשון דמנחה קטנה הוא דקאמר דס"ל דאתחלתא דמנחה קטנה מתשע שעות ומחצה עד הלילה ולמעלה הוא דהוו ונשארו שתי שעות ומחצה וחלק אותם ותמצא שכלה מהליתה לי"א שעות חסר רביעי: אין לה קבע כמ"ד תפלת ערבית רשות: ושל מוספין בפ' הקורא למפרע ילפינן מקראי דקרבן מוסף כל היום דכתיב דבר יום ביומו ג) ותפלת מוספין כמוספין גופייהו שויוה רבנן:

**גמ'** ולעבדו בכל לבבכם דאי בשני יצריכם ליתא דלכתוב לאהבה את ה' אלהיכם בכל לבבכם ולעבדו למה לי אלא שלא תוציא הדבור לפניו אלא א"כ הלב הושבו מקודם והיינו על לבה דלבה קודם לדבור: מתפלל שלשתן באחת השלם שאינו מתפללין יפטר עצמו בזמן תפלה אחת. ובגמ' דילן גרסינן יכול יתפלל אדם כל היום כולו באי זו שעה שיזדמן לו מן היום קאמר: ומשני וזימנין תלתא וכתב רש"י ז"ל שחרית מנחה ערבית: משבא לגולה כן כך היה נוהג אבל קודם לכן לא היה נוהג כן: ת"ל כל קבל די הוה עבד מן קדמת דנא ואפי' בפני הבית: וצהרים תפלת המנחה שאחר חצות ותרי צהרים איכא שעה ששית ושעה שביעית דחמה עומדת בראש כל אדם: להרחיש

---

מאיר נתיב א) מהרמ"ש אינו גורס וכן המטיל מים אל יתפלל עד שירחיק ארבע אמות. והנה בגמרא דילן (מגילה כ"ז ע"ב) איתא תני שנא קמיה דרב נחמן המתפלל מרחיק ד' אמות ומשתין והמשתין מרחיק ארבע אמות ומתפלל. בשלמא מרחיק ד' אמות ומתפלל הניחא כמה ירחיק מהן ומן הלואה ד' אמות וכו'. ואעפ"כ נראה שגירסת מהרמ"ש בירושלמי היא הנכונה. כי הנה פה בירושלמי מביא מה שאסור המתפלל לעשות בעצמו כמו לרקוק אחר התפלה ולפני התפלה. ובייך להביא אח"כ הסברא שאסור להמתפלל להשתין אח"כ. אבל המשתין אל יתפלל שטעמו מפני שצריך להרחיק ד' אמות מן מי רגלים. מה ענינו כאן. כי גם אם איש אחר השתין אסור לכל איש להתפלל עד שירחיק ד' אמות משם"כ. ונראה שאיזה תלמיד שלמד בהירושלמי כתב מדעתו על הגליון עפ"י הבבלי וכן המטיל מים אל יתפלל עד שירחיק ארבע אמות. והסופרים הכניסו את הסגה הזאת בפנים הירושלמי. ב) בספרים הנדפסים איתא עד כדון זב שראה קרי ואפי' קרי שראה זב מועיל הוא שהוא טובל. נשמעינה מן הדא המשמשת שראתה נדה צריכה טבילה: ורבי יודה פוטר. מה טעם דרבי יודה. משם מה מועיל הוא שהוא טובל שאם שם לטומאה קלה אצל טומאה חמורה. מה נפק מביניהון ראה קרי אין תימר אם מועיל שהוא טובל מועיל הוא הוי לית טעמיה דלא מפום שאין שם לטומאה קלה אצל טומאה חמורה עד כדון כשבאת לו טומאה קלה בסוף אפילו באת לו טומאה חמורה בסוף. נשמעינה מן הדא והמשמשת שראתה נדה צריכה טבילה ורבי יודה פוטר. הדא אמרה היא הדא היא הדא. וכל הסוגיא היא נגד הגמרא דילן והעריכו המפרשים להשוותה לש"ס שלנו אבל לפי נוסחת המהרמ"ש ופירושו אמיתת הירושלמי כמו דאסיקנא בגמרא דילן. ראה נא כמה משובשת היא נוסחת הספרים הנדפסים פה והמפרשים חשבו מחשבות רבות לפרשה ולהעמידה על נכון ולא עלתה בידם. ואמיתת נוסחת המהרמ"ש ופירושו נראה לעינים ואם לא הורו עינינו אלא בענין זה דיינו. ג) ובירושלמי מגילה פ"ג ה"ו יליף לה מביום צותו (ויקרא ז').

להרחיש בשפתיו. וקולה לא ישמע מכאן שלא יהא אדם מגביה קולו ויתפלל. (שם) ויחשבה עלי לשכורה מכאן שהשכור אסור להתפלל. מילתיה דחנן בר אבא פליגא דחנן בר אבא אמר להברייא נימר לכון מילתא טבתא דחמית לרב עביד ואמריתה קומי שמואל וקם ונשקי על פומי כי אמר ברוך אתה שוחה בא להזכיר את השם זוקף. שמואל אמר ואנא אמרית טעמא (תהלים קמ"ו) ה' זוקף כפופים. א"ר אמי לא מסתברא דא אלא (מלאכי ב') מפני שמי ניחת הוא. א"ר אבין אלו הוה כתיב בשמי ניחת הוא הוה יאות לית כתיב אלא מפני שמי ניחת קודם עד שלא הזכיר את שמי כבר ניחת הוא. ר' אבא בר זבדא כי מצלי בצבורא מצלי בלחישא וכי מצלי בביתיה מצלי בקלא עד דילפון בני ביתיה צלותא מיניה. א"ר מנא ובני ביתיה דאבא ילפא צלותא מיניה. מהיכן למדו שלש תפלות ר' שמואל בר נחמני אמר כנגד שלש פעמים שהיום משתנה על הבריות. בשחר צריך אדם לומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שהוצאתני מאפלה לאורה. במנחה צריך אדם לומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי כשם שזכיתני לראות החמה במזרח כך זכני לראותה במערב. בערב צריך לומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי כשם שהייתי באפלה והוצאתני לאורה כך תוציאני מאפלה לאורה. ר' יוסי בר חנינא א) אמר תפלות מאבות למדום. תפלת השחר מאברהם אבינו דכתיב (בראשית כ"ב) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה כמא דתימר (תהלים ק"ו) ויעמוד פינחס ויפלל. תפלת המנחה מיצחק אבינו דכתיב (בראשית כ"ד) ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפלה כמא דתימר (תהלים ק"ב) תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו. תפלת הערב מיעקב אבינו דכתיב (בראשית כ"ח) ויפגע במקום וילן שם ואין פגיעה אלא תפלה כמא דתימר (ירמיה כ"ז) יפגעו נא בה' ואומר (שם ז') ואל תפגע בי. ורבנין אמרין תפלות מתמידין גמרו. תפלת השחר מתמיד של שחר [דכתיב] (במדבר כ"ח) את הכבש אחד תעשה בבקר. תפלת המנחה מתמיד של בין הערבים דכתיב (שם) ואת הכבש השני תעשה בין הערבים. תפלת הערב לא מצאו במה לתלותה ושנו אותה סתם הדא היא דתנינן תפלת הערב אין לה קבע. א"ר תנחומא עוד היא קבעו אותה כנגד עיכול איברים ופדרים שהיו מתעכלין על גבי המזבח כל הלילה:

ר' יהודה אומר עד ארבע שעות: מד"ת למד ר' יהודה. ומעדות למד ר' יהודה. מד"ת [למד ר' יהודה] דתניא ר' ישמעאל אומר (שמות ט"ז) וחם השמש ונמס בארבע שעות אתה אומר בארבע שעות או אינו אלא בשש שעות כשהוא אומר (בראשית י"ח) כחום היום הרי שש שעות אמור הא מה אני מקיים וחם השמש ונמס בארבע שעות ואת דריש (שמות ט"ז) בבקר בבקר מה בבקר שנאמר להלן בארבע שעות אף בבקר שנאמר כאן בארבע שעות. בארבע שעין שמשא חמין וטולא קריר בשית שעין שמשא חמין וטולא חמין. א"ר תנחומא מהו כחום היום בשעה שאין צל לכל בריה. ר' ייסא מצלא בתלת שעין*) ר' ברכיה חמוניה קרי ק"ש ומצלי בתר תלת שעין. והא תנינן הקורא מכאן ואילך לא הפסיד וכו'. נימר כבר קבל מלכות שמים בעונתה. ומעדות למד ר' יהודה דא"ר סימון בשם רבי יהושע בן לוי בימי מלכות יון היו משלשלין להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני טלאים. פעם אחת שלשלו להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני גדיים באותה שעה האיר הקב"ה עיניהם ומצאו שני טלאים מבוקרים בלשכת הטלאים ועל אותה שעה העיד ר' יהודה בן אבא על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות ב) אמר ר' לוי אף בימי מלכות הרשעה הזו היו משלשלין להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני כבשים ובסוף שלשלו להן שתי קופות של זהב והעלו להן שני חזירין ולא הספיקו להגיע לחצי החומה עד שנעץ החזיר צפרניו בחומה ונזדעזעה החומה וקפץ ארבעים פרסה מארץ ישראל באותה שעה גרמו העונות ובוטל התמיד וחרב הבית: מאי טעמון דרבנן (במדבר כ"ח) שנים ליום חלק את היום טעמא דר' יהודה שנים ליום חובה לכל יום. שנים ליום שני פרקליטין ליום. שנים ליום שתהא שחיטתן לשם היום. שנים ליום שתהא שחיטתן כנגד היום הדא היא דתנינן תמן תמיד של שחר היה נשחט על קרן מערבית צפונית ג) על טבעת שניה כנגד היום ושל בין הערבים היה נשחט על קרן צפונית מזרחית על טבעת שניה כנגד היום והיא שיהא יודע איזה מהן הוא נשחט בשחרית ואיזה מהן הוא נשחט בערבית:

תפלת המנחה וכו': ר' חייא בשם ר' יוחנן היו לפניו תפלת מנחה ותפלת מוסף מנחה קודמת הוון בעיין מימר כשאין ביום כדי להתפלל שתיהן אבל אם יש ביום כדי להתפלל שתיהן תפלת מוסף קודמת. ר' זעירא בשם ר' יוחנן אפי' יש ביום כדי להתפלל שתיהן תפלת מנחה קודמת **). (ל:) והתני הקדים תפלת המנחה לתפלת המוספין יצא לשעבר הא בתחלה לא בדא. פתר לה כשלא הגיע זמן התפלה. כהדא רבי יהושע בן לוי מפקד לתלמודיה אין הוי לכון ארסטיון ומטא יומא לשית שעין ה) עד דלא תיסקון לארסטוון. תהוון מצלון מנחתא עד דלא תסקון

ר' יהודה אומר עד פלג המנחה: תני וכמה הוא פלג המנחה אחת עשרה.

*) בירושלמי שלנו הגירסא בתלת שעין רבי חייה בר ווא מצלי בתלת שעין. **) בירושלמי שלנו הנוסחא תפלת המנחה קודמת רבי נתן בר טובי בשם ר' יוחנן אפילו יש ביום כדי להתפלל שתיהן תפלת המנחה קודמת והשני טו' ותסר מן המעתיק מן קודמת הראשון לקודמת השני.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

להרחיש בולייר בלע"ז תרגום רמש ריחשא: מילתא דחנן בר אבא פליגא דודאי כיון דשמע לרב היכן הוא שוחה והיכן הוא זוקף מכלל דרב נשמע קולו לאחרים הוה דאי לא אלא מלחים בשפתיו וקולו לא ישמע מהיכן ידע: לא מסתברא דילא [צריך לקרות הדלי"ת בפת"ח והיו"ד בחיר"ק והלמ"ד בפת"ח] לא מסתברא דא אלא מפני שמי ניחת הוא בעבור שמי ומשמע דבשם גופיה יזדעזע גופו וישחה ויכרע: הוה מצלי בלחישא שלא יטריד הצבור אבל בביתו ברי ומעבה דרב כי מצלי בביתו הוה: מהיכן למדו שלש תפלות כנגד מה תקנום: איברים של עולות ופדרים של שאר קרבנות שנזרק דמן קודם שקיעת החמה קרבין כל הלילה וכנגדן תקנו תפלת ערבית: וחם השמש ונמס בארבע שעות כדמפרש לקמיה בארבע שעין שמשא חמין וטולא קריר: כשהוא אומר כחום היום ולא אמר כחום השמש כלומר מלינו במקום אחר שהיה הכתוב בלשון ואמר כחום היום משמע כל המקומות חמין בין במקום חמה בין במקום צל הוא מדבר בשעה ששית: ואת דריש בבקר בבקר דכתיב וילקטו אותו בבקר בבקר וכיון דשעה רביעית נמס עד היא שעתא לוקטין ותו לא ומכינין סעודתן בשעה רביעית ועלה כתיב ולחם בבקר לשבוע וה"נ בבקר דכתיב גבי תמיד עד ארבע שעות משמע: שלשלו הורידו תרגום והורידם ושלשלתינון: שני גדיים שעירים ואפשר שהיו גדולים דעתודים מתרגמינן גדיין ופסולין לתמיד: על אותה שעה העיד ר' יהודה בן אבא וכו' משנה היא בעדויות ובמדרש איתא דבימי שלמה הוה כי נשא בת פרעה שיהן עד שלש *) שעות: בימי מלכות הרשעה רומי הרשעה כשצרו רומיים על ירושלם: מאי טעמון דרבנין דאמרי עד חצות: דתנינן המן במס' תמיד פרק לא היו כופתין: על קרן מערבית צפונית של מזבח שהשמש באה מן המזרח לפיכך מושכו השוחט לצד המערב להרחיקו מן כותל המזרח מפני שכותלי העזרה גבוהין והחמה שחרית בשפולו של רקיע ואל הכותל עומד כנגדה וצפונית היינו משום דעולה שחיטתה בצפון ותמידין עולה הוו והם היה בית המטבחים והטבעות קבועות ברצפה לתת ראש הבהמה לתוכן (כדאיתא בסוף סוטה והן) כ"ד טבעות כמנין המשמרות ומקומן אוכלות ברצפה כ"ד אמות על כ"ד אמות קבועות בשש סדרים ד' בכל סדר: על טבעת שניה ולא בטבעת שאצל המזבח אלא בשנייה לה הסמוכה לה לצד צפון ופני השוחט ואחר הבהמה באלכסון לצד מזרחית לפונית שמשם השמש באה שחרית. וטעמא דטבעת שנייה לא ידענא ד) ואני שמעתי כדי שתהא הראשונה מסייעתו לאחוז בה רגלי הבהמה שלא תהפך: ושל בין הערבים שהחמה באה מן המערב מושך עצמו לצד מזרח בכל יכלתו ופניו למערב ודרום באלכסון שזריחת החמה באה משם כך פי' רש"י ז"ל בפ' שני שעירי: תפלת המנחה קודמת כרבנן שזו תדירה וזו אינה תדירה: כשלא הגיע זמן תפלה דמנחה כדמפרש ואזיל: ומטא יומא לשית שעין שכבר הוא חצות ובדיעבד תמיד של בין הערבים בסוף שעה ששית כשר כדתנן הפסח ששחטו אחר חצות כשר. וכתיב ביה בין הערבים [כ"ב: וה"ה לתמיד] ומשום שהם יתחילו בסעודה אין מפסיקין שרי להו להתפלל מנחה אחר חצות אבל מ"מ אינה זמן מנחה ואז מתפלל מוסף תחלה עד שמונה ומחצה ואם בדיעבד התפלל מנחה קודם יצא כדאיתא לקמן דזמנה אינו אלא עד הקטרת האיברים דהיינו בט' שעות ומחצה: אריסטוון סעודה גדולה: כמה הוא פלג המנחה כלומר היכן כלתה מדתה וקאמר עד י"א שעות חסר רביע כדפרישית במתני' דבמנחה קטנה הוא דמשער ר' יהודה דעד סוף פלג ראשון שלה כלתה שיעור זמן מנחה לתפלה. ושמעינן דתחלתה מתשע שעות ומחצה ולמעלה וגבול כולה הוי שתי שעות ומחצה

*) במדרש ויקרא רבה פ' י"ב ובבמדבר רבה פ' י' סימן ה' הנוסחא ארבע שעות.

**מאיר נתיב** א) גירסת הספרים הנדפסים רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כו' הוא נגד הש"ס דילן דשם איתא דף כ"ו ע"ב איתמר ר' יוסי בן חנינא תפלות אבות תיקנום ר' יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנום ולפי נוסחת ספרים הנדפסים בירושלמי מוחלפת השיטה אבל לפי נוסחת מהרש"ס רבנין דהכא דאמרין תפלות מתמידין גמרו היינו ריב"ל כמו בגמרא דילן. ב) כתב הרמב"ם בפ"א מהלכות תמידין ומוספין הלכה ב' ופעם אחת דחקה השעה את הצבור בבית שני והקריבו תמיד של שחר בארבע שעות ביום ובפירוש המשניות לעדויות מביא דברי הירושלמי דהכא וכתב הראב"ד שם וי"ל דהא עדות דתמיד מפי השמועה הע"ד ולא מפי מעשה שאם לאו היה תמיד שקרב בארבע שעות מאי סהדותיה דילמא כי אסהדו נמי לאחר שעות או לשם שעות הם הוי מקרבי ליה עכ"ל. והמהרש"ם מביא גם כן המדרש דבימי שלמה הוה כי נשא בת פרעה שיהן עד ג' שעות והמדרש הוא בילקוט חלק שני סימן ב"ך סוף ספר ירמיה וז"ל המדרש: אמר ר' חוניא שמונים מינים רקודין רקדה בת פרעה באותו לילה והיה שלמה ישן עד ד' שעות ביום ומפתחות של בית המקדש נתונה תחת ראשו הדא הוא דתנן התמיד קרב בארבע שעות. ובמדרש למשלי פי' ל"א ובילקוט [רמז תתקס"ד] איתא אמר ר' לוי מה עשתה בת פרעה נטלה סדין וקבעה בה כל מיני כוכבים ומזלות ופירסה אותה למעלה ממטתו וכל זמן שהיה רוצה שלמה לעמוד היה רואה הכוכבים והמזלות והיה ישן עד ארבע שעות ובאותו יום נתקרב תמיד של שחר בארבע שעות עכ"ל. וגם תר"י לברכות ריש פ' תפלת השחר הביאו המדרש זה והקשה עליו הר"ת וז"ל תמהתי מאוד על דברי זה המפרש איך הייב מזה המעשה שאינו קרב ביותר מד' שעות כי זה המכוון מעדות ר' יהודה ורש"י ז"ל פירש בעדותו של ר' יהודה שאמר על תמיד של שחר שקרב בד' שעות והוסיף רש"י ז"ל ותו לא עכ"ד. והיא הקושיא עצמה של הראב"ד ולא על הרמב"ם ועל תר"י הקושיא אלא על הירושלמי דהכא שאמר בפירוש של' יהודה למד דינו שתפלת השחר עד ארבע שעות מעדותו של ר' יהודה בן אבא (בש"ס דילן ובספרים הנדפסים ר' יהודה בן בבא) ומתמתא כפירוש רש"י ותו לא דאם לא כן מאי פליג ר' יהודה אדרבנן. ולפע"ד שפיר גמרינן מניה דתמיד קרב עד ארבע שעות ותו לא מפני שאמרו שהקב"ה האיר עיניהם ומצאו שני טלאים מבוקרים בלשכת הטלאים וודאי לא עשה הקב"ה נס בכדי אלא מפני השעה דוחקת ואם שהו יותר לגלגל עוד הפעם שתי קופות של זהב כדי להעלות להם שני טלאים לא היו יכולין להקריב עוד. וכן במדרש הנ"ל בסוף ירמיה שבאותה שעה עלתה על דעתו של הקב"ה להחריב את בית המקדש ואם עוד היום גדול להקריב את תמיד של שחר למה תכון אף הזה אלא וודאי בשעה האחרונה היה וכמו שאמרו בבבא קמא דף פ"ב ע"ב שכל זמן שעוסקים בעבודה אינם נמסרים ביד אויביהם וכיון שבשגגת שלמה כמעט היו פוסקים להקריב תמיד של שחר מיד נתעורר הדין ועלה בדעתו של מי שעולמים להחריב את ביתו. ועיין בלחם משנה להר"מ"ב שם שביקש לתרץ קושית הראב"ד בדוחק גדול. ג) כן הוא בשינוי קצת במשניות פ' ד' דתמיד משנה א' ובגמרא דילן תמיד דף ל' ע"ב ויומא דף ס"ב ע"ב אבל בספרי ובילקוט איתא לצפונית מזרחית אצל תמיד של שחר ומערבית דרומית אצל תמיד של בין הערבים ונראה לתלמידי שזה נירסא משובשת בספרי ובילקוט. ד) המפרש למסכת תמיד פירש רחוק מהמזבח לפי שהמזבח גבוה ומאפיל וכן פירש הר"ע מברטנורה והתוספת יומא דף ס"ב ע"ב כתבו דלא כלו להקריבו כולי האי למזבח גזירה שמא יפיל גללים ובעל המאור פרק ערך בקלפי כתב שבשם שהחמה מופלגת מן קרנות של צפון העולם כך היה התמיד מופלג מן קרנות לצפון המזבח (עיין תוספת יו"ט) והנה כל המפרשים הנ"ל פירשו דטבעת השניה דוקא לאפוקי הראשונה ולא כן דרך הגאון מווילנא שכתב וזה לשונו: על טבעת השנייה ולא יותר להקריבו למזבח מה דאפשר לקיים יכך המזבח ואע"ג דכ"ד טבעות היו לכ"ד משמרות היינו לשאר קדשים אבל התמיד היה קבוע. ותו נהה ומתקבל שפירוש הזה דלכלהו יש פירכא חוץ מזו דמה שמשמע רש"י בתחלה שהראשונה מסייעתו לאחוז בה רגלי הבהמה. זה אינו משפרש של ארבע אמות היה בין טבעת לטבעת. ולדברי המפרש למס' תמיד יש להקשות הלא נגד השמש היה שוחט וכהאי גוונא אין המזבח מאפיל ולדברי התוספת קשה מה לי אם מטיל גללים בקרוב או בריחוק קצת ודברי בעל המאור דברי דחוק הם אבל פירוש הגר"א יוצא מן הפסוק שנאמר בקרבן תמיד העשויה בהר סיני כאותן שנעשו בימי המילואים שנאמר בם וזה אשר תעשה על המזבח (שמות כ"ט ל"ח). ה) פלוגתא דרבוותא היא אי מנחה גדולה עיקר או מנחה קטנה עיקר וכתב הבית יוסף באו"ח סימן רל"ג בשם הרא"ש והטור שבבי' דמנחה גדולה עיקר אבל מדברי הרמב"ם פרק ג' מהלכות תפלה הלכה ב' משמע דמנחה קטנה עיקר. ועיין פירוש מהרש"ם דהכא ולפירושו ראיה גדולה מדברי הירושלמי דהכא לדברי הרמב"ם דעיקר זמן תפלת מנחה היא מנחה קטנה.

עשרה שעות חסר רביע. תמן תנינן תמיד נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשע ומחצה. וערב פסח נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמונה ומחצה בין בחול בין בשבת: ר' ירמיה בעי הכא את עבד מנחה שתי שעות ומחצה והכא את עבד מנחה שלש שעות ומחצה א"ר יוסי לא הוקשה תפלת המנחה לשחיטת תמיד של בין הערבים אלא להקטרה א). דכתיב (תהלים קמ"א) תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב צא שעה אחת לעסוקו ואת עבד מנחה שתי שעות ומחצה. ר' יוסי בר חנינא היה מתפלל עם דמדומי חמה כדי שיהא עליו מורא שמים כל היום. וא"ר יוסי יהא חלקי עם המתפללין עם דמדומי חמה מה טעם (תהלים ל"ב) על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא מהו לעת מצא לעת מיצויו של יום. אחוי דאימיה דרב אדא הוה מציין גולתיה דרב ג) א"ל כד תחמי שימשא בריש דיקלי תיהב לי גולתי דניצלי מנחתא. ושמשא בריש דיקלי תמן אימכא הוא הכא. דא"ר יוחנן (ישעיה מ"ד) האומר לצולה חרבי זו בבל שהיא זוטו של עולם. וא"ר יוחנן למה נקרא שמה צולה ששם צללו מתי דור המבול דכתיב (ירמיה נ"א) גם בבל לנפול חללי ישראל גם לבבל נפלו חללי כל הארץ וכתיב (בראשית י"א) וימצאו בקעה בארץ שנער ואמר ריש לקיש זו בבל ולמה נקרא שמה שנער ששם ננערו מתי דור המבול דבר אחר שנער שהם מתים בתשנוק בלא נר בלא בית הכבוד ובלא מרחץ. דבר אחר שנער שהן מנוערין מן המצות בלא תרומה ובלא מעשר. א] דבר אחר שנער שהעמידה שונא וער להקב"ה. ואי זה זה נבוכדנצר הרשע. (לא.) ורב כר' יהודה. אין תעבדיניה כרבנן לית ר' יהודה מודי. ואין תעבדיניה כר' יהודה אוף רבנן מודו: מנין לנעילה א"ר לוי (ישעיה א') גם כי תרבו תפלה אינני שומע מכאן שכל המרבה בתפלה נענה. מיחלפא שיטתיה דר' לוי תמן א"ר אבא בריה דר' פפי ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי (משלי י"ד) בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור חנה על ידי שריבתה בתפלת קיצרה בימיו של שמואל שאמרה (שמ"א א') וישב שם עד עולם. והלא אין עולמו של לוי אלא חמשים שנה דכתיב (במדבר ח') ומבן חמשים שנה ישוב מצבא וגו' והא הויין ליה חמשין ותרתין א"ר יוסי ב"ר בון שתים שגמלתו וכא את אמר הכין. אי אמרת כן ליחיד והן לצבור: ר' חייא בשם ר' יוחנן ר' שמעון בן חלפתא בשם ר' מאיר (שמ"א א') והיה כי הרבתה להתפלל אל ה' מכאן שכל המרבה בתפלה נענה: אימתי היא נעילה רבנן דקסרין אמרין איתפלגון רב ור' יוחנן. רב אמר בנעילת שערי שמים. ור' יוחנן אמר בנעילת שערי היכל אמר ר' יודן ענתותיא מתני' מסייעא לר' יוחנן דתנינן תמן בשלשה פרקים בשנה הכהנים נושאין את כפיהן ארבעה פעמים ביום בשחרית ובמוסף ובמנחה ובנעילת שערים בתעניות ובמעמדות וביום הכפורים. אית לך נעילת שערי שמים ביום. אחוי דאימיה דרב אדא הוה ציין גולתיה דרב. ובצומא רבא א"ל כד תחמי שמשא בריש דקלי תיהב לי גולתי דנצלי נעילת שערים: מיחלפא שיטתיה דרב תמן אמר בנעילת שערי שמים. וכא אמר בנעילת שערי היכל. א"ר מתניה על ידי דהוה מאריך רב בצלותיה סגין הוה מגיע לנעילת שערי שמים: נעילה מהו שתפטור של ערב ר' אבא רב הונא בשם רב נעילה פוטרת של ערב. א"ל ר' אבא לרב הונא היאך הוא מזכיר של הבדלה א"ל ר' יונה לר' אבא והיאך יהו שבע פוטרות שמונה עשרה. א"ל ולא כבר איתתבת. א"ל בגין דאיתתבת תיבטיל. (לא:) א"ר יוסי מאי דאקשי ר' אבא קשי יאות ומאי דאקשי ר' יונה לא קשי יאות קל הקלו עליו משום תעניתו שיהו שבע פוטרות שמונה עשרה. ר' אבא בר ממל אמר לחברייא מריי מן כלכון שמעית שאין נעילה פוטרת של ערב. ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי אין נעילה פוטרת של ערב. א"ר יוסי בר בון ותני ר' חייא כן בכל יום אדם מתפלל מעין שמונה עשרה ה) ואימתי מתפלל שמונה עשרה במוצאי שבתות וימים טובים ובמוצאי יום הכפורים ובמוצאי תענית צבור ו) ר' יצ"ק בר נחמן בשם ריב"ל יום הכפורים שחל להיות בשבת אע"פ שאין נעילה בשבת מזכיר של שבת בנעילה. ר' סימון בשם ריב"ל שבת שחלה להיות בחנוכה אע"פ שאין מוסף בחנוכה מזכיר של חנוכה במוסף. ג] אוספון עלה ר"ח שחל להיות בתענית צבור אע"פ שאין נעילה בר"ח מזכיר הוא של ר"ח בנעילה. ר"ח ות"צ היכן
הוא

א] בירושלמי שלנו וכן בב"ר פ' ל"ז הגירסא דבר אחר שנער שמשם מתים נערים דבר אחר שנער כו' והסר מן שמעתיק מן דבר אחר שנער עד דבר אחר שנער. ב] עיין הנוסחא בירושלמי תענית פ"ד ה"א כל הענין ובירושלמי כאן.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

ומחצה עד הערב חצי עשירית וי"א וי"ב: **תמן תנינן** בפסחים התמיד נשחט תמיד של בין הערבים בכל שאר ימות השנה נשחט בשמונה ומחצה. וכשקרבו האברים על המזבח להקטירו היה בתשעה ומחצה שהיו שוהין שעה בין שחיטתו להקטרתו ובהקטרתו שוהין נמי שעה ולפעמים שעה ורביע. ובערב הפסח מקדימין ליה טפי משום דבעי למעבד פסחים דכל ישראל אחריו: **הכא** את עבד מנחה שתי שעות ומחצה דקתני בברייתא דפלג המנחה י"א שעות חסר רביע א"כ התחלתה מתשע שעות ומחצה ועד הלילה הוו לה שתי שעות ומחצה ואילו הכא קתני דשחיטת התמיד דמנחה דכולה שתא בחצי השביעית ומשם עד הלילה הוי שלש ומחצה: **אלא לקטרת** בשעה שמקטירין אבריו והיינו בט' ומחצה: **צא שעה אחת לעסוקו** דהיינו שחיטתו והפשטו וניתוחו ומליחת אבריו בכבש וצריך שעה ובהך אתה עובד מנחה שתי שעות ומחצה ושיעור הקטרתו שעה ולפעמים שעה ורביע והיינו פלג המנחה דקאמר ר' יהודה: **דמדומי חמה** לשון אודם דהיינו בתחלת היום ובסוף היום החמה אדומה: [נ"ב: **מיצויו** להמצית דם המצוי כלומר לסופו ג)]: **גולתיה** דרב לבושו או מלנפת שכורך בה ראשו בגדיהם תרגום ירושלמי גוליהן: **מציין** מתקן ציציותיו: **איממא הוא הכא** בארץ ישראל שגבוהה היא הוי יום ברור דרב בבבל הוה שעמוקה היא כדמפרש ואזיל ובארץ ישראל אין לשער בכך אלא לאחורי טפי אי ס"ל לרב לעת מיצויו של יום: **זוטו של עולם** ארעיתו ותחתיתו: **בתשנוק** מלשון וינער הרגומו ושניק: [נ"ב: בלא נר דאמרינן פ' במה מדליקין דאין להם שמן זית דאלול נהוריה: **בלא מרחץ** דכיון דעמוקה היא יוצאין בה המים מיד ואין מקום לחפור לא בית הכבוד ולא מרחץ ואמרינן בברכות פ' בתרא רבא ביממא הוה אזיל עד מיל]: **ורב כר' יהודה** בעיא היא דמשמא בריש דקלי שמא נאמר לפלג אחרון דמנחה הוא דומה והיינו דלא כר' יהודה דמשם ואילך עבר זמנה או סמוך הוי: **לית ר' יהודה מודי** אלא עד פלג המנחה דהיינו עד י"א שעות חסר רביע: **ואין תעבדיניה** כר' יהודה בזמן תפלת מנחה דר' יהודה כולי עלמא מודו: **מניין** לנעילה כלומר להי אסמכוה: **תמן א"ר אבא** פרק ב' דבכורים: **עד עולם** עולמו של לוי חמשים שנה: **והויין ליה חמשין ותרתין** הכי איתא בתעניות פ"ק ובפ' שני דבכורים ובפ' בתרא דמועד קטן: **כן ליחיד** דבר שפתים אך למחסור. **ובליבור** נענה: **אימתי הוא נעילה** אימתי הוא זמנה: **נעילת שערי שמים** בשקיעת שערי שמים דשקיעת החמה בהסתלק אור השמש מעל הארץ [נ"ב: דהיינו עם חשיכה]: **בנעילת שערי היכל** משעה שנסתלקה עבודת היכל דהיינו הדלקת המנורה והקטר קטורת של בין הערבים והיינו מפלג המנחה ואילך שעה ורביע קודם הלילה: **דתנינן תמן** בפרק בתרא דתענית: **בשלשה פרקים הכהנים נושאים כפיהם ד' פעמים ביום** מפרש התם דה"ק בשלשה פרקים הכהנים נושאים כפיהם בכל תפלה ותפלה ויש מהן שנושאין וכו' ד' פעמים ביום כגון בי"ה דיש בו ד' תפלות: **בתעניות** תענית צבור יש בו ג' שחרית ומנחה ונעילה: **ומעמדות** התם מפרש להו: **אית לך נעילת שערי שמים ביום** ממשנה יתירה קא דייק דלא הוה ליה למיתני אלא ד' פעמים ואמאי תנא ביום. אלא לאשמועינן דכולן זמנם ביום ודלא כמ"ד נעילת שערי שמים. ואית דלא גרים אלא אית לך נעילת שערי שמים ותו לא ומפרשי לה הכי כיון דבנעילה נושאים כפיהם וכי יכיל אתה לומר דבנעילת שערי שמים נושאין כפיהם ודאי דביום היא דהא איתקש נשיאות כפים לשירות דכתיב לשרתו ולברך בשמו מה שירות ביום אף נשיאות כפים ביום: **תיהב לי גולתי** תתן לי טליתי משום הכון לקראת אלהיך ישראל: **בנעילת שערי שמים** בלילה: **בנעילת שערי היכל** שרצה להתפלל כל תפלתו בעוד השמש זורח על הארץ וכדאמרן: **היה מגיע לנעילת שערי שמים** סוף תפלתו נמשכת עד הלילה. וקי"ל כר' יוחנן דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן ובעוד השמש זורח מסלימין התפלה וכן פסק הרמב"ם ז"ל שכתב פ"ג דהלכות תפלה ותפלת נעילה זמנה כדי שיסלים אותה סמוך לשקיעת החמה ד) ויפה כיון הרב ז"ל דהא נשיאות כפים בסוף התפלה הוא ונשיאות כפים ביום בעינן [נ"ב: והכי משמע נמי בס"פ בתרא דתענית דסתמא דתלמודא כר' יוחנן] ומדברי הרי"ף ז"ל נראה דקי"ל כרב דהיינו נעילת שער שמים: **מהו שתפטור** של ערב לרב הוא דבעי דס"ל בנעילת שערי שמים: **נעילה פוטרת של ערב** מפרש בפרק בתרא דיומא דרב לדברי האומר הובה קאמר וס"ל דבנעילת שערי שמים מגלי לה לנעילה וכיון דגלי לה מחשיכה תו לא צריך: **היאך הוא מזכיר של הבדלה** דהא נעילה אסיקנא התם דהיינו אתה בחרתנו ולסיים במה אנו והותם בקדושת היום: **היאך יהו שבע פוטרות י"ח** דהא רב למ"ד הובה קאמר: **ולא כבר איתתבת** והלא כבר הקשינו על מימרא דרב והיך צריך לחזור ולהקשות עליה: **תיבטיל** וכי בטלה היא דאין להם עליה עוד דקא אמרת הכי: **לחברייא** דר' אבא ור' יונה: **מעין י"ח** מפרש לקמן הביננו: **מתפלל י"ח שלימות**: **במוצאי שבת** משום דבעי לומר הבדלה ואין לומר הביננו: **ומוצאי יוה"כ** שצריך לומר נמי הבדלה בחונן הדעת: **ובמוצאי תענית צבור** מפרש לקמן משום דבעי למימר עננו ברכה בפני עצמה בין גואל לרופא: **מזכיר של שבת בנעילה** ולומר ותתן לנו את יום השבת הזה ואת יום הכפורים הזה וחותם מקדש השבת וי"ה ואע"פ שאין תפלת נעילה בשבת יום הוא שנתחייב בד' תפלות כדאיתא בפ' במה מדליקין: **שחלה להיות בחנוכה** מזכיר של חנוכה במוסף כדרכו במודים: **שחל להיות בתענית צבור** כגון שבע תעניות דבצורת וכיוצא בו וכדקי"ל אם התחילו אין מפסיקין: ה"ג בכל הספרים ר"ח ותענית צבור היאך הוא מזכיר של ר"ח ר' זעירא אמר בהודאה ר' אבא בר ממל אמר בעבודה. ר' אבינא (רביעית) אמר אומרה ברכה רביעית. א"ר אבא מה מצינו בכל מקום אומרה ברכה [רביעית] אף כאן אומרה ברכה רביעית וכן נפק עובדא כהדא דר' אבא: וכן הגירסא בספרים שלנו בתעניות ירושלמי פ' בג' פרקים. אבל הרא"ש ז"ל כתב בפ' אין עומדין כלשון הזה ובירושלמי דפ' תפלת השחר גרסינן ר"ח שחל להיות בו תענית היאך היא מזכיר תענית במוסף ר' זירא אמר בהודאה ר' אבא בר ממל אמר בעבודה ר' אבינא אמר אומרה ברכה רביעית ר' איבו אמר מה מצינו בכל מקום ברביעית אף כאן ברביעית וכן נפק עובדא כהדא דר' אבא. ונראה שיש טעות סופר בירושלמי וכן ראוי לגרוס ר' אבינא אמר אומרה בברכה חמישית
פי'

**מאיר נתיב** א) על נוסחת הספרים הנדפסים קשה הלא אמרו לעיל תפלות מתמידים גמרו וכו' תפלת המנחה מתמיד של בין הערבים דכתיב ואת הכבש השני תעשה בין הערבים ואין לומר דהאמורא ר' יוסי דהכא פליג אברייתא דלעיל וכבר הרגיש בזה המעדני יום טוב וכתב ודקאמר תמיד לאו כבש של תמיד קאמר כלומר דקטורת בכלל תמיד וכעין זה תירץ הקושיא הכ"מ והלחם משנה פרק ג' מהלכות תפלה הלכה ב' והניחא על פי גמרא דילן דלא הוזכר כבש של בין הערביים אבל היאך מתרצינן הירושלמי על פי מה שאמרו בגמרא דילן והירושלמי בעצמו כתב לעיל בפירוש ואת הכבש השני תעשה בין הערבים כמו שאמרנו ואוודאי כבש של תמיד קאמר. אבל לפי נוסחת המהרש"ם ופירושו הכל נכון דעכשו ר' יוסי אינו חולק הברייתא דלעיל אלא מבאר יוסף דלא לשחיטת תמיד הוקשה תפילת מנחה אלא להקטרתו שהיא בט' ומחצה ונמשך זמנה שעה ורביעית שעה והיינו פלג המנחה ובזה גם כן מיושב קושית התוספות ברכות דף כ"ו ב' ד"ה עד פלג המנחה ואולי יש לפרש דברי התוספות גם על פי דרך המהרש"ם דהכא. ב) וכן פירש בעל ספר חרדים וכן עיקר דהתפלת מנחה קאי ולא כפני משה דפירש דבשחרית קאי ומיצויו היינו כשהשמש יוצא וזורח ומטי על הארץ. ומה לנו כאן תפלת שחרית והלא כל הסוגיא איירי בתפלת מנחה. והאי דקאמר ר' יוסי בן חנינא כדי שיהא עליו מורא שמים כל היום מיירי בסוף היום שהוא תחלת הלילה שהיום מתחיל עם הלילה כשאמר ויהי ערב ויהי בוקר וגו' וכן משמע מדברי רבינו חננאל הנזכרים בהגהות מיימוניות פרק ז' מהלכות תפלה הלכה ג' וכן משמע מגמרא דילן דף כ"ט ע"ב לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה מאי טעמא דילמא מיטרפא ליה שעתא וזה אינו אלא בתפלת מנחה וכן פירש רש"י שם. ג) מקומם של שתי תיבות אינו בנוסחא רבא הוא לקמן בתפלת נעילה ושם איתא גם בנוסחת המהרש"ם ושפיר הוא דליתא כאן דכאן מיירי בכל יום ולא ביום הכפורים דביום הכפורים היה לו להקדים תפלת מנחה מפני שצריך להתפלל נעילה עם דמדומי חמה ובזה מיושבת קושית מראה הפנים שם. ד) וברמב"ם שלפנינו אינם הדברים אבל המהרש"ם מזכיר בשמו ואדרבה שם פסק הרמב"ם כרב דהכא וכתב הכסף משנה דהרמב"ם היה לו גירסת הר"ן דגרס רב אמר נעילת שערי שמים ושמואל אמר נעילת שערי היכל. שמואל במקום ר' יוחנן והילכתא כרב באיסורי נגד שמואל. ונראה דלמהרש"ם היה גירסא אחרת בהרמב"ם *). ה) נוסחת ספרים הנדפסים אין לה הבנה וכעין נוסחת המהרש"ם כן הוא בגמרא דילן דף כ"ט ע"א ויומא דף פ"ח ע"א. ו) עי' פי' מהרש"ם ומה טובו דבריו עפ"י גמ' דלקמן בפרק זה הלכה ג' דנראה משם דגם במוצאי התענית היו מתפללים עננו בין גואל לרופא וגם שם נוסחת ספרים הנדפסים משובשת וע"כ לא הבין המה"פ כאן אמיתת הדבר ושכל שהתענית ליבור בשבת קאי ומשום הבדלה ורוצה להביא מכאן ראיה לגי' ישנה דהרמב"ם דפ' א' מהל' תענית ה"ו והכ"מ מחקה ושפיר קענד דמחקה דאין מכאן ראיה כלל.

*) (אבל בפ"ג מהל' תפלה ה"ו מפורש בזה"ל ותפלת נעילה זמנה. כדי שישלים אותה סמוך „לשקיעת החמה" ועי' בפ"א ה"ז)

הוא מזכיר של ר"ח] א] ר' זעירא אמר בהודאה. ר' אבא בר ממל אמר בעבודה ר' אבינא אמר אומרה ברכה רביעית. א"ר אבא מה מצינו בכל מקום אומרה ברכה רביעית אף כאן אומרה ברכה רביעית וכן נפק עובדא כהדא דר' אבא: במה קורין ר' יוסי אמר קורין ברכות וקללות. א"ל ר' מנא בגין מודעתון דהיא תעניתא רביעין על מעיהון ולא ידעין דהיא תעניתא. (לב.) א"ל להודיעך שקורין ברכות וקללות. ר' יודן קפוטקיא אמר קומי ר' יוסי בשם ר' יודה בן פזי קורין בר"ח קם ר' יוסי עם ר' יודה בן פזי וא"ל את שמעת מאבוך הדא מילתא א"ל אבא לא הוה אמר כן אלא בעין טב על ידי דאינון ידעין דהוא ריש ירחא קורין בר"ה הא שאר כל המקומות קורין ברכות וקללות. ירמיה ספרא שאל לר' ירמיה ר"ה שחל להיות בתענית צבור א) במה קורין א"ל קורין בר"ח א"ר חלבו קומי ר' אמי מתני' אמרה כן לכל מפסיקין לראשי חדשים לחנוכה ולפורים: יצחק סחורא שאל לר' יצחק ר"ח שחל להיות בחנוכה במה קורין א"ל קורין ג' בר"ח וא' בחנוכה ר' פינחס ר' סימון ר' אבא בר זמינא וכתו בה בשם ר' אבדומא דמן חיפה קורין ג' בחנוכה וא' בר"ח להודיעך שלא בא הרביעי אלא מחמת ר"ח. בר שלמיא ספרא שאל לר' מנא הגע עצמך שחל ר"ח של חנוכה להיות בשבת ולאו שבעה אינון קורין אית לך מימר שלא בא השביעי אלא מחמת ר"ח א"ל והדא שאלתא דספר:

**תפלת** הערב אין לה קבע: ר' מפקד לאבדן אמוריה אכריז קומי צבורא מאן דמצלי יצלי דרמשא עד דיומא קאי. ר' חייא רבא מפקד לאמוריה אכריז קומי צבורא מאן דמצלי יצלי דרמשא עד דיומא קאי. א"ר חנינא משכני ר' ישמעאל ברבי יוסי אצל פונדוק אחד ואמר לי כאן התפלל אבא של לילי שבת בע"ש. אמר רבי אמי ר' יוחנן פליג ולא הוה צריך מפלגא על הדא למה שכן מוסיפין מחול על הקדש ועוד דסלקין חמרייא מן ערב לצפורי ואמרי כבר שבת ר' חנינא בן דוסא בעירו. ווידא אמרה הדא דא"ר חנינא משכני ר' ישמעאל בר יוסי אצל פונדוק אחד ואמר לי כאן התפלל אבא של מוצאי שבת בשבת ואפי' עלה לא הוה צריך מיפלגא דר' מפקד לאבדן אמוריה אכריז קומי צבורא מאן דמצלי יצלי דרמשא עד דיומא קאי. ור' חייא רבא ב] כו'. דבי ר' ינאי אמרי (לב:) עלה אדם על מטתו אין מטריחין אותו לירד. א"ר זעירא כל זימנא דהוינא עבד כן הוינא מפחד בליליא לית לך אלא כהדא דר' מפקד לאבדן אמוריה אכריז קומי צבורא מאן דמצלי יצלי דרמשא עד דיומא קאי. ור' חייא רבא וכו': א"ר יעקב בר אחא תנאי תמן תפלת הערב רבן גמליאל אמר חובה ר' יהושע אומר רשות א"ר חנינא אתיין אלין פלוגוותא כאילין פלוגוותא מאן דאמר חובה אין נעילה פוטרת של ערבית ומ"ד רשות נעילה פוטרת של ערב: תניא מעשה בתלמיד אחד שבא ושאל את ר' יהושע תפלת הערב מהו א"ל רשות בא ושאל את ר"ג תפלת הערב מהו א"ל חובה א"ל והא ר' יהושע אמר לי רשות אמר לו למחר כשאכנס לבית הועד עמוד ושאול את ההלכה הזאת למחר עמד אותו תלמיד ושאל את ר"ג תפלת הערב מהו א"ל חובה א"ל והא ר' יהושע אמר לי רשות א"ל ר"ג לר' יהושע אתה הוא אומר רשות א"ל לאו א"ל עמוד על רגליך ויעידון והיה ר"ג יושב ודורש ור' יהושע עומד על רגליו עד שרננו כל העם ואמרו לר' חוצפית התורגמן הפטר את העם ופטרן ואמרו לר' זינון החזן אמור לו התחיל ואמר. התחילו ועמדו כל העם על רגליהם ואמרו לו (נחום ג') כי על מי לא עברה רעתך תמיד. הלכו ומינו את ר' אלעזר בן עזריה בישיבה בן שמנה עשרה שנה היה ונתמלא כל ראשו שיבות והיה ר' עקיבא יושב ומצטער ואמר לא שהוא בן תורה יותר ממני אלא שהוא בן גדולים יותר ממני אשרי אדם שזכו לו אבותיו אשרי אדם שיש לו יתד במי להתלות בה. ומה היתה יתדתו של ר' אלעזר בן עזריה שהיה דור עשירי לעזרא ואית דאמרי עינוי דמיין לדידיה. וכמה כפסלין היו שם ר' יעקב בר סיסי אמר שמונים ספסלים היו שם של ת"ח חוץ מן העומדים לאחורי הגדר. ר' יוסי בר אבין אמר שלש מאות היו שם חוץ מן העומדים לאחורי הגדר: כיי (לג.) דתנינן תמן מקובל אני מפי ע"ב זקן ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה בישיבה: תמן תנינן זה מדרש דרש ר' אלעזר בן עזריה לפני חכמים בכרם ביבנה. וכי כרם היה שם אלא אלו ת"ח שהיו עשויות שורות שורות ככרם. תני עדויות בו ביום נישנית: מיד הלך לו רבן גמליאל אצל כל אחד ואחד לפייסו בביתו אזל גבי ר' יהושע אשכחיה יתיב עביד מחטין א"ל מן אילין את חיי א"ל ועד כדון את בעי מידעיה אוי לו לדור שאתה פרנסו א"ל נעניתי לך. ושלחון גבי ר' אלעזר בן עזריה חד קצר ואית דאמרין ר' עקיבא הוה. א"ל מי שהוא מזה בן מזה יזה מי שאינו לא מזה ולא בן מזה יומר למזה בן מזה מימך מי מערה ואפרך אפר מקלה א"ל נתרציתם אני ואתה נשכים לפתחו של ר"ג אע"פ כן לא הורידו אותו מגדולתו אלא מינו אותו אב בית דין:

**מתני'** ר' נחוניה בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו תלמידיו מה מקום לתפלה זו. אמר להם בכניסתי

א] בירושלמי שלנו הנוסחא אוספון עליה ראש חדש שחל להיות בתענית צבור אף על פי שאין נעילה בראש חדש מזכיר הוא של ראש חדש בנעילה רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי שבת שחלה להיות בהנוכה אף על פי שאין מוסף בחנוכה מזכיר של חנוכה במוסף אוספון על ראש הדש שחל להיות בתוכה אף על פי שאין מוסף בחנוכה מזכיר הוא של חנוכה במוסף. ראש חדש שחל להיות בתענית האיך מזכיר הוא של ראש חדש, ב] בירושלמי שלנו נשלם המאמר והנוסחא ר' חייא בר ווא מפקיד לאמוריה אכריז קומי ציבורא מאן דמצלי יצלי דרמשא עד יומא קאים.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

פי' שיאמר עננו אחר ברכה של קדושת היום. ר' אבא אמר מה מצינו בכל מקום בברכה רביעית כלומר שאומר קדושת היום בברכה רביעית אף כאן אומר קדושת היום בברכה רביעית ועננו יאמר בחמישית ובש"ל מיירי שקובע ברכה לעצמו כמו שאומרה בין גואל לרופא בחול. אבל ביחיד יכול להיות שאומרה באלהי נצור ע"כ ואנן לא גרסינן הכי והרשב"א ז"ל גורס כגירסת ספרינו דגרס היאך הוא מזכיר של ר"ח וג"כ ל"ג במוסף וכתב הרב ז"ל ונראה ודאי שיש בגירסא זו ירושלמית טעות סופר במה שאמר היאך הוא מזכיר של ר"ח ולא גרס של ר"ח אלא היאך הוא מזכיר של תענית דאילו של ר"ח מאי קשיא ליה, הא מזכירו בעבודה כשאר כל הימים ומאי שנא השתא ועוד אי בשל ר"ח מאי קאמר ר' בא מה מצינו שאומרה ברכה רביעית והא לא מצינו ברכה רביעית לשל ר"ח אלא במוספין בלבד הא שאר תפלות אינו אומרה אלא בעבודה אלא של תענית קאמר ובש"ל קאמר שאומרה ברכה בפני עצמה בכל יום והא דקאמר אומרה ברכה רביעית כלומר ברכה בפני עצמה ולאפוקי ממ"ד בעבודה ובהודאה ואגב דאמר אומרה ברכה רביעית בכל מקום ולאו דוקא ברכה רביעית אלא מה מצינו שאומרה ברכה בפני עצמה ואומרה ברכה רביעית נמי דקאמר טעותא היא אלא אומרה ברכה חמישית קאמר וכיון שכן ביחיד שאינו אומרה ברכה בפני עצמה לעולם אף כאן אומרה בעבודה הלוך הוא להבא ובעבודה הוא דאומרה כיון דאינו יכול לאומרה באמצע תפלה ומיהו צ"ע בירושלמי שכן מנהגיו גם בתעניות פ' בשלשה פרקים עכ"ל. ואני רואה לקיים גירסת הספרים ואנעילה קאי דלדברי ר' יהושע בן לוי דאמר דבשבת ויוה"כ אע"ג דאין נעילה בשבת אומר שבע וחותם בשבת ויוה"כ ואוספין נמי בתענית צבור ור"ח והכי מי בעיא ליה כיון דבנעילה אומרים קדושת שבת בברכה ה"נ בנעילה של תענית צבור צריך שיאמר ר"ח בברכה ובנעילה של תענית צבור צ"ל [נ"ב: כ"ד ברכות דהיינו י"ח ושש ברכות השדורות בפ"ב דתענית ואם יאמר ר"ח ברכה לעצמו א"כ הוי להו כ"ה ברכות וכ"ה לא אשכחן בשלמא אלא כ"ד: ואם נאמר דיזכור מעין המאורע בעבודה בתפלת שחרית א"כ מילתיה דריב"ל כללא קטיעא הוא דבנעילה דעלמא מזכירין קדושת היום בברכה כדאמרינן לעיל. והא דלא מיבעיא ליה במוסף משום דפשיטא ליה דמתפלל מוסף כדרכו ולא יאמר בה שום ברכה דתענית צבור דאותה תפלה מוכחא דהוי מועד והיכי נימא ברכה דתענית בה אבל נעילה בתענית הוא דנתקנה ובשבת ובר"ח לא נתקנה ואפ"ה קאמר ריב"ל דמזכיר בה שבת ובחתימה ומשמע דס"ה בר"ח והיכי עבדינן: בהודאה מזכיר של ר"ח במודים ואע"ג דר"ח דאורייתא אפ"ה הזכרתו בתפלת נעילה דרבנן היא דהויא וא"כ דיינינן ר"ח בה כמו שמזכיר בחנוכה: בעבודה כמו גבי תפלת שחרית: בכל מקום שבת ויוה"כ אומר קדושת היום ברכה רביעית אף כאן ראשי חדשים ברכה רביעית היא [נ"ב: ואומר ממנה אלהינו ואלהי אבותינו חדש עלינו את החדש וכו'] וחותם בה כדרכו מקדש ישראל וראשי חדשים ואחר אומר אתה חונן כדרכו על הסדר ואומר שם ברכות על הסדר ועד סוף התפלה. והסיקנא כר' אבא והויא מילתיה דריב"ל כללא רבא ואע"ג דכ"ה לא אשכחן מילתא דלא שכיחא לא חשו להו: במה קורין בתענית ור"ח במה קורין בס"ת: ברכות וקללות [נ"ב: פרשת בחוקותי] ואין קורין פרשת ר"ח דהא נדחה ר"ח מפני תענית ומתענין בהן: בגין מודעתון דהיא תעניתא בתמיהה כלומר טעמא מאי אתה אומר דקורין ברכות וקללות להודיעם שהוא תענית היום: רביעין על מעיהון רובצים על בטנם בכריעה והשתחוויה ופשיטא דידעי ואמאי לא קרו בר"ח דהוא דאורייתא: להודיעך שקורין ברכות וקללות כדתנן בפ' בני העיר בתענית ברכות וקללות שלא השתכח מה שאין כן בר"ח: קם ר' יוסי עם ר' יודן בן פזי משום דסבר דקורין ברכות וקללות: בעין טב שם היו מקדשין את החדש לפעמים כדאיתא בר"ה: על ידי דאינון ידעין. על ידי שידעו: לכל מפסיקין לראשי חדשים משנה היא בפרק בני העיר לכל מפסיקין מלקרות בענין שהן רגילין לקרות וקורין מעין המאורע ותנן לראשי חדשים: והדא שאלתא דספר כלומר שאלת ת"ח היא וק' למ"ד [נ"ב: דמאחרים לס"ת דר"ח] שלא בא הד' אלא מחמת ר"ח והכי קי"ל ג' קורין בר"ח... ואחד בחנוכה: יצלי דרמשא תפלת ערבית ביום דתפלת ערבית רשות ואין לה קבע: ערב שם מקום בא"י קרוב לצפרי וקבור שם ר' חנינא בן דוסא וקורין אותו ערבא: [נ"ב: ר' יוחנן פליג על ר' חנינא דאייתי עובדא דר' יוסי להוכיח דיכול להתפלל ערבית ביום]: ולא הוה מיפלגא אין צורך במחלוקתו דפשיטא דאין כאן ראיה: ווידא אמרה אי זו היא המימרא שמוכחת דסבר ר' ישמעאל דמאי מתפלל ערבית ביום וקא בעי ולא פליגי עלה ר' יוחנן: דר' מפקד ומעשה רב ואין חוששין למחלוקתו: עלה אדם על מטתו ולא התפלל ערבית אין מטריחין אותו דתפלת ערבית רשות: תנאי תמן שניתי שם: ומ"ד רישות מודי דנעילה פוטרת של ערבית וכי פליגין עליה דרב לעיל הייט [נ"ב: דסברי] כמ"ד תפלת ערבית חובה: בתלמיד אחד רשב"י הוה הכי איתא בגמ' דילן: עמד אותו תלמיד דלא היו שואלין אלא מעומד מפני אימת התורה ונפקא לן מדכתיב ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו וגו': אמור לו שאין אנו רוצין שיהא נשיא: אמרו לו לר"ג: כי על מי לא עברה רעתך תמיד פסוק הוא (בחבקוק) [בנחום] והיינו כדמפרש בגמ' דילן בר"ה אסתקד לעריה בבכורות במעשה דר' צדוק לעיל כדאיתא התם: עינוי דמיין לדידיה עיניו דומין לשל עזרא הכהן: דתנינן תמן ביום שהושיבו וכו' משנה פרק קמא דזבחים: זה מדרש דרש ר' אלעזר בן עזריה משנה בפרק נערה בכתובות. ופי' רש"י ז"ל ביום שהושיבוהו נשיא ולא רצה לומר ביום ההוא ממש דודאי צריך לחלק בין היכא דקתני בו ביום ובין כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה אלא רצה לומר כל הזמן הנמשך עד שנתפייס ר' יהושע ועשו פשרה לזה שתי שבתות ב) ולזה שבת אחת: ועד כדון את בעי מידע ועכשיו אתה רוצה לידע: חד קצר חד כובס: מזה בן מזה כהן בן כהן יכהן כלומר הרגיל בנשיאות יהא נשיא: מי מערה פסולין למי חטאת: אפר מקלה אפר סתם ולא אפר פרה: א"ל נתרציתם אתה וסיעתך: [נ"ב: מינו אותו אב ב"ד ויש חילוק בין אב ב"ד לנשיא כדאיתא בפ' בתרא דבכורים]:

מתני' לבית המדרש ללמד לתלמידים: מה מקום כלומר מה טיבה מה ענינה: שלא

מאיר נתיב א) גירסת הספרים הנדפסים קשה להולמה וכבר הקשו עלה המפרשים שמדה יהושע הכא והקרבן עדה למגילה פ' ב' הלכה ד'. אבל לגירסת המהרש"ם נ"כ קשה וכי תנן במתניתין רק לראשי חדשים אלא תנן נ"כ גם לתעניות ולמעמדות וליום הכפורים ועי"ג. ב) בגמרא דילן איתא (ברכות דף כ"ח ע"א) אלא לדברי ר"ג תלתא שבתי ולהב"ע חדא שבתא והקשה המהרש"א בחידושי אגדות תיפוק ליה לר"ג תרי שבתא ולרהב"ע חד שבתא דהשתא לא הוו אלא לאקנויי ודו"ק עכ"ל וכבר העיר הגאון ר' ישעיה בערלין בהגהותיו שלפי ההקדמה לפוס' מ להרמב"ם ממסכת יבמות יש לגרוס שבתי במקום תלתא וכן גרס המהרש"ם.

(ירושלמי ברכות סירילאו)

בכניסתי אני מתפלל שלא תארע תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודאה על חלקי. רבן גמליאל אומר בכל יום ויום אדם מתפלל י"ח ר' יהושע אומר מעין שמונה עשרה א]. ר' אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים. ר' יהושע אומר המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה ואומר הושע ה' את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העבור יהו צרכיהם לפניך בא"י שומע תפלה:

**גמ'** תניא בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי ולא יכשלו חברי ואשמח בהן ולא אקפיד כנגד חברי ולא חברי יקפידו כנגדי ולא נטמא את הטהור ולא נטהר את הטמא ולא נאסור את המותר ולא נתיר את האסור ונמצאתי מתבייש לעולם הזה ולעולם הבא. וביציאתו מהו אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שנתת חלקי מיושבי בית המדרש ובתי כנסיות ולא נתת חלקי בבתי תיאטריות ובבתי קרקסיות שאני עמל והם עמילים אני שוקד והם שוקדין אני עמל לירש גן עדן והן עמלין לבאר שחת שנאמר (תהלים ט"ז) כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת. ר' פדת בשם ר' יעקב בר אידי ר' אלעזר היה מתפלל בכל שלש תפלות לאחר תפלתו. מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא תעלה שנאתנו על לב אדם ולא שנאת אדם תעלה על לבנו ולא תעלה קנאתנו על לב אדם ולא קנאת אדם תעלה על לבנו ותהא תורתך מלאכתנו כל ימי חיינו ויהיו דברינו תחנונים לפניך: ור' חייא בר אבא מוסיף ותייחד לבבנו ליראה את שמך ותרחקנו מכל מה ששנאת ותקרבנו לכל מה שאהבת ותעשה עמנו צדקה למען שמך. דבי רבי ינאי אמרין הנעור משנתו צריך לומר ברוך אתה ה' מחיה המתים. רבוני חטאתי לך יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתתן לי לב טוב וחלק טוב יצר טוב סבר טוב שם טוב עין טובה ונפש שפלה ורוח נמוכה אל יתחלל שמך בנו ואל תעשנו שיחה בפי כל הבריות ואל תהי אחריתנו להכרית ולא תקותנו למפח נפש ואל תצריכנו לידי מתנות בשר ודם ואל תמסור מזונותינו בידי בשר ודם מפני שמתנתם מעוטה וחרפתם מרובה ותן חלקנו בתורתך עם עושי רצונך בנה ביתך היכלך עירך ומקדשך במהרה בימינו. ר' חייא בר ווא מצלי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתתן בלבנו לעשות תשובה שלימה לפניך ושלא נבוש מאבותינו לעולם הבא. ר' יודן בר ישמעאל קבע ליה לאמוריה דיימר בתר פרשתיה כן. ר' נחום בר אסקולוסטיקא מצלי יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתשבור ותשבית עולו של יצר הרע מלבנו שלכך בראתנו לעשות רצונך ואנו חייבין לעשות רצונך אתה חפץ ואנו חפצים ומי מעכב שאור שבעיסה גלוי וידוע לפניך שאין בנו כח לעמוד בו אלא יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתשביתהו מעלינו ותכניעהו ונעשה רצונך כרצוננו בלבב שלם. ר' יוחנן הוה מצלי יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתשכן בפורינו אהבה ואחוה שלום ורעות ותצליח סופנו אחרית ותקוה ותרבה גבולנו בתלמידים ונשיש בחלקנו בגן עדן ותקננו לב טוב וחבר טוב ונשכים ונמצא ייחול לבבנו ליראה שמך ותבא לפניך קורת נפשנו לטובה:

**וביציאתי** אני נותן הודאה על חלקי: א"ר בון לאל שחלק לי דעה ומעשה טוב וחלק טוב:

**ר"ג** אומר בכל יום אדם מתפלל שמונה עשרה: ולמה שמונה עשרה ר' יהושע בן לוי אמר כנגד שמונה עשרה מזמורים שכתובין מן ראשו של תלים עד (תהלים כ') יענך ה' ביום צרה ואם יאמר לך אדם תשע עשרה הן אמור לו (שם ב') למה רגשו גוים לית הוא מינהון מכאן אמרו המתפלל ולא נענה צריך תענית: א"ר מנא רמז לתלמיד חכם שצריך לומר לרבו תשמע תפלתך. ר' סימון אמר כנגד שמונה עשרה חוליות שבשדרה שבשעה שאדם עומד ומתפלל צריך לשוח בכולן מה טעם (שם ל"ה) כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך. ר' לוי אמר כנגד שמונה עשרה הזכרות שכתובין בהבו לה' בני אלים (שם כ"ט). אמר ר' חונה אם יאמר לך אדם תשע עשרה א) אינון אמור לו של מינין קבעו חכמים ביבנה. הותיב ר' אלעזר בר יוסי קומי ר' יוסי והכתיב (שם שם) אל הכבוד הרעים. א"ל והתני כולל של מינין ושל פושעים במכניע זדים ושל זקנים ושל גרים במבטח לצדיקים ושל דוד בבונה ירושלים. אית לך מספקא לכל חדא וחדא אדכרה. ר' חנינא בשם ר' פינחס כנגד שמונה עשרה פעמים שאבות כתובים בתורה אברהם יצחק ויעקב ואם יאמר לך אדם תשע עשרה הן אמור לו (בראשית כ"ו) והנה ה' נצב עליו וגו' לית הוא מנהון ואם יאמר לך אדם שבע עשרה הן אמור לו (שם מ"ח) ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק מינהון. ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יוחנן כנגד שמונה עשרה ציווין שכתובים בפרשת משכן שני. א"ל חייא בר אבא ובלבד מן (שמות ל"א) ואתו אהליאב בן אחיסמך עד סופיה דספרא: שבע של שבת מניין א"ר יצחק כנגד שבע קולות שכתובין בהבו לה' בני אלים. א"ר יודן ענתותיא כנגד שבע אזכרות שכתובים (תלים צ"ב) במזמור שיר ליום השבת. תשע של ראש השנה מניין א"ר אבא קרטיגניא כנגד תשע אזכרות שכתובות בפרשת חנה וכתיב בסופה (שמ"א ב') ה' ידין אפסי ארץ: עשרים וארבעה של תענית צבור מניין ר' חלבו ור' שמואל בר רב נחמן תרויהון אמרי כנגד עשרים וארבעה פעמים שכתובים בפרשת שלמה (מ"א ח') רנה ותפלה ותחנה. ר' זעירא בשם רב ירמיה יחיד בתענית צבור צריך להזכיר מעין המאורע. היכן הוא אומרה בין גואל ישראל לרופא חולים ומהו אומר עננו ה' עננו בעת ובעונה הזאת כי בצרה גדולה אנחנו אל תסתיר פניך ממנו ואל תתעלם מתחנתנו כי אתה ה' עונה בעת צרה פודה ומציל בכל עת מצוקה כאמור (תהלים ק"ז) ויצעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יוציאם ברוך אתה ה' העונה בעת צרה. ור' ינאי ברבי ישמעאל בשם ר' ינאי אומרה בשומע תפלה. רב הונא בשם רב אפי' יחיד שגזר תענית על עצמו צריך להזכיר מעין המאורע. והיכן הוא אומרה ר' זעירא בשם רב חונא ב] (לד.) בלילו של שבת וביומו. א"ר מנא אנא דלא בדקיתה אין כהדא דרב ירמיה ואין כהדא דר' ינאי בר ישמעאל. סלקית לסידרא ושמעית רב חונה בשם רב אפי' יחיד שגזר על עצמו תענית צריך להזכיר מעין המאורע וכו'

א] בירושלמי שלנו הנוסחא מעין שמונה עשרה. רבי עקיבא אומר אם שגורה תפלתו בפיו מתפלל שמונה עשרה ואם לאו מעין שמונה עשרה. ונראה שהמעתיק דלג מן שמונה עשרה הראשון עד שמונה עשרה השני. ב] חונא הוא הונא שהירושלמי מחליפים אותיות אחה"ע ואמרו (ב"ק ו') האי תנא ירושלמי הוא דתני ליתנא קלילא ובירושלמי שלנו הגירסא הונא. וכ"ה בערוך (ע' קבל א') ואלפס פ"ק דתענית (סי' תתע"ו) וכן בר"ן ד"ה ירושלמי.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

שלא תארע תקלה על ידי כדמפרש בגמ': הודאה על חלקי. כדמפרש ר' בון לאל שחלק לי דעה וחלק טוב כדאמרינן שמח חלקי וכו': מעין שמונה עשרה בגמרא מפרש לה: תפלתו קבע בגמרא מפרש לה: במקום סכנה גדודי חיות או לסטיות: הושע ה' וכו' זו היא תפלה קצרה: בכל פרשת העבור מפרש בגמרא דילן פרשה כמו פרק ועבור לשון עברה ועיבור כלומר בכל זמן שתמלא עליהם עברה כאשה עוברה וכו' והכא מפרש כל שאלות ש"ל על שם שעובר לפני התיבה. עבור לשון עובר כמו מסור טהון בלשון משנה. פרשת לשון פירוש שמפרש ש"ל בשפתיו מה שצריכין הצבור כמו ואת פרשת הכסף: יהו צרכיהם לפניך יהו צרכיה גלויין לפניך ותמלא להן מה שהן צריכין. ומפרש בגמרא דילן דהך ברכה מהניא כדי להתפלל בעונתה אבל כי מטי לביתיה בעי למיהדר וצלויי:

גמ' בתי תיאטריות מקומות נבוהין שעושין לראות משם שחוק ומיני טיול: בתי קרקסאות בתים שעושין ליכנס שם בותי יין בשווקים טוארנאש בלע"ז ובלשון יון קורין ליין קרסי: בכל שלש תפלות שחרית מנחה וערבית ואע"ג דתפלת ערבית רשות היה מתפלל לאחריה זו התפלה כמו בשחרית: סבר טוב תרגום תקוה סבר שאמלא תקותי שהייתי בוטח בך כדי שאתחזק יותר בתשובה ומעשים טובים: עין טובה שלא תעלה קנאת אדם על לבנו: נפש שפלה שלא תהא תאותי בצרכי העולם אלא במועט כדי שלא יצטער לבי אלא יהא שמח בעבודתך וכן מצינו באברהם לו ישמעאל יחיה לפניך: רוח נמוכה שפל ברך שאהא מרוצה לבריות משום כבוד תורה: קבע ליה לאמוריה למתורגמן שלו בתר דסיים הדרשה: בר אסקולוסטיקא בין (נ"ל ב') בית הכנסת שהיה שמרו בית הכנסת [נ"ב: שמלמדין בה הנערים קרוי] בלשון לעז אישקולא: ומי מעכב שאין אנו עושין רצונך: שאור שבעיסה יצר הרע שבלבבנו המחמיצנו: בפורינו בגורלנו: אחרית ותקוה שתהא אחריתנו טובה ורואין אנו מה שקוינו: ותקננו לשון תקון: ייחול לבבנו ליראה שמך שלא יתגבר עלינו יצר הרע בהרהור הלילה לסור מאחריך ביום אלא כשנשכים בכל בקר נמצא לבבנו מייחל אותך: ותבא לפניך קורת נפשנו לטובה כלומר ספוק צרכינו וקורת רוחנו: למה רגשו לית הוא מינהון דכולה חדא פרשתא היא והכי איתא בגמ' דילן פ"ק: מכאן אמרו המתפלל ולא נענה כיון די"ח מתוקנין כנגד הפרשיות עד יענך מכלל דמתקיים יענך ובזה לא נתקיים שטאתיו עלמו: הבו לה' בני אלים שהמזמור הזה רמוזים בו לאבות וגבורות וקדושת ה' כדאמר בר"ה ומניין שאומרים אבות ת"ל הבו לה' בני אלים: ביבנה תקנוה לאחר תיקון י"ח זמן מרובה דהלא י"ח נביאים היו שם כשנתקנה ואלו ישיבת יבנה לאחר החורבן הוה כדאיתא בגיטין קרוב לתלבותו של... שלמד להפוך דברי אלהים חיים: אל הכבוד הרעים ומצינו לשון הזה בפורענות רשעים כדכתיב וירעם ה' בקול גדול על פלשתים ויהמם ואיכא שם כנגדה: ושל זקנים חכמים וזהו ועל זקני עמך בית ישראל ועל פליטת סופריהם ועל גרי הצדק ומי מצית למימר דאיכא רמז במזמור אלו: לית הוא מנהון דהין שם שלשת האבות: ובלבד מן ואתו אהליאב דאי השבית מרים פקודי המשכן הוו והיא לדרשא אתי כדאמרינן בפ' אלו דברים בגמ' פאה שאפי' דברים שלא אמר לו רבו הסכימה דעתו למה שנאמר למשה בסיני ורמז דמשכן שני הוא האדם וצריך לברך י"ח: שבעה קולות וכו' וכתיב קול ה' יחיל מדבר וקול ה' חוצב להבות אש מיירי במתן תורה [דכתיב ביה שרקדו ההרים והארזים וזה היה במתן תורה] וניתנה תורה בשבת: בין גואל לרופא קסבר יחיד קובע ברכה לעצמו: איכן הוא אומרה באיזו [נ"ב: מקום מברכות] תפלה צריך שיאמר עננו ואם בכולן: בלילו של שבת וביומו דהיינו ערבית של כניסת שבת ושחרית ומנחה אבל לא במוצאי התענית ומצי להתפלל הביננו אם ירצה וכן פי' הערוך והרי"ף ז"ל. ולקמיה מפרש האי מזכיר דרב הונא אי זכרון בעלמא הוא דקאמר ובש"ת דיחיד שגזר על עצמו לא קבע ברכה או אפי' ביחיד שגזר על עצמו תענית נמי קבע: אנא דלא בדקיתה תרגום ויחפש ובדק אני שלא חפשתי לדקדק ולהבין האי מזכיר מעין המאורע כשהיחיד גזר על עצמו תענית אליבא דרב הונא אין סבר דמזכיר: כהדא דרב ירמיה דאמר לעיל בין גואל לרופא: ואין בהדא דר' ינאי דאמר בשומע תפלה: מעין המאורע וכו' וכדפרים ר' זעירא בשם רב הונא גופיה דהיינו דוקא בג' תפלות אבל

מאיר נתיב א) הגאון מווילנא בספרו שנות אליהו כתב על דברי ירושלמי אלו שאין להם הבנה. ומגיה (כנראה לא היה לפניו נוסחת דפוס ווינציאה רק דפוס אמשטרדם עם פי' הרא"פ) בנ"ל אם יאמר לך שבע עשרה אינון במקום י"ט (שהיה בירושלמי שלפניו). ועוד בינויים. אבל לפי פי' מהרש"ס הגירסא תשע עשרה אינון נכונה היא וקושית ר' אלעזר בר' יוסי אלמלא כנסת הגדולה למה לא התקינו הם ברכת ולמלשינים הא איכא שם כנגדה והשיב ר' יוסי דבלא זה ליכא למימר דאיכא רמז במזמור לכל הדברים שכללו אנשי כנסת הגדולה בשמונה עשרה ברכות וכעין פי' שמהרש"ס כתב הרב ר' אליה פולדא בפירושו לירושלמי ביותר ביאור. ובעל ספר חרדים מביא ראיה לגרוס י"ז מן האי דלעיל פרק היה קורא הלכה ד' שלא היה לתלמוד ירושלמי ברכת את צמח כי מייתי שם סדר ברכות התפלה ונמצאו י"ז בלבד. ולכאורה הדין עמו שאינם מזכירים שם ברכת את צמח דוד א] אבל שמהרש"ס שם פירש (וכן פירש הרא"פ) להאי דאמר ר' תנחומא מפני מה שתקינו שומע תפלה ברכת ע"ו דהיא ע"ו מלבד ברכת המינים שהיא ביבנה נתקנה ואם כן נמצאו י"ח מלבד ברכות המינים ונראה שהוא ז"ל סובר דמאי דאמר ר' יהושע בן לוי שם דמנין מביא למה שמו היה רמז לברכת את צמח דוד ואין חילוק במנין הברכות בין הירושלמי וגמרא דילן. ועוד יש לומר במנין הפסוק שמביא הירושלמי שם ואחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם שממנו דורשים בבבלי מגילה דף י"ח ע"א שאומרים את צמח דוד אחר בונה ירושלים ממילא משמע שאומרים את צמח דוד ברכה בפני עצמה ותדע שמהרש"ס גורס שם וכולל של דוד לבונה ירושלים למ"ד תחת בי"ת וכוונתא דברייתא גורס במכניע זדים במבטח לצדיקים. אבל כאן הוא גורס ג"כ בבונה ירושלים וא"כ מה שאמרו בברייתא וכולל של דוד קאי אמה שאנו אומרים וכסא דוד מהרה לתוכה תכין וצ"ע.

א] עיין בסדור אוצר התפלות שנדפס בדפוסנו בהערה לשמו"ע דף קנ"ב.

וכו'. והותיב ר' יוסי והא מתניתא פליגא בכל יום אדם מתפלל מעין שמונה עשרה ואימתי מתפלל שמונה עשרה במוצאי שבת ובמוצאי יום הכפורים ובמוצאי תענית צבור. מן מה דא"ר יוסי מתניתא פליגא הוי כן אתאמרת בין גואל ישראל לרופא חולים. א"ר אחא בר יצחק בשם ר' חייא דצפורי יחיד בתשעה באב צריך להזכיר מעין המאורע מהו אומר רחם ה' אלהינו ברחמיך הרבים ובחסדיך הנאמנים עלינו ועל עמך ישראל ועל ירושלם עירך ועל הר ציון משכן כבודך ועל העיר החרבה והאבלה וההרוסה והשוממה הנתונה ביד זרים הרמוסה ביד עריצים ויירשוה לגיונות ויחללוה עובדי פסילים ולישראל עמך נתתה נחלה ולזרע ישורון ירושה הורשתה כי באש אתה ה' הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה כאמור א] ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה. ר' אבדומא דצפרי בעא קומי ר' מנא היכן אומרה א"ל ועדיין אי את לזו כל דבר שהוא להבא אומרה בעבודה וכל דבר שהוא לעבר אומרה בהודאה ומתניתין אמרה כן ונותן הודאה לשעבר וצועק לעתיד לבא:

**ר'** יהושע אומר מעין שמונה עשרה וכו': רב אמר ב) סוף כל ברכה וברכה ושמואל אמר ראש כל ברכה וברכה. אית תנאי תני שבע מעין שמונה עשרה ואית תנאי תני שמונה עשרה מעין שמונה עשרה מ"ד שבע מעין שמונה עשרה מסייע ליה לשמואל ומ"ד שמונה עשרה מעין שמונה עשרה מסייע ליה לרב: ר' זעירא שלח ליה לר' נחום גבי ר' ינאי בר ישמעאל ואמר ליה אי זו היא שבע מעין שמונה עשרה דשמואל א"ל הבינגו ה' אלהינו לדעת דרכיך רצה תשובתנו סלח לנו וגאלנו רפא חליינו ברך שנתנו. א"ר חגי אם היו ימות גשמים אומר בגשמי ברכה ואם היו ימות החמה אומר בטללי ברכה כי מפוזרים אתה מקבץ ותועים עליך לשפוט ועל הרשעים תניף ידך וישמחו כל חוסי בך בבנין עירך ובחידוש בית מקדשך ובצמיחת קרן לדוד עבדך טרם נקרא אתה תענה וכו' כאמור ב] והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע ברוך אתה ה' שומע תפלה. ואומר שלש ברכות ראשונות ושלש אחרונות:

**העושה** תפלתו קבע וכו': ר' אבהו בשם ר' אלעזר שלא יהא כקורא (לד:) באגרת. ר' אחא בשם ר' יוסי צריך לחדש בה דבר בכל יום. אחיתופל היה מתפלל בכל יום שלש תפלות חדשות. א"ר זעירא כל זמן דהוינא עביד כן הוינא טעי. ולית לך אלא כיי דא"ר אבהו בשם ר' אלעזר שלא יהא כקורא באגרת. ר' אלעזר היה מתפלל תפלת חדשה בכל יום. ר' אבהו היה מברך ברכה חדשה בכל יום. ר' יוסי ציידנא בשם ר' יוחנן לפני תפלתו הוא אומר ג] ה' שפתי תפתח וגו' ולאחר תפלתו הוא אומר ד] יהיו לרצון אמרי פי. ר' יודן אמר תרויהון קומי צלותיה: היה עומד ומתפלל ונזכר שהתפלל רב אמר חותך ושמואל אמר חותך ג). שמעון בר בא בשם ר' יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו ולמה שאין תפלה מפסדת. ר' זעירא בעא קומי ר' יוסי לית מילתיה דר' יוחנן אמרה ספק התפלל ספק לא התפלל אל יתפלל ולא אגביה. אתא ר' אבהו בשם ר' יוחנן אמר ספק התפלל ספק לא התפלל אל יתפלל. ר' חנינא לא אמר כן אלא בעון קומי ר' יוחנן ספק התפלל ספק לא התפלל ואמר לון הלואי שיתפלל כל היום למה שאין תפלה מפסדת: היה עומד ומתפלל בשבת ושכח של שבת והזכיר של חול ר' הונא אמר איתפלגון רב נחמן בר יעקב ורב ששת חד אמר חותך הברכה וחרינא אמר גומר הברכה. הכל מודים בחונן הדעת שהוא גומרה ואתיא כר' דר' אמר תמה אני האיך ביטלו חונן הדעת בשבת אם אין דעה אין תפלה. א"ר יצחק גדולה היא דעה שהיא ממוצעת בין שתי אזכרות שנאמר (שמ"א ב') כי אל דעות ה' ואית דבעו נשמעינה מן הדא (משלי ב') אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא:

**המהלך** במקום סכנה וכו': ר' שמעון בר ווא בשם ר' חנינא כל הדרכים בחזקת סכנה הן. ר' ינאי כד הוה נפיק לאכסניא הוה מפקד גו ביתיה. ר' מנא כד הוה אזיל מסחי במרחץ שהיא ניסוקת הוה מפקד גו ביתיה. ר' חנינא בריה דר' אבהו ר' שמעון בר ווא בשם רבי יהושע בן לוי כל החולים בחזקת סכנה:

**בכל** פרשת העבור וכו': ר' אחא בשם ר' ייסא כל מה ששליח צבור העובר לפני התיבה תובע יהו צרכי עמך לפניך גלויים ר' פינחס ר' לוי ר' יוחנן בשם ר' מנחם דגלייא זה שעובר לפני התיבה אין אומרים לו בא והתפלל אלא בא וקרב עשה וקרבנו עשה צרכינו עשה מלחמותינו פיים בעדנו. תני אחרים אומרים צרכי עמך ישראל מרובין ודעתן קצרה אלא יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתתן לכל בריה ובריה צרכיה ולכל גויה וגויה די מחסורה ה] ברוך ה' כי שמע קול תחנוני ברוך אתה ה' שומע תפלה. רב חסדא אמר הלכה כאחרים. רב חסדא אמר ואומר שלש ברכות ראשונות ושלש אחרונות. אית תנאי תני מתפלל ואחר כך תובע צרכיו. ואית תנאי תני תובע צרכיו ואחר כך מתפלל. מאן דאמר תובע צרכיו ואחר כך מתפלל דכתיב (מלכים א' ח') לשמוע אל הרנה ואל התפלה. ומאן דאמר מתפלל ואחר כך תובע צרכיו דכתיב (תהלים ק"ב) תפלה לעני כי יעטוף ואחר כך ולפני ה' ישפוך שיחו דברי (לה.) חכמים. ר' זעירא בשם רב הונא יחיד תובע צרכיו בשומע תפלה ר' אבא ר' חייא בשם ר' יוחנן צריך אדם להתפלל במקום שהוא מיוחד לתפלה. מה טעם (שמות כ') בכל המקום אשר אזכיר את שמי תזכיר את שמי אין כתיב כאן אלא בכל מקום אשר אזכיר. א"ר תנחום בר חנילאי צריך אדם ליחד לו מקום בבית הכנסת ולהתפלל מה טעם (שמ"ב ט"ו) ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לאלהים השתחוה אין כתיב כאן אלא אשר ישתחוה. ר' ייסא ר' חלבו ר' ברכיה ומטו בה בשם ר' אבדומא דמן חיפה צריך אדם להסב פניו לכותל להתפלל מה טעם (ישעיה ל"ח) ויסב חזקיה פניו אל הקיר. באין זה קיר נשא עיניו. רבי יהושע בן לוי אמר בקירה של רחב נשא עיניו דכתיב (יהושע ב') כי ביתה בקיר החומה אמר לפניו רבונו של עולם רחב הזונה שתי נפשות הצילה לך ראה כמה נפשות הצלת לה הדא הוא דכתיב (שם ו') ויבאו הנערים וגו' ותני ר' שמעון בן יוחי אומר אפי' היו במשפחתה מאתים אנשים והלכו ודבקו במאתים משפחות כלם נצולו בזכותה. אבותי שקירבו לך כל הגרים האלו על אחת כמה וכמה ר' חנינא בר פפא אמר בקירות בית המקדש נשא עיניו דכתיב (יחזקאל מ"ג) בתתם ספם את ספי ומזוזתם אצל מזוזתי והקיר ביני וביניהם בני אדם גדולים היו ולא היו יכולים לילך ולהתפלל בתוך בית המקדש בכל שעה והיו מתפללים בתוך בתיהם והקב"ה מעלה עליהן כאלו מתפללין בבית המקדש. אבותי שעשו לך את כל השבח הזה על אחת כמה וכמה. ר' שמואל בר נחמן אמר בקירה של שונמית נשא עיניו שנאמר (מ"ב ד') נעשה נא עלית קיר קטנה אמר לפניו רבונו של עולם השונמית קיר אחת עשתה לאלישע והחיית את בנה אבותי שעשו לך את כל השבח הזה על אחת כמה וכמה תנתן לי נפשי. ורבנן אמרי בקירות לבו נשא עיניו דכתיב (ירמיה ד') מעי מעי אוחילה קירות לבי הומה לי אמר לפניו רבונו של עולם חזרתי על רמ"ח אברים שנתת בי ולא מצאתי שהכעסתיך באחד מהם על אחת כמה וכמה תנתן לי נפשי:

מתני'

א] זכריה ב. ב] ישעיה ס"ה. ג] תהלים נ"א. ד] שם י"ט. ה] שם כ"ח.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

אבל לא במוצאי התענית: [נ"ב: וקתני ובמוצאי תענית צבור מתפלל שמונה עשרה] וטעמא משום דגם במוצאי תענית צריך לומר עננו ברכה בפני עצמה: כן איתתבת בין גואל לרופא כך הוסבה שאלה זו בבית המדרש דרב הונא סבר דצריך להזכיר בין גואל לרופא ברכה בפני עצמה ליחיד דדמי לצבור דאי ס"ל לרב הונא דיחיד שגזר על עצמו תענית אלי נכללה בשומע תפלה מאי קא מקשו ליה מההיא ברייתא דילמא תענית צבור שאני דכתיב ביה קדשו צום קראו עצרה [וגבי דהבדלה ליכא הזכרה מיהא איכא] ואנא בתענית יחיד הוא דקאמינא [נ"ב: דבשאר תפלות נמי] דאין לו אלא זכרון בעלמא הילכך אין להזכיר במוצאי תענית ומאי קושיא אלא הייט טעמא דכיון דס"ל לרב הונא דיחיד שגזר על עצמו קובע ברכה לעצמו כצבור ובמקום צבור אלמא אפי' גבי דידיה אמרינן קדשו צום ולתענית צבור דמי ומשו"ה אקשינן עליה מתענית צבור דכיון דלתענית צבור דמי [נ"ב: שקובע ברכה לעצמו] א"כ אפי' במוצאי התענית לימא הזכרתו כמי דהכי אשכחן בתענית צבור: במוצאי שבת ובמוצאי יום הכפורים. מפרש בפ"ק דנדה ובפרק בתרא דיומא צריך לומר שמונה עשרה שלימות משום שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת: ובמוצאי תענית צבור. משום דבעי למימר עננו בין גואל לרופא וליכא למימר משום הבדלה דהא אמרינן בפ' שני דשבת דאפי' תעניות של מעמדות אין בהן קדושה על הכוס: ועדיין אי את לזו. ועדיין אין אתה חכם לזו השמועה: כל דבר שהוא להבא לעתיד כגון זו רחם שמתפלל לעתיד אומרה ברצה א): ונותן הודייה על שעבר משנה היא בפ' הרואה וכתב הרי"ף ז"ל ונהגו עלמא למימרא בבונה ירושלים וסמכי בהאי דא"ר יהודה וכו' אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין אותה ברכה אומר: סוף כל ברכה וברכה פי' הגאונים ז"ל שמזכיר שלש ראשונות כסדרן ואומר ברכה רביעית חננו דעה בינה והשכל בא"י חונן הדעת. החזירנו בתשובה שלמה לפניך בא"י הרוצה בתשובה. מחול לנו מלכנו כי פשענו בא"י חנון המרבה לסלוח. גאלנו מלכנו למען שמך בא"י גואל ישראל. וכן כל ברכה וברכה עד אל שומע תפלות ותחנונים אתה בא"י שומע תפלה ואומר שלש אחרונות כתקנן: אית תנאי תני שבע מעין שמונה עשרה בפ"ק דנדה גרסינן לה: אם היו ימות גשמים אומר בגשמי ברכה ולדידיה מאי נתפלל בימות הגשמים הבינו ופליג אגמרא דילן: כקורא באגרת שקוראה כמרוצה ולא בנחת דהייט קבע לעשות קביעתו וליפטר: צריך לחדש דבר וזה אין מכוון לבו לחדש בה דבר לבקשתו. והייט לשון קבע כיום כן אתמול וכן למחר: הוינא טעי שלא אדע לחזור למקום שפסקתי: תפלה חדשה בכל יום לעיל אמרינן לה בפיסקא ר' נחוניה בן הקנה: אמר תרויהון קומי צלותיה קא סבר כי ההיא דפליג בגמ' דילן מאי טעמא תקינו רבנן לאחר שמונה עשרה לימרוה מעיקרא וכתבו בתוספות תימא מאי קשיא ליה יותר טוב לומר יהיו לרצון וגו' בסוף לפי שכתוב בסוף המזמור וי"ל משום דדרשינן בירושלמי סמיכת גאולה לתפלה מדכתיב ה' צורי וגואלי סמוך לתפלה יענך ה' הר' ר' אלחנן ע"כ: חותך פוסק ואפי' באמצע ברכה: אל יתפלל דהכי אמרינן בפ"ק וטעמא דתפלה דרבנן דהכא [נ"ב: משמע] דא"ר יוחנן דאינו פוסק: ולא אגביה ולא הסיבו דפשיטא דפליג: גומר את הברכה ומפרש טעמא בגמרא דילן בפ' מי שמתו דגברא בר חיובא הוא דרבנן הוא דלא אטרחוה משום כבוד שבת: ה' ודעת אלהים דעת בין שתי אזכרות: שהיא נסוקת למטוטי דיומסין דטבריה: לפניך גלויים כלומר ולא העלים עינך מהם והמציא להם צרכם: ודעתן קצרה ואינן יודעין לפרש צרכיהם: שלש ברכות הראשונות צריך לומר קודם תפלה קצרה שלש ראשונות ושלש אחרונות: מתפלל ואח"כ תובע צרכיו ר' יהושע אמר לה בפ"ק דע"ז: ואח"כ לפני ה' ישפוך שיחו היינו צרכיו ומעיקרא יעטוף שמסדר תפלתו השגורה בפיו דהיינו עטוף ובגמ' דילן דרשינן לה איפכא: דברי חכמים כלומר הכמים כמאן ס"ל: אשר אזכיר אשר אני זכור שם תמיד דהייט בבית הכנסת: פניו לכותל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר שלא יפסיקוהו מכוונתו: שתי נפשות הצילה לך שנים אנשים מרגלים וכו':

מתני'

---

**מאיר נתיב** א) וכן כתב הפמ"ג א"ח סימן תקנ"ז סעיף קטן א' ורוצה להגיה כן בבית יוסף פא"ח שם הכ' בשם אבודרהם שכתב בשם הר"ר גרשום ב"ר שלמה שאם טעה ולא הזכירו במקום הנהוג שיאמר אותו בהודאה בסוף מקומו המיוחד לו מן הדין. ורצה לומר שיש טעות סופר וצ"ל בעבודה מפני שהך דרחם היא לשכה. ומה שאנו אומרים זהו במקום רחם כתב הטור שם ואיכא דוכתין דנהיג למימר ערבים ושחרים רחם ובמנחה נחם והא מילתא תליא במנהגא אע"ג דליכא שינוי בין נחם לרחם דאנן כל יומא דע"ב מצלינן על נחמה ובעינן רחמים עי' הא מילתא. ב) בנוסחת הגהרש"ם ליתא איזהו שבע מעין י"ח ונכון הוא דלנוסחת הדפוס קשה הרב דאמר סוף כל ברכה וברכה ואין שתשובה מעין השאלה וכמו שאמרה הגמ' לקמן ומ"ד י"ח מעין י"ח מסייע לרב. ג) כפי גירסת הספרים הנדפסים דגרסי ושמואל אמר אינו חותך שיטת הירושלמי היא נגד ש"ס דילן דאמרו שם דף כ"א ע"א ואמר רב יהודה אמר שמואל היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק אפי' באמצע ברכה. אבל לפי נוסחת הגהרש"ם לית כאן פלוגתא בין שני התלמודים.

**מתני'** היה רכוב על החמור ירד ואם אינו יכול לירד יחזור את פניו ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים: היה יושב בספינה או באיסדא או שהיה יושב בקרון יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים:

**גמ'** תני היה רכוב על החמור אם יש לו מי יאחז בחמורו ירד ויתפלל למטן ואם לאו מתפלל במקומו ר' אומר בין כך ובין כך מתפלל במקומו שכך לבו מיושב. ר' יודה בן פזי בשם ר' יהושע בן לוי הלכה כרבי: א"ר יעקב בר אחא תני תמן א) לכל הרוחות מחזירין חוץ מרוח מזרחית. א"ר יוסי בר אבין בתחלה דכתיב (יחזקאל ח') אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה והמה משתחויתם קדמה לשמש. תני סומא ומי שאינו יכול לכוין את הרוחות הרי אלו מתפללין כלפי מעלן שנאמר (מ"א ח') והתפללו אל ה'. העומדין ומתפללין בחוץ לארץ הופכין את פניהם כלפי ארץ ישראל ומה טעם (שם) והתפללו אליך דרך ארצם. העומדים ומתפללין בארץ ישראל הופכין את פניהם כלפי ירושלם ומה טעם (דה"ב ו') והתפללו (אליך) דרך העיר אשר בחרת בה. העומדים ומתפללין בירושלם הופכין פניהם כלפי הר הבית שנאמר (שם) והתפללו (אליך) אל הבית הזה. העומדים ומתפללין בהר הבית הופכין פניהם כלפי בית קדשי הקדשים ומה טעם (מ"א ח' ל"ה, ל"ו) והתפללו אל המקום הזה [וגו'] ואתה תשמע השמים (ושמעת) וסלחת. נמצאו העומדים בצפון פניהם לדרום העומדים בדרום פניהם לצפון. העומדים במזרח פניהם למערב. במערב פניהם למזרח נמצאו כל ישראל מתפללין אל מקום אחד הדא הוא דכתיב (ישעיה נ"ו) כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים. אמר רבי יהושע בן לוי (מ"א ו') הוא ההיכל לפני היכל שכל הפנים פונים לו. עד כדון בבניינו. בחרבנו מנין א"ר אבין (שה"ש ד') בנוי לתלפיות תל שכל הפיות מתפללין אליו. (לה:) בברכה. ובק"ש. ובתפלה. בברכה בונה ירושלים. בתפלה אלהי דוד ובונה ירושלם. בק"ש הפורש סוכת שלום עלינו ועל עמו ישראל ועל ירושלם. כתוב אחד אומר (הושע ה') אלך ואשובה אל מקומי וכתוב אחד אומר (מ"א ט') והיו עיני ולבי שם כל הימים הא כיצד פניו למעלה ועיניו ולבו למטה:

**ואם** לאו יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים וכו' לאי זה בית קדשי הקדשים. ר' חייא אמר כנגד בית קדשי הקדשים של מעלן. ר' שמעון בן חלפתא אמר כנגד בית קדשי הקדשים של מטן. א"ר פינחס ולא פליגין בית קדשי הקדשים של מטן מכוון כנגד בית קדשי הקדשים של מעלן: (שמות ט"ו) מכון לשבתך מכוון כנגד שבתך. (דה"ב ג') הר המוריה. ר' חייא רבא ור' ינאי חד אמר שמשם הורייה יוצאת לעולם וחרינא אמר שמשם יראה יוצאה לעולם. ארון. ר' חייא רבא ור' ינאי חד אמר שמשם אורה יוצאה לעולם. וחרינא אמר שמשם ארירה יוצאה לעולם. דביר. ר' חייא רבא ור' ינאי חד אמר שמשם דברות יוצאות לעולם וחרינא אמר שמשם דֶּבֶר יוצא לעולם:

**היה** יושב בספינה או באיסדה וכו': תנא היא איסדא היא אסכריה א] היא רפסודות (שם ג') ונביאם לך רפסודות אל ים יפו.

**מתני'** ר' אלעזר בן עזריה אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר. וחכמים אומרים בחבר עיר ושלא בחבר עיר. ר' יהודה אומר משמו כל מקום שיש שם חבר עיר היחיד פטור מתפלת המוספין:

**גמ'** רבי ביבי בשם רב הונא אמר הלכה כר' יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה: מילתיה דשמואל אמרה כן דשמואל אמר אנא מן יומאי לא צליית דמוספא אלא חד זמן דמית בריה דריש גלותא ולא צלו צבורא וצליית. מיליהון דרבנין פליגן דאמר ר' יעקב בר אידי בשם ר' שמעון חסידא ברועים ובקייצים היא מתניתא. לא אמרו אלא ברועים ובקייצים הא שאר כל אדם חייבין. מילתיה דר' יוחנן אמרה כן דאמר רבי יוחנן אני ראיתי את רבי ינאי עומד ומתפלל בשוק של צפורין ומהלך ארבע אמות ומתפלל של מוסף. ואין חבר עיר בצפורין את שמע מינה תלת שמע מינה שוק של צפורין כצפורין ושמע מינה חלוקין (לו.) על ר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה. ושמע מינה אדם מתפלל ומהלך ארבע אמות ומתפלל של מוסף. א"ר אבא ולא סוף דבר עד שיהלך ארבע אמות אלא אפי' שהה כדי הלוך ארבע אמות. רב אמר צריך לחדש בה דבר. ושמואל אמר אין צריך לחדש בה דבר. ר' זעירא בעי קומי ר' יוסי מהו לחדש בה דבר. א"ל אפי' אמר ונעשה לפניך את חובותינו תמידי יום וקרבן מוסף יצא. ר' שילא בשם רב התפלל ומצא עשרה בני אדם מתפללים מתפלל עמהן ב). ר' זעירא ורב נחמן בר יעקב הוון יתבין מן דמצלון אתת צלותא קם רב נחמן בר יעקב מצלי א"ל ר' זעירא ולא כבר צלינן א"ל מצלי אנא והדר ומצלי דא"ר שילא בשם רב התפלל ומצא עשרה בני אדם מתפללין מתפלל עמהן. ר' אחא ר' יונה בשם ר' זעירא התפלל של שחרית ובא ומצאן מתפללין של מוסף מתפלל עמהון. לא התפלל של שחרית ובא ומצאן מתפללין של מוסף אם יודע הוא שהוא מתחיל וגומר עד שלא יתחיל ש"ץ [יתפלל ואם לאו אל יתפלל: א"ר שמואל בר אבדומא זה שהוא נכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין אם יודע הוא שהוא מתחיל וגומר עד שלא יתחיל ש"ץ] ג) כדי לענות אחריו אמן יתפלל. ואם לאו אל יתפלל. באי זה אמן אמרו תרין אמוראין חד אמר באמן של האל הקדש וחרינא אמר באמן של שומע תפלה. א"ר פינחס ולא פליגין מאן דאמר באמן של האל הקדוש בשבת. ומאן דאמר באמן של שומע תפלה בחול. תמן תנינן ר"ג אומר שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן. ר' הונא דצפרי בשם ר' יוחנן הלכה כר"ג באילין תקיעתא ר' זעירא ורב חסדא הוו יתבין תמן באילין תקיעתא מן דצלון אתת צלותא קם רב חסדא מצלי א"ל ר' זעירא ולא כבר צלינן. א"ל מצלי אנא והדר מצלי דנחתין מערבאי לתמן ואמרין בשם (לו:) ר' יוחנן הלכה כר"ג באילין תקיעתא ואנא דלא כוונית הא אילו כוונית הוינא נפיק ידי חובתי: א"ר זעירא ויאות כל תנויי תַּנֵּיי בשם רבן גמליאל ור' הושעיא תני לה בשם חכמים: ר' אחא דקיסרין בשם ר' יוחנן והוא שיהא שם מראש התפלה. א"ר תנחום

א] עיין בערוך השלם ערך סדה.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

מתני': ואם אינו יכול לירד ואין לו מי שיאחז חמורו: יחזיר את פניו נגד ירושלם כדמפרש בגמרא: באיסדא בגמרא מפרש דהיינו רפסודות האמור בד"ה גבי בנינא דשלמה והן העצים כמות שהן קשורים זה עם זה מן ההר או מן היער בלתי תקון וקושרין זה עם זה הרבה יחד ומשיטין אותו בים או בנהר להוליכן ממקום למקום ויכולין להלוך עליהן כמו בספינה: בקרון איכא ביעותא:

גמ' שכן לבו מיושב ואם ירד אין לבו מיושב מפני עכוב הדרך: מחזירין היושבים בארץ ישראל חוץ מרוח מזרחית שאפי' בדיעבד אין מחזירין פניהם לשם דכתיב אחוריהם אל היכל ה': בתחלה הוא דמחזירין פניהם לכל הרוחות אבל לא דעיבד אם כבר התחיל להתפלל [נ"ב: ואפי' לרוח מזרחית אינו פוסק]: משתחויתם כמו משתחוים ומשחיתים כך תרגם יונתן: אין יכול לכוין את הרוחות נגד ארץ ישראל כדאיתא לקמיה: תל שכל הפיות וכו' אפי' חרב שהוא תל: בברכה בברכת המזון: אלך אשובה אל מקומי פסוק הוא בהושע: ועיניו ולבו למטה לקשר מקום של מטה בשל מעלה: ר' חייא ור' ינאי פליגי לפרש על מה נקרא מוריה: הורייה יוצאת שם היתה לשכת הגזית ומשם יוצאת תורה לישראל כדכתיב כי מציון תצא תורה וגו' כגון לעבר שנים: דביר נקרא בית קדשי הקדשים בבנין שלמה: דבר יוצא לעולם מיהה יוצאה לעולם שמבזין קדושת שמו: היא אסבריא שנויה היא בברייתא פ' המוכר את הספינה: מתני' אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר לא תקנוה אלא בצבור. חבר עיר חבורת העיר ולא ביחיד. כמו חבר כהנים: משמו של ר' אלעזר בן עזריה: כל מקום שיש שם חבר עיר שמתפללין מוסף יחיד פטור ואפי' תוך העיר ופליג את"ק דר' אלעזר בן עזריה דת"ק סבר דוקא יחיד שהוא שלא בחבר עיר כגון רועים וקייצים פטור ור' יהודה סבר אפי' בעיר נמי פטור אבל אם אינו בעיר לכולי עלמא אינו חייב:

גמ' לא צליית דמוספא לפי שאני בעיר והשליח צבור פוטרני: וצליית מפני שהצבור לא התפללו ודלא כת"ק וכו': פליגן על ר' ביבי וסברי דאין הלכה אלא כת"ק ברועים ובקייצים שהן חוץ לעיר ואין להם צבור פטורין ניהו: שאר כל אדם שהן בעיר ויש להן צבור חייבים ואפי' יחידים: קייצין. מיבשי פירות: ואין חבר עיר בצפורין בתמיהא דפשיטא דצבור היה שם והתפלל מוסף: שוק של צפרי כצפרי מדאמר סתמא דתלמודא מילתיה דר' יוחנן אמרה כן דשאר כל אדם אפי' יחידים והן בעיר חייבין וקמייתי מדהתפלל ר' ינאי יחידי בשוק של צפרי ושוק של צפרי חוץ לצפרי הוה אלא משום דבעיבורה הוה חשיב ליה בתוך העיר. וסוגיא זו חלוף הבבלי ושם פירשו דר' יהודה קא ממעט משיטורא דת"ק דלר' יהודה רועים וקייצים חייבין דבלא בחבר עיר ניהו וכל מקום משמע דלטפויי על פטורא דת"ק הוא דאתי: חלוקין על ר' יהודה בני הישיבות ור' ינאי וחבריו סוברים דחלוקים על ר' יהודה ולית להו אלא כת"ק: שהה כדי הלוך ארבע אמות שבכך יתחונן דעתו עליו לערוך דבריו בלשון תחנה: צריך לחדש בה דבר להורות שלבו מכוון ואינה עליו כמשוי שהתפלל פעם אחרת: מתפלל עמהן דתפלת צבור עדיפא והיינו חדוש: מתחיל וגומר תפלת שחרית: תמן תנינן פ' בתרא דר"ה: מוציא את הרבים ידי חובתן ואפי' בקיאין בט' ברכות אם ירצו שלא להתפלל ולסמוך על שליח צבור הרשות בידן: באילין תקיעתא מפרש התם דוקא הני משום דאוושי ברכות ופי' רש"י ז"ל שהרי כאן תשע וארוכות ומטעות דאין הכל בקיאין בהן אבל אין הלכה בשאר ימות השנה: תמן בציפורין: באילין תקיעתא במוסף של ר"ה: אתת צלותא בא השליח לקרוא להם שהצבור מתפללין: [נ"ב: ולא כבר צלינן דיוצר ולמוסף אין אנו צריכין דה"ד דיכולין לסמוך על הש"ץ ואע"ג דלא שמע כל התפלה ממנו]: דנחתין מערבייא כלומר לאו משום דפליגנא עליה דר' יוחנן אלא משום דלא כוונית כלומר איני יכול לכוין בכל הברכות לשמוע מן ש"ץ וצריך אני להתפלל לעצמי: ור' הושעיא תני לה בשם חכמים דמודים חכמים לר"ג בברכות של ר"ה וי"ה ופליגי עלה בברכות של שאר ימות השנה: מראש התפלה הוא

**מאיר נתיב** א) כתב הפני משה וז"ל ברייתא זו חפשתי אחריה ולא מצאתיה ונראה דעל מתני' בפרק החליל קאי עכ"ל ואינו נראה דתני תמן משמע בבבל ואיך נאמר שלא היתה לבני מערבא מתני' דהחליל. אלא נראה דברייתא זו נשנית בבבל ואליבא אמר רב ששת לשמעיה (בבא בתרא כ"ה ע"א) לכל רוחתא אוקמן לבר ממזרח ולפי הגמ' דב"ב שם גירסת המהרש"א נכונה: לכל הרוחות מחזירין חוץ מרוח מזרחית. ולא כבספרים הנדפסים דאיתא שם אין מחזירים חוץ מרוח מזרחית ונדחק בעל שדה יהושע לפרש אין מחזירים אותו דאם התפלל לאיזה רוח שיתפלל פעם אחרת חוץ מרוח מזרחית אם התפלל כנגדו מחזירים אותו. וזה הפי' אינו מתקיים כמו שאמר לקמן ר' יוסי בר אבין בתחילה והוא כמו לכתחילה ולא בדיעבד כמו שפי' המהרש"א דאם כבר התחיל להתפלל אפי' לרוח מזרחית אינו פוסק. ונוסחא המשובשת שבספרים הנדפסים הטעה את השדה יהושע שלא היה לו תיבת דכתיב וכמו שפי' הפני משה וז"ל בתחלה לא היה אחוריהם אלא אל ההיכל. וזה אינו אלא ר"י בר אחי ור"י בר אבין בלכתחילה ובדיעבד פליגי וכמו שפי' מהרש"א ואפי' מי שסבר שבדיעבד אסור להתפלל לרוח מזרחית היינו אם התחיל צריך לפסוק ולהחזיר פניו אבל לא שיחזור ויתפלל אם התפלל כבר. ב) הקשו המפרשים הלא אמרינן לעיל דאם היה עומד בתפלה ונזכר שכבר התפלל רב אמר חותך והיינו באמצע הברכה והכא אמר רב שיתפלל עוד עם הציבור אע"פ שכבר התפלל. אבל לפי פי' המהרש"א דתפלה בצבור עדיפא והיינו חידוש לא קשה מידי דרב מודה שיתפלל עוד הפעם אם הוא מחדש בה דבר. ג) המלות המוסגרות בשני חצאי רבוע נשמטו מהספרים הנדפסים ונראה קושיא נפיש כמה משובשת גירסת הספרים הנדפסים שהיא חסרה ב' או ג' שורות וכבר היתה הגירסא המשובשת לפני רבותינו בעלי התוספות שהביאוה בפרק מי שמתו דף כ"א ע"ב בד"ה עד שלא יגיע שליח ציבור למודים. ורצו להוכיח מתוך דברי הירושלמי אלו שהיו רגילין לומר י"ח ברכות שלמות במוסף של ר"ח או חוה"מ. אבל כבר הרגישו שהנוסחא משובשת ואמרו שם וז"ל ובירושלמי נמי יש לומר דטעות סופר הוא ול"ג של מוסף אלא בא ומצאן מתפללים וכן משמע בירושלמי פרק מי שמתו דגם ש כמימרא כתובה שם ולא הזכיר של מוסף כלל עכ"ל. והקשה על דבריהם שמראה הפנים דקשה למחוק תיבת מוסף דאם תמחוק צריך למחוק עוד שורה אחת וזה אי אפשר עד כאן לשונו. ולא עלה על דעתו שהסופרים השמיטו בטעות ב' או ג' שורות. וגם לרבינו הרשב"א היתה הגירסא המשובשת ומביאה בחידושיו בפרק מי שמתו ורצה להוכיח משם דאף במוספין איכא נמי טעמא דגברא בר חיובא הוא (להתפלל י"ח כמו בשאר תפלות) הלכך אם התחיל גומר אותה ברכה עד כאן לשונו. אבל לפי הגירסא האמיתית והנכונה של מהרש"א לא מוכח מידי מן הירושלמי ויש לומר דאם היה עומד בתפלת המוספין וטעה ומתפלל של חול ונזכר באמצע ברכה פוסק באמצע הברכה וכן דעת הר"י והרמב"ם פ' י' מהלכות תפלה וכמו שכתב המחבר בשם יש אומרים בא"ח סימן רס"ח סעיף ב'.

תנחום בר ירמיה מתני' אמרה כן סדר ברכות אומר אבות וגבורות וקדושת השם וכו':

## הדרן עלך תפלת השחר

**אין עומדין** להתפלל אלא מתוך כובד ראש. חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו את לבן לאביהם שבשמים ב) אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ואפי' נחש כרוך על עקיבו לא יפסיק:

**גמ'** ר' ירמיה בשם ר' אבא הבא מן הדרך אסור להתפלל מה טעם (ישעיה נ"א) לכן שמעי נא זאת עניה ושכורת ולא מיין. ר' זריקא ר' יוחנן בשם ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי כל המיצר אסור להתפלל לא מסתברא אלא מן הדין קריא לכן שמעי נא זאת עניה ושכורת ולא מיין תניא לא יעמוד אדם ויתפלל לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דברי תורה וכן לא יפטר אדם מחברו לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה ג) שכן מצינו בנביאים הראשונים שהיו חותמין את דבריהם בדברי שבח ובדברי נחמות. אמר ר' אלעזר חוץ מירמיהו שחתם בדברי תוכחות. א"ל ר' יוחנן עוד הוא בדברי נחמות חתם דכתיב (ירמיה נ"א) ואמרת ככה תשקע בבל ולפי שהיה ירמיהו חוזר ומתנבא על בית המקדש יכול בחרבן בית המקדש חתם תלמוד לומר (שם) עד הנה דברי ירמיהו במפלת מחריביו חתם ולא חתם בדברי תוכחות. והא כתיב (ישעיה ס"ו) והיו דראון לכל בשר. בגוים הוא עסוק. והא כתיב (איכה ה') כי אם (לז.) מאוס מאסתנו השיבנו תחת כי אם מאוס מאסתנו. ואף אליהו לא נפטר מאלישע אלא מתוך דברי תורה דכתיב (מ"ב ב') ויהי המה הולכים הלוך ודבר. במה היו עוסקין ר' אחווא בר זעירא אמר בקריאת שמע היו עוסקין היך מה דאת אמר (דברים ו') ודברת בם. ר' יהודה בן פזי אמר בבריאת עולם היו עוסקין כמה דאת אמר (תהלים ל"ג) בדבר ה' שמים נעשו. ר' יודן בריה דר' אייבו אמר בנחמות ירושלם היו עוסקין כמה דאת אמר (ישעיה מ') דברו על לב ירושלם. ורבנן אמרי במרכבה היו עוסקין כמה דאת אמר (מ"ב ב') והנה רכב אש וסוסי אש וגו': רב ירמיה אמר לא יעמוד אדם ויתפלל אלא מתוך דין הלכה קצובה. ר' ירמיה אמר העוסק בצרכי צבור כעוסק בדברי תורה. ר' הונא הוה אמר הרואה טפת דם כחרדל יושבת ומשמרת עליו שבעה נקיים וקאים ומצלי. זעירא בר חיננא אמר המקיז דם בקדשים מעל עוד היא מהלכות קצובות. בר קפרא אמר אחד עשר יום שבין נדה לנדה הלכה למשה מסיני. תני ר' אושעיה מכניס ד) אדם דגן בתבן ומערים עליו ומאכיל לבהמתו. אגדן שאל לר' כמה מעלות בקדש והוא אמר ליה ארבע. כמה מעלות בתרומה והוא אמר ליה שלש וקאים ומצלי. ר' חזקיה ר' יעקב בר אחא ר' ייסא בשם ר' יוחנן לעולם אל יהא הפסוק הזה זז מתוך פיך (תהלים מ"ו) ה' צבאות עמנו משגב לנו וגו'. ר' יוסי בר אבין ר' אבהו בשם רבי יוחנן וחבריה (שם פ"ד) ה' צבאות אשרי אדם וגו' ה' הושיעה וגו'. ר' חזקיה בשם רב אבהו יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתצילנו משעות החצופות והקשות והרעות היוצאות ומתרגשות לבא בעולם:

**אלא** מתוך כובד ראש: ר' יהושע בן לוי אמר ומה טעם דכתיב (תהלים כ"ט) השתחוו לה' בהדרת קדש. ר' יוסי בר חנינא אמר דכתיב (שם ב') עבדו את ה' ביראה מאי וגילו ברעדה א"ר אחא לכשיבא יום רעדה תגילו:

**חסידים** הראשונים וכו': אמר רבי יהושע בן לוי זה שהוא עומד ומתפלל צריך לישב שתי ישיבות אחת עד שלא התפלל ואחת משהתפלל. אחת עד שלא התפלל דכתיב (שם פ"ד) אשרי יושבי ביתך וגו' ואחת משהתפלל דכתיב (שם ק"מ) אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך: ותני כן חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין שעה אחת ושוהין שעה אחת אחר תפלתן. אימתי עוסקין בתורה ואימתי עוסקין במלאכתן. א"ר יצחק בן אלעזר על ידי שהיו חסידים היתה ברכה ניתנת בתורתן וברכה ניתנת במלאכתן. רב הונא אמר המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע שנאמר (שם י"ב) סביב רשעים יתהלכון. רב הונא אמר כל מי שאינו נכנס בבית הכנסת בעולם הזה אינו נכנס לבית הכנסת לעתיד לבוא א] מה טעם סביב רשעים יתהלכון. א"ר יוחנן המתפלל בתוך ביתו כאילו מקיפו חומה של ברזל. מיחלפה שיטתיה דר' יוחנן תמן א"ר אבא א"ר חייא בשם ר' יוחנן צריך אדם להתפלל במקום שהוא מיוחד לתפלה וכא אמר הכין. (לז:) כאן ביחיד כאן בצבור ו). ר' פינחס בשם ר' אושעיא המתפלל בבית הכנסת כאילו מקריב מנחה טהורה מה טעם (ישעיה ס"ו) כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור בית ה'. ר' ירמיה בשם ר' אבהו כתיב (שם נ"ה) דרשו ה' בהמצאו. היכן הוא מצוי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות (שם) קראוהו בהיותו קרוב. היכן הוא קרוב בשעה שהצבור מתפללין א"ר יצחק בן אלעזר ולא עוד אלא שאלהיהן עומד על גבן מה טעם (תהלים פ"ב

א] בילקוט תהלים רמז תתכ"ע הגירסא אמר רבי יוחנן מאי טעמא סביב רשעים יתהלכון והמתפלל בתוכה בעולם הזה כאלו מתפלל בבית המקדש שנאמר ואהי להם למקדש מעט.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

הוא מאי דיכול לסמוך על ש"ץ כששומע התפלה מתחלה ועד סוף: מתני' אמרה כן סדר ברכות אומר אבות וגבורות וקדושת השם משנה היא שם וממשנה יתירה קא דייק דלמה לי למתני הכי אלא לאשמועינן פלוגתא דר' יוחנן בן נורי ור' עקיבא דלמר אמר מלכיות עם קדושת השם ואינו תוקע ואומר קדושת היום ותוקע ולמר כולל מלכיות עם קדושת היום ותוקע והו לא למאי תנא אבות וגבורות וקדושת השם אלא לאשמועינן דצריך נמי לשמוע משליח צבור מראש התפלה ועד סוף ולא יאמר שבע ויצא השלש משליח צבור א) אלא כסדרן הוא דשמע להו ואי לא לא נפיק:

הדרן עלך תפלת השחר

**אין עומדין.** מתוך כובד ראש פי' כפיפת ראש לשון הכנעה שיכוין תפלתו כאדם שיש לו מחשבה: שוהין שעה אחת במקום שבאו להתפלל: המלך שואל בשלומו בגמרא מפרש דגבי מלכי ישראל קאמר דאילו מלכי אומות העולם משיב דאיכא סכנת נפשות וחמירא סכנתא מאיסורא כדאיתא ריש פ"ק דחולין. והאי דתני ליה בהדי נחש במדרש ילמדנו מפרש טעמא מה ראו חכמים להקיש כריכת נחש למלכות א] אמר רבי שמעון בן פזי דכתיב (ירמיה מ"ו) קולה כנחש ילך מה נחש מלחש והורג אף מלכות ב] מלחשת והורגת ד"א מה הנחש הולך מעוקם אף מלכות ג) מעקמת דרכיה:

**גמ'** ושכורת ולא מיין אלא מן הצרות וכיון דקרייה שכורה נקטינן דמיצר אסור להתפלל דקיימא לן השכור אסור להתפלל והכי נמי אותו המיצר דטריד בצערו ואותו שבא מן הדרך לאחר יום מרגיש צער הדרך: המיצר מצטער: שיחה בטלה כגון ליצנות שלבו גס ושמח ואינו נכנע: קלות ראש חילוף של כובד ראש שדעתו זחה עליו: שמחה דברי תנחומין של תורה: שחתם בדברי תוכחות שסוף דבריו מדבר בחרבן בית המקדש ובגלאו של יהויכין: ואמרת ככה תשקע בבל וסיפיה דקרא עד הנה דברי ירמיהו רמז שבם הוא חותם דבריו: בגוים הוא עסוק ומפלת עובדי כוכבים נחמה היא: והנה רכב אש וסוסי אש סיפיה דקרא דויהי המה הולכים הלוך ודבר: דין הלכה כלומר הלכה פסוקה שלבו שמח מדברי תורה ואינו מהרהר: בעוסק בדברי תורה דאיכא בהו שמחת מצוה נמי ומצי מתפלל. והרמב"ם ז"ל כתב לא יפסיק אלא יגמור עסקיהם ויקרא והראשון עיקר: הרואה דם כעין החרדל יושבת עליו שבעה נקיים חוץ מאותו יום שפוסקת וזו חומרא גדולה היא דאי זבה היא הא אין זבה גדולה פחות מראיית ג' ימים רצופים ואי נדה היא אותו יום תעלה לה מן המנין וזמן זבה אחר ז' ימים של נדה וזמנה י"א יום בין נדה לנדה וזו הלכה שאין בה עיון ואין מהרהר בה בתפלתו: המקיז דם בבהמת קדשים מעל אם נהנה בו ואע"ג דקיימא לן אין מועלין בדמים כדילפינן בס"פ כל הבשר ובפסחים ה"מ כשנשחט בעזרה הקרבן וזרקו דמו כדכתיב ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם לכפר נתתיו לך ולא למעילה אבל דם הקזה דזבחים מועלין בו: מכניס אדם דגן בתבן ומערים עליו וכו' דגן קרוי הכא התבואה ובהמה החזיא לבהמה כגון שעורים ומכניסה בבית במוץ שלה שאינה מתחייבת במעשר מן התורה אלא בראיית פני הבית ומשנתמרח הכרי אבל לפני מירוח אין ראיית פני הבית קובעת דגבי תרומה ומעשר כתיב דגן ראשית דגנך והוא המירוח לפיכך כשהוא מכניסה לבית בתבן שלה לא הוקבעה למעשר מן התורה ורבנן הוא דאסרו אכילת קבע בדבר שלא נגמרה מלאכתו אבל אכילת עראי לא אסרו ומאכל בהמה עראי היא דתנן בריש מסכת פאה מאכיל לבהמה ולחיה ולעופות עד שימרח הילכך בהמה אוכלת ופטורה והערמתו היינו דשרי להאכיל לבהמתו: ארבע מעלות בקדש וכו' מעלות דקדש ותרומה מפורשין הן בפ' חומר בקדש במשנה: תצילנו משעות חצופות גם תפלה זו לא תהא זזה מתוך פיך: בהדרת קדש מקרא דהבו לה' בני אלים דריש דמהאי מזמור דרשינן לעיל דתקון שמונה עשרה כנגד ט' זכרות שבו ה): יושבי ביתך והדר יהללוך: יודו לשמך והדר ישבו ישרים את פניך: אחורי בית הכנסת פי' רש"י ז"ל כל פתחי בית הכנסת שלהן היו במזרח והכי תניא בתוספתא דמגלה מעין מקדש ומשכן פניהם למערב ואחוריהם למזרח והמתפלל אחורי בית הכנסת ואינו מחזיר פניו לבית הכנסת נראה ככופר במי שהצבור מתפללין לפניו דהא דרב הונא מוקי לה אביי בפ"ק בגמ' דילן בדלא מהדר אפיה לבי כנישתא וטעמא כדפרישנא דבית הכנסת דומיא דמקדש ומשכן: המתפלל בתוך ביתו והוא אינו עוסק בתורה כאלו חומה של ברזל מקיפתו ואינה נשמעת תפלתו שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התפלה במקום רנה דהיינו בבית הכנסת דהקהל מרננים ומזמרים בנועם שם התפלה נשמעת: במקום שהוא מיוחד לתפלה ואי אורחיה להתפלל בבית יכול להתפלל: ומפני כאן ביחיד כאן בצבור דהפי' דאורחיה להתפלל בתוך ביתו ידקדק שיהא בשעה שהצבור מתפללין והכי איתא בפרק קמא ובגמ' דילן: בית ה'

א] בשמ"ר פ"ט הגירסא „למלכות מצרים". ב] בשמ"ר גם הגירסא „מצרים". והכתוב נקולה כנחש כו' הלא הוא ויאמר על מצרים. ג] כי הוא נמון בבית האסורים ומלחם עליו כלומר להרגו כן הוא בשמ"ר.

---

מאיר נתיב א) לכאורה קשה שלא שבע ושלש הן עשרה ואכן לא מצינו אלא תשע בין לר"ע בין לר' יוחנן בן נורי אבל מצאתי שדברי מהרש"ם אלו הן מן דברי הר"ן בפרק יום טוב של ר"ה ומתוך דברי הר"ן נבין כוונת מהרש"ם וזה לשון הר"ן ר"ג אומר וכו' אמר רב הונא לפירושה הלכה כרבן גמליאל באילין תקיעתא וכו' כלומר בברכות של מלכיות זכרונות ושופרות שתוקעין בהם וכו' קרי תקיעתא ובהנהו קי"ל כר"ג אבל ז' ברכות של מוסף עצמו צריך כל יחיד להתפלל וכו' ולפיכך יש שהיו נוהגין להתפלל ואח"כ היו שומעים תפלת המוספין מש"ץ מתחלה ועד סוף והיו יוצאין בה ידי חובתן מלכיות זכרונות ושופרות שש"ץ מוציאן ותיהו דוקא בששמעו את כל התפלה מתחלה ועד סוף אבל לא שמעו אלא אותן ז' ברכות בלבד לא יצאו ידי חובתן עד כאן לשונו. ב) בספרים הנדפסים ליתא „לאביהם שבשמים" ולגי' התוספות יום טוב לדייק שמשמע שיכוונו לאמירת התפלה אבל נוסחת המהרש"ם במשנתנו כנוסחת הבבלי. ג) בספרים הנדפסים איתא גם פה: אלא מתוך דבר של תורה. ואין שייכות למאי שקיים שכן מצינו. אבל לנוסחת המהרש"ם שפיר שייך וכמשמע כן הוא בבבלי דשם איתא מתוך שמחה של מצוה. ד) נוסחת המהרש"ם היא כמין גמרא דילן אבל מהר"י הולים לסוכית מגירסת הספרים הנדפסים ביטול להספרים אפילו לאחר המילות כשיערב בהן תנן ומפני דמכיס דמשמעתא הכא כהתם ר' אושעיה נראה לאלוין שנוסחת מהרמב"ם נכונה היא. ה) וכן פי' התוספות ריש פילקן בדה"ת אל תקרי. ו) כל המפרשים פירשו: כאן ביחיד כאן בצבור כשמתפלל ביחיד בביתו עדיף וכן לכאורה הפשוט אבל קשה לפירושם הלא פסקו רוב הפוסקים וכן המחבר באו"ח סימן צ' סעיף ט' דלעולם ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת אע"פ שאין שם מנין עשרה. על כן נראה פירוש המהרש"ם שר' יוחנן מיירי במי שאורחיה להתפלל בביתו במקום שהוא לומד שם ואעפ"כ ידקדק שיהא בשעה שהציבור מתפללין ואם אינו עושה כן כאילו מקיפו חומה של ברזל. ונראה דהמהרש"ם למד כן מתוך דברי הרמב"ם בפ"ח מהלכות תפלה הלכה ב' וזה לשונו וחכמים גדולים אע"פ שיש להם בעירם בתי כנסיות הרבה לא היו מתפללין אלא במקום שהיו עוסקים שם בתורה והוא שיתפלל שם תפלת הציבור. והמפרשים לא פירשו דבריו אלו והלאה כפירוש המראה הפנים דמה שכתב שיתפלל תפלת הציבור היינו בשעה שהן מתפללין ובמה שהן מתפללין אם שחרית אם מוסף וכן פירש ממש המהרש"ם בדברי ר' יוחנן. וכן אמרו לקמן קראוהו בהיותו קרוב היכן הוא קרוב בשעה שהציבור מתפללין. אבל גם שם בספרים הנדפסים נוסחא שאין לה הבנה והעיקר חסר מן הספר

פ"ג) אלהים נצב בעדת אל רב חסדא אמר זה שנכנס לבית הכנסת צריך ליכנס לפנים משני דלתות. מה טעם (משלי ח') אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום וגו' דלתותי ולא דלתי מזוזות ולא מזוזתי ואם עשה כן מה כתיב תמן (שם) כי מוצאי מצא חיים. רב הונא אמר זה שהוא הולך לבית הכנסת צריך להקל את רגליו מה טעם (הושע ו') ונדעה נרדפה לדעת את ה'. וכשהוא יוצא צריך להלך קימעא מה טעם (איוב י"ד) כי אתה צעדי תספור. א"ר יוחנן ברית כרותה היא היגע בתלמודו בבה"כ לא במהרה הוא משכח. א"ר יונתן ענתותיא ברית כרותה היא היגע בתלמודו בצינעה לא במהרה הוא משכח. מה טעם (משלי י"א) ואת צנועים חכמה. וא"ר יוחנן ברית כרותה היא הלמד אגדה מתוך הספר לא במהרה היא משכח. וא"ר תנחום בר חייא הסובר תלמודו לא במהרה הוא משכח מה טעם (דברים ד') פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך. ר' יונה בשם ר' תנחום בר חייא זה שהוא רואה חלום קשה צריך לומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שיהיו כל חלומותי שחלמתי בין בלילה הזה בין בשאר לילות בין שחלמתי אני לעצמי ובין שחלמו לי אחרים אם טובים הם יתקיימו עלי לששון ולשמחה ולברכה ולחיים ואם לדבר אחר כשם שהפכת את מי מרה וכו' כן תהפוך לי כל חלומותי לטובה. (תהלים ל') הפכת מספדי למחול לי וגו' (דברים כ"ג) ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפך ה' אלהיך וגו' (ירמיה ל"א) אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדו והפכתי וגו':

**אפי'** המלך שואל בשלומו וכו': א"ר אחא הדא דתימר במלכי ישראל אבל במלכי אומות העולם משיב שאלת שלום. תני היה כותב את השם אפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו היה כותב שנים או שלש שמות כגון (יהושע כ"ג) אל אלהים ה' א) הרי זה גומר אחד מהם ומשיב שאלת שלום. ר' יוחנן הוה יתיב וקרי קומי כנישתא דבבל בצפרי עבר ארכונא. ולא קם ליה מן קומוי אתון בעיין ממחוניה אמר ארפוניה בנימוסא דבריה הוא עסיק. ר' חנינא ורבי יהושע בן לוי עלון קומי אנטיפורס דקסרין וקם מן קמיהון אמרו ליה מן קמי אילין יהודאי את קאים לך אמר לון אפיהון דמלאכין חמית. ר' יונה ור' יוסי עלון קומי ארסקינס דאנטוכיא חמתון וקם מן קומיהון אמרו ליה מן קומי אילין יהודאי את קאים לך אמר לון אפיהון דהני אנא חזי בקרבא ונצח. ר' אבון עאל קומי מלכותא כי נפק (לח.) הפך קדל אתון בעון מקטלוניה והמון תרין זקוקין דנור נפקין מקדליה ושבקוה לקיים מה שנאמר (דברים כ"ח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך [ויראו ממך] (וכו'). ותני ר' שמעון בן יוחי אומר וראו כל עמי הארץ כל ואפי' רוחות ואפי' שדים. ר' ינאי ור' יונתן היו מטיילין באטלסין חמתון חד ושאל בון אמר לון שלמכון רבייא אמרין אפי' תואר חברות אין עלינו. ריש לקיש הוה מהגי באוריתא סגין והוה נפיק ליה בר מתחומא דשבתא והוא לא ידע לקיים מה שנאמר (משלי ה') באהבתה תשגה תמיד. ר' יודן בר ישמעאל הוה מהגי באוריתא סגין והות גולתיה שריעא מיניה לקיים מה שנאמר באהבתה תשגה תמיד. ר' אלעזר בר שמעון הוה מהגי באוריתא סגין הוות גולתיה שריעא מיניה וחכינא מזדהרא לה אמרין ליה תלמידיה רבי הא גולתך שריעא מינך אמר לגן ולית ההיא רשיעתא זהירא לה:

**ואפי'** נחש כרוך וכו': ר' חונא בשם רבי יוסי לא שאנו אלא נחש אבל עקרב מפסיק למה דמחיא וחזרה ומחייא. ר' אילא אמר לא אמרו אלא כרוך אבל אם היה מרתיח ובא כנגדו מסטיר מלפניו ובלבד שלא יפסיק את תפלתו. תני היה עומד באסרטיא ופלטיא ומתפלל הרי זה מעביר מפני החמור ומפני הקרון ובלבד שלא יפסיק את תפלתו. אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא שהיה עומד ומתפלל ובא חברבר והכישו ולא הפסיק את תפלתו והלכו ומצאו אותו חברבר מת מוטל על פי חורו אמרו אי לו לאדם שנשכו חברבר ואי לו לחברבר שנשך את ר' חנינא בן דוסא. מה עסקיה דהדין חברבר כד הוא נכית לבר נש אם בר נש קדים למיא חברברא מאית ואין חברברא קדים למיא בר נשא מאית. אמרו לו רבי לא הרגשת אמר להם יבא עלי ממה שהיה לבי מתכוון בתפלה אם הרגשתי. א"ר יצחק בן אלעזר ברא לו הקב"ה מעין תחת כפות רגליו לקיים מה שנאמר (תהלים קמ"ה) רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם:

**מתני'** מזכירין גבורת גשמים בתחיית המתים ושואלין גשמים בברכת השנים והבדלה בחונן הדעת ר' עקיבא אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה. רבי אלעזר אומר בהודאה:

**גמ'** מאי טעמא כשם שתחיית המתים חיים לעולם כך ירידת גשמים חיים לעולם. ר' חייא בר אבא שמע לה מן הדא (הושע ו') יחיינו מיומים וגו' ונחיה לפניו וכתיב בתריה ונדעה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו ויבא כגשם לנו כתיב (מ"א י"ז) ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד אל אחאב חי ה' [וגו'] אביהיה השנים האלה טל ומטר וגו' ר' ברכיה אמר ר' ייסא ורבנן פליגי חד אמר בין על הטל בין על המטר נשמע לו וחרינא אמר על המטר נשמע לו ועל הטל לא נשמע לו מן הדא (שם י"ח) לך הראה אל אחאב ואתנה מטר וגו' ומאן דאמר בין על הטל בין על המטר נשמע לו. היכן הותר נדרו של טל א"ר תנחומא (לח:) אידרעיא סברי למימר נדר שהותר מקצתו הותר כלו. ואית דבעי מימר בבנה של צרפית (שם י"ז). ויקרא אל ה' ויאמר וגו' א"ר יודן בן פזי לאחד שגנב נרתקו של רופא עם כשהוא יוצא נפסה בנו חזר אצלו ואמר לו אדוני הרופא רפא את בני א"ל לך והחזר את הנרתק שכל מיני רפואות נתונים בו ואני מרפא את בנך כך א"ל הקב"ה לאליהו לך והתר נדרו של טל שאין המתים חיים אלא בטללים ואני מחיה את בנה של צרפית ומניין שאין המתים חיים אלא בטללים דכתיב (ישעיה כ"ו) יחיו מתיך נבלתי יקומון וגו' וארץ רפאים תפיל. א"ר תנחום אידרעיא וארעא תפקידה תפליט. ר' יעקב דכפר חנן בשם ריש לקיש בשעה שעשה אברהם זקנך רצוני נשבעתי לו שאיני מזיז טל מבניו לעולם מה טעם (תהלים ק"י) לך טל ילדותך וכתיב בתריה נשבע ה' ולא ינחם. א"ר יודה בן פזי בדייתיקי נתתיו לאברהם. במתנה נתתיו לאברהם (בראשית כ"ז) ויתן לך האלהים מטל השמים. א"ר שמואל בר נחמני בשעה שישראל באין לידי עבירה ומעשים רעים הגשמים נעצרין ומביאין להן זקן אחד כגון ר' יוסי הגלילי והוא מפגיע בעדם והגשמים יורדין אבל הטל אינו יורד בזכות בריה מאי טעמא (מיכה ה') כטל מאת ה' וגו' אשר לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם: אמר ר' זעירא בשם רבי חנינא היה עומד בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו בטל א] והזכיר של גשם מחזירין אותו והתניא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם רצה להזכיר מזכיר. לא דמי ההוא דמצלי ומקל לההוא דלא מצלי ולא מקל: היה עומד בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו והתניא אם לא שאל בברכת השנים או שלא הזכיר גבורת גשמים מחזירין אותו. הא דאדכר ההוא דלא אדכר לא טל ולא מטר. ואמר ר' זעירא בשם רבי חונא אם לא שאל בברכת השנים אומרה בשומע תפילה. ודכוותה אם לא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים אומרה בשומע תפלה: ומה אם

א] מוכח מנוסחת הירושלמי לומר בקיץ מוריד הטל. וכן הוא לפנינו נוסחת הספרדים וכן ר"א הקליר בתפילת טל אתה משיב הרוח ומוריד הטל ובתפלת גשם אתה משיב הרוח ומוריד הגשם.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

כלומר המתפלל בבית ה' חשוב כמביאו מנחה: אלהים נצב בעדת אל עדה המתפללת הם יושבים וה' נצב עליהם: לפנים משתי דלתות בגמ' דילן פריך עלה בפ"ק שני פתחים ס"ד אלא אימא שיעור שני פתחים כלומר שיהא מלהתפלל עד שיכול ליכנס שיעור שני פתחים כדי שיכוין לבו: נרדפה משמע לשון מרוצה שהרודף דרכו לרוץ: צריך להלוך קימעה לפי שמראה בעצמו שדומה עליו ישיבת בית הכנסת כמשוי: מתוך הספר מתוך המקרא עצמו: הסובר תלמודו שטורח את עצמו להבין טעמי הדבר ופירושן עד שרואה לבו דבר ברור ומתישב: במלכי ישראל ומשום הכי לא ישיבנו דהוא והמלך חייבין בכבוד שמים: במלכי אמות העולם סכנה איכא וסכנתא חמירא. כדפרישנא במתני': ארכונא שר בלשון יון: הפך קדל הפך עורפו ואין דרך א"ך כן אלא יוצא דרך כניסתו פניו אליו: באטלסין בשוק היכי דאיכא חטיות: רבייא גסיאים תרגום רברבייא: והוא לא ידע לא הבין ולא הרגיש מתוך שהיה טרוד ומהרהר בתלמודו: גולתיה שריעא מיניה טליתו העליון נשמטה ונפלה לארץ: וחכינא איזדהרה לה והנחש נקבה היה כורך עצמה בה לשומרה והכי איתא בפרק כיצד מעברין: דמחי והדר מחי מכה וחוזר ומכה ורש"י ז"ל פירש לפי שהעקרב מסוכן לעקוץ יותר משהנחש מוכן לנשוך: מרתיח כועס כגון שסורק: מסטיר נוטה עצמו לצד אחד שיעבור וילך לדרכו. תרגום לד סיטרא: סרטיא מסלה שהולכין בה מעיר לעיר: פלטיא רחבה שבתוך העיר שנאספין שם בני הכפרים ביום השוק למכור: חברבר בגמ' דילן קרוי ערווד ומן הנחש והצב בא שמזקקין זה עם זה ויוצא מביניהם ערווד כך מפורש בהטור והרוטב: מת מוטל על פי חורו משמע לקמן שקדם ר' חנינא למים וכתב רש"י ז"ל בהם הלכות גדולות דנעשה נס לר' חנינא ונבקע מעין מתחת עקבו והיינו מימרא דר' יצחק בן אלעזר:

**מתני'** גבורות גשמים מפרש בפ"ק דתעניות לפי שיורדין בגבורה והזכרה היינו משיב הרוח ומוריד הגשם שאינו לשון בקשה אלא לשון הזכרה ושבח: ושואלין בברכת השנים והן טל ומטר לשון שאלה ובקשה ובגמרא מפרש טעמא אמאי תקינו הזכרה בתחיית המתים: והבדלה בחונן הדעת במוצאי שבת אומר בה אתה חוננתנו וחותם בה ברכת חונן הדעת: ברכה רביעית קודם חונן הדעת אומרה ברכה לעצמה וחותם בה המבדיל בין קדש לחול: בהודאה בברכת מודים כמו על הנסים:

**גמ'** כשחר נכון מוצאו ויבא כגשם לנו וכיון דקראי סמיכי אהדדי קבעוה בתחיית המתים: ואתנה מטר על פני האדמה ולא קאמר ואתנה טל ומטר והוא אשתבע אתרוייהו: לך והתר נדרו של טל דבידך הוא ואין המתים חיים אלא בטל דכתיב כי טל אורות טלך ולא כתיב כי גשם: תפקידה תפליט לשון פליטת כליה מה שפלטה. תפיל לשון המפלת. רפאים שרפתה רוחם וכחם: אדרעיא שם מקומו דרעה: לך טל ילדותך לבניך: בדייתיקי דא תהא למיקם ולהיות. דייתיקי צוואת שכיב מרע כך מפורש בפ' שנים אוחזין: בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר משיב הרוח ומוריד הטל לא חייבוהו חכמים להזכיר אפי' בימות הגשמים ומפרש טעמא בפ"ק דתענית לפי שאינן נעצרין והך פירכא אסיפא דר' זעירא פריך דס"ל למקשן דטעמא דהיה עומד בטל והזכיר של גשם דמחזירין אותו היינו משום דלא הזכיר טל ומשום הכי פריך עלה: ומשני לא דמי ההוא דמצלי ומקל לשון קללה ג) שמזכיר שבחיו של הקב"ה רב להושיע ואומר שמוריד הגשם שמקלקל העולם והוא קללה שעושה הדבר שלא בעונתו. מקל כמו ותקל גברתה ומתרגמינן וקלת: דלא איזדכר לא טל ולא מטר אבל זה כיון שהזכיר טל אע"פ שלא אמר גשם אין מחזירין אותו וכן הסכימו התוספות פ' תפלת השחר: אם לא שאל בברכת השנים וכדאוקמינן שלא הזכיר לא טל ולא מטר: ודכוותה אם לא הזכיר וכו' בעיא היא כלומר כיון דשתיהם שויות בבריתא בהדי הדדי מי נימר דשוין הן וכי היכי דגבי ברכת השנים אומרה בשמוע תפלה הכא נמי גבי תחיית המתים אומרה בשמוע תפלה ויאמר כי אל שומע תפלות ותחנונים אתה ורב להושיע ומשיב הרוח ומוריד הגשם ומלפניך וכו': ומסיק דאומרה מכל שכן שהיא

**מאיר נתיב** א) הנה לומר כגון מן השמות שאינם נמחקים בכולם צריכים כונה. אבל ג' השמות אלו אינם כמלאים זה אלא זה בתורה. ב) בתוספות פרק תפלת השחר דף כ"ט ע"ב דס"מ בא דאידכר פירשו לשון קללה שהגשמים בימות החמה הם סימן קללה וכן פירש הבא"ח והר"ן ריש מס' תענית ובעל המאור שם פירש לשון קולא שמיקל על עצמו שלא להזכיר לא טל ולא גשם בימות החמה והכל עולה לענין אחד.

אם שאלה שהיא מדוחק אומרה בשומע תפלה אזכרה שהיא מריוח לא כל שכן: (לט.) והתניא אם לא שאל בברכת השנים או שלא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו. אמר רבי אבדומא אחוי דר' יוסי בשלא אמרה בשומע תפלה: היכן הוא חוזר כדאמר רב שמעון בר ווא בשם רבי יוחנן בראש חדש אם עקר את רגליו חוזר לכתחלה ואם לאו חוזר לעבודה אף הכא אם עקר את רגליו חוזר לכתחלה ואם לאו חוזר לשומע תפלה. א] בנינוה צרכון למעבד תענית בתר פסחא אתון שילון לרבי אמר לון לכו ועשו ובלבד שלא תשנו מטבעה של תפלה. היכן הוא אומרה ר' ירמיה סבר מימר אומרה בשומע תפלה א"ל ר' יוסי לא כן אמר רבי זעירא בשם רב הונא אם לא שאל בברכת השנים או שלא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים אומרה בשומע תפלה. ואמר לון רבי לכו ועשו ובלבד שלא תשנו מטבעת של תפלה. על דעתיה דר' יוסי היכן הוא אומרה בשש שהוא מוסיף. עד כדון צבור שיש לו שש. יחיד שאין לו שש להיכן א"ר חנינא לא כן א"ר זעירא בשם רב חונה יחיד שואל צרכיו בשומע תפלה ואלו צרכיו הן:

**והבדלה** בחונן הדעת: דמתוך שהיא חכמה קבעוה בברכת חכמה. שמעון בר ווא בעא קומי ר' יוחנן דבר שהוא נוהג ובא חכמים חלוקין עליו. א"ל על ידי שעיקרה בכוס שכחוה בתפלה. מילתיה אמרה שעיקרה בכוס. ר' יעקב בר אידי בשם רבי יצחק רבא אמרה בכוס אומרה בתפלה בשביל לזכות את התינוקות. מילתיה אמרה שעיקרה בתפלה. ר' זעירא רב יהודה בשם שמואל אמרה בכוס אומרה בתפלה. אמרה בתפלה אומרה בכוס. מילתיה אמרה שעיקרה כאן וכאן:

**ר'** אלעזר אומר בהודאה: ר' יוחנן בשם רבי מטין כר' אליעזר ביום טוב שחל להיות במוצאי שבת: ר' יצחק רבא בשם רבי הלכה כר' אליעזר ביום טוב שחל להיות במוצאי שבת. ר' יצחק בר נחמן בשם רבי חנינא בן גמליאל הלכה כר' אליעזר לעולם. ר' אבהו בשם רב אלעזר בשם רבי חנינא בן גמליאל הלכה כר' אליעזר לעולם. (לט:) א"ר יעקב בר אחא לאו בגין דאתו תרתין שמועיין אלא בגין דר' יצחק בר נחמן ור' אלעזר תרויהון בשם רבי חנינא בן גמליאל הלכה כר' אליעזר לעולם. ר' יעקב בר אחא בשם שמואל אומרה בברכה רביעית. א"ר יודן אומר מטבע הברכה ואח"כ מבדיל ואתיא כרבי דר' אמר תמה אני היאך בטלו חונן הדעת בשבת אם אין דעה תפלה מנין וכה אם אין דעה הבדלה מנין. ור' יצחק בן אלעזר אמר מבדיל ואח"כ אומר מטבע הברכה. ר' אלעזר בר הושעיא אמר ובלבד שלא יפחות משלש הבדלות. א"ר יוחנן אמרו הפוחת לא יפחות משלש והמוסיף לא יוסיף יותר משבע אבדלות. ר' לוי אמר ובלבד מאבדלות הכתובות בתורה. ר' תנחום בר סימאי נפק ואמר בשם אבוי ואפי' הבדלה אחת. וא"ר אבהו וצריך לחתים בהבדלה. ר' מנא בעי מעתה אפי' פתח במבדיל בין קדש לחול חוזר והותם כמבדיל בין קדש לחול. א"ר יוסי בר בון ולאו מברכות שפותחין בהן בברוך וחותמין בברוך הן. ר' אלעזר בן אנטגנוס בשם רבי אלעזר בר ינאי זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה עד שיבדיל ג) כמה דאת אמר אסור לאדם לתבוע צרכיו עד שיבדיל ודכוותה אסור לו לעשות מלאכה עד שיבדיל. אמר ר' זעירא ר' אלעזר בן אנטגנוס בשם רבי אלעזר בר ינאי בשם רבי יהודה בר' אם לא הבדיל במוצאי שבת מבדיל אפי' בחמישי בשבת. הדא דתימא במבדיל בין קדש לחול אבל בורא מאורי האש אומרה מיד. ר' זעירא בשם רב יהודה ר' אבא בשם אבא בר ירמיה אפי' יו"ט שחל להיות באמצע שבת אומר בין יום השביעי לששת ימי המעשה. וא"ל ר' זעירא לרב יהודה וכי ששת ימי המעשה לפניו. א"ל וכי יש טומאה וטהרה לפניו. ר' ירמיה ר' זעירא בשם רב חייא בר אשי צריך לומר החל עלינו את

הימים

א] בבבלי תענית י"ד: שלחו ליה בני נינוה לרבי כגון אנן דאפי' בתקופת תמוז בעינן מטרא. מלשון הבבלי משמע שבני נינוה היו צריכין תמיד למטר. וקשה הא לעיל שם (י') א"ר עתירה בבב' דמלדא בלא מטרא. ופירש"י באינן צריכין גשמים ע"ש. והנה נינוה גם היא באהן בבל ושוכנה על מים רבים מי חדקל. ואיך היו בני נינוה צריכים תמיד למטר מפא"כ שאר יושבי ארץ בבל. ועו"ק שלא ידוע כי נינוה נהפכה עד היסוד גם נבלי תבנה עוד הרבה מאות בשנים לפני זמנו של רבי. ע"כ נלפנ"ד כי מלת בנינוה כאן בירושלמי יש לחלק לשתים ולקרוא בני נוה. ועיר נוה היא בא"י והיו בה יהודים ונזכרה בוי"ר פכ"ג כגון חלמיש לנוה ע"ש. ונראה בבבלי היה כתוב מתחלה כנכון בני נוה, והסופרים. או שלא ידעו כי יש עיר נוה או כי כבר היה לפניהם בירושלמי מלות בני נוה מחוברות למלה אחת. הגיהו מדפסם בבבלי בני נינוה. המגיה במנכ"א. [ובעל ערוך השלם כתב נוה שם עיר רות רבה פ"ה סימן ע' קה"ר פי"ב פסוק י"ובויק"ר פ' ל"ד וכ"ה בירושלמי שבת פ"ב ה"ב ירושלמי סנהדרין פ"ג סוף ה"ה].

## פירוש מהר"ש סיריליאו

שהיא מרוחק שמתפלל לשם שיברך השנה שצריך לה: שהיא מריוח שאין נוסח הברכה אלא שמזכיר נפלאותיו של הקב"ה שכבר עשה כן. לשון אחר דבגבורות אם לא אמר לא טל ולא גשם אין מחזירין אותו ובברך עלינו אם לא אמרה מחזירין אותו: לא כל שכן ונקטינן מהכא דאומרה בשומע תפילה אבל בגמ' דילן בפרק תפלת השחר לא משמע הכי אלא דוקא ברך עלינו אם לא אמר ותן טל ומטר אומרה בשומע תפילה אבל אם לא הזכיר גבורת גשמים מחזירין אותו ואפי' דאידכר מקמי שומע תפילה וכן פסק הרי"ף ז"ל בפ"ק דתענית בהדיא: לא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו ולדידך אמאי מחזירין לימא ליה בשומע תפילה: היכן הוא חוזר כאלא אמרו בשומע תפילה: אם עקר את רגליו חוזר לבתחלה לראש התפלה ומפרש בגמרא דילן דאם אין רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו דחשיב עקר רגליו: חוזר לשומע תפלה דהם הוא מקומו א) כי היכי דלגבי ר"ח עבודה: צרכון למעבד תענית דאפי' בתקופת תמוז צריכין למטר: לכו ועשו תענית צבור: לא תשנו מטבעה של תפלה השתא משמע דהכי קאמר דבברכת השנים לא תאמרו ותן טל ומטר ואע"ג דאמרינן בפ"ק דע"ז אם בא לומר מעין כל ברכה וברכה בסוף כל ברכה וברכה אומר שאני גשם בקיץ דקללה הוא כדתנן בתעניות אבל לעולם בברך עלינו אם בא לומר ותן לנו מזונותינו ולא נהיה חרפת רעב בגיים מזכיר אבל גשם לא מדכר וטעמא דאין משנין דיחידים הוו ולקמיה מפרש לה והזיל: היכן אומרה לכתחלה כשצריכין לגשם אחר הפסח היכן אומר צרכיו ואמר ר' ירמיה בשמוע תפילה: אומרה בשמוע תפלה ומשמע דוקא [נ"ב: נומר בה תפלה כסדר הצבור אבל לשנות בה] לא: ואמר לון ר' לכו ועשו וכו' כלומר ותיקשיה לדידך דהא קאמר דלא משנינן מטבעה של תפלה ולדידך אין לך שנוי גדול מזה: על דעתיה דר' יוסי היכן הוא אומרה דהא בברכת השנים לא מצית אמרת דהא משנו מטבע כל תפלה דכל העולם שואלים טל ובשומע תפילה לא מצית אמרת דדיעבד [נ"ב: ולורך הגביר] הוא דאמרינן: בשש שהוא מוסף בתענית צבור מוסיפין שם ברכות על שמונה עשרה המפורשת בפרק סדר תענית כילד דתנן ואומר לפניהם עשרים וארבע ברכות שמונה עשרה שבכל יום ומוסיף עליהם עוד שש. ונראה בעיני דבברכה מרחם על הארץ הוא דמוסיפין אותה דמטבעה של תפלה הוא: ואלו הן צרכיו הן ודמי לדיעבד: שהיא חכמה שהכם יודע להבדיל בין טמא לטהור ובין קדש לחול: דבר שהוא נוהג ובא כלומר דבכל יום מתפללין שמונה עשרה ושבת תדירה היא ניחזי היכי תיקון אנשי כנסת הגדולה והא דאשכחן מילי טובא דלא שכיחי דנחלקו התנאים אחר מיתת רבי כגון פלוגתא דשחיטה שאינה ראויה דפליגי בה ר"מ ור"ש והילו ר' עקיבא הוה קיים לא היו פליגי דהוו שמעי לקבלתו אבל הבדלה דתדירא היכי פליגי בה תנאי וכי לא ראו נראשונים האיך היו נוהגים בה: על ידי שעיקרה בכוס שכחוה בתפלה בגמרא דילן אמרינן הכי בתחלה קבעוה בתפלה והיינו בימי עזרא ואנשי כנסת הגדולה כשעלו מן הגולה העשירו וקבעוה על הכוס ופטרו מלאומרה בתפלה ואז נשתכחה תקנת עזרא חזרו והענו כשחרב הבית ונתפזרו ולא היה להם יישוב להתקבץ לבית הועד ובימי ר' אליעזר בן הורקנוס נחרב וכשנתישבו לתקנה נחלקו בתקנה הראשונה היכן היו אומרין אותה ועל ידי בעיקרה בכוס כלומר שמה שהיו זוכרין העם מה שהיו נוהגין בימי הבית ואפי' בתר חרבן דהענו היו טורחין כשיבא להם יין ובימי ר' אליעזר ור' עקיבא אחר פטירת רבן יוחנן בן זכאי כבד עליהן העוני והוצרכו לתקן תיקון על הנצוני ולהחזירה לתפלה שנשתכחה דבימי ר' אליעזר ור' עקיבא שמדות של קיסר היו כדאיתא בפרק בתרא דמכילתין: שעיקרה בכוס ואפילו שהבדיל בתפלה מבדיל בכוס שהשתא יליאת השבת דומה לכניסתו: בשביל לזכות התינוקות שידעו תקנת עזרא שאפי' שכבר התפלל והבדיל אלא שהוא חוזר ומתפלל ללמד לתינוקות זוכרה כדי שילמדום התינוקות וכיון דקפיד אהכי ר' יעקב בר אידי שמע מינה דסבר שעיקרו בתפלה: ר' יוחנן בשם רבי מטין כר' אליעזר ביו"ט שחל להיות וכו' מפרש בפרק מי שהוציאוהו דמטין מדרש לא דרשינן ברבים אבל אורויי מורים ליחיד לעשות כר' אליעזר ביו"ט שחל להיות באחד בשבת [נ"ב: דלא נתקן ותודיענו עדיין]: הלכה כר' אליעזר ודרשינן לה בפירקא. וטעמיה דמורין כוותיה ביו"ט שחל להיות באחד בשבת שאין שם אתה חונן אבל אם יש שם אתה חונן שם אומרה דדעה והבדלה חדא מינהו: לעולם ואפי' בחול אומרה במודים: לאו בגין דאתו תרתין שמועיין הטעם שאין אנו נוהגים כר' אליעזר לאו משום שבאו בני שמועות שחולקין דלמר מטין ולמר הלכה שהרי ג"כ יש שנים מכוונין לדעת אחד שהלכה כר' אליעזר לעולם אלא משום דאמרי לה בשם רבי חנינא בן גמליאל ורבי חנינא בן גמליאל לא חשיב לגבי דרבי דנכדו הוה ואשכחן דסבר רבי כת"ק וכדלקמיה [נ"ב: וקי"ל הלכה כרבי מחבירו וכל שכן מבן בנו דר' גמליאל אבי ר' חנינא בנו דרבי הוה כדאמרינן באשכבתא דרבי שמעון בני חכם גמליאל בני נשיא והיינו דאמרינן פ"ק דנדה דר' אליעזר קשים מיניה טובא ג) כנ"ל ורבינו האי גאון כתב דחבירו דסומכוס הוה וא"כ חבירו דר"מ הוה]: אומרה בברכה רביעית בין בחול בין ביו"ט וכדמפרש ר' יודן ור' יצחק בן אלעזר: אומר מטבע הברכה ביו"ט אחר השבת באתה בחרתנו ומבדיל בה והודיענו ותלמדנו. ובחול אומרה מטבע הברכה של אתה חונן ואח"כ מבדיל: ואתיא כר' לעיל איתא בפרק תפלת השחר [נ"ב: וקי"ל כר' יודן]: לא יפחות משלש מפרש בפרק ערבי פסחים המבדיל בין קדש לחול ובין אור לחושך ובין ישראל לעמים: לא יוסיף יותר משבע התם מפרש להו תלה דאמרן ובין לויים לישראל דכתיב ביום ההוא הבדיל ה' את שבט הלוי ובין כהנים ללוים דכתיב ובני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן וגו'. ובין טמא לטהור ובין מים העליונים לתחתונים דכתיב בהו הבדלה והיינו דקאמר ר' לוי ובלבד הבדלות הכתובות בתורה: ר' תנחום בר סימאי התם קרי ליה בנן של קדושים: וצריך לחתום בהבדלה מעין פתיחה דהיינו בין יום השביעי לששת ימי המעשה: מעתה אפי' פתח במבדיל בין קדש לחול ולא אמר אלא הבדלה אחת: חוזר וחותם וכו' והא כפל דבר הוא. ור' יוסי בר בון מפרש לקושיית ר' מנא דאקשי למ"ד דבחדא סגיא דהא מאוקן שפותחין בברוך וחותמין בברוך הכי איתא התם בפסחים שחותמין בה וכל ברכה שחותמין בה הטעם משום שמאריכין בה כדאיתא בפ"ק דכתובות ואם אתה אומר דבחדא סגיא האיך חותמים בה: כמא דאת אמר אסור לתבוע צרכיו עד שיבדיל דמשום הכי תקינו נמי לאומרה בחונן הדעת ודכוותה וכו': אפי' בחמישי בשבת בפרק ערבי פסחים מסקינן דדוקא עד רביעי אבל מרביעי ואילך גבי שבת הבאה מתחשיב: אומרה מיד ואם לא ברך בורא מאורי האש במוצאי שבת שוב אינו מברך וטעמא משום דבמוצאי שבת תחלת ברייתו הוא כדאמרינן בפרק מקום שנהגו: וכי יש טומאה וטהרה לפניו ואם בא לומר שבע יכול לומר והיינו משום דסדר הבדלות

מאיר נתיב א) וקי"ל הלא יש לחלק דגבי ר"ח עיקר תקנתם בעבודה אבל הכא עיקר תקנתם בברכת השנים.· ובאמת פלוגתא דרבוותא היא דבבלי פרק תפלת השחר דף כ"ט ע"א אמרו שתם מחזירין אותו אם לא הזכיר שאלה בברכת השנים ואידכר בתר שומע תפלה ולא אמרו להיכן הוא חוזר אם לשומע תפלה או לברכת השנים. ופסק הרמב"ם פ' י' מהלכות תפלה הלכה ט' בשוא חוזר לברכת השנים. ונראה שהרמב"ם סובר דהירושלמי דהכא פליג אגמרא דילן וכיון שבגמרא דילן אמרו סתם מחזירין אותו היינו מקום עיקר התקנה והיא ברכת השנים וכן כתב הכ"מ שם וכתב עוד שזו דעת הרי"ף והראב"ד והרא"ש. אבל רבינו האי גאון והתוספות פ' תפלת השחר דף כ"ט ע"ב ד"ה אם לאדכר וכו' פסקו כהירושלמי דהכא דחוזר לשומע תפלה. וכתב הרא"ש בפרק תפלת השחר סימן י"ד דמהלכות גדולות משמע שחוזר לברכת השנים ומביא ראיה לדבריהם מהאי דפרק אין עומדין דף ל"ג ע"א דטעה בזו ובזו חוזר לראש וכן הכא חוזר לראש והיינו לברכת השנים. ב) ורש"י בנדה (ח':) אומר שרבי חנינא בן גמליאל הוא בנו של רבן גמליאל דיבנה ועי' תוס' שם ד"ה והא קיים. ג) נראה בנוסחת המהרש"ם נכונה דמשום דתקינו קודם הביעת צרכיו מכב"כ דאסור לעשות מלאכה קודם אבל לפי נוסחת ספרים הנדפסים קשה להבין מאי זאת אומרת ונדחקו המפרשים בפירוש דברים אלו. ועיין בתשובות הרבב"א סימן תפנ"ט דמהוכח נראה שהיתה לו נוסחת ספרים הנדפסים ואין נפקא מינה לדינא ויש להביא ראיה מדברי הירושלמי אלו נגד דברי רבינו ירוחם מביאם הבית יוסף טור אורח חיים סוף סימן רצ"ט והכת"א בש"ע שם שקודם הבדלה רק מלאכה גמורה אסורה כגון אורג וכותב אבל לא הדלקת נר או הוצאה מרשות לרשות. אבל מדברי הירושלמי אלו משמע שתביעת צרכיו אסור קודם הבדלה ובכל שכן כאלו דברים

הימים ששת ימי המעשה הבאים לקראתנו לשלום. ר' א:א מוסיף ותשמיענו בהם ששון ושמחה. ר' חזקיה בשם רבי ירמיה הביננו ולמדנו. ר' חזקיה בשם רבי ירמיה העונין אמן צריכין ליתן עיניהם בכוס ועיניהם בנר. ואמר ר' חזקיה בשם רבי ירמיה ארבעה מינין שבלולב ניטלין דרך גידוליהן:

**מתני'** האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך מודים מודים משתקין אותו. העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה. ומהיכן הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה זה:

**גמ'** (מ.) ר' פינחס בשם ר' סימון שהוא כקורא תגר על מדותיו של הקב"ה על קן צפור הגיעו רחמיך ועל אותו האיש לא הגיעו רחמיך. ר' יוסי בשם רבי סימון שהוא כנותן קצבה למדותיו של הקב"ה עד קן צפור הגיעו רחמיך. אית תנאי תני על. ואית תנאי תני עד. מאן דאמר על מסייע לר' פינחס ומאן דאמר עד מסייע לר' יוסי. ר' יוסי בר בון אמר לא עבד טבות שעושה למדותיו של הקב"ה רחמים. ואילין דמתרגמין עמי בני ישראל כמא דאנא רחמן בשמיא כן תהוון רחמנין בארעא תורתא או רחלא יתה וית ברה לא תכסון תרויהון ביומא חד לא עבדין טבית א] שהן עושין מדותיו של הקב"ה רחמים:

**מודים** מודים משתקין אותו: א"ר שמואל בר רב יצחק משום (תהלים ס"ג) כי יסכר פי דוברי שקר הדא דתימא בצבור אבל ביחיד תחנונים הן:

**העובר** לפני התיבה וטעה וכו': ר' יוסי בר חנינא בשם רבי חנינא בן גמליאל טעה בשלש ברכות הראשונות חוזר בתחלה. אבא בר בר הנה גניבא בשם רב טעה בשלש [ברכות] אחרונות חוזר לעבודה. ר' חלבו רב חונה בשם רב טעה בשלש ברכות הראשונות חוזר בתחלה בשלש ברכות אחרונות חוזר לעבודה טעה [באמצעיות] ואינו יודע להיכן טעה חוזר למקום הברור לו: ר' אחא ור' יודה בן פזי יתבין בחד כנישתא אתא ועבר חד קומי תיבותא ואשגר ברכה חדא אתון ושיילון לר' סימון. ואמר לון ר' סימון בשם רבי יהושע בן לוי שליח צבור שהשגיר שתים ושלש ברכות אין מעלין א) אותו. אשכח תנאי ופליג דאמר רב יהודה אמר רב לכל אין מעלין אותו חוץ ממי שלא אמר מחיה מתים ומכניע זדים ובונה ירושלם אני אומר מין הוא. שמואל הקטן עבר קומי תיבותא ואשגר מכניע זדים בסופה שרי משקיף עלה ב' וג' שעות ב) אמרין ליה לא שיערו חכמים כך. ר' יעקב בר אחא רבי שמעון בר אבא בשם רבי אלעזר ספק הזכיר של ראש חדש ספק לא הזכיר מחזירין אותו ג): להיכן הוא חוזר שמעון בר ווא בשם רבי יוחנן אם עקר את רגליו חוזר לכתחלה ואם לאו חוזר לעבודה. אמר רבי יהודה בן פזי הסיע דעת כמי שעקר את רגליו. ואילין תחנוניא צריכא: רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא בשם רבי יוחנן היה קורא בתורה ונשתתק זה שהוא עומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון. אם אומר אתה ממקום שפסק הראשונים נתברכו לפניהם ולא נתברכו לאחריהן. והאחרונים נתברכו לאחריהם ולא נתברכו לפניהם. וכתיב (תהלים י"ט) תורת ה' (מ:) תמימה שתהא כולה תמימה. תני לא יהו שנים קורין בתורה ואחד מתרגם. אמר רבי זעירא מפני הברכה והתני לא יהו שנים מתרגמין ואחד קורא אית לך מימר מפני הברכה אלא משום שאין שני קולות נכנסין לתוך אוזן אחת. תני שנים קורין בתורה ואין שנים מפטירין בנביא. אמר רבי עולא קרויות בתורה ואין קרויות בנביא:

**ולא** יהא סרבן וכו': אמר רבי יהושע דרומיא שלשה דברים רובן ומיעוטן רע ובינוניתן יפה השאור והמלח והסירוב. בתחלה מסרב שנייה מעמעם והשלישית רץ ובא. רבי הונא הוה בחדא כנישתא עאל חזנא דאטרה על חד דייעול ולא קביל עלוי בסיפא אתא לגבי רבי אלעזר אמר ליה לא יכעוס מרי עלי בגין דלא הוינא מיתער לא עלית אמר ליה עלך לא כעסית אלא על הדין דאטרה. בטיטיי אשתתק באופניא אתין ושיילון לרבי אבון אמר לון רבי אבון בשם רבי יהושע בן לוי זה שעובר תחתיו יתחיל ממקום שפסק. אמרין ליה והא תנינן מתחלת הברכה שטעה זה אמר לון מכיון דעניתון קדושתא כמי שהוא תחלת ברכה:

**מתני'** העובר לפני התיבה לא יענה אחר הכהנים אמן מפני הטירוף ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו. ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי. המתפלל וטעה סימן רע לו. ואם שליח צבור הוא סימן רע לשולחיו ששלוחו של אדם כמותו. אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא שהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי

א] אולם אנחנו בתרגום יונתן בן עוזיאל תירגם גם כן.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

הבדלות הוא מונה: מוסיף גבי הבדלה של כוס: הביננו ולמדנו והיינו שאומרין ומדובקים בת"ת וחנונים בדעה והשכל מאתך [נ"ב: וכדאמר לעיל אם אין דעה אין הבדלה]: צריכין ליתן עיניהם בכוס והכי נמי אמרינן גבי כוס של ברכה בסוף פ' שלשה שאכלו וטעמא כי היכי דלא נוסח מיניה דעתיה: ניטלין דרך גידוליהן כדרך שהן גדלין באילן מקום איתוכן למטה וראשי תמרותיהן למעלן והכי איתא נמי בפרק לולב הגזול:

מתני' האומר בתפלתו: על קן צפור יגיעו רחמיך מגיעין רחמיך אנשים שהיו מתכונין להעמיק בלשון תחנונים ואומרים רחום וחנון אתה ועל קן צפור הגיעו רחמיך באמרת שלח האם. או שאמר על טוב שאתה עושה לנו יזכר שמך או שאמר מודים מודים משתקין אותו. וטעמא דקן צפור בגמרא מפרש וטעמא דעל טוב יזכר שמך מפרש בגמרא דילן משום דמשמע על הטובה ולא על הרעה ותנן לקמן חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה. וטעמא דמודים מודים מפרש בגמרא משום כי יסכר פי דוברי שקר דמשמע שתי רשויות ואמרינן בגמרא דילן [נ"ב: דגבי ק"ש נמי משתקין ומשמע התם] דיש חילוק בין כשכופל התיבה בין כשאומר הפסוק וכופלו ופירש רש"י ז"ל דכשאומר פסוק וכופלו משתקין והכא נמי כאומר מודים אנחנו לך וכופלו. ובגמרא בבלית דפריך ודילמא מעיקרא לא כיון דעתיה וכו' משמע כן. וכן משמע בגמרא דהכא דאמרינן אבל ביחיד תחנונים הם שמתחנן וחוזר ומתחנן ולא משמע אלא כשאומר ענין שלם וכופלו: סרבן מסרב. לפי שהאחר יורדין לפני התיבה כשאומרים לו לך רד צריך לסרב כלומר איני כדאי לכך כדאמרינן לקמן בשמעתין אבל זה לא יסרב שנראה הוא שתהא התפלה מופסקת כל כך: מתחלת הברכה שטעה זה אם דלג אחת מן הברכות ואמר אחרת ואינו יודע לחזור ולאחוז סדרו יתחיל העובר במקומו אותה ברכה שדלג זה מתחלתה ואומר משם ולהלן [נ"ב: ומפרש בגמרא דהיינו כשטעה באמצעיות]:

גמ' קורא תגר מתרעם וחוטא [נ"ב: דאמר לקמן נרה ויגון וכו']: עד קן צפור ותו לא והלא אפי' ביצי כינים זן ומפרנס: שעושה למדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזרות פירש רש"י ז"ל על מדותיו מצותיו והוא לא לרחמים עשה אלא להטיל על ישראל חוקי גזרותיו שהן עבדיו ושומרים גזרותיו וחוקיו ואף בדברים שיש לשטן להשיב עליהן ולומר מה צורך במצוה זו: ואשגר חד ברכה והשמיט: אין מעלין אותו אין מסלקין לומר שבמרד השמיטה: ופליג מחלק שיש ברכות שמסלקין אותו באותן ברכות שהמינים מדקדקין בהן דהיינו תחיית המתים: מכניע זדים ברכת המינין: שרי משקיף עלה שהתחיל לזכור אותה. משקיף תרגום השקיפה אסתכי וכן תרגום מלפה שכותא: ושהה שתים ושלש שעות ואמרו לו לא שיעורו חכמים כך להמתין לו כל כך והטעם שהמתינו לו ולא סלקוהו דלא שכח אלא הסוף אבל אתחולי אתחיל בה והכי איתא בגמרא דילן: הסיע הדעת כיון שהסיח דעתו שלא לומר עוד תחנונים אע"פ שלא עקר רגליו כעקר דמי: ואילין תחנוניא צריכא מי שלא היה רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אלא פעם אומרן ופעם אינו אומרן והיום בר"ח אמרן ועד שלא סיים נזכר שלא אמר ר"ח מי אמרינן לא עקר מיקרי או דילמא עקר מיקרי ולא אפשיטא: ונשתתק ונאלם: ממקום שהתחיל הראשון הך מימרא מתפרשית בתר דתקינו בכל העולם מברכין והראשון כיון שנשתתק איכא הסיע הדעת דכי ברך בתחלה על דעת שיקרא בפה הוא דבירך וכיון שנאלם איכא היסע דעתו וברכה ראשונה שברך לא קיימא אקראי שלא קרא כדאמרינן לעיל דהסיע הדעת כעקר רגליו דמי הילכך אין תימא ממקום שפסק ויסמוך על הברכה שבירך אותו שנשתתק הרי האחרונים נתברכו לאחריהם ולא לפניהם דברכת הראשון שהסיע דעתו מלקרות לא קיימא אקראי בתראי הילכך לא נתברכו הילכך צריך לחזור ולקרות כל הראשונים ויסמוך על ברכתו של ראשון ומשניא אותה ברכה כאלו הוא גופיה בירך דשומע כעונה וכן נראה דעת הרמב"ם ג) דלא יחזור ויברך ולבסוף מברך וכגון שהיתה פרשה של ה' פסוקים דאין מפסיקין אותה לשנים וכבר קרא שיעורו מקודם ונשתתק וידענו דכלהו חמשה הוא קרי להו ראשון [נ"ב: אי נמי שהיה ידוע להן כמה קורא כל אחד ואחד ויודע היכן מתחיל והיכן מסיים] דאי בענין אחר מנא לן דהני אחרונים קרי להו קמא דנסמוך להו אברכה דקמא דילמא לא קרי להו וכי תימא ואמאי לא מוקי כגון דלא קרא אלא פסוק אחד ומיחייב למקרי הו שנים ליתא דאי הכי לא קרא הראשון שיעורו ופשיטא דחוזר מתחלה דתנן מהיכן מתחיל מתחלת ברכה שטעה זה והיכי אמרינן אין תימא ממקום שפסק: שנים קורין ואחד מתרגם אפילו באחד מתרגם אין קורא אלא אחד אותו שעומד לקרות בתורה ואין שליח צבור קורא עמו: מפני הברכה שיברכו השניים ונראה כשתי רשויות: שנים קורין בתורה כדמפרש עולא קרויות בתורה שמפסיק זה ואחד קורא זה מה שאין כן בנביא דאין מפטיר זה ומפסיק וחוזר ומפטיר זה אלא אחד הוא דגומרה: בתחלה מסרב כשאומרים לו לך התפלל יעשה עצמו כאינו רוצה כלומר איני כדי: מעמעם כמו מגמגם כלומר מזמין עצמו ומראה שאינו רוצה והוא רוצה: חזנא מתעסק בצורכי צבור: בגין דלא הוינא מיתער שלא הייתי מיושב ולעורר כוונתי ולהתפלל על הצבור: בטיטאי שם אים: כמו שהיא תחלת ברכה [נ"ב: לאו ברוך חשיב תחלת ברכה] ואין צריך לחזור לראש ברכת יוצר:

מתני' העובר לפני התיבה הסודר קריאת שמע בברכותיה לפני העם קרוי פורס על שמע ושליח צבור החוזר שמונה עשרה קרוי עובר לפני התיבה דהיו שולחין להסדיר התפלה לחסיד והגון שבקהל כדי שיכוין לבו למקום: לא יענה אמן אחר הכהנים דבשעה שנושאין הכהנים כפיהן צריכין הצבור לענות אמן בסוף כל ברכה וברכה דהיינו סוף כל פסוק ופסוק וקתני הכא דהעובר לפני התיבה דהיינו השליח צבור לא יענה אמן מפני הטירוף שלא תטרף דעתו ויטעה וכשסיימו מקרא הראשון הוא צריך להתחיל ולומר להם המקרא השני ולומר לפני הכהנים כל תיבה ותיבה בפני עצמה ובעונתו אמן לא יכול לכוין מהר ולהתחיל מקרא שלאחריו: ואם אין שם כהן אלא הוא זה שעבר לפני התיבה: לא ישא את כפיו שמא לא יוכל לחזור לתפלתו ולכוין להתחיל בשים שלום שדעתו מטורפת מאימת הצבור: ואם הבטחתו וכו' כלומר אם בטוח הוא שאין דעתו מטורפת רשאי ואין כאן משום מפסיק בתפלה: סימן רע לו

מאיר נתיב א) בספרים הנדפסים איתא אין מחזירים אותו ופירשו המפרשים דהירושלמי מחלק בין יחיד לצבור. יחיד מחזירים אותו ושליח צבור אין מחזירים אותו מפני טורח הציבור וכן כתבו הגהות מיימוניות פ' י' מהלכות תפלה הלכה א' ולפי נוסחת הספרים הנדפסים פלוגתא יש בין גמרא דילן ובין הירושלמי דאיתא בגמרא דילן סוף פרק תפלת השחר דף ל' ע"ב טעה ולא הזכיר ר"ח וכו' מחזירין אותו וכו' א"ל ר' יוחנן ובצבור שנו ופירשו בה"ג והרי"ף ושאר פוסקים משמע דדוקא בהא הוא דאין מחזירין את הש"ץ הא אם טעה בכל שאר מקומות מחזירין אותו כיחיד. וגם להרמב"ם ז"ל בתשובה מביאו הב"י בטור אורח חיים סימן קכ"ו היתה לו גירסא המשובשת של ספרים הנדפסים. וז"ל אע"ג דמשמע מדברי הירושלמי שיש לחלק בין ש"ץ ליחיד בשטעה והשמיט אחת מן הברכות כדגרסינן בר"פ (צ"ל בס"פ) אין עומדין ש"ץ שהשגיר ב' או ג' ברכות אין מחזירין אותו וכו' מ"מ כיון דלא מצינו כן בגמרא ולא חילקו בין ש"ץ ליחיד אין לנו אלא כגמרתנו עכ"ל אבל לרבינו הטור במקום הנזכר היתה לו כעין נוסחת המהרש"ם וז"ל ירושלמי ש"ץ שדלג ב' או ג' ברכות אין מסלקין אותו וכו' ויודע דאין מעלין ואין מסלקין עולה לענין אחד. ב) גירסת ספרים הנדפסים אין לה הבנה ונדחקו בה המפרשים מאוד אבל נוסחת המהרש"ם היא כעין גמרא דילן דף כ"ט ע"א ועיין בפירושו. ג) עיין בביאורי הגר"א לש"ע א"ח סימן קכ"ב ס"ק י' שמביא דברי הירושלמי אלו להלכה ודלא כרמ"א שם. ד) עיין בכסף משנה פ' י"ב מהל' תפלה הלכה ו' ובבית יוסף טי"ר ש"ע א"ח סימן קמ"ג שנדחק מאוד ליישב שיטת הרמב"ם אבל הב"ח כתב שם כעין פי' מהרש"ם וז"ל הב"ח וטעמו (של הרמב"ם) שהברכה שבירך לפניו אותו שנשתתק היה מברך בעד עצמו ובעד כל הצבור ולכן שעומד תחתיו וקורא אינו חוזר ומברך דהויא ברכה לבטלה כיון שיוצא בברכה שבירך הנשתתק אבל במה שקרא הנשתתק אע"פ דמן הדין כיון שהיתה קריאתו בעד כל הצבור א"כ להתחיל אלא ממקום שפסק מ"מ מטעם דכתיב תורת ה' תמימה צריך שיתחיל ממקום שהתחיל הראשון שנשתתק ומברך בסוף.

חי וזה מת. אמרו לו מנין אתה יודע אמר להן אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף:

**גמ'** תני הפורס על שמע. והעובר לפני התיבה. והנושא את כפיו. והקורא בתורה. והמפטיר בנביא. והמברך על אחת מכל מצות האמורות בתורה. לא יענה אמן אחר עצמו ואם ענה הרי זה בור. אית תנאי תני הרי זה בור. ואית תנאי תני הרי זה חכם. אמר רב חסדא מאן דאמר הרי זה חכם בעונה בסוף ומאן דאמר הרי זה בור בעונה על כל ברכה וברכה. אמר רבי חנינא שנים (מא.) ישראל ואחד כהן ממצעין את הכהן. אימתי בזמן שכולן שוין. אבל אם היה אחד מהן תלמיד חכם ממצעין את החבר. אמר רבי יהושע בן לוי מימי לא ברכתי לפני כהן ולא הנחתי ישראל לברך לפני. רבי יודה בן פזי בשם רבי אלעזר כל כהן שהוא עומד בבית הכנסת ואינו נושא את כפיו עובר בעשה. רבי יודה בן פזי כד הוה תשיש הוה חזיק רישיה וקאים ליה אחורי עמודא. רבי אלעזר נפיק ליה לברא. רבי אחא רבי תנחום בר חייא בשם רבי שמלאי עיר שכלה כהנים כולן נושאין את כפיהן למי הן מברכין לאחיהן שבצפון לאחיהן שבדרום לאחיהן שבמזרח לאחיהן שבמערב ומי עונה אחריהן אמן הנשים והטף: תני אבא בר בנימין העומדין לאחורי הכהנים אינן בכלל ברכה. העומדים לפני הכהנים. א"ר הייא בר אבא אפילו חומה של ברזל הברכה מפסקתה א). העומדין מן הצדדין נשמעינה מן הדא דתנינן תמן נתכוון להזות לפניו והזה לאחריו לאחריו והזה לפניו הזייתו פסולה. לפניו והזה על הצדדים שלפניו הזייתו כשרה הדא אמרה אף העומדין מן הצדדין בכלל ברכה הן. אמר רב חסדא וצריך שיהא החזן ישראל. רב נחמן בר יעקב אמר אם היה כהן אחד אומר כהן ואם היו שנים אומר כהנים. אמר רב חסדא אפי' כהן אחד אומר כהנים שאינו קורא אלא לשבט:

**המתפלל** וטעה וכו': רב אחא בר יעקב אמר ובלבד באבות:

**אמרו** עליו וכו': תניא מעשה ברבן גמליאל שחלה בנו ושלח שני תלמידי חכמים אצל רבי חנינא בן דוסא לעירו אמר להן המתינו לי עד שאעלה לעלייה ועלה לעלייה וירד אמר להן בטוח אני שנינוח בנו של רבן גמליאל מחוליו וסיימו באותה שעה תבע להן מזון. אמר רבי שמואל בר נחמני אם כיוונת את לבך בתפלה תהא מבושר שנשמעה תפלתך. ומה טעם (תהלים י') תכין לבם תקשיב אזנך. אמר רבי יהושע בן לוי אם עשו שפתותיו של אדם תנובה יהא מבושר שנשמעה תפלתו. מה טעם (ישעיה נ"ז) בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו לרחוק אלו בעלי תשובה לקרוב אלו החסידים:

## הדרן עלך אין עומדין

**כיצד מברכין** על הפירות על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בורא פרי הגפן. ועל פירות הארץ ה"א אומר בורא פרי האדמה חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ ועל הירקות הוא אומר בורא פרי האדמה. רבי יהודה אומר בורא מיני דשאים:

**גמ'** (מא:) כתיב (תהלים כ"ד) לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה הנהנה כלום מן העולם הזה מעל עד שיתירו לו המצות. אמר רבי אבהו כתיב (דברים כב) פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם העולם כלו ומלואו עשוי ככרם ומהו פדיונו ברכה. רבי חזקיה רבי ירמיה ר' אבון בשם רבי שמעון בן לקיש (תהלים טז) אמרת לה' ה' אתה טובתי בל עליך אם אכלת וברכת כִּבְיָכוֹל *) משלך אכלת. דבר אחר טובתי כל עליך מבלה אני טובתי בגופך. דבר אחר יובללו כל הטובות ויבאו עליך. אמר רבי אחא מהו בל עליך שאיני מביא טובה על העולם מבלעדיך. כמה דאת אמר (בראשית מא) ובלעדיך לא ירים איש את ידו וגו': תני רבי חייא (ויקרא יט) קדש הלולים מלמד שהוא טעון ברכה לפניו ולאחריו. מכאן היה רבי עקיבא אומר אסור לאדם לטעום כלום עד שיברך. רבי חגי ורבי ירמיה סלקון למי הטאתא א] קפץ רבי חגי וברך

*) עיין ענוך הכלס ענך יכל ב' מס בהאליך בזה.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

לו בגמרא מפרש דדוקא באבות שהוא תחלת תפלה רמז הוא שאינו חפץ בכן: אם שגורה תפלתי אם סדורה תפלתי בפי במרוצה ואיני נכשל ותחנתי נובעת מלבי אל פי כל מה שאני חפץ להאריך בתחנונים: שהוא מקובל החולה מלאך הן לפני ה': מטורף אינו מקובל:

גמ' הפורס על שמע שעונה אמן אחר הבוחר בעמו ישראל באהבה [נ"ב: שהיא ב' ברכות] שכבר כתבנו למעלה בפ"ק בשם רבינו האי גאון ז"ל דלא נתקנו הני ברכות לק"ש הילכך לעונת אמן רשאי וחכם הוי הילכך מה שכתב הרמ"ה ז"ל דהעונה אמן הוי טעות ובורות והוי הפסק בדבר שלא היה לו להפסיק כבודו במקומו מונח. ועוד למדני מכאן שדברי הרמב"ם ז"ל אמת בפירושו פורס על שמע דהיינו שעורך הברכות לפני העם. והם שומעין ומוציאין עצמם בסדור ברכותיו דהכי משמע הכא דאתאי ברכות שלפניה קורא פורס וקאמר דיש פורס שעונה והוא בור ויש פורס והוא חכם ומפרש בעונה בסוף הברכות הוא דהוי חכם ואם עונה על כל ברכה וברכה הוי בור ואי כפירוש הראב"ד ז"ל לא הוי פורס אלא ברכה ראשונה ותו לא: שנים ישראל ואחד כהן כגון בתענית צבור דבעינן שלשה כדילפינן ממשה דכתיב ואהרן וחור תמכו בידיו וגו' ואמרינן במס' דרך ארץ היו שלשה מהלכין הגדול באמצע ומשום הכי מכבדין את הכהן וממצעין אותו: שכולן שוין כלומר שהכהן נמי תלמיד חכם: ממצעין את החבר תלמיד חכם כדאמר בעלמא כל תלמיד חכם שמברך לפניו כהן ואפי' כהן גדול עם הארץ אותו תלמיד חכם חייב מיתה: עובר בעשה ושמו את שמי ובגמ' דילן אמרינן בג' עשה כה תברכו אמור להם ושמו את שמי: עיר שכולה כהנים כולן נושאין כפיהם: למי הן מברכין לאחיהן שבצפון אע"פ שאינן בבית הכנסת והתם מפרש לעם שבשדות ודוקא משום דאניסי שאין יכולין לבא שהן עסוקים במלאכתם אבל בענין אחר לא [נ"ב: ובגמ' דילן מפלגינן א] בי איסתיור עברה]. [נ"ב: אית דלא גריס אלא לאחיהם שבדרום ואחיהם שבצפון ותו לא וליכא דקרא נקט דכתיב גבי גליות אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי. וכן כתיב עורי צפון ובואי תימן]: העומדים לאחורי הכהנים והם תוך בית הכנסת לא אניסי ואין הברכה חשובה עליהן לעקור רגליהן ולבא לפני הכהנים ולהיות מתברכין פנים כנגד פנים כדין הילכך אינן בכלל ברכה: הברכה מפסקתה למחילה דאין המחילה עומדת בפני הברכה והכי איתא בפרק אלו נאמרין מחילה מאי ת"ש דאמר ר' יהושע בן לוי אפי' מחילה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים: העומדין מן הצדדים מאי מי הוו בכלל הברכה: נשמעינה מן הדא דתנינן במס' פרה פי"ב: והזה לאחריו ואף שם היו כלים הצריכין הזאה: הזאתו פסולה דבעינן טובה לטהרה דכתיב והזה הטהור על הטמא עד שיתכוין: על הצדדין שלפניו לצדדין שיש ממנו ולהלן ולא לצדדין שיש ממנו ולאחוריו והכא נמי שעומדין בצדדין של כהן הימנו ולהלן בכלל ברכה הן דכלפניו דמי אבל שלאחר הימנו אע"פ שאינו אחריו ממש כלאחריו דמי: וצריך שיהא החזן ישראל דתניא בספרי אמור להם מלמד שהחזן אומר להם אמרו וחזן הוא המתעסק בצורכי בית הכנסת ולא שליח צבור והיינו הקורא כהנים ואם נאמר דקאי אקריאת מלות לכהנים מלי קאי אשליח צבור דהא תניא בסיפרי שליח צבור אומר להם כל מלה ומלה: אומר כהן שיעלה לדוכן וזה יאמר לו המתעסק בצורכי בית הכנסת: באותה שעה תבע מזון בגמרא דילן אמרינן באותה שעה חולנתו חמה ושאל לנו מים לשתות ופירש רש"י ז"ל באותה שעה ניטלה מגופו החמה לשון חלץ מהם: שפתותיו של אדם עושות תנובה שמה שמחשב בלבו הכין הקב"ה לשונו ואמרו כרצונו יהא מבושר לשלום: בורא לשון בריאות: לרחוק אלו בעלי תשובה בחטאו ונתרחקו וחזרו: לקרוב אלו החסידים שמעולם לא נתרחקו וכן דרשה דריש לה ר' אבהו בגמ' דילן וסבר במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד:

הדרן עלך פרק אין עומדין בס"ד:

**כיצד מברכין** כיון דתנא כיצד מברכין משמע דכבר שנה חייב אדם לברך על הפירות. ונראה דאקרא קאי דמחייב לברך אשבעת המינין דכתיב ארץ חטה ושעורה ובתרייהו כתיב ואכלת ושבעת וברכת וכיון דמברך לאחריהן כל שכן דמברך לפניהן דכשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן וכיון דגלי בהו רחמנא דמחייב ה"ה באחריני [נ"ב: ועוד נראה נכון דהיינו דקא בעי בגמרא [בבבלי בכמה מקומות] מנה"מ ומהדר דקאי אקרא דקדש הלולים מלמד שטעונין ברכה פירות האילן מכי שריין באכילה לפניהם ולאחריהם]: חוץ מן היין דמתוך חשיבתו קבעו לו ברכה לעצמו שמזכיר בברכה שם האילן שנתן הפרי בהדיא מה שאין כן בשאר פירות שאומר עץ סתם ואפי' בגפן עצמו כשאוכל ענבים אומר בורא פרי העץ מפני שבענבים אינו ניכר חשיבות הפרי יותר מכשאוכל תפוחים או שאר פירות אלא כששותה היין ניכר מעלת הפרי: פירות הארץ כגון קשואים ואבטחין וכיוצא בהן שהן פרי כמו גבי אילן ובאורז פליגי אמוראי: על הירקות כגון חזירין ונטוטות וכרפס שאדם אוכל עשבן וירקן ומשום הכי פליג ר' יהודה הכא ואמר בורא מיני דשאים. דשא הוא עשב שיש לו קומה בקלחו וכן כתיב נגלה חציר ונראה דשא שלאחר שעת החציר וכמה אז נראו בעלי דשא. וכל מיני ירק שאדם אוכל הן בעלי דשא כן נ"ל נכון ואמת [נ"ב: והא דתני רישא לשון רבים מברכין ולסוף לשון יחיד לאשמועינן דלא שנא רבים ולא שנא יחיד ברכתן שוה דאין מזמנין על הפירות]:

גמ' שיתירו לו המצות שמלות מתירות לו האכילה שברך בתחלה ובסוף או מלה בליל פסח ומרור ויין לקידוש ולהבדלה: כביכול כך כתוב כאן כמו באותו שהשכל יכול לומר בו כן: משלך אכלת והכי קאמר טובתי בל עליך אמר דוד לנפשו כאשר אמרת לבורא אדני אתה בברכתך [נ"ב: תוכל לומר לו נמי טובתי הייתי ונחת רוחי כמו וייטב בעיניו כלומר] טובתי ששבעתי והנאתי אינה שלך. לשון אחר הבורא קאמר טובתי אין לי תביעה עליך שכבר אמרת לי אדני אתה שברכתני: מבלה אני וכו' ובל לשון לא בלו שלמותיכם ונעלך לא בלתה כלומר לא יפסק טובי ממך: יובללו כל הטובות לשון בלולה בשמן: מבלעדיך ותיבת בל עולה לשנים בל בל עליך ולמ"ד עליך מקום דל"ת כמו על מעל הפתח במקום עד: סלקון למי חטאתא כן מצאתי בספר מדוייק והן מי חטאת והיו עדיין נמצאין מי חטאת בזמן האמוראים כדאמרינן בנדה פ"ק

א] בבבלי סוטה דף ל"ח ע"ב הנוסחא הא דאיסתייר בי עברה הא דלא איסתייר בי עברה וכן נ"ל כאן. ופירש"י שם איסתייר בי עברה מקצתן עולין לדוכן והעברה עונין אמן. לא איסתייר בי עברה לא חביב לברכה לאודייהו הלכך כולן עולין ומברכין לאחיהם שבשדות.

## מאיר נתיב

א) בדפוס וויניציאה איתא „מפסקת" ובמלואה צריך לומר מפסקתה (כמו בהכ"י שלנו) ופירושה כפירש מהרמ"ם שהברכה בוקעת אפילו דרך חומה של ברזל. והכונה אחת היא עם דברי ר"ח בר אבא בירושלמי גיטין (הל' ה' מ"ע) [פ"ה ה"ע] שאמר שם אפי' חומה של ברזל אינה מפסקת. כאן יאמר שהברכה מפסקת חותכת את החומה ובגיטין יאמר שהחומה אינה מפסקת (אינה חותכת) את הכהנים המברכים מהמתברכים. והנה המדפיסים האחרונים מילאו את מלת „מפסקת" שהיתה לפניהם בדפוס וויניציאה שלא כהוגן, והדפיסו „מפסקתן" והיה קשה להם משא הירושלמי דהכא אירושלמי דגיטין. שם יאמר שהחומה אינה מפסקת. וכאן אמר מפסקתן. פי' החומה מפסקת אותן את המתברכים. ולכן הגיה של"ל גם כאן אין הברכה מפסקתן כבגיטין. אבל נעלם ממנו שבגיטין לא נזכר מלת „הברכה" וכאן נזכר מלת הברכה ולא נתקן מידי אם נוסיף כאן מלת אין. זולתי אם נמחוק את מלת הברכה כאן:

## חדושים

א] בירושלמי שלנו הנוסחא לבי חנותא. ובירושלמי דפוס ירושלים (הרמ"מ) העירו שם ע"ז שמו"ל בזה"ל: במאמר הזה נתלבטו הרבה מהפוסקים הראשונים וכל מפרשי הירושלמי ז"ל. ולכן אמרנו להביא את כל הפירושים ולהעיר עליהם. למען יהיה הכל לפני המעיין. הפ"מ פירש שעלו לחנות שמוכרים שם מיני פירות ומיני מגדים ובירך ר' חגי מיד ולא המתין עד שיביאם לביתו. הפירוש הזה מוקשה מצד סוף המעשה שאין שייכות לתשובת ר"י יאות עבדת שבכל המצות טעונות ברכה. שהרי לא בירך כלל על המצוה רק על ההנאה שיהנה מהפירות. הקה"ע מפרש חנותא מקום מושב הדיינים לדון (כמו שמצינו בסנהדרין פרק חלק ה"א מן קדלא רבה עד חנותיה דר' הושעיה ששם בודאי הכונה החנות שישב בו ר' הושעיה לדון) והברכה שבירך ר' חגי היתה אקב"ו על הדינים. אך הפירוש הזה מופרך מסברת הרבה מהפוסקים שא"צ לברך על הדינים שאולי לא יקבלו בעלי הדין את הדין (וכבר הקשה הגאון מהר"ץ חיות למכן הגאון בעל חתם סופר אודות זה. עיין בשו"ת חתם סופר או"ח סי' נ"ד.

ועיין גם' פאת השולחן הלכות א"י סי' ג' ס"ק כ'. וגם' עליות אליהו מעלות הסולם בהערה י"ב ד"ה ולאותי נבאר). והרב בעל שד"י מפרש פירוש חדש לגמרי שבמלת חנותא כונו להחנויות ששם ישבו הסנהדרין (אחר הגלותם מלשכת הגזית כדאיתא בר"ה ל"א ע"א) והברכה שבירך ר' חגי היתה ברוך דיין אמת וקרע כדין כמו שאמרו במו"ק כ"ו ע"א הרואה ערי יהודה וכו'. והפירוש הזה מוקשה מצד סגנון הספור כי החנויות ששם ישבו הסנהדרין היו בלי ספק בירושלים עצמה או בקרבתה. ואיך יתכן לומר על ר"ח ור"י שבימיהם היו בטבריא סלקון לחנותא בנראה שהיו בעירם או סמוך לה. [א"ה: עוד מוקשה איך שייך לומר ע"ז שבכל המצות טעונות ברכה ומאי שייך לומר כאן בירך על המצות וכי מי מקפיד ליגך שם נכאות גלות הסנהדרין [ל' הא"פ שם

יבירך עליהן. אמר לו רבי ירמיה יאות עבדת שכל המצות טעונות ברכה. ומנין שכל המצות טעונות ברכה רבי תנחומא רבי אבא בר כהנא בשם רבי אלעזר (שמות כד) ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה מקיש תורה למצוה מה תורה טעונה ברכה אף מצוה טעונה ברכה. רבי יוחנן נסב זיתא ובירך לפניו ולאחריו והוה רבי חייא בר ווא מסתכל ביה אמר ליה רבי יוחנן בבלאי למה את מסתכל בי לית לך כל שהוא ממין שבעה טעון ברכה לפניו ולאחריו. אית ליה. ומה צריכה ליה מפני שגלעינתו ממעטתו. מה עבד ליה רבי יוחנן משום בריה. (מב.) מילתיה דרבי יוחנן אמרה שכן אפילו אכל פרידה אחת של עינב או פרידה אחת של רמון שהוא טעון ברכה לפניה ולאחריה:

**חוץ** מן היין. תניא יין בזמן שהוא כמות שהוא אומר עליו בורא פרי העץ ונוטלין ממנו לידים דברי רבי אליעזר. והכמים אומרים בין חי בין מזוג אומר עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין ממנו לידים. אמר רבי אבא אין בו משום אבדן אכלין. רבי יעקב בר זבדי בשם רבי אבהו (מב:) שמן זית אומר עליו בורא פרי העץ. אמר רבי חנינא בר פפא קומי רבי זעירא מתניתין אמרה כן חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בורא פרי הגפן ויין לאו שה״ק הוא. לא אמר אלא חוץ מן היין הא שאר כל הדברים אע״פ ששחוקין בעינן הן. רבי אבא אמר רב ושמואל תרויהון אמרין ירק שלוק אומר עליו שהכל נהיה בדברו. רבי זעירא בשם שמואל ראשי לפתות ששלקן אם בעינן הן אומר עליהן בורא פרי האדמה שחקן אומר עליהן שהכל אמר רבי יוסי ומתני׳ אמרה כן חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא ופת לאו שלוקה היא. לא אמר אלא חוץ מן הפת הא שאר כל הדברים אע״פ ששלוקין בעינן הן. רבי חייא בר אבא בשם רבי יוחנן זית כבוש אומר עליו בורא פרי העץ. (מג.) רבי בנימין בר יפת בשם רבי יוחנן ירק שלוק אומר עליו שהכל אמר רבי שמואל בר רב יצחק מתני׳ מסייעא לרבי בנימין בר יפת דתנינן תמן אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין ואי בעינן הן למה לא יצא בהן ידי חובתו בפסח. אמר רבי זעירא מאן ידע משמע מן רבי יוחנן יאות. רבי חייא בר אבא או רבי בנימין בר יפת. לא רבי חייא בר אבא. ועוד מן הדא מן מה דאנן חמיין רבנין רברביא עאלין לאברייתא ונסבין תורמוסין ומברכין עליהון בורא פרי האדמה ותורמוסין לאו שלוקין הן. ואין תימא מתני׳ שניא הוא שאמרה תורה (שמות יב) מרורים וכיון שבישלן או ששלקן בטלה מרירותן. אמר רבי יוסי בר בון ולא פליגין זית על ידי שדרכו לאכול חי אע״פ שכבוש בעינו הוא ירק כיון ששלקו נשתנה:

**חוץ** מן הפת וכו׳: רבי יעקב בר אחא אמר איתפלגון רבי נחמיה ורבנן רבי נחמיה אמר המוציא לחם מן הארץ (מג:) ורבנן אמרין מוציא לחם מן הארץ ואתו אילין פלוגוותא כאילין פלוגוותא. לפת רבי חיננא בר יצחק ורבי שמואל בר אמי חד אמר לפת לא פת היתה. וחרינא אמר לא פת היא עתידה להיות דכתיב (תהלים ע״ב) יהי פסת בר בארץ בראש הרים. רבי ירמיה בריך קומי רבי זעירא המוציא לחם מן הארץ וקלסיה. מה כרבי נחמיה שלא לערב ראשי אותיות. מעתה המן הארץ שלא לערב ראשי אותיות. על דעתיה דרבי נחמיה ג) הבורא פרי הגפן ועל דעתון דרבנן בורא פרי הגפן. ר׳ זריקן אמר רבי זעירא בעי אהן דנסב תורמוסא ומברך עלוי ונפל מיניה ושקיל אחרי בעי מיברכך עלוי זמן תניינות. מה בינו לבין אמת המים. אמרין תמן לכך כיון דעתו מתחלה ברם הכא לא לכך כיון דעתו מתחלה. תני רבי חייא אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס. אמר רבי חייא בר אבא הדא אמרה אהן די נסב עיגולא ומברך עלוי ולא אתי בידיה צריך מברכא עלוי זמן תניינות. אמר רבי תנחום בר יודן צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שלא להזכיר שם שמים לבטלה. עד כמה יפרוס רבי חיננא ורבי מנא חד אמר עד כזית וחרינא אמר (מד.) עד פחות מכזית מאן דאמר כזית כיי דתנינן תמן וכולן פתיתן כזית. מאן דאמר עד פחות מכזית דתני׳ רבי ישמעאל ואפי׳ מחזירה לסלתה. תני

## פירוש מהר״ש סיריליאו

פ״ק (דף ו׳ ע״ב) [חברייא] מדכן בגלילא שהיו מתנהגים בטהרת הקדש כבימי הבית להיות בקיאים בקידוש מי חטאת כדי שיהו מפרישין תרומה וחלה בטהרה מטעם שהיה לכן עדיין מי חטאת להזות עליהן: מה תורה טעונה ברכה לקמן בפרק שלשה שאכלו ילפינן ברכת התורה לפניה ולאחריה מקראי: כל שהוא ממין שבעה טעון ברכה לפניו ולאחריו והא לאחריו בהדיא כתיבה ותקן כל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו דבשאר מינין רשות הוא לאחריו: שגלעינתו ממעטתו דלא חזיא לאכילה ואין כאן אכילה כזית וברכה אחרונה צריך שיעור: משום בריה דכיון שהיא בריה כמות שהיא אע״פ שזורק האדם הגלעין חייב לברך תחלה וסוף ואע״פ שלאחר זריקת הגלעין אין בו כזית ובגמ׳ דילן אמרינן דזית גדול ואע״ג דכי שקליה לגרעיניה חסר מכל מקום לא חסר מכשיעור אלא בכשיעור הוא דקאי ומפרש הר״ר יוסף דלא פליגי בעיקר הדין דתלמוד דידן סובר שהוסר הגלעין כשנכבש ונמלח וא״כ לא היה כברייתו והוצרך לשנויי דזית גדול הוה אבל אם אכלו כברייתו מודי דמברך ואפי׳ בפרידה של רמון נמי ותלמודא דהכא סבר שאכלו כברייתו: כמות שהוא חי שלא נתן לתוכו מים: בורא פרי העץ אבל לא פרי הגפן לפי שהיה ייננו חזק מאד ואין ראוי לשתייה בלא מים הילכך אכתי לא אשתני למעליותא הילכך בברכתו קמא קאי: ונוטלין ממנו לידים [נ״ב: כדמפרש לקמיה ר׳ אבא דאין בו וכו׳] כלומר רוחצין בו הידים לרפואה א) כגון חיכוך וכיוצא בו וקמ״ל דאין בו משום אבדן אוכלין וליכא משום בל תשחית: ה״ג וחכמים אומרים בין חי בין מזוג אומר עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין ממנו לידים. והכי איתא בגמ׳ דילן וכן כתב הראב״ד ז״ל: אין בו משום אובדן אוכלין אתא לפרושי ונוטלין לידים דקתני וכן פירש [בעל] הלכות גדולות בפ׳ שלשה שאכלו ואו שומעין שאמר כהלכה: שמן זית אומר עליו בורא פרי העץ דאע״פ ששחוק הוא ולאו בעיניה על פרי סברא הקב״ה מברכין כמו בורא פרי הגפן דיין שחוק הוא ואפ״ה על הענבים הוא דמברכין: שחקן אומר שהכל דהא נשתנו אבל שלקן אומר בורא פרי האדמה דירקות דומיא דפת קתני וגבי דפת שלוקה ושחוקה הוא אית לן למיגמר מאי דמסתבר דהיינו בשליקה לחוד: זית כבוש אומר עליו בורא פרי העץ וכבוש הרי הוא כמבושל ואפ״ה אומר עליו בורא פרי העץ אלמא כבעין דמי: דתנינן תמן בפ׳ כל שעה: אבל לא כבושין בירקות של מרור שמנו חכמים קאי. כבושים בחרדל ובחומץ. שלוקין הוו יותר ממבושל וכן פי׳ רש״י ז״ל ולא זו אף [זו] קתני: ואם בעינן הן ואם במילתייהו קיימו שלוקין ומבושלין אמאי לא: לא רבי חייא בר ווא בתמיהה וכדמפרש בגמרא דילן דרבי חייא בר אבא דייק וגמר שמעתא מרבי יוחנן רביה ואילו רבי בנימין בר יפת לא דייק ורבי חייא בר אבא אמר לעיל זית כבוש אומר עליו בורא פרי העץ: עאלין לאברייתא להברות אבלים: ואין תימא מתני׳ דתנן אבל לא כבושין שאני התם דבעינן טעם מרור וליכא אבל לענין ברכה שם פרי עליו: ולא פליגין עדות רבי חייא בר אבא ורבי בנימין בר יפת: ירק כיון ששלקו נשתנה כיון דלא חזי אלא בתיקון האדם אין לברך עליו אלא שהכל דהא האור נמי גורמת אכילתו אבל זית כיון דבעינו מברך עליו בורא פרי העץ תו לא מסתלק אפילו שלקו. והעולם נוהגין בהפך דשלקות מברך בורא פרי האדמה דאין כאן הנייה אלא על ידי האור ובאר דברים דחזו קודם שבשלן כי בישלן אומר עליהן שהכל: לא פת היתה קודם שחטא אדם הראשון הילכך אומר מוציא לשון עבר: לא פת היא עתידה להיות בזמן המשיח הילכך אומר המוציא דעתיד משמע: יהי פסת בר בארץ ומהאי קרא דרשינן בפ׳ במה מדליקין עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות פיסת בר בר גדול ורחב כפסת היד תוציא הארץ: מאי כרבי נחמיה בתמיהה אפי׳ ביין והא יחידאה הוא: ומשני שלא לערב ראשי האותיות כגון העולם מוציא אבל לאו משום דחיים לר׳ נחמיה דקסבר דלהכא הוא: מעתה המן הארץ דהא איכא עירוב אותיות ולא משני. ולא הם לשנויי משום דהתם לישנא דקרא נקטיה: ועל דעתון דרבנן בורא פרי הגפן וכן אנו נוהגין כשתם משנתנו דגבי פת תנן המוציא ולגבי יין תנן בורא: מה בינו לבין אמת המים דמברך כששותה לשתות והני אזלי והני דאתו לפומיה אחריני נינהו ואין צריך לברך פעם אחרת: לכך כיון דעתו מתחלה שהיה יודע שילכו לכן אבל לגבי תורמוסא לא ידע שיפול מידו: בשעה שהוא פורס יש מפרשים בשעה שהוא רוצה לפורסה דס״ל דאם יפרוס קודם הברכה שמא תפול הפרוסה ויחזור לברך ולא יכול לאכול פרוסה אחרת שיבלע אחר כך בלא ברכה וצריך לחזור ולברך ויש כאן ברכה לבטלה: הדא אמרה וכו׳ דאי ס״ד דלא היה צריך לחזור ולברך הרי יכול לפרוס קודם הברכה ואם תפול הפרוסה אינו חוזר ומברך על פרוסה אחרת דנפטר בברכה ראשונה ור׳ חייא ה״ק אין מברך עד שיהא לו הסכין מוכן לפרוס בשעה שרוצה לברך. זהו דעת קצת מחכמי התוספות שחשבו דפירושו ולא אתי לידיה היינו שנפל ונאבד כגון שאכלו חתול או כלב. אבל דעתי אינה כן אלא שחשב לפרסו ולא בא לידו שלא נפרס ונשאר שלם כבתחלה ופירושו בשעה שהוא פורס כמו שאומרים בגמ׳ דילן גבי צריך שתכלה ברכה עם הפת דמברך אחר שחתך בסכין כשבא להפריש הפרוסה מן הפת. ומפרש טעמא דאי מברך כשהוא שלם כשיבא לבלוע בידו דילמא לא אתי בידיה וחייב לברך פעם אחרת: עיגול של פת או של גבינה או של דבלה והיה פורס בשעה שברך ולא נפרס וכגון שהיה יבש ובגמרא דילן אמרינן והילכתא כרבא דאמר מברך ואח״כ מפרים הפריסה דכליא ברכה אפת שלם: כמה יפרוס מן הלחם שיוכל לסמוך על אותה פרוסה המוציא שברך ולא מחייב לברך פעם אחרת ואע״ג דדעתיה על פרוסה יותר גדולה: וכלן פתיתן בזית אמנחות שצריך לפותתן קאי מנחת מחבת ומנחת מרחשת שכשהן אפויות בולטן קודם קמילה ועושה אותן פתיתין כזיתים ותנן התם דכשאוכלן מברך עליהן המוציא ואי פחות מכזית דמי ללא אתי בידיה ומחייב לברוכי: עד פחות מכזית אפי׳ פחות מכזית: אפי׳ מחזירה לסולתה ומודי ר׳ ישמעאל

## מאיר נתיב

א) מתוך דברי רש״י דף נ׳ ע״ב ד״ה ונוטלין ממנו לידים משמע שהוא ז״ל סבר דכשר לנטילת ידים קמיירי וכן הבינו התוספ׳ שם ד״ה בורא והשיגו על דברי רש״י. אבל לפי פירוש המהרש״ם דלרפואה קמיירי וקמ״ל דאין בו משום איבוד אוכלין ניחא. אבל הרשב״א בספר תורת הבית מביא דעת הראב״ד דלא אנטילת ידים קאי אלא נטילת ידים לנקיות קאמרי (וכן דעת בדק הבית) והקשה עליו הרשב״א דלפי זה קשה לשון התוספתא שאין נטילה אלא על שם נטלה שצריך ליטול בכלי דאי לא ליתא ואין רוחצין בו את הידים וקושיא זו קשה גם כן על פירוש מהרש״ם ולכאורה צריכה להיות קושיא זו בהאמרו כלומר רוחצין בו את הידים. פירוש נוטלין כמו נוקטין ממנו לידים והיינו כמו רוחצין בו את הידים. והקשה עוד הרשב״א על סברת בדק הבית בטעמו של רבי אליעזר משום הפסד אוכלים וז״ל וכי עד שלא נתן לתוכו מים אין חוששין להפסידו ומאי לא נתן לתוכו מים ונתן לתוכו מים עכ״ל וקושיא זו קשה גם על פירוש מהרש״ם ואפשר שהוא ז״ל סבר דאם נתן בתוכו מים אין עוד ראוי לרפואה ולפיכך אינו מתירו רבי אליעזר אלא בזמן כשהוא חי: ב) כן הוא בבבלי דף ל״ח ע״א אבל מוחלפת השיטה דשם רבי נחמיה אומר מוציא ורבנן המוציא ופסקו הש״ם כרבנן דהיינו כר׳ נחמיה דירושלמי:

## חדושים

שם]. והרב בעל החרדים פירש שעלו לאחת החנויות לתקן המדות והמאזנים ולהוכיח אם לא הפקיע בעל החנות את השער ור׳ חגי ור׳ ירמיה היו הממונים על המצוה הזאת. אי נמי שהם בעצמם היו מהשב״ד והיו הולכים מחנות לחנות לעיין בזה ולקנוס את אלה שעשו שלא כדין. והברכה היתה אשר קדשנו לתקן המדות והמאזנים ולהשגיח על השערים. (והוא עפ״י הירושלמי ב״ב פ״ה ה״ח והיה לך מלמד שמעמידים אגרדמים. וכ״ה בבבלי ב״ב פ״ט ע״ב. וכן פסק הרמב״ם להלכה בהלכות גניבה). וכעי״ז פי׳ גם הגאון ר׳ אליעזר יצחק ז״ל מוולאזין (מובא בהערה בס׳ עליות אליהו שם). וכעי״ז מפרש הגאון בעל חתם סופר שם. והרז״פ רוצה להגיה לבי חתנותא כלומר שעלו לבית חתנות לקיים מצות שמחת חתן וכלה ובירך עליהם (על החתן והכלה) אקב״ו לשמח חתן וכלה. אבל לא מצינו בשום מקום שיברכו לשמח חתן וכלה. ואחרי כל הפירושים השונים האלו. יותר מקובלת גירסת הרש״ם שגרס למי חטאתא וכפירושו. ועי״ז קפץ ר׳ חגי ובירך וכו׳. והלשון קפץ עולה יפה לפי הפירוש הזה (מה שאין לו כל מובן לפי הפירושים הקודמים. שבלי ספק זכה בפעם הראשונה במצוה הזאת). והגי׳ הזאת מלבד שהגאון מהרש״ם כותב „כך מצאתי בספר מדויק". היתה הגי׳ ג״כ לפני הרוקח (סי׳ שס״ו) וז״ל: כל המצות שהם חוקים וגזרות צריך לברך. שילוח הקן וראשית הגז ושאר מתנות כהונה. ירושלמי פרק כיצד מברכין גבי קידוש אפר חטאת ולהזות. כל המצות טעונין ברכה ע״כ. וכבר העיר הגאון בעל פאת השלחן (בהל׳ א״י שם) שכוונתו לירושלמי דילן. וגם שע״ם כפל בלשון הרוקח יעו״ש. ועוד אפשר לפרש שנכנסו לחנותו של בשם ובירך ברכת הריח מיד בגשתו לפתח החנות כדי להיות מברך עובר לעשייתו ור׳ ירמיה שאמר לו יאות עבדת לא על עצם הברכה אמר לו זה אלא על מה שבירך עובר לעשייתו שהרי על כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן כדאמרינן בריש פסחים. והריח הוא כמו המצות. דבר שרק הנשמה נהנה ממנו. ברכות מ״ג ע״ב. [א״ה: זה אינו נראה כלל. שהרי ר׳ ירמיה לא אמר שבכל המצות טעונות ברכה **עובר לעשייתן** רק אמר שבכל המצות טעונות ברכה. הרי שלא דיבר רק על עצם צורך הברכה]:

כל שאומרים אחריו שלש ברכות אומר לפניו המוציא וכל שאין אומר אחריו שלש ברכות אין אומר לפניו המוציא. התיבון והרי פחות מכזית דאין אומר לאחריו שלש ברכות מעתה לא יאמ"ו לפניו המוציא לחם מן הארץ. רבי יעקב בר אחא אמר לשאר מינין נצרכה: רבי אבא בשם רב מסובין אסורין לטעום כלום עד שיטעום המברך. רבי יהושע בן לוי אמר שותין אע"פ שלא שתה. מה פליגין מה דאמר רב כשהיו כולן זקוקין לככר אחד. מה דאמר רבי יהושע בן לוי כשהיה לכל אחד ואחד כוסו בידו. תני המברך פושט ידו תחלה אלא אם רצה לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו בתורה הרשות בידו. רב כד הוה קצי הוה טעים בשמאליה ומפליג בימיניה. רב הונא אמר אהן דאמר סב בריך סב בריך אין בו משום הפסק ברכה. א] הב אחוונא לתורי יש בו משום הפסק ברכה רב הונא אמר הדא שתיתא והדא מורתא שחיקתא אומר עליו שהכל. ואמר רב הונא (מד:) הרי שנתן לתוך פיו ושכח ולא בירך אם היו משקין בולען ואם היו אוכלין מסלקן לצדדין. רבי יצחק בר מרי קומי רבי יוסי בר אבין בשם רבי יוחנן אפילו אוכלין פולטן דכתיב (תהלים ע"א) ימלא פי תהלתך: תני הכוסס את החטין אומר עליהן בורא מיני זרעונים טחנן אפאן ובשלן בזמן שהפרוסות קיימות אומר עליהן המוציא ומברך לאחריו שלש ברכות ואם אין הפרוסות קיימות אומר עליהן בורא מיני מזונות ומברך לאחריו ברכה אחת מעין שלש. עד כמה יהיו פרוסות קיימות רבי יוסי בר אבון כהנא בר מלכיה בשם רב עד כזיתים: תני הכוסס את האורז אומר עליו בורא מיני זרעונים. אפאו ובשלו אע"פ שהפרוסות קיימות אומר עליו בורא מיני מזונות ואין צריך אחריו לברך. רבי ירמיה אמר בורא פרי האדמה. בר מרינא בריך קומי רבי זעירא וקומי רבי חייא בר אבא שהכל. רבי שמעון חסידא אומר בורא מיני מעדנים. אמר רבי יוסי בר אבין ולא פליגין מאן דאמר בורא מיני זרעונים ב) בההוא דעביד כול. מאן דאמר בורא פרי האדמה בההיא דבריר. (מה.) מאן דאמר שהכל נהיה בדברו בההוא דשליק. ומאן דאמר בורא מיני מעדנים בההוא דטריף. עד כדון בתחלה. בסוף רבי יונה בשם רבי שמעון חסידא אשר ברא מיני מעדנים לעדן בהם נפש כל חי ברוך אתה ה' על הארץ ועל מעדניה. רבי אבא בר יעקב בשם רבי יצחק רבא רבי כשהיה אוכל בשר או ביצה היה אומר אשר ברא מיני נפשות רבות להחיות בהן נפש כל חי ברוך אתה ה' חי העולמים. עד כדון בסוף בתחלה. אמר רבי חגי בורא מיני נפשות. הותיב רבי יוסי והא מתני' פליגא על החומץ ועל הנובאי ועל הנובלות הוא אומר שהכל נהיה בדברו והדין גובאי לאו מין נפש הוא. אתיא דרבי שמעון חסידא כרבי ודברי שניהן כרבן גמליאל. דתניא זה הכלל שהיה רבי יהודה אומר משום רבי גמליאל כל שהוא ממין שבעה ואינו ממין דגן. מין דגן ולא אפאו פת רבן גמליאל אומר מברך לאחריו שלש ברכות וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש. וכל שאינו ממין שבעה ולא ממין דגן רבן גמליאל אומר מברך לפניו בורא מיני מזונות ולאחריו מעין שלש וחכמים אומרים מברך לפניו ולא לאחריו. רבי יעקב בר אידי בשם רבי חנינא כל שהוא כעין סולת וכעין חליטה ומחמשת המינין אומר עליו בורא מיני מזונות ומברך לאחריו ברכה אחת מעין שלש. וכל שהוא כעין סולת וכעין חליטה ואינו מחמשת המינין. אמר רבי יונה שלח רב זעירא גבי אילין רבוותא דבי רבי ינאי ואמרין ליה ולית אנא ידע מה אמרין ליה. מאי כדון אמר רבי יוסי מסתברא שהכל נהיה בדברו. רבי ירמיה בעי הדין דאכל סלת ג] מהו מברך בסופא אמר רבי יוסי והכין לא אכל רבי ירמיה סולת מן יומוי. לית צורכא דאילא למה הוא חותם בה בארץ. נעשית כברכת פועלים דתני' הפועלים שהיו עושין מלאכה עם בעל הבית הרי (מה:) אלו מברכין ברכה ראשונה כתקנה וכוללין של ירושלם בשל ארץ וחותמין בשל ארץ במה דברים אמורים בזמן שהיו עושין בשכרן אבל אם היו עושין בסעודתן או שהיה בעל הבית אוכל עמהן הרי אלו מברכין ארבע. דבי רבי ינאי עבדין ליה כמטבע ברכה. מהו להזכיר בה מעין המאורע. אמר רבי אבא בר זמינא רבי זעירא הוה מזכיר בה מעין המאורע. אמר רבי ירמיה הואיל וחש לה רבי זעירא צריכין אנו מיחוש: תני מברכין על הדגן כשהוא מן המובחר. כיצד קלוסקא שלימה. ושלימה של בעל הבית אומר על הקלוסקא. פרוסה של קלוסקין ושלימה של בעל הבית אומר על השלימה של בעל הבית. פת חטים ופת שעורים אומר על של חטים. פרוסה של חטים ושלימה של שעורים אומר על הפרוסה של חטים. פת שעורים ופת כוסמין אומר על של שעורים. והלא של כוסמין יפה הימנה אלא זו ממין שבעה וזו אינו ממין שבעה. רבי יעקב בר אחא בשם רבי זעירא דרבי יהודה היא דאמר רבי יהודה אם יש ביניהן ממין שבעה עליו הוא

א] הב אחוונא לתורי הערוך ערך אחוונא עירב אחו בלשון מקרא עכ"ל והוא מין קנה וסוף כלומר ביערים, ואונקלוס תרגם באחוה ועיין מ"מ הרמב"ן על פסוק ותרעינה באחו ובכ"י רומי הנוסחא רב הונא אמר גביל לתורא ומתיבת הב אחוונא נעשה בכ"י רב הונא. ב] ובדפוסים מיכל פיתא כן הוא הגירסא בכ"י רומי ומזה אין קושיא כלל לקושיות המפרשים.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

דמברך עליהן המוציא כדאיתא בגמרא דילן דכיון דאית בהו תוריתא דנהמא אפי' לית בהו כזית מברך עלייהו המוציא: מעתה לא יאמרו לפניו הא מקשה סבר כדאמר בגמרא דילן דכי פליגי רבנן עליה דר' ישמעאל היינו בפי' פתות דכתיב בקרא אבל לענין ברכה לא פליגי: לשאר מינין נצרכה וכל שאין אומרים אחריו דקתני שאין במינו קאמר כגון פת אורז ופת דוחן דס"ל דאין מברכין עליו המוציא דהא אין אחריו ג' ברכות לכלהו תנאי דלקמן פליגי בה ר"ג ורבנן דלר"ג מעין ג' מברך ולרבנן ולא כלום: מה פליגי בתמיהה מה זה שאמר חולק רב עם ריב"ל ונפקא מינה דלית הילכתא כרב: כשהיה לכל או"א כוסו והוא עובדא דהבא דנחין ושתי [פסחים ק"ו] היינו משום שהיה לו כוסו בידו: כד הוה קצי כשהיה חותך הוה טעים בשמאליה וחולק למסובין וכו' ולא היו שוהין עד שיאכל הוא אלא אוכל ומחלק: סב בריך כמו טול ברוך דגמ' דילן דהיינו המוציא: אחוונא לתוריא ערבה ביאכלו השוורים וקי"ל בגמרא דילן דאפי' גביל לתורי לא הוי הפסקה: שתיתא מאכל העשוי מקמח קליות שנתיבשו בתנור בעוד שהשבלין לחין: מורתא מין מעשה קדרה שג"כ מיקי לה בגמ' דילן כגון דהויא רכה דאילו עבה במ"מ הוא המברך: אם היו משקין פולטן בגמרא דילן גבי מסקין אמרי' דבולען והכי איה לן למינרס הכא א): מסלקן לצדדין והוא דממאים: הכוסס את החטין כמו שהן: בורא מיני זרעים מפרש בגמרא דילן דר' יהודה קתני לה דאלו רבנן בורא פרי האדמה מברכי: אפאן ובישלן כלומר לאחר שטחן ועשאם עיסה ואפאה בתנור ועשאה לחם חזר ועשאה פרוסות ובשלה במים: בזמן שהפרוסות קיימות פי' התוספות דהיינו כשהלחם אינו שרוי כל כך שאם יקח הפרוסה מקלה הא' לא תשבר: ומברך לאחריו ברכה אחת מעין שלש כרבנן ודלא כר"ג: עד כזיתים היינו פרוסות קיימות ואפי' מאן דמחייב לעיל המוציא אפי' אי לית בהו כזית [ג"ב: מודי הכא] שאני התם דבא מלחם גדול שלקח הפרוסה מן הלחם הגדול שלא נפרס ממנו הלא אותה פרוסה ועוד דהכא שאני דעברה צורת הפת בבישול: ואינו צריך אחריו לברך כרבנן: בההוא דעביד בול כמו בול של מלח דסוכה שכל גרגיר לחוד ולא נשתברו הגרגרים א"נ בול שהגרגרין בתוך קליפתן: בההיא דבריר שהגרגרין קלופים מקליפתן: בההוא דשליק יותר ממבושל ונשתנה צורת הגרגרין: בההיא דטריף שנתן לשם ביצים טרופות: גובאי ארבה: נובלות תמרים שנפלו קודם בישולן: לא מין נפש הוא ואפ"ה אומר שהכל וקשיא לר' תני ר' שמעון חסידא דאמר מיני מעדנים ולסוף נמי אשר ברא מיני מעדנים: כרבי דמברך על בשר בורא מיני נפשות. ולסוף אשר ברא מיני נפשות רבות להחיות בהן וכו' דסוף דמי לתחלה: ודברי שניהם ר"ש חסידא ור' כר"ג ג): כל שהוא מין שבעה ואינו מין דגן כגון כותבות ורמונים זיתים ותאנים וענבים: מין דגן ולא עשאו פת כגון חטים ושעורים שבולת שועל ושיפון שבשלו ולא עשאו פת דאלו עשאו פת מודו רבנן דמברך לאחריו ג' ברכות: [ג"ב: שלש ברכות שלימות דקסבר דכי דרבינן את ה' אלהיך על הארץ הטובה דמהתם נפקא לן הזן וברכת הארץ ובונה ירושלם דכל חדא ברכה שלמה הוא דהויא]: אינו מין שבעה ולא מין דגן פת אורז ודוחן ולמעוטי כוסמין דאינן מין ז' והוו מין דגן: מברך לפניו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש דדמיא סוף לתחלה. ורבנן ס"ל דאינו צריך: ולא לאחריו אלא בורא נפשות אי בעי וכתב רש"י דברכת בורא נפשות רבות לא הויא חובה והכי אמרינן לעיל ואין צריך אחריו לברך. וקי"ל גבי כוסס חטה בתחלה בורא פרי האדמה ולבסוף בורא נפשות רבות כרבנן דלא בעו סוף דומה לתחלה וכן גבי אורז שלוק או מבושל בורא מיני מזונות ולבסוף בורא נפשות וכו': כעין סלת כגון ערסן דתברין ליה לחמם: גבי אילין רבוותא דבי רבי ינאי החכמים נשיאים שלמדו תורה עם ר' ינאי שיודעין האיך היה רבי ינאי נוהג: שהכל נהיה בדברו וכדלעיל דשלוק ונשתנה: והכין לא אכל רבי ירמיה סלת מן יומוי בתמיהה אפשר שלא אכל רבי ירמיה סלת בכל ימיו ומאי קא מבעיא ליה והא הוי מין דגן ולא אפאו פת ואמרינן לעיל דלרבנן מברך ברכה אחת מעין שלש ד): לית צורכא דא אלא למה וכו' לא הוצרך זה לרבי ירמיה אם לא הא הוה צריכא ליה דלמה הוא חותם בה בארץ סמוך להסם כיון שאומר בה על המחיה ועל הכלכלה ועל ארץ וכו' והא דאורייתא היא ואמאי כלליה באחת. ומשני סתמא דתלמודא דדמי לברכת פועלים: וכוללין של ירושלם בשל ארץ שתי ברכות כאחת שברכת הארץ ובונה ירושלם דומות: עבדון לה כמטבע ברכה לברכה מעין שלש ומאריכין בה [ג"ב: רחם על עירך ועל היכלך ועל מקדשך ועל הר ציון וכו' ועל ירושלים עיר קדשך וכו']: גלוסקין גלוסקא והיא שלימה ושלימה של בעל הבית אע"פ שהיא מקוטפת ונאה אבל אינה מן המובחר כגלוסקין: אומר על פרוסה של חטים דאקדמינהו קרא ואפי' שהפרוסה חוי השלימה דלשון

מאיר נתיב א) אבל הראב"ד מביאו הרשב"א בחידושיו דף נ' גרים פולטן ומחלק בין גמ' דילן והירושלמי וכתב שהגמ' דילן מיירי בשאין לו אלא הם אז בולען ומברך עליהם אבל הירושלמי מיירי אם יש לו עולתן אז פולטן ומברך על האחרים ובוטה וכתב המג"א סימן קע"ב ס"ק א' שכן ראוי לנהוג (כלומר לפלוט ולברך על האחרים). ב) בספרים הנדפסים איתא בורא מיני מזונות במקום בורא מיני זרעונים ופירשו המפרשים שפירוש „בול" הוא בגול ומעורב עם המנת המינים ומשמע דעל אורז בעין אפילו אם אפאו ובשלו דבלאו הכי לא שייך בו תערובת אינו מברך בורא מיני מזונות והוא נגד המסקנא דש"ס דילן דף ל"ז ע"א דאיתותב רב ושמואל ופסקו כל הפוסקים הרי"ף והרמב"ם הלכות ברכות פ"ג הל' א' והרא"ש והטור והמחבר ש"ע א"ח סי' ר"ח סעיף ז' דלא כאוקימתא דר' יוסי בר אבין. אבל לפי נוסחת המהרש"ם ופירושו הכל נכון ואסיפא דברייתא לית מאן דפליג ואוקימתא דר' יוסי בר אבין דוקא ארישא אם לא אפאו ובשלו אזי יש חילוק בין בול בין בריר בין שלוק ובין טריף אבל אם אפאו ובשלו מודה ר' יוסי בר אבין דמברך בורא מיני מזונות אפי' אם הוא בעין והנה רש"י ז"ל פירש בסוכה דף מ"ח ע"ב ובשבת דף ס"ז ע"ב ובבא מציעא דף כ' ע"א „בול" מלא אגרוף אבל מוסף הערוך ערך בול פירש גוש עפר ותרגום ... ויש מין מלא גדל במתגב כמו אבן וכן משמע מהירושלמי דהם הסגה פ"ה ה"ב דאמרו שם בירת בול (ת"א ו') שבו העלה נובל והארץ עשוים בולות בולות. ומפרש הקרבן העדה תיבות תיבות. ג) המראה הפנים רצה להוכיח מדברי הירושלמי אלו שגמרא דבני מערבא מפרשה להא דקאמרי חכמים דלא לברך לאחריה שאינו מברך לאחריה כלל ובזה דברי רבי ור"ש חסידא כר"ג דמברך לאחריה אבל לפי' המהרש"ם דבהאי ענין דברי שניהם כר"ג דסוף דמי לתחלה בפיר יוכל לומר גם אליבא דהאי ש"ס דמה שאמרו חכמים אינו מברך לאחריה היינו מעין שלש אבל מברך בנ"ר וכמו שכתב המהרש"ם. ד) מדברי התוספ' ברכות דף ל"ז ע"א דה"מ הכוסס וכו' נראה דהיתה להם נוסחא אחרת בדברי הירושלמי אלו וז"ל ובירושלמי יש שגם האמוראים היו מסופקים דקאמר הדין דאכיל סלת פירש קליות מאי מברך בסופה ר' ירמיה אמר לא אכלים [illegible]

[illegible]

[illegible]

הוא מברך. פת טמאה ופת טהורה רבי חייא בר אבא אמר אומר על הטהורה. פת נקייה טמאה ופת קיבר טהורה רבי חייא בר אדא בשם רבי אחא מברך על איזה מהן שירצה. קורא רבי יעקב בר אחא בשם שמואל אומר עליו בורא פרי האדמה א). תני רבי הלפתא בן שאול שהכל. תני רבי יהושע בורא מיני דשאים. מתני' דר' אושעיא פליגא עלוי דתני ואלו הן מיני דשאים הקונדס והחלמה והדמוע והאטד:

**מתני'** (מו.) ברך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא. על פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא. ועל כולם אם אמר שהכל יצא:

**גמ'** ר' חזקיה בשם רבי יעקב בר אחא דרבי יהודה היא דרבי יהודה עביד את האילנות כקשין. אמר רבי יוסי דברי הכל היא פירות האילן בכלל פירות האדמה ואין פירות האדמה בכלל פירות האילן:

**ועל** כולם אם אמר שהכל יצא: רב הונא אמר חוץ מן היין ומן הפת. מתני' אמרה כן חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בורא פרי הגפן. חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא וכו'. תני רבי יוסי אומר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי חובתו. רבי יהודה אומר כל שנשתנה מברייתו ולא שינה ברכתו לא יצא. רבי מאיר אומר אפי' אמר ברוך שברא החפץ הזה מה נאה הוא זה הרי זה יצא. רבי יעקב בר אחא בשם שמואל הלכה כר"מ מילתיה דרב אמרה כן חד פרסי אתא לגבי דרב וא"ל כגין דאנא אכיל פיסתי ולית אנא חכים מברכא עליה ואנא אמר בריך מאן דברא הדין פיסא נפיק אנא ידי חובתי אמר ליה אין. רב יהודה בשם אבא בר בר חנה בר קפרא ותרין תלמידוי נתארחו אצל בעל הבית בהדין פונדקא דנברכתא (מו:) אפיק קומיהון אחווניא ופרגין וקפלוטין אמרין נברך על קפלוטא דו פטר אחווניתא. לא פטר פרגייתא. נברך על אחווניתא לא פטר לא דין ולא דין. קפץ חד וברך על פרגייתא שהכל גחיך עליה חבריה א"ל בר קפרא לא לזה גרגרן אני כועס אלא לך לוגלגן זה עשה כגרגרנותו אתה למה לגלגת. ולזה אמר חכם אין כאן זקן אין כאן. אמרו לא יצאה שנתן עד שמתו. א"ר יוסי הא אזלין תרין ולא שמעין מינה כלום. מאי כדון. מסתברא מברך על הקפלוט תחלה שהכל טפלה לו:

**מתני'** על דבר שאין גדולו מן הארץ אומר שהכל נהיה בדברו. על החומץ ועל הגובאי ועל הנובלות אומר שהכל רבי יהודה אומר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו:

**גמ'** תניא החמיץ יינו אומר ברוך דיין האמת בא לאכלו אומר שהכל ראה א] נובלות שנשרו אומר ברוך דיין האמת בא לאכלן אומר שהכל:

**מתני'** היו לפניו מינין הרבה רבי יהודה אומר אם יש ביניהן ממין שבעה עליו הוא מברך וחכמים אומרים מברך על אי זה מהן שירצה:

**גמ'** (מז.) אמר רבי יהושע בן לוי מה פליגין רבי יהודה ורבנין בשהיה בדעתו לאכול פת אבל אין בדעתו לאכול פת דכולי עלמא מודו שאם יש ביניהן ממין שבעה עליו הוא מברך. אמר רבי אבא צריך לברך לבסוף בשניהן אמר רבי יוסי הדא דרבי אבא פליגא על דרבי יהושע בן לוי דרבי יהושע בן לוי אמר מה פליגין רבי יהודה ורבנין בשהיה בדעתו לאכול פת אבל אם אין בדעתו לאכול פת כולי עלמא מודי שאם יש ביניהן ממין שבעה עליו הוא מברך. ורבי בא אמר צריך לברך לבסוף בשניהן. דאי לא יברך נעשה טפלה ותנינן כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה: הדא גריזמתא רבי ירמיה בשם רבי אמי מברך על תורמוסא. אמר רבי לוי על שם (משלי כב) אל תגזול דל כי דל הוא. עד כדון בשיש בדעתו לאכול פת אבל לא היה בדעתו לאכול פת לא בדא. רבי גמליאל זוגא סליק גבי אילין דבי רבי ינאי חמתהון נסבין זיתא ומברכין לפניו ולאחריו. (מז:) אמר לון ועבדין כדין. רבי זעירא שלח שאל לרבי שמואל בר נחמן רבי כהנא בשם רבי אבינא אין בדעתו לאכול פת דכולי עלמא מודו שאם יש ביניהן ממין שבעה עליו הוא מברך אמר רבי זעירא ויאות. מן מה דאנן חמיין רבנן סלקי לריש ירחא ואכלי עינבין ולא מברכי בסופא לאו בשיש בדעתו לאכול פת: היו לפניו מינין הרבה ממין שבעה על אי זה מהם

א] ראה נוביי אומר ברוך דיין האמת בא לאכלן אומר שהכל ראה נובלות כן הוא בירושלמי שלנו והמעתיק השמיט מן ראה נוביי עד ראה נובלות או מן שהכל עד שהכל.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

דלשון פרוס תני השלם כדאיתא פ"ג דשקלים: דרבי יהודה אומר וכו' משנה היא בפירקן: פת טמאה ופת וכו' ופת טמאה גדולה וחשובה ואפ"ה מברך על הטהורה: פת קיבר מידייתא בלעז: על איזה שירצה דבכל חדא איכא חדא לטיבותא וחדא לריעותא: קורא הענפים הגדלים בכל מיני הדסים בדקל בשנה זו הן רכין ובשנה השנייה הן מתקשין ובשהן רכין קרויין קור בלשון משנה: בורא פרי האדמה דלא שייך הכא בורא פרי העץ: שהכל נהיה וכו' הוא"ל וסופו להתקשות: ואלו הן מיני דשאים הקונדס אספרגו בלעז: חלמא מלווא בלעז. ולענין ברכה מיתנייא בפ' כרם שחרב *) וכיון דתני אלו לא שייך למימר תנא ושייר והכי אמרינן פ"ק דקידושין: דרבי יהודה היא דתנן פ"ק דבכורים יבש המעיין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא ר' יהודה אומר מביא וקורא דרבנן ס"ל דכיון דקיצץ בכורים מן האילן ונקצץ אינו יכול לומר האדמה אשר נתת לי ור' יהודה סבר מביא וקורא דסבר הארץ היא העיקר והאילנות הן כמו קשין בעלמא ומתני' יחידאה היא ורבנן פליגי עליה: דברי הכל היא ואפי' רבנן מודו בה דפירות האילן בכלל פירות האדמה ובגמ' דילן לא איתא אלא סברא קמייתא דס"ל דמתני' יחידאה היא וכן פסק הר"ם במז"ל בפ"ח דהי' ברכות כרבנן ג): חוץ מן היין שגורם ברכות הרבה לעצמו קידוש והבדלה וברכת חתנים וא"כ אם אמר שהכל לא יצא וכן פת קובע ברכה לעצמו: שטבעו חכמים בברכות ברכות ההנייה דאי בתפלה האמר בפ"ק דע"ז דאם בא לומר בתפלתו מעין כל ברכה וברכה כסדר יום הכפורים אומר: שנשתנה מברייתו כגון האסי לפתות שמחקן דמברך עליהן שהכל כדלעיל. ובגמרא דילן אמרינן כל דחזי בעיניה וביטלו באור אפי' הוי בעיניה מברך שהכל: ולית אנא חכים ואין אני יודע: פרגין תרנגולים קטנים ובלעז פריג. וברכתן שהכל: ואחווניא תמרות של ערבה ג) דהיינו לולבין רכין כבושין בחומץ וברכתן שהכל: וקפלוטין כורתי שיש להן ראש ברכתן בורא פרי האדמה: נברך על קפלוטא דיפטר אחווניתא דזה וזה גדולו מן הארץ: לא פטר פרגייתא דמין בשר הוא וברכתו שהכל: לא פטר לא דין ולא דין לא קפלוטין דחשיבי ולא פרגיות דמין בשר: גחיך ליה חבריה שחק עליו חברו: [נ"ב: למה לגלגת מי לא כתיב ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם כדאמרינן פרק היה קורא]: חכם אין כאן זקן אין כאן כלומר דחכמה אין בי זקנה אין בי ולא היה לך לימלך בי ולדעת על איזה מהן תברך לפטור האחרים: טפלה לו דברכתו ברכה מבוררת משא"כ באחרים: מתני' שאין גידולו מן הארץ כגון בשר בהמה חיות ועופות ודגים: על החומץ כיון דהופסד ונשתנה לגריעותא אומר שהכל נהיה בדברו ולא אמרו היה בדברו להוציא מלבן של כופרים שאומרים אלהיכם שממנים מלא ובלשון פילוסופי היולי קדמון ולכן תקנו לומר נהיה יש מאין ואילו אמרו היה לא משמע אלא דברו היה שיצא כך בצורת כך או בסדור כך כדכתיב היה דבר המלך נחוץ ונהיה משמע שנתגשם ונעשה [ונהיה] האין יש בשביל דברו. ומשום הר' אשר מלוניל אמרו דרוב ברכת שהכל לא נתקנה אלא על המקולקל כגון חומץ וגובאי ונובלות ואלו הדברים לא נבראו בכונה אלא נמשכו על דרך הסתר פנים ע"ד שאמרו אין דבר רע יורד מלמעלה לכך אמרו נהיה ולא אמרו היה שהיה משמע בכונה: גובאי חגבים והן מתחלה לא נבראו למאכל האדם וכן בשר עופות: על הנובלות בגמ' דילן פליגי בה אמוראי איכא מאן דאמר בוסלי כמרא ואיכא מאן דאמר תמרי דזיקא. והכא משמע כמאן דאמר בוסלי כמרא. ואדרבה ואע"ג דלקללה הוא מסולא כיון דנהנה ממנו מברך עליו: מין קללה כל השלש חומץ ונובלות וגובאי אין מברכין עליהן כלל דלקללה הן באין:

מתני' על איזה מהן שירצה שחביב אצלו יקדים:

גמ' כשהיה בדעתו לאכול פת דכיון דקא בעי לברך על הפת לאחרונה ה"ל פת עיקר ופירות טפלים ומש"ה ס"ל לרבנן דמין ז' לא חשיב לאקדומי ואע"ג דהאי גברא אתחיל לאכול פירות מקמי פת מ"מ הוו להו פרפרת בעלמא ואלו אכילה חשובה: אבל אין בדעתו לאכול פת מין ז' עדיף לכ"ע ומודו רבנן לר' יהודה דבעי לאקדומי: צריך לברך לבסוף וכו' כדמפרש לקמיה ר' יוסי דר' אבא באין דעתו לאכול פת מפ' לפלוגתייהו: פליגא על דריב"ל ומפ' משום דצריך על שניהן לברך לבסוף לכולי עלמא דהיינו שאינו אוכל פת אחריהן וטעמא דר' יהודה הוא דקא' דהוה ס"ד דלר' יהודה כיון דצריך להקדים ולברך על מין ז' וע"כ צריך לברך עליו בסוף דברכת מעין שלש דאורייתא היא דעל כל מין ז' כתיב וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה דמיניה נפקא לן הזן וברכת הארץ ובונה ירושלם מה שאין כן בורא נפשות רבות דעלמא דרשות הוא דהוי [נ"ב: והשמועין ר' אבא] (דליתא) *) דכיון דחביב אצלו המין האחר וודאי מחייבינן ליה בברכה אחרונה אע"ג דהיא בנ"ר. דאין תימא דאינו מברך עליו לבסוף כדין בנ"ר דעלמא רשות הוי וחשבת להו כמו טפל בהדי עיקר דכ"ע מודי דמברך על העיקר ופוטר וכו' ולא מלית אמרת הכי דמודי ר' יהודה לרבנן בהא דלגבי ברכה אחרונה מין חביב אצלו חשיב לענין ברכה ולא [נ"ב: מיפטר דה"ל לדידיה כמיני בשר דכ"ע מחייבי ליה בנ"ר ולא] דמי לטפל בעלמא וחייב לברוכי על שניהן לבסוף דשניהן חשובין אחד מן התורה ואחד חביב לו וכל הקדים ברכתו בתחלה דוקא הוא דפליגי מר סבר מין ז' עדיף ומר סבר חביב עדיף אבל לפטור ברכת חברו לא וכיון דהכי מיתפרשא מימרא דר' אבא אלמא [ס"ל] באין דעתו לאכול פת פליגי: גריזמתא תורמוס בלשון ארמי שאוכלין אותו בקינוח סעודה. מברך עליו לבסוף ואפי' שאוכל פת פעמים עמו אפ"ה תורמוס חשיב עיקר דכ"ע אוכלין אותו בקינוח סעודה ומיוחד לכך כדאמרינן לעיל במתניתין דאע"ג דבנ"ר בעלמא רשות הויא היכא דחביב חובה הויא. ותורמוס נמי כיון דשלקי ליה שבע זימנין בקדרה וטורחין עליו כל אותו טורח כדי לאוכלו בקינוח סעודה [נ"ב: כדאיתא פ"ב דביצה א"כ טפי חביב]: אל תגזול דל וכו' דל קורין לתורמוס שקשה תיקונו כמו שקשה תיקונו של עני ומ"מ אין לגזול ברכתו ממנו: עד כדון אפי' בשיש בדעתו לאכול פת עמו. כיון שאוכל התורמוס לפרפרת מש"ה הוצרך ר' לוי לטעמא לברוכי עליה דאי אין בדעתו לאכול פת מילתא דפשיטא היא דחייב דלא דמי האי בנ"ר לבנ"ר בעלמא ומהיכא תיסק אדעתין שלא לברך: ונסבין זיתא לקנוח סעודה ואע"פ שלפעמים אכלו עמו פת אפילו הכי ברך על הזית לבסוף: ועבדין כדין בתמיהה כיון שאכלה פת בהדיה: דכ"ע מודו וכו' אלא בים בדעתו לאכול פת פליגי אלמא דאין אכילה פת לבסוף מבטל חשיבות הפרי: ויאות כמתמיה על תירוץ רבי שמואל בר נחמן וכי מתיישב הדבר לנו כן וללמוד מפלוגתא דר' יהודה ורבנן דבתחלת הסעודה לפירות קנוח דסוף הסעודה והלא יש לי מעשה בענין עצמו דרבנן סלקי לעיבור החדש ועושין לשם סעודה ואוכלין ענבים בקינוח הסעודה

*) בעל מלאכת שלמה העתיק ר' אבא לר' יהודה בלי מלה דליתא.

*) בירושלמי כלאים סוף פ"ה והתני כבי הושעיא אלו הן מיני דשאים הקונדס והחלמה והדמוע והאטד תמן לברכה וכאן לכלאים עכ"ל ובזה תבין את הירושלמי שבכאן ומהרש"ס קיצר כאן במקום שהיה לו להאריך ועי' בפ"ת שם בכלאים מה שפירש שם ושייך ג"כ לכאן.

---

**מאיר נתיב** א) בגמרא דילן דף ל"ו ע"א איתא קורא רב יהודה אמר בורא פרי האדמה ושמואל אמר שהכל נהיה בדברו וכו' א"ל שמואל לרב יהודה שיננא כותך מסתברא וכו' ונראה דחזר שמואל ושמע ר' יעקב בר אחא מפמיה דאמר בורא פרי האדמה והיינו כהירוש' ומסיימא גמ' דילן ואע"ג דקלסיה שמואל לרב יהודה הילכתא כותיה דשמואל היינו דמברך שהכל אבל נוסחת ספרים הנדפסים דאמר ר' יעקב בר אחא בשם שמואל דאמר עליו בורא פרי העץ אין לה שחר. ב) וכן כתב הרשב"א בחדושיו אבל ברמב"ם שלפנינו הלכה י' איתא בכך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא והיינו כר' יהודה. ונראה שהגיהו המדפיסים בדברי הרמב"ם כפי מה שכתוב בכסף משנה וזה לשונו וכתבו התוספ' והרא"ש דהלכה כר' יהודה כיון דסתם לן תנא כותיה אבל רבינו סובר דלא אמרו בגמ' דר"י היא אלא ללמדנו דמתניתין יחידאה היא ולא קיימא לן כותיה זה כתבתי לפי נוסחתנו אבל מצאתי נוסחא שכתוב בה בכך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא והיא נכונה דאתיא כסתם מתני' ואין לדחוק גי' זו מפני שמצינו לרבינו בפ' ד' מהל' בכורים שפסק כיבש המעיין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא והיינו דלא כרבי יהודה דאיכא למימר דאע"ג דאמרינן דמתניתין כר' יהודה היא אינו מוכרח דהא בירושלמי איכא מאן דאמר הכי ואיכא מאן דאמר דמתניתין דברי הכל היא ומאחר דאיכא מאן דאמר הכי נקטינן כסתם מתני' דהכא וכתנא קמא דבכורים עכ"ל. אבל הפני יהושע כתב דיש לתמוה על זה דסוף סוף כיון דבתלמודא דידן מוקמינן למתני' כר' יהודה דווקא א"כ וודאי הלכה כתלמודא דידן נגד פלוגתא דאמוראי בירושלמי כמבואר בכללי פסקי הלכות לכל הפוסקים עכ"ל והמראה פנים כתב דאין זה כחולק על ש"ס דילן הואיל ואשכחן סברא לוקמי מתני' כדברי הכל טפי עדיף והשגת אחיה בתשובותיו סימן כ"ג מדחה בשתי ידים סברת הכסף משנה דהרמב"ם פסק כילא מפני שבירושלמי מוקמא מתני' אליבא דכולא עלמא עיין שם פלפול הריף ושלום. ועיין בתוספת יום טוב שמביא ראיה לסברת הכסף משנה מתר"י. ג) וכן פירש רש"י שבת דף כ' ע"א אחוונא ערבה וכן פירש הערוך בערך אח.

מהם מברך תמן אמרין כל הקודם למקרא קודם לברכה וכל הסמוך לארץ קודם לכל:

**מתני'** ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון. ברך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון. ברך על הפת פטר את הפרפרת ברך על הפרפרת לא פטר את הפת. בית שמאי אומרים אף לא מעשה קדרה:

**גמ'** אמר רב חסדא לא תנינן אלא ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון אבל אם ברך על היין שבתוך המזון לא פטר את היין שלאחר המזון. תמן אמרין אפילו ברך על היין שלפני המזון לא פטר את היין שלאחר המזון והא תנינן ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון. רב הונא ורבי יהושע בן לוי חד אמר בהדין דשתי קונדיטין והרינא אמר בהדין דשתי חמר בתר בי בני. רבי חלבו רב הונא רב בשם רבי חייא רבא פת הבאה כיסנין אחר המזון טעונה ברכה לפניה (מח.) ולאחריה. אמר רבי אמי ורבי יוחנן פליג. אמר רבי מנא לרבי חזקיה במה הוא פליג בשאכל מן אותו המין באמצע המזון. אמר לו ואפילו לא אכל מן אותו המין באמצע המזון וכן כי אתא רבי חגי בשם רבי זעירא אמר ואפילו לא אכל מאותו המין באמצע המזון. אמר רבי חנינא בר סיסאי הוון אלין דנשיאה משלחין ליה ניקלווסין והוה שבק לון בתר מזוניה ומברך עליהן תחלה וסוף: רב הונא אכל תמרי עם פיסתיה אמר לו רב חייא בר אשי פליג את על רבך שבקון בתר מזונך ואת מברך עליהון תחלה וסוף. א"ל אינין אינין עיקר נגיסתי: רבי יונה ורבי יוסי סלקון למשתותי דרבי חנינא ענתותיא אפיק קומיהון פת הבאה כיסנין לאחר המזון. אמרין נשבוק אולפנא וניתי לן למתניתא דתניא רבי מונא אומר משום רבי יהודה שאמר משום רבי יוסי הגלילי פת הבאה כיסנין לאחר המזון טעונה ברכה לפניה ולאחריה. אמרין מכיון דו יחידי ורבנן פליגי עלוי נעביד כרבנן:

**אף** לא מעשה קדרה: אמר רבי מרינוס בי רבי יהושע אהן דאכל גריזמי וסולת אף על גב דו מברך על גריזמתא בסופא לא פטר סולתא. מה כבית שמאי דבית שמאי אומרים אף לא מעשה קדרה. אמר רבי יוסי דברי הכל היא דתניא ברך על הפת פטר את הפרפרת ואת מעשה קדרה כדברי בית הלל בית שמאי אומרים לא פטר את מעשה קדרה אבל אם ברך (מח:) על הפרפרת תחלה דכולי עלמא מודו דלא פטר את הפת ולא מעשה קדרה. רבי אבא בריה דרב פפי בעי אהן דאכל סולת ובדעתיה מיכול פיתא מהו מיברכא על סולתא בסופא. רבנן דקיסרין פשטין לה צריך לברך בסוף:

**מתני'** היו יושבין כל אחד ואחד מברך לעצמו. הסבו אחד מברך לכולם. בא להם יין בתוך המזון כל אחד מברך לעצמו. לאחר המזון אחד מברך לכולן והוא אומר על המוגמר אף על פי שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר הסעודה:

**גמ'** רבי יהושע בן לוי אמר בשבוע הבן היא מתני' ג) הא בעל הבית לתוך ביתו לא. תני רבי חייא ואפילו בעל הבית בתוך ביתו.

מהם

## פירוש מהר"ש סיריליאו

הסעודה ובירכו עליהן בתחלה ולא בסוף והטעם דכשבירכו בתחלה היה בדעתן לאכול פת עמהן וכיון דלא משכו ידיהן מן הפת פטורים מלברך בסוף: כל הסמוך לארץ כההוא דאמרינן בגמרא דילן זה שני לארץ וזה חמישי לארץ:

**מתני'** ברך על היין שלפני המזון היכא דקבע סעודתו על היין מיירי כגון בשבת ויום טוב דדרך לקדש על היין מקמי סעודה: פטר את היין שלאחר המזון כלומר אף שלאחר המזון וכ"ש של אמצע הסעודה בשעה שאוכלין עיקר הסעודה כגון בשר ודגים שלא אפי' שכבר אכלו אלא שאוכלין פירות ולחמניות אחר הסעודה ושותין יין אף זה פטור מלברך עליו ולאחר המזון דקאמר היינו אחר עיקר הסעודה אבל לעולם קודם ברכת המזון הוי: ברך על הפרפרת כגון בחופות שמביאין קודם הסעודה כדי להמשיך המאכל מביאין פירות ופרפראות כגון דגים קטנים וכל זה בלא פת: פטר מלברך על הפרפרת שלאחר המזון ואפי' אוכלין אותה בלא פת. והאי דתנן ברך על הפת פטר את הפרפרת בפרפרת דבתוך הסעודה קאמר דפרפרת טפל לפת וברך על העיקר פטר את הטפל: ברך על הפרפרת לא פטר את הפת דאין טפל פוטר את העיקר: מעשה קדרה כגון חילקא טרגים וטיסני וסלת ומפרש בגמ' דהכי קאמר אף בראשונה דהיינו ברך על הפת דיש לו כח לפת לפטור הפרפרת אפ"ה לא פטר את מעשה קדרה והכי (קתני) [קאמר] ברך על הפת פטר את הפרפרת ואת מעשה קדרה וכדברי ב"ה וב"ש אומרים לא פטר מעשה קדרה לא דתחלה ולא דאמצע אבל בפרפרת טעונה ברכה לפניה ולאחריה לכ"ע. וטעמא דב"ש דס"ל כרבי זירא דטפשא הוא מאן דאכיל נהמא בנהמא וחשיבא מעשה קדרה עיקר ופת פרפרת הלכך לא פטרה וקיי"ל כב"ה:

**גמ'** אבל יין של תוך המזון כיון דקודם המזון לא ברך עליו לא פטר את היין שלאחר המזון וטעמא דיין שבתוך המזון הוא לשרות אכילה שבמעיו ולא חשיב לפטור את שלאחר המזון. ואקשינן בגמ' דילן יין נמי ניפטריה פת ומשני שאני יין הואיל וקובע ברכה לעצמו ומש"ה יין דלאחר המזון בעי ברכה דהא פת לא פטר פרפרת דלאחר סעודה אם לא ברך עליה מקמי סעודה: קונדיטון דבש יין ופלפלין כך מפורש בפסיקתא [בחדש השלישי]. מתני' בקונדיטין דכיון דמתוק הוא לא אסח דעתיה מיניה ופטור אבל בשאר יינות ס"ל לריב"ל דנמלך הוא ומברך על כל כוס וכוס והכי ס"ל לריב"ל בגמ' דילן דמתני' מיתוקמא דוקא בשבתות וי"ט דאדם קובע סעודתו על היין אבל בחול לא והכא מוקי לה אף בחול ובקונדיטין וכולה חד טעמא הוא: בתר בי בני אחר שילא מבית המרחץ והכי איתא נמי בגמ' דילן: פת הבאה כיסנין דדרכן היה להביא אחר הסעודה גלוסקין קטנים יבשים ושמן כמו חלאי זיתים כדאיתא בתרומות ויזקוקים בלעז לקינוח הפה וקרויין בלשון משנה [כיסנין] ובלשון מקרא ניקודים על שמנקדין אותן נקודות נקודות וניקודים דספר יהושע תרגם יונתן כיסנין *) וקסבר דפרפרת הוא ואינו בכלל פת דסעודה ורבי יוחנן סבר דפת הוא הילכך פת פוטרתן ואיפסיקא הילכתא לקמן כר' יוחנן: כשאכל מן אותו המין באמצע המזון בענין דגלי אדעתיה דפת הויא ליה ולא פרפרת: ניקלווסין מין תמרים חשובים מאד וקרויין בלשון ארמי קורייטי כדאיתא בפ' אין מעמידין: בתר מזוניה ואוכלן בלא פת: פליג את על רבך דסברה דאפי' הניחן לאחר הסעודה אין מברך עליהן תחלה וסוף: עיקר נגיסתי עיקר אכילתי אבל אי הוה לי בשר לסעודתי פשיטא שהייתי מניחן לבסוף והייתי מברך לפניהן ולאחריהם ובאוכלן בלא פת: נישבוק אולפנא פלוגתא דאמוראי דלא ידעינן כמאן הילכתא: גריזמי תורמוסין: וסלת מעשה קדרה: מה כב"ש דקסבר דפליגי אברך על הפרפרת לא פטר את הפת דסברי ב"ה דפת הוא דלא פטר אבל מעשה קדרה פטר והך גריזמי וסלת פרפרת ומעשה קדרה הוו: ומשני דב"ש פליגי ארישא א) ברך על הפת פטר את הפרפרת אבל סיפא דקתני ברך על הפרפרת לא פטר את הפת אגב רישא נקטה דה"ה דלא פטר נמי מעשה קדרה לכ"ע: ובדעתיה לאכול פיתא ונמלך לאכול פת צריך לברך לבסוף דכיון דנתחייב נתחייב:

**מתני'** היו יושבין שלא בהסבה שדרכן היה כשאוכלין סעודה קבע מציעין מטות על הארץ ומטין עצמן על צדיהן השמאלית על המטות ואוכלין ושותין בהסבה והני הואיל והיו יושבין שלא בהסיבה כל אחד מברך לעצמו דלא קבעה ישיבה אלא היסבה הוא דקבעה. ובגמ' דילן מפרש דעיקר טעמא דמתני' היינו משום דהיו יושבין למילתא אחריתי ולא לסעודה ומש"ה לא הויא קביעות אבל אם אמרו נשב לאכול בישיבה לחוד שני נמי ואע"ג דליכא היסבה הויא קביעות ובמסיבה נמי היינו דמהניא היכא דהיסבו בכוונה לכך ומש"ה תני היסבו ולא תני היו מסובין. ובברייתא משמע דבברכה ראשונה מיירי מתני' דמהניא היסבה בין לברכת היין בין לברכת המוציא והכי איתא ליה לר' יוחנן בגמ' דילן ועוד משמע התם דאפי' לגבי ברכת המזון היסבה קבעה [נ"ב: ונותנין כבוד לנכבד שבהן כגון כהן או תלמיד חכם] כדאיתא בתלמידי דרב: בא להן יין בתוך המזון וכו' כל אחד מברך לעצמו ואע"ג דהיסבו וטעמא מפרש בגמרא משום דאין בית הבליעה פנוי והיינו משום סכנה אם עונין אמן ומשם למד רבי מנא הדא אמרה וכו': לאחר המזון אחד וכו' נכבד אחד....: והוא אומר על המוגמר אע"פ שאין מביאין וכו' דברי הלכות גדולות ור"ח עיקר שפי' דקאי אמוגמר שהביאו תוך הסעודה וקאי ארישא דקתני היסבו אחד מברך לכולן וה"ק אותו שברך המוציא מברך על המוגמר של תוך הסעודה והכי משמע בגמ' דפרכינן מה בין מוגמר ליין דביין שמביאין בתוך הסעודה כל אחד מברך לעצמו וגבי מוגמר פוטר אחד לכולן ומפרקינן מוגמר כלהון מריחין כלהון נהנין וכיון שנהנין ממנו כולן בבת אחת אחד מברך ופוטר את האחרים אבל ביין כששותה האחד אין האחרים נהנין ולפיכך צריך שיברך כל אחד ואחד לעצמו. ונראה לי לפרש מתני' לדעתן כך דהכי קתני אע"פ שאין מביאין וכו' לענין דינא תנן דהא הכא [נ"ב: כשהביאו מוגמר תוך הסעודה מיירי] ופשיטא דאין חייבין להיות עונין אמן אלא אותו שבירך המוציא מברך בקול רם להוציאן אלא דהוה אמינא כיון דנפקא לן ברכת הריח מדכתיב כל הנשמה תהלל יה דינא הוא דאין להביאו אלא לאחר הסעודה שאז בית הבליעה פנוי וכולן יכולין לענות אמן ואם בדיעבד הביאוהו בתוך הסעודה פשיטא היא וקנסינן ליה שיפנו פיהם ויברכו כולן ואשמעינן דאפי' הכי הוא מברך ופוטר את השאר. וקשה על פירוש זה דאמרינן בגמ' דילן על והוא אומר על המוגמר מכלל דאיכא דעדיף מיניה ואפ"ה יברך הוא במקום שיש גדול ממנו מסייע ליה לרב דאמר רב הנוטל ידיו תחלה באחרונה הוא מזומן לברכה משמע דבבבא דסיפא ולאו' שמברך ברכת המזון קאמר ומכאן למד רש"י ז"ל לחלוק על דברי הלכות גדולות ונראה לי לפרש דהכי קאמר מתני' משמע דכשהביאו המוגמר תוך הסעודה דאע"פ שיש נכבד שלישי אפ"ה אותו שמברך המוציא מברך על המוגמר ומוציאן וטעמא כיון דאתחיל בחדא עביד לאידך. דמסייע ליה לרב דמיירי במים אחרונים דכיון דנטל ידיו בתחלה למים אחרונים וכיבדו אותו הוא מברך ברכת המזון ויפטור את כולן כנ"ל. ושוב מצאתי שאלה ותשובה להרי"ף ז"ל בענין הזה [תשובה ס'] ששאלוהו על הא דאמור רבנן והוא אומר על המוגמר וכו' ופי' ר"ח ז"ל הבוצע המוציא הוא מברך על המוגמר אם הביאוהו בתוך הסעודה וכו' והביא מתלמוד ירושלמי ראיה דאמרי' מה בין מוגמר ליין מוגמר כלהון מריחין כלהון נהנין וכו' וא"כ הוא שכלן נהנין מה הפרש יש בין בתוך הסעודה בין לאחר הסעודה שבתוך הסעודה אחד מברך לכולן ולאחר הסעודה כל אחד מברך לעצמו: תשובה כך הוא כמו שפי' רבינו חננאל ז"ל והטעם הוא שמי שמברך המוציא הוא יברך על המוגמר לפי שהוא מזומן לברך עליו כמו הנוטל ידיו תחלה לאחר סעודה הוא מזומן לברך והטעם שהביא מהירושלמי במוגמר הבא בתוך הסעודה הוא טעם יפה כי כשתעלה תמרתו של מוגמר הכל מריחין אותו בבת אחת הילכך צריכין מי שיברך לכולן כדי שיענו כולן אמן בשעת הנאתן בו אבל היין אין לכולן הנאה כאחת אלא לאחד [מהן] יש בו הנאה שמגיע (לו) [לידו] הכוס ושותהו ובאותו שעה ברך עליו. ומה שאמרת אם כולן נהנין מה הפרש [יש] בין בתוך הסעודה בין לאחר הסעודה תשובתך אין ביניהן הפרש לענין אחד מברך לכולן אבל יש הפרש ביניהן במברך שאם היה בתוך הסעודה יברך עליו אותו שבירך המוציא ואם היה לאחר הסעודה יהא המברך או הוא או זולתו לפי שאינו מזומן לברך אלא לכל מה שהוא בתוך הסעודה וכשנשלמה הסעודה פסק זמנו וחזר הזמון לאותו שנטל ידיו באחרונה תחלה ע"כ: מוגמר היו רגילין להביא לפניהם לאחר אכילה אבקת רוכלין על האש במחתות לריח טוב ובגמ' מפרש ברכתו:

**גמ'** בשבוע הבן היא מתני' כגון ברית מילה וה"ה חופה דאיקלעו מסובין הוא

דמפלגין

*) עיין ערוך ערך כסן א'.

**מאיר נתיב** א) ובגמרא דילן דף מ"ב ע"ב אבעיא דלא איפשטא וכתב הרשב"א דלענין פסק הלכה מספקא לן אי ב"ב ארישא פליגי או אסיפא פליגי והוי ליה ספק בדרבנן ואמרינן דבסיפא פליגי וב"ה סברי דבפרפרת פת הוא דלא פטר אבל מעשה קדרה פטר ואפי' בסתם ושלא במתכוין לפטור עכ"ל ותר"י כתבו ואם בירך על פרפראות לא פטר מעשה קדרה וכתב הבית יוסף בטור א"ח סימן קע"ו דטעות סופר הוא וצריך להעביר קולמס על תיבת לא ואפשר דאינו צריך לשבש הגירסא ותר"י דמו ספיקא דתלמודא דידן מפני פשיטותא דירושלמי וכן פסק הרמב"ם פ"ד מהלכות ברכות הלכה ו' וז"ל בירך על הפת פטר את הפרפרת שאוכלין בהן הפת ממיני התבשיל ופירות וכיוצא בהן אבל אם בירך על הפרפרת לא פטר את הפת בירך על מעשה קדרה פטר את התבשיל בירך על התבשיל לא פטר מעשה קדרה עכ"ל והקשה עליו הכסף משנה ונדחק מאד לתרץ דברי הרמב"ם ולא נראה לומר דכיון דבעי גמרא אליבא דב"ש משמע דסבירא לה להגמרא דהלכה כב"ש ע"ש ובלחם משנה שם ונעלמו מן הגאונים ההם דברי הירושלמי דהכא דמשמע בפשיטות דבית שמאי ארישא פליגי אבל אם בירך על הפרפרת תחלה כ"ע מודו דלא פטר את הפת ולא מעשה קדרה. ואע"ג דמדברי הרמב"ם בפירוש המשניות משמע דבית שמאי אסיפא פליגי ידוע לכל שהוא שחזר הרמב"ם בחיבורו כמה וכמה פעמים מפירוש המשניות שלו ועיין בגליון הירושלמי מדפוס זיטאמיר. ב) הרשב"א מביא הגירסא בשיגנון אחר וז"ל ירושלמי רבי יהושע בן לוי אמר בשבועה בן היא מתניתין באורחין עכ"ל וכן כתבו הרא"ש ותר"י וכן משמע מתוס' דף מ"ג ע"א ד"ה הואיל והמראה הפנים כתב בנוסחת הספרים היא הנכונה לפי מאינו. מלוי לשון הזה בספרי תלמודא שיאמר אמורא אחד בשבועה כך וכך היא כמו במלוי בש"ס דיל האלהים כו"כ הוא ומיהו לכונת הענין ולפירושא דמילתא הכל הולך אל מקום אחד עכ"ל ובפני משה פירש שסעודת המילה נקראת שבוע הבן וכן פי' הערוך ורש"י ב"ק דף פ' ע"א וב"ב דף ס' ע"ב

תני כיצד סדר סעודה אורחין נכנסין ויושבין על הספסלין ועל הקתדריות עד שכולם מתכנסין הביאו להן יין כל אחד ואחד מברך לעצמו הביאו להם מים לידים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת. (מט.) הביאו להם פרפרת כל אחד ואחד מברך לעצמו. עלו והיסבו והביאו להם יין אף על פי שבירך על הראשון צריך לברך על השני ואחד מברך על ידי כולן. הביאו להם מים לידים אע"פ שנטל ידו אחת צריך ליטול שתי ידיו הביאו להן פרפרת אחד מברך על ידי כולן ואין רשות לאורח ליכנס אחר שלש פרפראות. תמן תנינן סוכה שבעה כיצד. גמר מלאכול לא יתיר את סוכתו אבל מוריד הוא את הכלים מן המנחה ולמעלה בשביל כבוד יום טוב האחרון. רבי אבא בר כהנא רב חייא בר אשי בשם רב צריך אדם לפסול סוכתו מבעוד יום. רבי יהושע בן לוי אמר צריך אדם לקדש בתוך ביתו. רבי יעקב בר אחא בשם שמואל קידש בבית זה ונמלך לאכול בבית אחר צריך לחזור ולקדש בבית אחר. רבי אחא רבי חיננא בשם רבי הושעיא מי שסוכתו עריבה עליו מקדש ליל יום טוב האחרון בתוך ביתו ועולה ואוכל בתוך סוכתו. אמר רבי אבין ולא פליגין מאי דאמר רב הושעיא בשלא היה בדעתי לאכול בבית אחר ומאי דאמר שמואל כשהיה בדעתו לאכול בבית אחר. אמר רבי מנא אתיא (מט:) דשמואל כרבי חייא בר אשי בשם רב ודרבי הושעיא כרבי יהושע בן לוי. אמר רבי אימי זאת אומרת שנחלקין בפירוש ב):

**בא** להם יין בתוך המזון וכו': תני שאלו את בן זומא מפני מה בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו אמר להן מפני שאין בית הבליעה פנוי. אמר רבי מנא הדא אמרה הדין דעטיש גו מיכליה אסור למימר ליה ייסו בגין סכנתא דנפשא:

**והוא** אומר על המוגמר: מה בין מוגמר ליין מוגמר כלהון מריחין כלהון נהנין. יין אחד הוא טועם. רבי זעירא בשם רב ירמיה מוגמר כיון שעלה עשן צריך לברך. רבי ירמיה בעא מבדוק לרבי זעירא אמר ליה כיצד הוא אומר על שמן ערב אמר ליה שנתן ריח טוב בשמן ערב. אמר ליה אשר נתן ריח טוב בעצי בשמים. רבי יצחק בר אבא בר מחסיא ורב חננאל הוון יתבין חד אמר ברוך שנתן ריח טוב בעצי בשמים. והרינא אמר ברוך שנתן ריח טוב בעשב הארץ. מתיב מאן דאמר בעשב הארץ למאן דאמר בעצי בשמים. וכי עצים הן. אמר ליה והכתיב (יהושע ב) ותטמנם בפשתי העץ וכי עצים הן. סלקון לבי רב ושמעין רב הונא בשם רב אשר נתן ריח טוב בעצי בשמים. גניבא אמר (נ.) שמן לזוהמא אין צריך לברך. א"ר ואפי' קווי לתוך ידו. רבי חלבו רב הונא בשם רב המרבץ אלונתית בתוך ביתו אינו צריך לברך. אמר רב חסדא על כולן הוא אומר אשר נתן ריח טוב בעצי בשמים בר מן אהן מוסכין דיימר ברוך אשר נתן ריח טוב במיני בשמים:

**מתני'** הביאו לו מליח בתחלה ופת עמו מברך על המליח ופוטר את הפת שהפת טפלה לו זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה:

**גמ'** רבי שמיאל בר נחמן בשם רבי יונתן מתני' עד שלא למדו סעודת מלכים ובמקום שעושין את המליח עיקר. אבל במקום שאין עושין את המליח עיקר לא בדא. רבי ירמיה בשם רב פיתא ופירור אומר על הפירור במקום שעושין את הפירור עיקר אבל במקום שאין עושין את הפירור עיקר לא כדא, רבי סימון בשם רבי שמעון בן לקיש שקיזמי ופיתא אומר על השקיזמי במקום שעושין את השקיזמי עיקר אבל במקום שאין עושין את השקיזמי עיקר לא בדא:

**מתני'** אכל תאנים וענבים ורמונים מברך עליהן שלש ברכות דברי רבן גמליאל. וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש רבי עקיבא אומר אפילו אכל שלק והוא מזונו מברך עליו שלש ברכות. השותה מים לצמאו אומר שהכל נהיה בדברו. רבי טרפון אומר בורא נפשות:

**גמ'** רבי סימון רבי תדאי בשם רבי יהושע בן לוי אכל במזרחה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לברך. אבא בר רב הונא אמר (נ:) יין ישן ויין חדש צריך לברך שינוי יין אין צריך לברך. שינוי מקום צריך לברך. הסיח דעתו כמו שהוא שינוי מקום. רבי על כל חבית וחבית שהוא פותח מברך עליה. ומה היה אומר רבי יצחק רבא בשם רבי ברוך הטוב והמטיב. מעשה ברבי עקיבה שעשה משתה לשמעון בנו ועל כל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך עליה ואומר חמרא טבא לחיי רבנן ולתלמידהון:

**השותה** מים לצמאו וכו': אמר רבי יונה חוץ ממי דקרים. אמר רבי מנא ולכל מים שהוא צמא להן. אמר רבי אבין השותה מי דקרים מהו אומר ברוך שברא מי רפואות. אית תנאי תני מי דקרין ואית תנאי תני מי דקלין. מאן דאמר מי דקרים שהן דוקרין את המרה ומאן דאמר מי דקלין שהן יוצאין מבין שני דקלין:

## הדרן עלך כיצד מברכין

## פירוש מהר"ש סיריליאו

דמפלגין בין ישבו להסבו ואין מצטרפין אלא כשהסבו יחד מתחלה אבל בעל הבית עם בני ביתו אפי' לא הסבו יחד מתחלה מצטרפין בהכילה שכל בני הבית נגררין אחר בעל הבית ורבי חייא ס"ל שאפי' בני הבית אין מצטרפין עם בעל הבית אלא כשהסבו ופסק רבנו יונה כריב"ל א) והכי נהוג עלמא: הביאו להן מים לידים לאו משום דינא תני הכי אלא משום נקיות דקא בעי לאכול פרפרת וכן היו נוהגין דנוטל ידו אחת דהיינו הימנית שנוטל בה הפרפרת ולא דמי כנוטל ידיו לפירות דהוי גסות הרוח כיון שאינו נוטל שתי ידיו א"נ כיון דרבים אוכלין אפשר דאיכא חד דאין ידיו נקיות והכי היכי דיטול ולא ליכסוף תקון רבנן דאוהו שנותנין עיניהם בו שיטול ראשונה הפרפרת ירחץ נמי ידו בראשונה והעולם לא נהגו ליטול אפי' ידו אחת לא כששותין יין ולא כששותין מים וטעמא דאע"ג דידים שניות ועושין משקין תחלה כשאוחזין הקיתון לא מיטמי מחמת ידים וקי"ל כב"ה דאמרינן בפרק אלו דברים דמותר להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקין כדאיתא התם: וכל אחד מברך דלא הסבו: אע"פ שבירך על הראשון כשיסבו צריך לברך על השני ואע"ג דיין שלפני המזון פטר יין של אחר המזון וכ"ש זה השני שלפניו הוא שאני הכא דכיון שעלו להסב הוי שינוי מקום וצריך לברך כדאיתא [נ"ב: בפ' ערבי פסחים דכ"ע מודו ידי יין לא יצאו]: צריך ליטול שתי ידיו שכיון שהסבו יביאו לפניהם פת ובעיא נטילה כדין תקנת חכמים: אחר שלש פרפראות פרפרת דישיבה ושתי פרפראות דהסבה דעד הכא ממתינין לו ותו לא והכי איתא בתוספתא: תמן תנינן בפרק לולב וערבה ומשום דפליגי עלה בשנוי מקום מייתי לה: סוכה שבעה ותו לא: וביצד יעשה: גמר מלאכול בשביעי בשחרית: לא יתיר את סוכתו לא יתיר אגודים שלה לסתרה דהא כל היום חובתם לישן ולשנן ואי אקלע ליה סעודתא אכל לה בגוה: אבל מוריד הוא את הכלים ואת המצעות שנשתמש בהן בתוכה כדתניא התם היו לו כלים נאים ומצעות נאות מעלן לסוכה: מפני כבוד יום טוב שמראה כמכין עצמו לקראתו במקום שיסעוד שם הלילה: לפסול סוכתו כגון אנן בני ארץ ישראל דקים לן בקביעתא דירחא ולא יתבינן בסוכה בשמיני פוסלה בשביעי לערב והיינו שסותר בה ד' טפחים: צריך לקדש וכו' ולקמן מפרש אי פליגי ריב"ל ורב חייא בר אשי: ועולה ואוכל בתוך סוכתו בלא קידוש שני דסומך על קידוש ביתו: בשלא היה בדעתו לאכול בבית אחר שקידש בו מש"ה אוכל בסוכה על סמך הקידוש: כשהיה בדעתו לאכול וכו' ולאח"כ נמלך מש"ה חוזר ומקדש: אתיא דשמואל כרב חייא [בר אשי] בשם רב ודרבי אושעיא כריב"ל וכדמפרש ר' אימי דס"ל לרבי מנא שנחלקין בפירוש ורב סבר אין תקנה שיקדש בבית דהא כשעולה לסוכה חוזר ומקדש משום שנוי מקום ושמואל ס"ל הכי ונמלך דקאמר שמואל כלומר שכבר נמלך וגמר בדעתו לאכול במקום אחר הילכך לית ליה תקנתא אלא שפוסלה וריב"ל סבר אין צריך לפוסלה דהא אין צריך לקדש אלא בתוך ביתו קאמר ובהכי סגי ואע"ג שעולה לסוכה לאכול תו לא מקדש וסגי בהכי ורב הושעיא ס"ל הכי והכי נמי שמואל ורב הושעיא נמי פליגי דשמואל דקאמר צריך לחזור ולקדש אף על פי שבדעתו ראשונה כשקידש לאכול במקום שלבסוף אכל נמי קאמר וכדפרישית. ורבי הושעיה סבר דהיכא דדעתו מעשה ראשונה לאכול במקום אחר כגון בסוכה שעריבה עליו שהיה לאויר אין צריך לחזור ולקדש וקי"ל כרבי מנא דפליגי וקי"ל כשמואל דאין קידוש אלא במקום סעודה כדאיתא בפרק ערבי פסחים וצריך לחזור ולקדש ואף על פי שבשעת קידוש דעתו לאכול בבית אחר לא יצא ומש"ה בגמ' דילן לא הזכירו גבי סוכה אלא מימרא דרב חייא בר אשי דפוסל סוכתו: אסור למימר ייסו אסותא ובערוך גרים אסור למימר ליה זט ופי' שלא יקדים קנה לושט שאין בית הבליעה פנוי זט פי' יחי ע"כ: כיון שהעלה עשן וכו' מברך בורא עצי בשמים ולא אחר שנסרף דאין עצי בשמים בעין דאזלי להו: שמן ערב שמן אפרסמון: בעא מיבדוק וכו' רצה לנסותו בברכות: שמן לזוהמא אין צריך לברך דהא לעבורי סרחון ניהו ולא להריח ותנן אין מברכין על הבשמים של מתים: אלונתית מפרש בפרק תולין יין ישן ומים צלולים ואפרסמון וקסבר דכי מרבץ ביתו בו לעבורי זוהמא הוא: על כולן על כל הבשמים ומוגמרות: בר מן ההן מוסקין הוא מוסקי*) ואמרי העולם שזיעת חיה שנמצאת באיי הודו הוא ובקין נעשין בעורה כמין אבעבועות והן נעשין מוסקו הילכך מברך בורא מיני בשמים:

**מתני'** מליח דג מליח ואין כונתו אלא לאכול המליח ולשתות היין הפת טפלה למליח דהיינו לבטל חוזק המלח: מברך על העיקר בין בתחלה בין בסוף:

**גמ'** פיתא ופרור כגון מאכל שקורין פורמיגים ואוכלין פת עמו אי הוי עיקר הפרור אינו מברך על הפת: שקיזמי מין מאכל ובגמרא דילן מפרש למתני' בפירות גנוסר כדאיתא התם:

**מתני'** מברך עליהן שלש ברכות ר"ג לטעמיה דאמר לעיל בפרקין כל שהוא משבעת המינין מברך אחריו שלש ברכות: ברכה אחת מעין שלש בגמ' דילן מפורשת: אפילו אכל שלק של ירק והוא מזונו שסמך עליו למזון: לצמאו מפרש התם למעוטי מאן דחנקיה אומצא או דבר אחר: בורא נפשות וכו' לפמו מיירי [נ"ב: וכן פרש"י פ"ק דעירובין] ופי' הברכה הוא שמברך את השם על שברא נפשות הרבה והדברים שהן חסרים להם כגון פת ובשר ומים ולר' טרפון ועוד אנו מודים לך על כל מה שבראת שאף אם לא בראתו לא היו חסרים לנו אלא לענג החיים ולהחיותם כגון שקדים ותפוחים וכיוצא בזה ואמרינן בגמ' דילן דהלכתא כמו שנהגו העולם דהיינו שהכל בתחלה ובורא נפשות לבסוף:

**גמ'** במערבה דהוי שנוי מקום וכ"ש התחיל במערבה דלא חשיבי כל כך ובא לאכול במזרחה דחשיבי כדכתיב וממגד תבואות שמש. ואפילו שהיה דעתו מתחלה לכך שלא כדברי הראב"ד ז"ל ג) דדוקא מפנה לפנה אמרי אבל מבית לבית לא ומזרחה לגבי מערבה דמי למבית לבית: צריך לברך בורא פרי הגפן: שנוי יין אין צריך לברך בורא פרי הגפן אבל הטוב והמטיב בעי ברוכי וכדלקמיה וכך מפורש בערבי פסחים: מי דקרים לקמיה מפרש: חוץ ממי דקרים שמברך עליהן ברוך שברא מי רפואות: ולכל מים שהוא צמא להן לא מברך אלא שהכל: דוקרין את המרה שם נחלי שנמשך ממרה ירוקה או שחורה: בין שני דקלים מפורש בפרק שמונה שרצים אמר רבה

*) עיין בערוך ערך מסק ובמוסיף הערוך מ"ש על זה.

**מאיר נתיב** א) וז"ל תל"י ונראה למורי הרב נר"ו שהלכה כריב"ל דאמר שבני בית אפי' לא הסבו מצטרפים עם בעה"ב משום דהוא בתראה טפי. וק"ל הלא כתב שהסכ"ם בהקדמתו שבשאי הלמודא אין הלכה כבתראה דהלכה כבתראה לא נאמר אלא מאביי ורבא ואילך ולא נזכרים בתלמודא דבני מערבא לא רבה ורב יוסף ולא אביי ורבא והאיך פסק רבנו יונה כריב"ל משום דהוא בתראה טפי מר' חייא וצ"ע: ב) כלומר דלא כר' אבון דאמר דלא פליגין ר' הושעיא ושמואל אלא מדברי מנא משמע דפליגין וכמו שפירש המהרש"ם. ובספרים הנדפסים איתא זאת אומרת שנחלקין בפירות ונדחקו המפרשים מאד לפרש הדבר ויש שכתבו דאדלעיל קאי אפלוגתא דריב"ל ור' חייא דלא בלבד ביין פליגא אלא אף בשאר פירות ויש שכתבו דאמתניתין קאי אי בעינן הוא דוקא לפת או גם לפירות ויש שכתבו דארב ושמואל קאי דפליגי לענין פירות אי תיבה אם קידוש במקום סעודה אם לאו ולכל הפירושים בשתי מלות „זאת אומרת" אין נכס ביאור אבל לפי נוסחת המהרש"ם הדבר פשוט מאד. ג) ונראה שמהרש"ם סבר שהראב"ד חולק על הרמב"ם וזה לשון הרמב"ם בפרק ד' מהלכות ברכות הלכה ה' והמשנה מקומו מפנה לפנים בבית אחד אינו צריך לחזור ולברך אבל במזרחה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לחזור ולברך עכ"ל והשיג הראב"ד וז"ל והוא שלא היה דעתו מתחלה לכך עכ"ל וכן משמע מהשלחן ערוך סימן קע"ח שהביא המחבר דעת הרמב"ם בסעיף ב' ובסעיף ג' מביא דעת הראב"ד בשם יש אומרים.

(נ:) **שלשה שאכלו** כאחת חייבין לזמן אכל דמאי ומעשר ראשון שניטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו והשמש שאכל כזית והכותי (נא.) מזמנין עליהם. אבל אכל טבל ומעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו והשמש שאכל פחות מכזית והנכרי אין מזמנין עליהן:

**גמ'** הכא איתמר חייבין לזמן וכא איתמר אין רשאין ליחלק שמואל אמר כאן בתחלה כאן בסוף. אי זהו בתחלה ואי זהו בסוף. תרין אמוראין חד אמר נתנו דעתן לאכול זהו בתחלה אכלו כזית זהו בסוף. יחרינא אמר אפילו אכלו כזית זהו בתחלה. גמרו אכילתן זהו בסוף א). רבי אבא בשם רב הונא רבי זעירא בשם אבא בר ירמיה בשם רב שלשה חובה שנים רשות. אמרה רבי זעירא קומי רבי ייסא א"ל אני אין לי אלא משנה א] וכן אמר רבי יוחנן אם רצו לזמן אין מזמנין. רבנין דהכא כדעתון ורבנן דהתם כדעתון. דאמר שמואל שנים שדנו דינן דין אלא שנקרא בית דין הצוף רבי יוחנן ורי"ש לקיש תרויהון אמרין אפילו שנים שדנו (נא:) אין דינן דין: רב הונא אמר שלשה שאכלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו וזה כפני עצמו ונתערבו מזמנין. רב חסדא אמר והן שבאו משלש חבורות. רבי זירא וחבורתיה אמרין והן שאכלו שלש כאחת. רבי יונה אמר על דעתיה דרב הונא הטביל שלש אזובות זה בפני עצמו וזה בפני עצמו ב] ונתערבו מזה בהם. על דעתיה דרב חסדא והן שבאו משלש חבילות. על דעתיה דרבי זעירא וחבורתיה והוא שהטביל שלשתן כאחת. ואין תימר אין למדין אזוב מברכה. והא [אנן חזינן] רבנן קיימין בסוכה וילפין מטיט הנירוק כיי דתנינן תמן הרחיק את הסכוך מן הדפנות שלשה טפחים פסולה. הא פחות מכאן כשרה. מהו לישן תחתיו התיב רבי יצחק בן אלישיב והרי טיט הנירוק משלים במקוה ואין מטבילים בו אף הכא משלים בסוכה ואין ישנים תחתיו:

שלשה שאכלו כאחת ובקש אחד מהם לילך לו. דבי רב אמרי יברך ברכה ראשונה וילך לו. אי זו היא ברכה ראשונה דבי רב אמרי זו ברכת זימון. רבי זעירא בשם רב ירמיה זו הזן את הכל. רבי הלבו בר רב חנן בשם רב זו הזן את הכל. הותיב רב ששת והא מתניתא פליגא דתני שנים ושלשה [חייבין] בברכת (המזון) [הזימון] (נב.) הא ארבע לא. ואין תימר ברכת זימון ראשונה ניתני ארבעה. אשכח תני ארבעה. אין תימר ג] זו הטוב והמטיב לית את יכיל דשניא היא דאמר רב הונא משניתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב הטוב שלא נסרחו והמטיב שניתנו לקבורה. אמר רב חונה תפתר כרבי ישמעאל דתניא רבי ישמעאל אומר הטוב והמטיב דבר תורה. שנאמר (דברים ח) ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הזימון. את ה' אלהיך זו ברכת הזן. על הארץ זו ברכת הארץ. הטוב זו ברכת בונה ירושלם. וכן הוא אומר (שם ט) ההר הטוב הזה והלבנון. אשר נתן לך זו הטוב והמטיב: כתוב בתורה ברכה לפניה. ואין כתוב בה ברכה לאחריה. מה כתיב בה לפניה (שם לב) כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו. כתיב במזון ברכה לאחריו ואין כתוב ברכה לפניו. מה כתיב לאחריו ואכלת ושבעת וברכת. ומנין ליתן את האמור של זה בזה ואת האמור של זה בזה. רבי שמואל בר נחמני בשם רבי יונתן אתיא שם שם לגזירה שוה מה שם שנאמר בתורה ברכה לפניו אף שם שנאמר במזון ברכה לפניו ומה (נב:) שם שנאמר במזון ברכה לאחריו אף שם שנאמר בתורה ברכה לאחריה. עד כדון כרבי עקיבא. כרבי ישמעאל. רבי יוחנן בשם רבי ישמעאל קל וחומר ומה אם מזון שאין טעון ברכה לפניו טעון ברכה לאחריו. תורה שטעונה ברכה לפניה אינו דין שתהא טעונה ברכה לאחריה: עד כדון תורה. מזון. ומה אם תורה שאינה טעונה ברכה לאחריה טעונה ברכה לפניה מזון שטעון ברכה לאחריו אינו דין שטעון ברכה לפניו. רבי נתן אמר (שמ' א ט)
כי

א] בירושלמי שלנו הנוסחא שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן. ב] וזה בפני עצמו כן הוא בירושלמי שלנו. ג] אין תימר זו הזן את הכל קביא אין תימר זו הטוב והמטיב כו' כן הוא בירושלמי שלנו וחסר כאן מן המעתיק מדלג מן אין תימר הראשון עד אין תימר השני.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

רבה בר (בר חנה) [ברונא] תרתי תלאי איכא במערבא ונפקא עינא דמייא מביניהו כסא קמא מרפי אידך משלשל ואידך כי היכי דעיילי הכי נפקי ופי' רש"י ז"ל תלאי דקלים נטיעות מין תמרים וקרויין כן בלשון ארמי. כסא קמא דשתי מהנהו מיא מרפים זבל שבמעיים במקלת אידך כוס שני משלשל מאד. [ואידך כי] היכי דעיילי לגוליס הכי נפקי שמנקין המעיים מן הרעי כראשונים ע"כ. ונראה דהיינו אותו המעיין שישנו בין דקלים של טבריה. דתנן בסוף מכשירין והשותה מי טבריה אע"פ שיוצאין נקיים ופי' בערוך [עי' טבריה] יש בטבריה מים משלשלין אם שותה אותן האדם יוצאין ממנו כמו ששתאן ואעפ"כ אינן מטמאין ואינן מכשירין:

הדרן עלך פרק כיצד מברכין בס"ד:

**שלשה שאכלו** [כאחת] חייבין לזמן אע"פ שגמרו אכילתן זה בלא זה אין רשאין לברך כל אחד לבדו וילך לדרכו. ומשום דאחד מזמן לשנים שיברכו עמו קתני לזמן ולא קתני להזדמן. ובגמ' דילן נפקא לן מדכתיב גדלו לה' אתי וכו' שמדבר האחד לשנים ואומרים ברכת זמון כדמפרש ליה במתני' לקמן בשלשה אומר נברך שאכלנו משלו: דמאי תבואה שלקחה מע"ה דחייבו חכמים להפריש ממנה ראשון ושני או עני בשנתו כמו שמפורש במסכת דמאי ועברו ואכלו בלא הפרשה זמון מיקרי ומיחייבי דאיסור מדבריהם הוא: שנטלה תרומתו תרומת מעשר שכבר יצא מידי טבל ומפרש התם בגמ' דילן שהקדימו בשבולין דפטורה מתרומה גדולה דאף על גב שעשה רמאות הלוי להפקיע תרומה גדולה מחלק מעשרו אפילו הכי זמון הוא: מעשר שני והקדש שנפדו מפרש התם שנתן את הקרן ולא נתן את החומש וקמ"ל דאין החומש מעכב ע"כ. ובני בבל אזלי לטעמייהו דמפרש ההוא פלוגתא דפרק הזהב דלעולם דאינו מעכב לכ"ע וכו' כדאיתא התם אבל בני מערבא דגמרא דהכא סברי דבהכי פליגי דמר סבר מעכב ומר סבר לא מעכב ורבי יוחנן סבירא ליה במס' מעשר שני דקי"ל כמ"ד דחומש מעכב ולדידהו טובא קמ"ל דאע"ג דמעכב הוי זמון: והשמש שאכל כזית שמשמש אותם בסעודה ואכל עמהם כזית כדאי הוא להצטרף עמהן לזמון ומהו דתימא שמש לא קבע קמ"ל: והכותי כמאן דאמר כותי כישראל ולמ"ד כגוי אין מזמנין ולדידן גוי הוי כדאיתא בפ"ק דחולין: אכל טבל וגו' בגמ' דילן מפרש אמאי צריכי כולהו:

גמ' הכא איתמר חייבין לזמן וכא איתמר אין רשאין ליחלק מתני' היא לקמן בסוף פירקין וקא מקשי מתנייתא אהדדי דחייבין לזמן משמע דחובת זמון עלייהו ואין רשאין לברך אחד מהן יחידי ואפי' שגמרו סעודתן זה בלא זה וחייב הגדול לומר לשנים אחר אתו תזמנו עצמכם לברך לאלהינו ולא תלכו לדרככם. ואין רשאין ליחלק משמע אם נגמרו אכילתן יחד כיון שכולאו מחוברין בשעת ברכה אין רשאין ליחלק אבל כאחד אי נגמר סעודתו קודם חבריו רשאי לברך קודם חבריו: נתנו דעתם לאכול זהו בתחלה כלומר שנתנו דעתם בתחלה לאכול יחד זהו בתחלה ואז ודאי חובת זמון עליהם והיינו מתני' דהכא: אכלו כזית זהו בסוף כלומר אם האחד או השנים התחילו לאכול כזית קודם חברו השלישי אז רשאין לגמור זה בלא זה ולברך אבל הדבר תלוי בסוף דאי מתרמי שגמרו סעודתן יחד אין רשאין ליחלק: וחרינא אמר דאפי' אכלו כזית זה קודם זה ה"נ מיקרי בתחלה ודמי לנתנו דעתן לאכול. אלא גמר סעודתו זהו בסוף כלומר שגמר אחד מהן או שנים עיקר הסעודה קודם שבא חברו השלישי דדמי לגמרו ואי מתרמי שנתערבו במיני תרגומא ופירות עד שסיים חברו אז אין רשאין ליחלק [נ"ב: כעובדא דרב ושמואל דאחר סיום סעודתן אתא רבה בר רב הונא א] אילו מייתי ארדילי אבל אי לא לא אלא יברכו השנים וילכו להן: שלשה חובה דמחייבי לזמן אבל שנים חובה הוא דליכא רשות איכא ואי בעו מזמני: אין לי אלא משנה ואפי' אי בעו לזמן שנים אין מזמנין דהכי משמע סיפא דשמש שאכל פחות מכזית אין מזמנין עליו דתני ליה בהדי נכרי: רבנן דהכא דא"י והן ר' יוחנן ור"ש לקיש דלקמן סברי כרבי ייסא וסיעתו. שמואל מבבל הוה ובנהרדעא הוה [נ"ב: ורב בסורא הוה וס"ל דב' רשות]: ונתערבו מזמנין ורב הונא לטעמיה דמיקל דאפי' שנים ורצו מזמנין: והן שבאו משלש חבורות דוקא שבאו משלש חבורות של שלשה בני אדם בכל חבורה וחבורה ונתחייבו שם בזמון ועמד אחד מכל חבורה ונצטרפו לחבורה אחת אז חייבין לזמן שכבר חל עליהן חובת זמון מקודם ואע"ג דהשתא לא אכלו פת שלשתן יחד אלא תרגימא בעלמא: שאכלו שלשה כאחת שבא להם כאן החיוב שאכלו שלשה כאחת כאן פת. ואפי' באו מג' חבורות אבל לא היה בו כזית לכל אחד: ר' זעירא וחבורתיה היינו ר' ייסא ור' יוחנן: על דעתיה דרב הונא דסבר גבי ברכת מזון כי נתערבו אע"כ מזמנין מזה בהן [נ"ב: ואין צריך להטבילן פעם שנית אחר שאגדן] ואע"ג דהטביל במי חטאת כל חד לחודיה וגבי הזאה אגודה בעינן דגמרינן וטבל מן וטבלתם דפסח מצרים: משלש חבילות שלש אגודות: דתנינן תמן פ"ק דסוכה: פסולה דאויר פוסל בשלש ואפי' מן הצד: הא פחות מכאן כשרה מטעם לבוד: מהו לישן תחתיו ולצאת ידי חובת סוכה דאמרינן אין ישנין שינת ארעי חוץ לסוכה: טיט הנירוק כשמריקין המים מן הכלי כשהטיט רך הרבה הוא מורק עם המים: משלים למקוה לארבעים סאה ואפי' כשהוא בתוך המים ומצטרף אל המקוה כשיורדין לטבול ואין טובלין אלא במים כדתנן במס' מקואות פ"ב מקוה שיש בו ארבעים סאה מים וטיט והיינו דמשלים לארבעים סאה ר' אליעזר אומר מטבילין במים ואין מטבילין בטיט ר' יהושע אומר במים ובטיט ובאי זה טיט אני אומר בטיט שהמים צפין על גביו ואם היו המים מצד אחד מודי ר' יהושע שמטבילין במים ואין מטבילין בטיט ובאי זה טיט אמרו בטיט שהקנה יורד מאליו בו דברי ר' מאיר וכו': יברך ברכה ראשונה ימתין עד שישלימו ברכה ראשונה: וילך לו כלומר והוא ישלים השאר וילך לו ואין צריך להמתין עד שיסיים המברך: זו הזן את הכל דקסבר דעד שם מושכת ברכת זימון: שנים ושלשה ברכת המזון פי' הרב אלפסי ז"ל כגון שנים ושלשה שאכלו ואין אחד מהם יודע ברכת המזון כולה אלא אחד יודע ברכה ראשונה והשני יודע ברכה שניה ושלישית ואינו יודע ברכה ראשונה והשלישי אינו יודע כלום או שאחד יודע לברך ברכה ראשונה ואחד יודע השנית ואחד יודע השלישית חייבין בברכת המזון כלומר הרי כאן ברכת המזון שלימה ואין צריכין לבקש אדם יודע כולן ויכולין לאכול לפי שאפשר לברך כל אחד ואחד מהם ברכה אחת שהוא יודע ונמצאת ברכת המזון עולה משנים מהם או משלשתן וגמרינן מינה דברכת המזון עם ברכת הזמון אינה אלא שלש ברכות בלבד ולפיכך אינה נחלקת אלא לשלשה אנשים בלבד ומש"ה קתני שנים ושלשה ולא קתני ארבעה ואם איתא דברכת זמון נברך והו לא אמאי לא תני נמי ארבעה: אשכח תני ארבעה איכא תנא דתני ארבעה ותנאי היא והנא דאמרי כמאן דתני ארבעה: ואין תימא זו הטוב והמטיב כלומר וא"ת האי תנא דתני ארבעה משום הטוב והמטיב הוא דתני לה דמלי אמר לה גברא רביעאה אבל לא לענין ברכה ראשונה. לית לך למימר הכי דברכת הטוב והמטיב דרבנן היא ולא מני לה תנא בהדי ברכות דאורייתא: דאמר רב הונא וכו' ואע"ג דליכא מאן דגמר לה מיחייבי לברוכי מאן דידע ברכה דאורייתא: הרוגי ביתר בפ' הניזקין מפרש להו וא"כ הך ברייתא קשיא דתני ארבעה אלא ודאי כמ"ד נברך וקאי כותי ותנאי היא: ומשני תפתר כרבי ישמעאל ולעולם משום הטוב והמטיב תני ארבעה ונברך ליכא למ"ד וקי"ל כר' זירא ור' חלבו ורב ששת דרבים נינהו. והרי"ף לא פסק כן: כי שם ה' אקרא בברכה אתם הבו גודל אמן הכי מפרש לה במס' יומא: אתיא שם שם גמר הזכרה לברכה מהזכרה לברכה: עד כדון כרבי עקיבא דשמעינן ליה במתניתין שמקיש ברכת המזון לס"ת דאחד עשרה ואחד עשרה רבוא. ואפשר דיליף הך ג"ש. אלא לר' ישמעאל לא שמענו. מי נימא דפליג עליה דר' עקיבא: ומשני דאשכחן לר' ישמעאל נמי דגמר תורה ממזון ומזון מתורה הילכך לא פליג עליה אלא ר' יוסי הגלילי בלחוד: ק"ו ומה אם מזון וכו' נראה בעיני לפרש ק"ו דר' ישמעאל הכי דהתורה יש בה צד קולא וחומרא ומזון יש בו צד קולא וחומרא דהתורה אין הנייה בשעה שעוסק בה אלא אחר שעיין ומבין טועם הטעם השכלי. ומזון איפכא הוא דבשעה שרואה המאכל לפניו מתענג א"נ בשעה דהחיך שלועס המאכל אוכל יטעם לו אבל מכיון שבלע אין כאן טעם. והשתא הכי ילפינן אם מזון הקל שאין טעון כלום שאין מפורש בו ברכה לפניו אע"ג דמתענג טעון ברכה לאחריו ואע"ג דלאחריו אין כאן הנייה הטעם תורה שלאחריה היא הנייה הטעם לא כ"ש שיברכו לאחריה: אם תורה שאינה מפורשת ברכה לאחריה דסמכה אק"ו אפילו הכי פירש בה בהדיא לפניה אע"ג דלפניה אינו יודע אם ימצא בה טעם או לא: מזון שטעון ברכה לאחריו
אע"ג

א] לפנינו בבבלי ברכות (מ"ז ע"א) הגירסא רב שימי בר חייא (המגיה ממגנצא).

מאיר נתיב. א) בתוספות דף מ"ה ע"א ד"ה שלשה כתוב נתנו דעתם לאכול זהו בסוף ונראה שטעות סופר נפלה בדברי התוספות אלו וכ"כ המראה הפנים.

כי הוא יברך הזבח ואחר כך יאכלו הקרואים רבי יצחק אומר (שמות כג) ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימיך אימתי הוא קרוי לחמך ומימיך עד שלא אכלת. רבי אומר ומה אם בשעה שאכל ושבע צריך לברך בשעה שהוא תאב לאכול לא כל שכן. עד כדון מזון. תורה. ומה מזון שאינו אלא חיי שעה טעון ברכה לפניו ולאחריו תורה שהיא חיי עד לא כל שכן: רבי זעירא בעי אילין שלש קרויות מה את עביד לון כשלשה שאכלו כאחת או כשלשה שאכלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו וכו' אין תעבדינון כשלשה שאכלו כאחת הראשון מברך ברכה ראשונה והאחרון ברכה אחרונה ואמצעי אינו מברך כל עיקר. אין תעבדינון כשלשה שאכלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו [וכו'] אפילו האמצעי מברך לפניו ולאחריו. אמר רבי שמואל בר אבדומא לא למדו ברכת (זמון) [המזון] מברכת התורה אלא לרבים. (נג.) ואם לרבים א"כ בינו לבין עצמו לא יברך. אמר רבי אבא מרי אחוי דרבי יוסי עשאוה כשאר מצותיה של תורה. מה שאר כל המצות טעונות ברכה אף זו טעונה ברכה:

**אכל** דמאי וכו': הדא אמרה אכל פירות ספק נתקנו ספק לא נתקנו מזמנין. אמר רבי שמעון א] אחוי דרבי ברכיה בשעה שגזרו על הדמאי רוב עמי הארץ היו מכניסים לבתיהם. ויי דא אמרה הדא דתנן כותי מזמנין עליו ואהן כותי לאו ספק הוא. אמר רבי אבא תפתר כמאן דאמר כותי כישראל דאתפלגון כותי הרי הוא כגוי דברי רבי רשב"ג אומר כותי כישראל לכל דבר:

**מתני'** נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן. עד כמה מזמנין עד כזית רבי יהודה אומר עד כביצה:

**גמ'** רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי רבי יוסי בן שאול בשם רבי קטן עושין אותו סניף לעשרה. והא תניא אין מדקדקין בקטן. אמר רבי יוסי קיימה רבי חנינא רבי סימון בשני קטנים נצרכה. שאם היה קטן עושין אותו (נג:) ספק. ספק עושין אותו ודאי. רבי יהודה בן פזי בשם רבי יוסי תשעה נראין כעשרה מזמנין: מה עביד לון מסויימין. אלא אפילו קטן ביניהם. אמר רבי ברכיה רבי יעקב בר זבדי בעא קומי רבי יוסי כמא דתימא תמן קטן עושין אותו סניף לעשרה ואמור אף הכא עושין אותו סניף לשלשה ומה תמן שמזכירין את השם עושין אותו סניף. כאן שאין מזכירין את השם לא כל שכן. אמר לו הא אינו כל שכן תמן על ידי שהן מזכירין את חשב עושין אותו סניף יכאן שאין מזכירין את השם אין עושין אותו סניף. ב] תני קטן וס"ת עושין אותו סניף. א"ר יודן כיני מתניתא קטן לס"ת עושין אותו סניף. מאימתי עושין אותו סניף רבי אבינא אמר איתפלגון רב הונה ורב יהודה תרויהון בשם שמואל הד אמר כדי שיהא יודע טיב הברכה. והרינא אמר [כדי] שיהא יודע למי מברכין. ג] א"ר נסא כמה זימנין אכלית עם רבי תחליפא אבא ועם רבי איניא בר סיסאי חביבי ולא זמנין עלי עד שהבאתי שתי שערות:

**מזמנין** עד כזית וכו': רב שמואל בר שילת בעא קומי רב ואית דאמרי בעון קומי רב שמואל בר שילת תשעה פת ואחד ירק אמר לון מזמנין. שמונה פת ושנים ירק אמר לון מזמנין. שבעה פת ושלשה ירק אמר לון מזמנין ד]. רבי אבינא בעי מחצה על מחצה מהו א"ל רבי זעירא עד דאנא תמן אצרכת לי ובעאי משאליניה ומדצדי לי מינך לא שאלתיה. רבי ירמיה בעי אותו שאכל ירק מהו שיברך. מיחלפא שיטתיה דרבי ירמיה. דתניא שלש מאות נזירים עלו בימי שמעון בן שטח מאה וחמשין (נד.) מצא להן פתח ומאה וחמשים לא מצא להן פתח. אתא גבי ינאי מלכא אמר ליה אית הכא תלת מאה נזירין בעיין תשע מאה קורבנין אלא יהב את פלגא מן דילך ואנא פלגא מן דילי שלח ליה ארבע מאה וחמשין. אזל לישנא בישא ואמרי ליה לא יהב מן דיליה כלום. שמע ינאי מלכא וכעס. דחל שמעון בן שטח וערק ואזל לאלכסנדריא של מצרים. בתר יומין סלקון בני נש רברבין מן מלכותא דפרס גבי ינאי מלכא. מן דיתבין נגסין אמרין ליה אנן נהירין דהוה הכא חד גבר סב והוה אמר קומינן מילין דחכמה. תני לון עובדא. אמרין ליה שלח ואייתיתיה. שלח ויהב ליה מילא. ואתא ויתיב בין מלכא למלכתא. אמר ליה למה אפליית בי. אמר ליה לא אפליית בך את מן ממונא דילך ואנא מן אורייתי דכתיב (קהלת ז) כי בצל החכמה בצל הכסף. אמר ליה ולמה ערקת. אמר ליה שמעית דמרי כעים עלי ובעית מקיימא בי הדא קריא (ישעיה כו) חבי כמעט רגע עד יעבר זעם וקרא עלוי (קהלת ז) ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה. אמר ליה ולמה יתבת בין מלכא למלכתא. אמר ליה בסיפרא דבן סירא כתיב (בן סירא ו' פסוק ו') סלסלה ותרוממך ובין נגידים תושיבך. ה] אמר הבו ליה כסא דליבריך נסב כסא ואמר נברך על המזון שאכל ינאי מלכא ומסיביו. אמר ליה עד כדון את בקשיותך קאי. אמר ליה ומה נימר על המזון שלא אכלנו. אמר הבו ליה דליכול יהבון ליה ואכלו אמר נברך על המזון שאכלנו. ואמר רבי יוחנן חלוקין עליו חביריו על שמעון בן שטח. ואמר

רבי

א] נ"ל אמר רבי שמואל אחוי דרבי ברכיה וכן הוא בערלה רפ"ב כ"ה דעת בעל סה"ד ערך ר' שמואל אחוה דרבי ברכיה. ב] א"ל הדא אמרה עושין אותו סניף בברכת המזון אבל לק"ש ולתפלה אין עושין אותו סניף עד שיביא שתי שערות. כן הוא הנוסחא בב"ר פרשת מקץ פרשה צ"א ע"ש כל הסוגיא עד הסוף. ג] בב"ר שם הנוסחא א"ר אבי זמנין סגיאין אכלית עם רבי חליפא וזמנין סגיאין אכלית עם רבי חנינא בר סיסי חביבי כו'. ד] בילקוט פ' מקץ רמז קמ"ח הנוסחא ו' פת וד' ירק מזמנין וחסר כאן מן מזמנין עד מזמנין עיין שם הרבה שנויים. ה] בקהלת רבה פ"ז פסוק י"ב הנוסחא אמר ליה אתית מן מה אנא מוקיר לך אמר ליה לית את מוקיר אלא אורייתא היא מוקרא לי דכתיב סלסלה ותרוממך אמר ע"ש כל הסוגיא ותמצא הרבה שנויים בנוסחא ובנזיר פ"ה ה"ג ובב"ר שם ובילקוט פ' מקץ רמז קמ"ח כל זה ליתא מ"ש בקהלת רבה.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

אע"ג דאז אינו מוצא טעם אינו דין שטעון ברכה לפניו כי המזון מוכן לפניו ודאי ימצא בו טעם. והוו הני קראי כמו כבד את אביך ואיש אמו ואביו תיראו: כי הוא יברך הזבח מכאן אתה למד שטעון לברך לפני אכילה וכן תרגם יונתן הוא פריס על מזונא: עד שלא אכלת דאינו בתר אכילה אין כאן לחם בעולם. דרים וברך ובֵרַך לשון צווי והכי איתא בגמ' דילן: שהוא תאב לאכול שצריך להקב"ה יותר שלא יחנק או שלא יארע אונס במאכל או שלא ישבר שיניו ומלתעותיו: שלש קרויות שלש שקורין בתורה שני וחמישי: מה את עביד לון איבעיא דכ"ע קא בעי לה: אחרון ברכה אחרונה כלומר כי היכי דגבי ברכת המזון המברך המוציא פוטר לכולן והמברך ב"ה פוטר לכולן ה"נ גבי תורה הראשון פוטר לכולן בברכה ראשונה והאחרון פוטר לכולן בברכה אחרונה דכולה חדא קריאה היא דכי היכי דבמזון אין כאן אלא המוציא אחד וג' ברכות ה"נ בהך קריאה: זה בפני עצמו דה"נ אין קורין אלא זה אחר זה משא"כ באכילה דאוכלים כאחת: לא למדו ברכת זימון מברכת התורה אלא לרבים דצריך להזכיר הרבים בברכת זימון ולומר נברך דמשמע אני ואתם דגמרינן מברכת התורה דכתיב בה כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו אבל לענין ברכת גוף הקריאה לא למדנו הילכך אמצעי נמי מברך: ואם לרבים וכו' כלומר כיון דלא הוזכרה ברכה בתורה אלא לרבים א"כ נילף מהכא בינו לבין עצמו כשקורא לא יברך בתחלה דמברכת מזון לא מצית גמרת דהיא גופה ילפא מברכת התורה וכ"ש האי אמצעי דשני וחמישי: עשאוה לברכת התורה דהא מ"ע לקרוא בתורה כדכתיב וקרא בו כל ימי חייו וק"ו להדיוט עשאוה לברכתה דתחלה דבינו ובין עצמו כשאר מצותיה של תורה נטילת לולב וציצית ותפלין דטעונות ברכה בתחלתן דתניא בתוספתא מנין אף על התורה ועל המצות שנאמר ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה וכתיב אשר נתן לך מה תורה טעונה ברכה אף מצוה טעונה ברכה ואפי' ביחיד נמי טעונות: ספק נתקנו ספק לא נתקנו מזמנין כגון שמת חבר ואין אנו יודעים אם הפרים או לא הפרים: היו מכניסין לבתיהן מעושר ומשכה לא תידוק: [נ"ב: ספק הוא בין התנאים אם ישראל אם גוי הוא]:

**מתני'** נשים אין מזמנין עליהן עמהן דאין מצרפין אותן לזימון משום פריצותא אבל לעצמן מזמנות ואשתו של אדם ובתו והוא אם מזמנין עליהן מחלוקת הוא בין הפוסקים ז"ל: קטנים משום דלאו בני חיובא נינהו: עבדים נמי הוו כמו נשים ועוד פריצי בעריות: עד כמה מזמנין עד כזית כלומר כמה יאכל השלישי דההיא שיעורא חזי לאיצטרופי בהדייהו עד שיאכל כזית דבכזית דגן מזמנין עמו אבל פחות מכזית אין מזמנין עליו ואפי' אכל ירק אין מזמנין עליו כדמפרש בגמ' ואפי' דאיהו לא מברך לא מצו מזמני עליה וכן כתבו הגאונים דכי אמרינן אכל ירק מצטרף היינו לעשרה אבל לשלשה לא א):

**גמ'** קטן עושין אותו סניף לעשרה שאם היו ט' גדולים ואחד קטן מצטרף עמהם ואע"ג דלא הוי פורח אלא למר ביודע למי מברכין ולמר ביודע בטיב ברכה. סניף חבור לזמון עשרה: אין מדקדקין בקטן בגמ' דילן מייתי לה והכי איתא התם תניא קטן שהביא שתי שערות מזמנין עליו ושלא הביא שתי שערות אין מזמנין עליו ואין מדקדקין בקטן הא גופא קשיא אמרת הביא שתי שערות אין לא הביא לא והדר תני אין מדקדקין בקטן לאו לאתויי קטן פורח ופי' ר"ח ז"ל שעומד בתוך י"ג שנה ועדיין לא הביא שתי שערות ידועות שאין גדולות כדי לכוף ראשן לעקרן שכן הוא שעורן אבל הביאן בתחלת צמיחתן אבל לא הביא כלל לא. וא"כ כי מזמנין דוקא בפורח הוא דמזמנין וקשה לריב"ל דאמר בקטן יודע וכו' עושין אותו סניף וכו'. ומשני רבי יוסי דקיימה רבי חנינא וכו' דאוקמה רבי חנינא אליבא דר' סימון בשם ריב"ל דהך ברייתא לשני קטנים נצרכה וקאמר השתא גדולים בני י"ד ואחד קטן פורח ואחד אינו פורח הפורח עושין אותו כגדול ודאי דהיינו בן י"ג ויום אחד וקטן יודע עושין אותו כספק: מה עביד לון מסויימין בתמיהא דכי אמרינן נראין כעשרה דילמא בת"ח דחשיבי ט' כי'. ובב"ר גרס לה ופי' רש"י ז"ל כלומר האיך אפשר לתשעה שיהו נראין כעשרה וכי מסויימין הן: ע"י שהן אומרין את השם עושין אותו סניף פי' רש"י ז"ל כלומר מאי כ"ש הוא זה להלן שהוא מזכיר את השם כלומר ט' שיש שם ג' חבורות שראויין לזימון בלא קטן ואין צריכין לקטן כי אם להזכרת השם לפיכך עושין אותו סניף לעשרה כאן שאינו מזכיר את השם שאינו בא להצטרף להזכרת השם אלא להצטרף לזמון שנים אין עושין אותו סניף ע"כ. ונראה האיך תקן הלשון ומסיק עלה בב"ר הדא אמרה עושין אותו סניף לברכת הזמון אבל לא לק"ש ותפלה והטעם דברכת הזמון סגי בג' ואיכא ג' חבורות שראויין לזמון בלא קטן וק"ל. אבל ק"ש ותפלה חמירי דלא סגי בפחות מעשרה אין עושין אותו סניף עד שיתחיל להביא שתי שערות דהיינו פורח: קטן לס"ת לאו להוצאת ס"ת קאמר דאינו פחות מעשרה ולא גרע מתפלה אלא לענין דעושין אותו סניף ועולה למנין שבעה ב) אבל קטן וחומש בידו אי לא ידע למי מברכין אין עושין אותו סניף לשבעה: חביבי דודי דודו תרגומו אח אבוהי: עד שהבאתי שתי שערות בשנת י"ג והיינו קטן פורח דברייתא ודלא כריב"ל: מחצה ומחצה מהו מחצה אכלו פת ומחצה אכלו ירק מי מצטרפי לזמון או לא: א"ל ר' זעירא לר' אבינא עד דאנא תמן בח"ל: איצטרכת לי מיבעיא לי: ובעאי משאליניה ובקשתי לשואלו: ומדצדי לי מינך לא שאלתיה ומפני שראיתי ממך לא שאלתיה: אותו שאכל ירק מהו שיברך הוא עצמו להוציאם: מיחלפא שיטתיה דרבי ירמיה כדמפרש ואזיל: שלש מאות נזירים עלו מח"ל לארץ: ואינון בעיין תשע מאה קורבנין שלש בהמות לכל אחד ואחד כמו שכתוב בפרשה: מצא להן פתח והתירן ולא היו צריכין כלום: גנסין אוכלין: נהירין אנן זכורים אנו: תנו לון עובדא ספר להם את המעשה: הב ליה מילא אמונה: למה אפליית בי למה שחקת בי: את מן ממונך ואנא מן אורייתי אני מרוב חכמתי מצאתי להם פתח והיתר ולא הוצרכתי ליתן להם כלום: ינאי ומסוביו ומסובין שלו: יהבין ליה דליכול ירק או מיני תרגימא ובב"ר גרס יהבין ליה דלישתי יין והוא היא: חלוקין עליו חבריו חלוקין על שמעון בן שטח

חכמים

מאיר נתיב א) הנה זה פלוגתא דרבוותא הרי"ף והרשב"א והמרדכי פסקו כמהרש"ס אבל רבנו יונה והרא"ש ורוב גדולי הפוסקים כתבו דאפילו לשלשה מצטרף אם לא אכל השלישי אלא ירק וכן משמע מרש"י דף מ"ה ע"א ד"ה עד כמה שכתב וז"ל ונפקא מיניה להוציאם ידי חובתן אם יתנו לו הכוס לברך עכ"ל אלמא דוקא להוציאם צריך לאכול כזית דגן אבל לאצטרופי אינו צריך ועיין ש"ע א"ח סוף סימן קצ"ו בפסק המחבר כמהרש"ס אבל בסימן קצ"ז סעיף ב' מביא שברת הפוסקים שמתירים לזמן עם השלישי שאכל ירק וכתב המגן אברהם שם ס"ק ב' בשם כנה"ג דאף לשתות משקי וכן נוהגין עכשיו. ב) וכן פירש הר"י בתוספ' דף מ"ח ע"א ד"ה לית הילכתא.

רבי ירמיה על הראשונה. רבי אבא אמר על השניה. מיחלפא שיטתיה דרבי ירמיה תמן צריכא ליה וכא פשיטא ליה. הן דצריכא ליה כרבנן והן דפשיטא ליה כרבן שמעון בן גמליאל דתניא עלה והסב וטבל בציר עמהן אף על פי שלא אכל א) כזית דגן מזמנין עליו דברי רבן שמעון בן גמליאל. דברי חכמים ב) רבי יעקב בר אחא בשם רבי יוחנן לעולם אין מזמנין עליו עד שיאכל כזית דגן. והתני שנים פת ואחד ירק מזמנין מתניתא כרבן שמעון בן גמליאל:

(נד:) **מתני'** כיצד מזמנין בשלשה אומר נברך. בשלשה והוא אומר ברכו. בעשרה אומר נברך לאלהינו. בעשרה והוא אומר ברכו אלהינו. אחד עשרה ואחד עשרה רבוא. במאה אומר נברך לה' אלהינו. במאה והוא אומר ברכו ה' אלהינו. באלף אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל. באלף והוא אומר ברכו. ברבוא אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים ברבוא והוא אומר ברכו כענין שהוא מברך כך עונין אחריו ברוך ה' אלהינו אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים. על המזון שאכלנו. רבי יוסי הגלילי אומר לפי רוב הקהל הן מברכין שנאמר (תהלים סח) במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל. אמר רבי עקיבא מה מצינו בבית הכנסת אחד מרובין ואחד מועטין אומר ברכו את ה'. ר' ישמעאל אומר ברכו את ה' המבורך:

**גמ'** דלמא. ר' זעירא ור' יעקב בר אחא ור' חייא בר אבא ור' חנינא חברון דרבנן הוו יתבין אכלון נסב ר' יעקב בר אחא כסא ובריך ואמר נברך ולא אמר ברכו. א"ל ר' חייא בר אבא ולמה לא אמרת ברכו. א"ל ולא כן תני אין מדקדקין בדבר בין שאמר נברך בין שאמר ברכו אין תופסין אותו על כך. והנוקרנין תופסין אותו על כך. ובאיש לר' זעירא בגין דצוח ר' יעקב בר אחא לר' חייא בר אבא נוקרנא. שמואל אמר איני מוציא את עצמי מן הכלל. התיבון הרי ברכת התורה הרי הוא אומר ברכו. אמר רבי אבין מכיון דיימר המבורך אינו מוציא עצמו מן הכלל. רבי אבא בר זמינא הוה משמש קומי רבי זעירא מזג ליה כסא. אמר ליה סב בריך. אמר ליה והב דעתך דאת שתי חורנא דתני השמש מברך על כל כוס וכוס ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה. אמר ליה כמא דאנא יהב דעתי מפקא יתיך ידי חובתיך בברכתא כן הב דעתיך מפקא ידי חובתי באמן. (נה.) אמר רבי תנחום בר ירמיה מתניתא אמרה כן המתעסק לא יצא והשומע מן המתעסק לא יצא:

**במאה** אומ' וכו': אמר רבי יוחנן זו דברי רבי יוסי הגלילי אבל דברי חכמים אחד עשרה ואחד עשרה רבוא. רב אמר הלכה כדברי האומר אחד עשרה ואחד עשרה רבוא דכתיב (תהלים פב) אלהים נצב בעדת אל. מנין לעדה שהיא עשרה ר' אבא ור' ייסא בשם רבי יוחנן נאמר כאן עדה ונאמר להלן עדה מה עדה שנאמר להלן עשרה אף עדה שנאמר כאן עשרה. אמר רבי סימון נאמר כאן תוך ונאמר להלן תוך (בראשית מב) ויבאו בני ישראל לשבור בתוך הבאים מה תוך האמור להלן עשרה אף כאן עשרה. א"ל רבי יוסי בר בון אם מתוך את יליף ליה סגין אינון אלא נאמר כאן בני ישראל ונאמר להלן בני ישראל מה בני ישראל שנאמר להלן עשרה אף כאן עשרה. מה מקיימין רבנן טעמא דרבי יוסי הגלילי (תהלים סח) במקהלות בכל קהלה וקהלה. אמר רבי חנינא בריה דרבי אבהו במקהלת כתיב:

**א"ר** עקיבא מה מצינו וכו': רב חייא בר אשי קם מיקרי באורייתא ואמר ברכו ולא אמר המבורך. בעון משתקוניה אמר להון רב ארפוניה דנהיג כרבי עקיבא. רבי זעירא קם מיקרי כהן במקום לוי ובירך לפניה ולאחריה ובעון משתקוניה אמר לון רב חייא בר אשי ארפוניה דכן אינון נהיגין גבייהו. כתיב (נחמיה ח) ויברך עזרא את ה' האלהים הגדול במה גידלו רב אמר גידלו בשם המפורש. רב מתנה אמר גידלו בברכה. ר' סימון בשם רבי יהושע בן לוי למה נקראו אנשי כנסת הגדולה שהחזירו הגדולה ליושנה. אמר רבי פינחס משה התקין מטבעה של תפלה (דברים י) האל הגדול הגבור והנורא ירמיה הנביא אמר (ירמיה לב) האל הגדול והגבור ולא אמר הנורא. ולמה אמר הגבור לזה נאה לקרות גבור שהוא רואה חרבן ביתו ושותק ולמה לא אמר נורא שאין נורא אלא בית המקדש שנאמר (תהלים סח) נורא אלהים ממקדשיך. דניאל אמר (דניאל ט) האל הגדול והנורא ולא אמר הגבור ולמה לא אמר הגבור בניו מסורין בקולרין היכן הוא גבורתו ולמה אמר הנורא לזה נאה לקרות נורא בנוראות שעשה לנו בכבשן האש ובגוב האריות. וכיון שעמדו אנשי כנסת הגדולה החזירו הגדולה ליושנה (נחמיה ט) האל הגדול הגבור והנורא. ובשר ודם יש בו כח ליתן קיצבה לדברים הללו. אמר רבי יצחק בן אלעזר יודעין הן הנביאים שאלהיהן אמתי ואין מחניפין לו:

**מתני'** שלשה שאכלו כאחת אינן רשאין ליחלק וכן ארבעה וכן חמשה. ששה נחלקין עד עשרה ועשרה אינן נחלקין עד שיהו עשרים. שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מצטרפין לזימון ואם לאו א] אלו מצטרפין לעצמן ואלו מצטרפין לעצמן. אין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים מברכין:

**גמ'** תני היה יושב ואוכל בשבת ושכח ולא הזכיר של שבת רב אמר חוזר ושמואל אמר אינו חוזר שמעון בר אבא בשם רבי יוחנן ספק הזכיר של ראש חדש ספק לא הזכיר אין מחזירין אותו. (נה:) אשכח תני ופליג כל יום שיש בו קרבן מוסף כגון ראש חדש וחולו של מועד צריך להזכיר מעין המאורע. ואם לא הזכיר מחזירין אותו. וכל יום שאין בו קרבן מוסף כגון חנוכה ופורים צריך להזכיר מעין המאורע ואם לא הזכיר אין מחזירין אותו: חנן בר אבא וחבריא הוון יתבין אכלין בשבתא מן דאכלון וברכון קם אזל ליה: חזר לגבון אשכחנון ברכין אמר ולא כבר ברכנו. אמרין ליה מברכין והוזרין ומברכין דאנשינן מדכרא דשבתא ולא אמר כן ר' אבא בשם רבי חונא רבי ירמיה כטי בה בשם רב שכח ולא הזכיר של שבת אומר ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל. כאן בשהסיח דעתו וכאן בשלא הסיח דעתו. תני עשרה בני אדם שהיו מהלכין בדרך אף על פי שכולן אוכלין מככר אחד כל אחד ואחד מברך לעצמו. ישבו ואכלו אף על פי שכל אחד ואחד אוכל מככר עצמו אחד מברך על ידי כולן. ב] רבי נחמיה זמן לחבריא בפונדקא דלובאי:

שתי

א] במשניות ובירושלמי ובבבלי הנוסחא אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן. ב] בכ"י מלכים הנוסחא רבי נחמיה זמן למחרייה בכוך לפונדק ילוי ובכ"י רומי הנוסחא למחריה בפונדק דלוי.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

חכמים: ואמר עלה ר' ירמיה על הראשונה היו חלוקין עליו שהקריב קרבן הנזירים ואע"פ שעשו נזירתן בח"ל ותנן במס' נזיר שאין נזירות אלא בארץ: על השניה היו חלוקין עליו שאכל ירק ובירך ברכת זימון להוציאן ידי ברכת זימון דהא דאמרינן אכל ירק מצטרף לזימון הייתי שמזמנין עליו אבל לברך הוא ולהוציא אחרים לא עד שיאכל כזית דגן: מיחלפא שיטתיה דר' ירמיה תמן צריכא ליה לעיל מיבעיא ליה מי שאכל ירק מהו שיברך לאחרים והכא פשיטא ליה דאמר דעל הראשונה הוא דחלוקין עליו ומשמע דעל השניה הם מודים לו: ומתרץ הך דצריכא כלומר הך דמיבעיא ליה כרבנן והך דפשיטא ליה כרשב"ג דתניא וכו' וטבל בציר: [נ"ב: לעולם אין מזמנין כו' ואפילו בי' אין מזמנין שיברך הוא: מתני' כרשב"ג דתרי קולי מקל בי' לברך לאחרים בג' להצטרף] ולענין הלכה בעינן שלשתן יאכלו דגן ולא מהני אכילת ירק או שתיית יין אפילו להצטרף אלא בעשרה:

**מתני'** בשלשה והוא אומר ברכו דהא בלאו איהו איכא זימון וכן כולן: **אחד** עשרה ואחד עשרה ריבו כלומר הכל שוה משראוין להזכיר את השם אין צריכין לשנות ובגמרא מפרש דהך רישא רבי עקיבא היא: במאה אומר נברך לה' אלהי ישראל מפרש בגמ' דר' יוסי הגלילי קתני לה: לפי רוב הקהל הן מברכין כמו שאמרנו שיש חילוק בין מאה לעשרה ובין מאה לאלף וכין אלף לריבו: **המבורך** מפי כל בריותיו ובזה מכניס עצמו בכלל [נ"ב: ומשום דר"ע לא הזכיר המבורך בקריאת התורה בבית הכנסת א"ל ר' ישמעאל דלא סגי בהכי]:

**גמ'** ולמה לא אמרת ברכו דהא אנן ג' והוא תנן: והנוקרנין פירש בערוך מדקדקין בדבר שלא לצורך כמו תרנגול שמנקר באשפה: בגין דצווח ליה בשביל שקראו נוקרנא. דתניא במס' דרך ארץ לא יהא אדם מן הנוקרנין ולא מן העמקנין: **איני** מוציא עצמי מן הכלל כשאני מזמן עם ג' חוץ ממני ואני רשאי לומר לג' ברכו טוב לי לומר נברך שלא להוציא עצמי מכלל המברכין: סב בריך טול כוס ובריך עליו: א"ל ר' זירא לר' אבא ותן דעתך לצאת בברכתי שהרי תשתה כוס אחר אחריו: השמש מברך על כל כוס וכוס דנמלך הוא וחושב שאין נותנין לו אלא פעם אחת: **ואינו** מברך על כל פרוסה דבטוח הוא שלא ימנעו ממנו לחם ומפרש בפרק כל הבשר והוא דאיכא אדם חשוב אבל אי ליכא אדם חשוב מברך על כל פרוסה ופרוסה: **ידי** חובתי באמן שתאמר אמן לברכתי ולהוציאני דאמרינן בעלמא גדול העונה אמן יותר מן המברך: המתעסק לא יצא משנה הוא בפרק ראוהו ב"ד גבי שופר: והשומע מן המתעסק לא יצא דאע"ג דאיהו מכוין התוקע אין מתכוין להקיעת מצוה והכא נמי בעינן כוונת מי שיוציאהו: **אחד** עשרה וכו' אחד מרובין ואחד מועטין ובלבד שיהו עשרה: דכתיב אלהים נצב בעדת אל ומשמע דכיון דאיכא עדה יקדשוהו וירוממוהו: ונאמר להלן עדה עד מתי לעדה הרעה הזאת כתוב במרגלים דכתיב בההוא קרא אשר המה מלינים עלי את תלונות בני ישראל: מה עדה האמורה להלן עשרה דילאו יהושע וכלב אף כאן עשרה: נאמר כאן תוך ונקדשתי בתוך בני ישראל: מה תוך האמור להלן עשרה שעשרה אחים ירדו לשבר אוכל: סגין אינון שהרי כמה אלפים היו באים לשבור: אלא נאמר כאן בני ישראל ונקדשתי בתוך בני ישראל: ונאמר להלן ויבאו בני ישראל לשבור בתוך: במקהלות בכל קהלה וקהלה כל עשרה ועשרה דעלמא אבל לאו למימרא דאכל רוב קהל איכא ברכה חדשה. ור' חנינא מתרץ במקהלת כתיב ומשמע דאחדא קאי: ובעון משתקוניה כדתניא הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה: גידלו בברכה שאמר ברוך ה' אלהי ישראל האל הגדול הגבור והנורא ובהסכמת כל בית דינו אנשי כנסת הגדולה הכי איתא במס' יומא פרק בא לו: ולא אמר נורא בפרשה הנה חנמאל כתיב האל הגדול והגבור ה' צבאות שמו: החזירו הגדולה ליושנה בפרק בא לו מפרש טעמא: שאלהיהן אמתי מסכים על האמת ושונא השקר:

**מתני'** אינן רשאין ליחלק דאיחייבו להו בזימון: וכן ארבעה וכן חמשה אין השלשה מזמנין והיחיד או השנים מתחלקין מהן דאינהו נמי מיקבעו בחובת זימון: ששה נחלקין כדי זימון לכאן וכדי זימון לכאן: עד עשרה אבל עשרה אין נחלקין דאיחייבו להו בזימון בהזכרת ה': עד שיהו עשרים אז נחלקין אם רצו לשתי חבורות: עד שיתן לתוכו מים לפי שהיה יינם חזק מאד כדאמרינן בעלמא דדרי על חד תלתא מיא הילכך כיון דלא חזי לשתייה בלא מים אין מברכין עליו בורא פרי הגפן. ולדעתו דר' אליעזר טעמו כשהוא חי לא חשיב פגימה דלאו יין מיקרי ולרבנן חשיב פגימה:

**גמ'** ושכח ולא הזכיר של שבת בברכת המזון: רב אמר חוזר וקיי"ל כוותיה: צריך להזכיר מעין המאורע בברכת המזון ובתפלה בעבודה ובפרק במה מדליקין תני בה ואין בהן קדושה על הכוס ויש בהן הזכרה בברכת המזון: אשכחינון ברכין ולא קראוהו שכבר זימנו עמו ורשאין ליחלק היו: כאן בשלא הסיע דעתו [נ"ב: מברכות דאורייתא] שלא פתח בהטוב והמטיב הסיח דעתו שפתח בהטוב והמטיב הכי איתא בגמ' דילן וגבי ר"ח אסיקנא התם דאין מחזירין אותו: כל אחד ואחד מברך לעצמו דלא אמרי ניזול וניכול בדוך פלן: ישבו ואכלו ואמרו ניזול וניכול נהמא בדוך פלן

מאיר נתיב א) עיין בספר בנות אליהו מהגר"א שהרגיש שנוסחת הספרים הנדפסים מהופכת וכתב וז"ל תני עלה והסיב עמהן אע"פ שלא טבל וטו' כו"ל. ולהס כמה נוסחת מהכב"ם נמוס סיה. ב) עיין בפירושו דבעל ק"ח (דפוס זיטאמיר) שפירש שדברי חכמים שהוא דתלמודא קאמר לה ורבי יעקב בר אחא בשם רבי יוחנן מפרש לדבריהם.

**שתי** חבורות שהיו וכו׳: רבי יונה ורבי אבא בר זמינא בשם רבי זעירא לשני בתים נצרכה. אמר רבי יוחנן והן שנכנסו משעה ראשונה על מנת כן. אילין דבי נשיאה מה את עבד לון כבית אחד או כשני בתים. נאמר אם היה דרכן לעבור אלו על אלו מזמנין ואם לאו אין מזמנין. רבי ברכיה מוקים לאמוריה על תרעא מציעאה דבי מדרשא והוה מזמן על אלין ועל אלין:

**וחכמים** אומרים מברכים: רבי זריקא בשם רבי יוסי בר חנינא מודים חכמים לרבי אליעזר בכוס של ברכה שהוא נותן לתוכו מים כל שהוא ומברך עליו. נהיגין רבנן כן בההן כסא דקידושא. *) מילתא דרבי יוסה פליגא אדרבי יונה. דרבי יונה טעים כסא בליליא ומתקן ליה למחר. (נו.) ואין תימר שהוא מזוג במים והתניא השותה משקין מזוגין שעבר עליהן הלילה דמו בראשו. אמר רבי יוחנן והן שלנו בכלי מתכות. רבי ירמיה בשם רבי יוחנן ראשונים היו שואלין שמאל מהו שתסייע לימין בכוס של ברכה. שמע מינה תלת שמע מינה צריך לתפשו בימין. וצריך שתהא גבוהה ידו מן השלחן טפח. וצריך שיתן עיניו בו. אמר רב אחא שלשה דברים נאמרו בכוס של ברכה. מלא. עיטור. ומודח. ושלשתן בפסוק אחד (דברים לג) נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה׳. שבע עיטור. רצון מודח. מלא כמשמעו. אמר רבי חנינא אם עשית כן מה כתיב תמן (שם) ים ודרום ירשה את זוכה לירש העולם הזה והעולם הבא. אמר רבי אלעזר כוס פגום אין מברכין עליו וטעמו פגום הוא. שמע מינה תלת. שמע מינה כוס פגום אין מברכין עליו וצריך שיהא בו כשיעור וטעמו פגמו. אמר רבי תנחום בר יודן כבוד היום קודם לכבוד לילה קדושת הלילה קודמת לקדושת היום. אי זהו קדושת היום רבי יוסי בשם רבי יעקב בר אחא ורבי אלעזר בר יוסף בשם רב. בורא פרי הגפן. רבי זריקן בר חמוי דרבי זריקן הזכיר של חנוכה בארץ וקלסו אותו. רבי בא בריה דרבי חייא בר אבא הזכיר דיין אמת בהטוב והמטיב וקלסו אותו. אמר רבי בא בריה דרבי חייא בר אבא אבל מהלך עומד ומברך. אבל עומד יושב ומברך. אבל יושב מסב ומברך. אבל מסב מתעטף ומברך. ואם עשה כן הרי הוא כמלאכי השרת. (נו:) מאי טעמא (ישעיה ו) בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו:

## הדרן עלך שלשה שאכלו

**ואלו דברים** שבין בית שמאי ובין בית הלל בסעודה. בית שמאי אומרים מברך על היום ואחר כך מברך על היין. ובית הלל אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היום:

**גמ׳** מאי טעמון דבית שמאי שקדושת היום גרמה ליין שיבא וכבר נתחייב בקדושת היום עד שלא בא היין מאי טעמון דבית הלל שהיין גורם לקדושת היום שתיאמר. דבר אחר היין תדיר וקדושת היום אינה תדירה: אמר רבי יוסי מדברי שניהן יין והבדלה היין קודם. כלום טעמון דבית שמאי אלא שקדושת היום גרמה ליין שיבא וכאן הואיל ולאו הבדלה גרמה ליין שיבא היין קודם. כלום טעמון דבית הלל אלא שהיין תדיר וקדושת היום אינה תדירה וכאן הואיל והיין תדיר והבדלה אינה תדירה היין קודם: אמר רבי מנא מדברי שניהן יין והבדלה הבדלה קודמת. כלום טעמון דבית שמאי אלא שכבר נתחייב בקדושת היום עד שלא בא היין וכאן הואיל ונתחייב בהבדלה עד שלא בא היין הבדלה קודמת. כלום טעמון דבית הלל אלא שהיין גורם לקדושת היום שתיאמר וכאן הואיל ואין היין גורם להבדלה שתיאמר הבדלה קודמת. אמר רבי זעירא מדברי שניהן מבדילין בלא יין ואין מקדשין אלא ביין. היא דעתיה דרבי זעירא דאמר רבי זעירא מבדילין על השכר ואזלין מן אתר לאתר משום קדושה: אמר רבי יוסי בר בון נהיגין תמן במקום שאין יין מצוי שליח צבור עובר לפני התיבה ואומר ברכה אחת מעין שבע וחותם במקדש השבת ד) וקשיא על דבית שמאי בלילי שבת. (נז.) היך עבידא היה יושב ואוכל בערב שבת וחשכה בלילי שבת ואין שם אלא אותו הכוס את אמר מניחו לאחר המזון ומשלשלן כולן עליו

*) כן הוא הנוסחא בכל הכ״י ודפוסים אבל אחר העיון יקשה הלא ר׳ יוסה בן חנינה קדם הרבה לר׳ יונה והיך יתכן לומר כר׳ יוסי חולק אדר׳ יונה גם תיבת מלתא הונחה על הסוג על מעשה או עובדא. והנה בא״ז ח״א סימן ר״ח ובתוספת ר׳ יהודה חסיד לברכות (דף נ״ב ע״א) נמצאה הנוסחא האמיתית וז״ל מלתא דר׳ יונה פליגא. דר׳ יונה טעם כסא וכו׳ פירוש בהמעשה של רבי יונה בטעם את הכוס וכו׳ חולק על דברי ר׳ יוסי בן חנינא דלעיל (המו״ל ירושלמי בירושלים ח״מ נ״ו:).

## פירוש מהר״ש סיריליאו

פלן: לשני בתים נצרכה דלא תימא כי תנן דרואין אלו את אלו דמצטרפין משום דנכנסים בבית אחד אלא כיון דרואין אפי׳ בשני בתים מצטרפין. ובגמ׳ דילן אמרינן דהשמש מצרפן. והא דתני בית אחד לאשמועינן דאפילו בבית אחד אם אין רואין זה את זה אין מצטרפין: משעה ראשונה על מנת כן להצטרף: אילין דבי נשיאה כבית אחד דיינינן להו והוו להו כמשעה ראשונה להצטרף או כשני בתים ואין דעתן להצטרף: מוקים לאיבוריה והללו רואין לאימוריה והללו ג״כ ואין שניהן רואין זה את זה: שהוא נותן לתוכו כל שהן ואע״ג דטעמו כשהיה חי לא חשיבה פגימה דהשתא הוא דהוי יין ומעיקרא לא ומפרש טעמא בגמ׳ דילן משום דבעינן מלוה מן המובחר: רבי יונה לא היה לו אלא כוס אחד: טעם כסא כוס של ברכה של סעודת הלילה טועמו ועודנו חי ובא לברך עליו למחר כשיתה לסעודת היום ומוסיף עליו כל שהוא יין שהיה משייר כדי לתקנו לצורך מחר אבל לא היה בשיור שיעור [נ״ב: אלא בצירוף מה שמשייר מאותו שתה] ועל כן כשתה בלילה לא מזגו במים דאין תימא שהיה מוזגו במים בלילה היכי עביד הכי דשותהו למחר והא אמרינן השותה משקין מזוגין שעבר עליהן לילה דמו בראשו אלא דברך בו בלילה בלא מזיגה ופגיע: ומשני הא מוקי לה רבי יוחנן [נ״ב: בנדה פרק כל היד] דההיא מיירי והן שלנו בכלי מתכות. ורבי יונה לעולם דמזיג ליה במים לסעודת הלילה ולא היה מניחן אלא או בחרס או בעץ ולא פליג אדרבי יוסי בר חנינא: דמו בראשו נענש על עצמו וחובת דמו נדרשת ממנו לאחר מיתהו וראיה לדבר דמו בראשו דמרגלים (יהושע ב׳) חובת דמו יהא מוטל בראשו: גבוהה מן השלחן טפח ומשום הכי בעיא שיוע לימין: צריך שיתן עיניו בו כדי שלא יסיח דעתו לדברים אחרים: שבע עיטור מעטר ליה בכוסות אחרים והוא כובע רבוי יין: מודח ומהקבל על רואיו לשון הדחה: ים ודרום ירשה דרום לשון נגב לשון יובש והוא העולם הזה וים העולם הבא והמשכיל יבין א): כוס פגום שתה ממנו והותיר השיירים פגומים נינהו: אין מברכין עליו כגון קידוש והבדלה אבל ברכת הנהנין מברכין: צריך שיעור דאי לא ליחלקיה לתרי ואמאי אין מברכין עליו: וטעמו פגמו אע״ג דלא שתה ממנו בדרך שתייה אלא טעימה בלחוד: כבוד היום קודם לכבוד הלילה אם יש לו בשר לסעודה אחת או מיני מגדים יניחם עד סעודת היום דומיא דסעודת פורים ועוד דהא ביום אכלוהו כתיב ולא כתיב בקרא דלא אחר תאפו אפו ואכלוהו ערב ועוד דגם דמן לא מינכר אלא ביום דאלו בליל כניסת שבת כל לילה ולילה היה להן מן ולא היה נבאה אלא בבקר בעלות השחר. וזה סוד ב): קדושת הלילה קודמת לקדושת היום כגון שאין לו אלא כוס א׳ אומר עליו קידוש לילה דקידוש לילה עדיף דזכרהו על היין בכניסתו: אי זהו קידוש היום מהו קידוש כבוד היום: בורא פרי הגפן ותו לא והכי איתא בפרק ערבי פסחים: בארץ בברכת הארץ ולא כשבת דמזכירין ברחם: מסב ומברך במטה דרך הסבה ובגמ׳ דילן אמרינן והלכתא בכלהו יושב ומברך: הדרן עלך פרק שלשה שאכלו

**אלו דברים** ג) (דסעודה): שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה במה שנחלקו בהלכות סעודה: מברך על היום בקידוש היום כגון שבת או יו״ט מברך על היין טעמא דבית שמאי ובית הלל מפרש בגמרא. וקשה דמשמע אלו ותו לא ולקמן בפירקין קתני בברייתא פלוגתא דשמן ערב ויין דלסוף הסעודה א] ולא תני לה במתני׳. וי״ל דבכלל דקתני במתני׳ בית הלל אומרים מברך על היין היא דטעמא משום דיין תדיר וטעמא דב״ה נמי התם האי נמי הוא. אבל קשה דתנן לעיל פרק כיצד מברכין ב״ש אומרים אף לא פטר מעשה קדרה ולא קתני לה הכא. וי״ל דה״ק משום דתנינן לעיל פרק כיצד מברכין פלוגתא דבית שמאי ובית הלל גבי סעודה היא דמעשה קדרה תני השתא הכא ואלו הדברים כולן אשר נחלקו בסעודה ומוסיף על הראשונים הוא ובהר דמסיק מילי דברכת המזון תני להו. ואכתי קשה דתני בגמ׳ דילן פרק כיצד מברכין הביאו לפניו שמן והדס ב״ש אומרים מברך על השמן ואח״כ מברך על ההדס וב״ה אומרים מברך על ההדס ואח״כ מברך על השמן וטעמא דב״ש דשמן עדיף דזכינו לריחו ולסיכתו מה שאין כן בהדס וטעמא דבית הלל דריח השמן הוא משום עירוב ופיטום הבשמים שנתנו בו כגון משחא כבישא וכן פי׳ רש״י ז״ל והדס ריחו בעיניה הילכך הדס עדיף והא לא תנינן לה. וי״ל דס״ל לתנא דמתני׳ כר״ג דתניא התם דנטה דעתו בהר דעת ב״ש וכב״ש קי״ל ועוד דר״ג מב״ה קאתי וס״ל כב״ש והוה ליה הזרו [ב״ה] להורות כדברי ב״ש:

**גמ׳** שקדושת היום גרמה ליין שיבא ביום זה לא בא אלא בשביל קידוש שבת: וכבר נתחייב בקידוש היום עד שלא בא היין כבר קדש היום משקבלו עליו ועדיין לא בא היין לשלחן וכשם שקידוש לכניסה כך קודם לברכה: היין גורם לקדושה שתיאמר [נ״ב: דבעינן יין הראוי לקידוש דלאו כל יין דעלמא ראוי להכי דטעמו פגמו ומגולה ולבן לגמרי פסול הילכך יין הראוי גורם לקידוש שתיאמר ועוד דאמרינן] אין יין אין מקדשין: דבר אחר מפרש בגמ׳ דילן משום דב״ש אמרי תרי טעמי אמרי ב״ה נמי תרי טעמי: יין תדיר בחול כבשבת וקדושת היום אינה תדירה והדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. וילפינן לה בפרק כל התדיר מקרא יתירא דכתיב אשר לעולת התמיד דבשביל שהיא תמיד הקדימה הכתוב ומכאן אתה למד לכל התדירין: מדברי שניהן ב״ש וב״ה נלמוד: הואיל ולאו הבדלה גרמה ליין שיבא דהא מבדילין אע״ג דליכא יין לדברי שניהן וכדלקמן: הואיל ונתחייב בהבדלה בתפלה או לפחות לומר המבדיל בין קדש לחול קודם שמדליק נר כדאמרינן פרק שואל: מדברי שניהן רבי יוסי ורבי מנא: מבדילין וכו׳ כדפרישית: ואזלין מן אתר לאתר לבקש יין לקדש בו: במקום שאין יין מצוי ויש אורחים בבית המדרש ולהוציאן אומר ברכה אחת מעין שבע וחותם מקדש השבת וקסבר דמקדשין בלא יין: היך עבידא לב״ש דאמר מברך על היום כיצד יעשה מעשה אם היה יושב ואוכל סעודה שהם דאוכלא פת אי נמי דליכא פת אלא דקטנית או ירק הוא דיושב ואוכל: ואין שם אלא אותו הכוס מניחו לברכת המזון

א] דלב״ש מברך על שמן ערב תחלה ולב״ה מברך על היין תחלה כן העתיק בעל מלאכת שלמה בשם מהר״ש סיריליאו.

**מאיר נתיב** א) מה שלמד כאן מהרש״ס הוא ביותר ביאור בפי׳ הרמב״ן על התורה על פסוק נפתלי שבע רצון וז״ל במדרש של ר׳ נחוניא בן הקנה אמרו בכתוב הזה א] אמר רבי אמולא מאי דכתיב ומלא ברכת ה׳ ים ודרום ירשה כך אמר משה אם הלך בחקותי תירש ב] העולם הבא שהוא נמשל לים שנאמר ורחבה מני ים והעולם הזה שהוא נמשל לדרום שנאמר כי ארץ הנגב נתתני ומתרגמינן ג] ארעא דרומא ומאי דכתיב ירשה ד] ירש היה לו לומר אלא אפי׳ הקב״ה בכלל והיינו רש יה. למה הדבר דומה למלך שהיו לו בני אולדות והקלה ה] אחד מהם ו] לסוף ימים רבים ז] אמר לבנו טול מה שיש בבני אולדות הללו אמר הבן שמא לא יתן לי מה שהקלה ח] אמר לו טול הכל והיינו דכתיב ים ודרום ירשה יה רש הכל נתון לך ואולי תשמור דרכיו. ועוד אמרו ט] ומלא ברכת ה׳ ים ודרום ירשה אין ים אלא תורה שנאמר ורחבה מני ים וכל המדרש שם א״כ יהיה סוד הכתוב נפתלי שבע רצון הממלא ברכת ה׳ שהיא היא הכלולה בכל מין הכל כענין שכתוב כי הנחלים הולכים אל הים והוא ביתו של מלך משל למלך ואח״כ שואלים אנה ביתו שואלים אנה המלך וגם שעולם הזה הנגוב והיבש מן הרצון ירב ביה והמשכיל יבין עכ״ל. והתוספ׳ דף כ״א ע״א ד״ה זוכה כתבו בשם הר״ר יוסף ממרסיליא״ה מדסוים ליה למכתב ים ודרום רש וכתב ירשה הרי יו״ד ה״א יתירה לרמז שבם נבראו בני עולמים כדאמרינן במנחות (כ״ט ב׳) כי ביה ה׳ צור עולמים אל תקרי צור אלא צר עכ״ל הבל „אל תקרי צור אלא צר״ לא נמצא שם בפרק התכלת. ב) נראה לי שהסוד הוא שהמן התחיל תחלה ואח״כ שבאים וכמו שכתוב בפסוק (שמות ט״ז כ׳) וירם תולעים ויבאש ואמרו במדרש רבה וכי יש לך דבר שבתחלה עושה תולעים ואח״כ מבאיש אלא שהקב״ה בקש להראות מעשיהם לבריות שלא יריחו את ריחו בערב ויבליגו אותו שהיה עושה כל הלילה מורות של תולעין מיד ויקלוף עליהם משה עכ״ל המדרש. ג) בספרים הנדפסים וכן בגמ׳ דילן ובמשניות גרסינן „אלו״ וכן לשון מהרש״ס בפירושו „אלו״ אבל מתוך פירושו משמע שהליון לאו דוקא והעיקר כמו שכתוב בפנים „ואלו״ שמוסיף על הראשונים. ד) בתוספות פסחים דף ק״ו ע״ב ד״ה מקדם אמיפתא הגירסא כמו בספרים הנדפסים „וחותם במקדש ישראל ויום השבת״ אבל נראה לעין כל שנוסחת המהרש״ס עיקר כמו שאמרו ז״ל בגמ׳ דילן ביצה דף י״ז ע״א אטו שבת ישראל מקדשי ליה הא שבת מקדשא וקיימא:

א] א״ה בספר הבהיר הנדפס הגלנו בשבעת המאורות (סימן ס׳) הנוסחא יבב ר׳ אמוראי ודרש מאי. ב] תירש העוה״ז והעוה״ב. ג] ומתרגמינן ארי. ד] ירשה רש היה לו לומר אלא רש יה אלא אף הקב״ה. ה] לו. ו] לבנו. ז] תיבת רבים ליתא. ח] לי. ט] מן ומלא עד משל למבקשים ליתא. י] לראות את פני המלך ואינם יודעים אנה המלך אנה ביתו שואלים אני בית המלך תחלה ואח״כ שואלים אנה המלך לפיכך כי לי תכרע כל ברך ואפילו עליונים תשבע כל לשון עכ״ל ומן וגם עד ירב ביה ליתא בפנינו.

עליו. מה נפשך יברך על היום. המזון קודם. יברך על המזון היין קודם. יברך על היין. היום קודם. נשמעינה מן הדא דתנינן בא להם יין לאחר המזון ואין שם אלא אותו הכוס בית שמאי אומרים מברך על היין וכו' ואמר רבי בא על ידי שהוא בן ברכה קטנה שמא ישכח וישתה. ברם הכא מכיון שהוא משלשל את כולן על הכוס אינו שוכח. כיצד יעשה על דברי בית שמאי יברך על המזון תחלה ואחר כך מברך על היום ואחר כך על היין. וקשיא על דברי בית הלל במוצאי שבת. היך עבידא. היה יושב ואוכל בשבת וחשכה מוצאי שבת ואין שם אלא אותו הכוס את אמר מניחו לאחר המזון ומשלשלן כולן עליו. מה נפשך יברך על היין. המזון קודם. יברך על המזון. הנר קודם. יברך על הנר. הבדלה קודמת נשמעינה מן הדא דתניא אמר רבי יהודה לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על ברכת המזון שהיא בתחלה ולא על הבדלה שהיא בסוף על מה נחלקו על הנר ועל הבשמים שבית שמאי אומרים בשמים ואחר כך נר ובית הלל אומרים מאור ואחר כך בשמים. ואמר רבי בא רב יהודה בשם רב הלכה כדברי האומר בשמים ואחר כך נר. כיצד יעשה על דברי בית הלל יברך על (נז:) המזון תחלה ואחר כך יברך על היין ואחר כך על הנר וכו': יום טוב שהל להיות במוצאי שבת רבי יוחנן אמר יקנ"ה. יין קידוש נר הבדלה. חנן בר אבא אמר בשם רב יין קידוש נר הבדלה סוכה וזמן. רבי חנינא אמר ינה"ק. ואתיא דרבי חנינא כשמואל דאמר רבי אחא בשם שמואל א) מלך יוצא ושלטון נכנס. מלוין את המלך ואחר כך מכניסין את השלטון. לוי אמר יהנ"ק. מסתברא כלוי דו אמר מעין שניהן. רבי זעירא בעא קומי רבי יוסי היך עבדין עובדא א"ל כרב וכרבי יוחנן וכן נפק עובדא כרב וכרבי יוחנן. רבי אבהו כד הוה אזיל לדרומא הוה עבד כרבי חנינא וכד הוה נחת לטבריא היה עבד כרבי יוחנן דלא מפלג על בר נש באתריה. על דעתיה דרבי חנינא ניחא. וקשיא על דעתיה דרבי יוחנן אילו בשאר ימות השנה מברך על הנר שלא יכבה וכא אינו מברך על הנר שלא יכבה. מה עבד לה רבי יוחנן מכיון שיש לו יין אין נרו כובה ב) ויברך על הנר לבסוף. שלא לעקור סדר שבתות הבאות:

**מתני'** בית שמאי אומרים נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס ובית הלל אומרים מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידים:

(נח.) **גמ'** מאי טעמון דבית שמאי שלא יטמאו משקין של אחורי הכוס מידיו ויחזרו ויטמאו את הכוס. מאי טעמון דבית הלל לעולם אחורי הכוס טמאין. דבר אחר אין נטילת ידים אלא סמוך לברכה: רבי ביבן בשם רבי יוחנן אתיא דבית שמאי כרבי יוסי ודבית הלל כרבי מאיר דתנינן תמן רבי מאיר אומר לידים טמאות וטהורות אמר רבי יוסי לא אמרו אלא לידים טהורות בלבד. רבי יוסי בשם רבי שבתי ורבי חייא בשם רבי שמעון בן לקיש לחלה ולנטילת ידים אדם מהלך ארבע מילין רבי אבהו בשם רבי יוסי בר חנינא הדא דתימר לפניו אבל לאחריו אין מטריחין עליו. שומרי גנות ופרדסין מה את עבד לון כלפניהם או כלאחריהם נשמעינה מן הדא דתנינן תמן (נח:) האשה יושבת וקוצה חלתה ערומה מפני שהיא יכולה לכסות את עצמה אבל לא האיש. והדא אשה לא בתוך הבית היא יושבת. ואת אמרת אין מטריחין עליה וכאן נמי אין מטריחין עליו: תני מים שלפני המזון רשות ושלאחר המזון חובה אלא שבראשונים נוטל ומפסיק ובשניים נוטל ואינו מפסיק. מהו נוטל ומפסיק. רבי יעקב בר אחא אמר נוטל ושונה. רבי שמואל בר
יצחק

## פירוש מהר"ש סיריליאו

המזון ומשלשלן כולן עליו כגון שלשלת כלומר סודרן עליו. דברכת המזון טעונה כוס לב"ש כדאיתא בגמ' דילן: יברך על היום המזון קודם שכבר אכל [נ"ב: ונתחייב בברכת המזון] קודם שקדש היום וס"ל לב"ש דאין מעבירין על המצות ובהכוא איתחייב ברישא: יברך על המזון הנה היין קודם אליבא דב"ש דהא גבי כוס ברכת המזון שמעינן להו במתני' בסוף פירקין דבתחלה מברך על היין ולסוף על המזון ולקמיה מייתי לה: יברך על היין כלומר וכי תימא הכי נמי דיברך על היין קמי המזון והלא ס"ל לב"ש דקידוש היום קודם וכי תימא דיקדם על היום ואח"כ על היין הא אמרינן לעיל והלא המזון קודם ולב"ה לא קשה דיברך על המזון ואח"כ על היין ואח"כ על היום: נשמעינה מן הדא מתני' היא בפרקין: בא להם יין בימות החול איירי: ב"ש אומרים מברך על היין ואח"כ על המזון ואיתמר עלה רבי בא אמר על יד שהוא בן ברכה קטנה וכו' כלומר מזון דקתני הכא היינו שאכל קטנית או ירק ופירות דברכה אחרונה קטנה היא דכיון דלאו סעודת פת היא טעי בשאר ברכות קטנות שאומר תוך הסעודה דשותה מיד מקמי ברכת הנהנין. והאי כוס נמי איפשר דישכח ושותהו מקמי דבריך עליה בפ"ה דסבר כלהו ברכות קטנות נינהו. ולא דמי דהנהו לא הוו לסילוק והאי הוי לסילוק ונמצא שיברך על מזונו בלא כוס הילכך להיכירא מברך תחלה על היין ודוקא משום שלא ישכח וישתה בלחוד הוא דס"ל לב"ש דיברך על היין תחלה קודם ברכת המזון שאכל אבל לעולם היכא דברכה ארוכה היא א"נ דצריך לברך כ"כ ברכות כגון הכא ליכא שכחה ולא טעי הילכך ודאי מודו דיברך על המזון וכו': וקשיא על דברי בית הלל על דעתיה דר' יוסי דאמר יברך קודם על היין משום תדיר [נ"ב: דר' מנא תלמידו הוא ולא קי"ל כוותיה]: המזון קודם כדתנן לב"ה מברך על המזון ואח"כ וכו': יברך על המזון בתחלה: הנר קודם כלומר נר ובשמים קודם כדתנן במתני' נר ובשמים מזון והבדלה: יברך על הנר הרי הבדלה קודמת לברכת היין דלית לן לאפסוקי סידרא דמתני' כלל. ובהכרח צ"ל ברכת היין אחר ההבדלה. וא"ת דהבדלה תקדום ליין א"כ קשיא לרבי יוסי דאמר לעיל דיין קודם להבדלה: אמר רבי יהודה וכו' ומתני' רבי מאיר קתני לה וקי"ל כרבי יהודה: על הבדלה שהיא בסוף דכל מאי דמאחרינן ליה ליומא טפי עדיף כי היכי דלא להוי עלן כמשוי: בית שמאי אומרים בשמים ואח"כ מאור דמיד צריך לברך להשיב נפש קודם שיברך על הנר דמורה ברכתו שהוא חול ומשום דיש גורסין ומהפכי דב"ה לב"ש ודב"ש לב"ה וב"ה הוא דס"ל בשמים ואח"כ נר קאמר רבי בא הלכה כדברי האומר בשמים ואח"כ נר הוא לב"ה אבל פשיטא דמודו דמזון תחלה כרבי יהודה דגמר מרביה דהך ברייתא דייקא היא ולית בה טעותא אלא גבי בשמים ונר וכיון דברייתא דייקא גבי מזון דמודו כ"ע לב"ה הילכך [נ"ב: אי לא נקטינן כרבי בא נקוט מיהא] דמברך על המזון תחלה ואח"כ על היין כדתנן במתני' ואח"כ על הנר ואח"כ על הבשמים ואח"כ מבדיל וכמו ששנינו בברייתא ובגמ' דילן אסיקנא כרבי בא וה"ג התם בברייתא שב"ש אומרים מאור ואח"כ בשמים וב"ה אומרים בשמים ואח"כ מאור: יין קידוש נר הבדלה קסבר קדושת היום עדיפא מהבדלה וכב"ה דסברי דיין קודם לקידוש ואחר קידוש נר והבדלה: רבי חנינא אמר ינה"ק כדמפרש טעמא לקמיה דס"ל כשמואל: מלוין את המלך השבת להבדיל קדושתו ומעלתו: ואח"כ מכניסין את השלטון לקראת י"ט לקדשו הילכך יין תחלה ואח"כ מאור ואח"כ הבדלה דכיון דהבדלה מקדמינן לקידוש יעשה כל סדר הבדלה כדין כל מוצאי שבת דעלמא ואח"כ יקדש. והא דלא מדכרי הכא בשמים משום שגם בי"ט יש לנו נשמה יתירה כמו בשבת: יהנ"ק דס"ל ללוי מעיקרא עבדינן כל מילי דשבת והבדלה בתחלה דאפוקי יומא כעיולי יומא מה עיולי יומא בתר יין קידוש יום אף בתר יין הבדלה דהוי קדושת היום ולבסוף נר ולבסוף קידוש: מעין שניהן כרבי חנינא דמקדים הבדלה לקידוש וכרב דמסמיך נר לקידוש: כרב וכרבי יוחנן יקנ"ה ויקנה"ז: כרבי חנינא ינה"ק: מברך בתחלה על הנר שמא יכבה דשמא אין בו שמן מקמי הבדלה והכא אמאי אמר קידוש שהוא ארוך קודם נר: מכיון שיש לו יין ומברך עליו קדושת היום מסתמא שמן יש לו ולא יכבה אע"ג דמעכב לה לברכת הנר ומאחר לה במצוה קא עסיק: ופריך אי הכי יברך על הנר בסוף דהא במצות עסיק: ומשני שלא לעקור כל כך סדר שבתות אחרות דבמוצאי שבת דעלמא נמי נר קמי הבדלה. ומשום הכי קאמר נר בתר קידוש ובתר הכי הבדלה:

**מתני'** נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס ביין הבא לפני המזון מיירי כדאמרינן בפרק כיצד מברכין [דף מ"ג] הסבו והביאו להם א) יין אחד מברך על יד כולן אי נמי בשבת וי"ט דמביאין יין לפני המזון וקאמרי ב"ש נוטלין לידים ואחר כך שותין אותו הכוס ואוכלין סעודתן בההיא נטילה: ובית הלל אומרים מוזגין את הכוס ושותין אותו ואח"כ נוטלין לידים וטעמייהו מפרש בגמרא:

**גמ'** שלא יטמאו משקין שבאחורי הכוס ממתני' דכלים דרובע ואי רובע משמע דאחורי הכוס היינו מושב של מטה דיש לו בית קבול גם כן וחיישינן שמא יטמא מושב הכוס מידיו [נ"ב: דסתמא אוחזו משם ושמא מחמת נקיות שוטפין הכוס] וגם אין נוטלין הידים תחלה ידים שניות הן ורבנן גזור דכל שני עביד משקין תחלה דתני [נ"ב: ומייתיה לה פרק ב' דחולין] כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה וא"כ אם יש משקין באחורי הכוס מיטמאין להיות תחלה ונטמאו אחורי הכוס אבל תוכו טהור הוא כדתנן בפרק כ"ה דמס' כלים כלי שנטמאו אחוריו במשקין אחוריו טמאין תוכו ואוגנו ואזניו וידיו טהורים ומ"מ סברי ב"ש דאסור להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקין והכי איתא בגמ' דילן הילכך נוטלין לידים תחלה: לעולם אחורי הכוס טמאין כלומר למאי דחיישיתו שלא יטמאו הידים לאחורי הכוס הא לאו חששא היא שאפי' לכתחלה מותר להשתמש בכלי שאחוריו טמאין כיון דתוכו טהור וכדאמרן וכיון דמותר להשתמש בכלי שאחוריו טמאים אם אתה אומר נוטלין לידים תחלה שמא לא יהו הידים נגובות יפה ממי הנטילה ויטמאו המשקין שבידים מחמת הכוס ונעשין המשקין תחלה ונמצא שלעולם אחורי הכוס טמאים: דבר אחר אין נטילת ידים אלא סמוך לברכה כלומר ואפי' נאמר שהידים הן נגובות יפה יפה הא עדיפא למזוג הכוס תחלה ואח"כ נטילת ידים דיהא סמוכה נטילה לברכת המוציא כדי שיהא ניכר שהנטילה היא משום פת ולא משום יין דנימא דנוטל ידיו לפירות: דתנינן תמן במס' כלים פרק כ"ה. והכי איתא התם כל הכלים יש להם אחורים ותוך ובית הצביעה כלומר דאם נטמאו אחוריו לא נטמא תוכו ולא בית צביעתו דהיינו אוגנו ואזניו דהיינו עד מקום שהנקיים תופסין בו: ותנן ר"מ אומר לידים טמאות וטהורות א"ר יוסי לא אמרו אלא לידים טהורות בלבד ומפרש בפרק חומר בקודש ירושלמי דהאי דפליגי בכלי שנטמאו אחוריו ולא תוכו אי אפשר לומר דפליגי בנגוב שאין הידים מיטמאות בנגוב כלומר ודינא דטמאות לא מיתרצא ומ"ט דרבי יוסי ואי אפשר לומר במלא משקין דכיון דנגע בו טימאהו ונטמא אף תוכו ומ"ט דר"מ אלא כן אנן קיימין במלוכלך במשקה כלומר טופח שלא להטפיח. ומפרש התם ידים טמאות לר"מ כיצד היו ידיו טמאות ואחורי הכוס טהורין ומשקה לחוץ על גב הכוס ואחזו בבית צביעתו ואין משקה מיטמא מן הידים לטמא את הכוס וכרבי יוסי היו ידיו טהורות ואחורי הכוס טמאין ומשקה נתון על גב היד ואחזו בבית צביעתו אין משקה מיטמא מן הכוס לטמא את הידים והשתא ר"מ דסבר דכי תקינו דאם נטמא צביעתו ואוגנו דאחוריו טהורים אפי' בידים טמאות נמי אמרו הילכך אתו ב"ה כר"מ דשותין הכוס בלא נטילת ידים ולא חיישינן דמטמאין הידים לאחורי הכוס וב"ש כרבי יוסי דלא שרי אלא דוקא בידים טהורות ומשום הכי נוטלין לידים ואחר כך שותין את הכוס: לחלה ולנטילת ידים ארבע מילין אדם המהלך בדרך ויש גבל עושה עיסה בטהרה בכפר רחוק ד' מילין ימתין ולא יגבל עיסתו עד שיגיע לאותו גבל והגבל מגבלה ויפריש חלה בטהרה כדי שלא יטמא התרומה דאמרינן בפ"ב דזבחים בין לרבי יוחנן בין לריש לקיש איכא לאו גבי מטמא תרומה דכתיב בכל קדש לא תגע. ולנטילת ידים היה רוצה לאכול פת והוא מהלך בדרך אם עתיד למצוא מים לפניו עד סוף ד' מילין ימתין מלאכול עד שיגיע שם: הדא דתימר לפניו שהמים או הגבל הן לפניו במקום שעתיד להלוך דרך שם ואין כאן טורח אלא שרוצה ללון כאן וללוש עיסתו או לאכול פתו ורבנן אטרחוה שלא ילין עד שיגיע שם. אבל אם כבר עבר המקום והניחו לאחריו לא אטרחוהו רבנן לחזור לאחוריו ומפרש בפרק אלו עוברין ובהעור והרוטב דלאחריו מיל הוא דאינו חוזר אבל פחות ממיל חוזר: שומרי גנות ופרדסין שיש להן מים אלא שצריך להלוך למקום רחוק והן עוסקין בגנה במלאכה אחרת בעת האכילה מי אמרינן כלפניהן דמי והולכין אל המים עד ד' מילין דהא סוף סוף למים בעו למיזל להשקות השדה או דילמא כיון דעוסקין במלאכה אחרת כלאחריהן דמי: ופשט לה דהא אשה בתוך ביתה עומדת ערומה וסוף סוף צריכה ללבוש כדקא אתי בעלה ואפילו הכי אין מטריחין אותה ללבוש כיון דעסוקה במלאכה אחרת והכא נמי כה"ג: מים שלפני המזון רשות שאם רצה שלא לאכול הרשות בידו: ושלאחר המזון חובה מפרש טעמא בפרק כל הבשר שמלח סדומית יש שמסמא את העינים: ראשונים נוטל ומפסיק מפרש לקמיה נוטל ושונה והיינו כדתנן במס' ידים שצריך ליתן מים על ידו שתי פעמים
והראשונים

א) [והביאו להם מים אפ"ה שכל אחד ואחד כבר נטל ידו אחת חוזר ונוטל שתי ידיו בא להם] וחסר כאן מן להם הראשון עד להם השני כן העתיק בעל מלא"ב.

**מאיר נתיב** א) גירסת ספרים הנדפסים משובשת היא ונוסחת המהרש"ס מביא הרמב"ם בפרק ערבי פסחים דף ק"ב ע"ב דס"ת שמואל אמר ינה"ק. ב) המפרשים נדחקו מאד בפירוש דברי ירושלמי אלו ונראה לי שהם מבוארים על פי דברי רבא בגמרא דילן שבת דף כ"ג ע"ב פשיטא לי נר ביתו וקידוש היום נר ביתו עדיף משום שלום ביתו והיינו דאמרו שהכא מכיון שיש לו יין אין נרו כובה ואפשר דלזה מרמז המהרש"ס באומרו מכיון שיש לו יין ומברך עליו קדושת היום מסתמא שמן יש לו.

יצחק בעי א) נוטל ושונה ואת אמרת רשות. ואית דבעי מימר אדם מהלך ארבע מילין ואת אמרת רשות. אמר רבי יעקב בר אידי על הראשונים נאכל בשר חזיר ועל השניים יצאה אשה מביתה. ויש אומרים עליהן נהרגו שלש נפשות. שמואל סליק לגבי רב. חמא יתיה אכל כהתם אמר ליה מהו כן. אמר ליה לא. אסטנס אני. רבי זעירא כד סליק להכא חמא כהנייא אכלין כי התם אמר לון הא אזלא ההיא דרב ושמואל. אתא רבי יוסי בר כהנא בשם שמואל נטילת ידים לחולין ואין נטילת ידים לתרומה. רבי יוסי אמר לתרומה ולחולין רבי יוסי בשם רבי חייא בר אשי ורבי יונה רבי חייא בר אשי בשם רב נטילת ידים לתרומה עד הפרק. ולחולין עד קשרי אצבעותיו. רבי מיישא בר בריה דרבי יהושע בן לוי אמר מאן דהוא אכל עם סבי ולא משטף ידוי עד הפרק לא הוה אכיל עמיה. אמר רב הונא אין נטילת ידים אלא לפת בלבד. תני רבי הושעיא כל דבר שיש בו לכלוך משקה. רבי זעירא אפילו כי מקצץ תורמוסין הוה נטל ידיה. רב אמר נטל ידיו שחרית אין מטריחין עליו בין הערבים. רבי אבינא מפקד להמריה הן דאתון משכחין (נט.) מיין תהון נטלין ידיכון ומתנין עליהון כולי יומא רבי זעירא סליק גבי רבי אבהו לקיסרין אשכחיה דאזל מיכול יהב ליה עגולא דיקצי אמר ליה סב בריך אמר ליה בעל הבית יודע כחו של כברו. מן דאכלון אמר ליה סב בריך, אמר ליה חכים רבי לרב הונא גברא רבה והוא הוה אמר הפותח הוא החותם. מתניתא פליגי על רב הונא דתניא כיצד סדר נטילת ידים עד חמשה מתחילין מן הגדול. יותר מכאן מתחילין מן הקטן. באמצע המזון מתחילין מן הגדול לאחר המזון מתחילין מן המברך. לאו שיתקין עצמו לברכה ואין תימר הפותח הוא החותם כבר מתוקן ועומד הוא. אמר רבי יצחק תפתר באילין דהוו עלין קטעין קטעין ולא ידעין מאן מברכא *]:

**מתני'** בית שמאי אומרים מקנח ידיו במפה ומניחה על השולחן ובית הלל אומרים על הכסת. בית שמאי אומרים מכבדין את הבית ואח"כ נוטלין לידים ובית הלל אומרים נוטלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית:

**גמ'** מתני' בשולחן של שיש ושל פרקים שאינו מקבל טומאה: מאי טעמון דבית שמאי שלא יטמאו משקין שבמפה מן הכסת ויחזרו ויטמאו את ידיו. ומאי טעמון דבית הלל (לעולם) ספק משקין לידים טהור. (נט:) דבר אחר אין נטילת ידים לחולין. וכבית שמאי יש נטילת ידים לחולין. תפתר אי כרבי שמעון בן אלעזר אי כרבי אלעזר בר צדוק. כרבי שמעון בן אלעזר דתנינן רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי מאיר ידים תחלה לחולין ושניות לתרומה. אי כרבי אלעזר ברבי צדוק דתנינן תמן חולין שנעשו על גב הקדש הרי אלו כחולין רבי אלעזר בר צדוק אומר הרי אלו כתרומה לטמא שנים ולפסול אחד. תמן תנינן הסך שמן טהור ונטמא וירד וטבל בית שמאי אומרים אף על פי שמנטף טהור. ובית הלל אומרים טמא ואם היה שמן טמא מתחלה בית שמאי אומרים כדי סיכת אבר קטן ובית הלל אומרים משקה טופח. רבי יהודה אומר משום בית הלל טופח ומטפיח. ב) מיחלפה שיטתהון דבית שמאי תמן אמרין טהור וכה אינון אמרין טמא. תמן מאוס הוא. ברם הכא בעינו הוא. ואם היה שמן טמא מתחלתו וכו' מיחלפא שיטתהון דבית הלל תמן אמרין טמא וכה אמרין טהור. תמן בעינו הוא. והכא בלוע במפה הוא: בית שמאי אומרים מכבדין וכו': (ס.) מאי טעמהון דבית שמאי מפני אובדן אוכלין. ומאי טעמון דבית הלל אם השמש פיקח הרי זה מעביר פירורין שיש בהן כזית ומניח פירורין ג) פחות מכזית ונוטלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית:

**מתני'** בית שמאי אומרים נר ומזון בשמים והבדלה ובית הלל אומרים נר

*) בירושלמי שלנו הנוסחא אחר מלת „מברכא" שלפני המשנה נדפס פיסקא. בש"א מכבדין וכו'. מה טעמהון דב"ש מפני אובדן אוכלין. ומה טעמון דב"ה אם השמש פיקח הרי זה מעביר פרורין פחות מכזית ונוטלין לידים ואח"כ מכבדין את הבית מתני' בשולחן של שיש ושל פרקים שאינו מקבל טומאה. פיסקא. מקנח ידו במפה. מה טעמון דב"ש שלא יטמאו משקין שבמפה מן הכסת וכו' דבר אחר אין ידים לחולין. ולבית שמאי יש ידים לחולין. תפתר או כר"ש בן אלעזר או כר"א בי ר' צדוק. כר"ש בן אלעזר דתניא ר"ש בן אלעזר אומר משום רבי מאיר הידים תחלה לחולין וכו' ב"ש אומרים אע"פ מנטף טהור וכו' ר' יהודה אומר משום בית הלל טופח ומטפיח מחלפא שיטתהון דבית הלל תמן אמרין טמא והכא אמרין טהור. תמן בעינו הוא והכא בלוע במפה הוא.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

והראשונים מטהרין את הידים והשניים מטהרין את המים הטופחין על ידיו שנטמאו מחמת ידים: **על הראשונים נאכל בשר חזיר** שהיה חנוני ישראל מוכר בשר שחוטה לישראל ומאכילן וכשהגוי בא מאכילו נבלות ובא יהודי אחד לאכול ולא נטל ידיו וכסבור זה שגוי הוא והאכילו בשר חזיר: **יצאה אשה מבעלה** פי' רש"י ז"ל בפרק כל הבשר דהוא עובדא דכידור דאיתא בפרק בתרא דיומא ואיכא מ"ד דאפקה ואיכא מ"ד והיו לה שני בנים והרגן: **חמא יתיה אכיל כהתם** ראה אותו שהיה אוכל פת במפה כמו אוכלי פת תרומה בארץ ישראל שרגילין בתרומה לשמרה בטהרה: **מהו כן** וכי שרי לאכול בלא נטילה: **אסטנס אני** דאע"פ שנטלתי ידי אי אפשי לאכול בידי: **חמא כהנייא אכלין בהתם** היינו ר' אמי ור' אסי והיו אוכלין בבלאי חמתות כדאיתא בפרק כל הבשר: **הא אזלא דרב ושמואל** דכלהו סברי דאין לאכול במפה ולדידכו הלכה לה ואין לחוש עליה דרב כבר נטל ידיו אלא משום דאסטנים היה וכדאמרן. ובגמ' דילן אמרינן איסתמטתיה לר' זירא הא דאמר רב תחליפא השירו מפה לאוכלי תרומה ולא השירו מפה לאוכלי טהרות. ורבי אמי ורבי אסי כהניה היו ורגילין לאכול תרומה: **נטילת ידים לחולין** היינו עד קשרי אצבעותיו. ואין צריך נטילת ידים בתרומה אלא לאכול במפה דכהנים זריזין הם ולא נגעי: **רבי יוסי אומר לתרומה ולחולין** כלהו שוין ואין אוכלין במפה בשתיהן: **לתרומה עד הפרק** מקום חבור פסת היד עם הקנה: **עד קשרי אצבעותיו** לפסת ידו: **ולא משטף ידוי עד הפרק** כמו לתרומה: **מקצץ תורמוסין** שהיו טופחין במשקה וכן פסק הרשב"א ז"ל דפירות טופחין במשקה צריכין נטילת ידים. מקצץ נוטלין מן הפסולת שלהן שהוא נרתק שלהן והנרתק קרוי כן כדאמרינן בפ"ק דכלאים וקלפין דמיין וכו' מקצץ נוטלין מקליפין כמו תשרם [איוב ל] ינרס [במדבר כד] ודומיהן: **ומתנין עליהון כולי יומא** התנו מתנין עליהון כל היום שיועיל נטילתכם לכל היום לאכילה ובלבד שיזהרו מלטנפן ומלטמאן: **יהב ליה עיגולא דיקצי** נתן לו עיגול של פת שיבצע: **בעל הבית יודע כחו של כברו** ויבצע בעין יפה: **הפותח הוא החותם** הבוצע מברך: **יותר מכאן מתחילין מן הקטן** שנאמר הוא שיטול ידיו הגדול וימתין יושב ובטל עד שיטלו ידיהן כולן: **באמצע המזון** כגון בין תבשיל אם נוהגין להן ליטול מתחילין מן הגדול דכיון דאוכלין אין לו להמתין ואפילו היו עשרה: **לאחר המזון מתחילין מן המברך** כגון אם הגדול נוח לאחר ליטול קודם שיטול הוא הוא מברך ולכך נותנין לו מים תחלה שיתקין עצמו לברכה: **דהוו עאלין קטעין קטעין** וכו' כלומר לעולם כרב הונא והפותח הוא החותם ודקאמרת מתוקן ועומד הוא הכא במאי עסקינן שנכנסו מעט מעט שהאחרונים אין יודעין מי הוא הגדול שפתח ונותן לנו סימן שאם נותנין לו מים אחרונים תחלה נדע כי הוא המברך ויכוונו לבם אליו לשמוע קולו ועיין בתוספות בפ' ג' שאכלו בעובדא דר' זירא על לגביה ר' אבהו:

**מתני'** **ומניחה על השלחן** כדמפרש בגמ' דבשלחן של שיש או של פרקים עסקינן דאינו מקבל טומאה אבל לא יניח המפה שנגב בה ידיו על הכסת הסמוכה אצלו להסב וטעמא כדאמר בגמרא: **ובית הלל אומרים מניחה על הכסת** דוקא ובה יקנח ידיו תמיד שם ולא על השלחן וטעמייהו מפרש בגמ': **מכבדין את הבית** מקום שאכלו שם אם הסבו על גבי קרקע מכבדין את הקרקע או אם הסבו על השלחן מכבדין את השלחן ואח"כ נוטלין מים אחרונים לידים: **ובית הלל אומרים וכו'** פלוגתייהו מפרש בגמרא:

**גמ'** **בשלחן של שיש** שחפהו בשיש כדתנן במס' כלים פרק כ"ב: **שלא יטמאו משקין של המפה מן הכסת** דהכסת הוא טמא מחמת משקין או ראשון לטומאה ואין מטמא אדם ואם אתה אומר דיניח המפה על הכסת פעמים שהמפה יהא משקה טופח עליה מחמת הידים וכיון שסמוכה אצלו בכל פעם מקנח בה ידיו וחוזרת ומטמאה את הידים ונמצא אוכל בידים מסואבות דהא משקין חוזרין תחלה ועבדי לידים שניות הילכך מניחה על השלחן של שיש: **ספק משקין לידים טהור** כדתנן במס' ידים ספק נעשה בהן מלאכה ספק לא נעשה בהן מלאכה ספק טמאין ספק טהורין ספקן טהור הילכך ספקא דכסת לאו כלום הוא דשמא אין שם משקין שיהו ראויין לטמא שאין בהן כדי סיכת אבר קטן: **אין נטילת ידים לחולין** כלומר מן התורה והכי איתא בגמ' דילן. **ובית הלל** סברי דאפילו דהוי שולחן שני מותר להשתמש בו ומשום הכי מוטב להניחה על הכסת מלהניחה על השולחן שהשתיטמא מחמת כסת ותחזור והטמא את הידים אין לנטילת ידים עיקר מן התורה אבל להניחה על השולחן הייתי שמא תטמא האוכלה מחמת משקין שבה ויש לטומאת אוכלין עיקר מן התורה דאשכחן דהן מיטמאין מאויר כלי חרס והן שניים. ולא אשכחן טומאה לאדם אלא מאב הטומאה: **יש נטילת ידים לחולין** מן התורה בתמיה והא ידים שניות הן ואין שני עושה שלישי בחולין. דתניא רבי שמעון בן אלעזר בפרק השוחט אחד בסוף מייתי לה ותוספתא היא במס' טהרות: **הידים תחלות לחולין** אליבא דרבי עקיבא וכגון שהכניס ידיו לבית המנוגע הוו תחלה ופוסלות בחולין אחד ובתרומה פוסלות אחד ומטמאות אחד: **ושניות לתרומה** לתרומה הוא שהוזכרו שניות שנעשות שלישי ולרבי שמעון בן אלעזר מלינו ראשון שפוסל בחולין הוו ידים יש להן עיקר מן התורה: **דתנינן תמן** סוף פרק ב' דטהרות: **הרי אלו כחולין** ואינן באין לכלל שלישי: **הרי אלו כתרומה** ובאין לכלל שלישי: **לטמא שנים** את שהטומאה יוצאה ממנו קרוי טמא בלשון משנה ואת שאין הטומאה יוצאה הימנו לטמא אחר קרוי פסול הילכך שלישי דתרומה קרוי פסול: **תמן תנינן** פ"ד דעדיות מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל: **הסך שמן טהור ונטמא** כשהיה טהור סך שמן טהור ואח"כ נטמא וירד וטבל ולא נטף השמן מעליו בטבילתו בית שמאי סברי אע"פ שהוא מנטף מן גופו נטהר השמן בטבילתו וכדמפרש טעמא ואזיל: **היה שמן טמא מתחלתו** וסך בו וטבל בית שמאי סברי כדי סיכת אבר קטן אם יש בשמן אחר שטבל כדי סיכת אבר קטן של קטן בן יומו חשוב ואינו בטל ולא נטהר השמן אבל אם היה פחות מכאן טהור. וטעמא דמפלגינן בין טמא מתחלתו לטהור מתחלתו גזרה שמא יאמרו ראינו שמן טמא שנטהר ועולה לו טהרה במקוה. ובית הלל מחמרי דאם יש בשמן טופח ולמר על מנת להטפיח לא נטהר השמן: **תמן אמרין טהור** במס' עדיות אמרי טהור אע"פ במנטף משום דבטל משקה על גב הגוף: **וכה אינון אמרין טמא** ולכך לא יניח מפה על הכסת דמשקין הבלועין במפה חשיבי ויטמאו מחמת כסת: **ומתרץ תמן מאוס הוא** שמן שעל גופו מאוס הוא מחמת זיעת האדם ולא חשיב דמשקה סרוח הוא ולא חשיב משקה כדאיתא בפרק בתרא דתרומות מה שאין כן במפה. והא דלא פריך בית הלל אבית הלל דהכא בית הלל מטעם ספק מטהרי דשמא אין בהן ביעור משקין לטמאות כדאמרינן ספק משקין לידים טהור והתם משום דהוי בעין כדקתני מנטף מטמא: **תמן אמרי טמא** בכדי טופח על מנת להטפיח: **וכא אמרינן טהור** דהא ודאי אי אפשר שלא יהא כאן משקה טופח מחמת ניגוב הידים ואפי' לא הוי בו כדי להטפיח מטמאין ב"ה לת"ק. בשלמא ב"ש אב"ש לא קשיא דהא מנח ליה בשולחן של שיש או של פרקים שאין בה טומאה כלל. והקשה הראב"ד ז"ל דמה יש כאן משקה טמא מתחלתו ותירץ ז"ל דלהכי קרי ליה משקה מתחלתו דלפעמים אפשר שעדיין לא נבלעו מי הידים במפה ונגעו בכסת ויקבלו טומאה ממנה ויחזרו ויטמאו את הידים דהוה ליה משקה טמא מתחלתו: **ומשני דלא דמי** דהתם בעינו הוא שאינו בלוע באדם הילכך טמא ולא נטהר אבל הכא בלוע במפה הוא ולאחר שעה הרי נגובה ואין כאן משקה טמא כלל: **מפני איבוד אוכלין** שיהו לשם פירורין ואם אתה אומר נוטלין קודם כיבוד אתה מבזה האוכלין שיפלו משקין עליהן: **מניח פירורין פחות מכזית** דמותר לאבדן ביד כדאיתא בגמ' דילן ובית שמאי סברי מותר להשתמש בשמש עם הארץ ובית הלל סברי אסור להשתמש בשמש עם הארץ:

**מתני'** **נר ומזון בשמים והבדלה** דכיון דרואה האור מיד מברך עליו ומברך על המזון שאכל דמיירי שהיה אוכל בשבת וחשכה עליו מוצאי שבת ואין לו אלא כוס

מאיר נתיב א) כנוסחת מהרש"ס כן הוא בירושלמי מס' חלה פרק ב' הלכה א' רק שם חסרו תיבות „אדם מהלך". ב) כנוסחת מהרש"ס כן נוסחת הראב"ד בפירושו על עדיות פרק ד' משנה ו' אלא שנפל שם טעות בספרים „מסים" במקום „מאוס" ומלת מסום אין לה הבנה. ג) כעין נוסחת המהרש"ס כן הוא בבבלי דף נ"ב ע"ב וז"ל נוטל פרורין שיש בהן כזית מניח פרורין שאין בהן כזית. והמפרשים נדחקו מאד בפי' גירסת הספרים הנדפסים אבל נראה שהיא מגובשת וכן הגיה כבר מהר"ר א"פ בפירושו על הירושלמי.

נר ובשמים ומזון והבדלה. בית שמאי אומרים שברא מאור האש. ובית הלל אומרים בורא מאורי האש:

**גמ'** תנא אמר רבי יהודה לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על ברכת המזון שהוא בתחלה ועל הבדלה שהיא בסוף. על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים. שבית שמאי אומרים בשמים ומאור. ובית הלל אומרים מאור ובשמים. רבי בא רב יהודה בשם רב הלכה כדברי האומר בשמים ואחר כך מאור. תני בית שמאי אומרים שמן ערב בימינו וכוס היין בשמאלו אומר על שמן ערב ואחר כך על הכוס. ובית הלל אומרים כוס בימינו ושמן ערב בשמאלו ומברך על הכוס ואחר כך על שמן ערב א] א) וטחו בראש השמש. ואם היה שמש תלמיד חכם טחו בכותל שאין שבחו של תלמיד חכם להיות יוצא מבושם לשוק. ב] אבא בר בר הנה ורב חונא הוון יתבין אכלין והוה רבי זעירא קאי ומשמש קומיהון עאל וטעין תרויהון בהדא ידיה אמר ליה אבא בר בר הנה מה ידיך הוריתא קטיעא. וכעס עלוי אבוי ואמר ליה לא מסתייך דאת רביע והוא קאי ומשמש ועוד דהוא כהן ואמר שמואל המשתמש בכהונה מעל ואת מיקל ליה גזרה דהוא רבע ואת קאי ומשמש תהותוהי. ומנין המשתמש בכהונה שמעל רבי אחא בשם שמואל אמר כתיב (עזרא ח) ואומרה (להם) [אלהם] אתם קדש לה' והכלים קדש מה כלים המשתמש בהם מעל אף אתם המשתמש בכם מעל:

**בית** שמאי אומרים שברא מאור וכו': על דעתון דבית שמאי אשר ברא פרי הגפן. על דעתון דבית הלל בורא פרי הגפן. יין מתחדש בכל שנה ושנה. והאש מתחדש בכל שעה ושעה. תני האש והכלאים אע"פ שלא נבראו בששת ימי בראשית אבל עלו במחשבה מששת ימי בראשית. הכלאים שנאמר (בראשית לו) ובני צבעון ואיה וענה הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר וגו' מהו ימים רבי יהודה בר סימון אמר המיונס. ורבנן אמרי הימיסו חציו סוס וחציו חמור. (ס:) ואלו הן הסימנין אמר רבי יהודה ג] כל שאזניו קטנות אמו סוסיא ואביו חמור. גדולות אמו חמורה ואביו סוס. רבי מנא מפקד לאילין דבי נשיאה אין בעיתון מיזבון מולוון תהוון זבנין אילין דאודניהון דקיקין שאמו סוסיא ואביו חמור. מה עשה (צבעון) ענה זימן חמורה והעלה עליה סוס זכר ויצא מהן פרדה. ד] אמר להן הקב"ה אתם הבאתם לעולם דבר שהוא מזיק אף אני מביא על אותו האיש דבר שהוא מזיקו מה עשה הקב"ה הביא חכינא והעלה עליה חרדון ויצא ממנה חברבר מימיך לא אמר לך אדם שעקצו הברבר והיה נשכו כלב שוטה וחיה שבעטתו פרדה (לבנה) וחיה ובלבד פרדה לבנה. האש מנין רבי לוי בשם רבי נזירא שלשים ושש שעות שמשה האורה שנבראת ביום הראשון שנים עשר בערב שבת ושנים עשר בליל שבת ושנים עשר בשבת והיה אדם הראשון מביט בו מסוף העולם ועד סופו כיון שלא פסקה האורה התחיל כל העולם כולו משורר שנאמר (איוב לז) תחת כל השמים ישרהו ואורו על כנפות הארץ ישרהו למה שאורו על כנפות הארץ. כיון שיצתה שבת התחיל ממשמש החשך ובא נתירא אדם ה] ואמר אי לו זה שכתוב בו (בראשית ג) הוא ישופך ראש וגו' שמא בא לנשכני שנאמר (תהלים קלט) ואומר אך חושך ישופני. אמר רבי לוי באותה שעה זימן לו הקב"ה שני רעפים והקישן זה לזה ויצא מהן אור הה"ד (תהלים קלט) ולילה אור בעדני ובירך עליו בורא מאורי האש. שמואל אמר לפיכך מברכין על האש במוצאי שבת שהיא תחלת ברייתה. רב הונא בשם רבי אבהו בשם רבי יוחנן אף במוצאי יום הכפורים מברך עליה שכבר שבת האור כל אותו היום:

**מתני'** אין מברכין על הנר ועל הבשמים של גוים ועל הנר ועל הבשמים של מתים ועל הנר ועל הבשמים שלפני עבודה זרה ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו:

**גמ'** תני רבי יעקב קומי רבי ירמיה מברכין על הבשמים של גוים. מה. ופליג קיימונה במעשן לפני חנותו. תני עששית אע"פ שלא כבתה מברכין עליה. נר בתוך תיקו או בתוך פנס או בתוך ספקלריא רואה את השלהבת ואינו משתמש לאורה משתמש לאורה ואינו רואה את השלהבת לעולם אין מברכין עליה עד שיהא רואה את השלהבת ומשתמש לאורה. תני חמשה דברים נאמרו בגחלת וחמשה בשלהבת גחלת של הקדש מועלין (סא.) בה והשלהבת לא נהנין ולא מועלין. גחלת של עבודה זרה אסורה ושלהבת מותרת. המודר הנאה מחברו אסור בגחלתו ומותר בשלהבתו. המוציא את הגחלת לרשות הרבים חייב והשלהבת פטור. אין מברכין על הגחלת ומברכין על השלהבת. רבי חייא בר אשי בשם רב אם היו גחלים לוחשות מברכין. רבי נחום דקסריון בשם רבי נחום בר סימאי ובלבד הנקטפת. תני גוי שהדליק מישראל וישראל שהדליק מגוי מברכין. ניחא גוי שהדליק מישראל. ישראל שהדליק מגוי. מעתה אפילו גוי מגוי. אשכח תני גוי מגוי אין מברכין. רבי אבהו בשם רבי יוחנן מבוי שכלו גוים וישראל אחד דר בתוכו ויצא משם האור מברכין עליה בשביל אותו ישראל ששם. רבי אבהו בשם רבי יוחנן אין מברכין לא על הבשמים של לילי שבת בטבריה ולא על הבשמים של מוצאי, שבת בצפורי ולא על הבשמים של

א] בירושלמי שלנו הנוסחא ב"ש אומרים כוס בימינו ושמן ערב בשמאלו אומר על הכוס ואח"כ אומר על שמן ערב ב"ה אומרים שמן ערב בימינו וכוס בשמאלו אומר על שמן ערב. ב] בילקוט פזלא כמו תח"ל כ"ע הגירסא אבא ורב הונא כו' על טעין מסחא ותמלא תרויהון כו' א"ל רב הונא כו' וכעס עלוי ר' אבא כו'. וכן הגירסא קאים בכל המקומות. ג] בכלאים פ"א ה"ג ובב"ר פ' פ"ב הנוסחא ר' יונה. ד] בב"ר שם הנוסחא אמר לו הקב"ה אני לא בראתי דבר של היזק ואתם בראתם דבר של היזק חייך שאני בורא לך דבר של היזק מה עשה כו' ע"ש עוד ה] במדרש תהלים פ' פ"ב ובפסיקתא רבתי פכ"ג הגירסא אוי לי כו' ועי' בב"ר פ' י"א ופ' פ"ב.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

כוס אחד ומניחו לאחר המזון וסודר עליו נר ומזון ובשמים ואח"כ מבדיל דאפוקי יומא מאחר כל מאי דאפשר: נר ובשמים דכיון דהדליקו נר מיד צריך לברך עליו דנהנה מיניה מיד ואח"כ על הבשמים דכיון דקא עביד מלאכה מרגיש ביציאת השבת וצריך לברך על הבשמים הילכך לבסוף מברך על המזון ולבסוף מבדיל: שברא מאור האש דהא על האש שנברא במוצאי שבת מברכין כדאיתא בגמ'. וב"ה סברי בורא לשון הווה דהא בכל שעה מתחדש ועוד פליגי במילתא אחריתי דב"ש סברי מאור לשון יחיד וב"ה סברי מאורי לשון רבים דהרבה גווני מאורות יש באור:

גמ' על המזון שבתחלה דכיון דגמר סעודתו בההוא מיחייב ברישא ואין מעבירין על המצות: בשמים ומאור בשמים מעיקרא ליישב נפשו קודם שיברך על המאור להראות שקשה בעיניו פטירת השבת: כדברי האומר בשמים ואח"כ מאור הוא דסברי ב"ה אבל פשיטא דמודו דמזון תחלה וקא סבר דמפכין להו דב"ש לב"ה ודב"ה לב"ש וכן אסיקו בגמ' דילן: אוחז שמן ערב בימינו וכוס יין בשמאלו בלאחר המזון מיירי ואינו כוס של ברכה ב) ואוחז שמן ערב בימינו לפי שעליו מברך תחלה ליישב נפשו. מברך על השמן בורא שמן ערב וחוזר ומברך על היין כגון בחול שאין היין קבע ואין בו יין לפני המזון: כוס בימינו אוחז את היין בימינו דברכת היין תדירה וב"ה אזלי לטעמייהו: וטחו בראש השמש כדי שלא יצא בידיו מבושמות לשוק: שאין שבחו של תלמיד חכם וכו' מפרש בפ' כיצד מברכין דילן דוקא במקום שחשודין על משכב זכור: וטעין תרויהון בהדא ידא רבי זעירא לקח לרבה בר בר חנה ולרב הונא בחדא ידא וכעס רבה בר בר חנה על זה דהיה לו להחשיבם וליקח אחד בידו אחת והשני בשנית דלא היו אגודות של בצלים: וכעס עלוי אבוי דרבה בר בר חנה ומפרש בסנהדרין פ"ק דמרתא שמיה: רבי זעירא כהן הוה והכי אמרינן לעיל בפרק שלשה שאכלו דקרא כהן במקום לוי: אשר ברא פרי הגפן דמה שברא הקב"ה בששת ימי בראשית היה כלומר ואמאי לא תנינן פלוגתא דב"ש וב"ה לעיל גבי יין פרק כיצד מברכין: ומשני יין מתחדש וכו' דיין של שנה זו אינו כשל אשתקד. ואם אינו מתחדש כחו דכך כחו עכשו כשל אשתקד: והאש מתחדש וכו' ה"ג וטעמא דב"ה קא מפרש לקמן דהאש מתחדש בכל שעה כמי דקמא קמא אזיל: שלא נבראו מששת ימי בראשית מפרש לקמן ובפרק מקום שנהגו דבמוצאי שבת נתן הקב"ה דעה באדם הראשון והביא שתי אבנים וטחן זו בזו ויצאה מהם אור: אשר מצא ענה המלאים: המיונס לא אתפרש ורש"י פי' מין חיה ג): הימיסו כמו אחינו המשו את לבבנו דאמרינן בפ"ק דמעשרות פלגון ליבנא לשון.... חצי דחציו סוס וחציו חמור: מיזבון מולוון לקנות פרדות: חרדון לב: חברבר ערוד קרוי בגמרא דילן: האש מניין בא כיון שלא נברא בששת ימי בראשית: אותה האורה ששמשה בע"ש שנברא בו אדם וקסבר דשמשה האורה של יום ראשון כל ששת ימי בראשית ואע"פ שנתלו המאורות ביום ד' לא שמשו [נ"ב: וכן דעת יונתן ב"ע ע"ה בפסוק ונוגה כאור וגו' ומה שכתוב להבדיל בין היום כבר כתב רש"י ז"ל משנגנז האור הראשון אבל בששת ימי בראשית לא שמשו אלא האור והחושך הראשון זה ביום וזה בלילה ומה שאמרו נטלות אורה של מעלה גלגל חמה היינו לכשיגיע זמנו לשמש שלא כדברי הרמב"ן ז"ל]: באותה שעה זימן לו הקב"ה במוצאי שבת: שני רעפים כלומר אבנים קלים והכי איתא בפרק מקום שנהגו: שכבר שבת האור כל אותו היום והדבר חדש הוא שנחסר בו כל היום ועכשו נהנה ממנו:

**מתני'** על הנר של גוים משום דלא שבת ממלאכת עבירה שהגוי עושה מלאכה לאור והגיה בגמ' דילן אור שלא שבת אין מברכין עליו ומוקי לה שלא שבת מעבירה: על הבשמים של גוים מוקי בגמ' דילן במסבה של גוים דסתמן לעבודה זרה עבדי ובגמ' פריך היינו סיפא ולא על הנר ולא על הבשמים של עבודה זרה: ולא על הנר של מתים דלא עבידא להאיר לחיים אלא לכבוד המתים ובגמ' מפרש הי ניהו נר של מתים דעבידא לכבוד: ולא על הבשמים של מתים דלעיבורי ריחא וכו' זוהמא וסרחון של המת הוא דעביד ולא להריח: עד שיאותו בגמ' מפרש מאי יאותו:

**גמ'** מה ופליג וכי פליג אמתני': ומשני קיימונה במעשן לפני חנותו העמידוה בני הישיבה הך ברייתא דר' יעקב במעשן הגוי לפני חנותו בודאי להריח עבד שיתקרבו האנשים אל חנותו ומתני' במסיבה עסקינן דסתמא לעבודה זרה והכי מוקי לה בגמ' דילן: עששית פנס ליגטירנא בלע': אע"פ שלא כבתה ודלקה כל יום השבת מברכין ואע"ג דלא שבת האור שבת ממלאכת עבירה הוא דאמרינן: ספקלריא כגון שהיה רואה נר בעד החלון ובחלון זכוכית שקרוין ספקלריא: רואה את השלהבת ואינו משתמש לאורה כגון דמרחקא: משתמש לאורה ואינו רואה את השלהבת כגון דקיימא בקרן זוית: מועלין בה הנהנה ממנה מביא אשם מעילות: והשלהבת לא נהנין לכתחלה ומדרבנן אין נהנין ואם נהנו אין חייבין אשם מעילות דלית ביה ממשא: גחלת של עבודה זרה אסורה דכתיב ולא ידבק בידך מאומה מן החרם ושלהבתה מותרת אפילו מדרבנן לא גזור בה משום דעבודה זרה מאיסה ובדילי אינשי מינה הכי מפרש לה בפרק מעילין: והשלהבת פטור מוקי לה התם כגון דסייף לחרס משחא ואיתלי ביה נורא דגחלת ליכא ושלהבת איכא. ומשום חרס לא מיחייב וכגון דלית ביה שיעורא: אין מברכין על הגחלת כדמפרש ואזיל בגחלת שאינה לוחשת: הנקטפת שנקטפת שלהבתה הדקה ממנה שעולה ויורדת בה: ניחא גוי שהדליק מישראל דאור ששבת הוא אלא ישראל שהדליק מגוי למאי מברכין. וכ"ת דקמא קמא אזיל אי הכי אפילו גוי מגוי נמי: אשכח תני וכו' [נ"ב: דיש אמורא מגלה ברייתא שאסור וק'] ובגמ' דילן פירשוה דגוי מגוי גזרינן משום גוי ראשון ועמוד ראשון. ישראל מגוי אתוספת דהתירא הוא דקא מברך: בשביל אותו ישראל ששם ובגמ' דילן פליג כיון דרוב גוים אין מברכין עליו ד): על הבשמים של לילי שבת שבטבריה היה מנהגן לגמר הכלים בערבי שבתות בידיהו ריח טוב לכבוד השבת. ובצפורי היו נוהגין לגמר

מאיר נתיב א) כנוסחת המהרש"ם כן הוא בתוספתא פ"ה הובאה בגמ' דילן דף מ"ג ע"ב. ב) כן פירש רש"י ברכות (דף מ"ג ע"ב) אבל הרמב"ם פסק פרק ז' הלכות ברכות הלכה י"ד שבטעם של ברכת המזון מיירי והשיג עליו הראב"ד ופירש כפירוש רש"י. ג) והערוך פירש שהוא בלשון יוני פרד ובערך „המיסו" פירש חציו חמור וחציו סוס פירוש בלשון יוני חצי עכ"ל ולפי זה קשה מה פליגא ר' יהודה בר סימון ורבנן אבל יש לומר שידוע אצל כל יודעי לשון יוני שחילוק גדול יש בין המיונס והמיסו שהמיונס הוא חצי חמור כלומר שאביו חמור ואמו סוסה. מה שקורין בלשון אשכנז „מוילעזעל" אבל המיסו אביו סוס ואמו חמורה מה שקורין בל"א „מוילטהיר" ולפי זה מה שאמרה הגמ' לקמן מה עשה וכו' זימן חמורה והעלה עליה סוס הוא אליבא דרבנן שאמרו הימיסו. ד) בגמרא דילן דף נ"ב ע"א איתא ת"ר היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם רוב כותים אינו מברך אם רוב ישראל מברך הא גופא קשיא אמרת אם רוב כותים אינו מברך הא מחצה על מחצה מברך והדר תני אם רוב ישראל מברך הא מחצה על מחצה אינו מברך בדין הוא דאפילו מחצה על מחצה נמי מברך ואיידי דתני רישא רוב כותים תנא סיפא רוב ישראל עכ"ל הגמ'

של אור ערב שבת בסוריא שאינן עשויין אלא לדבר אחר:

**ולא** על הנר והבשמים של מתים: רבי חזקיה ורבי יעקב בר אחא בשם רבי יוסי בר חנינא הדא דתימר בנתונים למעלה ממטתו של מת אבל אם היו נתונים לפני מטתו של מת מברכין אני אומר לכבוד חיים הן עשויין:

**ולא** על הנר ולא על הבשמים של עבודה זרה: ולא היא של גוים [היא של] עבודה זרה. תפתר בעבודה זרה של ישראל:

**אין** מברכין על הנר: דריש רבי זעירא בריה דרבי אבהו בקיסרין (בראשית א) וירא אלהים את האור כי טוב ואחר כך ויבדל. רבי יהודה בר סימון אמר הבדילו לו. ורבנן אמרי הבדילו לצדיקים לעתיד לבא. משלו משל למלך שהיה לו מנה יפה והפרישה לבנו א). אמר רבי ברכיה כך דרשו שני גדולי עולם רבי יוחנן וריש לקיש ויבדל הבדלה ממש משלו משל למלך שהיו לו שני איסטרטיגין זה אומר אני משמש ביום וזה אומר אני משמש ביום וקרא לראשון ואמר לו פלוני היום יהא תחומך קרא לשני ואמר לו פלוני הלילה יהא תחומך הדא הוא דכתיב (שם) ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה לאור אמר לו היום יהא תחומך ולחשך אמר לו הלילה יהא תחומך. אמר רבי יוחנן הוא שאמר לו הקב"ה לאיוב (איוב לח) המימיך צוית בקר ידעת השחר מקומו ידעת אי זו מקומו של שחר אור ששת ימי בראשית היכן נגנז. אמר רבי תנחומא אנא אמרית טעמא (ישעיה מה) יוצר אור ובורא חשך עושה שלום משיצרן עשה שלום ביניהן:

**עד** שיאותו: רב אמר יאותו ממש. ושמואל אמר יעותו. מאן דאמר יאותו דכתיב (בראשית לד) אך בזאת נאות לכם. ומאן דאמר יעותו דכתיב (ישעיה נ) לדעת לעות את יעף דבר. תמן תנינן כיצד מעברין את הערים רב אמר מאברין ושמואל אמר מעברין. מאן דאמר מאברין מוסיפין לה אבר. ומאן דאמר מעברין כאשה עוברה. תמן תנינן לפני אידיהן של גוים רב אמר עידיהן ושמואל אמר אידיהן. מאן דאמר אידיהן [דכתיב] (דברים לב) כי קרוב יום אידם. ומ"ד עידיהן דכתיב (ישעיה מד) ועדיהם המה בל יראו ובל ידעו למען יבושו. מה מקיים שמואל טעמיה דרב ועדיהן המה שהם עתידין לבייש את עובדיהן ליום הדין. וכמה יאותו (סא:) רב יהודה בשם שמואל כדי שיהו נשים טוות לאורו. ורבי יוחנן אמר כדי שתהא עינו רואה מה בכוס ומה בקערה. אמר רב חיננא כדי שיהא יודע להבחין מה בין מטבע למטבע תני רבי אושעיא אפי' טרקלין עשר על עשר אמה מברכין. רבי זעירא מקרב קומיה בוצינא. אמרין ליה תלמידוי רבינו מה את מחמיר עלינו והתני רבי הושעיא אפילו טרקלין עשר אמה על עשר אמה מברכין:

**מתני'** מי שאכל ושכח ולא בירך בית שמאי אומרים יחזור למקומו ויברך. ובית הלל אומרים יברך במקום שנזכר. ועד מתי מברך עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו. בא להם יין אחר המזון ואין שם אלא אותו הכוס בית שמאי אומרים מברך על היין ואחר כך על המזון. ובית הלל אומרים מברך על המזון ואחר כך מברך על היין. עונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה:

**גמ'** רבי יוסתאי בר שונים אמר תרין אמוראין חד אמר טעמון דבית שמאי וחד אמר טעמון דבית הלל מאן דאמר טעמון דבית שמאי אלו שכח שם כיס אבנים טובות ומרגליות שמא לא היה חוזר ונוטל כיסו אף הכא יחזור למקומו ויברך. מאן דאמר טעמון דבית הלל אילו פועל עושה בראש הדקל או בתוך הבור שמא מטריחין עליו שיחזור למקומו ויברך אלא מברך במקום שנזכר אף הכא מברך במקום שנזכר:

**עד** שיתעכל: עד מתי הוא מברך רבי חייא בשם שמואל ד) כל זמן שהוא צמא מחמת אותה סעודה. ורבי יוחנן אמר עד שירעב:

**בא** להן יין אחר וכו': אמר רבי בא על ידי שהוא בן ברכה קטנה שמא ישכח וישתה:

**עונין** אמן אחר ישראל וכו': הא אחר ישראל עונין אמן אע"פ שלא שמע ולא כן תני שמע ולא ענה יצא ענה ולא שמע לא יצא: חייא בריה דרב אמר בשלא אכל עמהן כזית היא מתניתא. תני שמע ולא ענה יצא ענה ולא שמע לא יצא. רב בשם אבא בר בר חנה ואית דאמרי לה אבא בר חנה בשם רב והוא שענה ראשי פרקים. רבי זעירא בעי הי אינון ראשי פרקים הללויה הללו עבדי ה' וגו'. בעון קומי רבי חייא בר אבא מניין שאם שמע ולא ענה יצא אמר לון מן מה דאנן חמיין רבנין רברבייא עבדין כן אינון קיימין בצבורא ואילין אמרין ברוך הבא ואילין אמרין בשם ה' ואילין ואילין יוצאין ידי חובתן. תני רבי אושעיא עונה הוא אדם אמן אפי' לא אכל ואינו אומר נברך שאכלנו אלא אם כן אכל. תני אין עונין אמן יתומה ולא אמן קטופה ולא אמן חטופה. בן עזאי אומר העונה אמן יתומה יהו בניו יתומים. חטופה יתחטפו שנותיו. קטופה (סב.) תקטף נשמתו. ארוכה מאריכין לו ימיו ושנותיו בטובה. אי זו היא אמן יתומה אמר רב הונא דין דמחייב לברוכי והוא עני ולא ידע למה הוא עני. *) תני גוי שברך ה' עונין אחריו אמן. א"ר תנחומא אם ברכך גוי עני אחריו אמן דכתיב (דברים ז) ברוך תהיה מכל העמים. גוי פגע את רבי ישמעאל וברכו אמר לו כבר מילתך אמירא. פגע אחרינא וקללו אמר לו כבר מילתך אמירא. אמרו ליה תלמידיו רבי כמא דאמרת להדין אמרת להדין אמר לון כן כתיב (בראשית כט) אורריך ארור ומברכיך ברוך:

## הדרן עלך ואלו דברים

**הרואה** מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה אומר

*) בתוספתא ברכות פ"ה הנוסחא גוי המברך בשם עונין אחריו אמן. כותי המברך בשם אין עונין אחריו אמן עד שישמע כל הברכה וחסר כאן סוף התוספתא ואף בירושלמי סוכה פ"ג ה"י ובמגילה פ"ה סוף ה"ט ליתא שם גם כן ואח"כ מתחיל אמר רבי תנחומא כמו כאן.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

לגמר הכלים במוצאי שבת וגם הן היו עושין לכבוד השבת כדי להשיב נפש מן הצער שהיה להם באיבוד נפש יתירה והיו מגמרין הכלים כדי להריח ריח טוב ועל אותו ריח אין מברכין שהוא לכבוד ולא להריח איהו גופיה: אור ערב שבת בסוריא בלילה ערב שבת היו עושין כן בסוריא משמחת ביאת השבת: למעלה ממטתו של מת שקבועין שם על קבריהם כדרך שעושין הישמעאלים. אבל לפני מטתו כשמוליכין לקוברו כיון שאין קבועין שם לכבוד החיים הן עשויין הילכך מברכין ובגמ' דילן אמרינן כל שמוציאין לפניו ביום אין מברכין עליו: תפתר בעבודה זרה של ישראל ואשמעינן דאע"ג דפקר ואין מאמין בה אלא כדי להטעותן אין מברכין עליו: הבדילו לו לצרכו הקב"ה: הבדלה ממש שהבדיל האור בשעה שמדת היום משמש למעלה והחשך בשעה שהלילה משמש למעלה: איסטרטיגי פקיד נציב פלשתים מתרגמי' איסטרטיג פלשתאי: לכשבראם עשה שלום ביניהם שהגביל לכל אחד גבולו: נאות לכם תרגם אונקלוס נטפס לכון ב) לשון דפוס כדתנן טפוס של תפלה כלומר נלך לנגדכם ולרצונכם ככל האותכם כמדתכם בכוון כדרך צורה שעושין בדפוס והיא כמדת הדפוס והכא נמי עושה באור היד על כצורת האצבעות ג): לעות לשון עת אסבר טייגפו בלע': לבייש את עובדיהן והפסילים יעידו על עובדיהן אע"פ שאינם רואים ואינם יודעים כדי שעובדיהן יתביישו ומתני' לאו על פסילים קיימא אלא ביום האיד: מקריב קומיה היה מקרב לפניו האור כדי לברך עליו:

מתני' עד שיתעכל המזון בגמ' מפרש שיעור עיכול: בא להם יין אחר המזון ובימות החול: מברך על היין תחלה מפרש בגמ' דמיירי דמזון שאכלו הוא בן ברכה קטנה כגון שאכלו ירק מבושל והוא מזון או קטנית והוא מזון דברכה אחרונה של מזון הוא בורא נפשות וחיישי ב"ש דילמא שתי מקמי דבריך בורא פרי הגפן והוהו כוס לברכת המזון הוא דטעונה כוס ומשום הכי מברך ברישא בורא פרי הגפן *): עונין אמן אחר ישראל המברך ואפילו לא שמע כלל אבל לא אחר כותי שמא ברך להר גריזים:

*) בעל מלאכת שלמה האריך על דברי מהר"ש סיריליאו ע"ש.

גמ' שמא לא היה חוזר ונוטל כיסו לכבוד עצמו הוא חוזר לכבוד שמים לא כל שכן: שמא מטריחין אותו שיתבטל ממלאכתו ויחזור למקומו ויברך: עד מתי הוא מברך שעדיין לא נתעכל המזון: עד שירעב מחמיר הוא משמואל: על ידי שהוא בן ברכה קטנה קשה ליה לרבי בא אמאי אמרי בית שמאי יין קודם דהא ב"ש סברי לעיל דמברך על היום תחלה דכבר קדש היום והכא נמי הרי אכל תחלה ולהכי מוקי לה שלא אכל אלא ירק או קיטנית שברכתו אחרונה בנ"ר שאינו אוכל פת באותה סעודה ומתוך שהיא ברכה קטנה טעי אטו אם אוכל פירות באותה סעודה וגמר לאכול פרי אחד ומברך בנ"ר ויש לו יין שותה יין ואינו מברך בפ"ה אם ברך בתחלה אבל לעולם היכא דליכא שכחה מודו ב"ש דברכת המזון קודמת כדאיתא לעיל ברים פרקין: ברס הכא ע"י שהוא וכו' טעות סופרים הוא ולא גרס ליה הכא וברים פרקין מקומו: בלא אבל עמהם כזית דהך עניה לאו להוציא עצמו הוא דהא לא מחייב אלא משום דאמרינן לקמן עונה אדם אמן אפילו לא אכל ואשמעינן מתני' אע"פ שלא שמע אלא שרואה אחר עונה עונה אמן: והוא שענה ראשי פרקים כי אמרי בהלל שמע ולא ענה יצא ובלבד שעונה ראשי פרקים דאמרינן בפרק לולב הגזול מצוה לענות ראשי פרקים: הללויה הללו עבדי ה' ראש המזמור וכן כל ראש מזמור ולמעוטי הפסוקות שמפסיקין כגון מה אשיב לה' שאינו ראש מזמור: אינו אומר נברך שאכלנו אלא אם כן אכל ואומר ברוך הוא ומבורך שמו לעולם ועד: אמן יתומה לקמן מפרש: קטופה שמחסר קריאת הנון שאינה מוציאה בפה שתהא ניכרת: חטופה שקורא אות האלף בחטף ולא בפתח. וצריך לומר אמן בקמץ ולשהות בקריאת הנון מעט: ולא ידע למה הוא ענה שלא שמע הברכה אלא עונה מפני עניית האחרים:

הדרן עלך פרק ואלו דברים

**הרואה** מקום שנעשו בו נסים לישראל כגון מעברות הים ומעברות הירדן וכל הני דמני ואזיל בגמ' דילן: שעקר עבודה זרה מארצנו מפרש בגמרא דהיינו

**מאיר נתיב** הגמ' וכתב המג"א סי' רצ"ח ס"ק י"ג וצ"ע וכיתא כל קבוע כמחלה על מחלה דמי וצ"ע ספק דהא קי"ל דקבוע כמחלה על מחלה בין לקולא בין לחומרא ואפשר דמיירי שהיא אים אחד הולך ונר בידו דכל דפרים מכובא קפרים עכ"ל מג"א ולפ"ז י"ל דגמ' דילן מיירי ביידי ובירושלמי דאמר ר' אבהו בש"ר יוחנן מבוי שכולו גוים וישראל אחד דר בתוכו ויצא משם האור מברכין עליה בשביל אותו ישראל שבשם. מיירי בגיבור בקבוע ועל כן מברכין מפני דקבוע כמחלה על מחלה דמי וא"כ השני תלמודים לא פליגא אהדדי. והנה הרי"ף והרא"ש והרמב"ם אינם מזכירים כלום מדין דמחלה על מחלה וכבר העיר בעל המאור על הרי"ף וכתב הרמב"ן דהשמיטו הרי"ף מפני הרחקת מציאותו וכן כתב הרב המגיד על הרמב"ם בפרק כ"ט מהלכות שבת הלכה כ"ו אבל המראה פנים רצה לומר שהיתה בגמ' דילן נוסחא אחרת לפוסקים הנ"ל ולא היו גורסים האי דמחלה על מחלה כלל ואפשר דגם למהרש"ם היתה בגמ' דילן גירסת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ועל כן כתב דבגמ' דילן פליג. א) כנוסחת מהרש"ם כן הוא בבראשית רבה פרשה ג'. ב) וכן הוא בכל הספרים. אך בתוספות הנדפסים מחדש בווילנא נמצא נהפך לשון פיים וכן בפסוק כ"ב אך בזאת יאתו לנו תרגם ברם בדא יתפסון לך אבל בספר „יאר" אשר נדפס אצל התוספות הנזכרים מביא שגירסא יתפסין ופירש לשון תנאי ופיוס. ונראה דלפי זה גם בפסוק ט"ו גרס כגירסת המהרש"ם נטפס וכתב התוס ר' וואלף היידענהיים בספרו הבנת המקרא שיש הבדל בין לשון התרצות ובין לשון האותות כי ההתרצות הוא לנחת נפש הרוצה לבד אבל ההאותות הוא לנחת נפש שניהם וכמו שנראה מתימות הלשון ולכן מתורגמן נטפס ואטפסו וכמו שמתורגם אם יפתוך חטאים אל תובא (משלי א') אל תטפס ופירוש כעין פירוש המהרש"ם. ג) בש"ע א"ח סימן רצ"ח סעיף ג' מביא עיקר המנהג מן הזוהר פ' בראשית ופ' ויקהל ובהגר"א שם ס"ק ה' מביא הפסיקתא הביאה הילקוט תהלים רמז תשכ"ג בשם המדרש תהלים על פסוק כל עצמותי וגו' לפרכים לעשות פריעה ומליקת עוף וכזה להסתכל אור להבדלה עכ"ל ולפי פירש המהרש"ם המנהג הזה בנוי על דברי המשנה והירושלמי. ד) כ"ה כמה נכונה נוסחת המהרש"ם. והסופרים והמדפיסים ערבו הפיסקא עם דברי רבי חייא בשם שמואל והוסיפו אח"כ וחכמים אומרים. ויש שרוצים להוכיח מגירסא משבשתא דספרים הנדפסים שהיו לפני מערכא המשניות בזמננו אחר אבל דבריהם מוטעים ובטלים הם ונוסחת המהרש"ם היא עיקרית ועיין בגמ' דילן דף נ"ג ע"ב.

אומר ברוך שעקר עבודה זרה מארצנו. על הזיקים ועל הזוועות ועל הברקים ועל הרעמים ועל הרוחות הוא אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם. על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות הוא אומר ברוך עושה בראשית. רבי יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול בזמן שהוא רואהו לפרקים. על הגשמים ועל בשורות טובות הוא אומר ברוך הטוב והמטיב ועל שמועות הרעות הוא אומר ברוך דיין האמת. בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחיינו והגיענו לזמן הזה:

**גמ'** מתני' בניסי ישראל אבל בניסי יחידי שנעשו לו אינו צריך לברך. מהו שיברך אדם על ניסי אביו או על ניסי רבו. ואם היה אדם מסויים כגון יואב בן צרויה ואדם שמתקדש בו שם שמים כגון חנניה מישאל ועזריה מברך א): נסי שבטים מהו שיברך. למאן דאמר כל שבט ושבט איקרי קהל צריך לברך: ולמ"ד כל השבטים קרוין קהל אין צריך לברך: תניא הרואה בבל צריך לברך חמש ברכות. ראה פרת אומר ברוך עושה בראשית. ראה (סב:) מרקולים אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו. ראה ביתו של נבוכדנצר אומר ברוך שהחריב ביתו של אותו רשע. ראה כבשן האש וגוב האריות אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. ראה מקום שנוטלין ממנו עפר אומר ברוך אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים (ישעיה יד) וטאטתיה במטאטי השמד. רבי זעירא ורב יהודה בשם רב כל ברכה שאין עמה מלכות אינה ברכה. אמר רבי תנחומא ואנא אמרית טעמא (תהלים קמה) ארוממך אלהי המלך. רב אמר צריך לומר אתה. ושמואל אמר וצריך לומר אלהינו. רבי יוחנן ורבי יונתן אזלון למעבד שלמא באילין קרייתא דדרומא עאלין לחד אתר ואשכחון לחזנא דאמר האל הגדול הגבור והנורא האדיר והאמיץ ושיתקו אותו אמרו לו אין לך רשות להוסיף על מטבע שטבעו חכמים בברכות. רב הונא בשם רב (איוב לז) שדי לא מצאנוהו שגיא כח לא מצינו כחו וגבורתו של הקב"ה. רבי אבהו בשם רבי יוחנן (שם) היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע אם בא אדם לספר גבורותיו של הקב"ה מתבלע מן העולם. אמר רבי שמואל בר נחמן (תהלים קו) מי ימלל גבורות ה' כגון אני וחברי. אמר רבי אבין תרגם יעקב איש כפר נבוריא בצור (שם סה) לך דומיה תהלה אלהים בציון סמא דכולא משתוקא. למרגלית דלית בה טימי כל מי שמשבחנה פוגמה. תני הפותח ביו"ד ה"א וחותם ביו"ד ה"א הרי זה חכם. באל"ף למ"ד וחותם באל"ף למ"ד הרי זה בור. באל"ף למ"ד וחותם ביו"ד ה"א הרי זה בינוני. ביו"ד ה"א וחותם באל"ף למ"ד הרי זו דרך אחרת. שאלו המינים את רבי שמלאי כמה אלוהות בראו את העולם אמר להן ולי אתם שואלים לכו ושאלו את אדם הראשון. שנאמר (דברים ד) כי שאל נא לימים ראשונים וגו' אשר בראו אלהים אדם על הארץ אין כתיב כאן אלא אשר ברא אלהים אדם על הארץ. אמרו ליה והא כתיב (בראשית א) בראשית ברא אלהים אמר להם וכי בראו כתיב אין כתיב כאן אלא ברא. אמר רבי שמלאי כל מקום שפקרו המינין תשובתן בצדן. חזרו ושאלו אותו מהו אהן דכתיב (שם) נעשה אדם בצלמנו כדמותנו אמר להן ויבראו אלהים את האדם בצלמם אין כתיב כאן אלא ויברא אלהים את האדם בצלמו. אמרו לו תלמידיו רבי לאלו דחית בקנה לנו מה אתה משיב אמר להם לשעבר אדם נברא מן העפר וחוה נבראת מאדם. מאדם ואילך בצלמנו כדמותנו אי אפשר לאיש בלא אשה ואי אפשר לאשה בלא איש ואי אפשר לשניהם בלא שכינה. חזרו ושאלו אותו מהו ההן דכתיב (יהושע כב) אל אלהים ה' אל אלהים ה' הוא יודע אמר להן הן יודעים אין כתיב כאן אלא [הוא] יודע כתיב אמרו לו תלמידיו רבי לאלו דחית בקנה לנו מה אתה משיב אמר להן שלשתן שם אחד כאיניש דאמר בסליאוש אגוסטוס קיסר. חזרו ושאלו אותו מהו ההן דכתיב (תהלים נ) אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ אמר להן וכי דברו וקראו כתיב כאן אין כתיב אלא דבר ויקרא ארץ. אמרו לו תלמידיו רבי לאלו דחית בקנה ולנו מה אתה משיב אמר להן שלשתן שם אחד כאיניש דאמר אומנוון בניין ארכי טקטנן. חזרו ושאלו אותו מהו ההן דכתיב (יהושע כד) כי אלהים קדשים הוא אמר להן קדשים המה אין כתיב כאן אלא הוא אמרו לו תלמידיו רבי לאלו דחית בקנה ולנו מה אתה משיב אמר להן אמר רבי יצחק קדוש בכל מיני קדושות דאמר רבי יודן בשם רבי אחא הקב"ה א] דרכו בקדושה הלוכו בקדושה מושבו בקדושה דבורו בקדושה חשיפת זרועו בקדושה נורא ואדיר בקדושה. דרכו בקדושה (תהלים עז) אלהים בקדש דרכך. הלוכו בקדושה (שם סח) הליכות אלי מלכי בקדש. מושבו בקדושה (שם מז) אלהים ישב על כסא קדשו. דבורו בקדושה (שם ס) אלהים דבר בקדשו. חשיפת זרועו בקדושה (ישעיה נב) חשף ה' את זרוע קדשו. נורא ואדיר בקדושת (שמות טו) מי כמוכה נאדר בקדש. חזרו ושאלו אותו מהו ההן דכתיב (דברים ד) ומי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו. אמר להן כה' אלהינו בכל קראנו אליהם אין כתיב כאן אלא בכל קראנו אליו. אמרו לו תלמידיו רבי לאלו דחית בקנה לנו מה אתה משיב אמר להן קרוב בכל מיני קריבות. דאמר רבי פינחס בשם רב יהודה בר סימון עבודה זרה נראית קרובה ואינה אלא רחוקה מאי טעמא (ישעיה מו) ישאוהו על כתף יסבלוהו וגו'. סוף דבר אלוהו עמו בבית והוא צועק (סג.) עד שמת ולא ישמע ולא יושיענו מצרתו. אבל הקב"ה נראה רחוק ואין קרוב ממנו דאמר רבי לוי מן הארץ ועד לרקיע מהלך ת"ק שנה ועביו של רקיע ת"ק שנה. וכן לכל רקיע ורקיע. ואמר רבי ברכיה ורבי חלבו בשם רבי אבא סמוקא אף טלפי החיות מהלך ת"ק שנה וט"ו מה טעם שנאמר (יחזקאל א) ורגליהם רגל ישרה כמנין ישר"ה. ראה כמה הוא גבוה מעולמו ואדם נכנס לבית הכנסת ועומד אחורי העמוד ומתפלל בלחישה והקב"ה מאזין תפלתו שנאמר (ש"א א) וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע והאזין הקב"ה את תפלתה וכן לכל בריותיו שנאמר (תהלים קב) תפלה לעני כי יעטוף כאדם המשיח באזן חברו והוא שומע וכי יש לך אלוה קרוב מזה שהוא קרוב לבריותיו כפה לאזן. רבי יודן בשם רבי יצחק אמר בה ארבע שיטין. בשר ודם יש לו פטרון אמרו לו נתפס בן ביתך אומר להן הריני מקיים עליו. אמרו לו הרי יוצא לידון אומר להן הריני מקיים עליו. אומר לו הרי יוצא ליתלות היכן הוא והיכן פטרונו. אבל הקב"ה הציל את משה מחרב פרעה הה"ד (שמות יח) ויצלני מחרב פרעה. אמר רבי ינאי כתיב (שם ב) ויברח משה מפני פרעה ואפשר לבשר ודם לברוח מן המלכות אלא בשעה שתפס פרעה את משה חייבו להתיז את ראשו וקהתה החרב מעל צוארו של משה ונשברה הה"ד (שה"ש ז) צוארך כמגדל השן זה צוארו של משה. אמר רבי אביתר ולא עוד אלא שנתזה החרב מעל צוארו של משה על צואר [של] קוסנטרו והרגתו הה"ד ויצילני מחרב פרעה לי הציל וקוסטינר נהרג. רבי ברכיה קרא עליו (משלי כא) כופר לצדיק רשע. רבי אבא קרא עליו (שם יא) צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו. תני בר קפרא מלאך בא ונדמה להן כדמות משה ותפסו את המלאך וברח משה. אמר רבי יהושע בן לוי בשעה שברח משה מפני פרעה נעשו כל אוכלוסין שלו מהן אילמין מהן חרשין מהן סומין. אמר לאילמין היכן הוא משה ולא היו מדברין. אמר לחרשין ולא היו שומעין. אמר לסומין ולא היו רואין. הוא שהקב"ה א"ל למשה (שמות ד) מי שם פה לאדם או מי ישום אלם וגו'. תמן קמית לך והכא לית אנא קאים לך הה"ד (דברים ד) מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו. רבי יודן בשם רבי יצחק אמר בה שיטה אוחרי בשר ודם יש לו פטרון אמרו לו הרי נתפש בן ביתך אמר הריני מתקיים עליו. אמרו לו הוא יוצא לידון אמר הריני מתקיים עליו אמרו לו הרי הוא מושלך ב] לאש. היכן הוא והיכן פטרונו אבל הקב"ה אינו כן הציל לחנניה מישאל ועזריה

א] במדרש תנחומא פ' קדשים סימן ד' ובמדרש תהלים מזמור ב' ובסילוק ליוצר של שבת הגדול לר' יוסף טוב עלם ונמצא בתוספת מהר"ש סירילאו ליא הנכונה. ב] בירושלמי שלנו הנוסחא מושלך למים היכן הוא והיכן פטרונו. אבל הקב"ה הציל את יונה ממעי הדגה הכי הוא אומר ויאמר ה' לדג ויקא את יונה. ר' יודן בשם ר' יצחק אמר (בשפה) [בה שיטה] אוחרי (הכי) בשר ודם יש לו פטרון אמרו לו נתפס בן ביתך אמר להן הריני מתקיים תחתיו אמרו לו [הכי] הוא יוצא לידון אמר הריני מתקיים עליו אמרו לו הרי מושלך לאש וכו' והסר מן המעתיק מן מושלך למים עד מושלך לאש והסר כאן מן מושלך הראשון עד מושלך השני. ולעיל אמר בה ארבע שיטין א) יוצא ליתלות ב) מושלך למים ג) מושלך לאש ד) מושלך לחיות ולפי מ"ש כאן יש כאן רק ג' שיט;.

## פירוש מהר"ש סירילאו

דהיינו כשנעקרה ע"ז מכל א"י אבל כשנעקרה ממקום אחד אומר ברוך שעקר עבודה זרה מן המקום הזה. וכל הני ברכות הסכימו המפרשים ז"ל דבשם ומלכות נינהו והכי איתא בגמ': על הזיקין מלשון זיקוקין דנור דהיינו כמו שבט של אור רץ ברקיע וכאשר הולך ורץ נבלע קומיטא בלע': זוועות רעידת הארץ: ברקים לאמפוס בלע': רעמים טרואיטום בלע': רוחות מפרש בגמרא והוא בלאין בזעף: על הנהרות בגמ' דילן משמע דוקא על ד' נהרות נילוס חדקל ופרת וגיחון מיירי: ברוך שעשה את הים הגדול לפי שהוא חשוב וגדול שבכולן קבע לו רבי יהודה ברכה לעצמו דהיינו ים אוקיינוס: בזמן שרואהו לפרקים בגמ' מפרש אחד לשלשים יום ונראה כיון דלמדו מרבי יהודה גבי קריעה דדוקא אחד לשלשים יום משמע דקיי"ל כר' יהודה וה"ה גבי כולהי ברכות דפרקין וכן כתב ר"ת ז"ל: על הגשמים אומר הטוב והמטיב והוא דאית ליה ארעא ולחבריה בהדיה: על בשורות רעות כגון מת אביו או מתה אמו: כלים חדשים בגמרא מפרש לה:

**גמ'** אינו צריך לברך בניסי יחיד אחר הוא דלא מיחייב אבל הוא גופיה מיחייב לברוכי ואומר ברוך שעשה לי נס במקום הזה: על נסי אביו מהו ולא איפשיטא ובגמ' דילן אמרינן דהוא ובנו ובן בנו מברך: כגון חנניה מישאל ועזריה מברך שעשה נסים לאבותינו והכי תניא לקמן ובגמרא דילן: ניסי שבטים כגון מקום שלא היה קידוש השם: מאן דאמר כל שבט ושבט איקרי קהל פלוגתא דר"ש ורבי יהודה ור"מ בפ"ק דהוריות כדתנן התם: צריך לברך חמש ברכות כדמפרש ואזיל: פרת בבבל עובר כדאיתא בגמרא דילן: מרקולים בבבל נמי איתא: כבשן האש חפירה שהושלך לחנניה מישאל ועזריה: גוב האריות שהושלך בו דניאל: [נ"ב: שעשה נסים לאבותינו והע"ג דיחיד הוה מלינו אבות על השולטנות האב הדוכם אבי רכב ישראל וכו' ורבנות מלינו על היחיד כדכתיב ביד אדונים קשה]: מקום שנוטלין ממנו עפר פי' רש"י ז"ל מקום יש בבבל שאין בהמה יוצאה משם אם אין נותנין עליה עפר מעפר המקום והוא סימן השמד כדמפרש ואזיל וטאטאתיה במטאטא השמד וגו': צריך לומר אלהינו ואין נ"ל אתה דהא אומר אשר קדשנו ואינו אומר אשר קדשתנו וקי"ל כרב ואומר אתה ושם ומלכות כדאיתא בגמ' דילן פרק כיצד מברכין: היסופר לו כי אדבר הכי דריש ליה לקרא היסופר בכחו כולו כי ארבה לו דברי בכח בדבורי אם אמר איש לעשות כך כי יבולע: כגון אני וחברי בתמיהא: סמא דכולא משתוקא הסם שיש בו כל הסמים כולם היא השתיקה שלא להרבות דברים והיינו לך דומיה תהלה: דלית ביה טימי דמים וערך בלשון יון טימי: הרי זה חכם שפתח ביו"ד ה"א מקור כל השמות כולם מה שאין כן באשר המדות: תשובתן בצדן שכתב כאן רפואתן בלדן להחזיר להן תשובה: לא שניהם בלא שכינה הגוף מהן והנשמה מהקב"ה מרוחו של הקב"ה והכי קאמר קרא נעשה אני ואדם והוה אדם בצלמנו בדפוסו שהן אדם וחוה והשתא נעשה מבנין הפעיל כמו נשקה את אבינו: בסיליאוש לשון יון מלכות: אגוסטוס פי' יוסף בן גוריון ע"ה לשון רומי יועץ והכם: קיסר כבר פי' נ"כ יוסף בן גוריון טעם למה האפיפיור קרוי קיסר בלשונם: ארכי טקטנן שר הבנאים עושה קיטונות וחדרים: קדוש בכל מיני קידושין ואלהים לשון רבנות: קוסינטרו כמו קוסטינר הפוך אדם ההורג אנשים במצות האדון או במצות המלך: ויצילני מחרב פרעה

מאיר נתיב א) בבית יוסף מביא טעמת ספרים שנדפסים. ונוסחת המהרש"ם מביא בשם הרא"ש. וכתב דלפי גירסא זו נראה דאיבעיא ליה אביו ורבו ואדם ונסים וכו' ישפט דמברך אכולהו כן כאן לבנו והמהרש"ם לא כן פי' שכתב דעל נס אביו איבעיא ולא איפשיטא בירושלמי וכן כתב הרמב"ן בס' תורת האדם הביאו שם הב"י וז"ל בירושלמי בעי מהו שיברך אדם על נס אביו ועל נס רבו וכיון דאיפשיט בגמרין לברוכי הוא ובריה ובר בריה תלמיד נמי מברך עכ"ל נראה דהרמב"ן מפרש דהירושלמי על נס אביו ורבו לא אפשיטא כמו שפירש מהרש"ם.

ועזריה מכבשן האש הה"ד (דניאל ג) ענה נבוכדנצר ואמר בריך אלההון די שדרך משך ועבד נגו וגו'. רבי יודן בשם רבי יצחק אמר בה שיטה אוחרי (הרי) בשר ודם יש לו פטרון וכו' עד הרי הוא מושלך לחיות היכן הוא והיכן פטרונו אבל הקב"ה הציל את דניאל מגוב האריות הה"ד (שם ו) אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא וגו'. רבי יודן אמר משמיה דידיה בשר ודם יש לו פטרון אם באת לו עת צרה אינו נכנס אצלו פתאום אלא בא ועמד לו על פתחו של פטרונו וקורא לעבדו או לבן ביתו והוא אומר לו איש פלוני עומד על פתח חצרך שמא מניחו לו ושמא מבניסו אבל הקב"ה אינו כן אם באת על אדם צרה לא יצוה לא למיכאל ולא לגבריאל אלא לי יצוה ואני עונה אותו מיד הה"ד (יואל ג) כל אשר יקרא בשם ה' ימלט. אמר רבי פינחס עובדא הוה כרב דהוה עייל מהמתן לטבריה פגעין ביה רומאי אמרין ליה מן דמאן את אמר לון מן דסופיינוס. ופנוניה. ברמשא אתון לגביה אמרין ליה עד אימתי את מיקיים עם אילין יהודאי. אמר לון למה. אמרי לי פגעינן בחד ואמרינן ליה מאן את ואמר לן יהודאי ואמרינן ליה מן דמאן את ואמר לן מן דסופיינוס. אמר לון ומה עבדתון ליה אמרי ליה פנינן יתיה. אמר לון יאות עבדתון. ומה מי שהוא מתלה בבשר ודם הוא ניצול מי שהוא נתלה במלך מלכי המלכים הקב"ה לא כל שכן. הדא הוא דכתיב כל אשר יקרא בשם ה' ימלט. אמר רבי אלכסנדריי עובדא הוה בחד ארכון דהוה שמיה אלכסנדרוס והוה קאי דאין חד ליסטים אמר ליה מה שמך אמר ליה אלכסנדריי אמר ליה אלכסנדרוס פנה אלכסנדריי. ומה אם מי ששמו כשמו של בשר ודם הוא ניצול מי ששמו כשמו של הקב"ה על אחת כמה וכמה. הדא הוא דכתיב כל אשר יקרא בשם ה' ימלט. רבי פינחס אמר בה תרתי חדא בשם רבי זעירא וחדא בשם רבי תנחום בר חנילאי. רבי פינחס בשם רבי זעירא אמר בשר ודם יש לו פטרון אם הטריח עליו ביותר הוא אומר אשכחית פלן דקא מטרח לי אבל הקב"ה אינו כן אלא כל מה שאת מטריח עליו הוא מקבלך הה"ד (תהלים נה) השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך. ר' פינחס בשם רבי תנחום בר חנילאי אמר בשר ודם יש לו פטרון ובאו שונאים על פתח חצרו של פטרונו לתפשו עד דו צווח ליה עד דו נפק עברת חרבא על קדליה וקטלית יתיה. אבל הקב"ה הציל את יהושפט מחרב ארם דכתיב (דה"ב יח) ויזעק יהושפט וה' עזרו ויסיתם אלהים ממנו מלמד שלא היה חסר אלא חיתוך הראש ויסיתם אלהים ממנו. רבי זעירא בריה דרבי אבהו רבי אבהו בשם רבי אלעזר (תהלים קמו) אשרי שאל יעקב בעזרו וגו' מה כתיב בתריה (שם) עושה שמים וארץ וגו' וכי מה ענין זה לזה אלא בשר ודם יש לו פטרון שולט באיפרכיא אחת ואינו שולט באיפרכיא אחרת ואפילו תימר קוזמו קורטור שולט ביבשה שמא שולט בים אבל הקב"ה שולט בים ושולט ביבשה ומציל בים מן המים (סג:) וביבשה מן האש הוא הציל את משה מחרב פרעה הציל את יונה ממעי הדגה חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש לדניאל מבור האריות הה"ד (תהלים קמו) עושה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בם. אמר רבי תנחומא מעשה בספינה אחת של גוים שהיתה פורשת בים הגדול והיה בה תינוק אחד יהודי עמד עליהן סער גדול בים ועמד כל אחד ואחד מהן והתחיל נוטל יראתו בידו וקורין ואינן מועילין כלום כיון שראו שלא הועילו כלום אמרו לו בני קרא אל אלהיך ששמענו שהוא עונה אתכם כשאתם צועקים אליו והוא גבור מיד עמד התינוק וצעק בכל לבו וקבל ממנו הקב"ה תפלתו ושתק הים כיון שירדו ליבשה ירדו כל אחד ואחד לקנות צרכיו אמרו לו לאותו תינוק לית את בעי מיזבן לך כלום. אמר לון מה אתון בעיין מן ההן אכסניי עליבא. אמרין ליה ואת אכסניי עליבא. אינון אכסניא עליבא דאינון הכא וטעוותהון בבבל אינון הכא וטעוותהון ברומי ואינון הכא וטעוותהון עמהון ולא מהנין לון כלום אבל כל הן דאת אזיל אלהיך אזיל עמך הה"ד (דברים ד) כה' אלהינו בכל קראנו אליו. רבי שמעון בן לקיש אמר בשר ודם יש לו קרוב אם היה עשיר מודה בו ואם היה עני כופר בו. אבל הקב"ה אינו כן אלא אפילו ישראל נתונין בירידה התחתונה הוא קורא אותם אחי ורעי ומה טעם (תהלים קכב) למען אחי ורעי. רבי אבון ורבי אחי ורבי שמעון בן לקיש בשר ודם יש לו קרוב אם היה פילוסופוס הוא אומר אהן פלן מתקרב לן אבל הקב"ה קורא לכל ישראל קרובים הדא הוא דכתיב (שם קמח) לבני ישראל עם קרובו:

**מקום** שנעקרה ממנו וכו': מתני' כשנעקרה מכל מקומות ארץ ישראל אבל אם לא נעקרה אלא ממקום אחד א) אומר ברוך שעקר עבודה זרה מן המקום הזה. נעקרה ממקום אחד ונקבעה במקום אחר במקום שניתנה בו אומר ברוך שנתן ארך אפים וכו' ומקום שנעקרה ממנו אומר ברוך שעקר עבודה זרה מן המקום הזה. יהא רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו כשם שעקרת אותה מן המקום הזה כך תעקור אותה מן המקומות כולן ותהזיר לב עובדיהן לעבדך. רבי שמעון בן אלעזר אומר אף בחוץ לארץ צריך לומר כן ולא נמצא מתפלל על עובדי עבודה זרה. אמר רבי יוחנן כתיב (קהלת ט) כי מי אשר יחובר אל כל החיים יש בטחון יבחר כתיב אל כל החיים יש בטחון שכל זמן שאדם חי יש לו תקוה. מת אבדה תקותו דכתיב (משלי יא) במות אדם רשע תאבד וגו'. תני רבי יהודה אומר שלשה דברים צריך אדם לומר בכל יום ברוך שלא עשני גוי ברוך שלא עשני בור ברוך שלא עשני אשה. ברוך שלא עשני גוי שאין העובדי כוכבים כלום שנאמר (ישעיה מ) כל הגוים כאין נגדו שלא עשני בור שאין בור ירא חטא. שלא עשני אשה שאין האשה מצווה על המצות. אמר רבי אחא כי מי אשר יחובר וגו' אפילו אותן שפשטו ידיהן בזבול יש להן בטחון. לקרבן אי אפשר שכבר פשטו ידיהם בזבול. לרחקן אי אפשר שעשו תשובה עליהם הכתוב אומר (ירמיה נא) וישנו שנת עולם וגו'. רבנין דקסרין אמרי קטני רשעי גוים והיילותיו של נבוכדנצר אינן חיין ולא נדונין עליהן הכתוב אומר וישנו שנת עולם וגו'. תני העובר לפני בתי עבודה זרה אומר (משלי טו) בית גאים יסח ה'. רבי יוסי בר בון בשם רבי לוי ראה אותן מזבלין לעבודה זרה אומר (שמות כב) זובח לאלהים יחרם. תני הרואה את הכושי ואת הגיחור ואת הלווקן ואת הקפח והננס אומר ברוך משנה הבריות את הקטע ואת הסומא ואת מוכה שחין אומר ברוך דיין האמת. מתניתא בשהיו שלמין ונשתנו אבל אם היה כן ממעי אמו אומר ברוך משנה הבריות. הרואה אילנות נאין ובני אדם נאין אומר ברוך שברא בריות נאות בעולמו. מעשה ברבן גמליאל שראה גויה נאה וברך עליה. ולא כן אמר רבי זעירא בשם רבי יוסי בר חנינא ורבי בא רבי חייא בשם רבי יוחנן (דברים ז) לא תחנם לא תתן להם חן. מה. אמר אבסקטא לא אמר אלא שכך ברא בריות נאות בעולמו שכן אפילו ראה גמל נאה וסוס נאה חמור נאה אומר ברוך שברא בריות נאות בעולמו. וזה דרכו של רבן גמליאל להסתכל בנשים אלא דרך עקמומית היתה כגון ההן פיוסרם והביט בה שלא בטובתו. קרא הגבר אומר ברוך חכם הרזים דכתיב (איוב לח) מי שת בטוחות חכמה וגו'. אמר רבי לוי בערביא קורין לאימרא יובלא (יהושע ו) והיה במשוך בקרן היובל. באפריקא קורין לנדה גלמודה (ישעיה מט) ואני שכולה וגלמודה. ברומי צווחין לתרנגולא שכוי (איוב לח) או מי נתן לשכוי בינה. הרואה אוכלוסין אומר ברוך חכם הרזים כשם שאין פרצופיהן דומין זה לזה כך אין דעתן דומה זה לזה. בן זומא כשהיה רואה אוכלוסא בירושלם היה אומר ברוך שברא כל אלו לשמשני כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שלא אכל פרוסה חרש וזרע ונכש ועדר וקצר ועמר ודש וזרה ובירר וטחן והרקיד ולש וקטף ואפה ואח"כ (סד.) אבל פרוסה ואני עומד בשחרית ומוצא כל אלו מתוקנים לפני. כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא חלוק ללבוש גזז ולבן ונפץ וצבע וטווה וארג וכבס ותפר ואחר כך מצא חלוק ללבוש ואני עומד בשחרית ומוצא כל אלו מתוקנים לפני. כמה בעלי אומניות משכימין ומעריבין ואני עומד בשחרית ומוצא כל אלו לפני. וכן היה בן זומא אומר אורח רע מהו אומר וכי מה אכלתי משל בעל הבית מה שתיתי משל בעל הבית חתיכה אחת אכלתי לו כוס יין שתיתי לו וכל טורח שטרח לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו. אבל אורח טוב אומר ברוך יהיה בעל הבית הזה זכור בעל הבית הזה לטובה כמה יין הביא לפני כמה חתיכות הביא לפני כמה טורח טרח לפני כל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי וכן הוא אומר (איוב לו) זכור כי תשגיא פעלו אשר שוררו אנשים:

**על** הזיקין: שמואל אמר אין עבר ההן זיקא בכסיל מחריב העולם. מתיבין ליה לשמואל ואנן חמיין ליה עבר. אמר לון לית אפשר אלא או לעיל מינה או לרע מינה. שמואל אמר הכים אנא בשקקי שמיא כשקקי נהרדעא קרתי בר מן ההן זיקא לית אנא ידע מה הוא עיסקיה וכי שמואל עלה לשמים אלא על שם (שם לח) מי יכפר שחקים בחכמה:

ועל

## פירוש מהר"ש סיריליאו

פרעה קרא יתירא הוא דלכתוב כי אלהי אבי בעזרי: ופנוניה פנו לו מקום והלך: השלך על ה' יהבך לשון הפלרה כמו הב הב: קוזמו קרטור לשון יון קוזמו עולם קרטור תופס כלומר שלטון על העולם: שולט בים להניח הים מזעפו: פילוסופוס אוהב חכמה. ואם אינו חכם ובעל כבוד אינו אומר שהוא קרובו: לכל ישראל בין ראויין בין שאין ראויין: לב עובדיהם על פושעי ישראל קאמר ומש"ה לת"ק בח"ל לא יאמר כן מפני שרובם גוים: ולא נמצא וכו' אכלהו פריך ומשמע ליה דנכנעו להן שברי תשובה ותפלת שוא הויא: יבחר כתיב וקרא דאל כל החיים נדרש לפניו ולאחריו והכי קאמר מי שהוא בוחר לחיי עולם הבא שקרויים כל החיים יכול הוא לבחור שהרי לכל החיים בעוד נשמתם בהם יש להן בטחון לשוב: שלא עשני גוי שלא נולדתי מבטן גויה דאלו נולדתי לא היה לי דרך ומקום להשכיל באמתך. אבל לא מברך שלא נעשיתי גוי דזה אין לברך עליו דאף אם נעשה גוי וכפר בעיקר יש לו תשובה ומצי להתפלל עליו וכדאמרן והשב לב וכו': אותן שפשטו ידיהן בזבול שכפרו בעיקר והיינו יחובר אל כל החיים הקב"ה קרוי כל החיים כי הוא צרור החיים ונתחבר אליו כמו חירם שאמר אל אחי: מזבלין לשון גנאי הוא והענין כמו מזבחים וכנוי הוא: כושי שחור הרבה: גיחור אדום הרבה רוסו בלעז: לווקן לבן יותר מדאי: קפח בטנו גדולה ומתוך עוביו נראית קומתו מקופחת: ננס קומתו קצרה נאנו בלעז: קטע שנקטעה ידו או רגלו מחמת חולי או בב"ד והיינו שלמים ונשתנו: אבסקטא בריית קיטון: ההן פיוסרם קרוזיליאדא בלעז על שם שמסרס פניו שהדרך פונה שתי וערב וכשפונין לימין או לשמאל ממבוי למבוי פוגעין זה את זה שלא במתכוין והכי מוקי לה נמי פ"ק דע"ז: קרא הגבר התרנגול: טוחות כליות שהן חלקות ומכוסות בחלב: אוכלוסא מפרש בגמ' דילן אין אוכלוסין פחותה מס' רבו: חכם הרזים שיודע מה בלב כל אלו: נכש עוקר עשבים רעים: קטף כשמחלק ככרות או לחמים מן העיסה הגדולה כל ככר וככר מחליק פניו במים או בשמן כשנותנין אותו בתנור: כמה בעלי אומניות עשיר היה והכל באים אצלו: שוררו אנשים לשון שירה ושבח כשאתה משגיח פעולתו של מקום הוא

**מאיר נתיב** א) כתב הגר"א בספרו שנות אליהו וז"ל מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים וכו' פירוש אפילו ממקום אחד ומה שהביא התוספ' י"ע בשם הירושלמי כשנעקרה עבודת כוכבים מכל ארץ ישראל טעות סופר היא שכתוב בירושלמי ממקום אחר וצ"ל ממקום אחד לא עכ"ל ונראה שנפל טעות סופר בדברים אלו דאדרבה בתוספ' י"ע כתוב כמו שהביא הגר"א וז"ל ירושלמי כשנעקרה עכו"ם ממקומה בארץ ישראל אבל נעקרה עכו"ם ממקום אחר אומר ברוך שעקר עכו"ם ממקום הזה עכ"ל ונראה שצריך להגיה בדברי הגר"א וצ"ל ומה שהביאו התוס' דף נ"ד ע"א דס"מ בעקר וכו' ובאמת כתב כן בהגהותיו לש"ע ולעיקר הדבר נראה שאין להגיה בירושלמי אבל בגמ' דילן דף נ"ז ע"ב פליגי שפם משמע להדיא דמברך אפילו אף אם נעקרה ממקום אחד בארץ ישראל וכן פסק הש"ע סימן רכ"ד סעיף ב'.

**ועל** הזוועות: תני בר קפרא מתריעין על הזוועות. אליהו ז"ל שאל לרבי נהוראי מפני מה באין זוועות לעולם אמר ליה בעון תרומות ומעשרות כתוב אחד אומר (דברים יא) תמיד עיני ה' אלהיך בה וכתוב אחד אומר (תהלים קד) המביט לארץ ותרעד הא כיצד יתקיימו שני כתובים הללו בשעה שישראל עושין רצונו של מקום ומוציאין מעשרותיהן כתקנן תמיד עיני ה' אלהיך בה ואינה נזוקת כלום. בשעה שאין ישראל עושין רצונו של מקום ואינן מוציאין מעשרותיהן כתקנן המביט לארץ ותרעד. אמר ליה בני [חייך] כך היא סברא דמילתא אבל כך הוא עיקרו של דבר בשעה שהקב"ה מביט בבתי תרטייאות ובבתי קרקסיאות יושבות בטח ושאנן ובית מקדשו חרב הוא מסתכל באפליון של עולמו להחריבו ב) הדא הוא דכתיב (ירמיה כה) שאג ישאג על נוהו בשביל נוהו. רבי אחא אמר בעון משכב זכור אמר הקב"ה אתה זעזעת איברך על דבר שאינו שלך חייך שאני מזעזע עולמי על אותו האיש. ורבנן אמרי מפני המחלוקת דכתיב (זכריה יד) ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עזיה וגו'. אמר רבי שמואל אין רעש אלא הפסק מלכות כמה דאת אמר (ירמיה נא) ותרעש הארץ ותחל מפני מה (שם) כי קמה על בבל מחשבות ה'. אליהו ז"ל שאל לרבי נהוראי מפני מה ברא הקב"ה שקצים ורמשים בעולמו אמר ליה לצורך נבראו בשעה שהבריות חוטאין הוא מביט בהן ואומר ומה אם אלו שאין בהן צורך אני מקיימן אלו שיש מהן צורך לא כל שכן. אמר ליה עוד הן יש בהן צורך זבוב לצרעה. פשפש לעלוקתא. נחש לחפפית. שבלול לכתית ג). סממית לעקרב:

**ועל** הברקים: רבי ירמיה ורבי זעירא בשם רב חסדא דיו פעם אחת בכל יום. אמר רבי יוסי במה אנן קיימינן אם בטרודין דיו פעם (סד:) אחת ביום. ואם במופסקין מברך על כל אחת ואחת חיליה דרבי יוסי מן הדא דתני היה יושב בחנותו של בשם כל היום אינו מברך אלא אחת אבל אם היה נכנס ויוצא נכנס ויוצא מברך על כל פעם ופעם. אתא רבי אחא בר חנינא בשם רב חסדא ואמר כן אם בטרודין דיו פעם אחת ביום ואם במופסקין מברך על כל אחת ואחת: תניא היה יושב בבית הכסא או בבית ספיקליא אם יכול לצאת ולברך בתוך כדי דבור יצא ואם לאו לא יצא. רבי ירמיה בעי היה יושב בתוך ביתו ערום מהו שיעשה לו ביתו כמו מלבוש ויוציא את ראשו חוץ לחלון ויברך. היה יושב במגדל ערום מהו שיעשה לו כמין מלבוש ויוציא את ראשו חוץ לחלון ויברך:

**ועל** הרוחות: מתני' כשבאין בזעף אבל באין בנחת אומר ברוך עושה בראשית. תני אמר רבי יהושע בן חנניה בשעה שהרוח יוצא לעולם הקב"ה משברו בהרים ומרשלו בגבעות ואומר לו תן דעתך שלא תזיק לבריותי מה טעם (ישעיה נז) כי רוח מלפני יעטוף משלהי ליה כמא דאת אמר (תהלים קמב) בהתעטף עלי רוחי וכל כך למה רבי הונא בשם רבי אחא (ישעיה נז) ונשמות אני עשיתי בשביל נשמות שעשיתי. אמר רב הונא בשלש מקומות יצא הרוח שלא במשקלו ובקש להחריב את העולם כלו אחד בימי יונה ואחד בימי איוב ואחד בימי אליהו בימי יונה (יונה א) וה' הטיל רוח גדולה וגו' בימי איוב שנאמר (איוב א) והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר וגו' בימי אליהו שנאמר (מ"א ט) והנה ה' עובר ורוח גדולה וחזק וגו'. אמר רבי יודן בר שלום נאמר אותו של איוב בשבילו היה ושל יונה בשבילו היה אין לך שהיה קוזמיקון אלא של אליהו והנה ה' עובר ורוח גדולה ואח"כ רעש ואחר הרעש אש וגו':

**רבי** יהודה אומר וכו': וכמה הוא פרק אחת שלשים יום. שמעון קמטרא שאל לרבי חייא בר אבא בגין דאנא חמר וסליק לירושלם בכל שעה ו) מהו שאקרע אמר לו אם בתוך שלשים יום אין אתה צריך לקרוע. לאחר שלשים יום צריך אתה לקרוע. רבי חונה ושמעון קמטרא בשם רבי שמואל בר נחמן (שופטים יח) ויהונתן בן גרשום בן מנשה נו"ן תלויה אם זכה בן משה ואם לאו בן מנשה. הברייא בעון קומי רבי שמואל בר נחמן כומר היה לעבודה זרה והאריך ימים. אמר לון על ידי שהיתה עינו צרה בעבודה זרה שלו. כיצד היתה עינו צרה הוה בר נש אתי למקרב תור או אימר או גדי לעבודה זרה והוה אמר ליה פייסיה עלי והוה אמר ליה מה זו מועילה לך לא רואה ולא שומעת ולא אוכלת לא מטיבה ולא מריעה [ולא מדברת] אמר ליה ומה נעביד אמר ליה זיל עביד חד פינך דסולת ואייתי לי ואתקין עלוי עשר ביעין ואתקין קומוי ואנא מפייס עלך. ומכיון דאזיל ליה הוה אכיל לון. זמנא חדא אתא בר פחין ואמר ליה כן. אמר ליה אם אינה מועילה כלום. מה את עביד הכא. אמר ליה בגין חיי. כיון שעמד דוד המלך ומצאו עובד עבודה זרה שלח והביאו אמר ליה את בן בנו של אותו צדיק ואת עובד עבודה זרה אמר ליה כך מקובלני מבית אבי אבא מכור עצמך לעבודה זרה ואל תצטרך לבריות. אמר ליה ח"ו לא אמר [כן] אלא מכור עצמך לעבודה שהיא זרה אצלך ואל תצטרך לבריות. כיון שראה דוד שהוא אוהב ממון מה עשה העמידו קומוס תיסבריות שלו הדא הוא דכתיב (דה"א כו) ושבואל בן גרשום בן משה נגיד על האוצרות (סה.) שבואל ששב לאל בכל לבו ובכל כחו. מתיבין ליה לרבי שמואל בר נחמן והא כתיב (שופטים יח) עד יום גלות הארץ אמר לנן כיון שמת דוד עמד שלמה וחלף סנקליטין שלו וחזר לקלקולו הראשון הה"ד (מ"א יג) ונביא אחד זקן יושב בבית אל אמרין הוא הוה. תני הרואה את החמה בתקופתה ואת הלבנה בתקופתה ואת הרקיע בטהרתו אומר ברוך עושה בראשית. אמר רבי חונא הדא דתימא בימות הגשמים ובלבד לאחר שלשה ימים הה"ד (איוב לז) ועתה לא ראו אור וגו'. תני הרואה לבנה בחדושה אומר ברוך מחדש חדשים. עד היכן רבי יעקב בר אחא בשם רבי יוסי עד שתראה בחצי המטה. רבי אחא ורבי חיננא בשם רבי יוסי עד שתתמלא פגימתה. רבנין דקסרין אמרין עד י"ד יום. אמר רבי יוסי בר בון ויאות כלום מתמלאת פגימתה אלא עד י"ד יום הא כל י"ד יום צריך לברך. בתפלה רבי יוסי בר נהוראי אומר מקדש ישראל מחדש חדשים. רב חייא בר אשי אמר מקדש ישראל וראשי חדשים שמואל אמר וצריך לומר והשיאנו. רב אמר צריך להזכיר בה זמן. תני רב הושעיא דכתיב (בראשית א) והיו לאותות ולמועדים. תני העובר בין הקברות אומר בא"י מחיה המתים. רבי חייא בשם רבי יוחנן ברוך נאמן בדברו. ומחיה המתים. רבי חייא בשם רבי יוחנן הוא יודע מספרכם הוא יעורר אתכם והוא יגלה עפר מעל עיניכם בא"י מחיה המתים רבי אלעזר בשם רבי חנינא אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין וסילק אתכם בדין ועתיד להחיותכם ולהקימכם בדין והוא יודע מספר כלכם והוא יגלה עפר מעיניכם בא"י מחיה המתים. הדא דתימא במתי ישראל אבל במתי אומות העולם אומר (ירמיה נ) בושה אמכם חפרה יולדתכם. תני הרואה הקשת בענן אומר בא"י זוכר הברית. רבי חייא בשם רבי יוחנן ונאמן בבריתו וקיים במאמרו ח). רבי חזקיה בשם רבי ירמיה כל ימיו של רבי שמעון בן יוחי לא נראתה הקשת בענן. רבי חזקיה בשם רבי ירמיה כן הוה רשב"י אומר אני ראיתי בני העולם הבא והן מועטין אם תלת אינון אנא וברי מנהון ואם תרין אינון אנא וברי אינון. רבי חזקיה

## פירוש מהר"ש סיריליאו

הוא מה שסוררו אנשים הראשונים וקרא בהקב"ה קאי: מתריעין על הזוועות שנופלים הבתים והחומות מכח הרעש והיינו מפולות דתנן בפ"ג דתעניות א) ומתריעין משמע התם בשופר: תמיד עיני ה' ובשלום וברכה משתעי קרא: תיטראות מקומות גבוהים ברואים משם שחוק וטיול: בתי קרקסיאות בתי שותי יין כדרך מלכות יון יין בלשון יון קרשי: מסתכל באפילון של עולמו חללו של עולם: מפני הרעש בימי עזיה מלך יהודה דעזיה החזיק במחלוקתו של קרח ליטול כתר כהונה בדברי הימים: זבוב לצרעה למי שעקצו צרעה כותש זבוב ומניח עליו: פשפש לעלוקתא מי שנתחבה בו עלוקה מריח הפשפש פותח פיו וזורק: נחש לחפפית פירש בעל הערוך ז"ל אחד ממיני שחין ותמיד צריך לחכך אותה ולחפף אותה כאותה של איוב ורפואתה בנחש שמרתיחין אותו בשמן זית ושטין השחין באותו שמן: שבלול לכתית קראקול בלע' שמניחה בכתית והוא בשר כתוש שנפגע באבן או בכותל אינקוטראדא בלע': סממית אראניא בלע' למי שעקצו עקרב כותש סממית ומניחין עליו: בטרודין פירש רבינו חננאל ז"ל אע"פ שאין נראין הברקים סמוכים זה אל זה אלא עכשו ברק אחד ואחר שעה ברק אחר כיון שלא נפסקו העננים די בברכה אחת אבל אם העננים הראשונים נפסקו וחזרו וחוזר הברק א"כ מברך ברכה אחרת: חיליה דרבי יוסי כחו וראייתו: ספיקליא בית הסוהר של בני תמותה מלשון ספקלטור ושם עושין האסירים נקבי צורכיהן ודמי לבית הכסא ד): [נ"ב: אם יכול לצאת בעודו שומע הברק או הרעם]: ואומר ר"י ז"ל דמספקא ליה להאי תלמודא אם לבו רואה את הערוה מותר או אסור ה) הילכך לדידן דסבירא לן דאסיר פשיטא דאסור: ומרשלו בגבעות מחלישו: קוזמיקון שהיה כללי בכל העולם. עולם בלשון יון קוזמו: מהו שאקרע כדאמרינן בפרק בתרא דמ"ק הרואה ערי יהודה בחרבנן קורע: קמטריא תרגום מלאכה קמטרא שהיה עושה ארגזים והיבות נאות: בן מנשה מנשה בן חזקיה שהשכיח את ישראל מן התורה: והאריך ימים דהא אשכחן ליה בימי דוד: פינך דסולת בלשון יון קדרה: קומוס תיסבריין שר האוצרות תרגום מזוינו מלאים תיסברייא: ששב לאל דהא יהונתן שמו כדכתיב בס' שופטים: עד יום גלות הארץ ומשמע דלעולם היה כומר שם: סנקליטון ב"ד ועצה שלו ויום גלות הארץ מפורש בסדר עולם עד יום שגלה מנשה ופסלו של מיכה עמו: בימות הגשמים דתמיד מלוין עננים זהו רקיע בטהרתו כשנמצא זך שהוא דבר חדש ומברכין [נ"ב: בתר ג': ועתה לא ראו אור. בהיר הוא. לבהרות שיש עננים חשוכים זו מזו]: בחצי המטה מטתה של לבנה כלומר מדת בטחה דהיינו שנתמלאה עד חצי עיגולה: שתתמלא פגימתה שכל שטח עיגולה מתמלא אורה דהיינו עד י"ד יום וכדמפרש ואזיל: צריך לברך והברכה מפירשת בגמרא דילן פרק היו בודקין: בתפלה בתפלה של ר"ח דהיינו בתפלת מוסף היכי חתים: והשיאנו את ברכת מועדיך דראש חודש נמי אקרי מועד כדאיתא פרק קמא דשבועות: זמן שהחיינו כמו בשאר מועדים כדתני רב הושעיא ז): יצר אתכם בדין כדתנן על כרחך אתה נוצר: וזן אתכם במזונותיו: וכלכל בשאר דברים: בדין כדאמרינן קצין מזונותיו של אדם וכו': ולהקימכם בדין אם יהו ראוין לחיי עולם או ח"ו לדראון עולם: אהיה

מאיר נתיב א) וכן כתב הכסף משנה פ"ג מהלכות תענית הלכה י"ב. ב) כנוסחת המהרש"ם מביא הערוך בשם ילמדנו ופי' המוסף הערוך בלשון יוני עזרה והלך עד כאן לשונו. אבל לא כן הוא כי הלך נקרא בלשון יוני פרופילייון. אבל פוליון הוא בלשון יוני מערה או הלל כמו שפי' המהרש"ם ונתוסף א' נתיבה כמו שרגילין בארמית הקדם להוסיף א' לתיבה יונית כמו אפלטון במקום פלטון. ג) כנוסחת המהרש"ם כן הוא בגמ' דילן שבת דף ע"ז ע"ב ופירש"י בשבלול נימלא בלע"ז והוא לימאקס בלשון לאטיין, שנעתקת בלשון אשכנז וכן פירש"י בתהלים נ"ח ע' וכן פי' הערוך בערך אשת. ד) בהרא"ש פרק הרואה סימן י"ג איתא בבספוקלרין וכתב המפי"ע בירושלמי שלנו הגירסא בבית ספוקלרי ומצאתי כתוב וז"ל י"מ בית המרחץ וי"מ בית ספוקלרין שם בשר וכן ת"י של הטבחים רב ספקלטוריא עכ"ל. ובמחב"ה טעות הוא שאין זה בית המטבחים שיונתן תרגם כמו האונקלוס. שתרגם רב קטוליא והוא בלשון ארמי כמו ספקלוטריא בלשון רומי וכן פי' הערוך ואנשי הרומיים נקרא ספקולאטר מי שמלווה מלך המלכות ממית את האנשים בחרב. כן כתב החכם יוליוס פירמיקוס בספר השמיני בפרק כ"ו מביאו החכם בוקסטארף ונראה מזה שפי' המהרש"ם נכון הוא. ה) וכן כתב הרא"ש והקשה המראה הפנים הלא לעיל בפ"ב על הא דתנן ואם לא יתכסה במים וכו' אמרו בירושלמי מתניתא בעכורים אבל בצלולין אסור ומשמע דבירושלמי ס"ל בפשיטא דלבו רואה את הערוה אסור וא"כ היאך מספקינן האי דהכא דמספקא ליה ונדחק מאד לתרץ אבל לפע"ד יש לחלק דהכת"א פסק סי' ע"ד סעיף ב' אם אין לבו בתוך המים רק למעלה מן המים אף בצלולים שרי והוסיף המ"א בשם ש"ק ס' כיון שעיניו חוץ למים ואינו מסתכל בערוה (ב"י בשם ב"ה) ולפ"ז אף הכא כיון שראשו חוץ לבית או חוץ למגדול יש להסתפק אם כה"ג לבו רואה את הערוה מותר או אסור ועי' מג"א ריש סימן הנ"ל שלא כתב את הירושלמי רק העתקת הרא"ש. ו) כעין נוסחת המהרש"ם כן הוא ברא"ש פרק הרואה סימן א' וכן נראה בבירור מתוך תשובתו של רבי חייא בר אבא שהנוסחא היא אמיתית. ז) הפדס יוסף מבאר ביותר ביאור וז"ל תני רב הושעיא והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים איתא במדרש רבה והיו לאותות אלו שבתות ולמועדים אלו רגלים ולימים אלו ראשי חדשים ולשנים (נ"ל ושנים) אלו עבור השנים ולזה אתא רבי הושעיא לסייע לרב ובתוספ' באמרו בזכיך לומר [illegible] ח) וכן הוא בש"ס דילן ברכות דף נ"ט ע"ב.

חזקיה בשם רבי ירמיה כך היה רבי שמעון בן יוחי אומר אי יקרב אברהם מן גביה ועד גבי ואנא מיקרב מן גבי ועד סוף כל דרי ואי לא יצטרף אחיה השלוני עמי ואנא מיקרב כל עמא. רבי חזקיה בשם רבי ירמיה בן הוה רבי שמעון בן יוחי אומר בקעה בקעה התמלאי דינרי זהב והיתה מתמלאת:

**על** הגשמים ועל בשורות וכו': ומה ראו לסמוך בשורות טובות לגשמים רבי ברכיה בשם רבי לוי על שם (משלי כה) מים קרים על נפש עיפה ושמועה טובה מארץ מרחק. וכמה גשמים ירדו ויהא אדם צריך לברך. רבי חייא בשם רבי יוחנן בתחלה כדי רביעה ולבסוף כדי שיודחו פני הקרמיד א): רבי ינאי בר ישמעאל בשם רבי שמעון בן לקיש בתחלה כדי רביעה ולבסוף כדי שתשרה המגופה. ויש מגופה נשרית. אלא רואין אותה כאלו היא שרויה. רבי יוסי בשם רב יהודה רבי יונה רב יהודה בשם שמואל בתחלה כדי רביעה ולבסוף אפילו כל שהוא. רבי יוסי בשם רבי זעירא להפסיק תענית נאמרה. רבי חזקיה ורבי תנחום דרב אדא בר אבימי הוון יתבין א"ל רבי תנחום לרב אדא (סה:) בר אבימי לא מסתברא לברכה נאמרה א"ל הן. אמר ליה רבי חזקיה לרב אדא בר אבימי לא מסתברא להפסיק תענית נאמרה א"ל הן. אמר ליה ולמה אמרת ליה הן. אמר ליה הכין אמרית ליה בשטת רביה. אמר ליה רבי מנא לרבי חזקיה רבי מנו רביה אמר ליה רבי זעירא רבי אמר ליה אף אנן אמרין רבי יוסי בשם רבי זעירא להפסיק תענית נאמרה: אמר רב יהודה רב יחזקאל אבא הוה מברך על ירידת גשמים כן. יתגדל ויתקדש ויתברך ויתרומם שמך מלכנו על כל טפה וטפה שאתה מוריד לנו שממנה אתה זן אלו מאלו: מהו (איוב לו) כי יגרע נטפי מים שממניען זו מזו כמה דאת אמר (ויקרא כז) ונגרע מערכך. אמר רבי יודן שהוא מורידן במדה שנאמר (איוב כח) ומים תכן במדה. רבי יוסי בר יעקב סליק מבקרא לרבי יודן מגדלאה עד דו תמן נחת מיטרא ושמע קליה ואמר אלף אלפין ורבו רבוון תושבחות אנו חייבין להודות לשמך מלכנו על כל טפה וטפה שאתה מוריד לנו שאתה גומל טובה לחייבים אמר ליה הדא מנא לך אמר ליה הכין הוה רבי סימון רבי מברך על ירידת גשמים. תניא וכמה גשמים ירדו ויהא בהם כדי רביעה מלא כלי של מחרישה של שלשה טפחים דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר בתחלה טפח ובשנייה טפחיים ובשלישית שלשה טפחים. תני רבי שמעון בן אלעזר אומר אין לך טפה יורד מלמעלה שאין התהום מעלה כנגדו שני טפחים מאי טעמא (תהלים מב) תהום אל תהום קורא לקול צנוריך. ואמר רבי לוי המים העליונים זכרים ותחתונים נקבות מאי טעמא (ישעיה מה) תפתח ארץ וגו' תפתח ארץ כנקבה הזאת שהיא פותחת לפני הזכר. (שם) ויפרו ישע זו פריה ורביה (שם) וצדקה תצמיח יחד זו ירידת גשמים (שם) אני ה' בראתיו לכך בראתיו לתקונו ולישובו של עולם. רבי אחא תני לה בשם רבן שמעון בן גמליאל למה נקראת שמה רביעה שהיא רובעת את הארץ. רבי חנינא בר איקא בשם רב יהודה שרשי חטה בוקעין בארץ חמשים [נ"ב: שלש אמה] אמה. שרשי תאנה רכים בוקעין בצור. תני רבי שמעון בן אלעזר אומר אין הארץ שותה אלא לפי היסומה. א"כ מה יעשו שרשי חרוב. מה יעשו שרשי שקמה. אמר רבי חנינא אחת לשלשים יום תהום עולה ומשקה אותן. מאי טעמא (שם כז) אני ה' נוצרה לרגעים אשקנה. אמר רבי זעירא תני ראה זול בא לעולם. ושובע בא לעולם. נהר מספיק למדינה אומר ברוך הטוב והמטיב. אמרו לו מת אביו אומר ברוך דיין האמת מת והורישו אומר ברוך הטוב והמטיב:

**בנה** בית חדש וקנה כלים חדשים וכו': אמר רבי חייא בר אבא לא סוף דבר חדשים אלא אפילו שחקים כאלו הן הדשים לו. רבי יעקב בר זבדי בשם רבי חייא בר אבא אמר קנה אומר ברוך שהחיינו. נתן לו במתנה אומר ברוך הטוב והמטיב. רבי בא אבוה דרבי אבא מרי בשם רבי אחא קנה אומר ברוך שהחיינו. ניתן לו אומר ברוך הטוב והמטיב. לבש בגדים אומר ברוך מלביש ערומים. תני (סו.) העושה סוכה לעצמו אומר אשר קדשנו לעשות סוכה. לאחרים אומר לעשות סוכה לשמו. נכנס לישב בה ברוך אשר קדשנו לישב בסוכה ושהחיינו, משברך עליה ליל יום טוב הראשון אין צריך לברך עליה עוד מעתה. העושה לולב לעצמו אומר אשר קדשנו לעשות לולב. לאחר לעשות לולב לשמו. כשהוא נוטלו אומר על נטילת לולב ושהחיינו ומברך בכל שעה ושעה שהוא נוטלו. העושה מזוזה לעצמו אומר לעשות מזוזה, לאחר לעשות מזוזה לשמו, כשהוא קובעה אומר אשר קדשנו לקבוע מזוזה. העושה תפלין לעצמו אומר לעשות תפלין. לאחר אומר לעשות תפלין לשמו. כשהוא לובשן אומר על מצות תפלין. העושה ציצית לעצמו אומר לעשות ציצית. לאחר אומר לעשות ציצית לשמו. נתעטף בו אומר אשר קדשנו להתעטף בציצית. התורם והמעשר אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומה ומעשרות. לאחרים אומר להפריש תרומה ומעשרות לשמו. השוחט צריך לומר אקב"ו על השחיטה. המכסה אומר על כסוי הדם. המל צריך לומר אקב"ו על המילה. אבי הבן אומר אקב"ו להכניסו כבריתו של אברהם אבינו. העומדים שם צריכין לומר כשם שהכנסתו לברית כך תכניסהו לתורה ולחופה. המברך צריך שיאמר ברוך אשר קדש ידיד מבטן וחוק בשארו שם וצאצאיו חתם באות ברית קדש על כן בשכר זאת אל חי חלקנו צורנו צוה להציל ידידות זרע קדש שארנו משחת למען בריתו אשר שם בבשרנו בא"י כורת הברית. מצות אימתי מברך עליהן רבי יוחנן אומר עובר לעשייתן. רב הונא אמר בשעת עשייתן אתיא דרב הונא כשמואל דאמר רבי יוסי בר בון בשם שמואל כל המצות טעונות ברכה בשעת עשייתן חוץ מתקיעה וטבילה. ויש אומרים אף קידושין בבעילה. אמר רבי יונה אית לך חורי תפלין של יד עד שלא יחלוץ ושל ראש עד שלא יַיבה לא ייבה מן דייבה הוא ייבה. שחיטה מאימתי הוא מברך עליה רבי יוחנן אמר עובר לשחוט רבי יוסי בן נהוראי אומר משישחוט. למה שמא תתנבל שחיטתה. מעתה משיבדוק ג) (סו:) חזקת בני מעים כשרים דתניא שחטה ונטלו הזאבים בני מעיה כשרה. וחש לומר שמא נקבו. אמר רבי בא בשם רבנין דתמן בני מעים בחזקת כושר:

**מתני'** מברך על הרעה מעין הטובה ועל הטובה מעין הרעה. הצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא כיצד היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא. היה בא בדרך ושמע קול

## פירוש מהר"ש סיריליאו

אחיה השלוני בגמ' דילן בפ' לולב וערבה אמרי' יוחנן בן עזיהו: בתחלה כרביעה ראשונה: ולבסוף רביעה שנייה: פני קרמיד כלי חרס שנותנין על הגגין ובלשון יון קירמידא: מגופה סתימה שעושין מטיט ומדבקין אותה בפי החבית של יין: תשרה לשון בשרה פתו ביין: ויש מגופה נשרית בתמיהא והלא אין דרכן של בני אדם להניח חבית של יין סתומה אלא באוצר: אלא רואים אותה אלו היתה מונחת שם במקום הגשמים היא שרויה: להפסיק תענית נאמרה האי כל שהוא אבל לא לברכה; [נ"ב: ולמה אמרת לו לרבי תנחום הן: רבי מנו רביה מאן הוא רביה דמר שקבלת ממנו דלאו לברכה נאמרה כל שהוא] דהא קאמרי ר' יוסי ור' יונה משמיה דרב יהודה דלברכה נאמר כל שהוא: ה"ג מהו כי יגרע נטפי מים שאתה שממניען זו מזו כדאמרינן בפ"ק דבבא בתרא שאלמלא שתי טיפין יוצאות בדפוס אחד מטשטשות את הארץ: שהוא מורידן במדה שאם העבים לקחו מים יותר ממה שצריך לארץ גורע מן המים מלהוריד אלא הצורך לארץ: כדי רביעה להרבין העפר: בתחלה שלא נעבדה מחמת קושיה: שנייה שהיא שניה לה בקושי: שלישית שחרבוה והיא עבודה ובב"ר פ' י"ג גרס הכי בקשה טפח ובבינונית טפחים ובעבודה ג' טפחים. ובגמ' דילן פ"ג דתענית גרס עד כמה יהו הגשמים יורדים ויהו פוסקין מתעניתן בחרבה טפח בבינונית טפחיים בעבודה ג' טפחים ופי' התוספות בחרבה טפח שלא נחרשה בשנה זו. בינונית שנחרשה פעם אחת. עבודה שנחרשה שתי פעמים בשנה זו: כלי מחרישה שמעמיק ג' טפחים כדאמרינן בעלמא שלשה טפחים של עומק המחרישה. וג"ל דר' יהודה בא לפרש דברי ר"מ: תהום אל תהום קורא לקול צנוריך תהום אל תהום תרי [נ"ב: לקול צנורות הבאים מלמעלה כנגד כל צנור וצנור תהום אל תהום קורא לחברו ושניהן מעלים מים כנגדו] צנוריך הם הגשמים הבאים בכל נקב ונקב שבעבים כמו צנור: לפי חיסומה כפי חוזקה: בוקעין בארץ כלומר יונקים מן הארץ. שרשי חרוב ושרשי שקמה תנן בפרק לא יחפור דאזלי עד חמשים אמה: לרגעים אשקנה לשון מרגוע לשון הפסקה שהמטר אינו יורד: אין צריך לברך עליה עוד על הסוכה אבל על הרגל מברך ולעיל פרק מי שמתו מפרש טעמיה דסוכה נוהגת בלילות כבימים וליכא שום הפסקה במצוה וכחד יומא אריכתא דמי ולא קים לן כוותיה: וכל הני ברכות דקתני הכא דבשעת עשיית המצוה מברך לעצמו וכן לאחרים דאמרינן דבשעת עשיית הסוכה מברך לעשות סוכה ולאחרים מברך לעשות סוכה לשמו וכן בלולב וכן בציצית וכו' דלא כהלכתא נינהו דדוקא בשחיטה הוא דמברך בין לו בין לאחרים דבשעת עשייתה היא גמר המצוה וכן במילה אבל איך דקתני הכא דלאו בעשייתן איתעבידא מצוה אלא הכשר מצוה הוא דקא עביד לא מברך וגבי סוכה בשעה שדר בה הוא דקא עבד מצוה ומקמי הכי לא מברך וכן בלולב וכיוצא בו והכי מסקינן בפרק התכלת וכן פסק הריא"ף ז"ל בהל' ציצית וכן פסק הרמב"ם ז"ל פרק י"א דהל' ברכות. ובפרק לולב וערבה אמרינן דשהחיינו דוקא מברך בשעה שעשה הסוכה וכן בלולב: [נ"ב: ידיד מבטן יצחק קרי הכי ע"ש אשר אהבת. מבטן דקודם שנולד נתקדש למצוה זו דכתיב אבל שרה אשתך והקימותי את בריתי אתו והיינו מילה: בשארו בבשרו שם חק של מילה: וצאצאיו אחריו חתם באות דהיינו יו"ד דעטרה כמין יו"ד של שדי: שארנו משחת דכתיב גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור וכו']: עובר לעשייתן מפרש לה בפ"ק דפסחים קודם לעשייתן: חוץ מתקיעה אהרוייהו קאי בין למ"ד עובר בין למ"ד בשעת עשייתן דלגבר תקיעה מברך ומפרש טעמא בפ"ק דפסחים דשמא לא יעלה לו תקיעה ונמצא ברכה לבטלה ולא מצי תקע ומברך אלא אחר שתקע הוא דמברך ולא קי"ל הכי דהא לשמוע קול שופר קא מברך ועל השמיעה וההבנה הוא דמברך בין יתקע הוא בין אחרים: וטבילה דלא מצי טביל ומברך דהא ערום הוא אלא אחר שעלה מן הטבילה הוא דמברך כדגרסינן בפסחים דאחר הטבילה הוא דמברך ופי' הגאונים ז"ל דאטבילת גר קיימא ב) דהכתי גברא לא חזי כדאמרינן פרק שלשה שאכלו בגמ' דילן לעולם אינו גר עד שימול ויטבול אבל נדה וזב מברכין קמי טבילה כדתנן נדה קולה לה חלה ומברכת: קידושין בבעילה מי שמקדש בבעילה לא מברך ברכת אירוסין אלא אחר שבעל וכתב הרמב"ן ז"ל דהיינו טעמא דאין לברך אלא כשהמצוה מזומנת לפניו ובאותה שעה אין לברך משום ולא יראה בך ערות דבר ולא הצריכוהו חכמים לבעול הוא בבגדו והיא בבגדה ולהתכסות ע"כ: ואית לך חורי יש לך אחרת שאינו מברך בשעת עשייה ולא לאחר עשייתה אלא קודם עשייתה: עד שלא יחלוץ מברך לשמור חוקיו כדאיתא בפרק היה קורא: ושל ראש כשאין לו אלא תפלה של ראש נמי אין לברך בשעת הנחה אלא קודם דהא עד שלא נתנה לא נתנה ומשנתנה הא נתנה ואין מקום לברך בשעת הנחה דכבר נעשית המצוה ועדיין לא נגמרה הברכה הילכך מברך קודם שמניחן על הראש: עובר לשחוט קודם שישחוט. משיבדוק שמא תמצא טרפה לדידך דאמרת דאין לברך עד שישחט. ומשני חזקת בני מעים כשרים:

**מתני'** מברך על הרעה דיין האמת ואפי' תהא הרעה מעין הטובה כדמפרש בגמ' דילן דשקל בידקא בארעיה דאע"ג דלסוף משבחא ארעיה השתא מיהא רעה היא: על הטובה מברך הטוב והמטיב אע"פ שהיא מעין הרעה וכגון דאשכח מציאה דאף על גב דאפשר דרעה היא דשמע בה מלכא ושקל לה מיניה ואפשר שיסתכן ע"י עלילות

מאיר נתיב א) כנוסחת המהרש"ס כן הוא בירושלמי תענית [פ"א ה"ג] ובראשית רבה פ' י"ג ובערוך ערך קרמיד מביא ג"כ דברי הירושלמי הכא ופירש קגליקולי שהם בלשון רומי צנורות קטנות ולא כמוסף הערוך שפירש בלשון יוני רעפים של חרס לכסות הגגות. ב) אבל התוספות פסחים דף ז' ע"ב ד"ה על הטבילה כתבו בשם י"מ דבכל טבילות קאמר דגברא לא חזי דקודם שירד למים אינו צריך לברך דילמא משום בעותא דמיא מימנע ולא טבל עכ"ל וכן פסקו הלכות גדולות מביאם ההגהות מיימוניות פרק י"א מהלכות ברכות ס"ק א'. ג) בספרים כנדפסים איתא „סימנים" וטעות סופר הוא וכן נראה בבירור מתשובת הגמ' שלא בבדיקת הסימנים אלא בבדיקת בני מעיים קמיירי.

כול צווחה בעיר ואמר יהי רצון שלא יהא זה בתוך ביתי הרי זו תפלת שוא. הנכנס לכרך מתפלל שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו. בן עזאי אומר ארבע שתים בכניסתו ושתים ביציאתו ונותן הודייה לשעבר וזועק לעתיד לבא:

**גמ'** רבי ינאי אומר ביושבת על המשבר היא מתני' הא קודם לכן יצלי על שם (ירמיה יח) הנה כחומר ביד היוצר. אמר רבי יהודה בן פזי בשם רבי ינאי עיקר עבורה של דינה זכר היה ומאחר שנתפללה נעשית נקבה הדא הוא דכתיב (בראשית ל) ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה. ואמר רבי יהודה בן פזי בשם רבי ינאי אמנו רחל מנביאות הראשונות היתה אמרה עוד אחר יהא ממני הדא הוא דכתיב (שם) יוסף ה' לי בן אחר בנים אחרים לא אמרה אלא אחר עוד אחר יהא ממני:

**היה** בא בדרך וכו': מהו אומר בטוח אני שאין אלו בתוך ביתי. הלל הזקן היה אומר (תהלים קיב) משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה' לנכון לבו בטוח בה' משמועה רעה לא יירא:

**הנכנס** לכרך מתפלל וכו': תני בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתכניסני לכרך הזה לשלום. ביציאתו אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שהוצאתני וכו':

**בן** עזאי אומר מברך ארבע שתים בכניסתו ושתים ביציאתו: תניא בכניסתו הוא אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתכניסני לכרך הזה לשלום. נכנס אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שהכנסתני לכרך הזה לשלום וכשם שנכנסתי לכרך הזה לשלום כן יהי רצון מלפניך שתוציאני מתוכו לשלום. כשיצא אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתוציאני מכרך הזה לשלום. יצא אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מכרך הזה לשלום וכשם שהוצאתני מכרך הזה לשלום כן יהי רצון מלפניך שתוליכני לביתי לשלום או למקום פלוני לשלום. הדא דתימר במדור של גוים אבל בישראל אין צריך לברך ואם היה מקום שהורגין שם אפילו במדור ישראל צריך לברך. הנכנס לבית הכסא מברך שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו. בכניסתו מהו אומר כבוד לכם המכובדים משרתי קדש דרך הארץ הוא פנו דרך פנו דרך ברוך האל הכבוד. כשיצא מהו אומר ברוך אשר יצר את האדם בחכמה וכו'. נכנס למרחץ מתפלל שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו. בכניסתו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתצילני משריפת האש ומהיזק החמין ומן המפולת ואל יארע דבר בנפשי ואם יארע תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ותצילני מזה ומכיוצא בו לעתיד לבא. כשהוא יוצא אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שהצלתני מן האור ומהזק החמין ומן המפולת כן יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שאגיע לביתי לשלום. אמר רבי אבהו הדא דתימר במרחץ שהיא נסוקת אבל במרחץ שאינה נסוקת אינו אומר אלא מהזק החמין בלבד. רבי חלקיה ורבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי תפלת המרחץ אינה טעונה עמידה:

(סו.) **מתני'** חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה שנאמר (דברים ו) ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע בכל נפשך ואפילו נוטלין את נפשך. בכל מאדך בכל ממונך. דבר אחר בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך בכל הוי מודה לו מאד מאד:

**גמ'** רבי ברכיה בשם רבי לוי על שם (תהלים נג) ואתה מרום לעולם ה' לעולם ידך על העליונה. בנוהג שבעולם מלך בשר ודם יושב ודן כשהוא נותן דימוס הכל מקלסין אותו וכשהוא נותן ספקולא הכל מרננין אחריו למה ששטף בדינו אבל הקב"ה אינו כן אלא ואתה מרום לעולם ה' לעולם ידך על העליונה. רבי חונה בשם רבי אחא (שם קא) לדוד מזמור חסד ומשפט אשירה לך ה' אזמרה אמר דוד לפני הקב"ה אם חסד אתה עושה עמי אשירה ואם משפט אתה עושה עמי אשירה בין כך ובין כך לך ה' אזמרה. אמר רבי תנחומא בן יהודה (תהלים ט) באלהים אהלל דבר בה' אהלל דבר בין על מדת הדין בין על מדת רחמים אהלל דבר. ורבנן אמריה (שם קטז) כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא בין כך ובין כך בשם ה' אקרא. אמר רבי יודן בן פילא הוא שאיוב אמר (איוב א) ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מברך כשנתן ברחמים נתן וכשלקח ברחמים לקח ולא עוד אלא כשנתן לא נמלך בבריה וכשלקח נמלך בבית דינו. אמר רבי אלעזר כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו בנין אב שבכולן (מ"א כב) וה' דבר עליך רעה. תני (דברים ו) ואהבת את ה' אלהיך וכתיב (שם) את ה' אלהיך תירא עשה מאהבה ועשה מיראה. עשה מאהבה שאם באת לשנוא דע כי אתה אוהב ואין אוהב שונא. עשה מיראה שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא מבעט: תני שבעה פרושין הן. פרוש שכמי. פרוש נקפי. פרוש קיזאי. פרוש מה נכייתה. פרוש אדע חובתי ואעשנה. פרוש יראה. פרוש אהבה. פרוש שכמי מחזי טעין מצוותא על כתפא. פרוש נקפי אקיף לי ואנא עביד מצוה. פרוש קיזאי עביד חדא חובה וחדא מצוה ומקז חדא בחדא. פרוש מה נכייתא. מאי דאית לי אנא מנכי ואנא עביד (סו:) מצוה. פרוש אדע חובתי ואעשנה. הידא חובתא עבדית דאעביד מצוה דכוותה. פרוש יראה כאיוב. פרוש אהבה כאברהם אין לך חביב מכולן אלא פרוש אהבה כאברהם אבינו עשה יצר הרע טוב דכתיב (נחמיה ט) ומצאת את לבבו נאמן לפניך. אמר רבי אחא שמא תאמר הפסיד [נכתב נ"ל: נוסח אחר הפשיר] אלא (שם) וכרות עמו הברית וגו'. אבל דוד לא היה יכול לעמוד בו והרגו מאי טעמא (תהלים קט) ולבי חלל בקרבי. רבי עקיבא הוה קאים מתדן קומי טורנוס רופוס הרשע כיון דאתת ענתה דקריאת שמע שרי קרי קריאת שמע וגחך אמר ליה סבא או חרש את או מבעט ביסורין את. אמר ליה תיפח רוחיה דההוא גברא לא חרש אנא ולא מבעט ביסורין אנא אלא כל יומאי קריתי פסוק דין והוינא מצטער ואומר אימתי יבואו שלשתן לידי ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך. רחמתיה בכל לבי ורחמתיה בכל ממוני. ובכל נפשי לא הוה בדיקא לי. וכדון דמטת בכל נפשי והגיע זמן קריאת שמע ולא אפלגה דעתי לפום כן אנא קרי וגחיך ולא הספיק לומר אחד עד שפרחה נשמתו. תני נחמיה העמסוני שמש את רבי עקיבה עשרים ושתים שנה ולמדו אתים וגמין רבויין אכין ורקין מעוטין. אמר ליה מהו ההן דכתיב את ה' אלהיך תירא אמר ליה אותו ואת תורתו:

**מתני'** לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים. ולא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו. ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מקל וחומר. כל חותמי ברכות שהיו במקדש היו אומרין מן העולם משקלקלו המינים

ואמרו

## פירוש מהר"ש סיריליאו

עלילות השתא מיהא טובה היא: הצועק לשעבר שמתפלל עליו כדמפרש ואזיל: הנכנס לכרך שמהלך בדרך וצריך לעבור בדרכו בכרך ושם מצויין מושלים רעים ומבקשים עלילות: אחת בכניסתו מתפלל שיכנס לשלום: ביציאתו מתפלל שיוציאהו הקב"ה לשלום: ארבע כדמפרש נותן הודאה על שעבר וצועק על העתיד כדמפרש בגמרא ונמצאו ארבע:

**גמ'** ביושבת על המשבר היא מתני' דהוי תפלת שוא: עיקר עיבורה של דינה זכר היה ואין מזכירין מעשה נסים א): נכון לבו בטוח בה' משמועה וכו' כהלל הזקן שבטח בחסידותו: אפילו במדור ישראל וכו' דזימנין דלא מתרמי ליה אינש דיליף ליה זכותא: כבוד לכם המכובדים אל המלאכים המלוין אותו הוא אומר שנאמר כי מלאכיו יצוה לך: שאינה נסוקת כגון חמי טבריא:

**מתני'** חייב אדם לברך על הרעה כגון שמת לו מת מברך עליה בלב שלם כשם שעל הטובה מברך בשמחה: ביצר הטוב שאין יצר הרע חולק עליו: וביצר הרע היינו על הרעה: בכל מדה ומדה בין מדת טובה ובין מדת פורענות:

**גמ'** דימוס רחמים: ספקולא מיתה: לעולם ידך על העליונה שאלך מברך בשמחה על הרעה: וה' דבר עליך רעה במיכיהו כתיב גבי אחאב וכתיב בהאי פרשתא ויצא הרוח וכו' ודרשו רוחו של נבות: [נ"ב: באת לשנוא לומר מה בלע כי שמרנו משמרתו]: שאם באת לבעוט דדרך האוהבים שבועטין ומקל ראשו זה לנגד זה ומזלזל בו: טעין מצוותא על כתפא כגון עלי סוכה וכיוצא בו ליוהרא: אקף לי ואנא אעביד מצוה שהיה מדבר עמו חברו ואמר לו המתן לי שאני עושה מצוה ומורה שאין לו שעה פנויה אלא לעולם עוסק במצות: [נ"ב: אקף לשון ערבי המתן]: מה דאית לי אנא מנכי מה שיש לי לעשות מלאכה הרי אני מתבטל כדי לעשות המצוה. אלא יעשנה וישתוק: והפסיד בתמיהא וכי העלה על דעתך לומר שהפסיד על שלא היה הולך מקטרגו: עמו הברית אלבבו קאי איצר הרע: חרש מכשף: לא הוה בדיקא לי לא נסיתי אותה: ואת תורתו תלמידי חכמים שלומדין תורתו והכי איתא בפרק שור שנגח ארבעה וחמשה:

**מתני'** לא יקל אדם את ראשו לא ינהג קלות ראש ומפרש בפ"ק דיבמות דנפקא לן מדכתיב ומקדשי תיראו ומפרש התם אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מנין תלמוד לומר את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו מה שמירה האמורה בשבת לעולם אף מורא האמורה במקדש לעולם: כנגד שער המזרח חוץ לשער הבית אשר שם חומה הנמוכה אשר לרגלי הר הבית במזרח לפי שכל השערים מכוונין זה כנגד זה שער מזרחי שער עזרת נשים שער עזרת ישראל פתח האולם והיכל ובית קדשי הקדשים בימי מקדש ראשון כשהיה אמה טרקסין: אפונדתו אזור חלול ונותנין בו מעות: מקל וחומר בגמ' מפרש ליה: קפנדריא שמקצר דרכו בב"ה לעשות דרכו ומפרש בגמ' דילן מאי קפנדריא אדמקיפנא אדרי איעול בהא: כל חותמי ברכות שבמקדש כל כהנים שלוחי צבור *): היו אומרים. מן העולם פי' רש"י ז"ל במס' תענית אמרינן אין עונין אמן במקדש [נ"ב: אלא ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד והטעם] דהמברך היה אומר בסוף כל ברכה וברכה בא"י אלהים אלהי ישראל מן העולם חונן הדעת וכן בכולן והעונין היו אומרין בשכמל"ו כדאיתא בגמ': ומשקלקלו המינין ואמרו אין עולם אלא זה ובשביל כן נתמעטה אמונה של העולם הבא [נ"ב: שהוא בסוף אלף ששי כדאיתא בסוף ר"ה]: התקינו

עזרה

*) [ובעל מלאכת שלמה הביא בשמו בזה הלשון כל כהנים שלוחי צבור במקדש וקרי להו חותמי משום שאחר הברכה שעם היו אומרים אותה אבל שיום הברכה היו מניחין לשלוחי צבור המקריבין הקרבן לאמרם דהם לא היה להם פנוי לב להזכיר שם השם הגדול הגבור והנורא].

**מאיר נתיב** א) נראה מדברי המהרש"ס שהוא ז"ל סבר שרבי יהודה בן פזי בשם רבי ינאי חולק על רבי ינאי דהתם גמרא לסתי גיטא דאפי' קודם שיושבת על המשבר אל יתפלל ולא כן נראה בב"ר פ' ע"ב דשם איתא תניא כילד היתה אמו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא. דהי רבי ינאי אמר יושבת על המשבר הדא מתניתא אמר רבי יהודה בן פזי אף על יושבת על המשבר יכול להשתנות הה"ד הכיוצר הזה לא אוכל לעשות לכם בית ישראל הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל (ירמיה יח) מה יוצר זה נאמר שיצר את הכד בוכנו ועושה אחר אף אני עושה כן אפילו על המשבר איתיביה והכתיב ואחר ילדה בת. אמר לו עיקר בריתו זכר היתה ומתפללת של רחל שאמרה יוסף ה' לי בן אחר נעשה נקבה עכ"ל המדרש. ומתוך נראה שרבי יהודה בן פזי סבר שמזכירים מעשה נסים ואף על יושבת על המשבר יכול להשתנות אבל לפי זה קשה היאך פליג רבי יהודה בן פזי דהוא אמורא על המשנה ונראה דמכח קושיא זו שינה המהרש"ס את דברי המדרש ומפרש דברי הירושלמי כעין גמ' דידן ברכות דף ס' ע"א. ולהם והתבונן שלא היה בנוסחת המהרש"ס ומאחר שנתפללה רחל כמו שהוא בספרים הנדפסים ובמדרש רבה אלא רק מאחר שנתפללה והוא ג"כ ע"פ גמ' דידן דאמרו שם דהתפללה לאה על אחותה בשהא לפתות כאחת השפחות. ועוד יש להזכיר דלפי נוסחת מהרש"ס רבי יהודה בן פזי אמר בשם רבי ינאי ולפי זה פירושו דאין מזכירין מעשה נסים עולה יפה כמו שאמרו בש"ס דילן (שבת דף ל"ב ע"א. תענית דף כ' ע"א) רבי ינאי לטעמיה דאמר לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס שמא אין עושין לו נס ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו. נראה שרבי ינאי סבר שאין להתפלל שיעשה לו נס. בשלמא לרבי ינאי שהם מפיר דשמא אין כאן נס אלא ביושבת על המשבר. אבל אליבא דרבי יהודה בן פזי בשם רבי ינאי אם נפרש לפי דברי המדרש יש כאן נס גדול ולמה יתפלל על זה הלא מנכין לו מזכיותיו. לפיכך נראה שפירוש המהרש"ס עיקר וזה בא להשמיענו רבי יהודה בן פזי בשם רבי ינאי דאין מזכירין מעשה נסים ואין להתפלל על הנס ובספרים הנדפסים הגירסא מבוכבת מאוד והמגיהים כמו הפני משה בדפוס זיטאמיר הגיהו על פי המדרש הנ"ל ולא עלה בידם אבל נוסחת המהרש"ס ופירושו עיקר.

יאמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומרין מן העולם ועד העולם. ועוד התקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם שנאמר (רות ב) והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ואומר (שופטים ו) ה' עמך גבור החיל ואומר (משלי כג) אל תבוז כי זקנה אמך ואומר (תהלים קיט) עת לעשות לה' הפרו תורתך רבי נתן אומר הפרו תורתך עת לעשות לה':

**גמ'** תני המטיל מים הרי זה הופך את פניו כלפי צפון המסיך את רגליו הופך פניו כלפי דרום. אמר רבי יוסי בר בון הדא דתימר מן הצופים ולפנים א). תני המסיך את רגליו לא יתן פניו למזרח ואחוריו למערב אלא לצדדים רבי יהודה אומר בשעת המקדש. רבי יוסי אומר מן הצופים ולפנים. רבי עקיבא אומר בכל מקום ובלבד במקום שאין בו כותל. אמר רבי עקיבא נכנסתי אחר רבי יהושע לראות המעשה אמרו לו מה ראית אמר להם ראיתיו יושב וצדו כלפי מערב ולא פירע עד שישב ולא ישב עד ששפשף ולא קנח בימין אלא בשמאל ואף שמעון בן עזאי היה אומר כן נכנסתי אחר רבי עקיבא לראות המעשה אמרו לו מה ראית וכו':

**ולא** יכנס להר הבית וכו': תני לא יכנס אדם להר הבית במנעלו ובאבק שעל רגליו ומעותיו צרורין לו בסדינו ואפונדתו עליו מבחוץ מה טעם (קהלת ד) שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים. רבי יוסי בר יהודה אומר הרי הוא אומר (אסתר ד) ויבא עד לפני שער המלך כי אין לבא אל שער המלך וגו' אם לפני לחה סרוחה כן לפני שער המקום על אחת כמה וכמה:

**ולא** יעשנו קפנדריא וכו': קל והומר ומה אם נעילה שהיא של כבוד את אומר אסור רקיקה שהיא של בזיון על אחת כמה וכמה:

**כל** חותמי ברכות שהיו במקדש: תני לא היו עונין אמן במקדש ומה היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ומניין שלא היו עונין אמן במקדש תלמוד לומר (נחמיה ט) ויברכו שם כבודך וגו' ומנין על כל ברכה וברכה תלמוד לומר (שם) ומרומם על כל ברכה ותהלה:

**ועוד** התקינו שיהא אדם שואל וכו': אמר רבי יהושע דרומיא שלשה דברים גזרו בית דין של מטן והסכימו בית דין של מעלן עמהן ואלו הן חרמה של יריחו ומגלת אסתר ושאלת שלום בשם. חרמה של יריחו (יהושע ז) חטא ישראל וגם עברו את בריתי. ולא יהושע גזר. אלא מלמד שהסכימו בית דין של מעלה עמהן. מגלת אסתר דכתיב (אסתר ט) קיימו וקבלו וגו'. רב אמר וקבל כתיב מלמד שהסכים ב"ד של מעלה עמהן. ושאלת שלום בשם שנאמר (רות ב) והנה בועז בא מבית לחם וגו'. ומנין שהסכים ב"ד של מעלה עמהן שנאמר (שופטים ו) וירא אליו מלאך ה' ויאמר אליו ה' עמך גבור החיל. רבי אבין בשם רבי יהושע בן לוי אף המעשרות שנאמר (מלאכי ג) הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו' מהו עד בלי די רבי יוסי בשם רבי שמעון בר בא בשם רבי יוחנן דבר שאי אפשר לך לומר די הוא ברכה. רבי ברכיה ורבי חלבו ורבי אבא בר עילאי (סח.) בשם רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר דיינו ברכות דיינו ברכות:

**אל** תבוז כי זקנה אמך: אמר רבי יוסי בר בון אם נתישנו דברי תורה בפיך אל תבזה עליהן מאי טעמא אל תבוז כי זקנה אמך. אמר רבי זעירא אם נזדקנה אומתך עמוד וגודרה כשם שעשה אלקנה שהיה מדריך את ישראל לפעמי רגלים הדא הוא דכתיב (שמ"א א) ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה וגו':

**עת** לעשות לה' וכו': רבי נתן מסרס הדין קריא הפרו תורתך עת לעשות לה'. רבי חלקיה בשם רבי סימון העושה תורתו עתים הרי זה מפר ברית מאי טעמא הפרו תורתך עת לעשות לה'. תני רבי שמעון בן יוחי אם ראית את הבריות שנתייאשו ידיהן מן התורה מאד עמוד והתחזק בה ואת מקבל שכר כלן מאי טעמא הפרו תורתך עת לעשות לה'. הלל הזקן היה אומר בשעה דמכנשין בדר ובשעה דמבדרין כנוש. הוא היה אומר אם ראית את התורה שהיא חביבה על ישראל והכל שמחין בה בדר. ואם לאו כנוש. אמר רבי אלעזר מה התינוק הזה צריך לו לינק בכל שעה שביום. כך כל אדם שבישראל צריך לו לייגע בתורה בכל שעות שביום. רבי יונה בשם רבי יוסי בן נזירא כל פטטיא בישין ופטטיא דאורייתא טבין. כל חדשייא טבין וחדשייא דאורייתא בישין. אמר רבי שמעון בן לקיש במגלת חסידים מצאו כתוב אם יום תעזבני יומים אעזבך. לשנים שיצאו אחד מטבריא ואחד מצפורי ופגעו זה בזה בהדא משכנא לא הספיקו לפרוש זה מזה עד שהלך זה מיל וזה מיל נמצאו רחוקין זה מזה שני מילין. ולאשה שהיתה יושבת וממתנת לאיש כל זמן שהיה בדעתו להנשא עמה היתה יושבת וממתנת לו כיון שהפליג דעתו ממנה הוא הלך ונשא אחרת עוד היא הלכה וניסת לאחר: תני בשם רבי מאיר אין לך כל אחד מישראל שאינו עושה מאה מצות בכל יום קורא את שמע ומברך לפניה ולאחריה ואוכל את פתו ומברך לפניה ולאחריה ומתפלל ג"פ של י"ח וחוזר ועושה שאר מצות ומברך עליהן. וכן היה רבי מאיר אומר אין לך אדם מישראל שאין המצות מקיפות אותו תפלין בראשו ותפלין בזרועו ומזוזה בפתחו ד' ציציות ב טליתו מקיפות אותו ב) וכן הוא אומר (תהלים לד) חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם הוא שדוד אומר (שם קיט) שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך. וכשנכנס למרחץ ראה את עצמו ערום אמר אוי לי שאני ערום מן המצות כיון שנסתכל במילה שלו התחיל לקלס להקב"ה (שם יב) למנצח על השמינית מזמור לדוד. אמר רבי אלעזר בשם רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם מאי טעמא (ישעיה נד) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך אל תקרי בניך אלא בוניך ג):

# הדרן עלך הרואה וסליקא לה מסכת ברכות בס"ד

## פירוש מהר"ש סיריליאו

עזרא וסיעתו שיהו אומרין המברכין מן העולם ועד העולם חונן הדעת לומר שהני עולמות יש להוציא מלב הכופרים בתחיית המתים וילפינן מקראי דעזרא תקן דכתיב בספר עזרא קומו וברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם: שלום חברו בשם בשמו של הקב"ה ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של הקב"ה בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו ויליף לה מבועז דכתיב ה' עמכם והמלאך הסכים על ידו שאמר לגדעון ה' עמך גבור החיל: ואומר אל תבוז כי זקנה אמך למוד מדברי זקני אומתך לעשות מה שראית שעשו הם וגרסינן בגמ' דילן מאי ואומר וכי תימא בועז מדעתיה הוא דעבד ת"ש ה' עמך גבור החיל וכי תימא מלאך הוא דקאמר ליה לגדעון ת"ש אל תבוז כי זקנה אמך ופי' רש"י ז"ל וכי תימא בועז מדעתיה הוא דעבד ולא גמרינן מיניה ת"ש דגמרינן ממלאך שאמר לגדעון וכו' וכי תימא מלאך הוא דקאמר ליה לגדעון כלומר לא שאל בשלומו ולא ברכו אלא בשליחות מאת המקום קאמר לבשרו שהשכינה עמו ולא גמרינן מיניה ת"ש אל תבוז כי זקנה אמך אל תבוז את בועז לומר מדעתו עשה אלא למוד מזקני ישראל כי יש לו על מי שיסמוך שנאמר עת לעשות לה' ע"כ. ולמדנו מדבריו דואומר דעת לעשות לה' קאי נמי הכא. ובעל הערוך ז"ל כתב אמרו רבנן התקינו שיהא אדם שואל בשלום חברו בשם ואם אתה רואה שארך הזמן ונמשך הגלות אל תאמר שזו התקנה לא היתה אלא בימות הראשונים ובעת מלכותן ועכשו אנו נבזים ושפלים ואין אנו חייבים בתקנה זו ת"ש אל תבוז כי זקנה אמך. ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך פי' דקאי אתקנה דלעיל שהתקינו שיהיו אומרים מן העולם ועד העולם כלומר מן העולם הזה ועד העולם הבא דבשביל כבוד המקום הפרו התיקון שהיה מקודם והוסיפו ועד העולם ע"כ. רצה לומר דאע"ג דאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין ותקנה ראשונה נביאים ראשונים הוא דתיקון והיכי אתו עזרא וסיעתו לבטלה ומשני משום צורך השעה דכבוד המקום בטלוה והיינו כדמפרש רבי נתן הפרו הורתך עת לעשות לה' כדמפרש רבא בגמ' דילן משמיה לריביה מדרים הפרו תורתך עת לעשות לה' ופי' רש"י ז"ל הפרו תורתך עושי רצונך כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה בשעת איסור במות משום דעת לעשות סייג וגדר בישראל לשמו של הקב"ה וה"נ הכא:

גמ' הופך פניו כלפי צפון המסיך רגליו נקביו גדולים וצריך שיכסה גופו ורגליו קרוי כן וביהודה איירי שהיא כנגד כל אורך ארץ ישראל ואם יפנה למזרח או למערב יהיה פירועו או שלאחריו או שלפניו לצד ירושלם ופי' רש"י ז"ל ובלבד שלא יפנה כנגד ירושלם ממש בדרומה של ארץ יהודה: מן הצופים מקום שיכולין לראות משם הר הבית: רבי עקיבא אומר בכל מקום ואפילו בח"ל: שאין בו כותל מקיף לו הבית הכבוד וקי"ל כרבי עקיבא כדאיתא בגמ' דילן: אחר רבי יהושע שראיתיו שנכנס לעשות צרכיו: וצדו כלפי מערב שהיה נפנה בין צפון לדרום: את אומר אסור דגמרינן מסיני דכתיב של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא וכיון דתלי טעמו בהכי אם כן עזרה והר הבית נמי: ויברכו שם כבודך בבכמ"ל עונין: ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל סוף ברכה ותהלה צריך לרוממו ולענות בכבוד שמו. ברכה חונן הדעת רפאנו סלח לנו. תהלה תואריו ושבחיו כגון גומל חסדים קונה הכל אתה גבור אתה קדוש: אף המעשר דעזרא הסופר קנסינהו ללוים לפי שלא עלו עמו וצוה להביא כל המעשרות ללשכת בית ה' כדי שיהו הכהנים והלוים שוים במעשר ראשון כדכתיב והיה הכהן בן אהרן עם הלוים בעשר הלויים וכיון דקאמר להו נביא לישראל הביאו את כל המעשר וגו' אלמא דהסכים על ידן כך פירש רש"י ז"ל בסוף מכות [כ"ב: ועוד דקדק בשם רבנו ז"ל מדכתב הביאו את כל המעשר דרמז על מעשר ירק ואילן דאמרינן בנדרים דבימי חזקיהו איתקן] ויותר נכון לפרש דסבר ריב"ל כמ"ד מאיליהן קבלו עליהן את המעשרות: שיבלו שפתותיכם שילאו שפתותיכם תרגם נבול תבול מילאה תלאי: ואל תבזה עליהן שלא תחזור עליהן: אם נזדקנה אומתך אם נמלאו בהן קלת פרצות רמז לכלי ישן שהוא שבור קלת: מדריך את ישראל ההוא קא דריש דמייתר: מסרס הדין קריא הפרו תורתך וכו' פי' במשנה: תורתו עתים שפעמים עוסק ופעמים אינו עוסק: בשעה דמכנשין בדר שאין חכמי הדור מרבילין תורה לתלמידים. בדר פזר אתה תורה לתלמידים: דמבדרין כנש שהגדולים שבדור מרבילין תורה כנס אתה ולא תטול שררה עליהן דאף זו לכבוד שמים הוא לאחוז במדת הענוה: לייגע בתורה בכל שעות וכו' דכתיב דדיה ירווך בכל עת: כל פטטיא בישין כל הדברים קשין ודבר בתורה טוב הוא: כל חדשייא טבין פי' הר"ז הלוי ז"ל מלשון והחריב יעקב והנכון דגרסינן בדל"ת ותרגם והחרים יעקב ואדים יעקב א]: סביב ליראיו העושין מלות: ויחלצם מחטא: שבע ביום שבע מלות שאני מקיים בכל יום תפלין בראשי ובזרועי ומזוזה וד' ליליות הרי כאן בשבעה: על משפטי צדקך זו קריאת שמע: על השמינית על שבע מלות שנלטוו בני נח שיא מלוה שמינית ובגמ' דילן אמריק על מילה שנתנה בשמיני: בוניך והן תלמידי חכמים שבונין העולם ד) או מלשון בינה דריש לה:

סליקא לה מסכתא ברכות ברחמי דשמיא

א] לפנינו בת"א ובת"י הנוסחא ושתיק ועי' בערוך השלם ערך זים א'.

מאיר נתיב א) לפי נוסחת ספרים הנדפסים קשה האיך פליג רבי יוסי בר בון שהוא אמורא אדרבי עקיבא ורבי יהודה וע"כ רצו המפרשים להגיה רבי יוסי במקום רבי יוסי בר בון כדלקמן. ולפי נוסחא מהרמב"ם רבי יוסי בר בון מפרש הברייתא ושוגג כרבי יוסי דלקמן והסופרים והמדפיסים הכפילו הדברים בטעות. ב) נוסחת הספרים הנדפסים אינה עולה יפה דאיך מניח עליהן הפסוק שבע ביום הללתיך שלא מעונה הם. וכנוסחת המסכת"ש כן הוא מנחות דף מ"ג ע"ב ובתוספתא ברכות סוף פרק ו'. ג) בספרים הנדפסים ליתא אבל כנוסחת המהרש"ס כן הוא בגמ' דילן סוף המסכת. ד) וכמו שאמרו במשנה אבות פרק ה' וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם.

# הערות גאוני ישראל

## מאת הרה"ג מוהר"ר ראובן כהן ראפפורט מטארנאפיל הי"ו

בריך רחמנא. דיהיב מנדעא למרי אולפנא. ושייעתא דשמיא קאי. לדרא בתראי. למשוי גלי עמיקתא. תוספתא עתיקתא. זקוקין דנורא. מנו טמירא. דא היגורא דאדם קדמאה. סליק ונחית באמרי ונדיא יאה. נהרא מכיפי מברך ורבא. יליב פתגם של תלמ דא דבני מערבא. כבוד קדושת הגאון הנורא רבנו שלמה סיריליאו זוקללה"ה כמה נפים חילא דהאי אילנא רברבא. עפיה שפיר וענפוהי מלבלבא. ודבריו לקדמוני המפרשים היו שעשועים. והלכות קבועים. ועד עתה לא זכינו לריחו ושיחתו. רק זעיר שם אשר הביאו מרובי תורתו. כי היה טמיר מוצנע ומכוסה. כמעט שן העת אכלתהו קו ומבוסה. וכעת לשמחת לבב הוגי תושיה. כמוצא מים בארץ ציה. וכאור בוקר יזרח שמש. להאיר אופל ואמש. יבקיע מבין מכלשי מסתריו בהוד יפעתו להפריח פלגי אורות ולהשביע ממגד תנובתו. חכמי לב אשר בבית ד' שתולים. יתעדנו מפריו פרי קדש הלולים. כי כל סוגר הנו פותח. וכל סתום בתלמוד ירושלמי מפענח. כנודע אשר דברי התלמוד הזה עם כל הביאורים. אשר שתו עליו האחרונים אשר כבודו באורים. עודנו כשדה לא עובדה. ובאמת כבר ראשוני הראשונים החלו לגלות מצפוניו. ולפרש עניניו. כמבואר בתשו' הרשב"א סי' תקכ"ג שהיה פירוש ע"ז מרבינו יהודה בר' יקר ז"ל. אך מי יודע מקומו איה? ואם נודע מציאתו לנפש חיה? וכמה דברים יקרי ערך תהום האבדון סגר עליהם הדרך כו'. והנה נתגלגל הדבר כי שלחו לקמאי לשום עיני על הקונטרסים הנדפסים. ושמחתי מאד בראותי טוב החיבור מהרש"ם והשמטות מדיוקים לא שערום האחרונים. ושבתי וראיתי כי דברי מהרש"ם אף שבאו בקצרה ע"ד מפרש נאמן הנו צפון בחובו כמה דברים עמוקים ומתוקים. מפז מזוקקים. אשר הוא ז"ל ברוחב דעתו כתבם בקצרה ולא גבוה על תכונתם בהשקפה כמהרה. ורק אחרי העיון והיגיעה. יהיה נושעה. והמעיין במתינות. ימצא דרך תבונות. וזה היה דרך הקדמונים לקצר בכל האפשרי ולכתוב רק הנוגע להבנת הענין בלי אריכות הוויות ודקדוקים. ועיין באו"ז ח"ב סי' תשס"א תשובת רבינו שמחה ז"ל כ' „עניך דברים לנגב, ובהלכות לשגב, באורך בלי צורך, דרך קצרה, היא הישרה, לברר הסולת ולהניח הפסולת". וזה היה דרכם של ראשונים. הקיצור לחבב. והאריכות להשגב. רוחב האורך הנו ימודח. והאמת היחידה. כמרכז בנקודה. האריכות אולת. מבלי תועלת. והולם עתה בעונותינו נשתמו הדרכים מתלאות ויגונות. ונהלם השכל. וכל ענין צריך ביאור מרבה להשיל. ולכן עלינו להכיר בטובה. ולהקריב שלמי תודה. להרה"ג מו"ה מאיר נ"י. ולברך ג"כ את כבוד החכם מ' יחיאל נ"י. על כל הטוב והחסד אשר עשו אתנו. ותלמוד ירושלמי [הקדום לבבלי בזמן כמ"ש הראשונים ועיין תוס' עירובין דף ס"ה בשם רבינו קלונימוס דמ"ש שם דכתיב בגר אל יורה הכוונה להכתוב בירושלמי ע"ש. ובמק"א כתבנו מזה בארוכה]. עתה יצא כלול בהדרו מוגה ומבואר מאת גאון קדמון. והנה כתבתי הערות קצרות מדי שוטטו עיני בכל פעם בדברי מהרש"ם ומסרתים להרה"ג נ"י להדפיסם ולא הרחקתי ללכת וגם לא רשמתי רק הנוגע לביאורו אומר הבא מן החדש. ומה שנוגע להירושלמי הלא כמוס עמדי בעזה"י. והנני מברך את הרה"ג בעל מאיר נתיב נ"י ואת הרב בעל המגיה נ"י. יהי נועם ד' עליהם. וכל טוב בנויהם. מלכו של עולם יחפוץ ביקרם. וענתה צדקתם כי יבואו על שכרם. תיתי להו שלמא נפישא ורבה מן שמיא. עד די ישתכלל היכלא גו ירושלם קרתא דשופריא.

טארנאפאל יום ה' ג' ניסן תרל"ה לפ"ק.

הק' ראובן כהן ראפפורט

בפתיחה ח"ב ערך ונשמעינה מן הדא במ"ש שם דהיינו דבר של ישרות נדפס בשני חצאי מרובע ובסימן השאלה כזה [רשות ?] ולא אדע ממי יצאה הגה"ה זו ונראה שלא עמד על ביאור מלת ישרות אבל הוא לשון הבבלי בזבחים דף קי"ז ע"ב איש הישר בעיניו יעשה איש ישרות הוא דליקרב חובות לא ליקרב ע"ש ברש"י והוא ג"כ ליסנא דירושלמי פ"ק דמגילה הל' י"א ומה תעשו שם דבר הבא לידי ישרות ואיזו זו עולה ושלמים:

(דף א') ד"ה קורין פירש הגאון ר' מנליה כו' דברי הגאון הם בערוך ערך מתי ובספר סמיכות חכמים מביא בשם השל"ה יהושע שהביא דברי הרש"ם אלו והשיג עליו והוא מיישבו ומביא לו סמיכות משו"ת מנחם עזריה ע"ש והוא שם בסי' א' ועי' ת"א שמות ה' ה' למתי אעתיר לאימתי:

(שם) ד"ה הקטר חלבים הקשה על הירושלמי דמוקי לה בקדשים קלים דהא גם בקדשי קדשים יש נאכלין ליום א' ובאמת ניחא דהשו"א במגילה דף כ' ד"ה הקטר העיר דהא בק"ק דאין נאכלין רק לכהנים למה הוצרכו לסייג דעד חצות דהא כהנים זריזים הם ע"ש. ועי' זרע יצחק אך לפמ"ש הוא עצמו בשו"א חגיגה דף כ"ד ע"ב ד"ה כנון להוכיח מכ"מ דל"א כהנים זריזין רק בדבר שנוהג בכהנים לבד ולא בשנוהג גם בישראלים דאז כיון שגזרו בישראלים גזרו גם בכהנים משום לא פלוג ע"ש [ועי' ריב"ש ומהרש"א שבת דף מ"ב לענין אין שבות במקדש בשאר איסורים]. וזה נראה טעם הרמב"ם פ"ד מהל' מעה"ק שסובר דגם בהקטר חלבים ואיסורין עשו סייג ודלא כשיטת רש"י והוא מהת"כ כמ"ש מהרש"ם ול"א דכהנים זריזין הן דהא הקטרה נ"ה רק בכהן די"ל דכיון דנכלל בסוג זה גם שריפת פרים ושעירים הנשרפין דזר ולילה כשר בהם וכמ"ש הרמב"ם פ"ז מהל' מעה"ק הל' ה' והוא מירושלמי פ"ו דיומא ה"ו וכיון דשייך סייג בהו גבי זר אמרינן לא פלוג ולזה שפיר אמר הירושלמי דנאכלין ליום א' היינו קדשים קלים הנאכלין לזרים ושייך בהו סייג ולהכי גזרו גם בנאכלין לכהנים אפי' ק"ק משום לא פלוג ול"א כהנים זריזין הם ובזה כל קושית מהרש"ם לק"מ ועי' צל"ח:

(שם) גרס במשנה ואכילת פסחים וכ"כ בס' עץ חיים להגאון מהר"י חאגיז זללה"ה שבירושלמי גרס אכילת פסחים והכא איתא להדיא בגמרת הירושלמי בסוף ההלכה שם דאנן תנינן אכילת פסחים ואית דלא תני אכילת פסחים והוא כבבלי דף ט' דפריך ואלו אכילת פסחים לא קתני ומוקי לה כראב"ע והירושלמי מוקי לה כר"ע ואסיר משום סייג אחר חצות וכן הוא בירושלמי סוף פסחים דלר"ע איכא סייג לפי פי' הפ"מ שם ודלא כמ"ש הק"ע שם ובפי' החרדים כאן כתב כהק"ע אבל מדברי רבינו יהודה חסיד בתוספותיו מבואר ג"כ כהפ"מ ע"ש בדף ט' ולזה פסק הרמב"ם פ"ח מהל' ק"פ לגמרי כר"ע דמה"ת פסח נאכל כל הלילה ומדרבנן עד חצות וכהא דתלמודן זבחים דף נ"ז ועי' במראה הפנים שכ' בשם הגהמ"י פ"ו מחו"מ בשם הר' שמחה דהרמב"ם לא גרס הך דואלו אכילת פסחים ל"ק ועי' או"ז הל' פסחים סי' רל"א נראה ג"כ דלא גרס לה וע"ש אריכות בזה. ועי' רשב"א בחידושיו ותשובותיו סי' תמ"ה ולפמ"ש מהרש"ם כאן דאכילת פסחים נכלל בסוג הקטרה מיושב קושית הרשב"א שם ע"ש. רק מ"ש מהרש"ם ולילה נמי איכא מ"ד עד חצות והיינו ע"כ מה"ת אינו מדוקדק דהא לר"ע קיימינן השתא. גם מ"ש בד"ה א"כ בסה"ד דמש"ה עשו סייג באכילה והקטרה כדי שלא יבוא לידי כרת תמוה דהא בהקטרה ליכא כרת וצ"ע:

(דף ב ע"א) ד"ה רבי יהודה בן פזי כתב בשם הגאונים דפזי בתו של רבי חייא והיה מתיחס אחר האם משום דרבי חייא אבוה מדוד המלך קאתי כדאיתא בפרק אע"פ. והוא פלא דלהיפוך מבואר שם דמש"ה לא איסתייעא לר"ח להתחתן עם רבי משום דר"ח אתי משמעי אחי דוד ורבי אתי מדוד משפטיה בן אביטל ע"ש. אך בירושלמי פ"ד דתענית וב"ר פ' צ"ח מבואר כן דמצאו מגילת יוחסין דרבי חייא משפטיה בן אביטל ע"ה וביוחסין כתב שמצא בירושלמי ריב"פ בשם ר' פזי וא"כ הוא שם חכם ע"ש ובאמת כן הוא בירושלמי פ"ק דסנהדרין ה"ג אבל מ"מ י"ל דהוא שם משותף ומצינו הרבה חכמים נקראו ע"ש אמם כמ"ש התוס' ב"ב דף קמ"ט ועי' בס' עין זוכר להגאון החיד"א ז"ל מביא בשם הגאונים דרבה בר בר חנה נקרא ג"כ על שם אמו שהיה שמה חנה. ע"ש. והוא חידוש לא שערוהו האחרונים שהבינו שהוא קצור משם אלחנן ועי' טיב גטין אות ח' ס"ק י"ד:

(שם ע"ב) ד"ה לכשיבוא אליהו ויאמר מאן פליג. נדחקו כולם בביאור הירושלמי ולגירסת מהרש"ם ופירושו הענין מרווח ועי' חרדים הגיה ג"כ כמהרש"ם ולא ביאר כל הצורך. ומבואר מזה דבספק מציאות משני בירור אליהו לומר שהבי המציאות ובפסקות הש"ס בבלי בפסחים דף ס"ז לא נצרוף את התליות שמא יבוא אליהו ויטהרם ודלא כמהר"מ בן חביב בס' תוס' יוה"כ הביאו הגהת מג"ל פ"ט מהל' אישות ה"ו והמג"ל הביא ג"כ איזה בקיאות בזה ועי' אריכות דברים בברכי יוסף או"ח סי' ל"ב והרחיב בזה הדיבור ומהכא מבואר להדיא כדעתם ועי' שו"ת ח"ם חאו"ח סי' ר"ח:

(דף ג ע"א) ד"ה ברכה הביא מהרש"ם בשם תוס' סוטה פ' א"ג דיותר מכדי הילוך כ"א אמה לא מיקרי תכיפה והוא הפסק והיינו מת"ש המוכח מזבחים דף נ"ג דכ"ב אמה ודאי דל"ה תכיפה ומ"מ י"ל דגם בפחות מיקרי הפסק ועיין פרישה או"ח סי' קס"ו. ומדברי רש"י בזבחים שם מוכח להדיא כמהרש"ם דגם מעט יותר מכ"א אמה ל"ה תכיפה שכ' בד"ה מרחק צפון דהיינו יותר מכ"ב אמה של דריסת רגלי ישראל ורגלי כהנים והך יותר אין מדוקדק לכאורה דהא בכ"ב סגי דלהוי הפסק. ואמנם הרי אי מעייל ידו לסמיכה דהוה אמה עי' עירובין דף מ"ח ותוס' שבת דף נ"ב ויומא דף נ"א. [ודברי הפרישה בזה צ"ע] שוב לא נשאר רק כ"א אמה וא"כ הוה תכיפה. אך ר' יוסי בר' יהודה ד ייימין הכא אליביה ודאי כתבוס ס"ל דכותל צפון מזבח כלה מכוון לסוף חלל הפתח עי' יומא דף ט"ז ע"ב ורש"י ד"ה רובא וכיון דלדידיה מרחק צפון וצריך לשחוט נגד כותל מזבח דוקא הרי שוב יש מעט יותר מכ"א אמה גם כשמעייל כל ידו לפנים ולהכי ל"ה תכיפה והוא ממש כמ"ש מהרש"ם. ועי' מג"א שם וח"ל סי' קכ"ה וחוות יאיר סי' רכ"ד ופנ"י ברכות וביצה ואחרונים ואכמ"ל:

(דף ה ע"ב) ד"ה נתחייב כתב וזקן ממרא אתה שעשית נגד קבלתן דב"ה. אין זה מדוקדק דהא בעינן הוראה בדבר שחייבין על זדוני כרת ועל שגגתו חטאת עי' רמב"ם פ"ג וד' מהל' ממרים וכעין זה בירושלמי פ"ב דע"ז דה"ל שמואל לרב שיאכל שמן ואי לא כתיבנא עליך דזקן ממרא אתה. והרי אפי' אי מסכתת נ"מ לענין קידושי אשה עי' מג"ל פ"ט מהל' אישות והאחרונים ועי' מרכבת המשנה שם מ"ש דלא נ"מ לענין ציצית בהעביר ד"א בשבת ברה"ר וה"ה בתפילין אבל הרי מקום גורם. וצריך שמירה עליהן בלשכת הגזית עי' רמב"ם שם וע"כ דלאו דוקא נקט ומיהו שם ניחא יותר דר"ם סובר בסנהדרין דף פ"ז דאפי' על דקדוק מדברי סופרים נעשה זקן ממרא ומצינו לשמואל גופא בפסחים דף נ' דאמר להני דמזבני כנדי אשוו זבונייכו ואי לא דרישנא לכו כר"ש והיה רגיל בכזה עי' סוכה נ"ד ובתוס' שם ומיהו הרמב"ם פי"ז מהל' מ"א תיקן הלשון וכתב והר"ן הפא גדול הוא"ל וממרה על ב"ד שהתירוהו. אך הכא נ"ה צריך מהרש"ם לזה כנראה מדברי הירושלמי גופא דייק מכה כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה ופירץ נדר קאתי עלה:

(דף י ע"א) גרס רבי זעירא הוה סמוך לקרובה והיא גירסא מכוונת יותר מגירסת ספר שנדחקו בביאורו ועי' רי"ח בתוספותיו וכן גרס הרשב"א בשם הראב"ד ס"פ אין עומדין ועי' ב"י סי' קכ"ז ועי' פ"מ ומ"ש לקרובה ש"ץ *) עי' מ"ע פנ"ז שפי' בזה לשון הירושלמי פ"ק דמגילה ובסוטה פ' א"כ ארבעה לשונות נאה לעולם להשתמש בהם ותשיב רומי לקרב דהיינו לעבור לפני התיבה או לדרוש ברבים וראיתי למי שנדחק בביאורו והדבר נכון כדבריו:

(דף יא ע"ב) ד"ה ורבנן דהכא כתב דבהתחיל ועשו להם ציצית צריך לגמור כדאמר בבלי דף י"ד דהכי סברו במערבא. ולכאורה פשטות הירושלמי לא רהיט הכי. אבל הדבר מבואר דהרשב"א בחידושיו שם הקשה דאיך סיימו אני ה' אלקיכם והא כל פסוקא דלא פסקה משה לא פסקינן. ותירץ דהם אמרו אחר פסוק ויאמר עוד פסוק מסדר אחרי בפ' עריות דכתיב ביה דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ד' אלהיכם עי' שו"ת ח"ם חאו"ח סי' י'. ולזה שפיר ע"כ בהתחיל ועשו להם ציצית שוב ודאי דצריך לסיים כל הפרשה דהא לא יוכל לומר אח"כ אני ד' אלהיכם דהא יהיה פוסק פסוקא דלא פסקה משה ושוב צריך לגמור כל הפרשה ג"כ משום כל פרשה דלא פסקה משה לא פסקינן ופלוגתת רבנן דתמן ודהכא ע"כ היה רק בואמרת אליהם אי בהתחלה זו גומרין או לא:

(דף יג ע"א) ד"ה אם על אתר כ' דתכ"ד כד"ד תקנתא דרבנן הוא משום תקנת תלמיד שיוכל ליתן שלום לרבו ול"ה הפסק ולכאורה תמוה שתפס שיטת ר"ת שהביאו התוס' בב"ק דף ע"ג ד"ה כי דסבר הכי אבל הראשונים השיגו עליו דכי מתנין ב"ד לעקור דבר מה"ת בקום ועשה ועי' ר"ן בנדרים דף פ"ד. אך נראה דדבריו מדוקדקים והוכרח לזה לפי גירסת הכת"י דתכ"ד הוא שיעור ד' תיבות ובאמת בתלמודינו בכ"מ מבואר דהוא רק ג' תיבות עי' נזיר דף י"ט ע"ב. וזה היה באמת ג"כ קשה לר"ת הסוגיא דב"ק דמבואר שהוא ד' תיבות ולכן חילוק דתכ"ד מה"ת הוה תוך ג' תיבות ורק משום תקנת תלמיד הקונה מקח תיקנו שיהי' תכ"ד ד' תיבות כדי שיוכל לשאול בשלום רבו ועכ"פ לומר שלום עליך רבי דבלא"ה אסור ליתן שלום לרבו כמ"ש התוס' ב"ק שם מהא דברכות דף כ"ז וסובר ג"כ כר"ת ביבמות דף פ"ט דב"ד מתנין לעקור דבר מה"ת בקום ועשה ועי' במהרי"ט אלגאזי בס' קהלת יעקב אות ת' בזה באריכות גדול והעלה כמ"ש. ובזה מיושב היטב מה שתמוה על ר"ת מהא דכתובות דף נ"ג דפריך אהא דעדים זוממין נ"ל התראה משום דניתרי בהו אימת ופריך וניתרי בהו תכ"ד ע"ש ולר"ת יקשה דהא תכ"ד הוה רק מדרבנן וא"כ אי צריכי התראה איך קטלינן להו על התראה דתכ"ד דהוה רק מדרבנן ולהאמור א"ש דעכ"פ דכ"ד דג' תיבות הוה מה"ת לכ"ע וע"ז פריך דניתרי בהו תכ"ד וא"ש. ולפ"ז גם הכא ניחא כיון דבעינן ד' תיבות ע"כ דהיינו מדרבנן וכשיטת ר"ת. ודברי מהרש"ם נכונים ואין להאריך כאן:

(דף יד ע"א) ד"ה מפני הרמאין הביא בשם הרא"ש שפי' דהיינו דמש"ה לא החזיקו בשם הכשרים להניחן כל היום מפני הרמאין. והוא כן ברא"ש בהלכות קטנות שברי"ף הל' תפילין ומזה תדע לתקן שתיבות בעיניהם הכתוב שם ברא"ש ט"ס הוא ע"ש. ועי' יפ"מ כאן פי' ג"כ כהרא"ש ובמרה"פ השיג עליו מכח דברי התוס' בשבת דף מ"ט [ד"ה כאלישע בעל כנפים] שפירשו דמפני מה לא החזיקו בשם היינו את המניחן לנאמנים. ואישתמיטתיה דכן פי' הרא"ש. והעובדא דמייתי שם הרא"ש איננה מהירושלמי דהכא דבא בקצרה רק הוא ממדרש הגדה כמ"ש התוס' שם והוא בפסיקתא דעשרת הדברות תניגא. ותמצא זה בארוכה בס' חיבור יפה מהישועה לרבינו ניסים גאון וידוע דדרך הקדמונים לכנות מדרש בשם ירושלמי:

(שם) ד"ה תורמוסרא פי' מהרש"ם זה שמקבל מעות הנכנסין למרחץ. עיין בהקדמת שו"ת בית אפרים חיו"ד שהביא לשון ירושלמי זה ופי' ג"כ כמהרש"ם והביא ג"כ כך ראיה

---

*) וזה לשון הערוך ערך קרוב קריי ותניי קרוב ופייטם (ויק"ר פ"ל) פי' בעל מקרא בעל משנה דרשן ופייט עכ"ל וכתב ע"ז בעל ערוך השלם וז"ל והנכון שהוא מפעל קרב בפיעל ובפעל [הפ"א בקמץ] ונשתמש מהחזן שילך לפני התיבה וכבר כתבתי על זה בערך חזן ומ"ג שו"ע מזמור י"ט חזיים לחזנא דקריב ואמר הלל הגדול הגבור האמין וכו' ירושלמי ברכות פ"ד זה בעובר לפני התיבה אין אומרים לו בא ועשה התפלל אלא בא וקרב עשה קרבנינו עשה מלחמתנו פייס בעדנו ובגירסת מהרש"ם איתא עשה וקרבנו הרי שפירש קרוב ענין הקרבת תפלות ותחנונים במקום קרבן או הקרבת לבות האדם למקום ומזה גם בירושלמי ברכות פ"ע יקרב אברהם מן גבי ועד גביי והנא מיקרב מן גביי ועד סוף כל דרי ואין לא יצרף אחיה השילוני עמי והנא מקרב כל עמא פירש יקרב יתפלל ועי' סוכה מ"ה ע"ב בשינויים ומזה השם קרוב בויק"ר פ"ל כגירסת רבינו ובנו"ג דרשן ובשה"ש רבה פסוק מי זאת קריבוי ירושלמי ברכות פ"א ר' זעירא הוה סמך לקרובה ופירש מהרש"ם לקרובה לש"ץ קורי כן שהוא מקרב לבן של צבור למקום ובויק"ר פי"ע ובשה"ש פ' כמה רבי אלכסנדרי קרובה ופי' במ"כ שהיה ש"ץ שאומר פיוטים ועי' בתשובת חמדה גנוזה סימן מ"ה מה שהשיב ר' יצחק ב"ר יעקב ז"ל בענין הללו קרובות שאומרים החזנים בשבתות וביוה"כ ובימים טובים אם אומרים אותן מעין כל ברכה וברכה וכו' עכ"ל ערוך השלם.

ראיה מפ"ק דמע"ש שהביא מהרש"ם ובחבורו זרע אפרים על פסיקתא [רבתי] דבורא תנינא דעשרת הדברות קילס פי' זה וכתב דמשמיא אסכימוהו לעיין בזה ע"ש ואלו ראה שכן פי' מהרש"ם הוה חדי טפי דאיתמר משמיה דגברא רבה כוותיה. וע"ש מה שתיקן בנוסחתינו שכתב וכד הוון מייתון לי' שנ"ל מעניי מלמיתן לי' כמ"ש בפסיקתא וכן הוא בירושלמי פ' המוציא תפילין. ושם עוד תיקון בירושלמי שלפנינו הכל כגירסת מהרש"ם. ושם דמלת פקדין הכא נ"ל פיקרין. גם תראה שם בפסיקתא הך דאמתו של יונה הוסבה ומיכל מיחו בה חכמים שהביאו התוס' בעירובין דף צ"ו בשם הפסיקתא [רבתי פכ"ב פסקא תניתא דעשרת הדברות] ומוכח דגירסת מהרש"ם לקמן דלא גרס לה בירושלמי דילן ג"כ נכונה:

(דף יז ע"א) ד"ה קול ה' שובר ארזים השכיל לפרש היך נרמז בזה מפקיעי שערים ובפ"מ לא עמד על הכוונה. ומה שתפסו הירושלמי והבבלי במגילה דף י"ז לשון מפקיעי שערים נלע"ד שממנו ברמז הא דהביא בתניא רבתא הל' תפלה בשם אגדה כשזרע יצחק ומצא מאה שערים פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מברך השנים וע"ש. ולזה דקדקו בהא דמברכין אותם על הסדר בתשיעית הוא כנגד מפקיעי שערים הנרמז בקרא לכל חד כדאית לי':

(דף יז ע"ב) ד"ה ועלעולין פירש רוח סערה וכן פירש היפ"מ והוא תרגום רוח סערה ומהרא"פ פי' רוחין ושדין וכבר תפשו הגאון בקונטרס רח"י ז"ל ובפנים מאירות בחידושיו לב"ק ירד להליל ע"ש סוף סוגיא דשיקול הדעת והאמת יורה דרכו:

(דף יח ע"ב) ד"ה שאינן מחוורין לא הבנתי פירושו לשיטת הפוסקים דליכא שום תפלה מה"ת ואולי הוא אזיל לשיטתו שפי' לעיל ז' ע"א ד"ה ופריך ותפלה אינה דבר תורה בתמיה וכדעת הרמב"ם פ"א מהל' תפלה דפ"א ביום היא מה"ת. אולם באמת פי' הגאון בקונטרס רח"י ז"ל שם דהכא קאי על מי חטאת וכן פי' הפ"מ נראה נכון אך מ"מ הא דקאמר סוף מלאכת המים שפירשו מהרש"ם ורח"י עיקר ונסתעיי' מדברי הירושלמי פ' בכל מערבין לא א"ש גם לפ"ד הראב"ד פ"ז מהל' פרה דפסול מלאכה משום היסח הדעת דהא לדידי' הוה מה"ת וממועט מקרא. ולכן נראה הכוונה פשוטה עפמ"ש התוס' ישנים ביומא דף י"ד דאף דמשכבר נתן האפר לא פסול עוד במים מלאכה מה"ת מ"מ מדרבנן פסול גם אחר נתינת האפר ע"ש ועי' תוס' גיטין דף פ"ו ע"ב ד"ה כל העופות. ולזה שפיר אמר הירושלמי דמיירי הכא בסוף מלאכת המים כשכבר נתן האפר ואז אין פוסל בהם מלאכה והיסח הדעת מה"ת רק מדרבנן ובהיו אז על כתפיו קורא ומתפלל בכוונה וא"ש. ועי' בפי' ההרדים וצ"ע:

(דף יט ע"א) ד"ה בנימין גנזביא פי' שם מקום גנזך והוא גמזק דכן דרך הירושלמי להחליף כ' בק' עי' לעיל דף ד' ע"ב ד"ה כורתו והוא קורתו עי' מהרש"ם שם ובב"ר פ' י"ב והמפרשים נדחקו במלה זו אבל תראה שדברי מהרש"ם כמעט מוכרחים דבבלי נדה דף ס"ס מביא ג"כ האי עובדא וגרס שקשנאה וכדי להשוותם נראה לפי המבואר ביבמות דף י"ז ויגלם בחלח וחבר ונהר גוזן ועדי מדי גוזן זו גינזק וביומא דף י' ע"א גומר ומגוג ומדי כו' ושבתכא זו שקסתן [בת' רפויה]. ולפ"ז י"ל דגנזך ושקשנאה הכל אחד והוא תרגום של גוזן ואין שום חילוק בין הבבלי והירושלמי כלל ועיין:

(דף יט ע"ב) ד"ה ומיית הוא פי' מלפטר. כגירסא זו הוא ברשב"א בדף ט"ז במכילתין. ונראה שזה היה ג"כ גירסת ר"ח שהביאו הראשונים הרא"ש והר"ן ותוס' רי"ח ומש"ס בעי דוקא חולה שיש בו סכנה ופי' מיית כפשוטו והיינו סכנה אי לא ירחץ ולהכי שרי גם בת"ב ויוכ"פ. אבל מהרש"ם אזיל בשיטת הקדמונים דכל רחיצה שאינה לתענוג שרי כפשטות הש"ס דילן פי' יוכ"פ ולכן פי' מאית רק מלפטר. ואמנם גירסתם היה בירושלמי במה אנן קיימין אם בים סכנה אפילו בת"ב אפי' ביוכ"פ אלא באין סכנה ולזה השיגו על הר"ח והרמב"ן שהביא הטיו"ד סי' שפ"א פי' גם כוונת ר"ח דסכנה נ"ד אלא מלפטר הרבה ע"ד שהפליג בירושלמי למיכקא מיית על מלפטר ע"ש וחידוש מפי' חרדים שכ' בשם הרשב"א שגרס כגירסת הקדמונים הנזכרים וברשב"א שלפנינו בחידושיו הוא כמ"ש המהרש"ם גם בהגמי"י שהביא לא נזכר גירסתו ע"ש:

(דף כ ע"ב) ד"ה פרקדל פי' מלשון גנו אפרקד והוא כדעת רש"י ותוס' ב"ב דף ע"ד גבי מתי מדבר דהוה גנו אפרקד ובתוס' נדה דף י"ד שפירשו פניו למעלה ודלא כפי' ר"ח וע"ש ועי' תרגום יונתן בראשית מ"ט י"ז ויפול רוכבו אחור דמן אימתא מתפרקד לאחורי מבואר ממש כדעתם. אך רש"י בסנהדרין ר"פ נגמר הדין סותר א"ע של' גבי נהפך על גבו הופכו על מתניו משום דכששוכב פרקדן הוא מגונה וכבני העיר בזה בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' ה' ובח"י סי' תע"ב. ועי' רש"י שבת דף נ"ג ע"א ד"ה לאורכן כ' כששוכב על מעיו או פרקדן:

(דף כג ע"א) ד"ה א' לג"ח כ' דמחזקי מילתא דשכבי. עי' כתובות דף ח' אימא מילתא כנגד מנחמי אבלים פתח ואמר אחינו גומלי חסדים בני אברהם שנאמר בו כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו. המהרש"ל מוהק להאי קרא משום דאיך משתמע מיני' ג"ח דניחום אבלים ועי' מהרש"א בחדא"ג. אבל הדבר מפורש בב"ר פ' מ"ט כי ידעתיו אשר יצוה את בניו א"ר אלכסנדריא זו הוגריה ופירשו כולם סעודת הבראה והטעם שדרשו כן הוא עפ"י דרשתם בסוכה דף מ"ט כי אם עשות משפט והצנע לכת זו הוצאת המת ופירש"י משום דכתיב בי' לכת ע"ש וד"ת עשירים ממקום אחר:

(שם) לציון חו"ל כן פירש"י בע"ז דף י"ג ומה שהקשה מהרש"ם עי' כפתור ופרח פי' ס' וי':

(שם) ד"ה מאי לצאת לחו"ל שכהן אני. והכי רהיטא סוגיין ולא מטעם שאסור לצאת לחו"ל מא"י עי' רמב"ם פ"ה מהל' מלכים. אולם לפי המבואר בבבלי קדושין דף נ"ח האי עובדא דר' אסי היה בחו"ל ועלה לא"י משום נער כיבוד אם ואח"כ רצה לצאת לחו"ל [ובגירה הוא חו"ל עי' ע"ז דף ס"ה]. עכצ"ל דר' אסי נטהר באפר פרה כשעלה לא"י דהאמוראים היה להם אפר פרה כמ"ש המג"ל פ"ג מהל' אבל מהא דנדה דף ו' דחבריא מדכין בגלילא *) דאל"כ כיון שכבר נטמא בטומאת ארץ העממין היה מותר לטמאות א"ע בטומאה כזו אפילו לשיטת הרמב"ם פ"ה מהל' נזירות ופ"ג מאבל שם וכמ"ש בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' פ"ה וח"ב סי' נ"ח ומכש"כ לשיטת הראב"ד שם אפי' אי נימא דמודה דעכ"פ איסור תורה יש וכמ"ש הדג"מ ביו"ד סי' שע"ב ובח"ס סי' שנ"ז כ' דכ"כ הראב"ד להדיא בתמים דעים. וע"כ כדפרישית. ובהכי ניחא לי מ"ש הרא"ש בה"ק הל' טומאה דכהנים בזה"ז רשאים לטמאות א"ע לכתחלה והרי מבואר שם בדבריו דבמוסיף ימי טומאה אסור וא"כ איך הותר בזמן הזה לטמאות הואיל וכבר טמאים הרי מוסיף ימי טומאה. וכבר ראיתי שעוררו בזה. ולק"מ דדוקא בזמן הש"ס שהי' להם אפר פרה אסור לטמאות כיון דמוסיף ימי טומאה ולא יוכלו להזות עליו עד שיספור משא"כ בזה"ז לא נ"מ מידי דהא לית לן אפר פרה וא"ש ואין כאן מקומו להאריך:

## מאת הג"מ צבי הירש אורנשטיין הגאבד"ק רישא

(דף א ע"א) פריך הא דאמרינן דשיעורא דמשעה שב"א נכנסים לאכול פתם בליל שבת ושיעורא דמשעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתם קרובים להיות שוין דמשעה שהכהנים כו' עם כוכביא הוא ושעה שב"א נכנסים כו' שעה ותרתי לילה הוא. גרס מהרש"ם ז"ל שעה ותרתי עישורי. ומפרש להיפוך דשעה שב"א כו' הוא משעה שהשמש אינו נראה שעה ותרתי עישורי קודם צה"כ ד' מילין. ונוסחתו ופירושו ז"ל עיקר לדעתי דעל פירוש המפרשים ז"ל דשעה שב"א נכנסים בל"ש הוא שעה ושתים אחר צה"כ יפלא דגם בחול משמע לקמן בירושלמי דקודם צה"כ כבר כלתה רוב רגל מן השוק דאמרינן דף ט' לענין תלינת הפילין אית דבעי מימר מלותן עד שתכלה רוב רגל מן השוק דהיינו קודם צה"כ דבלילה אסור דלילה לאו זמ"ת הוא עיי"ש. ובבבלי אמרינן לענין נר חנוכה עד שתכלה רגל מן השוק אף רגל דתרמודאי שמאחרים לכנוס והוא רק חצי שעה וכמבואר בקדמונים ז"ל ולהפוסקים דמשתשקע האמור בב"ח היינו תחלת השקיעה כלה כל רגל חצי שעה אחר השקיעה. ולכל הדיעות אינם מאחרים א"כ אף בחול שעה ושתים בלילה וכ"ש בלילי שבת. ולפירושו של מהרש"ם ז"ל יבואו כל הדברים על מכונם:

(דף ב ע"א) בנוסחא שלפנינו ובלחוד דיתחמין תלתא כוכבין בר מן הדא כוכבתא ומהרש"ם ז"ל גרס ובלחוד דיתחמין תלת כוכבין דלמן חדא כוכבתא. וכן גרסו הקדמונים ז"ל ובארו דבעינן שיהיו השלשה רצופין וסמוכים זה לזה עד דדמן כחדא. וראיתי להגאון מהר"ל חיות ז"ל שהעלה לפרש עפ"י נוסחא דידן דכוכבתא נקרא בל"ש כוכב נוגה. והאמר ר"י בר בון דבעינן ג' כוכבין בר מהדא כוכבתא דאינו נחשב מהמנין ולדבריו יקשה דמאי הוצרך ר"י ב"ב להשמיענו זאת דכוכב נוגה הוא מהכוכבים הגדולים ביותר הנראין ביום. ופשיטא דאינו מהמנין וכמבואר לעיל שם. אולם אנכי מצאתי מרגניתא עפ"י דבריו. לפמ"ש בעל מנחת כהן ז"ל דאם רואה כוכב אחד וג' כוכבים קטנים ממנו הוי לילה דהרי אנו רואין שהג' כוכבים המה בינונים עיין בדבריו ז"ל. ובזה אמרתי ליישב הא דאיתא בש"ע יו"ד סימן רס"ג דאם נולד בשעה שהיה נראים כוכבים קטנים מאד הוי ספק ועיין בש"ך ז"ל שנדחק לחלק בין קטנים מאד לבינונים להוי ודאי לילה וזה אינו דבקטנים יותר הוי לילה מבינונים וכמבואר בש"ס ופוסקים ז"ל. וא"ת דחיישינן שאותן שנראין לנו עתה קטנים יהי' כשיחשיך קצת יותר גדולים גם בבינונים ניחוש להכי ולפי הנ"ל י"ל דבאמת אין להחזיק לילה ודאי רק כשרואים אחד גדול וג' קטנים ממנו דכיון שהאחד גדול ואלו קטנים גם אח"כ ע"כ ישארו קטנים מזה הגדול דחשיבי בינונים וכנ"ל וזהו לפ"ז ג"כ כוונת ר"י ב"ב דבלחוד דיתחמין ג' כוכבין בר מהדא כוכבתא והרי זה נכון. אולם עכ"ז מגד אחד נראה לקיים גירסת מהרש"ם והקדמונים ז"ל דבירושלמי נתן עוד סימן ללילה בזמן שהלבנה זורחת ומאירה בכח על הארץ וזה הוא מאוחר הרבה משעה שנראין ג' כוכבין מפוזרות ואך אם נאמר דבעינן דווקא ג' כוכבים רצופין עד דדמן לחדא קרובים השיעורים להיות שוין וכאשר אנו רואין בחוש:

(דף ז ע"א) מאן דלא תני אכילת פסחים ראב"ע דמה"ת אינו נאכל רק עד חצות. אמר ר"ח ולית כאן אכילת פסחים ואפילו לרבנן דתנינן תמן הפסח אחר חצות מטמא את הידים. ופירש מהרש"ם ז"ל דאף רבנן מודו דאין לאכול הפסח מחצות ואילך. כוונתו ע"כ דכיון דאם עבר חצות אסור לאכול נ"ד להך דק"ש בריסא דרק לכתחילה תקנו חז"ל עד חצות ומכ"מ בדיעבד חייב לקרות אח"כ. אמנם יפלא בעיני דמה חילוק בין פסח לשאר קדשים הנאכלים ליום אחד דא"כ דבפסח עשו חז"ל סייג כ"כ שאם עבר חצות לא יאכל אף שעי"ז יבא לידי נותר דיש כח ביד חכמים לעקור ד"ת בשוא"ת. והיינו שנאמר לחלק מהך דק"ש שהסייג ל"ש רק דשמא לא יקרא ול"ש לעשות סייג דבשביל חשש דשמא ישכח ולא יקרא. לא יקרא כלל. משא"כ בפסח דהסייג היה מחשש דכשיאכל אחר שעלה ע"ש יעבור על איסור חמור איסור כרת וכמ"ש האחרונים ז"ל פשיטא דמה"ט י"ל כן בשאר קדשים כמו בפסח והרי תנינן הנאכלים ליום אחד דג"כ נ"ד נפ"ז לכך דק"ש וכנ"ל. ואשר ע"כ לדעתי העיקר כפירושו של בעל החרדים ז"ל ולית כאן אכילת פסחים דלא תתני אכילת פסחים כדי שתרויח לאוקמי כרבנן דסתם לן מתניתן כראב"ע דתנן דפסח אחר חצות מטמא את הידים דע"כ אתיא כראב"ע וכדאיתא בבבלי עיין בדבריו ז"ל. ובגוף הדבר בדעבד שעבר חצות אי יאכל אח"כ נחלקו רש"י והתוס' ז"ל בשילהי פסחים דרש"י ס"ל דעשו סיג דגם בדיעבד לאחר חצות לא יאכל והתוס' ז"ל דעתם דמותר לאכול עיי"ש. ובאמת נריך להבין לשיטת רש"י ז"ל דאמאי הוצרך לאוקמי הך דהפסח אחר חצות מטמא את הידים כראב"ע דגם לר"ע הרי אסור לאכול. ואין לומר דכיון דעיקר הא דנותר מטמא משום עצלי כהונה. לא גזרו רק כשעבר על איסור תורה אבל לא באיסור דרבנן דא"כ לר"ע גם בבוקר לא יטמא דכיון דאכן לא הכשרו לו לאכול לא עבר על איסור תורה וכמ"ש התוס' ז"ל בריש שבת בהך דהדביק פת בתנור עיי"ש:

**ועלה** על לבי לומר ולחלק דדוקא בהך דשבת לא עבר בכה"ג. דבשבת גרמא פטור משא"כ בקדשים שלא אכל קודם חצות די"ל דבזה חייב על גרמתו דמפסיד קדשים להא דמטיל מום הוא וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפי"ח מהל' פס"מ ובמטיל מום גם על גרמא חייב מקרא דמום לא יהיה בו. אולם אם כה נאמר הו"ל לומר גם לר"ע דיטמא אחר חצות דעבר על איסור תורה:

**אשר** ע"כ נראה דמטעם לא פליג קאתינן עלה לטמא בבוקר לר"ע. וראיה לזה דלא פליג רבנן מהא דגם עצמות שיש בהם מוח מטמאין בפסח אף דל"ש לקנסו בזה הו"ל לעשות אחרי שהיה אסור לשברם. ולחומר הנוסחא אמינא בישוב פירוש מהרש"ם ז"ל. לפי מש"כ בחי' דלכך כתבו התוס' מדעת רש"י דאחר חצות גם בדעבד אסור דס"ל דאף דיש כח ביד חכמים לעקור דבר תורה בשוא"ת. הכא לא עקרו דאחר שאסרו לכתחילה הו"ל מלתא דלא שכיח לענין דעבד ולא גזרו בי' רבנן. ויש לומר א"כ דמהרש"ם ז"ל ס"ל לחלק בין פסח לשאר קדשים דבפסח שכיח יותר דאינו נאכל אלא למנויו וגם הם נדלמו אסורים לאכול ולכך אף דלכתחילה אסרו גזרו גם בדעבד דל"ח נ"ש כ"כ משא"כ בשאר קדשים ודו"ק:

**וראיתי** להעיר בדברי מהרש"ם פשיטא דאי לראב"ע דהוי מה"ת ומשום נותר הא תנא לי' סיפא והנותר כו' דאין כוונתו דלראב"ע נעשה נותר אחר חצות דעד בוקר כתיב לענין נותר ועיין תוס' ברכות דף ט' וכוונתו הוא רק דדמי לנותר שעבר ג"כ על איסור תורה:

(דף ח ע"א) בהך דמפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ק"ש דבר תורה ותפלה אינה דבר תורה פירש מהרש"ם ז"ל דקושיא היא דגם תפלה מה"ת הוא דלעבדו בכל לבבכם זו תפלה. יש לעורר דאיך יפרנס לפ"ז הא דאמר ר"י ק"ש אינה צריכה כוונה תפלה צריכה כוונה דהרי גם בק"ש ג' פסוקים צריך כוונה ורק דמן גו דאינן ניבחור מאי מכוון. והרי גם בתפלה מה"ת די בדיבור אחד של תחנונים ומאי מכוון (ובזה יבואר גירסת מהרש"ם ז"ל לקמן הגיעך סוף מלאכת תפלה אינם מחוורים והבן). וצ"ל לדעתו ז"ל דלר"י דמטעם דשלא יהיה בידו לכוון קאתינן. אין חילוק בין דאורייתא לדרבנן. ורק א"ג דמשום דלא אטרחוהו להפסיק יש לחלק שפיר בין דאורייתא לדרבנן וא"ש:

## מאת הג"מ נפתלי צבי יהודא ברלין אב"ד ור"מ בוואלאזין

א) (דף יט ע"ב) אבל ברחיצה שאינה של תענוג מותר כהדא דשמואל כו'. והכי הביאו התוס' ברכות דט"ז ב' בשבוש קצת. אבל בירושלמי מ"ק ליתא תיבת כהדא. אלא מילתא בפ"ע הוא. שמואל וכו'. ויש בזה נ"מ לדינא. דלפי נוסחא כהדא כו' מביא ראי' מחששין לאינה של תענוג. מוכח מזה דחששין לא מיקרי של צער. אלא אינה של תענוג וא"כ לפי דאיתא בפ' יוה"כ דמי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו מוכח דסיכה ביוה"כ מותר באינה של תענוג. והוא נגד הירושלמי ביומא והובא ברמב"ם וטו"ע סי' תרי"ד דסיכה אינה מותר ביוה"כ אלא של תענוג ולא בשל צער. ובאמת בתוס' יומא דע"ז כתבו בפשיטות דסיכה באינה של תענוג שרי ולא כהירושלמי והיינו לפי נוסחא דילן כהדא כו'. אבל נוסחת הרמב"ם והטו"ע הוא כדאיתא במו"ק פ"ג. ואין ענין חטטין להא שאינה של תענוג:

ב) ראיתי הערות הרבה ממעכ"ת נ"י במאיר נתיב ויפות הנה ב"ה וראיתי בדף כ"ד ע"א שעמד על מש"כ מהרש"ם דלפי' דאיתא בירושלמי אפילו בטומאה דאורייתא חולק על ש"ס דילן. והעיר מעכ"ת נ"י שיותר טוב לומר כשיטת התוס' דמה לכהן שכן לאו שאינו שוה בכל. ועפ"ז יש לי להוכיח דשיטת הירושלמי אינה כשיטת התוס'. דמקור שיטת התוס' דלאו שאינו שוה בכל קיל הוא מסוגיא דיבמות ד"ס לענין עשה שאינו דוחה ל"ת ועשה אם

*)-פי' פי' תסכמ"ם דף מ"א ע"ב ד"ס לבי תעמתא. (המגיה במגכלא)

# הערות גאוני ישראל

אם לא שהל"ת אינו שוה בכל. ולפי סוגיא זו ה"ה בל"ת דישנו בשאלה ג"כ קיל ועשה דוחה ל"ת ועשה שישנו בשאלה. והרי שיטת הירושלמי והובא בר"ף שלהי מס' פסחים דמי שנשבע שלא לאכול מצה כל השנה אסור לאכול בליל פסח. ואין עשה דאכילת מצה דוחה ל"ת ועשה דשבועה אע"ג שישנו בשאלה. אלמא ס"ל להירושלמי שאין נ"מ בין ל"ת. והוא באמת שיטת כמה אמוראי בגמ' ולא כסוגיא דיבמות. והדברים עתיקים ומבוארים במקלת בחבורי העמק שאלה סי' ק"ד אות ה'. ולאחר שכן מוכרח שפיר כמהרש"ם:

ג) (דף לט ע"א) בניכוה נריכין כו' א"ל ר' יוסי לא כן כו'. פי' מהרש"ם כמו פי' פני משה והעיקר כפי' בעל ס"ה וכן פי' קה"ע בתענית דמקשה מדמחזירין בש"ת הרי היא מקומה וא"כ מיקרי משנה נוסח התפלה *):

## הערות הרב הג"מ שמעון הלוי איש הורוויץ ז"ל אבד"ק לייפציג.

(מתבר באור מהרש"ה למחזור וויטרי ועל התניא פסקי דינים)

## שער שמעון

(דף א ע"ב) שעה ותרתי נילה הוא. מהרש"ם גורס שעה ותרתי עשורי עיין בפירושו והיא ע"פ מה שהביא הב"י בא"ח סי' תנ"ט בשם תרה"ד (הוא בשו"ת תרה"ד סי' קכ"ג בהגה) לשיעור מיל רביעית שעה וחלק עשרים מן השעה לפי חשבון מהלך אדם בינוני עשרה פרסאות ביום שהוא י"ב שעות כדאיתא בפסחים נ"ג ע"ב. ועי' בביאורי הגר"א בא"ח שם ס"ק ד'. ובביאורו סי' רס"א ס"ק יו"ד. וביו"ד סי' רס"ב ס"ק י"א ועי' בספר תוספות אהרן ר"ה דף כ' מה שכתב שם באריכות:

(שם) דנלי לון מקמי חיותא. עיין פ"מ ופירושו דחוק. והפירוש הנכון הוא פי' מהרש"ם. וכן פירש מהרא"פ שיראים מחיות רעות. והוא לשון המדרש ונלי לי מן נטורייא היינו שהוא ירא מן השומרים הסובבים בעיר וכגירסת הערוך ערך נלד ג'.

(שם) הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו א"כ למה וכו'. עיין רש"י ותוס' ברכות ב' ע"א ד"ה מאימתי. ועיין שאגת אריה סי' ג'. ובספר קהלת יעקב ריש ברכות:

(שם) ר' פנחס בשם ר' אבא בר פפא כוכב אחד ודאי יום. בחידושי הרשב"א ברכות ג' הביא גירסת הירושלמי ר' מנחם בשם ר' בא בר פפא וכו':

(דף ב ע"א) אין תימר שנים ספק ראה שני כוכבים בע"ש והתרו בו וכו' במו"ש והתרו בו ועשה מלאכה וכו' עיין פ"מ. ומהרש"ם פירש דאתיא כמ"ד התראת ספק שמה התראה. וכן פירש מהרא"פ ועיין ירושלמי פסחים פ"ה ה"ד. ויבמות פי"א ה"ז הכה את זה וכו' ובירושלמי נזיר פ"ח ה"א. ושבועות פ"ג ה"ז ר"י ור"ל תרוייהון אמרי פטור וכו' ועיין ירושלמי יבמות סוף פ"י הכהנים אינו כעשה וכו' ועיין שו"ת נוד"ב מ"ת חלק א"ע סי' ע"ז ובספר נועם ירושלמי ברכות פ"א וצ"ע:

(שם) ובלחוד דיתחמון תלתא כוכבין בר מן הדא כוכבתא כן הוא גירסת הספרים שלפנינו. וכן העתיק גם הרשב"א בחידושיו לברכות פ"ק. וכגירסת מהרש"ם ובלבד דיתחמון תלת כוכבים דדמן חדא כוכבתא היה ג"כ לפני הר"ן בפ"ב בשבת. וביומא פרק יוה"כ ובלבד דיתחמון תלתא כוכבים דדמן חדא כוכבתא כלומר רצופין במקום אחד ע"ש וכן הוא ג"כ גירסת הגה"מ פ"ה מהל' שבת והביאה הפ"מ ומהרא"פ. ולפי גירסא זו פסק הב"י א"ח סי' רצ"ג ס"ב צריך לזהר מלעשות מלאכה עד שיראו ג' כוכבים קטנים. ולא יהיו מפוזרים אלא רצופים. והגר"א שם הביא מקור לדבריו ג"כ הירושלמי הנ"ל כגירסת הר"ן ומהרש"ם וז"ל שם ירושלמי ריש ברכות לענין לילה א"ר יוסי בר' בון ובלחוד תלתא כוכבים דדמיין כחדא כוכבא. ולפירוש הגאונים הנ"ל קאי האי ירושלמי לענין תוספות מחול על הקדש. והיינו שמיד שנראו ג' כוכבים אפילו מפוזרים הוי לילה. וכשנראו ג' רצופים אז עבר גם התוספת. וכמו שהביאו ג"כ בפי' מהרש"ם דעת הרמב"ן והר"ן. ועיין מג"א סי' רצ"ג ס"ק ב'. ובספר דברי יוסף לר"י שווארץ האריך בזה. והרבה להקשות על גירסת הר"ן הנ"ל. ותוכן דבריו מדלא הזכירו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור וכן אחד מן הראשונים לא הביאו להלכה שצריך שיהיו דוקא שלשה כוכבים רצופים. ש"מ דגירסתם היתה בירושלמי כגירסא אשר לפנינו. והביא ראיה לדבריו מהא דשבת ל"ה ע"ב א"ר יוסי בר אבין (הוא לפי גירסת הרא"ש שם) והוא ר' יוסי בר' בון דירושלמי שצריכין להיות ג' כוכבים בינונים. ולא הזכיר כלל אם יהיו גדולים או קטנים. ואפשר שיהיו גם גדולים אם המה רק רצופים הוי לילה. ויהיה לפי זה פלוגתא בין הבבלי לירושלמי בדברי ריב"ב ע"ש שהאריך בזה. וחזק גירסת הירושלמי אשר לפנינו ופירש שהכוונה הוא על כוכב נוגה והוא נקרא כוכב השחר. גם כוכב הנשף. והוא יפה וחזק מאד ונראה גדול מאשר כוכבים. ונקרא בלשון הירושלמי כוכבתא. ולפי פרושו ר"פ בשם אב"פ קאמר כוכב אחד ודאי יום. שנים ספק לילה. שלשה ודאי לילה וכו' הדא דתימר באילן דלית אורהתהון מתחמיא ביממא וכו' ולא הזכיר איזהו כוכב שדרכו להתראות ביום. ובא ריב"ב ומפרש יותר ובלבד דיתחמון תלתא כוכבין בר מן הדא כוכבתא ר"ל שיראו ג' כוכבין חוץ מכוכב נוגה הנראה ג"כ ביום. ואינו נחשב גם לבינוני. והוא בכלל הנראים ביום. וזהו ג"כ כוונת ריב"א בשבת ל"ה ע"ב לא כוכבים הגדולים הנראים ביום וכו' ולא שהוא פליג על הת"ק במה שאמר ובלחוד אלא שהוא מפרש דבריו. ושניהם לדבר אחד נתכוונו. לומר שצריכים להיות כוכבים בינונים. ולא כמו שכתב הגה"מ דבירושלמי פליגי. אך כל ראיותיו אינם מוכיחות לדחות גירסת הר"ן ומהרש"ם והגר"א לפי פירושם כנראה לכל מעיין. ואין כאן מקום להאריך בזה:

(דף ד ע"א) ר' חנינא בר אנדריי בשם ר' שמואל בר סוטר גירסת מהרש"ם סיסרטאי. וכן הוא ג"כ עירובין פ"ג ה"ד אמר רבי שמואל בר סיסרטא. ובב"מ פ"ד ה"ב רבי שמואל בר סיסרטאי:

(שם) ומה טעמא קרבית על חד מן קמייא (גירסת מהרש"ם מדויקת קאמיא באלף וכן היא במקרא ועיין בפירושו) קיימיא. פירוש דקאמייא משמע ראשונים אבל קיימיא משמע עומדים ולא בעי לפרושי ראשונים כי לא נזכרו שם אחרונים שיקרא לאלו ראשונים (יפ"מ) ועיין ריש מדרש רות וכי יש ישיבה למעלה וכו' ומדרש בר"ר פס"ה בעמדם וכי יש ישיבה וכו' ומדרש שמות פמ"ג. ובתנחומא פרשה קדשים מי שומע בעמדם וכו':

(שם) בברכה ראשונה צריך לומר ברכו את ה' מלאכיו וכו' האתין מיותרים וצריך למוחקן. והירושלמי עם פירוש מהרש"ם מדויק וליתנייהו:

(דף ד ע"ב) אמר ר' חנינא מאילת השחר עד שיאור המזרח אדם מהלך ארבעת מילין. משיאיר המזרח עד שתנך החמה ארבעת מיל ומנין [כצ"ל] וכו' עיין ב"ר פ"נ אמר ר' חנינא משיעלה עמה"ש עד שיאיר המזרח אדם מהלך ארבעה מילין וכו' ומשמע דאילת השחר. ומשיעלה עמש"ח אחת היא. ועיין ירושלמי יומא פ"ג ה"א ופסחים נ"ג ע"ב ואמר ר' חנינא לדידי חזי לי וכו' וצ"ע:

(שם) כמין תרין דקורנין דנהור. בראשית רבה פרשה נ' איתא כמין תרתין קרנין דנהורא והערוך ערך דקרן הביא בשם המדרש הנ"ל א] תרין דקרנין וש' וכדומה לזה יומא כ"ט ע"א אף שחר זה מפציע לכאן ולכאן:

(דף ה ע"א) רבי יוחנן וריש לקיש ר"י אמר בנוהג שבעולם אדם מותח אוהל ע"י שהות רפה וכו' ר"ל אומר בנוהג שבעולם אדם נוסך כלים עיין ערוך ערך אנגקי שהביא לשון המדרש ב"ר פי"ב ולשון הירושלמי פה אדם מותח אוהל אנגקי ע"י שהות הוא רפה כמעט וכו' לשב"ל אמר בו"ד מוסך כילם אנגקי ע"י שהות הוא מעלה חלודה וכו' ועיין ערוך ערך בלם ב' וקרובה גירסתו לגירסת מהרש"ם. ובמדרש הנ"ל נמצא ר' יצחק תחת ר' יוחנן שלפנינו בירושלמי ושנויים כאלה הוא מבנת המעתיקים. וכן השנוי בין מוסך לנוסך יצא מקירוב הוי"ו לנו"ן או ריחוקו:

(שם) השונה אחד מעשרים וארבעה וכו' תני שמואל הרגע אחד מחמשת ריבוא ושמונת אלפים ושמונה מאות וארבעים ושמונה לשעה. עיין תוספתא ברכות פ"ק. ובמדרש שמואל פ"ג. ובמדרש איכה פסוק (לעק לנס) [קומי רוני] ועיין ברכות ז' ע"א. (מה שנדפס בגליון הש"ס ברכות, א' ויותר נכון למחוק הרבוא ולגרוס שמונת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה שמכוון נגד פסוקי תורה. הוא טעות. כי פסוקי התורה המה רק חמשת אלפים ושמונה מאות וארבעים ותמשה) ב] וע"ז ד' ע"א הגירסות משונות. ומהכא וכן מלשון ושמואל אמר שבמד"ש משמע דברייתא דתני שמואל פליגא על הא דהעונה אחד מעשרים וארבעה וכו' דלהאי ברייתא הרגעים דשעה י"ג אלפים ותתכ"ד לשעה. וכמו שפירש מהרש"ם כאן וכן חשב גם ר"ת בספר הישר סי' תנ"ג ע"ש. אך מה שגורס ר"ת שם בע"ז אחד מרבוא ושלשת אלפים ושמונה מאות ועשרים וארבעה בשעה כדי להשוות השבון הברייתא הנ"ל המובאה בתוספתא להא דתני שמואל. הוא פלא. דמהכא וכן ממדר"ש הנ"ל משמע דברייתא דשמואל אחריתא היא ופליגא אהדדי וצע"ג:

(שם) ומה אם דוד המלך עוסק בתורה אנו עאכ"ו. גירסת מהרש"ם נמצאו כל ישראל עוסקין בתורה בשביל דוד. וכן הוא בפסיקתא רבתי פי"ז ונמצאו כל ישראל עוסקין בתורה. ובמדרש איכה פסוק (אעירה שחר) [קומי רוני] וכיון שהיו ישראל שומעים קולו של דוד וכו' אנו עאכ"ו מיד הוא עוסקין בתורה:

(דף ז ע"א) אבן הכינן אכילת פסחים וכו' עיין מכילתא בא פ"ו מכאן אמרו אכילת פסחים ואכילת זבחים והקטר חלבים ואברים וכו' ונראה שגם התנא שם היה גורס במשנה ואכילת פסחים:

(שם) וכל הנאכלים ליום אחד קדשים קלים. נדחקו המפרשים בביאור הירושלמי. למה נקט דווקא קדשים קלים. והלא רוב הנאכלים ליום אחד המה קדשי קדשים. ועיין צ"ח ברכות פ"ק שהאריך בזה. ונראה לי ביאור הירושלמי ע"פ מה שתרגלתי בימי חורפי קושית הצ"ח סי' ד' שהקשה על פירש"י שפירש במתניתן והקטר חלבים דקתני הכא לא אמרו בו חכמים עד חצות כלל. ולא נקט להו הכא אלא להודיע שכל דבר הנוהג בלילה כשר כל הלילה. והקשה הצ"ח לפירש"י למה לא תני הכא ג"כ קצירת העומר דנוהג כל הלילה. ואמרתי לפרש מתניתין אחר שנדקדק לשון א"כ למה אמרו חכמים דאין לו שום המשך למה שקודם. ונראה דר"ג רוצה להוכיח בזה סברתו דעד חצות הוא רק משום סייג וגדר וכמו דאיתא לקמן שם ט' ע"א רבנן כוותי ס"ל ולא אמרו עד חצות רק כדי להרחיק את האדם מן העבירה. וזה אשר הביא ר"ג ראיה לדבריו ולא עוד אלא כל מה שאמרו עד חצות הוא כדי להרחיק. וראיה לזה דהקטר חלבים מצותן עד שיעלה עמוד השחר ופירש"י מדכתיב לא ילין לבקר. וכל הנאכלין ליום אחד מצותן עד שיעלה עה"ש דכתיב לא יניח ממנו עד בקר. ותרווייהו בחד ליכא אזהר רחמנא. ואי תימא דהא דאמרו רבנן בנאכלין דרק עד חצות מותר. הוא מדינא ולא משום גדר סייג. הוה להו למימר בתרווייהו דרק עד חצות מותר. ומדלא אמרו בהקטר חלבים עד חצות ש"מ דרק משום סייג וגדר גזרו בנאכלין אחר חצות. ובהקטר לא עשו שום סייג דכהנים זריזין בהקטרה. ולא קשה קושית הצ"ח דלחשוב קצירת העומר דלא שייך הכא כלל. וזהו ג"כ כוונת רש"י והקטר חלבים דקתני הכא וכו' אלא להודיע הייני ראיה לזה ומדויק שפיר לשון א"כ וזהו ג"כ כונת הירושלמי וכל הנאכלין ליום אחד קדשים קלים דבהנהו דקא פריש רחמנא לא יניח ממנו עד בקר כמו שאמרו בספרא פ' צו מנין לרבות חטאת ואשם ודוק כי הוא ברור בכונת הירושלמי:

(דף ז ע"ב) הוא בעי מימר מאן דמר וכו' עיין מרא"פ ד"ה הוא בעי שהביא גירסת הרשב"א בחידושיו הוון בעי מימר וכו' ואין נ"מ בזה ע"ש. ובאמת נ"מ טובא איכא בין שני הגירסאות דלשון הוון בעי מימר מתפרש כמו לשון סברוה בבבלי. וכי היכא דאסכתן סברוה דקאי גם במסקנא הכי. כן ליכנא להוון בעי הכי הוא. עיין כ"מ הלכות תרומות פי"א ה"ב ובברכי יוסף א"ח סי' נ"ח א', ועכשיו זכינו לאור בהיר גירסת מהרש"ם וגרים נמי הוון בעי מימר כגירסת הרשב"א.

(דף ה ע"ב) אותר לאחד מן השוק מה לך זקנך מגודל והוא אומר יהיה כנגד המשחיתים עיין ברכות י"א ע"א ושם ליתא תיבות מה לך ועיין פירש"י שם. ומלשון מה לך ראיה לפירוש הערוך ערך זקן וז"ל פירוש המשחיתים ומגלחים זקנם כנגדם זה מגדל זקנו כלומר זה חלוף מעשיהם ונמצא זה חולק עליהם. וכן פירש הרשב"א ברכות דף הנ"ל והיינו שאומר לאחד מן השוק מפני מה אתה מגדל זקנך אמר להם כנגד אותם שהם משחיתים זקנם ולהוציא מלבם. וכן הוא ג"כ בספרי פ' ואתחנן מפני מה זקנך וכו' ובתוספתא ברכות פ"א מפני מה וכו' ומהרש"ם אחר שהביא פירוש רש"י שם הביא פירוש הערוך הנ"ל לומר דמכאן מוכח כפירושו. והמפרש מהרא"פ וכן בזרע אברהם המפרש לספרי העתיק פירש"י שם זקנך נאה ומגודל ולא הרגיש כי מלשון מה לך וכן מלשון מפני מה סתירה לפירש"י. וכבר העירותי בזה בהגהותי לספר הפלאה שבערכין ח"ם הנדפס בווין:

(דף ט ע"א) למלך שעלה ב' פלמטרין וכו' צ"ל פלמנטרין בנו"ן. וכן הוא לנכון בירושלמי עם פי' מהרש"ם. והכי איתא ג"כ בירושלמי סנהדרין פי"א ה"ד. ובמדרש שה"ש פסוק כי טובים. ובירושלמי ע"ז פ"ב ה"ז איתא למלך שעלה שני סימנטירין וכו' וצ"ל פלמנטירין. וכן הוא ג"כ בערוך ערך סמנטר ע"ש:

(דף י ע"ב) רבי זעירא סבר לקרובה וכו' עיין בביאורי הגר"א א"ח סי' קכ"ז ס"ק ג' דגרס ההיא דר' זעירא סבר לקרובה אחר כל הנוסחאות דמודים דרבנן נהגין רבנן אמרין כולהון ואית דאמרי או הדא או הדא. ר' זעירא סבר וכו' והרשב"א סוף פרק א"ע גרס ר' זעירא סמך לקרובה הביאו המרא"פ. וכן הוא ג"כ גירסת מהרש"ם. וכן הביא הב"י סי' קכ"ז. והובא גירסא זו גם בתוס' הרא"ש סוף פא"ע וז"ל והכי איתא בירושלמי הכל שוחין עם הש"ץ בהודאה א"ר זירא ובלבד במודים. ר' זעירא הוה סמיך לקרובה כדי שיהא שוחה עמו תחלה וסוף. וה"פ ר' זירא היה שוחה עם ש"ץ במודים אבל לא בסוף הודאה. וזעירא היה מכוון ואומר מודים דרבנן בנחת ומאריך והיה מכוון לסיים עם הש"ץ בכיון הברכה והיה שוחה עמו בסוף הודאה וכן פירש מהרש"ם:

(שם) כהדא אדרוגא כן הוא בירושלמי עם פירוש מהרא"פ. וכן הביאו התוס' י"ב ע"ב ד"ה כרע. והיא גירסת הערוך ערך אדרגא. וכבר העיר המוסף שם דבנוסחאות

---

*) לדעתי פי' מהרש"ם אינו כפי' ספ"מ. המהרש"ם מפרש קושית ר' יוסי מדאמר ר"ז אם לא שאל וכו'. אמרה בש"ת „משמע דוקא לומר בה תפלה כסדר הלבור (ר"ל אז הלבור צריך נתפר והש"ץ טעה ולא הזכיר בבה"מ. יאמרה בש"ת) אבל לבנות בה לא" (דהיינו בעת שהלבור אין מזכירין בתפלה מטל. והיחיד או תי שהיחיד דמי אם יאמרה בש"ת הוא משנה ממטבע של התפלה) אבל ספ"מ מפרש הקושיא מטעם לכתחלה ודעיבד ע"ז. הן אמת כי בד"ה על דעתיה דר' יוסי יאמר המהרש"ם „ובש"ת לא מלית אמרים דדיעבד [נ"ב: ולורך הלבור] הוא דאמריכן". אבל לדעתי מלת בדיעבד היה צריך למחוק. אחר שכתב על הגליון ולורך הלבור כי הנה בד"ה אומרה בש"ת שלפניו. כתב המהרש"ם בתחלה „ומשמע דוקא דיעבד אבל לכתחלה לא" ואח"כ מחק מלות „דיעבד אבל לכתחלה" וכתב במקומן על הגליון „לומר בה תפלה כסדר הלבור אבל לבנות בה". א"כ מוכח מזה בפירוש שלא מטעם דיעבד ולכתחלה מפרש קושית ר' יוסי. (המגיה במגנלא)

א] וזה לשון ערוך השלם ערך דקן א' בב"ר פנ"א [סימן י'] כמין תרין דקרנין סלקין ומנהרין לעלמא מלשון כי קרן עור פניו עכ"ל הערוך וכ' על זה בעל ערוך השלם בנו"ג בב"ר כמין סרתין קרנין דנהורא סלקין ממדינחא ומנהרין לעלמא. וכגירסת רבינו איתא בירושלמי יומא פ"ג [ה"ב]. כמין תרין דקרנין דנהור דסלקין מן מדינחא ומנהרין. ובלי ספק צ"ל תרין דוקרנין דנהור וכן מלאתי בירושלמי ברכות פ"א לפי גירסת המהרש"ם ובנו"ב שם. ולבי אומר לי שמתחלה היה כתוב רק כמין דוקרנין דנהור ואיזה כותב הגיה בגליון פירושו דו היינו תרין ואח"כ בא מגליון לפנים ומלת קרן על קוי האור היולאים משמש כמלא כבר בלשון מקרא בחבקוק ג' ד' קרנים מידו לו על כן תפס המדרש וירושלמי לשון שנים דוקרנין פי' שרין קלנין דשמש ע"ש שהאריך בזה. ופ"ש ערך דקן ג'. ב] בילקוט פ' עקב רמז תתנ"ה הנוסחא חמשת אלפים ותתמ"ב ובשתים שלנו נדפס שכום הפסוקים של כל התורה ה"א ות"ת ומ"ס וכ"ב שכוע"ס בשכנגת המקרא שלו, ועיין בחדושי הרש"ם באיכה רבתי פ"ב סימן כ"ב.

ידן כתב חרדונא. וכן הוא בירושלמי עם פירוש מהרש"ס חרדונא לנכון. וברא"ש פ"ק דברכות גרס חורגא בזיין והביא כן בשם הערוך ערך חזר ולפנינו ליתא:

(דף יא ע"א) אע"פ שנכנס לגדולה האריך ימים עיין בניהמ"ס מה שהשינו על היפ"מ ושיימו אבל דברי הירושלמי כאן צ"ע וכבר העיר בזה הרב בעל מאיר נתיב דהאי אע"פ שנכנס לגדולה וכו' לא קאי כלל על הרי אני כבן שבעים שנה ומלתא באנפי נפשה היא. ובעיקר הפי' של הרי אני כבן שבעים שנה אין אנו מוכרחים לומר דפליגי הבבלי והירושלמי. וכן הייתי רגיל לפרש תמיד האי אע"פ שנכנס. ובפרט לפי גירסת מהרש"ס תני. נראה ברור כי כן היה גמירא להו שהאריך ימים. ועכשיו זכינו לתוס' ר' יהודה חסיד על ברכות וראיתי שם פ"ד על מה שאמרו ברכות כ"ח ולא קאמר בן שבעים וז"ל ובירושלמי קאמר אע"פ שנכנס לגדולה האריך ימים. משמע שהיה רוצה לומר דבן שבעים ממש קאמר. או שמא מילתא באנפי נפשה היא ולא קאי אמילתיה דרבי אלעזר בן עזריה אלא הכי גמיר להו שהאריך ימים:

(דף יב ע"א) אמר ר' בא זאת אומרת שאין הברכות מעכבות עיין חדושי הרשב"א ברכות י"ב וי"ג. ותשובותיו סי' ס"ח, ס"ט. ועיין שמ"מ ברכות י"ג א' ועיין בפי' מהרא"פ שהביא שם גי' ופירוש מהרש"ס ודחה דבריו והעיקר כגי' הגר"א אמר ר' בא זאת אומרת שאין הברכות מעכבות. התיבון ואינו מפסיק ולא תניתה והכא אע"ג דלא תניתה צריך לברך. א"ר יוסי אם את אומר צריך לברך בירך צריך לכוון בכולן או לא הובא בספר ש"י ועיין שם פירושו בארוך. ועיין א"ח סי' ג' ס"ב ובביאור הגר"א שם ס"ק ד' ה':

(דף יב ע"ב) לית אפשר דלא יטי מילה. בירושלמי עם פי' מהרא"פ הגירסא יטיף מילה. והוא מלשון אל תטיפו יטיפון (מיכה ב') וגי' מהרש"ס לית אפשר דלא ייתי מלה. ונראה כי תיבת מילה הוא כמו לשון ממילא בבבלי עיין ערוך ערך מל ח' ובמוסף שם הביא ביאור מלת ממילא פי' מן המלה עצמה. ונעתקה לכל דבר שנעשה מעצמו. תרגום בלילה ההוא כדדה. ואתגלגלו פלומיא ממיליהן פי' מאליהן. ופי' א"א דלא יבא ממילא לאיזה ענין שמוזכר בו יציאת מצרים:

(דף יג ע"א) וכמה הוא כדי דבור וכו' כדי שאילת שלום בין הרב לתלמיד ויאמר לו שלום עליך רבי. גי' מהרש"ס כדי שאילת שלום תלמיד לרב. וכן גורס גם הגר"א. אך מה שגורס מהרש"ס ויאמר לו שלום עליך רבי ומורי נראה כי נמשך בזה אחר גי' הבבלי ב"ק ע"ג ע"ב כי לית ליה לר' יוסי כדי שאילת תלמיד לרב שלום עליך רבי ומורי. וכבר העיר בפלפולא חריפתא בפרק מרובה שהוא ט"ס. דאל"כ קשיא דיוקא אהדדי. דמשמע דלית ליה לר' יוסי כדי ארבע תיבות אבל בשלש אית ליה. והדר קאמר דבשתי תיבות אית ליה ומשמע דבשלש לית ליה. ועיין רש"י שבועות ל"ב א' תלמיד לרב שלום עליך רבי. וד"ה סובא הוי וכו' וכן ברא"ש ב"ק פרק מרובה אתא כשאילת תלמיד לרב שלום עליך רבי ותו לא. וכן הוא ג"כ בירושלמי מו"ק פ"ג ה"ו ויאמר לו שלום עליך רבי. ובירושלמי נזיר פ"ד ה"א כדי שאילת שלום בין הרב לתלמיד ויאמר לו שלום עליך רבי. ועיין ירושלמי שבועות פ"ג ה"ג ושם הגי' כהוגה כגי' מהרש"ס והגר"א כאן כדי שאילת שלום תלמיד לרב שלום עליך רבי. ועיין נזיר כ' ע"ב רש"י ד"ה יתיב וכו' דבכדי שאילת תלמיד לרב דאית ביה שלש תיבות שלום עליך רבי. ותוס' שם ד"ה יתיב רשב"ל וכו' וכבר העיר בזה הפ"ח בפרק מרובה שם. והאיר ה' עיני וראיתי כי גם להרשב"א לא היה הגי' בב"ק ע"ג ב'. תיבת ומורי. עיין ב"ב קכ"ט ב' ברשב"ם ד"ה לא קשיא וכו' ושאילת תלמיד לרב שלום עליך רבי כדאמרינן בפרק מרובה כי לית לי' לר' יוסי כדי שאילת תלמיד לרב שלום עליך רבי וכו' וכן מוכח שפסק הרמב"ם בפ"ב מהל' שבועות הי"ז וז"ל בתוך כדי דבור והוא כדי שיאמר תלמיד לרב שלום עליך רבי וכו' וכן מוכח שפסק בפ"ה מהל' ת"ת ה"ה ואומר לו ביראה וכבוד שלום עליך רבי. נראה ברור שהי' גורס בב"ק שם שלום עליך רבי ותו לא. ועיין במ"ל פ"ב מהל' שבועות הי"ז ובמ"ל פט"ו מהל' מעשה הקרבנות ה"א. אך קשה לי מהא דאיתא סנהדרין צ"ח א' אזל לגבי' אמר לי' שלום עליך רבי ומורי. ומשמע דשאילת שלום תלמיד לרב הוא ארבעה תיבות. וראיתי בביאורי הגר"א יו"ד סי' רמ"ב ס"ק ל"ז שהביא מקור לדברי הב"י שם ואם נתן לו רבו שלום אומר לו שלום עליך רבי ומורי. מהגמרא דסנהדרין הנ"ל. אך לא זכיתי להבין דבריו הקדושים דהא ריב"ל הוי שם השואל בשלום רבו ולא המשיב. ולענ"ד נראה להביא מקור לדברי הב"י הנ"ל מהא דאיתא ברכות ג' א' לאחר שסיימתי תפלתי אמר לי שלום עליך רבי. והחזרתי לו שלום עליך רבי ומורי הרי דבחזרת שלום לרב צריך להוסיף ומורי. אחר כותבי ראיתי בחדושי הגרע"א על יו"ד סי' רמ"ב ס"ק ה' שהביא זה. ושמחתי כי כוונתי ב"ה לדעתו הגדולה:

(שם) זעירא לא שאל בשלמא דרבא. עי' בפי' מהרש"ס ד"ה דזעירא וכו' והכי קי"ל. וזה דלא כמו שהביא הרמ"א סי' רמ"ב סעי' ט"ז. וכבר העיר בזה הרב בעל מאיר נתיב למה שכתב הגר"א ביו"ד שם ס"ק ל"ח דאדרבה מהירושלמי ראיה להערוך ע"ש. ואם כי דברי הגאונים אינם צריכים חיזוק נראה להביא ראיה מוכחת לדבריהם מהא דאיתא במדרש שמואל פי"ט ויחרדו זקני העיר לקראתו ויאמר שלום בואך (שמ"א ט"ז) זעירא שאיל בשלמיה דרבה (במד"ש שם איתא רבה שאיל והוא ט"ס וצ"ל זעירא וכן הוא בילקוט שמואל ט"ז) דילמא ר' יוחנן הוה מסתמך על ר' יעקב בר אידי וכו' ע"ש כל הענין דהכא. ומדויק שפיר מה שהביא אח"כ שם א"ל לא נהיגין בבלאי זעירא שאיל בשלמה דרבה וכו' לומר שמנהג א"י מיוסד אקרא דשמואל. ועי' בהגהות הרד"ל שם:

(שם) לוי בר נזירא אמר כל האומר שמועה וכו'. גי' מהרש"ס שמעון בר נזירא אמר כל ת"ח וכו' וכן הוא ג"כ בירושלמי שקלים פ"ב ה"ה. ושם איתא שמעון בן נזירא בשם ר' יצחק וכו' וע"ש עוד איזה שינויים. ועיין מדרש חזית פסוק וחכך כיין הטוב ובפסיקתא דר"כ פ"ב אמר ר' יוחנן וכו' וביבמות צ"ז ב' וסנהדרין צ' א' ועיין מ"ק פ"ג ה"ז בר טירא אמר וכו' ונראה לכל מעיין שצ"ל שם בר נזירא. וכן הוא במ"ש פי"ט והמעתיק חיבר הנון והזיין ויצא לו שם חדש טירא:

(דף יג ע"ב) רבי ירמיה מדמי וכו'. גי' מהרש"ס מרמז וכן הוא הגירסא לפני הרשב"א. וכן הוא ג"כ בתוס' הרא"ש ריש פ"ב דברכות:

(דף יד ע"א) רבי יוחנן בשיתא דהוה חזיק רישיה הוה לביש תרויהון ברם בקייטא דלא הוה חזיק רישיה לא הוה לביש אלא דאדרעיה. כן היא גי' מהרש"ס וכ"ה בפסיקתא (דר"כ) [רבתי] פכ"ב. והיא ג"כ גי' הא"ז הל' תפלין סי' תקל"ב ובעל העיטור ה"ב מביא גי' הירושלמי כמו שהביא הפ"מ ר"י בשיתא דחזיק (ולא דחשים. והוא בלשון בני נהור על אליסת נקיע חזיק. מפי' זרע אפרים להג"ר א"ז מרגליות) רישיה לא הוה לביש אלא דאדרעי בקייטא דלא חזיק רישיה הוה לביש תרווייהון וכן היא ג"כ בירושלמי עם פי' מהרא"פ והיא ג"כ גי' הגר"א. וראיתי שכן גורס ג"כ בספר תוס' יוה"כ למהרב"ח יומא פ"ו ע"ש אך הרא"ש בהל' תפלין וכן תר"י שם הביאו גי' אחרת ולא נמצא בספרים שלנו:

(שם) ואינו אסור משום ערוה א"ר חייא בר אבא אפיקרסין (עי' ערוך ערך פקרס א' וערך אפיקריסון פי' לבוש התחתון והוא פתוח בכתפיו ושלובשו קושרו. ועי' בפסיקתא הנדפס מחדש פ' שקלים ובהערות ותקונים שם) היה לובש מבפנים עי' בפי' מהרא"פ והוא מפי' היפ"מ ועי' בפ"מ ובמהר"פ ד"ה ר"י שמחלף השטות וכן ראיתי להגר"א שגורס ר"י בקייטא דלא הוה חזיק רישיה הוה לביש תרווייהון ברם בשיתא דהוה חזיק רישיה לא הוה לביש אלא דאדרעי כל הוא אזיל מסחי כיון שהיה מגיע אצל האולייירין היה חולצן וכד הוי נפיק מסחי הוי יהבין ליה ואינו אסור משום ערוה ארחב"א אפיקרסין היה לובש מבפנים.

ולענ"ד לפרש דקאי שפיר על מה דסליק וגני' הספרים שלנו וגני' מהרש"ס אך לא מטעמי' שהוא פי' דקושית הגמ' ואינו אסור קאי על הא דר"י בן זכאי דלא הוין תפלין זעין מיניה וכו' ומשמע אפילו בלילה בשעה שהוא שוכב ולהכי פריך ותיפוק ליה משום ערוה. ופירושו דחוק דאיך הוה ס"ד שהיה ישן בתפלין והא אפילו למ"ד דלילה זמן תפלין אסור ליישן בהם עי' תוס' מנחות ל"ו ב' ד"ה ושמרת וכו' וברא"ש הל' תפלין. ועוד קשה דהיה להגמ' להקשות תיכף ואינו אסור משום ערוה על הא דריב"ז ולמה הפסיק בהא דר"י בשיתא וכו' אלא נראה דקושית הגמרא קאי על הא דר"י היה לבוש תפלין אדרעיה עי' תוס' מנחות ל"ז א' ד"ה קיבורת וכו' וברא"ש ור"י הלכות תפלין שהביאו ראיות דמקום הנחת תפלין ש"י הוא הזרוע היינו בגובה הבשר שבין בית השחי למרפק. והוא מקום המכוסה תמיד ואין דרך לגלותו. ועי' רש"י שבת י"ד א' ד"ה עסקניות הן ונוגעין בבשרו וכו' ועי' א"ח סי' צ"ב ס' ו' העומד בתפלה ונזכר וכו' מקום מטונף היינו מקומות המכוסין באדם לפי שיש שם מלמולי זיעה. והוא מתשובות הרמב"ן סי' קנ"ה הביאו הב"י א"ח סי' צ"ב ועיין סי' ד' סעיף כ"א צריך ליזהר וכו' ועי' נזיר כ"ט א' אינגלאי בית השחי וכו' ועי' רש"י שם ד"ה א"ד וכו' והוה ס"ד דשמניח תפלין ש"י על הזרוע הוא מגלה ונוגע בבית השחי וע"ז פריך ואינו אסור להניח על אדרעיה משום ערוה. ומשני אפיקרסין היה לובש מבפנים והוא לבוש התחתון ופתוח בכתפיו וכשלובשו קושר. וכפירוש מהרש"ס והוא מפי' הר"ש סוף מקואות ע"ש ועיין ערוך ערך הנ"ל. והיה מפסיק וחוצץ בין מקום הנחת תפלין. למעלה לצד בית השחי. והאיר ה' עיני וראיתי בספר או"ז הנדפס מחדש בהל' תפלין סוף סי' תקע"ו אחר שהביא גם הוא ראיות דמקום הנחת תפלין הוא הזרוע כפי' ר"ת כתב וז"ל ואמרינן רב אשי הוה יתיב קמיה דאמימר הוה ניריה בידיה פירוש ניריה לשון קרע כמו ניריה דחיטי. ואית דאמרי דהיתה לו מכה בזרוע והיה קרוע כנגד המכה והוה מתחזיא תפלה דרך הקרע ולחוץ. א"ל לא סבר לה מר לך לאות ולא לאחרים לאות. א"ל במקום לאות אתמר. פי' והאי נמי במקום לך לאות שהרי במקום לגוע אלא שנקרע החלוק, ואלו לא נקרע הוי שפיר לך לאות ולא לאחרים לאות ובירושלמי פ"ב דברכות גבי הא שהבאתי לעיל ובקייטא לביש דאדרעי ואינו אסור משום ערוה א"ר חייא בר אבא אפיקרסין היה לבוש מבפנים משמע היה חולץ כמו בזמן הזה מכנסים עכ"ל הרי ברור שמפרש קושית הירושלמי כמו שפרשתי. וברוך ה' שהנחני בדרך אמת:

(דף יד ע"ב) וכמין פקדון היה בידו. כן הוא ג"כ גי' מהרש"ס. ועיין ירושלמי עירובין פ"י ה"א ושם איתא כמין פקדון היו בידו. ועיין בק"ע שם. ועיין ערוך ערך לף. ועיין זרע אפרים להג"ר אפרים זלמן מרגליות בפסיקתא שם:

(שם) אשתו של יונה הושבה וכו' כן הוא ג"כ בירושלמי עירובין פ"י ה"א. ובירושלמי הנדפס מחדש עם פירוש מהרש"ס ליתא. ועיין במרא"פ ד"ה נשים וכו' ומה דקאמר הכא אשתו של יונה הושבה וכו' התוס' פ' המוצא תפלין שם מביאין לזה בשם הפסיקתא וכמדומה שט"ס הוא וצ"ל בירושלמי דהא אמוראי קאמרי להא וכן הביאו שם עכ"ל ולא ידעתי כוונתו אטו בפסיקתא ליתא לאמוראי. אתמהה, והוא באמת בפסיקתא (דר"כ) [רבתי] פ' כ"ב. ועיין במכילתא פ' בא פסוק והיה לך לאות:

(דף טו ע"ב) מיישא בר בריה דריב"ל אמר וכו' עיין ברכות כ"ג א' א"ר מיישא בריה דריב"ל הלכה גוללן כמין ספר וכו' ועיין בהגהות מהרי"ב שם שצ"ל בר בריה דריב"ל מהא דלקמן כ"ד ב'. שנמצא שם ר' מיאשא בר בריה דריב"ל. ומהכא מוכח טפי שהוא בעל מימרא עצמה בירושלמי (וניחא טפי גי' מהרש"ס ר' מיישא וכו') ונמצא ג"כ לקמן פ"ח ה"ב מיישא בר בריה דריב"ל אמר מן דהוה אכיל עם סבי וכו' (וגם שם גירסת מהרש"ס ר' מיישא) ובירושלמי פ"ק דביצה ה"ז מיישא בר בריה דריב"ל מוטעין בסדינא ועיין ירושלמי קידושין פ"א ה"ז ריב"ל הוה יליף שמע פרשתא דבר בריה וכו' ועיין חולין ק"ו ב'. דהא ר' מיישא בר בריה דריב"ל הוא ליואי ואמר וכו' ובמדרש רות פ"ג ר' מיאשא בר בריה דריב"ל נשתקע שלשה ימים בחליו וכו' ובפסיקתא רבתי פכ"ד מצאנו ר' מיאשא בריה דריב"ל הרואה דבר ערוה ואינו זן עיניו ממנה זוכה וכו' וצ"ל גם שם בר בריה:

(שם) הדא דתימא בדקין אבל בגסים אם יכול לסבול יסבול. וכן הוא בירושלמי מגילה פ"א ה"ט עיין בפירוש מהרש"ס ד"ה שמור וכו' ומפרש במכילתין עד פרסה או מוזהר להתחיל בתפלה. נראה שהיה גירסתו בברכות כ"ג א' אבל אם יכול לשהות בעצמו מותר. והיינו לכתחלה. והיא גי' הרי"ף פ"ש דברכות. וכן הוא ג"כ גי' הרשב"א עיין בתשובותיו סי' קל"א. ועיין רש"י ד"ה ועד כמה וכו' שגם גירסתו כגי' הרי"ף. ועיין טור וב"י סימן צ"ב ד"ה ומ"ש שאינו יכול וכו ובמ"א ס"ק ב'. וצ"ע מה שלא הזכירו הפוסקים האי חלוקא דירושלמי בין דקין לגסים. והגר"א סי' צ"ב ס"ק ד' מזכיר הירושלמי לענין לכתחילה ע"ש אבל לא הזכיר האי חלוקא דירושלמי וצ"ע:

(דף טז ע"ב) צריך לפתוח כי לעולם חסדו. עיין בפירוש מהרא"פ שיהיו החולם מחסדו שלא יהא נקרא חס דו משמע ב' רשויות. התשבי בשרש דו כתב מה שאמרו ז"ל (ברכות מ"ח א'. עירובין י"ח א') אדם הראשון נברא דו פרצופין יש לקראת דו בחולם ולא בשורק כי כן יש מפרשים דופי מן דו ומן פי. פירוש שתי פיות כי כן מוצאי דבה ידברו בשתי פיות אחת בפה ואחת בלב. ולדבריו נסתר ממילא פירוש מהרא"פ. ואחר זמן ראיתי שהקדמני בזה הגאון מהרי"ב בספרו אומר השכחה סי' ע"ט. והעיקר כפי' מהרש"ס וכמו שהביא ג"כ הל"ח פרק א"ע דצריך להאריך הסמך דלא ליסתמע חז דו שתי רשויות. ומה שתמה הרב בעל מאיר נתיב דמילת חז אין לו הבנה. נראה דחז הוא לשון שררה כמו שאמרו ז"ל (מדרש במדבר פ"ב) ואין נחזה אלא שררה. שכן אמר יתרו למשה ואתה תחזה. וכן הוא ג"כ בתנחומא פ' במדבר ומשתמע שפיר שתי רשויות, והוא ברור:

(דף יז ע"א) חנינו דעה חננתנו דעה רצה תשובתינו עיין פ"מ ועיין בפי' מהרש"ס ונראה יותר פי' מהרא"פ דהגמרא מפרש על הסדר דקאמר שאנו מתפללין בתחלה חנינו דעה. וכיון שחננו דעה אנו מתפללין רצה תשובתינו וכו' וכן כולם והיינו על הסדר:

(דף יז ע"ב) שמעון קליה דר"י אי מחדית מילה וכו' בירושלמי עם פירוש מהרא"פ איתא שמעון קליה דר"י מהדין מילה. ופי' שמעו שר"י דורש בבהמ"ד שעברו שם מדברים אלו. ולפי' גי' ספרים שלנו פי' אי כמו אזר והרבה כיוצא בזה בירושלמי. ועיין גירסת מהרש"ס:

(דף יט ע"ב) ר' יוסי בי ר' חלפתא משבח בדר' מאיר קומי ציפוראי אדם גדול וכו' גירסת מהרש"ס ר' יוסי בר חלפתא. וכן הוא ג"כ במדרש פ' ויחי. ושם איתא הוה מתני שבחא דר"מ. ועיין שם עוד איזה שינויים:

(דף כ ע"א) רבי חייא בר אבא וחברותיה (גירסת מהרש"ס רבי חייא רבא) ואית דמרין רבי יוסי בי ר' חלפתא וחברותיה. ואית דמרין ר' עקיבא וחברותיה וכו' במדב"ר פס"ב איתא רבי חייא רבה (כגירסת מהרש"ס) ותלמידוי וכו' ועיין מדרש שה"ש פסוק דודי ירד לגנו וכו' ומדרש קהלת פסוק מתוקה וכו' כמה שנויים:

(דף כא ע"א) דלמא רבי יוסי ור' שמואל בר רב יצחק הוי יתבין אכלין בחדא מן אילין כנישתא עלייתה וכו' א"ל ר' מיישא וכו' נראה דצ"ל ר' מיישא ור' שמואל בר רב יצחק וכו' וכן הוא ג"כ בשבת פ"א ה"ב ובירושלמי עם פי' מהרש"ס הגירסא כהוגה בתרווייהו. ר' ייסא. ופירש בחדא מן אילין כנישתא באחת מבתי כנסיות העליונות וכן פירש הק"ע בשבת שם.

# גליון אפרים
# לירושלמי מסכת ברכות

מהגאון המובהק אוצר בלום לתורה ולחכמה וכו' מוהר"ר **אפרים דוב** כ"ץ למשפחת לאנ"ר נ"י
אב"ד דק"ק ווערזבלאוו והגליל (מחבר ס' זבחי אפרים).

ובתוכו לקוטים נבחרים אשר בחרם הגאון הנ"ל מספר

## נועם ירושלמי

להגאון החריף הנפלא מופת הדור וכו' מוהו"ר **יצחק אייזיק** ז"ל אבד"ק **סלאנים**.

---

## מסכת ברכות.

(דף א' עמוד ב') **פ"א ה"א** ראה שני כוכבים כו' מה נפשך אם הראשונים יום הן כו'. עיין בבבלי ביבמות ס"פ נושאין על האנוסה ובירושלמי שם ובירושלמי בפ"ה דנזיר ה"א (ועיין בנועם ירושלמי):

(דף ג' עמוד א') **שם** הדא דתימר בששה דאזיל ליה בקפנדריא ברם בששה דאזיל ליה באיסרטא לא בדא. איזהו בין השמשות משתשקע החמה כדי שיהלך אדם חצי מיל דברי ר"נ ר' יוסי אומר בה"ש כהרף עין ולא יכלו לעמוד עליו חכמים א"ר תנחומא לטיפה של דם שהיא נתונה כו' נחלקה הטיפה לכאן ולכאן זהו בה"ש כצ"ל:

**שם** אמר ר' מנא קשייתה קומי דר' חזקיה כד תנינן תמן כו' ר' חייא ב"ב בעא קומי ר' יוחנן מאן תנא ראייה נחלקת לשנים אמר ליה ר' יוסי (כצ"ל) ופירושו דבעא הא דקתני אם יודע הראייה מהיום ומקצתה למחר אי אפשר לומר ר"נ היא. שא"כ ע"כ מיירי שראה כל שעור בה"ש דר"נ שהוא חצי מיל ומשהו קודם ומשהו אח"כ וא"כ איכא טפי מכדי טבילה וספוג ומה לנו צורך לחלוק הימים ומאן תנא הוא. וכן פירש בעל ספר חרדים והשיב לו ר' יוחנן דר' יוסי היא דאמר בה"ש כהרף עין ומשהו קודם ומשהו אח"כ לא הוו כדי טבילה וספוג קשייתא על דעתך דאת אמר כל הרף עין והרף עין שבהאי מיל ספק הוא (ולדבריך שכל הרף עין שבהאי מיל ספק א"כ לר' יוסי נמי אינו יודע אם לא כשראה כל שעור בה"ש דר"נ שהוא חצי מיל ומשהו קודם ומשהו אח"כ קשה נמי לר' יוסי הא איכא טפי מכדי טבילה וספוג וכן פירש בנ"י) אמר ליה למה קשתיה (כצ"ל) לכשיבוא אליהו ויאמר זהו בה"ש (כפירוש בעס"ח חרדים דהמשנה נשנית לר' יוסי לכשיבוא אליהו ויאמר באיזה הרף עין הוא בה"ש) מאן פליג (הש"ס השיב או ר' מאיר לר' חזקיה מאן פליג לומר שאליהו יודיע באיזה הרף עין הוא בה"ש ולא יודיע בה"ש מה הוא וכפירוש הנ"ל):

(דף ד' ע"א) **שם** ר' חנינא בר אנדריי בשם ר' שמואל בר סוטר נ"ל כצ"ל בשם ר' שמואל בר סוסרטא כמו בירושלמי בסוף יבמות ובעירובין פ"ג ובב"מ. או ר' שמואל בר סיסרטא. (כלאים פ"ג ושבת פ"ט) או ר"ש בר סוסרטי (מגילה ריש פ"ב ונזיר פ"ו) או ססרטאי (שבת פ"ז) ובמעשרות סוף פ"א נדפס בדפוס זיטאמיר ר' שמואל בר סיסרטאי וזה בודאי טה"ד ובדפוס קראטאשין הגירסא שם ר"ש בר סיסרטאי ומאמרו במעשרות נמצא ג"כ בביצה ריש פ"ד ושם הגירסא ר"ש בר סוסרטי:

(דף ד' עמוד ב') **שם** אמר ר' חננא מאיילת השחר עד שיאיר המזרח. ביומא ריש פרק ג' הגירסא אמר ר' חנינה וכן נ"ל כאן:

(דף ו' עמוד ב') **שם** והא ר"מ פליג על רבנן ולא עבד עובדא כוותיה כו'. הא דלא חשיב גם ר' יוסי שמוכח מהירושלמי בדמאי פ"ג סוף הלכה ג' שאע"ג דפליג על רבנן לא עבד עובדא כוותיה. שאיתא שם שאמר רשב"ג שלח לי ר' יוסי בי ריבי אתרוג ונטלתי בו ג' דברים שהוא ודאי. שהוא טמא. שלא בא בידו אחר כו'. ולאו מתניתן היא ר' יוסי מתיר בודאי בלבד שיודיעו. את מימר לך (בתוס' בע"ז ל"ט ע"א גורסים אית לך למימר) אע"ג דו פליג על רבנן לא עבד עובדא כוותיה. (והא ששלח לרשב"ג נ"ל שהיה אתרוג של מצוה כמ"ש שם התוס' ולא היה לרשב"ג אתרוג אחר לצאת בו ואין דרך לשלוח הסרים ובאופן זה גם לרבנן מותר לשלוח כשהודיעו) נ"ל שמה"ט לא חשיב ר' יוסי משום דמן ר' יוסי אין ראיה דלא עבד עובדא כוותיה דגם במילי דעלמא לא עבר על דברי חבריו. כמו שאמר ר' יוסי בעצמו בשבת קי"ח ע"ב מימי לא עברתי על דברי חברי. והנה בבבלי בשבת מ"ט ע"א וע"ב איתא כך אמר ר' ישמעאל בר' יוסי אבא אומנא הוה ואמר הביאו שלחין ונשב עליהם. (ופרש"י ואמר בחול כו' אלמא לא קפיד) כתנאי עורות של בעה"ב מטלטלין אותן ושל אומן אין מטלטלין אותן ר' יוסי אומר אחד זה ואחד זה מטלטלין אותן. וכתבו שם התוס' פר"ח ואמר הביאו לי שלחין בשבת כו' וכן נראה דאי בחול קמיירי כדפירש הקונטרס כו' טפי הוי ליה לאתויי דר' יוסי אבוה דשרי לקמן בהדיא של אומן. וכ"נ בדעת רש"י ז"ל שא"א לפרש שאמר ר' יוסי הביאו לי שלחין בשבת שא"כ עבד עובדא כוותיה ולא כדעת רבנן דפליגי עליה וס"ל דשל אומן אין מטלטלין אותן ור' יוסי בודאי לא הוה עבד עובדא כוותיה ועבר על דעת חבריו. משו"ה הוכרח רש"י לפרש ואמר בחול:

**שם** והן אשכחן דר"ש פליג על רבנן ולא עבד כו'. עיין בע"ז פ"ג ה"א שנשאר בקשיא על ר"ש דחלוק על חכמים ועביד עובדא כוותיה. כמו שכתבתי שם. וכן נשאר הירושלמי בקשיא על ר"ג בפסחים פ"ז ה"א:

(דף ט' עמוד א') **ה"ד** עד שלא יצאה ב"ק אבל משיצאת ב"ק כו'. ירושלמי יבמות סוף פ"א וקדושין פ"א ה"א וסוטה פ"ג ה"ג:

(דף י' ע"א) **ה"ה** תני ר' חלפתא בן שאול הכל שוחין עם ש"ץ בהודאה ר' זירא אמר ובלבד במודים. ומפרש בעל ספר חרדים והפ"מ שאתי לאפוקי בסוף מודים שא"צ לשוח ואין דברי ר"ז מורים כפירושם. וצ"ל לפרש דבברכות ל"ד ע"ב בבבלי איתא ותניא הכורע בהודאה ה"ז מגונה שהיא בהודאה שבהלל וזה כונת ר"ז ובלבד במודים אבל בהודאה שבהלל לא יכרעו (שוב מצאתי באהבת ציון להה"ג רז"פ ז"ל כפירושי):

**שם** (ע"ב) אמר ר' ירמיה ובלחוד דלא יעביד כהדין חרדונא. בתוס' בברכות י"ב ע"ב גורסים כהדין חדרונא כו' ובר"מ בברכות פ"ה ס' ט"ו גורס חורגא. וצ"ל שגירסא שלנו חרדונא עיקר. ולא כהגירסא חדרונא. דלקמן בפרק אלו דברים בה"ב איתא בכל הספרים מה עשה הקב"ה זימן חכינה והעלה עליה חרדון ויצא ממנה הברבר:

(דף י"ב ע"א) **פ"ב ה"ב** א"ר בא זאת אומרת שאין הברכות מעכבות אמר ר' יוסה אם אומר את שהוא צריך לברך בירך צריך שיכוין את לבו בכולן כו'.

המפרשים נדחקו מאד. בבאור דברי הירושלמי. ונ"ל לפרש דר' בא הוכיח שאין הברכות מעכבות מדלא קתני אם ברך וכיון את לבו. וכמו שמפרשים כל המפרשים. ור' יוסה אמר הוכחה אחרת דר"י מפרש אם כיון לבו לצאת (דהוכר דאי אפשר לפרש אם כיון לבו להבין מה שהוא אומר דהא היה קורא בתורה קתני ומסתמא הקורא בתורה מבין מה שהוא קורא. (וכמו שאמר גם בבבלי פ"ג מצוות צריכות כונה מאי אם כיון לבו לקרות. לקרות והא קרי. וכמ"ש במשניות ד' ראם בתוספות אנשי השם בשם הגמ' לוי יצחק ז"ל) ומוכיח מזה ר' יוסה דברכות אין מעכבות. דאי מעכבות א"כ קודם שקרא ק"ש בתורה קרא הברכות מאי אם כיון לבו לצאת בודאי כיון את לבו לצאת. דאל"כ למה קרא הברכות. וזה שאמר ר"י אם אומר את שהוא צריך לברך ברך צריך שיכוין את לבו? ודאי הירושלמי בכולן. דודאי מזה שקרא הברכות מוכח שמכוין את לבו לצאת אבל אינו מוכח מקריאת הברכות שיכוין את לבו לצאת כל ג' פרשיות שבק"ש. דדלמא אינו מכוין לצאת אלא פרשה ראשונה או גם השניה ועליה או עליהן קורא הברכות. משו"ה אומרת המשנה אם כיון לבו יצא והכונה אם כיון לבו לצאת את כל ג' הפרשיות. התיבון והיאך מפסיק ולא תניתה והכא אע"ג דלא תניתה צריך לברך (כפירוש הפ"מ וכי אין צריך להפסיק ולקרות הפרשיות האחרות של ק"ש דהא אינן סמוכות להדדי בתורה ולא תניתה ודלא תני במתניתן אם הפסיק וקרא האחרות יצא וס"ל אע"ג דלא תניתה צריך לברך). את אומרת צריך לכוין את לבו בכולן? הכונה לפי מה דאמרי ר' בא ור' יוסה דזאת אומרת שאין הברכות מעכבות א"כ נשאר לנו ספק אם צריך לכוין את לבו לצאת בכולן (שאם היה הדין דברכות מעכבות היה מוכח ממתניתן דצריך שיכוין את לבו לצאת בכולן מכח הוכחת ר' יוסה וכדלעיל) נישמעינה מן הדא כו' והיינו שאפילו לכוין להבין פירוש המילות אינו צריך בפרק שני וכ"ש שא"צ לכוין את לבו לצאת פ"ש. ועיין בחדושי הרשב"א:

(דף י"ג עמוד א') **שם** א"ל הבא הוה ר"מ יתיב דרש שמעתא מן שמיה דר' ישמעאל ולא אמר שמועתא מן שמיה דר"ע א"ל כו"ע ידעין דר"מ תלמידו דר"ע משמע דר"מ לא היה תלמידו של ר' ישמעאל. ועיין בבבלי בעירובין י"ג ע"ב ובסוטה כ' ע"א בשלמא שמוש אשמוש ל"ק כו' אתא לקמיה דר' ישמעאל וגמר גמרא והדר אתא לקמיה דר"ע וסבר סברא:

**שם** א"ר יעקב בר אידי יודע אתה לפיים בפירוש בעל ספר חרדים א"ל ר"י לר' יעקב. ר' יעקב יפה אתה יודע לפיים. נראה כגירסת הפ"מ דלא גריס ר' יעקב אלא יעקב בר אידי יודע אתה לפיים. כדמוכח מיומא מ"ט ע"א וע"ש בפרש"י בד"ה ש"מ:

(דף ט"ו ע"א) **ה"ג** ר' ירמיה מעבר ליה בפיליום וכותב בפ"מ פיליום הוא כלי כעין מחתה כו' א"נ מספחת. כפשוטו השני מוכח מירושלמי נדרים סוף פרק י' מהו להזיר בפיליום ריב"ל התיר בפיליום ר"ה בשם ר' ירמיה במקום שאין פלית וכמו שהגהתי שם:

(דף ט"ז ע"ב) **ה"ד** דלמא ר"ח ר' יסא ר' אמי סלקון מיעבד נגוניה דר' אלעזר שמעין קליה דר"י אי מחדית מילה אמרין מן נחית שמע ליה מיניה אמרין ויחות ר' אלעזר. נ"ל שצ"ל שמעון קליה דר' יוחנן אמרין מן נחית שמע לה מיניה אי מחדית מילה אמרין ויחות ר' אלעזר:

(דף כ' ע"ב) **ה"ח** ר' ירמיה בשם ר"ש בר רב יצחק קשה היא הליצנות כו' תחילתה יסורין דכתיב כו'. בבלי ע"ז י"ח ע"ב בשם ר' אלעזר:

(דף כ"ג ע"ב) **פ"ג ה"א** חמין לר"ח בר אבא מיפסע על קברים דצור וכתב בפירוש בעס"ח לאו כהן היה אלא ישראל וטעה בזה. דהא לעיל איתא ר' נחמיה בריה דר"ח בר אבא אמר אבא לא הוה עבר תחות כיפתיה דקיסרין. והוא ז"ל בעצמו כותב שם שכהן היו. וכן מוכח מלקמן במע"ש פ"ה ה"ג ר"ח בר אבא הורי על גר יה לצאת לחו"ל בגין דלא מיסב מעשר עמם"ש ומה שאיתא לקמן בר"ח בר אבא דחף לר"ז הוא משום שר"ז לא רצה לטמא עצמו ור"ח בר אבא טמא עצמו. שם אטרח עליה ר' יוחנן ומר נ"ל אטרח עליה ומר ר' יוחנן:

(דף כ"ד ע"א) **שם** והא ר' יוחנן שאל לר' ינאי קומי ערסיה דר' שמעון בר יוצדק כן נ"ל וכן הגירסא בנזיר בפרק כהן גדול:

(דף כ"ז ע"א) **ה"ד** במה"פ בד"ה מחמירין הרי לך ראיה גדולה מפירוש התוס' למנהגנו להקל במקום כו' להמשיך לתוכה מים חמים לחממה. מפורש כן בתמורה י"ב בתוס' בד"ה ואין:

(דף כ"ז ע"ב) **ה"ה** מנעריו כתיב משעה שהוא ניער ויוצא לעולם. עיין בבבלי סנהדרין צ"א ע"ב וא"ל אנטונינוס לרבי מאימתי יצה"ר שולט באדם כו'. אלא משעת יציאה אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס ומקרא מסייעו לפתח חטאת רובץ:

(דף כ"ט ע"א) **פ"ד ה"א** לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם וכי יש עבודה בלב ואיזו זו תפילה. בבבלי תענית ב' ע"א לאהבה כו' ולעבדו בכל לבבכם איזו היא עבודה שבלב הוי אומר זו תפילה:

(דף ל' ע"א) **שם** שנים ליום חובה ליום כו' שנים ליום שתהא שחיטתן כנגד היום. עיין בבבלי יומא ס"ב ע"ב ותמיד ל"א ע"ב שנים ליום כנגד היום או אינו אלא חובת היום כו':

(דף ל"א ע"א) **שם** ותני ר"ח בכל יום אדם מתפלל מעין י"ח חוץ במוצאי שבת ובמוצאי יוה"כ ובתענית ציבור וכן נ"ל לקמן בה"ג. [נועם ירושלמי]

(דף ל"ג ע"ב) **שם** א"ר יוחנן למה נקרא שמה צולה ששם צללו מתי דור המבול כו' אמר ר"ל למה נקרא שמה שנער ששם ננערו מתי דור המבול. בזבחים קי"ג ע"ב איתא דאמר ר"ל למה נקרא שמה מצולה שכל מתי מבול נצטללו שם ור' יוחנן אמר למה נקרא שמה שנער שכל מתי מבול ננערו שם. ובבבלי בשבת קי"ג ע"ב איתא כמו בירושלמי אמר ר"ל למה נקרא שמה שנער כו' אמר ר' יוחנן למה נקרא שמה מצולה:

(דף ל"ד ע"ב) **ה"ד** ר"מ כד הוה אזיל מסחיה במרחץ שהיא ניסוקת הוה מפקד גו ביתיה. עיין לקמן בפ"ט ה"ד ועיין בבלי כתובות ס"ב ע"א ועיין בירושלמי בפ"ק דביצה ה"ו:

(דף ל"ט ע"א) **פ"ה ה"ב** ר"י בר נחמן בשם ר"ח בן גמליאל הלכה כר"א לעולם אמר ר"י בר אחא לאו אינון תרתי שמועין אלא דר"י בר נחמן ור"א תרויהון ושם ר"ח בן גמליאל הלכה כר"א. (כצ"ל וכן גורס בפירוש בעס"ח) הכונה דר"א ע"כ לא אמר מדעת עצמו הלכה כר"א דהא איהו אמר בנדה ח' ע"א הלכה כר"א ב"ד ותו לא. אלא שאמר הלכה כר"א משמיה דר"ח בן גמליאל. ובבבלי שם אמרו ותו ליכא והתנן כו' ואמר ר"א הלכה כר"א כו' אלא משום דקאי ר"ח בן גמליאל בשיטתיה [נוע"י]:

(דף ל"ט ע"ב) **ואמר** ר' אבהו וצריך לחתום בהבדלה. הכונה דלא כרב דס"ל בבבלי בפסחים ק"ד ע"א לחתום במקדש ישראל:

(דף מ' ע"א) **ה"ג** ר' יוסי בשם ר"ם בנותן קצבה למדותיו של הקב"ה עד קן ציפור הגיעו רחמיך כו'. נראה דמשמע עד צפורים הגיעו רחמי ה' אבל על בהמים

המינים הקטנים מלפורים לא הניעו רחמי ה׳ ולאן קיי״ל דיושב הקב״ה וזן מקרני ראמים עד ביצי כינים. (ע״ז ג׳ ע״ב ועיין שבת ק״ז ע״ב) ומילתא דר׳ יוסי בי ר׳ בון הוא טעם אחר בשובין לגדותיו של הקב״ה רחמים ואינן אלא גזרות :

שם ר״א ור״י בן פזי יהבין בחד כניסתא אתי חד עבר קומי תיבותה כו׳ ע״ג :

(דף מ״ה ע״א) פ״ז ה״א אמר ר׳ יונה שלח כו׳ ואמרין לית אנא ידע טב אמרין ליי כצ״ל :

(דף מ״ו ע״א) שם ה״ב מילתיה דרב אמרה כן כו׳ ברוך דברא הדין פסא נפיק אנא ידי חובתי א״צ אין. עיין לקמן בפ״ט ה״א ר״ז ורי״ בשם רב כל ברכה שאין עמה מלכות אינה ברכה ועיין בבבלי מ׳ ע״ב :

(דף מ״ט ע״ב) שם ה״ז סלקין לבית רב ושמעון בר חונה בשם רב. נ״ל סלקין לבית רב ושמעון רב חונה בשם רב וכן היתה לעיל בפרק ב׳ סלקין לבית רב ושמעון בר חונה בשם רב הונה אפילו שמעון כו׳ ויכול להיות שגם כאן הסר התיבה הונא וצ״ל ושמעון רב חונה בשם רב הונא :

(דף נ׳ ע״א) ה״ז הביאו לו מליח בתחילה ופת עמו מברך על המליח ופוטר את הפת שהפת טפילה לו ובגמרא מתנייתא עד שלא למדו סעודת מלכים ובמקום שעושין את המליח עיקר. היה נ״ל שזו הכונה בברייתא בבבלי בקדושין ס״ו ע״א מעשה בינאי המלך כו׳ וכבש שם ששים כרכים ובחזרתו שמח שמחה גדולה כו׳ אמר נאכל מלוחים כזמן שאבותינו היו אוכלים מלוחים בזמן שהיו עסוקים בבנין בה״מ אף אנו נאכל מלוחים. ופרש״י כשהיו עוסקים כו׳ שבאו מן הגולה והיו עניים כו׳ אף אנו נאכל מלוחים להיות זכר לעוני אבותינו. אלא שרש״י ז״ל פירש התם מלוחים ירקות הם ושמן קקולי בלשון ארמי ולא פירש מלוח ממש כהוראת מליח במשנתנו. —

(דף נ״ב ע״א) פ״ז ה״א במה״פ בד״ה כתוב בתורה וא״כ לרבי דתוסס כדרשת ר״א בריש פרקין איכא למימר דלדידיה ס״ל כרב יהודא דלעיל בפ״ג דיליף מהכתוב כי שם ה׳ אקרא לברכת התורה. במה״כ נעלמה ממנו הברייתא בבבלי יומא ל״ז ע״א רבי אומר כי שם ה׳ אקרא כו׳ א״ע משה לישראל בשעה שאני מזכיר שמו של הקב״ה — ככתנו — אתם הבו גודל. ולדרכו זו ראיה חזקה להרמב״ם ז״ל דמנלנו יליף רכי ברכת הזימון ומפי שם ה׳ אקרא יליף דצריך לענות ברוך ש״כ מלכותו בשעה שהכ״ג מזכיר שמו של הקב״ה וא״כ קרא לברכת התורה אין לנו :

(דף ס״ב ע״ב) פ״ט ה״א כל מקום שפקרו המינין כו׳. עיין בבלי סנהדרין ל״ח ע״ב :

(סוף דף ס״ג ע״א) שם אפילו תימר קוזמוקלטור נ״ל קוזמוקרטור כמו שאיתא בירושלמי בע״ז פ״ג ה״א. שהם הובא ג״כ מאמר זה. והוראת המלה הואת ביונית מושל עולם :

(דף ס״ז ע״ב) ה״ה ר׳ יוסי בר שמעון בר בא בשם ר׳ יוחנן דבר שאי אפשר ומר דיי. בתענית פ״ג ה״ט ה״ג ר׳ יונה שמעון בר בא בשם ר׳ יוחנן :

## הגהות הג״מ יחיאל מיכל אלדשלאק ז״ל אבד״ק ישעפס למסכת ברכות

פרק א הלכה א כמה דאת אמר בערבית וכו׳ ומר אף בשחרית כן, נ״ב אולי הפירוש של הקושיא דאע״פ שעוד נראין כוכבים ברקיע בשחרית מ״מ הוא נחשב כיממא.

הלכה ד בנביאים כתיב ונתן אליך אות גו׳, נ״ב המקרא הזה בנביא שקר כתיב ודוחק לומר דמהא שמעינן לנביא אמת. ויותר הלל נביא וגו׳ כמוני יקים לך גו׳ ותחלתו נצטווה לעשות האותות, אך צ״ע ברמב״ם ה׳ יסה״ת פ״ד ופ״ח.

פרק ב הלכה ד א״ר חייא רובא אנא מן יומי לא כוונית אלא חד זמן בעי מכוונה וכו׳ ארקבסא או ריש גלותא... נ״ב י״ל פירושו אם זכרון הנשיאים אשר היו מקדם בארצנו, אם זכרון הגלות והתלאות. איזה זכות מוקדם לכנוס עמו בהיכל המלך העליון עם תפלתו.

שם אנא מנית אפרוחיא. נ״ב י״ל זכות תשב״ר, שנדמים לאפרוחים קטנים.

שם אנא מנית דימוסיא, נ״ב י״ל זכות אבות שהם יסודות בנין בית ישראל.

שם אנא מהזיק טובי לראשי וכו׳ נ״ב י״ל שבכח התפלה מהזק הטובה ומדות הטובות לראשו שהוא משכן החושים השכליים עד שהוא מכיר הראש העליון שממנו בא כל טובה ולהודות רק לפניו ית׳.

פרק ה הלכה ב נדר שהותר מקצתו כו׳ בגליון הש״ס, וכמ״ש הרב וכו׳ דאם היו לפני ב׳ בהמות וכו׳ נ״ב אא״כ אמר הרי אלו עולות.

## על דבר משבשי הגרסאות

אמר המאסף שפ״ן: ראיתי להוסיף בענין זה על קצת דברי שבחומת ירושלים עמוד 2 :

כתב רבינו תם בהקדמתו לספר הישר שלו, וז״ל בהמשך דבריו „כי ראיתי אשר שותים מים רעים הבאים לקראת מגיהי ספרים בלא שכר תרומת הלשכה כי אם זרוע היו והזריז הרי זה משובח ואע״ג דלט רבינו גרשום מאור הגולה כל מאן דמשבש תלמודא הכי והכי תיהוי לא נמנעו מלשבש, ולא די להם בגירסות הגראין פירוש לשבש כי אם בדברי התנאים והאמוראים עצמן, ולא יתכן כן לכל יראי שמים כי גם ר׳ שלמה זקני זצ״ל אם הגיה הגירסא בפירושו הגיה אך בספרו לא הגיה כי אם שותי מימיו הגיהו על פירושו אשר לא מלאו לבו לעשות כן בחייו… שאם ידע אדם הלכה יכתוב פתרונו לפי ראות עיניו אם ירצה אך הספרים לא ימחק, שדברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, ואם דבר רק הוא ממנו הוא רק, כדאמר רבא לתלמידיה כי אתי פסקא דדינא דידי לקמייכו… לא מיקרע תיקרעוה וכו׳ (ב״ב ק״ל ע״ב)… וראייתו במקומות בספרים ישנים אינה ראיה כי גם בספרים ישנים אכתוב לך בזה הספר אשר הסרו מאשר לפנינו וקודמי קדומים ישנים מיושנים לא יעידום… ויהיו דברי אלה קרובים לכל ירא שמים לבלתי ישבשו הספרים למוהקם ולא לעשות לא לאו הן ולא הן לאו וכו׳, כי מתוך שלא נודע טעמם של ראשונים והחליפו טעמם ולא עמדו אחרונים על דעתם בשמועתן כו׳״ עכ״ל.

וכבר העיר רש״י ז״ל חטא המעתיקים בזה ונזכיר קצתם:

רש״י ביצה (ל״ד ע״ב) ד״ה בדבר פרש״י „לישנא יתירא הוא, והוא פירוש של מוקצה ונכתב בספרים (ר״ל שהפירוש נכתב בספרים והעתיקוהו בפנים) עכ״ל. וברש״י יומא (דף ד׳ ע״ב) ד״ה מ״ד בששה כו׳, פירש״י כדי נסבא הכא ופירוש היה בספרים כי היכי דלא תקשי לך לקמן האיך שלמו ארבעים בי״ז בתמוז שנשתברו הלוחות״ עכ״ל. וברש״י שבועות (ג׳ ע״ב) ד״ה קשיא. פרש״י „הך דאלו הן הלוקין כו׳ לא גרסינן והתלמיד טועה שהוקשה לי כתבה בגליון ספרו קשיא לי הך דאלו הן הלוקין וכתבוה סופרים בגמרא כו׳ עכ״ל. וברש״י זבחים (ק״ד ע״א) ד״ה והעור פרש״י „לא ידענא טעמא, ונראה בעיני דל״ג האי פירושא כו׳ ותוספתא זו גירסא דתלמידי תרביצאי היא וטעו במה ששנינו במשנתינו כו״ עכ״ל. וברש״י ערכין (י״ב ע״ב) ד״ה ומשני פרש״י „אלא נראה בעיני דהא תלה דכתב בספרים שיבוש הוא, ופירוש משובש היה ונכתב בספרים כו״ עכ״ל. וברש״י כריתות (דף ד׳ ע״א) ד״ה והכא, פרש״י „גירסא זו הכתובה בספרים משובשת היא וע״י פרשנים טועין שלא היו בקיאין בשמועה ופירשוה בשיבוש נתוך הגירסא כו׳ עכ״ל וכאלה רבות מאד.

וביותר בספרי החכמים שאחרי חכמי התלמוד. ועי׳ במסכת ברכות (ס״א ע״א) דמתקיף לה רב נחמן בר יצחק אלא מעתה גבי אלקנה דכתיב וילך אלקנה אחרי אשתו וכו׳ וכתבו ע״ז התיספות „שבוש הוא שאין פסוק זה בכל המקרא ול״ג ליה. ובזהר יליף ויירץ דגבי אברהם בוירץ דגבי לוט ובאמת לא כתיב בלוט ויירץ רק ויקם״ והלא כל אלה השיבושים באו ע״י איזה תלמידים טועים ומעתיקים שוגים שהכניסו השבושים לפנים הספרים.

ובמראה הפנים קרוב לסוף כלאים (בירושלמי שלנו דף מ״ד) מביא בשם הרמב״ם בכלאים פ״י ה״ב וכן בפי׳ המשנה בנוסחא ערבית שהביא הב״י בסי׳ ש׳ וכן בכ״מ שם שכתב מה ששנינו דבר שהוא שוע טווי ונוז זהו כלאים של תורה יעד שיהו נחברים אלו הג׳ ענינים כלם וכל מה שאינו כך הוא כלאים מד״ס כך אמרו מקצת הגאונים וזה אצלי מאמר בלתי אמיתי אלא שכ״א מהם כלאים של תורה ומה שנזכר בגמ׳ נדה אינו לשון הגמרא אבל הוא לשון איזה מפרש״ עכ״ל. ומעתה אין לנו להוסיף בענין דבריו כ״א להזקם ולהראות פנים ומקום לדבריו בקצרה. מ״ש שאינו לשון הגמרא להא דאמרינן בנדה (דף ס״א ע״ב) והלכתא כמר זוטרא מדאפקינהו רחמנא בחד לישנא. דע דהוא לישנא דבה״ג, ואביא לך איזה מדוגמא זה, בפ״ו דברכות (ל״ו ע״ב) כתוב והלכתא כמר בר רב אשי וכו׳ ומדלענין ערלה לאו פרי וכו׳, כ״ז אינו מלשון הגמרא אלא נוסחת בה״ג היא, כמ״ש הרא״ש ז״ל שם, ואח״כ הושם זה בהעתקת הגמרא. ועי׳ לעיל פ״ו דברכות בהלכה א׳ ד״ה והאמד שבארתי לטעם הרי״ף והרמב״ם ז״ל שפסקו כפי נוסחא זו. בפ״ק דפסחים (דף ח׳) גבי שתי שורות החיצונות שהן עליונות וכו׳ כתוב בגמרא שלפנינו והלכתא כוותיה דשמואל ואין זה מלשון הגמרא אלא מלשון בה״ג ויש מן הגאונים כמ״ש הרא״ש ז״ל שם ורוב גדולי הפוסקים הסכימו דהלכתא כרב. וכן בפ״ח דבכורות (דף נ״ט) גבי פלוגתא דרב ושמואל בפודה את בנו בתוך ל׳ יום כתוב בגמ׳ שלפנינו ואע״ג דקיי״ל הלכה כרב באיסורי הכא הלכתא כשמואל, אין זה ג״כ מלשון הגמרא אלא מלשון יש מהגאונים ואח״כ הועתק בגמרא וכמ״ש הרא״ש ז״ל שם דה״נ רוב גדולי הפוסקים פסקו הלכתא כרב. וכהנה תמצא הרבה בש״ס ולא יכיל הגליון לציינם. עכ״ל בעל מראה הפנים

## מסכת ברכות

**בירושלמי** מס' ברכות דף ו' ע"א רשב"ג כו' ר' זעירא מיטמר ביה יקופי כו' עיין מפרש בע"י ולפי פשוטו י"ל כי הצדיק רשב"ג קיים בנפשו והצנע לכת עם אלקיך ואם לא הי' ר"ז מחביא ומטמין עצמו שלא יראהו רשב"ג הי' רשב"ג מסתיר הנהגותיו הטובים ולא הי' יכול ללמוד ממנו יושר מדותיו, וכזה עמדתי על לנוגה הלא יעקב הי' טמון אצל שם ועבר לשון טמון שהי' מחביא ומטמין עצמו כל פעם בעת עסקם בדרכי הגוף באכילה ושתי' ומשגל והצ"ל בדרכי הנפש כדי ללמוד מדת יושרם וכמו שמצינו לר' כהנא שהי' נחבא תחת מטת רב בעת שהי' רב משמש עם אשתו ואמר תורה היא וללמוד אני צריך כו'.

**שם** ומ"ש רגזו ואל תחטאו אמרו וגו' ודומו. סלה עיי"ש שנדחק לפרש לשון סלה וי"ל בפשיט' כי בת"ח ולדיקי' לא נמצא מיתה זולת לשון שינה ודומי' כמאמרם כל דמך כו' הי' מתנמנם כו' וכיוצא בזה, כי הת"ח המקדשים ומטהרי' נפשותם ומזככי' החומרי' אינם מתי' כלל רק כמתנמנם וישן, וזה ענין הכתו' ודומו סלה שלא ימותו ויהי' נצח רק ידמו וישנו והבין.

**שם** דף ח' ע"ב תדע לך שד"ם חביבי' כו' ועל ידי שעבר על דברי ב"ה נתחייב מיתה על הם ופורץ גדר ישכנו נחש עיי"ש שנתקשה נ"ל דר"ט מקרא לחוד שני ותירגום דחוק, וי"ל בפשי' מקרא לחוד י"ל דאין להקל נגד דברי חכמים במה שגדרו לאסור אבל להחמיר נגדם ס"ד דשרי לכך מביאי' מדר"ט דאפי' להחמיר נגד הלכה אינו רשאי ונקרא עובר על דברי חכמים וכנראה מעובדא זו דב"ה מקילים כ"א קורא כדרכו והיינו עומד ויושב מוטה ושוכב כמפורש בגמ', וב"ש מחמירין בערב יטו דוקא ובבקר יעמדו דוקא, ור"ט רצה להחמיר כב"ש ונסתכן כמעט, ועיין בחבורינו כ"י ישוב נכון לקושי' הט"ז בש"ע או"ח סי' קפ"ד מבהמ"ז דאסכת ארנקי שמחמיר כב"ש יע"ש.

**שם** דף ט' ע"א זכור את יום השבת למען תזכרו ר' אומר זו מצות שבת שהיא שקולה כו' עיי"ש מה שנתקשה, וי"ל בפשיטו' היות עיקר מצות ה' לקיימה בדרך זה שיאמין שיש בורא יחיד קדמון אשר צוה אותם לעשותם, ובדרך זה משיג קדושה לנפשו להיות קדוש לאלקים כמאמרם בברכו' נזיר' שמלך כו', אולם המקיימם מצד יושרם לחוד אינו משיג בהם קדושה, עיין בחדושינו ברכו' באריכה, ונודע זכר שבת עדו' להשי"ת שברא העולם יש מאין וכמו שבארנו לעיל במס' שבת הקדמת עקדה והמחלל שבת אות ומופת שכופר בזה ח"ו והכת הכלי' החושבים בפתי' שהעולם קדמון ח"ו ואף אם יקיים כל מצות התורה אינו רק מצד מימוסה ויושרה ולא כמקיים מצות ה', וזה ענין ה.תו' לפי מאמרם ז"ל למען תזכרו, והיינו זכור שבת ועשיתם את כל מצותי דייקא והייתם קדושי' לאלקיכם, היינו ע"י זכר שבת מורה שמאמין בבריאות עולם שברא השי"ת מאין ועשיותיו המצות בדרך מצות ה' ומשיג קדושה להיות קדוש לאלקיו, ויובן דברי ר' שקולה כנגד כל המצות והבין.

**שם** לא תענה ברעך אני ה' אלקיכם וכתיב ה' אלקים אמת מהו אמת אמר ר' אבין שהוא אלקי' חיים ומלך עולם אמר הקב"ה אם העדת עדות שקר על חברך מעלה אני עליך כאלו העדת בי שלא בראתי שמים וארץ, י"ל כי יסוד ק"ש היא עדו' שאנו מעידין להקב"ה שהוא יחיד אמת ואלקים חיים ומלך עולם, ואם אנו שומרים פינו שלא לדבר שקר ודבר לא אמת זה ענין גדול ורב גמול ע"ז משא"כ איש מדבר תהפוכות ושקרים ח"ו דרך משל שמעיד כהבירו היפך הדבר אמת א"כ גם עדותו בהשי"ת שמעיד עליו אלקים חיים ומלך עולם והיינו בלי התחלה ותכלה והיינו בורא ומהוה כל הוויו' נראה בהיפך ח"ו כי כן דרכו להעיד היפך האמת אוי ואבוי לזה מאמרם אזהרה דלא תענה ברעך כלול בעדו אני ה' אלקיכם וכתיב כו' אמר הקב"ה אם העדת עדות שקר על הברך מעלה אני עליך כאילו העדת בי שלא בראתי שמים וארץ, והיינו בעדותך שאני אלקים אמת מורה הספך ח"ו, וגזה מוסר לכל בני עמינו להרחיק שקר מכל וכל ולהיות שומר פיו ולשונו לאחוז באמת.

**שם** לא תחמוד וכתבתם על מזוזות ביתך ולא של חבירך, למה שמצינו [עיין ב"מ דף ה' ע"ב] כי אזהרת לא תחמוד בנותן דמי דבלא דמי הוי גזל או גניבה וא"כ היכן רמיזא בהאי קרא, ואם כוונתם הכא על לא תחמוד בלא דמי תיפיק לי' דבכלל בקרא ושפת דגנך וכו' כמו לא תגנוב וכמאמרם ז"ל שם, ואפשר דלפי אזהרת לא תחמוד אפי' בנותן דמי מיתורא דביתך דאי בלא דמים נכלל בדגנך, וזה דוחק כי אין יהור כלל. וי"ל בדרך חקירה מה שאמרו כללות לא תחמוד בהאי קרא דוקא עפ"י שנתקשה החכם א"ע באזהרות לא תחמוד אחרי שהטבע חומד יעו"ש ועיין בס' זמירת ישראל כהבנו ישוב נכון לזה, ושמעתי ממקובלים ישוב לקושי' זו היות אהבת ממון וקנייני עוה"ז עפ"י השכל מגונה אחרי שאין בהם תועלת ויתרון כלל אפס היוצר ית"ש הטביע זה מצד קיום מצוה שיש בהם כמו עשות צדקה בממון, מזוזה בבית, תרומה ומעשרות בשדה ע"ש, ולזה החכם אינו אוהב קנייני עוה"ז רק לצורך מצוה שבהם ומזה לא יחמיד ויתאוה במה שיש לזולתו אחרי דלא רמי מצוה עליו לעשות רק במה שיש לו ולא יאהוב רק ממינו או ביתו עכ"ד הנחמדים, וא"כ ממה שנתבונן כי לא רמי' עלי' לעשות מצוה בבית חבירו הוא נמלט מאזהרות לא תחמוד, ויובן שסמכו אזהרות לא תחמוד בקרא דוכתבתם על מזוזות ביתך ואמרו ביתך ולא בית של חבירך היינו אין חיוב מצוה לעשות מזוזה בדחבירך וממילא עפ"י הטבע לא יחמוד ויתאוה לה:

---

# שערי ירושלמי

### מאת הג"מ דובערוש אשכנזי ז"ל אבד"ק לובלין, בעה"ם נודע בשערים.

## מסכת ברכות פרק ראשון.

בירושלמי הזה עמוד

2 **את חמי** משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן יממא הוא ועם כוכביא הוא. פי' דיציאת הכוכבים אינו גמר שקיעה כמו שאפרש בע"ה בסמוך אף דלענין דינא לילה היא אך מחמת שלא נגמר שקיעת החמה לגמרי קרי ליה יממא:

**ספק קרא** ספק לא קרא ק"ש. נשמעינה מן הדא הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו וקודם לכן לאו ספק הוא. הנה בגמרא בבלי דף כ"א איתא ר"א אמר רב יהודה ספק קרא אינו חוזר וקורא מ"ט ק"ש דרבנן. והנה לפי מה שכתב המל"מ פרק ד' מהל' בכורות דאפילו בערובי אצירות דכשר לכתחילה להניח בין השמשות כמבואר בטור מ"מ בספק הניח ספק לא הניח לא אמרינן ה' דרבנן לקולא וכן מבואר שם לענין נט"י. וא"כ אמאי בק"ש ספק קרא ספק לא קרא אינו חוזר וקורא ובפרט דאיתחזיק חזקת חיובא. (אח"כ מצאתי שהעיר השער המלך בהל' מקואות על דברי המל"מ מספק קרא ק"ש יע"ש מה שכתב בזה ותראה דלפי דבריו הט"ז חולק ולפי דעתי אינו חולק כלל ודו"ק). ואפשר לומר דספק קרא ק"ש הוי ספק הרגיל כמבואר בט"ז סי' ס"ט לענין ספק אם מלחה לכך אזלינן לקולא מ"מ אי הוי דאורייתא לא הי' מהני דאין ספק הרגיל מוציא מידי וודאי כמבואר בסוגיא דאין חוששין בפסחים (דף ט') אבל לענין דרבנן מהני אפילו באיתחזק איסורא. אח"כ מצאתי שהעיר הצל"ח קצת בזה דהא איתחזק והעיר קצת מתוס' פסחים אבל לא ביאר לחלק בין ספק הרגיל לספק שאינו רגיל דהם ע"כ בספק הרגיל מיירי דהא הי' סברא דאפילו מוודאי דאורייתא מוציא וא"כ אין ראיה למ"ש בנודע ביהודה ח' י"ד סי' ס"ה דבספק דרבנן שאין לו עיקר בדאורייתא גם באיתחזק איסורא אזלינן לקולא והביא הצל"ח סמך מכאן ולפ"ז אין ראיה דכאן הוי ספק הרגיל. אחר כתבי מצאתי ראיתי בספר תשובת מהו' הגאון מהו' אפרים זלמן מרגליות מבראד על טריפת הריאה שם העתיק כללי הזקה להגאון בעל מג"ש ושם העיר מדברי תוס' פסחים (ד"ט) וכתב מיהו צריך פי' איזהו מקרי ספק הרגיל גם מג"ש לדמות מלתא למלתא דלמא ספק מעשר או גררוהו רגיל עפי ע"כ נראה להוסיף קצת דכל דבר העומד לכך מיקרי ספק הרגיל כגון אשה נדה עומדת לטבול וכן תבואה של טבל עומדת לעשר אלא דלא ידעינן אי טבלה כבר או עישר כבר וכן חולדה וברדלס שדרכן בכך תמיד הוי כעומד לכך. וא"כ מה מאוד מתוק להכי שכתבתי דספק קרא ק"ש הוי ספק הרגיל כיון שעומד לכך תמיד לקרות בזמן חיובו. וכן כתב שם באות ג' דאין להביא ראי' מפינוי' קמא דתוס' בפסחים שם (דף ט') דבדרבנן ספק מוציא מידי וודאי דספק הרגיל שאני אבל מפינוי' בתרא דהתוס' דאינו מוציא מידי טבל בחבר שהניח מגורה מליאה פירות הלא לבהמה אבל לא לאכילת אדם יש ראי' דאם אפילו ספק הרגיל אינו מוציא כ"ש שאר ספק עכ"ל. וב"ה שכוונתי לדעתו הגדולה. וא"כ לפ"ז יש מקום ליישב אליבא דרב יהודה קושית הירושלמי דמה יענה לכך ברייתא דהקורא קודם לכן לא יצא דהם שאני דכיון דיודע דקרא בשעת שהוא בה"ש אזי הוא ספק גמור ולא הוי ספק הרגיל וא"כ כיון דאיתחזק בחזקת חיובא אף דהוא מדרבנן צריך לקרות פעם שני'. והירושלמי לא ס"ל לחלק בהכי דכיון דק"ש דרבנן בכל גוונא אית לן למיזל לקולא ומדתני דהקורא קודם לכן לא יצא ש"מ דק"ש דאורייתא א"כ אף בספק קרא ספק לא קרא צריך לחזור ולקרות:

•

**משנה** שדרך בני אדם נכנסין לאכול פיתן בלילי שבתות שעה ותרתי ליל' הוא פי' שהיו רגילין לדרוש בלילי שבתות בא"י וכן פי' המפרש ומכאן יש לפרש דברי הגמרא בבלי (גיטין ד' ל"ח ב') אמר רבה בהני תלת מילי נחתן ב"ב מנכסיהון כו'. ודקבעי סעודתא בשבתא בעידן בי מדרשא דאמר ר"י שתי משפחות היו בירושלים אחת קבעת סעודתא בשבתא ואחת קבעת בע"ש ושתיהן נעקרו ונדחק שם רש"י בסך דערב שבת מ"ש ופי' שם שני פירושים א' מטעם דכבוד יום קודם לכבוד לילה ופי' אחר בע"ש ממש ואיסורא כדי שלא יכנוס לשבת כשהוא שבע והוא דוחק דא"כ לימא על ארבע דברים. והמעיין שם היטב יראה כי הוא דחוק ולפי דברי הירושלמי דגם בלילי שבת הי' קובעת מדרש א"ש בפשיטו' דאחת קבעת בעידן מדרשא של שבתא ואחת קבעת בעידן מדרשא של ע"ש. וזה פשוט וברור:

ב **ר"י בר בון** בעי שנים ספק ראה שני כוכבים בע"ש והתרו בו ועשה מלאכה. שני כוכבים במ"ש והתרו בו כו'. הך דינא תלוי בהך פלוגתא דר"י ורבנן דפליגי בהכה את זה וחזר והכה את זה כמבואר בבלי (חולין ד' פ"ג) והרמב"ם השמיט הך דינא דהכה את זה כו' וגם הך דינא דהירושלמי והטו"ז מה"ת חי' א"ע סי' ע"ז כתב דאף דהרמב"ם פסק דהתראת ספק שמה התראה ה"מ לענין מלקות אבל לא לענין מיתה. אך לפענ"ד נראה דכיון דהירושלמי סתם גם לענין מיתה כמ"ד דהתראת ספק שמה התראה אין לחלק והרמב"ם שהשמיט הך דינא סמך אמ"ש פ' י"ח מהל' סנהדרין לענין מלקות דהתראת ספק שמי' התראה דאין לחלק ושאר דברי הטו"ז שם בתשובה בארתי בעזה"י במקו' אחר כל פרטי הדברים בענין התראות ספק וכאן אין מקומו. ודברי המפרש בתוס' ד"ה והתרו בו דבריו שם אינם מדוקדקים דאין ענין כלל למה דתנא הך בהך דשבועות ד' כ"ח דשם נעשה איסור בשא דאכל נתנא אבל כאן אינו תלוי יום א' בהבירו רק דנודע לנו ע"י שני סימים ממנ"פ דעביד איסורא ועיין בלח"מ פי"ח מהל' סנהדרין מ"ש לפי גי' הרי"ף והרמב"ם בלאו שניתק לעשה למאן דס"ל בטלו ולא בטלו שהתראה הוא בשעת ביטול העשה שאני התם דבבטול העשה עובר הלאו אבל כאן אם בה"ש דאתמול לילה הוא כבר עבר ודו"ק:

**אמר ר' תנחומא** לטיפה של דם. צריך לגרום הך מימרא אחר פלוגתא דר"כ ור' יוסי איזהו בין השמשות משתקע החמה היינו מתחילת השקיעה (לא כמו שפירשו התוס' דמיירי הך שיעורא מסוף השקיעה כמו שיתבאר לקמן). כדי שיהלך הני מיל דברי ר"כ ר' יוסי אומר בין השמשות כהרף עין. כאן צריך לגרוס אמר ר' תנחומא לטיפה של דם שהיא נתונה ע"ג חודה של מחט נחלקה הטיפה. לכאן ולכאן זהו בין השמשות פי' דהך הרף עין הוא מ"מ קצת שהות רק מחמת דזמנה קצר ביותר קרי לה ר' יוסי הרף עין וכ"מ לענין זבה דיכול לחלוק הטיפה שיהה נחשב לשני ימים ביתי זבה וכן לענין זב כמבואר בירושלמי בסמוך ר"י ור' אחא הוי' יתבי אמר ר"י לר' אחא לא מסתברא הני מיל דר"כ הרף עין דר' יוסי פי' דשליש בין השמשות דר"כ ומתחיל בה"ש דר"י ונמשך רק כהרף עין ונמצא בה"ש דר"כ לר' יוסי יממא הוא אמר ליה אף אנא סבר כן רק דר"ח לא אמר כן אלא כל ה"ע וה"ע שבהני מיל ספק הוא וכ"מ בין דר"כ לדר"י דלר"כ הך בה"ש אינו ספק רק אם כולו מן היום או כולו מן הלילה ולר"י יש בו ספק מן היום או מן הלילה דכל ה"ע שבו ספק דשמא זו הרגע שמחלק היום מהלילה:

ג ***אמר** ר' מנא קשייתא קמי דר"ח כד תנינן תמן ראה אחת ביום ואחת ביה"ש. פי' דראה ראיה אחת ביום וודאי ואחת ראה בזמן ביה"ש וכו' אם יודע שמקצת ראי' ביום ומקצת ראי' למחר וודאי לטומאה ולקרבן ואם ספק כו' וודאי לטומאה וספק לקרבן דשתי ראיות הוי לענין טומאה אבל לענין קרבן בעינן שלש. ר"מ בר' יוסף בעי קומי ר"י

*) ועיין בנדה (ד' כ"ג סוף ע"א) הרי שנאי אליבא דר' יהודה בן אגרא האי תנא סבר שליש בה"ש דר' יהודה וסדר מייל בה"ש דר' יוסי ושאי תנא סבר בה"ש דר"י מישך שייך בדר' יהודה והוא המחלוקת שבירושלמי דילן. ולפי"ז פי' משך שייכי הייתו דר"י מסופק בכל רגעי בה"ש דר' יהודה כאשר בארנו בירושלמי והוא ברור לא דמובלע בסוף בה"ש דר' יהודה. ואפשר לכוון גם פירש"י לפרש ג"כ על דרך זה ועיין בשבת. דפירש"י בדרך אחר דכ"מ בשערב שמש:

עמוד

ר"י מאן תנא ראי' כחלקה לשנים ר"י פי' דלר"י בין השמשות שלו הוא כהרף עין או נטיפה של דם המונחת ע"ג חודה של מחט כנ"ל והוא זמן שנפרד היום מהלילה וא"כ בראי' יש בו מהיום ומהלילה ושפיר משכחת לה דהוי וודאי *לקרבן אבל לר"נ לא משכחת לה דהא שיעור משך ביה"ש יש יותר משיעור מאה אמה וא"כ אם ראה כל משך ביה"ש ממילא הוא נחשב לשתי ראיות אף אם ראה ביום אלא וודאי ר"י הוא קשיי' על דעתך כנ"ל (ולא א"ל קשתי') פי' דקשה לפי דעתך דלא אמר כל ה"ע וה"ש שבתאי מ"ל ספק הוא [מאן הוא כנ"ל] א"ל כשיבא אליהו ויאמר זהו ביה"ש. פי' המשנה לפי"ז כך הוא אם הי' באפשרי לידע אותו הרגע של ה"ע שנפרד היום מהלילה כגון אם יבא אלי' שני הימים חולקי' אותם לשתי ראיות אעפ"י שהוא ראי' קטנה שלא נמשכה כדי טבילה וספוג ספק שמקצת הראי' מהיום ומקצת' למחר כלומר דהשתא דאי אפשר לידע הוי ספק לטומאה וספק לקרבן, ועיין זה פי' הר"ש ספק דמסכת זבים. אך לפי פי' הירושלמי א"ש הפי' אבל לר"נ דביה"ש הוא או יום אי לילה א"כ בוודאי אינו מקצת היום ומקצת מן הלילה. ועכ"פ משמע דלד"ה תיכף שהשלים בה"ש דר"י מתחיל בה"ש דר"י. ועיין נר"ז שם פרק ראשון דזבים ועיין בתוס' שבת (ד' ל"ד ע"ב) ד"ה ור"י אומר בה"ש כהרף עין. ובתוס' ד"ה ספק לקרבן ובדף ל"ה ב' ד"ה אלא לענין אכילה ודו"ק היטב בכ"ז והירושלמי הוא כפי שיטת הגמ' בנדה שמבואר לעיל בהגהה:

**לעיל** כתבתי על דברי הירושלמי דאר"ה לית כאן אכילת פסחים. דהירושלמי פשיטא לי' דלא אתי תנא למסתם כר"ע דהא סתם לן ת"ק כראב"ע. אך נפי"ז תקשה דהא סתם לי' תנא כר"ע בסוף פ"ב דמגילה דאמרינן זה הכלל דבר שזמנו בלילה כשר כל הלילה. וצ"ל דס"ל לירושלמי דאתי לרבות ק"ש ולמסתם כר"ג דזמנה כל הלילה בדיעבד כדמפרש לעיל דהיכי דלא מצי למעבד כרבנן עבד עובדא כוותי' והש"ס דילן לא ניחא לי' לומר כך דהא פסקינן הלכתא כר"ש בשם ר"ע דבדיעבד כשר אפילו לאחר ע"ה עד הנץ משום דאיכא איכשי דנגי בהאי שעתא וא"כ כשר אפי' ביום אבל הירושלמי לא הביא רק מימרא קמא דר"ש דאינו יוצא רק עד ע"ה וא"כ יכול לומר דאתי לאתוי' ק"ש. וא"כ נראה דמכאן הוציא הרמב"ם דינו מדקאמר לאתוי' אכילת פסחים ולא אמר לאתוי' ק"ש אלא וודאי דלא בעי' למסתם דלא כהלכתא וא"כ ע"כ דבאכילת פסחים קיי"ל כר"ע:

**לעיל** כתבתי דלפי שיטת הירושלמי דהטעם שלא יבא לידי חיוב כרת א"כ גם בדיעבד לא יאכל וכן משמע מדברי הרמב"ם אף דבשיג דבק"ש לא קיי"ל כן דהתם שאני דלא מצינו דחכמים יעשו סייג בשביל שלא יבטל המצוה בזמן אח"ז נבטל מצוה זו אבל כדי שלא יבוא לידי עבירה בכל מקום ביטלו חכמים מ"ע כדי שלא יבא לידי עבירה. אך התוס' כתבו סוף פסחים דבדיעבד יאכל אף אחר חצות יעו"ש. גם מה שכתבתי דלדעת הרמב"ם דס"ל דלדינא עשו לכתחילה סייג בק"ש גם באכילת מצה עשו סייג זה לא משמע כן ברמב"ם (פ"ו מהל' חמץ ומצה) דשם וכתב דאכילת מצה זמנה כל הלילה מחמת דפסק כר"ע דפסח נאכל כל הלילה. והגר"א באמת כתב בהל' פסח דאפילו לר"ע עשו סייג במצוה לענין לכתחילה יעו"ש, והדברים צריכין בירור לחלק. והדברים ארוכים ולא באתי רק להעיר לב המעיין:

**והנה** ראיתי להרב בעל פרי מגדים בפתיחה להל' ק"ש שהעיר בזה על דברי ר"י שכתב דאי אמרינן דזמן ק"ש עד חצות או אף מן התורה לא יצא אחר חצות. וכתב אמנם מחדושי הרשב"א בשבע שיטות (סוכה י"ד ב') בהא דשכבו בנסריה שיש בהן ד' על ד'. אמרו אין שעת הסכנה ראי' והוכיח מכאן דכל פסולי דרבנן בשעת הדחק יצא ומברכין עליהם דאוקמי' אדין תורה וראי' מלולב הגזול (ל"א) שהיו מוריסין לולביהן ומברכין ופסק כן הר"מ ז"ל פ"ו כו' דיבש מברכין עליו כו' וירא' דסובר יבש דרבנן. ועיין א"ח הרמ"ע ושם בסוכה י"ד ב' דאמר ר"י בסכנה משככין וכתב בתד' הר"ש דהביא ראי' כיון דמדרבנן פסול הוי כמן התורה ולא הי' מברך והלכה כר"מ דמברכין אפסולי דרבנן בשעת הדחק ע"כ: והנה נראה דר"מ ור"י לטעמייהו אזלי בסוכה כ"ג לענין דבעינן סוכה ראויה לשבעה אם עשה סוכה ע"ג בהמה דלר"י לא הוי סוכה ראוי' לשבעה ולר"מ כיון דמדאורייתא מחזי חזי ראוי' לשבעה קרינן בי'. ועיין בתשובת אא"ז הגאון ח"צ זללה"ה תשו' ק"ן. ועיין בשער המלך פ"ח מהל' לולב ובמ"ל פ"ז מהל' תרומות העיר מכמה מקומות אי דרבנן מהני לענין דאורייתא ויש לחלק בכמה גוונא בעניינים הללו, ואין כאן מקום לקבל הרוך:

**ומה** דמקשה מהא דשכח ביד חכמים לגזור ולבטל מ"ע בשב וא"ת והזאה בערב פסח יוכיח ואין לך שעת הדחק גדול מזה ומה שתירץ שם במח"כ דחוק. אבל לפי מה שבארתי לעיל דיש חילוק היכי דרבנן גזרו כדי שלא יבא לידי עבירה כמו באכילת קדשים שלא יאכל משעלה עה"ש ויתחייב כרת אז בטלו המצוה מכל וכל כדי שלא יבא לידי תקלה פ"א וכן בהזאה הגזירה שמא יעבירנו ד"א ברה"ר וכדומה לענין תקיעת שופר ונטילת לולב בשבת משא"כ הכא שתקנו דאין משככין בנסרים משום גזירת תקרה דאף אם יהי' יושב תחת תקרה לא ביטל רק מ"ע בכה"ג לא גזרו רבנן בשעת הדחק. ודמי ממש לק"ש דאמרינן דבשעת הדחק יכול לקרות אף לאחר שעלה ע"ה כר"ש דאמרינן כדאי ר"ש לסמוך עליו אף דוודאי אינו רשאי לקרות אחר עה"ש ומש"ה באכילת קדשים דאיכא חששא שמא יבא לאכילת נותר ס"ל להרמב"ם דאף בדיעבד לא יאכל אחר חצות והתוס' פסחים (ד' ק"כ) דס"ל דאף באכילת קדשים כשעבר חצות מותר לאכול דאינו סברא שיבטל מצוה אכילת קדשים אפשר דס"ל דגם באכילת קדשים לא חיישינן שמא יעלה ע"ה ויהי' שגר שלא עלה רק מתוך כך שמא יעלה השחר ויתבטל ממצוה. אבל לפי סברת הירושלמי דברי הרמב"ם נכונים. וכבר העיר בקצת דברים הפ"מ והדברים נכונים מעצמן:

6 **ר"ה** חבריהון דרבנן צפי כו'. שלשה כוכבים אף שהחמה נתונה באמצע הרקיע [פי' באמצע עובי הרקיע שלא עבר עדיין כל העובי] לילה אמר אף בשתי' כן כו' אמר ר"י בר' בון אם אתה אומר ליתן עובי של רקיע ללילה נמצא אין יום ולילה שוים עכ"פ מבואר בדברי הירושלמי הנז דזמן יציאת ג' כוכבים אינו זמן סוף שקיעתה כי בזמן גמר שקיעתה אז יוצאים כל הכוכבים וכדמסיים שרי מלכא נפיק אע"ג דלא נפק אמרינן דנפק אלמא דמתחילת השקיעה הוי לילה. ומכאן מקשה הרשב"א פרק במה מדליקין על דברי התוס' בשבת ובפסחים פ' מי שהי' טמא ועוד כמה מקומות דלילה לא יתחשב עד סוף השקיעה והא דאמרינן דמהלך אדם ארבע מילין משקיעת החמה ובשבת אמרינן דהוא תרי תלתא מיל היינו מסוף שקיעה עד צאת הכוכבים והוא תמוה דהרי חזינן דעדיין אף שיצאו שלשה כוכבים לא נגמר השקיעה ואורה רב וכמבואר בריש מכילתין את חמי מטעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן יממא הוא וטה כוכבי' הוא פי' יממא הוא שעדיין לא יצאו נאור של יום לגמרי ע"כ הנכון כמו שפי' הגר"א דמתחילת **שקיעה עד זמן יציאת שלשה כוכבים הוא תלתא ריבעא מילא או תרי תלתא ועד סוף זמן השקיעה הוא מהלך ד' מילין והוא ברור:

ד **אר"ה** זה שרואה את הכהנים בבהכ"נ כו'. בגמרא סוטה (ל"ב ע"ב) בזמן שהכהנים מברכין את העם מה הם אומרים כו' יעוי"ש (ובל' מ"ס א') אר"ח ב"א כל האומרן בגבולין אינו אלא טועה. וע"ז אמר ר"ח בזמן שרואה כו' בבהכ"נ פי' דאתי לאפוקי מרשב"א דלא תימא דווקא בנשיאת כפים במקדש. מיהו שם בבבלי מסיק דבמקדש נמי לא מיבעי למימרינהו כלום יש לך עבד שמברכין אותו ואינו מאזין. וכן פסק בש"ע א"ח סי' קכ"ח סעי' כ"ו ועיין ברמ"א שם:

8 **אר"ח** מעלות השחר עד שיאיר מזרח אדם מהלך ארבעה מילין כו' ואתיא דר"ח כר"י דתני בשם ר' יהודה עוביו של רקיע מהלך חמשים שנה החמה מהלכת ברקיע מהלך ת"ק שנה כו' יעוי"ש. והנה בדברי הירושלמי הנז מבואר בפי' דהלך אדם בינוני עשרה פרסאות ביום הוא מלבד מה שמהלך קודם הנץ ולאחר שקיעת החמה. והנה בגמ' בבלי פסחים מבואר אמר רבה בב"ח אר"י כמה מהלך אדם בינוני ביום עשרה פרסאות מעלות השחר ועד הנץ החמה ה' מילין משקיעת החמה כו' חמשה מילין נמצא עוביו של רקיע אחד מששה ביום. מיתבי ר"י אוי עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום כו' יעוי"ש ופירש"י שם ר"י קא חשיב לכולי יומא מעלות השחר ועד צאת הכוכבים מיהו בהא מותבינן לרבא דקתני הכא מעלות השחר ועד הנץ ארבעה מילין דהיינו עובי הרקיע כו' פשו להו ל"ב מילין ונמצא לפי פרש"י הוא אחד מעשרה מלגיו גם עם מה שיכול להלוך קודם הנץ החמה ואחר שקיעתה. והנה בירושלמי מפורש להדי' דברי ר"י דלר"י הוא מהלך אדם ארבעים מילין דהיינו עש"ר פרסאות מזריחת השמש עד שקיעתה והוי עובי הרקיע עשירי מלבר ונמצא מקשה על ר"י בתרתי. אח"כ מצאתי בספר שנות אלי' להגאון שהעיר בדברי הגמ' ופי' על דרך זה ומפרש דברי הגמ' בבלי דאמרינן שם לימא תהוי תיובתא דר"י ה"ל תנא דאמרי בימא הוא ורבנן הוא דקא טעי דחשבא דקדמא וחשוכא נ"כ לא כפירש"י רק תנא אמרתי סתמא כמה מהלך אדם בינוני ביום והיא מזריחה עד שקיעה והם חשבו שאני אומר עם מה שמהלך קודם הנץ ולאחר השקיעה יעוי"ש. אך לדעת רש"י היה דחוק דגם קודם הנץ מחשב ליום וא"כ שתמא יממא לדידי' הוא מעלות השחר אבל לפי דברי הירושלמי מוכרח לפרש כן. אך מה שראיתי להגאון ז"ל שהכריח לפרש כן כדי לפרש דברי הרמב"ם שכתב דמע"ה עד הנץ הוא שעה וחומש שעה א"כ לפי"ז ע"כ דמחשב החשבון י"ב שעות משעת ע"ה עד צאת הכוכבים אם יפרש כפי' רש"י דמהלך אדם בינוני ביום עשרה פרסאות עם מה שמהלך קודם הנץ ולאחר השקיעה וכתב כי הוא דבר בלתי אפשרי דהחשבון הי"ב שעות בוודאי מתחילין מהנץ החמה עד זמן שקיעה וכתב דזה כלל גדול מה שאמרו היום י"ב שעות הוא מהנץ עד השקיעה ולכן היום שבחורף הוא נראה גדול מהלילה שבקיץ שבאמת שניהם שוין והיינו מפני שעד הנץ החמה הוא מתחיל להאיר ועדיין הוא לילה עד הנץ החמה וכן משקיעת החמה עד צאת הכוכבים ואני שמעתי ולא אבין דאדרבה מירושלמי דלעיל מוכח איפכא אמר ר"י בי ר' בון אם אומר אתה ליתן עוביו של רקיע ללילה נמצאת אומר שאין היום והלילה שוים יעוי"ש וכפי מה שבארתי לעיל דברי הירושלמי נמצא בבוקר שייך עובי של רקיע ליום ובלילה שייך ללילה דזמן יציאת שלשה כוכבים הוא זמן תחילת שקיעה ואז יום ולילה שוים ולפי דברי הגאון איפכא אם אנו נותנין עובי של רקיע ללילה תמיד אז יום ולילה ביומי ניסן שוין. ע"כ לולי דברי הגאון הייתי אומר דבמקום קו השוה באמת יום הקצר של חורף שוה ללילה מחמת שהם ביומי ניסן ותשרי יום ולילה שוים המה אבל באקלימים הללו גם בימי ניסן היום ארוך יותר מהלילה וימי ניסן ותשרי אין יום ולילה שוים לכך יום הקצר גדול מליל הקצר וכמה נשתנה זה האקלימים מא"י ומה ראי' לכאן וצ"ע וכ"מ לדינא לענין כמה דברים לענין ק"ש וכדומה לענין אכילת חמץ בע"פ עד שליש היום. ועיין במ"א ריש הל' תפלה ובתוי"ט פ"ג דפסחים מה שהביא שם בשם הרמב"ם לענין שיעור מיל אשר הוא סותר לדברי הרמב"ם הללו ועיין שם ובמעיו"ט שהוציא ג"כ מדברי הרמב"ם אשר מביא שם דהי"ב שעות נחשבים משעת זריחה עד שעת שקיעה ובמעיו"ט האריך בזה. אבל מדברי הרמב"ם דכאן שכתב דשיעור ד' מילין הוא שעה וחומש אין ראיה, (וברצות השם נדבר עוד מזה במקום אחר):

10 **והב"א** עד חצות. ר' יסא בשם ר"י הלכה כחכמים ר' יסא מפקיד לחברי' אין בעיתין מתעסקין באורייתא אתין קורין שמע קודם חצות ומתעסקין, פי' שהי' דרכם שהי' קורין ק"ש עם ברכותיה סמוך למטתן כדי שיהיה קריאה אחת עולה לכאן ולכאן ע"ז מפקד להם ר' יסא באם שרצו לעסוק בתורה אחר חצות תקראו ק"ש קודם וע"ז אמר מלתא אמרה שהלכה כחכמים וגם מלתא אמרה שקורין דברים אחר אמת ויציב פירוש דמותר לדבר ולהתעסק בדברי תורה אחר ק"ש ולא בענין שתהי' תכופה להשינה. תני הקורא את שמע בבהכ"נ בשחר יצא ידי חובתו בערב לא יצא ידי חובתו. ופריך מה בין הקורא בשחרית ובין הקורא בערבי' ומשני רב הונא בשם ר' יוסף מ"ט אמרו אדם צריך לקרות שמע בערב כדי להבריח את המזיקין פי' דאף דקרא בבהכ"נ צריך לקרות עוד פעם בביתו סמוך למטתו כדי להבריח את המזיקין מלתא אמרה שאין אומר דברים אחר אמת ויציב פי' דצריך להיות תכופה למטתו והא דנקט אמת ויציב אפשר שלירושלמי אין חילוק בין שחרית לערבית והי' מנהגם תמיד לומר אמת ויציב והברכות שייכים לק"ש ולא הוי הפסק ובאמת לר"י כיון שכבר קרא ק"ש א"צ לחזור ולומר הברכות. אך שיגרא דלשנא דלעיל נקיט. מילתא דר' שמואל בר' נחמני אמרה כן כו' שמע דהוי קרי וחזר וקרי עד דהוי שקע גו שינתא אלמא דאין להפסיק בשום דבר בין ק"ש להשינה. מלתא דריב"ל פליג דקרי מזמורים אבתרא. ופריך והא תני אין אומר דברים אחר אמת ויציב פתר לה באמת ויציב של שחרית פי' ומשום סמיכת גאולה לתפלה אבל בערבית א"צ שיהי' ק"ש תכופה להשינה, וזה ברור. והמפרש הרבה כמה דברים ללא צורך. ועיין בש"ע א"ח סי' רל"ט בהג"ה ויקרא ק"ש סמוך למיטתו ואין אוכלין ושותין ולא מדברין אחר ק"ש של מטתו אלא יישן מיד שנאמר אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה. והביא הגאון שם דברי הירושלמי וכתב דאף דריב"ל פליג דריב"ל קרי מזמורים אבתרה וקי"ל כריב"ל מ"מ נלמוד מהם דצריך שיהי' סמוך לשינתו והמזמורים כק"ש אריכתא דמי. והנה לכאורה מנ"ל לומר ולחלק דלא כירושלמי ואפשר מחמת דבבלי שם בסופו איתא אריב"ל גופא דאף שקרא ק"ש בבה"כ מצוה לקרותו על מטתו שנאמר אמרו בלבבכם על משכבכם כו' והוא כר"ה בשם ר"י המובא לעיל וא"כ ריב"ל בעצמו סותר א"ע וא"כ ע"כ צריך לחלק כמו שחילק הגאון. אך נראה דאיתא בתר הכי אמר ר"נ ואם ת"ח הוא אין צריך נראה דבזה כיוון ליישב דריב"ל בעצמו ת"ח הוא ע"כ שפיר קרא פסוקים אבתרא ולפי"ז אפשר לומר לפי מה דקיי"ל כריב"ל אפשר דל"ת שפיר דמי דהתורה משמרתו רק שלא יישן מתוך דברים בטלים או לאכול ולשתות אחר ק"ש כן נראה לפענ"ד:

**אך** לירושלמי ע"כ אין חילוק בין ד"ת לדברים אחרים ובין ת"ח לאיש אחר דאי' לא לא מוכח מידי מחברייא דר"י דאומר דברים אחר אמת ויציב דהם הי' עוסקים בד"ת אחר ק"ש. לכך לפי שיטת הירושלמי מלתא דריב"ל פליגי אבל לש"ס דילן דחלוק בין ת"ח לאיש אחר לא מוכח מריב"ל מידי וגם ריב"ל בעצמו אמר דצריך לקרות שמע על מטתו כמבואר לעיל לכך שפיר פסק בש"ע דאין לומר שום דבר אחר ק"ש ומיושב קושית המ"א, וזה ברור.

והנה

*) וא"ל לפי"ז האיך משכחת לה ספק לר' יוסי דהא מקודם וודאי יום הוא ולאח"כ וודאי לילה הוא ובה"ש הוא מקצת מיום ולילה וזמן הראיה הלא נחלק היום מהלילה וי"ל דמיירי דהוא מסופק אם ראה לאחר ביה"ש דר"נ או בסוף ביה"ש דר"נ דלר"י בוודאי יום הוא. אך דלר"י בוודאי יש רגע שיכול לידע דזו מן היום ומן הלילה ודו"ק:

**) ותמהתי שלא הביא הגאון דברי הרשב"א שהמה ג"כ על דברי התוס' אלו מדברי הירושלמי הנ"ל. ונמצא לפי מה שמבואר דברי הירושלמי מעלות השחר עד הנץ הוא ד' מילין דעובי הרקיע שייך בשחרית ליום אבל לילה מתחילת השקיעה עד ג' כוכבים שמחשב לילה אינו אלא תרי תלתא מיל או ג' ריבעא מיל. ונמצא לפ"ז בתשות יום לפי מהלך חמה הינו ה[illegible] יום מהא דאנו מחשבין יום (והוא הערה לכמה דינים שיתבאר בעזה"י לקמן):

עמוד

והנה בירושלמי מבואר דהלכה כחכמים ובגמרא דילן מבואר (ח"ב) דהלכה כר"ג. והנה הרמב"ם פסק דלכתחילה לא יאחר עד אחר חצות ובדיעבד יכול לקרות עד ע"ה והוא נכון אף לפי שיטת ירושלמי שפסק כחכמים כמו שיתבאר בסמוך בעזה"י. ועיין בב"י סי' רל"ה שכתב דהגמרא לא פסק כר"ג אלא לענין דלא דרשינן ובהכך על תחילת שליבה אבל במה דפליגי חכמים ור"ג בסיינ הלכה כחכמים. ועיין במ"א שתמה עליו דאין משמעות הגמרא כדבריו אבל לפענ"ד נראה דס"ל להרמב"ם כירושלמי המובא בסמוך דכ"ז דאנו יכולין לעשות כדברי חכמים בוודאי הלכה כרבים רק דהגמ' אשמעינן דבאינו יכול לעשות כרבים כגון שכבר עבר חצות אז יכול לעשות כדברי יחיד ע"ז אמר בגמרא הלכה כר"ג ופי' לענין דיעבד והשמעינן כפי מסקנ' הירושלמי דהיכי דא"א לעשות כרבים מותר לסמוך על יחיד ולאפוקי מהס"ד של הירושלמי ויתבאר בסמוך:

12 ור"ג פליג על רבנן ועבד עובדא כוותי' והא ר"מ פליג על רבנן ולא עבד עובדא כוותי' כו' והא ר"ע פליג על רבנן ולא עבד עובדא כוותי' רשב"י פליג על רבנן ולא עבד עובדא כוותי'. והן אשכחן דר"מ פליג על רבנן ולא עבד עובדא כוותי' בכין אלונתית לחולה בשבת כו' (בבלי שבת קל"ד א') ואמרו לו רבי דבריך תבטל בחייך ואמר לנו אף שאני מיקל לאחרים מחמיר אני על עצמי. והנה לכאורה קשה בדברי הירושלמי דא"כ ר"ג שפיר אורי לבניו דהא הוא מורה לאחרים כפי סברתו רק שמחמיר על עצמו ובכרם דכאן לא שייך חומרא דלפי דבריו מחויב בק"ש וא"כ הוא חומרא דאתא לידי קולא לבטל מהם מלכות שמים וגם כאן משמע דר"מ אף שהוא יחיד נגד רבים מורה לאחרים לעשות כסברתו ומחמיר על עצמו (ואפשר דכיון דפלוגתא דר"מ ורבנן [בחולה] הוי כשעת הדחק ובשעת הדחק עבדינן כיחיד במקום רבים רק דר"מ החמיר על עצמו כיון דאין לעשות במקום אחר כיחיד נגד רבים עי' נדה פ"ק כדאי ר"א לסמוך עליו בשעת הדחק ובפ"ע דאפשר דהוי מודי רבנן ועיין בא"ע וכן הוא במסכת עדיות. ועיין בח"מ בא"ע סי' י"ז סעי' ל"א. ועוד יש אריכות דברים בזה ומ"ם הש"א דעיקר ראי' מר"ע הוא דהוק דא"כ תקשה מר"מ ועכ"פ אם הי' ראי' מר"מ בהיפוך לא הי' מביא). ובעובדא דרשב"י בסמוך מלינו היפכא דהקפיד על אחד שראה שאכל ספיחי כרוב וקרא עליו פורץ גדר ישכנו נחש והוא בעצמו מבואר (בבלי פסחים נ"א ב') שאכל ספיחי כרוב. והנה בתוס' שם כתבו דהקפיד על ע"ה שלא יעשו כסברתו אבל הוא בעצמו עשה כסברתו והוא תמוה דהוא היפוך מסברת הש"ס (שבת קל"ד) דר"מ החמיר על עצמו שלא לעשות כסברתו אעפ"כ הקיל לאחרים ורשב"י יעשה בהיפוך להקיל לעצמו ח"ו ולהחמיר לאחרים ויעוי"ש היטב בגמ' ובפי' רש"י וגם לפי"ז מה מקשי' הירושלמי על ר"ג דאורי לבניו לקרות ק"ש דהא בניו לא היו ע"ה והוא לא הקפיד אלא על ע"ה. לכן נ"ל כי לולי דברי תוס' הייתי אומר דהירושלמי לא שמיעא הא דאיתא בגמ' דילן דאכל ר"ש בעצמו ספיחי כרוב וסברי דר"ש הקפיד מחמת שהוא בעצמו לא הי' סומך על דבריו הלכה למעשה. אבל לפי תלמוד בבלי שלנו בוודאי הי' מורה ג"כ כסברתו והא דהקפיד על אותו איש שאכל ספיחי כרוב היינו משום שהוא לא שאל את פיו להורות לו המעשה אשר יעשה רק מעצמו סמך על דברי המקיל יחיד נגד רבים ומקלו יגיד לו ע"כ הכיר ר"ש כי הוא פורץ גדר של חכמים ופלוגתייהו תלוי בהך דיבמות (י"ד א') עשו ב"ש כדבריהם. ויש אריכות דברים ואין להאריך. והנה נראה דהירושלמי לפי הס"ד הי' ס"ל דלדעת חכמים באם עבר חצות לא יקרא כלל ויש כח ביד חכמים לבטל ד"ת בשב ואל תעשה. ועיין ברבינו יונה שכתב כן. ע"ז שפיר פריך דהאמאי עבד ר"ג עובדא נגד דברי חכמים ע"ז משני שאני שהוא לשינון פי' דאמר להם לקרות בלי ברכות והוי כעוסק בתורה. וע"ז פריך מעתה אף משיעלה ע"ה. פי' דא"כ לאחר ע"ה נמי מותר לקרות בלי ברכות וע"ז משני שנוי' אחרת תמן היו יכולים לקיים דברי חכמים ברם הכא עבר חצות ולא יכולים לקיים דברי חכמים פי' דחכמים לא גזרו דאם עבר חצות לא יקרא רק דתיקנו דיש היזב לקרות קודם חצות אבל בכבר עבר תו אין בידו לקיים דברי חכמים ע"ז אמר עבדי עובדא כוותי'. ועיין בשאגת ארי' תש"ס ד' שהאריך בד' הירושלמי הלז ע"ש היטב. ולא רציתי להאריך בזה מאחר דכן פסקינן בש"ע הלכה למעשה (בסי' רל"ה ס"ג) כן נקטינן יעוי"ש:

ז הכי גרסינן. אמר רב הונא וליתן כאן אכילת פסחים דתנינן הפסח אחר חצות מטמא את הידים פי' דסתם לן תנא כראב"ע דהפסח אינו נאכל אחר חצות מדאורייתא משמע דדעת הירושלמי לפסוק כראב"ע והתוס' בכמה מקומו' והרא"ש והרשב"א נסתפקו בדין זה יעוי"ש והרמב"ם פסק כר"ע וכ"מ לדידן לענין אכילת מצה בליל פסחים דצריך לאכול קודם חצות האפיקומן. ועיין בסי' תע"ז וע"ש בדברי הגר"א ודו"ק:

כדי להרחיק אם אתה אומר עד שיעלה ע"ה הוא סבר שלא יעלה. פי' דשם באכילת קדשים אפי' בדיעבד אם לא אכל קודם חצות אסור לאכול אחר חצות משום דשם יכול לבוא לידי עבירה לאכול נותר ויש יכולת ביד ב"ד לבטל מ"ע בשוא"ת כדי לעשות סייג לבל לבוא לידי עבירה אבל בק"ש הוא רק שלא יתבטל ממ"ע אם בתוך כך יעלה ע"ה ע"ז גם חכמים מודים דבדיעבד יכול לקרות אף אחר הנץ וגם כ"ש דר"ג מודה דלאכילת קדשים עשו סייג. ואכילת מצה בלילי פסח בזה"ז לק"ש דמי דשם ג"כ אינו עבירה לאכול אחר חצות. לכך תלה הרא"ש וש"פ הך דינא בפלוגתא דר"ע וראב"ע משום דס"ל דגבי ק"ש הלכה כר"ג דלא עשו כלל סייג ולדעת הרמב"ם אף דפסק כר"מ כיון דס"ל דבק"ש עשו סייג יש לעשות סייג גם באכילת מצה. אך מ"מ פסק בפ"ח מהל' חמץ ומצה דזמנה כל הלילה, ואי"ה בקונטרס אחרון יבואר:

14 תני אר"י מעשה שהייתי מהלך בדרך אחרי ראב"ע ואחרי ר"ע. והיו עסוקים במצות: פי' בצרכי צבור כמבואר בתוס'. והגיע עונת ק"ש והייתי סבר שמא נתיאשו מלקרות וקריתי ושניתי ואח"כ התחילו הם וכבר היתה חמה על ראש ההרים. והנה הרשב"א גריס בתוספתא ואח"כ נראתה חמה על ראש ההרים. פי' לאחר שקראו הם. וכתב אלמא מודה ר"ע דקורין של שחר קודם הנץ אלא שבירושלמי מצאתי הגירסא בהיפוך דהתם אמרו וכבר נראתה חמה על ראשי ההרים. דמשמע דלר"ע אינו קורא עד שתנץ החמה ושמא גרסא שבירושלמי משובשת עכ"ל הרשב"א. והנה מה שמביא גרסא בתוספתא לא כמו שמבואר בירושלמי לפנינו איתא בתוספתא מבואר כמו בירושלמי וגם אני שמעתי ולא אבין מה שכתב דלפי גירסת הירושלמי לר"ע אינו קורא עד שתנץ החמה משמע דהבין בדברי הירושלמי דהטעם דר"ע לא רצה לקרות מקודם משום שלא הי' עדיין נץ החמה. אבל ז"א דהא מבואר בתוספתא ובירושלמי מטעם דהיו עסוקים בצרכי צבור ומכאן למד הרמב"ם דעוסק בצרכי צבור פטור מק"ש ולמד מכאן. וכן כתב הגר"א בביאורו לא"ח בסי' ע' סעי' ד'. ומבואר בביאור יותר בתוספתא פ"ב אר"א ב"ל כשהי' ר"ג ובית דינו ביבנה (היו) עסוקים בצרכי צבור לא הי' מפסיקין שלא להסיע מלבן. ע"כ נראה ברור דהגרסא שבירוש' שלפנינו נכונה כנלע"ד:

ח אתיא דר"י כרחב"ע כו' רחב"ע אומר כשם שמפסיקין לק"ש כך מפסיקין לתפלה ולתפילין. הנה בגמ' (בבלי סוכה ד"ו) מבואר בשם ר' חנני' ב"ע בהיפוך

עמוד

דכותבי ספרים תפילין ומזוזו' פטורים מק"ש ותפלה לקיים דברי ר' יוסי הגלילי דעוסק במצוה פטור ממצוה. והנה מתוספתא פ' ב' דברכות מבואר כגירסת ירושלמי. וז"ל התוספתא כותבי ספרים תפילין ומזוזות מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ר' אומר כשם שאין מפסיקין לתפלה כך אין מפסיקין לק"ש רחב"ע אומר כשם שמפסיקין לק"ש כך מפסיקין לתפלה. ומה שלא הביא כאן דעת רבי דסבר דאף לק"ש אין מפסיק אבאר לקמן בע"ה. ועיין במ"א (סי' ל"ח ס"ק ס') שכתב דבירושלמי מיירי כשאפשר לקיים שתיהן אבל כשא"א לקיים שתיהן פטור והש"ס דילן מיירי כשא"א לקיים שתיהן, ואי"ה בסמוך יתבאר היטב:

ולא מודה ר"ש שמפסיקין לעשות סוכה. והנה קשה לי דלפי סברת הירושלמי דתלה דברי ר"י בהך דכותבי ספרים כו' אלמא דת"ת הוי כעוסק במצוה. וא"כ מה קשי' להירושלמי אר"ש הלא ר' יוסי הגלילי ורבי בתוספתא ס"ל דעוסק במצוה פטור ממצוה כמבואר בתוס' שהבאתי לעיל [ועל דברי רבי לא שייך תירוץ הירושלמי] וא"כ ע"כ צריך לומר דדווקא את"ת פריך כדפריך בירושלמי ולית ליה לרשב"י הלומד על מנת לעשות ולא הלומד ע"מ שלא לעשות דלימוד הוא גדול שמביא לידי מעשה וא"כ אין מעשה נדחה מפניו א"כ מנ"ל דר"י אתי' כרחב"ע דהא מצי סבר גם כת"ק ושאני לימוד דאינו נדחה מצוה מפני לימוד. אך באמת צריך להבין דאיך קאמר דת"ת גרוע משאר עוסקי במצוה הלא חפלך וחפצי שמים לא ישוו בה כמבואר בירושלמי דפרק קמא דפיאה ובש"ס דילן במועד קטן (ט' ע"ב) רמי קראי אהדדי כתוב א' אומר כל חפציך לא ישוו בה אבל חפצי שמים ישוו בה וכתי' כל חפצים לא ישוו בה אפי' חפצי שמים ומשני כאן במצוה שא"א לעשות ע"י אחרים כאן במצוה *שאפשר לעשות ע"י אחרים. וא"כ כיון דת"ת עדיף טפי ממצוה שאפשר לעשו' ע"י אחרים היינו אפי' אם יש לפניו מצוה כזו ות"ת עדיף טפי לעסוק בת"ת ונדחה המצוה אף אם עדיין לא התחיל בד"ת וא"כ הא דעוסק במצוה פטור מהמצוה ע"כ צריך לומר דווקא ממצוה דכוותי' אבל לא באם עוסק במצוה שאפשר להעשות ע"י אחרים יהי' נדחה מצוה שהוא חובת הגוף דהא מצוה כזו אפי' ת"ת נדחית מפני' מכ"ש שאר מצוה דלא חביבא כת"ת דנדחת מפני' וא"כ לפי"ז הא דכותבי ספרים כו' דוחים לפום ש"ס דילן ק"ש ותפלה היינו דוקא באם א"א לעשות ע"י אחרים מצוה זו וגם לולי זאת יתבטל המצוה כמבואר בתוס' והרא"ש הביאם ב"י (סי' ל"ח) וע"ש היטב שכתב דרבינו ניסים לא כתב כן. ולפ"ז דברי הרא"ש מוכרחים. **אך דיש לומר דזה דווקא במצוה דאורייתא אבל מצוה דרבנן יש לומר דנדחית מפני מצוה דאורייתא בכל גוונא אף דהמצוה דאוריי' הוא מצוה שאפשר להעשות ע"י אחרי' והמצוה דרבנן הוא חובת הגוף. וזה הוא פלוגתא דת"ק ורחב"ע בירושל' דהירושלמי ע"כ מיירי בכה"ג כמבואר במג"א לעיל וא"כ לרחב"ע אין חילוק בין תפלה לק"ש דבמקום דמבטל מצוה אחרת אפי' חובת הגוף כגון בא"א לעשות ע"י אחרים גם ק"ש מבטל ובמקום דאינו יכול לבטל גם תפלה אינו יכול לבטל וא"כ ר"י דאמר על גרמי' כגון אנו שאין אנו עסוקים בת"ת הוי כמצוה שאפשר לעשות ע"י אחרים דהא יכול ללמוד אח"כ א"כ גם תפלה דרבנן אינו מבטל ואתי' כרחב"ע. ע"ז פריך דלרשב"י דהוי תורתו אומנתו אף דיכול ללמוד אח"כ הוי כמצוה שא"א לעשות ע"י אחרים ומבטל אפי' מצוה שהוא חובת הגוף. ע"ז פריך ולית לי' לר"ש שמפסיקין לעשות סוכה ומשני זה שינון פי' דאפילו בתורתו אומנתו מצוה שהוא חובת הגוף וא"א לעשות ע"י אחרים עדיף טפי דזה גדול מת"ת כמבואר בש"ס דילן. אך זה שינון וזה שינון פי' דמצות ק"ש לרשב"י הוא רק כת"ת ואזיל לטעמי' (מנחות צ"ט ב') דאפילו לא קרא רק ק"ש שחרית וערבית קיים לא ימוש אלמא דהיא שייכא לת"ת ואין דוחין שינון מפני שינון אבל מתפלה לא קשה לר"ש די"ל דס"ל דתפלה דרבנן שאני כת"ק דרחב"ע אבל לר"י דאמר כגון אנו שאין אנו עסוקים בת"ת פי' שאין אנו עוסקים כ"כ שלא יבטלו בביל אומנתו או פרנסתו עכ"פ לא גרע ממצוה שאפשר לעשות ע"י אחרים ונדחה מפני תפלה דרבנן ע"כ אתי' כרחב"ע, ודו"ק היטב. ונמצא ש"ס דילן לירושלמי עולין לענין אחד לרחב"ע דתפלה דמי לק"ש דבמקום דמפסיקין לק"ש מפסיקין נמי לתפלה ובמקום דאינו מפסיק לתפלה היינו באי אפשר לעשות ע"י אחרים גם לק"ש אינו מפסיק [לקיים ד"ר יוסי הגלילי פי' דלהחולקים על רי"ה אף באי אפשר לקיים מ"מ מפסיק בק"ש ושאר מצות הגוף דמצוה שהוא חובת הגוף עדיף טפי לדידי'. ועיין מה שכתבתי בירוש' דפאה פ"ק ודו"ק] ובזה א"ש דלא העתיק הירושלמי דברי רבי כמו שהוא בתוספתא דבכה"ג דמיירי הירושלמי כאן מיירי בענין שאפשר לעשות ע"י אחרים או אח"כ לא פליג רבי לומר דדוחה ק"ש דאורייתא כאשר בארתי לעיל וע"כ רבי בעלמא איתמר היכי דא"א להתקיים ולהעשות ע"י אחר ואם לא יבטל ק"ש יתבטל המצוה ונעתק כאן בתוספתא אגב פלוגתא דת"ק ורחב"ע בטעות או נאמר דת"ק מיירי בכל גוונא בין אפשר להעשות ע"י אחרים או לא ק"ש אינו דוחה דלית לי' עוסק במצוה פטור מן המצוה במצוה דאורייתא כנ"ל ולתפלה שהוא דרבנן בכל גוונא אינו פוסק ע"ז פליג ר' ואמר דכשם שאינו מפסיק לתפלה גם לק"ש אינו מפסיק פי' דהיכי דהדין דדוחה תפלה דוחה נמי ק"ש היינו בא"א להעשות ע"י אחרים ואתא רחב"ע ופי' דהיכי דאינו דוחה ק"ש גם תפלה אינו דוחה היינו באי אפשר דאז בוודאי אינו דוחה ק"ש גם תפלה אינו דוחה ומה שלא פי' רבי פי' רחב"ע ודברי ר' מבואר בגמ' דילן (סוכה) והירושלמי הביא דברי רחב"ע לפרש דברי ר"י. ולא הביא דברי ר' מחמת דלא קאי אחלוקה זאת דמיירי באפשר למצוה זאת לעשות אח"כ או ע"י אחרים דדמי לדברי ר"י. ונתברר בזה בעזה"י דברי הב"י והאחרונים בסי' ל"ח בתוספות ביאור:

16 והא תנינן הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כו'. הא בעונה חביבה מד"ת [ולא אמר כנ"ל] היא היא פי' דע"כ מוכח דק"ש דינה כשאר מצות שא"א לקיים ע"י אחרים שהוא חביב מד"ת כסברת התוס' במוע"ק שהבאתי לעיל בהגה"ה אמר ר' יודן רשב"י על שהי' תדיר בד"ת לפיכך אינו חביב מד"ת פי' השתא כחית ירושלמי לתרוצא אחרינא דרשב"י לפי שהי' תדיר בד"ת א"כ הוי גבי' ת"ת מצוה שאי אפשר לקיימה אח"כ והוי כמצוה שא"א לקיים ע"י אחרים דדוחה אפי' מצוה שהיא חובת הגוף ולפ"ז אפשר דלרשב"י גם לסוכה ולולב אינו מפסיק דהא דמצוה שא"א לעשות ע"י אחרים חביב יותר היינו למי שאינו תדיר בד"ת א"ר אבא מרי לא תנינן אלא כאדם שקורא בתורה פי' דלא הוי ק"ש כמצות מעשה אפי' לר"ש רק שהוא שינון רק בעונתה כמשנה. ובזה נתבאר דברי הגמ' מנחות (צ"ט ב') דאמרינן שם מדברי בריבי כלמוד דאפי' לא יקרא אלא פ"א שחרית ופ"א ערבית קיים לא ימוש ורשב"י ס"ל דאפילו בק"ש קיים לא ימוש משום דר"ש לטעמי' דס"ל דבזמנה הוי כמשנה והוי כפ"א והוא ענין אחד עם תורה דמצות ק"ש הוא עיקר כדי שיהי' יכול לקיים לא ימוש אפילו לע"ה. ולפי"ז נקטינן אפי' מי שתורתו אומנתו כרשב"י לא הוי גבי' תורה כמצוה שא"א לקיים וטעמי' נ"ל דבאמת מ"ע של לימוד כבר קיים דהא לר"ש מקיים אפי' בק"ש רק דהוי אעפי"כ מצות לימוד תורה מ"ע והיא חביבה מאשר מצות כמו אחד שהניח תפילין בשעת ק"ש או אפי' שלא בשעת ק"ש אף דאפילו מניח אח"כ ג"כ הוא מ"ע אעפי"כ תו אינה שמורה כ"כ לבטל עבורה מצוה אחרה חובת הגוף שעדיין

*) ועיין בתוס' שם ד"ה כאן במצוה שאי אפשר לעשות ע"י אחרים עשיית מצוה עדיף שהכי מפסקינן אפי' לרשב"י לעשות סוכה ולולב כדאיתא בירושלמי אבל בהפסקה דתפלה וק"ש אין מפסיקין לרשב"י דזה שנונו וזה שנונו ואין מפסיקין שנונו מפני שנונו. כוונתם דלא קיימא לן דבמצוה שא"א לעשות ע"י אחרים יבוא גם כן א"כ אוים כמה ואם עוסק בת"ת אינו מפסיק רק באינו עוסק ויש לפניו מצוה ות"ת אם א"א להעשות ע"י אחרים ברכות כ"ד לעשות אינו שייכה ע"ז אמר דזילא דעשיית מצוה כשאי עדיף טפי:

**) ואם הוא בעצמו יכול לקיים המצוה אח"כ בוודאי הוי כאפשר לעשות ע"י אחרים וזה מוכח מכמה ראיות. אך אין להאריך כי הוא סברא פשוטה והוא ק"ו מהך דאפשר ע"י אחרים:

שעדיין לא קיים. ועיין בש"ע (סי' נ"ח) ובב"י שם ובזה נתישב קצת קושית ד"מ על הב"י ודו"ק. ומה שפטור מק"ש י"ל דמיירי בכה"ג שכבר הניח תפילין וקיים מצוה זו דלאו דווקא כתוב בשעת ק"ש ותפלה רק שכבר קיים מצוה זו והא דפטור מק"ש י"ל דס"ל דק"ש דינה רק כתורה למי שתורתו אומנתו כמבואר בירושלמי אליבא דרשב"י ומצוה דגופא חביבא יותר אפי' למי שתורתו אומנתו. אך מ"מ לשון הב"י דחוק לפרש כן וגם לפי המסקנא רבנן עבדי מקרא כמשנה וא"כ מוכח דבעונתה עדיף שפי אפילו ממשנה רק דינה ממש כמצוה שא"א לעשות ע"י אחרים. האריכתי קצת בירושלמי הלז מחמת כי האחרונים נסתבכו בדינים הללו ולא ביארו כל הצורך.

ויש לי עוד אריכות דברים בזה ויתבאר אי"ה בקונטרס אחרון:

ט **נביא** וזקן למי הם דומ'. והנה לפי הנראה מריהטת ליבנא דירושלמי דמיירי הך דזקן ונביא בענין א' הייני בענין דין הנוגע לחוק התורה דבמילי דעלמא אין אנו צריכין לשמוע לזקן נמי רק אם הוא בנבואה ונתן אות או מופת. והנה משמע דבנביא שהוחזק לנביא צריכין אנו לשמוע אליו אם הוא אומר כך הלכה דומי' דבת קול דב"ה דהכריע להלכה כב"ה המבואר בסמוך אבל באמת אין הדין כן דהרי מבואר בדברי הרמב"ם (פ"ט מהל' יסודי התורה הל' ד') דנביא שאמר בדין מדיני התורה דהדין כך הוא או שהלכה כדברי פלוני ה"ז נביא שקר ויחנק אף שעשה אות שהרי בא להכחיש תורה שאמרה לא בשמים היא מבואר דלא מהני אות להכריע הלכה רק דדין התורה הכרעה מן התורה בעצמה לא עפ"י נביא. והנה הכ"מ הקשה ע"ד הרמב"ם מהך יצאתה בת קול ואמרה הל' כב"ה והטעם שנתן התוס' אינו עולה עפ"י דעת רבינו. והנה באמת דברי הרמב"ם מוכרחים מגמרא (תמורה ט"ז) דהרי פנחס אמר לא בשמים היא וכן יהושע לא בשמים היא ושם נשתכחו הלכות ובוודאי אינו נגד התורה ומה לי דלא ידעו הכרעה או רובא דב"ה הוי רוב נגד ב"ש מחמת דמהדדי שפי אי שלא היו זוכרים הלכה שנתנה להם. אך באמת הנה לכאורה קשה דמנ"ל להרמב"ם דהדין דנביא שאמר כך דדינו כנביא שקר דשמא באמת אמרו לו כך רק דאין אנו מחויבים לשמוע לו דומי' דבת קול דר' יהושע. אך דזה לא קשה מידי דעפ"י נביא לא שייך לומר כך דהנביא הוא שנשתלח עפ"י הש"י צווי הש"י לישראל ומפאת חוק התורה הוא נביא מקרבך כו אליו תשמעון. ואם לא היו צריכין בדבר זה לשמוע אל הנביא בוודאי ד' לא שלחו והוא נביא שקר אף דהיכי דהדבר מסופק אנו שומעין לב"ק הוא מפאת סברא דלמה לא נשמע לבת קול אם אין לנו הכרע בסיפוק אבל אינו מגד דההכרעה ניתן משמים ואין זה בכלל לא בשמים היא. אבל אם הי' זה בגדר נבואה אזי נתחדשה הלכה ונעשה כוודאי ונמצא כי התורה בשמים ופעמים פעמים כתנה [וגם הי' חמיר יותר מתחילתה דהוי כמוותר על דברי נביא דחייב מיתה וד"ת יש בה עשה ול"ת]. ע"כ כיון דקיי"ל דלא בשמים היא בוודאי לא נשלח מפי הש"ת והוא נביא השקר ויחנק. ובזה יש לפרש ג"כ קצת דברי הגמרא (תמורה ט"ז) דאין הנביא רשאי לחדש דבר עם לא בשמים הך מלתא הוא ודברי הרמב"ם נכונים וברורים. ועכשיו נבוא לפרש דברי הירושלמי דבאמת הנביא אין נבואתו בד"ת רק במילי דעלמא או להעיד בעס וכדומה והיק: אין כהו אלא בד"ת וקאמר דזקן אשר התורה צותה על הוראתו הוא אפילו בלא אות או מופת ונביא בדבר שהתורה צותה והזהירה לבל נוותר דבריו דווקא באות ומופת, וזה פשוט:

**משנה** בשחר מברך שתים כו' אחת ארוכה ואחת קצרה. הנה רש"י פירש דאחת ארוכה אמת ואמונה וקצרה השכיבנו. וכתב התוס' ותימא דהשכיבנו נמי ארוכה הרבה והדע מדלא חשיב לה בתוספתא בהדי הקצרות. ואני תמה דהא מבואר בירושלמי לקמן על הך תוספתא דאילו ברכות שמקצרין בהם הא כל שאר ברכות אדם מאריך אמר חזקי' מן מה דתני המאריך ה"ז מגונה והמקצר ה"ז משובח הדא אמרה שאין זה כלל. וא"כ מה קשי' ליה לתוס' דלא חשיב לה בהדי הקצרות ומה שמקשה התוס' מהא דאנו מאריכין באור יום הנף דקשה לפתים' דאנו מאריכין גם בתפלת י"ח בכמה פיוטים ובפי' תני לקמן תני צריך להאריך בגואל ישראל בתענית הא בשש שהוא מוסיף אינו מאריך אמר ר"י שלא תאמר הואיל והוא מעין י"ח לא יאריך בה לפום כן צריך למימר צריך להאריך בגואל בתענית משמע דדוקא בתענית הוא מתחיל להאריך בגואל ישראל קודם שם שהוא מוסיף. אבל בשאר ברכות לא יאריך והמאריך ה"ז מגונה וע"כ דמיירי אף שגם מקודם הי' ברכה ארוכה בהי' פיתח וחותם אעפי"כ לא יאריך. דאלו אם מחמת זה נשתנה סדר הברכה שצריך עבור זה לחתם כגון בברכות פירות ומצות הוי משנה ממטבע שטבעו חכמים וכן אם מקצר אשר עבור זה נשתנה הברכה שצריך להיות בלי התימה אף בדיעבד לא יצא. אבל בזה הוא פיתח וחות' בברכה ומאריך באמצע אף דלא נשתנה מחמת זה סדר הברכה מגונה הוא דהוי. וכבר הארכתי בחידושי על התוספתא. וכוונתי בזה ת"ל מכוון לדעת הגאון ר"א באו"ח (סי' ס"ח) יעו"ש שהאריך הרבה ודי בזה כעת. ועיין מה שהאריך בזה בחידושי הרשב"א שהוא סותר קצת לדברינו אך הנלע"ד כתבתי. ועיין ברמב"ם פ"א מהל' ברכות:

**ר' סימן** בשם רשב"ן ע"ש והגית בו יומם ולילה. פי' המפרש משום שאין אומרים פרש' ציצית בלילה לפיכך הוסיפו עוד ברכה וכן הוא בחידושי הרשב"א סוף פ"ק והד א"ר משום שבע ביום הללתיך פי' שבע ברכות היינו בשחרית שלשה ובערב ארבעה שתים לפני' ושתים לאחרי'. אך לפי"ז עדיין קשה א"כ אמאי לא תקנו בבקר שתים לאחרי' וצריכין אנו לבא לשנוית קמא משום פרשה ויאמר. והנה הרשב"א הביא שם בספ"ק. ובמדרש תילים מצאתי במזמור שגיון לדוד זה שאמר הכתוב שבע ביום הללתיך א"ר יבי"ל אלו שבע מצות שבק"ש יוצר אור ואהבה רבה שמע והי' אם שמוע ויאמר אמת ויציב וגאל ישראל. ולפי שאין מצות ציצית ערבית מוסיף פורס סכת שלום. ולפי"ז דברי הירושלמי נכונים:

18 **ר' אמא** בשם רשב"ל זאת אומרת שאין הברכות מעכבות. הנה לפי שמחיות הירושלמי משמע דאינו מוכיח אלא דהפסקה אינו מעכבת א"כ הברכות אינם שייכים לק"ש ויכול לקרות ק"ש ואח"כ לומר הברכות ע"ז אמר ר' בא דמן הדא לית את ש"מ בעשרת הדברות הן הן גופה של שמע ולא הוי הפסק. והנה לפום ש"ס דילן מוכח דסדר ברכות אין מעכבין. ועיין בירושלמי רפ"ב ובתוס' פרק שני ד"ס אם כיוון לבו יצא. ואי"ה שם נבאר מזה:

**שמואל** אמר השכי' לשנות קודם ק"ש כו. אמר ר' בא והיא שנה על אתר. עי' בתוס' (י"א ב') ד"ה שכבר נפטר באהבה רבה וברא"ש שם האריכו בד' הירוש' ובא"ה סי' מ"ז:

יוד **אלו** ברכות שמקצרין בהם כו'. ועיין במ"ש במשנה לי שהתוס' מיירי דווקא במטבע קצר שאינו חותם בברכה או שמקצר היינו שאין לו רשות להאריך יותר ממטבע חוץ מברכות של ר"ה ויו"כ שמוסיפין כפי צורך שעה כגון זכרנו וכדומה. אך מן מה דפריך הא שאר ברכות אדם מאריך ומסיים דהמאריך ה"ז מגונה משמע דאין להאריך יותר ממטבע שטבעו חכמים:

**תני** צריך להאריך בגואל ישראל בתענית. עיין במפרש שפי' דקאי על עננו. ודבריו תמוהים ונעלם ממנו משנה וגמרא פ"ב דתענית דאיתא במשנה על הראשונה הוא אומר מי שענה לאברהם אבינו בהר המורי' כו' בא"י גאל ישראל וחשיב שם



עד על השביעי הוא אומר. ופריך בגמרא על הא דתני במשנה ומוסיף עליהן שש הני שש שבע הוא כדתנן על השביעית הוא אומר אמר רנב"י מה שביעית שביעית לארוכה כדתני' בגואל ישראל מאריך ופי' רש"י שם שביעית לאותה ברכה שהתחיל להאריך בה ואותה אינה מן התוספת אלא מי"ח ברכות. ומזה תראה כי דברי הירושלמי פשוטים ולא מיירי כלל מתפלת עננו דעננו הוא בת"צ אשר אינו מתענית של גשמים וקובע ברכה לעצמו בין גואל לרופא ואינו מאריך בגואל ישראל. (ועיין בחידושי הרמב"ן ז"ל על מס' תענית שם ובר"ן ז"ל שם):

**איזהו** כריעה ואיזהו בריכה. בירושלמי שאל לפרש ולא פי' ובגמרא מגילה (כ"ב ב') אמר ר: תני קידה על אפים כריעה על ברכים לבריכה אפשר לומר דהוא קידה דאיתא בש"ס דילן. אך קשה דהא הוא נקרא בריכה ע"ש ברכים. והסבר מחמת דהוא כורע ביותר עד שמגיע באפים לארץ קרי לה בריכה והוא קידה האמורה בש"ס דילן. אך בגמרא דילן מבואר דלוי אחוי קידה וכאן איתא דלוי אחוי כריעה ר' חייא רבא הראה בריכה לפני ר' ואיטלע ונתרפא פי' אף דאחוי בריכה דהוא גדול מכריעה מ"מ נתרפא ולוי אחוי כריעה ולא נתרפא משום שהטיח דברים כלפי מעלה כמבואר (בתענית כ"ה) והביא המפרש כאן ד"ה לוי בר סיסי:

20 **ר' זירא** סבר לקרובא. והגאון גרים לה לרמן אחר כל הנוסחאות דמיידי דרבנן דאיתא רבנן אמרין כולן לאית דאמרי או הדא או הדא וגרים סבר לקרובא וכפי הנראה מפרש שהי' מסדר כל הנוסחאות מעט מעט והי' אומר הכל בשחי' עד קרוב סיסייס הש"ץ. ועיין בביאורו בא"ח סי' קכ"ז ועיין בתוס' סוטה דף מ"ב:

**אלו** ברכות שפותחין בהם בברוך. הנה הראשונים האריכו בפי' הירושלמי הלז ויש בהם פירושים שונים ואבאר בעז"ה בקצרה תוכן דברי רבותינו הקודמים עם קצת טפך משלי. ונעתיק מקודם פי' התוס' בפסחים (ק"ד ע"ב) כל הברכות פותחין בברוך ואם היתה ברכה סמוכה לחברתה כגון ק"ש ותפלה אין פותחין בברוך וכתבו התוס' שם דישתבח הוי ברכה אחרונה שלאחר פסוקי דזמרה ולא הוי הפסוקים הפסק כמו דלא הוי הפסק ק"ש בין הברכות רק דברכת אמת ויציב הוי סמוכה להברכה שלפני ק"ש. והרי גאולה פי' אשר גאלנו דהוי סמוכה לברכת הלל שהי' הוא דמר ר' יוחנן הלל אם שמעה בבהכ"נ יצא. וא"ל נומר בביתו ונמצא כי לפעמים אינה סמוכה וכתבו שם שהיו נוהגים לקרות הלל בלילי פסחי' בבה"כ בברכה התיב ר"א בי' ר' יוסי קומי' ר"י והא סופה פי' מסיף ברכה דאשר גאלנו דסבר דהוי כולה חד הודאה ואין לסיים בברוך משום דכולה נגרר בהר ההילחם וכבר התחיל בברכה וא"כ למה צריך חתימה ומשני שתים הנה אחת לבא ואחת לשעבר פי' דמפסיק בתפלה על גאולה העתידה לכך אין כולה הודאה דיש בה הפסק תפלה. היתובין הרי הבדלה וסמוכה לברכה שעל הכוס ומשני דרבי הי' מפזרן ונמצא כי לפעמים אינה סמוכה. היתובין הרי נברך ומקשה מברכת הזן את הכל דהיא סמוכה לנברך כשיש זימון [והגר"א הגיה בירושלמי והרי הזן את הכל. ולפי"ז הירושלמי נכון ולא נצטרך לדחוק בלבוני] ומשני שני' הוא שאם היו שנים יושבין ואוכלין שאינם אומרים נברך. ופריך והרי הזן את הכל. ופי' התוס' דקשי' על ברכת נודה לך שלהריו אמאי אינה פותחת בברוך דהא לפעמים אינה סמוכה כשאחד מפסיק לשנים דצריך להפסיק עד ברכת נודה לך והא"כ לר"ש צריך להתחיל ממקום שפסק וקיי"ל כר"ש וא"כ לפי"ז פעמים נודה לך אינה *סמוכה והניח בקושיא. הא קידוש פי' דסמוכה לבה"כ' פה"נ. ותירץ שאם הי' יושב ושותה כו' אינה סמוכה. והא סופה פי' דס"ד דכולה הדא הודאה ומשני א"ר מנא מטבע כך היא. [והגר"א מחק תיבת והא סופה וגריס כך א"ר מנא מטבע ברכות כך הוא: וגם א"ר יודן מחק] מטבע קצור פותח כו' ואינו חותם. והוא מילתא באנפי' נפשי' לפרש מטבע שטבעו חכמים בברכות. [ונראה דלהגאון אין סברא דיהזור ויקשה מה סופה של קידוש כיון דכבר קידוש בהך ברכה דאשר גאלנו דלא הוי כולא חד הודאה. וגם דלא תקשה אהבדלה לעיל מסיפה דחותמות בברוך מכלל דכבר ידע הך סברא ומלתא דר' מנא רק להודיע לנו כלל מטבע ברכות אבל כבר ידע זה המקשה לכך לא הקשה אהבדלה והו"כ]. והנה התוס' בברכות (ד' י"ד) פי' על הך דפריך בירושלמי לעיל אחר והרי גאולה והרי סופה דקאי הקושיא על ברכת יהללוך דאמאי אינה פותחת בברוך ומשני שתים. הנה פי' דשתי ברכות מברכים על ההלל דקודם אכילה מברך לקרות ואחר אכילה חוזר ומברך לגמור את ההלל ונמצא שיהללוך סמוכה לאותה ברכה דלגמור את ההלל. ואח"כ דחה התוס' הך פי' ופירשו כמו שפרשו בפסחים דהך קושי' קאי על אשר גאלנו. והא דיהללוך אינה פותחת בברוך משום שהיא הודאה אף שהיא ארוכה קצת תקנו בה חתימה ולא פתיחה כמו אלהי נשמה. ועכ"פ לפי שיטת התוס' אם לא ברך בבהכ"נ חייב לברך בביתו על ההלל דלא כמנהג אשכנזים שאינם מברכין לא בבה"כ ולא בביתם אך הרמב"ן והר"ן יש להם שיטה אחרת בביאור דברי הירושלמי ואבאר דבריהם בקצרה דפי' דהך והרי סופה קאי הקושי' על ברכת יהללוך. ופריך דלפי שיטת הירושלמי כיון דלפעמים אינה סמוכה פותחת תמיד בברכה כמו דמשני על גאולה דפותחת בברוך לפי שאם בבהכ"נ יצא וא"כ יהללוך יש תמיד לפתוח בברוך דהא בביתו אינה סמוכה. והירושלמי הי' סבר דברכה ראשונה של הלל אינו אלא על שתי פרקים ראשונים ומשני שתים. הנה פי' דשתי ברכות שייך להלל דאם קרא בבהכ"נ מברך גם שתים ואח"כ בביתו אינו מברך כלל ואם לא ברך בבהכ"נ מברך שתים בביתו וא"כ יהללוך סמוכה לברכה שלפני הלל שהוא לגמור לפי שעל קריאת הלל הוא בא וברכת אשר גאלנו אינה מפסקת לפי שהיא אינה להבא כלומר על מצותה של קריאה אלא הודאה לשעבר על גאולת מצרים. וזהו תורף דברי הרמב"ן. ונמצא לענין דינא גם הוא מסכים לדברי התוס' לענין דאם לא ברך בבהכ"נ צריך לברך בביתו רק דמחולקים לענין ברכת יהללוך דלדעת התוס' גם בקרא בבה"כ צריך לומר יהללוך דהוא ברכת השיר. [ואם כי אינו מוכרח כך בדברי התוספות מ"מ נראה דלדעת התוס' ברכת יהללוך הוא ברכת הודאה בפ"ע]. ולדעת הרמב"ן בקרא בבה"כ גם יהללוך אינו אומרו בביתו. והר"ן הקשה על דברי הרמב"ן דא"כ ברכת אשר גאלנו הוא לשעבר ואינו מענין ברכת הלל א"כ לא הוי סמוכה ולא נצטרך א"כ תו לכך תירוצא דשני' דאם קרא בבה"כ יצא. [ולדידי מהא לא איר' דמ"מ אף שנתקנה על דבר אחר כיון שהי' סמוכה אינה פותחת בברוך כמו בכל ברכות אשר סמוכים אף שהוא מכמה ענינים נפרדים מ"מ אינ' מבטל סמיכתה של יהללוך כנ"ל ניישב דברי הרמב"ן]. והנה הר"ן פי' דה"ק שני' הוא דהר"י הלל אם שמעה בבהכ"נ יצא ואינ' מברך לגמור ואפ"ה מברך אשר גאלנו אלמא ברכת אשר גאלנו אינה סמוכה לברכה ראשונה אלא ברכה שתקנו על כוס שני ופריך והרי יהללוך דאף דנתקנה לכוס רביעי לא נתבטלה סמיכתה וא"כ אף ברכת אשר גאלנו אף שהיא נתקנה לכוס שני לא יתבטל סמיכתה. [וא"כ כוונת הירושלמי דהדרא קושי' לדוכתא מאשר גאלנו]. ופריך ר"י דלא דמי דברכת יהללוך אף שמברכים אותה על כוס ד' שתים הנה להבא על קריאת ההלל דאף שמברכין אותה על כוס ד' עיקרה על קריאת ההלל הוא בא אבל אשר גאלנו אינה אלא הודאה לשעבר על גאולת מצרים שהרי לא נתקנה אלא מפני כוס שני. זהו תורף דברי הר"ן בקצרה ומסיים

*) והנה דברי התוס' סותרים א"ע למה שכתבו בברכות (ד' מ"ו ב') שהשיגו על פי' רש"י שפי' כן. והקשו האיך סברא דלאחר שיאכל אחר הזימון לא יצטרך לחזור ולומר הזן. ופי' שם פי' אחר אבל דאמרינן דחוזר למקום שפסק דאינו חוזר לתחלת נברך רק לברוך שאכלנו משלו. ולפי"ז נסתר פי' דהכא. וכן פי' הרב רבינו אלפסי. והגאון מחק מהירושלמי הרי הזן את הכל קושיא, ודו"ק:

עמוד

*) ומסיים שם הר"ן מ"מ כיון שהקשו והרי גאולה משמע דהי' מברכין בתחילה לגמור וכ"ת הרי מפסיקין וקובעין בו סעודה ואם איתא דמברכין לפניו לגמור וברכות יהללוך הוי ברכה שלאחר מצותה איכא למימר שאין ברכה שבאמצע המטה הוי הפסקה שהרי בהלל בין פרק לפרק מפסיק ואינו חוזר ומברך. ועוד כתב הרמב"ן ז"ל יותר מזה דמעיקרא תקנו הפותח מברך לפני' והחותם מברך לאחרי' והרי כאן כמה הפסקות שזה ברך וקרא ונסתלק והלך לו וששה אחרונים קוראים בברכה שלו והטעם כיון דקריאת כל השבעה חובה ליום מצוה אחת ואין כאן הפסקה כו' וכן קריאת הלל על אכילת פסחים ומצה חובה ואין הפסקה של סעודה גורמת ברכה לא בתחילה ולא בסוף. עיין שם בהאריך:

**) אבל הר"ן הביא אח"כ בשם רבינו האי גאון שאין מברכין על הלל שבלילי פסחים שאין אנו קורין אותו בתורת קורין אלא בתורת אומר שירה ולפיכך אם בא אדם לברך משתקין אותו וכתב שכן הסכימו הגאונים רב נחמן ור"י ורב יצחק בן גיאות ז"ל וכתב דלפי"ז ברכת יהללוך בלילי פסחי' אינה באה על קריאת ההלל שלאחרי' כדי שנאמר שהפסי' סעודה לפני' אלא על כוס רביעי היא באה. והאריך בזה וכתב וקרוב אני לומר דברכת יהללוך היא סמוכה לברכת אשר גאלנו שתיקן באו על שנתחדש בלילי פסחים מד' כוסות או לפי ברוב כעמים היא כמוכה לא רצו לתקן ברכה א' בשתי מקומו' כדי שלא יבא לפתוח בה בזמן שהיא סמוכה: וסיים דלפ"ז מ"ש בירושלמי שני הוא שאם שמע בבה"כ יצא לאו דווקא בשמע בבהכ"נ אלא ה"ק שעיקר תיקון קריאתה בבה"כ נתקנה ולא בביתו ולפיכך בין שמע בבהכ"נ בין לא שמע אינו מברך שהשוו חכמים מדותיה, וזהו תורף דברי הר"ן לפרש דברי הגאונים. וא"כ נראה שמכאן יצא מנהג שלנו שלא לברך בביתו, אבל לפי"ז הי' מהראוי עכ"פ לכתחילה לקרות בבהכ"נ. והנה בש"ע (א"ח ס' תפ"ז סע' ד) בליל ראשון של פסח גומרין ההלל בנעימה ומסיים בברכה וכל זה אין אנו נוהגים כן וכתב עליו הגר"א כי לא נתקן לבקיאים כמ"ש בתוספתא פי' בתרא דפסחים בני העיר שאין להם מי שיקרא את ההלל הולכין לבהכ"נ יקורין פ' ראשון כו' וכן משמע בירושלמי הנ"ל שם ושם אם שמעה דבהכ"נ יצא. ע"כ דברי הגאון. והנה הוכיח הגאון מזה דאם שמעה הייני דיעבד אבל לכתחילה א"צ רק העיקר בביתו אבל לפי"ז הי' מהראוי לברך בביתו ואם אנו סומכין ע"ד הגאוני' שהבאתי לעיל הרי לפי דבריהם מפרשים הירושלמי דעיקר קריאתה בבהכ"נ כמו שכתבו הרשב"א והר"ן. וא"כ לפי"ז לברך בביתו יש לחוש לדברי הגאונים שכתבו דמשתקין אותו ויש לנו לתפוס שפי לקרות בבהכ"נ בברכה דזה עכ"פ אין חשש ברכה לבטלה לד"ה. משא"כ לפי מנהג האשכנזים דאין מברכים בבה"כ וגם בביתם הוא דלא כמאן. ע"כ דעתי נוטה בזה כמנהג ספרדים דבזה יצאנו ידי רוב הדיעות. והארכתי בזה כדי לברר כל שיטת הקדמוני':

**ועיין** בחידושי הרשב"א בפ"ק דברכות שהאריך הרבה בדברי הירושלמי הלז ויש קצת שנוי בכשש ד' הירושלמי. אך קצת דברים יש בהם קצת דוחק בדברי הירושלמי אך מה שהעלה לשי' ן דינא הוא נכלל בתוך דברינו שנאמרים למעלה. ולא ראיתי להאריך עוד בזה כ כבר יצאתי בעז"ה ידי חובת ביאור בד' ירושלמי:

20 **כל** הברכות אחר חיתום הן אין אומר ה ברכה פסוק. הנה המפרש פי' דאחר הפסוק אינו אומר ה כף החתימה דאין צריך שמברך על ההודאה או התפלה שהתפלל. אבל זה דוחק דהא אין מברכין ומסיימין בברכת הארץ של בהמ"ז ככתוב ואכלת ושבעת וא"כ התימת הברכה תיכף. והנה הירושלמי דפוס קראקא הביא פי' בשם ראבי"ה דאין ברכה בדרך פסוק כמו בא"י למדני חקיך דהוא דרך תפלה ולא דרך ברכה. כיתיב ר"י בר' אליעזר קומי ר"י מכיוון דאמר חיתומיהון כנ"ל [ולא אחר חיתומיהון] ויאמרו ברכה פסוק פי' דר' יצחק הבין דהך כולא חדא מימרא הוא ע"ז פריך כיון דכבר התם כדין מה איכפת לן שהוא אומר ומוסיף פסוק לשם ברכה אמר הכ מי הדין טלייא דלא ידע [כן הגיה הגר"א. ומחק תיבות דהוא סבר] מהו אחר חיתומיהון פי' דהוא שני דברים דאחר חיתומיהון שאם הי' עומד באחרי' כו' דהכל הולך אחר החיתום כמבואר (בבלי י"ב) אמר ר"א כל הברכות כעין חותמיהון פי' דצריך להזכיר מעין חת מה סמוך לחתימתה ואילין דאמרי נהלה ורנה אין בו משום ברכה כפוק עיין במפרש. ובאמת לא מצאתי עדיין דברי ראב"י ועדן לא נתברר לי דברי הירושלמי על מכונו. וה' יאיר עיני בתורתו:

**מזכירין** יצ"מ בלילות. אם הלכה כחכמים או כבן זומא אבאר אי"ה בקונטרס האחרון. וגם אם נאמר דמזכירין יצ"מ בלילות מה חילוק יש בין ליל פסח לשאר לילות. עיין במעשה ניסים לבאורי הגאון מליסא:

22 **ריב"ל** אמר לא הזכיר תורה בארץ מחזירין כו' ר' בא כו' אם לא הזכיר ברית בארץ או שלא הזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד מחזירין מכאן איפשטי ספיקא של הרב רבינו יחיאל המובא בטור (סי' קפ"ז). וראיתי בש"ע של הגר"א שהעיר בזה עיין שם:

נשלם פרק ראשון בעזר אחרון וראשון.

יב פרק ב' **הי'** קורא בתורה אם כיון לבו יצא. עיין מה שכתבתי בעז"ה בגמרא פי' אם כיון דמצריך תנא דמתניתין אם כוונת לצאת ידי מצוה או כוונת הקריאה או כוונת הלב כמ"ש בבלי בפירקין פלוגתא דתנאי ולכ"ע פסוק ראשון צריך כוונת הלב כדאיתא בבלי (י"ג ע"ב) ת"ר שמע ישראל כו' ע"כ צריכה כוונת הלב אמר רבא הלכה כר"מ, כנ"ל.

**אמר** רבא זאת אומרת שאין הברכות מעכבות. התיבון ואינו מפסיק ולא תניתא והכא אע"ג דלא תניתא צריך לברך. אר"י אם את אומר צריך לברך צריך לכוון בכולן. או לא. [כן הגיה הגר"א זללה"ה] ועתה אבאר בעז"ה ביאורו דרבא למד מכאן מדלא הזכיר במשנה הברכות מכלל דאין ברכות מעכבות ופריך דהא וודאי צריך לקרות כל הפרשיות וא"כ צריך להפסיק ולדלג בתורה דהא אין הפרשיות כתובות כסדר בתורה ולא תניתא משום דסמך תנא דדבר זה אנו יודעין מעצמינו והכי נמי אף דלא תני דצריך לברך ממילא צריך לברך אמר ר"י אם אתה אומר צריך לברך פי' דאלו הי' סברא דאין ברכות מעכבין ואינו מפסיק בקריאתו רק קורא כסדר הייתי אומר דהך אם כיון לבו דתני במשנה היינו על כוונת המצוה דצריך לכוון לצאת ואתי' משנה כמ"ד דמצות צריכות כוונה. [וכדרצה להוכיח כן בבלי ר"פ זה] אבל כיון דקיימא דצריך לברך וגם מפסיק א"כ ממילא מהשבתו נכרת מתוך מעשיו דרוצה לצאת ידי ק"ש וא"כ לאיזה צורך תני ובלבד שיכוין לבו ע"כ כוונת המשנה הוא על כוונת הלב ולא יהי קריאתו דרך ארעי כאשר קרא מקודם להגיה ולא בכוונת הלב שיכוין למה שמוצא בפיו. ע"ז שאל אם כוונת הלב צריך

עמוד

לכוון בכולן או לא. [דעל כוונת המצוה לא שייך לבעי' זו] ע"ז אמר נשמעינ' מן הדא ר' אחא אמר בשם ר"י אם כיון לבו בפרק ראשון אף שלא כיון לבו בפרק' בני יצא וזה קאי על כוונת הלב ודו"ק היטב כי הוא נכון בדברי הירושלמי ויש ליישב בזה קושית התוס' ד"ה בקורא להגיה מה שהקשו על פי' רש"י. ועיין תוס' ד"ה הי' קורא מה שחילקו בין יחיד לציבור:

**ובמה** דכתיבנא לפרש ד' הירושלמי נתברר לי דברי הרמב"ם ז"ל הביאו בש"ע (א"ח סי' ס' סעי' ה') שכתב הקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל לא יצא ידי חובתו והשאר אם לא כיון לבו יצא ואפי' הי' קורא בתורה כדרכו או מגיה הפרשיות עכ"ל. ותמה עליו הרשב"א בחידושיו אם איתא כי דייקינן ממתניתין ש"מ מצוות צריכות כוונה אמאי דחינן לה ה"ל למימר אין ה"נ ובפסוק ראשון ולולי שהוא ז"ל בעצמו פסק מפסיק ראשון ואילך שאפי' קורא להגיה יצא הי' אפשר לתרץ דהא דקתני במתניתין הי' קורא את שמע אם כיון לבו יצא משמע שצריך כוונה בכולה ק"ש. והיינו דקשי' ליה ופריך דכולה בעי' שלא יהי' קורא כמגיה אלא שהוא ז"ל פסק תרתי דכל חד מגלה על חברתה דליתא עכ"ל הרשב"א. ולפי מה שפירשנו ד' הירושלמי הוא נכון מאד דמעיקרא הוי ס"ד דמתניתין בעי שיכוין לצאת. ובאמת לפום מה דמשני בקורא להגיה עיקר שכוונה מיירי לענין שיכוין בלבו למה שמוציא בשפתיו ומסיק דהך כוונה אינו אלא בפסוק ראשון או בפרק ראשון מר כדאית לי' ומר כדאית לי' גלי שפק כי דברי הרמב"ם נלקחים מד' ירושלמי הלז. אח"כ ראיתי שהרשב"א בעצמו סיים ואפשר לי לימר עוד דפסוק ראשון צריך כוונה ואפי' בדיעבד ואין דבר זה תלוי באידך דמצות צריכות כוונה דהתם בכוונה לצאת הדברים אמורים. אבל כאן צריך כוונת הענין כלומר שלא יהיהר בדברים אחרים כדי שיקבל עליו מלכות שמים בהסכמת הלב כו' והאריך ומסיים וזו היא שחלקו בין ברכה ראשונה לשני' [לענין תפלה] או בפסוק ראשון לבאר. שאם הדברים תלוים במצות צריכות כוונה אי אין צריכות מה לי ברכה ראשונה לשאר הברכות וזה נראה יותר והוא נראה האמת עכ"ל. ובעז"ה שבנתני בדרך אמת אך מה שסיים שם דהא דקבעי ש"מ מצות צריכות כוונה משום דמשמע לי' דכולא ק"ש קאמר לפע"ד בפשוטו דמקודם ס"ד דעל כוונת לצאת קאמר כאשר כוונת המצות וא"כ במתרץ בקרא להגיה חידש דעל כונת הלב קאמר ורק בפרק ראשון או בפסוק ראשון. וירושלמי וש"ס דילן עולים לענין אחד:

**והנה** לפי מה דפסיק תלמודא דבבלי וירושלמי דמתניתין בכוונת הלב מיירי א"כ אין ראיה דברכות אין מעכבין וגם מוכח מהירושלמי בפשיטות דעכ"פ צריך להפסיק ולדלג ולקרות השלש פרשיות כסדרן ומאוד תמוה לי דברי הרשב"א שכתב בפשיטות והוכיח ממשנה זו דאפילו הפסיק בין פרשה לפרשה כשיעור כדי שיקראנו את כולה ואת ברכותי' יצא דהא בקורא להגיה מיירי מתניתין כדמוקי לה בגמרא ומובא היכא בין פרשה לפרשה ואפ"ה יצא וזה נגד ד' הירושלמי דכאן דפשיטא לי' דוודאי מדלג *בין פרשה לפרשה. והנה הרשב"א לשיטתי' אזיל דפי' בקורא להגי' לא כמו שפי' כוונת רש"י רק הסיב דברי רש"י לכוונה אחרת וז"ל בדיבור הסמוך בקורא להגיה פירשו רב האי ורש"י ז"ל לפי שצריך לכוין ניחא לקריאה וכ"כ הר"י בן גיאות ז"ל דהוא לי' כוונה כנתכוין שומע לשמוע ומשמיע להשמיע שאינה כוונה גמורה אלא שצריך מיהא כוונת שמיעה ופי' שני פי' התוס' שאינו קורא התיבות כסדרן וא"כ המשנה בוודאי לא מיירי לפי פי' שמדלג ומברך הברכות דא"כ בוודאי מכוון לכוונת קריאה ולאיזה צורך צריך למיתני אם כיון לבו במשנה אבל לפי מה שבארנו הירושלמי ובבלי עולים לענין אחד בזה ודו"ק היטב:

24 **רב** יהודה בשם שמואל צריך לקבל עליו מלכות שמים מעומד כו' לא אם הי' מהלך עומד עיין בש"ע (סי' ס"ג סעי' ב') איתא דמי שרוצה להחמיר לעמוד כשהוא יושב ולקרות מעומד נקרא עבריין משום דמראה כמחמיר על עצמו כב"ש. ועיין במ"א שם שהביא בשם ש"ס דמי שמחמיר בפני רבים כדבר שמותר מנדין אותו אא"כ ידוע שעושה לש"ש ואם מחמיר בפני רבו ורבו מיקל מנדין אותו אפי' עביד לש"ש ואפילו אין פשוט כ"כ להתיר לא יחמיר נגד דברי רבו אם לא שיש לו ראי' לסתור דבריו. אמר לית אפשר דלא יסוף מילה בבבלי (י"ג ב') איתא דהוי מהלך אשמעתתא דאית בה יציאת מצרים וע"ש כלוגתא אי חוזר וגמרה:

**ה"ג** ר' מנא אמר משום ר"י שאמר משום ר"י הגלילי אם הפסיק בה כדי לגמור את כולה לא יצא י"ח כנ"ל. ר"י משום ר"ש בן יהוצדק אף בהלל ובקריאת מגילה כן בבלי סוף ר"ה פריך הך מימרא אמימרא דר"י שמע תשע תקיעות ביום יצא ומשני הא דידי' והא דרבי' אך לקמן בירוש' איתא בפירוש פליגן ר"א אומר יצא רי"א לא יצא וא"כ ס"ל להירוש' דר"י גם אליבא דנפשי' ס"ל כרבי' דבשהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש וצריך לומר דסירושלמי מחלק בין תקיעת שופר לק"ש וקריאת מגילה כמבואר בסמוך אבל בר רב הונא ור"ח הוי יתבין אמרין אף בתקיעת שופר כן סלקן לגי רב ושמען ר"ח בשם ר"ה אפי' שמע תשע תקיעות ביום יצא משמע דס"ל לחלק וכן איתא אמר ר"ז עד דאנא תמן נריכה לי פי' הוי מיבעי לי הך מלתא אי יש לחלק בין תקיעת שופר לק"ש או למגיל' כד סליקת להת' שמעית ר"י בשם ר"י אפי' שמע תשע תקיעו' ביום יצא והוא ששמען על הסדר ופי' ואיכפם לי' הך בעי' דיש חילוק בין תק"ש לק"ש ומגילה:

**ולפי** מה שכתבו התוס' והרא"ש פרק מי שמתו לחלק בין היכי דגברא חזי או אפילו שהה כדי לגמור אינו חוזר לראש ובין היכי דגברא לא חזי [ועיין סי' ס"ה במ"א ס"ק ב' דאפילו היכי דגברא לא חזי מחמת אונס הוי הדין דחוזר לראש] ולפי"ז הי' מקום להשוות דברי הירושלמי עם הגמרא דהא דפליגי ר"י ור"א כגון דר"ש בר אבא דהוי חשיש גופא ומחמת זה הפסיק בכה"ג ס"ל לר"י דלא יצא אך פשטא דירושלמי לא משמע כן אלא משמע דס"ל דתקיעת שופר קיל שפי מדקא מבעי לי' אם אף בתקיעות כן והדר פשטא דבתקיעות אפי' שמען כל היום יצא משמע בכל ענין בתקיעות יוצא ובהלל ובמגילה לא יצא. ודו"ק:

24 **ר"א** בר"ה בעי ק"ש וברכות פי' דהך אם שהה פירושו דבעינן דווקא כדי ק"ש וברכותי' כנ"ל הך אבעיי' לא הביאו הפוסקים רק הא דאמר רב מתנא משתברא בקורא משעריכן הביאו בא"ח (סי' ס"ה סע"ב) ועיין במגילה (דף י"ח ע"ב) דבעי אליבי' דרבי מונא. א"ל אביי לר"י כדי לגמור את כולה מסיפי דקאי לסופה או דלמא מרישא לסופה א"ל מרישא לסיפה דא"כ נתת דבריך לשיעורין:

**תני** השואל בשלום רבו או במי שהוא גדול ממנו בחכמה הרשות בידו פי' דרשאי להפסיק הדא אמרה שצריך לשאול במי שהוא גדול ממנו בתורה דאילו לא שי'

*) ולפי מה דאסבר לן הר"ן דברי הירושלמי נתישב קושי' הרשב"א דהקשה מהאי רבה דלפעמים אינה סמוכה כגון באגבי מאמר דסי' אומרים רק ברכה אחת ישתבח הס"ד אפ"ה אינה פותחת בברוך ולפי דברי הירושלמי כיון שפעמים אינה סמוכה הי' ראוי לפתוח בברוך. ולפי דברי הר"ן לא קשה מידי דכיון דתקנו רבנן מתחלה שיהיה לק"ש לא נתבטל סמיכתה עבור פ"א אבל ברכה אשר גאלנו לא נתקנה להלל רק על דבר אחר. וגם כאן לפעמים אינה סמוכה תקנו אותה בפתיחה אבל אם הי' תמיד סמוכה אף שנתקנה על ענין אחד לא הי' מתקנים אותה בפתיחה. והוא סיוע למה שכתבנו לעיל לפרש ד' הרמב"ן, ודו"ק:

**) והוא שלא כדברי התוס' ברכות (ד' י"ד) שכתבו שם אבל אומר ר"י דזו היא תמי' גדולה מאחר שברך תחילה אין להפסיק אלא מפני הכבוד (ולא ידעתי דאטו מי גרע אכילת פסחים ומצה מפני הכבוד דהא הביאה מצוה בהתחלתם מיירי באדם שעושה כסדר בפ"א שאז אינו מפסיק אבל הנו שמפסיקין לאכול אין לנו לברך כלל לא בתחילה ולא בסוף על הסדר אינו מברך וברכת אשר גאלנו מברך כמו שאנו עושין וגם אם נן הדין צריך לברך וא"כ איך יפסיק ומה שני ברכות א' קודם אכילה לקרות וא' אחר אכילה לגמור ואיך יברך ויפסוק ויצטרך לברך פעם אחרת ודו"ק. וא"כ לע"ע וכבר באר כו ביש לפקפק בזה. וגם לפי דברי התוס' אין מוכרח שלא יאמר בבה"כ: גדולה מאחר שברך קודם אכילה אמאי מפסיק ואיכא בנהייפ שברי בייחם שאין יחיד גומר בהם את ההלל כיון הביאה מצוה בפעתה ועבורה בם באים) אלא נראה שאין הדרין דירושלמי והרי גאולה דמשמע דמברכים בתחילה ולא בסוף עכ"ד התוס'. אך באמת דברי התוס' אינם מובנים לי דא"כ מהרן בירושלמי בני' שאם יפסיק ומחמת זה לא יברך אך הפי' שהביאו מהמוצא בגא"ם נדחה דאם לא נהגו האכילה הפסקה א"כ א"צ לברך וא"כ לע"ע לא מצאנו סמך למנהג שלנו שאין מברכין לא בבה"כ ולא בביתו, רק עפ"י דברי התוס' הללו.

*) ואף הירושלמי מביא לקמן פלוגתא דר"א ור"י בשה אם שהה כדי לגמור אם חוזר לראש י"ל דהיינו בהפסיק בשתיקה בשתיקה אבל לא בקורא באמצע פסוקים אחרים ודמי לשומע התקיעות שלא על הסדר והפסיק בשנים בין תקיעה לתרועה. ועיין בב"י סי' תקנ"ג מה שהביא בשם הרמב"ן ור"ש סוף פ"ק ק"נ מה שהביא בשם הרמב"ן והרא"ש סוף ר"ה שהוכיחו כן מדברי הירושלמי גופא. או י"ל דהך סוגי' אזלא אליבי' דר"י, והו"ק:

הי' חייב לא הוי רשאי להפסיק וגם אשמועינן דאדם רשאי לשאול בשלום רבו דהא דאינו רשאי משום דאיני נערים ונחבאו כמבואר בסמוך והשתא א"ש מה דהביא בסמוך ראי' מהא דתני קרע על המת כו' ר' סימון בשם ריב"ל כדי שאילת שלום בין אדם לחבירו. אבל בב"ח בשם ר"י ה"נ כדי שאילת שלום בין תלמיד לרב שלום עליך רבי דהוא גדול משאילת שלום בין אדם לחבירו. וזה ברור [והמפרש במח"כ לא חש לקמחי'] וכיון דרשאי לשאול ממילא היובא נמי איכא. ועיין בבלי ברכות כ"ז ב' המתפלל אחורי רבו והנותן שלום לרבו כו' גורם לשכינה שתסתלק מישראל ופי' רש"י שלום לרבו כשאר כל אדם שלום עליך ולא אמר שלום עליך רבי וכתבו התוס' והיינו דאמרינן בב"ק ע"ג כדי שאילת תלמיד לרב אי נמי ההוא לכתחילה קאמר ובתלמיד חבר לשרי ככל הני דלקמן *והנה יש לפרש גם דברי הירושלמי ולתרץ בהך גוונא ויותר יש לפרש דהירושלמי ס"ל כהך תירוצא דמיירי בתלמיד חבר כמו שיתבאר בסמוך:

ר"י הוי מסתמיך על ר' יעקב בר אידי והוו ר"א חמי ומטמר מן קדמוי אמר הא תרתי מילין הדין בבלאי עביד בי חדא דלא שאל בשלומי וחדא דלא אמר שמעתתא בשמי. פי' דר"י הוי מחזיק לר"א בתלמיד חבר ע"ז אמר דאמאי לא שאל בשלומו דהא תלמיד חבר מותר לשאול בשלום רבו וחייב נמי כמבואר לעיל ועוד כיון דתלמיד חבר הוא א"כ יכול לומר דהא דקאמר סתם הוא משמי' דנפשי'. וא"כ אמאי אמר שמועתי' דר"י ולא משמי' עיין א"ל ר"י בר אידי כך אינן נהוגין גביכון זעירא לא שאל בשלומא דרבו והוא מחזיק א"ע לתלמיד שאינו חבר ובזה שפיר דלא אמר שמועתא בשמך דר"מ אמר שמועתא משמי' דר' ישמעאל דהוי תלמיד חבר שלו ולא אתר משמי' דר"ע דהי' תלמיד גמור של א"ע והכל יודעין דתלמידו הוא ומסתמא שלו הוא ובזה נתפיים ר"י וא"כ למסקנת ירושלמי דר"י קיבל להאי פיוסא זה שאינו תלמיד חבר אין לו לשאול בשלמא דרבו ולקיים ראינו נערים ונחבאו. וכן כתב הרב בהגה"ה סי' רמ"ב והפנים מאירות ח"ר בהקדמתו השיג על רמ"א מהך ירושלמי דלעיל דחייב לשאול בשלמא דרבו וכתב דשמע מזה דחייב לשאול בשלמא דרבו וכן מוכח מר"י ואף ר"א גופא הוי מטמיר מקמי' דר"י שלא יראה אותו ואי כדברי הרב רבינו יונה למה הוצרך ר"א לאטמורי מקמי' דר"י תיפוק לי' דבלא"ה אסור לשאול בשלום רבו דאסור להקדים שום דיבור מפני מורא רבו אלא נראה ברור דאף ר"א דלא שאל בשלום רבו דהוי מטמיר מקמי' אבל במי שעובר לפני הרב ואינו נותן שלום בירא"ה ובכבוד שלום עליך רבי ומורי הוי דרך בורות לדעתי עכ"ל. והנה נכלאתי על כבודו הרמה שיכתוב על דין אשר מפורש בדברי הרא"ם וברמ"א שהוא דרך בורות והפריז על המדה ולא דק כלל דהא בירושלמי מפורש לקמן מה מיעבור קומי' דהרורה נלמא א"ל מה את פליג לה איקר אלא עבור קומי' וסמוי עינוי א"ל יאות עביד ר"א דלא עביר קדמך ועיין במפרש שם הרי מפורש דהא דלא עבר אינו כדי שלא יצטרך לשאול בשלומו רק דזה ג"כ דרך כבוד וא"כ מה מקשה למה הוצרך למיטמר קמי'. וזה ברור ופשוט. ותמהתי איך לא שם עינו לסוף דברי הירושלמי כי המעיין היטב בד' הירושלמי יראה שבמח"כ דבריו תמוהים מאוד אשר דבר סרה על אדוננו הרא"ם והבא אחריו הרב בהגה"ה אשר אנו שותין מימיו גם מה שפי' מקודם בהך דתרי מילי עבדי לי הדין בבלאה ג"כ דבריו אינם מובנים לי דאיך אפשר דתלמיד חבר אינו חייב לשאול בשלמא דרבו דהא מבואר בירושלמי במי שגדול ממנו חייב לשאול בשלומו וגם הוא נגד דברי התוס' ברכות שהבאתי לעיל אף דיש לדחות דתוס' לא כתב אלא אם ירצה לשאול בשלומו א"כ נסתר ראיות הירושלמי מהא דשמע שמת לו מת כו'. אלא נרא' נכון כדפירשתי. וזה ברור ופשוט. והרב בעל פ"מ במח"כ יעול כאן מה שחידש: (והך עובדא מובא בבלי יבמות. (צ"ו ע"ב) ע"ש ודו"ק. ובבכורות ל"א).

ה"ג ובפרקים מפני מה הוא משיב מפני הכבוד או לכל אדם. כשמעינן מן הדא בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב רי"א כו' הא קדמייתא פי' ר"מ דהוא ת"ק שואל מפני הכבוד ומשיב מפני הכבוד כו' וכן הוא האיבעי' גבי באמצע שואל מפני היראה ומשיב [כן הגיה הגר"א]. וכן הוא בבלי (י"ג וריש דף י"ד שם):

26 ר' ירמי' מרמז. פי' מפני הכבוד הי' מרמז כדרך שמרמזין זה לזה בני אדם המכירין זה"י וזה הי' עושה מפני הכבוד אבל לא הי' משתעי. ר' יונה משתעי. פי' דיבר ממש מפני הכבוד ר"ה ר"י ודברת בם מכאן שיש לך רשות לדבר בהם. עיין יומא בבלי (י"ט ב') דדרים ודברת בם ולא בתפלה פי' התוס' דבק"ש יש לו רשות לדבר מפני הכבוד אבל לא בתפלה דאמרינן ברכות (למ"ד) אפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו:

אמר רב קורא את שמע ולובש תפלין כו' מתניתא מסייע לרב אלא שאדם יקבל עליו מלכות שמים תחלה ואח"כ יקבל עליו עול מצות. בגמרא בבלי (י"ד ב') מסיק דאימר אמר ר"י בן קרחה קריאה קריאה לקריאה קריאה לעשי' מי שמצות לי' וגם הביא עובדא דרב בעצמו הניח תפלין ואח"כ קרא ק"ש ומסיק דשלוחי' הוא דעוית:

יד ה"ג ר"י בקייטא דלא הוי חזיק רישא הוי לביש תרווייהון ברם בסיתא דהוי חזיק רישא לא הוי לביש אלא דאדרעי כד הוי אזיל מסחי כיון שהי' מגיע אצל אולייריו הי' חולצן וכד הוי נפיק מסחי הוי יהבין לי' ואינו אסור משום ערוה. הרחב"ה אפיקרסין הי' לבוש מכפנים אמר ר"י עד יעקב תורמסין הי' לובשן [כן הגיה הגר"א מווילנא] ה"נ וכד הוי מותיבין לי' [כך הגהיתי בעז"ה עפ"י גמרא בב"ק כמו שיתבאר בסמוך] הי' אמר הדא מילתא שני ארונות הי' מהלכין עם ישראל במדבר כו' והיו ישראל אומרים ע"י ששימר זה מה שכתוב בזה כו' אלא קניתורין כו' והנו לא זכינו לכל הכבוד הזה אלא ע"י שמרנו מצותיו של הקדוש ב"ה ואתון בעיין מבטלין מצותיו של הקב"ה מיכן ע"כ [והמפרש פירש כאן דברים אשר אינם כדאי לשומען] ועכשיו נבוא אל ביאורו ר"י דלא הוי חזיק רישא פי' שלא הי' לו כאב ראש הוי לביש תרווייהון ברם בסיתווה דהוי חזיק רישא פי' דהוי לי' כאב ראש לא הוי לביש אלא דאדרעי כד הוי אזיל מסחי כיון שהי' מגיע אצל אולייריו הי' חולצן פי' דעד שהגיע לחדר האמצעי ששם הי' פושט בגדיו שם הי' חולצן וכד הוי נפיק מסחי פי' כשהי' יוצא מבית המרחץ תיכף הוי יהבין לי' ע"ז פריך ואינו אסור משום ערוה דהא עדיין לא לבש בגדיו ע"ז משני דאפיקרסין הי' לבוש מכפנים פי' דבגד התחתון הי' לבוש בבית המרחץ גופא א"ר יצחק עד יעקב תורמסין הי' לובשן פי' דאינו לובשן במקום שחולצן דאף אם הוא הי' לבוש מ"מ אחרים עומדים שם ערומים וכן הדין דמקום שמקלתן לבושין ומקלתן ערומים אינו חולץ ואינו מניח [וכן מביא לקמן ברייתא ואמר דאתי' כדאמר ר"י עד יעקב תורמסן הי' לובשן]. וכד הוי מותיבין לי' פי' שהיו שואלים ממנו בשעת שהי' רוצה להניח התפילין הי' אמר הדא מלתא שתי ארונות הי' מהלכין ארונו של הקב"ה עם ארונו של יוסף והיו אומרים ע"י בקיים זה מ"ש בזה. ופריך בירושלמי וכי לא הי' להם מילה דאוריי' אחרא פי' דברי תורה אחר אלא קניתורין הוי בעי לומר להם יוסף לא זכה למלכות כו' ואנו לא זכינו לכל הכבוד הזה אלא ע"י שמרנו מצותיו של הקב"ה ואתון בעיון מבטלין מצותיו של הקב"ה מיכן פי' שאתם רוצים שאשוב לכם על מה שאתם שואלים אותי ובתוך כך אבטל א"ע ממצות תפילין רק הי' לכם להמתין עד שאניח תפילין ואח"כ תשאלו ואשיב לכם. ובזה יתברר לנו סוגית גמרא בבלי סוף פ"ק דב"ק בעזה"ש באר היטב. ונעתיק דברי הגמרא דאיתא שם גבי חזקי' מלך יהודה שהניחו ס"ת על מטתו ואמרו קיים זה מ"ש בזה והאידנא נמי עבדינן הכי פי' א"כ מה רביותא דחזקי' ומשני הפוקי מפקינן אנוחי לא מנחינן ואב"א אנוחי נמי מנחינן קיים לא אמרינן. אמר רבה בב"ח כי הוי אזלינן בהדי דר"י למשאל שמעתתא כי הוי עייל לבה"כ והוה בעינן מיני' מלתא לא פשיט לן עד דמשי ידי' ומנח תפילין והדר אמר לן אפילו קיים אמרינן לימד לא אמרינן. והאמר מר גדול למוד תורה שהלמוד מביא לידי מעשה ל"ק הא למיגמר הא לאגמורי. והנה רש"י פי' דקיים אמרינן היינו אאינש אחרינא קיים נמי אמרינן רק דלימוד לא אמרינן ובחזקי' לימוד אמרינן ואקשי והאמר מר גדולה תלמוד שמביא לידי מעשה אלמא דמעשה גדול. והתוס' הקשו שם דאדרבא בקדושין אמרינן מהך טעמא דתלמוד גדול ממעשה מטעם שמביא לידי מעשה והביאו בשם השאלתות דמקשה אהא דר"י מנח תפילין והדר אמר לן אלמא דס"ל דמעשה גדול מתלמוד ע"ז מקשה והאמר מר גדול תלמוד שמביא לידי מעשה ומשני דהא לגמור תלמוד גדול ולאגמורי אחרינא מעשה גדול וכתב דהשאלתות לא גרים קיים אמרינן לימוד לא אמרינן יעו"ש ובאמת דברי רש"י קשים מאוד בפשט דברי הגמרא דלאיזה צורך הביא הך דשאלו שמעתתא בשעה דעייל מבית הכסא אמאי לא אמרו בפשיטות משום דר"י דגם קיים אמרינן. ולדעתי פשוט דגם השאלתות הי' גורס בגמרא הך דקיים אמרינן רק דלא גרס תיבת אפילו והירושלמי והש"ס דילן עולים בקנה אחד. דהנה בירושלמי כד הוי מותיבין לי' קודם שלבש תפילין אמר להם מהך דזכה יוסף לילך ארונו עם ארונו של חי העולמים הוא מחמת מעשה כי גדול כח המעשה ע"ז אמר כאן נמי בבלי רבב"ח בשם ר"י דכי הוי אזלי למשאל שמעתתא בשעה שבא מבה"כ אמר על הא דחזקי' דזכה שהניחו ס"ת אצלו ומה ענין ס"ת אצל מת אלא שקיים זה מ"ש בזה ע"ז השיב להם על הא דבעי למשאל שמעתתא והיו רוצים שישוב להם ר"י מיד ולא השיב להם ואמר הטעם דהרי קיום אמרינן פי' דחזקי' זכה לכבוד הזה בשביל קיום ולימוד לא אמרינן דמעשה גדול. והשאלתות לא הוצרך להביא זה דאינו מביא שם רק לפסוק הדין דמעשה גדול מלאגמורי לאחרינא ואינו מביא רק עובדא דר"י ומעשה רב והשמיט הטעם דמשם הוכיח ר"י דזה אין צורך לו לשאילתא דלי' יעו"ש פרשה לך ותראה שדברינו נכונים. אח"כ ראיתי שכן פי' הנימוקי יוסף ג"כ דברי הגמרא וזה אמת וברור. אח"כ האיר ה' עיני ומצאתי בספר הערוך אות גימ"ל משמע נמי דמפרש כדפרשתי וז"ל שם ובסוף פ"ק דב"ק ר' יוחנן אמר קיום אמרינן למוד לא אמרינן והאמר מר גדול התלמוד שהלמוד מביא לידי מעשה ופרקינן ל"ק הא למיגמר הא לאגמורי פי' למיגמר הוא תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה לאגמורי לאחרינא מעשה גדול ש"מ דלמיגמר הוא ולאיעסוקי קמי רבי ספי עדיף וקדים על לאגמורי הוא לאחרינא עכ"ל הזהב. הרי דגרים קיים אמרינן רק דלא גרים אפילו ופי' כדברי שאלתות. וזה ברור כפי מה שבארתי ות"ל שכוונתי לדעתו הגדולה, ודו"ק היטב בזה כי הוא נכון למעיין היטב. וכן מצאתי בב"י שפי' כן בפי' וז"ל קיום אמרינן לימוד לא אמרינן כלומר הא דאקדימו מעשה דידי לגמרא דידכו משום דמעשה עדיף דהא כי מנחינא ס"ת אקברא דגברא רבא קיום אמרינן ולימוד לא אמרינן. [ואינו רצה לומר גברא רבא דהשתא דהא השתא לא אמרינן לשום אדם רק כוונתו על מה שאמרו גבי חזקי'] והן הן הדברים הנאמרים לעיל בדברינו וש"ס דילן וירושלמי לדבר א' נתכוונו. ולדעתי הדברים בעז"ה נאמיתו של תורה. [ועיין בהקדמה להגאון מוהרא"ז מרגליות בספרו בית אפרי' מה שכ' בדברי הירושלמי הנ"ל. ולדעתי מה שכתבתי בזה הוא נכון]:

28 ר' אבוה בשם ר"א הנותן תפילין בלילה. הנה לברר דברי הירושלמי וסוגית הש"ס בבלי מנחות (ל"ו א' ב') צריך להאריך קצת וכבר האריכו בזה השער המלך והפ"א בהל' תפילין והוא העמיק והרחיב בזה הענין ואני אקוט נפשי בקצרה. הנה גמרא בבלי הכ"ל איתא תפילין לאימתי מברך עליהן משעת הנחתן כו' מי שהי' משכים לצאת לדרך כו' מניחן וכשיגיע זמן ממשמש בהן ומברך עליהן ועד מתי מניחן עד שתשקע החמה ר' יעקב אומר עד שתכלה רגל מן השוק והכ"א עד זמן שינה ומודים חכמים לר"י שאם חלצן כו' שאינו חוזר ומניחן. הנה לפי' רש"י שם כולא תנאי ס"ל דלילה לאו זמן תפילין רק דפליגי בחליצה דלת"ק הך קרא דושמרת הוא ג"כ לענין שצריך לחלוץ תפילין קודם שקיעת החמה ולר"י ולהכמים הך ושמרת את החוקה אינו אלא שלא להניחם בלילה אבל אם הי' עליו מבעוד יום א"צ לחלוץ עד זמן שינה רק דרבנן עבדי הרחקה יתירה לר"י משתכלה רגל מן השוק ונראה דרש"י יליף לה מהא דאם חלצן מודים חכמים שאינו מניחן משתשקע החמה אלמא דגם חכמים מודים דלילה לאו זמן תפילי' לענין הנחה ואתי' ר' יעקב והכמים כהך דאמרינן בירושלמי בסמוך אית דבעי מימר לא אמר אלא הנותן אבל אם הי' עליו מבעוד יום מותר והירושלמי קאי למאן דס"ל לילה לאו זמן תפילין. אך התוס' יש להם שיטה אחרת דס"ל דר"י וחכמים ס"ל דלילה זמן תפילין אלא חייבינן לשמא יישן בהם ועביד ר"י הרחקה טפי מדרבנן. [והנה לפי דברי התוס' צריך לומר דלרבנן יש חילוק בהרחקה ג"כ בין לחלוץ ובין להניח דאף דלענין לחלוץ לא עבדי הרחקה לענין להניח עבדי הרחקה משקיעת החמה]. והנה מדברי התוס' משמע דלמ"ד לילה לאו זמן תפילין אין סברא לחלק בין הנחה לחליצה דלא כירושלמי והנראה מה שהביאו להתוס' לומר כך מהא דאמרינן בגמרא איכא דאמרי אין הלכה כר"י והא ר"ח ורב בר ר"ה מגלי בהו באורתא הסוא פליגי ומי אמר רבה בר"ה הכי והא אמר רבה בר"ה ספק חשיכה ספק אינו חשיכה לא חולץ ולא מניח הא וודאי חשיכה חולץ התם בע"ש איתמר ופריך מה קא סבר אי שבת לאו זמן תפילין לילה נמי לאו זמן תפילין ואי לילה זמן תפילין הוא שבת נמי זמן תפילין ע"ש ומשני נפקא לי' מהיכי דנפקא לר"ע וקשה דמאי ראי' מדמגלי בהו באורתא דס"ל לילה זמן תפילין דשמא לילה לאו זמן תפילין ואפ"ה אינו חולץ כמו דכתיבנא לעיל וה"ל דא"כ שבת נמי דז"א דהא זה הקושי' הוא אף לפי המסקנא דהא התוס' כתבו בנדה פ' בא סימן (כ"א) דמחמת לך לאות אין איסור להניחן א"כ מה משני נפקא לי' מדר"ע אלא וודאי דעל כל פנים חולץ דלמא נפיק בהו לרה"ר בשלמא אי זמן תפילין לא גזרו בהו בחצר כמ"ש התוס' וא"כ י"ל דס"ל לילה לאו זמן תפילין רק דא"ל לחולצן ע"כ הכריחו התוס' דע"כ אי לילה לאו זמן תפילין אין סברא כלל לחלק בין ללובשן או לחולצן. וליישב דעת רש"י נ"ל להקדים דברי הרמב"ם אשר כבר תמהו עליו נושאי כליו ולא מצאו מענה נכונה ליישב דבריו על נכון ואני בעניי הכינותי לבי לבקר ולתקן שיטתי' דברי הרמב"ם קימים. וז"ל הרמב"ם בפ"ד מהל' תפילין הלכה יו"ד זמן הנחת תפילין ביום ולא בלילה שנאמר מימים ימימה הוקה זו היא מצות תפילין וכן שבתות ויו"ט אין זמן תפילין שנאמר והיו לאות ושבתות ויו"ט הן בעצמן אות. והנה הכ"מ תמה דהלא מקרא דימים ימימה מעטינן להי"ה שבת ויו"ט נמי וכיון דלהרמב"ם בחוקת תפילין הכתוב מדבר לא איצטרך תו קרא לשבתות ויו"ם ומ"ש הכ"מ דבהא פסק כר"ע משום דהלכה כר"ע מחבירו אף דלענין תפילין בלילה פסק כרי"ה משום דאמוראי ס"ל כוותי' אבל לענין שבת ס"ל דמדרשא דלאות ילפינן כר"ע. ואני תמה דר"ע לא יליף מהיה לך לאות אלא משום דס"ל דבחוקת פסח הכתוב מדבר אבל כיון דלהרמב"ם פסקינן כרי"ה דבחוקת תפילין הכתוב מדבר ממילא ילפינן שבת ויו"ט נמי מהך קרא ואיך מוכח בטרא לבי תרי ואיך פסקינן

*) והנה דב"י התוס' המה קושי הכנה וחסרון הניכר יש בהתוס' וצריך להגיה אי נמי דשם מיירי אם רבו נותן לו שלום והוא צריך להחזיר לו שלום אי נמי ההוא לכתחילה מיירי ובתלמיד חבר דשרי. וגם נראה בדברי תוס' ותירוץ האמצעי נזכר בדברי רבינו יונה: (והמחזיר שלום לרבו נראה דלא גרסי לה בגמ').

פסקינן מלתא בספינא חריפא אשר הא בהא תליא, והנה עפ"י פשוטו יש ליישב דברי הרמב"ם דמירושלמי משמע דאף לר"ה ס"ל דרשא דהי' לך לאות ופריך ולא כתיב מימים ימימה וע"ז משני כל מלתא דלא מחוורין סמכין לה מאתרין סגין משמע בפשיטות דס"ל להירושלמי דהך דרשא דמימים ימימה לענין שבתות לא מחוורא ואיצטרך קרא דהי' לך לאות וא"כ אפשר דאינו עובר בלאו בשבת ויו"ט והך מימים ולא כל ימים אסמכתא בעלמא ועיקר דרשא דשמור מהי' לך לאות היא רק כיון דשפיר אסמכי אקרא דושמרת דאין להניח ואף דאינו לאו איסורא מיהא איכא; כשאר אסמכתא דרבנן כיון דהסמכי אקרא דושמרת ושם איסורא נמי איכא ומה"ט השמיט הרמב"ם לענין שלא לצאת בתפילין בשבת טעמא שמא יצטרך לילך לבית הכסא כמ"ש הטור וש"ע (א"ח ס' ש"א). *והנה כשנחקור ונרד לעומק דברי הרמב"ם נ"ל דבר חדש נכלל בדבריו ובמתק לשונו דלילה לאו זמן הנחת תפילין פי' דדוקא לענין זמן הנחתם בלילה אבל לענין אם הניח ביום אפשר דמצוה נמי איכא דהי לא אמאי חשיב ולא סילק רב אשי תפילין כיון דלאו לשומרן קבעי לה כדאיתא בגמ' והרמב"ם לא ס"ל כמו שפירשו הפוסקים דסבר הלכה ואין מורין כן דהלכה הוא דלילה זמן תפילין הוא אף לענין הנחה דא"כ ה"ל למיפסק כרב אשי אלא וודאי דמפרש דסבר הלכה לענין דא"צ לחלוץ ואין מורין כן לכתחילה. וא"כ קשה נהי דאיסורא ליכא לענין הלכה מ"מ כיון דהוא רשות ואין מורין כן הי' לו לחלוץ תפילין אלא וודאי דס"ל להרמב"ם דלילה זמן תפילין ומצוה נמי איכא רק דאינו זמן הנחת תפילין ולכך אין מורין כן דשמא אתי למטעי ואם נימא דהוא מצוה יניח לכתחילה ע"כ אמר לשומרן קבעינא ודו"ק היטב. ומשיים ושבת ויו"ט אינם זמן תפילין פי' דאינו זמן תפילין כלל אפילו בהי' כבר על ראשו ליכא שום מצוה דא"צ אות לכך צריך לסלקן תיכף אפילו מפאת הלכה כיון דליכא מצוה לאיזה צורך ילך בתפילין. ואפשר כיון דליכא מצוה איסורא נמי איכא לילך בלילה מקרא דושמרת מדרבנן דבכה"ג דליכא מצוה גזרו אפילו לחלוץ מבחשיכה שמא יניח ויבוא לידי איסור עשה או לאו בלילה ובפרט לפי מ"ש בש"ע (סי' ל"א) דאיסורא נמי איכא משום דמבזה אות שבת ובזה אין חילוק בין חליצה להנחה כנ"ל בדברי הרמב"ם כפתור ופרח. ובזה מה מאוד מתקו לחכי דברי הגמרא הניבא דרבה ב"ר הונא אי לילה זמן תפילין פי' דהנחת תפילין אינו אלא ביום אבל זמן תפילין בלילה נמי הוי א"כ שבת ויו"ט נמי ואי שבת ויו"ט לאו זמן תפילין דהיינו בהי' עליו צריך לחולצן א"כ לילה נמי לאו ז"ת דלא הוי מצוה כלל בלילה וקרא דושמרת אחליצה נמי קאי ע"ז משני דלילה זמן תפילין ומצוה נמי איכא רק דזמן הנחת תפילין אינו אלא ביום אבל זמן תפילין בהי' עליו מבעו"י אפי' בלילה הוא דקרא דושמרת אינו אלא לענין לבישה ושבת ויו"ט אינו ז"ת מחמת דרשא דיהי' לך לאות ושם אין חילוק בין לבישה להנחה ונתבררו דברי הרמב"ם בעזהי"ת באר היטב כי דבריו הוא דברי הגמרא. וכן צריך לפרש לפי דברי רש"י ודו"ק היטב. וגם דעת הרי"ף הי' נראה שהוא כדעת הרמב"ם וכן ראיתי בספר שאגת ארי' שכתב כן. ויש לי אריכות דברים בדברי הפוסקי' ודברי הטור וב"י בשי' נמ"ד ומחמת כי דרך הירושלמי מתפרשת יות' לפי שיטת הרי"ף והרמב"ם ועולה בקנה א' עם ש"ס בבלי לכך בררתי רק שיטתם ואי"ה בקונטרס אחרון יבואר כל שיטת הפוסקים בזה וגם מה שנוגע לסוגית ש"ס בבלי במקום אחר. והנה בבלי שם גרסינן בתר פלוגתא דר"י ור"א אי עובר בלאו או בעשה אר"ת אם לשמרן מותר. והנה רש"י פי' דמותר אף להניח אבל הרי"ף והרמב"ם ס"ל דלשומרן אינו מותר אלא בשכבר המה עליו מבעוד יום וגם בתר הכי גרסינן ואמר רבינא הוי יתיבנא קמי דרב אשי וחשך והניח תפילין ואמרי לי' לשמרן קא בעי להו מר ואמר לי אין וחזיתי' לדעתי' דלאו לשמרן קא בעי קסבר הלכה ואין מורין כן. והנה הרי"ף והרמב"ם גרסי חשך ולא סלק תפילין כדי דלא לקוי רב אשי סובר הלכה כמ"ד לילה זמן תפילין הוא. אבל קאי אחליצה וא"ש מאוד דהך הלכה פי' הלכה כמ"ד ושמרת לא קאי רק אהנחה ואין מורין כן רק מלמדין שיחלצו כדי שלא יבוא אחד להניח תפילין בלילה ויבוא לידי איסור. והנה בירושלמי מקשה אהא דמניח תפילין עובר בלאו והא ר' אבוה יתיב ומתני ברמשא ותפילין עליו. מגלדן הי' וכמין פקדון הי' בידו פי' שגידד אותן לגלדים דלא להוי במקום הנחת תפילין ואית דבעי מימר לא אמר אלא הניחן כו'. והנה לפי מה דס"ד דירושלמי דבלילה אסור אף בכבר הם עליו אינו מותר לשמרן רק במגלדן והגמרא בבלי דלא מזכיר כלל דמגלדן ע"כ פירש הרמב"ם דמיירי בכבר הם עליו ואינו עובר אלא הטוען זאת' כתרוצא בתרא דירושלמי אבל ליתן עליו דלכ"ע אסור אפילו לשמור אסור וגם הך עובדא דרב אשי מיירי דהוי במקום הנחת תפילין דהא באמת לאו לשומרן קא בעי להו ואפ"ה דחי דלשמרן בעי להו וא"כ מוכח דאפי' למ"ד לילה לאו זמן תפילין א"צ לגלד דהא אפילו לפי שיטת התוס' בעי למדחי דהוא עשה לכ"ע וא"כ אם מיירי בהנחה בלילה א"כ בוודאי לכ"ע עובר [בלאו או בעשה וא"כ אפי' לשמרן האיך מנח להו במקום הנחת תפילין דהא עכ"פ בעינן מגלדן ע"כ הכריח הרי"ף דגרסינן וחשך ולא סלק תפילין. והך הלכה ואין מורין כן הוא לענין אי בעינן לחלוץ ובלשמרן מורין כן ודו"ק:

**עוד** אחת אגב אני צריך לבאר דאף דפסקו הרי"ף והרמב"ם דלילה לאו זמן תפילין אפ"ה אין מברכין לשמור חקיו דאף דבחקת תפילין הכתוב מדבר מ"מ כיון דאמרינן דושמרת לא קאי אחליצה א"כ חליצת תפילין לאו מצוה וע"כ לא קאמר בירושלמי דלמ"ד בחוקת תפילין הכתוב מדבר מברכין אלא למאן דס"ל דאף בהי' עליו מבעוד יום מחויב לחולצן וזה ברור. וגם מה דמקשה בירושלמי בתר הכי אדרשא והי' לך לאות לא כן כתיב מימים ימימה הובא בדברינו לעיל אינו אלא למאן דס"ל דהך קרא דושמרת הוא אפי' לענין לחלוץ וא"כ לילה לאו זמן תפילין אף בהי' עליו מבעו"י ע"ז שפיר פריך דקרא דוהי' לך לאות למה לי וע"ז תירץ דכל מלתא דלא מחוורן מסמכין לה מאתרין סגין דר"י גופא אדרשא דוהי' לך לאות קסמיך דמימים ולא כל ימים לא ידעינן איזה ימים וכן כתבו התוס' עירובין (צ"ו) ד"ה ימים, אבל למאן דס"ל דושמרת דהך קרא לא אתי' אלא לענין הנחת תפילין דאינו אלא ביום אבל לא דמצוה אינו נוהג בלילה ממילא איצטריך תרי קראי דמוהי' לך לאות מיפטור נגמרא וקרא דמימי' איצטריך להיכי שהניח לאחר שחלץ עובר בלאו ודוק היטב. והנה יש להאריך בהך דהמוציא תפילין בפסק הרמב"ם מכניסן זוג זוג אלמא אפילו להניח מותר לשומרן וגם בסוגיא דספ"ק דבילה דהכריחו הפוסקים משם דאיסורא ליכא בשוי"ם. ועוד מה שיש להעיר בזה יבואר בעז"ה בסוף המסכת:

28 **תמן** תנינן נשים ועבדים פטורים מק"ש ומתפלין נשים מנין. עיין במפרש ד"ה נשים מנין דנעלם ממנו דברי הרא"ש בהלכות תפילין דשיטת הירושלמי דאף למאן דס"ל תפלין מ"ע שאין הזמן גרמא דלילה וכן שבת ויו"ט זמן תפלין ואפ"ה אשה פטורה מטעם דאיתקש לת"ת וגרים נמי הכא נ"כ עבדי' מנין שמע ישראל כו' אחד מי שאין לו אלא אדון אחד וכן איתא לקמן פרק מי שמתו. אבל באמת דברי הרא"ש צ"ע דהא ק"ש בוודאי מ"ע שהזמן גרמא הוא ולאיזה צורך מביא קרא לק"ש דמיירי עיקר בק"ש וגם מנ"ל דתנא דמתניתין סבר דתפלין הוי מ"ע שאין הז"ג. ע"כ לולי דברי הרא"ש הי' נראה כדברי המפרש דתחילה נותן טעם לתפלין ומשם ילפינן לכל התורה דהא איתקש לתפלין. וכן מביא שם פרק מי שמתי הך משנה דכל מ"ע שאין הז"ג נשים חייבות ושהזמן גרמא פטורות. והא דמצריך קרא לעבד נ"ל דהיינו מי שחצי עבד חצי בן חורין ועיין בחגיגה (ד"א) אמר ר"ש אמר קרא אל פני האדון מי שאין לו אלא אדון א' הא למה לי קרא אמר רבינא לא נצרכה אלא למי שחציו עבד וחציו בן חורין. וכן מצאתי אח"כ בספר שנות אליהו פרק מי שמתו דפי' על חצי עבד וחצי בן חורין. ועיין גמ' קידושין (ד' ל"ה) ובתוס' שם ד"ה אלא למ"ד תפלין ובדברי הריטב"א הו' כנ"ל באותו סוגי' שכתב שם דלר"מ נמי נשים פטורות אף דהוי מ"ע שלא הזמן גרמא מטעם ההקש כדברי הרא"ש. אך צ"ע בגמרא עירובין (דצ"ו) והדברי' ארוכים. אך מה דמביא הך קרא בירושלמי לענין ק"ש נ"כ נראה כדברי המפרש. ועיין במהרש"א מ"ש שם על דברי רש"י ודו"ק היטב:

**היתיבון** והרי מיכל בת כושי היתה מנחת תפילין. הגר"א מחק תיבת היתיבון והרי. ונראה דסובר דאין כ"כ קושיא די"ל דס"ל דנשים סומכת רשות מיהו משום זה אין למחוק הגירסא דהירוש' אזיל כפי שיטת דאילו היתה פטורה הי' מוחים בידה. ועיין עירובין (דף צ"ו) דרצה לה כיון מכאן דתפלין הוי מ"ע שאין הז"ג ודחי דלמא סבר לה כר"י דאמר נשים סומכת רשות ועיין רש"י שם דכתב דהא דמיחו בידם משום דנראה כמוספת. והתוס' בד"ה מיכל בת כושי כתבו משום דתפלין צריכין גוף נקי ונשים אין זריזות ליזהר ועלי' לרגל משום דמחזי כמביאה חולין לעזרה או משום ראיית פנים בעזרה שלא לצורך. ואפשר דלסברת הירושלמי אפי' למ"ד נשים סומכת רשות אי לאו דהיתה מחויבת הי' מוחים בידה לכך מפני דאשתו של יונה הושבה מיכל בת כושי מיהו בידה חכמים. [והנה התוס' הביאו דברי הירושלמי הלז בשם פסיקתא והוא מבואר בדברי הירושלמי דכאן]:

טו **מר עוקבא** אמר אכן חזירא בית הכסא מטלטל הוי. בבלי (ברכות כ"ה) פי' חזיר כצואה עוברת דמי פשיטא לא צריכא אף דסליק מנהרא.
והיינו דאמר דלדידי כבית הכסא דאסור לקרות כנגדו אף שאין בו צואה. ר' יונה בעי אכן צררא (צ"ל צואה) דעל גף ימא א"ר אמי אסי הורי לר' ירמיה מעביר לי' בפילוס. עיין בערוך ערך פילוס שפי' שהוא מטפחת הראש. ולא שמכינן עליו. עיין במפרש שהורה לו לכסות פניו במטפחת. ולא ידעתי דהא צואה אסור אף שאין רואה אות' רק אם מכס' הצוא' וצ"ל מהמ' שהוא מטפח' דק אף שמכסה במטפחת את הצואה עדיין הריח עובר דרך המטפחת. ועיין במ"א (סי' ע"ט סעי' ב') בשי דיעות אם הפסקה מהני לריח רע. ועיין שם (סי' ע"ו) שכתב ואפילו למ"ד בסי' ע"ט ס"ב דהפסקה מועלת לריח רע דווקא מחיצה אבל כפיית כלי לא. וכן הוא בכ"ה. ונראה הא דנקט על גף ימא משום דשם נושב הרוח והריח אדרבה חזק ביותר ולא מהני הפסקה בכלי לכך אמר דלא שמכינן עלה. [דלא כמפרש שפי' דברים שאינם מובנים]

**ר' זעירא** בשם ר' אבא אוכל בכן אכילת עראי כו'. אית תנא תני מברך פעם אחת ואית תנא תני מברך פעמיים מאן דתני פעמיים ניחא [כצ"ל. וה"ל דע"כ צריך לאכול ביום וא"כ צריך לברך פעם שני'] מאן דתני פעם אחת הא אכיל ותפלין עליו א"כ קיימא ר' אבא ב"ר ירמי' באוכל אכילת עראי פי' שלא אכל כל היום אכילת קבע. והמפרש פי' בזה פי' דחוק ורחוק:

**לא** יכנוס אדם לבית המים. נ"ל דצריך לגרוס לבה"כ או דהדא מילתא היא לפי דברי הירושלמי. ר"י כד הוי ספרא בידו כו' כד הוויין תפלין עילוי הוי קאי' בין פי' אחו אצלו ואמר הותיל ובדי רבנן קנטרן. מתניתין פליגי על רב אבא בר ירמי' נכנס אדם לבית המים וספריו ותפלין בידו. וספריו נמחק. ועיין בבלי ברכות פרק מי שמתו מבואר כן בשינוי' דשם:

30 **עירב** האותיות אית תני כשר ואית תני פסול מ"ד כשר מלמטה ומ"ד פסול מלמעלה כגון ארצנו ותפארתנו אבל ארצך ותפארתך צריכא. ור"ל מלמעלה עד שלא נעשה האות נכפלה מת"כ למטה לאחר שנגמר האות ובאמצע צריכה איבעי לן וכגון בארצך שנדבק סוף האות של הצדי"ק באמצע הרגל של הך' פשוטה. וכתב המרדכי אמנם בתלמודנו אמרו כל אות שאין מוקף גויל כו' ולא מפליג בין למטה ובין למעל' שלעולם צריך היקף:

**יוצר** אור ובורא חושך דלא ימיר יוצר אור וברא נוגה. עיין בבלי פ"ק דברכות (י"א ע"ב):

טז **תני** נתפלל ולא השמיע לאזנו יצא למי נצרכ' לר"י פי' דאף דר"י פליג דווקא בק"ש משום דכתיב שמע אבל בשאר מצות מודה אי משום דתפלה דרבנן:
תמן תנינן הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחשו"ק אמר רב מתנא דר"י היא פי' דשם מיירי אפי' בדיעבד לא יצא ור"י הוא א"ר יוסה הוויין סבירין מימר מה פליגין ר"י ורבנן פי' דהי' סבר דר"י מודה בשאר מצות אבל ממה דאמר רב מתנא דמתניתין דמגילה ר"י היא הוי הוא שמע הוא שאר כל המצות [ועיין בתוס' ט"ו ע"ב ד"ה הא בשאר מצות יצא] דאי לאו דרב מתנא הייתי אומר דר' יהודא ומתניתין דמגילה מיירי לענין לכתחילה ולכתחילה גם ר"י מודה מ"ט דר"י והאזנת למצותיו. [ועיין בבלי דרוצה ליליף שאר מצות מהסכת ושמע]. אר"ח לית כאן חרש פי' דבמגילה לא גרסינן חרש דבשאר מצות ר' יוסי מודה. או דרוצה לאוקמי מתניתין דמגילה אף אליבא דר"י אמר ר' יוסי מסתברא דמודי ר"ח בתרומות דהוא דר"י פי' דבתרומות ע"כ צריך להודות דהוא דר"י דבמשנה ב' דתרומות מבואר דחרש המדבר ואינו שומע לא יתרו' ואם תרם תרומתו תרומ' וע"כ צריך לאוקמי כר"י ופליגי נמי בשאר מצות והא דבדיעבד תרומתו תרומה משום דלאו בברכה תליא מלתא דלא גרע מאלם. אר"ח משום ר' חסדא דר"י הוא פי' דמודה דכאן צריך לאוקמי דווקא כר"י אמר ר"י בר בון ע"כ איתמר דר"י הוא דתניא חמשתא קדמייתא ולא תניתא עמהן פי' דבריש תרומות חשיב חמשה דבדיעבד אין תרומתן תרומה ולא חשיב חרש המדבר אי משום שאין תרומתו תרומה ובחרש המדבר בדיעבד תרומתו תרומה דהוא כפקח לכל דבריו ולא בברכה תליא. הא תנינן חמישתא אחרינין שם משנה ו'. והשיב האלם כו' ולא חשיב הא דחרש המדבר בהדן ותני לה בבא בפני עצמה משום דהני חמשה לכ"ע לכתחילה לא יתרומו אבל חרש המדבר לר' יהודא לכתחילה נמי תורם. והך דמשנה ב' דאיתא דאינו תורם לכתחילה ר' יוסי הוא. והגאון הגיה בזה הרבה ולפע"ד נראה כדפי' לפי סוגית הירושלמי:

(**תני** נתפלל ולא השמיע לאזנו. עיין בשכנות אליהו בפירקן ובריש פ"א דתרומות שם תמצא ביאור הירושלמי על נכון מיותר הוא ופ"ס יש כאן)·

32 **שרן** לך דלא יאמר שם הללו לך. עיין במפרש ונראה דצריך לגרוס שרה לך וקאי על הא דאמרינן בבלי (י"ד ב') והא בעי לאדכורי יציאת מצרים דאמר הכי מודים אנחנו לך כו' ועשית לנו גבורות על הים ושרנו לך וקאמר דלא אמרו שם הללו לך דשם הי' שירה ולא הלל דלא אמרו הלל:

**הקורא** למפרע כו' תנא אף בהלל ובקריאת המגילה כן. עיין במגילה בבלי ר"פ הקורא למפרע ר' אחא בשם רשב"ע אף מי שהתקין התפלה הזאת על הסדר התקינה. עיין בגמ' מגילה שם ובתוס' שם ד"ה הסדיר שמנה עשרה ברכות על הסדר כו':

אמר

*) ועיין בביאורי הגאון שכתב דלדברי הטור הא דהוצרך להך טעמא אף דהך טעמא לא אמרי' בגמרא אלא למאן דס"ל שבת זמן תפילין והטור פסק דשבת לאו זמן תפילין היינו אי שבת לאו ז"ת מטעמא דמימים ימימה וא"כ איכא איסורא להניח אבל כיון דהטור ס"ל דלילה זמן תפילין א"כ ע"כ שבת אינו פטור רק מטעם והי' לך לאות וא"כ תו ליכא איסורא להניח בשבת ויו"ט וא"כ איצטרך להך טעמא ע"כ. וכתב דמה"ט השמיט הרמב"ם דהרמב"ם לשיטתי' אזיל דס"ל דלילה לאו ז"ת הוא ע"ש. ולכאורה דברי הגאון צ"ע דהא הרמב"ם מפרש הטעם משום והי' לך לאות לענין שבת ויו"ט ולא מטעמא דושמרת וגם הי' לו לפרש הטעם דנ"מ לענין אם הי' עליו וצריך לשום, דאפ"ה אסור לצאת וצריך לחלוץ שמא יצטרך לבה"כ כיון דהך טעמא הוא עם לילה ומחד קרא נפקא. ודוק:

עמוד

36 **אמר** ר"ח אף מי הסי' מימיו על כתיפו. עיין במפרש שפי' בזה פי' דחוק ורחוק.
והוא ברור דקאי אתוספתא פ' וא"ו דפרה דאיתא שם מי הסי' מימיו על
כתיפו מילאה בפניו ותלאה בפניו והרגיש בלע לאחר והראה דרך לאחר אם עמד פסול
אם לא עמד כשר ע"ז אמר ר"ח אף מי הסי' מימיו על כתיפו קורא ק"ש ומתפלל.
וע"ז הקשה ר' חונא ק"ש ותפלה א"צ כוונה בתמי' וכיון דצריך לכוון בק"ש מסיח
דעתו מש־מירת מי חטאת. אמר ר' מנא כו' אפילו תימא ק"ש א"צ כוונה פי' דאפילו
תימור דק"ש א"צ כוונה אלא פסוק ראשון ולא חשיבא היסח הדעת אבל תפלה צריך
כוונה ולעמוד בכולה. ע"ז אמר ר' יוסי קיימתי' כדמר ר"י בר אחא בשם ר"י הניעוך
סוף מלאכת המים שאין מהוורין דבר תורה פי' דהא דמלאכה פוסלת במים היינו בעת
שנושא מי חטאת ועשה מלאכה אחרת דדינו דפוסל מי חטאת אינו ד"ת רק מעלה
בעלמא עשאו בפרה ועל ק"ש ותפלה לא גזרו. וזה ברור בפשט דברי הירושלמי:
**ואית** לך נומר באלמנה ארבע לילות. כאן צריך לגרוס תני לא יבעול אדם בתולה
בשבת מפני שעושה חבורה ואחרים מתירים. וע"ז פריך מ"ש מגובר את
החביות וממפים מורסא. ועיין כתובות (בבלי ו' ב') שפריך נמי ממפים מורסא
ומשני התם פקיד ועקיר הכא פקיד ולא עקיר והירושלמי ס"ל דלפתח הוא צריך והוי
כמתכוין לעשות לה פה דאסור גבי מורסא ועיין בתוס' שם ד"ה ואם להוציא ממנה
ליחה פטור ודוק וע"ז שפיר קאמר בירושלמי בתרא טעמא דאחרים למלאכתו הוא
מכוין ומאליו נעשה חבורה פי' שאינו מתכוין לפתח כלל וגם' אפי' כימא דם חבורי
מיחבר הוי דבר שאינו מתכוין וניחא אפילו לפי מה דמסיק בבלי דהכא פקיד ולא עקיר:
ים **שמואל** אמר. כל ההלכתא עיין בנדה פרק תינוקות והא דאמרינן ר' ינאי ערק
אפי' מתינוקת שלא הגיע זמנה לראות. עיין בב"י סי' קצ"ג שהאריך בזה
ואין כאן מקום להאריך:
**א"ל** מעתה איזה דם נדה ואיזה דם בתולים. צריך להגיה יודע את איזה דם
נדה ואיזה דם בתולים:

שייך לעיל עמוד 30.
**אמר** ר' אלכסנדרי שמור רגלך כי' שמור עצמך מן הטיפין היוצאין מבין רגליך
הדא דתימור בדקים אבל בגסים אם יכול לסבול יסבול. מכאן נראה דבגסין
אפי' לכתחילה ביכול לעמוד על עצמו מותר ועיין בבלי מי שמתו (כ"ג) איתא אם
יכול לשהות א"ע הפלתו תפלה עד כמה עד פרסה משמע אבל לכתחילה אין לו להתפלל.
אבל גרסת הרי"ף אבל יכול לעמוד על עצמו מותר ומדברי הירושלמי יש ראי'
לדבריו. ותימה שלא חילק בין קטנים לגדולים. ואפשר דע"ז מגיא התני' אידך הנצרך
לנקביו וכתיב שמור רגליך מסתמא בקטנים מיירי ע"ש. ועיין במ"א (סי' צ"ב) מה
שהביא בשם הרא"ש דמי רגלים קיל טפי וצ"ע מדברי הירושלמי הלז ודו"ק. ואין
כאן מקום להאריך: ע"כ
**ר"י** ה"ל עובדא שלח לר' בא בר כהן לגבי ר' אחי א"ל ר' אמי הוי לי' עובדא
שאל לרהב"א והורי לי' כל שבעה כר' נתן א"ל ולא כך אולפן רבי מר' אמי
ה"ל עובדא שאל לרשב"ל והורי לי' כר"נ כך הוא הגירסא נכונה ולפי הירושלמי
פשוט להמעיין וא"צ לדחוק כמו שנדחק המפרש ע"ש:
38 **א"ת** רבנן דהכא ניחא א"ת רבנן דרומייא רברביא קומי ושאיל לזעירייא. הגאון
ר"א נתק וגרס א"ת רבנן דהכא רברביא קומי ושאול לזעירייא א"ת רבנן
דרומייא אינון אסרן ואינון מתירין ומקשה דאי נימא רבנן דהכא קשי' הך קושי'
דהאיך רברביא שאול לזעירייא ואי רבנן דרומיי' קשי' דהא בדרום מרחילין. ועיין
בירושלמי דמועד קטן:
**אמר** ר"י בר בון מי שהוא מתיר את הרחיצה שהוא כאכילה ושתי' עיין בירושלמי מוע"ק
גרסינן שהוא עושה אותה כאכילה ושתי' פי' דכשם שאכילה ושתי' מותרין
כך הרחיצה מותר הדא דתימא ברחיצה של תענוג קאי על הא דלעיל דאפילו מאן דאוסר
רחיצה שאינו של תענוג מותר. אתון שאלון לר"י מהו דיסחי א"ל דלא יסחי ימות אין
בעי אפי' בש"ב אי בעי אפי' ביה"כ וצ"ע דאפילו במקום צערא בעלמא מותר אפילו
ביוה"כ ושבל וגם באבל ועיין ברבינו יונה על הא דאמרינן בבלי ובמקום הסטנים
לא גזרו ובחדושי הרשב"א בגמרא מ"ש על דברי ר"ח שכתב דדוקא אם אינו רוחץ
בא לידי סכנה וכתב דסכנה לאו דוקא אלא סכנת חולי קאמר והביא ד' הירושלמי
הלז. ומשמע דהך דלא ימות לאו דוקא ע"ש ודו"ק:
**ריב"ח** ראו אותו טובל לא ידעינן אם לקריו אם להקר גופו שאין רחיצת ציצ
רחיצה כנ"ל משמע מכאן דרחיצה לקרי מותר באבל מיהו הני מילי קודם
דבטלוהו לטבילותא אבל לאחר דבטלוהו י"ל דאסור לטבול בימי אבלו. ועיין בב'
יוה"כ סימן תרי"ג סעי' י"א:
כף **הא** בני חורין אחרים מקבלין תנחומין עליהם כמו מתניתין אין מקבלין תנחומין
על עבדים. דברי הירושלמי אין לו פי' והגאון ז"ל הגיה אין בני עבדים
מקבלין תנחומין על עבדים היינו אפי' בניו אין מקבלין תנחומין עליו אך לא שייך
לפי"ז הך עובדא בשפחתו של ר"א המובא בירושלמי בסמוך ומצאתי בחדושי הרשב"א
על הא דתנן במתניתין וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין וא"ת ולא יהא אלא ב"ח
מי מקבלין תנחומין על הרחוקים ככר פירשו בירושלמי שתלמידו חשיב כבנו וכן
עבדו המשמשו כרצונו הוי' עליו כבנו. ונראה לפי"ז דהיה להם איזה גירסא נכונה
בדברי הירושלמי או שפי' כן דברי הירושלמי כמו מתניתין אין מקבלין תנחומין על העבדים
דלא תימא דמחמת עבדותו חשיב כבנו והא גופא קמל"ן ויש לדחוק זה בד' המפרש:
40 **חמתי'** חד בר פחין א"ל מה קלא בשמיא. עיין במפרש ונעלם ממנו דברי רש"י
בב"ק (ד' קי"ח) שמענו עליו על שהי' מת ואח"כ היה אותן ר' יוחנן.
כא **תני** כל שהוא של צער כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה כל דבר שהוא של שבח
לא כל הרוצה לעשות כו' אא"כ מינו אותו פרנס על הצבור. הנה בגמרא
תענית (י"א ב') מבואר דכל שראוי למנותו פרנס על הצבור מקרי יחיד ע"ש. אמר
ר"א מעשה בר"ג ור"י שהי' מהלכין בדרך והיו מסלקין לגדדין וראו את ר' יהודא
בן פפוס שהי' משתקע ובא כנגדן. הנה בבלי בב"ק מבואר כהאי עובדא בסגנון
אחר דר' ור"ח הוי קאזלי באורחי ואיסתלקו לצידי הדרכים הוי קא מכסע ואזיל
ר' יהודא בן נקוסא קמייהו ע"ש. והנה היש"ש הוכיח שם דר' יהודא בן נקוסא לא
ראה אותם דהל"כ מנדין אפי' עביד לש"ש רק שלא ראה אותם דאזיל מקמייהו ורצו
לנדות אותו אף שלא ראה אותם משום דמתגאה בחומרא יתירה ע"ש היטב. אבל
מהירושלמי דכאן שמבואר שהי' משתקע ובא כנגדן משמע שראה אותם ואפ"ה לא
נידו אותו כיון דעביד לש"ש וגם בסמוך פריך לא כן תני דבר שהוא של שבח לא
כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד עושה אא"כ מינו אותו פרנס על הציבור
[א"ל והא תני נמחק וכן הגיה הגר"א] כל דבר של צער רוצה לעשות עצמו יחיד
עושה כו' ותבוא עליו ברכה פי' וקשה א"כ אמאי הקפיד ר"ג עליו ומשני אמר
ר' זעירא ובלבד דלא יבזה חרונין פי' דבזה מבזה ר"ג ור"י שהי' מסלקן לצידי
דרכים ע"כ לולי דכל מעשיו לש"ש חייב נידוי אלמא היכי דכל מעשיו לש"ש רשאי
להחמיר אפי' בפני רבו אף שרבו מקיל בדבר כנ"ל דלא כרש"ל שחולק שם על מה

עמוד

שנראה מדברי רש"י ג"כ שהי' בפני רבו שפי' שמראה לנו גבהות ע"ש כי כן מבואר
בירושלמי. והמפרש במח"כ לא דק כאן בפי'. עיין שם היטב:
**לא** כן אלפון רבי ואם התחילו אין מפסיקין ותני חזקי' כל הפסוק מהדבר ושסה
נקרא הדיוט. צריך להבין דגבי שכח ולא בירך במקומו בכמ"ז דב"ה ס"ל דיברך
במקומו וב"ש ס"ל דצריך לחזור למקומו. ואמרינן דחד אמור כב"ש ואשכח ארנקי
דדהבא. וכתב התוי"ט בשם הרא"ש הביאו המ"א בא"ח סי' ס"ג דהא דבק"ש אם
עמד נקרא עבריין משום דכאן גם ב"ה מודים דעדיף טפי לחזור אלא דלא הטריחוהו
חכמים וא"כ יכול להחמיר על עצמו. והי' נ"ל דבשלמא שם כיון דהלך ממקומו
באיסור דהא לכתחילה לכ"ע צריך לברך במקומו רק ששכח תו לב"ה לא הטריחוהו
אבל גם ב"ה מודים דעדיף לעשות כב"ש משא"כ כאן דהתחיל בהיתר וגם ליכא מאן
דמחמיר והוא דבר פשוט דליכא מאן דפליג דצריך להפסיק נקרא הדיוט ע"ז פריך
מק"ש דתנן פטור ואפ"ה אם רצה קורא ומשני יכול אנא פתר לה כר"ג אבל לדידן
אינו רשאי להחמיר. אח"כ מצאתי להגר"א בפ"ק דברכות בספר שנות אליהו שהרגיש
בדברי הירושלמי מהסוגיא דבהמ"ז ונדחק שם. ולפענ"ד נראה כדפרישית ואין להאריך:
**עיין** בפ"מ שהקשה דהא ר"ג הי' פרנס ממונה על הציבור והי' יכול להחמיר על
עצמו ולי נראה דלפי סברת הירושלמי דנקרא הדיוט אין סברא דפרנס יהא
רשאי להחמיר דלא שייך שום סברא רק במקום דיש מקום להחמיר כגון הם דלולי
דהתקין יהושע הי' מקום איסור לקלקל שדה חבירו רק שיהושע התקין לבל יקפיד
חבירו וכדומה אבל במקום דנקרא הדיוט אין חילוק וזה פשוט. ויש עוד אריכות
דברים בזה אך לא רציתי להאריך:

## פרק שלישי

כא **מי** שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש ותפילין כו'. במשנה בבלי איתא מק"ש ומתפלה
ומתפילין. ועיין בתוי"ט שכתב דהגרסא נכונה כמו במשנה דכאן וכן משמע
בתוס' ד"ה אלו ואלו כו':
42 **אם** ביום שני אינו נותן תפילין צריכא למימר מי שמתו מוטל לפניו אלא בנין דהגא
דא הגא דא. פי' דאגב ק"ש ותפלה נקיט נמי תפילין והא דבעי ירושלמי אליבא
דר' יהושע דס"ל ביום שני אינו נותן תפילין ה"ה דמצי לאקשויי גם אליבא דר"א
דהא ביום ראשון גם לר"א אינו מניח תפילין אפי' לאחר קבורה וכאן תני מי שמתו
מוטל לפניו אלא לרווחא דמלתא נקיט לאלימי הקושי'. והנה כן מצאתי ברשב"א
שהקשה כן מה אירייא מוטל לפניו אפי' כל יום ראשון נמי ומשני ומסתברא דתפילין
אגב ק"ש ותפלה נקיט להו. ובירושלמי בעי לה ופריקו בה פרוקא אחרינא ולא ידעתי
מה פרוקא אחרינא הלא דברי הירושלמי הוא ממש שנוי' דהרשב"א וצ"ע. אח"כ
ראיתי שהרגיש הגל"ח בזה על דברי הרשב"א וע' מש"ש. והנה מצאתי בס' תפארת
ישראל על משניות שנדפס מחדש שהקשה לפי דעת בעל מ"א בה' חוה"מ דאונן
בחוה"מ מניח תפילין א"כ מה מקשה די"ל דהמשנה אשמועינן דפטור משום דמוטל
לפניו ופטיר אפילו בחוה"מ ואת הקשה בשם כגוד הגאון הגדול אב"ד דק"ק פוזנא
מו' עקיבא נ"י. שוב הקשה עוד על דברי הירושלמי דמה מקשי דשמא שאני דקודם
שנקבר המת אין אבילות חלה עליו והניח בצ"ע ולדידי היא לא קשה מידי דבאמת
דדבר שאסרו הכמים כל שבעה הוא מחמת אבילות ולא גזרו קודם שנקבר המת
אבל דבר שאסרו חכמים רק ביום ראשון וע"כ הוא מחמת אנינות דאחריתה כיום
מר ומעולל בעפר קרנו א"כ כ"ש דקודם שנקבר המת שם אונן עליו וזה ברור
ובחנם נדחק. אך לפי"ז קושי' הירושלמי עדיף טפי למאן דס"ל דרק ביום ראשון
אינו מניח תפילין. ובעיקר מה שהקשו לכ"מ לענין חוה"מ הוא לכאורה קושי' אלימתא'
לפי דעת המג"א. ומה שהביא בשם הגאון מפוזנא דהירושלמי מקשי למאן דיליף
מימים ימימה וכמ"ש התוס' במוע"ק (ד' י"ט) דלמאן דיליף מימים ימימה ממעט
ג"כ חוה"מ אבל מאן דיליף מוהי' לך לאות אינו ממעט רק שבת ויו"ט וא"כ מקשה
למאן דיליף מימים ימימה א"כ בלא"ה חוה"מ פטור מתפילין. אך באמת זה אינו
דהא מסקנת התוס' שם לאו הכי הוא וגם דבריהם בזה סותרים לדברי התוס'
בעירובין (צ"ו ע"א) שכתבו דרי"ה דממעט מימים ולא כל ימים פרט לשבתות
ויו"ט אוהי' לך לאות כמיך א"כ אין להלק ודו"ק. ובאמת הי' נראה לי לולי
דמסתפינא דאינו מניח תפילין בחוה"מ דלא כמ"א דכיון דאנינות חל עליו א"כ פטור
מתפילין דנהי דאין אבילות חל עליו מ"מ אנינות חל עליו ונהי דאין מעולל בעפר
קרנו מ"מ מרירתי בלבו ואין אוננין אלא בלב ואין דעתו על תפילין דבעינן שלא
יסיח דעתו מהם וגם יש לצרף גדולי הפוסקים דפוטרים בחוה"מ מתפילין ומירושלמי
מוכח או דחוה"מ פטור מתפילין או דאנינות נוהג בחה"מ אף אחר שנקבר *המת
לענין תפילין ודו"ק. אח"כ בא לידי ספר גל"ח וראיתי שהרגיש בכמה דברים שכתבתי
והמעיין היטב יראה מה ביני לבין דבריו, ודו"ק היטב:
**ר"ן** בעי נתן ביום שני כר"א מה ביעשה כר"י שלא לחלוץ אר"י בר בון כיגוי נתן
ביום שני כר"א יעשה כר"י שלא יחלוץ דהל"כ נימא הלכה כר"א בשני וכר"י
בשלישי [כך הגיה הגר"א] ופי' פשוט דבעי דביום שני. אם באו פנים חדשות וא"כ
לכאורה הי' סברא דממנ"פ חולצן דר"א ס"ל דבעי חליצה ולר"י אינו נותן כלל ומסיק
דכיון דקיי"ל לענין חליצה כר"י וכר"א לענין נתינה אף ביום שני אינו חולץ דהל"כ
נימא דהלכה כר"א בשני אבל הלכה כר"י לענין הליצה דוקא בשלישי וכן הוא בבלי
מוע"ק (כ"א) בעי לה כהך בשני לשולא חולץ או אינו חולץ ומסיק רבא נמי כיון
שהניח שוב אינו חולץ רק דשם בברייתא נרים פלוגתא דר"א ור"י בהיפוך ע"ש
והמפרש נדחק כאן ומה שפירשתי הוא בעזה"י ברור אמר ר' בון כתיב למען תזכור
את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימים שאתה עוסק בחיים ולא ימים שאתה
עוסק במתים. הנה מד' הירושלמי משמע דלא גרסינן במתניתין מכל מצות האמורות
בתורה ואינו פטור רק מק"ש ותפילין ממעט דבק"ש כתיב יציאת מצרים או בתפילין
דכתיב בהו פרשה קדש דכתיב בהו יציאת מצרים. אבל לקמן מבואר דפטור מסוכה
ולולב ג"כ ועיין בפ"י שהאריך בדברי הירושלמי. ואין כאן מקום להאריך:
כב **תני** אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו מפני כבודו של מת או מפני שאין
לו שישא משאו. עיין בתוס' בר"פ מי שמתו ד"ה אינו מברך ובמועד קטן בתוס'
(כ"ג ע"ב) ד"ה ואין מברכין ע"ש ומסיים משמע דפליגי בשבת ויו"ט דאינו מברך כו'.
מיהו הא קשיא לן דאמרינן בסיפא בשבת מברך ומזמן וצ"ע עכ"ל התוס'. ובאמת
בש"ע יו"ד סי' שמ"א פסק כדעת הטור והרא"ש דאפילו מי שיש לו מי שישא אינו
רשאי להחמיר מטעם מפני כבודו ואפ"ה בשבת ויו"ט מסיב ואוכל בשר ושותה יין.
ויש ליישב קצת דהירושלמי פריך מכח ק"ו דאם בשבת ויו"ט פטור מכש"כ כשיש לו מי
שישא משאו אבל לפי האמת דמתרץ דמיירי בחול י"ל דאפילו למאן דס"ל מפני כבודו
של מת היינו דווקא בחול דאינו ידוע לכל שיש לו מי שישא משאו אבל בשבת דהכל
יודעין דהיום לאו זמן קבורה היא אף מאן דס"ל מפני הכבוד מודה ועוד דמפני
כבוד שבת התירו לו לאכול בשר ואם היי שעה התירו לו חיי עולם לא כש"כ וזה
פשוט דבחול אף למ"ד דאין לו מי שישא משאו ויש לו מי שישא משאו אפ"ה אין
לו לאכול בשר רק דרשאי להחמיר על עצמו בק"ש ותפלה וא"כ בשבת דאיתא בברייתא
דלקמן

*) והנה ראיתי בס' תפארת ישראל שהקשה על דברי התוס' דמוע"ק שכתבו דמחמת מימים ימימה יש לפטור חוה"מ ומחמת וכי' לך לאות חייב חוה"מ בתפילין דא"כ מה מקשי ירושלמי פ"ב - כ"ג הל"ל י"ל דרשא מוהי' לך לאות מדכבר כתיב מימים ימימה ותירץ דמדלא בריתא דרשא איצטריך תרוויהו לאסמכתא וכרי לתוס' הנ"ל צריכא שלא למעט חוה"מ וצ"ע עכ"ל. ובאמת לא ידעתי מה דמקשה דכיון דממעט מימים ימימה אפילו חוה"מ א"כ הו וכי' לאות מיותר דבשלמא אי הוי כתיב וכי' לאות לחוד הוי שפיר מקשי דאיצטריך מימים ימימה לענין חוה"מ ועפי. יש להקשות לפי תירוצא דירושלמי דמחמת דלא מתוורך אסמכין לי' מאתרין סגין א"כ מסקנת הירושלמי דדרשא דמימים צריכין לסמיך מוהי' לאות ג"כ וא"כ לפי דברי התוס' דחוה"מ לא הוי לאות חייב חוה"מ בתפילין ולא ממעטת מימים ימימה כמסקנת התוס' דמו"ק ע"כ נראה כדכתיבנא לעיל. ודו"ק היטב:

דלקמן דאכל בשר ממילא חייב בכל המלות מטעם דאם חיי שעה התירו לו כמבו' בירוש' בסמוך (ד' י"ד) כנ"ל ברור:

**תני** דרגש כופה ואינה נזקפה. לריך להניה מזקפה ואינה כופה וכן הוא בנדרים (ד' נ"ז יעוי"ש). איזהו מטה ואיזהו דרגש כו' א"ר אליעזר תפתר באילן ערסתא קופרייתא דאית להון נקבין. עיין בנדרים (נ"ו ב') דאיתא שם הך דר' ירמיה ומקשה כהאי ומשני אלא הא והא מנופן מטה אשלי ואפוקי בביזיוני דרגש אעולי ואפוקי באבקתא וע"ש ברש"י ובר"ן והוא הך הירולא דירושלמי:

44 **הדא** דתימא בחול אבל בשבת כו' ואם ברך עונין אחריו אמן ואחרים שבירכו עונים אחריהם אמן ארשב"ג הואיל התרתי לו את כל אלו היו בהו בשאר כל המלות של תורה אם חיי שעה התרתי לו כ"ש חיי עולם. הנה משמעות ד' הירוש' נראה דלת"ק לא התירו לו אלא ברכת המזון דחיוב' בא מחמת אכילה אבל לעסוק בשאר מלו' לא התירו לו ורשב"ג מחייבו בכל המלו' מטעם דאם חיי שעה היינו אכילת בשר כ"ש חיי עולם אבל בבלי ר"פ מי שמתו גרים בדברי ת"ק נמי וחייב בכל מלות האמורות בתורה ורשב"ג מוסיף מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן ואמר ר"י תשמיש המטה איכא בינייהו ע"ש. וי"ל דגם דברי הירושלמי הוא נמי כן רק דטעמא דהיי שעה התירו לו חיי עולם לא כ"ש אילטריך לת"ק נמי ובעינן הך טעמא למאן דס"ל מפני כבודו של מת אבל למאן דס"ל מפני שאין לו מי שישא משאו לא צריכין להכי דהא בשבת אי אפשר לעסוק בצרכי המת רק לעת ערב. ובזה נתחזק דברינו הנאמרים למעלה נתרץ קושי' התוס' ועי' היטב בתוס' וב"י וברא"ש. ואין להאריך:

**ר' זעירא** מדמך פקיד ומר לא תקבלון עלי יומא דן אבילא. ע"ש וצריך לגרוס אלא יומא דן אבילא. כלומר דאין לעשו' הבראה אלא ביום ראשון דלמחר יכולי' לאכול משלהם:

כג **כהן** מהו שיטמא לכבוד רבו. הנה הראשונים כתבו דלא אפשיטא הלכך לא יטמא. וכן כתב הגר"א ביו"ד סי' שע"ד. ואני לא זכיתי להבין דהא בסמוך איתא שמע ר' אחא ומר יטמאו לו תלמידיו ואי משום דר' יוסי אסר הא ר' אחא פליג וגם בר"י גופא נטמאו לו תלמידיו ומעשה רב ור' מנא לא הקפיד אלא על שאכלו בשר ושתו יין ועיין במפרש מה שהקשה ד"ה הדא מתרחי לא פלי' ודו"ק:

**מה** שיטמא כהן לכבוד תורה. בירושלמי דנזיר פ"ז איתא הגירסא מה שיטמא הכהן לת"ת פי' ללמוד תורה. ושייך בתרי' ספיר ר' יוסי יתיב ומתני ועאל מיתא מאן דנפק לי' לא אמר כלום פי' מאן דבישל ת"ת מפני הטומאה לא אמר לי' כלום ומאן דיתיב ולא רצה לבטל מלמודו אף שהי' כהן לא אמר לי' כלום. וכן פי' הרא"ש פ"ב דכתובות שהביא הירושלמי הנז ועיין שם בדברי הרא"ש שהביא פי' אחר על הא מאן דנפיק פי' מאן דרצה לבטל מלמודו להוצאת המת לא אמר ליה דרשות בידו והשיג ופי' כמו שפי' בסמוך. אבל לפי הגרסא דכאן מה שיטמא לכבוד תורה הי' מקום לומר דפי' למאן דתני ומתני אי רשאי כהן לטמא לו דהא לית שיעורא ומבטלין ת"ת עבורו כמבואר בפ"ב דכתובות. ועיין ברא"ש בהלכות קטנות שפי' כן דברי הירושלמי דנזיר אם הי' מכירו לא בדא וגם לפי המבואר במגילה (ג' א') כבוד תורה גדול מת"ת וא"כ אם לת"ת מטמאין לפי דעת הירושלמי מכש"כ לכבוד תורה והא דאנן לא נוהגין כן משום דלא קיי"ל כהך ירושלמי דמטמא לת"ת בטומאה דאורייתא כמבואר בע"ז (ד' י"ג) רק בטומאת בית הפרס דרבנן. וכן כתב הרא"ש פ"ב דכתובות דלא קיי"ל כירושלמי דמטמא לת"ת אבל לפי דעת הירושלמי דמטמאין לת"ת י"ל דכש"כ לכבוד תורה לאדם גדול דתני ומתני. ואפשר דמהך טעמא נמי אינו מטמא לרבו לפי הלכה. ויש אריכות דברים בזה ואין כאן מקומו. ונתישב בזה מה שהקשה הב"י (סי' שע"ד) ודו"ק:

**ואי** משום דבאים לי' דפירש שמטמא לת"ת או משום דהוי סייסן. עיין במפרש ודבריו רחוקים. ועיין ירושלמי נזיר גרס אי משום דהוי סיסין לא ידעינן פי' משום דהוי סרסון ונלחן בדברים משום הכי לא אמר לו, כן פי' הפני משה. ועיין בנזיר כל הסוגיא ומה שכתב הרא"ש ריש הלכות טומאה:

46 **כד** דמיך ר' יהודה נשיאה אכריז ר' ינאי ומר אין כהונה היום עיין בבלי כתובות (ד' ק"ג ב') ובתוס' ד"ה בשלה קדושה, ודו"ק.

48 **א"ר** שמואל בר' אברומא זה שהוא נכנס לבית הכנסת ומלאן עומדים ומתפללין. עיין בתוס' ברכות (כ' ב') ד"ה עד שלא יגיע שליח ליבור. ובהרא"ש שם ודו"ק:

**הוי** הא דתנינן העומדים בשורה הפנימים פטורים והחיצוני' חייבים והדא דתני העומדים משום כבוד כו' משנה אחרונה כנ"ל והאי דתנינן תמן וכשהוא מנחם אחרים כו' משנה ראשונה. [כש"א הוא הנכון ותיבת משנה אחרונה אחר והחיצונים חייבים נמחק] אמר ר"ח בראשונה היו משפחות עוברים ואבלים עומדים כנ"ל משרבו תחרות בציפורי התקין ר"י ב"מ שיהי' משפחות עומדים כנ"ל. ועיין בסנהדרין פרק ב' כ"ג (ד' י"ט) ותראה כי כך הוא הגרסא הנכונה והמפרש הרבה דברים ואין בהם ממש:

כה **משנה.** נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש ומן תפילין. הנה רש"י פי' דמיירי אפילו בהגיע לחינוך לפי שאינו מצוי בשעת ק"ש לחנכו. ור"ת השיג וכתב דמיירי בלא הגיע לחינוך. אבל בירושלמי דמפרש בגמרא מטעם שהוא תדיר משמע כפי' רש"י וכן כתב בשגות אלי':

**נשים** מנין. עיין במפרש שפי' דקאי על תפילין ומתפילין ילפינן לק"ש דהוקש' כל התורה לתפילין ולהרא"ש דכתב בהלכות קטנות דקאי הך אוקימתא למאן דס"ל תפילין הוי מ"ע שאין הז"ג דשבת ולילה זמן תפילין צריך לומר דאק"ש לא פריך דהוא מ"ע שהז"ג ועיקר פרכא רק אתפילין. ועיין מה שכתבתי לעיל פרק שני דנראה עיקר כפי' המפרש ומכאן ילפינן לכל מ"ע שהז"ג, ודו"ק:

**עבדים** מנין. עיין מ"ש לעיל פ"ב בשם ספר שגות אליהו דקאי אהאי עבד ותאי בן חורין. אך מה שכתוב שם דהך ילפותא קאי אק"ש תמוה לי דהתינח עבדים צריך מליף לרלי עבד והאי ב"ח אבל לגבי נשים למה לי ילפותא בק"ש ואפשר לומר דבבבלי כרכינן ק"ש פשיטא ומשני מהו דתימא הואיל ואית בה מלכות שמים י"ל דלכך בעינן קרא. ויש להאריך בזה אך יבואר אי"ה במקום אחר:

50 **אמר** ר' לילא טעמא דרבנן שכן אם היתה מיוחדת ליום ולילה שהיא חיבת בציצית מש"ה לא חשיב מ"ע שהז"ג דהא כסות יום חייבת נמי בלילה וכסות לילה פטור אפילו לובשה ביום א"כ ליכא מידי דביום יהי' חייב ובלילה פטור ומש"ה לא הוי מ"ע שהז"ג ור"ש סבר דחשוב שפיר מ"ע שהז"ג משום דהא דכסית יום חייב בלילה משום דהיום גורם החיוב. וכן נראה מדברי התוס' ברכות (ד' י"ד ב') ובקדושין דס"ל דגם לר"ש דינו כך דכסות יום חייב בלילה ג"כ. אכן דעת הרמב"ם דלמאי דקיי"ל כר"ש כסות יום נמי פטור בלילה. עיין בש"ע א"ח (סי' י"ח) ועיין בהרא"ש בה"ק הלכות לילית דדייק שם מדברי ר"ש שאמר אי אתם מודים לי שכסות לילה פטור מלילית אלמא דבכסות תליא מלתא. [זה הלשון מבואר בירושלמי ספ"ק דקדושין אכן בכאן אינו מבואר רק דברי ר' אילא אליבי' דרבנן]. והנה הא דלא הוכיח מר' אילא דאמר מבואר דכסות יום חייב בלילה משום דהוא אמר לה אליבא דרבנן והא דר"ש פליג בהא ולא קיי"ל בהא כר"ש דנשים פטורות מלילית וגם דבגמרא דידן מבואר במנחות (ד' מ"ג ע"ב). דלא כהירושלמי דרבנן אינו מחולק עם ר"ש בגוף הדין מי כסות לילה פטור מלילית רק דמחולקים אי זה חשיב מ"ע שהז"ג רק דרבנן פליגי בגוף הדין דפריך שם ולרבנן האי וראיתם אותו מה עביד לה. אך דס"ל להרא"ש דגם דנסברת רבנן מחולקים בבלי וירושלמי מ"מ מה שמבואר בירושלמי דקדושין דר"ש גופא אמר אי אתם מודים לי שכסות לילה פטור משמע לי' דאין סברא שיחלקו הבבלי וירושלמי בהא ולולי דמסתפינא להכניס ראשי בין רבותינו הקדמונים הייתי אומר דלאו דיוקא הוא ממה דאמר ר"ש אי אתם מודים לי שכסות לילה פטור דעיקר תלוי בכסות אי מיוחדת ליום או ללילה משום דלילית איכא מ"ד דחובת טלית הוא ואפילו כלי קופסא חייבים וא"כ עיקר חיובא אטלית רמי' ולא אגברא ולהך מ"ד בוודאי דתלוי בכסות אם מיוחד ליום ואף למאן דס"ל דחובת גברא הוא מ"מ חובת טלית נמי הוא ואם אין לו טלית בת ד' כנפות אינו מחוייב לקנות כמ"ש הרב בהג"ה (סי' י"ז) לכך לא שייך לומר אי אתם מודים לי שלילה פטור מלילית דמשמע דיום חייב ובאמת גם ביום אינו חייב רק כשיש לו כסות אבל אינו מחוייב לקנות כסות כמו שמחוייב לקנות תפילין. וזה ברור ופשוט בעיני לפענ"ד. וגם בזה נראה ג"כ כמו דעת הרמב"ם דכיון דלהגמרא בבלי ס"ל דפליגי רבנן ור"ש בגוף הדין ע"כ ס"ל דלר"ש בלילה בכל גוונא פטור דאי לר"ש כסות יום בלילה חייב מה פריך בפשיטו' ורבנן האי וראיתם אותו מה עביד לה דמכיין להם"ם כך לסברא פשוטה דזה מחשב למ"ע שהז"ג כיון דיום גורם החיוב עד דיה' מוכרח לרבנן דרשי לכך קרא לדרשא אחרינא מדחשבי לה למ"ע שאין הז"ג דשמא באמת הוא כסברת ר' אילא בירושלמי. אלא וודאי דלבבלי אין לחלק ולר"ש פטור בכל גוונא ולרבנן בכל גוונא חייב:

**והנה** הגר"א כתב בסי' י"ח והר"ן שם כתב שאינו חייב אלא כסות יום ולבשה ביום. אבל בירושלמי דקדושין לא משמע כן מלשונו וז"ל ואיזה מ"ע שאין הז"ג אבידה ושלוח הקן מעקה ולילית ר"ש פוטר הנשים מלילית שהוא מ"ע שהז"ג שהרי כסות לילה פטור מלילית אר"ה טעמא דרבנן שכן אם היו מיוחדות לו ליום ולילה שהיא חייבת בלילית ואם כדברי הר"ן אכתי בלילה פטור ועיין ר"ן שם וודאי שהיא מכרעת כתוס' ורא"ש עכ"ל. ולענ"ד לא מכרעת דאיך מביא ראי' מרבנן דהא אנן לא קיי"ל כרבנן בהא וגם הרא"ש לא הכריע אלא מליסנא דר"ש אבל לא מדרבנן. והנה נראה שכיון הגר"א ז"ל דמדרבנן נשמע לר"ש דהא לפי סברת הירושלמי לא פליגי בהא אבל לענ"ד כיון דע"כ לפי דעת גמרא דילן פליגי ר"ש ורבנן א"כ האיך נוכיח מדעת הירושלמי במקום דתלמוד בבלי פליג דהירושלמי לא רצה לעשות מחלוקת בגוף הדין אי לילה פטור מלילית לכך חילקו בין כסות המיוחדת ליום או לא אבל לפי גמרא דילן אין לחלק כמ"ש לעיל. גם בירושלמי גופא יש לומר לדעת הר"ן דרבנן ור"ש מחולקים בהך סברא דאף דרבנן פטרו לילה מוראיתם אותו ולא ס"ל לדרוש כתלמוד' דידן וראיתם אותו פרט לכסות סומא מ"מ כסות יום כיון דהוא בת חיובא חייבת גם בלילה. אבל ר"ש פטר בכל גוונא בלילה לכך חשב מ"ע שהז"ג. ועיין בפני משה בירושלמי קידושין דלדברי הר"ן מיושב דיוק הרא"ש מר"ש דנקיט כסות לילה משום דפטור אפי' ביום. והנה יש לי עוד אריכות דברים בעז"ה אך לא רציתי להאריך עוד בזה, ודו"ק:

50 **תני** כל מלות שאדם פטור אדם מוליא רבים ידי חובתן. פי' שנתחייב בה רק שנפטר כעת מהמלוה שכבר יצא בה. חוץ מבהמ"ז והא דתנינן כל שאינו חייב כנ"ל הא אם חייב אף אם יצא מוליא א"ר לייא שאני בהמ"ז דכתיב ואכלת ושבעת וברכת. הנה בגמ' בבלי (ד' כ' ב') מבעי אי נשים חייבות בבהמ"ז דאורייתא או דרבנן וג"מ להוציא רבים ידי חובתן והקשו התוס' והרא"ש דמ"ש דאם אכל כזית דנן דהוא ג"כ אינו חייב רק מדרבנן אפ"ה מוציא אחרים. ותרצו שם התוס' פרק שלשה שאכלו דשאני מי שמחויב בדבר מן הדין אפילו יצא מוליא וכזית דנן אינו לריך אלא שיוכל לומר שאכלנו משלו אבל קטן או אשה למ"ד דרבנן שאינו בר חיוב כלל דאורייתא אפילו אכל כדי שביעה הלכך אינו מחויב בדבר ירינן בי' ולכך אינו מפיק אי אכל שיעורא דאורייתא. והרא"ש ורבינו יונה כתבו קצת בביאור יותר ובבנוי לשון דאיש אף שילא מוציא מטעם ערבות דכל ישראל ערבים זה בזה אלא מדרבנן אמרו שלא יברכו ברכת הנהנין בלי הנאה לפיכך כשאכל כזית אף שלא נתחייב רק מדרבנן מוליא את אחרים שאכלו כדי שביעה שערב הוא בעבורם ועליו הוא להצילו מן העון ולפטור אותו מן המלות אבל אשה אינה בכלל הערבות לכך אינה מוליאה אלא מי שחיובו מדרבנן עכ"ל. והנה שמעינן מדברי הרא"ש שהאשה אינה מוליא בבהמ"ז אם לא אכל הוא רק מדרבנן וצ"ל דקרא דמייתי בירושלמי אסמכתא בעלמא הוא. אך דברי התוס' צ"ע שכתבו שאי נומר שאכלנו משלו תיפוק לי' מטעם הירושלמי דמפיק לה מקרא דואכלת ושבעת וברכת כו'. והנה הצל"ח הבין בדברי הרא"ש דאשה אינה בכלל ערבות בשום דבר אפילו בדבר שהיא מחויבת רק דכ"ז שעדיין לא נפטרה יכולה להוליא אבל אם כבר נפטרה אינה יכולה להוליא אבל לדעתי לא כיון הרא"ש לזה רק דכוונת הרא"ש דכיון דהתורה פטרה א"כ במלוה זו אינה בכלל הערבות. וזה ברור ובזה ניחא מה דהקשה מהך דשמעון בן שטח דהוליא אחת ינאי דכיון דמדרבנן מחויבת ושמעון בן שטח מחויב ג"כ מדרבנן שאכל כזית דגן יכול להוליאה. ועיין תוס' קידושין (ד' ע' ב') לענין אי גרים בכלל הערבות. ולפי"ז הוכחת התוס' שם לכאורה מוכח גם אנשים דהא לא חשיב בסוטה גם מנין הערבות של נשים. אך י"ל דמנשים אין היכחה דלא חשיב אלא מי שמחוייב כל המלות כמ"ש אין לך כל מלוה ומלוה כו' אבל נשים אינם חייבים במ"ע שהז"ג וא"כ לא נתערבו בזה. *ועיין בחידושי מהרי"ט שם שהאריך בדברי הת ס' קידושין ומביים שם ועוד י"ל דגרים אינן ערבון עלינו אלא הוי דומי' דסף וכשיש שאנו חייבים עליהם והם אינן חייבים עלינו דאין בידם סיפוק למחות. וא"כ לפי"ז אפילו נחפים דברי הרא"ש כפשטן נמי ניחא דשמעון בן שטח הוליא אשתו של ינאי דהא לא כתב הרא"ש אלא דהאשה אינו בכלל ערבות בעדינו אבל אנו ערבים בעדה. ויש אריכות דברים בזה רק לא באתי רק להעיר לב המעיין:

**היתב** ר' יעקב דרומי הרי ת"ת נוהג בלילה כבימים מאי כדון סוכה אפשר לה להבטל ת"ת אי אפשר לה להבטל. והנה מריהטת דברי הירושלמי נראה למחמת דת"ת הוא חובת הגוף ואין לו רשות להבטל ממנה גורם ברכה בכל יום וכן פי' המפרש. אבל דבר זה הוא נגד הסברא ואדרבה התוס' כתבו פ"ק (י"א ב') ד"ה והוא שנה על אתר דהקשה לפי מסקנת בבלי סוכה (ד' מ"ו) דסוכה מברך כל אימתי שנכנס לישב בסוכה כרבי דאמר תפילין כ"ז שמניחן מברך עליהם דבת"ת הואיל ודעתו תמיד לחזור ללמודו דכתיב והגית א"נ לברך בכל פעם שהולך ללמוד וכאן סברת הירוש' בהיפוך. ולולי דמסתפינא להגיה הייתי אומר דכך צ"ל סוכה אפשר לה שלא להבטל ת"ת אי אפשר לה שלא להבטל והכי פי' דבשלמא בסוכה חיוב על השינה ג"כ וא"כ בשעת שינה ג"כ אינו מבטל ממצות סוכה משא"כ ת"ת דע"כ אי אפשר שלא יפסיק בה בשינה וכדומה ע"כ צריך לברך בכל יום כנ"ל. ואפשר לפרש כפי הגרסא שלפנינו ת"ת א"א להבטל וכיון דא"א להבטל א"כ א"א לו ליחד זמן אי לאו בכל יום דבשלמא סוכה שייך לברך בכל שנה ושנה אבל ת"ת אין סברא שיברך פעם א' בכל ימי חייו וע"כ תקנו רבנן לברך בכל יום ויום. ודו"ק:

והנה

*) ואע"ג דכמה מצות יש דשייכי לכהנים בלבד מ"מ כהנים שליחותי' דישראל קא עבדי ואף דשלוחי דרחמנא הוי מ"מ י"ל דשליחי דידן נמי הוי בהדי שלוחי דרחמנא ועיין תוס' קידושין (כ"ג ע"ב) ד"ה דאמר ר"פ. אך עדיין צ"ע דהתינח במצות הקרבה אבל יש מצות דשייכה לכהנים בלבד כגון גרושה וכ"ג כי אם בתולה מעמיו יקח אשה. ע"כ הי' נראה דאפילו בדבר שאינו מצוה מ"מ הוי ערב ולא ידעתי מי דחק להרא"ם בהכי די"ל בפשיטו' כיון דלאו בר הכי הוא אינו יכול להוציא דומיא דמי שאינו בהורת אותו דבר אינו יכול להעשות שליח וזה מכוח שליחות אף דשומע כעונה מ"מ צריך שיהא ממי שהוא ב"ה דאי לא הוי כשהבר אבל מי שהוא כעת פטור בר הכי הוא והיינו דלא הזכיר התוס' כלל מערבות. והכי משמע פשטא דירושלמי. ודו"ק:

עמוד

**והנה** קצת יש לדקדק דהא גבי לולב משמע אי הי' לילה זמן לולב אף דא"צ ליטול רק פ"א לא היה מברך אלא פ"א וא"כ ת"ת אף שע"כ צריך לבטל בלילה אין לברך אלא פ"א וי"ל דגרוותא דמלתא כתב כן או כיון דזו המצוה היא חובה ליום זה וכך הוא הדין דבפעם א' יוצא לכל יום זה עד מחרתו אי הי' לילה זמן לולב הוי כלא הפסיק, ודו"ק היטב. ועיין בש"ע א"ח סי' מ"ז סעי' י"ג. ובדברי הט"ז. ובביאור הגר"א ס"ק ל"ב:

כו **משנה.** בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחרי' ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו. מפרש בגמרא בסמוך דמהרהר ברכות אבל ק"ש מוציא בשפתיו דכיון דחובה דק"ש מדאורייתא לא אתי תקנת עזרא ומוציא מידי חיובא דאורייתא. אבל בש"ס בבלי אינו הולך על דרך זה אלא בעל קרי מהרהר בלבו הק"ש ואינו מברך לפני' ולאחריה אפילו בהרהור דיש כח ביד חז"ל לבטל מ"ע דאורייתא בשב ואל תעשה לכך אפילו ק"ש דאורייתא והרהור לאו כדבור דמי מ"מ מהרהר בלבו ואינו מוציא בשפתיו. ועיין בספר לח"ם לדודי הגאון יעב"ץ זלה"ה שנדחק בזה. דאיך יש כח בתקנות עזרא לבטל ד"ת. ולדידי הדברים פשוטים דבשוא"ת יש כח ביד חכמים לעקור ד"ת והוא פשוט בכמה מקומות בתלמוד. ובמאי יגרע תקנת עזרא משאר תקנות חז"ל. ור"י דמתיר משום דעשו אותו כהלכות דרך ארץ. והגאון בס' שנות אליהו פי' גם הבבלי ע"ד הירושלמי אבל לא פירשו כן הראשונים ואין להאריך:

***תני** בעל קרי חולה שנפלו עליו תשעת קבין מים טהור לעצמו כו'. כצ"ל, ומה דאיתא וטהור שנפלו על ראשו ורובו שלשת לוגין מים שאובין ט"ס הוא דזה ענין לענין שא"י להוציא הרבים דלא גרע מזב וטמא מת. והמפרש לא הרגיש:

52 **א"ר** אליעזר ב"ר שמעון כל האי סברא קשי' דטבול יום תמן סברתי'. ר"ל הך סוגיא דאמר רב (זבחים ק"ב ב') האי דינא מראב"ש גמירנא דאמר לה בבה"כ דנתה בא טבול יום כו' ומשיק שם והיכי עביד הכי והאמר רבה בב"ח אמר ר' יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ובית הכסא ומשני לאונסו שאני אלמא דמסקנת בבלי דלא כירושלמי דמותר להרהר רק דגבי ר"א בר"ש לאונסו הוה:

54 **ומהו** כדי רביעית רביעית בתוך רביעית אחד כלי גדול ואחד כלי קטן. הנה משמע מדברי הירושלמי דפחות מרביעית א"צ רביעית רק מטבלה בכל שהוא ולרביעית בעינן רביעית ומרביעית ואילך אין חילוק בין כלי קטן לכלי גדול. והגאון ז"ל הגיה במקום ומהו כדי רביעית ועד כמה רביעית בתוך רביעית כו'. ועיין בש"ע א"ח (סי' ע"ו ס"ב) שפסק דרביעית לפ"א ואין חילוק בין רב למעט. והגאון הכריע כהרשב"א מהך ירושלמי:

**תיבה** שהיא מלאה ספרים. דברי הירושלמי הובא בתוס' מנחות (ל"ב ב') ועיין בט"ז (סי' רפ"ב) ודו"ק:

כה **לא** ישב אדם ע"ג ספסל שס"ת מונח עליו. בגמרא בבלי מנחות (ל"ג ב') פליגי ר"ה ור"י בזה. והרמב"ם פסק כהירוש':

**שמואל** אמר עד שיקרמו פני' נמחק כי כבר מבואר בסמוך:

**אמר** חזקי' לר' ירמיהו אתה מחמיר בצואה יותר מן המים. דרובא מן דגנובא א"ל צואה אפילו עשויה בטלם אסורה כו'. כן גרסת הגר"א. הגאון מוחק מן עד כדון זב שראה קרי עד מ"ט דר"י וכצ"ל מ"ט דר"י משום מה מועיל הוא שהוא טובל או שאין שם לטומאה קלה אצל טומאה חמורה מה נפיק מביניהון ראה קרי ואח"כ ראה זיבה אין תימור מה מועיל שהוא טובל ולא מועיל הוא אין תימור משום שאין שם לטומאה קלה אצל טומאה חמורה עד כדון כשבאת לו טומאה קלה לבסוף כאן באת לו טומאה חמורה לבסוף כמעגלא מן הדא והמשמשת שראתה נדה צריכה טבילה ור"י פוטר הדא אמרה היא הדא היא הדא. ולפי"ז הירושלמי עולה לענין א' עם הש"ס בבלי דסוף פרקן. והמפרש הרבה בזה דברים ללא צורך ודבריו רחוקים מאוד:

## פרק רביעי

כט **תפלת** השחר עד חצות כו' תפלת המנחה עד הערב. כתב רבינו יונה בפרקן דהך עד הערב לאו דווקא רק עד שקיעת החמה דהוא נגד דם התמיד ודם נפסל בשקיעת החמה. והשגת הרי' האריך והשיג על דברי ר"י דזמן תפלת המנחה נמשכת עד זמן יציאת הכוכבים. והנה הגר"א כתב דעד הערב הוא עד שקיעת החמה וכ"ל דהגאון לשיטתי' אזיל כאשר בארנו לעיל שיטתי' דמתחילת שקיעת החמה עד זמן יציאת ג' כוכבים אינו אלא תרי תלתא או תלתא ריבעא מיל וכן דעת הרבה פוסקים קדמונים כאשר בארנו לעיל. וא"כ א"ש הוא דתמיד נשחט דחשיב שם דעד שקיעת החמה תלתין מילין ומשקיעת החמה עד צ"ה חמשה מילין דהוא אינו זמן יציאת ג' כוכבים רק זמן יציאת כל הכוכבים אבל משקה"ח הוא זמן בה"ש עד זמן יציאת ג' כוכבים ותחילת השקיעה היינו שנתכסה כולה מעיני בני אדם וסוף השקיעה היינו שעברה כבר כל כדור הרקיע ואז נראת כל כוכבים. ודעה זו היא דעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש כמבואר בש"ך יו"ד הל' מילה סי' רס"ו אות י"א בשם תשובת מהר"ם אלשקר שהאריך בזה [והוא פלא דסותר הש"ע א"ע ביו"ד סי' רס"ו ומ"ש בא"ח סי' רס"א ע"ש ודו"ק] ויש לחקור לענין תפלת המנחה דהוא דרבנן אי מחמת דהוא נגד דם התמיד ובדם התמיד נפסל מספיקא א"כ גם בתפלת המנחה דהוא דרבנן יש להחמיר ולכתחילה בוודאי גם בדרבנן אין להכנים א"ע לספק ויש לחוש לדעת רבים וגדולים המחמירים דמתחלת השקיעה נחשב ספק לילה. ובירושלמי לקמן מבואר דנתקנה נגד קטורת. והנה לפי מה שבארנו דתחלת שקיעה הוי בה"ש יש לתרץ קושי' התוס' דהקשו לפי מה דהי' דעתם בתחילה דהוא נ"ה למה לי קרא להכי וא"כ גם קשה דלמה קרא לספיקא י"ל משום דהי' לדם חזקת כשרות ולא נפסל מספיקו קמ"ל דבעינן דווקא וודאי יום. ועיין בחוות דעת לשארי הגאון מליסא מה שכתב לענין היכי דפרש תורה היתר בעינן שיהי' ההיתר ברור והיכי שפרש התורה האיסור הוא דווקא וודאי איסור. ועד"ז אמרינן ממזר וודאי הוא דלא יבא והכינמי כתב התורה ביום הקריבו דלהוי וודאי יום ודו"ק. ויש להאריך בזה אך לא רציתי לצאת מגדרי:

ל **אי** מעלות למד ר"י דמר ר' סימון בשם ריב"ל בימי יון [הגר"א גרס בימי חשמונאין] היו משלשים כו'. רבינו יונה בשם המדרש דהי' בעת שנשא שלמה בת פרעה וישן עד ג' שעות והי' מפתחות מונחים תחת מראשותיו. ובאותה שעה קרב התמיד בד' שעות. והנה שם תמה הל"ת בהג"ה על ר"י דשמא אף היתה מתאחר שפי נמי הי' קרב. אך זה הקושי' קשה גם על הירושלמי. והנה עיין ברמב"ם ריש הלכו' תמידין ומוספין כתב מהירושלמי שבימי בית שני אירע זה כמו שמבואר בירושלמי. והלח"מ הביא דברי הראב"ד בפי' לעדיות שהקשה כן ותירץ שם ע"ש:

**כנגד** היום שיהי' יודע איזהו מהן נשחט שחרית ואיזה ערבית. המפרש מביא כן בשם הספרי ואני לא מצאתי לע"ע בספרי וברמב"ם ג"כ לא מצאתי זה הדין:

60 **פתר** לה בשלא הגיע זמן תפלה פי' זמן מנחה קטנה דמנחה גדולה אין להתפלל אלא מדוחק כגון שצריך לכנוס לסעודה ובכה"ג בשלא הגיע זמן מנחה קטנה יש להקדים תפלת המוספין. ועיין ברמב"ם פרק תפלת השחר הלכה ח' ובש"ע או"ח סי' רפ"ו סעי' ד':

לא **נעילה** מה שתפטור של ערב. עיין לקמן בירושלמי בדף הסמוך אתיין אילין פלגוותא כו' מאן דאמר חובה אין נעילה פוטרת של ערב ועיין בבלי סוף יומא ובתוס' שם ד"ה והאמר רב תפלת ערבית רשות:

עמוד

62 **ראש** חודש שחל להיות בתענית האיך מזכיר של תענית במוסף. כן הוא גרסת הרא"ש ועיקר. וע"ש בדברי הרא"ש פרק אין עומדין:

**וכן** נפק עובדא כהדא דר"א. הרא"ש מסופק אם ר"ל ר"א בר ממל דאמר בעבודה או כר"א דסייע לר' אביבא דאמרה ברכה חמישית בש"ע [כן הגיה הרא"ש ברכה חמישית] ונ"מ לענין יחיד בת"ח בשנת אי אמרה בעבודה גם יחיד אמרה בעבודה אבל אי אמרינן דצבור קבעה ברכה בש"ע א"כ יחיד אומרה באלהי נצור. וכן פסק בש"ע סי' רפ"ר:

לב **ר"ח** שחל להיות בשבת במה קורין. במגילה פרק בני העיר איתא דר"י אמר לסדר הפטורות הוא חוזר וכן פסקינן:

**להודיעך** שלא בא הרביע אלא מחמת ר"ח. במגילה פ' בני העיר מסקינן דר"ח עיקר וקרי תלתא בר"ח וחד בחנוכה:

66 **ואמר** רב הונא אם יאמר לך אדם תשע עשרה [הגאון גרס שבע עשרה]. ועיין בשנות אליהו שהאריך בדברי הירושלמי שם תראה שהאריך בזה בביאור ארוך. ר' יונה בשם רב אפי' יחיד שגזר תענית על עצמו צריך להזכיר מעין המאורע ר"ז בשם ר"ה בלילי שבת ויומא אינן הוא אמרה ואמר רב מנא אנא דלא בדקת שברית. כן הוא גרסת הגר"א:

לד **הוי** כן איתתבית בין גואל ישראל לרופא חולים הגר"א גרס הוי אמר בין גואל לישראל לרופא חולים פי' דאי בשומע תפלה א"כ אינו מוסיף ברכה וא"כ מה מקשי על ר"ה דס"ל דאפילו יחיד צריך לזכיר מעין המאורע דהאמי חשיב י"ח י"ט איכן ואומר בא"י שומע קול תחנונים פי' קודם שמסיים שומע תפלה. וכן הוא לקמן גבי תפלה קצרה:

68 **ע"ב** לית מלתא דר"י אמר ספק התפלל ספק לא התפלל אל יתפלל ולא אגיבי'. הגר"א גרים לית מלתא פליג אדר' ירמיה דאמר ספק התפלל. ועיין בירושלמי ריש ברכו' תראה כי כן הוא הנכון:

**ר' אחא** בשם ר' אסא כל מה שש"ץ עובר לפני התיבה ותובע צרכי עמך לפניך. נראה דבא לפרש פי' של בכל פרשת העיבור והי' צורכים לפניך המבואר במשנה. ועיין בבלי מפירש בענין אחר:

**אית** תני הנא מתפלל ואח"כ תובע צרכיו כו'. ואית תנא תני כו'. מאן דמר מתפלל ואח"כ תובע צרכיו תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו. עיין בגמ' ע"ז (ד' ח') תראה שיש להגיה כי מפסוק זה מוכח דשואל אדם צרכיו ואח"כ מתפלל ויש ליישב דירושלמי לא ס"ל דשיחה זו תפלה רק דשיחה זו שאלת צרכיו רק מה דמביא מאן דמר תובע צרכיו ואח"כ מתפלל לשמוע אל הרנה ואל התפלה לא ידעתי האיך שאלת צרכיו מכונה בשם רנה. ובגמ' בבלי יליפנה מקרא דלעיל. רק מאן דס"ל דמתפלל ואח"כ תובע צרכיו יליף מקרא דאשפוך לפניו שיחי וצרתי לפניו אגיד ע"ש:

לה **דברי** חכמים כו' בשם ר"ה יחיד תובע צרכיו בשומע תפלה שם בגמרא והכ"א לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא שואל אדם צרכיו בשומע תפלה. והמפרש נדחק בחנם:

**ד' כ"א** [גירסת הגאון לכל רוחות מחזירין חוץ מרוח מזרחית. עיין בגמ' בבא בתרא פרק לא יחפור (כ"ה ב'):

לו **נתפלל** של שחרית ובאמצען מתפללין של מוסף. עיין בתוס' פרק מי שמתו (דף כ"ב ב') ד"ה עד שלא יגיע ש"ץ למודים:

## פרק חמישי

72 **ולא** מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה של מצוה וכן לא יפטור אדם מחבירו לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דברי תורה שכן מצאנו בנביאים הראשונים (גי' הגר"א הי' כותב שנים או שלשה שמות כו'] ה"ז גומר את אחד מהם ומשיב שאילת שלום. עיין בב"י ביו"ד סי' רע"ו דבין שם לשם משיב שלום לכל אדם:

76 **מה** אם שאלה שהוא בדוחק אמרה בשו"ת אזכרה שהוא בריוח לא כ"ש. עיין בתוס' וברא"ש ובש"ע דחו לדברי הירוש' מסוגיא דבבלי וכתבו לתרץ קושית הירושלמי דשאלה שייכה בברכת שומע תפלה שהוא נמי בקשה משא"כ הזכרה שהוא שבח. ועיין בב"י סי' קי"ד:

לט **ר' יעקב** בר אידי בשם ר' יצחק רובא אמרה בכוס אומרה בתפלה מלתא אמרה שעיקרה בתפלה ולמה אומרה בכוס בשביל זכות התנוקות. כן הוא גרסת הגאון והוא גרסא נכונה:

78 **ה"ג** אר"י בר אחא לא דאימון תרתין שמועין אלא דר"י בר נחמן ורא"ש תרוויהו כו' פי' לא דהוה תרתי מימרות כמו שאמר מקודם דר' יצחק בר נחמן אמר בשם רחב"ג ור' אבהו בשם ר"א אלא תרוייהו אמרו בשם רחב"ג. והמפרש נדחק בזה ע"ש:

**אמר** ר"י בר אליעזר מבדיל ואח"כ אומר מטבע ברכה. כאן גרסינן ר"א בן אנטיגנוס בר ר' ינאי בשם ר"א זאת אומרת שאסור לעשו' מלאכה עד שיבדיל כמה דאת אמר אסור לעשות מלאכה עד שיבדיל ודכוותי' אסור לו לאדם לתבוע צרכיו עד שיבדיל פי' דהוכיח מדאמר ר"י בן אליעזר מבדיל ואח"כ אומר מטבע ברכה משום דאסור לומר מטבע ברכה קודם דהוי שאלת צרכיו ומנהג שלנו לומר אתה חונן עד מלמד לאנוש בינה ואח"כ אתה חוננתנו ואח"כ וחננו והוא אליבא דכ"ע דמתחילה אומרים אתה חונן דאם אין דעה הבדלה מנין ואח"כ אתה חוננתנו ואח"כ הבקשה דאין לתבוע צרכיו קודם שיבדיל. וכן מצאתי שכתב הגאון סי' רצ"ד בביאורו לאו"ח:

מ **ר' יצחק** בשם ר' סימון כקורא תגר על מדותיו של הקב"ה כו' ר' סימון כנותן קצבה למדותיו של הקב"ה אמר ר"י בר בון כעושה למדותיו של הקב"ה רחמים ואינם אלא גזירות משמע דהוא טעם שלישי דבאמת אינו מצד רחמים כי אינו אלא גזירת מלך על עבדיו. אבל הרמב"ם בה' תפלה פ"ט ה' ז' איתא מי שאמר בתחנונים מי שריחם על קן צפור כו' או שלא לשחוט אותו ואת בנו ביום א' כו' מפני שמצות אלו גזירת הכתוב הן ואינן רחמים שאלו הי' מפני רחמים לא הי' מתיר לנו שחיטה כל עיקר. הרי שהרכיב שני הטעמים דאינן אלא גזירות שאם הוא אומר שהוא רחמים א"כ נותן קצבה למדות רחמנות שלו שאחד בלבד יכול לשחוט רק שאותו ובנו לא ישחוט. ובדרוש הארכתי בזה וגם מה שתרגם יונתן בן עוזיאל אשר אינו עולה לפי הירושלמי והגמרא. אך לא רציתי לצאת מגדר הבורי:

**אשבה** תני לכל אין מחזירין אותו חוץ ממי שלא אמר מחיה מתים ומכניע זדים ובונה ירושלים. בגמ' בבלי (כ"ט) איתא רק באם טעה במכניע זדים לחוד. ורבינו יונה כתב טעם למה אין מסלקין אותו בשלא אמר מחיה מתים ובונה ירושלים ע"ש. והטור בס' קכ"ו הביא הירוש' הנ"ל. והב"י כתב כיון דבתלמוד שלנו אינו מבואר רק מכניע זדים א"כ לא קיי"ל כהך ירוש'. ועיין בט"ז מה שכתב על הטור:

**אמרין** לו לא שיערו חכמים כך. בבלי מסקינן שאני שמואל הקטן דהתחיל בה וכן כל אדם אם התחיל אין מסלקין אותו. ע"ש:

**היה** קורא בתורה ונשתתק זה שהוא עומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון. עיין בש"ע או"ח סי' ק"מ דמחולקים הפוסקים אם זה שעולה תחתיו צריך לברך ברכה ראשונה או שעולה על סמך ברכה שבירך הראשון. ועיין שם בב"י שהאריך בזה

*) ועיין מה שכתבתי לעיל על דברי רבינו יונה לענין דרבנן אם יכול לקרות ק"ש אחר חצות או שביטלו המצוה משום סיג מ"מ כאן דמבואר בירושלמי לקמן דגדר גדול גדרו בדבר והוא גודר ישראל [illegible] העבירה בוודאי יש כח לבטל ד"ת בשוא"ת:

עמוד

בזה. והביא הר"ן דמגילה סוף פרק בני העיר והרא"ש ה"ק הקורא את המגילה ודברי המרדכי ור"י בפרק אין עומדין. ויש אריכות דברים בזה. אך לא רציתי כעת להאריך ויבואר א"ה במקום אחר:

**ספק** הזכיר ר"ח ספק לא הזכיר מחזירין אותו. דלא כהרב בהג"ה או"ח סי' תכ"ב. וכבר השיגו עליו שם האחרוני':

**ואילין** תחתניא צריכא פי' מבעי לן אי הוי כעקר רגליו. ובבבלי מסקינן להלכה דאם רגיל לומר תחנונים לא הוי כעקר רגליו וא"צ לחזור אלא לעבודה:

## פרק ששי

82 פרק וא"ו **הנהנה** כלום מן העולם מעל עד שיתירו לו המצות. הגאון גרס במקום המצות הברכה. ועיין בתוספתא גרסינן הנהנה מעוה"ז בלא ברכה מעל עד שיתירו לו כל המצות. נראה כגרסת הש"ס ירושל' שלפנינו דמעל עד שיתירו לו כל המצות השייך לאכילה תרומות ומעשרות וכדומה:

**דאף** טובתי בל עליך מכלה אני טובתי בגופך כו'. נראה דמפרש המקרא הכי אמרתי לה' ה' אתה אז הקב"ה משיב טובתי בל עליך מכלה אני טובתך בגופך. וכה"ג מצאנו שדרשו בש"ס דילן במנחות (ד' נ"ג) האי קרא אמרתי לה' ה' אתה אמרו ישראל להקב"ה החזק לי טובה שהודעתיך בעולם ומשיב הקב"ה טובתי בל עליך כלומר איני מחזיק טובה רק לקדושים אברהם יצחק יעקב שהודיעוני תחלה בעולם:

**א"ר** אחא מהו בל עליך שאיני מביא טובה על העולם מבלעדיך כמד"א ומבלעדיך לא ירים איש גו'. בדרוש האדכתי בזה. ותוכן הענין מה שאנו צריכים לביאור מאמר זה. ע"פ מ"ש במדרש (ב"ר פ"ל) אר"ל שתי פרשיות הכתיב לנו משה בתורה ואנו למדים אותה מפרעה הרשע כתוב א' אומר והיית רק למעלה יכול כמוני אתמהא ת"ל רק גדולתי למעלה מגדולתכם ואנו למדים אותה מפרעה הרשע אתה תהי' על ביתי גו' יכול כמוני ת"ל רק גדולתי למעלה מגדולתך. והדין דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו יכול כמוני ת"ל כי קדוש אני ה' אלהיכם קדושתי למעלה מקדושתכם ואנו למדין כו' אני פרעה יכול כמוני ת"ל אני פרעה גדולתי למעלה מגדולתך. ובארנו הענין דהוקשה לו מלת רק דמיותר והי' די באומרו והיית למעלה אמנם כן דרשו דהאי מיעוטא ריבויא הוא. כמה שלא מצא לנו גדולה אחרת אשר ימעט נגדה גדולתנו זולת גדולת השי"ת שאנו מדרגה שניה לאלהים. כשמע דמן המלאכים אנו גדולים וכמאמר הכתוב מה אנוש גו' ותחסרהו מעט מאלהים כבוד והדר גו' כל שתה גו' והכרזה שנתקנאו המלאכים אשר לא מצא לו לאדם מיעוט רק מן אלהים הלא בזה המיעוט כבוד והדר תעטרהו כי אחרי שאמרת שאינו אלא מעט מאלהים הלא ממילא תמשילהו במעשה ידיך וכל העולמות שתה תחת רגליו והוא למעלה מכולם. וענין זה אנו למדין מפרשת פרעה הרשע אשר דבריו רק הכסא אגדל ממך הוא אך למותר. ומי לא ידע זאת כי פרעה הממליך גדול מיוסף הנמלך. אכן היתה בזה כונה מושכלת להגדיל תפארת יוסף וממשלתו. אשר בכל ימשול ולא ימצא לו מיעוט הכבוד זולת במה שכסא פרעה יגדל ממנו. ואמרו עוד (שמות רבה פ' כ"ג) אז ישיר משה כו' אבל משעמדת בים ואמרנו שירה לפניך אז נתייצבה מלכותך וכסאך נכון כו' ובארנו שם באריכה דהכוונה שתחילה הי' הבוי"ת כביכול נדמה למלך העומד בעצמו על המשמר לחלק אפסניא לבני חותיו ומאז יצאו ישראל ממצרים נמסרה הנהגת כל הנבראים בידם ונדמה בוי"ת כיושב על כסאו במנוחות שאננות ושריו ועבדיו עומדים על הפקודים לחלק אפסניא. וכענין כרעה הרשע יושב בכסא ויפקד המשביר תחתיו ומבלעדיו לא ירים איש גו'. ועתה בינה זאת איך מתקו דברי הירושלמי מהו טובתי בל עליך שאיני מביא טובה לעולם מבלעדיך כי הכל שם הבוי"ת ביד האיש הישראלי מעת אשר קבלו אלהותו ואומר לה' ה' אתה וסיים כמד"א ומבלעדיך לא ירים איש את ידו. וכמאמר המדרש לפי ביאורנו. והדברים ארוכים בזה אך לא רציתי כעת להאריך:

**ר' יוחנן** נסב זיתא ובירך לפניו ולאחריו. עיין בבלי (ל"ח ב' ל"ט א') איתא הך עובדא ברוקן אחר. ועיין בתוס' שם ד"ה בגר ל' שיעורא. והנה כפי דברי ר' יוסי שם בתוס' אם הובא לפניו שלם אף דשקל לגרעינותא הוי ברי' רק אם הוסר מקודי' הגרעין לא הוי ברי'. ולא הבנתי מה שכתב רבינו יונה שכתב אבל לענין הדין אפשר להעמיד התלמוד שלנו עם התלמוד ירושלמי ונאמר שאם הוא דבר שאי אפשר לאוכלו עם הגרעין כגון זית וכיוצא בו שצריך שיהא בו שיעור חוץ הגרעין כו' שפסולת הגרעין לא יספר שלם כו' אבל אם הוא דבר שדרך לאוכלו עם הגרעין שלו כגון גרעין של רמון או של ענבה וכדומה הוי דניקן לי' בריה וע"ש שהאריך ולא הבנתי דהא גם בירושלמי מבואר דר"י זית אכל דהא מבואר ומה צריכא לי' מפני שנלפנתו מיעטתו מה עביד לי' ר"י משום ברי'. והנה הרשב"א בחידושיו וז"ל וי"ל דאיתא נמי להא דירושלמי אלא דבירושלמי כברי דר"י זית שלם אכל ולא הסיר גרעינותי' ומש"ה חשיב לי' בריה כו' ע"ש. והנה צריך לדחוק בדברי הירושלמי לפי דבריו דר"י לא הסיר הגרעין לסברת רהב"א אינו משלים לאוכל דהא לאו יר אכילה זה הפי' בנלפנתו ממעטתו פי' דליכא זית שיעור אוכל. ור"י עביד לי' משום בריה כיון דלא הסיר הגרעין הוי בריה ובזה יש ליישב גם דברי ר"י. ועיין בסימן ר"י בב"ע שם. ובמ"א שם כתב שהרב ר"י סובר שר"י לא אכל זית רק בריה אחרת שגדולה כזית. אבל אין לשון הירושלמי מורה כן להמעיין וגם מה שמבואר ומה צריכא לי' מפני שנלפנתי ממעטתו משמע דמיירי בדבר שאין דרך להכול הגרעין. ועיין במהגית השקל שהאריך בדברי המ"א. ועיין פ"מ:

**יין** בזמן שהוא כמות שהוא אומר עליו בורא פה"ע כו' כן הוא בבלי פרק שלשה שאכלו (ד' מ"ן) ועיין שם ברש"י שני גרסות בפלוגתא דר"א ורבנן. והאה"ע הוכיח מכאן דשייך ברכת בורא פה"ע ביין ואף רבנן לא פליגי רק לענין לכתחילה לכך בדיעבד אם ברך בורא פה"ע על היין יצא דלא כמ"א בשם ר"י הלוי. ולקמן נבאר מדברי הירושלמי במפורש כן בהדיא. עיין מה שאכתיב לקמן בזה בעזה"י:

כב **ר' יעקב** בר זבדא בשם ר"א שמן זית אומר עליו בורא פה"ע. עיין בבלי דמשיק דדוקא בשתיה ע"י אניגרון אבל אי שתי לה בעינא אזיקי מזיק לי'. והירושלמי לא אשמועינן אלא דשייך בשמן זית בורא פה"ע דלא תימא הואיל ואתי לכלל ישקה נפיק מכלל פרי כדמוכח בסמוך מיין ודו"ק:

84 **אמר** ר"י מתניתא לא אמרה כן חוץ מן הפת כו' ופת לא [שבוק ני' הגר"א שלוק] הוא כו' הא באר כל הדברים אף שש:וקים הם בעינן הוא. וכתב הגר"א בבנות אליהו משמע בפת קטניות מברכין עליהן בפה"א והרי"ף פסק שעל פת של קטניות מברכין שהכל שהנמר' שלנו חולק דאמרינן (ל"ז א') דאלו במעשה קדרה בתחילה מברך במ"מ כו' ואלו הכי בתחילה מברך שהכל הרי בהדיא שמברכין שהכל על פת דמיני קטניות עכ"ל. והנה נרבינו יונה איתא וא"ת למה לא יברך על הפת של קטניות בפה"א וי"ל מפני שנשתנה למעליותא אההי דמעיקרא קטניות ועכשיו פת ואמר מורי הרב נ"י דהכא מפני מעלתו ירד דכיון בנשתנה ויצא מתורת פרי אין אנו יכולין לומר בפה"א וברכת הפת ג"כ אין אנו יכולין לומר אלא בחמשת המינין על כן אנו מברכין עליו הברכה שכוללת הכל ואפילו הפת כדתנן ועל כולם אם אמר שהכל יצא שמפני שהגיע לשם הפת חל עליו ברכת שהכל שכוללת הכל אף הפת אעפ"י שהוא גרוע עכ"ל ר"י וע"ש. הנה נראה מדבריו דיותר שייכה ברכת שהכל לפת מברכת בפה"א ואם ברך בפה"א על הפת לא יצא אפילו בדיעבד. אבל אין כן דעת הכ"מ בפ"ד מהלכות ברכות הלכה וא"ז שכתב וה"נ אפשר לומר שאם בירך על הפת בפה"א יצא דהא פרי האדמה הוא וצ"ל לפי"ז כמו שתירץ

עוד רבינו יונה מפני שדרך אכילתו והנאתו כל השנה כשהוא פרי ועכשיו יצא מתורת פרי ואין דרך הנאתו בכך גרע מהברכה שלו כו'. ובזה יש ליישב ראיית הירושלמי לפום ש"ס דילן דאינו בירקות שעומדין לכך כמו פת באמת מברך בפה"א ובסמוך נבאר עוד:

מג **א"ר** יוסי בר בון כו' זית ע"י שדרכו לאכול חי. עי' בבלי ועי' בחס"ר שכתב דנראה דש"ס יש בירושלמי וה"נ זית ע"י שאין דרכו לאכול חי אפי' כבוש בעינו הוא וכסברתו דרב חסדא. ועי' ברשב"א שהאריך בזה:

**איתפלגון** ר' נחמי' ורבנן ר' נחמי' אמר המוציא. בגמ' דידן איתא כפלוגתא בסיפק דר"נ ס"ל מוציא ורבנן ס"ל המוציא. ועיין בבלי ל"ח דהפלוגתא אי המוציא דאפיק משמע ולכ"ע בעינן לברך על שעבר אבל הירושלמי ס"ל דמ"ד המוציא ס"ל דבעינן לברך על להבא משום דעיקר הברכה היא על מה שעתיד הקב"ה לעתיד לבוא שיהי' פיסת בר בארץ ותוציא הארץ גלוסקאות וכלי מילת. והנה בזה יש להמתיק הגמרא דסנהדרין פ' חלק דשאיל מנא לר' אמי מהיכי קנעית למשרי המוציא והשיב לא ידענו ואמר לו מהיכי דקדיש בשולי'. אך אין רצוני להאריך בזה:

86 **על** דעתי' דר"נ הבורא פרי הגפן ואנו מברכין המוציא משום שלא נקרב ראשי אותיות אבל על יין מברכין בפה"ג ולא הבורא:

מד **הרי** פחות מכזית הרי אין אומר לאחריו ג' ברכות ש"מ מעין שלש נמי אין מברכין על פחות מכזית פת וכן כתב הרשב"א דחי':

**מה** דמר רב כהני' כולם זקוקים לכיכר אחד עי' פ' שלשה שאכלו מ"ז ע"א בתוס' ד"ה אין המסובין רשאין לטעום:

**הב** אחוונא לתורא יש בו משום הפסק ברכה. בבבלי מסיק דאף בזה אין בו משום הפסק משום שגם זה מצורכי סעודה דאסור לאדם לאכול עד שיאכיל לבהמתו:

88 **אם** הי' משקין פולטן. עיין בבלי דף נ' ע"ב דאיתא שם דבמשקין בולען ונראה לפי"ז דמחלקים בזה הירושלמי וש"ס דילן. אך לפי דברי הראב"ד פ"ח מהל' ברכות הלכה י"ב דס"ל דהא דבמשקין בולען אינו אלא בשאין לו עוד משקין והוא דחוק לאותן משקין שבפיו אבל היכי שיש לו עוד משקין מפליט אותן משקין ולא יהנה מהם בלי ברכה וא"כ יש לומר דלא פליגי כלל דהירושלמי מיירי שיש לו עוד משקין ואינו דחוק לאותן משקין שבפיו לכך פולטן כדברי הראב"ד וש"ס דילן מיירי בדחוק לאותן משקין. ופלא שלא העיר א' מאחרוני' להביא דברי ירושלמי לסייע לדברי הראב"ד. ודע דבירושלמי איתא לענין אוכלין פליגי אם מסלקן לצדדין או פולטן משום דכתיב ימלא פי תהלתך ולפום ש"ס דלן אינם חולקין רק במידי דלא ממאס פולט משום טעמא דכתיב ימלא פי תהלתך:

**הכוסס** חטין אומר עליו בורא מיני זרעונים אתי' כר"י דבעי לכל מין ברכה לעצמה וכן הוא בבלי ל"ז אבל לרבנן מברך בורא פה"א. מה דמר במ"מ כהאי דעביד כו' פירוש שנתמעך מזה ראי' לדברי הרב בהג"ה סי' ר"ח ס"ז דדוקא בנתמעך אבל בלא נתמעך מברך בפה"א וכמו דמבואר מה דמר בפה"א בהאי דבריך פי' בכל גרעין לעצמו והמ"א השיג על הרב והוא מבואר בירושלמי. אך מה דמבואר בירושלמי בשלוק דמברך שהכל וגם בשרוף בורא מיני מעדני' השמיטו הפוסקים להלכה:

מה **ר' אבא** בר יעקב בשם ר' יצחק רובא ר' כהני' אוכל בשר או ביצה משום דס"ל דאינו מברך בנ"ר רק על דבר שיש בו נפש אבל בבלי סוף פרקן מסיק דמברכין אפילו אמיא:

**אתי'** דר"ש רסידא כרבי ובניהם כר"נ פי' דמשנה לא מצאנו כלל ברכה אחרונה בשום דבר שאינו משבעת המינים רק דרבי חידש לנו דבר זה לברך עכ"פ אבשר וביצה כמו דמבואר לעיל ובבלי ר' יצחק בר אבדומי משום רבינו רבי ולכך הניח בבלי גבי אורז ודוחן תני לבסוף ולא כלום ורש"י נדחק בזה אבל לבי"ז א"ש דחכמים ס"ל בפשיטות דדבר שאינו מז' המינים א"צ לברך כלל ע"ז אמר דר"ש הסידא דבירך אאורז ברכה אחרונה אשר ברא מיני מעדנים כרבי דבירך אבשר וביצה אף שאינו ז' מינים ובניהם כר"נ דס"ל ברכה לאחריו אף בדבר שאינו משבעת המינים והו"ק היטב:

**לית** צורכי' דלא פי' דודאי אין ספק דלא פי' שלא אכל והך למה חותם הוא מלתא באנפי נפשי' לפרש דאמאי מסיים במעין שלש בארץ:

90 **תני** מברכין על הדגן תוספתא הביאו הרא"ש בפרקן ע"ש אמר ר"י ד"ה הוא וכן פסק הרמב"ם לענין בכורים כחכמים דהכגן האילן אינו מביא וקורא וכאן פוסק כסתם משנה דאם בירך על פירות האילן בפה"א יצא אף דבש"ס בבלי אמרינן בפשיטות דר' יהודה מ"מ סמך על שינוי' קמא דירושלמי דסתם משנה אתי' כב"ע. ועיין בש"א שהאריך בזה:

מו **ר' יהודה** אומר כל שנשתנה מברייתו ולא שינה ברכתו לא יצא. פי' כגון יין דמעיקרא ענבים והשתא חמרא או תמים ועכשיו פת ובירך על היין בפה"ע או על הפת בפה"א לא יצא רמ"א אפי' אמר נברך שברא החכץ היה מה נאה הוא זה יצא משמע דלר"מ מכ"ש אם בירך על הפת בפה"א יצא ובירושלמי פוסק כר"מ ומזה סייע לדברי הכ"מ בפ"ד מה' ברכות שכתב מהא דאם בירך על הפת שהכל יצא דה"ה אם בירך בפה"א והסברא נותנת כן דאף למאי דמסיק בבלי דר"י לא קאמר אלא ברכה דתיקנו רבנן כיון שהכל הוא דיצא אף בפת ויין וא"כ יש לומר דלפום סוגיא דילן אין הלכה כר"מ מ"מ ברכת בפה"א הוא ברכה דתיקנו רבנן בודאי דיוצא דרב ור"י הלכה כר"י ע"כ אני תמה על מה שמביא המ"א סי' ר"ח ס"ק כ"ב שנה ובירך על היין בפה"ע צריך לחזור ולברך בפה"ג בשם ר"י הלוי ולדעתי נראה דיצא בדיעבד וכן מצאתי בא"ה"ע שהשיג על הר"י הלוי מטעם אחר אך לא רציתי להאריך בזה:

מז **ריב"ל** אמר מה פליגין ר' יהודה ורבנן בשהי' דעתו לאכול פת. פי' דבבבלי מ"א ע"ב מסקינן אמר רב הונא דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה אין טעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם ושלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה טעונה ברכה לפניהם ואין טעונין ברכה לאחריהם לאחר הסעודה טעונה ברכה לפניהם ולאחריהם ועיין ברש"י. אך התוס' והרא"ש פירשו דשלא מחמת הסעודה פי' כגון פירות דאם בא בתוך הסעודה קודם שסילק ידיו מפת טעון ברכה לפניו ולא לאחריו ואם באו דברים אלו לאחר הסעודה פי' לאחר שסילק ידיו מפת טעון ברכה לפניו ולאחריו עוד כתבו הפוסקים וכן נפסק בש"ע ס' ר"ח סי"ג דאם אוכל פירות של ז' מינים ואוכל תפוחים נפטור דברכה אחר נב בברכת מעין שלש של העץ על פרי העץ ע"ש ועכשיו נבוא לביאור דברי הירושלמי דריב"ל מוקי דהפלוגתא שאכל בתוך הסעודה קודם שמשך ידיו מפת דאז א"צ רק ברכה ראשונה ולא אחרונה אבל אין בדעתו לאכול פת דהיינו שרוצה לאכול אחר שכבר משך ידו מהפת וא"כ טעונה ברכה לפניו ולאחריו וה"כ כיון שבברכה אחרונה צריך לברך עיקר על היין שבעה גם ברכה ראשונה יש לו לברך עיקר על מין זיין (ע"ז מסיים אמר ר' אבא צריך לברך בסוף פי' דבסילק ידיו מהפת צריך לברך בסוף) אמר רב אבא צריך לברך בסוף פי' דר' אבא ע"כ מוקי לה בסילק ידיו מפת דאי לא לא שייך להצריך לברך בסוף דבתוך הסעודה בסת"ז פוטרתו ע"ז אמר דר' בא פליגו על ריב"ל כו' (ומר בא צריך לברך בסוף פי' דבתוך הסעודה בתמי' דאיך אפשר לומר דמברך דהא נעשית טפילה לפת ולא בירך פי' שא"צ לברך דתנינן תמן כל שהיא עיקר וטעמו טפילה מברך על העיקר ופוטר על הטפילה וה"נ כיון שהוא בא בתוך הסעודה נעשית טפילה לפת, ודו"ק היטב ונכון):

**ומדברי** המפרש נראה דאפי' אכל שלא בתוך הסעודה אם דעתו לאכול פת א"צ לברך וזה אינו כמבואר בירושלמי בסוף הלכה שאחרי' ר' אבא ברי' דר"פ מיבעי אהן דאכל סולתה ובדעתי' מיכל פיתא מהו מברכה על סולתה נסיפא רבנן דקסרין פשטן לה צריך לברך בסופה אלא נראה עיקר כדפרישית דבתוך הסעודה א"צ לברך בסוף ולאחר הסעודה צריך לברך בסיפה ודו"ק:

תלמוד

# ירושלמי

מסכת

## פאה, דמאי, כלאים, שביעית.

## ווילנא

בדפוס והוצאת
האלמנה והאחים ראם

שנת
בתוככי ירושלים הללויה (תרפ"ב)
לפ"ק

TALMUD IERUZALIMSKI
Drukarnia «Wdowa i Bracia Romm»
WILNO—1922.

# תלמוד ירושלמי

## או

# תלמוד המערב

ויש קורין לו

# תלמוד ארץ ישראל

וסביבו יחנו

## פירושים, חקרי הלכות, גרסאות ונוסחאות שונות

מאת **גאוני ישראל המאורות הגדולים**, ה"ה:

פירוש **בעל ספר חרדים** מהג"מ אלעזר אזכרי (אזקרי) ז"ל למסכת ברכות.

**קרבן העדה** (פירוש) / **שירי קרבן** (תוספות) } לסדר מועד ונשים מאת הג"מ דוד פרענקיל ז"ל (בהג"מ נפתלי הירש ניימארק ז"ל) ראב"ד דק"ק ברלין והמדינה.

**פני משה** (פירוש) / **מראה הפנים** (תוספות) } לכל הירושלמי כלו מהג"מ משה מרגלית ז"ל (בהג"מ שמעון ז"ל) עובד עבוה"ק באמשטרדם ור"מ בערי זאמוט.

**נר מערבי** כולל מסורת הש"ס, עין משפט ונר מצוה מהגאונים בעלי מפרשי הים ה"ה הנהו תרי גיסי, הג"מ מרדכי זאב סג"ל איטינגא ז"ל מלבוב (בעל שו"ת מאמר מרדכי ועוד). והג"מ יוסף שאול הלוי נאטאנזאהן ז"ל אבד"ק לבוב (בעל שו"ת שואל ומשיב ועוד) גם עטרוהו בהערות והדושים כל אחד לחלק גדול מהירושלמי, הראשון קרא שמו גליון הש"ס והשני בשם ציון וירושלים.

**פירוש הרידב"ז** / **ותוספות רי"ד** } מאת הג"מ יעקב דוד ז"ל אבד"ק סלוצק בהר"ז ז"ל. ומנוחתו כבוד בצפת יע"א.

(הכל כמו שנדפס בפיעטרקוב).

---

ועל כל אלה הוספנו בעז"ה

## יותר מארבעים הוספות מאד נעלות

רובן מן כתבי יד

כוללות גרסאות ונוסחאות שונות ופירושים והגה"ת של גאוני ישראל, על כל הירושלמי או על קצתו. רבים מהם נדפסו בפנים הירושלמי ורבים בסוף המסכתות. רובן היו גנוזים **בכתבי יד** או היו מפוזרים **בספרי הראשונים**, כל אלה מפורשים בעמוד השני.

והכותרת בראשם היא השבת **אבדה גדולה** שהשבנוה אליו בעז"ה:

## כשלש מאות הלכות ומאמרים

שאבדו מכל ספרי הירושלמי שלפנינו, ובעז"ה יגענו ומצאנום פזורים נפוצים בספרי הקדמונים, ואספנום והשבנום אל הירושלמי הזה למקומותיהם בסוף המסכתות או בסוף הסדר.

והנה כבר צוחו קמאי דקמאי על השבושים שרבו בירושלמי בשגגת הסופרים, המעתיקים והדפסים, עד אשר נלאו החכמים למצוא בו את אמתת כונת דברי חז"ל, לכן יגענו לתקנם **בגרסאות ונוסחאות ישרות** מספרי ירושלמי כתבי יד ומדפוסים הראשונים אשר תפקחנה עיני הלומדים לראות בהם אור בהיר בכונת דברי הז"ל. האור הראשון היותר בהיר יופיע מן

## תורתן של ראשונים

אשר תאיר את העינים בגרסאות ישרות ובשנויי נוסחאות ובפירושים ובאורים **לתלמוד ירושלמי** הפזורים בספריהם של הגאונים הראשונים. אספנום בררנום ואצלנו עקריהם מהקבוצה הגדולה שקבצן הג"מ בער ראטנער ז"ל בספרו אהבת ציון וירושלים (שכבר נדפסו י"ב חלקים מטנו) והדפסנום בסוף המסכתות.

(המשך מעל"ד)

(המשך ההוספות מעל"ר)

**נוסחאות שרידי הירושלמי** שרידי גליונות הירושלמי שנמצאו בכתב יד עתיק יומין בגניזה במצרים (נדפסו בנויארק בשנת תרס"ט).

**נוסחאות כ"י רומי** לירושלמי סדר זרעים (מלבד מסכת בכורים) (נדפסו ג"כ בס' שרידי ירושלים הנ"ל).

**נוסחאות ירושלמי דפוס ויניציאה** שנדפס ראשון בעולם ע"פ ארבעה כ"י

**נוסחאות ירושלמי דפוס קושטנדינא** נדפס עם פירוש שדה יהושע להג"מ יהושע בנבנשתי ז"ל על פי ירושלמי כתב יד מדוקדק והמפרש בירר והכריע רובי הגרסאות שלו נגד הנדפסים לפניו (נדפסו אחרי המסכתות).

**נוסחאות שונות במסכת שקלים והוריות** ירושלמיות שחוברו לתלמוד בבלי ורבו בהם שנויים מאלה שנדפסו בירושלמי.

**נוסחאות כ"י מינכן** למס' **שקלים** שחוברה לש"ס בבלי. נבררו עפ"ס דקדוקי סופרים. גם הצגנו קצת נוסחאות בסדר זרעים מכ"י ליידן.

[כ"י] **פירוש רבינו שלמה** בכר **יוסף סיריליאו** ז"ל, לירושלמי ברכות ופאה (הוא חד מגאוני קשישאי, מובא לרוב בשו"ת אבקת רוכל למרן ב"י ז"ל. ובשו"ת מהרשד"ם בשיטה מקובצת ועוד). על מסכת ברכות כבר הופיע במגנצא בשנת תרל"ה ע"י הרב דשם הג"מ מאיר הלוי לעהמאן ז"ל מכ"י שהיה גנוז בירושלים, והערה עליו הערות יקרות בשם מאיר נתיב, ועליו נלוו גם הערות וחדושים מגאוני זמנו. ופירושו למסכת פאה העתקנו מכ"י הגנוז בלונדון בבריטיש מוזעאום, והצגנו שניהם בסוף המסכתות.

[כ"י] **עצם הירושלמי לשתי המסכתות ההן** הדפסנו ג"כ מכ"י הרש"ס יחד עם פירושיו, כי גרסאותיו ספרדיות מדויקות ורבות מהן שונות מאד מכל אלה שלפנינו. והנה בפי' **מלאכת שלמה** על משניות מביא פעמים רבות את אשר מצא מפירושיו במהדורה אחרת בפנים אחרים. והעתקנו גם את כל אלה על גליון פירושיו.

[כ"י] **באור הגר"א ז"ל לירושלמי סדר זרעים,** לרבינו אליהו הגאון מווילנא ז"ל. בו הגיה אורות מאופל השבושים שרבו בירושלמי הוציא חמה מנרתיקה ויאר את מחשכיהם ויצר שיטות עמוקות חדשות אשר לא שערום כל חכמי הדורות שלפניו. האור הגנוז הזה נגלה גלוי אליהו לדפוסנו בכתבי יד שונים, האחד: **ספר באור הגר"א** ז"ל לסדר זרעים שנערך בחייו ע"י תלמידיו על יסוד הגהותיו. והגר"א ז"ל העיד עליו שתלמידיו כוונו לדעתו (כן העיד תלמידו המובהק הג"מ חיים מוואלאזין ז"ל) ובשני מקומות בספר כ"י ההוא כתובות הערות הגר"א ז"ל בעצם כתב ידו.

וגכתב יד שני נגלו לפנינו:

[כ"י] **הגהות הגר"א** ז"ל על ירושלמי פאה דמאי ושביעית שנעתקו מגליון הירושלמי (ד' אמשטרדם שנת ע"ת) ונסדרו ע"י נכדו הג"מ יעקב משה לנדא ז"ל מסלאנים ויעטרם בביאוריו והערותיו בשם בני משה או פני משה.

ועוד נגלה לעינינו כתב יד שלישי:

**כתב יד עתיק מירושלים** ע"י בן נכדו של הגר"א ז"ל, הרה"ג ר' אלי' בנו של הג"מ אלעזר לנדא ז"ל. הכ"י ההוא כולל הגהות ובאורים של הגר"א על מס' מעשרות וקצת מעשר שני ועל מס' ביצה וקצת מס' חגיגה, וצרפנו את הכ"י ההוא להכ"י השני הנ"ל וקראנוהו ג"כ בשם כ"י שני.

**הגהות הגר"א** ז"ל **על ירושלמי מס' ברכות** ומקצתן גם על **סדר זרעים** שהעתיקן הג"מ דוד לוריא ז"ל מביחאוו, מעצם כי"ק של הגר"א ז"ל מגליון הירושלמי שלו ועליהן הערותיו וחדושיו של הרד"ל (נדפסו בק"ב בשנת תר"ח ע"י מהר"ש לוריא ז"ל).

**הגהות הגר"א** ז"ל **למסכת שקלים** העתקנום מספר תקלין חדתין לתלמידו הג"מ ישראל ז"ל משקלאב (כל באורי הגר"א ז"ל והגהותיו נדפסו מאחרי המסכתות כי לרוב כמותם לא הכילום הגליונות בפנים הירושלמי).

**קרבן העדה ושירי קרבן** על מסכת סנהדרין מכות ושבועות, נדפס בבערלין בשנות תק"כ—תקכ"ב. ונעלם ממדפיסי זיטאמיר ופיעטרקוב בהדפיסם פירושו לירושלמי ס' מועד ונשים. ואנחנו הדפסנוהו בסוף המסכתות).

**פירוש הג"מ אליהו** ז"ל **מפולדא** על מסכת כלאים. נאצל מפירושו לרוב מסכתות הירושלמי.

[עי' הערת א לקמן].

[כ"י] **פירוש מכ"י קדמוני** למס' שקלים מגאון קדמון אשר חי בתחלת אלף הששי.

[הדפסנוהו גם במשניות נ"א הוספות].

**הגהות אחד קדוש** מספר ככר לארן להג"מ חי"ד אזולאי ז"ל ועליהן הערותיו של הרהיד"א.

**הגהות מהר"ם די לונזאנו** ז"ל (בע"ס שתי ידות) ג"כ מספר הנ"ל וגם עליהן הערותיו של הרח"ד"א ז"ל.

[כ"י] **הגהות יפ"מ לסדר זרעים ומס' שקלים** מהג"מ מרדכי יפה מרגלית ז"ל מאובן ישן (מזמנו של מהר"ם מינץ).

[כ"י] **הגהות וחדושי הרד"א** ז"ל לירושלמי ס' זרעים ומס' שקלים להג"מ דוד אופנהיים ז"ל אבד"ק ניקלשבורג ומדינת מעהרן, בעה"מ מועד דוד ושו"ת נשאל דוד שעודם בכ"י ועוד.

[כ"י] **הגהות הג"מ אברהם דאנציג** ז"ל (בע"ס חיי אדם וכו') לסדר זרעים, נבלעו בתוך הגהות הרד"א הנ"ל שבאו יחד על גליון הירושלמי של הרד"א שהיה ביד הרא"ד מבלי אפשר לברר כ"א לבדה.

[כ"י] **הגהות וחדושי הגרי"מ** למן מסכת יומא עד סוף סדר מועד, מאת הג"מ יעקב משה לנדא ז"ל נכד הגר"א ז"ל.

[כ"י] **חדושי בעל חתם סופר** להג"מ משה סופר ז"ל

[כ"י] **הערות מרב עמרם חסידא** ז"ל אבד"ק מאדע, חי בימי בעל חת"ס ז"ל ומ"כ בצפת בין קברי האריז"ל ומהר"ם אלשיך ז"ל.

**שערי ירושלים** הגהות וחדושים לכמה מסכתות, מהג"מ דובריש אשכנזי ז"ל אבד"ק לובלין בעה"ס נודע בשערים.

[כ"י] **אמרי ברוך** להג"מ ברוך פריינקיל תאומים ז"ל (בע"ס ברוך טעם).

[כ"י] **מעיני הישועה** הגהות הג"מ ישראל יהושע ז"ל טרונק אבד"ק קוטנא, ובתוכם הגהות נכדו הג"מ יצחק יהודה טרונק אב"ד דשם.

[כ"י] **חדושי הרא"ג** להג"מ אליהו גוטמאכער ז"ל אבד"ק גרידץ (בעל הגהות על ש"ס שלנו משנת תר"ם).

**הגהות וחדושי הרד"ל** להג"מ דוד לוריא ז"ל מביחוב הנודע בחיבוריו בשם הרד"ל.

[כ"י] **הגהות הרמ"ש** להג"מ מתתיהו שטראשון ז"ל (הנודע בחדושיו הנפלאים בספה"ק).

**ספירים מספר נועם ירושלמי** להג"מ יהושע אייזיק ז"ל אבד"ק סלאנים נבחרו ונלקטו ע"י הגאון בע"ס גליון אפרים הנזכר לקמן, והביאם בשטו בתוך חדושיו.

[כ"י] **דברי דוד** או **לקוטי הרדב"ש** חדושי הג"מ דוד פרידמאן ז"ל אבד"ק קרלין ופינסק (בעה"ס פסקי הלכות).

[כ"י] **בן אריה** חדושים לסדר נשים מאת הג"מ זאב ב"ר אריה ליב ז"ל (אבד"ק טעלז בעה"ג „בן אריה" בש"ס בבלי שלנו) בהם מוסגרים הדושים מנכדו הג"מ אריה ליב ליפקין ז"ל אבד"ק וועקסנא.

[כ"י] **טוב ירושלים** חדושים והגהות בירושלמי להג"מ אליהו דוד ראבינאוויץ—תאומים ז"ל רב הכולל דאשכנזים בירושלים.

**עמודי ירושלים** חדושים לירושלמי, שנלוו על ספרו עמודי אש להג"מ ישראל איזנשטיין ז"ל.

[כ"י] **עמודי ירושלים תניינא** חדושים לירושלמי שהיו עד כה בכ"י להגאון הנ"ל.

[כ"י] **גליון אפרים** חדושים והגהות להג"מ אפרים דוב הכהן לאפ נ"י אבד"ק ווערזבולאוו והגליל (בעה"ס זבחי אפרים על מס' זבחים).

**מערכת הערוך** מרגליות טובות מגרסאות ופירושים של הערוך מהמלות שלא נערכו בו בערכין מיוחדים רק נבלעו בערכין זרים וע"כ נעלמו מעיני המפרשים. ועל קצתם יחנו גם הערותיו של מוסף הערוך להג"מ בנימין מוספיא ז"ל.

[כ"י] **אורים גדולים** הגהות וחדושים מעטי הכמות ורבי האיכות מחכמים שונים יאירו אחרי המסכתות ושמותם רבו מלפורטם פה.

## ועל כל אלה הוספנו עוד במה מעלות:

**התוספתא** בהיותה אחת מראשי היסודות שהירושלמי נבנה עליה וצריכה להיות צמודה לירושלמי כיסוד לבנינו ע"כ חלקנוה וסדרנוה עם מפרשיה באופן שכל הרוצה יוכל לספחה אל חלקי הירושלמי. ועוד גדולה עשינו לה כי ספחנו עליה שנויי נוסחאות הרבים מתוספתא כתב יד ערפורט (הוצאת צוקערמאנדל) והנם ככבבי אור להתוספתא.

**קצת לשונות המיוחדים לירושלמי** סגנונם ודרכי שמושיהם שאין כמוהם בבבלי. נאספו עם ביאורם של חכמים שונים ונסדרו ע"פ אלפא ביתא.

**המקראות שהובאו בירושלמי** רובם דרובם בשנויים מכפי שהם בתנ"ך ע"פ המסורה הצגנו את נוסחותיהם האמתיות על שולי הגליונות בפנים הירושלמי בין כל שנויי הנוסחאות שבגמרא.

**שמות התנאים והאמוראים** הבאים בתלמוד לפעמים בר"ת שיש לטעות בפתרונם (כמו ר"ח ר"י ר"א שיש לפתור ראשי התיבות: ר' חנינא ר' חמא, רב חסדא וכדומה, כן ר' יוסי ר' ישמעאל ר' יהושע וכדומה, וכן ר' אליעזר ר' אבא, רב אשי וכדומה) כל אלה בארנום בשנויי הנוסחאות למקומותיהם.

**ארבעת הפרקים האחרונים** של מס' שבת שלא נדפסו בירושלמי ד'ויטאמיר ופיעטרקוב לפי שאין להם גמרא ירושלמית הדפסנום בסוף המסכת.

**השלמנו כל ההשמטות של פני משה ושל מראה הפנים** שנשמטו מדפוסים האחרונים וכן **המפתחות להרמב"ם** מבעל פני משה (שנדפסו בליוורנו). וגם כל **ההקדמות** שנשמטו מדפוסים הקודמים הדפסנום בזה, כי ברכה בהן.

## הלכה א מתני׳

דברים *שאין להם שיעור הפיאה והביכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה *אלו דברים שאדם אוכל מפירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולן:

**גמ׳** רבי בנימין בר לוי אמר רבי יצחק ורבי אמי הוון יתבון מקשיי *למה לא תנינן תרומה עמהן אמר רבי אמי מפני המחלוקת אמר רבי יוסי *אדם עושה כל שדהו ביכורים *ואין אדם עושה כל שדהו תרומה התיבון הרי הוא אומר פיאה והרי *אין אדם עושה כל שדהו פיאה והניתה א״ר יוסי קצירת שיבולת הראשונה דומה למירוחו עד שלא קצר השיבולת הראשונה לא נתחייבה שדהו בפיאה משקצר שיבולת ראשונה נתחייבה שדהו בפיאה ביקש לעשות כל שדהו פיאה עושה ברם הכא עד שלא נתמרח הכרי לא נתחייב כריו תרומה נתמרח ביקש לעשות כל כריו תרומה אינו עושה דתנינן *תמן האומר כל גרני תרומה וכל עיסתי חלה לא אמר כלום עד שישייר מקצת: שיבולת הראשונה מהו שתהא חיבת בפיאה איפשר לומר כן היא חיבת כל שדהו פיאה והיא חייבת בפיאה קצר שיבולת הראשונה ונשרפה מהו שיהא צריך לקצור פעם שנייה נשמעינה מן הדא *קצר חציה ומכר מה שקצר קצר חציה והקדיש מה שקצר נותן מן המשוייר על הכל והקדש לאו כשרוף הוא הדא

---

### פני משה

**הלכה א מתני׳ אלו** דברים שאין להם שיעור. מדאורייתא אבל מדרבנן לפאה יש לה שיעור כדתנן במתני׳ דלקמן אין פוחתין לפאה מששים: הפאה. שאדם חייב להניח בסוף שדהו לעניים כדכתיב לא תכלה פאת שדך בקצרך: והבכורים. דכתיב ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה׳ אלהיך ולא ניתן בהם שיעור: והראיון. שחייב אדם להראות בעזרה בשלש רגלים דכתיב שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך והראייה הזאת אין לה שיעור דכל אימת דבעי עייל ומתחזי ונפיק. א״נ הראיון עולת ראיה ושלמי חגיגה שחייב להביא כדכתיב ולא יראו פני ריקם אין לה שיעור מדאורייתא דכתיב איש כמתנת ידו אבל החכמים נתנו בה שיעור עולת ראיה מעה כסף וחגיגה שתי כסף: וגמילות חסדים. שבגופו כגון בקור חולים ולקבור מתים וכיוצא בהן אבל גמילות חסדים מממונו כגון פדיון שבוים ולהלביש ערומים ולהאכיל את הרעבים וכיוצא בהן יש לה שיעור שיתן בכל פעם שתבוא מצוה כזו לידו חמישית מן הריוח שבנכסיו ותו לא מחייב דהכי אמרינן המבזבז אל יבזבז יותר מחומש הלכך מבעי לי׳ לאיניש לאפרושי חמישית בכל עת כדי שיהא מצוי כל זמן שיבא גמילות חסד לידו שיקיים ובהכי נפיק ידי חובתיה: ותלמוד תורה. אין לה שיעור דכתיב והגית בו יומם ולילה: כנגד כלם. שקול ת״ת כנגד כולם:

**גמ׳** למה לא תנינן תרומה עמהון. מפני מה לא חשיב במתני׳ לתרומה נמי עם כל הני דהא לתרומה נמי אין לה שיעור מדאורייתא דאפי׳ חטה אחת פוטרת הכרי אלא דחכמים הוא דנתנו לה שיעור עין יפה אחת מארבעים והבינונית מחמשים כדתנן בפ״ד מתרומות: מפני המחלוקת. משום דפליגי תנאי שם המרבה בתרומה ר״א אומר אחד מעשרה רבי ישמעאל אומר מחצה חולין ומחצה תרומה ר״ט ור״ע אומרים עד שישייר שם חולין וכיון דפלוגתא היא עד כמה יכול להרבות בשיעורה בפלוגתא לא מיירי: א״ר יוסי. עוד טעמא אחרינא איכא דלא דמיא תרומה להנך דחשיב במתני׳: שהרי אדם עושה כל שדהו בכורים. אם הוא רוצה כדתנן בפ״ב דבכורים: אבל אין אדם עושה כל שדהו תרומה. דבעינן שיהא שיריה ניכרין דכתיב ראשית דגנך ולכ״ע עד שישייר שם חולין: התיבון. על שינויא דר׳ יוסי: הרי הוא אומר פאה. במתני׳: והרי אין אדם עושה כל שדהו פאה כדתנינן. בתוספתא פ״א ולפ״ה: ותניתה. במתני׳: א״ר יוסי. אכתי לא דמיא פאה לתרומה דקצירת שבולת הראשונה דומה למירוחו כו׳ כלומר דהא דאמרינן אין אדם עושה כל שדהו פאה דוקא עד שלא התחיל לקצור דכל זמן שלא קצר כלל אין כאן חיוב פאה דבקצרך כתיב ומשקצר אפי׳ שבולת הראשונה בלבד ה״ז כמירוחו והיינו חיובו לפאה ואז אם בקש לעשות כל שדהו פאה עושה דכבר קרינן ביה בקצרך: ברם הכא. בתרומה לעולם אינו יכול לעשות הכל תרומה שהרי ודאי עד שלא נתמרח הכרי של התבואה לא נתחייב כריו תרומה כלל דדגנך כתיב ועד שלא נתמרח לא הוי דגנך: בקש לעשות כל כריו תרומה וכו׳. כלומר מהשתא אף לאחר שנתמרח הכרי ונתחייב בתרומה אינו יכול לעשות כל הכרי שלו תרומה דהא מראשית דגנך דרשינן שיהו שיריה ניכרין וא״כ משמע דאחר שנקרא דגנך בעינן שיהא ראשית ושיריה ניכרין: וכדתנינן תמן. סוף פ״א דחלה: האומר כל גרני תרומה וכו׳ עד שישייר מקצת. וא״כ אפי׳ לאחר שנעשה גורן אין יכול לעשותו כולו תרומה הלכך לא דמיא תרומה לפאה: שבולת הראשונה. שקצרה ואח״כ עשה כל שדהו פאה. מהו. שתהא חייבת בפאה אותה שבולת הראשונה ושיהא צריך להפרים מקצת ממנה לפאה: אפשר לומר וכו׳ והיא חייבת בפאה. בתמיה ומאי תבעי לך דהא עד שלא קצר הראשונה ליכא חיוב פאה כלל כדלעיל. והיא שגרמה לחיוב פאה ומהיכי תיתי שתתחייב היא בפאה: ונשרפה מהו. שיהא צריך לקצור פעם שנייה מי נימא הואיל והראשונה נשרפה הוי כאלו עדיין לא קצר כלל וא״כ צריך לקצור עוד פעם שניה לשבולת אחת כדי שתחול על השדה חיוב פאה או דילמא מכיון דקצר מיהת פ״א בקצרך קרינן ביה: נשמעינה מן הדא קצר חציה. במתני׳ דסוף פרק ג׳ תנן קצר חציה ומכר חציה הלוקח הוא נותן פאה לכל משום דחיוב פאה בסוף השדה הוא ונמצא החיוב על הלוקח הוא שזה לא מכר לו אלא הנשאר בשדה אחר שיוציא את הפאה על כל השדה וכן קצר חציה והקדיש חציה הפודה מיד הגזבר הוא נותן פאה לכל: ומכר מה שקצר. ותני עלה בתוספתא פ״ק קצר חציה ומכר את שקציר או קצר חציה והקדיש את הקציר נותן מן המשוייר על הכל. שהרי חיוב פאה נשאר אצלו והלכך צריך ליתן מן המשוייר אף על מה שמכר ועל מה שהקדיש: והקדש לאו כשרוף הוא. בתמיה דהא אסיר להנות ממנו וכמו ששרוף הוא מה שקצר בראשונה ואפ״ה אמרינן דחיוב פאה על המשוייר היא דכיון

### רידב״ז

**אר״א** מפני המחלוקת עד סוף הסוגיא. מפרש בשו״א ז״ל מפני המחלוקת דר׳ ישמעאל ור״ט ור״ע במס׳ תרומות פ״ד ה׳ דלר״י צריך להיות מחצה חולין ומחצה תרומה. וע״כ בפלוגתא לא קמיירי ולע״פ שלר״ט ור״ע דס״ל עד שישייר שם חולין וכיון דאיכא שיור כ״ש יכול לעשות כל הכרי תרומה ולדידהו הי׳ יכול למתני במתניתין דידן באלו דברים שאין להם שיעור אף תרומה מ״מ משום פלוגתת ר״י דלדידי יש לתרומה שיעור לא תני במתניתין דידן משום דבפלוגתא לא קמיירי. ע״ז אמר ר׳ יוסי דז״א דלאו דמשום דלא מיירי בפלוגתא אלא אפילו לכו״ע אינו יכול למתני תרומה בהדי דברים שאין להם שיעור דדוקא בכורים הוי מן דברים שאין להם שיעור משום דאדם עושה כל שדהו בכורים משא״כ בתרומה לכו״ע אין עושה כל שדהו תרומה משום דעכ״פ צריך לשייר כ״ש ע״ז התיבון א״כ פיאה נמי צריך לשייר עכ״פ שבולת הראשונה כדאיתא לקמן מ״מ חשיב לה בדברים שאין להם שיעור ע״ז משני ר׳ יוסי דהא דצריך לשייר בפיאה שבולת הראשונה הוא לאו משום דבפיאה צריך שיור ז״א אלא השבולת הראשונה הוא עושה החיוב של פיאה כמו מירוח דעושה החיוב בתרומה ומתחיל החיוב של פיאה לאחר קצירת שבולת הראשונה וכיון שהתחיל החיוב עושה כל שדהו פיאה משא״כ בתרומה דלאחר החיוב שנתחייב הכרי ע״י מירוח צריך ג״כ לשייר כ״ש א״כ בתרומה השיור הוא משום דיש שיעור ואין יכול לעשות הכל תרומה משא״כ פיאה אין לה שיעור ויכול לעשות לאחר החיוב שנתחייב בפיאה דהיינו לאחר שקצר שבולת הראשונה כל השדה פיאה ולא צריך לשיור כלל ע״כ לכו״ע לא תני תרומה במתניתין דידן משום דיש לה שיעור דצריך לשייר כ״ש אחר החיוב ולא דמי לפיאה. כן פי׳ בשו״א ז״ל ודו״ק:

### מראה הפנים

**אלו** דברים שאין להם שיעור. והבכורים. מדאורייתא הוא דאין להן שיעור אבל מדרבנן א׳ מששים כפאה וכדאמר בהדיא לקמן ריש פ״ג דבכורים וכן פסק הרמב״ם ז״ל בפ״ב מהל׳ בכורים בהלכה י״ז ופי׳ לקמן שם מה שיתבאר עוד מזה בס״ד:

**מפני** המחלוקת. כדפרישית דפליגי בה עד כמה מרבה בשיעורה וכך פירשו התוספות בפ״ק דחגיגה דף ו׳ ע״ב ד״ה שאין להם שיעור וכו׳ ע״ש בסוף הדבור ובתחלה פירשו שם לי׳ חלוקה וכדפי׳ הר״ש ז״ל בפי׳ הב׳ שהיא חלוקה מן האחר כמו שיפרש אח״כ א״ר יוסי וכו׳ וא״כ דברי ר׳ אימי ודברי ר׳ יוסי חד שינויא ה״א ולפ״ז דא״ר יוסי מבעי ליה ולפיכך הנכון דתרי שינויי נינהו ומפני המחלוקת אפלוגתא דתנאי פ״ד דתרומות קאי. שוב מצאתי להרא״ש ז״ל כפי׳ המשניות שלו שפי׳ ג״כ דתרי שינויי הוו ומפני המחלוקת ג״כ כדפרישית ועי׳ בדיבור דלקמן דמוכרח ה״א דתרי שינויי נינהו:

**הרי** אין אדם עושה כל שדהו פאה. הכי תני לה בתוספתא ריש פ״ק ובבבלי נדרים פ״ק דף ו׳ ע״ב מייתי ברייתא מנין שאם רוצה לעשות כל שדהו פאה עושה ת״ל פאת שדך והרא״ש ז״ל שם בפירושו הביא להא דהכא כתב בירושלמי פ״ק דפאה מפני לה עד שלא קצר שבולת הראשונה וכו׳ וכן כתבו התוספות שם דהא דתני בהך ברייתא דעושה כל שדהו פאה היינו דוקא אחר שהתחיל לקצור ואפי׳ שבולת הראשונה כדמחלק הכא. והרמב״ם ז״ל בפ״ב מהלכות מתנות עניים בהלכה י״א כתב ואם נתן לה״ס רוב הקציר משום פאה הרי זה פטור מן המעשרות ומשמע דמיהת במיעוט מן הקציר צריך לשייר לעצמו ואם לאו אין תורת פאה עליו לענין שיהא פטור מן המעשרות והפשר דהוא ז״ל היה מפרש דהא דקאמר הכא מבקצר שבולת הראשונה יכול לעשות כל השאר לפ״ה לאו דוקא שבולת הראשונה ממש אלא מיעוט שדהו קאמר אלא דלפ״ז הוה קשה דא״כ מה הפרש יהי׳ בין פאה לתרומה הא בתרומה ג״כ לא בעינן אלא עד שישייר שם חולין כר״ט וכר״ע פ״ד דתרומות ופסק הרמב״ם בפ״ג מתרומות בהלכה ה׳ כותייהו והיה נ״ל דהאי שינויא דר׳ יוסי אליבא דת״ק דפ״ד דתרומות הוא דקאמר א׳ מעשרה או כר׳ ישמעאל דאמר מחצה חולין ומחצה תרומה דשפיר איכא לחלק בין פאה לתרומה ומיהו הא ה״א דילפינן שפיר מהך שינויא דר׳ יוסי דהא דקתני בהך ברייתא העושה כל שדהו פאה איכא פאה היינו דוקא שהתחיל לקצור כי היכי דלא תקשי מהא ברייתא דנדרים והשתא למאי דקיי״ל כר״ט וכר״ע הך דתרומה מתרלינן להא דלא קחשיב תרומה במתני׳ כשינויא דר׳ אימי דבפלוגתא לא קא מיירי ושפיר מוכרח הוא דתרי שינויי נינהו:

**והקדש** לאו כשרוף הוא. מדמי ליה כפשיטות הקדש לשרוף ואע״ג דבהקדש הית ליה הנאה דאיכא מצוה ה״א עושה שמעינן מהכא דהא דקי״ל מצות לאו ליהנות נתנו לאו דוקא במצות שהאדם מצווה עליהן לעשותן אלא אף לו עושה מעצמו איזה מצוה כגונא דהקדש

**שנויי נוסחאות** (סו״ס) קיימת לעוה״ב בנ״י קיימת לו לעוה״ב. (סו״ח) ורבי אמי הוון יתבון בד״ו ורבי אימי הוון יתיבין. (סו״ט) רבי אמי בד״ו רבי אימי. (סוס״ו) נתחייבה שדהו בפיאה בד״ו נתחייבה כל שדהו פיאה. (סו״ח) נתמרח בד״ו ליתא, ובכי״ר משנתמרח נתחייב בקש. (סוכ״ג) כן בד״ו היא חייבת כד״ו היא חייבה. (סוכ״ג) קצר חציה ומכר מה שקצר בד״ו קצר חציה ומכר מה שקצר.

### הגהות הרש״ש

**אמר** ר׳ אמי מפני המחלוקת. נ״ב פירש ר״ש דתרומה כולל גם תרומת מעשר ולת יש שיעור ור״ל מפני המחלוקת שיש בתרומה. אי נמי כמו שכתב המפרש [מוהר״א פולדא] בל״א וז״ל מפני המחלוקת. בפ׳ המרבה בתרומה פליגי תנאי עד כמה רשאי להרבות ובפלוגתא לא קמיירי תנא דמתני׳. ל״א מפני המחלוקת שיש הפרש בין תרומה לשארי דברים דמתני׳ וכדמפרש ר׳ יוסי ואויל התפרש תתוא עכ״ל. והגר״א כתב משום שנחלקו בתרומות פ״ד מ״ה ורבי ישמעאל סבר מחצה חולין ומחצה תרומה ורבי טרפון ור״ע סבירא להו עד שישייר חולין ור״י מתרץ דבתרומה לכולי עלמא יש לה שיעור וצריך לומר דהכי קאמר כיון דר״י מחצה כו׳ ולא יותר נמצא דאינו דומה לפיאה וביכורים דאי אפשר לומר דלר״י דוקא מחצה דלא מסתבר שיחלוקו ע״ז שחטה אחת פוטרת אלא שחולקין על מרבה במעשרות וא״כ קשה דהיינו שנויא דר׳ יוסי:

עין משפט נר מצוה

טו
א מיי' שם פ א הל"ב
טז
ב מיי' שם פ"א הלט"ו
יז
ג מיי' פ"ב מ' כורים הל"ז כמ ג עשין קלת
יח
ד מיי' פ"א מה' חגיגה הל"ב סמ"ג עשין רכח
יט
ה מיי' פ"א מה' מתנות עניים הלט"ו ועכ"מ שם

גליון הש"ס

י חד מן ששים עיין בר"ש ובהגהות מוהרא"ו ז"ל על הרא"ש. ובמלמ"ל פ"א ממתנות עניים הלכה טו ותק נתן שם ובמים חיים לספר"ת ובמסרי"ע אלגזי הלכות בכורות שנדפס מחדש בר"פ פ"ה דף ק"א ע"ב ד"ה יעו':

מסורת הש"ס

תוספתא פ"א ופי' תוס' חגיגה ו' ד"ה ...

פ' תוס' חגיגה ז. ד"ה והבכורים

הדא אמרה קצר שבולת הראשונה ונשרף אין צריך לקצור פעם שנייה כילה את שדהו את אמר א חזרה פיאה לעומרין מהו שתחזור פיאה לקציר' שיבולת הראשונה אמר רבי יוסי נילף פיאת עומרים מפיאת קמה מה פיאת קמה לא חזרה פיאה לקצירת שיבולת הראשונה אף פיאת עומרים לא תחזור פיאה לקצירת שיבולת הראשונה ב הפיאה יש לה שיעור מלמטן ואין לה שיעור מלמעלן הביכורים והראיון אין שיעור לא למעלן ולא למטן אית תנא תני ג הפיאה ג והביכורים ד והראיון אין להם שיעור לא למעלן ולא למטן מה נפיק מן ביניהון והן י חד מן ששים מאן דמר הפיאה יש לה שיעור מלמטן ואין לה שיעור מלמעלן מה שנתן נתן חזר והוסיף חייב במעשר עד שעה שישלים מאן דמר הפיאה אין לה שיעור לא למעלן ולא למטן מה שנתן כבר נפטר חזר והוסיף חייב במעשרות רבי ברכיה בעי ולמה לא תנינן אפר סוטה ולמה לא תנינן אפר פרה ולמה לא תנינן רוק יבמה ולמה לא תנינן דם ציפור של מצורע לא אתינן מתניתין אלא דברים שהוא מוסיף עליהן ה ויש בעשייתן מצוה ואילו אע"פ שהוא מוסיף עליהן אין

רידב"ז

**כילה** את שדהו את אמר חזרה פיאה לעומרין מהו שתחזור פיאה לקצירת שבולת הראשונה. פי' המרא"פ ז"ל לא נתברר. ובפי' הפ"מ ז"ל משום דכיון דחזרה פיאה לעומרין א"כ שבולת הראשונה נתערבה עם הכל. ואינו מובן האיבעיא וכי מה לן שנתערבה. והנכון דהפי' הוא עפ"מ שמבואר בספ"ב ה"ה דמי מחזר הפאה מקמה לעומרין היא הקצירה של שבולת הראשונ' שקצר מהקמה שנשאר לפאה. כיון שקצר שבולת הראשונה ממה שהשאיר בקמה כדי פאה חזרה פאה לעומרין על כל השדה ולא בעינן שיכלה לגמרי כל שדהו. ונמצא לפ"ז דיש ב' שבולת הראשונה. שבולת הראשונה של תחלת הקצירה דהיא המחייבת כל עיקר השדה בפאה. ויש עוד שבולת הראשונה של קצירת קמה הנשאר לפאה שהיא מחזרת הפאה מקמה לעומרין עי"ש ע"כ מיבעיא לי' אם דוקא בשבולת הראשונה של תחלת הקצירה דהיא עושה כל עיקר החיוב דפאה היא פטורה כמו דאמר לעיל אפשר לומר היא מחייבת כל שדהו פאה והיא חייבת בפאה. א"כ כיון דהיא עושה כל עיקר החיוב ע"כ היא בעצמה פטורה אבל כשכילה את שדהו ואז את אמר חזרה פאה לעומרין ומי הוא המחזיר הלא היא הקצירת שבולת ראשונה מקמת פאה מהו שתחזור החיוב גם עלי'. מי אמרינן דלא דמי קצירת שבולת הראשונה של קמת פאה לשבולת דתחלת הקצירה דהתם היא עושה כל עיקר החיוב והיא המחייבת ומי מחייבה מש"כ קצירת שבולת ראשונה של קמת פאה דהיא אינה עושה כל עיקר החיוב דהא כבר נתחייבה השדה בפאה רק דהיא מחזרת החיוב מן קמה לעומרין בזה י"ל דגם השבולת בעצמה חייבת בפאה. דבזה אין סברא לומר כדלעיל אפשר לומר היא מחייבת כל שדהו פאה והיא חייבת בפאה. דהא עיקר החיוב של פאה כבר נתחייב ע"י קצירת שבולת הראשונה דהתחלת קצירה. או דילמא אף השבולת הזו נמי פטורה משום דאזלינן בתר השתא דהשתא החיוב על העומרין ומי המחייב היא השבולת הזה א"כ בזה נמי אמרינן האי סברא אפשר לומר היא מחייבת החיוב דהשתא והיא חייבת. ע"ז אמר ר' יוסי נילף פיאת עומרים מפיאת קמה מה פיאת קמה לא חזרה פאה לקצירת שבולת הראשונה אף פיאת עומרין לא תחזור פאה לקצירת שבולת הראשונה פי' אף דיש לחלק בין שבולת ראשונה המחייבת בקמה משבולת הראשונה המחייבת בעומרין מ"מ חד דינא הוא להם דאין לחלק בדין פיאת עומרין לדין פיאת קמה. וכל מה שפטור בפיאה בקמה פטור בפאה דעומרין וזהו פי' האמיתי בע"ה:

**הפיאה** יש לה שיעור מלמטן ואין לה שיעור מלמעלן כו'. מה נפיק מן ביניהון והן חד מן ששים. פי' כההיא דאיתא במשנה במס' תרומות פ"ד

פני משה

דכיון דקצר הוא קרינן ביה בקצרך: הדא אמרה וכו'. דנ"כ א"צ לקצור פעם שניה אלא אפי' עדיין לא קצר עוד יכול הוא להפריש פאה: כילה את שדהו. לגמרי ולא הפריש פאה מן הקמה: את אמר חזרה פאה לעומרין. כלומר הרי הדין בזה דחזר חיוב הפאה על העומרין וצריך להפריש פאה מן העומרין על כל השדה. והכי תנינן לה בתוספתא שם לא נתן מן הקמה יתן מן העומרים והשתא קמיבעיא לי' מהו שתחזור פאה לקצירת שבולת הראשונה. כלומר אם אמרינן דהואיל ושבולת הראשונה נתערבה עם הכל ומן העומרים הוא דמפרים חזרה חיוב פאה גם על הראשונה וצריך להפרים אף עליה או דלמא כיון דלעולם אין חיוב פאה אלא אחר קצירת שבולת הראשונה וממנה ואילך הוא דמפרים והיא פטורה. ופשיט לה ר' יוסי דודאי א"צ להפרים על שבולת הראשונה דנילף פאת עומרין מפאת קמה וטעמא משום שלא נתחייב עכשיו להפרים מן העומרין אלא מפני שלא הפרים מן הקמה וא"כ מה פאת קמה לא נתחייב בה אלא לאחר קצירת שבולת הראשונה והיא לעולם פטורה אף בפאת העומרים כן: הפאה יש לה שיעור מלמטן ואין לה שיעור מלמעלה. תוספתא היא פ"א דמלמטה נתנו בה חכמים שיעור כדתנן לקמן אין פוחתין לפאה מששים אבל למעלה אין לה שיעור דיכול אדם לעשות את כל שדהו פאה והייטו אחר שקצר שבולת הראשונה כדאמרי' לעיל: הבכורים והראיון אין להם שיעור. כלל ולקמן מפרש לה באיזה ראיון אמרו: אית תניי תני. דגם הפאה אין לה שיעור אף למטה: מה נפיק מן ביניהון והן חד מן ששים. כלומר דהא על כרחך לכ"ע צריך שתהא לה חד מששים דהא בהדיא תנן אין פוחתין לפאה מששים וא"כ במאי פליגי הני תנאי אי נימא דהאי ברייתא בתרייתא פליגא אמתני'. וקאמר דלא פליגא אמתני' אלא דהאי מילתא איכא בינייהו: מ"ד דפאה יש לה שיעור מלמטן מה שנתן נתן. כלומר ואם נתן פחות מששים אע"פ שצריך הוא להוסיף עד ששים לא אמרינן דמה שנתן תורת פאה עליו לענין שתהא פטורה מן המעשר אלא מה שנתן נתן וזכה העני ואינו יכול להוציא מידו ומ"מ לענין מעשר אין תורת פאה על מה שנתן הואיל ואין בה שיעור פאה וכן נמי על מה שחזר והוסיף חייב במעשר דאין כאן תורת פאה: עד שעה שישלים. כלומר עד שישלים הפאה בבת אחת כשיעורה: ומ"ד דגם הפאה אין לה שיעור אף למטן לאו דא"צ להוסיף עליה קאמר דלא פליג אמתני' דצריך ששים אלא דלענין מעשר קאמר דמה שנתן עולה לו בחשבון תורת פאה וכבר נפטר וא"צ לעשר עליה. ואם חזר והוסיף חייב במעשרות על מה שהוסיף דלענין מעשר אין תורת פאה למה שחזר והוסיף: ולמה לא תנינן. במתני' עפר סוטה דאין לה שיעור כמה יתן מן העפר אל המים וכן אפר פרה אין לה שיעור לנתינת האפר לתוך המים וכן רוק יבמה אין לה שיעור אלא כל שנראה להדיינים ואפי' כל שהוא וכן דם צפור של מצורע שנותן לתוך המים אין שיעור להדם: ומשני דלא אתינן למיתני במתני' אלא דברים שהם מוסיף עליהם יש בהוספה מצוה. כגון הני דחשיב במתני' אבל אלו אין בהוספה שלהן מצוה: מתני'

תוספת הרי"ד

**אמר** ר' יוסי נילף פיאת עומרים מפיאת קמה כו'. בזה יש לתרץ מה דלכאורה קשה לקמן בספ"ב על מתניתין שדה שקצרוה לסטים כו' פטורה וגרסינן שם אר"ה בר שימי אפילו שקצרוה שלא לאבדה פטורה מאחר שהפיאה ניתנת במחובר לקרקע ואין קרקע נגזלת. ופי' הגר"א ז"ל בשנו"א דהא חיוב דפיאה הוא בקמה ואין בכח קצירת הלסטים שיתחייב בקצירתו להניח בסוף השדה קמה לפאה דהא הקמה עדיין איננה שלו דהוי עדיין מחובר לקרקע ואינה נגזלת ע"כ לא עשה קצירתו חיוב פאה על הקמה. ואפי' לאחר שקצר גם את הקמה וחזרה פאה לעומרין ג"כ פטיר משום דכל שאינו בחיוב קמה אינו בחיוב דעומרין וה"ק חכם אחד מבבא מציעתא דמתניתין דגרסינן שם קצר חציה וקצרוה לסטים חציה פטורה וקשה הא כיון שהבע"ב קצר שבולת הראשונה כבר נתחייבה בפיאת קמה. וא"כ מוטל חוב פאה על כל השדה ובמה נפטרה חלק שקצרוה לסטים מפאה והניח בנ"ע. ובאמת לפי הסוגיא הזאת מתורץ מאד. דהא מאן מחזיר מקמה לעומרין היא הקצירה דשבולת הראשונה מן קמת פאה ומי שנא הקוצר הלא המה הלסטים והא ילפינן פיאת עומרין מפיאת קמה וכי היכי דקצירת הלסטים של שבולת הראשונה דתחלת קצירה אינו מחייב בפאה כן נמי קצירת שבולת הראשונה של הלסטים בקמת פאה אינו מחזיר מקמה לעומרין. דהא כמו דשבולת הראשונה מקמת פאה פטורה אע"פ שלא על ידה בא החיוב מ"מ פטורה משום דילפינן פיאת עומרין מפיאת קמה וכי היכי דהשבולת הראשונה פטורה בפיאת קמה כן פטורה בפיאת עומרין כמו כן נמי בקצירת לסטים כמו דבקצירת לסטים פטור מפיאת קמה כמו כן קצירת לסטים פטור מפיאת עומרין ודו"ק:

**הפיאה** יש לה שיעור למטן כו' אית תנא תני אין לה שיעור לא למעלן ולא למטן המל"מ ז"ל בפ"א ממ"ע הט"ו תמה על הר"ם ז"ל שכתב דלמ"ד

כפאי דאמר הכא להני תנאי דמודו דאם לא נתן השיעור כאחת דמה שהוסיף אח"כ חייב במעשר. ועוד יש ראיה לדין זה מהאי מתניתין נותנין פאה מתחלת השדה וכו' לפי הכרעת שיטת הרמב"ם דלמד מטו יא דהש"ס ועיין מזה לקמן בהלכה ג' מה שיתבאר בס"ד. ועוד דכלא"ה כל זה לא שייך אלא אי אמרינן דיש לאיזה שיעור לפאה מן התורה או לא וכדמשמע מפי' התוס' בחגיגה והרמב"ם פסק כסתמא דמתני' וכמסקנת הש"ס פ' ראשית הגז (דף קלז ע"ב) דאין לה שיעור כלל מן התורה כ"א מדרבנן וכן הפקיעו מן המעשר וכך ברייתא דנדרים

מראה הפנים

דהקדש שאינו מצווה על זה להקדיש את שלו אלא אם הקדיש מצוה מיהת איכא ואפ"ה לא קרי לה הנאה לעשיית מצוה ומכ"ש דאמרי' גם במצות דרבנן מצות לאו ליהנות נתנו ופלוגתא היא בין דעת בעל המאור ז"ל בפ"ג דר"ה גבי המודר הנאה מחבירו מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה ובין דעת הר"ן ז"ל שם והרשב"א ז"ל בתשו' ה סי' תשמ"ו כתב בפשיטות כדעת הר"ן דאף במצות דרבנן אמרינן לאו ליהנות נתנו כדמוכח מדבריו שם מלולב כיו"ט שני ... אחר כאלתי דמסתימת דברי הרמב"ם ז"ל נראה דג"כ דעתו דבכל מצות אמרינן לאו ליהנות נתנו וראיה גדולה לזה מכאן דאפילו במצוה שעושה מעצמו לאו הנאה מקריא כדאמרן: **את** אמר חזרה פאה לעומרין. כדקתני בתוספתא ומסיים שם לא נתן מן העומרים יתן מן הגדיש לא נתן מן הגדיש יתן מן הכרי עד שלא מירח ואם מירח מעשר ונותן. ובבבלי פ' הגוזל עלים דף לד ע"א קתני עלה משום ר' ישמעאל אמרו אף מפריש מן העיסה ונותן לו ופסק הרמב"ם ז"ל בפ"א ממתנות עניים כהלכה כ' כר' ישמעאל וטעמא משום דרבא מסיק התם דר"י נמי ס"ל דשינוי קונה ושאני פאה דכתיב בה תעזוב יתירה וכ"כ הכ"מ שם אלא דצריך להוסיף דהע"ג דאמרינן התם דלמ"ד שינוי אינו קונה תעזוב יתירה למה לי מבעי ליה לכדתניא המפקיר כרמו והשכים בבקר ובצרו חייב בפרט ובעוללות ובשכחה ובפאה ופטור מן המעשר והרי הרמב"ם פסק כהך ברייתא בסוף פ"ה שם וע"כ כדכתבו התוס' שם דתרתי ש"מ מתעזוב יתירה דליכא דפליג אהאי תנא דמפקיר כרמו עיי"ש:
**מה** נפיק מביניהון והן חד מששים וכו'. כמבואר בפנים כך פירשו התוס' בפ"ק דחגיגה שם וכן הר"ש ז"ל ונראה מדבריהם שם דדעתם לפרש הא דפליגי אם יש לה שיעור למטה היינו אי מן התורה יש שיעור למטה או לא ועי' בדיבור דלקמן. ובמעיינן מיהת דלהני תנאי למ"ד מה שחזר והוסיף אח"כ עד ששים חייב במעשר דבכך סברא דאין הורת פאה לפוטרה ממעשר עד שיתן השיעור בבת אחת לא פליגי לענין מה שהוסיף כי פליגי במה שנתן בתחלה פחות מכשיעור אם הורת פאה עליה לפטור מן המעשר או לא וזה מבואר הוא למאי דמפרש פלוגתייהו. והרמב"ם ז"ל לא זכר מזה כלום לדינא אם נתן בתחלה פחות מכשיעור מהו הדין לענין מעשר והרי הכל שוין בזה דמה שהוסיף אח"כ לכשלים לכשיעור דחייב במעשר הואיל ולא נתן השיעור כאחת ונראה דהוא ז"ל סמך על האי תוספתא שהוזכרה בדבור דלעיל והובאה בש"ס דילן פרק הגוזל ולפסק הוא ז"ל כמ"ל וה"כ שם בהלכה י"א כתב כל התוספתא דמעיינן מיהת מינה דכל זמן שלא נגמר מלאכתו ממעשר נותן בתורת פאה ופטור מלעשר אפי' מן העומרים או מן הגדיש או מן הכרי עד שלא מירח והשתא לא תהא הך פאה שנותן מן העמרים או מן הגדיש עדיפא מן הפאה שמפרים מן השדה בפאת פרות מכשיעור עד שישלים לענין פיטור מן המעשר ולפיכך לא פסק



שנויי נוסחאות (סו"א) ונשרף בד"ו ונשרפה. (סו"ו) לא חזרה פיאה בד"ו לא חזרה קמה. (סו"ט) אין שיעור בד"ו אין להן שיעור. (סו"י) תנא תני בד"ו תני תנא. (סו"ג) מאן דמר בד"ו מן דמר. (סו"ג) הפיאה בד"ו דפיאה. (סוס"ו) הפיאה אין לה בכי"ר הפיאה והבכורים אין להם ובד"ו הפיאה והבכורים והריאיון אין להם. (סו"ס) מצורע לא (בכי"ר) מצורע א"ל ר' יוסי לא.

חדושי רד"א

**מה** נפיק מן בינייהו כו'. נ"ב כתב המשנה למלך פ"א מהלכות מתנות עניים מדפריך מה נפיק ביניהון והלא יש נפקא מינה גדולה. דלמאן דאמר יש לה שיעור למטה היינו מן התורה הוא א' מס'. ולמאן דאמר אין לה שיעור למטה היינו מד"ת אין לו שער כלל. ויעוד הקשה דלא מצינו שום רמז בפסוק שיהיה א' מס'. אע"כ דלכו"ע א' מס' הוא מדרבנן. אלא דמ"ס כיון שאין לו שיעור מה"ת ולכן אמר אין לו שיעור למטה. ומ"ס כיון שיש לו שיעור מדרבנן אמר יש לו שיעור למטה ולא פליגי אלא בלישנא ולכן פריך מה נפיק ביניהון כו'.

אמר

פ' תוס' חגיגה ז. ד"ה ור"י חגיגה ז. ירושלמי חגיג' פ"א הל"ב בס"פ

יומא פ. עירובין ד. סוכה ה:

נדה ה:

אין בעשייתן מצוה: והראיון מתני' בראיית פנים אבל בראיית קרבן יש לה שיעור ואתיא כיי דמר ר' יוחנן מעה כסף שתי כסף דבר תורה תנא רבי יוסי קומי רבי יוחנן ראיה כל שהוא חכמים הן שאמרו מעה כסף שתי כסף א"ל ויש כעין זו א"ר יונה וכל השיעורים לא חכמים הן שנתנו כזית מן המת כזית מן הנבלה וכעדשה מן השרץ לא אתא מישאול אלא כהדא דתני רבי הושעיא לא יראו פני ריקם אפילו כל שהוא חכמים הם שאמרו מעה כסף שתי כסף וקשיא מן דו סמך לדבר תורה הוא אמר חכמים אמרו מעה. כסף שתי כסף אמר רבי יוסי בר בון רבי יוחנן כדעתיה דרבי יוחנן אמר כל השיעורים הלכה למשה מסיני דו אמר מעה כסף שתי כסף דבר תורה רבי הושעיא כדעתיה דרבי הושעיא אמר האוכל איסור בזמן הזה צריך לרשום עליו את השיעור שמא יעמוד ב"ד אחר וישנה עליו את השיעורים ויהי' יודע מאיזה שיעור אכל אמרי חזר ביה רבי יוחנן מן הדא רבי יונה ורבי יוסי תרוויהון אמרין לא חזר ביה ועוד מן הדא דאמר רבי לא איתפלגון חזקיה ורבי יוחנן חזקיה אמר חולק אדם את חובתו לשתי בהמות ורבי יוחנן אמר אין אדם חולק חובתו לשתי בהמות אלא צרי' שיהא בידו שתי כסף לכל אחד ואחד ואמר ר"ש בן לקיש בשם חזקיה אדם טופל בהמה לבהמה ואין

שמות כג

תורה אור

מתני' בראיית פנים אבל בראיית קרבן יש לה שיעור. כצ"ל ובספרי הדפוס נתחלף בטעות: ואתיא כהאי דאמר ר' יוחנן מעה כסף שתי כסף. דתנן בריש חגיגה בה"א הראיה מעה כסף והחגיגה שתי כסף. דבר תורה הן. דלקרבן יש לה שיעור מן התורה: תנא ר' ייסא קומי ר' יוחנן ראיה. קרבן: כל שהוא. מן התורה אלא חכמים הן שאמרו מעה כסף ושתי כסף: אמר ליה ר' יוחנן ויש כן זו. וכי מצינו בכגון זו שיהיה השיעור מדבריהם: א"ר יונה. ומאי קשיא ליה לר' יוחנן וכי כל השיעורים לא חכמים הן שנתנו כזית כו' דהא לא כתיבא שיעורא באורייתא והחכמים הן שנתנו שיעוריהן: לא אתי מישאל. ומשני נהי דשאל ר"י ויש כן זו לא בא לשאול אלא אליבא דר' הושעיא דתני בברייתא הכי דשיעור קרבן מדבריהן הוא נקט לראיה דקרבן שלה יש לו סמך מן התורה דכתיב לא יראו פני ריקם: וקשיא. וזה היה קשה לו לר' יוחנן: מן דו סמך לדבר תורה חכמים הן שאמרו מעה כסף ושתי כסף. כצ"ל וכן הוא בפ"ק דחגיגה ונדפס כאן בטעות אגב שיטפא דלעיל. כלומר מאחר שהוא סמך לה להכתוב שבתורה והיאך הוא אומר במן התורה כל שהוא והחכמים הן שנתנו לשיעור זה וכי יש להן כח לעשות קצבה לקרבן שהוא מן התורה בלתי ג"ש או שאר מדות שהתורה נדרשת בהן דלא אמר אלא סתם וחכמים הן שאמרו כן ולא פירש מאין להם זה: ר' יוחנן כדעתי' וכו'. ואזלו תרוייהו לטעמייהו: ר"י דהוא אמר דכל השיעורין הלמ"מ הן. ולא שהחכמים מעצמן נתנו לכן. והלכך הוא דאמר דבר תורה הן. דהלמ"מ היא ד"ת: ור' הושעיא דאמר מדבריהן הוא לשיעורא דמתני' נ"כ כדעתי' דאמר כל השיעורין מדבריהן הן: האוכל איסור בזמן הזה. חלב וכיוצא בו שמתחייב עליו קרבן בזמן הבית צריך היה לרשום עליו את השיעורין מה שהיו בזמן שאכל כדי לידע אם בר קרבן הוא לכשיבנה בית המקדש: דשמא יעמוד ב"ד אחר וישנה עליו את השיעורין ויהא יודע מאיזה שיעור אכל. כלומר לפיכך הוא צריך לרשום השיעור שהיה בזמן ההוא כדי לידע מאיזה שיעור אכל ונתחייב בקרבן. אלמא דס"ל דכל השיעורין מדבריהן הן וביד הב"ד נשתנו כפי ראות עיניהם לפי הזמן: אמרין חזר ביה ר"י מן הדא. דאמר כל השיעורין הלמ"מ הן: לא חזר ביה. ר"י מסברא דליה: ועוד מן הדין. דלקמן ראיה דלא חזר בו ר"י: דא"ר אילא וכו' אדם חולק את חובתו לשתי בהמות. חובה שמוטלת עליו להביא חגיגה בשתי כסף יכול הוא לחלק והשתי כסף לשתי בהמות אם ירצה יקח במעה כסף בהמה אחת ובשניה בהמה אחרת ויביא שתיהן לחגיגתו ויוצא ידי חובתו: אלא צריך שתהא בידו שתי כסף לכל אחת ואחת. אם דעתו להביא שתי בהמות לחגיגת חובתו או יותר צריך שתהא בידו ליקח כל בהמה ובהמה בעד שתי כסף ואם לאו לא יביא אלא בהמה אחת שתהא שוה שתי כסף אלמא דס"ל לר"י דהא דאמרו שיעור הראיה מעה כסף והחגיגה שתי כסף מדאורייתא הוא והלכך הוא דקפיד שלא יביא בהמה לחגיגה הפחותה משתי כסף דאי שיעורא מדרבנן בעלמא הוא לא היה לן למיקפד אם מביא בהמה אחת או שתי בהמות בשתי כסף דהא מיהת בשתי כסף הוא דאייתי וש"מ דלא חזר בו ר"י מהא דאמר לעיל: אדם טופל בהמות לבהמה. אם יש לו אוכלין מרובין על שלחנו ואין מספיק לו בהמה אחת לשלמי חגיגתו וצריך להביא עוד בהמות אחרות ואין לו מעות חולין כ"א להביא מהן בהמה אחת יכול הוא לחבר מעות מעשר שני שלו ולהביא מהן שאר בהמות כפי צרכו ואע"ג דחגיגת יו"ט חובה היא וקיי"ל דכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין הכא מכיון דמביא בהמה אחת מן החולין כבר יצא י"ח בזו ויכול להביא האחרות מן המעשר: ואין

פ"ד משנה ב' תרם ועלה בידו מכשים ואחד פי' דלא תרם על חלק א' ותרם על ס' חלקי' וחסר רק חלק אחד מס' שלא תרם עליו כו' יחזור ויתרום וה"כ ה"פ דהכא חד מן ס' שלא הפרים פאה עליו למ"ד יש שיעור למטן מה שנתן כתן חזר והוסיף חייב במעשרות פי' הר"ש והתוס' ז"ל במס' חגיג' (דף ז' ע"ב) דאפי' מה שנתן נ"כ חייב במעשרות דאין עליו תורת פאה עד שישלים שיעור ששים בב"א ולמ"ד דאין שיעור למטן מה שנתן הוי תורת פאה ופטור ממעשרות. והגר"א ז"ל גרים למ"ד הפיאה יש לה שיעור למטן כו' מה שנתן נתן חזר והוסיף פטור במעשרו' עד שיה שישלים ולמ"ד אין לה שיעור כו' והוסיף חייב במעשרות. ופי' פשוט למ"ד דיש לה שיעור מה שמוסיף בפעם השני עד שמשלים השיעור הוי פאה ופטור ממעשרות רק מה שיוסיף אחר שישלים השיעור חייב במעשרות ולמ"ד אין לה שיעור כלמה שיוסיף חייב במעשרו' אבל לכ"ע מה שהפרים כבר פטור ממעשרות: מתני' בראיית פנים כו' תנא ר' יוסי קומי ר"י ראיה כ"ש כו' לא אתא מישאול אלא על דר' הושעיא לא יראו פני ריקם אפי' כ"ש כו' וקשיא מן דו סמך לד"ת כו'. פי' דר' יונה קאמר דקושיא דר' יוחנן דמקשה ויש כעין זו לא שייך להקשות על הדא דתני ר' יוסי ראי' כ"ש חכמים שאמרו ב' כסף זה לא שייך להקשות על הדא דתני ר' יוסי כי אם על הא דתני ר' הושעיא והגפ"מ בין הא דתני ר' יוסי להא דתני ר' הושעיא הוא. ע"פ התוס' ז"ל והריטב"א ז"ל במס' קדושין (דף יז ע"א) כתבו דעכ"פ הא דראי' כ"ש הוא הלכה למ"מ דהל"כ נגמור ריקם ריקם מבכור כמו הענקה ויהיה חמש סלעים והריטב"א ז"ל כ' שכן מוכח מהירוש' הזה וזהו ע"כ בין לר' יוסי ובין לר' הושעיא הוי הלכה למ"מ דבכ"ש ורק הנפ"מ ביניהם דלר' יוסי פשטת הכתוב ריקם לא משמע כ"ש רק דקאמר קרא דלא יהי' ריקם ובכמה לא נקרא ריקם מסר הכתוב לחכמים והלל"מ מודיע לנו אשר בכ"ש די ור' הושעיא ס"ל דפשטת הכתוב דלא יהי' ריקם אפילו בכ"ש לא הוי שוב ריקם ופשטת הכתוב עם הלל"מ אחת היא דבכ"ש רק הלל"מ מגלה לן דלא נילף ריקם ריקם מבכור וע"כ הא דתני ר' יוסי קומי ר"י ראי' כ"ש חכמים היא שאמרו מעה כסף כו' פי' ראי' כ"ש מהלל"מ ולא מפשטת הכתוב רק חכמים אמרו מעה כסף. וע"ז שהקשה ר' יוחנן ויש כעין זו. תמה ע"ז ר' יונה מה זו קושיא הלא כל השיעורין הוא מדרבנן אלא לא על הא דתני ר' יוסי הקשה ר"י אלא על הא דתני ר' הושעיא דתני דפשטת הכתוב דלא יראו פני ריקם הוא ג"כ בכ"ש א"כ קשיא מן דו סמך לד"ת פי' דכ"ש הוא הוי סמך מן התורה וקי"ל דדבר שמפורש בתורה להקל אין בכח החכמים להחמיר (עי' בתוס' ז"ל במס' ב"מ דף ע' ע"ב ובט"ז ז"ל ביו"ד) א"כ האיך הוא אמר חכמים שאמרו מעה כסף ב' כסף. ור"י בר"ב מפרש דר' יוחנן כדעתי' דר' יוחנן אמר כל השיעורין הלל"מ ע"כ פריך אפילו להא דתני ר' יוסי דהאיך תימר דהחכמים הם שאמרו מעה כסף שתי כסף ויש כעין זו דהא כל השיעורין הוא לא מדרבנן רק הלל"מ: אמר רשב"ל בשם חזקי' אדם טופל בהמה לבהמה ואין אדם טופל מעות למעות ור' יוחנן אמר טופל אדם מעות למעות האיך עבידא היו לפניו עשר בהמות פי' שלא הפרים אלא הי' לפניו כדכתב הטו"א ז"ל במס' חגיגה

עין משפט נר מצוה

כ
א מיי' פ"א מה' חגיגה הל"ב

כא
ב מיי' פי"ד מה' מאכלות אסורות הל"ב

גליון הש"ס

יה' וכל איסור כו'. מכאן מבואר דזה אינו רק אם נאמר שיעורין דרבנן. אבל לדידן דקיי"ל שיעורין הלמ"מ לית לסך דינא. וגם הדבר מוכח דהכי כבר כתב הרמב"ם ז"ל בהקדמתו לזרעים דבכל' למ"מ לא שייך מח וזה. ואיך שייך שהב"ד אחר ישנה השיעור שנמסר לאנשי כסיני. ועי' בשו"ת חות יאיר סי' קנ"ב. וע"כ נכון בלא שהיה רבינו ז"ל קדרי' דמבוא' כאן. ובבבלי ביומא דף פ. ויש ליישב נוס קושיות שתמ"מכ"ת שם בתוספת יוה"כ. ועיין מלמ"ל פי"ב מהגגות.ודו"ק

## מראה הפנים

דנדרים שהובאה לעיל ד"ה שהרי אין אדם וכו' דעיש"ה אדם כי שדהו פאה ובלבד שישייר מקלת ולעולם פטור מן המעשר. ועי' עוד מזה לקמן ד"ה הכל לפי גודל השדה מה שכתבתי שם: מתני' בראיית פנים אבל בראיית קרבן יש לה שיעור. ומה שנדפס בספרים בהיפך טעות דמוכח הוא וכן כתב הר"ש והגי' הפוכה בירושלמי בש"ס. והתוספ' בפ"ק דחגיגה דף ז ע"א ד"ה ר' יוחנן וכו'. העתיקו ג"כ כפי שנכנס זו וזהו פשוט. ועי' בקונטרס אחרון סי' א' ד"ה מתניתין בראיית פנים וכו':

האוכל איסור בזמן הזה וכו'. וכן אמר ר"א בבבלי פ' יום הכפורים דף פ' ע"א האוכל חלב בזמן הזה צריך שיכתוב לו שיעור שמא יבא ב"ד אחר וכו' וירבה בקרבנות מחמת שיעורין. והמסקנא כר' יוחנן דכל השיעורין הלמ"מ הן וכדכתב הרמב"ם ז"ל פי"ד מהלכות מ"א הלכה ב':

איתפלגון חזקיה ור' יוחנן וכו'. פלוגתא דחזקיה ור' יוחנן בענין דינא דטופל איתמר נמי בתב בחגיגה (דף ח ע"א) וע"ש בתוס' ד"ה טופלין בהמה לבהמה וכו' שכתבו מיהו יש ליתן טעם במילתא דתרווייהו וכו' ומשיאין להך פלוגתא קמייתא דהכא וכמה שפירשתי דלכל חד וחד לטעמיה אזיל תמלא כוונת דבריהם כמבואר בפנים: סיך

## תוספת הרי"ד

דלמ"ד יש לה שיעור למטן הוא מדאורייתא וכתב שזהו דבר תימא בעיני דלא מצינו בשום מקום מי שיאמר דשיעור ס' לפאה יהי' מן התורה וגם לא ידעתי היכן רמיזא בקרא שיעור זה דס' והאריך לפרש הירושלמי דיש שיעור למטן הוא ג"כ מדרבנן ודחק מאד לפרש הירושלמי ע"ש ובאמת ברור כהר"ש ז"ל והא דמתמה המל"מ ז"ל הוא מבואר מפורש בירושלמי בסוף סוגיא דידן כמבואר בדברינו בפנים דכן ס"ל לר"י דמעה כסף ושתי כסף היא ד"ת ומפרש ריבר"ב דהוא הלמ"מ (דר"י לטעמי' דס"ל דכל השיעורין הוא הלמ"מ ולא כבש"ס דילן דדוקא שיעורין של עונשין הוי הלמ"מ כגון כזית חלב וכל האיסורין אלא כל השיעורין הוי הלמ"מ) וכן הא דתני ר"י קומי ר' יוחנן דראי' כ"ש הוא ג"כ הלמ"מ כמו שמבואר בתוס' ז"ל במס' קדושין (דף יז ע"א) ובריטב"א ז"ל שם עיי"ש. ודו"ק:

אמר רבי יוסי ב"ר בון רבי יוחנן כדעתיה כו' כמבואר בפנים ואין להק' הא דגרסינן בבבלי במס' חגיגה דף ז' ע"א א"ר יוחנן כסבורין אנו לומר הראיון אין לה שיעור למעלה אבל יש שיעור למטה (ופירש"י ז"ל מה"ת) עד שבא ר' הושעיא ברבי ולימד הראיון אין לה שיעור לא למעלה ולא למטה אבל חכמים הם שאמרו מעה כסף כו' ולכאורה קשה דר"י קאמר רק כסבורין לומר אבל עכשיו מודה ג"כ לר' הושעיא בריבי דהוא מדרבנן והא ר"י ס"ל באמת דשיעורין היא הלמ"מ כדאיתא במס' יומא דף פ' ע"א ז"א דהנה נפ"מ גדולה בין בבלי וירושלמי דבבבלי גרסינן אמר ר' יוחנן שיעורין של עונשין הלל"מ ואילו בירושלמי גרסינן דר' יוחנן אמר כל השיעורין הלל"מ ונמצא דלהבבלי לא ס"ל לר"י דהוי הלמ"מ השיעור; אלא שיעורין דעונשין לבד כגון כזית חלב ונבילה וע"כ אין עונשין עליהן אלא בכשיעור משא"כ שיעורין אחרים לא הוי הלמ"מ משא"כ בירושלמי גרסינן דכל השיעורין הוי הלמ"מ ודו"ק:

מתניתא

**שנויי נוסחאות** (סו"א) מתני' בראיית קרבן יש לה שיעור בד"ו מתני' בראיית פנים אבל בראיית קרבן יש לה שיעור. (סו"ד) יוסי בד"ו יסא. (סו"ו) **לא אתא** בד"ו לא אתייא. (סו"ח) לא במקרא "ולא" (ס"י) **הוא** אמר חכמים אמרו מעה כסף שתי כסף בד"ו **הוא חכמים הן שנתנו בזית מן המת וכזית מן הנבילה ובעדשה מן השרץ.** (סו"ג) **כדעתיה דרבי** בכי"- כדעתיה ור' הושעיה כדעתיה ר' יוחנן כדעתיה דרבי. (סוט"ו) **את השיעור** בד"ו **את השיעורין.** (סו"ז) **מאיזה שיעור** בד"ו מה זה שיעור. (ס"כ) **לא איתפלגון** בד"ו לא בשם רבי אמי איתפלגון. (סוכ"א) **חולק אדם** בד"ו **אדם חולק.** (סוכ"ב) **אין** בכי"ר ליתא. **חולק חובתו** בד"ו **חולק את חובתו.** (סוכ"ג) **לכל אחד ואחד ואמר רשב"ל** בד"ו **לכל אחת ואחת רשב"ל.** (סוכ"ד) **טופל בהמה לבהמה** בד"ו טופל בהמות לבהמה.

## הגהות הרש"ש

**אמר ר' יונה כו'.** נ"ב ס"ד דהכי קאמר ר' יוסי אעפ"י שכתוב בתורה סתם ומשמע אפי' כל שהוא. אבל חכמים קבלו דהוא מעה כסף. ולכן הקשה שהרי כל שעורין כן הוא:

**לא אתא מישאול כו'.** נ"ב ונ"ל דר"ל דבוודאי מה דתני ר"י ל"ק ויש כעין זה די"ל דה"פ ראיית כל שהיא ר"ל דמה שכ' בתורה סתם י"ל כ"ש אלא שחכמים פירשו דומה ממש לכזית. אך שאלת דר' יוחנן קשה על הא דתני ר' אושע' דלכך פ' לא יראה לרבות אפילו כ"ש וא"כ האיך יוכלו חכמים ליתן שיעור ואם הביא עולתו נבר פחות מזה צריך להביא אחרת וכי יש כח ביד חכמים:

**אמר רבי לא איתפלגון כו'.** נ"ב בתוס' חגיגה [דף ח' ע"א ד"ה טופלין] הגירסא ר' אילא בשם ר' אמי:

## עמודי ירושלים תנינא

**בזית מן המת** עמ"ש הרא"פ ומ"ש הש"ק חגיגה (פ"א ה"ג):

עין משפט נר מצוה

מסורת הש"ס

**רידב"ז**

חגיגה ד' ח' ע"ב ע"ש מהו שידחה יו"ט האחרון כו' ר"י דו אמר אדם טופל מעות למעות כו' דוחה ורשב"ל דו אמר אדם טופל בהמה כו' הוי דו אמר אינו דוחה פי' דהירושלמי ס"ל לר' יוחנן דלפיכך ס"ל דטופל מעות למעות משום דס"ל כיון שלא נתנה התורה שיעור אלא לכמה שירצה ע"כ תלי בהסכם דעתו באם שהוסכם אצלו להביא עשרה בהמות לא נפיק י"ח בראשונה עד שיביא כולם (וכן איתא בירושלמי במס' סוכה פ"ב ה"ה עיי"ש מפורש) ודלא כדס"ל בש"ס דילן דלכו"ע יצא י"ח בראשונה רק דכולן שם חגיגה עליהן עי' בפרש"י ז"ל (דף ח' ע"א) דלמר אתחזי לי' טפי שפיר יצאת י"ח מן החולין ולמר אתחזי לי' שפיר טפי כשחולין מעורבין עם כל אכילותיו עכ"ל אלא להירושלמי לא נפיק כלל לר"י בראשונה עד שיביא כולן והלכך ס"ל לר"י דטופל מעות למעות ולא בהמה לבהמה דמשום דלא אלים בהמה הראשונה מן השני' דהא נפיק י"ח בכולן בשוה ע"כ דוחה יו"ט ולא הוי כדוג"ד משא"כ לחזקי' דס"ל יצא י"ח בראשונה ע"כ טופל בהמה לבהמה דבהמה הראשונה דנפיק בה י"ח צריכה להיות כולה מן החולין אבל מ"מ כולן שם חגיגה עליהן הלכך כשהקריב בב"א הוי כולן חגיגה משא"כ ביו"ט שני כיון דאיפסיק לא הוי שוב שם חגיגה אלא נדרים ונדבות כמו בפאה אם נותן בב"א הוי הכל פאה ופטור ממעשרות וכמו תרומה בנותן כל הכרי תרומה ושייר מקצת הוי הכל תרומה משא"כ באם נתן פ"א השיעור וחזר והוסיף חייב במעשרות כדאיתא בכמה מקומות (וכן לדוגמא במס' שבת המל כ"ז בהוא עוסק במילה חוזר אף על ציצין שאין מעכבין המילה פי' על ציצין שאין מעכבין אינו חוזר) והלכך אע"פ שיצא י"ח בראשונה מ"מ כולן שם חגיגה עליהן כשהקריב בב"א אבל כשפסק וביו"ט שני לא הוי שוב רק כנדוג"ד ואינו דוחה. ועי' לקמן בה"ג בתו' ד"ה מה ותמצא טעם בע"ה:

**פני משה**

ואין אדם טופל מעות למעה. כלומר בלבד שלא יערב מעות מעשר עם מעות חולין ולהביא מהן בהמה אחת לחגיגת חובתו. וחזקיה לטעמיה דס"ל לעיל דאדם חולק חובתו לשתי בהמות וכיון דיכול להביא בהמה אחת אף ממעה אחת כדאמרינן לעיל לחזקיה הלכך כאן שאין לו אלא מעה אחת חולין יביא בהמה מהמעה חולין שיש בידו ולא יטפול מעות מעשר למעה חולין זו וכדי ליקח בהן בהמ' אחת שהיא גדולה ושוה ביותר משום דבכה"ג טפי עדיף שיביא בהמה אחת ממעה חולין שיש לו כדי לצאת י"ח מן החולין בבהמה זו לבדה ובלי שום עירוב ממעות מעשר דשתי כסף שאמרו אינו אלא מדרבנן בעלמא ואם צריך הוא עוד לכדי שפיק אוכלין מרובין שלו יקח מעות מעשר ויביא מהן עוד בהמות אחרות: חסר כאן דברי ר' יוחנן וכצ"ל כמו דכתוב בפ"ק דחגיגה בהלכה ב' ר"י אמר אדם טופל מעות למעה ואין אדם טופל בהמות לבהמה. ר"י נמי לטעמיה דקאמר לעיל אין אדם חולק חובתו שיש עליו להביא חגיגה בשתי כסף לשתי בהמות אלא צריך שתהא בהמה אחת בשתי כסף דס"ל שתי כסף מד"ת הן וכדלעיל ואם מביא עוד בהמות אחרות להגינתו צריך שתהא כל אחת ואחת בשוה שתי כסף. הלכך הכא שאין לו אלא מעה כסף אחת של חולין ואינו יכול ליקח בה בהמה אחת דלא סגי בבהמה פחות משתי כסף טופל מעות מעשר למעה חולין ומביא בהמה בשתי כסף אבל בהמה לבהמה אינו יכול לטפול כדאמרן שהרי צריך שתהיה כל בהמה ובהמה בשתי כסף וא"כ כולן לחובתו הוו ואין יכול ליקח ממעות מעשר לבדו מה שהוא דבר שבחובה עליו: היך עבידא. לאו כמלתא באנפי נפשה היא אלא דנקיט לה כעין בעיא דמיבעיא לי' להש"ס בכה"ג דמפרש ואזיל היך הוא הדין ומשום דלקמיה קאמר דתליא בפלוגתא דר"י ור"ל: היו לפניו עשר בהמות. שהפרים לחגיגתן והקריב חמש מהן ביו"ט ראשון והשאר המותר מיבעיא לן: מהו שידחה ליו"ט האחרון. מי אמרינן דמכיון שהקריב חמש ביו"ט הראשון כבר יצא ידי חובה חגיגתו והוי המותר כנדרים ונדבות דקיי"ל דאין קרבין ביו"ט וא"כ אינם דוחים ליו"ט האחרון אלא יקריבן למחר או דלמא כיון שהפרים בתחלה את כולן לחגיגתו כולן כחובה הוין והרי חובת קרבנו שקבועין זמן דוחין יו"ט ויכול הוא להביא המותר ביו"ט האחרון: ר' קריספא אמר. דפליגי ר"י ור"ל בזה חד אמר דוחה וחד אמר אינו דוחה ולא מסיימי מאן אמר דוחה ומאן אמר אינו דוחה: א"ר זעירא נחזי אנן ונפרש מיליהון דרבנן. ר"י ור"ל: ממיליהון. גופייהו דאמרי לעיל: דר"י דהוא אמר דטופל מעות למעות אבל לא בהמה לבהמה וטעמא כדאמרינן לעיל שאינו יכול לחלק חובתו לשתי בהמות אלא כל בהמה ובהמה שמביא חובתו היא וצריך שתהא בשתי כסף ולפיכך הוא דקאמר דמעות למעות הוא יכול לטפול אבל לא בהמה לבהמה משום דבכל בהמה צריך שתהיה בה מעות חולין וטופל מעות מעשר ולוקח בהמה ואם אין לו אלא מעה אחת חולין אינו יכול להביא כ"א בעד מעה זו ומעות מעשר שטופל עמה וכן לעולם וכיון שכן הוא ע"כ דס"ל לר' יוחנן דזה שהפרים עשר בהמות לחגיגתו כולן חובה הן והלכך הוא דהוא אמר דוחה שהמותר ליו"ט אחרון שהרי גם המותר חובתו הוא: ור"ל דהוא אמר אדם טופל בהמה. ממעות מעשר לבהמה שהיא ממעות חולין אבל לא מעות למעה וא"כ ע"כ דס"ל דאינו חובה עליו כל הבהמות שהפרים אלא לעולם יוצא י"ח בראשונים שהקריב ומש"ה קאמר דבגוונא שכבר יצא י"ח אף בבהמה אחת יכול להביא שאר בהמות ממעות מעשר לבדן והלכך בכה"ג דהפרים עשר לחגיגתו לא הוו כולן חובה עליו אלא מה שהקריב בי"ט הראשון לחובה הקריב והמותר כנדרים ונדבות הוא והלכך הוא דהוא אמר אינו דוחה יו"ט האחרון: אתא שמעון בר ווא. וקאמר בהדיא בשם ר' יוחנן דאמר לעולם הוא מוסיף והולך בחגיגתו ודוחה את יו"ט דכולן בסתמא חובה הן עד שיאמר אין בדעתי להוסיף עוד לחגיגתי ואז אם הוא רוצה להביא אח"כ לאו חובה מיקרו אלא כנדרים ונדבות ואין דוחין יו"ט: וגמילות חסדים הדא דתימר בגופו. דוקא הוא דאין לגמילות חסדים שיעור: אבל בממונו וכו'. כדפרישית במתני': נמנו באושא. כשהיו סנהדרין שם שהיא אחת מעשר גליות כדאמרי' פ"ד דר"ה: חומש נכסיו למצות. ולא יותר: עד היכן. הוא החיוב בלא התקנה: כדי תרומה. בבינונית א' מחמשים או בתרומת מעשר א' ממאה וכפי ערך זה יתן לצדקה: כמראשית כל תבואתך. כתרומה גדולה בלבד: מה. ומתמה הש"ס מה הוא זה שהתקינו חומש אם בכל שנה א"כ לחמש שנים מפסיד הוא כולו ממון שלו: וקאמר דלא היא אלא בתחלה לחומש מהקרן ואח"כ חומש מהשכר. ממה שהרויח: למצוה עד שליש. כדמפרש ואזיל: מהו. האי דקאמר. אם לכל המצות עד שליש קאמר והיינו שמן הריוח שלו יפריש השליש לקיים בו כל המצות שיזדמנו לו או אפי' למצוה אחת שנזדמנה לו בראשונה יתן בעדה עד שליש מהריוח: סברין. בני הישיבה. מימר דמסתבר הוא דלכל המצות דוקא קאמר ולא למצוה אחת: ר' אבין אמר אפי' למצוה אחת. שבאת לידו בתחלה יתן עד שליש: רב חביבא בשם רבנן דתמן. קאמר דלאו עד שליש מן הריוח שלו אמר רב הונא אלא מהו שליש לדמים של אותה המצוה שבאתה לידו יוסיף עד שליש כדמפרש היך עבידא אם אדם לקח איזה מצוה כגון אתרוג וכיוצא בו וראה אחרת נאה הימנה עד כמה מטריחין עליו להוסיף בשביל אותה נאה הימנה עד שליש מהדמים של הראשונה: ואנוהו. וכי אפשר לאדם לנוות וליפות את בוראו אלא אנוה עצמי לפניו במצות נאות:

תורה אור

יאין אדם טופל מעות למעות ור' יוחנן אמר א טופל אדם מעות למעות ואין אדם טופל בהמה היאך עבידא היו לפניו עשר בהמות והקריב חמש בי"ט הראשון המותר מהו שידחה לי"ט אחרון ר' קריספא אמר איתפלגין ר' יוחנן ור"ש בן לקיש חד אמר דוחה וחרנא אמר אינו דוחה ולא ידעין מאן אמר דא ומאן אמר דא אמר ר"ז נפרוש מיליהון דרבנן מן מיליהון ר' יוחנן דו אמר אדם טופל מעות למעות ואין אדם טופל בהמה לבהמה הוי דו אמר דוחה ור"ש בן לקיש דו אמר אדם טופל בהמה לבהמה ואין אדם טופל מעות למעות הוי דו אמר אינו דוחה אתא שמעון בר ווא בשם ר' יוחנן ג לעולם הוא מוסיף והולך ודוחה את י"ט עד דו אמר אין בדעתי להוסיף עוד: גמילות חסדים: ג * ף הדא דתימר בגופו אבל בממונו יש לו שיעור ואתייא כיי דמר ר"ש בן לקיש בשם רבי יוסי בן חנינא * באושא נמנו ד שיהא אדם מפריש חומש מנכסיו למצוה עד היכן ר"ג בן אינינוא ורבי אבא בר כהנא חד אמר עד כדי תרומה ותרומת מעשר וחרנא אמר ס כבד משלי ג את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך כמראשית כל תבואתך ר"ג בן אינינוא בעי קומי ר' מנא מה חומש בכל שנה ושנה לחמש שנים הוא מפסיד כולה א"ל ה בתחלה לקרן ף מכאן ואילך לשכר רב הונא אמר *למצוה עד שליש מהו לכל המצות ו עד שליש או למצוה אחת סברין מימר לכל המצות עד שליש אמר ר' אבון אפי' למצוה אחת ר' חביבא בשם רבנן דתמן מהו ף שליש לדמים היאך עבידא לקח אדם מצוה מצא אחרת נאה הימנה עד כמה מטריחי' עליו עד שליש *תני ר' ישמעאל זה אלי ואנוהו וכי אפשר לו לאדם לנוואות את בוראו אלא ז אנווהו לפניו במצות אעשה לפניו לולב נאה סיכה נאה שופר נאה ציצית נאין תפילין נאין

אבא

**מראה הפנים**

**היאך** עבידא היו לפניו עשר בהמות וכו'. גם להאי מילתא הביאו התוספות שם ע"ב ד"ה חוזר ומקריב הוא בי"ט שני וכו' לסייעתא לפי' ר"ת שפי' גם לסוגיא דהתם לענין דתיית יו"ט מיירי וכמבואר היטב בפנים:

**למצות** עד שליש וכו', בבבלי ב"ק (ד' ט) אמר רב הונא במצוה עד שליש מאי של ש אי לימא שליש ביתו אלא מעתה אי איתרמי ליה תלתא מצוה ליתיב לכולא ביתיה אלא אר"ז בהידור מצוה עד שליש במצוה. ומשום הך קושיא אלא מעתה וכו' קאמר נמי הכא רב חביבא דרבנן דתמן לא פירשו כן ואם דאיכא למימר דעל ריוח שלו אמרו כדפלישית בפנים דודאי שליש מכולי' ממוניה לא ס"ד וכדמפרשי ה"כ לעיל גבי חומש מה חומש בכל שנה וכו' מ"מ גם על הריוח תיקשי אלא מעתה אי איתרמי ליה תלתא מצותא ליתיב לכולא רווחא. והאי קושיא קשיא טפי לר' אבון דאמר אפי' למצוה אחת לפ כך קאמר דרבנן דתמן פירשו מהו שליש לדמים כו' והיינו כפי' ש"י ז"ל שם בבא דר"ז אי מצוה ב' ש"ת לקנות יתיר הדור מחבירו יוסיף שליש הדמים ויקח את הסדור משום זה אלי ואנוהו וכדקאמר בהדיא הכא. והתוס' והרא"ש ז"ל פירשו שם בענין אחר שאם מצא אתרוג בשוה ראוי לצאת בו בשוה כאגוז יוסיף שליש לקנות יפה ממנו ולא שיהא מחויב לקנות אתרוג היפה שימצא בתוספת שליש על אתרוג בתחלה לקנות עכ"ל הרא"ש וכ"כ הסמ"ג בעשין מ"ד וז"ל ומפרש רבי' יצחק שאינו רוצה לומר כש"ת נאה או באתרוג נאה יוסיף שליש שהרי לעולם ימצא נאה ונאה אלא אם קנה אתרוג ביעורו כאגוז או כביצה ומצא נאה יש לו ליתן עד שליש יותר אבל אם גדול מכביצה אין לו להוסיף עליו עכ"ל ומכאן נראה לסדיא כפירש"י דעד שליש לדמים מטריחין עליו אם מצא אחרת נאה הימנה ובענין הקושיא שם י לעולם ימצא נאה ונאה יש לומר דלא הטריחו עליו אלא בפעם הראשונה בלבד דהל"כ ודאי אין לדבר סוף:

**שנויי נוסחאות** (סו"ג) מעות למעות בד"ו מעות למעה. ור' יוחנן אמר טופל אדם מעות למעות ואין אדם טופל בהמה בד"ו כל זה ליתא. (סו"ד) המותר בד"ו והמותר. (סו"ו) מאן אמר בד"ו מה אמר. (ס"ו) ומאן אמר בד"ו ומה אמר. ר"ז בד"ו ר' זעירא. נפרוש בד"ו נפרש. (סו"ט) בהמה לבהמה הוי בד"ו בהמות לבהמה הוא. (סו"א) מעות הוי בד"ו מעות למעה הוא. (סו"ג) עד דו אמר בד"ו עד שיאמר. (סו"ד) עוד בד"ו ליתא. גמילות בד"ו וגמילות (סו"ו) רבי יוסי בן חנינא באושא נמנו בד"ו רבי יהודה בן חנינא נמנו באושא. (סו"ז) למצוה בד"ו למצות. (סו"ח) ר"ג בד"ו רבן גמליאל. אינינוא בד"ו אינינא. (סוכ"א) ר"ג בד"ו רבי גמליאל. בן אינינוא בד"ו בר אינינא. (סוכ"ד) למצוה בד"ו למצות. (סוכ"ה) אמר ר' אבון בד"ו רבי אבין אמר.

**מערכת הערוך**

**האיך** עבידא כו'. בערוך (ע' סדר א) „היך עבידא לקח מצוה אחת וראה אחרת נאה הימנה עד כמה מטריחין עליו עד שליש". וקודם למאמר הזה בא בירושלמי (סוט"ז שם) „באושא נמנו כו'" ובערוך בא זה אחר המאמר הנ"ל וז"ל „נמנו באושא שיהא אדם מפריש חומש מנכסיו למצות רבי גמליאל בן אנינא בעא קומי ר' מנא מהו חומש בכל שנה לחמש שנים הוא מפסיד כולה אמר ליה בתחלה לקרן מכאן ואילך לשבח" עכ"ל:

**חדושי רד"א**

**רב** הונא אמר למצוה עד שליש כו'. נ"ב נ"ל לפי מה דקיי"ל דלעבור ל"ת צריך שיתן כל ממונו אבל לקיים מצות עשה לא מצינו כמה צריך לפזר וקס"ד דזהו שאמר שצריך ליתן שליש נכסיו לקיים מצוה ומסתפק אם הוא לכל המצוות לקיים כולם וא"כ יפריש שליש מנכסיו ויקיים בהם כל המצוות או שצריך לפזר אפילו על מצוה א' שליש נכסיו ופליגי בזה. אבל ר' חביבא מפרש הא דאמר למצוה עד שליש היינו להוסיף עד שליש שנתן אבל לענין לפזר לקיים מ"ע הוא כתקנת אושא חומש וכדאיתא באו"ח סי' תרנ"ו: (שם) **אנוהו** לפניו במצוות כו'. נ"ב שבת בבלי דף קל"ג ע"א:

**הגהות הרש"ש**

**טופל** בהמה לבהמה. נ"ב דס"ל דצריך שיטפל מעות למעות ונמצא בכל בהמה יש בה ממעות חגיגתו: **חומש** מנכסיו למצוה. כ' המפרש (מהר"א פולדא) ונלמד מקרא עשר אעשרנו לך והיינו חומש א"כ יש לו שיעור למעלה עכ"ל. נ"ב מן התורה. ומה שאמרו באושא התקינו ר"ל דרשו והתקינו כדאיתא בר"ה ל' אהא דר' יוחנן בן זכאי התקין שיהא יום הנף כולו אסור. וכן כתב הגר"א שהוא מן התורה. או יש לומר דהתקינו שלא יהיה מבזבז יותר מדין תורה. וכן צ"ל ע"כ שהרי גם פאה יש לה שיעור מדרבנן וא"כ למה קאמר דמתני' מיירי בגופו. ולפ"ז נ"ל דזה שהתקינו וכן מה שהוא מה"ת להפריש חומש היינו לצדקה כמו שדרשו מקרא עשר אעשרנו לך שהוא למתנות עניים. ולכן קאמר למצוה עד היכן ר"ל כמה צריך אדם לבזבז על מצוה כגון לולב ותפלין וכן כל המצוות:

**כמראשית** כל תבואתך כו'. נ"ל דר"ל כמו כל המעשרות שנותן מכל תבואותיו והיינו חומש מעשר אחד ללוי ומעשר שני לעני או מעשר שני ותרומה גדולה אין לה שיעור מן התורה. והיינו דב' הפוסקים שצריך לפזר לקיום מ"ע חומש מנכסיו:

אדמה לו. דרים אנוהי מל' אוה למושב לו כלומר אתאוה לדמות לפניו במדותיו מה ה"א חנון ורחום אף אתה כמו כן להתנהג עם הבריות כדדרשי' מולדבקה בו : ור"ג לא קודם לאושא הוה. שהרי ביבנה היה קודם שגלתה סנהדרין משם לאושא וחומש באושא הוא דהתקינו ומאין היה זה לו לר"ג : כך היתה הלכה. זו מסורה בידם ושכחוה : ועמדו השניים. דור של סנהדרין שבאושא והסכימו על דעת הראשונים : נותנים את נפשם עליו. יגעים בו לחקור אחר הדבר להעמידו על בוריו : סוף שהוא מתקיים בידם. ומסכימים להדבר כמו שנאמר למשה מסיני : ואתיא כהאי דא"ר מנא. על הכתוב כי לא דבר רק הוא מכם כי הוא חייכם אין זה דבר והפוכו ועוד מאי מכם דקאמר הלכך דרים לה דה"ק כי לא דבר רק הוא ואם רק הוא מכם כך נראה לכם לפי שאין אתם יגעים בו : כי הוא חייכם. זה נוסף הוא מדלעיל כלומר שבשעה שאתם יגעים בו לא מיבעיא שלא יהא רק מכם אלא גם הוא חייכם ומתקיימת בידכם. וגרסי' להא לקמן בפ"ק דשבת ובכמה מקומות : תורת אמת היתה בפיהו וכו'. אם אמת בפיהו פשיטא הוא דאין עולה בשפתיו אלא אמת אלו דברים שמע וכו'. אפי' דברים שאתה כסיל בהן. מלת כסלך דרים שהיה לו לומר מבטחך אלא בא ללמד גם על הדברים שלא ידעת. ה' יהיה עמך ללמדך אם לא יגע בתורה : מלכד מן הורייה. שלא תכשל בהוראה ותלכד : מן הפיסין כו'. מיני מסים הן : כל שכן. גניזת אוצרותי יותר טובים משלהם ואם הם גנזו בארץ וכו' : ולא מיתה. ממש בלבד אלא שלא ימות לעה"ל בתחיית המתים : צדקה. זה נאמר בצדקה וג"ח גדולה הימנה ושקולת כנגד כל מצותיה של תורה שהצדקה וכו' : כשהוא אומר וחסד ה' מעולם וגו'. ובצדקה לא נאמר אלא לבני בנים הדא אמרה שגמ"ח חביבה יותר מן הצדקה : ותלמוד תורה. הגינן דאין לה שיעור : לא יום ולא לילה. דהא כתיב והגית בו יומם ולילה ואימתי ילמדנו יונית. במנחות (דף צט) : מעתה יהא אסור ללמד את בנו אומנות בגין דכתיב כו' בתמיה. והתני רבי ישמעאל ובחרת בחיים זו אומנות שחייב אדם ללמד את בנו כדדרים. לה בפ"ק דקידושין : מפני שהוא תכשיט לה. שבח ותפארת לה ואין לחוש באשה למסורות : בגין דהוא בעי מלפי בנתיה יונית תלי ליה בשם ר' יוחנן יבוא עלי כך וכך אם אני שמעתיה מר' יוחנן. ובפ' עגלה ערופה הלכה ט"ו הגי' אם לא שמעתיה מר' יוחנן ודברי ר' אבהו הן שהשיב לו כן שבודאי אני שמעתי כך מר' יוחנן שמותר הוא לאשה : ראש פטר בולי. ובפ"ק דקידושין בהלכה ז' גרים פטר כולי. כולי הוא ל' הסיבות כלומר שר העיר וראש החיילות והחשוב שבהן היה: מסטרתו בפני כל בולי שלו. היתה מכה אותו על הלחי בפני אנשיו ולבאיו שלו : ונפל קרדקין. הבית יד שלה מידה והושיט לה שלא תצטער ותצוח עלמה להגביהנה : עשה אותה. האבן ליראה ולע"ז שלו מפני כבוד אביו : אבדה ישפה של בנימין. אבן הישפה מאבני החשן שבנימין חקוק עליה ושאלו אחרי דוגמתה ואמרו שיש לדמה בן נתינה : לא יכילת מיתותיה לכון. איני יכול להביאה אותה לכם וחשבו שמא חזר בו ומבקש הוא מעות הרבה והעלוה לפסוק לו במאתים דנרין ועד אלף ולא רצה : בעו מייתין ליה בפסיקולייא אחרייא. רצו להביא לו מעות כפי פיסוק האחרון באלף דנרין ואמר להן מה

מסורת הש"ס

ירושלמי שבת פ"א הל"ד כתובות פ"ח הל"א

תוספתא פ"א ה"ב יא :

תוספתא ע"ז פ"א מנחות לט : בשינוי ירושלמי סוטה פ"ט הל"ז. ועתוס' מנחות סד: ד"ה אסור ול"ע : ד"ה מהו שם וירושלמי שבת פ"ו הל"א קדושין לא פ"ו נג

עי' תוס' קדושין שם ד"ה וסיה

תורה אור

אבא שאול אומר אדמה לו מה הוא רחום וחנון אף את תהא רחום וחנון מעשה ברבי ישבב שעמד והחליק את כל נכסיו לעניים שלח לו ר"ג והלא אמרו חומש מנכסיו למצות ור"ג לא קודם לאושא היה ר' יוסי בר' בון בשם ר' לוי כך היתה הלכה בידם ושכחוה ועמדו השנים והסכימו על דעת הראשונים ללמדך שכל דבר שבית דין נותנין נפשן עליו הוא מתקיים כמה שנאמר למשה מסיני ואתייא כיי דאמר רבי מנא כי לא דבר רק הוא מכם ואם הוא רק מכם הוא למה שאין אתם יגיעין בתורה כי הוא חייכם אימתי הוא חייכם כשאתם יגיעי' בו רבי תנחומא בשם רב הונא (שמות לח) ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה את כל אשר צוה ה' את משה אותו משה אין כתיב כאן אלא אשר צוה ה' את משה אפי' דברים שלא שמע מפי רבו הסכימה דעתו כמה שנאמר למשה מסיני ר' יוחנן בשם ר' בניי (יהושע יא) כאשר צוה ה' את משה עבדו כן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע לא הסיר דבר מכל אשר צוה ה' את משה אותו משה אין כתיב כאן אלא מכל אשר צוה ה' את משה אפי' דברים שלא שמע מפי משה הסכימה דעתו כמה שנאמר למשה מסיני ר' יוחנן בשם ר' בניי ר' חונה בשם ר' (מלאכי ב) תורת אמת היתה בפיהו דברים ששמע מפי רבו ועולה לא נמצא בשפתיו אפי' דברים שלא שמע מפי רבו ורבנן אמרי (משלי ג) כי ה' אלהיך יהיה בכסלך ושמר רגליך מלכד אפי' דברים שאתה כסיל בהן ושמר רגליך מלכד רבי דוסא אמר מן ההורייה ורבנן אמרי מן העבירה ר' לוי אמר מן המזיקין אמר רבי אבא אם נתת מכיסך צדקה הקב"ה משמרך מן הפיסין ומן הזימיות ומן הגלגלות ומן הארנוניות מונבז המלך עמד ובזבז כל נכסיו לעניים שלחו לו קרוביו ואמרו לו אבותיך הוסיפו על שלהן ועל של אבותיהן ואתה ביזבזתה את שלך ואת של אבותיך א"ל כל שכן אבותי גנזו בארץ ואני גנזתי בשמים שנאמר (תהלים פה) אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף אבותי גנזו אוצרות שאין עושין פירות ואני גנזתי אוצרות שהן עושין פירות שנאמר (ישעיה ג) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו אבותי גנזו במקום שהיד שולטת בו ואני גנזתי במקום שאין היד שולטת בו שנאמר (תהלים פט) צדק ומשפט מכון כסאך וגו' אבותי גנזו ממון ואני גנזתי נפשות שנאמר (משלי יא) ולוקח נפשות חכם אבותי גנזו לאחרים ואני גנזתי לעצמי שנאמר (דברים כד) ולך תהיה צדקה אבותי גנזו בעולם הזה ואני גנזתי לעולם הבא שנאמר (משלי י) וצדקה תציל ממות ולא מית אלא שלא ימות לעולם הבא צדקה וגמילת חסדים שקולות כנגד כל מצותיה של תורה שהצדקה נוהגת בחיים וגמילת חסדים נוהגת בחיים ובמתים הצדקה נוהגת לעניים וגמילות חסדים נוהגת לעניים ולעשירים הצדקה נוהגת בממונו של אדם וגמילות חסדים נוהגת בין בממונו בין בגופו רבי יוחנן בר מריא בשם רבי יוחנן אין אנו יודעין איזה מהן חביב או צדקה או גמילות חסדים כשהוא אומר (תהלים קג) וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים הדא אמרה שגמילות חסדים חביבה יותר מן הצדקה : ותלמוד תורה : שאלו את רבי יהושע מהו שילמד אדם את בנו יוונית אמר להם ילמדנו בשעה שאינו לא יום ולא לילה דכתיב (יהושע א) והגית בו יומם ולילה והתני רבי ישמעאל ובחרת בחיים זו אומנות מעתה אסור ללמד את בנו אומנות בגין דכתיב והגית בו יומם ולילה רבי בריה דר' חייא בר ווא בשם ר' יוחנן מפני המסורות רבי אבהו בשם ר' יוחנן מותר לאדם ללמד את בתו יוונית מפני שהוא תכשיט לה שמע שמעון אמר בגין דו בעי מלפה בנתי הוא תלי' ליה ברבי יוחנן יבוא עלי אם שמעתי' מרבי יוחנן : כיבוד אב ואם רבי אבוה בשם רבי יוחנן שאלו את ר"א עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם ולי אתם שואלין לכו ושאלו את דמה בן נתינה דמה בן נתינה ראש פטרבולי היה פעם אחת היתה אמו מסטרתו בפני כל בולי שלו ונפל קורדקן שלה מידה והושיט לה שלא תצטער אמר ר' חזקיה גוי אשקלוני היה וראש פטרבולי היה ואבן שישב אביו עלי' לא ישב עלי' מימיו וכיון שמת אביו עשה אותה יראה שלו פעם אחת אבדה ישפה של בנימין אמרו מאן דאית ליה טבא דכוותה אמרו אית ליה לדמה בן נתינה אזלון לגביה ופסקו עמיה במאה דינר סליק ובעי מייתו להו ואשכח אבוה דמיך אית דאמרין מפתח דתיבותא היה יתיב גו אצבעתיה דאבוי ואית דאמרין ריגלוהי דאבוה הוות פשיטא על תיבותא נחת לגבון אמר לון לא יכילית מייתותי' לכון אמרי דילמא דו בעי פריטן טובא אבקוני' למאתים אסקוני' לאלף כיון דאיתער אבוה מן שינתיה סליק ואייתותי' לון בעון מיתן ליה בסיפקולא אחרייא ולא קביל עלוי אמר מה אנא מזבין לכון איקרא דאבהתי בפריטין איני נהנה מכבוד אבותי כלום מה פרע ליה הקב"ה שכר א"ר יוסי בי רבי בון בו בלילה ילדה פרתו פרה אדומה ושקלו לו כל ישראל משקלה זהב ונטלוה א"ר שבתי כתיב

מראה הפנים

אבא שאול אומר אדמה לו. הכי דרים נמי בשבת דף קלג ע"ב ופירש"י ז"ל לשון ואנוהו אני והוא אעשה עצמי כמותו לדבק בדרכיו : מונבז המלך עמד ובזבז את כל נכסיו לעניים. תוספתא פ"ד דמכילתין. וכה"ג הובאה המעשה בבבלי פ"ק דב"ב דף יא ושם קאמר ואני גנזתי לעולם הבא שנאמר ונלך לפניך צדקך וכבוד ה' יאספך וכן גרים בתוספ' וזה מתפרש על עולם הנשמות והכא דמייתי על זה הכתוב וצדקה תציל ממות אין לפרשו כ"א על עולם התחיה כמו במסיים ולא מיתה אלא שלא ימות מיתה לע"ל. ובחבורי פני המנורה בח"ב שנקרא שבע פתילות הארכתי מזה בפתיל לצדקה בס"ד ובכ"מ : שאלו את ר' אליעזר עד היכן הוא כיבוד אב ואם. מה שייך להענין וכמה שנלאו מה"ש סוף בארתי בפ"ק דקידושין יעויין שם : ותתעכידם

שנויי נוסחאות (סו"א) רחום ודנון וכו' רחום וחנון כד"ו חנון ורחום וכו' חנון ורחום. (סו"ב) ר"ג כד"ו רבן גמליאל. (סו"ג) השנים כד"ו השניים. (סו"ד) עליו הוא מתקיים וכו' מסיני כד"ו עליו סוף הוא מתקיים וכו' בסיני. (סו"ה) מכם הוא כד"ו הוא ליתא. (סו"ו) בתורה כד"ו בו. כשאתם כד"ו בשעה שאתם. (סו"ח) ובצלאל וגו' (שמות ל"ח). ה' את משה ליתא כד"ו. (סו"ט) בניי כד"ו בנייה, (סו"י) ה' את משה כד"ו ליתא. (סו"יא) מפי משה וכו' למשה מסיני כד"ו מפי רבו וכו' למשה בסיני. (סו"יב) בניי כד"ו בניה, תורת אמת (מלאכי ב'). בפיהו דברים בכי"ר בפיהו אלו דברים. וכד"ו בפיהו אפילו דברים ששמע. (סו"יג) אפילו בכי"ר אלו. אמרי כד"ו אמרין. (סו"יד) אלהיך במקרא ליתא (משלי ג'). (סו"טו) דוסא בכי"ר דרוסה. (סו"טז) הגלגלות כד"ו הגולגוליות. (סו"יז) גנזו כד"ו כנסו. (סו"יח) גנזתי כד"ו כנסתי. (סו"יט) מכון כסאך (תהלים פ"ט) כד"ו מכון כסאו (תהלים פ"ז). גנזו כד"ו כנסו. גנזתי כד"ו כנסתי. (סו"כ) גנזו כד"ו כנסו. גנזתי כד"ו כנסתי. גנזו כד"ו כנסו. (סו"כא) גנזתי כד"ו כנסתי. (סו"כב) ימות לעולם הבא כד"ו ימות מיתה לעתיד לבא ובכי"ר ימות בעולם הבא לעתיד לבא. (סו"כג) מריא בכי"ר בריה. (סו"כד) והתני ר' ישמעאל ובחרת בחיים זו אומנות כד"ו ליתא. (סו"כה) ולילה רבי בריה דר' חייא בר ווא בשם ר' יוחנן כד"ו ולילה והתני ר' ישמעאל ובחרת בחיים זו אימנות רבי בא בריה דר' חייא בר ווא ור' חייא בשם ר' יוחנן. (סו"כו) שמעון אמר כד"ו שמעון בר ווה אמר. בנתי כד"ו בנתיה. (סו"כז) היכן כיבוד כד"ו היכן הוא כיבוד. (סו"כח) ראש בכי"ר ליתא. פטרבולי כד"ו פטרבולי. (סו"כט) פטרבולי כד"ו פטרבולי ובכי"ר של בולי. (סו"ל) טבא בכי"ר אבן טבא. (סו"לא) בסיפקולא כד"ו בפסיקוליה.

מערכת הערך ראש פטרבולי. פי' ראש שרים יועצים (פי' ערוך השלם ע' כל ב' ופ' פטר ד) :

חדושי רד"א

מה הוא רחום וחנון כו'. נ"ב פירש רש"י שם בשבת ד"ה הוי דומה לו ולשון אנוהו אני והוא אעשה עצמי כמותו לדבק בדרכיו עכ"ל: שהצדקה נוהגת בחיים כו'. נ"ל שצ"ל וגדולת גמילות חסד יותר מן הצדקה כו':

הר"א מגריידץ

נוהגת לעניים. נ"ב יש בכל זה בבבלי סוכה מ"ט ב':

עמודי ירושלים

בשעה שאינו לא יום ולא לילה. ביפה מראה הניח בצ"ע דברי רבי שמעון בן יוחאי אהדדי דבברכות (ל"ה ב') אמר תורה מה תהא עליה ובמנחות (צ"ט ב') אמר דבק"ש קיים לא ימוש ע"ש. ועי' בברכ"י יו"ד (סי' רמ"ו סק"א) ובסדר משנה (פ"ג מת"ת ה"ח) שהקשו כן. אולם הוא שאלת הראשונים בתוס' רבי יהודה החסיד ובתוס' הרא"ש וכתבו דלאו חובה קאמר אלא מצוה בעלמא ע"ש. ועי' בזית רענן פ' בשלח שהקשה על מה דאי' במכילתא שם בשם רשב"י דלא נתנה תורה אלא לאוכלי המן דבזה"ז צריך לעסוק במלאכה כדי שיהיה לו במה להתפרנס וכו' הזית רענן דצ"ע דהא בפ"ג דברכות אמר ר' שמעון בן יוחאי אפשר אדם חורש כו' ולפמ"ש רי"ח והרא"ש יש ליישב קצת:

מה וכי אני מוכר לכם כיבוד אבי במעות אני רואה ליהנות ממצוה זו כלום כי אם תתנו לי כסף פיסוק הראשון: לא יענה. מל' עינוי הדין לא מאחר להם ולא משהא מתן שכרן של עכו"ם ופורע להן מיד: לטייל לתוך חצירה בשבת. חסר כאן וה"ג בקידושין נפסק קורדייקין שלה. הסנדל ובית הרגל ולא יכלה לקשרה בשבת. והניח שתי ידיו וכו': ותגיית. וספרה להן המעשה שעשה: אמרו מה עבד ליך ואמרה זה הדבר הוא עושה לי כשהוא יוצא [illegible] גביה והולכת אני לרחוץ רגליו ולשתות המים מחמת חשק לכבדו ולא מניח אותי לעשות כן ואמרו לו החכמים הואיל והוא רצונה יניחנה לעשות זאת ובזה מקיים כיבודה: יאות אלין טחונייא אמרין. יפה הם אומרים אלו הטוחנים קמח כל אדם זכותו בתוך קופתו הוא ולפי זכותו ומזל שלו יוציא הקמח אם מעט ואם הרבה והכך משל הוא שהכל תלוי במזל וכן הכא אמו של ר' טרפון אמרה לחכמים כן שהוא נוהג בכבודה יותר מדאי והשיבו לה שעדיין לא הגיע לחצי מצות כבוד ואמו של ר' ישמעאל אמרה לחכמים כן והשיבו לה למעט בכבודה כל כך ואמרו זהו כבודה: כד שמע אלין תרתין אולפניא. אלו שתי הברייתות ומה שנלמד מהמעשים של ר' טרפון ושל ר' ישמעאל: פטור אני מכיבוד אב ואם. דרך הודייה אמר זה וכר' זעירא שלא היה לו לא אב ולא אם לפי שכשעיברתו אמו מת אביו וכשילדתו מתה היא: כודנו. קושרו לרחיים ומטחינו ויורש ג"ע שלכבודו הוא עושה כדלקמן ויש שמאכילו פטומות ויורש גיהנם לפי שמבזה אותו בדבריו ומראה שעינו צרה ורעה בו: אכול ואדיש. ושתוק וזהו כמו שהכלבים אוכלים ושותקין: אתת מצות לטחונייא. כך הוא בקדושין ולפי מה שכתוב כאן אומות. מל' אומות הגידין כלומר קיבוץ שמקבצין בעלי המלאכה לאנגריא וכן הוא לקמן חטתא דכיתנאי הוה לון אומות ובא ציוי המלך אל הטוחנים שהיה דרכם ליתן מכל בית איש אחד לטחון לעבודת המלך וא"ל לאביו בא אתה וטחון בבית במקומי ואני אלך במקומך לעבודת המלך: אין מטת. שאם יגיעו ויבאו לבזות או להכות כדרך הנוגשים והרודים בעושי המלאכה טוב שיבזו או יכו אותי ולא אותך: אבל א"א לומר מכה כלפי מעלה. כלומר אבל בהכאה שלא מצינו היקש לפי שאי אפשר לומר כן כלפי מעלה: וכן בדין. שיוקשו בכל דבר למקום מפני ששלשתן שותפין בו הקב"ה ואביו ואמו: ולא מדבר במקומו. בעמדו בסוד זקנים עם חביריו אל ידבר בפניו: מן דמאן. משל מי הוא מאכילו ומשקהו: משל זקן. משל האב והוא מטפל בהן לעשותן ולהכין לו כל צרכיו: לא כן א"ר אבהו. אפי' א"ל השלך את הארנקי מלא מעות לים חייב לשמוע לו וקשיא למ"ד משל אב: בההיא דאית ליה חורנין. הכא במאי עסקינן כגון שיש להאב ארנקי אחרת מלא מעות כזו ורוצה ליתן לו מהיר זה אלא שעכשיו רוצה שיעשה לו נחת רוח ולהשליך ארנקי זו לים: אחד האיש ואחד האשה. שוין במורא ובכיבוד וא"כ למה נאמר איש אמו ואביו תיראו אלא לפי שהאיש סיפק בידו לעשות והאשה אין סיפוק בידה שרשות בעלה עליה: נתארמלה או נתגרשה וכו'. כלומר עכשיו היא חייבת כמו האיש במצות כיבוד שיש סיפוק בידה: מילתיה דר' חייא בר ווא. חסר כאן וכצ"ל כמו שהוא בקדושין על הא דקאמר לעיל מן דמאן הונא בר חייא אמר משל זקן עלה קאמר התם מילתיה דר' חייא בר בא פליגא על הונא בר חייא: דאר"ח בר בא תני ר' יודן בן תורתי וכו' בשם רשב"י דגדול הוא כיבוד אב ואם וכו' שבכבודו נאמר מהונך. דמשמע אם יש לך הון אבל בכיבוד אב ואם נאמר כבד את אביך ואת אמך. סתם ואפי' אין לו צריך לסבב על הפתחים ולכבדם: טילטל הקב"ה. נטל הקב"ה פירוש מתן שכרן של המצות ולא הודיע אותם כדי שלא יהא שוקל ומפלס המצות ולומר מצוה זו שכרה הרבה ואעשה אותה ומצוה זו אינה כל כך: כדי שיהו עושין אותן באמונה. כל מצוה ומצוה שתבא לידו יעשנה שאינו יודע מאיזו יהיה לו שכר הרבה: מכל משמר. מכל מה שאמרתי לך בתורה ובמצות השמור מלזלזל ומהתעצל בה לומר זו מצוה קלה היא שאין אתה יודע מאיזו מהן יוצא לך תוצאות חיים לפי שיש מצוה שמתן שכרה בצדה ויש לעתיד ופעמים שהקב"ה ישלם שכר מיד כפי צורך השעה: ובשתיהן כתיב והארכת ימים. ללמדך שאין קצבה בשכר מצוה ולפעמים אתה רואה מצוה קלה ושכרה מרובה: ומה אם דבר שהוא כפריעת חוב. כלומר ממצות כיבוד גופה אנו למדין כמה גדול שכר המצות דמה מצוה זו שהיא כפריעת חוב לאדם שכל מה שיעשה לאביו ולאמו אינו אלא כפרעון חוב שגמלוהו הטובה בלידתו וגידולו ולימודו וכתיב בה שכר גדול כזה: שאר מצות שיש בהן חסרון כיס. כגון

תורה אור

כתיב. ומשפט ורב צדקה לא יענה אין הקב"ה משהא מתן שכרן של עושה מצות בגוי אמו של ר' טרפון ירדה לטייל לתוך חצירה בשבת והלך ר' טרפון והניח שתי ידיו תחת פרסותיה והיתה מהלכת עליהן עד שהגיעה למיטתה פעם אחת חלה ונכנסו חכמים לבקרו אמרה להן התפללו על טרפון בני שהוא נוהג בי כבוד יותר מדאי אמרו לה מה עביד ליך ותניית להון עובדא אמרו לה אפילו עושה כן אלף אלפים עדיין לחצי כבוד שאמרה התורה לא הגיע אמו של ר' ישמעאל באת וקיבלת עלוי לרבותינו אמרה להן גיערו בישמעאל בני שאינו נוהג בי בכבוד באותה שעה נתכרכמו פניהם של רבותינו אמרו איפשר ר' ישמעאל לא נהג בכבוד אבותיו אמרו לה מה עביד ליך אמרה כד דו נפק מבית וועדה אנא בעי משגז ריגלוי ומישתי מיהן ולא שביק לי אמרו לו הואיל והוא רצונה הוא כבודה אמר ר' מנא יאות אילין טחונייא אמרין כל בר נש ובר נש זכותיה גו קופתיה אימיה דר' טרפון אמרה לון אכין ואגיבונה אכין אימיה דרבי ישמעאל אמרה לון אכין ואגיבוניה אכין ר"ז הוה מצטער ואמר הלואי היה לי אבא ואימא דאיקרינון דנירת גן עדן כד שמע אילין תרתין אולפניא אמר בריך רחמנא דלית לי לא אבא ואימא לא כרבי טרפון הוות יכילנא למעבד ולא כר' ישמעאל הוינא מקבלה עלוי אמר רבי אבון פטור אני מכיבוד אב ואם אמרו כד עברית ליה אימיה מית אבוי כד ילדתיה מית אימיה

א * יש שהוא מאכיל את אביו פטומות ויורש גיהנם ויש שהוא כודנו ברחיים ויורש גן עדן כיצד מאכיל את אביו פטומות ויורש גיהנם חד בר נש הוה מייכיל את אביו תרנגולים פטומים חד זמן אמר ליה אביו ברי אילין מנן ליך אמר ליה סבא סבא אכול ואדיש דכלבין אכלין ואדשין ונמצא מאכיל את אביו פטומין ויורש גיהנם כיצד כודנו בריחיים ויורש גן עדן חד בר נש איטחין בריחיים אתית מצות' לטיחנייא א"ל אבא עול טחון תחתי אין מטת מבזייא טב לי אנא ולא את אין מטת מילקי טב לי אנא ולא את נמצא כודנו בריחייא ויורש גן עדן *נאמר איש אמו ואביו תיראו ונאמר את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד ב הקיש מורא אב ואם למורא שמים נאמר כבד את אביך ואת אמך ונאמר כבד את ה' מהונך הקיש כיבוד אב ואם לכיבוד המקום נאמר ומקלל אביו ואמו מות יומת ונאמר איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו הקיש קללת אב ואם לקללת המקום אבל א"א לומר מכה כלפי מעלה וכן בדין ששלשתן שותפין בו איזה מורא ג לא ישב במקומו ולא מדבר במקומו ולא יסתיר דבריו *איזה כיבוד ד מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל מכנים ומוציא מן דמאן הונא בר חייא אמר ה משל זקן ואית דבעי מימר משלו ולא כן אמר רבי אבהו בשם רבי יוסי בר חנינא מניין אפילו אמר ליה אביו השלך את הארנקי לים שישמע לו בההיא דאית ליה חורן ובעושה נחת רוח לאביו: ו *אחד האיש ואחד האשה אלא שהאיש ספיקה בידו והאשה אין ספיקה בידה מפני שרשות אחרים עליה: ז נתארמלה או נתגרשה כמי שהיא ספיקה בידו היא מילתיה דר' חייא בר ווא פליגא דו אמר תני רבי יודן בן דודתי דרשב"י היא דתני רשב"י אומר גדול היא כיבוד אב ואם שהעדיפו הקדוש ברוך הוא יותר מכבודו נאמר כבד את אביך ואת אמך ונאמר כבד את ה' מהונך *ממה את מכבדו ממה שיחננך מפריש לקט שכחה פיאה מפריש תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני וחלה ועושה סוכה ולולב ושופר ותפילין וציצית ומאכיל את העניים ואת הרעבים ומשקה את הצמאים אם יש לך אתה חייב בכולן ואם אין לך אין אתה חייב באחת מהן אבל כשהוא בא אצל כיבוד אב ואם בין שיש לך הון בין שאין לך הון כבד את אביך ואת אמך ואפילו אתה מסבב על הפתחים רבי אחא בשם רבי אבא בר כהנה כתיב אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע טילטל הקב"ה מתן שכרן של עושי מצות כדי שיהיו עושין אותן באמונה ר' אחא בשם ר' יצחק כתיב מכל משמר נצור לבך. כי ממנו תוצאות חיים מכל מה שנאמר לך בתורה השמר שאין אתה יודע מאיזה מהן יוצא לך חיים א"ר אבא בר כהנה השוה הכתוב מצוה קלה שבקלות למצוה חמורה שבחמורות מצוה קלה שבקלות זה שלוח הקן ומצוה חמורה שבחמורות זה כיבוד אב ואם ובשתיהן כתיב והארכת ימים א"ר אבון ומה אם דבר שהוא פריעת חוב כתיב בו למען ייטב לך ולמען יאריכון ימיך דבר שיש בו חסרון כיס וסיכון נפשות לא כ"ש א"ר

מסורת הש"ס

קדושין לא: ועתוס' שם ד"ה ור"ט

שם לא. ועי' תוס' שם ד"ה טוחנו

קדושין ל: וש"נ

ירושלמי קדושין פ"ק הלכה ז' כל הסוגיא

קדושין ל: וש"נ

פתוס' קדושין לא. ד"ה ככד

עין משפט נר מצוה

כט
א טוש"ע יו"ד סי' רמ סעי' ד

ל
ב ג מיי' פ"ו מהל' ממרים הל"א ג טוש"ע שם סעי' ב

לא
ד ה מיי' שם סמ"ג עשין קמ"ג טוש"ע שם סעי' ד ה

לב
ו ז מיי' פ"ו מהל' ממרים הל"י סמ"ג עשין קיג טור ש"ע יו"ד סי' ר"מ סעיף יז

גליון הש"ס

ז נתארמלה או נתגרשה. בבבלי לא נזכר רק נתגרשה. ודקדק רבינו ז"ל וכתב נתארמלה או נתגרשה עד דברי הירוש' אלו.

שנויי נוסחאות (סו"ג) בגוי כד"ו בגויים. בשבת בכי"ר ליתא. (סו"ג) כה עביד ליך כד"ו מה הוא עבד ליך. (סו"ז) גיערו כד"ו געורו. (סו"ה) אפשר ר' ישמעאל לא נהג כד"ו אפשר לית ר' ישמעאל נוהג. (סו"ס) משגז כד"ו משוגה. ומשתי מהן בכי"ר ליתא. (סו"ג) ר"ז כד"ו רבי זעירא. (סו"ג) דאיקרינין כד"ו דאיקרינהון. (סו"ו) עלוי כד"ו עלי. (סו"ז) מית אימיה יש כד"ו מיתת יש. (סו"ס) את אביו הרנגולים פטומים וכו' אביו כד"ו לאבוי תרנגולין פטימין וכו' אבוי. (סו"ג) דכלבין אכלין ואדשין כד"ו דכלבייא אכלין ומדשין. (סו"ה) פטומין כד"ו פטומות. (סו"ג) איטחין בריחיים אתית מצוות לטיחנייא כד"ו הוה איטחין בריחייא אתית מצוותא למחונייא. (סו"ד) את ה' אלהיך (דברים ו'). (סו"ו) לכיבוד המקום כד"ו לכבוד המקום. (סו"ה) כלפי מעלה כד"ו כלפי למעלן. (סו"ס) ולא יסתיר דבריו איזה כד"ו ולא סותר את דבריו אי זה הוא. בכי"ר דבריו ולא מכריעו איזה. (סו"ג) ובעושה נחת רוח לאביו כד"ו ובעושה הנחת רוחו של אביו. (סו"ד) שרשות אחרים כד"ו שיש רשות לאחרים. (סו"ה) בידו כד"ו בידה. פליגא דו כד"ו ליתא. (סו"ו) דודתי וכו' גדול היא כד"ו דורתי וכו' גדול הוא. (סו"מ) בכולן כד"ו בכל אלו. (סו"ה) תוצאת במקרא "תוצאות". (סו"ז) א"ראבא בר כהנה כד"ו אמר רבי בא בר כהנא. (סו"ג) למען ייטב לך ולמען יאריכון ימיך במקרא למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך (דברים ה').

מערכת הערוך אכול ואדיש דכלבין אכלין ואדשין. בערוך (ע' דש. א') אכול ואדיש דכלביא אכלין ומדשין: ופי' אדיש שתוק והחריש:

תורה אור

א"ר לוי והוא דרבה מינה גדול הוא דבר שהוא פריעת חוב מדבר שאינו בפריעת חוב רשב"י אומר כשם שמתן שכרן שוה כן פורענותן שוה מה טעם °עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם עין שהלעינה על כיבוד אב ואם וביזת על לא תקח אם על הבנים יקרוה עורבי נחל יבא עורב שהוא אכזרי ויקרנה ואל יהנה ממנה ויבא נשר שהוא רחמן ויאכלנה ויהנה ממנה °ר' יונתן ור' ינאי הוו יתבון אתא חד בר נש ונשק ריגלוי דרבי יונתן א"ל ר' ינאי מה טיבו הוא שלים לך מן ימוי. א"ל חד זמן אתא קיבל לי על בריה דיזוניה אמרית ליה איזיל צעק בי כנישתא עלוי ובזיתיה א"ל ולמה לא כפיתיה א"ל וכופין ליה א"ל ועדיין את לזו חזר ביה רבי יונתן וקבעה שמועה מן שמיה אתא רבי יעקב בר אחא רבי שמואל בר נחמן אמר ר' יונתן שכופין את הבן לזון את האב אמר ר' יוסי בי ר' בון הלואי הוון כל שמועתה בריר' לי כהדא שכופין את הבן לזון את האב: וגמילת חסדים: דכתיב °רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד כבוד בעולם הזה וחיים לעולם הבא רבי שמואל בר רב יצחק °הוה נסיב שיבשתי' והוה מהדס קומי כליא והוה ר"ז חמי ליה ומיטמר מן קומוי אמר חמי להדין סבא איך הוא מבהית לן וכיון דדמך הוה תלת שעין קלין וברקין בעלמא נפקת ברת קלא ואמרה דדמוך ר' שמואל בר רב יצחק גמיל חסידים נפקון למגמל ליה חסד נחתת אישתא מן שמיא ואיתעבידת כעין שבשא דנור בין ערסי' לציבורא והון בריית' אמרין הייא דהדין סבא דקמת ליה שבשתי': והבאת שלום בין אדם לחבירו כתיב °סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו בקשיהו במקומך ורדפהו במקום אחר א"ר טביומי °נאמר כאן רדיפה ונאמר להלן רדיפה מה רדיפה שנאמר להלן כבוד בעולם הזה וחיים לעולם הבא אף הכא כן: ות"ת רבי ברכיה ורבי חייא דכפר דחומין חד אמר אפילו כל העולם כולו אינו שוה לדבר אחד של תורה וחד אמר אפי' כל מצותיה של תורה אינן שוות לדבר א' מן התורה רבי תנחומא ורבי יוסי בן זימרא חד אמר כהדא וחד אמר כהדא רבי אבא אבוי דרבי אבא בר מרי בשם ר' אחא כתוב אחד אומר °וכל חפצים לא ישוו בה וכתוב אחד אומר °וכל חפציך לא ישוו בה חפצים אלו אבנים טובות ומרגליות חפציך אלו דברי תורה דכתיב °כי באלה חפצתי נאם ה' ארטבון שלח לר' הקדוש חד מרגלי טבא אטימיטון א"ל שלח לי מילה דטבא דכוותה שלח ליה חד מזוזה א"ל מה אנא שלחי לך מילה דלית לה טימי ואת שלחת לי מילה דטבא חד פולר א"ל חפציך וחפצי לא ישוו בה ולא עוד אלא דאת שלחית לי מילה דאנא מנטיר לה ואנא שלחי' לך מילה דאת דמך לך והיא מנטרא לך דכתיב °בהתהלכך תנחה אותך וגו'. מנא שמע כולהון מן הדין קריא °כי לא דבר רק הוא מכם זה תלמוד תורה כי הוא חייכם זה כיבוד אב ואם ובדבר הזה תאריכו ימיכם זו גמילת חסדים על האדמה זה הבאת שלום בין אדם לחבירו וכנגדן: ארבעה דברים שהן נפרעין מן האדם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ואלו הן ע"ז גילוי עריות ש"ד ולשון הרע כנגד כולן ע"ז מניין °הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה מה ת"ל עונה בה מלמד שהנפש נכרתת ועונה בה וכתיב °אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב ג"ע מנין °ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים שפיכות דמים מנין °ויאמר קין אל ה' גדול עוני מנשוא כשהוא בא אצל לה"ר מהו אומר לא גדול ולא גדולה ולא הגדיל' אלא גדולות °יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות כתיב °ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם מה אמר ר"מ אמר חשודים הן על אבר מן החי רבי יהודה אומר מזלזלין הן בבני השפחות ונוהגין בהן כעבדים ור"ש אומר נותנין הן עיניהן בבנות הארץ אמר רבי יודה בן פזי °פלס מאזני משפט לה' מעשהו כל

מראה הפנים

שנויי נוסחאות (סו"א) דרבה מינה בד"ו דרבה מנה. פריעת חוב בד"ו בפריעת חוב. (סו"ב) רשב"י אומר כשם בד"ו תני רשב"י כשם. (סו"ד) ואל יהנה ממנה ויבא נשר בד"ו ואל יהנה ממנה ויאכלוה בני נשר ויבא נשר. (סו"ו) ר' ינאי מה טיבו הוא שלים לך מן ימוי בד"ו ר' ינאי מה טיבו הוה שלים לך מן יומוי. (סו"ז) קיבל לי על בריה דיזוניה אמרית ליה איזיל צעק בי כנישתא בד"ו קבל לי על בריה דיזונניה ואמרית ליה איזיל צור כנישתא. (סו"ח) כפיתיה בד"ו כפיתיניה (כו"ס) אמר ר' יונתן בד"ו בשם ר' יונתן. (סו"ג) מהדס בד"ו מקלס. ר"ז בד"ו רבי זעירא. (סו"ו) חסידים בד"ו חסדיא. (סו"ו) הייא דהדין בד"ו חיוי דדין. (סו"ס) נאמר כאן רדיפה ונאמר להלן רדיפה בד"ו נאמר רדיפה רדיפה. (סו"כ) אף הכא כן בד"ו ליתא ובכי"ר אף רדיפה שנא' כאן כבוד בעולם הזה וכבוד לעולם הבא. (סוכ"א) דחומין בד"ו תחומין. (סוכ"ב) אינו שוה לדבר אחד של תורה בד"ו אינו שוה אפילו לדבר אחד מן התורה. (סוכ"ר) שלחי לך בד"ו שלחית לך. (סול"ד) ש"ד בד"ו ושפיכות דמים. (סל"ו) ועונה בה בד"ו ועונה עמה. (סול"ט) ולא הגדיל' בד"ו ולא הגדולה. (סו"מ) מה אמר ר"מ אמר חשודים בד"ו מה אמר רבי מאיר רבי יהודה רבי שמעון רבי מאיר אמר חשודים. (סומ"ג) מאזני במקרא "ומאזני".



חדושי רד"א

הוה מהדס קומי כליא כו' נ"ב מסכת כתובות בבלי דף י"ז ע"א: חפצים אלו אבנים טובות כו'. נ"ב נ"ל שצ"ל בהיפך כדאיתא בבבלי (בתענית) [צ"ל במו"ק ט' ע"ב וכ"ה הגירסא בילקוט משלי רמז תתקל"ד חפציך אלו אבנים טובות ומרגליות. חפצים אלו ד"ת]:

הר"א מגריידיץ

ארטבון שלח לרבינו הקדוש וכו' נ"ב עובדא זו איתא נמי בבראשית רבה בסוף פ' נ"ס וקרוב לזה בגמרא ע"ז י"ד:

מהרם יפ"ם

דאת דמך לך והיא מנטרא לך צ"ל דאת דמך והיא מנטרא ותיבת לך נמחק:

עמודי ירושלים

ר' יונתן ור' ינאי הוו יתבין כו'. ברא"ש פ"ק דקידושין (סי' נ') שהביא בשם ר"ח דסבירא ליה דכופין את הבן לזון את האב וכתב ע"ז הרא"ש וז"ל ואין כל כך ראיה משם דהתם בכותב נכסיו לבניו

עין משפט נר מצוה

לה א מיי' פ"ז מהל' דעות הלכה ו

לו ב שם

כנגד אלו ג' עבירות וכולן לפיכך נאמר לשון רבים: הא דובא. הדיני מגלה עליך את הדוב ומתגריא לך: בינו נא זאת שוכחי אלוה. וכתיב לעיל תשב באחיך תדבר וגו' והרי הוא ככופר בעיקר ושוכח אלוה: מה כתיב תמן ולרשע וגו'. כלומר דריב"ל מוסיף בראיה לדרשה זו דלא תימא מנא לך דשוכח אלוה אלשון הרע לחוד קאי שלא כתוב לעיל עוד עבירות אחרות אם ראית גנב ותרץ עמו ועם מנאפים חלקך הלכך מסיים מה כתיב תמן לעיל ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי ותשא בריתי עלי פיך ואתה שנאת מוסר וגו' ומדקאמר עלי פיך אלמא דעיקר מה דקפיד על עון דבור פיו הוא וא"כ מה לך לספר חקי ותשא בריתי עלי פיך הוא מטוגף מעון לה"ר: זו רכילות לשון הרע. מנין: תני ר' נחמיה. דבתיקן נכללו באזהרה זו שלא תהא כרוכל הזה שהולך מבית לבית ותהא מטעין דבריו של זה לזה וזהו רכילות אלא דכשהוא מטעין דבריו של זה לזה אומר ג"כ לשון הרע על זה לזה ועל זה לזה: כמה הוא קשה אבק לה"ר וכו'. לפי שאין זה לה"ר ממש אפי' אם אמרה ואדני זקן דמה נגלה דברה עליו אלא כאבק לה"ר הוא ואפ"ה דברו הכתובים דברי בדאי: ולא אשכחן דפקד. יעקב כלום ע"ז אלא שהיו מתייראין שמא קיבל יוסף איזה אבק לה"ר ויזכור את הראשונות ע"י כך ודברו הכתובים דברי בדאי: מה טעם ואני אבוא אחריך וגו'. ולא הול"ל אלא ואדבר כדבריך ומאי ומלאתי וגו' ללמדך מכאן שמותר לומר לה"ר על בעלי מחלוקת וזהו ומלאתי את דבריך באמלא כפי לדבר עליו ויתקיימו דבריך: מפני מה נהרג אדניה בן חגית. וכי מפני שתבע את אבישג השונמית לאשה ואף שלא היתה ראויה לו שאין הדיוט משתמש בכלי של מלך מ"מ מה עשה בתביעה בעלמא: א"ל עילא היו מבקשין וכו'. ואף שבשביל תביעה זו לא היה חייב מיתה בשביל מחלוקת שבראשונה התירו את דמו: האומרו והיודעו. כלומר אם אומר איזה דבר ברמיזה על חבירו ואף שאינו בפירוש אלא שיודעו ומבין עליו גם זה הוא לה"ר וכהאי עובדא דלקמיה: חנותא דכיתנא. חבורה של חנות המוכרין פשתן: הוה לון צומת. היה להן היום לילך לקיבוץ האנגריא של מלך כדלעיל אהת צומת לטחונייא ומל' צומת הגידין והיה שם אחד נקרא בר חובץ וזה נשמט ולא עלה עמהם לאנגריא ואמרו זה לזה מה נאכל היום והשיב אחד חובצין נאכל. מין ממנין עדשים וקטניות ומתוך כך נזכרו הנוגשים בו ואמרו ייתי בר חובץ גם הוא לעבודת המלך וא"ר יוחנן זה אמר לה"ר בהצנע כדאמרן: בולווטים. חבורת אנשים חשובים: זה אמר לה"ר בצדק. כלומר שעשה עצמו כצדיק ואמר נלך ונבקר לר' יוחנן ומתוך כך נזכרו ביוחנן הזה: אלו בעלי קעילה. כאדם היורה חץ ואינו יודע אם יגיע למקום אשר חפץ אף הם שהכיר בהם דוד דעתם ומחשבותם ולפיכך שאל היסגרוני: אלו הזיפים. שהיה לשונם חרב חדה ממש ובאו ואמרו לשאול: אם לחם. והסעודה כולה קרויה על שם לחם למה הזכיר עוד מים: ואם מים. כלומר ואם זה שהזכיר מים הוא לרבותא שאפי' מים שלא היו מצוים בעת ההוא טרח אחריהם לחפש ולהביאם א"כ למה לו להזכיר לחם שלא לחם בלאו הכי בכלל ואכלכלם הוא ולא היה לו להזכיר אא"כ כ"א ומים לרבות': אלא מלמד וכו'. וכלומר אלא ללמד שמניהן היו קשין לו להביא ועם כל זה המים שלא היו מצוים היו קשין לו ביותר וביותר מן הלחם ואע"פ שהיה צריך לטרוח ולשאול ולחקור אחריהן בכל אשר ימצא ומתוך כך ידעו הרבה מזה ולא גילו הדבר הרי שלא היו באותו הדור בעלי לה"ר: ולמה היה קורא אותו שלישי. אר' יוחנן קאי דלעיל אמר בעון קומי ר' יוחנן איזהו לה"ר וכו' והוא היה רגיל לקרות אותו לשון שלישי וכדאמרי' בערכין פ"ג דף ט"ו במערבא אמרי לשון תליתאי קטיל תליתאי: ואבנר. כדלקמן דנענש על לה"ר וכן על שהיה ספק בידו למחות בשאול כשנוב עיר הכהנים ולא מיחה וזה בא הכל ע"י לה"ר של דואג: מן אבנר לדוד. וזהו תחתיו: מה את בעי מן גילגולי הדין. מגלגל דבריו דלא כך הוא אלא באיזה קוץ הוערת הכנף מטיל ומלא ומתפאר בעצמו על לא דבר: ואלו

תורה אור

כל אבני כיס מה אמר חשודין הן על אבר מן החי אמר הקב"ה כך אני מוכיח עליהן
שהן שוחטין ואזלין °וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתונת בדם מה אמר מזלזלין
הן בבני השפחות ונוהגים בהן כעבדים לעבד נמכר יוסף מה אמר נותנים עיניהם
בבנות הארץ הא דובא מתגרי לך °ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף וגו' רבי
יוסי בשם ר' יוחנן זה שהוא אומר לשון הרע אינו אומר א *עד שהוא כופר בעיקר
ומה טעמא °אשר אמרו ללשונינו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו כל העבירות
אדם חוטא בארץ ואלו חוטאין בשמים ובארץ מה טעמא שתו בשמים פיהם ולשונם
תהלך בארץ א"ר יצחק °בינו נא זאת שוכחי אלוה פן אטרף ואין מציל א"ר יהושע
בן לוי °תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי מה כתיב תמן °ולרשע אמר אלהים
מה לך לספר חוקי ותשא בריתי עלי פיך: אזהרה ללשון הרע מנין °ונשמרת מכל
דבר רע אמר רבי לא תני ר' ישמעאל לא תלך רכיל בעמך ב זו רכילת לשון הרע
תני ר' נחמיה שלא תהא כרוכל הזה מטעין דבריו של זה לזה ושל זה לזה א"ר חנינא
בא וראה כמה קשה הוא אבק לשון הרע *שדברו הכתובים לשון בדאי בשביל
להטיל שלום בין אברהם לשרה °ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי היתה לי
עדנה ואדני זקן ולאברהם אינו אומר כן אלא למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם
אלד ואני זקנתי ואדוני זקן אין כתיב כאן אלא ואני זקנתי אמר רבן שמעון בן
גמליאל בא וראה כמה קשה הוא אבק ל"ה שדברו הכתובים דברי בדאי כדי
להטיל שלום בין יוסף לאחיו ההד °ויצוו את יוסף לאמר אביך צוה לפני מותו
לאמר כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו' ולא אשכחן דפקד כלום רבי שמואל בר
נחמן בשם רבי יונתן מותר לומר ג לשון הרע על בעלי המחלוקת ומה טעם °ואני
אבא אחריך ומלאתי את דבריך ר"ז בעי קומי רבי יוסא מפני מה נהרג אדוניה בן
חגית מפני שתבע את אבישג השונמית א"ל עילא היו מבקשי' להתיר דמן של בעלי
המחלוקת בעון קומי רבי יוחנן איזהו לשון הרע האומרו והיודעו חנותה דכיתנא
הווה לון צמית והוה תמן חד מתקרייא בר חובץ ולא סליק אמרי מה אנן אכלי'
יומא דין אמר חד חובצה אמר ייתי חובץ א"ר יוחנן זה לשון הרע בהצנע בולווטים
דציפורין הוה להון צומות והוה תמן חד מתקריא יותנן ולא סליק אמר חד לחבריה
לית אנן סלקין מבקרא לר' יוחנן יומא דין אמרין ייתי יוחנן אמר ר"ש בן לקיש זה
לשון הרע בצנעה אמר רבי אבא בר כהנא דורו של דוד כולם צדיקים היו וע"י
שהיה להן דילטורים היו יוצאים במלחמה והיו נופלים הוא שדבר דוד °נפשי בתוך
לבאים אשכבה לוהטים נפשי בתוך לבאים זה אבנר ועמשא שהיו לבאים בתורה
אשכבה לוהטים זה דואג ואחיתופל שהיו לוהטים אחר לשון הרע בני אדם שניהם
חנית וחצים אלו בעלי קעילה דכתיב °היסגרוני בעלי קעילה בידו הירד שאול ולשונם
חרב חדה אלו הזיפים דכתיב °בבוא הזיפים ויאמרו לשאול וגו' באותה שעה אמר
דוד לפני הקב"ה רבון העולמים מה שכינתך לירד בארץ סליק שכינתך מביניהון
ההד °רומה על השמים אלהים על כל הארץ כבודך אבל דורו של אחאב עובדי
ע"ז היו וע"י שלא היה להן דילטורין היו יורדים למלחמה ונוצחין הוא שעבדיהו אמר
לאליהו °הלא הוגד לאדוני אשר עשיתי בהרוג איזבל את נביאי ה' וגו' ואכלכלם
לחם ומים אם לחם למה מים אם מים למה לחם אלא מלמד שהיו המים קשים לו
להביא יותר מן הלחם ואליהו מכריז בהר הכרמל °אני נותרתי נביא לבדי לה' וכל
עמא ידעין ולא מפרסמין למלכא *ולמה הוא קורא אותו שלישי ג שהוא הורג שלשה
האומרו והמקבלו וזה שנאמר עליו ובימי שאול נהרגו ארבעה דואג שאמרו שאול
שקיבלו אחימלך ואבנר *אבנר למה נהרג ריב"ל ור"ש בן לקיש ורבנן ריב"ל אמר על
שעשה דמן של נערים שחוק שנאמר °יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו ויאמר אבנר
יקומו ור"ש בן לקיש אמר על שהקדים שמו לשמו של דוד ההד °וישלח אבנר
מלאכים אל דוד תחתיו לאמר למי ארץ כתב מן אבנר לדוד ורבנן אמרו *על שלא
הניח לשאול להתפייס מן דוד ההד °ואבי ראה גם ראה את כנף מעילך בידי א"ל
מה את בעי מן הדין גלגולי בסירה הוערת וכיון שבאו למעגל א"ל הלא תענה אבנר
גבי

מסורת הש"ס

ערכין טו: בשינוי

יבמות סט כעין זה

ערכין טו:

ירושלמי סוטה פ א הל"ה

סנהדרין מט.

גליון הש"ס

ב זו רכילות ולה"ר. עין פרק ז מדעות הלכה א ב ומקור מקומו מכאן. ועיין במ"ע שם וכס"מ לא הבין כן. וכש"ס דילן בכתובות (דף מו) דריש לה לענין מוציא ש"ר. ור"נ מוקי לה שיהי' רק לוה וכו'. והרמב"ם לא הזכירו בסנהד' שם ע"ש. ועיין במנין המצות שלו לאוין ש"א. וע' במ"א סי' קנ"ו סק"ב: ג לה"ר על בעלי מחלוקת עמ"א סי' קנ"ו סק"ב והטעם בזה כדי להפקיע המחלוקת כמו התם, דהגידו לדוד ענין אדוני' שהיכב מחלוקת על מלכותו של שלמה והשודע לדוד נפקע הריב אבל פשיטא להוסיף תבערה להגיד לאותו אדם לה"ר מהחולקי' פשיטא דאיסו' גמור הוא. ובזה נתישב מה שמעתו מקשי' בשם הגאון מופת הדור מוהר"מ סופר נ"י בהא דאמרי במ"ק (דף טז) וקיי"ל כן בש"ע חו"מ דשליח ב"ד יכול להגיד לב"ד כל התירופין וגזיזות שאמר לו הבע"ד ואין בזה משו' לה"ר ובש"ס יליף לה מדכתב העיני האנשים ההם תנקר. ופירש"י דהי לאו דשליח לא אמרו למשה מנא הוה ידע ואיך מוכח מהם דשאני דתן ואבירם שהיו בעלי מחלוקת דמשה ולפמ"ש א"ש דהם פשיטא שלא היה לו להגיד דהכי מגדיל המחלו' ועכ"פ דשליח ב"ד מותר ככ"ל. והרבה יש להאריך דו"ק ואכ"מ.

## מראה הפנים

**ואליהו** מכריז בראש הכרמל אני נותרתי נביא לה' וכו'. האי מילתא בלפני נשנה היא כלומר ועוד ראיה שלא היו בעלי לה"ר שהרי אליהו מכריז בראש הכרמל וכו' ואע"ג דהאי קרא כתיב אחר שנתראה אליהו לאחאב וא"ל לקבץ את כל ישראל ואת נביאי הבעל ויעלה אחאב וגו' ויאמר אליהו אל העם אני נותרתי וגו' וא"כ כבר דיבר עמו ונודע לכל הי"ל דהאי ולא מפרסמין למלכה דקאמר לא למלך עצמו אלא לבית המלך הוא דאיזבל המרשעת לא ידעה ממנו מאומה והיא שהיתה הורגת נביאי ה' כדכתיב בהרוג איזבל את נביאי ה' וכן מוכחי קראי דלא ידעה לא מאשר נתראה אליהו ולא מכל שמעשה אשר נעשה והיינו דכתיב ויגד אחאב לאיזבל את כל אשר עשה אליהו ואת כל אשר הרג את כל הנביאים בחרב דמשמע דאף לא מהקיבוץ לנביאי הבעל ומכל אשר נעשה לא ידעה עד הגיד לה אחאב א"כ ויש לפרש נמי דהדלעיל קאי שבכל כך נביאי ה' מותרו ואליהו מכריז בראש הכרמל אני נותרתי נביא לה' לבדי וכל עמא הוו ידעי שנותרו הרבה בהחבא ולא מפרסמין למלכה: **אחימלך** שנאמר עליו. לא קשיא אלא אחימלך ואע"פ שנהרגו עמו כל שבנוב עיר הכהנים מ"מ הוא העיקר והוא היה הסיבה לכולן שנהרגו עמו הלכך לא נקט אלא לדידיה כחשבון הארבעה והשאר נכללין בו:

כו א

**שנויי נוסחאות** (סו"ב) שוחטין ואזלין כד"ו שוחטין ואוכלין. וישחטו (בראשית ל"ז). (סו"ה) יוסי כד"ו יסא. (סו"ו) ללשוננו במקרא „ללשוננו". (סוי"א) ר' לא תני ר' ישמעאל לא בכי"ר ר' חגי לא תני ר' ישמעאל כן לא. רכילת כד"ו רכילות. (סוי"ג) ושל זה כד"ו ודבריו של זה. (סי"נ) לשון בדאי כד"ו דברי בדאי ובכי"ר בלשון הבאיי. (סוי"ח) את יוסף במקרא „אל יוסף". (סוכ"א) ר' ז כד"ו רבי זעירא. רבי יוסא כד"ו רבי יסא. (סיכ"ד) צמית כד"ו צומות ובכי"ר צמות. (סוכ"ה) חובצה אמר ייתי חובץ כד"ו חובצין אמר ייתי בר חביץ. זה לשון הרע כד"ו זה אמר לשון דרע. (סוכ"ו) חד לחבריה כד"ו חד לחד. (סוכ"ז) זה לשון הרע בצנעה כד"ו זה אמר לשון הרע בצדק. (סוכ"ט) שדבר דוד כד"ו שדוד אמר. (סול"ג) היסגרוני (ש"א כ"ג). (סול"ז) לאדוני אשר במקרא „לאדוני את אשר". (סול"ט) לבדי לה' במקרא „לה' לבדי", (סומ"ג) הוא כד"ו היה. (סומ"ג) יקומו נא (שמואל ב' ב'). (סומ"ז) מן הדין גלגולי כד"ו מן גולגלוי דהדין ובכי"ר גלוגיי דהדין.

## מערכת הערך

**שהיו לוהטים**. גירסת הערוך (ע' לבון-א) שהיו להוטים: [ע ל] שלא הניח... עד „בסירה הוערו. בערוך (ע' כר ז') שרצה שאול להשיב את דוד בפני שאמר הנה בעת שלקחה הצפחת והחנית והיה יכול להרגני וכיון שלא הרגני צדיק הוא ואין לרדפו א"ל אבנר לא כי אלא הצפחת והחנית הנערים הלכו להביא מים מן הבור ושכחום שם ומצאם דוד ולקחם מן הבור. א"ל הצפחת והחנית כבר נשארו בבור (בפי' ר"ח שנם אמרת נשארו כבור) כנף מעילי מה תאמר בו. א"ל כנף מעילך בסירה הוערת כלומר נסבך בקוצים ונחתך ומצאו דוד ולקחו משם וכיון שלא הניחו אבנר להתפייס לדוד נענש עליהם. וזהו (שאמרו סנהדרין מ"ט ע"ב) בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג. וכתב בעל ערה"ש שכל זה נעתק מלה במלה מפי' ר"ח סנהדרין דף מ"ט ע"א:

## עמודי ירושלים תנינא

**מותר** לומר לה"ר על בעלי מחלוקת. סמ"ג מל"ת סי' י': **אבל** דורו של אחאב. סמ"ג מל"ת סי' ט':

מסורת הש"ס

ואלו גחלי רתמים אע"פ וכו'. וכן הוא לה"ר שאע"פ שנראה שנתפייס זה שמקבלו אם האחר מרלה אותו מ"מ לבו בוער עליו תמיד: דהוא גרם לי. הלשון הוא שגרם לי ללחוך את העפר לפיכך הוא שותת לעפר: אני פרצתי גדרו של עולם. לפיכך אני מצוי בין הגדרות לסבול שם העונש שלי וללחוך את העפר: הזכות יש לה קרן. לעולם הבא ויש לה פירות בעוה"ז וסיפא דהך תוספתא דלעיל היא אלו שהן נפרעין מן האדם בעוה"ז וכו': אלא כל עבירה שיש לה פרי וכו'. כגון אלו דקחשיב ברישא ע"ז וכו' דהני בשאהנו מעשיו ונראין פרי דרכם ונכרין הן. ע"ז וש"ד נראין הן וג"ע אם הוליד או אפי' לא הוליד בא"א שאסרה על בעלה וכן לה"ר דאהנו מעשיו: דכתיב אז

תורה אור

עין משפט נר מצוה

לז א מיי' פ"ג מהל' תשובה הלכה ג
לח ב ג שם הל':
לט ד ה שם
מ ו מיי' שם הל"ה

גבי כנף אמרת בסירה הוערת חנית וצפחת בסירה הוערו וי"א ״ע״י שהיתה ספיקה בידו למחות בנוב עיר הכהנים ולא מיחה. ״חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים כל כלי זיין מכין במקומן וזה מכה מרחוק כל הגחלים כבו מבחוץ כבו מבפנים ואלו אע"פ שכבו מבחוץ לא כבו מבפנים מעשה באחד שהניח גחלים בוערות בחג ובא ומצאן בוערות בפסח אמר ר"ש ב"נ אומרים לנחש מפני מה את מהלך ולשונך שותת אמר לון דו גרם לי מה הנייה לך שאתה נושך אריה טורף ואוכל זאב טורף ואוכל את ״מה הנייה לך אמר להן ״אם ישוך הנחש בלא לחש אילולי איתאמר לי מן השמים נכית לא הוינא נכית מפני מה את נושך אבר אחד וכל האיברים מרגישים אמר להם ולי אתם שואלין אמרו לבעל הלשון שהוא אומר כאן והורג ברומי אומר ברומי והורג בסוריא ומפני מה אתה מצוי בין הגדירות א"ל אני פרצתי גדרו של עולם: הזכות יש לה קרן ויש לה פירות עבירה יש לה קרן ואין לה פירות ״הזכות יש לה קרן ויש לה פירות שנאמר ״אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו עבירה יש לה קרן ואין לה פירות שנאמר ״אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו מה אני מקיים ״ויאכלו מפרי דרכיהם אלא כל עבירה שעשת פרי יש לה פרי ושלא עשת פרי אין לה פרי מחשבה טובה המקום מצרפה למעשה מחשבה רעה אין המקום מצרפה למעשה מחשבה טובה המקום מצרפה למעשה דכתיב ״אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וגו' מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה שנאמר ״און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' הדא דתימא בישראל ״אבל בגוים חילופא מחשבה טובה אין הקב"ה מצרפה למעשה מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה מחשבה טובה אין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה דכתיב ״ועד מעלי שמשא הוה משתדל להצלותי' ולא כתיב ושזביה מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה דכתיב ״מקטל מחמס אחיך יעקב וכי הורגו אלא מלמד שחשב עליו להורגו והעלה עליו הכתוב כאלו הרגו ״תני רשב"י הרי שהיה אדם צדיק גמור כל ימיו ובאחרונה מרד איבד זה כל מה שעשה כל ימיו מה טעם ״ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול וגו' ר"ש בן לקיש אמר א בתוהא על הראשונות הרי שהיה אדם רשע גמור כל ימיו ובסוף עשה תשובה הקב"ה מקבלו מה טעם ״ובשוב רשע מרשעתו וגו' אמר רבי יוחנן ולא עוד אלא כל העבירות שעשה הן נחשבין לו כזכיות מה טעם ״מור ואהלות קציעות כל בגדותיך כל בגידות שבגדת בי הרי הן כמור ואהלות וקציעות ״רובי זכיות ומעוטי עבירות נפרעים ממנו מיעוט עבירות קלות שעשה בעולם הזה בשביל ליתן לו שכרו משלם לעתיד לבא אבל רובי עבירות ומעוטי זכיות נותנין לו שכר מצות קלות שעשה בעוה"ז בשביל לפרע ממנו משלם לעולם הבא אבל הפורק ממנו עול ״והמיפר ברית והמגלה פנים בתורה אע"פ שיש בידו מעש"ט נפרעי' ממנו בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא. ע"ז וגילוי עריות רבי יונה ורבי יוסי חד אמר בקלות וחד אמר בחמורות מה אנן קיימין אם כשעשה תשובה אין כל דבר עומד בפני בעלי תשובה אלא כי אנן קיימין באותו שלא עשה תשובה ומת בייסורין. תמן תנינן ג ״אלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחית המתים ואין תורה מן השמים ואפיקורס ר"ע אומר אף הקורא בספרים החצונים והלוחש על המכה ואומר ״כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיות ״הוסיפו עליהן ג הפורק עול והמיפר ברית והמגלה פנים בתורה אין להם חלק לעוה"ב הפורק עול זה שהוא אומר יש תורה ואיני כופנה המיפר ברית זה ד שהוא מושך לו ערלה המגלה פנים בתורה זה שהוא אומר לא נתנה תורה מן השמים ולא כבר תניתה האומר אין תורה מן השמים תני רב חנניה סנתוניא קומי ר' מנא זה ה ו שהוא עובר על ד"ת בפרהסיא כגון יהויקים מלך יהודה וחבירו ״רובו זכיות יורש ג"ע רובו עבירות יורש גיהנם ״היה מעויין אמר רבי יוסי נושא עונות אין כתיב כאן אלא נושא עון הקב"ה חוטף שטר אחד מן העבירות והזכיות מכריעות אמר ר"א ״ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ואי לית ליה את יהב ליה מן דידך היא דעתיה דר"א אמרי ורב חסד מטה כלפי חסד

רבי

גליון הש"ס

ו זה שהוא עובר על ד"ת בפרהסיא. עי' בכ"מ ולח"מ שם שנדחקו בדברי רבינו. וכאן מבואר ככל דבריו שם. והאשר רמז לזה רבינו עצמו בפירוש המשניות באבות פ"ג וג"ע שלא זכרוהו:

מ' דברו יראי ה' איש אל רעהו. וסיפיה דקרא ולחושבי שמו ודרשין אפי' חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה: ולא כתיב ושיזביה. ואע"פ שחשב לשיזביה ממש ולהצלותיה משמע שהשתדל לדבר אליהם הטוב בעדו בלבד: מקטל מחמס אחיך יעקב. מקטל סיפיה דקרא דלעיל מניה הוא וחתו גבוריך תימן למען יכרת איש מהר עשו מקטל ופשטיה דקרא מחמת קטל הוא אבל מיותר הוא והלכך דריש ליה לקרא דבתריה מקטל מחמס אחיך מפני שהרגת לאחיך מחמס שלך: ובאחרונה מרד. אע"פ שלא עשה עבירות ממש אלא שמרד במעשה הטוב שעשה והיינו כדר"ל דלקמיה ובתוהא על הראשונות שעשה הטוב ה"ז איבד את כל מה שעשה כל ימיו: מה טעם דכתיב ובשוב צדיק וגו'. ואם עשה עול פשיטא דשב מצדקתו אלא דה"ק ובשוב צדיק מצדקתו אפי' אם אין בו אלא ששב מצדקתו ותוהא ומתחרט על הצדקות שעשה מעלין עליו כאלו עשה עול: מה טעם ובשוב רשע מרשעתו. אשר עשה ויעש משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה. הכא נמי ככפל הדברים הן דהו"ל ובשוב רשע ויעש משפט וצדקה ומאי מרשעתו אשר עשה אלא דה"ק ובשוב רשע מרשעתו. בתשובה מרשעתו ומתחרט על אשר עשה אע"פ שלא עשה עדיין מעש"ט מעלין עליו כאלו ויעש משפט וצדקה: בגדותיך. קרי ביה בגידותיך: חד אמר בקלות וחד אמר בחמורות. כלומר דפליגי אם אלו מאותן מיעוט עבירות הן דמר ס"ל שנפרעין ממנו בעוה"ז כמו בשאר עבירות קלות ומר ס"ל דאע"פ שמיעוטו עבירות הוא הואיל ואית ביה מאלו החמורות ביותר כאילו רובו עבירות דיינינן ליה: תמן תנינן. פ' חלק וגרסי' להסוגיא שם וכן מקלתה בפ"ק דקדושין: הוסיפו עליהן וכו'. תוספתא פי"ב דסנהדרין: ואיני סובלה. לא איכפת לי הימנה והתם גריס ואינה סופנה ואיני חושבה לכלום: ולא כבר תניתה. במתני' ומאי הוסיפו עליהן דקתני בברייתא אלא כהאי דתנא רב חנניה ענתוניא לפני ר' מנא זה שהוא עובר וכו' וגילוי פנים בתורה לדבר אחר: רובו. אמר מר רובו זכיות יורש ג"ע רובו עבירות יורש גיהנם. חסר כאן וה"נ בקדושין ובסנהדרין היה מעויין א"ר יוסי בן חנינא וכו': מעויין. מחצה על מחצה והמאזנים שוה בזה: נושא עונות אין כתיב כאן אלא נושא עון וכו' כצ"ל וכן הוא בסנהדרין: כמעשהו. מעשהו אין כתיב כאן אלא כמעשהו: ואין לית ליה וכו'. כלומר לפי שאתה רואה למעשהו ואם לית ליה את יהיב ליה מדידך וזהו ולך ה' החסד בהנם ור"א פליג אדר' יוסי בן חנינא כדמפרשינן לקמן: היא דעתיה דר' אלעזר. לטעמיה הוא דאזיל דדרים ורב חסד מלמד שהוא מטה כלפי חסד אפי' אין לו מעש"ט מרובים והיינו דפליג אדר' יוסי בן חנינה דלדידיה דקאמר חוטף וכו' והיינו עד שלא שקלו מעשיו הקב"ה עושה כן לפי שגלוי וידוע לפניו שמעשיו של זה שקולים הן ולפיכך חוטף שטר אחד מהעבירות מקודם שישימו לתוך כף המאזנים למען יכריעו הזכיות ור"א סבר דאפי' אחר שכבר שקלו ורואין דמחצה על מחצה הן וא"כ אין לו משלו כלום הוי הקב"ה מטה כלפי חסד הוא:

ר'

מסורת הש"ס: סנהדרין ל. | ערכין טו. | קדושין מ. תוספתא כאן פ"א | עיין תוספות שם דף לט: ד"ה מחשבה | קדושין מ: תוספתא קדושין פ"א | ירושלמי סנהדרין פ"י הלכה א | שם עיין סנהדרין לט. אבות פ"ג | שם סנה' ל. | ירוש' סנהדרין פ"י ה"א כה"ע | שם וירושלמי קדושין פ"א הלכה ט כה"ע ר"ס יז.

## מראה הפנים

**הדא** דתימא בישראל אבל בעכו"ם חילופין. בתוספות בקדושין דף לט ע"ב כתבו מעלמא כן ולא הביאו לא בשם הש"ס ולא בשם המד"ר וכתבו תחלת המקרא מחמס אחיך וגו' ובדליום כתבו מדכתיב לשיזבותיה ולא כתב לשיזביה ואמת תמוה הוא דאפי' אם גם באומות היתה מחשבה טובה מצורפת למעשה היאך לכתוב ושיזביה בסיפור שמעשה דלא שיזביה והא דמדייק הכא מדכתיב להצלותיה ולא כתיב לשיזביה ואע"ג דכתיב לעיל בהאי קרא לשיזבותיה י"ל דמהאי גופה הוא דמדייק דהא כתיב ועל דניאל שם בל לשיזבותה ואם מחשבת לבו היתה לשיזביה ממש מפני מה מסיים ועד מעלי שמשא הוה משתדל להצלותיה דמשמע דלא היה עושה כ"א להליץ בעדו בדברים בעלמא אלא ללמד דאליהם אין המקום מצרף מחשבה טובה למעשה:

**נושא** עונות אין כתיב כאן אלא נושא עון. בריש פ' חלק גרסינן דר' יוסי ב"ר חנינא דהכא כסברת ר"א דבבלי פ"ק דר"ה וכפירש"י בערכין דף ח' דכוונת דקאמר ר"א היינו שהקב"ה מסתיר עונות כדי שיכריעו הזכיות. ודברי ר"א דהכא דקאמר אין לית ליה וכו' וכדפרישית בפנים דהיינו לאחר ששוקלין מעשיו והן מחצה למחצה וא"כ לית ליה מדידיה כלום שהרי כנגד זכיותיו הן עונותיו והקב"ה מתנהג עמו במדת רב חסד ומטה המאזנים לכף של זכיות ע"י שמגביה הכף של עונות א"כ כובש הכף של זכיות למטה וזה כפרש"י בר"ה כדברי ר"א. ואם הדיעות דהני אמוראי מתחלפין כן לפי הא' הא ודאי לק"מ דכבר ידוע הוא שכן דרך הש"ס הזה בחליפין והנ"מ בין סברת ר"י ב"ח דהכא ובין ר"א מבואר היא ובחבורי פני המנורה בח"א בנר הו' במולו הו' האלכתי והרחבתי בענין זה ובביאור המאמרים מענין לענין וביאורי השיטות המתחלקות ובביאורי הפסוקים בס"ד:

שנויי נוסחאות (סו"ה) ר"ש ב"נ בד"ו רבי שמואל בר נחמן. (סו"ו) מה הנייה לך בד"ו מה הנייה יש לך. (סו"ד) דרכיהם בד"ו דרכם (וכ"ה במקרא). (סו"ז) דקב"ה שנאמר בד"ו המקום וכו' המלות שנאמר ליתא. (סו"ח) ה' במקרא „אדני". (סו"ט) למעשה וכו' למעשה בד"ו ליתא. הקב"ה בד"ו המקום. (סו"כ) למעשה בד"ו ליתא. משתדל בד"ו משתדר (וכ"ה במקרא). ושזביה בד"ו לשיזביה. (סוכ"א) למעשה דכתיב בד"ו ליתא. הורגו בד"ו הרגו. (סוכ"ד) ובשוב במקרא „בשוב". בתוהא בד"ו ובתוהא. (סוכ"ה) רובי וכו' ומעוטי בד"ו רובו וכו' ומעוטו. (סוכ"ט) רובי בד"ו רובו. (סול"ג) ומעוטי בד"ו ומעוטו. (סול"א) הפורק ממנו בד"ו ממנו ליתא. (סול"ג) קיימת לעולם הבא בד"ו קיימת לו לעוה"ב. (סול"ד) בפני בעלי בד"ו בפני כל בעלי. (סול"ה) באותיות בד"ו באותיותיו. (סול"ז) סופנה בד"ו סובלה. (סול"ג) סנתוניא בד"ו ענתוניא. (סומ"ג) וחבירו בד"ו וחביריו. היה מעויין בד"ו ליתא. (סומ"ד) יוסי נושא עונות בד"ו יוסי בן חנינא נושא עון. (סומ"ה) ה' במקרא „אדני". (סומ"ו) דר"א בד"ו דרבי אלעזר.

האה ה

**מערכת הערוך** המקום גירסת הערוך (ע' מסב א') הקב"ה: [חילופא] גירסת הערוך חילופיה:

## עמודי ירושלים

**גבי** כנף אמרת בסירה הוערת חנית וצפחת בסירה הוערו. מדברי הערוך (ערך בר) מבואר שהיה לפניו גירסא אחרת כאן שכתב מפורש בתלמוד ירושלמי פרק קמא דפאה ובסוטה פ"א שרצה שאול להשיב את דוד מפני שאמר הנה בעת שלקח הצפחת והחנית והיה יכול להרגני וכיון שלא הרגני צדיק הוא ואין לרדפו אמר לו אבנר לא כי אלא הצפחת והחנית הנערים הלכו להביא מים מן הבור ושכחם שם ומצאם דוד ולקחתם מן הבור אמר לו הצפחת והחנית כבר נשארו בבור כנף מעילו מה תאמר בו אמר לו כנף מעילך בסירה הוערת כו' ע"ש מבואר שהי' לפניו הנוסחא משונה דלפנינו אדרבה בחנית וצפחת לא היה לו מה להשיב עכ"ל מבואר שהיה לפניו גירסא אחרת וע"ש במעריך:

עין משפט
נר מצוה

מא
א מיי' פ"א ממתנות עניים הלט"ו. סמ"ג לאוין רס"ד
מב
ב שם סמ"ג שם
מג
ג מיי' פ"ב ממתנות עניים הלי"ב סמ"ג לאוין רס"ד

**רבי** ירמיה אמר רבי. שמואל בר רב יצחק בעי צדקה תצר תם דרך ורשעה תסלף חטאת חטאים תרדוף רעה ואת צדיקים ישלם טוב אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן רגלי חסידו ישמור ורשעים בחושך ידמו כבוד חכמים ינחלו וכסילים מרים קלון וסיגין סיגה ותרעין תרעין רבי ירמיה אמר רבי שמואל בר רב יצחק שומר אדם את עצמו מן העבירה פעם ראשונה ושניה ושלישית מכאן ואילך הקב"ה משמרו מה טעם הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר אמר ר"ז ובלחוד דלא יתיב ליה מה טעם והחוט המשולש לא לעולם ינתק אין כתיב כאן אלא לא במהרה ינתק אין מטרחת עלוי מפסק הוא ואמר רבי הונא אמר ר' אבהו הקב"ה אין לפניו שכחה הא בשל ישראל נעשה שוכחן מה טעם נושא עון נשא כתיב וכן דוד הוא אומר נשאת עון עמיך כסית כל חטאתם סלה:

(משלי טו) (שם יג) (שמואל א ב) (משלי ג) (איוב לג) (קהלת ד) (תהלים פה)

**הלכה ב מתני'** א אין פוחתין לפיאה מששים אע"פ שאמרו אין לפיאה שעור הכל לפי גודל השדה ולפי העניים ולפי הענוה: **גמ'** תני אין אומרים לו י הבא גמלים וטעון מתניתא ביתר מכשיעור אבל בכשיעור אומרים לו הבא גמלים וטעון שדהו מרובה ועניים מועטים נותן לפי שדהו שדהו מועטים ועניים מרובים נותן לפי העניים ר"ש דרש שני דברים לקלו של בעל הבית ג שדהו מרובים ועניים מועטים נותן לפי העניים שדהו מועטים ועניים מרובים נותן לפי שדהו: מתניתא לא אמרה כן אלא הכל לפי גודל השדה ולפי העניים ולפי הענוה:

**הלכה ג מתני'** ג נותנין פיאה מתחלת השדה ומאמצעה רש"א ובלבד שיתן בסוף כשיעור רבי יהודה אומר אם שייר קלח אחד סומך לו משום פיאה ואם

רידב"ז

**תני** אין אומרים לו הבא גמלים וטעון מתניתא ביתר מכשיעור ר"ש דרש ב' דברים לקולא של בעה"ב שדהו מרובים ועניים מועטין נותן לפי העניים פי' בשנו"א ז"ל דפוחת מן השיעור שדהו מועטים ועניים מרובים נותן לפי שדהו רק ס' ע"ז אמר מתניתא לא אמרה כן אלא הכל לפי גודל השדה ולפי רוב עניים ולפי הענוה דאי לר"ם הול"ל לפי השדה ולפי העניים. ומדתני לפי רוב העניים ולפי גודל השדה משמע דאזלינן בתר מי שגדול כן פי' בשנו"א ז"ל ועי' בתו' שלפענ"ד דלהרמב"ם ז"ל מתפרש באופן אחר:

פני משה

ר' שמואל בר רב יצחק בעי. הוה קשיא ליה לאלו הפסוקים דכתיב צדקה תצר תם דרך וגו' וכן כל הני קראי דקתיב להו דמשמע שהקב"ה מזמין ומספיק ביד הצדיק לעשות צדקות וביד הרשע להחזיק בעלילות רשע: וסייגין סייגה ותרעין תרעה. בתמיה וכי גודרין את הגדר ופועלין את השערים ויתכן שה"ו הקב"ה יסייע את הרשעי' להרשיע: וה"ג בקדושין ובסנהדרין וכיני סייגין סייגה ותרעין תרעה כלומר דהדר קאמר אין וכן הוא הדבר שגודרין גדר ופועלין את השערים אבל לא על בתחלה הוא נאמר אלא כדר' ירמיה לקמיה בשמיה דר' שמואל גופיה שאם שומר אדם א"ע מן העבירה עד ג"פ מכאן ואילך הקב"ה הוא משמרו וכן הוא להיפך אם הרשעי' כבר מורגלין הן בעלמן בעבירות תרדף רעה אחריהן שיעשו ויעברו עוד וכן אם כבר ללצים הוא יליץ עוד וע"ד שאמרו בא לטהר מסייעין אותו בא לטמא פותחין לו ימלא לו פתחים: מה טעם הן כל אלה יפעל וגו'. כלומר שפשוטים המקרא ודרשהו לאחר שפעמים ושלש עם גבר הן כל אלה אח"כ יפעל אל: ובלחוד דלא יתיב ליה. התם בקדושין על המתני' קאי ומייתי ליה אגב בכל מקום שמדבר בענין זה דתנינן כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ עליו הכתוב אומר והחוט המשולש לא במהרה ינתק ועלה קאמר ובלבד שלא ישוב מצדקתו אלא ישמור עצמו להחזיק בהן תמיד כדדייק מהמקרא דכתיב לא במהרה ינתק ולא כתיב לא לעולם ינתק אלא כחוט המשולש הזה שאינו ניתק מהרה אבל אם מטריחין עליו הרבה נפסק וניתק הוא וכן אם ח"ו יחזור מצדקתו אז יהא נפסק החוט ותנתק שמירתו: הקב"ה אין לפניו שכחה הא בשביל ישראל. כביכול נעשה שכחן וכדאמרינן מעביר ראשון ראשון וכך היא המדה שמתחלה מגיה עון אחד ואינו מביאו בחשבון ועושה עצמו כאלו שכחו ועי"כ כף הזכיות מכרעת אם היו מחצה על מחצה עם אותו העון: מה טעם נשא עון כתיב. השר ומל' נושא טובה וע"י כך ועובר על פשע: וכן דוד הוא אומר נשאת עון עמך. עון ל' יחיד והדר קאמר כסית כל חטאתם ל' רבים אלא דה"פ נשאת שכחת מעון אחד וע"י כך כסית כל חטאתם סלה לפי שכף הזכיות מכריע ומכסה ומעביר כל החטאים שלא יזכרו עוד סלה:

תורה אור

ירושלמי שבועות פ"א הלכה ו
יומא לח: בשנוי גדול
חולין קלו ג
תו"כ פרשת קדושים.

גליון הש"ס
י הבא גמלים וטעון. עיין במלמ"ל פ"א ממתנות עניים הל' טו בסופו שתמה על דבר הסמ"ג. ופ' בתוספת יו"ט במשנתנו.

**הלכה ב מתני'** אין פוחתין לפאה מששים. מתקנת חכמים היא: אע"פ שאמרו אין לפאה שיעור. מדאורייתא: הכל לפי גודל השדה ולפי העניים. כיצד אם שדהו קטנה שאם הניח אחד מששים אינו מועיל לעניים ה"ז מוסיף על השיעור וכן אם היו עניים מרובים מוסיף על השיעור ואם שדהו גדולה אע"פ שעניים מועטים נותן לפי השדה: ולפי הענוה. כלומר לפי רוב ענותו ירבה לעניים מ"ממון ועמותך תרבני. והרמב"ם פירש מלשון עניה כלומר מה שתענה הארץ שאם זרע מעט ואסף הרבה מוסיף לפי הברכה. ואית דגרסי ענבה בבי"ת כלומר לפי גודל הגרגרים וקטנן שאם היו השבלין של השדה מלאות וטובות במקום א' ובמקום אחר לגמומות דקות לא יניח הפאה כולה מן הרעות אלא ישער ששים לרע וליפה:

**גמ'** תני. בברייתא אין אומרין לו לעני הבא גמלים וטעון וכדמפרש לקמיה: מתניתא. האי ברייתא איירי ביתר מכשיעור אם הוסיף יותר על ששים וכגון שנתברך שדהו דאמרינן בזה דמוסיף הוא לפי הברכה והיו כאן עניים מועטין שמגיע לעני אחד הרבה עד שצריך להביא גמלים ולטעון בכה"ג הוא דקתני אין אומרים לו הבא גמלים וטעון וכלומר דאם העניים מועטים אע"פ שלפי הברכה יש לו להוסיף מ"מ הואיל ואין כאן אלא עני א' או שנים וכיוצא בהן א"צ ליתן לפי הברכה דלא אמרו אלא אם העניים מרובין ואם יתן כשיעור יגיע דבר מועט לכל אחד ואחד בזה הוא דאמרו דמוסיף הוא: אבל בכשיעור אומרין לו הבא גמלים וטעון. כלומר אבל אם אינו נותן אלא כשיעור א' מששים בזה אע"פ שהעניים מועטין ויגיע חלקו של אחד עד שהוא צריך להביא גמלים ולטעון מ"מ לא יפחות הוא מהשיעור שתקנו חכמים: שדהו מרובה וכו'. לפרושי מתני' הוא למאי דקתני הכל לפי גודל השדה ולפי העניים הא כיצד אם שדהו גדולה ועניים מועטין אפי' כן צריך ליתן לפי שדהו ואם שדהו מעוטה ועניים מרובין ואם יתן כשיעור יגיע דבר מועט לכל אחד אז נותן לפי העניים ומוסיף על השיעור וכדפרישית במתני': ר"ש דרש שני דברים לקולו של בעל הבית. כלומר דדעתו היה לומר בהיפך ולדרוש לקולו של בעה"ב באלו שני הנושאים שאם שדהו מרובה ועניים מועטין א"צ ליתן אלא כפי העניים שאפי' יפחות מן השיעור יגיע חלק יפה לכאו"א שהרי שדהו גדולה ואם שדהו מעוטה. אע"פ שעניים מרובין מ"מ א"צ להוסיף כ"א יתן כשיעור לפי שדהו. וקאמר הש"ס דמתניתא לא משמע כן לדרוש לקולו של בעה"ב אלא אדרבה לחומרא דרשינן דהא קתני הכל וכו' ולפי הענוה וע"כ דלפי הענוה איך שתפרש לחומרו הוא דצריך להוסיף לפי רוב ענותנותו ולדקתו או לפי רוב העניים והברכה של השדה וא"א לפרש לקולו של בעה"ב ה"כ לפי גודל השדה ולפי העניים לחומרו של בעה"ב הוא וכדאמרן:

**הלכה ג מתני'** נותנין פאה מתחלת השדה ומאמצעה. דלא תימא תיבת פאה משמעותה סוף השדה דוקא להכי אילטרי' לאשמעינן דבתחלה ובאמצעה נמי קדשה משום פאה. ופטורה מן המעשר: ר"ש אומר ובלבד שיתן בסוף כשיעור. מסיק בגמרא דכשיעור המשתייר קאמר ולא דצריך ליתן בסוף כשיעור על כל השדה אלא על הקמה הנשארת אחר שנתן בתחלה ובאמצע הקציר צריך הוא ליתן בסוף כשיעור על מה שנשתייר וקמ"ל דאע"פ שנתן בתחלה ובאמצע שיעור פאה על כל השדה אין הפאה פוטרת אלא על מה שקצר אבל לא מה שעתיד לקצור: אם שייר קלח א'. ר"י פליג את"ק ור"ש דלדבריהם לעולם תורת פאה על מה שנתן בתחלה ובאמצע ועלה קא גר ר"י דאם שייר אפי' קלח א' בסוף שדהו שיהא זה לפאה סומך עליו גם על מה שנתן בתחלה ובאמצע משום פאה ודין פאה על הכל מה שנתן ואם לאו שלא שייר אפי' קלח א' בסוף השדה לפאה אין תורת פאה על מה שנתן בתחלה ובאמצע לענין שיהא דוקא לעניים ולא לעשירים אלא אינו נותן אלא משום הפקר ואף לעשירים שיכולין לזכות בה כדין הפקר והלכה כר"ש:

גמ'

תוספת הרי"ד

**מתניתא** לא אמרה כן אלא הכל לפי גודל השדה כו'. עי' בפנים מה שמבואר בשנו"א ז"ל ולפי הנראה גרס במתניתין לפי רוב העניים ולפנינו גרסינן במשנה ולפי העניים. אך בנוסחת המשניות גרסינן רוב העניים. והרמב"ם ז"ל פ"א ממ"ע כתב וז"ל ז"ל כיצד שדה שהיא קטנה ביותר שאם הניח ממנה אחד מששים אינו מועיל לעני הר"ז מוסיף על השיעור וכו' התוי"ט ז"ל דע"כ הרמב"ם ז"ל מפרש הכל לפי גודל השדה דתני במתניתין הוא לענין הוספה כלומר דמוסיף לפי גודל השדה ומפרש גודל השדה לכלול גם הקטנה וכאילו אמר התנא לפי איכות השדה אם גדולה או קטנה עכ"ל ז"ל מזה מוכרח דאינו מפרש כשנו"א ז"ל דלפי רוב השדה ולפי רוב העניים הוא לחומרא דיוסף לפי הרוב ויהי' מוכרח ממתניתין דפליג על ר"ש ז"א אליבא דהרמב"ם ז"ל לדידי' ז"ל מתפרש רוב עניים וגודל השדה איכות השדה והעניים אם קטנה או גדולה או עניים מועטין או מרובים לפ"ז לא משמע ממתניתין דפליג על ר"ם דדרש לקולא של בעה"ב. ועוד קשה לי מאד בגמ' דקאמרינן מתניתא ביתר מכשיעור אבל בכשיעור אומרים לו הבא גמלים וטעון מנ"ל דילמא הברייתא ר"ם היא ואף בכשיעור אין אומרים לו הבא גמלים וטעון אם עניים מועטין ושדהו מרובה דאז צריך העני לטעון על הגמלים אז אין אומרים לו הבא גמלים וטעון אלא פוחת מן השיעור אליבא דר"ם כדעת השנו"א ז"ל. ע"כ נראה לפענ"ד להרמב"ם ז"ל מתפרש כך דשדהו מרובה ועניים מועטין נותן לפי שדהו הוא לענין הוספה דיתן ההוספה לפי ערך השדה ואם שדהו מועטת ועניים מרובים מוסיף לפי עניים. ור"ם דרש לקולא דשדהו מרובה ועניים מועטין יוסף לפי העניים. ובהיפוך מוסיף לפי השדה. אבל על שיעור ס' לא פליג ר"ם ואפילו עני אחד על שדה גדולה יתן השיעור ס' ואז אומרים לו הבא גמלים וטעון רק דנחלקו בענין הוספה לבתר מי אזלינן וקאמר הגמ' מתניתא לא אמרה כן אלא (פליגי על ר"ם) הכל לפי גודל השדה ולפי העניים (דלא אזלינן בההוספה בשדה מרובה ובעניים מועטים) פי' לא כמר ולא כמר דהיינו בשדה מרובה ועניים מועטין דלהת"ק מוסיף לפי השדה ולא יוסיף שבולת אחת לפי עני האחד אלא לפי השדה יתן ההוספה (רק דאין אומרים לו הבא גמלים) ולר"ם מוסיף רק לפי העני וכן בשדה מועטת ועניים מרובים לת"ק צריך להוסיף לפי העניים ולא די בשבולת אחת על הרבה עניים

**שנויי נוסחאות** (סו"ג) צדקה תצר (משלי י"ג). (סו"ד) תרדוף כד"ו תרדף (משלי י"ג). (סו"ו) אם ללצים (משלי ג'). (סו"ז) סיגה ותרעין תרעין כד"ו סייגה ותרעין תריעה. רבי ירמיה אמר כד"ו רבי ירמיה בשם. (סו"ח) הן כל אלה (איוב ל"ג) (סו"ט) ר"ז כד"ו רבי זעירא. (סו"י) ואמר כד"ו ליתא. רבי הונא אמר רבי אבוה כד"ו רבי חונא בשם ר' אבוה. (סו"א) בשל ישראל כד"ו בשביל ישראל. (סו"ב) נשא כתיב כד"ו נשא ליתא. (סו"ו) שדהו מועטים כד"ו שדהו מעוטה. (סו"ו) ר"ש כד"ו רבי שמעון. שדהו מרובים כד"ו שדהו מרובה. (סו"ח) שדהו מועטים כד"ו שדהו מעוטה. (סו"ט) הענוה בכ"י הענבה:

כבר לאדן

וסייגין סיגה ותרעין תרעין. פי' למי שהוא מסייג מעבירות שהוא צדיק מסיגין אותו שלא לחטוא. ותרעין וכו' פי' ופורצין הפרוץ דהיינו הרשע נותנין לפתוח פתח לחטוא ומשני שומר אדם וכו':

ואם לאו אינו נותן אלא משום הבקר: **גמ'** רבי יוסי בשם ר"ש בן לקיש ובקוצרכם מה ת"ל לקצור אלא אפילו יש לו כמה לקצור ר' יונה בשם ר"ש בן לקיש ובקוצרכם מה ת"ל לקצור אלא אחד בתחלה ואחד בסוף רבי יוסי בשם ריב"ל ובקוצרכם מה ת"ל לקצור אלא אחד לגבוה ואחד להדיוט רבי יודן בעי כלום מעות הקדש מתחללין אלא בתלוש שמא במחובר אמר ר' חנינא שלא תאמר יעשה קציר הקדש כקציר הדיוט

**גמ'** ר' יוסי בשם ר"ש ב"ל ובקצרכם וכו'. טעמא דמתני' מפרש דדרש מיתורא דלקצור דאפי' יש לו עדיין כמה לקצור נותן בתחלת הקציר או באמצע משום פאה: ר' יונה בשם ר"ל וכו' אלא אחת בתחלה ואחת בסוף. כלומר דר' יונה פליג אדר' יוסי דלא הרשב"ל אלא כך אחת בתחלה ואחת בסוף ואיכא בינייהו לדינא אליבא דר"ל דאלו ר' יוסי דקאמר דדרים מלקצור אפי' יש לו כמה לקצור איכא למימר דר"ל כת"ק דמתני' ס"ל דנותן הוא פאה בתחלה או באמצע ובזה יוצא י"ח וא"צ עוד ליתן בסוף שדהו ור' יונה קאמר דכך אמר ר"ל דמדכתיב ובקצרכם וכתיב לקצור יתירה דרשינן אחת בתחלה ואחת בסוף כלומר אם נתן בתחלה צריך שיתן גם בסוף וזהו כר"ש דקסבר ובלבד שיתן בסוף כשיעור וקרא קמ"ל דלשתיהן תורת פאה עליהן: אחת לגבוה ואחת להדיוט. וקס"ד דלאו בשדה הקדש קאמר דהקדש ודאי פטור מפאה כדתנן בפ"ד הקדיש קמה ופדה עומרין פטור ובהדיא דרים ליה בספרי פ' כי תצא קצירך פרט לשל הקדש אלא דה"ק אם לקח ממעות הקדש קמת שדה שהיא ראויה לקצור חייבת בפאה הואיל וגידולה ביד הדיוט היתה לאו שדה הקדש מיקריא ורבייה קרא דלקצור לחובת דפאה והייטו דבעי עלה ר' יודן: כלום מעות הקדש מתחללין לא בתלוש שמא במחובר. בתמיה כלומר הא לא משכחת לה האי גוונא כלל דאם לקח ממעות הקדש קמה במחובר לא חלל כלום דהא קיי"ל דאין הקדש מתחלל ע"ג קרקע כדאמרי' ר"פ ג' שאכלו ודרים ליה מקראי וא"כ אין תורת הקדש על קמה זו ואי דלקח ממעות הקדש לאחר שקצר זה שדהו א"כ כבר נתחייב זה בשעת הקציר דשל הדיוט הויא ולא שייך כאן לרבות את של הקדש: א"ר חנינא שלא תאמר יעשה קציר הקדש כקציר הדיוט כלומר לא כדקס"ד אלא אדין דהמקדים קמה קאמר דקי"ל דחייבת בפאה והייטו אם פדאה כשהיא קמה דאם קצרה הגזבר וא"כ פדאה פטורה כדתנן בפ"ד ושלא תאמר יעשה קציר הקדש כקציר הדיוט כלומר דהוה אמינא דניזיל פטורא דהקדש מחובא דהדיוט דהא בהדיוט קיי"ל דחובא אדלוקח הויא ואפי' אם המוכר קצר חציה ואחר כך מכר חציה הלוקח הוא שנותן פאה לכל השדה ואפי' על מה שקצר המוכר כדתנן בספ"ב ותנן נמי התם בהקדש כה"ג מכר חציה והקדיש חציה הפודה מיד הגזבר הוא נותן פאה לכל וטעמא משום דעל מי שהוא ברשותו עכשיו חלה עליו חיוב הפאה ואי לאו קרא דלקצור הו"א דגבי הקדש לעולם פטור הוא אפי' פדאה בשעת שהיא קמה דהא כמו דאם מכר השדה החיוב על הלוקח הוא ה"נ נימא בהקדש דאיפכא הוא דהקדש כלוקח הויא וכשבאת ליד הקדש כבר נפטרה מן הפאה דאין פאה להקדש וסד"א דאפי' הפודה אח"כ מיד הגזבר פטור הוא מן הפאה הלכך אצטריך קרא

**רבי** יוסי בשם ר"י ב"ל ובקוצרכם מה ת"ל לקצור אלא אחד לגבוה וא' להדיוט. פי' כדאיתא דגרסי' במס' חולין (ד' קל"ה) בראשית הגז לאכך ולא לאן הקדש ומסיק שם דאם הצאן הוא של הקדש והגיזה היא של חולין וה"ה דמרבה בקוצר שדה הקדש דהשדה היא של הקדש והקצירה היא של חולין. והאיך משכחת לה שיהיה שדה של הקדש והקציר של הדיוט דל"ל דהקדיש השדה ושייר הקמה ז"א דהא מבואר בתשו' הרשב"א ז"ל (סי' תקס"ג) דבאופן זה לא חל כלל הקדש. ואי דהקדיש שדה וקמה או קמה שנתגדל בשדה הקדש ואח"כ פדה הקמה. וע"כ לא משכח"ל רק באופן זה גם ע"ז קשה הא המחובר שיש לו עדיין יניקה מן הקדש אי אפשר לפדות ולא חל הפדיון במחובר רק לאחר התליסה והגיזה והקצירה כמבואר במהרש"א ז"ל ובמהר"ם ז"ל במס' חולין (דף קל"ה) והייטו דמקשה ר' יודן כלום מעות הקדש פי' הקדש דמים מתחללין

ראשונה

אלא בתלוש שמא במחובר וכיון דלא חל במחובר א"כ אין חל עליו חיוב פאה דחיוב פאה הוא בקמה והקמה היא להקדש ואז פטור מפאה אפילו לאחר קצירת קמת פיאה כדאיתא (בסוף פ"ב) גבי לקטים כיון דאין עליו חיוב על הפאה כ"ז שהיא בקמה פטור אפילו לאחר הקצירה. וע"ז משני א"ר חנינא שלא תאמר פי' למה לא תאמר דיעשה קציר הקדש כקציר הדיוט וזה גופא גזה"כ דקציר הקדש כיון שנפדה על אחר קצירה חייב בפאה אפילו דהוי בשעת קצירה קציר הקדש ועי' בתו' ותמצא טעם בע"ה:

עין משפט נר מצוה

מד א מיי' פ"ס ממעילה הל"ס

מה ב מיי' פ"ב ממ"ע הל"ח סמ"ג לאוין רכד

## תוספת הרי"ד

עניים ולר"ש יוסיף רק לפי השדה ולפי ערך השדה די בשבולת אחת ע"ז קאמרינן דמתניתא לא אמרה כן לא כמר ולא כמר אלא הכל לפי רוב השדה ולפי רוב העניים ולפי הענוה פי' דאזלינן בתר תרווייהו ולא משערינן לעולם בשדה לחוד או בעניים לחוד אלא לעולם משערין בתרווייהו ותמיד אזלינן בתר תרווייהו ומסתכלין ערך השדה והעניים כגון אם שדהו מרובה ועניים מועטין נותן לפי ריבוי השדה לפי ערך העניים ותוספת דשדה מרובה לפי ערך השדה לא שוין לעולם ההוספה של ערך שדה מרובה שבשנה הזאת מוסיף לפי השדה לפי ערך העניים שנמצא בשנה הזאת ושנה אחרת מוסיף לפי שיעור תוספות ערך של שדה מרובה לפי העניים הנמצאים כעת ולעולם לא אזלינן בתר השדה לחוד או עניים לחוד אלא תמיד אזלינן בתר תרווייהו ודוק:

**רבי** יוסי בשם ר"י ב"ל ובקצרכם מה ת"ל לקצור אלא אחד לגבוה ואחד להדיוט. רבי יודן בעי כלום מעות הקדש מתחללין אלא בתלוש כו'.

הסוגיא הזאת מתבארת בע"ה יפה בפנים ולמען להבין מקור הדברים הנה הפ"מ ז"ל והגו"י ז"ל כתבו (במס' מע"ש פ"ה ה"ב) אשר הקדש אינו מתחלל במחובר ואין פודין מחובר לקרקע בהקדש כמו נטע רבעי דאינו נתחלל במחובר. ולאיתי שחכם אחד תמה עליהם הא זה סותר מקומות רבות, ובהדיא שנינו הקדיש קמה ופדה קמה. וכן גבי נטיעות הרי אלו קרבן אם אינן נקצצות וכן בסנהדרין (דף פ"ו) גבי שערו ובאמת דבריהם ז"ל הוא דבר פלא. אבל הכרעת הדברים הוא כך באם שהקרקע והקמה שניהם הוי של הקדש לא נפדה הקמה לחוד ודוקא גבי שערו במס' סנהדרין דלא הקדיש רק השערות אז נפדה אפילו המחובר לבד וכן גבי נטיעות דלא הקדיש רק הנטיעות אבל אם הקדיש הקרקע והנטיעות והשערות אז אין נפדה המחובר לבד בלא הקרקע וראי' ברורה יתנו עדיהן ויצדקו ומתחלה נקדים מה דקשה לכאורה על תשו' הרשב"א ז"ל ס' תקס"ג דכתב וז"ל ז"ל דבגבוה ובהקדש אי אפשר לומר גופה מהיום ופירי לאחר ל' לפי שאי אפשר שאילן של הדיוט יונק משדה הקדש אלא א"כ שייר מקום היניקה וראי' מהסיא דפלוגי המוכר את הבית (דף ע"ח ע"ב) ר"ש אומר המקדיש את השדה לא הקדיש אלא חרוב המורכב וסדן השקמה ותני עלה מ"ט הואיל ויונקין משדה הקדש שאי אפשר שיהא השדה להקדש ויניקתו להדיוט ואמרינן עלה בגמ' ואי אמרת שיורי משייר אמאי מדנפשייהו קינקי אלמא כל כמה דלא שייר מקום היניקה בפירוש אי אפשר [משום דכל שפת האדמה היונק צריך להיות חולין] כ"ש זה שמשייר כל הפירות וא"ת מה ראיה לבטל ההקדש מפני השיור אדרבה נבטל השיור מפני ההקדש ולא היא הקרקע בחזקת בעלים וכיון שאתה צריך לבטל אחד מהן אוקי ממונא בחזקת מארי' וכו' עיי"ש [והארכנו בהרשב"א ז"ל הזה במסכת גיטין בפ' מ"ש עיי"ש ותמצא טעם בע"ה] ולכאורה קשה על הרשב"א ז"ל מהא דגרסינן בירושלמי במסכת קדושין (פ"ג) הר"ז עולה לאחר שלשים יום מכרה אינה מכירה ולידא מילה אתר לאחר שלשים לשייר לו גיזה ועבודה פי' דלעולם הקדישה מעכשיו ורק שייר לו עד ל' יום יהא הגיזה שלו וקשה הא א"כ ינק הדיוט משל הקדש. אך לא רק מהירושלמי קשה אלא קשה כן מסיטת הבבלי מסוגיא ערוכה במסכת חולין (דף קל"ה ע"א) דגרסינן שם א"ק לאכך ולא לאן הקדש טעמא דכתב רחמנא לאכך הא לא"ה כו' הב"ע בקדשי בד"ה כו' סד"א הואיל ומדאורייתא בני גיזה נינהו היכי דגזז ליה ליתב לי' והא קדים לי' סד"א ליפרוק וליתיב לי' והא בעי' העמדה והערכה כו'. אר"מ בר פפים משום ר' ינאי הכא במקדים בהמתו לבד"ה חוץ מגיזותיה סד"א ניגזו וליתיב לי' א"ה לאכך ולא לאן הקדש א"ה קדשי מזבח נמי ומשני כחשי [פרש"י ז"ל דבניטל הגיזה מכחש הבשר ואסור לגוזזה עכ"ל ז"ל] קדשי בד"ה נמי כחשי דאמר חוץ מגיזה וכחישה קדשי מזבח נמי כו' אפ"ה פשטה קדושה בכולה כו' כו' ולכאורה קשה מהאי סוגיא נמי דמפורש דמקדים בהמתו לבד"ה חוץ מגיזותי' א"כ חל ההקדש שינק גיזת הדיוט מצאן הקדש. ואילו להרשב"א ז"ל לא חל ההקדש שיהא הקרקע הקדש והפירות חולין. אכן ז"א. דהנה לכאורה יקשה הא ר"מ ור"י ס"ל במס' תמורה (דף יא ע"ב) דהמקדיש רגלה של זו עולה אין כולה עולה רק הרגל לבד וקשה הא איתא במס' ביצה (דף לו ע"ב) דינקי תחומין מהדדי וינקי כל אברי הבהמה אחד מחבירו כדפרש"י ז"ל שם ע"ש א"כ קשה האיך חל ההקדש על הרגל והשאר חולין א"כ חל ההקדש שיניק הדיוט מהקדש. אבל ע"כ פשוט דז"א דלאימתי אי אפשר שינק הדיוט מהקדש רק דוקא גבי פירות שדן השקמה ופירות השדה כלכתב הרשב"א ז"ל משא"כ בבהמה שינקי מהדדי א"כ כמו שיניק הדיוט מהקדש כמו כן ינק הקדש מן הדיוט משא"כ בשייר פירות השדה דרק הפירות דהדיוט יונק מן השדה אבל השדה אינה יונקת מן הפירות א"כ הכא גבי גיזה דאיתא במס' חולין דכחשי בנטילת הגיזה. א"כ כל מה שהגיזה מקבלת יניקה מן הצאן היא מגדלת ומחזקת על הצאן ומשמנת הצאן משא"כ אם לא תינק יבשי ופרכי ונפלי ונתכחש הבשר ונמצא דדמי כמו פרת הקדש אם לא יחליבה תתקלקל הדדים והחלב פשיטא למותר לינק משא"כ בשדה ופירות דרק הפירות יונק מן השדה והשדה אינו יונק כלל שפיר אתא דינא דהרשב"א ז"ל ועפ"ז מוכח מהך סוגיא דחולין הנ"ל דמחובר אינו נפדה דכן מוכח מהסוגיא הזאת דגרסינן סד"א ליפרוק וליתיב לי' והא בעי העמדה והערכה וה"ק בתוס' ז"ל וא"ת ולימא כשהעמיד והעריך ואח"כ עבר וגזז ופדה וי"ל דבשעת פדי' בעי העמדה והערכה עכ"ל ז"ל ולכאורה קשה מאד דלימא כשהעמיד והעריך ופדה ואח"כ גזז וה"ק המהרש"א ז"ל כן ומתרץ כיון דהגיזה מחובר עדיין בבהמה לא מהני בה פדי' לבדה דהו"ל כאלו פדה אבר מבהמה שכולה קדושה דלא מהני וליכא למימר נמי שפדאה כולה דא"כ הו"ל כחולין לכל דברי' עכ"ל ז"ל וכן כתב המהר"ם ז"ל מלובלין הרי מוכח דלא מהני והא דכתב המהרש"א ז"ל דאם פדה אבר מבהמה שכולה קדושה לא מהני אין לזה מקור אבל אתא שפיר היטב ע"פ דברינו הגם דמיירי בבהמה של קדושת בד"ה ופשיטא דאם הקדיש אבן לבד"ה פשיטא דיכולין לפדות חצי אבן וכן אם הקדיש שדה יכולין לפדות חצי שדה עיין בתוס' ז"ל במסכת ב"ב (דף ק"ג ע"א) ד"ה ואמאי ובמס' קדושין (דף ס"א) תוד"ה נקדשו משא"כ בבהמה וגיזה דאין פודין חצי בהמה ואין פודין הגיזה משום השיא דהרשב"א ז"ל דלא אפשר בהקדש בשיור הפירות דאי אפשר לאילן של הדיוט שיניק משדה הקדש והא דיכול להקדיש חצי בהמה אע"פ שתניק חולין מן הקדש הוא משום דמה שמוציא יניקת הקדש להדיוט לחולין הוא מוציא לטובת הקדש דהגיזה והחצי בהמה של חלק החולין שינקי מן חלק הקדש הוא לטובת הקדש דאילו חסר היניקה הזה היה כחש ההקדש ע"כ לא נחשב שמוציא יניקה מן הקדש להדיוט דהא מעולם לא הי' הקדש לבד ולא הי' שייך היניקה להקדש לבד בלא חולין ולא הי' לו מעולם הקדש אחר אלו שיתן היניקה בו ולא נתקדש מעולם היניקה שבו שיניק להקדש והי' לו להקדש טובה מזה שנתחבר לו חולין ליניק וזה הנ"מ בתחלת הקדש כנ"ל משא"כ כאן דכבר נתקדשה כולה עם הגיזה והי' לו להקדש התחברות עם הקדש בהיניקה והי' לו הטובה הזאת מן הקדש א"כ עכשיו מוציא היניקה מן הקדש לחולין דהא עד הנה הי' היניקה יוצא להקדש וכיון דלא נפדה רק חלק הב' והחלק הא' נשאר בקדושה ואתה מוציא כח היניקה מחלק הקדש שלא נפדה לחולין

**שנויי נוסחאות** (סו"ף) אחד בתחלה ואחד בסוף כנ"ו אחת בתחלה ואחת בסוף. (סו"ו) אחד לגבוה ואחד להדיוט כנ"ו אחת לגבוה ואחת להדיוט, (סו"ח) **אלא** בתלוש כנ"ו לא בתלוש.

## חדושי רד"א

**שלא** תאמר יעשה קציר הקדש כקציר הדיוטות ג"ב קס"ד שלקח ממעות הקדש קמה הדיוט דקמת הקדש קיימא לן דפטור [פ"מ]. ומ"ש שלא תאמר ר"ל דבוודאי פיאה אינה אלא בסוף והאי ובקוצרכם בא להורות דוקא קציר שלכם. יצא קציר הקדש **דהות** אמינא דקציר הקדש נמי חייב·

ראשונה מהו מן מה ידתני הרי זו פיאה וצריך ליתן בסוף כשיעור הדא אמרה קדשה משום פיאה מהו כשיעור כל שדהו או א י כשיעור המשתוייר איפשר לומר קדשה משום פיאה ותימא כשיעור כל שדהו אלא כשיור המשתוייר רבי חייא בשם רבי יוחנן במחובר רבי יסא בשם רבי יוחנן בתלוש מה

**מהו** כשיעור כל שדהו או כשיעור המשתוייר. פי' אם צריך ליתן בסוף על כל השדה אפילו על חלק הפאה שנתן בתחלה צריך ליתן פאה עלי' או לא דוקא על השאר צריך ליתן עוד הפעם אבל על חלק הפאה לא אמרינן דצריך ליתן גם עלי' דלאו כעין תרומה ויחזור ויתרום ומסיק הגמ' אפשר לומר קדשה משום פאה ותימר כשיעור כל שדהו פי' כיון דהפאה שנתן בתחלה קדשה משום פאה האיך יתן עלי' פאה כן למדתי מפי' הר"ש ז"ל:

**רבי** חייא בשם רבי יוחנן במחובר רבי יסא בשם ר' יוחנן בתלוש פי' הגר"א ז"ל בשנו"א ז"ל פי' האמיתי אך קשה להבין מפני המדפיסים שהדפיסים בלא סדר ובלבול השורות ע"כ נכון לבאר פי' השנו"א ז"ל וה"פ דמפרש בדברי ר"י אם שייר קלח אחד פי' אם לא נתן בתחלה כל השיעור ושייר קלח ר' חייא בשם ר' יוחנן במחובר. אדברי ר' יהודה דמתני' קאי דקאמר אם שייר קלח א' סומך עליו משום פאה ופליגי ר' חייא ור' ייסא אליבא דר' יוחנן בפירושא דמילתיה דר' יהודה דר' חייא קאמר הכי מפרש ר יוחנן אם שייר במחובר קלח אחד אז סומך עליו את הכל מה שנתן בתחלה משום פאה ור' ייסא קאמר.

קרא דלקטור לרבות להקדש בכה"ג שאם פדאה בעודה קמה חייבת בפאה דלקטור כתיב ובשעת הקציר לאו דהקדש הוא: ראשונה מהו. לר"ש קבעי הפאה הראשונה שנתן בתחלה ובאמצע אם תורת פאה עלי' לדידי' או לא ופשיט ליה מן מה דתני בתוספתא פ"ק דפאה אם נתן בין בתחלה בין באמצע הרי זו פאה וצריך שיתן בסוף כשיעור הדא אמרה דלר"ש נמי קדשה הראשונה משום פאה אלא דס"ל דצריך נמי ליתן בסוף כשיעור: מהו כשיעור. דקאמר ר"ש דצריך שיתן בסוף אם כשיעור כל שדהו או כשיעור המשתייר אחר קצירה שקצר בתחלה והפרים את הראשונה: אפשר לומר. כלומר מאי תבעי לך וכי אפשר לומר דהראשונה תורת פאה עליה ותימר דצריך שיתן בסוף כשיעור כל שדהו בתמיה ולענין מאי תורת פאה עליה אלא ודאי דהראשונה פוטרת על מה שקצר בתחלה והשתא אינו נותן לבסוף אלא כשיעור המשתייר בלבד:

עין משפט נר מצוה

מו
א מיי' שם הלכה יב סמ"ג שם

גליון הש"ס

י כשיעור המשתויר. עיין ברע"ב שהביא בשם הרמב"ם שפי' שצריך שיתן ש עור פאה שצריך לכל השדה ובאמת בששטות לשונו מורה כן דלא כהמגיה ברמב"ם בהל' י"ב שם. אבל העיקר כמ"ש בחיבורו ובפי' המשני שבר"ם שם שכן מבואר כאן להדיא כמו שכתב התוי"ט. ועי' במים חיים בהגהותיו להרמב"ם שם. ובשנות אליהו:

מסורת הש"ס

תוספתא פ"א

## תוספת הרי"ד

לחולין ואין לומר שיפדה כח היניקה מן חלק הב' ז"א דהא הוי דשלב"ל דלא חל הפדיון ולא דמי לחוץ מגיזה וכחישה דהתם הוי שיור ויכול לשייר בדשלב"ל כדאיתא בכמה דוכתי משא"כ לפדות דשלב"ל אינו יכול ול"ל דיפדה גוף הגאן ליניקתה ז"א דא"כ לאנך הוא ועוד כבר כתב הרשב"א ז"ל מובא בשטמ"ק ז"ל ב"ב (דף עח ע"ב) דלא מהני בהקדש לשייר הגוף להיניקה ע"ש א"כ כשפודה חצי השני מוציא היניקה מהקדש לחולין וגם דצריך לטובתו להניק הא הי' לו הקדש אלא שהניק לו א"כ ע"י הפדי' עושה שמוטל ההקדש המחובר אצלו ועושה שיניק הקדש לחולין וזה מובן מאד לפ"ז בהקדש בע"ח הגיזה המחובר לבע"ח והפירות המחוברין להשדה הקדש אינו יכול לפדות בלא השדה ובלא הגאן משא"כ בשהקדיש קנוה ופדה קמה דהתם הקדיש רק הקמה ולא השדה וכן נטיעות אלו קרבן במס' נדרים (כט ע"א) יכול לפדות דהא לא הקדיש רק הנטיעות וכן במס' סנהדרין בשערות דמיירי שהקדים והעריך השערות לבד אבל בשהקדים השדה ופירות והגאן עם הגיזה אינו יכול לפדות הגיזה והפירות בלא השדה ועכ"פ מבואר ע"כ מסוגית הש"ס דמס' חולין הנ"ל דע"כ אינו יכול לפדות הגיזה במחובר ואינו יכול לפדות הפירות במחובר מן השדה בלא השדה ועפ"ז מבואר היטב הירושלמי הזה ר"י בשם ריב"ל ובקוצרכם מה ת"ל לקצור אלא אחד לגבוה ואחד להדיוט פי' דמרבה קרא כמו בראשית הגז דהגאן הוי הקדש והגיזה חולין דע"ז קאי קרא לאנך ולא של הקדש לפטור כמו כן הכא דמרבה לחיוב מלקצור אפילו לגבוה לא דהקציר הוא של גבוה דזה ממעט בפירוש קרא כדאיתא בת"כ אלא דהשדה הוא של גבוה והקציר הוא של הדיוט והיכי משכחת לה אם בשהקדים שדה ושייר הקציר בזה לא חל ההקדש כלל כתשו' הרשב"א ז"ל הנ"ל והוי דהדיוט ואלא היכי משכחת לה דהוי של הקדש כשהקדים שדה וקמה ופדה הקמה והוי כמו גבי גאן ע"ז פריך ר"י כלום מצות הקדש פי' הקדש דמים מתחללין אלא בתלוש שמא במחובר בתמי' הא במחובר אין מתחלל ההקדש דמים שיש בהקציר [כמו שאינו מתחלל בראשית הגז במחובר כנ"ל] וא"כ הוי בשעת מחובר עדיין הקדש ואינו חל החילול רק בתלוש דלאחר הקצירה דלאחר שיקצור אז חל הפדיון שלו והיון דהחילול שלו הוא בתלוש א"כ האיך יתחייב בפאה הא עיקר החיוב עושה הקצירה ואפילו כשקצר ונעשה ע"י הקצירה פיאת עומרין של הדיוט מכל מקום אין עליו חיוב בפאה כמו דאמרינן לקמן בפ"ב גבי קצירת לסטים דפטורין אפי' לסטים ישראל כדאיתא שם שחובת הקציר בקמה ואין קרקע נגזלת וכדפי' הגר"א ז"ל בשנו"א ז"ל דהאיך יהי' החיוב על הפאה בקמה דהא הקמה עדיין שלא נקצר הוי אינו שלו וע"כ אפילו לאחר שקצר הקמת פאה ג"כ לא חזרה לעומרין דאימתי חוזרת פאה לעומרין דוקא שהי' החיוב בקמה משא"כ כשלא הי' החיוב בקמה אינו חל את"כ אפילו על העומרין. וה"נ כיון שבשעת קצירה הקמה פאה דמחובר הוי של הקדש וא"כ לא חלה חיוב פאה על קמת הקדש ואפילו לאחר שנקצר נמי. ע"ז א"ל ר"ח שלא תאמר פי' למה לא תאמר [כדאיתא לשון זה בירושלמי עיין לקמן ספ"ב] יעשה קציר הקדש כקציר הדיוט דגזה"כ היא ומרבה קציר הקדש כקציר הדיוט דאפילו דהוי דהקדש בשעת קציר ונתחלל רק בתלוש גזה"כ הוא דמרבה הקרא דחייב בפאה אפילו דהי' בשעת קציר דהקדש רק דנפדה על תלוש. ובזה ניחא מאי דגרסינן לקמן (ספ"ב) ר"פ בעי קצירת חו"ל מהו שתהא חייבת בפאה שלא תימר [פי' למה לא תאמר הקדש פטור וחו"ל פטור] אי מה הקדש חייב אף חו"ל חייב אשכח תני קציר ארצכם ולא קציר חו"ל והמפרשים ז"ל פי' כמו הקדש בשפדאו קמה חייב אף פאה כן ויש מפרשים שהכנים הפאה לארץ. וקשה להבין. ועפ"ז יובן מאד דהא ארצכם דכתיב גבי פאה מרבינן (בה"ד) לרבות קטניות ע"כ מיבעיא לי' שפיר הא כמו בהקדש דפטור מ"מ מצינו ריבוי הכתוב לחייב הקדש ויש הקדש דחייב כשפדאו אפילו דהפדיון חל רק אלאחר קצירה מ"מ חייב אפילו כשהי' בשעת קצירה דהקדש מ"מ מרבה הכתוב ולמה לא נאמר כמו דלקצור מרבה דבר הפטור כגון הקדש כמו כן מרבה חו"ל ואי דכתיב בארצכם ההוא לאו למעט חו"ל אלא לרבות קטניות אבל חו"ל נתרבו לחיוב ע"ז מסיק אשכח תני קציר ארצכם ולא קציר חו"ל פי' דמצינו בברייתא דממעט בפירוש מארצכם חו"ל. ועי' תשו' הרשב"א ז"ל הנ"ל נראה לפענ"ד לתרץ מה דקשה לי לשיטת רש"י ז"ל בדין דהקדש מפקיע מידי שיעבוד שיטת התוס' ז"ל בכמה דוכתי הא דמחלקינן בין קדושת הגוף לקדושת דמים הוא משום דבע"ח מכאן ולהבא גובה וכיון שחל ההקדש דהא השתא הוי שלו ממילא אין יכול הבע"ח לגבות דהא כיון שחל שעה אחת תו לא פקע דהא קדוה"ג אינו יוצא ע"י פדיון וכ"ש שאינו יוצא ע"י שיעבוד אבל קדושת דמים לא אלים כח הקדש מכח מקדים ומוציא הבע"ח מן ההקדש גופא כמו שמוציא מן המקדים דהא בהקדים שדה מקנה חוזרת לבעלים ביובל כן היא שיטת התוס' ז"ל עי' במס' גיטין (דף מ' ע"ב) אבל שיטת רש"י ז"ל אינו כן דז"ל רש"י ז"ל במסכת פסחים (דף ל ע"ב) דאפילו לרבא דאמר עד עכשיו הי' ברשות הלוה מודה

דאין מכירתו לאחרים כלום ואין הקדישו הקדש שהרי ממושכנים הן למלוה ואע"ג שהן שלו אינן ברשותו ורחמנא אמר ואיש כי יקדיש את ביתו מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו עכ"ל ז"ל ונמצא דרש"י ז"ל מחלק בין קדוה"ג לקדושת דמים מטעם אחר דקדושת דמים לאו דהבע"ח מוציא מן הקדש ז"א אלא דלא חל כלל הקדושת דמים משום דהוי שלו ואינו ברשותו של הלוה ע"כ לא מצי להקדיש ולא חל ההקדש כלל. ומבאר הקצוה"ח ז"ל סי' ק"ז בשיטת רש"י ז"ל דלמה חל הקדוה"ג ומביא בשם הריב"ש ז"ל דהוא משום דקדוה"ג חייל אפילו על אינו ברשותו כמו דחייל על דשלב"ל דקרא כי יקדים את ביתו דבעינן ברשותו מיירי הקרא בקדושת דמים אבל קדוה"ג חייל אפילו על דבר שלא בא כמו דחייל על דשלב"ל ומסיק הקצוה"ח ז"ל דהא דמהני ההקדש והמכירה באם שסילק את המלוה אע"ג דבשעה שמכר והקדים לא הי' ברשותו הוא משום דדמי לאומר לחבירו שדה זו שמשכנתי לך לכשאפדנה תוקדש עיי"ש ולכאורה קשה על השיטת רש"י ז"ל מסוגיא מפורשת בירושלמי במסכת כתובות (פ"ח) הקדים תשעים מנה והי' חובו מאה מנה מוסיף עוד דינר ופודה את הנכסים הללו ולא סוף דבר דינר אלא אפילו כ"ש כדי שלא יהא הקדש נראה יוצא בלא פדיון. ר"א בשם ר"י מועלין בו מעילה גמורה וקשיא אם מועלין בו מעילה גמורה יהא נפדה בשויו ואם אינו נפדה בשויו לא ימעלו בו מעילה גמורה וקשיא מה אנן קיימין אם בקרקע ויש מעילה בקרקע אלא כן אנן קיימין בקמה מאחר שאילו עבר הגזבר ותפס אין מוציאין מידו ע"כ ובשלמא לשיטת התוס' ז"ל ניחא דהא ההקדש חל ורק המלוה גובה מן ההקדש גופא כמו מהלוה והנה בהקדש שעומד לצאת לחולין אם יש בו מעילה בעודו הקדש גרסינן בירושלמי (פ"ג במס' קדושין) ר"א בשם ר"י שור זה עולה ל' יום לאחר ל' יום חולין כל ל' יום עולה לאחר ל' יום יוצאת לחולין מאלי' מעילתה מה ר"י אמר מעילתה ברורה ר"ז ור"ה תרויהון אמרין מעילתה ספק ופי' פשוט כפי' הפ"מ ז"ל דיש בו ספק שמא לא יקריבנה ההקדש בתוך ל' יום ותצא לחולין מאלי' ע"כ לא שייך מעילה בהקדש שיוצא לחולין מאילי' ורק הכא הוי ספק שמא יקריבנה הקדש בתוך ל' יום ולא תצא לחולין ע"כ מביא ספק מעילה אבל ר"י ס"ל כיון דיש כח ביד הקדש לעשות שלא תצא לחולין דיקריבנה בתוך ל' ע"כ מביא מעילה ברורה. ולפ"ז שפיר ניחא הירושלמי במס' כתובות הנ"ל דמקשה כיון דאינו נפדה בשויו א"כ עתיד ההקדש הזה לצאת לחולין בודאי א"כ לא די דלא מביא אפילו מעילת ספק והאיך קאמר ר"י דמועלין בו מעילה גמורה ומשני דה"כ אילו עבר הגזבר ותפס אין מוציאין מידו וע"כ הרשות וכח ביד הקדש לעשות שלא תצא לחולין ואזיל ר"י לטעמי' דס"ל שם במסכת קדושין דמעילתה ברורה בשביל כח התפיסה שיש להקדש שלא תצא לחולין וע"כ ס"ל הכא ג"כ מועלין בו מעילה גמורה וכ"ז ניחא לשיטת התוס' ז"ל אבל לשיטת רש"י ז"ל דלא חל כלל ההקדש במקום שיעבוד א"כ קשה מאד דהיכי שייך מעילה הא לע"ע קודם שתפס הגיזבר לא חל כלל הקדש ולא קרינן ביה קדשי ד' ואימתי יהי' קדשי ד' רק לאחר שיתפס הגזבר והיכי שייך השתא מעילה [וכששיא דאיתא בירושלמי במס' נדרים פ"ג אין תימר מכאן ולבא קדשי לא מעל] וזהו קושיא עצומה לשיטת רש"י ז"ל וע"כ נראה לפענ"ד בשיטת רש"י ז"ל דלא כדברי הקצוה"ח ז"ל דלא חל ההקדש והמכירה כלל והא דגם לך להמלוה חל הוא משום דהוי כשדה שאפדנה ממך תיקדש ז"א. דהא מפורש במס' ב"ק דף ל"ג ע"ב כיון דמשועבד לניזק לאו כל כמיני' והתניא מכרה מכור ומשני חוזר וגובהו וכי מאחר שחוזר וגובהו למה מכור ומשני לרדיא הלא מפורש דבמכר מכור לרדיא במקום שיעבוד. וא"כ האיך כתב הקצוה"ח ז"ל דהא דמכור בשסילקו להמלוה הוא משום לשדה זו שמשכנתי לך לכשאפדנה. ועוד דל' רש"י ז"ל מורה דלא כהקצוה"ח ז"ל דהא כתב בתחלת דבריו ז"ל אפילו לרבא דאמר עד עכשיו הי' ברשות הלוה א"כ מפורש דלרבא הוי ברשות הלוה. והא דמסיק שהרי שממושכנים הן למלוה אע"ג דהוי שלו אינן ברשותו וצ"ב מתחלת דבריו לסוף דבריו וגם גוף הסברא צ"ב דהאיך הוי דבר שאינו ברשותו ע"י המשכון אך יתבאר ע"פ הירושלמי במס' שביעית (פ"ם) ומובא בפוסקים ז"ל המשעבד שדה לחבירו והלך ומכרה ר' אחא אמר מכורין לשעה ר' יוסי אמר אינן מכורין לשעה חייליה דר"י מן הדא העושה עבדו אפותקאי ומכרו אינו מכור עבד מצוי להבריחו שדה אינו מצוי להבריחה הגע עצמך שהיתה מכורה לבע"ז אר"י אבוי דר' מתני' עתידין בע"ז לנפול עכ"ל הירושלמי בגי' הגר"א ז"ל וה"פ דמביא ראי' לר' יוסי דאינו מכור לשעה מהא דתני העושה עבדו אפותקאי ומכרו אינו מכור ומדקתני אינו מכור משמע דלא מכור כלל ודחי הגמ' דאין ראי' מעבד לשדה דבעבד אם יהי' מכור לשעה א"כ יבריחו ולא יהי' לו ממה לגבות אבל שדה אפילו יהי' מכור לשעה לא איכפית לן דהא אינו יכול להבריחו ע"כ מכור לשעה ופריך הגע עצמך אם היתה מכורה לבע"ז אם תימר דמכור לשעה א"כ יבריחו ולא יכול לגבות ע"ז משני דבע"ז לא שייך הברחה

קאמר דהכי הוה אמר ר"י דאפי' בתלוש שכבר קצרו להקלח אלא דביירו נובין שארי הקלחים וכדמסיק ליה למילתיה דר' ייסא: מה. ושואל הש"ס גופי' הא דקאמר ר' ייסא אפי' שייר בתלוש: אם במתכוין לפטור שדהו. כלומר שהוא מתכוין שיהא הקלח הזה ג"כ בחשבון פאה לפטור שדהו או לא: ופשיט לה כשמעינה מן הדא דקאמר בהדיא ר' ייסא בשם ר' יוחנן דלעולם הוא מוסיף והולך על הקלח ששייר ונותן משום פאה והשתא מה אנן קיימין אם כששייר היה מתכוין לפטור את שדהו גם בקלח הזה משום פאה א"כ כבר נפטרה שדהו דהא אמרינן לר' יהודה דאם שייר קלח א' סומך את כל מה שנתן בתחלה לקלח הזה ופוטר את שדהו ומאי מוסיף והולך דקאמר אלא ודאי כי אנן קיימין הא דר' יוחנן אליבא דר' יהודה בשאינו מתכוין לפטור את שדהו בקלח הזה ולצרף אל אשר נתן בתחלה והיינו דקאמר לעולם הוא מוסיף והולך עליו משאר קלחים שקצר ונותן משום פאה:

**מה מתכוין לפטור את שדהו או לא נשמעינא מן הדא דאמר ר' יסא בשם רבי יוחנן לעולם הוא מוסיף והולך מה אנן קיימין אם במתכוין לפטור את שדהו כבר נפטרה אלא כי אנן קיימין בשאינו מתכוין לפטור את שדהו:**

הלכה

קלח אחד ע"כ יכול לסמוך את"כ משום פאה ופטור ממעשרות כיון שלא נתן בתחלה השיעור אבל אם נתן בתחלה השיעור שוב אין נותן בתורת פאה אלא בתורת הפקר והנה יש לפרש ב' פירושים בדברי ר"י או דס"ל כר"ש דיתן בסוף כשיעור בקמה במחובר כדין אך באופן אם שייר בתחלה מן השיעור ולא נתן כל השיעור וקאי ר"י אדברי ר"ש אפילו אם נותן בסוף כשיעור מ"מ צריך עוד תנאי שלא נתן מתחלה השיעור ושייר בנתינה הראשונה אפילו קלח אחד וקאי השיעור על הפאה ועל השדה וה"פ אם שייר השיעור דפיאה ושייר כל השיעור בשדה ומיירי מהשיעור דהניח השיעור בשדה ושייר השיעור בפאה הראשונה. או דלמא ר"י לא קאי אר"ש ומילתא באנפי' נפשי' הוא דישייר קלח אחד פי' ושייר הקלח הזה בשדה ולא ששייר בשדה כל השיעור ואינו מדבר בהשיעור רק בהפאה ולא בהשדה ואין הפירוש אם שייר השיעור בהשדה דאינו מדבר בהשיעור רק בהפאה אם שייר בשיעור פאה או לא אבל בהשדה אינו מדבר בהשיעור רק הקלח הזה נשאר בשדה (דקאי על תרווי' על השדה ועל הפאה הראשונה אם שייר קלח אחד מפאה הראשונה ולא נתן השיעור וגם שייר בסוף השדה קלח אחד במחובר על פאה) כיון דמדאורייתא סגי בקלח אחד בסוף השדה והוא עשה כן והשיעור דמדרבנן לא הקפידו חכמים על שיעורן שיהא דוקא בסוף השדה וא"כ אם שייר בפאה בראשונה ושייר קלח הזה בסוף השדה יצא ומוסיף אח"כ בתלוש אבל אם לא שייר קלח אחד בסוף השדה דלא יצא מן התורה שלא השאיר בסוף השדה מדרבנן נמי לא יצא ונחלקו בזה ר"ח בשם ר"י ור"י בשם ר"י דר"ח בשם ר"י ס"ל במחובר וקאי ר"י אדברי ר"ש שיתן בסוף כשיעור כל הפאה במחובר והא דקאמר ר"י שייר קלח אחד קאי השיור על שיעור פאה הראשונה ושייר השיעור בהשדה בסוף ור"י בשם ר"י ס"ל דקאי על הקלח דשייר הקלח הזה בשדה וצריך לשייר בסוף רק קלח אחד והשאר בתלוש:

**מה** במתכוין לפטור את שדהו כו'. פי' בשנו"א ז"ל דאליבא דר"י בעי מה שנתן בתחלה אחד מששים חסר קלח אחד הי' בדעתו שלא ליתן עוד ואפ"ה יכול להוסיף או דווקא שהי' דעתו מתחלה להוסיף אבל אם היה בדעתו לפטור את שדהו אינו יכול להוסיף עוד אע"פ ששייר קלח א' כשמעיניה מן הדא דאמר ר"י בשם ר"י לעולם מוסיף פי' דפליג על ר"י ואמר אע"פ שלא שייר קלח אחד יכול להוסיף מה אנן קיימין אם במתכוין לפטור כבר נפטרה אלא בשאין מתכוין לפטור פי' דר"י איירי בשאין מתכוין לפטור ושייר קלח אחד ואתא ר"י למימר לעולם הוא מוסיף פי' אע"פ שלא שייר כיון שלא היה בדעתו לפטור במה שנתן אלא שדעתו ליתן עוד יכול להוסיף כמה שירצה אפילו בתלוש אבל במתכוין לפטור בודאי גם ר"י בשם ר"י לא היה סובר דנותן משום פאה כיון דנפטרה וגם לא שייר:

תני

## תוספת הרי"ד

הברחה משום דמלוין הן ניפול אבל שיטת הש"ס בבלי דלא חיישינן להברחה בכא דמכור לשעה כדאיתא במס' ב"ק (דף נג) דמכרו מכור וחוזר וגובה אפילו בשור דאפילו מכור לשעה לא חיישינן להברחה דחוזר וגובה וא"כ לפ"ז שפיר ניחא שיטת רש"י ז"ל דס"ל לרש"י ז"ל כשיטת הרמב"ם ז"ל דס"ל דאפי' קדושת דמים מפקיע מן שיעבוד דס"ל דאין הקדש יוצא בלא פדיון אפילו קדושת דמים כיון דלא אמר בפירוש דהקדים רק על שעה אחת [ולא דמי להא דסדה מקנה דחוזרת לבעלים ביובל שמביאן התוס' ז"ל ראי' דהא שאני התם דלא הי' כח בידו להקדים יותר מעד היובל ומתחלה לא נתקדש רק עד היובל וזה הסברא מובא בש"ק ז"ל פ' האומר ד"ה תיפתר] וס"ל לרש"י ז"ל ג"כ האי סברא אך דחולק בדינא עם הרמב"ם ז"ל וס"ל כשיטת התוס' ז"ל כדמוכח מסוגיית הגמ' ע"כ מבאר טעמו דלא משום דהבעל השיעבוד מוליא מן ההקדש גופי' בלא פדיון ז"א אלא רק משום דאינו קדוש כלל מזמן גבי' ואילך משום דאינו ברשותו להקדים הקדש עולם דהא אם יהי' מוקדש לא יהי' בכח המלוי' להוצי' מן ההקדש בלא פדיון כשיטת הרמב"ם ז"ל ע"כ אם יקדים אותו הקדש עולם יבריחו להמלוה ע"כ אינו ברשותו להקדישו הקדש עולם וע"כ לפ"ז הא דכתב רש"י ז"ל דאין הקדישו הקדש היא הקדש לעולם דעל זה אינו ברשותו אבל פשיטא דעד זמן הגבי' חל ההקדש שלו. ורא"י גמורה לזה מהירושלמי (דפ"ח) במס' כתובות הנ"ל דמבואר בהדיא דמעל משום דעד עכשיו ברשות הלוה הן כדכתב רש"י ז"ל בתחלת דבריו כלומר דעד הגבי' ברשות הלוה הן וזה נראה לפענ"ד ברור ומדוקדק לשון רש"י ז"ל. ואולי יש לדחוק ולומר דאפילו לפי הבנת הקצוה"ח ז"ל בשיטת רש"י ז"ל ניחא ג"כ ואולי בדוחק אפשר לתרץ קושיתן מהירושלמי דכתובות הנ"ל ע"פ תשובת הרשב"א ז"ל הנ"ל דהנה סברת הקצוה"ח ז"ל דלא הוי הקדש כלל אפילו לשעה משום דכיון דהקדים הקדש עולם ולא חל אלעולם לא חל נמי אשעה וזהו דוקא כשהקדים בפירוש א"כ כיון שהקדים סתם ולא חל אלעולם אין קדוש אפילו על השעה שברשותו [וצ"ע מההיא דהקדים שדה מקנה דחוזר לבעלים ביובל אבל עד היובל חל] משא"כ בירושלמי הנ"ל יש לאוקמי שהקדים שדה וקמה ועשה לו אפותקאי מפורש על הקמה או שהי' משועבד השדה לבע"ח ראשון ואח"כ כשהתחיל להיות קמה לוה מבע"ח זה ונמצא דאין שיעבודו על השדה ואח"כ סילק לבע"ח ראשון ועכ"ז אין שיעבודו של השני על השדה משום דהוי דאיקני כדאיתא בירושלמי במס' כתובות (פרק י') עי"ש והקדים השדה לבד ורק דלר"ש הוקדש ע"כ הקמה משום שלא ינק מן הקדש וע"כ נכנס הקמה בההקדש משום שלא יבטל הקדש השדה דאל"כ לא נקדש השדה כדכתב הרשב"א ז"ל וא"כ הרי חל ההקדש עד שעת הגבי' עד שעת הקציר ואע"ג דלא אמר הקדש שעה הא עכ"פ לא אמר גם הקדש על קמה אלא דכונתו להקדישו כדי לקיים הקדש השדה וא"כ חל ההקדש מה שברשותו להקדים לקיים הקדש השדה ואפילו דלא אמר דמקדים על שעה דברשותו הא לא איכפת לן כיון דכל עיקר כונתו להקדים הוא רק לקיים הקדש השדה ולא אמר שהקדים סתם דיהא משמע אלעולם אלא השדה הקדש סתם לעולם וכונתו ממילא שיוקדש הקמה על השעה דברשותו לקיים הקדש השדה ועד הקציר די בזה כשיהי' הקדש ויתקיים בזה הקדש סתם לעולם על השדה כיון דלא אמר הקדש עולם על הקמה בפני עצמה. ודוק:

**מה** מתכוין לפטור את שדהו או לא. עיי' בפנים מה שמבואר בשם השנו"א ז"ל ולכאורה קשה מאד על פירושו ז"ל דהאיך מצינו דר' יוחנן יחליק על ר' יהודה האיך מצינו למימר כן ולכאורה זה פלא. ועוד הא לכאורה הי' יכול לפרש בפשיטות בסגנון הזה ממש נבאופן דלא יחליק ר"י על ר' יהודה ויש לפרש כך מה במתכוין לפטור את שדהו או בשאינו מתכוין וקאי אלא שייר קלח אחד דס"ל לר"י דלא הוי שוב פאה אם דוקא במתכוין לפטור אבל בשאינו מתכוין לפטור אפילו לא שייר קלח יכול להוסיף או אפילו בשאינו מתכוין לפטור נמי אינו יכול ליתן עוד משום פאה כיון דלא שייר ופשוט מהא דאר"י בשם ר"י לעולם הוא מוסיף אפילו בלא שייר וא"כ ע"כ בשאינו מתכוין אבל במתכוין לפטור אי אפשר למיסבר לר' יוחנן הכי וע"כ מיירי בשאינו מתכוין וא"כ ע"כ נפשוט דבאינו מתכוין אפילו לא שייר נמי יכול להוסיף וע"כ ר' יהודה מיירי במתכוין אבל בשאינו מתכוין יכול להוסיף אפילו בלא שייר כדאמר ר' יוחנן. ונראה לפענ"ד לברר בע"ה דדברי רבינו ז"ל היא קילורין לעינים ודבריו הקדושים ז"ל תורת אמת היא ודברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר ויתברר עי"ז שיטת הש"ס בכמה מקומות. ונקדים מה דגרסינן במס' סוכה (פ"ב ה"ז) בירושלמי גבי הפלוגתא דר"א וחכמים בי"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה וחכמים ילפי חמשה עשר מחג המצות דלילה הראשון חובה ושאר כל הימים רשות גרסינן שם ר' הושעיא אמר כל שבעה חובה ר' ברכי' אמר פליגין ר' אבינא אמר לא פליגין מה דאמר ר"ה בשלא נתן דעתו מה דאמר ר"י בשנתן דעתו והוא צ"ע להבין עומק הענין. ונראה לפענ"ד דמבואר היטב היטב עפ"מ דגרסינן במס' תרומות (פ"ד ה"ב) על המתניתין תרם ועלה בידו אחד מששים תרומה וא"צ לתרום חזר והוסיף חייב במעשרות עלה בידו מששים ואחד תרומה ויחזור ויתרום כמו שהוא למוד במדה במשקל ובמנין ר' יהודה אומר אף לא מן המוקף ר' יונה אמר רשב"ל בעי קומי ר' יוחנן תוספות תרומה מה היא א"ל משום יחיד אני שונה אותה. ושאל הגמ' מה לחיוב או לפטור. אין תימר לחיוב ניחא אין תימר לפטור מה אין ר' יהודה דאית לי' שלא מן המוקף פטור רבנן דל"ל שלא מן המוקף לא כ"ש כו' והירושלמי הזה הוא חמור מאד מי יאמר לן דהיחיד הוא ר"י ולעשות ק"ו מר"י אחכמים אולי הוא תנא אחר דשנה ר' יוחנן משמו ואמר משום יחיד אני שונה אותה. וקשה להבין מאד אבל ע"פ הגר"א ז"ל ניחא דהוא ר' יהודה דמתניתין דידן דא"ל אם שייר קלח אחד שלא נתן בתחלה כל השיעור מה שמוסיף הוי תרומה ואם לא שייר קלח אחד מה שמוסיף לא הוי עליו שם פאה וחייב במעשרות ע"ז הי' לקבלה בידי ר' יוחנן דתנא יחידאה הוא וחכמים פליגין על ר' יהודה ולא בירר לנו ר' יוחנן על מה פליגין חכמים אר' יהודה דהא בדברי ר' יהודה מצינו תרתי חיוב ופטור באם שייר הוי פטור ואם לא שייר הוי חיוב ע"כ שאל הגמ' על מה פליגין חכמים אר' יהודה אם על הפטור דשייר בזה פליגי חכמים וס"ל דחייב או דפליגי על החיוב דלא שייר בזה פליגי הכמים וס"ל לפטור וזהו דשאל מה לחיוב אי לפטור כלומר על מה שנה משום יחיד על החיוב או על הפטור אם דפליגי לחיוב או דפליגי לפטור וע"ז פשוט אין תימר לחיוב ניחא. כלומר אין תימר דמשום יחיד הוא לחיוב וע"ז פליגי חכמים ניחא אבל אין תימר לפטור דמשום יחיד הוא שונה לפטור בששייר וע"ז פליגי חכמים קשיא ממתניתין הזה (דפ"ד דתרומות ה"ב) דהא פליגי במתניתין הזה חכמים ור"י בששייר בנתינה של תרומה מוסיף ר' יהודה עוד קולא על חכמים וס"ל דהתרומה שנותן אח"כ אין עליה תורת תרומה גמור ומותר שלא מן המוקף וע"כ לדידי' קלם שם תרומה הנותן אח"כ יותר מחכמים דלחכמים חשובה יותר לתרומה התרומה המוסיף אח"כ דצריך מן המוקף וא"כ מה ר' יהודה דלא חשובה לדידי' לתרומה כ"כ כמו לחכמים דאית לי' שלא מן המוקף מ"מ ס"ל דפטור ממעשרות. חכמים דל"ל שלא מן המוקף וחשובה יותר לתרומה לא כ"ש דפטור ממעשרות אלא ודאי דמשום יחיד הוא שונה לחיוב בלא שייר וע"ז פליגי חכמים וס"ל דפטור והיינו הא דקאמר ר' יוסי בשם ר' יוחנן לעולם הוא מוסיף והולך ופטור ממעשרות ופליג על ר' יהודה דהא ע"ז קאמר דמשום יחיד אני שונה אותה וחכמים פליגין על ר' יהודה וז"ב. ואין להקשות א"כ כיון דר' יוחנן ס"ל דר"י יחידאה הוא על חיוב בלא שייר ולרבנן לעולם מוסף ופטור א"כ קשה מדוע לא פסק הרמב"ם ז"ל כן להלכה. ונראה לפענ"ד לתרץ ע"פ שיטת הבבלי במס' חגיגה (דף ח' ע"ב) יתבאר בע"ה שהבבלי והירושלמי אזלי לטעמם ואתא שפיר פיסקא דהרמב"ם ז"ל דגרסינן במס' חגיגה (דף ח' ע"ב) אמר עולא ארשב"ל הפרים עשר בהמות נחגינתו

## הגהות הרש"ש

**מה** מתכוין לפטור את שדהו כו' מה אנן קיימין אם במתכוין לפטור כו'. נ"ב בעיא היא הא דקאמר דר' יסא דבתלוש הוי פאה אם הוא במתכוין כו'. שלא נתן במחובר את דינו או אפי' נתן במחובר כו' ופשוט מדאמר לעולם הוא מוסיף. ולעולם משמע אפי' בתלוש ומוסיף משמע ה"ה כבר נתן במחובר (ר"ש). ונ"ל דמבעיא ליה זה שמותר להוסיף אם הוא דוקא כשהיה בדעתו מתחלה שלא יפטור שדהו בכך רק שיוסיף עוד או אפילו כשהיה דעתו לפטור. והאיבעיא אולא בין למ"ד במחובר ובין למ"ד בתלוש. ופשיט ליה מהא דאמר ר' יסא לעולם הוא מוסיף מדקאמר מוסיף ש"מ שנתן כבר. ובמה מיירי אם במתכוין כו' הרי כבר נפטרה. אע"כ דמיירי באין מתכוין [ועי' במל"מ שם דתליא בפלוגתא דלעיל דלמ"ד אין לו שיעור למטה שפיר שייך לומר שכבר נפטרה אבל למ"ד יש לו שיעור למטה כ"ז שלא נתן כשיעור זכה העני ואעפי"כ חייב במעשר] וי"ל הא דפליגי למר במחובר ולמר בתלוש מיירי שכבר נתן כשיעור ורוצה להוסיף. ובזה פליגי וגם מיבעיא אם מיירי דכבר נתכוין וקאי על מתני' דלעיל דמותר להוסיף על ס'. ומבעיא ליה אם אפילו במתכוין כבר שיפטור. ופשיט ליה מדאמר לעולם משמע אפי' נתן כבר כשיעור אפ"ה מותר להוסיף. ואם כבר נתכוין לפטור שדהו וכבר נתן כשיעור איך יוסיף. אע"כ דדוקא כ"ז שלא נתכוין לפטור וא"כ אין לו שייכות לפלוגתא דלעיל:

עין משפט נר מצוה

מו א מיי' שם הל"א סמ"ג שם

מח ב ג שם הל"ב סמ"ג שם

מט ד מיי' שם פ"א הל"א סמ"ג שם

נ ה מיי' פ"א מהל' כלאים הל"ו ובהשגות וכ"מ טוש"ע יו"ד סי' רלח ס"ג

נא ו מיי' פ"ד מטומאת אוכלין

**תני** זורעין זרעים וזרעי אילן כאחד והזורע עם החרצנים לוקה ארבעים אמר ר"ז כתיב שדך פרט לאילנות לא תזרע כרמך כלאים כו' אמר ר' יודן קפודקיא בעי קומי ר' יוסי תמן אמרין זרעי אילן קרוין זרעים פי' שדך כו' א"ל תמן מיעט הכתוב ברם הכא ריבה הכתוב ואית דבעי נשמעינה מן הדא כו' כן הוא מוגה בכ"י קדשו של הגר"א ז"ל :

**הלכה ד מתני'** כלל אמרו בפאה כל דבר שהוא אוכל. למעוטי ספיחי סטים וקוצה שהן ממיני צבעים כדאמרינן פרק כלל גדול בשבת דף ס"ח ונקט למעוטי הני ולא קאמר למעוטי כל דברים שאין אוכל משום דהני הוו קצת לאכילה ע"י הדחק וקמ"ל דלא חשיב אכילה דידהו כדדרים לה בת"כ קציר מה ת"ל מה קציר מיוחד שהוא אוכל ומהאי טעמא נמי לא נקט סטים וקוצה עצמן דהכי לא חזו כלל א"נ להכי נקט ספיחין משום דאין דרך ללוקטן לסטים וקוצה בשנה שמזרעים אלא לבסוף ד' וה' שנים שהשרשים מתפשטין וגדילין והם עיקר הצביעה : ונשמר. למעוטי הפקר שאינו נשמר ואינו חייב בפאה דכתיב לעני ולגר תעזוב אותם פרט להפקר שכבר הוא נעזב : וגידוליו מן הארץ. למעוטי כמהין ופטריות שאין להם שורש בארץ וגידוליהם מן האויר ואין חייבין בפאה דכתיב קציר ארצכם: ולקיטתו כאחת. למעוטי תאנה וכיוצא

מסורת הש"ס

שבת סח וס"ג (שבת פ"ח פסחים נו נדה נ)

חולין קלג :

תוספתא כלאים פ"א ירושלמי כלאים פ"ח הל"א כס"ע

**הלכה ד' מתני'** [א]כלל אמרו בפיאה [א] כל שהוא אוכל ונשמר וגידוליו מן הארץ ולקיטתו כאחת ומכנסו לקיום חייב בפיאה [ב] והתבואה והקטניות בכלל הזה [ג] ובאילן האוג והחרובים האגוזים והשקדים הגפנים והרימונים הזיתים והתמרים חייבין בפיאה: **גמ'** [ו]ובקוצרכם אין לי אלא קוצר [ד] תולש מנין ת"ל לקצור [ו] עוקר מנין ת"ל קצירך אין לי אלא תבואה קטניות מנין ת"ל בארצכם אילנות מנין ת"ל שדך תני [*] [ה] זורעין זרעי' וזרעי אילן כאחד [ז] והזורע מן החרצנים לוקה ארבעים [*]אמר ר"ז כתיב לא תזרע כרמך כלאים עיקר כרמך לא תזרע כלאים אמר ר' יודן קפודקיא בעא קומי ר' יוסי תמן אמרין [ז] זרעי אילן קרוין זרעים וכא את אמר זרעי אילן אינן קרוין זרעים אמר לי' תמן מיעוט הכתוב שאין דרך בני אדם להיות קורין אותם זרעים

כשם ברם

בה מן האילנות שנלקטים הפירות ראשון ראשון מה שמתבשלים בהם דכתיב קציר וסתם קציר דבר המתבשל הרבה ביחד : ומכניסו לקיום. למעוטי ירק דסתם קציר מכניסו לקיום ואלו ירקות שאע"פ שלקיטתן כאחת אין מכניסן לקיום שאינו מתקיים אלא מתעפש מיד: והתבואה והקטנית בכלל הזה. כלומר כל התנאים האמורים ימצאו בתבואה וקטנית . תבואה נקראו כל חמשת המינין חטה ושעורה וכוסמת ושבולת שועל ושיפון. קטניות. פולין ואפונים ועדשים ודומיהן : ובאילן האוג. פרי אדום קירנאל"ו בלע"ז ורמב"ם פי' אילן שעושה אשכולות אדומות והן ראוין לאכילה ובערבי קורין לו סימוק : והחרובים וכו'. ולאו דוקא אלו שחייבין בפאה אלא קתני אלו ודומיהן : **גמ'** ובקצרכם וכו' ברייתא היא בת"כ פ' קדושים: אין לי אלא קוצר וכו' קוטף מנין כצ"ל וכן הוא שם שקוטף את המלילות ביד ואינו עוקר עם השרשי : ת"ל בארצכם. כל שגידוליו מן הארץ : ת"ל שדך. פאת שדך ומיותר הוא דהא כתיב קציר ארצכם אלא לרבות את האילנות : תני. בתוספתא דכלאים פ"א וה"ג שם זורעין זרע וזרעוני אילן כאחד הזורע חרצנים עם החטים ה"ז לוקה את הארבעים . והסר כאן עם החטים: א"ר זעירא. מילתי' דר' זעירא לפרושי טעמא דסיפא דהתוספתא היא והכי איתא נמי לקמן ברים פ"ח דכלאים דפליגי התם ר' יונתן ור' יאשיה דר' יאשיה סבר אינו חייב משום כלאי הכרם עד שיזרע שני מינים בכרם חטה ושעורה וחרצן דדריש לא תזרע כרמך כלאים משמע דשני מינין בלא החרצן קאמר קרא דאי לאו הכי לא מקרי כרמך ור' יונתן ס"ל אפי' מין אחד וקאמר התם על דעתיה דר' יונתן כתיב לא תזרע שדך כלאים לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים כלומר כיון דאפי' במין א' מתחייב א"כ הרי הוא בכלל לא תזרע שדך כלאים דכרם נמי אקרי שדה והרי הוא חייב משום חטה וחרצן כמו בשאר כלאי זרעים ומתרץ ר' זעירא שם דלא תזרע כרמך כלאים עיקר כרמך לא תזרע כלומר דקרא בא ללמדנו דאפי' יש כאן עיקר הכרם שכבר נטוע הוא לא תזרע כלאים ואי לאו קרא יתירא ה"א עד שיזרע במפולת היד להכלאים דהכי משמע לא תזרע בשעת זריעה לא יהיה כלאים קמ"ל דאפי' מין אחד כבר יש לו עיקר ונטוע הוא לא תזרע מין השני שהוא כלאים עמו : הכי אמרינן שם לתרץ דברי ר' יונתן ודברי ר' יאשיה מתרץ לה התם ומייתי לה הכא לדר' זעירא על האי תוספתא משום דסיפא כר' יונתן היא דאתיא דאפילו במין אחד מתחייב וכדמפרש ר' זעירא לטעמיה דר' יונתן והשתא פשיטא דמתחייב הוא אם זרע החטה והחרצן כדמיירי התוספתא דבשעת זריעה הוי כלאים . והא דמייתי לה להתוספתא הכא משום האי בעיא דר' יודן דבעי עלה כדלקמן : תמן אמרין זרעי אילן אין קרויין זרעים . וכה את אמר זרעי אילן קרויין זרעים . כצ"ל וכן הוא בפ"ח דכלאים אחר דברי ר' זעירא. כלומר דבעי על התוספתא מדין הכשר זרעים דאמרינן בעלמא ועל הא דקתני דזורעין זרע א' מן המינין עם זרע אילן ולא חיישינן משום כלאים ואע"ג דאמרינן לעיל דאילן חייב בפאה מדכתיב שדך לרבות לאילנות אלמא אילן קרוי שדה ואמאי לא מחייב משום לא תזרע שדך כלאים אלא ע"כ דטעמא דזרע אילן לאו בכלל זרע הוא וקרא כתיב לא תזרע דלא קפיד אלא על שני מינין הקרויין זרע שמעינן דזרעי אילן אין קרויין זרעים והכא את אמר גבי הכשר זרעים דזרעי אילן נ"כ קרויין זרעים כדתנן פ"ק דמכשירין ובכמה מקומות שם דפירות אילן נמי הן בכי יותן ואמאי והא כתיב וכי יותן מים על זרע וזרע אילן הא קאמרת דלאו בכלל זרעים הוא : תמן . גבי כלאים מיעט הכתוב לזרע האילן דלא דברה התורה אלא בסתם זרע שדרך בני אדם להיות קורין זרעים אבל זרע אילן שכן אין דרך בנ"א להיות קורין אותן זרעים. אלא

## תוספת הרי"ד

להגינתו הקריב חמש ביו"ט ראשון חוזר ומקריב חמש ביו"ט אחרון ור"י אמר כיון שפסק שוב אינו מקריב אחר אבא ולא פליגי כאן בשתם כאן במפרש כו' דיש לו שהות ויש לו אוכלין מדבקמא לא אקרבינהו ש"מ שיורי שייר כו' ע"כ ופרש"י ז"ל דהוא משום בל תוסיף דרחמנא אמר וחגותם אותו חג חד יומא. ור"ת ז"ל בתוס' ז"ל מפרש דהוא משום דחיית יו"ט דכיון שהקריב חמש ביו"ט ראשון הוי השאר כנדרים וכנדבות דאין דוחין יו"ט ומייתי התוס' ז"ל ראי' מירושלמי (דפ"ק דחגיגה) ובמכלתין הי' לפניו עשר בהמות הקריב חמש ביו"ט הראשון המותר מהו שידחה יו"ט האחרון ר' קרוספא אמר איתפלגון ר"י ורשב"ל חד אמר דוחה כו' אר"ז נפרש מילהון דרבנן מן מילהון דר' יוחנן אמר אדם טופל מעות למעות די אמר דוחה רשב"ל די אמר אדם טופל בהמה לבהמה אבל לא מעות למעות די אמר אינו דוחה שמעון בר בא בשם ר"י לעולם הוא מוסיף והולך ודוחה יו"ט עד דו אמר אין בדעתי להוסיף עוד עכ"ל הירושלמי אלמא דלענין דחיית יו"ט איירי עכ"ל התוס' ז"ל אבל רש"י ז"ל מפרש להש"ס דילן דלאו משום דחיית יו"ט איירי אלא משום בל תוסיף ולא קשה מן ירושלמי הנ"ל דע"כ שיטת הש"ס דילן לא מיירי מדחיית יו"ט וכבר כתב הגאון בעל טו"א ז"ל דע"כ הש"ס דילן לא מיירי מדחיית יו"ט מחמת כדוג"ד דא"כ מאי נפ"מ בין הי' לו שהות ביום ולא הי' לו שהות ואוכלין דממ"נ אי דנקראים כולן חגיגה מאי איכפת לן בדהוי לו שהות ואוכלין הא לא הוי נדרים ונדבות ואי דלא נקראין כולן חגיגה אמאי מותר בדלא הי' לו שהות ואוכלין ואלא ע"כ דהש"ס דילן ס"ל דכולן נקראים חגיגה ולא כדוג"ד אך משום ב"ת נגע בה דרחמנא אמר וחגותם חד יומא וכיון דנפיק בראשון עובר על בל תוסיף. ואבל הירושלמי דתלי בפלוגתא דר"י ורב"ל דלר"י הוי כולן חגיגה ודוחה יו"ט אחרון ולרשב"ל לא הוי כולן חגיגה ע"כ אינו דוחה יו"ט אחרון והתא שפיר אבל זאת הקשה הטו"א ז"ל והניח בקושיא על שיטת הירושלמי אמאי לא עבר על בל תוסיף ובירושלמי ס"ל לר"י דמוסף והולך ומוסיף והולך ודוחה יו"ט דכולן הוי חגיגה לו יהא דכולן הוי חגיגה ודוחה יו"ט אבל הא עובר על בל תוסיף והניח בצ"ע. ונראה לפענ"ד לתרץ דהבבלי והירושלמי לטעמם אזלי דשיטת הבבלי בחגיגה דאין לה שיעור למעלה ויכול להביא כמה בהמות לקרבן חגיגה אבל עכ"פ יצא ידי חובתו בראשונה אבל התורה נתנה רשות להביא כמה שירצה לשם חגיגה וכולן הוי חגיגה וכן פרש"י ז"ל (דף ח' ע"א) חזקי' אמר בהמה לבהמה אם יש להן אוכלין הרבה ואין להם סיפוק בבהמה אחת יביא אחת לחגיגה מן החולין והשאר מן המעשר ואע"פ שכולן הבאות ביום ראשון שם חגיגה עליהן כבר יצא ידי חובה בראשונה מן החולין עכ"ל וכן פי' לקמן למר אתחזי לי' שפיר טפי יציאת ידי חובתו מן החולין כשמביא בהמה שלימה מן החולין ולמר אתחזי לי' שפיר טפי כשחולין מעורבין עם כל אכילותיו עכ"ל עיי"ש ונמלא דבין לר"י ובין לרשב"ל יצא ידי חובתו בראשונה וכולן הוי חגיגה ע"כ לר"י. שפיר טפי שבכולן יהא מעורב חולין כיון דכולן שם חגיגה עליהן וצריך להיות מן החולין ולחזקי' שפיר טפי להיות הראשונה דנפיק בה ידי חובתו כולה מן החולין ולפ"כך לא תלי בגמ' דילן דחיית יו"ט אליבא דחזקי' ור"י דהא לכולהו הוי שם חגיגה על כולן ונפיק בראשונה אלא דבהא פליגי דלחזקי' אע"ג דכולן שם חגיגה עליהן עדיף הראשונה דנפיק בה שתהא כולה מן החולין ולאליבא דר"י אע"ג דנפיק וילא י"ח בראשונה מ"מ כיון דשם חגיגה חל על כולך עדיף טפי שהחולין יהא מעורב בכל אכילותיו ולא תלי דחיית יו"ט בפלוגתא דחזקי' ור"י אבל שיטת הירושלמי אינו כן אלא דתלי בפלוגתא דחזקי' ור"י דאליבא דחזקי' דס"ל דבהמה הראשונה צריכה להיות כולה מן החולין משום דס"ל דיצא בראשונה ורק התורה נתנה רשות להוסיף יותר חגיגות אבל לר"י לא יצא ידי חובתו בראשונה כיון דהתורה לא נתנה שיעור לקרבן חגיגה תלי בדעת האדם אם הסכים להביא עשר בהמות לא נפיק ידי חובתו עד שיקריב כולן דזה הוי השיעור של חגיגה לפי הסכמת דעתו שהסכים ע"כ ס"ל דטופלין מעות למעות ולא בהמה לבהמה משום דהראשונה לא עדיף מן השאר וע"כ לר"י דוחה יום טוב אחרון ולא הוי כנדוג"ד ולחזקי' אינה דוחה יו"ט אחרון משום דהוי כנדוג"ד ומיירי הירושלמי בשלא הפריש עשר בהמות להגינתו דלא גרסינן הפריש אלא היו לפניו וכן כתב הגאון בעל טו"א ז"ל והא דדחי ביו"ט הראשון כיון דלא הוי עליהן שם חגיגה אליבא דחזקי'. ז"א דמיירי בהקריב ביו"ט הראשון בב"א זא"ז . וכיון שהקריב בב"א כ"ז שעוסק בהקרבה כולן הוי חגיגה ודוחה יו"ט כמו בנותן כל השדה פאה בב"א ונתן כל שיעור תרומה בב"א אחד מארבעים דכל התרומה פטור ממעשרות [וכן איתא דוגמא הזה במס' שבת (דף קלג ע"ב) המל כל זמן שהוא עוסק במילה חוזר בין על הציצין המעכבין את המילה ובין על ציצין שאין מעכבין את המילה פירש על ציצין המעכבין את המילה חוזר שאינן מעכבין את המילה אינו חוזר ע"כ ופרש"י ז"ל דכ"ז שהוא עוסק כולה חדא מלתא היא והרי נתנה שבת לדחות עכ"ל] אבל ביו"ט אחרון כיון דפירש ואינו עוסק שוב בהקרבה לא הוי עוד שם חגיגה על התוס' ולא דחי יו"ט אבל לר"י דס"ל כיון דהתורה לא נתנה שיעור לקרבן חגיגה למעלה תלי בהסכמת דעתו באם יסכים להביא עשר בהמות לחגיגה לא נפיק ידי חובתו עד שיקריב כולן דזה הוי השיעור של חגיגה לפי הסכמת דעתו שהסכים ע"כ דוחה יו"ט אחרון דכולן הוי שם חגיגה עליהן דהא לא נפיק בראשונה עד שיקריב כולן וע"כ שפיר ניחא קושית הטו"א ז"ל דהא עבר על בל תוסיף ז"א דאימתי עובר על בל תוסיף דוקא בשילא ביום הראשון בראשונה א"כ עבר על בל תוסיף אבל אם לא יצא עדיין ידי חובתו ביום הראשון עד שישלים השאר שהסכים לא שייך בל תוסיף. וע"כ שפיר ס"ל להירושלמי דלא עבר על בל תוסיף וכן מוכח בירושלמי כדברינו דלשיטת הירושלמי אינו כשיטת הש"ס **דילן**

גליון הש"ס

[י] עיקר מנין ת"ל כו'. אף דגירסא הנוכחית מורה שהמיעוט הוא עוקר מ"מ כ"ש הואיל מקולם דלאו אורח"ס. ועי' בתוספות חולין קלז שם ד"ה עקר . ובזה מיושב מה שנתקשה כמים היים שם בהגהותיו ודוק: [ז] והזורע עם החרצנים. עי' בכ"מ פ"א מכלאים שם שתמה על דבר כהשמטה :

שנויי נוסחאות (סו"ב) עוקר כד"ו קוצר. (סו"ו) כאחד כד"ו כאחת. לוקה בכי"ר סופג. (סו"ג) ר"ז כד"ו רבי זעירא. אמר בכי"ר ליתא. (סו"ב) אינן כד"ו ליתא. (זו"ב) מיעוט כד"ו מיעט.

ברם הכא ריבה הכתוב על כל זרע זרוע אשר יזרע ואית דבעי נשמיענא מן הדא כי תבצור כרמך מה את ש"מ אמר רבי יונה לא תדקדק כמה דתימר ועולל למו כי תחבוט זיתך מה את ש"מ אמר רבי יונה לא תקיפו פאת ראשיכם ומה זית וכרם מיוחדים שלקיטתן כאחת ומכנסם לקיום וחייבין בפיאה אף כל דבר שלקיטתן כאחת ומכנסן לקיום חייבין בפיאה אי מה זית וכרם מיוחדים שהן חייבין בביכורים וחייבין בפיאה אף כל דבר שחייבין בביכורים חייבין בפיאה ת"ל קצירך אפילו קציר אורז ואפילו קציר דוחן יאמר זית ואל יאמר כרם שאלו נאמר זית ולא נאמר כרם הייתי אומר זית שהוא פטור מן הפרט חייב בפיאה כרם שהוא חייב בפרט לא יהא חייב בפיאה הוי צריך הוא שיאמר כרם או אלו נאמר כרם ולא נאמר זית הייתי אומר כרם שהוא חייב בפרט חייב בפיאה זית שאינו חייב בפרט אינו חייב בפיאה הוי צריך הוא שיאמר זית וצריך הוא שיאמר כרם יצא זית ולימד על כל האילנות פיאה ויצא כרם ולימד על כל האילנות פרט כשם שיצא זית ולימד על כל האילנות פיאה כך יצא כרם ולימד על כל האילנות פרט אמר רבי אבון דבר שהוא שוה לשניהם מלמד ודבר שאינו שוה בשניהם אינו מלמד על דעתיה דרבי ישמעאל ניחא דרבי ישמעאל דרש *כל דבר שהוא בכלל ויצא לידון בדבר החדש נעקר מן הכלל והרי

## פני משה

אלא נטיעות קורין אותן דלא מצינו בשום מקום דקאמר הזורע אילן אלא הנוטע: ברם הכא. גבי הכשר משקה מרבויא דקרא הוא דילפינן גם לזרע אילן דכתיב לעיל מיניה וכי יפול מנבלתם על כל זרע זרוע אשר יזרע טהור הוא וכי יתן מים על זרע וגו' דהאי קרא בתרא על קרא דלעיל קאי דריבה הכתוב על כל זרע וגו' דכי יותן מים על אותו זרע מוכשר הוא ואפי' על זרע האילן: ואית דבעי נשמעינה מן הדא. אדלעיל מהדר דילף אילנות לחיוב פאה מרבויא דהכא ואית דבעי למילף לאילנות מן הדא דלקמן. כי תבצור כרמך לא תעולל אחריך מכאן לחיוב פאה בכרם. כדמפרש לה: מה את שמע מינה. מכאן לפאה: א"ר יונה דלא תעולל. לא תדקדק לבצור הכל הוא ולכלות שמעשה בו: כד"א אשר עולל למו ולשון מעשה הוא: כי תחבוט זיתך לא תפאר אחריך מה את שמע מינה. לחיוב פאה א"ר יונה לא תפאר. לא תקח הפאר והפאה ממנו. כד"א לא תקיפו פאת ראשיכם: זית. אין לי אלא זית וכרם שאר אילנות מנין וקאמר דילפינן במה מצינו מה זית וכרם שהן מיוחדין וכו' אף כל דבר שהוא חייב בביכורים כגון תאנה ורמון ותמרים שאר אילנות מנין: ת"ל קצירך. כל מה שאתה קוצר בכלל ואפי' קציר אורז ודוחן שהן כמיני קטנית ויש בהן דרכים השנויים במשנתינו חייבין הן בפאה: יאמר זית ואל יאמר כרם. ונילף כרם מזית בבנין אב: זית שהוא פטור מן הפרט. דאין פרט אלא בכרם שהוא תחת לקט בתבואה כדכתיב ופרט כרמך לא תלקט אבל זית וכן שאר אילנות אין בהן פרט וא"כ בדין הוא שיתחייב בפאה אבל כרם שהוא חייב בפרט שוב לא יהא בו חיוב פאה הלכך צריך שיאמר חיוב פאה בכרם: או אלו נאמר כרם. וכ"ת יאמר כרם ואל יאמר זית ונילף זית מכרם הדר קאמר דהא נמי לא מלית אמרת דאילו כן הייתי אומר דאיפכא מסתברא כרם שמצינו בו חיובא חדא והוא פרט שדי ביה נמי חיובא דפאה אבל זית שהוא פטור מן הפרט יהא פטור נמי מן הפאה הוי אומר דתרווייהו איצטריכו לפי שאין למדין זה מזה: יצא זית וכו' קושיא הוא כדמסיק דנימא השתא דכשם שיצא זית ונימד על כל האילנות לחיוב פאה כך יצא כרם ללמד על כל האילנות לחיוב פרט: א"ר אבין. דלא היא שהרי אין אנו למדין חיובא דפאה לשאר אילנות אלא בבנין אב משניהן כדאמרינן לעיל מה זית וכרם מיוחדין וכו' וא"כ דבר שהוא שוה לשניהן והיינו פאה שנוהגת בשניהן זהו שהוא מלמד הבנין אב לשאר אילנות משא"כ בפרט שאינו נוהג אלא בכרם לבדו אינו מלמד לשאר אילנות: על דעתיה של ר' ישמעאל ניחא. שנינו בברייתא דר' ישמעאל בי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן כל דבר שהוא בכלל ויצא לידון בדבר החדש כגון אשם מצורע שהוא בכלל כל האשמות ויצא לידון בדבר החדש במתן דמים על בוהן יד ובוהן רגל ואזן ימנית אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש הלכך כתיב בו כי כחטאת האשם הוא לפי שיכול לא יהא טעון מתן דמים ואמורין לגבי מזבח הואיל ויצא מכללו וצריך שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש שיהא טעון מתן דמים ואמורים לגבי מזבח כחטאת ופליגי בה במדה זו בפ' עגלה ערופה בהלכה ה' והכי שקיל וטרי נמי בפ' איזהו מקומן (דף מ"ט) אי אמרינן דכשיצא לידון בדבר החדש נעקר לגמרי מן הכלל דלא כללא גמיר מיניה ולא הוא גמיר מכללא או לא: על דעתיה של ר' ישמעאל. והשתא פריך כניחא לר' ישמעאל דשמעינן ליה דסבר שנעקר לגמרי מן הכלל והרי הוא בחידושו שאין לך בו אלא חידושו שפיר הוא דאיצטריך שיאמר

## רידב"ז

כשם שיצא זית ולימד על כל האילנות פאה כן יצא כרם ללמד על כל האילנות פרט. והוא כמו דהק' בתוס' ז"ל במס' חולין (דף קל"א ע"א) ד"ה גמר דלמה בכרם הוי ד' מתנות ובאילנות ב' מתנות ויתר כרם על אילנות בב' מתנות פרט ועוללות ולמה לא גמרינן מכרם על המתנה דפרט בשלמא עוללות לא מצינן למגמר משום דלא משכח"ל באילן דאיזהו עוללות כל שאין לו לא כתף ולא נטף עכ"ל ז"ל וזהו קושית הגמ' בירושלמי הכא ובאמת קושית התוס' ז"ל מתורץ שפיר דכיון דאינו מלי למיגמר על ב' מתנות דהא עוללות לא משכח"ל באילנות א"כ לא מצינו למילף אף על פרט משום דעוללות הוי פירכא דהא אפילו מילי דלא שייכי באידך חשוב נמי פירכא כמו מה לאשה שכן אינה במילה כדכתבו בתוס' ז"ל במס' ב"ק (דף פח ע"א) ד"ה שכן (ודף ה' ע"ב) ד"ה כי עי"ש וא"כ ה"נ איכא למיפרך מה לכרם שכן חייב בעוללות ע"כ כיון דלא מצינו למילף שניהם מכרם ע"כ אפילו אחד אינו מלמד משום דהשני' חשובה פירכא וזהו דקמשני ר' אבין דבר שהוא שוה בשניהם מלמד דבר שאינו שוה בשניהם אינו מלמד פי' דבר דאתה רוצה ללמוד עליו שיהא הוא שייך בזה הדין אם שוה לחבירו בשניהם בב' הדינים מלמד עליו דבר שאינו שוה בשניהם אינו מלמד ופי' דבר הוא לאו הדין שאתה רוצה ללמוד אלא הדבר שאתה רוצה ללמד עליו ופי' בשניהם

## תוספת הרי"ד

דילא ברגשונה אלא דלא נפיק ברגשונה עד שיקריב כולן דגרסינן בירושלמי (בפ"ק דמס' חגיגה ה"ה) על מתניתין דאוכלין מרובים ונכסים מועטים מביא שלמים מרובים ר' ירמי' בעי אמר הרי עלי חגיגה בחמש סלעים והביא בשתים יצא או כבר נקבע ע"כ והקשה בגליון הש"ס דמאי מיבעיא לי' הא משנה מפורשת היא במס' מנחות (דף ק"ז ע"ב) שור במנה והביא בחמשים לא יצא ע"כ ובאמת לא קשה מידי דהתם מדין נדר בודאי לא יצא אבל הכא קמיבעיא לי' לענין חגיגה דהגם דלא יצא מדין נדר אבל מדין חגיגה יצא דשיעור חגיגה שתי כסף או דלמא דאף ידי חגיגה לא יצא כיון דאין שיעור למעלה וכיון דהסכים להביא בחמש סלעים לא יצא בשתים דשיעור שלו הוי לפי הסכמתו [והגם דתלי בפלוגתא דחזקי' ור"י א"ל דמבעיא אליבא דר"י דס"ל דלא נפיק ברגשונה הנ"מ כשיש בידו להשלים כגון שהי' בדעתו על עשר בהמות והביא המש לא יצא עד שישלים אבל הכא אין בידו להשלים עד שיביא קרבן חדש מחמש סלעים. א"כ דזה גופא מיבעיא לי' או כחזקי' או כר"י. יש להאריך בזה ואכמ"ל]. וע"כ לפי הנ"ל עולה שפיר פסקי הרמב"ם ז"ל דשתם וכתב גבי תרומה בשעלה בידו אחד מששים וחזר והוסיף חייב במעשרות ולא מהלך כמו שמהלך ר"י דזה דוקא כשנתכוין לפטור הכרי משום דאליבא דהש"ס דילן לא ס"ל הכי דר"י לטעמיה בירושלמי דס"ל גבי חגיגה דלעולם הוא מוסיף והולך ודוחה יו"ט עד שיאמר אין בדעתו להוסיף עוד וע"כ דס"ל דלא יצא ברגשונה דאל"כ עובר על בל תוסיף ואלא ע"כ דלא נפיק ברגשונה עד שיקריב כולן ולפיכך דוחה יו"ט דכולן הוי חגיגה, אבל אי הוי ס"ל דיצא ברגשונה מלבד שעובר על בל תוסיף האיך דחי יו"ט הא נבי פאה גרסינן בפ"ק מה נפיק מביניהון והן חד מן ששים מן דמר הפאה יש לה שיעור מלמטן מה שנתן נתן חזר והוסיף חייב במעשרות עד שישלים [וכשמשלים לשיעור או פטור הכל מן המעשרות דהא לא נפטר ברגשונה] ומן דמר הפאה אין לה שיעור למטן מה שנתן כבר נפטר חזר והוסיף חייב במעשרות ע"כ [ומיירי שלא הי' בדעתו להפריש עוד] אלמא כיון דכבר נפטר מה שחזר והוסיף חייב במעשרות אם לא שנתן כולן בב"א א"כ האיך דוחה יו"ט א"ו דלא נפטר ברגשונה עד שיקריב כל הסכמת דעתו. ע"כ ר"י שפיר לטעמי' בש"ס ירושלמי דדוקא בשנתכוין לפטור הכרי אבל לא נתכוין לפטור הכרי אפילו אחד על אחד כיון דלא נפטר במה שנתן כבר, אבל לשיטת הש"ס דילן גבי חגיגה דס"ל בשהפריש עשר בהמות לחגיגתו דבהי' לו שהות ואוכלין אינו מקריב ביו"ט שני משום בל תוסיף אלמא דנפיק ברגשונה כדפרש"י ז"ל. ולפיכך שייך בל תוסיף ורק בשלא הי' לו שהות ואוכלין דאז לא שייך בל תוסיף ודוחה יו"ט משום דכולן שם חגיגה עליהן דהא ספרינן בב"א ובב"א שפיר הוי כולן חגיגה אף דנפיק ברגשונה וע"כ לשיטת הש"ס דילן בשלא הפרישן בב"א ערב יו"ט אינו דוחה יו"ט שני רק ביו"ט הראשון כ"ז שעוסק בהקרבה כנ"ל א"כ ממילא גבי תרומה ופאה חזר והוסיף חייב במעשרות אף בשלא נתכוין לפטור הכרי ובזה יתבאר הירושלמי במס' סוכה הנ"ל דהנה ר"י בשם ר' ישמעאל דיליף חמשה עשר מחג המצות מה להלן לילה הרגשונה חובה ושאר כל הימים רשות ולכאורה צ"ב למה נקט רשות לה הול"ל אלא לילה הראשון חובה ושאר כל הימים פטור א"ו ברור דה"פ דהיא כמו דגרסינן במס' פסחים (דף נא ע"ב) גבי פסח שני בראשון חובה ובשני רשות פי' דים לנשים רשות להביא פסח שני דאם לא נתנה לה התורה רשות אז הי' אסורה לעשות פ"ש דהוי חולין בעזרה ושלא למצוה אלא התורה נתנה רשות וה"נ דכותי' דהתורה נתנה רשות לאכול כל שבעת הימים מצה לשם מצוה ובלא הרשות הי' אסור לאכול מצה לשם מצוה רק לתיאבון משום בל תוסיף אך התורה נתנה רשות לישראל לאכול מצה כל שבעת הימים לשם מצוה. [וראיתי בס' מעשה רב שהגר"א ז"ל אכל מצה כל ז' ימים לשם מצוה] וא"כ דהתורה נתנה רשות לאכול מצה כל שבעה לשם מצוה והוי כמו דהתורה נתנה רשות ליתן פאה כמה שירצה ותרומה כמה שירצה וחטה אחת חובה ושאר רשות א"כ לשיטת הירושלמי אם נתכוין שלא לצאת ברגשונה לא נפיק י"ח עד שיאכל כל מה שהסכים בדעתו ע"כ שפיר קאמרינן מה דאמר ר' הושעיא בשלא נתן דעתו לפטור בהרגשונה. וזהו דוקא לשיטת הירושלמי אבל לשיטת הבבלי אף דלא נתכוין לפטור ברגשונה מ"מ יצא ודו"ק:

אמר רבי אבון דבר השוה בשניהם מלמד ושאינו שוה בשניהם אינו מלמד. פי' המפרשים ז"ל דבר קאי על ההלכה דהוא פאה ששוה בזית וכרם מלמד על כל אילנות. ובאמת לפ"ז דחוק לשון מלמד האם הלכות פאה מלמד הלא הזית וכרם מלמד על כל אילנות והכי הול"ל דבר השוה בשניהם נלמד והי' הפי' עולה יפה דנלמד הלכות פאה על כל אילנות והי' זית וכרם מלמד על כל אילנות ונקרא זית וכרם המלמד ודבר הנלמד הוא דין פאה ומלבד שהלשון דחוק. קשה ג"כ מאד דמאי משני דאין ללמוד רק פאה דשוה בשניהם דהוא בזית וכרם ודבר שאינו שוה בשניהם דהוא פרט אינו מלמד ז"א דזה גופא יקשה דנלמוד זית מכרם על פרט ג"כ דיצא כרם ולימד על כל אילנות פרט וזית נמי בכלל כל האילנות

## מסורת הש"ס

יבמות ז. זבחים מט.

## עין משפט נר מצוה

נב א מיי' פ"ד מטומאת אכלין

נג ב מיי' פ"ד ממ"ע ה"א

## גליון הש"ס

9 לא תדקדק כמה וכו'. עיין רמב"ן בפתיחתו לפרטי המצות אחרי העיקרים מ"ש בזה:
9 ולימד על כל אילנות פאה. מכאן מוכח דכל האילנות חייב בפאה מה"ת ולזה רמז הכ"מ פרק א ממ"ע הל"ב. וע"כ לא הביא שם מקורו מכמה משניות משום דשם אפשר לומר דבשאר אילנות אינו רק מדרבנן וכמו שדעת ר"ת בתוספות שבת ד' סח ד"ה אלו וברשב"א שם ובפסחים נו ד"ה כלל ובנדה נ ד"ה למעוטי דדוקא בזית וכרם ולא בשאר אילנות ולכך הביא מכאן. וע' כר"ם לקמן משנה ד ועיין כמ"ס חיים:

שנויי נוסחאות (סו"ג) מן הדא נ"ו מן הכא. (ז"ו) וחייבין נד"ו חייבין. (סו"ז) שלקיטתן כאחת ומכנסן נד"ו שלקיטתו כאחת ומכניסו. (סו"ה) בפיאה נד"ו ליתא. (סו"ע) שחייבין בביכורים וחייבין בפיאה נד"ו שהוא חייב בביכורים חייב בפיאה. (סופ"ו) בפרט חייב נד"ו בפרט יהא חייב. (סו"ו) זית שאינו חייב בפרט אינו חייב בפיאה נד"ו זית שהוא פטור מן הפרט יהא פטור מן הפיאה. (ס"ג) כשם נד"ו וכשם. על כל האילנות נד"ו כל ליתא. (סוכ"ב) דרבי ישמעאל נד"ו של רבי ישמעאל. (סוכ"ג) מן הכלל נכ"י מכללו.

עין משפט נר מצוה

נר
א ב"ע יו"ד סי' ריז ס"ו
נה
ב מיי' פ"ב מנ"ע ס"א

בשניהם הוא קאי על הדין שאתה רוצה ללמוד ; וכן הוא בירושלמי במס' פסחים (פ' תמיד נשחט) עי"ש היטב וכיון דאינו שוה לכרם בשניהם אינו מלמד דאין את יכול למילף מכרם אלא על דבר שיהא שוה לב' הדינים שבכרם . ומה שלא אמר בפירוש שאינו שוה בפרט ובעוללות כן הוא דרך הירושלמי בכמה מקומות שתופס את הלשון דנקט בעלמא ודכותי' בבבלי מצינו ג"כ דנקט לישנא דעלמא המובא במקום אחר כגון הכני נח לי והראשון קשה סימנו. במס' ב"ב (דף מב ע"ב) עי"ם ברשב"ם ז"ל ומה שהכרחנו לפרש כן ולא כפי' המפרשים ז"ל עי' בתוס' ותמלא טעם בע"ם ודו"ק :

והרי הוא בחידושו צריך הוא שיאמר פאה בכרם [י] עיד דרבנן דאינון אמרין הרי הוא בכללו והרי הוא בהידושו לאיזה דבר נאמר פיאה בכרם א"ר אבון אילו לא יצא אלא כרם יאות הות מקשייא עכשיו שיצא כרם וזית אילו נאמר זית ולא נאמר כרם הייתי אומר זית שהוא פטור מפרט חייב בפיאה כרם שהוא חייב בפרט יהא פטור מפיאה כמה דתימר גבי קציר דבר שלקיטתו כאחת ומכניסו לקיום וחייב בפאה ואומר אף בפועל כן אמר ר' יונה שנייא היא דכתיב יוקטפת מלילות בידך אפי' מדבר שאינו לקיום [ב] תני ר' יוסי ברבי יהודא אומר רוטבי תמרים פטורים מן הפיאה לפי שאין ראשון שבהן מטתין לאחרון יאות א"ר יוסי בר"י מ"ט דרבנן אמר ר"ז מפני שכולן צריכין שאור בבת אחת [ד] ר' יצחק בן חקולי וריב"ל תרוויהון אמרין קולקוס לירק ולמעשרות ולשביעית ולפיאה ולביכורים [ה] ולנדרים צריכה :

תורה אור

שיאמר פאה בכרם דאי לאו הכי ה"א הואיל ויצא כרם לידון בדבר החדש להוכא דפרט אין לך בו אלא חידושו ולא יתחייב בפאה קמ"ל : על דעתיה . אלא על דעתייהו דרבנן דאינון אמרין הרי הוא בכללו והרי הוא בחידושו דסברי שלא נעקר לגמרי מכלל אלא כללה הוא דלא גמיר מניה אבל איהו גמיר מכללא והרי הוא בכללו וגם בחידושו וא"כ קשיא לאיזה דבר נאמר פאה בכרם הא גמרינן לכרם בהוכא דפאה מן הכלל והרי הוא בכללו ובחידושו : א"ר אבין : שאני הכא דאילו לא יצא מן הכלל אלא כרם בלחוד ולא היה כתוב בפירוש שום אילן אחר יאות הוית מקשי : דלמה לי לכתוב פאה בכרם ילמדנו מן הכלל שלא נעקר לגמרי מניה אבל עכשיו שיצא כרם וזית מן הכלל ובשניהן פרט הכתוב בפירוש לחובא דפאה תו לא קשיא דלמה לי חובא דפאה בכרם הרי הוא למד מן הכלל דהא איתא דאי ס"ד דהלא בו הכתוב שנלמדנו מן הכלל אף שיצא לידון בדבר החדש א"כ למה לי פרטא דזית הא זית לא יצא לידון בשום דבר חדש דאין בו אלא חיובא דשאר אילנות פאה וכן שכחה

מסורת הש"ס
[ה] תוספתא כאן פ"א
ירושלמי נדרים פ"ו הל"א. ופיין נערוך ערך חלק ס ועכן לוף

ופשיטא דהייטו למדין לזית מכלל דשאר אילנות אלא ודאי ה"א דמדכתב רחמנא בפירוש לזית. לחובא דפאה לגלות על כרם הוא דאיצטריך ולומר זית שהוא פטור מן הפרט הוא שחייב בפאה אבל כרם שהוא חייב בפרט ל"ל יפטור מן הפאה כך הייתי אומר ולפיכך איצטריך למכתב חובא דפאה גם בכרם: כמה דתימר גבי קציר דבר שלקיטתו כאחת. דוקא הוא דחייב בפאה וכן צריך שיהא מכניסו לקיום כדתנן במתני' ואומר אף בפועל כך בהא דקי"ל דפועל אוכל בדבר שהוא עוסק בו כדתנן בפ' השוכר את הפועלים ואלו אוכלין מן התורה העושה במחובר לקרקע בשעת גמר מלאכה וכו' והשתא פריך דנילף פועל במה מצינו מפאה דאינו אוכל אלא בדבר שלקיטתו כאחת ומכניסו לקיום ואנן תנן התם היה עושה בתאנים וכו' אוכל פועל קישות וכו' אלמא דאוכל אפי' בתאנה שאין לקיטתו כאחת וכן בירק שאין מכניסו לקיום : שנייא היא. בפועל דכתיב ביה וקטפת מלילות בידך כדדרשינן התם דהכי קראי כי תבא בכרם רעך וגו' כי תבא בקמת רעך וגו' בפועל הכתוב מדבר וכתיב וקטפת מלילות משמע אפי' אינו לוקטן כולן כאחת אלא כדרך שקוטפין מלילות מעט מעט ומכניסן לבית ומדכתיב בידך משמע אפי' מדבר שאינו מכניסו לקיום כ"א בידך הוא לוקט ואוכל : תני. בתוספתא פ"ק : רוטבי תמרים. תמרים שהן רטובין ולחין הרבה מחמת רוב דבש שזב מהן ואלו נלקטין מיד שלא יתקלקלו לפיכך פטורין הן מן הפאה לפי שאין הראשון שבהן ממתין לאחרון שאין ממתינין להן ללקטן כאחת כדאמרן: ופריך יאות א"ר יוסי בי ר' יהודה . והשתא מאי טעמא דרבנן במתני' דקתני סתמא שהתמרים חייבין בפאה ולא מחלק בין רוטבי התמרה לשארי תמרים : מפני שכולן צריכין שאור בת אחת . כלומר דאעפ"כ נגמרין הן ומתבשלין בבת אחת ושאור הוא הסימן של גמר התמרים כדתנן בפ"ק דמעשרות התמרים משיטילו שאור משיפתחו כשאור שיש בו שאור שיש בו סדקים הוי גמר חיובן למעשרות אבל תאנה יש שמתבשל היום ויש שמתבשל למחר ואינן ראויין ללקוט כאחת: קולקס. פי' הערוך מין שרש נטע שגדל במצרים ואוכלין אותו: לירק למעשרות וכו'. שהוא לירק לענין מעשרות ולשביעית וכן לענין פאה שפטור כירק וכן לבכורים שאין מביאין בכורים אלא מז' המינין: ולנדרים צריכה . הנודר מן הירק צריכה ומבעיא לן אם בכלל ירק הוא או לא וגרסינן להא בפ"ז דנדרים בהל"א :

וזמן משום הפקר ופטור מן המעשרות עד שימרח

הלכה ה מתני' [ג] לעולם הוא נותן משום פיאה [ו] ופטור מן המעשרות עד שימרח ונוטל

גליון הש"ס
[י] פי' דעתין דרבנן עי' בס' סכריתות שכת' שעל אלו סי"ג מדות לא פלה חולק עליו . והאן במחלוקת שנוי ועי"כ בפירושו השני שם. ידוק ועי' בירושלמי סוט' פ"ט הלכה ס ובשירי קרבן שם :

הלכה ה מתני' לעולם הוא נותן משום פאה. שאם לא הניח פאה מן השדה במחובר חייב להפריש מן התלוש מן העמרים וכן מן הערימה עד המירוח נותן פאה ופטור מן המעשרות : עד שימרח. שיעשה הכרי של תבואה וישוה פני הכרי ברחת וזהו נקרא מירוח ואם בא להפריש פאה אחר המירוח שכבר נגמרה מלאכתו למעשר צריך שיפריש תרומה ומעשרות תחלה ואח"כ יתן הפאה לעני : ונותן משום הפקר ופטור מן המעשרות . אם הפקיר תבואתו ובא אחד וזכה בה פטור הזוכה מלעשר דהפקר פטור מן המעשר דכתיב ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך יצא הפקר שידו וידך שוין בו : עד שימרח. ואם בא להפקיר אחר המירוח צריך שיפריש המעשרות תחלה ואח"כ יפקיר ואם לא הפריש הזוכה בו חייב

תוספת הרי"ד

אילנות . וקושיא הזאת הק' בתוס' ז"ל במס' חולין (דף קל"א ע"א) עיי"ם ולכאורה יש לתרץ דדוקא לפי שיטת הבבלי שפיר הק' בתוס' ז"ל דנילף זית מכרם לענין פרט ונשארו בקושיא משום דבבבלי לא גמרינן פאה בכרם אלא מזית בג"ש דאחריך אחריך וע"כ שפיר הק' בתוס' ז"ל דכמו כן נילף זית מכרם לענין פרט בג"ש זו משא"כ לשיטת הירושלמי דבכרם נמי כתיב פאה דכי תבצור הוא לא הדקדק א"כ אי ס"ד דזית נמי נמר מכרם לפרט א"כ ישאר הקושיא דיאמר כרם ואל יאמר זית והי' גמרינן פרט ופאה מכרם . וע"כ הוא כדמשני בגמ' שהייתי אומר כרם שחייב בפרט חייב בפאה זית שפטור מן הפרט פטור מן הפאה וכן אילו נאמר זית ולא נאמר כרם הייתי אומר זית שהוא פטור מן הפרט חייב בפאה כרם כו' כדאיתא בסוגיא וא"כ מוכח ע"כ דזית פטור מן הפרט דלפיכך צריך למכתב גבי' פאה אבל ז"א דא"כ יקשה מאי דפריך בסמוך ע"ד דרבנן לאיזה דבר נאמר פאה בכרם ז"א דאם לא יאמר פאה בכרם הוי אמינא דזית חייב בפרט דנילף מן כרם והא דכתב פאה גבי זית ולא גמר מכרם הוא משום דלא כתב גבי כרם . ועוד קשה מה דגרסינן בת"כ ומובא בתוס' ז"ל במס' פסחים (דף כ"ו) ובמס' שבת (דף סח) אילנות מנין ת"ל שדך יכול הירק והקישואין והדלועין והאבטיחים והמלפפונות הכל בכלל ת"ל קציר מה קציר מיוחד שהוא אוכל ונשמר וגידולו מן הארץ ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום יצאו ירקות אע"פ שלקיטתן כאחת אין מכניסן לקיום יצאו התאנים אע"פ שמכניסין לקיום אבל אין לקיטתן כאחת ע"כ וקשה דא"כ כיון דממעטינן לקיטתו כאחת ומכניסו לקיום מן קציר א"כ מאי האי דפסק התנא ותני הדין הזה בפאה כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל ונשמר ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום חייב בפאה ולמה פרט פאה יוהר הא בלקו"ש נמי כתיב קציר כמו גבי פאה וכדפירש הר"ש ז"ל דסתם קציר היא לקצ"ח ומל"ק . ע"כ נראה לפענ"ד בהאי סוגיא ע"פ שיטת הרמב"ס ז"ל בפ"א מהל' מ"ע דלשיטתו ז"ל כל אילנות חייבות בפאה מדאורייתא והא דילפינן משדך לרבות אילנות היא מדאוריתא ואצטריך זית וכרם למילף על לקיטתי' כאחת ומכניסו לקיום דזה לא ילפינן מקציר והא דילפינן בת"כ מקציר הוא אסמכתא בעלמא כמו שכ' התוס' ז"ל הנ"ל דדרשת דת"כ אסמכתא בעלמא כי היכי מעשר בירק עי"ם רק דלהתוס' ז"ל גם אילנות הוי אסמכתא ולהרמב"ם ז"ל כיון דאילנות מובא בירושלמי הוא מדאוריתא וכן הדרשא כי תבצור כרמך כי תחבוט זיתך הוא ג"כ מדאוריתא ופריך יאמר כרם ואל יאמר זית ומשני דה"א דזיתים פטורין דאין ללמוד מכרם דהא יש לפרוך מה לכרם שכן חיב בפרט ואע"ג דעוללות נמי חשיבא פירכא כדאיתא בתוס' ז"ל במס' חולין (דף קלא) דעוללות לא שייך גבי זיתים משום דאיזהו עוללות כל שאין לו לא כתף ולא נטף עי"ם ומ"מ חשיבא פירכא כדאיתא בתוס' במס' ב"ק (דף פ"ח) גבי שכן אשה ישנה במילה דחשוב פירכא אף בדבר שאינו שייך וכמבואר בפנים בדברינו ולמה רק

חד מינייהו נקט ז"א דפרט שפיר הוי פירכא משום דבזה נ"ל כמו גבי ביכורים קצירך אפילו קציר דוחן ואורז ז"א דקציר דוחן ואורז נמי חייב בלקט דהא בתבואה כמו פרט בכרם כידוע משא"כ עוללות דליתנהו בדוחן ואורז ג"כ ע"כ לא נקט הפירכא דעוללות ג"כ דהא בכרם איכא ד' מתנות וב' מתנות יותר מכל אילנות דהוא פרט ועוללות ז"א דלענין עוללות מרבינן מקצירך אפילו קציר דוחן ואורז דליתנהו בעוללות כמו בביכורים ואי לתנא זיתים הו"א משום דפטור מפרט כו' וע"ז פריך ויצא כרם וילמד על כל אילנות פרט והכונה על זית ג"כ ולמה אמרינן ד' מתנות בכרם במס' חולין (דף קלא) עי"ם וב' מתנות יותר מכל אילנות דהוא פרט ועוללות ולמה לא ילמוד על כל אילנות פרט בשלמא עוללות לא משכח"ל באילנות כדאיתא בתוס' ז"ל הנ"ל אבל פרט איכא בכל אילנות ג"כ וע"ז משני ר' אבון הפירכא שכן כרם איכא בעוללות וחשיבא פירכא כנ"ל והאמר דבר שהוא שוה בשניהם מלמד דבר שאינו שוה בשניהם אינו מלמד ופי' דבר הוא דבר שרוצה ללמד עליו ההלכה אם שוה דבר הלמד מן דבר המלמד בשניהם בב' הדינים מלמד משא"כ בשאינו שוה בשניהם אינו מלמד משום דהלכה השני' הוי פירכא על הלכה זו שאתה רוצה ללמוד וכזה איתא בירושלמי במס' פסחים (פרק תמיד נשחט) דפריך שם דנילף מקטיר אימורין של חמץ ומקבל ומהלך על חמץ מזבח ומשני דמה לזבח שכן חייבין עליו מבחוץ יצא מקבל ומהלך מה זבח שמעכב הכפרה יצא הקטר אימורין ופריך ר"י בר"ז קומי ר' יוסה עד דאת דינה לפטור דינה לחיוב דיכול המקבל והמהלך פטור ת"ל דם דמעכב הכפרה אף אני ארבה המקבל והמהלך דמעכב הכפרה יכול המקטיר אימורין יהי' פטור ת"ל זבח מה זבח מיוחד שחייבין עליו בחוץ אף אני ארבה המקטיר אימורין שחייבין עלי' בחוץ א"ל דבר שוה בשניהם מלמד שאינו שוה בשניהם אינו מלמד מה זבח מיוחד שמעכב הכפרה וחייבין עליו בחוץ יצא המקטיר שאין מעכב הכפרה יצא המקבל שאין חייבין עלי' בחוץ ועי"ש והפי' פשוט דכיון דדבר זה שאתה רוצה ללמוד עליו ההלכה אינו שוה בשני הדינים אי אפשר ללמד עליו הלכה זו משום דהלכה שני' הוי פירכא מה לזבח שכן חייבין עליו בחוץ ע"כ אין נלמד על המקבל והמהלך אע"פ ששוה לענין עיכוב כפרה אבל אינו שוה לענין בחוץ ודבר נקרא המקבל ובשניהם הוי ההלכות שיש בפסח שאתה רוצה ללמוד ממנו כיון שאינו שוה בשני ההלכות אינו מלמד פי' דהפסח אינו מלמד על הדבר דהוא המקבל כיון שאינו שוה בשני ההלכות דפסח וה"נ דכוותי' דהדבר דהוא אילנות וזית דאתה רוצה נלמד עליו אינו שוה לכרם בשני הלכהות אינו מלמד והא דלא נקט הכא בפירוש עוללות משום דכן דרך הירושלמי לנקוט הלשון דאיתא בעלמא והפסח לשון הגמ' דמס' פסחים וכן בבבלי איכא ג"כ כן דנקט הכא לישנא דאיתא בעלמא וכמבואר בפנים בדברינו ודוק :

לעולם הוא נותן משום פאה ופטור מן המעשרות עד שימרח :

שנויי נוסחאות (בו"ד) אבון נד"ו אבין . (בו"ו) בפרט יהא פטור מפיאה נד"ו בפיאה יפטר מן הפיאה . (בו"ז) ומכניסו לקיום נד"ו ליתא . (בו"ד) ר"ז נד"ו רבי ועירא צריכין נכ"י מטילין . (בו"ג) צריכה נכ"י צריבה , כל קציר חייב בפאה כל האילנות פטורין מן הפרט והכרם חייב בפרט .

א ונוטל מן הגורן וזורע ופטור מן המעשרות עד שימרח ג ומאכיל לבהמה לחיה ולעוף ופטור מן המעשרות עד שימרח ג דברי רבי עקיבא ד כהן ולוי שלקחו את הגורן המעשרות שלהן עד שימרחו ה המקדיש ופודה חייב במעשרות עד שימרח הגיזבר: **גמ'** דבי יוסי בר' יעקב ברבי זבדי בשם רבי אבהו ר' נחמיא בר עוקבן ומטי בה בשם רבי יוחנן הפריש ביכורים מכרי ממורח פטור מתרומה גדולה אמר רבי חגי קומי רבי יוסי מתניתא אמרה כן לעולם הוא נותן משום פיאה ופטור מן המעשר עד שימרח הא אם מירח חייב מה שאין כן בתרומה ולימא אף בביכורים יהא חייב אע"פ שלא מירח י ויידא אמרה דא ולמה נקראו שמן ביכורים שהן

**פני משה**

חייב לעשר שכבר נגמר מלאכתו קודש שהפקיר: ומאכיל לבהמה וכו'. לפי שכל אכילת בהמה חשובה עראי ואפי' הוא בעצמו יכול לאכול אכילת עראי קודם מירוח: עד שימרח. ואז אסור אף באכילת עראי קודם שיעשר: ונוטל מן הגורן וזורע. מן התורה הזורע פטור מן המעשר אפי' לאחר מירוח דכתיב עשר תעשר ואכלת ואין כאן ואכילת ומדרבנן אסיר לזרוע טבל ואפי' קודם מירוח עד שיעשר ורבי עקיבא ס"ל דאף מדרבנן פטור הזורע מן המעשר עד שימרח ואין הלכה כר"ע: כהן ולוי שלקחו את הגורן. שקנו התבואה מן הגורן המעשרות שלהן עד שימרח ואינם צריכים לתת התרומה והמעשר לכהן וללוי אחרים. אבל אם קנו אחר מירוח צריכין להפריש התרומה והמעשר וליתן אותם לכהן וללוי אחרים ומפרש בגמרא דקנס קנסו להם חכמים כדי שלא יהו קופצים לגיתות ולגרנות לקנות תבואה או יין וכשנמצאו אצלם מפסידים וקודם מירוח שעדיין לא נגמר מלאכתן למעשרות לא חשו חכמים ואין מוציאין מידם. המקדיש ופודה. המקדיש גרנו והוא גדיש או קמה ופודה מיד הגזבר והרי עדיין לא הוקבע למעשר כשהיה ביד ההקדש חייב הפודה להוציא ממנו המעשרות: עד שימרח הגזבר. שאם נתמרח ביד הגזבר הואיל ובשעה שהיה ראוי לקבוע המעשר והיינו המירוח היה ביד ההקדש אין הפודה חייב להוציא ממנו מעשרות שההקדש פטור מן המעשרות: **גמ'** הפריש בכורים מכרי ממורח פטור מתרומה גדולה. מן אותן הבכורים לפי שמצות הבכורים להפריש מן המחובר כדתנן ריש פ"ג דבכורים יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה אשכול שביכר קושרו בגמי ואומר הרי אלו בכורים ואם לא הפרישן מן המחובר יפריש אותן מן התלוש והשתא קאמר דאם לא הפרישן עד שעשה את הכרי ומירחו וס"ד אגינא דמכיון שהמירוח מחייב את התבואה לתרומה ולמעשרות צריך שיפריש גם מאותן הבכורים כדי שיעור התרומה מהן הלכך קאמר דאפ"ה פטור מתרומה גדולה מאותן הבכורים וא"צ להפריש כ"א משאר הכרי כדין תרומה ומעשרות: מתניתא אמרה כן. מדיוקא דמתני' שמעינן נמי האי דינא דקאמרת דהא קתני לעולם הוא נותן וכו' אם לא נתן פאה במחובר יתן מהתלוש ותורת פאה עליה לפוטרה מן המעשר עד שימרח: הא אם מירח חייב במעשר. וצריך הבעה"ב לעשר קודם שיתן הפאה לעני מה"כ בתרומה שאינו חייב לתרום תרומה גדולה מאותה הפאה דהא לא קתני אלא מעשר וכי היכי דבפטורא עד שלא מירח לא קאמר אלא מן המעשר ה"נ דווקא דדייקין הא אם מירח חייב אין החיוב אלא במעשר. אלמא דכל היכא דאין לבעה"ב חלק בזה שהרי הוא נותנה לעניים פטור הוא לתרום ממנה תרומה גדולה ה"נ בבכורים כן דהואיל והבכורים לכהן הן אינו צריך להפריש מהן תרומה גדולה: ולימא וכו'. תשובת ר' יוסי הוא שהשיב לר' חגיי דלא היא דמהאי מתניתין לא שמעינן מידי והך דיוקא דדייקת מינה נמי לאו דווקא הוא דהא לדידך דדייקת הואיל ולא קתני אלא מעשר ש"מ דלא איירי אלא במעשר לחוד וכי מירח אינו מתחייב נמי אלא במעשר א"כ קשיא ולימא אף בכורים במתני' דיהא חייב אף ע"פ שלא מירח וכלומר דודאי דדינא הכי הוא דצריך להפריש בכורים ואפי' עד שלא נגמרה מלאכת התבואה למעשר שהרי עיקר מצות בכורים להפרישן מן המחובר וא"כ כשנותן מן התלוש חיוב הוא אע"פ שלא מירח וא"כ תקשי נמי ולימא חובה דבכורים במתני' בהדיא. אטו תנא כי רוכלא הוא ליחשב ולית לן אלא ודאי דהך דיוקא דדייקת דלא קתני תרומה נמי ליתא דתרומה בכלל הוא וכשמירח לא יתן הפאה לעני עד שיתקן אותה כדינה תרומה גדולה ומעשר ולא היה צריך התנא לאשמעינן בהדיא לחובה דתרומה כמו דלא בעי לאשמעינן חובה דבכורים הכא והאי דינא דקא אמינא בבכורים לאו מהאי מתני' שמעינא אלא ממתני' אחריתא וכדמסיק ואזיל: ויידא אמר דא. ומהאי מתניתא שמעינן דאמרה כן. דא. הך מתני' דתנינן לקמן בפ"ג דתרומות ומנין שיהו בכורים קודם לתרומה זה קרוי תרומה וראשית וזה קרוי תרומה וראשית אלא יקדמו בכורים לכל שהן בכורים לכל כדמפרש ולמה נקראו שמן בכורים כו' ומשמעות שמן מלמד עליהן שהן

**רידב"ז**

**רבי** יוסי בר' יעקב כו' הפריש בכורים מכרי ממורח פטור מתרומה גדולה. דלא תימא כיון דלאחר מירוח כבר חלה עליו חובת תרומה וחייב להפריש תרומה תחילה קמ"ל דהחיוב שחל עליו קודם מירוח לעולם הוא קודם ואפילו לאחר מירוח ולא חלה על הביכורים חובת תרומה. תרומה גדולה לרבותא נקט וכל שכן במעשרות: א"ר חגי קומי ר"י מתניתא אמרה כן. דממתני' דידן נמי מוכח דחובת תרומה לא חלה על החיובים שקודם מירוח אף אם לא הפרים אותם עד לאחר מירוח: לעולם הוא נותן משום פאה כו' הא אם מירח חייב. דהבעה"ב חייב לעשר תחילה ואח"כ נותן פאה כדי שלא יפסיד עני שאילו הי' נותן לו קודם מירוח אע"פ שמרחו העני פטור מן המעשר אבל עכשיו שנתמרח ביד בעה"ב נתחייב במעשר וע"כ חייב הבעה"ב ליתן לו פאה מעושרת: מש"כ בתרומה. דהבעה"ב פטור להפרים תרומה מהפאה אף שכבר נתמרח דדוקא מעשר דאם הי' נותן להעני קודם מירוח הי' העני פטור ע"כ לאחר מירוח אין לו להפסיד לעני וחייב הבעל הבית להפרים אבל בתרומה דאף אם הי' נותן להעני הפאה קודם מירוח הי' העני חייב להפרים תרומה הרי לא הפסיד העני כלום במה שנותן לו פאה ממורחת. דקס"ד דמתני' אתיא כב"ה דהפקר דוקא לעניים ולעשירים ולדידהו ע"כ הא דפאה פטור מן המעשר לאו מטעם הפקר דהא אינו רק לעניים אלא טעמא הוא כדדרשינן בספרי ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך יצא זה שיש ללוי חו"ל עמך שאם הי' לוי עני נוטל פאה [כמש"כ התוס' ז"ל בפסחים (נו ע"א) ובב"ק (כח ע"א) עיי"ש] והאי קרא לא ממעט רק מעשר ולא תרומה וע"כ כל פאה חייב בתרומה. והשתא אי נימא דלאחר מירוח חייב להפרים תרומה קודם שיפרים החיובים שחלו עליו לפני מירוח אמאי אם נתן פאה ממורחת אינו מפרים תרומה נהי דאין הפסד לעני דבלא"ה חייב פאה בתרומה מ"מ יהא הבעה"ב חייב להפרים תרומה כיון שכבר חלה עליו אחרי שנתמרח. אלא נוכח מהכא דהחיובים שחלו עליו קודם מירוח הם קודמים לעולם ואפי' אם נותן אותם לאחר מירוח והלכך כיון דחיוב פאה חל עליו קודם מירוח ע"כ אף כשנותן פאה לאחר מירוח אינו חייב להפרים תרומה ודוקא במעשר חייב משום הפסד העני אבל בתרומה דליכא פסידא לעני פטור. וה"נ נמי לענין ביכורים שאף אם הפרישן מכרי ממורח נמי פטור מתרומה דהא בכורים נמי חל עליו קודם מירוח וע"כ הם קודמים לעולם ואפי' לאחר מירוח: ולימא אף בביכורים יהא חייב אף על פי שלא מירח. ר' יוסי הוא דקאמר לה ומדחה מה דמוכיח ר' חגי ממתני'. ור"ל לדידך דקאמרת דהא דקתני במתני' לעולם הוא נותן משום פאה ופטור מן המעשר דוקא מעשר אבל בתרומה חייב אלא דהחיוב הוא על העני דכל פאה חייב בתרומה א"כ ודאי דפאה חייב בביכורים והו"ל להגא דמתני' לפרש דחייב הבעה"ב להפרים ביכורים על הפאה אף אם לא מירח דהא חיוב ביכורים קודם לחיוב פאה וחל על בעה"ב: ויידא אמרה דא. פי' בכל מקום מנין לנו זאת ור"ל מנ"ל דחיוב ביכורים הוא קודם לחיוב פאה: ולמה נקראו שמן ביכורים כו'. דהא לפיכך נקראו ביכורים מפני שהן קודמים לכל

**תוספת הרי"ד**

**רבי** יוסי ב"ר יעקב ב"ר זבדי בשם ר' אבוה ר' נחמי' בר עקיבא ומטי בה בשם ר' יוחנן הפריש בכורים מכרי ממורח פטור מתרומה גדולה ר' חגי בשם ר"י מתניתא אמרה כן לעולם הוא נותן משום פאה ופטור מן המעשרות עד שימרח הא אם מירח חייב משא"כ בתרומה ולימא אף בביכורים יהא חייב אע"פ שלא מירח ויידא אמרה דא ולמה נקראו שמן בכורים שהן בכורים לכל וכל הקודם את חבירו חייב בו ע"כ. והסוגיא הזאת חמורה מאד דמאי הוא החילוק שבין תרומה למעשרות דלתרומה פטור אף לאחר מירוח ורק מעשרות חייב לאחר מירוח ואין לנו שום הבנה לפי פירוש המפרשים ז"ע וגם הקשו המפרשים ז"ל מתוס' ב"ק (דף ל) וסנהדרין (פ"ח) וכן קשה לי לקמן בסוגיא דגרסינן מתניתא דב"ש היא דב"ש אומרים הפקר לעניים ע"כ ופירש הר"ש ז"ל דהגמ' מפרש להמתניתין דלעולם הוא נותן משום פאה משמע אע"פ שנתן פאה פעם אחת ונתן עוד יכול לחזור וליתן ופטור ממעשרות עד שימרח והא כיון שנפטר פעם אחת שוב אין תורת פאה על מה שחזר ונתן ולמה פטור ממעשרות אלא דאתיא כב"ש דס"ל דהפקר לעניים הוי הפקר ולפיכך פטור ממעשרות ע"כ וג"ז קשה לי ע"פ מ"ש התוס' ז"ל במס' פסחים (דף נו ע"א) גבי בן בוהין דכתבו שם אף לב"ש אם נתן בתורת פאה ובאמת אינו פאה לירק חייב במעשרות משום דהפקר בטעות הוא דהוא נתן בתורת פאה ואינו פאה עי"ש ותמהני על הר"ש ז"ל דנס הוא ז"ל כ"כ (בפ"ו) דפאה עי"ש גם קשה לי הא גרסינן לעיל ר"י בשם ר"י לעולם הוא מוסיף והולך ופי' בשנו"א ז"ל דר"י ס"ל אף שנתן כבר השיעור מ"מ יש לו להוסיף ופטור ממעשר כשלא נתכוין לפטור שדהו כדאיתא שם לעיל בסוגיא וא"כ מאי דוחקי' לאוקמי כב"ש אבל מפום זה לא אריא דא"ל מדנקט לעולם הוא נותן ולא נקט לעולם הוא מוסיף משמע דאף בשנתכוין לפטור שדהו אבל הקושיא הראשונה קשה לי מאד דהא בנותן בתורת פאה ואינו פאה אף לב"ש אינו הפקר ונראה לפענ"ד לפרש הסוגיא כעין חומר בע"ה. דהנה התוס' ז"ל במס' ב"ק (דף נד) מקשין על הברייתא דגרסינן מצות פאה להפרים מן הקמה וכו' מירחו מעשר ונותן לו למה לא תני אף תורם ונותן לו ותי' דתרומה בלא"ה יפרום העני דכל פאה חייב בתרומה חלא דא"כ מקדים מעשר לתרומה ועוד בהדיא גרסינן במס' תרומות פ"א אין תורמין מן לקט שו"פ וכו' וכו' ונראה לפענ"ד לפרש דברי התוס' ז"ל דהא דרצו לאמר דפאה חייב בתרומה ורק דפטור ממעשר ול"ב מ"ש מעשר מתרומה ונראה לפענ"ד דהוא משום דפאה אינו הפקר דהפקר צריך להיות אף לעשירים והא דהפקר פטור ממעשרות לאו דילפינן לי' כל עיקר מן ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך ממה שיש לך ואין לו חייב אתה ליתן לו יצא הפקר שידך וידו שוים בו דאיתא בירושלמי בפ"ק דתרומות ובפ"ק דמעשרות ובפ"ק דחלה

**שנויי נוסחאות** (שו"ב) ולעוף כד"ו ולעופות. (שו"ח) בר עוקבן ומטי כנ"י בר מר עוקבן מטי. (שו"א) משום כד"ו ליתא. (שו"נ) ולימא אף כני"ר ונאמר הא.

**הגהות הרש"ש**

**ונוטל** מן הגורן וזורע כו' עד שימרח ומאכיל לבהמה כו' עד שימרח דברי ר"ע כו'. נ"ב בגירסת משניות שלנו איפכא וזורע ומאכיל הוא לד"ה הוא דברי ר"ע. וכן משמע בפיה"מ להרמב"ם. ועוד חסר כאן ונותן משום הפקר ופטור מן המעשרות עד שימרח. **מתניתא** אמרה כן. כתב המפרש מן המתני' יש להביא ראיה שהבכורים הללו שהפריש מכרי ממורח פטור מתרומה גדולה מדתני לעולם הוא נותן משום פיאה כו' עד שימרח ואם מירח חייבה הפיאה במעשר. ולמה נקיט דוקא מעשר ולא ג"כ תרומה אלא ודאי דאין הפיאה חייבת בתרומה אף לאחר המירוח, וה"ה בכורים שטעם אחד לתרוויהו עכ"ל המפרש. נ"ב דכשם שהפיאה לפי שאינה לבעלים פטורה מן התרומה ה"ה בכורים שאינם לבעלים אלא לכהן: **וליבא** אף בבכורים כו' ר"ל לדבריך דדייקת הכי וא"כ אפי' תימא שגם תרומה בכלל מעשרות. עכ"פ בכורים וודאי לא נכלל בכלל מעשר. וא"כ נימא דוקא פטור מן המעשרות עד שימרח אבל בבכורים חייב אפי' קודם מירוח. ובאמת ז"א דאף מבכורים פטור. וא"כ עכ"פ מוכח דדיוק שלך אינו דיוק: **ווידא** אמרה דא כו'. ר"ל אבל מדא מוכח כן שלמה נקרא שמן בכורים שהן קודמים לכל. וא"כ הבכורים גורמים להפריש תרומה מן הכרי אבל לא מן הבכורים:

**עין משפט נר מצוה**

נו
א ב מיי' פ"ג ממעשר ה"כ.

נז
ג מיי' פ"ז שם ה"ג וברכנו דר"ע

נח
ד מיי' שם הט"ו סמ"ג עשין קנה טור ש"ע יו"ד סי' שלא סעיף קכב

נט
ה מיי' שם פ"ג הל' כה

**גליון הש"ס**

י ויידא אמרה דא. היינו היכן נאמרה ד"ר זה. וגם שני תיבות וכי דא והוא כמה פעמים בירוש' ומתפרש כן ולפעמי' נקרא שם חכסווויידא כמ"ש הכ"מ פ"ע מקרבן פסח הלכה א ועי' בשכנה"ג שהביאו בכללי התלמוד (אות לד) בסוף שם הכם. אבל באמת הכל לפי הענין ולפי מה שנראה מתהלוכות הסוגיא פעמי' הוא שם חכם ולפעמים הוא בא להורות מקום המאמר כמו כאן ועי' בשם הגדולים להגא' החזולאי שהאריך בפרט זה בכמה מקומו' והדבר פשוט דמשתנים לפי הענין:

עין משפט נר מצוה

לכל החיובים כדתנן בתרומות (פרק ג הלכה ג) : וכל הקודם את חבירו חבירו מתחייב בו ; וא"כ פאה חייבת בביכורים שקודמין לה ויתחייב הבעה"ב להפריש ביכורים על הפאה אף קודם מירוח : מתני' דבית שמאי היא כו'. כלומר אלא לא תידוק ממתני' כלום דע"כ מתני' אתיא כב"ש דהפקר לעניים לחודייהו נ"כ הוי הפקר ולדידהו הא דמיפטר פאה מן המעשר הוא משום הפקר ולא מקרא דובא הלוי ולפ"ז פטור פאה מכל החיובים גם מתרומה ומביכורים והכי קתני לעולם הוא נותן משום פאה ופטור מן המעשרות דר"ל אף תרומה וביכורים בכלל ואם מירח חייב נ"כ בהכל בין במעשר בין בתרומה דחד טעמא אית להו משום הפסד העני ומלינן נמי למימר דלפיכך חייב אם מירח משום דכיון דנתחייב עתה בתרומה ומעשר הם קודמים לחיוב הפאה וא"כ ליכא למילף מינה מידי לענין ביכורים ואיכא למימר דלעולם אם הפריש ביכורים מכרי ממנורת חייב בתרומה . וע' בתוס' מקורים לזה :

• הדרן עלך אלו דברים

א *שהן בכורים לכל וכל הקודם את חבירו חבירו מתחייב בו מתני' י דבית שמאי הוא *דבית שמאי אומרים הפקר עניים הפקר ואתייא דרבי עקיבא כחניות דבית חנן דהני *למה חרבו חניות דבני חנן ג' שנים קודם שחרב ב"ה שהיו מוציאין פירותיהן מן המעשרות דהווין דרשי' עשר תעשר ג פרט ללוקח ואכלת ג פרט למוכר א"ר יוחנן קנס י קנסו להן שלא יהיו קופצין לגיתות ולגרנות טבח כהן חברייא בשם ריב"ל פטור לו שבת אחת א"ר יוסי אזלית *לדרומא ושמעית ר' חנן אבוי דר"ש בשם ריב"ל פטר ליה שבת אחת ר' יודן מדמי ליה להדא ד יקנם קנסו להן א"ל רב יוסף ואי משום קנס אפילו שבת א' לא יפטור ליה חנווני כהן ר' יודן אמר פוטרים לו שבת א' ר' יוסי אמר אין פוטרים לו שבת א' ע"ד דר' יוסי מן בין חנווני לטבח חנווני יכול להערים טבח אינו יכול להערים תני ט לא נחלקו רבי ור' יהודא הנשיא על ס הלוקח פירות מחוברים מן הגוי שהן חייבין במעשרות ועל של ישראל שנכנס תחתיו ועל י הלוקח פירות תלושים מן הגוי שהן פטורות מן המעשרות על מה נחלקו על הלוקח פירות תלושין מחבירו בשנת מעשר עני ר' יהודא הנשיא אומר אחד עני ואחד עשיר מוציאין מידו ורבי אומר עשיר מוציאין מידו עני אין מוציאין מידו מ"ט דר"י הנשיא כשם ז *שאין אדם זוכה בלקט שכחה ופיאה שלו כך לא יזכה במעשר עני שלו מ"ט דרבי לקט שכחה ופיאה אין טובלין מעשר עני טובל וכבר נטבל עד שהוא ברשותו של ראשון מ"ט דר"י הנשיא משום קנס ומ"ט דרבי עשיר יש בידו ליקח עני אין בידו ליקח ור"י הנשיא אומר מצוי הוא ללות ורבי אומר אינו מצוי ללות:

# הדרן עלך אלו דברים

פני משה

שהן קודמין לכל: וכל הקודם את חבירו חבירו מתחייב בו. כלומר והשתא ממילא שמעינן להאי דינא דקא אמינא לעיל דכיון שהבכורים הן קודמין לתרומה וכל הקודם את חבירו הוא דמתחייב בו אבל הוא לא מתחייב בחבירו וכמו דהתרומה היא קודמת למעשר ראשון ; דאחר שהפרים תרומה מתחייב במעשר מן התבואה ולא קודם אבל מה שהפרים לתרומה ודאי אינו מתחייב במעשר ה"נ בכורים הן שמחייבין את התרומה מן הגורן דאחר שמפרישין הבכורים בא חיוב התרומה אבל אין הבכורים עצמן מתחייבין בחיוב תרומה וה"ט לדינא דקאמינא כבכורים : מתני' דב"ש היא . האי ש"ס מפרש להמתני' דהא דקתני לעולם הוא נותן משום פאה לעני ופטור מן המעשר או שנותן משום הפקר לעני ופטור ממעשר וכב"ש אתיא דאמר לקמן בריש פ"ו דהפקר לעניים בלבד נמי הוי הפקר ופטור מן המעשר: ואתיא לר"ע כחניות בני חנן ; דרבה ר"ע דדריש ואכלת לוקח כדפריש במתני' אתיא כהך דרשא דשמעינן מברייתא דתנינן גבי בית חנן ולא דר"ע ס"ל לדינא כותייהו אלא כדאמרן: דהווין דרשין עשר תעשר . את תבואת זרעך פרט ללוקח ואכלת פרט למוכר שאינו נהנה מהן באכילה וממלא שהיו מפקיעין עצמן כשמכרו פירותיהן מחיובא דמעשר וכן הלוקח מהן לא עישר ובטלו מצות מעשר : קנס קנסו להן . לפרושי טעמא דמתני' כהן ולוי שלקחו את הגורן קאי וכדפריש במתני' : טבח כהן . שמוכר הבהמה שלו : פטר לו . מן המתנות שבת אחת מיכן ואילך חייב ליתן וכן א"ר יוסי כשהלכתי לדרום שמעתי אומרים בשם ר"ש בן לוי דשבת אחת הוא פטור : מדמי לה . לטעמא דהאי דינא דאין פוטרין אותו אלא שבת אחת בלבד להדא דר' יוחנן דהכא דקאמר טעמא משום דקנס קנסו בהן ה"נ משום קנס דמפסיד המתנות מאחיו הכהנים הלכך אחר שבת הראשונה חייב ליתן המתנות : ואי משום קנס. על שנעשה זה הכהן טבח ומונע מתנות מאחיו הכהנים א"כ אפי' שבת אחת לא יפטרו לו : חנווני כהן . שעשה לו חנות למכור הבשר פליגי ביה ר' יודן ור' יוסי : חנווני יכול להערים. וליקח גם מבהמת ישראל אלו ולמוכרן ונפקיען מן המתנות אבל טבח אין יכול להערים כל כך שאין דרך טבח א' ליתן הבשר לטבח אחר למוכרו ; ועל ישראל שנכנס תחתיו. כלומר החיוב הוא ע"ז שלקחן ינן הגוי וכן על ישראל השני שנכנס תחתיו ולקחן ממנו דהואיל שלקחן מן הגוי במחובר נמצא בשעת גמר מלאכתן למעשר ברשות ישראל היו ונתחייבו במעשרות : ועל הלוקח פירות תלושין מן הגוי . וכגון שנגמר מלאכתן ביד הגוי דלכ"ע פטורין מן המעשרות : על מה נחלקו על הלוקח פירות תלושין מחבירו . וכן כבר נגמר מלאכתן ביד חבירו ובשנת מעשר עני שהיא שנה השלישית והששית מן השמיטה ונחלקו בלוקח עני אם מוציאין מידו לעני אחר או אם הוא יכול לזכות במה שבידו ; עשיר מוציאין מידו. פשיטא הוא אלא משום סיפא נקט לה : כשם שאין אדם זוכה בלקט שכחה ופאה שלו : דהרי עני שלקח קציר שדה מהבעה"ב אינו יכול לזכות בלקט שכחה ופאה של שדה זו אלא צריך ליתנם לעניים אחרים כדתנן לקמן (בפ"ה) המוכר את שדהו המוכר מותר בלקט שכחה ופאה והלוקח אסור וכך אין יכול לזכות במעשר עני שלו ואפי' בבלקח פירות תלושין שכבר נגמר מלאכתן ביד המוכר : אין טובלין כמעשר עני שהוא טובל . שאני לקט שכחה ופאה שאינן עושין את הפירות טבל כ"ע שאין מפרישן והרי הבעה"ב יכול ליהנות מפירותיו ואח"כ מפריש אותן אם לא נתנם בתחלה ונמצא שאפי' היו עדיין ביד הראשון יכול הוא לדחות את העניים ולומר הריני נותן אותם אח"כ מן העמרים או מן הגדים ואפי' מן העיסה ומן הפת והלכך כשלקח העני הזה את פירות הקציר החיוב בידו הוא וברשותו הוא דחל עליהן וצריך הוא ליתן לעניים אחרים אבל מעשר עני עושה טבל להפירות שכל זמן שלא הופרש מעשר עני אסור הוא בהנאה מהפירות והרי הוא כבר נטבל עד שהוא ברשותו של ראשון שנגמרה מלאכתו למעשר וחל החיוב על הראשון להפרישן ולא היה יכול לדחות את העניים לאח"כ וכיון שלקח העני הזה אחר שכבר חל החיוב עליהן בתחלה הרי זכה במעשר עני שלהן והין מוציאין מידו ; מ"ט דר"י הנשיא . השתא דמפריך טעמיה דמעיקרא א"כ ומאי טעמיה וקאמר משום קנס ולאו מדינא הוא אלא קנס שקנסו חכמים שלא יהא עני אחד לוקח הפירות ומחזיק לכל מעשר העני ונמצא מפסיד את העניים אחרים שהבעה"ב היה יכול לחלקו לכולן ; עשיר וכו' . כלומר לא שייך קנס אלא במי שיש בידו ליקח שלא יהא רגיל לעשות כן אבל כיון שהעני אין בידו ליקח בכל זמן והינו מצוי הוא הלכך משום פ"א שלקח לא קנסוהו חכמים וכדמוסיים ואזיל שר"י הנשיא אומר דאף שאין לעני מעות מצוי הוא ללות מעות וקנסו חכמים שלא יהא רגיל לעשות כן ולדברי רבי אינו מצוי הוא ללות דלא שכיחי המלוים לעניים והואיל ואין בידו ליקח בכל עת שירצה משום זימנא חדא לא קנסוהו חכמים : הדרן עלך אלו דברים

תוספת הרי"ד

לחלה ז"א אלא דהפקר פטור ממעשרות אף בלא הקרא דובא הלוי אלא משום דכתיב זרעך זרעך המיוחד לך כדאיתא בפ' המסניות בריש מס' מעשרות וכן גם פאה דקיימא לן כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל ונשמר למעוטי הפקר דפטור מן הפאה ילפינן בת"כ מן קציר דשדה קציר אינו הפקר וכן פי' הר"ש ז"ל (בפ"ק דמסכת פאה) והת"כ הזה מובא בתוס' ז"ל מס' פסחים (דף ו) ובמס' שבת (דף ס"ח) עי"ש וכ"כ הר"ש ז"ל דידעינן דהפקר פטור מפאה דהא שדך כתיב וכמו כן בתרו"מ ידעינן דהפקר פטור ממעשרות אף בלא קרא דבא הלוי וכן איתא ברש"י ז"ל במס' ב"ק (דף לד) ד"ה חייב בפרט עי"ש דממעטינן הפקר מדכתיב שדך כרמך דגנך והעיקר דצריכין למילף מבא הלוי הוא לענין לקט שו"ם ע"ז ילפינן בספרי יכול יהא לקט שו"פ חייבין במעשרות ת"ל ובא הלוי כו' שידך וידו שוין ופי' התו' ז"ל במס' פסחים (דף ו) ובמס' ב"ק (דף כח) דידך וידו שוין דאם הלוי הוא עני יכול נמי ליקח פאה עי"ש וע"כ על פאה ולקט ע"כ דלא ילפינן רק מקרא דבא הלוי דהא אינו הפקר עד שיפקיר אף לעשירים ופאה אינו פטור ממעשרות מתורת הפקר רק מקרא דבא הלוי וזה מפורש בתוס' ז"ל במס' ב"ק וכאשר נבין לעת התוס' ז"ל או נבין הסוגיא בע"ה ומתחלה נפרש דברי התוס' ז"ל ואח"כ נפרש הסוגיא דידן בע"ה וז"ל התוס' ז"ל במס' ב"ק (דף כח ע"א) ד"ה זה ופאה דמיפטרה מן המעשר לא מטעם הפקר דהא תנן במס' פאה (פ"ו משנה א) בש"א הפקר לעניים הפקר ובה"א אין הפקר עד שיפקיר אף לעשירים כבש"ה אלא היינו טעמא דמיפטרה כדדרשינן בספרי מובא הלוי כי אין לו חו"כ עמך יצא זה שיש ללוי חלק ונחלה עמך שאם הוא לוי עני נוטל פאה וטעמא דב"ש דילפי מפאה דכתיב לעני ולגר תעזוב אותם מה ת"ל תעזוב אותם יש לך עזיבה אחרת שהיא כזו כגון הפקר לעניים ולא לעשירים וב"ה ילפי משביעית דכתיב תשמטנה ונטשתה מה ת"ל ונטשתה יש לך נטישה אחרת שהיא כזו כגון הפקר לעניים ולעשירים עכ"ל התוס' ז"ל וצריך הבנה דברי התוס' ז"ל הכ"ל למה להו להאריך ולפרש טעמא דב"ש וטעמא דב"ה דב"ש ילפי מפאה וב"ה ילפי משמיטה למאי נפ"מ מהיכן דילפי אמנם ביאור הענין

תוספתא וברייתא . וכן נמצא לפעמים דבבלי אבל הדבר תמוה דלעולם לא מצינו שיחלוקו רבי ור' יהודה הנשיא . ועיין ברש"י כגילה כו ד"ה ר"י הנשיא . בכתב שזהו רבי ור"י נשיאה היה בן בנו של רבי כמ"ש רש"י בגיטין דף עו ע"ב ובכמה דוכתי מבואר כן . וגם ברמב"ם לא משמע כך דלוקח פירות תלושין בשנת מעשר עני וצ"ע בזה . ועיין במ"ח בהגהותיו על הרמב"ם בתרומות פ"א שם :

שנויי נוסחאות (סו"ד) כחניות דבית חנן דתני בנ"י. בחנויות בני חנון דתנא . (סו"ה) חניות דבני חנן בד"ו חנויות בני חנון . קודם שחרב בד"ו עד של (סו"ו) מוציאין פירותיהן מן דמעשרות בד"ו מוציאין את הפירות מכלל המעשרות . (סו"א, ריב"ל בד"ו ר"ש בן לוי . (סו"ב) ליה להדא להן בד"ו לה להדא דר' יוחנן קנס קנסו בהן . (סוכ"ג) אין טובלין מעשר עני טובל בד"ו אינן טובלין מעשר עני שהוא טובל .

הגהות הרש"ש

וכל הקודם את חברו כו' . נ"ב ר"ל אבל הוא אין חייב בחברו . ונמצא שהתרומה חייב בבכורים . אבל הבכורים אינן חייבין בתרומה:

מתני' דב"ש היא כו' . ר"ל דס"ל דמתני' מיירי שכבר נתן כשיעור ונפטר מן הפיאה ואפ"ה תני דלעולם מוסיף ונותן משום פיאה ופטור מן המעשרות אע"פ שנתן רק משום פיאה ואינו מפקיר רק לעניים . אבל לב"ה דס"ל דאינו הפקר עד שיפקיר אף לעשירים א"כ אסור להם אם הוסיף משום פיאה וחייבת במעשר [ר"ש]: ואתיא דר"ע כו' . ר"ל דס"ל דדרשה שדרשו אלא דבית חנן הפקיעו לגמרי וס"ל אפי' מדרבנן מותר ואפי' לאחר מירוח כיון דמוכר או לוקח וא"כ ה"ה בזורע דפטור מה"ת . אלא דס"ל לר"ע דלאחר מירוח אסור מדרבנן אבל קודם רבנן . אבל רבנן פליגי עליה וסבירא להו דאפי' קודם מירוח אסור : ועל של ישראל כו' . נ"ב ר"ל ישראל שקנה פירות המחוברין מן הגוי שחייב ומכרן לישראל אחר: פירות תלושין מן הגוי כו' נגמר מלאכתן ביד גוי : מעשר עני טובל . כתב המפרש וכבר נטבלו אצל המוכר . ונ"ב והיו ברשות המוכר ומעולם לא היו ברשות המוכר לשום דבר דנאמר לכן זכה העני במ"ע ברשות המוכר

אחד קדוש

תני לא נחלקו רבי ורבי יהודה הנשיא על הלוקח פירות וכו' כצ"ל:

סעין הוא כך דבש בירושלמי יליף ר"י טעמא דב"ה דילפי נ"כ מפאה משום דכתיב גבי פאה תעזוב אותם מיעוט זו לעניים ולא לעשירים אבל במקום אחר לעניים ולעשירים ונפ"מ בזה דלפי הדרש הזה ס"ל לב"ה נמי דפאה חשוב הפקר אך דמיעט רחמנא אותם דהפקר זה הוא לעניים ולא לעשירים אבל הפקר אחר בין לעניים ובין לעשירים וא"כ ע"כ דפאה נמי חשוב הפקר דאל"כ אלא דפאה לא חשיב כלל הפקר א"כ מנ"ל למילף הפקר דעלמא דבין לעניים ובין לעשירים מדמעט רחמנא אותם גבי פאה הא פאה לא הוי הפקר והאיך נילף הפקר דעלמא מדמלינו מיעט בדבר שאינו הפקר הא לא הוי ממין הטענה בשלמא אם פאה הוי הפקר ניחא מדמיעט רחמנא גבי הפקר זה ש"מ דהפקר בעלמא אינו כן אבל האיך ילפינן הפקר מדמעט גבי פאה כמו דלא נוכל נילף הפקר מדכתב רחמנא גבי תרו"מ דנותן לכהן מכלל דהפקר צריך להיות לכל ישראל הא בודאי אין זה לימוד כלל והאיך נלמוד מדכתב רחמנא מיעט גבי פאה מכלל דכל הפקר בעלמא אינו כן מאי שייכות למעט הפקר דעלמא מן פאה הא פאה לא הוי הפקר א"ו דפאה נמי מתורת הפקר ע"כ שפיר ממעטינן הפקר דעלמא מהפקר דפאה דזה הוי דומה בדומה כמו כל המיעוטין דילפינן בעלמא לדוגמא מדאמר רחמנא גבי יחזקאל פארך חבוש עלך מכלל דכל אבל אסור וממעטינן אבלים מאבילות דיחזקאל אבל לא ממעטינן חתנים מאבילות דיחזקאל וה"נ האיך ממעטינן הפקר דעלמא מפאה אם לא דפאה נמי הוי הפקר לזאת מסיים בתוס' ז"ל אחר שכתבו דפאה לא הוי הפקר דטעמא דב"ה דילפי משמיטה ורק ב"ש ילפי מפאה דלדידהו פאה הוי הפקר אבל לב"ה לא הוי פאה הפקר דילפינן הפקר בכל התורה משמיטה דזה הוי הפקר משא"כ בפאה דלאו הפקר הוא וזאת כונת התוס' ז"ל והשתא לפ"ז דפאה אינה מתורת הפקר ואינה פטורה מן המעשר מטעם הפקר רק מקרא דובא הלוי שידך וידו שוין דאם הוא עני נוטל ג"כ בפאה א"כ לא ממעטינן רק מעשרות אבל לא תרומה דקרא ובא הלוי איירי במעשר לחוד אבל לא בתרומה וזה נפ"מ גדולה בין אם נימא דפאה פטורה ממעשרות מטעם הפקר ובין אם נימא דפאה אינה פטורה מטעם הפקר רק מקרא דובא הלוי דאם הוא מטעם הפקר ע"כ דפטורה מתרומה ומעשרות כמו הפקר דעלמא אבל אם אינה פטורה רק מטעם דובא הלוי אינה פטורה רק ממעשרות לחוד אבל מנ"ל לפוטרו אף מתרומה ע"כ רצו התוס' ז"ל לאמר במס' ב"ק (דף נד ע"א) דפאה חייבת בתרומה ופטורה ממעשרות ולפיכך רצו לאמר דלפיכך תני מירח מעשר ונותן לו ולא תרומה דתרומה בלא"ה יפרוש העני ומה שדחו זאת דאי אפשר לאמר כן דא"כ נמצא מקדים מעשר לתרומה גדולה נראה לפענ"ד שע"פ הירושלמי במס' תרומות (פ"ג) לא חשיב מקדים מעשר לתרומה דגרסינן שם אימתי הוא עובר ר"ח בר בא אמר מתחלה ר"ש בר"י אמר נכס ף מה נפיק מביניהון לשירוף הכרי ע"ד דר"ח ב"ב עובר ע"ד דרשב"י אינו עובר ומסיים שם באם נשרף הכרי ולא הפרים כלל תרומה אינו עובר רק כשמפרים תרומה לאחר מעשר אבל אם לא הפרים תרומה כלל אינו עובר בל"ת דהמקדים נמצא דלדעתי' דרשב"י אינו עובר כלל בל"ת דהמקדים דהבע"ב שמפרים מעשרות ואינו מפרים תרומה אינו עובר כלל והעני שמפרים תרומה אח"כ ג"כ אינו עובר דהא הוא לא הפרים המעשרות תחלה והרי אתה מחייבו להפרים והאיך יעבור [עי' בירושלמי יומא (פ"ד) אומרים לו הכנס ואת אמר הכין דעובר בתמי' עי"ש גבי הכנסה יתירה] בשלמא כשהוא בעצמו הקדים עובר באחרונה אע"פ שמחויב ליתן בע"כ התרומה אבל משום דהוא בעצמו הביא ליה לעשות תרומה באחרונה משא"כ העני שאינו בעל חיוב בזה ונמצא דלדעתי' דרשב"י לא קשה כלל דהא מקדים מעשר לתרומה ומה דמקשים התוס' ז"ל נמתניתין דפ"ק דמס' תרומות אין תורמין מן הלקט שו"פ וההפקר דמשמע משם דפאה פטורה מתרומה י"ל דאף דלקט ופאה חייבין בתרומה מ"מ לא מוכח כלל ממתניתן הנ"ל ע"פ פי' המשניות להרמב"ם ז"ל דכתב על הדיא משנה ז"ל ידוע כי הלקט ופאה שהוא לעניים ואין לבעל השדה להם זכות ולפיכך לא יתרום התרומה החייבת לשום דבר מנכסיו משום דבר מאלו הדברים הנזכרים שהם חוקי העניים אבל ההפקר אולי תהי' הסברא שיהי' מותר לו להוציא ממנו התרומה החייבת לממונו כיון שיש לו זכות בהפקר כי ההפקר מופקר לכל העולם אבל כו' יצא הפקר כו' עכ"ל ז"ל הרי דלא מוכח מהך מתניתן דלקט ופאה פטורין מתרומה דלא תנינן שם רק דאין הבעה"ב תורם מלקט ופאה דאין אדם תורם מדבר שאינו שלו וע"פ פי' המשניות הנ"ל אין הוכחה מהך מתניתן דפאה פטורה מן התרומה וא"כ א"ל דאי פאה לאו מטעם הפקר ופטורה מן המעשר רק מקרא דובא הלוי ע"כ לא נוכל למעט רק מעשר אבל לא תרומה [והא דגרסינן בירושלמי לבתר מתניתן דאין תורמין מלקט שו"פ והפקר בפ"ק דמס' תרומות ר"י בשם ר"י ובא הלוי וגו' היינו כדרך הש"ס ירושלמי דנקט אגב דוכתי אחריתי דגרסינן שם בפ"ק דמס' חלה הך ר"י בשם ר"י והתם תנן דלקט שו"פ פטורין מן המעשרות וחוזר ושונה גם הכא] ועפ"ז יתבאר הסוגיא דידן כעין חומר בע"ה יתברך. דר"י בר"י בר"ז בשם ר"א רנב"ע ומטי בה בשם ר"י הפרים בכורים מכרי ממורח פטור מת"ג וקנו"ל דלא תימא דאימתי בכורים פטור מתרומה דוקא כשמפרישו קודם מירוח בזמנו אבל כשמפרישו לאחר מירוח דחל עליו חובת תרו"מ ע"כ לא מלינו בזה דפטור בכורים מתרומה ע"ז קמ"ל דל"ש דלעולם הוא פטור מתרומה וע"ז קאמר ר"ח קומי ר"י מתניתא אמרה כן לעולם הוא נותן משום פאה ופטור ממעשרות עד שימרח הא אם מירח חייב משא"כ בתרומה דס"ל להירושלמי דאינו חייב רק במעשרות משא"כ בתרומה כמו דרצו התוס' ז"ל למימר דתרומה בלא"ה יפרוש העני דכל פאה חייבת בתרומה רק דפאה פטורה ממעשר ע"כ מחויב בעה"ב להפרים מעשרות כדי שלא יפסיד לעני כמו שפרש"י ז"ל במס' ב"ק (דף נד ע"א) דאם הי' נותן לו קודם מירוח בזמנו הי' העני פטור לעשר אבל לאחר מירוח אפי' הפקר לאחר מירוח חייב במעשרות ע"כ צריך בעה"ב לפרוש המעשר אבל תרומה לא הפסיד לעני דבלא"ה החיוב על עני להפרים תרומה אף אם הי' נותן לו קודם המירוח ונתמרח ביד העני דפאה לא הוי הפקר ואינו פטור העני רק מתעשרות משום דקרא דובא הלוי יצא זה דידך וידו שוין ובא הלוי לא מיירי רק במעשרות כנ"ל וא"כ לפ"ז כל עיקר דחייב הבעה"ב לפרוש מעשרות על הפאה לאחר מירוח הוא רק משום פסידא דעני משא"כ בתרומה כיון דליכא פסידא לעני אין חיוב על הבעה"ב להפרים תרומה והגם דבכל מקום צריך בעה"ב להפרים חיוב הראשון כמו תרומה ונותן המעשר אח"כ וחיוב התרומה שיש במעשר חל על הבעה"ב ולא על הלוי או על הכהן וא"כ למה לא חל החיוב של תרומה ג"כ על הבעה"ב ולא על העני כמו בחיוב דתרומה שיש במעשר חל על בעה"ב י"ל דהתם חל חיוב התרומה קודם ע"כ צריך ליתן להלוי מעשר שלם בלא שום ניכוי תרומה משא"כ בפאה דחיוב פאה חל עליו קודם חיוב תרומה ואינו הי' נותן לעני קודם מירוח הי' העני חייב להפרים לפי' ואי נימא דלכשנותן ביכורים לאחר מירוח חייב בתרומה משום דהחיוב שחל עכשיו הוא קודם להחיוב שלפני המירוח א"כ ה"נ בשנותן פאה ממורחת הי' צריך הבעה"ב להפרים תרומה כיון דעכשיו נתחייב בתרומה היא קודמת לפאה שחלה לפני מירוח וחייב ליתן לעני פאה מותרמת. א"ו דהחיוב שלפני מירוח לעולם הוא קודם אפי' אם כבר מירח וע"כ לא חל חיוב תרומה על הפאה וא"כ בביכורים נמי אף שהפרישן מכרי ממורח פטור מת"ג [וה"ה ממעשרות ות"ג לרבותא נקט עיין במה"פ ז"ל] כיון דחיוב ביכורים כבר הי' לפני מירוח גם אחר מירוח הוא קודם והוא פטור מתרומה [והירושלמי קאי בשיטת רשב"י דמס' תרומות הנ"ל דבשירוף הכרי אינו עובר]. וכ"ת מנ"ל למידק משא"כ בתרומה דילמא תרומה בכלל מעשרות הוא כדאשכחן גם פא דהך מתניתין דידן מאכיל לבהמה כו' ונוטל מן הגורן וזורע פטור מן המעשרות ופש טא דגם תרומה בכלל וכן בכ"מ דנקט מעשרות לא מפקינן תרומה מכללא [זולת במקום דתני מעשר בלשון יחיד ולא מעשרות עיין במס' דמאי (רפ"ו) תורם ונותן לו מעשר ונותן לו] ז"א דדוקא במקום דתרומה ומעשר חד טעמא אית להו וליכא למיטע' הז תרומה בכלל מעשרות משא"כ הכא דאיכא טעמא במעשר משום הפסד העני דלא שייך בתרומה אי ס"ד דתרומה בכלל מעשרות הו"ל למיתני בהדיא תרומה כי היכי דלא נטעה א"ו דהא"נ דהתרומה לא הוה בכלל מעשר. ומדהא ר' יוסי דז"א דא"כ לימא אף בביכורים יהא חייב אע"פ שלא מירח ר"ל דהו"ל נתנא לפרש דיהא בעה"ב חייב להפרים בכורים על חלק הפאה אע"פ שלא מירח ויידא אמרה דא ר"ל ומנין לנו זאת [כדרך הש"ס הזה] דביכורים קודמים לפאה דהא למה נקראו שמן ביכורים שהן ביכורים לכל וכל הקודם את חבירו חבירו מתחייב בו ונמצא דפאה חייבת בביכורים וא"כ יתחייב בעה"ב להפרים ביכורים על פאה אלא ע"כ מתניתא דבית שמאי היא דבש"א הפקר לעניים הפקר ולדידהו פטור פאה מטעם הפקר וע"כ פטורה אף מתרומה ומביכורים ותרומה ומעשר הוו בחד טעמא והוה תרומה בכלל מעשרות ולא תידוק מיניה מה שאין כן בתרומה כמבואר בפנים בע"ה. והרמב"ם ז"ל פסק פרק ד' מהלכות תרומות דלקט ופאה פטורין מן התרומה משום דס"ל דפאה פטורה ממעשרות מטעם הפקר כמו שכ' בשיטה מקובצת במסכת ב"ק (דף כח) דמוכח מהך סוגיא דב"ק דפאה פטורה מטעם הפקר כדגרסינן שם זה וזה פאה לפוטרן מן המעשרות כדתניא המפקיר את כרמו וכו' ורק התוס' ז"ל מדחין. הראי' מהך סוגיא אבל להרמב"ם ז"ל י"ל דס"ל דלקט ושו"פ פטורין ממעשרות מטעם הפקר דאף לב"ה חשוב הפקר ופסק כר"י בירושלמי פ"ג דפאה דס"ל לטעם דב"ה דיליף ממיעוטא דאותם הפקר זו לעניים ולא לעשירים אבל במקום אחר לעניים ולעשירים א"כ ע"כ דאף לב"ה פאה פטורה מטעם הפקר והירושלמי בסוגיא דידן אזיל בשיטת רשב"ל דלדידי' לב"ה פאה אינה פטורה ממעשרות מטעם הפקר ע"כ דחי שפיר דאף א"ת דלב"ה פאה אינה מטעם הפקר עכ"ז לא נוכל לדייק ממתניתא דמשא"כ בתרומה דאימא מתניתא ב"ש היא אבל אליבא דר"י דאף לב"ה פאה הוא מגד הפקר ופאה פטורה אף מתרומה ולפי הנראה דהלכה כר"י נגבי רשב"ל דהרי התם בירושלמי (פ"ו) במס' פאה גרסינן בהפקיר לישראל ולא לנכרים פלוגתא דר"י ורשב"ל ע"ד דר"י הוי הפקר ולכאורה משמע מש"ך ז"ל בחו"מ (ס' ס"ו ס"ט) דהוי הפקר וע"כ דהלכה כר"י וא"כ פאה הוי הפקר ופטורה מתרומה אליבא דכו"ע ועוד נראה דהרמב"ם ז"ל אפילו יסבור דלב"ה פאה אינה מטעם הפקר אלא מובא הלוי מ"מ פטור מתרומה ג"כ דוקא ר"ח מדייק כן ממתניתין דידן אבל הסתמא דגמ' פליג עלי' וס"ל כמסקנת התוס' ז"ל דאפילו למטעם ובא הלוי נמי פאה פטורה מתרומה כמסקנת התוס' ז"ל במס' ב"ק (דף נד) דאל"כ מקדים וכר"ח ב"ב רק ר"ח ס"ל כרשב"י כנ"ל. וגם ממה דגרסינן בתר המשנה אין תורמין מן הלקט כו' הא דובא הלוי אלמה דס"ל להגמ' דאפילו ממיעוט דובא הלוי נמי נתמעט תרומה ג"כ ורק ר"ח ס"ל כהא"מ בתוס' ז"ל אבל לפי הסתמא דגמ' ממעטינן מובא [הלו]י כל המעשרות ונמצא לענין חיוב דתרומה ומעשרות אין נפ"מ בין הוא מטעם הפקר או מטעם ובא הלוי דהא מובא הלוי נתמעט כל המעשרות אבל עכ"פ בזה נפ"מ באם פאה הוי מטעם הפקר או מטעם ובא הלוי לענין חיוב של פאה בלקט כשהעני קוצר קמת פאה שהשאיר בעה"ב לשם עניים ונפל מידו לקט אם חייב העני ליתן לקט או לא תלי בזה אם פאה הוי הפקר פטור מלקט דהפקר פטור מכל משא"כ אם הוא מובא הלוי חייב העני בלקט דהא פשיטא דמובא הלוי לא נתמעט מתנות עניים דאין בכלל ובא הלוי רק כל המעשרות אבל מאי שייך מתנות עניים לובא הלוי ע"כ בלא שום ספק דחייב העני בקוצר הפאה בלקט ועי"ז תבאר היטב דבר נחמד מה דגרסינן לקמן במס' תרומות (פ"ו ה"ב) סוגיא חמורה אשר נלאו המפרשים ז"ל לבררה ולפי דברינו הוא קילורין לעינים בע"ה דגרסינן שם במתניתין גבי תשלומי תרומה אין משלמין מן הלקט והש"פ ולא ממע"ר שנטלה תרומתו ולא ממע"ש והקדש שנפדו שאין הקדש פודה את הקדש וחכמים מתירין באלו וגרסינן שם בגמ' רשב"ל אמר על תרתי אחרייתא פי' דרבנן מתירין באלו רק בתרתי אחרייתא דהוא מע"ש והקדש שנפדו למה מפני ש"ש בהם זיקת תרו"מ ולקט וכו' אין בהם זיקת תרו"מ אלא בנסיכת פאה ובקמת פאה אנן קיימינן לית הדא פשטא שאילתא דחולפי של לקט בנסיכה מהו שיקדם א"ל ר"י והא תנינן לקט אית לך מימר פאה בלקט ר"י א"ל על כולהון ע"כ הסוגיא אמורה והמפרשים ז"ל הגיהו כל אחד ע"פ פירושו ולפענ"ד שאין כאן שום גירסא אחרת רק כמו שהיא לפנינו וע"פ היסודות החזקים שבארנו בע"ה דנ"מ בין אם פאה הוי מטעם הפקר או מטעם ובא הלוי אף לפי המסקנות התוס' ז"ל דפטורה מתרומה ג"כ אף מטעם ובא הלוי מ"מ נ"מ לענין לקט וע"פ הכלל שבארנו בפי' התוס' ז"ל במס' ב"ק (דף כח) הנ"ל דבארנו הסתקשרות סיום דברי התוס' ז"ל בטעמא דב"ש וב"ה לדבריהן הקודמין. דשייך לדבריהן הקודמין משום הפלוגתא דר"י ורשב"ל בטעמא דב"ה דלר"י דס"ל בטעמא דב"ה משום דילפי נמי מפאה מדכתב רחמנא אותם לעניים ולא לעשירים הא הפקר דעלמא הוי לעניים ולעשירים א"כ הוי ע"כ פאה מטעם הפקר ושייך המיעוט הפקר דעלמא מהפקר זה משא"כ לרשב"ל דילפי ב"ה משביעית א"כ לא הוי פאה הפקר משום דבעינן לעניים ולעשירים כנ"ל. וע"פ כללים האלה נתבאר סוגיא דידן כעין חומר דר"י ורשב"ל אזלי לטעמם דלרשב"ל פאה לא הוי הפקר ומיפטרי פאה ממעשר או אפילו מתרומה מקרא דובא הלוי ונמצא דלא מיפטרי פאה מן מתנות עניים וכל פאה חייבת בלקט כמו הא"מ בתוס' ז"ל דכל פאה חייבת בתרומה כן לפי המסקנא לענין מתנות עניים דאין לו שייכות לקרא דובא הלוי בודאי חייבת אבל לר"י דפאה מפטרי מטעם הפקר והפקר פטור מכל

דכל

עין משפט
נר מצוה

א
א מיי׳ פ״ג ממ״ע ה״ב ג
ב
ב שם הלכה ד
ג
ג שם הלכה א
ד
ד ה שם וגלי״ט

מסורת
הש״ס

ב״ק סא. וש״נ ב״ב נה. מנחות עא: תו״כ פרשה קדושים,

לקמן משנה ג

**ואינו** מחובר ואין תימר מחובר הוא אפילו בשדה אילן מפסיק דתנינן תמן הכל מפסיק לזרעים ואינו מפסיק לאילן אלא גדר הא גדר מחובר ואינו מחובר אין תימר מחובר אפילו שער כותש מפסיק דתנינן אם הי׳ שער כותש אינו מפסיק אלא נותן פאה אחת לכל הדא אמרה שאינו מחובר אין תימר מחובר הוא אפי׳ מצד א׳ מפסיק דתני אם הי׳ שער כותש מכאן ומכאן אינו מפסיק הא מצד אחד מפסיק ע״כ. ופי׳ הפ״מ ז״ל דחוק מאד דקמפרש א״ת מחובר הוא אפילו מצד אחד מפסיק בלשון בתמי׳ עי״ש דדחוק מאד והר״א פולדא ז״ל פי׳ מחובר מלשון מחובר ומגי׳ וגורס א״ת אינו מחובר אפילו מצד אחד אינו מפסיק ובהגהות הנדפס בשם הגר״א ז״ל גורס אפילו מצד אחד אינו מפסיק ומניח הגירסא כמו שהיא וקשה לפרשו ובהירושלמי שת״י מבואר שהג״ה זו אינה מהגר״א ז״ל לכן לפענ״ד נראה דהגירסא כמו שהיא ממש ונכון מאד דהגמ׳ מדייק דע״כ האי שלולית אינו מחובר דא״ת מחובר אפילו בשדה אילן צריך להפסיק דס״ל להג״מ דלא גרע שלולית מחובר מגדר שאינו מחובר וכיון דגדר שאינו מחובר מפסיק בשדה אילן ה״ה שלולית מחובר וכ״ת דלמא גדר דמפסיק בשדה אילן הוא דוקא במחובר ולא דמי שלולית מחובר לגדר מחובר לגדר שאינו מחובר אבל לא למחובר ע״ז מסיק הא גדר מחובר ואינו מחובר כלומר האיך מיירי דוקא מחובר או שאינו מחובר כלשון הש״ס הזה למורגל בו וכן גרסינן לקמן (פ״ד ה״א) א״ת מחובר אפילו שער כותש מפסיק דתנינן אם הי׳ שער כותש אינו מפסיק וכו׳ הדא אמרה שאינו מחובר וכיון דע״כ דגדר מיירי שאינו מחובר דאם תימר מחובר אפילו שער כותש מפסיק וכיון דגדר מיירי שאינו מחובר ושלולית מחובר דמי לגדר שאינו מחובר וכיון דגדר מפסיק לאילן ה״ה שלולית מחובר ואי ס״ד דמיירי בשלולית מחובר אפילו בשדה אילן מפסיק כמו גדר שאינו מחובר ע״ז מסיק במה שהתחיל א״ת מחובר הוא כלומר השלולית הי׳ מחובר לא מבעיא דצריך להפסיק בשדה אילן בלא שער כותש דאפילו בשער כותש מצד אחד מפסיק דתני אם הי׳ שער כותש מכאן ומכאן אינו מפסיק הא מצד אחד מפסיק אפילו שער כותש וע״כ בגדר שאינו מחובר הוא דאי מחובר אפילו מכאן ומכאן מפסיק והלא ע״כ בגדר שאינו מחובר מפסיק בשדה אילן אפילו בשער כותש רק מצד אחד וא״ת דשלולית מיירי במחובר דהוא דמי לגדר שאינו מחובר לא מיבעיא דמפסיק בשדה אילן גרידא אלא

אפילו

**הלכה א מתני׳** ואלו מפסיקין לפאה. שדין הפאה אם יש לו שתי שדות צריך להניח מכל שדה ושדה כדדרים בת״כ ומייתי לי׳ בגמרא שנאמר שדך שלא יוציא משדה לחברתה ואלו מפסיקין שתהא השדה נחשבת כשתי שדות וצריך להניח פאה מכל אחת בפ״ע: הנחל. נהר מלשון נחלי מים: והשלולית. אמת המים המחלקת שלא לאגפיה שהאמות אחרות של מים שותין הימנה: ודרך היחיד. ארבע אמות: ודרך הרבים. ט״ז אמה ולא נקט לה אלא משום הסיפא דקתני שכל אלו אין מפסיקין באילן וקמ״ל דאפי׳ דרך הרבים שהיא רחבה [ט״ז] אמה אינה מפסקת באילן: ושביל היחיד ושביל הרבים. שביל זוטר טובא דקל כרעא ומנח כרעא ואשמעינן דאפי׳ שביל דרבים אם הוא קבוע בימות החמה ובימות הגשמים. כלומר שמהלכין בו אפי׳ בזמן שהשדות זרועות בימות הגשמים אז הוא מפסיק בין השדות ואם לאו לא מפסיק: והבור. שדה בורה שלא נעבדה ונשארה שממה. והאדמה לא תשם. מתרגמינן וארעא לא תבור: והניר. חרישה כמו נירו לכם ניר: וזרע אחר. כגון שהתי שדות זרועות חטים והפסק שמפסיק ביניהם שוה את זרוע מין אחר ומפרש רבי יוחנן בגמ׳ שיעור רוחב הבור והניר והזרע אחר כדי שלשה תלמים של פתיח שעושים בתחלת המחרישה: והקוצר לשחת. תבואה שלא הביאה שליש וקוצרין אותה ממקצת השדה להאכיל השחת לבהמתו מפסיק אם הוא מעבר אל עבר דקסבר רבי מאיר כל לשחת לאו קצירה היא: וחכמים אומרים אינו מפסיק. דקסברי אתחלתא דקצירה היא הלכך אינו מפסיק אא״כ חרש את המקום שקצרו לשחת והו״ל שדה ניר והלכה כחכמים: **גמ׳** שנאמר שדך. והכי דרים לה בת״כ פרשה קדושים שדך לחייב על כל שדה ושדה מכאן אמרו אלו מפסיקין לפאה הנחל וכו׳: ואינו מחובר. אנחל קאי. כלומר שא״ל שיהא מושך ומפסיק על כל פני השדה כולה מקצתה אל קצתה הכל בחיבור אחד בהמשכה אלא אפי׳ אינו מחובר כולו ופיסקי פסקי מושך הוא בכל השדה לארכה מפסיק הוא לפאה וה״ק בהדיא לקמן נחל אע״פ שאינו מושך נתכוין וכאן מכריח הש״ס להאי דינא כדמפרש ואזיל והדר קאמר לה לקמן לאשמעינן ההפרש שבין נחל לשלולית: ואין תאמר מחובר הוא. דאת״ל שצריך שיהא מחובר המשכתו מבלתי הפסק בו ועל כל השדה בארכה א״כ הוה קשה אפי׳ בשדה האילן יהא מפסיק: דתנינן תמן. בהלכה ג׳ הכל מפסיק לזרעים כל אילו שאמרנו הנחל והשלולית וכו׳ לזרעים הוא דמפסיק אבל לשדה האילן אינו מפסיק אלא גדר. האי גדר מחובר ואינו מחובר. כעין בעיא היא וסיומא דמלתא דהאי הוכחה היא דמכאן אתה למד שא״ל שיהא הנחל מחובר דהרי האי גדר דשדה האילן מאי אמרת לפרושי ביה אי במחובר דוקא שהוא מושך על פני כל השדה מבלי הפסק או דלמא אפי׳ אין הגדר מחובר על פני כל השדה אלא במקומות מקומות הוא ובין הכל נראה דכמחלק את השדה הוא: אין תימר מחובר וכו׳. כלומר ע״כ אתה אומר דבגדר אפי׳ הוא אינו מחובר בהמשך על כל השדה מפסיק הוא דאם תאמר במחובר מיירי א״כ וכי אפי׳ שער כותש בדין הוא שלא יפסיק בתמיה וכלומר דהוה קשה אהא דתנינן שם אם היה שער כותש שענפי האילן מעורבין זה עם זה כשער כותש אינו מפסיק ואמאי לא מפסיק הרי אם הגדר נמשך על פני כל השדה מבלי הפסק בדין הוא שאפי׳ בשער כותש יהא מפסיק אלא ודאי הדא אמרה דמיירי שאינו מחובר כ״א במקומות מקומות הוא והלכך מהני השער הכותש שלא יהא מפסיק: אין תאמר מחובר הוא אפי׳ מצד אחד מפסיק. זו הוכחה אחרת הוא וכלומר ועוד דאם תאמר במחובר איירי א״כ נהי דמאי דקשיא לן מהאי דשער כותש מצית לשנויי דמכיון שהענפים מהאילן מעורבים למעלה אינו מפסיק אפי׳ הגדר מחובר מיהו השתא הוה קשיא לן לאידך גיסא אפי׳ מצד אחד מפסיק בתמיה דתני אם היה שער כותש מכאן ומכאן אינו מפסיק כלומר דהא תני עלה דוקא אם יש שער כותש מכאן ומכאן הוא דאינו מפסיק ומשמע הא אם מצד אחד בלבד הוא מפסיק ואמאי דהא קאמרת שאע״פ שהגדר מחובר הוא ונמשך על פני כל השדה מבלי הפסקה בו אפ״ה הואיל ויש שם שער כותש אינו מפסיק א״כ אמאי אם הוא מצד אחד מפסיק הא מיהת איכא שער כותש ולדידך דלא מהני הגדר להיות נחשב כשתי שדות היכא דאיכא שער כותש אף בשהגדר מחובר א״כ בדין הוא דאף שער כותש שבצד אחד יבטל הגדר אלא ע״כ דבגדר שאינו מחובר ונמשך על כל פני השדה מיירי והשתא טעמא רבה איכא שאם אין כאן שער כותש מפסיק הגדר ומשום דאיכא הכירא בהגדר דלאו שדה אחת היא ואם יש כאן שער כותש מכאן ומכאן אינו מפסיק ומשום דמכיון שאין הגדר נמשך על כל השדה מבטלו השער כותש שמן שני הצדדין ולא מיחזי הכירא דהגדר ואם מצד אחד הוא מפסיק משום דאכתי מיחזי היכירא

דהגדר

*ואלו מפסיקין לפיאה א הנהל והשלולית ודרך היחיד ודרך הרבים ושביל היחיד ושביל הרבים הקבוע בימות החמה ובימות הגשמים הבור והניר וזרע אחר קוצר לשחת מפסיק דברי ר״מ וחכמים אומרים ב אינו מפסיק אלא א״כ חרש: **גמ׳** שנאמר שדך ג ובלבד שלא יוציא משדה לחברתה ואינו מחובר ואין תימר מחובר הוא אפילו שדה אילן מפסיק דתנינן תמן ד *הכל מפסיק לזרעים ואינו מפסיק לאילן אלא גדר הא גדר מחובר ואינו מחובר אין תימר מחובר אפילו שער כותש מפסיק דתנינן ה אם היה שער כותש אינו מפסיק אלא נותן פיאה אחת לכל הדא אמרה שאינו מחובר אין תימר מחובר הוא אפילו מצד א׳ מפסיק דתני אם היה שער כותש מכאן ומכאן אינו מפסיק הא מצד א׳ מפסיק:

ר׳

תוספת הרי״ד

[עי׳ בסוגיא שם השקלא **וטריא אם** פאה חייבת בבכורים עי״ש] ע״כ קאמר רשב״ל דהא דחכמים מתירין הוא דוקא בתרתי אחרייתא אבל בלקטו״פ דרישא אין מתירין למה מפני שתרתי אחרייתא יש בהן זיקת תרו״מ משא״כ לקטו״פ ופריך ולקט אין בהם זיקת תרו״מ דהא איבעיא דלא איפשיטא היא דחולפיי שאל לקט בגשירה מהו שיקדש וא״כ לפ״ז יש לך לפשוט האיבעיא הנ״ל דאי ס״ד דלא נתקדש הלקט הקדש לעניים עד שיפול לארץ א״כ משכח״ל זיקת תרו״מ מהגשירה עד נפילה ראוי הוא לקרות אותו שם תרו״מ אלא ע״כ דנתקדש בגשירה א״כ אין בהם זיקת תרו״מ דעד שהוא מחובר אינו ראוי לתרו״מ ואין בו זיקת תרו״מ עד לאחר שנעשה תלוש ותיכף מגשירה הוא לקט ופטור מתרו״מ מקרא דובא הלוי וע״ז קאמר אלא בגשיכת פאה ובקמת פאה אנן קיימין ולית הדא פשטא שאילתא דחילפי בנחותא דלא מצינן למיפשט האיבעיא דחולפי דלעולם לקט לא נתקדש בגשירה והכא אנן קיימין בגשיכת פאה [בגשיכה הוא כמו גשירה וכמו דקאמר בלישני׳ דחולפי לקט בגשיכה מהו שיקדש ועי׳ בבבלי בר״פ משילין מאן דתני משירין ומאן דתני משחילין עי״ש] ובקמת פאה דפאה דעומרין שייך שפיר זיקת תרו״מ קודם שנתהוה פאה קודם הפרשה אבל בקמת פאה לא הוי לי׳ זיקת תרו״מ דקודם שנתלש הו״ל דין פאה במחובר וכן בלקט דפאה קיימינן לשיטת רשב״ל פאה חייבת בלקט כשהעני קוצר הפיאת קמה הנוטר הוי לקט דפאה לא הוי הפקר אלא דפטור מתרו״מ מקרא דובא הלוי ע״כ לא נפטרה רק מתרו״מ דמיירי קרא משא״כ ממתנות עניים וע״כ לית לן למיפשט שאילתא דחולפי דליעולם לקט לא נתקדש בגשירה ויש להם זיקת תרו״מ אבל הכא במתניתין אנן קיימין בלקטו״פ כלומר לקט ושכחה מן הפאה דהפאה גופי׳ בקמה דאין להם זיקת תרו״מ דפאה גופי׳ במחובר אין לה זיקת תרו״מ וכן הלקט והש׳ ממנה אין להם זיקת תרו״מ דאפי׳ דלא נתקדש הלקט בגשירה עד שנפלה לארץ וקודם הנפילה אין עליו דין לקט א״כ היא פאה וע״כ אין עליו זיקת תרו״מ וזהו דוקא לשיטת רשב״ל אבל לר׳ יוחנן דפאה נמי הוי הפקר ופטורה מטעם הפקר א״כ לא משכחת לה לקו״ש מפאה אלא דבפאה גופי׳ יש אופן דאין עליו זיקת תרו״מ כגון פיאת קמה ואילו תני במתניתין פאה לבד יש לומר דלא הי׳ עליו זיקת תרו״מ הגם דפיאת עומרין יש להן זיקת תרו״מ הרי מצינן לאוקמי בפיאת קמה אבל מכיון דתני במתניתין גם לקט והאיך משכח״ל גבי לקט דאין עליו זיקת תרו״מ כיון דלא נתקדש בגשירה ומה תימר דבגשיכת פאה אנן קיימין אית לך מימר פאה בלקט בתמי׳ פי׳ אית לך מימר דפאה חייבת בלקט דלר״י פאה פטורה מלקט דפאה פטורה מטעם הפקר והפקר פטור מכל וא״כ לא משכח״ל אוקימתא דידך א״ע דניפשוט בעיא דחולפי והוא בעיא דלא איפשיטא לחכמים ע״כ ר״י ה״ל פל כולהון דלא נחלק מתרתי אחרייתא להנך דרישא מפני שיש עליהם זיקת תרו״מ דהא ברישא גם כן יש זיקת תרו״מ א״ו דלא קפדינן בזה דהי׳ לו זיקת תרומות מעשר ודוק:

הדרן עלך אלו דברים

שנויי נוסחאות (סו״ד) קוצר נד״ו הקוצר. (סוי״א) כותש מפסיק דתנינן אם היה נד״ו כותש לא מפסיק דתנינן שער. (סוי״ב) פיאה אחת לכל נד״ו פאה לכל.

מהר״מ יפ״מ
קוצר לשחת צ״ל והקוצר וכן הוא בפני משה:

ר' יוסי בשם ר' יוסי ברבי חנינא הפריש פאה משדה לחברתה לא קדשה *ר"ז בעי קומי ר' יוסא נתכוין לזכות מן המיצר *ושרע מינה מחלפא שיטתיה דר' יוסא דתנינן תמן א *מודים חכמים לר"ע בזורע שבת או חרדל בג' מקומות *כיני מתני' שבת בג' מקומות חרדל בג' מקומות שמואל אמר מפני שאין הראשון שבהן ממתין לאחרון שבהן ר' יסא בשם ר' יוחנן מפני שדרכן ליזרע ערוגות וכא את אמר הכין פשיטא ליה שהוא מפסיק לא צורכ' דלא קדש' משום פיאה או לא קידשה תני ר' אושעיא הפריש פיאה משדה לחברתה ב *לא קדשה ושמע מימר אפי' מיצר ר' יוסי ב"ח אומר חצובות מפסיקין לפיאה רב חסדא בעי בהן חלק יהושע את הארץ אתא ר' חנינא בשם רב חסדא *בהם תיחם יהושע את הארץ ג י שלולית כל שהיא מושכת נחל אע"פ שאינו מושך מכיון דתנינן דרך היחיד דרך הרבים י מה צורכה אנא מימר לך אפי' דרך הרבים אינו מפסיק לאילן אלא גדר *מכיון דתנינן שביל היחיד שביל הרבים מה צורכה ז להוציא את הקבוע בימות החמה ואינה קבוע בימות הגשמים רב אמר בור וניר בית רובע וזרע אחר אפילו כל שהוא ר' יוחנן אמר בור וניר וזרע אחר ח *בג' תלמים של פתיח מה ופליג מה דמר רב בחיוב פיאה מה דמר רבי יוחנן בפטור

## פני משה

דהגדר מלר השני והדרינן השתא דכל שהוא נמשך על פני כל השדה ונראה וניכר הרבה כמו הגדר בדין הוא שלעולם יהא מפסיק וא"כ גם בנחל שהוא רחב הרבה אם הוא נמשך על פני כל השדה בדין הוא שיהא מפסיק אפי' בשדה אילן ומדקתני שאין מפסיק בשדה האילן אלא גדר דוקא ש"מ דמתני' דידן בנחל שאינו מחובר ונמשך על כל פני השדה מיירי ובכה"ג הוא דאמרינן דלזרעים דוקא הוא דמפסיק: הפריש פאה משדה לחברתה. שאמר הריני מפריש עוד לשיעור פאה משדה זו לפטור שדה שאצלה: לא קדשה. שתהא לה דין פאה להיות פטורה מן המעשרות כדין פאה דעלמא לפי שצריך להפריש מכל שדה ושדה בפ"ע: נתכוין לזכות מן המילר ושרע מינה. מהו מי אמרינן הא דאין נותנין פאה משדה לחברתה היינו אפילו שאין כאן הפסק אחר אלא המילר שבין שתי השדות שנתכוין לזכות פאה לעניים משדה זו על מן המילר ולמטה הימנה ובפ"ק דקדושין (בהלכה ה) גרים נמי כעין האי גוונא לענין הקנין בנכסי הגר דבעי התם נתכוין לקנות מן המילר ושרע מינה משום דקאמר התם לעיל המילר מפסיק בנכסי הגר שאם החזיק בשדה זו לא קנה האחרת ועלה בעי ר"ז שם אם החזיק במילר ונתכוין לקנות המילר ולמטה הימנה אם קונה הוא השדה בחזקה של המילר או לא והיינו כעין הא דהכא לפי שכל המפסיק בנכסי הגר מפסיק בפאה. וקס"ד הכא דהבעיא היא אם המילר חשיב כהפסק בין השדות או לא והיינו דפריך מחלפא שיטתיה דר' יסא דמלתא פשיטא ליה לר' זעירה. כלום ש"מ דקיבל הבעיא מיניה ולדידיה נמי ספוקי מספקא ליה והא לקמן משמע דפשיטא ליה דהוי הפסק: דתנינן תמן. לקמן (בפ"ג בהלכה ב) מודים חכמים לר"ע דפליגי התם ברישא המנמר את שדהו וכו' ומודים חכמים לר"ע בזורע שדהו שבת הוא אניט"ו בלע"ז או חרדל בשלשה מקומות שכאו"א כמקום בפ"ע היא ונותן פאה מכאו"א וכדמסיק לטעמא: כיני מתני'. כלומר ואמרינן עלה לקמן דכן צריך לפרש להמתני' דהאי בשלשה דקתני לאו אחרדל בלחוד דסמיך ליה קאי אלא ה"ק שבת בשלשה מקומות או חרדל בג' מקומות. ופליגי התם בטעמא דמודים חכמים לר"ע באלו דשמואל אמר מפני שאין הראשון שבהן ממתין לאחרון שבהן כלומר שאין הכל מתבשל בפ"א אלא לפעמים הראשון שנזרע כאן מתבשל הוא מוקדם להאחרון שנזרע אח"כ במקום אחר בשדה זו ולפיכך אין מצטרפין לפאה ונותן מכל אחת ואחת: ר' יסא בשם ר' יוחנן אמר. דבלאו הכי איכא טעמא אחרינא מפני שכן דרכן של מינין הללו לזרוע אותן ערוגות ערוגות וכל ערוגה וערוגה כשדה אחת בפ"ע נחשבת היא אלמא דס"ל לר' יסא שאפי' ערוגות ערוגות שהן בשדה אחת נחשבות כאו"א כשדה בפ"ע לענין פאה: וכה הוא אומר הכין. בתמיה והכא גבי מילר שבין שתי השדות ספוקי מספקא ליה אי הוי הפסק או לא: פשיטא ליה שהוא מפסיק. הא ודאי פשיטא ליה דהמילר הוי כהפסק בין שדה לשדה והיינו דלכתחלה צריך שיתן פאה מכאו"א כדשמעינן מהאי מתני' דפ"ג והתם לכתחלה הוא דקאמר נותן פאה מכל אחת ואחת: לא צורכה דלא קדשה משום פאה אי לא קדשה. כי קא מספקא ליה לא צורכה אלא בדיעבד אם נתן משדה זו על חברתה אם קדשה משום פאה או לא קדשה דאע"ג דמילר חשיב כהפסק מ"מ לא דמי להנך דמתני' הנחל והשלולית כו' דנהי דאמרי' לעיל דאף בדיעבד לא קדשה משום פאה שמא דוקא להני דמני במתני' הוא דקאמר דהפסק גדול הוו אבל המילר מיבעיא ליה אם בדיעבד נמי אין כאן תורת פאה לפוטרה מן המעשר או לא: ושמע מימר אפי' מלר. ושמע מינה מדתני סתם לא קידשה ולא מחלק מידי דאמרינן אפי' בהפסק מלר מחשבינן לענין דיעבד נמי כשתי שדות: חצובות. הוא אטובא והוא מין עשב שיורד ויונק כנגדו ואינו יונק מן הצדדין: רב חסדא בעי. למימר בהן חלק יהושע את הארץ לשבטים: אתא ר' חנינא בשם רב חסדא ואמר דבלשון הזה אמר בהן תיחם יהושע את הארץ לגבולותיה סביב: שלולית. דקתני במתני' דוקא כל שהיא מושכת וקבועה אבל נחל כיון שהוא רחב ביותר אע"פ שאינו מושך נתכוון על כל פני השדה הוי הפסק: מכיון דתנינן דרך היחיד. א"כ ודרך הרבים מה צורכה למיתני הלא כ"ש הוא: אלא מימר לך אפי' דרך הרבים וכו'. משום הסיפא אצטריך דצריך לאשמעינן דאפי' דרך הרבים אינו מפסיק בשדה אילן אלא גדר: מכיון דתנינן שביל היחיד. א"כ שביל הרבים מה צורכה למיתני: להוציא את הקבוע וכו'. וקמ"ל דאפי' שביל הרבים צריך שיהא קבוע אף בימות הגשמים: רב אמר בור וניר. דקתני במתני' דהוה הפסק שיעורן בית רובע אם יש בהן רחב כשיעור בית רובע הקב שהוא עשר אמות ומעט יותר על עשר אמות ומעט יותר: וזרע אחר. בתוך שדהו הוה הפסק אפי' בכ"ש: ר' יוחנן אמר. שיעור כולן כרחב שלשה תלמים של פתיח שעושין בתחלת המחרישה: מה ופליג. ושואל הש"ס אם דברי ר' יוחנן נמי אהפסק קאי דבהכי הוי הפסק בין השדות ופליג על רב בכולא מלתא ואף בבור וניר או לא וקאמר דלא פליגי בבור וניר: מה דאמר רב בחיוב פאה. לאו שהן עצמן חייבי' בפאה דהא בבור וניר לא שייכא בהו חיוב פאה אלא דה"ק מה דאמר רב בית רובע לענין חיוב פאה כלומר לענין הפסק בין השדות דכשיעור כזה הוי הפסק וחייב ליתן פאה מכל שדה ושדה בפ"ע: ומה דא"ר יוחנן בפטור

## מראה הפנים

אפילו בשער כותש מלר א' מפסיק ומתחלה התחיל לומר דה"א דשלולית מיירי במחובר אפילו בשדה אילן גרידא מפסיק ולבסוף מסיק רבותא יותר דאפילו בשער כותש מלר אחד מפסיק השלולית אם הי' מחובר דדמי לגדר שאינו מחובר וע"כ מיירי בשאינו מחובר:

רבי יוסי בשם ר' יוסי בר"ח הפריש פאה משדה לחברתה לא קדשה ר"ז בעי קומי ר"י נתכוין לזכות מן המילר ושרע מינה מחלפא שיטתי' דר"י דתנינן תמן מודים חכמים לר"ע בזורע שבת וכו' ר"י בשם ר"י מפני שדרכן לזרע ערוגות ערוגות וכא את אמר הכין פשיטא לי' שהוא מפסיק לא צורכא דלא קידשה משום פאה או לא קידשה תני ר' אושעיא הפריש פאה משדה לחברתה לא קידשה ושמע מימר אפילו מילר ע"כ. ופי' הפ"מ ז"ל דהוא ס"ד ומסקנא דס"ד דמספקא לי' אי מילר חשיב הפסק בין השדות לענין פאה או דוקא נחל ושלולית וכו' ומסיק דפשיטא לי' דהוא מפסיק דמילר חשיב הפסק אלא דהוי איבעיא לענין בדיעבד אם נתקדש בדיעבד. ופירושו דחוק מאד דא"כ דכל איבעיא שלו אם המילר דמי להפסק דנחל וכו' ל"ל למיבעיא בנתכוין לזכות מן המילר ושרע מינה הו"ל למיבעיא בשדה לחברתה בהפסק מילר אם נתקדש בדיעבד ולמה נקט האיבעיא בנתכוין לזכות מן המילר ושרע מינה ועוד בירוש' במס' ב"ב (פרק ח"ה) ובמס' קדושין (פ"א) איתא נמי הך איבעיא לענין נכסי הגר וקאמר שם בפירוש דמילר הוי הפסק ועכ"ז מיבעיא לי' לר"ז בנתכוין לזכות מן המילר ושרע מינה ולא עלה שום ספק בגמ' למימר דמספקא לי' אם המילר חשיב הפסק דהא קאמר התם בהדיא דחשיב הפסק המילר ועכ"ז מיבעיא לי' בנתכוין לזכות מן המילר ושרע מינה וכן בש"ס דילן במס' ב"ב (דף נג) איתא בהדיא כן. ונראה לפענ"ד דה"פ דלעולם פשיטא להגמ' דמילר מפסיק בין ב' שדות ואין מפרישין משדה זו על חברתה בהפסק מילר וגם בדיעבד לא קידשה משום פאה כדקי"ל הפריש פאה משדה לחברתה לא קידשה אף בהפסק מילר אך דמיבעיא לר"ז בנתכוין לפטור גם על המילר ועל שדה חברתה אם מהני והוא כעין אותו האיבעיא דמיבעיא לן בנכסי הגר דמפרש הרשב"ם ז"ל במס' ב"ב (דף נג ע"ב) דאימא קני גם המילר ומכיון שקנה המילר קנה ג"כ השדה שבו או לא קנה המילר ולא קנה גם שדה השני עי"ש וה"נ מיבעיא לי' דלמא אימתי אין מפרישין משדה לחברתה דוקא בשלא נתכוין להפריש גם על המילר אבל אם נתכוין להפריש גם על המילר אז גם על שדה חברתה נמי מהני וזאת איבעיא לי' לר"ז קומי ר' יוסי ולא פשוט לי' דמספקא לי' נמי ועיקר הספק תלי באם נתכוין להפריש גם על המילר אם חל הפאה על המילר או לא ע"ז קפריך בגמ' מחלפא שיטתי' דר"י וכו' וכו'. ר' יסא בשם ר' יוחנן מפני שדרכן ליזרע ערוגות ערוגות ופרש"י ז"ל במס' נדה (דף נא) משום דמהתבנין הללו אין עושין ערוגה שלימה לעולם אלא מעט מעט במקום הזה ומעט מעט במקום אחר אבל לא ערוגה שלימה ומסקינן לקמן (בפ"ג) דע"ד דר"י מפריש מכל ערוגה וערוגה וה"כ מאי מספקא לי' אם מהני הפאה גם על המילר הא המילר לא עדיף מערוגות הנ"ל דהא מן המילר נמי לא עבדינן לעולם ערוגה שלימה דאין דרך מקום המילר לעשות ערוגה שלימה וא"כ בודאי צריך להפריש מן השדה לחוד ומן המילר לחוד ומאי מספקא לי' אם יכול להפריש פאה אחת על השדה ועל המילר דהא בודאי על המילר אין יכול להפריש מן השדה ע"ז משני פשיטא לי' שהוא מפסיק לא צורכא דלא קדשה משום פאה או לא קידשה תני ר' הושעיא הפריש פאה משדה לחברתה לא קדשה ושמע מימר אפילו מילר כלומר דכל עיקר האיבעיא אם בדיעבד חל הפאה מן השדה על המילר דהא בברייתא דר' הושעיא תנינן הפריש פאה משדה לחברתה לא קדשה ואימתי תנינן לא קדשה דוקא משדה על שדה חברתה אז לא קדשה אבל לא על המילר דעל המילר לא שייך תיבת חברתה ותיבת חברתה קאי על השדה שני' אבל לא על המילר דעל המילר נתקדש בדיעבד או דשמע מימר אפילו מילר דמילר נמי לא נתקדש בדיעבד וע"כ מיבעיא לי' בנתכוין לזכות מן המילר ושרע מינה אם בדיעבד נתפס קדושת פאה על המילר וממילא גם על שדה חברתה או דבדיעבד נמי לא נתקדש המילר וממילא שדה חבירתה נמי לא ולעולם פשיטא להגמ' בתחלה ובסוף דמילר מפסיק:

רב אמר בור וניר בית רובע וזרע אחר אפי' כ"ש ר"י אמר בור וניר וזרע אחר בג' תלמים של פתית מה ופליג מה דמר רב בחיוב פאה ומה דמר ר"י בפיטור

## עין משפט נר מצוה

ה
א מיי' פ"ג מה' מתנות עניים הל"א
ו
ב שם הל"ג ג
ז
ג ד שם הל"ג ג
ח
ה ו שם הל"ד ובהשגות וכ"מ

## גליון הש"ס

י שלולית כל שהיא מושכת עיין בר"ש כאן ודבריו תמוהי' כמ"ש התוי"ע ועי' בר"ש בהגהותיו וגמי' תיים פ"ג ממ"ע ובמשנת חכמים על המשניו' ובתוס' פ"א במפרש שם ודו"ק: י מ: צורכה וכו' ע' בפי' המשניות להרמב"ם ז"ל דנראה שמצריך לה בדרך אחר ועי' בקול רמז על המשניות כאן:

## מסורת הש"ס

ירושלמי קדושין פ"א הלכה ה ב"ב פ"ג הל"א לקמן פ"ג מ"כ לקמן פ"ג הלכה א
ב"ב נג:
ב"ב נו.
פי' תוס' ב"ק סא. ד"ה אלו ב"ב נה: ד"ה דרך מנחות עא: ד"ה הנחל

**שנויי נוסחאות** (סו"ג) ר"ז גנ"ו ר' זעירא. יוסא בד"ו יסא. (סו"ד) יוסא בד"ו יסא. (סו"ח) וכא את אמר בד"ו וכא הוא אמר. (סו"י) או לא קידשה בד"ו אי לא קידשה. (סופ"ו) מושך מכיון דתנינן בד"ו מושך נתכוון מכיון דתנינן וכי"ר מושך נתכוין דתנינן.

### חדושי רד"א

נתכוון לזכות מן המיצר כו'. ג"ל דר"ל שנתכוין ליתן פיאה ממה שגדל על המיצר שבין שתי שדות אם המיצר מחברן להיות כשדה א' או לא. וקס"ד דבעיא ליה משום דאין מיצר מפסיק ולכן פריך מחלפא שיטתיה וכו' דהתם ס"ל שאפילו ערוגות הויא כב' שדות. וע"ז משני לא צורכה דלא כו' ר"ל לא נצרכה אלא דמבעיא ליה אם נתן מן המיצר אם יש לו דין פיאה דאע"ג דצריך ליתן מכל ערוגה וערוגה וכש"כ מכל שדה ושדה מ"מ י"ל דמיצר שבין ב' שדות אם נתן הפיאה מן המיצר חשוב כאילו נתן משניהם: תני ר' אושעי' הפריש פיאה כו' שאם הפריש משדה לחברתה ואינו מחלק אם נתן מן המיצר. אלא ש"מ אפילו נתן מן המיצר אינו כלום:

### הגהות הרש"ש

ג' תלמים של פתיח כו'. נ"ב והוא מלשון יְפַתַּח וישדד אדמתו. עי' בהרע"ב מס' כלאים פ"ב מ"ו:

### מהר"מ יפ"מ

בהם חלק יהושע את הארץ כו' בהם תיחם יהושע כו' כתב המפרש רא"ם ז"ל חלק משמע בין כל שבט ושבט ותיחם משמע בין א"י לחו"ל עכ"ל. נ"ב ואפשר שאין ביניהם [נ"מ] אלא שחייב אדם לומר בלשון רבו:

עין משפט נר מצוה

ט
א מיי' פ"ג מה' הל"ד וכסגות וכ"מ
ג שם הל"ס
יא
ג מיי' פ"ז מה' תמידין ... פלט"ו

גליון הש"ס
ר והתני בור וניר. ע' בכ"מ פ"ג הל"ד בס ובמרכבת המשנה חלק א' שם באורך וע' במים חיים בתשובותיו שם

בפיטור פיאה׳ והתני בור וניר ח'יבים בפיאה מן מה דמר רב בשדה בינונית מן מה דמר רבי יוחנן א בחמשים על שתים ר"ז בשם ר"א ר"מ ור' יהודא שניהם אמרו ד"א כמה דר"מ אמר הקוצר לשחת מפסיק כן ר' יהודא אומר הקוצר לשחת מפסיק כמה דרבי יהודא אומר חיוב בפיאה מפסיק כן ר"מ אומר חיוב בפיאה מפסיק: והא אשכחן דר"מ אומר חיוב בפיאה מפסיק כהדא דתני ב*אבלה גובייקירסמוה נמלים שברתו הרוח או בהמה פטורה הכל מודים אם חרש מפסיק אם לא חרש אינו מפסיק מני הכל מודים לאו ר"מ הדא אמרה מפני שהוא פיטר פאה אבל אם הוא חייב אפי' לא חרש מפסיק כיי דתנינן תמן *א"ר יודן אימתי ג בזמן שהתחיל עד שלא הביא שליש אבל אם הביא שליש אסור לקצור יקצור חייב בפיאה ודבר שהוא חייב בפיאה מפסיק ר"ז בעי כמה דר' יודא אמר התחיל

קרבן העדה

בפטור פאה והתני בור וניר חייבים בפאה מן מה דמר רב בשדה בינונית מן מה דמר ר"י בחמשים על שתים ע"כ. ופי' הפ"מ ז"ל דחוק מאד ונראה לפענ"ד דה"פ דר"א ס"ל לקמן דקרקע בית רובע חייב בפאה והוא שיעור חמשים אמה על שתי אמות ורב דקאמר בור וניר בית רובע וזרע אחר אפילו כ"ש מפסיק ור"י אמר בור וניר וז"א בג' תלמים של פתיח ע"כ שואל הש"ס השיעור של ג' תלמים של פתיח אם הוא פחות מן שיעור בית רובע או יותר או דהוא שוה ממש לשיעור בית רובע ולא פליג רק בזרע אחר אבל בבור וניר שוה לרב דג' תלמים של פתיח הוא ממש בית רובע או דהוא שיעור אחר ונמצא דפליג גם על בור וניר ע"ז שואל הש"ס מה ופליג ע"ז אמר מה דמר רב בחיוב פאה ומה דמר ר"י בפיטור פאה כלומר דרב קאמר דדוקא חיוב בפאה מפסיק כדלקמן. ובית רובע הוא חייב בפאה אבל פיטור בפאה אינו מפסיק ור"י אמר דאף פיטור פאה מפסיק וג' תלמים של פתיח בניר שיעורא מבית רובע והוי פיטור פאה דבית רובע חייב בפאה וג' תלמים של פתיח פיטור בפאה ונמצא דג' תלמים של פתיח היא פחות מבית רובע דהוא פטור בפאה ופליגי ופריך והתני בור וניר חייבים בפאה כלומר דוקא שהבור וניר החייבים בפאה מפסיק וקשיא לר"י ע"ז מתני מן מה דמר רב בשדה בינונית שהיא גדולה יותר מבית רובע ע"כ צריך דוקא בית רובע שהוא חמשים על שתים להפסיק ומן מה דמר ר' יוחנן בחמשים על שתים דכל הקרקע הוא חמשים על שתים דהוא שיעור בית רובע ע"כ ג' תלמים של פתיח דהוא פחות מעט מבית רובע נמי מפסיק ועי' ברמב"ם ז"ל (פ"ג ממתנות עניים ה"ד) ותמצא כן ושוב אח"כ ראיתי בסמ"א ז"ל דמפרש בענין אחר:

ר"ז בשם ר"א ר"מ ור"י שניהם אמרו דבר אחד כמה דר"מ אומר קוצר לשחת מפסיק כן ר"י אומר קוצר לשחת מפסיק דס"ל במנחות (דף עא) דקוצרין לשחת קודם לעומר דלא חשיב אתחלתא דקצירה כמו ר"מ דהכא דס"ל דקוצר לשחת לא חשיב אתחלתא דקצירה כמה דר"י אמר חיוב בפאה מפסיק כו' והא אשכחן דר"מ אומר חיוב בפאה מפסיק כו' פי' דקי"ל דדוקא חיוב בפאה מפסיק כדאיתא לעיל בסמוך ולקמן (ברפ"ג) וא"כ קשה האיך מסכח"ל דינא דר"מ בקוצר לשחת דמפסיק דלא חשיב אתחלתא דקצירה א"כ לפ"ז פטור גם מפאה כיון דלא חשיב קצירה וקי"ל דפיטור פאה אינו מפסיק ע"ז קאמר דס"ל כר"י ומסכח"ל הא דקאמר ר"מ דקוצר לשחת מפסיק כהיא דר"י דהנה ר"י ור"ש פליגי שם במס' מנחות דר"י ס"ל דקוצר לשחת קודם שהביא שליש אבל לבתר דהביא שליש אסור לקצור דחשיב אז קצירה ור"ש ס"ל דאפילו לאחר שהביא שליש מותר לקצור וכן פליגי בתוספתא במס' מנחות (פ' הנ"ל) לענין פאה דר"י ס"ל דלאחר שהביא שליש חייב בפאה ור"ש ס"ל דאפילו משהביא שליש פטור מן הפאה ומ"מ ס"ל לר"י דאפילו לבתר שהביא שליש דחייב בפאה מ"מ כשהתחיל עד שלא הביא שליש לפני העומר מסיים הקצירה לפני העומר וקוצר אפילו בשהביא שליש בחיוב פאה וא"כ מסכח"ל הא דר"מ כר"י בשהתחיל עד שלא הביא שליש דמסיים וקוצר אפי' בשהביא שליש בחיוב פאה וכן הוא סגנון הענין כמה דר"י אומר חיוב בפאה מפסיק פי' דמסכח"ל אפי' חיוב בפאה דמפסיק כמו דמסיק בסמוך כן ר"מ אומר חייב בפאה מפסיק ומנ"ל דר"מ ס"ל נ"כ דע"כ אינו מפסיק אלא חיוב פאה ומסיק והא אשכחן דר"מ אמר חיוב בפאה מפסיק כהדא דתני אכלה גובאי כו' הכל מודים כו' מני הכל מודים ר"מ כו' אבל אם הוא חייב אפילו לא חרש מפסיק וס"ל ע"כ דבעינן חיוב בפאה להפסיק וע"כ דלא מסכח"ל רק כדאמרינן דס"ל כר"י כדמסיק כמו דתנינן תמן אמר ר' יודן אימתי בזמן שהתחיל עד שלא הביא שליש אבל אם הביא שליש אסור להתחיל לקצור לפני העומר יקצור חייב בפאה פי' משום דבשהביא שליש חייב בפאה וחשוב קצירה ומ"מ בשהתחיל עד שלא הביא שליש מסיים הקצירה אפילו בחיוב פאה משהביא שליש ונמלא דע"כ ר"מ דס"ל דבקוצר לשחת מפסיק וס"ל דבעינן חיוב פאה וכיון דס"ל דקוצר לשחת לא חשיב קצירה א"כ היכי מסכח"ל חייב פאה ע"כ דס"ל כר"י דבשהביא שליש אפילו בקוצר לשחת חייב בפאה ומ"מ בשהתחיל עד שלא הביא שליש מסיים הקצירה אפילו בשליש בחיוב פאה דהא ר"י ס"ל דבשליש חייב בפאה ומ"מ בקוצר לפני העומר בשלא הביא שליש מסיים אפילו בשהביא שליש בחיוב פאה כן אמר ר"ז בשם ר"א וע"ז פריך לי' ר"ז לר"א דמנ"ל דלר"י בשהתחיל קודם שהביא שליש מסיים הקצירה אפילו בשהביא שליש בחיוב פאה וס"ל כיון שהתחיל לקצור לפני העומר בשלא הביא שליש לא חשיב אתחלתא דקצירה ומסיים הקצירה לפני העומר אפילו בשהביא שליש בחיוב פאה מנ"ל דר"י ס"ל דהוי אז חיוב פאה

פני משה

בפטור פאה. וה"ק הבור והניר כל זמן שאינם רחבים אלא כשלשה תלמים של פתיח לא הוו הפסק ופאה אחת פוטרת את כל השדה כולה והשתא ליכא למימר דבבור וניר לא פליגי בשיעור הפסק אלא בזרע אחר הוא דפליגי: והא תני בור וניר חייבין בפאה. כלומר דהן הוו הפסק בין השדות ומחמת זה חייבין שתי השדות בפאה ומדקתני סתמא ולא קתני שיעורא ש"מ דהכי קאמר הבור והניר הוו הפסק כמו אם היו נזרעין והיו חייבין בפאה והיינו בית רובע דהאי ברייתא כר"א אתיא דאמר לקמן בפ"ג קרקע בית רובע חייבת בפאה והשתא דייקינן מדלא קתני נמי זרע אחר בהדי בור וניר ולא שמעינן שיעור הפסק דידיה בכנה על כרחך דלית ליה שיעורא דאפי' בכל שהוא הוה הפסק וקשיא לר' יוחנן: מן מה דאמר רב וכו'. כלומר דהשתא הדר ביה הש"ס מדקבעי למימר מעיקרא דהא דקאמר ר"י לענין פטור פאה הוא דלא היא אלא דר' יוחנן נמי בשיעור הפסק לענין חיוב פאה לשתי השדות מיירי ואפ"ה לא פליגי אלא מן האי מה דאמר רב משדה בינונית הוא דמיירי ושיעור בור וניר כדקתני בברייתא דשיעורן בבית רובע כמו שאם היו נזרעין היו חייבין בפאה וזרע אחר שיעורו בכ"ש דכיון שיש בו מין אחר זרוע לא אזלינן בתר שיעור חיוב פאה אלא בכ"ש הוי הפסק: מן. האי מה דאמר ר' יוחנן בשדה קטנה מיירי בחמשים אורך על שתים רוחב דזהו שיעור בית רובע בקירוב והלכך ליכא למימר בה דהבור והניר הוו הפסק בה כשיעור בית רובע דהא כל השדה עצמה אינה אלא בית רובע והלכך משער ר' יוחנן כג' תלמים של פתיח דהוו פחות משיעור בית רובע וכיון דשדה קטנה היא מן הסברא היא דבזרע אחר בעי הפסק ביותר דאי משום כל שהו לא הוי בה הפסק דכשדה אחת נראית הואיל וקטנה היא אלא דבבור וניר אי אפשר לומר בה בית רובע דכל עצמה לא הויא אלא בית רובע כדאמרן וה"כ מסערינן בג' תלמים של פתיח לכולן דמיכת שיעור דמתחזי הויא והשתא רב ורבי יוחנן לא פליגי כלל וברייתא דבור וניר בשדה בינונית מיתוקמא וממילא שמעינן דבזרע אחר דלא קתני משום דבשדה בינונית אין לו שיעור אלא בכל שהו הוי הפסק וכולי עלמא מודים בה: ר"מ ור' יהודה שניהם אמרו דבר אחד. ר"מ דמתני' ור"י דמנחות כדמייתי ליה לקמן תרוייהו בשיטה חדא קיימי כדמפרש ואזיל: כמה דר"מ אמר הקוצר לשחת מפסיק וכו'. כלומר דר"א מפרש להא דר"מ דקאמר הקוצר לשחת לאו קצירה היא היינו לאחר שהביאה שליש וטעמיה דר"מ משום דס"ל דכל קצירה לשחת שיש בה חיוב פאה לאותה קצירה הוא דמפסיק לפאה שצריך ליתן עוד פאה אחרת ממה שיקצור אח"כ והכי מפרש ליה ר' אלעזר נמי לדר' יהודה דמנחות דלקמן דלענין שיהא הפסק לפאה תרתי בעינן שיהא הקצירה לשחת דכיון שהוא להאכיל לבהמתו לאו קצירה הויא ובעינן נמי שתהא בה חיוב פאה באותה קצירה אם היה קוצר כדרכו לאדם ואז חשיב' הפסק לפאה. זהו שיטתא דר' אלעזר אליבא דר"מ ודר' יהודה כדמוכיח מהאי תוספתא דלקמן לר"מ וכדמפרש ליה להא דר' יהודה במנחות והלכך קאמר דתרוייהו ס"ל דהקוצר לשחת מפסיק ושיש בה חיוב פאה דוקא כדלקמן: והא אשכחן דר"מ אמר חיוב בפאה מפסיק. סיומא דמילתי' דר"א היא דמפרש ברישא לדעתיה דר"מ והדר מפרש לדעתיה דר' יהודה כלומר דהא לר"מ אשכחן דס"ל הכי דבעינן חיוב פאה לאותה קצירה שתהא מפסקת לפאה כהאי ברייתא דלקמיה: כהדא דתני. בתוספתא פ"ק: אכלה גובאי. חגב שאכל באמצע שדהו או שקרסמוה נמלים. ומפני שדרך החגב לאכול מלמעלה ודרך הנמלה לקרסם ולחתוך קנה השבולת מלמטה נקט להו בהאי לישנא: שברתו הרוח או בהמה פטורה. ל"ג לה בתוספתא ואגב שיטפא דמתני' דלקמן בפרקין היא דהתם מיתני לענין פטור פאה והכא בדין דהפסק איירינן והכי הוא בתוספתא שברתו הרוח או בהמה הכל מודים אם חרש מפסיק אם לא חרש אינו מפסיק: מני הכל מודים לא ר"מ אמר מפני שהוא פיטר פאה. מאן הכל מודים דקתני לאו ר"מ הוא דס"ל במתני' דהקוצר לשחת מפסיק אפילו לא חרש למקום שנקצר מודה הוא הכא דדוקא אם חרש הוא דמפסיק וטעמא מאי על כרחך הוא דר"מ אמר כאן דאינו מפסיק אא"כ חרש מפני שהוא פטור פאה דהך שאכלה חגב ליכא כלל והך דנמלים ושברתו הרוח או בהמה אע"ג דאיכא פטור הוא מן הפאה כדתנן לקמן בפרקין וכיון שאין בקצירת מקום הזה חיוב פאה ס"ל לר"מ דלא הוי הפסק אא"כ חרש: אבל אם היה חייב. בפאה אפי' לא חרש מפסיק כדקאמר ר"מ במתני' דלעולם מפסיק והשתא ע"כ דהקוצר לשחת דר"מ דקאמר מפסיק היינו בקוצר לאחר שהביאה שליש דאז חיוב פאה איכא להך קצירה אם היה קוצרו לאדם אלא משום דקצירה לשחת היא והלכך הוי הפסק: כהאי דתנינן תמן. השתא מפרש ליה לדר' יהודה והי רבי יהודה כהאי דתנינן תמן בפ"ו דמנחות קוצר לשחת ומאכיל לבהמ' מותר לקצור קודם לקצירת העומר כדי להאכיל לבהמתו א"ר יהודה אימתי בזמן שהתחיל לקצור לצורך בהמה עד שלא הביאה התבואה שליש אבל אם הביאה שליש אסור לקצור אף לבהמה: יקצור חייב בפאה. כלומר והשתא לר' יהודה אם יקצור חייב בפאה דלאחר שהביאה שליש הוי קצירה לחיוב פאה והלכך ס"ל דאף לשחת אסור לקצור קודם לעומר כיון דהך קצירה באותה שעה קצירה מעלייתא היא בעלמא לענין חיוב פאה: ודבר שהוא חיוב פאה מפסיק. מסקנת מילתיה דר' אלעזר היא וכלומר דהשתא ר' יהודה ור"מ בחדא שיטתא קיימי דקצירה כה"ג שיש בה חיוב פאה אם היה קוצר כדרכו חשיבא הפסק לפאה אם קוצר לשחת הוא וכדאמרן: ר' זעירא בעי. עלה על הא דאמר בשם ר' אלעזר לפרושי מילתייהו דר"מ ור"י דבקצירה שיש בה חיוב פאה תליא מלתא ומוקי לה להא דר"מ במתני' דלאחר

מסורת הש"ס
תוספתא פ"א
מנחות ע:ג
מנחות ע:

שנויי נוסחאות (סו"א) בפיטור נד"ו בפטור. (סו"ב) דמר וכו' דמר נד"ו דאמר וכו' דאמר. (סו"ג) ר"ז בשם ר"א נד"ו רבי זעירא בשם ר' אלעזר. (סו"ד) כמה דר"מ עד כמה דר"י נכי"ר לי.א. (סו"ט) קירסמוה נכי"ר כרסמו. (סוי"א) לאו ר"מ הדא אמרה נד"ו לא ר"מ אמר. (סוי"ב) שהוא פיטר וכו' הוא נד"ו שהוא פטור וכו' היה. (סוט"ו) חייב בפיאה נד"ו חיוב פיאה. ר"ז נד"ו רבי זעירא.

הגהות הרש"ש

והתניא בור וניר חייבין כו'. עי' כ"מ הל"ד ומשמע דמפרש הכי דבור וניר חייבין בפיאה. ור"ל דלפעמים אע"פ שמפסיק בור וניר חייב בפיאה א'. כגון שהוא פחות מבית רובע ולא תני נמי זרע אחר משום דלעולם מפסיק אפי' בכ"ש אלא לר"י קשה דליתני ג"כ זרע אחר: כמה דר"מ אמר הקוצר לשחת כו'. נ"ב דר"מ ס"ל דמיירי כשקוצר לאחר שהביא שליש וקאמר דר"מ ור"י שוין בקוצר לשחת וא"כ כמה דר"י ס"ל דחייב פיאה היינו משהביא שליש ה"נ ס"ל לר"מ דדוקא כשהביא שליש. ופריך הגמרא דל"צ לומר מסברא אלא והא אשכחן כו' ר"ל דאיתא לחדיא דר"מ ס"ל כן. שהרי באכלה גובאי איתא בברייתא דהכל מודים אא"כ חרש והיינו דר"מ מודה. וע"כ משום דהתם הוא פטור מפיאה כדאיתא במתני' דלקמן וא"כ ע"כ הא דר"מ ס"ל הכא דקוצר לשחת מפסיק בלא חרש דמיירי לאחר שהביא שליש ואז הוא חייב בפיאה כמו דתנינן תמן כו' משהביא שליש אסור לקצור קודם לעומר משום דאז נקרא קצירה. ואם יקצור אז הוא חייב בפיאה וכיון שחייב בפיאה מפסיק: ר' זירא בעי כו'. דס"ל דמה דאמר ר"י התם אימתי בזמן שהתחיל קודם שהביא שליש דאז מותר אפילו לאחר שהביא וכדאיתא במנחות ולכן בעי אם ס"ל לר"מ נמי הכי:

התחיל עד שלא הביאה שליש ואפי' הביאה שליש פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה כן ר"מ אמר התחיל עד שלא הביאה שליש ואפי' הביאה שליש פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה:

**הלכה ב מתני'** א אמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת ר' יהודא אומר מפסקת ב וכל ההרים אשר במעדר יעדרון אע"פ שאין הבקר יכול לעבור בכליו הוא נותן פאה א' לכל: **גמ'** הוון בעון מימר ולא פליגין אשכחת תני אמת המים הקבועה הרי זו מפסקת י הוון בעון מימר מן מה דא"ר יהודא בעומד מצד א' ואינו יכול לקצור מצד השני אבל אם *היה עומד באמצע וקוצר מיכן ומיכן אינו מפסיק אשכח תני ופליג היה עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק מצד א' אינו מפסיק חייא בר אדא בשם ר"ש בן לקיש ג היה שם סלע על פני כל שדהו אם עוקר הוא את המחרישה מצד זה ונותנו לצד זה מפסיק מצד אחד אינו מפסיק *והתני ד מדרגות שהן גבוהות עשרה טפחים נותן פאה מכל אחת ואחת פחות מכאן נותן מא' על הכל ופחות מכאן אינו עוקר את המחרישה מצד זה ונותנה בצד זה אפילו פחות מכאן עוקר הוא לא אתינן מיתני עשרה אלא משום סופה שאם היו ראשי מדריגות מעורבים שהוא נותן מאחד:

**הלכה ג מתני'** ה הכל מפסיקין לזרעים ואינו מפסיק לאילן אלא גדר ואם היה שער כותש אינו מפסיק אלא נותן פאה אחת על הכלי ולחרובין כל הרואין זה את זה אמר ר"ג נוהגין היו בבית אבא ו נותנין פאה אחת לזיתים שהיו להם בכל הרוח ולחרובין כל הרואין זה את זה ר"א ב"ר צדוק אומר משמו אף לחרובים שהיו להם בכל העיר: **גמ'** מה כותש כעלה במכתש או כותש על גבי גדר מן מה סער כותש אין הגדר כותש

---

**פני משה**

מסורת הש"ס

דלאחר שהביאה שליש איירי וכן נהא דמדייק לר' יהודה דמתיר לקצור עד שלא הביאה שליש אבל אם הביאה שליש אסור ומטעמא דקצירה דכה"ג מקרי קצירה לענין חיוב פאה וכדלעיל ור' זעירא מתמיה דנפשיה הקשה ע"ז דמנ"ל לר"א הא אימא דלא תלינן כלל דינא דהקוצר לשחת בדינא דחיוב פאה לא לר"מ ולא לר' יהודה אלא כמה דר' יהודה אמר התחיל עד שלא הביאה שליש דמתיר הוא לקצור קודם לעומר משום דקצירה לשחת לאו קצירה היא ואפילו הביאה שליש פטור וכו' וכלומר דהא קוצר לשחת הוא אפי' היה קוצר משהביאה שליש היה פטור מכל אילו דאין פאה למה שקוצר לבהמה וכיון שכן הוא לא שייך למיתלי דין דמתני' בקצירה לחיוב פאה אלא דר"י ס"ל התם דלא התירו לקצור אף לבהמה אלא בזמן דהך קצירה אינה ראויה אלא לבהמה והיינו עד שלא הביאה שליש וכן נמי לר"מ אמרינן התחיל עד שלא הביא שליש וכו' כלומר לענין פאה וכל הני לעולם פטור הוא כל זמן שקוצר לשחת בין קודם שלא הביא שליש בין לאחר מיכן אלא דר"מ במתני' לא איירי אלא בקוצר לשחת עד שלא הביא שליש והשתא לא תקשי נמי לר"מ דברייתא דקתני הכל מודים וכו' דהתם בלאחר שהביאה שליש איירי והלכך לענין הפסק לא הוי הפסק אא"כ חרש ומתני' בשלא הביאה שליש:

תוספתא פ"א פס

**הלכה ב מתני'** אמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת. שאם עומד בצד הזה אינו יכול לקצור בצד השני עד שיעמוד באמצע וקוצר מכאן ומכאן: ר"י אומר מפסקת. הואיל והיא רחבה כל כך שצריך לעמוד באמצע ולקצור מב' צדדים אבל אם עומד בצד הזה וקוצר בצד השני אינה מפסקת והלכה כר' יהודה: וכל ההרים אשר במעדר יעדרון. כלומר שההר זקוף וצריך לחפור ולחרוש בו בכלי ברזל שחופרים בו את הקרקע מפני שאין הבקר וכליו יכולין לעבור שם ואם הוא עומד בין שתי השדות אינו מפסיק אע"פ שאין הבקר יכול לעבור בו בכליו הואיל ויכול לעדור אותו במעדר ונותן פאה אחת לכל: **גמ'** הוון בעי מימר ולא פליגין. היו בני הישיבה רוצין לומר דלא פליגי תנאי עליה דר' יהודה דודאי עם הת"ק דמתני' דלעיל דקתני השלולית דמפסקת לא פליג אלא דעלה מפרש ר' יהודה דהשלולית והיינו אמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת היא שמפסקת: אשכח תני. חדא ברייתא אמת המים הקבועה ה"ז מפסקת ומדלא קפיד אלא שתהא קבועה ונמשכת ש"מ דהאי תנא דברייתא פליג עליה דר' יהודה וס"ל דכל שהיא קבועה אע"פ שיכולה להקצר כאחת מפסקת: הוון בעיי מימר. השתא מפרש לה להא דר' יהודה דהוי ס"ד דבני הישיבה לפרש מן מה דאמר ר' יהודה שאינה יכולה להקצר כאחת סתם ולא מחלק בנידי: בעומד מצד אחד ואינו יכול לקצור מצד השני אבל אם היה עומד באמצע וקוצר מיכן ומיכן אינו מפסיק. כלומר דלא תידוק מינה הא אם עומד באמצע ויכול לקצור מכאן ומכאן דמפסיק אלא אפי' בכה"ג שאם היה עומד באמצע יכול הוא לקצור מיכן ומיכן אעפ"כ אינו מפסיק משום דבעינן שתהא רחבה ביותר שאף אם הוא עומד באמצע אינו יכול לקצור מכאן ומכאן ואז אינה יכולה להקצר כאחת מיקריא ומפסקת דהא ר' יהודה סתמא קאמר. כך היה ס"ד דבני הישיבה: אשכח תני ופליג. אשכחן ברייתא בתוספתא דמפרש לה בהדיא למילתיה דר' יהודה ופליגא על הא דהוון בעון מימר: היה עומד באמצע. דברי ר' יהודה בתוספתא דפ"ק הן דקתני התם גבי דברים המפסיקין אמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת א"ר יהודה אם עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק ואם לאו אינו מפסיק. אלמא דאם צריך הוא לעמוד באמצע ולקצור מכאן ומכאן אינה יכולה להקצר כאחת קרינן לה ולא אתא אלא לאפוקי שאם עומד מצד אחד ויכול הוא לקצור מצד השני שאז מקרי יכולה להקצר כאחת ואינה מפסקת: אם עוקר הוא את המחרישה. אם הוא צריך לעקור את המחרישה כשחורש מצד זה ואינו יכול לחרוש לצד האחר עד שמגביה את המחרישה ונותנה לצד זה מפסיק אבל מצד אחד כלומר שאינו צריך לעקור ולהגביה המחרישה שהסלע אינו גבוה כל כך ויכול הוא לחרוש בתכיפה אחת לצד השני אינו מפסיק: והתני. בתוספתא שם: מדרגות. מקומות זקופין בארץ כמדריגות שהן גבוהות עשרה טפחים מפסיקין ונותן פאה מכאו"א: פחות מכאן. ומשמע הא פחות מכאן אינו מפסיק ונותן פאה אחת על הכל ואמאי: ופחות מיכן אינו עוקר את המחרישה וכו'. בתמיה וכי אע"פ שאינם גבוהות עשרה טפחים א"צ הוא לעקור את המחרישה מצד זה לצד זה ואפ"ה אינו מפסיק וקשיא לר"ל: אפי' מפחות מיכן עיקר הוא. כלומר דמשני לעולם בעוקר תליא מילתא כדר"ל ואפי' בפחות מיכן מפסיק והא דקתני גבוהות עשרה טפחים לא אתינן מיתני עשרה אלא בגין הסיפא דקתני התם באם היו ראשי שורות שבמדריגות מעורבין שהוא נותן פאה אחת על הכל וקמ"ל דאפי' הן גבוהות עשרה מ"מ בראשי שורות מעורבין כאחת הן חשובין:

**הלכה ג' מתני'** הכל מפסיק לזרעים. הכל לאתויי הא דרים לקים דלעיל: אלא גדר. גבוה עשרה טפחים ובאילנות איירי ולאפוקי חרובין וזתים כדתנן במתני' דלקמן: ואם היה שער כותש. שענפי האילן מעורבין זה עם זה וכשער ונוגעין בגדר על גבו כדמפרש בגמ':

**גמ'** מה כותש. בעיא היא מהו כותש ובאיזה ענין הוא כותש לפי שלשון כותש משמע זה ע"ג זה על דרך בתוך העלי במכתש ומספקא ליה הייא קאי: ועולה במכתש. אם הוא על שעולה במכתש שמלמעלה עולין ענפי האילן ומסתבכין זה ע"ג זה ואע"פ שאינן נוגעין ע"ג גדר ממש מ"מ כאחת נחשבין ואין הגדר שלמטה מהן מפסיק אותן: או כותש על גבי גדר. או שצריך שיהיו ענפי אילן כותשין ונוגעין ע"ג גדר ממש דאז הוא דנחשבין כאחת: מן מה סער כותש. כלומר דפשיט לה מן מה דקאמר אם היה שער כותש משמע דאם הגדר היה שער כותש קאמר דאי למעלה ואינן נוגעין בגדר א"כ אין הגדר כותש ומאי אם היה דקאמר

---

**רידב"ז**

פאה אע"פ דר"י ס"ל בשהביא שליש דחייב בפאה הכ"מ בשהתחיל בשהביא שליש אבל אם התחיל עד שלא הביא שליש אז אפילו בשהביא שליש פטור מן הפאה ג"כ משום דלא חשיב אתחלתא דקצירה כיון שהתחיל קודם שהביא שליש כמו דס"ל לענין קצירה דלפני העומר דאם התחיל לפני הבאת שליש קוצר אפילו בשהביא שליש ולא חשיב קצירה כמו כן לא חשיב קצירה לענין פאה ג"כ דאזלינן בפאה ג"כ לבתר ההתחלה והיינו דמסיק ר"ז בעי כמה דר"י אמר התחיל עד שלא הביא שליש ואפילו הביא שליש פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה. כן ר"מ אמר התחיל. עד שלא הביא שליש ואפילו הביא שליש פטור מן הלקט והשכחה והפאה א"כ קשה מנ"ל דר"מ ס"ל כר"י בזה ודע דהגר"א ז"ל בכ"י קדשו מחליף הגירסא וגרס כמה דר"י אמר חיוב בפאה כו' כן ר"מ אמר חיוב בפאה מפסיק כיי דתנינן אמר ר"י אימתי בזמן שהתחיל עד שלא הביא שליש כו' ודברשהוא חייב בפאה מפסיק והא אשכחן דר"מ אמר חיוב בפאה מפסיק כהדא דתני אכלה גובאי כו' ולסגנון זה עולה פירושינו יותר יפה: **הוון** בעי למימר ולא פליגי אשכח תני אמת המים הקבוע עי' בשנו"א ז"ל דפליגי על ר' יהודה ול"ק קושית הכסף משנה ז"ל על הרמב"ם ז"ל דפסק כר"י משום דר"י דמתניתין ובתוספת' דמובא לק' הי' עומד באמצע אתיא כהיא דר"י ופליגי על הא' ספרי דאמת המים הקבוע ודוק: **הוון** בעי מימר מה דא"ר יהוד' בעומד מצד א' ואינו יכול לקצור צד השני אבל אם הי' עומד באמצע וקוצר מיכן ומיכן אינו מפסיק אשכח תני ופליג הי' עומד באמצע וקוצר מיכן ומיכן מפסיק מצד א' אינו מפסיק ע"כ כן גירסת הכ"מ ז"ל בפ"ג מהל' מ"ע ולא כמרה"פ ושנו"א ז"ל שהגיהו בגרסאות וה"פ ע"פ גירסא הזאת הוון בעון מימר בעומד מצד אחד ואינו יכול לקצור מצד הב' אבל אם הי' עומד באמצע וקוצר מיכן ומיכן אינו מפסיק כלומר דתלי בפועל ממש במקום. שעמד בפועל ממש לקצור אם עמד בפועל ממש מצד א' ואינו יכול לקצור מצד השני א"כ הרי הם חשובים כמו ב' שדות דא"כ הלך בצד השני וקצר שם בצד השני א"כ שתי שדות הן אבל אם עמד בפועל ממש באמצע וקוצר מיכן ומיכן בפועל ממש א"כ שדה אחת היא ונותן פיאה אחד דתלי בתר מעשיו כמו בהגדו והסמוכות דלקמן (בהלכה ד') עז"ק אשכח תני ופליג הי' עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק מצד אחד אינו מפסיק כמו שפירש הכ"מ ז"ל דאם עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן ג"כ מפסיק רק דאם קוצר מכאן ומכאן בעומד מצד אחד אז אינו מפסיק והו"ק: **חייא** בר אדא בשם רשב"ל הי' שם סלע על פני כל שדהו כו' והתני מדרגות שהן גבוהות עשרה טפחים נותן פאה מכל או"א פחות מכ'ן אינו עוקר את המחרישה כו' אפי' פחות מכאן לא אתינן מתני עשר' אלא משום סיפא כו' כן גי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו ועי' בכ"מ ז"ל פ"ג ממ"ע ה"ז: **מה** כותש כעלה במכתש או כותש ע"ג גדר פי' אם צריך להיות נסבכין אלו עם אלו אם הגדר ביחד דגם הגדר צריך להיות נסבך עמהם או שהגדר

---

**עין משפט נר מצוה**

יא א מיי' פ"ג מה' מתנות עניים הל"ב
יב ב שם הל"ו
יג ג ד שם הל"ז וכ"מ
יד ה שם הל"ט
טו ו שם הל' כא
טז ז שם הל' כב

**גליון הש"ס**

י הוון בעין מימר. עיין במשנה כאן והכ"מ פירש דאינו ל' פלוגתא ועיין בתוספות יו"ט ובלח"מ לדו"ז הגאון מוהר"י עמדין ז"ל ובמים חיים ובמפרש על התוספתא פ"א ובמפרשי המשניות ולכך לא ציינ' מקורו ע"פ. דברי הכ"מ והמעיין יבחר הדרך הנכון.

---

**שנויי נוסחאות** (שו"ג) אשכח תני ופליג כו' עד חייא בר אדא בכי"ר ליתא. (שו"ס) מכל אחת ואחת בד"ו מכל אחד ואחד. (שו"ג) משום בד"ו בגין. (שו"ד) מאחד בד"ו מאחד על הכל. (שו"ה) הכל מפסיקין בד"ו הכל מפסיק. (שו"ו) פאה אחת על הכל בד"ו פאה לכל. (שו"ג) כותש בעלה במכתש בד"ו כותש ועולה במכתש.

**חדושי רד"א**

**ולא פליגין כו'.** פי' הכ"מ ר"ל שאין חולקין כלל שכל אמת המים מפסקת בין קבוע בין אינה קבוע עד שמצאו ברייתא דתניא דדוקא קבוע מפסקת; הוון בעין למימר דהא דאר"י דמפסיק דוקא שהוא עומד בצד א' ואינו יכול לקצור בצד הב'. אבל כשעומד באמצע וקוצר כאן ומכאן אינו מפסיק. אשכח תני דאפילו עומד באמצע וקיצר מכאן ומכאן מפסיק א"כ שעומד בצד זה וקוצר בצד ב' דאז אינו מפסיק. לכן פ' הרמב"ם כר"י כ"כ הכ"מ. אך מה שכ' שם הכ"מ דבא לפרש שלולית דתני ברישא. ק' שכבר כתב הר"ש דמתוספתא מוכח דתרי מילי נינהו. גם מה שכתב דר"י אינו חולק על ת"ק ע"כ מוכח מתוספתא דר"י חולק דדוקא היכא דאמר בד"א או אימתי. אבל הכא וודאי משמע עפ"י התוספתא דחולק. ואמנם אעפי"כ א"ש מה שפסק הרמב"ם כר"י שהרי אדרבה במתניתין לא הזכיר רבי כלל לדברי ת"ק רק דברי ר"י. וכן בירושלמי לא מפרש רק מלתא דר"י ולכן פסק כוותיה. דת"ק דתוספתא חולק. ולפי"ז אף שהר"ש מפרש דת"ק פליג עם ר"י וכמו שכ' התוי"ט. מ"מ גם לר"ש הלכה כר"י. כיון דרבי לא כתב במשנה כלל דברי ת"ק. ומ"ש הר"ש בתחלת דבריו דר"י דמתני' פליג על ת"ק דמתני' היינו לפי מה שרצה לפרש דאמת המים ושלולית הכל א'. אבל לבתר שכ' עפ"י התוספתא דתרי מילי נינהו אין ספק דהלכה כר"י. ואזדא ליה תמיהת תי"ט. ושפיר פסק הרע"ב כר"י לכ"ע:

עין משפט גר מצוה

יח

יט

כ

**רידב"ז**

שהגדר אינו מסובך עמהם אלא הענפים נסבכים זב"ז ובקומת הגדר אינן נסבכין אלא למעלה מן הגדר נסבכין די בזה שנסבכין ע"ג הגדר ולעולם הגדר אינו נסבך עמהם ופשוט מן מה דתני שער כותש אין הגדר כותש פי' מדתני במתניתין ואם הי' שער כותש ונקט רק שער הוא ענפים כותש משמע דאין הגדר כותש דאל"כ לתני ואם הי' כותש דאז הי' משמע שנסבך הכל ומדתני בפירוש שער כיתש משמע לאפוקי דאין הגדר כותש הדא אמרה כותש ע"ג גדר למעלה מן הגדר די:

**רבי** מנא אמר זמנין דהוי בה בתוך ד"א וזמנין דהוי בה בתוך עשרה טפחים כדמסיק והוא שיהי' בתוך ד"א לגדר וגם צריך שיהי' פחות מעשרה טפחים בין הענפים שמצד זה לצד זה:

**מפריש** מן האגדו על אגדו בשכלה את שדהו פי' אם יש לו אגדו והשמותית וקצר אגדו ולא כילה את שדהו פי' חלק האגדו לא כלה עדיין אין עליו חובת פאה עדיין על סוף האגדו דאף דקי"ל כיון שקצר שבולת הראשונה נתחייבה שדהו בפאה ונמצא שכיון שקצר השבולת הראשונה מן האגדו נתחייב סוף שדהו בפאה וה"א דמונח החוב בסוף האגדו וה"א דיכול להפריש מן האגדו קמ"ל כיון דבסוף אגדו הוי השמותית אפשר דהסוף חובת פאה דשדה זו הוי בסיף כל השדה דהוא השמותיה ולא מוטל החוב על סוף האגדו דשמא יהי' גורן אחת והוי סוף השדה דחובת פאה בסיף השמותית ע"כ אינו מפריש מן אגדו על אגדו אלא בשכלה את האגדו דאז אפילו אם ירצה לעשותן עם השמותית גורן אחד אינו מועיל וחייב ליתן פאה על האגדו בפ"ע ונמצא אז דסיף אגדו הוי פאת שדה אבל כ"ז שלא כלה את השדה של אגדו אינו יכול להפריש סיף אגדו פאה דשמא ימלך לעשותן גורן אחת ונמצא דהסוף שדה של חיוב פאה הוא בסוף השמותית ואם יתן בסיף אגדו נמצא דנותן פאה מאמצעית השדה:

אל

**גמרא**

כותש הדא אמרה כותש על גבי גדר ר' מנא אמר זימנין דהוי בה בתוך ארבע אמות וזמנין דהוי בה בתוך עשרה טפחים בנטועין מטע עשר לבית סאה מה את ש"מ והוא שיהיו בתוך ארבע אמות לגדר והן שיהיו בתוך עשרה טפחים בין נוף לנוף ממטע עשרה לבית סאה: ולחרובים כו' מי מכוון להם את הרוחות העיר מכוונת להו את הרוחות אמר רבי יוסי בר' בון של בית ר' היו להם ד' בדים לד' רוחות העיר והן נותנים לכל בד לפי רוחו היו שם ג' אילנות הראשונים רואים את האמצעים והאמצעים רואים את הראשונים ואין הראשונים רואין זה את זה מפריש מן הראשי' על האמצעים ומן האמצעים על הראשים ואינו מפריש מן הראשים על הראשים:

**הלכה ד מתני'** הזורע את שדהו מין אחד אע"פ שהוא עושה שתי גרנות נותן פאה א' זרעה שני מינים אע"פ שהוא עושה גורן א' נותן שתי פאות הזורע את שדהו שני מיני חטים עשאן גורן א' נותן פאה אחת עשאן שתי גרנות נותן שתי פאות מעשה שזרע ר"ש איש המצפה לפני ר"ג ועלו ללשכת הגזית ושאלו אמר נחום הלבלר מקובל אני מר' מישא שקיבל מאבא שקיבל מן הזוגות שקיבלו מן הנביאים הלכה למשה מסיני בזורע את שדהו שני מיני חטים עשאן גורן אחת נותן פאה אחת עשאן שתי גרנות נותן שתי פאות: **גמ'** קצר חצי אגדו וחצי השמותית לעשותן גורן אחת ונמלך ועשאן שתי גרנות אינו מפריש מן האגדו על השמותית לא בתחלה ולא בסוף קצר חצי האגדו וחצי השמותית לעשותן ב' גרנות ונמלך ועשאן גורן אחת מפריש מן האגדו שבסוף על השמותית שבסוף מן האגדו שבתחלה על השמותית שבתחלה מפריש מן האגדו על האגדו בשכילה את שדהו אבל אם לא כילה את שדהו אפילו מן האגדו על האגדו אינו מפריש קצר חצי אגדו וכל השמותית לעשותן גורן אחת ונמלך ועשאן שתי גורנות מפריש מן האגדו על האגדו וכל השמותית ששם נפטרה: אמר ר"ז בשם ר' יוחנן אם באת הלכה תחת ידיך ואין אתה יודע מה טיבה אל

**פני משה**

דקאמר הכי הול"ל ואם יש שער כותש אלא הדא אמרה כותש ע"ג גדר שצריך שיהו נוגעין על גבו ממש דאז לא חשיב הגדר להפסיק אותן. א"נ דפירוש הבעיא כך הוא דבעי מה כותש ועולה במכתש כלומר אם צריך שהגדר המפסיק יהא גבוה כ"כ עד שעולה במכתש ויוצא השער מן ענפי האילנות המסתבכין זה בזה: או כותש ע"ג גדר. כלומר או דלא בעינן שיהא הגדר עולה עד השער אלא אפי' אם השער הכותש הוא שנוגע בענפים המתפשטים ותלוים למטה ע"ג גדר סגי בהכי ופשיט לה מן מה דקתני אם היה שער כותש משמע דאם יש שם שער כותש סגי: ואין הגדר כיתש. וכלומר שא"צ להיות הגדר עצמו עולה בכותש. הדא אמרה כותש ע"ג גדר הוא דבעינן שיהא נוגע בו בלבד ולא שיהא עולה במכתש ועיקר: זמנין דהוה בה בתוך ד"א. כלומר לפעמים אמרינן בדין הזה שצריך שיהיו נטועין האילנות בתוך ד"א להגדר דהואיל דאין רחוקין ד"א מן הגדר מחשבינן לענפי האילן המעורבין על גבו מכאן ומכאן לעשות אותן כשדה אילן אחת שאין כאן הפסק ולאפוקי אם היו אילנות רחוקין יותר מיכן להגדר לא מהני השער כותש למחשבינהו כאחת: וזמנין וכו'. כדמפרש ואזיל: מה את ש"מ. מאי קאמר וד' אמות מאי ניהו: ומפרש לה והוא וכו'. כלומר הא דקאמר זמנין דהוי בה בתוך ד"א היינו והוא שיהו בתוך ד"א לגדר וכדפרישית: והן שיהו בתוך י"ט בין נוף לנוף. והא דקאמר דזמנין אמרינן בה שבלבד שיהו בתוך י"ט בין נוף האילן שבצד זה לנוף האילן שבצד זה היינו בנטועין מטע י' לבית סאה וזהו בנטיעות ילדות שדרכן ליטע אותן רצופין במטע י'. לבית סאה כדאמרינן בפ"ק דשביעית ואילנות זקנות אמרינן שם דרכן להיות שלשה אילנות לבית סאה והלכך כיון דנטיעות הללו דרכן שיהו רצופין אם היה בין נוף שבאילן מצד זה לנוף שבצד (זה) תוך עשרה טפחים סגי בהו להיות שער הכותש מחשיב להו כאחת ולאפוקי יותר מי"ט דאז לא הוו רצופין ואין נחשבין כאחת אבל ברישא באילנות זקנות מיירי דדרכן להיות מפוזרין בשלשה לבית סאה הלכך עד ד"א מאילן שבצד הגדר הזה לאילן שבצד גדר השני מחשבינן להו כאחת ע"י שער הכותש טפי לא:

**הלכה ד מתני'** ולחרובין כל הרואין זה את זה. כל זמן שהעומד אצל א' מן האילנות יכול לראות האילן האחר אע"פ שיש ביניהן גדר אינו מפסיק ונותן פאה אחת מאילן זה על חבירו: לזתים שהיו להם בכל רוח. על כל הזתים שהיו להם לצד מזרחה של עיר היו נותנים פאה אחת ופאה אחת לזתים שהיו להם בצד מערבה וכן לד' רוחות: אף לחרובין שהיו להם בכל העיר. אע"פ שלא היו רואין זא"ז לא היו נותנים כ"א פאה אחת לכולן והלכה כר"ג ולא כר"א בר' צדוק שאמר משמו: **גמ'** מי מכוין להן את הרוחות. כלומר לאיזה רוחות הוא דקאמר אם לרוחות העולם הא לפעמים אין העיר מכוונת לנגד ד' רוחות העולם ומי מכוין להם בכל פעם לראות לפי רוחות העולם וליתן פאה אחת לרוח: העיר. וקאמר דבאמת מס"ט אמרינן דלרוחות העיר הוא השיעור והעיר היא שמכוונת להם את הרוחות ואף שאינן מכוונות לרוחות העולם: ארבעה בדים. בורות של אילני זתים: לד' רוחות העיר וכו'. וכלומר דר' יוסי בר' בון העיד שהיו נוהגין של בית רבי כן ולד' רוחות העיר הוא וכדאמרן: שלשה. או שלשים אילנות: הראשונים וכו'. כשעומד אצל הראשונים רואה הוא את האמצעיים וכן להיפך אבל אין נראין הראשונים שבקצה זה להראשונים שבקצה האחר אם אמרינן דהואיל ומהאמצעיים רואין לכאן ולכאן האמצעיים מצרפן גם לשני הראשי' שבהצדדים לפאה אחת או לא וקאמר דאין האמצעיים מצרפן אלא מן הראשים על האמצעיים או מן האמצעיים על הראשים מפריש פאה אחת מאלו על אלו אבל מן הראשים על הראשים אינו מפריש ונותן פאה לאלו לעצמן ולאלו לעצמן:

**הלכה ה מתני'** הזורע את שדהו מין א'. מאיזה מין שהוא: שני מיני חטים. כגון שחמתית או לבנה: **גמ'** קצר חצי אינדו וחצי שמותית. בזורע שני מינין חטים איירי. אינדו וכרים פ"ד ממע"ש גרים אגרו והכל א' ומלשון גורדלי הוא בפ' במה אשה (דף ס"ב) ביין גורדלי. לבן. או ביין חרדלי. שחור: שמותית. כמו שחמתית כלומר שהיתה שדהו זרועה שני מיני חטין לבנה ואדומה וקצר מחציה על מנת לעשות גורן א' ונמלך ועשאן שני גרנות אינו מפריש וכו': לא בתחלה ולא בסוף. כלומר אפי' בתחלה לא כמו שאינו מפריש פאה אחת לבסוף וקמ"ל דלא אזלינן בתר מחשבתו שבתחלה לעשות גורן א' אלא אחר המעשה אזלינן והיינו אם נמלך קודם שיכלה את כל הקציר כדלקמן ואפי' אם הפריש מזה על זה בתחלה אינו כלום וצריך שיעריש בסוף מכל גורן וגורן בפ"ע: קצר חצי האגדו וכו'. וכן איפכא דאפי' לקולא בתר מעשה אזלינן: מפריש מן האגדו שבסוף וכו'. כלומר בין ממה שקצר בתחלה בין ממה שבסוף שהכל כמין א' הוא הואיל ועשה גורן א': מפריש מן האגדו על האגדו. כלומר ואצ"ל שמפריש מן האגדו שבסוף על האגדו שקצר בתחלה ומשום דלקמיה נקט לה: בשכילה את שדהו. ודוקא בשכילה לקצור כל שדהו בהא הוא דאמרינן דהולכין אחר מעשיו שעשה גורן אחד ומפריש ממין א' על חבירו: אבל אם לא כילה את שדהו אפי' מן האגדו על האגדו אינו מפריש. כלומר שכילה לקצור את האגדו בלבד ולא כילה השמותית אינו מפריש ממנו כל זמן שלא כלה גם השמותית וטעמא דאי אמרת שיפריש ממין זה שכלה לקצרו על אותו המין בעצמו גזירה שמא יבוא להפריש ממנו גם על המין אחר שיאמר הרי דעתי לעשות אח"כ גורן א' משניהם ודי בפאה אחת על הכל ושמא אחר שיקצור כל השמותית יהא נמלך לעשות ממנו גורן אחר ונמצא שצריך ליתן פאה אחרת מהשמותית והוא יסמוך על פאה שהפריש מן האגדו על הכל ולפיכך אמרו שאפי' מן אותו המין לא יפריש עליו בעצמו עד שיכלה לקצור גם המין האחר ואז אם יעשה גורן א' נותן פאה אחת ואם ב' גרנות שתי פאות: קצר חצי אגדו וכל השמותית וכו' וכל השמותית ששם נפטרה. ואע"ג שלא כלה כל השדה ועכשיו עושה שתי גרנות וא"כ היה צריך להפריש מכל מין ומין בפ"ע שאני הכא דכיון שכלה לקצור כל השמותית וגם שחצי האגדו בשעה שהיה בדעתו לעשות גורן אחד הו"ל כמו שכלה את שדהו דהא מיסת מהשמותית כלה הכל וממין האחר החצי דכל מה דאמרינן דלא אזלינן בתר מחשבתו דוקא בשלא כלה שדהו משום מין מהמינין כדאיירי ברישא אבל אם כבר כלה מין אחד לגמרי וממין השני חציו כמו שכלה את שדהו מחשבינן ליה ובמה שהפרים מן האגדו פוטר הוא את כל השמותית:

**הלכה ו מתני'** נחום הליבלר. הסופר: מן הזוגות. הם כל אותם הזוגות הנזכרים בפ"ק דאבות שקבלו שנים שנים עד מפי שמעון הצדיק והוא קיבל מהנביאים עד הלכה למ"מ: **גמ'** אם באת הלכה תחת ידיך ואין את יודע מה טיבה. מה טעם של אותה הלכה: כל

מסורת הש"ס

גליון הש"ס

שנויי נוסחאות (סו"ו) מטע עשרה נד"ו בנטועין מטע עשר. (סו"ח) בר' בון נד"ו בי רבי בון. (סו"ט) לכל בד נ"ו לכל בד ובד. (סו"ס) עשאן נד"ו עשאן ליתא. (סוכ"ב) מישא נד"ו מיישא. (סוכ"ב) עשאן נד"ו אם עשאן. עשאי שתי נד"ו עשאן ליתא. (סוכ"ו) השמותית נד"ו שמותית. (סול"ס) ר"ז נד"ו רבי זעירא.

**חרושי רד"א**

קצר חצי אגדו וכו'. נ"ב עיין בתוי"ט וז"ל אגדו נ"ל שהוא גד הנזכר בכתוב במן שהוא כזרע גד לבן וגו' ושמותית כמו שחמותית והוא אדום ע"ש. ול"נ הגרסא הוא אגרו בריש והוא מלשון שמנו אגור. אף כאן דקאי על חטים שהקמח אגור בתוכו. ושמותית הוא מין חטים הגרוע מאגור. כנ"ל:

**הגהות הרש ש**

כותש ע"ג גדר כו'. פי' שם המפרש [מוהר"א מפולדא] הענפים נוגעין וכיתשין על הגדר ומתערבים אלו עם אלו עכ"ל. נ"ב אעפ"י שהם גבוהים מן הגדר הרבה כיון שהענפים נתערבו יחד. ולפי מה שכתב הרמב"ם בפיה"מ שער כותש ענפי אילנות שהיו נוגעין בגדר ומשלחין עליו ואז יהיו כמחובר ואמרו בגמרא כעלי במכתשת ענינו שינטו הפארות על הקיר וכ"פ בחבורו דבעינן תרתי שיהיו הענפים מעורבין למעלה ונוגעין בגדר. ונראה לי דגירסתו היה הדא אמרה כעלי כותש ומפרש הכי דמבעיא ליה אם בעינן שיהיו הענפים ג"כ מעורבין והרתי בעינן. או דסגי כותש ע"ג גדר שעולין למעלה מן הגדר ואעפ"י שאינן מעורבין שם. ופשט מדאמר שער כותש משמע שהענפים כותשין ומעורבין זה בזה. ולא תני אם היה כותש דאז היה משמע דסגי שהענפים נוגעין בגדר. אע"ב דה"ק אם היה הגדר ושער כותש עליו דהיינו שנוגע בגדר וגם השער כותש והיינו כעלי במכתשת. ובוודאי דגם הגדר צריך ליגע אמר אם היה שער כותש. ר"ל שהשער שלמעלה מן הגדר כותשין זה בזה: ר' מנא אמר כו'. נ"ב פי' ר' מנא פליג וסבירא ליה דלא בעינן שיהיו הענפים מעורבין אלא בעינן כו'. והוא שיהיו עשר לבית שדה. אבל אי לאו הכי לא נחשב לשדה אילן כלל וחשיב כל אילן ואילן בפ"ע: מה את ש"מ והוא שיהיו בתוך ד"א כו'. ר"ל לאיזה ענין אמר שיהיו בתוך ד"א כיון שיהיו בתוך י"ט. ע"ז אמר לגדר. ר"ל שצריך שיהיו דוקא בתוך ארבע אמות לגדר ואז מהני שער כותש. אבל אם הם רחוקין יותר מד"א לא מהני שער כותש כיון שרחוקין כ"כ והן שיהיו בתוך י' טפחים כו'. ר"ל מ"ש שיהיו בתוך י"ט היינו בין נוף לנוף צריך שלא יהיה רחוק י"ט דאז לא מהני שער כותש. ולא סבירא ליה בסתם גמרא שיהיו דוקא כעלי במכתשת או ע"ג גדר וכיון דסתם גמרא סבירא ליה דבעינן דוקא שיהיו מעורבין. ולכן השמיט הרמב"ם הא דר' מנא דר' מנא ס"ל דשער כותש דמתני' היינו בפחות מעשרה טפחים:

**הר"א מגריידיץ**

הדא אמרה כותש על גבי גדר. נ"ב עי' בריש פרק ה' דכלאים משנה ד':

אל תפליגנה לדא שהרי כמה הלכות נאמרו למשה בסיני וכולהן משוקעות במשנה אמר ר' אבין ויאות היא שני מיני הטים אילולי שבא נחום סופי' לנו יודעין היינו ר"ז בשם ר"א °אכתוב לכם רובי תורתי וכי רובה של תורה נכתבה אלא *מרובין הן הדברים הנדרשים מן הכתב מן הדברים הנדרשים מן הפה וכיני אלא כיני חביבין הן הדברים הנדרשים מן הפה מן הדברים הנדרשים מן הכתב ר' יודא בן פזי אומר אכתוב לכם רובי תורתי אלו התוכחות אפילו כן לא כמו °זר נחשבו אמר רבי אבין אילולי כתבתי לך רובי תורתי לא כמו זר נחשבו מה בינן לאומות אלו מוציאין *ספריהם ואלו מוציאין ספריהם אלו מוציאין דפתריהן ואלו מוציאין דפתריהון ר' חגי אמר בשם ר' שמואל בר נחמן נאמרו דברים בפה ונאמרו דברים שבכתב ואין אנו יודעין איזה מהן חביב אלא מן מה דכתיב °כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל הדא אמרה *אותן שבפה חביבין ר' יוחנן ור' יודן בי ר"ש חד אמר אם שמרת מה שבפה ושמרת מה שבכתב אני כורת אתך ברית ואם לאו אין אני כורת עמך ברית וחרנא אמר אם שמרת מה שבפה וקיימת מה שבכתב אתה מקבל שכר ואם לאו אין אתה מקבל שכר ריב"ל אמר עליהם ועליהם כל ככל דברים הדברים מקרא משנה תלמוד ואגדה *אפי' מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמר למשה בסיני מה טעם °יש דבר שיאמר אדם ראה זה חדש הוא וגו' משיבו חבירו ואומר לו כבר היה לעולמים ר"ז בשם שמואל *[י] אין למידין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות ולא מן התוספות אלא מן התלמוד תני ר' חלפתא בן שאול היא שני מיני חטין היא שני מיני שעורין אמר ר"ז כך היתה הלכה בידן ושכחוה היא שני מיני חטין היא [א] שני מיני שעורין והתנינן *המחליק בצלים להים לשוק ומקיים יבשים לגורן אית לך מימר שוק וגורן כך היתה הלכה בידן ושכחוה רבי חנניא בשם שמואל אין למידין מן ההוריי' הכל מודים שאין למידין מן המעשה אמר ר' מנא הדא דתימר בההוא דלא סבר ברם בההוא דסבר עבד א"ל בין סבר בין לא סבר בההוא דפליגי ברם בההוא דלא פליגי בין סבר בין לא סבר:

**הלכה ה מתני'** [ב] שדה שקצרוה גוים שקצרוה ליסטים קרסמוה נמלים · שברתו הרוח או בהמה פטורה קצר חצייה וקצרוה ליסטים חציי' פטורה [ג] שחובת הקציר בקמה [ד] קצרוה ליסטים חצייה וקצר חצייה נותן פאה ממה שקצר

**פני משה**

אל תפליגנה לדבר אחר. לומר בה שבודאי יש להלכה זו איזה ענין אחר ולא כך אמרו חכמים ומחמת כן תזלזל בה: שהרי כמה הלכות נאמרו למשה בסיני. ואין אנו יודעין הטעם וכולן משוקעות הן במשנה ולפיכך לא תפליג למשנה שאין אתה יודע טעמה דכך נמסרה למשה בסיני: ויאות. ודאי כך הוא שהרי הלכה זו שני מיני הטין אלולי שבא נחום ופירש לנו שכך היא הלמ"מ כלום יודעין היינו שכך נמסרה למשה ואע"פ שאין אנו יודעין הטעם דהליך בעשיית גורן אחד או שנים אין להרהר מעתה אחריה: אכתוב לו רובי תורתי. ודריש על הדברים שנדרשין מן הכתב ע"י י"ג מדות. שהתורה נדרשת בהן: וכיני. בתמיה. וכי כן תורה אור הוא הלא רוב דברים שבע"פ אינם נדרשים ע"י המדות אלא כך קיבלו איש מפי איש עד הלמ"מ: אלא כיני. כך תדרוש את הפסוק אכתוב הדברים שבכתב לו רובי תורתי כלומר לו [סוטה] מסרתי בע"פ רובי תורתי והיינו דכתיב לו דקאי למעה ומדקרי אותם תורתי מלמד שחביבין הן הנדרשים מן הפה שדבר אחד נלמד מן חבירו ע"י דרבת חכמים שמדמין מלתא למלתא יותר מן הדברים הנדרשים מן הכתב לפי שרוב הנדרשים מן הכתב אין להוסיף בהם כמו דאמרינן אין אדם דן ג"ש מעצמו וכיוצא בו והנדרשים מן הפה למדין דבר מדבר הן: אלו התוכחות שבתורה. ודריש רובי כמו הרביה המשא ואפי' כן כמו לא זר נחשבו בעיניהם שמקבלים עליהם באהבה: רבי אבין. דריש לה דהכתוב אומר הטעם שלא נכתבו הדברים שבע"פ שאלולי כתבתי לך רובי תורתי שהן שבע"פ לא כמו זר היו נחשבין ישראל באין להעכו"ם יש להן ספרים ואף התורה שלנו העתיקו אותה ומה היה בינו לבין האומות: דפתריהן. הכתובין על הקלף ודפתרא אבל עכשיו יש לנו דברים שנמסרו בע"פ ואין להם מזה כלום: כי על פי הדברים האלה. על אלו דברים הנאמרים בפה כרתי אתך ברית ואת ישראל: חד אמר אם שמרת מה שבפה וכו'. כלומר דמר דריש להמקרא הזה דכתיבי ביה תרוייהו כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה וגו' ומשמע דעל שתי התורות כרת ברית אתם על שבכתב ועל שבע"פ ודלא כרבי שמואל בר נחמן ואידך סבירא ליה דהואיל וכריתות ברית כתוב אצל הדברים שבעל פה משמע דעיקר כריתות הברית בשבילם היא וכהאי דרבי שמואל בר נחמן דלעיל. והלכך דריש מה דכתיב בהאי קרא גם לדברים שבכתב משום קיבול שכר הוא דכתיב והיינו דקאמר כרתי אתך ברית ואת ישראל ולא קאמר אתכם אלא ללמדנו דכמו שאתה משמר ומקיים לשתיהם כך אם יהיו ישראל מקיימין את שתיהם יקבלו שכר כמוך: עליהם. מבעיא ליה וכתיב ועליהם וכן כל מבעיא ליה וכתיב ככל וכן דברים וכתיב הדברים אלא ללמד למקרא ומשנה תלמוד ואגדה וכו' הכל נאמרו למשה בסיני: וחבירו. משה כבר היה לעולמים. בקבלת משה מסיני שזכה לבני עולמים ועכשיו זכה זה שנתגלה על ידו ונראה כדבר חדש והשתא נמי לא קשיא סיפיה דקרא לרישיה דאם כבר היה לעולמים אין זה דבר חדש אלא שהאחד אומר זה וחבירו משיבו זה: אין למדין. הלכה למעשה דבר מן דבר ולא מן ההלכות שהוזכר בהן הלכה למ"מ אין למדין מהלכה זו לדמות לדבר אחר כמוה ולא ממה שהוזכר באגדות ולא מן התוספתות אלא מן התלמוד לפי שהאמוראים שבתלמוד הן הן שבירו הלכה למעשה מתוך פלפולם ומתוך סברא שלהם ולפיכך אע"פ שלפעמים הוזכר במשנה ובברייתא הלכה כר' פלוני אין סומכין על זה כ"א דוקא על הלכה שבגמרא: תני ר' חלפתא וכו'. ובסוף פ"ק דחגיגה גרים והתני ר' חלפתא. וכצ"ל דקושיא היא והתני ר' חלפתא בן שאול היא שני מיני חטין היא שני מיני שעורין דין אחד לשתיהן והא במתני' לא הוזכר הלמ"מ אלא בשני מיני חטין אלמא דלמדין מן הלכה ולדמות מלתא למלתא היא: כך היתה הלכה בידם ושכחוה היא שני מיני חטין וכו'. כלומר לא שלמדו שעורין מחטין אלא כך היתה הלמ"מ דשתיהן שוין לדין זה אלא ששכחום ולפיכך לא הזכירו במשנה כ"א שני מיני חטין וחזרו והוזכרו ושנו בברייתא לשתיהן: והתנינן. לקמן בפ"ג: המחליק בצלים לחים לשוק. המחלק שנוטל חלק אחד מהן למוכרן בשוק ומניח חלק אחר שיבשים לגורן נותן פאה לאלו לעצמן ולאלו לעצמן דכשני מינין של חטין דמו: אית לך מימר שוק וגורן כך היתה בידם הלכה ושכחוה. בתמיה וכי יש לנו לומר שכך היתה הל"מ לשמותן לדין דשוק וגורן בבצלים עם זורע שדהו שני מיני חטין הא ודאי דלא נשנו אלו שני הדינים כאחת אלא שחכמים למדו דין דבצלים מדין שני מיני חטין אלמא דלמדין מהלמ"מ לדבר אחר ולא משני מידי: אין למדין מן הורייה. אם ראה לרבו שהורה כך וכך אין למדין מזה דאפשר היה לו איזה טעם בדבר לפי שלפעמים מורין לפי שעה הצריכה לכך ולפעמים לכך: הכל מודין שאין למדין מן המעשה. אם ראה לרבו שעושה מעשה בעצמו כך אין למדין לקבוע הלכה כן לפי שאפשר שהיה לו איזה טעם באותו פסק דין וכן אין למדין מזה נדמות מילתא למילתא עד שיאמר לו הלכה למעשה כן: הדא דתימר בההוא דלא סבר. מל' גמיר וסביר כלומר דוקא אם זה התלמיד אין לו סברא בעצמו אלא שראה שרבו עשה כן ואפשר שהוא טועה בדבר וכן אין לו לדמות וללמוד דבר מדבר הואיל והוא עצמו אינו בעל סברא ויבא לטעות: ברם בההוא סבר עבד. אבל אם הוא בעל סברא עושה הוא ע"פ הסברא שנראה לו לדמות מילתא למילתא שראה מעשה מרבו. ודרך שאלה א"ל ר' מנא כן: א"ל. ר' חנניא דלא היא אלא בין סבר בין לא סבר בהוא דפליגא. כלומר לא אמרתי אלא בדבר שיש בו מחלוקת חכמים ובזה אין חילוק בין שהתלמיד הזה הוא בעל סברא או לא אל יעשה כמו שראה מעשה מרבו או ללמד ממנו לדבר אחר וטעמא דהרבה פעמים שנינו הא דר' פלוני לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר ואפשר שרבו בעצמו שהכריע לעשות מעשה כאחד מתנאי דפליגי בדין הזה לא שמע בפירוש אלא דלמד מכללא ואינו כן: ברם בהוא דלא פליגי. אבל בדבר שאין בו מחלוקת חכמים כלל ואין לספק בדבר שמא טעה רבו בכך דאמרן: בין סבר בין לא סבר. יכול לעשות מעשה כזו בעצמה כמו שראה מעשה מרבו:

**הלכה ה מתני'** שדה שקצרוה גוים. לעצמן כדמפרש בגמ': קרסמוה נמלים. כמו כרסמוה מלשון יכרסמנה חזיר מיער שדרך הנמלה לחתוך קנה השבולת מלמטה: פטורה. דכתיב ובקצרכם עד שתהיו אתם הקוצרים: שחובת הקציר בקמה. כלומר חובת הפאה של הקציר הניח זה בקמה שקצרוה הלסטים ונמי דאם כלה השדה חזר פאה לעומרים וחייב להפרים מן העומרים הנ"מ היכא דכלה הוא אבל הכא הוא לא כילה: נותן פאה ממה שקצר. כפי

**[רידב"ז]**

אל תפליגנה לד"א. פי' הגר"א ז"ל בשנו"א ז"ל אל תדחה אותה: שדה שקצרוה כותים. פי' שנתן להם הישראל הקציר במתנה וקצרוה לעצמן ואח"כ נתנו במתנה לישראל כן פי' בשנו"א ז"ל: א"ר

**מסורת הש"ס**

ס' גיטין ס:

תוספ' בס ד"ס פתמוסי

ס' מגילס יט:

ב"כ קל: נדה ז. ופי' כרסכ"ס בס ד"ס עד לקמן פ"ג סלכס ג ופ"כ

**עין משפט נר מצוה**

כ
א מיי' פ"ג מה' מתנ"ע סלכס ע"ו

כא
ב מיי' פ"ב מה' מתנות עניים סל"ד

כב
ג ד מיי' פ"ב בס סל"ס

**גליון הש"ס**

י אין למדין לא מן ססלכות פ' כשו"ת סרשב"א חלק א' סי' של"ס וע' כתו' יו"ט פרק ס דברכות מ"ד ועי' בשו"ת רדב"ז חלק ג סי' תרמ"ו ובשו"ת נודע ביסודס מס"ת סי' קמ"א:

**תוספת הרי"ד**

**שדה** שקצרוה כותים. פי' השנו"א ז"ל שנתן להם במתנה וקצרו לעצמן ואח"כ נתנו במתנה לישראל פטור. וקשה לי הא דגרסינן במס' גיטין (דף מז) ת"ש הלקט והשכחה והפאה של נכרים חייבת במעשר אלא א"כ הפקיר ה"ד אילימא דישראל ולקטינהו נכרים אלא א"כ הפקיר הא מפקרי וקיימי אלא לאו דנכרים ולקטינהו ישראל ומדקתני חייב במעשר אלמא דאין קנין לכותי בא"י להפקיע מיד מעשר. וקשה לכאורה קושיא עצומה מהאי משנה דידן דמאי פריך הגמ' ליתני דלעולם הלקט והשכחה והפאה של נכרים אך מיירי בשהיתה קמה של ישראל ונתן במתנה לנכרי רק הקמה וקצר הנכרי והניח לקט"פ חייבין במעשר משום דלא הוי עליהם דין לקט"פ כדאיתא במשנה דידן וע"כ חייב במעשר משום דהוי שדה של ישראל ונגמרה ביד ישראל ורק דקצירת הנכרי פוטר מלקט"פ. אבל עכ"פ חייב במעשר וזהו קושיא עצומה ולקמן בפ"ד בס"פ נתבאר בע"ה ודו"ק:

פאג

**שנויי נוסחאות** (סו"ד) ר"ז. בשם ר"א וכו' לכם (וכן לק' בסורס 8) בד"ו רבי זעירא בשם רבי אלעזר וכו' לו וכ"ס במקרא. (סו"ח) בן פזי בכי"ר ליתא. (סו"ס) כן לא כמו זר בד"ו. כן כמו לא זר ובכי"ר כן כמו זר. (סוי"ח) אמר בד"ו ליתא. (סוי"ג) שבכתב בד"ו בכתב. (סוי"ד) ר"ש בד"ו רבי שמעון. (סוט"ו) אין אני בד"ו איני. (סוי"ס) אדם במקרא ליתא. ר"ז בד"ו רבי זעירא. (סוכ"א) ר"ז בד"ו רבי זעירא. (סוכ"ד) למדין בכי"ר מורין. (סוכ"ו) בההוא דפליגי ברם בההוא בד"ו בהוא דפליגי ברם בהוא דלא פליג. בין סבר בין לא סבר בכי"ר בין סבר בין לא סבר עבד.

**מערכת הערוך** אין למידין לא מן ההלכות כו'. בערוך (ע' תלמיד) אין למדין לא מהלכות ולא מהגדות ולא מתוספות אלא מן התלמוד. פירוש לאו דסמכא הוא אלא אם יסמכו בו אנשי התלמוד ויורו בו (ויש גורסין ויודו בו) עי"ש.

**חדושי רד"א**

שאין למידין מן המעשה כו'. פרשב"ם, אם יראה רבו עושה מעשה אל יקבע הלכה בכך דשמא טעה בטעם של אותו מעשה: דלא סבר כו'. נ"ל שר"ל בדבר שאינו יודע הסברא של זה המעשה ברם במה דסבר עבד: בההוא דפליגי. דוקא כשיש מחלוקת בדבר. אבל בדבר שאין בו מחלוקת אפילו אינו יודע הטעם למה עשה כן מותר ללמוד הימנו ולעשות כאותו מעשה:

**מהר"ם יפ"ם**

שחובת הקציר בקמה. צ"ל שחובת הפאה בקמה: קצרוהו לסטים חציה וקצר הוא חציה כצ"ל.

עין משפט נר מצוה

כג
א שם הל"ד וכ"מ
כד
ב שם הל"י
כה
ג מ"כ' גזילה פ"ח הל"ד טוש"ע חו"מ סי' שע"א ס"ח
כו
ד מיי' פ"א ממתנות עניים הל"א ב
כז
ה מיי' שם פ"ו הלט"ו
כח
ו מיי' הלכות מעשר פ"ב הל"ח
כט
ז מיי' תרומות פ"א הל"א
ל
ח מיי' מתנות עניים פ"א הל"ד

(רידב"ז)

**א"ר** הושעיא בר שימי אפילו תימר שקצרוה שלא לאבדה פטורה מאחר שהפאה ניתנית במחובר לקרקע ואין קרקע נגזלת פי' הגאו"א ז"ל כיון דחובת הפאה היא בקמה וכ"ז שלא קצרו לא קנו במחובר ואין עליהם חובת פאה בקמה מהקמה שלא זכו בה עדיין ואע"פ שלאחר שגמרו וקצרו הקמה וקנו את הפירות מ"מ אין עליהן חובת פאה בעימורין משום דכיון דלא הי' החוב בקמה לא חזרה פאה לעומרין ומיירי בלסטים ישראל:

**ר'** פינחס בעי קצירת חו"ל מהו שתהא חייבת בפאה שלא תימר הקדש פטור וחו"ל פטור אי מה הקדש חייב אף חו"ל חייב. כבר נתבאר זה (בפ"ק בתוס' ד"ה ר"י (בה"ג) עי"ש משום הא דכתיב גבי פאה ארצכם מרבינן לעיל (בפ"ק ה"ד) דאתא לרבות קטניות וא"כ מנ"ל למעט חו"ל אי משום דאין מקרא יוצא מידי פשוטו דלמא ריבה הכתוב לחו"ל מן הריבוי דלקצור (בה"ג בפ"ק) מה ת"ל לקצור אלא אחד לגבוה ואחד להדיוט וכי היכי דמרבינן מנזה"כ גבוה אע"פ שהוא עדיין של גבוה בשעת קצירה כמבואר בדברינו שם ואע"פ דקצירך ממעט הקדש מ"מ אתא קרא דלקצור ומרבה כמו כן נמי נימא גבי פטור דחו"ל דאע"פ דבארצכם ממעט חו"ל מ"מ אתא קרא דלקצור לרבות חו"ל כמו גבוה ע"ז אמר אשכח תני מפורש בברייתא קציר ארצכם ולא קציר חו"ל. ובפירוש ממעט התנא מארצכם חו"ל. והא דסייך האי איבעיא הכא משום דקאי אמתניתין דידן דתני הפודה מיד הגיזבר:

(פני משה)

כפי השיעור ממה שקצר הוא: הלוקח הוא נותן פאה לכל. לפי שחובת הפאה ממה שקצר נשאר בזה החצי שקנה הלוקח והוי כאילו לא מכר לו אלא מה שהשייר בשדה אחר שיוציא ממנה הפאה שראוי להוציא מאותה שדה: וכן הפודה מיד הגזבר מוציא מחצי השדה שפדה כל הפאה הראויה לשדה כולה:

**גמ'** מתניתא בשקצרוה הנכרים לעצמן. אבל אם קצרוה בשביל הישראל הוי כאלו הוא הקוצר וחייבת בפאה: ותני כן. בתוספתא פ"ג: אין שוכרין פועלים גוים מפני שאין בקיאים בלקט. ולא יניחו את העניים ללקוט ש"מ דפועלים גוים שקוצרים בשביל הבעה"ב חייב בלקט וה"ה בשכחה ופאה: מתניתא. הא דקתני קצרוה לסטים חציה פטורה: בשקצרוה לאבדה. שאיבדו וקלקלו מה שקצרו אבל אם קצרוה שלא לאבדה הוה קציר וחייבת בפאה. ונותן הבעה"ב מהחצי שקצר הוא: א"ר הושעיא בר שמי. דלא היא דאפילו תימא בשקצרוה שלא לאבדה נמי פטורה שמאחר שהפאה ניתנית במחובר לקרקע ואין הקרקע נגזל וכל היכא דאיתא ברשותה דמרה קיימא וא"כ הויא כמו דהוא ברשות הבעלים ובאותה החצי היא חיוב הפאה של השדה ולפיכך פטור מליתן מהחצי שקצר הוא: מפני שהוא מפריש מן הקציר על הקמה ומן הקמה על הקציר. כלומר דאף דלפעמים מצינו שהוא מפריש פאה מן מה שקצר על הקמה שעתיד עדיין לקצרה וכן להיפך והייט בשכילה הוא לקצור כל השדה כדלקמן ואז מפריש הוא מכל אשר ירצה: ואינו מפריש מן הקציר לא על הקציר ולא על הקמה. אבל זה שקצר החצייה בלבד ולא כילה השדה כולה כ"א לסטים שקצרוה חציה הנשאר א"נ להפריש מהחצי שקצר הוא לא על הקציר ולא על הקמה וכלומר דאף אותו החצי שקצר בעצמו פטור הוא לפי שהניח חובת הקציר בהקמה ואותה קצרוה הלסטים: פעמים וכו'. השתא מפרש לה להא דאמר מפני שהוא מפריש מן הקציר על הקמה היינו לפעמים שהוא מפריש כדמפרש ואזיל היך עבידא וכו': ושייר בה. מן הקמה כדי פאה של אותה השדה: כיון שקצר שבולת הראשונה. כלומר ואם אח"כ נמלך הוא לקצרה ולא נתן הפאה מן הקמה שהשאיר הדין הוא שחזרה הפאה לעומרין ומפריש אף מן הקציר שבתחלה על הכל והרי מפריש הוא מן הקציר על הקמה שהרי מן הנשאר לא קצר אלא שבולת אחת בלבד אלא כיון שקצר ממנה אפי' שבולת אחת כבר חזרה פאה לעומרין: ולא סוף דבר שכילה את שדהו. והניח כדי פאה בלבד דאמרינן דמסכתה לה שמפריש מן הקציר על הקמה אלא אפי' בשלא כילה את שדהו נמי מסכתה לה והיינו בשקצר איזה חלק מן שדהו ואמר מכאן ואילך אני מפריש פאה וכלומר עכשיו אני מפריש פאה כשיעור של השדה וא"כ אקצור את הנשאר: כיון שקצר שבולת הראשונה. כלומר ואם אח"כ נמלך והתחיל לקצור כיון שקצר אף שבולת אחת חזרה פאה לעומרין והרי הוא מפריש מן הקציר שבתחלה על הקמה: המוכר מהו שיזכה בפאה שהיא מתרת את העומרין. על הא דתנן קצר חציה ומכר חציה הלוקח הוא נותן פאה לכל שהחיוב הוא אללו ומבעיא ליה השתא אם המוכר הוא עני אם יכול הוא לזכות לעצמו באותה הפאה שצריך הלוקח להפריש גם על העומרין שקצר המוכר וכגון שמכר לו גם כל השדה עם חצי הקמה הנשארת וכהאי דתנינן לקמן בפ"ה המוכר את שדהו המוכר מותר בלקט ובשכחה ופאה והלוקח אסור ומוקי לה הש"ס התם במכר לו שדהו וקמתה אבל אם שייר השדה לעצמו שניהם אסורין דאלל זה אני קורא שדך ואלל זה אני קורא קצירך ולפיכך הכא במכר לו השדה עם חצי הקמה מספקא ליה אם המוכר יכול הוא שיזכה גם בחלק הפאה שמפריש הלוקח על אותו הקציר שקצר כשעדיין היתה השדה ברשותו או לא: נישמעינה מן הדא. דתנינן התם לעיל המקבל שדה באריסות לקצור אסור בלקט שכחה ופאה ומעשר עני א"ר יהודה אימתי בזמן שקבל ממנו למחצה לשליש ולרביע דכיון שיש לו חלק במחובר אסור הוא בכל אבל אם אמר לו שליש מה שאתה קוצר שלך מותר בלקט ובשכחה ובפאה וכדמפרש לה טעמא: מה בינה לקדמיתא. מ"ש רישא ומ"ש סיפא: אלא. כלומר דהיינו טעמא דבסיפא לא אמר לו שיהא שלו אלא כשתקצור שליש תהא שלך וכיון דלא זכה המקבל בחלקו אלא בתלוש וחיוב לקט שכחה ופאה הכל על בעל השדה הוא הלכך מותר הוא בלקט ושכחה ופאה: א"ר בון. השתא נוכל לפשוט מינה להבעיא דהדא אמרה דבדין מתניתנו נמי כן הוא שהמוכר שאין לו חלק עכשיו לא בשדה ולא במחובר שיכול לזכות הוא גם באותו חלק הפאה שמתרת את העומרין שקצר הוא דקס"ד דמה"ט דמיא מ"נ לדין המקבל דסיפא דהתם: א"ר יוסי. לא היא דלא דמי דתמן לא נתחייבה שדהו פאה ברשותו של המקבל שהרי לא זכה בחלק הקציר אלא אחר שיקצור אבל הכא שקצר זה החצי קודם שמכר שדהו ונתחייב הקציר כשהיתה שדהו ברשותו ודאי דאינו יכול לזכות בחלק הפאה של אותו הקציר דבשעה שקצר היתה שלו: אילו קצר חצי שדהו ומכר מה שקצר. כלומר הא לא דמיא אלא להא דאילו קצר חצי השדה ומכר גם מה שקצר והשדה עם חצי הקמה והיה הלוקח מותר בלקט שכחה ופאה של אותו חלק הקציר שלו: יאות. אתה אומר דגם המוכר בדין דקיימינן בה השתא מותר הוא בכן אלא דודאי הא ליתא דהאיך יהיה הלוקח מותר בכן הרי הוא עכשיו השדה שלו עם הקציר ואע"פ שהחצי הראשון קצר המוכר וא"כ הכא נמי לענין המוכר דבאיהו חלק שקצר אינו יכול לזכות בהפאה שבעל חלק זה: הלוקח וכו'. השתא בעי איפכא אם הלוקח יכול לזכות לעצמו באותו חלק הפאה שמתרת את העומרין שקצר המוכר הואיל ונקצר כשלא היה ברשותו וקאמר דתליא בפלוגתא דרבי ורבי יהודה נשיאה. דפליגי בסוף פרק דלעיל אם העני זוכה במה שיש ת"י או לא: קצירת ח"ל מהו שתהא חייבת בפאה. אם העלה אותו הקציר לארץ אם עכשיו תתחייב בפאה אף על פי שהוא מחו"ל כדמפרש ואזיל להבעיא: שלא תאמר וכו'. כלומר ומאי הוא דמספקא לן ומהיכי תיתי תתחייב וקאמר דמשום דאיכא למימר דדמיא לדין הקדש דמתני': שלא תאמר. אם יש סברא לומר דהואיל ומצינו דקציר הקדש פטור דאימעוט מקצירך פרט להקדש וכן קציר ח"ל פטור דאימעוט מקציר ארצכם והשתא אי מה הקדש מצינו דלפעמים חייב הוא בפאה כגון שפדה מיד הגזבר דאע"ג דמתחלתו היה הקדש השתא מתחייב הוא כשילא מיד הקדש וא"כ ה"נ נימא אף חו"ל חייב כשהעלה הקציר לארץ או לא: אשכח תני. דקצירת חוץ לארץ לעולם פטור הוא ואפילו העלהו לארץ דכתיב קציר ארצכם תרי זימני חד בפרשה קדושים וחד בפרשה אמור ללמד על קצירת חוץ לארץ דלעולם פטור הוא. אי נמי מקציר דמיותר הוא דרים דהוי ליה למיכתב ובקצרכם את ארצכם וקציר ללמד הוא בא דלאפוקי מה שנקצר בחוץ לארץ ואפילו העלהו אחר כך לארץ:

קצר חציי' ומכר חצייה הלוקח נותן פאה לכל קצר חצייה והקדיש חצייה הפודה מיד הגיזבר הוא נותן פיאה לכל: **גמ'** מתניתא א בשקצרוה לעצמן אבל קצרוה לישראל חייבת ותני כן ב אין שוכרין פועלין גוים מפני שאין בקיאין בלקט מתניתין כשקצרוה לאבדה אבל קצרוה שלא לאבדה חייבת א"ר הושעיא בר שימי אפי' תימר כשקצרוה שלא לאבדה פטורה מאחר שהפיאה ניתנית במחובר לקרקע ג ואין קרקע נגזלת ד מפני שהיא מפריש מן הקמה על הקמה ומן הקמה על הקציר ואינו מפריש מן הקציר לא על הקציר ולא על הקמה פעמים שהוא מפריש מן הקציר על הקמה היאך עבידא כילה את שדהו ושייר בה כדי פיאת כיון שקצר שיבולת ראשונה חזר' פיאה לעומרי' נמצאת מפריש מן הקציר על הקמה ולא סוף דבר שכילה את שדהו אלא אפי' בשקצר ואמר מכאן ואילך אני מפריש פיאה כיון שקצר שיבולת ראשונה חזרה פיאה לעומרים מפריש מן הקציר על הקמה המוכר מהו שיזכה בפיאה שהיא מתרת את העומרין נשמעינא מן הדא אמר ר' יהודה ה אימתי בזמן שקיבלה ממנו למחצה לשליש ולרביע מה בינה לקדמיתא אלא לכשתקצר שליש יתהא שלך אמר ר' בון בר חייא הדא אמר שהמוכר זכה בפיאה שהיא מתרת את העומרים א"ר יוסי תמן לא נתחייבה שדהו ברשותו ברם הכא נתחייבה שדהו ברשותו אלו קצר חצי שדהו ומכר מה שקצר הלוקח מותר בלקט שכוחה ופיאה יאות ו הלוקח מהו שיזכה בפיאה שהיא מתרת את העומרין של מוכר בפלוגתא דר' ור"י הנשיא: ר' פינחס בעי קצירת ח"ל מהו שתהא חייבת בפיאה שלא תאמר הקדש פטור ז ות"ל פטור אי מה הקדש חייב אף ח"ל חייב אשכח תנא קציר ארצכם ח ולא קציר ח"ל

קצר

תוספת הרי"ד

**אמר** רבי בון בר חייא הדא אמרה שהמוכר זכה בפאה שהיא מתרת את העומרין עי' בפרק ה' הלכה ב' שהארכנו בזה בעזרת השם עי"ש ודו"ק: לא

לי' דאף בלקט דאורייתא מותר עתים' ר"ס ד' ע"ב ד"ה לקט וכרשב"א שם הוכיח כהדיא מדשקיל ליה לנפשיה דאינו עוכר בכל תאחר ומשמע דס"ל דבח"ו היא ואיכ' חיוב דאורייתא. דבדרכנן ליכא בל תאחר ודוחק לומר דהתוס' לא דייקו רק מר"ש ע"ב. וצ"ע:

גליון הש"ס

א שלא לאבדה פטורה. הכי קיי"ל מדסתם רבינו ולא פי' ואף בפירוש המשנה כתב או לעשות היזק כפי שנראה חז' כו. ועי' במ"מ פ"ב מח"ע הל"ד ובמים חיים לרפ"ם:
ב הלוקח מהו שיזכה. עיין משנה למלך פ"ו ממתנות עניים הלט"ו. שתמה על דבר הסהמטה של כל הסוגיא ועי' במים חיים פ"ב הל"ה:
ז ולא קציר חוץ לארץ עב"מ שם שכת' שהיא בירושלמי פ"ק דפיאה והוא ט"ס וצ"ל פ"ב דפאה. ומ"ש רבינו שם דנתפרש בגמ' דפאה נוהגת מדבריהם בחו"ל הוא בש"ס חולין (דף קלז:) הכא בארץ והכא בחו"ל. ועיין במים חיים. והכ"מ שם הביא מדברי הש"ס בחולין קלז. לוי זרע בכיסור וכו'. מוכח דשם לפיין לקט אמרו. ועיין במים חיים. אקום דלכאור' הדבר מוכרח שם דבה"י הי' מדקאמר ליה ר"ש דברי למיפקל מדכתיב לעני ולגר תעזוב אותם. ולא לא רבים ולפטלפיה הרי דקרא קאמר ואף זה אמר דר"ש אמר לי' דאף בלקט

(מראה המקום בגליון: תוספתא פ"ג; סוכה ל. וע"ש לעיל פ"ב; לקמן פרק ה מסכת ה; לעיל פרק ג הלכה ה)

שנויי נוסחאות (סו"ס) שאין בד"ו שאינן. (סו"ו) שימי בד"ו שמי. (סו"י) מן הקמה על הקמה בד"ו מן הקציר על הקמה. (סו"ז) נמצאת בד"ו ליתא. (סופ"ו) על הקמה בד"ו ליתא. (סוכ"ג) אמר בד"ו אמרה. (סוכ"ח) תנא בד"ו תני.

קצר הגיזבר חצי חציה ולא הספיק לקצר את השאר עד שפדה את כלה מפריש מן הקציר על הקציר וכל מה שנקצר ברשות הקדש כבר נפטר:

## הדרן עלך ואלו מפסיקין

[א] **מלבנות** התבואה שבין הזיתים בש"א פיאה מכל א"א ובה"א מאחת על הכל ומודים שאם היו ראשי שורות מעורבין שהוא נותן פיאה אחת. *המנמר את שדהו ושייר קלחים לחים ר"ע אומר פיאה מכל א' וא' וחכ"א [ג] מא' על הכל [ג] *מודים חכמים לר"ע בזורע שבת או חרדל בשלשה מקומות שהוא נותן פאה מכל אחת ואחת: **גמ'** אנן תנינן של בין הזיתים ותניי דבית רבי [ד] שבין האילנות מתני' צורכה לדבית ר' דבית ר' צורכה למתני' אילו תנינן מתניתין ולא תניי דבית ר' הוינן אמרין לא אמרנו אלא של בין הזיתים דבר שהוא חייב בפיאה אבל דבר שהוא פיטור פאה אף ב"ש מודים שהוא נותן פיאה אחת על הכל הוי צורכה לדבית רבי או אילו תניי לדבית ר' ולא תנינן במתני' הוינן אמרין לא אמרנו אלא שבין האילנות דבר שהוא פיטור פאה אבל דבר שהוא חייב פיאה אף ב"ה מודים שהוא נותן פיאה מכל אחת ואחת הוי צורכה למתני' וצורכה לדבית ר' מה אנן קיימין אם במורווחי' אף ב"ש מודים שהוא נותן פיאה אחת על הכל אם. ברצופין [י] אף ב"ה מודים שהוא נותן פיאה מכל א' וא' אלא כי אנן קיימין [ס] בנטועין מטע עשר לבית סאה ב"ש עובדי להון כרצופין וב"ה עובדי להון כמורווחי' מ"ט דב"ש שאין דרך בני אדם להיות מכניסין זרעים בין האילנות אתיא דב"ש *כרבי יוסי כמה דרבי יוסי אמר אין דרך בני אדם להיות מכניסין בצלים בין הירק כן ב"ש אומרים אין דרך בני אדם להיות מכניסין זרעים בין האילנות [י] מסתברא ב"ש יודו לר' יוסי ור"י לא יודה לב"ש ב"ש יודו לר"י שאין דרך ב"א להיות מכניסין בצלים בין הירק ר"י לא יודה לב"ש שכן דרך ב"א להיות מכניסין זרעים בין האילנות: היה שם נדר כמין דהוא אילן עד כדון במעורבים מכאן ומכאן הרי מעורבים מצד א' או בשלשה תלמים שלו פתיח או אפי' כ"ש.

המנמר

---

**פני משה**

קצר הגזבר חצי חציה. דבמתני' תנן והקדיש חציה הפודה הוא נותן לכל דאילו קצר הגזבר כשהיא הקדש פטור מפאה והשתא קא מבעיא ליה אם קצר הגזבר החצי של אותה חצי השדה שהקדיש זה ולא הספיק לקצור את השאר עד שפדה אחד את הכל מן ההקדש הקציר שקצר הגזבר והקמה הנשארת מהו אם צריך להפריש עכשיו מן הקציר של הקמה הנשארת גם על חלק הקציר שקצר הגזבר משום שפדה גם לאותו חלק הקציר: וכל מה שנקצר ברשות הקדש כבר נפטר. או דלמא דאמרינן דכל מה שנקצר ברשות הקדש כבר נפטר הוא ואינו מפריש אלא על הקמה הנשארת בלבד ולא איפשיטא:

הדרן עלך ואלו מפסיקין

**הלכה א מתני'** מלבנות התבואה שבין הזתים. ערוגות מרובעות של תבואה ומפני שהן עשויין כדפוסי הלבנים קרויין מלבנות: שבין הזתים. בגמ' מפרש מ"ש דבין הזיתים דנקט: בש"א פאה מכל אחד ואחד. מכל מלבן ומלבן דהואיל והערוגות עומדות פסקי פסקי ואין מתערבות זו עם זו קסברי ב"ש דמפסקי זתים אבל היכא דראשי שורות מעורבין זה עם זה מודו דלא מפסקי ובזמן שהאילנות רחוקים זה מזה עד שבקרקע בית סאה שהוא מקום נ' אמה על נ' אמה אין בו עשרה אילנות מודים ב"ה שנותן פאה לכל מלבן ומלבן דהואיל והאילנות מרוחקים נראין הדברים שלא בשביל האילנות נעשו המלבנות ובזמן שהאילנות רצופין ויש עשר אילנות בפחות מבית סאה מודים ב"ש שנותן פאה אחת על הכל לא נחלקו אלא כשיש עשר אילנות בתוך בית סאה:

**גמ'** אן תנינן. במתני' מלבנות התבואה שבין הזתים ובברייתא דתני בבית רבי שבין האילנות וקאמר הש"ס דלא פליגי אלא דתרווייהו צריכי ומה דלא שמעינן מחדא שמעינן מחבירתה: אילו תנן אנן. אי ממתני' לחוד הוה אמרינן דבין הזתים דוקא קתני משום דב"ש דהואיל והוא דבר שהוא חייב בפאה שמפורש בכתוב כי תחבוט זיתך לא תפאר אחריך הלכך הזית מפסיק בין מלבן למלבן לפאה אבל דבר שהוא פטור פאה כגון שאר אילנות שאינם מפורשים בתורה לחיוב פאה אלא שלמדין מן הזית כדאמרינן בפ"ק בהלכה ד' יצא זית ולימד על כל האילנות פאה ואי לאו דשמעינן להאי ברייתא דבית רבי ה"א למטעי גם בהא ולומר דזית דוקא כתבה התורה אבל שאר אילנות הן פטורין מפאה ואף ב"ש מודו בהו שאין מפסיקין בין מלבן למלבן ונותן פאה אחת על הכל הלכך אצטריך לדבית רבי וקמ"ל דשאר אילנות שוין הן לדין דזתים: או אלו תניי דבית רבי. וכן אי מדבית רבי לחוד הו"א למטעי איפכא דב"ה דהייתי אומר שאר האילנות הן פטורין מפאה ובהא קאמרי דאין מפסיקין אבל בזתים שהוא מפורש בתורה לחיוב פאה אף ב"ה מודו דמפסיקין הן ונותן פאה מכל מלבן ומלבן הוי דצורכה לתרווייהו ולאשמעינן דבין בזתים ובין בשאר אילנות פליגי ב"ש וב"ה: מה אנן קיימין. במתני' בעיקר פלוגתא דב"ש ודב"ה: וה"ג אי במרווחין אף ב"ה מודו שנותן פאה מכל אחד ואחד אם ברצופין אף ב"ש מודו שהוא נותן פאה מא' על הכל. והיינו דמסיים אלא כי אנן קיימין וכו' ב"ש עבדין לון כמרווחין וכו' ובספרי דפוס נתחלפו הסיטות ולא אהני ספיר לשום גירסא מן גרסות הישנות: אי במרווחין. שהאילנות נטועין מרווחין ביותר ורחוקין הרבה זה מזה בהא אף ב"ה מודו שהוא נותן פאה מכל אחד ואחד דמכיון שהן רחוקין זה מזה הדבר נראה שלא מפני האילנות זרע התבואה מלבנות מלבנות אלא כל א"א כשדה בפני עצמה היא: אם ברצופין. הרבה וקרובין זה אצל זה א"כ הדבר ניכר שמפני האילנות שהן תכופין היה צריך לעשות התבואה מלבנות מלבנות ובהא אף ב"ש מודו שהוא נותן פאה מאחד על הכל דכולהו כשדה אחת חשיבא וע"כ היה צריך לזרוע מלבנות בשביל האילנות: אלא כי אנן קיימין. פלוגתייהו בנטועין האילנות מטע עשר לבית סאה דב"ש עבדין להון כמרווחין דהא מיהת אינם תכופים כל כך זה לזה ומפני מה זרע התבואה מלבנות מלבנות אם לא לעשות לכאו"א כשדה בפני עצמה. וב"ה עבדין להון כרצופין דהרחק של עשר אילנות לבית סאה לאו הרחק חשיבא ומפני האילנות זרע את התבואה מלבנות מלבנות והלכך כשדה אחת היא: שאין דרך בנ"א. אם רוצין לזרוע שדה אחת אין מכניסין הזרעים במקום שיש אילנות ולזרוע ביניהן וכיון שזה זרע בין האילנות דעתו היה לעשות כשדה שדה בפני עצמה ולפיכך זרע מלבנות מלבנות: אתיא דב"ש כר' יוסי. דלקמן בפרקין דס"ל מלבנות הבצלים שבין הירק נותן פאה מכאו"א וכמו דטעמיה דר' יוסי לפי שאין דרך להיות מכניסין הבצלים בין הירק והלכך הירק כזרע אחר דמי ומפסיק בין מלבן למלבן כך ס"ל לב"ש הכא לפי שאין מדרך להכנים זרעים בין האילנות ומש"ה מפסיקין הן בין המלבנות: מסתברא וכו'. כלומר אע"פ שאמרנו דאתיא דב"ש כר' יוסי מסתברא היא דב"ש ודאי הן שמודים להא דר' יוסי דהם אמרינן שאין מדרך להכנים זרעים לבין האילנות מכ"ש דאמרינן שאין מדרך להכנים הבצלים בין הירק דהבצלים מכניסן לקיום וירק אין דרכו להכניסו לקיום ומסתמא זורעין דבר שמכניסו לקיום בפ"ע אבל ר' יוסי לא יודי לב"ש דאע"פ שאין מדרך להכנים בצלים בין הירק מ"מ בזרעים אנו רואין שכן דרך בנ"א להיות זורעין בין האילנות: היה שם גדר. בין המלבנות: כמאן דהוא אילן היה שנים. כלומר כמו בשדה אילן דהגדר מפסיק ועושה אותן כמו שהיו שנים כדתנן בפ' דלעיל ולאילן אינו מפסיק אלא גדר וה"ה במלבנות כן: עד כדון במעורבין מכאן ומכאן. אסיפא דמתני' קאי. דקתני ומודים שאם היו ראשי השורות מעורבות שהוא נותן פאה מא' על הכל והשתא בעי דעד כאן לא שמענו ממתני' אלא אם היו מעורבין מב' הצדדין דהכי משמע אם היו ראשי השורות מעורבות זו עם זו הרי שהיו מעורבין מצד אחד מהו. שראש מלבן אחד הגיע לחבירו ואינם מעורבים כאחד

---

**קרבן העדה**

**קצר** הגיזבר חצי חצי' ולא הספיק לקצור השאר עד שפדה כולה מפריש מן הקציר על הקציר כו'. פי' דהא תנינן במתניתין הפודה מיד הגיזבר הוא נותן פאה לכל משמע על כל השדה וה"א דגם אם נפדה מיד הגיזבר מקצת לאחר קצירת הגיזבר ומקצת קודם קצירת הגיזבר דנותן ג"כ פאה על כל השדה אפילו על חלק הקצירה של הגיזבר ע"ז קאמר ולא הספיק לקצור את השאר עד שפדה כולה מפרים מן הקציר על הקציר כלומר מן הקציר הזה שלא הספיק לקצור עד שפדה את כולה על הקציר הזה ואבל מה שנקצר ברשות הקדש כבר נפטר. וא"צ להפרים עליו:

הדרן עלך ואלו מפסיקין

**מה** אנן קימין אם במורווחין אף ב"ש מודים כו' אלא כן אנן קימין במטע עשר לבית סאה ב"ש עבדין לון כרצופין כן גי' הרמב"ם ז"ל ויש גורסין להיפוך:

**היה** שם אילן כמין דהוא גדר כן גי' הסמ"א ז"ל ומפרש כמו דנגדר הוי הפסק כן הוי אילן הפסק במלבנות פי' אם הי' אילן רחב ד' כן פי' בס' מה"י:

**עד** כדין במעירבין מכאן ומכאן. פי' הסמ"א ז"ל דמבעיא לי' הא דתנינן במתניתין אם הי' ראשי שורות מעורבין שנותן פאה אחת אם דוקא במעורבין מכאן ומכאן אבל הרי מעורבין מצד אחד אם נותן פאה א' או מכל אחד ואחד ונשאר בתיקו וכן מיבעיא עוד כמה יהי' מעורבין או כג' תלמים של פתיח או כ"ש שני ונותן פאה אחת על הכל והוי ב' איבעיות אם צריך להיות מעורב בב' צדדין או מצד אחד שני ואפילו במעורב בב' צדדין אבל לא ידעינן שיעור העירוב אם צריך להתערב כג' תלמים של פתיח או שני בכ"ש ונשאר בתיקו:

עד

---

**עין משפט נר מצוה**

א
א עיי' מ"פ פ"ג הל"ח

ב
ב ג מיי' שם הלכה יא

ג
ד שם הלכה ח

ד
ס מיי' פרק ג ממ"ע הל"ע וכ"עגות וכ"ם

---

**גליון הש"ס**

[י] אף ב"ס מודים. ורבינו בפ"ג הל"ח כהב כדתני דבית רבי ולא ביאר בסדיא דאף בזתים מאחת על הכל נ"ע לכאורה דהא יש למטעי דבזתים אף ב"ס מודים כדאיתו כאן וצ"ל כיון שכתם ולא ביאר החילוק מטעם פטור פאה מ"ילא נשמע דאין חילוק בין זתים לשאר אילנות:

[י] מסתברא ב"ש יודו פי' פ' כר"ם לקמן משנה ד' ועי' במרכבת המשנה בפ"ג ממתנות עניים הל"ע וכמים חיים בהגהותיו שם:

---

**מסורת הש"ס**

(מנחות פא)

(נדה נא)

לקמן מ"ס ד

---

**תוספת הרי"ד**

**לא** אמרנו אלא של בין האילנות דבר שהוא פיטור פאה ויש לעיין בזה לפי' הרמב"ם ז"ל דסבירא ליה דבכל האילנות הוי חיוב פאה מה"ת ומסוגיא זו משמע כדעת התוס' ז"ל במסכת שבת (דף סח) ובמס' פסחים (דף נו) דבשאר אילנות הוי חיוב פאה מדרבנן ואילו מסוגיא דפ"ק בהל' ד' משמע כדעת הרמב"ם ז"ל ויש לתרץ סוגיא הזאת ע"פ דעת הרמב"ם ז"ל והוק:

פד

---

**שנויי נוסחאות** (סו"ח) פיאה אחת כד"ו פיאה מאחת על הכל. (סוי"ג) ותניי כד"ו תניי. (סוי"ד) תנינן מתניתין ולא תניי כד"ו תנינן אנן ולא תנון. (סופ"ו) פיטור כד"ו פטור. (סוי"ז) פיאה אחת כד"ו פיאה מאחד. (סוי"ח) לדבית רבי או אילו תניי לדבית רבי ולא תנינן במתני' הוינן אמרין לא אמרנו כד"ו למתניתא דרבי או אילו תניי דבית רבי ולא תנינן אנן הוינן אמרין לא אמרו. (סוכ"א) אחת ואחת כד"ו אחד ואחד. (סוכ"ב) וצורכה לדבית רבי כד"ו וצורכה למתנית' דבי רבי. (סוכ"ד) פיאה אחת על הכל כד"ו פיאה מאחד על הכל. (סוכ"ו) ב"ש עובדי להון כרצופין וב"ה עובדי להון כמורווחין כד"ו ב"ש עבדין לון כמרווחין וב"ה עבדין לון כרצופין. (סול"א) ב"ש יודו כד"ו דב"ש יודון. ב"ש יודו לר"י שאין כד"ו ב"ש יודון לר"י שכן אין. (סול"ג) דהוא אילן עד כדון כד"ו דהוא אילן היו שנים עד כדון. (סול"ה) שלו פתיח כד"ו של פתיח.

**מערכת הערוך** המנמר את שדהו כו' בערוך (ע' מר ב') פי' הזורע שדהו מינין הרבה. וי"א קוצר מקום ומניח מקום כמו עור הנמר שיש בו גוונים הרבה:

עין משפט נר מצוה

ה א מ"י פ"ג ממתנות עניים הל' ח' יב ובהשגות וכ"מ

המנמר כו' כהדין נימרא מקום הזבלין עולין תחילה נמרדה קרי לה. עד כדון כשהיה יבש מכאן ומכאן ולח באמצע היה לח מכאן ומכאן ויבש באמצע רבי בא רבי חייא בשם רבי יוחנן *אתיא דר"ם בשיטת ר"ע רבו כמה דר"ע אמר לה ויבש שני מינים הם כן ר' מאיר אומר לח ויבש שני מינין הן אמרי חברייא קומי ר' יוסי ולמה לי כר"ע אפי' כרבנן דתנינן תמן המחליק בצלים לשוק ומקיים יבישים לגורן אמר רבי יוסי שמעינן שוק וגורן א שני מינים הם לח ויבש שני מינים הם חצי לח וחצי יבש אף ר"ע מודה והתנינן מודים חכמים לר"ע בזורע שבת או חרדל

עד כדון כשהי' יבש מכאן ומכאן ולח באמצע היה לח מכאן ומכאן ויבש באמצע. פי' הגר"א ז"ל בשנו"א דמיבעיא לי' אליבא דר"ע דס"ל דמפסיק ונותן על כל יבש ויבש פאה בפני עצמה כשהפסיק אותן לח האיך ס"ל אם הפסיק יבש בין הלחים אם צריך ליתן פאה לכל לח ולח או פאה א' ופשיט דר"ב ר"ח בשם ר' יוחנן אתיא דר"מ דס"ל דקוצר לשחת מפסיק כר"ע רבו כמה דר"ע אמר לח ויבש ב' מינין הן כן ר"מ אמר לח ויבש ב' מינים הן וקוצר לשחת הוי כיבש באמצע אלמא דיבש מפסיק אמרין חברי' קומי ר"י ולמה לי כר"ע אפי' כרבנן דתנינן תמן המחליק בצלים לחים לשוק כו' וקס"ד משום דלחים ויבשים ב' מיני' הן והין טתנין פאה מזה ע"ז כדאי' שם גבי המחליק דנותן פאה מכל א' וא' ע"ז השיב להם ר' יוסי לא כדקס"ד דהוא משום דלחים ויבשים הוין ב' מינים ז"א אלא משום דשוק וגורן ב' מינים הן אבל לח ויבש ב' מינים הן בתמי' ז"א אלא חצי לח וחצי יבש פי' דאם אין הפסק ביניהם אלא חצי שדה לח וחצי שדה הסמוכה לה יבש אף ר"ע מודה דנותן פאה א' על הכל ונותן מלח על יבש ומיבש על לח ולא קאמר ר"ע דנותן מכל אחד וא' אלא לענין הפסק דאם הלח והיבש הפסיקו באמצע ס"ל דהוי הפסק ונותן על כל יבש או על כל לח פאה בפני עצמה. כן כונת הסט"א ז"ל:

**והתנינן** מודים חכמים לר"ע. תיבת והתנינן מחק הגר"א ז"ל בכ"י קדשו בירושלמי שת"י וזהו התחלה וקאי אמתניתין דמודין חכמים

כאחד זצ"ז. א"נ ע"כ לא שמענו אלא שהיו מעורבין מכאן ומכאן בין כל אילן ואילן אבל כרי שהיו מעורבין מלד אחד לאילנות ומלד השני והייט בלד שהיא בין אילן לאילן לא היו מעורבין ומהו הדין וקאמר דבזה הרי הוא כאך דשנינו בפרק דלעיל בהלכה א' גבי בור וניר וזרע אחר דבשדה ביעוית שיעורן בג' תלמים של פתיח לענין הפסק בשדה וזרע אחר הוי הפסק אפי' בכל שהו ובשדה קטנה שיעור טלן בג' תלמיכ של פתיח וה"ה הכא נמי כן או דשיעור להפסק הוא בג' תלמים של פתיח או אפי' כל שהוא דאילן כזרע אחר דמי:

## הלכה ב מתני'

המנמר את שדהו. מלקט שדהו מקומות מקומות דמחזי כמנומר מל' ונמר חברבורותיו שקלר את התבוא' שנתבשלה ראשון ראשון ושייר קלחים שלא נתבשלו: שבת. אניט"ו בלע"ז: בשלשה מקומות. וכך היא הנוסחא הישנה במשנה: שהוא נותן פאה לכל או"א. לפי שאין דרך לזרוע מכן שדה אחת אלא ערוגות ערוגות וכל אחת מהן כשדה חשיבא. ושבת וחרדל חייבים בפאה ואע"פ שאין פאה לירק משום דהני לזרע עבידי וכמיני זרעים חשיבי והלכה כחכמים: **גמ'** כהדין נימרה. ל' המנמר הוא דמפרש כנמר הזה שהוא נראה חברבורות חברבורות אף השדה זו שקולר אותה מקומות מקומות ומפני שמקום הזבלין עולין תחלה מקום שהוא מזדבל יפה עולה ומתבשל בתחלה ולכן נימרדה קרי לשדה כזו לפי שקולרין את המתבשל מקודם ומניחין מקום הלח עד שיתבשל: עד כדון. בעיא היא ע"כ לא שמעטו דפליגי רבנן עליה דר"ע במתני' אלא כשהיה יבש מכאן ומכאן ולח באמצע וטעמא דמסתברא הוא לומר דל"פ אלא בכה"ג משום דכשהמקום שנתבשל שנעשה יבש הוא מן הלדדין וקולרו בתחלה ומניח את המקום הלח שהוא באמצע אינו נראה כשתי שדות אלא דקולר את היבש קודם ובאתחלתא דקלירה היא והלכך קסברי רבנן דנותן פאה אחת על הכל: היה לח מכאן ומכאן ויבש באמצע. מאי מי נימא דבכה"ג מודו רבנן לר"ע דכיון שהוא קולר בתחלה את היבש שהוא באמצע ומניח את מקום הלח שמכאן ומכאן מחזי כשתי שדות נחלקות והרואה יאמר דערוגות ערוגות נזרעה אותה השדה ואפי' לרבנן נותן פאה מן היבש בפ"ע ומן הלח בפ"ע או דילמא. כיון דמין אחד הוא לא חיישינן להכי ואפי' בכה"ג פליגי רבנן עליה דר"ע: ר' בא וכו'. ומייתי הש"ס להאי מלתא דר' בא בשם ר' יוחנן דקא מפרש למילתיה דר"ע ובעו למיפשט בעיין מהאי שקלא וטריא דלקמן ודחי לה עד לבסוף דפשיט לה ממתני' גופה וכדלקמן: אתיא דר"מ בשיטת ר"ע רבו. דר"מ מה דאמר בריש פרק דלעיל הקולר לשחת מפסיק ומוקמינן ליה לעיל שם דבשלא הביא שליש איירי והיינו לח שלא נתבשל כל נרכו וקסבר דלאו כאתחלתא דקלירה היא מחשבינן לה וקס"ד דמשום דזה שקולר לשחת לח הוא ומה שמניח להגמר עד שתתבשל ותעשה יבש הוי ליה כמין אחר. והלכך קאמר נמי דמפסיק לפאה והיינו כשיטת ר"ע רבו דקאמר במתני' דלח ויבש שני מינין הן ונותן לזה פאה לעלמו ולזה פאה לעלמו וכן טעמיה דר"מ נמי משום דקסבר לח ויבש שני מינין הן וכדאמרן דמשו"ה קאמר נמי דקלירה לשחת מפסיק דלאי כאתחלתא דקלירה הויא דזה לח וזה יבש: אמרי חברייא. ואמרו חברייא לפני ר' יוסי והקשו על הא דרבי יוחנן דאי ס"ד דטעמיה דר"מ משום דקסבר דלח ויבש שני מינין הוו והקולר לשחת דקאמר בשלא הביא שליש איירי א"כ ולמה לי למימר דכר"ע היא דאתיא הא אפי' כרבנן דפליגי עליה דר"ע במתני' נמי אתיא דהא שמעינן להו דסברי דלח ויבש ב' מינין הוו כדתנינן בפאה מתני' לקמן המחליק בצלים לחים למכרן בשוק ומקיים יבישים לגורן נותן פאה לאלו לעלמן ולאלו לעלמן אלמא דקסברי דשני מינין הן אלא דלאו היינו טעמיה דר"מ משום דכשני מינין משוי להו דלא היא אלא משום דס"ל דכל לשחת לאו קלירה הויא ואפי' בשהביא שליש והלכך הוא דקאמר דמפסיק לפאה והשתא מדקאמרי חברייא דרבנן נמי ס"ל דלח ויבש ב' מינין הן וא"כ קשיא במאי פליגי ר"ע ורבנן במתני' אלא ודאי דלא פליגי כ"א ביבש מכאן ומכאן והלח באמצע דרבנן ס"ל דמה שהוא קולר היבש קודם כאתחלתא דקלירה היא ומה שהניח הלח שבאמצע לאו כשדה אחרת חשיבא ור"ע ס"ל דהואיל וכשני מינין הן נותן פאה מכל אחת ואחת אבל בלח מכאן ומכאן והיבש באמצע דכשהוא קולר בתחלה היבש שבאמצע ונשאר הלח שמכאן ושמכאן נחזי כשתי שדות והואיל וכשני מינין הן מידו לר"ע דנותן פאה מכל א' וא' ואיפשטא הבעיא: א"ר יוסי. דלא היא דהא דקאמרי הברייא וכן הא דא"ר בא בשם ר' יוחנן מעיקרא הוא דליתא דהא מהאי מתני' דהמחליק בצלים שמעינן דשוק וגורן כשני מינין הן לח ויבש שני מינין בתמיה וכי שמעינן מהתם דגם בעלמא מחשבינן לח ויבש כשני מינין והתם שאני דכיון דמתחלה כשזרעה היה בדעתו לחלק אותן ולמכור הלחין מהן לשוק ולקיים היבשים לגורן הלכך הוו כזורע ב' מיני חטין דקיי"ל דבעשייה גורן הליא מילתא וכדתנן בפ' דלעיל וה"נ כעושה ב' גרנות הוי דזה הוא לשוק וזהו מקיימו לגורן אבל במתני' לאו טעמא משום דמחשבינן לח ויבש כב' מינין וכדמסיק ואזיל: חליו לח וחליו יבש אף ר"ע מודה. כלומר הדע דהא מדלא קאמר ר"ע אלא המנמר שדהו ולא קאמר שהם הקולר את היבש ומניח את הלח נותן פאה מכל א' וא' ואפי' חליו לח וחליו יבש הוה במשמע אלא ע"כ דבהא אף ר"ע מודה דנותן פאה אחת דלח ויבש לאו כב' מינין הן וכי פליג במנמר שדהו מקומות מקומות הוא דפליג דמכיון דמחזי כמנומר במקומות הרבה נראה כזה בפ"ע וזה בפ"ע ורבנן לא ס"ל האי סברא משום דהואיל ומין אחד הן אינו נותן אלא פאה אחת לכל והשתא הא דקאמר ר' בא בשם ר' יוחנן נמי ליתא דטעמי' דר"ע לאו משום דס"ל דהוו כב' מינין אלא דלכ"ע לח ויבש מין אחד הוא וטעמיה דר"ע כדאמרן ובעיין נמי לא איפשטא דלרבנן איכא למימר דלעולם אינו נותן אלא פאה אחת הואיל ומין אחד הוא וכדפרישית לעיל בהאי בעיא: והתנינן. כעין ת"ס הוא כלומר דמהדר הש"ס למיפשט הבעיא דבעי אליבא דרבנן ממתני' דידן גופה דהא תנינן בסיפא מודין חכמים לר"ע וכו' ומעיקרא מפרש

## תוספת הרי"ד

**עד** כדון שהי' יבש מכאן ומכאן ולח באמצע הי' לח מכאן ומכאן ויבש באמצע עי' בפנים דמבואר היטב הפי' בשנו"א ז"ל דמיבעיא לי' אליבא דר"ע אם היבש שבאמצע מפסיק לאחר קלירתן את הלחים שיהי' נותן מכל לח ולח. והרמב"ם ז"ל פסק בפ"ג ממ"ע הלכה י"ב אליבא דרבנן וז"ל ז"ל בד"א כשהי' יבש מכאן ויבש מכאן ולח באמצע אבל לח מכאן ומכאן ויבש באמצע מניח מן היבש בפני עצמו ומן הלח בפני עצמו עכ"ל ז"ל ול"ב מנין הוליא הדין הזה ול"ל דס"ל דאע"פ שלא חשוב הפסק להפסק בין הלחים וב' הלחים חשוב חד קלירה לרבנן אבל הלחים והיבש שבאמצע חשובים ב' קלירות דאין דרך להתחיל לקלור באמצע ולא חשוב האמצע להתחלת הקלירה מן השדה כולה אלא חשוב קלירה בפני עצמה והוי הלח והיבש ב' קלירות כיון שהיבש התחיל הקלירה באמצע ומפרש להמתניתין המנמר שדהו ושייר קלחים לחים לשון המשנה משמע דמנמר היבשים מב' הלדדים ומשייר קלחים לחים באמצע ע"כ מבעיא לי' אליבא דר"ע עד כדון ביבש מכאן ומכאן ולחים באמצע משום דלשון המשנה מורה כן וע"כ אף לרבנן דס"ל דנותן פאה מאחת על הכל לשון על הכל משמע על הב' יבשים ועל הלח הנ"מ כשהלח באמצע משא"כ כשיבש באמצע אף דלרבנן אינו מפסיק ונותן פאה מלח שבלד זה על הלח שבלד הב' מ"מ היבש חייב בפ"ע וחזינן מהכא דאינו מפסיק ונותן פאה אחת על הכל ב' ענינים הם. וע"פ דעת הרמב"ם ז"ל שפיר ניחא להבין דקדוקי המשנה לעיל (בפ"ב ה"ג) דגרסינן שם הכל מפסיקין לזרעין ואין מפסיקין לאילן אלא גדר ואם פי' שער כותש אינו מפסיק אלא נותן פאה א' על הכל ולכאורה יש לדקדק למה נקט כך לישנא יתירה אלא נותן פאה א' על הכל כיון דתנא שער כותש אינו מפסיק ממילא ידעינן דנותן פאה אחת על הכל וכמו במשנה (א') גרסינן גבי קולר לשחת וחכ"א אינו מפסיק ולא מסיים אלא נותן פאה א' אבל לפי הרמב"ם ז"ל ניחא דהנה שער כותש פי' הרא"ם ז"ל דהוא ענפים דקין יער שאילנותיו דקין ודבוקין זב"ז ואדם נחבא בהם כמו ויעלט השעירתה דאהוד עכ"ל ז"ל עי"ש והנה לפי מה דגרסינן גבי מלבנות הי' שם אילן כמו דהוא גדר כגי' הגר"א ז"ל ופי' דאם אילן רחב ד' מפסיק בין הזרעים הוי כמו גדר וא"כ השער כותש גופי' הוי בזרעים כגדר ומפסק אבל באילנות לא חשוב בעלמו כגדר להפסיק בין אילנות אלא אדרבה מבטל הגדר של הבנין ולפי פסקי הרמב"ם ז"ל הוי אינו מפסיק ונותן פאה לכל ב' ענינים דהא אפילו דאינו מפסיק בין ב' הלחים מ"מ אינו נותן פאה על הכל ורק נותן על הב' לחים בפני עצמן ועל היבש בפ"ע וא"כ שפיר קמ"ל דאינו מפסיק הגדר בשביל השער כותש והשער כותש גופי' אינו חשוב כגדר לגבי אילנות להפסיק וגם נותן פאה על הכל על כל הכרם על אילנות ועל השער כותש דלא תימא אע"פ שהשער כותש גופי' אינו מפסיק באילנות מ"מ אינו נותן פאה על הכל משום דהוי דבר המפסיק בעלמא בזרעים אלא נותן על ב' לדדין של האילנות שמכאן ומכאן פאה אחת ועל שער כותש פאה אחת ע"כ קמ"ל דתרתי איתא דאינו מפסיק ונותן פאה על הכל ולפיכך במשנה א' גבי קולר לשחת גרסינן וחכ"א אינו מפסיק ולא מסיים אלא נותן פאה אחת על הכל משום דקולר לשחת הוי כיבש באמצע כדכתב הגר"א ז"ל ולפ"ז להרמב"ם ז"ל אינו מפסיק בין ב' הלחים אבל נותן על היבש בפני עצמו וע"כ נותן על השחת בפני עצמו ומדויקין המשניות לפי פסקי להרמב"ם ז"ל ודו"ק:

**והתנינן** מודים חכמים לר"ע בזורע שבת או חרדל בג' מקומות. הבעמ"ג בשנו"א ז"ל יגע לפרש האי והתנינן להעמידה ע"פ פירוש הגר"א ז"ל ולחק שם מאד ובאמת בירושלמי שת"י נמחק תיבת והתנינן בכ"י קדשו של הגר"א ז"ל והוי התחלה על הסיפא דמתניתין כמבואר בפנים:

תגיה

**שנויי נוסחאות** (סו"א) נימרא כד"ו נימרה. (סו"ב) נמרדה קרי כד"ו נמרידה קריי. (סו"ס) בשיטת כד"ו כשיטת (סו"...) מינים הם וכו' שני מינין הן כד"ו הן ליתא. (סו"ח) בצלים לשוק בכי"ר בצלים לחים לשוק. (סו"ט) שמעינן בכי"ר שמענו. (סו"י) הם וכו' הם כד"ו ליתא. חצי לח וחצי יבש אף כד"ו חציו לח וחציו יבש אוף.

**מערכת הערוך** כהדין נימרא. (בערוך שם) כהדין נומרה. ונמר חברבורותיו (ירמיה י"ג, כ"ג):

חדושי רד"א

כהדין נימרא כו' נימרדה קרי לה. נ"ב הר"ש גרים נימרה:

מסורת הש"ס

מפרש לה והדר קאמר טעמא: כיני. כן צריך לפרש דבג' מקומות אתרוייהו קאי אשבת וחרדל וכדקאמר נמי לה בריש פרק דלעיל: שמואל אמר. ובטעמא דמודו רבנן בהא פליגי אמוראי דשמואל אמר מפני שאין מתבשלין כאחד ואין הראשון שבהן ממתין לאחרון דלפעמים הראשון שנזרע במקום זה מתבשל מקודם להאחרון שבמקום הזה ולפיכך אין מצטרפין לפאה ונותן מכל א' וא': ר' יסא בשם ר' יוחנן. קאמר טעמא אחרינא מפני שדרכן של מינין האלו לזרוע אותן ערוגות ערוגות וכל ערוגה וערוגה נחשבת כשדה בפ"ע: על דעתיה דשמואל. ומפרש דאיכא בינייהו בהני טעמי דלשמואל מפרים מכל קלח וקלח כלומר מכל מה שמתבשל בתחלה ואפי' באותה ערוגה הבשל בשל קודם וקוצרו מפרים ממנו פאה ולר' יוחנן מכל ערוגה וערוג' הוא דמפרים והשתא אפשטא נמי הבעיא דלעיל דהא חזינן דלר' יוחנן היינו טעמא דמודו חכמים בשבת וחרדל מפני שדרכן לזרען ערוגות ערוגות ומשמע דאף שזרען עכשיו שדה אחת מהן כולה שבת או כולה חרדל וקצר את היבש ומתבשל בתחלה במקומות מקומות צריך להפרים מכאו"א משום שהרואה יאמר ערוגות ערוגות נזרעו וה"ה נמי ברישא במגמר שדהו לא פליגי רבנן אלא ביבש מכאן ומכאן והלח הוא באמצע דבזה כיון דקצר היבש שמכאן ומכאן לא נשאר אלא הלח במקום אחד לא חיישינן שיאמרו ערוגות ערוגות זרע את שדהו דהכל יודעין שהתחיל זה לקצור מן הצדדין כדרך הקצירה מה שיבש מכאן ומכאן והניח את הלח באמצע עד שיתייבש ויגמור את קצירו אבל כשהיבש הוא באמצע כשקצרו בתחלה ומניח מקומות הלח שמכאן ומכאן הרואין שדהו חלוקה היא לשתי מקומות יאמרו שבודאי ערוגות ערוגות זרע זה את שדהו ולפיכך מודים חכמים גם ברישא דבכה"ג נותן מן היבש בפ"ע ולהלח שיקצור אח"כ בפני עצמו:

הלכה ג מתני' המחליק בצלים. מל' והנכי אים חלק על שם שכשנתלשו נשאר המקום חלק. א"נ המחליק כמו המחלק שנוטל חלק מן הבצלים לחים למכרם בשוק וחלק א' מניח יבשים לגורן לקיום: וכן באפונים. אפונים השופין וכן הקטנים החלקים שהן ממיני זרעים וחייבין בפאה אבל אפונים הגמלונים. וכן הגסים מין ירק הן כדתנן בפ"ג דכלאים: וכן בכרם. דינן כמו המחליק בבצלים: המדל. מל' דלדול כשהשבלים זרועין רצופין הרבה מוטל אחד או שנים מהן כדי שהנשארים יתגדלו בריוח ויעשו גסים וזהו נקרא מדל וכדתנן פ"ד דשביעית איזהו מדל א' או שנים: נותן מן המשואר על מה ששייר. מן הנשאר לבד הוא שנותן פאה אבל אותן שנעקר ליתן ריוח להנשארים אינן חייבין בפאה לפי שתקנת הנשארים היא ולא חשיבא קצירה: והמחליק מאחת יד. כלומר כולו מענין אחד או כולו לגורן או כולו לשוק. והרמב"ם פירש מאחת יד ממקום אחד שקצר או בצר הכרם מלד אחד ומכר לשוק ולא מעט מעט מכאן ומכאן יתן הפאה מן הנשאר על הכל: גמ' תני. בתוספתא פ"ק והתם גרים המתרג: המירוג. מלשון הנה שמתיך למורג חרוץ והוא כלי מלא נקבים ודשין בו התבואה ומחתך את הקליפה מן השבר וכאן הוא ג"כ מענין מחתך ומחלק לשני דברים כדמפרש לקמן: חייב בתחלתו וחייב בסופו. כלומר מכל חלק וחלק שבתחלה ושבסוף חייב ליתן פאה מכל אחד ואחד בפני עצמו: והאידינו מירוג. ואיזהו מירוג שאמרו ובאיזה ענין הוא מחלק: א"ר ירמיה כהדא דתנינן. כלומר זהו הענין בעצמו ששנינו במתני' תני נמי בברייתא המחליק בצלים לחים לשוק וכו' וזהו המירוג דקתני שמחלק הלחים בפ"ע למכרן ומקיים היבשין בפ"ע: א"ר יוסי הדין קילחה וכו'. קלא וכמון בפסוק הם מיני זרעים דקים וכאן מכנה הוא לזרע בצל בקלא ור' יוסי פליג על ר' ירמיה בפירושא דהמירוג בברייתא ומפרש לה דכולה מיירי בבצלים לחים והמירוג והוא החילוק בענין אחר מתפרש: הדין קילחה. הזרע בצל הזה כשאתה זורעו בתחלה הוא מגדל בצל דק דק וכשאתה שותל ונוטע להבצל הדק נעשה גדול ומתעבה בראשו ובו נעשה הזרע ג"כ והיינו המירוג: דברייתא שמחלק הבצלים הדקים מקצתן לאכילה ומקצתן לשתלן ולעשות זרע וקמ"ל דחייב בתחילתו כשעוקרן בפעם ראשון ומתחייב בסיפו כששתלן לזרע וצריך ליתן פאה מכאו"א: די לא כן מה אנן אמרין. כלומר דפריך ומאי קמ"ל בזה פשיטא שחייבין הן בפאה גם כששתלן פעם אחרת וכי אי לא דאשמעינן לזה הו"א הואיל והוא לזריעה יהיה פטור מן הפאה בתמיה וכי חטין לא לזריעה הן והרי ג"כ מחטין שקוצר ומפרים פאה עליהן לוקחין מהן לזריעה ומתחייב בפאה אח"כ. ומשני דלא דמי דחטין רובן לאכילה הן והמועט הוא מה שלוקחין מהן לזריעה אבל זה רובו של מין הבצל שותלין אותו שיתעבה ויעשה זרע וה"א דבפאה אחת שנתן בתחלה פוטר את הכל קמ"ל דמתחייב ג"כ בסופו: על דעתיה דר' ירמיה. כלומר דודאי לר' ירמיה ניחא דלא תקשי ירק חייב בפאה בתמיה והא הבצלים הלחין כירק הן דאין מכניסן לקיום ופטור מפאה דר' ירמיה אמר לך מינו מכניסו לקיום הואיל וממין זה מקיים יבישין לגורן ומכניסן לקיום מתחייב ג"כ חלק הלחין בפאה דהמין מיהת מכניסו לקיום: אלא מה עבד לה ר' יוסי. דלדידיה דמפרש הברייתא בענין אחר שלוקח חלק אחד וכן הבצלים הדקין ולחים וחלק אחד מהן לשותלן קשיא והמאי מתחייב כלל בפאה הא אין מכניסו לקיום: גמור הוא. אמר לך ר' יוסי דאפ"ה מתחייב דהרי גמור הוא הלק הלח ואינו מחוסר אלא ליבש ויכול הוא להכניסו לקיום ואף החלק השני ששותלו מ"מ הרי מליט דמין בצל מכניסין אותו לקיום והואיל ובמינו מתקיים הוא מתחייב בפאה: תני וכו'. ברייתא היא בספרי פ' כי תצא וכן תני לה בתוספתא פ"ק והבאתי לעיל פ"ק בהלכה ד' היה מקטף ומכנים לתוך ביתו אפי' כל שדהו פטור מן הלקט שכחה ופאה וחייב במעשרות: המלקט שבלין לעיסתו. המלקט מעט מעט וזהו דרך קיטוף שקוטף שבלים שבלים לעיסתו וכלומר אפי' לעשות מהן עיסה ולא לאכלן מלילות: אפי' כל שהוא. כלומר אפי' מה שהוא מלקט מהן ואף אם הן מצטרפין להרבה אלא שבתחלה היה דרך קיטוף להשבלים מעט מעט פטור מן הפאה דאין דרך קצירה בכך כ"א לקצור הרבה שבלים ביחד ולעשות מהן עמרים: אפי' במגל. אפי' לא קטפן ביד אלא שקצרן במגל אבל בדרך הקיטוף שהוא שבלים שבלים: והוא ששייר. בשדהו ולא לקט את כל השדה בדרך הזה כ"א שייר שבלים לקצרן בדרך קצירה ולהפרים מהן פאה לפי השיעור ששייר דאז פטור מן הפאה מאותן שלקטן שבלים שבלים: והתני. בתוספתא שם לעיל מינה: היו לו ד' וה' גפנים והוא בוצרן ומכניסן לתוך ביתו. כלומר מעט מעט ולא כדרך הבוצרים לגת: פטור מן הפרט ומן הערלה ומן הרבעי. ובתוספתא גרים פטור מן הפרט ומן השכחה ומן הפאה וחייב בעוללות. אלמא דאפי' בוצרן כולם ולא שייר כלום פטור מן הפאה והכי משמע נמי מהסיפא דקתני התם ואם שייר נותן מן המשוייר על מה ששייר וא"כ רישא אפי' בדלא שייר איירי וקשיא לר' יוסי דקאמר והוא ששייר: כאן בגמורות. הא דאמר ר' יוחנן המלקט שבלים לעיסתו פטור וקאמר עלה ר' יוסי והוא ששייר בגמורות ועומדות לקצור אלא שהוא לקטן דרך קיטוף וברייתא בשאינן גמורות ופטור אפי' קטף את הכל: א"ר יוסי. דלא היא אלא דאפי' תימא כאן וכאן בגמורות או בשאינן גמורות ולא קשיא: תמן. בברייתא כשבקש לאוכלן ענבים ולא לעשות מהן יין ואין זה גמר מלאכתן ולפיכך פטור הוא אפי' בצר כך את כולן: ברם הכא. הא דר' יוחנן כשבקש לעשות יין עוסה. כלומר ר' יוחנן קמ"ל דכשביקש לעשות יין מהן עוסה דקאמר בשבלים לעיסתו וה"ה בגפנים ליין דחד דינא אית להו וכדמסיים לקמיה ובהא קאמרי והוא ששייר: הדא ילפא מן ההוא וכו'. כלומר וחד דינא אית להו וכל א' נלמד מחבירו דהדא דר' יוחנן ילפא מן ההיא דברייתא דכמו דהתם דמיירי באוכלן ענבים והלכך פטור הוא ואפי' לא שייר וה"ה הכא שאם בקש לאוכלן מלילות ולא לעשות מהן עיסה פטור הוא ואפי' לא שייר והואיל דר' יוחנן לעיסתו קאמר ולפיכך אמרינן בה והוא ששייר: וההיא ברייתא דגפנים ילפא נמי מן הדא שאם בקש לעשות מהן יין לשתות בעינן ג"כ והוא ששייר כמו בשבלים לעיסתו: המידל וכו'. דקתני במתני' דמה שהוא מדל פטור מן הפאה ואינו נותן מן המשואר אלא על מה ששייר: תני. בתוספתא שם עלה א"ר י' בד"א במדל לשוק ע"מ למכרם בשוק אבל במדל ע"מ להכניסן לבית דהשתא מה שהוא מדל ג"כ להכניסו לקיום הוא צריך להפרים מן המשואר על הכל

לעיל פרק ב הלכה א

תוספתא פ"א כאן

תוספתא פ"ב ע"ש חולין קלו. תוספתא פ"א

חרדל בשלשה מקומות *כיני מתני' שבת בשלשה מקומות חרדל בשלשה מקומות שמואל אמר מפני שאין הראשון ממתין לאחרון שבהן ור' יוחנן אמר מפני י שדרכן ליזרע ערוגות ערוגות על דעתיה דשמואל מפריש מכל קלח וקלח ע"ד דר' יוחנן מפריש מכל ערוגה וערוגה:

## הלכה ב מתני' א *המחליק בצלים לחים לשוק

ומקיים יבישים לגורן נותן פיאה לאילו לעצמן ולאילו לעצמן וכן באפוני' ב וכן בכרם המידל נותן מן המשואר על מה ששייר והמחליק מאחת יד נותן מן המשואר על הכל: גמ' *תני המירג חייב בתחילתו וחייב בכופו ואי דינו מירוג אמר רבי ירמיה כהדא דתנינן המחליק בצלים לשוק ומקיים יבישים לגורן אמר ר' יוסי הדין קיצחה כד את זרע לה היא עביד בצל דקיק כד את שתיל לה הוא עביד בציל רב דלא כן מה אנן אמרין הואיל הוא לזריעה יהא פטור מן הפיאה והיטין לא לזריעה הן חיטין רובן לאבילה וזה רובו לזריעה ע"ד דר' ירמיה ג ירק חייב בפיאה מינו מכנסו לקיום מה עביד לה ר' יוסי גמור הוא ואינו מחוסר אלא ליבש תני *לקט קצירך ד י ולא לקט קיטוף ר' זעירא ר' חייא בשם ר' יוחנן י המלקט שיבלין לעיסתו אפי' כל שהוא פטור מן הפיאה ר' אלעזר אמר אפי' במגל אמר ר' יוסי והוא ששייר והתני *היה לו חמש גפנים והוא בוצרן ומכניסן לתוך ביתו פטור מן הפרט ומן הערלה ומן הרבעי וחייב בעוללות אמר ר' יודן כאן בגמורות כאן בשאינן גמורות א"ר יוסי אפי' תימא כאן וכאן בגמורות כאן וכאן בשאינן גמורות ה כאן כשביקש לאכלן ענבים ברם הכא כשביקש לעשותן יין עושה הדא ילפא מן ההיא וההיא ילפא מן הדא הדא ילפא מן ההיא כשביקש לעשותן מלילות ו אפילו לא שייר וההיא ילפא מן הדא שאם בקש לעשותן יין ז והיא ששייר. המידל כו'. תניא א"ר יהודה ח בד"א במידל לשוק אבל במידל לבית נותן מן המשואר על הכל

רידב"ז: חכמים לר"ע בזורע שבת או חרדל בג' מקומות כיני מתניתא שבת בג' מקומות חרדל בג' מקומות פי' דלא תימא דהאי בג' מקומות קאי רק על מה דסמוך על חרדל ז"א אלא דקאי על כל המתניתין שבת בג' מקומות חרדל בג' מקומות כו':

תוספת הרי"ד

תניא א"ר יהודה בד"א במידל לשוק אבל במידל לבית כו' מכאן מוכח דר"י א"ל ג"כ דדוקא חיוב פאה מפסיק אבל לא פיטור פאה דא"כ כיון למתניתין

עין משפט נר מצוה

ו א מיי' פ"ג ממ"ע הל"ג

ז ב מיי' פ"ב שם הלכה ו ופ"ג הל' כג

ח ג מיי' פ"ב שם הל"ו

ט ד מיי' שם פ"ד הל"ב

י ה ו ז מיי' פ"ב שם הל"ו ופ"ד הלכ"ז ובהשגות וכ"מ ומלמ"ל

יא ח מיי' שם פ"ג הלכה כב וכ"מ ופרק ב הלכה ו

גליון הש"ס

י שדרכן לזרוע ערוגות. עיין ברמב"ם בהל' י"א שכתב הטעם בשבת או חרדל משום שדרכן לזרוע שדות קטנות. ועי' ברע"ב שלא פי' כן. וברש"י בנדה דף נא פירש שדרכן לזרוע מהן בכמה מקומות ועיין בר"ש כאן. ובמשנת חכמי' על המשניות כאן: י ולא לקט קיטוף. עיין בר"ן בחולין פ' ראשית הגז ועי' בכ"מ פ"ב ממ"ע הל"ו ועי' ביש"ש בחולין פרק ראשית הגז סי' ז': י המלקט שיבלין לעיסתו עי' בכ"מ שם ובמלמ"ל פ"ד ממ"ע הל' כ"ז שהאריך בזה ועי' במים חיים שם בהגהותיו:

שנויי נוסחאות (סו"א) מתני' בד"ו ליתא. (סו"ג) הראשון ממתין וכו' ור' יוחנן אמר מפני בד"ו הראשון שבהן ממתין וכו' ר' יסא בשם ר' יוחנן מפני. (סו"י) המירג וכו' ואי דינו בד"ו המירוג וכו' ואיי דינו. (סו"א) בצלים לשוק בכי"ר בצלים לחים לשוק. (סו"ב) זרע לה וכו' שתיל לה בד"ו זרע ליה וכו' שתיל ליה. (סו"ג) דלא כן בד"ו די לא כן. הוא בד"ו והוא. (סו"כ) כאן וכאן בגמורות בכי"ר ליתא. (סוכ"א) כאן כשביקש בד"ו תמן כשביקש. (סוכ"ג) כשביקש לעשותן בד"ו שאם ביקש לאוכלן. (סוכ"ג) לעשותן ייז בד"ו לשתותן יין. (סוכ"ד) תניא בד"ו תני.

הכל· א"ר זעיר' יהדא דתימא בשעיבה על מנת להדל אבל אם עיבה על מנת שלא להדל לא סוף דבר לביתו אלא אפילו לשוק נותן מן המשואר על הכל :

**הלכה ג מתני'** א האמהות של בצלים חייבות בפיאה רבי יוסי פוטר ב מלבנות הבצלים שבין הירק רבי יוסי אומר פיאה מכל א' וא' וחכמים אומרים ג מא' על הכל : **גמ'** רב אמר ג פורגרה ושמואל אמר צומחתה רבי יעקב בר בון בשם רבי חנינא לא אמר רבי יוסי אלא משום הבקר רבי בון בר חייא בעי קומי רבי מנא ד והבקר חייב בפיאה א"ל בזכה בהן אחת אחת והתני אע"פ שאין מתקיימות לו במרובה מתקיימות לו במועט הוי לית טעמא דלא משום מכניסו לקיום :

**הלכה ד מתני'** ה האחין שחלקו נותנין שתי פיאות חזרו ונשתתפו נותנין פיאה אחת ו שנים שלקחו את האילן נותנין פאה אחת לקח זה צפונו וזה דרומו זה נותן פיאה לעצמו וזה נותן פאה לעצמו: **גמ'** ז קצרו חצי שדה בשותפות וחלקו אינו מפריש משלו לא בתחילה ולא בסוף חזרו ונשתתפו וקצרו מפריש משלו שבסוף על של חבירו בסוף ולא משלו שבתחילה על של חבירו שבתחילה

אמר

---

**רידב"ז**

**א"ר** זעירא הדא דתימא בשעיבה ע"מ להדל. פי' הר"ש ז"ל דבשעת זריעה הי' דעתו להדל אז פטור אבל אם עיבה ע"מ שלא להדל דבשעת זריעה זרעו ע"מ שלא להדל נתחייב בפאה אפילו אם מידלו אח"כ ונותן מן המשואר על הכל ואי השוק ונותן ב' מינים הן וצריך ליתן מכל אחד ואחד ז"א דר"ז ס"ל גבי מחליק לשוק ונותן הוא נ"כ דוקא שזרעו בתחלה לכך אבל כשנמלך אח"כ לשוק ולגורן לא הוי שני מינים דאזלינן הכל בתר הזריעה :

**רבי** יעקב בר בון בשם ר"ח לא אמר ר' יוסי אלא משום הבקר רבי בון בר חייא בעי קומי ר"מ והבקר חייב בפאה פי' א"כ מ"ט דרבנן א"ל בזכה בהן אחת אחת ע"כ ס"ל לת"ק דחייב וטעמא דר' יוסי פי' בשו"א ז"ל דאזיל לטעמי' במס' נדרים (מ"ד) דס"ל דאין הפקר יוצא מת"י הבעלים אלא בזכי' וע"כ כ"ז שלא זכה בהם אחר לא יצא עדיין מת"י והתני אף על פי שאין מתקיימות לו במרובה. פי' אם יש לו הרבה. מתקיימת לו במיעוט. פי' אם יש לו מיעוט מקיים אותן לקיום וכתב בשו"א ז"ל והא תניא סיוע הוי דלית טעמא אלא משום מכניסו לקיום דלרבנן הויא הא מכניסו לקיום ולר"י לא הוי הא מכניסו לקיום עכ"ל ז"ל ולנ"ב האיך הוי סיוע להא דקאמר לעיל דפליגי בהפקר וכן מה דפליגי בנדרים לענין הפקר הוא להיפוך מכאן דלרבנן הוי הפקר ולר"י לא הוי הפקר דלא יצא מת"י אלא בזכי' וא"כ הכא הוי איפכא ונראה לפענ"ד בפי' דהכי מפרש הגר"א ז"ל ר"ב ב"ח בעי קומי ר"מ והבקר חייב בפאה א"כ קשיא על חכמים ומשני דמיירי בזכה אחת אחת פי' דזכה מעט מעט דהיא פי' אחת אחת והשאר הוי הפקר עדיין וכיון שלא זכה רק אחת אחת ואין לו רק מעט הוי שפיר מכניסו לקיום כדמסיק דאע"פ שאין מתקיימת לו במרובה כפי' הגר"א ז"ל דבים לו הרבה אין מכניסו לקיום מתקיימות לו במועט אם יש לו מעט והלכך כיון שזכה אחת אחת והשאר הוי הפקר. א"כ אין לו רק מעט ע"כ מכניסו לקיום וע"כ חייב משא"כ לר' יוסי דס"ל דאין הפקר יוצא מת"י הבעלים אלא בזכי' א"כ מאי מהני לן דזכה מעט הא עכ"פ יש לו הרבה דהא כ"ז שלא זכה בהם אחר הרי הוא עדיין ברשותו וא"כ יש לו הרבה ואין מתקיימת לו במרובה ובזה פליגי דלרבנן אין לו רק מיעוט ולר"י יש לו הרבה והא דמשני לו בזכה אחת אחת הוא דנפרש מה דקאמר הטעם דהפקר הוא לאו דר' יוסי ס"ל דהבקר פטור מן הפאה ורבנן ס"ל דחייב ז"א אלא עיקר פלוגתתן בזכה בהם אחת אחת והפלוגתא הוא באותן שזכה בהן ולא הוין הפקר אך כיון דהשאר הוי הפקר א"כ אין לו רק מיעוט והוי מכניסו לקיום ולר"י לטעמי' יש לו מרובה ואין מכניסו לקיום ומביא ראי' לדבריו דנחלקו כל עקר באותו המיעוט שלא הוי הפקר אלא זכי בה והתניא אע"פ שאין מתקיימת לו במרובה מתקיימת לו במועט הוי לית טעמא דלא משום מכניסו לקיום ועיקר פלוגתתן הוא אם נקרא מכניסו לקיום דלרבנן הוי מכניסו לקיום ולר"י לטעמיה אין מכניסו לקיום ואזלי רבנן ור"י לטעמי' בנדרים כן הפי' האמיתי בשו"א ז"ל וע' בתוס' :

**קצרו** חצי שדה בשותפות וחלקו אינו מפריש משלו. פי' על של חבירו לא בתחלה ולא בסוף לא מיבעיא בסוף לאחר שחלקו אלא אפילו מה שקצרו בשותפות אינו מפריש על של חבירו משום דחובת הקציר הוא בקמה וכעת נתחלקה הקמה אבל חזרו ונשתתפו פי' דקצרו בתחלה בלא שותפות חצי שדה ובחצי השני נשתתפו מפריש משלו שבסוף על של חבירו שבסוף ולא משלו שבתחלה על של חבירו שבתחלה

אמר

---

**פני משה**

הכל : הדא דתימא. הא דמחלקין במדל בין לשוק ובין לבית דוקא בשעיבה על מנת להדל. כלומר אם התחיל להדל ולעקור מצד אחד והשאר שעדיין לא הידל לא היה דעתו להניח כך מעובה ומרוצף אלא מה שעיבה והניח עכשיו כן דעתו הוא על מנת להדל אח"כ גם מאותו הצד שהניח מעובה אז הוא פטור מה שהוא מדל לשוק : אבל אם עיבה על מנת שלא להדל. אם מה שהידל רק מצד אחד וצד השני עיבה. כלומר שהניחו מעובה על מנת שלא להדל ממנו : לא סוף דבר לביתו וכו'. לאו דוקא בשהוא מדל לצורך להכניס לבית אלא אפי' למכרן בשוק צריך שיפריש פאה מן המשואר על הכל ואף על מה שהידל דאין דין המדל לפוטרו מן הפאה אלא בשהידל מקומות מקומות מעט מכאן ומעט (מכאן) דאז נראה שאינו עושה כך אלא לתקנת המשואר שלא יהא מעובה ורצוף ויגדל בריוח אבל אם אינו מדל אלא מצד אחד והשאר מניחו מעובה אין זה לתקנת הנשאר אלא כהתחלת הקצירה הוא ולפיכך לעולם הוא נותן מן המשואר על הכל :

**הלכה ד מתני'** האמהות של בצלים. הן הבצלים גדולים שמניחין אותן לגדל זרע וטעמ' דת"ק דמחייב דמ"מ מכניסן לקיום הוא ואע"פ שאינן אלא המועט מהבצלים כדמפרש בגמ' ואין הלכה כר' יוסי : מלבנות הבצלים שבין הירק וכו'. קסבר ר' יוסי דירק בין הבצלים מפסיק הוא כזרע אחר לפי שאין דרך בנ"א להיות מכנים בצלים בין הירק כדקאמר טעמא בריש פרקין ואין הלכה כר' יוסי : **גמ'** פורגרה. מל' תמורה ולא ימיר אותו תרגום ירושלמי · ולא יפרג יתיה. כלומר שמניחין אותן בקרקע והן מביאין תמורתן : ושמואל אמר צומחתה. והיינו הך ולא פליגי אלא בלישנא בעלמא שכשמניחין אותן בקרקע הן מתגדלין וצומחין הזרע : לא א"ר יוסי. לפוטרן אלא משום הפקר דהואיל ועושין כן במיעוט מהבצלים אינו מקפיד עליהן ומפקירן והפקר הוא פטור מן הפאה כדתנן בפ"ק: והבקר חייב בפאה. בתמיה ולטעמיה דר' יעקב אליבא דר' יוסי פריך דא"כ מ"ט דת"ק דמחייב וכי הפקר חייב בפאה : אמר להן הכא במאי עסקינן בזכה בהן אחת אחת אחר שהלך וגלי דעתיה דלא הפקירן : והתני. בברייתא אע"פ וכו' דברי חכמים הן שהשיבו לר' יוסי דאע"פ שאינן מתקיימות לו במרובה כלומר שהרוב מהבצלים לאכיל' הן ומכניסן לקיום והמועט מהן שותלן לזריעה כדאמרינן בהלכה דלעיל ואף שאלו אין מתקיימות לו ברוב מן הבצלים מ"מ מתקיימות לו במועט ומכניסן לקיום קרינן להו : הוי לית טעמא דלא משום מכניסו לקיום. אלמא דאין הטעם לת"ק אלא משום דמכניסו לקיום ואף שהן החלק המועט ולר' יוסי כיון דרובא דבצלים לאכילה הוא שמכניסן לקיום לא חיים לחלק המיעוט לחייבן גם אותן בפאה ואין הטעם משום הפקר : בספרי הדפוס כתוב כאן קצר חצי שדה כו' וטעות הוא והלכה דלקמן הוא השייכא :

**הלכה ה מתני'** האחין שחלקו נותנין שתי פאות. אע"ג דהתבואה גדלה בתחלה ונעשית קמה כשהיו בשותפות מ"מ הואיל ועכשיו חלוקין הן אחר שעת קצירה אזלינן וכאו"א נותן פאה לחלקו: חזרו ונשתתפו. קודם הקצירה נותנין פאה אחת : לקח זה צפונו וזה דרומו. אע"ג דאילן אחד הוא כיון שמתחל' לקח כל א' במקום מסוים לעצמו ולא היו שותפין מעולם צריך כל א' ליתן פאה לעצמו : **גמ'** קצרו חצי שדה בשותפות וחלקו. ונטל אחד את הקציר ואחד נטל את הקמה : אינו מפריש משלו. זה שנטל את הקציר אינו צריך להפריש פאה מחלק שלו לא בתחלה כשנטל חלקו ולא בסוף בשכילה חבירו חלק הקמה שלו מפני שבשעה שחלקו הניח זה חובת הפאה של השדה בקמה ואף כשקצר זה אח"כ חלק הקמה חיוב הפאה עליו ולא על זה שנטל בתחלה את חלק הקציר : חזרו וחלקו ונשתתפו. כלומר שחזרו וחלקו ביניהם לחלק הקציר בשותפות וחזרו ונשתתפו גם על חצי הקמה : וקצרו. חצי השדה בשותפות וחלקו וקצרו אותה הקמה של חצי השדה בשותפות וחלקו ביניהם אינו מפריש אלא שבסוף על חבירו שבסוף. כצ"ל ובספרי הדפוס חסר תי' אלא כלומר אינו צריך להפריש אלא מחצי השדה הנשאר בקמה וכשחזרו ונשתתפו בה מפריש פאה אחת מחלק אחד על חלק חבירו מאותה חצי השדה שנקצרה בסוף בלבד : אבל לא משלו שבתחלה על חבירו שבתחלה. אבל לא מחלק חצי השדה שנקצרה בתחלה ואע"פ שיש עכשיו גם לחבירו חלק בה שהרי חזרו ונשתתפו בכל מ"מ מכיון שכבר נפטר אותו חלק הקציר שבתחלה שהניח חובת הפאה בקמה שוב א"צ להפריש על החלק הזה ואין חיוב פאה אלא על חלק הקמה שנקצרה בסוף :

אמר

---

**עין משפט נר מצוה**

יב
א מיי' פ"ב ממ"ע הל"ב
יג
ב מיי' פ"ג ממ"ע הל"י
יד
ג ד מיי' פ"ב שם הל"ב
טו
ה מיי' פ"ג שם הלט"ו
טז
ו מיי' שם הל"ב
יז
ז שם הלט"ז

**גליון הש"ס**

ם הדא דתימא בשעיבה. הרמב"ם ז"ל השמיט הך סוגיא וכבר נתעורר בזה במים חיים בפ"ג הל"ו שם בהגהותיו. ובעיקר פי' דהיינו במידל כאן. ע' ברע"ב והר"ש שפירשו פירוש אחר.

**מסורת הש"ס**

(נדרים מד:)

---

**תוספת הרי"ד**

דמתניתין מיירי במידל לשוק א"כ אמאי קתני במתניתין נותן מן המשויר על מה ששייר ולא נקט דצריך ליתן מן כל קלח וקלח דהא מידל נוטל אחד מן שנים וכיון דנוטלו לשוק א"כ הוי זרע אחר דמפסיק בכ"ש דהא לכ"ע שוק וגורן ב' מינים הן אלא ע"כ משום דהאי זרע אחר הוא של פיטור פאה דהא הזרע שמידלו גופי' פטור מן פאה דהא עיקרו משום תקנת הנשארים הוא כדפירש הרע"ב ז"ל ע"כ הוי פיטור פאה ואינו מפסיק והוי ראי' להא דגרסינן לעיל בפ"ב ה"א דר"י אמר חיוב בפאה מפסיק ודוק :

**הוי** לית טעמא דלא משום מכניסו לקיום. עיי' בפנים שנתבאר בע"ה דברי הגר"א ז"ל בשנו"א לאמיתה וראיתי בס' מעיני יהושע הנדפס מחדש מהמגיה בשט"א שכתב לבאר דברי הגאון ז"ל סיוע הוי דלית טעמן אלא כו' עכ"ל ר"ל דלא כר"י בר"ב בשם ר"ח דטעמן משום הפקר דפליגי בנדרים במפקיר כרמו והשכים בבקר ובצרו חייב לחכמים ור"י ס"ל דאפילו בעה"ב שחזר וזכה בהפקר שלו פטור דלית פלוגתתן כאן מחמת טעם זה אלא מטעם פלוגתתן מחמת מכניסו לקיום עכ"ל ודבריו נפלאו האיך מפרש סיוע למי הוי סיוע אם לר"מ ז"א דהא ר"מ לא קמפרש כלל בטעם פלוגתתן דפליגי במכניסו לקיום ועוד היכן מצינו דפליגי רבנן ור"י בדין דהמפקיר כרמו והשכים בבוקר ובצרו דלר' יוסי פטור מן הפאה אדרבה הלא במס' נדרים (דף מד ע"ב) מבואר להיפך דלר"י חייב אף במעשר עי' בר"ג ז"ל שם ד"ה אלא עי"ש והרא"ש ז"ל נ"כ כתב כן וכן כתב רש"י ז"ל מפורש כן וזה פלא גדול ובפרט שלשיטת הירושלמי במס' נדרים (פ"ד) איכא פלוגתא אליבא דר' יוסי אם הפקר פטור כלל ממעשר

---

**שינוי נוסחאות** (שו"ט) פורגדא כד"ו פורגרה. (שו"ב) שאין כד"ו שאינן. (שו"ג) מתקיימות לו במועט כד"ו מתקיימות בממועט. (שו"ב) חזרו ונשתתפו וקצר מפריש משלו שבסוף על של חבירו בסוף ולא משלו שבתחילה על של חבירו שבתחילה כד"ו חזרו וחלקו ונשתתפו וקצרו חצי שדה בשותפות וחלקו אינו מפריש שבסוף על חבירו שבסוף אבל לא משלו שבתחילה על חבירו שבתחילה. ובכי"ר חלקו וחזרו ונשתתפו וקצרו חצי שדה בשותפות מפריש משלו שבסוף על חבירו שבתחלה.

**מסורת הש"ס**

א"ר יוחנן קצר חצי שדה וכו'. כלומר דר' יוחנן בא להשמיענו ג"כ שדין הצירוף כעין הא דריב"ל לקמן אלא דר' יוחנן מיירי בשנגמרה התבואה לגמרי במה שקצר ודריב"ל בשהביאה שליש וה"פ להא דר' יוחנן: קצר חצי שדה. לאותה התבואה שנתבשלה ונגמרה וכגון שלא נגמר בתחלה אלא חצי השדה ואח"כ כשהתחיל לקצור וקצר חצי חציה מהחצי שהיה נגמר ולא הספיק לקצור את השאר עד שקצר כולה. כלומר מה שאמרנו קצר חצי השדה לא שכבר קצר לאותו חצי אלא שקצר חצי החצייה בלבד ולא הספיק לקצור את השאר והיינו חצי חצייה השני עד שקצר כולה כלומר עד שנתבשלה התבואה מכל השדה וקצר כולה: מפריש מן הראשון על האמצעיים ומן האמצעיים על הראשון. אותה חצי חציה שקצר בראשון עם חצי חצייה השני מצטרפין לפאה אחת וקורא אותה אמצעיים מפני שלא הספיק לקוצרה עד שנגמרה כל השדה וקמ"ל דאע"פ שלא גמר לקצור כל אותה חצי השדה כאחת אפ"ה אלו החצי חצייה מצטרפין הן שהרי היו עומדות לקצרן כאחת אלא שלא הספיק לקצור עד שנתבשלה כל התבואה של השדה כולה: ואינו מפריש מן הראשון על הראשון. מן חצי חצייה שקצר בתחלה על חצייה האחרון שקצר לבסוף אינו מפריש וקורא אותן ראשון כמו מן הקלח אל הקלח דהנקצר בתחלה והנקצר בסוף שניהם ראשי השדה הן ואותן אין מצטרפין לפאה להיות מפרים מזה על זה משום דבשעה שקצר חצי חצייה שבתחלה עדיין לא נגמרה התבואה שבחצי האחרון ולפיכך אין מצטרפין: א"ר יהושע בן לוי היתה לו שדה אחת וכו'. דברי ריב"ל הן מתפרשין כעין הא דר' יוחנן ומוסיף הוא לענין דינא דאלו ר' יוחנן לא קאמר אלא בשנגמרה התבואה של חצי השדה ועומדת להקצר וריב"ל קאמר דאפי' בשהביאה שליש בלבד נמי דינא הכי שאם לא הספיק לקצור חצי חלייה של חצי השדה שהביאה שליש עד שהביאה כל השדה כולה שליש מפריש מן חצי חלייה הראשון על השני שנקרא אמצעיים וכן להיפך דאותן הן שמצטרפין לפאה אחת אבל לא מן הראשון על הראשון שבשעה שהביאה שליש אותה חצי חלייה הראשון עדיין חצי האחרון לא הביאה שליש ואינן מצטרפין:

חולין קלח.

שם קלח

אמר ר' יוחנן קצר חצי שדה וקצר חצי חציו ולא הספיק לקצור את השאר עד שקצר כולו מפריש מן הראשון על האמצעים ומן האמצעים על הראשון אבל אינו מפריש מן הראשון על הראשון אמר רבי יהושע בן לוי א היתה לו שדה אחת חציה הביאה שליש וחציה לא הביאה שליש ולא הספיק לקצור החצי חציה עד שהביאה כולה שליש מפריש מן הראשון על האמצעיים ומן האמצעיים על הראשון ואינו מפריש מן הראשון על הראשון:

**הלכה ה מתני'** ב המוכר קלחי אילן בתוך שדהו נותן פאה מכל אחד ואחד אמר רבי יהודא אימתי בזמן שלא שייר בעל השדה אבל אם שייר שדהו הוא נותן פאה לכל: **גמ'** עד כדון כשהתחיל לקצור אפי' כשלא התחיל לקצור נישמעינה מן הדא ג לקח גז צאנו של חבירו אם שייר המוכר המוכר חייב ואם לאו הלוקח חייב ר' ירמיה בשם ר' יוחנן דר' יהודא היא שנייא היא תמן בין שהתחיל לגזוז צאנו ד בין שלא התחיל לגזוז וכא לא שניי' ליה בין שהתחיל לקצור ה בין שלא התחיל לקצור מ"ט דר"י משום דחובת הקציר בקמה או משום דמוכר לו חוץ מחובתו נישמעינה מן הדא לקח גז צאן חבירו אם שייר המוכר המוכר חייב ואם לאו הלוקח חייב א"ר ירמיה בשם ר' יוחנן דר' יהודא היא אית לך למימר תמן ו שחובת קציר בקמה לא משום דמכרו לו חוץ מחובתו וכא במכרו חוץ מחובתו מה נפק מביניהון עבר הלוקח ומפריש

אין

**רידב"ז**

אמר ר' יוחנן קצר חצי שדה ש"ס פי' בשותפות רק בחצי השדה וקצר חצי חצי' ולא הספיק לקצור את השאר עד שקצר כולו פי' בשיתפות של כל השדה מפריש מן הראשון על האמצעים כו' פי' אמצעי חצי השני שלא נקצר עדיין ושני ראשין הוא החצי חצי' שהי' כבר בשותפות שנקצר זהו חד ראש וראש הב' הוא חצי השדה שנשתתפו כעת כן מבואר הפי' בשט"א ז"ל:

**עד** כדון שהתחיל לקצור. א"כ חל החיוב על המוכר. אפי' כשלא התחיל לקצור. שאלה היא. נשמעינה מן הדא לקח גז צאנו כו' ושאל מ"ט דר"י משום דחובת הקציר בקמה. דמיירי שמכר לו הקלחין ע"מ שיתלוש אותן תומ"י בעת שישאר עדיין הקמה ביד המוכר וע"כ ממילא חל חובת פאה על המוכר או משום דמוכר לו חוץ מחובתו. דלכתחלה בעת המכירה קיבל המוכר עליו שישלם חובת פאה עבורו ולקח דמי מקח מהלוקח ע"מ שישלם הפאה עבורו ונכנס התשלומי פאה בשווי המקח ופשיט נישמעינה מן הדא לקח גז צאנו כו' אית לך מימר תמן שחובת הקציר בקמה דממילא חל החוב על המוכר ז"א דהא החלק של הלוקח פטור לגמרי מראשי' הג' דלאו לאחך הוא אלא ע"כ דלאו ממילא חל החוב על המוכר משום דנשאר הקצת גיזה אצלו אלא הוא משום דמכרו לו חוץ מחובתו כלומר דזה הוא משום דאמרינן דהמוכר קיבל על עצמו לשלם הראשית הגז כדאיתא בבבלי במס' חולין (דף קלח) דאנן סהדי דלא רצה למכור הגיזה להפקיע מהמצוה ע"כ דקבל המוכר על עצמו התשלומין דרה"ג ולא דממילא מחויב המוכר אלא רק משום דקבל על עצמו בעת המכר וה"נ נמי משום דממילא חל החיוב על המוכר אלא שקבל על עצמו בעת המכירה לשלם תשלומי הפאה. ופריך מה נפיק מביניהון ומשני עבר הלוקח והפריש. פי' דעבר והפריש מעומרין א"ת משום דחובת הקציר בקמה והחיוב על המוכר הוי רק ממילא ולא משום שקבל ע"ע א"כ

**עין משפט נר מצות**

יח
א מיי' פ"ג ממ"ע הל"ז וכס"מ

יט
ב מיי' פ"ג ממ"ע הל"ח

כ
ג ד מיי' פ"ז מבכורים הל"י י"א טוש"ע יו"ד סי' שלג ס"ת

כא
ה מיי' פ"ט מבכורים הלכה י יא טוש"ע יו"ד סי' שלג ס"פ

כב
ו פ"א מפ"ע הל"פ

**הלכהו מתני'** המוכר קלחי אילן בתוך שדהו. קלחי האילן הם שרשי הלמחים ומחוייבין בפאה ואינם אילן והקרקע לא מכר לו נותן הלוקח פאה מכאו"א: א"ר יהודה אימתי בזמן שלא שייר בעל השדה. מן אותה השדה לעצמו: אבל אם שייר בעל השדה. והיינו לאחר שהתחיל לקצור את שדהו מכר המקלת ושייר מקלת השדה לעצמו: הוא נותן פאה לכל. דמכיון שהתחיל לקצור חל חובת דפאה עליו ואם לא היה משייר לעצמו כלום היה החיוב ביד הלוקח כדתנן לעיל סוף פ"ב קצר חציה ומכר חצייה הלוקח הוא נותן פאה לכל אבל הכא שהתחיל לקצור ושייר המקלת לעצמו חיובים בידיה דהמוכר הוא והוא נותן פאה לכל ורבי יהודה לפרש הוא בא וכן הלכה: **גמ'** עד כדון כשהתחיל לקצר. עד כאן לא שמענו דכששייר בעל השדה מקלת לעצמו דהמוכר הוא שצריך ליתן פאה לכל אלא בשהתחיל הוא לקצור דאז מסתברא דחובה עליה רמיא דכתיב ובקצרכם מכיון שהתחיל לקצור מתחייב בפאה והואיל ושייר לעצמו חובה גבי דידיה הוא: ואפי' לא התחיל לקצור. בעיא היא אי נימא דמחייב ר' יהודה להמוכר בששייר לעצמו ואפי' לא התחיל הוא לקצור אלא הלוקח הוא שקצר בתחלה לחלקו אשר לקח: נשמעינה מן הדא. דתנן בפ' ראשית הגז הלוקח גז צאנו של חבירו שמכר לו כשהוא מחובר לצאן כדי לגוזזו אם שייר המוכר מקלת מן הגיזה לעצמו המוכר חייב הוא בראשית הגז גם על חלקו של הלוקח ואם לא שייר הלוקח הוא שחייב: ר' ירמיה. וקאמר עלה ר' ירמיה בשם ר' יוחנן דר' יהודה דמתני' הוא דס"ל דכל היכא דשייר המוכר מקלת לעצמו חובה עליה דידיה הוא דרמי: שנייא היא תמן וכו'. והשתא וכי שניא היא תמן בין שהתחיל המוכר לגזוז או לא בתמיה דמהיכי תיתי לחלק כן התם שהרי אף שהתחיל לגזוז מקלת מן הצאן לא רמי חובה עליה בכוליה עדריה עד שיגזוז אותן אלא ודאי דאין חילוק בין התחיל לגזוז ובין לא התחיל כששייר הוא חיובא גבי דידיה הויא: וכא. וא"כ הכא נמי לא שניא בין שהתחיל לקצור או לא דהא ר"י מוקי להאי מתני' דראשית הגז כר"י אלמא חד דינא אית להו: מאי טעמא דר' יודה השתא בעי הואיל ולר' יודה לעולם בשיורא ביד הבעל השדה תלינן ומ"ט אי דטעמיה משום דחובת הקציר בקמה הנשארת בידו היא כדכתיב לא תכלה פאת שדך או דטעמי' הוי משום דכמוכר להלוקח חוץ מחובתו דפאה והיא נשארת עליו וקאמר דנשמעינה להדא נ"כ מהאי מתניתין לקח גז צאנו וכו' דמוקי לה ר"י כר' יהודה דהכא וכי אית לך למימר דתמן שחובת קציר בקמה כלומר וכי בראשית הגז חיובא תלי בהגיזה הנשארת לבסוף ודאי לא וע"כ דלאו טעמיה אלא משום דמכר לו חוץ מחובתו והכא נמי מהאי טעמא הוא דבעל השדה מיחייב בששייר מקלת לעצמו דהוי כמכר לו חוץ מחובתו: מה נפק מביניהון. ומאי נפקא בין הני טעמי: עבר הלוקח והפרים.

איכא

**תוספת הרי"ד**

או לא דלחד מ"ד הפקר חייב במעשר דהוי כמו מתנה ולחד מ"ד פטור מן המעשר רק מקרא דובא הלוי אבל לא ממיעוט דגנך שלך וקצירך דממעט הפקר עי"ש בדברינו א"כ לפ"ז לענין פאה פשיטא דחייב אליבא דר' יוסי דהא פאה לא נתמעט מן ובא הלוי עי' בדברינו בתוס' (בפ"ק בה"ה) בד"ה לעולם ומה גם שסגנון הלשון של הגר"א ז"ל אינו מורה כן דכתב שם וז"ל א"ל בזכה אחת אחת פי' טעמא משום הפקר בהא פליגי כו' מאי בעי בזה וע"כ דהא דקאמר בזכה אחת אחת הוא לפרש במה תלוי פלוגתתן בהפקר וכן הא דכתב הגר"א ז"ל לפרש והתני הוא סיוע מאי בעי כלל בזה לפי פירושו של המעיני יהושע ז"ל ולמה לא מפרש והתני הוא קושי' והפי' האמיתי הוא בע"ם כמו שמבואר בפנים ודוק:

**מ"ט** דר"י משום דחובת הקציר בקמה או משום דמוכר לו חוץ מחובתו. מכאן יש לדון באחד שמכר מקלת מקרקעו לאחר וע"פ החוק חובת המס חל על המוכר והמוכר מחויב ע"פ החוק לשלם המס בשלימות מכל הקרקע אף מהחלק שמכר להלוקח ועתה תובע המוכר מהלוקח את חלק הערך שמגיע על חלקו וטען הלוקח כי לקחתי ממך סתם ולא התנית עמי לשלם לך עבור המס שתשלם עבור חלקי מסתמא קבלת עליך את חובת המס והמוכר טוען האיך יעלה על הדעת שאני אשלם מס עבורך ולא תחזיר לי התשלומין לכאורה יש לפשוט הדין הזה מהאי סוגיא דפטור הלוקח מן חיוב המס דגרסינן במתניתין המוכר קלחי אילן בתוך שדהו הלוקח נותן פאה מכל או"א אר"י אימתי בזמן שלא שייר בעל השדה אבל אם שייר שדהו הוא נותן פאה לכל ע"כ. וגרסינן בירושלמי עד כדון שהתחיל לקצור אפי' כשלא התחיל לקצור נשמעינה מן הדא שלוקח גז צאנו של חבירו אם שייר המוכר המוכר חייב ואם לאו הלוקח חייב ר' ירמיה בשם ר"י דר"י היא שנייא היא תמן בין שהתחיל לגזוז צאנו בין שלא התחיל לגזוז וכא לא שניא בין שהתחיל לקצור בין שלא התחיל לקצור מ"ט דר"י משום דחובת הקציר בקמה או משום דמוכר לו חוץ מחובתו נשמעינה מן הדא לקח גז צאנו של חבירו אם שייר המוכר המוכר חייב ואם לאו הלוקח חייב וא"ר ירמיה בשם ר' יוחנן דר"י הוא אית לך מימר תמן שחובת קציר בקמה לא משום דמכרו לו חוץ מחובתו וכא במכרו לו חוץ מחובתו ע"כ. ולכאורה משמע מכאן דאמרינן בששייר לעצמו דמכרו לו חוץ מחובתו הגם דחיוב פאה דמחויב הוא אחד מששים אעפ"כ הלוקח פטור מתשלומין על ערך חלקו כיון דמכר לו המוכר סתם ושייר לעצמו

**שינוי נוסחאות** (שו"א) חציו בד"ו חציה. (שו"ב) שקצר בכי"ר שקנה ואין ספק שגם בראש המאמר צ"ל קנה. כולו בד"ו כולה. (שו"ד) אבל אינו מפריש בד"ו ואינו מפריש ותיבת אבל ליתא. (שו"ז) החצי חציה בד"ו חצי חצייה. (שו"ט) הראשון על הראשון בד"ו הראשון על הראשון. (שו"ד) אפילו כשלא בד"ו ואפילו לא. (שו"ח) צאנו בד"ו ליתא. (שו"ט) ליה בד"ו ליתא. (שוכ"א) דמוכר לו בד"ו דהוי כמוכר לו. (שוכ"ג) א"ר בכי"ר וא"ר. (שוכ"ו) ומפריש בד"ו והפריש.

**מהר"ם יפ"מ**

אינו מפריש מן הראשון על הראשון צ"ל על האחרון כו' ואינו מפריש מן הראשון על הראשון צ"ל על האחרון.

עין משפט נר מצוה

כג
א מיי' פ"ב מהלכ' מתנ"ע הל' טו
טוש"ע יו"ד סי' רלג סעיף ה

כד
ב מיי' פ"ה מהלכ' מתנ"ע הל' יח

אין תימר משום שחובת הקציר בקמה הפריש הפריש ואין תימר משום דמוכר לו חוץ מחובתו הפריש ונוטל ממנו דמים נשרף חלקו של מוכר אין תימר משום דחובת קציר בקמה נשרף נשרף ואין תימר משום במוכר לו חוץ מחובתו נשרף נוטל ממנו דמים:

**הלכה ו מתני'** ר"א אומר קרקע בית רובע חייב בפיאה ר' יהושע אומר בעושה בית סאתים רבי טרפון אומר ששה על ששה טפחים ר' יהודא בן בתירא אומר כדי לקצור ולשנות והלכה כדבריו: **גמ'** מ"ט דר"א נאמר כאן שדך ונאמר בכלאים שדך מה שדך שנאמר להלן בית רובע אף שדך שנאמר כאן בית רובע מ"ט דרבי יהושע נאמר כאן שדך ונאמר להלן ושבתת עומר בשדה מה שדה שנאמר להלן סתיים אף כאן סתיים מ"ט דר' טרפון ששה על ששה

ר"מ

מ' רוגה ריב"ב אומר כדי לקצור ולשנות והלכה כדברו מה קצירה דרך הקוצרים או אפילו כ"ש מן מה דכתיב אשר לא מלא כפו קוצר וחצנו מעמר הדא אמרה קצירה כדרך הקוצרים: (תהלים קכ"ט)

ר"ע

רידב"ז

אם כן אם הלוקח הפרים א"י יכול לתבוע ממנו דמים בעד זה משום דהוי כפורע חובו של חבירו דאפילו בבע"ח דוחק פטור א"ת משום דמכרו לו חוץ מחובתו שקבל על עצמו בעת המכירה ונמצא דנטל דמים מן הלוקח בעד התשלומי פאה אם כן אם הלוקח הפרים גובה ממנו הדמים דדומה למי שנתן מעות לאחד שיפרע למלוה שלו ואח"כ הלך ופרע בעצמו פשיטא שגובה מעותיו ממנו וה"נ כיון שנתן דמים להמוכר בעד מה שישלם פאה עבורו ועכשיו פרע בעצמו גובה מעותיו וכן אם נשרף חלקו של מוכר א"ת דממילא חל על המוכר משום דחובת הקציר בקמה א"כ אם נשרף הקמה ונפטרו מן פאה הה אין כאן גזל עניים דהא הניח פאה רק דנשרף חלק עניים ונמצא דפטורין מפאה אין שום תביעה להלוקח על המוכר משא"כ אם מכרו לו חוץ מחובתו וקבל המוכר דמים בעד זה וכיון שנשרף כל חלקו של מוכר קודם שהפרים הפאה ונמצא דלא שלם המוכר בעדו גובה הלוקח מעותיו ממנו זהו בע"ה פירוש האמיתי בהאי סוגיא עי' בתוס' והגלא טעם:

פני משה

היכא ביניהו בדיעבד שהלוקח הפרים את הפאה לכל דאין תימר דטעמא דחובא על המוכר מפני שחובת הקציר בקמה א"כ אם הפרים הלוקח הפרים ותורת פאה עליה ואין המוכר חייב ליתן לו דמים בשביל הפאה דהוי כאילו הפרים הפאה בתחילה או באמצע הקציר דהוה פאה אלא שלכתחילה חובת הפאה בקמה שבסוף הקציר ואם הפרים בתחילה הפרים אבל דאין תימר משום דכמוכר לו חוץ מחובתו וא"כ לעולם חובת הפאה על המוכר היא דחליא: הפרים. כלומר ודאי פאה היא מה שהפרים הלוקח ונוטל מן המוכר דמים בעדה שהחובה חל על גוף המוכר: נשרף. וכן אם אחר שמכר לו ושייר מקצת לעצמו נשרף חלקו של מוכר נמי איכא בינייהו דאין תימר משום שחובת הקציר נשארת בהקמה אם נשרף נשרף ואזדא לה חובתה אבל אין תימר דטעמא משום דכמוכר לו חוץ מחובתו וא"כ החובה על המוכר לעולם ואם נשרף נוטל הלוקח ממנו דמים ומפריש הפאה משלו:

**הלכה ז מתני'** קרקע בית רובע. מקום שהוא ראוי לזרוע בו רובע הקב והוא עשר אמות ושני טפחים ומחלה על עשר אמות: העושה סאתים. ר' יהושע לא אזיל בתר זריעה אלא קרקע המוציאה סאתים תבואה שהן י"ב קבין: ששה טפחים על ששה טפחים. מפרש בגמ' כדין ערוגה: כדי לקצור ולשנות. כדמסיק בגמ' כדרך הקוצרים שאוחז מלא כפו מן הקמה וקוצר ואם יש בקמה כדי לעשות כך ולשנו' שהוא שני פעמים מלא כפו חייבת בפאה: **גמ'** מה שדך שנאמר להלן בית רובע. כדתנן פ"ב דכלאים כל שדה שיש בה רובע ממין אחר ימעט: מה שדה שנאמר להלן סאתים. כדתנן לקמן בפ"ו שני עומרים שכחה ותנינן שם שני עומרים ובהם סאתים ושכחו דחכמים ס"ל דהוי שכחה: כערוגה. דשיעורה לה' זרעונים בו' על ו' כדתנן בפ"ג דכלאים: מה קצירה. דקאמר כדי לקצור אם כדרך הקוצרים בכל מקום או אפי' כל שהוא קוצר נקרא כדי לקצור: מן מה דכתיב אשר לא מלא כפו קוצר. משמע דאין נקרא קצירה אלא במלא כפו הדא אמרה דקצירה דקאמר כדרך הקוצרים שהוא מלא כפו ולכך קאמר נמי כדי לקצור ולשנות כדמשמע מסיפי' דקרא והצנו מעמר דבשני פעמים מלא כפו ראוי לעשות מהן עומר:

קרקע

## תוספת הרי"ד

לעצמו אמרינן דמכר לו חוץ מחובתו. ולכאורה בנ"ד נמי דכוותיה כיון דמכר לו סתם ושייר לעצמו הרוב אמרינן דמכר לו חוץ מחובתו, ונ"ל דל"ד דהתם חובא דפאה ורה"ש הנז הי' חל על המוכר לכן לא אמרינן דכיון דמכרו לו קיבל הלוקח על עצמו חובא דמוכר ואמרינן דמכרו לו חוץ מחובתו אלא דבלא שייר ע"כ דקיבל עליו אבל בשייר לא קיבל עליו את החוב שנתחייב בו המוכר אבל בנ"ד אדרבה החוב מוטל על הלוקח דהא בשנים הבאים לאחר זמן המכירה והלא הרי הלוקח נתחייב דהא לא חל כעת על המוכר חיוב דמס משנה הבאה ועל שנים הבאים לא נתחייב עדיין אלא בכל שנה בא החיוב ונמצא כיון דהחיוב נתחדש בכל שנה וחלקו של לוקח עומד ברשות הלוקח ואז הוי חיובא דלוקח נמצא לפ"ז דנימא איפכא דלא קיבל עליו המוכר חיובא דלוקח כמו דאמרינן התם דלא קיבל הלוקח עליו חיובא דמוכר כן ה"נ לא קיבל המוכר עליו חיובא דלוקח וע"כ לא מצינו בירושלמי הנ"ל רק דלא קיבל עליו הלוקח חיובא של מוכר ומכרו חוץ מחובתו אבל מה"ת נימא דמכרו חוץ מחובתו של לוקח אבל ז"א דלכאורה נראה לפענ"ד דגבי מס המוטל בכל שנה לא אמרינן דנתחדש החיוב בכל שנה אלא דבשעה הראשונה שלקח הקרקע מן שר העיר על מס נתחייב תיכף ומיד פרעון של כל השנים וכל שנה ושנה מחויב לשלם בשיעבוד דמעיקרא דבכל שנה בא זמן הפרעון ולא דבכל שנה נתחדש החיוב אלא דהחיוב הוא משעה הראשונה ונמצא דהחיוב על שנים הבאים הוא ג"כ חיובא דמוכר ע"כ שפיר שייך ג"כ דמכר לו חוץ מחובתו דהלוקח לא קיבל עליו חיובא דמוכר שמוטל על המוכר חיובא דמס על שנים הבאים אם כי לכאורה יש לומר דהחיוב נתחדש בכל שנה ולא חל עליו החיוב השתא על שנים הבאים דהא ביד המוכר למסור הקרקע של שר העיר ולא יזרע ולא ידור בביתו ולא יהיה עליו שום חוב וא"כ היכי שייך לומר דהחיוב עליו עכשיו על שנים הבאים דהא בידו לסלק עצמו מן הקרקע טרם שיבואו שנים הבאים ולא יחול עליו החיוב ונמצא דהחיוב מתחדש בכל שנה אבל ז"א דהגם דהרשות בידו לסלק עצמו מן הקרקע טרם שיבואו השנים הבאים עכ"ז כ"ז דלא סילק א"ע מוטל עליו החוב אף על שנים הבאים. וראיה לזה מתשובת הרשב"א ז"ל וז"ל שאלת שנים שהלוו לאחד בזה אח"ז ואין בנכסי הלוה לפרוע לזה ולזה וכשבא ראובן המוקדם לגבות בשטרו קרן והרבית טען שמעון קרן והרבית שהרווחת קודם אתה נוטל ומן המותר אגבה קרן חובי לפי שלא חל חוב הרבית מזמן השטר אלא בכל יום הוא מתרבה והוא יכול לפורעו בכל עת ולסלק שיעבודו. תשובה אין בדברי שמעון כלום לפי שמשעת זמן חיוב הקרן חייב עצמו בכל הרבית שיעלה מעותיו וכהדיא שנינו (בפרק הנושא) גבי פסק לזון את בת אשתו שניזונת מנכסים משועבדים אף על פי שהמזונות דבר יום ביומו נתחייב בהם אלא שם שיעבוד חל עליו משעה שקיבל עליו המזונות והטענה ג"כ שאמרת כיון דאי בעי מצי לפורעו ולסלוקי' נמצא שלא חל אלא בו ביום מההוא נמי שמעינן דליתא כלל דהתם נמי הא מצי לסלוקי שיעבודה אי כתב לה כ"ז שאת עמי שהרי אם גרש אשתו נמחל השיעבוד עכ"ל. ומובא בש"ך ז"ל (בחו"מ סי' ע"ב ס"ק קסא) עי"ש הרי לפנינו מפורש דאע"ג דבידו לפרוע ולסלק משיעבודו מ"מ לא אמרינן דהשיעבוד נתחדש בכל יום ואמרינן דהשיעבוד חל עליו השתא וכ"ז שלא סילק השיעבוד מעליו הרי השיעבוד מוטל עליו על מזונות של שנים הבאים וה"נ דכותי' אם שבידו לסלק א"ע מן הקרקע מ"מ כ"ז שלא סילק א"ע חל עליו החוב משנים הבאים ונמצא דהחוב הוא מוטל על המוכר ודמי ממש להירושלמי הנ"ל משום דמכרו חוץ מחובתו וכיון ששייר המוכר רוב הקרקעות בידו המוכר חייב במס של הלוקח כיון דמכרו סתם. אבל יש לחקור בשיטת הבבלי אם ס"ל נמי כשיטת הירושלמי דמכרו חוץ מחובתו או לא דגרסינן במס' חולין (דף קלה ע"א) מאן תנא דהיכא דאיכא שיורא גבי מוכר בתר מוכר אזלינן אר"ח ר"י הוא דתנן המוכר קלחי אילן בתוך שדהו נותן פאה לכל אחד ואחד אר"י אימתי בזמן שלא שייר בעל השדה אבל אם שייר בעל השדה נותן פאה על הכל א"ל רבא והא מר הוא דאמר והוא שהתחיל בעל השדה לקצור. וכ"ת ה"נ והוא שהתחיל לגזוז בשלמא התם ובקוצרכם קציר ארצכם כתיב מעידנא דאתחיל לקצור מחייב בכולה שדה אלא הכא מעידנא דאתחיל למיגז לא מחייב בכולי' עדריה אלא אמר רבא האי תנא הוא דתנן מכר לו בני מעיה של פרה והיו בם מתנות נותן לכהן וכו' אלמא מתנות דכהן לא מזבין איניש וכו' וכו' ופירש"י ז"ל דאין אדם רשאי להפקיע ממונו מיד מלוה ולמכור גיזו כדי שיהא גז של אחד ולאו של אחר לפוטרן דלא קרינא בי' גז צאנך אלא כי קמזבין לא קמזבין מתנה דכהן הלכך כי שייר מידי א"ל מדלא פרים מוכר ללוקח חוץ ממתנותיו של כהן ודאי הכל מכר לו ושייר אלו את מתן הכהן וא"ל לוקח למוכר מתנה דכהן גבך הוא וכו' עכ"ל. הרי לפנינו דבבבלי לא מוקי בקמה עד שלא התחיל לקצור דז"א אלא דוקא בשהתחיל לקצור דנתחייב המוכר קודם המכירה אבל גבי ראשית הגז לא בעינן שיתחיל לגזוז דזה לא מהני אלא התם היינו טעמא דע"כ לא מכר לו באופן שיפקיע מלוה דראשית הגז דהא הלוקח יפטר מראשית הגז והאיך ימכור להפקיע מלוה אלא ע"כ דשייר המלוה אלו ומה דחייב הלוקח בשלא שייר לאו דחובא מוטל על הלוקח דז"א דהא הלוקח פטור דלא הוי לאו אלא דאמרינן דהמוכר לא מכר לו מתחלה ראשית הגז ומתנתא דכהן לא זבין ליה לפיכך אין נפ"מ גבי ראשית הגז בשהתחיל לגזוז או לא דהתם בשייר חייב המוכר משום דאין אדם רשאי למכור להפקיע המלוה וע"כ שייר המלוה אלו אבל גבי פאה נ"ל דאין אדם רשאי למכור חובו להפקיע המלוה דז"א דהא לא נפקע המלוה במכירה דהא החוב מוטל על הלוקח כמו על המוכר ואלא ע"כ דהא דחייב בשייר הוא משום דהתחיל לקצור כן הוא ע"פ שיטת הבבלי א"כ לפנינו דהבבלי לא ס"ל כשיטת הירושלמי דמכר לו חוץ מחובתו דא"כ ל"ל בשהתחיל לקצור גבי קמה והרי לפנינו דלהבבלי לא ס"ל דמכר לו חוץ מחובתו נמצא דבנ"ד אם החיוב על הלוקח לפרוע המס בערך חלקו להמוכר או לא תלי בחילוקא זו שבין שיטת הבבלי והירושלמי אמנם לאחר העיון נראה לפענ"ד דליכא כלל פלוגתא בענין דידן דנראה לפענ"ד ברור דהירושלמי ס"ל כהך שיטת הבבלי דמתנה דכהן לא זבין ליה משום דאסור למכור להפקיע המלוה אחרי דהלוקח יפטר מזה המלוה והיינו טעמא דראשית הגז והיינו טעמא דפאה כאשר אבאר בע"ה לאמיתה. והוא דלכאורה קשה לי לבתר דמסיק הירושלמי אפילו בשלא התחיל לקצור קבעי מ"ט דר"י משום דחובת הקציר בקמה או דמכרו לו חוץ מחובתו ופשוט נשמעינה מן הדא לקח גז צאנו וכו' א"ל למימר משום דחובת הקציר בקמה ולא משום דמכרו לו חוץ מחובתו וכא נמי במכרו לו חוץ מחובתו מה נפיק מביניהון עבר הלוקח והפרים א"ת שחובת הקציר וכו' הפרים הפרים וא"ת דמכרו חוץ מחובתו הפרים ונוטל ממנו דמים נשרף חלקו של מוכר אין תימר משום שחובת הקציר בקמה נשרף נשרף אין תימר משום דמכרו לו חוץ מחובתו

נשרף

שנויי נוסחאות (סו"ב) במוכר לו בד"ו כמוכר לו. (סו"י) ר' יהודה בן בתירא בד"ו ר' יהושע בן בתירא. (סו"ג) אף שדך שנאמר כאן בד"ו אף כאן. (סו"ו) סתיים אף כאן סתיים בד"ו שתים אף כאן שתים. (סו"ה) אשר לא במקרא "שלא" (תהלים קכ"ט).

מסורת הש"ס

קדושין כו. ב"ב כו. קנ.

שם קמו קנ:

שם קלב: קנ: (שם פט)

**הלכה ח מתני'** קרקע כ"ש חייבת בפאה. דס"ל פאה שדך כ"ש משמע: ובבכורים. דכתיב אדמתך כל שהו וה"מ בבכורי חטה ושעורה אבל בכורים של אילן אינו חייב אא"כ יש לו קרקע ט"ו אמות סביב לאילן שהוא שיעור יניקתו: ולכתוב עליה פרוזבול. כדתנן בפ"י דשביעית הלל התקין פרוזבול שלא תהא השמיטה משמטת החוב כדי שלא ימנעו מלהלוות זה לזה ואין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע דאז חשיב כאילו החוב גבוי כבר ביד הב"ד ולא קרינן ביה לא יגוש וכשיש להלוה קרקע כ"ש ראוי לכתוב עליו פרוזבול דהוי כאילו שוה כל החוב דאין אונאה לקרקעות ועוד דיכול לגבות ולחזור ולגבות עד דמי החוב: ולקנות עמה נכסים שאין להם אחריות. כדתנן בפ"ק דקדושין דמטלטלין נקנין אגב קרקע בכסף ובשטר ובחזקה: **גמ'** הגע עצמך שהיה שם שבולת אחת. על דברי ר"ע דמתני' פריך דקאמר קרקע כ"ש חייבת בפאה ואם אין שם אלא שבולת אחת מאי חובא דפאה שייך בה: עד שלא קצר וכו'. כלומר אין כאן חובא לא בקצירה דלא קרינן בה שדך ואין כאן לא שיור ואנן שיור בשדה בעינן כדאמרי' בריש מכילתין דעושה אדם כל שדהו פאה ובלבד שישייר בה מקצת: תיפתר בשהיה שם קלח א'. שורש קנה אחד ובו חמש שבלים כלומר כמה שבלים יוצאים ממנו והרי יש כאן קצירה לשבולת אחת או לב' ויש כאן שיור מקצת וכלומר דכ"ש דקאמר לאו כ"ש ממש אלא עד שיהא כאן קצירה לחיוב פאה ושיור למקצתה: וליתן אנן אמר קמה כל שהוא: לרידך קמה כל שהו מבעי ליה ומאי קרקע כל שהוא א"א דאיכא למימר

**הלכה ז מתני'** ר"ע אומר קרקע כ"ש חייבת בפאה ובבכורים ולכתוב עליו פרוזבול ולקנות עמה נכסים שאין להם אחריות בכסף ובשטר ובחזקה הכותב נכסיו שכיב מרע שייר קרקע כל שהוא מתנתו קיימת לא שייר כ"ש אין מתנתו קיימת הכותב נכסיו לבניו וכתב לאשתו קרקע כ"ש אבדה כתובתה ר' יוסי אומר אם קבלה עליה אע"פ שלא כתב לה אבדה כתובתה: **גמ'** רבי אימי בשם ר"ש בן לקיש בעי הגע עצמך שהיה שם שיבולת אחת עד שלא קצר אין כאן חיוב בפאה משקצר אין כאן שיור רבי חנניא בשם ר' פנחס תיפתר כשהיה שם קלח א' ובו חמש שיבלין רבי מנא בעי וליתנן אמר קמה כל שהוא חייבת בפאה אלא בנין דתנא

**ר"מ** בעי ולמה לית אנן אמרין קמה כ"ש חייבת בפאה. נאו דמקשה על תירוצא דר"ח בשם ר"פ שצריך להיות חמשה שיבלין א"כ ליתני קמה כפי' המפרשים ז"ל אלא דמקשה סתם קושייתו וקאי על המשנה דלמה מנה התנא גבי דברים דצריכין קרקע גם פאה עמהם מאי שייכות הוא פאה לקרקע דזה אינו שייך רק בביכורי' דצריך קרקע וכן פרוזבול וכל אלו השנוין במשנתינו משא"כ פאה מאי שייכות היא לקרקע דהא גם הקונה קמה מחבירו הלוקח חייב בפאה א"כ ליתני קמה כ"ש חייבת בפאה ע"ז משני בנין דתני ביכורים תני קרקע וכ"כ תהגר"א ז"ל: תני

עין משפט נר מצוה

כה
א מיי' פ"ב שם הל"ג

כו
ב מיי' פ"ו מהל' זכיה הל"ט סמ"ג שם טוש"ע חו"מ סי' רמו סעיף יג וטור ש"ע א"ה סי' קו ס"א

גליון הש"ס

י הגע עצמך. ע' בכ"מ פ"ב ממ"ע הל' יא ועי' בתוי"ט כאן שהעתיק זאת ממנו והוא בתוס' ישנים פ"ק ונדרים ומ"ש התוס' י"ט בשם התו' ישנים דלאו דוקא כ"כ הסמ"ג ג"כ וכוונתו כמו שביארו התוס' ישנים שם דקודם שקצר לא נתחייב ואינו יכול לעשות כל שדהו פאה. אבל כשקצר יכול לעשות וז"פ. ודו"ז. הגאון ז"ל. בלחם שמים השיג על התוי"ט והביא דברי התוס' בנדרים ולא ידענו כוונתו וגם מ"ש התו' יו"ט שם דר"י ב"ב קדים לר"ע ובלחם שמים שם האריך בזה הרבה. אבל באמת תרי ריב"ב הוה כמ"ש התוס' מנחות דף ס"ה ע"ב ועי' בלחם חיים בהגהותיו על המשניות:

## תוספת הרי"ד

נשרף נוטל ממנו דמים ע"כ ולכאורה קשה לי מאד בהא דקאמר עבר הלוקח והפרים אין תימר משום דמכרו לו חוץ מחובתו הפרים ונוטל ממנו דמים אמאי נוטל דמים מן המוכר הא הוי פורע חובו של חבירו ושיטת הירושלמי אפי' בבע"ח דוחק ג"כ פטור כמו דגרסינן בירושלמי כתובות (פ"ג ה"ב) ובירושלמי נדרים (פ"ד ה"ב) עד כדון בבע"ח שאינו דוחק ואפי' בבע"ח דוחק נישמעינה מן הדא שוקל את שקלו ולא שקל אין ממשכנין אותו הדא אמרה אפי' בבע"ח דוחק תדע לך שהוא כן דתנינן ומקריב עליו קני זבין וקני זבות חטאות ואשמות לא בשלא נכנס לידו כלום וכא בשלא נכנס לידו כלום ע"כ והירושלמי הזה מובא בתוס' ז"ל במס' כתובות (דף קח) ובמס' ב"ק (דף נח ע"א) עי"ש דדעת התוס' ז"ל דלהירושלמי אפילו בבע"ח דוחק פטור וכן דעת כל הראשונים ז"ל אליבא דהירוש' דפטור אפי' בבע"ח דוחק ולמדו בירושלמי מן שוקל את שקלו אע"ג דממשכנין אותו אם לא ישקול עכ"ז פטור פורע חובו של חבירו וא"כ הכא למה כשעבר הלוקח והפרים א"ת דמכרו לו חוץ מחובתו נוטל ממנו דמים הא הוי פורע חובו של חבירו ולמה גרע משוקל את שקלו דפטור ולכאורה נ"ב [הן אמת דהש"ך ז"ל בחו"מ (סי' קכ"ח) כתב דגם הירושלמי ס"ל דבבע"ח דוחק חייב ומפרש הירושלמי לא בשלא נכנס בידו כלום וכא בשלא נכנס לידיו כלום דהוא דיחוי למדחה בגמרא מה דרצה להוכיח משוקל את שקלו וקאמר לא בשלא נכנס לידו כלום כלומר מי סברת דמיירי בשלא נכנס בידיו של כהן כלום גבי קני זבים וזבות ז"א אלא דמיירי בנכנס לתוך ידיו שכבר הפרים קרבנותיו ונאבדו מיד כהן דתו לא מחייב בעה"ב והיינו כדמוקי בש"ס דילן באבוד וגבוי וכו' וכא שלא נכנס לידיו כלום כלומר וכאן הרי לא נתן להפירע כבר מעות לשלם עכ"ל וכבר כתב השירי קרבן ז"ל בכתובות (שם) דהפירוש בירושלמי הוא כדעת הראשונים ז"ל דס"ל אליבא דהירושלמי דאפילו בבע"ח דוחק נמי פטור ומפרשין לא בשלא נכנס תיבת לא כמו אלא ועי"ש דמאריך הרבה מאד לסתור דברי הש"ך ז"ל. ותורה היא וללמוד אני צריך דנראה לפענ"ד ראיה עצומה לפירוש הראשונים ז"ל דבבע"ח דוחק נמי פטור לשיטת הירושלמי והא דקאמר לא בשלא נכנס לתוך ידו כלום הוא סיומא דפשיטות ולא דחי' על הפשיטות דגרסינן בירושלמי במס' פסחים (פ"ח ה"ג) תמן תנינן נתן לה כספים הרי אלו מותרין ייזות שמנים וסלתות כל דבר שכיוצא בו קרב לגבי מזבח אסור רשב"ל אמר בממנה זוגה על פסחו ועל חגיגתו וכו' אין תימר יוצא לחולין ותחר ומקדש יהא אסור משום אתנן פתר לה בשלא נכנס לתוך ידו כלום תדע לך דתנינן מקריב עליו קיני זבים קיני יולדות לא בשלא נכנס לתוך ידו כלום אוף הכא בשלא נכנס לידו כלום עכ"ל הרי לפנינו מפורש דתיבת לא בשלא נכנס לידו כלום לאו דיחוי הוא אלא שייך לדע ל ותיבת לא הוא כמו אלא עי"ש היטב ותמצא כן] בשלמא מסיפא לא קשה גבי נשרף דנוטל ממנו דמים דמיירי קודם שהפריש הלוקח ופירושו הכי דנוטל הלוקח דמים ואח"כ מפריש דלא קתני מפריש ונוטל ממנו דמים ולא כך למימר דניטל דמים מן המוכר כדי שיפריש הוא ובאמת דגם ע"ז קשה דלכאורה נראה דאם נשרף הקמה אף הלוקח פטור דאז אין חוזר על העומרין כיון שהניח קמה בעד חובת פאה ואמאי נוטל ממנו דמים אך ביותר קשה מרישא דקאמר עבר הלוקח והפרים דנוטל ממנו דמים ע"ז קשה ככ"ל ונראה לפענ"ד דהאמת יורה דרכו דכל עיקר העומק של הסברא דמכרו לו חוץ מחובתו הוא משום זאת הסברא שבבבלי (דף קלא במס' חולין) גבי ראשית הגז דאין אדם רשאי למכור גיזו ולהפקיע מראשית הגז אחר דהלוקח יפטר ע"כ בשייר החוב של המצוה על המוכר אבל בלא שייר הלוקח חייב משום דלא מכר לו ראשית הגז כלל ככ"ל רק הבבלי ס"ל דבפאה לא שייך זאת דהא החיוב מוטל על הלוקח ג"כ וע"כ מוקי לה בשהתחיל לקצור אבל הירושלמי מוקי אף שלא התחיל לקצור וע"כ בעי מ"ט דר"י אי משום דחובת הקציר בקמה ומיירי שהקמה נשארת לבסוף ביד המוכר דמכר לו קלחים ע"מ שיתלוש אותן תומ"י בעת שעדיין חלק המוכר ישאר או דמוכר לו חוץ מחובתו והוא נמי מיירי בנשאר הקמה ביד מוכר וע"כ חייב המוכר דאמרינן נמי דלא מכר לו להפקיע חובת המצוה דמצות פאה להפרים מן הקמה אלא דאם עבר והפרים מן העומרין יצא ג"כ אבל לכתחלה מצות פאה להפרים מן הקמה שחובת הקציר בקמה כדאיתא במתניתין (ספ"ב דפאה) וא"כ אמרינן שפיר דלא מכר לו להפקיע המצוה של קמה וע"כ בשייר קמה לעצמו אמרינן דשייר מצות פאה כד"ת אצלו. וע"ז בעי בירושלמי משום דחובת הקציר בקמה או משום דמכרו לו חוץ מחובתו כלומר או דממילא בלא שום תנאי פטור הלוקח דכיון דהקמה נשארת ביד המוכר ממילא חיוב של הפאה מוטל בקמה וע"כ פטור הלוקח או דהוי כתנאי דמכרו לו לכתחלה חוץ מחובתו כיון דהקמה נשארת בידו אמרינן דהמוכר לא מכרו לו להפקיע עיקר מצות פאה כד"ת שהוא מן הקמה וע"כ דמכרו לו חוץ מחובתו ונמצא דלפיכך פטור הלוקח דבעת מכירה נתן לו ממון בעד כל המקח בשביל שהמוכר יפרים עליו ודמי למאי דגרסינן (במס' חולין קלב) מכר לו בני מעי' של פרה והיו שם מתנות נותן לכהן ואינו מנכה לו מן הדמים לקח ממנו במשקל נותן לכהן ומנכה לו מן הדמים דכיון דנטל דמים בעד חלק המתנות ולא מכר לו המתנות ע"כ מנכה לו מן הדמים דהא חסר מן המשקל כמו כן הכא בשייר המוכר קמה של פאה אנו ע"כ דלקח דמים מן הלוקח בעד המכירה שמכר לו שיהא כולם לפניו ועליו מוטל להפרים בעדו כי אין אדם מוכר להפקיע המצוה ונמצא כמו דגבי ראשית הגז בשלא שייר אנו אמרינן דלא מכר המתנות ואמרינן דלקח ממנו דמים בפחות מן המקח וניכה בזה המתנות שלא מכר לו אבל בשייר אמרינן דלקח ממנו דמים בכל שווי המקח ה"נ גבי פאה בשייר אנו אמרינן דלקח ממנו דמים כפי שווי של כל הקלחין בלא הוצאות פאה דהחיוב של פאה קבל על עצמו. וע"כ שפיר קאמר הירושלמי מה נפק ביניהון ע"ז קאמר נשרף חלקו של מוכר אין תימר שחובת הקציר בקמה ולא חשבינן דקבל המוכר על עצמו בשעת המכירה התשלומין דפאה ולא אמרינן דמכרו חוץ מחובתו אלא דהלוקח ממילא פטור משום דחובת הקציר בקמה כ"ז הוא כשהקמה קיים הרי חובת הקציר בקמה אבל כשנשרף הקמה בודאי דאין החיוב חוזר עליו אינו נוטל דמים מן המוכר דהמוכר לא קבל על עצמו בעת המכירה תשלומין של פאה מהקלחין שמכר לו רק דממילא נפטר משום דחובת הקציר בקמה ועכשיו דנשרפה ונפטר מפאה אינו חייב ללוקח כלום דהא לא קבל מאתו דמים בעד הפרשה אבל אם נימא דמכר לו חוץ מחובתו ולקח ממנו דמים בעד כל הקלחין שיהא כל הקלחין נשאר ביד הלוקח בלא שום הוצאות תשלומין של פאה דהמוכר קבל על עצמו התשלומין של פאה משום דלא מכר לו להפקיע המצוה ומצות פאה לכתחלה הוא בקמה וע"כ מכר לו כל הקלחין ושייר חובת פאה אצלו וכיון שנטל ממנו דמים בעד כל הקלחין בלא תשלומין דפאה. הגם שהוא משום דהקמה היתה אצלו ועכשיו נשרפה מ"מ הא קיבל אצלו ממון בשביל תשלומין דפאה ועכשיו דלא שלם פאה בעדו ע"כ מחויב להחזיר דמים ללוקח. וכן ברישא נמי דכותי' כשעבר הלוקח והפרים א"ת משום דחובת הקציר בקמה ופטור הלוקח ממילא הפרים הפרים ואינו נוטל דמים מן המוכר דהא התשלומין מוטל על הלוקח כמו על המוכר דהא המוכר לא קבל התשלומין עליו רק דמצוה מן המובחר להפרים מן הקמה לפיכך חייב המוכר אבל כשהפרים הלוקח הוו תשלומין מעליא לגבוה ואינו יכול לגבות מן המוכר מה ששלם בעדו לגבוה משום דהוי פורע חובו של חבירו וא"ת משום דמוכר לו חוץ מחובתו נמצא דקבל המוכר על עצמו התשלומין דפאה מהקלחין וא"כ כשהפרים הלוקח נוטל ממנו דמים ולא קשה מפורע חובו של חבירו ז"א דכיון דקבל המוכר על עצמו התשלומין מהקלחין ונמצא שקבל דמים מן הלוקח בעד כל הקלחין והתשלומין של פאה אל עליו ע"כ כשהפרים הלוקח חייב המוכר להחזיר לו הדמים ודמי לאחד שנתן לחבירו ממון שיפרע למלוה שלו ואח"כ פרע בעצמו בודאי דיגבה מעותיו ממנו כיון דלא שילם עבורו וצריך להחזיר לו הדמים וה"נ דכותי' דבעת מכירה נתן הלוקח דמים בעד כל הקלחין שישארו בידו והתשלומין קבל המוכר על עצמו ונמצא דנתן הלוקח דמים בעד תשלומי הפאה וכיון דפרע בעצמו חוזר וגובה ממנו ולא דמי לפורע חובו של חבירו דהתם לא נכנס לתוך ידיו כלום כדאי' בירושלמי הנ"ל אבל הכא הרי נכנס לתוך ידו. נמצא לפי דברינו דחובת קציר בקמה ומוכרו חוץ מחובתו הוא הכל אחד משום דחובת הקציר בקמה ורק הנפ"מ היא מה שהסברנו לעיל דאם חובת הקציר בקמה אז ממילא פטור הלוקח אבל אם מכרו לו חוץ מחובתו הוא שהמוכר קבל על עצמו חיוב התשלומין ומתחלה לקח דמים בעד כל הקלחין שיהיו לפני הלוקח והתשלומין קבל על עצמו. ונמצא לפי זה דהבבלי והירושלמי מחולקין בזה דהבבלי ס"ל דבעינן שיתחיל לקצור אבל לא התחיל לקצור פטור המוכר ולא אמרינן דמכר לו חוץ מחובתו דלמה יתחייב המוכר בשביל הלוקח ולמה יקבל התשלומין על עצמו ואי משום דחובת הקציר בקמה זה לא ס"ל להבבלי דמיירי בנשאר קמה לבסוף ביד המוכר וע"כ מוקי לה בשהתחיל לקצור דאז אפי' נשאר קמה

ביד

שנויי נוסחאות (ס"ה) לא שייר כ"ש בד"ו לא שייר קרקע כ"ש. (סו"ס) בפיאה בד"ו ליתא. (סוי"א) שהוא בד"ו שהיא.

דתנא ביכורים תני קרקע תני והראיון רבי יוסי בשם ר' יוחנן מי שאין לו קרקע פטור הראיון רבי מנא בעי ולמה לנן אמר מי שאין לו קרקע פטור. מן הוידוי דכתיב מן האדמה אשר נתתה לנו ר' יוסי בי רבי בון בשם ר' יוחנן אמר שמועתא כן מי שאין לו קרקע פטור מן הוידוי דכתיב מן האדמה אשר נתתה לנו רבי יוסי בשם ריב"ל מי שאין לו קרקע פטור מן הראייה שנאמר ולא יחמוד איש את ארצך וגו' מעשה באחד שהניח את כריו ובא ומצא אריות סובבים אותו מעשה באחד שהניח בית של תרנגולים ובא ומצא חתולים מקורעים לפניו חד בר נש שביק ביתיה פתיח ואתא ואשכח הכינה כריכה על קרקסוי רבי פנחס משתעי הדין עובדא תרין אחין הוון באשקלון הוו להון מגורין נוכראין אמרין כדין אילין יהודאין סלקין לירושלים אנן נסבין כל מה דאית להון מן דסלקין זימן להם הקב"ה מלאכים נכנסים ויוצאים בדמותן מן דנחתון שלחנון לון מקמן אמרו לון אן הויתם אמרו לון בירושלים אמרו לון ומאן שבקותון בגו ביתא אמרו ולא ב"נ אמרו בריך אלההון דיהודאי דלא שבקון ולא שביק להון: מניין לנכסים שאין להם אחריות שהם נקנים עם נכסים שיש להם אחריות בכסף ובשטר ובחזקה רבי יוסי בשם חזקיה ר' יונה רבי חנינא תורתייא בשם חזקיה כתיב ויתן להם אביהם מתנות רבות לכסף ולזהב ולמגדנות עם ערים בצורות ביהודא עד כדון כשהיה קרקעות עם המטלטלין במקום א' היו קרקעות במקום אחר ומטלטלין במקום אחר א"ר בון ב"ר חייא נשמעינה מן הדא אמר להן ר"א מעשה במדוני א' שהיה בירושלים והיו לו מטלטלין הרבה וביקש לחלקן ליתנן במתנה אמרו לו אין את יכול אלא אם קנית קרקע מה עשה הלך וקנה סלע אחד בצד ירושלים ואמר חצייה צפונית אני נותן לפלוני עם מאה חביות של יין וחצייה דרומית אני נותן לפלוני עם ק' חביות של שמן ובא מעשה לפני חכמים וקיימו חכמים את דבריו אמר רבי חנניא קומי רבי מנא ולא שכיב מרע הוא לפי שבכל מקום אין אדם מזכה אלא בכתב וכאן אפילו בדברים לפי שבכל מקום אין אדם מזכה אלא עד שיהיו קרקעות ומטלטלין במקום א' וכאן אפילו קרקעות במקום א' ומטלטלין במקום אחר א"ל לא ר"א היא שנייא היא שכיב מרע דר"א כבריא דרבנן תמן

(דברים כו) (שמות לד) (דה"ב כא)

## רידב"ז

תני והראיון. פי' דתני בברייתא דקתיב נמי הראיון דבקרקע כ"ש חייב לעלות לרגל. ר"י בשם ר"י מי שאין לו קרקע פטור מן הראיון ר"מ בעי ולמה לית אנן אמרין מי שאין לו קרקע פטור מן הוידוי. פי' לא דמקשה על מתני' דידן דלא קתיב וידוי דעל מתניתין הא י"ל כמו שפירש"י ז"ל בקידושין (כ"ו סע"א) דהכתוב אמר נתת לנו קאי על כלל ישראל ולא דמי לבכורים דכתיב בהו נתת לי אלא דמקשה על ר' יוחנן דס"ל כהברייתא דגבי ראיון נמי בעינן קרקע משום דכתיב את ארצך ולא אמרינן דקאי על כלל ישראל א"כ ליחשב נמי וידוי. ומשני ריב"ר בשם ר"י אמר שמועתא כן. פי' דהוא באמת אמר משום ר' יוחנן דמי שאין לו קרקע פטור מן הוידוי משום דכתיב אשר נתת לנו ומפרש ר"י בשם ריב"ל טעמא דהראיון נמי דבעינן קרקע משום דכתיב את ארצך:

אר"ח קומי ר"מ ולא שכ"מ הוא לפי שבכ"מ אין אדם מזכה אלא בכתב וכאן אפילו בדברים לפי שבכ"מ אין אדם מזכה עד שיהא קרקעות ומטלטלין במקום א' וכאן אפי' קרקעות במקום אחד ומטלטלין במקום אחר א"ל ולא ר"א היא שניא היא שכ"מ דר"א כבריא דרבנן. ובירושלמי קידושין (פ"א ה"ה) וב"ב (פ"ט ה"ז) מסיק עוד א"ל שכ"מ דר"א הוא בריא דרבנן

## פני משה

למימר בנין דתני נמי בכורים ולא שייך בהו אלא לשון קרקע תני נמי בפאה קרקע: תני בברייתא דקתיב נמי והראיון בהדי דמתני' וכדמפרש ר' יוחנן דכל מי שאין לו קרקע פטור מן הראיון שאין חובה עליו לעלות לרגל כדלקמן דכתיב שם ולא יחמוד איש את ארצך להוציא מי שאין לו ארץ: ולמה לית אנן אמרין נמי דמי שאין לו קרקע פטור מוידוי מעשר. ואע"ג דאשכחן ביה חובא דמעשר כגון שלקח פירות המחוברין ונגמרו ברשותו למעשר ואפ"ה יהא פטור מן הוידוי דכתיב גביה מן האדמה וגו': אמר שמועתה כן. אע"ג דלא תנינן לה בברייתא אמר בשם שמעתתא דאמוראי כן דפטור מן הוידוי: את כריו. של תבואה בשדה ולגבי דדרים להאי קרא ולא יחמוד מייתי להני עובדי והנסים שארעו להן בעלותם לרגל: הכינה. נחש כרוך על המנעול של הפתח לשמירה: הוו לאו מגורין. שכנים נכרים והוי אומרים זה לזה עכשיו כשאלו היהודים יעלו לירושלים לרגל אנן נקח את כל אשר להם מביתם ואחר שעלו לרגל זימן להם הקב"ה מלאכים בדמותן והיו נכנסין ויוצאין שם וכשירדו מירושלים לבא לביתם שלחו להם מקודם לומר להן שיבאו ושאלו אותם היכן הייתם ואמרו בירושלם: מאן שבקתון. ולמי הנחתם בתוך הבית והשיבו לא לשום אדם ומיד הכירו הנכרים ואמרו בריך הוא אלההון דיהודאי שלא עזב אותם ולא יעזוב להם לעולם: מנין לנכסים שאין להם אחריות וכו'. שנויה היא בפ"ק דקידושין בהלכה ה' אמתני' דהתם: עד כדון. שמענו בשהיו במקום אחד. כדמשתעי קרא. שהיו המתנות עם ערים בצורות ובתוכן: היו הקרקעות במקום א' ומטלטלין במקום אחר: מהו אם בעינן צבורין המטלטלין בתוך הקרקע או לא: נשמעינה מן הדא. דתנן בפ' מי שמת. גבי המחלק נכסיו על פיו דר"א סבר בין בריא בין ש"מ נכסים שיש להן אחריות נקנין בכסף ובשטר ובחזקה ושאין להן אחריות אין נקנין אלא במשיכה וחכמים פליגי בשכיב מרע דקסברי לא בעי קנין דדברי ש"מ ככתובין וכמסורין הן ואמר להן ר"א לחכמים ראיה לדבריו: מעשה במדוני אחד. על שם מקומו: וביקש לחלקן. ולא היה לו קרקע להקנות המטלטלין אגבה: וקיימו את דבריו. וס"ל לר"א דשכיב מרע היה אלמא דבעי קנין שמעינן מיהת מדקאמר סלע אחד משמע קרקע גבוה וחדוד שא"א להעמיד עליה כל אלו ואפ"ה קנו: ש"מ לא בעינן צבורין: ולא שכיב מרע היה. בתמיה הא לדברי ר"א שמביא ראיה מכאן על כרחך שמעינן דשכ"מ היה וא"כ לא שמעינן מהא מידי לענין צבורין דאיכא למימר שאני שכ"מ הואיל ומצינו שהקילו בו חכמים כדמסיק ואזיל לפי שבכל מקום אין אדם מזכה אלא בכתב ובשכ"מ אפי' בדברים וה"ה נימא נמי לענין צבורין לפי שבכל מקום בעינן שיהו הקרקעות והמטלטלין במקום אחד וכאן בשכ"מ לא בעינן ומה ראיה מכאן למתנת בריא: א"ל ר' מנא לא ר' אליעזר היא. בתמיה והלא לר"א קיימינן וכי שנייא אליבא דר"א בין בריא לשכ"מ שהרי שכ"מ דר"א כבריא דרבנן דכמו דבריא לרבנן בעי קנין

## תוספת הרי"ד

ביד הלוקח חייב המוכר ולא דמי למתניתין (דסוף פ"ב דפאה) דקצר חציה ומכר תני' הלוקח נותן פאה לכל דהתם דוקא דבשעת המכירה לא היה כלל קמה ביד המוכר ע"כ חל מתחלה על הלוקח אבל הכא שהי' בעת המכירה קמה גם ביד המוכר וגם התחיל לקצור אפילו קדם המוכר וקצר לגמרי חלק שלו הרי חייב הוא להלוקח בעד הפאה אבל הירושלמי מוקי שמכר לו קלחים ע"מ שיתלוש אותן תיכף וחלק של המוכר ישאר עדיין בשדה [א"נ דשיטת הירושלמי נמי לא איירי כשנשאר קמה לבסוף ביד המוכר אלא דקלחין שמכר הוא ע"מ לעקור כדאיתא בהרע"ב והר"ש ז"ל ע"כ חשוב חלק המוכר כמו קמה לגבי חלק הלוקח וכן ראיתי בס' אחד דמפרש כן שיטת הירושלמי והבבלי לא ס"ל כן] וס"ל להירושלמי דאף בשלא התחיל לקצור נמי חייב המוכר או משום דחובת הקציר בקמה וממילא החיוב חל על המוכר או משום דלא מכר לו להפקיע מצוה מן המובחר וע"כ קבל התשלומין על עצמו. ויהא נמי בזה הא דאמרינן מכר לו חוץ מחובתו דוקא בשייך לו המוכר. אבל בלא שייך לא אמרינן דמכר לו חוץ מחובתו והוא משום דבשייך לו קמה וחובת הקציר בקמה בודאי לא רצה להפקיע מצוה מן המובחר. וע"כ ניחא שפיר דקאמר נפ"מ בעבר הלוקח והפרים אין תימר דמכר לו חוץ מחובתו דנוטל ממנו דמים דהא כיון דחובת הקציר בקמה וממילא מוטל החוב על המוכר מן הדין מוסיף עליו הטעם דמכר לו חוץ מחובתו דקבל על עצמו התשלומין דהטעם השני דמכר לו חוץ מחובתו הוא נמי מטעם הראשון דחובת הקציר בקמה ומוסיף עליו דהו"ל כאלו התנה עמו שמקבל על עצמו התשלומין א"כ לא שייך פורע חובו של חבירו דהא דמיא ללוקח ממנו במשקל דמגבה לו מן הדמים כשנותן לכהן וה"נ דכוותי' דהוא דומה כמו שנתן מעות לאחד שיפרע למלוה שלו וקדם הוא ופרעו דגובה ממנו וה"נ הרי מתחלה נתן לו ממונו על דעתיה דהכי שיפריש המוכר ויהא כל הקלחין לפניו אבל אי מטעם הראשון לחוד דחובת הקציר בקמה וממילא חל על המוכר החיוב אם הפרים הלוקח אינו נוטל ממנו דמים דהוי פורע חובו של חבירו. ע"כ לפי מה דמסקינן דמכר לו חוץ מחובתו הוא לאו דין מיוחד גבי פאה אלא דהוא נמי מטעם הראשון דחובת הקציר בקמה נמצא לפ"ז בכל דבר היכא דהחיוב על המוכר מסודת הדין אמרינן דקבל דמי המכירה חוץ מחובתו ויהא הדבר הנמכר נקי לפני הלוקח בלא שום תשלומין והכא בנ"ד דהחיוב של התשלומי' מס מקרקע הנמכר ללוקח היא על המוכר לפי החוק אינו יכול המוכר לתבוע להלוקח שיפרע לו מה שמשלם עבורו כיון דבעת המכירה ידע מזה המוכר שחוב המס מוטל עליו לפרוע בעד חלק הלוקח ע"כ דמכר לו חוץ מחובתו וקבל על עצמו התשלומין ואינו יכול לגבות מהלוקח ואפי' אם יפרע הלוקח נפרע מן המוכר ולא הוי פורע חובו של חבירו כהה"א דירושלמי הנ"ל נוטל ממנו דמים. [ועוד מוכח מהאי ירושלמי הנ"ל מדלא קאמר נפ"מ אם המוכר חוזר וגובה מן הלוקח דמים דלטעם דחובת הקציר בקמה גובה ולטעם דמכר לו חוץ מחובתו אינו גובה ע"כ מוכח דאף לטעם דחובת הקציר בקמה אינו גובה מן הלוקח בעד הפרשתו כיון דהחיוב מוטל על המוכר אלמא כל היכי דהחיוב מוטל על המוכר לשלם גם בעד חלק הלוקח אינו חוזר וגובה מן הלוקח, אכן יש לדחות דאולי מצוה שאני א"כ ה"ה דהוי מצי למימר האי נפ"מ אלא דקאמר שפיר טפי דאפי' אם כבר הפרים נוטל ממנו דמים לפי הטעם דמכר לו חוץ מחובתו. אבל ממה דאמרינן דבמכרו חוץ מחובתו כשפרע הלוקח נוטל דמים מן המוכר מוכח שפיר דבמקום דהחוב מוטל על המוכר מכרו חוץ מחובתו ואינו גובה מן הלוקח כלום] ולזה אין סתירה מהבבלי הגלפענ"ד כתבתי:

עד כדון כשהי' קרקעות עם המטלטלין במקום א' וכו' ארבב"א נשמעינה וכו' אמר להן ר"א מעשה וכו' וכו' א"ר חנניא קומי ר' מנא ולא שכ"מ הו לפי שבכ"מ וכו' א"ל לא ר"א היא שניא היא שכיב מרע דר"א כבריא דרבנן כך הגירסא כאן. ובירו' דקדושין (פ"א ה"ה) ודב"ב (פ"ט ה"ז) גרסינן י' א"ל

## גליון הש"ס

פטור מן הוידוי ע' כתו' יו"ט מש שהאריך בזה על דברי כתו' קדושין כו. ועי' במהרש"א בחידושיו שם. ובלחם שמים מ"ש בזה באורך ובבית דוד על משניות. ועי' בריטב"א בחי' לקידושין שם. ובאחרונים. ועי' רמב"ן בחי' לב"ב דף כ"ז: פטור מן הראיה. כן אמרו גם בבבלי בפסחים דף ח. והרמב"ם ז"ל השמיטו. ועי' לאחרונים והמגל"ת שם הטעם. וע' בלחם שמים כאן וע' בתוס' בפסחים דף ג ע"ש מאליה שכתבו דגם מק"פ פטור. אבל דבריהם תמוהים. וע' מלמ"ל פ"א מק"פ הלכה א' וע' מים חיים פ"ב מחגיגה: מעשה באחד עיין בשו"ת הרב"ן חלק א' סי' ג':

## מסורת הש"ס

שמות' קדושין כו. ד"ה קרקע שמות' קדושין כו. ד"ה והוידוי וב"ב כו. ד"ה והוידוי פסחים ח:
קדושין כו: ירושלמי קידושין פ"א הל"ה ב"ב פ"ט הל"ז
ב"ב קנו:

 (סו"ב) פטור הראיון כד"ו פטור מן הריאיון. (סו"ד) דכתיב מן האדמה במקרא „ואת" האדמה. (סו"ו) מן האדמה במקרא „ואת" האדמה. (סוי"א) חתולים מקורעים לפניו כד"ו חתולות מקורעין לפניהן. (סוי"ב) הכינה כד"ו חכינה. (סוי"ד) הוון כד"ו ליתא. להון כד"ו להו. (סו"ז) מן דסלקין כד"ו מן מה דסלקון. (סוי"ז) שלחנון כד"ו שלחון. (סוי"ט) שבקותון כד"ו שבקתון. (סו"כ) בריך אלההון כד"ו בריך הוא אלההון. (סוכ"ג) תורתייא כד"ו תירתייה. (סוכ"ג) ערים בצורות במקרא „ערי מצורות" (ד"ה ב' כ"א). (סוכ"ו) אם קנית כד"ו אם בן קנית. (סוכ"ט) חכמים כד"ו ליתא. (סול"א) אלא כד"ו ליתא. (סול"ג) ר"א היא שנייא כד"ו ר"א שנייא.

מסורת הש"ס

קנין ה"נ לר"א בשכ"מ ומדלא הצריך לבורין בשכ"מ הוא הדין דבבריא נמי לא בעינן לבורין: תמן תנינן וכו'. אגב דבסוגיא דקידושין קאמר תמן תנינן קאמר נמי הכא כן כדרך הש"ס הזה דמה שנשנה בבית המדרש במקום אחד בו בלשון הזה נשנה בכל מקום: קרקע כל שהו מהו טב. לנואי חזיא הא אי אפשר להעמיד בה מטלטלין ושמע נמי מהכא דלא בעינן לבורין: א"ר מתניה. מהכא לא שמעינן מידי דתיפתר שהיה שם מקום שבולת אחת ומרגלית טמונה בו והקנה איתה אגב קרקע כ"ש הלזו והלכך איצטריך נמי לא דלעיל דהתם בפיר נפשטה הבעיא דלא בעינן לבורין:

## הלכה ט מתני' הכותב נכסיו.

והוא שכיב מרע השוכב על מטתו מחמת חולי: שייר קרקע כל שהוא. כל הני שייר קרקע כ"ש דתנן במתני' עד סוף פרקין לאו דוקא קרקע דה"ה מטלטלין כ"ש אלא איידי דתנא רישא גבי פאה ובכורים ופרוזבול וכו' קרקע תני בכל הנך נמי קרקע כל שהוא: מתנתו קיימת. אם קנו מידו על המתנה אע"פ שעמד מחליו אינו יכול לחזור בו דהואיל ושייר לעצמו כל שהוא גלי אדעתיה דלאו מחמת מיתה כתב המתנה: לא שייר קרקע כל שהוא. לעצמו אמרינן מסתמא לא שביק איניש נפשיה ערטילאי ואם לא שהיה חושב ודאי שימות לא היה כותב כל נכסיו לאחר הלכך אם עמד חוזר ואפי' קנו מידו: אבדה כתובתה. בשכיב מרע

תמן תנינן ר"ע אומר קרקע כ"ש חייב בפאה אמר רבי מתניא תיפתר שהיה שם מקום שיבולת ומרגליות טמונה בו: איזה הוא שכיב מרע כל שלא קפץ עליו החולי דרך הארץ הקרובים נכנסים אצלו מיד והרחוקים נכנסים אצלו לאחר ג' ימים אם קפץ עליו החולי אלו ואלו נכנסין אצלו מיד דלמא ר' הונה ר' פנחס ר' חזקיה סלקון למבקרא לר' יוסי בתר תלתא יומין אמר לון כי בעיתון מקיימא מתניתא שייר קרקע כ"ש מתנתו קיימת אפי' הבריא לא שייר כ"ש אין מתנתו קיימת והוא שהבריא ר' בא ר' חייא בשם רב עשו דברי ש"מ כבריא שכתב ונתן והוא שמת מאותו החולי הא אם הבריא לא ובמסיים ובאמר תנו שדה פלוני לפלוני אמר תנו חצי שדה פלוני לפלוני וחצי שדה פלוני לפלוני כמי שסיים או עד שיאמר חצייה בצפון וחצייה בדרום רבי אבינא בשם ר' ירמיה שייר מטלטלין לא עשה ולא כלום אתא חמי שייר קרקע כ"ש אית ליה מחיים שייר אבנים טובות ומרגליות אין לו מחיים אמר רבי יוסי יודע הוא האיש הזה ששכיב מרע מזכה אפילו בדברים לאיזה הברים כתב בהן קנין כדי לעשות מתנת בריא שייר עבדים תני רבי יודן בר פזי דבר דליא ולא ידעין מה תני:

רידב"ז

דרבנן. המפרשים נדחקו בזה והק"ע ז"ל מגיה ולפענ"ד הכי פירושו דר"ח סבר דאף דר"א לא ס"ל ודברי שכ"מ ככתובין וכמסורין דמי ובעי קנין מ"מ לא בעי לר"א קנין גמור כ"כ ממש כמו בבריא לרבנן. כיון דחזינן דלרבנן לא בעי בשכ"מ קנין כלל ומזכה אפילו בדברים כמו כן לר"א דמצריך קנין ולא סגי בדברים מ"מ קנין גמור כמו בבריא לרבנן לא בעי. ור"ח סתם ולא פירש דבריו. ופריך לי' ר"מ ולא ר"א היא. פי' ומאי נפ"מ לר"א בין שכ"מ לבריא ומאי מקשה ר"ח ולא שכ"מ הוא הא ר"א אירה ולדידי' לא שייך הך פירכא דלפי שבכ"מ אין אדם מזכה אלא בכתב וכאן אפילו בדברים וכו'. ומשני לי' ר"ח ומבאר דבריו שניא הוא שכ"מ דר"א מבריא דרבנן. פי' בניתותא דאפילו לר"א שניא היא שכ"מ מבריא לרבנן דלא בעי בשכ"מ קנין גמיר כמו בבריא לרבנן לפי דלרבנן מהני בשכ"מ בדברים בלא קנין א"כ גם לר"א דמצריך קנין מ"מ א"ל קנין גמור וזה מדברי ר"ח שמפרש דבריו הראשונים וכזה מלוי בירושלמי כ"פ. ע"ז השיב לו ר"מ שכ"מ דר"א הוא בריא דרבנן. פי' דלר"א לא שניא בין שכ"מ לבריא אלא שכ"מ דר"א הוא ממש בריא דרבנן וצריך קנין גמור:

הדרן עלך מלבנות התבואה

מיירי שמחלק נכסיו לבניו וכתב לאשתו חלק בין הבנים ושמעה א"י ושתקה ולא אמרה כתובתי אני גובה או כיוצא בזה אבדה כתובתה: ר' יוסי אומר אם קיבלה עליה שתהא שותפת בין הבנים אפי' לא קנו מידה והיא לא נוה בפניה שיכתבו כך אבדה כתובתה ושוב אינה יכולה לחזור בה. ואין הלכה כר' יוסי:

**גמ'** איזהו שכיב מרע כל שלא קפץ עליו החולי. שניה היא בפ"ו דגיטין סוף הלכה ה' דקאמר התם אף המסוכן שאמר כתבו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו מה בין חולה למסוכן חולה כדרך הארץ ומסוכן כל שקפץ עליו החולי: דרך הארץ. של ביקור חולים: דלמא. מעשה היה שנכנסו ר' הונא ור"פ ור"ח לבקר את ר' יוסי לאחר שלשה ימים: א"ל כי בעיתון מקיימה מתניתא. בתמיה כי אתם רוצים לקיים האי ברייתא שלא לבקר מקודם ג' ימים והלא חביריי אתם. ודין החברים כדין הקרובין שנכנסין לבקרו מיד ואיידי דאיירי הכא בהאי ענינא מייתי נמי להא: שייר וכו'. השתא מהדר הש"ס לפרושי מתני' הא דתנן בשייר כל שהוא מתנתו קיימת ואפי' לא הבריא ומת מתנתו קיימת והוא דיש בה קנין דמתנת שכיב מרע במקצת בעי קנין בין עמד בין לא עמד ואם לא שייר כלום אין מתנתו קיימת והוא שהבריא דיכול לחזור בו: והיא שמת מאותו חולי. הא דאמרינן דברי שכ"מ ככתובין וכמסורין דמי דוקא שמת מאותו חולי שלוה אבל אם הבריא ואח"כ מת לא כדאמרי בפ' מי שמת: ובמסיים. ודוקא בא מר דבר מסוים תנו שדה פלונית לפלוני: אמר תנו חצי שדה פלונית לפלוני וכו'. בעיא היא אם כמי שמסיים הוא או דבעינן עד שיאמר חציה בצפון לפלוני וחציה בדרום לפ' ולא איפשיטא וכך הוא בכתובות פי"א בהלכה א': שייר מטלטלין. לעצמו לא עשה כלום דלא הוה שיור: ומתמה הש"ס על הא דר' ירמיה: אתא חמי. בא וראה: שייר קרקע כל שהוא יש לו מחיה ושייר אבנים טובות ומרגליות אין לו מחיה: בתמיה והא אנן דקפדינן אשיור משום דלא שביק איניש נפשיה ערטילאי ואם שייר לעצמו במה שיכול להתפרנס ממנו אמאי לא להוי שיור אלא ודאי דאף מטלטלין הוי שיור ומתנתו קיימת: א"ר יוסי יודע הוא וכו'. האי דר' יוסי אמתנת ש"מ שכתוב בה קנין קאי וכדאמרי' הכא בפ"ק דקידושין וכן בפ' מי שמת דארכביה אתרי ריכשי והמסקנא דאם במיפה את כחו שכתב וקנינא מניה מוסיף על מתנתא דלא קנה המקבל כדמפרש טעמא לפי שיודע הוא האיש הזה שש"מ מזכה אפי' בדברים וא"ל קנין ולאיזה דבר כתב בהן קנין כדי לעשות מתנה בריא שאפי' אם עמד לא יחזור בו. ומייתי לה הכא דהיינו נמי טעמא דמתני' במתנת ש"מ במקצת ויש בה קנין: שייר עבדים. לעצמו אי הוי שיור או לא וקאמר דתנא עלה דהאי דינא ר' יודן בן פזי דברדליא אבל לא ידעין מה תנא עלה:

כתב

## תוספת הרי"ד

א"ל שכ"מ דר"א הוא בריא דרבנן. ופי' הק"ע ז"ל דל"נ כבריא דרבנן אלא כנ"ל שכ"מ דר"א כשכ"מ דרבנן ופי' דהוא לדברי ר"ח שניא הוא שכ"מ דר"א כשכ"מ דרבנן בתמי' מאי בין ר"א לרבנן בשכ"מ וכי ר"א לא ס"ל בשכ"מ דדבריו ככתובין וכמסורין דמי כמו אליבא דרבנן ע"ז א"ל שכ"מ דר"א הוא בריא דרבנן והיא תשובת ר"מ. ומלבד שמגיה שכ"מ במקום בריא פירושו דחוק דהיאך מסתבר לומר דר"א ישאל מה בין ר"א לרבנן בשכ"מ הא משנה מפורשת היא ועלה גופא אמר ר"א סך מעשה במדוני א' דהביא ראי' שצריך קנין בשכ"מ ול"א דדבריו ככתובין וכמסורין ואיך ישאל ר"ח מה בין ר"א לרבנן בשכ"מ. והפ"מ ז"ל אינו מגיה ומפרש ג"כ בלשון בתמי' וכי שניא היא שכ"מ דר"א מבריא דרבנן והוא הכל מדברי ר"מ ע"ז הודה לו ר"ח וא"ל שכ"מ דר"א כבריא דרבנן. וגם פירושו דחוק לומר דר"ח הודה לר"מ ע"כ נראה כמו שפרשתי בפנים באר היטב בע"ה בלא שום הגהה. וע"פ הירושלמי הזה יש לתרץ קושית התוס' ז"ל בב"ק (נב ע"א) ובב"ב (נג ע"א) במה שהקשו על פירשב"ם ז"ל דפי' בהא דנעל גדר פרץ כ"ש הוי חזקה דהאי נעל היינו שקבע מנעול בדלת אבל בנעילת הדלת לחוד לא הוי קנין והקשו ע"ז מסוגיא מפורשת בגיטין (עז ע"ב) ההוא שכ"מ דכתב גיטא לדביתהו בהדי פניא דמעלי שבתא ולא הספיק למיתבי' לה למחר תקיף לי' עלמא אתו לקמי' דרבא א"ל ניקניה ניהלה ההוא דוכתא דיתיב ביה גיטא ותיזול איהי ותיחוד ותפתח דתנן נעל גדר פרץ כ"ש הוי חזקה. אלמא דבנעילת הדלת לחוד הוי קנין דהא לא היתה יכולה לקבוע מנעול דבשבת הי'. וע"פ הירושלמי הזה יתורץ כמין חומר בע"ה ונקדים לדקדק בדברי רש"י ז"ל בסוגיא דגיטין שם שכתב וז"ל נעל גדר כו' הרי זו חזקה לקנות שאין המוכר יכול לחזור בו עכ"ל ולכאורה שפת יתר הוא דמאי קמ"ל בזה פשיטא דא"י לחזור בו אכן נראה בכונת רש"י ז"ל ע"פ מה דהוה קשה לי לכאורה למה לן להקנות לה האי דוכתא דיתיב בי' גיטא בקנין חזקה הא קיי"ל דדברי שכ"מ ככתובין וכמסורין דמי ולא בעי קנין כלל ואין לומר משום דמתנת שכ"מ במקצת היא הלכך בעי קנין ז"א דהא כאן הי' אנוס מחמת מיתה דהא תקיף לי' עלמא ואמאי בעי קנין כלל על ההוא דוכתא. ומצאתי להרשב"א ז"ל שהקשה קושיא זו בשם ר"ת ז"ל ותירץ בשם ר"ת ז"ל דהכא היינו טעמא דאיצטריך להקנאת מקומו משום דקיי"ל דמתנת שכ"מ לא קני' אלא לאחר מיתה ואנן בעינן שיגיע הגט לידה או לרשותה מחיים לפיכך אמר דתחזיק מחיים עכ"ל הרשב"א ז"ל. ולכאורה קשה לי לדעת התוס' ז"ל בגיטין (יד ע"ב) ד"ה הא דכיון דישנו למקבל בשעת מתן מעות זוכה המקבל אחר מיתת הנותן או הוא או יורשיו ואפילו לא נולדו יורשי מקבל עד אחר מיתת נותן קנו אפי' למ"ד המזכה לעובר ל"ק לדברי שכ"מ כשמת כמסורים למקבל משעת נתינת שכ"מ הו אמירתו עכ"ל ז"ל וכ"כ הרא"ש ז"ל שם דלדברי שכ"מ לענין לקנות אחר מיתתו חשובין ככתובין וכמסורין למפרע משעת נתינתו. א"כ לשיטתם הדרא קושית ר"ת ז"ל לדוכתא דלמה הצריכו את האשה שתזכה בקנין חזקה בשבת ליחוד ולפתח הא במצוה מחמת מיתה לא בעי קנין כלל ואי דלא קנה רק לאחר מיתה ז"א לשיטתם ז"ל דקנה לאחר מיתה למפרע משעת אמירה א"כ תתגרש למפרע מחיים ולא גרע ממעכשיו ולאחר מיתה דמגורשת למפרע. ונלפע"ד לתרץ אף לפי שיטתם ז"ל דבמתנת שכ"מ קנה למפרע אפילו הכי בעינן הכא דוקא שתזכה בקנין חזקה מחיים דהנה בתוס' ד"ה ותיזיל הקשו דהא הוי כמו טלי גיטך מע"ג קרקע דהא לא הויא נתינה מהבעל כיון דהי' מונח בחצר שלו ומתרצין דכיון שהגט בא מרשות הבעל לרשותה הוי כאילו נתנו לה עכ"ל ז"ל וביאור דבריהם כבר כתב נם אבני מלואים ז"ל דאימתי הוה ע"ג מע"ק דוקא שלא הקנה לה הקרקע ורק הוא הניח ע"ג קרקע והיא הגביהה מן הקרקע. אבל אם הקנה לה הקרקע נמצא דמתחילה הי' הגט בחצירו וחצירו כשלוחו ואח"כ נעשה חצירה וחצירה כשלוחה או כידה ודמי כמו שמוסר חצירו לחצירה דבשעה שנעשה מחצירו חצירה הויא נתינה כאילו נתן חצירו לחצירה עי"ש היטב באה"ע סי' קל"ח. והרא"ש ז"ל בפ' הזורק (סי' ז) גבי הא דאר"ח גט בידה ומשיחה בידו אם יכול לנתקו ולהביאו אצלו אינה מגורשת כתב וז"ל וכענין זה פי' ה"ר יוסף ז"ל בשם רשב"ם כגון דמיהדק הקשר יפה ולא מיפסק כשיביאנו אצלו אבל אם קפצה ידה ומחמת זה יפסיק החוט כשהוא מושך לא מיקרי נתינה ור"י אומר דמיקרי שפיר נתינה כיון שהוא התחיל הנתינה קרינן בי' שפיר ונתן אע"פ שהיא גמרה הנתינה וכן לעיל בפ"ב (כד ע"א) אל תתגרשי אלא בב"ד פלוני ואמר מכי מטא התם איגרשא לה ומסתברא אפילו הוליכה הגט מרשותה בינתיים ושוב נטלתו ובאה לאותו ב"ד אע"פ שבנטילה האחרונה לא בא הגט לידה מיד הבעל כיון דתחלת נתינתו להתגרש נתנו בידה ונתן קרינא בי' ולא ס"ג מע"ג הוא כו' ונראה לי דלא דמי דהתם מעיקרא נתינה

מעלייתא

**שנויי נוסחאות** (סו"א) בפאה אמר נד"ו בפאה ובבכורים קרקע כ"ש מהו טב אמר. (סו"ב) מתניא נד"ו מתניה. שיבולת ומרגליות נד"ו שיבולת אחת ומרגלית. (סו"ו) ר' הונא נד"ו ר' חונא. (סו"ז) למבקרא נד"ו מבקרא. (סו"ס) אפי' הבריא לא שייר כ"ש נד"ו אפי' לא הבריא לא שייר קרקע כ"ש. (סו"א) ר' חייא נד"ו רב הונא. (סוס"ו) רבי אבינא נד"ו ר' בינא. (סוס"ו) ולא נד"ו ליתא. (סו"ו) אית לו מחיים נד"ו יש לו מחיה. (סו"ח) אין לו מחים נד"ו אין לו מחיה. (סו"ס) דברים נד"ו דבר. (סו"כ) תני נד"ו תנה.

## חדושי רד"א

**אתא חמי כו'.** נ"ב חש"ס מקשה מה בין שייר קרקע כל שהוא דמתנתו קיימת ואם שייר מטלטלין דלא עשה ולא כלום. ומתרץ שייר קרקע כל שהוא אית ליה מחייה ולכך מתנתו קיימת אבל האבנים טובות ומרגליות אין לו מחייה ולא עשה ולא כלום:

## עמודי ירושלים

**כי** בעיתון מקיימא מתניתא כו' ע' מה שפי' בו הרא"פ ולא ראה בתורת האדם להרמב"ן (שער המיחוש) והובא בב"י יו"ד (סי' של"ס) שכתב וז"ל אמר לחון בעיתון מקיימא מתניתא פי' בתמיה לומר שהחברים כקרובים ונכנסין אצלו מיד עכ"ל וכוונתו נראה שאמר בלשון בתמיה שאתם רציתם לקיים המתניתא דבלתי הקרובים אין הולכין לבקר עד אחר ג' ימים ובאמת לא קיימתם כזה המתניתא דהחכמים דינם כקרובים וא"כ היה לכם לילך תוך ג' ימים. והוא שיור קרקע הוא מלתא אחריתא ולא כהרא"פ וע' בהי' הגהות בב"י שם מה שהניח בצ"ע על הב"י שם ולפמ"ש א"ש ונראה שלא ידע שהמה דברי הרמב"ן. והנה הר"מ ה' אבל (פי"ד ה"ה) השמיט דין דהקרובים והחברים נכנסין מיד וכבר תמה עליו הכ"מ שם וי"ל דהר"מ גרס לא בעי מיקיימי מתניתא דשאל להם למה לא רצו לקיים המתניתא (וגם לפי גרסתינו יש לפרש כן) והם לא חשו להשיבו ע"ז מכלל דלא ס"ל כהברייתא הנ"ל וכיון שהם הרבים לכן פסק כמותן ועי"ל דמתהוא דרבא בנדרים (מ' ע"א) וברכות (נ"ס כ') דיומא קמאה אמר להו דלא תגלו כו' מכאן ואילך אמר להון פוקו ואכריזו ודרחים לי לבעי רחמנא משמע שגם האוהבים שהם החברים לא הניח אותם ביום ראשון וזה דלא כהברייתא חלוק לכן פסק הר"מ כש"ס דילן. ושוב ראיתי בשורי קרבן גיטין (פ"ו ה"ס) שהשיג על הרא"פ:

עין משפט נר מצוה

כח
א מיי' פ"ט מהל' זכיה ומתנה הט"ו סמ"ג עשין פ"כ טוש"ע חו"מ סי' ר"נ סעיף יג

כט
ב מיי' פ"ו מה' עבדים סמ"ג עשין נו טוש"ע יו"ד סי' רסז

מסורת הש"ס

כתב לזה וחזר וכתב לזה. במתנת ש"מ בלא קנין איירי אלא שזיכה בכתיבה לזה וחזר וזיכה לאחר: רב אמר אינו יכול לחזור בו. והראשון קנה: ור' יוחנן אמר יכול לחזור בו. והשני קנה: היך עבידא היה רבו הראשון וכו': כלומר ואם כתב עבדו לזה וחזר וכתב לזה ורבו הראשון זהו השכ"מ היה כהן וכן השני שכתב לו בתחלה היה כהן והשלישי שכתב לו בשנייה היה ישראל והאיך הוא הדין לעבד הזה באכילת תרומה: על דעתיה דרב יכול הוא לאכול בתרומה ועל דעתיה דרב אבא א"ר יוחנן אין יכול לאכול בתרומה. כצ"ל ובספרי הדפוס נהפך בטעות. דלרב דהראשון קנה וא"כ יכול הוא לאכול בתרומה לעולם דאם לא יבריא הרי הוא של הראשון ואם יבריא ויכול הנותן לחזור בו שהרי אין בו קנין הרי גם הוא כהן ואין כאן חשש שמא יבריא כדלקמן ואוכל העבד בתרומה ממ"נ: ועל דעתיה דר' יוחנן אין יכול לאכול בתרומה שמא לא יבריא והרי הוא של השני הישראל: הכל מודין שאם היה רבו הראשון. זה השכ"מ הנותן הי' ישראל אינו אוכל העבד בתרומה ואפי' לרב דאמר הראשון והוא כהן קנה דחיישינן שמא יבריא הישראל והרי הוא יכול לחזור בו: מתניתי'. האי ברייתא דלקמיה מסייעא לרבי יוחנן דשכיב מרע לעולם הוא יכול לחזור בו ואפי' כתב וזיכה בל' מתנה: בריא שכתב דייתיקי. שכתב בשטר ל' צוואה ולא כתוב בה מהיום ולאחר מותי ושכ"מ שכתב בלשון מתנת בריא חוזר בו וכדמפרש טעמא: בריא שכתב דייתיקי חוזר בו. שהרי ולא עוד הוא בריא ולא שייכא ביה לשון דייתיקי ודכוותה שכ"מ שכתב בלשון מתנת בריא חוזר בו שהרי ולא עודהו ש"מ ולא תקנו בו ל' מתנת

ב"ב קנב:

תוספתא ב"ב פ"ח בשינוי

שם וב"ב קלה: ב"מ יט.

ב"ב קלב ע"ב.

א *כתב לזה וחזר וכתב לזה רב אמר אינו יכול לחזור בו רבי אבא בר חונה ורבי יוחנן ב יכול לחזור בו היאך עבידא היה רבו ראשון והשני כהן והשלישי ישראל ע"ד דרב יכול לאכול בתרומה ע"ד דרבי אבא בר חונה ור"י אינו יכול לאכול בתרומה הכל מודים שאם היה רבו הראשון ישראל אינו אוכל בתרומה שמא יבריא רבי יוסי ב"ר בון בשם רב חונה מתני' מסייע לר' אבא בר חונה ור"י *בריא שכתב דייתיקי ושכיב מרע שכתב מתנה חוזר בו בריא שכתב דייתיקי חוזר בו ולא עוד הוא בריא ודכוותיה ש"מ שכתב מתנה חוזר בו ולא עוד הוא ש"מ *איזה היא דייתיקי דא תהא לקיים ולעמוד ואם מת ינתנו נכסים לפלוני איזה היא מתנה הרי כל נכסי נתונים לפלוני מתנה מעכשיו ושתהא כתב בה מהיום אחתיה דרבי גוריין כתבת נכסי לאחוה וסלק אחוה רבה פייסה וכתבת ליה אתאי עובדא קומי רבי אימי אמר הכין אמר רבי יוחנן חוזר בו אמר ר"ז לא מודה ר' יוחנן שאם כתוב בה מהיום שאינו יכול לחזור בו אתא רבי אבהו בשם רבי יוחנן אין יכול לחזור בו אתא רבי לא בשם רבי יוחנן אינו יכול לחזור ואנהר רבי אימי וחזר עובדא: רב אמר *במזכה על ידיה ושמואל אמר במחלק לפניה רבי יוסי ב"ר חנינא אמר מקולי כתובה שנו כאן וכן תני בר קפרא מקולי כתובה שנו כאן אמר רבי בא טעמא דר' יוסי ב"ר חנינא לא סוף דבר כתובה מנה ומאתים אלא אפילו כתובה של אלף דינר מקולי כתובה שנו כאן:

הכותב

בריא: תהא לי להיות ולעמוד. דייתיקי ל' נוטריקון דא תהא קאי שאם מתי ינתנו נכסי לפ': איזהו מתנה של הבריא הרי וכו'. ושתהא כתוב בשטר המתנה כך מהיום אני נותן לו: וסלק אחוי רבא. ועלה אחלה האח הגדול ופייסה וכתבת ליה ופסק ר' אימי בתחלה דיכולה היא שתחזור כר"י דאמר לעיל חוזר בו וא"ל ר"ז מי לא מודה ר"י שאם כתב להראשון מהיום אני נותן לך ולאחר מיתה שאינו יכול לחזור בו וכאן היה כתוב ג"כ כלשון הזה במתנה שכתבה לר' גוריון וכן כי אתא ר' אבהו ור' אילא אמרו כן בשם ר' יוחנן דאם כתוב בה מהיום אינו יכול לחזור בו: ואנהר. ונזכר ר' אמי ג"כ שאמרו כך בשם ר' יוחנן והחזיר המעשה וזיכה לר' גוריון: רב אמר במזכה על ידיה. הא דתנינן במתני' הכותב לאשתו קרקע כ"ש בין הבנים אבדה כתובתה דוקא במזכה לבנים על ידיה דכיון דאיכא תרתי שהוא מקנה בקנין סודר על ידיה לחלקי הבנים וגם כתב לה קרקע כל שהוא נתרצית היא בכך ואבדה כתובתה: ושמואל אמר במחלק לפניה אפי' אינו מזכה על ידיה להבנים אלא שמחלק להן לפניה והיא שותקת בתיקה כהודאה דמיא ונתרצית היא בכך קרקע כ"ש שכתב לה ואבדה כתובתה: מקולי כתובה שנו כאן. לטעמא דתרוייהו קאי דבשאר ב"ח לא אמרינן שהיבדו אלא דבכתובה הקילו שמר כך: טעמא. לטעמא דר' יוסי בר' חנינא דאמר הקילו בכתובה א"כ לא סוף דבר בכתובה מנה או מאתים אמרו כן אלא אפי' היתה כתובה של אלף דינר שהוסיף לה התוספת נ"כ בכלל מקולי כתובה ואיבדה הכל:

הכותב

## תוספת הרי"ד

מעלייתא היא אע"פ שיש הפסק בינתיים מ"מ כשיגיע הזמן והגט בידה מגורשת ע"י נתינה הראשונה אבל הכא מעיקרא לא הויא נתינה דכל זמן שידה פתוחה יכול לנתקו ולהביאו אצלו וכשקפלה ידה הרי היא עושה כל הנתינה עכ"ל ז"ל. ולפ"ז כיון דהכא כל עיקר הנתינה הוא הקנין מה שנעשה מאלירו חצירה וזהו כל הנתינה א"כ לא דמי לנותן גט לאשתו מעכשיו ולאחר מיתה דהתם הא הוי נתינה מעלייתא דנתן הגט לידה או לחצירה שהוא בידה ואינו יכול לחזור ממעשה הנתינה דכשחוזר הוא חוזר רק מחלות הגירושין דהגירושין אינם חלים אבל הנתינה הויא שפיר נתינה דפשיטא דהחזרה לא תוכל לעקור את הנתינה דמעיקרא ואין החזרה רק על חלות הגירושין ע"כ בשלא חזר נמצא דמתגרשת שפיר למפרע משעת נתינה אבל הכא בשכ"מ אם הי' נותן לה הגט ע"י מה שהי' מקנה לה חצירו במתנת שכ"מ אף דלאחר מיתה הי' נקנה לה החצר למפרע משעת אמירתו אבל הא ודאי דכ"ז שעוד נשמה באפו הי' יכול לחזור מקנין החצר והמיתה פועלת שאינו יכול לחזור בו עוד אבל אינה מבררת שלא הי' הרשות בידו לחזור דבודאי כל ימי חייו עד הרגע האחרון הי' יכול להזור בו מקנין החצר והרי בארנו דכאן עיקר נתינת הגט הוא הקנאת החצר וכיון דיכול לחזור בו מהקנאת החצר הוי לענין הגט ממש הך דינא דיכול לנתקו ולהביאו אצלו וכ"ז שהוא בחיים אין כאן נתינה דהא יכול לחזור בו ואימתי הויא נתינה שלא יוכל לחזור בו הוא לאחר מיתה ולאח"מ אינה מגורשת. ואפי' לדעת הר"י ז"ל שהביא הרא"ש ז"ל דכיון דהוא התחיל הנתינה קרינן בי' שפיר ונתן מ"מ מודה הוא דאינה מגורשת אלא עד לאחר קפילת ידה עיין במהר"ם שיף ז"ל שם (דע"ח ע"ב תוס' ד"ה אם) שכתב להדיא כן וכאן יהי' זה לאחר מיתה לפיכך הצריכו כאן להקנות לה הבית דוכתא דיהיב בי' גיטא בקנין חזקה בכדי שתיכף מחיים לא יוכל לחזור בו. ובזה מדויקים מאד דברי רש"י ז"ל שכתב הר"ו חזקה לקנות שאין המוכר יכול לחזור בו עכ"ל משום דכל עיקר דבעי הכא קנין חזקה הוא רק לענין דלא יוכל לחזור בו אבל לעיקר הקנין א"צ לזה דהא דברי שכ"מ ככתובין וכמסורין דמי וכנ"ל. [ועיין בקצוה"ח ז"ל סי' ר"נ דמתרץ לשיטת התוס' והרא"ש ז"ל דזוכה למפרע הא דאמרינן בב"ב (דף קל"ז) דמתנת שכ"מ לא קני רק לאחר מיתה וכבר קדמו אחריך יפו"ם דהוא משום דכיון דעד שימות הנותן יכול לחזור בו ולא נסתלק עדיין כח הנותן שיורא הוי וקנה שני עיי"ש דהוא סייעתא לדברינו] והשתא לפי מה שבארנו דעיקר קנין חזקה כאן הוא רק שלא יוכל לחזור בו ולבטל הקנין אבל לעיקר הקנין א"צ כלל למעשה החזקה מתורצת קושית התוס' ז"ל על הרשב"ם ז"ל דס"ל דנעילת דלת לחוד לא קני עד שיקבע מנעול מסך סוגיא דמשמע דסגי בנעילה לחוד דע"פ הירושלמי הזה ניחא. דלכאורה קשה בהא דאמר ר"ח קומי ר"מ ולא שכ"מ הוא לפי שבכ"מ כו' הא בבבלי במס' ב"ב (דף קנ"ו) גרסינן בהאי ברייתא דמרוני אמרו לו משם ראי' מרוני בריא הי' ע"כ הרי דרבנן פליגי על ר"א וס"ל דמרוני בריא הי' אך באמת לא קשה כי בגוף התוספתא (פ"י דב"ב) ליתא הך סיומא דא"ל מרוני בריא הי' ורק בבבלי מובא גרסא זו אולם הירושלמי לא ס"ל דאליבא דרבנן בריא הי'. וכבר בארנו בפנים דסברת ר"ח היא דהנס דלר"א אין דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין ובעי קנין מכל מקום אינו דומה ממש לבריא דלכל השחות הקנין שלו קלוש קצת מקנין בריא דבבריא צריך קנין גמור ובשכיב מרע אף דצריך קנין א"צ קנין גמור כל כך ולפיכך בבריא בעינן צבורין ובשכיב מרע לא בעינן צבורין דהא מינו לרבנן דמקילין בשכ"מ דמזכה אפילו בדברים ולא בעי קנין כלל הלכך לר"א נמי אף דבעי קנין מ"מ לא בעי קנין גמור כ"כ זו היא סברת ר"ח ור"מ פליג עלי' כמבואר היטב בפנים בע"ה. אך הא מיהו בין לפירושנו בין לפי' המפרשים ז"ל ר"ח ס"ל אליבא דר"א דאף דבעי קנין בשכ"מ מ"מ לא בעי קנין גמור כל כך דהא לא בעינן צבורין א"כ ניחא שפיר הא דמהני הכא נעילת דלת לחוד אף דבכל מקום בעינן שיקבע מנעול דהכא בשכ"מ אף דבעי קנין חזקה משום הגט מ"מ סגי בנעילת דלת לחוד ול"צ קנין גמור של קביעת מנעול אף דבבריא בעי דוקא קביעת מנעול דכמו לענין צבורין אף דבבריא בעינן צבורין מ"מ בשכ"מ אפילו לר"א דמצריך קנין לא בעי צבורין הכי נמי לענין מנעול אף דבבריא בעינן דוקא קביעת מנעול מ"מ בשכ"מ אף דבעי קנין הכא משום הגט מ"מ סגי בנעילת דלת להוד. וכ"ת הא סוגית הבבלי ע"כ לית ליה הא דר"ח דהא בקידושין (דכ"ו ע"ב) פשיט ממעשה דמרוני דלא בעינן צבורין ואילו לר"ח אין פשיטות מזה ז"א דהא הבבלי לשיטתו (ב"ב שם) מסיק דא"ל רבנן בריא הי' א"כ איכא למיפשט האיבעי' דצבורין אליבא דרבנן ואה"נ דמדר"א ליכא למיפשט כדר"ח. ועוד נראה לומר דאפילו אי נימא דהבבלי ס"ל כר' מנא ולא כר"ח מ"מ איכא לתרוצי כמו שכתבנו די"ל דעד כאן לא ס"ל לר"מ דלר"א בעינן קנין גמור בשכיב מרע כמו בבריא לרבנן אלא לר"א משום דאיהו לא ס"ל כלל דדברי שכ"מ ככתובין וכמסורין דמי ואין יתרון לשכ"מ כלל וליכא למימר לפי שבכ"מ אין אדם מזכה אלא בכתב וכאן אפילו בדברים דלר"א אף כאן אינו מזכה בדברים ומדרבנן לא נשמע לר"א. אבל לרבנן דס"ל דשכ"מ מזכה בדברים מודה ר' מנא נמי דהיכא דבעי קנין משום איזה דבר לא בעי קנין גמור כ"כ כמו בבריא ממש וגהי נמי דבמתנת שכ"מ במקלא בעלמא בעי קנין גמור כמו בבריא ממש היינו משום דמתנת שכ"מ במקלת אינו מזכה בדברים אבל הכא בסוגיא דגיטין הנ"ל דהי' מגוה מחמת מיתה דבאמת מזכה בדברים ולא בעי קנין כלל רק דעיקר הקנין הוא שלא יוכל לחזור וכדברינו הנ"ל דמעשה החזקה אינו עיקר הקנין אלא עיקר הקנין הוא בדברי שכ"מ רק דהחזקה הוא שלא יחזור ויבטל הקנין לף ר"מ מודה לסברת ר"ח לפי שבכ"מ אין אדם מזכה אלא בכתב וכאן אפילו בדברים ולא בעינן צבורין לרבנן בשכ"מ וכמו כן סגי בנעילת דלת לחוד ולא בעינן קביעות מנעול ודוק:

**כתב** לזה וחזר וכתב לזה. רב אמר אינו יכול לחזור בו ראב"ח ור"י יכול לחזור בו היאך עבידא היה רבו ראשון והשני כהן והשלישי ישראל ע"ד דרב יכול לאכול בתרומה ע"ד דראב"ח ור"י אינו יכול לאכול בתרומה הכל מודים שאם היה רבו הראשון ישראל אינו אוכל בתרומה שמא יבריא. מכאן קשה לי לדעת הפוסקים ז"ל דסבירא להו דמתנת שכ"מ לא קני אלא לאחר מיתה [דלא כהתוספת והרא"ש ז"ל סוף פ"ק דגיטין שהבאנו לעיל דסברי דמתנת שכיב מרע קני למפרע משעת אמירה] אם כן למה לי' למימר דלפיכך אינו אוכל בתרומה אם היה רבו הראשון ישראל משום דחיישינן שמא יבריא הא בלאו הכי אינו יכול לאכול בתרומה אפי' בלא חששא דשמא יבריא דכל זמן דרבו הראשון חי הוא שלו ולא נקנה להשני אלא לאחר מיתת הראשון ואיך יאכל בתרומה והיא קושיא עצומה לכאורה. וכמו כן קשה נמי רישא דקאמר דלראב"ח ור"י אינו אוכל בתרומה משום דקנוי להשלישי וקשה הא לא יהי' קנוי להשלישי אלא לאחר גמר מיתה אבל כל זמן שרבו הראשון קיים

שינויי נוסחאות (בו"א) רבי אבא וכו' יוחנן בד"ו רב אבא וכו' יוחנן אמר. (שו"ב) היאך בד"ו היך. ע"ד דרב יכול לאכול בתרומה בד"ו ע"ד דרב אין יכול לוכל בתרומה (שו"ג) ע"ד דר' אבא בר חונה ור"י אינו יכול לאכול בתרומה בד"ו ע"ד דרב אבא בר הונה אמר ר' יוחנן יכול הוא לוכל בתרומה. (שו"ד) ב"ר בד"ו בי רבי. (שו"ה) ור' אבא בר חונא בד"ו לרב אבא בר הונא. (שו"ו) עוד הוא בד"ו עודהו. דייתיקי דא תהא לקיים ולעמוד בד"ו דייתיקי תהא לי להיות ולעמוד. (שו"ח) מת ינתנו נכסים בד"ו מתי ינתנו נכסי (שו"ט) כתב בד"ו כתוב. (שו"י) אחוה רבה בד"ו אחוי רבא. הכין בד"ו כן. (בוי"א) ר"ז בד"ו רבי שאם כתוב בד"ו שאם היה כתוב. (שוי"ב) אין יכול בד"ו אינו יכול. (שוי"ג) לחזור בד"ו לחזור בו. (שוי"ד) כאן בד"ו ליתא. (שוט"ו) כתובה מנה בד"ו בכתובת מנה. (שוי"ז) כאן בד"ו ליתא.

קייס הרי הוא עבד כהן ואמאי לא יאכל בתרומה. ולכאורה היינו יכולים לתרץ דס"ל להנך פוסקים ז"ל דהך ירושלמי אתיא כאביי בפ"ק דב"מ (י"ג ע"א) דעדיו בתחומיו זכין לו ועד כאן לא ס"ל להנך פוסקים ז"ל דמתנת שכ"מ לא קנה אלא לאחר מיתה אלא בשהקנה בדברים בלבד אבל בשכתב אמרינן דעדיו בתחומיו זכין לו ונמצא דלאחר מיתה קנה למפרע. אך יש לשדות בה נרגא דלכאורה הא תליא בפלוגתא דר"מ וחכמים בגיטין (י"ב ע"ב) אם זכות היא לעבד שיצא מתחת רבו והתינח לחכמים אבל לר"מ הא הוי חוב לעבד שמפסידו מן התרומה א"כ איך נימא עדיו בתחומיו זכין לרבו הישראל הא מחייבין הם להעבד בזה והוי תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים דלא קנה [ועיין בב"מ (י"ט ע"א) דלר"מ ליכא למימר בשחרורי עבדים עדיו בתחומיו זכין לו]. ואפילו לחכמים נמי יש לדקדק אם שייך כאן עדיו בתחומיו זכין לו דהא בסוגי' דגיטין (שם) אמרי' הכי קאמר להו השבתוני על המזונות מה תשיבוני על התרומה וכ"ת אי בעי זריק לי' גיטא ופסיל לי' שביק לי' ועריק ואזיל לעלמא ומה אילו עב"כ שברח ואשת כהן שמרדה על בעלה הלא אוכלים בתרומה וזה אינו אוכל שפיר קאמר להו אמר רבא היינו דקא מהדרי לי' במתני' מפני שהוא קנינו דאי בעי שקיל ארבעה זוזי מישראל ופסיל לי' כל היכא דאיתי' ע"כ לשון הסוגיא והקשו התוס' ז"ל בד"ה וכ"ת אי בעי זריק לי' גיטא וא"ת מה בכך מ"מ חוב הוא לו זה השחרור שפוסלו מהתרומה ותירצו בתירוצם השני דה"פ אי בעי זריק לי' גיטא ספק ארוב לו ס' קרוב לעבד ויאסר בתרומה ובשפחה ובב"ח וטוב לו להיות משוחרר וכן אי בעי שקיל ד' זוזי מישראל ופסיל לי' מתרומה ועדיין הוא עבד עכ"ל. ומבואר מזה דעיקר סברת חכמים דהשחרור הוה זכות לעבד הוא משום דיש כח ביד רבו לחוב לו יותר היינו דשקיל ד' זוזי מישראל ויפסל מתרומה ועדיין יהי' עבד [דעל הטעם דאי בעי זריק לי' גיטא ס' קרוב לו הא שפיר קאמר ר"מ שביק לי' ועריק ואזיל לעלמא] ורק מטעם זה הוה השחרור זכות וא"כ התינח היכא דמשחררו אבל בסוגיא דידן דהשכ"מ נותן את העבד במתנה לישראל אין כאן זכות כלל להעבד אפי' לחכמים דבמה יוכל רבו לחוב לו יותר ואי דשקיל ד' זוזי מישראל וכו' הא גם עתה יהי' עבד ישראל ופוסלו מתרומה וא"כ אפילו לחכמים ליכא למימר הכא עדיו בתחומיו זכין לרבו הישראל דהא מחייבין הם להעבד. וכן לתירוץ הריטב"א ז"ל בגיטין שם למתרץ קושית התוס' ז"ל הנ"ל משום דעיקר השחרור זכות הוא לעבד אלא דבפרט אחד דתרומה חוב הוא לו וכיון דאי בעי זריק לי' גיטא ואי בעי שקיל ד' זוזי ויכול הרב בלא"ה לחוב לו בפרט זה לא חשיב עוד קבלתם הג"ש חוב להעבד כיון דעיקר השחרור הוא זכות ולפי תירוץ זה נמי נ"ל הכא עבז"ל דבשלמא התם דמשחררו ובכל הפרטים זכות הוא לו ורק בפרט דתרומה חוב הוא לו שייך שפיר טעמא דרבנן דאי בעי שקיל ד' זוזי דבפרט זה יכול לחוב לו בלא"ה אבל הכא דאין כאן זכות כלל דהא השכ"מ נותנו לישראל שיהי' גם אצלו עבד הוה חוב גמור אפי' לחכמים דמפסידו מתרומה וליכא למימר עדיו בתחומיו זכין לו. וע"כ אנו צריכים לומר דהפוסקים ז"ל דסברי דמתנת שכ"מ לא קניא אלא לאחר מיתה אינהו ס"ל כתירוץ הראשון שבתוס' ז"ל הנ"ל דלפיכך לא חשיב חוב מה שמקבלו זה כיון דאפילו אם לא יקבלנו יכול רבו לפוסלו מתרומה בענין אחר.

ובן ניחא נמי סוגית הירושלמי ע"פ שיטת רש"י והרמב"ם ז"ל בסוגיא דגיטין שם כי לפע"ד נראה דלרש"י ולהרמב"ם ז"ל שיטה אחרת בהך סוגיא דגיטין דלא כשיטת התוס' והריטב"א ז"ל דהנה רש"י ז"ל שם בד"ה מפני שהוא קנינו כתב וז"ל טעמא מאי עבד כהן שברח אוכל בתרומה מפני שהוא קנינו דכהן הלכך אי בעי ההוא כהן כשיברח עבדו שקיל ד' זוזי מישראל ומקני לי' ניהלי' כל היכא דאיתי' ושוב אינו קנינו ומיפסיל עכ"ל. ולכאורה צ"ב מדוע לא מפרש רש"י ז"ל כפשוטו דמפני שהוא קנינו הלכך מצי למוכרו ומי בקש מאתנו הטעם למה עבד כהן אוכל בתרומה והלא בגמ' אמרו מפני שהוא קנינו דאי בעי שקיל ד' זוזי וכו' ומשמע דלפיכך מצי למוכרו מפני שהוא קנינו. אך באמת הא גופא קשיא למה נקיט מתני' לשון מפני שהוא קנינו על הוראת אי בעי שקיל ד' זוזי. ועוד יש לדקדק דהגמ' פריך שפיר קאמר להו (ר"מ לחכמים) ואמר רבא היינו דקא מהדרי לי' במתני' מפני שהוא קנינו דאי בע"א שקיל ד' זוזי וכו' ואמאי לא פריך הסתא על ר"מ שפיר קאמרי חכמים. והרמב"ם ז"ל בפי' המשניות כתב וז"ל ומה שהשיבו חכמים לו מפני שהוא כקנינו ר"ל שזה העבד באכילת התרומה וכו' לא הוסיף בעצמו מעלה עד שתאמר שחובה הוא לו כשיגאל לחירות ואמנם זה כמו שתאכל בהמת כהן תרומה מפני שהיא קנין כספו לפיכך אינו אלא מעלה שיפסידנה עכ"ל והוא תמוה לכאורה דמפרש המשנה דלא כרבא וצ"ב וראיתי שעמד בזה התוי"ט ז"ל. ומה שנראה לפע"ד בפירושא דהך סוגיא הוא עפ"מ שכתבו התוס' ז"ל בגיטין שם בד"ה שביק וז"ל משמע דאי עריק אוכל בתרומה וא"ת ליחוש שמא מכרו לישראל ומיתסר בתרומה וי"ל דלא שכיח שיקנהו ישראל מאחר שברח עכ"ל. ויש לחקור עבד זה שבורח מקבלת ג"ש כדי לאכול בתרומה אם כדין הוא עושה או לא די"ל דעושה כדין דהא אינו גוזל את רבו כיון דאינו בורח מן השעבוד ואדרבה רוצה להיות עבד ובורח מקבלת ג"ש אך י"ל גם לאידך גיסא דעושה שלא כדין דהא דאוכל בתרומה הוא רק מכח רבו ורבו רוצה ליטול ממנו הכח הזה והוא בורח כדי לאכול בתרומה בודאי עושה שלא כדין לתפוס כח רבו בעל כרחו. והנה בין אי נימא דעושה שלא כדין ובין אי נימא דעושה כדין יהי' קשה מסוגיות מפורשות. דאם נימא דעושה שלא כדין קשה מהא דגרסינן בב"ק (דף מ) ת"ר שאלו בחזקת תם ונמצא מועד בעלים משלמין ח"נ ושואל משלם ח"נ וכו' ופריך הגמ' ונימא לי' אי תם הוה הוי מבריקנא לי' לאגמא אלא הב"ע כגון דאקדים ב"ד ותפסי' א"ה בעלים אמאי משלמין ח"נ נימא לי' אתפסתי' לתוראי בידי מאן דלא מצינא לאישתעויי דינא בהדי' משום דא"ל אי אהדרתי' נהלך לאו מינך הוו שקלי לי' ונימא לי' אי אהדרתי' נהלי הוי מבריקנא לי' לאגמא. והקשו התוס' ז"ל מה טענה היא זו דהי' מבריק לי' לאגמא א"כ הי' עושה שלא כדין ותירצו דבשביל כך הי' עושה עמו פשרה ופי' התומים ז"ל דבריהם דיש לו ספק מלוה ישנה יעוי"ש. וא"כ בסוגיא דידן דהיא דומה ממש להתם דאחרים תפסו ג"ש בעד העבד [כהיא דאקדים בי דינא ותפסי'] וטוען העבד דחוב עשיתם לי [כהיא אתפסתי' לתוראי בידי מאן דל"מ לאישתעויי דינא בהדי'] וכ"ת אי בעי זריק לי' גיטא ופסיל לי' [כהיא אי אהדרתי' ניהלך לאו מינך הוו שקלי לי'] וקאמר שביק לי' ועריק ואזיל לעלמא [כהיא הוה מבריקנא לי' לאגמא] יקשה קושית התוס' ז"ל דב"ק הנ"ל מה טענה היא זו דשביק לי' ועריק ואזיל לעלמא דא"כ הוא עושה שלא כדין ותירוץ התוס' ז"ל לא שייך הכא כמובן וא"כ אמאי חשיב חוב להעבד מה דקבלו הג"ש בעדו הא כמו דלא חשיב חוב והפסד מה שהשומר התפיס את השור לב"ד משום דהשומר טוען גם ממך היו ב"ד תופסים אותו וטענת הבעלים שהי' יכול להבריח את השור לא חשיבא טענה משום דהי' עושה שלא כדין הכי נמי גבי עבד אין כאן חוב מה שפסלוהו מתרומה דהא רבו הי' יכול בלא"ה לפוסלו מתרומה ומה שהי' יכול לברוח אין זה טענה משום דהי' עושה שלא כדין. אלא ודאי דהעבד עושה כדין במה דשביק לי' ועריק לעלמא לאכול בתרומה כיון דאינו בורח משעבוד ורשאי לאכול בתרומה מכח רבו בע"כ של רבו. וכיון שכן יקשה לן במאי דמסקינן עבד כהן שברח אוכל בתרומה וכתבו התוס' ז"ל בד"ה שביק דלפיכך לא חיישינן שמא מכרו לישראל משום דלא שכיח שיקנהו ישראל מאחר שברח דהא גרסינן בב"מ (לח ע"א) ארבב"ח אר"י מחלוקת בכדי חסרונן אבל יותר מכדי חסרונן ד"ה מוכרן בב"ד וכו' מיתיבי לפיכך בע"ה עושה אותן תרו"מ על מקום אחר וליחוש דילמא הוו להו יותר מכד"ח וזבנינהו וקאכיל טבלים ומשני יותר מכד"ח לא שכיח ופריך ואי משתכחי מאי מזבנינן להו וליחוש שמא עשאן בע"ה תרו"מ על מקום אחר ומשני דא"כ דמזבין להו לכהנים בדמי תרומה. ולפ"ז קשה מאי קמהדרו לי' חכמים לר"מ אי בעי שקיל ד' זוזי מישראל הא כיון דהעבד רשאי לאכול בתרומה משום דלא שכיח שיקנוהו אף אי משתכח מאן דרוצה לקנותו אסור לי' לרבו למכרו לישראל דע"י מכירתו יאכל העבד כשהוא זר בתרומה כהסיא דב"מ הנ"ל. בשלמא אי אמרינן דהעבד עושה שלא כדין במה שבורח לאכול בתרומה בע"כ של רבו ניחא שפיר דכיון דאכילתו בתרומה בע"כ של הרב הוא שלא כדין מותר למכרו אף דע"י זה יאכל תרומה בזרות דקיי"ל כרשב"ג במס' מעשר שני (פ"ה מ"א) גבי כרם רבעי דמציינין אותו דאמר בד"א בשביעית אבל בשאר שני שבוע הלעיטהו לרשע וימות דכיון דאוכל בגזילה מותר לגרום לו איסור עיין בב"ק (סט ע"א) וכן במס' דמאי (פ"ג ה"ה) גבי פונדקית מעשר את שהוא נותן לה ואת שהוא נוטל ממנה א"ר יוסי אין אנו אחראין לרמאין ואינו מעשר אלא מה שהוא נוטל ממנה בלבד ואמרו ע"ז בירושלמי ר"י ורשב"ג אמרו ד"א [ועיין בתוס' ז"ל חולין (ו ע"ב) ובתוי"ט שם] וא"כ ה"נ כיון שאכילת העבד בתרומה הוא בגזילה דגוזל הכח של רבו בע"כ לא איכפת לן אם ימכרהו לישראל ויאכל זר בתרומה דהלעיטהו לרשע וימות. אבל אי נימא דאכילתו בתרומה היא כדין ולא חשיבא כגזילה קשה איך מותר לרבו למכרו לישראל הא יאכיל לזר בתרומה וכסוגיא דב"מ הנ"ל. ע"כ נראה לפע"ד דהא ודאי דעבד שבורח מן השחרור אינו עושה שלא כדין דהתורה לא אמרה שהאשה והעבד מחויבים לקבל גט אלא דהבעל והאדון רשאים ליתן להם גט בע"כ אך לא שיהיו הם מחויבים לקבל. אך אם העבד הזה הבורח משחרור רשאי לאכול בתרומה אם לא בזה גופא נחלקו ר"מ וחכמים דלחכמים באמת אינו רשאי לאכול בתרומה. והא דקאמר ר"מ ומה אילו עבד כהן שברח וכו' הלא אוכלים בתרומה דמשמע דהכל מודים בזה הוא דוקא בעבד כהן דעלמא שבורח מן השעבוד והתם באמת אין שום פלוגתא דלכו"ע אוכל בתרומה והתוס' ז"ל בד"ה שביק כונתם רק על עבד כהן כזה הבורח מן השעבוד והי' עולה על הדעת לחוש שמא מכרו רבו לישראל בדמי שויו שהי' צריך למעות ע"ז תירצו דלא שכיח שיקנוהו ויתנו דמי שויו מאחר שברח אבל זה אינו עולה על הדעת כלל לחוש שמא יתננו רבו במתנה לישראל או ימכרנו בדבר מועט רק כדי לפוסלו מן התרומה דמהיכי תיתי ירצה רבו לעשות לו רעה להפסידו מתרומה ולפיכך מותר העבד לאכול בתרומה ואי אתרמי באמת דרבו ירצה לתנהו במתנה או למוכרו בד' זוזי לישראל אסור לו לעשות כן שהרי יכשיל את העבד לאכול תרומה כשהוא זר וכהסיא דב"מ הנ"ל. [ואע"פ שהעבד הוא גזלן שגוזל שעבוד רבו לית לן למימר הלעיטהו לרשע וימות דדוקא התם דגוזל פירות הכרם רבעי גופי' או בפונדקית שמחלפת ככר זה גופא וכן בעבד שבורח מן השחרור אם הי' נחשב אכילתו בע"כ של רבו בתרומה לגזילה או אמרינן הלעיטהו וכו' דעל הדבר בעצמו שאוכל בגזילה מותר לגרום לו עוד איסור משא"כ בעבד כהן דעלמא שבורח מן השעבוד דאכילתו בתרומה היא בהיתר דהא גם רבו רוצה שיהא עבדו בודאי דאסור להכשילו באיסור דאטו מותר להכשיל גזלן דעלמא במאכלות אסורות]. אך בעבד כהן הבורח מן השחרור בזה נחלקו ר"מ וחכמים דר"מ סבר דמה דעבד כהן אוכל בתרומה מעלה וחשיבות היא לו וע"כ ס"ל דכמו דעב"כ בעלמא הבורח מן השעבוד מותר לאכול בתרומה ואין לו לחוש לשום דבר לא שימכרנו רבו בדמי שויו משום דלא שכיח ולא שמא ימכרנו בד' זוזי או יתננו במתנה משום דאין לו לחוש שמא ירצה רבו לעשות לו רעה כמו כן בעב"כ זה הבורח מן השחרור נ"כ מותר לו לאכול בתרומה ואין לו לחוש שמא יתננו רבו במתנה או ימכרנו בד' זוזי כדי לעשות לו רעה לפוסלו מתרומה. ואע"פ שכאן אנו רואים שרבו רוצה בזה לפוסלו מהתרומה שהרי רוצה לשחררו ויפסול מתרומה אבל הרי לא ראינו מרבו רק שרוצה להורידו ממעלת התרומה באופן שנגד ירידה זאת תהי' לו מעלת קדושת ישראל שיהי' משוחרר אבל זה לא ראינו מרבו שירצה להורידו ממעלת התרומה וישאר עבד כבתחילה וע"כ אין לו לחוש לזה שרבו יעשה לו רעה ומותר לאכול בתרומה. וזהו דקאמר ר"מ שביק לי' ועריק ואזיל לעלמא דגם עבד זה אף שבורח מן השחרור יהי' מותר לאכול בתרומה ומה אילו עב"כ שברח הלא אוכל בתרומה ואין לו לחוש שמא ירצה רבו לעשות לו רעה הכי נמי בעבד זה אף שראינו שרבו רוצה לפסלו מתרומה הרי רוצה גם לשחררו אבל כשיברח ולא יוכל לשחררו לא יעשה לו רעה למכרו בדבר מועט רק כדי לפסלו מתרומה. אבל חכמים סברי דהא דעבד כהן אוכל בתרומה אין זה שום חשיבות ומעלה להעבד ורק משום דהוא קנין כספו אוכל בתרומה כבהמת כהן ואין שום יתרון לעבד כהן על עבד ישראל הלכך ס"ל דעבד הבורח מן השחרור אסור לאכול בתרומה משום דכיון דחזינן לרבו שהוא רוצה לפוסלו מתרומה איכא למיחש דאם ברח ולא יוכל לפסלו ע"י שחרור יפסלנו ע"י שימכרנו לישראל בד' זוזי. ולא דמי לעבד כהן דעלמא שבורח מן השעבוד דאף חכמים מודו דמותר לאכול בתרומה דהתם אין לנו לחוש למידי דלשמא ימכרנו רבו בדמי שויו בשביל שיהי' צריך למעות לית לן למיחש דלא ימצא מי שיקננו אחר שברח ואי דימכרנו לישראל בד' זוזי כדי לפוסלו מתרומה מהכ"ת נחוש לזה הלא לא ראינו לרבו שירצה כלל לפוסלו מתרומה משא"כ בעבד זה הבורח מן השחרור שרואים אנו דרבו רוצה לפוסלו מתרומה ע"י שחרור בודאי דאית לן למיחש שאם לא יוכל לפוסלו ע"י שחרור יפסלנו מתרומה ע"י שימכרנו לישראל בד' זוזי מה תאמר דרבו לא ירצה לעשות לו רעה לפוסלו מתרומה באופן שישאר עוד עבד הא ליתא לחכמים דלשיטתם מה שפסלנו מתרומה אין זה הורדה ממעלתו כלל ומכיון שאנו רואים שרבו רוצה בזה שלא יאכל העבד בתרומה בודאי

נר מערבי

מסורת הש"ס

**הלכה י מתני'** הכותב נכסיו לעבדו. שכתב לו כל נכסי נתונין לך יצא בן חורין שאף הוא בכלל נכסים: שייר קרקע כ"ש לא יצא בן חורין. דכיון דנחת לשיורא אמרינן לדידיה נמי שייר וכי אמר כל נכסי לך אשאר כל נכסים קאמר ולחנופי ליה קאתי ולא שחרריה כיון דלא אמר ליה עצמך ונכסיי: רש"א לעולם הוא בן חורין. דמאי דגלי גלי ומאי דלא גלי לא גלי: עד שיאמר הרי כל נכסי נתונין לאיש פ' עבדי חוץ מאחד מרבוא שבהן. דהואיל וקאמר חוץ ממדבר מועט ולא פירש מהו משייר דבהא אמרינן דאחד מרבוא דקאמר הייט העבד. ואיהו לא חשיב ליה אלא כאחד מרבוא בנכסים אע"ג דשוי טפי

תורה אור

**הלכה ז מתני'** *הכותב נכסיו לעבדו יצא בן חורין שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין ר"ש אומר לעולם הוא בן חורין עד שיאמר הרי כל נכסי נתונין לפלוני עבדי חוץ מא' מרבוא שבהן: **גמ'** רבי *יסא בשם ר"א שייר מטלטלין לא עשה ולא כלום אני אומר גופו שייר: *וכשבא מעשה לפני רבי יוסי אמר °שפתים ישק משיב דברים נכוחים:

# הדרן עלך מלבנות

ואין הלכה כר"ש: **גמ'** שייר מטלטלין לא עשה כלום. כלומר הא דקתני שייר קרקע כל שהוא אינו בן חורין לאו דוקא קרקע אלא אפי' שייר מטלטלין ג"כ לא עשה כלום לשחרר כי העבד דאינו יוצא בן חורין לפי שאני אומר גופו של עבד שייר לעצמו והייט מטלטלין דקאמר: וכשבא מעשה לפני ר' יוסי. סיפא דהתוספתא מייתי לה הכא דתנינן בתוספתא' ספ"ק הכותב נכסיו לעבדו יצא ב"ח שייר קרקע כל שהוא לא יצא ב"ח ר"ש אומר האומר כל נכסי נתונין לפ' עבדו חוץ מאחד מרבוא שבהן לא אמר כלום חוץ מעיר פלונית חוץ משדה פלונית אע"פ שאין שם אלא אותה שדה ואותה העיר זכה העבד זה בנכסים וקנה עצמו בן חורין וכשנאמרו דברים לפני ר' יוסי אמר שפתים ישק משיב דברים נכוחים: הדרן עלך מלבנות

מש"ה

ב"ב קמט: קנ.
גיטין ח: מ:.

ע' כתוס' שם
קמט: ד"ס
ב יר
תוספתא בלן,
גיטין ט.

## תוספת הרי"ד

דיעשה כן בכל אופן שיוכל ואין זה רעה כלל להעבד אחרי שגם הוא רוצה להיות עבד שהרי בורח מן השחרור מה יתרון לו להיות עבד כהן מלהיות עבד ישראל. והיינו דקמהדרי לי' חכמים לר"מ. במתני' מפני שהוא קנינו כפי' הרמב"ם ז"ל שאכילת העבד בתרומה אינה מעלת העבד אלא הוא מש"ס דחשיב קנין כהן כמו בהמתו ועכ"פ שפיר אית לן למיחש שמא יפסלנו רבו מתרומה ע"י שימכרנו לישראל בד' זוזי כיון שאין זה חוב להעבד. ולא דמי לעב"כ בעלמא הבורח מן השעבוד דמותר לאכול בתרומה דבעלמא התם הרי לא ראינו מרבו שירצה כלל לפוסלו מתרומה הלכך אף דאין זה חוב להעבד מ"מ אין לנו לחוש לזה. אבל הכא הרי ראינו מרבו שרוצה לפוסלו מתרומה הלכך אף אם ברח העבד ולא יוכל רבו לפוסלו באופן שרצה ע"י שחרור יש לחוש שיפסלנו באופן אחר ע"י שימכרנו לישראל בד' זוזי. והשתא מדויקים דברי רש"י ז"ל וה"ק טעמא מאי עבד כהן שברח [פי' בעלמא מן השעבוד] אוכל בתרומה מפני שהוא קנינו דכהן [ר"ל לא מפני שהוא מעלת העבד] הלכך אי בעי שהוא כהן [ר"ל כהן זה שראינו שרוצה לפסול עבדו מתרומה] כשיברח עבדו שקיל ד' זוזי מישראל וכו' ומיפסיל. ור"ל בעלמא אי הוה טעמא בעלמא מפני שהוא מעלת העבד ולפיכך לא חיישינן שיפסלנו רבו מתרומה להורידו ממעלתו אז גם בבורח מן השחרור לא היינו חוששים דלמא שקיל ד' זוזי מישראל לעשות לו רעה להורידו ממעלתו אבל באמת גם בעלמא אין זה משום מעלת העבד אלא דלפיכך לא חיישינן שיפסלנו רבו משום דלא ראינו לרבו שירצה לפוסלו א"כ הכא דראינו שרבו רוצה לפוסלו שפיר אית לן למיחש. ולפ"ז תשובת חכמים במתני' מפני שהוא קנינו היא תשובה מספקת דלפיכך לא חשיב חובה מה שיפסל מתרומה כפירש"י והרמב"ם ז"ל אלא דלפי שבברייתא הקשה ר"מ שביק לי' ועריק לעלמא ע"כ בא רבא לבאר דברי חכמים דלדידהו אף אם יברח לא יאכל בתרומה כיון דאכילתו בתרומה הוא רק מפני שהוא קנינו אי בעי שקיל ד' זוזי מישראל ופסיל לי'. והשתא ניחא נמי מה שהקשינו דלמה לא פריך הגמ' על ר"מ שפיר קאמרי חכמים דלפ"מ שבארנו הרי בדברי ר"מ שאמר ומה אלו עב"כ שברח וכו' מפורש דהוא ס"ל דשניהם שוים משום דאכילתו בתרומה היא מעלת העבד א"כ ליכא למיחש דלמא שקיל ד' זוזי מישראל. ולפ"ז לפי מה שבארנו בעה"ש פירוש הסוגיא לשיטת רש"י והרמב"ם ז"ל שפיר יש לתרץ קושיתנו על הפוסקים ז"ל דמתנת שכ"מ לא קניא אלא לאח"מ מהך סוגית הירושלמי כמו שתירצנו לעיל דכיון דאיירי הכא בכתב אמרינן עדיו בחתומיו זכין לו לרבנן ואפילו בעבד כהן משום דלא חשוב הפסד התרומה למום חוב: **עוד** נראה לפע"ד דלא קשה כלל מהך ירושלמי על שיטת הפוסקים ז"ל הנ"ל לא מרישא ולא מסיפא. מסיפא דהכל מודים לא קשיא דעד כאן לא ס"ל להפוסקים ז"ל דמתנת שכ"מ לא קניא אלא לאח"מ דוקא לדידן דקיי"ל דשכ"מ כ"ז שנשמתו באפו יכול לחזור בו אפילו כשהוא עדיין שכ"מ ולא הבריא אבל לרב דס"ל דדוקא בהבריא חוזר אבל כ"ז שהוא עדיין שכ"מ אינו חוזר מוכרחין אנו לומר דאם מת קנה למפרע משעת כתיבה או אמירה דאל"כ אמאי אינו יכול לחזור בו ואי משום דדברי שכ"מ ככתובין וכמסורין דמי ז"א דהא אפילו בהקדש דקיי"ל אמירה לגבוה כמסירה להדיוט דמי אמרינן בירושלמי דקדושין (פ"ג ה"א) הרי זו עולה לאחר ל' יום מכרה בתוך ל' יום הר"ז מכורה וכו' ופריך תמן את אמר אמירתי לגבוה כמסירתי להדיוט ארבב"ח תמן מכבר ברם הכא לאחר ל' יום, חזינן מהכא דבהקדים לאחר ל' יום יכול לחזור בו בתוך ל' א"כ גם בשכ"מ אי נימא דלא קני' אלא לאח"מ אמאי אינו יכול לחזור בו ומי עדיף שכ"מ מהקדש. ואפילו למאי דמסיק הירושלמי בקדושין שם דאמוראי נינהו אליבא דר"י ואיכא מ"ד דאינו יכול לחזור בו מההקדש היינו משום דס"ל דההקדש חל תיכף ומה דאמר לאחר ל' יום הוא דשייר לו גיזה ועבודה וע"כ אינו יכול לחזור בו עיין בר"ן ז"ל נדרים (כט ע"ב) אבל אם חלות ההקדש הי' אחר ל' יום הי' יכול לחזור בו [וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ו מערכין ה"ט] א"כ הכא בשכ"מ אי נימא דרב ס"ל דל"ק אלא לאח"מ אמאי סבר דא"י לחזור בו. אלא ודאי דס"ל לרב דקני למפרע ולפ"ז שפיר קאמר הירוש' הכל מודים שאם הי' רבו הראשון ישראל אינו אוכל בתרומה שמא יבריא ור"ל אפילו רב דאיהו ס"ל דמתנת שכ"מ קונה למפרע משעת כתיבה והו"א דכיון דרבו השני המקבל הראשון הוא כהן מותר לו לאכול בתרומה מ"מ כיון דרבו הראשון ישראל אסור לאכול בתרומה דחיישינן שמא יבריא. ואה"נ דלראב"ח ור"י דס"ל דיכול לחזור בו בלא"ה אינו אוכל בתרומה דלא נקנה להכהן אלא לאח"מ. ומרישא דקאמר ע"ד דראב"ח ור"י אינו יכול לאכול בתרומה משום דקנוי למקבל השני אף דלא יקנה אלא לאח"מ השכ"מ נמי לא קשה די"ל דס"ל להירושלמי דמתנת שכ"מ קני עם גמר מיתה וע"כ בכל רגע חיישינן שמא ימות ברגע השני ונקנה להישראל ואסור לאכול בתרומה ודמי להא דאמרינן בגיטין (כח ע"א) הר"ז גיטך שעה אחת קודם מיתתו אסורה לאכול בתרומה מיד דבכל שעה חיישינן שמא ימות הכי נמי במתנת שכ"מ ס"ל להירושלמי דקונה עם גמר מיתה [ועיין בקצוה"ח ז"ל סי' ר"כ שכתב דלמ"ד עם גמר מיתה השכיב דישנו למקנה בעולם אם לא דנוסס לא חשיב מקנה יעוי"ש הרי דהקנין הוא ברגע האחרון בעודנו חי] וחיישינן בכל רגע שמא ימות ברגע השני ויהי' קנוי לרבו השלישי שהוא המקבל השני וע"כ אסור לאכול בתרומה אפי' כשרבו הראשון חי עדיין ודו"ק:

**הכותב** כל נכסיו לעבדו יצא ב"ח שייר קרקע כ"ש לא יצא ב"ח. פי' הרע"ב ז"ל דכל היכא דנחית לשיורא אמרינן לדידי' נמי שייר וכי אמר כל נכסי לך אשאר נכסים קאמר ולחנופי לי' קאתי ולא שחררי' כיון דלא אמר לי' עצמך ונכסי ואפילו אין לו שום נכסים אלא העבד והקרקע ששייר מ"מ לא יצא לחירות דכיון דאין מתקיים דבור כל נכסי דהא אתא חוץ ובטל לי' לא פליגינן דבורא והוי בטל לגמרי ולא קנה לא כנאו ולא נכסים עכ"ל. והגרע"א ז"ל תמה עליו דהוא נגד סוגית הגמ' דהא מסקינן בגיטין (ט ע"א) דהיינו טעמא משום דלאו כרות גיטא הוא והניח בצ"ע. ולפע"ד נראה לתרץ קושיתו ונקדים בע"ה לפרש כל הסוגיא דהכי גרסינן התם (ח ע"ב) ת"ר עבד שהביא גיטו וכתוב בו עצמך ונכסיי קנויין לך עצמו קנה נכסים לא קנה איבעי' להו כל נכסיי קנויין לך מהו אמר אביי מתוך שקנה עצמו קנה נכסים וכו' הדר אמר אביי מתוך שלא קנה נכסים ל"ק עצמו וכו' אלא אמר רבא א' זה וא' זה עצמו קנה נכסים לא קנה. והרי"ף ז"ל שם וכן הרמב"ם ז"ל (פ"ו מה' עבדים ה"ב) פסקו כרבא דפליגינן דבורא ועצמו קנה נכסים לא קנה. ותמהו עליהם הראשונים ז"ל מהירושלמי דגיטין (ריש פ"א) דגרסינן שם תנינן וכו' אחד ג"כ ואחד שחרורי עבדים שוין במוליך ומביא הי' כתוב בו מתנה ואמר בפ"נ ובפ"נ מאחר שערערו בטל אלא הגט ערערו בטל אלא המתנה או מאחר שערערו קיים אלא המתנה ערערו קיים אלא הגט כתב כל נכסיו לעבדו את אמר הוא גיטו הוא מתנתו מה את עביד לה וכו' וייבא כהדא כתב כל נכסיו לשני בני אדם כאחת והיו עדים כשרים לזה ופסולין לזה ר"א בר"א איתפלגון ר' יוחנן ורשב"ל ר"י אמר מאחר שהן פסולין לזה פסולין לזה ורשב"ל אמר כשרין לזה ופסולין לזה וכו' יעוי"ש. והרי"ף ז"ל סופ"ק דמכות והרמב"ם ז"ל (פי"ד מה' עדות ה"ז) פסקו כר"י דמאחר שהן פסולין לזה פסולין גם להשני וא"כ איך פסקו הכא כרבא דהרי הירושלמי תלי זה בזה. והנה הירושלמי הזה הביאו כל הראשונים ז"ל ורבו מאד השיטות בזה אם הלכה כר"י או כרשב"ל עיין בבעה"מ ובמלחמות וברשב"א וברא"ש ז"ל סופ"ק דמכות ועיין בכס"מ ז"ל בה' עדות שם שהאריכו הרבה בזה. ואף שהוא ענין שכבר האריכו בו הראשונים ז"ל מ"מ תורה היא וכו' דנלפע"ד ליישב שיטת הרמב"ם ז"ל שאין סתירה לפסקיו מהירושלמי. דהנה כך היא הלעת הסוגיא בגיטין שם א"ל ראב"ע לרבא כמאן כר"ש דאמר פליגינן דבורא דתנן הכותב כל נכסיו לעבדו יצא ב"ח שייר קרקע כ"ש לא יצא ב"ח רש"א לעולם הוא ב"ח וכו'. ופירש"י ז"ל לא יצא ב"ח דבעלמא רישא דלא גלי דעתי' דנחית לשיורא לא אמרינן דשייר אבל הכא דנחית לשיורא אמרינן לדידי' נמי שייר וכי אמר כל נכסי נתונין לך אשאר נכסים קאמר ולחנופי לי' קאתי ולא שחררי' כיון דלא א"ל עצמך ונכסי עכ"ל והרי"ף ז"ל כתב בטעמא דת"ק וז"ל כיון דשייר קרקע כ"ש סתם לא יכיל עבדא לברורי להוא כ"ש דליקני איהו שאר נכס' הלכך לא קני בנכסים ולא מידי וכיון דלא קני בנכסים כלום עצמו נמי לא קנה דלא פליגינן דיבורא עכ"ל דס"ל להרי"ף ז"ל דמקנה דבר שאינו מסוים לא חל הקנין עיין בר"ן ז"ל שם. ונקדים לבאר סוגית ירושלמי במס' מעשר שני (פ"ד ה"ד) ובגיטין (פ"ו ה"א) ר' עזרי' בעי קומי ר"מ אף לענין מתנה כן אדם עושה שליח לקבל דבר שאינו שלו [פי' דמיבעי' לי' אם גם במתנה פליגי רבי ור"נ כשאמר לשלוחו התקבל לי מתנה מפלוני והנותן יאמר הולך ותן לו דלרבי לא יוכל לחזור בו ולר"נ יוכל לחזור בו] א"ל תמן התורה זיכת אותה בגיטה וה"א עושה שליח לקבל דבר שהוא שלה אית לך מימר במתנה אדם עושה שליח לקבל דבר שאינו שלו. וכבר עמלו האחרונים ז"ל [עיין במחנה אפרים ז"ל ה' זכי' ומתנה] לפרש ירושלמי זה ואנחנו בעז"ה בארנו שם ע"פ מה שכתב הקצוה"ח ז"ל סי' ר' לחלק בין גט למתנה דבגט מהני גיטה וחצירה באין כאחד ובמתנה כה"ג לא מהני משום דבגט מה שהבעל נותן לה אינו בתורת זכי' והקנאה אלא בתורת נתינה רק דהתורה אמרה דהיא זוכה את הגט ומתגרשת בו אך אין זה מזכוי הבעל הלכך מהני בה גיטה וחצירה ב"כ דאף דלא חשיב כה"ג זכי' והקנאה מ"מ לכה"פ הויא נתינה ובגט לא בעינן יותר. אבל במתנה דבעינן זכי' והקנאה שהנותן יזכה ויקנה לו לא מהני גו"ח באין כאחד דלא חשיבא זכי' והקנאה יעוי"ש בדבריו הנחמדים. [ומה"ט ניחא לפע"ד מה דלא מהני בגט סלי גיטך מע"ג קרקע דבעינן ונתן בידה אף דבכמה דברים ג"כ כתיב ונתן כמו ונתן לכהן את הקודש וכדומה ולא בעינן נתינה מידו דוקא דהוא משום דבעלמא הוא בתורת זכי' והקנאה משא"כ בגט דהוא רק בתורת נתינה והדברים ארוכים אכ"מ] ובזה מבואר הירושלמי בפשיטות דהכי קאמר ר"מ תמן התורה זיכת אותה בגיטה והיא עושה שליח לקבל דבר שהוא שלה ר"ל דבשלמא גבי גט שהאשה עשאתו שליח לקבלה והבעל א"ל הולך ותן לה ועשאו שליח להולכה הגט דכ"ז שלא הגיע הגט ליד האשה לא זכתה אותו דהא הבעל לא אמר להשליח שיזכה עבורה ומה שהיא אמרה

שנויי נוסחאות (סו"ג) נתונין לפלוני בד"ו נתונין לאיש פלוני. ר"א בד"ו רבי לעזר. (סו"ד) ולא בד"ו ליתא.

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"ב ממ"ע הלכ"ו ט"ז

ב ב שם וס"א הל"ב

ג ג ד שם פ"ג הלט"ו

**הלכה א מתני'** הפאה ניתנת במחובר לקרקע. דכתיב לעני ולגר תעזוב אותם הנח לפניהם והם יבוזו: בדלית. גפן המודלית ע"ג עלים או ע"ג אילנות ובדקל שהוא גבוה הרבה בעה"ב מוריד ומחלק לעניים דכתיב תעזוב אותם אותם אתה עוזב ואי אתה עוזב לפניהם ואין אתה עוזב אותם שיש סכנה בעלייתם אלא מוריד הוא מן האילן ומחלק להם: ר"ש אומר אף בחליקי אגוזים. אילן של אגוזים וקרי ליה חליקי לפי שהוא חלק שאין לו קשרים ולא ענפים ואין הלכה כר"ש: אפי' תשעים ותשעה עניים אומרים לחלק. בפאה הנותנת במחובר לקרקע וכו' לזה שומעין שאומר כהלכה ואפי' התנתורה אור ביניהן שילכו אחר הרוב אינו כלום כדאמר בגמ': בדלית ובדקל שמחלקן בתוכם אינו וכו'. דלעולם שומעין לזה שאומר כהלכה:

**א הפיאה** נתנית במחובר לקרקע ב בדלית ובדקל בעל הבית מוריד ומחלק לעניים רש"א אף בחילוקי אגוזים ג אפילו תשעים ותשעה עניים אומרים לחלק וא' אומר לבוז לזה שומעין שאומר כהלכה ד ובדלית ובדקל אינו כן אפילו תשעים ותשעה אומרים לבוז ואחד אומר לחלק לזה שומעין שאמר כהלכה: **גמ'** כתיב ויקרא יט לא תכלה פאת שדך מכאן שהפאה ניתנת במחובר לקרקע יכול אפילו בדלית ובדקל תלמוד לומר קציר מה קציר מיוחד שהקטן מושל בו כגדול יצאו הדלית והדקל שאין הקטן מושל בו כגדול אית הכעי משמעינא שם מן הדא תעזוב הנח לפניהם תבואה בקשה תלתן בעמיר תמרים בטכבדות יכול

**גמ'** כתיב לא תכלה פאת שדך בקצרך. והאי בקצרך מיותר הוא דהא כתיב ברים' דקרא ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה וגו' אלא דבא הכתוב לומר דעודך בקצרך לא תכלה פאת שדך מכאן שהפאה ניתנת במחובר לקרקע והעניים יקצרו בעצמם את חלקם: מה קציר מיוחד שהקטן מושל בו כגדול. שיכול הקטן להגיע אליו כמו הגדול יצאו הדלית והדקל שהן גבוהין ואין הקטן יכול להגיע אליו ובהם הבעה"ב הוא שמחלק להעניים בשוה כקטן כגדול: אית דבעי מישמעינה. לדינא דמתני' מן הדא כדתני בת"כ פ' קדושים: תעזוב. לעני ולגר תעזוב ודרים הנח לפניהם והם יבוזו: תבואה בקשיה תלתן בעמיר. הקש של תלתן נק' עמיר כדתנן עמיר כמלא פי טלה: תמרים במכבדות. אם לקח הבעה"ב התמרים מן הדקל במכבדות שלהן לא ילקט תמרים של חלק הפאה מן המכבדות אלא יניח לפניהם התמרים במכבדות דמכיון שאין התמרים בראשו של דקל ואין סכנה טפי

## תוספת הרי"ד

אמרה להשליח שיקבל לה גיטה לא מהני דאין אדם עושה שליח לזכות דבר שאינו שלו אם לא ברשות המזכה מ"מ ס"ל לרבי דאינו יכול לחזור משום דבגט לא איכפת לן מה שהבעל לא זיכה לה דלא בעינן זכי' בגט מכח הבעל רק נתינה והתורה מזכה לה ממילא וכיון דהויא הכא נתינה שהרי הבעל נתן הגט על ידי השליח והשליח הוא גם שליח לקבלה מהאשה שפיר מתגרשת בו דהרי זה דומה כאילו נתן הבעל גט לאשתו ואמר שאינו מזכה לה דלא חיישינן לדבריו כלום משום דכיון שנתן שוב א"צ להזכי' שלו דהתורה מזכה לה וה"נ בנתן לשליח קבלה של האשה אף שלא זיכה לה לא איכפת לן דהתורה זיכתה לה ממילא ולפיכך היא עושה שליח לקבל דבר שאינו שלה משום דע"י הנתינה יהי' שלה ממילא ע"י זכוי התורה. משא"כ במתנה אית לן מימר במתנה אדם עושה שליח לקבל דבר שאינו שלו ר"ל דבמתנה הא בעינן זכי' והקנאה שהנותן יזכה להמקבל ע"כ אף רבי מודה דיכול לחזור כשאומר לו הנותן הולך ותן לו אפי' אם הוא ג"כ שלוחו של המקבל דהא כ"ז שהחפץ ביד השליח הרי הוא ברשות הנותן דלא זכה השליח להמקבל ואף דהמקבל עשאו שליח לקבלה אך אין אדם עושה שליח לקבל דבר שאינו שלו אם לא ברשות הנותן והכא הרי לא אמר הנותן זכה לפלוני. וסוגית הירושלמי הכי דלעולם תן לאו כזכי דמי אך בגט לא בעינן זכי' דהתורה זיכתה לה ממילא הלכך מהני תן משא"כ במתנה דבעינן זכי' והכא לא זיכה הנותן ואי דהשליח בעצמו יזכה בעבורו ז"א דאין אדם עושה שליח לקבל דבר שאינו שלו. ונקדים עוד מה דגרסינן בגיטין (כד ע"א) על מתני' דהאשה עצמה מביאה את גיטה ובלבד שתאמר בפ"נ ובפ"נ ופריך הגמ' אשה מכי מטי גיטה לידה איגרשה לה. ופירש"י ז"ל ואי בעיא למיקני' לגט מגורשת היא וא"צ להביאו בפנינו אלא נראי' בעלמא ולמה לה לומר בפ"נ הא לאו שליח היא. ומסקנת הסוגיא שם דמיירי בעשאה שליח עד דמטיא להתם יעוי"ש. ופסק הרמב"ם ז"ל (פ"ז מה' גירושין) דאם לא עשאה שליח א"צ לומר בפ"נ ובפ"נ דא"צ קיום כלל [ולהראב"ד ז"ל שיטה אחרת בזה ועי' בדברינו בשו"ת רידב"ז סי' ז] וה"נ פסק הרמב"ם ז"ל גבי גיטי עבדים (פ"ו מה' עבדים ה"ז) וז"ל כילד שוין במוליך ומביא וכו' כשם שהאשה עצמה מביאה גיטה וא"צ לקיימו הואיל והגט יוצא מתחת ידה כך העבד ששטר שחרור יוצא מת"י אינו צריך לקיימו וכשם שהאשה אומרת בפ"נ ובפ"נ אם התנה עלי' כמו שביארנו במקומו כך העבד שהביא גט ואמר בפ"נ ובפ"נ נאמן על אותו הדרך וא"צ קיום עכ"ל. ובזה נבוא אל הביאור בע"ה דהנה בהא דגיטין הנ"ל עבד שהביא גיטו וכתוב בו עצמך ונכסיי קנויין לך עצמו קנה נכסים לא קנה. יש לפרש על שני אופנים או דהברייתא מיירי שעשאו האדון שליח להוליך את גיטו עד דמטי להתם ובאופן זה צריך העבד לומר בפ"נ ובפ"נ. או דמיירי שהביא גיטו ואומר שכבר נשתחרר ובאופן זה א"צ לומר בפ"נ ובפ"נ. והנה הרמב"ם ז"ל (פ"ז מה' עבדים ה"ב) כך לשונו עבד שהביא גט וכתוב בו עצמך ונכסי קנויין לך עצמו קנה והוא ב"ח והנכסים לא קנה עד שיתקיים בחותמיו כשאר השטרות וכן אם הי' כתוב בו כל נכסי קנוין לך קנה עצמו ולא קנה הנכסים עד שיתקיים הגט בחותמיו שחולקים הדבור ואיירינן עצמו קנה מפני שהוא נאמן להביא גט שחרורו וא"צ לקיימו אבל הנכסים שאין אדם קונה אותם אלא בראי' ברורה לא יקנה אותם עד שיתקיים השטר עכ"ל. ומבואר מדבריו דהוא מפרש להברייתא באופן השני דמיירי בעבד שהביא גיטו ואומר שכבר נשתחרר דא"צ לומר בפ"נ ובפ"נ שהרי כתב שהוא נאמן להביא גט שחרורו וא"צ לקיימו. וחילוק גדול יש בין שני האופנים דאם העבד הביא את גיטו בתורת שליחות דאז גם על עצמו צריך קיום אז הדבור של העבד הוא בפ"נ ובפ"נ השטר הזה ודבור זה אין בו רק ענין אחד דהשטר הזה נכתב ונחתם באמת. משא"כ אם העבד אינו מביא בתורת שליח אלא אומר שכבר נשתחרר אז הדבור שלו הוא שהאדון נתן לו גט זה ואז דבורו כולל שני עניני' א' שנתן לו השטר שחרור דע"ז א"צ קיום, ב' שהקנה לו הנכסים וע"ז צריך קיום. ולפ"ז בעבד שהביא גיטו וכתוב בו כל נכסי קנויין לך והוא אומר שכבר נשתחרר שפיר אמרינן דקנה עצמו אף דלא קנה נכסים וליכא למימר דלא פלגינן דבורא וכמו דבטל דבורו על הנכסים כן בטל דבורו על השחרור ז"א כיון דדבורו כולל שני ענינים בלתי שוים דהא השחרור הוא ע"י נתינה ולא בתורת זכי' והנכסים הם ע"י זכי' ולא בנתינה. ואף דנתן לו שניהם ע"י שטר אחד מ"מ כ"א הוא ע"י קנין בפני עצמו והרי זה דומה למי שהקנה שני חפצים ע"י קרקע אחת חפץ א' בקנין חצר וחפץ ב' בקנין אגב דהוו ב' קניינים מיוחדים אף דהם ע"י קרקע אחת ה"נ הכא אף להשחרור והנכסים הם ע"י שטר אחד מ"מ הם בשני קניינים זה בנתינה וזה בזכי'. וע"כ אף דלא קנה הנכסים מ"מ קנה עצמו דפלגינן דבירא ימאני שהאדון נתן לו השחרור ואינו נאמן שזיכה לו הנכסים דבשני קניינים לא שייך לומר לא פלגינן דבורא וכמו דאמרו בב"ב (קלד ע"ב) לחלק בין חד גופא לתרי גופי דאף דבחד גופא לא פ"ד מ"מ בתרי גופי פלגינן ה"נ בשני קניינים לא שייך לומר לא פלגינן דבורא. ובזה ניחא מה דלכאורה קשה בסוגיא זו דהכותב כל נכסיו לעבדו ושייר קרקע כ"ש לא יצא ב"ח דהקשה הגמ' מזה על רבא דסבר פלגינן דבורא ומסיק לטעמא משום כרות גיטא ולמה לן טעמא דכרות גיטא הא אפי' אם פלגינן דבורא נמי לא יצא ב"ח דהא הוא קנין שבטל מקצתו ועיין בחו"מ (סי' ר"נ) בהחליף מעות ומטלטלין ביחד דשלש שיטות בדבר י"א הואיל וחליפין אינם קונים במעות ל"ק המטלטלין וי"א דכשם דקנה המטלטלין כך קנה המעות וי"א דמטלטלין קנה ומעות לא קנה וכולם תמכו יסודותם על הסוגיא דב"ב (קמג ע"א) בקני את וחמור ונחלקו בקנין שבטל מקצתו אם בטל כולו ע' במרדכי שם פ"ט (סי' תרה) והא התם הוא שני דבורים ומ"מ לא חל הקנין והכא נמי דהקנה לו דבר מסוים עם דבר שאינו מסוים להעבד בעצמו הוא מסוים והנכסים הוא אינו מסוים [כמ"ש הרי"ף ז"ל דלפיכך ל"ק הקרקע משום דהוא דבר שאינו מסוים ולא חל הקנין עליו] מיבעי לן למימר להי"א מינו דלא חל הקנין על שאינו מסוים לא חל על המסוים דקנין שבטל מקצתו בטל כולו. אך לפי דרכנו הדבר מבואר דבשלמא כשהקנה שני דברים בקנין א' והקנין מועיל לדבר א' ואינו מועיל להשני זה שייך לדין קנין שבטל מקצתו אם בטל כולו או לא דשני הדברים הקנה ע"י הקנין הזה והרי הורע כחו של הקנין דהא אינו מועיל לדבר א' ע"כ בטל כולו. אבל הכא בכותב כל נכסיו לעבדו ושייר קרקע כ"ש דבארנו דהשחרור והנכסים הם בשני קנינים נפרדים זה בנתינה וזה בזכי' לא שייך הכא דינא דקנין שבטל מקצתו כלל דהא לא הוה קנין אחד ואיך יבטל קנין א' את השני ותליא רק אם פלגינן דבורא אם לא משום דהוי ע"י דבור אחד. וע"כ כשאמר רבא דעצמו קנה נכסים ל"ק והוא משום דאחרי שהשטר הוא כבר ביד העבד לאחר שנתן לו רבו הוו ב' קנינים והלכך ס"ל לרבא דפלגינן דבורא ונאמן על הנתינה וא"כ על הזכי' פריך הגמ' ממתני' דשייר קרקע כ"ש דלאחר הנתינה כשהשטר הוא ביד העבד הוו ג"כ שני קנינים ומ"מ ס"ל להת"ק דלא פלגינן דבורא ואמרינן כי היכי דשייר בנכסים כן שייר בעבד וא"כ גבי כל נכסי קנויין לך נמי אף דב' קנינים הם מ"מ מיבעי לן למימר דלא פלגינן דבורא ומסיק הגמ' דאה"נ דפ"ד והכא טעמא משום כרות גיטא. ונמצא לפ"ז דבסוגיא דידן מוכח דהוו ב' קנינים דהא לפיכך לא שייך כאן דינא דקנין שבטל מקצתו וכמו שבארנו בע"ה. ולפ"ז לדברי הרמב"ם ז"ל מאירים ופסקיו אינם סותרים זא"ז וגם מהירושלמי לק"מ. דהנה הירושלמי ע"כ מיירי קודם הנתינה כדגרסינן שם א' ג"כ וא' שחרורי עבדים שוין במוליך ומביא והיינו דהעבד הביא גיטו בתורת שליח והוא צריך לומר בפ"נ ובפ"נ וכבר בארנו דדבורו מה שאומר בפ"נ ובפ"נ השטר הזה אין בו רק ענין א' דאנו דנין אם נכתב ונחתם השטר הזה בפניו כמו שאמר אם לא לפיכך שפיר תלי הירוש' בהאי דכתב כל נכסיו לב' בנ"א כאחת דכמו דהתם לא פלגינן דבורא לומר דכשרים לזה ופסולין לזה משום דכיון דהקנה לשניהם בקנין א' לא פלגינן דבורא הכי נמי בעבד שהביא גיטו בתורת שליחות וכתוב בו מתנה דהוא צריך לומר בפ"נ ובפ"נ מאחר שערערו קיים אגל המתנה דלא מהימנינן ליה ערערו קיים אגל הגט דכיון דהוא ענין א' לא פלגינן דבורא. אבל הרמב"ם ז"ל הא בארנו דנקיט הך דינא דעבד שהביא גיטו דמיירי לאחר הנתינה והוא אומר שכבר נשתחרר [כדמוכח מסוגית הבבלי דאיירי בהאי גונא] ועל עצמו א"צ קיום כלל דהוא נאמן לומר שהאדון נתן לו ובאופן זה כבר בארנו דדבורו כולל ב' ענינים נתינת השחרור וזכוי הנכסים ואנו דנין על דבורו אם הי' נתינה והקנאה כמו שאומר או לא ע"כ שפיר פסק הרמב"ם ז"ל כרבא דפ"ד כיון דהדבור כולל ב' ענינים וכ"א בקנין מיוחד השחרור בנתינה והנכסים בזכוי שפיר פ"ד ועצמו קנה אף דנכסים לא קנה. אבל היכא דהדבור הוא בענין א' או שני ענינים בקנין אחד כגונא דאיירי בי' הירושלמי פסק גם הרמב"ם ז"ל כר' יוחנן דלא פלגינן דבורא. וע"פ דברינו אלה מתורצת קושית הגרע"א ז"ל הנ"ל. דהוקשה לו להרע"ב ז"ל כיון דמסקינן בגמ' דטעמא דת"ק משום דלאו כרות גיטא הוא א"כ מאי טעמא דר"ש וכי לית לי' לר"ש דכריתות בעינן לכן פי' הרע"ב ז"ל דהא גופא אם הוא כרות גיטא או לא תליא אם פלגינן דבורא בכריתות הגט אם לא ובזה נחלקו הת"ק ור"ש. דת"ק סבר לאו כרות גיטא הוא כפי' התוס' ז"ל דכיון שיש שיור בדבור שהוא משתחרר בו דאמר כל נכסי ואינו מתקיים כולו אין זה כריתות ואף דבעלמא גם ת"ק מודה דפלגינן דבור א' הכולל ב' ענינים נפרדים אבל הכא ליכא למיפלג דבורי' לאמר דהשיור הוא בנכסים ולא בכריתות העבד כיון דכריתות העבד נכלל בלשון הנכסים ובלשון זה יש שיור הרי יש כאן שיור גם בהכריתות ולא פלגינן הכריתות מהנכסים. אבל ר"ש סבר דכמו דבעלמא בשני ענינים אף שהם בדבור אחד פלגינן דבורא כמו כן פלגינן הכא דבור כל נכסי כיון שהוא כולל ב' ענינים כריתות העבד וקנין הנכסים ואמרינן דשייר רק בהנכסים ולא בכריתות העבד דפלגינן הכריתות מהנכסים והוה כרות גיטא: **הדרן עלך מלבנות**



שנויי נוסחאות (ס"ג) בחילוקי כד"ו בחילקי. (ס"ה) פאת שדך מכאן כד"ו פאת שדך בקצרך מיכן.

ויקרא יט

יכול בדלית ובדקל כן ת"ל °אותם מה ראית לרבות את אלו ולהוציא את אלו אחר שריבה הכתוב ומיעט מרבה אני את אלו שאינן של סכנה ומוציא אני את אלו שהם של סכנה מחובר ואינו מחובר אין תימר מחובר קורא שם פיאה למעלן אין תימר אינו מחובר קורא שם פיאה למטן אין תימר קורא שם פאה למעלן הוצאה משל עניים אין תימר קורא שם פאה למטן הוצאה משל בעל הבית אפי' תימר קורא שם פאה למעלן הטריחו על בעל הבית שתהא הוצאה שלו א מפני הסכנה תני בשם ר"מ כל האילנות סכנה ר"מ לא דריש קציר ורבנן דרשי קציר כל עמא דרשי קציר א"א ר"מ אמר כל האילנות סכנה ורבנן אמרי אין סכנה אלא הדלית והדקל בלבד ר' חנניא בשם ריש לקיש מעשה שמתו חמשה אחים בחמשה חלוקי אגוזי' בעל הבית שקרא שם פאה וכילה קורא אני עליו שם °לא תכלה פאת שדך בקוצרך לא קרא שם פאה וכילה קורא אני עליו לא תכלה פאת שדך בקוצרך ב התנו ביניהם אפילו כן אין שומעין להם אלא בע"ה יחלק בידו שמא יראה לעני מדעתו וישליך לפניו ר' שמואל בר' אבדומא בעי כילה את שדהו את אמרת ג חזרה פאה לעומרים אפי' כן בע"ה מחלק בידו שלא יראה לעני מדעתו וישליך לפניו:

נטל

## פני משה

טפי עדיף שיתלשו העניים בעצמן להתמרים מהמכבדות: יכול אף בדלית ובדקל כן. מיעט הכתוב אותם: שהן של סכנה. בעלייתן ולפיכך הבעה"ב מורידן ומחלק אותן להעניים: ואינו מחובר. בעיא היא וכלומר מאי דאמרינן בדלית ובדקל שאינם ניתנים במחובר אם הוא בין בנתינה ובין בהפרשה שהבעה"ב מפריש וקורא שם אזה יהיה לפאה וצריך שיהא גם קריאת השם בשאינו מחובר או דילמא לא קפיד קרא אלא על הנתינה בלבד שיתן להם בשאינו מחובר שלא יבואו לידי סכנה אבל קריאת שם פאה במחובר הוא וכדמסיק ואזיל בפירוש הבעיא: אין תימר מחובר הוא. דאם תימר קריאת השם במחובר הוא א"כ קורא שם פאה כשהן למעלן ואי אמרינן דקריאת שם נמי בשאינו מחובר הוא צריך שיוריד הפירות למטן ואז קורא להן שם פאה: אין תימר קורא שם פאה למעלן. השתא מפרש לה ומאי נ"מ אם קורא השם למעלה או אחר שיוריד הפירות למטה וקאמר דהוצאה איכא בינייהו דאי תימר דקריאת שם פאה קורא הוא במחובר למעלה א"כ ההוצאה כדי להוריד הפירות למטה על העניים היא דכבר היא שלהם אחר שקרא הבעה"ב שם פאה ומנכה ההוצאה מן הפאה והשאר מחלק להם אבל אי תימר דקריית השם ג"כ צריך שיקרא לחלק הפאה אחר שמוריד הפירות למטה ההוצאה על הבעה"ב ומאי: ואפי' תימר. וקאמר הש"ס דלאו מילתא היא דאפי' תימר שהוא קורא שם פאה כשהפירות למעלן אפ"ה ההוצאה לעולם על הבעה"ב: הטריחו על הבעה"ב שתהא הוצאה שלו מפני הסכנה. כלומר דאי אמרת דתהא הוצאה על העניים חיישינן דלפעמים לא יתרצו העניים להוציא איזה הוצאה וגם שלא ינכה הבעה"ב מן הפאה בשביל ההוצאה ויאמרו אנחנו בעצמנו נעלה לו להוריד הפירות למטה ויבאו לידי סכנה ולפיכך הטריחו חכמים על הבעה"ב שתהא לעולם ההוצאה משלו: תני בשם ר"מ כל האילנות סכנה. וקס"ד דבדרשא דקרא פליג דר"מ לא דריש קציר כדדרשי לעיל מה קציר מיוחד שהקטן מושל בו כגדול והלכך ס"ל דלאו דוקא בדלית ובדקל שהן גבוהין אמרו בעה"ב מוריד ומחלק אלא אף בכל האילנות כן ואפי' הקטן מושל בהם כגדול דלא אמרה תורה אלא בקצירך והיינו התבואה שתהא ניתנת במחובר לקרקע והקישא דקציר לית ליה ורבנן דרשי קציר: כל עמא דרשי קציר. והדר הש"ס וקאמר דלא היא דכ"ע אית להו דרשא דקציר דהא מיותר הוא ולהקיש איצטריך כי פליגי במיעוטא משום סכנה הוא דפליגי דר"מ חייש אפי' לסכנה מועטת והלכך קאמר כל האילנות סכנה ואפי' שאין לו סכנה כלל יצאו אילנות דסכנה קצת מיהת איכא ורבנן לא חיישי לסכנה מועטת והלכך דלית ודקל דוקא שיש בהן סכנה מרובה ומה קציר מיוחד שהקטן וכו' יצאו אלו שהן גבוהין הרבה: מעשה שמתו חמשה אחים בחמשה חליקי אגוזים. טעמא דר"ש דמתני' קמפרש דבשביל מעשה שאירע שבאו לידי סכנה בחליקי אגוזין שהיו עולין בעצמן ליטול הפאה ונפלו ומתו והלכך גזר ר"ש אף בחלוקי אגוזים שיהא הבעה"ב מוריד ומחלקן: בעה"ב שקרא שם פאה וכילה וכו'. כלומר דלא תימא דאם קרא שם פאה במחובר לקרקע כבר יצא ידי חובתו בזה וקיים אזהרת לא תכלה ואפי' כילה הוא אחר כך כל שדהו ונתן הפאה לעניים מן התלוש הלכך קמ"ל דבין קרא שם פאה במחובר ובין לא קרא שם במחובר וכילה לעולם קורא אני עליו לא תכלה פאת שדך ועובר בלאו ואפי' קרא שם במחובר דהנתינה במחובר לקרקע קפדה התורה: התנו ביניהן. אהא דקתני אפי' תשעים ותשעה אומרים לחלק וכו', קאי דאם היה התנאי ביניהם שילכו אחר רוב האומרים כך או כך מהו וקאמר דאפי' כן אין שומעין לו כלומר אפי' יש כאן רוב נגד המ"ל כהלכה והתנו שילכו אחר הרוב אין שומעין להרוב: בעה"ב יחלק בידו. שלא יראה לעני מודעתו קרובו מכ' ולנעמי מודע לאישה. וכלומר שאם אתה אומר בעה"ב יחלק בידו. חוששין אנו שלא יראה לעני קרובו וישליך לפניו חלק יפה ויאמר אח"כ אין לי יותר לחלק והעניים שלא יגיע להם שום חלק מחמת זה יפסידו והלכך לעולם אין שומעין אלא לזה שאומר כהלכה דכשיבוזו בעצמן במחובר אין כאן חששא זו דכאו"א בוזז לעצמו מה שיכול: ר' שמואל בר אבדומא בעי כילה את שדהו וכו'. כלומר משום דמהאי דקאמר אמתני' לא שמענו אלא אם הפאה ניתנת במחובר לקרקע כדין הפאה לכתחילה ועלה קאמרינן דאפי' התנו ביניהם שילכו אחר הרוב האומרים שהבעה"ב יקצור הפאה ויחלק בידו דאין שומעין להרוב ומטעמא דכשהבעה"ב מחלק איכא חששא כדאמרן וכשהן בוזזין במחובר ליכא חששא זו והשתא בעי ר' שמואל דאם כילה בעה"ב את כל השדה לקצור ולא הניח פאה במחובר לקרקע דהא אמר בזה שחזרה פאה לעומרין דכך הוא הדין כדאמרי' לעיל פ"ק לא הפריש פאה מן הקמה יפריש מן העמרים ובכה"ג דאין הפאה אלא בתלוש הכל שוה דבין בביזה ובין בחלוקה אין תקנה לחששא דאמרן דבשלמא במחובר לקרקע יש תקנה בביזה ולא בחלוק' אבל השתא מכיון דאינה כ"א בתלוש איכא למימר דאם התנו ביניהם שילכו אחר הרוב הכל לפי הנאם ואם הרוב אומרים שהבעה"ב יחלק העמרים לפניהם שומעין להרב ומאי: אפי' כן וכו'. כלומר דמהדר הש"ס דאפי' כן אמרינן בכך לעיל שאם הבעה"ב מחלק בידו חוששין אנן שלא יראה קרובו עני וישליך לפניו חלק יפה משא"כ אם מניח כל העמרים לפני כל העניים והן יבוזו לעצמן ליכא למיחש כולי האי שכאו"א בוזז לעצמו ואין הבעה"ב יכול לעשות ערמה כזו כמו שאם היה מחלק בידו:

נטל

## רידב"ז

**ת"ל** אותם כו'. פי' הגר"א ז"ל בשנו"א דת"ק ור"ש דנחלקו במתני' בחלוקי אגוזים פליגי בהך בתי דרשות דלת"ק נפקא לי' מדרשא דקציר שהקטן מושל בו כגדול והלכך לא חשיב רק דלית ודקל אבל חלוקי אגוזים הקטן מושל בהם כגדול שהם אינם גבוהים. ור"ש נפקא לי' מדרשא דאותם שאין בהם סכנה וע"כ בחלוקי אגוזים שהם חלקים ויש בהם ג"כ סכנה צריך בעה"ב ג"כ להוריד ולחלק:

**תני** בשם ר"מ כל האילנות סכנה. ובעי למימר דטעמא דר"מ משום דלא דריש קציר רק ס"ל דרשא דאותם שאין בהם סכנה וע"כ כל אילנות שיין ורבנן דרשי קציר ולא ס"ל טעמא דסכנה כלל וע"כ לא נתמעטו רק דלית ודקל דאין הקטן מושל בהם כגדול. ומסיק דאינו כן אלא דכ"ע דרשי קציר. פי' דאף דכ"ע דרשי קציר אית להו נמי טעמא דסכנה מדרבנן דאי משום דאין הקטן מושל כגדול לחוד הא לא ידעינן מזה רק דאינו מחויב להניח במחובר ומותר לו לכלות ולהניח תלושין אבל מנ"ל שיהא מחויב דוקא לתלוש ולחלק בידים. אלא ודאי דכולהו אית להו מדרבנן טעמא דסכנה ובהא פליגי ר"מ ורבנן דר"מ ס"ל דבכל אילנות יש חשש סכנה ורבנן סברי דדוקא בדלית ודקל דיש בהם סכנה גדולה [כפי' הרמב"ם ז"ל] חייבוהו רבנן לתלוש ולחלק בידים משא"כ בשאר אילנות שאין בהם סכנה כ"כ:

**בעה** שקרא שם פאה וכילה קורא אני עליו ל"ת פאת וכו'. פי' ועבר על כילוי פאה: לא קרא שם פאה וכילה קורא אני עליו לא תכלה פאת שדך וכו'. פי' ועבר על כילוי שדה. כ"פ השנו"א ז"ל:

**התנו** ביניהם אפי' כן אין שומעין להם. פי' הגר"א ז"ל בשנו"א שבעה"ב התנה עם העניים שיקח הוא המחובר ויתן להם אחרים בתלוש: אין שומעין להם. פי' שיהא על שלו דין פאה ויהא פטור מן המעשרות אלא שלו חייב ושלהם פטור:

**(אלא) בע"ה** יחלק בידו. תיבת אלא מחק הגר"א ז"ל בכי"ק בהירושלמי שת"י ונקד כאן ב' נקידות להראות שהוא ענין חדש וקאי על מתני' דקתני בעה"ב מחלק לעניים ומפרש הגמ' דהיינו מחלק בידו אבל לא שישליך לפניהם: שמא יראה לעני מדעתו. פי' קרובו: וישליך לפניו. פי' סמוך אצלו: רשב"א בעי כו' את אמרת חזרה פאה לעומרים. פי' מיבעי לי' אם צריך ג"כ בע"ה לחלק בידו או לא. ומסיק אפילו כן מחלק בידו. כן פי' בשנו"א ז"ל:

תני

### תוספת הרי"ד

**תני** בשם ר"מ כל האילנות סכנה וכו'. לקמן בריש פ"ו נחלקו ר"י ורשב"ל בהפקיר לאדם ולא לבהמה. לישראל ולא וכו' דלר"י דמפרש טעמא דב"ה דבעו שיהא הפקר לעניים ולעשירים מקרא דאותם הפקרו הפקר ולרשב"ל דמפרש טעמייהו מקרא דונטשתה אין הפקרו הפקר יעוי"ש. ולכאורה לפי מה שכ' הרמב"ם ז"ל (פ"ב ממ"ע הט"ז) הטעם בדלית ודקל דמחלק בידו משום שהם סכנה גדולה ומוכח לכאורה דנפקא לן מדרשא דאותם שאין בהם סכנה וא"כ מוכח מזה דהרמב"ם ז"ל פוסק כר"ל כיון דקרא דאותם מיבעי לן לאין בהם סכנה ע"כ טעמייהו דב"ה גבי הפקר משום דילפי מונטשתה. ועיין בטוב"ז ז"ל מה"ק הל"ג סי' ... שמסתפק איך פוסק הרמב"ם ז"ל בהפקר אם כר"י או כר"ל. אך לפי מה שנתבאר בפנים אין מכאן הכרע כלל דהא אפילו לדרשא דקציר נמי בעינן טעמא דסכנה דאי משום דאין הקטן מושל כגדול לא ידענו רק דאינו מחויב להניח דוקא במחובר אבל לא ידעינן שיהא אדרבה מחויב להניח תלושין וע"כ דהוא מדרבנן משום סכנה ולפיכך אפילו לרבנן דדרשי קציר הא דבשאר אילנות שהקטן מושל בהם כגדול נותן במחובר הוא משום דסברי דאין בהם סכנה כ"כ אבל אם הי' בהם סכנה הי' מחויב גם בהם לחלק בידו כמו בדלית ודקל הא דמחויב לתלוש ולחלק בידו הוא משום סכנה. וע"כ שפיר י"ל דהרמב"ם ז"ל ס"ל כר"י דמקרא דאותם ממעטינן הפקר לעניים ולא לעשירים וטעמא דסכנה הוא מדרבנן שיהא מחויב לתלוש ולחלק כדמסיק הירושלמי הכא:

### עין משפט נר מצוה

ד
א מיי' פ"ב ממ"ע הט"ו

ה
ב מיי' שם פ"א הל"ב

### גליון הש"ס

א כתיב גיכ"ם וכו' ע' בשנות אלי' ביאור כל הסוגיא ומה שיש להק' שם מביאורו לירוש' ועי' בלח"ם שביאר בענין אחר. ועי' בטורי אבן בר"ה דף ד' ע"ב ובמים חיים בפ"ב ממ"ע ובפר"ח ביו"ד סי' ס"א.

---

שנויי נוסחאות (סו"ג) ומיעט גד"ו מיעט. (סו"ד) סכנה מחובר ואינו גד"ו סכנה ואינו. (סו"ה) מחובר קורא גד"ו מחובר הוא קורא. (סו"ו) אינו מחובר גד"ו שאינו מחובר. (סו"ח) אפילו גד"ו ואפילו. (סו"ט) בשם ר"מ גד"ו בשם ר' אימי. (סו"י) ר' חנניא גד"ו רבי חנינה. (סו"כ) לא תכלה פאת שדך בקוצרך (ויקרא כ"ג). (סו"ע) שומעין להם גד"ו שומעין לו לבעל הבית יחלק בידו. (סו"פ) שמא יראה לעני מדעתו גד"ו שלא יראה לעני מודעתו. (סו"צ) בר' אבדומא גד"ו בר אבודמא. (סו"ק) מדעתו גד"ו מודעתו.

תורה אור

# הלכה ב מתני'

א *נטל מקצת הפאה וזרק על השאר אין לו בה כלום נפל לו עליה ופירס טליתו עליה מעבירין אותו ממנה וכן בלקט וכן בעומר השכחה: גמ'. תני בשם ר"מ ב קונסי' אותו ומוציאין ממנו את התלוש ואת המחובר עד כדון מזיד שוגג ואפילו כריכו *ר"ש בן לקיש משום אבא כהן ברדלא ג אדם זוכה לחבירו במציאה מ"ט ו ואני בעניי הכינותי לבית ה' זהב ככרים מאה אלף וכסף אלף אלפים ככרים ולנחושת ולברזל אין משקל כי לרוב היה ועצים ואבנים הכינותי ועליהם תוסיף ר' יונה אמר רב הושעיא בעי מה אנן קיימין אם בתוך ארבע אמות עשיר הוא אם בחוץ לארבע אמות ד י ויש אדם מקדיש דבר שאינו שלו וקימנוה במקדיש ראשון ראשון אמר ר' אבון מהו בעניי שאין עשירות לפני מי שאמר והיה העולם ד"א בעניי שהיה מתענה

דה"א כב

## פני משה

הלכה ב מתני' נטל אחד מן העניים. מקצת הפאה שלקט וזרקה על השאר כדי לקנות: אין לו בה כלום. ואפי' במה שלקט דקונסין אותו ומוציאין ממנו התלוש והמחובר: נפל לו עליה וכו'. לפי שאין ד"א של אדם קונות לו אלא בסימטא ובצידי רה"ר אבל לא בשדה חבירו ולא ברה"ר:

גמ' תני בשם ר"מ. בתוספתא ריש פ"ב דאין לו בה כלום אפי' מה שלקט דקונסין אותו ומוציאין ממנו הכל: עד כדון מזיד ואפי' שוגג. בעיא היא עד כאן לא שמענו דקונסין אותו אלא אם זרק במזיד ואי נימא דאפי' שוגג כדאמרי' בעלמא לר"מ דקנים שוגג אטו מזיד ולא איפשטא: ואפי' כריכות. כלומר אפי' עשה העני מן הפאה שלקט או מן הלקט כריכות עומרים וסד"א דכיון דטרח כולי האי אין מוציאין ממנו קמ"ל דאפי' בכה"ג קונסין אותו ומוציאין ממנו וינתן לעני אחר: ר"ש לקיש וכו' גרסינן להא בגיטין פ' הזורק הלכה ג' ובשנים אוחזין הלכה ד' והעתקה נשנית ונשתבשה כאן במקצת: אדם זוכה במציאה בתוך ד"א שלו. כצ"ל וכן הוא שם דפליגי ר"ל ור"י אם ד"א של אדם קונות לו בכ"מ או לא: מה טעם. מהיכן למד ר"ל דד"א קונות לו וקאמר דמלינו שאמר דוד לשלמה והנה בעניי הכינותי לבית ה' וגו' והקשה רב הושעיא מה אנן קיימין המקרא הזה שקורא עוני לכל עושר הגדול הזה. וה"ג כמו שהוא בשנים אוחזין אם בנתונין בתוך ידו עשיר הוא אי בשאינן נתונין לתוך ידו יש אדם מקדיש דבר שאינו שלו הוי אומר בנתונין בתוך ד"א שלו כלומר אם הם תחת רשותו וכבודו ממש א"כ עשיר הוא ומאי בעניי ואי בשאינן תחת רשותו כלל וכי היה יכול להקדיש דבר שאינו ברשותו הוי אומר דאין לנו לפרש מקרא הזה אלא שהיו נתונין תוך ד"א שלו כשהקדיש וברשותו היה והא דאמר בעניי משום שאינן נתונין תחת ידו ממש והא קמ"ל האי קרא דד"א של אדם קונות לו: וקיימנוה במקדיש ראשון ראשון. כלומר דדחי לה הש"ס דאיכא למימר דבהכי עסקינן שהקדיש ראשון ראשון שבא לידו והיינו בעניי וא"כ מהכא לא שמעינן מידי: א"ר אבין. כלומר א"כ כדר' אבין דלהכי קאמר בעניי לפי שאין להתפאר בעשירות לפני מי שאמר והיה העולם שהכל שלו הוא: בעינוי שהיה מתענה. שהיה מגמגם בסעודתו שלא כדרך

## רשב"ל

רשב"ל בשם אבא כהן ברדלא אדם זוכה בד"א במציאה. כן גרסת הגר"א ז"ל בכי"ק: ויש אדם מקדיש דבר שאינו שלו אלא כי אנן קיימין בנתון תוך ד"א. כך הגרסא בירושלמי דב"מ (פ"א ה"ד) ומה שיש לדקדק בזה עיין בתוס': אר"י

רשב"ל בשם אבא כהן ברדלא אדם זוכה במציאה בד' אמות מ"ט דכתיב והנה בעניי הכינותי. ר"י אמר רב הושעיא בעי במה אנן קיימין אם בנתונין לתוך ידו עשיר הוא ואם בתוך לד' אמותיו ויש אדם מקדיש דבר שאינו שלו אלא כי אנן קיימין בנתון תוך ד' אמותיו וקיימינה במקדיש ראשון ראשון. כך הגרסא הנכונה וה"פ דמוכיח מפסוק זה דד"א קונות לו דא"א לומר דהיו נתונים לתוך ידו וזכה בהם וא"כ הקדים דא"כ הוה עשיר. וא"א לומר בחוץ לד' אמותיו דהא אין אדם מקדיש דשא"ש. אלא ע"כ איירי בנתונים בתוך ד' אמותיו וזכה בהם להקדש ולא לעצמו כמ"ש הר"ן ז"ל בנדרים (לד ע"ב) על הא דאמר רבא היתה לפניו ככר של הפקר ואמר ככר זו להקדש וכו'. ופי' הר"ן ז"ל דמיירי שהיתה בתוך ד"א ואמר דזוכה להקדש ולא לעצמו והו"ל כמגביה מציאה לחבירו דקנה חבירו עיי"ש. וה"נ זכה להקדש מטעם מגביה מציאה לחבירו דקנה חבירו ולא הוא ונמצא דהקדים והוא עני. וזהו דמסיק במקדים ראשון ראשון כלומר דהוא לא זכה כלל אלא ראשון ראשון הוה הקדש. וכן ראיתי בס' א' שפי' כן אך הקשה הא ר"ל ס"ל לקמן (ה"ו) דמגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו וגם בגליון הש"ס כאן נדחקו בזה. ועוד קשה דאי משום מגביה מציאה לחבירו מנא לן דבד"א דילמא זכה בידו עבור הקדש. ונלפע"ד לבאר ענין קנין ד"א וממילא רווחא לן שמעתתא בע"ה: בשו"ע אה"ע (סי' ל') פסק המחבר ז"ל התקדשי לי במנה ואמרה לו תנם ע"ג סלע א"מ וכו' ואם הי' סלע של שניהם הר"ז ספק מקודשת. וכתבו שם הח"מ והב"ש ז"ל דלשיטת התוס' ז"ל בקידושין (ח ע"ב) אפשר דאפילו קידושי ספק אין כאן. והאב"מ ז"ל כתב דז"א דהא משנה מפורשת היא בגיטין (עח ע"א) היתה עומדת ברה"ר וזרקו לה קרוב לה מגורשת קרוב לו אינה מגורשת מחצה על מחצה ע"מ מגורשת ואינה מגורשת וכן לענין קידושין. והרי הא דד' אמות קונות הוא מתורת חצר כמ"ש הר"ן ז"ל או משום דהוי מקום המשומר והוה חצר של שניהם ומ"מ מקודשת ואינה מקודשת. והא דמיבעי' כלל לרב ביבי בסלע של שניהם ולא פשיט ממשנה זו כתב האב"מ ז"ל לתרץ ע"פ דברי הר"ן ז"ל בקידושין שם דכתב לתרץ קושית התוס' ז"ל מהא דחצר השותפין אין קונין זמ"ז משום דכיון דדעתה להתקדש ודעתו לקדשה בודאי אקנויי מקנה לה מקום חצרו. משא"כ גבי ד"א או מקום שמירה לא נוכל לומר דמקנה לה המקום דהא המקום אינו שלו ולא תקינו לי' רבנן ד"א רק לקנין החפץ אבל גוף המקום אינו שלו ואין בידו להקנות דבר שאינו שלו ממש [כעין סוכת הגזלה דלמ"ד דאינה ממון לא מצי להקנות עיין ב"מ (יא ע"ב) עיי"ש]. והא דכתב הר"ן ז"ל בנדרים (לד ע"ב) דד"א שלו זוכין להקדש התם גבי מציאה והפקר שייך שפיר דקונה בלא הקנאת מקום דהוה מגביה מציאה לחבירו משא"כ במקנה חפץ שלו דצריך להקנות מקומו כדאיתא בחו"מ (סי' ר') עיי"ש וזה אי אפשר בד"א דלא מצי להקנות אותם דאינם שלו רק לקנות החפץ אבל הגוף אינו שלו זהו תמצית דברי האב"מ ז"ל. ולע"ד נראה להוכיח דלא כהאב"מ ז"ל ונקדים מה דגרסינן בגיטין (כב ע"א) עציץ של אחד וזרעים של אחר מכר בעל עציץ לבעל זרעים כיון שמשך קנה מכר בעל זרעים לבעל עציץ לא קנה עד שיחזיק בזרעים. ופירש"י ז"ל עציץ הוי תלוש ומיקני במשיכה וזרעים הוי קרקע ונקנה בחזקה ובנקוב מיירי. והתוס' ז"ל כתבו שם ה"ה דהוה מצי לאשמעי' הכל בעציץ וזרעים של א' אלא לרבותא נקט הכי דאע"ג דבעל עציץ קונה זרעים לא קנה אע"פ שהם בתוך העציץ שלו עכ"ל. ומשמע מהך סוגיא דקרקע אינה נקנית בקנין חצר דחצר אינו קונה אלא מטלטלין אבל לא קרקע. דאל"כ אמאי אינו קונה בעל העציץ את הזרעים הא קיי"ל כליו של אדם קונים לו בכ"מ שיש לו רשות להניחו עיין ב"ב (פה ע"א) והוא מדין חצירו ורשותו כמ"ש המח"א ז"ל וכיון דחזינן דכליו אינם קונים את הזורעים מוכח דחצר ג"כ אינו קונה זרעים וע"כ הוא משום דקרקע אינה נקנית בקנין חצר. וגם מכיון דחזינן דעציץ נקנה במשיכה וזרעים אינם נקנין במשיכה רק בחזקה וע"כ הוא משום דקרקע אינה נקנית במשיכה וכיון דקרקע אינה נקנית במשיכה חזינן דלא מהני לה יד מכש"כ

## ותוספת הרי"ד

דלא מהני לה חצר דהא חצר משום יד איתרבאי ומה שאין לו יד אין לו נמי חצר כמ"ש התוס' ז"ל בב"ב (עט ע"א) דלפיכך אינו קונה חצר להקדש דחצר משום יד איתרבאי ולא מצינו יד להקדש. וכ"כ הקצוה"ח ז"ל (סי' קצ"ח) להדיא דבמקום דלא מהני משיכה לא מהני נמי חצר מטעם הנ"ל. עכ"פ מהא דלא נקנו הזרעים לא במשיכה ולא מדין כליו מוכח דאין קרקע נקנית בקנין חצר. [וליכא למימר דמיירי ברה"ר או ברשות המוכר ולפיכך לא קנו כליו דא"כ אמאי נקנה העציץ במשיכה הא גם משיכה אינה קונה ברה"ר וברשות המוכר]. ולכאורה יש להוכיח מדברי התוס' ז"ל דקרקע נקנית בקנין חצר דגרסינן בב"ק (י"ב ע"א) והתניא החזיק בקרקע קנה עבדים התם בעומדין בתוכה וכו' וכתבו התוס' ז"ל בד"ה ל"ל דמטעם חצר לא קני דהתם עבדים אינם משתמרים לדעתו ואפילו עומד בצד שדהו דדומה לגבי רץ כדרכו ול"ל נמי מטעם אגב דהא קרקע אינה נקנית אגב קרקע וכו' אלא ע"כ מטעם מחובר דעשר שדות בעשר מדינות יעוי"ש. ואי נימא דקרקע אינה נקנית בתורת חצר ל"ל להתוס' ז"ל לומר דלפיכך לא נקנו העבדים בחצר משום דאינם משתמרים לדעתו תיפוק להו דקרקע אינה נקנית בחצר כמו דסיימו התוס' ז"ל דל"ל מטעם אגב דקרקע אינה נקנית אג"ק כן הי' להם נמי לומר גבי חצר ומוכח לכאורה דהתוס' סברי דקרקע נקנית בחצר. אך באמת ז"א דודאי קרקע לא נקנית בחצר כדמוכח מהא דזרעים הנ"ל אך הכא דוקא גבי עבדים דהוו מקרקעי דגיידי מיקנו נמי בדין חצר כמו דנקנים במשיכה כדאיתא בקידושין (כב ע"ב) וכיון דנקנים במשיכה מיקנו נמי בתורת חצר. ותדע דלא דמי זרעים לעבד דהא זרעים אינם נקנים במשיכה ועבדים נקנים במשיכה וע"כ דשאני קרקע דגייד מקרקע דלא גייד. והרי הרמב"ם ז"ל בפ"ג מה' מכירה פסק דעבד נקנה באגב וביאר הה"מ ז"ל דאע"ג דקרקע אינה נקנית באגב מ"מ לא דמי עבד לקרקע בזה עיי"ש. וע"כ אין מדברי התוס' ז"ל שום ראי' דקרקע נקנית בחצר. [וכן אין להביא ראי' מדברי התוס' ז"ל בב"ב (פז ע"א) גבי לך ויפה לך קרקע כ"ש וקני כל מה שעלי' דקנה הפשתן מתורת חצר עיי"ש דהתם מיירי שאינו צריך עוד לקרקע והוה הפשתן כמטלטלין דהתוס' ז"ל ס"ל כהרמב"ם ז"ל דפירות שא"צ לקרקע דינם כמטלטלין וע"כ נקנים בתורת חצר אבל להראב"ד ז"ל א"כ דלא מהני]. וע"כ שפיר הוכחנו מהא דגיטין הנ"ל דקרקע אינה נקנית בחצר. וכיון שכן אי נימא כהאב"מ ז"ל דגוף הד"א לא תקינו לי' רבנן יקשה לן הא דפריך בב"מ (י ע"א) אהא דאמר רשב"ל ד"א של אדם קונות לו בכ"מ דתקינו לי' רבנן דלא ליתי לאנצויי ממתני' דידן נטל מקצת פיאה וזרק על השאר אין לו בה כלום נפל לו עלי' פירס טליתו עלי' מעבירין אותו הימנה ואי אמרת ד' אמות קונות נקנו לי' ד"א דידי' וכו' ומשני ר"פ דבשדה בעה"ב אע"ג דזכי לי' רחמנא לסלוקי בה ולנקוטי בה פאה אבל למזכי למיהוי חצרו לא זכי לי' רחמנא עיי"ש ומדקאמר לנקוטי בה פאה משמע דהקושיא היתה מפאה. וקשה מאי פריך דהד"א יזכו לו את הפאה הא הכא ע"כ מיירי דהפאה מחוברת לקרקע דאי בפאת עומרין בתלוש הא אמרינן בירושלמי בפרקין לעיל (סוף ה"א) דבפאת עומרין תלושין בעה"ב מחלק בידו [עיין בפירושנו שם בשם השנו"א ז"ל] ואין העני נוטל כלל מעצמו אלא ודאי דאיירי הכא בפאה מחוברת לקרקע והא קיי"ל כל המחובר לקרקע כקרקע דמי ושיטת הראב"ד ז"ל דאף בא"צ לקרקע נמי כקרקע דמי וכן פסק הטור ז"ל בחו"מ (סי' קצ"ג) דאף דא"צ לקרקע אינו נקנה בקנין מטלטלין רק כקרקע. וא"כ היאך יקנו הד"א את הפאה הא מה דד"א קונות הוא מטעם חצר כמ"ש לעיל בשם הר"ן ז"ל והרי בארנו דחצר אינו קונה קרקע והכא יש על הפאה דין קרקע לפיכך אין הד"א קונין אותה ומאי פריך על רשב"ל מפאה הא מצינן למימר דלעולם ד"א קונות מטלטלין בכ"מ ושאני הכא דהפאה היא כקרקע הלכך אינה נקנית בד"א דאין קרקע נקנית בחצר. אלא ודאי מוכח מזה דלא כהאב"מ ז"ל רק דקנין ד' אמות הוא דקונה לשעה גם גוף הד"א וכיון דגוף הד"א הם שלו אם יש בתוך הד"א מחובר לקרקע שדינו כקרקע גם הוא נקנה ולא שהד"א זוכין את המחובר לקרקע

חבירו. וא"כ היה הוא מוכרח לזכות מתחלה והוא עשיר. והעיקר נראה כמו שהוא הגירסא בירושלמי בב"מ (פ"א ה"ד) אם בנתונים תוך ידו עשיר הוא. ע"פ הוי אומר בנתונים תוך ד"א שלו והיינו דבנתונים תוך ד"א שפיר הוא עני וחל ההקדש וכמ"ש הר"ן. ואין צורך תו לאוקמי במקדישו ראשון ראשון כמ"ש הפ"מ שם דאף כולו בד"א שפיר מקדיש והוא עני אלא לפי הגירסא שלפנינו ובגיטין פ"ח ה"ג צ"ע. ודו"ק. ועיין בהגהת מרדכי בב"מ שם. ועיין במחנה אפרים הלכות קנין חצר סי' ט"ו ובשיטה מקובצת שם. שוב ראיתי דר"ל סובר בסדיא דלא קנה חבירו. ועיין במפרש כאן. א"כ ל"ק כמ"ש ועיין ביפה מראה כאן:

**שנויי נוסחאות** (ס"ה) קונסי' אותו בד"ו קונסין בו. (ס"ו) מזיד שוגג ואפילו כריכו בד"ו מזיד אפילו שוגג ואפילו כריכות. (ס"ז) ברדלא בד"ו בר דליא. לחבירו בכי"ר ליתא, (ס"ח) ואני במקרא „והנה". (ס"ט) בעניי שהיה בד"ו בעינוי שהיה.

## מסורת הש"ס

כ"ג י.

שם ירושלמי ב"מ פ"א הל"ד גיטין פ"ח הלכה ג

## עין משפט נר מצוה

ו א מיי' פ"ב שם ה"ה

ז ב שם

ח ג מיי' פ"ז מגזילה ואבדה הל"ח ופ"ד מזכיה הל"ט סמ"ג עשין עג טוש"ע חו"מ סי' רסט ס"ד וסי' רמג ס"כ

ט ד מיי' פ"ג מערכין הל"ט (והלכ"א) סמ"ג עשין קלב

## גליון הש"ס

י ויש אדם מקדיש דבר. עיין ברא"ש נדרים לד ע"ב מ"ש בשם הרא"ש דהיכא דאין אחר סמוך לה אלא הוא יכול להפקיר ולהקדיש אפי' חוץ לד"א. א"כ לא מוכח מכאן מידי. ונראה כיון שכאן רצה לזכות בה ויהי' הוא המקדיש וזה אי אפשר כי אם בתוך ד"א וע' בח"מ סי' רי"ב. ובש"ך שם הביא כאמת זה אין סברא כלל דכל שהיא בידו לזכות לעצמו ומקדישו לשמי' עביד המצוה בשלימותה ומיהו לשיטת הרא"ש היה מקום לומר דכיון דאין אחר סמוך יכול לזכות אפי' חוץ לד"א אף בלא הגבהה ולכך חל ההקדש. וא"כ שפיר יקשה עשיר הוא גם תוך ד"א אמנם הכתי קשה לפמ"ש הר"ן שם דלכן נקט ככר ספקר דכיון דהקדישו גלי דעתי' דלא ניחא לו לקנות ומעולם לא קנה רק הקדש א"כ יקשה מאי מקשה עשיר הוא הא כיון דדעתו היה להקדיש א"כ לא זכה בו מעולם ועני הוא ואפ"ה הקדש חל כמו במגביה מציאה לחבירו ואפשר דר"ל לא ס"ל דמגביה מציאה לחבירו קנה

עין משפט נר מצוה

י

א מיי' פי"ז מגזילה ואבידה הל"ח טוש"ע חו"מ סי' רסח ס"ח

יא

ב מיי' פ"ב ממ"ע הל"ב

יב

ג מיי' פ"ד מזכיה הל"ט טוש"ע חו"מ סי' רמג סכ"ב

כדרך המלכים בשביל להקדיש לשמים: השיב ר' יעקב בר אידי קומי ר"ל. כלו"ל וכן הוא בגיטין ובפ' שנים אוחזין דמקשי לר"ל מהא דתנן התם ראה את המציאה וכו' זה שהחזיק בה זכה בה ואמאי וליקנו לי' ד' אמות שלו: תיפתר בשלא אמר יזכו לי ד' אמות שלי. כלומר אע"ג דמציאה קונות לו מ"מ הכא כיון דנפל גלי אדעתיה דבנפילה ניחא ליה דליקני בד"א לא ניחא ליה דהא לא אמר מידי: והתני הכא נפל לו עליה וכו'. וקס"ד דבפאה הואיל והתורה זכתה לו גילוי דעתו לאו מידי הוא ואם ד"א קונין לו אמאי לא קנה: א"ל עוד היא. ה"נ טעמא דשלא אמר וכו' דאף בפאה אמרינן כיון דגלי אדעתיה דבנפילה הוא דניחא ליה דניקני לאו כלום הוא: והתני ר' חייא. בתוספתא שם: שנים שהיו מתכתשין. היו כותשין א' לחבירו ומריבין זה עם זה על עומר אחד ובא עני אחר וחטפו מלפניהן זכה בו והא הכא דלא נפילה ולא גילוי דעת איכא ואמאי זכה האחר: עוד היא בשלא אמרו. ה"נ מטום האי טעמא הוא דכיון שהיו מריבין יחד ולא אמרו כל הקודם בד"א יזכה גלו אדעתייהו דלא ניחא להו למיקני בד' אמות: זו בגיטין. התם בהזורק קאי ואגב הא דלעיל מייתי לה נמי הכא דתנינן התם היתה עומדת ברה"ר וזרקו לה קרוב לה מגורשת והיינו בד"א שלה כדמפרש לה שם ועלה קאמר ר' יוסה בשם ר' יוחנן זו בגיטין דד"א קונין לה משא"כ במתנה אין ד"א קונין לו: רובה דר' יוחנן ורובה דרשב"ל. כלומר רבותא וחידוש יש בדבריהם מה

אר"י זו בגיטין משא"כ במתנה רובה דר"י רובה דר"ל מה אם מציאה שאינו זוכה בה מדעת אחרת ד"א זוכות לו מתנה שזוכה בה מדעת אחרת לא כ"ש רובה דר"י מה אם מתנה שזוכה בה מדעת אחרת אינו זוכה מתוך ד"א מציאה שאינו זוכה מדעת אחרת לא כ"ש. כן גרסת הרמב"ן ז"ל מובא בשטה מקובצת ב"מ (י ע"א) עיי"ש ופשוט הוא:

מתענה ומקדיש סעודתו לשמים התיב ר' יעקב בר אידי בשם ר"ש בן לקיש והא תנינן א ראה את המציאה ונפל לו עליה ובא אחר והחזיק בה זה שהחזיק בה זכה בה א"ל תפתר כשלא אמר יזכו לי ארבע אמות שלי והתני נפל לו עליה פירס טליתו עליה מעבירין אותו ממנה א"ל עוד היא כשלא אמר יזכו לי ד' אמות שלי והתני ר"ח ב שנים שהיו מתכתשין על העומר ובא עני אחר וחטפו מלפניהם זכה בו א"ל עוד היא כשלא אמר יזכו לי ד' אמות שלי אמר * רבי יוחנן זו בגיטין מה שאין כן במתנ' רובה דרבי יוחנן רובה דריש לקיש רובה דרבי יוחנן מה אם מציאה שאין זוכה בה מדעת אחרת ד"א זוכות לו מתנה שזוכה בה מדעת אחרת לא כ"ש ג שד"א זוכות לו רובה דר"ל מה מתנה שאינו זוכה בה מתוך ד"א הרי הוא זוכה בה מדעת אחרת מציאה שהוא זוכה בה מתוך ד"א לא כ"ש

מתני'

שיש לתמוה ולהקשות על שניהם: רובה דר"י. זהו החידוש ומה שיש להקשות על דברי ר' יוחנן דקאמר ר' יוסה משמיה דהא מדקאמר משא"כ במתנה ולא קאמר נמי ובמציאה דהא שמעינן לר' יוחנן בפ' שנים אוחזין והבאתי לעיל דפליג אר"ל וס"ל דאין ד"א קונין במציאה בכ"מ עד שתפול לתוך ידו וע"כ לומר דאמוראי נינהו ואליבא דר"י דר' יוסה משמיה ס"ל דלא פליג ר' יוחנן אר"ל במציאה כ"א במתנה ס"ל דאין ד"א קונין לו והשתא קשיא ולאו ק"ו הוא: מה אם מציאה. שאין דעת אחרת זוכה לו ד"א שלו קונין לו מתנה דדעת אחרת מקנה וזוכה לו לא כ"ש דד"א יהו קונין לו: רובה דר"ש בן לקיש. וכן קשיא על דר"ל בהא דאמר לקמן בהלכה ו' אין אדם זוכה לחבירו במציאה דס"ל המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו ואמאי והא ק"ו הוא: מה אם מתנה שאינו זוכה בה בתוך ד"א

מסורת הש"ס

כ"מ י. ירושלמי כ"מ פ"א הל"ד גיטין פ"א הלכה ג

תוספתא פ"ב

גיטין פח:

## תוספת הרי"ד

לקרקע אלא דהמחובר לקרקע גופא הוא חצרו מתקנת חכמים דכשם שהקנו לו חכמים בכח הפקר ב"ד את גוף הד"א כן הקנו לו חכמים את המחובר לקרקע שיהי' חצרו. וע"כ פריך שפיר כיון דד"א קונות לו אמאי לא קנה העני את הפאה שנפל עלי' הרי הפאה גופה היא חצרו מתקנת חכמים. [דלהאב"מ ז"ל דגוף הד"א אינם קנוים לו מתקנת חכמים אלא דיש להד"א הכח לקנות כחצרו וא"כ הפאה מעצמה איגה קנוי' לו אלא דצריך לקנות אותה בכח הד"א ע"ז קשה הא אין קרקע נקנית בחצר. משא"כ לדברינו דגוף הד"א קנוים לו מתקנת חכמים א"כ גם הפאה עצמה שהיא כקרקע קנוי' לו לכתחילה מתקנת חכמים וא"צ לזכות בה מכח הד"א]. ועוד קשה לי ע"ד האב"מ ז"ל דהנה בהפקר איכא מ"ד בנדרים (מג ע"א) אליבא דר"י דאינו יוצא מת"י הבעלים עד דאתיא לרשות זוכה עיי"ש. ובירושלמי לקמן (ריש פ"ו) ובכ"ד אמרינן דהוא מחלוקת ר"מ ור"י דר"מ סבר כיון שאדם מפקיר דבר יוצא מרשותו ור"י סבר דאין הפקר יוצא מת"י בעלים אלא בזכי'. ויש לחקור בפאה אם יוצא מת"י הבעלים תיכף כשקרא שם פאה קודם זכיית העני או דהוא כהפקר דעלמא אליבא דר"י דאינו יוצא מת"י בעלים אלא בזכי'. ומצאתי להמל"מ ז"ל (פ"ב מה' תרומות) שחקר בזה ומסיק דבפאה כו"ע מודים דאינו יוצא מת"י הבעלים אלא בזכיית העני. והביא ראי' לזה מהא דאמרי' בגיטין (מז ע"א) הלקט והשכחה והפאה של נכרים חייבין במעשר אלא א"כ הפקיר וכו' לעולם דישראל ולקטינהו נכרים ודקאמרת הא מפקרי וקיימי נהי דמפקרי אדעתא דישראל אדעתא דנכרים מי מפקרי. ואי נימא דיצא תיכף מת"י הבעלים קודם זכיית העני א"כ למה חייב במעשרות אם זכה הנכרי הא כבר הוא הפקר מקודם אלא ע"כ דאינו יוצא מת"י הבעלים אלא בזכיית העני וע"כ כשזכה נכרי לאו כלום הוא עיי"ש [וכדברי המל"מ ז"ל מבואר לקמן בירושלמי (ריש פ"ו) דקאמר הפקיר לעניים וזכו בהן עשירים ע"ד דר"מ דאמר כיון שאדם מפקיר דבר יוצא מרשותו הפקרו הפקר ע"ד דר"י דאמר אין הפקר יוצא מת"י בעלים אלא בזכי' אין הפקרו הפקר. הרי מבואר דאי נימא דפאה יוצא מת"י הבעלים קודם זכיית העני אפילו אם זכה נכרי צריכה להיות פטורה מן המעשר]. ועיין בב"מ (קב ע"א) לענין הזבל בחצר המושכר מתורי דאתו מעלמא דזכה המשכיר כיון שגוף החצר הוא שלו אע"ג דרשות התשמיש הוא להשוכר וכן הוא בחו"מ (סי' שי"ג) עיי"ש. חזינן מהכא דגוף החצר הוא בר קנין יותר מרשות תשמיש. וא"כ לפ"ד האב"מ ז"ל קשה מאי פריך לרשב"ל ממתני' דנפל לו עלי' פירס טליתו עלי' וכו' דיקנה העני את הפאה בד"א. דלמא לעולם ד"א קונות לו היכא דאין בעלים אחרים על הד"א כגון בצדי רה"ר או בסמטא דהתם אף דגוף הד"א אינם שלו הא כמו כן אינם קנוים לשום אדם ושפיר יכול לקנות בהם אבל הכא בשדה דבע"ה כיון דלהעני אין לו בהד"א רק הרשות לקנות בהם אבל גוף הד"א הם של בעל השדה וכבר בארנו דגוף החצר הוא בר קנין יותר מרשות השמיש א"כ איך יזכה העני בקנין ד"א הא אף דבעל השדה אינו יכול לזכות פאה של עצמו מ"מ הא כל זמן שלא זכה אחר בהפאה לא יצא מת"י הבעלים א"כ צריך העני לעשות קנין להוציא מת"י הבעלים וזה לא מהני ברשות הד"א כיון דגוף הד"א שהוא קנין יותר חזק הוא של בעל השדה ובמה יצא מת"י הבעלים וא"כ מאי פריך לרשב"ל. אלא ודאי מוכח מהכא דקנין ד"א של אדם הוא דגם גוף הד"א קנוים לו לשעה. וקס"ד הכא דכמו דבכל דוכתי קונה גם גוף הד"א הכי נמי בשדה של בעה"ב כיון דזכי לי' רחמנא להלוכי בה ולנקוטי בה פאה זכי לי' נמי למיהוי חצירו וע"כ פריך שפיר דיקנה העני את הפאה בד"א. [ועיין בשטמ"ק ז"ל שם דהא דמסיק הגמ' אע"ג דזכי ליה רחמנא וכו' הוא דמשום זה סליק אדעתין מעיקרא דבשדה של בעה"ב נמי תקינו לי' ד"א ע"ז מסיק דאינו כן דלמזכי ולמיהוי חצירו לא זכי ליה רחמנא עיי"ש]. ולפי דברינו נסתר תירוצו של האב"מ ז"ל במה דמחלק בין בעיא דרב ביבי בסלע של שניהם למתני' דמחלה על מחלה דבסלע של שניהם מקנה לה מקום בחצרו אבל במע"מ דהוא ד' אמות או מקום שמירה אינו יכול להקנות לה משום דגוף המקום אינו שלו. דלפי דברינו גם בד"א או מקום שמירה מצי להקנות לה כמו בסלע של שניהם דגם בד"א גוף המקום קנוי לו לשעה. וב"ה שמצאתי להר"ן ז"ל בגיטין פ' הזורק שכתב כדברי. דעל מה שהקשה הרמב"ן ז"ל הא דשניהם יכולין לשמרו מגורשת ואינה מגורשת הא אגיד גבי' כקושית הגמ' גבי יוצא מד"א שלו לד"א שלה תירץ הר"ן ז"ל דדוקא התם דהמקום מיוחד לו אינו מקנה לה מקום בחצרו הלכך הוה אגיד גבי' אבל הכא במקום המשומר ע"י שניהם או בתוך ד"א של שניהם לא שייך אגיד גבי' דכיון דאין המקום מיוחד לו אמרינן דהשאיל לה המקום עיי"ש. הרי מבואר להדיא כדברי הר"ן ז"ל דגם בד"א יכול להקנות המקום שלא כדברי האב"מ ז"ל ומוכח מזה דגם גוף הד"א תקינו לי' רבנן דאל"כ איך מצי להקנות דבר שאינו שלו וכמ"ש האב"מ ז"ל בעצמו. [וקושיתו דמאי מיבעי לי' לר"ב בסלע של שניהם הא משנה מפורשת היא במחלה על מחלה וכן לענין קידושין י"ל בפשיטות דר"ב ס"ל כאוקימתא דרבה ור"י בשתי כתי עדים עיי"ש וליכא למיפשט מינה כלל לסלע של שניהם]. ואחרי שבארנו דגוף הד"א הוא שלו לפי שעה מתקנת חכמים נבוא לביאור הירושלמי בע"ה. דהנה הראשונים ז"ל הקשו למ"ד חצר משום שליחות איתרבאי מהא דתנן בב"מ (יא ע"א) ראה אותם רצין אחר מציאה כו' ואמר זכתה לי שדי זכתה לו. והרי מגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו משום דהוה תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים ואפי' עשאו שליח לא מהני ואפי' למ"ד דמגביה מציאה לחבירו קנה חבירו הוא רק משום מיגו דזכי לנפשי'. וא"כ איך זכתה לו שדהו כיון דחצר הוא משום שליחות הא הוי תופס לבע"ח במקום שחל"א ומיגו דזכי לנפשי' לא שייך הכא. ומסקנת הראשונים ז"ל דבמציאה ע"כ כו"ע מודים דחצר הוא משום יד כיון דמשנה מפורשת היא דחצר קונה מציאה עיין בשטמ"ק פ"ק דב"מ ובתומים ז"ל סי' ק"ה. והנה אם יזכה אדם לחבירו את הד"א גופייהו בלא שום דבר מציאה בודאי דלא שייך בזה תופס לבע"ח דדוקא אם תופס מעות הלוה לאחד או שזוכה באיזה מציאה לאחד או הוי חב לאחרים דהאחרים לא ימצאו עוד המעות או המציאה. משא"כ בד"א דאינם קנוים לו עד עולם אלא בשעה קלה שהוא עומד בה ובשעה שהיא לא הי' בה שום אדם ואחרי רגע שיעבור מהד"א יהי' רשות לכל אדם לזכות בהד"א ע"כ לא שייך בזה חב לאחרים כלל [אח"ה. בלא"ה לא שייך כאן תופס לבע"ח כיון דהד"א הם שלו לפי שעה הרשות בידו לתת אותם לכל מי שירצה דאטו מי שזוכה חצר מהפקר לא יוכל לתת אותו למי שירצה. ורק היכא דאינו זוכה לעצמו כלל ולכתחילה זוכה לחבירו שייך בזה תופס לבע"ח וכאן אין אנו צריכים לזה כלל דאה"נ דהוא זכה בהד"א מתקנת חכמים אך הזהב והכסף וכו' גלה דעתו דאינו רוצה לקנות וא"כ זיכה הד"א להקדש ודו"ק] ואף דאח"כ יזכה האחר בהד"א איזה מציאה ג"כ לא שייך בזה תופס לבע"ח כיון דהוא לא זכה עבורו את המציאה רק נתן לו הד"א והוא בעצמו קונה את המציאה בהד"א והרי זה דומה לבע"ח שרצה לתפוס מהלוה אך היתה ידו שבורה ובא אחד ורפא את ידו דפשיטא דלא שייך בזה כלל תופס לבע"ח כיון דהוא לא תפס רק נתן יד להבע"ח שיתפוס בעצמו. ומעתה מבואר הירושל' היטב דרשב"ל לשיטתו דס"ל המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו שפיר יליף דאדם זוכה במציאה בד"א מהא דכתיב והנה בעניי הכינותי וכו'. דאם בנתונין לתוך ידו [ר"ל דהוא זכה מתחילה ואח"כ הקדים] עשיר הוא. ול"ל דזכה בידו לכתחילה להקדש דהא רשב"ל ס"ל דמגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו. אלא כי אנן קיימין בנתון תוך ד' אמותיו ר"ל דהוא זיכה להקדש את הד"א והקדש בעצמו זכה הזהב והכסף והנחושת והצר במציאה לכו"ע משום יד ולפיכך לא הוה מגביה מציאה לחבירו. ורק באופן זה הי' יכול להקדים והוא יהי' עני ושפיר מוכח מזה דד"א קונות במציאה. ואין להקשות מדברי התוס' בב"ב (עט ע"א) שכתבו דחצר אינו קונה להקדש דחצר משום יד אתרבאי ולא מצינו יד להקדש. חדא דהרמב"ן ז"ל חולק וסבר דחצר קונה להקדש. ועוד הא כבר הקשה הקצוה"ח ז"ל (סי' ר') הא לא גרע משליחות והנזבר הוא שליח ותירץ עפ"ד התוס' ז"ל בגיטין (כ"א ע"א) דהיכא דלא דמי ליד אפילו שליח לא הוי עיי"ש. ובירושלמי דתרומות (פ"א) ובכ"מ איכא פלוגתא אם נזבר כבעלים או כאחר ולמ"ד דנזבר כבעלים יש יד להקדש וכבר כתבתי בחיבורי שו"ת רידב"ז (סי' י"ד) דהוא מחלוקת תנאים. ועיין לקמן במס' מעשרות (פ"א) שכתבתי שם דלרשב"ל הנזבר כבעלים ודו"ק:

ר"י

שנויי נוסחאות (שו"ז) ר"ח נל"ו רבי חייא. (שו"י) א"ר יוחנן כל"ו אמר ר' יסא אמר ר' יוחנן. (שו"א) מדעת אחרת ד"א זוכות לו מתנה שזוכה בה מדעת לא כ"ש שר"א זוכות לו רובה דר"ל נל"ו מדעת אחר הרי הוא זוכה בה בתוך ארבע אמות מתנה שהוא זוכה בה מדעת אחר לא רובה דרשב"ל. (שו"ג) מה מתנה נל"ו מה אם מתנה. (שו"ג) מתוך וכו' מתוך כל"ו בתוך וכו' בתוך.

## חרושי רד"א

רובה דר' יוחנן וכו'. נ"ל לפרש דרובת הוא לשון קושיא כמו שמצינו לעיל וז"ל אכתוב לכם רובי תורתי ופי' המפרש רובי לשון רובת קשת. והכי פירושו רובת דר"י מה אם מציאה שאין זוכה בה מדעת אחרת פי' דאין דעת אחרת מקנה אותו ואפ"ה ד"א זוכות לי מתנה שזוכה בה וכו' דדעת אחרת מקנה אותו לא כש"כ שד"א זוכות לו. רובה דר"ל מה מתנה שאינה זוכה בה מתוך ד"א אף שדעת אחרת מקנה אותו דהרי הוא זוכה בה מדעת אחרת. מציאה וכו' לא כש"כ שאין ד"א זוכות לו ואיך אמר ר"ל דגבי מציאה אם אמר יזכו לי ד"א שלי זכה לו. כנ"ל נכון ולא צריכין להפך הגירסא במיפך והזמה:

## עמודי ירושלים

אמר ר' יוחנן זו בגיטין כו'. עמ"ש הרא"פ ובתוספותי' שם הקשה על זה דלפי מ"ש בירושלמי סובר דר' יוחנן דארבע אמות נקנית במציאה ובש"ס דילן סובר דאין קונים והנה באורו בסוגיא אין לו מובן כלל והנה תירו' הזה הובא נ"כ בגיטין (פ"ח ס"ג) ועמש"ש הפני משה וגם פירושו אינו נראה כלל גם מ"ש דבמתנה מודה ר"ל לר' יוחנן דאינו קונה לו הד' אמות ובאמת אנן קיי"ל דבמתנה קונה לו ד' אמות כמבואר בח"מ (סי' ר'). אמנם המה לא ראו דברי הרמב"ן והרשב"א ההובא בש"מ לב"מ (דף י' ע"ב) שכתבו שם בזה"ל ר"ל בשם אבא כהן בר דלייא אדם זוכה במציאה בתוך ד' אמות ר' יוסי בשם ר' יוחנן זו במציאה משא"כ במתנה רובה דרבי יוחנן רובא דר"י מה אם במציאה שאינו זוכה בה מדעת אחר הרי הוא זוכה בתוך ד' אמות מתנה שהוא זוכה בה מדעת אחר כו' אינו זוכה בה בתוך ד' אמות מציאה לא כ"ש עכ"ל. ולפ"ז א"ש הכל דהירושל' סובר כש"ם דילן דר"ל סובר דאף במתנה מהני ד' אמות ור' יוחנן סובר דאף מציאה אינו זוכה בד"א והבן:

מסורת הש"ס

ד"א. דהא לא אשכחן דפליג ר"ל על ר' יוחנן במתנה הרי הוא זוכה בה מדעת חבירו מאליה שד"א קונין לו כדאמר "ל לעיל לא כ"ש שיזכה לו חבירו: זכה תנינן. שם בפ' הזורק וכן לענין הקידושין דד"א קונין וקס"ד דקידושין כמתנה הם וקשיא על ר' יוסא בשם ר' יוחנן: היא גיטין היא קידושין. דין אחד להן דרחמנא אקשינהו דכתיב ויצאה והיתה מקיש הויה ליציאה: והתנינן. שם: וכן לענין החוב. ומ"ש מתנה מן החוב: א"ל שאני חוב שכן אם א"ל זרקהו לים. כלומר דס"ד דבהכי מיירי התם שא"ל המלוה זרקהו לים ובזה יהא מחול לך והלכך קרוב למלוה בד"א שלו פטור הלוה: מעתה אפי' קרוב ללוה. ואי דמיירי דא"ל זרוק חובי לים ותיפטר א"כ אפי' קרוב ללוה ונאבד יזכה הלוה ויפטר ואנן תנינן שם קרוב ללוה הלוה חייב: שכן אם אמר וכו'. כלומר דמשני דהכי קאמינא דמיירי שאמר לו זרוק חובי ובתחלה שיכנס לרשותי והלכך בעינן שיכנס בתחילה לרשות המלוה ואם אח"כ נאבד פטור הלוה אבל אם קרוב ללוה הוא עדיין לא נכנס לרשות המלוה והלכך חייב הלוה: כל אלין התובתה. כל אלו הקושיות ממתני' דהוה מותיב ר' זעירא לפני ר' יסא כן היה ג"כ מקשה ר"ל לר"י בעצמו על הא דאמר במתנה אין ד"א קונין וקיבל ר"ל מן ר"י כל הני פתרי ושינויי דשני ליה ר' ייסא לר' זעירא:

תורה אור

כ"ש התיב ר"ז קומי ר' יוסא והתנינן וכן לענין הקדושין א"ל היא גיטין היא קדושין והתנינן וכן לענין החוב א"ל שכן אם א"ל זרקיהו לים ויהא מחול לך מחול לו מעתה אפי' קרוב ללוה זכה הלוה והתנינן קרוב ללוה חייב הלוה שכן אם אמר לי' זרקהו עד שיכנס לרשותי ועדיין לא נכנס ברשותו א"ר אבוה כל אילין התותבתה דהוה ר"ז מותיב קומי ר' יסא ר"ל מותיב קומי ר' יוחנן מקבל מיני פתר לי' באילין פתרייא:

**הלכה (ב) ג מתני'** פיאה אין קוצרין אותה במגלות ואין עוקרין אותה בקרדומות כדי שלא יכו איש את רעהו ג' אבעיות ביום בשחר ובחצות ובמנחה ר"ג אומר לא אמרו אלא כדי שלא יפחתו רע"א ולא אמרו אלא כדי שלא יוסיפו של בית נמר היו מלקיטין על החבל ונותנין פאה מכל אומן ואומן: **גמ'** מהו אבעיות א"ר אבון כמה דתימ' איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו בשחר ובחצות ובמנחה בשחר מפני המניקות ובחצות מפני התינוקות ובמנחה מפני הנמושות רשב"ג אומר לא אמרו אלא שלא יפחתו ואם רצה להוסיף מוסיף ר"ע אמר לא אמרו אלא כדי שלא יוסיפו הא אם רצה לפחות לא יפחות של בית נמר היו מלקיטין אותה על החבל ונותנין פיאה מכל אומן ואומן תני אבא שאול אומר מזכירין אותן לגנאי מזכירין אותן לשבח מזכירין אותן לגנאי שהיו נותנין פאה א' ממאה ומזכירין אותן לשבח שהיו מלקיטין אותן עם החבל ונותנין פאה מכל אומן ואומן תני בשם ר"ש מפני ה' דברים לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו מפני גזל עניים ומפני ביטול עניים ומפני הרמאין ומפני מראית עין ומפני שאמרה תורה לא תכלה פאת שדך מפני גזל עניים כיצד שלא יראה אדם את השעה פנויה ויאמר לקרובו עני בא וטול לך את הפאה מפני ביטול עניים כיצד שלא יהו עניים יושבין ומשמרין כל היום ואומרי' עכשיו הוא נותן פיאה עכשיו הוא נותן פיאה מפני הרמאים כיצד שלא יאמר כבר נתתי פיאה ויהא בורר את היפה ומוציא את הרע מפני מראית העין כיצד שלא יהו העוברים והשבים אומרים ראו היאך קצר איש פלוני שדהו ולא הניח פאה לעניים ומפני שאמרה תורה לא תכלה פאת שדך:

**הלכה (ג) ד מתני'** נכרי שקצר את שדהו ואח"כ נתגייר פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה ר' יהודא מחייב בשכחה שאין שכחה אלא בשעת העימור: **גמ'** יאות אמר ר' יהודא ומ"ט דרבנן ר' אמי בשם ר' חזקיה רב יהודא בשם שמואל כתי' ושכחת עומר בשדה ושכחת קמה. את שיש לו שכחת קמה יש לו שכחת עומרין את שאין לו שכחת קמה אין לו שכחת עומרין ישראל וגוי שהיו שותפין בקמה חלקו של ישראל חייב וחלקו של גוי פטור רבי חזקיה בשם רב ירמיה במחלוקת:

**הלכה (ד) ה מתני'** הקדיש קמה ופדה קמה חייב הקדיש עומרין ופדה עומרין חייב הקדיש קמה ופדה עומרין פטורה שבשעת חובתה היתה פטורה כיוצא בה המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות ופדאן חייבין משבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבין הקדישן עד שלא נגמרו וגמרן הגיזבר ופדאן פטורין שבשעת חובתן היו פטורים: **גמ'** ולמה תנינן תרי זמנין ר' יונה ר' חייא ריב"ל בשם בר פדי' אחת למירוח ואחת לשליש ר' יוסי אמר ר' בא והברייא חברייא אמרי אחת למירוח ואחת לשליש ר' בא מפרש בחלה למירוח ובפאה לשליש מתני'

הלכה ג מתני' פאה אין קוצרין אותה במגלות. שקוצרין בהם חטין ושעורין: בקרדומות. הן הברזלים גדולות עקומים שקוצרין בהן סיפון ושבולת שועל: כדי שלא יכו איש את רעהו. כשיבואו לידי קטטה: שלש אבעיות ביום. אבעיות מל' נבעו מצפוניו הוא כדקאמר בגמ' ובג' זמנים אלו הבע"ה נגלה ונראה בתוך שדהו שיבאו עניים ויקחו: בשחר וכו'. מפני שיש שבאין בשחר וכו' כדמפרש בגמ': אלא כדי שלא יפחתו. מג' זמנים הללו ור"ע ס"ל שלא יוסיפו והלכה שלא יפחתו ושלא יוסיפו כ"א בג' זמנים אלו נותנין הפאה וצריך שיהא הבעה"ב נגלה בכל ג' זמנים הללו לפי שאין לעניים ליטול פאה שלא מדעת בעה"ב כדתני בתוספתא פ"ב: של בית נמרה. שם מקום כדכתיב את בית נמרה: היו מלקיטין על החבל. שהיו קושרים חבל בצד הקמה וקוצרים והולכים עד שיכלה החבל ומניחין פאה להחבל ומתירין וקושרים וקוצרים ומניחין פאה והיינו מכל אומן ואומן כלומר מכל שורה ושורה דבר זה היו מזכירין אותם לשבח כדקאמר בגמ': **גמ'** נבעו. נתגלו מצפוניו: בשחר מפני המניקות. שצריכות לאכול בתחילת היום: מפני התינוקות. קטנים שאינם נעורים בבקר ואינם מגיעים להשדה עד חצי היום: מפני הנמושות. הזקנים ההולכים על משענתם ואינם מגיעים להשדה עד זמן מנחה: מזכירין אותן לגנאי. על דבר אחד שהיו נוהגין ליתן פאה אחד ממאה כתרומת מעשר ולא אחד מששים כדתנן פ"ק: ומזכירין אותן לשבח וכו'. על דבר זה הוא לשבח לפי שהעניים לא היו צריכין להמתין עד שיכלו כל השדה: תני וכו'. בתוספתא פ"ק ושם גרים מפני ד' דברים: את השעה פנויה. כלומר פנויה וקנויה לו לעשות כן:

הלכה ד מתני' נכרי שקצר את שדהו ואח"כ נתגייר פטור. ובת"כ פ' קדושים דריש לה דכתיב ובקצרכם גבי פאה ולקט פרט לשקצרוה נכרים וכן גבי שכחה כתיב כי תקצור קצירך ושכחת וגו' מכאן אמרו נכרי שקצר שדהו ואח"כ נתגייר פטור דבשעת קצירה לאו בר חיובא היה: שאין שכחה אלא בשעת העמור. כדכתי' ושכחת עומר בשדה ובשעת העמור כבר נתגייר וחייב הוא בכל המצות וטעמייהו דרבנן מפרש בגמ' ואין הלכה כר"י: **גמ'** יאות א"ר יודה ומ"ט דרבנן. דפטרי אף משכחה וקאמר ר' יוסי וכו' ושכחת קמה כלומר ודרשינן בשדה לרבות שכחת קמה: את שאין לו שכחת קמה. כגון זה שבשעת שקצר נכרי היה ולא היה בשכחת קמה אינו נ"כ בשכחת העומרין: ישראל וגוי וכו'. תוספתא היא בפ"ב: במחלוקת. לאו ד"ה היא אלא במחלוקת היא שנויה כדגרים שם ר' ישמעאל אומר ישראל ועכו"ם שהיו שותפין בקמה פטור מן הפאה אימתי בזמן שהעכו"ם ממחה אבל אין העכו"ם ממחה חייב בפאה דכל זמן שהישראל רוצה לקצור חלקו והעכו"ם מוחה בידו עד שיקצור הוא חלקו או שיקצור ואח"כ יחלקו ביניהן בתלוש לאו קצירך מקרי ואפי' חלק ישראל פטור מן הפאה אבל אם אין העכו"ם מוחה בידו לקצור חלקו חייב חלקו של ישראל בפאה:

הלכה ה מתני' עומרין ופדה עומרין חייב. בשכחה: קמה ופדה עומרין פטורה. דמקרא דממעטינן קציר עכו"ם ממעטינן נמי קציר הקדש כדדרים בספרי מקצירך ופטור גם משכחה כרבנן דלעיל דילפי שכחת עומר משכחת קמה גבי נכרי. וה"ה נמי גבי הקדש: עד שלא באו לעונת המעשרות. כמו ששנוי הוא בפ"ק דמעשרות ואם משהגיעו לעונת המעשרות עדיין ביד הגזבר היו פטורין ואם לאו אין ההקדש פוטרן: וגמרן הגזבר. שנגמרו בעודן ביד הגזבר: **גמ'** ולמה הנינהו תרין זמנין. הך כיוצא בו המקדיש פירותיו וכו' תנינן הכא ותנינן לה נמי בפ"ג דחלה ותרי זמני למה לי: אחת למירוח ואחת לשליש. כלומר חדא מתני' איירי בהקדיש פירות תלושין דבהן הולכין אחר גמר מלאכתן למעשרות והיינו מירוח שאם נתמרחו ביד הגזבר ואח"כ פדאן פטורין ואם פדאן קודם מירוח חייבין במעשרות וחדא מתני' איירי במקדיש פירות מחוברין לקרקע דבהן הולכין אחר הגעה לעונת המעשרות והיינו שליש כדתנן בפ"ק דמעשרות דעונת המעשרות בתבואה וזתים משהביאו שליש ואם פדאן עד שלא הביאו שליש ביד הגזבר חייבין ואם אחר שהביאו שליש ביד הגזבר פדאן פטורין: ר' יוסי אמר ר' בא וחברייא. בהא דחבריא אמרי סתם אחת למירוח ואחת לשליש ור' בא מפרש לה הי מתני' איירי בהכי והי מתני' איירי באידך: בחלה. במתני' דחלה איירי בתלושין ובהן הולכין אחר המירוח ובמתני' דפאה דהכא איירי במחוברין ובהן בשליש תליא מילתא וטעמא דהתם תני ברישא דהך כיוצא בו וכו' הקדישה עיסתה עד שלא גלגלה ופדאתה חייבת וכו' וכמו ברישא דאיירי בתלוש ובגמר מלאכה תליא מילתא דגלגול הוי גמר מלאכה לחלה ה"נ בסיפא במקדים פירות תלושין איירי ובגמר מלאכתן והיינו מירוח תליא מילתא אבל הכא במתני' דפאה דאשכחן דבשליש תליא מילתא כדלקמן מוקמינן הסיפא דכיוצא בו וכו' במקדים פירות מחוברין והולכין אחר שליש:

ומתני'

ועי' בפירוש המגיה לרבינו ז"ל בפירוש עונת המעשרות הוא זמן ידוע מבתנה לפי שנותיו והוא כמ"ש. וע"ע על הר"ם והרע"ב ותוי"ט שפירשו לענין מירות. ופתוי"ט הוסיף עוד טעם למה לא כרמב"ם לענין מירות. והדבר ברור כמ"ש. ועי' מפרי"ט אלגזי בהלכות חלה דף מ"ח ד"ה ונראה:

גיטין פח:

תוספתא פ"א פאה הג.

תוספתא פ"ב

חלה פ"ג משנה ד

ירושלמי חלה פ"ג הל"ג

עין משפט נר מצוה

יג
א טוש"ע הס"פ סי' קלט ס' יג בסג"ה

יד
ב מיי' פ"ד מאישות סמ"ג עשין סה טוש"ע אה"ע סי' ל סעי' ד ס

טו
ג מיי' פ"ו ממלוה ולוה סמ"ג עשין צד טוש"ע חו"מ סי' קכ סי"א

טז
ד מיי' פ"ב ממ"ע הלט"ו

יז
ס ו שם הי"ו

יח
ת מיי' שם הי"ב

יט
ט מיי' שם ה"ט

כ
י שם הל"ח

כא
יא מיי' פ"ב ממעשר ה"ח ופ"ג הל' כה

כב
יב מיי' פ"ב ממ"ע הל"ו

גליון הש"ס

ומפני שאמרה תורה לא תכלה כו'. בבבלי דתי' נה בשבת דף

שנויי נוסחאות (סו"א) ר"ז בד"ו רבי זעירא. יוסא בד"ו יסא. (סו"ג) חייב הלוה בד"ו הלוה חייב. (סו"ד) ועדיין וכו' התותבתה בד"ו ואדיין וכו' תתובתה. (סו') כמה דתימר בד"ו בון דתימר. (סו"א) רשב"ג בכי"ר ר"ג. (סו"ב) אלא שלא בד"ו אלא כדי שלא. (סו"ג) לא יפחות וכו' על החבל בד"ו פוחת וכו' עם החבל. (סו"ד) לגנאי מזכירין בד"ו לגנאי ומזכירין. (סו"ה) ומפני שאמרה בד"ו ומשום שאמרה. (סוכ"א) פיאה מפני בד"ו פיאה אלא וילקטו בשדה אחרת ויבואו בשעת הבילוי מפני. (סוכ"ב) נתתי פאה ויהא בד"ו נתתי ויהא. (סוכ"ד) ומפני בד"ו ומשום. (סוכ"ו) שאין שכחה בד"ו שאין הי' (סוכ"ז) ר' יהודה ומ"ט דרבנן ר' אמי בשם ר' חזקיה בד"ו רבי יודה מאי טעמא דרבנן רבי יוסי בשם רב רבי חזקיה. (סו"ג) במחלוקת בכי"ר במח' (סול"א) הקדיש עומרין בד"ו הקדיש ליתא. (סול"ב) הקדיש בד"ו ליתא. (סול"ד) משבאו וכו' חייבין בד"ו ומשבאו וכו' פטורין. (סול"ה) ופדאן בד"ו ואח"כ פדאן בד"ו תניתא. זימנין ר' יונה בכי"ר זימנין ר' יוסה ר' יונה.

עין משפט נר מצוה

כג
א מיי' פ"א מתרומות הי"ב ובכ"מ
כד
ב מיי' פ"ב ממ"ש הלי"ט
כה
ג מיי' פ"ב מתרומות הל"ו
כו
ד מיי' פ"ב ממ"ש הי"ט
כז
ה מיי' פי"ז מגזילה ואבידה ה"ב סמ"ג עשין עד טוש"ע חו"מ סי' רסט ס"א
כח
ו מיי' שם הי"ג סמ"ג שם טוש"ע שם סי' ע"ר ס"ב
כט
ז מיי' שם ופי"ב מאיבות ה"ג ופכ"א ס"א סמ"ג שם ועשין מח טוש"ע שם ובאה"ע סי' סט כפ"ג וסי' פ"ד
ל
ח מיי' פי"ז מגזילה שם סמ"ג עשין עד טוש"ע חו"מ סי' עד סעיף ב
לא
ט מיי' שם טוש"ע שם
לב
לג

**מתניתין** דר"ע היא דר"ע אמר אחר שליש הראשון את מהלך דאתפלגון שדה שהביאה שליש וכו' ר"ע אומר התוספת פטור וחכמים אומרים התוספת חייב מאי כדון תפתר או כר"ע בתוספת או כד"ה ובקוצר מיד. כן הגי' הגר"א ז"ל בשנו"א במס' חלה (פ"ג מ"ד):

**מאן** דמר הראוי ליטול כ"ש ליתן. פי' מ"ד דבעינן שיהא ראוי ליטול כ"ש דבעינן שיהא ראוי ליתן והא יש לו כח לזכות: מתני' פליגא על מ"ד הראוי ליטול זכה דתנינן תמן תן גט זה לאשתי. פי' והא איש אינו ראוי ליטול גט: שכן ראוי לקבל גט בתו. תירוצא הוא. ולא מצי לתרוצי דאיירי באשה כדאמרי' בבבלי ר"פ התקבל (סב ע"ב) פשיטא דאשה הויא שליח לקבלה דהכא למ"ד הראוי ליטול כיון דכ"ש דבעי שיהא ראוי ליתן ע"כ אשה אינה יכולה להיות שליח לקבלה דאשה אינה ראויה ליתן והכא מיירי בזכי' דתן כזכי: ופריך משטר שחרור זה לעבדי. ומשני דאיירי בעבד שכן ראוי וכו':

**שבן** ראוי לקבל גט שחרורו והעבד ראוי להוליך הוא את הגט פתר לה לגדדין והתנינן התקבל גט זה לאשתי או הולך גט זה לאשתי אם רצה להחזיר יחזיר פתר לה נ"כ לגדדין. כן הגי' הגר"א ז"ל בכי"ק במס' מע"ש (פ"ה ה"ד) וה"פ ועבד ראוי להוליך הוא את הגט. בתמי'. ור"ל כיון דאוקימנא סיפא דמיירי בעבד ע"כ רישא גבי גט נמי מיירי בעבד והא עבד אפילו להולכה נמי אינו ראוי: פתר לה לגדדין. פי' רישא מיירי בישראל וסיפא מיירי בעבד: והתנינן התקבל גט זה לאשתי כו'. פי' דהתקבל

מתני' דר"ע היא דר"ע אמר אחר שליש הראשון את מהלך דאתפלגין שדה שהביאה שליש לפני גוי ולקחה ממנו ישראל ר"ע אומר פטור וחכמים אומרים בתוספות חייב מאי כדון תפתר כר"ע במירוח וכדברי הכל בקוצר מיד:

## הלכה (ה) ו מתני'

מי שליקט פאה ואמר הרי זו לפלוני ר"א אומר זכה וחכמים אומרים יתננה לעני הנמצא ראשון הלקט והשכחה והפאה של נכרי חייב במעשר אלא א"כ הפקיר: **גמ'** ריב"ל אמר בבעל הבית עשיר נחלקו אבל בבעל הבית עני מאחר שהוא ראוי ליטול זכה. אמר ר' זעירא ר"א ורבי יוחנן וריב"ל שלשתן אמרו דבר אחד ר"א דאמר ר"ז בשם ר"א אדם זוכה לחבירו במציאה רבי יוחנן דתנינן תמן מציאת בנו ובתו הקטנים עבדו ושפחתו הכנעניים מציאת אשתו הרי אלו שלו מציאת בנו ובתו הגדולים ועבדו ושפחתו העבריים מציאת אשתו שגירשה אע"פ שלא נתן לה כתובה הרי אלו שלהם ואמר ר' יוחנן כשאין טפולין לאביהם אבל אם היו טפולין לאביהם מציאותן שלו ריב"ל דריב"ל אמר בבע"ה עשיר נחלקו אבל בבע"ה עני מאחר שהוא ראוי ליטול זכה תני השוכר את הפועל לעשות עמו בכל מלאכה מציאותו לבע"ה ר"ש בן לקיש בעי רצה לחזור חוזר בו ואת אמרה מציאותו לבע"ה רבי יעקב בר אחא בעי ר' יוסי מקשה מה צורכה להדהוא דאמר ריש לקיש ולא שמעינן דמר ר' יעקב בר אחא איתפלגין ר' יוחנן ור"ש בן לקיש ר' יוחנן אמר אדם זוכה לחבירו במציאה וריש לקיש אמר אין אדם זוכה לחבירו במציאה. ר' רדיפה אמר איתפלגין ר' יונה ור' יוסי חד אמר הראוי ליטול זכה ותרנא אמר הראוי ליתן זכה מאן דמר הראוי ליטול כ"ש ליתן ומאן דמר הראוי ליתן אבל ליטול לא מתניתא פליגא על מ"ד הראוי ליטול זכה דתנינן תמן תן גט זה לאשתי שכן ראוי לקבל גט בתו. ושטר שחרור זה לעבדי שכן ראוי לקבל גט שחררו ותנינן התקבל גט זה לאשתי או הולך גט זה לאשתי אם רצה להחזיר יחזיר והעבד

ומתני' דר"ע: וכן הוא בפ"ג דחלה ובזומא דמילתא היא כלומר ומוקמינן לרישא דמתני' הקדים קמה כר"ע דשמעינן ליה דאמר אחר שליש הראשון אתה מהלך כדאמר לקמן בשדה עכו"ם וה"ה נמי לענין הקדש והלכך הך סיפא דהכא נמי במחוברין איירי ואחר שליש כדאמרן: דאתפלגון. דאשכחן דפליגי בהא ר"ע ורבנן: שדה שהביאה שליש לפני עכו"ם. כשהיתה ביד העכו"ם הביאה שליש ואח"כ לקחה ממנו ישראל: ר"ע אומר פטור. אף התוספת שניתוסף ביד ישראל פטור מן הפאה ומן המעשרות וחכמים מחייבין בתוספת שהוסיפה ביד הישראל: מאי כדון. מסקנא דמילתא היא כלומר והשתא היכי מוקמינן להמתני' אם בשהביאה שליש ביד הקדש או לא. וה"ג כמו שגורס בפ"ג דחלה בהלכה ג'. תפתר או כר"ע במחלוקת או כדברי הכל בקוצר מיד. כלומר או דמוקמינן להמתני' במחלוקת ובשהביאה שליש ביד הגזבר או לא תליא מילתא וכר"ע דאמר אחר השליש אתה מהלך והיינו נר' בא דמפרש דסיפא דמתני' דהכא במחוברין איירי והולכין אחר שליש וא"כ מוקי לרישא דמתני' נ"כ בגוונא דהולכין אחר שליש ואתיא כר"ע: או כדברי הכל בקוצר מיד. כלומר או דמפרשינן. להרישא דמתני' דלאו בהבאת שליש ביד הקדש עסקינן אלא בקמה גמורה ועומדת ליקצר מיד עסקינן. ולד"ה בקצירה תליא מילתא שאם הקדים קמה העומדת ליקצר וקצרה הגזבר אפי' מיד ואח"כ פדאה פטורה מן הפאה דבשעת הקצירה של הקדש היתה ואם פדאה כשהיא קמה חייבת ובהא כ"ע מודו והשתא סיפא דמתני' כיוצא בו וכו' נמי לאו מוכרחא היא לאוקמי בפירות מחוברין ובאו בהבאת שליש תליא מילתא לענין מעשר לר"ע אלא דאיכא למימר דבפירות תלושין איירי הכא ובגמר מלאכה והיינו מירוח תליא מילתא ותהו כתברייתא דקאמרי שתים אחת למירוח ואחת לשליש ולדידהו איכא לאוקמי דמתני' דהכא בלמירוח איירי ורישא וסיפא כדברי הכל אתיא:

**הלכה ו מתני'** ר' אליעזר אומר זכה לו. פלוגתא דר"א ורבנן בעשיר שלקט את הפאה כדי לזכות בה לעני דר"א סבר אמרינן תרי מיגו חדא מיגו דאי בעי מפקיר לנכסיה והוי עני וחזי ליה השתא נמי חזי ליה ומיגו דאי בעי זכי לנפשיה זכי נמי לחבריה ורבנן סברי חד מיגו אמרינן תרי מיגו לא אמרינן אבל מעני לעני ד"ה זכה לו והלכה כחכמים: הלקט והשכחה והפאה של נכרי. שהפרים והואיל ואין הנכרי חייב בלקט ושכחה ופיאה הוו להו כשאר תבואה של נכרי וחייב במעשרות וקסבר האי תנא דאין קנין לנכרי בא"י להפקיע מן המעשרות ובגמ' מפרשינן לה: אא"כ הפקיר. לעניים ולעשירים כדין הפקר והפקר פטור מן המעשר: **גמ'** בבעל הבית עשיר נחלקו וכו' כדפרישית במתני': מאחר שהוא ראוי ליטול. לעצמו זכה נמי לחבריה: ר' לעזר לחבירו. כלומר מה דס"ל לר' אלעזר בדין זוכה במציאה לחבירו כדאמר לקמן ור' יוחנן וכו' כולהו אמרי דבר אחד: דתנינן תמן. בפ"ק דב"מ הלכה ה' מציאת בנו ובתו הגדולים הרי אלו שלהן וא"ר יוחנן התם עלה דדוקא בשאינן טפולין לאביהם שאינם סמוכים על שלחנו אבל אם היו סמוכים על שלחנו מציאתן שלו ואע"פ שגדולים הן אלמא דמזכה הוא לאביו בהגבהה שלו: ר' יהושע בן לוי. כדאמרן: ר' שמעון בן לקיש בעי. על האי ברייתא אלא הפועל אם רצה לחזור בו חוזר דקי"ל פועל חוזר אפי' בחצי היום ואת אמר מציאתו של בעה"ב בתמיה הא כאחר דמי וס"ל לר"ל דהמגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו: ר' יעקב בשם ר' יסא מקשי. על זה דמייתי להא דבעי ר"ל על הברייתא ולהשמיענו מכלל דבריו דס"ל דלא קנה חבירו ומה צורכה להסיא דר"ל הא בפירוש אמר כן דולא כן שמיע לן מהאי פלוגתא דפליגי ר"י ור"ל בהדיא כדמסיק ר' יעקב למילתי': רבי רדיפה אמר איתפלגון וכו'. האי פלוגתא בעלמא קאי דפליגי במזכה לאדם אחד מזה דבר ע"י אחר והכי פירושא: חד אמר הראוי ליטול זכה. כלומר שצריך זה הזוכה שיהא גם הוא ראוי ליטול אותו הזכות בעצמו אם היו מזכין לו ואז יכול הוא לקבל כדי לזכות לאדם זה שמזכין עכשיו על ידו: ותרנה. ואידך אמר הראוי ליתן זכה ומפרש ואזיל למילתייהו: מ"ד הראוי ליטול כ"ש ליתן. כלומר דהא ודאי פשיטא היא דאם שיהא הוא ראוי ליטול בעינן מכ"ש שצריך שיהא הוא ראוי ליתן ולזכות אותו דבר למי שמזכין על ידו והאי מילתא דממילא שמעינן לה לא היה צריך להשמיענו אלא משום דהאי מ"ד לא הוי הכי דלא קפיד אלא אחדא והיינו שיהא ראוי ליתן הלכך נקט להא אליבא דמ"ד קמא ואע"ג דפשיטותא היא: מ"ד הראוי ליתן הא ליטול לא. כלומר אבל להאי מ"ד לא בעינן אלא שיהא ראוי ליתן על ידו ולזכות לזה שמזכין על ידו הא ליטול לא בעינן אלא אע"פ שהוא אינו ראוי ליטול אותו הזכות בעצמו אם היו מזכין לו אפ"ה יכול הוא לקבל כדי לזכות לאותו אדם שמזכין על ידו: מתני' פליגא על מ"ד הראוי ליטול זכה. לדידיה שצריך שיהא נ"כ ראוי ליטול אותו הזכות קשיא עליה האי מתני' דפ"ק דגיטין דתנינן האומר תן גט זה לאשתי ושטר שחרור זה לעבדי אם רצה לחזור בשניהם יחזור דברי ר"מ וחכ"א בגיטי נשים אבל לא בשחרורי עבדים לפי שזכין לו לאדם שלא בפניו וכו' ומפרש לה התם דפלוגתייהו בענין החזרה אם זכות הוא לעבד או חובה היא לו במה שיצא לחירות ומיהת שמעינן דכל זמן דאינו חוזר בו יכול הוא לזכות לגט אשה ולשטר שחרור לעבד ע"י אחר לכ"ע והשתא מקשינן מינה להאי מ"ד: תן גט זה לאשתי שכן ראוי לקבל גט בתו. כלומר הניחא להא דאמרינן שמזכה ע"י אדם אחר גט לאשתו ואע"ג דבעינן שהזוכה הזה ראוי הוא ליטול אותו הזכות אם היו מזכין לו לעצמו ומה שייך ראוי ליטול לגביה בגט אפ"ה הא לא קשיא שכן מצינו דשייך בו נ"כ ראוי ליטול שהרי אדם מקבל גט בתו וע"י כך היא מגורשת כדתנן בפ"ו דגיטין נערה המאורסה היא ואביה מקבלין את גיטה וכיון דשייך הוא מיהת בקבלת הגט ראוי הוא ליטול קרינן ביה ויכול הוא להיות שליח ולקבל גט לאשה מיד בעלה: ושטר שחרור זה לעבדי שכן הוא ראוי לקבל שטר שחרורו. וכן בשטר שחרור אע"ג דאינו בר קבלה לשטר שחרור לעצמו דלא שייך בבן חורין מ"מ הואיל ומצינו לזה בעבד שהרי העבד ראוי הוא לקבל שטר שחרור מיד רבו דקי"ל דגטו וידו באין כאחד וא"כ מכיון דבר קבלה הוא בשטר שחרור יכול הוא להיות נ"כ שליח לעבד אחר ולקבל מיד רבו של חבירו גט שחרור לחבירו כדאמרינן פ"ב דגיטין הלכה ו' וכן בפ"ק דקידושין נראין הדברים שיקבל גט שחרור מיד רבו של חבירו לחבירו ולא יקבל גט אשה. והשתא אי משום בבא דרישא לחוד תן גט זה לאשתי לא הוה קשיא להאי מ"ד דראוי לטול בעינן דשפיר ראוי הוא ליטול כדאמרן דראוי הוא לקבל גט בתו ובבן חורין מיירי כפשטה דהאי מתני' וכן אי משום בבא דסיפא לחוד שטר שחרור זה לעבדי נמי לא הוה קשיא דהוה מצינן לאוקמי בעבד וראוי הוא ליטול כדאמרן שהרי מקבל הוא גט שחרורו מיד רבו ולפיכך יכול להיות נ"כ שליח לעבד אחר מיד רבו של האחר אלא דהא קשיא לן דכיון דרישא דהאי מתני' לא מצינן לאוקמי בעבד דהרי לא שייך הוא בשליחות גט לאשה אלא ודאי בבן חורין מיירי וא"כ ק"ל הסיפא וכדמסיק להקושיא: ותנינן התקבל גט זה לאשתי וכו' אם רצה לחזור יחזור כצ"ל. כדתנן ריש פ"ו דגיטין: והעבד

מסורת הש"ס
ע' חולין קלז: בשינוי מעשרות פ"ב הל"ב.
גיטין יא: ב"מ ע:
גיטין מז:
ב"מ יב:
ב"מ י. וש"נ
ירושלמי מע"ש פ"ב ה"ד
גיטין יא: וש"נ כג
גיטין סב. וש"נ

שנויי נוסחאות (שו"א) היא כד"ו ליתא. (שו"ב) דאתפלגון כד"ו ואתפלגין. (שו"ו) זו לפלוני וכו' זכה כד"ו זו לאיש פלוני וכו' זכה לו. (שו"ג) ר"א ורבי יוחנן כד"ו ר' לעזר לחבירו ור' יוחנן. (שו"ס) כשאין טפולין לאביהם אבל כד"ו בשאינן טפולין אבל. (שו"ג) מציאותו לבע"ה כד"ו מציאה של בע"ה. (שו"ל) מציאותו לבע"ה כד"ו מציאה של ב"ה. בעי ר' יוסי מקשה כד"ו אמר רבי יסא מקשי. (שו"ה) ולא שמעינן כד"ו ולא נן שמיע וכי"ר ולא שמיע. (שו"ל) ר' רדיפה אמר כד"ו אמר ליתא. (שו"ס) אבל כד"ו ליתא. (ש"י) שכן ראוי לקבל גט כד"ו שכו הוא ראוי לקבל שטר. (שו"א) להחזיר יחזיר כד"ו להחזיר לא יחזיר

מסורת הש"ם

מעשר שני פ"ה מ"ט

ב"ק לו:

גיטין מז. וש"נ

והעבד ראוי להוליך הוא את הגט פתר לה לצדדין והא מתניתא פליגי על מ"ד הראוי ליטול זכה *דתנינן תמן עישור שאני עתיד למוד נתון לעקיבה בן יוסף ומקומו מושכר לו ור"ע ראוי ליטול הוא פתר לה קודם שהעשיר ואפי' תימר משהעשיר תיפתר כשהי' פרנס *ויד הפרנס כיד העני מילתי' דריב"ל אמרה הראוי ליטול זכה דאמר ריב"ל בבע"ה עשיר נחלקו אבל בבע"ה עני מתוך שהוא ראוי ליטול זכה. ר' ירמיה ר' חזקיה בשם רבי יוחנן כמ"ד *יש קנין לגוי בא"י לפוטרו מן המעשרו' ברם כמ"ד *אין קנין לגוי בא"י לפוטרו מן המעשרות אפי' הפקרו חייב ר' יוסי בשם רבי יוחנן כמ"ד אין קנין לגוי בא"י לפוטרו מן המעשרות ברם כמ"ד יש קנין לגוי בא"י לפוטרו מן המעשרות

## פני משה

והעבד ראוי הוא להוליך את הגט: בתמיה מסקנת הקושיא היא ולא מייתי להאי מתני' דהתקבל וכו' אלא כדי לחזק הקושיא וכלומר דהא ודאי האי מתני' דהתקבל ע"כ לא מיירי אלא בבן חורין דהא עבד אין ראוי לשולכה הוא דאינו בתורת שליחות וכיון שכן רישא דהתם שהתקבל גט זה לאשתי נמי לאו בעבד מיירי דאין ראוי ג"כ לקבל גט אשה וממילא נמי מתני' דהכן גט זה לאשתי דמוקי האי ש"ס התם דזכה קאמר לו ודאי בבן חורין מיירי כמו מתני' דהתקבל וקשיא לן הסיפא שטר שחרור זה לעבדי לאי מ"ד דראוי ליטול בעינן והא בן חורין אינו ראוי ליטול שטר שחרור והיכי מזכה הוא בשטר שחרור לעבד: פתר לה לצדדין. כלומר דמשני דהאי מ"ד פתר לה להאי מתני' דפ"ב דגיטין לצדדין. רישא הן גט זה לאשתי בבן חורין מיירי וסיפא שטר שחרור זה לעבדי בעבד מיירי וכדאמרן דהואיל וראוי ליטול הוא אם רבו שלו נותן לו גט שחרור מקבל הוא וזוכה לעצמו להיות בן חורין יכול הוא ג"כ לקבל מיד רבו של זה העבד ולזכות לו להיות בן חורין: הא מתניתא פליגא על מ"ד הראוי ליטול זכה. כצ"ל וטעות דמוכח הוא: דתנינן תמן. בפ"ה דמע"ש וגרסינן נמי לכולה דהאי מילתא שם. מעשה בר"ג והזקנים שהיו באים בספינה אר"ג עישור שאני עתיד למוד נתון ליהושע ומקומו מושכר לו. זה מעשר ראשון ור' יהושע היה לוי. עישור אחר שאני עתיד למוד. וזהו מעשר עני. נתון לעקיבא בן יוסף שיזכה בו לעניים וכו'. ור"ע ראוי הוא ליטול. בתמיה וכי ר"ע שהיה עשיר ראוי הוא ליטול מעשר עני ואפ"ה זיכה על ידו לעניים וקשיא למ"ד ראוי ליטול בעינן: פתר לה. האי מ"ד דעד שלא העשיר ר"ע היה המעשה שהרי בתחילתו עני היה: ואפי' תימא. והדר קאמר דלא היא דאפ"ת לאחר שהעשיר: בשהיה פרנס. ר"ע גבאי עניים היה וכיון שכן ידו כיד העניים הוא. ויכול הוא לקבל בשביל העניים: מילתיה דריב"ל. דלעיל דמוקי לפלוגתא דמתני' בעשיר דוקא אבל בעני אפי' חכמים מודים דיכול הוא לזכות הפאה לאותו פלוני עני אתיא כמ"ד הראוי ליטול הוא שזוכה לאחרים וכדלעיל: כמ"ד יש קנין וכו'. על סיפא דמתני' קאי דקתני הלקט והשכחה והפאה של עכו"ם חייב במעשרות אלא אם כן הפקיר וקאמר דאתיא כמאן דאמר יש קנין לעכו"ם אם קנה קרקע בארץ ישראל יש לו קנין להפקיע מן המעשרות וישראל הלוקח ממנו פטור מן המעשרות ופלוגתא היא לקמן בפ"ה דדמאי דר"מ סבר אין קנין לעכו"ם בארץ ישראל להפקיע מן המעשרות ור"י ור"ש סברי יש קנין והשתא מפרש לה ר' ירמיה בשם ר' יוחנן להמתני' דבשדה של עכו"ם מיירי והניח לקט שכחה ופאה ולקטינהו עניי ישראל וקתני דאם הפקיר הנכרי דאז פטורין הן ממעשרות ומוקי לה כמאן דאמר יש קנין לעכו"ם בא"י להפקיע קדושתה מן המעשרות והלכך מהני הפקרו שהפקיר לפיטרה מן המעשרות כדין הפקר ואם לא הפקיר ממש לא הוי לקט שכחה ופאה דידיה כדין לקט שכחה ופאה דישראל שהן פטורין מן המעשרות דהואיל ואין הנכרי מוזהר על כך לא חייל שם לקט שכחה ופאה עליהן וכיון דהן עכשיו בידי ישראל שלקטוה חייבין במעשרות ברם כמ"ד אין קנין לעכו"ם וכו' אפי' הפקירו חייב דכיון דאין קנין לעכו"ם להפקיע מקדושתה לא הוי הפקרו הפקר דאין לו רשות להפקיר מה שאינו שלו והואיל ועכשיו בידי ישראל הן מתחייבין במעשרות לעולם: ר' יוסי בשם ר' יוחנן. קאמר דאדרבה איפכא הוא דמסתברא דלא מיתוקמא מתני' אלא כמ"ד אין קנין לעכו"ם בא"י לפוטרו מן המעשרות והלכך ברישא דלא הפקיר חייבין במעשרות דשדה עכו"ם לעולם חייבת במעשר ומה שקרא שם ללקט שכחה ופאה לאו כלום הוא לפי שאינו מוזהר עליהן אא"כ הניחן לשם הפקר ממש דאז פטורין מן המעשרות דתורת הפקר הן: ברם כמ"ד יש קנין וכו' קי

## מראה הפנים

דהתקבל ע"כ מיירי באיש דוקא שהוא ראוי ליתן גט וגם ראוי ליטול לקבל גט כתו אבל באשה לא מצי איירי כדפרישית לעיל דהא אינה ראויה ליתן וסיפא דהולך מיירי בין באיש בין באשה דהא לשולכה גם אשה כשרה וא"כ רישא וסיפא לא איירי בחד גונא. וכה"ג פריך בירושלמי רפ"ק דר"ה ובדוכתי טובא: פתר לה ג"כ לצדדין. ר"ל הה"נ דרישא התקבל איירי דוקא באיש וסיפא הולך איירי או באיש או באשה דבקבלה איש דוקא כשר ובהולכה שניהם כשרים. וכה"ג פריך ומשני בבבלי פסחים (ס ע"א) דקאמר מידי איריא הא כדאיתא והא כדאית' סיפא בעבודה א' רישא אי בעבודה אחת אי בשתי עבודות עיי"ש: ר' ירמי' ר"ח בשם ר"י כמ"ד יש קנין לנכרי בא"י לפיטרו מן המעשרות. פי' דר' ירמי' ס"ל כר' יהודה במס' דמאי (פ"ה ה"ח) דאמר אליבא דמ"ד יש קנין אם מכרה לנכרי אגוטה היא דיש לו קנין על הכל על הפקעת הקדושה ועל קנין הממון הילכך מפרש מתני' דאתיא כמ"ד יש קנין והא דחייב במעשרות הוא מדרבנן גזירה משום בעלי כיסים כדאמרי' בבבלי במס' מנחות (סז ע"א) אבל אם הפקיר פטור כיון דיש לו קנין יכול להפקיר: ברם כמ"ד אין קנין וכו'. דיליף מקרא דכתיב והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ דלא חלה המכירה ואין לו קנין על הכל: אפי' הפקרו חייב. דלא מהני הפקרו כיון דאין לו קנין ממון ולא אתיא מתני' כותי': ר' יוסי בשם ר"י כמ"ד אין קנין כו'. פי' דר' יוסי ס"ל כשיטת הבבלי במס' גיטין (מז ע"א) דמ"ד יש קנין לנכרי להפקיע סבר דאין לו קנין ממון ומ"ד אין קנין להפקיע סבר דיש לו קנין ממון דהא בהא תליא הילכך מפרש מתני' דאתיא כמ"ד אין קנין ומדאורייתא חייב במעשרות אבל אם הפקיר פטור דקנין ממון יש לו ויכול להפקיר: ברם כמ"ד יש קנין כו'. ורק מדרבנן חייב שדה נכרי במעשר ולדידי' ע"כ דאין לו קנין ממון לא מצי אתיא מתני' כוותי' דא"כ אמאי אם הפקיר פטור. וכי תימא כיון דכל חיובו מדרבנן ע"כ לא גזרו כשהפקיר א"כ אמאי לקט שכחה ופאה של

## עין משפט נר מצוה

לד
א מיי' פ"ו מגילוין סמ"ג עשין ג טוש"ע אה"ע סי' קמא סל"ה

לה
ב טוש"ע יו"ד סי' רנה סעיף א ט

לו
ג מיי' פ"א מתרומות ה"י ופ"ב מבכורים הלט"ו

## מסורת הש"ס

י אין קנין לגוי כו' עי' כ"מ פ"ב מתרומות ה"א ברמז לסברא זו. ועי' מלמ"ל שם. ובשו"א כאן. ועי' במים חיים שם בהגהותיו באורך. ועי' בר"ש ובשו"ת הג' מוהרא"ו ז"ל. ובהריטב"א אלגזי בהלכות בכורות דף נא ע"ב:

## תוספת הרי"ד

ר' ירמי' ר"ח בשם ר"י כמ"ד יש קנין וכו' עד סוף הסוגיא. המפרשים ז"ל נדחקו מאד בהסוגיא החמורה הזאת וביותר במאי דמסיק ר"ח בשם ר"פ אף על הקדמייתא. והגאונים מלבוב ז"ל בגה"ש כאן ציינו על הא דאמר למ"ד אין קנין אפילו הפקרו חייב לעיין בכ"מ פ"ב מתרומות הי"א שרמז לסברא זו. ור"ל דכשם דלא מהני קנין נכרי לפטור ממעשר כן לא מהני נמי הפקר נכרי לפטור ממעשר. אך לפ"ז אינו מובן מה שאל ר"א ואין לו קנין נכסים הא כמו דלא מהני הקנין נכסים שלו לפטור כן לא מהני הקנין נכסים שהפקר שלו יפטור. וגם' מעיני הישועה ראיתי שמפרש כוונת הש"ס ז"ל בהא דקל הקילו חכמים בליקוטים דר"ל דלא הי' להם לחכמים לחייב במעשרות את הליקוטים אף דבעלמא גזרו משום בעלי כיסים מ"מ הכא בליקוטים לא הי' להם לגזור משום טובת עניים. ולפי הבנתו בכונת הש"ס ז"ל אינו מובן הא דר"ח בשם ר"פ דאף על הקדמייתא שאל ר"א. אך לפי מה שבארנו בפנים מבוארת כל הסוגיא ע"פ ביאורי הגר"א ז"ל בשנו"א כפתור ופרח בע"ה. וע"פ ביאורנו בירושלמי זה נשכיל להבין סוגית הבבלי בגיטין (מז ע"א) שהיא תמוה לכאורה דגרסינן התם אמר רבה אע"פ שאין קנין לנכרי בא"י להפקיע מידי מעשר שנא' כי לי הארץ לי קדושת הארץ אבל יש קנין לנכרי בא"י לחפור בה בורות שיחין ומערות שנא' השמים וגו' והארץ נתן לבני אדם ור"א אומר אע"פ שיש קנין לנכרי בא"י להפקיע מידי מעשר שנאמר דגנך ולא דגן נכרי אבל אין קנין לנכרי בארץ ישראל לחפור בה בשו"מ שנא' לה' הארץ וכו' אמר רבה מנא אמינא לה דתנן הלקט והשכחה והפאה של נכרי חייבין במעשר אלא א"כ הפקיר ה"ד אילימא דישראל וליקטינהו נכרי אלא א"כ הפקיר הא מפקרי וקיימי אלא לאו דנכרי וליקטינהו ישראל טעמא דהפקיר הא לא הפקיר חייב וכו' עיי"ש. ולכאורה יפלא מאד לשון הגמ' דמדייק טעמא דהפקיר הא לא הפקיר חייב מה צריך לדייק על דבר שהוא מפורש להדיא ברישא דמתני' דהא כך היא לשון המשנה הלקט וכו' חייבין במעשר. הרי מפורש להדיא דשדה של נכרי חייב במעשר ומה צריך עוד לדייק מסיומא דמתני' אלא א"כ הפקיר. עוד קשה מה שהקשינו לעיל (פ"ב ה"ב) בתוס' ד"ה שדה דמאי ראי' ממתני' דילמא הב"ע בשדה של ישראל שנתן הקמה במתנה לנכרי וקצר הנכרי והניח לשו"פ וע"כ חייבין במעשר [וב"ה מצאתי כעת קושיא זו בתוס' הגרע"א ז"ל על משנה זו]. ועוד קשה למה נקטו רבה ור"א בלשונם הקנין של חפירת בשו"מ ולא קאמרי סתמא קנין ממון דמר סבר אין קנין להפקיע מקדושה אבל יש לו קנין ממון ומר סבר יש קנין להפקיע מקדושה אבל אין לו קנין ממון והכל בכלל ולאיזה צורך נקטו הקנין של חפירת בורות שיחין ומערות. אך ע"פ הירושלמי הזה מבואר היטב גם הבבלי בע"ה דהנה הא דיליף ר"א דאין קנין לנכרי בארץ ישראל לחפור בה בשו"מ מקרא דלה' הארץ הוא פלא גדול דהא פסוק זה הוא בתהלים (כד) ושם הא קאי על כל העולם וא"כ גם בחוץ לארץ נמי נימא דאין קנין. אלא הדבר ברור דהוא טעות הדפוס וצ"ל כי לי הארץ [וכן היא הגרסא ברמב"ן ז"ל בסה"מ ל"ת רכ"ז] והוא הפסוק עצמו שהביא רבה לעיל אלא דרבה דריש לי' על קדושת הארץ משום דעל קנין ממון נפקא לי' מקרא דוהארץ נתן לבני אדם דיש לו ור"א דריש לי' על קנין ממון משום דעל קדושת הארץ נפקא לי' מדגנך דיש לו. והא בהא תליא דכיון דלר"א ע"כ הקרא דכי לי הארץ לא קאי על הפקעת קדושה דהא מדגנך ילפינן דיש לו קנין להפקיע קדושה מוכרח לומר דקאי על קנין ממון דאין לו אבל לרבה דיליף מקרא דוהארץ נתן לב"א דיש לו קנין ממון א"ב ע"כ הקרא דכי לי הארץ קאי על הפקעת קדושה דאין לו קנין. וגרסינן בירושלמי דמס' דמאי (פ"ה ה"ה) אמר ר"א בר"י קומי ר' יסא ולא מסייעא לר"מ והארץ לא תמכר לצמיתות לחולטנית. ופי' הרמב"ן ז"ל בס' המצות (ל"ת רכ"ז) דר"ל דלפיכך ס"ל לר"מ דאין קנין לנכרי משום דכתיב והארץ לא תמכר לצמיתות ואם ימכור לנכרי הרי לא תחזור ביובל ותהי' מכורה לצמיתות ע"כ ס"ל דאין קנין דלא חלה המכירה ועיי"ש ברמב"ן ז"ל דלהך מ"ד כל עיקר אזהרת מקרא זה הוא דלא חלה המכירה לנכרי משום דלא ינהג דין יובל. והנה ורשב"א ז"ל בג פ"ן (שם) כתב דלמ"ד דיש קנין לנכרי לחפור בה בשו"מ יש לו קנין יותר מישראל דאילו ישראל שקנה קרקע כיון שצריך להחזירה ביובל אין לו רשות לחפור בה בורות שו"מ כדדרשינן בירושלמי ושב לאחוזתו בעינא עיי"ש. ולפ"ז מדויק מאד מה דנקטו רבה ור"א הקנין של חפירת בורות שו"מ דתרווייהו ילפי מהך קרא והארץ לא תמכר לצמתת כי לי הארץ (ויקרא כה) דמוכח מיני' דלא חל הקנין אם מכר לנכרי דהא תהי' מכירה לצמיתות אלא דרבה ס"ל דע"כ מה דקאמר רחמנא דלא חל הקנין הוא על קדושת הארץ דלא נפקעה מידי חיוב מעשר במכירה לנכרי דליכא למימר דאין לו בה קנין כלל דהא כתיב והארץ נתן לבני אדם. אבל ר"א ס"ל דע"כ מה דקאמר רחמנא דלא חל הקנין הוא על קנין הממון דאינה מכורה לו לצמיתות ואין לו רשות להפור בה בשו"מ דלי"ל כרבה דעל קדושת הארץ לא חל הקנין דהא כתיב דגנך דמוכח מיני' דיש לו קנין להפקיע הקדושה. נמצא דרבה ור"א פליגי בהך קרא דלא תמכר לצמיתות מ"ם דקאי רק על הקדושה ומ"ס דקאי רק על

## שנויי נוסחאות

(סו"ג) ראוי להוליך הוא בד"ו ראוי הוא להוליך. (סו"ב) והא מתניתא פליגי בד"ו הא מתניתא פליגא. ליטול בד"ו ליתן. (סו"ג) עישור שאני בד"ו עישור אחד שאני. יוסף ומקומו בד"ו יוסף שיזכה בו לעניים ומקומו. (סו"ג) ור"ע ראוי ליטול הוא פתר לה קודם שהעשיר בד"ו ור"ע ראוי הוא ליטול פתר לה עד שלא העשיר. (סו"ה) כשהיה בד"ו בשהיה. (סו"ו) אמרה בד"ו ליתא. (סו"ו) דאמר ריב"ל וכו' נחלקו בד"ו דריב"ל אמר וכו' מחלוקת. (סו"ח) שהוא ראוי בד"ו שראוי. ר' ירמיה ר' חזקיה נכ"י ר' חזקיה ר' ירמיה. (סו"ט) הפקרו בד"ו הבקירו.

המעשרות קל הקילו חכמים בליקוטי' ר"א שאל ואין לו קנין נכסים לא על הדא איתאמרת אלא על הדא ר' חזקיה ר' ירמיה בשם ר' יוחנן כמ"ד יש קנין לגוי בא"י לפוטרו מן המעשרות ברם כמ"ד אין קנין לגוי בא"י לפוטרו מן מעשרות עליה שאל ר"א ואין לו קנין נכסי' ר' חנינא בשם ר' פנחס אף על הקדמייתא על דר' יוסי שאל דר"י אמר בשם ר' יוחנן כמ"ד אין קנין לגוי בא"י לפוטרו מן המעשרות ברם כמ"ד יש קנין לגוי בא"י לפוטרו מן המעשרות עלי' שאל ר"א ואין לו קנין נכסי':

איזה

## רידב"ז

של נכרי חייבים במעשר: קל הקילו חכמים בליקוטים. כלו' דהרי הא דהפקיר פטור הוא משום דחכמים הקילו דמדינא אין מועיל הפקרו וכיון שכבר הקילו חכמים בהפקר אמאי לא הקילו גם בשאר ליקוטים ואמאי קאמר מתני' דחייב במעשר: בליקוטים. פי' מה שעניים מלקטים הפקר ולקט שכחה ופאה: ר"א שאל ואין לו קנין נכסים. בתמי' והא ודאי דיש לו קנין ממון: לא על הדא איתאמרת. פי' דר"א לא על דר' יוסי פריך דר' יוסי שפיר קאמר דלמ"ד יש קנין כיון דפטור בהפקר צריך להיות פטור גם בשאר ליקוטים וליכ' למיפרך עלי' הא יש לו קנין נכסים דלדידי' ודאי מ"ד יש קנין להפקיע ע"כ סובר דאין לו קנין ממון ואינו יכול להפקיר דאל"כ במאי מיתוקם קרא דלא תמכר לצמיתות כי לי הארץ: אלא על הדא ר' חזקי' ר"י כו' ברם כמ"ד אין קנין כו'. פי' דאינהו סברי דלמ"ד אין קנין להפקיע אין לו קנין ממון נ"כ וא"י להפקיר: עלי' שאל ר"א ואין לו קנין נכסים. דר"א ס"ל דרק על הפקעת קדושה אין לו קנין אבל קנין ממון יש לו ויכול להפקיר: ר' חנינא בשם ר"פ אף על הקדמייתא על דר' יוסי שאל כו'. פי' דר"ח בשם ר"פ ס"ל כר' יסא דדמאי הכ"ל דלמ"ד יש קנין להפקיע יש לו גם קנין ממון דמקרא גופי' משמע דאם עבר ומכרה לנכרי חלוטה היא וע"כ מפרש דר"א פריך על דר' יוסי דקאמר דלמ"ד יש קנין וחייב מדרבנן כמו דהקילו בהפקר כן צריך להקל בשאר ליקוטים: עלי' שאל ר"א ואין לו קנין נכסים. כלומר דהא דפטור בהפקר הוא מדינא דהפקרו מהני הואיל דיש לו קנין ממון ולא מצינו כלל לחכמים שהקילו בליקוטים והלכך לא קשה מה דליקוטים חייבים במעשר דכיון דיש קנין להפקיע אין עליהם דין לקט שכחה ופאה. כנלע"ד פירושא דהך סוגיא ובתוס' הבאתי מקורים לזה מביאורי הגר"א ז"ל עי"ש:

דריב"ח

## פני משה

קל הקילו חכמים בליקוטין. כלומר דאילו למ"ד יש קנין לעכו"ם בא"י להפקיע קדושתה וא"כ מדינא שדה דנכרי הויא. ופטורה מן המעשרות והשתא אפי' לא הפקיר פטורין מן המעשרות דהא קל הקילו חכמים בלקט ושכחה ופאה לפוטרן מן המעשרות ואפי' משדה ישראל ומהיכי תיתי נחייב לקט שכחה ופאה של נכרי במעשרות דנהי דלא חייל עליהן שם של לקט שכחה ופאה הא מיהת בלאו הכי בד"ה נכרי פטורה מן המעשרות ולא מצינו שהחמירו בלקט שכחה ופאה הואיל והנכרי קרא עליהן שם הזה אלא אדרבה הקילו חכמים בהן בעלמא וה"נ לעולם ליהוו פטורין דלא יהא אלא כפירות של שדה נכרי ואע"פ שלקחן ממנו ישראל פטורין להאי מ"ד אלא ודאי דלא אתייא אלא כמ"ד אין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מקדושתה ועד שיפקיר לשם הפקר בהדי': ר' לעזר שאל ואין לו קנין נכסים. בתמיה ודברי ר"א מפורשין הן לקמן בפ"ה דדמאי דגרסינן שם בהלכה ט' בהרה דהאי פלוגתא דר"מ ור"י ור"ש שהבאתי לעיל ר' זעירא אמר קומי ר' אבהו בשם ר' לעזר אע"ג דר"מ אמר אין קנין לעכו"ם בא"י לפוטרו מן המעשרות מודה הוא דיש לו קנין נכסים ומפרש ר' בא אכילת פירות. כלומר אע"ג דקנין קרקע אין לו בא"י והקרקע בקדושת' קיימא מיהת קנין הפירות יש לו בה שאם הפירות נגמרו ביד העכו"ם והיינו שנגמר מלאכתן למעשרות בעודן בידו כגון שמרחן העכו"ם אז פטורין הן ממעשרות ואפי' חזר ולקחן הישראל ממנו אח"כ וכן גרסינן להא בהאי ס"ם בגיטין ס"פ השולח. והשתא מקשי ר' אלעזר הכא על הני אוקימתי דמתני' כדמפרש ואזיל: לא על הדא איתאמרת אלא על הדא ר' חזקיה וכו'. כלומר דמפרש הש"ס דהאי קושיא דר"א לא קאי על אוקימתא דר' יוסי בשם ר' יוחנן דסליק מינה דאוקי להמ"ד כמ"ד אין קנין לעכו"ם דעל האי אוקימתא לא קפיא מידי דלא אמרינן דיש קנין נכסים לעכו"ם בהפירות לפוטרן מהמעשרות אלא דוקא שנגמר מלאכתן למעשרות בעודן בידו וכדאמרן שמרחן העכו"ם והלכך הכא בלקט שכחה ופאה שלקטו עניי ישראל קודם גמר מלאכתן למעשרות עדיין אין לו קנין בה להפקיע קדושתן והוי כמו שלקחן הישראל ממנו אחר שנתלשו וקודם שנגמר מלאכתן למעשרות דדינא הוא דחייבין במעשרות דהוי גמרן ביד הישראל ושם לקט שכחה ופאה לא חיילא עלייהו כדלעיל והלכך חייבין במעשרות אא"כ הפקיר דכיון דהניחן לשם הפקר לכל דין דהפקר עליהן ופטורין מן המעשרות: אלא על הדא דר' חזקיה ור' ירמיה בשם ר' יוחנן. דלעיל דמוקי להמתני' כמ"ד יש קנין לעכו"ם אבל נהמ"ד אין קנין לעכו"ם הא קאמרי דלא מצינן לאוקמי דא"כ אפי' אם הפקיר חייב במעשרות ומשום דאין לעכו"ם להפקיר דבר שאינו שלו על זה הוא דקשה ר"א דהא מיהת יש לו קנין נכסים בהפירות וכיון שהפירות שלו אמאי לא מצי להפקירן והרי הן הפקר ופטורין מן המעשרות אלא ודאי דהפקיר מיהוקמא כמ"ד אין קנין לעכו"ם וריסא וסיפא ניחא וכדאמרן: ר' חנינא בשם ר' פנחס אף קדמייתא וכו'. כלומר דר"פ קאמר דנוכל לפרש להקושיא דר"א בענין הרישא דהאי דינא דמתני' ועל אוקימתא דר' יוסי בשם ר' יוחנן הוא דמקשי דאיהו אוקי כמ"ד אין קנין לעכו"ם אבל כמ"ד יש קנין לעכו"ם לא בעי לאוקמי וכדאמר לעיל דאם יש קנין קל הקילו וכו' ואמאי חייב במעשרות וכדפרישית: עליה ר"א שאל אין לו קנין נכסים. כלומר דהא א"נ מוקמת לה כמ"ד דאין קנין לעכו"ם בקרקע להפקיע קדושתה בקנין נכסים הא מיהת יש לו דהרי הפירות שלו הן ור' פנחס לא ס"ל כסוגיא דהש"ס דלא מיקרי קנין נכסים להעכו"ם להפקיע המעשר מהפירות עד שיוגמר מלאכתן לגמרי וכימרחו בידו כדפרישית לעיל אלא דס"ל דכיון שהפירות מיהת שלו הן א"כ כשנגמרו עד שהם ראוים ליתלש מן הקרקע ברשותו הן ומפקיען מן המעשרות ולפיכך קאמר דקושית ר' הלעזר גם להאי אוקימתא דר' יוסי בשם ר' יוחנן היא דשייכא:

איזהו

## תוספת הרי"ד

על הממון והא בהא תליא דלר"א דיש לו קנין להפקיע מקדושה ע"כ דהא דכתב רחמנא ל"ת לצמיתות הוא על קנין הממון דאינו חל [ובפרט לפמש"כ הריטב"א ז"ל שם דהא דנקט ר"א קרא דדגנך הוא רק לפום ריהטא אבל עיקר ילפותא דידי' הוא משום דכיון דהכתוב מזהיר שלא יפסיד א"י מוכח דשארי קניינים יש לו עיי"ש. ובלא לדק הגיה הרב המגיה שם בריטב"א ז"ל הפסוק לה' הארץ דברור שגי' הריטב"א ז"ל הוא כגי' הרמב"ן ז"ל הכ"ל דגם ר"א יליף מהפסוק כי לי הארץ]. ועתה נחזור לבאר סוגית הירושלמי ע"פ מקורים נאמנים מביאורי הגר"א ז"ל ובזה יתורצו קושיותינו על הבבלי. דהנה המעיין היטב בדברי קדשו של הגר"א ז"ל בשנו"א ימצא חילוק בין פירושו הקצר לפירושו הארוך דבפי' הקצר כתב דחד מ"ד מוקי מתני' לדברי האומר יש קנין ומדאורייתא פטור וחכמים חייבו אבל כשהפקיר לא גזרו. ולדברי האומר אין קנין מדאורייתא חייב אפילו הפקיר. ואילו בפי' הארוך כתב דחד מ"ד מוקי למתני' כדברי האומר יש קנין ולכך יכול להפקיר דאי לא"ה היאך יכול להפקיר כיון שאין קנין, ולכאורה היא סתירה בין הפירושים דמפי' הקצר דכתב אבל כשהפקיר לא גזרו משמע דלאו משום עלם ההפקר פטור אלא משום דלא גזרו כשהפקיר, ואילו מפי' הארוך דכתב ולכך יכול להפקיר משמע דההפקר עלמו מועיל מדינא ולא משום דלא גזרו. אך באמת דבריו הקדושים מזוקקים שבעתים קילורין נעימים בפירושא דהך סוגיא. דהנה כך גרסינן בירושלמי דדמאי (פ"ה ה"ח) הכ"ל אר"א בר"י קומי ר' יסא ודא מסייעא לר"מ והארץ לא תמכר לצמיתות לחולטנית א"ל כל גרמא אמרה דהיא מסייעא לר"י ור"ש לא תמכר הא אם מכרה חלוטה היא. ופי' פשוט דר"א בר"י סבר כיון דכל עיקר האזהרה בפסוק זה הוא שלא נמכור בא"י קרקע לנכרי משום דלא יחזיר ביובל והמכירה אינה חלה א"כ לר"י ור"ש דסברי דיש קנין לנכרי להפקיע הקדושה ע"כ מוקי להאי קרא רק על קנין ממון דלא חלה המכירה וע"כ אמר דא מסייעא לר"מ דאינו מחלק וסבר דעל הכל אין קנין משום דכן משמע פשטא דקרא דלהולטנית כל קנין אינו חל. אבל ר' יסא הסיב לו לא כדסברת דלר"י ור"ש הא דיש קנין לנכרי להפקיע הקדושה הוא מפסוק אחר מדגנך ולפיכך מוקמית אליבייהו קרא דוהארץ לא תמכר לצמיתות דקאי על קנין ממון דאין לו ז"א אלא כן עיקר מה דס"ל לר"י ור"ש דיש קנין הוא מהאי קרא גופי' דמדקאמר רחמנא לא תמכר משמע דאם מכרה חל הקנין על הכל בין על הפקעת הקדושה ובין על קנין הממון דחלוטה היא. ונמצא לפ"ז דר"אבר"י ור"י פליגי אליבא דמ"ד יש קנין דלר"אבר"י הא דיש קנין הוא רק על הפקעת הקדושה אבל על הממון אין לו קנין ולר' יסא יש קנין על הכל על הקדושה ועל הממו'. והשתא מבוארת סוגית הירושלמי היטב בע"ה דבהא דאמר ר' ירמי' ר"ח בשם ר"י כמ"ד דיש קנין וכו' ברם כמ"ד אין קנין וכו' אפילו הפקרו חייב יש לפרש בזה שני אופנים או דס"ל כר"א בר"י דמס' דמאי הכ"ל דלמ"ד דאין קנין אין קנין על הכל ולמ"ד יש קנין הוא רק על הפקעת קדושה אבל קנין ממון אין לו [דקרא דוהארץ ל"ת לצמיתות ע"כ קאי על קנין ממון כיון דלענין קדושה יש קנין] וע"כ מוקי למתני' דאתיא כמ"ד יש קנין ומדאורייתא פטור וחכמים חייבו אבל אם הפקיר פטור אף דלענין ממון אין לו קנין ואינו יכול להפקיר מ"מ כיון שהפקיר לא גזרו חכמים דהא בהפקר גם בישראל פטור ולא שייך למיגזר בנכרי משום בעלי כיסים. ברם כמ"ד אין קנין לא אתיא מתני' דלדידי' על הכל אין קנין וחייב במעשר מדאורייתא ואינו יכול להפקיר אפי' הפקרו חייב [וזהו כפי' הקצר של הגר"א ז"ל]. אך יש לפרש ג"כ דר' ירמי' ר"ח בשם ר"י ס"ל כר' יסא דדמאי הכ"ל דלמ"ד דיש קנין יש קנין על הכל על הקדושה ועל הממון ולמ"ד דאין קנין אין קנין על הכל [דתרווייהו ילפי מקרא דוהארץ ל"ת לצמיתות רק למ"ד אין קנין נזה"כ הוא דהמכירה לא חלה ולמ"ד יש קנין הוא רק איסור לאו אבל אם עבר ומכר חלה המכירה] וע"כ מוקי למתני' כמ"ד יש קנין וחכמים חייבו אבל אם הפקיר פטור מדינא דהא יש לו קנין ממון ויכול להפקיר. ברם כמ"ד אין קנין אפילו הפקרו חייב דלא מהני הפקרו [וזהו כפי' הארוך של הגר"א ז"ל]. אבל ר' יוסי בשם ר' יוחנן ע"כ ס"ל כשיטת הבבלי שבארנו לעיל דהא בהא תליא דלמ"ד יש קנין על הפקעת קדושה ע"כ אין קנין על ממון ולמ"ד אין קנין על הפקעת קדושה ע"כ יש קנין על ממון [דלשיטת הבבלי הקרא דל"ת לצמיתות לא קאי רק על חדא מילתא דעל איזה מילתא יש מיעוט מפסוק אחר למר מוהארץ נתן לבנ"א ולמר מדגנך וע"כ מ"ד יש קנין סבר דקרא קאי רק על ממון ומ"ד אין קנין סבר דקאי רק על הפקעת קדושה כמ"ש לעיל] וע"כ מוקי למתני' כמ"ד אין קנין לפוטרו מן המעשרות דלדידי' יש לו קנין ממון הלכך אם הפקיר פטור דהא יכול להפקיר. ברם כמ"ד יש קנין לפוטרו מן המעשרות לא אתיא מתני' דלדידי' ע"כ אין לו קנין ממון וא"כ אמאי אם הפקיר פטור. וכ"ת כיון דכל חיובו הוא מדרבנן דהא יש קנין אלא דאף בליקוטים נמי חייבו חכמים כיון דמדינא לא הוה עליהם דין לקט וכיון דהוא מדרבנן ע"כ לא גזרו בהפקר ז"א קל הקילו חכמים בליקוטים ר"ל דכיון דאמרת דבהפקר אף דמדינא לא הוה הפקר מ"מ לא גזרו א"כ גם בליקוטים אף דמדינא לא הוה עליהם דין לקט נמי לא גזרו דמ"ש הפקר מליקוטים. [ומדויק לשון הקילו דאם כפי' המעיני יהושע ז"ל הול"ל יקילו ולא הקילו דמשמע דכבר מלינו שהקילו. ועוד מנא לי' שלריך כלל להקל

הלא

שנויי נוסחאות (סו"א) ר"א כנ"ו רבי לעזר. (סו"ב) מעשרות עליה שאל ר"א כנ"ו המעשרות עליה ר' לעזר שאיל. (סו"ז) אף על הקדמייתא על דר' יוסי שאל דר' יוסי אמר בשם ר' יוחנן כנ"ו אף קדמיתא על דר' יוסי מקשי דר' יוסי בשם ר' יוחנן. (סו"י) עליה שאל ר"א כנ"ו עליה רבי אלעזר שאל.

מסורת הש"ס

ב"מ לט:

חולין קלד:

**הלכה ז מתני'** איזהו לקט. שחייבתו התורה: הנושר בשעת הקצירה. שבלים הנופלים בשעת הקצירה. היה קוצר וקצר מלא ידו. מה שדרכו לקצור או שתלש מלא קומצו מה שדרכו ליתלש והכהו קוץ ונפל מידו לארץ. ה"ז מחמת אונס ואינו לקט כדדרים בגמ' דכתיב ולקט קצירך אין לקט אלא מחמת הקציר: תוך היד ותוך המגל. הנושר קאי כלומר מה שנושר מתוך' היד או מתוך המגל זהו לקט ולעניים אבל הנושר מאחר היד מחמת כמנוד ידו טופל לאחר היד וכן מתנועת המגל לאחר המגל: לבעה"ב. דאין זה דרך קצירה: ראש היד. כשידו מלאה שבלים ויש בין ראשי אצבעותיו המונחים על פס ידו לפס ידו שבלים והנושר מהן וכן הנושר מראש המגל: ר' ישמעאל אומר לעניים. דמדמי ליה לתוך היד ולתוך המגל ור"ע מדמי ליה לאחר היד ולאחר המגל והלכך לבעה"ב והלכה כר"ע:

**גמ'** תני לקט קצירך לא כל הקוצר בידו. כלומר לא כל מה שיש מן הקציר בידו ואפי' נפל מידו מחמת אונס אלא דוקא מחמת קצירה והכי דריש לה בת"כ פ' קדושים קצירך אין לקט אלא מחמת הקציר מכאן אמרו היה קוצר קצר מלא ידו תלש מלא קומצו הכהו קוץ עקצתו עקרב נבעת נפל מידו לארץ הרי הוא של בעה"ב: ודכוותה פרט כרמך לא הפורט בידו. לא כל הפרט שבידו. ונפל מחמת האונס אלא בשעת הבצירה דווקא כדתנן לקמן בפ"ז איזהו פרט הנושר בשעת בצירה וכו':

חד אמר תוך היד ותוך המגל. כלומר דהדא קתני שצריך שיהא נושר מתוך היד ושיהא נושר מתוך המגל ולאפוקי אם נפל מתוך היד להלן לאחורי המגל: והרנה. ואידך אמר דאו או קתני מתוך היד ואפי' נפל לאחר המגל הוי לקט:

**הלכה (ה) ז מתני'** א *איזה לקט הנושר בשעת הקצירה ב היה קוצר מלא יד ותולש מלא קומצו הכהו קוץ ונפל מידו לארץ הרי זה של בע"ה תוך היד תוך המגל לעניים ג אחר היד ואחר המגל לבעל הבית ראש היד וראש המגל ר' ישמעאל אומר לעניים ור"ע אומר לבע"ה * ד חורי הנמלים שבתוך הקמה הרי זה של בע"ה ושל אחר הקוצרים העליונים לעניים והתחתוני' לבע"ה ר"מ אומר ה הכל לעניים שספק לקט לקט:

**גמ'** תני לקט קצירך ולא הקוצר בידו ודכוותי' פרט כרמך ולא הפורט בידו רב כהנא ורב תחליפא חד אמר ו תוך היד ותוך המגל וחד אמר ו תוך היד ואפילו אחורי המגל רבי יהודה בשם רבי שמואל עליונים לעניים בלבינים ותחתונים לבע"ה בירוקי' ר"מ אומר הכל לעניים שספק לקט לקט ז שאי אפשר לגורן לצאת בלא ירוקי' אמר רבי יוחנן דרבי יהודה בן חגרא היא דתני גר שנתגייר והיתה לו קמה נקצרת עד שלא נתגייר פטור משנתגייר חייב ואם ספק פטור

רבי

**דריב"ח** הוא דתני כו' ואם ספק פטור ריב"ח משום ר"מ מחייב. כן גי' הגר"א ז"ל בכי"ק:

אמר

עין משפט נר מצוה

לז
א מיי' פ"ז ממ"ע ה"א

לח
ב מיי' שם ה"ב

לט
ג שם ה"א

מ
ד ה מיי' שם ה"ט וכמלמ"ל

מא
ו שם הל' א ב

מב
ז שם ה"ט

גליון הש"ס

א תוך היד ותוך המגל ע' בשנות אליהו שהעתיק שם מחיבורו על הירוש' דפליגי אי רישא דוקא וסיפא או או קתני או סיפא דוקא ורישא או או קתני ע"ש. ורבינו פסק דרישא דוקא. והכ"מ לא העיר בזה ולא כתב טעמו וצ"ע

**הלכה ח מתני'** חורי הנמלים. דרך הנמלים להכניס תבואה בחוריהן: שבתוך הקמה. אם היו החורין בתוך הקמה מה שנמצא בהן הרי הן של בעה"ב שאין לעניים בקמה כלום: שלאחר הקוצרים. לאחר שהתחילו לקצור ונמצא בחורין במקום שנקצר חיישינן שמא הביאו הנמלים שם מן הלקט הלכך החטים או השבלים העליונים לעניים דיש שם מן הלקט אבל התחתונים של בעה"ב ומפרש בגמרא אלו הן העליונים בלבנים שניכר שהם מתבואה חדשה שנקצרה והתחתונים הן הירוקין שטוען להשחיר וניכר שהן ישנים ומשנה שעברה: רמ"א הכל לעניים. ואע"פ שנמצאו ירוקין אין אומרים זה משנה שעברה לפי שא"א לגורן בלא ירקון ושמא אלו הירוקין מן התבואה חדשה שנקצרה הן ויש בה חלק לעניים: שספק לקט לקט. כדדרים בגמ' דכתיב לעני ולגר תעזוב הנח לפניהן משלך ועוד דריש מקראי: **גמ'** העליונים לעניים בלבנים וכו'. כדפרישית במתני': א"ר יוחנן דר' יהודה בן חגרא היא כנ"ל. והכי מוכח מדלקמן. הא דמחמיר ר"מ במתני' בספק לקט אתיא כר' יהודה בן חגרא בברייתא דלקמיה:

רבי

## תוספת הריד

הלא מדינא אין עליהם שם לקט]. וכשאל ר"א ואין לו קנין נכסים ס"ל לסתמא דגמ' דלא על ר' יוסי בשם ר"י פריך דהא לר' יוסי מ"ד יש קנין ע"כ סבר דאין לו קנין ממון וע"כ אמר דלא על הדא דר' יוסי איתאמרת אלא על הדא דר' ירמי' ר' חזקי' בשם ר"י דאמר ברם כמ"ד אין קנין אפי' הפקרו חייב עלי' שאל ר"א ואין לו קנין נכסים. פי' דר"א סבר דלמ"ד אין קנין נמי דאין קנין כלל אלא דאין קנין רק על הקדושה אבל על הממון יש לו קנין וא"כ שפיר מאי אתיא מתני' אפי' כמ"ד אין קנין. אבל אליבא דמ"ד יש קנין סברה סתמא דגמ' דהכל מודים דאין לו קנין ממון [דאי לא"ה במאי מוקי קרא ל"ת לצמיתות כי לי הארץ]. אבל ר' חנינא בשם ר' פינחס אמר דאף על הקדמייתא על דר' יוסי שאל ר"א ואין לו קנין נכסים דר"ח בשם ר"פ ס"ל כר' יסא דמאי הכ"ל דלמ"ד דיש קנין יש קנין על הכל [דמקרא דל"ת לצמיתות גופי' מוכח דאם מכרה חלוטה היא] ע"כ מפרש דר"א פריך על ר' יוסי דהכא דאמר ברם כמ"ד יש קנין קל הקילו חכמים בליקוטים ז"א דלא מצינו כלל שהקילו חכמים דהא דאם הפקיר פטור הוא מדינא כיון דיש לו קנין ממון יכול להפקיר. וכיון שיש ב' לשונות בירושלמי סתמא דגמ' ור"ח בשם ר"פ דסתמא דגמ' ס"ל דלמ"ד דיש קנין על הפקעת קדושה הכל מודים דאין לו קנין ממון [והוא כפי' הראשון שהזכרנו לעיל בדברי ר' ירמי'] ור"א לא פליג על ר' יוחנן אלא אליבא דמ"ד אין קנין ורק לדידי' סבר ר"א דקנין ממון מיהת יש לו. ור"ח בשם ר"פ ס"ל דר"א פליג על ר' יוחנן אליבא דמ"ד יש קנין דר"א ס"ל כיון דיש קנין יש קנין על הכל וגם על הממון יש לו קנין [והוא כפי' השני שהזכרנו לעיל] ע"כ פי' הגר"א ז"ל כשתי הלשונות אחד בפי' הקצר דלמ"ד יש קנין אין קנין ממון וע"כ פי' דלא גזרו כשהפקיר אף דמדינא אינו הפקר ואחד בפי' הארוך דלמ"ד יש קנין גם על הממון יש לו קנין ולפיכך יכול להפקיר למדינא הוי הפקר. והדברים עמוקים ונכונים בע"ה. ועפ"ז מבואר היטב גם הבבלי דכבר בארנו דהבבלי ס"ל דמקרא דל"ת לצמיתות כי לי הארץ מוכח עכ"פ דעל חדא מילתא בודאי אין קנין והא בהא תליא אי נימא דיש קנין להפקיע ע"כ דהקרא קאי על קנין ממון דאין לו ואי נימא דיש קנין ממון ע"כ דהקרא קאי על הפקעת קדושה דאין לו קנין וע"כ שפיר מייתי רבה ראי' רק מסיפא דאלא א"כ הפקיר משום דמרישא אין ראי' כלל דלעולם אימא לך דיש קנין להפקיע מידי מעשר והא דחייב כאן במעשר הוא מדרבנן גזירה משום בעלי כיסים. ע"כ מייתי הסיפא ומדייק טעמא דהפקיר הא לא הפקיר חייב ור"ל מדחזינן דאם הפקיר פטור ואם לא הפקיר חייב ע"כ מוכח דאין קנין להפקיע ומדינא חייב במעשר כשלא הפקיר דאי אמרת דיש קנין להפקיע והא דחייב הוא מדרבנן א"כ אמאי בהפקיר פטור דהא כיון דיש קנין להפקיע ע"כ דאין לו קנין ממון ומאי מהני הפקרו. וכי תימא דבהפקיר לא גזרו א"כ אמאי אם לא הפקיר חייב הא לקט הוא דמ"ם לקט מהפקר [והוא כקושית הירושלמי קל הקילו חכמים בליקוטים] אלא ודאי מוכח מהכא דאין קנין להפקיע ומדינא חייב הלקט במעשר כיון דאין עליו דין לקט והא דבהפקיר פטור הוא משום דיש לו קנין ממון לפיכך מהני הפקרו. וניחא בזה גם קושית הגרע"א ז"ל שהקשה לוקמי למתני' שקנה הנכרי קמה מישראל והלכך חייב במעשר כיון שנגלה ביד ישראל ולעולם אימא לך דיש קנין דלפי מה שבארנו לא מצי למוקמי הכי דא"כ אמאי אם הפקירו פטור כיון דאמרת יש קנין ע"כ אין לו קנין ממון והכא הרי חייב במעשרות מה"ת דהא נגלה ביד ישראל ואיך יועיל ההפקר לפוטרו וכקושית הירושלמי למ"ד אין קנין לכל אפי' הפקרו חייב ודו"ק:

**אר"י** דר' יהודה ב"ח היא וכו' כל הסוגיא. עיין בפנים שהבאנו גירסת הגר"א ז"ל ופירושו. וכתבו עוד תלמידי הגר"א ז"ל בשמו וז"ל ועפ"ז מתורץ הגמ' במס' חולין (קלד ע"א) דאיתא התם גר וכו' ספק פטור שהממע"ה וכו' גמרא כי אתא רב דימי אמר רמי לי' רשב"ל לר"י תנן ספק פטור אלמא ספיקא לקולא ורמינהו חורי הנמלים שבתוך הקמה הרי אלו של בעה"ב ושלאחר הקוצרים העליונים לעניים ותחתונים לבעה"ב ר' מאיר אומר הכל לעניים שספק לקט לקט א"ל אל תקניטני וכו' דתני ריב"א אומר משום ר"מ ספק לקט לקט וכו' אמר לו אל תשנה אותה אלא בלשון בן תדל והא טעמא קאמר כו' אמר רבא הכא פרה בחזקת פטור קיימא קמה בחזקת חיובא קיימא עכ"ל הגמ' עיי"ש. והגמ' הלזו כולה מוקשה א' מה הקשה אר"מ דאמר ספק לקט לקט הא חכמים פליגי עלי' ורש"י ז"ל דחק א"ע ע"פ סוגיא דסתם מתני' ר"מ ע"ש. גם קשה מאד מאי מקשה רשב"ל לר"י והא טעמא קאמר כו' תקשי לי' לדידי' הא בלא זה קשה ג"כ אדרבנן דס"ל דאין ספק לקט לקט מ"מ הא כתיב עני ורש הצדיקו וכו'. לכך אמר מורנו ורבינו הגאון זי"ע דלפי הירושלמי הכ"ל אתיא שפיר דכאו"א אזיל לשיטתי' דלפי הירוש' הכ"ל ס"ל לרשב"ל דגם חכמים מודים בזה דספק לקט לקט אלא דס"ל דלא הוה ספק אלא הלבנים הם ודאי מן העליונים והירוקים הם ודאי מן התחתונים וא"כ לשי' שיטתו מקשה שפיר לר"י. ור"י לשיטתו דס"ל דר"מ הי' מלמד את ריב"א הא דספק לקט לקט אבל חכמים אינם מודים לר"מ ולכך לא קשה המתני' דאתיא כרבנן והשיב לו רשב"ל הא טעמא קאמר דע"כ מוכרח לפרש כמו שהוא ס"ל דכ"ע מודים בזה שספק לקט לקט אלא דפלוגתייהו כמ"ש לעיל דעת החכמים (ור"י לשיטתו אזיל כמו דאיתא בירושלמי) אלא אמר רבא אהרשב"ל הכא פרה וכו' כנ"ל ואזל לשיטתו כמו דאיתא בירושלמי רשב"ל אמר ד"ה הוא ישראל שעקרו חייב ספקו נמי חייב נכרי שעקרו פטור ספקו נמי פטור וא"כ מתורץ קושיתו הכ"ל שהקשה לר"י דהכא פרה בחזקת פטורה קיימא קמה בחזקת חיובא קיימא ודו"ק היטב כי מתוק הוא מאד עכ"ל בשנו"א. ויפלא באמת על רש"י ז"ל מדוע פי' דפריך מסתם מתני' ר"מ ולא פי' בפשיטות דפריך אליבא דכו"ע וכמו שפי' גם התוס' ז"ל שם. וליכא למימר דרש"י ז"ל ס"ל דגם אליבא דרשב"ל סברי רבנן דספק לקט אינו לקט דהא מוכח מהירושלמי כהתוס' והגר"א ז"ל. ועוד דהמדייק בלשון רש"י ז"ל יראה להדיא דמפרש דגם רבנן סברי ספק לקט לקט שהרי כתב שם בד"ה העליונים וז"ל חטין העליונים שע"פ החור איכא למימר לקט הן וכו' עכ"ל הרי אף דאינו רק ספק דאיכא למימר לקט הן מ"מ הוא לעניים וע"כ הוא משום דספק לקט לקט. ובהא דתחתונים לבעה"ב כתב דקודם קצירה כנסום נמלים שם ולא כתב בלשון איכא למימר והוא משום דהם ודאי של בעה"ב מקודם קצירה. הרי דגם רש"י ז"ל מפרש הכי וא"כ קשה מה הכריחו לפרש דפריך רק מר"מ. ונראה לומר בזה דהנה בגמ' שם איתא דכי אתא רבין אמר קמה אקמה רמי לי' ופירש"י ז"ל מתניתא אחריתי אשכח לר' מאיר דפטר בקמה של גר ספק נקצרה קודם שנתגייר ספק משנתגייר ורמיי' אהא דקתני ספק לקט לקט ושני לי' בלשון בן אגרא אני שונה אותה עכ"ל. והנה בכך רומיא דקמה אקמה יש לרש"י ז"ל לטעמי' ראי' מכרחת דרק מר"מ אר"מ פריך דאי לא נימא דקמה של גר ספק כו' ר"מ הוא דקאמר לה ליכא למירמי מינה מידי כל הא דספק לקט לקט כאשר יבואר לפנינו בעז"ה. וע"כ פירש"י ז"ל גם ברב דימי דאמר דמתנות כהונה אלקט רמי לי' דג"כ מר"מ אר"מ רמי לה דהא משמע מהגמ' דאין בין רב דימי לרבין אלא דר"ד סבר דמת"כ אלקט רמי לי' ורבין סבר דקמה אקמה רמי לי'. דאי נימא דיש עוד נפקותא ביניהם דלרב דימי רמי לי' אליבא דכ"ע ולרבין רק מר"מ אר"מ א"כ הכי הו"ל להגמ' למימר כי אתא רבין אמר ר"מ דקמה אר"מ דקמה רמי לי' ולשון זה הי' מציין יותר החילוק שבין רבין לר"ד [או דהו"ל כי אתא רבין אמר ר"מ אר"מ רמי לי' ותו לא ומעצמנו הייני יודעים דר"מ דקמת גר קאמר כמו שאנו

יודעים

שנויי נוסחאות (סו"ה) איזה בד"ו איזה הוא. (סו"ב) קוצר קצר מלא ידו תלש. בד"ו קוצר מלא יד ותולש. (סו"ד) תוך המגל בד"ו ותוך המגל. (סו"ו) חירי בד"ו חורי. (סו"ח) ולא הקוצר בד"ו לא כל הקוצר. (סו"ט) וחד אמר וכו' אחורי בד"ו וחרנא אמר וכו' לאחר. (סו"י) עליונים וכו' ותתחתונים בד"ו העליונים וכו' והתחתונים. (סוי"ב) אמר רבי יוחנן בד"ו אמר ר' יהודה.

מערכת הערוך עליונים לעניים, בערוך (ע' חר ה') העליונים לעניים בלבנים והתחתונים לבעה"ב בירוקים פי' לבנים הן המבושלים ואיכא למימר בשעת קצירה נפלו. ירוקן שאינו מבושלין דודאי מקודם לכן נפלו:



## חדושי רד"א

**אמר ר' יוחנן** דר"י בן חגרא היא וכו'. ה"פ דקאי על ר' מאיר דקאמר שספק לקט לקט והיינו ריב"ח דסבר גבי גר שנתגייר וכו' ספק חייב דספקו לחומרא. רשב"ל אמר ד"ה היא דגבי גר הוא דפליג ת"ק ואמר ספק פטור הואיל ועיקרו פטור אבל גבי ישראל דעיקרו חייב אף ת"ק מודה דספקו חייב: **אמר** ר"י כך היה משיב ר"מ את ריב"ח אין אתה מודה לי וכו'. ר' יוחנן בא להוכיח דע"כ דעת ר"מ ר' יהודה בן חגרא היא ולא ת"ק. דכך היה משיב ר"מ את ריב"ח אין אתה מודה לי שספק לקט לקט וקושייתו היא איך שבק ריב"ח המתני' דהכא חורי הנמלים כו' ולא אמר שספק לקט לקט וגבי גר שנתגייר וכו' אמר כן דספקו חייב. כך ה"ה קושית ר"מ לריב"ח ואי ס"ד כסברת ר"ל דד"ה היא ובעיקרו חיב כו"ע מודו מאי ר"מ לריב"ח דהול"ל גבי מתני' דהכא שספק לקט לקט הא כל שכן הוא מה גבי גר דעיקר ספקו חייב כ"ש גבי ישראל דעיקרו חייב. אלא ע"כ אין נפקותא בין עיקרו חייב לעיקרו ומ"ד התם ספקו פטור ה"נ ספקו פטור וא"כ ע"כ ריב"ח היא ולא ת"ק: א"ל רשב"ל אמר דכך היה משיב ר"מ לחכמים:

עין משפט
נר מצוה

מג
ה מיי' פ"ד ממ"ע ה"ט טוש"ע יו"ד סי' רנט ס"ס
א
ב מיי' שם ה"ו
ב
ג שם ה"ס
ג
ד ה מיי' פ"ד ממ"פ ה"ז

אמר ר' יוחנן כך הי' מלמד ר"מ את ריב"ח שספק לקט לקט ארשב"ל כך הי' משיב ר"מ את החכמים אי אתם מודים לי שספק לקט לקט. כן גי' סגר"א ז"ל בשנו"א ובכי"ק. פי' דר"י סבר דטעמייהו דרבנן דמתחונים לבעה"ב דס"ל דספק לקט פטור. ורשב"ל סבר דחכמים מודים בזה שספק לקט לקט אלא דס"ל בגר כיון דנכרי עיקרו פטור ספיקו נמי פטור וכאן במתני' ס"ל דלא הוה ספק כלל דהלבנים הם בודאי מן העליונים והירוקים הם בודאי מן התחתונים:

הדרן עלך הפיאה נתנית

רבי יהודא בן חגרא מחייב ר"ש בן לקיש אומר ד"ה היא ישראל שעיקרו חייב ספקו חייב וגוי שעקרו פטור ספיקו פטיר אמר ר' יוחנן כך היה משיב ר"מ את ר' יהודא בן חגרא [a]אין אתה מידה לי שספק לקט לקט אמר ר"ש בן לקיש כך היה ר"מ משיב את החכמים אין אתם מודים לי שספק לקט: [b]ומניין שספק לקט לקט ר"ש בר נחמן בשם ר' יונתן °עני ורש הצדיקו הצדיקוהו במתנותיו ר"ש בן לקיש בשם בר קפרא °לא תטה משפט אביונך בריבו בריבו אין אתה מטהו אבל מטהו אתה במתנותיו א"ר יוחנן וכה זכה הוא מה ששנה לנו רבי תעזוב הנח לפניהם משלך אמר ר' לא כתיב °לגר ליתום ולאלמנה יהיה בין מדידך בין מדידיה הב ליה:

# הדרן עלך הפאה נתנית

י גדיש [a]שלא לוקט תחתיו כל הנוגעות בארץ הרי הוא של עניים * ג הרוח שפיזרה את העומרים אומדין אותה כמה לקט היא ראויה לעשות ונותן לעניים רשבג"א נותן לעניים כדי נפילה: גמ' הכא את אמר אומרי' אותה כמה לקט היא ראויה לעשות ונותן לעניים וכא את אמר כל הנוגעת בארץ הרי היא של עניים רבי אבהו בשם ר' יוחנן ד קנס קנסו בו שנגדש על גבי ליקטן של עניים עד כדון מזיד ה אפי' שוגג אפי' כריכות אפי' חטין ע"ג שעורין ואפי' גדשו אחרים חוץ מדעתו ואפי' קרא לעניים ולא באו. רבי

תורה אור

ר' יהודה בן חגרא מחייב. אע"ג דספק הוא שמא נקלטת בעודו בגיותו ולאו בר חיובא הוא אלמא דמחמיר בספק לקט: ר"ל אמר ד"ה היא. ואפי' חכמים דפליגי התם מודין הכא בספיקא דמתני' דהכא דבישראל הוא והספק אם התבואה מחויבת היא או לא והלכך אמרינן הואיל והישראל עיקרו בר חיובא הוא מחמרינן גם בספק תבואה שלו אבל התם הספק הוא אם הבעה"ב היה בר חיובא בשעה שנקצרה או לא ושמא עכו"ם היה ועיקרו פטור ספיקו שלו נ"כ פטור: כך היה ר"מ משיב את ר' יהודה בן חגרא. כך כתוב בספרים. וטעות הוא דהא ר"י בן חגרא אית ליה נמי ספיקא לחומרא כר"מ וכצ"ל כך היה משיב ר' יהודה בן חגרא את חכמי'. כלומר דר' יוחנן מביא ראיה למאי דאוקי מתניתא דר"מ דמתני' כר"י בן חגרא דחד דינא אית להו ספיקא דמתני' עם ספיקא דברייתא שהרי כך היה משיב ר' יהודה בן חגרא לחכמים דפליגי עליה וס"ל דספק פטור וכי אין אתם מודים לי שספק לקט לקט כדילפינן לקמן מקראי וא"כ ספיקא דדינא דברייתא נ"כ משום ספק לקט מחמיר בה כר"מ דמתני': ר"ל אמר כך היה משיב ר"מ וכו'. ר"ל דמנדחי לעיל להא דר' יוחנן דלא דמי ספיקא דמתני' לספיקא דברייתא ואפי' חכמים דברייתא מודים לר"מ והלכך קאמר דלא כך שניט דר' יהודה בן חגרא היה משיב לחכמים דידיה כן אלא כך שניט כך היה משיב ר"מ לחכמים דידיה במתני' אין אתם מודין לי שספק לקט לקט: עני ורש הצדיקו כל"ל. ומאי הצדיקו דקאמר וכי בדין יש להצדיק לעני ורש הכתיב ודל לא תהדר בריבו אלא ה"ק הצדיקהו במתנותיו שאף שנראה לך דאינו של עני צדק משלך ותן לו: בריבו. ומיותר הוא דהא כתיב לא תטה משפט אביונך אלא ללמד בריבו אין אתה מטהו לזכותו בדין אם חייב הוא אבל מטהו את במתנותיו ולזכות אותו אף במה שנראה שהוא שלך: א"ר יוחנן וכה זכה הוא מה ששנה לנו רבי. כלומר והכא זכה רבי במה ששנה לנו להאי טעמא דעדיפא טפי כדרשיה דדרים תעזוב דכתיב שני פעמים חד בפ' קדושים וחד בפ' אמור ודרשינן לחד תעזוב הנח לפניה' ויבוזו כדמייתי בריש פרקין ותעזוב יתירה דרשינן להכא הנח לפניהן משלך: א"ר לא כתיב וכו' ר' לא הוא דרים מיהיה יתירה דכתיבי גבי לקט שכחה ופאה בפ' כי תצא דה"ק לעולם יהיה להן ואפי' נראה שהן שלך בין מדידך בין מדידיה הב ליה: הדרן עלך הפאה ניתנת

הלכה א מתני' גדיש שלא לוקט תחתיו. מי שאסף את העומרים והגדיש אותן במקום אחד בתוך השדה שעדיין לא לקטו שם העניים את הלקט. כל הנוגעות בארץ הרי הוא של עניים. מפרש בגמרא דקנס קנסו אותו חכמים לפי שהגדיש על גבי הלקט ולפיכך כל השבלים הנוגעות בארץ כלקט דיינינן ליה ואפי' הגדיש חטים ע"ג שעורים כל החטים הנוגעים בארץ לעניים: הרוח שפיזרה את העומרין. ע"ג הלקט: אומדין אותה. להמקום שבשדה שהיה שם מהלקט כמה לקט וכו' ונותן לעניים: כדי נפילה. רשב"ג מפרש לה דכמה הוא האומד בכדי נפילה בכדי שיעור שדרך ליפול בשעת הקצירה והוא ארבעה קבין לכל בית כור זרע והכור ל' סאין וכשיעור הזה יתן לעניים: גמ' הכא את אמר. מ"ש בסיפא הרוח שפיזר את העמרים דאת אמר אומדין אותה כמה לקט וכו': והכא את אמר וכו'. ומ"ש ברישא דכל הנוגעות בארץ הרי הוא של עניים ואמאי ויתן להם נ"כ כאן לפי האומד: קנס קנסו בו. ריבא מבוס קנס הוא לפי שהגדיש ע"ג הלקט: עד כדון. דאמרינן קנסו אותו אם הגדיש מזיד אם אפי' שוגג וקאמר דאין ה"נ ואפי' כריכות הנוגעות בארץ קנסו אותו ואפי' הגדיש חטים ע"ג שעורים קיסו החטים הנוגעות בארץ ואפי' גדשו אחרים חוץ מדעת בעל הגדיש ואפי' קרא בתחלה להעניים ליטול הלקט שלהן ולא באו אפי' הכי קנסו אותו דסוף סוף הגדיש שנו על גבי לקט של עניים הוא:

דבית

## תוספת הרי"ד

[c]יודעים עכשיו לפרש איזו ברייתא דקמה קאמר כן היינו יודעים ג"כ איזה ר"מ קאמר] ומדלא קאמרה הגמ' הכי משמע דבזה אין חילוק בין רב דימי לרבין ואהרי לרבין בודאי דרק מר"מ אר"מ פריך לכן פירש"י ז"ל גם ברב דימי כן. ולבאר מה שהכריחו לרש"י ז"ל דהרומיא דקמה אקמה הוא רק אליבא דר"מ נקדים מה דנחלקו הראשונים ז"ל בפירושא דכיבוש יחיד. רש"י ז"ל בגיטין (ח ע"ב) ובע"ז (כ ע"ב) מפרש דמה שלא נכבש ע"י כל ישראל בשש רבוא הוא כיבוש יחיד ולשיטתו אפי' בא"י גופי' נמי כיבוש יחיד הוי. והתוס' ז"ל (שם) מיאנו בזה ודעתם דבא"י אף אם כבשה יחיד לא הוי כיבוש לפיכך פירשו ע"פ הספרי (פ' עקב) דמה שכבשו בסוריא קודם שנכבשה א"י זהו נקרא כיבוש יחיד. והרמב"ם ז"ל (פ"א מה' תרומות) פסק כשניהם דאם נכבשה ע"י יחיד אף בא"י הוי כיבוש יחיד ובהו"ל מה שכבשו קודם שנכבשה א"י אפילו ע"י ס' רבוא וב"ד הגדול אין דינה כא"י. והנה בב"ב (פא ע"א) אר"י א"ם מחייב הי' ר"מ [בביכורים] אפי' בלוקח פירות מן השוק והא כתיב מארצך ההוא למעוטי חו"ל והא כתיב אדמתך ההוא למעוטי אדמת נכרי והקשו בתוס' הסיא תיובתא לרשב"א אמאי איצטריך הא לר"מ יש קנין לנכרי בא"י להפקיע ממעשר דתנן בע"ז (כא ע"א) אין משכירין וכו' מיהו אומר רשב"א דההיא דע"ז י"ל כמ"ד אין קנין עכ"ל. ומוכח מקושית התוס' ז"ל דלמ"ד יש קנין לנכרי בא"י נחשבת הקרקע כחו"ל ונפקע קדושתה לכל מילי. דאי לא"ה מאי מקשו מהא דיש קנין לענין מעשר דילפינן מדגנך על ביכורים. וכ"כ הרא"ם ז"ל בתשובותיו [הובא בתשובות החדשות להשג"א ז"ל חו"ק סי' ג' עיי"ש] דלמ"ד יש קנין פקע קדושת הארץ מהמקום ההוא וחשוב כחו"ל. וכ"כ הרמב"ם ז"ל (פ"א מה' תרומות ה"י) נכרי שקנה קרקע בא"י לא הפקיעה מן המצות אלא הרי היא בקדושתה לפיכך אם חזר ישראל ולקחה ממנו אינה ככיבוש יחיד כו' וחייב במעשרות. הרי מבואר בדבריו דלמ"ד יש קנין הוה כחו"ל ואם חזר ישראל וקנה ממנו הוה כיבוש יחיד דהרמב"ם ז"ל לשיטתו דאפי' בא"י הוי כיבוש יחיד. ולפ"ז קשה בהא דפריך מקמה אקמה דקמה של גר ספק נקצרה משנתגייר ספק עד שלא נתגייר פטור ואילו בהורי הגמלים אמרי' דבספק חייב ומאי קושיא דילמא הך מתניתא דקמת גר אתיא כמ"ד יש קנין לנכרי בא"י להפקיע והוה עלי' דין חו"ל ואחר שנתגייר הוי כיבוש יחיד דלא שמי' כיבוש ואינו חייב בפאה ובלקט מדאורייתא כדדרשינן לעיל (סוף פ"ב) קציר ארצכם ולא קציר חו"ל ואינו חייב רק מדרבנן כסוריא הילכך מקילינן בספיקו ככל ספיקא דרבנן דאזלינן בי' לקולא משא"כ בחורי הגמלים דאיירי בשל ישראל וחיובו מדאורייתא ע"כ מחמרינן בספיקו. ולעולם אימא לך דספק ממון עניים לחומרא ולא אמרינן בהו הממע"ה דדמי לספק איסור דהוה לחומרא כמש"כ הר"ן ז"ל בנדרים (ז ע"א) בשם הרמב"ן והרשב"א ז"ל אבל בקמה דגר דהאיסור גופי' הוא ספק דרבנן ע"כ אזלינן בי' לקולא. ועל כרחינו לומר דהא מתניתא דקמת גר ר' מאיר הוא דקאמר לה כדפרש"י ז"ל וע"כ פריך שפיר דלר"מ ממנ"פ הוי כאן מדאורייתא דלהך שיטה דסברה דלר"מ אין קנין בודאי דהוה דאורייתא ולהך שיטה דסברה לר"מ יש קנין [עי' בתוס' ז"ל מנחות (סו ע"ב) ד"ה מירוח] א"כ אליבא דר"מ הוא דאמרי' בע"ז דכיבוש יחיד שמי' כיבוש והוה כאן נמי מדאורייתא וכיון דרומיא דרבין ע"כ הוא מר"מ אדר"מ לכן פירש"י ז"ל גם רומיא דרב דימי דהוא מר"מ אדר"מ להשוותם יחד כמ"ש לעיל. [משא"כ התוס' ז"ל לשיטתייהו דבא"י לעולם אף כבוש יחיד הוה כיבוש וא"כ בגר שנתגייר לכו"ע הוי חיובו מדאורייתא אין הכרח ברומיא דרבין דרק מר"מ אר"מ פריך לכן פירשו ברומיא דרב דימי כפשוטו דאף מדרבנן פריך] ודו"ק:

ר' יהודה בן חגרא משום ר' מאיר מחייב. לכאורה קשה להמ"ד דס"ל לעיל (בהלכה הקודמת) דלר"מ דסבר אין קנין לנכרי בא"י [דשיטת הירושלמי (דמאי פ"ה ה"ח) דר"מ הוא דסבר אין קנין] אין לו קנין כלל ואפי' קנין ממון א"כ היאך מחייב כאן ר"מ בפאה כלל לאחר שנתגייר הא השדה והקמה אינם שלו דלא הי' לו קנין ממי שלקחה ממנו וגם לאחר שנתגייר מי הקנה לו עתה. ונהי דלאחר שיקצור ויהיו עומרין תלושין יהי' לו קנין בהם דאז הוו העומרין ככל מטלטלין אבל לענין פאה שחובת פאה בקמה הרי כיון דבשעה שהי' קמה לא הי' לו בה קנין ולא נתחייב בפאה אף לאח"כ לא חל החיוב על העומרים כההיא דגרסינן לעיל (סוף פ"ב) קצרוה לסטים פטורה דאפי' הם ישראל נמי פטורים כדמפרש הירושלמי מאחר שהפאה נתנית במחובר לקרקע ואין קרקע נגזלת ופי' הסמ"א ז"ל דקודם הקצירה בשעה שהיא בקמה עדיין לא הוו שלו דאין קרקע נגזלת ואינו חייב בפאה וע"כ אף שקצר אח"כ לא חורה פאה לעומרין דדוקא כשהי' חייב בקמה אז אם לא הפרים חוזר על העומרין אבל אם לא הי' החיוב על הקמה אין החיוב חוזר על העומרין יעוי"ש. והכא נמי כיון דכ"ז שהיא בקמה אין לו קנין אפילו לאחר הקצירה אינו חייב וא"כ אמאי מחייב ר"מ בפאה כלל. וי"ל דר"מ לטעמי' דס"ל באומר הא"מ לאחר שאתגייר מקודשת דאדם מקנה דשלב"ל [ובפרט לשיטת הפוסקים ז"ל שהביא הרמ"א ז"ל בחו"מ (סי' רט ס"ד) דבאומר שיקנה כשיבא לעולם אף לרבנן קנה דלא נחלקו רק במקנה לו סתם א"כ לר"מ אף במקנה לו סתם קנה לאחר שיתגייר ועי' בביאורי הגר"א ז"ל שם סוף אות י"ד ואכמ"ל] ע"כ תיכף כשנתגייר קנה השדה והקמה ודו"ק:

הדרן עלך הפאה נתנית

שנוי נוסחאות (ס"ג) משיב ר"מ בנ"ו ר"מ משיב. (כו"כ) אמר בנ"ו ליתא. ר"מ משיב בנ"ו משיב ר"מ. (סו"ה) שספק לקט ומניין וכו' ר"ש בנ"ו שספק לקט לקט ומניין וכו' ר' שמואל.

בכור לאדן

(אהד קדוש) א"ר יוחנן וכה זכה הוא מה ששנה לנו רבי. פי' וכאן זכה כלומר ברורה ויפה היא מה ששנה לנו רבי:

הר"א מגריידין

(ר"א מגריידין) ר"ש בן לקיש בשם בר קפרא. נ"כ בבבלי חולין קל"ד ע"א נתחלף שיטת רשב"ל לרשב"ל:

טוב ירושלים

א"ל ר"י וכה היא מה ששנה לנו רבי כו', פי' מרה"פ ופ"מ והכא זכה כו' ע"ש ואין מנח לוח. ול"נ שש"ס קל היא פה וצ"ל ולא זכה היא והוא בלשון ופי כעירה היא שאר"י עצמו לר"ל בקדושין ס' כ'. ובחולין קס"ר ק'. וז"ש לא זכה בלשון נקיה יותר:

מסורת הש"ס
חולין קלד: ד
בקלים פ"א ה"ד
ב"מ קס:

גליון הש"ס
[a] אין אתם מודים לי שספק כו' ע' במפרש כאן בתוספותיו מ"ש בזה. ולפי מ"ש בשנו"א כאן מישב קושייתו ודו"ק. ועיין בלחם שמים שמקשה ל"ל קרא דעני ורש הצדיקו תיפוק ליה משום דספק גזל צריך להוציא מת"י. ולא ידעתי קושיתו הא כל ספק ממונא ספק גזל הוא והתור' התירת' לנתבע כמ"ש הכנה"ג בחו"מ ואחרונים. וגם כמ"ש יש בזה מחלוקת גדול ומבוכה גדולה בין הקדמונים יע' בש"ך יו"ד סי' רנ"ט. וע' בשו"ת ר"ש חיון סי' ל"א. ובמהרי"ט חלק ג'. וע' במים חיים פ"ב מ"ע סלי"ג באורך ודו"ק. ועי' בטורי אבן בר"ה (דף יד ע"ב) ובהגהות מילואים שם.

מסורת הש"ס

דבית שמאי היא. הא דאמרינן דמשים קים נותן את כל הנוגעות בארץ לעניים ואע"ג דאין הכל לקט מ"מ ב"ד הפקירו את שלו לעניים וכב"ש אתיא דאמרי לקמן בריש פ"ו דהפקר לעניים הוי הפקר ופטור מן המעשרות. בתמיה וכי שמענו שיהא פטור ממעשרות אלא לב"ש הוא משום קנס כדאמר לקמן דלב"ה אע"ג דעניים מעשרין ואוכלין ואיידי דבעי לאתויי להא דלקמן וכמו שהוא שנוי בפ"ק דשקלים לא הפסיק במילתיה עד לבסוף וה"נ בשקלים. מנין שהפקר ב"ד הפקר דכתיב וכו': מנין שהוא פטור ממעשרות כשאר הפקר. שמע לה מן הדא. דהפקר ב"ד נ"כ פטור ממעשרות דתנינן אין מעברין את השנה בשביעית כדאמרינן בפ"ו דנדרים ובפ"ק דסנהדרין ובכמה מקומו' לפי שמאריכין עליהן איסור עבודת קרקע ולא במוצאי שביעי' כדמפרש טעמא לקמן: ואם עברוה הרי זו מעוברת. והשתא מדקאמר דבדיעבד ה"ז מעוברת וכי בחודש אחד שהב"ד מוסיף על השנה לא מפרישין המעשרות שהרי שנת שביעית פטורה מן המעשרות אלמא דהפקר ב"ד הוי הפקר ופטור ממעשרות: עד כדון שביעית. דאיכא נמי טעמא דאין מעברין לכתחילה שלא להפקיע חודש אחד יותר מן המעשרות: מוצאי שביעית מנין. כלומר מ"ע וכב"ן יש גרים מוצאי שביעית מאי דהא שמינית חייבת במעשרות ומאי אין מעברין לכתחילה: שלא לרבות באיסור חדש. לפי שהישן כלה וכשמעברין בשמינית מאריכין עליהן איסור חדש: הדא דתימר. דאין מעברין בשביעית: אבל משהתיר רבי להביא ירק בשביעית מח"ל לארץ כדאמרינן לקמן פ"ו דשביעית הלכה ד': היא שביעית היא שאר שני שבוע. הואיל ושכיחי מח"ל בארץ אין חילוק בין שביעית לשאר שני שבוע ומעברין: הדא דתימר בראשונה. שהיו השנים כסדרן: שהיו כתיקנן. בבישול התבואה' והפירו' בזמנן ולא היו מקפידין בעיבור השנה בשביעית ובמוצאי שביעי' מטעמא דאמרינן אבל עכשיו שאין השנים כתיקנן ופעמים מתאחרין להתבשל התבואה והפירות אין חילוק בין שביעית לבין שאר שני שבוע ומעברין לפי צורך הזמן וכן תנינן בברייתא דשל בית ר"ג עברוה במוצ"ש מיד: א"ר אבין וכו'. וכן הוא בשקלים שם. כלומר דר' אבין מדחי לה להא דמייתי ראיה דהפקר ב"ד

תורה אור

רבי אימי בשם ר"ש בן לקיש דב"ש הוא דבש"א הפקר לעניים הפקר וכב"ה עניים מעשרים ואוכלים א"ל ר' יוסי שמענו שהוא פטור מן המעשרות ד"ה משום קנס שהפקר ב"ד הפקר דכתי' וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו ומניין שהוא פטור מן המעשרות ר' יונתן ברי' דר' יצחק בר אחא שמע לה מן הדא אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית ואם עברוה הר"ז מעוברת וחודש א' שהוא מוסיף לא פטור ממעשרות היא עד כדון שביעית מוצאי שביעית מניין א"ר אבון שלא לרבות באיסור חדש ר' זעירא בשם ר' אבהו הדא דתימר עד שלא התיר רבי להביא ירק מחוצה לארץ אבל משהתיר רבי להביא ירק מח"ל היא שביעית היא שאר שני שבוע תני אין מעברין כו' אמר ר' מנא הדא דת מר בראשונה שהיו השנים כסדרן אבל עכשיו שאין השנים כסדרן היא שביעית היא שאר שני שבוע תני של בית ר"ג עברוה במוצאי שביעית מיד אמר ר' אבין אין מן הדא אין את ש"מ כלום שמור את חודש האביב שומרהו שיבוא בחידושו ויידא אמרת דא נדיש שלא לוקט תחתיו רבי מנא בשם ר"ש בן לקיש דב"ש היא דב"ש אומרים הפקר לעניים הפקר ברם כב"ה עניים מעשרים ואוכלין א"ל רבי יוסי שמענו שהוא פטור מן המעשרות ד"ה משום קנס ר"ז רבי אבהו בשם ר' יוחנן ארבעת קבין לכור ר"ז בעי קומי רבי אבהו ארבעת קבין לכור או לבית כור א"ל לבית כור תמן תנינן אמר ר' יהודה מה קיצבה בכרי אלא אם יש בה כדי נפילה א"ר אבהו בנופל לה כדי לזורעה וכא את אמר הכין:

## הלכה ב מתני'

שיבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה אם נקצרת עם הקמה הרי היא של בעה"ב ואם לאו הרי היא של העניים: שיבולת של לקט שנתערבה בגדיש מעשר שיבולת אחת ונותן לו אמר ר"א וכי העני הזה מחליף דבר שלא בא ברשותו אלא מזכה את העני בכל הגדיש ומעשר שיבולת אחת ונותן: **גמ'** איזהו היא קמה

רידב"ז

רבי אימי בשם רשב"ל דב"ש הוא דבש"א הפקר לעניים הפקר. פי' וספיר קאמרה מתני' דהרי היא של עניים דהוה הפקר אף דאינו לקט: וכב"ה. לא מני אהיא מתני' דלדידהו איך רבאי להוסיף ליתן כל הנוגע לארץ בתורת לקט לפטור ממעשר והול"ל עניים מעשרים ואוכלים: א"ל ר' יוסי שמענו שהוא פטור מן המעשרות ד"ה משום קנס שהפקר ב"ד הפקר. דאפילו ב"ה מודו הכא שפטור מן המעשרות משום הפקר ב"ד דילפינן לה מקרא וכל אשר וגו': ומנין שהוא פטור מן המעשרות. כלומר מנין שהפקר ב"ד פוטר ממעשרות: וחודש א' שהוא מוסיף לא פטור ממעשרות הוא. דאף דעברו שלא כדין מ"מ הר"ז מעוברת וגם החודש הנוסף יש לו דין שביעית שפטור מן המעשרו' אלמא דכח ב"ד יפה לפטור מן המעשרות ה"נ אף דאין זה רק קנס ב"ד פטור מן המעשרו' אף לב"ה. כן פי' הר"ש והסמ"א ז"ל. והא"נ דלא דמי לשביעית דהתם הא הפקירו ב"ד לכל העולם דעשאוהו שמיטה מש"כ הכא דלא הפקירו ב"ד רק לעניים מ"מ כיון דב"ד עשאוהו כלקט הוה כלקט דעלמא דאף דלא הוה הפקר לב"ה מ"מ פטור ממעשר דדרשינן ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך יצא זה שיש ללוי חלק עמך דאם הוא לוי עני נוטל לקט [כמש"כ הר"ש ז"ל בב"ק (כח ע"א) ובכ"ד בשם הספרי וכן הוא בירושלמי ריש מעשרות וספ"ד דנדרים] א"כ הכא נמי כיון דחל עלי' שם לקט מכח הפקר ב"ד אף דהוא רק לעניים מ"מ הרי יש ללוי חלק בו שאם הוא לוי עני נוטל גם הלקט הזה ושפיר מיפטר ממעשר:

ר"ז בעי קומי ר"א כו' א"ל לבית כור. פי' לשדה שזרעו בה כור צריך ליתן ד' קבין לקט והוא כדי נפילה דקאמר רשב"ג שהוא שיעור הראוי ליפול לקט. ואיכא בין ת"ק לרשב"ג דלת"ק אומדין לפי התבואה של אותה השדה דוקא דאם היא לחה הלקט הנופל ממנה מעט ואם היא יבשה הלקט ממנה הרבה. ולרשב"ג אין משערין דוקא באותה שדה אלא אזלינן בתר רוב שדות והוא שיעור ד' קבין. כן פי' הסמ"א ז"ל:

עין משפט נר מצוה

א מיי' פ"ד מהלכות [illegible]

ב מיי' [illegible]

ג ד מיי' [illegible]

ה מיי' [illegible]

ו שם [illegible]

גליון הש"ס

בנופל לה כדי לזורעה. פי' בירושלמי פ"ט דב"מ [illegible]

פני משה (המשך)

פטור מן המעשרות מעיבור השנה בשביעית וקאמר דאין מן הדא לית את ש"מ כלום דשאני התם דיש לעיבור השנה רמז מן התור' דכתיב שמור את חודש אביב שמרהו עד שיהא בחידושו שיהא החודש הזה בזמן אביב ולפיכך אף בשביעית אם עברוה לצורך מעוברת ולעול' בעלמא אין הפקר ב"ד פוטר ממעשרות: וכיידא אמר דא. ומהיכן שמענו זה דהפקר ב"ד פוטר ממעשר: דא. מהאי מתני' שמענו גדיש וכו' וקאמר ר' מנא דב"ש היא אלמא דמשום הפקר ב"ד נגעו בה והוי כשאר הפקר ופטור ממעשרות: א"ל ר' יוסי שמענו שהיא פטור ממעשרו'. בתמיה והשתא מסיק לה למילתיה דר' יוסי דלעיל. כלומר וכי שמענו ממתני' דפטור הוא ממעשר מה שנותן להעניים: ד"ה היא משום קנס וכב"ה וכו'. כלומר הא דנותן הכל לעניים לב"ש הוא ומשום קנס שהגדים על ה קט של עניים ולב"ה דסברי דהפקר כי האי שאינו אלא לעניים לאו הפקר הוא לפוטרו מן המעשר אפ"כ דעניים מעשרין ואוכלין דאותן שאינם לקט ממש מתחייבין במעשר וכיון שנתערבו מעשרין את הכל ואכתי לא שמעינן מידי נמי ממתני' דהפקר ב"ד פוטר מן המעשרות: ארבעת קבין לכור. לפרש דברי רשב"ג במתני' וקאמר דכדי נפילה הוא ד' קבין לכור: לכור או לבית כור. אם השיעור ד' קבין נכור תבואה שלכל כור תבואה שלוקט מן השדה נותן ד' קבין לעניים או לבית כור זרע קאמר דלשדה שזרעו בה כור נותן ד' קבין: תמן תנינן. פ"ט דב"מ המקבל שדה מחבירו ולא עשתה אם יש בה כדי להעמיד כרי חייב ליטפל בה א"ר יהודה מה קצבה בכרי אלא אם יש בה כדי נפילה ומפרש התם ר' אבהו בנופל בה כדי לזורעה כלומר אם עשתה כל כך שיכול לזרוע בה לשנה הבאה חייב להיטפל בה אלמא דבכדי נפיל' מתבואה קאי שזורעין בה והכא הוא אומר הכן בתמיה דמפרש לכור על מקום בית כור זרע וה"כ בכדי נפילה מה שראוי ליפול בדרך קצירה הוא ולא משני מידי:

הלכה ב מתני' שבולת שבקציר. כלומר שהיה קוצר ונשארה שבולת אחת שלא נקצרה וכל השיבולי' נקצר וראש אותה שבולת מגיע לקמה שבלדה: אם נקצרת עם הקמה. אם כשקוצר את הקמה שבצדה יכול הוא לקצור אותה השבולת הרי היא של בעה"ב לפי שהקמה מצילתה: שבולת של לקט שנתערבה בגדיש. והשתא איכא ספיקא בכל שבולת ושבולת שבגדיש שמא של לקט היא ושמא של טבל היא ואינו יכול ליתן אחת מהן לעני תחת שבולת של לקט דשמא א של טבל וצריך ליתן להעני דבר שהוא מתוקן ולפיכך מעשר שבולת אחת ונותן לו ובגמ' מפרש כיצד הוא עושה: א"ר"א וכי היאך העני הזה מחליף דבר שלא ברשותו. בגמרא מפרש לה דר"א לדבריהם דרבנן קאמר להו לדבריכם דאתם פליגי עלי בדין עומר שלקט את הפאה לעני שלא זכה להעני כדאמרי' בפ' דלעיל והכא לדידכו היאך העני הזה מחליף דבר שעדיין לא בא ברשותו שהרי אין הבעה"ב יכול לזכות לו לאותה שבולת של לקט לשאמר שמחליף עם הבעה"ב ונותן לו אחרת תחת זו אלא לדידכו היה צריך שיהא מזכה את העני בכל הגדים במתנה על מנת להחזיר דשמא מתנה ונמצאת אותה שבולת של לקט באה ליד העני ויכול להחליפה באחרת וטעמייהו דרבנן מפרש בגמ' דקסברי עשו את שאינו זוכה כזוכה לענין זה דאע"ג דלא זכה בה אפ"ה חשבינן להאי שבולת של לקט כאילו באה ליד העני ויכול להחליפה באחרת והלכה כחכמים: **גמ'** איזו היא קמה

תוספת הרי"ד

א"ל ר' יוסי שמענו שפטור מן המעשרות ד"ה משום קנס שהפקר ב"ד הפקר. פי' דלפיכך פטור מן המעשרות אף לב"ה משום שהפקר ב"ד הפקר כמבואר בפנים. ונלפע"ד דרשב"ל דס"ל אליבא דב"ה דחייב במעשרות לטעמי' אזיל דס"ל בנדרים (מד) וכן בירושלמי שם (סוף פ"ד) אליבא דר' יוסי דהפקר כמתנה ועד דמטי ליד זוכה חייב במעשר, דסבר דטעמא דהפקר פטור ממעשרות הוא מדכתיב דנך ארצך שדך וכרמך המיוחד לך ולא של הפקר שאין לו בעלים [כמש"כ רש"י ז"ל בב"ק (נד ע"א) והרמב"ם ז"ל בפי' המשניות ריש מעשרות] וע"כ לר' יוסי דהפקר כמתנה ויש לו בעלים אף שיש ללוי חלק עמך דנס הוא רשאי ליטול מ"מ חייב במעשרות דלא אימעוט מקרא. אך בירושלמי דנדרים (שם) נחלקו על ריש לקיש וגרסינן התם המגן אמר

שנויי נוסחאות (סו"ג) וכב"ה עניים מעשרים ואוכלים בד"ו כ"ז ליתא (ובכי"ם דאי כב"ה וכו'). (ס"ג) ר' יוסי וכו' מן המעשרות בד"ו ר' יסא וכו' ממעשרות. ד"ה משום קנס בד"ו ליתא. (ס"ו) דכתיב בד"ו כתיב. (סו"ס) בעצת במקרא "בעצת". (ס"ו) ממעשרות הוא בד"ו הוא ממעשרות. (סו"ג) מחוצה לארץ בד"ו מחוצה לארץ לארץ אבל. (סו"ד) שאר בד"ו ליתא. (סו"ס) תני אין מעברין כו' אמר ר' מנא בד"ו תני אין מעברין את השנה לא בשביעית אלא בשאר שני שבוע ואם עברוה הרי זו מעוברת אמר רבי מנא. (סו"ה) מיד אמר בד"ו מדאמר. (סו"ס) אין את ש"מ בד"ו לית את שמע מינה. (סו"כ) שומרהו שיבוא בחידושו ויידא אמרת דא בד"ו שמרהו עד שיבוא בחידושו ויי דא אמר דא. (סו"ג) היא דב"ש אומרים הפקר לעניים הפקר ברם כב"ה עניים מעשרים ואוכלין בד"ו כל זה ליתא. (ס"ד) רבי יוסי וכו' מן המעשרות ד"ה בד"ו רבי יסא וכו' ממעשרות ד"ה היא. (סו"כ) משום קנס ר"ז בד"ו משום קנס וכבית הלל עניים מעשרים ואוכלין ר' זעירא. (סו"ח) בכרי אלא אם יש בד"ו כרי אלא אם כן יש. (ס"ס) נפלה בד"ו ניפלה. את בד"ו הוא (סו"ד) אחת בד"ו ליתא. וכי בד"ו וכי היאך העני. (סו"ס) ברשותו בד"ו לרשותו. איזהו היא בד"ו אי זו היא.

חת"ם סופר

רבי מנא בשם ר"ש בן לקיש דבית שמאי היא דב"ש אומרים הפקר לעניים הפקר וכו'. והקשה הרבני המופלג מו"ה זכריה ישעיה כ"ץ הא עכ"פ יד לוי ועני שוה בו ופטור מקרא אין לו חלק ונחלה עמך יצא זה שיש ללוי חלק ונחלה עמך והשתא נמי דהפקר לעניים אינו הפקר ויכול בעה"ב לחזור בו אבל עכ"פ הכא דלא מצי מהדר ביה דחכמים הטילו עליו שיהיה כל הנוגע בארץ לעניים והרי יד הכל שוין בו ופטור ליתן ללוי. קרא דאין לו חלק ונחלה עמך לא קאי אלא אם יש לו חלק ונחלה עפ"י ה' כמו דנחלת א"י היה עפ"י ה' וללוי אין בו חלק ונחלה ונוטל מעשר ודייקינן הא כל שיש לו חלק עפ"י ה' היינו בשביעית ובלקט שכחה ופאה אין לו מעשר אבל כשיש לו חלק ונחלה ע"י אדם המפקיר שלו לא ממעט מהאי קרא אך לב"ש מפאה ולב"ה מדומיה דשמיטה וכל דומה לשמיטה לב"ה אפילו יש לו ללוי חלק ונחלה כגון נדיש שלא לוקט תחתיו היה לו להתחייב במעשר לב"ה לולי דמסיק הפקר ב"ד הפקר וה"ע כחלק ונחלה מאת הי"ת וכל זה פשוט מאד: ולבוז הר"ש רפ"ט דשביעית מגומגם קצת: יג

עמודי ירושלים תנינא

לא בשביעית. עמ"ש הרא"פ ומ"ש הש"ק שקלים (פ"א ה"ב):

עין משפט נר מצוה

ט א מיי' פ"ה ממ"ע הכ"א

י ב מיי' פ"ד שם ה"ד

יא ג שם פ"ה הלכה ו

**הכי** גרסינן דבר שהוא ראוי ליגלל ושכחו מהו שיעשה שכחה נשמעינה מן הדא עימר וכו' הדא אמרת דבר שהוא ראוי ליגלל ושכחו הר"ז שכחה כצ"ל ובבעיא שני' גרסינן דבר שהוא ראוי להציל ופשיט מסקנה עקורה. וה"פ דבר שהוא ראוי ליגלל. כגון שבולת שראשה מגיע לקמה והיא ראוי' להגלל עם הקמה: ושכחו. שקצרו הקמה ושכחו להציל את השבולת: מהו שיעשה שכחה. מי אזלינן בתר שעת העזיבה וכיון דלא נתקדשה אז לעניים לא הויא שכחה או דלמא כיון דמ"מ לא ניצולה הויא שכחה: אם עד שלא נטל את החמישית לא כבר נראה לו לדון את הרביעית בשורה. בתמי' והרי היתה אז הרביעית ראוי' להגלל עם החמישית ומ"מ כשנטל את החמישית ולא הציל הרביעית הרי היא שכחה. הה"א דבר שהוא ראוי ליגלל ושכחו הר"ז שכחה: דבר שהוא ראוי להציל ושכחו מהו שיעשה שכחה ופשיט מסקנא תבואה

קמה שהיא מצלת את הקמה אמר רבי יוחנן כהדא דתנינן שיבולת של קציר וראשה מגיע לקמה א"ר יוסי והוא שיהא הקציר סובבה והוא שיהא ראשה מגיע לקמה והוא שתהא יכולה להקצר עם הקמה היתה יכולה להקצר עם הקמה ואין הקמה יכולה להקצר עמה ניצולת היו שתים הפנימית יכולה להקצר עם הקמה ואין החיצונה יכולה להקצר עם הקמה הפנימית ניצולת ומצלת אמר רבי הושעיא רומס הייתי זתים עם רבי חייא הגדול ואמר לי כל זית שאת יכול לפשוט ידך וליטלו אינה שכחה אמר רבי יוחנן מכיון שעבר עליו ושכחו הרי זו שכחה מתני' פליגא על ר' הושעיא שיבולת של קציר וראשה מגיע לקמה שיבולת שבקציר אינו יכול לפשוט ידו וליטלה רבי לא בשם רבי הושעיה באומן השני שנו דבר שהוא ראוי להציל ושכחו מהו שיעשה שכחה נשמעינא מן הדא עימר את הראשון ואת השני ואת השלישי ושכח את הרביעי אית תניי תני אם נטל את החמישית הרי זו שכחה ואית תניי תני אם שהה ליטול את החמישית הרי זו שכחה אמר רבי בון בר חייא מ"ד נטל את החמישית כשיש שם ששית מ"ד אם שהה ליטול את החמישית כשאין שם ששית אם עד שלא נטל את החמישית לא כבר נראה לו לדון את הרביעית בשורה הדא אמרת דבר שהוא ראוי להציל ושכחו הרי זו שכחה דבר שהוא ראוי להציל ושכחו מהו שיעשה שכחה נשמעינא

מסורת הש"ס: לקמן פ"ו מ"ח; לקמן סוף פ"ד פ"ד ה"ט; לקמן פ"ו ה"ב

קמה שהיא מצלת את הקמה. כדתנן בפ' דלקמן גבי שכחה הקמה מצלת את העומר ואת הקמה שאם שכח את העומר או את הקמה והיתה קמה אחרת אצליהם שלא שכח אותה מצלה היא על העומר ועל הקמה השכוחים דלא הוו שכחה: כהדא דתנינן שבולת של קציר וכו'. כלומר כדתנן גבי לקט וה"ה לענין שכחה שאם אותה הקמה היו ראשי השבלים שלה מגיעים להקמה שאינה שכוחה אז מצלת היא אותה: והוא שיהא הקציר סובבה וכו'. אשבולת דמתני' קאי וכלומר דאם הקציר סובבה שקצר כל סביבות אותה השבולת והיא לבדה לא נקצרה בכה"ג הוא דבעינן והוא שיהא ראשה מגיע לקמה וכן שתהא יכולה להקצר עמה דאז היא של בעה"ב ואם לאו הרי היא של עניים הואיל וקצר סביבותיה והיא נשארת לבדה אבל אם אין הקציר סובבה לעולם היא של בעה"ב דהרי יש כאן עוד שבלים אחרות בלא"ה ויקצור אותן אח"כ כאחת: היתה יכולה להקצר עם הקמה. אם כשקוצר את הקמה יכולה השבולת ג"כ להקצר עמה אבל אם הוא קוצר השבולת מצדה השני אין הקמה יכולה להקצר עמה אפ"ה היא נצולת דמכיון שהיא יכולה להקצר עם הקמה כמחוברת לקמה היא והרי היא של בעה"ב: היו שתים הפנימית יכולה להקצר עם הקמה החיצונה. כלומר הפנימית שהיא סמוכה להקמה יכולה להקצר עם הקמה וכן עם השבולת החיצונה: ואין החיצונה יכולה להקצר עם הקמה. אבל השבולת החיצונה אינה יכולה להקצר עם הקמה: הפנימית ניצולת ומצלת. דכיון דמיהת יכולה החיצונה להקצר עם הפנימית שבצדה הלכך הפנימית שהיא יכולה להקצר עם הקמה וגם עם החיצונה ניצולת היא עם הקמה ומצלת ג"כ להחיצונה עמה: רומס הייתי זתים. כשהייתי עוסק ברמיסת ודריסת הזתים עם ר' חייא הגדול אמר לי דין הזה של שכחת הזתים: כל זית שאתה יכול ליפשט ידו וליטלו. אם מסק את זיתו ושכח לאיזה זיתים על האילן ולאחר שעבר הימנו נזכר אם הוא במקום שיכול לפשוט את ידו וליטול אותו זית אינו שכחה כדתנן לקמן בסוף פ"ז גבי ערים והכי מייתי ליה נמי התם: ר' יוחנן. פליג דמכיון שעבר עליו ושכחו ה"ז שכחה אע"פ שנזכר במקום שיכול לפשוט את ידו וליטלו: מתני' דידן פליגא על ר' הושעיא. דקתני שבולת של קציר שראשה מגיע לקמה אם נקצרת עם הקמה הרי היא של בעה"ב ואם לאו הרי היא של עניים: שבולת שבקציר אינו יכול לפשוט את ידה וליטלה. בתמיה הא אף שאין ראשה מגיע להקמה ואינה נקצרת עמה אעפ"כ יכול הוא לפשוט את ידו וליטלה ואפ"ה קאמר דהיא של עניים וקשיא לר' הושעיא דמ"ש לקט משכחה: ומשני ר' לא בשם ר' הושעיא דבאומן השני שנו שקצר את אומן ושורה הראשונה וכן השניה ובאומן השני' היתה השבולת שנשארה מלקצור והיא רחוקה מהקמה שבצדה ואין יכול להגיע אף בפשיטות ידו: דבר שהוא ראוי להציל. כלומר בשעת העימור ראוי הוא להציל ולומר בו שלא מחמת שכחה הניחו וכגוונא דלקמן ואם אח"כ שכחו מהו שיעשה שכחה מי נימא דהואיל וכתיב כי תקצור קצירך ושכחת עומר וגו' משמע דבשעת עימור תליא מילתא אם שכחת בשעשית העימרין לא תשוב לקחתו אבל אם בשעת העימור איכא למיתלי דלא שכחו שוב אין שכחה שלאחר כן שכחה וכ"מ שאם חזר ונזכר אחר זה יכול הוא ליקחו או דילמא מכיון ששכחו ואפי' אחר העימור תורת שכחה עליו ואפי' חזר ונזכר אח"כ קרינן ביה לא תשוב לקחתו: נשמעינה מן הדא. ברייתא דתניא אם עימר את עומר הראשון וכן את השני ואת השלישי ונטלו ושכחה לעמור מהם ולהלן שכח את הרביעי והלך סימנו: אית תניי תני אם נטל את החמישי. כלומר אם אחר שעמר את החמישי ונטלו אז אמרינן דהרביעי ה"ז שכחה דהא חזינן דנטל את החמישי שהוא להלן וא"כ שוב לא יכול ליטול את הרביעי דקרינן ביה לא תשוב לקחתו: ואית תניי תני. דאע"פ שלא נטל עדיין להחמישי אלא ששהה בכדי ליטול החמישי כבר מחשבינן הרביעי שהיא שכחה: א"ר בון וכו'. כלומר וא"ר בון עלה דלא פליגי הני תנאי אלא מ"ד נטל את החמישי בשיש שם ששי. שעימר עוד לעומר ששי והלכך דוקא אם נטל החמישי אז מחשבינן עומר הרביעי לשכחה שהרי הניחו ולא נטלו ונטל את החמישי אבל אם עדיין לא נטלו להחמישי אין כאן תורת שכחה להרביעי משום דאיכא למימר נמי שלא נטלו לאו משום ששכחו אלא דבתחלה נטל הראשון והשני והשלישי ועכשיו רוצה להתחיל השורה מן הששי וליטלו ואח"כ להחמישי ולהרביעי דשורות שורות של ג' ג' הוא נוטל ופעם מתחיל מצד הזה ליטול כסדרן ופעם מצד השני: ומ"ד אם שהה ליטול את החמישי. ולא בעינן עד שיטלו ממש: בשאין שם ששי. מיירי דכיון דליכא אלא חמשה עמרים והוא הניח הרביעי ולא נטלו והלך לו לעומר החמישי אע"פ שעדיין לא נטל להחמישי אלא ששהה כדי ליטלו קרינן בהרביעי לא תשוב לקחתו דהכא ליכא למימר שרוצה לעשות שורה אחרת ולהתחיל מצד השני שהרי אין כאן שורה של שלשה כמו בשורה הראשונה והלכך לא תלינן בכה"ג דדעתו לעשות שורה אחרת אלא משהה כדי ליטלו והיינו מסעבר מהרביעי והלך לו להחמישי דזהו השהות כדי ליטלו כבר יש תורת שכחה על הרביעי: אם עד שלא נטל את החמישי לא כבר נראה לו הרביעית לידון בשורה. בתמיה. השתא פשיט לה להבעיא וכלומר דאי ס"ד דבר שהוא ראוי להציל בשעת העימור מציל הוא דלא ליהוי שכחה ואפי' שכחו אח"כ דעיקר מה שהקפידה התורה על שעת העימור והנחתן הוא א"כ קשיא אמאי דא"ר בון דבים כאן ששי אז אם נטל החמישי הוי שכחה לכ"ע וכטעמא דאמרן הא הכא כשהניח את הרביעי מיהת ראוי להציל היה שהרי יש כאן ששה ואיכא למיתלי דמה שהניח הרביעי לא משום שכחה הואי. אלא דעתיד לעשות שורה אחרת ולהתחיל מהששי ונראה היה הרביעי לידון בשורה זו וא"כ אפי' נטל החמישי אח"כ לא ליהוי שכחה דהא בשעת העימור ראוי היה הרביעי להחשב בשורה השניה ואת אמרת דבשעת העימור תליא מילתא הואיל וראוי להציל היה אלא ע"כ הדא אמרה דאף שהוא דבר ראוי להציל בשעת העימור אפי' אם שכח אח"כ הרי הוא שכחה: דבר שאינו ראוי להציל ושכחו מהו שיעשה שכחה. ולקמן מסיים הדא אמרה דבר שהוא ראוי להציל וכו' וא"כ אחד מהם ט"ס והנכון לגרוס גם כאן דבר שהוא ראוי להציל ואף דבעיא ראשונה בדבר הראוי להציל הויא מ"מ השתא מיבעיא לי' בענין אחר וכגון האי דתנינן בפ' דלקמן הקמה מצלת את העומר ואת הקמה קמה שאינה שכוחה מצלת העומר או הקמה השכוחה והעומר אינו מציל לא את העומר ולא את הקמה אם יש כאן עומר שאינו שכוח בצד העומר השכוח או קמה השכוחה אין העומר שאינו שכוח מציל לא את העומר השכוח ולא את הקמה השכוחה נמצינו למדין שאין העומר ראוי להציל את הקמה אבל הקמה ראוי הוא להציל את העומר ובעי השתא אם שכח העומר שאצל הקמה וא"כ הקמה שלא היתה שכוחה היה ראוי להציל את העומר ואח"כ שכח גם את הקמה מהו שיעשה שכחה מי נימא הואיל ובתחלה הצילה הקמה את העומר כהאי דתנינן א"כ תו לא הוי העומר כשכוח והשתא אע"ג דבעלמא אין העומר

## תוספת הרי"ד

אמר הבקר כר' יוסי ואין חייב במעשרות דאר"י בשם ר"י ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך ממה שיש לך ואין לו חייב אתה ליתן לו יצא הבקר שידך וידו שוין בו. ולא איכפת לן מה דהפקר הוה כמתנה כיון דעכ"פ יד כולם שוים בו. והנה בהא דהפקר ב"ד הפקר יש ע"ז שתי דרשות ביבמות (פט ע"ב) ובגיטין (לו ע"ב) ר' יצחק יליף לה כדדרשינן הכא מוכל אשר לא יבוא וגו' יחרם כל רכושו ור' אלעזר יליף מאלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן וגו'. וידוע מש"כ היש"ש ז"ל ביבמות (שם סי' יש) דהנפ"מ בין שתי הדרשות היא דלמאן דיליף מיחרם כל רכושו הב"ד מפקירים אבל לא מחליטים להזוכה ולמאן דיליף מאשר נחלו הב"ד מחליטים להזוכה. ואף אנו נאמר דלמאן דיליף מאשר נחלו אין הב"ד מפקירים אלא דבשעת הזכי' מוציאין מזה ומחליטין לזה אבל למאן דיליף מיחרם כל רכושו ס"ל דהב"ד מפקירין והזוכה זוכה מן ההפקר. וע"כ לרשב"ל דאין פטור הפקר אלא מטעם דאין לו בעלים סבר הכא לב"ה דמה שקנסו חכמים להיות לקט חייב במעשר ואף דהוה הפקר ב"ד ס"ל דהב"ד מוציאים מהבעה"ב ונותנים להעני וע"כ אף שיד הכל שוים בו כיון דלא יצא מרשות הבעה"ב עד דאתי ליד הזוכה חייב במעשר. וע"ז אמר לי' ר' יוסי שהפקר ב"ד הפקר גמור הוא דיליף מיחרם כל רכושו דהב"ד מפקירים והזוכה זוכה מעצמו מההפקר וע"כ אף לב"ה פטור מן המעשרות ואף דלא הוה רק לעניים מ"מ ע"י ב"ד השוב הפקר גמור. [וס"ל נמי דדהפ"ק מונח הלוי וכו' וכאן הא יד הכל שוים בו וכמ"ש בפנים] וקאמר מנין שהוא פטור מן המעשרות דילמא אין ביד ב"ד רק להפקיר הממון אבל לא שיועילו מטעם אף לאכול טבל בקום ועשה ויליף לה משביעית. וסוגיא זו עיקרה במס' שקלים ונעתקה כאן בדרך הירושלמי בו"מ:

ר"ו

**שנויי נוסחאות** (סו"ב) של קציר בסרי"ר שבקציר. (סו"ג) עם הקמה בכ"ו עם הקמה החיצונה. (סו"ד) של קציר בסרי"ר שבקציר. (סו"ה) החמישית וכו' החמישית בד"ו החמישי וכו' החמישי. (סו"ז) החמישית וכו' ששית בד"ו החמישי וכו' ששי. (סו"ח) החמישית וכו' החמישית בד"ו החמישי וכו' החמישי. (סו"ט) לו לדון את הרביעית בשורה הדא אמרת בכ"ו לו הרביעית לידון בשורה הדא אמרה. (סו"כ) הרי זו שכחה דבר שהוא ראוי הוא שכחה דבר שאינו ראוי.

מסורת הש"ס
א לקמן פ"ו מ"ט
בכורות יח.

נשמעינא כן הדא א *סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה ותציל עקורה את שאינה עקורה הדא אמרה דבר שהיא ראוי להציל ושכחו הרי זו שכחה אמר ר' יונה היפתר הקוצר שורה ומעמר שורה וכבר שכח את הקמה עד שלא ישכח את העומרים: ב *כיצד הוא עושה ג מביא שתי שיבלין ואומר אם לקט היא הרי זו יפה ואם לאו הרי מעשרותיה קבועין בזו ונותן לו את הראשונה וחש לומר שמא אותה שקבע בה מעשרות לקט היא אמר רבי יונה מביא שתי שיבלין ואומר אם לקט היא הרי זו יפה ואם לאו הרי מעשרות קבועים בזו ונותן לו את אחת מהן ר' אבהו בשם ריש לקיש דר"י היא דתנינן תמן *שר' יוסי אומר ד כל שחליפיו ביד כהן פטור מן המתנות ור"מ מחייב אמר רבי בא דברי רבי יוסי צריך לזכותו לכהן אמר רבי יוסי הדא דרבי בא פליגי על דריש לקיש דתנינן תמן אלא מזכה את העני בכל הגדיש ומעשר שיבולת אחת ונותן לו א"ר בא דברי רבי יוסי צריך לזכותו לכהן הוי לית היא דר' יוסי אמר רבי מנא כל נרמא היא אמרה דרבי יוסי היא תניי' קומי סברי מימר אינו מזכה את העני בכל הגדיש אלא שיבולת אחד ותניי' אחרייא סברי מימר מזכה את העני בכל הגדיש והתנייא קדמייא סבר מימר מזכה מימינו לשמאלו ואינה זכייה והתנייא אחרייא סבר מימר אינה מזכה מימינו לשמאלו

**פני משה**

העומר מציל את הקמה מ"מ כאן כל אחד מציל את חבירו והקמה שהיא שאינה את העומר הוא עכשיו ניצולת מן העומר ומשום טעמא כמי הדבר הראוי להציל והיא הקמה אינה נעשית שכחה או דילמא דמכיון דהשתא שכח את הקמה אין העומר מציל אותה ונעשה שכחה: נשמעינה מן הדא. מתני' דפ' דלקמן בתר האי מתני' דלעיל סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה ושכח את שתיהן. קתני התם דאין מצטרפין לסאתים דנימא דלא הוי שכחה כהאי דאמרינן שם קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה וכאן דאינה אלא סאה בכל א' מהן אין מצטרפין לסאתים והוי שכחה וקס"ד דלפי הסדר שנשנו כך היתה השכחה דבתחילה שכח את העקורה והיינו עומרים ואח"כ שכח את הקמה שאינה עקורה: ותציל עקורה את שאינה עקורה. כלומר והשתא אי ס"ד דדבר הראוי להציל והיינו הקמה אינה עושה שכחה אם שכח אותה אחר שהיא ראויה להציל את העומר ומשום דחזר העומר אח"כ ומציל את הקמה א"כ הכא נמי נהי דאין מצטרפין לסאתים מיהו בלאו הכי הכא גם הקמה ניצולת עכשיו דסאה עקורה והוא העומר תציל את הקמה שאינה עקורה אלא ודאי הדא אמרה דאף שהיא דבר הראוי להציל אם שכח אח"כ הרי הוא שכחה: א"ר יונה. דלא היא דמהכא ליכא למישמע מינה דאין הדבר כדקס"ד ששכח מתחלה העומר והיה ראוי להיות ניצל מן הקמה אלא היפתר בקוצר שורה ומעמר אותה השורה ושכח מה שהניח מלקצור ואח"כ חזר ושכח מה שעימר דהשתא כבר שכח את הקמה עד שלא ישכח את העומרין ולא היה כאן שעה שהיה הקמה ראויה להציל את העומר לפיכך שתיהן שכחה ולעולם אימא לך בעלמא דבר הראוי להציל והיה שעה שחל ההצלה ואח"כ שכח זה הדבר בעצמו וכדאמרן הפשר דלא הוי שכחה: כיצד הוא עושה. אמתני' קאי דקתני מעשר שבולת אחת וכיצד הוא עושה דהא יש כאן טבל שחייב במעשר ולקט שהוא פטור ממעשר מעורבין זה בזה: מביא שתי שבלים. מן הגדיש ואומר על אחת מהן אם לקט הוא יפה ופטור ממעשר ואם לאו והיא טבל הרי מעשר של זו קבועים בשבולת שניה ונותן לעני את הראשונה שכבר היא מתוקנת: וחש לומר. ופריך וניחוש שמא אותה השניה שקבע בה מעשרות של הראשונה היא הלקט ואין המעשר חל בה דהוי מן הפטור על החיוב ואח"כ הראשונה שנתן לעני טבל היא: א"ר יונה מביא וכו'. כלומר לא כדקאמרת שנותן הראשונה להעני אחר שקבע המעשר בשנייה בלבד דבזה ודאי איכא חששא שמא השניה היא הלקט אלא כך צ"ל שמביא שתי שבלים ואומר וכו' וכלומר שעל כאו"א משתי השבלים הוא מתנה כך אם לקט הוא הרי יפה ואם לאו מעשרותי' קבועין בזו ואח"כ אומר ג"כ על השניה כן והשתא ממ"נ אחת היא מתוקנת ואחת היא מעשר ונותן להעני אחת מהן לאיזה שירצה והשניה היא מעשר: דר' יוסי היא. האי דינא דמתני' אתיא כר' יוסי דתנינן תמן בפ"ב דבכורות גבי ספיקא דבכור. ושצריך ליתן א' לכהן כגון רחל שלא ביכרה וילדה שני זכרים דא' לו וא' לכהן ופליגי התם ר"מ ור' יוסי בזה השני הנשאר אצלו דדינו שירעה עד שיסתאב ואח"כ יאכל דספק בכור הוא ולר"מ חייב היא במתנות משום דהכהן בא עליו מפני לדין דאי בכור הוא כוליה דידי הוא והאי דשקילנא הוא חולין ומהדרינא לך ושקלי מתנות מיניה ור' יוסי פוטר מן המתנות משום דעשו שאינו זוכה כזוכה דאע"ג שלא זכה הכהן בהאיך דהא לא מטא לידיה מעולם עשאוהו כאלו זכה בו הוא"ל ומעיקרא שייכא ביה יד הכהן דשמא הוא הבכור ושוויהו רבנן כמאן דמטא לידיה וזבניה לישראל במומיה והדר שקליה לאידך חילופיה ובכור שמכרו כהן לישראל פטור מן המתנות דאיתקש לנבי' ואיל וקס"ד השתא דהא דאמר ר"ל הכא דר' יוסי היא אדברי ר"א דמתני' קאי דאמר אלא מזכה את העני בכל הגדיש וכו' והא לא מטא הגדיש ליד העני אלא דעשו את שאינו זוכה כזוכה וכדר' יוסי דהתם: א"ר בא דברי ר' יוסי צריך לזכותו לכהן. ר' בא מפרש דברי ר' יוסי דהאי מתני' דבכורות דצריך שיזכה לזה הספק ליד הכהן בזכיה גמורה וכלומר דבשים חליפיו ביד הכהן תליא מלתא וכגוונא דאמרן דהאחד לו וא' לכהן ובהא הוא דפוטר ר' יוסי ממתנות דהוי כאילו מטי אידך ליד הכהן בשהרי חליפיו בידו אבל בספק בכור בעלמא שלא בא חליפין ליד הכהן בהא לא קאמר ר' יוסי עשו שאינו זוכה כזוכה: א"ר יוסי. אמורה הוא: הדא דר' בא פליגא על דר"ל דתנינן תמן וכו'. כלומר להא דמוקי ר"ל דמאי דאמר במתני' מזכה את העני בכל הגדיש דכר' יוסי אתיא ויבתא למאי דא"ר בא דלדברי ר' יוסי צריך שיזכה לכהן בזכיה גמורה והיינו שיהו החליפין ביד הכהן וא"כ פליגא על ר"ל דהו לא מצינן לאוקמא מתני' כר' יוסי דהא אין חליפין של הגדיש ביד העני והאיך יכול לזכות אותו בכל הגדיש ולא דמיא להיא דר' יוסי דבכורות: א"ר מנא. דלא היא כל גרמה אמר דהיא דר' יוסי כל עצמו של דבר הוא דאמרינן כדר' יוסי היא דאתיא כותיה ובהאי דינא דזכיה גופה פליגי ת"ק ור"א במתני' וכדמפ' והוא"ל: תנייא קומייא סברי מימר אינו מזכה את העני בכל הגדיש. ת"ק ס"ל שאינו צריך לזכות את העני בכל הגדיש אלא בשבולת אחת שיזכה לידו שני דהוי ממש כהיא דר' יוסי דבכורות דהכא נמי כיון שמיחת שבולת אחת היא ביד העני אע"פ שהיא ספק שמא זה שנתן לו אינו לקט הוא"ל וחליפיו בידו מזכהו בשבולת השניה ויכול להתנות כדלעיל ולהיות מעשר של זו בזו: והתנא אחרייא. דהוא ר"א ס"ל דלא מהני מה שזיכה לו בשבולת אחת דמכיון דיש כאן ספק בכל שבולת ושבולת של כל הגדיש שמא זו היא הלקט הלכך קאמר שצריך לזכות את העני בכל הגדיש ואז הוא יכול להתנות על אחת ויעשר ויתן לו: והתנא קדמייא סבר מימר בזכה מימינו לשמאלו ואינה זכייה. הסוקי דמילתא היא דלא תקשי ולמה באמת לא קאמר הת"ק שמזכה אותו בכל הגדיש דהא טפי עדיף הכי הלכך קאמר דהא ליתא אלא אדרבה אם יזכה אותו בכל הגדיש לאו כלום היא דהוי כמזכה מימינו לשמאלו ואינה זכיה דהא אנן בעינן שיהא החליפין בידו ובהא הוא דאמרינן על האידך דלא מטא לידיה עשו שאינו זוכה כזוכה והרי לא בא לידו חליפי כל הגדיש ולפיכך האי תקנתא עדיפא שנותן לו שבולה אחת ויש לו זכות בהשניה שכנגדה ומתנה על שתיהן והתנא אחרייא ס"ל אינו מזכה וכו' כלומר דלא הוי כמזכה מימינו לשמאלו

**רידב"ז**

תבואה עקורה כו'. דהאינה עקורה שהיא קמה מצלת את העקורה שהיא עומר ואי נימא דבר הראוי להציל אין עליו דין שכחה א"כ כששכח גם את שאינה עקורה נימא דהעקורה חוזרת ומצלת את האינה עקורה שהרי העקורה עשתה את האינה עקור: לדבר הראוי להציל:

ר' אבהו בשם ריש לקיש דר"י היא. ת"ק דמתני' דקאמר מעשר שבולת אחת ונותן לו סבר כר' יוסי: דתנינן תמן שר"א כל שחליפיו ביד כהן פטור מן המתנות. דס"ל עשו שאינו זוכה כזוכה וה"נ ס"ל להת"ק דעשו את העני כמו שזכה בהשבולת: א"ר בא דברי ר"י צריך לזכותו לכהן. ס"ל דגם אליבא דר' יוסי צריך לזכות לכהן: א"ר יוסי [אמורה] הדא דר' בא פליגי על דריש לקיש. דריש לקיש הא מוקי לת"ק דמתני' כר' יוסי ואי נימא כר' בא דגם לר"י צריך לזכות לכהן וא"כ ה"נ צריך לזכות לעני והת"ק הא לא קאמר הכי: דתנינן תמן אלא מזכה את העני כו' א"ר בא דר"י צריך לזכות לכהן. כלומר דרבי אליעזר דוקא הוא דקאמר שצריך לזכות לעני כר' בא אליבא דר' יוסי מכלל דת"ק סבר דא"צ לזכות: הוי לית היא דר' יוסי. דת"ק לא ס"ל כר' יוסי ופליג על ריש לקיש דמוקי לת"ק כר' יוסי דלדידי' ע"כ לר' יוסי א"צ לזכות: א"ר מנא כל גרמא היא אמרה דר' יוסי היא. דכולי עלמא סברי כר' יוסי ואה"נ דצריך לזכותו לכהן כר' בא וה"נ לכו"ע מזכה את העני ות"ק ור"א בהא פליגי: ת"ק סברי מימר אינו מזכה כו' אלא שבולת א' ותנייא אחרייא דהוא ר"א ס"מ מזכה את"ע בכל הגדיש. אבל לכו"ע צריך לזכות לעני: והתנייא קדמייא סבר מימר מזכה מימינו לשמאלו ואינה זכי' כו'. קושיא היא דפריך על ר' מנא היאך נימא דלהת"ק נ"כ צריך לזכות לעני א"כ אמאי סגי בשבולת אחת הא הת"ק ס"ל בפרק דלעיל (ה"ז) גבי מי שליקט את הפאה ואמר הר"ז לפלוני עני דלא זכה לו דדרשי לא תלקט לעני לא תלקט לו לעני כדאמרי' בבבלי גיטין (יב ע"א) וא"כ הבע"ה לא יוכל לזכות לו ע"י עצמו דלא יקנה העני ע"י זכית הבע"ה וצריך העני בעצמו לזכות והשתא איך יוכל לזכות שבולת אחת הא לא ידעינן היכן היא. וליכא למימר דיקנה להעני את המקום ויזכה השבולת בכ"מ שהיא כדאשכחן הכי במס' מע"ש (פ"ה ה"ד) עישור שאני עתיד למוד נתון ליהושע ומקומו מושכר לו לא דמי דהתם בתרומה ומעשרות מצות נתינה על הבעה"ב ויכול ליתן ע"י הלוו אבל הכא בלקט דרחמנא אזהר לא תלקט לו לעני רק העני יטול מעצמו אם יקנה לו מקום השבולת הרי הוא מלקט לעני. [וכדאשכחן גבי גט המונח בחצר הבעל דאם קנתה האשה את החצר קנתה גם הגט ולא הוה טלי גיטך מע"ג קרקע משום דבשעה שנעשה מחצרו חצרה הוא כאילו נתן מידו לידה כמו שהבאנו לעיל (פ"ג ה"ז) בתוס' ד"ה עד כדון בשם הגב"מ ז"ל יעוי"ש וה"נ כשיקנה הבעה"ב להעני את החצר שמונח בו השבולת לקט תהי' נתינה מידו ליד העני וזה לא מהני בלקט משא"כ בתו"מ הרי המצוה בנתינה] וע"כ דצריך העני לזכות בעצמו בכל הגדיש או שיתן לו הבעה"ב כל הגדיש חוץ משבולת הלקט במתנה ע"מ להחזיר או שיגביה כל הגדיש ע"מ לזכות השבולת בכ"מ שהיא. עיין ברע"ב ובתורע"ק ז"ל: מזכה מימינו לשמאלו. כל מזכה ע"י עצמו קרי לה הירוש' מזכה מימינו לשמאלו וכן הוא בירוש' קדושין (פ"ה ה"ג): והתנייא אחרייא. הוא ר' אליעזר: סבר מימר אינו מזכה מימינו לשמאלו

**עין משפט נר מצוה**

יב
א מיי' פ"ה ממ"ע ה"כ
יג
ב מיי' פ"ד ממ"ע ה"א
יד
ג מיי' שם וכס"מ
טו
ד מיי' פ"ט מבכורים ה"ג

**גליון הש"ס**

ט כיצד הוא עושה כו' עי' בתוס' מ"ש בזה ובסמ"ג מע"כ הרב מוכר"י פרנקיל ז"ל. ועי' בתו"ת רלב"ח סי' קי"א ועי' בלחם שמים שהקשה דמשמע מדברי רבינו ז"ל בפ"ד ממ"ע דיש בילה לכל והוא דלא כהלכתא דלהפסיק בפ"ק דר"ה ע"ש. וכזאת דברי רבינו ז"ל כוס נאמנים כבך. ועי' בתו"ת מהרי"ט ח"א סי' יח וכפ"ו מעשר ס"ו. וכו' שם ס"ט ודו"ק. ועי' במשנת חכמים

שינוי נוסחאות (סו"ב) ותציל עקורה. את שאינה בסרי"ר ותצול עקורה משאינה. (סו"ג) להציל בסרי"ר ליצול. (ס"ד) הק צר בד"ו בקוצר. (סו"ו) ישכח בסרי"ר שכח. (ס"ו) היא הרי זו יפה בסרי"ר היא זו הרי יפה. (סו"ה) בזו ונותן בסרי"ר בזו ואם לקט היא זו הרי יפה ואם לאו הרי מעשרותיה קבועין בזו ונותן. (סו"ט) שיקבע בד"ו וכ"ה בסרי"ר. (סו"ז) היא הרי זו יפה בד"ו הוא זה הרי יפה ובסרי"ר היא זו הרי יפה. (ס"ג) מעשרות בד"ו מעשרותיה. בזו ונותן בסרי"ר בזו ואם לקט היא זו הרי יפה ואם לאו הרי מעשרותיה קבועין בזו ונותן. (סו"ד) שהליפיו בד"ו שהילופיו. (ס"ו) בבל הגדיש בד"ו בגדיש. (סו"ב) גרמא היא אמרה דרבי יוסי היא תניי' בד"ו גרמא אמר דהיא דרבי יוסי תנייא. (סו"ה) קומי בד"ו קימייא ובסרי"ר קדמייא. (סו"ג) אחד בד"ו אחת התניא. (סו"ד) מזכה בד"ו בזכה. (סו"ג) אינה בד"ו אינו.

עין משפט נר מצוה

טז

א מיי' פ"ד מהל' מ"ע ה"ח

לשמאלו וזכייה היא והתני ר"ז רבי אבהו בשם רבי יוחנן מחלפת שיטתיה דרבי אליעזר תמן הוא אמר זכה לו וכא אמר הכין בשיטת' השיבוהו בשיטת' דאת אמר על ידי חילופין היאך העני הזה מחליף דבר שלא בא ברשותו אלא מזכה את העני בכל הגדיש ומעשר שיבולת אחת ונותן לו:

**הלכה ג מתני'** אין מגלגלין בטופיח דברי ר"מ וחכמים מתירין מפני שאיפשר:

**גמ'** תני המרבץ את שדהו עד שלא ירד העני לתיכה אם הזיקו מרובה על של עני מותר ואם היזק העני מרובה על שלו אסור רבי יהודה אומר בין כך ובין כך מניחן על הגדר והעני בא ונוטל את שלו מחלפא שיטתיה דר"י תמן הוא אומר כשם שהוא מידל בשלו כן הוא מידל בשל עניים וכא אמר הכין תמן הם גרמו לעצמן ולא באו ברם הכא הרי באו מחלפא שיטתין דרבנן תמן אינון אמרין אם הזיקו מרובה על של עני וכא אינון אמרין הכין תמן אי אפשר ברם הכא אפשר והא ר"מ אמר אין מגלגלין ושמין של בע"ה בהפסדו והא רבנן אמרין מגלגלין

לשמאלו וזכייה היא. דהא ס"ל שם דמלקט לעני זכה לו ול"א תלקט לעני הוא להזהיר עני על שלו ולדידי' הא יוכל הבעה"ב לזכות להעני שבולת אחת דיקנה לו המקום שהשבולת מונחת בו. והשתא אי אמרת כר' מנא דלכו"ע צריך לזכות לעני איפכא איבעי להו למימר דלת"ק צריך לזכות בכל הגדיש ולר"א סגי בשבולת אחת:

והתני ר"ז ר"א בשם ר"י כו'. פי' דמביא עוד ראי' דאי נימא דלת"ק צריך לזכות הי' צריך לזכות בכל הגדיש דר"ז ר"א בשם ר"י הקשה דברי ר"א אהדדי: תמן הוא אמר זכה לו. במלקט לעני דסבר דהבעה"ב בעצמו יכול לזכות לו: וכא אמר הכין. דצריך לזכות כל הגדיש ואמאי הא יכול הבעה"ב לזכות לו השיבולת בכ"מ שהיא: ומשני בשיטתם השיבום בשיטתכם דאתון אמרין [כצ"ל. הר"ש ז"ל] ע"י חליפין כו'. כלומר לדידי' אה"נ דיכול הבעה"ב לזכות לו השבולת בכ"מ שהיא אלא לדידכו דהבעה"ב אינו יכול לזכות לו הרי צריך העני לזכות בכל הגדים. ומוכח להדיא דלא כר' מנא דקאמר דת"ק סבר דסגי בשבולת אחת ולר"א צריך לזכות בכל הגדים דהא ר"א לדברי הת"ק קאמר ולי' לא ס"ל אלא ודאי דת"ק סבר דלא בעי זכי' כלל וקאמר לי' ר"א דבעי זכי' ולדידך צריך זכי' בכל הגדים ולדידי סגי שיזכה לו שבולת אחת ומוכח מזה כר' יוסי האמורה דר"ל דמוקי לה"ק כר' יוסי דבטורות ע"כ לא ס"ל הא דר' בא דלר' יוסי צריך לזכות:

**מחלפא** שיטתין דרבנן תמן וכו'. פי' תמן קרי לברייתא דהמרבץ וכן דרך הירושלמי בכ"מ: וכא אינון אמרין הכין. במתני' דהמדל ס"ל דאין לו רשות בשל עניים: ומשני תמן. במרבץ: אי אפשר. כלומר א"א לו שלא להרבין בשל עניים דכיון דמעשה הרבצה מוכרח לשדהו א"א לו לעשות ההרבצה באופן שלא יזיק לעניים: ברם הכא אפשר. הכא במדל אף דהוא מוכרח להדל אינו מוכרח להדל גם בשל עניים דאפשר לו להדל בשלו ולא בשל עניים ואה"כ דאם לא הי' אפשר לו להדל שלו אם לא שידל גם בשל ענייכ הי' מותר לו להדל הכל אף בחלק העניים אבל כיון דאפשר להדל בשלו בלבד אף שיהי' לו הפסד לא איכפת לן לפסידא דידי' וחיישינן טפי לפסידא דעניים. משא"כ במרבץ דאם ניחוש לפסידא דעניים יבטל מעיקר ההרבצה ע"כ מותר להרבין [ומה דיטול ללקט ולהניח על גבי הגדר לא חשבי רבנן לאפשר דאין זה בגוף ההרבצה ודו"ק]:

לשמאלו וזכיה היא ולדידיה עדיף טפי כשמזכה אותו בכל הגדים: והתני ר' זעירא. בניחותא היא: וכלומר דמהא דר' זעירא שמעינן נמי הכי לטעמי' דר' אליעזר דקאמר אליבא דרבנן דפליגי עליה בעלמא וכדמסיק: מיחלפא שיטתיה דר"א. כלומר דקך הה מקשי ר' זעירא ור' אבהו בשם ר' יוחנן דברי ר"א אהדדי דתמן בפרק דלעיל גבי מי שליקט את הפאה ואמר הרי זה לאיש פלוני דס"ל לר"א דזכה הוא לו והכא הוא אמר הכין דאין העני הזה זוכה בדבר שלא ברשותו אלמא דאין הבעה"ב יכול לזכות לו: בשיטתך השיבהו. כלומר ומשני ר' יוחנן דר"א לשיטתיה דת"ק השיבו לשיטתך והיינו רבנן דפליגי עליה לעיל דאין בעה"ב מזכה לעני מתנות העניים כ"א ע"י חליפין שמחליף עמו בשלו א"כ האיך העני מחליף דבר שלא ברשותו אלא לדידך צריך שיהא מזכה את העני בכל הגדים וכו' שמעינן מיהת דר"א הוא דקאמר הכי אליבא דרבנן דפליגי עליה התם ומיהו הא דקאמר מזכה לעני בכל הגדים סברא דנפשיה היא דאיהו הוא דס"ל דלמאי דקאמרי רבנן שאינו יכול לזכות להעני כ"א ע"י שמחליף עמו בשלו א"כ צריך הוא לזכותו בכל הגדים ומטעמא דהספק לקט ישנו בכל הגדים אבל רבנן לא ס"ל הכי גם בהאי דינא אלא דס"ל דנהי שצריך שיהא ע"י חליפין מ"מ בשבולת אחת סגי וכדר' יוסי דבטורות לכל מקום שים חליפיו ביד הזוכה יכול זה לזכותו אף להדבר שאינו ברשותו הוית כמאן דמטא הילך לידו ובהא ספיר הוא דאמרינן עמו שאינו זוכה כזוכה:

**הלכה ג מתני'** אין מגלגלין בטופיח. בגמ' מפרש דמלשון משקה טופח היא ואין מגלגלין מים בגלגל מן הבור להרבין את השדה עד שתהא משקה טופח עליה בשעה שהעניים באים בשביל שלקט מפני שהוא מפסיד לעניים וחכמים מתירין מפני שאפשר שישומו ההפסד של העניים בזה ויתן הבעל הבית כפי השומא שישומו עליו לעניים ולר"מ דס"ל אין מגלגלין ואם הבעה"ב צריך הוא לרבץ שדהו שמין ההפסד שלו ומנכה מן העניים: יטול וכשיחזיר לביתו ישלם. לעניי אותה העיר שנטל. כדקאמר בגמרא: עני היה באותה שעה. ופטור מלשלם והלכה כחכמים:

**גמ'** תני. בתוספתא סוף פ"ב: עד שלא ירד עני לתוכה. כלומר שמתוך כך שמרבץ שדהו לא יכול העני לירד לתוכה וליטול את הלקט: אם הזיקו מרובה על של עני. כשלא ירבץ יהיה ההפסד של בעל השדה יותר מן הלקט של עני דהאבק עולה על התבואה ומפסידה: מותר הוא לרבץ. ואף שמפסיד הוא לעני ואם הפסד העניים בהלקט הוא מרובה על שלו כגון שיש הרבה לקט ממה שסבר ניקל אסור: בין כך ובין כך מלקט הבעה"ב את הלקט ומניחו ע"ג הגדר כדי שהעני יבוא ויטול את שלו: מיחלפא שיטתיה דר' יהודה תמן הוא אומר. לקמן בפ"ז תנינן המדל בגפנים כשהגפנים רצופין הרבה עוקר מהאותן שבנתיים כדי לתקן האחרים וכשם שהוא מדל בשלו כך הוא מדל בשל עניים אם יש שם חלק עניים כגון עוללות וכיוצא בהן דברי ר' יהודה ר"מ אומר בשלו הוא רשאי ואינו רשאי בשל עניים והשתא פריך דר"י אדר"י דהתם ס"ל דעוקר בחלק של עניים כשם שהוא עושה בשלו והכא הוא אומר הכין דלעולם הוא צריך להניח חלק עניים ע"ג הגדר ואע"ג דהכא נמי לתקן שדהו הוא שטובה כמו התם במדל ואפ"ה אינו רשאי לרבץ עד שיניח חלק העניים ע"ג הגדר: תמן הן גרמו לעצמו. ומשני התם מיירי בשיש חלק העניים והן לא באו ליטול את שלהן וא"כ הן גרמו לעצמן שהרי אין כאן דבר המונע אותם מלבוא וליטול חלקם והלכך כשהוא מדל בשלו כך היא מדל בחלק העניים אבל הכא הרי באו ליטול את הלקט וכלומר אף אם יבואו אינם יכולין להכנס להשדה מחמת שמרבץ אותה במים והלכך צריך שיניח בתחלה חלקן ע"ג הגדר ויטלו: מחלפה שיטתין דרבנן. השתא קשיא דרבנן אדרבנן והיינו רבנן דברייתא דתוספתא אדרבנן דמתני' דהמדל וזהו ר"מ דפליג התם אדר' יהודה דהא תנן בהאי תוספת' אינון אמרין אם היזקו של בעל השדה מרובה על של עני מותר לרבץ ואע"פ שיש שם הלקט של עניים והכא בהמתני' דהמדל אינון אמרין הכין דבשלו הוא רשאי ואינו רשאי ליגע בשל עניים ואע"פ שלתקן הוא מתכוין: ומשני תמן אפשר. כלומר בהאי דינא דברייתא אפשר הוא שישומו לעניים מה שמפסידין עכשיו מהלקט שיש שם מחמת שמרבץ שדהו ואינם יכולין להכנס ויתן להם כפי אותה השומא: ברם הכא אפשר. בתמיה אבל הכא גבי המדל וכי אפשר לשום מה שהוא מדל ועוקר הרצופין ומשליכן לאיבוד ולפיכך אינו רשאי ליגע בחלק העניים: והא ר"מ אמר אין מגלגלין. השתא מפרש להא דר"מ במתני' דידן דלהכי קאמר דאין מרבצין השדה ואע"פ שיש הפסד לבעה"ב בזה דאה"נ ושמין לבעל הבית בהפסדו וכפי אותה שומא ינכה להעניים מחלקם והא דרבנן דמתני' דאמרי מגלגלין משום דסברי דשמין לעניים בהפסדן וכפי אותה השומא יתן להם ובהאי סברא הוא דפליגי דהוא"ל ויש כאן לשום ההפסד למר ניחא ליה לשום ההפסד של בעה"ב ולמר טפי ניחא ליה לשום ההפסד של העניים אבל התם בהמדל כיון דלא שייך שומא בדבר שאינו בעין פליגי ר' יהודה ור"מ בהא דלמר ס"ל הואיל ולא באו העניים ליטול את חלקן מדל אף בחלק העניים כדי שיתוקן ע"י כך כל הכרם שלו ומר ס"ל דאפ"ה

מסורת הש"ס

לעיל פ"ד ה"ט

ותוספתא פ"ב

לקמן פ"ז ה"ט

גליון הש"ס

י בשיטתו השיבוהו עי' בחוי"ע כאן מאמר פ' ...

תוספת הרי"ד

**ר"ז** ר"א בשם ר"י מחלפת שיטתי' דר' אליעזר תמן הוא אמר זכה לו וכא אמר הכין. מכאן הקשה הר"ש ז"ל בפרק דלעיל (מ"ט) על פירש"י ז"ל בב"מ (ט ע"ב) דפ"ה על הא דמייתי התם מתני' דמי שליקט את הפאה ואמר הר"ז לפלוני עני ר"א אומר זכה לו וז"ל אדם בעלמא שאינו בעל שדה דאי בבעל שדה לא אמר ר"א זכה דליכא למימר מיגו דזכי לנפשי' דאפי' הוא עני מוזהר הוא שלא ללקט פאה משדה שלו כדאמר בחולין לא תלקט לעני להזהיר עני על שלו עכ"ל דהרי מירוש' זה דקאמר מחלפת שיטתי' דר"א כו' מוכח להדיא דבעל השדה גופי' יכול לזכות בשביל עני כן הקשה הר"ש ז"ל יעוי"ש. וגם בפי' הרא"ש ז"ל שם כתב דכן נ"ל דאי מפקיר נכסי' גם אותה שדה מופקרת ויכול לזכות בה לעצמו עכ"ל. ונראה לפע"ד לתרץ ויתורץ בזה ג"כ מה שהקשה השאגת ארי' ז"ל (סי' ע"ז) על שיטת רש"י ז"ל בפסחים (ד ע"ב) דהא דבחמץ מדאורייתא בביטול בעלמא סגי הוא מדכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו והשבתה דלב היא השבתה דיקשה לפ"ז מהא דפריך שם (ז ע"א) ולבתר איסורא לא מצי מבטל לי' והתניא הי' יושב בבהמ"ד ונזכר שיש חמץ בתוך ביתו מבטלו בלבו אחד שבת ואחד יו"ט בשלמא שבת משכחת לה כגון שחל י"ד להיות בשבת אלא יו"ט בתר איסורא הוא ט'. ומאי פריך דילמא הך ברייתא כר' יוסי הגלילי ס"ל דהמך אפי' בפסח נמי מותר בהנאה ולדידי' ודאי חמץ בפסח ברשותי' קאי והילכך מצי מבטל לי' אפילו בפסח. ועיין בשאג"א ז"ל שהוכיח מזה דלא כשיטת רש"י ז"ל. והנראה בשיטת רש"י ז"ל דהנה גרסינן בירושלמי פסחים (פ"ב ה"ב) אית תניי תני לא יראה לך לך אין את רואה אבל רואה את לגבוה אית תניי תני אפי' לגבוה מאן דאמר לך אין את רואה רואה את לגבוה בשהקדישו קודם לביעורו מ"ד אפילו לגבוה כשהקדישו לאחר ביעורו [פי' כריה"ג דמותר בהנאה ויכול להקדיש ומ"מ עובר בבל יראה כיון דהקדיש לאחר ביעורו] א"ר בון בר חיי' קומי ר"ז תיפתר בקדשים שהוא חייב באחריותן כר"ש. לא יראה לך אית תניי תני לך אין אתה רואה רואה את בפלטייא [פי' של הפקר] אית תניי תני אפילו בפלטייא מ"ד לך אין את רואה רואה את בפלטייא בשהבקירו קודם לביעורו מ"ד אפילו בפלטייא בשהבקירו לאחר ביעורו. פי' וה"נ אתיא כריה"ג. ופשוט דמהך ברייתא דפלטייא איתותב ר' בון בר חייא דע"כ יש נפ"מ בין הקדיש והפקיר קודם ביעורו להקדיש והפקיר אחר ביעורו. ונראה לי דהא דלא מחלק רבא"ח בין הקדיש והפקיר קודם ביעורו לאח"כ הוא משום דאזיל לטעמי' דלעיל במכילתין (סוף פ"ב) גרסינן המוצ'

**שנויי נוסחאות** (סו"א) ר"ז בד"ו ר' זעירא. (סו"ב) מחלפת בד"ו מחלפה. הוא אמר זכה בד"ו הוא זכה. (סו"ג) וכא אמר בד"ו וכא הוא. בשיטת' השיבוהו בשיטת' בד"ו בשיטתך השיבהו בשיטתו. (סו"ד) חילופין בד"ו החילופין. (סו"ו) אחת בד"ו ליתא. (סוט"ו) אמר בד"ו הוא אמר. (סוי"ח) אי אפשר ברם הכא אפשר בד"ו א"א ברם הכא איפשר.

**מערכת הערוך** אין מגלגלין בטופיח. בערוך (ע' טפח ב') אין מגלגלין בטופיח. פי' רבי דניאל ז"ל שלא ירבץ שדהו כל כך שתהא טופח על מנת להטפיח מפני שמזיק לעניי ירושלים (עי' עס"ב):

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

יז
א מיי' פ"ט מת"ע הט"ו
יח
ב מיי' פ"ו ממעשר כ"ט
יט
ג מיי' פ"ו ממתנות עניים הל"ד
כ
ד שם הלט"ו
כא
ה מיי' פ"ה ממעשר שני הל"א. וע"ו ממתנות עניים הלכה י"ג טוש"ע יו"ד סי' רנ"א סעיף י"ב
כב
ו מיי' פ"ו ממעשר עני הלכה יז
כג
ז מיי' פ"ד שם הלכה י"א
כד
ח שם הל"ב
כה
ט מיי' פ"ו שם הט"ו

תורה אור

גליון הש"ס

י מניין שאם היו שניהם עניים כו' פי' במפרש כאן וכן פי' בהגהת מרדכי פ"ק דב"ב:

דהפ"ה ליתו רבאי ליגע בחלק העניים הואיל ואי אפשר לבים בם הפסד שנהן: ולמי הוא משלם. על הא דקתני במתני' בעה"ב שהיה עובר ממקום למקום קאי דקאמר ר"א יטול ולכשיחזור לביתו ישלם ובעי הש"ס ולמי הוא משלם: א"ר יונה דמסתברא לעניי אותה העיר שנטל שם הוא משלם וכדמפרש והזיל דאי לא כן מה אנן אמרין וכי לאחר עניים הוא משלם הגא לא הפסיד אלא לעניי אותה העיר ומה שהוא ראוי לכן נטל ולהן היא שישלם: א"ר חייא בר אדא למדת הדין נצרכה. כלומר אע"ג דמסתברא הכי דלעניי אותה העיר הוא שישלם לר"א מ"מ למדת הדין והיינו אם באו עניי אותה העיר להוציא ממנו בדין נצרכה ומספקא לן אם יכולין להוציא ממנו בדיינין דהא אפ"ה ממון שאין לו תובעין הוא דיכול הוא לומר לעניים אחרים אשלם:

הלכה ד מתני' המחליף עם העניים. שנותן תבואה או פירות לעני בחילוף מתנות עניים שבידו: בשלו פטור. מה שנתן לו העני שהוא של לקט ושכחה פטור מן המעשר ובשל עניים מה שנתן לו הבעה"ב מתבואתו חייב במעשר ואע"פ שזה הוא חילוף מתנות העניים הפטורין: שנים שקבלו את השדה באריסות. והן עניים: זה נותן לזה חלקו ומעשר עני. כלומר חלק לקט שכחה ופאה וכן מעשר עני נותן כל אחד מהן לחבירו לפי שכשקבלו באריסות למחצה או לשלים ורביע הן נעשין כבעה"ב ובעה"ב עני אסור במתנות עניים משלו דכתיב לא תלקט לעני אזהרה לעני על שלו וה"ה לכל המתנות ודוקא על חלקו נעשה כבעה"ב ולא על חלק חבירו והלכך מותרין ליתן זה לזה מעשר עני וחלק שאר מתנות העניים: א"ר יהודה אימתי בזמן שקבל ממנו למחצה לשלים ולרביע. דזכה במחובר אבל אם א"ל שליש מה שאתה קוצר יהיה שלך הואיל ואין לו חלק אלא בתלוש מותר בלקט ושכחה ופאה שחיובן בשעת הקציר והיה עני ואע"פ ששכחת עומרים בתלוש הוא כשעת העימור מ"מ לא קרינן ביה קצירך מכיון שלא זכה אלא בתלוש ואסור במעשר עני לפי שאין מפרישין מעשר עני אלא לאחר הקצירה והרי זכה בחלקו שקצר: גמ' תני בברייתא אב ובנו וכו' פודין זה לזה מעשר שני. כלומר שאינן צריכין להוסיף חומש כדין הפודה מעשר שני שלו לפי שנחשבים כאחרים זה לזה והפודה מע"ש של חבירו אינו מוסיף חומש וכן נותנין זה לזה מעשר עני שלהן אם עניים הן: אמרו מנין שאם היו שניהן עניים. כלומר על מה דאמר ר' יהודה תבא מאירה וכו' הש"ס מהדר ומנין לו לפרנסו אם שניהן עניים הן ואף אנו לא אמרנו אלא בכה"ג שאין לו לפרנס אביו ממקום אחר: מה בינה לקדמיתא. טעמא דר' יהודה דמתני' מפרש דמחלק בין קבל ממנו למחצה לשלים וכו' ובין אמר לו שליש מה שאתה קוצר שלך ומ"ש האי סיפא מהרישא: אלא לכשתקצור שליש הרי הוא שלך. כלומר אלא דהכי אמר לו לאחר שתקצור השליש אז יהיה שלך והרי לא זכה במחובר ולפיכך מותר באלו המתנות שחיובן מן השדה בשעת הקציר כדפרישית במתני': הדא אמרה שהמוכר זכייה וכו'. לעיל בפ"ב בהלכה ז' גרסי' להאי דבעי התם בדינא דתנן קצר חציה ומכר חציה הלוקח הוא נותן פאה לכל לפי שחיוב הפאה נשאר בקמה ונותן על הכל אף על החציה שקצר המוכר ואם המוכר הוא עני מהו שיכול לזכות לעצמו באותה הפאה שצריך שלוקח להפריש גם על העומרין שקצר המוכר וכגון שמכר לו כל השדה עם חצי הקמה הנשארת וכהאי דתנינן הכא לקמן המוכר את שדהו המוכר מותר ומוקמינן לה בשמכר לו שדהו וקמתה ומבעיא לי' התם בהאי גוונא שמכר לו השדה עם חצי הקמה אם המוכר יכול הוא שיזכה גם בחלק הפאה שמפריש הלוקח על העומרין שקצר כשעדיין היתה השדה ברשותו או לא. ופשיט לה ר' חייא בר בון מהאי מתני' שהמוכר יכול הוא שיזכה גם באותו חלק הפאה שמתרת את העומרין שקצר הוא בתחלה דקס"ד דהאי דינא דמוכר שאין לו חלק עכשיו לא בשדה ולא במחובר דמיא ממש להאי דינא דסיפא דהא אמר לו שליש מה שאתה קוצר שלך מותר בלקט שכחה ופאה לפי שאין לו חלק במחובר: א"ר יוסי בר בון. דלא היא דלא דמי דתנן גבי קצר חציה ומכר חציה נתחייבה שדהו ברשותו שהרי כשקצר החצי היה קודם שמכר שדהו ובשעה שקצר היתה שלו וכבר נתחייב אותו החצי ברשותו ואינו יכול לזכות באותו חלק הפאה שהיה בעל השדה בשעת חיובו אבל הכא בזה המקבל לא זכה במחובר כלל אלא לאחר שיקצור ולא נתחייבה שדהו ברשותו כלומר חלקו לא נתחייב ברשותו שהרי בשעת קצירה אכתי לא זכה כלום ולא זכה אלא בתלוש ולפיכך מותר הוא בלקט שכחה ופאה: שנייא היא בלקט וכו' שהן בעזיבה. טעמא דאסור במעשר עני במתני' הוא מפרש דשאני לקט שכחה ופאה דכתיב בהו בשעת הקציר תעזוב ואז חיובן הוא והלכך זה שלא היה לו חלק בשעת הקציר מותר בהן אבל מעשר עני אין חיובו בעזיבה בשעת הקציר אלא לאח"כ בשעה שנעשה טבול למעשרות והרי עכשיו זכה הוא בחלקו ואסור לו לזכות במעשר עני ומחלק לעניים אחרים:

הלכה ה מתני' המוכר שדהו המוכר מותר. הוא בלקט ושכחה ופאה אם הוא עני והלוקח אסור ובגמ' מוקי לה בשמכר לו שדהו וקמתה אבל אם מכר לו קמה בלבד ושייר השדה לעצמו שניהם אסורים בלקט שכחה ופאה שאצל זה אני קורא שדך ואצל זה אני קורא קצירך: לא ישכור אדם את הפועל על מנת שילקט בנו אחריו. שעי"כ הפועל מנכה לו מן השכירות ונמצא פורע חובו משל עניים: אל תסיג גבול עולים. מפרש בגמ' לי עולים אלו עולי מצרים וחד אמר אלו בנ"א שירדו מנכסיהן וקרי להו עולים ל' כביד כדרך שקורין לסמיא סגי נהור: גמ' מתניתא בשמכר לו שדהו וקמתה וכו' כמו שכבארתי במתני': אם עשה כן. אהא דלא ישכור את הפועל וכו' קאי ואם עשה כן ה"ז גוזל את העניים כדמפרש ואזיל: בעה"ב שעשה כן. אם

ולמי הוא משלם. קאי על מתני' דלקמן ה"ד בעה"ב שהי' עובר וכו' כשיחזור לביתו ישלם ומיבעי למי ישלם: א"ר לעניי אותה העיר. שנטל שם: דלא כן מה אנן אמרין. כלומר בלא ר' יונה מה היינו אומרים פשיטא דלעניי אותה העיר משלם ומאי קמ"ל: למדת הדין נצרכה. הא קמ"ל דסד"א דהא דקאמר ר"א ישלם הוא רק לצאת ידי שמים אבל בדין פטור הוא משום דהוה ממון שאין לו תובעין ורבנן דפליגי סברי דאף לצאת י"ש נמי פטור וכיון דלר"א הוא רק לי"ש סגי שישלם אף לעניי עיר אחרת קמ"ל ר' יונה דמחויב לטרוח ולשלם לעניי אותה העיר דוקא דהא דלר"א מחוי' לשלם הוא ממדת הדין וע"כ במקום שנטל שם מחויב לשלם. וכן מוכח בבבלי חולין (קל ע"ב) דלר"א הוא ממדת הדין ועיין בשו"א ז"ל: ואם עשה כן. אהא דלא ישכור

כגדגלין ושמין לעניים בהפסדן ולמי הוא משלם אמר רבי יונה לעניי אותה העיר דלא כן מה אנן אמרין אמר ר' חייא בר אדא למדת הדין נצרכה:

הלכה ד מתני' בעה"ב שהיה עובר ממקום למקו' וצריך ליטול לקט שכחה פאה ומעשר עני כשיחזור לביתו ישלם דברי ר"א וחכ"א עני היה באותה שעה: המחליף עם העניים בשלו פטור ובשל עניים חייב: שנים שקבלו שדה באריכות זה נותן לזה חלקו מעשר עני וזה נותן לזה חלקו מעשר עני: המקבל שדה לקצור אסור בלקט שכחה ופאה ומעשר עני א"ר יהודה אימתי בזמן שקבלה ממנו למחצה לשליש ולרביע אבל אם אמר לו שליש מה שאתה קוצר שלך מותר בלקט שכחה ופאה ואסור במעשר עני: גמ' תני אב ובנו איש וקרובו שני אחין שני שותפין פודין זה לזה מעשר שני ונותנין זה לזה מעשר עני אמר רבי יודא תבוא מאירה לכי שהוא נותן לאביו מעשר עני אמרו מניין שאם היו שניהם עניים: מה בינה לקדמיתא אלא לכשתקצור שליש הרי הוא שלך אמר רבי חייא ב"ר בון הדא אמרה שהמוכר זכייה בפאה שהיא מתרת את העומרים אמר יוסי ב"ר בון תמן נתחייבה שדהו ברשותו ברם הכא לא נתחייבה שדהו ברשותו אמר רבי אבהו בר נגרי שנייא היא בלקט שכחה ופאה שהן בעזיבה:

הלכה ה מתני' המוכר שדהו המוכר מותר והלוקח אסור: לא ישכור אדם את הפועל על מנת שילקט בנו אחריו: ומי שאינו מניח את העניים ללקט או שהוא מניח את א' ואת א' אינו מניח או שהוא מסייע את א' מהן הרי זה גוזל את העניים על זה נאמר אל תשיג גבול עולים: גמ' מתניתא כשמכר לו שדהו וקומתו אבל אם מכר לו קמה ושייר לו שדה אצל זה אני קורא שדך ואצל זה אני קורא קצירך ואם עשה כן הרי זה גוזל את העניים בעל הבית שעושה כן הרי זה גוזל

## תוספת הרי"ד

המוכר מהו שיזכה בפאה שהיא מתרת את העומרין [פי' שקצר חצי שדה ומכר אח"כ השדה עם העומרין דהלוקח חייב להפריש פאה גם על העומרין והמוכר הוא עני ומיבעי' אם מותר לו לזכות בפאה זו] נשמעינה כו' א"ר בון בר חייא הדא אמר שהמוכר זכה בפאה שהיא מתרת את העומרין. א"ר יוסי תמן לא נתחייבה שדהו ברשותו ברם הכא נתחייבה שדהו ברשותו כו'. חזינן מהכא דרבב"ח ס"ל בהא דלא תלקט לעני להזהיר עני על שלו דאע"פ שכבר נתחייבה ברשותו מ"מ עכשיו שהיא אינה שלו שוב לא קרינן ל"ת לעני להזהיר עני על שלו. אבל ר' יוסי פליג ע"ז וס"ל דכיון שכבר נתחייבה ברשותו אף דעכשיו אינה שלו הרי מוזהר הוא בלא תלקט לעני. וע"כ אזיל רבב"ח לטעמי' וסבר התם בפסחים דאין חילוק בין הקדיש והפקיר קודם ביעורו לאח"כ דכמו דבפאה סבר דמה שנתחייב בלא תלקט בשעה שהי' ברשותו אינו מועיל שיהי' חייב גם לאחר שילא מרשותו ה"נ בחמץ אף שכבר נתחייב בבל יראה מ"מ לאחר שהקדיש והפקיר דאינו שלו תו לא עבר בב"י וע"כ מוקי לה רבב"ח בקדשים שחייב באחריותן כר"ש. אבל סתמא דגמ' ס"ל כר' יוסי דכיון דכבר נתחייב בשעה שהי' ברשותו שוב לא נפקע החיוב אף לאחר שילא מרשותו. ולענין הלכה כמאן קיי"ל הזקן מסך ירושלמי דפסחים דהלכה כר' יוסי דהא ברייתא דפלטייא א"א לאוקמה כרבב"ח וע"כ דיש חילוק בין הקדיש והפקיר קודם שנתחייב בב"י להקדיש והפקיר אח"כ. והשתא מתורצת קושית השאג"א ז"ל הנ"ל דאפי' אי נוקמה להברייתא דהי' יושב בבהמ"ד ונזכר שיש חמץ בביתו כריה"ג נמי לא מהני מה שיבטל ביו"ט אחרי שכבר נתחייב בב"י ואפי' הפקר גמור ג"כ לא מהני. והא דקאמר בגמ' לבתר איסורא לאו ברשותי' קיימא ולא מצי מבטל דמשמע הא אם הי' ברשותו הוי מצי לבטל זהו משום ע"פ משעה ששית עד הלילה דאז אינו עובר בב"י וצריכים אנו לטעמא דלאו ברשותי' קאי אבל לאחר שעובר בב"י שוב לא מהני ביטול אף לשיטת רש"י ז"ל דביטול הוא משום השביתו. ועפ"ז ניחא נמי קושית הר"ם ז"ל על פרש"י ז"ל דר"ו ר"א בשם ר"י דמקשה מחלפה שיטתי' דר"א על כרחך ס"ל כרבב"ח דאפי' נתחייבה שדהו ברשותו מ"מ לאחר שילאה מרשותו אין עליו הלאו דלא תלקט לעני להזהיר עני על שלו אבל לדידן דקיי"ל כר' יוסי שפיר פירש"י ז"ל דמיירי דקא באדם אחר שאינו בעל השדה דבעל השדה אפילו אם יפקיר נכסיו לא יוכל לזכות בפאה לעצמו כיון שכבר נתחייבה שדהו ברשותו והו"ק: הדרן עלך גדיש

אמר

שנויי נוסחאות (סו"ו) כשיחזור בד"ו וכשיחזור. (סו"ט) חלקו מעשר עני בד"ו חלקו ומעשר עני. (סו"י) חלקו מעשר עני בד"ו חלקו ומעשר עני. אסור בלקט שכחה ופאה ומעשר עני בד"ו אסור בלקט ובשכחה ובפאה ובמעשר עני. (סוי"ד) יודא וכו' אמרו מניין בד"ו יודן וכו' אמר מניין. (סוט"ו) זכייה ב"ר בד"ו זכיי וכו' בי ר'. (סוי"ז) שדהו ברם בד"ו שדהו ברשותו ברם. (סוי"ח) שנייא היא בלקט שכחה ופאה בד"ו שנייה היא בלקט ובשכחה ובפאה. (סוכ"א) ואת א' אינו מניח בד"ו ואת אחד לאו. (סוכ"ב) אל תשיג גבול עולים במקרא אל תסג גבול עולם. (סוכ"ג) שדהו וקומתו אבל אם מכר לו בד"ו שדהו וקמתה אבל אם אמר לו. (סוכ"ד) ואם בד"ו אם. הרי זה בד"ו ליתא.

## חדושי רד"א

אמר ר"ח ב"א למדת הדין נצרכה. נ"ב פי' הא קמ"ל להוציאו בדיינין. שעניי אותה העיר כותבין הרשאה זה לזה ותובעין אותו לדין ומוציאין אותה ממנו. דאילו לעניי עולם הוי ממון שאין לו תובעים דמי יקדמנו וישלם לו. כי לכל עני ועני ידחה ויאמר לאו בעל דברים דידי את אתננה למי שארצה. כי הארץ רחבת ידים היא:

## חת"ם סופר

למי משלם לעניי אותה העיר. הדא אמרה שהוא מדה"ד. ופי' המפרש דמתני' דקאי לכשיחזור ישלם לעניי אותה העיר דוקא שמהם לקט והדא אמרה שמשלם ממדת הדין דאי ממדת חסידות יכול לשלם לכל עני שירצה ע"ש. וכ"ל דהירושלמי כן מלשון לכשיחזור ישלם ולא אמר לכשיבא לביתו או לכשיהיו לו אלא לכשיחזור לאותה העיר שלקח ממנה ישלם לעניי העיר. ולפ"ז הא דאמר בחולין ק"ל תנא תני יחזור ואת אמרת מדת חסידות ליסגא קטיעא נקיט ורוצה לומר תנא תני לכשיחזור דוקא ולא לאיזה עני שירצה ועוד יותר נראה דמלשון ישלם גופיה מוכיח הירושלמי דאי יתן לשאר עניים שלא הפסידם לא שייך לשון תשלומין אלא למי שחיסר מהם ומשלם עתה חסרונם וא"כ א"ש תנא תני ישלם מוכח דצריך דוקא לשלם לאותן עניים עצמן ואת אמרת מדת חסידות וק':

עין משפט נר מצוה

כו
א מיי׳ פ״ס ממתנות עניי׳ הל״א

כז
ב שם הלכה ג

כח
ג מיי׳ פ״ס ממ״ע הלכה א

כט
ד שם הלכה ב בסיפך ובכ״מ

ל
ה מיי׳ פי״ג מלכים הי״א. סמ״ג עשין עד. טוש״ע ח״מ סי׳ רס״ם ס״ד

לא
ו מיי׳ פ״ס ממעשר עני הלכה ח

לב
ז שם ה״ג

לג
ח מיי׳ שם הלי״ב יג

אדם את הפועל קאי כפי׳ הפני משה ז״ל: פועל שעושה כן הרי זה גוזל לבעל הבית ולעניים. שכמתכוין עושה שיפול לקט הרבה בשביל בנו וגם גוזל עניים שמניח לבנו ללקוט יותר מבאי עניים. כן פי׳ הפמ״א ז״ל:

אם כתנאי היה מהבעה״ב ביה אסור לו... למלאכתי על מנת שילקט בנך אחריך גוזל הפועל מהשכר שלו וגוזל הבעה״ב... והיינו לאחר שפסק עמו השכר עשה...

**א״ר** יצחק ועניים מרודים תביא בית. מרודים פי׳ מטולטלים שהולכים ונדים מבית לבית ור׳ יצחק מפרש עולים כמשמעו שהעניים הם עולים והולכים מבית לבית. ואיידי דהביא פסוק זה דועניים מרודים לפרש לשון עולים הביא ג״כ הא דר׳ אבין אם עשית כן פי׳ שנתת לעניים מרודים מעלה אני עליך וכו׳. כן פי׳ הפמ״א ז״ל:

הדרן ע״ך גדיש

תורה אור

גוזל את העניים פועל שעושה כן הרי זה גוזל לבע״ה ולעניי׳. וע״ז נאמר אל תשיג גבול עולי׳ ר׳ ירמיה ורב יוסף חד אמר אלו עולי מצרים וחד אמר אלו שירדו מנכסיהן לסמיא צווחין סגיא נהורא א״ר יצחק °ועניי׳ מרודי׳ תביא בית אמר ר׳ אבין אם עשית כן מעלה אני עליך כאלו הבאת ביכורי׳ לבית המקדש נאמר כאן תביא ונאמר להלן °ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה׳ אלהיך וגו׳:

**הלכה ו מתני׳** א העומר ששכחוהו פועלים ולא שכחהו בע״ה שכחו בע״ה ולא שכחוהו פועלים ב עמדו העניים בפניו או שחיפוהו בקש אינה שכחה: **גמ׳** העומר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעה״ב אינה שכחה דכתיב °קצירך ושכחת שכחו בע״ה ולא שכחו פועלים אינה שכחה דכתיב כי תקצור ושכחת ר״ש בן יהודא אומר משום ר״ש אפי׳ ג חמרין שהן עוברין בדרך וראו עומר א׳ ששכחוהו פועלין ולא שכחהו בע״ה אינו שכחה עד שישכחוהו כל אדם ד היה עומד בעיר ואומר יודע אני שהפועלין שכיחין עומרין במקום פלוני ושכחוהו אינו שכחה היה עומד בשדה ואמר יודע אני שהפועלין שכיחין עומרין במקום פלוני הרי זו שכחה שנאמר בשדה ושכחת ולא בעיר ושכחת ר״ז בשם שמואל ה אף לענין מציאה כן מה אנן קיימין אם ביכול ליגע בהן מה לי בתוך העיר מה לי בתוך שדהו ר׳ אבא בר כהנא ר׳ יוסי בשם רבי יוחנן והוא שיכול ליגע בהן אפי׳ בתוך שדהו היה כולו מחופה בקש נשמעינא מן הדא ו °וכן הסומא ששכח יש לו שכחה וסומא לא כמי שכולו מחופה בקש הוא ר׳ יונה אומר ז בזוכר את הקשים אתיא דר׳ יונה כר״ז כמה דר״ז אומר בזוכר את העליון כן ר׳ יונה אמר בזוכר את הקשים:

**הלכה ז מתני׳** ח המעמר לכובעות לכומסאות לחררה ולעומרים אין לו שכחה ממנו ולגורן יש לו שכחה המעמר לגדיש יש לו שכחה ממנו ולגורן אין לו שכחה זה הכלל כל המעמר למקום שהוא גמר מלאכה יש לו שכחה ממנו ולגורן אין לו שכחה למקום שאינו גמר מלאכה אין לו שכחה ממנו ולגורן יש לו שכחה: **גמ׳** ר׳ יונה אמר מן לעיל כמה דתימר °וכובע נחושת על ראשו: לכומסאות רבי אבינא אמר מלרע כמה דתימר °הלא הוא כמוס עמדי לחררה גלגל לעומרין א״ר יוחנן °כי תקצור קצירך בשדה ושכחת עומר בשדה מה קציר שאין אחריו קציר אף עומר שאין אחריו עומר:

# הדרן עלך גדיש

אמר לו בתחלה הריני שוכר אותך ... אחריך גוזל הוא את העניים שע״כ ממעט ... בעה״ב מגויח משל עניים: פועל שעשה כן. ... עשה הפועל מעצמו כן ואמר לבנו שילקט אחריו ה״ז גוזל לבעה״ב ולעניים שאינו ידע הבעה״ב שיעשה כן לא היה פוסק עמו כ״כ ואע״פ שהלקט של עניים הוא מ״מ קרי ליה גוזל לבעה״ב לפי שלדעתו של הפועל הלקט שמלקט בנו הוא משל בעה״ב ונוטל יותר משכרו: ועל זה נאמר וכו׳. ופליגי רב ירמיה ורב יוסף בפירושו כמו שכתבתי במתני׳: א״ר יצחק ועניים מרודים תביא בית. איידי דהביא קרא דאל תשג להגוזל את העניים נייתי האי קרא דהגביא מזהיר על מתנות העניים ואם עשה כן מעלה הכתוב כאילו הביא בכורים למקדש כדמסיים ר׳ אבין ודרים הביא הביא לגזירה שוה:

**הלכה ו מתני׳** העומר ששכחוהו פועלי׳ ולא שכחו בעל הבית. וכגון דבעה״ב קאי בשדה וזכי ביה אבל אם הבעה״ב בעיר הוי שכחת פועלים שכחה אע״ג דלא שכחו בעה״ב: **גמ׳** העומר ששכחוהו פועלים וכו׳. ומ״ט אינו שכחה משום דכתיב קצירך ושכחת משמע מי שהקציר שלו צריך שישכח ואם שכחו בעה״ב ולא שכחוהו פועלים נ״כ אינו שכחה דכתיב שם כי תקצור גבי ושכחת משמע דהקוצר נמי תליא מילתא הלכך עד שישכח הבעה״ב והפועלים: וראו עומר אחד ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעה״ב אינו שכחה עד שישכחוהו כל אדם. הכי איתא בתוספתא בדפוס בפ״ג בדברי ר״ש בן יהודה משום ר״ש אפי׳ אחרים עוברין בדרך וראו את העומר ששכחוהו פועלין אינה שכחה עד שישכחוהו כל אדם וגי׳ זו קשה היא דאם שכחוהו הפועלים בלבד בלא״ה אינו שכחה עד שישכח גם הבעה״ב ומאי האי דנקט אחרים וכו׳ ובתוספתא כתיבת יד אשר לפני כך היא הגי׳ בדברי ר״ש אפי׳ אחרים עוברין בדרך וראו את העומר ששכחוהו אינו שכחה וגי׳ זו נכונה היא דר״ש מוסיף אפי׳ שכחוהו שניהם הפועל והבעה״ב וראו אחרים אותו אינו שכחה עד שישכחוהו כל אדם: היה עומד בעיר. ה״ג בתוספתא שם בעה״ב שהיה עומד בעיר ואמר יודע אני שהפועלים שוכחין את העומר במקום פלוני ושכחוהו ה״ז שכחה היה עומד בשדה ואמר יודע אני שהפועלים שוכחין את העומר ושכחוהו אין זה שכחה וזו גי׳ עקרית ובספרי הדפוס נתחלף כאן ומוכח היא כגי׳ התוספתא שהרי מסיים בטעמא שנאמר בשדה ושכחת ולא בעיר ושכחת כלומר אם הבעל הבית בשדה אז בעינן שגם הבעל הבית ישכח אבל אם הוא בעיר לא בעינן ושכחת אלא אפי׳ שכחת פועלים הוי שכחה. ולפי גי׳ הספר וכן מייתי נמי לקמן בפ״ג דמעשרות בסוף הלכה ז׳ צ״ל דהש״ס ס״ל לפרש הברייתא כפשטא וגזירת הכתוב היא דאם הבעה״ב בעיר אינה שכחה עד שיהא עומד בשדה כדכתיב בשדה ושכחת: אף לענין מציאה כן. מציאה שהיא בתוך שדהו. כהאי דתנן בפ׳ שנים אוחזין ראה אותן רצין אחר מציאה אחר צבי שבור אחר גוזלות שלא פרחו ואמר זכתה לי שדי זכתה לו וקאמר הכא שמואל דאף במציאה צריך שיהא עומד בצד שדהו דהשתא משתמרת על ידו ובהא הוא דאמרינן דקונה לו שדהו וכמו בשכח׳ דאם עומד בצד שדהו אז קנתה לו השדה ולא הוי שכחת פועלים שכחה: מה אנן קיימין. ופריך הש״ס על הא דשמואל ובמאי עסקינן האי מתני׳ דמציאה: אם ביכול ליגע בהן. כלומר הא ודאי בשאינו יכול ליגע אותן בתוך שדהו אם הוא רץ אחריהן לא מהני ליה מה שהוא אומר זכתה לי שדה שלי שהרי אם ירצה לרוץ אחריהן אינו יכול להגיען והרי הן חוץ משדהו אלא ע״כ בשיכול ליגע בהן בתוך שדהו וא״כ קשיא מה לי אם הבעל השדה הוא בתוך העיר ומה לי אם הוא עומד בתוך שדהו שהרי הוא רץ אחריהן ומגיען בתוך שדהו ואפי׳ הוא בתוך העיר תקני ליה שדהו: וקא״ר אבא בשם ר׳ יוחנן והוא שיכול וכו׳. כלומר דתרתי בעינן והוא שיכול ליגע בהן ואפי׳ הוא עומד בתוך שדהו ובמה שהוא יכול ליגע בהן לחוד לא סגי דכיון שאחרים רצין אחריהם אם אינו עומד בצד שדהו לאו כלום הוא דהא שדה חצר שהיא משתמרת היא וכל הקודם זכה הלכך בעינן נמי שיהא עומד בצד שדהו: היה כולו מחופה בקש. דבמתני׳ קתני העומר שחיפוהו בקש ומחמת כן שכחו אינו שכחה ובעי הש״ס אם היה כל עומרי השדה מחופה בקש מהו: נשמעינה מן הדא דהנינן. ס״פ דלקמן וכן הסומא יש לו שכחה וכי סומא לא כמי שכולו בקש מחופה הוא לפניו וקתני דיש לו שכחה וה״נ אם כל השדה מחופה בקש ושכח עומר אחד יש כאן תורת שכחה: בזוכר את הקשים. הא דקתני במתני׳ בעומר אחד שחיפהו בקש ושכחו אינו שכחה בזוכר את הקש שעליו והלכך מה ששכח העומר שהוא תחת הקש אינו שכחה: אתיא. הא דר׳ יונה כר׳ זעירא כמה דאמר ר״ז בפרק דלקמן בהלכה ג׳ גבי העומר שנטלו להוליכו לעיר ונתנו ע״ג חבירו דקאמר ר״ש התם שאיכן אין שכחה התחתון מפני שהוא מכוסה והעליון מפני שזכה בו וא״ר זעירא בזוכר את העליון ולפיכך התחתון אינו שכחה וכן ר׳ יונה אומר בזוכר את הקשים שעל העומר ולפיכך העומר שתחת הקש אינו שכחה:

**הלכה ז מתני׳** המעמר לכובעות. המנהג הוא לקצור החטין ולעשות אותן אלומות אלומות במקומות הרבה עד שיאספו כלן אח״כ למקום אחד ומן המקום הזה נושאים אותן למקום הדישה והוא הנקרא גורן ששם דשין התבואה ויש שמשימין אותם אלומות אלומות ע״ג קרקע וזה נקרא כובעות שהן למעלה על הארץ כדמות כובע שמשימין בראש ויש שמשימין אותן בחפירה בארץ והן נקראו כומסאות מל׳ כמוס עמדי ויש שמגדישין אותן בעגולה כדמות אבן הרחים וזה נקרא חררה שהוא גלגל כעגולה כחררה: ולעמרים. זה שעושה עמרים קטנים ולעשות מהן עמרים גדולים משנים ומשלש אחד זהו נקרא לעמרים: אין לו שכחה. מה ששכח בשעה שמוליך לא׳ מן המקומות הללו אינו שכחה כדדרים בגמרא. דכתיב כי תקצור קצירך ושכחת עומר בשדה מה קציר שאין אחריו קציר אף עומר שאין אחריו עומר ילא אלו שיש אחריהן עמור: ממנו ולגורן. המוליך מאחת מהמקומות הללו לגורן ושכח עומר באחת מאלו המקומות יש לו שכחה לפי שאין אחר זה עמור: המעמר לגדיש. הוא המקום ששם מאספין כל העמרים כאחד וכגון שאינו רוצה להוליכן משם לגורן אלא שיסדרו במקום הזה ושם ידוש אותם והוי מקום גמר מלאכה יש לו שכחה: ממנו ולגורן. ואם נמלך אח״כ ומוליכן למקום אחר ולדוש אותם אין לו שכחה זה הכלל וכו׳: **גמ׳** רבי יונה אמר מן לעיל וכו׳. לפרש כובעות קאמר שהוא למעלה על גבי קרקע. ולכומסאות מפרש ר׳ אבינא מן לרע למטה בחפירה. ולחררה הוא גלגל עגול כגלגל וכחררה זו כמו שהובא במתני׳: ולעמרים. וכדקאמר ר׳ יוחנן כי תקצור וגו׳ ולטעמא דכולהו קאי כדפרישית במתני׳:

הדרן עלך גדיש

מסורת הש״ס

ירושלמי מעשרות פ״ג ה״ט

לקמן פ״ו מ״ג ה״ו

**שנויי נוסחאות** (סו״א) גוזל את העניים בד״ גוזל עניים. (סו״ב) תשיג גבול עולים בד״ו תסג גבול עולם (כ״ה במקרא משלי כ״ב). (סו״ג) וחד בד״ו וחרנא. (סו״ה) בית בסרי״ר בית אלו שמרדו בעניות. אבין בכי״ר אבהו. (סו״ו) בקש אינה בד״ו בקש הרי זה אינו. (סו״א) בעה״ב אינה בד״ בעה״ב אינו. (סו״ב) ולא שכחו פועלים אינה בד״ו ולא שכהוהו פועלים אינו. (סוס״ו) במקום בד״ו שבמקום. (סו״ז) ר״ז בד״ו רבי זעירא. (סו״ט) ר׳ יוסי בד״ו ר׳ יבא. (סוכ״ג) לכומסאות בד״ו ולכומסות. (סוכ״ו) וכובע במקרא „קובע״. לכימסאות בד״ו לכימסות. (סוכ״ח) מלרע בד״ו מן ל ע. (סוכ״ט) קצירך בשדה בד״ו קצירך בשדך (כ״ה במקרא דברים כ״ד).

מערכת הערוך

**אל** תשיג גבול עולים בערוך (ע׳ על א׳) אל תשג גבול עולם (כן הגירסא בסמך וויניליאס כ״א). אבל בעה״ש הגירסא „אל תסג גבול עולם״ (כבמקרא) עולים (כ״ה בדרשה בכמה מקומות (פי׳ בספרא בעה״ב שם)... וחד אמר אלו שירדו מנכסיהם. לסמיא צווחין סגי נהורא וכזה חנינן קראו אחריך מלא (ירמיה י״ב ו׳) ריקם היה לו לומר אלא שכינה הכתוב. [ר׳ יונה] אמר מן לעיל בירושלמי (ע׳ כבע) כובעות מן לעיל כמא דתימא (ש״א י״ז ה׳) וכובע נחושת על ראשו לכומסות מן לרע כמא דתימא (דברים ל״ב ל״ד) הלא הוא כמוס עמדי התום. פירוש כובעות ראשי שבלים הן כומסות תחתון של שבלים. וי״א לכובעות אגודות הקשורות למעלה כנגד ראשיהן כומסות אגודות הקשורות מתחת:

# בית שמאי פרק ששי פאה

**בית** ׳שמאי אומרים הבקר לעניים הבקר ובה״א ^א^ אינו הבקר עד שיבקור אף לעשירי׳ כשמיטה כל עומרי השדה של קב קב וא׳ של ארבעת קבין ׳שכחו ב״ש אומרים אינה שכחה ׳ ובה״א שכחה: **גמ׳** רבי חייא בשם ר׳ יוחנן טעמיהו דבית שמאי ׳לעני ולגר מה ת״ל העזוב אותם יש לך עזיבה אחרת כזו מה זו לעניים ולא לעשירים אף מה שנאמר במקום אחר לעניים ולא לעשירים אמר ר״ש ב״ל טעמיהו דב״ה ׳תשמטנה מה ת״ל ונטשתה יש לך נטישה אחרת שהיא כזו מה זו בין לעניים בין לעשירים אף מה שנאמר במקום אחר בין לעניים בין לעשירים מה מקיימון ב״ה טעמיהו דב״ש תעזוב אותם מיעוט זו לעניים ולא לעשירים אבל מה שאמר במקום אחר בין לעניים בין לעשירים מה מקיימון ב״ש טעמיהו דב״ה תשמטנה ונטשתה מיעוט זה בין לעניים בין לעשירים אבל מה שנאמר במקום אחר לעניים אבל לא לעשירים אמר ר׳ אבון לישן דמתני׳ מסייע לר״ש ב״ל עד שיפקיר אף לעשירים כשמיטה הפקר לבהמה אבל לא לאדם לגוים אבל לא לישראל לעשירים אבל לא לעניים ד״ה אין הפקרו הפקר לאדם אבל לא לבהמה ׳לישראל אבל לא לגוים לעניי אותה העיר אבל לא לעניי עיר אחרת ׳פלוגתא דר׳ יוחנן ור״ש ב״ל על דעתיה דר׳ יוחנן הפקרו הפקר וע״ד דר״ש ב״ל אין הפקרו הפקר אד לא בפירוש פליגי ר״י אמר הפקרו הפקר ור׳ שמעון ב״ל אמר אין הפקרו הפקר אמר ר׳ אבון ביד חייא הדה אמר׳ הפקר לעניים חכו בהן עשירים ׳תפלוגתא דר״מ ור׳ יוסי ע״ד דר״מ דו אמר כיון שאדם מפקיר דבר מרשותו הפקרו הפקר על דעתיה דר״י דו אמר אין הפקר יוצא מתחת ידי בעלים אלא בזכיה אין הפקרו הפקר עד

## פני משה

**הלכה א מתני׳** בית שמאי אומרים הבקר לעניים הבקר. מי שהבקיר לעניים איזה דבר ולא לעשירים דין הפקר יש לו ופטור מתרומה ומעשרות וכדמפרש טעמייהו בגמ׳ דב״ש דרשי דכתיב בלקט ופאה לעני ולגר תעזוב אותם ומה ת״ל תעזוב למד על עזיבה אחרת והייט הפקר שהיא כזו מה זו לעניים ולא לעשירים אף עזיבה שהיא במקום אחר לעניים ולא לעשירים הוי עזיבה: ובה״א אינו הבקר עד שיבקיר אף לעשירים כשמיטה. דכתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה מה ת״ל ונטשתה למד על נטישה אחרת והייט הבקר שהיא כשביעית מה שביעית בין לעניים בין לעשירים אף הפקר בין לעניים בין לעשירים:

**גמ׳** טעמייהו דב״ש וכו׳. כדפרישית במתני׳: מה מקיימין ב״ה טעמייהו דב״ש. ומאי עביד להו בהאי קרא דב״ש וקאמר דב״ה סברי דאותם מיעוטא היא זו דוקא לעניים ולא לעשירים אבל הפקר מה שנאמר במקום אחר דפטור ממעשרות כדדרשינן ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך יצא הפקר שיש לו חלק ונחלה עמך וזהו דוקא שיופקר אף לעשירים: מה מקיימין ב״ש קרא דב״ה. וקאמר דב״ש סברי דונטשתה מיעוטא היא נטישה זו בין לעניים בין לעשירים אבל הפקר שנאמר במקום אחר אפי׳ לעניים אבל לא לעשירים הוי הפקר: לישן דמתני׳ מסייע לר״ש בן לקיש. אע״ג דר׳ יוחנן ור״ל לא פליגי אלא מר מפרש טעמייהו דב״ש ומר מפרש טעמייהו דב״ה אפי׳ כן הואיל דלר׳ יוחנן לא מבעיא לן למימר דב״ה נפקא להו מקרא אחרינא אלא מהאי קרא דב״ש גופי׳ דדרשי אותם למעוטא הלכך קאמר לישנא דמתני׳ מסייע לר״ל דב״ה מקרא דשביעית הוא דנפקא להו כדקתני בהדיא עד שיובקר אף לעשירים כשמיטה ונ״הו לקמן משמע דאף לדינא איכא בינייהו: הבקיר לבהמה. מה שתאכל הבהמה ננתנו אבל לא הפקיר לאדם. לגוים וכו׳ בזה ד״ה אין הפקרו הפקר. כלומר בין לר״י דלא מפרש טעמייהו דב״ש דדרשי מקרא דשמיטה אלא דממיעוטא מאותם דכתיב גבי לקט ופאה נפקא להו כדלעיל ובין לר״ל דמפרש טעמייהו דב״ה דמקרא דשמיטה נפקא להו מיהת לכ״ע בעינן שיפקיר לכל ישראל בין לעניים בין לעשירים וא״כ הכא לא הוי הפקר לב״ה דקיי״ל כותייהו ומשום הסיפא נקט לה כדלקמיה דאם הפקיר לאדם אבל לא לבהמה וכו׳ בהא איכא בינייהו דר״י ור״ל אליבא דב״ה ותליא בפלוגתא דידהו בהא דמפרשי טעמייהו: על דעתיה דר׳ יוחנן הבקירו הבקר. דלר׳ יוחנן נפקא להו לב״ה ממיעוטא דאותם דבאר הפקר לא ליהוי כלקט ופאה וא״כ הכא כיון שהפקיר לכל ישראל הוי הפקר ואע״ג דקאמר לעניי אותה העיר אבל לא לעניי עיר אחרת בהא לא איכפת לן דהא לא קאמר בפירוש אבל לא לעשירי׳ והלכך אמרינן מסתמא כי הפקיר לכל העולם הוא דהפקיר בין לעניים בין לעשירים אלא דבעניים לחוד הוא דמקפיד שלא יזכו בה אלא עניי אותה העיר אבל מעיר אחרת הכל שוין בו ואף לעשירים וכן לעשירים שבאותה העיר ושפיר ילפינן מאותם דהלא לקט ופאה אין בהם אלא לעניים בלבד: על דעתיה דרשב״ל. דמפרש טעמייהו דב״ה דמקרא דשמטה ילפי שצריך שיהא ההפקר כשמטה ממש א״כ הכא אין הפקירו הפקר שהרי שמיטה הפקר לכל היא ובין לאדם בין לבהמה: א״ר לא בפירוש פליגין וכו׳. כלומר דר׳ אילא קאמר דלא צריכא לן למידק פלוגתייהו מהא דלעיל אלא דאשכחן דפליגי בהדיא בהאי דינא אי הוי הפקר או לא: הדא דאמרה הבקר לעניים וזכו בהן עשירין. כלומר הא דאמרינן דלר׳ יוחנן כל היכא דהפקיר סתם לעניים הוי הפקר גמור ואפי׳ אם זכו בהן עשירים כדקאמר לעניי אותה העיר הוי הבקר כל זמן שלא אמר בפירוש אבל לא לעשירי׳ האי מילתא תליא בהפלוגתא דר״מ ור׳ יוסי היא דפליגי בעלמא בדין הפקר והך פלוגתא דר״מ ור׳ יוסי בברייתא הובאה לקמן בפ״ג דדמאי בהלכה ב׳ ועיקרה לקמן בפ״ד דנדרים בהלכה י׳ דר״מ סבר כיון שאדם מפקיר יצא דבר מרשותו ואינו יכול לחזור בו ואע״ג דעדיין לא אתי ליד הזוכה הוי הפקר ופטור מן המעשרות ואפי׳ קדם וזכה הוא עצמו בו דין הפקר יש לו ור׳ יוסי סבר דאין הפקר יוצא מתחת ידי הבעלים אלא בזכייה כדמפרש התם טעמא דר׳ יוסי דקסבר הפקר כמתנה מה מתנה עד דאתיא מרשות נותן לרשות מקבל אף הפקר עד דאתי לרשות זוכה וכל זמן שלא זכה בה אדם יכול לחזור בו ואין לו דין הפקר: ע״ד דר״מ דהוא אמר וכו׳. השתא מפרש לה. דהא דר׳ יוחנן דלעיל תליא בהאי פלוגתא דר״מ ור״י דלדעתי׳ דר״מ דס״ל כיון שהאדם מפקיר יצא הדבר מרשותו וא״כ הכא נמי מכיון שהפקיר לעניי אותה העיר יצא הדבר מרשותו והוי הפקר גמור ואפי׳ לעשירים הואיל ולא אמר בפירוש אבל לא לעשירים ועל דעתיה דר׳ יוסי דאמר לעולם יכול לחזור בו עד דאתי ליד הזוכה ה״ה הכא אין הבקרו הפקר דמכיון שהוא יכול לחזור בו מקודם שיבוא ליד הזוכה והוא אמר לעניי אותה העיר א״כ כל זמן שלא זכו בו עניי אותה העיר לא מקרי בא ליד הזוכה ואפי׳ זכה בו עשיר לאו כלום הוא דבעינן שיבא ליד הזוכה שזיכה לו בפי׳ דהא מדמי לה למתנה ועד שיבא ליד אותו מקבל שזיכה לו יכול הוא

## קרבן העדה

**ר״ח** בשם ר״י טעמייהו דב״ש לעני ולגר כו׳. ולא פירש טעמייהו דב״ה: ארשב״ל טעמייהו דב״ה תשמטנה כו׳. ולא פירש טעמייהו דב״ש: מה מקיימין ב״ה טעמייהו דב״ש. לר׳ יוחנן פריך מה יעשו ב״ה בטעמא דב״ש הא שפיר ילפי מהך קרא דתעזוב אותם: ומשני אותם מיעוט כו׳. וזה גופא טעמא דב״ה. דילפי ממיעוטא דהך קרא כמלא דלר״י בין ב״ש ובין ב״ה תרווייהו ילפי מקרא דתעזוב אותם אלא דב״ש סברי דתעזוב רבויא הוא וב״ה סברי דאותם מיעוטא הוא: מה מקיימון ב״ש טעמייהו דב״ה. לרשב״ל פריך: תשמטנה ונטשתה מיעוט כו׳. וזה גופא טעמא דב״ש דילפי ממיעוטא דונטשתה ולדידי׳ ב״ש וב״ה תרווייהו ילפי מהך קרא אלא דב״ש סברי דונטשתה מיעוטא הוא ולב״ה רבויא הוא: א״ר אבון לישן דמתני׳ מסייע לרשב״ל כו׳ כשמיטה. דלר״י טעמייהו דב״ה הוא ממיעוטא דאותם ומאי כשמיטה דנקט: הפקיר לאדם ולא לבהמה כו׳. מפרש מאי דאיכא בין ר״י לרשב״ל: ע״ד דר״י הפקרו הפקר. דלר״י דב״ה ילפי ממיעוטא דאותם ליכא למעט רק לעניא דכתיב גבי׳ לעני תעזוב אותם אותם לעני אבל הפקר בין לעני בין לעשיר ומיעוטא אחרינא דלא כתיבא גבי׳ ליכא למעט וע״כ בהפקיר לאדם ולא לבהמה כו׳ הוה הפקר דהנך ליכא למעט מאותם כיון דלא הוליא עשירים: וע״ד דרשב״ל. דב״ה ילפי מרבויא דונטשתה: אין הפקרו הפקר. דצריך שיהיה ממש כשמיטה:

מה



### תוספת הרי״ד

**רבי** חייא בשם רבי יוחנן טעמייהו דבית שמאי כו׳. ראיתי בספר עמודי אש שכתב כן: המפרשים החליטו כי אין פלוגתא בין רבי יוחנן ורבי שמעון ב״ל, רק זה נותן טעם לבית שמאי וזה לבית הלל. לכן כל דברי הסוגיא בזה שנבה מהם. אך ישר נוכח עמנו כי רב המרחק בין ר״י ורשב״ל: ר׳ יוחנן סובר כי מקור פטור הפקר הוא פאה אף לבית הלל, רק בית שמאי מדמים הפקר לפאה לכל מילי, וכמו בפאה די לפטור ממעשר בהפקר לעניים לבד כן בהפקר; ובכן כאשר בפאה אף אם נטלו העשירים פטורים הפירות ממעשר כדמוכח בב״ק (כח ע״א) „זה וזה פאה לפוטרן ממעשר", כן בהפקר אם נטלו גם אלה שלא הפקיר להם ג״כ פטורים. ובית הלל מאותם ממעטים הפקר ומגרעים כחו כי אינו שוה בכל לפאה, ומודים לב״ש כי בזה דומה הוא לפאה, שאם הפקיר רק לעניים פטורים העניים ממעשר, אבל אם נטלו העשירים אינם פטורים, עד כי יופקרו גם להם; אך גם לב״ה די אם יפקיר לעניים ולעשירים, כי אז יופטרו ממעשר גם הפירות אשר נטלו גוי ובהמה, כי המיעוט מאותם סובב הולך על לעני תעזוב, אותם, ממעט הפקר, כי בהפקר לעניים לבד אם נטל העשיר פירותיו חייבים. ורשב״ל אשר יאמר כי טעם בית הלל משמיטה, אין כונתו כי ב״ה מצריכים אשר ההפקר יהי׳ לכל יצורי תבל כשמיטה, כי שפתי ב״ה ברור מללו: „עד שיפקיר אף לעשירים" וגוי ובהמה אין זכר למו; רק לסורות נתן לנו כי כמו בשמיטה, אשר ההפקר הוא לאדם ובהמה יחד, ובלתי אפשר המציאות כי יהיו הפירות ביד אחרים אשר לא הופקר להם, ויופטרו, כן בהפקר הפטור הוא רק לאותם שהופקר להם ולא לאחרים. ויצא לנו מזה כי לב״ה אף אם הפקיר לעניים ולעשירים, רק המה פטורים, אך אם נטלו גוי ובהמה הפירות חייבים; וממילא מוכח למה שאמרו ב״ה עד שיפקיר אף לעשירים, כונתם דאם לא הפקיר גם לעשירים אז גם פירות העניים חייבים, דאם רק לחייב פירות העשירים, למה פרטו עשירים הלא דין אחד לכלם, כי רק אלה אשר הופקר להם פטורים, כבשמיטה. ואחרי ידעגו זאת כל דברי הירושלמי ישר מחוקה: הפקיר לבהמה אבל לא לאדם, לגוים ולא לישראל, לעשירים ולא לעניים ד״ה אין הפקרו הפקר — כי גם בפאה לא זכתה להם התורה — לאדם אבל לא לבהמה, לישראל ולא לגוים, לעניי אותה העיר ולא לעניי עיר אחרת, פלוגתא דר״י ורשב״ל, ע״ד דר״י הפקרו הפקר, היינו, בשני האופנים הראשונים אף אם לקטו גוי ובהמה הפירות פטורים, ובאופן השלישי אשר הפקיר רק לעניים, פטורים לעניי עיר

**שנויי נוסחאות** (סו״ב) שיבקור בד״ו שיבקיר. (סו״ד) ושכחו וכו׳ אינה בד״ו ושכחו בו וכו׳ אינו. (סו״ה) חייא בכי״ל חזקיה. (סו״י) שהיא בד״ו ליתא. (סוי״ג) טעמיהו בד״ו טעמהון. (סוט״ו) טעמייהו בד״ו טעמהון. ונטשתה מיעוט בד״ו ונטשתה נטישה מיעוט. (סוי״ח) אבון בד״ו אבין. שיפקיר בד״ו שיבקיר, וכן בכל מקום שנדפס בירושלמי זה לשון „הפקר" הגירסא בד״ו בבית „הבקר" וכדומה. (סוכ״ה) אבון בד״ו אבין. הדה אמרה בד״ו הדא דאמרה.

### עמודי ירושלים

**הבקיר** לעניים וזכו בו עשירים כו׳ ראיתי בס׳ חי׳ הרז״ה בדיני מכירות חמץ שפי׳ דברי הירושלמי דלר״מ דיוצא תיכף מרשותו אף לב״ה תמיד הפקירו הפקר ומה שאמרו ב״ה עד שיפקיר אף לעשירים ה״פ דאינו הפקר לעניים לבד רק הוי הפקר אף לעשירים ולר״י אינו הפקר עכ״ד ודברים לא האירו ולא ידעתי מה יועיל לב״ה מה דיוצא מרשותו תיכף כיון דלב״ה גזירת הכתוב הוא שאינו הפקר עד שיפקיר לעניים ולעשירים וגם כיון דאנן קיי״ל כר״מ כמבואר ברמב״ם וש״ע (ולא כמ״ש בחי׳ הרז״ה שם וז״ל ואני אומר עיקר דתלמודא דידן כר״י ס״ל דהלכה כמותו נגד ר״מ ונימוקו עמו עכ״ל נראה שסובר דהלכה כר״י וליתא דאנן קיי״ל כר״מ וכ״כ הרשב״א בתשובה (ח״א סי׳ ע׳) דאף דאנן קיי״ל בכל מקום דהלכה כר״י נגד ר״מ מ״מ הכא סתם משנה כר״מ קיי״ל כמותו ומהחי׳ הרז״ה נעלמו דברי הרשב״א האלו ולכן קיהה שם הרבה לאיזה ר׳ מאיר כיווני בירושלמי והדברים מבוארים בדברי הרשב״א. וגם התו״י בתשובה סי׳ מ״ח לא ראה דברי הרשב״א האלו) וא״כ כיון דאנן קיי״ל כר׳ מאיר א״כ לפי פי׳ החי׳ הרז״ה בירושלמי יהיה הדין דרק כשיפקרנו רק לעניים יהיה הפקר ובאמת מבואר בהיפך בח״מ (סי׳ רע״ג) אולם נראה דהירושלמי קאי לב״ש דלר״מ יהיה גם לעשירים הפקר ולר״י לא ונ״מ לב״ה בהפקירו לאנשי אותו עיר ולא לעיר אחרת דלר״מ זכו גם אחרת ולר״י לא. וצל״ע על מ״ש תוס׳ גיטין (מ״ז א) והר״ש פאה (פ״ו) דלאנשי עיר אחרת גם לר״ם אין רשאין לזכותו דהוי הפקר בטעות והוא נגד הירושלמי הזה. ועוד דא״כ גם לב״ש נימא הכי אסור לעשירים כיון דההפקירו בפירוש לעניים ויש לומר דב״ש לשיטתם דהקדש בטעות הוי הקדש הפקר. אך הר״ש שם ובתוס׳ שאנץ ב״מ (דף ל׳ ע״ב) מבואר שם דגם לב״ש הפקר בטעות לא הוי הפקר. ועי׳ במפרש שם לירושלמי שפי׳ דנ״מ לב״ה שלא יוכל לחזור בו ע״ש. ודע דבפלוגתא דר״מ ור״ל שם בירושלמי נראה דקיי״ל הלכה כר״ל. וכ״כ בשו״ת נ״ב מה״ק חאה״ע (סי׳ כ״ט) ומה שכתב שם דהא קיי״ל כר״י לגבי ר״ל לק״מ דזה דוקא אי פליגי אליבא דנפשייהו ולא היכא דפליגי בפי׳ ב״ה. ועשו״ת חו״י (סי׳ ל״ד) הן אמת שראיתי להטורי אבן בר״ה (דט״ו ע״א ד״ה פטורס) שכ׳ כר״י דהא קיי״ל לגבי ר״ל ועוד דמהה״א דאמרינן יד הכל ממשמשין בה מוכח דהלכה ע״ש ובאמת אינו מוכרח כלל דמההיא דר״י ור״ל אינו ראית וכמ״ש וגם מההוא דשביעית לא מוכח דבאמת גם בשביעית נוהגת הפקר אף לעכו״ם עי׳ פ״א לט״א שם ובשערי ירושלמי (דף ל׳ ע״ב) ובעיקר



עין משפט נר מצוה

א א מיי׳ פ״ב מנדרים הט״ו טוש״ע חו״מ סי׳ רעג ס״ס

ב ב מיי׳ פ״ה מש״ע סי״ו

גליון הש״ם

י פלוגתא דר׳ יוחנן ורשב״ל פל דעת׳ כו׳ ע׳ בר״ש כאן שכתב דבב״מ דף ל דפריך וכה״ג מי הוי ספקר אזיל אליבא דר״ל. וכי שנראה קיי״ל כן ועי׳ בשטמ״ק שם מ״ש בזה. ועי׳ בשו״ת שאגנו בפל ג״כ באה״ע סי׳ נ״ט.

מסורת הש״ס

ב״מ ל: פדיות פ״ד מכות ג

פ׳ תוס׳ גיטין מז. ד״ה אד תא

נדרים מג. ירושלמי נדרים פ״ד ס״י

עין משפט נר מצוה
ג
א מיי' פ"ב מנדרים הי"ו וסמ"ג לאוין ר"מ או"ח סי' רעג ס"ע
ד
כ מיי' שם פי"ח סמ"ג שם טוש"ע שם בע"ף י'
ה
ג מיי' פ"ה ממ"ע סי"ו

עד כדון כשהפקירה לזמן מרובה אבל הפקירה לזמן מועט נישמעינה מן הדא א הפקר את שדהו ב' וג' ימים חוזר בו תני ר"ש דיינא קומי ר"ז אפי' לאחר ג' ימים חוזר בו אמר ליה כיון דאת אמר אפי' לאחר ג' ימי' הוא לאחר ג' ימים היא לאחר כמה ימים לישן מתני' מסייע לר"ז בד"א כשהפקיר סתם אבל ב אם אמר שדי מופקרת יום א' שבת אחת חודש א' שבוע א' אם עד שלא זכה בהן הוא או אחר יכול לחזור בו אבל משזכה בו בין הוא בין אחר אינו יכול לחזור בו הדא אמרה הוא זמן מרובה הוא זמן מועט הדא אמרה לא חשו על הערמה הדא אמרה שאדם מפקיר וחוזר וזוכה בו הדא פשטא שאילתי' דר' זירא דר"ז אמר הוא זמן מרובה הוא זמן מועט מה אנן קיימין או משום דבר מסויים דיו שנים אי משום שורה דיו ג' חד בר רבנן אמר קומי ריש לקיש הדא דר' יוחנן כל שהוא יכול לחלקו ולעשותו שורה כב"ש רבי יונה בעי ג כל עומרי השדה של קב קב וא' של ד' קבין ושכחו כל עומרי השדה של ב' קבין וא' של שמונת קבין :

העומר

מה אנן קיימין אי משום דבר מסוים דיו שנים כו'. הדא דר' יוחנן כל שהוא יכול לחלקו ולעשותו שורה כב"ש. פי' הר"ש ז"ל דהכי קאמר טעמייהו דב"ש מפני שהוא יכול לחלקו לעמרים של קב קב ולעשות ממנו שורה וב"ה לטעמייהו דאמרי לקמן (ה"ד) שלשה לעניים וארבעה לבעה"ב הילכך לא סגי בג' וב"ה לית להו רואין. וכן פי' המל"מ והסמ"א ז"ל. ויש לסייע פי' זה מהא דאמר לקמן (ס"ס) אין העבדינא גדיש אינו נידון כשורה דמשמע דג' לב"ש וד' לב"ה ולפ"ז פי' שורה הוא מנין ג' וד' ולא שורה באורך או ברוחב. ועיין בתים מה שפירשנו סוגיא זו אליבא דהרמב"ם ז"ל:

וקניא

הוא לחזור בו וה"נ כן. ונרסי' להאי ס"יא בנדרים שם עד מה אנן קיימין: עד כדון בשהבקירה לזמן מרובה. נר"מ הוא דבעי דקאמר אינו יכול לחזור בו עד כאן לא שמענו אלא בשהפקיר לזמן מרובה וטעמא דבזמן מרובה ליכא חשש הערמה דנימא שמא הערים בדבר להפקירו כדי לפוטרו מן המעשרות ואח"כ יזכה בו הוא עצמו ומחשש זה לא ליהוי הפקר כלל וכדנקמן הא לא אמרינן משום דכשמפקיר לזמן מרובה מתיירא הוא שמא בתוך כך יזכה בו אחר והלכך אמרינן דעתיה דמעיקרא והאי להפקר גמור נתכוין ועכשיו הוא רוצה לחזור ולפיכך אינו יכול לחזור בו דמכיון שהפקיר הפקר גמור יצא הדבר מרשותו: אבל הבקירה לזמן מועט מהו. דבהכ"ג מיבעי לן דהואיל דאיכא למיחש דלא נתכוין להפקר גמור אלא בהערמה בלבד ולא הוי הפקר לפוטרו מן המעשרות ויהיה יכול לחזור בו לגמרי דעדיין לא נגמר הפקירו או דילמא אפי' הפקיר לזמן מועט אינו יכול לחזור בו וקס"ד השתא דבהפקיר לזמן נמי איכא למיחש להערמה: נשמעינה לזה. מן הדא ברייתא דלקמן דקתני בסיפא דבהפקר לזמן לא חששו חכמים להערמה כדמייתי בתר הכי. ואיידי דנקט האי ברייתא מפרש נמי

ה' הפקיר את שדהו. סתם ולא פירש לזמן : שנים ושלשה ימים. הראשונים חוזר בו ואע"ג דמדאורייתא הוי הפקר אפי' לא אתי ליד הזוכה רבנן תקינו לה. מפני הרמאין שרוצין להפקיע שדותיהן מן המעשרות ומפקירין וחוזרין וזוכין בהן ולפיכך אמרו חכמים דלא הוי הפקר עד שלשה ימים ואם יזכו בהן לא יהיו כזוכין מן ההפקר ויתחייבו במעשרות אבל לאחר ג' אינו חוזר בו והכי אמר בהדיא בנדרים שם דתו ליכא למיחש להערמה שכל שמפקיר שדהו מפני הרמאות אינו מתאחר לזכות בו עד אחר ג' ימים אלא ודאי להפקר גמור נתכוין מעיקרא: תני ר' שמעון דיינא קומי ר' זירא אפי' לאחר ג' חוזר בו. כצ"ל וכן הוא בנדרים ר"ש פליג וס"ל דלהאי טעמא דתקינו רבנן מפני הרמאין אפי לאחר שלשה חוזר בו: א"ל. ר' זעירא מכיון דאת אמר אפי' לאחר ג' ימים איכא למיחש להאי חששא א"כ לדידך היא לאחר ג' ימים היא לאחר כמה ימים ויהא חוזר לעולם ומעתה הפסקת תורת הפקר לגמרי בתמיה: ליסנא דמתניתא מסייע לר' זעירא. דלא חששו להערמה לאחר ג' ימים כדמסיים בסיפא דקתני בד"א דיכול לחזור תוך ג' ואפי' זכה בו אמרינן דלאו מהפקירא קא זכי בשהפקיר סתם דבהא חששו חכמים מפני הרמאין: אבל אם אמר שדי מובקרת יום א' וכו' עד שלא זכה וכו' יכול הוא להחזור בו ואפי' לאחר ג' וטעמא דאע"ג דלא בעינן דאתיא ליד זוכה וכר"א מ"מ הואיל דהפקר לזמן מילתא דלא שכיחא היא דלא מפקרי אינשי לזמן וכיון ששינה זה והפקיר כך אמדינן לדעתיה דהואיל ולא רצה להפקירו הפקר עולם הכתי אגיד גביה אף בתוך זמן שהפקירו ולא ניחא ליה דליפוק מרשותיה עד דזכי ביה אידך אבל משזכה בו בין הוא בין אחר אינו יכול לחזור בו ודין הפקר יש לו אפי' זכה בו הוא עצמו ומש"ס דבהכ"ג דמפקיר לזמן ליכא למיחש להערמה שאם היה בדעתו בשעה שהפקירו להערים ולחזור ולזכות בו למה היה לו להפקירו לזמן ידוע היה לו להפקירו סתם דמאי נפקא ליה מידי בזה שהרי דעתו לחזור ולזכות בו אלא ודאי דלאותו זמן שהפקיר גמר בדעתו להפקירו לגמרי בלא הערמה כלל לפיכך משזכה אין יכול לחזור בו שלא יהא בו תורת הפקר: הדא אמרה. השתא פשיט לה להבעיא דלעיל דס"מ מהכא דהיכא שהפקירו לזמן אין חילוק בין אם הוא זמן מרובה או מועט כדקתני יום א' וכו' וש"מ דלא חשו על הערמה בכה"ג וכדפרישית וש"מ שאדם מפקיר וחוזר וזוכה בו הוא עצמו ודין הפקר יש לו כדקתני זכה בו בין הוא בין אחר אינו יכול לחזור בו מהפקר: הדא פשטא שאילתא דר' זעירא. כלומר השתא נמי ידעינן מה דפשיטא ליה לר"ז וכמו דהקשה לר"ש בפשיטות דאם חוששין לאחר ג' ניחוש נמי אפי' לאחר כמה ימים אלא כל היכא דליכא למיחש להערמה והיינו לאחר ג' בסתם דתו ליכא למיחש כדפרישית לעיל גבי דר"ז אין חוששין ומהאי ברייתא מסייעא ליה דכמו בהפקיר לזמן דליכא חששא דהערמה ואין חילוק בין זמן מרובה לזמן מועט ה"נ במפקיר בסתם כיון דלאחר ג' ימים ליכא חשש הערמה אם זכה בו בין הוא בין אחר אינו יכול לחזור בו ויהוי כזוכה מן ההפקר: מה אנן קיימין. על טעמא דב"ש בסיפא דמתני' קאי כל עומרי השדה של קב קב וא' של ד' קבין ושכחו דקאמרי אינו שכחה ובמה אנן קיימין טעמייהו אי משום שהוא דבר מסוים ויותר מבאר עומרי השדה א"כ דיו בשנים שהרי כו"ן של קב קב ואם יש בו ב' קבין סגי למקרי ליה דבר מסוים ואם משום שורה שיכול לעשות ממנו שורה של קב קב כמו שאר העומרי' ולפיכך קאמרי אינו שכחה משום דאמרינן דלא משום שכחה הניחו אלא רוצה לעשות ממנו שורה של קבין ובשנים ליכא שורה א"כ דיו בג' קבין וראוי לעשותו ג' של קב קב: חד בר רבי. כמו חד מבני רבנן שבא אל בית המדרש ואמר הדא דקאמר ר' יוחנן כדלקמן לפני ר"ל דכל שהוא יכול לחולקו ולעשותו שורה כב"ש כלומר לעולם טעמא דב"ש משום שורה והא דלא סגי בשלשה משום דבעינן שיהא ראוי לחלקו לשנים ולעשות ממנו שורה שכן דרך הרוצה לעשות עמרים קטנים ממקום שיש בו הרבה ביחד חולקו בתחלה לחלאין ואח"כ חולק כ"א מהן לעמרים קטנים כמו שנעשו שאר עומרי השדה הלכך בפחות מד' קבין לא תלינן בשורה : ר' יונה בעי והוא שיעורה וכו'. כצ"ל ובספרי הדפוס נתחלפו התיבות. כלומר דר' יונה שאל אליבא דב"ש אם זה הוא שיעורה לעולם לפי ערך של שאר עומרי השדה וכמו דאמרי אם כל עומרי השדה של קב קב וא' של ד' קבין ושכחו אינו שכחה כך אם כל עומרי השדה של ב' קבין קן וא' של שמונת קבין ושכחו דנ"כ אינו שכחה מהאי טעמא גופיה וב"ש חושבנא קמייתא הוא דנקטי וס"ה לאיך או לא וגם היפשטא ליה אליבא דב"ש :

העומר

## תוספת הרי"ד

עיר הזאת, אך לא לעניי עיר אחרת, אחרי כי לא הפקיר גם לעשירים ; ולרשב"ל אין הפקרו הפקר, היינו, בשני האופנים הראשונים, אינו מועיל ההפקר לפטור פירות גוי ובהמה, ובאופן השלישי, גם מה שלקטו עניי עיר הזאת אינו פטור, כשיטתו לב"ה אשר אם לא הפקיר אף לעשירים גם העניים חייבים. ור' אבון ב"ר חייא הוסיף ביאור כי מקור המחלוקת אם הפקיר לעניים וזכו בהם העשירים נובע מהפלוגתא אשר בין ר"מ ור' יוסי אם הפקר יוצא מתחת ידי בעלים, מיד כשהפקיר, או בעת הזכי'. ע"כ דפח"ח:

חד מרבנן אמר קומי ריש לקיש הדא דר' יוחנן כל שהוא יכול לחלקו ולעשותו שורה כב"ש. הרמב"ם ז"ל (פ"ה ממ"ע ה"ין) כתב וז"ל היו כל העומרים של קב קב ואחד של ארבעה קבין ושכח הר"ז שכחה יתר על הארבעה אינו שכחה וכן אם היו של שני שני קבין ואחד יתר על שמונה קבין אינו שכחה עכ"ל. והמל"מ ז"ל שם תמה ע"ז מנין הוציא הרמב"ם ז"ל דין זה דיותר על ד' וה' אינו שכחה ומהירושלמי נראה להיפך דהא כיון דמסקינן דלב"ש נידון כשורה ע"כ טעמא דב"ה הוא משום דכיון דהוא עומר אחד לא אמרינן רואין כאילו הוא מוחלק ולפ"ז אין שום נפ"מ בין אם הוא של ד' קבין או יותר מד' קבין והניח בצ"ע וכן בתוס' הגרע"א ז"ל הניח בצ"ע. ולפענ"ד נראה דהרמב"ם ז"ל אינו מפרש הירושלמי כפי' הר"ש ז"ל לפירושו דחוק מאד דהא לקמן בהלכה ד' אמרינן להדיא דטעמא דב"ש דסברי ג' לעניים וד' לבעה"ב דילפי מדכתיב לגר ליתום ולאלמנה יהי' ולא משום דהוי שורה, תדע דהא המקשן פריך בפשטות אי משום שורה דיו ג' וכי לא ידע המקשן דב"ש סברי דארבעה דוקא לבעה"ב וע"כ דס"ל דהוא מגזה"כ ולא משום שורה. ודוחק לאמר דר' יוחנן מהלם זאת בטעמא דב"ש דד' לבעה"ב הוא משום שורה ויהי' הכא פי' שורה מנין ג' וד' כהסיא דאמרי' בפרקין (ה"ה) אין העבדינא כגדים אינו נידון כשורה ואין הכונה שורה באורך או ברוחב אלא ר"ל מנין של ג' וד' דא"כ עיקר הסר מן הספר. ועוד מאי האי דקאמר כב"ש בכף הדמיון הול"ל לב"ש דהא לדידהו קאי. אשר ע"כ מפרש הרמב"ם ז"ל באופן אחר דהנה כששאל אי משום דבר מסוים דיו ב' משמע דאי לא הי' דיו ב' אתי א שפיר טעמא דב"ש דהוא משום מסוים ויקשה א"כ מ"מ דב"ה וע"כ צריכין אנו לומר דהשתא אליבא דר' יהושע קאי דלדידי' פליגי בהא ב"ש וב"ה (בהלכה ב' ועי' פה"מ להרמב"ם ז"ל) בעומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש דלב"ש אינו שכחה משום שהוא אגל דבר מסוים ולב"ה לא מהני דבר מסוים דגם דבר מסוים גופי' אם שכחו הוה שכחה. ומפרש הרמב"ם ז"ל דהא דקאמר חד מרבנן כו' כל שהוא יכול לחלקו ולעשותו שורה כב"ש אליבא דב"ה קאמר ור"ל דאם יכול לעשותו שורה גם ב"ה סברי כב"ש משום דבהא דפריך אי משום שורה דיו ג' ליכא לתרוצי דלעולם לב"ש דיו ג' והא דנקט ד' הוא לרבותא דב"ה דאפי' ד' הוה שכחה וי"א דלב"ה מאי רבותא בד' יותר מבג' כיון דלית להו רואין כאלו נחלק. ע"ז מסיק החד מרבנן בשם ר' יוחנן לעולם טעמייהו דב"ש הוא משום שורה וה"נ דלדידהו דיו ג' והא דנקט ד' הוא משום ב"ה דדוקא אם הוא ד' הוה שכחה אבל ביותר מד' אף לב"ש אינו שכחה דהא דפליגי ב"ה במתני' וסברי דאף של ד' הוה שכחה הוא משום דלא הוה אלא דבר מסוים לבדשכן דרך דבר מסוים שיחזיק ד' פעמים נגד שאר עומרי השדה כמבואר בירושלמי לקמן רפ"ז וע"כ כל שהוא רק ד' פעמים נגד שאר עומרי השדה חשבינן לי' רק לדבר מסוים וב"ה לטעמייהו דדבר מסוים לא מהני להציל משכחה. אבל ביותר מד' פעמים נגד עומרי השדה גם ב"ה מודים דאינו שכחה משום דבודאי לא משום דבר מסוים הניחו אלא משום שורה דמהעומר הזה רוצה לעשות שורה חדשה דעד עתה עימר ממזרח למערב ועתה רוצה לעמר מצפון לדרום. וסוגיא דנמ' ה"ק חד מרבנן אמר קומי ר"ל הדא דר"י דלעולם טעמייהו דב"ש משום שורה ולא משום מסוים וכל פלוגתתן דב"ש וב"ה הוא רק עד ד' וד' בכלל דב"ש סברא לומר דלפיכך הניחו בשביל שהוא דבר מסוים וסברי תרווייהו דהסיום הזה לא מהני להציל משכחה לב"ש משום דלא חשוב מסוים נמור ולב"ה משום דדבר מסוים

נג

שנויי נוסחאות (סו"א) כשהפקירה כד"ו בשהבקירה. (סו"ג) הפקר כד"ו הבקיר. (סו"ג) דיינא כד"ו דימא ובכי"ר ר' יימא. ר"ז כד"ו רבי זעירא. (סו"ד) שלשה ימים חוזר כד"ו שלשה אינו חוזר. (סו"ה) היא לאחר ג' ימים היא לאחר כמה ימים כד"ו ימים ימים ליתא. (סו"ז) חודש א' שבוע א' כד"ו חודש אחד שנה אחת שבוע אחד. (ס"ח) זכה בהן הוא או אחר כד"ו זכה בין הוא בין אחר. משזכה בו כד"ו משזכה בה. (סו"י) בו כד"ו ליתא. דר' זירא כד"ו דר' זעירא. (סו"א) או כד"ו אם. (סו"ג) אי כד"ו אם. בר רבנן אמר קומי ריש לקיש הדא דר' יוחנן כד"ו בא רבי אמר חדא דר' יוחנן דרבי שמעון בן לקיש. (סו"ג) ר' יונה בעי כד"ו רבי יונה והוא בעי שעורה.

## ככר לאדן

חד בי רבנן אמר הדא דר' יוחנן וכו' כצ"ל. פי' אדם גדול.

## עמודי ירושלים

ובעיקר הדבר שתנית הסורי אבן בתימה דאמאי איצטריך קרא לשביעית דפטורין מן המעשר תיפוק ליה דהפקר ה"א והניח בקושיא. אולם לק"מ והדברים מבוארים בשו"ת מהרים"ם (ח"א סי' מ"ג) דשביעית אפקעתא דמלכא הוא ואפי' אם גדר שדהו ולא הכנים לתוכה פטור מן המעשר ואין ענין זה נגוע כלל להפקר. וראיתי בשו"ת פנ"י (ח"כ הא"ח סי' ה') שכ' וז"ל גם בהפקר גמור לא מצינו להפקירו אף לעכו"ם דהא הפקר אתיא דצריך להפקיר כשמיטה ושם עכו"ם לא יתחשבו חלילה עכ"ל והדברים הם תמוהים מאד דהם היפוך הירושלמי דמבואר דלר"ל דקיימא לן כותיה צריך להפקירו אף לעכו"ם גם בשמיטה נראה דהוא הפקר גם לעכו"ם וכמ"ש למעלה:

מסורת הש"ס

**הלכה ב מתני'** העומר שהוא סמוך לגפה. גפה הוא גדר אבנים סדורות זו על זו בלא טיט: ולכלים. כלי המחרישה: בש"א אינו שכחה. דהואיל והניחו אצל דבר המסויים והיינו נפה וגדים שהן עומדין במקום קבוע עתיד לזכרו: ובה"א שכחה. דכל זמן שלא החזיק בו להוליכו לעיר לעולם הוי שכחה אבל אם החזיק בו להוליכו לעיר והניחו בשדה ואפי' אינו סמוך לדבר המסויים ושכחו לא הוי שכחה כדתנן במתני' דלקמן ומודים בעומר שהחזיק בו להוליכו אל העיר ושכחו שאינה שכחה: **גמ'** וקשיא על דב"ש בגפה ובגדים דבר שהוא מסוים ואינון אמרי אינו שכחה. הכי פירושא דודאי מסתברא הוא דכל שהניחו אצל דבר מסוים לא ליהוי שכחה לפי שעתיד לזכרו וכדפרישית במתני' ונראי דקשיא להב"ש הכי קשיא ליה דנקט גפה וגדים בקר וכלים בחדא בבא משמע דחדא טעמא אית להו אליבא דב"ש והרי נפה וגדים הוי דבר מסוים אבל בקר וכלים לא מיקרו דבר מסויים דהא ניידי ממקום למקום ומדקאמר לקמיה בקר וכלים דבר שאינו מסוים וא"כ קשיא לב"ש על דקאמרי אינו שכחה בעומר שהוא סמוך לכל אלו דחשיב במתני' ומאי טעמייהו ורהטת הקושיא הכי מתפרשא בגפה ובגדים דבר שהוא מסיים וכו' כלומר אי דטעמייהו בהני משום שהוא דבר מסוים והרי אינון אמרין אינו שכחה אף בבקר וכלים ואמאי הא הני לא הוו דבר מסיים וקילר הש"ס משום דסמיך על הא דלקמיה: וקשיא על דב"ה בבקר וכלים וכו'. כלומר וכה"ג קשיא איפכא על הא דב"ה דאי בבקר וכלים היינו טעמייהו משום דהוי דבר שאינו מסוים א"כ אמאי אינון אמרין דהוא שכחה בכולהו דמני במתני' ואף בנפה וגדים ואמאי והא אינהו מיחשבו דבר מסוים לגבי בקר וכלים ומ"ט דנקט התנא לכולהו בחדא מחתא אליבא דב"ש ודב"ה. ולא משני מידי על האי קושיא משום דסמיך על הא דלקמן דכל הא דאמרן אליבא דר' יהושע בתוספתא היא דס"ל דפליגי בהא כהך פשטא דמתני' אבל לא קיימא המסקנא הכי אלא כר"א וכראב"ע וכדלקמן: במקומו הוא עומד בצד הגת וכו'. השתא נדייק הש"ס להך טעמא דבעית למימר דב"ש סברי דכל שהוא אצל דבר מסיים אחד לא הוי שכחה א"כ הא דתנן בריש פרק דלקמן כל זית שיש לו שם בשדה וכו' בד"א בשמו ובמעשיו ובמקומו ומפרש התם במקומו כגון שהוא עומד בצד הגת או בצד הפרצה לימא הך מתני' דב"ש היא דקסברי הכא אינו שכחה משום האי טעמא ודלא כב"ה: א"ר יוסי. דלא היא דמהתם לא קשיא מידי דדברי הכל היא הך מתני' דלקמן דשאני תמן שהוא דבר מחובר והוא אילן הזית אצל דבר המחובר הגת או הפרצה וא"כ איכא למימר דנתן עיניו בו ועתיד לזכרו ברם הכא דבר התלוש הוא בצד המחובר והלכך קסברי ב"ה דלא מיקרי אלא דבר המסוים דנהי דהמחובר הוא במקום קבוע. העומר שהוא תלוש נייד ממקום למקום ע"י מהלך בני אדם שם ומתוך כך אינו סימן עליו שיהא מונח במקום הזה ושוכחו: א"ר אילעאי וכו'. תוספתא היא בפ"ג: ואלו. באיזו מאילו עומרים חלוקין הן: בתורה הזאת. בשבועה: עומר וכו'. בזה חלוקין הן כדתנינן הכא במתני' בש"א אינו שכחה ובה"א שכחה כל"ל: א"ל לא נחלקו וכו' שהוא שכחה. ולא כדתנינן במתני' אלא לא נחלקו ב"ש בהא לא נטלו בידו תחילה ואע"פ שהוא סמוך לגפה ולגדים אפילו הכי הוי שכחה דלא מיקרי דבר מסוים משום שהוא תלוש בצד המחובר וכדאמרינן לעיל אליבא דב"ה וה"נ לר"א אליבא דב"ע דקסבר דאף ב"ש מודים בזה היכא דליכא עוד חד צד למעליותא כדלקמן. ועל מה נחלקו ב"ש על העומר שנטלו בידו בתחילה ואח"כ נתנו בצד הגפה וכו'. ובהא הוא דפליגי דלב"ש אינו שכחה מפני שכשנטלו בידו כבר זכה בו ואפי' לא נטלו אלא ממקום למקום ולא להוליכו לעיר אעפ"כ הואיל וזכה בו בתחלה שוב אין שכחה שלאחר מיכן שכחה וב"ה סברי דמכיון שלא נטלו להוליכו לעיר לא חשיבא האי נטילה כלום דלא מיקרי זכיה דלא נטלו אלא לפנות זה המקום שהיה מונח בו ומה שנתנו בצד הגפה ובצד הגדים זה לא מיחשב בצד דבר המסוים כדלעיל והלכך הוי שכחה לב"ה אבל אם בשעה שנטלו החזיק בו על מנת להוליכו לעיר בזה אף ב"ה מודים דלא הוי שכחה כדתנן במתני' דלקמן ואפי' נתנו באיזה מקום שיהיה אין שכחה שלאח"כ שכחה: וכשבאתי והרציתי את הדברים לפני ר"א בן עזריה' הודה לדברי ר"א שבזה דוקא הוא דנחלקו ב"ש ואמר לי הברית הזה הן הן הדברים של אמת כמו שנאמרו לו למשה בחורב: תמן תנינן. בריש פ"ח דכתובות וגרסי' להאי סוגיא שם עד סוף הלכה: אף שלא תתארס. בעודה ארוסה אבל משנשאת לא: ובה"א לא תמכור. משום דאירוסין עושה ספק נשואין שמא תבא לידי נשואין שמא לא תבא הלכך לכתחלה לא תמכור אבל בדיעבד קתני התם דמודין שאם מכרה ונתנה קיים: ולמה לא תנינתה. להאי פלוגתא בפ"ד דעדיות דחשיב שם מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה: א"ל לא אתינן מיתנייא. לא שנינו שם אלא דבר שחמור לשני הצדדים או קל לשני צדדים לאלו ולאלו אבל הכא חומר הוא מצד אחד וקל מצד אחד לב"ש חומר לבעל וקל להאשה ולב"ה איפכא הוא: והא תנינן. בעדיות בש"א הבקר לעניים הבקר אפי' לא הפקיר לעשירים ופטור מן המעשרות ולב"ה לא הוי הפקר עד שיופקר אף לעשירים כשמיטה ושלו הן וא"כ הרי הוא קל לעניים וחומר לבעה"ב אליבא דב"ש ולב"ה איפכא: ותניתה. ואפ"ה קתני: ומשני קל הוא לעניים ואינו חומר לבעה"ב. כלו' דלא חשיבא חומרא שהרי מדעתו הוא מפקיר ולא שייך לומר חומרא אלא במקום שמוטל עליו ולפי מה שחייבוהו חכמים: והתנינן. עומר וכו' וקחשיב התם ולב"ש אינו שכחה והרי הוא קל לב"ה וחומר הוא לעניים ולבית הלל איפכא ואפ"ה קתני: קל הוא לבעה"ב ואינו חומר לעניים. לב"ש שעדיין לא זכו בו ולא מקרי חומרא אלא במקום שמפקיעין זכותו ממנו: ואמור אוף הכא. אי הכי דכה"ג לא חשיבא חומרא א"כ אמאי קאמרת דחומר הוא לבעל במאי דיכולה היא למכור הרי הבעל עדיין לא זכה בה ובנכסיה קודם שנשאה: מכיון שקדשה יש לו זכות בה. וכנפלו לזכותו ולזכותה ושפיר הוי חומר לבעל לב"ש: א"ר יודה וכו'. אידי דאיירי בהאי ענינא מסיק לה למאי ששנינו שם ותוספתא היא בפ"ח דכתובות: מה זו. בנשואה מכרה בטל כדקתני התם נפלו לה משנשאת אלו ואלו מודים שאם מכרה ונתנה בטל והבעל מוציא מיד הלקוחות ואף בארוסה תהא מכרה בטל: בחדשים אנו בושין. על שנפלו לה משנשאת אנו בושין בזה מה ראו חכמים לומר שהבעל מוציא מיד הלקוחות אלא שאתם מגלגלים עלינו לומר אף בישנים כדמפרש שהן נכסים שנפלו לה בעודה ארוסה שיהא ג"כ מכרה בטל ודי לנו במה שתקנו חכמים:



**הלכה ב מתני'** העומ' שהוא סמוך לגפה ולגדיש [ולבקר] ולכלים ושכחו בש"א אינו שכחה ובה"א שכחה: **גמ'** וקשיא על דבית שמאי בגפה ובגדיש דבר שהוא מסויים ואינון אמרין אינו שכחה וקשיא על דב"ה בבקר ובכלים דבר שאינו מסויים ואינון אמרין שהיא שכחה במקומו היה עומר בצד הגת או בצד הפירצה מתני' דבית שמאי דבית שמאי אומרים אינו שכחה אמר ר"י דברי הכל היא תמן דבר מחובר בצד דבר מחובר ברם הכא דבר תלוש בצד דבר מחובר אמר רבי אילעאי שאלתי את רבי יהושע באלו עומרים פליגי בית שמאי וב"ה אמר לי בתורה הזאת עומר הסמוך לגפה ולגדיש ולבקר ולכלים ושכחו בית שמאי אומרים אינו שכחה ובית הלל אומרים שכחה וכשבאתי אצל רבי אליעזר אמר לי לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על העומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש ולבקר ולכלים ושכחה שהוא שכחה ועל מה נחלקו על העומר שנטלו ונתנו בצד הגפה בצד הגדיש בצד הבקר בצד הכלים ושכחו שבית שמאי אומרים אינו שכחה מפני שזכה בו ובית הלל אומרים שכחה וכשבאתי והרציתי את הדברים לפני רבי אליעזר בן עזריה אמר לי הברי' הן הן הדברים שנאמרו למשה בחורב תמן תנינן האשה שנפלו לה נכסים עד שלא התארס מודים בית שמאי ובית הלל שמוכרת ונותנת וקיים נפלו לה משנתארסה בית שמאי אומרים תמכור ובית הלל אומרים לא תמכור רבי פנחס בעי קומי רבי יוסי ולמה לא תנינתא מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל אמר ליה לא אתינן מתני' אלא דבר שהוא חומר משני צדדין וקל משני צדדים ברם הכא חומר הוא מצד אחד וקל מצד אחד והתנינן בית שמאי אומרים הפקר לעניים הפקר הרי הוא קל לעניים וחומר לבעל הבית ותניתה קל הוא לעניים ואינו חומר לבעל הבית שמדעתו הופקרו אמר ליה והא תנינן עומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש ולבקר ולכלי' ושכחו הרי הוא קל לבע"ה וחומר לעניי' ותניתה. א"ל קל הוא לבעה"ב ואינו חומר לעניי' שעדיין לא זכו בהן ואמיר אוף הכא קל הוא לאשה ואינו חומר לבעל שעדיין לא זכה בהן א"ל מכיון שקידשה לזכותה ולזכותו נפלו אמר רבי יהודא אמרו לפני ר"ג הואיל וארוסה אשתו ונשואה אשתו מה זו מכרה בטל אף זו מכרה בטל א"ל בחדשי' אנו בושי' אלא שאתם מגלגלין עלינו הישנים אילו הן החדשי' משנישאת ואילו הן הישנים עד שלא נישאת:

**וקשיא** על דב"ש בגפה ובגדים כו'. הר"ש ז"ל מהפך הגירסא וכך צ"ל וקשיא על דב"ש בבקר ובכלים דבר שאינו מסוים ואינון אמרין אינו שכחה וקשיא על דב"ה בגפה ובגדים דבר שהוא מסוים ואינון אמרין שהוא שכחה וכן עיקר לפע"ד. ועיין בתוי"ט ובשנו"א ובמל"מ ז"ל מ"ש בזה:

ראשי

### תוספת הרי"ד

לא מהני כלל בתלוש. רק דלב"ש כשהוא ג' פעמים נגד עומרי השדה אף דלא חשיב מסוים גמור מ"מ אינו שכחה משום שורה ולב"ה לא מהני שורה כל שיש סברא לתלות דהוא משום מסוים אבל ביותר מד' אף לב"ה בודאי הוא משום שורה ואינו שכחה. וזהו דקאמר כל שהוא יכול להלקו ולעשותו שורה כב"ש פי' היכא דיכול לעשותו שורה אף ב"ה סברי כב"ש דאינו שכחה. כנלפע"ד פי' סוגיא זו אליבא דהרמב"ם ז"ל. וראי' גדולה לפי' זה מהא דאמר לקמן רפ"ז עד די עביד ד' כיפליסין כי שהוא דתנינן תמן כל עומרי השדה של קב קב וא' של ארבעת קבין ושכחו יעוי"ש ולפי' הר"ש ז"ל הוא נגד מסקנת הגמ' הכא דהוא משום שורה אבל לפי' הרמב"ם ז"ל א"ש דלפי המסקנא דהכא מסוים גמור הוא ד' פעמים ועיין בדברינו שם רפ"ז ודו"ק:

**שנויי נוסחאות** (סוי"ו) היה בד"ו הוא. (סו"ח) אמר ר"י בד"ו א"ר יוסי. (סו"י) פליגי וכו' אמר לי בד"ו חלוקין וכו' אמר ליה. (סוי"א) אומרים אינו שכחה בד"ו אומרים שכחה. (סוי"ב) אומרים שכחה בד"ו אומרים אינו שכחה. (סוט"ו) אליעזר בד"ו לעזר. הברי' בד"ו הברית. (סוי"ו) שנאמרו למשה בד"ו שנאמרו לו למשה. (סוכ"ג) ותניתה קל בכי"ר ותניתה א"ל קל. (סוכ"ט) שלא נישאת בד"ו שלא נישאת ונישאת.

### חדושי רד"א

**וקשיא** לב"ש בנפה ובגדיש כו' דבר שהוא מסוים כו'. נ"ב ר"ל דהא' במתני' תנו לבקר ולכלים וקאמר בית שמאי דאינו שכחה אע"פ שאינו דבר המסוים ק"ו לנפה ולגדיש שהוא דבר מסוים דאינו שכחה ולא צריכא למתני במתני' לנפה. וכן קשה נמי לב"ה דבבקר ובכלים דבר שאינו מסוים ואינון אמרין שהוא שכחה אע"ג כו' ר"ל כיון דתני במתני' דלנפה ולגדיש הוי שכחה אליבא דב"ה אע"ג שהוא דבר מסוים ק"ו לבקר ולכלים שאינו דבר מסוים דהוי שכחה כך הוא כוונת הש"ס הכא. ולא חש לשנוי' דתני במתני' לנפה ולגדיש לרבותא אליבא דב"ה אע"פ שהוא דבר מסוים הוה שכחה ותני לבקר ולכלים לרבותא דב"ש אע"פ שאינו דבר מסוים אפ"ה לא הוה שכחה ולפ"ז אינו מן הצורך להפך הגיר' כדמייתי המפרש הכא בשם הר"ש:



עין משפט נר מצוה

ו
א מיי' פ"ס ממ"ע ה"ג

ז
ב מיי' שם הלכה כג

ח
ג מיי' שם ה"ג

ט
ד מיי' פכ"ב מאישות הל"ג לאוין פא טוש"ע אהע"ז סי' צ' סעיף יא

גליון הש"ס

י וקשיא על דב"ש כו' ע' במלמ"ל פ"ס ממ"ע ה"ג שהאריך בזה. ועי' בתוי"ט ובקול רמז וב' בשנות אליהו ובהשמטות מ"ש בארנו הרב מוהר"י ז"ל:

י חומר משני צדדים כו' עי' בשיורי קרבן בפ"ח מכתובות ה"א ועי' בשטה מקובצת שם. ויש ליישב קושיתי ועי' בר"ב כאן שכ' ומשנתנו לא מצאנו בעדיות וכו'. והוא תימא שהרי הוא שם לפנינו משנה ד' וכירושלמי עצמו מביאה כאן כמ"ש הר"ש בעצמו שם. והגר"א הרגיש בזה. וכתב אולי חסר בספרו שם אבל בהוס' משאנוע הנדפס מחדש על עדיות. וברמב"ם וראב"ד שם פ"י ה"ך משנה בעדיות שם והביאו עליו דברי ירושלמי אלו.

עדיות פ"ד מ"ד

תוספתא פ"ג כאן

כתובות עח.

ירושלמי שם פ"ח ה"א. תוס' שם ד"ה נפלו

כתובות עח:

עין משפט נר מצוה

י

א מיי' פ"ה מהל' מ"ע הל"א

יא

ב מיי' שם ה"ג

יב

ג שם ה"א

יג

ד שם שם ה"י

יד

ו שם ה"א ובהשגות וכו'

טו

ז מיי' שם

טז

ח מיי' פ"ה מת"ע ה"ו

מסורת הש"ס

**הלכה ג מתני'** ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח. כלומר אם שכח עומר אחד ואתה יכול לתלותו שרוצה לעשות ממנו אח"כ ראש שורה העומר שכנגדו מוכיח הוא אם כך הוא שראוי לעשות ממנו ראש שורה אינו שכחה כדמפרש לה בסיפא ואלו הן ראשי שורות וכו'. העומר שהחזיק בו להוליכו אל העיר וכו'. כדאמרי' בהלכה דלעיל דבזה שהחזיקו על מנת להוליכו לעיר הכל מודים בה ואף לב"ה דפליגי התם בנטלו ממקום למקום ואפי' הניחו סמוך לגפה ולגדים מודים בע"מ להוליכו לעיר שכבר זכה בו ואם שכחו אחר שהניחו באיזה מקום שיהיה לא הוי שכחה. והא דהפסיק התנא בדין זה בתוך הדין של ראשי שורות ללמדנו דמה דאמר העומר שכנגדו מוכיח קאי על תלוקה שיכול לתלותו בראש שורה דאז אינו שכחה כדקתני בסיפא ואת שלאחריהם אינה שכחה כדמפרשי' לקמן ואשמעינן דדין העומר שכנגדו מוכיח לא הוי שכחה כמו בהעומר שהחזיק בו להוליכו לעיר דהכל מודים בו שאינו שכחה: אלו הן ראשי שורות. שאמרנו בהן דהעומר שכנגדו מוכיח: שנים שהתחילו באמצע השורה. האי שהתחילו קאי בין שהתחילו לקצור באמצע שורה של קמה ובין שהתחילו ליקח מהעמרים המונחים שורות שורות על פני השדה והתחילו מהאמצע של השורה כדקאמר בגמ' דדין קצירת הקמה ודין אסיפת העמרים שוין הן לענין שכחה: זה פנה לצפון וזה פנה לדרום וכו' שלפניהם שכחה. דמכיון שהתחילו מאמצע השורה ושכח כל אחד מהן ממה שלפניו בין לקצור הקמה או באסיפת העמרים אין כאן העומר שכנגדו מוכיח לפי שאי אתה יכול לומר כאן דמה שהניח זה מלקצור או מלעמר ודילג את שלפניו הוא מפני שרוצה לעשות שורה ממזרח למערב דזה אינו שהרי אנו רואין שהולך וקוצר באותה שורה עצמה להלן ממקום הזה או מהעומר הזה ולצפון וכן חבירו לדרום וא"כ מה שהניחו זה המקום מלקצור או זה העומר מלאסוף מחמת שכחה הוא שהניחו אבל מה שלאחריהם והיינו במקום שהתחילו הניחו גם ביניהן מלקצור או מלעמר והלכו משם ולהלן בזה הואיל ואין כאן דילוג שהרי לא דלגו כלום לפניהם שפיר אמרינן העומר שכנגדו מוכיח שאם יש כאן לומר ולתלות דמה שהניחו לא משום שכחה הוא אלא שרוצין לעשות אח"כ שורה ממזרח למערב תלינן ולא הוי שכחה: יחיד שהתחיל מראש השורה. הא דנקט ביחיד בראש השורה משום דבשנים שקוצרין ומתחילין בשורה אחת מסתמא באמצע הן מתחילין זה לכאן וזה לכאן כדי שיגמרו את השורה כאחת אבל יחיד הקוצר מתחיל הוא מראש השורה ולהכך אם הניח אח"כ שורה זו והתחיל בשורה שבצד' הרי מה שלפניו לא הוי שכחה דכל מה שלפניו לית ביה בבל תשוב לקחתו אבל מה שלאחריו בבל תשוב הוא ואין כאן עומר שכנגדו מוכיח הואיל ולא התחיל באמצע השורה: **גמ'** מנין לראשי שורות. מנין לנו רמז מן התורה דתלינן לקולא בראשי שורות: מה שאתה קוצר אתה שוכח. כלומר אם שכחת מלקצור בשעה שאתה קוצר ועברת ממקום אחד ולא קצרת לא תשוב דהוי שכחה לאפוקי במקום דיש לתלות שעדיין עתיד לקצור הוא וכגוונא שאמרנו במתני' בשנים שהתחילו לקצור מאמצע השורה והפך זה פניו אילך וזה פניו אילך ולא קצרו המקום שביניהן ואחריהן דהיכא למיתלי שעדיין עתיד לקצור ואם השורה שהתחילו היתה מצפון לדרום יעשו ממקום הזה שהניחו ראש שורה ויקצרו ממזרח למערב: עד כדון ראשי שורות קמה. במקום שנוכל לתלות בראשי שורות של הקמה וכגוונא דאמרן שבשעת התחלה לקצור ועשו שורה מצפון לדרום זה לכאן וזה לכאן והניחו מקום ביניהן באמצע דתלינן שעתיד הוא לקצור ויתחילו ממנו ראש שורה כנגד אותה השורה שהתחילו ולא כסדרה וכדפרישית: סוף שורות קמה. מנין כגון שבאותה שורה שהתחילו לא הניחו כלום וקצרו אותה כסדרה וכן שורה שניה ושלישית ורביעית קצרו אותן כסדר הזה שהתחילו ושוב הניחו מקום א' בשורה החמישי' ולא קצרו כולה אלא הלכו לקצור ממנה ולהלן ומסתפק הש"ס אם תלינן בכה"ג בסוף שורת הקמה וכלומר, דאמ' נמי הכא ובגוונא אחריתא והייתו שעתידין להתחיל ולעשות שורה מצד השני של השדה ויעשו שורה אחת מן המערב למזרח והמקום שהניחו יהי' סוף אותה השורה: א"ר יונה לא תשוב לקחתו. כתיב ודרשינן ממקומו שבאת לא תשוב לקחתו וכלומר ממקום שכבר באת וקצרת ושכחת מלקצור איזה מקום זה לא תשוב לקחתו לאפוקי בכה"ג שעדיין לא באת שם שפיר נמי תלינן שיעשה זה המקום סוף השורה כמו דתלינן בראש השורה: עד כדון ראשי שורות עומרין. כלומר אע"ג דהכתוב מדבר כי תקצור קצירך וזה על קצירת הקמה וכדדרשינן לה למעוטי מקום שנוכל לתלות בראשי שורות קמה מכל מקום מנילא שמעינן דגם בראשי שורות עומרין הדין כן דהא מסיים ושכחת עומר בשדה ועיקר הכתוב בשכחת עומרין מיירי אלא דמבשדה דרשינן לרבות שכחת קמה וא"כ כמו דדרשינן לעיל מה שאתה קוצר וכו' ולאפוקי מקום דאיכא למיתלי בראשי שורות קמה ה"ה נמי בראשי שורות עומרין: סוף שורות עומרין. מנין כלומר מנין לנו דינא גם בעומרין דתלינן אף בסוף השורה כמו דאמרי' בסוף שורות קמה ומשום דהא דדרשינן ממקומו שבאת לא תשוב לקחתו לא שייך כ"א בקצירת הקמה וכדפרישית דלאפוקי לכל שעדיין לא באת תלינן נמי שיעשה אותו לסוף שורות הקמה אבל בעומרין שכבר בא לשם בתחילה כשעשה את העומרין ועכשיו מאסף הוא אותן והניח אחד מהן הו"א דלא תלינן בסוף השורה כמו דתלינן בקמה: א"ר יונה נילף ראשי שורות עומרין מראשי שורות קמה וסוף שורות עומרין מסוף שורות קמה. כצ"ל. כלומר מכדי איתקש אתקשו להדדי ובחדא קרא כתיבי וא"כ כמו דילפינן ראשי שורות עומרין מראש שורות קמה כך ילפינן נמי סוף שורות עומרין מסוף שורות קמה ודין אחד להם וכל היכא דאיכא למיתלי תלינן בתרווייהו: העומר שכנגדו מוכיח כיצד וכו' עימר אחד מהן בצפון ובדרום. תוספתא היא בפ"ג. כלומר שעימרו השנים כאחת בשורה אחת מהן זה לצפון וזה לדרום ושכחו עומר אחד ביניהן והוא אחריהן אינו שכחה מפני שהעומר הזה נידון הוא מזרח ומערב כלומר שיכול לעשות ממנו שורה עם העומר שכנגדו שתהא השורה ממזרח למערב וזהו העומר שכנגדו מוכיח עליו שאינו שכחה כדפרישית במתני': עימר מזרח ומערב ושכחו. ובעי הש"ס אם אחר שעימרו שורה הראשונה מצפון לדרום והניחו עומר אחד ביניהן דאמרינן דלא הוי שכחה מפני שהוא נידון במזרח ומערב והשתא אם אח"כ עימרו השורה מהעומר שכנגדו ממזרח למערב ושכחו עוד הפעם לאותו עומר הראשון שהניחוהו בתחילה מהו שיעשה שכחה מי אמרינן הואיל ובתחילה ראוי היה להיות ניצל מהשכחה שהיה נידון עם העומר שכנגדו להתחיל ממנו השורה ממזרח למערב שוב אין שכחה שלאחר מיכן שכחה ואם נזכר לבסוף יכול הוא ליטלו או דילמא מכיון דעכשיו חזר ושכחו ואינו ראוי להיות נידון עם העומר שכנגדו דכבר עימר ממנו ואילך הוי שכחה: נשמעינה מן הדא עימר את הראשון וכו'. ונגרס' להא בפרק דלעיל הלכה ב' דבעי התם נמי בכה"ג דבר שהוא ראוי להציל ושכחו מהו שיעשה שכחה וכדפרישית שם דהבעיא היא הואיל וכתיב כי תקצור וגו' ושכחת עומר משמע דבשעת העימור תליא מילתא אם שכחת כשקצרת או כשעשית את העומרין לא תשוב לקחתו אבל אם בשעת העימור איכא למתלי דלא שכחו שוב אין שכחה שלאחר מיכן שכחה ואם חזר ונזכר אח"כ יכול הוא ליטלו או דילמא מכיון ששכחו ואפי' אחר העימור תורת שכחה עליו ואפי' חזר ונזכר אח"כ קרינן ביה לא תשוב לקחתו. והאי ממש כעין הבעיא דהכא ופשיט לה לעיל מהני ברייתות עימר את הראשון וכו' ומפרש התם ר' בון בר' חייא דל"פ אלא מ"ד דבעינן נטל את החמישי בשיש שם ששי וכו' וכדמפרש שם באר היטב וע"ש וה"נ פשיטא לה כמו דהתם אמר דלפ"ה הוי שכחה בדבר שהיה ראוי בתחלה לידון בשורה וה"ה הכא דשכחה שלאחר מכאן הוי שכחה: היה עומר אחד גדול. זה העומר אחד שהניחו ביניהן אם היה גדול ועימר צד החיצון שבו שהוא כלפי חוץ השדה והצד הפנימי שהוא כלפי העומר שכנגדו לא עימר ונשאר כן: בצד הפנימי נידון בשורה. כלומר בהא לא קמיבעיא לן דודאי אמרינן שבצד הפנימי של עומר הזה הוא נידון בשורה עם העומר שכנגדו שעדיין ראוי להצטרפו לשורה ממזרח למערב כי קא מיבעיא לן אם עימר צד הפנימי שבו ולא צד החיצון מהו שידון בשורה בצד החיצון שבו שנשאר מי אמרינן דהואיל וצד הפנימי לית ביה הוי כהפסק ואינו נידון בשורה עם העומר שכנגדו או דילמא דמכיון שעדיין צד החיצון שבו קיים ראוי הוא לידון בשורה. וכן בעי עוד בעימר צד העליון שבו דבזה צד התחתון שנשאר ודאי נידון בשורה ואיבעיא מאי אם עימר הצד התחתון שבו ולא העליון כגון שסמכו לצד העליון בעץ ובאילן וכיוצא בו והניחו רק בצד העליון

**ראשי** שורות עומר שכנגדו מוכיח שעומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ושכחו מודים שאינו שכחה. מפרש הסמ"ג ז"ל דמודים אתרווייהו קאי על ראשי שורות ועל עומר שהחזיק. וכך הלשון המשנה ראשי שורות שהעומר שכנגדו מוכיח וגם עומר שהחזיק בו כו' בהני תרווייהו מודים שאינו שכחה. ועיין בסמ"ג ובמל"מ ז"ל שם:

תורה אור

**הלכה ג מתני'** א ראשי שורות עומר שכנגדו מוכיח ב העומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ושכחו מודים שאינו שכחה ג אילו הן ראשי השורות שנים שהתחילו באמצע השורה זה פנה לצפון וזה פנה לדרום ושכחו לפניהם ולאחריהם ד שלפניהם שכחה ושל אחריהם אינו שכחה ה יחיד שהתחיל מראש השורה ושכח לפניו ולאחריו שלפניו אינו שכחה ושל אחריו שכחה שהוא בבל תשוב ו זה הכלל כל שהוא בבל תשוב שכחה וכל שאינו בבל תשוב אינו שכחה: **גמ'** ז מניין לראשי שורות אמר רבי יונה כתיב °כי תקצור קצירך בשדך ושכחת מה שאתה קוצר אתה שוכח עד כדון ראשי שורות קמה סוף שורות עומרים אמר רבי יונה לא תשוב לקחתו ממקומו שבאת לא תשוב לקחתו עד כדון ראשי שורות קמה וסוף שורות עומרים ראשי שורות עומרים וסוף שורות קמה אמר רבי יונה נילף ראשי שורות עומרים מראשי שורות קמה וסוף שורות קמה מסוף שורות עומרים ח העומר שכנגדו מוכיח כיצד היו לו עשר שורות של עשרה עשרה עומרים עימר אחת מהן צפון ודרום ושכח אחד מהן אינו שכחה מפני שהוא נידון מזרח ומערב עימר מזרח ומערב ושכחו מהו שיעשה שכחה. נשמיענא מן הדא עימר את הראשון ואת השני ואת השלישי ושכח את הרביעי אית תניי תני אם נטל את החמישי הרי זו שכחה אית תניי תני אם שהה ליטול את החמישי הרי זו שכחה א"ר בון בר חייא ט מאן דאמר נוטל את החמישי כשיש שם ששי מ"ד אם שהה ליטול את החמישי כשאין שם ששי אם עד שלא נוטל את החמישי לא כבר נראה את הרביעי לידון בשור' ואת אמר שהוא שכחה וכא נמי שכחה היה עומר א' גדול עימר צד החיצון בצד הפנימי נידון בשורה עימר צד הפנימי בצד החיצון מהו שידון בשורה עימר צד העליון בצד התחתון נידון בשורה עימר התחתון

דברים כד

כ"פ יא

תוספתא פ"ג

לעיל פ"ה ה"ב

גליון הש"ס

י מנין לראשי שורות עיין נר"ם והוי"ע ובמ"ת לסר"ת כפ"ס סי"א וכקול כמו

שנויי נוסחאות (שו"ה) שורות נד"ו השורות. (שו"ה) סוף שורות עומרים נד"ו סוף שורות קמה. (שו"ג) עד כדון ראשי שורות קמה וסוף שורות עומרים ראשי שורות עומרים וסוף שורות קמה אמר ר' יונה נד"ו עד כדון ראשי שורות עומרין סוף שורות עומרין אמר ר' יונה. (ש"ג) עימר אחת מהן צפון נד"ו עומר אחד מהן בצפון. (שו"ח) הרי זו נד"ו הרי הוא. (שו"ט) הרי זו נד"ו הרי הוא. (שו"כ) נוטל נד"ו נטל. (שו"ל) ואת אמר שהוא שכחה וכא נמי שכחה נד"ו אם אמר שכחה והכא שכחה

**מסורת הש"ס** / **עין משפט נר מצוה**

העליון שהו מהו שידון בשורה ולא איפשטו הני בעיות: רב כד נחת לתמן. לבבל: היה אומר אנא בן עזאי דהכא. של א"י כלומר הריני מוכן להשיב לשואלי דבר בעומק ובחריפות כבן עזאי בשוקי טבריא: וגרסי' להא בפ' עגלה ערופה בהלכה ב': שני הרוגין. שנמצאו מונחין זה ע"ג זה מהו: סבר רב שהן עורפין. סבור היה רב למימר דהדין הוא שעורפין את העגלה עליהן אלא דהספק היא מהיכן מודדין אם מהעליון או מהתחתון והיה רוצה לפשוט לו דין המדידה: א"ל ההוא סבא דאין עורפין כלל בכה"ג: התחתון משום טמון. דקסבר מין במינו הוי טמון ואין עורפין על הטמון כדתנן התם באדמה ולא טמון והעליון משום דצף הוא על התחתון ולאו בשדה היא כדדרים התם בשדה ולא צף: כד סלק להכא. כשחזר רב לא"י ואתא לגבי רבי ואמר זה משמי' דהאי סב: א"ל רבי יאות אמר לך. דאין עורפין בשני הרוגין אבל לא מטעמיה אלא מדכתיב כי ימצא חלל ודרשינן אחד ולא שנים וגזירת הכתוב הוא דאין עורפין על שני הרוגים שנמצאו זע"ז: היה שם אמת המים עוברת על פני כל השדה ומפסקת בין העומר לאחרים. אם היא גדולה כ"כ שצריך לעקור את המחרישה מצד זה ולינתנה בצד זה הוי הפסק ואין העומר שבצד האחד נידון בשורה עם העומרים שבצד השני ואם הניחו אין תולין בשורה והוי שכחה ואם לאו לא הוי הפסק ונידון בשורה: ה"ג קצר חצי שורה ישב לאכול ישב לישן קרא לו חבירו חשיכה ובא למחר נידון בשורה. ובספרי הדפים נסתרבו התיבות בטעות וקמ"ל דמה שנפסיק מחמת שישב לו לאכול או לישן או קרא לו חבירו לדבר עמו או שחשכה לו לא הוי הפסק ומה שהניחו לחצי שורה הנשארת כשבא למחר לקצור או לעמר נידון בשורה עם מה שיש עוד להצטרף איתו בשורה א"כ אפי' אין כאן עוד כלום לא הוי שכחה מה שהניח מלקצור או מלעמר מחמת זה דהשיב הכא והא דקאמר נידון בשורה כלומר הרי הדין באותה חצי שורה הנשארת כמו שהיתה ראויה להיות נידון בשורה: עומר שנטלו להוליכו לעיר וכו'. תוספתא הם: ר' זעירא אמר בזוכר. הא דקאמר התחתון אינו שכחה מפני שהוא מכוסה לאו דס"ל לר"ם דטמון אינו שכחה אלא ה"ט דהכא בזוכר את העליון בתחלה מיירי ואח"כ שכחו והלכך התחתון אין שם שכחה עליו מפני שנתכסה מחמת העליון ובאותה שעה היה זוכר את העליון: אתיא דר' זעירא. דס"ל דכסוי העליון שזכרו הוא גורם שלא יהא מה שתחתיו שכחה כר' יונה דאמר בפרק דלעיל בהלכה ו' גבי העומר שחיפהו בקש דתנן דאינו שכחה ובזוכר את הקש שעליו וכאן נמי כדאמר ר"ז בזוכר את העליון: שדה שעומריה מעורבבין זה עם זה ושכח אחד מהן אינו שכחה. דמחמת ערבובן לא היה נראה לו עד שיטול מה שהוא סביבותיו ונראה וניכר הוא ואם אח"כ שכחו הוי שכחה והוספא היא שם:



התחתון בצד העליון מהו שידון כשורה רב כד נחית לתמן אמר אנא הוא בן עזאי דהכא אתא חד סב שאל ליה שני הרוגים זה על גב זה סבר רב שהן עורפין א"ל אין עורפין א"ל למה אמר ליה התחתון משום טמון והעליון משום צף כד סלק להכא אתא לגבי ר' א"ל יאות א"ל כי ימצא ולא ימצאו ר' יהודה ברבי אמר היה שם אמת המים על כל פני השדה אם עוקר את המחרישה מצד זה ונותנה בצד זה אינו נידון כשורה ואם לאו נידון כשורה קצר חצי שורה ובא למחר נידון כשורה ישב לאכול ישב לישן קרא לו חבירו עומר שנטלו להוליכו לעיר ונתנו על גבי חבירו ושכח את שניהן התחתון שכחה והעליון אינו שכחה רש"א שניהם אינו שכחה התחתון מפני שהיא מכוסה ועליון מפני שזכה בו ר"ז אומ' בזוכר את העליון אתיא דר"ז כר' יונה דר' יונה אמר בזוכר את הקשין כן ר"ז אומ' בזוכר את העליון שדה שעומרי' מעורבבי' ושכח אחד מהן אינו שכחה עד שיטול כל סביבותיו:

אר מנא שניהם מקרא אחד דרשו וכו'. פי' דלר' אבון קשיא קרא דב"ש לב"ה ע"כ מפרש ר"מ דגם ב"ש סברי קרא דב"ש לגר ליתום ולאלמנה יהי' אלא דב"ש סברי ליתום ולאלמנה תרי וב"ה סברי מדכתיב ליתום בלא ו' ולאלמנה בו' הוי"ו מחבר אותם דלא הוו ליתום ולאלמנה אלא חד. כן פי' הגר"א ז"ל בשנו"א:

פ"ר

# הלכה ד מתני'

שני עומרים שכחה שלשה אינו שכחה שני ציבורי זיתים וחרובים שכחה ושלשה אינו שכחה שני הוצני פשתן שכחה ושלשה אינו שכחה שני גרגרות פרט ושלשה אינן פרט שני שבלין לקט ושלשה אינן לקט כדברי ב"ה ועל כולן ב"ש אומרים שלשה לעניים וארבע לבעה"ב: **גמ'** רבי בון ב"ר חייא בשם רבי יוחנן עשאן כמין גם לא אמר אלא ציבורין הא זיתים לא מה בין הציבורין ומה בין הזיתים ציבורין נמר מלאכה וזיתים אינן גמר מלאכה א"ר הושעיא רומס היתי זיתים עם רבי חייא הגדול ואמר לי כל זית שאת יכול לפשוט ידך וליטלו אינו שכחה א"ר יוחנן מכיון שעבר עליו ושכחו הרי הוא שכחה ר"א בשם רבי חייא רבה חצי אשכול פרט תני רבי חייא חצי אשכול או אשכול שלם פרט והתני שני גרגרים פרט ר' אמי בקוצר ומניח תחת הגפן היו עשויין כמין סינפין מנחם בשם ר' יונתן והוא שיהא חותכן בשוה א"ר אבון טעמיהו דב"ש לגר ליתום ולאלמנה יהיה טעמייהו דב"ה לעני ולגר תעזוב אותם א"ר מנא שניהם מקרא אחד דרשו לגר ליתום ולאלמנה יהיה ב"ש אומרים לעניים וב"ה אומרים לבעה"ב:

# הלכה ה מתני'

העומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה שני עומרי' ובהן סאתים רבן גמליאל אומר לבעה"ב וחכמים אומרים לעניים אמר ר"ג וכי מרוב העומרים יופי כוחו של בעה"ב או הורע כחו של בעה"ה א"ל יופי כחו אמר להם מה אם בזמן שהוא עומר א' ובו סאתיים אינו שכחה שני עומרים ובהן סאתיים אינו דין שלא יהא שכחה אמרו לו אם אמרו בעומר א' שהוא כגדיש תאמר בשני עומרים שהן כבריכות. קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה אין בה סאתים אבל היא ראויה לעשות סאתים אפי' היא של טופח רואין אותה כאלו היא ענבה של שעורין: **גמ'** א"ר אלעזר כתיב כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה עומר שאתה יכול לפשוט ידך וליטלו אית תניי תני ושכחת עומר ולא גדיש היאך עבידא שכח עומר א' בצידו אין תעבדינא עומר ד"ה שכחה ואין

# הלכה ד מתני'

שני עומרים שכחה. והם אינם מעורבבין כדקאמר בגמ': שני צבורי זתים והחרובין. דוקא צבורין שהן גמר מלאכה: שני הוצני פשתן. כשנעקר הפשתן מן השדה נקרא הוצני שעומד כמו הוצי דקל: שני גרגרים. של ענבים פרט: אלו כדברי ב"ה. כדמפרש טעמייהו בגמ' דכתיב לעני ולגר תעזוב אחד לעני ואחד לגר וב"ש דרשי קרא דלגר ליתום ולאלמנה יהיה הרי כאן ג' ובגמ' מפרש לה מאי עבדי ב"ה בקרא דב"ש: **גמ'** עשאן כמין גם. כלומר דמפרש להא דתנינן שני עומרים שכחה דוקא שיהא ניכר שהן מובדלין זה מזה והייט שעשאן כמין גם יונית כזה ⅃ דאי לאו הכי הא אמרינן לעיל שדה שעומריה מעורבבין ושכח א' מהן אינו שכחה: לא אמר אלא צבורין. דוקא הא זתים ואינן צבורין לא הוי שכחה כדמפרש ואזיל מה בין וכו' דבעינן גמר מלאכה במסיקת הזתים דומיא דקציר דכל זמן שאינו צוברן לאו גמר מלאכה הוי: רומס הייתי זתים וכו'. מפורש בפ' דלעיל בהלכה ב': ר' אלעזר קאמר. בשם ר' חייא רבה אפי' חצי אשכול הוא פרט ואשכחן בברייתא דתנ' ר' חייא חצי אשכול או אשכול שלם הוי פרט ולעניים: והתני. במתני' שני גרגרים פרט ולא יותר ומשני ר' אימי בשם ר' חייא בקוצר ומניח תחת הגפן קאמר ומה שנמצא שם אפי' חצי אשכול או אשכול שלם הרי הוא לעניים הוא כפרט ומתני' בהנופל בשעת בצירה מיירי כדתנן בפרק דלקמן איזהו פרט הנושר בשעת בצירה: היו עשוים כמין סינפון. לפרש הולני פשתן דמתני' שהן עשוין כמין סניפין לעמוד בשדה ולפיכך קורא אותן הולני: והוא שיהא חותכן בשוה. כלומר שיהא שחיתוך והייט העקירה שלהן בשוה ולא בערבוב: טעמייהו דב"ש וכו' כדפרישית במתני': שניהן מקרא אחד דרשי. כלומר דר' מנא בא לתרץ דאי הכי קשיא קרא דב"ש לב"ה הלכך קאמר דשניהן מקרא אחד דרשי והייט דלב"ש האי קרא לגר ליתום ולאלמנה גלי אקרא דלעני ולגר דמה שאמרתי לך לעני זה יתום ואלמנה ונתרבה לזה אחד ולזה אחד ולגר אחד הרי כאן ג' לעניים וב"ה סברי דקרא דקדים הוא דוקא וליתום ולאלמנה דהידך קרא פירושא דלעני הוא מי הוא היתום והאלמנה וכדומה ומדכללן בחדא אין כאן אלא ה' ולגר אחד הרי כאן שנים לעניים ומה שהוא יותר לבעל הבית:

# הלכה ה מתני'

העומר שיש בו סאתי' ושכחו אינו שכחה. כדדרים בגמ' דכתיב ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו עומר שאתה יכול לפשוט ידך וליטלו יצא שיש בו סאתים שאי את יכול ליטלו בידך כולו כאחת: וכי מרוב העומרים. ושכחן יפה כחו של בעה"ב או לא: א"ל יופי כחו. שהרי שנים שכחה ושלשה אינן שכחה אמר להן מעתה נימא ק"ו: אם אמרת בעומר אחד. ויש בו סאתים דין הוא שלא יהא שכחה מפני שהוא כגדיש ואין שכחה בגדיש: תאמר בשני עומרין שהן כבריכות. שאע"פ שיש בשניהן סאתים כל א' וא' אין בו כגדיש והן כשאר אגודות קטנות והלכה כחכמים:

**גמ'** כתיב כי תקצור וכו' לא תשוב לקחתו עומר שאת יכול וכו'. והכי דריש לה בספרי פ' תצא לא תשוב לקחתו כולו כאחד וכמה יהיה בו שיערו חכמים בעושה סאתים מכאן אמרו עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה: אית תניי תני. דממלת עומר גופא נפקא לן ושכחת עומר ולא גדיש והאי ברייתא איתא נמי התם בספרי ברים הפ' דעומר שיש בו סאתים כגדים הוא: היך עבידא. בעיא באנפי נפשה היא וכלומר דודאי לענין שכחת זה העומר גופו הא אמרינן דכגדים דיילינן ליה ואינו שכחה כי קא מיבעיא לן לענין העומר שבלדו אם שכחו מהו: אין תעבדינה עומר. כלומר מי אמרינן דלא דיינינן ליה כגדים אלא לענין שכחת גופו דלית ביה שכחה אבל לענין העומר שבלדו מיחשב הוא כשאר עומרי שדה והשתא אם הוא כעומר ולא כגדים לענין זה א"כ אם

**שנויי נוסחאות** (סו"ו) על כל פני השדה בד"ו על פני כל השדה. (סו"י) חבירו עומר שנוטלו להוליכו בד"חבירו חשיכה עומר שנטלו והוליכו. (סו"ב) שניהם אינו בד"ו שניהם אינן. ר"ז בד"ו רבי זעירא. בזוכר את העליון אתיא בד"ו בזוכר אתיא. (סו"ג) בן בד"ו כאן. (סו"ד) כל סביבותיו בד"ו את סביבותיו. (ס"ט"ו) אינו שכחה בד"ו אינן שכחה. (סוס"ו) ושלשה אינו בד"ו ושלשה אינן. (סו"ו) אינו שכחה וכו' גרגרות בד"ו אינן שכחה וכו' גרגרים. (סו"ח) וארבע בד"ו וארבעה. (סוכ"ב) ר א פו"ו רבי לעזר. (סוכ"ד) ר' אמי בד"ו ר' אימי בשם ר' חייא. (סוכ"ו) תעזוב אותם בד"ו ליתא. (סול"א) סאתיים אינו בד"ו סאתיים ושכחו אינו. (סול"ד) היא ראויה בד"ו אם ראויה. (סול"ה) כי הקצור (דברים כ"ד). (סול"ו) וליטלו אית בכי"ר וליטלו יצא זה שאין אתה יכול לפשוט ידך וליטלו אית.

## מהר"ם יפ"מ

**אמרו** לו אם אמרו צ"ל אמרו לו אם לא אמרו: **א"ר** אלעזר גירסת הר"ש א"ר אליעזר כתיב כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה עומר שאתה יכול לפשוט ידך וליטלו. [פי' מדכתיב בסיפא **דקרא לא** תשוב לקחתו דריש כמו בספרי פ' תצא] יצא זה שאין אתה יכול לפשוט ידך וליטלו אית תניי **תנו ושכחת** עומר ולא גדיש [פי' והאי תנא דריש מדכתיב עומר דכי יש סאתים חשיב גדיש] היך עבודא [כלומר מאי בינייהו. וקאמר איכא בינייהו] שכח עומר אחד [פי' קטן] מצידו [פי' בצד עומר **של בית סאתים**] אין תעבדינה עומר ד"ה שכחה [פי' דאם נחשב אותו של בית סאתים עומר הוי **קטן שכחה** לדברי הכל] אין תעבדינה גדיש מחלוקות בית שמאי ובית הלל [אבל אם נחשוב **גדיש הוי** האי עומר קטן סמוך לגדיש דפליגי בה ב"ש וב"ה] אין העבדינה גדיש אין נידון **בשורה** [פי' דאם אחד מהם של סאתים אין משלים השורה של ג' לב"ה ושל ד' לב"ש] ע"ש.

**דנס כוונת** הירושלמי הוא על הך ולקחת וקיצר ולא הביא סוף הפסוק וכוונתו על ולקחת וכן דרך הירושלמי בכמה דוכתי וכן כתב הפני משה:

## עמודי ירושלים

**אמר** ר' אלעזר כתיב כי תקצור קצירך כו' בס' יין הרקח פאה (פ"ו מ"ו) כתב ח"ל פי' הרע"ב דכתיב לא תשוב לקחתה והיינו דרשא ;דספרי כמ"ש תוי"ט ור"ש הביא ירושלמי כי הקצור קצירך ושכחת עומר בשדה עומר שאתה יכול לפשוט וליטול כאחת. ונראה לי דלפי' הספרי מיירי בשכחת עומרים והוי שעורא דיכול להגביה כאחת דהוי בתלושי מה שאין כן הירושלמי מיירי בשכחת קמה כמ"ש הרב במתני' דלקמן דבכל מקום ילפינן קמה מהך קרא דבשדה ולכך משערינן אם יכול לפשוט ידו משום דהוי כמחובר כו' עכ"ל וליתנייהו לדבריו ולא עיין בירושלמי כאן דקאי על שכחת עומר והתוא דשכחת קמה איתא בהלכת ו' א"ר יונה כי תקצור קצירך בשדה ושכחת עומר בשדה עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה קמה שיש בה סאתים ושכחת שכחה אינה שכחה א"כ מבואר דהך דהכא הוא בשכחת עומר והוא פשוט וברור דלא כהיין הרקח. ועיקר קושיתו לא קשה מידי

**גליון הש"ס**

עין משפט נר מצוה

אם שכח העומר שבלדו לד"ס הוי שכחה: ואין תעבדינה גדיש. כלומר או דילמא דלענין זה נמי כגדים מחשבינן ליה והשתא אם שכח העומר שבלדו תליא במחלוקת ב"ש וה"ל דפליגי לעיל בעומר שהוא סמוך לגפה וגדיש דלב"ש אינו שכחה ולב"ה שכחה: שכח שני עומרים בלדו. כלומר וכן אם שכח שני עומרים בלד זה העומר שיש בו סאתים ושכח ג"כ אותו דהוא עלמו פשיטא לן שאינו שכחה אלא לענין העומרים שבלדו תליא בהאי בעיא גופה דאם תעבדינה עומר לענין זה וכדאמרן א"כ תליא בפלוגתא במתני' דלעיל דלב"ש ג' לעניים דנסי דהוא עלמו אינו שכחה מ"מ השני עומרים שבלדו לעולם שכחה תורה אור הן לב"ש דהא אף דאמרינן דלענין

כו א מיי' פ"ה ממ"ע ה"ע
כח ב מיי' שם ה"כ
כט ג שם ה"כ
ל ד שם שם ה"א

**א"ר** יוסי ובלבד שיבלין וכו'. אהא דאמרי' במתני' אפי' היא של טופח רואין אותה כו' ע"ז קאמר שלריך שיהיו שיבלין אז אמרינן רואין דאם היו דקות רואין אותן כאלו הן ארוכות שדופות רואין אותן כאלו הן מלאות אבל אם לא היו שיבלין כלל אלא מקום פנוי לא אמרינן רואין כאלו היו שיבלין. כן פי' הגר"א ז"ל בשנו"א ועיי"ש:

ואין תעבדינא גדיש מחלוקת ב"ש וב"ה שכח שני עומרים בצידו אין תעבדינא עומר מחלוקת ב"ש וב"ה אין תעבדינא גדיש אינו נידון כשורה: א"ר יונה °כי תקצור קצירך בשדה ושכחת עומר בשדה עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה א"ר יוסי ובלבד שיבלין א היו דקות רואין אותן כאלו הן ארוכות שדופות רואין אותן כאלו הן מליאות:

הדרן עלך בית שמאי

**הלכה ו מתני'** ב קמה מצלת את העומר ואת הקמה והעומר אינו מציל לא את העומר ולא את הקמה איזה היא קמה שהיא מצלת את העומר כל שאינה שכחה אפי' קלח אחד ג °סאת תבואה עקורה וסאה שאינה עקירה וכן באילן השום והבצלים אינן מצטרפין רבי יוסי אומר אם באת רשות העני באמצע אין מצטרפין ואם לאו הרי אלו מצטרפין: **גמ'** אמר רבי כתיב כי תקצור קצירך בשדה ושכחת עומר בשדה ד עומר שסביבותיו קציר לא עומר שסביבותיו קמה ולמה עומר שסביבותיו עומרין ולא עומר שסביבותיו קמה עומר שסביבותיו עומרי' מה שתחתיו שדה עומר שסביבותיו קמה מה שתחתיו קשין: °תנא קמת חבירו מצלת על שלו של גוי מצלת את של ישראל של חטין מצלת את של שעורין דברי רבי וחכ"א ה אינה מצלת אלא שלו ואינה מצלת אלא ממינה תני רשב"ג כשם שהקמה מצלת את העומר כך העומר מציל את הקמה ודין הוא ומה אם הקמה שיפה בה כח העני ושכחה הרי מצלת עומר שהורע בו כח העני אינו דין שיציל אמר לו רבי מה אם קמה שיפה כח העני בה ושכחה הרי מצלת עומר שהורע כח העני בו ושכחו אינו דין שיציל מדברי שניהם נלמד מצילין עומר מעומר ואין מצילין קמה מקמה: הא אם שכח שכחה תיפתר בששכח את הקמה תחילה: הא אם היו שתיהן עקורות לבעל הבית מתני' כר"ג ותציל

הטומרים שבלדו כעומר דייניך ליה הרי לב"ש שלשה הוי שכחה וזה שיש בו סאתים הוא דאינו שכחה ושני עומרים שבלדו ממ"כ הוו שכחה אבל לב"ה אם כעומר דייניך ליה מלטרף הוא עם העומרים שבלדו וא"כ יש כאן שכחת ג' ולב"ה ג' לבעה"ב ואף אלו שבלדו לא הוו שכחה: אין תעבדינה גדיש אינו נידון בשורה. אבל אי אמרינן דגם לענין העומרים שבלידו כגדים דייניך ליה א"כ אף לב"ה אינו נידון זה העומר עמהם בשורה דליהוי שכחת ג' אלא כשאר שני העומרים הסמוכים אלל הגדיש והוו שכחה ולא איפסטא הבעיא הכא:

**הלכה ו מתני'** קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה. קמה יש בה ג"כ דין שכחה כדאמרינן בפ' עגלה ערופה בשדה לרבות שכחת קמה וילפינן שכחת קמה משכחת עומר מה עומר שיש בו סאתים אינו שכחה אף קמה שיש בה סאתים אינה שכחה: אפי' הוא של טופח. טופח הוא מין קטנית דק מאוד ולא של טופח ממש קאמר אלא כלומר אפי' אותו המין שבשדה דק הוא שהשבלים הן דקות ושדופות והן כמין הטופח רואין אותן כאילו הן גסים ומלאות והכי מפרש בגמ' ומשום דבמתני' איירי בשדה של שעורים מסיים רואין אותה כאילו היא ענבה של שעורים. כלומר אפילו הן שדופות רואין אותם כאילו היו מלאות כשאר שעורים ואם היו כשאר שעורים היה בהן סאתים אע"פ שהן עכשיו שדופות אין בהם שכחה. ולאו דוקא שעורים אלא ה"ה בכל המינים הדין הוא כך: **גמ'** א"ר יונה כתיב וכו'. כלומר דר' יונה מפרש טעמא דמתני' דאף קמה שיש בה סאתים אינה שכחה דהואיל ומהד קרא נפקא לן לשכחת שניהם ילפינן קמה מעומר כמו העומר שיש בו סאתים אינו שכחה כדילפינן בהלכה דלעיל עומר ולא גדיש אף קמה כן: ובלבד שבלין. כלומר דלא תימא דבשל מין טופח קאמר דרואין אותו כאילו הוא שעורין אלא על שבלין קאמר דאם היו גרועות ודקות כמו מין הטופח כדמסיים ואזיל היו דקות וכו' כדפרישית במתני':

תוספתא פ"ג

**הלכה ז מתני'** קמה מצלת את העומר ואת הקמה: אם יש כאן קמה שלא שכחה בלד העומר ששכחו מצלת הקמה על העומר דלא ליהוי שכחה כדדרים בגמ' דכתיב כי תקצור ושכחת עומר בשדה עומר שסביבותיו קציר ולא עומר שסביבותיו קמה וכן מצלת קמה שאינה שכוחה את הקמה השכוחה שבלדה כדאמרי' לעיל דילפינן שכחת קמה משכחת עומר הלכך כל שמציל את העומר מציל ג"כ את הקמה: והעומר. אבל העומר שאינו שכוח אינו מציל לא את העומר השכוח ולא את הקמה השכוחה שבלדו: איזו היא קמה. שאמרנו שהיא מצלת את העומר כל שאינה שכוחה ואפי' קלח אחד שבה וה"ה בהצלת הקמה שלריך שהקמה המצלת לא יהא בה שכחה כלל ואפי' קלח א' ותנא חדא מינייהו נקט וה"ה לאידך: **גמ'** כתיב כי תקצור וכו'. כדפרישית במתני': ולמה עומר שסביבותיו עומרין ולא שסביבותיו קמה. כלומר דפריך ולמה עומר אינו מציל העומר שבלדו כדתנן במתני' ואמאי ולימא נמי שסביבותיו קציר ולא שסביבותיו עומרין כדאמרי' בקמה ומאי חזית דמרבית עומר שסביבותיו עומרין לשכחה ולא מרבית עומר שסביבותיו קמה: עומר וכו'. כלומר דלא דמי שהרי עומר שסביבותיו עומרין מה שתחתיו שדה דהעומרין על פני השדה הן וקרינן ביה ושכחת עומר בשדה לפיכך העומרין שאינן שכוחין אינן מצילין את העומר השכוח בלדן אבל עומר שסביבותיו קמה מה שתחתיו קשין דאע"פ שראש השבלים מלאים תבואה מ"מ החלק התחתון הוא קש והראשין עומדין על הקשין ולא קרינן ביה עומר בשדה ולפיכך קמה שאינה שכוחה מצלת את העומר השכוח שבלדה: תנא. בתוספתא פ"ג: קמת חבירו שאינה שכוחה מצלת על שלו השכוחה שבלדה וכן של עכו"ם וכו' דלא שייך ביה שכחה וכאינה שכוחה לעולם היא: אלא שלו. על שלו ומין מן מינו: תני. בתוספתא שם: ודין הוא. שיציל דמה אם קמה שיפה בו כח העני שיש לו בה ג' מתנות לקט שכחה ופאה אפ"ה אם שכחה קמה שבלדה מצלת אותה הקמה שאינה שכוחה וכן את העומר השכוח עומר שהורע בו כח העני שאין לו חלק בו אלא שכחה אינו דין שיציל העומר שאינו שכוח את העומר או את הקמה השכוחין: א"ל רבי מה לקמה וכו'. כל"ל כלומר מה לקמה שמצלת את העומר שכן אם יפה כח העני בה הורע כחו בעומר לפיכך אם שכח העומר מצלת הקמה שאינה שכוחה את העומר שהרי בו הורע כח העני. תאמר העומר שהורע כח העני אינו בדין שיציל. כל"ל כלומר תאמר בעומר שהורע כח העני בו שיציל את הקמה שיפה כחו בה בתמיה ולפיכך אינו בדין שיציל: מדברי שניהם נלמד מצילין עומר מעומר. כלומר דהש"ס פריך דהשתא מדברי שניהן נלמד על העומר שיהא מציל את העומר חבירו וזה הנחנו למדין מק"ו מעומר מה עומר שניצול הוא מן הקמה ואע"פ שבקמה יפה כח העני אפ"ה הואיל והורע כחו בעומר הקמה מצלת את העומר מכ"ש שהעומר יציל את העומר חבירו שהורע כח העני בשניהן והואיל ושוין בדין הוא שיציל זה"נ: ואין מצילין קמה מקמה. כלומר הא ודאי ניחא דאין אנו יכולין להיות מצילין את הקמה מהעומר והיינו שנלמד שהעומר יציל את הקמה מכח הקמה שהיא מצלת את הקמה דהא ודאי ליתא דמה לקמה שמצלת את הקמ' שכן שתיהן שוות וכח העני יפה בהן בזו כזו והלכך אמרינן כשם שהקמה מצלת את העומר דילפי' מקרא כך היא מצלת את הקמה כדאמרי' במתני' תאמר בקמה שתהא ניצולת מן העומר שכן העומר הורע כח העני והיאך יציל את הקמה שיפה כח העני בה אלא העומר שיציל את העומר שפיר מצי ללמוד כדאמרן וזה נלמד מדברי שניהן מהק"ו דר"ג ומהתשובה שהשיב לו רבי וקשיא על מה דתנן העומר אינו מציל את העומר:

**הלכה ח מתני'** סאה תבואה עקורה. תלושה וסאה שאינה עקורה ומחוברת לקרקע אינן מצטרפין לסאתים דלא ליהוו שכחה אלא אם שכחן הוי שכחה ודוקא ששכח שתיהן שאם שכח את העקורה ולא שכח את שאינה עקורה היתה מצלת את העקורה שבלדה כדתנן לעיל הקמה מצלת את העומר: וכן באילן השום והבצלים. אם שכח באילן שאה פירות תלושין אצל סאה פירות מחוברין וכן בשום ששכח מקלתו בתלוש ומקלתו במחובר וכן בבצלי' וכלומר בין בתבואה ובין בפירות האילן ובין בירק בכולן הדין כן שאין התלוש והמחובר מצטרפין לסאתים אלא שניהן שכחה: ר' יוסי אומר אם באת רשות לעני באמצע אין מצטרפין. כדמפרש לה בתוספתא פ"ב כל שבאת רשות לעני באמצע כגון התבואה והכרם אין מצטרפין וכל שלא באת רשות לעני באמצע כגון פירות האילן הרי אלו מצטרפין כלומר דבתבואה ובכרם מן הסתם באת רשות לעני באמצע שהרי כשקצר המקצת יש כאן לקט הנושר בשעת הקצירה ובכרם פרט הנושר בשעת בצירה והרי הן של עניים וכיון דרשות העני בין התלוש והמחובר אין מצטרפין לסאתים והוו שכחה אבל בפירות האילן אע"ג דמשכחת לה לפעמים שתהא רשות העני באמצע כגון אם יש ביניהן מה ששכח או הניח פאה דהאילן חייב בשכחה ופאה מ"מ הואיל דעל הרוב אין רשות העני באמצע בפירות האילן דאין לקט ופרט באילן וכן לא יתחייב שישכח וכן פאה דינה לכתחלה שנותנין אותה בסוף וא"כ מן הסתם אין כאן רשות העני באמצע ואז מצטרפין התלוש והמחובר לסאתים ואין הלכה כר' יוסי: **גמ'** הא אם שכח שכחה בתמיה כלומר דהש"ס מדייק דקתני סאה שאינה עקורה אינה מצטרפת עם העקורה ומשמע דאותה סאה העקורה לעולם שכחה אפי' שכח אותה לבדה ואמאי נהי דאין כאן סאתים מ"מ תציל הקמה שאינה עקורה את העקורה שהרי הקמה מצלת את העומר: ומשני תפתר בששכח את הקמה תחלה. כלומר ששכח את שתיהן ואין כאן קמה מצלת את העומר וקמ"ל דאין מצטרפין לסאתים וכדפרישית במתני': הא אם היו שתיהן עקורות לבעה"ב. השתא מדייק הש"ס דקתני עקורה ושאינה עקורה אין מצטרפין לסאתים ותיפוק ליה אפי'

מסורת הש"ס

[ע"יל פ"ס ס"ע]

**שנויי נוסחאות** (פו"ד) בשדה נד"ו בשדך (כ"ה במקרא דברים כ"ד). (פו"י) איזה נד"ו אי זו. (פוי"ג) קצירך בשדה וכו' לא עומר נד"ו קצירך בשדך (כ"ה במקרא דברים כ"ד) וכו' ולא עומר. (פו"כ) הרי מצלת נד"ו הרי היא מצלת. (פוכ"א) הרי מצלת נד"ו הרי היא מצלת.

מהר"מ יפ"מ

השום והבצלים אינם מצטרפין ג"ב לסאתים אלא של עניים הם כצ"ל [וכ"ה במשנה שבגמרא]

מסורת הש״ס

אפי׳ היו שתיהן עקורות הרי שנינו במתני׳ דהלכה ה׳ שני עומרים ובשם סאתים דקסברי חכמים לעניים אלא לאו ש״מ דקסבר האי תנא לבעה״ב וכו׳: דה״ל התם כן: ותציל עקורה שאינה עקורה. האי מילתא גרסי׳ לה לעיל בפ״ה בהלכ׳ ב׳ דבעי הש״ס שם דבר שהוא ראוי להציל ושכחו מהו וכדפירשית התם כגון הקמה שהיא מצלת את העומר וה״כ הקמה דבר שהוא ראוי להציל מיקריא והבעיא היא בששכח בתחילה העומר שאלו הקמה שלא היתה שכוחה היתה ראויה להציל את העומר ואם אח״כ שכח גם את הקמה מהו שתעשה שכחה מי אמרינן הואיל ובתחלה הצילה קמה את העומר א״כ לא הוי העומר כשכוח והשתא אע״ג דבעלמא אין העומר מציל את הקמה כדתנן לעיל מ״מ כאן כל אחד מציל את חבירו הוא והקמה שהיא הצילתה את העומר תהא עכשיו ניצולת מן העומר ומשום טעמא נמי דדבר הראוי להציל והיא הקמה אינה נעשית שכחה או דילמא מכיון דהשתא שכח את הקמה אין העומר מציל אותה ונעשה שכחה. ובעי למיפשט התם ממתני׳ דהכא וקאמר נשמעינה מן הדא כאן תבואה עקורה ושאינה עקורה אין מצטרפין לסאתים ובששכח את שתיהן מיירי כדלעיל וקס״ד דכסדר בנשנו כך היתה השכחה שבתחלה שכח את העקורה והיינו העומרים ואח״כ שכח את הקמה שאינה עקורה: ותציל עקורה שאינה עקורה. כלומר אי דאמרינן דדבר הראוי להציל והיינו הקמה אינה עושה שכחה אם שכח אותה אחר שהיתה ראויה להציל את העומר ומשום דחזר העומר אח״כ ומציל את הקמה א״כ ה״נ נימא דאין מצטרפין לסאתים הא בלא״ה תהא גם הקמה ניצולת עכשיו דהלא עקורה והיינו העומר תציל את הקמה שאינה עקורה. א״א ודאי הדא אמרה. דאף דבר שהוא ראוי להציל אם שכחו אח״כ הוי שכחה. והיינו דקאמר לה הכא והש״ס קיצר בדבר שהוא כבר שנוי כדרכו בכל מקום: א״ר יונתן. ולעיל גרס ר׳ יונה דלא היא ומהכא ליכא למשמע מידי דהכא לא. כדקס״ד ששכח בתחלה העומר והיתה הקמה ראויה להציל אלא תיפתר בקוצר שורה ומעמר אותה השורה ושכח מה שהניח מלקצור ואח״כ שכח את מה שעימר והשתא כבר ששכח את הקמה עד שלא ישכח את העומרים ולא היה כאן שעה שהית׳ הקמה ראויה להציל את העומ׳ ולפיכך שתיהן שכחה ו[ל]עולם אימא לך בעלמא דבר הראוי להציל והיה שעה שהלה הצלה ואח״כ שכח זה הדבר בעצמו אפשר דלא הוי שכחה:



ותצ ל עקורה שאינה עקורה הדא אמרה דבר שהוא ראוי להציל ושכחה שכחה א״ר יונה תיפתר בקוצר שורה ומעמר וכבר שכח את הקמה עד שלא שכח את העומר מה עד שתבא ממש או אפי׳ נראית להביא נשמעינא מן הדא כגון תבואה וכרם וכרם לא על אתר הוא הדא אמרה אפי׳ נראית להביא:

**הלכה ז מתני׳** א תבואה שניתנה לשחת או לאלומה וכן באיגודי השום ואגודת השום והבצלים אין להם שכחה וכל הטמוני׳ בארץ כגון הלוף והשום והבצלים ר׳ יהודה אומר אין להם שכחה ג וחכ״א יש להן שכחה: **גמ׳** א״ר יונה לא סוף דבר ניתנה אלא אפי׳ נוטלה ע״מ ליתנה תמן ג תנינן ״המדליק את הגדיש והיו בו כלים ר״א משלם כל מה שבתוכו וחכ״א אינו משלם אלא גדיש חיטין או גדיש שעורין מחלפה שיטתי׳ דר״י תמן הוא אומר לרבות את הטמון וכא הוא אומר פרט לטמון תמן ״ונאכל הגדיש או הקמה ממשמע שנאמר קמה איני יודע שהגדיש הוא בכלל ומה ת״ל גדיש ״לרבות את הטמון והכא שדך בגלוי ״פרט לטמון מחלפא שטתייהו דרבנן תמן אינון אמרין פרט לטמון וכא אינון אמרין לרבות את הטמון תמן או הקמה או השדה מה שדה בגלוי אף כל דבר שהוא גלוי ברם הכא ״שדך בגלוי פרט לטמון קצירך בגלוי פרט לטמון והוי מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות את הטמון:

**הלכה ח מתני׳** ד הקוצר בלילה והמעמר והסומא יש לו שכחה ואם היה מתכוין ליטול את הגס הגס אין לו שכחה אם אמר הרי אני קוצר על מנת מה שאני שוכח אטול יש לו שכחה: **גמ׳** כיני מתני׳ הקוצר בלילה והמעמר בלילה וסומא בין ביום ובין בלילה אמר רבי יונה ״לא סוף דבר גסין אלא אף דקין דכי מאחר שדרכו ליבחן בגסין אפי׳ דקין אין להם שכחה אמר הרי אני קוצר על מנת מה שאני שוכח אני אטול יש לו שכחה ה שהתנה על מה שכתוב בתורה וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל:

# הדרן עלך בית שמאי

**י כל** זית שיש לו שם בשדה אפי׳ כזית הנטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה במה דברים אמורים בשמו ובמעשיו ובמקומו בשמו שהיה שופכני או בישני במעשיו שהוא עושה הרבה במקומו שהוא עומד בצד הגת או בצד הפירצה ושאר כל הזיתים ב׳

להציל את העומ׳ ולפיכך שתיהן שכחה ולעולם אימא לך בעלמא דבר הראוי להציל והיה שעה שהלה הצלה ואח״כ שכח זה הדבר בעצמו אפשר דלא הוי שכחה: מה. בעיא היא הא דקאמר ר׳ יוסי אם באת רשות העני באמצע אם עד שתבוא ממש כלומר שהיתה השכחה אחר שבידוע הוא שכבר באת רשות העני באמצע שיש ביניהן מה שהוא חלק של עניים: או אפי׳ נראית לבוא. רשות עני באמצע כלומר דשכיח הוא שתבוא ביניהן רשות העני ואע״פ שעדיין לא באה: נשמעינה מן הדא כגון תבואה והכרם. כצ״ל וכמו ששנוי בהוספתא לר׳ יוסי והבאתיה במתני׳: וכרם לא על אתר הוא. בתמיה כלומר מדמחלק התם לר׳ יוסי בין תבואה והכרם שכן דברים שבאת רשות העני באמצע ובין פירות האילן דלא באת רשות העני באמצע והשתא אי ס״ד עד שתבוא ממש אם כן משכחת לה גם בפירות האילן שכבר באת רשות העני באמצע כגון ששכח מקלת ביניהן או שהניח מקלת לפאה אלא ודאי הדא אמרה אפי׳ נראית לבוא והשתא שפיר נמי הא דמחלק הכי משום שבתבואה ובכרם שיש בהן לקט ופרט ושכיחי ונראין שם לבוא לרשות העני באמצע משא״כ באילן וכדפרישית במתני׳. והיינו נמי דקאמר הכא בלשון תמיה ונקט כרם משום דיותר שכיח פרט לבוא מיד בשעת בצירה שהגרגרים מיד הן נופלין כשמתחילין לבצור ולקט דתבואה אף דשכיח הוא ונראה לבוא מיד וכלומר הא על כרחך וכי לאו טעמא הוי אלא משום דפרט בכרם על אתר הוא וה״ה לקט בתבואה וכדפרישית וא״כ ש״מ דאפי׳ בנראית לבוא קאמר ר׳ יוסי ולא בעי עד שתבוא ממש וכדאמרן:

**הלכה ט מתני׳** תבואה שניתנה לשחת. לקצור בעוד לחה כדי להאכיל לבהמתו: או לאלומה. כדי לעשות ממנה אלומות אלומות קטנות ואח״כ עושין מהרבה עומר אחד ואינו גמר מלאכה: וכן באיגודי השום. הוא השום המחובר שדרכו לגאת משורש אחד שרשים רבים ואח״כ אוגדין הרבה ביחד: ואגודת השום והבצלים. הן אגודות אגודות קטנות ואח״כ עושים מהרבה אגודה אחת לכל אלו אין להם שכחה משום דהוי כמעמר למקום שאינו גמר מלאכה כדאמרי׳ לעיל סוף פ״ה: וכל הטמונים בארץ וכו׳ ר״י אומר אין להם שכחה. דדרים שדה בגלוי פרט לטמון: לוף. ממיני הבצלים הוא: וחכ״א יש להן שכחה. כדמפרש בגמרא לטעמייהו דכתיב שדך משמע נמי גלוי וכתיב קצירך משמע נמי גלוי והוי מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות והלכה כחכמים: **גמ׳** לא ס״ף דבר ניתנה. הא דקתני שניתנה לשחת לא תימא דדוקא שניתנה וזרעה בתחילה בשביל כך אלא אפי׳ נוטלה עכשיו וקוצרה על מנת ליתנה למאכל בהמה אין לה שכחה: תמן תנינן. פ׳ הכונס וגרסי׳ נמי לסוגיא שם בהלכה ז׳: ר׳ יהודה אומר משלם כל מה שבתוכו. דמחייב על נזקי טמון באש: וחכ״א וכו׳ דפטרי על נזקי טמון באש וס״ל שמשערין מקום הכלי׳ כאילו הוא גדיש ומשלם שיעור גדיש אם של חטין חטין ואם של שעורין כשיעור נופן של כלים: מיחלפא שיטתיה דר׳ יהודה. קשיא דר׳ יהודה אדר׳ יהודה דתמן קאמר לרבות את הטמון לחיובא והכא גבי שכחה הוא אומר פרט לטמון: תמן. כתיב ונאכל גדיש או הקמה וכו׳ והכי ממשמע שנאמר קמה וכו׳ והכון לגרוס ממשמע שנאמר השדה וכן משמע שם ודרים גדיש לרבות כל מה שבגדיש אפי׳ הטמון אבל הכא בשדך דמשמע בגלוי פרט לטמון: מחלפא שיטתין דרבנן וכו׳. ומשני תמן דרשי או הקמה או השדה מה שדך בגלוי אף כל דבר שהוא גלוי אבל הכא היינו טעמייהו דשדך מיעוט הוא וקצירך מעוט הוא ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות אפי׳ הטמון:

**הלכה י מתני׳** הקוצר בלילה. ושכח מהקמה: והמעמר. בלילה ושכח עומר והסומא בין ביום בין בלילה יש להם שכחה: ואם היה מתכוין. זה הקוצר או מעמר בלילה או הסומא ליטול את הגס הגס אין לו שכחה ואפי׳ להדקין כדמפרש בגמ׳ דמאחר שדרכו לבחון הגסין א״כ מקפיד הוא על הכל ומה שהניח הדקין לאו משום שכחה הוא אלא היה רוצה ליטול בתחלה את הגסין: אם אמר וכו׳. כל האומר הרי אני קוצר וכו׳. דמתנה על מה שכתוב בתורה הוא ותנאו בטל כדקאמר בגמ׳: **גמ׳** כיני מתניתא. כן מפרשין המתני׳ דהקוצר וכן המעמר בלילה מיירי וכו׳ כדפרישית במתני׳: לא סוף דבר גסין. דאין לו שכחה אם הניח מקלתן אלא אפי׳ הדקין שהניח כדמסיק בטעמא דכי מאחר שדרכו להבחין בגסין וא״כ מה שהניח הדקין משום שרוצה ליטול בתחלה הגסין ולפנותן מן השדה ואין כאן שכחה בכולן: וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל. דדוקא בדבר שבממון תנאו קיים והכא מצות עשה עליה רמיא ואינו יכול להתנות עליה: הדרן עלך בית שמאי

**הלכה א מתני׳** כל זית שיש לו שם בשדה. שהוא מפורסם כדמפרש לקמיה: בשמו או במעשיו וכו׳. שהוא עושה הרבה שמן ואפי׳ הוא אינו אלא כמו הזית הנטופה בשעתו כלומר שאינו נוטף בכל שנה ושנה כך אלא אפי׳ שנה אחת או שתים אינו נוטף מכיון שהוא נוטף ברוב השנים מפורסם הוא או שהוא מפורסם מכח הרבה זתים שהוא עושה או מחמת מקומו אין לו שכחה כדדרים בגמ׳ עומר שאתה שוכחו לעולם הוא שכחה שאינו יודע בו איזה עומר ששכח יצא זה שאתה זוכרו לאחר זמן וילפינן שכחת כל המינים משכחת העומר: שפכוני. שזיתיו שופכין שמן הרבה: או ביישני. שהוא מביים שאר האילנות מחמת רוב השמן שיוצא ממנו יותר מהם: שהוא עושה הרבה. זתים מרובים: בצד הגת או בצד הפרצה. ומפורסם וניכר מחמת מקומו

תוספת הרי״ד

**שהתנה** על מה שכתוב בתורה כו׳. פי׳ שהתנה בקצירתו שאם יעזוב עומר בשדה לא יהי׳ בעזיבתו מעשה עזיבה אלא בתנאי שיוכל לחזור וליטלו ובגל אם לא יוכל לשוב לקחת העזיבה לא יהי׳ כלום במעשה עזיבתו ובאילו לא עזב עומר בשדה כלל לא מהני מפני שהתנה עמ״ש בתורה ותנאו בטל הא אם הי׳ תנאו קיים היו דבריו קיימים שאם חזר ונטלו הוי עזיבתו עזיבה ואם לאו אין במעשה עזיבתו כלום. ומתורץ קושית תורעק״א ז״ל: הדרן עלך בית שמאי

עין משפט נר מצוה

לא
א מיי׳ פ״ה ממ״ע ה״ט

לב
ב שם ה״ח

לג
ג מיי׳ פי״ב מנזקי ממון ה״ח סמ״ג עשין סט טוש״ע חו״מ סי׳ תית סי״ג

לד
ד ה מיי׳ פ״ה ממ״ע ה״ח

א
ו מיי׳ פ״ה ממ״ע הכ״ג

גליון הש״ס

י לא סוף ד.ד גסין. היינו דלא מיבעיא גסין אין להם שכחה. דהכי בכוונה מלקט אותם. אלא אפילו הדקין אין להם שכחה שהרי לא שכחן רק בירר מהוגן הגסין ואח״כ ישיב ויקחם. וכן פי׳ הר״ש. והכ״מ העתיק בשם הר״ש דדקין אין לו שכחה. והוא ט״ס. ול״ל אפילו לדקין כמו שהוא בר״ש לפנינו. והתי״ט והמ״ת שם הביאו דברי הכ״מ כמו שהוא בטעות. וע״כ נתקשו בדבריו וכתבו שאין לשון הירושלמי מוכיח כן. והדבר תמוה דלמה לא הקשו מדברי הר״ש עצמו שנם מגואר היפך וביותר תימא על ד״ז הגאון בלח״מ שהאריך להתויק דברי הכ״מ כמו שהם כתובים בטעות והדבר ברור שהוא ט״ס בכ״מ וכמו שהוא לפנינו בר״ש ורע״ב וכ״כ בכנו׳ אלי׳ שוב מלאנו בבית דוד שהגיה ג״כ בכ״מ:

מסורת הש״ס (right margin): ב״ק פ״ו סוטה מג ירושלמי ב״ק פ״ו ה״ז שמות כב — שם — שם — שם

**שנויי נוסחאות** (סו״א) ושכחה שכחה א״ר יונה בד״ו ושכחו הרי הוא שכחה אמר רבי יונתן. (סו״ג) ומעמר וכבר וכו׳ העומר בד״ו ומעמר שורה. וכבר וכו׳ העמרין. (סו״ג) כגון תבואה וכרם בד״ו בגון התבואה שבכרם. (סו״ז) להביא בד״ו לבוא. (סו״ו) ניתנה בכי״ף נתונה. (סו״י) הגדיש במקרא ״גדיש״ (שמות כ״ב). (סו״ט) אף בד״ו ליתא. (סו״ג) דכי בד״ו וכי.

**מערכת הערוך** שופכני או בישני בערוך (ע׳ ספן) שפכוני או ביישוני פי׳ זתים ששופכין שמן הרבה שזיתיו מבושלים הן בטוב ביישוני יבשן שאינן עושין שמן. פ״א ממקום ששמו בישן כמו חיפני ובישני, פ״א בישני שהוא מבייש את חברו שעושה כפלים מחברו:

עין משפט
נר מצוה

ב
א מיי' פ"ה מה"ע הכ"ג
ג
ב שם הכ"ד
ד
ג שם הכ"ה וכראב"ד וכ"מ

ב' שכחה שלשה אינן שכחה רבי יוסי אומר אין שכחה לזיתים: **גמ'** א"ר לא כתיב ושכחת עומר בשדה עומר שאתה שוכחו לעולם א יצא זה שאת זוכרו לאחר זמן ר' ירמיה בעי ג היה מסויים בדעתו כמי שהוא מסויים היה עומד בצד הדקל הדקל מסייטו היו שניהם נטופה זה מסיים את זה וזה מסיים את זה היתה כל שדהו נטופה נישמענא מן הדא רבי יוסי אומר אין שכחה לזיתים ואמר ר"ש בן יקים לא אמר רבי יוסי ג אלא בראשונה שלא היו הזיתים מצויין שבא אדריינוס הרשע והחריב את כל הארץ אבל עכשיו שהזיתים מצויין יש להם שכחה: שופכני נוטף שמן והתנינן נטופה א"א שהוא עושה שמן הרבה והתנן במעשיו שהוא עושה הרבה אלא שופכני שהוא עושה שמן הרבה נטופה נוטף שמן במעשיו שהוא עושה הרבה י שהוא עושה זיתים הרבה בישני אית דבעי מימר בישני ממש אית דבעי מימר דהוא מבעית לחברי' עד די עביד ד' כיפליסין כי ההיא דתנינן תמן כל עומרי השדה של קב קב וא' של ארבעת קבין ושכחו מכיון שהוא עושה יותר מחבירו כמי שהוא מסויים עד די יעבד כל שנה ושנה מכיון שהוא עושה רובן של שנים כמי שהוא מסויים במקומו שהוא עומד בצד הגת או בצד הפירצה מתני' דבית שמאי היא דבית שמאי אומרים עניים הפקר אמר רבי יוסי דברי הכל היא תמן תלוש בצד דבר המחובר ברם הכא דבר מחובר בצד דבר מחובר רבי יוסי אומר אין שכחה לזיתים אמר רבי שמעון בן יקים לא אמר רבי יוסי אלא בראשונה שלא היו הזיתים מצויין שבא אדריינוס הרשע והחריב את כל הארץ אבל עכשיו שהזיתים מצויין יש להם שכחה אמר רבי יוסי לא חייב אדם שכחה לזיתים אלא ר"ע דו דריש אחריך אחריך מעתה אין שכחה לזיתים כרבי יוסי דלא דריש אחריך התיבון הרי עומר שכחה הרי לא כתיב אחריך מכיון שכתיב לא תשוב לקחתו כמי שכתיב אחריך רבי יונה בעי ההן זית נטופה הואיל והוא מסויים על דעתי' דר"י אפי' התחיל בו כמי שלא התחיל בו:

זית

**בישני** אית דבעי מימר בישני ממש. שמבוים מזיתים אחרים שאינו עושה זיתים כמו שאר אילנות ויש לו ג"כ שם מחמת רעתו: אית דבעי מימר דהוא מבעית לחברי'. שמביים שאר אילנות מגודל זיתים שעושה. כן פי' הסמ"א ז"ל ומה שמגיה מגודל במקום מרוב הוא בר"ש ז"ל ולא בירושלמי דלא כנה"ם כאן ודו"ק:

**עד** די עביד ד' כיפליסין. מיבעי אם בעינן ד' פעמים כפל יותר מזיתים אחרים ואז נקרא יש לו שם דהוא מסוים מכל הזיתים: כי ההיא דתנינן תמן כו' וא' של ארבעת קבין ושכחו. דלב"ה הוה שכחה משום דכל שאינו אלא ד' פעמים נגד עומרי השדה הוא נידון משום מסוים דלא מהני לדידהו בתו"ש אלמא דדבר מסוים הוא ד' פעמים כפל והכא נמי בעינן הכי: ומסיק מכיון שהוא עושה יותר מחבירו כו'. דאפילו אם רק עושה יותר מחבירו ג"כ דומה למסוים ויש לו שם בשדה ולא הוה שכחה:

**מתני'** דב"ש היא דבש"א הפקר כו'. כונתו להקשות מסיפא מהעומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש וכן דקך הירושלמי דמתחיל מרישא והכונה על הסיפא:

**אר"ש** בן יקים לא אמר ר"י כו' כו' אבל עכשיו שהזיתים מצוין יש להם שכחה ר' יונה בעי ההן זית נטופה כו' כמי שלא התחיל בו אמר ר' יוסי לא חייב אדם שכחה לזיתים אלא ר"ע דו דריש אחריך אחריך התיבון הרי עומר שכחה הרי לא כתיב אחריך מכיון שכתיב לא תשוב לקחתו כמ"ש אחריך מעתה אין שכחה לזיתים כר' יוסי דלא דריש אחריך. כן גי' הגר"א ז"ל בכי"ק. וכונתו הקדושה דר' יונה בעי רק אליבא דר"ש בן יקים דמפרש טעמא דר' יוסי משום שאינם מצוין ולא משום דאין שכחה לזיתים כלל מהו בזית נטופה כשהתחיל בו דס"ל להת"ק במתני' דלהלן (ה"ב) דיש לו שכחה מי פליג ר' יוסי ע"ז אי לא. מי אמרינן כיון דלר' יוסי אפי' אינו נטיפה לא הוה שכחה משום דאינן מצויין א"כ בנטופה דחשוב הרבה אפי' התחיל בו אין שכחה ופליג על רבנן בתרתי חדא דס"ל דבכל הזיתים אין שכחה ועוד דבנטופה אפי' התחיל בו אין שכחה או דילמא בשהתחיל מודה ר"י לרבנן דאף בנטופה הוה שכחה ולא נפשטה. אבל לר' יוסי האמורא דלדידי' מסיק הירושלמי דטעמא דר' יוסי דמתני' משום דלא דריש אחריך ואין שכחה לזיתים כלל ליכא למיבעי בעיא דר' יונה דבודאי פליג ר' יוסי גם בסיפא ואין. נפ"מ בין התחיל בו ללא התחיל בו כיון דאין במין הזיתים דין שכחה:

מקומו הוא: שנים שכחה. כבית הלל דאמרי שנים לעניים: ר' יוסי אומר אין שכחה לזתים. מפרש בגמ' דלא אמר ר' יוסי אלא בזמן שבא אדריינוס ה"ט והחריב את כל הארץ ולא היו זתים מצוין אבל בזמן שזתים מצוין מודה ר' יוסי דיש שכחה לזתים: **גמ'** אמר ר' לא כתיב וכו'. ר' אילא טעמא דמתני' מפרש וכדפרישית: היה מסוים בדעתו. כלומר הא ודאי פשיטא לי דאף שאינו מסוים הוא אלא בדעתו של בעל הזית כמי שהוא מסוים בעיני כל דבתר דעתו אזלינן דכיון שבעיניו נחשב כדבר מסוים זוכרו לאחר זמן: היה עומד בצד הדקל. וכן הא נמי פשיטא לי שאם היה עומד אצל הדקל והדקל מיצל עליו הדקל מסיימו עושה לו לסימן כמו שהוא עומד בצד הגת והפרצה ולהכי נקט צל הדקל לפי שהוא גבוה הרבה וצלו נוטה על האילנות שאצלו: היו שניהן נטופה. שני אילני זתים זה אצל זה ושניהם הן נטופה הא נמי פשיטא לי שאחד מסיים ומסמן את חבירו ואין להם שכחה כי קא מיבעיא לי היתה כל שדהו של זתים נטופה מהו מי אמרינן הואיל וכולם כך הן לא מיחשבו בעיניו א' מחבירו והוי כשאר אילני זתים דשוין הן או דילמא דאפ"ה נטופה הן ואין להם שכחה: נשמעינה מן הדא ר' יוסי אומר וכו'. וקאמר ר"ש בן יקים עלה לקמן דלא א"ר יוסי אלא בשעה שבא זה הרשע והחריב את א"י ולא היו זיתים מצוין והיו חשובים לפיכך אמר דאין להם שכחה אבל עכשיו וכו' והכא נמי כן כיון שכולן נטופה הן מצויין הן אצלו ויש להן שכחה: שפכוני. שהוא נוטף שמן ופריך והתנינן נטופה. ברישא דמתני' ועלה קאמר בד"א וכו' בשמו שהיה שפכוני וכו' אלמא כולן פירושא דנטופה הוי והיינו דנטיפה נוטף שמן וצריך שיהא או שפכני או ביישני וכו' וא"כ שפכני לאו היינו נוטף שמן לחוד: והתנינן במעשה שהוא עושה הרבה. וקס"ד שהוא עושה שמן הרבה וא"כ היינו שפכוני דקאמרת ונכלל הוא בחלוקה דבשמו: אלא כך היא שפכוני וכו' ובמעשיו וכו' היינו שהוא עושה זיתים הרבה וכהוא עושה הרבה זיתים שייך ג"כ בפירושא דהני חלוקות על נטופה דזהו שהוא נוטף שמן דהא מיהת נוטף הוא שמן אלא דבעינן שיהא מסוים בדבר אחד ביותר: בישני אית דבעי מימר בישני ממש. אילן זית שהובא ממקום בישן ונטעו בשדהו ולפי שהזיתים שלהן עושין שמן הרבה: אית דבעי מימר דהוא מבעית לחברי'. ולשון בושה היא שמביים לאילני זתים אחרים שאינן עושין הרבה: עד דעביד ארבעה כיפליסין. בעיא היא אי בעינן עד שיעשה ארבעה פעמי' כפל יותר מהאחרים וכי ההוא דתנינן תמן בריש פרק דלעיל כל העומרי שדה של קב קב וא' של ד' קבין ושכחו דקאמרי ב"ש אינו שכחה אלמא דמשוינן דד' בכפל דבר חשוב הוא ואי נימא דה"נ כן: מכיון. ופשיט לה דהכא לא בעינן כל כך אלא מכיון שהוא עושה יותר מחבירו כמי שהוא מסוים ביניהם: עד דיעביד. אי בעינן עד שיעשה הרבה בכל שנה ושנה וקאמר דמכיון שהוא עושה רובן של שנים כמי שמסוים הוא: מתני' דב"ש דבש"א אינו שכחה. כצ"ל וכמו דגרסי' בפ' דלעיל ריש הלכה ב' בעומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש דקסברי ב"ש אינו שכחה מפני שהוא בצד דבר המסוים ולימא דמתני' דהכא דקתני שהוא עומד בצד הגת והפרצה כב"ש היא ודלא כב"ה: א"ר יוסי דלא היא אלא מתני' ד"ה היא דתמן דבר תלוש בצד המחובר העומר אצל הגפה וכיון דהעומר תלוש הוא ואין לו קביעת מקום לא מהני מה שהוא בצד המחובר אבל הכא דבר המחובר בצד המחובר ואפי' ב"ה מודו שנותן עיניו בו ועתיד לזכרו וכדפרישית לעיל שם: לא חייב אדם שכחה לזתים אלא ר"ע דהוא דריש אחריך אחריך. בספרי פ' כי תצא דריש דכתיב כי תחבוט זיתך לא תפאר אחריך מלמד שיש לו שכחה אחריך מלמד שיש לו פאה והכי דריש לה התם נמי אחריך דכתיב גבי כי תבצור כרמך וגו' וקא"ר יוסי אמורא דלא מצינו שמחייב איזה תנא דבריית' לזתים בשכחה אלא ר"ע דאיירי התם ומתני' כר"ע: מעתה אין שכחה לזתים כר' יוסי. וקאמר הש"ס דמעתה נאמר דר' יוסי דמתני' ס"ל דאין שכחה לזתים כלל דלא דריש אחריך כר"ע ודלא כר"ש בן יקים דקאמר לא א"ר יוסי אלא בראשונה: התיבון על האי דרשה דר"ע הרי שכחת עומר דלא כתיב ביה אחריך ואפי' כן יש לו שכחה ומשני מכיון דכתיב ביה לא תשוב לקחתו הרי הוא כמי שכתוב בו אחריך דלא תשוב אחריך לקחתו: ההן זית נטופה הואיל והוא מסוים. אם נאמר דעל דעתיה דר' יוסי דפליג במתני' ולקמן במתני' אמרינן על זית נטופה בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו יש לו שכחה והשתא אי פליג ר' יוסי אפי' בהתחיל בו דקסבר אין שכחה כלל לזתים וכהאי ר' יוסי אמורא או לא:

כל

גליון
הש"ם

י שהוא עושה זתים הרבה. פי' בסנו"א שמגיה כאן בירושלמי. ועי' בלח"מ ודו"ק:

מסורת
הש"ס

לעיל פ"ו ה"ב

שם

תוספת הרי"ד

**עד** די עביד ד' כיפליסין כי ההיא דתנינן תמן כל עומרי השדה של קב קב וא' של ארבעת קבין ושכחו כו'. מכאן סייעתא גדולה למה שפירשנו בפרק דלעיל (סוף ה"א) לשיטת הרמב"ם ז"ל דהא דקאמר התם הדא דר"י כל שיכול לחלקו ולעשותו שורה כב"ש אליבא דב"ה קאמר ור"ל דביותר מד' גם ב"ה מודים לב"ש דנידון משום שורה דדוקא אם שהעומר הוא ד' פעמים נגד כל עומרי השדה אז אמרינן דעשאו כן משום מסוים דדרך מסוים גמור הוא להיות ד' פעמים כפל נגד שאר העומרים וסברי ב"ש דהוה שכחה דלדידהו לא מהני דבר מסוים בתלוש להציל משכחה. אבל ביותר מד' גם ב"ה מודים דנידון משום שורה כב"ש דביותר מד' בודאי כונתו לעשות עתה שורה הדשה וכפי שבארנו שם. וע"כ שפיר מביא הגמ' הכא ראי' ממשנה זו דמסוים גמור הוא בד' כיפליסין דהא לפיכך נקיט במתני' וא' של ארבעת קבין משום דעד שיעור זה נחשב למסוים לב"ה. ומסיק מכיון שהוא עושה יותר מחבירו כמי שהוא מסוים. פי' דאפילו אם רק עושה יותר מחבירו ג"כ דומה למסוים נמור של ד' כיפליסין. אבל לפי' הר"ש ז"ל דכל שיכול לחלקו ולעשותו שורה כב"ש אליבא דב"ש קאמר ור"ל דלפיכך בעי ד' משום שורה ולא סגי בג' דלטעמייהו אזלי דסברי ד' לבעה"ב אינו מובן מאי ראי' מייתי ממשנה זו לענין מסוים הלא הא דנקיט במתני' וא' של ד' קבין הוא משום שורה דלא שייך הכא כלל. ועוד היאך מייתי ראי' מב"ש הא ב"ה פליגי וסברי דג' לבעה"ב. אלא ודאי כדנקיט לשיטת הרמב"ם ז"ל ודו"ק:

פתר

שנויי נוסחאות (סו"ה) בצד בד"ו בצל. (סוי"ג) שהוא בד"ו שהיא. (סוי"ח) די עביד בד"ו דיעביד. (סוי"ז) מבעית בכי"ד מבהת. (סוכ"א) די יעבד בד"ו דיעביד. (סוכ"ג) מכיון בד"ו ומכיון. (סוכ"ד) היא בד"ו ניתא. (סוכ"ו) תמן תלוש בד"ו תמן דבר תלוש. המחובר בד"ו מחובר. (סול"ו) דרי"י בד"ו דר' יוסי.

חדושי רד"א

**דבית** שמאי אומרים הפקר עניים הפקר צ"ל דבית שמאי אומרים אינו שכחה וכ"ה (הפ"מ) [וכן הגיה מהר"ם יפ"ה]: אית דבעי מימר דהוא מבהית לחבריה עד דיעביד וכו' כצ"ע. פי' שמביים חבירו שעודף ארבע כפלים יותר מחבירו:

**הלכה ב מתני'** א זית שנמצא עומד בין שלש שורות של שני מלבנים ושכחו אינו שכחה ג זית שיש בו סאתים ושכחו אינו ג שכחה בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל התחיל בו אפי' זית הנטופה בשעתו ושכחו יש לו שכחה ד כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו ר"מ אומר משתלך המחבא : **גמ'** אמר ר"א כיני מתני' של שני מלבנים ושכחו מה אנן קיימין אם משום דבר מסויים אין כאן זיתים אם משום שורה הוא עצמו נידן בשורה אלא על ידי שורה ועל ידי שורות אמר רבי יוחנן בזית נודיין היא מתניתא אמר ר' יוסי לא סוף דבר נודיין אלא אפי' שאר כל הזיתים מכיון שדרכו ליבחן כנודיין אפי' שאר כל הזיתים אין להן שכחה אית תנאי תני שנמצא אית תנאי תני שנמצא עומד מאן דאמר שנמצא מסייע לרבי יוחנן מ"ד שנמצא עומד מסייע לר"א מתני' מסייע לרבי יוחנן דתני ה בד"א כשהיה מכירו אבל אם לא היה מכירו מרדף אחריו אפילו עד מאה הא אם יש בו סאתים ושכחו אינו שכחה לא על הדא איתאמרת אלא על הקדמייתא כל זית שיש לו שם בשדה כזית הנטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה עליה איתאמרת הא אם יש בו סאתים ושכחו אינו שכחה : כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו י פתר לה תרין פיתרין ס כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו קודם לכן אף על פי שאין לו תחתיו יש לו בראשו

פתר

**פני משה**

**הלכה ב מתני'** בין שלש שורות של שני מלבנים. שלש שורות של אילני זתים ובין שורה לחבירה לשיה ערוגה מרובעת כדמות מלבנות כהאי דתנינן לעיל ריש פ"ג מלבנות התבואה שבין הזתים וכן יש בין שורה שניה לשלישית ושכח אילן האמצעי שבשורה האמצעית אינו שכחה לפי שהאילנות שסביביו הסתירוהו ודמי לחיפהו בקש או עמדו עניים כנגדו דתנן לעיל בפ"ה דאינו שכחה : זית שיש בו סאתים. אזית נטופה קאי כדמפרש בגמ' וכלומר דאם יש בו סאתים לעולם אין לו שכחה ואפי' אם התחיל בו דאמרינן בסמוך דגם בזית נטופה יש לו שכחה ואשמעינן הכא דבים בו סאתים הואיל ובלא"ה מסוים הוא ויש בו עוד לד אחד למעליותא דאין לו שכחה כלל : בד"א. אמתני' דלעיל קמהדר דתנן בזית הנטופה דאין לו שכחה ועלה קאמר בד"א בזמן שלא התחיל בו למסוק הזתים אבל אם התחיל בו אפי' הוא כזית הנטופה בשעתו יש לו שכחה עד שיהא בו סאתים כמה שנתבאר דאז אין לו שכחה ואפי' התחיל בו וכדאמרן : כל זמן שיש לו תחתיו. שלא שכחם : יש לו בראשו. בראש הזית אפי' שכחם אינם שכחה ובלבד שיהא זוכר קודם שיטול התחתונים: רמ"א משתלך המחבא. כלומר משיהלך בכל מחבואי אילן בין ענף לענף שהזתים נחבאים שם קודם לכן לא הוי שכחה אע"פ שאין זתים תחתיו א"נ לעני קאי כל זמן שיש לעני רשות ליטול השכחה ממה שתחת האילן יש לו כמו כן רשות ליטול ממה שבראש האילן רמ"א וכו' כדמפרשי' בגמ' : **גמ'** כיני מתניתא של שני מלבנים ושכחו. כלומר דרבי אלעזר מפרש דהא דקתני ג' שורות של שני מלבנים לאו דהמלבנות הן מפסיקין בין שורה לשורה קאמר וכהאי דתנינן בריש פ"ג מלבנות התבואה שבין הזתים כדפרישי' במתני' דהכי בא לפרש דל"ת הכי אלא כל"ל המתני' דהאי מלבנים אאילנות עצמן קאי שבכל שורה ושורה היו שני אילנות ולא יותר והיינו דמדייק כיני מתני' של שני מלבנים כלומר דהשורות הן של שנים שנים אילנות וקרי אותן מלבנים כהאי דתנינן בפ"ג מלבנות הבצלים ולאו דוקא ערוגות מתפרשא וה"נ על אילנות שבהשורות קאי והא קמ"ל ר"א דלא בעינן שתהא כל שורה ושורה של ג' אילנות אלא אפי' בשנים שנים סגי וכדמפרש טעמא לקמן : מה אנן קיימין. השתא מסיק ומפרש טעמא דמתני' דלא הוי שכחה וקאמר דמה אנן קיימין לטעמא דהאי דינא : אם משום דבר מסוים. דאי תימא דזה הזית שבשורות מקיפות אותו הוי כדבר מסוים ביניהן והלכך לא הוי שכחה : אין כאן זתים. בתמיה כלומר דהאי לא מצית אמרת דכי אין כאן זתים אחרים כמו זה הזית ששכחו ומהיכי תיתי למימר ביה שהוא דבר מסוים ואנן לא אמרינן הכי אלא גבי זית הנטופה דריש פרקין דהתם מסוים הוא בין הזתים בשמו וכו' כדתנינן אבל הכא שוה הוא לשאר הזתים שהן בהשורות סביביו וכיון דליקט את כולן ושכחו לזה אמאי נימא דלא הוי שכחה : אי משום שורה. ואי משום דתלינן בשורה. כהאי דאמרינן בפרק דלעיל דכל היכא דאיכא למימר שלא שכחו אלא שהוא רוצה לעשות שורה אחרת ועתיד לקוצרו או ללקטו תלינן בשורה. בתמיה כלומר דהא נמי לא מצית אמרת דכי הוא עצמו שנשאר לבדו ולא לקטו יהא נידון בשורה והלא כל האילנות שבסביביו ליקטן ואותו לבדו שכחו ביניהם והיאך יהיה נידון בשורה : אלא ע"י שורה ע"י שורות. אלא ודאי היינו טעמא על ידי שורה ושורות. כלומר מכיון שהרבה שורות מקיפות אותו לא ראהו לזה ודמיא ממש לחפהו בקש או עמדו עניים בפניו דה"נ השורות הסתירוהו לאותו אילן זית והלכך לא הוי שכחה : א"ר יוחנן בזית נודיין היא מתניתא. כל"ל כדמוכח מלקמן דר' יוחנן קאמר לה : נודיין. שנד ונעקר ממקומו ולפיכך לא הוי שכחה לפי שעתיד למכרו או להשתמש בו לעצים כמו ששנינו בפ' השואל המוכר זתיו לעצים שעליו תשובין הן ולא חש ללקטו עכשיו והניחו כך : לא סוף דבר נודיין. לאו דוקא שנעקר ונקצץ ממש אלא אפי' שאר כל הזתים מכיון שדרכן ליבחן כהאי דתנן בסוף פ"ד דשביעית כמה יהא בזית ולא יקוצנו מסום דאסור לקצץ אילנות טובים רובע הקב ובפחות מרובע מותר לקצצו והלכך כל הזתים דרכן לבודקן אם עושין בכדי רובע או לא וזה שאינו עושה אע"פ שלא קצצו עומד לקצץ הוא ולפיכך אמרינן שהניחו כך מפני שדעתו שזה יהיה לעצים ויטלנו כולו ולא משום שכחה הניחו : אית תניי תני שנמצא. זית שנמצא בין ג' שורות ולא גריס עומד ואית תנא תני שנמצא עומד כמו הנוסחא במשנה שלפנינו: מ"ד שנמצא מסייע לר' יוחנן. דקאמר בנודיין שנעקר ונמצא שם וזהיו שעליו לא הוו שכחה מטעמא דאמרן : מ"ד שנמצא עומד מסייע לר' אלעזר. דטעמא הוא מפני שהאילנות שבשורות הסתירוהו : מתניתא. תוספתא מסייע לר' יוחנן דתני התם בפ"ג וה"נ שם הזית שהוא נגד ג' שורות של שני מלבנין ושכחו אינו שכחה בד"א בזמן שאינו מכירו אבל בזמן שמכירו רץ אחריו ונוטלו אפי' מאה אמה וגירסא זו עיקרית היא וכן צריך לגרוס כאן וה"פ בד"א דבעינן שיהא נגד ג' שורות בזמן שאינו מכירו והלכך עד שיהו השורות מוכיחות עליו שהוא ג"כ מהם ואם לאו אמרינן שמא אדם אחר הביאו לכאן ושכחו אבל בזמן שהוא מכירו שהוא משלו רץ אחריו ונוטלו אפי' עד מאה אמה והיינו דמסייעא לר' יוחנן דע"כ בזית שנעקר ממקומו מיירי : הא אם יש בו סאתים וכו' לא על הדא איתאמרת. האי דקתני במתני' זית שיש בו סאתים לא על הזית דמיירי במתני' קאי שהוא על שתם זתים לפי שבהן אין הפרש בין יש בו סאתים בין אין בו כל היכא דשייכא שכחה הוו שכחה : אלא על הדא קדמייתא איתאמרת. על משנה הראשונה דאיירי בזית שיש לו שם בשדה וכו' : עליה הא אם יש בו סאתים ושכחו אינו שכחה. וכלומר דלעולם לא הוי שכחה ואפילו התחיל בו כדמחלק במתני' אח"כ בד"א וכו' דנ"כ אזית נטופה דמתני' דלעיל קאי וכדפרישית במתני' והכא דמתני' הכי מתפרשא זית שיש בו סאתים וכו' והיינו זית הנטופה ששנינו בו לחלק דבד"א שאמרנו לעיל דאינו שכחה בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו הוי שכחה אפי' הוא נטופה ודוקא שאין בו עוד סאתים אבל אם יש בו סאתים בשעה ששכחו אפי' התחיל בו אינו שכחה דכיון דאיכא בי' תרתי למעליותא שהוא בעצמו יש לו שם בשדה ויש בו בהנשאר דבר חשוב לא הוי שכחה וכך שנינו בהדיא בתוספתא שם כל הזית שיש לו שם בשדה אפי' כזית הנטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו ושכחו ה"ז שכחה עד שיהא בו סאתים : כל זמן וכו' פתר לה תרין פתרין. יכול אתה לפותרו בתרין פירושים להך בבא דמתני' ולדיוקא מה דשמעינן מינה . כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו . אעני קאי וה"פ דהאי מילתא דלמאי דתנן בריש פ' דלקמן מאימתי כל אדם מותרין בלקט משילכו הנמושות וכו' ובזתים משתרד רביעה שניה ותנינן בברייתא ומייתי הש"ס שם תני מתנות עניים שבשדה שאין עניים מקפידין עליהן הרי הן של בעה"ב אלמא דיש חילוק בין זתים שבראש האילן ובין זתים שהן תחת האילן ומונחין בשדה ושכחן דאלו שבראש האילן יש לו רשות להעני בהן עד רביעה שניה ואין רשות לכל האדם עליהן ואלו שמונחין בשדה מליטו דלפעמים יש רשות לכל האדם עליהן ואף קודם רביעה שניה והיינו משיפסקו העניים מלחזר אחריהן וטעמא דהואיל והן מונחים מוכנים לפניהם ואינם צריכין להטריח עצמן ולעלות לראש האילן ואף על פי כן אינם נוטלים אותם מוכחא מילתא דאין מקפידין עליהם והלכך יש רשות לבעה"ב וה"ה לכל אדם בהן וזהו טעמא דברייתא . והשתא קאמר הש"ס להאי פתרא קמא דהכי מפרשינן להאי בבא דמתני' כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו כלומר דכל זמן שיש רשות להעני במה שתחת האילן והייטו שעדיין לא פסקו העניים מלחזר אחר מתנותיהן יש לו בראשו כלומר דאז ודאי יש לו רשות גם למה שבראש האילן דמסתמא עדיין לא הגיע זמן רביעה שניה וכמו שאמרנו שהרי אין העניים מאהרין מליטול את מה שמונח לפניהן תחת האילן עד שיעבור זמן רביעה שניה ואם אינם נוטלין אין מקפידין עליהן והרי הן לכל האדם וא"כ כל זמן שיש רשות להעני במה שתחת האילן ואין רשות לכל האדם ודאי יש לו להעני רשות ג"כ על מה שבראש האילן : קודם לכן . אע"פ שאין לו תחתיו יש לו בראשו . כלומר דלא תקשי ומאי קמ"ל הכא הא מתני' בפרק דלקמן היא דבזתים יש רשות להעני עד זמן רביעה שניה ואם כן להאי דקאמר שיש לו ג"כ בראשו לא אצטריך דהא אמרת דבזמן שיש לו תחתיו הוא קודם לרביעה שניה לפיכך מסיק לדיוקא אצטריך דקודם לכן והייטו קודם שיפסקו העניים מלחזר אחר מתנותיהן דבודאי הוא קודם רביעה שניה ואז יש לו בראשו אע"פ שאין לו תחתיו והייטו באין שם שכחה כלל והא קמ"ל דלא תלינן מה שבראש האילן במה שהוא תחתיו דלא תימא הואיל ודרך ללקט וליטול מה שתחתיו באילן בתחלה ואח"כ עולין לראש האילן וא"כ הבעה"ב הזה ליקט כסדר ואח"כ יטול גם מה שבראש האילן ואין כאן שכחה קמ"ל דאפ"ה אם יש דין שכחה במה שבראש האילן וכהאי דתנינן בפרק דלעיל שנים שכחה יש לו רשות להעני בראשו אע"פ שאין כאן שכחה בתחתיו והשתא רהטא דהאי בבא דמתני' לפי האי פתרא כך הוא כ"ז שיש להעני תחתיו אז מסתמא יש לו ג"כ בראשו ויש שיש לו בראשו ואע"פ שאין לו תחתיו והדאמרן :

פתר

**רידב"ז**

**כל** זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו. הוא ליון להמשנה והס' תיבת וכו' כדרך הירושלמי בכ"מ : פתר לה תרין פיתרין. אר"מ דמתני' קאי דקאמר משתלך המחבא ומפרש הגמ' דבריו בשני פירושים : כ"ז שיש לו תחתיו כו'. פי' דר"מ קאי אדיוקא דת"ק דקאמר כ"ז שיש לו כו' הא כל שאין לו תחתיו אין לו בראשו דהוה שכחה מה שבראש האילן ע"ז קאמר ר"מ דדוקא משתלך המחבא דינא הכי וקודם לכן קוד' שהלכה המחבואה: אע"פ שאין לו תחתיו יש לו בראשו דכ"ז שלא הלכה המחבואה לא הוה שכחה מה שבראש האילן :

פתר

**מסורת הש"ס**

תוספתא פ"ג

**עין משפט נר מצוה**

ה
א מיי' פ"ה ממ"ע הכ"ה

ו
ב ג שם הכ"ו ובסמג' וכ"מ

ז
ד מיי' פ"א שם הי"ב ובכלב"ד וכ"מ

ח
ה מיי' פ"א ממ"ע הי"ב ובכלב"ד וכ"מ

**גליון הש"ס**

יפתר לה תרין פתרין ע' בר"ש ורע"ב מ"ח כזה ובכ"מ בסי"ב ובמ"ת שם. ובשנות אלי' כאן. ובלח"ם.

**שנויי נוסחאות** (סו"ה) זית בד"ו כזית. (סו"ו) ר"א בד"ו ר' לעזר. (סו"ח) נידן בד"ו נידון. שורה ועל בד"ו שורה על. (סו"ט) יוחנן בד"ו יוסי. יוסי בכי"ר יונה· (ס"י) שרדכו בד"ו שדרכן. (סוי"ג) כשהיה מכירו אבל אם לא היה מכירו בכי"ר בזמן שאינו מכירו אבל אם היה מכירו. (קו"ר) הקדמייתא בד"ו הדא קדמייתא. רנטופה בד"ו נטופה. (סוט"ו) איתאמרת בד"ו ליתא. אינו שכחה בד"ו ליתא.

עין משפט נר מצוה

ט א ב מיי' פ"ד מה' מתנות עניים הל' טז
י ג שם ה"יד
יא ד שם ה"כ
יב ה שם הי"ט
יג ו מיי' פ"ד ממ"ע הי"ד
יד ז ח שם הי"ח
טו ט שם הכ"ו

**רידב"ז**

פתר חורן כ"ז שיש לו כו'. פי' דר"מ אית ליה לו תחתיו קא: הלכה המחבואה אע"פ שיש לו תחתיו אין לו בראשו. כן גי' הגר"א ז"ל בכי"ק ור"ל דכיון שכבר הלכה המחבואה הוה שכחה מה שבראש האילן אף דיש לו תחתיו. כך מבוארת סוגיא זו בשנו"א ז"ל: תני משום ב"ש משיניח את הכרכר וגמרו ה"ז יש לו בראשו. פי' יש להעני בראש האילן דהוה שכחה: ר"א בשם רשב"ל כרכרה. פי' המחבואה הוא כרכר כלי שחובטין בו האילנות מלשון מפזז ומכרכר: א"ר אבהו שהוא משייר כו'. לפיכך נקרא מחבא ע"ש שהיא בודק את המחבואין. משייר מלשון ושייר לה לכולה מתא תענית (כ ע"ב):

הדא אמרה פרט בנשירתו קדש לית הדא פשיטא כו'. מדקאמר המניח כלכלה כו' הר"ז גוזל את העניים מוכח דבנשירתו הוא קדש לעניים דאם תאמר דאין נקדש רק בשהגיע לארץ וא"כ כשנפל לתוך הכלכלה לא נתקדש לעניים כלל ואמאי קרי לי' גזלן והפשיט מהכא בעיא דאילפא: ארשב"א שנייה היא כו'. לעולם איכא למימר דלא נתקדש לעניים רק בשהגיע לארץ וקודם שיגיע לארץ יכול להפקיר הלא דכ"ז דוקא כשאינו מבטל סדר תהלוכות הלקט דמניח לו ליפול לארץ רק שמפקירו אבל כשאינו מניח לירד לארץ כלל הרי מבטל בזה מעשה הלקט ובשביל זה נקרא גזלן. כנ"ל לפרש אליבא דהר"ש והרא"ש ז"ל: [ואליבא דהגר"א ז"ל בשנו"א הכי פירושא הדא אמרה פרט בנשירתו קדש. מדקתני מתני' ה"ז גוזל את העניים ע"ז נאמר אל תסג וגו' דמשמע דאין ב"ד מוציאין מידו משום דאינו גזל גמור אלא כעין גזל וכההיא דלעיל (פ"ה ה"ה) ש"מ דפרט בנשירתו קדש דאם הקדיש לגבוה את הפרט קודם שהגיע לארץ כשהוא באויר הוה הקדש: לית הדא פשיטא שאלתי' דאילפא כו' לקט בנשירתו מהו שיקדש. דאילפא בעי אם יכול אדם להקדיש לקט שדהו אחר שנשר קודם שהגיע לארץ מי אמרינן שכבר יצא מרשות בעה"ב משעה שהתחיל ליפול והו לא מצי להקדיש או דילמא כ"ז שלא נפל לארץ מצי להקדיש. ותיפשוט מהכא דיכול להקדיש דהא אפילו לעצמו זכה אם נפל לתוך הכלכלה: ארשב"א שנייה היא שהוא גרם כו'. כלומר דשאני פרט מלקט דאילפא לא בעי אלא בלקט אבל בפרט לא זכו בו עניים אלא אם נפרך ונפרט לפרוטות וכשאינו

**פני משה**

פתר חורן כ"ז שיש לו תחתיו יש לו בראשו אע"פ שאין לו בראשו יש לו תחתיו. כצ"ל ומ"ש בדפוס ווינציא כאן כל זמן שיש לו תחתיו אין לו בראשו טעות דמוכח הוא דהא לפרש המתני' קאמר ומ"ש בספרים כאן הילכא המחבא נראה דנ"כ טעות הדפוס הוא דבשיטה שתחתיה שייכא לפרש דברי ר"מ ולא שייכא כלל בדברי ת"ק ונעתקו התיבות האלו משיטה השניה לשיטה שעלי' וזה מצוי הרבה בדפוס. וה"פ להאי פתרא אחרינא דמתני' דקתני כל זמן שיש לו תחתיו מסתמא יש לו בראשו וכדפרישית בפי' הא' האי דיוקא הוא דקמ"ל דיש לפעמים שאע"פ שאין לו בראשו כגון בעבר זמן רביעה שניה דשוב אין רשות לעני לבדו במה שבראש האילן אפ"ה יש לו תחתיו דלא תימא דמכיון שעבר הזמן ויש רשות לכל האדם ליטול מה שבראשו שוב יש רשות לכל האדם בכל מה שיש בו ואף במה שהוא תחתיו להכי אשמעינן דלא היא אלא מתני' אורחא דמילתא קתני דברוב השני' אין העניים מאחרין כל כך מליטול בתחלה מה שהוא יותר מוכן לפניהם ויש דאף שעבר הזמן ממה שבראשו אעפ"כ אם עדיין העניים מחזרין אחר מתנותיהן יש רשות להעני במה שתחת האילן. וזהו עיקרא דפירושא דהדין מילתא: הילכא המחבא תני משום ב"ש וכו'. השתא הוא דמפרש להא דקאמר ר"מ משתלך המחבא ומהו הילוך המחבא כדתני משום ב"ש משיניח בעה"ב את הכרכר והוא הכלי שחובטים בו הזיתים מראש האילן וכשגומר מלחבוט ומניחו אז הרי זה יש לעני בראשו דמה שנשתייר הוי שכחה: ר' אבהו בשם רשב"ל וכו'. ר' אבהו אמר לה בשם ר"ל ובר כדא אמר לה בשם ר' אבהו לפרש לי' מחבא על הכלי הזה והרי אין בו כלום אלא על שם שהוא משיר את המחבויין מקום שנחבאו זתים שמה משיר ומפיל אותן לארץ ומביא ראיה מן הכתוב ודעו וראו מכל המחבואי' וגו' ולקחתי אותו משם וה"נ כן שהוא משיר מן המחבויין:

פתר חורן כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו הלכה המחבוא' אע"פ שאין לו בראשו יש לו תחתיו תני משום ב"ש משיניח את הכרכר וגמרו הרי זה יש לו בראשו: ר' אבהו בשם ר"ש בן לקיש בר כרה א"ר אבהו שהוא משייר את המחבויין וראו מכל המחבויין אשר יתחבא שם:

תורה אור — שמואל א כג: ודעו וראו מכל המחבואים אשר יתחבא שם

**הלכה ג מתני'** איזו פרט הנושר בשעת הבציר' היה בוצר עקץ את האשכול הוסבך בעלים ונפל לארץ ונפרט הרי זה של בעה"ב המניח כלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר הרי זה גוזל את העניים על זה נאמר אל תסיג גבול עולים:

תורה אור — משלי כב: אל תסג גבול עולם

איזהו עוללות כל שאין לו לא כתף ולא נטף אם יש לה כתף או נטף הרי זה של בעל הבית אם ספק לעניים עוללות שבארכובה אם נקרצת היא עם האשכול הרי זה של בעה"ב ואם לאו הרי הוא של עניים גרגר יחידי רבי יהודא אומר אשכול וחכמים אומרים עוללות: **גמ'** הדא אמרה פרט בנשירתו קדש לית הדא פשטא שאלתיה דאילפא דאילפא שאל לקט בנשירתו מהו שקדש אמר רבי שמואל בר אבדומא שנייא היא שהוא גרם לו שלא ירד לארץ: איזו היא עוללות כו': איזו היא כתף פסיגי' זו על גבי זו איזו היא נטף התלויות בשדרה ויורדות ר' בא בשם רב יהודא והן שיהיו כולן נוגעות בפס ידו לא כן אמר רבי חייא מעשה ששקלו עוללות שבע ליטריות בציפורין אמר רבי חיננה שאם נתנה על גבי טבלה והן שיהו כולן נוגעות בטבלה בן לוי שנתמנה לו מעשר טבל ומצא בתוכו עוללות הרי זה עושה אותן תרומת מעשר

**הלכה ג מתני'** איזהו פרט. האמור בתורה ופרט כרמך לא תעולל: הנושר. גרגר או שני גרגרים שנופלין מהאשכול בשעת הבצירה: עקץ את האשכול. ובנוסחת המשניות עקץ שכרתו: הוסבך בעלים. שנאחז בעלים וע"י כך נפל בארץ ונפרט: ה"ז של בעה"ב. שלא נפרט דרך בצירה: המניח כלכלה. בשעה שהוא בוצר מניח הסל תחת הגפן שיפול הפרט לתוכו: ה"ז גוזל את העניים וכו'. כדתנן בפ"ט הל"ה:

**גמ'** הדא אמרה פרט בנשירתו קדש. מדאסרו להניח את הכלכלה תחת הגפן לקבל הפרט ש"מ שמיד בנשירתו מן האשכול קודם שיגיע לארץ הרי היא קדש לעניים: לית הדא פשיטא שאילתיה דחלפי. בפ"ו דתרומות בהלכה ה' על מתני' אין משלמין מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה וכו' שאין הקדש פודה את ההקדש ומייתי לה התם שאילתיה דחלפי דשאל חלפי והוא אילפא בש"ס הבבלי לקט בנשירתו מהו שיקדש אם מיד שנושר מתוך היד או מתוך המגל חל עליו הקדש לעניים קודם שיפול לארץ וכ"מ שאם נפל על איזה דבר ולא הגיע לארץ אם לא חל עליו שם לקט יכול לשלם ממנו ולא פשיט התם הבעיא דחלפי והשתא קאמר הש"ס וכי לית אנן יכולין למפשט הבעיא ממתני' דהכא דהא שמעינן דפרט בנשירתו קודש וה"ה בלקט ומאי קא מבעיא ליה: שנייה היא הכא. שהרי בתחילה היה הפרט עומד ליפול בארץ אלא שהוא גרם לו שלא ירד לארץ על ידי שהניח את הכלכלה תחתיו ומכיון שהיה ראוי לירד לארץ חל עליו שם פרט מיד בנשירתו וכי קא מיבעיא ליה לחלפי כשנפל על הדבר שהיה שם מקודם ולא היה עומד לירד לארץ וליכא למיפשט מהכא מידי:

**הלכה ד מתני'** איזהו עוללות. האמורו' בתור' וכרמך לא תעולל: כל שאין לה כתף ולא נטף. מפרש בגמרא איזהו כתף פסינין זו על גב זו שדרך האשכול לצאת מן השדרה שלו כמה אשכולות קטנים והן נקראו פסינין מל' נתחים וחתיכות המתחלקים ויבתר אותם בתוך תרגום ירושלמי ויפסג. וכשהן שוכבות זו ע"ג זו נקרא כתף כמשאוי שעל כתפו של אדם וכשהן מפוזרות אחד לכאן וא' לכאן אין כאן כתף: ואיזהו נטף תלויות בשדרה ויורדות. הן הגרגרים של ענבים המחוברים בסוף השרביט ודרך להיות תלוים שם ענבים הרבה וע"ש שענפיו נוטפות למטה נקרא נטף. וכל אשכול שאין לו לא כתף ולא נטף נקרא עולל לפי שהוא לפני שאר האשכולות כעולל לפני האם: אם ספק. שנראים האשכולות קטנים כאילו שוכבות זו על זו ואינן שוכבות יפה דהוי ספק אם יש לו כתף או לא הרי הוא של עניים כדתנן לעיל סוף פ"ד ספק לקט לקט: עוללות שבארכובה. יחור של זמורה שתולין בו אשכלות הרבה ולפעמים יוצא כעין קשר בזמורה ונק' ארכובה ויש בה עוללות: אם נקרצת. בנוסחת המשניות נשנקלת ונחתכת עם האשכול הרי הוא של בעה"ב: גרגר יחידי. אשכול שאין לו אשכולות קטנות שוכבות זע"ז כ"א הגרגרים הן מחוברים בשרביט עצמו: רי"א אשכול. טעמיה דר' יהודה מפרש בגמרא דכתיב ונשאר בו עוללות כנוקף זית שנים שלשה גרגרים משמע שנים ושלשה גרגרים עוללות יתר מיכן אשכול: וחכ"א עוללות. דלא חשיבי הגרגרים השוכבים זע"ז להקרא כתף והלכה כחכמים: **גמ'** איזהו כתף. תוספתא פ"ג ומפורש במתני': והן שיהו כולן נוגעות בפס ידו. וקס"ד דס"ק דלא נקראו עוללות עד שיהו כולן יכולין להכנס בפס יד והיינו דפריך לא כן א"ר חייא וכו' וכי אפשר שיהו נכנסין בפס יד ויהו שוקלין שבע ליטרות של ציפורי שהן גדולות מאוד: א"ר חיננה. לא כדקס"ד שיהו נכנסין בפס ידו אלא שיהו מפוזרין כל כך שיהו כולן נוגעות בפס יד כלומר שיכול ליגע בכולן שאם הן שוכבות תכופו' זו על זו א"א ליגע בכולן ומפוזרין בעינן שכן אם נתנה ע"ג טבלה גדולה בעינן נמי והן שיהו כולן נוגעות בטבלה והיינו שיהו מפוזרין ואפי' הן הרבה יכולין ליגע כולן בטבלה ולאפוקי שוכבות תכופות זע"ז: בן לוי. תוספתא שם: מעשר טבל. כלומר שעדיין לא הופרש ממנו תרומת מעשר: הרי זה עושה אותן תרומת מעשר

מסורת הש"ס — ירושלמי תרומות פ"ו ה"ב; ע' חמורה כה; כעין זה; תוספתא פ"ג

גליון הש"ס

### תוספת הרי"ד

**פתר** חורן כ"ז שיש לו תחתיו יש לו בראשו הלכה המהבואה אע"פ שאין לו בראשו יש לו תחתיו. בהירושלמי שתח"י הוגה בכי"ק של הגר"א ז"ל על תיבות אע"פ שאין לו כו' יש לו כו' במקום שאין כ"ב יש ובמקום יש כ"ב אין. והמדפיס הגהות הגר"א ז"ל סבר דכונת הגר"א ז"ל לגרום אע"פ שיש לו בראשו אין לו תחתיו וז"א דברור שכונת הגאון ז"ל היא להחליף המאוחר להקודם ור"ל במקום שאין לו בראשו צ"ל שיש לו תחתיו ובמקום יש לו תחתיו צ"ל אין לו בראשו וכצ"ל אע"פ שיש לו תחתיו אין לו בראשו וגרסתו זאת מכוונת למ"ש הוא ז"ל בשנו"א וכמ"ש בפנים: **הדא** אמרה פרט בנשירתו קדש וכו'. עיין בפנים מה שביארנו שיטת הגר"א ז"ל ולדברינו אין מקום לדברי הגה"ש כאן דמקשו על השנו"א ממס' תמורה (כה ע"א) דקיי"ל דלקט בנשירה קדוש לעניים וא"כ הוה גזל גמור דלדברינו אף לפי מה דקיי"ל בלקט מ"מ בפרט דאינו אלא כשנפרט לפרוטות לא גזל גמור הוא ודו"ק:

**שנויי נוסחאות** (סו"א) **יש לו** בד"ו אין לו. (סו"ב) הלכה המחבוא' בד"ו הילכא המחבא. (סו"ס) **כרה** בד"ו כדה. **ודעו וראו** במקרא "וראו ודעו". (סו"ו) **המחבויי!** במקרא "המחבואים". (סו"ח) **עקץ** בד"ו עקר. (סו"ט) **הוסבך** בד"ו היסבך. (סוי"א) **אל תסיג גבול עולים** בד"ו אל תסג גבול עולם (כ"ה במקרא). (סוי"ב) **איזהו עוללות כל שאין לו** בד"ו ואי זו היא עוללת כל שאין לה. (סוי"ג) **או נטף** בד"ו ונטף. **הרי זה** בד"ו ליתא. (סוי"ד) **עוללות שבארכובה אם נקרצת היא עם** בד"ו עוללת שבארכובה אם נקרעת עם. (סוט"ו) **זה** בד"ו **היא**. (סוי"ז) **עוללות** בד"ו עוללת. (סוי"ח) **דאילפא** בד"ו דחלפי. (סוי"ט) **דאילפא** בד"ו ליתא. (סו"כ) **אבדומא** בד"ו אבודומא. (סוכ"א) **איזו היא עוללות כו'** בד"ו אי זו היא עוללות כל שאין לה לא כתף ולא נטף יש לה כתף אבל לא נטף נטף אבל לא כתף לבעל הבית ואם ספק לעניים (וכיה תוספתא כאן פ"ג ומה שנדפס שם ואם לאו לעניים הוא בג"ש ט"ס וצ"ל ואם ספק לעניים). (סוכ"ב) **התלויות בשדרה** בד"ו תלויות בשיזרה. (סוכ"ג) **בציפורין** בד"ו בציפורי.

### מערכת הערוך

**כתף** פסינין זו על גבי זו כו' בערוך (ע' כתף) כתף פסינין זו על גבי זו נטף תלויות בשידרא (בשיזרא) וי"א נטף קרסול וי"א נטף כפיף כתף זקוק. תוספתא (פ"ג דפיאה) אי זהו כתף פסינין (נתחים של האשכול) המחוברות בשדרה זו ע"ג זו איזהו נטף ענבים המחוברות בשדרה ויורדות ובעל ערוך השלם מעתיק פירוש רב האי גאון (בריש מסכת עוקצין פרק א' משנה ס') על טלת פסיגה וזה לשונו אותו שמלא ענבים שמו אשכול ואם נפסג ממנו מקצת האשכול ונתפצל ממנו ויש לו כתף ונטף שמו פסיגה:

מסורת הש"ס

מעשר במקום אחר ועוללות לאו של עני הם רבי אבין בשם רבנן דתמן אני אומר עם הנקרצות עם האשכולות: א"ר סימון טעמא דרבי יהודא ונשאר בו עוללות כנוקף זית שנים שלשה גרגרים יותר מכאן אשכול: דלמא רבי אבהו ורבי יוסי בן חנינא ור"ש בן לקיש עברו על כרם דורון אפיק לון אריסא חדא פרסיקא אבלון אינון וחמרידהון ואייתרון ושערונא כהדין לפיכא דכפר חנניא מחזיק סאה של עדשים בתר יומין עברון תמן אפיק לון תרי תלת בלגו ידא אמרו ליה מן ההוא אילנא אנן בעיין אמר לון מיני' אינון וקרון עלוי ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה: אמר ר' חנינא כד סלקת להכא נסיבת איזורי ואיזורי' דברי ואיזוריה דחמרי מקפא בירתא דחרובתיה דארעא דישראל ולא מטין קצת חד חרוב ונגד מלא ידוי דובש' אמר רבי יוחנן יפה סיפסוף שאכלנו בילדותינו מפרסקי' שאכלנו בזקנותינו דביומוי אישתני עלמא א"ר חייא בר בא סאה ארבלית היתה מוציאה סאה סולת סאה קמח סאה קיבר סאה מורסן סאה גניינין וכדון אפילו חדא בחדא לא קיימא רבי חונא בשם רבי אבון קינמון מאכל עזים הן והיו ישראל מגדלין אותו רבי חונא בשם רבי אבון שני תמידין שהיו מקריבין בכל יום היו מרכיבין אותן על גבי גמל ורגליהן נוגעות בארץ רבי חונא בשם רב אידי מעשה באחד שקשר עז לתאינה ובא ומצא דבש וחלב מעורבין רבי אמר לרבי פרידא לית את חמי לי ההיא סגולה בגו כרמך א"ל אין נפיק בעי מחמייא לי' עד דהוא רחוק צפה ביה כמין תור א"ל לית הדין תורא מחבל כרמך א"ל הדין תורא דאת סבר הוא סגולה וקרא עליו עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו בית מקדשא חריב ואת קאים בקשיותך מיד איתבעין ולא אשכח אייתון קומיה תרין פוגלין מבין ריש שתא לצומ' רבא והוה אפוקי שמיטתא והוו בעון טעיני' דגמלא אמר לון ולית אסור ולית ספיחי' אינון א"ל באיפוקי ריש שתא איזדרעין באותה שעה התיר רבי ליקח ירק במוצאי שביעית מיד בעון קומי מהו הדין דכתיב עבשו פרודות תחת מגרופותי' א"ל תחת שהיינו גורפי' דבש הרי אנו גורפין רקבובית מעשה בא' שהיה לו שורה של תאינין ובא ומצא גדר של דבש מקיף אותן חד בר נש זרע תקלא לפת והוה מקטע ומזבין מעשה בשועל שבא וקינן בראשה של לפת מעשה בשיחין בקלח א' של חרדל שהיו בו שלשה בדין ונפשח אחד מהם וסיכבו בו סוכת יוצרי' ומצאו בו שלשת קבין של תרדלי אמר רבי שמעון בן חלפתא קלח אחד של חרדל היה לי בתוך שלי והייתי עולה בו כעולה בראש התאינה מעשה בא' שזרע סאה של אפונים ועשת שלש מאות סאין אמרו לו התחיל קב"ה לברכך אמר לון אזלון לכון די אנחת טלא בישא עליה ד"לא כן בכפלא הוות מעבד אמר ר"ש בן חלפתא היה מעשה שאמר ר' יהודא לבנו בסיכנין עלה והביא לנו גרוגרות מן החביות עלה והושיט ידו ומצאה של דבש א"ל אבא של דבש הוא א"ל השקע ידך ואת מעלה גרוגרות מעשה שאמר רבי יוסי לבנו בציפורן עלה והביא לנו גרוגרות מן העליי' עלה ומצא את העליי' צף עליה דבש רבי חנניא מזבין דבש דדבוריין והוה ליה דבש דצליין בתר יומין עברין תמן א"ל בגין לא מטייעא לכון הוון ידעין ההוא דובשא (דתאני') דיהבית לכון דצליין אינון א"ל מיני' אנן בעון דו טב לעבידתיה ואפריש טמיתיה ובנא בי מדרשא דציפורן ראיה אזל לחד אתר ואייתון קומי' כרוב מצמק א"ל סגין דבש יהבתון ביה אמרין ליה לא יהבינון בי' מיניה וביה הוא:

## הלכה ד מתני'

המדל בגפנים כשם שהוא מידל בתוך שלו כך הוא מידל בשל עניים דברי רבי יהודא ר"מ אומר בשלו הוא רשאי ואינו רשאי בשל עניים: גמ' הכל מודים במוכר לחבירו עשרה אשכולות שיהא אסור ליגע בהן הכל

רידב"ז: וכשאינו נפרט ונשאר שלם אין עליו דין פרט כלל וע"כ כשהניח כלכלה שהיא מדבר רק ומעכב מלהתפרט ספיר זכה ולא הוה גזל גמור דאינו אלא גרם שלא יפרט לפרוטות אבל בלקט איכא למימר דמשעה שמתחיל ליפול הוה עלי' דין לקט ולא מצי להקדישו] ועיין בבבלי תמורה (כה ע"א):

א"ר סימון טעמא דר"י כו' ונשאר בו עוללות כנוקף זית שנים שלשה גרגרים ב' וג' עוללות פחות מכאן אשכול. כן גירסת הגר"א ז"ל בשנו"א:

ע"ד

פני משה: מעשר על מקום אחר. ואינו חושש להעוללות שנינאו בתוכו כדמפיק טעמא: ועוללות לאו של עני הוא. בתמיה והיאך יכול לעשות מהן תרומת מעשר: אני אומר עם הנקרצות עם האשכולות. כלומר לאו בהדא עוללות מיירי והנמצאו בתוכו דאותן ודאי של עניים הן אלא דהכא מיירי בגוונא דיכולין לתלות ולומר שהן נקרצות הורה אור עם האשכול כגון אותן שבארכובה שבזמורה שיש בזמורה אשכולות ועוללות וכדתנן שאם נקרצת עם האשכול הרי זה של בעה"ב: דלמא. מעשה בר"י' אבהו וכו' שעברו לפני כרם במקום דורון והוציא להם האריס אפרסק אחד ואכלו הן והחמרין שלהם והותירו ממנו ושיערו אותו שהיה גדול כהאילפס הזה של כפר חנניה שהוא מחזיק סאה של עדשים ולאחר ימים חזרו ועברו ששתא"ש והוציא להם קטנים שהיו שנים או שלשה בתוך ידו ואמרו לו אנו רוצים שתתן לנו מאותו האילן אפרסק בעצמו שנתת לנו אז והשיב שהן מאותו אילן עצמו וקרו עליו המקרא ארץ פרי וגו' שבשביל עונותיכם הפירות מתמעטין: א"ר חנינא וכו'. גרסינן להא בפ"ק דסוטה הל"ח: כד סלקת להכא. לא"י לקחתי אזור שלי ואזור בני ואיזור חמר שלי וקשרתי אותם יחד להקיף גזע חרוב אחד ואעפ"כ לא מטו מרוב עביו: קלתי. וקללתי חרוב א' ונמשך מלא ידי דבש. וכל אלו המעשים של אגדה זו להודיע כי מרוב עונות הן מתמעטין בכל שנה ממה שהיו בימי קדם: יפה סיפסוף. הוא הפרי הגרוע שנשאר באילן בסוף: מפרסקין. ובסוטה גרים מפנקריסין והן פירות החשובין לפי שבימיו נשתנה העולם: סאה ארבלית. חטים ממקום ארבל: גניינין. יותר עב מן המורסן והן הקליפות על שם שהם מגינין על האוכל ובסוטה ל"ג להא: וכדון. ועכשיו אפי' בין הכל אינן עולין לסאה אחת: קינמון וכו'. כל כך היה מצוי להם שהיו מגדלין אותו למאכל עזים: על גבי גמל. מרוב גובהן ואפי' כן היו רגליהן נוגעות בארץ: דבש וחלב מעורבין. מרוב חלב יצא מעצמו מן העז ונתערב עם דבש הנוטף מהתאנה: לית את חמי לה ההוא סגולה. וכי אין אתה מראה לי אשכול הזה שבכרמך שאומרים לי מרוב גדלו. כהל אשכול תרגום ירוש' כהל סגולה והשיב לו ר' פרידא הס רצונו של רבי לצאת הראנו לו ויצא ועד שהיה עדיין רחוק מהכרם לפה וראה בו כעין שור א' וא"ל וכי אין השור הזה מחבל הכרם שלך א"ל השור הזה שאתה סבור הוא האשכול וקרא רבי עליו עד שהמלך במסיבו וגו' כלומר שהמלך הסיב את פניו וביהמ"ק חרב הוא. נרדי נתן ריחו עוד הכרם הוא נותן ריח ובומן כל כך בתמיה ואת עומד בקשיותך להוציא פירות חשובים וגדולים כאלו ומיד כשאמר כך היו מבקשין אחריו ולא נמצא האשכול שנבלע בארץ: אייתון קומוי. עובדא אחריתא היא שפעם אחת הביאו לפני רבי שני קלחי לפת שנלמחו ונתגדלו בין ר"ה ליוה"כ ומוצאי שמטה היה והיה בהן משאוי שני גמלים והיה סבור שספיחי שביעית הן אמר להן וכי אין אלו אסורין ולאו ספיחין הן והשיבו לו שבמוצאי שביעית אחר ר"ה של שמינית זרעו ואעפ"כ נתגדלו כ"כ: באותה שעה התיר רבי ליקח ירק במוצאי שביעית מיד. שיש לתלות שאחר ר"ה נזרעו: בעון קומי. רבי מהו הדין דכתיב עבשו פרודות תחת מגרפותיהם. וכי פרודות הפירות תחת המגריפות הן: א"ל. האי תחת במקום מתפרש. תחת שהיינו גורפין דבש מפרודות התאנים הרי אנו גורפין רקבובית עכשיו שעפשו ונרקבו וגבי קללה כתובה ביואל א': מעשה בא' וכו'. ומביא ראיות שבזמן ברכה הי' כך וכן כל הני דמייתי לקמן: ונפשח. נבקע ונחלק לשנים ועשאו לסכך סוכת היוצרים ממנו ואעפ"כ נמצא בו ג' קבין של חרדל: והייתי עולה בו. שנעשה עב וחזק כאילן התאנה: אזלון לכון. תלכו לדרככם ואל תאמרו לי כ"ום. שמיום שנתתם עיניכם בו וירד טל שאינו של ברכה עליה ואם לא היה כך היתה עושה בכפל מאשר עשתה: הוה מעשה וכו'. כל זה ללמדנו שבזמן שהיו עושים רצונו של מקום היתה הברכה מצוי' בבתיהם ובאוצרותיהם: והוה"ל דבש דצליין. של צרעין כהאי דתנינן בפ"ו דמכשירין דבש צרעים טהור ומותר באכילה וצרעין פירש"י בבכורות דף ז' מין ארבה וצליין מלשון מקרא הוא יירש הצלצל והוא מין ארבה: בתר יומין עברין תמן. אלו שלקחו ממנו וא"ל בשביל שלא להטעות אתכם תדעו דאותו הדבש שמכרתי לכם לא היה של דבורים אלא של צרעים ואמרו לו מזה הדבש אנחנו רוצים שהוא טוב ויפה למלאכתנו ולא הונית אותנו: ואפריש טימיתיה. ר' חנניה אחר שראה שהצליח בדבש צרעים כמו בדבש דבורים הפריש סך שווין ובנה בו בית המדרש של ציפורי: כרוב מצמק. מבושל ומצומק ויפה לאכול וא"ל הרבה דבש נתתם בו והשיבו לא הטלנו כלום אלא מיניה וביה הוא מתוק כדבש:

## הלכה ה מתני'

המידל בגפנים. כשהן תכופות הרבה זה אצל זה מדלדל ועוקר ואותן שבינתים והאחרים מתחזקים בכך: כך הוא מידל בשל עניים. אם כבר נודעו בו עוללות שהם של עניים או שסבר הפרים פאה עושה בשל עניים כמו שהוא עושה בשלו ומפרש בגמ' דר"י סבר עני דין שותף יש לו בחלקו עם הבעה"ב וכשם שהשותף מדל בשל חבירו כמו שהוא מדל בשלו כך הוא עם חלק העני: ר"מ אומר בשלו רשאי. ר"מ סבר דהעני דין לוקח יש לו וכשם שהמוכר לחבירו עשרה אשכולות אסור ליגע בהן כך אינו רשאי ליגע בשל עניים והלכה כר' יהודה: גמ' הכל מודין וכו' כדפרישית במתני' ובהא פליגי

כתובות קיב. פ"ש | ירושלמי סוטה פ"א ה"ח | כתובות קיא: בשינוי | ירושלמי ב"ב פ"ע ה"ב דמאי פ"ב ה"א שביעית פ"ו (סנהדרין פ"א ה"ב) | כתובות קיא: בשינוי | פוע"ק ד | שיר א | יואל א

שנויי נוסחאות (סו"א) הם בד"ו הוא. (בו"ג) עם הנקרצות בכי"ר מן דנקצרות. (סו"ח) ידא בד"ו ידיה. (סו"א) יוחנן בכי"ר יונתן. (בו"ג) קיבר סאה מורסן סאה גניינין בד"ו קיבר סאה סובין סאה מורסן סאה גנינין. (סו"ד) רבי אבון וכו' הן והיו בד"ו רב אבין וכו' היה היו. (סוס"ו) אבון בד"ו אבין. (סו"ז) פרידא בד"ו פרירי. (סו"ח) בגו בד"ו דגו. (בו"ט) כרמך בד"ו כרמא. (בו"כ) עליו בד"ו עלוי. (סוכ"ג) והוו בעון טעיני' בד"ו והוה בהון טעוניה. אסור ולית בד"ו אסיר ולאו. (סוכ"ד) קומי בד"ו קומוי. מגרופותי' במקרא „מגרפתיהם". (סוכ"ו) מקיף אותן הד בר נש זרע בד"ו מקיפן חד בר נש הוה זרע. (סוכ"ח) וסיכבו בו סוכת יוצרי' בד"ו וסיככו סוכת היוצרים. (סיל"א) אנחת בד"ו ינחת. (סול"ג) היה בד"ו הוה. (סול"ג) והביא וכו' החביות בד"ו והבא וכו' החבית. (סול"ה) בציפורן וכו' והביא בד"ו בציפירין וכו' והבא. (סול"ו) חנניא מזבין בד"ו חנניה הוה מזבן. דצליין בתר בכי"ר דצלין חד זמן אתין לגביה חמריה מילא ידע זבין ליה דבש דצלין בתר. (סול"י) מטייעא בד"ו מטעיא. אינון בד"ו יינון. (סול"ז) לעבידתיה ואפריש טמיתיה ובנא בי מדרשא דציפורן ראיה אזל בד"ו לעבידתין ואפריש טימיתיה ובנא ביה בי מדרשא דציפורין ר' לעזר ברבי שמעון אזל.

מערכת הערוך אמר ר' חייא בר בא סאה ארבלית כו', בערוך (ע' גנן ג') בזמן שהיו הקרבנות היתה סאה ארבלית עושה סאה סולת סאה קמח סאה מורסן סאה סובין סאה קיבר סאה גנינים פירוש מורסן עבה היוצא מן הקמח:

### מהר"ם די לונזאנו

את חמי לי ההיא סגולה בגו כרמך. נ"ב פי' אשכול (א"ה חיד"א אפשר לפרש מ"ש במדרש [דברים רבה פ' י"א סימן ז'] פגעה בו סגולה שהוא שבת ע"ד בשלו האשכולות):

### עמודי ירושלים

מעשה בא' שקשר עז לתאנה כו', ע' בחי' המאירי לביצה (כ"ג ב') שגרסתו היתה כאן מעשה בא' שקשר עז על האנה ומצא כו' ופי' דבלשון הירושלמי על חולב אומר קוצר והכונה שחלב גבי תאנה: באותו שעה התיר רבי ליקח ירק במוצאי שביעית ע' ברע"ב שביעית (פ"ו מ"ד) שכ' על מה דאיתא שם במשנה דרבי התיר ליקח ירק במ"ש מיד דהטעם לפי שהיה מביאין תבואה רבה על ירק שבא"י ואני שמעתי הטעם לפי שבשנים או בג' ימים עושה כיוצא בו. ותנה הטעם ששמע הוא מהירושלמי כאן וראיתי בספר הר המור בביאורו להמשנה שם שכ' שמותר בב' או בג' ימים אף בלא זמן הבאה ע"ש ומבואר מזה דלשון מיד שייך על ב' וג' ימים. ולפ"ז צ"ע על שו"ת צ"צ (סי' ק"ך) ושו"ת שבו"י (ח"א סי' ל"ד) שכתב דמיד שייך רק על יום אחד וכמו שכ' בקהלת יעקב בלשון חכמים (ס' של"ס) והרי מבואר באן דמיד שייך גם על ב' וג' ימים. אולם באמת נראה ששגג בזה ההר דמור והכונה דרבי התיר מיד במוצאי שביעית דכוון דהוא בב' וג' ימים אחר שביעית לא חשידי ליזרע בשביעית ירק בשביל מוצאי שביעית כיון שיוכל שיהיה לו בהיתר בעוד ב' וג' ימים וכן פי' במעשה אורג בשביעית שם והוא פשוט וברור. ובזה

הכל מודים בשותף כשם שהוא מידל בתוך שלו כך הוא מידל בתוך של חבירו רבי יהודא עביד ליה כשותף רבי מאיר עביד ליה כמוכר אמר ליה רבי אימי הגע עצמך שאכלתן חיה אין תעבדינא כשותף יהא חייב לשלם לו: א"ר יוחנן נראית מוחלפת שיטתו של רבי יהודא תמן הוא אומר בין כך ובין כך נוטלן ומניחן על הגדר והעני בא ונוטל את שלו וכא הוא אומר הכין מתוך שהוא מעכן הוא עושה יותר לשנה הבאה ואמור אוף הכא מתוך שהוא מרבצה היא עושת יותר לשנה הבאה א"ל מצוי הוא לזורעה ירק ולהבריחה מן העניים:

**הלכה ה מתני'** כרם רבעי ב"ש אומרים אין לו חומש ואין לו ביעור ובה"א יש לו בש"א יש לו פרט ויש לו עוללות ועניים פודים לעצמן ובה"א כולו לגת: **גמ'** תני רבי אומר לא אמרו ב"ש אלא בשביעית אבל בשאר שני שבוע בש"א יש לו חומש ויש לו ביעור על דעתיה דהדין תניא לא למדו נטע רבעי אלא ממע"ש כמה דתימר אין מע"ש בשביעית דכוותי' אין נטע רבעי בשביעי' מעתה אל יהא לו קדושה קדושתה מאיליו למדו קודש הילולים הרי הוא כקודש שקורין עליו את ההלל ויהא מותר לאונן תני קודש מגיד שהוא אסור לאונן ויהא חייב בביעור בגין דר"ש פוטר בביעור ויפדה במחובר לקרקע תני רשב"ג א' שביעית וא' שאר

תורה אור

ויקרא יט

**פני משה**

פליגי דר' יהודה עביד ליה לעני כשותף ור"מ עביד ליה כלוקח: הגע עצמך שאכלתן חיה לחלק. של העני מחמת שהדיל ונתגלה. ואם דינו כשותף ואתה מתירו לבעה"ב להדל בשל עני א"כ יהא חייב לשלם לו: נראית מוחלפת שיטתו של ר' יהודה תמן הוא אומר. לעיל בפ"ה בהלכה ג' גבי המרבין שדהו ומחמת כן לא יוכלו העניים לירד לתוכו אם הזיקו מרובה על של עני מותר וכו' רי"א בין כך ובין כך מניח הפאה או הלקט ע"ג הגדר והעני בא ונוטל את שלו אלמא דקסבר דאינו רשאי ליגע בשל עניים ואע"ג דהתם ג"כ לתקן שדהו הוא מרבץ אפ"ה אינו רשאי עד שיניח חלק העניים ע"ג הגדר והכא הוא אומר הכן. דמדל גם בשל עניים: מתוך שהוא מעכן. שאני הכא דמתוך שהוא ממעך ומידל מביניהן הן עושות יותר לשנה הבאה וא"כ טוב הוא ג"כ לעניים שיהא מצוי בהן ביותר ונתרבה חלקן בפאה וכיוצא בו: ואימר אוף הכא. וא"כ נימא דאף הכא במרבץ שדהו דמכיון שהוא מרביצה ומרבילה היא עושה יותר לשנה הבאה תתרבה גם חלק העניי' בפאה: א"ל בשדה. הא לאו מילתא היא שכן מצוי הוא לזורעה ירק לשנה הבאה ולהבריחה מן העניים שהרי אין פאה לירק ודרך הוא שזורעין תבואה בשנה זו ולשנה האחרת זורע להשדה ירק כדי שלא תכחיש כל כך ואח"כ חוזרין וזורעין בה תבואה ובשדה איכא למיחש שהפקר לשנה הבאה יזרענה ירק אבל בכרם ליכא למיחש למידי:

**הלכה ו מתני'** כרם רבעי. הנוטע כל עץ מאכל דינו ככרם ונוהג בו רבעי כדכתיב ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הלולים וצריך שיעלה הפירות לירושלים ואוכל שם בקדושת מעשר שני או פודה אותם ומעל' הדמים לירושלי' דדרשינן הלולים כמו חלולים אמר רחמנא אחליה והדר אכליה: בש"א אין לו חומש. אע"פ שטעון פדיון כמעשר שני אין הבעלים מוסיפין חומש דלא כתבה בו התורה חומש כמו במע"ש: ואין לו ביעור. אינו חייב לבערו מן הבית כשמבער המעשרות כדכתי' בערתי הקודש מן הבית וזמן ביעור בערב פסח של רביעית ושל שביעית כדתנן בפ"ה דמע"ש: ובה"א יש לו. ב"ה ילפי קודש קודש ממעשר דכתיב ביה נמי קודש וכל מעשר הארץ וגו' קודש לה' מה מעשר יש לו חומש ויש לו ביעור אף כרם רבעי וב"ש לית להו הך ג"ש: בש"א יש לו פרט ויש לו עוללות. דכחולין חשבי ליה: ובה"א כולו לגת. משום דילפי ממעשר וס"ל מעשר שני ממון גבוה הוא ואין לעניים חלק בו ודורכים הבעלים העוללו' עם שאר הענבים בגת ומעלין היין הכל לירושלם או פודה ויעלו הדמים ויאכלו בירושלם כמעשר: **גמ'** תני. בתוספתא דמעשר שני פ"ה וסיפא זו גרסי' לה כולה לקמן במעשר שני שם בהלכה ג': לא אמרו ב"ש. דאין לו חומש ואין לו ביעור אלא בשביעית עצמה אבל בשאר שני שבוע מודים שיש לו חומש ויש לו ביעור משנת השלישית שהוא בע"פ של רביעית כדמפרש טעמייהו לקמיה אליבא דרבי: על דעתיה דהדין תנייא. לדעתיה דרבי לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כלומר דאף ב"ש למדו נטע רבעי ממעשר שני ולקולא הוא דלמדו דכמה דתימר אין מעשר שני נוהג בשביעית ה"נ דכוותה אין נטע רבעי בשביעית והיינו דין חומש וביעור אין לו בשביעית כמו דלא אשכחן לחומש במעשר שני בשביעית שהרי אינו נוהג כלל וביעור שנוהג במעשר שני בשביעית אינו נוהג אלא במעשר של ששית ומיהו בשל שביעית עצמה לא אשכחן מעשר שני ולענין זה למדו דדינים אלו אין נוהגין בנטע רבעי של שביעית אבל לענין קדושה נטע רבעי שיהא צריך פדיון והאי אף הרבעי של שביעית עצמה צריך פדיון כדמסיק ואזיל: מעתה אל יהי לו קדושה. כיון דאמרת דלענין שאינו נוהג בו חומש בשביעית ילפי ב"ש ממעשר שני שאינו נוהג בו בשביעית א"כ מעתה לא יהא לו לנטע רבעי קדושה כלל בשביעית שאם השנה הרביעית חלה בשביעית לא יהא צריך פדיון: ומשני וקדושתו לענין פדיון מאליו למדו. דכתיב בגופיה קודש הלולים: הרי הוא כקודש שקורין עליו את ההלל. כלומר דינו כשאר קודש שכן מלינו שקורין את ההלל על הקדש בשחיטת פסח ראשון ושני כדתנן בפ"ב דערכין והלכך צריך פדיון כקדש: ויהא מותר לאונן. בנטע רבעי של שביעית דהא אמרת דילפי ב"ש לקולא ממעשר שני מזמן שאינו נוהג בו וא"כ אע"ג דמעשר שני אסור לאונן מ"מ בשל שביעית לא מלינו בו ויהא נטע רבעי שהוא של שביעית מותר לאונן: תני. בברייתא. דדריש מקודש דכתיב בגופיה מגיד שיהא אסיר לאונן כקודש והרי אמרת דאף נט"ר רבעי דשביעית מיהת קודש הוא: ויהא חייב בביעור. דהא מיהת קודש קרייה רחמנא ואמאי לא יהא חייב בביעור בשביעית כמו הבכורים דמלינו ג"כ דכתיב בהו קדשי בני ישראל גבי מתנות כהונה בפ' קרח ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי לכל קדשי בני ישראל וגו' וכתיב התם בכורי כל אשר בארצם ועיקר הביעור במעשר שני ובכורים הוא שצריך לבערם מן העולם כדתנן במעשר שם ואמאי לב"ש לא יהא נטע רבע חייב בביעור בשביעית: ומשני בגין דר"ש פוטר מן הביעור לבכורים. כדתנן התם דס"ל שניתנים לכהן כתרומה וכן במתני' בפ"ב דבכורים ר"ש פוטר לבכורים מן הביעור ואע"ג דקדשי כתיב בפרשה וה"ה לנטע רבעי לב"ש: ויפדה במחובר לקרקע. דתנינן בתוספתא שם גבי כרם רבעי בש"א אין פודין אותו ענבים אלא יין ובה"א יין וענבים הכל מודין שאין פודין במחובר לקרקע והשתא כיון דאמרת לב"ש דלא ילפי נטע רבעי ממעשר שני אלא לקולא א"כ ויפדה נטע רבעי במחובר לקרקע לב"ש ולא משני מידי בהא: תני רשב"ג וכו'. בתוספתא שם הפליג אדרבי ואליבא דב"ש דלדידיה לא למדו ב"ש נטע רבעי ממעשר שני כל עיקר כדמפרש בפ"ם

**רידב"ז**

עד דהדין הגיה לא למדו נ"ר אלא ממע"ש כו' מעתה אל יהא לו קדושה. בנטע רבעי כתיב ובשנה הרביעית יהי' כל פריו קדש הלולים לה' ומשמעות הכתוב דקדש קאי על הלולים שיהא ההלול קדש ולא שיהא עצם פריו קדש וע"כ פריך כיון דיליף ממע"ש דאין נ"ר בשביעית מעתה אל יהא לנ"ר קדושה כלל בשביעית ואף דהילול ודאי דבעי דהא כתיב (דברים כ) אשר נטע כרם ולא חללו דאלמא בעי חילול מהא לא ידעינן אלא המצוה לחלל אבל לא שיהיו הפירות אסורין באכילה קודם החילול ובשלמא אי ילפת ממע"ש שפיר ידעינן דיש על הפירות קדושה ובלא חילול אסורין באכילה חוץ לירושלם אבל בשביעית דאין מע"ש נוהג כלל ויליפת מינה גם לנטע רבעי א"כ יהא מותר לאכול ולחלל אח"כ: קדושתו מאליו למדו כו'. כלומר לא כדקסברת דקדש קאי על הלולים אלא על גופי' קאי שיהא פריו קדש: הרי הוא. עלמו: כקדש שקורין עליו את ההלל. כבכורים שקורין עליו הילול לה' ארמי אובד אבי וגו': ויהא מותר לאונן. כיון דהכתיב משוה נ"ר לבכורים וחזינן דב"ש סברי דאין לנ"ר ביעור א"כ סברי כר' שמעון דאמר במס' בכורים (פ"ב ה"ב) דבכורים פטור מביעור מעתה גם לאונן יהא מותר דהכי סבר התם ר"ש: תני קדש מגיד שהוא אסור לאונן. דמקדש דכתיב בגופי' ילפינן דאסיר באנינות אלא במהה: ויהא חייב בביעור. דהא ע"כ ב"ש פליגי על ר"ש דאסרי לאונן ויתחייב נמי בביעור: בגין דר"ש פוטר בביעור. כלומר בהא סברי כר"ש דפטור מביעור דוקא באנינות דמקדש דכתיב בגופי' ממעטינן אבל ביעור לא ילפי ממע"ש ועיין בבלי יבמות (עג ע"ב): ויפדה במחובר לקרקע. כיון דבשביעית אין נ"ר לענין חומש וביעור דיליף ממע"ש דאינו נוהג יהי' מותר לפדות גם במחובר ולא משני מידי: תני רשב"ג כו' לא

**ומשפט הרי"ד**

**מעתה** אל יהא לו קדושה קדושתו מאליו למדו כו'. עיין בפנים פי' הסוגיא ומובן בזה מאי דגרסינן בברכות (לה ע"א) חד דאמר רחמנא אחלי' והדר אכלי' ולכאורה שפת יתר הוא האי והדר אכלי' דהא בעי למילף דצריך הילול ודי אם יאמר אחלי'. אך לפי דברינו בדיוק גדול קאמר דמתחילה אחלי' והדר מותר לאכלו אבל קודם החילול אסור לאכלו דהוא קדש ובעי פדיון וזהו עיקר הילפותא מכך קרא דעל החילול יש מקרא אחר. וכן כתב להדיא הרשב"א ז"ל בברכות שם בשם הראב"ד ז"ל וז"ל פי' לא שנחליף את האותיות ונעשה הלולים כמו חלולים אלא פירושא בעלמא הוא שההלול הזה שאמרה תורה היינו הילול של חילול כשמחללין קדושתו על פדיונו אבל עיקר החילול ממקום אחר למדנוהו מדכתיב אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישוב לביתו וגו' אלא שמשם לא למדנו מתי יהי' החילול וכאן גילה הכתוב שהוא בשנה הרביעית דדרשינן האי קדש הילולים שיהא מהולל כקדש שלא יאכל פריו בלא פדיון שיפדנו בשנה הרביעית עכ"ל. ועפ"ז נשכיל להבין בע"ה ירושלמי במס' סוטה (פ"ח סוף ה"ג) דגרסינן שם אימתי הוא מהלל ברביעית ובחמישית מסתברא בחמישית אבל ברביעית דמים הוא חייב לו ורבנן דקסרין אמרין לא מסתברא אלא ברביעית דכתיב ובשנה הרביעית יהי' כל פריו קדש הלולים לה'. ונתקשו המפרשים ז"ל לבארו. ולפי דברינו מתבאר בפשיטות דבעי אימתי הוא מהלל אם דוקא ברביעית דאסיר לאכלו קודם שיחללנו או דהוא רק מצות הילול בעלמא ומותר לאכלו ברביעית ולחללו אח"כ אף בחמישית וקאמר מסתברא בחמישית דאחר אכילה ג"כ רשאי להללו אבל ברביעית אין איסור לאכלו דמים הוא חייב לו ר"ל דרק דמים הוא דחייב לו ולא שאסור לאכלו קודם הפדי'. ע"ז קאמר דרבנן דקסרין אמרי דלא מסתברא אלא ברביעית דוקא דקודם לכן אסור באכילה דכתיב ובשנה כו' קדש הלולים והוא הדרשה דסוגיין הלולים חלולים דהפירות תגמן הן קדש עד שיחללם וע"כ אחלי' והדר אכלי' ודוק היטב כי זהו הפי' האמיתי בע"ה:

**ויפדה** במחובר לקרקע. התוס' ז"ל בב"ק (סט ע"א) ד"ה אימא כביאו מתוספתא דמע"ש דהכל מודים שאין פודין במחובר לקרקע וכתבו

**עין משפט נר מצוה**

טו
א מיי' פ"ט ממע"ש הלכה ב
יז
ב מיי' שם ה"ד טוש"ע יו"ד סי' רצ"ד ס"ז
יח
ג מיי' פ"ט מע"ש הלכה א ב

**מסורת הש"ס**

לעיל פ"ה

מע"ש פ"ה מ"ג קדושין נד: עדיות פ"ד מ"ה ירושלמי מע"ש פ"ה

**גליון הש"ס**

י ויפדה במחובר. עי' לעיל הירושלמי וע' במלמ"ל פ"ט ממעשר שני הלכה ב וצ"ע. וגו"ן:

שנויי נוסחאות (ס"ג) רבי מאיר עביד ליה כמוכר כד"ו כ"ו ליתא. (ס"ג) תעבדינא כד"ו תעבדיניה. (ס"ם) הוא עושה וכו' ואמור אוף הכא מתוך שהוא מרבצה היא עושת כד"ו הן עושות וכו' ואמר אוף הכא מכיון שהוא מרבעה היא עושה. (ס"ו) בש"א יש כד"ו שבית שמאי יש וככ"ר בש"א ליתא. דהדין כד"ו (ס"ב) יהא כד"ו יהי. קרושתה כד"ו וקדשתו. (ס"א) את ההלל כד"ו ליתא. (ס"ג) קודש כד"ו ליתא. (ס"ג) פוטר בביעור כד"ו מן הביעור.

שאר שני שבוע בש"א אין לו חומש ואין לו ביעור על דעתיה דהדין תניי לא למדו נטע רבעי ממעשר שני כל עיקר מעתה אל יהא לו קדושה קדושתו מאיליו למדו קודש הילולים הרי הוא כקודש שקירין עליו את ההלל ויהא מותר לאונן תני קידש הילולים מגיד שהוא אסור לאונן ויהא חייב בביעור בגין דר"ש פוטר בביעור ויפדה במחובר לקרקע: ר"ז בעי קומי רבי אבהו מניין שהוא טעון חילול קודש הילולים קודש חילולים לא מתמנעין רבנן בין ה"י לח"ית תני רבי איבו בר נגרי קמיה רבי לא דרבי ישמעאל °ואם גאל יגאל איש ממעשרו חמישיתו יוסף עליו פרט לנטע רבעי שאין מוסיף עליו חומש חזר ותני קומי' שתי גאולות הן אחת למעשר שני א ואחת לנטע רבעי: תמן תנינן ירבי יהודא אומר אין לנכרי כרם רבעי ג וחכמים אומרים יש לו אמר רבי אלעזר כיני מתני' אין לנכרי כרם רבעי כל עיקר רב ביבי אמר בעון קומי ר"ז בשם ר"א אתיא דרבי יהודא כב"ש על דעתיה דרבי כמה דבית שמאי אומרים לא למדו לנטע רבעי אלא ממעשר שני כמה דתימר אין מעשר שני בשביעית ודכוותיה אין נטע רבעי בשביעית כן רבי יהודא אומר לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כמה דתימר ג אין מעשר שני בסוריא דכוותי' אין נטע רבעי בסוריא א"ל חמי מה אמר לא אמר אלא אין לו חומש ואין לו ביעור הא שאר דברים יש לו רבי יהודא אומר אין לנכרי כרם רבעי בסוריא שמואל בר אבא בעי הא ב"ש לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כמה דתימר אין מ"ש בשביעית ודכוותי' אין נטע רבעי בשביעית ודכוותי' שלישית וששית הואיל ואין בהן מעשר שני לא יהא בהן נטע רבעי אמר ר' יוסי שלישית וששית אע"פ שאין בהן מעשר שני ד יש בהן מעשר עני ה שביעית אין בהן מעשר כל עיקר חיפה שאל את רבי יודא אמרינן לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כמה דתימר ו אין מ"ש בסוריא ודכוותי' אין נטע רבעי בסוריא דכוותי' לא למדו תרומת תודה אלא מתרומת מעשר כמה דתימר אין תרומת מעשר במדבר ודכוותי' לא תהא תרומת תודה במדבר א"ר יוסי לא למדו ממנו אלא לשיעורן תני רבי יוסי ב"ר יהודא ר' אליעזר ב"ר שמעון אומר לא נתחייבו ישראל בנטע רבעי אלא לאחר ארבע עשרה שנה שבע שכיבשו ושבע שחילקו אמר רב חסדא אתיא דרבי יוסי ב"ר יהודא בשיטת רבי יהודא אבוי כמה דרבי יהודא אמר לא למדו נטע רבעי אלא ממ"ש כמה דתימ' ז אין מ"ש אלא לאחר ארבע עשרה שנה ודכוותי' אין נטע רבעי אלא לאחר ארבע עשרה שנה אמר רבי יוסי והוא בשיטת בנו סוריא למדה מי"ד אין י"ד שנה למדה מסוריא כתיב ובשנה החמישית תאכלו את פריו ר' יוסי הגלילי אומר הרי את כמוסיף פירות חמישית על פירות רביעית מה פירות חמישית לבעלים ז אף פירות רביעית לבעלים ר"ז רבי יוסי בשם רבי יוחנן אתיא דרבי יוסי הגלילי כרבי יהודא כמה ידר"י עשה אותה כנכסיו כן ר"י הגלילי עושה אותו כנכסיו רבי ירמיה בעי קומי

ר"ז

**פני משה**

הכ"ם ופריך מעתה וכו' דהא לא ילפי ג"ם דקדש כלל וכל הני פרכות והיינו כדלעיל: מנין שהוא טעון פדיון. וכן הוא במעשר שני שם: הלולים. ודרשי' קודש חלולים דלא מתמנעין רבנן לדקדק בין ה' לח' לפי שמתחלפין זע"ז ומכאן שהוא טעון חילול: תני ר' איבו קומי ר' אילא. הך ברייתא דר' ישמעאל דדריש אליבא דב"ש דאין חומש לנטע רבעי דכתיב גבי מעשר ואם גאל וגו' עליו דוקא עליו הוא מוסיף חומש פרט לנטע רבעי וכו': וחזר ר' איבו ותני קומי ברייתא אחריתא. דס"ל כב"ה ומכפל גאל יגאל דרשינן שתי גאולות הן ודין שיה לחובא דחומש: תמן תנינן. בסוף פ"ג דתרומות. כיני מתניתא אין לנכרי כרם רבעי כל עיקר. משום דלקמן קאמר דאיכא מאן דס"ל דבסוריא הוא דקאמר ר' יהודה אין לנכרי כרם רבעי דכל מצות התלוי' בקרקע אינם נוהגות בסוריא אלא מדרבנן דכיבוש יחיד הוא' הלכך קאמר הכא דר"א מפרש דכיני מתניתא דלר' יהודה אין לנכרי כרם רבעי כל עיקר ואפי' בא"י מקרקע שלו: ר' ביבי בעי קומי ר' זעירא בשם ר' לעזר. כלומר דר"ז אמר בשם ר' לעזר הא דלעיל אליבא דר' יהודה ור' ביבי הקשה לו על זה: אתייא דר' יהודה כב"ש. כלומר הא אנן חזינן דר' יהודה דמיקל בנטע רבעי כשיטת ב"ש היא דאתיא דמקילי בנטע רבעי והשתא קשיא דהא ע"ד דרבי דקאמר לעיל דלא למדו ב"ש נ"ר אלא ממע"ש וכמה דב"ש אמרי דלא למדין אנחנו נ"ר אלא ממעשר שני ולקולא וכדאמרן לעיל דלענין זה למדו כמה דתימ' אין מעשר שני בשביעית כן ודכוותה אין נטע רבעי בשביעית ואם כן נימא נמי כן אליבא דר' יהודה דשיטתיה כב"ש היא ואיהו נמי ס"ל דלא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני ולקולא אי הכי נימא כמה דתימר אין מע"ש בסוריא ודכותיה אין נטע רבעי בסוריא מן התורה ותו לא ולנכרי נימא נמי דלא פליג ר' יהודה אלא בסוריא דהואיל ועיקרה אינה מן התורה בסוריא לא גזרו רבנן לנכרי בסוריא והשתא מנ"ל דר"י ס"ל אין לנכרי כרם רבעי כל עיקר ואפי' בא"י: חמי מה אמר לא אמר אלא אין לו חומש ואין לו ביעור. כל"ל וכן הוא במ"ש שם. כלומר הרי לא אמר רבי אליבא דב"ש דלמדו נטע רבעי ממע"ש אלא לענין זה בלבד דאין לו חומש ואין לו ביעור בשביעית הא שאר כל הדברים יש לו ואינו נלמד ממע"ש לענין שאר דברים ולפ"ז איכא למימר דר"י לאו כשיטת ב"ש הוא דאמר למילתיה וא"כ ס"ל כב"ה הא' דין דנכרי לא נלמד ממעשר שני כלל ולעולם אין לנכרי כרם רבעי כל עיקר: ר' יהודה אומר אין לעכו"ם כרם רבעי בסוריא. תוספתא היא בספ"ק דתרומות. וכלומר תניא כי קושיין דלא א"ר יהוד' אלא בסוריא בלבד: שמואל בר אבא בעי. על עיקר מילתיה דרבי אליבא דב"ש הא ב"ש אמר כו' ודכוותה אין נטע רבעי בשביעית כדאמר ר' לעיל והשתא נימא נמי ודכוותה שלישית וששית של השמטה שאין מעשר שני נוהג בהם והואיל ואין בהן מע"ש לא יהא בהן נטע רבעי: א"ר יוסי. לא דמיא דשלישית וששית אע"פ שאין בהם מע"ש הרי יש בהן מעשר עני אבל שביעית אין בה מעשר כל עיקר ולא אמרו ב"ש דלמדין נטע רבעי ממעשר שני לקולא אלא בשביעי' בלבד הואיל ואין בה מעשרות כלל הלכך מקילין בה גם לענין נטע רבעי דאין לו חומש ולא ביעור. חיפה שאל הא ר' יודה אמר וכו' כצ"ל וכן הוא במ"ש שם. כלומר דחיפה שאל לפי הברייתא דתוספתא דר' יהודה לא אמר אלא בסוריא וכשיטת ב"ש דלא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני וכמה דתימא אין מעשר שני בסוריא ודכוותה אין נטע רבעי בסוריא כדאמרי' לעיל והשתא אי נימא נמי בהא דכוותיה אשכחן בעלמא דלא למדו תרומת לחמי תודה אלא מתרומת מעשר והוא א' מעשרה כדתנן בפ' התודה ומכולן היה נוטל א' מעשרה מהן לתרומה ונימא דכמה דתימר אין תרומת מעשר במדבר שהרי לא נתחייבו בתרומות ומעשרות אלא לאחר שבע שכיבשו ושבע שחילקו וכך ודכוותה לא תהא תרומת תודה נוהגת במדבר ונפקא מינה להאומר הרי עלי לחמי תודה שבמדבר ואם לא היו נוהגין במדבר אין הנדר חל עליו כלל: א"ר יוסי. דלא היא דלא למדו תודה מתרומת מעשר אלא לשיעורן א' מעשרה אבל לא ללמוד המקום והזמן שזה נוהג זה ושאני נטע רבעי ממעשר שני דהתם נלמד באיזה זמן היה נוהג ולפיכך נלמד ג"כ באיזה מקום הוא נוהג אבל תודה ולחמה היו קרבין במדבר: אתיא דר' יוסי בר"י בשיטת דר' יודה אבוי. דכמה דר' יהודה אמר לעיל בברייתא דלא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני דאינו נוהג בסוריא כמו דאינו נוהג מעשר שני בסוריא וה"נ ודכוותה דאין נטע רבעי נוהג אלא לאחר י"ד שנה כמו מעשר שני והיינו נמי דר' יוסי בר' יודה: א"ר יוסי והוא בשיטת בני. כמו בנו. בתמיה דמהיכן אתה למד לומר כן אליבא דר' יודה דסבירא ליה דנטע רבעי ג"כ לאחר י"ד שנה דהא אמרת דר' יוסי אזיל בשיטת אבוי: סוריא למדה מי"ד שנה ואין י"ד שנה למדה מסוריא. כלומר דבשלמא איפכא הוה שייך שפיר לומר דכמו דס"ל דנטע רבעי לא היה נוהג אלא לאחר י"ד שנה אבל קודם שכיבשו ונתיישבו בארץ לא נתחייבו א"כ ה"ה לזמן שאח"כ בסוריא דכיבוש יחיד הוא ולאו שמיה כיבוש אבל היאך נלמד זמן הקודם שלא היה נוהג קודם י"ד ממה דא"ר יודה בזמן שאח"כ שאינו נוהג בסוריא דאימא לך דלא יליף ר' יהודה נטע רבעי ממעשר לענין זה אלא דס"ל כסתמא דמתני' דשלהי פ"ק דקידושין דערלה נוהגת בכל מקום ואפי' בחו"ל וכיון דערלה בכ"מ גם נטע רבעי בכ"מ: כתיב ובשנה החמישית וגו'. ברייתא היא בת"כ פ' קדושים והכי תניא התם מנין לשלשים יום לפני ר"ה הרי הן ככל השנה ת"ל ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו. ודריש מלהוסיף דל' יום לפני שנה החמישית הרי הן כחמישית: ריה"ג אומר. להכי ה"א דאתא ללמדנו ובשנה החמישית אדלעיל בשנה הרביעית קאי הרי את כמוסיף וכו' כלומר דהוקשו זה לזה לענין דממון הבעלים הן כמו של שנה החמישית: כמה דר' יודה עושה אותו כנכסיו. דהא אמרינן לעיל דר' יודה בשיטת בית שמאי קאי דסבירא להו דיש לו פרט ועוללות כמו שאר

הכרם

**מראה הפנים**

לא למדו נ"ר ממע"ש כל עיקר. וכל הני פירכי דפריך לרבי בשביעית פריך אליבא דרשב"ג בכל שני שבוע ומשני כדלעיל: ר"ז בעי קומי ר"א מניין שהוא טעון חילול. ר"ז לית לי' הא דקאמר לעיל קדושתו מאליו למדו שהרי הוא עצמו כקדש שקורין עליו הלל וע"כ בעי מניין שהוא טעון חילול קודם האכילה דאסור לאכלו בלא חילול ואי משום דכתיב ולא חללו דילמא הוא רק למצות חילול אבל מותר לאכלו ולשלם כנגדו כל אימת דבעי דהא אינו טעון העמדה והערכה: ומשני קדש הלולים קדש חילולים. דהוא קדש עד שיחללנו וע"כ אסור לאכלו בלא חילול. ועי' בתוס' שהבאתי שמוכין לזה מהרשב"א ז"ל ונתגלה בזה סוגיא חמורה בסוטה עיי"ש:

רבי

**תורה אור**

ויקרא כז

**מסורת הש"ס**

בבות פ"ג מ"ט

קדושין מ

בב מד.

**עין משפט נר מצות**

יט
א מיי' פ"ט שם ה"ב

כ
ב מיי' שם פ"י ה"ו

כא
ג מיי' פ"ט שם ה"א

כב
ד מיי' פ"ו מת"ע ה"ד וב"ה ממע"ש ה"א

כג
ה מיי' פ"ו ממ"ע ה"ס

כד
ו ז מיי' פ"ט ממע"ש ה"א

### תוספת הרי"ד

וכתבו ונראה דטעמא דילפינן קדש ממעשר ולא דמסקנת התוס' ז"ל דהוה מדרבנן דלא ילפינן נ"ר ממע"ש לענין זה מ"מ מהירושלמי דמע"ש (פ"ה סוף ה"א) מוכח דנ"ר אין נפדה במחובר לקרקע מדאורייתא וע"כ הוא משום דיליף ממע"ש וע"כ פריך הכא אי לא ילפת ממע"ש א"כ יפדה במחובר לקרקע ונשאר בקושיא. וע"כ לרשב"ג באמת נפדה במחובר לקרקע דהא לדידי' לא למדו נ"ר ממ"ש כל עיקר. ומובן מה דמשני בירושלמי דמע"ש (שם) אהא דפריך ויש אדם פודה במחובר לקרקע ולאו רשב"ג הוא ור"ל הא רשב"ג ס"ל דנפדה במחובר ולא איתפרש היכן ס"ל לרשב"ג הכי. ולפי דברינו מוכח הכי מברייתא דהוגיא ז ודו"ק

נכא

**שנויי נוסחאות** (סו"ג) אל יהא לו קדושה קדושתו בד"ו אל יהי לו קדוש ה וקדשהו. (סו"ה) קודש הילולים בד"ו ליתא. (סו"ו) ר"ז בד"ו ר' זעירה. (סו"ח) חילול בד"ו ליתא. ובכ"ר פדיון. (סו"ט) קמיה בד"ו קומי. (סו"י) מוסיף בד"ו חייבין. (סוי"ב) חזר בד"ו וחזר. (סוי"ג) בעון קימי ר"ז בשם ר"א בד"ו בעי קומי דבי זעירא בשם ר' לעזר. (סוי"ד) לנטע רבעי בד"ו נטע רבעי. (סוי"ז) דכוותיה בד"ו ודכוותיה. (סוי"ח) אלא בד"ו ליתא. שאר דברים בד"ו שאר כל הדברים. (סוי"ט) כרם בכי"ר נטע. (סוכ"ג) בהן בד"ו בה. אמרינן בד"ו אמר ובכי"ר ליתא. (סוכ"ה) לשיעורן בד"ו לשיעורין. (סוכ"ו) מ"ש אלא לאחר בכי"ס מ"ש בסוריא ודכוותה אין נטע רבעי בסוריא כן ר' יוסי ב"ר יודה אומר לא למדו נטע רבעי אלא ממ"ש כמה דתימר אין מ"ש אלא לאחר. (סול"א) והוא בשיטת בנו בד"ו והיא בשיטת בני מי"ד בכ"ר. מארבע עשרה שנה. (סול"ג) פריו ריה"ג בכי"ר פריו להוסיף לכם תבואתו ריה"ג. (סול"ד) ר"ז בד"ו רבי זעירא. רבי יוסי בד"ו רבי יסא. (סול"ה) אותה בכ"ו אותו.

רבי חייא בר אבא בעי קומי ר"מ לאוכלו בלא פדיון א"א שאי אפשר להקדש לצאת בלא פדיון. ואף דגזה"כ הוא דחלה שביעית על הקדש מ"מ א"א שיהא הקדש הפקר ובודאי דמחויב לפדות: לפדותו ולאכלו נמצא כלוקח לו קורדם מדמי שביעית. דהא שביעית תופסת את דמי וצריך לנהוג בהדמים קדושת שביעית שלא נתנה אלא לאכילה והקדש לא שייך אכילה נמצא דהוא רק לוקח קורדם להקדש מדמי שביעית והאיך

הכרם דלאו ממון גבוה הוא אלא ממון בעלים וכן ריה"ג עושה נטע רבעי כנכסיו: מהו שיהא חייב במעשרות. כשאר תבואת הכרם שלו: א"ל כיה נימא כהאי דאמר ריב"ל לקמן בפ"ה דמעשר שני וכן בפ"ז דיבמות לא סוף דבר הלכה זו וכו' דקאמר התם אלא בכ"מ שהלכה רופפת בב"ד ומסופקת תורה אור לידע מה טיבה לא וראה מה הציבו' נוהג ונהוג כן ואנן רואין להציבור דלא מפרשין מעשרות מנ"ר: א"ר מנא אילו נאמר כב"ש. כלומר הלא השאלה היא למ"ד שעושה אותו כנכסיו וזהו כב"ש כדלעיל ואי להאי מ"ד חייב במעשרות או לא ואת אמרת לי ראה איך הציבור נוהג וים לבור כב"ש בתמיה וכי הצבור אליבא דב"ש סברי הלא אין הלכה כב"ש ואנן אליבא דב"ש גופייהו ולמאן דס"ל כוותייהו מיבעיא לן: א"ר אבון. דאף אליבא דב"ש נוכל לפשוט דכלום למדו נטע רבעי לקולא אלא ממעשר שני וא"כ כמעשר שני דלא שייך להפריש ממנו מעשר אחר וה"ה בנטע רבעי כן: כר"מ. דס"ל ממון גבוה הוא פטורה מן החלה דלאו עריסותיכם מיקריא ולדר"י דפליג עליה ולאו ממון גבוה הוא חייבת בחלה: לא אמר אלא בירושלם אבל בגבולין. וקודם שנפדה לא דד"ה ממון גבוה הוא: כדברי מי שהוא מחייב. לנטע רבעי בפרט מהו שתהא חייבת בחלה: א"ל ולא ר' יהודה היא. דהוא קאי בשיטתיה דב"ש דמתני' והלא סברין אנן מימר דכל הדא הלכתא דר' יודא כב"ש היא כדאמרינן לעיל והשתא לר' יהודה הא אמרינן דעיסת מע"ש חייבת בחלה וה"ה נטע רבעי דבעי אליבא דר' יהודה דסובר דילפינן נטע רבעי לכל מילי ממעשר שני ומנון בעלים הוא:

ר"ז כדברי מי שהוא עושה אותו כנכסיו מהו שיהא חייב במעשרות א"ל כיי דאמר ריב"ל דאמר רבי אבון בשם ריב"ל לא סוף דבר הלכה זו אלא כל הלכה שהיא רופפת בבית דין ואין את יודע מה טיבה צא וראה מה הציבור נוהג ונהוג ואנן חמיין ציבורא דלא מפרישין אמר רבי מנא אלו נאמר כב"ש ויש ציבור עושין כב"ש אמר רבי אבון כלום למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כמה דתימר אין מ"ש חייב במעשרות דכוותיה א אין נטע רבעי חייב במעשרות רבי בא רבי חייא בשם רבי יוחנן ב עיסת מ"ש בירושלים כר"מ פטורה מן החלה ג כרבי יהודה חייבת בחלה אמר רבי יונה ד לא אמרו אלא בירושלים אבל בגבולין לא רבי בא בר כהן בעי קומי רבי יוסי כדברי מי שהוא חייב בפרט מהו שתהא חייבת בחלה א"ל ולא ר' יהוד' היא וסברינן מימר כל הדא הלכתא ר"י כב"ש:

## הלכה ו מתני'

כרם שכולו עוללות רבי אליעזר אומר לבע"ה ג ור"ע אומר לעניים אמר ר"א ה כי תבצור לא תעולל אם אין בציר עוללות מניין אמר לו ר"ע ו וכרמך לא תעולל אפי' כולו עוללות א"כ למה נאמר כי תבצור לא תעולל אין לעניים בעוללות קודם לבציר: גמ' ודכוותי' אם אין בציר אין פרט עד שיהא בציר בצד הבציר אבלתן חיה לא וכמה הוא בציר דבית שילא אמרו ז שלשה אשכלות שהן עושים רביע והא ר"ע מקיים תרי קראי ומה מקיים ר"א וכרמך לא תעולל שלא תאמר הואיל ואין לעניים עוללות קודם לבציר יזכה בהן בע"ה לפום כן צריך מימר וכרמך לא תעולל:

## הלכה ז מתני'

ח המקדיש את כרמו עד שלא נודעו העוללות אין העוללות לעניים משנודעו העוללות העוללות לעניים ר' יוסי אומר יתנו שכר גידולן להקדש ט ואיזו שכחה בערים כל שאינו יכול לפשוט את ידיו וליטל' וברגליות משיעבור ממנה: גמ' תמן תנינן י מתירין בגמזיות של הקדש אמרו להם חכמים אין אתם מודים לנו בגידולי הקדש כ שהן אסורי' ואמרו הן אבותינו כשהקדישו לא הקדישו אלא קורות מפני בעלי אגרוף שהיו באין ונוטלין אותן בזרוע מה רבנן סברין מימר קורות ופירות ואפי' תימר קורות ופירות קורות הקדישו ופירות לא הקדישו צריכה לרבנן המקדיש שדה אילן מהו שישייר לו בגדוליהן נשמעינא מן הדא משנודעו העוללות העוללות לעניים שניי' היא ל שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו מעתה אפי' לא נודעו העוללות יהיו העוללות לעניים שניא היא שהוא כרם הקדש כהדא דתנא מ הנוטע כרם להקדש נ פטור מן הערלה ס מן הרבעי ומן העוללות ע וחייב בשביעית ר"ז בשם ר' יוחנן פ ושבתה הארץ שבת לה' דבר שהוא לה' שביעית חלה עליו רבי חייא בר אבא בעי קומי רבי מנא לאוכלו בלא פדיון אי אפשר שאי אפשר להקדש לצאת בלא פדיון לפדותו ולאכלו נמצא כלוקח לו קורדם מדמי שביעית א"ל הגיזבר

## הלכה ז מתני'

כרם שכולו עוללות. שאין בו אשכול שיש לו כתף ונטף: אם אין בציר מנין עוללות. כשאין לבע"ב לבצור א"כ אין חיוב עוללות דכי תבצור כתיב: וכרמך לא תעולל. משמע אפי' כולו עוללות לא תקח ולעניים הן: קודם הבציר. קודם שיתחיל הבע"ה לבצור ומפרש בגמ' כמה יבצור שיהא חייב בעוללות והלכה כר"ע: גמ' ודכוותה אם אין בציר אין פרט. והפרט שנפל מאליו קודם שיתחיל לבצור אין לעניים בהם כלום כדכתיב וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט הוקש הפרט לעוללות: עד שיהא בציר בצד הבציר. כלומר עד שיתחיל הוא לבצור ויהיה שיעור הבציר כדלקמיה בצד הבציר שהתחיל הוא הא אכלתן חיה לא ראינו מצטרף עם מה שהבציר לשיעור בציר: וכמה הוא שיעור בציר. שיהא אח"כ חייב בעוללות: שהן עושין רביע. שיכול לעשות מהן יין רביעית הלוג כדאשכחן בעלמא ששיערו ברביעית: והא ר"ע מקיים תרי קראי. ניחא לר"ע דדריש ומקיים נמי קרא דר"א כדאמר במתני': ומה דר' אליעזר. ומה מקיים ר"א בקרא וכרמך לא תעולל. שלא תאמר הואיל ואין לעניים בעוללות קודם לבציר כלומר דבהא ודאי ר"א נמי ס"ל דעוללות אחר כי תבצור נאמרו וה"א דהואיל והכתי אין לעניים זכות בהם א"כ יזכה בהן בעה"ב אף הוא רוצה דלא נתחייב ליתן לעניים עד אחר שיבצור: לפום כן צריך מימר וכרמך לא תעולל. ושם לא הוזכר בציר לומר לך דלעולם הבעה"ב אינו יכול לזכות בהן אלא יתקיימו עד שיתחיל לבצור שיעור בציר ואז יזכו בהן העניים:

## הלכה ח מתני'

ומשנודעו העוללו'. שניכר מה הוא אשכול ומהו העוללות: העוללות לעניים. שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו: יתנו שכר גידולן להקדש. מה שמשביחין בכל שעה בתוך קרקע של הקדש יתנו העניים כפי אותו השבח להקדש והלכה כר' יוסי: בערים. כרם בהגפנים שלה מודלות ע"ג כלונסות ועלים וכדתנן בריש פ"ו דכלאים וקרא ערים מל' אף ערשנו רעננה: כל שאינו יכול לפשוט את ידו וליטלה. כלומר לאחר שעבר ממנה אם במקום שנזכר אינו יכול לפשוט את ידו וליטול קרינן ביה לא תשוב לקחתו: וברגליות. הן הגפנים העומדים ע"ג הקרקע שדורסים עליהם ברגל: משיעבור ממנה. הוי שכחה דכל גפן וגפן מן הרגליות כעומר בפ"ע השיבא וכשעבר ממנה אין לו לשוב: גמ' תמן תנינן. ס"פ מקום שנהגו גבי ו' דברי' שעשו אנשי יריחו ושלשה מיחו בידם חכמים וא' מהם מתירין בגמזיות של הקדש ענפי האילן שלמחו לאחר שהקדישו האילן היו נהגין בהן היתר. וגרסי' לכולה דסוגיא שם: אמרו להן חכמים וכו'. תוספתא בסוף פ"ג דפסחים: מפני בעלי אגרוף. שהיו ביניהן והיו נוטלין זה מזה בזרוע עמדו והקדישו האילנות לשמים ולא הקדישו מתחלה אלא הקורות שאותן היו בעלי אגרוף נוטלין בזרוע וכך הוא בהדיא בתוספתא פ"ט דזבחים: מה רבנן סברין מימר קורות ופירות הקדישו. כצ"ל וכן הוא בפסחים. כלומר דשואל הש"ס וכי מטעם זה מיחו בידם שהיו סוברין שהקורות וגם הפירות והן הגידולין שלאחר מיכן הקדישו בתמיה: וקאמר דלא היא. ואפי' תימר קורות הקדישו פירות לא הקדישו צריכה לרבנן. וכן הוא שם. כלומר דלעולם לא הקדישו בפירוש הגידולין ואפ"ה מספקא להו לרבנן ומשום שגידולי הקדש הן וכדבעי לקמיה והלכך לא הסכימו עמהם על שנהגו בהן היתר בלי שום ספק: המקדיש שדה אילן. דאיבעיא להו המקדיש שדה אילן מהו שיהא לו שיור בגידוליהן או דאסורין לו מפני שהן גידולי הקדש: נשמעינה מן הדא. מהמתני' דקתני אם משנודעו העוללות הקדיש העוללות לעניים והרי הן גידולי הקדש ואעפ"כ הן לעניים אלמא דיש שיור לגידולין: שנייה היא. הכא שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו ולא חל עליהם הקדש כלל: מעתה. א"ה דאין הקדש חל על חלק העניים מאי אריא משנודעו אפי' לא נודעו העוללות יהיו העוללות שאח"כ לעניים דאותן לא הוו הקדש: שנייה היא שהיא כרם הקדש. דמאחר שלא נודעו בשעה שהקדיש הוו כעוללות מכרם הקדש ואין בהן לעניים: כהדא דתני. בתוספתא פ"ג: פטור מן הערלה. דלכם כתיב פרט לשל הקדש וכיון דאין ערלה אין רבעי: ומן העוללות. דכרמך כתיב פרט לשל הקדש וכן דרים בספרי ובתוספתא חסר ומן העוללות: וחייב בשביעית. כדדרים ר' יוחנן דכתיב ושבתה הארץ שבת לה' והא כתיב בתריה שבת לה' אלא ללמדך אפי' דבר שהוא לה' קדושת שביעית חלה עליו: ר' חייא בר אבא בעא קומי ר' מנא. על הא דקתני וחייב בשביעית וקס"ד דעל בעל הכרם קאי. ופריך והיכי דמי: לאוכלו בלא פדיון אי אפשר שא"א להקדש לצאת בלא פדיון. כצ"ל וכן הוא שם. כלומר דודאי בלא פדיון אי אפשר לצאת מיד הקדש ואם לפדותו מן ההקדש ולאוכלו בקדושת שביעית הא נמי לא מצית אמרת שהרי זה נמצא כלוקח לו קורדום מדמי שביעי' כלומר שנהנה הוא מדמי שביעית דהא שביעית אין לה פדיון כדתנן לקמן בפ"ח דשביעית ואחרון אחרון נתפס בשביעית והפרי עצמו אסור וכשזה פודה מן ההקדש הרי הדמים שנותן להגזבר הן דמי שביעי' מפני שאיסור שביעית שבו חל על הדמים דשביעית תופסת דמיה וכשאוכל מכרם הזה הרי נהנה הוא מחמת דמי שביעית שנתן עבורה: א"ל משכחת לה. בלא פדיון הדמים וחייב בשביעית דקתני אתל

שינויי נוסחאות (סו"א) ר"ז בד"ו רבי זעירא. (סו"ד) מפרישין בד"ו מפרשין. (סו"ס) עושין בד"ו ליתא. (סו"פ) שהוא חייב בד"ו שהוא מחייב. (סו"ג) עוללות מניין בד"ו מניין עוללת. (סוס"ו) ומה מקיים ר"א בד"ו ומה דר' אליעזר. (סוכ"ב) גידולן בד"ו גידולין. (סוכ"א) ואיזו בד"ו ואי זו היא. (סוכ"ג) ואמרו הן בד"ו אמרו להן. (סוכ"ה) ופירות ואפי' בד"ו ופירות לא הקדישו ואפילו. (סוכ"ח) דתנא בד"ו דתני. (סוכ"ט) ר"ז בד"ו רבי זעירא. (סו"ל) שביעית בד"ו קדושת שביעית. (סול"א) בלא פדיון אי אפשר שאי אפשר להקדש בד"ו בלא פדיון איפשר שאיפשר להקדש.

עמודי ירושלים הנינא

כל הלכה שהיא רופפת רוקח (סי' ש"ע): נמצא כלוקח לו קורדם עמ"ש הרא"פ ומ"ש הש"ק פסחים (פ"ב ה"ם):

מסורת הש"ס

שחל חיוב שביעית עליו אע"פ שהוא ביד הקדש וכיצד הוא עושה הגזבר מחליפו ביד אחר שמחליף כרם זה עם כרם אחר והאחר נכנס להקדש תחתיו והותו הכרם נשאר קדושת שביעית עליו וה"ה שיכול להחליף עם בעל הכרם עצמו על כרם אחר אלא אורחא דמילתא נקט דבעל הכרם כשהוא מוציא מן ההקדש בדמים הוא פודה וכאן א"א מפני איסור שביעי' שעליו וכדאמרן: א"ר מתנייה ולמה לית אנן פתרין דברי הכל כהאי דא"ר יוחנן וכו'. כן הוא בפסחים. כלומר דר' מתנייה קאמר ומאי דוחקיה בהא דקתני וחייב בשביעית ומאי קשיא ליה הרי אנחנו יכולין לפרש לזה בפשיטות ודברי הכל היא ואפי' לר' יוסי. והך מילת' דר' יוסי בנדרים הוא דתנן בס"פ אין בין המודר גבי המודר הנאה מחבירו והיו מהלכין בדרך ואין לו מה יאכל נותן לאחרים לשום מתנה והלה נוטל ואוכל ואם אין עמהן אחר מניח על הסלע או ע"ג הגדר ואומר הרי הן מופקרין לכל מי שיחפוץ והלה נוטל ואוכל ור' יוסי אוסר ומפרש התם טעמיה דר' יוסי מפני שקדם נדרו להבקרו וכבר חל האיסור על זה מנכסיו והלכך אפי' הפקירן אח"כ אסורין לו אבל אם היה הבקירו קודם לנדרו מודה ר' יוסי דלא חל הנדר על מה שהבקיר: וכא מפני שקדם הבקר נדרו להקדשו. כלומר והשתא הכא ה"ט דחייב בשביעית דשביעית אפקעתא דמלכא הוא וזה קודם להקדישו. והבקר נדרו דקאמר כלומר הפקר הנדר של שביעית שלותה התורה עליו הוא מקודם להקדשו שהקדיש מעלמו ונדר שהוא חובה דשביעי' שהוא כמודר ומופרש מכח האיסור חל עליו מקודם ההקדש והלכך אין ההקדש שאח"כ חל עליו להפקיע ממנו איסור שביעית ואפי' ר' יוסי דהתם מודה הוא הכא: מעשה היה והורו כר' יוסי. על ר' יוסי דמתני'

והיאך יעשה : הגזבר מחליפו כו'. כלומר משכחת לה בדרך חילול דלא מהני בשביעית ומהני בהקדש ונמצא דהוה הקדש ולא נתפס בקדושת שביעית. פלוגתא היא במס' שביעית (פ"ח ה"ז) בירוש' אי שביעית מתחלל דרך חילול או דוקא דרך מקח ובבבלי סוכה(מא ע"א) מסקינן דבפרי ראשון ד"ה דרך מקח אין דרך חילול לא: א"ר מתניה ולמה לית אנן אמרין כיי דאר"י כו' וכא מפני שקדם הבקרו להקדשו. כלומר לא דהוה הקדש ושביעית חלה עליו אלא דלא חל ההקדש כלל על שנת השביעית משום דקדם הפקר תורה דשביעית להקדשו ולא הוה הקדש כלל וע"כ לא קשה קושית הרב"א. ועיין בתוס' טעם לזה:

הדרן עלך כל זית

עין משפט נר מצוה
לד
א מיי' פ"ד ממ"ע הכ"ג
א
ב מיי' פ"א ממ"ע הי"א
ב
ג מיי' שם הלכה י"ג
ג
ד מיי' שם הל"י. טוש"ע יו"ד סי' שלב

פסחים מז.

[...] ה"ב ופסחים סס.

תענית ו: ב"מ קא:

הגיזבר מחליפו ביד אחר אמר רבי מתניא ולמה לית אנן אמרין כיי דא"ר יוחנן דברי ר' יוסי מפני שקדם נדרו להבקרו וכא מפני שקדם הבקרו להקדשו אמר רבי יוחנן מעשה היה א והורו כרבי יוסי ליתהדא פליגי על רבי יוחנן דר"י אמר מכיון שעבר ממנו הרי זו שכחה שניא היא בערים שדרכו לבחן ואפי' על רבי הושעיא לית הדא פליגי דר' הושעיא אמר רומס הייתי זיתים עם ר' חייא הגדול ואמר לי כל זית שאת יכול לפשוט ידך וליטלו אינו שכחה שניא היא שכל רוגליות ורוגליות אומן בפני עצמו:

# הדרן עלך כל זית

**מאימתי** כל אדם ג מותרין בלקט משילכו הנמושות בפרט ובעוללות משילכו העניים בכרם ויבואו ובזיתים משתרד רביעה שנייה א"ר יהודא והלא יש שאין מוסקין זיתיהם אלא לאחר רביעה שנייה אלא כדי שיהא העני יוצא ולא יהא מביא אלא בארבעה איסרות: **גמ'** אמר רבי יוחנן למה נקראו שמן נמושות שהן באות בסוף אבא שאול היה קורא אותן משושות אית תניי תני נמושות ואית תניי תני משושות מאן דאמר נמושות שהן באין בסוף ומ"ד משושות שהן ממשמשים ובאין רבי חונא בשם מנחם רבי יוחנן בן נורי היה יוצא עם הנמושות ומביא פרנסתו של כל השנה תני ג מתנות עניים שבשדה שאין עניים מקפידי' עליהם הרי הן של בעה"ה רבי בון בר חייא בעי ויש אדם קורא שם פיאה לעצמו תני ר"ש ב"י לעני ולגר תעזוב אותם י ולא לעורבים ולעטלפים: בפרט ובעוללות כו' ולא תנינן נמושות עי' שהן חביבין הן באין על אתר ובזיתים משתרד רביעה שני' ולא תנינן נמושות מפני ט שהן ימי צנה ואין יוצאין אלא בחורים: וקודם לכן אינו אסור משום גזל בשיטתן השיבן לא אתם שאתם אומרים מפני שהוא צינה אין יוצאין אלא בחורים מתוך שהוא יודע שאינו מביא פרנסתו אף הוא אינו יוצא:

נאמנים

גליון הש"ס
ט שהן ימי צנה עי' בתים ח"ים וכל ס נמ"ס.

קאי שהורו כן שיתנו העניי' שכר גידולן להקדש: לית הדא פליגא על ר' יוחנן. הא דקתני במתני' דכל זמן שהוא יכול לפשוט את ידו וליטלו אין שכחה בערים ואם לא קשיא מכאן על רבי יוחנן דקאמר לעיל בפ"ה בהלכה ב' דבזית מכיון שעבר עליו ושכחו ה"ז שכחה ואע"פ שלאחר שנזכר היה יכול לפשוט את ידו וליטלו: שנייא הוא בערים שדרכו לבחן. דמתמה שהוא מודלה ע"ג כלונסות וגבוה הוא דרכו לבחון ולנסות אם יכול להגיע אליו בהפשטת ידו והלכך אמרינן דלא שכחו כלל אלא רוצה היה לנסות עצמה וליטלו: ואפי' על ר' הושעיא לית הא פליגא. אסיפא דמתני' קאי. דקתני וברוגליות משיעבור ממנה הוי שכחה ול"ק על ר' הושעיא דקאמר כמי שם ששמע מר' חייא הגדול בשעה שהיה רומס עמו זתים וא"ל הדין בשכחה דכל זית שאתה יכול לפשוט ידך ליטלו אינו שכחה ואע"פ שעבר ממנו דשניא היא ברוגליות דמתני' שכל רוגליות ורוגליות אומן בפ"ע כשורה בפ"ע מן הגפנים הוא וכיון שעבר משורה זו אין לו לחזור ולשוב ליטלו: הדרן עלך כל זית

**הלכה א מתני'** מאימתי כל אדם מותרין בלקט. וה"ה בפרט ועוללות ושכחה כדחשיב לקמן במתני': משילכו הנמושות. הן הזקנים ההולכים על משענתם או לקוטי בתר לקוטי ול' משושות הן כדמפרש בגמ' שממשמשין ובאין אלו אחר אלו לפי שאחר שהלכו בשדה לוקטים בתר לוקטי' אז הזקנים הללו שמאחרין ובאין אחר טולן כבר נתיאשו העניים מאותה השדה וכל הנמצא בה אח"כ הפקר הוא לכל אדם: בפרט ועוללות משילכו העניים בכרם ויבאו. מפרש בגמ' ע"י שפירות הכרם הן חביבין באין הכל מיד וליטלן ולפיכך נתייאשו העניים אף מקודם לקוטי בתר לקוטי: ובזתים מותרין כל האדם בהשכחה משתרד רביעה שניה. המטר נקרא רביעה מפני שהוא רובע את הארץ ומולידה ומצמיחה א"נ ל' ברבעה הוא שמרבין ומשכיב את העפר וזמן רביעה שניה הבינונית היא בכ"ג מרחשון והאפילה בר"ח כסליו: שאין מוסקין את זתיהן. מסיקה בזתים כמו קוצר בתבואה ובענבי' בוצר ובתאנים אורה ובתמרים גודר: ולא יהא מביא בד' איסרות. שהן ב' פונדיוני' שהפונדיון שני איסרים ותנן אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון שהוא מזון שתי סעודות וכיון שאינו מביא זתים בשני פונדיון שהן מזון שתי סעודו' לו ושתי סעודות לאשתו אף הוא אינו יוצא ללקט ואין הלכה כר' יהודה: **גמ'** שהן באות בסוף. ומל' נמסך הוא לפי שהזקני' הולכין בנחת ובהמשך הזמן ובאין לבסוף: שהן ממשמשין ובאין. והאי מ"ד מפרש לקוטי בתר לקוטי כדפרישי' במתני': היה יוצא מן הנמושות. היה הולך ומלקט עם הנמושות ומביא פרנסתו של כל השנה וקמ"ל דאף הן מביאין הרבה ושוב מתייאשין העניים והנשאר אח"כ מותר לכל אדם: תני. בתוספתא פ"ב: שאין עניים מקפידין עליהן. שאנו רואין שאין מחזרין אחריהם: ויש אדם קורא שם פאה לעצמו. בתמיה וכי אחר שקרא הבעה"ב שם לפאה והפרים אותה לעניים יחזור ויזכה בה: ולא לעורבים ולא לעטלפים. אינו מצווה לעזוב אותם לעופות וכיון שאין עניים מחזרין אחריה הרי הן שלו: ולא תנינן נמושות. ואמאי הוא בכרם משילכו העניים פעם א' ויבאו: ומשני ע"י שפירות הכרם הן חביבין הן באין כולן על אתר ומתייאשין העניים אח"כ כדפרישי' במתני': ולא תנינן נמושו'. ואמאי בזתים לא אמרינן הכי: ומשני מפני שהן לנה. בזמן מסיקת זתים כבר הקרירות מצויה ואין יוצאין הזקנים אלא בחורים: וקודם לכן אינו אסור משום גזל. בתמיה ועל רבי יהודה פריך דקאמר כדי שיהא עני יוצא ולא יהא מביא בארבעה איסרות: ואם הוא קודם לכן. כלומר קודם שיעור הזה של ד' איסרות ופחות ממנו אינו אסור משום גוזל את העניים דהא שיעור גזל איכא: בשיטתו השיבוהו. לפי שיטת חכמים וטעמייהו השיב להם ר' יהודה לא אתם שאתם אומרים מפני שהוא צינה אינם יוצאים אלא בחורים והלכך לא נתנו הזמן לנמושות לפי שהזקנים אינם יוצאים אף אני אומר בזה שמתוך שהוא יודע שהוא אינו מביא פרנסתו. כצ"ל. אף הוא אינו יוצא לחזר אחר פחות מד' איסרות שאין בהן כדי פרנסתו ופרנסת אשתו ליום אחד:

נאמנים

תוספת הרי"ד

**וכא** מפני שקדם הבקרו להקדשו. כמבואר בפנים דלאו משום דשביעית חלה על ההקדש אלא דמעולם לא חל ההקדש על שנת השביעית מפני שקדם הפקר תורה דשביעית להקדשו. ולכאורה צריך ביאור וטעם למה לא חל ההקדש הלא הא דכשותפין שנדרו הנאה זמ"ז קיי"ל כראב"י דמותרין ליכנס לחצר שאין בו דין חלוקה משום דלכל אחד ביום שהוא משתמש בו הוי קנין גמור ואין להשני רק שעבוד על מחר וכמש"כ הר"ן ז"ל בנדרים (מה ע"ב) דהוי כנכסי לך ואחריך לפלוני הוא דוקא בקונם פרטי כלדקתני זה מזה אבל בקונם כללי הי' מפקיע מידי שעבוד כמבואר בקצוה"ח ז"ל סי' קע"א ועיין בדבריו בסי' קי"ז וכ"ש כשהקדיש האחד ביומו דהוי הקדש ולפ"ז הכא אמאי לא חל ההקדש על שנה השביעית הלא גשם השנים הוא שלו ושפיר הי' יכול הקדיש אז. ובחיבורי מגדל דוד במערכה ראשונה דמס' נזיר כתבתי דטעמא דירושלמי הוא ע"פ מש"כ התוס' ז"ל במס' ב"ב (נה ע"א) ד"ה א"כ דשעבוד המלך לא דמי לשארי שעבודים כמלוה וכתובה משום דמלוה וכתובה מחסרי גוביינא וצריכי אדרכתא ואכרזתא ושומא אבל בנכס המלך עיקר הקרקעות הן של המלך וכבר הוא מוחזק ולא מחסרי גוביינא עיי"ש. וע"כ בשביעית דהוא אפקעתא דמלכא כלשון הגמ' ב"מ (לט ע"א) אלים שעבודה דהוא כגבוי דמי ואפילו בשאת השנים עומדת הקרקע ברשות גבוה על שנת השבע ולא דמי להיא דנדרים משום דבחלק גבוה המשותף עם הדיוט כולי עלמא סבירא להו דאפילו ביום של הדיוט הוא גם ברשות גבוה וע"כ הכא בשביעית לא חל ההקדש כלל ועיין בספרנו שע"פ היסוד הזה תרגם קושיא חמורה שהקשו האחרונים ז"ל:

הדרן עלך כל זית

**שנויי נוסחאות** (סו"ג) ולמה לית אנן אמרין כיי נ"ו ולמה לו נן כיי. (סו"ד) הבקרו להקדשו נ"ו הבקר נדרו להקדישו. (סו"ו) שעבר ממנו הרי זו שכחה נ"ו שעבר עליו ושכחו הרי הוא שכחה. (סו"ז) לית הרא נ"ו לית היא. (סוי"ח) עם הנמושות נ"ו מן הנמושות. ובכי"ל אחר הנמושות. (סו"כ) לעצמו נ"ו לעצמן. (סוכ"ב) ימי נ"ו ליתא. (סוכ"ג) בשיטתן השיבן נ"ו בשיטתיה השיבוהו. (סוכ"ד) שהוא צינה אין יוצאין אלא בחורים מתוך שהוא יודע שאינו מביא פרנסתו נ"ו שהיא צינה אינן יוצאין אלא בחורין שמתוך שהוא יודע שהוא מביא פרנסתו.

מערכת הערוך

**שהן** באות בסוף אבא שאול היה קורא אותן משושות אית תניי תני בערוך (ע' נמס) שהן באות בסוף אית תנא תני משושות שהן ממשמשין ובאין וי"א מתאחרין ובאין וי"א כמו משישות את כל כלי (בראשית ל"א ל"ז) ממששית כל השדה מקצה לקצה ללקוט השבלים. גמ' בבלי תענית ו' ע"ב. ב"מ כ"א ע"ב) ר' יוחנן אמר סבי דאזלו אתיגרא. פי' זקנים תשושי כח שהולכין במשענת בידם דכיון שאין בהן כח לילך הרבה השדה שיכנסו בה ללקט לא יניחו אחריהם כלום... ריש לקיש אמר לקוטי בתר לקוטי פי' עניים הבאים ללקט פעם שניה:

עין משפט נר מצוה

ד א מי' פ"ב מה' מ"ע הל' יב
ה ב שם סט"ו
ו ג שם הל' יב
ז ד מי' פ"ט ממעשר ה"א ב ופ"ב סט"ו
ח ה מי' פ"ב שם סט"ו
ט ו מי' שם ס"כ
י ז שם ס"ג
יא ח שם ס"ד

# הלכה ב מתני'

א נאמנים על הלקט ועל השכחה ועל הפאה בשעתן ועל מעשר עני בכל שנתו ב ובן לוי נאמן לעולם ואינן נאמני' אלא על דבר שכן דרך בני אדם להיות נוהגין כן:

**גמ'** עד איכן א"ר הנינא ג עד מקום שדרכו לילך ולבוא בו ביום מעשה והאמין ר' לחמשה אחים בחמשה כורין של חטים ואפשר כן אלא מבא צבחר ומבא צבחר כורה סליק: ר' אלעזר דרומה בעי קומי רבי יוסי מתני' דרבי אליעזר דר"א אמר נאמן על השני נאמן על הראשון אמר רבי יוסי ד"ה היא שניא היא שאין אדם עושה בדבר ערוה רבי אלעזר בשם ר' הושעי' ד כשם שלא נחשדו ישראל על תרומה גדולה כן ה לא נחשד בן לוי על תרומת מעשר אמר רבי הושעי' מתני' אמרה כן ובן לוי נאמן לעולם ר' מנא בעי ובן לוי נאמן לעולם אפילו בשביעית אמר רבי בון בר חייא נאמן בן לוי לומר מעשר ברור הוא לפוטרו מן השני אבל באומר ניתן לי או באומר משלו הן אינן נאמנין דו מתני' אינן נאמנין ו אלא על דבר שכן דרך בני אדם נוהגין כן כיני מתני' אינן נאמנין אלא על דבר שבני אדם נוהגין כן:

# הלכה ג מתני'

נאמנים ז על החיטים ואינן נאמנים לא על הקמח ולא על הפת ח נאמנים על שעורה של אורז ואין נאמנים עליו בין חי בין מבושל נאמנים על הפול ואינן נאמנים על הגריסין בין חיין בין מבושלין נאמנים על השמן לומר של מעשר עני ואין נאמנים עליו לומר של זיתי ניקוף הוא נאמנים על ירק חי ואין נאמנים על המבושל אלא א"כ היה לו דבר ממועט שכן דרך בעה"ב להוציא מלפסו:

**גמ'** מהו שיהא נאמן לומר חיטים ניתן לי ועשיתי אותן קמח חטין ניתן לי ועשיתי אותן פת פשיטא לן שהוא נאמן היו הכל יודעין שרוב בני אדם מכנסו לקט אפילו כן אינו נאמן תני

## רידב"ז

רבי אליעזר דרומה בעי קומי רבי יוסי מתני' דרבי אליעזר דרבי אליעזר אמר נאמן על השני נאמן על הראשון. ר"א ורבנן פליגי במס' דמאי (פ"ד ה"ג) בראו אותו מפרים מעשר שני דר"א סבר הנאמן לשני נאמן לראשון ורבנן סברי הנאמן לראשון נאמן לשני והנאמן לשני אינו נאמן לראשון וקס"ד דטעמייהו דרבנן הוא משום דבראו אותו מפרים ראשון דהוא מפרים כסדר מהימנינן לי' דיפרים גם השני אבל אם ראו אותו מפרים המעשר האחרון חיישינן דלא הפרים הראשון ואיערומי קא מערים להפרים השני כדי שיחזיקוהו לנאמן ור"א סובר דגם מהאחרון הוא מוחזק לנאמן והשתא מתני' דקתני ועל מעשר עני בכל שנתו ע"כ אתיא כר' אליעזר דמהאחרון מהימן גם על הראשון דאי כרבנן מה בכך דמהימנינן להו דמעשר עני הוא דילמא לא הפרים הבעה"ב מעשר ראשון ממנו: אר"י ד"ה היא שניא היא שאין אדם עושה בדבר ערום כצ"ל ופי' ערום הערמה. כלומר לא כדקא סברת דרבנן סברי דמהאחרון אינו מוחזק על הראשון דחיישי להערמה ז"א דודאי אין אדם עושה המעשר בהערמה והילכך במתניתין הכל מודים כיון דהפרים מעשר עני בודאי הפרים גם מע"ר וטעמייהו דרבנן דפליגי התם הוא במעשר שני דוקא כיון דמע"ש אין בו הפסד רק טרחא להעלותו לירושלם ע"כ אין מזה ראי' שהפרים מע"ר שהוא כולו ללוים אבל ממעשר עני שהוא ג"כ כולו לעניים נאמן על מע"ר דמהאחרון ג"כ נאמן על הראשון: **א"ר** בון ב"ח נאמן בן לוי לומר מעשר ברור הוא כו'. פי' ברור שראיתי כשהפרים הבעה"ב מע"ר אז נאמן לפוטרו מן השני: אבל באומר ניתן לי. שלא ראיתיו מפרים אלא ניתן לי בתורת מעשר ואין כאן עדות שהפרים מע"ר: או באומר משלו הן כו'. ואני בעצמי עשיתי המעשר הזה ואין עדים ע"ז אינן נאמנין לפוטרו מן השני. ועיין ברמב"ם ז"ל: **דו** מתני' כו'. הוא ציון על המתני' כמו אמר מר בבבלי ומביא לשון המשנה ומגיה בה: כיני מתני' אינן נאמנין אלא על דבר שבני אדם נותנין כן במקום נוהגין. כן גי' הגר"א ע"פ הר"ש ז"ל ועיין בתוס':

## פני משה

**הלכה ב מתני'** נאמנים. העניים לומר חטים הללו של לקט שכחה ופאה הן ופטורין מן המעשרות: בשעתן. בשעת זמן הגרנות: בכל שנתו. בשנה שלישית ובשנה ששית שמעשר עני נוהג בהם: ובן לוי נאמן לעולם. לומר של מעשר ראשון הוא לפי שנוהג בכל שנה ולא חיישינן שמא לא הפרים ממנו תרומת מעשר דכי היכי דלא נחשדו ישראל על תרומה גדולה כך לא נחשד בן לוי על תרומת מעשר: אלא על דבר שכן דרך בנ"א להיות נוהגין כן לתת להם ולא על דבר שאין דרך בנ"א לתת להם כיוצא בו כדמפרש במתני' דלקמן: **גמ'** עד איכן. עד איזה מקום נאמנין לומר שמשם הביאו מתנותיהן: עד מקום שדרכו לילך ולבא בו ביום. ויותר מכאן אין נאמנין שאין דרך לטרוח אחר זה אלא עד מקום שיכול לחזור ולבוא בו ביום: ואיפשר כן. בתמיה ומי נתן להם כ"כ: אלא מבא ליבחר. מעט מכאן ומעט מכאן עד שקבלו חמשה כורים: כד הוא סליק ר' אליעזר דרומיה. כשעלה לכאן ר' אליעזר מדרום הקשה לפני ר' יוסי אם מתני' דר"א היא. הך מילתא דפלוגתא דר"א וחכמים שנויה בתוספתא דמעשר שני פ"ג: ראה אותו שהפרים מע"ש נאמן על הראשון דברי ר"א וחכ"א נאמן על הראשון נאמן על השני נאמן על השני אינו נאמן על הראשון. כך היא כהוגה בתוספתא כ"י על הק"ק יסן אשר לפני וכך הובאה לקמן בפ"ד דדמאי בהלכה ד'. ובתוספתא דפוס יש ט"ס וטעמייהו דרבנן משום דמעשר ראשון צריך ליתנו ללוי ומעשר שני יכול הוא בעצמו להעלותו לירושלם ולאוכלו הלכך הנאמן על הראשון הוא דנאמן על השני אבל הנאמן על השני אינו נאמן על הראשון ור"א סבר דכיון שראו אותו שהפרים מעשר שני כפי חשבון אחר שהפרם בתחלה המעשר ראשון אמרינן מסתמא כבר הפרים מעשר ראשון והשתא קאמר כימא מתני' דקתני בן לוי נאמן לאמר מעשר ראשון הוא ואע"פ שאין אנו יודעין אם הפרים ממנו תרומת מעשר כר' אליעזר מיתוקמא דס"ל אינו חשוד על הראשון ואע"פ שצריך הוא להוציא מידו ואינו שנו כמעשר שני דאלו לרבנן הא אמרי דאינו נאמן על הראשון מפני שאינו שלו וה"נ לא יהא בן לוי נאמן על תרומת מעשר מכיון שצריך ליתנו לכהן: א"ר יוסי ד"ה היא. מתני' דשנייא היא הכא שאין אדם עושה בדבר ערמה. כצ"ל כלומר שאין חושדין אותו שמערים הוא בדבר ולא יפרים ממנו תרומת מעשר וכן א"ר אלעזר בשם ר' הושעיא כשם שלא נחשדו ישראל על תרומה כך לא נחשד בן לוי על תרומת מעשר לפי שהוא בעון מיתה כמו תרומה גדולה: מתני' אמרה כן. כלומר מלישנא דמתני' גופה דייקינן דלא שייכא הא לפלוגתא דר"א וחכמים דקתני ובן לוי נאמן לעולם בכל שנה ואפי' בשנה שאין בה מע"ש ולא ראינו שהפרים מע"ש משלו דנאמר כיון שהפרים לפני מאמינין לו גם על הראשון כדר"א אלא לעולם הוא נאמן ומטעמא דאמרן: ואפי' בשביעית. מי אמרינן דאפי' בשביעית שאין בה מעשרות נאמן הוא לומר זהו מקודש שביעית היא או לא ולא איפשטא: מעשר ברור הוא. יודע אני בזה שבעה"ב הפרים מעשרותיו כראוי וזהו ברור ואף לפוטרו ממעשר שני הוא נאמן: אבל באומר ניתן לי. כלומר שאומר סתם ניתן לי זה מעשר הראשון או שאומר משלו הן מתבואה שלו שאף הלוי צריך להפרים מעשרות משלו ובזה אין נאמנין לפוטרו ממעשר שני: דו מתני'. כלומר דהוא ג"כ נלמד ממתני' אינן נאמנין אלא על דבר שבנ"א נוהגין כן ונוהגין ליתן מעשר ראשון בתחלה וא"כ אינו יכול להעיד על מעשר שני אם אינו ברור לו כן: כיני מתני' וכו'. כלומר דאין נאמנין אלא תנינן במתני' וקאי על בן לוי וכדאמרן לענין מעשר שני וגם על רישא דמתני' והלכך קתני אין נאמנין לכלול את כולן:

**הלכה ג מתני'** נאמנים על החטים. לומר של לקט ושכחה ופאה הן או של מעשר עני שניתן לי אבל אין נאמנין לומר קמח ופת זה הוא שניתן לי שאין דרך לחלק לעניים מהטות אלו קמח ופת: נאמנים על השעורה של אורז. שבולת של אורז א"כ קודם שנכתש במכתש להסיר קליפתו נקרא שעורה ולאחר דישה בעודו בקליפתו דרך הוא לחלקו לעניים אבל אין נאמנין עליו בין חי בין מבושל לומר שכך ניתן להם: נאמנים על הפול. שניתן להם קודם שנטחנו גריסים ואין נאמנין על הגריסין לאחר שטוחנו גריסים של גרוסות להסיר קליפתן נקראו גריסין ואין דרך ליתן להם כך: נאמנים על השמן וכו'. שכן דרך לחלק מעשר עני בשמן: ואין נאמנין עליו לומר של זתי ניקוף הוא. לאחר שמוסקין הזתים חובטין העניים להסיר את הנשאר וזהו שלהם וניקוף מל' כנוקף זית ואין דרך לעשות מהן שמן מפני שדבר מועט הוא ולפיכך אין נאמנין: **גמ'** מהו שיהא נאמן לומר חטים ניתן לי ועשיתי אותן קמח וכו'. וקאמר דבהא פשיטא ליה להתנא שהוא נאמן ולא הוה צריך הו למיתני להא דהא קתני נאמנין על החטים: היו הכל יודעים שרוב בנ"א מכנסו לקט. כלומר שהן מכניסין הלקט לעצמן ונותנין להעניים קמח או פת בשבילם אפי' כן אינו נאמן לומר קמח או פת ניתן לי
לפי

## מסורת הש"ס

תוספתא מע"ש פ"ג ירושלמי דמאי פ"ד ה"ג מע"ש פ"ד ס"ס

## תוספת הרי"ד

**דן** מתני' אינן נאמנין כו' כיני מתני' כו'. זה לשון הר"ש ז"ל במתניתין אהא דקאמר ובן לוי נאמן לעולם דמעשר ראשון אין לו הפסק כו' ונאמן בן לוי לומר שנתן לכהן תרומתו דאמרינן בירוש' דר"א א"ר הושעיא כשם שלא נחשדו ישראל כו' כך לא נחשד ב"ל על תרומת מעשר א"ר הושעיא מתני' אמרה כן מפרש בירושלמי היכא מתניתא [ונקוד כאן ב' נקודות להורות שכאן הוא סיום הענין ואח"כ מתחיל ענין חדש] אין נאמנין אלא על דבר שדרך בנ"א נותנין כן כדקתני באידך בבא נאמנין על החטין עכ"ל הר"ש ז"ל. והנה הא דקאמר הר"ש ז"ל דבירושלמי מפרש היכא מתניתא אין לזה מובן כלל דהלא שכוונה בירושלמי על מתני' דידן דעלה קאי הר"ש ז"ל. ובהגהת הגר"א ז"ל על פר"ש ז"ל איתא נמחק היכא וג"ב כיני עכ"ל. ועפ"ז נ"ל בר"ש ז"ל מפרש בירושלמי כיני מתניתא וגם לזה אין ביאור מאי שייכות היא לדעיל. אך באמת פשוט וברור דשתי הנקודות אחר תיבת מתניתא הוא טעות הדפוס ומקום הנקודות הוא אחר תיבת מתני' אמרה כן דשם הוא סיום הענין דר' הושעיא הוכיח כדבריו ממשנתנו. ואח"כ מביא הר"ש ז"ל את הירושלמי על סוף המשנה וקאמר דמפרש בירושלמי כיני מתני' אין נאמנין אלא על דבר שדרך בני אדם נותנין כן ור"ל דהירושלמי מגיה נותנין במקום נוהגין. כן ברור כונת הגר"א ז"ל בהגהתו על הר"ש ז"ל. ועפ"ז מבואר בפנים דהא דקאמר דו מתניא הוא לשון ציון שמסמן את המקום מהמשנה שהוא רוצה למיסק' ולמימרי בי' וכמ"ש שם:

**הדרן עלך מאימתי וסליקא לה מסכת פאה בס"ד:**

שנויי נוסחאות (סו"ה) איכן בד"ו איכן. (סו"ח) כורה סליק בד"ו כו דה סלק. (סו"ג) שבני אדם בד"ו שכן דרך בני אדם. נוהגין כן בכי"ר נותנין וה"נ בת כן ליתא. (סו"ג) אורז ואין נאמנים בד"ו אורז נאמנים. (סו"ו) ואין בד"ו ואינן (וכן לקמן בכל הסוגיא). (סו"ס) להוציא בד"ו להיות מוציא. (סו"ז) לן בד"ו ליתא.

## מערכת הערוך

**זתי** ניקוף בערוך. (פ' נקף) הנשאר באילן אחר שנמסקו הזיתים אותם הזיתים נקראים זיתי ניקוף והן של עניים כדכתיב (דברים כ"ד. כ') כי תחבט זיתך לא תפאר אחריך... פי' המסיק הבריעיד את האילן כדי שיפלו הזיתים והוא עומד על הארץ והנשאר באילן הן של עני ועולה עליו ולוקטן אחת אחת ונקרא ניקוף [תרגום ועיפתו (שמות י"ג י"ג) ותוקפיה ובלשון פסוק (ישעיה י"ז ו"ד) ונקף כבכי יער. (מוסף הערוך)]:

## חת"ם סופר

**היה** הכל יודעים שרוב בני אדם מכנסי לקט אפילו כן אינו נאמן. ופי' בק"ע שאפילו רוב בני אדם מכניסים הלקט לביתם לעשות ממנו קמח מכל מקום אין העני נאמן שנתנו לו קמח. ודבר תימה פי' דמ"מ לא יאומן במגו ורוב. והיה לו לומר רוב בני אדם מכניסים הלקט לביתם ומחלקים שם אבל מ"מ קמח אין מנהגם לעשות ממנו. אבל יותר נ"ל דהך ב' תיבות בני אדם ט"ס הוא נ"ל רוב מכנסים לקט וכמו שהעתיק הר"ש ור"ל וה"פ אעפ"י שהכל יודעים שרוב מכנסי של עני זה לקט הוא ה"ל שאין לו בביתו אלא רובא לקט וי"ל כל מה שיש בידו מרוב שבביתו פירש מ"מ כיון שאמר שזה איננו ממש שבביתו אלא שקבל מאחר כמות שהוא קמח וזה נגד מנהג העולם שאין מחלקים קמח מש"ה לא מהימן כלל וזה נ"ל ברור:

## הר"א מגריידץ

**דר"א** אמר וכו'. נ"ב דברי המפרש כאן אין לקבל. ואולם הפירוש הוא כיון דתנן בן לוי נאמן לעולם משמע מבואר דודאי בשעת הלקט מסימן כמו עני אחר אך שנתוסף עליו דגם עבור מעשר שלו נאמן לעולם וקשה הא במתנת עני נאמן העני גם למעשר שני וא"כ אם הלוי אמר בעת היה דמתנת עניים הוא נאמן גם לפטור ממעשר שני ואמאי מסימן לימא דמה שיש לו הוא מעשר ראשון בשלמא עני דלית ליה מסתמא ממקום אחר שייך להאמינו אבל בלוי אין לנו הכרעה להאמינו כיון שמגיע בכל עת מעשר ראשון אלא ודאי כר' אליעזר דסבר נאמן על השני הכוונה על מעשר שני נאמן על הראשון שתרם מעשר מן המעשר הלכך שפיר נאמן הלוי אם אומר מתנת עניים הוא דמה לו לשקר. ע"ז דוחה ר' יוסי לעולם למעשר שני אינו נאמן והא דלא חיישינן דמשקר במה שאומר מתנת עניים הוא כדי להאמינו נ"כ במעשר שני. דבשביל זה לא היה אומר בושה כמו שמקבל

מתנת עניים [נראה כוונת הגאון במ"ש דאין לקבל כאן דברי המפרש. דעיין בדברי המפרש בד"ה נאמן על השני וז"ל ראו אותו שהפרים מעשר שני נאמן אם אמר שהפרים ג"כ מעשר ראשון וכוונתו כיון דרואים אנו שהוא מדייק במצות להפרים מעשר שני בודאי הפרים גם מעשר ראשון (ועיין בפירוש פני משה ובפי' רידב"ז) וחכמים פליגי עליו ואמרו דממעשר ראשון ראיה על

מסורת הש״ס

תני ר׳ יהודה אומר מקום שנהגו להיות דורכין את העוללות עני נאמן לומר וכו׳ זיתי ניקוף עני נאמן לומר וכו׳. ותיבת יהא מוחק הגר״א ז״ל בשנו״א ובהגהות על הי״ם ז״ל:

חזקי׳ שאל לאבוי מנא אילין שיעוריא ר״ח הוה יתיב קומי רבי והוא אמר טעמין והוא סתר אמר טעמין והוא סתר א״ל לא כלן מיסתר אלא מיבני אהן צרדא סמך דא ברותא. כן גי׳ הגר״א ז״ל בכי״ק. צרדא היא מל׳ מכה לפניו באצבע צרדה ביומא (יט ע״ב). ברותא הוא מין ארז כדאיתא בר״ה (כג ע״א) ובכ״ד וביבום׳ דכתובות (סופ״ז). ור״ל למה לך לסתור הלא שיעורין אלו נמסרו כך לחכמי׳ בקבל׳ וא״כ שני בטעם כל שהוא לסמוך הקבלה כמו שדי באצבע קטנה לסמוך ארז גדול כיון שעומד בלא״ס:

לפי שלכתחילה אין זה מצות לקט אלא העניים מלקטין את השבלים: תני בתוספתא. ר״פ פ״ד: ודכוותיה. אם הוא מקום שנהגו להיות מוסקין זתי ניקוף לדורכן ולעשות שמן מפני שמצוי שם הרבה נאמן ג״כ לומר שמן זה של זתי ניקוף הוא שהכל הולך אחר מה שנוהגין כן:

הלכה ד מתני׳ נאמנים על ירק חי. שניתן להם מעשר עני דירק חייב במעשרות מדרבנן: ואין נאמנין על המבושל. שאין דרך ליתן מעשר עני מן המבושל אא״כ אם היה דבר מועט ולפעמים ששכחה הבה״ב מלעשר ומעשר מן המבושל שבקדרה: מלפסו. כמו האלפס שהוא מחבת גדולה: גמ׳ אילין דבית אסי בשלון ירק לגשין מתקנתיה. שכחו מלתקנו מעשר עני ובא גמליאל זוגא ותיקן להם מתוך האלפס שבשלו ונתן לעניים. ומייתי ראיה דלפעמים אירע כך ולפיכך נאמנים על דבר מועט:

הלכה ה מתני׳ אין פותחין לעניים בגורן. כשמחלקין מעשר עני בגורן אין ניתנין לכל עני ועני פחות משיעור זה דכתיב ואכלו בשעריך ושבעו תן לו כדי שבעו:

תני ר׳ יהודא אומר מקום שנהגו להיות דורכין את העוללות יהא עני נאמן לומר יין זה של עוללות הוא ודכוותי׳ מקום שנהגו להיות מוסקי׳ זיתי ניקוף יהא עני נאמן לומר שמן זה של זיתי ניקוף הוא: אילין דבית אסי בשלון ירק אנשון מתקנתיה סלק גמליאל זוגה ותקניה מן גו לפסא:

הלכה ד מתני׳ אין פותחין לעניים בגורן מחצי קב חטין וקב שעורי׳ ר״מ אומר חצי קב קב וחצי כוסמין וקב גרוגרות או מנה דבילה ר״ע אומר פרס חצי לוג יין ר״ע אומר רביעית רביעית שמן ר״ע אומר שמינית ושאר כל הפירות אמר אבא שאול כדי שימכרם ויקח בהן מזון שתי סעודות: גמ׳ תני רובע אורז עוכלא תבלין ליטרא ירק שלשת קבין חרובין חצי לוג יין רביעית שמן עשרה אגוזים חמשה אפרסקין שני רמונים ואתרוג אחד מ״ט ואכלו בשעריך ושבעו תן לו כדי שובעו חזקי׳ שאל לאבוי מנא אילין שיעורייא א״ל אהן צררא סמך דא ברתא ר״ח הוה יתיב קומי ר׳ והוא אמר טעמין והוא סתר אמר טעמין והוא סתר א״ל לא כלן מסתור אלא מבני א״ר מנא תניא ארבע ליטרין אמר ר״א וכן לעירוב אמר רבי חיננא הדא דתימר ביין אבל בשמן מערבין מזון שתי סעודות תני מערבין בחומץ מזון שתי סעודות רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק כדי לטבול בירק הנאגד שתי סעודות רבי יצחק ענושיא אמר קומי ר״ז בשם דבי ר׳ ינאי אפונין חיין מערבין בהן מזון שתי סעודות למי נצרכה לר״מ שלא תאמר הואיל והן מסריחין את הפה אין מערבין בהן דג מליח מערבין בו בשר מליח מערבין בו בשר חי תנינן הבבלין אוכלין אותו כשהוא חי מפני שדעתן מקולקלת ר׳ יודן בעי הדא סלקירא הואיל ואילין כותאי אבלין מינה חייה מערבין בה שמואל בר שילת בשם רב פעפועין וגודגניות וחלוגלוג׳ מערבין בהן בעון קומי׳ הידין יינון אמר לון קקולין והנדוקי ופרפחני׳:

הלכה ה מתני׳ מדה זו אמורה בכהנים ובלוים ובישראלים היה מציל נותן מחצה ונוטל מחצה היה ממועט נותן לפניהם והן מחלקין ביניהן: גמ׳ רבי יונה פתר מתני׳ ביותר מכשיעור היה מציל נוטל מחצה ונותן מחצה אבל בכשיעור הוא נותן לפניהם והן מחלקי׳ ביניהם רבי חזקיה פתר מתני׳ בכשיעור ביקש להציל ונטל מחצה ונתן מחצה שמתוך שנוטל מחצה וניתן מחצה נעשה דבר מועט הוא נותן ביניהן והן מחלקין ביניהם תני המסבבין על הפתחים אין נזקקים להן לכל דבר אמר רבי יונה ובלחוד דלא יפחות ליה מן ארגרון דיליה הבא את אמר אין פותחין לעניי׳ בגורן ובא את אמר אין פותחין לעני העובר ממקום למקום

**הלכה ז מתני'** מככר בפונדיון מד' סאין בסלע. כשהחטים נמכרים ארבעה סאים לסלע וד' סאין הן כ"ד קבין שכל סאה היא ששה קבין והסלע היא ד' דינרין והדינר שש מעות והמעה שני פונדיון נמצא כ"ד קבין לכ"ד מעין והרי הככר הנמכר בפונדיון הוא חצי קב בפונדיון הלי מעה אלא מפני שהחנווני רוצה להשתכר ביציאת הטחינה והאפייה אי אפשר שימכור הככר שהוא חצי הקב בפונדיון שהוא לפי הערך שמוכרים התבואה בשוק ד' סאים בסלע ולפיכך לא יהא ככר הנמכר בפונדיון אלא רובע הקב בלבד וכשמחלקין התבואה לעני בגורן ועליו לטחון ולאפות אין פוחתין מחצי קב אבל כשנותנין לו ככר אפוי לא יהיה אלא רובע הקב שהוא ששה בלים: פרנסת לינה. מטה וכרים וכסתות: שבת. שם נותנין לו מזון ג' סעודות שחייב אדם לאכול בשבת: לא יטול מן התמחוי. לפי שהתמחוי נתחלק בכל יום כדקאמר בגמרא שהגבאים מחזירים על פתחי בעלי הבתים בכל יום ולוקחים מהם תבשיל לצורך העניים והכלי שמשימים בו את התבשיל נקרא תמחוי: מזון י"ד סעודות לא יטול מן הקופה. לפי שהקופה מתחלקת מע"ש לע"ש: והקופה נגבית בשנים. לפי שממשכנים על הצדקה ואין עושין שררה על הצבור בממון פחות משנים: ומתחלקת בג'. לפי שהיא כדיני ממונות ודיני ממונות בג': גמ' הכא את אמר אין פוחתין לעניים בגורן. מחצי קב: והכא את אמר אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון והא דחד שיעורא הוא דככר בפונדיון הוא חצי קב אמאי שני התנא הכא בלישנא מהאי מתני' דלעיל: לא מהן שליש ליציאה. כלומר ודאי חד שיעורא היא לפי ערך התבואה הנמכרת בשוק אלא שבככר הרי צריך לנכות השליש והיא רובע הקב שהוא שליש מלבר לחצי הקב וזהו כדי להוציא לשכר הטחינה והאפייה ולהכי קתני הכא ככר בפונדיון לפי שזה הככר הנקח מן החנווני אינו אלא רובע הקב וכדפרישית במתני': ר' יוסי בר בון מפקד לאילן נחתומייא. שיעשה הככר כהדא דרב הונא ובלבד שלא יפחתו אותו מרובע הקב אם התבואה נמכרת בשוק ד' סאין בסלע: ראו אותו יוצא מן העיר ונכנס ליה. משום דבמתני' קתני העובר ממקום למקום ומבעיא ליה אם הן ראו להעני שיצא מן העיר אחר שקיבל מה שנתנו לו וחזר ונכנס אם צריך לחזור וליתן לו דהוי כעובר ממקום

מסורת הש"ס
עירובין פג: שבת קיח: ב"ב ט.
שבת קיח: ב"ב ט:
שם ט.
ירושלמי שקלים פ"ה ה"א
ב"ב ט.
שם ח: תוספתא פ"ד ירושלמי ב"ב פ"א ה"ד סוטה כא:
כתובות סח.

תורה אור

למקום רב הונא אמר *צא מהן שליש ליציאה רבי יוסי ב"ר בון מפיק לאילין נחתומיא כהדא דרב הונא ובלחוד בהדין שיעורא רבי בא בר בא בר ממל בעי קומי רבי לא ראו אותו יוצא מן העיר ונכנס ליה א"ל הנותן נותן והלוקח יחוש לעצמו:

**הלכה ו מתני'** א *אין פותחין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון מארבע סאין בסלע לן נותנין לו פרנסת לינה שבת נותנין לו מזון שלש סעודות ב מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי מזון ארבע עשרה סעודות לא יטול מן הקופה *והקופה ג ניגבת בשנים ומתחלקת בשלשה: **גמ'** ד תמחוי בכל יום קופה מערב שבת לערב שבת תמחוי לכל אדם קופה אינה אלא לאנשי אותה העיר בלבד רבי חונה אמר תמחוי בשלשה שהוא על אתר רבי חלבו בשם רבי בא בר זבדי אין מעמידין פרנסין י פחות מג' אנא חמי ה דיני ממונות בג' דיני נפשות לא כ"ש ויהיו עשרים ושלשה עד דהוא מצמית להון הוא מסכן רבי יוסי בשם רבי יוחנן אין מעמידין שני אחין פרנסים רבי יוסי עבד חד מן תרין אחין עאל ואמר קומיהון לא נמצא לאיש פלוני דבר עבירה אלא שאין מעמידין שני אחין פרנסין *רבי יוסי עאל לכפרה בעי מוקמה לון פרנסין ולא קבלון עליהון עאל ואמר קימיהון בן בבי על הפקיע ומה אם זה שנתמנה על הפתילה זכה להימנות עם גדולי הדור אתם שאתם נתמנין על חיי נפשות לא כ"ש רבי חגיי כד הוה מקים פרנסין הוה מטעין לון אורייתא לומר שכל שררה שניתנה בתורה ניתנה *בי מלכים ימלוכו בי שרים ישורו רבי משלי ח חייא בר בא מקיים ארכוניי רבי אלעזר הוה פרנס חד זמן נחית לבייתיה א"ל מאי עבדיתון א"ל אתא חד סיעא ואכלון ושתון וצלו עלך אמר לון ליכא אגר טב נחת זמן הנינן אמר לון מאי עבדיתון א"ל אתא חד סיעא חורי ואכלון ושתון ואקלונך אמר לון כדון איכא אגר טב ר"ע בעין ממניתיה פרנס א"ל נמלך גו בייתא הלכון בתריה שמעון קליה דימור על מנת מתקלל על מנת מבזייא רבי בא בר זבדי אמר איתפלגון רב ורבי יוחנן חד אמר מדקדקים בחיי נפשות וחרנא אמר *אף בכסות אין מדקדקין מפני בריתו של אברהם אבינו מתני' פליגי על מ"ד אף בכסות אין מדקדקין פתר ליה לפי כבודו ותני כן ו בד"א בזמן שאין מכירין אותו אבל בזמן שמכירין אותו אף מכסין אותו והכל לפי כבודו והתני למזונות שלשים יום לכסות ששה חדשים ח *פתר לה ליתן והתני למזונות שלשים יום ט לפסין ולצדקות י"ב חודש הא קדמיתא ליטול עוד הוא ליתן מהו לפסין ולצדקות י"ב חודש בשכר סופרים ומשנים:

**הלכה ז מתני'** י *מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני היה לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנין כאחת הרי זה יטול *היו ממושכנין בכתובת אשתו או לבעל חובו הרי זה יטול כ *אין מחייבין אותו למכור

למקום או לא: הנותן נותן. כלומר מי שנותן אין צריך לחוש אם זה העני הוא שכבר לקח את שלו או אחר הוא אבל זה העני שחוזר ולוקח יחוש לעצמו שהוא גוזל לעניים אחרים: תמחוי. בכל יום. נגבה ומתחלק לערב לפיכך מי שיש לו מזון ב' סעודות לא יטול מן התמחוי וקופה נגבית ומתחלקת מע"ש לע"ש ומי שיש לו מזון י"ד סעודות שדי הוא לו עד ע"ש הבא לא יטול מן הקופה ותוספתא היא בפ"ד: תמחוי לכל אדם. לעניי עולם: תמחוי בג'. נגבית לפי שהוא על אתר מיד שנגבה הוא מתחלק וכיון דאינו מתחלק אלא בג' נגבה נ"כ בג': אין מעמידין פרנסין. על כל צרכי צבור פחות מג' כדמפרש טעמא שלמדין מה"מ שאין רואה שהן בג' דיני נפשות לא כ"ש שהפרנסים מעיינין על כל דבר ואף שהוא נוגע לענין דיני נפשות: ויהיו עשרים ושלשה. לדבריך דהא ד"נ בכ"ג: עד דהוא מצמית לון הוא מסכן. אם יהיו כל כך עד שהוא מאסף את כולם מי שהוא צריך להם יכול להסתכן ולהפסיד בין כך ולפיכך לא תקנו אלא שלשה שבקל יכול הוא לאסוף אותם: עבד. עשה א' משני אחים שהיו שניהם ראוים לכך ולא עשה להשני ונכנס לפני הצבור ואמר להם לא מפני שנמצא לפלוני לאה הכני איזה דבר עבירה שלא עשיתי גם אותו לפרנס אלא מפני שאין מעמידין ב' אחים פרנסין לפי שהן נחשבין כא' ולא יהי' עם השלישי כ"א שנים ותנן ג' בעינן: לכפרה. שם מקום והיה רוצה להקים להם פרנסים שישגיחו על עסקי צבור ולא היה שם מי שיקבל עליו להתמנות עליהם ונכנס ואמר להם שנינו בפ"ה דשקלים בן בבי היה ממונה על הפקיע וזהו הפתילות של המנורה ושל בית השואבה וגרסי' התם נמי להא: זכה להימנות עם גדולי הדור. שנמנו שם יוחנן בן פינחס וכו' פתחיה זה מרדכי וכו' אתם וכו' לכ"ש שיהיה לכם זכות גדול: הוה מטעין לון. היה מטעים ומלמד אותם ד"ת לומר שכל שררה שניתנה מזכות התורה ניתנה כמ"ש בי מלכים וגו' בי שרים ישורו ונדיבים כל שפטי ארץ וכדפירש ר' חייא בר בא מקים ארכונין בזכות התורה מקים הדיינין וכל השררות וכן תרגומו מטול דוכרני מהדורכין וסרכי וכולהון דייני דתרילותא: מאי עבידתון. מה היה המעשה בשעה שלא הייתי בבית ואמרו לו באה חבורה אחת של אנשים ואכלו ושתו והתפללו עליך ואמר להם אין כאן שכר טוב אלא ובפעם אחרת שאמרו לו באה חבורה אחת ולאחר שאכלו ושתו קללוך וביזו אותך והשיב להם הרי עכשיו יש לי שכר טוב וזה ללמד שלא יקפיד הפרנס והגבאי אם יתבזה ע"י כך מאיזה בני אדם כי אדרבה זהו לו לנחת ויקבל שכר הטוב בשביל כך ולהכי מייתי נמי עובדא דר"ע שלא היה רוצה לקבל ההתמנות עד שיתיעץ עם אשתו וב"ב והלכו אחריו לשמוע מה יאמרו ושמעו קול באמרו לו תקבל על עצמך על מנת שיקללוך וע"מ שיבזוך ואל תקפיד: מדקדקין בכסות. אם בא עני ערום ומבקש כסיה מדקדקין אחריו ובודקין אותו אם אינו רמאי: אבל אין מדקדקין במזונות. שהוא חיי נפשות ונותנין לו מיד: ואידך אמר אף לכסות אין מדקדקין. שלא יתבזה ויתגלה בריתו וזהו כבודו של אברהם אבינו: מתניתא. ברייתא דלקמן פליגא על מ"ד אף בכסות אין מדקדקין דתניא בתוספתא שם על מתני' אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום וכו' בד"א בזמן שאין מכירין אותו. דאז אין נותנין לו אלא מזונות אבל בזמן שמכירין אותו אף מכסין אותו אלמא דלכסות בעינן שיהו מכירין אותו אבל לכסות בעלמא שלא יהא ערום מכסין אותו ואפי' אין מכירין אותו: ותני כן. והגיה בברייתא אחריתא דברים בהדיא כן בד"א וכו'. אף מכסין אותו והכל לפי כבודו ובהא הוא דבעינן מכירין אותו: והתני. בתוספתא שם: למזונות ל' יום ולכסות ו' חדשים. וקס"ד דליטול מזונות וכסות קאמר אלמא דבעינן שיהא כ"כ זמן עד שיכירו אותו וקשיא למ"ד אין מדקדקין לכסות: פתר לה ליתן. כלו' וכדמוכח מדלקמן כלומר לא לענין ליטול מיירי אלא שיהא כאנשי העיר ליתן לעניים מזונות וכסות ואם שהה בעיר ל' יום צריך ליתן למזונות ואם שהה ו' חדשים צריך ליתן לכסות: והתני'. בברייתא אחריתא: לפסין. לפסי העיר שעושין לה פסין שסביבותיה לחזק אותה: ולצדקות. לכופו ליתן לעניים י"ב חודש ומדהאי ברייתא ליתן מיירי ש"מ הא ברייתא קדמייתא ליטול מיירי דאל"ה קשיא דקתני הכא יב"ח והתם קתני ששה חדשים: עוד היא ליתן. לעולם כדשנינן דברייתא קמייתא נ"כ בליתן מיירי ודקשיא לך הא דקתני הכא וצדקות י"ב חודש מי סברת דלצדקות דקאמר לצדקה לעניים הוא לא היא אלא מהו צדקות דקתני הכא לפסין ולצדקות י"ב חודש היינו בשכר סופרים ומשנים שהן מלמדי תינוקות המתפרנסים מן הצבור דבהא עד שישהא שם י"ב חודש ואז צריך ליתן לזה ככל אנשי העיר וברייתא קמייתא ליתן לכסיה בו' חדשים שני:

**הלכה ח מתני'** מי שיש לו מאתים זוז. קים להו לרבנן באלו מספיקין לשנה אחת למזונות ולכסות: היו ממושכנין בכתובת אשתו. שכתב לה להיות

עין משפט נר מצוה
כא
א מיי' פ"ו ממ"ע ה"ח סמ"ג עשין קסב טוש"ע יו"ד סי' רנ סעיף ד
כב
ב מיי' שם פ"ט הל"ג סמ"ג שם טוש"ע שם סי' רנג ס"א
כג
ג מיי' שם פ"ט סמ"ג שם טוש"ע שם סי' רנו ס"ב
כד
ד שם ס"ו
כה
ה מיי' פ"ב מסנהדרין טוש"ע חו"מ סי' ג
כו
ו טוש"ע יו"ד סי' רנו ס"ו
כז
ז מיי' פ"ז ממ"ע ה"ד סמ"ג עשין קסב טוש"ע יו"ד סי' רנ ס"ד
כח
ח מיי' פ"ט שם הי"ב טוש"ע יו"ד סי' רנו ס"ה
כט
ט מיי' פ"ו משכנים סמ"ג עשין פ"ב טוש"ע חו"מ סי' קסג ס"ב
ל
י כ מיי' פ"ט ממ"ע הי"ג סמ"ג עשין קסב טוש"ע יו"ד סי' רנג סעיף א

גליון הש"ס
י פחות מג'. עי' במרדכי פ"ק דב"ב דלא קי"ל כן. ועי' בב"י סי' רט.

שנויי נוסחאות (סו"א) למקום בכי"ר למקום מככר לפונדיון. (סו"ג) בהדין נד"ו כהדין. (סו"ז) ניגבת נד"ו נגבית. (סו"ט) שהוא על אתר בכי"ר שהיא לכל אחד. (ס"י) אנא וכי"ר איתא. (סוי"א) להון נד"ו לון. (סוי"ג) עבד נד"ו עבר. (סוס"ז) נתמנין נד"ו מתמנין. (סוי"ז) בי מלכים ימלוכו (מקרא אחד) בי שרים ישורו (מקרא שני). (סוי"ח) כקיים ארכוניי וכו' אלעזר וכו' לבייתיה נד"ו מקים ארכונין וכו' ליעזר וכו' לביתיה. (סוי"ט) וצלו נד"ו וצלון. (סו"כ) הנינן נד"ו תיניין. (סוכ"ג) דימור נד"ו דיימר. (סוכ"ג) מדקדקים בחיי נפשות נד"ו מדקדקים בכסות ואין מדקדקין בחיי נפשות. (סוכ"ה) ליתן נד"ו ליטול. (סוכ"ו) עוד הוא נד"ו עוד היא. (סו"ל) נותנין כאחת נד"ו נותנין לו כאחת.

מערכת הערוך

ר' יוסי עאל לכפרה כו' בערוך (ע' סקע ד') ר' יוסי על לכפרא בעא מקמה לון פרנסין ולא קבלון עליהון על ואמר קומיהן בן בבי על הפקיע ומה אם זה שנתמנה על הפתילות זכה להמנות עם גדולי הדור אתם שאתם ממנין על חיי נפשות לא כל שכן (עכ"ש סקיעס. פסילס. שנינו שהיה ספילות מצורכת סמוטין וזה בפ"ה מפקיעין (בשבת בסוכה) קורעין ועושין פתילות):



מהר"ם יפ"ם

רב אמר מדקדקים בחיי נפשות וחרנא אמר כו' צ"ל חד אמר מדקדקים בכסות ואין מדקדקים בחיי נפשות וחרנא אמר כו' [ובבבא בתרא (דף ט' ע"א) מפורש יותר אמר רב הונא בודקין למזונות ואין בודקין לכסות ור"י אמר בודקין לכסות ואין בודקין למזונות]:

הר"א מגריידץ

לומר דמה שיש לו הוא מעשר ראשון ולא תרם עוד תרומת מעשר ועל זה אמר בירושלמי דאתיא כר"א דסבר נאמן על השני נאמן על הראשון ופי' הגאון מה דאמר נאמן על הראשון היינו דהלוי נאמן על מעשר ראשון לומר דתרם תרומת מעשר וע"כ אתי שפיר דמסיימינן ללוי דאמר דמעשר עני הוא ופטור מן המעשרות דמה לו לשקר לומר מעשר עני הוא בכדי שלא יצטרך לתת תרומת מעשר ואם הוי אמר דמעשר ראשון הוא היה צריך לתת תרומת מעשר הלוי לר"א מהימן הלוי לומר דתרם תרומת מעשר וא"כ גם אם היה אומר דמעשר ראשון הוא ג"כ לא היה צריך להפריש תרומת מעשר ודחה ר' יוסי לומר דבאמת אינו נאמן הלוי לומר מעשר שני הוא דדילמא באמת מעשר ראשון הוא ולא תרם עוד תרומת מעשר והא דתני במתני' דהלוי עני נאמן כמו שאר עניים לומר מעשר עני הוא ומדוע לא חיישינן דמשקר בזה דאמר דמעשר עני הוא כדי להפטר גם במעשר שני היינו שיהא פטור ממעשר שני ובאמת מעשר ראשון הוא ולא תרם עוד תרומת מעשר על זה משני הירושלמי דבשביל זה לא היה אומר בושה כזו שמקבל מתנת עניים ועי' בפני משה דפירש ג"כ הא דר"א על נאמנות הלוי]:

להיות לה למשכון עליהם או לב"ח : ואת כלי תשמישו . כלים של אכילה ושתיה אפי' הן של כסף ושל זהב והני מילי כשבא ליטול שכחה ופאה ומעשר עני ואינו נוטל מקופה של צדקה אבל אם בא ליד גבאי שבכבר הוא נוטל מקופה של צדקה אז לא יטול אפי' לקט שכחה ופאה ומעשר עני עד שימכור כליו שפיס ויקח אחרים פחותין מהן ואז יטול : **גמ'** חד תלמיד וכו' . גרסי' לפא בפ"ג דסוטה בהלכה ד' ; והוה רבי רגיל לזכות עמו וליתן לו בשנה השלישית מעשר עני והכניסו בו התלמידים עין הרע ומלאו לו עד מאתים דינר שיהא אסור לקבל וכשבא רבי לזכות אותו:א"ל רבי אית לי שיעורא. ומעתה אין לי לקבל: אמר. רבי זה מכת פרושין נגעו בו . מן הנועים עלמן כפרושים ונותנין לדקה ומתכוונין לסרע ורמז לתלמידיו והכניסוהו לקפילין והוא הנות שמוכרין שם מיני מאכל וחסרו ממנו ע"י הוצאה חד קרט הוא רובע דינר וחזר ונתן לו מעשר עני כמו שהיה רגיל עמו: משפחת אנטבילא היתה בירושלם וכו'. בתוספתא שם והתם גרים ג' מאות שקלי זהב והגי' דהכא כך היא בספרי פ' כי תבא : דהוין דרשין בשעריך בשעריך לרבות ירושלם . שהיו החכמים דורשין להרי בשעריך דכתיבי אלל הגר ושמחת לפני ה' אלהיך וגו' והלוי אשר בשעריך והגר ולמטה כתוב ושמחת בחגך וגו' והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ולרבות ירושלם שאותן היושבין בתוכה שלא להוציאם לחוץ ושם יתנו להם פרנסתם שישמחו בה בזמן שמחה : והתני. בניחותא כלומר וכן הני נמי שם מעשה וכו' לפי שהיה רגיל כך וכמו שפסקו להמשפחה כל כך הרבה שיהיו יכולין להתפרנס כפי שהיו רגילין:ואפשר כן . בתמיה וכי מצוין הן ליתן כמו מעדנים אלו : אלא דלא הוה אכיל עם חורנין . כלומר מפני שהיה רגיל שלא לאכול שום תבשיל הנעשה עם מאכלים אחרים. א"נ שהיה רגיל לאכול בלבדו תמיד ומתענג בחשיבות הרבה ובמעדנים כאלו וכפי שהוא רגיל כך היו מעלין לו : תני. בתוספתא שם : א"ר מנא כלי כסף . שנותנין לו תחת' שהיה רגיל בכלי זהב וכן כלי זכוכית שנותנין תחת של נחושת : בגופיהן . כלומר אפילו בגופיהן שהן כלים שמשתמשין בגופן כגון כלי מאכל ומשתה מוכרין את של זהב ונותנין לו התתיכן של כסף וכן כולם : והתני . שם לעיל היה משתמש בכלי מילת נותנין לו כלי מילת וה"נ קשיין אהדדי דהכא תני שאין נותנין לו הכלים כפי שהיה רגיל : כאן בגופו וכאן בשאינו גופו . סיומא דקושיא היא כלומר מאי לאו דהא דקתני נותנין לו כמו שהיה רגיל היינו בכלים שמשתמש בהן בגופו כמו כלי מילת למלבושיו וכיוצא בזה והא דקתני מוכרין את המשובח ונותנין לו אחרים הפחותין מהן בשאינן כלים של גופו כגון כלי מלאכה וכיוצא בהן וקשיא לר' מנא דאמר דאפי' בדבר שבגופו נותנין אחרים התתיכן : מן אלין דכשיותה . מבית הכנסת שירד מנכסיו ומכר כליו החשובים והיו לוקחים לו מאכלים בכלי חרס : והוא אכל ומותיב . וכשהיה אוכל מהן היה משיב ממנו האכילה ומקיא אותה לחוץ לפי שהיה אסתנים ולא היה רגיל לאכול בכלים כאלו ואמר לו הרופא וכי עיקר התבשיל לא נתבשל בתוך הקדירה של חרס. יהי' בעיניך כאילו אתה אוכל מתוך הקדירה בעצמה ואז לא תקוץ ולא תמאס לכלי חרס ומייתי הך עובדא ללמד מה הרגילות עושה : עד כדון בב"ח שהוא דוחק . הא דקתני במתני' היו ממושכנין לבעל חובו ה"ז יטול מפני שאינם שלו עד כאן בבע"ח שהיה דוחק אותו לשלם: אפי' בב"ח שאינו דוחק . אי נימא דאפי' אינו דוחק אותו לשלם או דילמא כיון שאינו דוחק אותו כדידי' דמיא : נשמעינה מן הדא. דקתני נמי לכתובת אשתו בהדיא ודא אשה לאו כבעל חוב שאינו דוחק הוא שהרי אין כתובה נגבית מחיים ואפ"ה קתני ה"ז יטול וש"מ דגם בב"ח שאינו דוחק לאו כדידיה דמי ונוטל : אין מחייבין אותו למכור וכו' ואת כלי תשמישו. ומפרש ר' חנינא הן החשובים של שבת כדאמר צריך אדם שיהו לו שני עטופין להתעטף ולהתלבש בהן אחד לחול וא' לשבת : וכי ערומה היתה . מה הי' צריכה לומר לה ושמת שמלותיך וכי ערומה הלך אלא אלו בגדי שבת שלה ושמלותיך המיוחדים לך קאמרה : בכין חברייא לקבליה . שלא היה יכול ידם לקיים זה וא"ל רבי מה נעשה כעטיפתנו בחול כן עטיפתנו בשבת שאין לנו אחרים : צריכין אתם לשנות. באיזה ענין ולשלשלן למטה ולא כמו שאתם רגילים. ליליך בחולו"ן הדא.שהרי למדנו זה מן המקרא ורחצת וכו' כדלעיל ואגב דורש יוד יתירה בכתיב וירדתי שאמרה לה זכותי תרד עמך ותלויה דרכך :

הורה אור

למכור את ביתו ואת כלי תשמישו : **גמ'** חד תלמיד מן דרבי היה לו מאתים זוז חסר דינר והוה רבי יליף זכי עמי' חד לתלת שני מעשר מסכנין עבדון ביה תלמידוי עינא בישא ומלון לי' אתא בעי מזכי עימי' א"ל רבי אית לי שיעורא אמר זה מכת פרושים נגעו ביה רמז לתלמידיו ואעלוני' לקפילין וחסרוניה חד קרט וזכה עימי' היאך מה דהוה יליף משפחת אנטבילא היתה בירושלים והיתה מתייחסת של ארנן היבוסי פעם אחת פסקו להן חכמים שש מאות ככרי זהב שלא להוציאן חוץ לירושלים דהוון דרשון בשעריך בשעריך לרבות ירושלים והתני מעשה בהלל הזקן שלקח לעני בן טובים סוס אחד להתעמל בו ועבד לשמשו שוב מעשה באנשי גליל שהיו מעלין לזקן א' ליטרא בשר ציפרין בכל יום ואפשר כן אלא דלא הוה אכיל עם חורנין תני משתמש בכלי זהב נותנין לו כלי כסף כלי כסף נותנין לו כלי נחושת כלי נחושת נותנין לו כלי זכוכית א"ר מנא כלי כסף וכלי זכוכי' בגופיהן והתני היה משמש בכלי מילת נותנין לו כלי מילת כאן בגופו כאן כשאינו גופו חד מן אילין דנשיותא אנחתת מן ניכסוי והון זבין לי' במאן דחסף והוא אביל ומותיב א"ל אסיא עיקר תבשילא לא מן גו לפסא הוא אכול מן לפצא עד כדון בבעל חוב שהוא דוחק אפי' בבע"ח שאינו דוחק נישמענא מן הדא היו ממושכנין לכתובת אשתו או לבע"ח ודא איתתא לאו כבע"ח שאינו דוחק הוא אין מחייבין אותו למכור אמר רבי חנינ' צריך שיהיו לו שני עטיפין אחד לחול ואחד לשבת מ"ט (רות ג) ורחצת וסכת ושמת שמלותיך וכי ערומה היתה אלא אלו בגדי שבתה כד דרשה ר' שמלאי בציבוריי' בכון חברייי' לקובלי' אמרו ליה רבי כעטיפתינו בחול כן עטיפתינו בשבת א"ל אעפ"כ צריכין אתם לשנות לשבת מן הדא ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך : (שם) וירדת הגורן וירדתי כתיב אמרה לה זכותי תרד עמך וערטילא הוות אלא אמרה לה לבוש מאנך דשובתא :

א"ר מנא כלי כסף וכלי זכוכית בגופיהן. עיין גירסת הגר"א ז"ל ופירושו בגליון הש"ס כאן : ר'

## הלכה ח מתני'

מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהן הרי זה לא יטול וכל מי שאינו צריך ליטול ונוטל אינו מת מן הזקנה עד שיצטרך לבריות וכל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס לאחרים משלו ועל זה נאמ' (ירמי' יז ז) ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו וכן דיין שדן דין אמת לאמיתו וכל מי שאינו לא חיגר ולא סומא ולא פיסח ועושה עצמו כאחד מהן אינו מת מן הזקנה עד שיהא כא' מהן שנאמר (משלי יא) ודורש רעה תבואנו ונאמר (דברים טז) צדק צדק תרדוף וכל דיין שלוקח שוחד ומטה את הדין אינו מת מן הזקנה עד שיהא עיניו כהות שנאמר (שם) ושוחד לא תקח כי השוחד יעור עיני חכמים וגו' :

**גמ'** הדא אמרה חמשין דעבדן טבין מן מאתים דלא עבדין : המסמא את עינו והמקפח את שוקו והמצבה את כריסו אינו נפטר מן העולם עד שיהא לו כן שמואל ערק מן אבוי אזל וקם ליה בין תרין צריפין דמיסכנין שמע קולהון אמרין בהדין אנגשין אנן אכלין יומא דין באנגטין דדהבא ובאגניטן דכספא אנן אכלין עאל ואמר קומי אביו א"ל צריכין אנו להחזיק טובה לרמאין שבהם דלמא ר' יוחנן וריש לקיש עלון מיסחין בהדין נימוסין דטבריא פגע בון חד מסכן אמר לון זכון בי א"ל מי חזרון מי

**הלכה ט מתני'** מי שיש לו חמשים זוז וכו' . כדקאמר בגמרא חמשין עבדין טבין מן מאתים דלא עבדין. מן מאתים כלומר מעין מאתים בחמשים שעושין פירות הם כמו המאתים שאין עושין פירות: וכל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל . כגון שדוחק עצמו במלאכה ומסתפק במעשה ידיו כדי שלא יתפרנס מאחרים אבל אם אין מעשה ידיו מספיקין לו ומסגף עצמו בחיי צער ומגיס דעתו ואינו נוטל על זה אמרו בגמ' כל הצריך ליטול ואינו נוטל ה"ז שופך דמים ואסור להתרחם עליו על נפשיה לא חייס על אחרים לא כש"כ ועל מי שיכול להסתפק במעשה ידיו אף שהוא בדוחק אמרו כל הצריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו ועליו הכתוב אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו : **גמ'** הדא אמרה וכו' מן מאתים דלא עבדון . האי מן לאו מן יותר הוא מתפרש אלא מעין הוא וכמו המאתים כדפרישית במתני': המסמא את עינו וכו'. תוספתא היא בפ"ד. ועושה כן לרמאות את ב"א שיתנו לו יותר: שמואל ערק מן אבוי. פעם אחת כשברח מאביו מחמת איזה כעס שכעס עליו והלך ועמד לו בין שני צריפין של עניים ושמע שהיו אומרים באיזה אגרנטורין אנו אוכלין היום בשל זהב או בשל כסף. אגרנטורין מלה ארמית היא גארטוירו בלע"ז על סידור הכלים של השלחן א"נ על המופה שאוכלין עליהן והלבנים מכוסים בשל כסף והלבושים במיני רקמה מכוסים בשל זהב וכשנכנס וסיפר לאביו א"ל צריכין אנו להחזיק טובה לרמאין כדאמר לקמן שאלמלא הן היה נענש האדם מיד כשתובעין ממנו לצדקה ואינו נותן ועל ידיהן יש להתגלגל ולומר במטיין הרמאין כמו אלו וכיוצא בהן: דלמא. מעשה בר"י ור"ל שהלכו לרחוץ במרחץ חמי טבריא ופגע בהן עני אחד ובקש שיזכו עמו ואמרו לו לאחר שנחזור מן המרחץ

מסורת הש"ס

א סוטה כא: ב ירושלמי סוטה פ"ג ה"ד ועיין שם כא: ד"ה זה

כתובות סז: תוספתא פ"ד

כתובות סז.

שבת קנג.

כתובות כו.

עין משפט נר מצוה

לא
ה ב מיי' פ"ז ממ"ע ה"ג כמ"ג שם טוש"ע שם סי' רנ ס"א

לב
ג מיי' פ"ט שם הי"ד כמ"ג שם טוש"ע יו"ד סי' רנו ס"א

לג
ד מיי' פ"ה מדעות ה"ע ופ"ו מתנות סמ"ג עשין לאו טוש"ע או"ח סי' רסב ס ב

לד
ה מיי' פ"ט ממ"ע הי"ג סמ"ג עשין קסב טוש"ע יו"ד סי' רנג ס"א

לה
ו מיי' פ"י שם הי"ט סמ"ג שם טוש"ע שם סי' רנה ס"ב

לו
ז מיי' פכ"ג מסנהדרין סמ"ג לאוין כה טוש"ע חו"מ סי' ט

לז

גליון הש"ס

י כלי כסף וכלי זכוכית בגופיהן צ"ל כלי נחושת וכלי זכוכית בגופיהן שנות אלי' . וכוונתו לפע"ד דודאי של זהב וכסף מכרין אבל של נחושת וזכוכית אין נותנין פחות מהן . ו"מ מבי"ם דילן בכתובות דף סח. ומרמב"ם וב"ע סי' רנג ס"ח . ועיין פריך והתני כו' . וזיימו דאין משנין כלל ומשני כאן בגופו הייפ הדבר בלומר אין משנין כלל . והו"ק .

שינויי נוסחאות (סו"ג) חד וכו' מסכינין בד"ו חדא וכו' מסכינין. (סו"ו) לתלמידיו וכו' האיך בד"ו לתלמידוי וכו' היך. (סו"ז) של בכי"ר משל. (סוי"א) בשר ציפרין בד"ו בשר צפרים. (סו"ג) משמש וכו' כשאינו גופו בד"ו משתמש וכו' בשאינו גופו . (סוס"ו) מן גו בד"ו מן גוא . (סוי"ה) איתתא לאו בד"ו אשה לא. (סוי"ט) צריך שיהיו לו בד"ו צריך אדם שיהו לו . (סוכ"א) בציבוריי' בד"ו בצבורא . (סוכ"ב) לשבת בד"ו ליתא . (סו"ל) שיהא בד"ו שיהיה, דורש רעה תבואנו ונאמר בד"ו כל זה ליתא ובמקרא "ודורש". (סול"ב) שיהא בד"ו שיהו . ושוחד לא תקח כי השוחד יעור ובמקרא (דברים ט"ז) כתיב "ולא תקח שוחד" ובשמות כ"ג כתיב ושוחד לא תקח כי השוחד יעור פקחים. (סול"ד) והמקפח את שוקו והמצבה בד"ו והמנפח את שוקיו והמצבא. (סול"ו) באגנטין דדהבא ובאגניטן דכספא אנן אכלין עאל בד"ו בארגנטורין דהבא ובארגנטורין כספא אעל. (סול"ז) אביו בד"ו אבוי. (סול"ח) מיסחין בהדין נימוסין דטבריא בד"ו מיסחי בהדין דימ סין דטיבריא.

מערכת הערוך

**חד** לתלת שני כו' בערוך (ע' פרוט) חד תלמיד מן דרבי היה לו שני מאות דינר והוה רבי יליף זכי עימיה חדא לג' שנין מעשר מסכינין עבדון ביה תלמידוי עיינא בישא ומליין ליה אתא בעי מזכי עימיה אמר ליה רבי לי שיעורא אמר ליה זה מכת פרושין נגעו ביה רמז לתלמידוי ואעלוניה לקפילין ותסרוניה חד קרט וזכה עמיה היך מה דהיה יליף : [משפחת אנטבילא] כו' בערוך (ערך משפחס) משפחת בית נבלט (נבלטא) היתה בירושלים והיתה מתיחסת משל ארנן היבוסי פעם אחת פסקו להן שש מאות ככרי זהב שלא להוציאם כו' :

עמודי ירושלים

**אמ'** ר' חנינא צריך שיהיה לו ב' עטיפין אחד לחול ואחד לשבת, נ"ל דלזה המאמר כיון בשאלתית דרב אחאי פ' בראשית שכתב וז"ל אמר ר' יוחנן צריך האדם שיהיה לו ב' עטיפות אחד של חול וא' של שבת ומקורו מהירושלמי הזה רק שבמקום ר' יוחנן צ"ל ר' חנינא וכדברי הירושלמי הזה תיא ג"כ במדרש רות פ"ק ורחצת ובפסיקתא רבתא פכ"ג רק ששם הגירסא רב חנן . ובא"ז ה' שבת (סי' י"ח) ובמנהיג דיני שבת (סי' כ"ח) הובא ג"כ הירושלמי הזה וגרסו ר' חנינא . ולב תמהתי על השאילת שלום (שם ס"ק כ') שכתב ע"ד השאלתות הללו לא ידעתי מקומו בש"ס דילן גם נודע דר' יוחנן לא נזכר בשום ברייתא עכ"ל ואנחנו הראנו מקור נפתח לזה רק שט"ס בשאלתות וצ"ל ר' חנינא . ושוב ראיתי בשו"ת בית אפרים שכתב כן :

עין משפט נר מצוה

לז
א טוש"ע יו"ד סי' רמט סעי' ס"ז

לח
ב מיי' פ"ז מה"ל. ס"ט סמ"ג עשין קסב טוש"ע יו"ד סי' רנה ס"ב

שהרתך אמר עמך וכשחזרו מצאוהו מת ומצאו כתוב בו עכשיו לקוברו וכשהיו מטפלין עמו מצאו כיס של דינרין תלוי עליו תחת בגדיו ואמרו הייט דר' אבהו וכו': פריטין. נתן לו פרוטות לחלק לעניים יצא ומצא עני אחד שאוכל בשר ושותה יין ונכנס ואמר לאביו לזה איני רוצה ליתן וא"ל תן יותר לזה דנפשיה מדתיה שנפשו היא מדתו ורגילות שלו כך הוא וצריך ליתן. גכ"א כפי המדה והמנהג שלו: ר' יעקב וכו' גרסי' להא לקמן בסוף פ"ה דשקלים: והוון יהבין וכו'. היו רגילין ליתן לו דינר א' מן הצדקה ואח"כ נודע להם שהיה מחלק לעניים אחרים וכהאי עובדא דר' זכריה וכו'. שהיו מרננים עליו על שהוא מקבל צדקה ואינו צריך לזה ולאחר שנפטר מצאו בחשבונות שלו שהיה מחלקן תמיד:

(בכאן חסר מהכתב יד עד סוף המסכת והלגנו הפי' מהר"א פולדה)

ר' אחא בשם ר"ח מתניתא תני כל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל הר"ז שופך דמים וכו'. כן גירסת הגר"א ז"ל בהגהותיו על הר"ש ועיי"ש בר"ש ז"ל:

הדרן עלך מאימתי וסליקא מסכת פאה בס"ד

תורה אור

מי חזרון אשכחוני' מית אמרו הואיל ולא זכינן ביה בחיין ניטפל ביה במיתותיה כי מיטפלון ביה אשכחון כיס דינרי' תלוי ביה אמרו הדא דא"ר אבהו א"ר אלעזר צריכין אנו להחזיק טובה לרמאין שבהן שאילולי הרמאין שבהן היה אחד תובע צדקה מן האדם ולא נותן לו מיד נענש אבא בר בא יהב לשמואל בריה פריטין דיהא פליג למסכינייא נפק ואשכח חד מסכן אכל קופר ושתי חמר עאל ואמר קומוי אבוי א"ל הב ליה יתיר דנפשיה מרתי רבי יעקב בר אידי ורבי יצחק בר נחמן הוון פרנסין והוון יהבון לר' חמא אבוי דר' אושעיא חד דינר והוא יהב ליה לחורנין רבי זכריה חתני' דר' לוי היו הכל מליזין עליו אמרו דלא צריך והוא נסב כד דמוך בודקין ואשכחון דהוה מפליג ליה לחורנין רבי חנינא בר פפא הוה מפליג מצוה בליליא חד זמן פגע ביה רבהון דרוחי' א"ל לא כך אולפן ר' °לא תסיג גבול רעיך א"ל ולא כן כתיב °מתן בסתר יכפה אף והוה מתכפי מיניה וערק מן קמוי א"ר יונה אשרי נותן לדל אין כתיב כאן אלא °אשרי משכיל אל דל הדא דמסתכל במצוה היאך לעשותה כיצד היה ר' יונה עושה כשהיה רואה בן טובים שירד מנכסיו היה אומר לו בני בשביל ששמעתי שנפלה לך ירושה ממקום אחר טול ואת פורע מן דהוה נסב ליה א"ל מתנה א"ר חייא בר אדא איתהוו סבין ביומינו מאן דהוה יהב לון מבין ר"ש שתא לצומא רבא הוו נסבון מן בתר כן לא הוו נסבון אמרי דשותן גבן °נחמיא איש שיחין פגע ביה ירושלמי א' א"ל זכה עמי חדא תרנגולתא א"ל הילך טומיתא וזיל זבין קופד ואכיל ומית אמר בואו וספדו להרוגו של נחמיא °נחום איש גם זו היה מוליך דורון לבית חמא פגע ביה מוכה שחין א' א"ל זכה עמי ממה דאית גבך א"ל מי חזר חזר ואשכחוניה ומית והוה אמר לקיבליה עיינוהי דחמונך ולא יהבון ליך יסתמיין ידים דלא פשטן למיתן לך יתקטעון רגליי' דלא רהטן מית' ליך יתברון ומטתי' כן סליק לגבי' ר"ע א"ל אי לי שאני רואה אותך כך. א"ל אי לי שאני אין רואה אותך בכך. א"ל מה את מקללני א"ל ומה את מבעט ביסורין. ר' הושעיא רבא הוה רביה דבריה הו סגי' נהורא והוה יליף אכל עימי' בכל יום חד זמן הוו ליה אירחין ולא מטא מיכול עימיה ברומשא סליק לגביה א"ל לא יכעס מרי עלי בגין דהוה לי אורחין ולא בעי' מבזיי' איקרי' דמרי בגין כן לא אכלי' עמך יומא דין א"ל את פייסת למאן דמתחמי ולא חמי דין דחמי ולא מתחמי יקבל פיוסך א"ל מנא לך הא א"ל מראב"י דראב"י על חד דסגי' נהורא לביתיה יתב ליה ראב"י לרע מיניה אמרון אילולי דהוא בר נש רבא לא יתב ליה ראב"י לרע מיניה עבדין ליה פרנסה דאיקר אמר להו מהו הבין אמרו ליה ראב"י יתיב לרע מינך וצלי עלוי הדא צלותא אתה גמלת חסד למאן דמתחמי ולא חמי דין דחמי ולא מתחמי יקבל פיוסך ויגמול יתך חסד דלמא ר' חמא בר חנינא ור' הושעיא הוון מטיילו באילין כנישתא דלוד א"ר חמא בר חנינא לר' הושעיא כמה ממון שיקעו אבותי כאן א"ל כמה נפשות שקעו אבותיך כאן °לא הוון בני נשא דילעון באורייתא ר' אחא בשם ר' חנינא כיני מתני' כל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל הרי זה שופך דמים ואסור להתרחם עליו על נפשיה לא חי"ס על חורנין לא כ"ש וכל מי שאינו צריך ליטול ונוטל אינו מת מן הזקנה עד שיצטרך לבריות °וכל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס לאחרים על זה נאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו:

## הדרן עלך מאימתי כל אדם וסליקא לה מסכת פאה

מילי מסא"כ מתני' דיטול לפרנס עלמו בדוחק לפיכך לא יטול מן הלדקה הר"ש: ברוך הגבר אשר יבטח בה' ולא שם מבטחו בבני אדם לסוף והיה ה' מבטחו:

סליק פירקא וכולא מסכת ברחמי ובסייעתא דשמיא

כד דמוך. כשמת: מפליג. מחלק: מפליג מצוה. מחלק לדקה בלילה: רבהון דרוחיי. שר של הרוחות: לא כך אולפן. לא כך למדתנו: אל תסיג וגו'. ולילה הוא גבול רוחות ושדים ולא של בני אדם: מתכפי. מכפי ממנו וברח השד מפניו: טול ואתה פורע. ובכך לא יתביים ליטול והיינו השכלה היאך ליתן לו שלא יתביים: מן דהוה נסב. לאחר שלקח העני א"ל ר' יונה הרי הן לך במתנה: איתהוו. זקנים היו בימינו מי שהיה נותן להם לדקה בין ר"ה ליה"כ היו נוטלין אמרו מנהג הוא עמנו הכי: טומיתי'. הא לך מעות שווי' ליקח בהן בשר ולא תרנגול': עייני. עינים שראו אותך ולא נתנו לך יהיו סומין: ומטיתי' כן. ונעשה לו כן כמו שקילל עלמו: אי. אוי: רבי הושעיא רבה. אדם גדול: שוה רבי' מלמד. שהיה לומד לבריי' דר' הושעיא היה סגיא נהור והיה רגיל שאכל המלמד בכל יום עם רבי הושעיא פ"א היה לרבי הושעיא אורחים ולא אכל המלמד עמי' שלא קראו אותו לערב עלה לגבי' א"ל לא יכעוס מורי עלי על שלא קראו לך היום לאכול עמי כי היו לי אורחים ואמרתי שלא לבזו' כבודך להושיבך בין האורחים א"ל המלמד אתה פיים' מי שנראה ואינו רואה והוא סומא זה שרואה ואינו נראה והוא הקב"ה יקבל פיוסך ויגמלך על כך: הדא מגלך. מנין לך זה שהוא כ"כ דבר גדול הפיום לסגיא נהור שאתה נותן לי כנגדה ברכה גדולה כ"כ: יתב. ישב: לרע מימי'. למטה הימנו: פרנסה דאיקר. פרנסת כבוד: אילולי דהוא בר נש רבא. אילו לא היה זה אדם גדול לא היה ראב"י מושיבו למעלה ממנו: מהו הבין. למה נעשה לי כל הכבוד הזה: שיקעו אבותי כאן. עד שבנו בית הכנסת הזה: כמה נפשות שקעו בזה. דטוב היה להם ליתן אותן המעות ללומדי התורה וכי אין בני אדם שיתעסקו בתורה אלא שאין להם פרנס' ואין להם פנאי לעסוק בתורה: הרי זה שופך דמים. ואסור לרחם עליו שעל עצמו לא חייס כו' וכל מי שאינו מרחם על אחרים אין מרחמים עליו והייט שאינו יכול לפרנס עצמו אפי' בדוחק

מסורת הש"ס

°לדברים יט
°משלי כא
°תהלים מא
כתובות סז: שקלים סוף פ"ה תענית כא.

גליון הש"ס
° לא הוון בני נשא דילעון באורייתא עי' בשו"ת מהרי"ק שורש קכא. סוגא בב"י יו"ד סימן רמט וסי' (צ"ו גירסא אחרת בירושלמי כאן ועיין בהגהות הטור שנדפס בדפ"ס

שנויי נוסחאות (סו"ה) אחד תובע בד"ו אחד מהן תובע. (סו"ו) מיד נענש בד"ו מיד היה נענש. (סו"ו) דיהא פליג בד"ו דפליג ובכי"ר דיפלג. קופר בד"ו קופד. (סו"ה) ליה בד"ו ליתא. מרתי בד"ו מרתיה. (סו"ד) בודקין וכו' חנינא בד"ו בדקין וכו' חיננא. (סו"ג) מצוה בד"ו מיניה. אל תסיג גבול רעיך בד"ו אל תסג גבול רעך ובמקרא (דברים י"ט) כתיב לא תסיג גבול רעך. (סו"ג) והיה מתכפי בד"ו והוה מכתפי. (סו"ה) הדא דמסתכל בד"ו והוא שמסתכל. (סו"ה) מאן דהוה יהב בד"ו מן דהוה יהבין. הוו נסבון בד"ו הוון נסבין (וכן בסמוך). (סו"ט) דשותן בד"ו רשות' ובכי"ר רשותן. נחמיא בד"ו נחמיה. איש שיחין בכי"ר איש כפר שיחין. (סו"ב) טומיתא בד"ו טימיתיה. (סו"ד) אמר וכו' נחמיא וכו' חמא בד"ו ואמר וכו' נחמיה וכו' חמוי. (סו"ב) מי חזר וכו' ואשכחוניה בד"ו מיחזר וכו' ואשכחיה. (סו"ג) ומית וכו' עיינוהי וכו' ידים בד"ו מית וכו' עייניה וכו' ידיה. (סו"ה) כך בד"ו כן. שאני אין רואה אותך בכך בד"ו שאיני רואה אותך כן. (סו"ו) מקללני בד"ו מקלליני. (סו"ו) סגיא בד"ו דכגיא. עימיה בכל יום חד בד"ו עימיה חד זמן בכל יום חד ובכי"ר ליה חד זמן בכל יום. ליה בד"ו ליתא. (סו"ט) לא אכלי' בד"ו דלא אכלית. (סו"ג) א"ל מנא לך הא בד"ו א"ל הדא מנא לך. (סו"א) לביתיה וכו' אמרון אילולי בד"ו לקרתי' וכו' די אמרין דאלולא ובכי"ר דיימרון דאלולא. (סו"ו) לא הוון בני נשא דילעון באורייתא בד"ו לא הוה אית בני נש דלעיין באורייתא. (סו"ז) חנינא בד"ו חננא. (סו"ט) וכל בד"ו כל. (סו"מ) שהוא צריך בכי"ר שאינו צריך. לאחרים על זה בד"ו לאחרים משלו על זה.

### מהר"ם די לונזאנו

אית הוו סבין ביומינו מן דהוה יהבין לון מבין ריש שתא לצומא רבא הוון נסבין מן בתר כן לא הוו נסבין אמרי דשתן גבן כצ"ל. נ"ב פי' כבר יש לנו הוצאת כל השנה (א"ס חיד"א ומעם זקנים לזכות לנותנים בעשרת ימי תשובה לעשות לדקה הנוגה):

### מהר"מ יפ"מ

רבי זכריה חתניה דר' לוי נ"ב ירושלמי שקלים פרק ה הלכה ה':

### חדושי רר"א

א"ל הילך טומיתא כו'. נ"ב טומיתא היא שם מטבע. ודוגמא לזה מצינו לקמן במסכת דמאי סוף פ' אלו דברים סמן מדה דקה:

### עמודי ירושלים

ר' חנינא בר פפא הוא מפליג מצוה בלילא כו' כ' הרא"פ דלילה הוא זמן של שדים ואין לילך בו וכן פי' ביפה מראה והקה"ע בירור' שקלים (פ"ס סל"ד). אולם הברב"י בא"ח (סי' רל"ס) וביו"ד (סי' רמ"ז) כ' דלפמ"ש רבינו האר"י דאין ליתן צדקה בלילה לכן א"ל אל תסיג ע"ש. והנה במל"מ ה' מתנות עניים (פ"ח ס"א) כ' דמי שנדר ליתן פרוטה בכל יום צריך ליתן בין ביום ובין בלילה דגם לילות נכללו בימים. וראיתי ביד שאול (סי' רכ"ח סק"א) שכ' וז"ל וגם דאזלינן בתר כוונת הנודר דלא אתר הלשון וכאן עיקר הכוונה לצדקה ומאי נ"מ שיתן ביום או בלילה עכ"ל. אולם לפי המבואר מדברי הירושלמי לפ"ד הברכ"י יש נ"מ בין יום ללילה ומ"ש וז"ל ומיהו גם דברי הרשב"א באו סתומים אם הכוונה שיתן ביום ובלילה או שני בא' מהם וצ"ע עכ"ל. והוא תמוה דכי ס"ד דמי שנדר ליתן פרוטה ביום שצריך שיתן ביום ובלילה שתי פרוטות והכוונה ברשב"א שמועיל בין אם נתן ביום או בלילה וז"פ:

# הקלין

[א] (א) שבדמאי השיתין והרימון והעוזרדין ובנות שוח ובנות שקמה ונובלות התמרה והגופנין והנצפ' וביהודא האוג וחומץ והכוסב' ר' יהוד' אומ' (ג) כל השיתין פטורו' חוץ משל דיופרא וכל הרימון פטורין חוץ מרימוי שיקמה וכל בנות שיקמה פטורות חוץ מן המוסטפות: גמ' אמר רבי יוחנן [ב] לפי שרוב מינין הללו אין באין אלא מן ההפקר לפיכך מנו אותן חכמים ר"ש בן לקיש אומר לא שנו אלא דמאי אבל ודאי חייבין רבי יוחנן אמר לא שנייא [ג] *בין דמאי בין ודאי פטורין וקשיא על רבי יוחנן לא שנו אלא דמאי אבל ודאי חייבין אמר רבי לא לפי שבכל מקום ומקום לא חשיב אלא דמאי והכא לא אתינן אלא ודאי מתניתא מסייע לר"י [ד] מכזיב (ה) ולהלן פטור מן הדמאי ושנייא היא מכזיב ולהלן בין דמאי בין ודאי (ד) אוף הכא לא שנייא בין דמאי בין ודאי מתניתא פליגא על ריש לקיש [ה] (ה) אם היו נשמרים חייבין עיקרן לא מן ההפקר הן באין פתר לה אחר רוב נשמרים אתא חמי אם הרוב משמרין ד"ה חייבין בין דמאי בין ודאי אם אין הרוב משמרים ד"ה פטורין בין דמאי בין ודאי [ו] (ו) מחצה על מחצה לית יכיל דתנינן

## פני משה

**הלכה א מתני' הקלין** שבדמאי. דמאי דא מאי מפני שהוא כספק וזהו התבואה והפירות הנלקחים מעמי הארץ שאינם נאמנים על המעשרות וחבר הלוקח מהם צריך להפרים תרומת מעשר ומעשר שני אם היא שנת מעשר שני אבל תרומה גדולה לא נחשדו עמי הארץ עליה לפי שהיא בעון מיתה וגם אין לה שיעור מן התורה שחטה אחת פוטרת כל הכרי והכל נזהרים בה ומעשר ראשון ומעשר עני צריך להפרים מן הדמאי שהמוציא מחבירו עליו להביא ראיה ויכול בעל הפירות לומר ללוי או לעני הבאים ליטול המעשרות הבא ראיה שאין פירות הללו מעושרין וטול אבל בתרומת מעשר ליכא למימר הכי שהאוכל טבל שלא הורמו ממנו מתנות כהונה חייב מיתה והלכך מפרים תרומת מעשר ויתננו לכהן ומעשר שני נמי כדי שלא לאכלו בטומאה או שלא לאכלו חוץ לירושלם בלא פדיון והשתא קאמר התנא הכא דים שהקלו חכמים ולא גזרו עליהם דמאי ואלו הפירות דקחשיב להו במתני' לפי שחזקתן מן ההפקר הן דלא חשיבי והלכך פטורין הן מן הדמאי: השיתין. תאנים מדבריות: והרימין. פי' בערוך פולגראקי בלע"ז: ועוזרדין. זערול בערבי ובלע"ז סורבים ובל' אשכנז שפייארלינג: ובנות שוח. תאנים לבנים המגדלות מג' שנים לג' שנים ומתגדלות ביערים: ובנות שקמה. תאנה המורכבת בערמון: ונובלות התמרה. תמרים שאינם מתבשלים באילן ותולשין אותם ומניחים זה על זה עד שיתבשלו א"נ נובלות תמרים שהפילתן הרוח קוד' בישולן: והגופנין. ענבי' שמניחין אותם בגפן בסוף הבציר ובקשי' מתבשלים: והנלפה. צלף שקורין קאפרי בלע"ז: וביהודה האוג. אוג פרי אדום קורנאלו בלע"ז ורמב"ם אומר שהוא אילן שעושה כמין אשכולות אדומות וקורין אותו בערבי סמא"ק ולא היה זה הפרי השוב ביהודה: והחומץ שביהודה. בגמרא אמרינן שזהו ברא' שינה שלא היה היין שביהודה מחמיץ לפי שהיו מביאין ממנו נסכים וכן החומץ שביהודה לא היה בא אלא מן התמד לפיכך החומץ שביהודה פטור אבל לאחר שבטלו הנסכים והחומץ בא מן היין החומץ חייב בדמאי אף ביהודה כמו בשאר מקומות: והכוסבר: זרע גד תרגום ירושלמי כסבר קלייאנדרו בלע"ז: חוץ משל דופרא. דו פירא שטוען פירותיו שני פעמים בשנה: שקמונה. שם מקום. המוסטפות. שנתבקעו בעודן באילן אחר בשולם שכל אלו חשובין הן וחזקתן שאינן באין מן ההפקר ואין הלכה כר' יהודה: גמ' לפי שרוב המינין הללו וכו'. לפיכך מנו אותן חכמים. וכלומר דלאו דוקא אלו אלא כל שחזקתן מן ההפקר פטור מן הדמאי ומפני שרוב מינין הללו מן ההפקר הן באין לפיכך מנו אותן חכמים: לא שנו אלא דמאי. דוקא מדמאי הן פטורין לפי שכל עצמו של דמאי כספק הוא ובאלו לא גזרו הכמים אבל ודאי אם נודע לנו שבודאי לא עישרן חייבין הן במעשרות ור' יוחנן אמר דאין חילוק ואפילו ודאי הן פטורין לפי שחזקתן הפקר והפקר פטור מן המעשרות: וקשיא על דר' יוחנן לא שנו וכו'. כלו' הא לא תנינן במתני' אלא שבמינין הללו הקלו חכמים משום דמאי ומשמע הא ודאי חייבין: א"ר לא. אמר לך רבי יוחנן לפי שבכל מקום לא חשיב אלא דמאי. בכל מסכת זו מדבר בדמאי לפיכך נקט נמי באלו דמאי ולעולם הכא לא אתינן להשמיענו אלא אף ודאי פטורין הן שחזקתן הפקר: מתני'. דלקמן בפרקין מסייע לר' יוחנן דלאו דוקא נקט דמאי דתנינן מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי כזיב הוא סוף המקום שכבשו עולי מצרים וכי שנייה היא מכזיב ולהלן בין דמאי בין ודאי הא כל מקום שלא כבשו עולי בבל פטור מן המעשרות לגמרי ואפילו מודאי ולאו דוקא דמאי קתני אוף הכי לא שנייה בין דמאי בין ודאי פטורין הן: מתניתא פליגא על ר"ל. תוספתא דרים מכילתין דקתני התם הקלין שבדמאי השיתין וכו' חזקתן בכל מקום פטורין ואם היו נשמרין חייבין אלמא דל... ייבין א"כ אם היו נשמרין וטעמא דהא עיקרן וכי לא מן ההפקר הן באין ואף אם הן ודאי פטורין וקשיא לר"ל: פתר לה אחר רוב משמרין. כלומר לא תידוק מינה מדקתני אם היו משתמרין חייבין דש"מ דאם אינן משתמרין אמרינן דסתמן הפקר הן ואפילו מודאי פטורין דלא היא אלא כולה ברייתא בדמאי איירי דאם הן משתמרין חייבין אפי' משום דמאי וכ"ת מאי קמ"ל פשיטא דחייבין הן אף בדמאי מכיון דמשתמרין הן ואינן הפקר הא קמ"ל דהולכין אחר רוב משמרין דאם רוב מן המינין האלו משומרין הן חייבין כולן בדמאי ולקמיה מתמה עלה מאי אתא לאפוקי: איתא חמי. ומתמה עלה הש"ס על האי שינויא דהכתי מאי קמ"ל דאם רוב נהן משומרין הן פשיטא דלדברי הכל חייבין הן בין בדמאי בין בודאי ואין כאן מחלוקת והשתא דייקינן אם אין רוב משומרין הן לד"ה פטורין הן מדינא בין מדמאי בין מודאי דהא הולכין אחר הרוב וסתמן הפקר הן והכתי קשיא לריש לקיש: מחצה על מחצה לית יכול. כלומר וכי תימא דלעולם לא דייקינן דאם אין רוב משומרין דפטורין הן אלא דלא אתי לאפוקי כי אם מחצה על מחצה והכי קאמר אם רוב משומרין הן חייבין אף בדמאי הא מחצה על מחצה פטורין מדמאי הא בודאי חייבין הן הא נמי לית את יכיל למידק הכי דהא אנן תנינן דכל היכא דאיכא מחצה על מחצה מחמרינן והוי דמאי ומשנה היא בפרק ב' דמכשירין המוצא פירות בדרך אם רוב מכניסי' לבתיה' פטור שעדיין לא נקבע למעשר ואם למכור בשוק חייב שרוב המוכרי' בשוק מן הבית הן מביאי' וכבר הוקבע למעשר מחצה למחצה דמאי אלמא דמחמרינן בדמאי במחצה על מחצה:

א"ר

## רידב"ז

**אמר** ר"י לפי שרוב מינין הללו באין מן ההפקר כו' אם היו נשמרין חייבין עיקרן לא מן ההפקר הן באין פי' עיקר הפטור לאו משום הפקר הוא בתמיה. הרי מפורש בהך ברייתא דעיקר הפטור הוא משום הפקר וא"כ ע"כ לכל"ע הוא דאפילו ודאי פטור דהא ע"כ הפטור דהפקר הוא, ומשני פתר לה אחר רוב נשמרים פי' דלאו הפטור הוא משום דרוב הפקר הוא ז"א אלא עיקר החיוב הוא משום רוב נשמר דאינו חייב רק ברוב נשמר וכיון דאינו רוב נשמר פטור ולא בעינן רוב הפקר כדאמר ר"י ז"א אלא דרוב נשמר חייב וכיון דאינו רוב נשמר פטור. ונפ"מ בין ר"י לרשב"ל באינו רוב הפקר אבל אינו רוב נשמר דלר"י כיון דאינו רוב הפקר חייב. ולרשב"ל כיון דאינו רוב נשמר פטור. והנפ"מ ביניהם במחעמ"ח דלר"י חייב כיון דאינו רוב הפקר ולרשב"ל פטור כיון דאינו רוב נשמר ע"ז פריך איתא חמי אם הרוב משמרין ד"ה חייבין בין דמאי בין ודאי [אם אפילו לקחן בשבלין דהוי ודאי] ואי אין הרוב משמרין ר"ל דרוב אין משמרין דהוי הפקר ד"ה פטורין בין דמאי בין ודאי. ומחעמ"ח לית יכיל דתנינן מחעמ"ח דמאי וא"כ האיך אתה יכיל למימר לרשב"ל דמחעמ"ח פטור הא מפורש תנינן דמחעמ"ח הוי דמאי. על זה משני אמר ר"ז לא סוף דבר פי' לאו דוקא [וכן איתא בירושלמי כו"כ פעמים לא סוף דבר להורות לאו דוקא] הקלין שבדמאי דאימתי הוו מחעמ"ח דמאי רק דוקא בדמאי עצמו מש"כ בקלין דהמיני' הללו מהקלי' לא דמי לכל המיני' שבדמאי דדוקא בדמאי עצמו הוי מחעמ"ח דמאי משא"כ בקלין דהקלי' אינו חייב רק ברוב נשמר אבל במחעמ"ח לא הוי דמאי משום דהקלי' לא חשיבי אצל ע"ה ואינו מקפיד עליהן ולא אכפית לי' כ"כ אם יעשרן כדאיתא במס' ברכות דף מ' ע"ב עיי"ש ובת"ס ז"ל במס' ע"ז דף י"ד ד"ה בנות שוח עיי"ש וא"כ לאו דוקא מתורץ רשב"ל בהפרש שבין קלין לדמאי עצמו אלא אפילו בדמאי עצמו, נמי מסכח"ל אוקימתא דרשב"ל דבמחעמ"ח פטור מן הדמאי דהא קי"ל בירושלמי במס' נדה בפ"ק דלא דמי ספק בגופו לספק בתערובות דספק בגופו מותר וספק בתערובות אסור משום דיש כאן אחת לאיסור והיא מוכחת על כולן ועל כן הכא נמי אימתי מחצה על מחצה דמאי ד"ה כשיש מחצה משמרין ומחצה אין משמרין כיון דיש אחת לאיסור מוכחת על כולן משא"כ בספק אם יש כאן משמרין או לא בזה לא הוי כמחעמ"ח דמאי וע"ז קאמר דאפי' דמאי עצמו מסכח"ל במחעמ"ח דלא הוי דמאי דהיינו בספק כדמסיק תני והוא כמו לשון דאיתמר בבבלי דשייכי על פלוגתת האמוראים הללו דר"י ורשב"ל. וה"נ קאמר דאיתמר לפרש פלוגתת נכנס לעיר שרובה עכו"ם כספק הרוב משמרין כספק אין הר"מ ד"ה פטורין אפילו ודאי משום דהרוב מסייע להפטור כיון דאינו

בחזקת

## שנויי נוסחאות

(שו"א) הקלין כד"ו הקלים. (שו"ב) והרימון והעוזרדין כד"ו והרימין והעזררין. (שו"ג) והגופנין כד"ו הגופנן. (שו"ה) דיופרא וכל הרימון כד"ו דיפרא וכל הרימין. (שו"ו) המוכטפות וכו' מינין כד"ו המסוטפות וכו' המינין. (שו"ז) ההפקר כד"ו ההבקר (וכן בכל המסכת הבקר תחת הפקר). (שו"ח) אומר כד"ו אמר. (שו"ט) אבל כד"ו והא. (שו"י) מכזיב כד"ו מגזיב. (שוי"א) מכזיב כד"ו מגזיב. (שוי"ב) נשמרים כד"ו נשמרין. עיקרן בכי"ר ליתא. (שוי"ג) נשמרים כד"ו משמרין.

## מערכת הערוך

(שו"א) הקלין שבדמאי בערוך (ע' קל א') פי' שהקילו חכמים על פירות הללו הזכורים במשנה זו שהלוקח אותם מעם הארץ אין צריך לעשר ובערך דמאי פירש שהנין מהן ואין צריך להפריש מהן דמאי שבאין מההפקר. וכתב בערך דד א' פירוש דמאי אחד ממאה שיתן החבר לכהן לפי ששלח (יוחנן כה"ג) בכל גבול ישראל וראה שלא היו עמי הארץ מפרישין אלא תרומה גדולה משום דכתיב בה מיתה שנא' (ויקרא כ"ב ט') ומתו בו כי יחללוהו ועוד הוא דבר מועט שמק' שאין היו נותנין ב' ולפיכך נקרא תרומה תרי ממאה. וגזר על חבר הלוקח (תרומה) [תבואה] מעם הארץ שיפריש ממנה תרומת מעשר ויתננה לכהן. ובמה היא תרומת מעשר א' מק' דמאן דאית ליה ק' שאין חייב למיתן מינייהו עשר שאין ללוי. ולוי מפריש מאותן י' א' ויהיב לכהן וזה קרוי תרומת מעשר דכתיב בסוף ויקח קרח (במדבר י"ח כ"ו) ואל הלוים תדבר ואמרת אליהם כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם והרמותם ממנו את תרומת ה' מעשר מן המעשר אמר להם

**עין משפט נר מצוה** א [א] מיי' פי"ג ממעשר הל' א': ב [ב] מיי' שם: ג [ג][ד] מיי' שם הל' א' ג': ד [ה] מיי' שם הל' א': ה [ו] מיי' פי"א ממעשר הל' ט':

**מסורת הש"ס.** (א) ברכות מ. תוספתא פ"א: (ב) עירובין כח: (ג) לקמן משנה ג': (ד) ע' תוס' חולין ז. ד"ה והיתר' ותוס' ר"ה טו ד"ה בנות שוח: (ה) תוספתא פ"א (ו) (מכשירין פ"ב מ"י):

**גליון הש"ס.** *בין דמאי בין ודאי פטורין. כן פסק רבינו בפי"ג הל"א. והיינו דכיון שחזקתן מן ההפקר אפילו אמר לו ע"ה שאינן מעושרי' פטור עד שיודע שהוא מן השמור. אבל בפי' המשנה כפי הנראה ארכביה אתרי רכשי. שהרי פירש דהטעם שהם פטורין משום שרובן הפקר וכבר ביארנו שההפקר א"ח במעשרות ונקבצו בהם שתי ספיקות אחת אם הם הפקר אם לאו. ואם הם מן השמור אם הוציאו ממנו המתנות אם לאו. וכאשר בידינו דתרי ספיקות להקל. ואחריו נמשך הרע"ב בפירוש המשנה. והדברים סותרין. דאם חזקתן מן ההפקר אפי' ודאי פטורין ולמה לי תרי ספיקי ועוד קשה הא דעת רבינו לפי הבנת הכ"מ פי"א ממעשר הל"ג דאפי' ס"ס לא מועיל בדמאי כיון דחזינן דרובא מעשרי ואפ"ה לא סמכו חז"ל ע"ז. וחיישי למעוטי ה"ה דמחמרינן בס"ס ע"ב. וע' בהה"מ בחו"מ. וא"כ ה"ה כאן לא יועיל הס"ס. וצ"ל דבפירוש המשנה פירש אליבא דר"ל. וסובר דגם ר"ל לא פטר אלא בדמאי משום דאיכא תרי רובא. רוב מן ההפקר ורוב מעשרין. והד רובא לא מועיל כמו בכל דמאי דלא מועיל רוב. וכגון דאיכא תרי רובי בכה"ג מועיל ספיר. וע' במפרש כאן אבל ב' בורו זור בו. ופסק כר"י דסמכינן על רוב מן ההפקר אפי' בודאי. ובאמת שכתב הש"ס בפסחים דף נ"ב הוא כר"י כמ"ש הר"ש כאן. והא דקאמר בש"ס ברכות דף מ'. כפיקן הוא דפטיר הא ודאי חייב. צ"ל דכריך אליבא דר"ל. ועיין בתוס' בר"ה דף ט"ו. ד"ה בנות. וע' ברשב"א בחידושיו לברכות שם בשם הראב"ד. וע' בשמות אלי' כאן. וכבר הרגישו בכל זה הר"ש ותוס'. וע' ברש"י בברכות שם דפירש לפי שאין ע"ה חש עליהן מלעשרן והוא כר"ל. לפי שהש"ס שם ע"כ אליבא דר"ל הוא. כמ"ש התוס' וע' במפרש כאן ודו"ק. וע' בלחם שמים כאן שכתב דלכך לא אזלינן בדמאי בתר רובא משום דאמרינן סמוך מעוטא לחזקה דחזקת טבל ואתרע לה רובא. ולפי דבריו הוה די ברוב מן ההפקר דאז ליכא חזקה המתנגד. אבל דבריו לא נהירין. וע' בש"ס פסחים דף ט'. דלא ימיקרי חזקה. ולא אמרו בנדה ובעירובין חזקת טבל רק בידעינן שהיה טבל וספק אם התרומה תרומה או לא. וז"ב. וגם הא המיעוט הוא נגד הרוב עצמו וכמאן דליתא הוא. ולא מצטרף לחזקה כמו שכתבו הקדמונים ביבמות. וע' בת"ה שער א'. גם מ"ש בלח"ם ד"ה נובלות בפירוש הנ"ס ברכות הא ודאין חייב דבריו צ"ע דהש"ס שם אליבא דר"ל היא. כמ"ש התוס' והרשב"א. ודו"ק. שוב זכרנו מדברי יתום' בכורות דף כ' ד"ה והגב"א שכתבו בהדיא דלכך לא אמרינן בדמאי סמוך מיעוטא לחזקת טבל משום דלמא כר' אושעיא עביד ושמתנו: וע' ברש"י ורוס' גיטין דף ס"א ובחי' רשב"א ופי' שם ויש נ.תנו הריכות דברים בזה: והכ"מ:

## חדושי רד"א

**לפיכך** מנו אותו חכמים כו'. נ"ב שזה פטורים משום דהפקר פטור והקלין שבדמאי מתוך שאין חשיבות ודאי אפקורי מפקיר להו:

**דשב"ל** אומר ל"ש אלא דמאי אבל ודאי חייבין כו'. נ"ב פי' דר"ל סובר והקלין שבדמאי מתוך שאינן חשובים ודאי היה מתקן אותם ואין ע"ה חש מלעשרן מש"ה הדמאי מותר משא"כ בודאי שלא נתעשרו חייבים לעשר דלאו אפקורי מפקר:

**ר'** יוחנן אמר לא שנייא בין דמאי ובין ודאי פטורין כו'. פי' משום דהקלין שבדמאי ודאי אפקורי מפקר להו ופטור:

**וקשיא** על ר' יוחנן לא שנו אלא דמאי אבל ודאי חייבין כו'. נ"ב ה"פ דקשיא על ר' יוחנן הלא במתני' לא שנו ר"ל דלא תני במתני' אלא דמאי משמע מדלא תני אלא הקלין שבדמאי אבל ודאי אף הקלין חייבין ואי ס"ד דשי' ר' יוחנן דהקלין ודאי אפקורי מפקר מ"מ דהפירות אינן חשובין זקלין בעיניו א"כ אף אם יודע בודאי שהפירות אינן מעושרין מ"מ פטורים מכח הפקר וא"כ למה תני במתני' הקלין שבדמאי ליתני אפי' וודאי. ומשני א"ר לא לפי שבכל מקום ומקום לא חשיב אלא דמאי והכא לא אתינן אלא ודאי. פי' בכל מקום לא תני אלא דמאי תני נמי במתני' דהכא אגב גררא נסבא הואיל ותני בשארי זבאמת אף ודאי פטורין. והא דנקט דמאי במתני' דהכא אגב גררא נסבא הואיל ותני בשארי מתני' דפרקין: **מת'י** מסייע לר"י מגזיב ולהלן פטור מן הדמאי ושנייא היא מגזיב ולהלן בין דמאי ובין וודאי אף הכא לא שנייא בין דמאי ובין ודאי כו' פי' וכי יש חילוק בין דמאי ובין ודאי מגזיב ולהלן הלא מגזיב ולהלן יוא חו"ל וחו"ל פטור מלעשר בין ודאי ובין דמאי, ולמה נקט במתניתא מגזיב ולהלן פטור מן הדמאי הא אפי' ודאי נמי פטור. אלא דנקט דמאי אגב גררא. ה"נ במתני' דהכא נקט דמאי אגב גררא וה"ה ודאי וא"כ מסייע לר"י:

**מתני'** פליגא על ר"ל אם היו נשמרים חייבין עיקרן לא מן ההפקר הן באין. נ"ב פי' הואיל ותני אם היו נשמרין משמע מסתמא אין משמר ואפקירי מפקר להו ועיקרן לא מן ההפקר הן באין בתמיה וכי העיקר לא בא מן ההפקר דמסתמא ודאי מפקיר להו אם לא שידוע דהיו נשמרין. ומשני פתר לה אחר רוב נשמרים. פי' מסתמא י"ל שהוא מן ההפקר ה"ל שהוא מן המשומר דמקצתן משמרין ומקצת אנשים מפקירין אך אם רוב נשמרים אז הוא חייב. ומקשה הגמ' אתא חמי אם הרוב משמרין כו' מחצה על מחצה לית יכיל דתנינן מחצה על מחצה דמאי. וה"פ דמקשה במאי קמיירי ר"ל דמחלק בקלין שבדמאי בין ודאי ובין דמאי מאי קמיירי אם הרוב כו' ר"ה כו' אם אין הרוב כו' ד"ה כו' מחצה ע"מ לית יכיל דתנינן מחצה ע"מ דמאי וא"כ למה תלי ר"ל את בהקלין שבדמאי אפי' בפירות חשיבין נמי משום דאית מחצה ע"מ. ומשני אר"ל לא סוף דבר הקלין שבדמאי אלא אפי' דמאי עצמו. פי' באמת אפי' דמאי עצמו ולאו דוקא הקלין שבדמאי הואיל והוא מחצה ע"מ ואינו מן הרוב נשמרין:

(סו"א) זירא כד"ו זעירא. (סו"ב) הקלין כד"ו הקלים. (סו"ט) אבא כד"ו אבי וככי"ר אייבו. (סו"י) הבכורות כד"ו הבכרות. (סוי"א) הבכורות כד"ו הבכירות. (סוי"ב) עליהן כד"ו ליתא. (סוי ג) כשאין בהן כדי טיפול שומר ואילו כד ו בשאין בה כדי טפילת שומר אילו. (סוי"ד) ר' לעיי ככי"ר תני ר' לעיי. (סוט"ו) הבכורות כד"ו הבכירות. (סוט"ז) חלפתא וכו' שבציפורין כד"ו חלפותא וכו' שבציפרין. (סוי"ח) ב"ר וכו' ב"ר כד ו בר וכו' בי רבי. (סוי"ט) מהן כד"ו ליתא. (סו"כ) הכין כד"ו הכן. יאות הוא מקשי והא ככי"ר ולא יאות הוא והא.

בחזקת חייב ואפילו בלא כספק רוב מעשרין נמי פטורין דאזלינן בתר רובא והא דנקט שר"מ הוא משום סיפא. נכנס לעיר שרובה ישראל שר"מ כ' אין ד"ה חייבין כיון דהוי בחזקת חיוב. בספק רוב עכו"ם ספק ר"י ס' ר"מ ס' אין הר"מ דאין כאן לא חזקת חיוב ולא חזקת פטור בספק זה מחלוקת ר"י ורשב"ל אם מהני ספק הפקר דלר"י אינו פטור אלא דווקא ברוב הפקר ולרשב"ל אינו חייב אלא ברוב משמרין אבל במחעמ"מ בספק פטור ולא דמי ספק למחצה משמרין ולמחצה אין משמרין דהתם הוי דמאי כיון דיש מחצה משמרין מוכחת לאיסור משא"כ בספק לא הוי מחעמ"ח דמאי לרשב"ל וע"כ מתרץ ר"ז ב' תירוצים א' דלא סוף דבר הקלין דאימתי הוי מחעמ"ח דמאי הנ"מ בעלמא ולא בקלין משא"כ בקלין לא הוי מחעמ"ח דמאי וב' אפילו בדמאי עצמו כמי משכח"ל בספק משמרין דלא הוי דמאי משא"כ במחצה משמרין ומחצה אין משמרין רק במקום דאיכא חזקת חיוב לא מהני לכו"ע ס' משמרין והוי הס' ג"כ דמאי רק במקום דליכא חזקת חיוב ולא חזקת פטור בזה נחלקו ר"י ורשב"ל אם מהני ס' הפקר. דלר"י לא מהני כספק הפקר ולרשב"ל מהני ספק הפקר ובעינן דווקא רוב נשמר:

ר"ס

דתנינן מחצה על מחצה דמאי אמר רבי זירא לא סוף דבר הקלין שבדמאי אלא אפילו דמאי עצמו תני נכנס לעיר שרובה עכו"ם ספק רוב משמרין ספק אין הרוב משמרין ד"ה חייבין בין דמאי בין ודאי נכנס לעיר שרובה ישראל ספק רוב משמרין ספק אין הרוב משמרין ד"ה פטורין בין דמאי בין ודאי ספק רוב עכו"ם ספק רוב ישראל ספק רוב משמרין ספק אין הרוב משמרין מחלוקת ר"י ור' שמעון בן לקיש אילו הן השיתין ר"ש בריה דרבי אבא אמר אילו שהן יוצאות מתחת העלין (א) הבכורות והמסוייפות הרי אלו פטורות ואילו הן הבכורות [א] עד שלא הושיב שומר עליהן ובשומר הדבר תלוי אמר רבי יוסי כשאין בהן כדי טיפול שומר ואילו הן המסוייפות [ב] משיקפלו המקצועות ר' לעיי אמר משום רבי אליעזר הבכורות הרי אלו חייבות מפני שהן בחזקת משתמרות ר' יוסי בן חלפתא אמר השיתין שבציפורין הרי אלו חייבות מפני שהן בחזקת משתמרות נסתייפו התאיני' והוא משמר שדהו מפני ענבים והוא משמר שדהו מפני הירק אם נכנס הוא הפועל ובע"ה מקפיד עליו אסורות משום גזל עולא ב"ר ישמעאל בשם רבי יוחנן רבי ורבי יוסי ב"ר יהודא נכנסו לוכל במסוייפות וצווח בהן השומר ומשך ר"י בר"י את ידיו מהן אמר לו רבי אכול שכבר נתייאשו הבעלים מהן רבי יוחנן בעי צווח ואת אמר הכין אמר רבי יונה יאות הוא מקשי: והא מתניתא פליגא

א"ר זעירא. לא קשיא מהאי מתני' דמכשירין דהתם לא סוף דבר הקלים שבדמאי אלא אפילו דמאי עצמו כלומר דלא איירי האי מתני' באלו המינים שהקלו חכמים: בדמאי אלא התם אפילו בדמאי עצמו וכלומר אפילו בשאר המינים שגזרו חכמים. דמאי אשמעינ' רבותא בריתא דאם רוב מכניסין לבתיהן פטור אף מדמאי והלכך במחצה על מחצה אמרינן דמאי אבל הכא דבקלים שבדמאי איירינן לעולם אימא לך דה"ק אם רוב. הן משומרין חייבין אף בדמאי ולאפוקי מחצה על מחצה דפטורין מדמאי והשתא איכא למימר הא בודאי חייבין הן וכדר"ל: תני. האי לאו ברייתא הוא אלא מימרא כדמסיים ואזיל: נכנס לעיר שרובה עכו"ם. ואין מעשרין אלא דאיכא ספק אם הן רוב משמרין או לא שמא הפקר הוא. לד"ה פטורין בכל. כצ"ל ואפי' לר"ל דלא קאמר אלא בדבר שסתמו חייב במעשר הוא נכנס לעיר שרובה ישראל וכו' ד"ה חייבין בכל דאין כאן אלא ספק אחד אבל אם יש כאן ב' ספיקות ספק רוב עכו"ם וכו' בהא תליא בפלוגתא דר"י ור"ל דלר' יוחנן אפי' ודאי פטורין כדינא דמתני' דהקלין שבדמאי תרי (ספיקי הוי כספק הפקר) ספק לאו הפקר ואת"ל לאו הפקר ספק מעושרין או לא וקאמר ר' יוחנן דאפי' בודאי אינן מעושרין ואין כאן אלא ספק אחד (ספק הפקר ספק לאו) הפקר (פטורין) וה"נ בהאי דינא דאפילו בודאי אינן מעושרין ונופל הספק האחד מכל מקום הואיל ואיכא ספק רוב עכו"ם ספק רוב ישראל (הוו להו) תרי ספיקי וכדינא דמתני' בדמאי אבל בודאי דאין כאן אלא ספק אחד חייבין וה"נ חייבין בודאי: אילו הן השיתין. באילו השיתין שהן יוצאות מתחת העלין שאינן מתגדלות כמו שארי תאנים שהעלין תחת הפרי אלא הן יוצאות מתחת העלין והן המדבריות ונקראין שיתין ולא חשיבי: הבכורות והמסוייפות. תוספתא היא בפ"ק: ואלו הן הבכורות עד שלא הושיב שומר. כל שביכרו ונגמר בישולם קודם שיושיב שומר לשמרן: ובשומר הדבר תלוי. בתמיה ואם אינו מושיב שומר כלל מה דינן: א"ר יוסי. ה"ק בשאין בה כדי כפילת שומר שהן מועטין ואין בהם כדי לשכור שומר להיות מטפל בהן לשמרן והלכך לא חשיבי: אלו הן המסוייפות. שאינן מתבשלות אלא בסוף: משיקפלו המוקצועות. כדתנן בפ"ח דנדרים עד שיעבור הקיץ עד שיקפלו המקצועות. והן הסכינים שהם מיוחדים לחתוך התאנים כשעושין מהן עיגולין נקראין מקצועות וכלומר עד שיכפלו הסכינים ומכניסן לתוך קתיהן שמגיעין את לשנה הבאה. פי' אחר המקצועות הן המחצלאות שמייבשין עליהן התאנים: הרי אלו חייבות. לעולם מפני שהן חביבות עליו והן בחזקת משתמרות: השיתין שבצפורי. מפני שהן חשובין שם: נסתייפו התאנים. תוספתא היא במעשרות פ"ג: נסתייפו. שכבר הוא סוף מלקיטת התאנים ונמצאים שם תאנים שאינן מתבשלות כל צרכן עולמית והוא משמר שדהו מפני הענבים שאין דעתו מפני התאנים אלא מפני הענבים שבתוך השדה שעדיין לא הגיע עת הבציר או ענבים שכבר הוא סוף ענבים ונמצאים שם ענבים שלא יתבשלו כל צרכן והוא משמר שדהו מפני הירק שבתוכה: אם נכנס הוא הפועל ובעל הבית מקפיד עליו. שלא יטול מן אלו התאנים או הענבים אסורות משום גזל וחייבין במעשרות ואם לאו פטורין דהפקר הן: נכנסו לוכל במסוייפות. נכנסו לשדה אילן של תאנים לאכול מסופי התאנים וצוח בהן השומר ומשך ר' יוסי בר"י את ידיו מלאכול מהן הואיל והשומר מקפיד עליהן: אמר לו רבי אכול ואל תשגיח בהשומר שכבר נתייאשו הבעלים מהן והרי הן הפקר: ר' יוחנן בעי. על זה: צווח ואת אמר הכן. הרי השומר צווח וא"כ הבעלים מקפידין שהושיבו שם שומר בשבילן ואת אומר שנתייאשו מהן: אמר ר' יונה יאות הוא מקשי. ר' יוחנן דמדהושיב שומר ודאי הבעלים מקפידין עליהם. והא מתניתא פליגא על ר' יוחנן. דתנינן לקמן בפרק ג' דמעשרות: הסיפא

מערכת הערוך

להם בני בואו ואומר לכם כשם שתרומה גדולה יש בה עון מיתה כך תרומת מעשר יש בה עון מיתה דכתיב שם בפר' ויקח קרח (שם פסוק ל"ב) ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו לכך הפרישוה ותנוה לכהן. מעשר שני העלוהו ואכלוהו בירושלם שאין לכם הפסד בו. מעשר ראשון ומעשר עני שהוא בלאו המוציא מחבירו עליו הראיה ואי מייתי ראיה הלויים והעניים שלא הפרישם עם הארץ ליתנו להו ואי לא לא, וכערך דמאי כתב פירוש אחר למלת דמאי „מלשון דימיתי אם יצא ממנו מעשר אם לאו. פי' אחר דין מאי מתוקן או לא ובגמ' דבני מעיבא (מע"ש סוף פ"ה וירו' סוטה פ"ט) מפורש דמיתיקן דמי לא תיקן. (שייך לעמוד הקודם)

## תוספות הרי"ד

נכנס לעיר שרובה ישראל ד"ה פטורי' בין דמאי בין ודאי כו' מחלוקת ר"י ורשב"ל ע"פ מה שמבואר בדברינו בפנים בע"ה ע"פ יסודות הללו יש להבין היטב פי' המשניות להרמב"ם ז"ל דהק' עליו בגליון הש"ס על מה דנתן הטעם דמשנתינו הוא משום רוב הפקר כר"י ומטעם ס"ס א"כ הרכיב ב' ענינים דאם רוב הפקר א"כ אפילו ודאי פטורין ועוד הא הרמב"ם ז"ל בפי"א ממעשר הלי"ג ס"ל דלא מהני ס"ס בדמאי עיי"ש בכ"מ ז"ל עכ"ל הגליון ועיי' דמהריך בזה ועוד קשה אליבא מאן אזיל פירושו דבפי' המשניות אם אליבא דר"י א"כ פטור אף בודאי וע"כ דאליבא דרשב"ל. א"כ טעמו דרשב"ל היא במס' ברכות משום דלא חשוד ע"ה עלה משום דלא חשיב אצלו. ולא משום רוב הפקר דאי ס"ל ג"כ דהוי רוב הפקר כר"י א"כ פשיטא דאף בודאי פטור דלית מאן דפליג דברוב הפקר פטור מן הודאי דפשיטא דהולכים בכ"מ אחר רובא וכן מפורש במס' מכשירין לענין מעשר גופי' ומצאתי בס' משנה ראשונה ובתוס' חדשים דה"ק כן והנה בענין ס"ס בדמאי מבואר בסוגיא דידן בפירוש באם הי' לו חזקת חיוב לא מהני. ס"ס בס' ר"מ לא מהני. ולא אמרינן ס"ס אף דלכאורה מוכח מסוגית הש"ס בבבלי דאמרינן ס"ס בדמאי והוא דגרסינן בגמ' ביצה דף ל"ה א"ר"י מקח וחצר ושבת אינן קובעי' בדבר שלא נגמרה מלאכתו ומתחלה מביא חצר ושבת ואח"כ מקח דתניא הלוקח תאנים מע"ה במקום שרוב ב"א דורכין אוכל מהן עראי ומתקן דמאי ומסיק בגמרא ש"מ תלת ש"מ מקח אינו קובע אלא בדבר שנגמרה מלאכתו וש"מ רוב ע"ה מעשרי' הן וש"מ מעשרין דמאי מע"ה אפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו ולכאורה קשה לשיטת הרמב"ם ז"ל למה לא קאמר ש"מ ד' ש"מ דתרומה אינו קובעת אלא בדבר' שנגמרה מלאכתו דהא מדאינו מתקן ודאי אלא דמאי ולמה לא מפרים תרומה הא קודם גמר מלאכה גם תרומה לא הפרים ואלא ע"כ כדפרש"י ז"ל דקסבר האי תנא יש שמעשרי' קודם גמר מלאכה ומדה הנוהגת היא ותלינן ביה לקולא עכ"ל ז"ל הרי דחשבינן ליה בחזקת שנתרומה א"כ קשה האיך אוכל מהן עראי משום דהוי קודם גמר מלאכה הא תרומה טובלת רק ע"כ דתרומה אינה טובלת בדבר שלא נגמרה מלאכתו וא"כ ש"מ ד' אלא ע"כ דלפיכך אוכל מהן עראי משום דהוי ס"ס שמא לא תרם תרומה ואת"ל תרם שמא הפרים גם מעשר ומוכח דמהני ס"ס בדמאי. אך ע"פ דמבואר בדברינו הסוגיא הזאת דכשהרוב מסייעא לפטור מהני ס"ס בדמאי שפיר ניחא דהנה לכאורה קשה מאד פירוש הגמ' שם דגרסינן שם ש"מ רוב ע"ה מעשרין הן ול"ב גדול מנין לנו שרוב ע"ה מעשרין הן. אימא משום מחעמ"ח והוי באמת ספק השקול וזה פלא גדולה מנין להגמ' להוכיח מהאי ברייתא דרוב ע"ה מעשרי' הן יותר מכל מס' דמאי ובכ"מ שסוגה דמאי יש לן הספק הזה אם באמת חשדו חכמים משום ס' השקול או דרוב ע"ה מעשרים הן ומה מצא הגמ' בברייתא הזאת יותר מבכל התורה כולה להוכיח מכאן דרוב ע"ה מעשרי' הן ולא מצינו ביאור מספיק לזה וחפשתי ומצאתי שעמד בעל הרש"ש ז"ל ע"ז אבל לא ביאר יפה. ונראה לפענ"ד דמבואר היטב בפרש"י ז"ל דכתב וז"ל ז"ל שם דקסבר האי תנא יש שמעשרי קודם גמר מלאכה ומדה הנוהגת היא ותלינן בי' לקולא עכ"ל ז"ל פי' לברין ז"ל דלעולם רוב אין מעשרין קודם גמר מלאכה אך מיעוט המצוי ותלינן לקולא כיון דיש ב"א שמעשרי' קודם גמר מלאכה אף דהוי רק מיעוט אך דמדה הנהגת היא כלומר דהוי מיעוט המצוי תלינן לקולא וקסבר האי תנא דבר חדש בתרומת תאנים דרבנן כיון דהוי מדרבנן תלינן לקולא אפילו במיעוט המצוי. וע"כ מוכיח מכאן הגמ' דס"מ דרוב ע"ה מעשרין הן כדפרש"י ז"ל דאזלינן לקולא מדמעשרין דמאי וחומרא בעלמא הוא דאחמיר רבנן לאפרושי שאר מעשרות מספיקא פי' דאי ס"ד דדמאי היא לאו חומרא בעלמא אלא מצד הדין דהוי באמת ס' השקול אם הופרשו או לא א"כ להאי תנא דמיקל כ"כ בתרומה דתלינן לקולא אפילו במיעוט המצוי א"כ במעשר דהוי מחעמ"ח ספק גמור אם עשרן או לא. כ"ש דהוי לן למתלי לקולא אלא ע"כ דדמאי הוא לאו משום דחשדו חכמים באמת שמא לא הפרים ז"א דהא בודאי הפרים דהא רוב ע"ה מעשרין הן ובכולה התורה קי"ל דאזלינן בתר רוב כי אחרי רבים להטות. ורק הכא חומרא בעלמא החמירו חכמים אפילו דאמת היא שהפרים ע"פ הדין מ"מ חומרא שהחמירו חכמים ולא מצד שספק הוא לחכמים וז"ב ועפ"ז שפיר ניחא כיון דלדברינו רוב העולם אינן מפרישין תרומה קודם גמר מלאכה ורק מיעוט המצוי א"כ לענין קביעת מעשר הרוב מסייעא להפטור דאז מהני אף בדמאי א"כ מותר לאכול עראי דהא לענין אם נקבע כלל למעשר הולכין אחר הרוב דלא הותרם עדיין תרומה קודם שנגמרה מלאכתן כמו דפירשנו לשיטת רש"י ז"ל דרוב אין תורמין קודם גמר מלאכה ומתורץ מאד הפי' המשניות להרמב"ם ז"ל דבפי' המשנית כתב מפני שהדברים הללו הם אילנות מדבריות ואינן נכנסין ברשות איש אחד ומעט מזעיר נוטעים אותן ורובן הפקר וכבר ביארנו שההפקר אינו מחויב במעשרות ונקבצו בהם ב' ספיקו' האחד אם הם הפקר או לאו ואם הן מן השמור אם הוציאו מהן המתנות או לאו והעיקר אשר בידינו דב' ספיקות להקל עכ"ל ז"ל ואחריו נמשך הרע"ב ז"ל. אבל לפי דברינו ניחא שפיר. דהנה לפי דברינו ר"י לחומרא ורשב"ל לקולא דר"י ס"ל דלא מהני אף בקלין אלא רוב הפקר ורשב"ל ס"ל דבקלין לא בעינן רוב הפקר אלא מכיון דאינו רוב נשמר ובע"כ גם רשב"ל מודה לר"י דרוב מינין הללו בעולם באין מן ההפקר וע"כ אינו חשוב בעיני ע"ה ולא חשיד עליהון כדפרש"י ז"ל במס' ברכות לפיכך אפילו במקום דשומרי' אינו חייב רק דווקא כשרוב משמרין אבל אם אין הרוב משמרי' פטור אפילו באינו רוב הפקר וכ"ל לרשב"ל דלא שנינו במתניתין אלא דמאי ולא ודאי משום דמתניתין לא מיירי ברוב הפקר דא"כ אף בודאי פטור ור"י ס"ל דמתניתין לא מיירי אלא במקום דרוב הפקר דאל"כ חייב אפילו בדמאי ואלא ע"כ מיירי ברוב הפקר וע"כ: ממילא אפילו ודאי פטור וקפריך על רשב"ל דאוקי מתנית' דלא מיירי ברוב הפקר והתניא' בברייתא אם היו נשמרי' חייבין אפילו בדמאי א"כ ע"כ מיירי מתנית' בהפקר כר"י ומשני רשב"ל דה"פ בברייתא אם הרוב משמרי' חייבין. ומתנית'

גליון אפרים

רבי ורבי יוסי ב"ר יהודא נכנסו לאכול. עיין בבלי נדרים כ"ב ע"ב:

עין משפט נר מצוה ו [א] [ב] מיי' פי"ג שם הלכה ג'.

מסורת הש"ס (א) תוספתא פ"ק כאן.

## חדושי רד"א

הני נכנס לעיר שרובה גוים כו'. היא מילתא באפי נפשה ומייתי הש"ס הכא לאשמעינן ספק רוב נוים ספק רוב ישראל ספק רוב המשמרים ספק אין רוב המשמרים פלוגתא דר"י ורשב"ל. אבל מחצה על מחצה אף ר"ל מודה שפטור ופליגי בספק רוב המשמרין וכו':

א"ר יונה יאות הוא מקשה כו'. פי' בתמיה וכי ר"י מקשה שפיר והא מתני' פליגא כו' נשמרין פטורין משום הכי אמר רבי אכול אף שהן משומרין ואם כן לא יאות שפיר. ומשני תמן כו':

פליגא [א] הסיאה (א) והאיזוב והקורנית שבחצר אם היו נשמרין חייבי' הא בגינה אפי' נשמרין פטורי' תמן יכול הוא לומר לו הרי כל העולם כולו לפניך ברם הכא כלכלה אחת היא ואני משמרה לבעל מלאכתי (ב) תני רבי יוסי ב"ר יהודא הנובלות הנמכרות עם התמרים הרי אילו פטורות מה שתי קופות זו בצד זו או שתי קופות זו על גב זו לא שניי' היא זו בצד זו והיא זו על גב זו אלא כי אנן קיימין במעורבות כשהטילו שאור או [ב] כשלא הטילו שאור רבי מנא אמר כשהטילו שאור אנן קיימין אם כשהטילו שאור בפני עצמן יהו חייבות לית יכול דאמר רבי יוחנן מפני שרוב המינין האילו באין מן ההפקר לפיכך מנו אותן חכמים רבי חנינא אמר [ג] כשלא הטילו שאור אנן קיימין אם כשלא הטילו שאור אפילו במעורבות יהו פטורין לית יכיל דאמר רבי ישמעאל ב"ר יוסי משום אביו אשכול שביכר בו גרגיר יחידי כולו חיבור למעשרו' רבי יוסי ב"ר בון אמר ר"ז ורבי חילא חד אמר כהדין וחד אמר כהדין וחכמים אומרים [ד] לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא אפילו שהטילו שאור חייבות ושלא הטילו שאור פטורות והגופנן שמירה מה בין יהודא בין גליל מן מה דמתלין לה מתל בגלילא שומרה שמר מרה מאן מתל לך עם תבלייא הדא אמרה בגליל פטור וביהודא חייב כוסברה כוסברתה * מה בין יהודא מה בין גליל מן מה דמתליך לה מתל בדרומא כוסברה כוסברתה מן מתליך עם תבלייא הדא אמרה בגליל חייבת וביהודה פטורה (ג) תניא אמר רבי יהודא בראשונה היה חומץ שביהודה פטור מן המעשרות שהיו עושין יינן בטהרה לנסכי' ** ולא היה מחמיץ והיו מביאין מן התמד ועכשיו שהיין מחמיץ חייב מחלפא שיטתיה דר' יהודא דתנינן תמן [ה] (ד) המתמד ונתן מים במידה ומצא כדי מידתו פטור ורבי יהודא מחייב וכא הא אמר הכין אמר רבי לא בראשונה היו ענבים מרובות ולא היו חרצנים חשובות ועכשיו שאין ענבים מרובות חרצנים חשובות ר' הונא א"ר ירמיה בעי לית הדא פליגי על ר"ש בן לקיש וירבו כל הרמונים על רימי שקמא ויהיו פטורין א"ר יוסי תיפתר במקום שרוב משמרין רבי יוסי ב"ר בעי ואין כל העולם לפניו וירבו כל הרימון שבעולם על רימי אותו המקום ויהיו פטורים:

הדמאי

## פני משה

הסיאה. פוליי"ו בלע"ז: והאזוב. בערבי זעת"ר: והקורנית. סדריא"ה בלע"ז: שבחצר. ודרך אלו שצומחין מאליהן ואפ"ה אם היו בחצר המשמרת חייבין במעשר דסתמא לאדם קיימי ומדקתני בחצר ש"מ הא בגינה אפי' נשמרין פטור וקשיא לר' יוחנן דהא האי עובדא לאו בחצר הויא. ומשני תמן יכול הוא לומר לו הרי כל העולם כולו לפניך. כלומר שהרי הן מאליהן צומחות ויכול הוא לומר להשומר מה אתה מקפיד. הרי הן נמצאים בכל מקום והלכך בגינה אפי' היו נשמרים פטורין דבטלה דעתו אצל כל אדם שאינן נשמרין אלא בחצר אבל הכא שאין התאנים מצויין בכל מקום יכול השומר לומר כלכלה אחת היא שנשארו מהן כדי להשימן בכלכלה אחת ואני משמרה לבעה"ב שלי ויאות מקשי ר' יוחנן דמסתמא בעה"ב מקפיד עליהן: תני. בתוספתא דמכילתין ריש פ"ק והכי איתא התם ר' יוסי בר' יהודה אומר הנובלות הנמכרות עם התמרים חייבות וחכ"א עד שלא יטילו שאור פטורות משיטילו שאור חייבות. וחסר כאן סוף דברי ר' יוסי עד ר"ס דברי חכמים: שאור. משיפתחו כשאור שיש בו סדקים כדתנן בפ"א דמעשרות תמרים משיטילו שאור: מה. ושואל הש"ס לדברי ר' יוסי בר' יהודה מה האי דקאמר נמכרות עם התמרים אם הן שתי קופות זו בצד זו ואחת של נובלות ואחת של תמרים חשובין ולפי שהן נמכרות כך מקפיד בעה"ב עליהן וקסבר ר' יוסי דאף הנובלות לא הוו הפקר. או דבעינן זו ע"ג ואז הנובלות נחשבות כתמרים הטובות ולא שנייא ופשיט לה דאין חילוק דהיא זו בצד זו והיא זו ע"ג בשתיהן לא מקרי נמכרות עם התמרים דבקופות בפ"ע הן אלא כי אנן קיימין אליבא דרבי יוסי בר"י במעורבות הנובלות עם התמרים בתוך קופה אחת ובהא הוא דקאמר הנמכרות עם התמרים וחייבות אף הנובלות בדמאי: כשהטילו שאור. לדברי ר"י בר"י בעי אם לקולא הוא פליג דקסבר דאף כשהטילו השאור דוקא אם נמכרות עם התמרים אז הן חייבות או דילמא כשלא הטילו שאור קאמר ולחומרא הוא פליג דאע"ג שלא הטילו שאור אם הן נמכרות עם התמרים חייבות: ר' מנא אמר מסתברא כשהטילו שאור אנן קיימין להא דר"י בר"י לקולא הוא דפליג: ופריך הש"ס אם כשהטילו שאור אפילו בפ"ע יהו חייבות ומ"ט דר"י בר"י דפליג בהא: לית יכיל. כלו' אין זו קושיא דלית יכיל אתה להכריח כן דהא אר"י לעיל מפני שרוב המינין וכו' וא"כ הואיל ונובלות הן חזקתן מן ההפקר ואע"פ שהטילו שאור לא מהני אליבא דר"י בר"י: ר' חנינא. פליג אדר' מנא וקאמר דכשלא הטילו שאור אנן קיימין להא דר"י בר"י לחומרא הוא דפליג: אם כשלא הטילו שאור אנן קיימין. א"כ אפילו במעורבות יהו פטורות ומ"ט דר"י בר"י: לית יכיל. אתה לומר כן דהתני ר' ישמעאל בר' יוסי אומר משום אביו אשכול שביכר בו אפילו גרגר ענבה יחיד, כולו חיבור למעשרות ואף אלו שלא ביכרו וה"נ מכיון שהן מעורבות עם התמרים כולן חיבור הן: ר' זעירא ור' הילא. פליגי נמי בפלוגתא דר' מנא ור' חנינא אליבא דר' יוסי בר' יהודה: וחכ"א וכו'. וכחכמים דהא ספתא שהבאתי לעיל: והגופנין שמירה. כך שמה בגליל כדלקמן: מה בין ביהודה בין בגליל. משום דבנוסחא דהאי תלמודא במשנה כתוב וביהודה האוג והחומץ והכסבר משמע דעל הא קאי והגופנין והנלפה קאמר וביהודה לא היו אלו פטורין אלא מלי' תחתיהן האוג והחומץ והכסבר ומפני שהחומץ לא היה אלא בראשונה כדקאמר לקמן הלכך הני דקחשיב ביהודה שנוהגות לעולם והן שתים האוג והכסבר תחת שתים שבגליל והן הגופנין והנלפה והיינו דמפרש ומה בין יהודה לגליל באלו: וקאמר מן מה דמייתון לה למשל בגליל ואומרים שומירה שמר מרה כלומר זאת נקראת שומרה ועל שם שבעלים שומרים אותה וכן הנלפה שמר מרה ומאן מתל לך עם תבלייא כלומר ואעפ"כ מי ממשיל ומדמה לך עם התבלין שעם כל זאת אינם חשובים הן אף לתבלין בעלמא: הדא אמרה בגליל פטורה. שאין חושבין אותה כך היו קורין אותה: מה בין וכו'. ומ"ט דכסבר דדוקא ביהודה פטורה: מן מה דמתלין לה בדרומה. של גליל והוא ארץ יהודה ואומרים משל על הכסבר שבגליל שהי' חשוב בעיניהם מאן מתליך עם תבליא דאעפ"כ מי מדמה לך אף לתבלין. הדא אמרה שבגליל חשובה היא וחייבת וביהודה פטורה דלא היו חושבין אותה והוי הפקר: תני. בתוספתא פ"ק. שהיו עושין יינן בטהרה. לנסכים ולפיכך הי' מגין עליהם שלא היה יינם מחמיץ והיו מביאין החומץ מן התמד ופטור ממעשר אבל עכשיו שבטלו הנסכים והיין שלהן ג"כ מחמיץ הרי הן ככל המקומות וחייב: מיחלפא שיטתיה דר' יהודה דתנינן תמן. בפ"ה דמעש' מעשרות: המתמד. שנותן מים על החרצנים וזגין שנדרכו כדי לעשות ממנו תמד: פטור. ממעשר דאינו אלא קיוהא בעלמא: ור' יהודה מחייב. דס"ל דהוי כיין מזוג אלמא לר' יהודה תמד של הרצנים חייב במעשרות: והכא הוא אומר הכן. דבראשונה שהיה החומץ מן התמד היה פטור וקשיא דידיה אדידיה: בראשונה היו ענבים מרובות. שהברכה היתה מצויה ולא היו החרצנים מן הענבים הדרוכות נחשבות לכלום והתמד הבא מהן כהפקר הוא ופטור ועכשיו שאין ענבים מרובות החרצנים חשובות ולפיכך מחייב ר' יהודה להתמד במעשר: לית הדא פליגא על ר"ש בן לקיש. על הא דקאמר ר' יהודה במתני' חוץ מרימי' שקמה קשיא דהא לר"ל הולכין בזה אחר הרוב כדאמר לעיל ומתרצינן התוספתא אליביה דאם רוב משמרין חייב בדמאי ואם רוב אין משמרין פטור וה"נ נימא וירבו כל הרימין על רימי שקמה ויהיו פטורין ומי לימא דהא דר' יהודה פליגא על סברת ר"ל: תיפתר במקום שרוב משמרין. דהא דמחייב ר' יהודה לרימי שקמה כגון שיש שם רוב משמרין אותן והלכין אחר הרוב דלא הוי הפקר: ר' יוסי ב"ר בעי. עלה דמה בכך דבאותו מקום רוב משמרין הא אפ"ה וכי אין כל העולם כולו לפניו שאין משמרין את הרימין וא"כ וירבו כל הרימין על רימי שקמה ויהיו פטורין אלא ע"כ דהא דר"י פליגא על הא דר"ל:

הדמאי

## רידב"ז

ר"ה אמר ר' ירמי' בעי לית הדא פליגא על רשב"ל וירבו כל הרמונים על רמוני שיקמה ויהי' פטורין כיון דלא מצינו רמוני חייבים רק רמוני שיקמא א"כ פשיטא כדקאמר ר' יוחנן דע"כ רוב מינין הללו באין מן ההפקר דהא אין כלל רמוני חייב אלא רימי שיקמא בעולם וא"כ ע"כ דרוב רמוני באין מן ההפקר ע"ז משני א"ר יוסי תיפתר במקום שרוב משמרין פי' דתפס ליסנא דלעיל דקמשני רשב"ל להברייתא אם הי' נשמרין חייבין דפתר לה אחר רוב נשמרין א"כ מסכח"ל מקום דהוי רוב נשמר אף בלא שיקמא רק דשיקמא הוי דבר ברור ומפורסם לעולם אבל עכ"פ יש מקום דרוב משמרין לחייבין אף בלא שיקמא וע"ז פריך ר"י ב"ר ואין כל העולם לפניו וירבו כל הרימין שבעולם על רימי אותו המקום ויהיו פטורין דסוף סוף כל העולם לפניו דהוי רוב לנגד המקומות הנשמר דסוף סוף מקום דרוב נשמר הוי מיעוט לנגד כל העולם א"כ פשיטא דהוי כדאמר ר"י דרוב מינין הללו באין מן ההפקר דהא אפילו במקום דרוב נשמר גופי' בא מן העולם כולו ורוב וקרוב הולכין אחר הרוב בשלמא לר"י פירש דברייתא אם היו נשמרין חייבין הי' ה"פ דאם הע"ה אומר לו שהוא שמור או שהוא יודע בעצמו שהוא שמור משא"כ לרשב"ל דס"ל דבאמת אין רובן הפקר ע"ז קשה דהא באמת הוי רובן הפקר והאיך מסכח"ל דלא הוי רובן הפקר בעולם אבל לר"י מסכח"ל רוב נשמר בנודע שהדבר הזה שמור או דע"ה הגיד לו:

## שנויי נוסחאות

(סו"ו) פטורי' כד"ו פטור. (סו"ז) או שתי קופות זו על גב זו לא כד"ו או זו על גבי זו ולא. (סו"ח) גב וכו' אנן וכו' במעורבות כד"ו גבי וכו' נן וכו' במערבות. (סו"ט) כשהטילו וכו' כשלא כד"ו בשהטילו וכו' בשלא. (סו"י) כשהטילו וכו' אם כשהטילו כד"ו בשהטילו וכו' אם בשהטילו. (סוי"א) יכול כד"ו יכיל. (סוי"ב) האילו באין מן ההפקר כד"ו האילו אינן באין אלא מן ההבקר. (סוי"ג) כשלא כד"ו בשלא. (סוי"ד) כשלא הטילו שאור אפילו כד"ו בשלא הטילו שאור אנן קיימין אפילו. (סוט"ו) פטורין לית יכיל דאמר כד"ו פטורות לית יכיל דתני. (סוט"ז) ב"ר יוסי משום כד"ו בי ר' יוסי אמר משום. (סוי"ז) ר"ז כד"ו רבי זעירא. (סוי"ח) חילא כד"ו הילא. (סוי"ט) אפי' כו' ושלא כד"ו ואת כו' ואת שלא. (סו"כ) בין יהודא בין גליל כד"ו בין ביהודה בין בגליל. (סוכ"א) מאן כד"ו מן. (סוכ"ב) מה בין יהודא מה בין גליל מן מה דמתליך כד"ו מה בין ביהודה בין בגליל מן מה דמתלין. (סוכ"ג) תניא כד"ו תני. (סוכ"ו) וכא הא אמר כד"ו וכא הוא אמר. (סוכ"ח) פליגי וכו' הרמונים כד"ו פליגא וכו' הרימין. (סוכ"ט) כל העולם לפניו כד"ו כל העולם כולו לפניו. (סו"ל) הרימון כד"ו הרימין.

## תוספות הרי"ד

ומתני' לא מיירי ברוב משמרי' אבל לא ברוב הפקר גם כן דאפילו בדלא הוי רוב הפקר רק אין הרוב משמרי' נמי פטור מדמאי גבי קלין כיון דרוב מינין הללו בעולם הוי הפקר משום דאינו חשוב ע"כ אפילו במקום הזה דלא הוי רוב הפקר מכל מקום הרי הם הקלין ועם הארץ אינו מקפיד עליהן כל כך ועל כן לא הוי כמחצה על מחצה דמאי משום דהוי המיני' הללו קלין משום דרוב המיני' הללו בעולם באין מן ההפקר. ועל פי זה שפיר ניחא דהרמב"ם ז"ל פי' כרבי שמעון בן לקיש דמיקל דאפילו במקום דאינו רוב הפקר אלא כיון דלא הוי רוב נשמר ג"כ פטור מדמאי משום דהוי קלין דהא רוב מיני' הללו בעולם הוי הפקר ולשון הרמב"ם ז"ל רובן מן ההפקר קאי על רוב העולם דכתב אילנות מדבריות כו' ורובן הפקר הרי דקאי על רוב העולם וע"כ פטור מדמאי וחייב בודאי, אבל באם במקום הזה ג"כ לא נמצא משמרי' וכמו בכל העולם כולו פשיטא דפטור אפילו מודאי ג"כ וע"כ פי' הרמב"ם ז"ל בפי' המשניות וכמבואר בלשון הרע"ב ז"ל לפי שחזקתן באין מן ההפקר משום דלא חשיבי ואית בהו תרי ספיקי כו' עכ"ל ז"ל פי' דחזקתן בעולם כולו באין מן ההפקר משום דלא חשיבי וע"כ מכיון דלא הוי חשוב אצל ע"ה דהא בחזקת העולם כלו הוי הפקר ע"כ לא חשיבי אצלו ואינו חשוד עליהן אפילו במקום דלא הוי רוב הפקר אך דלא הוי רוב נשמר ולא הוי מחעמ"ח בקלין משום דהוי שפיר ס"ס ונתתי אמרינן מחעמ"ח דמאי ולא מהני ס"ס רק בדברים שאינן מן הקלי' אבל במינים הללו דהקלין דאין רוב העולם זורעין אותן אלא נתגדלין ביערות מאליהן שפיר אמרינן ס"ס שמא הוי הפקר ואפילו את"ל דלא הוי הפקר מ"מ שמא עישרן דלא חשיב כ"כ אצל ע"ה עד דרוב העולם מפקירי' אותו וזהו כונתו לפי' המשנה לפרש לשון המשנה בקלי' שבדמאי ולפי דברינו שפיר מפרש כרשב"ל דהא גם רשב"ל ס"ל

## גליון אפרים

אשבול שביכר בו גרגר יחידי. מעשרות פ"א ה"ב ע"ש:

עין משפט נר מצוה ז [א] מיי' פ"ב מתרומות הל"ב ח [ב] [ג] [ד] מיי' פרק י"ג ממעשר הלכה א'. ט [ה] מיי' פ"ב ממעשר הלכה ז'.

מסורת הש"ס (א) מעשרות פ"א משנה ב' נדה נא: (ב) ע' תוספתא פ"ק (ג) תוספתא פ"א כאן פסחים מ"ב. (ד) מעשרות פ"ה מ"ו ב"ב צ"ז חולין כ"ה.

גליון הש"ס. *מה בין יהודה עיין בר"ש ותוס' יו"ט כאן ובלחם שמים. **ולא היה מחמיץ ע' בס' יו"ט שהקשה מקליס וכתב דלא היו סומכין על הנס כמו דמתקנין כהן אחר לע"פ שלא יארע קרי לכ"ג כדאמרינן בלבות ע"ש. וע' בלחם שמים פ"ק דיומא ובמשנת חכמים כאן שהקשו עליו מדברי הש"ס יומא י"ב ובתוס' שם שהביאו בשם ירו' שלמי דטיה ביום הכפורים וכבר קדמם התשב"ץ ח"ג סי' קל"ה ע"ש.

## חדושי רד"א

ר' הונא אמר ר' ירמי' בעי לית הדא פליגי על רשב"ל כו'. פי' הא דאמר ר' לא בראשונה לא היו חרצנים חשובים ופטור היה ר' יהודה וכיון היה הטעם משום דאין חשובים אפקורי מפקר ופטור והיא כו' ר' יוסי ב"ר בעי ואין כל העולם לפניו וירבו וכו'. דקתני במתני' כל רמון שקמה. מקשה הגמ' וירבו כו' ומשני א"ר יוסי תיפתר במקום שרוב משמרין, ועו"ר יוסי ב"ר בעי ואין כל העולם לפניו וירבו וכו'. פי' בשלמא ספק ופטור והיא כו' ר' יוחנן לעיל בריש פירקין ופלוגתא דא על רשב"ל לעיל דאמר ר"ל אלא דמאי אבל ודאי חייבים אבל משום אפי' ודאי פטורי' דמתנא מפקר: רמונים שבשביבה רימי שקמה י"ל שידוע שהם משומרים משא"כ לא בקלין משא"כ וירבו כל רמוני שבעולם דאי אפשר לומר שידוע שהעולם אחר רובו נדון כאן גם הוא וירבו כל הרמונים על רימי שקמה ויהי' פטורי' נ"ב מילתא באפי נפשי' היא ואמתני' דלעיל קאי שרוב משמר בעולם.

(סו"ד) ואוכל כנגדו כד"ו ואוכלו כנגדו. (סו"ו) פירות ויחזור כד"ו הפירות ובלבד שיחזור. (סו"ז) יוחנן כד"ו כיוחנן. (סו"ח) מעשר כו' אין כד"ו המעשר ט' אינו. (סוי"א) טבל ספק ניתקן מ"ש כד"ו טבל ניתקן מחמת שני. (סוי"ב) התרומה ותרומת מעשר של כד"ו התרומה ותרומת מעשר ותרומת מעשר של. (סוי"ג) ר"ז כד"ו זעירא. (סוי"ד) מאי כד"ו מהו. ר"ז כד"ו ר' זעירא. (סוט"ז) בדין כד"ו כדון. (סוי"ז) שאם את אומר לו כד"ו שאם אומר את לו.

**א"ר** אימי אין המשנה הזאת יוצאת ידי תרו"מ של דמאי מאי כדין תמן ר"מ ברם הכא רבנן פי' דלר"מ עשו חכמים חיזוק לדבריהם יותר משל תורה משא"כ לרבנן דלא עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה ע"כ בדמאי פטור מן החומש וכש"ס דילן במס' ב"מ משני ג"כ דמתניתין דב"מ אתיא כר"מ דס"ל דעשו חיזוק לדבריהם מהא דהמביא גט ממדנה"י. ובירושלמי מס' ערלה מביא הא דר"מ דעשו חיזוק לדבריהם מהא דרואה כתם ועיין בתוס' דמבאר עומק הענין מפני מה נחלקו התלמודים בזה:

**ר"ז** בשם רבנן בדין היה תרו"מ של דמאי כו' עיין בגליון שמקשה על הרמב"ם ז"ל ועיין בתוס' ותמצא תירוץ מספיק לזה:

רבנ"ח

## הלכה ב' מתני'

[א] הדמאי (א) אין לו חומש [ב] ואין לו ביעור [ג] ונאכל לאונן [ד] ונכנס לירושלים ויוצא [ה] ומאבדין את מיעוטו בדרכים [ו] ונותנו לעם הארץ ואוכל כנגדו [ז] ומחלל (ב) אותו כסף על כסף ונחושת על נחושת כסף על נחושת ונחושת על פירות ויחזור ויפדה את הפירות דברי ר"מ וחכמים אומרים [ח] יעלו הפירות ויאכלו בירושלים: **גמ'** לא [ט] (ג) יוחנן כ"ג העביר הודיית מעשר העבירן שלא יתוודו הא לבער צריך ובודאי אבל בדמאי אין צריך לבער תני נאכל באנינה ואינו נאכל בטומאה מה בין אנינה מה בין טומאה אמר רב נחמן טומאה מצוי' אנינה אינה מצוי' גזרו על דבר שהוא מצוי ולא גזרו על דבר שאינו מצוי אמר ר' יוסי אפילו כספק טבל לא עשו אותו אילו בספק טבל ספק ניתקן מ"ש ספק לא ניתקן שמא אינו אסור לאונן ברם הכא מותר לאונן (ד) תמן תנינן התרומה ותרומת מעשר של דמאי והכא את אמר הכן אמר ר"ז תמן תנינין תרומת מעשר של דמאי ברם הכא מ"ש של דמאי א"ר אימי אין המשנה הזאת יוצאת ידי תרומת מעשר של דמאי מאי כדון תמן ר"מ ברם הכא רבנן ר"ז אמר בשם רבנן [י] (ה) * בדין היה תרו"מ של דמאי שלא יפריש עליה חומש ולמה אמרו שיפריש מפני גדירה שאם את אומר לו שלא יפריש אף הוא אינו נוהג בה בקדוש' בדין היה מעשר שני של דמאי שיפריש עליו חומש [כ] ולמה אמרו שלא יפריש מפני גדירו שאם את אומר לו שיפריש אף הוא

**הלכה ב מתני'** הדמאי אין לו חומש. הפודה מעשר שני של דמאי אינו צריך להוסיף החומש משום דרוב עמי הארץ מעשרין הן והלכך קרן דמעכב בדאורייתא איתא בדרבנן חומש דלא מעכב בדאורייתא ליתיה בדרבנן: ואין לו ביעור. בסוף ג' שנים שחייב לבער כל מעשרותיו כדכתיב בערתי הקודש מן הבית ובדמאי לא תקינהו רבנן: ונאכל לאונן. דמעשר שני של ודאי אסור לאונן דכתיב לא אכלתי באוני ממנו ומע"ש של דמאי לא גזרו בו: ונכנס לירושלים ויוצא. לפי שבודאי הנכנס לירושלם המחיצות קולטות אותו ושוב אין יכולין להוציאו חוץ לחומה ולפדותו אבל בדמאי לא גזרו ומעשר שני שלו נכנס ויוצא ונפדה ונאכל חוץ לירושלם: ומאבדין את מיעוטו בדרכים. אם היה מעשר שני של דמאי בדרכים במקום גדודי חיה ולסטים אפי' היה דבר מועט ויכול להביאו בלא טורח ובלא הפסד אינו חושש לו ומניח אותו ליאבד בדרך במקום שהוא שם. ורמב"ם פירש שאם בשעה שמוליך מעשר שני לירושלם נאבד ממנו מעט בדרך אינו חושש לו אבל בודאי צריך שיעלהו כולו או דמיו לירושלים ולא יהא נפסד ממנו כלום בדרכים: ונותנו לעם הארץ. לאכלו בירושלם ואע"פ שהוא חשוד לאכלו בטומאה. ואוכלו כנגדו. לפי מה שנתן לע"ה לוקח מנכסיו כנגדו ואוכל בטהרת מעשר בירושלים משא"כ בודאי שאין מוסרין אותו לע"ה לפי שאינו נזהר לאכלו בטהרה: ומחללין אותו כסף על כסף. אם יש לו מעות כסף של מעשר שני של דמאי והוא צריך לו יכול אפי' לכתחלה לחללן על כסף חולין משא"כ בודאי שאין מחללין כסף על כסף וכן נחשת על נחשת וכן כסף על נחשת מחלל בדמאי אפי' לכתחלה שלא מתוך הדחק אבל של ודאי אין מחללין כסף על נחשת אלא בשעת הדחק ו..ס אא"כ ימצא ריוח צריך לחזור ולחללו על כסף: ונחשת על הפירות. יכול לחלל של דמאי מעות נחשת על הפירות ובלבד שיהא דעתו לחזור ולפדות את הפירות על המעות דאז יכול לחזור לחלל עליהן ולהעלותן לירושלם דברי ר"מ וחכ"א יעלו אותן הפירו' ת עצמן ויאכלו בירושלים והלכה כחכמים: גמ' לא כיוחנן כה"ג העביר הודיות מעשר. כלומר לא תימא הא דתנן הדמאי אין לו ביעור דהתייא הא לבתר דהעביר יוחנן כ"ג הודיית מעשר כדתנן לקמן בסוף מעשר שני ולפיכך הקלו בביעור של דמאי הא ליתא דמה שיוחנן כ"ג העבירן שלא יתודו הוא שהעבירן כדמפרש התם טעמא הא לבער צריך לבער שמנית ביעור לא ביטל והיינו בודאי אבל בדמאי לא תיקנו בו ביעור כלל ולעולם אפילו קודם תקנת יוחנן כ"ג א"צ לבער: תני נאכל באנינה. מעשר שני של דמאי אבל אינו נאכל בטומאה כדמפרש טעמא מפני שהטומאה מצויה היא וגזרו בדמאי אטו מעשר של ודאי אבל אנינות אינה מצויה כמו טומאה ולא גזרו בשל דמאי: אפי' בספק טבל לא עשו אותו. אפילו כדין של ספק טבל שהוא טבול למעשר שני כדמפרש ואזיל דאף אם הוא ספק ניתקן ממנו מעשר שני או לא אסור הוא לאונן ואילו מע"ש של דמאי מותר היא לאונן ולא נתנו בו חכמים דין של ספק טבל: תמן תנינן. בפ"ד דב"מ חמשה חומשין הן האוכל תרומה ותרומת מעשר ותרו"מ של דמאי והחלה והבכורים מוסיף חומש: והכא את אמר הכן. דהדמאי אין לו חומש: א"ר זעירא לא קשיא תמן הוא דתנינן תרומת מעשר של דמאי שכבר הפרים ממנו תרומת מעשר והרי הוא כשאר תרומת מעשר אבל הכא במע"ש של דמאי איירי ולא גזרו חומש בפדיונו: א"ר אימי. בהא לא מיתרצא שהרי אין המשנה הזה יוצא ידי תרומת מעשר של דמאי דהא סתמא קתני הדמאי אין לו חומש ומשמע דעל אכילת תרומת מעשר שמפרישין ממנו נמי קאי ואין המשנה מוציא ידי תרומת מעשר מן הכלל הזה: מהו כדין. והלא קשיא הני מתני' אהדדי: תמן ר"מ. הא דקתני התם דחייבין עליו חומש ר"מ הוא דמחמיר בדבריהם כדברי תורה והכי אמרינן נמי לקמן בפ"ב דערלה דקחשיב התרומה ותרומת מעשר של דמאי וכו' ומוקי להאי מתני' כר"מ דמלינו בו שמחמיר בדבריהם כההי דתנינן בפ"ח דנדה הרואה כתם הרי זו מקולקלת וחוששת משום זוב דברי ר"מ ורבנן פליגי עליה התם ומתניתין דהכא כרבנן דלא מחמרינן בדבריהם כשל תורה: ר' זעירא אמר בשם רבנן. דלא צריכין לדחוקי ולאוקמי מתני' דב"מ כר"מ אלא כד"ה אתיא וה"ט דבאמת בדין היה שלא יפריש חומש אם אכל תרומת מעשר של דמאי שאינו אלא מדבריהם ולמה אמרו שיפריש מפני הגדר שאם אתה פוטרה מן החומש אף הוא אינו נוהג בה בקדושה. שיאמר אין דין תרומת מעשר לזה וגזירה שמא לא יתננו לכהן: בדין היה מעשר שני של דמאי וכו'. כלומר ואה"נ דלפי האי טעמא היה בדין שגם למע"ש של דמאי יפריש חומש לפדיונו שלא יזלזל בו ולא יהא נוהג בו דין מעשר שני ולמה אמרו שלא יפריש ג"כ הוא

מפני

## תוספת הרי"ד

ס"ל דרוב מיני' הללו בעולם באין מן ההפקר דהא מפרש בברייתא אם היו נשמרין חייבין פי' אם הי' רוב משמרין משמע דבר"מ הוי הפקר וברוב משמרין מודה רשב"ל דחייב בדמאי ג"כ ועיקר הפטור הוא באין הרוב נשמרין ואין הרוב מפקירין ובזה אמרינן הש"ס שמא הוי הפקר ואפילו משומר שמא הפרים ע"ה דבקלין אמרינן הספק שמא עישר' ולא משום דבקלין אמרינן דבודאי הפרים ז"א אלא דבמחטמ"ח בקלין אמרינן הש"ס שמא עישרן ולפיכך מוקי במחטמ"ח בירושלמי כדאוקי ר"ז במחטמ"ח לא סוף דבר הקלין שבדמאי וכמבואר בדברינו ומוכח דהיתרא דקלי' היא דבקלי' אמרינן גבי מחטמ"ח הספק שמא עישרן והוי ספק ספיקא וכל עיקר דנקראין מינין הללו קלין משום דרוב גידולם הוי במקום הפקר וע"כ במקום שאין הרוב משמרין ואין רובן מפקירין במחטמ"ח הזה אמרינן הש"ס שמא עישרן וע"כ צריך הפי' המשנ'ת להרמב"ם ז"ל לכרם הקלין מפני שרובן הוי גידולן בהפקר דזהו כל עיקר דהוי קלין וע"כ בשביל זה במקום שהרוב אינו משמר ואינו מפקיר אלא מחטמ"ח מותר בקלין מטעם ס"ס ונמצא מתורץ קושית הגליון הש"ס דלמה הרכיב רוב וגם היאך מהני ס"ס בדמאי אבל לדברינו ניחא שפיר דב' קושיות מתורצות חדא עם חבירתה דכיון דהוי המינין הללו הפקר ברוב העולם לפיכך הוי קלין דמהני להם הס"ס ודוק כי זה ברור הוא בע"ה:

**תמן** תנינן תרומת מעשר של דמאי ר' זעירא בשם רבנן תמן תנינן תרומת מעשר של דמאי ברם הכא מע"ש של דמאי אמר ר' אימי אין המשנה הזאת יוצאת ידי תרומת מעשר של דמאי מאי כדין תמן ר"מ ברם הכא רבנן וזהו כתירוץ הבבלי וזהו סוגית הבבלי במס' ב"מ דף נ"ה ע"ב אמר רבא קשיא לר"א תרומות מעשר של דמאי וכי עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה אמר ר"נ אמר שמואל ה"מ ר"מ היא דאמר עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה דתניא המביא גט ממדנה"י ולא אמר לה בפ"נ ובפ"נ יוציא והולד ממזר דברי ר"מ וחכמ' אומרים אין הולד ממזר כיצד יעשה יטלנו הימנה וכו' ע"כ לשון הש"ס ובמסקנת הסוגיא רבא אמר שמואל שפיר קמשני לי' והרמב"ם ז"ל פסק כמתניתין דהאוכל תרומת מעשר של דמאי מוסיף עליו חומש וקשה הא בגמ' מוקי מתניתין כר"מ דהמביא גט והרמב"ם ז"ל פסק כחכמים דאין הולד ממזר ממילא האוכל תרומת מעשר של דמאי צריך להיות פטור מן החומש וזה קושיא עצומה ועיין בגליון הש"ס בירושלמי והת י"ט ז"ל במס' ב"מ פרק הזהב כתב דהרמב"ם ז"ל פסק כהירושלמי דגרסינן ר"ז בשם רבנן בדין הי' תרומת מעשר של דמאי שלא יפריש עליו חומש ולמה אמרו שיפריש משום גזירה שאם אתה אומר לו שלא יפריש אף הוא אינו נוהג אותה קדושה כן דעת התוי"ט ז"ל ואעפ"י שלשון הרמב"ם ז"ל היא ממש כלשון הירושלמי כמו שכ' בפ"י מה' תרומות התרומה ותרו"מ בין של דמאי ובין של ודאי והחלה וביכורים כולן מצטרפין לכזית לחייב עליהן מיתה וחומש ובדין הי' שלא יתחייב חומש על תרומת מעשר של דמאי אבל אמרו חכמים אם לא נתחייב עליו חומש יזלזלו בה עכ"ל ולכאורה הוא לשון הירושלמי אך קשה מאד שהרמב"ם ז"ל יפסוק כהירושלמי לנגד הבבלי ועוד קשה למה בש"ס דילן נקט ר"מ דהמביא גט ממדנה"י לענין דחכמים עשו חיזוק לדבריהם גבי תרו"מ של דמאי ובירושלמי בפ"ב דערלה גרסינן ר"מ הוא לענין תרו"מ של דמאי והיכן אשכחן דר"מ מחמיר בדבריהן, כההיא דתנינן תמן הרואה כתם הר"ז מקולקלת וחוששת משום זוב דר"מ וכו' ובודאי לא לחנם הוא דיתחלקו התלמודים בזה:

**ונראה** לפענ"ד לתרץ הכל על נכון בע"ה דהנה התוס' ז"ל במס' ב"מ מפרשין אע"ג דבכמה מקומות עשו חיזוק אפילו יותר משל תורה הנ"מ במקום שיש סברא לקנוס אבל כאן בתרומת מעשר של ודאי גופה אין סברא לקנוס אם לא שאמרה תורה לפיכך מקשה על דמאי ומביא ראי' מהולד ממזר אע"ג דאין סברא אלא משום דבא"א הוי הולד ממזר ע"כ. ועפ"ז ניחא שפיר מה שמחולק הבבלי והירושלמי דהבבלי מביא הך דמביא גט ממדנה"י וירושלמי מביא הך דהרואה כתם משום דאזלי לשיטתי' דהנה קי"ל בכ"מ לא נהגין ולא מועלין דקרבן על דרבנן

לא

**עין משפט נר מצוה** י [א] מיי' פ"ה ממ"ש הל"ד סמ"ג עשין קלו. יא [ב] מיי' פי"א שם הל"ח כמ"ג עשין קלח. יב [ג] מיי' פ"ג שם הל"ח סמ"ג לאוין רסד. יג [ד] מיי' פ"ב שם הל"ט יא וכ"מ סמ"ג עשין קלו. יד [ה] מיי' פ"ג שם הל"ט כמ"ג לאוין רס"ד. טו [ו] שם הל"ח כמ"ג שם. טז [ז] [ח] שם פ"ד הל"ח כמ"ג עשין קלו. יז [ט] מיי' פי"א ממעשר שני הל"ג. יח [י] מיי' פ"י מתרומות הל"ד. סמ"ג לאוין רכו. יט (ב) מיי' פ"ס ממעשר שני הל"ד סמ"ג עשין קלו.

**מסורת הש"ס** (א) ב"מ נ"ד: (ב) שם נה. (ג) מג"ב פ"ה מט"ו. סוטה מז: (ד) ערלה פ"ב מ"א (משנה בפ' הזהב) (ה) ב"מ נה:

**גליון הש"ס** *בדין הי' וכו' ע' בכ"מ מ"ש שהוא בפ' הזהב. וכוונתו על הא שהוסיפו הרמב"ם והסמ"ג כמו שאין חייבים חומש על מע"ש. אבל גוף הדין מפני גדירו הוא כמו בירושלמי כאן. ועי' בתוס' יו"ט פ' הזהב משנה ח' ובמגלת ספר לאווין סימן רכ"ח ודוק. ועי' במפרש כאן שכתב טעם דלא חששו לתרומת מעשר שלא יפרישו כל עיקר משום דחמיר להו. אבל במגלת ספר כתב בשם מ"כ דשאני מע"ש שחומשו רב משא"כ בתרומת מעשר דחומשו מועט וצ"ע על רבינו דבפ"ה דמע"ש השמיט הטעם דאינו מוסיף חומש ובפ"י מתרומות כתב טעמו דתרומת מעשר. וצ"ל דרבינו לא בא רק לתת טעם למה שינו אותו ממעשר שלו ודוק:

**מהר"מ יפ"ם**

**וחכ"א** יעלו הפירות ויאכלו בירושלים כתב המפרש אלא יעלה הפירות לירושלים ואינו יכול לחזור ולפדות הפירות אלא מעלה הפירות לירושלים בצ"ל:

הוא אינו מפריש כל עיקר רבי בון בר חייא בעא קומי רבי לא למה לי דמאי אפילו ודאי למה לי מיעוט אפילו רוב ולא כן (א) תני [א] אין מביאין תרומה מן הגורן לעיר ולא מן המדבר ליישוב אלא א"כ היתה * במקום שחיתה גוררתה מביאה ונוטל דמים מן השבט א"ל ואינו מצוה להשיב אבידה אמר ר' יוסי מצוה הוא להשיב אבידה בדבר מועט ואינו מצוה להשיב אבידה בדבר מרובה ובודאי אבל לא בדמאי אפילו בדבר מועט אינה מצוה להשיב אבידה דתנינן ומאבדין את מיעוטו בדרכים עד כדון כשאין בידו מעות היה בידו מעות רבי ניחומי ברי' דרבי חייא בר בא אמר אבא היו לו מעות בדיסקיא ולא היה מחללו אתיא דרבי חייא בר בא כר"ז ודרבי אילא

## פני משה

מפני הגדר שאם אתה מחמיר עליו להוסיף חומש אף הוא אינו מפריש כל עיקר לפדיונו ויאכלנו חוץ לעיר שלם בלא פדיון ולפיכך לא רצו חכמים להטריחו אף בחומש: למה לי דמאי אפילו ודאי. אהא דקתני ומאבדין את מיעוטו בדרכים פריך דר' בון בר חייא ס"ל כר' אמי בפירושא דמתני' דאין משנה זו יוצא מידי תרומת מעשר של דמאי ומאבדין את מיעוטו. ולכך קאמר מאי איריא דמאי ומיעוטו אפי' ודאי ורובו נמי אין מקפידין עליו אם הוא בדרכים כדתנינן בברייתא דלקמיה: וכי לא כן תני. בברייתא אין מביאין תרומה מן הגורן שאין הבעלים מתחייבין לטפל בה ולהביאה מן הגורן לעיר ולא מן המדבר לישוב אלא הכהן הוא יוצא לשם ונוטל חלקו: אא"כ היתה במקום שחיה גוררתה. כלומר דכיון דפסידא דמוכחא היא התקינו חכמים שיהא מביאה ונוטל דמים מן השבט שהכהן ישלם לו שכר הבאתה הא לאו הכי מניחה אותה שם ואע"פ שהולכת לאיבוד וא"כ אפי' בתרומה ודאי מניחה בדרכים: א"ל ואינה מצוה להשיב אבידה. בתמיה וכי לא קאמר בברייתא דהיכא דאיכא פסידא דמוכחא כגון שחיה גוררתה וכי לא בו שצריך להביאה מפני השבת אבידה ונוטל שכרה מן הכהן וה"נ מיירי במתני' דאיכא פסידא דמוכחא ולפיכך דוקא בדמאי ובדבר מועט הוא דלא חששו כדמסיק לקמיה: א"ר יוסי מצוה הוא להשיב אבידה בדבר מועט. רבי יוסי מקשי עלה דאי בכה"ג מיירי א"כ מצוה הוא להשיב אבידה גם בדבר מועט ואינו מצוה להשיב אבידה בדבר מרובה. בתמיה כלומר וכי מצות השבת אבידה בדבר מרובה דוקא נאמרה והלא אף בדבר מועט מצוה היא. ובודאי תשובת ר' אילא היא כלו' בודאי הוא דחששו אף לדבר מועט משום מצות השבת אבידה אבל בדמאי אינו מצוה להשיב אבידה בדבר מועט וטעמא דכיון דלדבר מועט הוא והכהן צריך לשלם שכר הבאה לא חששו חכמים בדמאי שהוא כספק ואין דבר מועט כדאי להטריח בטיפול ובודאי משום קדושת תרומה חששו אף לדבר מועט היכא דאיכא פסידא דמוכחא: דתנינן ומאבדין את מיעוטו בדרכים. כלומר והיינו דתנינן דבכה"ג דאמרן הוא דמיירי דאף במקום דאיכא פסידא דמוכחא בדרכים מאבדין את מיעוטו בתרומת מעשר דמאי: עד כדון כשאין בידו מעות. האי מילתא היא דאזלא למאן דמפרש לעיל דמתני' במעשר שני של דמאי הוא דאיירי דביה הוא דשייך חילול וכדאסיק לקמיה דאי בתרומת מעשר מאי חילול הוא דשייך ביה. ובמעשר שני הוא דבעי דעד כאן שנינו דמאבדין את מיעוטו בדרכים כשאין בידו מעות ואין יכול לחללו דקי"ל אין פודין מעשר שני אלא במעות שהוא ברשותו: היו בידו מעות. מאי אם צריך הוא לחללו הואיל ויש בידו מעות ולא יניחנו לאבד או לא: ר' ניחומא ברי' דר' חייא בר בא אמר. אבא היו לו מעות בדיסקיא ולא היה מחללו. אע"פ שהיו לו מעות בשק שלו אפ"ה לא היה חושש לחללו והניחו לאיבוד בדרכים. אתיא דר' חייא בר בא כר' זעירא. ר"ז דלעיל דמפרש דמתני' במע"ש של דמאי מיתוקמא והכי ס"ל נמי לר"ח בר בא והלכך לא היה חושש לחללו דמאבדין את מיעוטו בדרכים קתני: ודר' אחא. ט"ס הוא דלא נזכר כאן ר' אחא אלא דר' בון בר חייא גרסינן. דבעי עלה לעיל מהאי ברייתא אין מביאין תרומה וכו' משום דאיהו ס"ל כר' אמי דלעיל דמפרש להמתני'

## רידב"ז

**רבב"ה** בעי קומי ר' לא למה לי דמאי אפילו ודאי מבואר היטב הסוגיא הזאת בהר"ש ז"ל וה"פ דרבב"ח ור"ל מוקי מתניתין בתרו"מ ולפיכך מקשין מהברייתא דאין מביאין תרומה מן הגורן לעיר כו' אלמא דאפילו בודאי ואפילו רוב נמי מאבדין וא"כ קשה ל"ל מיעוט ול"ל דמאי אפי' רוב ואפילו ודאי נמי דינא הכי ע"ז א"ל דזה. נפ"מ בין דמאי לודאי דאילו בודאי מצוה משום השבת אבידה להביא מן המדבר ליישוב משא"כ בדמאי דאפילו משום השבת אבידה ליכא ואתא ר' יוסי ומוסיף ע"ז דמצוה להשיב אבידה בדבר מועט ר"ל כשהיא' הוצאה מועטת ואינו מצוה להשיב בדבר מרובה כשההוצאה מרובה וכ"ז בודאי אבל בדמאי אפילו בדבר מועט אינו מצוה להשיב אבידה דתנינן ומאבדין את מיעוטו בדרכים פי' דאפילו בהפסד הוצאה מועטת מאבדין וא"כ שאל הגמ' עד כדון כשאין בידו מעות היו בידו מעות מאיך הדין אם מותר לאבדו או דמחויב לחללו על מעות שיש לו בביתו וע"ז פסיט דר' נחומי ברי' דר"ח בר בא אמר אבא היה לו מעות בדסקיא ולא היה מחללו ולפ"ז מפרש להמתניתין דידן דקתני ומאבדין את מיעוטו בדרכים מיירי במע"ש ע"ז קאמר דאתיא דר"ח בר בא כר"ז דמפרש להמתניתין דמיירי במע"ש ודר"א כר"א דר"א דמפלפל לעיל עם רבב"ח בהקושיא דאין מביאין תרומה מגורן לעיר על הא דקתני במתניתין דמאבדין את מיעוטו דהוא נמי תרומה דהוא תרו"מ כן פי' הר"ש ז"ל ועיין בתוס' ותבין את כל הסוגיא בע"ה:

## שנויי נוסחאות

(שו"ס) גוררתה כד"ו גררתה. (שו"ז) מועט בכי"ר מרובה [ואולי גירסתו כשורה ח' במקום מרובה מועט]. (שו"ח) אבל לא בדמאי אפילו בדבר מועט אינה מצוה כד"ו אבל בדמאי אינו מצוה. (שוי"א) כשאין וכו' היה כד"ו בשאין וכו' היו. (שוי"ב) אמר אבא היו לו מעות כד"ו אמר היו מעות. (שוי"ג) בר בא כר"ז כד"ו בר ווא כרבי זעירא.

## תוספות

לא אשכחן וכירושלמי פ"י דתרומות ופ"ג דמס' כתובות פליגי ביה שלמי אם תשלומי חומש על אכילת תרומה אם היא קנס או קרבן וה"ג שם על הא דא"ל לרשב"ל דחייבי מלקות שוגגין פטורין מן התשלומין והא כתיב איש כי יאכל קודש בשגגה ויסף חמישיתו וכו' כיון דבמזיד חייב מלקות בהתרו בו א"כ למה בשוגג משלם הא הוי חייבי מלקות שוגגין ומשני אלא מיסבר סבר רשב"ל שהחומש קרבן [וקי"ל דבקרבן לא אמרינן קם לי' בדרבה מיני' כמו דאיתא בירושלמי באותו סוגיות שם שני דברים מסורין לב"ד את תופס אחד מהן יצא דבר שמסור לשמים] ופריך אפילו תימר שהחומש קרבן קרן קרבן הר"י בר"ש מתניתא אמרה שהקרן קנס וכו' אילו מה שאכל הי' משלם יאות וכו' כמה דתימר שהקרן קנס ודכוותי' החומש קנס ע"כ ופירש הר"ש ז"ל בלשון בתמי' ואפי' דתימר שהקרן קנס חומש קנס בתמי' אלא ודאי דהחומש קרבן נמצא דבירושלמי הוי פלוגתא אם החומש קנס או קרבן דמתחילה סבר שהחומש קנס ומשני דמיסבר סבר רשב"ל שהחומש קרבן ועי' בתוס' ז"ל במס' כתובות דף ל' ע"ב דמקשין על הסוגיא דבמס' פסחים דף ל"ב גבי האוכל תרומות חמץ בפסח דמוקי להסיא דבמזיד פטור מן התשלומין דאתיא כר"י בן הקנה ע"ז מקשים בתוס' ז"ל הנ"ל א"כ אמאי בשוגג משלם קרן וחומש הא הוי חייבי כריתות שוגגין ומתרצין דחומש כפרה היא והוא ממש שקלא וטריא דירושלמי הנ"ל [ותמי' לי שהתוס' ז"ל לא הביאו הירושלמי הנ"ל] ולכאורה קשה דהתוס' ז"ל מסוגיא דב"מ דף נ"ה הנ"ל לכאורה סתרי להתוס' ז"ל דכתובות הנ"ל דהתם מסקי דהחומש קרבן והכא משמע דמתורת קנס היא דלפיכך מקשה ר"א וכי עשו חכמים חיזוק לדבריהם משום דאין סברא לקנוס דבתרו"מ ודאי אין סברא לקנוס אם לא שאמרה תורה ומדברי תוס' ז"ל הנ"ל משמע דחומש מתורת קנס ולכאורה סתרי אהדדי אבל כד נדייק שפיר עולה הכל כעין חומר דהנה בכ"מ קי"ל דלא נהנין ולא מועלין דבהקדש דרבנן לא שייך קרבן מעילה ולפי זה האוכל תרו"מ דרבנן כמו דמאי לא שייך נמי קרבן אבל ז"א דאימתי לא שייך על דרבנן קרבן הנ"מ במקום דיש חשש איסור חולין בעזרה אבל חטאת העוף הבאה על הספק דקי"ל בכ"מ דמביא מספק חטאת העוף ואינו נאכל מחשש שמא מליקת חולין נבילה אבל מביא לעזרה ונלמד מפורש מגזה"כ כמו דאיתא במס' נזיר דף כ"ט עיי"ש ודווקא בקרבן בהמה אינו מביא חטאת מספק משא"כ בחטאת העוף דמביא על הספק ובכ"מ דודאי חטאת שלו היא עוף מביא בספק ג"כ חטאת העוף רק דאינו נאכל מחשש מליקה וקי"ל דזבה קרבנה חטאת העוף וא"כ במקולקלת למנינה והוי אולה ספק אם ראתה ב' ימים או ג' ימים מביאה חטאת העוף על הספק וכמו כן ס"ל לר"מ בהרואה כתם הר"ז מקולקלת למנינה וחוששת משום זוב אם ראתה ג' כתמים בג' ימים מביאה חטאת העוף הבאה על הספק מביאה קרבן ואינו נאכל כמו דאיתא במס' נדה דף נ"ב עיי"ש וא"כ שפיר מביא הירושלמי לשיטתו דס"ל במסקנא דהחומש קרבן דהיכן אשכחן לר"מ דמביא קרבן על דרבנן דהא בכ"מ קי"ל לא נהנין ולא מועלין ואם אכל קודם דרבנן אינו מביא קרבן מעילה ואם אכל תרומה דרבנן מביא קרבן ע"ז מביא שפיר מהסיא דהרואה כתם דדוקא בקרבן מעילה דהיא קדשים בר הקרבה אינו מביא על הקדש דרבנן משום חולין בעזרה משא"כ בחטאת העוף דמביא על הספק מביא אף על כתם דרבנן משום דרבנן חששו שמא בא מהחדר וקפגע בדאורייתא לפיכך מביא ראיה מהרואה

## תוספות הרי"ד

כתם אף דמן התורה מותר כתם דדם אמר רחמנא ולא כתם כדאיתא במתניתין במס' נדה דף כ"ח מ"מ ס"ל לר"מ דהרואה כתם הר"ז מקולקלת וחוששת משום זוב ומביאה חטאת העוף הבאה על הספק משום דרבנן חששו שמא הוא דם החדר והשם דרבנן הוא לאו משום גזירה אלא דרבנן חששי שמא באמת הוא דם החדר מביאה קרבן כספק הבא על הספק דאורייתא דבמילתא דודאי מדרבנן לא שייך קרבן ודאי כיון דהוא מפני גדר בעלמא לא שייך קרבן וכן בספיקא דחששו רבנן ספק שמא נוגע הוא בד"ת לא שייך קרבן בספק אבל בחטאת העוף הבא מן התורה על כספק במקום דעשאו רבנן ספק שמא נגע בד"ת ס"ל לר"מ דמביאה קרבן כספק כספק תורה ומביא קרבן אף על דרבנן כדאיתא בפי' המשניות שם וא"כ ה"נ דרבנן חששו בדמאי שמא באמת לא הפרים והוי תרו"מ באמת ע"כ מביא קרבן כיון דאין כאן חשש חולין בעזרה ע"כ שפיר הירושלמי לטעמי' דס"ל במסקנא דהחומש קרבן מביא שפיר הך דהרואה כתם [וס"ל להירושלמי דרבנן דס"ל אין בכתמים משום זוב דלא ס"ל כלל זיבה בכתם אף אם ראתה ג' כתמים בג' חלוקות בג' ימים עיי' במס' נדה דף נ"ב ע"ב עיי"ש] אבל ר"א דמקשה בבבלי תרו"מ של דמאי וכי עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה דס"ל כהך מ"ד בירושלמי דהחומש קנס ולפיכך מקשה שפיר דאין סברא לקנוס כמו שהסבירו בתוס' ז"ל הנ"ל דאפילו בתרו"מ ודאי לא שייך לקנים א"ל שאמרה תורה ולפיכך מביא ראיה מן המביא גט ממנה"י אע"ג דאין סברא לעשות ממזרי מדרבנן דאין זו תקנה להרבות ממזרים בישראל כמו דאיתא בתוס' ז"ל במס' גיטין דף מ"א עיי"ש רק משום דבא"א הוי הולד ממזר. וע"כ שפיר לא שייך למביא הך דהרואה כתם כי אם המביא גט ממנה"י, ושפיר דייק התוס' ז"ל דהסיא דר"א מתורת קנס וכיון דאנן קי"ל דהחומש קרבן כמו שהוכיחו התוס' ז"ל מסוגיא דפסחים הנ"ל ואנן קי"ל להלכה כר"מ גבי הרואה כתם דחוששת משום זוב דמשום דחכמים דפליגי על ר"מ הא מוקמינן במס' נדה דף נ"ב ע"ב ביחידאה דמאן חכמים ר"ח בן אנטיגנוס וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ט מה' א"ב ועי' בפי' המשניות בדף נ"ב שכתב בפירוש דמביא חטאת העוף א"כ שפיר נקטינן להלכה דהאוכל תרו"מ של דמאי משלם חומש ע"כ שפיר פסק הרמב"ם ז"ל דהאוכל תרו"מ של דמאי משלם חומש. ודו"ק:

**רבב"ה** בעי קומי ר"ל ל"ל דמאי אפילו ודאי למה לי מיעוט אפילו רוב לא כן תני אין מביאין תרומה מן הגורן לעיר ולא מן המדבר לישוב אלא א"כ היתה כו' א"ל ואינו מצוה להשיב אבידה עד כדון שאין בידו מעות היו בידו מעות ר"י ורחומי בר"י דר"ח ב"ר בא אבא היה לו מעות בדסקיא ולא היה מחללו אתיא דר' חייא בר בא כר"ז ודר' אילא כר' אימי ע"כ. פירושו מבואר יפה בהר"ש ז"ל דמאי מוקי כר' אימי דאמר אין משנה הזאת יוצאת ידי תרו"מ של דמאי ע"כ. וקשה לי מאד ולא ראיתי במפרשים ז"ל שהרגישו זאת דמנין לנו למוקים דר"ח ב"ב כר"ז דהא אתיא אפילו לדר"א דהא ר' אימי דמוקי מתניתין דמיירי בתרו"מ של דמאי מיירי נמי במע"ש של דמאי דהא מוקי מתניתן דמיירי בתר וייהו. ונראה לפענ"ד דע"פ שיטת הירושלמי ע"כ דר"ח ב"ב כר"ז ולא כר"א ונקדים מה דגרסינן לקמן פ"ג דמס' מע"ש א"ר חני מתניתא אמרה שאין מחללין מעות על פירות בריחוק מקום [כעין ההיא דגרסינן במס' ב"מ דף מ"ה דניבעא אפירי לא מחללינן בחוץ לירושלים] אגרה קומי ר"א וקלסיה קומי ר' ירמיה וקנתרי והתנא מעות בירושלים

עין משפט נר מצוה ב [א] מיי' פי"ב מתרומות הלכה י"ז.

מסורת הש"ס (א) חולין קל"ד דמקלה תוספתא תרומות פ"י ירושלמי מע"ש פ"ג ה"ג:

גליון הש"ס *במקום שחיתה גוררת' כו'. ע' ש"ס חולין קל"ד שלא נזכר ז"ת רק שמיכר כרה ומביא מפני הפסד תרומ'. ורבינו כתב כלשון התוספת' וירושלמי כאן. והכ"מ לא העיר בזה. וע' במפרש התוספתא שכתב ליישב ש"ס דילן עם הירושלמי וע' גנים חיים בהגה תיו [illegible].

## חרושי רד"א

**ר' בון בר חייא בעא קומי ר' לא.** על המתני' קאי דקתני הדמאי כו' מאבדין מעוטו בדרכים ע"ז מקשה ל"ל דמאי אפי' ודאי. ל"ל מיעוט אפילו רוב דהא תנינן אין מביאים תרומה מן הגורן לעיר כו' אלא א"כ היתה במקום שחיה גוררתו מביאה ונוטל דמים מן השבט והא הכא מיירי בודאי וברוב ואפ"ה קתני אם הי' במקום שחי' גוררתו מביאה ונוטל דמים מן השבט. ומשני א"ל ואינו מן המצוה להשיב אבדה דאם יניחהו שמא יגררוהו החיות וילך לאיבוד והוי כמציל מן הארי ומש"ה מותר ליטול דמים מן השבט: **א"ר יוסי מצוה היא להשיב כו'** ר' יוסי בא לומר שיש חילוק בין ודאי לדמאי. דבודאי מצוה להשיב אבדה בדבר מועט אבל במרובה אינה מצוה אבל בדמאי אינה מצוה להשיב אבדה רק רשות, דתנינן ומאבדין את מעוטו בדרכים ר"ל שמותר לאבד מעוטו בדרכים בכדי להציל אבל אינו מצוה כלל אפילו במיעוט הואיל ואינו רק ספק. משא"כ בודאי מצוה להשיב אבדה בדבר מועט אבל בדבר מרובה ל"ה מצוה והאי הוא ע"פ הגי' שבדפוס וויניציאה ובדפוס קראקא וז"ל אמר ר"י מצוה הוא להשיב אבדה בדבר מועט ואינו מצוה להשיב אבידה בדבר מרובה ובודאי. אבל בדמאי אינו מצוה לתשיב אבדה דתנינן ומאבדי' את מעוטו בדרכים כו':

**רבי ניחומי בריה דר' חייא בר בא אמר אבא היו לו מעות כו'.** נ"ב. ובזה רוצה לפ' ש"ש דמתני' דהכא מיירי אפילו הי' לו מעות לחללו אפילו הכי מותר לאבד מעוטו בדרכים. ע"כ מתניתא מיירי במ"ש ומוקי למתני' כר"ז דאמר לעיל ברם הכא במ"ש ודרבי אילא הא ר' לא מוקי מתני' דהכא לת"מ כרבי אימי דאמר לעיל הכי מדמייתי לי' ראי' ממתני' ואין מביאין תרומה מן הגורן לעיר כו' מוכרח דגם מתני' דהכא מיירי בתרומת מעשר ולא במ"ש דאל"כ מאי מקשה מהמתני' דתני מביאין תרומה כו' והטעם התם דמצוה להשיב אבדה משא"כ כאן דמיירי במ"ש דהוי דידיה ולא שייך לומר מצות השבת אבדה ולכך מאבדין מעוטו בדרכים. אלא ע"כ דהאי מתני' נמי מיירי בתרומת מעשר והוי ר' אילא כר' אמי:

## מהר"מ יפ"מ

**ואינה** מצוה להשיב אבידה. כתב המפרש שהרי תרומת מעשר יש בו השבת אבידה שהרי ממונו של לוי היא וכן ת"מ לכהן אלא ודאי דמיירי שלא תלך ממילא לאיבוד עד שיבא הכהן או הלוי אם לא במקום חיות שבודאי תלך לאיבוד אבל דמאי ספקא הוא ומשום ספיקו מאבד מעוטו ולא רובו דשמא אינה מצוה השבת ללוי עכ"ל נ"ב וצ"ל דשם מצוה לתשיב אבידה ללוי:

להמתני' דבתרומת מעשר של דמאי כמי מיתוקמא כדקאמר אין המשנה הזה יוצא ידי תרומת מעשר של דמאי וכדפריסית: דבי ר' ינאי אמרי. לפרש הא דקתני ומאבדין את מיעוטו קאי וכמה הוא מיעוט: פחות מאוכל מותר לאבד בפרוס. אם הוא בחתיכות פרוסות מותר לאבד בשיעור פחות מאוכל ואוכל הוא כגרוגרות ופחות מכאן לא נקרא אוכל וכדמלינו בפ"ב דסוכה דקתני וכשהביאו לר' לדוק אוכל פחות מכביצה וכו' אלמא דפחות מכביצה נקרא אוכל ועד כגרוגרת כדאשכחן בשיעור הוצאת שבת: אבל בשלם עד כגרוגרת. ולא גרוגרות בכלל וכדמפרשינן לקמן מאי אבל דקאמר: ר' יוחנן בשם ר"ש בן יהוצדק בשלם עד כגרוגרת בפרוס אפי' כמה מותר. וקאמר הש"ס מה ופליגין. אם הא דקאמר ר' יוחנן בפרוס אפי' כמה מותר היינו אפי' כגרוגרות או יותר. ופליגי בפרוס או לא: ומפרש ר' מנא דלא פליגין לא בשיעורא ולא במידי והכי קאמרי: דבי ר' ינאי אמרי פחות מאוכל מותר לאבד בפרוס כלומר לכ"ע בין בפרוס בין בשלם שיעורו לאבד דוקא בפחות מאוכל והיינו בפחות מגרוגרות אבל לא כגרוגרות ולדבי ר' ינאי היינו דאיכא בין פרוס לבין שלם דאם יש כאן כמה חתיכות פרוסות מותר לאבד מעט מעט מכאו"א ובלבד שיהא בין הכל פחות מגרוגרות ולא יותר אבל בשלם עד כגרוגרת כלומר מהשלם האחד הוא דמותר לאבד עד כגרוגרת ולא שיצטרף מעט מעט מכמה ככרות שלמים שיש כאן וטעמא דהיאיל ושלמים הן לא התירו לקלקל את כולן ולאבד מכאו"א והשתא בשיעורא דאיכיד אין חילוק בין פרוס לבין שלם אף לדבי ר' ינאי אלא דהפרש בענין הצטרפית השיעור הוא והיינו אבל בשלם דקאמרי ומשום דדבי ר' ינאי לא פירשו למילתייהו בהדיא הלכך קאמר ר' יוחנן דהכי בעינן למימר בשלם עד כגרוגרות וכדאמרן מאחד דוקא ולא להצטרף מעט מכאו"א ובפרוס אפילו כמה מותר כלומר אפי' כמה שהן מותר לאבד מעט מכאו"א ובלבד שלא יאבד כ"א עד גרוגרת ולא גרוגרות בכלל והיינו דקאמר ר' מנא דלא פליגין במידי ומשום דחייב אדם לומר בל' רבו הלכך דבי ר' ינאי קאמרי כמו ששמעו מר' ינאי רבן ור' יוחנן קאמר כמו שקיבל מר"ש בן יוצדק: מהו להפרים כל שהוא ולאבד. כצ"ל וגי' הדפוס טעות דמוכח הוא כלומר אם מותר לכתחילה להפרים מעט למע"ש של דמאי ועל מנת לאבד ולא איפשטא הכא: ונותנו לעם הארץ ויאכל כנגדו. ומפרש דוקא במעשר שני של דמאי התירו זה על מנת שיאכל כנגדו הא בודאי לא שאין מוסרין דבר שהוא קדוש מעשר שני ודאי לעם הארץ שאינו נזהר לאכלו בטהרה:

**דבי** ר' ינאי אמרי פחות מאוכל מותר לאבדו בפרוס אבל בשלם עד גרוגרות ר"י בשם רשב"י בשלם עד כגרוגרות ופריך בפרוס אפילו כמה מותר הכ"מ ז"ל בפ"ג מה' מע"ש היה גרס כאן גירסות להעמיד הפסק עי"ש והגר"א ז"ל בכי"ק בירושלמי שת"י גרס מה פליגין בפרוס יותר מאוכל ר"מ אמר לא פליגין כך אלא דבי ר"י אמרי פחות מאוכל מותר לאבד בפרוס כו' ר"י בשם רשב"י בין בפרוס בין בשלם עד כגרוגרת. ותלמידיו ז"ל גורסין מה פליגין לקולא ור"מ אמר לחומרא פליג:

אילא כרבי אמי דבי רבי ינאי אמרי פחות מאוכל מותר לאבדו בפרוס אבל בשלם עד גרוגרות רבי יוחנן בשם ר"ש בן יהוצדק בשלם עד כגרוגרות בפרוס אפי' כמה מותר מה פליגין ר' מנא אמר בדא פליגין דבי ר' ינאי אמרי פחות מאוכל מותר לאבד בפרוס אבל בשלם עד גרוגרות רבי יוחנן בשם ר"ש בן יהוצדק [א] בין בפרוס בין בשלם עד גרוגרות רבי הושעיה בעי מהו להפריש כל שהוא ולאבד: ונותנו לעם הארץ ויאכל כנגדו בדמאי הא בודאי לא [ב] (א) שאין מוסרין ודאי לעם הארץ:

י"ו

# הלכה ג מתני'

[ג] (ב) הלוקח לזרע ולבהמה קמח לעורות ושמן לנר שמן לסוך בו את הכלים פטור מן הדמאי [ד] מן הכזיב ולהלן פטור מן הדמאי [ה] חלת עם הארץ והמדומע והלקוח בכסף מעשר שירי המנחות פטורין מן הדמאי. ושמן ערב בית שמאי מחייבין [ו] ובית הלל פוטרין: **גמ'** מכיון שלקחו לזרע לא (ג) שנייא היא דבר שזרעו כלה היא דבר שאין זרעו כלה. אמר רבי יוחנן ותני כן לקחן לזרע וחישב עליהן לאכילה באין מחשבה. לקחן לאכילה וחשב עליהן לזרע לא הכל ממנו: תני [ז] (ד) אין זורעין טבל * אבל מחפין טבל אבל מחפין עם העכו"ם טבל ששכח וזרע טבל פטור שכבר אבד. [ח] בדבר שאין דרכו להתלקט. אבל בדבר שדרכו להתלקט קונסין אותו שילקט אותו בלא צמח. אבל אם צמח נעשה כדבר שאין דרכו להתלקט: רבי יוחנן כד הוה אכיל אפי' קופד אפי' ביעה הוה מתקן: אמרו לו תלמידיו לא כן אילפן רבי עשר תעשר את כל תבואת זרעך: דו חשש למשקין שיש בהן רבי ירמיה שלח לרבי זעירא חדא מסאנא דתאנים דלא מתקנא והוה רבי ירמיה סבר מימר מה ר' זעירא מיכול דלא מתקנא והוה רבי זעירא סבר מימר מה אפשר דרבי ירמיה משלחה לי מילא דלא מתקנא (ה) בין דין לדין איתאכלת טבל למחר קם עימי' א"ל ההוא מסנאתא דשלחת לי אתמול מתקנא הוה א"ל אמרית מה רבי זעירא מיכל מילא דלא מתקנה א"ל אוף אנא אמרית כן הוה מה רבי ירמיה משלח לי מילא דלאו מתקנה רבי אבא בר זבינא בשם רבי זעירא אמר (ו) אין הוון קדמאי בני מלאכים אנן בני נש ואין הוון בני נש אנן חמרין אמר רבי מנא בההיא שעתא אמרין אפי' לחמרתיה דר' פנחס בן יאיר לא אידמינן (ז) חמרתיה דר' פנחס בן יאיר גנבונה לסטיי בליליא לעבדת

# הלכה ג מתני'

הלוקח לזרע. שלקח תבואה לזורעה פטור מדמאי דאלו טבל ודאי אסור לזרוע: ולבהמה. שלקח מתחלה להאכיל לבהמה פטור מדמאי אבל לקח מתחלה לאדם ונמלך עלי' לבהמה חייב בדמאי: קמח לעורות. לעבד בו עורות: שמן להדלקת הנר או לסוך בו את הכלים וכן יין לקילור כל אלו פטורין מדמאי שלא גזרו אלא במשתמש בו לגופו: מכזיב ולהלן. כזיב הוא סוף המקום שכבשום עולי בבל ומשם ולהלן כבשי עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל ולא גזרו על הדמאי אלא על הארצות שכבשום עולי בבל בלבד והלכך מכזיב ולהלן פטור מדמאי וכן כזיב עצמה כלהון וכל הפירות שנמצאו שם פטורין שמחזקתן מפירות המקום שנמצאו בו: חלת עם הארץ. חלה שהפרישם לא גזרו עליה דמאי: והמדומע. לקח פירות מע"ה והפרים תרומת מעשר ונתערבו עם פירות אחרים לא גזרו בו דמאי להיות מפרים עוד מעשר שני: והלקוח בכסף מעשר. שלקח פירות מעם הארץ בכסף מעשר שני: ושירי מנחות. שהקומץ למזבח והשירים נאכלין לכהנים כל אלו לא גזרו עליהם דמאי שכיון שאמר לו זה ע"ה המוכר מתקנין הן פטור מלעשר: ושמן ערב. שמן הפרסמון א"נ שמן זית מעורב עם בשמים: וב"ה פוטרין. לפי שאין חזקתו לאכילה אלא לריח: **גמ'** מכיון שלקחו לזרע לא שנייא היא דבר שזרעו כלה היא דבר שאין זרעו כלה. כלומר דאע"ג דבטבל של ודאי מחלקינן בין דבר שזרעו כלה לבין דבר שאין זרעו כלה כדתנן בפ"ט דתרומות לענין גידולי טבל אבל הכא בטבל של דמאי שלא גזרו בו קחו לזריעה אין חילוק בין אם הוא דבר שזרעו כלה או לא דלעולם פטור מלעשר: א"ר יוחנן ותני כן. ותנינן בתוספתא בהדיא כן דהכי שנינו שם בפ"ק לוקחין לזרע אחד דבר שזרעו כלה ואחד דבר שאין זרעו כלה: לקחן לזרע. ואח"כ נמלך וחישב עליהן לאכילה: באין מחשבה. כלומר באין הן להיות במחשבה שחישב עליהן לאכילה וחייב לעשר דמאי: לקחן לאכילה. ואח"כ נמלך וחישב עליהן לזרע: לא הכל ממנו. לא כל הימנו לפוטרן. דמכיון שנתחייבו בדמאי בשעת לקיחה. שוב אינו יכול להוציאן מחיוב דמאי: תני בתוספתא שם וה"ג התם אין זורעין את הטבל ואין מחפין את הטבל ואין עושין עם העכו"ם בטבל ישראל ששכח וזרע את הטבל עד שלא לימחה פטור שכבר אבד. ובספרי הדפוס נשתבשה ההעתקה כאן: ואין מחפין משום דמחפה כזורע הוא כדאמרי' בפ"ג דמכות המחפה בכלאים לוקה: בדבר שאין דרכו להתלקט. הא דאמרינן דאם שכח וזרע טבל פטור מלעשר דוקא בדבר שא"א ללקט אותו אחר הזריעה כגון גרעיני תבואה וכיוצא בה: אבל בדבר שדרכו להתלקט. כגון לפת וכיוצא בהן קונסין אותו שילקט אותו ולעשרו: בלא צמח. ודוקא שלא צמחו אחר שנתלן אבל אם כבר צמחו נעשה כדבר שאין דרכו להתלקט ופטור מלעשר: אמרו על ר' יוחנן שהיה נוהג בעצמו אפי' אם אכל בשר או בצים הי' מתקן ומעשר וא"ל לא למדתנו רבינו דאלו פטורין ממעשרות דאת כל תבואת זרעך כתיב: דו חשש למשקין שיש בהן. כלומר הא דתיקן ר' יוחנן משום דהוא חשש להמשקין שנתבשלו בתוכן כגון ביין ושמן וכיוצא בהן ואם הן מדמאי היה מחמיר על עצמו לתקן אפי' הבשר והבצים שנתבשלו בהן: חדא מסאנא. כלכלה אחת של תאנים ולא היתה מתוקנת ממעשר וסמך עצמו ואמר מה וכי ר' זעירא אפשר שיאכל דבר שאינו מתוקן ובודאי הוא יתקן ור' זעירא סמך עצמו על ר' ירמיה ואמר מה וכי אפשר שישלח לי ר' ירמיה דבר שאינו מתוקן מה ובין דין לדין נתאכלו התאנים טבל ולמחר כשפגעו זה בזה ושאל אותו אם היתה מתוקנת והשיבו אני סמכתי עליך ור' זעירא אמר לו אף אני עליך סמכתי ואכלתי כך: בההיא שעתא אמרין. כשאירע הדבר הזה לר' זעירא אמרו ואפילו לחמורי' של ר"פ בן יאיר לא

## תוספות הרי"ד

ירושלים ופירות במדינה מעות במדינה ופירות בירושלים שניה היא שהיא אחד מקום והתניא מעות ופירות במדינה אר"ח וכו' יאות מקנתריס בעי ר' חגי מיחזר בי' א"ל ר"ז לא תיחזור בך דאמר ר' אליעזר ר"מ ורבנן בדמאי הא בודאי לא פירשו בתוס' ז"ל במס' סוכה דף מ"א ע"ב דקאי על הא דפליגי ר"מ ורבנן בברייתא המובא במס' סוכה דף מ' ובירושלמי במע"ש בהלכה לעיל אחד שביעית ואחד מע"ש אין מחללין על בהמה חיה ועוף בין חיין בין שחוטין דר"מ וחכמים אומרים על שחוטין מחללין על חיין אין מחללין והתם מיירי בחוץ לירושלים מוקי ר"א פלוגתתן בדמאי אבל בודאי לא דאין מחללין משום דטבעא אפירי לא מחללינן הרי דשפיר קאמר ר' חגי דאין מחללין מעות אפירות בריחוק מקום, מן מה דאמר ר"א דר"מ היא הדא אמרה היא דמאי הוא ודאי ע"כ התיבות אילו אין להם פירוש כלל לפי הבנת המפרשים ז"ל דר"ת מן דר"א היא ר' אליעזר וכתב הפ"מ ז"ל לא מצאתי להאי דר"א הכ"ל ולפע"ד נראה שר"ת דר"א הוא מן מה דאמר ר' אימי דר"מ הוא וכוונתי' על הדא דר' אימי בסוגיא דידן דמוקי מתניתן כר"מ דס"ל דדמאי ודאי שוין כההיא דאוקי בבבלי ר"מ היא דאמר עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה מתיב ר"מ מחללין כסף על נחושת וכו' א"ר יוסף אע"פ שמיקל ר"מ בפדיונו מחמיר הוא באכילתו ומחלק בין תרו"מ למע"ש אבל ר"ם ס"ל דלר"מ שוה דמאי לודאי בכ"מ וה"נ ה"פ דלא נחלק אליבא דר"מ בין דמאי לודאי והיכי מוקמית לה לפלוגתא דר"מ ורבנן בדמאי אבל בודאי אין מחללין טבעא אפירי הא לר"מ דמאי וודאי שוין הן בין בתרו"מ ובין במע"ש ולדעתי נכון הדבר בבירור ונמצא דלשיטת הירושלמי לר' אימי דמוקים הך מתניתן הדמאי אין לו חומש כרבנן אבל לר"מ דס"ל דחכמים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה אין הפרש בין דמאי לודאי בין תרו"מ בין מע"ש וכמו דחייבין חומש על תרו"מ של דמאי כן נמי חייבין חומש על פדיון מע"ש של דמאי דדמאי שוה לודאי וכיון דקי"ל כר"מ דחכמים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה ומחויב חומש על תרו"מ של דמאי כן נמי חייבין חומש על מע"ש של דמאי בפדיונו והך מתניתן הדמאי אין לו חומש וכו' ונכנס לירושלים ומאבדין את מיעוטו בדרכים אתיא כרבנן ולא כר"מ א"כ היכי עביד ר"ח ב"ב עובדא בנפשי'

עין משפט נר מצוה כא [א] מיי' פ"ג ממע"ש הל"ט ובהשגות וכ"מ. כב [ב] מיי' פ"ג הל"ח ס'. כג [ג] מיי' פי"ג ממעשר הל' יד כמ"ג עשין קלה. כד [ד] שם הל' ג'. כה [ה] שם הל' יד. כו [ו] שם הל' ט"ו. כז [ז] מיי' פ"ו ממעשר הל' ג'. כח [ח] שם הלכה ו':

מסורת הש"ס (א) ירושלמי מע"ש פ"ג הל"ג: (ב) חולין ז: (ג) ע' תוספתא פ"ג: (ד) תוספתא פ"א: (ה) ע' תוס' חולין דף ה: ד"ה צדיקים: (ו) שבת קיב: שקלים דף ה: (ז) חולין ז:

גליון הש"ס *אבל מחפין טבל. נ"ל ואין מחפין טבל כמו שהוא בתוספתא. וגם שטחת הלשון מורה כן. וע' במפרש. וכן מבואר ברמב"ם ז"ל פ"ו ממעשר וע' במפרש שמגיה ג"כ ואין עושין עם העכו"ם בטבל. וכתב דדוקא זריעה אסור עם העכו"ם ולא חיפוי ולא מצאתו ברמב"ם ז"ל שיביא דין זה דעכו"ם ולחלק בין חיפוי לזריעה:

## חדושי רד"א

ואמר ר"י ותני כן כו'. נ"ב נ"ל דה"פ ותני כן דלא שני בין זרעו כלה לאין זרעו כלה דמסיים בסיפא דברייתא אבל אם צמח הוה כדבר שאין דרכו להתלקט ומדלא מחלק בין זרעו כלה לאין זרעו כלה ש"מ דלא שנייא היא:

## גליון אפרים

דבי ר' ינאי אמרי פחות מאוכל מותר לאבדו בפרוס אבל בשלם עד גרוגרות ר' יוחנן בשם רבי שמעון בן יהוצדק בשלם עד גרוגרות בפרוס אפילו כמה מותר מה פליגין ר' מנא אמר בדא פליגין (גירסת הכסף משנה והרדב"ז לא פליגין) דבי ר' ינאי אמרי כו' רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יהוצדק בין בפרוס ובין בשלם עד גרוגרות. נראה פירושו דבי ר' ינאי אמרי פחות מאוכל מותר לאבדו. היינו פחות מכביצה. כמ"ש הרדב"ז ז"ל. בפרוס אבל בשלם עד גרוגרות ור' יוחנן בשם רבי שמעון בן יהוצדק אמר בשלם עד גרוגרות ובשאל על זה ירושלמי בפרוס אפילו כמה מותר? פירוש בתמיה. איך אפשר לעלות על הדעת שפרוסה גדולה יהיה מותר לאבדה ומסתמא גם רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יהוצדק מודה שאינו מותר לאבד פרוסה גדולה כביצה. מה פליגין? רצה לומר אם כן במאי פליגי דבי ר' ינאי ור' יוחנן ואמר על זה ר' מנא בדא פליגין (וכפי גירסת הכסף משנה לא פליגין הכונה לא כמו בעולה על הדעת. בלא פליגי אלא שפליגי) דבי ר' ינאי אמרי כו' ר' יוחנן בשם רשב"י בין בפרוס בין בשלם עד גרוגרות ור' יוחנן אמר לבי ר' ינאי כשלם עד גרוגרות ור"ל פרוס דינו כשלם:

## שנויי נוסחאות

(שו"א) אילא וכו' מאוכל כד"ו אחא וכו' מאכל. (שו"ב) לאבדו וכו' גרוגרות כד"ו לאבר וכו' כגרוגרות. (שו"ג) ר"ש כד"ו ר' שמעון. יהוצדק כד"ו יוצדק. (שו"ה) בדא פליגין כד"ו לא פליגין. (שו"ו) גרוגרות ר' יוחנן כד"ו כגרוגרות ר' יוחנן אמר. (שו"ח) גרוגרות וכו' להפריש כל שהוא ולאבד כד"ו כגרוגרת וכו' לאבד כל שהוא ולאבד. (שו"ט) ויאכל כד"ו לוכל. (שוי"ג) דכזיב כד"ו גזיב. (שוי"ד) המנחות כד"ו מנחות. (שוי"ז) וחשב כד"ו וחישב. אבל בכי"ל ולא. (שוי"ח) ששכח כד"ו השכח. (שו"כ) רבי יוחנן כד"ו אמר ר' יוחנן. (שוכ"א) תלמידיו כד"ו תלמידוי. (שוכ"ד) דלא מתקנא בין דין לדין איתאכלת כד"ו דלא מתקנ' מה בין דין לדין איתכלת. (שוכ"ה) הוה כד"ו הות. (שוכ"ו) מה כד"ו ליתא. דלאו כד"ו דלא. זבינא בכי"ל זמינא.

עבדת טמורה גבן תלתא יומין דלא טעמא כלום. בתר תלתא יומין איתמלכן מחזרתה למרה אמרין נישלחנה למרה דלא לימות לגבן ותיסרי מערתא. אפקונה אזלת וקמת על תרעת דמרה שוריית מנהקא אמר לון פתחין להדא עלובתא דאית לה תלתא יומין דלא טעימת כלום פתחין לה ועלת לה אמר לון יהבון לה כלום למיכל תיכל יהבין קומה שערין ולא בעית מיכל אמרו ליה רבי לא בעית מיכל. אמר לון מתקנין אינן אמרו לי' אין אמר לון וארימתון דמיין. אמרו ליה ולא כן אילפן רבי הלוקח לזרע לבהמה קמח לעורות שמן לנר שמן לסוך בו את הכלים פטור מן הדמאי. אמר לון מה נעביד להדא עלבתא (א) דהיא מחמר על גרמה סגין וארימון דמיין ואכלת: תרין מסכינין אפקדון תרין סאין דשערין גבין רבי פנחס בן יאיר זרעון וחצדון ואעלון בעין מיסב שעריהון אמר לון אייתון גמליא וחמריא וסבון שעריכון: רבי פנחס בן יאיר אזל לחד אתר אתון לגבי' אמרו לי' עכבריא אכל עיבורן גזר עליהן וצמתון שרון מצפצפין אמר לון ידעין אתון מה אינון אמרין אמרו לי' לא. אמר לון אמרו דלא מתקנה אמרו לי' עורבן וערבון ולא אנכון: מרגלי מן דמלכא סרקיא נפלת ובלעת חד עכבר אתא לגבי ר' פנחס בן יאיר א"ל מה אנא חבר א"ל לשמך טבא אתית גזר עליהון וצמתון חמא חד מגבע ואתא אמר גבי ההן ניהו וגזר עלוי ופלטה. רבי פנחס בן יאיר אזל לחד אתר אתון לגבי' אמרו לי' לית מבוען מספק לן אמר לון דילמא לא אתון מתקנן אמרו לי' עורבן וערבון ומספק להון רבי פנחס בן יאיר הוה אזל לבית וועד הוות גיניי גביר א"ל גיניי מה את מנע לי מן בית וועדא ופליג קומוי ועבר א"ל תלמידיו יכלין אנן עברין. אמר לון מאן דידע בנפשי' דלא אקיל לבר נש מן ישראל מן יומוי יעבור ולא מנכה. (ב) רבי בעי משרי שמיטתא סלק רבי פנחס בן יאיר לגבי' א"ל מה עיבורי' עבידין א"ל עולשין יפות וידע רבי דלית הוא מסכמה עמי' א"ל מישגה רבי למיכל עימי ציבחר בטל יומא דין א"ל אין. מי נחית חמא מולוותא דרבי קיימין אמר כל אילון יהודאי זנין אפשר דלא חמי סבר אפוי מן כדון אזלין ואמרון לרבי שלח רבי בעי מפייסתי' מטון בי גבי קרתי אמר בני קרתי קורביי לי ונחתו בני קרתהי' ואקפון עלוי אמר לון רבי בעי מפייסתי' שבקוני' ואזול לון אמר בני דידי קורבין לי נחתת אישתא מן שמיא ואקפת עלוי אזלון ואמרון לרבי אמר הואיל ולא זכינן נישבע מיני' בעלמא הדין ניזכי נישבע מיניה בעלמא דאתא: רבי חגי בשם רבי שמואל בר נחמן (ג) מעשה בחסיד אחד שהיה חופר בורות שיחין ומערות לעוברים ולשבים פעם אחת היתה בתו עוברת לינשא ושטפה נהר והוון כל עמא עללין לגבי' בעיין מנחמתיה ולא קביל עלוי מתנחמה. עאל רבי פנחס בן יאיר לגבי' בעי מנחמותיה ולא קביל עלוי מתנחמה. אמר לון דין הוא חסידכון. אמרו ליה רבי כך וכך היה עושה כך וכך אירעין. אמר אפשר שהיה מכבד את בוראו במים והוא מקפחו במים. מיד נפל קול הברה בעיר באת בתו של אותו האיש. אית דאמרי בסיכתא איתעריית ואית דאמרי מלאך ירד בדמות רבי פנחס בן יאיר. והצילה רבי חניני' בן דוסא הוה יתיב אכול בלילא שבת פחת פתורא קומוי אמרו לי' מהו כן א"ל *תבלין שאלתי משכינתי ולא עשרתיו והזכיר תיניין ועלה השולחן מאיליו רבי טרפון הוה יתיב אכול ונפיל פיתותא מיני' אמרי לי' מהו כן א"ל קורדם שאלתי ועשיתי על גבו טהרות. [א] (ד) יין למורייס ויין לאלונטית קטניות לעשותן טחינין חייבים בדמאי ואין צורך לומר בודאי הן עצמן פטורין מן הדמאי. מה אנן קיימי' (ה) אין כרבי אפילו בדמאי יהיו חייבין אין כר"א בר"ש אפילו בודאי

## פני משה

לא נידמינו וכהאי עובדא דלקמיה שגנבוה לסטים בלילה והיתה טמונה אצליהם במערה ג' ימים ולא טעמה כלום ולסוף נמלכו להחזירה לאדונה שלא תמית ותסרח המערה ושלחוה וכשבאת על פתח השער התחילה לנעוק וא"ל ר' פנחס פתחו לה לעלובה זו שכבר יש ג' ימים שלא אכלה כלום ופתחו לה ואמר להם תתנו לה איזה דבר שתאכל ונתנו לה שעורים ולא אכלה וכשאמרו לו שאל אותן אם הם מתוקנים והשיבו כן לפי הדין שהיה דמאי ופטור ממעשר דמאי ושאל להם אם הרימותם בשביל דמאי וא"ל ולא כן למדתנו רבינו הלוקח לבהמה וכו' והשיב ומה אעשה לעלובה זו והיא מחמרת על עצמה הרבה ותקנו הדמאי ואז אכלה: תרין מסכנין וכו'. כל אלו המעשים לספר בגודל חסידותו של ר"פ בן יאיר ורוב גדולתו שהיה גוזר ונתקיים כדלקמן: שני עניים הפקידו אצלו סאתים שעורים וזרע אותן וקצרם ולבסוף בקשו מלאת השעורים שהפקידו אצלו ואמר להם תביאו גמלים וחמורים לטעון עליהם ותקחו השעורים שלכם שנתרבו כל כך: עכברייא. אוכלין תבואה שלנו ומה נעשה וגזר עליהם ונתאספו כל העכברים והתחילו להיות מצפצפין בקולם ואמר להאנשים יודעין אתם מה הן אומרין ואמרו לא ואמר להם אני אומר לכם מה הן מצפצפין לפי שהתבואה שלכם אינה מתוקנת ממעשרות לפיכך אוכלים אותה ואמרו לו עורבן תקבל עליך להיות מתקן לנו המעשר נ"א התערב נא וקיבל ותיקנם: ולא אנכון. ולא אירע להם אח"כ שום נכוי והפסד מן העכברים: מרגלי מן דמלכא סריקא. מרגלית אחת של המלך ישמעאל נפלה ובלעה עכבר אחד ובא אצל ר' פנחס בן יאיר ובקש ממנו להצילה ואמר לו ומה אני וכי חובר חבר נעשיתי וא"ל המלך לשמך הטוב שאתה גוזר ומתקיים באתי אצלך וגזר ונתאספו כל העכברים שבאותו מקום וראה א' מגבע ואתי הוא יותר גבוה מהאחרים נ"א הר ינבעה ואמר אצל זה הוא המרגליות ולפיכך נראה יותר גבוה וגזר עליו ופלטה: לית מבוען מספק לן. המעין שלנו שממנו משקין השדות אינו מספיק לנו ואמר להן דילמא אין אתם מתקנים המעשרות כהוגן ובקשו ממנו שיקבל על עצמו לתקן להם וללמדם וקיבל ותיקן להם ומאז והלאה היה המעין מספיק להם: והוה גיניי גביר. שם הנהר גיניי והיה גדול הרבה וגבר ועלה על כל גדותיו וא"ל גיניי גיניי וכי אתה תמנע ותעכב אותי מלילך לביה"מ ונחלק לפניו ועבר ושאלו תלמידיו אם הם יכולין ג"כ לעבור והשיב להם מי שיודע בנפשו שלא עשה שום רעה ולא ביזה לבר ישראל מימיו הוא יעבור ולא יזוק ואם לאו לא יעבור: רבי בעא מישרי שמיטתא. האי עובדא גרסינן לה לקמן בפ"ג דתענית יותר מבואר דקאמר התם דס"ל לרבי להתיר שביעית בזה"ז שאינה אלא מדרבנן מפני דוחק העניים שאין להם מה לאכול ומפני החשודים בלאו הכי על השביעית ורצה שיעשה בהיתר ועלה קאמר שפעם אחת בקש רבי להתיר שביעית ועלה ר' פנחס בן יאיר אצלו ושאלו רבי ומה התבואה עושה בשדה והשיב לו בדהיינו עולשין יפות וכן בפעם שנייה והבין רבי שאין דעתו מסכמת עמו להתיר שמיטה: א"ל. רבי לר' פנחס: משגח רבי. אם רבי רוצה להשגיח עלינו ולאכול עמנו מעט סוף היום הזה: פתל. נ"א מאכל חשוב ובב"ר פרשת ויצא אין חמא קווקי הד הוה נסיס פזיליקין חד הוה נסיב: א"ל אין. ומשירד ראה המולית של רבי עומדין ואמר האם כל אלו היהודים זנין ומקיימין אותן והלא הן בריות מזיקין: אפשר דלא חמי סבר אפוי מן כדון. אפשר שלא יראה פני מעכשיו ולא אלך לסעוד עמו וכששמעו קולו הלכו ואמרו זה לפני רבי ושלח אחריו לפייס אותו וכשהגי' לעירו אמר יבואו בני עירי ויקרבון אצלי ובאו והקיפוהו שלא יראו אותו השלוחים ויבריחו עליו וכשאמרו השלוחים בשביל רבי הוא שרוצה לפייסו הלכו בני העיר משם מפני כבודו של רבי וקרא ר' פנחס לבניו ולבני ביתו שיקרבו אצלו ולהקיפו וירדה אש מן השמים והקיפו אותו שלא ימצאו אותו השלוחים והלכו ואמרו לרבי ואמר הואיל ולא זכינו להשביע עצמנו מזיו פניו בעה"ז יה"ר שנזכה לשבוע מפניו בעוה"ב: ולא קביל עלוי מתנחמה. לא רצה לקבל תנחומין: וא"ר פנחס וכי זה הוא החסיד שלכם שאינו רוצה להצדיק עליו הדין ולהתנחם והשיבו לו רבי כך וכך וכו' ומשום כך לבו כואב לו ביותר והתפלל עליו ר' פנחס ואמר איפשר שזה היה מכבד את בוראו במים בחסד שהיה עושה עם הבריות והוא ית' מקפחו להטביעו במים ומיד נפלה קול הברה בעיר שניצלה ועלתה: בסיכתא איתעריית. בקוץ ויתד אחד שנזדמן לה בתוך הבור נתערית בו ועלתה: פחת פתורא קומוי. נפחת השלחן מלפניו ונפל ושאל מה זה והשיבה לו אשתו תבלין שאלתי משכנתי ושכחתי מלעשרן והזכיר תנאי המעשר שיהא במקום אחד להפרישו אחר השבת ועלה השלחן מאליו: קורדם שאלתי. משכן שלי ועשיתי על גבו טהרות ולפיכך אירע לי שנפל פתי ממני להודיעני שלא היה זה בחזקת טהרה: יין למורייס. תוספתא היא בפ"ק הלוקח יין ליתן לתוך המורייס ויין לעשותו אלונטית. והוא עשוי ממים ויין ושמן אפרסמון. קטנית לעשות מהן טחינין ושם גריס וכרשינין לעשותן טחינין. והוא מאכל של גריסין ותבלין מעורבין בו חייבין בדמאי. אם כפק הוא כגון שלקחו מע"ה חייב לתקן דמאי הואיל ובאו לידו של חבר כשהן בעין וא"צ לומר שיתקן בודאי אינם מעושרין: הן עצמן. ואם לקח אותן כך כשהן מעורבין ביד עם הארץ פטורין מן הדמאי שלא גזרו על התערובת דמאי: מה אנן קיימין. ומפרש הש"ס אליבא דמאן אנן קיימין להא דקתני הן עצמן פטורין אי כרבי אפי' בדמאי יהו חייבין ואי כר' אליעזר בר"ש אפי' בודאי יהו פטורין ופלוגתא דרבי וראב"ש שם בתוספתא דגרים הלוקח יין ושמן ליתן ע"ג חטטין וכרשינין לעשות טחינין חייב בדמאי ור"א בר"ש פוטר ולגי' האי ש"ס בהאי ברייתא היה כתוב דברי רבי ור"א בר"ש פוטר ומקיים שם וכן היה ר"א בר"ש אומר הלוקח כרשינין לעשותן טחינין פטור מן הדמאי וזה טעות דמוכח הוא שהרי דין דכרשינין כבר שנוי הוא לר"א בר"ש דפוטר בדמאי וצ"ל וכן היה ר"א בר"ש אומר הלוקח וכו' פטור מן הודאי שמעינן מיהת דרבי מחמיר באלו הדברים אפילו בדמאי ור"א בר"ש מיקל אף בודאי ומאן אתיא הא דקתני ברישא

## רידב"ז

יין למוריית ויין לאלונטית כו' הן עצמן פטורין מן הדמאי מה אנן קיימין אין כרבי אפילו בדמאי כו'. הפ"מ ז"ל מפרש דפלוגתא דרבי וראב"ש הוא בתוספת' הכא ומהרא"פ ז"ל וכן במסורת הש"ס מציין ההיא דרבי וראב"ש בפ"א במס' תרומות בירושלמי ה"א דגרסינן שם יין למורייס רבי מתיר וראב"ש אוסר לפיכך אם עבר ונתנו רבי אוסר לזרים וראב"ש מתיר לזרים, נמצא דלרבי לא בטל היין של תרומה ולא מקרא איבוד התרומה אבל לראב"ש נקרא מאבד התרומה לפיכך לרבי צריך להיות חייב בדמאי ג"כ דהא בתרומה כה"ג אסור המורייס לזרים, ואי לראב"ש אפילו בודאי פטור דהא היין נתבטל מן העולם וכמאן דליתא דמי עד שמכח זה מותר לזרים, ומשני אלא כרבי אנן קיימין רק מ"מ פטור מן הדמאי משום דבדמאי הקילו אעפ"י דלענין ודאי חשיב היין כאלו איתא בעין מ"מ לענין דמאי הקילו דבטל היין ופטור מדמאי וזהו פי' הנכון:

יין

## שנויי נוסחאות

(סו"ס) פתחין כד"ו פותחון. (סו"ז) למיכל כד"ו ליתא. (סו"ם) מתקנין אינן כד"ו מתקנן אינון. (סוי"כ) מחמר כד"ו מחמרה. (סוי"נ) גבין כד"ו גבי. (סוי"ת) מה כד"ו מן. (סוכ"א) ומספק כד"ו ואספק. הות גיניי גביר א"ל גיניי כד"ו והוה גיניי גביר א"ל גיניי גיניי. (סוכ"ס) מישגה רבי למיכל עימי ציבחר בטל כד"ו מישגה רבי מיכול עימן ציבחד פטל. (סוכ"ו) זנין בכי"ר קנין. (סוכ"ז) קרתי וכו' קרתי כד"ו קרתיה וכו' קרתיה. (סוכ"ח) קרתהי' כד"ו קרתא. (סוכ"ט) ואמרון כד"ו אמרון. (סול"ד) אירעין כד"ו אירעו. (סול"ס) קול כד"ו ליתא.

## הוספות הרי"ד

בתוספ' הלכה למעשה כההיא מתניתין ולא כמתניתין דב"מ דאליבא דרבי מאיר הכל שוה דמאי וודאי אלא ודאי דר"ח ב"ב מוקי למתניתן כרבי זירא אליבא היא כדברי הכל ומחלק בין תרומת מעשר למעשר שני ודרבי היא כרבי אלעזר ודו"ק:

הר"י

עין משפט נר מצוה כט [א] מיי' פי"ג ממעשר הלכה י"ח.

מסורת הש"ס (א) ע' תוס' חולין ז': ד"ה הא: (ב) ירושלמי תענית פ"ג הל"א: (ג) בקלים ה: ב"ק נ' בשינוי יבמות קכא: וע' בתוס' ב"ק שם ד"ה דבר: (ד) חולין ו. תוספתא פ"ק. (ה) תוספתא תרומות פ"ט ולקמן פ"א מתרומות:

גליון הש"ס *תבלין שאלתי משכינתי כו'. מכאן משמע דתבלין חייבין במעשר: וע' בתוס' חולין דף ז וגדה דף ג. ויומא דף ה. ובתוס' יבמות שם. ובהגהותינו על הש"ס ודו"ק:

מהר"מ יפ"מ

עבדת טמורה גבן תלתא יומין נ"ב צ"ל עבדת טמירה גביהון תלתא יומין.

(סוי"ז) אתי כד"ו אתא. (סוי"ת) שגזרו הדמאי כד"ו שגזרו על הדמאי. (סוכ"ס) מאי כד"ו מאן.

בודאי יהון פטורים אלא כרבי אנן אמרין בקלין שהקילו בדמאי [א] יין לקילור קמח לעשותה מלוגמה חייבים בודאי ואין צריך לומר בדמאי הן עצמן פטורים מן הודאי הכא את אמר פטורים מן הודאי והכא את אמר פטורים מן הדמאי כאן על גב גופו הוא בטל וכאן כיון שהוא נותנו הוא בטל והתני קילור של ע"ז אסור בהנייה. שנייא היא דכתיב ולא ידבק בידך מאומה מן החרם מה בינן לשמרי' של עכו"ם אלו שמרים של עכו"ם [ב] שמא אינן אסורים בהנייה הא שמרים שיבשו אין בהם משום הניית ע"ז: מגזיב ולהלן [ג] פטור מן הדמאי: כזיב עצמה מה היא. תני גזיב עצמה פטורה מן הדמאי: [ד] (א) *הלוקח מן החמרת בצור ומן המגורת בצידן חייב הא מן המגורת בצור ומן החמר' בצידן פטור [ה] מחמר יחידי בצור חמרת שנכנסם לצור דרך כזיב אתי חמי אילו עמדה לה בכזיב פטורה עכשיו שנכנסה לצור חייבת: אמר רבי יוחנן [ו] בשעה שגזרו הדמאי לא גזרו על דברי' הללו אמר ר' הושעיא אימת קדשי' עליו ואינו נותן לכהן דבר שאינו מתוקן. וחלת עם הארץ על דעתיה דרבי הושעיא בחלת ע"ה היא מתניתא אבל חבר שלקח עיסה מעם הארץ והפריש חלתה לא על דעתיה דרבי יוחנן **היא הדא היא הדא והמדומע על דעתיה דרבי הושעיא בפירות עם הארץ היא מתנית' אבל חבר שלקח פירות מעם הארץ ונדמעו לא על דעתי' דרבי יוחנן היא הדא היא הדא מאי נפק מביניהן

**רידב"ז**

יין לקילור פטור מן הדמאי וחייבין בודאי הן עצמן, פי' כשלקח קילור גופי' מע"ה פטורין מן הודאי כן הגירסא בתוספתא, ופריך הכא את אמר פטורין מן הדמאי והכא את אמר פטורין מן הודאי פירוש דמ"ש ברישא גבי יין למוריים הן עצמן פטורין רק מן הדמאי וחייבין בודאי והכא פטורין אפילו מודאי, ומשני תמן ע"ג גופו בטל וכאן מכיון שנותנו לו הוא בטל פי' דברישא מרגיש גופו מן היין אבל גבי קילור וגבי מלוגמא אין היין נרגש בגופו אלא בהרטיה והתחבושת והיין נרגש רק בהרטיה והתחבושת אבל לא בגופו ותפס הכי האי לישנא דלקמן בסוף הפרק כדרך הירושלמי בכ"מ, ושם גרסינן כן שמן שסגרדי סך באצבעותיו חייב בדמאי מה שהבורג נותן בצמר כו', מה בין זל"ז זה ע"ג גופו הוא בטל וזה ע"ג צמר הוא בטל, ופי' פשוט דהתם גופו מרגיש והכי אינו מרגיש רק הצמר והוא אינו מרגיש השמן רק הצמר, וע"כ תפס גם האי לישנא הכא כדרך הירושלמי בכ"מ דברישא ע"ג גופו בטל דגופו מרגיש מהיין משא"כ בהתחבושת אינו מרגיש רק הרטיה והתחבושת אבל לא היין, ופריך מקילור של עכו"ם דאסור בהניי' והא אינו מרגיש הנאה בגופו מהיין רק מהקילור, ומשני שנייא הוא דכתיב ולא ידבק וגו' ופריך מכיון דאמרת דבע"ז אפילו שנתבטל היין מ"מ אסור מ"ם משמרים של ע"ז דשמרים שיבשו דמותרין משום דנתבטל הלחלוחית של יין ולמה מותרין הא בקילור דעכו"ם דנתבטל היין מ"מ אסורין משום הא דולא ידבק וגו', ואין לומר דלא אסר רק יין משא"כ שמרים של עכו"ם אינו אסור כלל ז"א דאילו שמרים של עכו"ם שמא אינן אסורין בהנאה ומ"מ הא שמרים שיבשו אין בהם משום הניית עכו"ם:

רבב"ח

**פני משה**

ברישא הן עצמן פטורין מן הדמאי: אלא כרבי אנן אמרין. אפי' תימא כרבי: בקלין שהקילו בדמאי. כלומר דזה הוא אחד מן הדברים שהקילו בדמאי ולא גזרו על התערובת שנתערב כשהוא ביד ע"ה ושאני הלוקח יין ליתן לתוך מוריים וכיוצא בו דהתם באו ליד חבר כשעודן בעין כדפרישית: יין לקילור. ליתן לתוך הקילור שמשימין בתוך העין לרפואה וסיפא דהתוספתא היא והכי גרסינן שם יין ליתן לתוך הקילור וקמח לעשותו מלוגמא ורטיה פטור מן הדמאי וחייב בודאי והן עצמן פטורין מן הודאי וגי' הספר בכאן נשתבש: הכא את אמר פטורין מן הודאי והכא את אמר פטורין מן הדמאי. מ"ש ברישא דקתני הן עצמן פטורין מן הדמאי הא בודאי חייבין ומ"ש בסיפא דקתני הן עצמן פטורין אפי' מן הודאי: כאן ברישא על גב גופו הוא בטל. כלומר אינו בטל אלא כשהוא אוכל ונכנסין לתוך גופו אבל כל זמן שאינו אוכל אותן ניכר היין בתוך המוריים וכן באלונתית ובכולן אבל כאן בסיפא ביין לתוך הקילור וקמח למלוגמא ורטייה כיון שהוא נותנו לתוך הקילור או למלוגמא כבר הוא בטל ואינו ניכר לא היין ולא הקמח ולפיכך הקילו אף בודאי כשבאו ליד החבר לאחר שנתערבו ונתבטלו: והתני קילור של ע"ז אסור בהנייה. מפני היין שבו אלמא לא מחשבינן ליה כמו שנתבטל: שנייא היא. ע"ז דכתיב בה ולא ידבק בידך מאומה מן החרם אפי' כ"ש ממנה: מה בינן לשמרים של עכו"ם. על הברייתא פריך דאוסרת בהנאה לקילור של ע"ז וכי מה בינה לשמרים והן החרצנים והזגין דאסורין בהנאה כשהן לחים הא אם יבשו אין בהן משום הניית ע"ז כדתנן בפ' אין מעמידין החרצנים והזגין שלהם לחין אסורין ויבישין שנשתהו יב"ח מותרין דאין להן ממשות של איסור ואמאי הקילור אסור הרי אינו ניכר בו ממשות של ע"ז ולא משני מידי: כזיב עצמה מה היא. כלפנים או כלחוץ: תני בתוספתא שם. כזיב עצמה פטורה מן הדמאי: הלוקח מן החמרת בצור. מן חבורה של החמרים שהביאו תבואה בצור וחזקתן מן הארץ שהיא קרובה לה הן מביאין לפיכך חייב בדמאי: ומן המגורת בצידן. מן האוצרות שאוצרין בצידן והיא יותר קרובה להארץ מצור חייב שחזקתן שאוצרין מפירות הארץ: הא מן המגורת בצור ומן החמרת בצידן פטור. לפי שצור אינה כ"כ קרובה להארץ ואין דרך בעלי האוצרות להיות אוצרין שם מפירות הארץ כ"א ממקום היותר קרוב להם והוא ח"ל והחמרים שמביאין ממקום יותר רחוק לפיכך בצידן פטור שאין דרכן להביא מהארץ שהיא יותר קרובה לה אלא מחו"ל הן מביאין ובצור חייבין כדאמרן שהיא אינה קרובה כ"כ ודרך החמרים להביא מן הארץ לשם: מחמר יחידי בצור. כלומר וכן מחמר יחידי פטור אף בצור דתלינן משדות צור עצמה הביא כיון שאינו אלא יחידי: חמרת שנכנסה לצור דרך כזיב. בעיא היא אם אנו יודעין שבאו מדרך כזיב ונכנסו לצור מהו: איתא חמי. כלומר דמתמה הש"ס אתה רואה מאי קא מיבעיא ליה אלו עמדה לה בכזיב פטורה דהא אמרינן כזיב עצמה כלחוץ ואנו תולין שמח"ל מביאין ועכשיו משום שנכנסה לצור יהא חייבת בתמיה: א"ר יוחנן. לפרושי להא דקתני בסיפא דמתני' קאי חלת עם הארץ וכו' דר' יוחנן קאמר טעמא דכולהו משום שבשעה שגזרו חכמים על הדמאי לא גזרו על דברים הללו: ר' הושעיא. קאמר דטעמא הויא משום שאימת קדשים על ע"ה ואינו נותן לכהן דבר שאינו מתוקן ומפרש ואזיל לכל חד וחד לטעמיה דקאמר. וחלת עם הארץ. כלו' והשתא חלת ע"ה דקתני על דעתיה דר' הושעיא מפרשינן דבחלת ע"ה ממש היא מתניתא שהפריש הוא החלה מעיסתו ונתנה לכהן אין הכהן חושש משום דמאי שמא החלה זו מעיסת תבואה שאינה מתוקנת לפי שאימת קדשים עליו ולא היה נותן לו דבר שאינו מתוקן ובודאי תיקן הכל בתחילה מחיוב המעשרות של תבואתו: אבל חבר שלקח עיסה מעם הארץ והפריש חלתה לא. בזה לא הקילו לדברי ר' הושעיא שכשלקח החבר ממנו העיסה עדיין לא היה אימת קדשים על ע"ה וצריך החבר לתקן דמאי מן העיסה ואח"כ להפריש חלה: על דעתיה דר' יוחנן היא הדא היא הדא. אבל לדעתיה דר' יוחנן דקאמר דבדברים הללו לא גזרו דמאי א"כ בכל דין אחד להם ואף בחלת חבר שהפריש מהעיסה שלקח מעם הארץ פטור לתקן שיעור חלתו מדמאי דלא גזרו כלל בדברים הללו: והמדומע. וכן בהמדומע דקתני דלדברי ר' הושעיא בפירות ע"ה מיירי שלאחר שהפריש תרומה גדולה שעליה אינם חשודין הם נפלה סאה של תרומה לפחות ממאה חולין ונדמע הכל ותורת תרומה עליו וצריך למוכרו לכהן חוץ מדמי אותה סאה ואינו נותן לכהן דבר שאינו מתוקן מפני אימת קדשים שבאותו מדומע עליו ופטור החבר שלקחה מדמאי אבל בחבר שלקח פירות מע"ה ונדמעו אצלו וכגון שכבר הפריש תרומת מעשר משום דמאי ולא הפריש עדיין מע"ש ונפלה סאה של תרומת מעשר לפחות ממאה ונדמעו בזה לא פטרו להחבר מדמאי במדומע הזה וצריך להפריש עוד מע"ש כדין שאר פירות הלקוחין מע"ה ולדברי ר"י הכל דין אחד להם דלא גזרו בדברים הללו דמאי: מאן נפק מביניהון

## תוספות הרי"ד

אר"י בשעה שגזרו על הדמאי לא גזרו על הדברים הללו ר' הושעיא אמר אימת קדשים עליו וכו' תני וכולן שקרא שם לתרו"מ או למע"ש שלהן מה שעשה עשוי ע"ד דר"י ניחא ע"ד דר"ה מתוקן ואת אמר הכין מפני אחד שאין אימת קדשים עליו פי' בשלמא לר"י דלא גזרו על הדברים הללו וסמכו רוב ע"ה מעשרין הן ע"כ אם קרא שם חיישינן למיעוט והוי תרומה אבל לר"ה דאימת קדשים א"כ כבר מתוקן היא ואינו חל עליו השם ומשני דמשום אחד שאינו מתקן רבב"ח בעי קומי ר"ז עד כדון בכסף מעשר של דמאי אפילו בוודאי לא הבנתי פירוש המפרשים ז"ל דאדרבה ק"ו היא מדמאי אם לקח בכסף מעשר שני דמאי פטור ק"ו בכסף מעשר של וודאי, עוד שם ר"א חוץ משירי מנחות ר"י אמר השאר במחלוקת ר' יוסי בעי היידו מחלוקת מהגן קיימין אי כר"מ היא מע"ש היא שירי מנחות לא עשה כלום אי כר"י מה שעשה עשוי וכו' עד סוף הסוגיא קשה לי למה בעי ר' יוסי על הדא דר' ירמי' היידו מחלוקת ולמה לא פריך על ר"א דקאמר חוץ משירי מנחות הי"ל למפרך ממנ"פ הי כר"מ למה לן דווקא חוץ משירי מנחות הא גם מע"ש ממון גבוה ואי כר"י אף שירי מנחות מה שעשה עשוי דממון הדיוט הוא ולמה שתק ר"י ולא פריך עד דאמר ר' ירמי' השאר במחלוקת ועוד הק' בגליון הש"ס על הרמב"ם ז"ל דהשמיט כך דר"א חוץ משירי מנחות וכתב על כולהון מה שעשה עשוי ושירי מנחות ומע"ש בכלל: ונראה לפענ"ד בפשיטות ומתחלה נבאר מה דאמר רבב"ח בעי קומי ר"ז עד כדון בכסף מעשר של דמאי אפילו בודאי דה"פ דלר"מ דס"ל מע"ש ממון גבוה הוא פטור מן המעשרות כדקי"ל בכל דוכתי דהקדש פטור ממעשרות קצירך פרט להקדש וכן מפורש כו"כ פעמים במשנה במס' פיאה ובמס' חלה המקדיש פירותיו משבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבין אבל כ"ז שלא פדאן פטורין אפילו שהקדיש לאחר מירוח והדיא גרסינן במס' פסחים דף ל"ז ול"ח ע"א ובכמה מקומות אר"א עיסה של מע"ש לדברי ר"מ פטורה מן החלה וא"כ אפילו אם לקח בכסף מעשר ודאי טבל נמי פטור דהא לקוח בכסף מע"ש הוי מע"ש ולמ"ד דמע"ש ממון גבוה הוא פטור מן המעשרות בשלמא שירי מנחות דהוי הקדש מ"מ דווקא פטור מן הדמאי ולא מן הודאי משום דאם לקח ודאי לא הוי שירי מנחה כלל כדקי"ל במס' פסחים דף מ"ח וכמה דוכתי' ממשקה ישראל מן המותר לישראל מכאן אמרו אין מביאין נסכים מן הטבל וכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ה מאיסורי המזבח דה"ה מנחות דהגם דמנחות פטורין מן התרו"מ ולא הוי שוב טבל מ"מ לא הוי מותר רק לכהנים ואנן בעינן משקה ישראל מותר לישראל ע"כ ממעטין ממשקה ישראל איסור טבל ולא איסור אחר כגון כלאי הכרם דאיסור אחר אסור אף לכהנים אבל טבל לא הוי איסור לכהנים דכהן האוכל שירי מנחות לא הוי עליו איסור טבל דהקדש פטור ממעשרות קודם הפדי' רק מכיון דלישראל אסור קודם ההקדש מאיסור טבל ממעטינן לה דלא הוי הקדש ממנחה כלל לפיכך שפיר נקט ממתניתין דשירי מנחות פטורין מן הדמאי משא"כ בודאי לא חל עלה הקדש דמנחה כלל אבל בכסף מע"ש קשה למה דווקא דפטור מן הדמאי אפילו ודאי נמי פטור וא"ל דמתניתין אתיא כר"י דס"ל מע"ש

עין משפט נר מצוה ל [א] מיי' פי"ג ממעשר הל"ד. לא [ב] מיי' פי"א ממאכלות אסורות טוש"ע יו"ד סי' קכג סעיף יא. לב [ג] מיי' פי"ג ממעשר הלכה ג'. לג [ד] מיי' שם הלכה ז'. לד [ה] שם הל' ו'. לה [ו] שם הל' ג' וכ"מ:

מסורת הש"ס (א) תוספתא פ"ק

גליון הש"ס *הלוקח מחמרת בצור כו'. הרב מ' עמניאל חי ריקו בהון עשיר הקשה הא פסק רבינו בפ"א מתרומות הלכה כב. דפירות א"י שיצאו לחו"ל פטורין ע"ש. אבל לא קשה דכל שיגמרו בארץ ישראל חייבין כמ"ש הראב"ד וכ"מ. וע' במלמ"ל שם במ"ש בסופו. וע' לקמן פי"ג ממעשר דין ד' י'. וכפי הנראה רמז לזה. וע' לקמן פ"ב מדמאי מ"א בתוס' יו"ט ובלחם שמים שם ובמשנת חכמים שם. וע' במהרי"ט בראשונות סי' פד: **הוא הדא הוא הדא. ע' ביומא דף ס תוס' ד"ה תנן. ובתוס' יו"ט כאן ובלחם שמים:

## עמודי ירושלים

הלוקח מן החמרת בצור ומן המגורת בצידון חייב. כן כ' ג"כ הרמב"ם פי"ג מהל' מעש' אך בכפתור ופרח (פי"א) ראיתי שהעתיק הגירסא פטורה ובמגנת בימרים הגיה גם בת"פ שהיא חייבת ע"ש שכ' שצור היא מקום קרוב לא"י יותר מצידון וקשה ע"ז ממ"ש הר"מ שם דצידון היא קרוב יותר מצור. אכן ראיתי בשו"ת מהרי"ט (ח"ב סי' נ"ב) בחו"ד שכ' שש"ס היא בר"ם ע"ש שתברית כן ולא כמו שראיתי בספר שערי צדק (במצות הארץ פ"י ח"ג) העתיק דברי הר"ם כהויתן ולא הרגיש במ"ש המהרי"ט שש"ס יש כאן ולכן גם במש"ש בפ"א דעכו חייב בתרומות ומעשרות מדרבנן וכתב דה"ה לצידון ולדעתי צע"ג לפ"ד המהרי"ט דצידון היא רחוק יותר מעכו ותם בעכו גופיה נ"ל מתוך דברי הר"ם שאינו חייב מדרבנן וצל"ע:

מביניהן סאה עולה מתוך מאה על דעתי' דרבי יוחנן חייבת על דעתיה דרבי הושעיא פטורה תני (א) וכולן שקרא שם לתרומת מעשר או למעשר שני שלה [א] מה שעשה עשוי על דעתיה דרבי יוחנן ניחא על דעתיה דר' הושעיא מתוקנין ואת אמרת הכן מפני א' שאינו מתקן שאין אימת קדשי' עליו תני וכולן שקרא שם לתרומת מעשר או למעשר שני שלהן מה שעשה עשוי מפני א' שאינו מתקן: רבי בון בר חייא בעי קומי ר' זעירא עד כדון בכסף מעשר של דמאי אפילו בודאי תני וכולן שקרא שם לתרומת מעשר או למעשר שני שלהן מה שעשה עשוי. רבי אלעזר אמר חוץ משירי מנחות רבי ירמי' אמר השאר במחלוקת: רבי יוסי בעי היידו מחלוקת מה נן קיימין אין כר"מ *היא מעשר היא שירי מנחות לא עשה ולא כלום כרבי יהודא מה שעשה עשוי: אמר ר' מנא אזלית לקסרין ושמעית רבי חזקיה יתיב ומתני [ב] (ב) המקדש בחלקו בקדשי קדשים או בקדשים קלים אינה מקודשת רבי אלעזר אומר ד"ה רבי יוחנן אמר במחלוקת ואמרית לי' מאן שמע ר' הדא מילתא ואמר לי מן רבי ירמיה ואמרית יאות רבי ירמיה דהוא שמע הדא דר"א ד"ה היא דאמר במחלוקת רבי יוסי דלא שמיע לי' צריכה ליה הוא דאמר היידה מחלוקת אין כר"מ היא מעשר שני היא שירי מנחות לא עשה ולא כלום אין כרבי יהודא מה שעשה עשוי: תני אמר רבי יודה לא פטרו בית הלל אלא שמן של פלייטון בלבד אחרים אומרים בשם רבי נתן מחייבין היו ב"ה בשמן וורד ווירדינון:

הדמאי

**פני משה**

מביניהן. כלומר ומאי איכא עוד כ"מ מבינייהו והיכא מנינו איפכא לפעמים לדברי ר' יוחנן חייב בדמאי ולדברי ר' הושעיא פטור: סאה עולה מתוך מאה. נמי איכא בינייהו ואיפכא הואי וכגון שזה ע"ה הפריש תרומה גדולה בביתו וכדאמרינן דבתרומה גדולה נזהרין הן ונפלה סאה של תרומה לתוך מאה חולין שלו שהדין בזה שהסאה תעלה ותנתן לכהן. והשאר חולין הן כמו שהיו ומפני שאימת קדשים על ע"ה לדברי ר' הושעיא אינו נותן הסאה תרומה שעלתה לכהן עד שיתקן כל אותן המאה שזה שהרי אינו ידוע לו אם אותה הסאה שנפלה היא שעלתה ומחמת שאימת קדשי' עליו מתקן הוא את כל המאה ממעשרות כדי שיתן לכהן הסאה של תרומה ויהיה דבר מתוקן וא"כ אם לקח החבר לאלו מאה סאה ממנו פטור הוא מדמאי לר' הושעיא אבל לדברי ר' יוחנן דלא ס"ל האי טעמא שאימת קדשים עליו אלא דלא גזרו בהני דמאי כלל וזהו במדומע דוקא ואם החבר לוקח המדומע מעם הארץ בהא הוא דל"ג אבל הכא מכיון שהסאה של תרומה עולה בא' ומאה ולאחר שעלתה הוו אלו מאה כחולין ממש ואין כאן מדומע והוי כשאר פירות הלקוחין מע"ה לאחר שהפריש תרומה גדולה שחייבין בדמאי: ותני. כלומר והא דתני בתוספתא שם וכולן שאמרו במתני' שפטורין מדמאי אם קרא שם לתרומת מעשר ולמ"ש שלהן מה שעשה עשוי ודין תרומת מעשר ומ"ש של דמאי עליהן ובשלמא על דעתי' דר' יוחנן דאמר לא גזרו עליהן דמאי ניחא דלא גזרו לחייבו לתקן ואם הפריש מה שעשה עשוי אלא על דעתי' דר' הושעיא קשיא שהרי מתוקנין הן לדבריו דקאמר אימת קדשים עליו ומתקן אותן קודם שיתן לכהן ואת אמר הכן שאם קרא שם להן מה שעשה עשוי בתמיה וכי יש תרומת מעשר ומ"ש אחר שכבר נתקן הכל: מפני אחד. ומשני אין דאפ"ה אמרו מה שעשה עשוי שמפני שלפעמים נמצא ע"ה אחד שאינו מתקן שאין אימת קדשים עליו לפיכך אמרו חכמים שאם הפריש וקרא שם מה שעשה עשוי ואע"פ שלכתחילה לא חששו בשביל אחד מיהו אם קרא שם דבריו קיימין משום דשמא יש אחד שאין אימה קדשים עליו: תני וכולן וכו' מפני אחד וכו'. כלומר דדחי לה הש"ס להאי שינויא אליבא דר' הושעיא ומתמה עלה דהא תנא תני וכולן א"כ על כל מה שנשנה במתניתין שפטורין מדמאי קאי ואת אמרת דטעמא מפני דגזרינן אטו אחד שאינו מתקן וכי האי טעמא שייכא לכולן דקחשיב הלקוח בכסף מעשר ושירי מנחות דלא מיירי שזה הע"ה בדוקא הוא המביא או שהוא יודע שזה החבר הלוקח ממנו לקח בכסף מעשר או שלוקח זה לצורך מנחות לשתאמר בהן הטעם מפני שאימת קדשים עליו ובדיעבד אם קרא שם למעשרות מה שעשה עשוי דהטעם מפני אחד שאינו מתקן בתמיה דהא סתמא קתני הלוקח וכו' ואי אמרת דכל אלו על של ע"ה בעצמו הוא א"כ הכי הוה מיבעי ליה למיתני החלה והמדומע והלקוח בכסף מעשר ושירי מנחות מע"ה פטורין מדמאי ומדלא תני הכי ש"מ דמיסת הני תרתי בתרייתא לאו בע"ה עצמו דוקא הוא דאמרו אלא אף בחבר שלקח מע"ה התבואה בכסף מעשר וכן אם הביא מנחה ממה שלקח מע"ה פטורין הלקוח וכו' ושירי המנחה מדמאי והרי לא שייך כאן אימת קדשים עליו אלא דטעמא כר' יוחנן שלא גזרו כלל לדמאי בדברים הללו: ר' בון בר חייא בעא קומי ר' זעירא הא דתנינן הלקוח בכסף מעשר פטור מדמאי אם עד כאן לא אמרו אלא בלקוח מכסף מעשר של דמאי דהואיל והכסף הוא של דמאי שוב לא גזרו על הלקוח ממנו משום דמאי: אפי' בודאי. כלומר דר' זעירא השיב לו כן דסתם אמרו הלקוח בכסף מעשר ואפי' הכסף הוא של ודאי: תני כולן וכו' כמו אמר מר הוא וגרסי' להא בפ"ב דקידושין בהלכה ז' ואיידי דמייתי התם הברייתא דפליגי בה אמוראי בפירושה מייתי הכא נמי כן: חוץ משירי מנחות. שאם קרא שם עליהן לא עשה כלום דהואיל וקדשים הן לא חל עליהם תרומת מעשר ומעשר שני דהא מדינא פטור הוא מדמאי: השאר במחלוקת. השאר דקחשיב להו במתני' חלה והמדומע והלקוח בכסף מעשר במחלוקת דר"מ ור"י דלקמן הן: היידא. איזו היא מחלוקת שאתה אומר דבשאר פליגי בה ובשירי מנחות הכל מודים בה דבמה אנן קיימין: אין כר"מ. אי כר"מ דמתני' דהתם דקסבר המקדש במע"ש בין בשוגג בין במזיד לא קידש דמעשר שני ממון גבוה הוא א"כ היא מעשר היא שירי מנחות דבשניהן לא עשה כלום לר"מ דדין מעשר שוה לדין שירי מנחות לדידיה ולא חל עליו הקדש אחר כמו בשירי מנחות: אין כר' יהודה. ואי כר' יהודה דאמרינן התם דפליג נמי ארישא דקתני המקדש בחלקו בין בקדשי קדשים בין בקדשים קלים אינה מקודשת וקאמר ר' יוחנן דר' יהודה פליג כדמייתי לה נמי לקמן וס"ל לר' יודה המקדש בחלקו מקודשת דממונו של כהן הוא וא"כ לדידיה מה שעשה עשוי אף בשירי מנחות דהא שלו הן וחל עליהן שם תרומת מעשר ומע"ש דמה שירצה לעשות בהן עושה: אזלית לקיסרין. ושמעתי שם שהיה ר' חזקיה יושב ושונה המתני' דקידושין המקדש בחלקו וכו' אינה מקודשת וקאמר עלה דפליגי בה דר"א קאמר דד"ה היא האי רישא דמתני' ור' יוחנן קאמר דבמחלוקת היא ור' יהודה דפליג התם בסיפא פליג נמי ארישא וס"ל דהמקדש בחלקו מקודשת: ואמרית ליה. מנין שמע רבי הדא מילתא דר"א דאמר ד"ה היא רישא דההיא מתני' ואמר לי מן ר' ירמי' שמע כן: ואמרית יאות. השתא ניחא לי שפיר הא דר' ירמיה דאמר לעיל השאר במחלוקת וחוץ משירי מנחות ומשום דר' ירמי' דהוא שמע הדא דר' אלעזר דקאמר ד"ה היא ור' יהודה מודה ברישא דהתם דאין מקדשין בחלקו דמשלחן גבוה קא זכו: הוא דאמר במחלוקת. לפיכך קאמר רבי ירמיה דהשאר במחלוקת והיינו הלקוח בכסף מעשר דלר"מ דסבר ממון גבוה הוא והיינו חל עליו שם תרומת מעשר ומעשר שני ולר' יודה דקסבר התם ממון הדיוט הוא והלכך חל עליו אבל בשירי מנחות אפילו ר' יהודה מודה דלא חל עליהם דקדשים הן: ר' יוסי דלא שמיע ליה. הדא דר"א דאמר רישא דהת' ד"ה לפיכך צריכא ומיבעיא ליה דהוא אמר היידא מחלוקת וכו' כדבעי לעיל: תני. בתוספתא שם: לא פטרו ב"ה. שמן ערב אלא לשמן של פלייטון בלבד והוא שמן אפרסמון דלריחא היא דעבידא: מחייבין היו ב"ה בשמן ורד ורדינון. ורדינון ג"כ מיני ורדי קטנים וטעמא דהני לסיכה עבידי כדתנן בסוף פרק י"ד דשבת דקיי"ל סיכה כשתיה. וכדתנן לקמן בסוף פרקין שמן שהגרדי סך באצבעותיו חייב בדמאי:

הדמאי

**רידב"ז**

רבב"ח בעי קומי ר"ז עד כדון בכסף מעשר של דמאי אפילו בודאי, ולכאורה יש להפך הגירס' אבל לפי הגירסא שלפנינו יש לקיים כמו שהוא [וגרסינן בכסף מעשר בדמאי ותיבת של מיותר] וה"פ דלר"מ דס"ל דמע"ש ממון גבוה הוא פטור מן המעשרות כדקי"ל בכל דוכתי דהקדש פטור ממעשרות דתבואת זרעך כתיב ולא של הקדש וכן מפורש כו"כ פעמים בכמה משניות הקדים קמה וכו' הקדים עומרים ופדה עומרים כו' דבשעה שהוא הקדש פטור מכל תרו"מ אפילו הקדים לאחר מירוח ובהדיא גרסינן במס' פס"ים ובמס' סוכה אמר ר"א עיסה של מע"ש לדברי ר"מ פטורה מן החלה ולפ"ז אפילו לקח בכסף מע"ש ודאי טבל נמי פטור דהא לקוח בכסף מע"ש הוי מע"ש וא"כ פטור מן המעשרות אליבא דר"מ בשלמא שירי מנחות אף דהוי הקדש ופטור מן המעשרות מ"מ דוקא מן הדמאי פטור אבל אם לקח ודאי טבל לא הוי שירי מנחה כלל כדקי"ל במס' פסחים דף מ"ט ובכמה דוכתי ממשקה ישראל מן המותר לישראל מכאן אמרו אין מביאין נסכים מן הטבל, [וכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ה מאיסורי המזבח דה"ה מנחות] דהגם דמנחות פטורין מן תרו"מ ולא הוי שוב טבל מ"מ אינו מותר רק לכהנים והכן בעינן ממשקה ישראל מן המותר לישראל [ומובן בזה הא דממעטינן ממשקה ישראל רק איסור טבל ולמה לא תפים איסור אחר כגון כלאי הכרם דמשום דאיסור אחר אסור אף לכהנים אבל איסור טבל לא הוי איסור לכהנים דהא דכשיקדישו למנחה פקע איסור טבל מ"מ ממעטינן לי' ממשקה ישראל דאינו נתקדש המנחה כלל רק ממה דמותר לישראל קודם הקדש] לפיכך שפיר נקט מתניתין דשירי המנחות פטורין רק מדמאי אבל בודאי לא הוי בקדושת מנחה כלל, אבל לקוח בכסף מע"ש יש מקום לומר דכיון דחל עליו דין דמע"ש בלקוח בכסף מע"ש א"כ י"ל דפטור אפילו מודאי למ"ד דממון גבוה הוא והא דנקט דמאי הוא כדאמר לעיל דמשום דבכ"מ לא תני אלא דמאי כו' עיי"ש דמביא ראיה מהאי מתניתין גופי' דתני מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי ולא שנו בין דמאי לודאי וא"כ י"ל דלקוח בכסף מע"ש פטור אפילו בשל ודאי, או די"ל דמתניתין ר"י הוא למ"ד דס"ל דמ"עש ממון הדיוט הוא וע"כ אינו פטור רק בשל דמאי אבל לא בשל ודאי וה"פ דמבעי' ליה עד כדון בכסף מע"ש של דמאי ר"ל דפטור מטבל של דמאי ומבעי' לי' אם אפי' בשל ודאי ונשאר באיבעי':

מהו

**שנויי נוסחאות**

(שו"ב) תני כד"ו ותני. (שו"ג) שלה כד"ו שלהן. (שו"ט) בעי כד"ו בעא. (שוי"ב) אלעזר כד"ו לעזר וכן לקמן. (שוי"ד) היידו כד"ו היידה. (שוט"ו) עשה ולא כלום כרבי כד"ו עשה כלום אין כר'. (שו"כ) מאן כד"ו מנן. (שוכ"ג) דאמר כד"ו דו אמר. (שוכ"ס) מנחות לא עשה ולא כלום כד"ו מנחות היא לא עשה כלום. (שוכ"ח) ווירדינון כד"ו ווירינון.

**תוספת הרי"ד**

מע"ש ממון הדיוט הוא או דאפילו כר"מ אתי' דמע"ש ממון גבוה הוא והא דנקט דמאי כההיא דגרסינן ברפ"ק א"ר לא לפי שבכ"מ ומקום לא אתינן אלא דמאי והכא אפילו ודאי ולעולם אפילו בודאי נמי פטורה וזהו דקאמר רבב"ח בעי קומי ר"ז עד כדון בכסף מעשר של דמאי אפילו ודאי כלומר אם דווקא לקוח בכסף מעשר פטור מן הדמאי או אפילו ודאי והוי איבעיא דלא איפשיטא:

והשתא נבואה בע"ה לענין דידן ולהרץ שיטת הרמב"ם ז"ל ונקדים מה דגרסי' לקמן בפ"ד הנאמן לראשון נאמן לשני הנאמן לשני אינו נאמן לראשון ור"א ס"ל הנאמן לשני נאמן לראשון הוציא להן מע"ש מתוך ביתו אמר להן פדוי הוא נאמן פדוי הוא ופדו לכם אינו נאמן מתניתא דר"א היא דאמר הנאמן לשני נאמן לראשון אר"י דברי הכל היא עשו אותה כתוספת הביכורים מה תוספת הביכורים ואכלת בטהרה ופטורה מן הדמאי אף זה נאכל משום שני ופטורה מן הראשון ע"כ ופירוש המפרשים ז"ל דחוק מאד ותמי' לי שלפענ"ד בחנם דחקו המפרשים ז"ל והפירוש נכון מאד בפשיטות דהכ"מ ז"ל מפרש לסיפא דהברייתא פדוי הוא ופדו לכם ה"פ דמפקפק בדבר דאמר אני אומר לכם פדוי הוא ואם אין אתם מאמינים לי פדו לכם, אינו נאמן וכן פי' האמיתי עיי' בכ"מ ז"ל פי"ג ממע"ש והרמב"ם ז"ל מפרשי להתוספתא דמיירי בידעינן דהפריש מע"ש

ורק

**עין משפט נר מצוה** לו [א] מיי' פי"ג ממעשר הלכה י"ט. לז [ב] מיי' פ"ה מאישות הל"ה.

**מסורת הש"ס** (א) ירושלמי קידושין פ"ב הלכה ז' כה"ע: (ב) קידושין נ"ב: ב"ק יב:

**גליון הש"ס** *הוא מעשר הוא שירי מנחות כו' צ"ע על רבינו ז"ל פי"ג ממעשר הל"ט שכתב כל אלו הפטורין מן הדמאי וכו' מה שעשה עשוי וזה קאי על הלכה י"ד שם. ושם השב כסף מע"ש ושירי מנחות והרי רבינו פסק דממון גבוה הוא כמ"ש פ"ג ממע"ש הל"ז וא"כ לא עשה כלום כדקאמר בירושלמי כאן. והכ"מ העתיק כל אלו הפטורין וכו' עד חוץ משירי מנחות ירושלמי וכו' ולפנינו אין אומר ואין דברים ברמב"ם וגם דא"כ הי' לו להוציא מן הכלל אף מע"ש ואעפ"כ על רבינו קשה. אברא דזה לאו כללא הוא וע' בפ"ו מבכורי' הל"ד ובכ"מ שם. ובמגלת ספר לאוין רס"ד:

(טו"ג) ובין גד"ו בין.
(טו"ז) ובין גד"ו מבין.
(טוי"ב) מברך אם
נכי"ר מברך א"ל אם.

דמאי 10

מערכת הערוך

(טו"ז) שאינו טעון ברכה כערוך (ע' ערס ג') שאינו טעון ברכה שאם היה טעון ברכה לא היו מפרישין שאסור להזכיר את השם כשהוא ערום.
(טו"ח) הדא דתנינן פ' כערוך (שם) הדא הא דתניא ספק חשיכה ספק לא חשיכה כו' עד אבל מעשרין את הדמאי תנא חלפתא בן שאול אומר.
(טוי"א) רבי מנא בעי כערוך (שם) רבי מנא בעא קמי רבי יורן כיצד הוא מברך אמר ליה אם היו פירות כו'.

## רידב"ז

**מהו** למקבע שני במקום ראשון. פי' מהרא"פ ז"ל ופ"מ ז"ל לא הבנתי, ולפענ"ד ה"פ דהא במשנה לקמן (בפ"ה) וכן בכמה מקומות גרסינן ומעשר שני בצפונו או בדרומו וכן גרסינן לקמן (פ"ה ה"ב) מהו תנאי בית דין שהוא קובע מעשר ראשון בצפונו ומע"ר בדרומו ותרו"מ בצפון לפונית ואוכל השאר דהתנאי ב"ד הוא שיהא מותר לאכול השאר עכ"פ תנינן בלשון דמע"ר בזוית זו ומע"ש בזוית זו ואילו תרו"מ ומע"ש קובע בחד מקום כדאיתא במשנה ובברייתא שם הרי הוא מעשר ושאר מעשר סמוך לו ע"ש נמצא דמע"ר ותרו"מ קובע בחד מקום וקובע תחלה התרו"מ ומעשר הסמוך לו ואח"כ קורא שם מעשר ואח"כ קורא שם תרו"מ אבל הקביעות מקום הוא ביחד אבל מע"ש קובע בזוית אחרת, ע"ז שאל אם דוקא הוא שיקבע מע"ר בזוית זו ומע"ש בזוית אחרת או לאו דוקא אלא דיכול לקבוע מע"ש במקום ראשון ולומר ג"כ ומע"ש סמוך לו או דילמא דוקא הוא כדתני במתניתין ומע"ש בצפונו או בדרומו כדי שלא יכנוס משהו ממע"ר לתוך מע"ש וממע"ש לתוך מע"ר, ואע"פ שתנאי ב"ד הוא על מדידת תרו"מ ומע"ר על המדידה בכדי שהדעת סובה, כדאיתא (בפ"ה), התם משום דלא אפשר בענין אחר משא"כ הכא דיש תקנה זו בזוית זה וזו בזוית זה ליכא תנאי ב"ד וחיישינן או דילמא במע"ר ומע"ש לא חיישינן באומד הדעת דמדידה, ופשיט מריב"ש אייתי לי אריסא פירי א"ל לא וקבע שני וחזר וא"ל לא קבע ראשון ולמה לא אמר לו שיקבע בזוית אחרת וחש לומר שמא קבע שני במקום ראשון הדא אמרה שמותר לקבוע שני במקום ראשון. (וכעת ראיתי בכ"י מתלמידי הגר"א ז"ל פירושו ואינו מובן לי דהא פשיטא דלאחר פדיון מע"ש חייב בראשון דהא קיי"ל הקדים קמה ופדה קמה חייב הרי דחייב לאחר פדיון ההקדש דחוזר עליו החיוב, ע"כ נראה לפענ"ד דזה אינו מהגר"א ז"ל ובירושלמי חר"י מבואר דתיבת ואם לומר שנמחק, הוא מתלמידיו ולא מהגר"א ז"ל).

ואומר מע"ש של זה יהיה בצפונו של הכרי או בדרומו אם מותר הוא לקובעו מקודם או דילמא חיישינן שמא יקבענו במקום ראשון והיינו שיקבע גם להראשון שם שהרי הראשון הוא עישורו של הכרי והשני הוא חלק התשיעי ממנו ואם יקבע השני בתחלה אפשר שיקבע אח"כ הראשון ג"כ באותו הצד והמקום שקבעו להשני ונמצא כשמפרים העשרה להראשון יש בהן תשעה של השני שקבעו מקודם וזהו דמיבעיא ליה אם יכול לעשות ולעשות מעשר ראשון מאותו שקבעו בתחלה להשני ופשיט לי' מהאי עובדא דלקמיה: אייתי לי' אריסי' פירי. משדהו וא"ל בתחילה לא וקבע מע"ש בכרי שיתוקן ג"כ זה שהביא לו ואח"כ אמרו לו לא וקבע ראשון והא יש חשש לומר שמא קבע לו השני במקום הראשון שיקבע עכשיו שהרי סתם א"ל לא וקבע ראשון ולא הזהירו שיקבע להראשון בצד אחר אלא הדא אמרה שמותר לקבוע שני במקום הראשון שאף שיקבע אח"כ גם להראשון במקום הזה לא איכפת לן מידי בהא ובלבד שיפרים הראשון בתחלה ואח"כ יפרים להשני:

## הלכה ד מתני'

[א] (א) הדמאי מערבין בו ומשתתפי' בו [ב] מברכין עליו ומזמנים עליו [ג] ומפרישין אותו ערום [ד] ובין השמשות ואם הקדים מעשר שני לראשון [ה] אין בכך כלום [ו] שמן שהגרדי סך באצבעותיו חייב בדמאי ושהסורק נותן בצמר פטור מן הדמאי:

**גמ'** מפרישין אותו ערום שאינו טעון ברכה: ובין השמשות הדא דתנינן (ב) ספק חשיכה ספק לא חשיכה: תני רבי חלפתא בן שאול מחללין דמאי במרחץ [ז] שאינו טעון ברכה הא [ח] ודאי טעון ברכה. רבי מנא בעי קומי רבי יודן. כיצד הוא מברך אם היו פירות על פריון מעשר שני אם היו מעות על חילול מ"ש. *אם הקדים שני לראשון אין בכך כלום בשעבר הא בתחילה לא. רבי בא בריה דרבי חייא בר ווא רבי חייא בשם רבי יוחנן [ט] מותר להקדים שני לראשון בדמאי רבי יעקב בר אחא בר אידי בשם רבי יהושע בן לוי לא יעשה ואם עשה מה שעשה עשוי מהו ליקבע שני במקום ראשון רבי יוסי בן שאול אייתי ליה אריסי' פירי א"ל צא וקבע שני וחזר ואמר ליה צא וקבע ראשון וחש לומר שמא קבע שני במקום ראשון הדא אמרה שמותר לקבע שני במקום ראשון.

## פני משה

**הלכה ד מתני'** הדמאי מערבין בו. עירובי תחומין וחצירו': ומשתתפין בו. שיתופי מבואות ואע"ג דלא חזי ליה מגו דאי בעי מפקיר נכסיה והוי עני וחזי לי' כדתנן מאכילין את העניים דמאי השתא נמי חזי ליה: מברכין עליו. ברכת המוציא ומזמנין עליו ואין כאן מצוה הבאה בעבירה משום דרוב ע"ה מעשרין הן: ומפרישין אותו ערום. כשבא להפרים ממנו תרומת מעשר ומעשר שני יכול להפרים כשהוא ערום וטעמא כדאמר בגמ' משום שאינו טעון ברכה דאילו בעי ברכה לא היה יכול להפרים ערום דבעינן והיה מחנך קדוש וליכא וטעמא דלא טעון ברכה משום שרוב ע"ה מעשרין הן: בין השמשות. של ערב שבת כדתנן ספק חשיכה מעשרין את הדמאי ואין מעשרין את הודאי: ואם הקדים מעשר שני לראשון. שהפרים מעשר שני של דמאי קודם שהפרים מעשר ראשון כדי ליטול ממנו תרומת מעשר אין בכך כלום. משא"כ בודאי כדתנן (בפ"ה דמעשר שני) ככל מצותך אשר צויתני הא אם הקדים מעשר שני לראשון אינו יכול להתוודות: שמן שהגרדי. האורג סך באצבעותיו חייב בדמאי מפני שנבלע בגופו הוא וסיכה כשתיה: ושהסורק. הצמר במסרק נותן על הצמר הוי כשמן לסוך בו את הכלים ופטור מן הדמאי: **גמ'** שאינו טעון ברכה. כדפרישית במתני': מבין השמשות כהדא דתנינן וכו'. כדפרישית: במרחץ. והוא ערום ולפי שאין טעון ברכה בחילול כמו שאין טעון בהפרשה: כיצד הוא מברך. כשמחלל את הודאי וא"ל אם היו פירות ומחללן על הכסף מברך על פדיון מע"ש דגאולה כתיב ביה: אם היו מעות וכגון שצריך הוא למעות מע"ש שלוו ובשעת הדחק מות' לחלל מעות כסף על נחושת ובלבד שיחזור ויחללן על הכסף להעלותו לירושלם וכשהוא מחלל נחשת על הכסף מברך על חילול מע"ש שהוא דרך חילול: אם הקדים וכו' בשעבר. דוקא הא בתחלה לא יקדים אף בשל דמאי. ר' בא וכו'. דפליגי בה אם לכתחילה מותר להקדים שני לראשון בדמאי: מהו לקבוע שני במקום ראשון. לפי שלהפרים השני קודם לראשון אסרו ומיבעיא ליה אם אינו מפרישו אלא שקובעו

## תוספות הרי"ד

ורק דאין אנו יודעים אם פדה המע"ש או לא רק מפיהו אנו חיין ע"ז תני הברייתא אם אמר פדוי הוא נאמן אבל אם שם כקפוק בדבר אינו נאמן ע"ז פריך על הסיפא דברייתא דבאמר פדוי הוא ופדו לכם אינו נאמן דנאמן ואינו נאמן מבעיא לי' דשמא פדוי היא. ונפ"מ לענין דמאי ושמא אינו פדוי וצריך לנהוג בו קדושת מע"ש וצריך להיות נאכל בקדושת מע"ש דהנה ברור הדבר באם פדה המע"ש חייב בדמאי בין לר"י דס"ל דלא גזרו על הדמאי בדברים הללו בין לר"ה דאימת קדשים עליו דאפילו לר"ה דאימת קדשים עליו ואינו נותן לכהן דבר שאינו מתוקן מ"מ בפדה המע"ש חייב בדמאי והגם דבשעה שהיה מע"ש היה עליו אימת קדשים וכבר תיקן מ"מ בפדה חייב בדמאי. והראי' לזה דגרסינן (ברפ"ד דדמאי) שאלו ואוכל בשבת על פיו וגרסינן שם אר"ב אימת שבת עליו והוא אומר אמת וחבריא בשם ר"י מפני כבוד שבת התירו ומקשה בגמ' על ר"ב בשם ר"ח דאימת שבת עליו והוא אומר אמת בדא תנינן אשיכה מוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר ומשני מפני אחד שאין אימת שבת עליו ע"כ. הרי בפירוש דמשום אחד שאין אימת שבת עליו ע"כ לא מותר רק בשבת והכ"נ גבי חלה ומע"ש דאימת קדשים עליו וקאמרינן נמי לעיל משום אחד שאין אימת קדשים עליו ולפ"ז לאחר הפדי' דומה למוצאי שבת וחייב בדמאי וא"כ נאמן ואינו נאמן מיבע"ל דספק הוא [וכן חשיב לי' הרמב"ם ז"ל לספק] וצריך לנהוג בו קדושת מעשר שני שמא אינו פדוי וחייב בדמאי שמא פדוי על זה קאמר דר"א הוא דס"ל הנאמן לשני נאמן לראשון ולפיכך אין כאן חשש שמא פדוי הוא להתחייב בדמאי משום דפטור באמת מן הדמאי משום דכיון דחזינן דהפרים שני נאמן לראשון ואין כאן חשש דמאי עוד משא"כ לרבנן יש כאן חשש דמאי ע"ז קאמר ר' יוסי ד"ה היא עשו אותה כתוספת הביכורים מה תוספת הביכורים נאכלת בטהרה ופטורה מן הדמאי דתוספת ביכורים אינן ביכורים מדאורייתא רק לחומרא נאכלת בטהרה כמו ביכורים וכיון דדמי לביכורים לחומרא לענין אכילה בטהרה ע"כ פטורה מן דמאי וה"נ כיון דנאכלת משום שני לחומרא פטורה מן הראשון ולא אמרינן שמא אינו שני אלא חולין וחייבת בדמאי ז"א כיון דנאכלת לחומרא משום שני ע"כ פטורה מדמאי דלא גרע מתוספת הביכורים דלא אמרינן שם דלחומרא לא הוי ביכורים וחייבת בדמאי ז"א אלא מכיון דנאכלת בטהרה משום חומרא דביכורים פטור מדמאי וה"נ מכיון דנאכלת לחומרא משום שני לא אמרינן דיהא חייב בדמאי לחומרא שמא אינו שני. והא דס"ל לרבנן דנאמן לשני אינו נאמן לראשון הייינו דווקא לפטור את הכרי משא"כ מע"ש גופה פטור מדמאי דבהדיא שנינן דאפילו הלקוח בכסף מעשר פטור מן הדמאי והא דלא חיישינן שמא פדוי הוא ואינו שני היא משום דעשו אותה כתוספת הביכורים וז"ב בל"ם:

**ועכשיו** נבואה בע"ה לתרץ הכל על נכון דגרסי' במס' תרומו' (פ"ק) בירוש' גבי אתם פרט לתורם שאינו שלו מה את עביד לו כתורם שאינו שלו או כתורם של חבירו [כלומר אם עיקר הקפדה הוא על שאינו שלו או הקפדה על של חבירו ונפ"מ היכי שאינו שלו ולא של חבירו כן פי' בגנו"י ז"ל ונכון היא] נשמעינה מן הדא גנב תרומת הקדש ואכלה משלם שני חומשין וקרן. אחד שאין בהקדש תשלומי כפל מנו תורם לא הגזבר הרי הוא תורם שאינו שלו ולא אמרת תרומתו תרומה הוי לית טעמא דלא משום תורם של חבירו או נאמר בר לוי שהקדים תרומתו והתני ר' אושעיא אחד המקדים טבלו ואחד המקדים תרומתו א"ר אידי גזבר כמאן דאינן בעלים ודלא כר' יוסי דר' יוסי אמר הוא גיזבר הוא אחר ע"כ הרי מפורש בירושלמי דלר' יוסי דס"ל גזבר כאחר אם תרם אחר תרומתו בהקדש מה שעשה עשוי וחל קריאת השם דתורם שאינו שלו עיקר הקפדה שלא יהא של חבירו [ואף דהקדש פטור מן תרו"מ לא הוי פטור הגוף דגוף הפירות חייבין בתרו"מ] [עיי' בתוס' ז"ל במס' ב"ב דף פ"א] רק דפטור בבעלים דאין לו מי שיפרים ואם פדאן אדם חייב לפיכך באם הפרים תרו"מ בהקדש חל שם תרו"מ]:

**וע"כ** לא פריך ר' יוסי על ר"א דקאמר חוץ משירי מנחות דכמאן אתיא אי כר"מ אף מע"ש לא עשה כלום דממון גבוה הוא ואי כר"י אף שירי מנחות ממון הדיוט הוא ז"א דלר"י אפילו בממון גבוה בדעבד אם תרם מה שעשה עשוי כאותו סוגיא (דפ"ק דתרומות) הנ"ל אליבא דר"י דסבירא ליה גזבר כאחר רק בשירי מנחות שפיר לא עשה כלום דהא כל עיקר דמה שעשה עשוי משום אחד שאינו מתקן וחיישינן לחומרא שמא לא הפרים ורק לכתחלה לא חיישינן משא"כ בדיעבד חיישינן שמא לא הפרים וזה לא שייך רק בחלה ובמע"ש ובמדומע דלא גזרו בדמאי לכתחלה אבל בדיעבד חיישינן לקריאת שם לחומרא שמא לא הפרים והתם בחלה ומע"ש ומדומע אף שחיישינן לחומרא שמא לא הפרים והוי טבל מ"מ הוי חלה ומע"ש ומדומע משא"כ בשירי מנחות אם דניחוש לחומרא שמא לא הפרים והוי טבל נמצא דלא הוי מנחה כלל דבעינן ממשקה ישראל ואין מביאין מנחות מן הטבל ור"י לטעמי' ס"ל דבספק מע"ש פטור מדמאי ולא

עין משפט נר מצוה לח [א] מיי' פ"א מעירובין הלט"ו כמ"ג עשין דרבנן א. לט [ב] מיי' פ"א מברכות הל"כ כמ"ג עשין כו. מ [ג] מיי' פ"ט ממעשר הל"ד כמ"ג עשין קלח. מא [ד] מיי' פכ"ג משבת טוש"ע או"ח סי' רסא סעיף א מב [ה] מיי' פ"ט ממעשר הל"ו סמ"ג עשין קלח. מג [ו] מיי' פי"ג ממעשר הלכה ט"ז כמ"ג עשין קלה מד [ז] מיי' שם פ"ט הל"ד. מה [ח] מיי' פ"א שם הלכה ט"ו. מו [ט] מיי' פ"ד ממעשר שני הל' ו'. מז [י] מיי' פ"ט ממעשר הלכה ו'.

מסורת הש"ס (א) שבת כג: (ב) שם לד:

גליון הש"ס *אם הקדים שני לראשון ע' בכפרי פ' תבא כסקא ש"ג ובילקוט שם ובזית רענן פירש דקאי על דמאי דבמעשר ודאי אסור להקדים וא"י להתוודות. וע' בזהב שיבה למהר"ם אלגזי מ"ש בפי' הכפרי הל"ז:

## חדושי רד"א

**מהו** ליקבע שני במקום ראשון. ר"ל אם הפריש מעשר שני מן הכרי אם מותר לפדותו ויחזור לטבלו ואחר כך יעשהו במקום ראשון, ומשני הש"ס ר' יוסי ב"ש אייתי ליה אריסית פירי א"ל צא וקבע שני וחזר וא"ל צא וקבע ראשון חש לומר כו', ר"ל כיון דא"ל צא וקבע שני ואח"כ א"ל צא וקבע ראשון נחוש פן יפריש תחלה השני ויפדהו ואח"כ יעשהו ראשון הדא אמרת שמותר לקבע ב' במקום ראשון, ר"ל אם הפריש מ"ש ופדאהו מותר לעשותו אח"כ לראשון ומייתי הש"ס הא דעולא בר ישמעאל בשם ר' יוחנן פוטר אדם את טבלו בסאה א' של טבל כיצד הוא עושה מביא סאת א' ש"ט ועושה אותה ב' ופודה אותה וחוזר ועושה אותה תרומת מעשר למקום אחר. נתת עולא לתמן ואמרה בשם ר"י ותברון עליו (פי' ונאספו עליו) להקשות דמתני' פליגא עליו היו לפניו בב' כלכלות של טבל ותני עלת נוטל מן השניה ב' תאנים וב' עשורין ועשורו של עישור כו' וה"פ בשלמא אם בתחלת הפריש ב' תאנים לתרומת מעשר דהיינו א' למאה לת"ט נשארו צ"ט של טבל ומפריש עשרה למעשר המגיע מתשעים ועשורו של עישור ר"ל א' מתש'. אבל אם נאמר דמ"ש מותר לפדותו ותוזר לטבלו כבראשונה כאשר היה בתחלה א"כ צריך להפריש ג' עישורין וי' לתשעים וא' מט' ועוד עשירית מהעשיריות. בשלמא אם הפריש תחלת ת"מ ניחא דנשארים צ"ט ושפיר תני ב' עישורים עשרה מצ' וא' מט'. אבל אם הפריש תחלה מ"ש צריך ג' עישורים וי' מתשעים וא' מט' וחלק עשיריות מזה האחד. ומשני אמר ר' מנא ואין שני שבראשונה טבול לראשון שבשניה. אמר ר' חנניה תמן כדי שהוא טיבל לראשון ולשני ברם הכא שנתקן מחמת ראשון את תוזר ועושה אותו ראשון. פי' דלא דמי כרי לכלכלה. בשלמא גבי כרי אם פודהו חוזר לטבלו דלכתחלה טבל היה משא"כ גבי כלכלה שאין מ"ש שבראשונה טבול לראשון שבשניה ואם יפדהו אינו חוזר לטבלו. ומש"ה גבי כלכלה א"א לעשות מן השני ראשון ולכך לא תני אלא ב' עישורין ב' עישור ועישורו של עישור ולא תני עישור מוסיף עישור השלישי. ור' מנא ור' חנניא לדבר אחד נתכוונו וכת אחד להם לפרש דלא דמי כרי לכלכלות:

## עמודי ירושלים תנינא

**על** פדיון מעשר שני כתב הרוקח בסי' שס"ג וז"ל כל ברכת שהיא הודאה להקב"ה כגון חמצות וכשקיימה גומרת לעשייתו ואינו מחויב בה עד שתזדמן לו והרשות בידו לפטור את עצמו ממנה ואין משך למצוותה וכשעשאה כבר נגמרה המצות קבעו בברכתה בעל או אם המצות מוטלת עליו על כרתו ובפעם אתת נתקיימה מטבע שלא כמו על נטילת ידים כו' על פדיון מעשר שני או על חלול מעשר שני בירושלמי בפ' א' דדמאי משום שלאלתר נגמרת המצות על כסוי הדם כו' ע"ש שהאריך:

עולא בר ישמעאל בשם רבי יוחנן [א] פוטר אדם את טבלו בסאה אחת של טבל כיצד הוא עושה מביא סאה אחת של טבל ועושה אותה שני ופודה אותה וחוזר ועושה אותה תרומת מעשר למקום אחר נחת עולא לתמן ואמרה בשם רבי יוחנן וחברון עלוי התיב רב ששת והא מתניתא פליגא [ב] (א) היו לפניו שתי כלכלות של טבל ותני עלה (ב) נוטל מן השניה שני תאני' ושני עישורים ועישורו של עישור ויטול שני תאנים ויעשה אותן שני ויפדה ויחזור ויעשם תרומת מעשר למקום אחר. אמר רבי מנא ואין שני שבראשונה טבול לראשון שבשניה. אמר רבי חנניה תמן כרי שהוא טובל לראשון ולשני. ברם הכא שני שנתקן מחמת ראשון את חוזר ועושה אותו ראשון. שמן שהגרדי סך באצבעותיו חייב בדמאי מה שהסורג נותן בצמר פטור מדמאי מה בין זה לזה [ג] זה על גב גופה בטל וזה על גב צמר הוא בטל:

הדרן עלך הקלין

**פני משה**

פוטר הוא אדם את טבלו. מן המעשרות בסאה אחת של טבל וכלומר במה שמתקן למע"ש יכול הוא לתקן גם להראשון או לתרו"מ כדמפרש ואזיל ולאו דוקא נקט סאה אלא הכל לפי מה שהוא אם סאה או אם יותר וחד מגווני נקט: ועושה אותו שני. אם כך הוא השיעור של מע"ש ואם יותר יותר ופודה אותה הסאה והרי הוא טבל כמו שהיה וחוזר ועושה אותה תרומת מעשר למקום אחר וה"ה שיכול לעשות אותה למעשר ראשון אחר הפדייה שהרי יכול לקבוע להשני אף קודם להראשון כדלעיל אלא אורחא דמילתא נקט שבתחלה קובעין ומפרישין להראשון ואח"כ להשני ותרומת מעשר הוא אח"כ שמפרישו מן הראשון והלכך נקט שיכול לעשות מן השני כשפודהו לתרומת מעשר: למקום אחר. למעשר הראשון שהפרים או לאיזה ראשון במקום אחר: וחברון עלוי. חיברו עליו רבנן דבבל והקשו על זה כדסתיב רב ששת: והא מתניתא דלקמן (בע"ז) פליגא דתנינן היו לפניו שתי כלכלות של טבל ואמר מעשרות של כלכלה זו יהיו קבועים בזו הראשונה מעושרת ומפרים מן השניה המעשרות של שתיהן של זו בזו ושל זו בזו ג"כ הראשונה מעושרת אבל לא השנייה לפי שמיד שאמר של זו בזו נתקנה הראשונה ואין מפרישין ממנה בהיא פטורה על השניה שהיא חייבת שאין מפרישין מן הפטור על החיוב והלכך צריך שיפרים המעשרות מן השניה על שתיהן: ותני עלה. בתוספתא (פ"ח) ומפרש כיצד יעשה נוטל מן השניה שני תאנים והן לתרומה ושני עישורין שני מיני מעשרות ועל שתיהן: ועישורו של עישור. והוא לתרומת מעשר: ויטול. כלומר ואי ס"ד כדקאמרת דיכול לפדות השני ולעשות אותו תרומת מעשר קשיא דהכא נמי למה ליה כולי האי ויטול שתי תאנים ויעשה אותן שני ושתי תאנים לאו דוקא אלא כלומר לפי החשבון שמגיע להשני יטול ויעשה מע"ש ויפדם ויחזור ויעשם לתרומת מעשר ואמאי צריך להפרים כל כך מכלכלה אחת לשתיהן: א"ר מנא ואין שני שבראשונה טבול לראשון שבשניה בתמיה. כלומר דשאני התם דהא לאחר שהפרים ממנה להשני שבשביל הראשונה אכתי טבול הוא לראשון שבשניה שהרי צריך להפרים מכלכלה השניה לראשון ולשני שבשביל הראשונה וכן לראשון ולשני שבשביל עצמה וא"כ אחר שהפרים השני בשביל הראשונה אינו יכול לעשותו לתרומת מעשר ואף לאחר פדייה שהרי צריך להפרים עוד להראשון בשביל השניה והלכך מפרים מהשניה לשתיהן וכסדר להראשון ושני בשביל הראשונה ואח"כ לראשון ושני בשביל השניה ואח"כ לתרומת מעשר מעישורן של המעשר ראשון: א"ר חנניה וכו'. שינויא אחרינא דתמן יש כדי שהוא טובל לראשון ושני כלומר שהרי לא הופרש ממנה כלום ושתי הכלכלות של טבל הן וצריך להפרים ממנה מה שהוא טבול להראשון ולהשני ולתרומת מעשר בשביל שתיהן אבל הכא בהא דעולא בשם ר' יוחנן מיירי שכבר הפרים הראשון ועכשיו מפרים להשני והלכך השני שנתקן מחמת הראשון וכלומר שהופרש אחר שכבר ניתקן מחמת הראשון אתה חוזר ועושה אותו ראשון והיינו לתרומת מעשר שצריך להפרישו מן הראשון: זה על גב גופו בטל. כלומר שגופו נהנה ממנו שנבלע בגופו והלכך חייב בדמאי דכיכה כשתיה היא אבל זה שהסורק נותן בצמר על גב צמר הוא בטל ונבלע בו והוי כשמן לסוך בו את הכלים ופטור מן הדמאי: הדרן עלך הקלין שבדמאי

**רידב"ז**

עולא בר ישמעאל בשם ר' יוחנן פוטר אדם את טבלו כו' מביא סאה אחת של טבל ועושה אותו שני ופודהו וחוזר ועושה אותו תרומת מעשר למקום אחר, פי' דעושה אותו ראשון ותרומת מעשר, וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ז ממעשר דעושה אותו מע"ר דאל"כ האיך יעשנה תרו"מ אם יפרים עליו מע"ר ממקום אחר אלא ע"כ דחוזר ועושה אותו ראשון ע"כ יכול לעשותו תרו"מ על מקום אחר ומדקאמר פוטר אדם את טבלו לכתחילה ואינו עובר בל"ת דמקדים מע"ש לראשון הוא משום דס"ל דאימתי עובר בל"ת דוקא במקדים שני ואח"כ נותן ראשון מתבואות הכרי משא"כ בחוזר ועושה אותו גופי' ראשון כיון שחוזר השני גופי' לראשון אינו עובר בל"ת, כי נחת עולא לתמן אמרה בשם ר' יוחנן חברון עליו החברים להקשות על דבריו והתיב ר"ש ממתניתן היו לפניו ב' כלכלות ואמר מעשרות של זו בזו ותני עלה נוטל מן השניה ב' עישורין ב' המעשרות על הראשונה ועל השניה, וא"כ לפ"ז הוא עובר בל"ת כדאיתא במס' תמורה (דף ד') דעובר בל"ת שהקדים ליתן שני על הכלכלה ראשונה לראשון מהכלכלה שניה דהא נקבע תומ"י ב' המעשרות ראשון ושני על הכלכלה הראשונה, ואח"כ נותן ראשון ושני עליו גופיה וא"כ נמצא דהקדים מע"ש על הכלכלה ראשונה קודם המע"ר של כלכלה שני' [עיי"ש בתוס' ז"ל וכן בירושלמי מפורש בהדיא כן והתוס' ז"ל מביאין הירושלמי דפ"ז] ואין לו שום עצה שלא יעבור בל"ת ואי כדס"ל לעולא בר ישמעאל בשם ר"י דיכול לחזור השני גופי' לראשון ולא יעבור בל"ת א"כ קשה למה תנינן בברייתא דנותן ב' המעשרות מכלכלה שני' בעד הכלכלה הראשונה ובעד עצמה ולפ"ז ע"כ דעובר בל"ת, הא יש לו עצה שיחזור ויפדה המע"ש שהפרים בעד הכלכלה ראשונה ויחזור לעשות אותו ראשון על הכלכלה שני' ולא יעבור בל"ת כן הקשו עליו בבבל, וע"ז מפלפלין ר' מנא ור"ח אם שפיר הקשה או לא דר"מ ס"ל דשפיר הקשה כדמסיק אר"מ ואין שני שבראשונה כלומר השני שהופרש על הכלכלה הראשונה טבול לראשון מן הכלכלה השני' בתמי' הא עדיין טבול הוא על מע"ר א"כ שפיר הקשה ר"ש דיש לו עצה שלא יעבר בל"ת דהא יכול לעשות השני למע"ר דהא עדיין טבול הוא על מע"ר וא"ל ר"ח דז"א קושיא משום דר"ח אזיל לטעמי' דס"ל בשם ר"י גופי' לקמן במס' תרומות (פ"ק) דבנוטל להפרים על הכרי ויש מותר בידו המותר הזה אע"פ שניטל לשם הפרשה מ"מ מתוקנת היא גופי' כמו הכרי משום דנעשה כאומר הרי זה תרומה עליו ועל הכרי דלמטה ונקבע עוד גרגיר מהמותר עליו אע"ג דהוגבה לשם הפרשה לתקן אחרים מ"מ מתוקנת היא גופי' כמו הכרי והא מדומע תרומה עם החולין דכל מה שנטל לשם הפרשה נכנס בכלל הפרשה שיהא מתוקן עי"ש והא דאיתא בש"ס דילן בכמה מקומות המרבה במעשרותיו מקולקלים, ופי' רש"י ז"ל משום דמעורב מעשר עם הטבל, לשיטת ר"י בירושלמי כדאמר ר"ח בירושלמי בשמו אינו כן אלא דמעורב מעשר וחולין משום דמה שהגביה לשם הפרשה לתקן נכנס בכלל הפרשה ונתקדש עוד גרגיר גם בחלק המותר הנגבה כדי לתקן אותו גופי' והא דתנא המרבה במעשרותיו מקולקלים אע"פ דהוי מעשר וחולין א"כ מותר לאכול מבואר בירושלמי (בפ"ה דמס' דמאי ה"ד) דהקלקול הוא משום הפרשת תרו"מ דשמא יפגע להתרו"מ בחלק החולין שבו עיי"ש מפורש, וא"כ לשיטת ר"ח בשם ר"י גופיה בירושלמי שפיר ניחא דלא קשה קושית ר"ש, משום דכיון דקבע ב' המעשרות ראשון ושני בהכלכלה השניה על הראשונה והוי כמו שהוגבה ב' המעשרות לתקן הכלכלה הראשונה נמצא כמו דמתוקן הכלכלה ראשונה מן הראשון כן נמי המע"ש שהוגבה לשם הפרשת שני נתקנת היא מן המע"ר הזה כמו הכלכלה ראשונה בעצמה כדס"ל לר"ח בשם ר"י דהוי כאומר הר"ז תרומה עלי' ועל שלמטה וא"כ נקבע בהכלכלה שיעור המע"ר גם על תיקון המע"ש מן הראשון כמו גוף הכרי וא"כ לפ"ז הכלכלה השניה מתוקנת היא מן טבל דמע"ר וא"כ האיך יכול לעשותו ראשון כיון דאינו טבל לראשון והיינו דגרסינן אר"ח תמן כרי שהוא טבול לראשון ולשני ר"ל בהא דר"י דטבול הוא לראשון ולשני אם עשה אותו שני יכול לחזור אותו לראשון משא"כ הכא גבי כלכלות שני שנתקן מחמת ראשון ר"ל מחמת המע"ר שנתן עליו ועל הכלכלה את חוזר ועושה אותו ראשון בתמי', ועיין בתוס' ותמצא שיטה עמוקה בזה בע"ס: סליק פירקא בס"ד

**שנויי נוסחאות**

(שו"א) פוטר אדם כד"ו פוטר הוא אדם. (שו"ט) ויפדה כד"ו ויפדם. (שו"כ) כרי כד"ו כדי. (שוט"ו) שהסורג כד"ו שהסורק. (שוט"ז) גופה כד"ו גופו.

## תוספת הרי"ד

ולא אזלינן לחומרא שמא אינו מע"ש ז"א אלא דדמי לתוספת ביכורים. ואי נימא דחיישינן לחומרא בדיעבד שקרא שם שמא היא טבל ולא שירי מנחות א"כ הוי לן למיחש לחומרא בספק מע"ש לכתחלה שמא אינו מע"ש וחייב בדמאי לכתחלה וע"כ דלא חששו חכמים בזה לענין דמאי אלא אמרינן כיון דנאכלת משום שני ואזלינן לענין אכילה לחומרא דהיא שני א"כ לא אמרינן החומרא השני להיפך שמא אינו שני ושמא אינו ביכורים אלא דמי לביכורים ולשני בכל הפרטים ולא אמרינן בדמאי הדא חומרא שמא אינו מע"ש לענין לכתחלה וה"כ לא הוי לן למימר שמא אינו שירי מנחות אף בדיעבד והאיך ניחוש שמא אינו מנחה והוי טבל לדמאי ע"כ לא פריך על שירי מנחות אבל לר' ירמי' דקאמר השאר במחלוקת דתלי בר"מ ור"י לענין מע"ש אם ממון גבוה הוא וס"ל כר' אידי דנזבר כבעלים משא"כ אחר שהפרים בהקדם לא עשה כלום ע"ז פריך היידו מחלוקת אי כו' והרמב"ם ז"ל דפסק כר"י דנזבר כאשר כמו שבארתי בע"ה בס' שו"ת רידב"ז בס' י"ל ע"כ אפילו דסבירא ליה מע"ש ממון גבוה מה שעשה עשוי וגם פסק גבי הוציא מע"ש מתוך ביתו כר"א דפליג על ר"י ולא מדמה לתוספת ביכורים ואלא אמרינן החומרא לכאן וחומרא לכאן ע"כ פסק בשירי מנחות ומע"ש ג"כ דמה שעשה עשוי ודו"ק:

עולא בר ישמעאל בשם ר"י פוטר אדם את טבלו בסאה אחת של טבל כיצד הוא עושה מביא סאה אחת של טבל וכו' התיב ר"ש והא מתניתא פליגי היו לפניו שתי כלכלות של טבל. ותני עלה כיצד הוא עושה מביא שני תאנים ושני עישורין ועישורן של עישור. ויטול שני תאנים ויעשה אותן שני ויפדה ויחזור ויעשם תרו"מ למקום אחר אר"מ ואין שני שבראשון וכו' אר"ח תמן כרי שהוא טבול לראשון ושני ברם הכא וכו' וכו' הסוגיא הזאת חמורה מאד מאד ולא הבנתי פירוש הפ"מ ז"ל וכן פי' הרא"פ זצ"ל:

ונראה לפענ"ד לפרש בע"ה מה שנראה לפענ"ד דמה שהקשה מהמתניתין דשתי כלכלות ומהברייתא דתני עלה דמאי שייכות הוא לענין דידן ע"פ דהרמב"ם ז"ל פסק (בפ"ז מה' מעשר ה"ג) וז"ל ויש לאדם לקבוע מע"ש ופודהו ועושה מעשר ראשון על אותן הפירות או תרומת מעשר למקום אחר ועיי' ברהאב"ד ז"ל ובכ"מ ז"ל דלהראב"ד ז"ל דווקא תרו"מ שרי משא"כ תרומה גדולה עיי"ש היטב. והנה ז"ב דלאו דשרי מטעם דקביעות בעלמא הוא ובקביעות אינו עובר בל"ת דמקדים מע"ש למעשר ראשון ז"א כמו שנבאר אי"ה דמוכח מסוגיא המפורשת דבוודאי עובר בל"ת אף בקביעות לחוד אלא העיקר דאינו עובר בל"ת משום דחוזר ועושהו ראשון לכך שני גופה ואימתי עובר בל"ת דווקא בעושה מעשר ראשון בפירי אחריני אבל אם עושה מעשר ראשון מהמעשר שני הזה גופה דחוזר אותו לראשון כמו בראשונה אינו עובר בל"ת והרמב"ם ז"ל דפסק דעושה אותו ראשון הוא למד ג"כ מכאן דע"כ עושה אותו ראשון דאל"כ אלא דהפרים עליו ראשון ממקום אחר א"כ האיך עושה אותו תרו"מ דהא מהולין אינו יכול לעשות תרו"מ רק ממעשר ראשון אלא ע"כ דחוזר ועושה אותו מע"ר. וגרסינן ובמס' תמורה (דף ד') היה לפניו שתי כלכלות של טבל ואמר מעשר של זב"ז הראשונה מעושרת ואתמר ר"א אמרי לוקה מפני שהקדים מע"ש שבה למע"ר שבחבירתה ע"כ ופי' התוס' ז"ל דבקביעות על הראשונה הוי כמו שהפרים בב"א המע"ר ומע"ר נמצא דמקדים מע"ש של ראשונה בשעה שהיה טבל על הראשון שבכלכלה השני ומסיימי בשם הירושלמי דעל הראשון עובר בעשה דקבע בב"א ולאו ליכא רק בהקדים זו אחר זו אבל בב"א עובר בעשה עיי"ש ואין לו שום עצה שלא יעבור בל"ת ואי כדס"ל לעולא בר ישמעאל בשם ר"י דיכול לחזור השני גופי' לראשון ולא יעבור בל"ת א"כ קשה למה תנינן בברייתא דנותן ב' המעשרות מכלכלה שני' בעד הכלכלה ראשונה ובעד עצמה ולפ"ז ע"כ דעובר בל"ת הא יש לו עצה שיחזור

שיחזור ויפדה המע"ש שהפריש בעד הכלכלה ראשונה ויחזור לעשות אותו ראשון על הכלכלה שניי' ולא יעבור בל"ת כן הקשו עליו בבבל וע"ז מפלפלין ר' מנא ור"ח אם שפיר הקשה או לא דר"מ ס"ל דשפיר הקשה כדמסיק אר"מ ואין שני שבראשונה פי' השני שהופרש על הכלכלה הראשונה טבול לראשון מן הכלכלה השני' בתמי' הא עדיין טבול הוא על מע"ר א"כ שפיר הקשה ר"ש דיש לו עצה שלא יעבור בל"ת דהא יכול לעשות השני למע"ר דהא עדיין טבול היא על מע"ר וא"ל ר"ח דזה אינו קושיא משום דר"ח אזיל לטעמי' דס"ל בשם ר"י גופי' לקמן במס' תרומות (פ"ק) דבנוטל להפרים על הכרי ויש מותר בידו המותר הזה אע"פ שניטל לשם הפרשה מ"מ מתוקנת היא גופי' כמו הכרי משום דנעשה כאומר הרי זה תרומה עליה ועל הכרי דלמטה אף על גב דהוגבה לשם הפרשה לתקן אחרים מ"מ מתוקנת היא גופי' כמו הכרי והוי מדומע תרומה עם החולין ולא עם טבל דכל מה שנטל לשם הפרשה נכנס בכלל הפרשה שיהא מתוקן דגרסינן בירושלמי (פ"ק דמס' תרומות) אין תורמין זיתים על שמן ואם תרם בש"א תרומת עצמן בהם וב"ה אומרים אין תרומתן תרומה דגרסינן שם חזקיה אמר לא אמרו אלא זיתים על שמן וענבים על היין הא שאר כל הדברים לא ר"י אמר לא שניא היא זיתים על שמן וענבים על היין היא שאר דברים חברייא בשם ר"י ואפילו על אתר ר"ח ר"א בשם רשב"ל דברי ב"ש נעשה כאומר הר"ז תרומה עליו ועל שלמטן ר"ח סבר מימר במינו א"ל ר"ז לא תקבל עלך כן מכיון שאמר הר"ז נפטרה מה שבידו והשאר חולין הן וחולין פוטרין את הטבל אר"ח ברי' דר"ש כהתת מכיון שאמר הר"ז נפטרה מה שבידו ונפטר מה שלמטן ע"כ וה"פ דחזקי' ס"ל דע"כ לא קאמרי ב"ש דתרומת עצמן בהם אלא גבי זיתים על שמן דמדאורייתא הוי תרומה גם על השמן רק מדרבנן לא הוי תרומה מדבר שלא נגמרה מלאכתו כדאיתא בירושלמי (פ' השולח) וכי זיתים על שמן וכי לא תורה הוא שיתרום והן אמרו שלא יתרום ולא עוד אלא שאמרו אם עבר ותרם אין תרומתו תרומה עיי"ש ע"כ אין כח בידי השמן שהופרשו על השמן לבטל התרומה מזיתים על זיתים דהא מדאורייתא לא קידשו מדומעין אבל בשאר הדברים כיון שתרם מן הישן על הישן ועל החדש לא קידשו מדומעין דעל כן לא סבירא ליה לבית שמאי דקידשו מדומעין כמו דגרסינן (בפ"ג) אתיא דרבי שמעון כבית שמאי כמה דבית שמאי אומרים קידשו מדומעין כן ר"ש אמר קידשו מדומעין אלא במדומעין התרומה והחולין אבל אם מדומע התרומה והטבל גם בית שמאי מודו דלא קידשו מדומעין כיון דעל הנה הוא מעורב עם הטבל ולא מורם מן הטבל ואיתא בירושלמי (פ"ג) מה תורם במסוים שצריך להיות מסוים מן הטבל והאיך יתקדש לשם תרומה כיון דנבלל עדיין עם הטבל כמו שהיה בשלמא כשמדומע עם החולין מורם מן הטבל ונתחדש עליו שם אחר דמתחלה היה טבל ועכשיו חולין ותרומה אבל לא בשנבלל תרומה וטבל. וע"כ לא מצינו קידשו מדומעין אלא בתרומה וחולין אבל לא תרומה וטבל דבתרומה וטבל לכו"ע לא קידשו מדומעין דס"ל לחזקי' דחלק הזיתים שבידו שנטל על הפרשת שמן לא נתקן עם החולין והוי טבל כיון דנטלן לשם הפרשה על השמן והוי טבל ולא מצינו קידשו מדומעין רק בתרומה וחולין אבל לא בתרומה וטבל ע"כ ס"ל לחזקי' דדוקא בזיתים על שמן הוא דקידשו מדומעין כיון דמדאורייתא כולו תרומה אף על חלק השמן וכיון דמדאורייתא הוי כולו תרומה לא איכפית לן של הא דמדרבנן לא הוי תרומה [וכמו דאיתא בירושלמי (פ"ק דמס' פסחים) חברייא אמרין חמישית כר"י עשאו תרומה אינו תרומה שלא נתנה תרומה אלא לאכילה בלבד א"ל ר"י לא מסתברא דלא חילופין עשאו תרומה הר"ז תרומה טהורה היא ד"ת את הוא שגזרת עליו שריפה] וה"נ דכוותי' כיון דמן התורה הוי תרומה ולא קידשו מדומעין ע"כ לא איכפית לן על קידשו מדומעין מדרבנן ונתקדש שם תרומה הגם דמעורב טבל ותרומה ולא מצינו בטבל דאורייתא ותרומה דקידשו מדומעין אבל בשאר דברים לא קידשו מדומעין טבל ותרומה דלא מצינו קידשו מדומעין רק בתרומה וחולין ולא בתרומה וטבל עיי' בפ"ג בכל הסוגיא אבל ר"י ס"ל דאף בשאר הדברים כן דר"י לטעמי' דאף דאמת הוא דלא קדשו מדומעין רק בתרומה וחולין ולא בתרומה וטבל אבל ר"י סבירא ליה דנתקן אף חלק הזיתים שבידו שנפל להפרים על השמן והיינו דמסיק חברייא בשם ר"י אפילו על אתר כלומר אפילו על אותו מקום גופי' נתקן כמו דמסיק ר"א בשם ר"י הטעם דאפילו על אתר הוא משום דנעשה כאומר הר"ז תרומה עלי' ועל שלמטן וכ"כ הר"ש ז"ל והער"ז ז"ל אליבא דב"ש במתניתין דתרומת עצמן בהם והוי מדומע תרומה וחולין ולא תרומה וטבל ור"ח סבר מימר במינו מבואר יפה בע"ה שם במקומו [וראיתי בס' כ"י ז"ל דמפרש אפילו על אתר דתרומה הוי אפילו חלק הזיתים שנטל על הפרשת השמן אך דהשמן לא נתקן וגרס אפילו על אחרניתא ודבריו ז"ל תמוהין דא"כ לא מליט אליבי' דר"י ס"ל קידשו מדומעין ובפירוש גרסינן (בפ"ג דמס' תרומות) ר"י בר"ב בשם ר' יוחנן אתיא דר"ש כב"ש כמה דב"ש אומרים קידשו מדומעין אף דר"י אומר קידשו מדומעין ואי כדבריו ז"ל מנ"ל לר' יוחנן דב"ש ס"ל קדשו מדומעין ומה שנדפס בשם הגר"א ז"ל אחרניתא אין זה כ"י הגר"א ז"ל] היוצא מדברינו דחזקי' ור"י פליגי בתרתי בין אליבא דבית שמאי בין אליבא דבית הלל אליבא לבית שמאי ס"ל לחזקי' דלא קידשו מדומעין טבל ותרומה דלא מורם עדיין התרומה מן הטבל רק בזיתים על שמן וענבים על היין דמדרבנן אין תרומתו תרומה אבל מדאורייתא הוי הכל תרומה אבל במידי דאורייתא כגון מן הישן על הישן ועל החדש או מן החיוב על החיוב ועל הפטור לא קידשו מדומעין וכן אליבא דב"ה דווקא בזיתים על שמן וענבים על היין אין תרומתו תרומה בדיעבד מפני גזל השבט משום כמו שפרשנו בע"ה במקומו אבל משאר דברים שלא נגמרה מלאכתו בדיעבד תרומתו תרומה ור"י פליג עליו בתרתי דלב"ש קידשו מדומעין אפילו מישן על הישן ועל החדש משום דלא הוי מדומעין טבל ותרומה אלא חולין ותרומה ובזה קדשו מדומעין כיון דלכל הפחות מורם התרומה מן הטבל וכן אליבא דב"ה מכל דבר שלא נגמרה מלאכתו אין תרומתו תרומה

**ועפ"ז** יתבאר מה דגרסינן בירושלמי במס' תרומות (פ"ד ה"ג) דגרסינן שם ר' ירמיה ר' יעקב בר אחא בשם רשב"ל אתיא דר"א כב"ש כמה דב"ש אמרין קידשו מדומעין כן ר"א אומר קידשו מדומעין ע"ד דר"י ניחא אחד מעשרה קידשו לשם תרומה והשאר טבל טבול למעשרות לפום כן צריך מימר יתר מכאן יעשנה תרו"מ על מקום אחר ע"ד דחזקי' קשיא אחד מעשרה שבו קידש לשם תרומה והשאר טבל טבול לכל ויעשנה תרומה על מקום אחר

סבר חזקיהו כהדא דתני ר"ח יתר מכאן יעשנה תרומה על מקום אחר כן צ"ל וכן ראיתי בירושלמי שת"י שכן מוגה [אבל כיון שרק נרשם המחיקה בחצי עיגול על תיבת והשאר אחד מעשרה תרומה וכן על תיבת מעשר בלא אותיות ותיבת ע"כ אינו מבואר אלא שזאת היא] מהגר"א ז"ל וטעות דמוכח היא והג"ה אמיתית היא וכן הגיה הפולד"א ז"ל:

**ולפרש** הסוגיא נראה לפענ"ד בע"ה לאמיתה כי פי' המפרשים ז"ל דחוק ולא הבנתי דמה תלה זאת בפלוגתא דחזקיהו ור"י בענין טבל בטל ברוב ע"כ נראה דפענ"ד דפלוגתא דחזקיה ור"י הוא חזקיהו ור"י הזה ולפי זה הסוגיא עולה כעין חומר ע"ד דר"י ניחא וע"ד דחזקיהו קשיא משום דהא דס"ל לר"א דאחד מעשרה כתרו"מ היא מדרבנן דמדאורייתא אפילו הוסיף יותר הוי תרומה דמתרומת מעשר הוי רק אסמכתא דהא בשיעורא דאחד מחמשים ילפינן בסוגיא הקודמת מתרומת מדין ואעפ"כ הוי רק מדרבנן ועוד דגרסינן בסוף סוגיא הקודמת עד כמה פוטר אדם את טבלו ד"ת כלומר שלא יפחות מן השיעור הזה ר"י אמר אחד לחמשים כתרו"מ ולמה לא אמרינן אחד מעשרה כתרו"מ כמו שאמר ר"א אלא ע"כ תפסת מרובה לא תפסת ואי ס"ד דשיעורא דתרו"מ דאמר ר"א היא מדאורייתא שלא יוסיף יותר א"כ נימא בהאי שיעורא שלא יפחות ג"כ אלא ע"כ מדאורייתא לא קאמר ר"א שלא יוסיף אלא מדרבנן היא שאמרו באם יוסיף על השיעור הזה אין עליו שם תרומה ושיטת הירושלמי הוא דיכולין רבנן לאמר כן דאין תרומתו תרומה כמו בזיתים על שמן וענבים על היין שהבאתי הירושלמי דפ' השולח דמדרבנן הוי אין תרומתו תרומה עיי' במס' יבמות (דף פ"ט) דזהו שיטת ר"ח שם [ושיטת רבה שם דמי איכא מידי דמדאורייתא הוי תרומה ורבנן אמרו דלא הוי תרומה וכי ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה לא קשה עליו ממתניתין דאין תורמין זיתים על שמן ואם תרם אין תרומתו תרומה דא"ל דס"ל דמדאורייתא אין תורמין משום דתרומת זיתים וענבים הוא מדרבנן דתירוש ויצהר כתיב ואכמ"ל] וכן מוכח כדברינו דלר"א הוא מדרבנן מדברי התוס' ז"ל במס' חגיגה (דף ו' ע"ב ד"ה שאין) וז"ל דפליגי במס' תרומות (פ"ד) המרבה בתרומה ר"א אומר אחד מעשרה יתר מכאן יעשנה תרו"מ למקום אחר ר' ישמעאל אומר מחצה חולין ומחצה תרומה ר"ט אומר עד שישייר שם חולין ומפרש בירושלמי טעמא דר' ישמעאל דראשית דגנך דיו לראשית שיהא כדגן עכ"ל ז"ל אלמא דמאן דס"ל דאסור להוסיף מדאורייתא דיש שיעור למעלה מן התורה הוא ר' ישמעאל ולא ר"א דמסקי שם טעמא דר' ישמעאל דדרים מקרא ואילו דרשה דר"א דיליף מן תרו"מ לא נקטו כלל ולמה דלגו בהא דר"א יליף מתרו"מ דהא התם על שיעורא דאורייתא נקטינן ולמה דלגו דרשה דר"א אלא ע"כ דר' ישמעאל לבדו ס"ל דאסור להוסיף מדאורייתא אבל לר"א הוא מדרבנן ות"ל אשר מצאתי בשטו"מ ז"ל כרים מס' פיאה דכתיב בהדיא דפלוגתא בהוספת תרומה מן התורה הוא ר' ישמעאל ור"ע ומביא מתניתן דידן ומביא דרשה דר' ישמעאל וכתב בפירוש דפלוגתא דהוספת תרומה הוא ר' ישמעאל ור"ע ולא כתב שם ר"א כלל עיי"ש ותמצא שכן האמת כדברי דלר"א הוא מדרבנן ורק ר' ישמעאל ור"ע פליגי בזה בשיעורא מן התורה משום דר' ישמעאל דרש מקרא:

**ועי"ז** יתבאר סוגיא דידן כעין חומר בע"ה דפריך ע"ד דר"י ניחא דלשיטתו הוי החלק שבידו שנטלו על הפרשה מתוקן דנפטר מה שבידו הגם דנטלו על הפרשה והוי מדומעין חולין ותרומה ע"כ ניחא אחד מעשרה שבו קידש לשם תרומה והשאר טבל טבול למעשרות אבל מת"ג מתוקן לפום כן צריך מימר יותר מכאן יעשנה תרו"מ על מקום אחר אבל לא ת"ג על מקום אחר אבל לחזקי' קשיא כיון דלשיטתו חלק מה שבידו אינו נפטר והוי טבל ותרומה מדומעין ורק מ"מ קידשו מדומעין אפילו בטבל ותרומה משום דמדרבנן הוא אינו תרומה כמו בזיתים על שמן וענבים על היין דמדאורייתא לא ס"ל לר"א אחד מעשרה א"כ קידשו מדומעין טבל ותרומה כמו בזיתים על שמן וענבים על היין א"כ קשה אחד מעשרה שבו קידש לשם תרומה והשאר טבל טבול לכל ותנינן יתר מכאן יעשנה תרו"מ על מקום אחר ויעשנה תרומה על מקום אחר ומשני א"ל כהדא דתני ר"ח יתר מכאן יעשנה תרומה על מקום אחר כלומר דבאמת דתני ר"ח דיעשנה תרומה על מקום אחר [ודע דהענין אם מה שבידו שנטלו לשם הפרשה אם נפטרה אינו שייך להא דאריסטין הביא פרי והאתייר גופא המובא במס' תרומות (בפ"ג) דיש לחלק כמובן דהתם לא מיירי בהנך פירי דנטלו בפירוש לשם הפרשה כמובן] ואין להקשות לר' יוחנן דס"ל דנעשה כאומר עליו ועל שלמטן דהשאר טבל טבול למעשרות אבל מטבל לתר"ג מתוקן א"כ מהו דתנינן בתוספתא ומובא בכמה מקומות בש"ס המרבה במעשרות מעשרותיו מקולקלים בשלמא לחזקיה לא קשה כיון דס"ל דהשאר הוי טבל טבול לכל א"כ השאר הוי טבל גמור ע"כ מעשרותיו מקולקלים דמעורב בתוכו טבל ואינו יכול לאכל המעשרות כדפרש"י ז"ל במס' קידושין (דף נ"א ע"א) עיי"ש וכן הרמב"ם ז"ל (בפ"ג ממעשרות) אבל לר"י קשה לכאורה אמאי הוי מקולקלין הא מעורב מעשר וחולין וממנפ"ש מותר לו לאכל ז"א דאפילו לר"י נמי שייך מעשרותיו מקולקלים דכיון דמעורב בתוכו חולין האיך יתרום תרו"מ דהא תרו"מ צריך לתרום מן המעשר ולא מן החולין כדאי' במס' דמאי (פ"ה) דבמעורב מעשר וחולין אינו יכול לתרום תרו"מ דמעשר מן המעשר אמרתי לך ולא מחולין עיי"ש דמוכח מסוגיא דשם מפרש דכל עיקר דהמרבה במעשרות מעשרותיו מקולקלים הוא רק משום דמעורב מעשר וחולין ואינו יכול לתרום תרו"מ ומפרש שם בהסוגיא דמעורב מעשר וחולין עיי"ש בפ"ב (ה"ב) ויאיר עינינו שם בהסוגיא הנ"ל וא"כ לפ"ז לשיטת ר"ח בשם ר"י גופי' בירושלמי שפיר ניחא דלא קשה קושית ר"ש משום דכיון דקבע ב' המעשרות ראשון ושני בכלכלה השני' על הראשונה והוי כמו שהוגבה ב' המעשרות לתקן הכלכלה הראשונה נמצא כמו דמתוקן הכלכלה ראשונה מן הראשון כן נמי המע"ש שהוגבה לשם הפרשת שני נתקנת היא מן המע"ר הזה כמו הכלכלה הראשונה בעצמה כדס"ל לר"ח בשם ר"י דהוי כאומר הר"ז תרומה עלי' ועל שלמטה. וא"כ נקבע בהכלכלה שיעור המע"ר גם על תיקון המע"ש מן הראשון כמו גוף הכרי וא"כ לפ"ז הכלכלה השני' מתוקנת היא מן טבל דמע"ר וא"כ האיך יכול לעשותו ראשון כיון דאינו טבל לראשון והיינו דגרסינן אר"מ ואין שני שבראשון כו' פי' דמפלפלין בזה אם שפיר מתיב ר"ש או לא דר"מ ס"ל דשפיר מתיב ר"ש דהכי אין שני שבראשון פי' השני שהפרים על כלכלה הראשון הכי אינו טבול על ראשון מהכלכלה השני' א"כ שפיר מתיב ר"ש וע"ז השיב לו ר"ח לשיטתיה אר"ח תנן כרי שהוא טבול לראשון ולשני ר"ל בהא דר"י דטבול הוא לראשון ולשני

**אלו** [א] דברים מתעשרין דמאי בכל מקום הדבילה והתמרים והחרובין האורז והכמון האורז שבחוצה לארץ כל המשתמש ממנו פטור: **גמ'** תמן (א) תנינן [ב] * שום בעל בכי ובצל של רכפה וגריסין הקילקין ועדשין המצריות המינין הללו ע"י שיש כיוצא בהן בא"י צרכו חכמים ליתן להן סימן אבל האלצרין והאפסטקין והאצטרובולין [ג] ע"י שאין כיוצא בהן בארץ ישראל לא צרכו ליתן להם סימן. אמר רבי אבין הדא מתניתא חילופא חיוב המינין האלו ע"י שאין כיוצא בהן בחוצה לארץ צרכו חכמים למנותן. והא דבילה בבוצרה. שחיקה היא. והא תמרין באלכסנדריא. דקיקין אינון. והא חרוב בביארי. גידוד הוא. והא אורז בחולתא אבתר הוא סומק הוא. והא כמון בקיפרוס. עקום הוא: א"ר אלעזר לא שנו אלא הלוקח מן העכו"ם אבל הלוקח מן ישראל דמאי. רבי יוחנן אמר לא שנייא היא הלוקח מישראל היא הלוקח מן העכו"ם דמאי. רבי לעזר סבר מימר רוב ארץ ישראל נתונה ביד עכו"ם. רבי יוחנן סבר מימר רוב ארץ ישראל נתונה ביד ישראל ואפילו יסבור ר' לעזר כרבי יוחנן רוב ארץ ישראל נתונה ביד ישראל רבי לעזר חש למעוט. כהדא סורקיא שהיא מסתפקת יום אחד מן האיסור נעשה אותו היום הוכח לכל הימים. רבי יוסי בעי מעתה גר שבא להתגייר (בימים הקדמונים) אין מקבלין אותו אני אומר מעמון ומואב הוא. ונעשה אותו הגר הוכיח לכל הגרים. אלא כיני הא רבי לעזר סבר מימר רוב ארץ ישראל נתונה ביד עכו"ם. ורבי יוחנן סבר מימר

**הלכה א מתני'** אלו דברים מתעשרין דמאי בכל מקום. אפי' מכזיב ולהלן שהוא מקום שהחזיקו עולי מצרים בלבד לפי שידוע הן שמארץ שהחזיקו עולי בבל הן באין שאין דוגמתן אלא שם: והאורז. של הארץ שהוא ניכר לפי שהוא לבן ביותר: והכמון של הארץ ג"כ ניכר הוא לפי שהוא ישר וגדול: והאורז שבחוץ לארץ כל המשתמש ממנו פטור. ואפילו בארץ ישראל משום דמנכר טפי ולא אתי לאחלופי בשל ארץ ישראל ושאר כל אלו הנזכרים במתני' יש מהן שדוגמתן בח"ל והא דתשיב להו שמתעשרין דמאי בכל מקום הוא מאותן החשובין שבמינים הללו שאין מצויין אלא בא"י ואותן הן שבידוע שמא"י באו: **גמ'** תמן תנינן. בסוף מסכת מעשרות שום בעל בכי וכו' פטורין מן המעשרות: לפי שהמינין אלו הן מדבריות וחזקתן מן ההפקר: המינין הללו. ותני עלה בתוספתא (דסוף מעשרות) ושם הגי' מהופכת וט"ס הוא וגי' דהכא נכונה היא: ע"י שיש כיוצא בהן בא"י צרכו חכמים ליתן להם סימן. ע"ש מקומן שלא להחליף באותן המינים המצויין בארץ: אבל האלצרין וכו'. מיני פירות הן וניכרין הן שמח"ל באו לפי שאין כיוצא בהן בא"י לא הוצרכו חכמים ליתן להם סימן: הדא מתניתא חילופא. והנשנין במתני' כאן בהיפוך הן שחיוב המינין הללו שיהו מעשרין דמאי בכל מקום לפי שאין כמותן בח"ל וניכרין הן שמא"י באין וצרכו חכמים למנותן ולא הוצרכו ליתן להם סימן: והא דבילה בבצרה. שכיחא ובצרה בארץ אדום היא כדכתיב מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה: שחיקה היא. ואינה שלימה כשל א"י א"כ מראה כהה יש לה כהאי כיתנ' שחיקא: והא תמרין באלכסנדריא של מצרים. ומשני דקיקין אינון ואינם עבין וגדולים כשל א"י: באריי וחולתה. מקומות מחו"ל הן: גידוד הוא. נפרץ ונפגם כעין חתיכות חתיכות: אבתר הוא סימוק הוא. אבתר מל' אברא כלומר מראה עופרת יש לו או מראה אדום ואינו לבן כשל א"י: והא כמון. שכיח בקיפרוס. והוא אי ניפרנ"ח: עקום הוא ואינו ישר כשל א"י: לא שנו אלא הלוקח מן העכו"ם אבל הלוקח מישראל ודאי. כצ"ל דהא אמתני' קאי וקתני דמתעשרין דמאי וא"כ מאי לא שנו וכו' דקאמר אלא דנראה דט"ס הוא. כלומר הא דתנינן אלו דברים מתעשרין דמאי בכל מקום ומשום שבידוע הוא שאלו מינין החשובין מא"י שהחזיקו בו עולי בבל הן כדפרישית במתניתין וקאמר ר' אלעזר דלא שנו אלא בלוקח מן העכו"ם דאיכא למימר שמא משלו הן ואיכא למיחש דשמא העכו"ס לקחן מישראל ומוכר לו והואיל וספיקא הוא לפיכך מעשרין דמאי אבל בלוקח מישראל מעשרן ודאי שהרי ידוע הוא שממקום החיוב הן באין: ר' יוחנן אמר דאין חילוק דמתני' סתמא קתני ובין שלוקח מישראל ובין שלוקח מן העכו"ס דמאי הוא דמעשרן וטעמא בלוקח מן העכו"ס דחיישי' שמא לקחן מישראל ולא עישרן הישראל וכן הלוקח מישראל אינו מעשרן אלא דמאי דהוי כדין כל הלוקח מע"ה דהרי בהכי קיימינן בדיני דמאי דספק הוא אם עישרן או לא והואיל דאין ע"ה נאמן על המעשרות צריך שלוקח ממנו לעשר דמאי: ר"א סבר מימר רוב א"י נתונה ביד עכו"ם. כלומר דהש"ס מפרש טעמיה דר' אלעזר דמוקי להמתני' דבלוקח מן העכו"ס מיירי משום דאיהו סבר דרוב א"י בידיהם הוא וסתם הלוקח מן העכו"ס שהן רוב היושבים בה הוא לוקח והלכך מוקי להמתני' דבהכי איירי ומדייק הא בלוקח מהישראל מעשרן ודאי וכדאמרן אבל ר' יוחנן סבר דרוב א"י היא נתונה ביד ישראל הן וקתני דאינו מעשרן אלא דמאי והיינו נמי טעמיה דר' יוחנן בלוקח מן העכו"ס דג"כ צריך לעשר דמאי משום דכיון דאיכא רוב ישראל חיישינן שמא לקח העכו"ס מהישראל ומוכרן לו כדפרישית: ואפי' יסבור ר"א וכו'. כלומר ומאי דוחקא דמוקמית לה דפליגי בהא דהאפי' תימא דר"א נמי סבר לה כר' יוחנן דרובה של א"י נתונה ביד ישראל מיתרצא שפיר מילתיה משום דר"א חייש למיעוט והלכך מוקי להמתני' בלוקח מן העכו"ס וטעמא דמעשרן דמאי משום דאיכא למתלי שמא משל עכו"ס הן ואף דמיעוט הן אזלינן נמי בתר מיעוטא: כהדא סורקיא. שם מקום שהיתה מכתפקת יום אחד מדבר האסור שמכרו בה שהיה מסתפקין ומשתמשין מזה ואמרו חכמים נעשה אותו היום הוכיח לכל הימים וחיישינן לדבר האסור בכל הימים אלמא דמשום יום אחד בלבד אמרו כן וה"נ דאף דהעכו"ס מיעוטא הן בא"י אזלינן בתר מיעוטא: ר' יוסי פעי. עלה דלאו מילתא היא והדא דסורקיא גופה איכא למיקשי עלה דאי חיישינן להכי א"כ מעתה ניחוש נמי בגר שבא להתגייר שמא מעמון ומואב הוא וכימא דאין מקבלין אותו ונעשה אותו הגר דספק הוא הוכיח לכל הגרים בתמיה והשתא לא יקבלו לשום גר מהאי חששא: אלא כיני הא וכו'. כלומר אלא מחוורתא כדאמרינן

**אר"א** ל"ש אלא בלוקח מישראל אבל בלוקח מעכו"ם ודאי כן גירס' המרא"ם ז"ל והפ"מ ז"ל וכן מוכח הוא ופי' דבלקח מישראל אפי' אי רוב א"י נתונה ביד עכו"ם מ"מ הוי דמאי שמא עישר המוכר אבל בלוקח מעכו"ם הוי ודאי דהא המוכר בודאי לא עישרן, ור"י ס"ל אפילו בלוקח מן העכו"ם הוי דמאי הגם דהמוכר בודאי לא עישרן, אבל מכיון שבא מא"י ורוב א"י נתונה ביד ישראל א"כ הוי דמאי וקאמר הגמרא דר"א סבר מימר רוב א"י נתונה ביד עכו"ם ע"כ הוי ודאי אם לא בלוקח מישראל, דיש לומר דהמוכר עישרן, ור"י סבר מימר רוב א"י נתונה ביד ישראל, ע"כ אפילו בלוקח מעכו"ם הוי דמאי אפילו דחזקת כל מה שביד העכו"ם הוי אינו מעושר מ"מ רוב דישראל הוא לנגד החזקה והוי דמאי וע"ז קאמר דאפילו דיסבור ר"א רוב א"י נתונה ביד ישראל מ"מ לא חשוב רוב לנגד החזקה משום דכיון דהוחזק פעם אחת ליקח מעכו"ם והרבה פעמים ליקח מישראל א"כ ר"א חש למיעוט משום דהוי קבוע כדאיתא בירושלמי במס' כתובות (פ"א) דברוב פעמים מוחזק כך ומיעוט פעמים מוחזק כך ומסופק לנו מאיזה פעם הוי פעם ההוא חשוב קבוע ואימתי אזלינן בתר רובא הכ"מ בדלא מוחזק לן פעם אחת במיעוט ע"כ אזלינן בתר רובא משא"כ במוחזק פעם אחת רק במיעוט והרבה פעמים ברוב חשוב כקבוע כט' מקומות איקבע לכשר ומקום אחד איקבע לאיסור וא"י מאיזה מקום חשוב קבוע ואין הולכין אחר הרוב וע"כ כיון דהוחזק מיעוט פעמים שלוקח מעכו"ם ע"כ חשוב קבוע ולא אזלינן בתר רוב פעמים וע"כ לא הוי רוב לנגד החזקה דמה שביד העכו"ם אינו מעושר, ומסיק כהדא סורקיא שהיתה מסתפקת יום אחד מן האיסור נעשה אותו היום הוכיח לכל הימים, כיון דהוחזק פעם אחת לאיסור חשוב קבוע, וכשמסופק לנו מאיזה פעם היא אם מהרוב ימים או מהמיעוט ימים הוי קבוע כיון דמוחזק יום אחד לאיסור, וה"נ לא חשוב נילך אחר רוב פעמים שלוקח מישראל כיון דהוחזק פעם אחת שלוקח רק מעכו"ם והוי לן ספק על הפעם ההיא מאיזה פעם היא חשוב קבוע, וכיון דליכא רוב לנגד החזקה ממילא מעשר ודאי, ע"ז פריך ר' יוסי לטעמי' (במס' כתובות) דס"ל שם דמיעוט פעמים ורוב פעמים לא חשוב קבוע ומדחה שם הראיה מההיא דסירקית מקשה ע"ז אי ס"ד דרוב פעמים ומיעוט פעמים חשוב קבוע א"כ האיך

(שו"ת) צרכו ליתן כד"ו צרכו חכמים ליתן. (שוי"ד) אבתר הוא סומק כד"ו אבתר הוא סימוק. (שוט"ו) אלעזר כד"ו לעזר. (שוט"ז) מן ישראל כד"ו מישראל. (שוכ"ג) סורקיא כד"ו כורכיא. (שוכ"ד) הוכח כד"ו הוכיח.

מערכת הערוך
(שו"ז) והאפסטקין בערוך (ע' אלצרין) גרס אפיקרסין. (ועי' עפ"מ).

## תוספות הרי"ד

ולשני אם עשה אותו שני יכול לחזור אותו לראשון משא"כ הכי גבי כלכלות שני שנתקן מחמת ראשון ר"ל מחמת המע"ר שנתן עליו ועל הכלכלה את חוזר ועושה אותו ראשון בתמי' ודו"ק: הדרן עלך הקלין שבדמאי

### אלו דברים פרק שני

**אר"א** ל"ש אלא בלוקח מן ישראל אבל בלוקח מעכו"ס ודאי וכו' ר"א סבר מימר רוב א"י נתונה ביד עכו"ס ור"י סבר מימר רוב א"י נתונה ביד ישראל אפילו סבר ר"א כר"י רוב א"י נתונה ביד ישראל ר"א חש למיעוט כהדא סירקיא שהיתה מסתפקת יום אחד מן האיסור נעשה אותו היום הוכח לכל הימים ר"י בעי מעתה גר שבא להתגייר אין מקבלין אותו אני אומר שמא מעמון ומואב הוא ונעשה אותו הגר הוכח לכל הגרים אלא כיני' כו' כן גירסת הס"מ ז"ל ועיקר דהא גירסא דמוכח היא בל"ס כלל ויש להבין עומק הענין דמה"ת דר"א חש למיעוט הא קי"ל בכל התורה כולה דהולכין אחר הרוב והאיך יליף מסירקיא ובאמת סירקיא גופה קשה אם לא דאתיא כר"מ דחיים למיעוטא וכימא דר"א כר"מ ולמה לי למילף מסירקיא וגם ר"י דפריך מגר שמא מעמון ומואב הוא למה לא פריך מכיבוד אב ואם דילפינן במס' חולין דאזלינן בתר רובא ואי ס"ד דחיישינן למיעוטא דלמא לאו אביו הוא ולמה פריך מגר דשמא מעמון ומואב הוא ובודאי יש עומק בדבר הזה וכן קשה ג"כ על ר"י מההיא דסירקא למה חיישינן באמת למיעוטא:
**ונראה** לפענ"ד להסביר הענין בע"ה לאמיתה לפענ"ד ונקדים מה שמבואר

אגלי בשיטת רש"י והרמב"ם ז"ל במסכת פסחים (דף ז') בסוגיא דאזלינן בתר בתרא מעות שנמצא לפני סוחרי בהמה לעולם מעשר בירושלים בשעת הרגל מעשר ובשאר ימות השנה חולין וא"ר שמעיא בר זעירא מה טעם הואיל ושוקי ירושלים עשוין להתכבד בכל יום פירש"י ז"ל דמשום הכי בשעת הרגל מעשר ולא תלינן ברובא דשתא משום שעשוין להתכבד ובהר הבית חולין דאזלינן בתר רובא דשתא אבל הרמב"ם ז"ל מפרש בענין אחר דלהכי בירושלים בשאר ימות השנה חולין משום דעשוין להתכבד ובהר הבית חולין דחזקה הגזברין מחללין והוא מהירושלמי אלמא דלהרמב"ם ז"ל צריך טעמא למה בשאר ימות השנה חולין ובאמת קשה לכאורה הא זה בלא"ה ניחא דאזלינן בתר רובא דשתא כדפרש"י ז"ל והגלנ"ח ז"ל מאריך בקושיא הזאת לשיטת רש"י ז"ל והרמב"ם ז"ל ונראה לפענ"ד דהרמב"ם ז"ל אזיל לטעמי' ולשיטתו שפיר ניחא משא"כ לשיטת רש"י ז"ל לשיטתו ע"כ כדפירש דהטעם דעשוי להתכבד הוא דווקא על הא דבשעת הרגל מעשר דניזיל בתר רובא דשתא ונקדים לפרש ירושלמי חמור מאד שנלאו המפרשים ז"ל להעמידה וכאשר נבאר עומק הענין יומתק כדבש סוגיא דידן בע"ה:
**גרסינן** בירושלמי מס' כתובות (פ"ק) על הסוגיא דאר"י מעשה בתנוקת שירדה למלאות מים מן המעין ונאנסה אר"י ב"כ אם רוב העיר משיאין לכהונה הר"ז תנשא לכהונה רב יהודה בשם רב כהן קרינה של ציפורן הוה עובדא ר"י ר"א בר עוקבא תריהון אמרו בשם ר"ש בשם ר' ינאי מודה ר' יהושע באנוסה כו' כו' א"ר הילא בשם ר' ינאי תוכה בציפורין בעל רבא בשם ר' ינאי ראובי פורש מציפורין ובעל חזקה שפם לשם בעל פלטיא מהו ר' ירמיה בר ווא אמר ברוב

עין משפט נר מצוה א [א] מיי' פי"ג ממעשר הל' ד': ב [ב] מיי' פ"ב מתרומות הלכה י"ב. ג [ג] מיי' פי"ג ממעשר הל' ד':

מסורת הש"ס. (א) מעשרות פ"ה משנה ה':

גליון הש"ס *שום בעל בכי וכו'. ע"י שיש כיוצא בו. ע' בפירוש המשנה לרבינו ובתוס' יו"ט ובשנות אלי'.

### כבר לאדן

הא חרוב בביארי. גידוד הוא. פי' יחידי. ואי גרסי' גירוד תבירו בב"ר פרשה וישלח ופי' הערוך שאין לו עלין ולא אמירין: אבתר הוא סימוק הוא. פי' ירוק בערבי ומלות הרבה משתמש הירושלמי בערבי:

(פו"ב) אלכסנדריא כד"ו אלכסנדרא. (פו"ג) נקלווסין כד"ו ניקלווסיא. (פוט"ו) דמאי כד"ו דמי. (פוי"ע) תנינן כד"ו דתנינן. (פוכ"ד) ורחוק כד"ו ורחק.

מימר רוב ארץ ישראל נתונה ביד ישראל ועוד מן הדא ר' זעירא שלח שאל לר' אלכסנדריא דצדוקא אילין נקלווסין דהכא מה אתון משערין בהון רוב מן העכו"ם או רובן מישראל א"ל לית אנן יכלין משערין בהון. מתניתא מסייע לדין ומתניתא מסייע לדין מתניתא מסייע לרבי לעזר [א] התגר בכל מקום דמאי אימתי בזמן שרוב מכנסו מישראל אבל אם היה לוקח מן העכו"ם ודאי. מתניתא מסייע לר' יוחנן תני רבי נחמיה אמר אחד עכו"ם ואחד ישראל אחד כותי ואחד עם הארץ פעמים שהוא לוקח פעם אחת מן העכו"ם פעם אחת מישראל דמאי רבי חייא בר אדא בעי קומי רבי מנא ממי לקח האיש הזה נאמר מישראל דמאי מן העכו"ם ודאי תיפתר שהיה התגר עכו"ם ועכו"ם וישראל מטיילין לפניו דמאי התיב רב הושעיא והא מתניתא מסייע לרבי יוחנן דתני אמר (א) רבי יודן לא הוזכרו רימוני בדן וחציר גבע אלא שהן מתעשרין ודאי בכל מקום מה אנן קיימין אם בלוקח מישראל בהדא תנינן ודאי אלא כי אנן קיימין בלוקח מן העכו"ם הא שאר כל הדברים דמאי. אמר רבי שמואל בר רב יצחק בודאי אנן קיימין ובלוקח מישראל אנן קיימין תיפתר שהיה אגרונימוס גדול ודחוק עליו להיות מוכר בזול והתירו לו להיות מוכר

האיך מקבלין גר בא"י דהא מוחזק פעם אחד שבא אצלינו במקום ההוא עכו"ם מעמון ומואב דסמוך לא"י ורוב פעמים באים עכו"ם משאר אומות, וא"כ כשבא להתגייר לא נקבל אותו דהוי לן למיחש שמא מעמון ומואב הוא ולא ניזל בתר רוב עכו"ם שבע לם, אלא ע"כ דבהוחזק פעם אחת כך ורוב פעמים כך ומספק לן על הספק היא אזלינן בתר רובא, אלא כיני ר"א סבר מימר רוב א"י נתונה ביד עכו"ם ע"כ לא הוי דמאי רק בלוקח מישראל משום שמא עישרן המוכר, משא"כ בלוקח מן העכו"ם הוי ודאי משום דחזקה מה שביד עכו"ם הוא אינו מעושר וליכא רוב נגדו, ועוד מן הדא ר"ז כו' רוב עכו"ם או רוב ישראל אלמא דתלי ברוב, מתניתא מסייע לדין ומסייע לדין מתניתא מסייע לר"א התגר בכ"מ דמאי אימת בזמן שרוב מכניסו מישראל, אבל מן העכו"ם ודאי, פי' דהלוקח מתגר עכו"ם, אע"פ שהוא עכו"ם, כיון דהוא תגר הוי דמאי אימתי בזמן שרוב מכנסו מישראל, פי' דוקא בדידעינן שרוב האוצר שלו מישראל, אבל הלוקח מן העכו"ם כתם שאינו תגר ודאי, וא"כ מדקתני דוקא בידוע שרוב מכנסו מישראל משמע דרוב א"י נתונה ביד עכו"ם, דאל"כ פשיטא דעכו"ם תגר הוי דמאי משום דכיון דתגר הוא ורוב א"י נתונה ביד ישראל א"כ פשיטא דאזלינן בתר רובא, אלא ע"כ דמא"י אין ראי', דהא רוב א"י נתונה ביד עכו"ם, ע"כ בעינן דוקא שיהא רוב מכנסו מישראל, מתניתא מסייע לר"י מכיסא דהא מתניתא דתני עלה ר' נחמיה פליג ואמר דלא בעינן גבי תגר רוב מכנסו מישראל, אלא אחד עכו"ם ואחד ישראל אחד כותי ואחד ע"ה פי' דלא בעינן רוב מכנסו מישראל אלא אחד נכרי ואחד ישראל כו' כדמפרש פעמים שהוא לוקח פעם אחת מן העכו"ם פעם א' מישראל פי' אפילו לקח פעם מזה ופעם מזה נמי הוי דמאי ולא בעינן רוב מכנסו מישראל אלא אפילו פעם מזה ופעם מזה, וע"ז הק' רחב"א קומי ר"מ ממי לקח האיש הזה פי' דהלוקח דלקח מתגר הזה מי הוא התגר ונחזי אנן מי הוא אם הוא ישראל יהא דמאי [א"כ יש לפרש דקס"ד דהתגר הוא ישראל וע"כ צריך נשאל את התגר ממי לקח, אבל ז"א כי משני דמיירי בתגר עכו"ם למה לי לשנויי דישראל ועכו"ם מטיילין לפניו הא אפי' בלא טיול, אלא דלקח מקום נמי תגר עכו"ם אינו נאמן אלא כדפרשנו] דשמא התגר הפרים, אי התגר הוא נכרי כיון שלקח פעם מזה ופעם מזה הו"ל להיות ודאי כיון דליכא רוב לנגד החזקה צ"ל ודאי כדלעיל אפי' אי' רוב א"י נתונה ביד ישראל מאי מהני הא ראינו שלקח פעם מנכרי ופעם מישראל וע"ז משני תפתר שהתגר הוא עכו"ם, ועכו"ם וישראל מטיילין לפניו דמאי פי' לפיכך הוי דמאי פי' דלעולם מיירי בתגר עכו"ם ואף שראינו דמטייל עם עכו"ם וישראל ולא' שראינו ממי לקח ע"כ תלינן שלקח מישראל כיון דרוב א"י נתונה ביד ישראל אמרינן דהולכין אחר הרוב ואמרינן דהתבואה באה לו מיד ישראל, ולא בעינן שיהא רוב מכנסו מישראל, ע"כ מסייע מהך מתניתא לר"י דרוב א"י נתונה ביד ישראל ולא בעינן רוב מכנסו מישראל אלא דבתגר עכו"ם הוי לעולם דמאי אפילו שראינו שמטייל גם עם העכו"ם מ"מ כיון שמטייל גם עם ישראל אזלינן בתר רובא ותלינן שלקח מן הישראל, והתיב ר"ה מרמוני בדן דע"כ מיירי בלקח מן העכו"ם א"כ משמע מזה דשאר כל הדברים הוי דמאי, ומשני דמיירי בלקח מישראל ומ"מ הוי רמוני בדן ודאי משום דאגרונימוס הי' דחקו למכור טבלים וע"כ הוי אף מישראל ודאי אבל בשאר כל הדברים דמאי דוקא בלוקח מישראל:

שביעית

כדאמרינן מעיקרא: ועוד מן הדא ראיה דאיכא למ"ד דאין הדבר ברור אם רוב א"י ביד ישראל היא או לא: לר' אלכסנדרא דצדוקא. ממקום צדוקא ושאל לו אילין ניקלווסא דהכא. והוא שם עשב חשוב כדתנן בפ"ק דע"ז החלב והנקליבם: מה אתון משערין בהון. מה אתם אומרים בהם אם תלינן דרוב מן העכו"ם הן באין שהן הרוב היושבין בארץ ישראל או רובן מישראל שישראל הן הרוב והשיב לו שאין אנו יכולין לשער בהן דמספקא לן מי הן הרוב היושבים בא"י אלמא דלאו כ"ע מודים דרוב א"י נתונה ביד ישראל משום דאין אנו יכולין לשער עכשיו הגבול של א"י ולידע מה רוב היושבים בה וא"כ מוקמינן טפי להא דר"א דאיהו ס"ל נמי שאין רוב א"י נתונה ביד ישראל ומהאי טעמא דאין אנו יכולין לשער בהון. וכל זה פירשתי לפי הסגה שהגהתי לעיל אבל נראה שצריך להגיה ביותר בדברי ר"א וכצ"ל ל"ם אלא הלוקח מישראל אבל הלוקח מן העכו"ם ודאי. דר"א מוקי להמתני' דאמרו דמעשרן דמאי בלוקח מישראל דוקא ומשום דאינו נאמן על המעשרות לפיכך הוא דמאי אבל בלוקח מן העכו"ם צריך לעשר ודאי משום דאין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע ממעשרות והרי העכו"ם לא עישרן לפיכך הלוקח ממנו מעשרן ודאי ולא תלינן שמא העכו"ם מישראל הוא דלקחן להפירו' ושמא עישרן הישראל ולא יעשר אלא דמאי דר"א ס"ל דרוב א"י נתונה ביד עכו"ם והלכך אזלינן בתר רובא ואמרינן דהעכו"ם הזה מעכו"ם אחר הוא דלקחן ולפיכך מעשרן ודאי. ור' יוחנן קאמר דאין חילוק משום דאיהו ס"ל דרוב א"י נתונה בידי ישראל והלכך אף בלוקח מן העכו"ם תלינן דמן ישראל הוא דלקחן דאזלינן בתר רובא ואינו מעשרן אלא דמאי. וקאמר הש"ס דאפי' יסבור ר"א כר' יוחנן בזה דרוב א"י בידי ישראל היא שפיר נמי מיתרצא מילתי' משום דר"א חייש למיעוטא ושמא אותו העכו"ם מעכו"ם אחר הוא דלקחן והלכך צריך לעשר ודאי. ומייתי ראיה כהדא בורכיא שהיתה מסתפקת מן האיסור יום א' ועשו אותו היום הוכיח לכל הימים וגזרו עליהן וה"נ לר"א בלוקח מן העכו"ם דחיישינן למיעוטא דהעכו"ם שבא"י והקשה ר' יוסי על זה דמעתה לא נקבל גרים כלל דגר אחד שיש בו כפק שמא מעמון ומואב יעשה הוא הוכיח לכל הגרים אלא ודאי הא לאו מילתא היא ומחוורתא כדאמרינן מעיקרא דבהא פליגי דר"א סבר דרוב א"י בידי עכו"ם היא ור' יוחנן סבר דרובה בידי ישראל היא ולכ"ע אזלינן בתר רובא וכדאמרן. ומייתי השתא ראיה מן הדא דר' זעירא דשלח לשאול על הנקליבם מה הם אומרים בזה אם היא רובה מן העכו"ם או רובה מן ישראל והשיבו לו שאינן יכולין לשער בהם אלמא דלכ"ע בתר רובא הוא דאזלינן אלא שהם לא יכולין לשער והשתא מוקמינן נמי להך דר"א ור"י דתרווייהו ס"ל דבתר רובא אזלינן ובזה מתפרשת הסוגיא יותר נוחה וכפשטה ושייכא שפיר הא דבתרה דמתניתא מסייעא וכו' תניא כותיה דר"א ותניא כותיה דר' יוחנן כדמפרש ואזיל: התגר בכ"מ דמאי. הכי תנינן בתוספתא (פ"ג) הלוקח מן התגר ואמר זה מתוקן וזה אינו מתוקן אף על המתוקן אינו נאמן את שדרכו לימכר דמאי נאמן וה"כ הברייתא שמביא הש"ס מתפרשת מעין התוספתא דתגר העכו"ם בכל מקום שהוא מוכר פירותיו דמאי: אימתי בזמן שרוב מכנסו ישראל. שהרוב שהוא מכניס לביתו למכור מישראל הוא שלקחן אבל אם היה הרוב שלוקח התגר הזה מן העכו"ם פירותיו ודאי ואינו נאמן לומר זה לקחתי מישראל ומתוקן הוא והיינו נמי דתנינן בתוספתא את שדרכו לימכר דמאי. שרוב מה שמכניס הוא לימכר מישראל הן נאמן לענין שא"צ לעשר פירותיו ודאי אלא דמאי והכי איתא נמי בתוספתא פ"ד כדמייתי הש"ס והאי ברייתא מסייעא לר"א דאם רוב מן העכו"ם מעשרן ודאי ודאי מתניתא מסייעא לר' יוחנן והאי ברייתא דתני ר' נחמיה כוותיה דרבי יוחנן היא: אחד עכו"ם וא' ישראל וא' כותי ואחד עם הארץ. אם הוא פעמים שלוקח מן העכו"ם ופעמים שהוא לוקח מישראל הלקוח ממנו הוי דמאי וכדמסיק: בעי קומי ר' מנא. ואמאי הכל הוא דמאי ונחזי ממי לקח האיש הזה שהוא המוכר עכשיו ונאמר אם מישראל לקח אז הוא דמאי ואם מן העכו"ם יהא ודאי דקס"ד שידוע הוא באיזה פעם לקח מישראל ובאיזה פעם לקח מן העכו"ם והכל מפירות של כנמן הוא: תיפתר שהיה התגר עכו"ם. הא דקתני פעם אחת מן העכו"ם היינו מן התגר עכו"ם שלוקח מאנשים הרבה: וישראל ועכו"ם מטיילין לפניו דמים. כלומר שישראל ועכו"ם מטיילין לפניו ודמים בידיהם שמכרו לו פירות שלהם ולא בלוקח מן העכו"ם מפירותיו קאמר וכיון שזה התגר עכו"ם שמכר לזה המוכר עכשיו לוקח מישראל ומעכו"ם תלינן לקולא וכל מה שניקח ממנו דמאי הוא ולא ודאי והיינו כר' יוחנן: והא מתניתא מסייעא לר' יוחנן. ואמאי לא אייתית סייעתא לר' יוחנן ממה דשנינו במשנה (פ' י"ז דמסכת כלים) דתנינן שם הרימון שאמרו לא קטן ולא גדול אלא בינוני ולמה הוזכרו רימוני בדאן שיהו מקדשין כל שהן דברי ר"מ וכו' אר"י לא הוזכרו רימוני בדן וחצירי גבע אלא שיהו מתעשרין ודאי בכל מקום: לפי שבדאן וגבע שני מקומות של כותים הן והכותים אינם מעשרים מה שמוכרים דלא חיישי אלפני עור לא תתן מכשול הלכך מתעשרים ודאי בכל מקום: מה אנן קיימין. והשתא במאי עסקינן הא דקתני מתעשרין ודאי בכל מקום דמשמע דאף שאינו לוקח מאותן המקומות עצמן אלא בכל מקום שהוא לוקח וניכרים הן שהן רמוני בדאן או חצירי גבע צריך לעשרן ודאי וממי לקחן זה הלוקח עכשיו: אם בלוקח מישראל בהדא תנינן ודאי. בתמיה ואמאי ולא יהא כשאר הלוקח פירות מע"ה שאינו מעשר אלא דמאי אלא כי אנן קיימין בלוקח עכשיו מן העכו"ם וטעמא דהחמירו באלו לפי שהן באין ממקומות הכותי' שלא עישרו הפירות שמכרו והעכו"ם הרי לא עישר והלכך הן ודאי הא שאר כל הדברים דמאי ואפי' בלוקח מן העכו"ם וסייעתא לר' יוחנן וקשיא לר' אלעזר: אמר רב שמואל בר יצחק. לעולם בודאי ובלוקח מן ישראל אנן קיימין והא דקשיא אם בלוקח מישראל אמאי מעשרן ודאי תיפתר שהיה אגרונימון של המדינה. ברבה רים פ' ויקרא אגרונימוס גדול. השר של המדינה. והיה בא לשם ודחק על המוכר שימכור

## תוספת הרי"ד

ברוב ר' יוסי אומר אינו ברוב כן צ"ל ומוכח היא וכן גרס בנכ"י ז"ל חיילים דר' ירמיה מן הדא וכו' ופלטיא הולכין אחר הרוב ומהו דאמר רבא בשם ר' ינאי ראוהו פורש מציפורין ובועל חזקה שפסול שמם בעל ע"ד דר' ירמיה והן שראוהו פורש מן הכתים ע"ד דר' יוסי אפילו בפלטיא ע"כ ה"פ דרב יהודה בשם רב כהן מוקר בקרנת כמו דאוקמינן בש"ס דילן במס' כתובות (דף ט"ו ע"ב) דאיכא תרי רובא רוב סיעה ורוב העיר ובזה מודה ר' יהושע ור"ח בשם ר' ינאי ס"ל דלעולם לא הוה בקרנות של ציפורי רק בתוך העיר דקריות פי' בשמ"ג ז"ל דהיא מחוץ לעיר ששם היו באין סוחרים בקריות עיי"ש ור"ח בשם ר' ינאי ס"ל דלעולם לא היו בקריות רק בתוך העיר ורק למודה ר' יהושע באמצע וע"ז מסיים ר' אילא בשם ר' ינאי תוכה של ציפורין בעל דר' ינאי לטעמי' דלאו בקריות אלא בתוכה של ציפורין ורק דמודה ר"י באמצע ורב"א בשם ר"י דאוהו פורש מציפורין ובעל חזקה שפוסל שמם בעל דציפורין הוי קבוע פלטיא מהו פליגי ר' ירמי' ור' יוסי דר"י ס"ל כרוב דלא חשיב קבוע רק בבתים אבל לא בפלטיא ור"י ס"ל דאינו כרוב דס"ל דהוי קבוע דפלטיא שהיא אחורי הבתים ששם מתקבצין סוחרי העיר כדפרש"י ז"ל במס' שבת (דף ו' ע"א) וע"כ ס"ל דחשוב כקבוע שם וע"ז מסיים הא דא' רבא בשם ר' ינאי ראוהו פורש מציפורין ובעל חזקה שפסול שמם בעל ע"ד דר' ירמי' והן שראוהו פורש מן הבתים דאז חשוב דאוהו פורש מן הקבוע וע"ד דר' יוסי אפילו מפלטיא

עין משפט נר מצוה ד [א] מיי' פי"ג ממעשר הלכה ח':

מסורת הש"ס (א) כלים פי"ז משנה ה.

מוכר טבלים והלוקח יחוש לעצמו: איזהו התגר כל [א] שהביא ושנה ושילש רבי יונה בעי הביא [ב] ג' משואין כאחת אין זה תגר. זה אחר זה הרי זה תגר רבי יונה בעי למפרע הוא נעשה תגר או מכאן ולהבא מה נפקא מביניהון בא והתקין אין תימר מכאן ולהבא מעשר מזה על זה. רבי מנא בעי [ג] הוא ובנו ופועלו מהו שיצטרפו לג' משואות כאחת. רבי יונה בעי ספינה הבאה מרומי כמה מינין יש בה את רואה אותה כאלו אחת [ד] (א) הפירות לא הילכו בהן לא אחר הריח ולא אחר המראה ולא אחר הטעם ולא אחר הדמים אלא אחר הרוב רבי יעקב בר אחא בשם רבי יוחנן אם היה יין כגון יין חדש ויין ישן הלכו בו אחר הטעם.א"ר מנא אולית לקיסרין וחמיתון נהיגין בהדא דבילתא שוריי. שאלית לרבי יצחק ב"ר אליעזר ואמר לי כך נהג זוגא שוריי. רבי יצחק ב"ר אליעזר בשם זוגא דקיסרין כל דחמי מיא שוריי. אית דבעי מימר עד מגדל מילחא. ואית דבעי מימר עד מערת טלימון: אמר רבי אבא מרי מיליהון דרבנן אמרי כל המינין אסורין בקיסרין החיטים הפת והיין והשמן והתמרים האורז והכמון ולא פרשינן דבילה בגין דתניתא. והא תנינן אורז וכמון ופרשתנון הוי שייריה היא הרי אלו בשביעית היתר בשאר שני שבוע דמאי. הרי אלו בשביעית היתר ויהיו בשביעית שביעית. שביעית ישראל משמטין ועכו"ם פטור וישראל ועכו"ם רבים על כותיים. בשאר שני שבוע דמאי דיהודאי ישראל מתקנין ועכו"ם פטורין ישראל ועכו"ם רבים על כותיים. עד היכן פונדקא דעמודא פונדקא רטיבתא עד כפר סבא. וצירן ודאי בקיסרין. כולכסין הנמכרין בקיסרין הרי אלו אסורים מפני שרובן באין מהר המלך. רבי חייא בר אבא אמר בלבנין ורבנן דקיסרין אמרי באדומין רבי זעירא רבי חייא בשם רבי יוחנן (ב) רבי [ה] התיר בית שאן מפי יהושע בן זרוז בן חמיו של ר' מאיר שאמר אני ראיתי את רבי מאיר לוקח ירק מן הגינה בשביעית והתיר את כולה. א"ר זעירא הדא אמרה אסור לבר נש למיעבד מלה בציבורא. אני אומר אותה הגינה היתה מיוחדת לו דהתיר את כולה. רבי התיר בית שאן רבי התיר קיסרין רבי התיר בית גוברין רבי התיר כפר צמח (ג) רבי [ו] התיר ליקח ירק במוצאי שביעית והיו הכל מליזין עליו אמר להו באו ונידיין כתיב וכיתת נחש הנחושת וכי לא עמד צדיק ממשה עד חזקיהו להעבירו אלא אותה עטרה הניח לו הקב"ה להתעטר בה ואנו העטרה הזאת הניח הקב"ה לנו להתעטר בה רבי

**פני משה**

שימכור בזול ומחמת כן התירו לו חכמים להיות מוכר טבלים שלא יצטרך ליטול מהן המעשר והלכך הלוקח בזה הזמן יחוש לעצמו וצריך לעשרן ודאי: איזהו התגר. תוספתא (פ"ד). שיהא לו דין התגר והלוקח ממנו מעשר דמאי בזמן שרוב מכנסו מישראל כדלעיל כל שהביא התבואה והפירות ושנה ושלש דהג' פעמים מוחזק הוא לתגר: הביא ג' משואין כאחת. אם דיינינן ליה כתגר ופשיט לה הש"ס דאין זה תגר בזה אחר זה הוא דהוי תגר: למפרע הוא נעשה תגר. לאחר שהוחזק ג"פ אי אמרינן דמעכשיו ולמפרע יש לו דין תגר או דוקא מיכן ולהבא ומפרש ואזיל הנפקא מינה: בא והתקין. אם בא הלוקח ממנו לתקן את מה שלקח בפעם ראשונה ושניה דאין תימר מכאן ולהבא הוא דהוחזק לתגר אבל לא למפרע וא"כ מה שלקח מקודם שהוחזק הוי ודאי ומעשר מזה על זה ואי אמרינן דלמפרע הוא נעשה תגר אין לעשר מזה על זה דהוי כמדמאי על דמאי ואין מעשרין לכתחלה מזה על זה דילמא האי מעושר והאי לאו מעושר ולא איפשטא: הוא ובנו ופועלו שהביאו למכור מהו שיצטרפו לשלשה משואין כאחת. כלומר אם אינם נחשבין אלא בצירוף ג' משואות ביחד ולא הוחזק לת"ר כדאמרינן לעיל דבעינן עד שיביא ג"פ זה אחר זה או דילמא מכיון שהשלשה הן שהביאו הוי כמי שהביא ג"פ זה אחר זה: ר' יונה בעי. על הא דמספקא ליה לר' מנא שהרי ספינה הבאה מרומי או מאיזה מקום וכמה מינין יש בה ואתה רואה אותם כאילו אחד וכלומר שאע"פ שנמכר כל מין ומין בפ"ע אפ"ה אינם נחשבין לזה אחר זה לפי שבפעם אחת הובאו וה"נ מאי מספקא לך בהביא הוא ובנו ופועלו הרי באו כולן ביחד והוו כספינה שבאה ובה כמה מינין שהובאו בפ"א: הפירות לא הילכו בהן וכו'. תוספתא שם. כלומר שאין הולכין אחר אלו הדברים לומר שניכרים הן שבאו מא"י או מחו"ל מפני הריח או המראה או הטעם שבהן שאלו הם כך ואלו כך או שהלך אחר הדמים שהבאין מכאן משתלמין כך והבאין מכאן משתלמין בפחות בכל כיוצא בזה אין הולכין אחריהן אלא אחר הרוב אם רוב הפירות שבשוק מא"י הן באין חייבין בדמאי ואם רוב מחו"ל פטורין: אם היה יין. כלומר מלבד ביין שבזה ניכר הוא הרבה אם הוא יין חדש שהובא ממקום פלוני או יין ישן שהוא ממקום פלוני ובמקום אחר אינו מצוי יין ישן והילכו בו אחר הטעם: אזלית לקסרין. וראיתי אותם שהן נוהגין בהדא דבילתא שוריי. היתר הן נוהגין בדבילה המצויה שם ואינן חוששין שמא מא"י הובאה ושאלתי לר' יצחק בר אלעזר ואמר לי כך נהג זוגא דרבנן דהתם היתר בדבילה: ר' יצחק בר' אלעזר. ואיכא דאמרי דכך א"ר יצחק בשם זוגא דקסרין כל דחמי מיא שוריי. כל המקום שנראה מי נהר של קסרין נוהגין היתר בדבילה ששם היא מצויה דוגמת הדבילה שבא"י ועד היכן. אית דבעי מימר עד מקום הנקרא מגדל מלחא וא"ד עד מערת טלימון: מיליהון דרבנן אמרין וכו'. כלומר דמשמע ממיליהון דאילו רבנן דפליגי אהא דר' יצחק דקאמר שהן נוהגין בקיסרין היתר בדבילה דהא מנו כל הדברים האסורין מקסרין משום דמאי החטים או הפת שהובאו וכו' ולא פירשו בהדיא לדבילה לטעמא משום דתניתא במתני' ופריך עלה והא תנינן נמי אורז וכמון ואפ"ה פירשו אותן אלא הוי על כרחך שיירי' היא מותרת היא שם כר' יצחק ולא כר' אבמרי דבעי למישמע מהני מיליהון דרבנן: הרי אילו בשביעית היתר. סיומא דמיליהון דרבנן היא אלא מש"ס הא דר' אבמרי הפסיק במיליהון וחוזר ומסיים אותן: הרי אילו. המינין שמנו נוהגין שם בשביעית היתר ובשאר שני שבוע נוהגין בהן דמאי וכדמפרש טעמא: הרי אלו היתר בשביעית. ואמאי ויהיו בשביעית שביעית כשאר פירות שביעית ומפני מה לא חששו אסור לה גם לשביעית כמו שחששו בדמאי: ומשני. שאני שביעית לפי שישראל משמטין ואינם חשודין על השביעית: ועכו"ם פטור. כלומר של עכו"ם פטור והיינו נוהג בו שביעית וא"כ ישראל ועכו"ם רבים על הכותים שנמצאו שם וחשודין על השביעית והולכין אחר הרוב ולפיכך אין חוששין שמא פירי שביעית הן: בשאר שני שבוע דמאי. אבל בדמאי בשאר שני שבוע היינו טעמא: דיהודאי ישראל מתקנן. כלומר היהודים הכשרים שבישראל הן שמתקנין המעשרות ומ"מ יש בהן שחשודין על המעשרות: ועכו"ם פטורין. כל מה והעכו"ם ודאי לא מעשרי שהרי אין חייבים הן לעשר: ישראל ועכו"ם על הכותים. כלומר והשתא מצטרפין אותן ישראל שאין נאמנין על המעשרות ושל עכו"ם עם של הכותים שאין חוששין לעשר מה שמוכרין והן הרוב ולפיכך החמירו בדמאי יותר משביעית: עד היכן. דינו כקסרין לענין דמאי וקאמר אלו מקומות פונדקא דעמודא וכו': וצורן. ועיר צור ודאי כקיסרין הוא ומה שחששו בקיסרין כן נמי בצור: בולכסין. הן מיני עכביות וממיני ירקות הן. הערוך: מהר המלך. שהוא מא"י: בלבנין. שהן חזקתן מהר המלך ורבנן דקסרין אמרין באדומין הוא שחששו: והתיר את כולה. בית שאן ע"פ עדות זו שאינה מא"י שהחזיקו בה עולי בבל: אסור לבר נש מיעבד מלה בגב רה. שלא יעשה דבר בפני הרואין שמא ילמדו ממנו היתר למקום אחר כעובדא דר"מ שמפני שראה אותו אוכל מן הגינה העיד זה ואני אומר אותה הגינה היתה מיוחדת לו כלומר יכול להיות שאותה הגינה הפקירו בשביעית ולהיו' מיוחדת לר"מ א"נ שהיה יודע שאותה הגינה מן המותר היא: דהתיר את כולה. בתמיה ורבי למד ע"י כן והתיר את בית שאן כולה: במוצאי שביעית. אף בא"י דתלינן שמח"ל הביאו א"נ שמא נתגדלו במוצאי שביעית כדאמר לעיל (פ"ז דפאה) שאמרו לו באפוקי ריש שתא איזדרעון באותה שעה התיר רבי ליקח ירק ובמוצאי שביעית מיד: והיו הכל מליזין עליו. שהתיר מקום שנהגו בו אבותיו איסור ואמר להן באו ונדיין ואני מביא לכם ראיה מן הכתוב: וכי לא עמד צדיק ממשה ועד חזקיהו להעבירו. והלא אסא ויהושפט ביערו כל הע"ז אלא אותה ע"ז הניח לו הקב"ה לחזקיהו להתעטר בו ולהיות על שמו אף

**רידב"ז**

שביעית ישראל משמטין, ועכו"ם פטורין, וישראל ועכו"ם רבין על כותיים בשאר שני שבוע דמאי, דיהודאי ישראל מתקנין ועכו"ם פטורין, ישראל ועכו"ם רבין על כותיים, פי' דלא נחשדו ישראל על השביעית כדאית במס' גיטין (דף נ"ג) ע"כ הוי ישראל ועכו"ם רוב לנגד הכותיים, משא"כ מעשרות חשודין ע"ה כמו הכותיים והי' לנו למימר דיהא ודאי דישראל וכותיים רבין על העכו"ם, אך דכיון דאיכא יהודאי ישראל, פי' ישראל הכשרים, דמתקנין. ע"כ די לנו דלא הוי ודאי משום דלענין ודאי הוי ישראל ועכו"ם רבים על הכותיים, וגי' לנו להצטרף ישראל ונכרים להרבות על הכותיים שלא יהא ודאי משום דאיכא יהודאי ישראל [פי' ישראלים החשובים] דמתקנין ובלא זה הי' הכל ודאי משום דהיינו מצטרפין ישראל וכותיים דמתקנין ע"כ די לנו דלא הוי ודאי משום דלענין ודאי הוי ישראל ועכו"ם רבים על הכותיים, ודי לנו להצטרף ישראל ועכו"ם להרבות על הכותיים שלא יהא ודאי משום דאיכא יהודאי ישראל [פי' ישראל החשובים] דמתקנין ובל"ז היה הכל ודאי משום דהיינו מצטרפין ישראל וכותיים להרבות על העכו"ם, אך משום דאיכא יהודאי ישראל מתקנין ג"כ ע"כ אנחנו מצטרפין ישראל לעכו"ם להרבות, וא"כ בשביעית ובמעשר מצטרפין ישראל לעכו"ם להרבות אך בשביעית הצירוף הוא כל ישראל לענין לפטור לגמרי ובמעשרות הצירוף הוא רק יהודאי ישראל [הוא ישראלים הכשרים] הוא לכל הפחות לפטור מודאי: ולאי

**תוספת הרי"ד**

מפלטיה ואח"כ מתחיל היתה ציפורין נעולה ר' יוסי אומר עד שיכיח נכא ר' יוסי אומר ברוב חיילי' דר' יוסי כן הדא דמר זעירא ר' יוסי בשם ר' יוחנן נתחלפה קופתו אבל הטוחן אם הוחזק ע"ה להיות טוחן שם באותו היום השם ואם לאו אינו חושש מה בינה ולסירקת לא כן תני סירקות שהיא נכתעקת יום אחד מן האיסור נעשה אותו היום הוכח לכל הימים סירקית הכשר לה שלא להכתפק כרם הכא לא הוחזק אלא ע"ה להיות טוחן שם באותו היום וחושם נכא אני אומר לא ירד אלא הפכול למלאות שם באותו היום וחושם והא ר' אילא בשם ר' ינאי תוכה של ציפורין בעל ור' בא בשם ר' ינאי ראוהו פורש מציפורין בעל חזקה שפסול משם בעל ובנמצא הלך אחר רוב מן קושיי מדמו לה רבנן לפרצים דתני תשע וכו' וכו' הסוגיא חמורה ולפע"ד פירושה ברור ונחמד דיש לחקור בהדין דקבוע דקי"ל דהוי מחצמ"ח ופירש קבוע הוא דניכר האיסור במקומו ותשע חנויות קבועין על בשר שחוטה וחנות עשירי קבוע בבשר נבלה ואינו יודע ממי לקח קי"ל דאין הולכין אחר הרוב וכמו כן אם במקום אחד קבוע תשעה כעמים מוכרין בשר שחוטה ופעם עשירי נבילה אם לקח באיזה פעם וספק לו אם הפעם הזה הוא מפעמים הרבה של כשירה או מפעם אחד של טריפה אם הולכין אחר הרוב או לא דהוי ג"כ קבוע דהא פעם העשירי קבוע הוא דניכר הפעם הזה האיסור לעצמו והוי קבוע דמה לי אם דקבוע האיסור במקום העשירי וקבוע ההיתר במקומות התשעה וספק לו על המקום או דברור לו המקום וספק לו על הפעם דהא ה"נ רוב פעמים קבוע הוא בהיתר ומיעוט פעמים קבוע לאיסור והוי קבוע וקי"ל דבקבוע אין הולכין אחר הרוב או דלמא דווקא במקום הוא דאמרינן קבוע דבשעה שלקח הבשר מהחנות היה בשעת מעשה קבוע להאיסור אבל במקום אחד ורק דמספקא לן בפעמים באיזה פעם הוא דבשעת מעשה לא נקבע האיסור רק דבמקום זה נקבע רוב פעמים היתר ומיעוט פעמים איסור. וע"י החקירה ההוא יתבאר הירושלמי כעין

**שנויי נוסחאות**

(שו"ג) זה אחר זה הרי זה תגר כד"ו זה אחר זה רגר. (שו"ז) משואות כד"ו משואין. (שו"ט) כאלו אחת כד"ו כאילו אחר. (שוי"ב) כגון יין חדש כד"ו כגון חדש. (שוי"ג) הלכו כד"ו הילכו. (שוט"ו) ב"ר אליעזר כד"ו בר אלעזר. (שוט"ז) ב"ר אליעזר כד"ו בר אלעזר. (שוי"ז) מיא בכי"ל ימה. (שוי"ח) טלימון בכי"ל תלימון. (שוי"ט) אבא מרי כד"ו אב מרי. אסורין כד"ו האסורין. (שוכ"ב) בשביעית. שביעית, שביעית ישראל כד"ו בשביעית שביעית ישראל. (שוכ"ג) וישראל ועכו"ם רבים על כותיים כד"ו ישראל וגוים רבים על הכותים. דיהודאי בכי"ל דיהו ודאי. (שוכ"ד) רבים כד"ו ליתא. רטיבתא בכי"ל דטביתה. (שוכ"ה) וצירן ודאי בקיסרין בולכסין כד"ו וצורן ודאי בקיסרין רבי אבהו בשם רבי יוסי בר חנינא כולכסין. (שוכ"ו) אבא כד"ו אדא. אמוי כד"ו אמרין. (שוכ"ז) חייא בשם בכי"ל חייה בר אבא בשם. זרוז כד"ו זירוז. (שוכ"ט) למיעבד כד"ו מיעבד. (שול) דהתיר בכי"ל והתיר. קיסרין כד"ו קוסרין. (שול"א) כפר בכי"ל בית. באו ונידיין כד"ו בואו ונדיין. (שול"ב) עד כד"ו ועד. (שול"ג) ואנו כד"ו ואנן.

**מערכת הערוך**

(שול"ב) אמר להו באו ונידיין בערוך (ע' גדל א') אמר להם בואו ונדיין... אלא העטרה הניח לו הקב"ה להתגדר בה.

**עין משפט נר מצוה** ה [א] מיי' פי"ג ממעשר הל"ט. ו [ב] [ג] מיי' שם. ז [ד] מיי' שם הלכה י"ב. ח [ה] מיי' פ"א מהרומו' הל"ב וכל"מ. ט [ו] מיי' פ"ד דשמיטה ויובל הלכה ז':

**מסורת הש"ס** (א) תוספתא סוף פ"ד דמעשרות: (ב) גיטין ז: ועיין תוס' שם ד"ה והתיר ותוס' ע"ז כ"ט ד"ה בלר: (ג) לעיל פ"ז דפאה וש"נ:

(א) רבי יהושע בן לוי הוה מפקד לטלייא לא תיזבין לי ירק אלא מן גינתא דסיסרא קם עימי' הזכור לטוב א"ל זיל אומר לרבך לית הדא גינתא דסיסרא דיהודא הות וקטלו ונסבי' מיניה ואין בעית מחמרא על נפשך אשתרי לחברך. רבי יוסי דכפר דן בשם רבי בן מעדיה המינין האסורים בבית שאן הקצח והשימשום והחרדל והשום והבולכסין חאופנים השחורים ובצלים הנמכרים ובני המדינה הנמכרים במידה ופול הנאגד בשיפה מינתה הנאגד בפני עצמה (ב) והאסטפניני' לעולם. וקפלוטות מן עצרת עד חנוכה אמר רבי זעירא מן העצרת עד חנוכה איסור רבה על ההיתר מן החנוכה עד העצרת ההיתר רבה על האיסור (ג) ולענין ספיחין [א] מראש השנה עד חנוכה אסור ספיחין מן חנוכה עד עצרת היתר ספיחות מן העצרת עד ראש השנה צריכה הקישועין והדלועין והאבטיחים ומלפפונות והיין והשמן ותמרין אפסיות וי"א אף התורמסין ופת חלה לעולם הרי אלו בשביעית שביעית. בשאר שני שבוע מה רבי יונה אמר דמאי רבי יוסי אמר ודאי ; ולא פליגין מה דרבי יונה אמר דמאי בלוקח מן הבלנקי' ומה דר' יוסי אמר ודאי בלוקח מן הגינה. עד היכן פרשתא וריצפתא ונפשא דפנוטי עד כפר קרנים מכפר קרנים כבית שאן ; ר' יונה בשם ר"ש בן זכריה המינין האסורים בפניי' האגוזים והאורז והשומשמין ופול המצרי גמליאל זוגא אמר אהיניות הבכורות. אמר רבי יונה הדא דתימר מתרנגול קיסרן ולמעלן אבל מתרנגול קיסרן ולמטן כארץ ישראל היא רבי יונה בעי היתה שדהו זרועה ירק ובא ומצאה אורז ירק מותר ואורז אסור אורז מלמעלן וירק מלמטן ירק מותר ואורז אסור. אבל רוב השדות הללו עושות המינין הללו. ואפילו תימר רוב השדות הללו עושות רוב מינין רוב המינין הללו אינן באות אלא מן האיסור. תנא האורז שבחולת אנטוכיא מותר במקומו. רבי לעזר ב"ר יוסי התיר עד בורן. רבי יונה בעי וכמדתה לכל רוח : (ד) אילו עיירות אסורות בתחום צור שצת ובצת ופי מצובה עלייתה וחנותה תחתייה ובית כריא וראש מנא ואמון ומזי. אמר רבי מנא הדא דאת אמר בראשונה. אבל עכשיו יש סוסיתה עיינש ועין תרע ורם ברין ועיון ויערוט וכפר וחרוב ונוב והכפיה וכפר צמח רבי התיר כפר צמח רבי אימי בעי ולא ממעלי מסין הן. סבר ר' אימי ממעלי מסין כמי שנתכבשו. אילו עיירות שהן מותרות בתחום צור נכי צור וצייר וגשמיו

ואף בעית מחמרי' אגפשי' אשתוי לחברך כן גי' הכ"מ ז"ל פי' תספר זאת לחברך, ומהרא"פ ז"ל מפרש דהחומרא הוא משום דעכו"ם גזל את השדה מישראל :

ר' יונה בעי היתה שדהו זרועה ירק ובא ומצא אורז, פי' דסא דרך הוא לזורע ירק ועולה כמו ספיחין אורז, אורז מלמעלן וירק מלמטן ירק מותר ואורז אסור הא שניהן נזרעו במקום אחד א"כ צ"ל דין שניהן שוה רוב השדות הללו עושות מינין הללו, פי' כיון דרוב השדות עושין מינין הללו ולא בדרך מקרה, א"כ צריך להיות דין שניהן שוה כמו דאורז אמרינן שהוא מא"י כן נמי ירק [ותיבת אבל נמחק הגר"א ז"ל בירושלמי שת"י] ומשני אפילו תימר רוב השדות הללו עושות רוב מינין הללו, רוב המינין הללו אין באין אלא מן האיסור, פי' אע"פ שהמינין הללו נתגדלו כאחת מ"מ איך באין למחו"ל אלא דוקא רוב מינין הללו באין מן א"י למחו"ל :

חד

אף אנו כן : הוא מפקד לטלייא. היה מצוה לנער הקטון שלו או לתלמידו וכך הוא לקמן (סוף פ"ט דשביעית) לא תקנה לי ירק בשביעית אלא מן הסיא גינתא דסיסרא כך היתה נקראת והיו נוהגין בה היתר : קם עמיה זכור לטוב : בא אליהו זכור לטוב אל הנער וא"ל זיל אמור לרבך לית הדא גינתא דסיסרא בעצמה אלא של יהודי אחד היתה וקטליה הנכרי ולקחה ממנו והיה קורא שמה גינתא דסיסרא על שמו : ואין בעית מחמרא. ועוד אמור לו בשבילי אם תרצה להחמיר על נפשך תחמיר אבל תתיר לחבירך לפי שאין כאן בית מיחוש שכבר התירו לאלו המקומות : המינין האסורין בבית שאן וכו'. לפי שאלו המינין ניכרין שמא"י הן באין : והבולכסין. מין ירק כדלעיל : ובני המדינה. כך שמם : הנמכרים במדה. מפני חשיבתן והבצלים נמכרים ג"כ קאי : הנאגד בשיפה. של גמי : ומינתה. מינט"ו בלע"ז ובפ"ק דעוקלין פרשי המיתנא : הנאגד בפ"ע. מאותן המין בעצמו : והאסטפניני. מעין המוספות הנזכרים במתני' ריש פ"ק : לעולם. בין נאגדות בפני עצמה ובין הנאגדות בשיפה : והקפלוטות. כרוב : מן העצרת ועד חנ כה כדמפרש ר"ז שבאותו זמן מביאין הרבה ממקום אסור לשם והאיסור רבה על מה שמביאין ממקום היתר ומן החנוכה ועד העצרת שאחריו שוב אין מביאין הרבה ממקום אסור וההיתר רבה על האיסור והולכין אחר הרוב : ולענין ספיחים. בשביעית בבית שאן : מר"ה עד חנוכה אסור ספיחין. שמסתמא הן ספיחי שביעית ממקום האסור : מן החנוכה ועד העצרת היתר ספיחין. לפי שכבר אינם מצויים כל כך מספיחי השנה : מן העצרת ועד ראש השנה : חוזרין ומתגדלין ספיחין אחרים של אותה השנה ואיכא למיחש לספיחי אסור : צריכה. מספקא לן דאיכא למיתלי נמי בספיחי מקום היתר שבסוף השנה אינם מצויים הרבה של איסור : אפסיות. על שם מקומן א"נ מל' אפיזייני הנזכר בריש פ' במה אשה בפירושא דטוטפת ואותן התמרים גדלים בדמות אפסייני : ופתחילה. מין א' מהתורמסין שגדל כעין תאומות. מל' פת באפריקי שתים. א"נ פתחלה ע"ש המין שהן נפתחות ומתבקעות מאליהן וכל אלו המינים בבית שאן לעולם הרי אלו בשביעית דין שביעית להם : בשאר שני שבוע מה. הן לענין מעשר : בלוקח מן הבלונקי. מל' פלן כלומר הגדלים בשדה וחזקתן הפקר ומה דא"ר יוסי ודאי בלוקח מן הגינה שחזקתה משתמרת : עד היכן. היא בית שאן וקאמר אלו המקומות וכו' וכפר קרנים עצמה הכל כבית שאן : המינין האסורין. באלו המקומות : כפניים. תמרים שלא בשלו : גמליאל זוגא אמר אף האהיניות. הן הדורמסקין שנשנו בפרק כילד מברכין גבי עובדא דבר קפרא ותלמידיו : הבכורות. מן הממהרות להתבשל בביכור וטעמא דכולהו שממקום החיוב הן באין : הדא דתימר. שחששו באלו המקומות. משום דמאי באלו המינין שמנו : מתרנגול קסרין ולמעלן. שם מקום הוא שנקרא כן ומפני שהוא רחוק לא גזרו אלא על אלו המינים שדרכן להביא אותן מא"י אבל משם ולמטן שהוא קרוב לא"י כא"י היא בכל המינין : ר' יונה בעי. הוה קשיא ליה על הא דמני לעיל מהמינין שגזרו עליהם דמאי במקומות הסמוכין לא"י ואם היתה שדהו זרועה ירק ובא ומצאה אורז כלומר שמצאה שיש בה מקום פנוי וזרע אורז אבל הירק א"כ יהא הירק מותר והאורז יהא אסור וקשיא אורז מלמעלן וירק מלמטן. ירק מותר והאורז אסור בתמיה דקס"ד לגזרו על המינין שמנו מהנזרעים בשדות באלו המקומות הוא"ל וסמוכות לא"י הן והשתא אם שדהו זרועה הניה ירק והניה אורז ועל האורז גזרו ועל הירק לא גזרו ויהיה זה מותר וזה אסור ואמאי והא בשדה אחת הן ואורז דנקט לאו דוקא אלא אחד מן המינין שגזרו עליהם דמאי ומשום דדרך לזרוע אורז אבל הירק נקט אורז : אבל. באמת. כלומר דהדר ומפרק ר' יונה לנפשיה דבאמת היינו טעמא מפני שרוב השדות הללו שבאלו המקומות הסמוכין עושות רוב המינין הללו ולפיכך גזרו עליהן ולא על מינין אחרים שאין מצויין שם כל כך ולא גזרו אלא על המצוי : ואפילו תימר. ומהדר הש"ס דלא היא דה"פ' תימא רוב השדות הללו אין עושות רוב המינין הללו כצ"ל ולאו משום אלו הנזרעים בשדות באלו המקומות גזרו אלא ה"ט משום דרוב המינין הללו אינן באין אלא מן האיסור דהוא"ל ואלו המקומות סמוכין הן הרוב מאלו המינין מביאין ממקום החיוב מא"י למכרן שם ולפיכך הוא דגזרו דמאי על המינין הללו : תני. בתוספתא (ריש פ"ב) וה"ג שם האורז שבתחילת אנטוכיא מותר במקומו ר"א בר' יוסי אומר אורז שבתחילת אנטוכיא מותר הוא עד בורו. לת"ק לא התירו אלא במקומו שהוא מצוי שם שהוא תחילת מדינת אנטוכיא אבל משם ולהלן חיישינן שמא מא"י הובא ורבי אלעזר בר' יוסי מתיר עד מקום הנקרא בורו והוא בוארי הנזכר בראש הפרק : ר' יונה בעי וכמדתה לכל רוח. לדברי ר"א בר' יוסי שמתיר עד המקום הזה לפי שמצוי שם אורז שבתחלת אנטוכיא אי אמרינן דכמדתה לכל רוח שבתחלת אנטוכיא מותר או לא לפי שאינו מצוי אלא ברוח הזה שמתחלת אנטוכיא עד מקום בורו : אלו עיירות אסורות בתחום. תוספתא (פ"ד) דשביעית דקחשיב שם עיירות העומדות על תחום של א"י ויש עיירות שגזרו עליהן ואסורות בשביעית ויש שמותרות ואלו הן האסורות : צור וכו'. הדא דאת אמר בראשונה. שנאכרו אבל עכשיו יש אחרות שמנו סוסיתה וכו' : ולא ממעלי מסין הן. לא"י ואמאי התיר רבי : סבר ר' אימי מעלי מסין כמי שנתכבשו. הן ונכללין בכיבוש א"י ולפיכך הוא דבעי הכי : אלו עיירות וכו'. ושם גרים כעין עיירות אלו וקאמר מותרות ונאסרו :

## תוספת הרי"ד

כעין חומר דהכא בעיר אבל המים דקבוע שם פסול אחד בתוך העיר והבתים הוי קבוע דאיכא בית אחד קבוע להפסול אבל העיר גופה כמו אבל המעיין שבני העיר מסתפקין ממנה דהתם קבוע במקום הזה רוב פעמים כשירים ומיעוט פעמים פסולין בהא יש לדין אם דיינינן לה קבוע או דלמא לא דיינינן לי' קבוע כיון דבשעה הזה שירדה התינוקת לא נקבע הפסול בשעת מעשה. ובזה יתבאר הירושלמי היתה ליפורין נעולה כלומר דבלא נעולה איכא רוב סיעה כדאיתא במס' כתובות בבבלי (דף ט"ו ע"א) רק בהיתה נעולה בזה יש לחקור אם נקרא קבוע או לא וקאמר ר"י עד שיוכיח ופי' תיבת יוכיח הוא כמו דאמר לקמן נעשה אותו היום הוכח לכל הימים דפירושו דהוי הוכחה לפסול כמו כן הכי פירושו עד שיוכיח דיהא הוכחה דגם פסול היה אבל המעיין אבל בליכא הוכחה לפסול אזלינן בתר רוב ולא דיינינן לה בקבוע נכא אמר ר' יוסי ברוב כלומר דבכאן גם ר"י מודה דברוב הגם דבפלגא ס"ל דאינו כרוב דפלגא שאני דפלגא קבוע כשרים ופסולין משא"כ הכא בהעיר כמו אבל המעיין חייליה דר' יוסי מן הדא דמר ר"ז בשם ר"י נתחלף קופתו אבל הטוחן אם לא הוחזק ע"ה להיות טוחן שם באותו היום אינו חושש הגם דבמקום הזה נקבע רוב פעמים חברים ומיעוט פעמים ע"ה לא אמרינן דהוי קבוע וה"נ לר"י דהמעיין לא חשוב קבוע בזה דרוב פעמים קבועים כשירים ומיעוט פעמים פסולין וקפריך מה בינה ולסירקו לא כן תני סירקי שהיתה מסתפקת יום אחד מן האיסור נעשה אותו היום הוכח לכל הימים אלמא דאפילו בפעמים נמי אמרינן קבוע דכיון דפעם אחד נקבע איסור אפילו דרוב פעמים נקבע היתר חוששין לפעם המיעוט וה"נ גבי טוחן וגבי פסול אבל המעיין ניחוש לפעם המיעוט כיון דנקבע רוב פעמים כשירים וחבירים ומיעוט פעמים פסולין ועם הארץ הוי קבוע על זה משני דסירקא טעם אחר הוא לאו משום קבוע אלא דסירקא הוא מוכר ישמעאל וכיון דנתחזק יום אחד באיסור הרי הוא בחזקת איסור לעולם דאוקמינן לי' בחזקת האחרונה דאמרינן דנעשה מוכר איסור לעולם ואינו מסתפק עוד היתר רק היסור לבד וזהו דקאמר סירקי איפשר לי' שלא להסתפק כלומר דאיפשר שלא מסתפק עוד היתר אלא בחזקתו האחרונה דאינו ר"ל למכור היתר רק מוכר איסור לבד משא"כ הכא לא הוחזק אלא ע"ה להיות טוחן שם באותו היום וחושש בתמיה וכן אני אומר לא ירד אלא הפסול למלאות באותו היום וחושש בתמיה ומדויק תיבת אלא הפסול דנקט דבר והיפ"כו כיון דקאמר גבי סירקא איפשר שלא להסתפק עוד בהיתר אלא באיסור ע"כ מסיים הכא אני אומר לא ירד אלא הפסול בתמיה והא ר"א בשם ר"י תוכן שבציפורין והא כמו אמר מר או גופה והא ר' בא בשם ר"י דאוהו פורש מגיף רין ובעל חזקה שפסול שם בעל רק בנמלא הולך אחר רוב אבל בראינו פורש ממקום הקביעות הוי קבוע וגמ' זעמ"ח דמי מן קושיי מדמי לה לשרצים תשע שרצים וכו' והוי כההיא דאמרינן בבבלי קבוע מנ"ל ומסיים ההיא דשרצים עיי"ש

חד

(סו"ג) הזכור כד"ו זכור. (סו"ג) אומר כד"ו אמור. (סו"ד) דיהודא הות וקטלו תסבי' כד"ו דיהודיי הות וקטליה ונסבת. (סו"ו) מעדיה בכי"ל מעזיה. (סו"ז) והשימשום כד"ו והשומשום. והבולכסין בכי"ל והבולסין. האופנים כד"ו האפונין. (סו"ח) ובני בכי"ל לבני. (סו"ט) ופול הנאגד בשיפה מינתה כד"ו ופול המצרי הנאגד בשיפה ומינתה. (סו"י) עצרת עד כד"ו העצרת ועד. (סוי"ד) ספיחות כד"ו ספחין. הקישועין כד"ו הקישואין. (סוי"ז) הבלנקי' כד"ו הבלונקי וכי"ל הכליניקי. היכן כד"ו היכן. (סוי"ח) וריצפתא כד"ו ורציפתא. דפנוטי כד"ו דפנוטיה. מכפר כד"ו וכפר. ר"ש כד"ו רבי שמעון. (סוי"ט) בפניי' האגוזים כד"ו בפניים והאגוזין. גמליאל זוגא כד"ו גמלייל זוגה. (סו"כ) אהיניות. כד"ו אחיניות. קיסרן כד"ו קיסריון. קיסרן כד"ו קיסריון. (סוכ"ג) מינין רוב כד"ו המינין הללו רוב. באות כד"ו באין. (סוכ"ס) בורן כד"ו כרון. צור שצת ובצת ופי בכי"ל עכו שיצת רפי. (סוכ"ו) מצובה עלייתה וחנותה תחתייה ובית כריא וראש מנא כד"ו מצובה וחנותה עלייתה וחנותה תחתיה ובית בדיא וראש מיא. (סוכ"ז) יש סוסיתה בכי"ל יש עיירות אחרות שהחזיקו בהם ישראל שהם אסורות אלו עיירות אסורות בתחום ובי סוסייתא. עיינש כד"ו עיינוש. ורם ברין בכי"ל והם בריך. ויערוט כד"ו ויערוט. וחרוב בכי"ל יחריב. (סוכ"ח) והכפיה כד"ו ותספיה. (סוכ"ט) שהן מותרות בתחום בכי"ל שהיו מותרות גביא ונאסרו. צור כד"ו ליתא. נכי כד"ו גבי. צור בכי"ל צורן.

## גליון אפרים

המינין האסורים בבית שאן הקצח כו' והשום והבולכסין נראה לי שצ"ל והכולכסין עמ"ש בתרומות פ"ב דף כ' ע"א :

עין משפט נר מצוה ; [א] מיי' פ"ד משמיטה ויובל הל"ו ובראב"ד וכ"מ.

מסורת הש"ס (א) ירושלמי שביעית פפ"ט : (ב) ע' ערוך ערך אסטפני ובמוס"ה שם : (ג) ע' תוס' פסחים דף נה ד"ה כל : (ד) תוספתא פ"ד דשביעית :

## חדושי רד"א

רבי יונה בעי היתה שדהו זרועה ירק ובא ומצאה אורז ירק מותר ואורז אסור פי' משום שהוא גידולי שביעית וירק מותר משום שהוא גידולי ששית וטעמא מאי משום דאורז מלמעלן. מילא מה שהוא גדל עתה הוא גידולי שביעית. משא"כ בירק שהוא גדל למטה. וא"כ הירק שהוא למעלה היה גדל בששית והקלח הוא גדל בשביעית. ובאורז הוא לתיפך מה שגדל עתה דהיינו האורז עצמו הוא דשביעית והקש הוא גידולי ששית :

## עמודי ירושלים

ואי בעית מחמרא על נפשך אשתרי לחברך. ע' בכ"מ ה' שמיטה ויובל (פ"ד הכ"ט) שהביא הירושלמי הזה וע"ש מה שפי' בו והביא הגירסא אך בעית מחמרא על נפשך אשתווי לחברך. ועי' שו"ת מהרי"ט (ח"א סי' מ"ג) שהקשה ע"ז דלפי פי' הכ"מ שם מה זה שאמר לו אליו אי בעית כו' אשתיו לחברך שהרי אם היה משתוה לחברה אינו חומרא אלא קולא שיקח מכל הע כו"ט פו' ע"ש. אמנם לפי גרסתינו יוצדק פירושו של הב"י שאמר לו שאם הוא ירצה להחמיר על עצמו שלא ליקח פירות מגנת רק כשהיה מוחזקת שהוא לא נכבשה מעולם תחת יד ישראל יחמיר רק על עצמו ולא יחמיר על אחרים ולא כאשר פקד גם לטלייא כן שלא יקחו מסתם גינה ואתי שפיר פירושו של הכסף משנה :

וגשמיו ווזיין ויגדי חמס ודבב חרבתיה וכרכה (א) דבר חורג. חד טעין דצמוקין עאל לטבריא שאל גמליאל זוגא לרבי בא בר כהנה אמר לו אין כל ארץ ישראל עשוי משאוי אחד של צמוקין. ואין כל ארץ ישראל עשוי משאוי אחד של צמוקין. אלא כן אמר ליה אין מקום בארץ ישראל עושה משאוי אחד של צמוקין. חד בר נש אייתי חדא אשפלה דקפלוטין לרבי יצחק בר טבליי שאל לרבי יוחנן. א"ל פוק שאל לחנניה בן שמואל דתנייתא נפק ושאל לי' א"ל מתניי' לא יחמי לי שמועה אמר לי דאמר רבי ייסא בשם רבי יוחנן איתפלגין רבי ור"א בר"ש חד אמר אחר מקומו. חרנה אמר אחר מעמדו. רבי אבהו אמר. רבי אמר אחר מקומו והורי ליה כהדא דר"א ב"ר שמעון אחר מעמדו הדא דתימא באילין אשפלתא. ברם באילין טוענייא כל עמא מודיי אחר מקומו. היה מקומו ומעמדו היתר והוא עתיד להעבירו דרך איסור אותו האיסור כמי שלא העבירו. רבי בא בר כהן בעי קומי רבי יוסי לא כן אמר רבי חייא בשם רבי יוחנן רבי וחבירו הלכה כרבי. ואמר רבי יונה ואפילו רבי אצל ר"א בר"ש. א"ל מה את בעי מרבי יוחנן ר' יוחנן כדעתי' דר' יוחנן אמר קל הקילו בשביעית שהיא מדבריהם. אית דבעי מימר נצטרפה דעתו של ר' יוחנן עם ר"א בר"ש וירבו על רבי:

## הלכה ב מתני'

[א] המקבל עליו להיות נאמן. מעשר את שהוא מוכר ואת שהוא אוכל ואת שהוא לוקח [ב] ואינו מתארח אצל עם הארץ. רבי יהודה אומר המתארח אצל עם הארץ נאמן. אמרו לו על עצמו אינו נאמן כיצד יהא נאמן על של אחרים: **גמ'** מה שהוא לוקח על מנת לאכול. והא תנינן את שהוא אוכל. אלא את שהוא לוקח ע"מ למכור והא תנינן את שהוא מוכר. אלא את שהוא לוקח ע"מ למכור את שהוא מוכר מפירות מכנסו תני (ב) אמר רבי יודה *מימיהן של בעלי בתים לא נמנעו להיות מתארחין אצל בעלי בתים חביריהם אעפ"כ נוהגין בפירותיהם מתוקנין לתוך בתיהן. אמר רבי יונה חברין אינן חשודין לא לאכול ולא להאכיל. אמר רבי יוסי הבירין חשודין לאכול ואינן חשודין להאכיל. מתני' פליגא על רבי יוסי אמרו לו על עצמו אינו נאמן היאך יהא נאמן על של אחרים מיליהון דרבנן מסייעין על רבי יוסי דאמר רבי חנינא רבי ייסא בשם רבי יוחנן לא אמר ר' יודה אלא בסוף אבל בתחילה אוף רבי יודה מודי. אין תימר חברין אינן חשודין לא לאכול ולא להאכיל מה בין בתחילה מה בין בסוף דתני [ג] (ג) המקבל עליו להיות נאמן חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו החשוד על דבר אחד חשוד על הכל. רבי יודה אומר אינו חשוד אלא

### פני משה

חד טעון צימוקין. משאוי אחד של צימוקין נכנס לטבריא: שאל גמליאל זוגא לר' בא: אם חוששין עליהם משום דמאי או בשביעית משום פירות שביעית: א"ל אין כל א"י וכו' ומתמה הש"ס ואין כל א"י עשוי משאוי אחד של צימוקין אלא כן אמר ליה אין מקום אחד שבארץ ישראל עושה משאוי של צימוקין ואין חוששין שמא מסמוך לטבריא הן אלא ממקומות הרבה הביאו והלכך תלינן לקולא שמא מחו"ל הן. וגרסי' להא בפרק ח' דנדרים (בהלכה ד'): חדא אשפלה. מטפלה. קופה אחת של קפלוטין ושביעית היתה: שאל לר' יוחנן. אם יכול לתלות שהובאה ממקום היתר וא"ל לא ושאל לחנניה בן שמואל ששניתי לו מדין הזה: מתני' לא יחמי לי. ברייתא לא הראה לי א"כ לא אמר לי אלא שמעתא אמר לי וכך שנה ר' יסא משמיה: ר' אבהו מפרש בהדיא דרבי הוא דאמר אחר מקומו הולכין ממקום אותו אדם שהביא אם הוא ממקום איסור או ממקום היתר ור"א בר"ש אומר אחר מעמדו עכשיו אנו הולכין וכיון שהוא עומד במקום איסור אסור הוא דחיישינן שמא מכאן הביא: והורי ליה וכו'. כלומר רבי אומר דהדין הוא דתלינן לקולא ואפ"ה להלכה למעשה הורה רבי בעצמו כהדא דר"א בר"ש אחר מעמדו. א"נ והורי ליה אר' יוחנן קאי דאף דרבי ס"ל אחר מקומו אפ"ה הורי ליה כר"א בר"ש וכן נראה מדלקמן: הדא דתימר באלין אשפלתא. דהואיל ודבר מועט הוא חיישינן שמא מכאן ממקום מעמדו הביא אבל באלו משאות גדולות כ"ע מודו דאחר מקומו שאמר שהביא משם הולכין: והוא עתיד להעבירו דרך מקום איסור. לית לן בה והוי אותו מקום כמי שלא העבירו דרך שם ולא חיישינן שמא לקח גם מאותו מקום עמו: לא כן וכו'. ואפי' רבי אצל ר"א בר"ש הלכה כרבי ואמאי הורי ליה ר' יוחנן כר"א בר"ש: מה את בעי מר' יוחנן ר' יוחנן כדעתיה ור' יוחנן אמר קל וכו' כלומר ר' יוחנן לדעתיה אזיל במה דקאמר אליבא דרבי דס"ל קל הוא שהקילו בשביעית שהיא מדבריהם בזמן הזה והיינו טעמיה דרבי דאמר אחר מקומו דתלינן לקולא ומיהו ר' יוחנן אליבא דנפשיה לא ס"ל הכי ולפיכך הכריע כר"א בר"ש: ואית דבעי מימר. דבלא"ה נוכל לומר דנצטרפה דעתו של ר' יוחנן עם ר"א בר"ש ורבו על רבי וכי קאמר ר' יוחנן הלכה כרבי מחבירו במקום שאין מכריע ביניהם אבל הכא הכריע ר"י כראב"ש מסברא דנפשיה:

הלכה ב' מתני' המקבל עליו להיות נאמן. על המעשרות ולא יהיו פירותיו דמאי מכאן והילך: ואת שהוא מוכר. מפירות שלו שהוא מכנסן משדותיו ואת שהוא לוקח ע"מ למכור הכי מפרש לה בגמרא דהלו על מנת לאכול הא תנא ליה ברישא מעשר את שהוא אוכל: אמרו לו חכמים על עצמו אינו נאמן. שהרי כשמתארח אצל עם הארץ אוכל הוא דבר שאינו מתוקן וכיצד יהא נאמן לאחרים ורבי יהודה כבר דיש בני אדם שאע"פ שאוכלין אצל אחרים מ"מ מה שבבתיהן מתקנין הן כדאמר בגמרא ואין הלכה כר' יהודה: **גמ'** מה. הא דקתני את שהוא לוקח אם הוא לוקח ע"מ לאכול והא כבר תנינן את שהוא אוכל ומ"ם אם אוכל מפירותיו או שאוכל ממה שהוא לוקח אלא את שהוא לוקח ע"מ למכור והתנינן וכו'. אלא לעולם ע"מ למכור הוא וכך אנו מפרשין את שהוא מוכר דרישא היינו מה שהוא מוכר מפירות מכנסו מה שהוא מכנים מן שדה שלו ומשום דהו"א דוקא בפירות שלו הטריחוהו חכמים לעשר מה שהוא מוכר קמ"ל דאף הלוקח ע"מ למכור צריך הוא לעשר שלא יצא מידו דבר שאינו מתוקן: תני. בתוספתא (ריש פ"ב) שהשיבו חכמים לר"מ וזהו ר' יהודה דמתניתן מימיהן של בעלי בתים וכו' כלומר כך מצינו שהיו בעלי הבתים נוהגין שאע"פ שלא נמנעו מלהיות מתארחין אצל חביריהם שאין נאמנין על המעשר מ"מ נוהגין היו להיות מתקנין פירותיהן בבתיהן: חבירין אין חשודין לא לאכול ולא להאכיל. כלומר דקמ"ל דצריך שלא יהו חשודין לעולם לאכול דבר שאין מתוקן ואז אינם חשודים להאכיל לאחרים אבל אם חשודין הן אפי' פ"א לאכול דבר שאינו מתוקן סוב אין נאמנין להאכיל לאחרים. ר' יוסי פליג וס"ל דמשום פעם א' שחשוד לאכול לא הפסיד נאמנות שלו לגבי אחרים ובהא הוא דקאמר יש לך שחשודין לאכול ואין חשודין להאכיל: מתניתא פליגא על ר' יוסי וכו'. דמשמע אפי' בפעם אחת שנתארח אצל עם הארץ שוב אינו נאמן לאחרים: מיליהון דרבנן. דלקמן ר' חנינא ור' יסא מסייעין על ר' יוסי וכלומר דודאי אליבא דחכמים דמתני' לא מצית לאוקמי מלתיה דר' יוסי דהא בהדיא קאמרי על עצמו אינו נאמן דכשהוא מתארח אצל עם הארץ ודאי אוכל שם דבר שאינו מתוקן וכיצד יהא נאמן על של אחרים וא"כ לחכמים אפי' בפעם אחת שחשוד הוא לאכול כבר חשוד הוא להאכיל כדאמרינן דמתני' פליגא על ר' יוסי וכי קאמר הש"ס מיליהון דרבנן מסייעין לר' יוסי אליבא דר' יהודה הוא דקאמר והיינו דאיכא סברא לחלק בין חשוד לאכול פעם אחת או יותר ובהך סברא פליגי ר' יהודה וחכמים דמתני' כדלקמן: דא"ר חנינא ור' יסא בשם ר' יוחנן לא אמר ר' יהודה אלא בסוף. כלומר שאם קבל עליו בתחלה שלא להתארח אצל ע"ה ואף שבסוף נתארח אצלו בהא הוא דקאמר ר"י דאפילו הכי נאמן הוא לאחרים אבל בתחלה אף ר"י מודה שצריך לקבל עליו שלא יתארח אצל ע"ה והשתא אין תימר דאין סברא כלל לומר דבפעם אחת לבד שהוא חשוד לאכול אינו חשוד להאכיל אלא דתימר דחברים אין חשודין לא לאכול לעולם דבר שאינו מתוקן ואז אין חשודין לא להאכיל א"ר מה בין בתחלה בין בסוף לר' יהודה דהא אף שקיבל עליו בתחלה כן מ"מ הרי נתארח לבסוף וכבר הפסיד נאמנות שלו ומ"ט דר' יהודה דאמר דאפ"ה נאמן אלא ודאי ר' יהודה אית ליה האי כברא דר' יוסי דמשום פעם אחת שנתארח אצל ע"ה ואכל דבר שאינו מתוקן לא הפסיד נאמנותו לאחרים. וחכמים סבירא להו דאף בפעם אחת שחשוד לאכול חשוד הוא להאכיל ובהאי סברא הוא דפליגי: דתני. בתוספתא שם וכלומר דתניא נמי הכי דפליגי בכה"ג: המקבל עליו להיות נאמן חוץ מדבר אחד. שאינו מקבל עליו בתחלה אין מקבלין אותו כלל: החשוד על דבר אחד. שבתחלה קיבל עליו כל דבר ואח"כ נמצא חשוד לדבר אחד מהם הפסיד כל נאמנות שלו וחשוד הוא על הכל: ר' יודה אומר אינו חשוד אלא

### רידב"ז

חד טעין דזמוקין עאל לטבריא שאל גמליאל זוגא לרבי בא ב"כ א"ל אין כל א"י כו' ואין כל א"י כו' אלא כן א"ל אין מקום בא"י כלומר לאו כל א"י אלא מקום בא"י ור"ל מקום אחד אין עושה משאוי של צמוקים וע"כ דבא ממקום אחד ע"כ תלינן דלאו מא"י הן אלא מחו"ל דבא ממקום אחד:

חד אמר אחר מקומו לחומרא אפילו עומד בחו"ל אזלינן לבתר המקום שבא משם חורנה אמר אחר מעמדו וכיון שעומד במקום היתר תלינן שמכאן הוא ומותר וכן מוכח מהא דבסמוך:

תני אר"י מימיהן של בע"ב כו', אר"י חבירין אינן נאמנין לא לאכול ולא להאכיל א"ר יוסי חבירין חשודין לאכול ואינן חשודין להאכיל, כן גירסת הגר"א ז"ל בשנות אליהו מתניתא פליגא על רבי יוסי על עצמו אינו נאמן האיך יהא נאמן על של אחרים, פי' דמשמע דבאכל ממנו חיישינן שאכל דבר שאינו מתוקן, מילהון דרבנן מסייעין ר' יוסי כו' לא אמרינן אלא בסוף אבל בתחילה, פי' בשעה שהוא מקבל אף ר' יהודה מודה דצריך לקבל עליו אין תימר חברים אינן נאמנים לא לאכול ולא להאכיל מה בין בתחלה מה בין בסוף, פי' בשלמא לר' יוסי ניחא דבתחלה צריך לקבל עליו אף שלא לאכול הגם שאינו חשוד להאכיל, אבל לר' יונה דס"ל דחשודין אף להאכיל א"כ אף באוכל דבר איסור לא מפסיד הנאמנות א"כ מה בין תחלה מה בין סוף, למה צריך לקבל בתחלה, ומשני דלעולם כר' יונה, והא דמפליג בין תחלה וסוף הוא כדתני המקבל עליו להיות נאמן חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו, החשוד על דבר אחד חשוד על הכל, רי"א אינו חשוד אלא לאותו דבר בלבד, פי' דר"י לא פליג רק על הסיפא החשוד על דבר אחד, אבל על הרישא המקבל עליו להיות נאמן חוץ מדבר אחד לא פליג א"כ ש"מ דבתחלת קבלה מודה ר"י ולא פליג רק בנחשד על דבר אחד ס"ל דאינו חשוד על הכל, ובמתניתן דקאמרי לי' רבנן ע"ע אינו נאמן האיך יהא נאמן על אחרים היינו לדברי ר"י קאמרי אע"פ דלדידך החשוד על דבר אחד אינו חשוד לכל מ"מ הכא דבזה גופי' הוא חשוד גם אתה מודה בזה, אבל לרבנן בלא"ה החשוד על דבר אחד חשוד לכל כן פי' בשנות אליהו ז"ל:

### שנויי נוסחאות

(סו"א) וגשמיו כד"ו וגשמיי. ווזיין כד"ו ווזיין וכי"ל ווזיין. חמס כד"ו חמס. ודבב חרבתיה בכי"ל ונדבב חרביתה. (סו"ב) חזרג כד"ו הזרג וככי"ל הורג. (סו"ג) גמליאל זוגא כד"ו גמלייל זוגה. כהנה כד"ו כהנא וככי"ל זבדא. (סו"ה) משאוי אחר כד"ו ליתא. (סו"ו) בן כד"ו נן. (סו"ז) אחד כד"ו ליתא. (סו"י) א"ל מתניי' כד"ו אמר מתני. (סוי"א) ייסא כד"ו יסא. (סוי"ב) אחר מעמדו ר' אבהו כד"ו אחר מעמדו ר' אבהו מפרש רבי אומר אחר מקומו ור"א בר"ש אומר אחר מעמדו ר' אבהו. (סוי"ג) ר' אבהו אמר ר' אומר אחר מקומו בכי"ל ליתא. (סוט"ו) אשפלתא כד"ו אפשלתא וככי"ל מפשלתה. טועניא כד"ו טעוניא. (סוי"ט) וחבירו כד"ו והבירו. (סוכ"א) דר' יוחנן כד"ו ורבי יוחנן. (סוכ"ד) וירבו כד"ו ורבו. (סוכ"ו) את שהוא מוכר ואת שהוא אוכל כד"ו את שהוא אוכל ואת שהוא מוכר. (סול"ו) מה שהוא כד"ו מה את שהוא. (סול"ד) מכנסו בכי"ל מגנסו. (סול"ה) נוהגין בפירותיהם כד"ו נוהגין היו בפירותיהן. (סול"ו) חברין כד"ו חבירין. אמר ר' יוסי כד"ו ר' יוסי אומר. (סול"ז) האיך כד"ו כיצד. (סול"ח) ייסא כד"ו יסא. (סול"ט) חברין אינן כד"ו חבירין אין. (סו"מ) לאכול כד"ו לוכל. (סומ"א) חשוד על כד"ו חשוד הוא על.

### תוספת הרי"ד

עיי"ש ומן קוסיי הוא פירש רבנן דמן קוסיי וכזה איתא בהדיא במס' חלה (פ"א) מן קוסיי פתרין לה חלה תרימו וגו' והתם מבואר בפשיטות דרבנן מן קוסיי וה"כ דכותי':

**ועכשיו** דביארנו ת"ל הירושלמי הזה יתבאר בע"ה באר היטב הירושלמי דסוגיא דידן דר"א ס"ל אפילו רוב א"י נתונה ביד ישראל מ"מ חם למיעוט כיון במקום הזה שמביאין מא"י רוב פעמים מן ישראל ומיעוט פעמים

**עין משפט נר מצוה** יא [א] [ב] מיי' פ"י ממעשר הל' א' סמ"ג עשין קל"ח: יב [ג] מיי' פ"י ממשכב ומושב הל"ב:

**מסורת הש"ס** (א) ירושלמי נדרים פ"ח הל"ד: (ב) תוספתא פ"ב: (ג) בכורות ל: תוספתא פ"ב דדמאי:

**גליון הש"ס** *תני אר"י מימיהן כו'. ביאור כל הסוגיא ע' בר"ש וע"ש שם בדבריו. וע' בהגהות מוהרא"ו ז"ל שם ובשנות אלי'. ותבין.

### חדושי רד"א

**תני אמר ר"י מימיהן של בעלי בתים לא נמנעו מלהיות מתארחין אצל ב"ב חבריהן כו'.** אמר ר' יונה חבירין אינן חשודין לא לאכול ולא להאכיל. פי' דר' יונה בא לפרש דברי ר' יהודה דאע"ג דאוכל אצל ע"ה אינו אוכל דבר שאינו מתוקן אלא מתקן הכל קודם שאוכל ונותן עיניו בצד זה ואוכל בצד אחר. ולפ"ז מיושב מה שמקשה מתני' לר"י על עצמו אינו נאמן כו' דבאמת גם הוא עצמו מתקן קודם שאוכל אצל ע"ה. אבל ר' יוסי פליג ואמר חבירין חשודין לאכול כו' ואע"ג שהוא אוכל אצל ע"ה דבר שאינו מתוקן אעפי"כ נאמן על אחרים. ולזה קאמר מתני' פליגא על ר' יוסי. א"ל על עצמו אינו נאמן האיך יהא נאמן על של אחרים. ר"ל בשלמא לר' יונה ניחא דאמר אע"ג דאוכל גבי ע"ה אינו חשוד לאכול דבר שאינו מתוקן דמתקן קודם שאוכל שנותן עיניו בצד זה כו' משא"כ לר' יוסי דאמר חשוד לאכול ואינו חשוד להאכיל קשה קושית חמתני' על ר' יודא:

**מיליהון** דרבנן מסייעין על ר' יוסי כו' לא אמר ר' יודא אלא בסוף אבל בתחלה אף ר' יודא מודה כו'. פי' אם אדם אחד קבל עליו להיות נאמן ובשעת הקבלה התנה ואמר חוץ מדבר א' (כגון שאינו רוצה לקבל עליו שלא להתארח אצל ע"ה) אין מקבלים אותו. אבל אם בשעת הקבלה קבל סתם ואח"כ אירע שאכל גבי ע"ה בזה לא איבד חזקתו הראשונה וכחו אז כן כחו עתה לענין נאמנות. א"כ בשלמא לר' יוסי דאמר חשודין לאכול ואין חשודים להאכיל ניחא דלא אמר ר' יודא אלא בסוף ר"ל אחר שקבל הנאמנות אבל גבי ע"ה אפ"ה לא נחשד להאכיל לאחרים. אבל בתחלה ר"ל אם בא לקבל להיות נאמן חוץ מדבר א' (שלא להתארח אצל ע"ה) אין מקבלין אותו אין תימר חברין אינן חשודין לא לאכול ולא להאכיל מה בין בתחלה ובין בסוף. ר"ל לר' יונה דאמר דגם האוכל אצל ע"ה מתקן מה שהוא אוכל וא"כ תחלה וסוף שווים הם לר' יונה אליבא דר"י ומצינו שיש חילוק ביניהם דתני המקבל עליו כן הוא הגיר' נכונה וכן הובא בירושלמי ד"ק ד"ו המקבל עליו להיות נאמן, ר"ל המקבל עליו בשעת קבלה אמר חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו. אבל החשוד על דבר א', ר"ל הקבלה סתם הי' רק אח"כ אכל אצל ע"ה דבר שאינו מתוקן בהא פליגי ת"ק ור"י אם אברה חזקתו. אבל בשעת הקבלה כו"ע מודו דאם אמר חוץ מדבר אחד אין מקבלים אותו לכתחלה. כדאיתא במס' בכורות דף ל' ע"ב:

### גליון אפרים

רבי וחבירו הלכה כרבי. בתרומות פ"ג דף מ"ו ע"א הגירסא רבי וחבריו ועיין בכתובות כ"א ע"א בבבלי ובבלי ב"ב קכ"ד ע"ב ובשאר מקומות. והנה הפני משה פירש שמעשה היה שמקום מעמדו היה מקום איסור והורה לחומרא והגר"א מפרש שמקום מעמדו היה מקום היתר והורה לו לקולא. ופירש הש"מ תמוה דהא ר' יוחנן גם כן סבירא ליה לקמן בשביעית פ"ח דף כ"ג ע"א דקל הקילו בשביעית שהיא מדרבנן ועוד אמאי ס"ל לרבי דלעולם הולכים אחר מקומו אף אם מקומו מקום איסור ומקום מעמדו היתר. לכן נראה כהגר"א שהמעשה היה שמקום מעמדו היה היתר והורה ר"י לקולא. ונראה שאם היה מקומו מקום היתר ומקום מעמדו איסור היה פוסק כרבי אחר מקומו לקולא. ועיין בבבלי בעירובין מ"ו ע"א:

[א] אלא על אותו דבר בלבד: תני הנאמן על הטהרות נאמן על המעשרות. תניתה רבי ינאי בי ר' ישמעאל ואמר טעמא הדא דתימר במתארח אצלו אבל ברבים אינו נאמן [ב] (א) עד שיקבל עליו ברבים. רבי זעירא רבי יסא בשם רבי יוחנן [ג] * אפילו חבר ששלח לחבר צריך לעשר. ר"ז בעי קומי רבי יסא כגון אני לרב שמואל בר רב יצחק ורבי שמואל בר רב יצחק לי א"ל מה את בעי מרבי שמואל בר רב יצחק דכל מה דהוא אכל משוקא הוא אכל [ד] (ב) הוא נאמן ואשתו אינה נאמנת לוקחין ממנו ואין מתארחין אצלו אבל אמרו הרי כדר עם הנחש בכפיפה [ה] אשתו נאמנת והוא אינו נאמן מתארחין אצלו ואין לוקחין ממנו אבל אמרו תבוא מאירה למי שאשתו נאמנת והוא אינו נאמן [ו] תני (ג) לא ישמש חבר במשתה ע"ה ולא בסעודת ע"ה אלא אם כן היה הכל מתוקן ומעושר תחת ידו ואפילו מניקת של יין [ז] ואם שימש חבר במשתה עם הארץ ובסעודת עם הארץ הרי זו חזקה למעשרות. ראו אותו מיסב אינה חזקה אני אומר על התנאים שבלבו הוא מיסב. בנו מיסב אצלו צריך לעשר על ידיו חבירו אין צריך לעשר על ידיו:

## הלכה ג מתני'

[ח] המקבל עליו להיות חבר אינו מוכר לע"ה לח ויבש ואינו לוקח ממנו לח ואינו מתארח אצל ע"ה ולא מארחו אצלו בכסותו. ר' יהודה אומר אף לא יגדל בהמה דקה ולא יהא פרוץ בנדרים ובשחוק ולא יהא מיטמא למתים ומשמש בבית המדרש אמרו לו לא באו אלו לכלל: גמ' אינו לוקח ממנו לח הא יבש מותר שעמי הארץ נאמנים על הכשירות. ותני כן נאמן עם הארץ לומר [ט] הפירות הללו לא הוכשרו. אבל אינו נאמן לומר הוכשרו אלא שלא קבלו את הטומאה. הא מכלל דו מודי בקמייתא לית הדא פליגי עלה דרבי יונה דרבי יונה אמר חבירין אינן חשודין לא לאכול ולא להאכיל שלא ילך ויטמא גופו ויבא ויטמא טהרות ואפילו על דרבי יוסי לית הדא פליגא דרבי יוסי אמר חבירין חשודין לאכול ואינן חשודין להאכיל. תמן לטהרות אבל הכא למעשרות הנאמן על הטהרות נאמן על המעשרות תנא

(ד) כל הבא [י] צריך לקבל עליו אפי' חבר תלמיד חכם. [כ] אבל חכם שישב בישיבה אינו צריך לקבל עליו

### רידב"ז

**הא** מכלל דהוא מודה בקמייתא לית הדא פליגי עלי' דר' יונה דר"י אמר חבירין אינן נאמנין לא לאכול ולא להאכיל, כן הוא לפי גירסת הגהות אליהו ז"ל, וה"פ דבשלמא לר' יוסי לא קשה אבל לר' יונה קשה דלמה במשנה דלעיל גבי מעשרות קאמר ר"י המתארח אצל ע"ה נאמן, והכא לא קאמר דמתארח אצל ע"ה נאמן משמע דמודה ר"י בזה ומ"ט הוא בשלמא לר' יוסי דס"ל דמיירי בחבירין דחשודין לאכול ולא להאכיל וע"כ אין כאן חשש שמא אכל דבר איסור ניחא דהתם אין כאן חשש שמא אכל דבר איסור אבל הכא החשש במתארח שמא נטמא במגע, ע"כ גם ר' יהודה מודה, משא"כ לר' יונה דס"ל דאף התם חשוד הוא לאכול ולהאכיל א"כ הוי לן גם שם החשש שמא אכל טבל, ומ"מ ס"ל לר"י דנאמן וא"כ קשיא מ"ש הכא בטהרות דמודה, ומשני דלא דמי דהתם בטבל הגם דחשוד על אכילת עצמו מ"מ נאמן שלא יכשיל אחרים משא"כ בטהרות באם חשוד שנטמא א"כ ממילא יטמא הטהרות כיון דהחשוד דנטמא גופו א"כ ממילא נטמא הטהרות, ופריך ואפילו על דר' יוסי נמי קשה דלמה במתארח גבי טהרות מודה דחיישינן כיון דנתארח אצלו שמא נגע בו הע"ה וטימא אותו, ומ"ש גבי מעשרות דלא חיים דס"ל דבע"ה החשוד לאכול בעצמו ואינו חשוד להאכיל ואצל הע"ה הזה אם נתארח אצלו לא אבד הנאמנות, א"כ ה"נ גבי טהרות נימא ג"כ אם נתארח אצל ע"ה דהוא חשוד בעצמו על טומאה ואינו חשוד לטמא אחרים לא איבד הנאמנות, ולתני ג"כ ר"י אומר המתארח אצל ע"ה נאמן ויהיה כגונא דרישא דהע"ה הזה חשוד לטומאת עצמו ואינו חשוד שיטמא להחבר ע"כ נאמן, ומשני דלא דמי דגבי טהרות מי שהוא חשוד על טומאת עצמו חשוד ג"כ שיטמא אחרים דטהרות חמירא ממעשרות בנאמנות, דמעשרות משכח"ל שיהא נאמן שלא להאכיל לאחרים אע"פ שהוא אוכל, משא"כ בטהרות מי שאינו נאמן על עצמו לא נאמן גם שלא יטמא לאחרים, ומביא ראי' דטהרות חמירא ממעשרות בנאמנות דתני הנאמן על הטהרות נאמן על המעשרות, אבל הנאמן על המעשרות אינו נאמן על הטהרות:

**תני** כל הבא צריך לקבל עליו אפי' חבר ת"ח, פי' דאיתא בירושלמי (בפ"ק דמס' ביצה) דתלמיד חכם מדריגה קטנה מן חכם, על זה קאמר דאפילו חבר תלמיד חכם צריך גם כן לקבל, אבל חבר חכם אין צריך לקבל כדמסיק, אבל חכם שיושב בישיבה הוא חבר חכם ואינו בגדר תלמיד חכם אין צריך לקבל משום דאמרינן דבודאי קיבל עליו

### פני משה

אלא על אותו דבר בלבד. שראינו שאינו חושש כלל לאותו דבר והשתא כמו דפליגי בחשוד לבסוף על דבר אחד אם הוא חשוד לכל דבר ה"נ פליגי בכה"ג במתני' אם קיבל עליו בתחלה על הכל ולבסוף נתארח אצל עם הארץ פעם אחת ורבי יהודה סבר דאף שהוא חשוד לאכול עכשיו מכל מקום אינו חשוד להאכיל לאחרים: הנאמן על הטהרות. שאוכל חולין בטהרה ומדברי סופרים הוא: נאמן על המעשרות. דכיון שאינו חשוד על דרבנן כ"ש דנאמן הוא על מדאורייתא: תניתה ר' ינאי וכו'. הוא תני לה להך ברייתא בשם דבי ר' ישמעאל והוא אמר בה טעמא כדאמרן וכמנויים עלה: הדא דתימר במתארח אצלו. שיכול לסמוך עליו ולאכול עמו דמכיון דקפיד על הטהרות ודאי אינו אוכל דבר שאינו מתוקן: אבל ברבים. כלומר שיהא נאמן לרבים ולומר זה מעושר שיסמכו עליו אע"פ שהוא עצמו אינו אוכל עמהן: אינו נאמן. עד זה עד שיקבל עליו לפני רבים דברים אלו שנשנו במתני' להמקבל עליו להיות נאמן: אפילו אני. כלומר אפי' תלמיד חכם כגון אני צריך שיקבל עליו ברבים: אפי' חבר ששלח. פירות לחבר צריך לעשר ולא יסמוך על זה ששולח לו דשמא הוא יסמוך ג"כ עליו שהוא עישר ובין דין לדין יאכל דבר שאינו מתוקן וכעובדא דר' זעירא לעיל (פ"ק בהלכה ג'): כגון אני וכו'. אם אנחנו ג"כ אין לנו לסמוך זה על זה: מה את. רוצה מר' שמואל בר רב יצחק בענין הספק הלא מה שהוא אוכל מן השוק הוא אוכל ומסתמא אינו לוקח מן השוק כ"א דבר המתוקן: הוא נאמן וכו'. תוספתא (בפ"ג): לוקחין ממנו. שהרי הוא נאמן אבל אין מתארחין לשם אצלו מפני אשתו שאינה נאמנת ואינה מקפדת לערב באכילה מדבר שאינו מתוקן: אבל אמרו. ובתוספתא הגי' אף על פי שאמרו. כלומר אף שאמרו הרי הוא כמו שדר עם הנחש בכפיפה ואינו יכול לסבול. לא יסמוך על זה שהאיש מתקוטט תמיד עמה שתהי' זהירה בכך דמ"מ כיון שהיא בעצמה אינה נאמנת לפעמים אין הבעל משגיח מה שהיא עושה: אשתו נאמנת וכו' דבזה איפכא הוא: תני. בתוספתא שם: ואפי' מיניקת של יין. כלומר אפי' אין שם יין אלא דבר מועט הנכנס במינקת אחת ששואבין בה מן החבית אין סומכין שהבעה"ב תיקן לאותו דבר מועט: ה"ז חזקה למעשרות. שמסתמא אותו החבר תיקן הכל דאם לאו לא היה משמש שם: ראו אותו מיסב. לחבר בסעודת ע"ה ואוכל עמהם אינה חזקה לאחרים לסמוך עליו שהוא תיקן לפי שאני אומר על התנאים שבלבו הוא מיסב שעשה תנאי בלבו שיפריש אח"כ מעשר על מה שהוא אוכל עמו: בנו מיסב אצלו. בן חבר שמיסב אצל ע"ה ואוכל עמו אין סומכין ג"כ שאביו תיקן הסעודה וצריך לעשר על ידו לפי שאביו החבר התנה בלבו על מה שבנו אוכל: חבירו של חבר שמיסב ואוכל שם אינו צריך לעשר על ידיו לפי שבחזקת שהחבר תיקן ולא התנה עליו בלבו ואם לא היה מתוקן לא היה החבר הזה מניח לחבירו שהיה מיסב עמהם:

**הלכה ג' מתני'** המקבל עליו להיות חבר. לענין טהרות שיהיו בגדיו ואוכלין ומשקין שלו טהורים וצריך שירגיל עצמו בחזקת טהרות שלשים יום ואחר ל' יום מקבל עליו דברי חבירות בפני ג' חברים נאמן הוא על כל הטהרות כשאר כל החברים ואע"פ שהוא אינו תלמיד חכם ות"ח עצמו דינו מפורש בגמרא: אינו מוכר לעם הארץ לח ויבש. מפני שגורם להם טומאה שכל מה שביד ע"ה בחזקת טמא הוא והאי תנא ס"ל שאסור לגרום טומאה לחולין שבא"י. ואינו לוקח ממנו לח מפני שהוכשר לקבל טומאה אבל יבש מותר ליקח ממנו שכל זמן שלא בא עליו משקה לא הוכשר לקבל טומאה ונאמן ע"ה לומר הפירות הללו לא הוכשרו אבל אינו נאמן לומר הוכשרו ולא נטמאו כדאמר בגמרא: ואינו מתארח אצל עם הארץ. שלא יטמא גופו ויבא ויטמא טהרות: ולא מארחו אצלו בכסותו. דכסות ע"ה טמא הוא ואי אפשר לו להזהר ממגע כסותו ותנן בגדי ע"ה מדרס לפרושין: רבי יהודה אומר אף לא יגדל בהמה דקה בא"י מפני הגזל שהן רועות בשדה אחרים: ולא יהא פרוץ בנדרים. שלא ירבה בשבועות ונדרים כי ברוב הנדרים והשבועות אי אפשר שלא יחלל: ובשחוק. דשחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה: ולא יהא מיטמא למתים. במקום שיש מטפלין בהן כדי שלא יהא רגיל בטומאה: ומשמש בבית המדרש. לתלמידי חכמים: אמרו לו לא באו אלו לכלל. דברי חבירות שאין עניינים לכך ואין הלכה כר' יהודה: גמ' הא יבש מותר וכו'. שנאמן הוא על הכשרו' לומר שלא הוכשרו כדפריסית במתניתי': הא מכלל דהוא מודי על קמייתא. אדברי ר"י קאי מדקאמר אף לא יגדל כו' מכלל דהוא מודה באלו שנשנו מקודם ואינו מתארח אצל עם הארץ ומדייק וכי לית הדא פליגא על ר' יונה דאמר בהלכה דלעיל לר' יהודה חבירין אין חשודין לא לאכול ולא להאכיל והלכך אף המתארח אצל ע"ה נאמן דאף שהוא מתארח בביתו תלינן דאינו אוכל דבר שאינו מתוקן אלא על תנאי שבלבו אינו אוכל כדפריסית לעיל והכא הא מודה ר' יהודה דאינו מתארח אצל ע"ה. ומשני דשאני הכא דלענין טהרות מיירי וחיישינן שלא ילך ויטמא גופו ויבא ויטמא טהרות: ואפילו על דר' יוסי לית הדא פליגא. וכלומר דהא לר' יוסי דלעיל נמי קשיא דאיהו קאמר אליבא דר' יהודה דטעמיה בדלעיל משום דס"ל דאף דיש חבירין חשודין לאכול מ"מ אין חשודין להאכיל לאחרים והרי כאן מודה ר' יהודה אלא דאפילו לר' יוסי מתרצינן הכי תמן לטהרות כלומר במתני' דהכא לטהרות הוא דמיירי ומודה רבי יהודה דאין מתארח אצל ע"ה מטעמא דאמרן: אבל הכא. במתני' דלעיל למעשרות וכו'. כדאמרי' לעיל ומשום דטהרות חמירי ועוד שהן מדרבנן ומעשרות מדאורייתא והלכך כאן שהוא לטהרות אף ר' יהודה מודה: תני כל הבא וכו'. בתוספתא (פ"ב): צריך לקבל עליו. בפני ג' חברים אפי' הוא חבר ואפי' הוא ת"ח: אינו צריך לקבל עליו

### שנויי נוסחאות

(שו"ס) ברבים ר' זעירא כד"ו ברבים ר' אמי בשם ר' ינאי אפילו אני איני נאמן עד שנקבל עליו ברבים ר' זעירא. (שו"ו) ר"ז כד"ו רבי זעירא. (שו"ז) לרב כד"ו לרבי. (שו"י) בשוקא כד"ו בן שוקא. (שוי"כ) הרי כדר כד"ו הרי הוא כדר. (שוי"ז) החת כד"ו מתחת. מניקת כד"ו מיניקת. (שוכ"א) אין כד"ו אינו. (שול"ג) בקמייתא כד"ו על קמייתא. (שול"ד) פליגי עלה כד"ו פליגא על. (שול"ז) לאכול ואינן כד"ו לוכל ואין. (שו"מ) חבר תלמיד כד"ו חבר אפי' תלמיד.

### גליון אפרים

ותני כן נאמן עם הארץ לומר הפירות הללו לא הוכשרו אבל אינו נאמן לומר הוכשרו אלא שלא קבלו את הטומאה. בגלי חגיגה כ"ב ע"ב:

### תוספת הרי"ד

פעמים מוכרים והוי קבוע במקום הזה רוב פעמים מן הישראל ומיעוט פעמים קבוע דמן העכו"ם אמרינן דהוי קבוע ומייתי ראיה מסירקית שהיתה מכתפקת יום אחד מן האיסור נעשה אותו היום הוכח לכל הימים אלמא דבנקבע רוב פעמים להיתר ומיעוט פעמים לאיסור הוי קבוע וה"נ כיון דנקבע במקום הזה רוב פעמים של ישראל ומיעוט פעמים של עכו"ם הוי קבוע ועו"ז ר' יוסי לטעמיה פריך א"כ האיך מקבלין גר כיון דבמקום הזה באים איזה פעמים מעמון

**עין משפט נר מצוה** יג [א] מיי' פ"י ממשכב ומושב הל"ט טוש"ע יו"ד סי' קי"ט סעיף ד'. יד [ב] מיי' פ"י ממעשר הל"א. טו [ג] מיי' פ"ו ממעשר הלכה ו'. טז [ד] [ה] מיי' פ"י ממעשר הלכה ד' ס'. יז [ו] מיי' שם הלכה ו'. יח [ז] שם הלכה ז'. יט [ח] מיי' פ"י ממשכב ומושב הלכה א' וכל"מ. כ [ט] מיי' פ"ז מטומאת אוכלין הל"ב. כא [י] [כ] מיי' פ"י ממשכב ומושב הלכה ג' ד'.

**מסורת הש"ס** (א) בכורות ל': (ב) תוספתא פ"ג כאן [illegible]: (ג) תוספתא פ"ג בפינוי: (ד) בכורות ל':

**גליון הש"ס** *אפילו חבר ששלח לחבר. מכאן יצא לו לרבינו ז"ל הדין בפ"ו ממעשר הל"ו ובכ"מ שם הביא מקורו מן הירושלמי פ"ג. ומקור מקומו טהור נובע מכאן. ודוקא בדנתאי הוא דמותר לשלוח להבר כמ"ש רבינו פי"א הל"א:

### חדושי רד"א

**הא** מכלל דו מודי בקמייתא, ר"ל מדאמר ר"י אף משמע דמודה שלא יתארח אצל ע"ה ולעיל במתני' המקבל עליו להיות נאמן מעשר כו' אמר ר' יודא אף מתארח גבי ע"ה נאמן לית הדא פלינא על ר' יונה דר"י אמר חברין אינן חשודין לא לאכול ולא להאכיל. דבשלמא גבי מעשרות מותר לו להתארח גבי ע"ה משום דבידו לתקן דאוכל בצד זה ונותן עיניו בצד אחר. משא"כ גבי טהרות א"א לשמור עצמו מלאכול בטומאה והרי הע"ה אינו נזהר מטומאה ויש לחוש שהחבר הזה המתארח גבי ע"ה יטמא גופו ויבוא ויטמא טהרות: **ואפי'** על ד"ר יוסי לית הדא פליגי דר"י אמר חבירין חשודין לאכול ואינן חשודין להאכיל. לכך המקבל עליו להיות נאמן למעשרות מתארח אצל ע"ה:

**תמן** לטהרות אבל הכא למעשרות. הנאמן על הטהרות נאמן על המעשרות דמעשרות חמירו אמרינן אף על פי שהוא חשוד לאכול אינו חשוד להאכיל. מה שאין כן גבי טהרות דקיל להו לאינשי אמרינן שלא יתארח גבי ע"ה כלל דאם הוא חשוד לאכול חשוד נמי להאכיל לאחריני.

עליו שכבר קיבל עליו משעה שישב. אמר רבי לא והוא שקיבל עליו משעה ראשונה רבי יוסי בעי אי משעה ראשונה למה לי חבר אפילו ע"ה. אתיא דרבי לא כריש לקיש דר"ש בן לקיש הוה סלק לגבי אילין דבית רבי ינאי והוו נשייא חזיין ליה וערקין מן קמוי. אמר לון אבא לכון בייתא ע"ה אני אצל טהרות. (א) תני [א] הוא נענה לחבורה ובניו ובני ביתו נענין לו. אית תניי תני הוא ובניו ובני ביתו נענין לחבורה ולא פליג כאן בטפולין לאביהן וכאן כשאין טפולין לאביהם תני רבי חלפתא בן שאול גדולים נענין לחבורה קטנים נענין לו (ב) תני [ב] מקריבן לכנפיים ואחר כך מלמדין לטהרות. אמר ר' יצחק ב"ר לעזר כנפים מדפות והסטות טהרות מעשרות (ג) בראשונה היו אומרים [ג] חבר שנעשה גביי דוחין אותו מחבורתו יצא מגבייתו הרי הוא כחבר. חייא בר בון בשם רבי יוחנן חבר שיצא חוצה לארץ אין דוחין אותו מחבורתו הא קטן אין צריך קירוב:

## הלכה ד מתני'

[ד] (ד) הנחתומין לא חייבו אותן חכמים להפריש אלא כדי תרומת מעשר וחלה. [ה] החנוונין אינן רשאין למכור את הדמאי וכל המשפיעין במידה גסה כגון הסיטונות ומוכרי תבואה: **גמ'** תמן תנינן (ה) הלוקח מן הנחתום כיצד הוא מעשר. הכא את אמר הלוקח מפריש והכא את אמר הנחתום מפריש. (ו) רבי יונה אמר איתפלגין רבי לעזר ור' יוחנן חד אמר [ו] *כאן בעושה בטהרה וכאן בעושה בטומאה וחרנה אמר כאן במידה דקה וכאן במידה גסה ולא ידעין מאן אמר דא ומאן אמר דא מן מה דאמר רבי יוחנן מפני הטהרות הוי רבי לעזר דו אמר כאן במידה דקה כאן במידה גסה וקשיא על דר"י אם בעושה בטהרה יפריש על הכל. בדין היה שלא יפריש כלום שאין מוסרין ודאי לע"ה וקשיא על דר"ל אם במדה דקה יפריש על הכל.

החנווני

עליו. בפני ג' חברים שכבר קיבל עליו משעה שישב בישיבה: והוא שקיבל עליו משעה ראשונה. החבר ות"ח קאי שצריך שיקבל עליו דברי חבירות משעה ראשונה וכלומר שצריך שנדע שנוהג בהם בתחלה כשנכנס בתוך ביתו ואז מקבלין אותו: ר' יוסי בעי אי משעה ראשונה. צריך שינהוג אם כן למה לי חבר אפי' ע"ה דינו כך ומה בין חבר לע"ה: אתיא דרבי לא כר"ל. דמשמע מעובדא דלקמיה דאף חבר ות"ח צריך שינהוג כך בתחלה כשנכנס בתוך ביתו: והוו נשיא. והיו הנשים הרואות אותו בורחין מלפניו ומשמרין עצמן שלא יגע בבגדיהן ואמר להן אני אבוא אצליכם בתוך הבית. כלומר אל תחושו לזה מלפני לפי שע"ה אני אצל טהרות שלא קבלתי עלי משעה ראשונה: תני. בתוספתא שם: הוא נענה לחבורה. כלומר הוא בעצמו צריך שיקבל עליו בפני חבורה של ג' אבל בניו וב"ב נענין לו הן גוררין אחריו ואינם צריכים לקבל בפני חבורה כפ"ע: אית תניי תני. תניא אידך שאף בניו וב"ב צריכין לקבל בפני חבורה: וקאמר הש"ס דלא פליגי כאן בטפולין לאביהן שהן סמוכין על שלחנו נגררין אחריו ובשאינן טפולין לו צריכין לקבל בפני עצמן: תני ר' חלפתא בן שאול. לחלק בין גדולים ובין קטנים ולא בטפולין תליא מלתא: תני. בתוספתא שם: מקריבן לכנפים. בתחלה מקריבן אותם שיקבלו ע"ע לטהרת ידים קודם אכילה וקודם נגיעה באוכלין דתרומה ואח"כ מלמדין אותם לטהרות לחומר שאר טהרות מדברים הנוהגין בהן: כנפיים וכו'. כלומר כך הוא סדרן בתחלה צריך לקבל לטהרת ידים ואחר כך למדפות להזהר מטומאה קלה ומטומאת הסיטות ולדין שמירת טהרות ולמעשרות: בראשונה היו אומרים. תוספתא (פ"ג): חבר שנעשה גביי. ממונה למלך לגבות מס מישראל: דוחין אותו מחבורתו. ואפילו פירש מגבאות אין מקבלין אותו חזרו לומר וכו': חייא בר בון בשם ר' יוחנן אמר אלו שני דברים חבר שיצא לחו"ל אין דוחין אותו מחבורתו ואע"פ שנטמא בארץ העמים הואיל וטומאה דרבנן היא: הא קטן אין צריך קירוב. ועוד אמר ר' יוחנן דקטן אין צריך קירוב בפני חבורה אלא נגרר אחר אביו הוא וכהאי דר' חלפתא דמחלק בין גדולים לבין קטנים:

**הלכה ד' מתני'** הנחתומים. הלוקחין תבואה מעם הארץ לא חייבו אותן חכמים להפרים מהדמאי אלא כדי תרומת מעשר שהיא אחד ממאה וכדי שיעור חלה אבל לא מעשר שני והקילו חכמים עליהם בדבר זה משום שסוטרי המלך בירושלים היו חובטים אותם ולומר להם מכרו בזול לפיכך לא הצריכום שיפרישו מעשר שני מדמאי ולעלות לאכלו בירושלים אלא הלוקח מהם צריך שיפרים מעשר שני ודוקא אם מוכרים בחנותם או על פתח חנותם כדאמר בגמרא: החנוונין. שהן מוכרין מעט מעט ומשתכרין הרבה אינן רשאין למכור את הדמאי וצריך שיתקנו מקודם ועוד מפני שרגילין התינוקות לקנות מהם שלא יאכלו התינוקות דבר שאינו מתוקן: וכל המשופעין. שמוכרין בשפע הרבה במדה גסה כדמפרש במתני' דלקמן איזו היא מדה גסה והן רשאין למכור את הדמאי מפני שהן מוסיפין על המדה ואין משתכרין הרבה לא הטילו חכמים עליהם לתקן את הדמאי אלא על הלוקח מהן: כגון הסיטונות. הן המוכרין יין ושמן הרבה ביחד להחנוונים ומוכרי תבואה שהן קונים תבואה מבעלי האוצרות ומוכרין להחנוונים הרבה ביחד: **גמ'** תמן תנינן. לקמן (ריש פ"ה) הלוקח מן הנחתום כיצד הוא מעשר נוטל כדי תרומת מעשר וחלה וקס"ד דהני תרתי מתניתין בחדא גוונא מיירי ובנחתום עם הארץ עסקינן והלכך פריך הכא במתניתין (דפ"ה) את אמר הלוקח. הוא צריך שיפרים והכא במתניתין את אומר הנחתום הוא מפרים: איתפלגון ר' אלעזר ור' יוחנן. בשינויא דהאי רומיא דהני מתני': כאן בעושה בטהרה וכאן בעושה בטומאה. כלומר לעולם אידי ואידי בנחתום ע"ה עסקינן ומתני' דהכא מיירי בשנותן לנגבל חבר לתקן לו עיסתו שיפרים החלה בטהרה ומכיון דטרח כולי האי במכינן נמי עליה שהוא יתקן ויפרים תרו"מ ומתני' דהתם מיירי בשאינו חושש לטהרה כ"א עושה הכל בטומאה והלכך לא מהימנינן ליה והלוקח ממנו הוא צריך שיפרים: וחרנא. ואידך אמר דלעולם אידי ואידי בנחתום חבר מיתוקמא וכאן במתני' במוכר במדה דקה מיירי ואותן אינן רשאין למכור את הדמאי כדתנן במתני' והלכך הוא צריך שיתקן ומתניתין דהתם במוכר במדה גסה הרבה ביחד מיירי ולהם התירו למכור את הדמאי והלוקח צריך שיפרים: ולא ידעין מאן מנייהו אמר דא. שינויא ומאן דאמר דא וקאמר הש"ס מאן דאמר לקמן (ריש פ"ה) דר' יוחנן הוא דאמר מפני הטהרות כדקאמר שם בהדיא דר' יוחנן הוא דמשני לה כאן בעושה בטהרה וכו' הוי דשמעינן דר' אלעזר הוא דמשני לשינויא אחרינא כאן במדה דקה וכו': וקשיא על דר' יוחנן אם בעושה בטהרה. מיירי הכא א"כ יפריש על הכל כלומר שיפרים גם מעשר שני ודמאי לא יפרים כ"א תרומת מעשר וחלה: בדין היה שלא יפרים כלום. כלומר אי אמרת דגם מעשר שני יפרים א"כ בדין היה לומר מוטב שלא יתקן כלום ואל יהא מעשר שני של ודאי בידו: שאין מוסרין ודאי לע"ה. כלומר מעשר שני של ודאי אסור למסור לע"ה כדתנן (בפ"ג ממעשר שני) מי שהיו לו מעות בירושלים וצריך לו ולחבירו פירות אומר לחבירו הרי המעות האלו מחוללין על פירותיך נמצא זה אוכל פירותיו בטהרה והלה עושה צרכו במעותיו ולא יאמר כן לעם הארץ אלא בדמאי ואמרינן שם בגמרא הא בודאי לא שאין מוסרין ודאי לע"ה וטעמא לפי שמעשר שני צריך שיאכלנו בטהרה ואין ע"ה נזהר בטהרה ואם יהיה הכל מתוקן הרי מע"ש של ודאי ביד ע"ה והלכך אמרינן דלא יפרים הוא מע"ש שלא יבא לידי אכילת מע"ש בטומאה והלוקח צריך שיפרים מע"ש מיהו לתרו"מ נאמינין לו שהוא יפרים משום דלאינו שמקפיד על חלתו ליתנה לחבר שיעשנה בטהרה תרו"מ נמי חמירא ליה כמו חלה שמכניסם במיתה אבל מע"ש כיון דהאוכלו בטומאה אינו אלא בלאו לא חמירא ליה והלכך אמרינן מוטב שלא יפרישנו משיפרישנו ויאכלנו בטומאה: וקשיא על דר"א אם במדה דקה יפרים על הכל החנוונים וכו'. כלומר לר"א ודאי דקשיא עליה האי קושיא דלדידיה דבנחתום חבר מיירי ומפני שהוא מוכר מעט מעט צריך הוא שיתקן א"כ יפרים על הכל וגם למעשר שני כדקתני במתני' בדין

החנוונים

עליו משעה שישב ור' לא פליג וס"ל דוקא בשידעינן שקיבל עליו משעה ראשונה, אבל בסתמא לא אמרינן שבודאי קיבל דיכול להיות חבר חכם, ומתנהג בטהרות כע"ה אם לא בידעינן שקיבל ע"ז פריך לי' ר' יוסי אם בידעינן דוקא שקיבל בזה אפילו עם הארץ גם כן נאמן, א"כ מה חילוק יש בין חבר חכם לע"ה, ומסיק דהא דר' לא כרשב"ל דבסתמא לא אמרינן, דודאי חבר חכם קיבל עליו דהא רשב"ל הוי סליק לאילן דבי ר"י כו' ע"ה אני אצל טהרות:

**הכא** את אמר הלוקח מפריש כו', ר' יונה אמר איתפלגין ר"א ור"י חד אמר כאן בעושה בטהרה וכאן בעושה בטומאה, וחורנה אמר כאן במידה דקה כו', פי' הסוגיא הזאת עפ"מ שפסק הרמב"ם ז"ל (בפ"ט מה' מעשר הי"ב) וז"ל הנחתומים כו' אלא תרו"מ בלבד כדי שיפרשנה בטהרה עם החלה עכ"ל ז"ל, ודבריו צ"ב למה חלק תרו"מ מחלה הו"ל לשנות כאחד אך דעומק הענין הנפ"מ בין עושה בטהרה לעושה בטומאה הוא ע"פ הירושלמי במס' פסחים (פ"ג) ובמס' בילה (פ"ק) דבדין הוא גם בעיסה טהורה שיפרים חלתה בסוף אלא תקנה תקנו בה שיפרישנה תחלה שלא תטמא את העיסה עיין שם דגרסינן בעיסה טמאה עסקינן שאינו מפרים חלתה אלא בסוף עיי"ש, ופי' דהא דתנינן משנותנת המים היא מגבסת חלתה היא תקנתא דרבנן בעיסה טהורה משום דכיון דנותן המים כעת בעת לישה הרי הוא מכשיר לקבל טומאה ע"כ חיישינן שמא תטמא העיסה ויהיה חלה טמאה ע"כ תקנו רבנן שתיכף כשנותן המים יגביה החלה כדי שתהא חלה טהורה, משא"כ בעיסה טמאה עומד על עיקר הד"ת שנאמר ראשית עריסותיכם בשעה שנעשה עיסה והנה בדין ראשית עריסותיכם לאו דמצוה להפרים מן העיסה ז"א אלא אף מן הפת ג"כ שפיר דמי וה"ק עריסותיכם היא כמו מירוח דמחייב הכרי כן נמי הגילגול עושה הטבל לחלה וכמו מירוח דעושה טבל להכרי הוא דקודם מירוח אוכל ארעי כמו כן בקודם הגילגול מותר לאכול ארעי ומכיון דנתגלגל נעשה טבל לחלה ומצות חלה להפרים בין בעיסה בין בפת הכל אחד ולא דמחויב להפרים מן העיסה דוקא ז"א דעיסה היא רק שטובלת לחלה, ולא דמי לפאה דמצות פאה להפרים מן הקמה ואם לא הפרים מן הקמה מפרים כו', ז"א דגבי פאה כתיב לא תכלה פאת שדך, משא"כ בחלה הוה העיסה כמו מירוח דטובל וכמו דבמירוח אין נפ"מ בין דגן לפת ובין יין קודם הבישול לאחר הבישול, כן נמי בחלה רק משום מצות זריזין מקדימין למצות והנה הכא בנחתום דהוי דמאי רק המע"ר ותרו"מ משא"כ חלה היא ודאי, דהא פשיטא דלא הופרש עדיין חלה דהא קודם הגילגול לא

(סוי"ג) והסטות טהרות כד"ו הסטות טהרות. וכי"ר הסיטות א"ר מנא כנפים ומדפות הסיטות טהרות. (סוט"ו) מחבורתו יצא כד"ו מחבורתו חזרו לומר כל זמן שהוא גביי דוחין אותו מחבורתו יצא. (סוכ"ג) המשפיעין במדה גסה כגון כד"ו המשופעין במדה גסה רשאין למכור את הדמאי ואלו הן המשופעין במדה גסה כגון. (סו"ל) מן מה דאמר רבי יוחנן מפני כד"ו מאן דאמר דרבי יוחנן אמר מפני. (סי"ל א) דו אמר כד"ו הוא דאמר.

מערכת הערוך

(סוכ"ג) וכל המשפיעין במידה גסה כגון הסיטונות ומוכרי תבואה במשנה נבבלי (פ"ב מ"ה) הגירסא „כל המשפיעין במדה גסה רשאין למכור את הדמאי כו'" ופי' הערוך (ע' גס א') „כי מדה גסה הואיל והלוקח משתכר הלוקח מפריש אבל המוכר מדה דקה כגון החנווני הואיל והוא משתכר הוא מפריש לפיכך אינו רשאי למכור דמאי אלא א"כ מתקנו" ופי' זה הועתק מירושלמי לקמן סוף עמוד כ'.

### תוספות הרי"ד

מעמון ומואב דאינו רחוק כ"כ מא"י א"כ איקבע במקום הזה רוב פעמים ומות אחרים ומיעוט פעמים עמון ומואב א"כ גר שבא להתגייר אין מקבלין אותו שמא מעמון ומואב הוא ונעשה אותו הגר שבא מעמון ומואב הוכח לכל הגרים א"ו דברוב פעמים ומיעוט פעמים במקום אחד לא חשוב קבוע כמו רוב מקומות ומיעוט מקומות והיא דסירקא כבר תירץ ר"י במס' כתובות בירושלמי הנ"ל: ובכשיו יתבאר שיטת רש"י והרמב"ם ז"ל דרש"י ז"ל ס"ל דהעיר חשיבא אינו קבוע דמפרש במס' כתובות אי דאזלי איניהו לגבה אי עקר הבועל מביתו אמרינן כל דפריש מרובא פריש וכן פירש בתוס' ז"ל ושיטת הרמב"ם דהעיר כולה חשיבא קבוע והב"י ז"ל כתב דהרמב"ם ז"ל סבירא ליה דהעיר הוי קבוע גזירה היכא דאזלי איהי לגבי' ולכאורה קשה להבין בכוונת הרמב"ם ז"ל

עין משפט נר מצוה כב [א] מיי' פ"י ממשכב ומושב הלכה ה'. כג [ב] שם הלכה ב'. כד [ג] מיי' שם הלכה א'. כה [ד] מיי' פ"ט ממעשר הלי"ב. כו [ה] מיי' פ"א שם הל"ב. כז [ו] מיי' פ"ט ממעשר הלי"ב.

מסורת הש"ס. (א) תוספתא פ"ב כאן בכורות ל (ב) שם ובתוספתא פ"ב כאן (ג) בכורות לא תוספתא פ"ג כאן (ד) יומא ח: (ה) לקמן פ"ה מ"א (ו) ע' יומא דף ח' ע"ב ד"ה הכן התם.

גליון הש"ס *כאן בעושה בטהרה. ע' בכ"מ פ"ט הלי"ב ובפ"ו מבכורי' הל"א וצ"ע על הכ"מ שהרי דקדק רבינו וכתב בפ"ט כדי שיפרישנה בטהרה והיינו כר"י כמ"ש בעצמו פ"ט שם. וע' במלמ"ל שם. וע' בלח"ם פ"א מ"ג:

### חדושי רד"א

**יצא** מגבייתו הרי הוא כחבר. נ"ב ה"ג פירש אין מקבלין אותו חזרו לומר כו'. כן הוא בבכורות דף ל"א.

### מהר"מ יפ"מ

**וכל** המשפיעין במידה גסה נ"ב רשאין למכור את הדמאי אלו הן המשפיעין במידה גסה כגון כו' כצ"ל וכן הוא במשנה שבש"ס שניות ובגמרא. [וכן הוא בדפוס וויניציא וקראקא]

(שו"א) רשאי כד"ו רשאין. (שו"ו) אילא בכי"ר אלעזר. (שו"ט) שהוא סמוך כד"ו שהיא סמוכה. (שוט"ז) היא גם כד"ו היא הגסה. (שוי"ז) ר"י כד"ו רבי יוחנן.

החנוני אין רשאי למכור דמאי חברייא בשם רבי לעזר דר"מ היא (א) דר"מ אמר לא התירו למכור דמאי אלא לסיטון בלבד התיב רבי יוסי והא מתניתא פליגא אילו הן המשפיעין במידה גסה כגון הסיטונות ומוכרי תבואה הוי אית חורנין. אמר רבי יוסי לא על הדא רבי אילא אמר הדא מילתא אלא על הדא דתני [א] (ב) בד"א בזמן שהוא מוכר בחנותו או על פתח חנותו. אבל אם היה מוכר בפלטר או בחנותו שהוא סמוך לפלטר מעשר יזל הכל עליה חברייא בשם ר' לעזר דר"מ היא דר"מ אמר לא התירו למכור דמאי אלא לסיטון בלבד *היידן ר"מ ההיא דתנינן לבתרה (ג) ר"מ אומר את שדרכו למדוד בגסה ומדדו בדקה טפילה דקה לגסה (ד) תני ר"ח כן. את שדרכו להימדד בגסה ומדדו בדקה טפילה דקה לגסה וכן פלטר מידה דקה וחנות מידה גסה טפילה היא גסה לדקה חברייא בשם ר"י מפני התינוקות דלא ייכלון טבל רבי לא בשם רבי יוחנן מידה דקה [ב] הואיל והמוכר משתכר המוכר מפריש מידה גסה הואיל והלוקח משתכר הלוקח מפריש

מתניתא

לא נתחייב בחלה, והמפריש אלתו קמח אינו חלה, ואיתא לקמן (בפ"ה) דאף בדמאי מחויב להקדים קודם חלה, ומעשר שני אחר כך משום דתרומות מעשר קדמה לגורן וכתוב בו ראשית כמו בחלה משא"כ מע"ש אע"פ שקדמה לגורן, הא לא כתיב בו ראשית כמו בחלה ע"כ בעושה עיסה מן הטבל מחויב להקדים תרו"מ ואח"כ חלה ואח"כ מע"ש עיי"ש, ועיין בפ"ה בפי' המשניות עיי"ש, והילכך בעיסה טהורה דמחויב להפריש משנותן המים וע"כ ע"כ חיוב הפרשת חלה על המוכר הנחתום ממילא מחויב להקדים תרו"מ, ע"כ מפריש תרו"מ תחלה משום החלה והיינו דכתב הרמב"ם ז"ל מחויב להפריש אלא כפי תרו"מ כדי שיפרישנה בטהרה עם החלה, ר"ל כיון דעושה בטהרה ומחויב להפריש חלה ע"כ ממילא מפריש תרו"מ משום החלה כדי שלא יקדים חלה ויפרישנה בטהרה עם החלה, ומע"ש דא"צ להקדים לחלה ממילא אינו מחויב הנחתום רק הלוקח מפריש משא"כ בעיסה טמאה, דעיקר המצוה להפריש בסוף, ואין נ"מ בין עיסה לפת ע"כ אינו מחויב המוכר אלא הלוקח מפריש, כיון דכל עיקר הפרשה הוא רק משום שיעבי' החלה מנתינת המים, ממילא בעיסה טמאה לא שייך כן ממילא הלוקח מפריש, וחד מ"ד מחלק בין מדה דקה לגסה, ופריך הגמרא למאן דאמר דמחלק מעיסה טהורה לטמאה דלפיכך המוכר מפריש משום דבעיסה טהורה צריך לתקן החלה תיכף בנתינת המים מחשש שלא תטמא, א"כ כמו כן יפריש גם המע"ש דהא מע"ש נמי צריך להיות בטהרה א"כ צריך נמי להגביה המע"ש בעת הכשר נתינת המים כדי שלא תטמא וע"כ פריך אם בעושה בטהרה יפריש על הכל, ומשני בדין היה שלא יפריש כלום דהחוב מוטל על הלוקח, אלא שאין מוסרין ודאי לע"ה, כן גי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו בירושלמי שת"י, וכן בהגהות על הר"ש ז"ל וה"פ דהלא בחלה דחלה הוי ודאי ובודאי מוזהרין אנחנו לשומרו שלא יבוא לידי טומאה משא"כ בדמאי כדאיתא (בפ"ג במס' מע"ש) דאין מוסרין ודאי מע"ש לע"ה מחשש שלא יטמא, אבל מע"ש של דמאי נותנין לע"ה, ואין אנו חוששין על חשש הטומאה, א"כ ממילא המע"ש הוא דמאי אין אנו חוששין מחשש טומאה, משא"כ חלה דהוי ודאי אנו חוששין, ומשום דלא נמצא בשום משנה החילוק דחשש טומאה בין דמאי לודאי, אלא במשנה הזאת (דפ"ג דמע"ש) שאין מוסרין ודאי לע"ה אלא דמאי ע"כ מביא המשנה הזאת דאין מוסרין אלא ודאי לע"ה, וע"כ קאמר בדין הוא שלא יפריש כלום אלא רק בחלה משום דהוי ודאי ומוזהרין רק על חשש טומאה דהא אין מוסרין אלא ודאי לע"ה ולא דמאי ע"כ ממילא מחויב להקדים תרו"מ משום חלה משא"כ במע"ש דהוי דמאי [ופי' זה הוא ברור לפי' הרמב"ם ז"ל והפי' אי לא גרסינן תיבת אלא כגירסת הגר"א ז"ל אלא כגירסת התוס' ז"ל הכונה ג"כ כן דהא התוס' ז"ל נמי מפרשין דהכונה דוקא לעם הארץ] ופריך על דר"א דמשני כאן במדה דקה אם במדה דקה יפריש על הכל, וראיתי בירושלמי שת"י מכ"י הגר"א ז"ל כתב בכת"י אחד מתלמידיו דאמר מורי הגאון נ"י שצ"ל הגירסא בכאן הא דר"י בשם ר"ש בן יהוצדק דבתר ה"ה בסוף פירקן ושייך לכאן עד סוף הפרק דעל הקושיא הזאת משני ר"י בשם ר"ש בן יהוצדק תנאי ב"ד הוא שיהא תרו"מ משל מוכר ומע"ש של לוקח [פי' דהא כל עיקר התקנה דבמידה דקה יפריש הלוקח ובמדה גסה יפריש המוכר הוא מתנאי ב"ד וכן הוא התנאי ב"ד דבמדה דקה דיפריש המוכר לא יפריש רק תרו"מ אבל מע"ש צריך הלוקח להפריש וע"ז פריך הגמרא מה אנן קיימין אם במדה דקה הואיל והמוכר משתכר המוכר מפריש כו'] וע"כ ניחא מתניתין דידן ופריך הגמרא היכי משכח"ל דממ"נ אם במדה דקה הכל על המוכר ואם במדה גסה הכל על הלוקח ואימתי משכח"ל התנאי ב"ד דיהא תרו"מ על המוכר ומע"ש על הלוקח ומשני בפירות שנכנסו פי' שמוכר לו פירות מארצו ועדיין הם מחוברין ופשיטא דלא נתקנו עדיין ובזה הוי התנאי ב"ד דהא תרו"מ על המוכר ומע"ש על הלוקח ואימתי הדין למדה דקה המוכר מפריש וגסה הלוקח מפריש הנ"מ במכר דמאי משא"כ במוכר ודאי דעל דמאי התנאי ב"ד דתלי במדה דקה וגסה ובודאי התנאי ב"ד דתרו"מ על המוכר ומע"ש על הלוקח, ומסיק אפילו שלא במכנסו בידוע שלא נתקן. כן גי' תלמידי הגר"א ז"ל בירושלמי שת"י אעפ"כ תנאי ב"ד הוא שתהא תרו"מ של מוכר ומע"ש של לוקח ומיירי מתניתין בגוונא זה:

**החנוני** אין רשאי למכור דמאי חבריא בשם ר"א דר"מ היא דר"מ אמר לא כו' לסיטון בלבד התיב ר"י כו' הסיטונות ומוכרי תבואה הוי אית חורנין כו' דהא במתניתין גופי'. קתני אף מוכרי תבואה דמי לסיטון א"כ לא אתיא מתניתין כר"מ והיכי קאמר ר"א דמתניתין ר"מ הוא אמר ר' יוסי לא על הדא אמר ר"א, כן גירסת תלמידי הגר"א ז"ל בירושלמי שת"י, אלא על הדא דתני בד"א בזמן שמוכר על חנותו כו' אבל אם היה מוכר בפלטר מעשר על הכל עלי' חבריא בשם ר"א דר"מ היא היידן ר"מ [ומה שבינתיים נמחק] כו' את שדרכו למדוד בגסה ומדדו בדקה טפלה גסה לדקה ותני ר"ח כן את שדרכו למדוד בגסה ומדדו בדקה טפילה גסה לדקה משום דאזלינן לבתר מה שהוא מוכר עכשיו ע"כ, וכן פלטר מדה דקה חנות מדה גסה טפילה היא גסה לדקה, פי' לפיכך הנחתום שהוא מוכר בחנותו דהוי מדה גסה הלוקח מפריש אבל מוכר בפעם הזה בפלטר דהוא מדה דקה אזלינן בתר השתא והוי טפל כל מה שהיה מוכר עד הנה במידה גסה ואזלינן בתר השתא, חבריא בשם ר"י מפני התינוקות, פי' הטעם דלמה במידה דקה המוכר מפריש, משום דבמדה דקה קונים התינוקות ע"כ יפריש המוכר דהא התינוקות לא יפרישו, ר"ל בשם ר"י טעמא אחרינא הוא מדה דקה הואיל והמוכר משתכר המוכר מפריש ומדה גסה דהלוקח משתכר הוא מפריש, א"ר

החנונים שהן מוכרין מעט מעט שאינן רשאין למכור את הדמאי וצריך שיתקנו הכל אבל לר' יוחנן ולאוקימתיה לא קשיא מידי: חבריא בשם ר' לעזר. אמרי דר"מ היא דאיהו ס"ל הכי דלא התירו למכור דמאי אלא לסיטון המוכר במדה גסה בלבד ולקמן מפרש היכא שמעינן ליה לר"מ דאמר הכי וכלומר דחברייא בשם רבי אלעזר בעו לשנויי האי קושיא דמקשי הש"ס אליבי' מההיא דחנונים וקאמרי דר"מ הוא דס"ל כן ולרבנן ליכא למימר דלא התירו עליהם לתקן הכל א"נ דמילתא באנפי נפשה היא דחברייא קאמרי דהא כר"מ היא דאתיא ולא התירו למכור דמאי אלא לסיטון בלבד והוא המוכר יין ושמן וכיוצא בהן במדה גסה הרבה ביחד ובהא הוא דאמרו החנונים המוכרים דברים אלו מעט מעט אינן רשאין למכור את דמאי: התיב ר' יוסי והא מתני' פליגא אלו הן וכו' הוי אית חורנין. הרי דיש גם אחרים שהתירו להם למכור את דמאי כדקחשיב הסיטונות ומוכרי תבואה והיכי קאמר דכר"מ היא דלא התירו אלא לסיטונות בלבד: א"ר יוסי. כלומר אלא אר"י לא על הדא ר' אלעזר אמר הדא מילתא כצ"ל דר' אילא לא הוזכר כאן: אלא על הדא דתני. בתוספתא (פ"ג) על דינא דמתני' הנחתומין לא חייבו אותן חכמי' להפריש אלא כדי תרומ' מעשר וחל' ופטורין מן השני במה דברים אמורים במוכר בחנותו על פתח חנותו אבל המוכר בפלטר או בחנותו שהיא סמוכה לפלטר חייב בשני ועלה קאמרי חברייא בשם ר"א דר"מ היא וכדמפ' ואזיל: היידן ר"מ ההיא דתנינן לבתרה. בתר ההיא דלעיל וכן במתני' לקמן אלא דבמתניתין נשתנית הנוסחא בספרים ונוסחת התוספתא כההיא דמייתי הש"ס כאן כדמסיים ותני ר' חייא כן. וקיצר הש"ס ולא הביא לבבא הב' וה"נ בתוספת' את שדרכו למוד בגסה ומדדו בין בגסה ובין בדקה טפלה דקה לגסה את שדרכו למדוד בדקה ומדדו בין בדקה בין בגסה טפלה גסה לדקה דברי ר"מ. כלומר דהכל הולך אחר שדרכו למכור כך ואם דרכו להמכר בגסה אף אם מכרו עכשיו בדקה פטור מדמאי ואם דרכו להמכר בדקה אף שמכר עכשיו בגסה חייב בדמאי. וגרים שם בתוספת' לקמן לא התירו למכור דמאי אלא לסיטון בלבד בעה"ב בין כך ובין כך צריך לעשר דברי ר"מ והכ"א א' סיטון ואחד בעה"ב מותר למכור ולשלוח לחבירו במתנה והיינו דקאמר היי דין ר"מ ההיא דתנינן לבתרה וכו' כלומר דבברייתא זו מפרש דבריו בענין הטפל לדבר שדרכו לימכר: וכן פלטר מדה דקה וחנות מדה גסה. כלומר הפלטר שהוא קונה הרבה ביחד ומוכר הוא במדה דקה מעט מעט לחנונים וחנות מדה גסה כלומר עכשיו חנות זו שהוא מוכר להפלטר במדה גסה הוא מוכר לו והלכך אמרינן דטפילה היא גסה לדקה שהרי זה דרכו להמדד בדקה אצל הפלטר ולפיכך אף שהפלטר קונה ממנו בגסה. טפילה היא הגסה לדקה וצריך לתקן הכל ואף ממעשר שני: חברייא בשם ר' יוחנן. השתא מהדר אדינא דמתני' החנונים אינן רשאין למכור את הדמאי ופליגי חברייא ור' אילא בשם ר' יוחנן בטעמא: מפני התינוקות דלא ייכלון טבל. שדרך התינוקות לקנות מן החנוני: מדה דקה הואיל והמוכר משתכר. כשמוכר מעט מעט משתכר המוכר ביותר לפיכך המוכר מפריש ומדה גסה הואיל והלוקח משתכר לפיכך הלוקח מפריש:

מתניתא

## תוספת הרי"ד

ז"ל כן דכתב שכל קבע כמחצה על מחצה דמי ולא כקבוע בכף הדמיון. אבל לפי הירושלמי הנ"ל ניחא דהתם מדמי ציפורין לנתחלפה קופתו אצל הטוחן בלא הוחזקה ע"ה להיות טוחן באותו היום ולית דמדמי לפירקי דאחד הוכח לכל הימים הא קמן דתלו בקביעות רוב פעמים היתר ומיעוט פעמים איסור אי נקרא קבוע או לא. וע"כ לשיטת רש"י ז"ל לא נקרא קבוע ולהרמב"ם ז"ל נקרא קבוע וע"כ השמיט הרמב"ם ז"ל הא דר"ז בשם ר' נתחלפה קופתו אצל הטוחן משום דהוא מדייק מן לשון הגמ' בכתובות (דף ט"ו ע"א) רוב העיר נמי אי דקא אזיל איהו לגבה מלשון זה משמע דכל העיר חשיבא קבוע לא הבתים וע"כ פסק (בפט"ו מה' א"ב הכ"ה) דמצא בה תינוק מושלך אם רוב ישראל אם הרגו אינו נהרג עליו וכתב הה"מ ז"ל דהוי קביע וכמע"מ דמי ולא דס"ל להרמב"ם ז"ל דהעיר השובה אינו קבוע רק לענין יוחסין גזרינן דלמא אזלי איהי לגבייהו א"כ קשה אמאי כ"ל דאינו נהרג עליו הא רוב ישראל צריך להיות ישראל ודקא לענין יוחסין בעינן תרי רובא א"ו דהרמב"ם ז"ל ס"ל דתוך העיר חשיבא קבוע וזה קמ"ל רב דוקא לענין להחיות אבל לענין יוחסין לא משום דבעינן תרי רובא ולעולם דהורגו נ"כ אינו נהרג עליו משום דקבוע כמע"מ דמי, וכן כתב הה"מ ז"ל מפורש דלהרמב"ם ז"ל חשיבא העיר קביע. וכיון שכן שפיר ניחא שיטת רש"י ז"ל והרמב"ם ז"ל דרש"י ז"ל ס"ל דהעיר חשיבא ניידי וע"כ פורש במס' פסחים הא דר"ם ב"ז מ"ט הואיל ושוקי ירושלים עשוין להתכבד בכל יום הוא משום דאל"כ קשה אמאי בשעת הרגל נעשר ניזיל בתר רובא דהשתא משום דלי"ל קבוע בהעיר אבל להרמב"ם ז"ל דהעיר חשיבא קבוע משום דקביע בה רוב פעמים ומיעוט פעמים כנ"ל א"כ שפיר קמפרש הטעם דעשוין להתכבד בכל יום דאל"כ קשה למה בשאר ימות השנה חולין וניחוש

מדמי

עין משפט נר מצוה כח [א] מיי' פ"ט ממעשר הלכה י"ב. כט [ב] שם פרק י"א הלכה ב'

מסורת הש"ס (א) תוספתא פרק ג'. ב"מ נו: (ב) תוספתא פרק ג' ע"ש: (ג) לקמן משנה ה': (ד) תוספתא פ"ג כאן.

גליוני הש"ס *היידן ר' מאיר וכו'. עיין במפרש כאן ועיין במפרש בתוספתא פרק ג' דדמאי ובשנות אליהו משנה ה' ובשאלות ותשובות הרמ"ע ריפ"נ סימן כח ודוק:

[illegible]

מתניתא מסייע לרין בגינתא מסייע לרין נתני מסית לחבריא (א) רבי נחמיה אמר את שהוא מפל לדקה בדקה ואת שהוא מפל לגסה בגסה מתניתין מסייע לרבי לא (ב) תני רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אמר מדד לו בדקה חייב אפילו לא מדד לו אלא סאה והבע צריך לעשר את אותו התבע אמ׳ ר״ז הזבן שבר בנייתן מדד לו סאה לעגין הבעין האול והמוכר משתכר המוכר מפריש מבר׳ ר׳ ובעין לעין סאה והאול והלוקח משתכר הלוקח מפריש :

**הלכה ה מתני׳** ר״מ אומר את שדרכו למוד בדקה ומדדו בגסה מפלה דקה לגסה ואת שדרכו למוד בגסה ומדדו בדקה מפלה גסה לדקה . (א) איזו היא מידה גסה ביבש שלשה קבין ובלח דינר רבי יוסי אומר (ב) סלי תאנים וסלי ענבים וקופות של ירק כל זמן שהוא מוכרן אכסרה פטור : **גמ׳** על דעתיה דהאי תנא נתנו שיעור ליבש לא נתנו שיעור ללח נתנו דמי ללח לא נתנו דמים ליבש (ג) תני רבי חייא הין מידה גסה מן ההין ולמטן מידה דקה מקן מידה דקה מן הקב ולמעלה מידה גסה על דעתיה דהדין תניא נתנו שיעור ללח ולא נתנו שיעור ליבש נתנו דמי ליבש ולא נתנו דמים ללח רבי יונתן בשם ר״ש בן יהוצדק (ד) תניי ב״ד הוא שתהא תרומת מעשר משל מוכר ומ״ש משל לוקח מה אנן קיימין אם במידה דקה האיל והמוכר משתכר המוכר מפריש ואם במידה גסה האיל והלוקח משתכר הלוקח מפריש אמר רבי בון בר חייא תפתר באומר לו מכנסי א״ר יוסי אפילו תימר שלא מתכנסי באומר בדעתו נתכן אעפ״כ אמרו לו תניי ב״ד הוא שתהא תרומת מעשר משל מוכר ומ״ש משל לוקח רבי לעזר בשם ר׳ הושעיא תניי ב״ד הוא והחלב משל פטמו והעשה משל לוקח הנהת רבי אבהו בקיסרין שהו שנתן משל לוקח בגין דיהון מרבין מבאתה:

הדרן עלך אלו דברים

**הלכה א** (ד) **מאכילין** את העניים דמאי ואת האכסניא דמאי ר״ג היה מאכיל את הפועלים דמאי גבאי צדקה ב״ש אומרים נותנין את המעושר לשאינו מעושר ואת שאינו מעושר למעושר נמצא כל אדם אוכלין מתוקן וחכמים אומרים גובין

[illegible]

שנויי נוסחאות

(סו״ז) ר״ז כנ״ו רבי זעירא . (סו״ח) רבינן כנ״ו רבנן . (סו״ט) רביתן כנ״ו רבעים . (סו״צ) ומדדו בגסה מפלה דקה לגסה ואת שדרכו למדוד בגסה ומדדו בדקה מפילה גסה לדקה כנ״ו ומדדו בגסה בגסה ומדדו בדקה בא מפילה דקה לגסה . (סו״ז) דהאי תנא כנ״ו דהדין תניא . (סו״ל) מקן כנ״ו ניכן : (סו״ל) מן השמן ולמעלה כנ״ו השמן ולמעלה, וכמ״ר ובגיטין ולמעלן . (סו״ד) ר״ש כנ״ו רבי שמעון . יהוצדק כנ״ו יוצדק . (סו״ם) מכנסו כנ״ו מכניסו . מתכנסו כנ״ו מתכניסו . (סו״ד) מבאות כנ״ו נביאות.

מערכת הערך

(סו״צ) מכאן מדה דקה מן השמן ולמעלה מדה גסה . פרק (פ׳ דק ה׳) שומן מדה דקה משומן ולמעלה מדה גסה.

[illegible]

[א] גובין סתם ומחלקין סתם והרוצה לתקן יתקן:

גמ' אמר רבי יונה מתני' בעניי חברים ובאכסניא כרבי יהושע תני מעשה ברבי יהושע שהלך אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל והיו אותן בני עיירות מביאין להן פירות אמר להן רבי יהושע אם לנו כאן חייבי' אנו לעשר ואם לאו אין אנו חייבין לעשר רבי יוסי אמר בעניי עם הארץ היא מתניתא אם אמר את בעניי חברים נמצאת נועל דלת בפני עם הארץ מה מקיים ר' יוסי לאכסניא כהדא דתני הגרים עמכם לרבות את האכסניא רבי לעזר אומר זו אכסניא של עכו"ם תני [ב] צריך להודיע על דעתיה דרבי יונה דו אמר בעניי חברים היא מתניתא ניחא על דעתיה דרבי יוסי דו אמר בעניי עם הארץ היא מתניתא אפי' מודיעו מהו מועיל מפני א' שאינו מתקן אמר רבי מנא הדא אמרה אילין דיהבון בביתין אסור ליתן מדמי שביעית שאינו אלא כפורע חובו מדמי שביעית כהדא דתני [ג] (א) אחד שביעית ואחד מעשר שני אין נפרעין מהן מלוה וחוב ואין עושין מהן שושבינות ואין משלמין מהן תשלומי' ואין פוסקין מהן צדקה לעניים בבית הכנסת אבל משלחין מהם דבר של גמילות חסד וצריך להודיע

תמן

## שנויי נוסחאות

(סו"ד) לברור כד"ו לכלי. עיירות כד"ו העיירות. (סו"ד) מפני א' שאינו מתקן כד"ו בפני אחר שאינו מתוקן וכצ"ל מפני אחד שהוא מתקן. (סו"א) מהם כד"ו לרם.

## רידב"ז

א"ר יונה מתני' בעניי חברים ובאכסניא כר"י פי' דוקא בעניים חברים דיתקנו בעצמם וכן באכסניא בהכנסת אורחים אפילו לעשירים נמי בחברים כדמסיק דאם לנו חייבין ע"פ הדין ובודאי יעשרו מה שאין כן עניי עם הארץ דלא יעשר אין מאכילין ור"י ס"ל דאפילו בעניי ע"ה נמי מותר כדמפרש דא"ת דווקא בעניי חברים א"כ את נועל דלת בפני עניי ע"ה דלמה יתן להם מעושר הלא טוב לו יותר ליתן לעניי חברים ולא יצטרך לעשר ע"כ התירו חכמים ליתן לעניי ע"ה דמאי אע"פ שיש לחשוש שמא לא יעשר העני ע"ה, מ"מ הקילו והתירו חכמים גבי דמאי משום נעילת דלת וס"ל לר' יונה ור"י דעני אינו רשאי לאכול דמאי אלא דבעה"ב מותר ליתן לו והעני בעצמו מתקן רק דר"י ס"ל דוקא בחברים התירו משא"כ בע"ה דהסוד שלא יתקן ור"י ס"ל דהתירו חכמים אף לע"ה משום נעילת דלת, ופריך מה מקיים ר' יוסי לאכסניא הא מוקי דמיירי בע"ה ג"כ דהא בעשירים לא שייך נעילת דלת ומסיק דמוקי בעכו"ם ופי' בשנו"א ז"ל בשם תוס' ז"ל דקמ"ל דלא"ג דאין פורעין חוב מדמאי מ"מ כיון דבעכו"ם הוי רק משום דרכי שלום לא חשוב פורע חוב, ומסיק בשנות אליהו ז"ל דהירושלמי חולק עם הבבלי דס"ל בכמה מקומות דמוכח מכמה משניות דעניים רשאים לאכול דמאי בלא תיקון ואילו בירושלמי ס"ל דהעני צריך בעצמו לתקן ועיין בתוס' ורא"ש לא האיך יתוקם הנך משניות לשיטת הירושלמי:

תני צריך להודיעו ופריך ע"ד דר' יוסי מה מועיל שמודיעו ומשני מפני אחד שהוא מתקן כן הגי' בשנות אליהו ז"ל, וכן תלמידו בירושלמי שת"י:

אר"מ הדא אמרה אילין דיהבין בביתין אסור ליתן מדמי שביעית פי' דכיון דמתניתין לא קמ"ל דהעני רשאי לאכול דמאי אלא דבעה"ב מותר לו להאכיל דמאי ומו. יעו הגם דאסור לפרוע חובו מדמאי מ"מ הקילו בדמאי משום מצות צדקה משמע מזה דחשוב פורע חוב אפילו כשמאכילו בביתו של בעה"ב ולאו דווקא גבאי צדקה שנותן להעני להוליך לביתו של עני, אלא אפילו כשבעה"ב נותן לעני לאכול בביתו של בעה"ב נמי חשוב פריעת חוב [משום דיש בזה כפ"מ כדאיתא בירושלמי פ"ג דמעשרות ופ"ז דמס' כתובות] דהא במתניתין מיירי כשמאכיל להעני בביתו של בעה"ב דהא הריסא לא מיירי בגבאי צדקה דמחלק לעניים וכדאיתא בסמוך דמיירי שמאכילו בבית בעה"ב ומ"מ לא התירו רק בדמאי דלא גזרו רבנן דמאי בזה, משא"כ בשביעית אפילו בבית בעה"ב נמי אסור כהדא דתני אחד שביעית ואחד מע"ש כו' ואין פוסקין מהן צדקה לעניים בבהכ"נ, א"כ ממתניתין דידן מוכח דלאו דוקא לפסיקת צדקה לעניים בבהכ"נ אלא אפילו למיהב בבתיהון נמי אסור בשביעית דלא התירו רק בדמאי דלא גזרו רבנן דמאי בזה אבל בשביעית משמע דאפילו בבית בעה"ב נמי אסור, ועיין בסמוך:

## פני משה

גובין סתם. ואין צריכין לידע אם מעושר או לא ומחלקין סתם והרוצה לתקן יתקן כדאמרי' בריש' דמתני': גמ' מתני' בעניים. כשהן חבירים וכן באכסני' ור' יהושע דאמר דוקא אם לא לנו שם ואם לנו חייבין לעשר כדתני בתוספתא דמעשרות (פ"ב) מעשה וכו' לברור חיל: בעניי עם הארץ היא מתני'. שנותנין גם לעניי ע"ה שאם אתה אומר בעניי חבירים דוקא שיודעים הדין שאם לנו חייבין לעשר נמצאת נועל דלת בפני ע"ה שעניי ע"ה לא יתנו להם: מה מקיים ר' יוסי לאכסנאי. היאך הוא מפרש לאכסנאי לדידיה מאי אשמעינן בהא דהניחא לר' יונה הא קמ"ל דעניים דומיא דאכסניא דמכתמא בחבירים איירי ולהכי קתני לתרוייהו אלא לר' יוסי לענין מאי תני נמי אכסניא וקאמר כהדא וכו' וה"ג באכסניא של עכו"ם שמוטלת עליהן והא קמ"ל דלא הוי כפורע חובו בדמאי: תני צריך להודיע. להם שהוא דמאי וכך שנוי הוא בתוספת' (פ"ב) חבר שהיה מוכר משפיע ומתוקן ונזדמן לו דבר שהוא דמאי צריך להודיע שכל דבר שהוא דמאי צריך להודיע: ניחא. שהן אם ירצו לתקן יתקנו אלא לר' יוסי דהוא אמר בעניי ע"ה ג"כ איירי וכי מה מועיל שמודיע להן הרי הם אינם מתקנים דמאי. בפני אחר. דאפ"ה צריך להודיע מפני האחר שהוא רואה שנותנין להם וכדי שידע שאינו מתוקן ולא יאכל הוא מזה עד שיתקן: א"ר מנא הדא אמרה ר' מנא על הא דר' יונה קאי דמפרש למתני' בעניי חבירים וא"כ באכסניא אכסניא ממש הוא לאורח וכהאי דר' יהושע וכדלעיל ולא בעי לפרש אכסניא חיל המלך המוטל עליו משום דסבירא ליה דהוי כפורע חובו מדמאי ועל זה קאמר הדה אמרה אילין דיהבין בביתין. שנוהגין לחלק בבתיהן לעניים אסור ליתן להם מדמי פירות שביעית שיש בידו שאין זה אלא כפירע חובו מדמי שביעית והוי כעושה סחורה בהן: כהדא דתני. ותניא נמי הכי בתוספתא דשביעית (פרק ז): ואין עושין מהן שושבינות. כדרך שעושין שנוטל סעודה ודורון לא פת חבירו ואוכל עמו וזה חוזר ועושה ג"כ לזה כשישא אשה וכתוב הוא וכדתנן (בפ"ט דב"ב) שהשושבינות נגבית בבית דין: ואין משלמין מהן תשלומין. ובתוספתא גרים גמולין והיינו הך שזה אוכל עמו וחוזר חבירו ואוכל עמו ומשלמין גמול זה עם זה והוי נמי כחוב: ואין פוסקין וכו', דזהו כמשלם חובו מהן: אבל משלחין להן כצ"ל. וכן הוא בתוספתא דבר של גמילות חסד ואין זה כחובה מוטלת עליו מותר לשלוח להן וצריך להודיע להן שהוא משביעית שיכנסו בהן קדושת שביעית והכא נמי במתני' דקתני מאכילין לעניים דמאי. היינו בתורת גמילות חסד וכה"ג אין מוטלין עליו מיירי:

תמן

## תוספת הרי"ד

א"ר יונה מתניתין בעניי חברים ובאכסניא כר' יהושע וכו' אם לנו כאן חייבין אנו לעשר וכו' ר' יוסי אמר בעניי ע"ה היא מתניתא אם אמר את בעניי חבירים ימצאת נועל דלת בפני ע"ה מה מקיים ר"י ואכסניא וכו' תני צריך להודיעו ע"ד דר' יונה דו אמר בעניי חבירים היא מתניתא ניחא ע"ד דר' יוסי דו אמר בעניי ע"ה היא מתניתא אפילו מודיעו מהו מועיל מפני אחד שאינו מתקן וגירסת השנו"א ז"ל מפני אחד שהוא מתקן ושיטת הגר"א ז"ל בשנו"א ז"ל בהאי סוגיא דהירושלמי ס"ל דעני גופה אסור לאכול דמאי רק דמותר לו לבעה"ב להאכילו דמאי ולהודיעו והעני מתקן בעצמו ור' יונה מוקי בעני חבירים אבל לע"ה אסור ור"י מוקי בעניי ע"ה ומודיעו מפני אחד שהוא מתקן ומסיים בשנו"א ז"ל דלהירושלמי העני בעצמו אסור לאכול דמאי רק דהתירו לבעה"ב שרשאי לחלק להם דמאי והם יתקנו מעצמם ובגמ' דילן במס' עירובין על הא דמערבין בדמאי מפורש דאי בעי מפקר לנכסי והוי עני וחזי ליה משמע דעני רשאי לאכול דמאי ע"כ. כן דעת הגר"א ז"ל בשנו"א ז"ל ע"ש:

ולכאורה קשה לי דמה נעשה לפי הירושלמי באלו משניות בברכות ושבת ובעירובין ובפסחים ובסוכה דמפרש הטעם בכולהו לענין ברכה דזימון ולענין מצה של דמאי ולענין אתרוג של דמאי דמפרשינן בש"ס דילן הטעם דמגו דאי בעי מפקר לנכסי' משא"כ לשיטת הירושלמי קשה להבין בטעמא דב"ש וב"ה במה פליגין:

ונראה לפענ"ד דלשיטת התלמוד בבלי ושיטת הירושלמי שניהן אזלי לטעמם דאיתא בתוס' ז"ל דמס' ב"מ (דף כ"א ע"ב) ד"ה דאימתי הפקר פטור מן המעשרות היינו דווקא שהפקיר קודם מירוח אבל לאחר גמר מלאכה הפקר חייב במעשרות. ולכאורה קשה לי במס' מע"ש (פ"ג) ומובא בש"ס דילן במס' מכות (דף כ' ע"א) ר"ש בן יהודה אומר משום ר"י לא נחלקו ב"ש וב"ה על פירות שלא נגמרה מלאכתן שיפדה מע"ש שלהן ויאכל בכל מקום ועל מה נחלקו על פירות שנגמרה מלאכתן ב"ש אומרים יחזור מע"ש שלהם ויאכל ביר שלים וב"ה אומרים יפדה ויאכל בכל מקום ע"כ ובירושלמי שם גרסינן אמרו ב"ה לב"ש אין אתם מודים לנו בפירות שלא נגמרה מלאכתן שיפדה מע"ש שלהם ויאכל בכ"מ אף פירות שנגמרה מלאכתן כן אמרו להם ב"ש לא אם אמרתם בפירות שלא נגמרה מלאכתן שהוא יכול להפקירן ולפוטרן מן המעשרות תאמרו בפירות שנגמרה מלאכתן שאינו יכול להפקירן ולפוטרן מן המעשרות א"ל ב"ה אף פירות שנגמרה מלאכתן יכול הוא להפקירן ולפוטרן מן המעשרות ע"כ הרי לפנינו דזה הוא פלוגתא בין ב"ש וב"ה דלב"ש לאחר גמר מלאכה חייב במעשרות ולב"ה אף בהפקיר לאחר גמר מלאכה פטור והר"ש ז"ל מקשה ממשנה (דפ"ק דפיאה) וכ תן משום הפקר ופטור מן המעשרות עד שימרח דמשמע לאחר מירוח לא מהני הפקר [ומתרץ דהתם בירושלמי מוקי ההיא מתניתין כב"ש בלא"ה משום קושיא אחריתא] עכ"פ שמעינן דפלוגתא היא בירושלמי בין ב"ש וב"ה ואליבא דב"ה פטור בהפקר אף לאחר מירוח אולם על התוס' ז"ל ל"ק דשיטת הש"ס דילן ע"כ דהפקר לאחר גמר מלאכה חייב במעשרות דגרסינן במס' פסחים (דף ל"ה ע"ב) גבי מצה של טבל מי שאיסורו משום בל תאכל חמץ יצא זה שאין איסורו משום בל תאכל חמץ אלא משום בל תאכל טבל רבינא אמר אפילו תאמר ד"ה מי שאיסורו משום בל תאכל חמץ לבד יצא זה שאין איסורו משום בל תאכל חמץ בלבד אלא אף משום בל תאכל טבל וכו' ולכאורה קשה הא חמץ הוי הפקר דחשיב אינו שלו והפקר פטור מן המעשרות ואם כן היכי משכחת לה חמץ וטבל כאחת הא הוי תרתי דסתרי ואין לאמר דכל עיקר הטעם דהפקר פטור מן המעשרות הוא מן ובא הלוי אין לו חלק ונחלה ממה שיש לך ואין לו חייב אתה ליתן לו יצא הפקר שידך וידו שוין בו וחמץ הוא אסור בהנאה ואין ידך וידו שוין בו ז"א מלבד מה שבארתי (בפ"ק דפיאה) דפטור הפקר הוא בלא קרא דובא הלוי והקרא מיבעי לן לענין הפקר עימורין, מלבד זה נמי אינו דגרסינן בירושלמי (פ"ק דמעשרות) הטעם דהקדש פטור הוא נמי מובא הלוי מאחר שאין ידך וידו שוין בו כמו שידך וידו שוין בו וה"נ מאחר שאין ידך וידו שוין בו כמו שידך וידו שוין בו וא"ל דעד כאן לא פטור הפקר ממעשרות אלא בשהפקיר הוא בעצמו אבל לא בשנפקר ממילא ע"י הפקר שהפקירה תורה ג"ז אינו דהיא איבעי בירושלמי (פ"ק דשקלים ופ"ו דפיאה) ומסקינן שם דהוי הפקר גמור לפטור אף מן המעשרות אף בהפקר ב"ד וא"כ קשה איך משכ"ל חמץ וטבל בהדדי כיון דהוי חמץ ממילא אין כאן איסור טבל וע"כ מוכח דהפקר לאחר גמר מלאכה חייב במעשרות [ולכאורה יש להק' ג"כ משיטת הירושלמי במס' פסחים פרק כ"ש דגרסינן שם ארבעת רבעים בפני עצמן וחימצן וארבעת רבעים בפני עצמן ועירבן אם התרו בו משום תאכל חמץ בפסח לוקה משום אוכל טבל אינו לוקה אבל אם עירבן ואח"כ חימצן אם התרו בו משום אוכל טבל לוקה משום אוכל חמץ בפסח לוקה וקשה ג"כ כנ"ל כיון דהוי חמץ א"כ אמאי לוקה משום אוכל טבל אבל ז"א דהתם לא נחית רק לענין אין איסור חל על איסור, ואיכא למימר דקאי שם אליבא דריה"ג, משא"כ בש"ס דילן לרבינא דקאמר אפילו תימא ד"ה קשה כנ"ל] וע"כ מוכח דאם הפקיר לאחר מירות חייב במעשרות וכיון שכן אזלי התלמודים לטעמם דלכאורה קשה למה קאמר מגו דאי בעי מפקר לנכסי לימא מגו דאי בעי מפקר לדמאי והפקר פטור מן המעשרות

## עין משפט נר מצוה

ב [א] מיי' פ"י ממעשר הלכה י"ב. ג [ב] שם הלכה י"א. ד [ג] מיי' פ"ו משמיטה ויובל הלכה י"ד ופ"ג ממעשר שני הלכה כ"א.

## מסורת הש"ס

(א) תוספתא פרק ז' דשביעית:

## גליון אפרים

מעשה בר' יהושע שהלך אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל כו'. לקמן בפ"ב דמעשרות דף ס' ע"ב ושם הגירסא מעשה בר' יהושע שהיה מהלך אחר ריב"ז לבני חיל וגירסא דהכא נראה עיקרית לפי שברור חיל היה מקומו של ריב"ז. כדאיתא בבבלי בסנהדרין ל"ב ע"ב: מה מקיים ר' יוסי לאכסניא כהדא דתני הגרים עמכם לרבות את האכסניא. צריך להיות הגרים עמך הכתוב בפרשה בהר לענין שביעית וכן איתא שם בספרא בתורת כהנים. וזה מקור דברי הרמב"ם בפ"ה מה' שמיטה ויובל הלכה ג' ומאכילין את האכסניא פירות שביעית והכסף משנה לא גלה מקורו: אמר ר' מני הדא אמרה אילין דיהבין בביתין אסור ליתן שביעית שאינו אלא כפורע חובו מדמי שביעית מהדא דתני (כן נראה לי שצריך להיות ופירושו שאסור ליתן שביעית לאכסנאים כשהם בבית בעל הבית, מפני שהיה מוטל על הבעל הבית לפרנסם כשהתאכסנו בביתו והוי כפורע חובו מדמי שביעית):

(א) תמן תנינן [א] פועל שאינו מאמין לבע"ה תמן את אמר הפועל מפריש וכא את אמר בעל הבית מפריש אמר רבי יונה תמן במאכילו מן המנויין ברם הכא במאכילו מן האבום רבי זריקן שמעון בר ווא בשם רבי יוחנן [ב] רופא חבר שהיה מאכיל לחולה עם הארץ נותן לתוך ידו * ואינו נותן לתוך פיו בדמאי אבל בודאי אפילו לתוך ידו אסור משל חולה אבל משל רופא אסור בישראל אבל בבן נח אפילו בודאי מותר משל רופא אסור [ג] **אם היה אבר מן החי אפילו משל חולה אסור שלא יבא לידי תקלה וקשיא על דבית שמאי בגין

## פני משה

תמן תנינן. לקמן (בפ"ז) : פועל שאינו מאמין לבעה"ב. על המעשרות נוטל גרוגרת אחת ואומר זו ותשע הבאות אחריה עשויות מעשר על תשעים שאני אוכל וכו' : תמן את אומר הפועל מפריש. את המעשרות של דמאי והכא את אומר בעה"ב מפריש. לת"ק פריך דלא קאמר אלא לעניים ולאכסניא ולא. ס"ל כר"ג שהיה מאכיל פועליו דמאי אלא הבעל הבית צריך שיתקן ויתן להם מן המתוקן : תמן במאכילו מן המגויין. מדבר המנוי וכגוונא דקתני התם שנותן לו מאה גרוגרות לאכול או כיוצא בו וזה יכול הפועל לתקן לפי שהוא ניכר בפני עצמו כדתנן ומוסף גרוגרות אחת ולא יאכל אלא יתננו לכהן משום תרומת מעשר אבל הכא במאכילו מן האבום והוא כלי גדול שממלאין אותו ואוכלין כל הפועלים ביחד וכהאי דאמרי' (בפ"ד דנדרים) לא יאכל עמו מן האבוס שלפני הפועלים ובכה"ג שהוא דבר המעורב אין לו להפועל לתקן וצריך הבעה"ב לתקן בתחלה קודם שיעשה המאכל להפועלים : שהיה מאכיל לחולה ע"ה. מדבר שאינו מתוקן נותן לתוך ידו של חולה ולא יאכיל הוא עצמו לתוך פיו : בדמאי. ודוקא בדמאי מותר ליתן לתוך ידו אבל אם הוא ודאי טבל אפילו לתוך ידו אסור ליתנו : משל חולה. ודוקא אם הדמאי הוא משל חולה אבל אם הוא משל רופא שלקח מע"ה ועדיין לא תיקנו אסור אף ליתן לתוך ידו : בישראל. דוקא אבל בבני נח וכגון שהעכו"ם זה נוהג להפריש תרומה ומעשרות משלו ותנן לקמן (בפ"ג דתרומות) העכו"ם והכותי תרומתן תרומה ומעשרותיהן מעשרות ואע"פ שאין העכו"ם חייב בהן מ"מ שם תרומה ומעשר עליו וצריך שתנתן התרומה לכהן אם אומר שעל דעת ישראל הפריש ואם לאו טעונה גניזה שמא בלבו לשמים כדאמרינן (פ"ק דערכין) והיינו דקאמר נמי הכא דלעכו"ם חולה והוא נוהג בתרומות ומעשרות מותר אפילו בודאי אינו מתוקן ליתן לו שהרי עכ"פ אינו מוזהר עליו ולא הוו פירותיו טבל גמור אלא מדבריהן הוא ודוקא אם הוא משל חולה אבל אם הדבר שאינו מתוקן משל רופא הישראל אסור ליתן להחולה עכו"ם זה מכיון שהוא נזהר להפריש תרומות ומעשרות אין להאכילו טבל ודאי של ישראל : אם היה. זה הדבר אבר מן החי שבני נח מוזהרין עליו אפילו הוא משל חולה העכו"ם אסור ליתנו בידו שלא יבא ישראל זה לידי תקלה שעובר על לפני עור לא התן מכשול כדקי"ל לא יושיט אדם אבר מן החי לבני נח שאין מאכילין את האדם דבר האסור לו וכדתני בתוספתא (סוף פ"ב) : וקשיא על דב"ש. דקאמרי במתני' גבאי

לדקה

## רידב"ז

**תמן** תנינן פועל שאינו מאמין לבעה"ב, תמן את אמר הפועל מפריש, וכאן את אמר הבעה"ב מפריש. פירש דקשה אר"ג דס"ל דהפועל מפריש והתם תנינן דבעה"ב מפריש דקתני שאינו מאמין לבעה"ב הא מצד הדין הבעה"ב מפריש אמר ר' יונה תמן במאכילו מן המנוין, פי' הכא גבי ר"ג דמאכיל לפועליו הוא באוכל אצל בעה"ב כמו ואינו נאכל אלא למנויו, וכמש' פסחים דף נ' ע"א בממנה זונה על פסחו, ברם הכא במאכילו מן האבום פי' גבי פועל שאינו מאמין לבעה"ב דפועל מפריש מיירי במאכילו מן האבום כדאיתא במסכת נדרים האבום שלפני הפועלים, וכשאוכל אצל בעה"ב לא הוי כפורע חובו, וכשאוכל בפני עצמו חשוב כפורע חובו. תמן קאי על מתניתין דידן ברם הכא קאי על מתניתין דהתם וכזה מצוי בירושלמי כמה פעמים וכן איתא בירושלמי בפ"ג ממס' מעשרות ובפ"ז ובפי"ג דכתובות, ועיין בתוס' ותמצא טעם בע"ה :

**ר' זריקן** כו' הגר"א ז"ל כתבו תלמידיו בשמו בירושלמי שת"י דגרס כאן האי דר' מנא דלעיל, וה"ג א"ר מנא הדא אמרה אילין דיהבין בביתין, צ"ל דיעבדין בביתין כו' ואולי כוונתו ז"ל דהפועלין דעבדין בביתני דאז אין להם מזונות ד"ת אסור למיאכלן מדמי שביעית, משום דהוי כפורע חובו משא"כ הפועלים דעבדין במידי דאוכלין מן התורה מותר לאכלן מדמי שביעית דלא חשוב כפורע חוב כדאיתא במס' מעשרות (פ"ג), ומדייק מכאן מכיון דהוי נפ"מ בין מנוין לבין האבום, א"כ ע"כ דהטעם הוא משום פריעת חוב א"כ אסור להאכיל לפועלים מדמי שביעית דשם נמי אסור פריעת חוב כהדא דתני אחד שביעית כו' אין נפרעין מהן מלוה וחוב, ובירושלמי שת"י איתא בזה"ל ונירכית הכתובים עתה כתב מורי להגיה, מזה משמע שהיו לפני התלמידים כמה כתבי יד שינוים רבים, ועל כן אי אפשר להעמיד עליהן :

מה

## תוספת הרי"ד

המעשרות בשלמא בטבל גמור לא קשה דהא כיון דמדאורייתא לא חזי לא אמרינן מיגו ולא הוי לכם על ידי מיגו, אבל בדמאי דאמרינן מגו קשה כנ"ל ומצאתי קושיא הזאת בס' מהר"ם חלאווה ז"ל ומתורץ דלאחר מירוח אין הפקר פטור ממעשרות כשיטת התוס' ז"ל הנ"ל והוא לשיטת הש"ס דילן אבל לשיטת הירושלמי דלבית הלל בשהפקיר לאחר מירוח פטור ממעשרות אם כן באמת אין צריך למיגו דאי בעי מפקר נכסי אלא מיגו דאי בעי מפקר לדמאי והשתא ב' התלמודים אזלי לטעמם הש"ס דילן סבירא ליה דהפקר לאחר גמר מלאכה חייב במעשרות וליכא בזה פלוגתא בין ב"ש וב"ה ע"כ צ"ל מיגו דאי בעי מפקר לדמאי אבל לשיטת הש"ס דילן פליגי ב"ש וב"ה בהא דעניים אוכלין דמאי דלב"ה עניים אוכלין דמאי ולב"ש אין מאכילין את העניים דמאי ופליגי ב"ש וב"ה במיגו דאי בעי מפקר לנכסי דלב"ה שייך מיגו דאי בעי מפקר לנכסי ולב"ש לא שייך מגו דאי בעי מפקר לנכסי ולשיטת הירושלמי דלכו"ע עניים אין אוכלין דמאי וליכא בזה פלוגתא בין ב"ש וב"ה וליכא מגו דאי בעי מפקר לנכסי אבל פליגי במגו דאי בעי מפקר לדמאי דלב"ה איכא מגו דאי בעי מפקר לדמאי ולב"ש ליכא מיגו דאי בעי מפקר לדמאי :

**אבל** קשה בהך סוגיא לשיטת הרמב"ם ז"ל דפסק (בפ"י מהל' מעשרות) דעניים מחויבין לתקן הדמאי א"כ האיך יעמוד כל הנך משניות דברכות ושבת ועירובין ופסחים וסוכה הנ"ל :

**ונראה** לפענ"ד להרמב"ם ז"ל שיטה אחרת בזה הסוגיא דהנה התוי"ט ז"ל כתב דהרמב"ם ז"ל בחיבורו חזר ממה שפירש בפי' המשניות דבפי' המשניות כתב לחלק בין גבאי צדקה דסיפא לבין הרישא דמאכילין את העניים דמאי דבגבאי צדקה העניים מתקנין וברישא העניים אוכלין בלא תיקון משום דברישא מיירי דהעניים אוכלין סעודה אחת משא"כ בגבאי צדקה דהעניים חולקין ביניהם מנה יפה, משמע מזה דברישא העניים אוכלין בלא תיקון ואלו בחיבורו כתב דגם ברישא העניים מתקנין :

**ונראה** לפענ"ד דהרמב"ם ז"ל אזיל בחדא שיטה, דנדייק לשון הרמב"ם ז"ל שם וז"ל שם (בפ' י"א) מותר להאכיל את העניים ואת האורחין דמאי וצריך להודיען והעני עצמו והאורח אם רצו לתקן מתקנין, ובפ' י"ב ז"ל גבאי צדקה גובין סתם מכל אדם ומחלקין סתם והרוצה לתקן יתקן עכ"ל ולכאורה קשה למה בפ' י"א כתב אם רצו לתקן בלשון אם ובפ' י"ב כתב והרוצה לתקן יתקן הו"ל לכתוב ברישא ג"כ כן וצריך להודיען והרוצה לתקן יתקן אלא ע"כ מוכח דס"ל דברישא אין חוב על העני לתקן אלא באם רוצה אבל בגבאי צדקה דהוא מנה יפה כשמחלקין ביניהם כפי' המשניות ז"ל הנ"ל בוודאי חוב על העני לתקן והבע"ב אינו מחויב ליתן מתוקנין כדברי ב"ש במתניתן אלא מחלקין סתם והרוצה לתקן יתקן ופי' הירושלמי אליבי' שפיר עולה כהוגן דר"י מוקי בעניי חבירים דכל עיקר דהקילו בעניים הוא להקל עלינו מצות צדקה והכנסת אורחים ס"ל לר"י דווק' בשביל חבירים הקילו אבל לא בשביל ע"ה ומוקי בעניי חבירים ובאכסניא חברים כר' יהושע ואמר לו ר' יוסי דאם אומר את כן לא נמצא נועל דלת בפני ע"ה ומוקי בעניי ע"ה ובאכסניא עכו"ם, וע"ז מסיים תני וצריך להודיעו שמא ירצה להחמיר על עצמו ופריך ע"ד דר"י ניחא על דעתי' דר' יוסי קשה ומשני מפני אחד שהוא יתקן שמא ירצה להחמיר על עצמו ונמצא לדעת הגר"א ז"ל דהטעם דר"י דמוקי בעניי חבירים הוא משום דנאמן שיעשר ולדעת הרמב"ם ז"ל דהטעם דהקילו הוא בשביל להקל הצדקה וראיתי בר"ש ז"ל דס"ל דגם בסיפא גבי גבאי צדקה ס"ל נמי דהא דנקט והרוצה לתקן יתקן הוא נמי באם שהעני רוצה להחמיר על עצמו וגרים בלשונו בלשון המשנה אם רצה לתקן יתקן בלשון אם וז"ל ודבר תימה לר' יונה מ"ש עני ע"ה הא חבירים נמי אי לא בעי לא מעשרין כדמוכח בעובדא דר"י ותני נמי מתניתן אם רוצה לתקן יתקן, ואם לנו קאי גבי אכסניא וכו' עכ"ל הרי מזה סעד לדברינו דמפרש דתלוי ברצונו אי לא בעי לא מעשרן והרוצה לתקן הוא מטעם חומרא מי שרוצה להחמיר על עצמו ולא אליבא דדינא אבל הרמב"ם ז"ל מפרש להסיפא דמדינא חייב לעשר וברישא נקט בלשון אם כלומר אי בעי מעשר ודו"ק :

**תמן** במאכילו מן המנוין ברם הכא במאכילו מן האבום עי' בפנים מה שביארנו בע"ה דזהו כההיא ברייתא המובא בירושלמי במס' כתובות (רפ"ז ובפ' ב' ד"ג) אין ב"ד פוסקין לאשה מזונות מדמי שביעית אבל ניזונית היא אצל בעלה בשביעית ויעשה אותה כפועל שאינו יפה שו"פ הדא אמרה לא עשו אותה כפועל שאינו יפה שו"פ והמפרשים ז"ל מבארים שם דהא דמביא הגמ' ראי' מהאי ברייתא דאין מזונות האשה ד"ת הוא מהסיפא דהברייתא מהא דניזונית עם בעלה בשביעית ואי דאורייתא הוא ה"ל כפריעת חוב ולפי הסוגיא דידן מוכח להיפך דבניזונית אצל בעלה מן המנוין לא חשיב כפריעת חוב אלא הענין הוא על פי מה שביארנו בסוגיא דכתובות (דף מ"ז ע"ב) בשיטת התוס' ז"ל דאפילו לרשב"ל דמע"י עיקר מ"מ אינו יכול לומר צאי מע"י במזונותיך היכי דלא ספקה. אבל הרשב"א ז"ל מובא בשטמ"ק (ברים פרק המדיר) דכתב שם דלרשב"ל דס"ל (בדף כ"ח ע"ב) במס' כתובות דמתוך שיכול לכופה למע"י דמע"י עיקר דלדידיה יכול לאמר לה צאי מע"י במזונותיך אע"ג דלא ספקה וקשה לי' לדידי' קושית התוס' ז"ל במס' כתובות (דף מ"ז ע"ב) דאפי' לרשב"ל דמע"י עיקר מ"מ אינו יכול לאמר לה צאי מע"י במזונותיך בדלא ספקה כמו דמוכח ברים המדיר (דף ע' ע"ב) והיינו דמשני הגמר' המתניתין דאמר לה צאי מע"י במז' ופריך א"ה פרנס למה לי ומשני בדלא ספקה וא"כ יקשה אליבא דר"ל מאי א"ל כמו דפריך על ר"ה דאמר יכולה אשה שתאמר לבעלה ממתניתין דקונס שאני עושה לפיך כמו כן יקשה לרשב"ל מהך מתניתין דהמדיר ובאמת קשה מאד הוכחת התוס' ז"ל לדעת הרשב"א ז"ל :

**ונראה** לפענ"ד לתרץ בע"ה ע"פ מה דגרסינן בירושלמי ברים פרק המדיר ויש אדם נודר שלא לפרוע חובו ומשני כמ"ד אין מזונות האשה מד"ת כהדא דתני אין ב"ד פוסקין לאשה מזונות מדמי שביעית וצ"ל מפירות שביעית אבל ניזונית היא אצל בעלה בשביעית ויעשה אותה כפועל שאינו יפה שו"פ הדא אמרה לא עשו אותה כפועל שאינו שו"פ ע"כ והפי' של המפרשים ז"ל לא הבנתי וקשה להבין. ונראה לפענ"ד לפרש ע"פ מה דגרסינן בירושלמי בפ' שני ד"ג הרי שבא ממכה"י ואשתו תובעת מזונות ואמר צאי מע"י במזונותיך שומעין לו וכו' ר' ירמי' אמר בשאין מע"י כדי לפרנסה ופריך כהדא שומעין לו כמ"ד אין מזונות לאשה מד"ת כהדא דתני אין ב"ד פוסקין מזונות לאשה מדמי שביעית אבל ניזונית היא אצל בעלה בשביעית ע"כ ומבואר הענין כך דיש לחקור בהא דתקנו חכמים מזונות תחת מעש"י למ"ד מעש"י עיקר אם הוא בתורת חוב דעשאו חכמים חוב על האשה על מע"י וחוב על הבעל למזונות ולא שיהא המזונות פירעון על מעשי ידיה אלא חוב בפני עצמה זה חייב מזונות וזאת חייבת

מעש"י

---

(שו"ע) מותר משל רופא כד"ז מותר משל חולה אבל משל רופא.

---

**עין משפט נר מצוה** ה [א] מיי' פ"ט ממעשר הל"א. ו [ב] מיי' פ"י שם הל"ב. ז [ג] סמ"ג לאוין קסח.

**מסורת הש"ס** (א) לקמן פ"ז מ"ג.

**גליון הש"ס** *ואינו נותן לתוך פיו הטעם דהוה מאכילו בידים ואף דאיסורי דרבנן אסור לחולה שאין בו סכנה לאכול: ע' בשו"ע יו"ד סי' ק"ס סעי' ג ובש"ך שם מ"מ בדמאי לא גזרו כ"כ כ"א במאכילו בידים : **אם הי' אבר מן החי. ע' פסחים דף כב, וע"ז דף ו. הובא בסמ"ג לאוין קסח. והרמב"ם השמיטו. וע' בש"ע יו"ד סי' קנ"ז ובש"ך שם. וע' במג"א סי' שמז סק"ד שרמז לירושלמי רפ"ג דפאה וע"ש הוא לפענ"ד וצ"ל פ"ג דדמאי. ודו"ה :

## חידושי רד"א

**ברם** הכא במאכילו מן האבום. פי' שנתן בעל הבית לפועל במנין כפי שיעור אכילת פועל ויודע במה נתן לפועל אמרינן על בעל הבית להפריש. ברם הכא במאכילו כן האיבוס ונתן לפני הפועל בלא מדה על הפועל רמי להפריש ואיכל להשיב נפשו ומשייר לתרומת מעשר כי אין בעה"ב יוכל להפריש כיון שלא נתן במנין

**שנויי נוסחאות**

(שו"ע) נותנו כד"ו נתנו. (שו"י) ביצי־ כד ו בצות. חנינא כד"ו חנניה. (שו"ב) אינו חשודין כ"ש כד"ו אינן חשודין לא כ"ש. (שוע"ו) דתני כד"ו דאמר. (שו"ז) ובעון כד"ו בעון. (שו"ב) ומטבילו ומשמרה כד"ו ומטבילה ומשמרו. (שו"ב) בר סני כד"ו בר בר סני וגכי"ג בר כרסני.

**רידב"ז**

**מה טעם** דב"ש פי' בשנות אליהו ז"ל מפני מה חולקין רק בגבאי צדקה, ולא חולקין אריסא, ומשני דהאי גבאי צדקה דחולק לעניי עירו, ונמצא גודרן מן הטבל משא"כ בריסא דנותן לעניי עולם מה מועיל שיתן להם בעיר זה מתוקנים, כשילכו לעיר אחרת יאכלו שאינו מתוקן דאפילו תגדרנו עכשיו יכול את לגודרו לאחר זמן אין את יכול לגודרו, ופריך מ"ט דרבנן הא שפיר קאמרי ב"ש ומשני אם מדקדק את אחריו אף הוא ממעט בצדקה, פי' כשתאמר כן א"כ צריך לגבות בשני כלים אחד מעושר ואחד אינו מעושר וכשיראה ע"ה שמניח את מה שגובה מאתו בכלי אחרת א"כ חשוד הוא בעיניו וממעט מליתן צדקה, וזהו פירוש למתניתין וחכ"א גובין סתם ומחלקין סתם, פי' דמחויב לגבות כתם בכלי אחד ולחלק משם מכלי אחד כדי שלא ימעט בצדקה, ודע שבירושלמי שת"י הגירסא תמן אפי' תגדרנו עכשיו יכול את לגודרו לאחר זמן כאן אין את יכול לגודרו ובשנות אליהו גרס באופן אחר קצת:

**גבאי** קופה בשביעית לא יהיו מדקדקין, פי' שלא ידקדקו שלא ליטול מחצרות של אוכלי שביעית אלא נותנו להם פת מותר שלא נחשדו ישראל להיות נותנין אלא או מעות או ביצות. אבל לא פת ע"כ אין מדקדקין ר"ח בשם ר"פ הדא דתימר במקום שזורעין כלומר דחשודין על הזריעה ולא על אכילה, לפיכך אין מדקדקין משום דכיון דלאכול אינן חשודין כ"ש להאכיל, משום דאיתא לעיל (בפ"ד) דיותר חשוד אדם לאכול מלהאכיל, ע"כ כשאינו חשוד לאכול כ"ש להאכיל:

**כהנים** המגבלין בטהרה לא יהיו מדקדקין בחצרות של אוכלי שביעית אלא נוטלין מהם אית הנא תני מדקדקין, אמר ר"פ מאן דתני מדקדקין מפני חלתן כפי' הפ"מ ז"ל דהא אין נותנין שביעית תרו"מ רק חלה מ"מ אין מדקדקין אלא נוטלין מהן מבריחו מן הקלה ומכניסו לחמורה. טבל בעון כו' שביעית בל"ת דאם לא תטול מהם יכול להיות שאיזה ע"ה לא ירצה בשביל זה לאכול שביעית ויהיה מדקדק על שביעית אבל ימנאו כמה שיאכלו טבל כיון דלא יקבלו מהן החלה ואימת קדשים עליהם ויראו לאבדן וע"כ לא יפרשו חלה כלל ויאכלו טבל, כיצד הוא עושה למ"ד דאין מדקדקין, אר"ח מביא כהן חשוד על השביעית שאוכל שביעית ומטבילה ומאכילה לו, ופריך ולא נמצא מוסר טהרות לע"ה דהא הוי קודם הערב שמש, ומשני אר"מ מביא כו' ומשמרו עד הערב וכו', ופריך ולא נמצא מחזיק ידי עוברי עבירה דהא נותן לו הסכמה שיאכל שביעית ומשני ר"ש ב"ם בשם ר"א משמרה עד ערב הפסח:

**מתני'**

בגין דו כשר יפסד נותן לו כדי תקונו מה טעם דב"ש אפילו תגדרנו עכשיו יכול את לגודרו לאחר זמן אין את יכול לגודרו מה טעם דרבנן אם מדקדק את אחריו אף הוא ממעט בצדקה [א] גבאי צדקה בי"ט לא יהו מכריזין כדרך שמכריזין בחול אבל גובים בצנעה ונותנין לתוך חיקו ומחלקין לכל שכונה ושכונה בפני עצמה [ב] (א) גבאי קופה בשביעית לא יהו מדקדקין בחצירות של אוכלי שביעית נותנו להן פת מותר שלא נחשדו ישראל להיות נותנין אלא או מעות או ביצות ר' חנינא בשם רבי פנחס הדא דתימר במקום שזורעין ולא אוכלין לאכול אינו חשודין כ"ש להאכיל כהנים המגבלין בטהרה לא יהו מדקדקים בחצירות של אוכלי שביעית אית תניי תני מדקדקין אמר רבי פנחס מאן דתני מדקדקין מפני חלתן מ"ד אין מדקדקין מבריחו מן הקלה ומכניסו לחמורה [ג] טבל ובעון מיתה *שביעית בלא תעשה כיצד הוא עושה אמר רבי חונא מביא כהן חשוד ומטבילה ומאכילה לו ולא נמצא מוסר טהרות לע"ה אמר רבי מנא מביא כהן חשוד ומטבילו ומשמרה עד הערב ומאכילה לו. ולא נמצא מחזיק יד עוברי עבירה ר"ש בר כ:י בשם ר' אחא משמרה עד ערב הפסח ושורפה:

הרוצה

**פני משה**

לדקה נותנין את שאינו מעושר למעשר א"כ בנין דכשר הוא ומתקן מה שאוכל יפסיד שהרי הוא צריך לעשר ונמצא פוחת מחלקו שנותנין לו כמו שנותנין לאחרים ומשני נותנין לו כדי תיקונו. לפי המשקל והמדה שצריך ליטול מחלקו למעשר מוסיפין לו כמו כן יותר מחלק האחרים והדר קאמר מ"ט דב"ש דקאמרי נותנין את המעושר לשאינו מעשר ומה מועיל תיקון זה למי שאין דרכו לעשר תמיד: אפי' תגדרנו עכשיו יכול אתה לגודרו. כלומר דמשני דאפילו הגדר שאת גודרו שלא לאכול דבר שאינו מתוקן אינו אלא עכשיו ולפי שעה שהרי אין דרכו לעשר אעפ"כ מה שאת יכול לגודרו תעשה לו גדר שלא יאכל דבר שאינו מעושר דשמא מכאן ואילך יהא זהיר מעצמו ויעשר: לאחר זמן אין את יכול לגודרו. אם לא תגדרנו עכשיו ותתן לו דבר שאינו מעושר בידים שוב אין את יכול לגודרו לאחר זמן וכשרואה שנותנין לו כך בודאי יתנהג כמנהגו לעולם: מה טעם דרבנן. שאין חוששין לכך: וקאמר מפני הגבאים. שאם מדקדק את אחריו להטריחו בכך להיות משגיח ליתן לזה המעושר ולזה את שאינו מעושר אף הוא ממעט בצדקה לחלקה שלא להטריח עצמו בזה: גבאי צדקה. שגובין הקופה: בי"ט לא יהו מכריזין. בבית"כ להביא להן הצדקה כדרך שמכריזין בחול אלא גובין בצנעה בתוך הבית ונותנין לתוך חיקן וכו' תוספתא היא (בסוף פ"ג דמכילתין) וכן הא דלקמן: גבאי קופה בשביעית לא יהו מדקדקין. לגבותה מחצירות של אוכלי שביעית באיסור דחיישינן לדמי שביעית אלא מדלגין חצרותיהן ואין מקבלין מהן: נתנו להן פת. לחלק לעניים מותר לקבל מהן ולא חיישינן שמא מספיחי שביעית הוא שלא נחשדו ישראל להיות נותנין אלא או מעות שביעית או בצות בצים הנלקחים מדמי שביעית: הדא דתימר במקום שזורעין. כלומר שנחשדו על הזריעה בשביעית או שמאספין ספיחי שביעית אבל מ"מ אינן חשודין לאכול מאיסור שביעית והלכך מותר לקבל מהן פת: לאכול אינו חשודין לכ"ש להאכיל. כלומר דאי בחשודין לאכול ודאי אין מקבלין מהן דאם הן בעצמן חשודין לאכול לכ"ש שחשודין להאכיל לאחרים: כהנים המגבלין בטהרה. שעושין הכל בטהרה ומגבלין עיסתן בטהרה: לא יהו מדקדקין בחצירות של אוכלי שביעית. כלומר אין צריכין לדקדק על עצמן שלא ליטול מאלו אוכלי שביעית בשביעית כדמפרש טעמא לקמן: אית תניי תני מדקדקין. בתוספתא שם וגרים הכהנים גובין בטהרה צריכין לדקדק באוכלי שביעית כלו' שהן גובין מאלו הנזהרין בטהרה ומאלו אוכלי (שביעית) צריכין הן לדקדק שלא יטול מהן ומפרש ר' פנחס במה מדקדקין שלא ליטול שהרי שביעית אינה נוהגת בתרומות ומעשרות. וקאמר מפני חלתן של אוכלי שביעית. שאע"פ שעוברין על השביעית נזהרין הן להפרים חלה כדלקמן (סוף פ"ט דשביעית) שהן אומרין חלה מדבר תורה ושביעית מד"ג ובית דינו בזמן הזה ועלה קאמר האי תנא שצריכין לדקדק שלא ליטול מהן החלה בשביעית מפני איסור שביעית שבה: מ"ד אין מדקדקין. היינו טעמיה: מבריחו מן הקלה ומכניסו לחמורה כלומר שאם אתה אוסר ליטול מהן הקלה מפני איסור שביעית א"כ אף הן לא יפרישו חלה ומבריחו אתה להכהן מן הקלה וזו היא שביעית שאינה אלא בלא תעשה ולזה אתה מכניסו לחמורה שיאכלו בלא הפרשת חלה והוא טבל בעון מיתה. כדתנן בשביעית שם האוכל מעיסת שביעית עד שלא הורמה חלתה חייב מיתה והלכך מוטב שיטלו מהן חלתן כדי שלא יבאו לעון מיתה: כיצד הוא עושה. הכהן שנוטל מהן החלה ואינו יכול לאוכלה מפני איסור שביעית: מביא כהן חשוד. על השביעית: ומטבילה. כלומר שמטבילו לאותו החשוד לפי שזה החשוד על השביעית עם הארץ הוא ופשיטא שאינו נזהר בטהרה לפיכך מטבילו ומאכילה לו תחלה: ופריך ולא נמצא מוסר טהרות לע"ה. דכיון שהוא נותן לו אחר שמטבילו אף הוא יאכל מיד קודם הערב שמש. ומשני ר' מנא דה"ק ומשמרו עד הערב ואח"כ מאכילה לו: ופריך דאכתי לא נמצא שזהו מחזיק ידי עוברי עבירה שנותן לזה החשוד על השביעית לאכול מאיסור שביעית אלא כר"ש בר בינא שמשמרה עד ערב הפסח לפי שא"א לשורפה מיד כל זמן שלא נטמאת אע"פ שאינה ראוים לאכילה שלא יאמרו תרומה נשרפת לחזום הלכך משמרה עד ע"פ ושורפה בחמץ:

**תוספת הרי"ד**

מעש"י או דילמא המזונות הוא בתורת פירעון על מעש"י ויש נפ"מ בין אם הוא חוב בפני עצמו או הוא פירעון על מע"י דאם הוא חוב בפני עצמו כל אחד חייב בחובו ואע"פ שאינה מספקת אבל אם הוא פירעון על מעש"י בדלא ספקה פטור כיון דהוא פירעון על מעש"י ועוד נפ"מ בענין דשביעית דגרסינן בירושלמי (ברפ"ק דמס' מע"ש) אר"י מ"ת אין מוכרין אותו כר"מ ברם כר"י בדין הוא שיהא מותר למוכרו מה וכו' מע"ש שפורעין חובו מדמיו לא כ"ש הא אשכחן דפורעין מע"ש מדמיו כמו דתנינן תמן מסך הימנו מעשר בסלע וכו' מסך הימנו מעשר בשתים ועמד בסלע נותן כלע של חולין וסלע של מעשר שלי א"ר יוסי שניא היא דמשעה ראשונה מע"ש חייב אלו הי' חייב לו יתן לו מעשר יאות וכו' ע"כ וה"פ דר' ירמי' מדייק מהך מתניתין דפורעין חוב ממע"ש דבמסך הימנו מעשר בשתים ועמד בסלע מחלל בפדיון בעד סלע אחת של חולין ומשלם לו בעד חוב סלע הב' ממע"ש אלמא דמשלמין חוב ממע"ש וע"ז קאמר לו ר' יוסי דממשנה הזאת אין להוכיח דשניא הכא דמשעה הראשונה מעשר מחויב לו דהא לקח ממנו מע"ש וחייב לו בעד מע"ש אילו הי' חייב לו חוב של חולין ופרע לו ממעות מע"ש יאות הי' מוכח דמותר לפרוע חוב ממעות מע"ש אבל הכא דהחוב שחייב לו הוא בעד מע"ש וכיון שהחוב הוא מע"ש גופי' מותר לפרוע ממעות מע"ש עיי' בתוי"ט ז"ל במשנה מסך הימנו כו' שם ותמצא כן. היוצא לנו מזה דדווקא לפרוע מע"ש בעד חוב דחולין אסור אבל לפרוע ממע"ש בעד חוב של מע"ש גופה מותר ולפ"ז אם החוב הוא על הבעל החיוב דמזונות לא בפירעון בעד מעש"י אלא חוב בפני עצמו שפיר פיסקין מזונות לאשה מפירות שביעית דלא שייך בזה אין פורעין חוב מדמי שביעית דהא לא הוי פירעון בעד מעש"י לחולין אלא חוב בפני עצמו דחייבוהו חכמים לזון את אשתו מהפירות שיש בביתו וכיון דבשנה השביעית פירות שביעית בביתו משועבד הפירות שביעית גופה לאשתו ולא הוי פירעון הפירות הללו בעד מעש"י לחולין אלא הם חוב בפני עצמם והחוב הוא בפירות שביעית בעצמם דהם בעצמם משועבדים לאשה לא בעד מעש"י לחולין אבל אם המזונות דתיקנו חכמים הם בתורת פירעון בעד מעש"י לחולין אין פוסקין מזונות מפירות שביעית בעד חוב של חולין:

**ועפ"ז** אתא הירושלמי כפתור ופרח בע"ה דאי מזונות הוא ד"ת נמצא דהחוב הוא מזונות עצמה ולא בעד מעש"י לחולין והחוב הוא בפירות שביעית עצמן ע"כ דפוסקין מזונות משביעית לאשה דבהא לא שייך אין פירעין חוב משביעית כההיא ירושלמי דרפ"ק דמע"ש הנ"ל אלא ע"כ אין מזונות האשה מד"ת אלא מדרבנן, וס"ל להירושלמי דמדרבנן הוא מעש"י עיקר כרשב"ל (בדף כ"ח ע"ב) הנ"ל והמזונות דתקנו חכמים לא בתורת חוב בפני עצמו אלא בתורת פירעון על מעשי ידיה ע"כ אין ב"ד פוסקין מזונות לאשה מדמי שביעית, אבל ניזונית היא אבל בעלה בשביעית דכיון דאוכלת עם הבעל לא שייך פריעת חוב [עיי' ברמ"ם ז"ל (פ"ק דמע"ם) אבל נותנין זל"ז מתק"ח דמפרש במזמין הללו דמותר עיי"ם] ופריך ויעשו אותה כפועל שאינו יפה שוה פרוטה דאפילו דמזונות מתק"ח למה אין ב"ד פוסקין מזונות מפירות שביעית משום דהוי בתורת פירעון על מעש"י, דלמא עשאו חכמים חוב בפני עצמה על הבעל ולא בתורת פירעון כמו דמצינו דחייבה התורה מזונות לפועל הוא חוב בפני עצמה על הבע"ב ולא בתורת פירעון בעד שכרו דהא אפילו אינו שו"פ

**עין משפט נר מצוה** ח [א] מיי' פ"ד מיו"ם הל"ו טוש"ע או"ח סי' תקכד סעי' ב'. ט [ב] מיי' פ"ח משמיטה ויובל הל"כ. י [ג] מיי' פ"י ממאכלות אסורות הלי"ם.

**מסורת הש"ם** (א) תוספתא פרק ג':

**גליון הש"ם** *שביעית בלא תעשה. לאו דוקא דספיחי שביעית אינו רק דרבנן כמ"ש הרמב"ם פ"ד משמיטה ויובל. ובפירות שביעית לאחר הביעור דבינו לא ביאר אם יהיה בו עשה. אבל רש"י ביומא דף פ"ג ד"ה טבל כתב דאיסור עשה הוא. וע' בתים' יוה"כ למהרמב"ח שם וע' בספר חרדים עכ"פ לאו ודאי אין בו. ע"כ נראה דלאו דוקא הוא. והוא ל"ת מדבריהם. וקאי לספיחי שביעית כמ"ש המפרש כאן. וע' בתוס' חולין קב: ד"ה היכא. ובכ"מ פ"ז משמיטה הל"ג.

**חדושי רד"א**

**אפילו** תגדרנו עכשיו כו'. נ"ב פי' לשון גדר כמו דאיתא לקמן הלכה ג' ר' אבוהו בשם ר' יוחנן שפני גידורו התירו דמאי בגסה. וה"פ דהטעם דבית שמאי דאמרי במתני' נותן את המעשר לשאין מעושר וכו' תיפוק לי' דמותר ליתן לע"ה דמאי לעני משום כדי חייו כדלעיל אם אומר את בעניי חבירי' נמצא נועל דלת בפני ע"ה. ומשני אפ לו תגדרט עכשיו יכול את לגודרו לאחר זמן. פי' בתמי' אם עשה גדר ותיקנה לפי שעה להחיות נפשו בזמן שיש דמאי, אח"כ לאחר זמן שלא יהי' דמאי במה אתה מפרנסו על כרחך בדבר שמעושר. אף כאן נותנין מעושר לשאינו מעושר ולא חש נועל דלת בפני ע"ה. ומקשה מה טעם דרבנן דאמרי גובין סתם ומחלקין סתם. ומשני אם מדקדק אחריו אף הוא ממעט בצדקה פי' אם הגבאי צריך לדקדק מי מעשר ומי שאין מעשר ומה מעושר לשאינו מעושר אז מ:ריח א"ע מצדקה כי מה לו להכניס ראשו בספק וקולר תלוי בצוארו:

**הלכה ב מתני'** לחוש. לחתך ולכרות עלי הירק שנתחייב במעשר כגון שנתגד או שנילא את הכלי או שליקט כל צרכו כדתנן בפ"ק דמעשרות וכוה מסיר את העלין כדי להקל ממשאו: לא ישליך עד שיעשר. שלא יטעה הקלה לעמי הארץ שיטלו אותו ויאכלו כשאינם מתוקנים:

הלוקח ירק מן השוק. ונטלו בידו ולאחר שנטלו נמלך להחזירו למוכר: לא יחזיר עד שיעשר. דהוי הגבהתו קנה ועכשיו שלו לענין זה שלא יצאו מתחת ידו עד שיעשר ובגמרא פריך עלה שהרי הוא נחל את המוכר שמחזיר לו בטובת מעשר וממלא משכיתו בכדי שמעשר ומשני שהוא נותן לו דמי המעשרות: שאינו מעשר אלא מנין. הלי מעשר פירותיו מחוסר בלומר שעשה קנה הימנו שמעכשיו לא היה מחוסר אלא למנותן כך יקן מחזיר במניעה: היה עומד ולוקח. בלומר שהיה בורר לימנו מהם יקח ולא תמביה על מנת לקנות וראה טוען אחר משלו אחר של ירק שהוא יפה ממנו: מותר להחזיר. כך בלא מעשר: מפני שלא משך. [illegible]

**אמר** ר"י ל"ה היא עמ"א היא שהזוכה זוכה בדקה ואין המפקיר מפקיר בגסה, פי' דהתא אפילו כרבנן דסבירא להו דבמדה גסה הוי הפקר מ"מ הכא אף דהפקיר במדה גסה, מ"מ חשיב מדה דקה הוא"ל והזוכה זוכה בדקה ואזלינן בהפקר בתר הזוכי' דאין חשוב הפקר עד שיגיע ליד הזוכה ומילא חשוב ההפקר בשעת הזכי' ואז הוי במדה דקה ונמצא דיוצא מת"י הבעלים במדה דקה דהוא בשעת זכי', וצ"ז פריך ולית הדא פליגי על דר"מ דר"מ אמר כיון שאדם מפקיר דבר יצא מרשותו א"כ הפקרו הפקר בגסה קודם הזכי', וע"ז משני שניא היא שהזוכה זוכה בגסה בנ"ל ואין המפקיר מפקיר בגסה ר"ל כיון דהמפקיר אין מפקיר בג"א אלא מעט מעט א"כ שהזוכה זוכה אח"כ בג"א, מ"מ חשיב ההפקר במדה דקה, דהא הפקרו הוי הפקר אף קודם הזכי' וא"כ לפ"ז נמצא דלא כר' יוסי דלדידי' אין הפקרו הפקר עד דמטי ליד זוכה, והוא זוכה בג"א ומשיק אפילו על דר' יוסי לית הדא פליגי דר"י אמר אין הפקר יוצא מת"י הבעלים אלא בזכי' ואין הפקרו הפקר ר"ל עד שיגיע ליד הזוכה ונמצא דחשוב ההפקר בגסה [illegible]

**הלכה ב-מתני'** [א] הרוצה לחוום עלי ירק להקל ממשאו לא ישליך עד שיעשר [ב] הלוקח ירק מן השוק ונמלך להחזיר לא יחזיר עד שיעשר שאינו מעשר אלא מנין היה עומד ולוקח וראה טוען אחר יפה ממנו מותר להחזיר מפני שלא משך: גמ' אמר ר"א דר"מ היא (א) דר"מ אמר לא התירו למכור דמאי אלא לסיטון בלבד אמר רבי יותנן דברי הכל היא שנייא היא שהזובה זוכה בדקה ואין המבקיר מבקיר בגסה ולית הדא פליגי על דר"מ (ב) דר"מ אמר כיון שאדם מבקיר דבר ויוצא מרשותו הפקרו הפקר שנייא היא שהזוכה זוכה בדקה ואין המפקיר מפקיר בגסה ואפילו על דר' יוסי לית הדא פליגי דרבי יוסי אמר אין ההפקר יוצא מתחת ידי הבעלים אלא בזכייה אין הפקרו הפקר שנייא היא שהמפקיר מפקיר בגסה ואין הזוכה זוכה בדקה חזקיה אמר אין הפקר מחוסר לבעלין אלא בזכייה מנין כיצד הוא עושה נוטל מן העליון ומתקן. ואינו אסור משום גזל (ג) בהדא ר"ש בר בהנה הוה מסמך לר' לעזר עברין על חד כרם א"ל איתי לי חד קיסם מהצד שניי חזר ואמר ליה [ד] לא תותי לי כלום אמר דאין איתי כל בר נש ובר נש מיעבד כן יתא א"ל סייא דגברא רבי וחי הוה מיסמך לרבי זעירא עבר חד שמין חד סביל דקיסין א"ל איתי לי חד קיסם מהצד שניי חזר אמר לי' [ה] לא תותי לי כלום דאין איתי כל בר נש ובר נש מיעבד בן הא אית' סיבלא דגברא לא ר"ה בשר כל כך אלא מילין דיוצין שמע לן מיטברין

**חזון** [illegible]

(פו"ו) לסיטון בד"ו סיטון. (פו"א) ויוצא בד"ו ויצא. (פו"ב) דר' יוסי בד"ו רבי יוסי. (פו"ג) ההפקר בד"ו הבקר. (פו"ה) ר"ש בד"ו רבי שמעון. (פו"ט) בהנה בד"ו בהנא. (פו"ב) קיסם מהצד בד"ו קיס מחצר. (פו"ד) טעיל בד"ו טיבל וטעון כתלס ענך עגל גום טיבל. קיסם מהצר בד"ו קיס נהצי. (פו"ה) איתי בד"ו אתי. (פו"ו) טיבלא וטעון כתלס גם טיבלא ובנד"ו טובילה. (פו"ז) בך בד"ו בן. דיוצין בד"ו דייצין.

[illegible]

ניעבדינן רבי אבהו בשם רבי יוחנן כיון שמשך קנה לא היה חסר אלא ממני ליה כיצד הוא עושה נותן דמי אחת מהן ומתקן ולא נמצא עושה תקלה לבאים אחריו עושה אותן ציבור לפניו ויקבע אותן תוך פירותיו ולא כן תני קובע אדם מעשרותיו של חבירו לתוך פירותיו ואפילו עושה תקלה לבאים אחריו אמר רבי חיננא תקנו בלוקח ולא תקנו במחזיר כיני מתני' היה עומד ובירר עד כדון באותו מין אפילו מין אחר:

## הלכה ג מתני'

[א] המוצא פירות בדרך ונטלן לאכלן ונמלך להצניע לא יצניע עד שיעשר אם מתחילה נטלן בשביל שלא יאבדו פטור כל דבר שאין אדם רשאי למוכרו דמאי [ב] לא ישלח לחבירו דמאי רבי יוסי מתיר בודאי ובלבד שיודיענו: גמ' תני [ג] (א) אין מעבירין על האוכלין רבי יעקב בר זבדי בשם רבי אבהו (ב) הא דמר בראשונה אבל עכשיו מותר מפני הכשפים תמן [ד] (ג) תנינן ההופך את הגלל ברשות הרבים והוזק בהן אחר חייב בנזקו תני [ה] ואסורין משום גזל כהנא אמר (ד) והוא שהפכה על מנת לזכות בה אבל אם הפכה על מנת שלא לזכות בה לא בדא ולעניין ניזקין לא בדא שנייא בין הפכה *על מנת לזכות בה בין שהפכה על מנת שלא לזכות בה והוזק בהן אחר חייב בנזקו והכא את אמר הכן אמר רבי אבין תמן כתיב בעל הבור ישלם בעל הנזק ישלם ברם הכא עשר תעשר משלך את מעשר ואין את מעשר משל אחרים: כל דבר שאין אדם רשאי למוכרו דמאי לא ישלח לחבירו דמאי מידה דקה שאין אדם רשאי למוכרה דמאי לא ישלח לחבירו דמאי מידה גסה שאדם רשאי למוכרה דמאי ישלח לחבירו דמאי: רבי יוסי מתיר בודאי בין דקה בין גסה ואוסר בדמאי בדקה

רבי

### רידב"ז

אר"ח תקנו בלוקח ולא תקנו במחזיר, פי' דר"ח מילתא אחריתא קאמר וקאי אמתניתן, משום דד' בבות שנויות במשניות הללו דבמתניתן (דה"ג) גרסינן כל דבר שאין אדם רשאי למוכרו דמאי לא ישלח לחבירו דמאי, הוי תקנה אחד בחבר שסולח לחבר כדמפרש שם בירושלמי מדה דקה שאינו מוכר דמאי לא ישלח לחבירו דמאי מדה גסה שמוכר לחבירו ישלח לחבירו, ובמתניתן דהפ"ב קמ"ל עיקר הדין דמכירת דמאי לחבירו התקנה בין דקה לגסה וע"ז תנינן בה"ג דאותו תקנה של מכירה שייך נמי אופן זה בשולח לחבירו הגם דבשולח ליכא הטעמים הללו מוכר משתכר ולוקח משתכר מ"מ התקנה בשניהם שוה, ובמתניתן דידן קמ"ל דין דמשליך והוא ג"כ כמו דין לשלח לחבירו כן נמי הוא הדין הזה במשליך לחבירו ומיירי במשליך לפני חבירו והוא כמו בשולח לחבירו והוא לפני החבר, דלפיכך בעינן ג"כ שהשליך במדה דקה אבל במדה גסה הזוכה דהוא חבר מתקן ועיין בהרא"ש ז"ל על הר"ש ז"ל דכתב מפורש כן דאי בהשליך כתם ולא לפני חבר לא הי' נפ"מ בין דקה לגסה עיי"ש וע"כ מיירי כל המשניות בחד גוונא במוכר לחבירו ומשליך לחבירו ושולח לחבירו והכל הוא לחבירו חבר וע"כ כולם בזה התקנה בין דקה לגסה, וא"כ קשה בהך בבא ד' במחזיר בסיפא דמתניתן דידן דמיירי נמי במחזיר לחבירו א"כ קשה היכי מיירי אי במדה דקה א"כ היה מחויב המוכר להפריש ואי במדה גסה א"כ למה המחזיר מחויב דהא השתא במחזיר הוי הוא המוכר, וא"כ קשה היכי מיירי בהאי דמחזיר, והא ע"כ משליך ומחזיר ושולח כולן איתניהו בתקנה דמוכר ולוקח ע"ז קאמר ר"ח תקנו בלוקח ולא תקנו במחזיר, דמוכח מהך מתניתן דהתקנה הוא רק בלוקח ולא במחזיר דבמחזיר אין נפ"מ בין מדה דקה לגסה דאפילו במדה גסה מחויב המחזיר לתקן, והמפרשים ז"ל מפרשים דהא דר"ח תקנו בלוקח הוא קאי תירוץ על הקושיא דלעיל דיקבע אותן לתוך פירותיו ע"ז משני ר"ח דהתקנה הזו לא תקנו במחזיר, קשה לי להבין דמנ"ל לר"ח כן דילמא תקנו באמת במחזיר ג"כ ואין לומר דהא דכיצד הוא עושה נותן דמי אחת מהן ומתקן הוא ברייתא ז"א דא"כ האיך פליג חזקיה וס"ל דנוטל מן העליון, וע"כ לפי דברינו הוא דלמד ר"ח כן ממתני' דידן, והאיך שיהיה ע"כ הוא כדברינו דלא תקנו במחזיר התקנה דמדה דקה וגסה כנ"ל:

תמן תנינן ההופך את הגלל בר"ה והוזק בהן אחר חייב בנזקו, תני ואסורין משום גזל, כהנא אמר והוא שהפכה ע"מ לזכות בה, אבל אם הפכה ע"מ שלא לזכות בה לא בדא ולענין נזקין לא בדא שנייא בין הפכה ע"מ לזכות בה בין שהפכה ע"מ שלא לזכות בה, פי' הוא הכל מדברי כהנא דקאמר דבמתניתן תני תרתי, א' דקנה המהפך בהיפוך דאסור משום גזל אבל העולם, ב' דחייב בנזקו, ע"ז קאמר כהנא דלענין שזכה בהיפוך בעינן כונת קנין, אבל לענין שחייב בנזקין לא בעינן שיזכה אלא אפילו לא נתכוין בהם ולא זכה נמי חייב בנזקין, דס"ל מפקיר נזקיו חייב, [עיין במס' ב"ק דף כ"ט ע"ב ודף ל' ע"ב עיי"ש] ופריך הגמרא על כהנא ממתניתן דידן דלמה לענין נזקין חייב אפי' בשלא זכה בהם, והכא במתניתן דידן לענין מעשר לא חייב אלא בשנתכוין לזכות בהם, ומשני א"ר אבין תמן כתיב בעל הבור ישלם בעל הנזק ישלם, דפירש בעל הבור בעל הנזק מי שעשה הנזק ישלם, וכיון דהיפך ועשה הנזק חייב לשלם משא"כ הכא גבי מעשר כתיב עשר תעשר, משלך את מעשר ואין את מעשר משל אחרים:

רבי

### פני משה

רי אבהו בשם ר' יוחנן וכו'. כלומר דמשני דבאמת כך צריך לומר דהטעם ליעשר ולא יחזיר כך משום כיון שמשך קנה שלא היה חסר אלא להיות המוכר ממני ליה המנין וכיצד הוא עושה נותן דמי אחת מהן להמוכר ומתקנן לאותו המנין שרצה לוקח בתחלה ואין כאן גזל: ולא נמצא עושה תקלה לבאים אחריו. לקנות מהמוכר הזה שהרי החלק זה מעושר הוא והבאים אחריו שיקנו אפשר שיעשרו מזה על השאר ונמצא מעשרין מהפטור על החיוב. ומשני עושה אותן צבור לפניו. כלומר שהמוכר יעשה אלו המעושרין ציבור בפ"ע לפניו ויאמר להבאין לקנות החלק הזה כבר מעושר הוא: ויקבע אותן לתוך פירותיו. כלומר דהדר פריך ואמאי יפסיד למה צריך ליתן להמוכר דמים בשביל המעשר ולמה לא יקבע המעשר הזה לתוך פירותיו שלו דכי לא כן תני בתוספתא דמעשר שני (פ"ד) קובע הוא אדם וכו' וכך היא שנויה שם מפרישין תרומת מעשר על פירות ע"ה ואע"פ שעושין תקלה לבאין אחריו אלמא דקובע אדם תרומת מעשר במקום א' על פירות ע"ה לתקן ולא חיישינן לתקלת הבאין אחריו לקנות מאותן הפירות ויפרישו מהן על פירות אחרים וה"נ אמאי חוששין לכך יעשה הוא ג"כ תרומ' מעשר על פירותיו ולא יפסיד הדמים שנותן להמוכר: א"ר חיננא. דלא תקנו זה אלא בלוקח ואינו מחזיר המקח אבל לא תקנו במחזיר המקח לעשות כן דכיון שהוא חוזר בו ממה שלקח יפסיד דמי המעשר ולא יקבע אותו על פירותיו: כיני מתניתא. על הסיפא קאי היה עומד ולוקח. ומהו ולוקח דקאמר והלכך מפרש דה"ק היה עומד ובורר ליקח וראה טוען אחר וכו'. ורבותא קמ"ל דאע"ג שלקח בידו מ"מ לא קנה שיתחייב במעשר כשמחזירו דלא לקח בידו אלא להיות בורר מהן ולא היה בדעתו ע"מ לקנות: עד כדון באותו המין. אם עד כאן לא אמרו אלא אם היה טוען אחר היפה ממנו מאותו המין בעצמו דאפשר אם היה ממין אחר היה בדעתו לקנות גם את זה או לא ופשיט ליה דאפי' היה מין אחר לא אמרינן דדעתו היה לקנות גם מין הראשון אלא כיון שלא נטל בידו אלא להיות בורר לא קנה ומותר להחזיר וא"צ לעשר:

**הלכה ג' מתני'** המוצא פירות בדרך. והם בענין שהוקבעו למעשר כגון שרוב מכניסין למכור בשוק או מחצה על מחצה וכדתנן (בפ"ב דמכשירין) אם רוב מכניסין לבתיהן פטור שעדיין לא הוקבעו למעשר ואם רוב מכניסין למכור בשוק חייב שמן הבית הן מביאין וכבר הוקבעו למעשר מחצה על מחצה דמאי: ונטלן לאוכלן ונמלך להצניע. דכשנטלן לאכלן קנה והלכך לא יצניע עד שיעשר כדי שלא יהיה תקלה לאחרים: בשביל שלא יאבדו. ולא נתכוין לזכות בהן פטור עד שירצה לאוכלן או למוכרן או לשולחן ואז יעשר דמאי אם דינו דמאי: כל דבר שאין אדם רשאי למכרן דמאי. כגון במדה דקה כדתנן בפ' דלעיל: לא ישלח לחבירו. במתנה אבל שולח לו בגסה כיון שרשאי למכרו בגסה: ר' יוסי מתיר. לשלוח לחבירו ודאי אפי' בדקה ובלבד שיודיענו שהוא טבל ואינו חושש ר' יוסי שאם נתיר לו לשלוח שמא לא יודיענו ומודה רבי יוסי שבדמאי אסור בדקה כדאמר בגמ' דבדמאי חוששין שמא לא יודיענו ואין הלכה כר' יוסי: גמ' תני. בתוספתא דפסחים (פ"ב) מעשה בר"ג שמצא גלוסקין בדרך ואמר לטבי עבדו טול את הגלוסקין וראה עכו"ם אחד וא"ל מבגאי טול גלוסקין וכו' שאין מעבירין על האוכלין והובאה ברייתא זו לקמן (בפ"ק דע"ז בהלכה ט') ומסיק נמי התם דהאידנא דחיישינן לכשפים מעבירין על האוכלין: תמן תנינן. (בפ"ג דב"ק הלכה ד'): ההופך את הגלל ברה"ר והוזק בהן אחר חייב בנזקו. שהוא הגורם להזיק כלמפרש לקמן: תני ואסורין משום גזל. דגבי גזל לא קנסו חכמים לומר כל הקודם זכה בו כדאמרינן התם ברישא משום דמאן דמפיק לגזל לר"ה לאו לאשבוחי הוא מפיק לפי שמוסבח ועומד הוא ולא אתי לשהויי התם ומייתי לה הכא משום דבעי לאקשויי אהא דכהנא דלקמיה: כהנא אמר. אמתני' דהכא קאי דקתני נטלן וכו' עד שיעשר והוא שהפכה על מנת לזכות בה אבל אם בתחלה הפכה ע"מ שלא לזכות בה לא בדא אמרו שצריך לעשר דכיון דלא זכה בהן מעיקרא אין חיוב המעשר חל עליו: ופריך ולענין נזקין לא בדא שנייא וכו' והכא את אמר הכן. ומ"ש דלענין נזקין בהופך את הגלל בר"ה דלא שאני לן בזה שאפי' זה ההופך את הגלל לא נתכוין לזכות בהן חייב הוא בנזקן והכא את אומר הכן דדוקא שנתכוין לזכות בהן נתחייב במעשר: תמן כתיב בעל הבור ישלם. בעל הנזק ישלם כלומר מי שהיא עושה הנזק עכשיו הוא ישלם והרי הוא הפך את הגלל ממקומו והשליכו למקום אחר ונתקל בו אדם שם ואם היה במקומו הראשון לא נתקל בו זה הלכך הוא הכורה בר"ה: ברם הכא עשר תעשר משלך אתה מעשר וכו'. דתבואת זרעך כתיב וכל זמן שלא זכה בו אינו חייב לעשר: כל דבר שאין אדם רשאי וכו'. טעמא דר' יוסי מפרש דמודה בדמאי דבדקה אסור מפני הגדר הוא דהואיל דקיל ליה בדמאי חיישינן שמא לא יודיענו:

התירו

### תוספות הרי"ד

כימא דמזונות הוא חוב בפני עצמו או דהוא בתורת פירעון על מע"י דאם הוא בתורת חוב חייב לה תומ"י ומשועבד הוא לה על מזונות דיום המחרת דהשעבוד הוא על כל הימים ולא בכל יום נתחדש לה החיוב כמו שכ' הרשב"א ז"ל בתשו' ומובא בש"ך ז"ל חו"מ סימן ע"ב ולמד ממשנה דף ק"ב מהספקים עיי"ש אבל לרשב"ל דמעש"י עיקר ולדידי' בדלא ספקה נמי פטור לדעת הרשב"א ז"ל וע"כ הוא בתורת פירעון על המעש"י וא"כ כהי נמי דמשועבד לה מעיקרא לפרוע על המעש"י דהא ע"כ דהשעבוד דמזונות לכו"ע הוא מנשואין ולא דבכל יום נתחדש החיוב כמו שכ' הרשב"א ז"ל בראי' גמורה מ"מ אפילו למ"ד דהוי

מזונות

### שנויי נוסחאות

(ס"ס) תוך כד"ו לתוך. קובע אדם כד"ו קובע הוא אדם. (ס"ח) ובירר כד"ו ובורר. (ס"ע) באותו מין כד"ו באותו המין. (ס"כ) ואסורין נכ"ל ואסורה.

**עין משפט נר מצוה** יד [א] מיי' פי"א ממעשר הל"י. טו [ב] מיי' שם ה"א ופ"ו הל"ו טוש"ע יו"ד סי' של"א סעי' קיז. טז [ג] טוש"ע או"ח סי' קפ סעי' ד. יז [ד] מיי' פי"ג מנזקי ממון הלט"ז טוש"ע חו"מ סי' תי"ד סעי' א'. יח [ה] מיי' פ"ו מגזילה הל"ט טוש"ע שם סעי' ג.

**מסורת הש"ס.** (א) עירובין סד: (ב) עירובין שם. (ג) ב"ק ל: (ד) שם כט:

**גליון הש"ס** *ע"מ לזכות בה ע' בפני משה בב"ק פ"ג הל"ד שפירש דזה קאי על משנתינו דאינו חייב לעשר אלא כשהפכה מתחלה ע"מ לזכות בה. ועל זה פריך מנזקין דחייב אף שלא היפך ע"מ לזכות. ומחלק עיי"ש. וזה דחוק דפשטות הלשון משמע דקאי על מה דקתני ואסורין משום כו' וע"ז אמר דוקא שהיפך ע"מ לזכות וכדתני חזקיה בב"ק שם. וכדמייתי לה על הך מתניתן ומאי דפריך בירושלמי מנזקין למעשר הוא קושיא בפ"ע, דמשמע לי' דרישא מיירי בכיון לזכות מדקתני סיפא בשביל שלא יאבדו. וכן נראה מהר"ש כאן ותוס' יו"ט בב"ק שם. וכן משמע מרמב"ן בחי' לקידושין דף כ"ו ע"ס והו"ק. ומכאן משמע דידו של אדם אינו קונה שלא מדעתו דאל"כ אפכה הו"ל למימר בנתכוין שלא לזכות. וע' במלמ"ל פי"ז מגזילה הל"ח ובש"ך חו"מ סי' רס"א סק"ו.

### חדושי ר"א

ההופך את הגלל כו'. נ"ב פי' צואת בקר כדמוכח במס' ב"ק דף ל' בתריא:

## פני משה

התירו דמאי בגסה דהוא מתני' ר' יוסי וכו'. וכלומר והא דהתירו בדמאי בגסה ולא חיים למידי ר' יוסי לטעמיה דקאמר במתני' בס"פ דלעיל סלי תאנים וכו' אכסרה במדה גסה פטור דכל שהוא בגסה מידע ידע הלוקח או המקבל דזה לא עישר שהרי התירו לו למכור ולשלוח בגסה ומפרים הוא דמאי : אמר רשב"ג וכו'. תוספתא היא (בפ"ג) : ולמדתי בו ג' דברים. מלשונו ששלח לי זה בא בידי מקיסרין כדמפרש ואזיל : שהוא ודאי. אינו מתוקן. מדקאמר מקיסרין לפי שפירות קסרין ודאי הן וחייבין במעשר ולכן הודיעני שאינו מעושר : שהוא טמא מרבילין עליו מים. כלומר שהוא מוכשר לקבל טומאה לפי שמרבילין עליו מים כדי שיהא הדר וזה למדתי מדאמר זה בא בידי ולא היה לו לומר אלא זה הוא מקסרין וזה בא בידי ללמדני שנזהרתי בו מליגע בדבר המטמא אחר שהוכשר לקבל טומאה: שלא בא בידו אחר כו' היה מעשר וכו'. וכך הוא שם כלומר שלא היה צריך להודיעני שהוא מקסרין אם היה בידו אתרוג אחד לפי שהיה מעשר מזה על זה : ויעשר ממנו עליו. ולמה שלח לו אינו מתוקן היה לו לעשר חתיכה אחת ממנו עליו. ומשני שהוא היה חושש להא דבר קפרא שאומר אין דרך בנ"א להיות משלחין לחבריהן דברים חסירין : ולא מתני' היא ר' יוסי מתיר וכו'. ומנ"ל למידק שלא בא בידו אחר דילמא אף שהיה בידו אחר ולא רצה לתקנו דלטעמיה הוא דאזיל דס"ל במתני' דמותר לשלוח טבל ודאי ובלבד שיודיענו והרי הודיעו שהוא ודאי. ומשני אתא מימר לך דאע"ג דהוא פליג על רבנן לא עבד עובדא דכוותיה נגד החכמים אלא דמסתמא לא היה בידו לתקנו: ולא מפירות שהן מותרין בקסרין הוא. דהא אמרינן בפ' דלעיל שהתירו קסרין לפוטרה ממעשרות: א"ל ולא רבי. הוא שהתיר קסרין ורשב"ג קודם לרבי היה ועדיין לא התירו אותה :

### הלכה ד מתני'

המוליך חטים לטוחן כותי. לטחון אותן : הרי הן בחזקתן. דלא חשידי להחליף אלו המתוקנים באחרים שאינן מתוקנין : לטוחן עכו"ם דמאי. דחשוד הוא להחליף ושמא החליפן בחטין של ע"ה ולבתר דאשכחי לכותים יונה בראש הר גריזים שהיו עובדין אותה עשאום כעכו"ם לכל דבר: אצל העכו"ם כפירותיו. ורישא מפני שדרך בנ"א להוליך קופות רבות של חטין ולהניחן אצל הטוחן חיישינן שמא נתחלפה קופה זו בקופה אחרת של ישראל שהן דמאי אבל פירות בפקדון ליכא למימר שמא החליפן בפירות של ישראל אלא שמא החליפן העכו"ם בפירותיו לפיכך הן כפירותיו של עכו"ם: ודין פירות של עכו"ם תלוי במר מלאכתן ביד מי כדמפרשינן בגמ': רש"א דמאי. ר"ש סבר דאף בפירות פיקדון חיישינן שמא נתחלפו בבית העכו"ם עם פירות של ישראל אחר שכשם שישראל זה הפקיד אצלו כך חיישינן שמא ישראל אחר מן החשודים על המעשרות הפקיד גם כן בידו ונתחלפו אלו באלו ואין הלכה כרבי שמעון : גמ' נתחלפה קופתו. שנתחלף לו לחבר קופתו של חטין אצל הטוחן : חושש שמא נתחלפה עם של ע"ה : ואם לאו. שלא טחן ע"ה באותו היום אינו חושש שמא מיום אתמול או מקודם נשאר שם של ע"ה ונתחלף עם שלו : ויחוש ואפי' מיום אחד וכי מה בינה לבין סדקית. המוכרת תבואה על יד על יד קרויה סידקית א"נ סירקית והיא סוחרת שמעאלית. וגרסינן להא בפ"ק דכתובות (בהלכה י') : לא כן תני סידקית שהיה מסתפקת יום א' מן האסור. למכור הימנו נעשה אותו יום הוכיח לכל הימים וחוששין מליקח ממנה ואמאי קאמרת הכא דדוקא אם טחן באותו היום הוא דחוששין : סידקית אפשר לה שלא להסתפק. בתמיה כלומר שאני סידקית שהרי אי אפשר לה שלא להסתפק ולמכור וכיון שראינו יום א' שהיא מסתמשת ומוכרת מן האיסור חוששין לכל הימים אבל הכא אם לא הוחזק ע"ה להיות טוחן שם באותו היום למאי ניחוש דהא הטוחן גופיה אינו חשוד להחליף הוא כמו הסידקת שראינו אותה בעצמה מסתפקת ומוכרת מן האיסור : כותים נאמנים על הפקדון ולא

## גמרא

רבי אבהו בשם רבי יוחנן מפני גידורו התירו דמאי בגסה דו מתני' (א) רבי יוסי אומר סלי תאנים וסלי ענבים וקופות של ירק כל זמן שהוא מוכרו אכסרה פטור (ב) אמר רבן שמעון בן גמליאל שלח לי רבי יוסי בי רבי אתרוג ואמר לי זה בא בידי מקיסרין ולמדתי בו ג' דברים שהוא ודאי שהוא טמא שלא בא בידו אחר שהוא ודאי שפירות קיסרין ודאי שהוא טמא שמרביצין עליו מים שלא בא בידו אחר שאילו בא בידו אחר היה מעשר מזה על זה ויעשר ממנו עליו דו חשש להדא דבר קפרא דבר קפ"א אמר אין דרך בני אדם להיות משלחין לחביריהן דברי' חסירין ולא מתני' היא רבי יוסי מתיר בודאי בלבד שיודיעו אתא מימר לך אע"ג דו פליג על רבנן לא עבד עובדא כוותי' רבי זעירא בעי קומי רבי יסא ולא מפירות שהן מותרין בקיסרין הוא א"ל ולא (ג) רבי התיר קיסרין ורשב"ג קודם לרבי היה :

### הלכה ד מתני'

[א] (ד) המולי' חיטין לטוחן כותי או לטוחן עם הארץ בחזקתן למעשרות ולשביעית לטוחן עכו"ם דמאי (ה) המפקיד פירותיו אצל הכותי ואצל ע"ה בחזקתן למעשרות ולשביעית אצל העכו"ם [ב] כפירותיו ר"ש אומר דמאי : גמ' ר' חייא בשם ר' יוחנן (ו) נתחלפה קופתו אצל הטוחן אם הוחזק עם הארץ להיות טוחן שם באותו היום חושש ואם לאו אינו חושש ויחוש מה בינה ולסירקי לא כן תני סרקי שהיתה מסתפקת יום א' מן האסור נעשה אותו היום הוכח לכל הימים סירקי אפשר לה שלא להסתפק *ברם הכא לא הוחזק ע"ה להיות טוחן שם באותו היום רבי טייפה סמוקה בשם רבי אבהו כותים נאמנים על הפקדון.

ולא

## רידב"ז

רבי אבהו בשם ר"י מפני גידורו התירו דמאי בגסה, פי' משום תיקון העולם התירו למכור דמאי ומביא ראי' ממתניתן דר"י אומר סלי תאנים כו' כל זמן שהוא מוכר אכסרה פטור, ולמה נחלקו חכמים עליו הא היא נ"כ מדה גסה, אלא ע"כ כיון דלא שכיחא המכירה דאכסרה כדאיתא בש"ס דילן במס' ב"מ (דף מ"ז ע"א) ע"כ לא שייך בי' תיקון עולם ע"כ ס"ל להת"ק דאכסרה חייב בדמאי אף במידה גסה, ומכאן הוציא הרמב"ם ז"ל דר' יוסי הוא יחיד בזה וחכמים חולקין עליו ומתורץ קושית הראב"ד ז"ל בפי"א מהל' מעשר ה"ד :

ולמדתי ממנו ג' דברים שהוא ודאי, פי' התוס' במס' ע"ז (דף נ"ט) משום שהוא ידוע שלא עשרו כו', ופריך ולא מתניתא היא ר' יוסי מתיר בודאי ובלבד שיודיעו פי' התוס' ז"ל סכ"ל דלמה מדייק שלא הי' בידו אחר דאפי' היה בידו אחר הא מותר לשלח אתרוג בטבלו כדאמר ר' יוסי במתניתן, ומשני דפליגי עליו רבנן לא עבד עובדא כותי' אלא כרבנן ר"י בעי קומי ר"ז ולא מפירות שהן מותרין בקסרין הן פי' התוס' ז"ל הכל משום דבמכילתין (בפ"ב) חשיב אלו המינין האסורין בקיסרין פי' משום דמאי משום דאלו המינין באים באלו המקומות מא"י, והידועים שלא באו מא"י פטורים משום דמאי וחייבין משום ודאי דבח"ל לא גזרו רבנן על דמאי רק בודאי חייבין בחו"ל בתרומת חו"ל וע"כ פריך שלא אתרוג מפירות המותרין בקיסרין שאין מביאין אותו מא"י אלא גדל בקיסרין עצמו וכיון דהוי מחו"ל בזה מודה רבנן לר"י דמותר לשלוח ודאי בהודעה מחו"ל, ולא נחלקו אלא בודאי מא"י וא"כ מנ"ל שלא הי' בידו אחר, ומשני דעדיין לא הותר קיסרין בימי ר' יוסי והיו מחזיקים אותו בחזקת א"י :

ולולי פי' התוס' היה אפשר לפרש כך, דהא התוס' ז"ל כתבו שם שאם לא שלח לו אלא בשביל דבר אחד היה לו לפרש, ולפי ששני דברים תלוין בו שלח לו סתמא עכ"ל ז"ל, ולפי זה אפשר לפרש כך דלמה קאמר שפירות קסרין ודאי הכלל על כל הפירות משום שהוא ידוע שלא עישרו כפי' התוס' ז"ל הכ"ל הא אתרוג הזה מפירות המותרין בקיסרין משום דמאי וא"כ ע"כ הוה ודאי האתרוג דאפילו בכל הפירות לא הי' ידוע שלא עישרן מ"מ האתרוג הוי ע"כ ודאי דאפילו כל הפירות היו מעושרין מ"מ האתרוג הוי ע"כ טבל דאל"כ לא היה שלח לו ההודעה שהיא מקסרין רק בשביל דבר אחד שהוא מוכשר הי' לו לפרש וע"כ שמשני דברים תלוין בו וא"כ ע"כ הוי טבל, ולימא למימר טבל דדמאי הא אתרוג בקסרין פטור מן הדמאי ורק חייב בודאי א"כ ע"כ שהאתרוג הוי ודאי ולמה לי' למימר שפירות קסרין ודאי הכלל בכל הפירות. הא אתרוג זה הוי ודאי אפילו אי כל הפירות היו מעושרין ע"כ מדבהודעתו על ב' דברים ע"כ דהוא טבל ודמאי אי אפשר משום דהוי מפירות המותרין בקסרין משום דמאי, וע"כ דהוי ודאי ומשני דעדיין לא הותר קסרין בימי ר' יוסי והי' מחזיקין קסרין גופי' מא"י :

רבי חייא בשם ר"י נתחלפה קופתו אצל הטוחן כו'. ויחוש מה בינה ולסירקי לא כן תני סירקי שהיא מסתפקת יום אחד מן האיסור נעשה אותו היום הוכח לכל הימים. פי' דהוי מדין קבוע כמו בנקבע ט' חנויות בשר שחוטה וא' בשר נבילה, דלא אזלינן בתר רובא כמו כן בנקבע ט' פעמים כשר וא"פ טריפה וספק לנו מאיזה פעם לקח אם מהט' פעמים שנקבע בכשר או מהפעם אחד שנקבע הטריפה לא אזלינן בתר רובא ואם כן הכא בטוחן נ"ל דהוחזק ע"ה להיות טוחן באותו יום הזה הא אפי' בלא הוחזק ביום הזה, אך כיון דהוחזק בטוחן הזה פ"א ע"ה, וספק לנו כעת מאיזה פעם הוא אם מרוב הפעמים או מפעם המיעוט נמי הי' לן למיחוש ולא ניזול בתר רובא, ומשני דלעולם ברוב פעמים ומיעוט פעמים הולכין אחר הרוב ולא חשוב קבוע, רק הכא בסירקי טעמא אחרינא הוא דהתם בסירקי כיון שהיתה מספקת יום אחד מן האיסור וראינו דעד כאן היתה מסתפקת מן היתר והיום הזה היא מסתפקת מן האיסור אמרינן אפשר שמהיום ולהבא לא תסתפק עוד מן היתר, ואפשר שלא תסתפק עוד כל הימים מן היתר אלא מן האיסור, ואזלינן בתר חזקה דהשתא דאבדה חזקת כשרות מהיום ההוא ולהלן לכל הימים ברם הכא לא הוחזק אלא ע"ה להיות טוחן שם באותו היום בתמי' וכו', פי' מכיון דראינו פעם אחד ע"ס אבד חזקת כשרות על כל הימים ונאמר שלא הוחזק על כל הימים אלא ע"ה בתמי' וכן מוכח הגירסא במס' כתובות (בפ"ק):

הכא

## תוספת הרי"ד

מזונות פירעון על מעש"י שייך נמי למשועבד לה מעכשיו בפירעון מזונות על מעש"י שתעשה לו מחרת וכמו דמצינו דאדם יכול לשעבד עצמו היום לפרוע החוב שילוה למחר ומשועבד מעכשיו כדאי' בשו"ע חו"מ (סי' ס"א ס"ז) ומקורו מתשו' הרא"ש ז"ל וכ"כ רש"י ז"ל במס' כתובות (דף י"ט ע"ב) גבי שטר אמנה דמשעבד עצמו מעכשיו באם ילוה יהא משועבד מעכשיו אבל דוקא לאחר שילוה למחר משועבד מהיום אבל בשלא לוה כלל לע"ע אינו משועבד על מחר אלא באם שילוה מחר משועבד מעיקרא עיי"ש במס' כתובות שם בר"כ ז"ל, וא"כ ה"נ ניהי דמשועבד לה השתא לפרוע על מעש"י דלמחר אבל כ"ז דלמחר לאחר שעשתה מעש"י משועבד לה מעיקרא אבל כ"ז שלא עשתה מע"י דלמחר אינו חייב לה לפרוע עליו א"כ שפיר חל הנדר אף דלא אמר לה נאי מע"י במזונותיך אע"פ דלמחר כשתעשה מע"י מחויב הוא למזונות למפרע מ"מ חל השתא הנדר דהא באמת קי"ל דקונמות מפקיעין מידי שעבוד ורק עיקר הקושיא דפריך בגמ' היכי מצי מדיר לה משום דאלמוהו רבנן שעבודה כדאיתא בתוס' ז"ל (דף כ"ט ע"ב) והוא מטעם דאל"כ יפקיע כל בע"ח ממונו ע"י קונם עיי"ש וזה לא שייך בשטר אמנה שמשעבד עצמו לפירעון מעכשיו באם ילוהו למחר בזה אינו מפקיע ממונא מבע"ח דהא רשות ביד הבע"ח שלא ילוהו למחר ואם מלוה אותו למחר הוא מעצמו מפקיע ממונו דידי' בשלמא אי מזונות חוב בפני עצמו בזה שפיר מפקיע ממונו מבע"ח ע"י קונם דכן בבנים שחייבים זל"ז כל אחד

חוב

עין משפט נר מצוה יט [א] מיי' פי"א ממעשר הלי"ג. כ [ב] מיי' שם הלט"ו.

מסורת הש"ס (א) לעיל פ"ב משנה ח' : (ב) תוספתא פ"ג כאן וע' תוס' חולין ו: ד"ה והתיר : (ג) לעיל פ"ב (ד) גיטין סא: (ה) בכורות יא : (ו) ירושלמי כתובות פ"א הלו"ד :

גליון הש"ס *ברם הכא לא הוחזק. ע' במפרש שפירש מטעם ס"ס והדבר תמוה הא כבר כתב הכ"מ פי"א ממעשר הלי"ג דלא מועיל ס"ס בזה. וע' בהגהות מחנה אפרים שם שכתב כיון דדמאי התקינו על הספק לא מקרי ס"ס וכוונתו כמ"ש הה"מ בחו"מ פ"ד דכיון דתחלת הבדיקה על הספק לא מצטרף לס"ס וזה יש לדחות קושיית הטעה"מ במ"א על המחנה אפרים בהגהותיו להרמב"ם פ"ג ודו"ה. עכ"פ כאן קשה. וע' בקרבן עדה בכתובות פ"א הל"י שפירש כאן פירוש אחר ודבריו גם כן דחוקים:

## חדושי רד"א

שלח לי' ר"י בר רבי כו'. נ"ב ע' תוס' חולין דף ו' ע"ב ד"ה והתיר רבי את בית שאן כו' מה שפלפלו בדברי הירושלמי האלה :

## שנויי נוסחאות

(שו"א) גידורו כד"ו גדירו. (שו"ג) מוכרו כד"ו מוכרן. (שו"ז) בידו כד"ו ביד. (שו"ח) שמרביצין כד"ו מרביצין. (שו"ט) בידו כד"ו ביד. בידו אחר היה כד"ו ביד אחר הייתי. (שוי"ג) שיודיעו כד"ו שיודיען. (שוי"ח) חיטין לטוחן כותי או לטוחן כד"ו חיטיו לטחון עם הכותי או לטחון. (שו"כ) לטוחן עכו"ם כד"ו לטחון הנכרי. (שוכ"ב) אצל כד"ו ואצל. (שוכ"ד) הטוחן כד"ו הטחון. (שוכ"ז) הוכח כד"ו הוכיח. (שוכ"ח) אפשר כד"ו איפשר. (שוכ"ט) טייפה כבי"ל טירפא.

## גליון אפרים

אתא מימר לך אע"ג דו פליג כו'. התוס' בע"ז נ"ט ע"א גורסים אית לך מימר אע"ג דו פליג. ועמ"ש בברכות דף ו' ע"א:

(שו"א) הכותי' כד"ו הכותי. (שו"ב) לך כד"ו ליתא. (שו"ד) תאמינו כד"ו האמינו. (שו"ס) שנתן אל תאמינהו שנטל כד"ו שנטל אל תאמינהו שנתן. (שוי"ב) לטוחן כד"ו לטחן. (שוט"ו) פוטר כד"ו פטור.

ולא מתני' היא אצל הכותי' מתני' עד שלא נחשדו אתא מימר לך אפילו משנחשדו מהו שיהא נאמן לומר נטלתיו והנחתי אחרים מתוקנים תחתיהן אם את מאמינו שנטל תאמינו שנתן אם אין את מאמינו שנתן אל תאמינהו שנטל כותי את מאמינו שנתן ואין את מאמינו שנטל רבי יונה בעי מה נן קיימין אם באומר [א] משלי הם אפילו עם הארץ לא יהא נאמן אם באומר פלוני עישר לי אפילו כותי יהא נאמן אמר רבי בא (א) תפתר כמ"ד כותי כעכו"ם דאיתפלגין כותי כעכו"ם דברי רבי רבן שמעון בן גמליאל אומר כותי כישראל לכל דבר הכא את אמר לטוחן העכו"ם דמאי והכא את אמר אצל העכו"ם כפירותיו כאן [ב] *קופה בקופות וכאן פירות בפירות (ב) רבי ירמיה בעי קומי רבי זעירא מה כפירותיו ממש פוטר טבל ברור במקום אחר אמר ליה ולכל דבה

ולא

## רידב"ז

**הכא** את אמר לטוחן העכו"ס דמאי והכא את אמר אצל העכו"ס כפירותיו, כאן קופה בקופה כאן פירות בפירות, לשיטת הראב"ד ז"ל דסובר דמירות העכו"ס חייב מדרבנן גרס (בפרק י"א מהלכות מעשר הלכה ט"ו) הכא את אמר אצל העכו"ס דמאי, והכא את אמר אצל העכו"ס ודאי, משום דמפרש דהפקיד פירות מתוקנים אצלו. והוי כפירותיו דמירות העכו"ס חייב, והוי ודאי ואמאי לא הוי דמאי שמא לא החליף, ומשני גבי קופות בקופות אצל הטוחן קרוב הדבר שלא החליף משום דמתיירא שמא לא יכוין במלואם, משא"כ פירות בפירות כיון שאינו מתיירא הו"ל ודאי החליף, ולפיכך הוי ודאי, וע"ז בעי ר' ירמי' קומי ר"ז מה כפירותיו ממש פוטר טבל ברור במקום אחר אם אמרינן דהוי ודאי של עכו"ס, עד דתימר דיכול לתרום ממנו על מקום אחר ולא הוי כמספק על הודאי א"ל ולכל דבה. כלומר לכל חומרא דלענין להפריש עליו מפריש בתורת ודאי ונותן לכהן בתורת ודאי ומ"מ אינו יכול לפטור במקום אחר דשמא לא החליף והוי מתוקן והוי מפטור על החיוב, והטעם בזה יבואר בתוס' שכן הוא עיקר הדין תירה:

ולשיטת הרמב"ם ז"ל דסביר' ליה דמירות העכו"ס פוטר אפילו מדרבנן מפרש הכי דהרי הן כפירותיו דלא אמרינן שמא החליף בשל ע"ה ז"א אלא דהחליף בפירותיו וממנ"פ פטור אם לא החליף הוי מתוקנין ואם החליף הרי הוא מירות עכו"ס ופטור אפילו מדרבנן, ופריך הכא את אמר לטוחן העכו"ס דמאי והכא את אמר כפירותיו ולא אמרינן שמא הוי של ע"ה והוי דמאי כמו ברישא בטוחן דחיישינן שמא נתן לו של ע"ה, ומשני תמן קופות בקופות ר"ל דרך להוליך לטחון כל אחד בקופתו ועשוי' להתחלף קופה בקופה של ע"ה והוי דמאי משא"כ פירות בלא קופה אינו מתחלף אלא בפירות שלו שהם פטורים וכ"כ הכ"מ ז"ל ובעי ר"י קומי ר"ז מה כפירותיו ממש פוטר טבל ברור במקום אחר, פי' דלשון המשנה הוא כך דגבי טוחן הוי דמאי דחיישינן שמא נתחלף בשל ע"ה, אבל המפקיד פירותיו אצל העכו"ס הרי הם כפירותיו ואינו מפורש במתניתן כפירותיו למאן אי כפירותיו של עכו"ס אי כפירותיו של ישראל יש לפרש כפירותיו של ישראל דדוקא גבי טוחן חיישינן לחילוף מפני קופות בקופות עשוין להתחלף משא"כ במפקיד אצל העכו"ס אינו עשוי להתחלף והוי כפירותיו של ישראל לגמרי, וגם יש לפרש כפירותיו של עכו"ס דלא הוי דמאי דלא נתחלפה בקופות של ע"ה אלא דהחליף על פירותיו וכשהפקיד מתוקנין הוי מתוקנים כנ"ל. ונפ"מ בהפקיד טבלים באם נפרש כפירותיו של ישראל א"כ כשהפקיד טבל הוי טבל ברור ופוטר טבל ברור במקום אחר, אבל אם נפרש כפירותיו של עכו"ס א"כ איכא חשש חילוף בפירותיו של עכו"ס א"כ כשהפקיד חולין מתוקנים אז הוי מתוקן ממנ"פ כיון דליכא חשש דע"ה, כמ"ש הרמב"ם ז"ל, אבל כשהפקיד טבל הוי ספק טבל ואינו יכול לפטור טבל ברור במקום אחר, ור' ירמי' מבעי' לי' זאת, אם הפירוש כפירותיו הוא כפירות של עכו"ס, או כפירותיו ממש ור"ל בתיבת פירותיו ממש היא הכונה כפירותיו של ישראל, ונפקא מיניה לפטור טבל ברור במקום אחר, ע"ז א"ל ולכל דבה פירש לכל החומרות דחיישינן לטבל שמא הוא מפירות ישראל. ואינו יכול לפטור טבל ברור במקום אחר שמא הוא פירות עכו"ס, רק דפטור מדמאי ולא הוי בסיפא החשש דע"ה, וא"כ הפירוש כפירותיו הוא כפירות של עכו"ס, ומכאן יצא להרמב"ס ז"ל לפרש בפי' המשנה כפירותיו ר"ל כפירותיו של עכו"ס, עכ"ל ז"ל, ובחיבורו (בפי"א מה' מעשר הט"ו) פסק כן כשהפקיד טבל צריך להפריש תרומה מספק, ומה שקשה על שיטתו ז"ל משיטת הש"ס דילן עיי' בתוס':

ולא

## פני משה

ולא חשידי להחליף: ולא מתניתא היא. המפקיד אצל הכותי בחזקתן וכו' ומאי קמ"ל ומשני דמתני' איכא למימר דמיירי עד שלא נחשדו הכותים ואתא מימר לך דאפי' משנחשדו על שארי דברים. להחליף לא חשידי: מהו שיהא נאמן וכו' בעם הארץ קמיבעיא ליה אם נאמן היא לומר נטלתיו לזה והחלפתי באחרים מתוקנים תחתיהן וקאמר דמסתברא דנאמן הוא דאם אתה מאמינו שנטל לאלו תאמינו ג"כ שנתן המתוקנים תחתיהן שהרי ע"פ דבורו הוא דאיכא חששא דנטילה דאי לאו הכי אין חשוד להחליף הוא וא"כ האמינו גם לזה שאומר שנתן תחתיהן: ואם אין את מאמינו שנטל אל תאמינהו שנתן. כלומר אם אין אתה רוצה להאמינו שנתן צריך שלא תאמין נמי שאומר שנטל ואז לא הוי כלום מה שאמר וא"כ הפירות בחזקתן: כותי. שאמר כך בדידיה אמרינן. את מאמינו שנטל ואין את מאמינו שנתן. כלו' דמה שאומר שנתן אחרים מתוקנים תחתיהן אין מאמינים לו: מה אנן קיימין. בהא דמחלק בין ע"ה לכותי הא במתני' קתני דדין שניהם שוה הוא אם באומר משלי הן שנתתי תחתיהם והן מתוקנים אפילו ע"ה לא יהא נאמן דמסתמא כל מה שביד ע"ה אינו מתוקן הוא ואם בשאומר פלוני חבר עישר ותקן לי פירותי. אפי' כותי יהא נאמן: תיפתר כמ"ד כותי דינו כעכו"ס דאיתפלגון וכו' לעיל (בברכות פ"ז) ובכמה מקומות: הכא את אמר וכו'. מ"ש ברישא המוליך אצל הטוחן עכו"ס דאמרת דמאי הוא. ומ"ש בסיפא דאמרת כפירותיו: כאן קופה בקופות. ברישא שדרך להוליך להטוחן בקופה ובמדה וחיישינן שמא נתחלפה קופתו בקופתו של ע"ה שהניח גם הוא לטחון כפי איתה המדה הלכך הוי דמאי אבל בסיפא שהפקיד אצלו פירות שלא במדה וליכא למיחש כ"א שהחליף אותן בפירות שלו הלכך דינם כפירותיו: ר' ירמיה בעי קומי ר' זעירא. ובפ"ב דע"ז דאיתא נמי להא גרים ר' חיננא בעא קומי ר' מנא ונראית הגי' דבעל הבעיא ר' חיננא הוי ובעי קומי ר' אחא כדלקמן דקאמר ולא על יאות הוה רבי חיננא מתרים לקבל ר' אחא: מה כפירותיו ממש פטור. כלומר מאי האי דקאמר אצל העכו"ס כפירותיו אם כפירותיו ממש הן ופטור ממעשרות כפירות העכו"ס שנגמרו מלאכתן בידו וקפיא: טבל ברור במקום אחר. בתמיה כלומר וכי נימא נמי דאפי' הפקיד אצלו טבל ברור פטור ממעשרות כפירות העכו"ס ואמאי הא איכא נמי למימר שמא לא החליף אותן העכו"ס בפירותיו והרי כאן טבל ברור שמונחים במקום אחד ולמה יהא פטור ממעשרות: א"ל ולכל דבה וכך הוא הגי' שם כלומר ולכל שיש לך לומר בה אם טבל הפקיד כשהר הוא טבל ואם חולין מתוקנין הפקיד פטורין הן כפירותיו ומשום דר"ש פליג עלה הלכך קתני דאליבא דת"ק הרי הן כפירותיו ובחולין מתוקנין:

ולא

## תוספת הרי"ד

חוב בפני עצמו אלמוהו רבנן שעבודא דשיהס דלא יפקע כל אחד ממונו מבע"ח ע"י קונס, הגס דאם יפקיע אחד ממונו ע"י קונס לאח"כ יפקיע ג"כ האחר את חובו ממנו, מ"מ הוא מפקיע ממונו מבע"ח ע"י קונס ומה בכך שהאחר לאח"כ ג"כ יפקיע לפיכך גבי קונס שאני עושה לפיך א"ל להפר ותנינן סתמא אפילו אין המע"י עודפים על המזונות הרי דאלמוהו רבנן לשעבודא שלא תפקיע חובה ע"י קונס הגס דגם הוא יפקיע חובו כנגד מ"מ אלמוהו רבנן לשעבודא אבל לרשב"ל דהמזונות היא פירעון בעד המע"י והוא משועבד לה מעכשיו לפרוע על מע"י דמחר היכי שייך אלמוהו לשעבודא הא רשות בידה שלא ליתן מע"י למחר וממילא לא תפקע החוב ואם היא נותנת מחר המע"י היא בעצמה מפקעת חובו ואפילו לרשב"ל דמע"י עיקר מ"מ באינה ניזונית המע"י לעצמה כדאיתא (בדף כ"ח ע"ב) אפילו למ"ד יכול הרב לאמר לעבד וכו' אבל בע"ע לא וכ"ש אשתו א"כ לא שייך אלמוהו גבי מזונות והיכי פריך כל כמיניה דמפקע לשיעבודא והתנן קונס שאני עושה לפיך א"נ להפר אלמא דאלמוהו מאי דניון הוא קונס שאני עושה לפיך למזונות דהתם המע"י הוא בתורת חוב דהא כשהמע"י עודפים ג"כ משועבדת והכא במזונות הוא בתורת פירעון אלא עיקר הקושיא הוא לשיטת ר"ה אבל לרשב"ל בוודאי חל הנדר ולמחר כשנותנת מע"י וחל שעבודא על המזונות דהא אם ישאל על נדרו ישלם לה דהא החוב חל על המזונות רק אריא דנדר רביע עלה ע"כ עד שלשים יעמיד פרנס יתר מכאן יוציא ויתן כתובה ואין להקשות לרשב"ל למה לא יאמר לה צאי מע"י במזונותיך בשלמא לר"ה מיירי בדלא כפקה אבל לרשב"ל קשה למה יוציא יאמר לה צאי מע"י במזונותיך ז"א דע"י נדר צריך להוציא לאחר שלשים דשמעי בה איגשי וזילתא מלתא כדאיתא בגמ' וכן צ"ל לשיטת הירושלמי דמשני דאין מזונות האשה מד"ת ולפיכך חל הנדר ולמה לאחר ל' יוציא לא תתן לו מע"י לשיטת ר' ירמי' בירושלמי דס"ל בפירוש בדלא ספקה פטור ויאמר לה צאי מע"י במזונותיך ע"כ דע"י נדר זילא בה מלתא כדאיתא בגמ' וז"ב ומשיטת הירושלמי לר' ירמי' מוכרח כדעת הרשב"א ז"ל דלרשב"ל בלא ספקה פטור ודו"ק:

**כאן** קופה בקופות כאן פירות בפירות, והרמב"ם ז"ל פסק (בפי"א מה' מעשר) וכתב וז"ל המפקיד פירותיו אצל העכו"ס הרי הן כפירות של העכו"ס שחזקתו להחליף הפקדון והאיך דינם, אם היו פירות שלא נגמרה מלאכתם ונגמרה ביד ישראל אחר שלקח הפקדון מפרים מעשרותיו כמו שביארנו ואם הוא פירות שהפקיד טבלים ונגמרה מלאכתן חייב להפריש שמא לא החליף העכו"ס, ולפיכך יראה לי שהמעשרות שיפרים ספק. אבל אם הפקיד אצלו מתוקנין א"צ להפריש כלום שאפילו החליף העכו"ס פטורין כמו שביארנו בה' תרומות דגנך ולא דגן העכו"ס עכ"ל, ולכאורה קשה דגרסינן במס' בכורות (דף י"ב ע"ב) תנן המפקיד אצל העכו"ס כפירותיו, ר"ש אומר דמאי אר"א להפריש כ"ע לא פליגי כי פליגי ליתנן לכהן ת"ק סבר ודאי חלפינהו ובעי מיתנהו לכהן ור"ש סבר דמאי, ופרש"י ז"ל ספק חילפן ספק לא חילפן כו' עכ"ל ז"ל עיי"ש, הרי דס"ל דהאי כפירותיו דתני במתניתן הוא ודאי דודאי חילפן עכו"ס, וא"כ אמאי פסק הרמב"ם ז"ל לשיטתו דס"ל דמירות העכו"ס פוטר וכשהפקיד אצלו טבלים חייב להפרים מספק שמא לא החליפן העכו"ס, וא"כ אמאי הגמרא במסכת בכורות (דף י"א) הכ"ל דקאי אליבא דמ"ד דס"ל דמירות העכו"ס אינו פוטר וכשהפקיד אצלו מתוקנים צריך להפרים ודאי אמאי והא הוי ספק שמא לא החליפן העכו"ס, וכמו דלהרמב"ם ז"ל דס"ל דמירות העכו"ס פוטר חייב להפרים מספק שמא לא החליפן וה"נ אם מירות העכו"ס אינו פוטר הו"ל להפרים מספק שמא החליף אבל לא ודאי, דהא שמא החליפן, וזהו קושיא אלימתא לכאורה, אבל אתי שפיר ע"פ סוגית הש"ס בירושלמי פ"ג דמעשרות ופסקי הרמב"ם ז"ל דגרסינן שם בזמן שהרוב מכניסין לבתיהן אוכל מהן ארעי ומתקן ודאי ובזמן שהרוב מכניסין לשוק אסור לאכול מהן ארעי ומתקן דמאי כו' מכניסין לבתיהן מתקנין ודאי וכן פסק הרמב"ם (בפ"ג מה' מעשר הכ"ג) ע"ש בכ"מ ז"ל גבי נהעמ"ח והכניס לבתיהן ודאי משום דכיון דהכניס לתוך הבית ומכיון דהוא מחעמ"ח מכנסו לתוך הבית הרי טבל לפנינו לא אתא ספק ומוציא מידי ודאי לפניו עכ"ל ז"ל, אלמא היכא דהוא ספק אם נתחייב כלל בתרומה דשמא לא נטבל כלל הר"ז דמאי אבל כשודאי נטבל וספק הוא משום שמא הוא מן מכניסי לשוק וכבר הפרים תרומה או שמא הוא מן מכניסי לבית ולא הפרים תרומה צריך להפרים תרומה גם כן אף שהוא ספק שמא הוא מאותן שכבר הפרים תרומה מכל מקום אין ספק מוציא מידי ודאי והכא נמי דכותי' דכאשר ספק אם היא מפירות ישראל שכבר הפרים תרומה או מן העכו"ס ועדיין לא הפרים תרומה מחויב בתרומה, ודמי

מנוס

---

עין משפט נר מצוה כא [א] מיי' פי"ב ממעשר. כב [ב] מיי' פי"א שם הלט"ו ובראב"ד וכ"מ.

מסורת הש"ס (א) לקמן פ"ו ה"ט וה"ג (ב) ירושלמי ע"ז פ"ב הל"ג.

גליון הש"ס *כאן קופה בקופות וכו'. ע' במפרש כאן וברמב"ם ובראב"ד וכ"מ פי"א הלט"ו ובפני משה בע"ז פ"ב הל"ג ובת"ית אלי'. וע' בשו"ת מוהר"ב אשכנזי סי' א ובמה"מ שם:

ולא על יאות הוה ר' חנינא מתרים לקבל ר' א"א. וקאמר הש"ס דלא שפיר הוה ר' חנינא דהוא בעל הבעיא וכגי' דהתם מתרים ומקשה קושיא זו דפשיטא היא דלא אמרינן הרי הן כפירותיו של עכו"ם להיות פטורין אלא בחולין מתוקנין אבל אם הפקיד טבל ודאי דאיכא למיחש איפכא שמא לא החליף והרי הוא טבל כמו שהיה: לא אר"ש. דפליג במתני' בהפקיד פירות אצל העכו"ם דקסבר דמאי הן לא אמר אלא כדי קופתו כלומר שיש ביד העכו"ם כל כך פירות כפי אותה המדה שהפקיד זה אצלו וכיון דעכו"ם חשוד להחליף הפקדון קסבר ר"ש דלעולם הן דמאי דאם חולין מתוקנין הפקיד אצלו שמא החליפן העכו"ם בפירותיו וקסבר דפירות העכו"ם חייבין במעשרות מדרבנן כדאמרינן במנחות (דף סו) גזירה משום בעלי כיסין שיש להם שדות הרבה ותולין אותן בשל עכו"ם ולפיכך מתקנן דמאי ואם טבל הפקיד אצלו תלינן נמי דשמא החליף אותן העכו"ם בשלו והלכך אינו מתקנן אלא דמאי: הפקיד אצלו שתים. אבל אם הפקיד אצלו שתי קופות ולעכו"ם אין לו אלא כדי אחת מהן או בכל כה"ג שהפקיד אצלו שתי סאין ולעכו"ם אין לו אלא סאה אחת:

ולא על יאות הוה רבי חנינא מתרים לקביל ר' אחא רבי חייא בר בון בשם רבי יוסי בן חנינא לא אמר ר"ש אלא כדי קופתו הפקיד אצלו שתים אחת דמאי ואחת ודאי בקיימות אבל אם נאכלה הראשונה השנייה דמאי נטלו ממנו מאה בני אדם מאה סאין בת אחת כל אחד ואחד מתקן דמאי: נתנום לאדם אחד כבר נראה להיות ודאי נטל ממנו אדם אחד כמה סאין בת אחת הראשונה דמאי והשאר ודאי: נתנם למאה בני אדם כבר נראו להיות ודאי: והתני בשם ר"ש בשם רבי טרפון עשו פירות ישראל זה כפירות עכו"ם זה דמאי עוד היא לא אמר ר"ש אלא עד כדי קופתו:

אמר

ולא על יאות הוה ר"ח נותרים לקובלי', כן הגי' בירושלמי במס' ע"ז (פ"ב ה"ג), ושם גרסינן ר"ח בעי קומי ר' אחא מה כפירותיו ממש פוטר טבל ברור כו', וגי' אמיתית הוא ופירוש דהגמ' מסיק דלא יאות הוי ר"ח מתרים לקבל ר' אחא באיבעי' זו כמו דמסיק שם ושם מבואר, ומביא הגמ' הכא רק ראשי דברים מהסוגיא הזאת השייך התם כדרך הש"ס הזה בכמה מקומות לאלפים ועי' בת"ס' שמבואר הסוגיא דהתם באר היטב: ר' אחא ר' חייא בר בון בשם ריב"ח לא אמר ר"ש אלא כדי קופתו, פי' דקאי ארישא דמתניתן אצל הטוחן עכו"ם דמאי, ע"ז קאמר ר"א רחב"ב בשם ריב"ח לא אמרי' דהוי דמאי אלא בכדי קופה אחת אבל אם הפקיד אצלו שתים הוי רק אחת דמאי והשאר ודאי דאין סברא לומר שהחליף כולם רק יש לחשוש על אחת, אבל לא על כולם, והא דקאמר לא אמר ר"ש לאו דוקא לר"ש אלא ה"ה לחכמים ג"כ כדאיתא בסר"ש ז"ל, והא דקאמר ר"ש הוא, לרבותא משום הא דמבואר בסמוך, ובירושלמי שת"י מתלמידי הגר"א ז"ל גרסינן אלא כדי קופה. והפי' הוא אלא כדי קופה אחת, אבל בהפקיד אצלו שתים אחת הוי דמאי אבל השאר הוי ודאי וצריך ליתן מהשאר לכהן רק מק פה אחת מפרים ומעכב לעצמו. אבל אם נאכלה הראשונה, פי' אם נטל ממנו שתים ונאכל הראשונה תלינן שהיא הודאי ונשאר השני' דמאי הגם דחיישינן לחומרא למיחש לודאי ולא תלינן על כל אחד בדמאי הנ"מ כשכולן קיימין אבל אם נאבדה אחת מהן תלינן השני' בדמאי. נטלו ממנו מאה ב"א כו' נתנום כו', פי' אם מאה ב"א הפקידו כל אחד סאה וכשנטלו כולם כל אחד הסאה כל אחד תלינן בדמאי אבל אם לא נטלום המאה ב"א ממנו אלא קודם שנטלו נתנו במתנה לאדם אחד והוא נוטל כל המאה סאה לא אמרינן דבא מכח מאה והרי הוא כמאה ב"א וכולן דמאי, ז"א אלא כיון שהוא אדם אחד כבר נראה להיות ודאי דלא תלינן בדמאי רק באחד והשאר ודאי, וכן להיפך נטל ממנו אדם אחד כמה סאין בת אחת הרי השאר ודאי, ואם קודם שנטלם המפקיד נתנם במתנה למאה, ע"ז אמרינן לחומרא, דהם באין מכח אחד ודינם כאחד והשאר ודאי לחומרא ואמרינן כאן וכאן לחומרא, ע"ז פריך דקאמרת אף לר"ש כן והתני בשם ר"ש בשם ר"ט עשו פירות ישראל פירות עכו"ם זה דמאי, כן הוא הגי' בתוספתא, וה"פ דישראל הזה החשוד הנותן פירותיו לעכו"ם עושה את פירות העכו"ם שיהא דמאי לישראל הנוטל ממנו ומדקתני לשון פירות עכו"ם זה, משמע דכל הפירות הוי דמאי, וא"כ מיגו אליבא דר"ש להיפך ומשני עוד היא לא אמר ר"ש אלא כדי קופה אבל לא כל הפירות:

א"ר

אחת דמאי ואחת ודאי. כלומר אם טבל ודאי הפקיד אצלו שאחת מהן דאיכא למיתלי שמא החליף אותה בשלו אותה הוא מתקנה דמאי אבל האחרת שלא היה לו לעכו"ם כשארת ודאי טבל כמו שהיתה וקמ"ל דלא אמרינן שמא העכו"ם הביא ממקום אחר והחליף בשל ישראל דלא חיישינן לאחלופי כ"א בפירות שלו שהיו לו כפי אותן שהפקיד אצלו בין לקולא כגון שהפקיד אצלו חולין מתוקנים אחת מהן היא דמאי והשנייה פטורה כמו שהיתה ובין לחומרא שהפקיד אצלו טבל ודאי אחת מהן אינו מתקנה אלא דמאי דשמא החליפה בשלו אבל האחרת נשארה ודאי טבל כמו שהיתה: בקיימות. והנ"מ אם שתיהן קיימות הן אבל אם כבר נאכלה הראשונה אצל הישראל לאחר שלקח הפקדון מן העכו"ם אותה השניה דמאי היא דתלינן הודאי באותה שנאכלה והנשארת אין לה אלא דין דמאי דשמא זו היא שהחליפה העכו"ם בשלו: נטלו ממנו מאה בני אדם. מן ישראל הזה שיש לו אותן השתי סאין שהחזירן מבית העכו"ם ונטלו ממנו פירות אפילו מאה בני אדם בבת אחת כאו"א אינו מתקן אלא דמאי דבכאו"א תלינן שמא אותה הסאה שהוחלפה בבית העכו"ם היא בידו ואין לה אלא דין דמאי: נתנום לאדם אחד. ואם אח"כ חזרו אותן מאה בני אדם שנטלו מיד הישראל הראשון הפירות ונתנום לאדם אחד כבר נראו להיות ודאי כלומר שהרי עכשיו יש ביד זה גם אותן הפירות של ודאי שבאו מיד הראשון וצריך לתקן אותן ודאי ואחת מהן דמאי כמו שאם היה נוטל כולן מיד הראשון וקמ"ל דאע"פ שבאו לידו מיד מאה בני אדם וכשהיו בידן היו תולין להקל אצל כאו"א בפני עצמו אפ"ה עכשיו כשהן כולן ביד אחד חזרו להיות כבתחלה: נטל ממנו. מן הישראל הראשון אדם אחד כמה סאין בבת אחת: הראשונה. כלומר אחת מהן היא דמאי דתלינן שהוחלפה ביד העכו"ם והשאר כולן ודאי וכמו שהדין אם היו ביד הראשון ומשום סיפא נקט לה: נתנם. חזר זה השני ונתנם למאה בנ"א אע"פ שעכשיו אין ביד כאו"א אלא אחת מהן אעפ"כ כולן מתקנין ודאי שכבר נראו להיות ודאי כשהיו ביד האחד ומשום דעכשו ספק על כולן הוא שבאו מיד החיוב כולן דין ודאי להם: והתני בשם רבי שמעון וכו'. ובתוספתא (פ"ד) קתני לה ושם גרים עשו פירות ישראל את פירות העכו"ם הזה דמאי כלומר דפריך הא רבי שמעון קאמר התם סתמא דכשהישראל הפקיד פירותיו אצל העכו"ם עשו פירותיו כמו שהן פירות העכו"ם ומתקנן דמאי: ומשני עוד היא וכו'. וכלומר מי עדיפא ממתניתין דנמי קאמר רבי שמעון סתם ואוקימנא דלא אמר אלא עד כדי קופתו והכא נמי בברייתא מוקמינן לדברי רבי שמעון כן:

א"ר

## תוספת הרי"ד

ממש לספק אם הוא ממכניסי לשוק או לבית מחמעמ"ח דקי"ל ודאי כשהכניסו לתוך הבית וה"נ דכוותי' לשיטת הגמרא למ"ד דמירות העכו"ם אינו פוטר וכשהפקיד אצלו חולין מתוקנים דהוי ספק שמא הוא מן העכו"ם ולא נתקן עדיין או שהוא של ישראל ונתקן, א"כ לפ"ז אין ספק מוציא מידי ודאי בודאי טבל וספק מתוקן ע"כ מפרים ודאי אבל בספק טבל הוי דמאי כלומר ספק ע"כ לשיטת הבבלי דחיישינן שמא החליפן הוי ודאי אבל להרמב"ם ז"ל דחיישינן שמא לא החליפן הוי ספק משום דלשיטת הבבלי הוי ספק שמא הוא מתוקן אבל להרמב"ם ז"ל הוי כספק שמא הוא טבל וע"כ לשיטת הרמב"ם ז"ל כשהפקיד טבל הוי דמאי כלומר ספק, וכן מבואר הכלל הזה גם במשנה מפורשת במס' מכשירין (פרק ב') המוצא פירות בדרך אם רוב מכניסין לבתיהן כו' מחעמ"ח דמאי כו' אוצר שישראל ועכו"ם כו' מחעמ"ח ודאי הרי החילוק מבואר דבס' טבל הוי דמאי ובס' מתוקן הוי ודאי עיין בהרע"ב ז"ל שם, ובזה ניחא ג"כ מה דלכאורה ל"ב לשיטת הראב"ד ז"ל דביארנו דלשיטתיה ז"ל הוא דתנינן במתניתן אצל העכו"ם כפירותיו פי' דהוי ודאי דמחלק הגמרא בין הרישא להסיפא דגבי קופות ברישא הוי דמאי אבל בסיפא בפירות הוי ודאי משום דחזקה שודאי החליף אע"פ דמסיק דאינו פוטר טבל ברור במקום אחר דהוי ספק שמא הוא כבר מתוקן דשמא לא החליף א"כ קשה אמאי הוי ודאי יהי' ג"כ ההפרשה ספק ולמה יתן לכהן נימא הממע"ה אבל לדברינו ניחא שפיר דהא כלל בידינו בודאי טבל וספק מתוקן צריך למיתב לכהן משום דאין ספק מוציא מידי ודאי וע"כ לענין גוף הפרשה צריך להפרים ודאי וליתן לכהן משום דאין ספק מוציא מידי ודאי, אבל לפטור טבל במקום אחר בזה אמרינן להיפך דאין ספק מוציא ודאי טבל ברור שבמקום אחר, והא דבדמאי בעלמא א"ל ליתן לכהן הגם דהוי ודאי טבל וספק מתוקן ז"א דהא בדמאי לא הוי ספק כלל דהא מה"ת הולכין אחר הרוב ורוב ע"ה מעשרין הן, רק חומרא בעלמא שהחמירו חכמים, ומפורש כדברינו זה בתוס' ז"ל במס' ב"ב (דף פ"א ע"ב) ד"ה אלא דבספק אם קיים מצות נתינה הוי ס"ל ולחומרא ובדמאי הוא משום דהוי מדרבנן ועיין בחיבורינו בשו"ת רידב"ז סימן י"ד דמבואר כמה יסודות ע"ז, והא דהכא בטוחן הוי דמאי משום דבטוחן לא הוי כספק השקול אלא דקרוב הדבר שלא החליף משום דמתיירא להחליף שמא לא יכוין במלואם ובכ"מ דמירתת מהכינן ע"ז לגמרי להיתרא רק הכא חומרא בעלמא הוא דהוי דמאי, וכ"כ מפורש במל"מ ז"ל גבי קופות בקופות משום דמתיירא אמרינן קרוב הדבר שלא החליף וז"ב בע"ה:

ולא על יאות הוי ר"ח מתרים לקבל ר' אחא, הוא סיום מסוגיא הזאת השייך למס' ע"ז, ושם גרסינן ולא על יאות ר"ח מתרים לקבלי', פי',

דהתם גרסינן באיבעי' מהו כפירותיו ממש בשם ר"ח בעי קומי ר"מ מה כפירותיו ממש וע"ז מסיים בתר דא"ל ר"מ ולכל דבר, ולא על יאות הוי ר"ח מתרים לקבלי', ופי' לזה הוא עפ"מ דגרסינן במס' ע"ז (דף ל"ב ע"א) המפקיד יינו אצל עכו"ם אסור בשתי' ומותר בהנאה, ופריך והתנן המפקיד פירותיו אצל עכו"ם הרי היא כפירות של עכו"ם למעשרות ולשביעית הבמ"ע כגון שיחד לו קרן זוית עיי"ש ועיין הירושלמי דסוגיא דידן יאיר עינינו בע"ה מה דגרסינן שם והתנן המפקיד פירותיו אצל העכו"ם הרי הוא כפירות של עכו"ם למעשרות ולשביעית, ולכאורה קשה הא זהו משנה דידן ולמה נקט המשנה בגורה אחרת ולא כמו שהיא שנוי' במשנה דידן דגרסינן הרי הוא כפירותיו ותו לא מידי ולמה מביאה הגמרא בגורה אחרת אבל לפי הירושלמי הזה ניחא שפיר דהא לפי איבעי' דר' ירמי' יש מקום לפרש המשנה הרי הוא כפירותיו דהרי הוא כפירותיו ממש ר"ל פירותיו של ישראל ופוטר טבל ברור במקום אחר דודאי לא חלפינהו א"כ לא היה קשה כלל מהמשנה הזאת, אך מכיון דהגמרא ס"ל פירוש המשנה כר"ז לכל דבר ע"כ מביא המשנה בלשון זה בפירוש דהרי הוא כפירותיו של עכו"ם למעשרות ולשביעית, ועי"ז יאיר עינינו בירושלמי שם (בפ"ב ה"ג) דגרסינן שם הפקידו אצלו אסור בשתי' ומותר בהנאה ר"ז בעי קומי ר' יוסי מה במיחד א"ל במפקיד אתא ר"א בשם ר"י שלש יינות הן כו' הפקידו אצלו בחותם אחד אסור בשתי' ומותר בהנאה, א"ר ירמי' קומי ר"ז אמי מה אמר לא אמר אלא בחותם הא בלא חותם אסור בשתי' ובהנאה הורי לר' לעזר במיחד והוי ר"ז חדי בה, תמן תנינן אצל העכו"ם כפירותיו ר"ש אומר דמאי ר"ח בעי קומי ר"מ מה כפירותיו ממש פוטר טבל במקום אחר א"ל ולכל דבה ולא על יאות ר"ח מתרים לקבלי' הפקידו אצלו בחותם ר"ח ור"מ חד אמר אסור וחד אמר מותר ע"כ, ופירושו מבואר היטב לפי דברינו דעל הא דקאמר הפקידו אצלו אסור רק בשתי' אבל מותר בהנאה קשה לי' לר"ז קושית הש"ס דילן ממתניתן דידן דאצל העכו"ם כפירותיו ומפרש ג"כ כפירותיו של עכו"ם ע"ז בעי ר"ז קומי ר' יוסי לאוקמי במיחד, כמו בש"ס דילן שיחד לו קרן זוית ור' יוסי קאמר ליה דז"א אלא מיירי במפקיד, ואינו מבואר לנו מפני מה ניחא לי' לאוקמי במפקיד ולא קשה ממשנה דידן או דס"ל דמתניתן דידן פירושו כפירותיו ממש פוטר טבל ברור, כלומר כפירותיו של ישראל או דס"ל ג"כ דפירושו דמתניתן כפירותיו הוא כפירותיו של עכו"ם אך דשאני הכא דמיירי בהפקיד אצלו בחותם ע"כ מותר בהנאה, משא"כ במתניתן דידן דמיירי בהפקיד אצלו בלא חותם, ואך ר"ז דמוקי במיחד משום קושיא ממתניתן דידן ס"ל דר"י מיירי נמי במפקיד סתם כמו במתניתן דידן וע"כ מוקי במיחד ואתא ר"א בשם ר"י שלש יינות כו' הפקידו אצלו בחותם אחד אסור בשתי' ומותר בהנאה ע"ז א"ל ר"י לר"ז דר"ז

דרנס

(טו"א) על כד"ו עאל. לקביל כד"ו לקבל. (טו"ב) חייא בר בון ככי"ל בון בר חייה. (טו"ז) גראה כד"ו גראו. (טו"ח) עכו"ם כד"ו כותי.

גליון אפרים

הוה רבי חנינא מתרים לקביל ר' אחא. כלשון זה נמצא בירושלמי קדושין פ"ג ה"ד והוא ר"ח מתרם כליו קבל ר' חניי:

(א) *אמר רבי יהושע בן קבסוי כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה °והזה הטהור על הטמא טהור א' מזה על טמא א' עד שלמדתיה מאוצרה של יבנה וחכמים אומרים אפילו כולו עכו"ם וישראל א' מטיל לתוכו דמאי הדא אמרה שטהור א' מזה על כמה טמאים: דתנינן אצל הנכרי כפירותיו אמר ר"א חכמים שהן בשיטת ר"מ ר' יוחנן אמר חכמים ממש. בעון קומי' מה טעם א"ל כד תסתאבון אנא אומר לכון מה הוה מימר להון כמאן דאמר [א] (ב) מאיליהן קבלו עליהן את המעשרות: שמואל בר אבא בעי ניחא לטהרות לא אמר להון מפני גדר טהרות למעשרות לא אמר להון מפני גדר לקדשים לא אמר להון ואילו הוה אמר להון מה הוה מימר להון גבי מעשרות מאיליהן קבלו עליהן את המעשרות

רבי

תורה אור: במדבר יט

רידב"ז

**א"ר** יהושע בן קבסוי כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה והזה הטהור על הטמא טהור אחד מזה כל טמא אחד עד שלמדתי' מאוצרה של יבנה, וחכמים אומרים אפילו כולו עכו"ם וישראל אחד מטיל לתוכו דמאי הדא אמרה שטהור אחד מזה על כמה טמאים כו', פי' דמביא הא דאוצרה של יבנה למשל בעלמא, ובתוספתא דמכשירין (פ"ג) גרסינן מאוירה של יבנה למדתי רק מהאו"ר דשם למדתי דישראל אחד מטהר את כל האוצר מאויר הזאת למדתי דאחד מטהר הרבה והוא רק משל, ע"ז פריך והתנינן אצל העכו"ם כפירותיו להוי ודאי וקשיא מחכמים דר"מ מאוצר דיבנה על חכמים דר"ש דהכא דהתם ס"ל דמאי והכא ס"ל ודאי, בשלמא בלא ר"י בן קבסוי לא הוי' קשה כלל דיש לומר דלחומרא ס"ל לחכמים מאוצר דיבנה דס"ל דיש קנין לעכו"ם כו', אך מפני שישראל אחד מטיל לתוכו אזלינן לחומרא והוי דמאי, אבל מר"י בן קבסוי דס"ל דהוי לקולא שלמד מזה דטהור אחד מטהר הרבה, א"כ הישראל אחד מטהר את האוצר א"כ קשה מחכמים דהכא אחכמים דהתם, דהכא ס"ל לחומרא דהוי ודאי, ע"ז משני ר"א חכמים דהכא דר"ש הוא בשיטת ר"מ דהתם דפליג אחכמים דאוצר יבנה דס"ל התם מחעמ"ח ודאי, ור"מ דהתם הוא חכמים דהכא ר"י אומר חכמים ממש, כלומר דהחכמים דהתם הוא ממש החכמים דהכא, ובעין קומי מ"ט א"כ מ"ט הקילו חכמים התם יותר מהכא א"ל כד תסאבין אנא אומר לכם פי' כשתזקינו אני אגלה לכם ולא רצה לגלות הטעם, ע"ז פריך שמעון בר אבא, בעי ניחא לטהרות לא אמר להון מפני גדר טהרות לקדשים לא אמר להון מפני גדר קדשים למעשרות לא אמר להון כו' וכן ג' המרא"פ ז"ל ופשוט הוא ואילו הוי אמר להון מה הוי מימר להון גבי מעשרות פי' דבמס' תרומות (פ"ו) אמרינן שם תרי מילין בשם ר' יוחנן שלא רצה לגלות להם הטעם והגמ' מגלה הטעם שם. ולפי שנגלה הטעם יצא מזה קולא והני ב' דברים הוי אחד בקדשים ואחד בטהרות, ומובן מפני מה לא גילה להם הטעם מפני שע"י הטעם יהיה קולא ביותר ולא רצה שיקילו כ"כ מפני גדר קדשים וטהרות, ע"כ שאל ניחא שם לקדשים ולטהרות דלא אמר להן מפני גדר, אלא למעשרות למה לא אמר להן איזה קולא יש בהטעם שלא רצה לגלות להם ואילו הוי אמר להון מה הוי אמר לון שיצמח מזה קולא, ומשני דהטעם הוא מפני שמאליהן קבלו עליהן את המעשרות ר"ל כל עיקר המעשרות בזה"ז דרבנן ואפילו בזמן עזרא והב"ע האי אוצר דיבנה בתרומה בזה"ז דרבנן, ע"כ הקילו ולא רצה לגלות להן דכל עיקר תרומת מעשר בזה"ז דרבנן ועיין בתוס' ותמצא טעם בע"ה:

ר"י

שנויי נוסחאות

(סו"א) קבסוי כד"ו קבסיי. (סו"ת) תסתאבון כד"ו תכאבון. (סו"ט) מימר להון כמאן כד"ו מימר לכון כמה. (סוי"א) אבא כד"ו בא. להון כד"ו לון וכן בסמוך. (סוי"ב) גדר לקדשים כד"ו גדר מעשרות לקדשים. (סוי"ג) ואילו הוה אמר כד"ו ואילו אמר. (סוי"ד) מעשרות מאליהן כד"ו מעשרות במאן דאמר מאליהן.

פני משה

א"ר יהושע בן קבסוי וכו'. תוספת' היא (בפ"ק דמכילתין) דתנינן שם לעיל אוצר שישראל ועכו"ם מטילין לתוכו אם רוב עכו"ם ודאי ואם רוב ישראל דמאי מחצה על מחצה ודאי דברי ר"מ וחכ"א אפילו כולו עכו"ם וישראל אחד מטיל לתוכו דמאי ואמרינן עוד שם דאוצרה של יבנה שלפנים מן החומה היה רובו כותים. כך הוא בתוספתא כתיבת יד אשר לפני והורה ר' יוסי כחכמים ובתר הכי גרים להא דר' יהושע בן קבסוי והכי איתא נמי בתוספתא בסוף מכשירין. ודברי ר' יהושע כך הן מתפרשין: כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה והזה הטהור וגו'. משום דהוה קשיא ליה דהאי קרא יתירא הוא דהא לעיל מיניה כתיב ולקח אזוב וטבל במים איש טהור והזה על האהל ועל כל הכלים ועל הנפשות אשר היו שם וגו' והזה הטהור דבתרי' למה לי ולא הוה ניחא ליה למידרש כדדרשינן בריש פ' בתרא דנזיר והזה הטהור על הטמא כל שיש לו טהרה יש לו טומאה ולאפוקי עכו"ם דאין להן טומאה ולא טהרה משום דהוה קשיא ליה דלמעוטי עכו"ם לא אצטריך דהא כתיב והיתה לעדת בני ישראל למשמרת למי נדה חטאת היא וא"כ ממילא אימעוט עכו"ם מכולא פרשה ולפיכך היה דורש דלהכי איצטריך ללמד שטהור אחד מזה על טמא אחד: עד שלמדתיה. לדרשת הפסוק הזה מהאי דאוצרה של יבנה שהורו שם כחכמים אפי' כולו עכו"ם וכו' והא על עיקרא דהאי דינא קשיא ומאי שייכא חיובא דמעשר גבי עכו"ם הא גם במעשר כתיבא גביה כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' וגו' ומזה למדתי דכל היכא דכתיב בני ישראל לאו למעוטי עכו"ם הוא והדא אמרה שטהור אחד מזה אפי' על כמה טמאין וקרא והזה הטהור על הטמא להאי דרשא דאתי למעוטי עכו"ם מטומא' וטהרה: דתנינן. מילתא באנפי נפשה היא. כלומר הא דתנינן במתני' לחכמים דאמרי דאם הפקיד אצל עכו"ם כפירותיו פליגי בה ר"א ור"י מאן נינהו חכמים והיכי קסברי בדינא דעכו"ם במעשרות: חכמים שהן בשיטת ר"מ. כלומר לא אתיא אליבא דחכמים דפליגי על ר"מ לקמן (בס"ה בהלכה ט') דר"מ אמר אין קנין לעכו"ם בארץ ישראל להפקיעו מיד מעשר ר' יהודה ור"ש אומרים יש קנין לעכו"ם בא"י לפוטרו מן המעש' והיינו דקאמר ר' אלעזר דלא תפרש הא דקתני אליבא דחכמים אצל העכו"ם כפירותיו לפטורא קתני וכר' יהודה דפליג על ר"מ אלא דאף הכי חכמים בשיטת ר"מ קסברי דאין קנין לעכו"ם לפטור ממעשר וכפירותיו לחיובא קתני דאם הפקיד אצלו הולין מתוקנין חיישינן שמא העכו"ם החליף כפירותיו ויש להן חיוב מעשר: ר' יוחנן אמר חכמים ממש. דפליגי על ר"מ בחיוב מעשרות וכפירותיו דקתני לפטורא היא ולקמן פריך אליבא דר"ש ומשני

לה: בעון. התלמידים שאלו מקמי דר' יוחנן מה טעם הוא מיקל גבי עכו"ם ואמר לון כד תסבאון מל' סבא כלומר כשתזקינו אנא אמר לכון ולא רצה לגלות להן עכשיו הטעם: מה הוה מימר לון. לא גרסי' הכא עד לקמן ואגב שיטפא הועתק זה לכאן: שמואל בר בא בעי. ניחא הא דלא גילה להם לטהרות מה שהיה מיקל בטהרות אצל העכו"ם ולא רצה לומר להן הטעם מפני גדר טהרות שלא יבאו להקל בשלהן אם היו יודעין הטעם ילמדו איזה דבר מדבר וכן ניחא הא דלא גילה ולא אמר להן במעשרות ג"כ מפני גדר מעשרות שלא יבאו להקל בשלהן: לקדשים לא אמר לון בתמיה. אלא מאי דמיקל בקדשי עכו"ם ושאלו אותו ג"כ ולא אמר להן מאי טעמא הא לא שייכא גדר הכא דאין קדשים בזמן הזה ולא משני מידי: ואילו אמר לון. השתא מפרש הש"ס ומאי אית ליה למימר גבי מעשרות אילו הוה בעי מימר לון: כמאן דאמר מאליהן קבלו המעשרות. כשעלו מבבל בבית שני. כדאמרינן לעיל (בסוף פרק הרואה) וכן לקמן (בפרק ו' דשביעית) ובהרבה מקומות ולפיכך הקילו בשל עכו"ם דהא אפילו בישראל לאו מדאורייתא היא בזמן הזה:

תוספות

דרצה לאוקמה במיחד משום הקושיא ממתניתן דידן ע"ז א"ל חמי מה אמר לא אמר אלא בחותם הא בלא חותם אסור בשתי' ובהנאה וא"כ א"ל לאוקימתא דידך במיחד והורי ר"ל במיחד כר"ז וחדי ר"ז ע"ז, ואח"כ גרס הגמרא המשנה דידן ומה דמפלפלין עלה ר"ח ור"מ דר"ח סבר מימר כפירותיו ממש ר"ל כפירות של ישראל ור"מ השיב לו ולכל דבה ומסיק הגמרא דלא יאות הא דר"ח מתרים לקבלי' כמו דמסיק דהא בספקידו אצלו בחותם ר"ח ור"מ חד אמר אסור וחד אמר מותר וא"כ אפילו למאן דמתיר הוא דוקא בחותם [כדאמר לעיל] אבל בלא חותם אסור ואיך רצה לומר במתניתן דידן אפילו בלא חותם כפירותיו ממש של ישראל דפוטר טבל ברור במקום אחר, וזה ברור מאד ודוק:

**בעון** קומי' מ"ט א"ל כד תסאבין אנא אומר לכם פי' כשתזקינו אגלה לכם טעם הדבר כן מביא מהרא"פ ז"ל בשם תשו' ר"ב אשכנזי ז"ל מה הוה מימר להון הוא שייך לקמן כפי' הפ"מ ז"ל ומוכח היא. רשב"א בעי ניחא לטהרות לא אמר להון מפני גדר טהרות לקדשים לא אמר לשם מפני גדר למעשרות לא אמר להון ואילו הוה אמר להון מה הוה מימר להון גבי מעשרות כמ"ד מאיליהון קיבלו עליהן את המעשרות כן גירסא האמיתי בל"ס וכן הוא במהרא"פ ז"ל ומוכח הוא שכן היא ולהסביר הענין הזה בע"ה לאמיתה נראה לפענ"ד ע"פ מה דגרסינן לקמן במס' תרומות (פ"ו) דאיתפלגין גזל תרומה מאבי אמו כהן ר"י אמר משלם לשבט רשב"ל אמר משלם לעצמו א"ר יונה כך היה משיב רשב"ל לר"י ע"ד דתימר משלם לשבט והתנינן גנב תרומת הקדש ואכלה משלם שני חומשין וקרן וישלם ג' ר"י בשם ר"י התורה אמרה יצא ידי גזילו ע"כ:

**וכתב** הרמב"ם ז"ל בפ"י דה' תרומות וז"ל שם בה' ק"ו הגוזל תרומה ואכלה משלם קרן וחומש אחד שהחומש שחייב בו משום תרומה יצא בו ידי גזילו שנאמר ונתן לכהן את הקודש אינו חייב אלא בחומש של קודש בלבד כו' וכתב הראב"ד ז"ל בהשגות וז"ל א"א כ"ל שיש כאן שיבוש ומה בין גזל וגנב הלא ונתן לכהן את הקודש בין גנב וגזלן משמע ובשניהם אינו משלם אלא חומש אחד ולמה לא ישלם ב' חומשין בגזלן כמו בגנב והסוגיא שבירושלמי הטעתו שראה גזל תרומה משל אבי אמו כהן ואח"כ ראה גנב תרומת הקדש ואביו ובכל ענין נשתבש ודומה שלא ראה הסוגיא דרשב"ל הקשה על ר"י שאמר בגזל תרומה משל אבי אמו כהן דמשלם לשבט והקשה עליו מהמשנה גנב תרומת הקדש משלם שני חומשין וקרן אחד ע"ד דתימר משלם לשבט וישלם ג' ר"י.

הרי"ד

מודם

בשם ר' יוחנן התורה אמרה יצא ידי גזילו פי' בקרן אחד יצא אע"פ שיש עליו חיוב לשבט וחיוב לגזבר והגה כי גנב וגזלן אחד הן שהרי הקשה לו מגנב לגזלן ועלה לו התירוץ ג"כ לשניהם עכ"ל והענין חמור להבין כונת השגת הראב"ד ז"ל ועמלתי להבין כונת הכס"מ ז"ל ולא זכיתי להבין ומה שאינני מבין ביותר הוא דהא משנה מפורשת היא במס' ב"ק (דף ק"ח) דהגוזל את אביו ונשבע לו ומת אביו דמשלם ליורשיו וא"כ היכי שייך למימר דפליגי בזה ר"י ורשב"ל וגם מהרא"פ ז"ל תמה מאד על הכס"מ ז"ל וכן הפ"מ במהר"פ ז"ל תמה על הכס"מ ז"ל ופי' בענין אחר ולא זכיתי להבין דבריהם ז"ל:

**ונראה** לפענ"ד לפרש הירושלמי ע"פ שיטת הראב"ד ז"ל וע"פ שיטת הרמב"ם ז"ל דהראב"ד ז"ל מפרש הכי דמקשה רשב"ל לר"י דס"ל דמשלם לשבט למה תנינן גבי גנב תרומת הקדש ואכלה משלם ב' חומשין וקרן אחד למה משלם קרן אחד ישלם ג' קרנים אחד להקדש שאין בהקדש תשלומי כפל וב' קרנים לשבט קרן וכפל בשלמא לדידי' דס"ל משלם לעצמו ניחא דאינו משלם לעצמו רק החומש דהא דכתב רחמנא לשלם קרן וחומש הקרן הוא משום גזילה והחומש הוא משום כפרה [וכן מוכח בירושלמי תרומות (פרק שביעי) ובכתובות (פ"ג)] א"כ לרשב"ל דלא חשב לי' כמו שנטל מן השבט אלא חשיב דאכל תרומת עצמו ולא שייך תשלומי קרן דהא אינו מחויב להשיב הגזילה לשבט ואינו משלם רק חומש לעצמו ומשלם ב' חומשין חומש אחד להקדש וחומש אחד לעצמו בעד תרומה וקרן להקדש אבל לדידך דס"ל דמשלם לשבט דחשיב כמו שגזל מן השבט וא"כ צריך לשלם להשבט הקרן ג"כ ומשלם להשבט קרן וחומש גבי תרומה משל אבי אמו כהן א"כ הכא דאכל תרומת הקדש דהתרומה הוא להקדש ולא לשבט א"כ לר"י חשיב כמו דאכל תרומה משל אבי אמו כהן דצריך לשלם קרן וחוזר להשבט א"כ ה"נ צריך לשלם קרן וחומש להשבט וכיון דהוי גניבה ובגניבה מחויב כפל א"כ צריך לשלם ג' קרנים קרן אחד להקדש וב' קרנים לשבט דלא גרע מאכל תרומת עצמו דמשלם להשבט קרן וחומש דחשיב כמו שלקח מן השבט אליבא דר"י כמו שפסק הרמב"ם ז"ל שם בה' ק"ב עיי"ש דהאוכל תרומת עצמו משלם להשבט קרן וחומש כיון דפסק כר"י וא"כ כשאכל תרומת עצמו משלם קרן והחומש להשבט וה"נ כשאכל תרומת הקדש משלם קרן וחומש להשבט וכיון דהכא מיירי בגניבה א"כ צריך לשלם גם כפל להשבט ונמצא דצריך לשלם ג' קרנים אבל לדידי' דס"ל

דהאוכל

עין משפט נר מצוה כג [א] מיי' פ"א מתרומות הל"ו.

מסורת הש"ס. (א) תוספתא פ"א כאן. ותוספתא מכשירין פ"ג בשינוי: (ב) ירושלמי שביעית ט. תרומות מ"ב. יבמות פ"ז כל"ב:

גליון הש"ס *אמר ר"י בן קבוסאי כו'. ע' במפרש כאן בתוספותיו. וע' בר"ש פ"ו דמכשירין מ"ז:

רבי ירמיה רבי חייא בשם רבי יוחנן מודה רבי שמעון שהוא מפריש מעשרותיו מהלכה הא ר"ש אומר מפריש הא רבנן אמרי מפריש מה בינֵיהון (א) ר"ש אומר מפריש ונוטל דמים מן השבט ורבנן אמרי מפריש ואינו נוטל דמים מן השבט אפילו בתרומת חוצה לארץ אינה אילו תרומת חוצה לארץ שמא אינו נוטל דמים מן השבט. דילמא על עיקר טבלו של עכו"ם איתאמרת אלא בגין דתני רבי יהודה ור"ש אומר יש קנין לעכו"ם בארץ ישראל לפוטרו מן המעשר עליה רבי ירמיה רבי חייא בר אבא בשם רבי יוחנן מודי ר"ש שהוא מפריש מעשרותיו מהלכה:

הנותן

מודה ר"ש שהוא מפריש מעשרותיו מהלכה. וקס"ד דעל ר"ש דמתני' קאי דקאמר אבל העכו"ם דמאי ומודה ר"ש שמהלכות חכמים מפריש הוא המעשר ומדקאמר מודה ר"ש ש"מ דגם חכמים ס"ל דמפרים ולא כדקאמר לעיל דאבל העכו"ם כפירותיו לפטורא הוא והיינו דפריך ומה בין חכמים לרבי שמעון הא ר"ש אומר מפרים וכן רבנן אומרים מפרים ומה ביניהון וקאמר דהאי משום הא לא קשיא דאיכא בינייהו דלר"ש דקאמר דמאי א"כ מפרים הוא תרומת מעשר ונוטל דמים מן השבט שצריך הכהן לשלם לו דהא כספק הוא ולרבנן כוד"י מיחשבי ומפרים ואינו נוטל דמים מן השבט אלא דהא קשיא אפי' בתרומת חוצה לארץ איכא. בתמיה כלומר דמהיכי תיתי לומר שאינו נוטל דמים מן השבט לא יהא אלא כתרומת ח"ל שמא אינו נוטל דמים מן השבט וה"נ אמאי לא יטול דמים וכי ודאי הוא שהחליף בשלו הא עכ"פ ספק הוא: דילמא. הא דר' יוחנן לא על מתני' איתמר אלא דילמא על עיקר דין דטבל של עכו"ם אתמר דקאמר רבי שמעון יש קנין לעכו"ס לפטור ממעשרות ועלה קאמר ר' ירמיה ורבי חייא בשם ר' יוחנן דמודה ר' שמעון בקונה טבל מעכו"ס שהוא מפרים מהלכה של חכמים שהחמירו בה:

הנותן

ר"י ר"ח בשם ר"י מודה ר"ש שמפרים מעשרותיו מהלכה פי' מדרבנן ר"ל לפי' הרמב"ם ז"ל דחכמים ס"ל כפירותיו בהפקיד מתוקנין פטור ממה נפסק ורבי שמעון סבירא ליה דמ"מ חייב בדמאי משום החשש דהחליף בשל ע"ה כמו בריש"א, וע"ז קאמר דמודה ר"ש דמפרים מעשרותיו מהלכה ומדקאמר מודה ר"ש לחכמים במתניתן דידן מכלל דחכמים דס"ל כפירותיו ס"ל נמי דמפרים א"כ קשיא מה בין ר"ש ורבנן ומש"י דלטולם רבנן לחומרא דס"ל כפירותיו דמפרים ג"כ מדרבנן, דמירות העכו"ס אינו פוטר, ור"ש לק לא דר"ש ס"ל דמפרים רק דמאי ונוטל דמים מן השבט ורבנן ס"ל דמפרים ודאי ואינו נוטל דמים מן השבט ופריך דזה אי אפשר למימר דלרבנן יהיה מחויב בנתינה מחשש דפירות העכו"ס, ונמצא לפ"ז דחמור מתרומת חו"ל וזה אי אפשר דהא כיון דיש קנין לעכו"ס כו' הוי כחו"ל כדאיתא בתוס' ז"ל במס' ב"ב (דף פ"א) ובתשובות הרא"ש ז"ל ובתרומת חו"ל ס"ל להירושלמי דנוטל דמים מן השבט, וכ"ש הכא דהוי רק ספק שמא החליף העכו"ס בפירותיו, ומסיק דהאי ומודה קאי על עיקר טבלו של עכו"ס דהתם ס"ל לר"ש דיש קנין ות"ק שלו ס"ל דאין קנין ע"ז קאמר דמודה ר"ש לת"ק דידיה התם דעכ"פ חייב מדרבנן אבל לא דמודה לת"ק דידן במתניתן דבמתניתן דידן סבירא ליה לת"ק דאינו מפרים כלל אפילו מדרבנן ות"ק לקולא דמירות העכו"ס פוטר אפילו מדרבנן [כשיטת הרמב"ם ז"ל] רק ר"ש לבד ס"ל דמפרים מהלכה בעלמא ובמתניתן דידן דס"ל דחייב בדמאי משום שמא החליף בשל ע"ה אבל בלא"ה הי' ספק דרבנן בעלמא בלא חומרא דדמאי:

(בו"ג) אומר כפריש וא רבנן כד"ו אמר מפריש ורבנן (בוי"א) בר אבא כד"ו ליתא.

תוספת הרי"ד ורשב"ג

דהאוכל תרומת עצמו לא חשיב כמו שלקח מן השבט אינו משלם רק חומש לעצמו ולא קרן דהא הקרן הוא בשביל הגזילה דמחויב בהשבה להשיב הגזילה וחומש הוא מש"ס כפרה דעיקר כפרה תלוי בהפרשה כדאיתא בת"ס' ז"ל במס' כתובות (דף ל' ע"ב) עמ"ש דעיקר כפרה תלוי בהפרשה [והא דפסק הרמב"ם ז"ל בה' ק"ב דמשלם קרן וחומש באוכל תרומת עצמו היינו לפי מה שפסק ר' יוחנן דמשלם לשבט] וא"כ ה"נ בתרומת הקדש אינו משלם רק חומש לעצמו וחומש להקדש וקרן אחד להקדש אבל לר"י צריך לשלם ג' קרנים ומשני ר"י בשם ר' יוחנן התורה אמרה יצא ידי גזילה פי' תיבת ידי גזילה דהקרן הוא משום מצות השבה שמחויב להשבת הגזילה והתורה אמרה שאינו מחויב רק בהשבת גזילה אחד ובקרן אחד יצא ידי גזילה אע"פ שיש עליו חיוב לשבט וחיוב לגזבר ונתן לכהן את הקודש שאינו מחויב רק בקודש אחד כן שיטת הראב"ד ז"ל אבל בגזל תרומה ונשבע לו דיש עליו ב' חומשין חומש דגזילה וחומש דתרומה מחויב ב' חומשין כמו בגנב תרומת הקדש דמשלם ב' חומשין כלשונו ז"ל הלא ונתן לכהן את הקודש בין גנב וגזלן משמע ובשניהם אינו משלם רק חומש אחד ע"כ כוונתי' דאם מונתן לכהן וגו' נתמעט חומש אחר א"כ נתמעט גם חומש דהקדש דהא ונתן לכהן כתיב משמע דבנתינת לכהן החומש דתרומה נפטר משאר חומשין אלמא דבחומשין לא אמרינן דיצא בחומש אחד והיינו דמקשה על הרמב"ם ז"ל דהרמב"ם ז"ל פסק דבגזל תרומה אינו משלם רק חומש אחד דלמה אינו משלם ב' חומשין כמו בגנב דהוא בה' דלעיל גבי גנב תרומת הקדש דמשלם ב' חומשין אלמא דלא אמרינן מונתן לכהן את הקודש מיעוטא לב' חומשין וזהו כונת הראב"ד ז"ל דהא דממעטינן מונתן לכהן את הקודש היא מה' דהקודש דהוא ה' הידוע קודש אחד ולא ב' א"כ הכי מקשה דמתחילה פסק הרמב"ם ז"ל דמשלם ב' חומשין ובה' כ"ו כתב הגוזל תרומה ולמה בכל הלכות לעיל כתב הגונב הא בגנב ונשבע ג"כ משלם חומש והלא ע"כ דלדעתו ז"ל חלוק גנב מגזלן דהא דממעטינן מונתן לכהן את הקודש ב' חומשין הוא מיירי בגזל תרומה מכהן אבל בגנב לא נתמעט ע"כ בגנב תרומת הקדש משלם ב' חומשין משא"כ בגזל דהתם נתמעט ב' חומשין ע"ז מקשה מה בין גנב לגזלן הלא ונתן לכהן את הקודש. בין גנב בין גזלן במשמע ובשניהם אינו משלם אלא חומש אחד והלא מדמשלם בגנב ב' חומשין ולא נתמעט ב' חומשין בגנב כן נמי לא נתמעט בגזלן ולמה לא ישלם ב' חומשין בגזלן ע"כ כתב שהסוגיא בירושלמי הטעתו שמחלק בין גזלן לגנב הוא משום לשון הירושלמי התורה אמרה יצא ידי גזילו ומדייק דווקא גזילה דבגזל מכהן ליכא ב' חומשין משא"כ בגנב והרמב"ם ז"ל מפרש להירושלמי תיבת התורה אמרה יצא ידי גזילה הכי פירושא דרשב"ל הקשה לר"י ע"ד דתימר משלם לשבט והתנינן גנב תרומת הקדש ואכלה משלם ב' חומשין וקרן אחד וישלם ג' ה"פ דישלם ג' חומשין דהא התנא נחית לאשמעינן דיש אוכל אכילה אחת וחייב עליו ב' חומשין הא משכחת לה ג' חומשין דחומש אחד על הגניבה כגון דנשבע בעליו בשלמא לדידי' לא משכחת לה חומש דשבועת דגניבה דהא אין שבועה להקדש ואפילו נשבע מעצמו הא וכיחש בעמיתו כתיב ולשבט אינו שייך שבועת כפירה דהא אינו משלם לשבט אבל לדידך דמשלם לשבט החומש א"כ משכחת לה שבועת כפירה ונמצא דחייב בג' חומשין וא"כ משכחת לה ג' חומשין ומשני ר' יוסי בשם ר"י התורה אמרה יצא די גזילה כלומר דבחומש של תרומה פטור מחומש דגזילה וע"כ פסק הרמב"ם ז"ל דבגזל תרומה ונשבע ואכלה אינו משלם רק חומש דתרומה ונפטר מחומש דגזילה ומפרש תיבת התורה אמרה יצא ידי גזילה ה"פ נפטר בחומש דתרומה מן חומש דכפירת גזילה ואבל הראב"ד ז"ל מפרש תיבת יצא ידי גזילה פי' השבת קרן דהוא שגזל ממנו ונמצא דלשיטת הראב"ד ז"ל לא נמצא כלל דין זה בירושלמי דבחומש אחד של תרומה נפטר מחומש דכפירת גזילה ולפיכך כתב דהירושלמי הטעתו ומקשה על שיטת דלמה בה' כ"ד גבי הגונב תרומת הקדש צריך לשלם ב' חומשין ומ"ם חומש דכפירת גזילה והא שכ' ולמה לא ישלם ב' חומשין בגזלן כמו בגנב כונתו להלכה דלעיל בגונב תרומת הקדש וזה כונתו למה איכא ב' חומשין בתרומה והקדש וליכא ב' חומשין בתרומה וגזילה ואין לומר דהתם בהקדש מיירי בגנב והכא הוי גזילה ז"א דמה בין גנב לגזלן הא ונתן לכהן את הקודש בין גנב בין גזלן משמע וכן מפרש הפ"מ ז"ל עיי"ש אבל הרמב"ם ז"ל למד הך דינא מירושלמי מתיבת התורה אמרה יצא ידי גזילה:

ומה דהק' הראב"ד ז"ל מ"ם חומש דכפירת גזילה מחומש דגנב תרומת הקדש דהתם משלם ב' חומשין והכא נפטר בחומש דתרומה הא מקרא זה דונתן לכהן את הקודש דבחומש דתרומה נפטר מחומש דגזילה כן נמי משמע בגנב תרומת הקדש נפטר בחומש דונתן לכהן את הקודש דתרומה מחומש דהקדש דהא ונתן לכהן כתיב וא"כ בנתינת הקודש דכהן צריך להיות פטור מחומש דהקדש נראה לפענ"ד לתרץ בטוב טעם דגרסינן בירושלמי (פ"י דמס' תרומות) שם א"ל ר"ז לר' אִיסי תרתין מילין אמרין בשם ר' יוחנן ולית את֯ן אמרין מהן אמר ר"י יצא ידי גזילה ולית אתון אמרין מהו כדין ונתן לכהן את הקודש מכיון שנתנו לו יצא ידי גזילה, אתון אמרין בשם ר' יוחנן מקום שחיטתה שם תהא שרפתה ולית אתון אמרין מיגבין מהו כדין ר"א בשם ר' הושעיא על פרשה ישרוף מה את ש"מ ר' ירמיה בשם ר' אימי מקום פרישתה מחיים שם תהא שריפתה ע"כ וגרסינן בבבלי במס' זבחים (דף קי"ג) שחטה שלא כנגד הפתח ר' יוחנן אמר פסולה ושחט והזה פרש"י ז"ל הזאה מפרש בה והזה אל נוכח וגו' ורשב"ל אמר כשירה אל מחוץ למחנה ושחט ואיתמר נמי שרפה שלא כנגד הפתח ר' יוחנן אמר פסולה ור' אושעיא אמר כשירה ר' יוחנן אמר פסולה ושרף והזה ור' אושעיא אמר כשירה על פרשה ישרוף מקום שפירשת למיתה שם תהא שריפתה פרש"י ז"ל מקום שנפשה יוצאה בגמר פירכוסה וליציאת נפשה שלא קבע לה הכתוב מקום עכ"ל ונמצא דלפי הדרש של על פרשה ישרוף דלא דרשינן ושרף והזה כשירה שלא כנגד הפתח משא"כ בשחיטה דמקשינן להזאה בעינן כנגד הפתח דווקא א"כ הכא דקאמרינן אליבא דר"י דדרשינן על פרשה ישרוף מקום פרישתה מחיים הוא כמו דאמרינן התם לרשב"ל אל מחוץ למחנה דקפדינן דווקא שיהא חוץ למחנה אבל לא כנגד הפתח א"כ נמצא דלהמימרא דר' יוחנן ולפי הטעם יש קולא גדולה בין הטעם להמימרא דלפי המימרא צריך להיות השריפה במקום שחיטה ומקום השחיטה הוא כנגד הפתח ושלא כנגד הפתח פסולה, משא"כ לפי הטעם צריך להיות השריפה רק מחוץ למחנה לכן יש נפ"מ בין המימרא דהתורה אמרה יצא ידי גזילה בין הטעם דילפי הטעם מונתן לכהן את הקודש יש קולא ג"כ גבי חומש דהקדש דמה נפ"מ בין חומש דתרומה וגזילה לבין חומש דתרומה והקדש דכיון דבנתינת לכהן החומש דתרומה נפטר בזה לחוד כמו שהק' הראב"ד ז"ל הנ"ל, ומלינן דר' יוחנן קאמר ב' המימרות בלא הטעם דקאמר ר"ז לר' איסי תרתין מילין אמרין בשם ר' יוחנן ולית אתון אמרין מהם כפי' המפרשים ז"ל מהרא"פ ופ"מ, ז"ל דלא אמריתון לן הטעם וב' מימרות אלו דאיתמר בשם ר' יוחנן בלא הטעם חדא לענין טהרות בפרה אדומה וחדא לענין קדשים דיש נפ"מ דלפי הטעם יש קולא בזה ובזה ולמה באמת אמר ר"י המימרא בלז הטעם הוא משום דקאמר סתמא התורה אמרה יצא ידי גזילו דאילו קאמר הטעם הוי מקילין נמי גבי קדשים דיפטור מחומש וכן הוי מקילין גבי פרת חטאת שלא כנגד הפתח, וא"כ אמר סתמא התורה אמרה יצא ידי גזילו, ולא פירש הטעם כדי שבאמת גבי הקדש ישלם חומש משום גדר מדרבנן כדי שלא יבואו לאכול קודש כיון דלא ישלם חומש ולא רצו רבנן שהאוכל קודש יפטר מחומש וע"כ נקיט המשנה דהגונב תרומת הקדש משלם ב' חומשין והוא מדרבנן וזה מפורש בירושלמי דמכלתין דר' יוחנן קאמר הקולא חכמים ממש והוי לקולא בעין קומי מה טעם דלפי האי קולא תלינן בישראל אחד ולמה אין הולכין אחר הרוב אמר להם כד תשמעון פי' כשתזקינו ולא רצה לגלות הטעם בזה וע"ז פריך [ר' שמעון בר בא כני' הגר"א ז"ל] ניחא לטהרות לא אמר מפני גדר טהרות לקדשים לא אמר מפני גדר קדשים פי' הא דמצינו לר"י דלא אמר הטעם בקדשים ובטהרות ניחא לקדשים מפני גדר קדשים לפיכך לא אמר הטעם דלא יהא קולא בקדשים וגדר לקדשים ולטהרות לא אמר הטעם דלא יהא קולא בטהרות ומפני גדר טהרות אלא למעשרות לא אמר להון ואילו הוי אמר לן מה הוי מימר להון כלומר דמהו הטעם דהוי אמר להון דיהא בזה קולא גדולה בהטעם יותר מהמימרא דנימא לפיכך לא אמר לון מפני גדר ומשני כמ"ד מאליהם קיבלו עליהו את המעשרות וזהו הפשט ע"כ לא רצה לגלות להם הטעם דמעשרות מאליהן קיבלו מפני גדר. ועפ"ז מתורץ קושית הראב"ד ז"ל על הרמב"ם ז"ל ודוק:

ר"ש אומר מפריש ונוטל דמים מן השבט ורבנן אמרי מפריש ואינו נוטל דמים מן השבט וכו', עיין בפנים בדברינו ועיין לקמן (בפ"ה ה"ח) ותמצא:

מסורת הש"ס (א) בכורות יא:

גליון אפרים

רבי ירמיה רבי חייא בשם רבי יוחנן מודה רבי שמעון שהוא מפריש מעשרותיו מהלכה. הא ר"ש אומר מפריש הא רבנן אמרי מפריש מה ביניהון ר"ש אומר מפריש ונוטל דמים מן השבט ורבנן אמרי מפריש ואינו נוטל דמים מן השבט. אפילו כתרומת חו"ל אינה אילו תרומת חו"ל שמא אינו נוטל דמים מן השבט דלמא על עיקר טבלו של עו"ג איתאמרת אלא בגין. מאמר ר' ירמיה ר"ח בשם ר' יוחנן הובא לקמן בתרומות פ"ט דף כ' ע"א ע"ש. ולולא דמסתפינא הייתי אומר שלא קאי כלל על מתניתין דמפקיד פירותיו אצל עו"ג כפירותיו ר"ש אומר כו' אלא על כל טבלו של עו"ג. דרבנן ס"ל מפריש ואינו נוטל דמים. (והא דילפינן לקמן בפ"ה דף כ"ג ע"ב מהקרא כי תקחו מאת בני ישראל. מאת בני ישראל את מוציא ואין את מוציא מיד עו"ג ס"ל לר"י לחלק בין תרומת מעשר ובין תרומה גדולה דדוקא תרומת מעשר דביה מיירי קרא נוטל דמים מן השבט אבל תרומה מפריש ואינו נוטל דמים. וכמו שמחלק בבבלי בבכורות י"א ע"ב. ור' סימון בשם ריב"ל לקמן אינו מחלק בין תרומת מעשר ובין תרומה) ור"ש ס"ל מפריש ונוטל דמים מהשבט. וצריך ע"ז אפילו כתרומת חו"ל אינה אינו תרומת חו"ל שמא נוטל דמים מן השבט (כן נראה לי שצריך להיות דהא לא תרומת חוץ לארץ נוטל דמים מן השבט) דלמא על עיקר טבלו של עובדי גילולים ואיתאמרת. רצה לומר לא דכ"מ לענין דמים אלא דלענין עיקר טבלו כ"מ. דרבנן סבירא ליה אין קנין וחייב מדאורייתא להפריש. וכ"מ שיכול להפריש משל ישראל על של עובדי גילולים ומשל עובדי גילולים על של ישראל. ור' שמעון סבירא ליה יש קנין ומודה ר' שמעון שמפריש מדרבנן ואינו יכול להפריש משל ישראל על של עובדי גילולים ומשל עובדי גילולים על של ישראל וכדלקמן בפ"ה בדף כ"ג במשנה. ומה שנתקשה באהבה ציון על הלשון אלא בגין ומחק תיבת אלא. א"נ שהלשון אלא בגין הובא מתרומות פ"ט דף כ' שהבאתי:

**שנויי נוסחאות**

(סו"ו) ורשב"ג אמרו כד"ו ורשב"ג שניהן אמרו.(סוי"ח) לתתחלף ולהאכיל כד"ו להחליף להאכיל. (סו"כ) דתניא כד"ו דתני. (סוכ"ג) או חמותו מן כד"ו או מן. (סוכ"ח) עד שיעשר תרומת מעשר כד"ו עד שיעשר ולא מצאו אמר לו אחר שאינו נאמן על המעשרות מעושרין הן ואוכל על פיו חשיכה מוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר תרומת מעשר. (סו"ל) יוחנן בכי"ר חנניה. ע"י עילה כד"ו על ידי עולי עולה ובכי"ר עילי עילה. (סול"ס) תנאו מהו. כד"ו תנאו של חבירו מהו. ובכי"ל תניי ועל חבירו מהו.

**רידב"ז**

**ורשב"ג** לא יודי לר' יוסי שאין דרך חבר להיות מוליא מביתו דבר שאינו מתוקן פי' דהתם גבי כרם רבעי נוטל הרמאי בעצמו משא"כ הכא דהוא נותן בידים אין דרך חבר להיות מוליא מביתו דבר שאינו מתוקן וע"כ מתקן: סליק פירקא בס"ד

**חבריא** בשם ר"י מפני כבוד שבת התירו, אם מפני כבוד שבת ל"ל שואלו אלא ע"י עילה, פי' בשנו"א ז"ל כדי שיהא לו במה לתלות ר"ב בשם ר"ח אימת שבת עליו והוא אומר אמת ופריך א"כ למה חשכה מוצאי שבת לא יאכל ומשני משום אחד שאין עליו אימת שבת, דסוף סוף חיישינן לאחד שאין עליו אימת שבת, ולא סמכינן על אימת שבת רק בשבת גופי' משום כבוד שבת לא חששו על חשש הרחוק מאחד שאינו מתקן וכמנ"ה למאן דס"ל דאימת שבת עליו ס"ל ג"כ מפני כבוד שבת, רק דס"ל דהטעם דכבוד שבת לבד לא מהני אך בצירוף דאימת שבת עליו כן פי' בשנו"א ז"ל:

**תני** שואלו בחול לא יאכל בשבת, ופריך מ"ד אימת שבת עליו ניחא מ"ד מפני כבוד שבת אפילו שואלו בחול יאכל בשבת ומשני לא אמר אלא שוגג הא מזיד לא דלא התירו אלא בשוגג דהא תנינן שכח משמע דווקא שוגג אבל מזיד לא וע"כ לא התירו אלא בשלא הספיק לשואלו אלא בשבת אבל אם שאל אותו בחול אם כן הוי מזיד למה לא עישר ע"ש:

## הלכה ה מתני׳

[א] (א) הנותן לפונדקית [ב] מעשר את שהוא (ב) נותן לה ואת שהוא נוטל ממנה מפני שהיא חשודה לחלף אמר רבי יוסי אין אנו אחראין לרמאין אינו מעשר אלא מה שהוא נוטל ממנה בלבד: גמ׳ (ג) רבי יוסי ורשב"ג אמרו דבר אחד כמה דר' יוסי אמר אין אנו אחראין לרמאין כן רשב"ג אמר אין אנו אחראין לרמאין מסתברא רבי יוסי יודי לרשב"ג ורשב"ג לא יודי לרבי יוסי ר' יוסי יודי לרשב"ג שאין אנו אחראין לרמאין ורשב"ג לא יודי לרבי יוסי (ד) שאין דרך חבר להיות מוציא מביתו דבר שאינו מתוקן:

## הלכה ו מתני׳

(ה) הנותן לחמותו מעשר את שהוא נותן לה ואת שהוא נוטל ממנה מפני שהיא חשודה לחלף את המתקלקל אמר רבי יהודה רוצה היא בתקנת בתה ובושה מחתנה ומודה רבי יהודא בנותן לחמותו שביעית שאינה חשודה להתחלף ולהאכיל את בתה שביעית: גמ׳ אמר רבי יוחנן אוף קדמייתא על דעתיה דר"י היא דר' יודא אמר הנותן לחמותו כנותן לפונדקית ורבנן אמרי הנותן לחמותו כנותן לשכנתו כהדא דתניא [ג] (ו) הנותן לשכנתו פת לאפות לו תבשיל לעשות לו אינו חושש לא משום שביעית ולא משום מעשרות אימתי בזמן שנתן לה שאור ותבלין אבל אם לא נתן לה שאור ותבלין חושש משום שביעית ומשום מעשרות מה חמותו מן האירוסין או חמותו מן הנישואין נשמעינה מן הדא מודה ר' יודה בנותן לחמותו שביעית שאינה חשודה להאכיל את בתה שביעית שנייא היא תמן [ד] בין מן האירוסי׳ בין מן הנישואין אוף הכא לא שנייא בין מן האירוסין בין מן הנישואין:

### הדרן עלך מאכילין את העניים

**הלוקח** [ה] פירות ממי שאינו נאמן על המעשרות ושכח לעשרן שואלו בשבת ואוכל על פיו [ו] חשיכה מוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר [ז] תרומת (ז) מעשר של דמאי שחזרה למקומה רבי שמעון השזורי אומר אף בחול שואלו ואוכל על פיו: גמ׳ חברייא בשם רבי יוחנן מפני כבוד שבת התירו. אם מפני כבוד שבת למה לי שואלו *ע"י עילה ר' ביבי בשם דרבי חנינא [ח] אימת שבת עליו והוא אומר אמת ואם אימת שבת עליו בדה תנינן חשיכה מוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר מפני אחד שאין אימת שבת עליו תני שואלו בחול לא יאכל בשבת. מ"ד אימת שבת עליו ניחא מ"ד מפני כבוד שבת אפילו שואלו בחול יאכל בשבת. לא אמר אלא שוגג הא מזיד אסור דתנינן שכח לעשרן כשאין עמו תנאי אבל אם יש עמו תנאי אוכל על תנאו מהו שיאכל על שאילת חבירו היאך עבידא לקחו ממנו שני בני אדם כא׳ שאלו על אחת מהן השני לא יאכל עד שיעשר ועד שישאלנו אני אומר של זה עישר ושל זה לא עישר לקח

**פני משה**

הנותן לפונדקית. שומרת הפונדק והולכי דרכים מתאכסנים אצלה ונותן לה לתקן לו עיסה וקדרה: מעשר את שהוא נותן לה. שאין חבר מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן: ואת שהוא נוטל ממנה מפני שהיא חשודה ליחלף. כלומר אע"ג דאין ע"ה אחר חשוד להחליף כדאמרינן במתני׳ דלעיל היא חשודה להחליף לפי שהיא מתכוונת לטובה ונותנת משלה שהוא יותר יפה להחבר שאומר׳ בלבה ראוי הוא שיאכל משלי שהוא חם ויפה ואני אטול את שלו הקר והגרוע: א"ר יוסי אין אנו אחראין לרמאין. ר׳ יוסי ס"ל דלאו לטובה אלא לגזול היא מכוונת ואין אחריות הרמאין עלינו לשומרם שלא יאכלו דבר שאינו מעושר לפיכך אינו מעשר מה שהוא נותן לה ואם תקחנו הפונדקית לעצמה ותאכלנו כשאינו מתוקן אין על החבר זה כלום ואינו מעשר אלא מה שהוא נוטל ממנה בלבד ואין הלכה כר׳ יוסי: גמ׳ ר׳ יוסי ורבן שמעון ב"ג שניהן אמרו דבר אחד. רשב"ג לקמן (בריש פ"ה דמעשר ש:י) דתנינן כרם רבעי מציינין אותו בקוזות אדמה ושל ערלה בחרסית וכו׳ מציינין אותו לסימן שידעו שהוא כרם רבעי או ערלה ולא יטלו מהן ארשב"ג בד"א בשביעית שהכל הפקר הוא ונוטלים שלא בגזילה אבל בשאר שני שבוע שהן באין לגזול אמרינן הלעיטהו לרשע וימות ויטלו באיסור וזה כר׳ יוסי דמתני׳ דס"ל נמי אין אנו אחראין לרמאין הבאים ליטול בגזילה: מסתברא. וקאמר הש"ס דלאו מילתא היא בדוקא לומר ששניהן אמרו דבר אחד אלא דאיכא למימר דמסתברא דר׳ יוסי יודי לרשב"ג דהתם דאיהו ס"ל אין אנו אחראין לרמאין אפי׳ בגוונא דמתני׳ שזה החבר לא יעשר את מה שהוא נותן לה ואע"פ שמוציא מת"י דבר שאינו מתוקן ומכ"ש דיודי לי׳ לרשב"ג בדינא דהתם דאין אנו אחראין לרמאין ולעשות סימן להם שלא יאכלו דבר איסור אבל רשב"ג לא יודי לר׳ יוסי דהכא שאני דאף שהיא מכוונת לגזול מ"מ אין דרך להחבר הזה להיות מוציא מביתו ומתחת ידו דבר שאינו מתוקן:

**הלכה ו מתני׳** הנותן לחמותו. עיסתו לאפות או לבשל קדרה: מפני שהיא חשודה לחלוף את המתקלקל. פת או תבשיל שנתקלקל כדמסיק ר׳ יהודה לטעמא רוצה היא בתקנת בתה וכו׳ ומפרש בגמ׳ משום דר"י ס"ל הנותן לחמותו כנותן לפונדקית שחשודה לחלוף היא ורבנן פליגי עליה וס"ל חמותו כשכנתו כדמסיק בגמ׳ והלכה כחכמים: בנותן לחמותו שביעית. שנותן לה לאפות ולבשל בשנה השביעית שאינה חשודה להחליף ולהאכיל את בתה שביעית דחמירא להו שביעית ואפי׳ אם יתקלקל לא תחליפנו בפירות שביעית: גמ׳ אוף קדמייתא על דעתיה דר׳ יהודה היא. כלומר האי דתני בהתחלת המשנה הנותן לחמותו לדעתיה דר׳ יהודה היא דהיא דהיא סובר כן כדפרישית במתניתין דהאי אמר רבי יהודה וכו׳ סיומא דמילתיה דקאמר ברישא היא וכלמפרש טעמא דאיהו סבירא ליה דחמותו כדין פונדקית יש לה וחשודה להחליף: ורבנן. פליגי עליה ואמרין הנותן לחמותו כדין הנותן לשכנתו וכהדא דתני בתוספתא (שלהי פ"ד) בדין שכנתו: אימתי בזמן שנתן לה שאור. לעיסה ותבלין לקדירה: מה חמיתו. באיזה חמותו אמרו במתני׳ אם אף בחמותו מן האירוסין חששו או דוקא אם מן הנשואין היא וכדמשמע מלישני׳ דר׳ יהודה רוצה היא בתקנת בתה ובושה מחתנה וא"כ כבר נשא בתה ושרוי חתנה אצלה בביתה אבל מן האירוסין דליכא טעמא דבושה מחתנה כל כך שאינו שרוי בביתה אימא לא איכפת לה להחליף המתקלקל: נשמעינה מן הדא. דקתני בסיפא ומודה ר׳ יהודה וכו׳ וכי שנייא היא תמן בין מן האירוסין בין מן הנשואין דהא לא אידכר שם חתנה וא"כ ודאי אין חילוק ואף בחמותו מן האירוסין איירי וה"ה אוף הכא ברישא בחדא גוונא היא ולא שנייא בין חמותו מן האירוסין לבין מן הנשואין:

הדרן עלך מאכילין את העניים

**הלכה א מתני׳** הלוקח פירות שואלו בשבת ואוכל על פיו. אם אומר שעישרן ומפרש בגמ׳ מפני שאימת שבת עליו ומתירא לעבור עבירה ולשקר בשבת יותר מבחול: תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה. לפחות ממאה ונדמעו ולהכי נקט תרומת מעשר לפי שנחשדו עמי הארץ עליה דהן סוברים דכל זמן שלא הופרש מעשר ראשון אין תרומת מעשר במיתה אבל תרומה גדולה לא נחשדו עליה: אף בחול שואלו ואוכל על פיו. אם הפרים אותה לפניו ונפלה לתוך החולין ואומר ע"ה שחזר והתקינה כגון שהוסיף עליה (ועיין במראה הפנים ד"ה תני וכו׳) אוכלין על פיו לפי שאימת דימוע עליו וירא לשקר והלכה כר"ש שזורי: גמ׳ מפני כבוד שבת התירו. שיאכל על פיו: למה לי שואלו. יאכל כך בלא שאלה והרי עיקר ההיתר מפני כבוד שבת הוא ומשני על ידי עולי עולה כלומר עושי עולה והן שאין נזהרין במעשרות ועל פיהם אם אומרים מתוקנים הם הוא שהתירו לסמוך עליהם מפני כבוד שבת ואם נתיר אותן בלא שים שאלה הרי זה כמחזיק ידי עושי עולה שיאמרו הרי החברים לוקחין מאתנו פירות ואינן מקפידין לשאול ואתו לאמנועי שפי מלתקן פירותיהן: ר׳ ביבי בשם ר׳ חנינא אמר היינו טעמא מפני שאימת שבת עליו. וירא מלשקר ואומר האמת: בדה תנינן וכו׳. בתמיה ואמאי לא יאכל גם במוצאי שבת אם סומכין עליו שאמר האמת ותיקן: מפני אחד שאין אימת שבת עליו. כלומר שהחמירו חכמים שלא יאכל אחר השבת מפני שיש אחד שאין אימת שבת עליו ומשקר ומיהו בשבת עצמו לא גזרו מפני האחד והלכו אחר הרוב: תני. בתוספתא (ריש פרק ה׳) אם שואלו בחול ואומר שתיקנן לא יסמוך עליו לאכול בשבת וקאמר הש"ס דהאי ברייתא לא אזלא אלא כמ"ד דטעמא הוי מפני שאימת שבת עליו והלכך ניחא דאם שואלו בחול לא יסמוך עליו ואפי׳ לאכול בשבת דהאלו למ"ד מפני כבוד שבת התירו א"כ בדין הוא שאפי׳ שואלו בחול יאכל בשבת: לא אמר אלא שוגג. הא דהתירו לא אמרן אלא בשוגג כדתנינן ושכח לעשרן הא מזיד שלא עישרן במתכוין קודם השבת ודעתו על מנת לשאול לו בשבת אסור: כשאין עמו תנאי. בשלא התנה מערב שבת: אבל אם יש עמו תנאי אוכל על תנאו של חבירו. כלומר אפי׳ במתנה על של חבירו ואינו ברשותו שבדמאי התירו להתנות על דבר שאינו ברשותו כדתנן לקמן (בפ"ז) המזמין את חבירו שיאכל אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות אומר מערב שבת מה שאני עתיד להפריש מחר הרי הוא מעשר וכו׳ והכא נמי אם יש עמו תנאי שהתנה מע"ש אינו צריך לשאלו בשבת ולא לסמוך עליו: מהו שיאכל על שאילת חבירו. אם חבירו הוא ששאל להמוכר והוא ג"כ לקח מזה המוכר עצמו כדמפרש ואזיל היך עבידא כו׳ שאלו על אחת מהן ואמר שהוא מעושר אם יכול השני לסמוך על זה ולומר שמסתמא עישר גם את שלו: השני לא יאכל. ופשיט לה דאין השני יכול לסמוך על שאלתו של הראשון ולא יאכל עד שיעשר או עד שישאלנו גם הוא לפי שאני אומר של זה עישר ומה שלקח זה לא עישר: לקח

### תוספת הרי"ד

ותמלא שבזה מחולק הירושלמי עם הבבלי דלהבבלי בתרומת חו"ל אינו נוטל דמים מן השבט ומחויב גם מצות נתינה ולהירושלמי בתרומת חו"ל אינו מחויב רק להפריש אבל לא מצות נתינה, ודע דלהראב"ד ז"ל דגרס לעיל תמן את אמר לנותן העכו"ם דמאי והכא את אמר ודאי וס"ל דרבנן לחומרא ור"ש לקולא הוא דקאי הסוגיא שם ע"פ אוקימתא זאת דמוקמינן רבנן לחומרא ור"ש לקולא דרבנן ס"ל ודאי דצריך למיתב לכהן ולר"ש דמאי א"צ למיתב לכהן, אבל

עין משפט נר מצוה כד [א] מיי׳ פי"א ממעשר הל"ב. כה [ב] [ג] [ד] שם. א [ה] מיי׳ פי"ב ממעשר הל"א סמ"ג עשין קלה. ב [ו] שם הל"ב סמ"ג שם. ג [ז] שם הל"ד. ד [ח] מיי׳ שם הל"א.

מסורת הש"ס. (א) חולין ו: (ב) גיטין סא: (ג) ירושלמי מע"ש פ"ה הל"א: (ד) פסחים ט וש"נ: (ה) גיטין סא: חולין ו. (ו) תוספתא פ"ד כאן. (ז) מנחות לג: חולין עט:

גליון הש"ס *על ידי עילה ע׳ בר"ם ובשנות אליהו ביאור כל הסוגיא.

לקח ממנו אד' א' שתי כלכלות כאח' שאלו על אחד מהן השניי' לא יאכל עד שיעשר. ועד שישאלנו אני אומר זה עישר וזה אינו עישר חשב' מ"ש מעשר מזה על זה מ"ד מפני כבוד שבת ניחא ומ"ד מפני שאימת שבת עליו למה מעשר מזה על זה עד כדון בשאין לו מאותו המין [א] אפילו יש לו מאותו המין היצר תאוב [ב] י"ט שהוא סמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה וכן שני ימים טובים של גליות מ"ד קדושה אחת היא אוכל מ"ד שתי קדושות הן אינו אוכל אפילו למ"ד שתי קדושות הן אוכל עד שלא נראה לעשר מעשר בנתיים ותנינן שואלו בי"ט אוכל בשבת בשבת אוכל בי"ט ר' יונה בשם ר' זעירא תיפתר בפירות שנסמכה דעתו עליהן מערב שבת אבל בפירות שלא נסמכה דעתו עליהן מערב שבת לא בדא אמר רבי מנא מיליהון דרבנן מסייעין לרבי יונה אבא דתנינן תמן (א) המדיר את חבירו שיאכל אצלו והוא אינו מאמינו על המעשר רבי ינאי בשם רבי ישמעאל בשם רבי יוחנן בשבת של פרוטגמייא התירו מפני איבה בשבת של פרוטגמייא לא בפירות שנסמכה דעתו עליהן מערב שבת היא ולא אמר אלא מפני איבה: שאלו שבת הראשונה ולא בא השנייה לא יאכל עד שיעשר או עד שישאלנו ולא כבר שאלו אמר רבי יונה תמן בההוא דשאל על נפשיה ברם הכא בההוא דשאל חורין עלוי ורבי

## פני משה

לקח ממנו אדם אחד וכו'. וכן הדין באדם א' שלקח ממנו שתי כלכלות כאחת ושאלו על אחת מהן הרי השניה היא בחזקת מעושרת ולא יאכלנה עד שיעשר או עד שישאלנו גם עליה לפי שאני אומר זה עישר וזה לא עישר: חשיבה מוצ"ש מעשר מזה על זה. כלומר שצריך לעשר ממה שאוכל במוצאי שבת וגם על שאכל בשבת ופריך בשלמא למ"ד מפני כבוד שבת התירו ניחא שא"כ צריך לעשר גם על מה שאכל בשבת דלא התירו אלא בשעת צורך השבת אלא למ"ד מפני שאימת שבת עליו ואינו משקר א"כ למה לי מעשר מזה על זה הלא מה שאכל בשבת מפני שהאמינוהו להמוכר והרי דבר מתוקן אכל ולא משני מידי: עד כדון בשאין לו מאותו המין. בעיא היא אם כאן לא התירו לסמוך על המוכר אלא בשאין לו ללוקח מאותו המין. ופשיט לה דלא היא ואפי' יש לו מאותו המין. הי לך תאוב כלומר דאע"פ שיש לו מאותו המין לפעמים אדם הוא תאב לאכול מצד הזה שבאותו המין שעמו ומיהו לך שהוא תאוב התירו לו לאכול. א"נ צ"ל היצר תאוב. יצרו של אדם תאב לפעמים לאכול מזה ואע"פ שיש לו עוד מאותו המין: י"ט שהוא סמוך לשבת בין מלפניה ובין מלאחריה וכו'. למאן דאמר קדושה אחת היא אוכל הוא בזה מה ששאל עליו בזה ולמ"ד שתי קדושות הן אינו אוכל בזה ממה שנאמר בזה ופלוגתא היא לקמן בכל מערבין ובפ"ק די"ט: ואפילו. והדר קאמר הש"ס דלא היא דאפילו למ"ד ב' קדושות הן אוכל הוא כאן דהרי עד שלא נראה לעשר בינתים הוא שאי אפשר היה לו לעשר בין זה לזה: ותני כן. בתוספתא (ריש פ"ה) שואלו בשבת וכו'. וה"ה בשני י"ט של גליות שא"א לו לעשר בערב שבינתים: תיפתר. כלומר דר' יונה דחי לה להאי סייעתא מהתוספתא דלעולם למאן דאמר שתי קדושות הן לא יאכל בזה ממה ששאל בזה דהוי כאחד מכין לחבירו והא דקתני שואלו בשבת אוכל ביום טוב תיפתר בפירות שנסמכה דעתו עליהן מערב שבת לאכול מהן ועל ידי שאלה שישאל ממנו אם מתוקנין הן וכגון שאין הפירות אצלו דאם אצלו היה לו לעשר א"כ דאפילו בפירות אצלו מיירי ושכח מלעשרן אבל דעתו היה לאכול מהן וכיון שדעתו עליהם מע"ש או מעי"ט לא הוי כיו"ט מכין לחבירו דמה ששואל עליהן בשבת או בי"ט גילוי דעת בעלמא הוא ולאו כהכנה מיקריא אבל אם לא היה דעתו מע"ש לא בדא התירו: מיליהון דרבנן. דלקמן: מסייעין לר' יונה אבא. דרבי יונה אביו של ר' מנא היה. כלומר דלא תימא אם בפירות שנסמכה דעתו עליהם מע"ש א"כ אמאי לא התנה עליהם כדתנן לקמן (בפ"ז) דבדמאי יכול להתנות מע"ש מה שאני עתיד להפריש למחר הרי הוא מעשר ואפי' על פירות שאינם ברשותו הלכך אמר מיליהון דרבנן מסייעין לי' דלדידהו סבירא להו נמי כסבריה דר' יונה: דתנינן תמן. במתני' דלקמן המדיר את חבירו שיאכל אצלו וכו' אוכל עמו. בשבת ראשונה ומפרשי ר' ינאי ור' ישמעאל בשם ר' יוחנן דבשבת של פרוטגמייא היא בסעודת המשתה שעושה החתן בנשואין והתירו לזה לאכול עמו מפני איבה: בשבת של פרוטגמייא לא בפירות שנסמכה דעתו עליהן מערב שבת הוא. בתמיה הלא וודאי ידע מע"ש שהוא מן המנוין לבא על המשתה ולא אמר אלא מפני איבה השתא מסיק לה לסייעתא דר' יונה מהכא וכלומר שהרי בקושי התירו לו ומפני האיבה שלא ינטור עליו איבה אם לא יאכל עמו והרי זה ידע מע"ש והיה דעתו נסמכת שיאכל שם ומפני מה לא התנה עליהן מע"ש ועל כרחך דאע"פ שהיה דעתו נסמכת עליהן מע"ש והיה לו להתנות מ"מ אם שכח להתנות מע"ש אוכל עמו בשבת מפני איבה וה"נ כן שאע"פ שהיה דעתו נסמכת עליהן מע"ש והיה לו להתנות מ"מ אם שכח מלהתנות אוכל מהן בשבת על סמך השאלה ששואלו ואומר שעישרן והיינו סייעתא לר' יונה: שאלו שבת הראשונה ולא בא. השתא מיבעיא ליה בהאי דינא גופיה דאמרינן בשבת הראשונה אוכל עמו ואם שאלו בשבת זו ואמר לו מעושרין הן ונזדמן שלא בא לאכול עמו באותה שבת דהדין הוא דבשבת שנייה לא יאכל עד שיעשר או עד שישאלנו כדאמרינן לקמן דלא התירו אלא בשבת הראשונה ובעי עלה ולא כבר שאלו בשבת שעברה ואמאי צריך לשאול עוד בשבת שניה וקאמר ר' יונה דלא דמי האי שאלה של שבת הראשונה דבשניה שאל על נפשיה שהוא שאוכל עמו אבל בזה מה ששאל הויא כמו ששאל אחר עליו שהרי לא בא הוא לאכול עמו: וכל זה לפי גי' הספר דגרים הכא א"ר יונה תמן וכו' אבל נראה שהוא ט"ס וצ"ל א"ר יוסה תמן בההוא דשאל וכו' והשתא יותר נוחה פי' הסוגיא דר' יונה לעיל דחי לה להא דנייתי ראיה מהתוספתא דאם שואלו בשבת אוכל בי"ט וכן איפכא וקאמר דהתם מיירי בפירות שנסמכה דעתו עליהן מע"ש וכו' וכדפרישית בזה ואי קשיא דא"כ מאי קמ"ל דאם דעתו היה עליהן מע"ש פשיטא היא דאם שאלו בזה מותר בזה לכ"ע. תריץ אין הכי נמי דלגופה לא אצטריך ומשום סיפא נקט לה דדוקא בי"ט ושבת הסמוכין זה לזה אם שאל בזה מותר בזה אבל אם שאלו בשבת זו לא יאכל מהן לשבת הבאה והכי קתני לה בהדיא בסיפא דהתוספתא וקאמר ר' מנא דמיליהון דרבנן מסייעין לר' יונה דלא מהני שאלת שבת זו לשבת הבאה כדתנינן המדיר וכו' וקאמרי דבשבת ראשונה התירו מפני איבה. לא בפירות וכו' לא אמר אלא מפני איבה שאלו וכו' כל זה מסיום' דמילתא דר' מנא היא וכלומר הרי שלא אמרו אלא בשבת הראשונה מפני איבה וא"כ אם שאלו שבת הראשונה ולא בא לאכול עמו הא אמרינן לקמן דבשנייה לא יאכל עד שיעשר או עד שיחזור וישאלנו והלא כבר שאלו בראשונה אלא ע"כ דשאלת שבת זו לא מהני לשבת הבאה ואף בפירות שהיה דעתו נסמכת עליהן מע"ש כדאיירי הכא מסתמא וכדאמרן והיינו סייעתא לר' יונה. ועלה קאמר ר' יוסה דלא דמי כלל האי דיוקא דמתני' דהמדיר לדיוקא דהך תוספתא דתמן בההיא דשאל על נפשיה הוא שהרי שואלו על פירותיו של עצמו שלקח ממנו וא"כ בדין הוא שלא תהא שאלת שבת זו תקנה לשבת הבאה לפי שהיה לו לעשר פירותיו בינתים וכמזיד הוא ולא התירו אלא בשוגג ובפעם הראשונה ששכח לעשרן. אבל הכא במתניתין דהמדיר בההיא דשאל חורין עלוי. כלומר דהוי כמו שאחר שואל בשבילו ואין הפירות שלו שיכול לתקנן וה"נ כן הוא דהא הפירות אינן בידו וזה מדירו לאכול עמו אלא שלא התירו לו שם כ"א מפני איבה

## רידב"ז

שאלו על אחת מהן השני לא יאכל עד שיעשר ועד שישאלנו אני אומר זה עישר וזה לא עישר, חשיבה מוצאי שבת דהדין הוא דאפילו במה שנשאל עליו בשבת מ"מ מעשר עליו מעשר מכלכלה זו ששאל עליו על הכלכלה השני' שלא שאל עליו כלל, ועל זה פריך דזה ניחא למאן דאמר מפני כבוד שבת והשאלה הוא רק עילה אבל באמת אין השאלה מעלה ומוריד כלל, אבל למ"ד דיש ממש בהשאלה משום דאימת שבת עליו ורק הא דצריך לעשר במחשיכה למוצאי שבת הוא רק חומרא מפני אחד שאין אימת שבת עליו, א"כ קשה איך יעשר מזה הכלכלה על הכלכלה השני' דלא שאל עליו הא כמו דאין מעשרין בדמאי כשלקח מב' ע"ה מזה ע"ז משום דשמא זה עישר זה לא עישר [עיין במס' ב"מ דף נ"ו ע"א] ה"נ אין לעשר מכלכלה דשאלה על הכלכלה דבלא שאלה, דהא הכלכלה דשאלה מהימנן לי' דעישר ורק חששא רחוקה מפני אחד שאין אימת שבת עליו אבל רובא אימת שבת עליו והכלכלה השני' דבלא שאלה הוי דמאי גמור והאיך יעשר מזה ע"ז ולא משני מידי:

אפי' יש לו מאותו המין היצר תאוב, כהאי לישנא איתא בירושלמי במס' יומא היצר תאוב פי' יצרו של אדם חושק ואפילו יש לו מאותו המין מ"מ היצר תאוב שיהא לו בהרוחה רבה ונקרא ג"כ עונג שבת:

יו"ט שהוא סמוך לשבת כו' שואלו ביו"ט אוכל בשבת כו' א"כ ראיה מפורשת ממתני' דשבת ויו"ט סמוכין שואלו באחד מהן ע"ז אמר ר' יונה בשם ר"ז דמהברייתא הזאת אין ראיה דמיירי הכא בפירות שנסמכה דעתו עליהן ע"כ התירו, אבל לא נסמכה דעתו צריך לשואלו בשבת גופיה א"כ מוכח מר' יונה דדיקא דמתניתין דידן היא אף בפירות שלא נסמכה דעתו כלל מערב שבת עליהן מותר גם כן על ידי שאלה, על זה אמר רבי מאיר מילהון דרבנן מסייען לר' יונה אבא דתנינן תמן המדיר את חבירו כו' מפני איבה בשבת של פרוטגמייא לא בפירות שסמך דעתו עליהן מער"ש הוא בתמיה ולא אמר אלא מפני איבה פי' דלקמן (בה"ב) קתני דבשבת ראשונה שואלו ואוכל ובשבת שניה אסור ומפרש שם מ"ש שבת שניה ממתניתין דידן דאוכל ע"י שאלה ומשני שם דשאני פירות ע"ה מסעודת ע"ה דבפירות ע"ה בבית חבר מותר משא"כ בסעודת ע"ה לסעוד אצל ע"ה אסור לחבר לאכול בסעודה שאין לה שם ופירסום דליכא איבה כמו בשבת פרוטגמייא משום איבה, ואי אמרינן דלא שרינן כל עיקר במתניתין דידן רק בסומך דעתו עליהן מער"ש, א"כ מנ"ל דסעודת ע"ה אסורה בלא פירסום דליכא איבה דלמא שאני שבת שני' דלא סמך עליהם מער"ש, משא"כ בשבת פרוטגמייא דנסמכה דעתו מער"ש, הרי דינו כבמתניתין דידן, א"ו דאף בלא נסמכה דעתו מער"ש נ"כ שרי במתניתין דידן, וע"כ דאיסור דסעודה בשבת שניה משום דליכא פירסום ולוכא איבה, א"כ שמעינן מזה כר' יונה אבא דשאלה בשבת גופיה מהני אף בפירות שלא נסמכה דעתו עליהן:

שאלו שבת הראשונה ולא בא תיבת ולא בא מיותר [ונסתרבב מה"ב דלקמן כדרך הש"ס הזה] השני' לא יאכל עד שיעשר או ישאלנו, ופריך ולא כבר שאלו, פירוש בשבת הראשון ומאי יחזור וישאלנו א"ר יונה תמן בההיא דשאל על נפשי' כו' פי' בשבת ראשון ישאל הוא בעצמו ובשבת שני' יבקש מאחר שישאלו אבל הוא לא ישאל ממנו דהא כיון דכבר שאלו בשבת הראשון ואמר לו שהוא מעושר האיך יאמר לו בשבת הזה להיפך

רק

## שנויי נוסחאות

(סו"א) אחד כד"ו אח'. (סו"ס) למה מעשר כד"ו למה לי מעשר. (סו"ו) היצר כד"ו הי צר. (סוי"א) מעשר כד"ו ליתא. ותנינן שואלו כד"ו ותני כן שואלו. (סוי"ז) המעשר כד"ו המעשרות. בשם כד"ו בי. (סו"כ) ולא כד"ו לא. (סוכ"ד) חורין כד"ו חורן.

## תוספות הרי"ד

אבל לפי מה דמסיק דילמא על עיקר טבלו של עכו"ם איתאמרת נתברם המסקנא דרבנן לקולא ור"ש להומרא ורבנן ס"ל דפטור לגמרי אף מדרבנן לשיטת הירושלמי ורק הראב"ד ז"ל בנה יסודותיו על שיטת הבבלי דמירוח העכו"ם חייב מדרבנן כמו שמבואר בשו"א ז"ל ולהבבלי לא קשה קושית הירושלמי דאפילו כתרומת חו"ל איכה ז"א דהבבלי ס"ל דתרומת חו"ל מחויבת ג"כ בנתינה כמו שמבואר לקמן בדבריו בע"ה (בפ"ה ה"ח) עיי"ש וכן לשיטת הרמב"ם ז"ל דלא גרס והכא הא אמר ודאי אלא כפירותיו וס"ל גם בסוגיא דלעיל דרבנן לקולא מ"מ הסוגיא דבסמוך לפני זה דפריך על ר"י בן קבסוי ממתניתין דידן דתנינן אבל העכו"ס כפירותיו ס"ל נמי דלחומרא הוא כהאי סוגיא דידן דלפ"מ בין רבנן ור"ש דלרבנן נוטל דמים מן השבט ולר"ש אינו נוטל דמים מן השבט אבל להמסקנא ס"ל לרבנן דמירוח עכו"ס פוטר לגמרי ופטור לת"ק מהפרשה כלל דתלינן בפירותיו של עכו"ס ולא חיישינן לדמאי שמא החליף בשל ע"ה אבל ר"ש ס"ל דחיישינן שמא החליף בשל ע"ס והוי לדמאי ודו"ק:

הדרן עלך מאכילין את העניים דמאי

בגין

עין משפט נר מצוה ה [א] מיי' פי"ב ממעשר הל"א. ו [ב] שם הל"ב.

מסורת הש"ס (א) לקמן משנה ג':

**שנויי נוסחאות**

(שו"ד) אוכלסים כד"ו אוכלוסא. (שו"ו) אנא נכ"ל את. (שו"ח) מדמעת ר"ש אומר נכ"ל מדמעת דברי ר' אלעזר וחכמים אומרים. (שו"כ) יתר כד"ו יותר. שזורי כד"ו השזורי. (שוכ"א) שאלו כד"ו שואלו. (שוכ"ו) אוכלסין כד"ו אוכלוסין. (שוכ"ז) מתקנין הוין כד"ו מתקנן הוויין. דחשדתיך כד"ו דחשדתך. (שוכ"ח) מתקינין כד"ו מתקנן. (שול"ד) ממנו כד"ו הימנו. (שול"ה) בי רבי כד"ו בר'. אבון כד"ו אבין. (שול"ז) שתיעשת כד"ו שתיעשה.

**רידב"ז**

רק שיבקש מאחר שישאלנו, ור' יונה בעי מהו שישאלנו לדרך עקלתון, ר"ל דהפסר הוא בעצמו ישאל ממנו ורק שישאל מאתו לדרך עקלתון בפעם השני', רבי יונה כדעתי' דסבירא ליה למהני שאלה בדרך עקלתון כו' מן דבר חקילא פי' בן כפר כו' מתקנין הוין, פי' דבפעם ראשונה אמר מתקנין הוין טעין מחזקה עלוי פירוש התחיל בחזקה עוד לינעו אם מתקנין הם אי לא, א"ל מה אנא חשוד לי פי' בשנו"א ז"ל מה הנאה יש לי דיהוי חשוד על המעשרות בשבילך בחנם והודה שאינן מעושרין אלא לדרך עקלתון יכול לידע :

תני תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה מדמעת שלא במקומה אינה מדמעת והכ"א בין למקומה ובין שלא למקומה מדמעת, כן גירסת הגר"א ז"ל בכ"י קדשו בירושלמי שת"י ר"ש אומר למקומה מדמעת שלא למקומה אינה מדמעת, ופריך בשלמא למ"ד מדמעת מדמעת, פי' בין למקומה בין שלא למקומה דחכמים עשו דבריהם כשל תורה, עיי' בשנו"א ז"ל מ"ד אינה מדמעת אינה מדמעת, פי' בין במקומה בין שלא במקומה ניחא דזה ס"ל כמ"ד עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה וזה ס"ל כמ"ד לא עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה, אבל לר"ש קשה מה בין למקומה לשלא למקומה כו' שהיא מתרת השירים לאכילה פי' ע"כ הוי כבתחילה כו' יתר מכאן היה ר"ש שזורי אומר הפריש תרו"מ ונשרפה הר"ז שואלו ואוכלו ע"פ, פי' דשואלו אולי כבר הפריש וסומך ואוכל דבודאי קי"ל המניח פירות להיות מפריש עליו תרו"מ הר"ז חושש אבל בדמאי כיון דהוי רק ספק וחושש ע"כ שואלו וסומך עליו :

א"ר אבין לא דמיא ההוא שאילתא להיא קדמייתא כו', פי' מילתא אחריתא הוא, ור' אבין מלתא בפני עצמו קאמר דשאילתא קמייתא לא קאמר לי' דחשוב לי' לחשוד, אבל הכא מחויב לומר לו דהחזיק אותו לחשוד בגין דחשדתיך ותקינתין, ואתקריין פי' דאיקרי מקרה הזה שחזר למקומה, ע"כ אני שואל לך דלמא לחנם חשדתיך ולא הייתי צריך להפריש, ונמצא דלא הוי מדומע, והשיב לו מתקינן הוויין כדלעיל:

ר' ינאי בי רבי ישמעאל בשם ר' יוחנן בשבת של פרוטגמייא התירו מפני איב' א"ר אבין כאן התירו טבלים מפני דרכי שלום כו'

**גמרא**

ורבי יונה בעי מהו שישאלנו דרך עקלתון רבי יונה כדעתיה רבי יונה זבין חיטי מן דבר חקולא נפק לגביה אמר ליה לא דאנא חשיד לך אלא בגין דזבנית מינך חיטי וחמית אוכלסים עלך ואמרית דילמא דאנשיתיה מתקנה מתקנין הוין טען מחזקה עלוי א"ל מה אנא חשד לי *תני תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה מדמעת שלא למקומה אינה מדמעת [א] ר"ש אומר בין למקומה בין שלא למקומה אינה מדמעת ר' בון בר חייא בעי קומי ר' זעירא מ"ד מדמעת מדמעת ושאינה מדמעת אינה מדמעת ניחא מ"ד למקומה מדמעת שלא למקומה אינה מדמעת מה בין למקומה מה בין שלא למקומה על רבי חגיי אמרין בדין הוא מימר משה דאנא אמר טעמא אמר משה דאנא אמר טעמא מ"ד מדמעת שהיא מתרת את השיריים לאכילה מ"ד אינה מדמעת שאינה מתרת השיריים לאכילה הורי רבי לא כהדא דרבי חגיי אמר רבי זעירא אתא עובדא קומי דרבי חנינא והורי כר"ש שזורי ר' אחא בשם רבי יונתן אין הלכה כר"ש שזורי יתר מכאן היה ר"ש שזורי אומר הפריש תרומת מעשר ונשרפה הרי זה שאלו ואוכל על פיו לא בדא אמר רבי זעירא אתא עובדא קומי דרבי חנינא (א) והורי כר"ש שזורי . אמר רבי אבין לא דמיא ההיא שאילתא להדיא קדמייתא תמן לא בגין חשוד ליך אלא בגין דזבנית מנך אתמול חיטין וחמית אוכלסין עלך ואמרית דילמא דאנשיתה מתקנה מתקנין הווין ברם הכא בגין דחשדתיך ותקינתין ואיתקריין מתקינין הוויין : רבי שמואל בריה דרבי יוסי בי רבי בון אמר (ב) תני בר קפרא כן (ג) אימת הדימוע עליו והוא אמר אמת :

## הלכה ב

מתני' [ב] (ד) המדיר את חבירו שיאכל אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות אוכל עמו בשבת הראשונה אע"פ שאינו נאמן על המעשרות בלבד שיאמר לו מעושרין הן ובשבת שניי' אע"פ שהוא נודר ממנו הניי' לא יאכל עד שיעשר : גמ' ר' ינאי בי רבי ישמעאל בשם ר' יוחנן בשבת של פרוטגמייא התירו מפני איבה אמר רבי אבון כאן התירו טבלים משום דרכי שלום . רבי חנינא אמר רבי ירמיה בעי אם מפני דרכי שלום למה לי בלבד שיאמר לו מעושרי' הן שאלו בשבת ראשונה ולא בא השניי' מהו שתיעשת ראשונה אמר

**פני משה**

איבה ומיהו לא דמיא להך דר' יונה דפתר להתוספתא : מהו שישאלנו דרך עקלתון. כלומר אם חושש הוא שלא ישאלנו להדיא אם תקנת את הפירות שלקחתי מנך שלא יהא רע בעיניו על שחושדו על המעשרות מהו שישאלנו בדרך עקלתון וסיבות הדברים ולומר לו שמא מחמת טרדה שכחת מלתקנם כעין ההיא דר' יונה לקמן ואם מהני שאלה זו כשואל להדיא אם תקנת אותן : ר' יונה כדעתיה. כלומר הא דמספקא ליה בזה לדעתיה אזיל שלא היה רוצה לסמוך על שאלה כזו כדלקמיה : ר' יונה זבן חיטי מן דבר חקולא. כך שמו ולא היה מאמינו אם עישרן ונפק לגביה וא"ל לא דאנא חשיד לך באתי אצלך לשאול אלא בשביל שכשלקחתי ממך החיטין וראיתי אוכלסא מהרבה ב"א העומדים עליך לקנות וחשבתי שמא מרוב הטרדה שכחת מלתקנן והשיב לו זה מתקנן הווין . אל תחוש כי כבר תקנתי אותם : טען מחזקה עלוי. ואפ"ה לא רצה ר' יונה לסמוך על תשובה זו והתחיל לטעון עמו בחזקה ובפעם אחר פעם תאמר לי האמת אם תקנת אותם וא"ל המוכר הזה מה זה וכי אנא חשיד ליה הלא כבר אמרתי לך שמתוקנין היו : תני. בתוספתא דתרומו' (פ"ה) וחסר כאן בהעתקה וה"ג שם תרומת מעשר שחזרה למקומה מדמעת שלא למקומה אינה מדמעת דברי ר"א וחכ"א בין למקומה בין למקום אחר מדמעת רבי שמעון אומר בין למקומה בין למקום אחר אינה מדמעת ושקלי וטרי אמוראי בפירוש פלוגתייהו : בעא קומי ר' זעירא. בשלמא מ"ד מדמעת מדמעת ושאינה מדמעת אינה מדמעת ניחא. כלומר בין למ"ד שמדמעת בין במקומה בין שלא במקומה ובין למ"ד אינה מדמעת בתרוייהו אליבא דהכי מ"ד ניחא דפלוגתייהו אם גזרו חכמים דימוע בדמאי כמו בודאי ולמר ס"ל דכמו בודאי מדמעת בכל מקום שנפלה לפחות ממאה ואפי' לא נפלה לאותן ג"ע שניטלה מהן התרומת מעשר אלא למקום אחר נפלה וה"ה בתרומת מעשר של דמאי דכל מה שגזרו חכמים כעין של תורה הוא דגזרו ומ"ד שאינה מדמעת ס"ל הואיל ועיקר דימוע אינו אלא מדרבנן דהאי קרא את מקדשו ממנו דיליף לה הכא לקמן (בפ"ד דתרומות) לדימוע אינו אלא אסמכתא בעלמא וכיון דמדרבנן היא בודאי גזרו ובדמאי שאינו אלא ספק לא גזרו בו דימוע כלל : מאן דאמר למקומה וכו' אלא למאן דאמר דמחלק בין למקומה ובין שלא למקומה קשיא מה בין זה לזה דאם גזרו דימוע גם בדמאי מ"ש שלא למקומה מלמקומה : על ר' חגיי. אדהכי נכנס ר' חגיי לבית המדרש ואמרין חברייא כדין הוא מימר משה דאנא אמר טעמא לפי שדרכו של ר' חגיי היה כך כשאמר איזה דבר בביה"מ היה נשבע במשה שכך וכך הוא כמו שתמצא בכמה וכמה מקומות בש"ס הזה בפ"ק דיומא בהלכה א' מה מייחדין ליה עמיה אמר רבי חגיי משה דאין מייחדין ליה עמיה דו קטיל ליה וכן בפרק קמא דמגילה ובריש פרק ב' דסנהדרין ובפרק ג' דהוריות ולפיכך אמרו הרי עכשיו יאמר משה דאנא אמר טעמא . אמר כן הדבר אני נשבע משה דאנא אמר טעמא: מאן דאמר מדמעת וכו' . כלומר טעמא דהאי מאן דאמר דמחלק ובמה שאמר מדמעת והיינו אם נפלה למקומה משום שהיא מתרת את השיריים לאכילה לאחר שהופרשה וכיון שחזרה ונפלה לאותן השיריים עכשיו בדין הוא שתהא מדמעת שהלך לו ההיתר שממנה בתחלה וכיון שאין כאן מאה וא' נעשה הכל מדומע : ומ"ד אינה מדמעת. כלו' ובמקום שאמר האי מ"ד אינה מדמעת והיינו בנפלה שלא למקומה משום שאינה מתרת לאותן השיריים לאכילה וכלומר לאותן פחות ממאה שנפלה לא התירה אותן בתחלה לאכילה והלכך עכשיו נ"כ אינה אוסרת אותן דלא החמירו בדמאי כמו בודאי אא"כ חזרה ונפלה לאותן השיריים שהיתה מתרת אותן בתחילה : הורי ר' לא כהדא דר' חגיי . לדברי ר"א וכדקאמר טעמא : אתא עובדא קומי דר' חנינא. בענין דינא דמתניתין תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה והורי כר"ש שזורי דנאמן הוא לומר שחזר ותיקן את הכל: רבי אחא בשם ר' יונתן. אין הלכה כר"ש שזורי דלא ס"ל אימת דימוע עליו ולקמן פריך עלה מהדא דר' חנינא : יותר מכאן וכו'. בתוספתא דמכילתין שם מסיים הכי על מילתיה דר"ש שזורי ושם גרים ונגנבה ה"ז שואלו אם הפריש והתקין בתחלה לפי שאינה בפניו ואוכל על פיו השיריים : לא בדא א"ר זעירא וכו' על מילתיה דר' אחא פריך והא ר' חנינא הורה הלכה למעשה כר"ש שזורי ומ"ט דר' אחא בשם ר' יונתן דפליג עליה וקאמר אין הלכה כר"ש שזורי : א"ר אבין . היינו טעמא דלא פסק כר"ש שזורי משום דלא דמיא ההיא שאילתא ששואלין לזה שאינו נאמן על המעשרות בשביל התרומת מעשר שנפלה להסיא שאלה קדמייתא דריש פירקין בלוקח פירות ממנו ושואלו כדמפרש ואזיל : תמן. ברישא יכול לומר לו מה שאני שואל אותך אם הפירות מתוקנין הן לא בגין חשיד לך שאפשר לא תקנת אותן לא היא אלא בגין כשלקחתי ממך אתמול החטין וראיתי אוכלוסין הרבה סביבותיך ואמרתי אפשר משום הטירדא דאנשיתה מתקנה מתקנן הווין כלומר אם שכחת מלתקן אותם או שכבר מתוקנין היו וכיון ששואלין אותו דרך עקלתון כדאמרינן לעיל ודרך כבוד אף הוא אומר האמת שרואה שאין מחזיקין אותו לחשוד ולפיכך סומכין עליו ואוכל על פיו : ברם הכא. בתרומת מעשר אי אפשר לשאלו דרך כבוד אלא שנראה כאומר לו בגין דחשדתיך שאני מחזיק אותך כחשוד ואותה תרומת מעשר שנפלה אם תקנת אותן הפירות שנפלה לתוכן דאין מקום לשאול לו בענין אחר כ"א כך : ותיקנתין . כלומר שאף שהוא משיב ותיקנתין. כבר תקנתי הפירות : ואתקריין מתקנין הוויין . בתמיה וכי בשביל זה נקראו מתוקנין כמו שהיה שמא משקר הוא וזהו טעמא דר' אחא דקאמר אין הלכה כר"ש שזורי : תני בר קפרא כן . כר"ש שזורי דאף בתרומת מעשר שואלו ואוכל על פיו לפי שאימת הדימוע עליו והוא אומר האמת :

הלכה ב מתני' המדיר את חבירו . שהשביעו והדירו שיאכל אצלו: בשבת הראשונה . התירו לו משום איבה כדמפרש בגמרא : גמ' כאן התירו טבלים . שאע"פ שבחזקת טבל הוא שהרי אינו נאמן הוא התירו לזה לאכול משום דרכי שלום : אם מפני דרכי שלום . התירו לו א"כ למה לי בלבד שיאמר לו מעושרין הן הא קאמרת שהתירו לו לגמרי : שאלו בשבת הראשונה . ואמר לו מעושרין הן ולא בא לאכול עמו : השנייה מהו שתעשה ראשונה . אם עכשיו שבת השנייה

**תוספת הרי"ד**

בגין דחשדתין ותקינתין , עיין בפנים שנתפרש לפרש"י ז"ל בר"פ אע"פ במס' כתובות ולפי' הרמב"ם ז"ל מתפרש בגין דחשדתיך ותקינתין ר"ל דאתה תקנתין ואתקריין מקרה הזה שחזרה למקומה והשיב לו מתקונין הוויין דכבר תקנתי אותם ע"פ ביטול ברוב ודוק:

א"ר אבין כאן התירו טבלים מפני דרכי שלום , עיין בפנים שדברינו בע"ה קלורין לעינים ועיין במשניות עם הפירושים שכולם מפלפלין לחלק הדין דמשנה דידן משבת שניה למשנה קמייתא ע' בת"י"ט ז"ל ובמשנה ראשונה ובמלאכת שלמה ובתפארת ישראל ובחידושי מהרי"ח ז"ל וגם מביאין סוגית הש"ס הזה במשנה ראשונה עיי"ש , ות"ל שזכיתי לפרש ולכוין לאמיתה ת"ל . ודע דהתוס' ז"ל במס' סוכה (דף ל"ט) שם ס"ל דאף חבר אכל ע"ה נקרא נ"כ חבירו ומביאין

**עין משפט נר מצוה** ז [א] מיי' פי"ב ממעשר הל"ד . ח [ב] מיי' שם הל"ג .

**מסורת הש"ס** (א) חולין עט : (ב) תוספתא פ"ה . (ג) ע' תוס' כתובות נט : ד"ה ובתרומת . (ד) מנחות לז : ד"ה תרומת , חולין עה : ד"ה לף ומהרש"א שם .

**גליון הש"ס** *תני תרומת מעשר של דמאי ע' במפרש כאן וע' במהר"ם סורל' הובא במהרי"ט אלגזי בביאורו להל' בכורות שנדפס לרמב"ן מחדש בספרי הרי"ף בפרעסבורג דף לד ע"א . והוא דחה שם הפירושים האלו . ופירש בע"א :

**חתם סופר**

תני תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה וכו' על ר' חגיי וכו' ופי' הגאון מה"ר אליה ז"ל מפולדא דמתרת שירי' לאכילה היינו דהדרה לטבליה וכו' וכן דעת שאילת יעב"ץ ח"א סי' קל"ה והוא דחוק ועיין מה שפי' הגאון מהו' אלי' ווילנא ז"ל בס' שנות אליהו ולפי דברי הגאון מ"ד מדמעת אינה ר"ת „מאן דאמר" אלא ראשי תיבות „מאי דאמר" ובכל זאת בלשון דחוק וגם לא שייך על זה רבי לא עביד עובדא כר' הני מאי עובדא שייך הא ר' חגי לא מידם שום דין אלא טעמא יהיב למ"ד למקומה מדמעת: אלא נ"ל דהכי פירושו דר' חגי ס"ל דודאי אינה מדמעת כלל לאסור תערובתה אך מאי דאמר למקומה מדמעת היינו להתיר שיריה באכילה נהי דאינו אוסרות תערובות אבל עכ"פ הדר לטיבלא וצריך להפריש מיניה וביה ומאי דאמר אינה מדמעת שלא במקומה שאינה מתיר שיריים פי' דאינה צריך להפריש מיניה כלל ואין צריך להתיר שיריים לאכילה כי לא נאסרו כלל ואמר רבי לא עביד כר' חגי להקל נ"כ. והא"ש דכתב ר"ש בפי' מתני' דוקא בדמאי יש לחלק בין למקומו לשלא מקומו והא"ש והשתא בחלת ח"ל דקילי טפי מדמאי אפשר גם רבי הוה עביד עובדא :

אמר רב חסדא כאן שנינו (א) שאסור לחבר שיאכל בסעודה שאין לה שם:

## הלכה ג מתני'

(ב) רבי אלעזר אומר אין אדם צריך לקרות שם על מעשר עני של דמאי [א] וחכמים אומרים קורא שם ואין צריך להפרישו [ב] מי שקרא שם לתרומת מעשר של דמאי ולמעשר עני של ודאי לא יטלם בשבת ואם היה כהן או עני למודים לוכל אצלו יבואו ויאכלו ובלבד שיודיעם: גמ' רבי בא בר הונא בשם רב (ג) האוכל פירותיו *טבולין למעשר שני חייב מיתה. מה טעם דר"א מכיון שהוא יודע שהוא בעון מיתה מפריש. מה טעם דרבנן בלא כך קורא שם ואינו צריך להפריש. הנאמן ראו אותן מפריש שני תני (ד) הנאמן לשני נאמן לראשון דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים [ג] הנאמן לראשון נאמן לשני הנאמן לשני אינו נאמן לראשון מה טעם דר"א משום שאינו חשוד להקדים או משום שהפריש שני חזקה שהפריש ראשון והתנינן רבי ליעזר אומר אין אדם צריך לקרות שם למעשר עני של דמאי הא שני צריך מה אם שני שאין לרבו טובת הנאה צריך להפריש ראשון שיש לרבו טובת הנייה לא כל שכן הוציא

### פני משה

השנייה תהא במקום הראשונה וסומך על השאלה שאלו בראשונה ואוכל עמו בשניה: כאן שנינו שאסור לחבר לאכול בסעודה שאין לה שם. בפני עצמו כמו סעודת נשואין וכיוצא בה אבל לא בסעודת הרשות שהרי כאן לא התירו לו אלא בשבת הראשונה של נשואין:

הלכה ג מתני' אין אדם צריך לקרות שם על מעשר עני של דמאי. מפרש בגמרא דר"א סבר טבל של מעשר עני במיתה הלכך לא נחשדו עמי הארץ על מעשר עני ומפרישין אותו ולוקחין לעצמן וחכמים סברי דנחשדו עמי הארץ שלא להפריש מעשר עני לפי שאינו אלא בלאו ולפיכך הלוקח מהן קורא שם למעשר עני אבל א"צ להפריש וליתן לעני דהרי ספק הוא והוי העני מוציא מחבירו ועליו הראיה והלכה כחכמים: גמ' האוכל פירותיו טבולין למעשר עני כצ"ל: מה טעם דר"א. רב קאמר לה משום דר"א ס"ל האוכל טבל של מעשר עני חייב מיתה ומכיון שהוא יודע שהוא בעון מיתה מפריש ולא נחשד על כך והלכך הלוקח ממנו אין צריך לקרות שם: מה טעם דרבנן בלא כך. כלו' דלא כך כלומר דרבנן אעיקרא דמילתיה דר"א פליגי דקסבר טבל של מעשר עני במיתה ורבנן סברי לא כך הוא דאינו במיתה אלא בלאו הלכך אמרינן דנחשדו ע"ה על מעשר עני ומשו"ה קאמרי קורא שם וא"צ להפרים דהמוציא מחבירו עליו להביא ראיה כדפרישית במתני': תני בתוספתא דמע"ש (פ"ג) והבאתי לעיל (בפ"ח דפאה בהלכה ב') וה"ג שם ראו אותו שהפרים מעשר שני נאמן על הראשון דברי ר"א. ותיבת תני בתרא וכו' ט"ס הוא כאן וכצ"ל נאמן לשני נאמן לראשון דברי ר"א וחכ"א הנאמן לראשון וכו' מפני שהראשון אינו שלו שצריך ליתנו ללוי אבל השני שלו הוא: מה טעם דר"א. דס"ל נאמן לשני נאמן לראשון: משום שאינו חשוד להקדים. שני לראשון דלכתחילה צריך להקדים מעשר ראשון להשני כדתנן (בפ"ג דתרומות) וכיון שהפרים השני מסתמא הקדים והפרים הראשון: או משום שהפרים שני חזקה שהפרים ראשון. כלומר או דבלא"ה אמרינן דנאמן נמי על הראשון ואפי' לא היה צריך להקדימו משום דבחזקת שמפרים מעשרותיו הוא וכיון שהפרים זה הפרים ג"כ לאידך: והתנינן ר"א אומר וכו'. כלומר דפריך אהאי טעמא בתרא דהיאך ס"ד לדמות הראשון לשני בחזקת מפרים הא לא דמי דהא תנינן ר"א אומר אין הלוקח מע"ה צריך להפרים מעשר עני של דמאי אם שנת מעשר עני הוא: הא שני צריך. הא אם שנת מעשר שני היא צריך להפרים אף לר"א דלא אשכחן דפליג אלא במעשר עני הלמא דמודי ר"א דנחשדו עמי הארץ על מעשר שני והשתא מכ"ש דנחשדו על מעשר ראשון כדמסיק הק"ו: מה אם שני שאין לרבו טובת הנייה. כלומר דלא שייך ביה למימר דיש להבעלים טובת הנאה ליתן לזה או לזה שהרי א"צ ליתנו לאחרים אלא שלו הוא ומעלהו לירושלים ואוכל בעצמו: צריך להפרים. ואפ"ה אמרת דצריך להפרים דנחשדו על מעשר שני: ראשון שיש לרבו טובת הנייה. כלו' שאינו שלו לגמרי אלא דטובת הנאה הוא דיש לו ומיהא צריך ליתנו לכ"ש דנחשדו ע"ה עליו והאיך מדמי לה חזקת הראשון לשני

### רידב"ז

אמר רב חסדא כאן שנינו, שאסור לחבר שיאכל בסעודה שאין לה שם, פי' פירסום, הגר"א ז"ל בכ"י קדשו בירושלמי שת"י מחליף הגירסא וגרס א"ר חסדא כאן שנינו כו' קודם א"ר אבין כאן התירו טבלים מפני דרכי שלום, ויומתק מאד, דהנה הפ"מ בין המשנה דידן למשנה קמייתא דבמשנה קמייתא מהני שאלה, וכאן לא מהני שאלה, רק בשבת ראשונה, ע"ז מפרש ר"י בר"י בשם ר"י בשבת של פרוטגמייא הוי השבת ראשונה דהוי סעודה בפירסום וע"כ התירו משום איבה, והא דבשבת שניה לא מהני שאלה כמו במשנה קמייתא, ואף דליכא איבה מ"מ לשתרי משום שאלה כמשנה קמייתא וע"ז אמר רב חסדא כאן שנינו שאסור לחבר שיאכל בסעודה בלא שם, פי' בלא פירסום כמו פרוטגמייא וכיון דאין לה שם אסור לאכול בלא מעשר עד שיעשר, ולא דמי למשנה קמייתא, דהתם אוכל החבר בביתו, ע"כ הקילו ואוכל ע"י שאלה, אבל כשאוכל סעודה אצל הע"ה אסור לאכול בלא שיעשר דבסעודת ע"ה לא עשו שום קולא בדמאי, ואסור לאכול לחבר בלא תיקון בסעודה שאין לה שם, ואף בפרוטגמייא מותר ולא בסעודה שאין לה שם, וע"כ מיירי השבת הראשון בשבת של פרוטגמייא דלא גזרו רבנן ג"כ על סעודה שיש לה שם ולא הוי בכלל האיסור דמאי ודמי לעלמא דאוכל בשבת ולא גזרו על הדמאי במקום כבוד שבת ולא מצינו קולא רק בלקח ולביתו והחילוק הזה כתב התוספות יו"ט ז"ל אבל ר' אבין חלוק עליו וס"ל דהטעם דמשנה הזאת לאו משום שאסור לחבר לאכול בסעודה שאין לה שם עד שיעשר אף דאיכא כבוד שבת ואימת שבת [וכפ"מ בין לוקח פירות מע"ה ובין סעודת ע"ה] ז"א אלא דמשנה הזאת מילתא אחריתי הוא דכפ"מ בין שבת ראשונה לשבת שניה הוא כך דבשבת שני' הוי באמת חשש טבלים דלא דמי להיא משנה קמייתא, דלכאורה כד נדייק לשון המשנה המדיר את חבירו, וע"כ לא מיירי בע"ה, דהא כבר פרש"י ז"ל במסכ' סוכה (דף ל"ט) במתניתן הלוקח לולב מחבירו בשביעית, פרש"י ז"ל דלא גרסינן חבירו דהא ע"ה אבל חבר לא קרו חבירו ואי בשניהם ע"ה מי איית לן עיי"ש וא"כ היכא קתני במתניתן דידן חבירו, ועוד לשון המשנה והוא אינו מאמינו על המעשרות הול"ל מני שאינו נאמן על המעשרות כמו בכל הנך משניות דלעיל ומאי לשון הוא והוא אינו מאמינו מאי זה תיבת והוא, ועוד מאי משנה המשנה הזאת לשון בלבד שיאמר לו מעושרין הן, ולמה לא נקט לשון המשנה קמייתא שואלו ומאי מדלג הענין השאלה, אלא ע"כ דהמשנה מיירי בחבר שהדיר לחבר חבירו, ורק דהחבר הזה נוחשד אצל חבירו לבד והוא בעצמו אינו מאמין לו על המעשרות, וע"כ לא דמי לע"ה דהתם בע"ה רוב ע"ה מעשרין הן, ואזלינן כל אחד ואחד אזלינן בי' בתר רובא ואינו חשוד לנו רק גזירת רבנן הוא שלא נאכל עד שנעשר והומרא בעלמא הוא כמבואר בתוס' בריש פרקין, וע"כ בשעה שגזרו על הדמאי לא גזרו על כבוד שבת כמו בפ"ק דאימת קדשים עליו או בשעה שגזרו על הדמאי לא גזרו על הדברים הללו, ה"נ או בשעה שגזרו על הדמאי לא גזרו על הדברים הללו ולא גזרו על כבוד שבת, או שאימת שבת עליו והשאלה ע"י עילה בלבד כדלעיל, משא"כ בשהחבר הזה חשוד באמת אצל החבר והאיך יאכל הא אלו ספק גמור הוא ע"פ הדין, ולא משום גזירת רבנן על הדמאי, וא"כ מאי מהני בזה כבוד שבת או אימת שבת עליו, בשלמא בדמאי מע"ה חומרא בעלמא, אמרינן דאימת קדשים ואימת שבת עליו, ולא גזרו לחומרא הזאת בשים אימת שבת, וזה לא שייך בחבר דחשוד אצלו באמת, וע"כ כיון שחשוד בעיני החבר והוי אצלו כספק טבל גמור וע"כ לא מהני כלל כבוד שבת ואימת שבת, וע"כ בשבת השני' דליכא איבה אסור ע"פ הדין, משום ספק איסור טבל, אך בשבת ראשונה החידוש במשנה הזאת דהתירו טבלים משום דרכי שלום דלא יהיה איבה, אבל חבר מותר לאכול אצל ע"ה בשבת ע"י שאלה בלא תיקון אף בסעודה שאין לה שם, וע"כ ניחא מה דלא קתני במתניתן דידן לשון שואלו כמו במשנה הראשונה משום דבחבר לא שייך שואלו כמובן, ומדויק לשון המשנה דכופל ב' פעמים דאינו נאמן, דקתני ברישא והוא אינו מאמינו ומסיים עוד הפעם אע"פ שאינו נאמן על המעשרות בלבד שיאמר, ולפ"ז ניחא דקתני והוא אינו מאמינו אוכל עמו בשבת הראשונה, והרי אפשר לטעות דה"ט משום דכיון דלחבר הוא אין לו לחוש ע"ז שהוא אינו מאמינו, ע"כ קמ"ל אע"פ שאינו נאמן ע"פ הדין אצלו לחשוד אצלו כדפסק הפנ"י ז"ל מ"מ אוכל עמו בשבת ראשונה משום דרכי שלום, משא"כ בשבת שני' דליכא איבה הוי באמת אינו נאמן ואסור לאכול טבלים. היוצא לנו מזה דלרב חסדא החידוש במשנה הזאת הוא החומרא מהסיפא דמחדש דדוקא בלוקח פירות מע"ה הקילו בדמאי מפני כבוד שבת, אבל בסעודה אצל ע"ה לא הקילו, זהו החידוש דמשנה הזאת, ולר' אבין החידוש הוא הקולא במשנה הזאת בהרישא דאפילו בחשוד התירו טבלים מפני דרכי שלום ופריך אם מפני דרכי שלום למה לי בלבד שיאמר מעושרין הן, ונשאר בקושיא, ואח"כ מבעי' לן שאלו בשבת ראשונה ולא בא פי' אם ביקשו בשבת ראשונה ולא בא בשני' מה שיעשה הראשונה ונשאר בתיקו:

תני הנאמן לשני נאמן לראשון דברי ר"א כו' מה טעמא דר"א משום שאינו חשוד להקדים או מכיון שהפרים שני חזקה שהפרים ראשון ופריך והתנינן ר"א אומר א"צ לקרות שם למ"ע של דמאי הא שני צריך פי' דעביד הגמרא ק"ו מה שני מעשרות שוין שאין הפסד לו בשניהן ואפ"ה אינו נאמן מזע"ז לא כ"ש דאינו נאמן ממעשר שאין לו הפסד על מעשר שיש בו הפסד בהפרשתו ואינו נאמן אלא ממעשר שיש בו הפסד בהפרשתו על מעשר שאין בו הפסד כגון ממע"ר על מע"ש, והיינו דקפריך מכח ק"ו דכיון דר"א ס"ל דמעני לשני אינו מוחזק דבשניהם אין לו הפסד כ"ש על ראשון דיש לו הפסד בהפרשתו פשיטא דאינו נאמן כמו דמסיק

### תוספות הרי"ד

ומביאין מכמה משניות שכן הוא, ולפ"ז יש לפרש המשנה כך וכך ע"כ נחלקו בזה ר"ח ור' אבין אם לא גזרו על הדמאי במקום איבה או שהתירו טבלים משום איבה דהוא משום דרכי שלום וניחא בזה לקמן (ברפ"ז) דהתם במשנה גרסינן נמי חבירו והוא אינו מאמינו וע"כ יש לפרש בב' אופנים ככ"ל ע"ז קאמר ר' יוחנן מתניתן בדמאי ולכאורה קשה מאי קמ"ל אבל לפ"ז שפיר ניחא דמשום דיש לפרש המשנה ג"כ על ודאי ע"כ קמ"ל ר"י מתניתן בדמאי ודוק: כינוי

**עין משפט נר מצוה** ט [א] מיי' פ"ט ממעשר הל"ג סמ"ג עשין קלו. י [ב] מיי' פכ"ז משבת הלט"ז. יא [ג] מיי' פי"ב ממעשר הל"ס וברא"ד וכ"מ.

**מסורת הש"ס** (א) ע' פסחים מט. (ב) נדרים פד. מכות טו. (ג) ע' מכות שם ירושלמי קידושין פ"ב הל"ח. (ד) תוספתא מע"ש פ"ג ירושלמי פאה פ"ה הל"ב מע"ש פ"ד הל"ב.

**גליון הש"ס** *טבולין למעשר עני חייב מיתה. בבלי מכות דף טו שם אמר רב דל קס. וכאן אמר חייב מיתה במעשר עני (ומ"ש כאן מעשר שני ט"ס וצ"ל מ"ע ועי' במפרש) ורבינו בפ"י ממאכלות אסורות הל"כ סמך על פשטת הבבלי דלוקה בלבד ואין בו מיתה. ועכ"פ מיושב היטיב תמיהת המגדול עוז על הראב"ד דפריך קמ"ל דלא כירושלמי כאן דס"ל לרב דחייב מיתה. וע' בכ"מ שם. וע' בתוס' יו"ט כאן. ובמשנה למלך פ"ט ממעשר הל"ב ובתוי"ט פ"א משנה א' ובמשנת חכמים שם וכאן. וע' בנדרים דף פ"ד ע"ב רבנן סברי נכסי לא מפקי אינש וכו' זכי בה אינש אחרינא. וצ"ע דבכמה מקומות אמרינן אי בעי מפקיר לנכסי [illegible]

### עמודי ירושלים

האוכל פירותיו טבולין למעשר עני כו' עמ"ש הר"ש בביאור הירושלמי ולפי דבריו גם חכמים מודו [illegible]

### שנויי נוסחאות

(סו"ג) אלעזר כד"ו אליעזר. (סו"ו) ואין צריך להפרישו כד"ו ואינו צריך להפריש. (סו"ח) לוכל אצלו כד"ו לוכל ממנו אצלו. (סו"ג) להפריש הנאמן ראו אותו כד"ו ולהפריש תני הנאמן ראו אותו. (סו"ד) הנאמן כד"ו ליתא. (סו"כ) עני כד"ו ליתא.

(סו"ב) פדוי לי כד"ו פדו לו. (סו"ד) לשני נאמן לראשון כד"ו על השני נאמן על הראשון. (סו"ה) אותה כד"ו אותו. (סו"ז) מן כד"ו משום. (סו"ח) אימי כד"ו איסי. וכיני כד"ו כיני. יתנום כד"ו נתנום. (סו"ד) בשאינו כד"ו בשאין. נש כד"ו נשא. (סו"ח) והוא כד"ו דהוא. (סו"ט) פילכיך כד"ו פילכיה.

הוציא להם מעשר שני מתוך ביתו אמר להן פדוי הוא נאמן פדוי לי ופדו לכם אינו נאמן. מתני' דרבי אליעזר היא דרבי אליעזר אומר הנאמן לשני נאמן לראשון אמר רבי יוסי דברי הכל היא עשו אותה [א] (א) כתוספות הבכורים מה תוספות הבכורים נאכלת בטהרה ופטורה מן הדמאי אף זה נאכלת משום שני ופטור מן הראשון אתא ר' חנניה בשם רבי אימי דר"א היא וכיני מתנית' לא יתנום בשבת דתנינן תמן (ב) ב"ש אומרים אין מוליכין חלה ומתנות לכהן בי"ט בין שהורמו מאמש בין שהורמו מהיום [ב] וב"ה מתירין הדא ילפא מן ההיא *וההיא ילפא מן הדא הדא ילפא מן ההיא היא י"ט היא שבת וההיא ילפא מן הדא בלימודין אבל בשאינו למודין לא סלק על בר נש מיכול פיסתיה בביתיה דחבריה. תני [ג] (ג) לא יסרב אדם בחבירו לארחו בשעה שהוא יודע שאינו רוצה ולא ירבה לו בתקרובת בשעה שהוא יודע שאינו מקבל. מהו בתקרובת ידע שהוא רחיץ והוא מטרח עלוי ובירושלים הוה מפיך פילכיך דשמאלא לימינא. תני אין מוליכין לבית האבל בכלי זכוכית צבועה מפני שהוא טוענו טענת חנם.

הני

## רידב"ז

דמסיק מה שני שאין לרבו ט"ה פי' שאינו נותן להקב"ה מזה כלום [כמו דאמרינן בעלמא שלא יהא שולחנך מלא ושלחן רבך ריקן] צריך להפרים ראשון שיש לרבו ט"ה לא כ"ש, וכיון דאינו נאמן ממ"ע דאין לו הפסד בהפרשתו דהא מחזיק לעצמו כדאיתא ברש"י ז"ל במס' מכות (דף י"ז) דאיהו אינו מקפיד רק על הפרשת מ"ע לאפוקי איסור טבל ומחזיק לעצמו דאיהו לא חייש אאיסור גזל אממון שאין לו תובעין עיי"ש, וכיון דאינו נאמן ממ"ע על מע"ש דבתרווייהו אין לו הפסד בהפרשתו דהא מע"ש נ"כ שייך לעצמו ואין לרבו ט"ה בהם לא כ"ש שאינו נאמן על מע"ר דהא שם יש לו הפסד בהפרשתו דהא יש לרבו ט"ה דצריך ליתן לכהן [ואי דלא יתן מה מועיל הפרשתו הא כשאוכל תרו"מ נ"כ בעון מיתה] וא"כ קשיא מר"א אר"א דהאיך ס"ל הנאמן לשני נאמן לראשון הא א"צ להיות רק נאמן מראשון דיש לו הפסד בהפרשתו אשני דאין הפסד בהפרשתו, וכדי להגדיל הקושיא מייתי דאפילו מב' מעשרות שוין שאין לו הפסד משניהם נמי אינו נאמן וע"כ ק"ו הוא מאין לו הפסד ליש לו:

**הוציא** לכן מע"ש מתוך ביתו ואמר פדוי הוא נאמן מיירי בראינו שהפרים מע"ש ואח"כ אמר פדיתי והוא חולין נאמן פדוי לי ופדו לכם אינו נאמן פי' הכ"מ ז"ל דמטיל ספק בדבריו דאומר אני פדוי הוא ואם אין אתם מאמינים לי פדו לכם כיון שהטיל ספק בדבר אינו נאמן ואוקמי' מתניתין דר"א היא דר"א אומר הנאמן לשני נאמן לראשון, פי' דהנה לחכמים בראינו בע"ה שהפרים שני אינו נאמן לראשון ומחויב להפרים ראשון מן הכרי אבל המע"ש גופי' פטור מן הראשון דהא קיי"ל אפילו בלקוח בכסף מע"ש פטור מן הדמאי וכ"ש המע"ש עצמו אבל כשנפדה המע"ש פשיט' שחייב בדמאי דהא הטעם דלקוח בכסף מע"ש או מע"ש עצמו דפטור מן הדמאי הוא כדאיתא לעיל (בפ"ר) בשעה שגזרו על הדמאי לא גזרו על דברים הללו או מטעם דאימת קדשים עליו, וקאמרינן שם בסוגיא מפני אחד שאין אימת קדשים עליו. וכן לענין אכילת שבת אמרינן בפרקין גם כן ב' טעמים הללו לא גזרו בכבוד שבת או אימת שבת עליו, ואפ"ה תנינן חשיכה מוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר וכדמסיק מפני אחד שאין אימת שבת עליו, וא"כ כמו בשבת בשחשיכה מוצאי שבת חוזר הדמאי למקומו כמו כן בנפדה המע"ש חוזר הדמאי למקומו, וא"כ קשיא בהאי ברייתא למה בפדוי לי ופדו לכם אינו נאמן לחומרא, נאמן ואינו נאמן מבעי' לי' דאינו נאמן על פדיונו לחומרא שמא לא נפדה ואסור לאכלו חוץ לחומה שמא הוי מע"ש, ונאמן לחומרא דשמא נפדה לחייבו בדמאי, אלא ע"כ מתניתא דר"מ היא דס"ל הנאמן לשני נאמן לראשון וא"כ נאמן על כל הכרי דפטור מדמאי דראשון וע"ז אמר ר' יוסי דז"א דד"ה היא אפי' לרבנן דס"ל הנאמן לשני אינו נאמן לראשון מ"מ הכא לא שייך למיזל הכא לחומרא והכא לחומרא דעשו אותו כתוספות הביכורים מה תוספות הביכורים כיון דנאכלת בטהרה משום ספק דשמא הוי ביכורים וע"כ פטורה מן הדמאי ולא אמרינן לחומרא שמא אינה ביכורים וחייבת בדמאי ז"א אלא כיון דלענין אכילה אמרינן החומרא דנאכלת בטהרה משום ביכורים ע"כ בכל דיניה הוי כביכורים ופטורה מן הדמאי ולא אמרינן החומרא שמא אינה ביכורים כמו כן הכא נאכלת משום שני ופטורה מן הראשון כיון דלענין אכילה אמרינן החומרא דהוי שני ואינו נאמן על הפדיון ומחויב לאוכלו בקדושת מע"ש ע"כ פטורה מן הדמאי ור"ח בשם ר"א דר"א היא ולא ס"ל כר' יוסי אלא כאוקימתא ראשונה:

**תני** לא יסרב אדם בחבירו לארחו בשעה שהוא יודע שאינו רוצה, שייכות הענין זה לכאן משום דקאי אמתניתין דידן דתנינן ואם היה כהן וכו' למודים כו' ובלבד שיודיעם, ופי' בשנו"א ז"ל ובלבד שיודיעם מפני גניבת דעת, ע"כ שייך הענין הזאת לכאן:

דר'

## פני משה

לשני בגוונא דראינו שהפרים להשני: הוציא להן. ברייתא אחריתא היא מי שהוציא מעשר שני מתוך ביתו ואמר להן פדוי הוא שפדיתיו נאמן הוא על כך שבודאי הפרים ופדה אותו וליכא למימר שמא לא הפרישו משום שאינו רוצה להטריח ולהעלותו לירושלם שהרי פדה אותו ומשום טרחא להעלות המעות לירושלם לא חיישינן דליכא בהו טרחא כולי האי אבל אם אמר להן פדו לי אתם או פדו לכם ותקחו אותו אינו נאמן שהפרישו דשמא חש על טרחתו: מתניתא. הך ברייתא דר"א היא. דקס"ד דנאמן על הכל קאמר ואף על הראשון ור"א היא דס"ל הנאמן על השני נאמן על הראשון דאי לאו הכי מאי נאמן דקאמר הא משמע שהוא נאמן לאחרים הלוקחים ממנו והא איכא למיחש שמא לא הפרים הראשון: א"ר יוסי דלא היא אלא הכא כד"ה אתיא ואפי' לרבנן דהתוספתא דנאמן על השני אינו נאמן על הראשון וטעמא דהך ברייתא משום שכיון שזה אומר פדוי הוא עשו למע"ש הזה כתוספת בכורים דתנן לקמן בסוף בכורי' דנאכלת בטהרה מצד חומרא ופטורה מן הדמאי וה"נ דנאכלת בטהרה משום חשש מעשר שני אבל פטור הוא מן הראשון דמכיון דחזינן דרמי אנפשיה ופדאהו אמרינן מסתמא הפרים גם להראשון אבל לעולם אימא לך בעלמא דאינו נאמן על הראשון: אתא ר' חנניא קאמר בשם ר' איבי דלא היא דאין חילוק בין הפרים להשני בלבד ובין אומר פדוי הוא דלחכמים אינו נאמן על הראשון ומחוורתא כדאמרי' מעיקרא דלא מיתוקמא הך ברייתא אלא כר"א:

**הלכה ד מתני'** מי שקרא שם לתרומת מעשר של דמאי. שאמר תרומת מעשר שאני חייב להפרים מכרי הזה יהא מונח בצפונו או בדרומו ולא הפרישה. והא דנקט תרומת מעשר של דמאי לפי שהישראל קורא לה השם ונותנה לכהן ולוקח המעשר לעצמו אבל תרומות מעשר של ודאי אין הישראל קורא לה שם אלא הוא נותן מעשר ללוי והלוי מפרים תרומת מעשר ונותנה לכהן: לא יטלם בשבת. כדי ליתנם לכהן או לעני שבחצר ושבמבוי לפי שאסור ליתן מתנות לכהן ולעני בשבת: ואם היה כהן או עני למודים לאכול אצלו. שהם רגילין לאכול על שלחנו יבאו ויאכלו: ובלבד שיודיעם. שהוא של תרומת מעשר או של מ"ע שאם אינו מודיעם והם סבורים שגזלו הוא מאכילם הו"ל כמאכיל אורחיו תרומות ומעשרות וזה אסור: גמ' כיני מתניתא לא יתנום בשבת. כלו' הא דקתני לא יטלום כן צריך לפרש שלא יטול כדי ליתנם לכהן או לעני בשבת: כדתנינן תמן. (בפ"ק דביצה) בש"א אין מוליכין חלה שאע"פ שמותר להפרים חלה בי"ט משום תיקון עיסתו לא התירו להוליכה לכהן וכן המתנות הזרוע והלחיים והקיבה וב"ה מתירין באלו אבל בתרומה קתני התם במתני' דאף לב"ה אין מוליכין אותה לכהן בי"ט: הדא ילפה מן ההיא. וקאמר הש"ס הדא מתני' דהכא ילפינן מההיא דהתם וההיא ילפא מן הדא דהכא: הדא ילפא מן ההיא היא יו"ט היא שבת. כלומר אע"ג דלא קתני הכא אלא שבת ילפינן מהתם דה"ה ביו"ט לא יטלם כדי ליתנם וההיא דהתם ילפינן מן הדא דהכא בלמודין לאכול אצלו שמותרין לבא ולאכול: אבל בשאינן למודין. הטעם דאסור אפי' אם יבאו לאכול בביתו משום דלא סלק על דעתיה דבר נש למיכל פיסתיה. חתיכת מאכלו בביתיה דחבריה ויאמרו העולם שזה תרם אותה ביו"ט או בשבת ולפיכך אוכלן בביתו והלכך לא התירו אלא בלמודין לאכול אצל: תני. תוספתא היא (בפ"ז דב"ק) והכי תנינן שם שבעה גנבים הן הראשון שבכולן גונב דעת הבריות והמסרב בחבירו לארחו ואין בלבו לקרותו והמרבה לו בתקרובת ויודע שאינו מקבל והמפתח לו חבית שמכורות לחנווני מפני שהוא כטוענו טענת חנם וכו' והכי מייתי לה נמי בפ"ק דע"ז (בהלכה ג') כלומר שגונב דעתו שזה סבור שפותח לכבודו ואינו חושש אם תתקלקל כל החבית יין מחמת שפותח אותה וטענת חנם היא שהרי היא מכורה לחנווני ואינו מפסיד כלום בשביל שפתחה. ואיידי דאיירי הכא באורחים מייתי להאי ברייתא ולהסיא דלקמן: מהו בתקרובת. מאי לשון תקרובת דקאמר ולא קתני מתנות: ידע דהוא רחיץ. והוא מנרח עלוי. אף שהוא יודע שזה רחץ ידיו מכריח עליו ואומר לו לך רחוץ ידיך וסב בסעודה. ובע"ז גרים רחיץ בזווי אוחרי. וכלומר אם יש לו הרבה אורחים שזימן אותם בסעודה ואין מקום פנוי לזה אורח הבא ומסרב בו ואומר רחוץ ידיך ואני אתקן לך מקום בזוית אחרת שתשב שם וזהו גניבת דעת שזה יודע שאינו מבקש בזה: ובירושלם. היה להם מנהג יפה דהוה מפיך פילכיה דשמאלא לימינאי. פילכיה מטפחתו מל' פליום (בפ' כ"ט דכלים ובפ"ח דנדה) כלומר כשזימנו אורחים לסעודה והיה שם מפה פרוסה לסימן לידע שכל זמן שהיא פרוסה כהוגן היו האורחים נכנסין וכשמהפכין צד של שמאל לימין היו יודעין שככר נתמלאו המקומות ולא היו נכנסין וכדי שלא יתביישו המתאחרים לבוא ואין להם מקום ליסב לפי כבודם. ובע"ז גרים הופך עובליה דימינא לשמאלה. כמו עיקליה ומלשון נדו הסובב הוא. לעקל בית הבד: אין מוליכין לבית האבל. לסעודת הבראה: בכלי זכוכית צבועה. שאין לראות אם יש איזה דבר בתוכה ואם חסירה או מלאה: מפני שהוא טוענו טענת חנם. כלומר בגניבת דעת:

תני

## תוספת הרי"ד

**בינוי** מתניא לא יתנום בשבת דתנינן תמן כו' ההיא ילפא מן הדא כו' בסוגיא הזאת יש ב' שיטות שיטת התוס' ז"ל במס' ביצה (דף י"ב ע"ב) מפרשין הכי הירושלמי דמתניתן דידן אתיא כב"ה אליבא דר' יוסי דב"ה מתירין אף בתרומה וה"פ דהיא ילפא מן הדא פי' דמשנה דידן ילפא ממשנה דביצה דה"ה יו"ט אין מוליכין כמו שבת במשנה דידן וה"ה יו"ט והיא ילפא מן הדא פי' דמשנה דביצה ילפא ממשנה דידן דהא דב"ה מתירין שם היינו בלימודין כמו במשנה דידן משא"כ באינו למודין לא משום דלא סלק על בר נש מיכל כו' וא"כ אפילו כשיאכל בבית יאמרו העולם שתרם ביו"ט ונתנם לו משא"כ בלימודין אצלו הלא דרכו למיכל בביתו דחברי' והר"ש ז"ל מפרש להירושלמי אליבא דר"י ואחרים דחלקו במתנות. ותרומה לכ"ע אסור וע"ז קאמר לא יתנום בשבת כההיא דתנינן תמן בית שמאי אומרים אין מוליכין וכו' ובתרומה לכולי עלמא אסור ומסיק דהוא ילפי מן הדא וכו' דהא יו"ט הוא שבת דמתני' דמס' ביצה מגלה לן דאפילו יו"ט אסור להוליך לביתו והדא ילפי מהדא בלימודין כלומר דבלימודין שרי אף על גב דאסור לה ליך מכל מקום בלימודין שרי ולר"י ואחרים אתיא מתניתן ככו"ע אפילו לב"ש ולר' יוסי דס"ל דבתרומה מתיר ב"ה אתיא כתם מתניתן כב"ש ושיטת הרמב"ם ז"ל דפסק בפק"ג מה' שבת כהך מתניתן דידן ובפ"ד מה' יו"ט פסק כר' יוסי דאף בתרומה מתיר ואפילו הולכה לביתו של כהן והיא לא כפירוש הר"ש ז"ל ולא כהתוס' ז"ל וע"כ דהוא ז"ל מפרש להירושלמי דהתא אליבא דר"י ואחרים, אבל אנן קי"ל כר' יוסי כדאיפסק הלכה בש"ס דילן במס' ביצה (דף י"ב ע"ב) ואימתי מדמינן שבת ליו"ט

**עין משפט נר מצוה** יב [א] מיי' פ"ב מבכורים הל"ח ופי"ג ממעשר הלי"ד. יג [ב] מיי' פ"ד מיו"ט הלכ"ו טוש"ע או"ח סי' תקו ס"ג: יד [ג] מיי' פ"ב מדעות הל"ו:

**מסורת הש"ס** (א) בכורים פ"ג מ"י. (ב) ביצה יב: וע' תוס' שם ד"ה אין. (ג) חולין נד. מ"ס דר"א פ"ח תוספתא ב"ק פ"ז. ירושלמי ע"ז פ"א הל"ג.

**גליון הש"ס** *והאי ילפא מן הדא כו' ע' בר"ש כאן ובמפרש. וע' בתוס' ביצה דף יב ע"ב ד"ה אין. ובמהרש"ל ביש של שלמה ובמהרש"א ומהר"ם ואחרונים. וע' בט"ז באו"ח סי' תקו ס"ק קה ובאחרונים ובקול רמז ובתוס' יו"ט ובנות הלי' ובחידושנו המרכנו:

**חתם סופר**

הדא ילפא מן ההיא וכו'. וזה כונתו דמשנתינו ילפא ממשנה דביצה דס"ל לא יטול היינו לא יפרים אבל אם עבר והפרים או שמופרשים מערב י"ט מותר ליתנם לכהן ע"כ ילפא מהא דתנו אין מוליכין תרומה לב"ה וה"ה הכא לא יטלם היינו לא יתנם ותו ההיא ילפא מן הדא דס"א לא יוליכנו אבל יבא לביתו ויאכל קמ"ל מתני' דוקא בכהן הרגל אצלו שלא יכברו העולם שתרם היום:

(א) תני עיר שיש בה עכו"ם וישראל הגביים גובין משל ישראל ומשל עכו"ם [א] ומפרנסין ענייי ישראל ועניי עכו"ם [ב] ומבקרין חולי ישראל וחולי עכו"ם [ג] וקוברין מתי ישראל ומתי עכו"ם ומנחמין אבילי ישראל ואבילי עכו"ם ומכניסין כלי עכו"ם וכלי ישראל מפני דרכי שלום. גירדאי שאלין לר' אימי [ד] יום משתה של עכו"ם מהו סבר משרי לון מן הכא מפני דרכי שלום אמר לון רבי בא והתני ר' חייא (ב) יום משתה של עכו"ם אסור א"ר אימי אילולי ר' בא היה לנו להתיר ע"ז שלהם וברוך המקום שרחיקנו מהם:

## הלכה ד מתני'

[ה] (ג) האומר למי שאינו נאמן על המעשרות קח לי ממי שהוא נאמן וממי שהוא מעשר אינו נאמן מאיש פלוני הר"ז נאמן הלך ליקח ממנו אמר לו לא מצאתיו ולקחתי לך מאחר שהוא נאמן אינו נאמן: גמ' (ד) תני אמר רבי יוסי אפי' אמר לו מפלוני אינו נאמן עד איתמר לו קח ואני נותן מעות מה טעמא דרבי יוסי אני אומר אחד קרוב מצא ולוקח ממנו דתנינן תמן [ו] (ח) התקבל לי גיטי במקום פלוני אוכלת בתרומה עד שיגיע הגט לאותו מקום רבי ליעזר איסר מיד. (ו) טעמא דרבי ליעזר אני אומר אחר הדלת מצאו אתא דר"א כרבי יוסי ודר' יוסי כר"א דרבי יוסי רובה מן דרבי ליעזר ולא מודה רבי ליעזר שאם אמר לו אל תקבלהו אלא במקום פלוני שהיא אוכלת בתרומה עד שיגיע גט לאותו מקום והכא אפילו אמר לו מפלוני אינו נאמן עד שיאמר לו קח ואני נותן מעות מה טעמא דר' יוסי אני אומר א' קרוב מצא ולקח ממנו:

## הלכה ה מתני'

[ז] הנכנס לעיר ואינו מכיר אדם שם ואמר מי כאן נאמן מי כאן מעשר אמר לו אדם אחד אני אינו נאמן איש פלוני נאמן הרי זה נאמן הלך ליקח הימנו אמר להן מי כאן מוכר ישן אמר ליה מי ששלחך אצלי אע"פ שהן כגומלין זה את זה [ח] הרי אילו נאמנים (י) החמרים שנכנסו לעיר אמר אחד מהן שלי חדש ושל חבירי ישן שלי אינו מתוקן ושל חבירי מתוקן [ט] אינן נאמנין רבי יהודה אומר נאמנין: גמ' *ועד אחד נאמן אמר רבי יוחנן קל הקילו באכסנאי מפני חיי נפש תני (ה) **נכנס לעיר ואינו מכיר אדם או שהיה עומד בגורן ואינו מכיר אדם שם הרי זה נשאל בין לחבר בין לע"ה דברי רשב"ג רבי אומר אין נשאלין על התרומה אלא לחבר בלבד אתיא דרבי כרבי מאיר ודרשב"ג בשיטתיה דתנינן תמן (ט) כל המומין הראוין לבא בידי אדם רועין ישראל נאמנין רועין כהנים אינן נאמנים רשב"ג אומר [י] נאמן הוא על של חבירו ואינו נאמן על של עצמו רבי אומר החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו אמר רבי יונה מה פליגין ליקח אבל לחלק אוף רשב"ג מודה מה בין לחלק מה בין ליקח קול יוצא לחילוק: תני (י) הנכנס לעיר ומצא סייעות של בני אדם אמר מי כאן נאמן מי כאן מעשר אמר לו אחד אני נאמן אם אמרו לו שהוא נאמן הרי

### פני משה

תני. בתוספתא דגיטין (פרק ג') וגרסינן להא בפ' הנזקין (בהלכה ט') גבי דברים שאמרו מפני דרכי שלום: הגביים. גובי הצדקה: ומכניסין כליהם. שרואה שהולכין לאיבוד: גירדאי. אנשי המקום שנקרא כך: יום משתה של עכו"ם. מהו לבקר אותן דאילו לשאת ולתת בהדיא תנן התם דבאותו היום אסור: והתני ר' חייא יום משתה של עכו"ם אסור. לבקרו דשמא מתוך כך יבא לישא וליתן עמו: אילולא ר' בא. שהזכיר לנו ברייתא דר"ח כבר היינו באין חלילה להתיר ע"ז שלהן דחכמים אסרו משום דאזיל הא' ומודי לע"ז דיליה וברוך המקום שריחקנו והבדילנו מהם ועלינו לעשות סייג וגדר להרחיק עצמנו מהם:

הלכה ה מתני' קח לי ממי שהוא נאמן. שלא לקח מעם הארץ: ומי שהוא מעשר. שאף של קח מע"ה מעשר הוא דמאי: אינו נאמן. לפי שזה סומך דעתו דאף שימצא שלקח ממי שאינו נאמן מצי לאשתמוטי ולימר בעיני היה נאמן אבל כי אמר ליה מאיש פלוני לא מצי לאשתמוטי דהא אינו רשאי ליקח מאדם אחר: גמ' תני. בתוספת' (פ"ה) דר' יוסי פליג אסיפא דאפילו אמר לו מפלוני אינו נאמן דהכא נמי חיישינן שמא יעבור על דבריו ויקח מאחר כדמפרש לקמיה עד שיאמר לו קח מפלוני ואני נותן לו המעות דבהא ליכא למיחש שהרי זה צריך לבא אצלו בשביל המעות: אני אומר אחד קרוב מצא. כלומר אדם אחד במקום קרוב פגעו ולקח ממנו. שלא רצה לטרוח ולילך אצל פלוני: דתנינן תמן. וכהאי דתנינן תמן (בפ"ו דגיטין) ואיתא להאי סוגיא נמי שם: התקבל לי גיטי במקום פלוני אוכלת בתרומה. אם היא אשת כהן עד שיגיע הגט לאותו מקום שכך אמרה לו אל תהא שלוחי אלא שם: ר' אליעזר אוסר מיד. משפירש מאצלה כדמפ' טעמא לפי שאני אומר אחר הדלת מצאו לבעלה וקיבל הגט ממנו: אתיא דר"א כר' יוסי ודר' יוסי כר"א. דתרוייהו בחדא שיטתא קיימי דחיישינן שמא מצאו במקום קרוב: דר' יוסי ריבה מן דר"א. וקא דחי לה הש"ס דלא היא דודאי הא דר"א אתיא כר' יוסי אבל הא דר' יוסי עדיפא מן הא דר"א דמי לא מודה ר"א שאם אמרה לו. כצ"ל. אל תקבלהו לי אלא במקום פלוני שהיא אוכלת בתרומה עד שיגיע הגט לאותו מקום כדאמר התם לעיל בהדיא הכי לר"א דלא פליג אלא באומרת סתם התקבל לי גיטי במקום פלוני דס"ל מראה מקום היא לו אבל אם ייחדה לו מקום ואמרה אל תקבל אלא במקום פלוני מודה ר"א דקפידא הויא ואוכלת בתרומה עד שיגיע הגט לאותו מקום שיחדה לו: והכא. אבל הכא לר' יוסי אפי' אמר לו מפלוני כלומר שאפילו ייחד לו ואמר אל תקח לי אלא מפלוני אפ"ה אינו נאמן: מ"ט דר' יוסי. כלומר דהא זיל בתר טעמא דר' יוסי דחיים שמא מצא אדם אחר במקום קרוב ולקח ממנו וא"כ אפילו א"ל בהדיא אל תקח אלא מפלוני חיישינן שמא עבר על דבריו עד שיאמר קח מפלוני ואני נותן מעות:

הלכה ו מתני' איש פלוני נאמן הרי זה נאמן ומפרש בגמרא דקל הוא שהקילו באכסנאי מפני חיי נפש ודוקא שאין מכיר אדם שם אבל אם מכיר אדם שם לא יקח אלא מן המומחה: הלך ליקח הימנו אמר לו מי כאן מוכר ישן שהוא משובח משל חדש: אף על פי שהן כגומלין זה את זה. אתה תעיד עלי ואני אעיד עליך הרי אלו נאמנין כדאמרן דבאכסנאי הקילו: גמ' ועד אחד נאמן. בתמיה הא קי"ל דאין עד אחד נאמן במקום דאתחזק איסורא כגון טבל וכיוצא בו אלא א"כ בידו לתקנו והכא דמעיד על איש פלוני שנאמן על המעשרות אין בידו לתקן של אחרים ואמאי הוא נאמן: קל הקילו וכו'. ומהאי טעמא הקילו גם בסיפא אע"פ שהן כגומלין זה את זה: תני. בתוספתא (פ"ה): הרי זה נשאל בין לחבר בין לע"ה. אע"ג דע"ה חשוד הוא על המעשרות כיון דעל של אחרים הוא מעיד לא חשדינן ליה דמשקר: אין נשאלין על התרומה. כלומר אם היא מתוקנת בכל: אתיא דרבי כר"מ ודרשב"ג כשיטתיה דתנינן תמן. (בפ"ה דבכורות) דפליגי בהכ"ג: כל המומין הראוין לבא בידי אדם. כגון נסמית עינו נקטעה ידו וכיוצא בזה שיש לומר אדם הטילו בו: רועין כהנים אין נאמנין. לפי שחשודין להטיל מום בבכור: רשב"ג אומר נאמן הוא על של חבירו וכו'. ולפיכך ס"ל הכא נמי דכיון על של חבירו הוא מעיד נאמן ורבי ס"ל כר"מ דהחשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו ואפי' על של אחרים ולפיכך קאמר הכא דאין נשאלין אלא לחבר בלבד: מה פליגין ליקח. לא שנו דפליגי אלא ברוצה ליקח פירות ואינו יודע ומכיר מי הוא נאמן: אבל לחלק. אם מחלקין בגורן תרומות ומעשרות ובא עני א' ליטול חלקו מעשר עני ושואל אם מתוקנין הן משאר מעשרות הקודמין אף רשב"ג מודה דאין נשאלין אלא לחבר בלבד ואין ע"ה נאמן לומר שכבר חילק זה המעשר ללוי: קול יוצא לחילוק. המחלק מעשרותיו בגורן קול יוצא זה וזה מחלק היום וכיון שלא נודע ולא נתפרסם שזה פלוני חילק אין ע"ה נאמן להעיד עליו:

הלכה ז' מתני' החמרים. המביאים תבואה ממקום הזול למקום היוקר: אינן נאמנין. דהן גומלין זה את זה שמשבח של חבירו בזו העיר כדי שחבירו ישבח את שלו בעיר אחרת: ר' יהודה אומר נאמנין. דס"ל בדמאי הקילו משום חייהן של בני העיר כדי שיהו מוכרי תבואה ופירות מצויין להביא להן כדמפרש בגמ' ואין הלכה כר' יהודה: גמ' תני. בתוספתא פ"ה: אם אמרו לו שהוא נאמן. כששאל לאחרים עליו שהרי מה שאמר אני נאמן לא כלום

### מראה הפנים

דר' יוסי רובה מן דר"א ולא מודה רבי אליעזר שאם אמר לו אל תקבלהו אלא במקום פלוני שהיא אוכלת בתרומה עד שיגיע גט לאותו מקום, והכא אפילו אם אמר לו אלא מפלוני אינו נאמן עד שיאמר לו קח ואני נותן מעות פי' דמוכיח דר' יוסי פליג אפילו באמר ליה אלא מפלוני משום דמסיק בברייתא עד שיאמר קח ואני נותן מעות משמע דליכא אופן אחר דנאמן אלא באופן זה קח ואני נותן מעות דאל"כ ליתני אלא מפלוני, מ"ט דר' יוסי פי' למה ס"ל דאפי' התנה בהדיא אלא מפלוני ג"כ אינו נאמן ואולי מטעם אחר הוא ומסיק דז"א אלא מהטעם הראשון לא מהני אפי' בדאמר אלא מפלוני משום דאדם קרוב מצא ולקח ממנו פי' דהקרוב דחקו שיקח ממנו ולא מצי לאישתמוטי ממנו, משא"כ באל תקבלהו אלא במקום פלוני מי דחקו לשנות: ועד אחד נאמן כשנות אליהו ז"ל גורס וע"ה נאמן בתנני':

וקפיא

### שנויי נוסחאות

(שוי"א) המקום כד"ו ליתא. שרחיקנו כד"ו שריחקנו: (שוט ו) איתמר כד"ו שיאמר. (שוט"ז) ולוקח כד"ו ולקח. בתרומה כד"ו בתרומות. (שוי ז) ליעזר אוסר מיד טעמא דרבי ליעזר כד"ו לעזר אוסר מיד מה טעמא דר' לעזר. (שוי"ח) רובה כד"ו ריבה: ליעזר כד"ו לעזר: (שוי"ט) תקבלהו אלא כד"ו תקבלהו לי אלא. (שו"כ) נותן מעות כד"ו נותן לו מעות. (שוכ"ב) נאמן מי כד"ו נאמן ומי. (שוכ"ג) אדם כד"ו ליתא. (שוכ"ד) ליקח כד"ו ולקח: (שול א) רבי אומר כד"ו רבי מאיר אומר.

### תוספת הרי"ד

ליו"ט היינו דווקא אליבא דר"י ואחרים דאף ביו"ט אסור בתרומה ע"כ היא שבת היא יו"ט אבל אליבא דר' יוסי דמותר בתרומה ונחלקו רק במתנית ומצינו הברייתא דר' יוסי ביו"ט מנ"ל למימר דיו"ט ושבת שוין דלמא ביו"ט מותר ושבת אסור ע"כ פסק כסתם משנה דידן בשבת וביו"ט כר' יוסי וכן היתא בגלנ"ח ז"ל דהרמב"ם ז"ל מחלק בין שבת ויו"ט אך לא הבנתי מה שכ' הגלנ"ח ז"ל דלהרמב"ם ז"ל פליגי בבלי וירושלמי בזה ופסק כבבלי הלא לפי דברינו אין כאן פלוגתא כלל דלכו"ע בין להבבלי ובין להירושלמי שניהן ס"ל דר' יוסי הוא לקולא והירושלמי אזיל בשיטת ר"י ואחרים והגלנ"ח ז"ל כתב דהרמב"ם ז"ל מפרש להירושלמי כפי' התוספת ז"ל ונמצא דר' יוסי הוא לחומרא כמו שמפרש שם ומוכיח מסוגיא דהבבלי במסקנא דר"י לקולא קאמר א"כ מוכח דהבבלי פליגי

**עין משפט נר מצוה** טו [א] מיי' פ"ז ממ"ע הל"ז ופ"י מע"ז הל"ה ופ"ו ממלכים הלי"ב סמ"ג לאוין סח טוש"ע יו"ד סי' קנא סעי' יב וסי' רנא בהג"ה סעי' א. טז [ב] מיי' פ"י ממלכים ופי"ד מאבל סמ"ג עשין ב טוש"ע יו"ד סי' שלה סט. יז [ג] מיי' פי"ד מאבל סמ"ג שם טוש"ע שם סי' שסז ס"א חו"מ סי' רסו סעי' א ובכמ"ע. יח [ד] מיי' פ"ט מע"ז הלט"ו סמ"ג לאוין מה טוש"ע שם סי' קנב סעי' א. יט [ה] מיי' פי"ב ממעשר הל"ו. כ [ו] מיי' פ"ט מתרומות הל"א סמ"ג לאוין רכ"ח. כא [ז] מיי' פי"ב ממעשר הל"ז. כב [ח] שם. כג [ט] שם הל"י. כד [י] מיי' פ"ב מבכורות הלט"ז טוש"ע יו"ד סי' שיד סעי' ג.

**מסורת הש"ס.** (א) תוספתא גיטין פ"ג. גיטין סא. בירושלמי גיטין פ"ה הל"ט. ע"ז כס. (ב) ע' ע"ז ח. וכס. (ג) בכורות לו. (ד) תוספתא פ"ס. (ה) גיטין סס. (ו) ירושלמי גיטין פ"ו הל"ד. (ז) כתובות כ"ד. נו. (ח) תוספתא פ"ה כאן. (ט) בכורות לס: (י) תוספתא פ"ה.

**גליון הש"ס** *ועד אחד נאמן ע' בר"ש כאן ובראב"ד פי"ב ממעשר הלי"ז ובשמיטה ויובל פ"ח הלי"ז. ופ"א מעדות הל"ח. וע' ביו"ד סי' קי"ט בב"י וט"ז ופר"ח ומתנה אפרים הל' עדות סי' יט וסי' יב ובמשנ' חכמים בכאן והגאון מהרא"ו ז"ל בשנות אלי' הגיה כאן במקום ע"א נ"ל ע"ה והיינו עם הארץ דהוא חשוד ע"ש. וע' בשו"ת זקניני הגאון בעל שער אפרים סי' י': **תני נכנס לעיר כו' ע' במפרש כאן. וע' במהרי"ט אלגזי בהלכות בכורות להרמב"ן דף ס' ע"א הרחיב הדיבור בזה והגיהו הר"ם פירלון והוא ז"ל בירושלמי כ"ן.

(שו"ד) אמרת שלא בפניו נאמן כד"ו אמר אינו נאמן בפניו. (שו"ת) כדי כד"ו ליתא. (שו"כ) בצפונה או בדרומה כד"ו בצפונו או בדרומו. (שוכ"ג) אליעזר כד"ו אלעזר. הוא כד"ו היא.

הרי זה נאמן אמרו לו שאינו נאמן בפניו אינו נאמן שלא בפניו נאמן אמר רבי יונה בבן עיר בסייעות חברים ובאכסנאי בסייעות עם הארץ וקשיא על דרבי יונה חברין ואת אמרת שלא בפניו נאמן מה טעם דרבי יודה מפני חייהן של בני העיר מה טעמיהון דרבנן מצויין הן להתפרנס מעיר אחרת:

הדרן עלך הלוקח פירות

[א] **הלוקח** מן הנחתום כיצד מעשר נוטל כדי תרומת מעשר וחלה ואומר אחד ממאה שיש כאן הרי זה בצד זה מעשר ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו והשאר חלה ומעשר שני בצפונה או בדרומה ומחולל על המעות: גמ' אף על החלה וחלה חייבת בדמאי ולא כן תנינן [ב] (א) חלת עם הארץ והמדומע פטורין מן הדמאי רבי אחא רבי בון בר חייא בשם רבי יוסי בן חנינא דבית שמאי היא ותני כן ר' שמעון בן יהודא אומר משום רבי שמעון חלה בית שמאי מחייבין ובית הלל פוטרין כלום אמרו ב"ש אלא דבר שהוא לזריעה אילו [ג] הלוקח לזרע ולבהמה קמח לעורות שמן לנר שמא אינו פטור מדמאי אלא במגבל עיסתו במי פירות לא כן אמר רבי יוסי בי רבי חנינא דרבי אליעזר בן יהודה איש ברתותא הוא הא כרבנין לא אלא כרבי יוחנן דרבי יוחנן אמר [ד] *כאן בעושה בטהרה וכאן בעושה בטומאה

אלא

**וקשיא** על ר' יונה חברין ואת אמרת שלא בפניו נאמן פי' למה הוא נאמן הלא העדים שפוסלין אותו המה חבירים ואמאי אינן נאמנין לפוסלו והוא נאמן: סליק פירקא בס"ד

**אף** על החלה, פי' בשנות אליהו ז"ל דקא סלקא דעתך דמפרים תרומת מעשר גם על חלק החלה והא תנינן חלת עם הארץ וכו' פטורין מדמאי [דקושיא היא אליבא דר"י דס"ל (בפ"ק) דלא גזרו על דברים הללו משום דמאי אף בחבר שלקח עיסה מע"ה והפרים ממנה חלה, דאלו לר' הושעיא שם דוקא בחלה שהפרים ע"ה] וע"ז משני ר"א וכו' דב"ש היא דב"ש ס"ל דאף חלה חייבת בדמאי, ע"ז פריך כלום אמרו ב"ש אלא לאכילה כצ"ל אילו הלוקח לזרע ולבהמה כו' שמן לנר שמא אינו פטור מדמאי, דהא בחלה טמאה איירי מתניתן דידן בהלוקח מנחתום ע"ה, ואינו נאמן אף על הטהרות וכיון דחלה טמאה היא א"כ לשריפה עומדת והוי כמו לוקח שמן לנר דפטור מדמאי, ואימתי ס"ל לב"ש דחלה חייבת בדמאי דווקא בחבר שלקח פירות שלא הוכשרו מע"ה, כדאיתא (בפרק ב' דמכילתין) דע"ה נאמן על ההכשר והוא הפרים חלה ע"כ חייב בדמאי, משא"כ בלקח מן נחתום ע"ה דכבר הוכשרו בשעת גיבול א"כ הוי חלה טמאה ולשריפה עומדת. ע"ז משני דמיירי במגבל עיסתו במי פירות דאז לא הוכשרו והוי חלה טהורה, ופריך דמגבל עיסתו במי פירות לא מחויב בחלה לא כן כו' אמר ר' אליעזר בן יהודה וכו' הא כרבנן לא דראב"י וכו' הא דס"ל דמגבל עיסתו במי פירות חייבת בחלה משא"כ לרבנן במגבל עיסתו במי פירות פטור מן החלה ע"ז משני אלא לא כר"י [כמו שמשני ר' יוחנן בפ"ב על הא דרמי מתניתן דידן על מתניתן דפ"ב דקתני הנחתומין לא חייבו אותם חכמים להפרים אלא כדי תרו"מ וחלה, הכא הא אמר הלוקח מפרים והכא הא אמר המוכר מפרים דקס"ד דמתניתן דידן מיירי נמי בנחתום חבר, ע"ז משני ר"י כאן בעושה בטהרה וכאן בעושה בטומאה כלומר מתניתן דפ"ב מיירי בעושה בטהרה וכאן בעושה בטומאה וכמו שפירשתי שם בע"ה, וכיון דמתניתן מיירי בעושה בטומאה, א"כ חלה טמאה לשריפה עומדת והוי כמו שמן לנר ושמן לנר פטור מדמאי]

הלא

כלום היא ואם אחרים מעידין עליו שהוא נאמן ה"ז נאמן: אמרו לו שאינו נאמן. כשם אל עליו: בפניו. אם בפניו אמרו שאינו נאמן מסתמא לא משקרי ואינו נאמן: שלא בפניו נאמן. שאם האמת אמרו מפני מה לא אמרו זה מיד בפניו: א"ר יונה. הא דאמרו מלא סיעות של בנ"ו אם בבן עיר מיירי צריך שיהא בסיעת חברים דלא האמינו לע"ה להעיד על חבירו כ"א באכסנאי מפני חיי נפש כדאמרינן בהלכה דלעיל: וקשיא על דר' יונה. אם בסיעת חברים ואת אומר אינו נאמן אם אמרו בפניו בתמיה וכי מוציאין חבר מחזקתו: מה טעם דר' יודה. במתני' מפני חייהן של בני העיר שיהו החמרין מביאין להן: מה טעמיהון דרבנן. קסברי מצוין הן להתפרנס מעיר אחרת כלומר מצוין הן החמרים שמביאין מעיר אחרת ולא יהו גומלין זה את זה:

הדרן עלך הלוקח פירות

**הלכה א' מתני'** הלוקח מן הנחתום. שהוא ע"ה ופירותיו דמאי והלוקח הוא שצריך להפרים והא דתנן לעיל (בפ"ב בהל' ד') שהנחתומים חייבים להפרים כדי שיעור תרומת מעשר וחלה התם בנחתום חבר מתיקנא שלוקח תבואה מעם הארץ ולא חייבוהו חכמים להפרים אלא כדי תרומת מעשר וחלה ולא מעשר שני כדפרישית התם והלוקח הוא מפרים מעשר שני אבל כאן בלוקח מנחתום ע"ה הלוקח צריך שיפרים את הכל כדין דמאי ומפרש לה כיצד הוא מעשר לפי שבדמאי אין צריך להפרים מעשר ראשון כ"א תרומת מעשר וחלה ומעשר שני כדאמרינן ברים מכילתין אבל היאך יפרים תרומת מעשר אם לא קבע מקום למעשר הלכך קתני כיצד הוא עושה: נוטל כדי תרומת מעשר וחלה. שיעור תרומת מעשר הוא אחד ממאה ושיעור חלה אחד ממ"ח ונוטל שיעור תרומת מעשר בפני עצמו והיינו א' ממאה חוץ מן הראוי לשיעור חלה לפי שא"צ להפרים תרומת מעשר על השיעור חלה בדמאי והכי מסיק בגמרא: ואומר אחד ממאה שיש כאן הרי זה בצד זה מעשר. כלומר הרי הוא מעשר עם מה שבצד זה כדמסיים ושאר מעשר כלומר עוד תשעה שהן למעשר סמוך לו והרי קבע מקום למעשר וזה שעשיתי מעשר כלומר שהתחלתי ממנו ואמרתי הרי הוא מעשר הרי הוא עשוי תרומת מעשר על זה המעשר ונמצא קבע כאחת המעשר והתרומת מעשר שהוא צריך להפרישה: והשאר. שהוא יותר על א' ממאה שהפרשתי הרי הוא חלה: ומעשר שני בצפונו או בדרומו. קובע לו מקום ואח"כ מחללו על המעות ונמצא מתוקן הכל ואוכל: גמ' אף על החלה. קתני במתני' שחיוב דמאי עליה ומתמה הש"ס וכי חלה חייבת בדמאי ולא כן תנינן לעיל (בפ"ק) חלת עם הארץ וכו' פטורין מן הדמאי ומפרש לה ר' יוחנן התם דבין חלת ע"ה שהפרים הוא ונתנה לכהן א"נ הכהן להפרים דמאי עליה ובין חבר שלקח עיסה מע"ה והפרים הוא חלה פטור מדמאי על שיעור החלה משום דלא גזרו דמאי על הדברים שנשנו שם ואמאי קתני הכא נוטל תרומת מעשר וחלה וקס"ד דאף על שיעור החלה צריך להפרים דמאי מדקאמר אחד ממאה שיש כאן וכו' משמע דשיעור חלה ג"כ בכלל מה שהוא מתקן דמאי: דב"ש היא. מתני' דמחייבי לחלה בדמאי: ותני כן. בתוספתא (פ"ה) והכי תנינן התם מותר העומר ושתי הלחם ולחם הפנים ושירי מנחות ותוכפות הביכורים ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש ב"ש מחייבין וב"ה פוטרין. וקס"ד השתא מדפליגי בשירי מנחות פליגי נמי בחלת ע"ה מדקתני להו במתני' בחדא בבא והיינו דקאמר חלה ב"ש מחייבין וא"נ דלא קתני בתוספתא דפליגי בחלה אלא כדאמרן והיינו דפריך לקמיה על האי אוקמתא: כלום אמרו ב"ש אלא דבר שהוא לזריעה. בתמיה כלומר לדידך דבעית למימר הואיל פליגי ב"ש באלו שנשנו בתוספתא ומדקחשיב נמי לשירי מנחות פליגי נמי בחלת ע"ה דקחשיב במתניתן בהדי שירי מנחות אלא מעתה תימא נמי דבדבר שהוא לזריעה כלומר שהוא לוקח לזרוע פליגי ג"כ ב"ש דהא קחשיב לזה נמי בהאי מתניתין וכדמסיק הקושיא אילו הלוקח לזרע ולבהמה וכו' שמא אינו פטור מדמאי לדברי הכל דלא אשכחן שום פלוגתא בהא וא"כ ודאי לא מצית אמרת דפליגי ב"ש ארישא דהתם וה"נ לא פליגי ב"ש על חלת עם הארץ הנשנה בהדיא ומה דקחשיב דקחשיב בתוספתא דאיכא למ"ד דפליגי קחשיב ומה דלא קחשיב לא פליגי: אלא במגבל עיסתו במי פירות. והכי פירושא דהאי מלתא משום דתנן לקמן (בפ"ב דחלה) עיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה והלכך בעי לשנויי דהכא במתניתן מיירי בנחתום שמגבל עיסתו במי פירות וכלומר דהיינו טעמא דקא מחייב הלוקח ממנו להפרים חלה כדי שלא יאמרו עיסה שנילושה במי פירות פטורה מן החלה והשתא מהאי טעמא גופיה חייבוהו חכמים לתקן דמאי אף על השיעור חלה דאי לא מתקן לה אכתי יאמרו דאין חיוב חלה לעיסה שנילושה במי פירות מדיכא דהרי אין חוששין לתקן החלה כמו חלה דעלמא שצריכה שתהי' מתוקנת מן המעשרות ואתו למפטי גם בשאר עיסה שנילושה במי פירות והלכך חששו חכמים והחמירו בהפרשת חלה זו לתקנה מדמאי ולעולם שאר חלת עם הארץ או החבר שלקח עיסה מעם הארץ והפרים הלאה פטורה מדמאי דלא גזרו דמאי בדברים הללו שנשנו בפ"ק: לא כן א"ר יוסי בן חנינא. ופריך אעיקרא דדינא דעיסה שנילושה במי פירות דני לא כן א"ר יוסי בן חנינא התם על האי דמתניתן דחלה (בהלכה ב') דהא דקתני דחייבת בחלה דר"א בן יהודה איש ברתותא היא דתנינן תמן ר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא וכו' מתניתין הוא (בפ"ג דטבול יום) עיסה שהוכשרה במשקה ונילושה במי פירות ונגע בה טבול יום ר' אליעזר בן יהודה איש ברתותא אומר משום ר' יהושע פסל את כולה דס"ל דאף דמי פירות אינן מכשירין מ"מ עיסה זו שהוכשרה במשקה ומי פירות מחברין אותה והלכך אפי' אם נגע בה טבול יום במקצתה פסל את כולה ומדס"ל דמי פירות עושין חיבור לטומאה ה"ה דעושין חיבור לחיוב חלה והיינו דמוקי למתניתן דהתם דקתני דחייבת בחלה כר"א בן יהודה איש ברתותא משום ר' יהושע: הא כרבנן לא. אבל לרבנן דפליגי עליה דר"א בן יהודה וכדקתני במתני' דטבול יום ר' עקיבא אומר משמו לא פסל אלא מקום מגעו אלמא דאין עושין חיבור לטומאה וא"כ אין עושין נ"כ חיבור לחלה ועיסה שנילושה במי פירות פטורה מן החלה והשתא היכי מצית לאוקמי מתני' דהכא בנגבלה במי פירות דחייבת בחלה דהא רבנן פליגי עלה בעיקרא דדינא וא"כ הדרא קושיא לדוכתא אמאי קתני הכא דחלת ע"ה חייבת בדמאי ובפ"ק שנינו דפטורה מדמאי: אלא כר' יוחנן. מלתא דר' יוחנן אתמר לעיל (בפ"ב בהלכה ד') דקתני התם הנחתומים לא חייבו אותם חכמים להפרים אלא כדי תרומת מעשר וחלה ורמי לה התם האי מתניתין דקתני הנחתום מפרים אמתניתן דהכא דקתני הלוקח ממנו הוא שמעשרים ומשני לה ר' יוחנן כאן בעושה בטהרה כאן בעושה בטומאה כפרישית שם דר' יוחנן מוקי להכי מתני' אידי ואידי בנחתום ע"ה מיירי ומתניתן דלעיל בעושה בטהרה שנותן לנגל הבר לתקן לו עיסתו שיפרים החלה בטהרה ומזהיר כולי האי מהימנינן ליה וסמכי' עליה נמי שהוא יתקן ויפרים גם תרו"מ ומתני' דהכא מיירי בשאינו חושש לטהרה כ"א עושה הכל בטומאה והלכך לא סמכינן עליה והלוקח ממנו הוא צריך שיפרים הכי משני לה שם והשתא קאמר הש"ס דלר' יוחנן לא קשיא נמי הא דרמינן מתניתן דהכא אמתניתן דפ"ק דמכיון דהכא מיירי בכתם ע"ה שאינו חושש לכלום ועושה הכל בטומאה ולפיכך הלוקח ממנו הוא צריך שיפריש ויתקן הכל דמאי ומתניתן דפ"ק דתנינן חלת ע"ה פטורה מדמאי איכא למימר דנ"כ בע"ה החושש לטהרה מיירי ולהכי לא גזרו דמאי על חלתו. והוי מצי לאקשויי

הא

### תוספת הרי"ד

פליגי עם הירושלמי ולפי דברינו למה לן הפלוגתא הא נפיר אתיא פיסקא דהרמב"ם ז"ל דנפרש הירושלמי אליבא דר"י ומהרי"ט ורבי כתם ב' המשניות דדמאי ובילה כר"י והרים אבל התרומה אסורי לכו"ע וע"כ דמי שבת ליו"ט והיא יו"ט היא שבת אבל לאחר שאיפסק בגמרא כר' יוסי אין לנו לומר דרבי כתם המשנה דדמאי כר"י ואחרים אלא דאף כר' יוסי אתיא הוא והא דמותר בתרומה לבו ייתא דר' יוסי הוא ביו"ט משא"כ בשבת דמכ"ל לדמות שבת ליו"ט דביו"ט מותר משא"כ בשבת וראיתי בכס"מ ז"ל בפק"ג מה"ם ה' ס"ז בשם הרב ר"ז שפירא ז"ל שתמה על הרמב"ם ז"ל שהוא נגד הירושלמי עיי"ש ולפי דברינו שפיר ניחא שוב ראיתי בשנו"א ז"ל דכתב דווקא לשיטת הירושלמי דס"ל דהפרשת ודאי נמי מותר בשבת אם קרא שם מלתרול משא"כ בש"ס דילן דאף בדמאי אסור הנפרשה א"כ לא יכלום ככשוט דהפרשה אסור ומדוקדק לשון הרמב"ם ז"ל בה' שבת דכתב לא יכלום ולא לא יתנום ודוק: הדרן עלך הלוקח פירות

א"ר

עין משפט נר מצוה א [א] מיי' פ"ט ממעשר הל"ו. ב [ב] [ג] מיי' פי"ג שם הל"ד. ג [ד] מיי' פ"ט שם הל"ו.

מסורת הש"ס (א) לעיל פ"ה מ"ג.

שיון הש"ס *כאן בעושה בטהרה כו'. ע' ברע"ב כאן ובר"ש פ"ב משנה ד'. ובמשנ' חכמים ובשנות אלי' ובלח"ם פ"א משנה נ' ודוק.

אלא כר"א דר' אליעזר אמר כאן וכאן בעושה בטהרה
אלא במתארח אצלו לא כן תני (א) הנאמן על
הטהרות נאמן על המעשרות ותניתה רבי ינאי בי
רבי ישמעאל ואמר הדא דתימר במתארח אצלו
אבל ברבים אינו נאמן [א] עד שיקבלו עליו ברבים
וכא ברבים אנן קיימין רבי אבין רבי שמאי בשם
רבי אחא שמע לה מן דבתרה הרוצה להפריש
תרומה ותרומת מעשר כאחת וכמה דתימר תמן
[ב] חוץ מן הראוי ליקדש לשם תרומה והכא חוץ
מן הראוי ליקדש לשם חלה תנינן חלה בין ראשון
לשני רבי יונה בשם זעירא זאת אמר [ג] חלה אין
בה משום בל תאחר רבי יוסי בשם רבי זעירא אין
משנה אמורה על סדר ולא בדמאי אנן קיימין לא
כן אמר רבי בא בריה דרבי חייא בשם רבי יוחנן
מתני' בדמאי הא בודאי לא והכא בדמאי אנן
קיימין תני רבי חייא אף בודאי עליה רבי יונה
בשם ר' זעירא אומר זאת אומרת חלה אין בה משום
בל תאחר רבי יוסי בשם רבי זעירא אמר אין
משנה אמורה על סדר אלא תקדים חלה לראשון
מעתה תהא חלה חייבת במעשרו' ומעשרות לא יהו
חייבין בחלה שכל הקודם את חבירו חבירו מתחייב בו
ותני

הא ר' יוחנן איהו דקאמר בפרק קמא דאף בחבר שלקח עיסה מעם הארץ והפרים חלה פטורה החלה מדמאי והיכי מצינן לאוקמי אליבי' מתני' דפ"ק גם כן בעושה בטהרה הא משמע דלדידיה לעולם לא גזרו דמאי על החלה וכן מתניתן דהכי דקאמר הואיל ועושה בטומאה הלוקח הוא שיפרים ניחא על הפרשת החלה ותרומת מעשר כלשני ר' יוחנן בפ"ב והא שפיר מיתרצא אלא דהקושיא דהכא ממתניתין דפ"ק א"א לשנויי בכה"ג. דהא עיקר הקושיא דמקשי הכא אמאי צריך להפרים דמאי אף על החלה ובפ"ק תנינן דלא גזרו דמאי בחלה כדא"ר יוחנן גופיה. אלא משום דבלאו הכי פריך שפיר ולא קאי המסקנא בפירושא דמלתא דמתני' דמתקן דמאי לשיעור החלה אלא דחלה פטורה מדמאי כדלקמן: אלא ר' אלעזר וכו'. כלומר דפריך אף לדידך דבעית לשנויי הכי הניחא לר' יוחנן אלא לר"א דמשני לעיל (בפ"ב) לרומיא דמתני' דהתם אדהכא דכאן וכאן בעושה בטהרה אלא דכאן במדה דקה וכאן במדה גסה וכדפרישית שם דר"א מוקי להני מתני' אידי ואידי בנחתום חבר הלוקח פירות מעם הארץ וכאן דקתני הלוקח הוא שמפרים במוכר במדה גסה איירי דלדידי' התירו למכור דמאי כדתנינן שם והלוקח ממנו הוא שמפרים ומתני' דפ"ב במוכר במדה דקה מיירי ואסור למכור את הדמאי ולהכי הנחתום המוכר הוא צריך שיתקן והשתא אליבא דר"א מאי איכא למימר בקושיין דהא קתני מיהת הכא דצריך לתקן דמאי אף על החלה ובפ"ק דתנינן דלא גזרו כלל דמאי על החלה ואף בחבר שלקח עיסה מע"ה והפרים הוא החלה פטורה מן הדמאי וכר' יוחנן דפ"ק בהא: אלא במתארח אצלו. כלומר אלא הכי בעינן לשנויי מתני' דפ"ק מיירי במתארח אצל ע"ה דא"צ להפרים מחלתו דמאי והכא בלוקח מנחתום ע"ה מיירי וכדאשכחן דמחלקינן בין מתארח אצלו ובין מוכר לרבים כדמסיק ואזיל: לא כן תני. דמי לא תנינן כה"ג כדמייתי לה לעיל (בפ"ב בהלכה ב') הנאמן על הטהרות נאמן על המעשרות ור' ינאי תני לה בדבי ר' ישמעאל והוא אמרה דהדא דתימ' במתארח אצלו אבל לרבים כלומר שיהא נאמן לרבים ולומר זה מתוקן הוא ושיסמכו עליו אע"פ שהוא עצמו אינו אוכל עמהן אינו נאמן עד שיקבל עליו להיות נאמן לרבים כדתנינן שם המקבל עליו להיות נאמן וכו' אלמא דיש חילוק בין המתארח אצלו לבין שהוא מוכר לרבים: וכא ברבים אנן קיימי'. וה"נ מחלקינן בזה בין המתארח אצלו דפטור מחלת דמאי ובין המוכר לרבים כדאיירי מתניתין דהכא וצריך הלוקח ממנו להפרים דמאי אף על החלה: שמע לה מן דבתרה. כלומר דר' אבין בשם ר' אחא שמע לה לשנויי הקושיא דהוי קשיא לן ממתניתין דפ"ק אדהכא ומן המתני' דבתרה למד דמעיקרא לא קשיא מידי דלא כדס"ד דצריך להפרים דמאי אף על החלה דהא ליתא דהא לקמן תנינן כעין האי ליסנא דקתני הכא הרוצה להפרים תרומה ותרומת מעשר כאחת וכו' וכי ס"ד דהא דמפרים שם מעשר ותרומת מעשר מפרים ג"כ על שיעור התרומה הא ודאי לא וא"כ כמה דתימר תמן דמה שצריך להפרים מעשר ותרומת מעשר הוא חוץ מן הראוי ליקדש לשם תרומה גדולה והכא נמי הא דקתני א' ממאה שיש כאן וכו' לאו על הכל קאי ואף על החלה אלא חוץ מן הראוי ליקדש לשם חלה הוא דצריך לתקן דמאי אבל חלה שהוא צריך להפרים כדין הלוקח מן הנחתום ע"ה אינו צריך להפרים על החלה דמאי דלא גזרו דמאי כלל על החלה וכהאי דשנינו בפ"ק: תנינן חלה בין ראשון לשני. קתני במתני' נוטל כדי תרומת מעשר וחלה וכו' אלמא שמפרים חלה בין מעשר ראשון ובין השני כדקתני דאח"כ קובע מקום למע"ש ופליגי ר' יונה ור' יוסי אליבא דר' זעירא אי מתני' דוקא או לאו דוקא: זאת אומרת חלה אין בה משום בל תאחר. כלומר דאף דבגוונא דמתני' דלוקח מהנחתום והוא צריך שיתקן את הכל כדתנן וא"כ היה לו להפרים בתחלה להחלה שהיא נקראת תרומה ואח"כ להמעשרות שהרי כאן כבר נתחייב בחלה אלא ש"מ דאין קפידא בחלה ואין בה משום בל תאחר אם מקדים למעשר הראשון בתחלה ור' יוסי קאמר דאין משנה אמורה על סדר וכך צריך לשנות נוטל כדי חלה ותרומת מעשר: ופריך הש"ס ולא בדמאי אנן קיימין במתני' וכי לא כן אמר ר' בא בשם רבי יוחנן. לעיל (פ"ק) דבדמאי הוא דהקילו אבל בודאי לא דקאמר התם בהל' ד' דאפילו לכתחלה מותר להקדים מעשר שני לראשון בדמאי כ"א בודאי הוא דאסור לכתחלה לשנות בסדר הקדימה. והא הכא בדמאי אנן קיימין והאיך שמעינן מהכא לבעלמא דאין בחלה משום בל תאחר דהא אין סדר קדימה בדמאי כלל: תני ר' חייא אף בודאי. וקאמר הש"ס דאשכחן ברייתא דר' חייא דתני להא דמתני' אף בודאי כן והיא בתוספתא פ"ד גבי דינא דמתני' דלקמן דגרים שם הרוצה להפרים תרומה ותרומת מעשר וחלה כאחד נוטל כדי תרומה ותרומת מעשר וחלה וכו' ומייתי לה לקמן על המתני' וא"כ אף בודאי שבל כדאיירי מתני' דלקמן תני נמי שמפרים מעשר ראשון ותרומת מעשר שממנו קודם החלה: עליה ר' יונה בשם ר' זעירא וכו'. כלומר עליה דהאי ברייתא הוא דאיתמר פלוגתייהו דר' יונה ור' יוסי דמהתם שפיר הוא דדייק ר' יונה דאין בחלה משום בל תאחר: ור' יוסי קאמר דאין משנת ר"ח על הסדר אלא תקדים חלה למעשר ראשון: מעתה. ופריך הואיל והחלה היא קודמת למעשר ראשון אם כן

אלא כר"א דר"א אמר כאן וכאן בעושה בטהרה, כלומר דלר"א לא מוקים המתניתא דידן בעושה בטומאה אלא בעושה בטהרה ולדוגמא בעלמא נקט ר"א אבל לא מוקמי כאוקימתא דרבי אליעזר דמיירי בנחתום חבר ורק דמיירי במדה גסה, ז"א דא"כ ממנ"פ היכי מיירי אי בעושה בטומאה א"כ הוי ליה שמן לנר, ואי בעושה בטהרה, א"כ ע"כ דהמוכר מפרים משום התקנה שלא תטמא העיסה כדלעיל בפ"ב הנ"ל, אלא ע"כ דמיירי שהנחתום ע"ה ע"כ הלוקח מפרים ומיירי שנאמן על הטהרות ולא על המעשרות, אלא האי סוגיא מפרשת המתני' דידן בנחתום ע"ה, וע"כ הלוקח מפרים דזהו כל יסוד הקושיא דפריך דהוי שמן לנר דלשריפה עומדת דע"כ חלה טמאה היא דהלוקח מע"ה ואינו נאמן אף על הטהרות ע"כ, דאי נאמן על הטהרות נאמן על המעשרות ג"כ, וע"ז קאמר התירוץ דמיירי הכי בע"ה שנאמן על הטהרות ולא כר"י דמוקים המתניתא דידן בעושה בטומאה אלא דמיירי בע"ה שנאמן על הטהרות, ור"א היא לדוגמא בעלמא, כלומר דלא מתוקם המתני' דידן בעושה בטומאה אלא בטהרה, וע"כ מיירי בע"ה שנאמן על הטהרות, וע"ז פריך הא קיי"ל הנאמן על הטהרות נאמן על המעשרות, ע"ז משני תניתא ר"י ב"ר ישמעאל ואמר טעמא הדא דתימר במתארח אצלו אבל ברבים אינו נאמן עד שיקבל עליו ברבים, והכא ברבים אנן קיימין ור' אבין ר' שמאי ר' אחא שמע לה מן דבתרה הרוצה להפרים וכו' כמה דתימר תמן חוץ מן הראוי לקדש לשם תרומה להכא חוץ מן הראוי לקדש לשם חלה, כלומר דלא משמע ממתני' דמיירי דאף על החלה חייב ליתן תרו"מ ז"א כמו במתניתן השני מיירי חוץ מן הראוי לקדש לשם תרומה, וה"כ נותן תרו"מ חוץ מן על החלק החלה ומתורץ קושית הראשונה, ע"כ פי' הפנו"א ז"ל ביתר ביאור:

**תנינן** חלה בין ראשון לשני ר' יונה בשם ר"ז ז"א חלה אין בה משום בל תאחר פי' הל"ת דמלאתך ודמעך לא תאחר לא שייך בחלה, וכל מי שירצה יקדים באם עושה עיסה מן הטבל, וכיון דאין ל"ת מן התורה, ע"כ קבעו חכמים במשנתינו מע"ר קודם כדמסיק במסקנא משום דקדמה לגורן, ור' יוסי בשם ר"ח ז"א אין משנה אמורה על סדר אלא תקדים חלה, ופריך ולא בדמאי אנן קיימין לא כן א"ר בא ברי' דר"ח בשם ר' יוחנן מתניתן בדמאי הא בודאי לא, פי' דלקמן (רפ"ז) דרצה למילף מן דמאי קאמר ר"י דלא מצינן למילף דמתניתן מיירי בדמאי ולא ילפינן ודאי מדמאי, וא"כ ה"נ היכי קילפית מן מתניתן הזה דחלה אין בו משום בל תאחר לענין ודאי הא מתניתן מיירי בדמאי ולא ילפינן מינה ודאי ואלא הו"ל לר"י ולר' יוסי למילף דין הזה ממשנה דלקמן דמיירי בודאי אבל לא ממשנה הזאת דמיירי בדמאי, ומשני משום דר"ח תני בברייתא על מתניתן דידן דה"ה בודאי עלי' מפלפלין ר' יונה ור' יוסי, והשתא מסיק הגמרא מעתה בניחותא כיון דאמרת חלה אין בה משום ב"ת אי דתקדים חלה תהא חלה חייבת במעשרות ומעשרות לא יהיו חייבין בחלה בתמיה, פי' דעד הנה היה הסקלא ופריא דתורם על חלק הראוי לקדש לשם חלה אבל שיפרים חלה על חלק הראוי לקדש לשם תרו"מ בזה לא שמענו כלל, משום דסברינן עד השתא דחלה הוא אחר ראשון, וע"כ אע"פ דאיתא בירושלמי במס' חלה (פ"א ה"ג) דחלה תרימו תרומה, דמחלה תרימו תרומה, ומאותה שכתוב בה ראשית תרימו חלה ועל כן תרומה חייבת בחלה וחלה בתרומה, הנ"מ באם שסבירא לן דחלה אין בה משום ב"ת בעושה עיסה מן הטבל בזה שייך רבוי דקרא דחלה חייבת בתרומה ותרומה בחלה משא"כ אי סברינן דחלה הוי לאחר ראשון כדס"ל במשנה קודם שפירש ר' יונה ור' יוסי והיה ס"ל דחלה חייבת בתרומה ומפרים תרו"מ על חלק הראוי לשם חלה אבל לא יפרים חלה על חלק הראוי לשם תרו"מ דליכא למדרש מראשית עריסותיכם מאותה שכתוב בה ראשית תרימו חלה, הא הוא לנגד הכלל כל הקודם את חבירו חבירו מתחייב בו והוא אינו מתחייב בחבירו, והאיך יתחייב תרומה בחלה, אבל השתא דס"ל דחלה קודם או דאין בה משום ב"ת ושניהן שוין מעתה תהא חלה חייבת בתרומה ותרומה לא תהא חייבת בחלה בתמיה שכל הקודם את חבירו חבירו מתחייב בו אבל אינו מתחייב בחבירו, משא"כ בשלא קדם את חבירו מתחייב בחבירו, ולפיכך אם חלה קדמה בעיסת טבל פשיטא דחייבת חלה בתרומה משום דמצות תרומה היא בגורן ואם לא הפרים מן הכרי מפרים מן העיסה ומן הפת, ותרומה חייבת בחלה דהא עכשיו בעת העיסה הוי חלה קודם, וכן לר' יונה בששניהן שוין ואין בה משום ב"ת פשיטא דמתחייב כל אחד בחבירו מדרשא דקראי הנ"ל, וליכא בזה הכלל כל הקודם את חבירו כו' דזה דוקא בתרומה ומע"ר ומע"ש דזמן כולם בא בב"א בעת מירוח ואז תרומה קודם ואח"כ מע"ר ואח"כ מע"ש בזה שייך כל הקודם את חבירו כו', משא"כ בתרו"מ וחלה דאין זמן שניהם שוין ולא חשיב בזה תרומה קודם, דהא בזמן הגורן עדיין לא היה חיובא דחלה, וכשבא חיובא דחלה אז שניהן שוין, כמו לדוגמא בשנים שעומדים אצל הפתח לכנוס ויש דין קדימה לאחד חשוב מוקדם, משא"כ כשלא הי' חבירו כלל נכנס הוא ואבל כשיתרמו שניהם בב"א אז שניהם שוין לא חשוב אחד מוקדם מחבירו כן הדבר הזה,
ומביא

מעתה תהא חלה חייבת במעשרות כלומר ניחא דהחלה שחייבת במעשרות שפיר הוא שצריך שתהא החלה מן המתוקן ממעשרות אלא המעשרות לא יהו חייבין בחלה: שם הקדים והפרים המעשר לא יהא צריך להפרים החלה ממנו שהרי זה הכלל הוא שכל הקודם את חבירו חבירו מתחייב בו וכלומר חבירו הוא שמתחייב בקודמו אבל הקודמו אינו מתחייב בחבירו שלהגריי כמו ששנינו זה לעיל (בפ"ק דפאה בהלכה ה') שהביכורים קודמין לתרומה והתרומה היא מתחייבת בביכורים שצריך להפרים הביכורים אף מחלק התרומה וכגון שלא הפרים הביכורים במחובר לקרקע שדינן להפריסן מן התלוש ואפי' מהכרי ממורח שכבר נגמרה מלאכתו לחיוב תרומה ומעשרות ומפרים הביכורים שהוא חלק ששים נודבנן מכל הכרי אבל א"צ להפרים חלק תרומה מן הביכורים וה"נ כן ואם כן לא יתחייבו המעשרות בחלה בתמיה:
ותני

(פו"א) אליעזר כד"ו אלעזר. (פו"א) בשם זעירא זאת כד"ו בשם רבי זעירא ואת.

עין משפט נר מצוה ד [א] מיי' פ"י ממעשר הל"א. ה [ב] מיי' פ"ט שם הל"י. ו [ג] מיי' פ"ו מבכורים הל"ו.

מסורת הש"ס (א) לעיל פ"ב הל"ב.

ד

ותני כן [א] (א) העושה עיסה מן הטבל בין שהקדים חלה לתרומה בין שהקדים תרומה לחלה מה שעשה עשוי חלה לא תאכל עד שיוציא עליה תרומה תרומה לא תאכל עד שיפריש עליה חלה ולמה קדמה ראשון מפני שקדמה לגורן והרי שני קדמה לגורן אמר רבי מתניה בדין היה שתקדים חלה לכל ולמה קדמה ראשון מפני שקדמה לגורן וכתיב בו ראשית שני אע"פ שקדמו לגורן אין כתוב בו ראשית:

## הלכה ב מתני'

[ב] הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחת נוטל א' משלשים ושלשה ושליש ואומר א' ממאה ממה שיש כאן הרי זה בצד זה חולין ושאר תרומה על הכל ומהחולין שיש כאן הרי זה בצד זה מעשר ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו והשאר חלה ומע"ש בצפונו או בדרומו ומחולל על המעות: נמ' (ב) תני הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר וחלה כאחת נוטל כדי תרומה ותרומת מעשר *וחלה כאחת וכמה הן אחד מכ' ואומר אחד ממאה ממה שיש כאן הרי הן בצד זה חולין טבל ועוד אחד ממ"ח סמוך לו והשאר תרומה על הכל ומהחולין שיש בו וזה שעשיתי חולין טבל עשוי מעשר ושאר מעשר סמוך לו וזה שעשיתי מעשר עשוי תרו"מ עליו ומע"ש בצפונו ובדרומו מחולל על המעות. רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן [ג] צריך לברך חמש ברכות. תני רבי חייא [ד] **כוללן ברכה אחת עד כדון כהן לוי ישראל אין יאמר תרומת מעשר נמצא מפריש על דבר שאינו שלו מעשר

---

**רידב"ז**

ומביא ראי' ותני כן העושה עיסה מן הטבל בין שהקדים כו' מה שעשוי עשוי פי' דדין שניהם שוין מן התורה, לפיכך חלה לא תאכל עד שיוציא עליה תרומה, תרומה נ"ת עד שיוציא עליה חלה, ועכשיו חוזר הגמרא למאן דאמר דחלה אין בה משום ב"ת ואיזה שירצה יקדים מדאורייתא דאין בה משום ב"ת ולמה במשנתנו נקט ראשון קודם חלה ולמה קבעו חכמים כן כיון דמדאורייתא בין שהקדים כו' מה שעשה עשוי ואינו עובר בל"ת ומשני מפני שקדמה לגורן כו' ולר' יוסי דס"ל אין משנה אמורה על סדר ס"ל ג"כ דמדאורייתא מה שעשוי עשוי אבל לכתחלה חלה קודמת כדאמר ר"מ בדין הוא שתקדים חלה לכל וס"ל לר' יוסי דאין משנה אמורה על סדר ובאמת מקדים חלה לכל אע"פ דעפ"י הדין מה שעשה עשוי ולפיכך לפי המסקנא נשאר הא דקאמר מעתה תהא חלה חייבת בתרומה ותרומה בחלה, פי' כיון דתני ר"ח אפי' בודאי ובודאי באמת צריך ליטול תרומה על מה שראוי לקדש לשם חלה, דדוקא בדמאי מסקינן דלא אמרינן חוץ מן הראוי לקדש לשם חלה דהא לא גזרו דמאי על החלה משא"כ בודאי צריך לתרום על מה שראוי לקדש לשם חלה וכמו כן חלה על מה שראוי לקדש לשם תרומה:

**עד** כדון כהן לוי ישראל אין יאמר תרו"מ נמצא מפריש על דבר שאינו שלו כר' יוסי דר' יוסי אמר בעה"ב שתרם את המעשרות מה שעשה עשוי, כן גירסת הגר"א ז"ל, וה"פ דהאיך יש רשות לבה"ב לתרום תרו"מ, ומשני דאתיא כר' יוסי דר' יוסי ס"ל (בירושלמי בפ"ק דמס' תרומות) כאבא אליעזר בן גמלא בש"ס דילן במס' גיטין (דף ל"א):

---

**פני משה**

ותני כן. כלומר דמשני דהא לא קשיא דהא תנינן בהדיא כן בתוספתא דתרומות (פ"ג) העושה עיסה מן הטבל וכו' מה שעשה עשוי ואע"פ שלא היה לו להקדים החלה לתרומ' אעפ"כ מה שעשה עשוי וצריך להפריש מן החלה שיעור תרומה ממנה וכן התרומה אם הפרישה בתחלה לא תאכל עד שיפריש עליה החלה אלמא דמחייבת בשתיהן ואע"פ שדין התרומה שתקדים לחלה וטעמא כיון דטבל גמור הוא להתחייב בתרומה ועכשיו עשה עיסה וגלגול העיסה מחייב בחלה לא יצאת מידי חיוב בשתיהן וה"ה הכא שחל חיוב שתיהן עליו ואע"פ שמן הראוי היה שתקדים חלה לראשון: ולמה קדמה ראשון. למ"ד דעל הסדר נשנית קמהדר וטעמא מאי שקדמה הראשון לחלה הלא חלה תרומה קרויה וקאמר מפני שקדמה הראשון לחלה לגורן שחיוב המעשרות בגורן הוא ואין חיוב חלה עד לאחר גילגול העיסה ולפיכך אפילו במקום שחלו כאחת כדינא דמתני' דלקמן מפרים הראשון קודם להחלה לפי שכבר קדמה חיובו בגורן: והרי שני. ג"כ קדמו לחלה לגורן ואמאי מפרים חלה קודם למעשר שני בגוונא דאמרן: א"ר מתניה. היינו טעמא דבדין היה שתקדים חלה לכל ואפי' לראשון לפי שהיא קרויה תרומה ולמה אמרו שקדמה ראשון מפני שיש בזה שני טעמים. שקדמה לחלה לגורן ועוד מפני שכתוב בו ראשית כלומר שיש בו תרומת מעשר ותרומה קרויה ראשית אבל שני אע"פ שקדמו לחלה בגורן אין כתוב בו ראשית וחלה אף על גב דכתוב בה ראשית עריסותיכם מ"מ היא אינה מתחייבת אלא בשעתא דקרינא בה עריסותיכם:

**הלכה ב מתני'** הרוצה להפריש תרומ' ותרומת מעשר כאחד. מתני' בודאי איירי מדקתני תרומה גדולה ואבא אליעזר בן גמלא היא דאמר בסוף פ' כל הגט ונחשב לכם תרומתכם כתיב בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה גדולה ואחת תרומת מעשר כשם שיש לו רשות לבעה"ב לתרום תרומה גדולה כך יש לו רשות לתרום תרומת מעשר ונותן תרומת מעשר לכהן ואת המעשר ללוי והלכך קאמר התנא שאם רוצה להפרישן כאחת ושלא יטריח בהפרשתן זו אחר זו כיצד הוא עושה: נוטל אחד משלשים ושלשה ושליש. כגון שיש בכרי מאה סאין וא' מל"ג ושליש הוא ג' סאין ויהיו שני סאין לתרומה גדולה וסאה א' לתרומת מעשר שהיא א' ממאה: ואומר א' ממאה שיש כאן ה"ז בצד זה חולין. כלומר על אותו חלק שנטל שהוא ג' סאין ויש בו אחד ממאה שהיא סאה אחת שהיא א' ממאה מן כל הכרי ה"ז ישאר חולין בצד זה שהן עוד השתי סאין שבאותו החלק וחולין. שאומר הייני שאינו קורא לו עדיין שם לתרומת מעשר לפי שאסור להקדים מעשר ותרומת מעשר קודם לתרומה גדולה לפיכך אומר שישאר כמו שהיה בלא קריאת שם עד שיפרים התרומה: ושאר. אותן שתי סאין שבאותו החלק יהיו תרומה על הכל שהוא תרי ממאה ומאה חולין שיש כאן. כלומר אותה סאה שהיא א' ממאה שאמרתי עליה שתשאר חולין עד שאפרים התרומה אני קורא עכשיו לה שם ויהיה זה בצד זה הב' סאין של תרומה והרי זה מעשר ושאר מעשר הראוי להכרי הזה אחר שנפרשה התרומה גדולה יהיה סמוך לו לזה א' ממאה וזה שעשיתי אותו מעשר בתחלה יהיה עשוי תרומת מעשר עליו: ושאר חלה. כלומר אם לא תיקן טבלו עד שעשה עיסה ונתחייב ג"כ בחלה כדאמר בסוף הלכה דלעיל או אם הוא רוצה להפרים הכל כאחת וגם להחלה כדמייתי בגמרא להתוספתא: ומעשר שני. יהיה קבוע בצפונו או בדרומו של הכרי ואח"כ מחללו על המעות ונמצא מתוקן הכל: גמ' תני. בתוספתא (פ"ה): וכמה הן. בין הכל שצריך להפרים: א' מעשרים. במאה שהוא חמשה וכך הוא מפרים גם להחלה שני סאין ממאה לתרומה ואחת לתרומת מעשר ושתים לחלה שהיא אחת ממ"ח והרי הן שתים לנ"ו אחר שהוא נוטל השתים לתרומה ואחת לתרומת מעשר ואף שנשארו צ"ז ולא דק באלו שתים לחלה שהן מעט יותר: ואומר א' ממאה וכו'. כדפרישית במתני': חולין טבל. כלומר לאו חולין ממש קאמר אלא חולין בלא קריאת שם וטבל כשהיה כדפרישית טעמא במתני': ומהחולין שיש בו. מפרש ואזיל כלומר וזה שעשיתי חולין טבל יהיה עשוי וכו' כבמתני': חמש ברכות. לתרומה ולמעשר ולתרומת מעשר ולחלה ולמעשר שני: כוללן בברכה אחת. מאחר שהוא מפרישן כאחת לא יברך על כל אחת ואחת בפני עצמו אלא כוללן בברכה אחת: עד כדון כהן לוי. ופריך אהא דתנינן במתני' ובתוספתא שמפרים תרומה ותרומת מעשר כאחת עד כאן מצינן לאוקמי האי מילתא אלא בכהן ולוי לפי שהכהנים והלוים מצווין להפרים תרומות ומעשרות משלהן כדדרים בספרי פ' קרח לפי שנאמר ואל הלוים תדבר וגו' ישראל נותנים ללוים ואין הכהנים נותנים מעשר ללוים. הואיל ואין נותנים מעשר ללוים שומע אני יהו אוכלים אותו בטבלו ת"ל כן תרימו גם אתם וא"כ שפיר משכחת לה שהכהן מפרים התרומה ותרו"מ כאחת שהרי אינו צריך אלא לתקן טבלו והכל הוא שלו וכן הלוי שהוא מפרים התרומה ותרומת מעשר לכהן והמעשר הוא שלו ונמצא שיכול הוא להפרים גם תרומת מעשר עם התרומה כאחת: וישראל. בתמיה כלומר אבל בישראל היכי משכחת לה וכיצד יפרישן כאחת: אין יאמר תרומת מעשר. אם יאמר לקרות שם ולהפרים תרומת מעשר עם התרומה נמצא מפרים הוא על דבר שאינו שלו שהרי המעשר של לוי הוא והאיך הוא מפרים תרומת מעשר עליו אם לא נתן המעשר ללוי: מעשר

---

## תוספות הרי"ד

**א"ר** מתני' בדין היה שתקדים חלה לכל ולמה קדמה ראשון מפני שקדמה לגורן וכתיב בה ראשית כו' מהכא מוכח דגם בדמאי מקדים תרו"מ קודם חלה דהא מתניתן מיירי בדמאי ג"כ ור"ח מוסיף אף בוודאי וקאי על שניהן על דמאי ועל ודאי ודווקא הקדים שני לראשון בדמאי מותר כדאיתא (בפ"ק) מותר להקדים שני לראשון בדמאי משא"כ בדבר שזקוק ליתנו לכהן אסור להקדים לכתחילה וכ"כ הרמב"ם ז"ל (בפ"ט מה' מעשר) דאסור להקדים בדמאי מע"ר קודם תרו"מ והכא בסוגיין דידן לא פריך על הא לא בדמאי אנן קיימין ולא כן א"ר בא דר"ח ביוא מותר להקדים שני לראשון בדמאי כגי' הנכ"י ז"ל ומדמה שני לראשון לחלה ותרו"מ ז"א חדא דמי הרשה לנו להגי' מימרא אחרת וגירסא חדשה ועוד דא"כ קשה למה משני תני ר"ח אף בוודאי קשה נ"ל להביא ברייתא דר"ח הלא במשנה שאחריו מפורש הדין גם בודאי דהא התם נקט תרומה גדולה דהיא בודאי ודעת הסג"א ז"ל דגרסינן במתניתן שם והשאר חלה אלא הדבר מבואר כמו שפירשתי דהוא ממש מימרא דר"ח ב"ב בשם ר"י לקמן ברפ"ז וקפריך למה נחלקו ר"י ור"י הכא במתניתן דידן דמיירי בדמאי וקאמר ר' יונה זאת אומרת מאי הוכחה הוא מדמאי לודאי וכמו דא"ר יוחנן לקמן במתניתן בדמאי אבל בודאי לא ולא ילפינן מדמאי לודאי והו"ל למימר על מתניתא שאח"ז אבל אין שייכות למתניתן דידן ע"ז מתרץ דתני ר"ח על מתניתא הזה אף בודאי ועליו קאי ר' יונה ור' יוסי ועיין לעיל (ברפ"ב) בסוגיא דהנחתומים נבי כאן בעושה בטהרה שהבאתי שם הסוגיא הזה ושם כתבתי מל' הרמב"ם ז"ל מוכח דצריך להקדים תרו"מ קודם לחלה אף בדמאי וזהו מדרבנן מפני שקדמה לגורן כנ"ל, וגם מפירוש המשניות להרמב"ם ז"ל במתניתן דידן מוכח כן בפירוש ודו"ק:

**תני** הרוצה להפרים תרומה ותרו"מ וחלה כאחת, כתב בגליון הש"ס דהתוס' ז"ל במס' סוכה (דף לה) מביאין ראי' דעיסה של טבל חייבת בחלה והא דלא הביאו ממתניתן כאן דקתני והשאר חלה משום דכבר הפרים תרומה ותרו"מ א"כ ממילא אין כאן טבל ולכך קתני והשאר חלה משא"כ בירושלמי דתני תרומה ותרו"מ וחלה כאחת הביאו שפיר ראיה וכו' ובשו"ת שאג"א ז"ל ס' נ"ז חשד להתוס' ז"ל שלא ראו דברי המשנה בסמוך ונראה להירושלמי ובאמת הירושלמי הוא פירוש המשנה רק שבמשנה היה יכול לדחות כמ"ש ולכך הביאו מירושלמי שמפורש יותר עכ"ל אבל בשו"א ז"ל מבואר דלא גרסינן כלל במתניתן חלה זולת

---

**עין משפט נר מצוה** ז [א] מיי' פ"ו מבכורים הל"ז. ח [ב] מיי' פ"ג מתרומות הלכ"ד וכ"מ סמ"ג לאוין רנג עוש"ע יו"ד סי' שלא סע"ף כח. ט [ג] [ד] מיי' פ"א ממעשר הלט"ז טוש"ע יו"ד סי' שלא סעיף עח.

**מסורת הש"ס** (א) ירושלמי חלה פרק א' הלכה ג'. (ב) תוספתא פרק ה' וע' תוס' סוכה לה: ד"ה אתיא.

**גליון הש"ס** *וחלה כאחת ע' תוס' סוכה לה. שהביאו מכאן ראי' דעיסה של טבל חייבת בחלה. והא דלא הביאו ממתניתין כאן דקתני והשאר חלה משום דכבר הפרים תרומה ותרומת מעשר א"כ ממילא אין כאן טבל ולכך קתני והשאר חלה. משא"כ בירושלמי דקתני תרומה ותרמת מעשר וחלה כאחת. הביאו שפיר ראי'. וע' נר"ש ותוס' יו"ט ובשו"ת שאגת ארי' סי' נז חשד להתוס' שלא ראו דברי המשנה בסמוך ונראה להירושלמי. ובאמת הירושלמי הוא פירוש המשנה. רק שבמשנה הי' יכול לדחות כמ"ש. ולכך הביאו מירושלמי שמפרש יותר ודוק: ** וכוללן כברכ' א' ע' בביאורי הגאון מוהרא"ו ז"ל על או"ח סי' כה. ומ"ש בחבורנו שם סק"ו. וע' בשו"ת הריב"ש סי' שפד:

**ככר לארן**

תני הרוצה להפרים. תוספתא דמאי פ"ה ושם היא מתוקנת:

---

**שנויי נוסחאות**

(פו"ו) קרמה כד"ו קדמו. (פו"ו) שתקדים כד"ו שתקדום. (פו"ח) וכתיב כד"ו וכתוב. (פוי"א) כאחת כד"ו כאחד (פוי"ד) ומהחולין כד"ו ומאה חולין. (פוט"ז) או בדרומו. כד"ו ובדרומו.

מעשר ואח"כ תרומה נמצא מקדים תרומה ואחר
כך מעשר נמצא או פוחת ממעשרותיו או מוסיף
על מעשרותיו כהדא דתני (א) הפוחת ממעשרותיו
מעשרותיו מתוקני' ופירותיו מקולקלי' [א] (ב) המעדיף
על מעשרותיו מעשרותיו מקולקלים ופירותיו מתוקני'
אמר רבי יוסי בסמוך על תניי בית דין הוא מהו
תניי בית דין *עד מקום שהדעת טועה: מהו תניי
ב"ד אמר רבי יוחנן כדי שיהא קובע מעשר ראשון
בצפונו ומעשר שני לדרומו ותרומת מעשר בצפון
צפונית. (ג) מהו תניי ב"ד הוא לבשיפדה מעשר
שני שבעודף פדוי עד כדון ביבש בלח: הוה ליה
מאה תאנים חמשין רברבין וחמשין דקיקין אין נסב
מן רברביא צריך נסיב תשע מן דקיקתא צריך מיסב
אחת עשרה נסב עשרה מן רברביא אית תמן חדא
חולין וחש לומר שמא אותה חולין עושה אותה
תרומת מעשר למקום אחר וכתיב תרומת ה' מעשר
מן המעשר ולא חולין מן המעשר אמר רבי בון
בר כהנא מתנה ואומר מעשר הזה שהפירות הללו
חייבות הרי הוא קבוע בתחלת כל עוקץ ועוקץ
ומהלך עד שהוא מגיע בכל עשר מסב אית בהון
חדא תרומת מעשר וכל שהוא חולין עד כדון דבר
מרובה היה דבר ממועט הוה ליה עשר תאנים
חמש רברבין וחמש דקיקין אין יסב מן רברבתא
צריך מסב חדא פרא ציבחר מן דקיקתא צריך מסב
חדא ועוד ציבחר נסיב חד מן רברבתא אית תמן
כל

**פני משה**

מעשר ואחר כך תרומה. כלומר ואם תאמר שהוא מפריש המעשר ללוי בתחלה חוץ מחלק תרומת מעשר שבו. ואחר כך מפריש תרומת מעשר עליו אם כן מפריש התרומה גדולה גם כן אחר המעשר שהרי הוא מפריש התרומה ותרומת מעשר כאחת ונמצא מקדים הוא המעשר לתרומה גדולה ואסור להקדים כדתנן בפ"ג דתרומות תרומה ואח"כ מעשר. ואם תאמר דהא באמת אינו מפריש המעשר אלא אחר התרומה שהרי כך שנינו א' ממאה שיש כאן הרי זה בצד זה חולין טבל עד שיפריש התרומה ואח"כ אומר ה שעשיתי כו' מיהו אכתי קושיא נמצא או פוחת ממעשרותיו הוא או מוסיף הוא לפי שעכשיו כשמפריש גם התרומה כאחת הרי אינו יכול לכוין שמעשר כראוי אם נוטל עשרה מן הכרי למעשר הרי מוסיף הוא שהרי פיחתו שתי סאין שנטלן לתרומה ואינו מגיע המעשר לעשרה סאין ואם יטול פחות מעשרה שמא יפחות מן השיעור הראוי למעשר וזו עיקר הקושיא דמקשה על האי דינא והא דקאמר אין יאמר וכו' אינו אלא כמו דאמר הא ודאי לא מצית אמרת וכן הא נמי לא עד דאתי לעיקר הפירכא וכן דרך הש"ס: כהדא דתני. מסקנת הך שיטא דהא תנינן בתוספתא (פ"ח) ושם היא שנויה בהפך ובטעות וגי' דהכא נכונה היא: הפוחת ממעשרותיו. שאינו מפריש אלא תשעה או פחות: מעשרותיו מתוקנין. מה שהפריש חל מעשר עליו: אבל פירותיו. של הטבל מקולקלין. שלא תיקנן כראוי: והמעדיף על מעשרותיו. שנוטל ארבעה קבין לחולין והחמישי למעשר מעשרותיו מקולקלין. לפי שטבל ומעשר מעורבין דחצי קב החמישי מעשר הוא וחציו טבל הוא ושאר פירותיו מתוקנין הן אלמא דאסור לפחות ולהוסיף על המעשר משום שהתורה נתנה בו שיעור ולא דמיא לתרומה שהתורם יכול לתרום בעין יפה או כפי מה שהוא: אמר רבי יוסי בסמוך לתנאי ב"ד הוא. כלומר דסומך הוא על תנאי בית דין וכלמפרש מהו תנאי ב"ד ועד כמה יפריש: עד מקום שהדעת טועה. כלומר מפריש הוא לפי האומד והדעת עד מקו' שדעתו נוטה שהוא המעש' ועד שהדעת טועה ולא בכדי שאין הדעת יכול לטעות ולומר זה יהיה שיעור המעשר: מהו תניי בית דין. ומהו עוד תנאי בית דין: כדי שיהא קובע וכו'. כלומר דאיכא עוד תקנה מתנאי בית דין שיקבע המעשר ראשון בצפונו ולהשני לדרומו ולתרומת מעשר בצפון צפוני והיינו שיקבע לראשון במקום זה ולהשני בצד אחר של הכרי ובמקום שהוקבע מעשר ראשון קובע לתרומת מעשר לחלק עשירי ממנו ונמצא שבזה אין כאן חשש שיהא מוסיף או פוחת במעשר דהא בקביעת מקום סגי לקובען עם התרומה ואחר כך כשיפריש התרומה יפרים המעשרות והתרומת מעשר לפי ערך מה שנשאר בכרי אחר שהפרים התרומה: מהו תנאי בית דין. ומהו עוד תנאי בית דין: לכשיפדה מעשר שני שבעודף פדוי. כלומר ועוד מתנאי ב"ד שאם הוסיף במעשר שני בכדי שהדעת טועה ופודה אותו חל הפדיון גם על העודף. א"נ דה"ק שאם פדה להעודף בלבד חל הפדיון עליו וצריך להעלות אותן דמי העודף לירושלים ולהוציאן בקדושת מעשר שני ולא אמרינן כיון דעודף הוא לא יהא חל עליו תורת פדיון דהא יש כאן שיעור מעשר שני מלבד זה העודף דתנאי ב"ד הוא שאף העודף יש לו דין מעשר שני: עד כדון ביבש. הא דאמרת דתנאי ב"ד הוא שיהא מפרים כאן המעשר עד בכדי שהדעת טועה עד כאן שייכא להא ביבש כלומר בדבר הבלול והוא יבש שניטל במידה הוא כגון מיני תבואה או גרוגרות יבשים שדרכן למדוד אותן במדה ואם אינו יכול לכוין המעשר סומך על תנאי ב"ד כדאמרן והכא ליכא האי חששא דלקמן שמא יעשה התרומת מעשר מן העודף והוא חולין ואסור לעשות תרומת מעשר מן החולין משום דכיון שהוא דבר הנבלל ואין אותו העודף ניכר בפ"ע והרי הוא מעורב עם המעשר הראוי אין זה כעושה תרומת מעשר מן החולין: בלח. כלומר אלא בדבר הלח ואין דרכו למוד אותו במדה כ"א במנין והרי כאו"א ניכר בפ"ע הוא כגון תאנים הלחין בהא קשיא לן כילד הוא עושה כדמסיק ואזיל להקושיא: הוה לי' מאה תאנים. כגון שהיו לו ק' תאנים וחמשים מהן גדולות וחמשים קטנות: אין יסב מן רברביא. ואם יפרים המעשר מן הגדולות היה שיעור המעשר הראוי והצריך תשע שתשע הגדולות הן שיעור הראוי למעשר לאלו המאה שיש בהן חמשים קטנות. ותשע דקאמר לדוגמא בעלמא היא וכלומר שבודאי עשרה מהגדולות יש בהן יותר מהמעשר ונאמר כאן דרך משל שהיה די בתשע: מן דקיקתא. ואם היה נוטל המעשר מן הקטנות היה צריך ליטול אחת עשרה מפני החמשים הגדולות שיש כאן: נסב עשרה מן רברביא. ועכשיו נטל עשרה מן הגדולות ומפני שלא היה יכול לכוין כראוי אם ליקח תשע מאלו או י"א מאלו והפרים עשרה מהגדולות והרי יש שם העשירי עודף והוא חולין והוא ניכר בפ"ע והשתא איכא חששא דחש לומר שמא אותה החולין יעשה אותה לתרומת מעשר לזה או למקום אחר וכתיב תרומת ה' מעשר מן המעשר שצריך שתהיה תרומת מעשר מן המעשר או מן הטבול למעשר כלומר אבל לא חולין מן המעשר אבל לא מן החולין המתוקנין ליקח מהן לתרומת מעשר כמו אם היה מפריש מן המעשר א"כ שלא יקח חולין ויקרא להן שם שיהו מן המעשר וממילא א"א לעשות חולין לתרומת מעשר: א"ר בון בר כהנא. דאיכא תקנתא להאי חששא שמתנה ואומר המעשר הזה שהפירות הללו חייבות הן הרי הוא קבוע בתחלת כל עוקץ ועוקץ כלו' שמתחיל במקצת כל אחת ואחת והולך עד שהוא מגיע בכל עשר והיינו עד שיתפשט בכולן לפי שיעורו הראוי לחלק מעשר: מיסב אית בהון חדא תרומת מעשר וכל שהוא חולין. כלומר נמצא כשנוטל ועושה א' מהן לתרומת מעשר שהרי המעשר מגיע בכל או"א עד כל שהוא ממנו ומכיון שאין בו אלא חולין כל שהוא שהרי המעשר אין בו אלא כל שהוא חולין לא חיישינן מידי הואיל וממש לובו ככולו מעשר הוא: עד כדון. עד כאן שפיר מיתרצא להא אם היה דבר מרובה שהמעשר הוא לערך עשר תאנים מן הכל וניחא הוא דלכל עשר השלמות יש בהן המעשר חוץ מכל שהו שבהן ולא חשיב ובטל במיעוטו אלא אם היה דבר מועט מאי איכא למימר וכדמסיים ואזיל שאם היה לו עשר תאנים חמש מהן גדולות וחמש קטנות: אין. אם יטול למעשר מן הגדולו' היה צריך ליטול חדא פרא ציבחר. אחת פחות דבר מועט שהאחת השלימה היא יותר מהשיעור המעשר ואם היה נוטל מן הקטנות היה צריך ליטול אחת שלימה ועוד דבר מועט: נסב חד מן רברבתא. ועכשיו נטל אחת שלימה מן הגדולות ויש בה
כל

**רידב"ז**

מעשר ואחר כך תרומה נמצא מקדים. תרומה ואחר כך מעשר נמצא או פוחת כו'. פי' דמפרש לסדר דמתניתן דידן דעושה אחד ממאה חולין כראשונה ואחר כך קורא שם תרומה ואחר כך חוזר לעשות מהחולין מעשר, מפרש הגמרא כמבואר בשנות אליהו ז"ל משום דנוטל אחד ממלשים ושלש ושליש באומד, ואם יעשה מעשר ואחר כך תרומה הרי הוא מקדים, תרומה ואח"כ מעשר הא דינא לתרומה דנוטל מן האומד וממא לא יכוין ויטול פחות או יותר ולא ישאר שיעור אחד ממאה בנמצוס על תרו"מ, ע"כ מגביל חלק אחד ממאה לבד והשאר לתרומה כדי שיהי' תרומה רק השאר מאחד ממאה וע"כ כשעושה אח"כ תרו"מ הוא עושה השיעור מצומצם לאחד ממאה וע"ז אמר ר' יוסי בסמוך על תנאי ב"ל הוא פי' דהא קשה לפ"ז בהנך משניות (דפ"ד) דהמזמין את חבירו שיאכל אצלו אומר מע"ש מעשר שאני עתיד להפרים למחר הרי הוא מעשר ושאר סמוך לו זה שעשיתי תרו"מ כו' כסדר משנתינו והא התם נוטל ע"פ אומד כמבואר בתוי"ט ז"ל, ואין לומר דרשאי ליטול ע"פ אומד ולא חיישינן שמא לא יכוין, הא ז"א דהא במתניתן דידן מוכח דאי אפשר לסמוך בתרו"מ על אומד דבשיטול התרומה באומד לא יכוין השיעור לתרו"מ וע"ז אמר ר' יוסי לבתר משנתינו דבסמוך פי' בסמוך על שלחנו על תנאי ב"ד הוא מהו תניי ב"ד בכדי שהדעת טועה, ור' יוסי לא בא לא להקשות ולא לתרץ אלא מילתא באנפי נפשי' הוא דקאמר לן דבסמוך על שולחן אחרים כיון דלא אפשר על תנאי ב"ד הוא, מהו תניי ב"ד פי' מה יש עוד תנאי ב"ד כו' עד כדון ביבש [בלח כו' דתנינן מזגו לו את הכוס כן גי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו בירושלמי שת"ין] פי' ביבש סמכינן בתנאי ב"ד על אומד הדעת בכדי שהדעת טועה בלח מהו אם גם בלח יש לסמוך על אומד הדעת, ומשני דכן בלח כו' דתנינן מזגו את הכוס אומר מה שעתיד לשייר בשולי הכוס הרי דסמכינן על אומד הדעת בלח ג"כ בסמוך, ופי' מהרא"פ והפ"מ ז"ל קשה מאד וגם מאי דקאמר בסמוך לשון בסמוך אין לו הבנה לפי דבריהם ז"ל דהול"ל בסומך כי תיבת סומך ותיבת סמוך ב' משמעות הן, וגם לפי מהרא"פ ז"ל הול"ל סומך ובי"ת דבסמוך מיותר, וגם תיבת הוא מיותר דהול"ל בסמוך על תנאי ב"ד ומאי הוא דקאמר, אבל לפי דברינו הוא כפתור ופרח דר' יוסי מחדש לן דבסמוך ע"ש על תנאי ב"ד הוא:
**בבל** עשר מסב אית בהון חדא תרומת מעשר פי' דמשייר כל שהוא חולין מכל אחד וע"כ עולה החשבון שאחד הוא תרומת מעשר וחולין כל שהוא:
הרי

**תוספת הרי"ד**

זולת בברייתא ויש לה"ר לדבריו ז"ל מסוגיא הקודמת שפריך שם ולא בדמאי אנן קימין וכו' ומשני תני ר"ח בודלי כו' והוא הברייתא הזאת וקשה למה לן הברייתא דר"ח להביא הלא משנה מפורשת היא וע"כ דלא גרסינן במשנה חלה וממילא לא קשה קושית הסג"א ז"ל, ולדעת הסג"א ז"ל דגרסינן גם במתניתן חלה לא קשה מה שכתבתי דלמה להסוגיא הקודמת להביא מברייתא הזאת הלא משנה מפורשת היא אבל כפי מה שבארתי שם בע"ה ניחא עיי"ש ודוק:
**אך** יוסי בסמוך על תנאי ב"ד הוא עיי' בפנים שבארנו בסמוך הוא מי שאוכל אצל שולחן אחר נקרא סמוך ואל תתמה שלא מסיק בפירוש סמוך ע"ש, משום דכן דרך הירושלמי למינקט לישנא קלילא כמו הסיח הדעת קרי בירושלמי הסיח ולא מסיק תיבה השני' הדעת וכזה מצוי כו"כ פעמים ודוק:
**וחש** לומר שמא אותה חולין עושה אותה תרו"מ למקו"א מכאן מוכח מה שכתבנו בתוס' בפ"ק ה"ד ד"ה עולא דלשיטת ר' יוחנן בירושלמי הוא דהא דאמרינן המרבה במעשרות מעשרותיו מקולקלים לאו משום דטבל ומעשר מעורבין ז"א דהטבל כבר נתקן אלא משום דלא יכול לתרום תרו"מ עיי"ש שהארכנו בזה ודוק:
פתר

עין משפט נר מצוה ו [א] מיי' פ"א ממעשר הל"ד סמ"ג עשין קלח טוש"ע יו"ד סי' של"א סעי' ע.

מסורת הש"ס (א) תוספתא דמאי פ"ח, שם. (ב) עירובין ג. וש"נ. (ג) ע' ירושלמי ערלה פ"ב הל"א.

גליון הש"ס *עד מקום שהדעת טועה. ע' בכ"מ פ"ג מתרומו' הל"ד שכתב כן מדעת' דנפש'. וע' במפרש כאן. וע' במים חיים להפר"ח שם בהגהותיו שכתב שאין לחוש בזה כיון דאיכא שירי חולין. ומהירושלמי נראה כהכ"מ. אמנם מ"ש הכ"מ שם שלב ב"ד מתנה שיהיה הפקר והפקר פטור מתרומות ומעשרות נ"ל דהתנאי הי' שיהי' הפקר מקודם שנתמרח. דלאחר שנתחייב במעשר לא מועיל הפקר לפטרו. כמ"ש הכ"מ בשם הר"ר מנוח בפ"ח מלולב וע' בשעה"מ שם:

**מהר"ם די לונזאנו**

עד כדון בלח ביבש הו"ל ק' תאנין כנ"ל. נ"ב פי' תינח בלח ביבש קשיא:

**שנויי נוסחאות**

(סו"ו) על תניי כד"ו לתניי. (סו"י) צפונית כד"ו צפונו. (סוי"ב) נכב כד"ו יסב. (סוי"ג) נסיב כד"ו מיסב. (סוי"פ) בתחלת כד"ו בתחלה. (סו"כ) מסב כד"ו מיסב (וכן לקמן).

(שו"י) או פוחת בכי"ר אפי' פחות. (שוט"ו) אחר בל"ו אחד. אחר בל"ו אחד.

כל שהוא חולין: וחש לומר שמא אותו החולין עושה תרומת מעשר למקום אחר וכתיב תרומת ה' מעשר מן המעשר ולא חולין מן המעשר א"ר אבא קרתיגנייא מתנה ואומר המעשר הזה שהפירות הללו חייבות הרי הוא קבוע בתחילת העוקץ ומסיים ואומר לכהן עד כאן סיימתי הרי הוא בצד זה חולין טבל ויאמר הרי הוא בצד זה מעשר נמצא מקדים ויאמר הרי הוא בצד זה תרומה נמצא או פוחת על התרומה או מוסיף על התרומה מתוך שהוא אומר הרי הוא בצד זה חולין טבל או פוחת מן התרומה או מוסיף על התרומה אין בכך כלום:

## הלכה ג מתני'

(א) הלוקח מן הנחתום מעשר מן החמה על הצוננת ומן הצוננת על החמה אפילו מדפוסים הרבה דברי רבי מאיר [א] רבי יהודה אוסר שאני אומר חטים של אמש היו משל אחר ושל היום היו משל אחר ר"ש אוסר בתרומת מעשר [ב] ומתיר בחלה:

גמ' עד היכן תלמודוי של רבי חייא בשם רבי יהושע בן לוי עד שלשים יום היך עבידא לקח ממנו בתחלת שלשים ובאמצע שלשים ובסוף שלשים. ראשון על גבי שלישי מין אחד הוא ראשון על גבי שלישי שני מינין הן. ר"ש אוסר בתרומת מעשר ומתיר בחלה. ורבי יהודה אוסר בחלה ולא אצלו היא נטבלת אלא בשואל שאור טמא לעשות עיסתו אפי' כן לא אצלו היא נטבלת אלא בשואל ככר טמא למלאות תנורו ואם בשואל ככר טמא למלאות תנורו מעשר מכל ככר וככר אלא כר' יוחנן (ב) דר"י אמר כאן בעושה בטהרה כאן בעושה בטומאה

אלא

---

**רידב"ז**

הרי הוא בצד זה חולין טבל, הוא כמו אמר מר, בתחלה היה מפרש למתניתין ועכשיו הוא מפרש לברייתא לשון הרי הוא חולין טבל הוא לשנא דברייתא משום דבברייתא נקט והשאר חלה קמ"ל דבחלה לא איכפת לן על השיעור ויאמר הרי הוא בצד זה מעשר נמצא מקדים ויאמר הרי זה בצד זה תרומה נמצא או פוחת על תרו"מ או מוסיף על תרומת מעשר כן גי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו בירושלמי שת"י:

הלוקח מן הנחתום מעשר מן החמה על הצוננת וכו' ר"ש אוסר בתרו"מ ומתיר בחלה, ופריך בגמרא ור"י אוסר בחלה ולא אצלו נטבלת. פירוש דא"נ מתרי גברי זבין לא חיישינן שמא אחד עישר ואחד לא עישר שהרי אצל הנחתום מתחייב בחלה שהוא גילגל את העיסה ומותר להפרים מזה על זה, ומשני אלא בשואל שאור טמא לעשות עיסתו, ומאי דקאמר טמא משום דמיירי בנחתום העושה בטומאה דלפיכך הלוקח מפרים כדמשני ר"י לעיל (בפ"ב) על הא דרמינן מתניתא אהדדי, דהאי חד מתניתא אמר הלוקח מן הנחתום כיצד הוא מפרים, משמע דהלוקח הוא מפרים, ואילו בהדא מתניתן קתני הנחתומים לא חייבו אותן חכמים להפרים אלא כדי תרו"מ וחלה, משמע דהנחתום מפרים. וע"ז משני ר' יוחנן כאן בעושה בטהרה הנחתום מפרים וכאן בעושה בטומאה הלוקח מפרים, ובארתי שם טעם דהפרש בין עושה בטהרה לבין עושה בטומאה ע"פ הירושלמי (בפ' אלו עוברין ופ"ק דבילה) עירם לא קאמר אלא לם הר"ם אחוי דר' ברכי' הכא בעיסה טמאה עסקינן שאינו מפרים חלתה אלא לבסוף, פי' הק"ע ז"ל בסוף סוף לאחר שתגמור העיסה, אר"י בר"ב בדין היה בעיסה טהורה שלא יפרים חלתה אלא לבסוף תקנה תקינו בה שיפרישנה תחלה שלא תטמא העיסה ע"כ, ומובא בב"י ז"ל סי' שכ"ז ביו"ד עיי"ש, וכן מבואר בש"ע יו"ד סי' שכ"ז ההידנא טוב להמתין מלהפרים חלה עד אחר גמר לישה שתעשה כל העיסה גוף אחד ע"כ וכשהנחתום מפרים חלה כשאופה מתבואה שלקח מע"ה הוי החלה ודאי דהא בודאי לא הופרש מתחלה דקי"ל המפרים חלתו קמח אינה חלה, ובשעה שהנחתום מגלגל את העיסה או הוכשרו לקבל טומאה מחמת המים וחיישינן שלא תטמא את העיסה בעיסה טהורה ותקנו בה שיפרישנה תחלה ע"כ הנחתום מפרים חלה בשעת נתינת המים, וע"כ אין לאמר דהלוקח יפרים לאחר האפי' וכיון שמחויב ע"כ המוכר הנחתום להפרים חלה מחויב ע"כ להפרים גם תרו"מ משום דתרו"מ קודם לחלה כדאיתא בפ"ד דדמאי (ה"א) וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפ' ב"ה דהנחתום מפרים בעושה בטהרה נוטל הנחתום תרו"מ כדי שיפרישנה בטהרה עם החלה עיי"ש שמבואר היטב הסוגיא הנ"ל, ובדרך הזה עולה כהוגן סוגיא הזאת דלר"י דס"ל דהא דהלוקח מן הנחתום מפרים איירי בעושה עיסתו בטומאה, וקי"ל בעיסה טמאה שאינו מפרים חלתה אלא בסוף דהוא לאחר שתגמור העיסה ע"כ פריך דאפילו בשאל שאור טמא מע"ה אעפ"כ אצלו היא נטבלת דהא המשאיל לא הפרים מן השאור בעיסה טמאה [דעיסה ושאור שני ענינים דעיסה הוא לאחר שאור כדאיתא במס' חלה פ"ג על העיסה ועל השאור ועל הקמח וכו'] ובעיסה טמאה החיוב הפרשה בעיסה ולא בשאור ע"ז משני דחיישינן שמא השאיל ככר טמא למלאות תנורו, וככר הוא לאחר גמר העיסה, שנחלקה לככרים. וע"ז חיישי' שמא הפרים המשאיל דהא כבר הגיע זמן הפרשה, וע"ז פריך אם חיישינן לככר א"כ צריך להפרים מן כל ככר, אלא ע"כ דלא חיישינן לשאילת ככר כי אם לשאילת שאור, וא"כ קשה ולא אצלו היא נטבלת דהא עיסה טמאה אינו מפרים חלתה אלא לאחר שתגמור העיסה ולא מן השאור ע"ז משני אלא דלא כר"י [כן גי' הגר"א ז"ל] דר"י אמר כאן בעושה בטהרה וכאן בעושה בטומאה,

אלא

---

**פני משה**

כל שהוא מן החולין וא"כ בזה יש חשש לומר אם יפריש אח"כ לתרומת מעשר והיינו חלק עשירית מן האחת ושמא אותו החולין הכל שהוא שבה עושה אותו לתרו"מ וכתיב וכו' והרי אין כאן אלא החולין הכל שהוא וזה ודאי אסור לעשותו לתרו"מ: א"ר אבא קרתיגנייא. מצינו גם בכה"ג לתקנה שמתנה ואומר המעשר הזה שהפירות הללו חייבות לא יהא קבוע בכלא התאנה עשירית שאני נוטל אלא הרי הוא קבוע בתחלת העוקץ ומסיים עד כאן הולך המעשר לפי ערך שמתפשט המעשר בהאחת הגדולה על כל עשר תאנים הללו שיש בהן חמש קטנות: ואומר לכהן עד כאן סיימתי. למעשר ועכשיו טול לך חלק העשירי ממקום שסיימתי לתרומת מעשר ונמצא נפרים הוא תרומת מעשר מן המעשר ולא מן החולין: הרי. אמר מר ה"ה בצד זה חולין טבל ומפרש טעמא מאי שהצריכו לכך ויאמר מיד ה"ה בצד זה מעשר וקאמר דא"א שאם יאמר כך נמצא מקדים מעשר לתרומה גדולה ואסור להקדים כדפרישית לעיל: ויאמר ה"ה בצד זה תרומה. וא"כ יפרים מיד התרומה גדולה בתחלה ויאמר על מה שהוא ראוי לתרומה הרי הוא בצד זה הנשאר מחלק שלקחתי תרומה גדולה: נמצא או פוחת על התרומה. או מוסיף על התרומה. האי תרומה דנקט הכא אי אפשר לפרשו על תרומה גדולה דמה בכך אם פוחת או מוסיף הוא. הרי אין לתרומה שיעור וחכמים שאמרו הכל לפי שהוא אדם אם עין יפה או עין רעה או בינונית ובהדיא תנינן (בפ"ד דתרומות) דמותר להרבות בתרומה ועוד מאי חששא דפחת או מוסיף אית בה כשמפרישה בתחלה ואומר כל מה שהוא ראוי לשיעור תרומה מן הכרי הזה יהא לתרומה בצד זה ועל כרחך דעל תרומת מעשר קאי והכי פירושא שאם יפרים מיד בתחלה לתרומה גדולה נמצא או פוחת על התרומה של מעשר או מוסיף עליה שהרי כשקובע או מפרים לשיעור תרומה גדולה שוב אינו יכול לומר אחד ממאה שיש כאן הרי זה בצד זה מעשר והשאר וכו' וזה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו לפי שנפחת הכרי מכדי שיעור תרומה גדולה וצריך הוא שיעשר באומד לתרו"מ ואין תרו"מ ניטל באומד ובמחשבה שהתורה קבעה בו שיעור ואע"ג דאמרינן לעיל שהוא סומך על תנאי ב"ד עד בכדי שהדעת טועה היינו למעשר דשפיר איכא למימר ביה תנאי ב"ד ומגד הפקר ב"ד. הפקר הואיל ואין בו איסור לזרים וכדמסיק לעיל אבל בתרומת מעשר דים בה עון מיתה לזרים ודאי לא שייך ביה הפקר ב"ד אם פיחת מכשיעור או אם הוסיף הרי קרא שם לתרומת מעשר לפיכך הוא צריך שיאמר בתחלה א' ממאה שיש כאן הר"ז בצד זה חולין טבל ומטעמא דאמרן לעיל שלא יקדימו לתרומה ומ"מ האחד ממאה שאמר יהיה אח"כ לתרומת מעשר אחר הפרשת תרומה גדולה והקביעות מעשר הסמוך לו כדתנינן: מתוך שהוא אומר וכו'. סיומא דמילתא היא כדאמרן כלומר מה שאין כן עכשיו מתוך שהוא אומר בתחלה אחד ממאה שיש כאן הרי זה בצד זה חולין טבל שוב לא איכפת לן או פוחת מן התרומה או מוסיף על התרומה והיינו תרומה גדולה שאומר והשאר תרומה על הכל והרי נפחת השיעור א' ממאה חולין טבל שאמר ונמצא עכשיו א"א לכוין התרומה גדולה אלא או פוחת או מוסיף עליה אבל אין בכך כלום שהתרומה גדולה ניטלת באומד ובמחשבה והכל לפי מה שהוא אדם:

**הלכה ג מתני'** הלוקח מן הנחתום. וצריך לעשר דמאי מעשר מן החמה על צוננת ומן הצוננת על החמה ואע"ג דמן הצוננת על החמה מן הרע על היפה הוא ואין תורמין ומעשרין מן הרע על היפה לכתחילה כדתנן (בסוף פ"ב דתרומות) בדמאי הקילו: ואפי' מדפוסין הרבה. שהן מינין הרבה מהלחם בדפוסים משתנים זה מזה ולא חיישינן שמא אמש קנה הנחתום תבואה ממי שהוא מעשר והיום ממי שאינו מעשר ונמצא מפרים מן הפטור על החיוב. משום דנחתום מחד גברא זבין ואע"פ שהוא עושה מדפוסים הרבה: ר' יהודה אוסר. אפי' אם היה הכל מדפום אחד לפי שאני אומר חטים של אמש היו משל אחד ושל היום היו משל אחר והצוננת היא משל אמש והחמה היא של היום אבל כשמפרים של אמש או של היום מודה ר' יהודה דאפילו מדפוסים הרבה שרי דלא חיישינן לדפוסים שהנחתום הוא שעושה אופן והלכה כר' יהודה: ר"ש אוסר בתרומת מעשר. ואפי' שניהם של אמש או של היום מכיון דבשני דפוסים הן אמרינן מתרי גברי זבין את התבואה ולפיכך משנה בדפוסים שיהיה לו לסימן מאיזו תבואה הוא הלחם הזה ומאיזו זה ושמא האחד מעשר והאחד אינו מעשר: ומתיר בחלה. כלו' בחלה מודה הוא שאפילו בשל אמש בשל היום ואפי' בשני דפוסים דבהא כ"ע לא פליגי דאי כר"מ תרי גברי זבין לא חיישינן שהרי אצל הנחתום מתחייב בחלה שהוא גלגל את העיסה ומותר להפרים חלה מזה על זה: גמ' עד היכן. שרי ר"מ לעשר מזה על זה: עד שלשים יום. וכדמפרש ואזיל: היך עבידא. היכי דמי הני שלשים יום: לקח ממנו בתחלת שלשים ובאמצע ובסוף. אין אומרים דמעשר משל תחלת שלשים כל שכן [illegible] או איכא אלא ראשון ע"ג שני מין אחד הוא. כנ"ל ובדפוסים ע"ם הוא: ראשון ע"ג שלישי שני מינין הן. ואין מעשרין מראשון על השלישי ולא משל שלישי על הראשון דבזמן כזה אף ר"מ מודה דחיישינן שמא מתרי גברי זבין וא' מעשר וא' אינו מעשר: ומתיר בחלה. ופריך מדקתני ר"ש מתיר בחלה מכלל דר' יודה פליג גם בחלה ואוסר ואמאי ולא אצלו היא נטבלת בתמיה הרי אין העיסה טבל לחלה עד שתגלגל ואצל הנחתום היא שנטבלת לחלה ומאי חששא איכא הכא שלא להפרים חלה מחדא על אידך הרי שתיהן לא נתחייבו בחלה עד שנגלגל הנחתום את העיסה: אלא בשואל שאור טמא לעשות עיסתו. כלומר דמיירי שהנחתום שואל שאור מחבירו ע"ה לעשות עיסתו ולהכי קרי שאור טמא דסתם ע"ה אינו נזהר לעשות בטהרה והשתא איכא מיחש שמא זה מעשר וזה אינו מעשר לפיכך אוסר בחלה והיינו דמתמה עלה דמה ענין שאלת שאור לחיוב חלה הרי אפילו כן וכי לא אצלו נטבלת אחר שגלגל את העיסה ומאי איכא למיחש בהפרשת חלה מחדא על אידך: אלא בשואל ככר טמא למלאות תנורו. כלומר בשואל ככר מחבירו ע"ה שכבר הוא עשוי ומבקש ממנו שיתן לו לאפות בתנורו כדי למלאות התנור לפי שכשהתנור נתמלא בככרות הפת נאפית יפה וא"כ שככר הזה כבר נתחייב בחלה אצל חבירו וחיישינן שמא זה הפרים החלה וזה אינו מפרים ולפיכך אוסר להפרים חלה מזה על זה: ואם בשואל ככר טמא למלאות תנורו. אמאי פליגי כלל ואפילו במעשר יהא צריך לעשר מכל ככר וככר לכ"ע דהא אנחנו יודעין שיש כאן ככרות מתרי גברי ושמא חד מעשר ואידך לא מעשר ואין לעשר מככר על ככר: אלא כר' יוחנן. דאמר לעיל (בפ"ב בהלכה ד') על הא דרמי מתני' דרים פרקין דקתני הלוקח מן הנחתום צריך להפרים על מתני' דהתם דקתני הנחתומים צריכין להפרים ומשני ר' יוחנן שם כאן בעושה בטהרה וכדפרישית התם דס"ל לר' יוחנן דתרווייהו הני מתני' בנחתום עם הארץ איירי ומתני' דפרק ב' בע"ה העושה בטהרה שנותן לגבל חבר לתקן עיסתו בטהרה ומכיון דהוא נזהר כל כך מהימנינן ליה כמי שהוא תקן הכל והפרים מעשרותיו כראוי ולהכי הלוקח ממנו אינו צריך להפרים כלום

ומתני'

---

עין משפט נר מצוה יא [א] [ב] מיי' פי"ד ממעשר הל"ה ופ"ו מבכורים הלכ"א.

מסורת הש"ס (א) כ"מ נו. (ב) לעיל פ"ב הל"ב וה"ג.

אלא כר"א דרבי אלעזר אמר כאן וכאן בעושה בטהרה אמר רבי יודן אבוי דרבי מתניה בעושה בטומאה קיימינן ואצלו נטבלת אוף רבי יודה מודה בה ותני כן רבי יודה ור"ש אוסרין בתרומת מעשר ומתירין בחלה. הא רבי יודה אוסר בתרומת מעשר ומתיר בחלה ר"ש אוסר בתרומת מעשר ומתיר בחלה מה בינייהו על דעתיה דר"י אינו מפריש לא משל היום על של אמש ולא משל אמש על של היום ומפריש מן התנור על התנור על דעתיה דר"ש אפילו מן התנור על התנור אינו מפריש:

## הלכה ד מתני'

(א) הלוקח מן הפלטר מעשר מכל טפוס וטפוס דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר [א] מאחד על הכל ומודה רבי יהודה בלוקח מן המנפול שהוא מעשר מכל אחד ואחד: גמ' רבי מאיר אומר נחתום עושה טפוס א' ופלטר משתמש בכמה נחתומין ר"י אומר נחתום עושה כמה טפוסין ופלטר משתמש בנחתום אחד איזהו מנפול דבי רבי ינאי אמרי ט' פלטרין וי' נחתומין תימני' מן דתימני' וחד מן דתריי רבי יונה בעי היו לפניו שני טפסין הוכיח על עצמו שהן שניים הושוו כלן לעשות טפוס אחד מעשר מכל ככר וככר רבי יונה בעי כמה דתימא ט' פלטרין וי' נחתומין תימניא מן דתימניא וחד מן דתריי ודכוותה ט' נחתומין ועשרה פלטרין תימניא מן דתימניא וחד מן דתריי או תשעה מן דתשעה וחד מן כולהון מעשר מכל ככר וככר:

## הלכה ה מתני'

[ב] הלוקח מן העני וכן העני שניתנו לו פרוסות או פילחי דבילה מעשר מכאו"א בתמרים

---

**פני משה**

ומתני' ודרים פרקין בסתם ע"ה מיירי שעושה בטומאה ולא מהמנינן ליה והלוקח ממנו צריך להפריש כדין דמאי והשתא לר' יוחנן מיתרצא נמי אליבא דר' יהודה אי אמרינן דפליג ואוסר בחלה דכמו דמוקי ר' יוחנן בנחתום העושה אלתו בטהרה מהמנינן ליה שתיקן את הכל ה"ה הכא בדינא דמתני' דלא"ג דהכא בלוקח מכתם נחתום מיירי ואקשינן מאי איכא למימר בחלה בלוקח ממנו שלא להפריש מזה על זה הלא אלו היא נטבלת ואם תיקן לזה תיקן נ"כ לזה ואם לא הפריש מזה לא הפריש נ"כ מזה דליכא לספויי. לך דהיינו חששא דליכא למימר שמא עיסה אחת עשה בטהרה ונתן לחבר לתקנה ואותה מסתמא הפריש החלה וכסבר' ר' יוחנן דכיון דמיזהר זהיר להדר בה אטהרה מסתמא תקוני נמי מתקנה ועיסה אחרת לא נזהר בה אלא עשה אותה בטומאה וחיישינן נמי דלמא לא הפריש החלה ממנה ולפיכך אין להפריש מחדא על אידך דשמא אחת פטורה ואחת חייבת: אלא כר"א. קושיא היא וכעין דפריסיה לעיל בהלכה א' כלומר הניחא לר' יוחנן דלדידיה תלינן נאמנות בעם הארץ במקום שנזהר ליתן לחבר לעשות בטהרה אמרינן נמי דתקוני מתקן ליה ושפיר מהנינן נמי אליבי' הא דר' יודה אוסר בחלה להפריש מזה על זה כדאמרן אלא לר' אלעזר דלעיל בפ"ב דמשני לרומיא דמתני' דהתם אמתני' דרים פרקין דכאן וכאן בעושה בטהרה וכאן במדה דקה וכאן במדה גסה וכדפרישית שם. דר"א מוקי להני תרתי מתני' דפ"ב ודרים פרקין אידי ואידי בנחתום חבר מיירי והיינו דקאמר בעושה בטהרה דסתם חבר עושה בטהרה הוא ומתני' דפ"ב במוכר במדה דקה דלא התירו לו למכור את הדמאי כדתנן התם בסוף הפרק והלכך הנחתום צריך להפריש ומתני' דר"פ במוכר במדה גסה והתירו לו למכור דמאי והלוקח ממנו צריך שיפריש והשתא אליבא דר' אליעזר לא אשכחן דתלינן נאמנות לע"ה לענין תיקון פירותיו ועיסתו בהא דחזינן שמהדר אחר הטהרה וא"כ הדרא קושיא לדוכתה הכא דמ"ט דרבי יהודה אוסר בחלה להפריש מזה על זה הרי אלו היא נטבלת ומאי חששא הוא דאיכא בחלה: אמר ר' יודן אבוי דר' מתניה בעושה בטומאה קיימינן וכו'. כלומר לא כדאמרינן מעיקרא דר' יודה פליג בחלה ואוסר אלא לעולם בסתם ע"ה קיימינן שמסתמא עושה בטומאה ואלו היא נטבלת ואין כאן חשש כלל בחלה ובאמת אוף ר' יודה מודה בה ותני בהדיא בברייתא כן דר' יודה נמי מתיר בחלה כר"ש: ופריך הא ר' יודה אוסר וכו'. כלומר וא"כ מאי בינייהו במתני' דהא בין לר' יודה ובין לר' שמעון תרווייהו ס"ל דבתרומת מעשר אסור להפריש מזה על זה ובחלה מותר ואמאי תני במתני' בתר דברי ר' יודה ר"ש אוסר וכו' דמשמע דאיכא פלוגתא בהא בינייהו. ומשני דאין הכי נמי דאיכא בינייהו בחד לד בתרומת מעשר: על דעתיה דר' יודה. דלר' יהודה דמפרש טעמיה במתני' שאני אומר וכו' וא"כ אינו מפריש לא משל היום על של אמש ולא משל אמש על של היום כלומר בסתם דלא ידעינן. אם לקח הכל היום מגברא חדא בהא הוא דסבר ר' יהודה שאינו מפריש מזה על זה לפי שאני אומר חטים של אמש היו משל אחד והוא מעשר והיום משל אחר ואינו מעשר: מפריש מן התנור. כלומר על התנור אבל אם לקח היום הרבה ועשה לחם שיש בו לאפות בשני תנורים. בהא אין חושש ר' יהודה למידי דאמרינן מחד גברא הוא דזבין ואפי' הן נדפוסים משתנים כלדרך שנוהגין לעשות כשאופין בב' תנורים זא"ז לסימן בהא לא חיישינן כלל אבל על דעתיה דר"ש דלא תלי טעמ' בשל אמש ובשל היום אפי' מן התנור על התנור אינו מפריש דמכיון שלקח הרבה וצריך הוא לאפות בב' תנורים אפי' הוא הכל משל היום חיישינן שמא מתרי גברי זבין שלא מצא לקנות כ"כ הרבה מאדם אחד וגם כשאופה בב' תנורים עושה דפוסים משתנים ור"ש חייש לדפוסים דשמא זבין מחד דהוא מעשר ומאידך דאינו מעשר והיינו דקתני ר"ש אוסר בתרומת מעשר ואע"ג דר' יהודה גם כן אוסר אלא משום דר"ש לטפויי קאתי ולעולם אוסר בתרומת מעשר ואפילו מתנור לתנור וכדאמרן אבל בחלה כ"ע ל"פ דליכא בה חששא שאלו היא נטבלת ומתיר בחלה דקאמר כלומר לא אשכחן היתרא אלא בחלה אבל בתרומת מעשר לעולם הוא אוסר להפריש מזה על זה:

**הלכה ד' מתני'** הלוקח מן הפלטר. פלטר הוא שלוקח מן הנחתום ככרות הרבה בבת אחת ומוכרן בשוק אחד אחד: מעשר מכל טפוס וטפוס דברי ר"מ. טעמיה דר"מ דס"ל דלא"ג דבנחתום לא חיישינן לדפוסי' משתנים כדמיקל ר"מ במתני' דלעיל התם טעמא דאמרינן נחתום מחד גברא הוא דזבין התבואה והלכך לא חיישינן לדפוסים ולא לחמה וצוננת אבל הכא בפלטר מחמיר ר"מ משום דאמרינן פלטר מתרי ותלתא נחתומין זבין והלכך חייש כאן לדפוסים משתנים דאמרינן דפוס זה מנחתום א' ודפוס זה מנחתום אחר ושמא זה מעשר וזה אינו מעשר והלכך צריך לעשר מכל דפוס ודפוס בפני עצמו: ר' יהודה אומר מאחת על הכל. טעמיה דר' יהודה דמחמיר לעיל בנחתום ומיקל כאן בפלטר משום דר"י ס"ל דודאי לדפוסים הרבה לא חיישינן כלל אלא דלעיל בנחתום שיש כאן חמה וצוננת חיישינן דא' של אמש והיא הצוננת והחמה הרי היא של היום ואני אומר חטים של אמש היו משל אחד ושל היום היו משל אחר ולפיכך לדידיה לא תלינן כלל בדפוסים דאפילו אם היו מדפוס אחד חיישינן בחמה וצוננת כדפרישית במתני' דלעיל וכן להיפך אם אנו יודעין שלקח הכל היום לא חיישינן למידי ולא לדפוסים הרבה וכדאמר בהדיא בגמר' בסוף הלכה דלעיל דמן התנור על התנור מפריש מזה על זה לר' יהודה כדפרישית שם ולפיכך הוא דס"ל כאן בפלטר דמפריש מאחד על הכל דלדפוסים לא חיישינן ואמרינן פלטר מחד נחתום זבין ואע"פ שהן דפוסים משתנים כולן מנחתום א' הן וחמה וצוננת לא שייך בפלטר לפי שהוא מוכר בשוק א' א' ומסתמא כולן שוין הן ומכיון דאין כאן חששא לחומרא מפריש מא' על הכל: ומודה ר' יהודה בלוקח מן המנפול. מנפול הוא שלוקח מהרבה נחתומין ומוכרן לאחרים ובדידיה חיישינן לדפוסין לדברי הכל דאמרינן דפוס זה מנחתום זה ודפוס זה מנחתום אחר וצריך לעשר מכאו"א: גמ' רמ"א נחתום עושה טפוס א' וכו'. טעם פלוגתייהו מפרש במאי דפליגי דר"מ סבר כל נחתום עושה דפוס א' לעצמו מאיזה סימן מה שמצייר על הלחם וכיוצא בו ופלטר משתמש בכמה נחתומין שלוקח מכמה נחתומין למכרן אחד אחד והלכך מעשר מכל דפוס ודפוס שכל דפוס הוא מנחתום אחד והדפוסים משתנים שאין דפוס של זה כשל זה: ר' יודה אומר וכו'. ור"י ס"ל דאין דפוסים המשתנים ראי' דיש נחתום שעושה כמה דפוסים משונים זה מזה ופלטר משתמש בנחתום אחד ואינו הולך לנחתום אחר אלא תמיד הוא לוקח ככרות הרבה מנחתום אחד שהוא רגיל אצלו והלכך מעשר מא' על הכל: איזה מנפול. דתנינן דר' יהודה מודה בו: תשעה פלטרין וכו'. כלומר דבי ר' ינאי מפרשי פלטר שהוא בידוע שלוקח משני נחתומין זהו הנקרא מנפול וכגון הכא שיש כאן תשעה פלטרין ועשרה נחתומין: תמניא מן תמניא וחד מן תרויי. כלומר אפי' אי אמרת דנוכל לתלו' שמונה מהפלטרין לקחו משמונה הנחתומין וכל אחד מהן לקח מנחתום א' מ"מ הרי כאן יש עוד פלטר א' ושני נחתומין ומכיון דכל הלחם מן הנחתומין נמכר הוא ואין אצל הנחתומין כלום כל אחד ביד הפלטרין הכל הוא וא"כ אחד מהן ודאי הוא שלקח מב' הנחתומין וכגון זה הוא הנקרא מנפול שבידוע הוא שלקח משני נחתומין והואיל דכאן לא נודע מי הוא זה שלקח משנים נקראו כולן מנפולין דעל כל פלטר ופלטר איכא למיחש שמא זה הוא שלקח מהשני נחתומין והקונה מאחד מאלו הפלטרין צריך לעשר מכל ככר וככר: ר' יונה בעי היו לפניו שני תפסין. כלומר הא ודאי פשיטא לי שאם הוא רואה אצל המנפול שני ככרות משני תפוסים המשונים זה מזה א"כ הוכיחו על עצמן שהן שנים שבאין משני נחתומין לפי שדרך המנפול שלוקח מכמה נחתומין ובכאן נראה שהן משנים ואין ספק שמעשר מכל ככר וככר כי קמיבעיא לי אם הושוו הנחתומין כולן לעשות דפוס אחד מהו מי אמרינן דהואיל ודפוס אחד הן תלינן הככרות בנחתום א' או דלמא הואיל וכולן עושין זה הדפוס עצמו ודרך המנפול ליקח משנים לא תלינן בנחתום א': מעשר מכל ככר וככר. כלומר דפשיט ליה הש"ס דצריך לעשר מכל ככר בפ"ע דהרי דרכו לקנות מכמה נחתומין ולא תלינן לקולא: ר' יונה בעי כמה דתימא תשעה פלטרין וכו'. דבגוונא דהנחתומין הן יותר מהפלטרין הא אמרינן דמכיון שיש כאן פלטר אחד שלקח מן השני נחתומין תלינן בכאו"א מהפלטרין לחומרא והשתא מבעיא לי אם דכוותה נמי אמרינן לקולא וכגון בשיש כאן תשעה נחתומין ועשרה פלטרין: תמניא מן תמניא וחד מן תרויי. כלו' השמונה נחתומין שדינן להו לשמונה הפלטרין שכל א' משמונה הפלטרין לקח מאחד מהשמונה נחתומין והתשיעי מהנחתומין שדינן ליה לאלו שני הפלטרין הנשארים ואמרינן דאלו שנים הפלטרין לקחו מהנחתום התשיעי ונמצא שאין כאן אחד מן הפלטרין שלקח משני נחתומין דכל השמונה מחד חד לקחו והשנים מנחתום האחד והשתא הלוקח מן פלטרין האלו א"צ לעשר מכל ככר וככר דהא כל אחד מנחתום אחד הוא: או דלמא לא תלינן לקולא אלא אמרינן תשעה מן תשעה לקחו וחד הפלטר העשירי מן כולהון. כלומר מקצת מזה ומקצת מזה מכולן התשעה שהרי אין כאן עוד נחתום שנוכל לתלות בזה הפלטר וא"כ ליכא לספוקי שמא לקח מזה ומזה וכמו כן מכל התשעה נחתומין והשתא איכא חד מנהון דאיכא למיחש ביה משני נחתומין והואיל ולא ידעינן מאן הוא חיישינן בכולן שלקח והלוקח מאחד מהפלטרין צריך לעשר מכאו"א: מעשר מכל ככר וככר. ופשיט ליה דלא תלינן לקולא אלא כדאמרן וצריך לעשר מכל ככר וככר בפ"ע:

**הלכה ה' מתני'** הלוקח מן העני. מה שנותנין לו: וכן העני. כלומר וכן הדין בעני עצמו שניתנו לו פרוסות פת ופלחי דבילה מעשר מכל או"א משום שאלו אין נבללים

---

**רידב"ז**

אלא כר"א דר"א אמר כאן וכאן בעושה בטהרה, וכיון דמיירי בעושה בטהרה רק דמיירי שהנחתום ע"ה כדפי' בשנו"א ז"ל ברפ"ה באוקימתא דר"א ע"כ הלוקח מפריש עיין בשנות אליהו ז"ל בסוגיא דלעיל ברים פרק ה' א"כ מפריש חלה משנותן המים, וא"כ בשאל שאור לא נטבלת אלו אלא אצל המשאיל וחיישינן שמא הפריש המשאיל אר"י אבוה דר' מתניה בעושה בטומאה קיימינן ואלו נטבלת ולעולם מיירי בעיסה טמאה ובאמת אלו נטבלת כנ"ל ובאמת אוף ר' יהודה מודה בה ותני כן ר' יהודה ור"ש אוסרין בתרו"מ ומתירין בחלה ודו"ק:

ר"מ אומר נחתום עושה טפוס אחד כו' עד סוף הסוגיא, המ"ל ז"ל בסוף הלכות מעשר מאריך הרבה לפרש הסוגיא הזו ומגודל האריכות א"א להעתיק עי"ש: מתניתא

---

**שנויי נוסחאות**

(שו"ג) ואצלו נטבלת כד"ו ואצלו היא נטבלת. (שו"ו) בינייהו כד"ו ביניהון. (שו"א) טפוס וטפוס כד"ו טופוס וטופוס. (שו"ו) תימני' מן דתימני' כד"ו תומניא מן דתומניא (וכן לקמן). (שו"ז) טפוס כד"ו טופוס. (שו"ז) פלטרין כד"ו פלטירין.

**מערכת הערוך**

(שו"ג) ר' מאיר אומר נחתום עושה טפוס א' כו'. בערוך (ע' דפס) שהיה ר"מ אומר נחתום עושה טפס אחד ופלטר משתמש בכמה נחתומין הלכך כל שיש לו טפסין הרבה הלוקח ממנו מעשר מכל אחד ואחד שמין אחד מנחתום אחד ומין אחר מנחתום אחר ור' יהודה אומר מאחד על הכל כי ר' יהודה אומר נחתום עושה כמה טפסין ופלטר משתמש מנחתום אחד. ובסוף הלכה (בב"מ נ"ו סוף ע"א) פלטר מתרי תלתא גברי זבין נחתום מחד גברא זבין (עי' פפ"ס):

---

עין משפט נר מצוה יב [א] מיי' פי"ד ממעשר הל"ו. יג [ב] שם הל"ה.

מסורת הש"ס (א) בבא מציעא נו.

(סו"ב) מועטת כד"ו סמועטת. (סו"ג) יוסי בשם ר' יונה כד"ו יוסי בשם רבי פדיה ר' יונה וככי"ל יוסי בשם בר פדיה ר' יונה. (סו"ס) בגרוגרות ובתמרים כד"ו בתמרים ובגרוגרות. (סו"ט) דבי ר' ינאי כד"ו דבית ר' ינאי. (סו"י) סאה בכי"ר ליתא. (סוכ"א) אינין כד"ו אינון. (סוכ"ו) אידתיקרימא כד"ו אידתיקרימא וככי"ר אורתי קדמיתא. (סול"ה) טימא כד"ו טימו.

בתמרים ובגרוגרות בולל ונוטל אר"י [א] אימתי בזמן שמתנה מרובה אבל בזמן שמתנה מועטת מעשר מכל או"א: גמ' רבי יוסי בשם ר' יונה בשם חזקיה (א) * אין בלילה אלא ליין ולשמן בלבד ר' יוחנן אמר עד כזיתים הניבללין מתניתין פליגא על ר"י בגרוגרות ובתמרים בולל ונוטל פתר לה עד כזיתין רבי יוסי בשם רבי זעירא בדמאי התירו כר"י דתנינן ר"י אומר אימתי בזמן שמתנה מרובה אבל בזמן שמתנה ממועטת מעשר מכל אחד ואחד דבי רבי ינאי אמרי בשעת הגורן שנו שהכל היו נותנין ממאה סאה היו הכל נותנין ממאה ואחד מחמשים מעשר מחמשים היו הכל נותנים מחמשים ואחד מארבעים מעשר מארבעים היו הכל נותנין מארבעים ואחד משלשים מעשר משלשים היו הכל נותנין מעשרים ואחד מעשרה מעשר מעשרה היו הכל נותנין מעשרה ואחד מאחד מעשר מכל אחד ואחד:

## הלכה ה מתני'

[ב] הלוקח מן הסיטון וחזר ולקח ממנו שנייה לא יעשר מזה על זה אפילו מאותו הסוג אפילו מאותו המין נאמן הסיטון לומר משל אחד הן: גמ' רבי ירמיה בעי אפילו השביח לו מקחו אינין היטיא דזבנית מינך אתמול טבין הוין מאינין אינון (ב) תני **הלוקח מן החנווני וחזר ולקח ממנו שנייה אם מכיר הוא את החבית שהיא היא מעשר ממנו עליו הא אם אינו מכיר אותה חבית לא בדא הדא דתימר באילין אידתיקדימא [ג] ברם באילין שפייא אורחא מפנתין אילין לגוא אילין:

## הלכה ו מתני'

[ד] הלוקח מבעל הבית וחזר ולקח ממנו שנייה מעשר מזה על זה אפילו משתי קופות אפילו משתי עיירות [ה] ב"ה שהיה מוכר ירק בשוק בזמן שהן מביאין לו מגנותיו מעשר מאחת על הכל ומגנות אחרות מעשר מכל אחת ואחת: גמ' רבי יונה בעי וכרבי מאיר מעשר מכל קלח וקלח דתנינן תמן (ג) אמר רבי מאיר וכי מפני מה טימא אלא מפני משקה הפה כמה דתימר ר.מן דרך אגודה ליתור והיא קשורה

מתניתא פליגא על ר' יוחנן בגרוגרות ובתמרים בולל. ונוטל ור"י ס"ל כזית דוקא ובמתניתן קתני אפילו בגרוגרת ובתמרים, ומשני עד כזיתים הנבללים, פי' דבגרוגרות ובתמרים כותשן עד כזיתים ונבללים, ופריך הגמ' מתניתא פליגא על ר' יונה [דס"ל בשם חזקיה אין בילה אלא ליין ושמן בלבד] בגרוגרות ובתמרים בולל ונוטל אלמא דמהני בילה אפילו בדבר יבש אפילו לפי התירוץ כזיתים הנבללים סוף סוף שמעינן ממתניתן דיש בילה אפילו בדבר יבש, ר' יוסי בשם ר"ז בדמאי התירו, כן גירסת הגר"א ז"ל בשנו"א ז"ל, נמצא דפריך ממתניתן דידן בין על חזקיהו בין על ר' יוחנן ולחזקיהו מפני דבדמאי הקילו, אע"פ דבאמת אין בילה אלא ללח ולא ליבש רק שהקילו בדמאי וע"כ ס"ל לר' יהודה בד"א בזמן שהמתנה מרובה כדמפרש ר' ינאי בשעת הגורן שהיו הכל נותנין ממאה סאה [והגר"א ז"ל בהגהותיו על הר"ש ז"ל מחק תיבת סאה] היו הכל נותנים ממאה ואחד מנ' מעשר מחמשים היו הכל נותנין מחמשים ואחד מארבעים מעשר מארבעים כו' פי' הר"ש ז"ל דאם כל המתנות שוות אז מעשר הכל בבת אחת מכולם יחד אבל אם חלק של אחד ממועט מן חבירו אז אין לעשר על כולם בב"א אלא צריך לחלוק על כמה חלקים לפי ערך חלק הקטן כגון חלק הקטן הוא מנ' צריך לחלוק הכרי שלו על חלקים רבים של חמשים חמשים ויוציא המעשר מכל חלק וחלק בפני עצמו שאז תלינן שנוטל מכל או"א כיון שבכל חלק נמצא לפי ערך חלק שנתן הקטן בזה לא אזלינן בתר רובא אבל כשיטול מכל הכרי בבת אחת אז אזלינן בתר רובא ואמרינן שלקח מן הרוב ולא מהני בילה משום דבאמת אין בילה בדבר יבש רק בדמאי התירו ולא התירו רק באופן זה רק שכל המתנות שוות:

ר' יונה בעי וכר"מ מעשר מכל קלח וקלח דתנינן תמן אר"מ וכי מפני מה טימא אלא מפני משקה הפה, משנה היא במס' מכשירין (פ"ו) גבי אגודות של ירק ס"ל לת"ק דמוכשר לקבל טומאה שמרבילין עליהן מים ור"י ס"ל דבלחים אין מרבילין עליהם מים ור"מ ס"ל אפילו לחים מ"מ מוכשרין מפני משקה הפה שניתן עליהם משקה הפה כדי להסיר האבק שעליהן כן פי' המשניות להרמב"ם ז"ל שם, ואיתא בתוספתא שם אגודות של שווקים הבאין מבית השווקים טמאין, ולא במקום אגד לבד אמרו אלא כולה מפני שמתרפרפת וחוזר ואוגדה דברי ר"מ ע"כ, פי' לא במקום האגד דהיא צד החיצון של האגודה ששם האבק נופל, אלא אפילו הקלחין שבפנים ששם אינו נופל האבק ואינו צריך למשקה הפה ואינו יורד לשם ממשקה הפה ממה שמלחלח הקלחין העליונים עכ"ז טמאין מפני שמתרפרפת וחוזר ואוגדן, ונמצאו מה שבפנים בחוץ ומה שבחוץ מבפנים, וצריכין א"כ הקלחין שמבפנים למשקה הפה מפני שעתה הם מבחוץ, וא"כ כיון דס"ל לר"מ דדרך אגודה ליתור ונתבטל האיגוד הראשון א"כ צריך לעשר מכל קלח וקלח כמו מכל אגודה ואגודה דהא נתבטל האגודה הראשון ונתערבו והיינו דמסיק כמה דתימר תמן דרך אגודה ליתור והיא קשורה

נבללים זה עם זה: ובתמרים וגרוגרות בולל ונוטל. שהן נבללים זה עם זה וכדמפרש בגמ': אימתי בזמן שהמתנה מרובה. תולין שמא עישר זה הנותן וכיון דספק הוא בוללן ומעשרן דמאי אבל במתנה מועטת אין תולין שעישר הנותן ולא יערבן דשמא יש כאן דמאי וזו המתנה מועטת ודאי ואין מעשרין מן הדמאי על הודאי אלא מעשר מכאו"א ואית דמפרשי בזמן שמתנה מרובה שהכל נתנו לו מתנה מרובה וכל המתנות שוות הן דאז מועיל בילה אבל אם מתנה אחת מהן מועטת היא אינו מועיל בילה ובגמרא מפרשינן לה: גמ' אין בלילה אלא ליין ולשמן בלבד. לענין חדש וישן דאין מתעשרין זה על זה ואם עירב יין או שמן חדש בישן תורם ומעשר ממנו אם יש בשניהם כפי החשבון לפי שדבר הלח נבלל יפה אבל דבר יבש אין סומכין בו על הבילה: ר' יוחנן אמר. יש בילה אף ליבש ועד כזיתין הנבללין וכלומר שאם כותש אותו עד שיהא כזיתים והן נבלל זה עם זה דאז מהני בילה: מתני' פליגא על ר' יוחנן. דקאמר עד שיהא כזיתים והא תנינן בתמרים ובגרוגרות בולל ונוטל אלמא דבדבר דשייך בו בילה אפילו הוא יותר מכזית מהני: פתר לה להא דקתני בולל ונוטל שדורסן עד שיהו כזיתים ואז בולל ונוטל: בדמאי התירו. כלומר לא צריכין להאי אוקמתא דקאמרת דממתני' בלאו הכי לא קשיא דבדמאי הקילו והתירו ואע"ג דבעלמא אין בילה בכה"ג: כר' יודה דתנינן וכו'. וכלומר וכן שמעינן נמי מהא דר' יודה דמחלק בין מתנה מרובה למועטת ואי מדינא שרי מ"ש מועטת ממרובה אלא ש"מ דקולא היא שהקילו בדמאי ולא אמרו אלא במתנה מרובה: בשעת הגורן שנו. לפרושי מלתא דר' יהודה קאמרי דבשעת הגורן שמחלקין מתנות לעניים מיירי שדרך שהיו הכל נותנין מתנה כפי שנותנין ממאה סאה ובמתנות שוות יכול לעשר מזה על זה: היו הכל נותנין לו. כפי אשר נותנין ממאה סאה ואחד היה נותן לו כפי אשר נותנים מחמשים סאה: מעשר מחמשים. כלומר שמעשר מאותה מתנה מרובה לפי ערך מתנה זו שהיא מחמשים וכך יעשר נגד זו שיהו שתיהן שוות ומעשר מזו על זו וכן כולם אם היו הכל נותנין מחמשים וכו' ואם א' מהן אינו יכול לעשר מאותן של אחרים נגד זה כ"א אחד והלכך מעשר מכאו"א:

## הלכה ו' מתני'

הלוקח מן הסיטון. הוא סוחר הלוקח תבואה ויין ושמן מהרבה בעלי בתים ביחד ומוכר לאחרי' במדה גסה ולא התירו למכור את הדמאי כדתנן לעיל (בפ"ב): לא יעשר מזה על זה. דשמא לקח זה שמכר תחלה מעם הארץ שפירותיו דמאי ומה שלקח ממנו בשנייה הוא מחבר שמכרן לו והן מתוקנין ואתי לאפרושי מן החיוב על הפטור או מן הפטור על החיוב: אפי' מאותו הסוג. מאותה קופה ודוגמתו (במס' כלים) הסוגניים הגדולים ואפי' הוא מאותו המין בעצמו שלקח ממנו בראשונה: נאמן הסיטון לומר משל אחד הן. בגמ' מפרשינן לה מאי קמ"ל: גמ' ר' ירמיה בעי. אפילו השביח לו מקחו. אסיפא דמתני' קאי דקתני נאמן הסיטון לומר משל אחד הן אם אפילו זה הלוקח השביח לו מקחו שלקח ממנו בראשונה כדי לנסותו וכדמפרש ואזיל שאמר לו אינון חטייא דזבנית מינך אתמול טבין הויין יותר מאלו אינון שלקחתי ממך היום והלה אומר לו של אחד הן אי אמרינן דאפילו בכה"ג נאמן הוא ולא איפשטא הבעיא: תני בתוספתא (פ"ה) ושם היא שנויה בהיפך: הא אם אינו מכיר אותה החבית לא בדא. אמרינן שיעשר מפעם ראשונה על השניה או איפכא: הדא דתימר באלין אידיתיקרימה. מל' יין הקרים כלומר ולא שנו אלא באלו החבית שהיין קרוש על פיהם ואין דרך שיריקו היין כזה מחבית אל חבית שלא יתקלקל היין שבחבית אחרת: ברם באילין שפייא. שהחביות הן מלאין מיין שפוי ויפה: אורחא מפנתון אלין לגוא אלין. הדרך הוא שמפנין ומריקין היין מאלו לתוך אלו לאחר שנחסרו שופכין מחבית זו אל חבית אחרת כדי למלאות אותה ואפילו איכה אותה החבית שלקח בראשונה אני אומר שהוריקו אותו היין בעצמו לתוך חבית אחרת:

## הלכה ז' מתני'

הלוקח מבעל הבית וחזר ולקח ממנו שנייה מעשר מזה על זה. לפי שחזקתו שאינו מוכר אלא משלו ואפילו הן משתי קופות ואפילו משתי עיירות תלינן שהכל משלו הוא: בעל הבית שהיה מוכר ירק בשוק. ודרך הירק שמקבלין אותו מגנות הרבה למוכרו: בזמן שמביאין לו מגנותיו מעשר מאחת על הכל. שכולן שלו הן וליכא למיחש למידי: ומגנות אחרות. ולקח ממנו וחזר ולקח בשניה מעשר מכל אחד ואחד דשמא א' מהן עישר וא' לא עישר והלכך אינו יכול לעשר מזה על זה: גמ' ר' יונה בעי וכר"מ. אם אליבא דר"מ צריך שיהא מעשר מכל קלח וקלח כשמביאין לו מגנות אחרות ומפרש הי ר"מ: דתנינן תמן. (בפ"ו דמכשירין) תנן בדין הלוקח אגודות ירק מהשוק כל אגודות של בית השוקים טמאין לפי שהמוכרים רגילין לזלף עליהן מים כדי ללחלחן והן מוכשרין לקבל טומאה ומפני שיד הכל ממשמשין בהן לפיכך הן בחזקת טומאה ר' יהודה מטהר בלחין שאין דרך להתיז עליהן מים שלחין מעצמן הן אר"מ וכי מפני מה טמאו אלא מפני משקה הפה כלומר אע"פ שאין מזלפין עליהן מים כשהן לחין מ"מ רגילין לתת עליהן משקה היוצא מן הפה כדי להסיר האבק מעליהן ובו הן מוכשרין הכי תנינן התם לענין טומאה והשתא בעי הכא לר"מ דס"ל התם דרגילין לתת עליהם משקה הפה וא"כ דרכן להתיר האגודות כדי להסיר האבק מכל קלח וקלח ואיכא למיחש נמי לענין מעשר דשמא כשמתיר האגודה מעשרו ושמא קלח זה עישר וקלח זה לא עישר ומעתה אי נימא דלר"מ איר צריך לעשר מכל קלח וקלח ולא מזה על זה כמה דתימר תמן דרך אגודה להתיר וה"נ ניחוש לענין מעשר וכדאמרן: וקאמר הש"ס דלא היא תמן. והיא קשורה

### תוספות הרי"ד

פתר לה עד כזיתים הנבללים עיי' במשנה למלך ז"ל סוף הלכות מעשר ולפי מה שמבואר בפנים בשם השנות אליהו ז"ל ניחא ודוק: בדמאי התירו כר"י דתנינן ר' יהודה אומר בזמן שהמתנה מרובה כו' עיי' בפנים שתמה למה פריך הגמרא ממתניתן על רבי יוחנן ולא פריך על חזקי'

עין משפט נר מצוה יד [א] מיי' פ"א ממעשר הל"ח. טו [ב] [ג] מיי' פי"ד ממעשר הל"א. טז [ד] מיי' שם הל"ג. יז [ה] שם הל"ד

מסורת הש"ס (א) לאם הבנה יג. (ב) תוספתא פ"ס. (ג) מכשירין פ"ו מ"ב.

גליון הש"ס *אין בלילה אלא ליין ושמן וכו'. ע' שו"ת מהרי"ט בראשונות סי' יח. וע' פ"א ממעשר שני הל"ח ברא"בד וכ"מ. ופי"ד ממעשר הלכה ח כמ"ל שם ופ"ו שם הל"ז. וע' בלח"ם פ"ה דפאה משנה ב ודו"ק. וע' במ"ה הלכות תרומות פ"ה הל"ז. ** הלוקח מן החנווני לא מצאנו לרבינו שיזכיר דין חנווני ולחלק בין מכיר או לא ובין אתיקדימא או באילין שפיא ורק בסיטון כתב בפי"ד ממעשר הל"א דאפילו במכיר לא יעשר מפני שלוקח מאנשים הרבה. ועי"ז ליין הכ"מ ירושלמי וכפי הנראה כיון להירושלמי הלז ולמסקנא דבאילין שפיא לא יעשר מש"ה כתב אפילו במכיר לא יעשר ואינו מחלק בין חנווני לסיטון או שנרס בברייתא זו הלוקח מן הסיטון. וע' בתוספתא פ"ה שם מבואר בחנווני אע"פ שמכיר לא יעשר. וכתב המפרש שם דצ"ל מן הסיטון או דמיירי באילין שפייא ע"ש. עכ"פ מקורו של רבינו הוא מכאן. וכן עיינו כו'.

### ככר לארן

מאינין אינון. פי' מהיכן הם: באילין שפייא. פי' חיטים מנוקים:

### הר"א מגריידץ

רבי יוסי בשם רבי יונה בשם חזקיה אין בלילה אלא ליין ושמן בלבד ר' יוחנן אמר עד כזיתים הנבללים מתניתין פליגא על ר' יוחנן נ"ב לקמן במעשר שני פרק ב' הלכה ג' (דף י"ב ע"ג)

איתא הגירסא רבי יוסי בשם רבי פדייה רבי יונה בשם [רבי] חזקיה אין בלילה אלא ביין ושמן בלבד רבי יוחנן אמר עד כזיתים הנבללים מתניתא פליגא על ר' יוחנן.

קשורה בפיו ברם הכא דרך אגודה ליתור והוא נותן מה שבפנים לחוץ ומה שבחוץ בפנים אמר רבי יונה לא סוף דבר מגנותיו אלא אפי' מגנות אחרות אם מעשרין הן לדעתו מעשר מזה על זה ואם לאו אין מעשר מזה על זה:

## הלכה ז מתני'

[א] הלוקח טבל מב' מקומות מעשר מזה על זה [ב] אף שאמרו אין אדם רשאי למכור טבל אלא לצורך: גמ' אמר רבי יונה כיני מתני' אין אדם רשאי למכור טבל אלא לצורך [ג] ובלבד לחבר מעתה ע"ה שנתערב טבלו בחולין אין לו תקנה כיצד הוא עושה הולך אצל חבר והוא לוקח לו טבל ומעשרו לו:

## הלכה ח מתני'

(א) מעשרין משל ישראל על של עכו"ם ומשל עכו"ם על של ישראל ומשל ישראל על של כותים ומשל כותים על של כותים ר"א אוסר משל כותים על של כותים [ד] (ב) עציץ נקוב הרי הוא כארץ [ה] תרם מן הארץ על עציץ נקוב ומעציץ נקוב על הארץ תרומתו תרומה ומשאינו נקוב על הנקוב תרומה ויחזור ויתרום מן הנקוב על שאינו נקוב תרומה ולא תאכל עד שיוציא עלי' תרומה ומעשרות [ו] תרם מן הדמאי על הדמאי מדמאי על הודאי תרומה ויחזור ויתרום מן הודאי על הדמאי תרומה ולא תאכל עד שיוציא עליה תרומה ומעשרות: גמ' מתני' דרבי מאיר דרבי מאיר אמר [ז] (ג) אין קניין לעכו"ם בא"י להפקיעו מיד מעשר רבי יודה ור"ש אומרים יש קניין לעכו"ם בא"י לפוטרו מן המעשר רבי אימי בשם ר"ש בן לקיש טעמא דרבי מאיר והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה הקיש אחוזה לעבדים מה [ח] עבדים אתם (ד) קונין מהם והן אינם קונין מכם אף אחוזה אתם קונין מהם והם אינן קונין מכם אר"א בי רבי יוסי קומי רבי יסא ודא מסייעה לר"מ והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ *לחולטנית א"ל כל גרמא אמר דהוא מסייעא לר"ש לא תמכר הא אם נמכרה חלוטה היא. רבי הונא רובא דציפורין אמר הנהיג ר' חנינא בציפורין כהדא דר"ש רבי זעירא אמר הנהיג ר"ח בציפורין כהדא כר"ש רבי זעירא אמר קומי רבי אבהו בשם ר"א אע"ג דר"מ אמר אין קנין לעכו"ם בא"י לפוטרו מן המעשרות מודה הוא הכא דיש לו קנין נכסים אמר רבי בא **אוכלת פירות: והתנינן

### פני משה

קשורה בפיו. כלומר אפילו התם לא אמרינן דדרך אגודה להתיר אותה כדי שיתן עליה משקה שבפיו אלא מניחה לאגודה כשהיא קשורה ובפיו מתיז עליה משקה להסיר האבק מעליה ואינו מטריח עצמו בשביל כך להתיר האגודה ולחזור ולקשרה: ברם הכא דרך אגודה ליתור. הכי קאמר כלומר והכא בלאו הכי וכי דרך האגודה להתיר את מה שאגדם ודאי לא: והוא נותן מה שבפנים בחוץ ומה שבחוץ בפנים. כלומר והלא דרך כשאוגדין הירק רוצין לתת היפה מבחוץ והשאר מבפנים כדי שתהא נראית כל האגודה יפה וא"כ אם יתיר אותה חושש שמא לא יכוין כבתחלה והוא נותן מה שבפנים בחוץ ומה שבחוץ בפנים ולהכך אינו מתיר את האגודה ואין כאן חשש על כל קלח וקלח אלא על האגודות בלבד שמא אגודה זו ממי שהוא מעשר וזו ממי שאינו מעשר ומכל אגודה ואגודה של גינות אחרות צריך הוא לעשר אבל לא מכל קלח וקלח: לא סוף דבר מגינותיו. לאו דוקא מגנותיו קתני במתני' דמעשר מאחת על כל אלא דלפעמים מצינו אפי' הן מגינות אחרות אם מעשרין הן לדעתו כלומר לדעת בעל הבית הזה המוכר והוא יודע אימתי הן מעשרין ואימתי אינן מעשרין דבזה ליכא חששא או הן כולן מעושרין או כולן אין מעושרין ומעשר זה שלוקח ממנו מזה על זה: ואם לאו. שאין הבעה"ב המוכר בעצמו יודע אם מעשרין או לא לא יעשר זה על זה ובהכי איירי סתמא דמתני':

הלכה ח' מתני' הלוקח טבל משני מקומות. שמניהם המוכרים הודיעו לו שהוא טבל מעשר מזה על זה דאין כאן חשש: אע"פ שאמרו אין אדם רשאי למכור טבל. לכתחלה שלא יוציא מידו דבר שאינו מתוקן מ"מ אם אירע שמכרו לו קאמרינן: אלא לצורך. כגון שנתערב לחבירו טבל בחולין דאין לו תקנה עד שיעשר עליו ממקום אחר וכדמפרש בגמ': גמ' כיני מתנית'. כן צריך להוסיף על המתני' אין אדם רשאי למכור טבל אלא לצורך ובלבד לחבר אבל לא לעם הארץ שאין למסור לו טבל והוא אינו נאמן על המעשרות: מעתה עם הארץ שנתערב טבלו בחולין. ואפי' הטבל הוא מעט ונתערב בחולין מרובין הא מיהת מדרבנן לא בטיל דדשיל"מ הוא ומעתה אין לו תקנה: כיצד הוא עושה הולך אצל חבר והוא לוקח לו טבל ומעשר לו על אלו חולין המעורבין:

הלכה ט' מתני' מעשרין משל ישראל על של עכו"ם. בגמ' מוקי לה כר"מ דס"ל אין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מן המעשר ולהכך מחיוב על החיוב הוא והלכה דאם נגמר מלאכתן של הפירות ביד עכו"ם ומרחן העכו"ם פטורין מתרומה ומעשרות אבל אם לקחן ישראל ממנו קודם שנגמר מלאכתן ונמרן הישראל חייבין בכל מן התורה דבזה אין קנין לעכו"ם להפקיע מן המעשרות והכי מסקינן בגמ': משל ישראל על של כותים. משום דהכותים כשהן אוכלין פירותיהן ודאי מעשרי אבל כשמוכרין מוכרין טבל ודאי דלא חיישי שדרשה דלפני עור לא תתן מכשול ומחיוב על החיוב הוא: ר"א אוסר משל כותים על של כותים. משום דזמנין מעשר לנפשיה ונמלך ומוכרו ושמא האחד מעושר והאחד אינו מעושר ונמצא מפרים מן הפטור על החיוב והאידנא הכותים כעכו"ם גמורים לכל דבר:

גמ' מתני' דר"מ וכו' כדפריסית במתני' וגרסי' להאי סוגיא בגיטין (סוף פ"ד) עד ויביא ביכורים דבר תורה: טעמא דר"מ. דכתיב בעבדים כנעני' והתנחלת' אותם וגו' הקיש אכילה לעבדים לדין עבדים מה עבדים אתם קונים מהן מהעכו"ם והן אין קונים מכם שישראל הנמכר לעכו"ם אין גופו קנוי לו אלא לעבודה אף (אין) אחוזה אין להם קנין מכם אלא לפירות כדלקמן ולא להפקיע קדושתה: ודא. האי קרא מסייע ליה לר"מ לדרשא דהקישא דכתיב והארץ לא תמכר לצמיתות ומתרגמינן לחולטנית שלא תהא נמכרת לחלוטין: א"ל אדרבה כל גרמא אמר. כל עצמו של המקרא אומר דמסייע ליה לר"ש דמדהזהיר הכתוב לא תמכר לחלוטין והיינו שלא תמכר לעכו"ם כ"א לישראל וביובל יצא א"כ ש"מ הא אם נמכרה לעכו"ם מכורה לחלוטין היא: כהדא דר"ש. דיש קנין וישראל הקונה פירות ממנו פטור מן המעשרות: מודה הוא דיש לו קנין נכסים. כדמפרש ר' בא אכילת פירות שאם הפירות נגמרו ביד העכו"ם וכן ישראל שמכר הקרקע לעכו"ם לאכילת פירות יש לו בהן קנין שאם נגמרו מלאכתן למעשרות בידו והיינו שמרחן העכו"ם פטורין מן המעשרות דלא אמר רבי מאיר אין קנין אלא לענין הקרקע דבקדושתה קיימא ואם ישראל חזר ולקחה ממנו הרי היא בקדושתה וכן אם הישראל לקח ממנו הפירות ונגמרו ביד ישראל חייבין במעשרות אבל אם נגמרו ונתמרחו ביד העכו"ם לכולי עלמא יש לו קנין בהן דנהי דקרקע לא קני פירות מיהא קני:

### רידב"ז

קשורה בפיו, תיבת קשורה היא כמו כשורה בכ"ף דקו"ף וכ"ף מתחלפים בתיבת גיכ"ק כמו במתניתן (דספ"ב במס' פ"ה) שדה שקרסמוהו נמלים, ופירשו המפרשים ז"ל דהא כמו כרסמוהו מלשון יכרסמנה וכן (בפ"ב דמס' שביעית) במתניתן מקרסמין מזרדין והוא כמו מכרסמין מלשון יכרסמנה עיי' בפי' המשניות להרמב"ם ז"ל, וכהנה רבות בלשון הירושלמי, וכן בפ"ק דמס' שביעית (ה"א) מעבה את הכורת והוא קורות עי"ש, וה"נ תיבת קשורה הוא כמו כשורה כלומר מוכשרה לקבל טומאה כלומר מוכשרה בפיו, ועי"כ כמו דאמר ר"מ דרך אגודה ליתור והיא כשורה בפיו ע"כ טמא כל האגודה מה שבפנים מפני שמסיר בפיו האבק אף מקלחין הפנימים מפני שדרך אגודה ליתור ונתבטל איגוד הראשון א"כ צריך לעשר מכל קלח וקלח דהא נתבטל איגוד הראשון שלו וט"ם דמוכח איכא הכא הנראה לעינים, ולפענ"ד אין כאן ט"ס רק תיבה אחת דבמקום ברם צ"ל אף וה"פ דע"כ צריך לעשר מכל קלח וקלח כמה דתימר תמן דרך אגודה ליתור והיא קשורה בפיו אוף הכא דרך אגודה ליתור והוא נותן מה שבפנים לחוץ ומה שבחוץ לפנים פירוש כמה דתימר לענין הכשר דמתרפרפים וחוזר ואוגדם ונמצא א"כ מה שבפנים לחוץ והיא מוכשרת בפיו ואמר אוף הכי לענין מעשר דרך אגודה ליתור וחוזר ונותן א"כ מה שבפנים באגודה הראשונה בחוץ באגודה שני', ומה שבחוץ בפנים ר"ל כמו שחיישינן על בפנים בחוץ לאותה אגודה לענין הכשר, כן נמי ניחוש על בפנים בחוץ וחוץ בפנים לענין מעשר מה שהיה בתחלה באגודה הראשונה בפנים היא עתה באגודה שני' בחוץ ורבותא הוא דנקט לא די שנתן מחוץ זה לחוץ זה אלא אפילו מני דבטל כל עיקר אגודות הראשונים ואגודות חדשות לגמרי באו לכאן מהחוץ לפנים ומהפנים לחוץ זהו איבעי' דר' יונה: ר"ז ר"א בשם ר"א אע"ג דר"מ אמר אין קנין כו' מודה דיש לו קנין נכסי' מהו קנין נכסים א"ר אבא אכילת פירות והתנינן הלוקח מביא בכורים מפני תיקון העולם ויביא ביכורים דבר תורה, פי' דלכאורה בש"ס דילן במסכת גיטין (דף י"ז) דפריך על הביכורים מפני תיקון העולם אין, מדאורייתא לא, ואי סלקא דעתך דאין קנין יביא מדאורייתא ולכאורה קשה הא ביכורים צריך לקנות גם הקרקע ולקרות שם ביכורים במחובר דבאין לו קרקע אינו מביא וא"כ למאן דאמר דאין קנין אם היה ס"ל דאין לו קנין נכסים ג"כ ואין לו קנין ממון ג"כ ואינו יכול למכור דבר שאינו שלו א"כ מדאורייתא הלוקח ממנו אינו מביא ורק מפני תיקון העולם, ומאי מקשה על מ"ד דאין קנין להפקיע א"ו דכל הקושיא בש"ס דילן למ"ד דאין קנין הוא ג"כ רק מטעם דלדידיה יש קנין נכסים כדאיתא בבבלי שם, ולכן הקשה על מ"ד דאין קנין מביכורים משום דלדידיה יש קנין נכסים ושפיר הקשה, אבל בירוש' (בפ"ד דפא"ה) הוי פלוגתא בזה ולחד מ"ד למאן דס"ל אין קנין אין לו קנין כלל לא על הקדושה ולא על הממון ולחד מ"ד יש לו קנין נכסים על זה קאמר הכא בשם ר"א אע"ג דאין קנין יש לו קנין נכסים כדמסיק לאכילת פירות ע"ז פריך כיון דיש לו קנין ממון ואין לו קנין על הקדושה יוקשה והתנינן

### תוספת הרי"ד

בפנים שכתבנו הפי' בשם הר"ש ז"ל ועיי' במשנה למלך ז"ל סוף ה' מעשר דס"ק מה נפ"מ בין אם המתנות שוות אי לא וכי מה איכפת לן אם אחד מועט למה ניזל בתר רוב ולמה לא אמרינן יש בילה כיון שבולל ומפרים אמרינן דמפרים מהרוב רוב ומהמועט מיעוט ותו מי לא תנן (פ"ג דחלה) זיתי מסיק שנתערבו עם זיתי ניקוף ענבי בציר עם ענבי עוללות מוציא תרומה ותרו"מ לכל ולא איכפת לן התם אם הטבל הוא כמדת חולין או שאחד מרובה מחבירו. עיי"ש ודבריו ז"ל

### שנויי נוסחאות

(שו"ז) אף כד"ו אף על פי. (שוי"ז) ר"א כד"ו ר' לעזר. (שוכ"ג) מדמאי כד"ו ומדמאי. (שול"ס) לחולטנית כגי"ר לחלוטית. (שול"ו) דהוא כד"ו דהיא. (שול"ו) הונא כד"ו חונא. (שול"ע) כהדא כד"ו בהדא.

### גליון אפרים

רבי זעירא אמר קומי רבי אבהו בשם ר"א אע"ג דר"מ אמר אין קנין לכנעני בארץ ישראל לפוטרו מן המעשרות מודה הוא הכא דיש לו קנין נכסים אמר רבי בא אכילת פירות דתנינן הלוקח כצ"ל. (נופ"י):



עין משפט נר מצוה יח [א] מיי' פ"ו ממעשר הל"א טוש"ע יו"ד סי' שלא סעי' קב. יט [ב] [ג] מיי' שם הל"ו טוש"ע שם סעי' קיז. כ [ד] מיי' פ"ה מתרומו' הל"ט. כא [ה] שם הל"ז יז. כב [ו] מיי' פ"א מתרומות הל"י. כג [ז] טוש"ע יו"ד סי' רסז סעי' ס' יז. כד [ח] מיי' פ"ב מבכורים הל"ו.

מסורת הש"ס (א) מנחות סו: וע' תוס' שם ד"ה מרוח. (ב) יבמות פט. קידושין מו: מנחות ע. (ג) גיטין מז. ובה"ג, ירושלמי שם פ"ד הל"ב כל הענין. (ד) יבמות מו: גיטין לז. לח.

גליון הש"ס *לחולטנית ע' בספר המצות לרמב"ן לאוין רכז מ"ש בזה. **אוכלת פירות ע' בכ"מ פ"א מתרומות הל"י ובמים חיים שם. ובזה יש ליישב קו' התוס' במנחות שם ד"ה מירוח. ודוק. וע' בתוס' יו"ט בע"ז פ"א משנה ח'. ובמגלת ספר וע' בחידושי רשב"א בגיטין שם. ובק"ע בגיטין פ"ד הל"ב הקשה עליו. ונ"ק דכוונת הרשב"א הוא על הלשון דלמ"ד קנה קרקע קנאה לחפור בה בורות שיחין ומערות וה"ה הכא בים קנין כן כוונתו. וכדפריך בירושלמי למ"ד קנה קרקע יחפור בה וכו'. ומשני דגלי קרא. וע"כ דא"א שם לחפור ול"ק לזה. ודוק. וע' מ"ל פי"א משמיט' הל"א. וע' בשו"ת מוהר"ב השכנזי סי' א ביאור כל דברי הירושלמי כאן וע' במ"ס הלכות תרומות:

**שנויי נוסחאות**

(שו"ב) סימן כד"ו סימון. (שו"ס) ונותן לשבט כד"ו ונותנו לשבט. (שו"י) כדמר כד"ו כיי דמר. (שוט"ו) השעה בכי"ל שעתו. (שוכ"ע) ונותנה כד"ו ונותנן. (שו"ל) דמיו כד"ו דמין. (שול"ב) סימן כד"ו סימון. (שול"ג) דאביך כד"ו דאבוך.

**רידב"ז**

והתנינן הלוקח מביא ביכורים מפני תיקון העולם ויביא ד"ת כיון דיש לו קנין בהקרקע כקושית הש"ס דילן ונשאר בקושיא:

ר"י ר"ס בשם ריב"ל הלוקח פירות תלושין מן העכו"ם מפריש תרומה ותרומת מעשר מהלכה, פירוש מדרבנן ונותן לשבט ונותן דמים מן השבט משום דהירושלמי אזיל לטעמיה דס"ל לעיל (בפ"ג) דתרומות חו"ל דחייבין מדרבנן לא חייבו בנתינה רק בהפרשה ולמ"ד דיש קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מידי מעשר נחשבים כפירות חו"ל וע"כ כ"ל להירושלמי לעיל (בפ"ג) דפירות העכו"ם בא"י פטור מנתינה למאן דאמר דיש קנין וחיובא דהפרשה הוא רק מדרבנן אבל בפירות א"י דהיה היניקה בפטור מה"ת ורק מדרבנן חייבים כמו עציץ שאינו נקוב חייב אף בנתינה, לפיכך הלוקח פירות מחוברין מן העכו"ם, כיון דכל המחובר לקרקע כקרקע דמי ונחשבים פירות א"י ביניקה הפטורה מה"ת וחייב מדרבנן חייב אף בנתינה ע"כ אינו נוטל דמים מן השבט מ"ט כי תקחו וגו' מאת ב"י את מוציא ואין את מוציא מיד העכו"ם, פי' דמביא ראי' דיש קנין, וכן פירש מהרא"פ ז"ל דמביא ראיה דיש קנין:

רבי יהודה ב"פ בשם ר"ה הלכה כר"ש דיש קנין, ופריך דלא כן מה אנן אמרינן ר"מ ור"ש אין הלכה כר"ש בתמיה, אלא בגין דתני אר"ש שורי כו' לא ולקחם מן העכו"ם כו' דלא תסבור מימרי תריי כל קבל תריי אינון דיש מקום למימר דהלכה דאין קנין לפום כן צריך מימר הלכה כר"ש דיש קנין, ועוד מן הדא היה יש מקום לומר דאין קנין דאבא אנטולי זבין פירי מן דארמאי אתא לגבי דר' יהודה בן לוי שלח למנחם ברי' דיתקן ליה ויהיב ליה מעשרי' מי אתא קם עימי' ריב"ל א"ל מן יעבד דא אלא אביך פי' מאן חכים למיעבד מילתא כהא אלא אביך, אלמא דס"ל דשפיר עביד דנטל המעשרות אלמא דנותן לשבט בלא דמים אלמא ע"כ דאין קנין כו' דאי יש קנין א"כ אינו חייב רק מדרבנן, והוי כתרומת חו"ל נוטל דמים מן השבט כנ"ל אלמא דמכאן מוכח נמי דאין קנין דהא אי נוטל דמים מן השבט או לא נוטל תלוי גם כן ביש קנין ואין קנין כנ"ל, וכיון דס"ל דשפיר עביד ונותן לשבט בלא דמים אלמא דאין קנין לפום כן צריך למימר דהלכה כר"ש דיש קנין, וע"ז פריך דאמת מחלפי' שיטתי' דריב"ל תמן אמר הלוקח פירות תלושין מפריש תרומה ותרו"מ מהלכה וניתן לשבט ונוטל דמים מן השבט דיש קנין והכא הוא אמר הכין, א"ר אבא בר זמינא קומי ר"ז ר' סימן לא אמר כן אלא מי אתא קם עמי' ריב"ל א"ל לית אינון דאביך ואיקפד ע"ז ר"ז:

ר'

**גמרא**

והתנינן (א) הלוקח מביא ביכורין מפני תיקון העולם ויביא ביכורים דבר תורה ר' יונה רבי סימן בשם רבי יהושע בן לוי (ב) הלוקח [א] פירות תלושין מן עכו"ם מפריש תרומה ותרומת מעשר מהלכה ונותן לשבט ונוטל דמים מן השבט והלוקח פירות מחוברין מן העכו"ם מפריש תרומה ותרומת מעשר מהלכה ונותנן לשבט ואינו נוטל דמים מן השבט מה טעם כי תקחו מאת בני ישראל מאת בני ישראל את מוציא ואין את מוציא מיד מכרי כהונה ולוויה ואתיא כדמר רבי אלעזר כי תקחו מאת בני ישראל מאת בני ישראל את מוציא ואין את מוציא מיד העכו"ם א"ר אחא • בימי רבי הושעי' ביקשו להימנות על הר המלך לפוטרו מן המעשרות אמרו יבא רבי הושעיה לא הספיק לבא עד שנטרפה השעה רבי יהודה בר פזי בשם רבי הושעי' הלכה כר"ש דלא כן מה נן אמרין ר' מאיר ור"ש אין הלכה כר"ש אלא בגין דתני (ג) אר"ש שורי *מעשה שנתערבו פירות טבולין בפירותי ושאלתי את רבי טרפון ואמר לי צא ולוקחם מן העכו"ם ועשר עליה ותני עליה רבי יהודה ור"ש אומר יש קנין לעכו"ם בא"י לפוטרו מן המעשר דלא תסבור מימר תריי כל קבל תריי אינון לפום כן צריך לומר הלכה כר"ש ועוד מן הדא דאמר רבי זעירא אבא אנטולי זבין פירי מן דארמאי אתא לגבי דרבי יודה בן לוי שלח למנחם בריה דיתקן ליה ויהב ליה מעשריה מי אתי קם עימיה ריב"ל א"ל מאן יעביד דא אלא אבוך מחלפיה שיטתיה דרבי יהושע ב"ל תמן הוא אמר הלוקח פירות תלושין מן העכו"ם מפריש תרומה ותרומת מעשר מהלכה ונותנה לשבט ונוטל דמיו מן השבט והכא הוא אמר הכין אמר רבי אבא בר זמינא קומי רבי זעירא רבי סימן לא אמר כן אלא מי אתי קם עימיה רבי יהושע בן לוי אמר ליה לית אילין דאביך ואיקפד

רבי

**פני משה**

והתנינן. התם קמהדר דמוקי לסתמני' כר"מ דקתני שם מכר שדהו לעכו"ם וחזר ולקחה ממנו ישראל הלוקח מביא ביכורים מפני תיקון העולם שידעו שאין לעכו"ם קנין גמור ויסתלקו בפדיונה מידו כדי שתשאר בקדושתה וכריך אמאי קתני מפני תיקון העולם ויביא ביכורים מדבר תורה הא לר"מ דאין קנין לעכו"ם א"כ מן מדבר תורה חייב ישראל הלוקח ממנו להביא ביכורים: הלוקח פירות תלושין מן העכו"ם מפריש תרומה ותרומת מעשר מהלכה. מדבריהם וזהו כר"ש וכדאמרינן לעיל (בפ"ה) דמודה ר"מ שהוא מפריש מעשרותיו מהלכה: ונותן לשבט ונוטל דמים מן השבט. כנ"ל שהכהן צריך לשלם לו דמי' בעד התרומות מעשר כדדריש לקמיה מקרא: הלוקח פירות מחוברין מן העכו"ם וכו'. דכיון שישראל תלשן ואצלו הוא שנתחייבו לכ"ע נותן לכהן ואינו נוטל דמים ממנו: מה טעם. אפירות תלושין קאי ומ"ט צריך הכהן ליתן לו דמים דכתיב גבי תרומת מעשר כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר וגו' והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר: מאת בני ישראל את מוציא ואין את מוציא מיד העכו"ם. כצ"ל כאן והדר גרסי' ואתייא כיי דמר ר' לעזר מבני ישראל את מוציא ואין את מוציא מיד מכירי כהונה ולויה ובדפוס נתחלף בטעות: ואין את מוציא מיד העכו"ם. כלומר שהרי פירות האלו באו מתחת יד העכו"ם וממנו לא היה יכול ליטול כלום והלכך עכשיו שהן ביד ישראל לכהן צריך הוא שיתן וצריך הכהן ליתן הדמים בשביל תרומת מעשר: ועלה קאמר ואתיא כהאי דאמר ר' אליעזר שאין מוציאין מיד מכירי כהונה ולויה. כדאמרינן (בפ"ג דגיטין) גבי המלוה מעות את הכהן ואת הלוי וכו' ומוקי לה התם במכירי כהונה ולויה שרגילין הבעלים תמיד ליתן תרומות ומעשרות שלהם לאלו כהנים ולוים ואין אחרים יכולין להוציא מידם ולפיכך מפריש עליהן והמעש' שלו ותרומה ותרומת מעשר נותן לכהן שירצה והכהן נותן לו דמים וה"נ כן הוא דאלו המעש' מעכבן והן שלו שהרי באו מכח העכו"ם ויכול לומר לכהן וללוי אני באתי מכח איש שאין אתם יכולין ליטול ממנו כלום אלא שהתרומת מעשר מוכרח הוא לכהן וצריך הכהן ליתן לו הדמים: בקשו להמנות על הר המלך. שבארץ יהודה לפוטרו מן המעשרות שהיה להם חשש שאינו מארץ שהחזיקו בה עולי בבל: אמרו יבוא ר' הושעיא למנות עמנו ולא הספיק לבוא עד שנטרפה השעה. ונתבטל אותו המנין והדבר: הלכה כר"ש. דאמר יש קנין לעכו"ם בא"י להפקיע ממעשרות: דלא כן מה אנן אמרין. כלומר דפריך ומאי איצטריך למימר הלכה כר"ש וכי בלאו הכי מה היינו אומרים הלא ר"מ בר פלוגתי' הוא וכי ר"מ ור"ש אין הלכה כר"ש. אלא משום הכי איצטריך ליה לר' הושעיא למימר בהדיא הלכה כר"ש: בגין דתני. בתוספתא (פ"ה) א"ר שמעון שורי וכו' ואמר לי לא ולוקחם מן העכו"ם ועשר עליה אלמא קסבר דאין קנין לעכו"ם ופירותיו ודאי טבל הן מדאמר לו לעשר מהן על פירות טבל שנתערבו: ותני פלי' ר' יהודה ור"ש וכו'. והשתא דלא תסבור מימר תריי כל קבל תריי אינון שהרי ר"ט כר"מ הוא דס"ל וא"כ תרי נגד תרי הן ולא נודע הלכה כמי משנים האלו לפום כן צריך לומר הלכה כר"ש: ועוד מן הדא. שמעינן נמי דהלכה כר"ש: אבא אנטולי. כך שמו: אתא לגביה דר' יודה בן לוי. ושאלו אם הפירות חייבין במעשר ושלח ליה למנחם בריה דיתקן ליה אלו הפירות ויהב ליה מעשריה לפי שהיה לוי: מי אתא. כשחזר מנחם ובא קם עמיה ריב"ל וא"ל מאן יעביד דא אלא אבוך הוא הורה לזה שחייבין במעשר ואין הדבר כן אלמא כר"ש סבירא לן דיש קנין לעכו"ם לפטור ממעשרות: ופריך הש"ס מחלפה שיטתי' דריב"ל דתמן הוא אומר וכו'. לעיל דמיכח מדרבנן מיחייבו להפריש המעשר אלא שנותן התרומות לכהן ונוטל ממנו דמים והכא הוא אומר הכין דפטורין לגמרי הן דקאמר ליה מאן יעביד דא אלא אבוך ונשמע דלא הסכים על התיקון שצוה ר' יודה אחיו לתקן את הפירות: א"ר אבא בר זמינא לפני ר"ז ר' סימון לא אמר כן דריב"ל אמר מאן יעביד דא אלא אבוך כ"א כך היה הדבר דכשבא מנחם והביא המעשר שנתן לו אבא אנטולי להביאו לאביו קם עמיה ריב"ל וא"ל לית אלין דאבוך אינם שלו שאין הלוי יכול להוציא המעשר מיד הקונה אלא של הקונה הוא כדלעיל ואיקפד ריב"ל על זה שלקח ממנו המעשר אבל לא על עיקר התיקון שתיקן לו הפירות לפי שמדבריהם צריכין תיקון: ר' זעירא וכו'. כלומר שאמרו בשם ריב"ל דלא כר' סימון דאמר לעיל בשמיה דהלוקח פירות תלושין מן העכום מפרישים וכו' ולכך הוצרך ר' סימון לתרץ כאן הא דר' יהושע בן לוי בהאי עובדא דאבא אנטולי דלא אמר כן וכו' אבל אלו אמרו דלא ס"ל לריב"ל כלל כדא"ר סימון וכדמסיק ר' זעירא לקמן:

ג'

## תוספת הרי"ד

ז"ל אינן מובנים לי דהא בפירוש קאמרינן הכלל דמתניתן דידן בדמאי התירו כר"י אבל בודאי אין בילה אלא ליין ושמן ורק בדמאי אף בתמרים ובגרוגרות דאין בילה מ"מ הקילו בדמאי כיון דהוי קולא בעלמא אבל מצד הדין אין בילה בדבר יבש ע"כ לא הקילו רק כר' יהודא בזמן שהמתנות שוות אבל כשמתנה אחד ממועט לא הקילו וממילא לא קשה ממשנה (דפ"ג דחלה) זיתי מסיק כו' ז"א דהא בירושלמי (פ"ה ממעשרות) מוקי שם דמיירי בשמן זיתי ניקוף וכן יין של ענבי בניר ע"כ הוי לא בלא דיש בילה ע"פ הדין אז אין חילוק בין מתנות שוות או אחד ממועט וכן הר"ש ז"ל מפרש להמתניתן דדורך הענבים וכותש הזיתים ממילא הוי לא בלא וע"פ הדין יש בילה ודוק:

ר' יונה ר' סימון בשם ריב"ל הלוקח פירות תלושין מן העכו"ם מפריש תרומה ותרו"מ מהלכה ונותן לשבט ונוטל דמים מן השבט והלוקח פירות מחוברין וכו' ואינו נוטל דמים מן השבט וכו' ואין את מוציא מיד העכו"ם וכו' ועוד מן הדא אבא אנטולאי עד סוף הסוגיא. עומק הענין דנחלקו התלמודים דשיטת הבבלי במס' בכורות (דף י"א) גרסינן שם דמרחינהו ישראל וקסבר אין קנין לעכו"ם מעשרן [מן התורה] והן שלו דקאמר לו אתינא מכח גברא דלא מצית לאישתועי דינא בהדיה ומסיק במסקנא דזה דווקא לתרו"מ מגזה"כ כי תקחו מאת בני ישראל דהוא מיירי בתרו"מ משא"כ בתרומה גדולה זהו תוכן לשיטת הבבלי דאינו מחלקין בין תלושין למחוברין רק בין ת"ג לתרו"מ והיא מדאורייתא ואילו לשיטת הירושלמי לא מחלקינן בין ת"ג לתרו"מ רק בין תלושין למחוברין, נראה לפענ"ד דהעומק הענין הוא כך דאזדי הבבלי והירושלמי לטעמם דהנה בהא דקי"ל בכולא תלמודא תרומת חו"ל בכמה מקומות עלמוד מספר [ועיי' בתוס' ז"ל במס' ע"ז (דף כ"ז) עיי"ש] כמו שכתב הרמב"ם ז"ל (בפ"א מה' תרומות) דהנביאים התקינו תרו"מ בארץ שנער שסמוכה לא"י וישראל עו"ש שם יש לחקור האיך תקנו אם תקנו דמחויבים להפריש וגם מצות נתינה לכהן או דלא תקנו רק להפריש להפקיע איסור טבל אבל מצות נתינה לא תקנו ונראה שזהו פלוגתא מפורשת בין בבלי וירושלמי דגרסינן בבבלי במס' בכורות (דף י"א) המפקיד פירותיו אצל העכו"ם הרי הם כפירותיו ר"ם אומר דמאי ה"א להפריש כו"ע לא פליגי כי פליגי ליתן לכהן ת"ק סבר ודאי חלפינהו ובעי מיתב לכהן ור"ם אמר ספק [ולא בעי מיתב לכהן] רק מפריש בעלמא ומסקנת הגמ' שם בפירוש דע"כ לא פליגי אלא דמר סבר ודאי חלפינהו ומ"ם ספק אבל אי ודאי חלפינהו לכו"ע בעי מיתב לכהן עיי"ש, וגרסינן בירושלמי (בפ"ג דמס' דמאי) ר' ירמיה ר"ח בשם ר' יוחנן מודה ר"ם שהוא מפריש מעשרותיו מהלכה וקפריך בגמ' הא ר"ח אמר מפריש הא רבנן אמרו מפריש מה ביניהון, ומשני ר"ם אומר מפריש ונוטל דמים מן השבט ורבנן אמרי מפריש ואינו נוטל דמים מן השבט

**עין משפט נר מצוה** כה [א] מיי' פ"א מתרומות הלכה יא יב.

**מסורת הש"ס** (א) גיטין מז: (ב) בכורות יא: (ג) הו' פתח פ"ב מנחות לא.

**גליון הש"ס** *מעשה שנתערבו פירותיו וכו' עי' במל"מ פ"ה מתרומות הלי"ז באורך.

## מהר"ם די לונזאנו

דלא כן מה כן. נ"ב פשיטא דאין הלכה כר"מ דיחיד הוא לגבי ר' יהודה ור' שמעון ולמה הוצרך לפסוק הלכה כרבי שמעון ומשני דאשכחן נמי לר' טרפון דסבר כרבי מאיר והוה ליה תרי לגבי תרי (א"ה חיד"א אין הלשון מיושב ויותר נכון לפרש ע"פ הירושלמי שהביא הרא"ש בע"ז דר"מ ור' שמעון הלכה כר' שמעון וכבר כתבתי כן על דברי הרב הגז' בפתח עינים הכא פ"ה דדמאי וביעיר אוזן בכללים רים אות י"א ושם הארכתי קצת בזה):



## גליון אפרים

מה טעם כי תקחו מאת בני ישראל מאת בני ישראל את מוציא ואין את מוציא מיד מכרי כהונה ולויה ואתיא כדמר רבי אלעזר כי תקחו כו' מאת בני ישראל את מוציא ואין את מוציא מיד עו"ג. בפ"מ כתב מאת בני ישראל את מוציא ואין את מוציא מיד עו"ג כצ"ל כאן והדר גרסינן ואין את מוציא מיד מכרי כהונה ולויה ובדפוס נתחלף בטעות כו' ועלה קאמר ואתיא כהאי דאמר ר"א שאין מוציאין מיד מכרי כהונה ולויה כדאמרינן בגיטין פ"ג וכו'. וכפי שנראה שכח הפ"מ שהירושלמי הזה עיקרו במע"ש פ"ה דף נ"א ע"א ושם איתא ואע"ג דאת אמר אין נותנין מעשר לכהונה מודה שאין מוציאין שלו מידו מ"ט כי תקחו כו' ואין את מוציא ממכירי כהונה ולויה (ופירש בפ"נ כלומר ממה שהוא מסור בידם וכמכור להם ודלא כפירושו כאן שאינו שייך כלל כתם) ואתיא כיי דאמר ר"א כו' וכל המאמר הובא משם לכאן בלשונו שם כדרך הירושלמי בכ"מ. ומ"ש הירושלמי ואתיא כיי דאמר ר"א הכונה שגם ר"א ממעט מבני אף שהוא ממעט דבר אחר. שוב ראיתי בהגהה ציון שגם הוא הרגיש בזה: אמר ר' אחא בימי ר' הושעיה בקשו להמנות על הר המלך לפוטרו מן המעשרות, ופירש בפ"מ שהיה להם חשש שאינו מארץ שהחזיקו בה עולי בבל. איני יודע איזה ענין הוא לסוגיין. גם איך ס"ד שלא החזיקו בו עולי בבל. לכן נראה שבקשו לפוטרו מן המעשרות לפי שלא היו ישראל מצויין שם וכל תבואות הר המלך היו של עו"ג לכן בקשו להמנות עליו לפוטרו מן המעשרות כר"ש. וכדמוכח מלקמן פ"ו דף כ"ה ע"א ע"כ במקום שישראל מצויין במקום שאין ישראל מצויין כמעטה מן הדא ר' סימון היה לו שדות בהר המלך שאל לר"י א"ל הכירן והא תשכירם לעו"ג שאל לריב"ל ונראה ליה סבר ריב"ל מקום שאין ישראל מצויין כהדא סוריא. ועיין בבבלי ב"ק נ"ח ע"א אין מחללין על מעות שאינן ברשותו כיצד היה לו מעות בקסטרא או בהר המלך. שוב ראיתי בגם הגר"א מפרש כן שבקשו לפוטרו לפי שלא היו ישראל מצויין שם. וגם בניר הביא ראייתי מלקמן: א"ל מאן יעביד דא אלא אבוך. פירושו דס"ל לריב"ל דהלוקח פירות מן העו"ג א"צ להפריש כלל תו"מ. מחלפיה שיטתיה דריב"ל תמן הוא אמר כו' הוא מה שאמר לעיל ר' סימון בשמו והוא הלעה ובאור למה שהירושלמי מביא תיכף שאמר ר' אבא בר זמינא לר"ז והיינו שאמר רבי אבא בר זמינא קומי רבי זעירא רבי סימון לא אמר כן אלא מי אתי

קם

ר' זעירא ר' אחא ר' תנחום בר חייא בשם ריב"ל ג' הן שהן מעשרין שלא ברשות זה שנתערב טבלו בחולין וזה שהוא לוקח מפסקיה של כותין. אמר רבי זעירא זאת אומרת שאינו נוטל דמין מן השבט אם אמר את שהוא נוטל דמין מן השבט הרי ברשות תרם אמר רבי יוחנן טעמא דר"א כשם שעשו פירות א"י דמאי אחר רובן אין תורמין ומעשרין מזה על זה כך עשה פירות כותי ודאי אחר רובן אין תורמין ולא מעשרין מזה על זה רבי

**פני משה**

ג' הן שהן מעשרין שלא ברשות. חכמים לפי שמן הדין פטורין הן מן המעשרות: זה שאמרנו הלוקח פירות תלושין מן העכו"ם ושנתערב טבלו בחולין. הרבה וס"ל דהטבל המועט בטל ברוב הוא: וזה שהוא לוקח מפסקיה. שם מקום אחד ושל כותים הוא וס"ל דלא נחשדו כותים שבאותו מקום על המעשרות: א"ר זעירא הסתא מסיק זאת אומרת דס"ל לריב"ל שאינו נוטל דמים מן השבט שאם תרם ונתן התרומה לכהן אין הכהן מחויב ליתן לו דמים ודלא כר' סימון דאמר בשם ריב"ל שמפרים ונוטל דמים מן השבט שאם אומר אתה שנוטל דמים מן השבט א"כ הרי ברשות תרם דאי לאו ברשות חכמים הוא אין תרומתו תרומה ואם אפילו כן רוצה ליתן להכהן אין הכהן צריך לקבל ממנו על מנת ליתן לו דמים שאומר לו אי אפשי בתרומתך ואי אפשי ליתן לך דמים אלא ש"מ דהאי מימרא בשם ריב"ל פליגא על הא דקאמר ר' סימון בשמיה: טעמא דר"א במתני'. דאוסר ליקח כותים על של כותים כדמפרש בתוספתא (פ"ה) וה"נ שם כשם שעשו פירות ישראל דמאי אחר רובן ואין מעשרין מזה על זה כך וכו'. פירות ישראל דמאי אחר רובן וזהו כדשנינו בתוספתא לעיל (פ"ד) פירות לא הלכו בהן חכמים לא אחר הטעם ולא אחר הריח ולא אחר המראה ולא אחר הדמים אלא אחר הרוב בלבד. שאם במקום אשר לקח הפירות רוב מא"י הן שמביאין לשם חייב בדמאי ואם רוב מח"ל הן שמביאין שם פטור מן הדמאי וכמו שהלכו אחר הרוב בפירות ישראל לחייבן בדמאי אבל אין תורמין ומעשרין מזה על זה דהא ספק הוא שמא זה שלקח ממנו מעשר הוא וזה שלקח ממנו אינו מתקן פירותיו: כך עשו פירות כותים ודאי אחר רובן. שהלוקח פירות מן הכותים ודאי טבל מחשבינן להו לפי שרוב הכותים כשמוכרין פירותיהן טבל הן מוכרין דלא חיישי אלפני עור והלכך נמי אין תורמין ומעשרין מזה על זה דשמא היום לקח מן המיעוט וזה עישר פירותיו קודם שמכרן והאחר לא עישר כשם שחוששין בדמאי:

**רידב"ז**

ר' אחא ר' תנחום ב"ר חייא בשם רבי יהושע בן לוי ג' הן (נ"ל ב') שהן מעשרין שלא ברשות זה שנתערב טבלו בחולין וזה שהוא לוקח מפסקי' של כותים, פי' משום דאימתי צריך דעתו, כדאיבעיא לן במס' נדרים (דף ל"ו ע"ב) היינו דווקא בדבר שהוא בעצמו מחזיק לי' בטבל אבל בהנך דברים שאינו מחזיק ליה בטבל דלדעתו הטבל בטל ברוב ולדעתו לא נחשדו כותים לא בעינן רשותו ויכול לתרום משלו על של בעל הכרי אפילו שלא ברשותו, וע"ז אמר ר' זעירא זאת אומרת שאינו נוטל דמים מן השבט אם אומר את שהוא נוטל דמין מן השבט הרי ברשות תרם, פי' דר"ז אזיל לטעמי' דס"ל בירושלמי במס' נדרים (פ"ד) דהתורם משלו על של בעל הכרי שייך גוף התרומה בקנין הגוף לבעל הכרי ובתרומה שהוא נוטל דמים מן השבט שייך הדמים לבעל הכרי, וא"כ אם אתה אומר שנוטל דמים מן השבט ע"כ שייך הדמים לבעל הכרי לשיטת ר"ז, וא"כ היכי משכח"ל שלא ברשות דאם כשקיבל הדמים וניחא ליה מאי שנא דנקט הני ב' דברים הלא בכ"מ נמי כן אפילו בתרם משלו בעל הכרי על של בעל הכרי נמי קי"ל בתורם שלא ברשות תרומתו תרומה בא"ל כלך אצל יפות מהן עיין במס' ב"מ (דף כ"ב ע"א) ועיין ברמב"ם ז"ל דפסק דלא בעינן שעשאו שליח אלא אפילו בתרם שלא ברשות כלל נמי אמרינן כיון דהשתא ניחא ליה מעיקרא נמי ניחא ליה ומאי חידוש הוא בב' דברים הללו שמעשרן שלא ברשות ואי דעומד וצוח פשיטא דלא מהני הא בזה לא שייך למימר דבב' דברים הללו אנן סהדי דניחא ליה והוי שלוחו דאי דלא חשיב שלוחו לא מהני אתם גם אתם א"ר דבעינן שיהא שלוחו והאיך נימא דניחא ליה והוי שלוחו כיון דעומד וצוח בפירוש וע"כ כל חידושא דהנך ב' דברים הללו דאמרינן דתורם שלא ברשות וא"צ להודיעו כלל ואי אמרת דאינו נוטל דמים מן השבט משכחת לה דאין צריך להודיעו, ויתרום שלא מדעתו והוא לא יתודע מזה לעולם ועד ויאכל על סמך שהטבל בטל ברוב ועל דעתו לא נחשדו כותים, כדפי' הפני משה ז"ל, אבל אי אמרת נוטל דמים מן

עלין

השבט אם כן לשיטת ר' זעירא שייך הדמים לבעל הכרי אם כן לא משכחת לה שלא ברשותו כלל ואם כן על כרחך הרי ברשות תרם, ועיי' בתוס':

**תוספת הרי"ד**

רבב"ח

השבט [והוא כעין ש"ס דילן] וקפריך אפילו כתרומת חו"ל איגה אילו תרומת חו"ל שמא אינו נוטל דמים מן השבט [בתמיה] ומשני לא על הדא אית אמרת וכו' וכו' פי' דהא דקי"ל למ"ד דיש קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מן המעשרות הוא מטעם דחשוב שדה עכו"ם בא"י כמו חו"ל דפקע קדושת ישראל כמו דמשמע בתוס' ז"ל במס' ב"ב (דף פ"א) עיי"ם דמקשים שם בתוס' ז"ל דלמה לן למעוטי מאדמתך אדמת עכו"ם למ"ד דיש קנין ולכאורה קשה דמאי מקשים הא מ"ד דיש קנין הוא משום דיליף מן דגנך ובביכורים לא כתיב דגנך אלא ע"כ דמקשים כיון דנתמעט מתחלה חו"ל מן ארצך א"כ ממילא למ"ד דיש קנין נמצא דלא נקרא ארצך והוי כמו חו"ל. ובפירוש מבואר הדבר בתוס' הרא"ש ז"ל בב"ב שם דכתב בהדיא דהדם נוהג בשל עכו"ם כיון דהדם נוהג בחו"ל א"כ מה לן בין של ישראל לשל עכו"ם ומפרש בהדיא בתוס' שנ"א שהדם ז"ל דזה כוונתו דכל עיקר הפטור דיש קנין דחשובה אדמת עכו"ם בא"י כמו חו"ל. וא"כ זהו דווקא בתרו"מ דחובת הקרקע ואינו נוהג מה"ת אלא בא"י וכיון דיש קנין לעכו"ם בא"י. א"כ חשיבא כחו"ל. אבל לענין חדש דנוהג בחו"ל א"כ לא נפ"מ בין ישראל לעכו"ם עיי"ם בפירוש. וא"כ לפ"ז שפיר ויומתק הירושלמי בטוב טעם דקפריך דרבנן ור"ש פליגי במפקיד פירותיו אצל העכו"ם אם הוא דמאי או ודאי להפרים כו"ע לא פליגי כי אם בהנתינה לת"ק ודאי חלפינהו ובעי מיתב לכהן ולר"ש ספק דל"ל דת"ק ור"ש פליגי ביש קנין ואין קנין דזה פליגי בכמה דוכתי ואין שייכות לזה הענין וע"כ דלא תלי ביש קנין ואין קנין וכמו דר"ם ס"ל דיש קנין ה"נ רבנן ולא פליגי אלא אי ודאי חלפינהו אי ספק חלפינהו לרבנן דוודאי חלפינהו בעי מיתב לכהן ע"ז פריך דהא ביש קנין אינו חייב רק מדרבנן כדאיתא בירושלמי ובבבלי ע"ז פריך אפילו כתרומת חו"ל איגה אילו תרומת חו"ל שמא אינו נוטל דמים מן השבט דהא דתקינו רבנן בתרומת חו"ל הוא רק הפרשה ולא נתינה וא"כ היכי שייך למימר דלרבנן יהא חייב ליתן לכהן בפירות העכו"ם הא פירות העכו"ם חשובה כמו חו"ל ותרומת חו"ל נוטל דמים מן השבט וא"כ הא דחייב מדרבנן בפירות עכו"ם למ"ד דיש קנין הוא רק מדרבנן ולא עדיפא מתרומת חו"ל מדרבנן דנוטל דמים מן השבט וה"נ דכוותי' ע"כ מסיק לא על הדא איתאמרת אלא על עיקר טבלוי של עכו"ם איתאמרת וכו' כדמסיק דאפילו למ"ד דיש קנין מ"מ מפרים מעשרותיו מהלכה ודייק שם מפרים דווקא הפרשה בעלמא ולא נתינה דלא עדיפא מתרומת חו"ל ורבנן ור"ם פליגי בעיקר הפרשה דלרבנן אינו מפרים כלל ולר"ם מפרים דמאי דרבנן ס"ל דמירות עכו"ם פטור לגמרי אפילו מדרבנן ור"ם ס"ל דמירות עכו"ם חייב מדרבנן וחייב בדמאי משום שמא החליפו בע"ם אבל בלא"ה הי' ספיקא דרבנן ועיי' לעיל שמבואר היטב בע"ה, וזהו שיטת הירושלמי. אבל שיטת הבבלי אינו כן דהרי בבבלי במס' בכורות (דף י"א) מסקינן שם דרבנן ור"ם פליגי בנתינה ובהפרשה כו"ע מודים וגרסינן שם אבל אי ודאי חלפינהו בעי מיתב לכהן לכו"ע אפילו לר"ם דס"ל דיש קנין וכן איתא שם ובתוס' ז"ל ד"ה הא עיי"ם מפורש והא למ"ד דיש קנין חשובה בחו"ל ובתרומת חו"ל פטור מן הנתינה כקושית הירושלמי ובבבלי לא איכפית לן על האי קושיא משום דלשיטת הבבלי גם בתרומת חו"ל שייך נתינה וכן מוכח במסכת בכורות (דף כ"ז ע"א) עיי"ם:

**ועפ"ז** יומתק שיטת הבבלי והירושלמי דלשיטת הבבלי דאף בתרומת חו"ל שייך נתינה ע"כ אזלי הסוגיא למ"ד דאין קנין וחייב בתרו"מ מדאורייתא נוטל דמים מן השבט משום דאתינא מכח גברא והוא דווקא בתרו"מ ולא בתרו"ג כדיליף מקרא אבל לשיטת הירושלמי לא בעינן כלל להסברא דאתינא מכח גברא ולאו מהאי טעמא הוא אלא הירושלמי לטעמי' דע"כ בפירות עכו"ם למ"ד דיש קנין הוא כתרומת חו"ל ובתרומת חו"ל נוטל דמים מן השבט כן פירות העכו"ם כדאיתא בירושלמי הנזכר בפירוש ולמ"ד דיש קנין חשובה כמו"ז כדעתי'

חו"ל וכ"כ כתב הרמב"ם ז"ל (בפ"א מה' תרומות) דפסק כמ"ד אין קנין ולפיכך כשחזר הישראל וקנה ממנו איגה ככיבוש יחיד עכ"ל ז"ל ולא מצינו בחיובא שיהא פטור מנתינה רק בחיובא דחו"ל אבל בכל פטורי דאורייתא וחייבים מדרבנן בעלמא כגון עגשא"כ וירקות כיון דהוי פירות א"י חייב מדרבנן אף בנתינה ג"כ וכיון דבכל הפטורין מדאורייתא רק מדרבנן חייב בנתינה בפירות א"י דוקא וכיון דהוי פירות דא"י לא איכפת לן על הפטור שלהם מדאורייתא וכיון דרבנן גזרו על פירות א"י אפילו על עגשא"כ או ירקות גזרו אף על הנתינה וזהו דוקא בפירות א"י אבל בפירות חו"ל לא גזרו על הנתינה ע"כ קאמר דבפירות תלושין מפרים תרומה ותרו"מ מהלכה דיש קנין נוטל דמים מן השבט כשיטת הירושלמי בתרומת חו"ל אבל בלקח במחובר וכל המחובר לקרקע כקרקע דמי ונחשבים פירות א"י או חייב אף בנתינה דהא על פירות א"י דחייבין מדרבנן לא איכפת לן על סיונקות דפטור שלהם ומסיק מה טעם וכו' מאת בנ"י את מוציא ואי הא מוציא מיד העכו"ם משום דיש קנין והראי' דיש קנין ולא דהראי' הוא דפטור בנתינה כמו בבבלי ז"א דהא בפירוש קאמר מהלכה דהיא מדרבנן והאיך שייך למביא טעם מן המקרא ע"כ דמביא ראי' רק ליש קנין מן הקרא וכ"כ מהרא"פ ז"ל דהראי' היא דיש קנין וכיון דלהירושלמי לאו מטעם אתינא מכח גברא וכו' אלא שיטה אחרת הוא דהעיקר משום יש קנין אבל אי אין קנין וחייב מן התורה שאינו נוטל דמים מן השבט יומתק מאד הא דמביא ועוד מן הדא דאין קנין דהדא אכטולי זבין פירי וכו' ויהיב לי' מעשרי' מי אתא קם עמיה ריב"ל א"ל מן יעביד דא אלא אבוך כלומר מאן חכים למיעבד כן אלא אביך כפירוש מהרא"פ ז"ל א"כ א"ל דשפיר עביד דנטל התרו"מ וא"כ ע"כ דאין קנין דאי יש קנין א"כ צריך ליטול דמים מן השבט ומאי נטל המעשרות בחנם אלא ע"כ דאין קנין וע"ז פריך מחלפי' שיטתי' דריב"ל תמן הוא אומר הלוקח פירות תלושין וכו' מפרים מהלכה ונוטל דמים א"כ ס"ל באמת דיש קנין ורק מפרים מהלכה ובאמת נוטל דמים מן השבט והכא הסכים דשפיר עבד דנטל המעשרות בתורת נתינה אלמא דאין קנין ומסיק ר' סימון לא אמר כן אלא דא"ל באמת לית אילין דאבוך משום דיש קנין ונוטל דמים מן השבט ככ"ל ודוק:

**ר' זעירא** ר"א רתב"ח בשם ריב"ל ג' הן שהן מעשרין שלא ברשות [נ"ל ב'] זה שנתערב טבלו בחולין וזה שהוא לוקח מפסקי' של כותים א"ר"ז זאת אומרת שאינו נוטל דמים מן השבט אם אמר את שהוא נוטל דמים מן השבט הרי ברשות תרם ע"כ פי' שלא ברשות היא פי' מהרא"פ ז"ל שלא בידיעות הבעלים והיינו מי שנתערב טבלו בחולין וכו' אע"ג דקי"ל דהתורם שלא ברשות אינו תרומה אבל באילו תרתי שרי משום דניחא לי' למפרים משלו על של בעל הכרי דמי שנתערב טבלו בחולין כמו בר"ם שזורי דצריך להפרים מן פירות העכו"ם כדאיתא לא וקח לך מן העכו"ם וכן בהלוקח מפסקי' של עכו"ם דמשום דס"ל כר"א במתניתן דאין תורמין מזע"ז ומפסקי' הוא תבואה מעורבת ע"כ אינו יכול להפרים אלא ממקום אחר ולא יאכל עד שיצא עליהן תרו"מ ממקום אחר ע"כ באלו תרתי ניחא לבעה"ב ומותר לתרום שלא ברשות וא"צ להודיעו לבעה"ב וע"ז קאמר ר"ז ז"א שאינו נוטל דמים מן השבט בלוקח פירות מן העכו"ם משום דאזיל ר"ז לטעמי' בירושלמי דבבלי במס' נדרים (דף ל"ו) מיבעי לן בתורם משלו על של חבירו אם צריך דעתו או לא והרמב"ם ז"ל פסק דא"צ דעתו ואח"כ מיבעיא לן בתורם משלו על של חבירו אם ט"ה שלו ור"ז ס"ל דהיין ט"ה לבעל הכרי עיי"ם וזה מוכח דווקא דט"ה שייך לבעלים אבל בתרומה שנוטל דמים מן השבט לא מוכח משיטת הבבלי למי שייך הדמים אם לתורם או לבעל הכרי ואילו בירושלמי (בפ"ד דמס' נדרים) מוכח לשיטת ר"ז דשייך לבעל הכרי דגרסינן שם המתקן פירותיו של חבירו שלא מדעתו טובת הניית מעשרותיו של מי [והיינו בתורם משלו על של בעל הכרי] וכו' ר"ז אמר של בעל הפירות דהר"ז בשם רשב"ל הפרים קרבן נזיר קרבן מגורע על חבירו המתכפר

**גליון**

קם עימיה רבי יהושע בן לוי אמר לו לית אילין דאביך. דר' סימון לשיטתו שאמר לעיל בשם ריב"ל שמפרים תרומה ותרו"מ ונותן לשבט ונוטל דמים מן השבט וממילא מעשר ראשון שמותר לזרים א"ל רק להפרים ומעכבו לעצמו ואינו נותנו ללוי לכן אמר ר' סימון שלא א"ל ריב"ל מאן יעביד דא שבוודאי עשה כהלכה שהפרים לו המעשר אלא שלא היה לו ליטול ממנו שאבא אנטולי בעצמו היה יכול לאכול שמעשר לכן אמר לו לית אילין דאבוך. ואיקפד ר' זירא על ר' סימון שאמר כן בשם ריב"ל מפני שר' אחא ר' תנחום בשם ריב"ל אמר שלשה מעשרים שלא ברשות

**אפרים**

חכמים זה ר"ל הלוקח פירות שגולין מן העו"ג ושנתערב (כנ"ל) טבלו בחולין וזה שהוא לוקח מפסקים של כותים (ופירושו כפירוש פ"מ) ואמר ר' זירא זאת אומרת (שריב"ל כ"ל) שאינו נוטל דמים מן השבט כלומר שא"ל להפרים כלל אם אומר את שהוא נוטל דמים מן השבט הרי ברשות תרם ואמאי אמר ריב"ל שמעשר שלא ברשות אלא ודאי שריב"ל ס"ל דפטור לגמרי וא"צ להפרים ודלא כמו שאמר ר' סימון בשמו. כך נ"ל. והנה בכל דף כ"ג נדפס בפעטריקוב ר' סימון והוא טה"ד ונ"ל ר' סימון כמו בב"נ:

**שנויי נוסחאות**

(ט"ג) מקדש בכרם מספק ככי"ר מקדש ויקדש בכרם בספק. (ט"ד) תאכל כנ"ו תיאכל. (ט"ז) ר"ש כנ"ו רב יצחק.

רבי בון בר חייא בשם רבי זעירא עציץ עשו אותו ספק והתנינן [א] (א) עציץ נקוב מקדש בכרם ושאינו נקוב אינו מקדש בכרם מספק כמה דתימר [ב] מן הודאי על הדמאי תרומה ולא תאכל עד שיוציא עליה תרומה ומעשרות ואמר מן הדמאי על הדמאי כן רבי בון בר חייא בשם רבי שמואל בר ר"י *זאת אומרת ספק דימוע כספק תרומת מעשר של דמאי פטור מן הודאי:

## הדרן עלך הלוקח מן הנחתום

**רבב"ח** בשם ר"ז עציץ עשו אותו ספק והתנן עציץ נקוב מקדש בכרם ושאינו נקוב אינו מקדש בכרם ויקדש מכספק בחו"ל. כן גי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו בירושלמי שת"י, וה"פ דרבב"ח בשם ר"ז ס"ל דעציץ שאינו נקוב הוי ספק וע"כ מן אינו נקוב על הנקוב הוי דינו כמו מן הדמאי על הודאי, ופריך והתנינן עציץ נקוב מקדש בכרם ושאינו נקוב אינו מקדש וקשיא לי"ה אינו נקוב אינו מקדש ויקדש מכספק, ומשני דמיירי בחו"ל וקי"ל דכלאים בחו"ל מדברי סופרים וכספק כלאים בחו"ל מותר:

**כמה** דתימר מן הודאי על הדמאי תרומה ולא תאכל עד שיוציא עליה תרו"מ ממקום אחר ואמר מן הדמאי על הדמאי כן רבב"ח בשם ר"ש בר ר"י זאת אומרת ספק תרו"מ של דמאי כספק דימוע פטור מן הדמאי כן גי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו בירושלמי שת"י וכ"כ בשנות אליהו ז"ל ומפרש בשנו"א ז"ל דהוי כמו תרו"מ של דמאי שחזרה למקומה דקי"ל לעיל (בפ"ד) דשואלו ואוכלו על פיו וה"נ כיון שקרא שם תרומה עליו הוי מדומע וכספק מדומע פטור מן הדמאי, כיון דהוי ספק תרומה ע"כ פטור מן הדמאי: סליק פירקא בס"ד

**הלכה י' מתני'** עציץ נקוב. כלי נקוב שמשימין בתוכו עפר וזורעין בתוכו אם נקוב הוא כדי שורש קטן והוא מעט פחות מכזית הרי הוא כארץ ופירותיו טבל גמור מדאורייתא: תרם מן הארץ וכו'. אפי' לכתחלה נמי מצי לתרום ומשום סיפא נקט ל' דיעבד: ומשאינו נקוב על הנקוב. דהוי מן הפטור על החיוב ואין תורמין ואם תרם אין תרומתו תרומה כדתנן לקמן (בפ"ק דתרומות) אלא דמ"מ הדא הוא גבי מן הפטור על החיוב דהוא"ל וקרא עליה שם תרומה נותנה לכהן כי היכי דלא ליזלזלו בתרומה ואינו מחויב להוציא עליה תרומות ומעשרות דהא מדאורייתא לאו טבל הוא: ויחזור ויתרום. על הנקוב דתרומה ראשונה לאו כלום היא: מן הנקוב על שאינו נקוב. וזה הוי מן החיוב על הפטור והלכך תרומה זו הויא טבל מדאורייתא ולא תאכל עד שיוציא עליה תרומה ומעשרות: תרם מן הדמאי על הדמאי. וזה כספק דשמא זה עישר וזה לא עישר, והלכך תרומה הויא וה"נ לתקן אותה מכיון דספק הוא ורוב עמי הארץ מעשרין הן וכן מדמאי על הודאי ויחזור ויתרום מכאו"א בפ"ע: מן הודאי על הדמאי. ה"ז מן החיוב על הפטור וכמו מן הנקוב על שאינו נקוב שאם הדמאי מעושר הוא נמצאת התרומה טבל גמור היא והלכך תרומה אבל לא תאכל עד שיוציא עליה תרומה ומעשר: **גמ'** ר' בון בר חייא בשם ר' זעירא עציץ עשו אותו ספק. על עציץ שאינו נקוב קאי דאלו עציץ נקוב אי אפשר לומר בו ספק דהא קתני מן הארץ על עציץ נקוב וכו' תרומתו תרומה אלא אשאינו נקוב קאי דעשו אותו כספק אם חייב במעשר דאפ"ה יש לו איזה יניקה מן הקרקע או לא והלכך משאינו נקוב על הנקוב תרומה ויחזור ויתרום כמו מן הדמאי על הודאי: והתנינן. לקמן (סוף פ"ז דכלאים) עציץ נקוב מקדש בכרם אם הניחו בכרם מקדש הוא דהוי כאלו נזרע בארץ ושאינו נקוב אינו מקדש בכרם אלמא שאינו נקוב לאו כנזרע בקרקע כלל מחשבינן ליה דהי לאו הכי אמאי אינו מקדש דקס"ד משום הומרא דכלאי הכרם אף אם הוא ספק מקדש הוא: מספק. כלומר דמשני דלא היא דמספק אמרינן אף בכלאי הכרם שאינו מקדש. א"נ דהכי קאמר מספק כלומר אה"נ דמקדם הוא מספק דהא דקתני התם אינו מקדש היינו מדאורייתא אבל מדבריהם מקדש הוא מספק כמו בתרומה דמשום ספק הויא תרומה אלא דיחזור ויתרום דלמא לאו כקרקע היא: כמה דתימר מן הודאי על הדמאי לא תאכל וכו' ואימר מן הדמאי על הדמאי כן. ואמאי לא חששו נמי בדמאי על דמאי וכן בדמאי על הודאי ולימא ביה נ"כ דלא תאכל התרומה עד שיתקן אותה דשמא טבל גמור הוא: זאת אומרת ספק דימוע כספק תרומת מעשר של דמאי פטור מן הודאי. כלומר דין אחד להם שהרי הדמאי הוא כספק דימ"ע כמו אם יש כאן ספק אם נפל בו תרומת מעשר או לא וכך הוא בדמאי שהספק הוא אם אין בו התרומת מעשר שכבר הפרש ממנו או לא ויש בו עדיין התרומת מעשר שלו והרי הוא כספק דימוע ופטור הוא מלהפריש עליו ודאי כמו הספק דימוע אלא דמספק חששו חכמים ותקנו להפריש מן הדמאי תרומת מעשר וא"כ אין כאן מקום לומר בו דהתרומה לא תאכל עד שיתקן אותה שהרי אינה באה מודאי טבל אלא מספק והלכך לא אמרו בו אלא תרומה ויחזור ויתרום: הדרן עלך הלוקח מן הנחתום

המקבל

**תוספות הרי"ד**

המתכפר הוא שעושה תמורה ע"כ והא דהמתכפר עושה תמורה מבואר במסכת יומא (דף נ' ע"ב) דהוא משום דהוא חשיב הבעלים של הקרבן דאין עושה תמורה אלא הבעלים ועיי"ש דמיבעי לן בקביעותא מתכפרין או מקופיא עיי"ש בפרש"י ז"ל דיש להן קנין בגוף הקרבן וכיון דר"ז ס"ל דהפרשת תרומה על חבירו כמו במביא קרבן על חבירו ולא כר"י בש"ם דילן דס"ל דהמתכפר עושה תמורה אבל בהפרשת תרומה הט"ה של מפרים והוא ס"ל דדמי הפרשת תרומה של חבירו כמו במפרים קרבן על חבירו וכמו דהתם שייך הקרבן למתכפר דיש לו קנין בגוף הקרבן ושלו הוא והוא נקרא הבעלים כן יש קנין בגוף התרומה לבעל הפירות ואם בתרו"ה שאין בהם רק ט"ה שייך הט"ה לבעל הפירות וא"כ ממילא בזה התרומה שנוטל דמים מן השבט ממילא שייך גוף התרומה לבעל הפירות דהוא הבעלים של התרומה וכיון דנוטל דמים מן השבט וממילא הדמים שייכים לבעל הפירות אליבא דר"ז א"כ לא שייך כאן שלא ברשות דגרסינן במס' ב"מ (דף כ"ב ע"א) כילד אמרו התורם שלא ברשות תרומתו תרומה הרי שבא לתוך שדה חבירו וליקט ותרם שלא ברשות אם חושש משום גזל אין תרומתו תרומה ואם אינו חושש משום גזל תרומתו תרומה וכו' אם נמצא יפות מהן תרומתו תרומה וכו' אמאי הא בעידנא דתרם לא הוי ידע תרגמא רבא אליבא דאביי בשעשאו שליח עיי"ש בסוגיא בפירוש רש"י ז"ל אלמא דאמרינן כיון דהשתא ניחא ליה מעיקרא נמי ניחא ליה וקשה לאביי ומשני בשעשאו שליח וכו' והרמב"ם ז"ל אם דפסק כאביי ביאוש שלא מדעת דלא הוי יאוש ולא אמרינן דאיגליא מילתא למפרע דניחא ליה מ"מ פסק כסתמא דברייתא דלא בעינן בשעשאו שליח כמו שכתבו נושאי כליו ז"ל שם והט"ז ז"ל ביור"ד סי' של"ח דבתרומה כו"ע ס"ל דאיגליא למפרע דניחא ליה וסמך הרמב"ם ז"ל על סוגית הגמ' במס' קידושין (דף נ"ב ע"ב) עיי"ש:

**וגרסינן** בירושלמי נדרים (שם) מתניתא פליגא על רשב"ל והורם תרומותיו ומעשרותיו של חבירו [והיינו כעין קושיא הש"ם דילן שם ושנינן בש"ם דילן באומר כל הרוצה לתרום] ובירושלמי משני פתר לה בשלא הי' בו ט"ה בהן כנ"ל כלומר דמיירי שלא הי' ישראל שיתן לו סלע בעד בן בתו כהן וע"כ עולה כהוגן הירושלמי הזה דמייתי ר"ז לטעמי' דאי' דאינו נוטל דמים מן השבט א"כ שפיר משכחת לה שלא ברשות ומיירי שלא היה ט"ה אבל אי נימא דנוטל דמים מן השבט וא"כ צריך התורם ליתן התרומה לבעל הפירות שימכור כל מי שירצה ששייך לו וא"כ כיון דנטל ממנו בעל הפירות התרומה ומכרה לכהן א"כ ניחא ליה וכיון דהשתא ניחא ליה איגליא מילתא למפרע דמעיקרא ניחא ליה א"כ ברשות תורם ואם כשנתודע לו עומד וצווח בודאי לא מהני ואי כשניחא ליה הרי אפילו בתורם משל בעל הכרי על בעל הכרי נמי בכלך אבל יפות כשנמצא יפות תרומתו תרומה ומאי חידוש הוא הכא בתורם ב' דברים הללו הא בעלמא נמי כן הוא בכלך אבל יכות וע"כ דחידושא הוא הכא דלא בעינן כלל לאודועי לבעל הכרי הא לא נמצא כלל שלא ברשות דלא יהא צריך להודיעו דאי אפשר לעשות בלא דעתו שלא יהא צריך להודיעו רק באם אינו נוטל דמים מן השבט אבל אי נוטל דמים מן השבט לא משכח"ל כלל שלא ברשות שלא יהא צריך להודיעו דהא צריך ליתן התרומה להבעלים וא"כ האיך יכול לעשות בלא רשותו בלא ידיעתו והא דאיתא בירושלמי (בפ"ק דמס' תרומות) דגבי נמצאו יפות מהן תרומתו תרומה הוא מכאן ולהבא ולא למפרע היינו דווקא בתורם משל בעל הכרי על בעל הכרי אז לא אמרינן

מעיקרא ניחא ליה אבל משלו על של בעל הכרי ס"ל להירושלמי נמי דאמרינן דכיון דהשתא ניחא ליה מעיקרא נמי ניחא ליה א"כ הרי ברשות תרם ודוק:

**כמה** דתימר מן הודאי על הדמאי תרומה ולא תאכל עד שיוציא עליו תרו"מ ואמר מן הדמאי על הדמאי כן רבב"ח בשם ר"ש בר"י זאת אומרת ספק דימוע כספק תרומת מעשר של דמאי פטור מן הודאי ע"כ. הגר"א ז"ל גרים ספק תרו"מ של דמאי כספק דימוע פטור מן הדמאי ומפרש בשנו"א ז"ל כמו דימוע שקי"ל תרו"מ של דמאי שחזרה למקומה שואלו ואוכל על פיו וה"נ שואלו ואם ע"ה אומר לו שהפרים נאמן כמו דהתם בדמוע דאימת דימוע עליו ואם לא הפרים הרי התרו"מ ודאי ונדמע כל הכרי ואימת דימוע עליו וחושש שלא להאכיל דימוע של תרומה לחבר באמירתו דהפרים כבר וזה לא הוי תרו"מ ואין כאן דימוע מתירא מזה כ"כ הכ"נ מתירא לאמר שהפרים כבר וזה לא הוי תרו"מ דאם לא הפרים באמת מכבר נמצא דזה הוי ספק תרו"מ ובאמירתו דהפרים כבר נמצא דאינו תרו"מ כלל ומתירא מזה הנם דהתם ודאי דימוע והכא הוי כספק תרו"מ מ"מ הוי כספק דימוע כן הוא שיטת השנו"א ז"ל וגירסתו אבל לא זכיתי להבין בעו"ה היכן נמצא הדין דספק דימוע דהתם לא מצינו רק ודאי דימוע ולא ספק דימוע ואי נימא דנקרא ספק דימוע דתרו"מ של דמאי גופה הוי ספק והוי רק ספק דימוע אבל מ"מ אינו מובן לי בעו"ה דהתם שפיר אמרינן דאימת דימוע עליו דאם לא הפרים יודע ע"ה בעצמו שלא הפרים והוי מדומע גמור דהפרשת החבר תרו"מ גמור היא אבל הכא גבי ספק תרו"מ גופי' דאפילו אם בודאי לא הפרים ע"ה מכבר מ"מ לא הוי תרו"מ ודאי אלא ספק דשמא הדמאי שהפרים עליו הוא מעושר ונמצא דהוי מן החיוב על הפטור ובאמירתו דהפרים אינו מכשול רק בספק תרו"מ של דמאי ואוכל החבר רק ספק תרו"מ והאיך מצינן למילף מספק דימוע לספק תרו"מ דהתם לגבי ע"ה אם יודע שלא הפרים הרי מכשול בודאי דימוע באמירתו שהפרים אבל הכא אפילו כשיודע שלא הפרים מ"מ אינו מכשול רק בספק תרו"מ והיכי קאמרינן דכספק תרו"מ כספק דימוע. ונראה לפענ"ד לתרץ דר"ל דר"ש שזורי דלעיל בתרו"מ של דמאי שחזרה למקומה היא סיפא דמתניתן לעיל (בפ"ד) דהלוקח פירות בשבת שואלו ואוכל על פיו וע"ז מסיים הסיפא תר"מ של דמאי שחזרה למקומה ר"ש שזורי אומר אף בחול שואלו ואוכל ע"פ וגרסינן בירושלמי על הרישא חבריא בשם ר"י מפני כבוד שבת התירו וקפריך אם מפני כבוד שבת למה לו שואלו ומשני ע"י עילה כלומר עילה בעלמא לתלות ועיקר הטעם משום כבוד שבת כן נמי בהסיפא דהעיקר כמו שס"ל לר"י לעיל (בפ"ק) גבי שירי מנחות ולקוח בכסף מעשר והמדומע בשעה שגזרו על הדמאי לא גזרו על הדברים הללו ור' הושעיא אמר אימת קדשים עליו וכמו כן ס"ל לר' יוחנן גם הכא דלאו מפני אימת שבת אלא מפני כבוד שבת התירו והשאלה הוא רק עילה דבשירי מנחות והמדומע ולקוח בכסף מעשר לא בעינן השאלה והעלילה ובשבת החמירו דבעינן עלילה וכ"כ כ"נ בהסיפא בתרו"מ של דמאי שחזרה למקומה דהשאלה הוא עילה והיתר משום שהוא מדומע ומדומע פטורה מן הדמאי לאו משום אימת קדשים וה"נ לאו משום אימת קדשים אלא דמדומע פטורה מן הדמאי ורק במדומע בהר"מ ודאי א"נ עלילה והכא צריך עלילה דשאלה ודמי לשבת דהתם לא התירו משום כבוד שבת לחוד רק לצירוף עלילה וה"נ כן וכמו דפליג ר' יוחנן עם ר' הושעיא (בפ"ק) בדמוע מתרומה ודאי דר"י ס"ל דלא גזרו במדומע ור' הושעיא ס"ל משום

עין משפט נר מצוה כו [א] מיי' פ"ה מכלאים הלט"ז. כז [ב] מיי' פ"ה מתרומות הלכה י"ז.

מסורת הש"ס (א) כלאים פ"ז משנה ה'.

גליון הש"ס *זאת אומרת כספק דימוע ע' במפרש שנדחק בזה. וע' בשנות חכמים מ"ש בזה:

מהר"ם יפ מ

**זאת** אומרת כתב המפרש אמתניתין קאי וכו' נ"ב ונפל ת"מ לתוך אחת מהן ומיירי שיש באחת מהקופות תרומה ואז הקופה הב' חייבת בחלה והפריש מבנה הלה על עיסות דמאי דהו"ל כאילו תרם מן הדמאי על הדמאי כו' ה"נ פטור להוציא עליה חלה ממקום אחר ודייק לה מדלא קתני אלא בוודאי על הדמאי כו' ולפיכך לא קתני שיוציא עליה אלא בודאי והשאר ודבריו מחפרש יש למתוק:

**הלכה א' מתני'** המקבל שדה מן העכו"ם מן הכותי חולק לפניהן. מקבל. זה שמקבל השדה למחצה ולשליש ולרביע ובזו לא חילקו חכמים בין שמקבל מישראל בין מן העכו"ם וכותי שא"צ לא לתרום ולא לעשר חלק בעל השדה אלא חולק שכר הקרקע שלהם ונותן לפניהם כשהוא טבל ומפרש בגמרא הטעם תיקנו במקבל שלא תבור א"י שאם יתחייב לעשר חלקו של בעל השדה ימנעו מלקבל השדה באריסות ותהיה א"י בורה: החוכר. זה שמקבל שדה בדבר קצוב בכך וכך מדות לשנה ליתן לבעל השדה בין עשתה הרבה בין עשתה מועט נקרא חוכר ואם מישראל קבלה תורם התרומה ונותן לו לפי שאי אפשר לגורן שתעקר אא"כ נתרמה התרומה אבל לא מעשר לפי שהחוכר על מנת כן יורד לשדה שיתן לו חכירתו מפירות טבל ובעל השדה מעשר לעצמו: אימתי בזמן שנותן לו. חכירותו מאותה השדה ומאותו המין דאז פטור הוא מלעשר חלק של בעל השדה אבל אם נתן לו משדה אחרת אפי' הוא מאותו המין של שדה זו או שנותן לו מין אחר אפי' הוא מאותה שדה וכגון שזרע מקצת השדה מין אחר כשיעור חכירותו בזה חייב אף לעשר לפי שאין דעת המחכיר לקבל פירות טבל אלא דוקא כשפורע לו מאותה השדה ומאותו המין: גמ' זו דברי רשב"ג. דלא מחלק במקבל בין מישראל בין מן העכו"ם אבל דברי חכמים מחלקין מישראל חולק ונותן לפניו ומעכו"ם תורם ונותן לו דס"ל דקנסו במקבל מן העכו"ם כמו דקנסו בחוכר ממנו כדתנן במתני' דלקמן: ותני כן וה"ג שם המקבל שדה מן העכו"ם מעשר ונותן לו ארשב"ג מה אם ירצה העכו"ם הזה שלא לעשר פירותיו אלא חולק ונותן לו בפניו ומה שכתוב כאן בדפוס החוכר ט"ס הוא דלא פליג רשב"ג בחוכר כדתנן לקמן ולא מצינו פלוגתא בתוספתא בחוכר מן העכו"ם כ"א או מעשר לחד מ"ד או תורם לחד מ"ד וכדמייתי לה בהלכה דלקמן: ר' זעירא וכו' גרסי' להא לקמן בפ"ק דתרומות (בהלכה א') והוא"ל ומותיב לקמן מהאי ברייתא דרשב"ג מייתי לה הכא: אף שלוחכם בני ברית. ולפיכך תנינן שם עכו"ם שתרם את של ישראל אפי' ברשות אין תרומתו תרומה: ואין העכו"ם עושה שליח. ומכאן למדנו דאין שליחות לעכו"ם. ר' יסא סבר מימר אין העכו"ם עושה שליח ביד עכו"ם אחר חבירו הא לישראל עושה העכו"ם אותו שליח: א"ר זעירא ומינה. גופה למדנו דלא כן הוא: אתם עושין שליח. כצ"ל וכן הוא שם כלומר דהרי דריש קרא דהתם וכי לא בישראל קיימינן וא"כ ודכוותה דממעטינן עכו"ם מלעשות שליח אפי' לישראל אינו יכול הוא לעשות שליח: התיב ר' הושעי' והא מתניתא. ברייתא דלעיל מסייעא לר' יוחנן כלומר לכתמא דדברי ר' יוחנן וכדמדייק ר' יסא דדוקא לעכו"ם חבירו אינו עושה שליח הא לישראל עושה דהא קתני ארשב"ג וכו' שלא לתרום אינו תורם. ומשמע הא אם רצה העכו"ם תורם הישראל בשבילו וכן גריס בתרומות בהדיא אלמא דעכו"ם עושה לישראל שליח: א"ר בא. דלא הוא דהכא לאו בשליחות עסקינן אלא במאמין העכו"ם ומסכים על ידו של ישראל ושפיר דייקינן הא אם רצה העכו"ם להסכים מה שישראל עושה ותרם פירותיו תרומה היא: השוכר בפירות וכו'. סיפא דתוספתא מייתי הכא והתם קתני ברישא השוכר ממנו שדה מעשר ונותן מה בין שוכר לחוכר השוכר במעות והחוכר בפירות כלומר לענין דינא חדא הוא אלא אם התנה לתת לו מעות בעד השדה כפי אשר קצב עמו לשנה נקרא שוכר ואם ליתן לו פירות כך וכך לשנה נקרא חוכר והמקבל זהו שמקבל למחצה מה שתעשה השדה או לשליש או לרביע ואינו מתנה בדבר קצוב: עד כדון עכו"ם. דשמעינן במתני' דמחלקינן בין המקבל ובין החוכר: כותי. מהו אם מחמירין בו בחוכר כמו בעכו"ם: נשמעינה מן הדא. דתנינן בתוספתא (פ"ז) בישראל הנותן בקבלה לעכו"ם ולכותי וכו' דדין הכותי כמו בעכו"ם וברייתא זו בחוכר מיירי דהא קתני עד שלא באו לעונות המעשרות וכו' וא"כ כבר גדלו הפירות בהשדה ואין דרך להמקבל למחצה לשליש או לרביע כ"א בתחלה דמתנה עמו לפי הערך אשר תעשה וכאן דנודע מה שעשתה אין זה כ"א שמתנה עמו בדבר קצוב שיטפל בקצירתה ובגמר מלאכתה ומדעכו"ם וכותי דיכנס שוה אם קבלו מהישראל בחכירות ה"ה נמי בישראל החוכר מהן דיכנס שוה ומעשר ונותן לו: עד כדון במקום שישראל מצוין. אדינא דהאי ברייתא קאי דבמקום שישראל מצוין לחכור להם והוא חוכר לעכו"ם וכותי לפיכך בדין הוא דמשבא לעונת המעשרות שצריך לעשר על ידיהן דהיה לו לחכור לישראל והחוכר היה מעשר מחלקו: במקום שאין ישראל מצוין. מאי ואם יחכור לעכו"ם מהו הדין: נשמעינה מן הדא דר' סימון וכו'. וגרסינן להא בפ"ק דע"ז (בהלכה ט') ונוסחא דהכא יותר מבוארת היא: א"ל יובירו ואל תשכירם לעכו"ם. ואם אין ישראל מצוי לחכור לו מותב שיבירו: סבר ריב"ל מקום שאין ישראל מצוין. מותר כהדא סוריא כמו שהתירו בסוריא להשכיר להם שדות וכדר' יוסי דהתם במתני' וכיון דמעת הדחק הוא דאין ישראל מצוין מותר אף בשאר מקומות בא"י כמו שמותר בסוריא: דהדא סוריא. כלומר וסוריא גופא מהו אם הלכה כר' יוסי או כר"מ דפליג התם דאין משכירין להם שדות: נשמעינה מן הדא עובדא: לחמץ. שם מקום ומסוריא היה: אלין דבר עשתור. משפחה זו באו לר' חגיי ושאלו אותו בשביל שאין כאן שוכרין ישראל מצוין ומוכרחין אנו להשכיר לעכו"ם אם צריכין אנחנו לעשר על ידיהן. כדין החוכר מן העכו"ם וכאן שהן החוכרין אם צריך לעשר וא"כ ליתן חלקן: מינה את שמע להשכיר כר' יוסי. ש"מ דמותר להשכיר להם שדות בסוריא כר' יוסי דמתני' דהתם ולפיכך הורי ר' אימי שא"צ לעשר על ידיהן: ועוד מן הדא וכו'. שכולן פסקו לענין להשכיר כר' יוסי ולעשר א"צ לעשר על ידיהן: קיבל ממנו שדה. זה לשון התוספתא (בפ"ו) ישראל שקיבל מחבירו שדה לקצור שבלין כרמו לבצור בענבים זיתיו למסוק בזיתים נותן לו כמות שהן שדהו לקצור בחטים כרמו לבצור ביין זיתיו למסוק בשמן מעשר ונותן לו. והש"ס מייתי לסיפא דהתוספתא בתחלה ומפרש לה והדר מייתי ברישא דמינה שמעינן מהאי שנא רישא ומ"ש סיפא כדלקמן: איתא חמי. ומתמה בא וראה עד שלא זרע תורם כדתנן במתני' דהחוכר שדה מישראל תורם ונותן לו אבל אינו מעשר והרי החוכר הזה קיבל השדה בלתי זרועה והוא זורע אותה וברשותו גדלו הפירות ואפ"ה לא החמירו בו כ"א שיהא

[א] **המקבל** שדה מישראל מן העכו"ם מן הכותי חולק לפניהן החוכר שדה מישראל תורם ונותן לו [ב] א"ר יהודה אימתי בזמן שנתן לו מאותה השדה ומאותו המין אבל אם נתן לו משדה אחרת או ממין אחר מעשר ונותן לו [ג] החוכר שדה מן העכו"ם מעשר ונותן לו.

**ותני** כן החוכר שדה מן העכו"ם תורם ונותן לו, הגר"א ז"ל בכי"ק בירושלמי שת"י גרס המקבל:

**התיב** ר"ה והא מתניתא מסייע לר' יוחנן, נ"ל לר' יוסי והי' כתוב ר"י בר"ת וסברו המדפיסים דהוא ר' יוחנן:

תני (א) ר"י אומר אף המקבל שדה אבותיו מן העכו"ם מעשר ונותן לו: גמ' אר"י זו דברי רשב"ג אבל דברי חכמים מישראל חולק מן העכו"ם תורם. ותני כן (ב) החוכר שדה מן העכו"ם תורם ונותן לו ארשב"ג מה אם ירצה העכו"ם הזה שלא להתרום פירותיו אינו רשאי אלא חולק ומניח לפניו רבי זעירא רבי יוחנן בשם רבי ינאי [ד] (ג) אתם גם אתם לרבות שלוחכם [ה] מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית אתם עושין שליח ואין העכו"ם עושה שליח רבי יסא סבר מימר *אין העכו"ם עושה שליח ביד אחר חבירו הא בישראל עושה אמר רבי זעירא ומינה אותן עושין שליח ולא בישראל ודכוותה אין העכו"ם עושה שליח אפילו בישראל. התיב רב הושעי' והא מתניתא מסייע לרבי יוחנן (ד) ארשב"ג מה אם ירצה העכו"ם הזה שלא לתרום אינו תורם א"ר בא (ה) במאמין על ידיו (ו) **המוכר [ו] בפירות השוכר במעות המקבל למחצה לשליש ולרביע עד כדון עכו"ם כותי נישמעינה מן הדא [ז] (ז) הנותן שדהו בקבלה לעכו"ם ולכותי ולמי שאינו נאמן על המעשרות עד שלא באו לעונת המעשרות אינו צריך לעשר על ידיו משבאו לעונת המעשרות צריך לעשר על ידיו עד כדון במקום שישראל מצויים במקום שאין ישראל מצויין נישמעינה מן הדא (ח) רבי סימון היו לו שדות בהר המלך שאל לר"י א"ל הבירן ואל תשכירם לעכו"ם שאל לריב"ל ושרא ליה סבר ריב"ל מקום שאין ישראל מצויין כהדא סוריא דהדא סוריא נישמעינה מן הדא רבי חגי נחית לחמץ אתן שאלון ליה אילין דבר עשתור בגין דלית ישראל שכיחי ואנן מוגרין לעמים צריכין לעשר אנן על ידיהון שלח שאל לרבי זעירא שאל רבי זעירא לרבי אימי א"ל אינו צריך לעשר על ידיהן מינה את שמע להשכיר כרבי יוסי ועוד מן הדא דאמר רבי חנינא בריה דרבי אבהו אבא הוה ליה עובדא שלח שאל לרבי חייא ולרבי יסא ולרבי אימי והורין ליה להשכיר כרבי יוסי הא לעשר על ידיהן אינן מעשרין על ידיהן (ט) קיבל ממנו שדה לקצור בחיטים ענבים לבצור ביין זיתים למסוק בשמן מעשר ונותן לו אית חמי עד שלא זרע תורם משזרע מעשר א"ר

תוספת הרי"ד

משום אימת קדשים ה"כ בדימוע מתרו"מ של דמאי פליג ר"י עם בר קפרא דאמר הטעם דאימת דימוע עליו, ולפ"ז ע"כ דרבב"ח בשם רשב"י ס"ל כר"י דהטעם הוא משום דדימוע פטור מן הדמאי וא"כ בתרו"מ של דמאי שחזרה למקומה הוי ספק דמאי וע"כ מדמה שפיר ספק תרו"מ לספק דימוע כמו שלא גזרו בספק דימוע כמו כן לא גזרו בספק תרו"מ בדמאי, ועפ"ז ניחא מאד מה דלכאורה קשה על אלו דפליגי לעיל בפ"ד על האוקימתא דר' יוסי דמוקי כד"ס עמו אותה כתוספת הביכורים וכו' נאכלת משום שני ופטורה מן הראשון וע"פ מה שבארתי שם בע"ה דכיון דספק שני הוא ע"כ נפטר מדמאי דראשון ור"ת בשם אימי דר"א היא אבל לרבנן בודאי חייב בדמאי של ראשון בספק שני ולא קשה ממשנה דידן דהא בספק תרו"מ פטור בדמאי וא"כ בספק שני נמי יהא פטור מדמאי דראשון ז"א דר' אמי ס"ל הטעם במדומע הוא משום אימת קדשים וע"כ בספק תרו"מ חיים ומתירא ע"ה לכשידע שלא הפרים ושמא הוי מן החיוב על החיוב והוי תרו"מ וכשיאמר שהפרים מאכיל תרומה לזרים מתירא מזה אבל התם כשע"ה אומר שהפרים הוא האומר שנפדה ולא הוי לדבריו שני כלל ע"כ מוקי להברייתא כר"א ודוק:

הדרן עלך הלוקח מן הנחתום

שיטה

עין משפט נר מצוה א [א] [ב] מיי' פ"ו ממעשר הל"א. ב [ג] שם הל"ב. ג [ד] מיי' פ"ד מתרומות הל"א. ד [ה] מיי' שם ופ"ב משלוחין הל"א טוש"ע חו"מ סי' קפח סעי' א. ה [ו] מיי' פ"ו ממעשר הל"ג. ו [ז] שם הלכ"ב וברא"ד וכ"מ.

מסורת הש"ס (א) ב"מ ק"א: (ב) תוספתא פ"ו. (ג) קדושין מא ב"מ עא. וירושלמי תרומות פ"א הל"א. (ד) תוספתא פ"ו כאן. (ה) תוספתא פ"ק דתרומות בסופ' (ו) תוספתא פ"ו כאן. (ז) שם. (ח) ירושלמי ע"ז פ"א הל"ט. (ט) תוספתא פ"ו.

גליון הש"ס *אין העכו"ם עושה שליח ביד אחר חבירו. ע' בשו"ת משאת בנימין סי' לז שכתב דיכול לעשות שליח עכו"ם לעכו"ם והובא בש"ך סי' רמ"ג סק"ה. ובמ"א סי' תמח סק"ג ובכ"ש סי' ה'. אבל במשנה למלך בפ"ב משלוחין הלכה א והמחנה אפרים הלכות שלוחין סי' יד רמזו להירושלמי הנ"ז דמבואר דאינו עושה שליח אף לעכו"ם ומ"ש המחנה אפרים דמש"ס דילן בע"ז דף נג בהא דאמרו עכו"ם שליחותייהו דישראל עבדו נראה דנעשה שליח. ובמהכ"ת שם אין ענין לשליחות כ"א לגילוי דעת דניחא לי'. וכ"כ במגלת ספר בספיקות בלאוין סה דשם אין ענין לשליחות. ות"ע דהתם אף שהי' ישראל מומר לע"ז מ"מ דינו כישראל לכל דבר. כמ"ש הנמוק"י בשם הריטב"א שדינו בכל קניניו כישראל גמור ובתשובה הארכנו: **המוכר בפירות נ"ל החוכר בפירות. וכ"ה בתוספתא פ"ו. וכ"ה ברמב"ם ובכ"מ וע' בשנות אלי' ביאור כל הסוגיא. וע' בתוס' יו"ט משנה ב' כאן ד"ה מעשר. ובמחנה אפרים בהגהות פ"ו הלי"ב. ודוק.

מהר"מ יפ"ם

התיב רב הושעיה והא מתניתא מסייע לר' יוחנן נ"ל לר' יסא וכו': והורין ליה להשכיר כרבי יוסי נ"ב צ"ל כריב"ל: מינה את שמע להשכיר כרבי יוסי נ"ב צ"ל כריב"ל:

גליון אפרים

התיב רב הושעיה והא מתניתא מסייע לר' יוחנן נ"ל לר' יסא והיה כתוב ר"י בר"ת וחשבו המדפיסים שהוא ר' יוחנן. וכן כתב הרידב"ז. וטעות כזו נמצאת ג"כ בכל הש"ס הנדפסים בבבלי בגיטין נ"ו ע"א אמר ר' יוחנן ענוותנותו של ר' זכריה בן אבקלוס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו כו' ול"ל אמר ר' יוסי. וכן איתא במדרש איכה. ור' יוסי זה הוא תנא וה"א בגיטין מאמרו מהתוספתא פ"ו דשבת וזה לשונה זכריה בן אבקילוס לא היה נוהג לא כדברי ב"ש ולא כדברי ב"ה אלא נוטל ומשליך לאחר המיטה. אמר ר' יוסי ענוותנותו של כו' שרפה את ההיכל. וסדרו מסדר התוספתא מאמר ר' יוסי בברייתא זו אף שמאמרו אינו שייך כלל לענין הברייתא לפי שר' זכריה נ"ב לא נזכר במקום אחר בשום משנה או ברייתא וכאן בהזכירתו סדרו ג"כ מה שאמר ר' יוסי עליו: והדא סוריא נשמעינה מן הדא רבי חגי נחית לחמץ אתון שאלון ליה אילין דבר עשתור כו'. נבאורי הגר"א כתב ע"ז: "פירש עשתור הוי כמו סוריא שאין ישראל הרבה מצוי; אבל תיוין ישראל מעט". ותמהני שלא עשתור הוא שם מבכהה. כדאיתא בבכורים פ"ג דף ג' ע"א אלא רבי שמע לאילין דבר עשתור דאינון גרים בני נרים כו' וע"ש. ולא שם עיר והמן הוא גם עיר בסיתה בסוריא על נהר אבי שבו הקים הקיסר דיקלטינוס נהרות אחרים שבביניו ועשה ים והיה נקרא ימא דחמץ (ירושלמי כתובות פי"ב וכלאים פ"ט) ועיין בערוך השלם ערך חמץ. ונראה שלא יצאו הדברים כנ"ל מפי הגאון ז"ל. כי גם שלא זאת לשון כל הדבור מגומגם:

שנויי נוסחאות

(סו"ז) אר"י כד"ו אמר רבי יוחנן. (סו"י) זעירא רבי יוחנן כד"ו זעירא רבי יוסי רבי יוחנן. (סוי"ג) אותן בכי"ל אתם. ולא בכי"ל לא. (סוע"ו) המוכר כד"ו החוכר. (סו"כ) לר"י כד"ו לרבי יוחנן. (סוכ"ב) אתן כד"ו אתון. שכיחי כד"ו שכיחין. (סוכ"ס) והורין כד"ו והורון. (סוכ"ז) אית כד"ו איתא.

א"ר חנינא תיקנו במקבל שלא תבור א"י ברם הכא זורעה הוא קיבל ממנו שדה לקצור בשחרי ענבים לבצור בסלי ענבים זתים למסוק בסלי זתים מניח במות שהן הא מאותה המין שלא מאותה השדה מאותה השדה שלא מאותה המין מעשר ונותן לו (א) תני ר"ח מאותה השדה בין מאותו מין בין ממין אחר תורם ונותן לו משדה אחרת בין מאותו המין בין ממין אחר מעשר ונותן לו · מתני' כרשב"ג. כה דתני ר"ח כחכמים ופליגא אתינן מתניתין במקום פלוני נהגו לעשות שעורין כפליים כחטים מה דתני ר' חייא במקום שנהגו לעשות שעורים כחטים. הכא את אמר תורם ונותן לו וכא את אמר מעשר ונותן לו חבריא בשם רבי יוחנן [א] קנסו חכמים בחוכר מן העכו"ם ולא קנסו בחוכר מישראל רבי לא בשם רבי יוחנן תפשה מדת הדין בחוכר מן העכו"ם ולא תפשה בחוכר מישראל מתניתא מסייעא לדין ומתניתא מסייעא לחבריא (ב) החוכר שדה מן העכו"ם תורם ונותן לו רבי מאיר אומר מעשר ונותן לו הא רבנין אמרין קנסו חכמים בחוכר מן העכו"ם ולא קנסו חכמים בחוכר מישראל ויש קנס בישראל אלא הא הכני רבנין אמרי תפשה מדה"ד בחוכר מישראל ור"מ אומר אין תפשה מדה"ד בחוכר מישראל מתניתא מסייע לר' לא (ג) החוכר שדה מן העכו"ם מעשר ונותן לו רש"א תורם ונותן לו. הא רבנין אמרי תפשה מדה"ד בחוכר מן העכו"ם ולא תפשה מדה"ד בחוכר מישראל ר"ש אומר לא

**רידב"ז**

**תני** ר"ח מאותו השדה מאותו המין כו' מתניתן כרשב"ג הגר"א ז"ל גרס בכ"י קדשו בירושלמי שת"י ר' יהודה היא:

**חבריא** בשם ר' יוחנן קנסו חכמים בחוכר מן העכו"ם, ולא קנסו בחוכר מישראל, ר"ל בשם ר"י תפסה מה"ד בחוכר כו' מתניתא מסייע לחבריא, הגר"א ז"ל בשנו"א גרס מסייע לר"ל החוכר שדה מישראל תורם ונותן לו ר"מ אומר מעשר כו' הא רבנן אמרי קנסו חכמים כו' ולא קנסו בחוכר מישראל ר"מ אומר אף קנסו בחוכר מישראל ויש קנס בישראל פי' בתמי' דה"כ לפי חברייא בשם ר"י נ"ל דר"מ קונס בחוכר מישראל איזה קנס שייך בחוכר מישראל אלא הכיני פי' אלא ע"כ דכן הוא דכיני הוא ב' תיבות כן הוא רבנן אמרין לא תפסה מה"ד בחוכר מישראל, ור"מ אומר תפסה מה"ד בחוכר מישראל, ובזה לא קשיא כלל דר"מ ס"ל דעומד על שורת הדין, ורבנן אמרי לא תפסה מה"ד מתניתא מסייע לחברייא החוכר שדה מן העכו"ם מעשר ונותן לו רבי שמעון אומר תורם ונותן לו הא רבנן אמרי תפסה מדת הדין בחוכר מן העכו"ם ולא תפסה בחוכר מישראל רבי שמעון אומר לא

**פני משה**

שיהא תורם בלבד והכא דמשורע בעל השדה הוא וברשותו גדלו ואינו מקבל ממנו כ"א לקצור בחטים ואת אמרת מעשר בתמיה. הא היפכא מסתברא דכאן שלא גדלו ברשותו מכל שכן שלא יהא חיוב המעשר עליו וקא סלקא דעת' דבמקבל בקבלנות פשיטא היא דלא מת קמא האי ברייתא דהא במקבל אנן תנן דפטור מכלום אלא חולק ונותן לפניו וע"כ בחוכר מיירי והלכך פריך אמאי הכא מעשר ונותן לו: א"ר חנינא תיקנו במקבל שלא תבור א"י ברם הכא זרועה היא. כלומר דר' חנינא משני וקאמר דלעולם האי ברייתא במקבל בקבלנות מיתוקמא וממתני' לא קשיא מידי דהא טעמא דתיקנו במקבל שיהא פטור מכלום אלא חולק ונותן לו משום שלא תבור א"י דאי מחייבת ליה במעשר או אפי' בתרומ' על חלקו של בעל השדה אתי למנועי ולא יהו מקבלין שדות באריסות ותהיה א"י בורה לפי שהמקבל יאמר אני צריך לזורעה ולטפל בה עד יתבשלו פירותיה ויהו מוכנים לקצור ואם אני צריך עוד לעשר או לתרום חלקו של בעל השדה למה לי זה וימנע עצמו מאותה קבלנות ולפיכך אמרו חכמים שא"צ לא לתרום ולא לעשר חלקו של בעל השדה אלא חולק ונותן לפניו כמות שהוא טבל אבל הכא במקבל שדה לקצור בחטים ככר זרועה היא וככר נגמרו השבלים וכן בכרם הענבים וכן באילן הזיתים וא"צ לטפל ולטרוח כ"א לעשות ולדוש החטים ומן הענבים יין ומן הזיתים שמן ולא ימנע עצמו שהרי הוא נוטל חלקו בשביל כך והלכך אמרו בזה מעשר ונותן לו דבטרחא קלה כזו והוא משתכר בחלקו לא ימנע עצמו בשביל המעשר והשתא נתבאר לן גם טעמא דרישא דהתוספתא דאם קיבל השדה לקצור שבלין והיינו שהוא יטפל בה עד שיגיעו השיבלים לקצור וכן בכרם עד שיהא בו ענבים לבצור ובאילן עד שיהא בו זיתים למסוק נותן לו כמות שהן טבל דאי אטרחית עליו המעשר או התרומה אתי לאמנועי ודמיא לרישא דמתני' והיינו נמי דמייתי הש"ס הרישא בתר הסיפא דכל מיתרצא לן הסיפא ממילא נתגלה לן נמי טעמא דהרישא: קיבל ממנו השדה לקצור בשבלין. כצ"ל וזהו הרישא דהתוספתא וכדפרישית: הא מאותו המין וכו'. אדברי ר' יהודה דמתניתין קאי דאנן תנינן א"ר יהודה אימתי בזמן שנותן לו מאותה השדה ומאותו המין וכו' דמשמע דתרווייהו בעינן הא אם נותן לו מאותו המין אלא שהוא לא מאותה השדה או מאותה השדה והוא לא מאותו המין וכדפרישית במתני' בזה מעשר ונותן לו לדברי המתני' דקאמר רבי יהודה אימתי וכו' וזה אינו אלא לפרש ולא כחולק וא"כ אף לחכמים הדין כן: תני ר' חייא. אבל לדברי ר' חייא בתוספתא שם גריס אדברי ר' יהודה דחכמים פליגי עליה דקתני התם וחכ"א אם מאותה השדה נתן לו וכו' כדמייתי הכא א"כ באותה השדה דוקא תליא מילתא ומפרש הש"ס דחכמים דמתני' וחכמים דתוספתא כתנאי אתיא: מתני' כרשב"ג. מה דתני ר' חייא כחכמים. ופליגא הך פלוגתא דרשב"ג וחכמים בפ"ט דב"מ מיתניא ועלה קאי הכא דתנינן התם המקבל שדה מחבירו לזרעה חטים לא יזרענה שעורים לפי שהחטין מכחישין את הקרקע יותר מן השעורים ומוקמינן לה התם דבחכירות איירי דאי בקבלנות אמרינן תיהוום ארעא ולא ליכחש מרה והרי הוא נהנה בשנוי של זה חטים יזרענה שעורין ורשב"ג אוסר דס"ל דלעולם אין להחוכר לשנות דעתו של בעל השדה והשתא קאמר הש"ס דמתני' דשמעינן לדר"ש אפי' נותן לו מאותה השדה צריך שיתן לו גם מאותו המין כרשב"ג דהתם הוא דאתיא דס"ל דלעולם קפיד בעל השדה על אותו המין שזה קיבל עליו לזרעה ואם נותן לו מאותה השדה ומאותו המין שקבל עליו היה מתרצה בעל השדה שיתן לו זה בלתי מעושר והוא יהיה מפריש המעשר דאדעתא דהכי הורידו אבל אם נותן לו ממין אחר ממה שקיבל עליו לזרוע בהשדה צריך הוא שיעשר ונותן לו דאדעתא דהכא לא הורידו בעל השדה: מה דתני ר' חייא. כחכמים פליגי אדר' יהודה וס"ל דהכל הולך אחר אותה השדה וליכא קפידא באותו המין כחכמים דהתם הוא דאתיא דאית להו שלפעמים מתרצה בעל השדה כשזה זורעה מין אחר כגון שא"ל לזורעה חטים וזרעה שעורים דלא איכפת ליה לבעל השדה ואדרבה נהנה בזה שאינם מכחישים את הקרקע: ופליגא. מתניתן וברייתא בפלוגתא דתנאי דאמרן: אית אנן מיתני. איכא דתני לה דלא היא דל"פ אלא מתני' מיירי במקום פלוני והיה ידוע להם שבאותו מקום לא נהגו לעשות השעורים כפלים כחטין והלכך איכא קפידא באותו המין לפי שבעל השדה אומר לו לא היה לך לשנות מהמין אשר קבלת עליך ומה איכפת לי בהכחשת הקרקע ועכשיו אני מפסיד חלקי בחטין. והלכך מעשר ונותן לו ומה דתני ר' חייא מיירי במקום שנהגו לעשות שעירים כפלים דמכיון שהקרקע אינה מכחשת ומשובחת היא ועושה שעורים כפלים נמצא זה לא הפסיד והלכך לא קפיד אלא שיתן לו מאותה השדה ואפילו הוא נותן לו שעורין שזרעה כיון דנותן לו כפלים כחטין הוי כאלו היה נותן לו חטין ומשום הכי ס"ל לחכמים דא"צ לעשר:

**הלכה ב׳ מתני׳** החוכר שדה מן העכו"ם מעשר ונותן לו. בגמר' פליגי בה בטעמא ואיכא דס"ל דמשום קנס הוא שקנסו חכמים לחוכר מן העכו"ם שיהא מעשר מה שנותן לו כדי שימנעו ישראל לחכור ממנו ותשאר בורה בידו ומתוך כך יצטרך למוכרה לישראל ובמקבל בקבלנות מן העכו"ם לא קנסוהו לפי שיותר חפץ העכו"ם בחכירות מבקבלנות: אף המקבל שדה אבותיו מן העכו"ם. בגמרא מוקי לה שגזלה עכו"ם מאבותיו וקנסוהו שיצטרך לעשר כדי שידחוק עצמו ויפדנה מיד העכו"ם לפי שמתוך שהיא חביבה עליו שהיא של אבותיו יקפוץ ויקבלה ממנו ביותר מן הראוי לה אבל כשיכבד עליו המעשר יפדנה מידו או שימנע מלקבלה בשביל כך ויצטרך העכו"ם למוכרה לישראל בדמים מועטים וכן הלכה: גמ' הכא את אמר תורם ונותן לו. במתני' דלעיל בחוכר שדה מישראל והכא את אמר מעשר ונותן לו ומ"ש: קנסו חכמים בחוכר מן העכו"ם. כלומר לאו מן הדין הוא דמדינא אף החוכר א"צ לעשר כ"א תורם הוא ונותן לו אלא הכא משום קנס הוא כדי שלא יהנה לעכו"ם לקבל ממנו בחכירות וע"י כך ימנע ותשאר השדה בורה ועל כרחו ימכרנה העכו"ם לישראל אבל בתרומה צריך הוא שיתרום דכמו דאמרינן דניחא ליה טפי לבעל השדה בחכירות מבקבלנות לפי שיש לו דבר קצוב ידוע כך ניחא ליה טפי למקבל בחכירות לפי שכשנותן לבעלים דבר קצוב השאר הכל הוא שלו ועל הרוב משתכר הוא יותר ולפיכך לכ"ע החוכר צריך שיתרום מדינא: ולא קנסו בחוכר מישראל. ואוקמוהו אדינא דכל היכא דליכא קפידא שנותן לו מאותה השדה ומאותו המין אין צריך לעשר כדאמרינן בהלכה דלעיל: ר' לא בשם ר' יוחנן תפסה מדת הדין וכו'. כלומר דר' אילא סבר דלאו משום קנס הוא אלא דמתני' דהכא מדינא אמרה שעל החוכר חל הוא חיוב המעשרות והחוכר מן העכו"ם תפסה בו מדת הדין ובמתני' דלעיל בחוכר מישראל לא רצו חכמים לפסוק ולתפוס בו לפי מדה"ד אלא כל שנותן לו מאותה השדה ומאותו המין א"צ לעשר ובמקום דאיכא קפידא כגון שנותן לו משדה אחרת וממין אחר בהא הוא דאמרו חכמים שצריך לעשר וכהך ליסנא קמא בסוף הלכה דלעיל דמוקי למתני' כרשב"ג דפ' המקבל בב"מ דכל שאינה המקבל וזרעה מין אחר קפיד בעל השדה וצריך המקבל שיעשר ואח"כ יתן לו חלקו שקבל עמו: מתניתא מסייעה לדין וכו'. תניא כוותיה דחבריא ותניא כוותיה דר' לא: ה"ג מתניתא מסייעה לר' לא החוכר שדה מן העכו"ם תורם ונותן לו וכו'. הא רבנין אמרין וכו' ובספרי הדפוס נתחלפו הני מסייעא וברייתא בתרייתא גרסינן מתניתא מסייע לחבריא החוכר וכו' מעשר וכו' והכי פירושא כלומר הא ודאי לא מצית אמרת דברייתא מתפרשא מטעמא דקנס וקסברי רבנן דמשום קנסא הוא דאמרינן תורם ונותן לו ור"מ קניס אף במעשר וא"כ לרבנן בחוכר מן העכו"ם הוא דקנסו להיות תורם ונותן לו ולא קנסו חכמים בחוכר מישראל: ויש קנס בישראל בתמי'. כלומר דאי הכי קשיא הא אנן תנן במתני' דלעיל דהחוכר מישראל גם כן תורם ונותן לו וכי יש קנס בחוכר מישראל ולדידך דבעי' לפרושי דטעמא דרבנן בחוכר מן העכו"ם דמיחייב בתרומה משום קנסא הוא א"כ הא לא קנסו אף בתרומה בחוכר מישראל והאיך תפרש למתני' דלעיל: אלא הא הכני. כלומר אלא הא מכריחני לפרש הכין דלאו משום קנסא מיתפרשא הך ברייתא אלא מדינא קאמרה ובהא הוא דפליגי ר"מ ורבנן: רבנן אמרי תפסה מדת הדין בחוכר מישראל. כלומר דמן הדין הוא דאמרינן שהחוכר מן העכו"ם צריך לתרום וכן נמי בחוכר מישראל תפסה בו נ"כ מדת הדין ולפיכך תנן גם בחוכר מישראל תורם ונותן לו דמדינא הוא כן בחוכר לעולם בין מישראל ובין מן העכו"ם ור"מ סבר דלא תפסה בו מדת הדין בחוכר מישראל וכלומר דלר"מ מן הדין הוא בחוכר שצריך לעשר ובעכו"ם תפסה בו מדת הדין אבל לא בישראל ולפיכך הוא דאמרו בחוכר מישראל שא"צ לעשר כ"א תורם ונותן לו והשתא דמוכחא דפלוגתייהו מדינא הוא דרבנן סברי דבחוכר מהעכו"ם מן הדין הוא דתורם בלבד ולא מעשר ור"מ ס"ל דמן הדין הוא דמעשר א"כ ש"מ הא דתנינן במתני' בחוכר מן העכו"ם שצריך לעשר לאו משום קנסא הוא אלא מדינא ולא מתוקמא אלא כר"מ דהא לרבנן לא שמעינן דאית להו קנסא כלל וכר"מ שפיר אתיא ומדינא כדאמרן והיינו כר' לא בפירושא דמתני': מתניתא מסייעא לחברייא החוכר שדה מן העכו"ם מעשר ונותן לו וכו'. הך ברייתא בתוספתא היא ברים פ"ו דפליגי ר"מ ורבנן בחוכר מן העכו"ם ומפרש לה הש"ס במאי עסקינן פלוגתייהו: הא רבנין אמרי וכו'. כעין דפריסנא לעיל בברייתא קמייתא והכא איפכא הוא דמכריח במאי איירי פלוגתייהו וכלומר דהא ודאי לא מצית אמרת דמדינא איירי ולרבנן אמרינן דתפסה מדה"ד בחוכר מן העכו"ם וצריך לעשר מדינא ולא תפסה מדה"ד בחוכר מן הישראל דלא אוקמיה רבנן אדינא כדלעיל וא"כ ניחא הא דתנן במתני' דלעיל החוכר מישראל תורם ונותן לו וא"צ לעשר אלא דהא קשיא דא"כ ר"מ דקאמר

תורם

**שנויי נוסחאות**

(סו"א) חנינא כד"ו חיננא. (סו"ב) בשתרי ענבים בכי"ר בשוחרי שבולים ענבים. (סו"ס) מאותה המין כד"ו מאותו המין. (סו"ע) ופליגא אתינן כד"ו ופליגא אתינן מיתני ובכי"ר ליתא כ"ז. מתניתין במקום פ:וני נהגו בכי"ר מתניתין שלא נהגו. (סו"י) מה דתני כו' עד בחיטים בכי"ר ליתא וכד"ו כפליים בחטים.

עין משפט נר מצוה ז [א] מיי' פ"ו ממעשר הל"ג

מסורת הש"ס (א) ע' תוספתא פ"ו כאן וירושלמי ב"מ פ"ט הל"ו : (ב) תוספתא פ"ה : (ג) תוספתא פ"ז .

לא תפשה מדת הדין בחוכר מן העכו"ם אית בר נש דיימר הדא מילתא אלא הכני קנסו חכמים בחוכר מן העכו"ם ולא קנסו חכמים בחוכר מישראל ר"ש אומר לא קנסו חכמים בחוכר מן העכו"ם לפיכך אם חזר העכו"ם ונתגייר או שמכרן לישראל אחר מותר מ"ד תפשה ניחא מ"ד קנסו בידו אמר רבי יוחנן מן המסיקין שנו מתוך שאת אומר לו כן אף הוא דוחק עצמו ופודה אותה:

## הלכה ב מתני'

[א] כהן ולוי שקיבלו שדה מישראל כשם שחולקין בחולין כך חולקין בתרומה ר"א אומר המעשר שלהן שעל מנת כן באו: גמ' מתיבין רבנן לר"א במה קנו אמר להם אין אתם מודין לי שאם התנה לו ביניהן שהן חולקין במעשרות אפילו התנו במה קנו סתמא נעשה באומר תלוש מן הקרקע הזה שתיקנו לך מעשרותיו אמר ליה אופנא לית לון אופנא לית לסתמא נעשה כאומר תלוש מן הקרקע הזה שיקח לך אחד מעשרה שבו תני כהן מכהן לוי מלוי ישראל מישראל חולקין למעשרות למי נצרכה לר' אלעזר אע"ג דרא"א מעשר שלהן שעל מנת כן באו מודי הוא הכא שהן חולקין במעשרות (א) ישראל שקיבל שדה מכהן אמר לו על מנת שיהו המעשרות שלי או שלך או שלי ושלך מותר כהן שקיבל שדה מישראל אמר לו על מנת שיהו המעשרות שלי מותר שלך אסור שלי ושלך אסור קיבלה ממנו כדרך המקבלין מותר ואם לאו אסור בלא כך אין המעשרות שלהן אלא הכני שלי שלי שלך שלי ושלך אם קיבלה ממנו כדרך המקבלין מותר ואם לאו אסור (ב) ישראל שקיבל שדה מישראל על מנת שיהו המעשרות של זה אסור שאטלם אני ואתנם לזה מותר ולא דא היא קדמייתא א"ר אחא אם תירצה ביניהן א"ר

---

**פני משה**

תורס ונותן לו משום דס"ל לא תפסה מדה"ד בחוכר מן העכו"ם אית בר נש דיימר הדא מלתא בתמי' וכי יש מקום לומר כן דמן הדין הוא בחוכר שצריך לעשר ובחוכר מן העכו"ם לא אקמוהו אדינא ולא שייך נמי לומר דבגופא דדינא פליגי דלרבנן הדין הוא בחוכר דמעשר ולר"ש הדין הוא דתורס דהא ליתא דאם מן הדין הוא לרבנן בחוכר שיעשר הוה להו לאסוקי מילתייהו בברייתא כדתנן במתני' והול"ל אבל החוכר מישראל תורס ונותן לו ואינו מעשר ולאשמעינן דלא תפסה בו מדת הדין: אלא הא כיני. כלומר אלא ודאי ע"כ לומר דהך ברייתא לא מיירי כלל מדינא אלא מקנסא ורבנן ס"ל דקנסו חכמים בחוכר מן העכו"ם ולא קנסו בחוכר מישראל ור"ש סבר דלא קנסו חכמים אף בחוכר מן העכו"ם והשתא ל"ק דהול"ל בהדיא כן דלא קנסו בישראל דהא לא אצטריך דמהיכי תיתי לומר דקנסו בישראל וכי יש קנס בחוכר מישראל ושמעינן מיהת דטעמייהו דרבנן בחוכר מן העכו"ם משום קנסא הוא והיינו כחברייא ומיתוקמא מתני' אליבא דרבנן דר"ש: לפיכך אם חזר העכו"ם וכו'. סיומא דהך ברייתא בתוספתא היא לדברי ר' שמעון דקאמר תורס ונותן לו לפיכך אם חזר העכו"ם ונתגייר או שמכרה לישראל אחר מעשר כצ"ל וכן הוא בתוספתא ומה דגרים שם מעשר ונותן לו. גם זה ט"ס הוא אלא דהכי קאמר הואיל וזה החוכר אינו אלא תורס ונותן לו לפיכך אם נתגייר העכו"ם או שמכרן לישראל מעשר הוא שהרי לא הופרשו המעשרות והשתא האי גברא בר חיובא הוא: מאן דאמר תפשה ניחא. אדברי ר"י דמתני' קאי דקאמר אף המקבל שדה אבותיו מן העכו"ם מעשר ונותן לו ומדייק הש"ס דבשלמא למ"ד דטעמא דמתני' בחוכר מן העכו"ם דתפשה בו מדת הדין ניחא נמי הא דר' יהודה דמכיון דבחוכר שדה של העכו"ם אמרו שמדינא הוא שצריך לעשר א"כ ר"י נמי מדינא קאמר דהא אף המקבל שדה אבותיו קתני ומשמע דאף זה הוא כן דמכיון דשדה אבותיו הוא הוא מחזר אחריה לקבלה באריסות ולפיכך אפי' במקבל בקבלנות אמרו בזה שהדין נ"כ בו כך אלא למ"ד דטעמא ברישא דמתני' משום קנסא הוא קשיא הא דר' יהודה בידו בתמיה וכי בידו הוא ואמאי ליקנסיה ומאי הו"ל למיעבד הלא היא ביד העכו"ם ואיהו ניחא ליה לטפל בשדה אבותיו ומאי קנסא שייך ביה. א"ר יוחנן. אין דהכא נמי שייך האי טעמא דמן המסיקין שנו שהשדה זו נטלוהו מסיקין וגזלו מאבותיו ולפיכך היא חביבה עליו וקופץ לקבלה באריסות ומתוך שאת אומר לו כן שצריך לעשר גם חלקו של העכו"ם אף הוא דוחק עצמו ופודה אותה שלא תשאר ביד העכו"ם ויצטרך לעשר אף חלקו:

הלכה ג מתני' כשם שחולקין בחולין כך חולקין בתרומה. כשבא הישראל ליטול חלקו מחצה ושליש ורביע ממה שעשתה השדה כך נוטל מחצה ושליש ורביע מן התרומה והמעשרות שמגיעין משדה זו ונותן הוא לכל כהן ולוי שירצה: אף המעשרות שלהן. אם כהן הוא המקבל כל התרומה שלו ואם לוי הוא כל המעשר שלו שעל מנת כן באו וירדו לקבל שדה זו באריסות ואין הלכה כר"א וכמו דהקשו בגמ' עליו שאע"פ שעל מנת כן באו במה קנו: גמ' מתיבין רבנן לר' אליעזר. לדידך דאמרת שעל מנת כן באו ובמה קנו להיות המעשרות שלהן: אמר להן אין אתם מודין לי שאם התנו לו ביניהן. מתחילה בשעה שירדו לתוכה שיהו הן חולקין במעשרות כלומר שהחלוקה תהיה ביניהן בתנאי שהמעשרות יהיו שלהן ולא יהו נחשבין בחשבון החלוקה ובזה אתם מודים שהמעשרות הן שלהן וא"כ לדידכו נמי קשיא אפילו התנו במה קנו אלא ודאי דטעמא הוה דסתמו נעשה כאומר להן בעל השדה תלוש מן הקרקע הזה על מנת שתקנה לך מעשרותיו ולדידי נמי טעמא משום הכי הוא דהויא: א"ל רבנן לר"א אופנא לית לון. כלומר אין כאן אופן ותנאי ולא איירינן הכא בשעשו תנאי על אופן זה: אופנא לית לסתמא. סיומא דמילתא היא וכלומר הלא בסתמא עסקינן ולא דמי אופנא לסתמא: נעשה כאומר תלוש וכו'. כלומר ודאי בתנאי שעשו בפירוש על האי אופנא שפיר הוא דאמרינן נעשה כאומר תלוש מן הקרקע הזה שיקנה לך המעשר שבה אבל בסתמא שלא היה תנאי ביניהן ולא שייך לומר נעשה שהרי בעל השדה לא ידע מכלום ואע"פ שהן ירדו על מנת כן מ"מ במה קני: תני. בתוספתא (ריש פ"ז) ישראל שקבל שדה מישראל וכהן מכהן ולוי מלוי חולקין ביניהן הכל: למי נצרכה. הא דקתני כהן מכהן וכו' לר"א הוא דאצטריך דאע"ג דר"א פליג בכהן ולוי שקבלו מישראל מודי הוא הכא הואיל ושניהם כהנים או לוים שהן חולקין במעשרות דלא שייך כאן לומר שעל מנת כן באו ואיידי דנקט כהן מכהן ולוי מלוי נקט נמי ישראל מישראל: ישראל שקיבל שדה מכהן. בתוספתא שם: אמר לו על מנת שהמעשרות שלי על מנת שהמעשרות שלך על מנת שהמעשרות שלי ושלך. כלומר בין שהכהן בעל השדה התנה כן או שהישראל המקבל א"ל ע"מ שהמעשר שלך או שלי ושלך שהתנו שיהו חולקין גם במעשרות: מותר. והתם גרים אסור וגי' דהכא עיקרית דמאי חששא איכא הכא שהכהן הוא בעל השדה: כהן שקבל שדה מישראל. בזה יש חילוק אם הכהן המקבל א"ל ע"מ שהמעשרות שלי מותר ואין כאן איסור ותנאו קיים כדאמרינן לעיל דהכל מודים שאם היה תנאי מפורש ביניהם שיהיה המעשר לכהן המקבל או ללוי התנאי קיים: שלך אסור. שאם אמר הכהן המקבל לישראל ע"מ שהמעשר יהיה שלך ותוכל ליתן לכל מי שתרצה זה אסור ומפני שהוא ככהן המסייע בבית הגרנות דמוחל הוא חלקו מן המעשר ע"מ שיתן לו זה השדה בקבלנות וכדאמרי' לקמן שאסור לכהן להיות מסייע בבית הגרנות: שלי ושלך אסור. כדמפרש ואזיל שאם קיבלה ממנו כדרך המקבלין שכל המקבלין מנהגין כן נעשה ואם לאו אסור ופריך עלה ואמאי אסור ולמה להן התנאי וכי בלא כך אין המעשרות שלהן לחלוק בשוה כדתנן במתני' כשם שחולקין בחולין כך חולקין בתרומה ובמעשר: אלא הא כיני. אלא כך צריך לפרש שאמר לו הישראל בעל השדה שלי שלי החלק מהמעשר שהוא שלי יהיה שלי ושלך שלך החלק השני שהוא מגיע לך יהיה שלי ושלך בזה הוא דמחלקינן שפיר אם קיבלה ממנו כדרך המקבלין כלומר אם כך הוא המנהג שם שאם המקבל כהן או לוי נותן לבעל השדה השני מחלק המעשר שלו והוא יתננו לכל מי שירצה מותר ואם לאו אסור לפי שזה הכהן המקבל שמתרצה בכך הוי ככהן המסייע בבית הגרנות: ישראל שקיבל שדה מכהן. כצ"ל כמו שהוא בתוספתא וגי' דהכא לא מיתפרשא למאי דקאמר לקמן: על מנת שיהו המעשרות של זה שאטול את המעשר ואתנם לפלוני אסור שאטלם אני ואתה ואתנם לפלוני מותר. ופריך ולא דא היא קדמייתא ומ"ש רישא ומ"ש סיפא: א"ר אחא אם תירצה ביניהן. כלו' היינו

---

**מראה הפנים**

לא תפסה מה"ד בחוכר מן העכו"ם ואית בר נש דיימר הדא מילתא אלא הכיני קנסו חכמים בחוכר מן העכו"ם כו' ר"ש אומר לא קנסו בחוכר מן העכו"ם כן נ' הסגו"א ז"ל ופירושו מובן והוא קילורין לעינים:

לפיכך אם חזר העכו"ם ונתגייר או שמכרן לישראל אחר מותר צ"ל תורס וכן גירס' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו בירושלמי שת"י ופריך מ"ד תפסה ניחא פי' אף שכשהיה ביד העכו"ם תפסה מה"ד אבל מכיון שנכנס ליד ישראל לא תפסה מה"ד אבל למ"ד קנסו קנסי בידו כן גי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו, פי' אם משום דקנסו קנסו בידו בתמי' אם קנסו רק דווקא כשהוא בידו של עכו"ם בתמי' הא כיון דעשה שלא כהוגן יקנסוהו רבנן מה לי דמכר אח"כ לישראל מאיזה אופן יפטר מן הקנס הא עכ"פ הוא עשה שלא כהוגן:

א"ר יוחנן מן המסיקין שנו מתוך שאתה אומר לו כן, פי' דקאי על מתניתן ר"י אומר המקבל שדה אבותיו כו' וכן הוא במס' ב"מ (דף ק"א) ע"א עיי"ש:

מתיבין רבנן לר"א במה קנו א"ל אין אתם מודים לי שאם הותנה לו ביניהם שהן חלקין במעשרות אפילו הותנו במה קנו, סתמא נעשה כאומר תלוש מן הקרקע הזה שתקנו לך מעשרותיו, פי' הוא הכל מדברי ר"א דמשני להם דאם הותנה ביניהם אתם מודים שהמעשרות שלהם כצ"ל וקשיא ג"כ אפי' לדידכו במה קנו כשהתנו ע"כ מכיון שהותנו אמרינן מסתמא נעשה כאומר לו תלוש מן הקרקע הזה שתקנו לך מעשרותיו א"כ ה"ה בדלא הותנו נמי אמרינן דקנה בקנין הזה דנעשה כאילו הותנו ומסתמא הוי כאומר לו תלוש מן הקרקע הזה שתיקנו לך מעשרותיו, ע"ז אמרו לו רבנן אופנא לית לון אופנא לית לסתמא נעשה כאומר לו תלוש מן הקרקע הזה שיקח לך אחד מעשרה שבו, פי' דחד אופן אמרינן בהותנו אמרינן המסתמא נעשה כאומר תלוש כו' אבל ב' אופנים לא אמרינן דלא הותנו הוי כאילו הותנו ומסתמא נעשה כאומר תלוש כו' זהו אופן בתוך אופן וזה לא אמרינן:

ישראל שקיבל שדה מישראל ע"מ שיהו המעשרות של זה, פי' לבן לוי זה אסור ע"מ שאטלם אני ואתנם לזה מותר ופריך ולא דא קדמייתא אמר ר' אחא אם תרצה ביניהן, פי' דר"א ס"ל דסיפא מיירי אפילו דויתר לו בעד זה שיטול ויתנם לזה מ"מ מותר והנפ"מ בין רישא לסיפא דברישא התנה עמו שיהא המעשרות שייך מעיקרא לבן לוי ולא שיהא שייך להישראל ורק שיתן לבן לוי זה ולא לבן לוי אחר מגל התנאי כמו בסיפא ז"א אלא התנאי דרישא הוא שיהא המעשרות שייך מעיקרא להבן לוי כדאמרינן במס' ב"ב (דף ס"ג) ע"מ שהמעשרות שלי אמרינן דשיורי שיירי למקום מעשר וכדאיתא בסמ"ק ז"ל שם דחלק המעשר הוא שייך מעיקרא להבן לוי ורק דמשאיל הב"ל להישראל שיתקן טבלו ולאחר התיקון יהא שלו כמעיקרא וה"נ בסוגיא דידן אמרינן תלוש מן הקרקע הזה שתקנו לך מעשרותיו וכשהתנה עמו שיהא המעשרות של זה הרי מעיקרא שייך להבן לוי ואינו נוטל הבן לוי משל ישראל המעשרות כדאיתא בסמ"ק ז"ל הנ"ל, ושלו הוא נוטל רק דמשאיל לו לתקן פירותיו, ורק דהתם במס' ב"ב מותר לעשות כן דהא הישראל הלוקח אינו מבטל מצות נתינה דהא קודם שלקח לא הי' עליו שום מצוה לא נתינה ולא הפרשה וכשלקח על תנאי זה לא נכנס לכתחלה לרשותו רק מצות הפרשה דהא השדה הוא של כהן ולא רצה למכור רק אדעתא דהכי משא"כ ישראל לישראל, אינו מותר רק לשלם בעד ט"ה ורחמנא שריא ליה ליקח דמים בעד ט"ה אבל לא ליקח דמים בעד גוף התרומה שיהא עיקר התרומה של כהן ורק שישאיל לו על הפרשה, והוי דומה כמו שמוכר התרומה, משא"כ בסיפא שמכר רק ט"ה אבל התנאי הוא שאטלם אני ואתנם לזה ויקיים מצות נתינה רק התנאי הוא שיקיים מצות נתינה בכהן זה ולא בכהן אחר מותר, והיינו דקאמר ר' אחא אם תרצה ביניהן ר"ל דברישא התנאי הוא שיהא שייך מעיקרא לכהן זה אבל בסיפא שייך התרומה להישראל והתנאי הוא רק על רצון הנתינה אם תרצה ליתן לזה לא תתן אלא לזה שהתניתי

---

**שנויי נוסחאות**

(שו"ג) התנה כד"ו התנו. (שוט"ו) באומר כד"ו כאומר. (שוי"ז) שיקח כד"ו שיקנה. (שוי"ט) אלעזר כד"ו אליעזר. (שו"כ) מעשר שלהן שעל כד"ו מתעשר שלהן על.

---

עין משפט נר מצוה ח [א] מיי' פ"ו ממעשר הל"ז.

מסורת הש"ס (א) תוספתא פ"ז. (ב) שם.

**מהר"מ יפ"מ**

שהן חולקין במעשרות אפילו התנו. צ"ל שהן חולקין במעשרות אמרו ליה אפילו התנו

## שנויי נוסחאות

(פו"א) כשקיבלה כד"ו בשקיבלה. (פו"ו) טעם כד"ו טעמא. (פוי"ו) בתו. כד"ו בתי. (פוי"ח) בהדא כד"ו כהדא. לישראל מה כגי"ל לישראל אסור מה. דריב"ח אמר כד"ו דרבי יוסי אמר. (פוכ"ג) א"ר בי רבי כד"ו אמר רבי יוסי בי רבי. (פוכ"ג) עוד כד"ו ועוד. (פול"ה) מאבי אמו כד"ו משל אבי אמו. (פול"ו) המעשר כד"ו המעשרות. שימכרה כד"ו שימכרם. (פול"ח) דר' אבהו כד"ו דאמר רבי אבהו.

## רידב"ז

במתניתי, ור' יוסי מפני דרישא מיירי כשקיבל כדרך המקבלין וסיפא מיירי כשלא קיבל כדרך המקבלין ולפיכך ברישא כשאינו מוותר לו בעד זה משום שכן דרך המקבלין מותר משא"כ בסיפא שמוותר לו בעד זה נמצא דמקבל ממון בעד הס"ה וזה אסור, אבל ר' אחא ס"ל דמותר לקבל ממון בעד הס"ה ולפיכך בסיפא מותר אפי' שקיבל שלא כדרך המקבלין ע"ז מסקינן אתיא דר' יוסי כר' יוחנן דס"ל דאסור ליטול ממון בעד ט"ה ודר' אחא כר"י בר"ח דס"ל דמותר ליטול ממון בעד ט"ה ומסיק מתניתא פליגא אריב"ר"ח קונם כהנים ולוים כו' יטלו בע"כ, ואמאי הא גוזלין ממנו את ט"ה שלו והוי הנאת ממון דהא הוא יכול לקבל ממון בעד זה פתר לה באומר אי אפשי בו', פי' משום דאל"כ לא יתן כלל לשום כהן מתניתא פליגי על ר' יוחנן אומר הוא ישראל לישראל כו' לבן בתי כהן ומשני ברוצה לשניהם ובן בתו אחד מהן וכו' וכיון דבלא"ה הי' נותן ו מחצה לא מחזי כנותן מעשרותיו בט"ה בעון קומי ר"ז בהדא כהן לישראל מהו ריבר"ח אמר, פי' דס"ל דלר' יוחנן דס"ל אין אדם נותן מעשרותיו בט"ה הוא מדרבנן מפני מראית העין היינו משום דבכהן כה"ג אסור מן התורה שיתן כהן ממון לישראל שיתן לו המעשרות וע"כ בישראל כה"ג אסור מדרבנן מפני מראית העין אבל לר"י בר"ח דס"ל דבישראל ליכא איסור דמראית העין והוא משום דס"ל דבכהן גופי' אין אסור מן התורה אלא מפני מראית העין א"כ ברוצה ליתן לשניהם דליכא מראית עין מותר אליבא דריבר"ח גם בכהן מישראל כה"ג, אבל לר"י פשיטא דבכהן מישראל אסור אפילו ברוצה ליתן לשניהם דהא אסור מן התורה, ולא משום מראית עין, או דילמא דאף ריבר"ח ס"ל דכהן מישראל אסור מן התורה, מפני חילול קדשים וע"כ אפילו ברוצה ליתן לשניהם אסור ג"כ, ולא אגיבון לא השיב להם, ר' חזקיה בשם ר' אחא הכין אמר להון ע"ד דר"י בר"ח כהן מישראל למה הוא אסור, לא מפני מראית עין אוף ר' יוחנן אית ליה ישראל מישראל אסור מפני מראית עין, וא"כ כשם דמותר לר"י בישראל מישראל בשרוצה ליתן לשניהם כמו כן מותר לר"י בר"ח בשרוצה ליתן לשניהם אפילו בכהן מישראל, וע"ז אמר ריבר"ח דז"א דהילול קדשים יש כאן ותימר מפני מראית עין פי' דע"כ בכהן מישראל לכ"ע הוא מן התורה בין לר"י ובין לר"י בר"ח, ועוד מן הדא מוכח דבכהן מישראל אינו מפני מראית עין אלא מן התורה דהא תני הכהנים והלוים המסייעים בבית הגרנות אין להם לא תרומה כו' והא התם לא קירוב לו ממון רק סיוע בעלמא וליכא שום מראית עין ואפ"ה אסור ע"כ דהוא לאו משום מראית עין אלא מן התורה כדמסיק ואם נתן חילול שנאמר ולא יחללו את קדשי ב"י כו':

**כהן** שמכר שדה לישראל ואמר ליה על מנת שיהו המעשרות שלי המעשרות שלו מהו שימכרם לכהן פירוש אם הכהן שמכר לישראל פשיטא דשפיר דמי אבל מיבע"ל אם כהן שמכר לכהן אחר את מעשרות שדהו ומסיק דלמכור את המעשרות אי אפשר אלא באומר

## גמרא

א"ר יוסי הא דתימר מותר כשקיבלה כדרך המקבלין [אור ג] והן דאת אמר אסור בשלא קיבלה ממנו כדרך המקבלין אתיא דר' יוסי כרבי יוחנן ודרבי אחא כר' יוסי בי רבי חנינא דר"י בי ר' חנינא אמר [א] (א) אדם נותן מעשרותיו בטובת הנייה רבי יוחנן אמר אין אדם מביא מעשרותיו בטובת הנאה מאי טעם דר"י ב"ח ואיש את קדשיו לו יהיו מה עביד ליה רבי יוחנן יתנם לכל מי שירצה מתני' פליגא על רבי יוסי בי רבי חנינא (ב) קונם כהנים ולוים נהנין לי [ב] יטלו בעל כרחו פתר לה באומר אי איפשי *ליתן מתנה כל עיקר תדע לך שהוא כן דתנינן (ג) כהנים אלו לוים אלו נהנין לי יטלו אחרים. מתני' פליגא על ר' יוחנן (ד) אמר הוא ישראל לישראל [ג] הילך סלע זה ותן בכור זה לבן בתי כהן פתר לה ברוצה [ד] ליתנו לשנים כהנים ובן בתו אחד מהן והוא אמר הילך סלע זו ותן כולן לבן בתו כהן בעון קומי רבי זעירא בהדא כהן לישראל מה דריב"ח אמר לא אגיבון ר' חזקיה בשם ר' אחא אמר הכין אמר לון על דעתיה דר"י בן חנינא כהן לישראל למה [ה] הוא אסור לא מפני מ[ר]אית העין אוף רבי יוחנן אית ליה ישראל לישראל אסור מפני מראית עין א"ר בי רבי בון חילול קדשים יש כאן ותמר מפני מראית עין עוד מן הדא דתני [ו] (ה) הכהנים והלוים המסייעין בבית הגרנות אין להן לא תרומה ולא מעשר ואם נתן הרי זה חלול שנאמר ולא יחללו את קדשי בני [ויקרא כב] ישראל והן מחללין אותן יותר מיכן אמרו תרומתן אינה תרומה ומעשרותן אינן מעשר והקדישן אינן הקדש ועליהן הכתוב אומר ראשיה בשחד ישפוטו וכהניה במחיר יורו המקום מביא עליהן ג' פורענות הה"ד לכן בגללכם ציון שדה תחרש וגו'. מתני' [מיכה ג] פליגא על רבי יוחנן (ו) המקדש [ז] בתרומות ובמעשרות ובמתנות [ח] ובמי חטאת ובאפר חטאת הרי זו מקודשת אע"פ ישראל פתר לה [ט] בתרומה שנפלה לו מאבי אמו כהן [י] כהן שמכר שדה לישראל ואמר לו על מנת שיהיו המעשרות שלי המעשר שלו מהו שימכרה לכהן נישמעינה מן הדא דר' אבהו בשם ר"ש בן לקיש (ז) המוכר מעשרות שדהו לחבירו לא עשה כלום [כ] וולדי שפחתו לחבירו לא עשה כלום עוברי בהמתו לחבירו לא עשה כלום [ל] אויר חורבתו לחבירו לא עשה כלום אלא מוכר לו שדה ומשייר לו מעשרותיה מוכר לו שפחה ומשייר לו וולדה מוכר לו בהמה ומשייר לו עוברה מוכר לו חורבה ומשייר לו אוירא והיאך

## פני משה

היינו דיש חילוק בינייהו דהסיפא מיירי שא"ל שנחלק בינינו ואם תרצה ניתנם לפלוני הכהן או הלוי מותר דכיון שתלה בדעתו והוה ליה כמקבל חלקו ואחר כך נותנם לפלוני אין כאן איסור אבל ברישא שהיה התנאי על מנת כן שיהיה המעשר לפלוני וכיון שזה כהן הוא הוה ליה ככהן המסייע שאינו מקבל חלקו ממעשר כדי שזה יקבל ממנו השדה [תורה אור ב] בריסות: א"ר יוסי. דלאו בהכי תליא התירא אלא הדא דתימר בסיפא מותר מיירי בשקיבלה כדרך המקבלין שהמנהג הוא בכך שיכול המקבל הזה ליתן חלקו מהמעשר לכל מי שירצה: והן דאת אמר ברישא אסור בשלא קיבלה ממנו כדרך המקבלין. כלומר שאין המנהג הזה ידוע שם וכיון דבכה"ג סומכין על הדין והכן תנן במתני' דלקמן ישראל שקיבל מכהן ולוי המעשרות לבעלים והכא דמתנה עמו שיהא המקבל נוטל חלקו ונותנו לכהן או ללוי פלוני נמצא זה הכהן שמתרצה בכך הוי ככהן המסייע ואסור: אתיא דר' יוסי כר' יוחנן ודר' אחא כדר' יוסי בר' חנינא. דפליגי לקמן בטובת הנאה גבי מעשר. וגרסי' להא דלקמן בפ' י"א דנדרים ובסוף פ' האיש מקדש: אדם נותן מעשרותיו בטובת הנייה. יכול אדם ליקח דבר מה בשביל טובת הנאה שנותן לזה מעשרותיו דס"ל טובת הנאה ממון הוא והלכך יכול הוא ג"כ ליקח איזה דבר בשביל טובת הנאה כדדרים ליה לקמיה מקרא דכתיב ואיש את קדשיו לו יהיו משמע שיש לו נ"ב הנאה מקדשיו: ור' יוחנן אמר אין אדם נותן מעשרותיו בטובת הנאה. שאינו רשאי ליקח שום דבר בשביל זה וטובת הנאה שזה מחזיק לו טובה בשביל שנתן לו לא הוי ממון וכדמפרש לה דר' יוחנן דרים לו יהיה שהרשות בידו ליתנם לכל מי שירצה אבל צריך ליתן לו בחנם והיינו דקאמר אתיא דר' יוסי כר' יוחנן דר' יוסי דלא תלי טעמא דהתירא בסיפא באומר אם תרצה וכלו' שיסכים זה לתנאו ע"מ שיתן אח"כ לפלוני משום דבלא"ה איסורא איכא להתנות שיהא דוקא לפלוני דזה הוי כמו שקיבל איזה דבר מפלוני בשביל טובת הנאה שלו ליתן לו המעשר ואין אדם נותן מעשרותיו בטובת הנאה כדר' יוחנן והלכך תלי טעמא בדרך המקבלין ור' אחא דלא קפיד אהא משום דס"ל כר' יוסי בר' חנינא דמותר לאדם שיתן מעשרותיו בטובת הנאה: מתני' פליגא. השתא מסיק להסוגיא כמו שהיא שנויה שם אפלוגתייהו דר' יוסי בן חנינא ור' יוחנן כדרך הש"ס דאגב מייתי לה לכולא דהסוגיא: קונם כהנים ולוים וכו'. מתני' היא בנדרים שם אם אמר קונם ומדיר לכהנים ולוים מנכסיו באים ונוטלים מתנותיהם ממנו בע"כ לפי שאינו יכול לאסור זה עליהם והאי פליגא על ר' יוסי ב"ח דאי אמרת טובת הנאה ממון וכדפרישית דמה"ט ס"ל נמי דיכול הוא ליתנם בטובת הנאה א"כ אלו נהנין ממנו שהרי היו צריכין ליתן לו איזה דבר בשביל טובת הנאה וקשיא אמאי יטלו הרי אסורין הן בהנאתו: פתר לה ר' יוסי ב"ח. דמתני' מיירי שאינו רוצה ליתן מתנות כהונה ולויה כל עיקר והשתא לא שייכא ביה טובת הנאה והרי אי אפשר לו לעכבם לעצמו ולפיכך שקלי מיניה בעל כרחו: תדע לך שהוא כן.

דע"כ דטעמא משום הכי הוא דהא קתני התם בסיפא אם אמר קונם כהנים אלו ולוים אלו נהנין לי יטלו אחרים אבל להני מלי מעכב דלא שקלי אלמא טובת הנאה ממון הוי והשתא ע"כ טעמא דרישא משום דאסר להו לכלהו כהנים ולוים ולעכב לעצמו אי אפשר לו והוי כאלו אינם שלו: מתניתא. האי ברייתא דלקמיה פליגא על ר' יוחנן דהא קתני אומר הוא ישראל לחבירו הילך סלע זה ותן בכור זה לבן בתי כהן אלמא דרשאי ליקח בשביל טובת הנאה שיש לו בו וקשיא לר' יוחנן: פתר לה. דהאי ברייתא מיירי שהיה רוצה ליתן לשנים כהנים וזה בן בתו אחד מהן ונותן לו סלע שיהא כולו לבן בתו ולפיכך מותר הואיל ובלא"ה היה רוצה ליתן לו אלא שנוטל סלע שיתן כולו לזה: בעון. בני ישיבה קומי ר' זירא כהדא כהן לישראל מהו אם בהיתר הזה שייך ג"כ בכהן לישראל או דוקא נקט אומר ישראל לישראל הילך סלע זה וכו' אבל כהן לישראל לא: ומה דר' יוסי אמר בדבר זה. כלומר אליבא דר' יוסי ב"ח בעו הכי דלדידיה הברייתא בפשיטות מתפרשא שמותר לישראל לומר כן לישראל חבירו ואם כהן לישראל יכול ג"כ לומר כן הילך סלע זה ותן לי: לא אגיבון. ולא השיב להם ר"ז כלום על שאלה זו דלא חש להשיבם דהא ודאי לדעתיה דר"י ב"ח אפי' בכהן לישראל מותר כדדרים לי' מקרא: ר' חזקיה אמר הכין אמר לון. כך השיבם ר"ז ע"ד דר' יוסי ב"ח כהן לישראל למה הוא אסור כלומר ומאיזה טעם עלה על דעתכם שיהא כהן לישראל אסור לר' יוסי ב"ח הרי הוא מתיר ליקח בשביל טובת הנאה: לא מפני מראית העין. כלומר ע"כ לדידכו ליכא טעמא אחרינא אליביה דר"י ב"ח לאסור בכהן לישראל כ"א מפני מראית העין שנראה הוא ככהן המסייע בגרנות: אוף ר' יוחנן אית ליה ישראל לישראל אסור מפני מראית העין. בתמיה כלומר לדבריכם א"כ במאי פליג ר' יוחנן עליה דר' יוסי ב"ח ע"כ הוא שאוסר אף בישראל לישראל וכי שייך גביה מפני מראית העין וכ"ת דגזר אטו כהן לישראל הא לא מצית אמרת דלכהן גופיה אינו אלא גזירה משום מראית העין אלא ודאי ריב"ח מתיר אפי' בכהן לישראל ולית ליה גזירה משום מראית העין ור' יוחנן הוא דאוסר בכהן לישראל מפני מראית העין: א"ר יוסי ברבי בון וכו'. כלו' דמתמה על הא דקאמר מפני מראית העין הלא חילול קדשים יש כאן בכהן לישראל והיאך אתה אומר מפני מראית העין ועוד מן הדא שמעינן דחילול קדשים יש ועובר בלא יחלל דתני וכו' תוספתא היא (בפ"ה דמכילתין): והן מחללין אותן יותר. שנותנין להמסייעין: ראשיה בשחד ישפטו. וסיפי' דקרא וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסומו: שלש פורעניות. כנגד אותן ג' עבירות: מתניתא פליגא וכו'. בסוף האיש מקדש דקתני ה"ז מקודשת ואפילו הוא ישראל אלמא טובת הנאה ממון הויא דאי לאו הכי במאי מיקדשא אי לאו בטובת הנאה שיש לו בה: פתר לה ר' יוחנן בתרומה שנפלה לו משל אבי אמו כהן שכל התרומה היא שלו ובידה למכרה לכל כהן שירצה: כהן שמכר שדה לישראל וכו'. בתוספתא (פ"ו): המעשרות שלו. דכיון דאמר על מנת נעשה כמי ששייר מקום המעשר: מהו שימכרם לכהן. המעשרות של השדה: נישמעינה מן הדא וכו'. הך דר' אבהו בשם ר"ל גרסי' לה בפ"ק דקידושין בהלכה ד' ובכולהו טעמא דלא עשה כלום משום דהוי מקנה דבר שלא בא לעולם: אויר חורבתו. טעמא משום דדבר שאין בו ממש הוא ועל מה יחול הקנין: אלא מוכר לו שדה וכו'. דכיון שהוא משייר

עין משפט נר מצוה ט [א] מיי' פי"ב מתרומות הל"כ. י [ב] מיי' פ"ז מנדרים הל"א כמ"ג לאוין רמ"ב טוש"ע יו"ד סי' רכז סעי' ג'. יא [ג] [ד] מיי' פי"ב מתרומות הל"כ כא. יב [ה] [ו] מיי' שם הל"ח פ"א מבכורות הל"ד. יג [ז] [ח] מיי' פ"ה מאישות הל"ג ה. יד [ט] שם הלכה ו'. טו [י] מיי' פ"ו ממעשר הל"ט. טז [כ] טוש"ע חו"מ סי' רט סעי"ד. יז [ל] טוש"ע שם סי' ריב סעי' יב.

מסורת הש"ס (א) (נדרים פ' בהרא קידושין פ"ב). (ב) נדרים פ"ג: (ג) (שם). (ד) בכורות כו. (ה) שם. תוספתא פ"ה כאן. (ו) קדושין נג בכורות כט. (ז) (ירושלמי פ"ק דקידושין ה"ד ע"ב).

גליון הש"ס *ליתן מתנה כל עיקר. ע' במחנה אפרים, הלכות זכיה מן ה.

והיאך אפשר לאדם למכור אויר חורבתו לחבירו תיפתר באומר לו תלוש מן החרבה הזו שתיקנה לך אוירה וכא קרקע לפניו שהוא אומר לו תלוש מן הקרקע הזה שתקנה אחד מעשרה שבו [א] (א) כהן שמכר שדה לישראל ואמר לו על מנת שיהיו המעשרות שלי המעשרות שלו מת אין לבניו במעשרות [ב] לי ולבני לי ולוורשי יש לו במעשרות ולבניו במעשרות וליורשיו במעשרות רבי יודן בר שלום בעא קומי דר' יוסי עד כדון ביורשין שהן מדבר תורה אפילו ביורשין שאינן מדבר תורה שיהו כל המעשרות שלו כל זמן שהוא לפניו יהו המעשרות שלו כל זמן שהוא לפניו [ג] מכרה לאח' אין לו במעשרות חזר ולקח ממנו תני ר"ח אין לו במעשרות תני ר' הושעיא יש לו במעשרות אתיין אילין פלוגתא כאילין פלגותא דתנינן תמן [ד] (ב) שהמגרש את האשה והחזירה ע"מ כתובתה הראשונה החזירה (ג) תנא ר' חנא קומי ר' לא תרין אמוראין חד אמר לכתובה אבל לא לתנאין וחרנא אמר בין לכתובה בין לתנאין מ"ד לכתובה אבל לא לתנאין יש לו במעשרות ומ"ד בין לכתובה בין לתנאין אין לו במעשרות והתני (ד) קיבל שדה מכהנת המעשרות שלה נישאת לישראל חולקין במעשרות נתארמל' או נתגרשה חזרה לתחילתה כאן שמכר כאן שקיבל והתני רבי חייא מכרה א"ר שמואל בר אבדימא *תמן יצאת מרשות שניהם ברם הכא יצאת מרשות מוכר ולא יצאת מרשות לוקח כהן שמכר שדה לישראל ואמר לו ע"מ שיהו המעשרות שלו ד' או ה' שנים יכול הוא למחות בידו שלא ליטעה כרם שלא לזורעה איסטים שלא לעשותה שדה קנים שלי לעולם אינו יכול למחות בידו שלא ליטעה כרם שלא לזורעה איסטים שלא לעשותה שדה קנים אתא עובדא קומי ר' אחא בר לא וחייבה מיתן ליה חד מן עשרתי דקניא [ה] (ה) ישראל שמכר שדה לכהן ואמר לו ע"מ שיהו המעשרות שלי ארבע וחמש שנים מותר לעולם אסור שאין כהן עושה כהן: כהן שמכר שדה לישראל ואמר לו על מנת שיהו המעשרות שלך ד' או ה' שנים אסור הכא את אמר מותר והכא את אמר אסור כאן זיכהו בדבר שהוא ברשותו וכאן זיכהו בדבר שאינו ברשותו:

## הלכה ג מתני'

[ו] ישראל שקבל מכהן ומלוי המעשרות לבעלים ר' ישמעאל אומר הקרתני שקיבל שדה מירושלמי מעשר שני של ירושלמי וחכ"א **יכול הוא הקרתני לעלות

בלומר לו תלוש מן הקרקע הזה שתקנה לך אחד מעשרה שבו אבל ישראל אס"ר למכור לכהן שיתלוש בקרקע שיקנה אחד מעשרה שבו כדפרשנו לעיל: תמן

מסייר לעצמו הוי כמי שסייר המקום למעשר וכן בולדות ועוברות ואוירה של חורבה דלעצמו הוי סיור בדבר שלא בא לעולם ושאין בו ממש: והיך אפשר וכו' וכי היכי תמלא שאפשר לו למכור האויר ומאי איצטריך ליה למימר לא עשה כלום: תיפתר באומר לו תלוש מן החורבה הזו. כלומר תקח דבר מה מהחורבה כדי שיהיה המקום פנוי ויתרחב אוירה שיכול להוציא לשם זיזין וגזוזטראות: וכא. והכא נמי במעשר שהיה קרקע לפניו ואומר לו תלוש מן הקרקע הזה ע"מ שתקנה לך אחד מעשר שבה: כהן שמכר שדה לישראל וכו'. שם בתוספתא: מת אין לבניו במעשרות. והרי הם כשאר הכהנים שאם הוא רוצה נותן להם: עד כדון ביורשין שהן מדבר תורה. אם עד כאן לא אמרו אלא ביורשיו מד"ת דוקא ופשט ליה שאפילו ביורשין שאינן מד"ת כגון שמכר לאשה והבעל הוא יורש אותה ואין ירושתו אלא מדבריהם דדרשת לשארו אסמכתא בעלמא היא כדאמרי' בפ' י"נ: שיהו כל המעשרות שלי וכו'. סיפא דהתוספתא שם אם א"ל שיהו כל המעשרות שלי כל זמן שהשדה לפניך המעשרות שלו כתנאו: מכרה זה הישראל לאחר אין לזה במעשרות כלום שאין השדה לפני הלוקח הראשון שהתנה עמו: חזר. הלוקח הראשון ולקחה מהשני בהא פלוגתא היא: תני ר' חייא. בתוספתא שם שאין להמוכר במעשרות כדקתני התם מכרה לאחר אע"פ שחזר ולקחה ממנו אין לו במעשרות כלום: תני ר' הושעיא יש לו במעשרות. דס"ל כיון שהראשון חזר ולקחה והרי היא לפניו תנאו הראשון קיים ויש לכהן המוכר במעשרות: אתיין אלין פלוגוותא כאילן פלוגוותא דתנינן תמן. בכתובות (סוף פ"ט) דאם הוציאה ב' כתובות וגט ושתיהן קודמות להגט או כתובה וב' גטין שכתב לה כתובה בנשואין הראשונים וגירשה והחזירה ולא כתב לה כתובה וחזרה וגירשה אין לה אלא כתובה אחת שהמגרש את האשה והחזירה על מנת כתובתה הראשונה החזירה ותני עלה התם ר' חנין קומי ר' אילא דפליגי בה תרין אמוראין במה שאין לה אלא אחת בנשואין השניים: חד אמר לכתובה. הוא דאין לה אלא אחת אבל לא לתנאים של כתובה כגון תוספת ושארי תנאי כתובה דזה יש לה גם בשהחזירה דכיון שחזרה לו על תנאי הראשון חזרה ואידך אמר דבין לכתובה בין לתנאי כתובה אין לה אלא אחת מתנאי הראשון דמכיון שהחזירה ולא חזר והתנה עמה כבראשונה אין לה עכשיו בתנאי כתובה כלום: מ"ד לכתובה. השתא מפרש לה דאתיא האי פלוגתא דהכא כפלוגתא דהתם דמ"ד לכתובה אבל לא לתנאין דלא קאי הא דקתני אין לה אלא אחת אלא אכתובה בלבד אבל לתנאין יש לה גם בנשואין השניים שעל התנאי הראשון החזירה א"כ ה"נ כן כשחזר ולקח את השדה על תנאי הראשון לקחה שיהא לכהן שמכרה לו המעשרות כמו שהתנה עמו בראשונה ומ"ד דבין לכתובה בין לתנאים אין לה עכשיו מקדם מכיון שלא חזר והתנה עמה בשנייה ה"נ כן שאין לו להכהן המוכר במעשרות אע"פ שחזר ולקחה: והתני קבל שדה מכהנת המעשרות שלה. כלומר התרומה שלה והכי איתא בתוספתא שם קבל שדה מבת כהן תרומה לבת כהן נשאת לישראל חולקין ביניהן נתאלמנה או נתגרשה חזרה לתחלתה. וכן כל מה ששנינו כאן מעשרות גבי בעלים כהן על התרומה מיתפרשא: תרומה לבת כהן. דכיון שהיא אוכלת בתרומה מקום התרומה שיורי שיירה לעצמה: נשאת לישראל. ואינה אוכלת בתרומה והרי זה כמו ישראל שקבל שדה מישראל שחולקין במעשרות וכ"א נותן חלקו למי שירצה וה"ה כאן חולקין ביניהן: נתארמלה או נתגרשה. ואין לה זרע מישראל וחוזרת ואוכלת בתרומה חזרה לתחילתה ותרומה מהשדה שלה אלמא דחוזר לתנאי הראשון וקשיא לה לדר' חייא דלעיל דקתני אע"פ שחזרה ולקחה ממנו אין להמוכר במעשרות: כאן שמכר כאן שקבל. כלומר לא דמי האי דינא לדינא דלעיל דהתם כהן שמכר שדה לישראל קתני ובמוכר הדין הוא שצריך שיתנה עם הלוקח ע"מ שהמעשרות שלי וכיון שהלוקח הזה מכרה אחר כך לאחר הלך לו התנאי שהתנה עמו שאין השדה ברשותו ולפיכך אע"פ שחזר ולקחה ממנו לא אמרינן דהתנאי הראשון הוא קיים שהרי יצאת השדה מרשות הלוקח כשמכרה ובטל תנאו אבל הכא בבת כהן שקבל קתני וכיון דהדין הוא דישראל שקבל שדה מכהן או לוי המעשרות לבעלים וא"צ שום תנאי כדתנן במתני' דלקמן והלכך כשנתארמלה או נתגרשה חזרה לתחלתה שהרי היא עכשיו הבעלים מן התרומה כבראשונה והיא לא מכרה השדה לאחר שנאמר בה שאבדה זכותה מן המעשרות אלא שנשאת בינתים לישראל ואז היתה אסורה בתרומה ולפיכך היה הדין שיחלוקו ביניהם וכשנתאלמנה או נתגרשה חזרה כבתחילה: והתני ר' חייא מכרה. האי דר' חייא היא לעיל בתוספתא שם דקתני ישראל שקיבל שדה מכהן תרומה לכהן מכרה לישראל חולקין ביניהן וקס"ד דהאי דינא דמיא היא לדינא דכהן שמכר שדה לישראל דאנן קיימין בה ושקלי וטרי עלה דהא כאן בזה הכהן מכרה לישר' אמרינן דהמקבל עם הלוקח חולקין ביניהן במעשרות וה"ז דומה ממש להאי דקבל שדה מבת כהן ונשאת לישראל דהוי כמו שמכרה לישראל דבעל בנכסי אשתו לוקח הוי וג"כ דחולקין עם המקבל במעשרות והשתא כמו בהאי דבת כהן כשנתאלמנה או נתגרשה חזרה לתחלתה והתרומה שלה. ה"נ בהאי שקיבל שדה מכהן דהתרומה לכהן וכשמכרה לישראל חולקין ביניהן אם חזר זה הכהן ולקחה מהישראל שמכרה לו חזרה לו כבתחילה וכל התרומה שלו וכיון שכן הדרינן קושיא לדוכתא אמאי בכהן שמכר שדה לישראל וא"ל ע"מ שהמעשרות שלי כל זמן שהשדה לפניך דאמרת דכשמכרה לאחר אף על פי שחזר ולקחה ממנו אין להכהן במעשרות כלום והא הכא אע"ג שמכרה לישראל אמרינן דאם חזר ולקח הכהן ממנו חזר לבתחילה: אמר רבי שמואל בר אבדימא. דלא היא דלא דמיא כלל הך דינא לדינא דקיימינן בה דתמן בישראל שלקח שדה מכהן ומכרה לישראל אחר יצאת מרשות שניהם מרשות הכהן המוכר שהוא הבעלים הראשונים ומרשות הלוקח ממנו כשמכרה לאחר והלכך אע"פ שחזר הלוקח הראשון ולקחה מהשני כבר בטל התנאי שהתנה עם הכהן המוכר לו דבשעה שיצאת השדה מרשותו אין לו כלום עליה ואף שחזר ולקח' הוי כלוקח מן הישראל ואין לכהן שמוכר הראשון כלום במעשר: ברם הכא. בישראל שקבל שדה מכהן והכהן מכרה לישראל אע"פ שיצאת השדה מרשות מוכר. הרי לא יצאת מרשות לוקח שזה לא מכרה לאחר וכן בבת כהן שנשאת לישראל לא יצאת השדה מרשות בעלה לאחר ולפיכך הדין באלו שאם נתאלמנה ונתגרשה וכן אם חזר הכהן המוכר ולקחה מהישראל שמכרה לו שחזר הדין בשניהם כבתחיל' והמעשרות לבעלים הראשונים: כהן שמכר שדה לישראל וכו'. תוספתא שם בסוף הפרק והתם גרים שלא לזורעה חטים וט"ס הוא וגי' דהכא עיקרית שאינו רשאי לזורעה אסטים שאינו אוכל ופטור ממעשרות כדתנן ברים מסכת מעשרות וכן שלא לעשותה שדה קנים ליטע קנים בתוכה דלאו בני מעשר הן וכן יכול למחות בידם שלא ליטע כרם בה דאע"ג דכרם מיחייב במעשרות מ"מ ניחא ליה במעשר של תבואה יותר מבשל כרם: שלי לעולם אינו יכול למחות בידו וכו'. וטעמא דבהתנה עמו על המעשרות בד' וה' שנים ולא יותר אינו בדין שזה יפקע ויפחות ממנו המעשר בשנים האלו כיון שהתנה עמו על מנת כן ויכול הוא לקיים תנאו ואח"כ יעשה בהשדה כפי אשר חפץ בה אבל אם התנה עמו ע"מ שהמעשרות שלו לעולם אינו בדין שזה יהא תלוי בתנאו לעולם ולא יעשה בשדהו שלקחה ממנו מה שירצה לעשות בה: אתא עובדא קומי רב אחא בר עולא. עובדא כי האי שהתנה עמו על המעשרות לעולם והלך זה ועשאה לשדה קנים וחייבו ליתן לו א' מעשרה קנים ואף שאינם חייבים במעשר מתורת קנס נגע בו ומשום דלא ס"ל כהך ברייתא דפליגא היא על ברייתא דלעיל כהן שמכר שדה לישראל ואמר לו המעשרות שלי לעולם המעשר שלו לעולם אלמא דתנאו קיים ואין זה יכול להפקיע השדה מהמעשרות: ישראל שמכר שדה לכהן וכו'. שם בתוספתא לעיל מן ההוא ברייתא והתם גרים ישראל שקבל שדה מכהן: מותר. דרשאי הישראל להתנות עמו על כמה שנים שיהו המעשרות שלו והוא יתנם למי שירצה אבל אם א"ל שיהו המעשרות שלו לעולם אס"ר שאין כהן עושה כהן אחר דזה הוי כמו שעושה להישראל כהן שהמעשרות יהו שלו לעולם: כהן שמכר שדה לישראל ואמר לו הכהן לישראל ע"מ שיהו המעשרות שלך ד' או ה' שנים אסור. וכדמפרש ואזיל דמאי שנא הכא את אמר מותר בישראל שמכר שדה לכהן והכא בכהן שמכר שדה לישראל את אמר אסור וקאמר דה"ט דכאן דישראל שמכר לכהן דעכשיו השדה היא ברשות הכהן וא"כ זיכהו בדבר שהוא ברשותו ויכול הוא לזכות אותו על איזו שנים אבל בכהן שמכר לישראל הרי השדה ברשות ישראל והמעשרות אינם שלו ואינם ברשות כהן ואין יכול לזכות אותו בדבר שאינו ברשותו:

## הלכה ד מתני'

ישראל שקבל מכהן ולוי המעשרות לבעלים. בהא כ"ע מודו ואפילו לרבנן דפליגי עלי' דר"א במתני' דלעיל דכיון דהשדה שלהם מקום מעשר שיורי שייריה: הקרתני. מל' קריה הוא שיושב בקריה ובכפר שקבל שדה מירושלמי שכן דרך בני הכפרים לקבל שדה מן בני הכרכים: יכול הוא הקרתני לעלות

(פו"ח) שיהו כל המעשרות ככי"ר שיהוא המעשרות. (פו"ט) שלו כד"ו שלי. (פו"י) ולקח כד"ו ולקחה. (פוי"א) פלוגתא כאילין פלגותא כד"ו פלוגוותא כאילין פלגוותא. (פוי"ב) חנא כד"ו חנין. (פוט"ז) אבדימא כד"ו אבדומא. (פו"כ) בר לא כד"ו בר עולא.

עין משפט נר מצוה יח [א] [ב] מיי' פ"ו ממעשר הל"ט. יט [ג] מיי' שם. כ [ד] מיי פט"ז מאישות הל"ג טוש"ע אהע"ז סי' ק סעי' ט"ז. כא [ה] מיי' פ"ו ממעשר הל"כ וברמב"ד וכ"מ. כב [ו] שם הל"ז.

מסורת הש"ס (א) כ"ב כג: (ב) כתובות פט: (ג) ירושלמי שם פ"ט הל"א. (ד) תוספתא פ"ו כאן. (ה) שם.

גליון הש"ס *תמן יצאה מרשות שניהם. ע' משנה למלך פ"ו ממעשר הל"ט כ. מ"ש בזה ותמה על דבר השמטה: **יכול הקרתני וכו'. כן הביא הר"ש כאן ובהגהות הגאון מוהרא"ו ז"ל הגיה דצ"ל צריך הקרתני. וכ"כ בשנות אלי' שם.

## גליון אפרים

כהן שמכר שדה לישראל ואמר לו ע"מ שיהיו המעשרות שלו ד' או ה' שנים יכול הוא למחות בידו שלא ליטעה כרם. שלא לזורעה איסטים. שלא לעשותה שדה קנים לעולם אינו יכול למחות בידו כו' אתא עובדא קומי ר"א בר לא וחייבה מיתן ליה חד מן עשרתי דקניא. נ"ל שמבוא"ה בריתא יכול למחות בידו שלא ליטעה כרם לפי שכרם חייב בערלה וברבעי ולא יכול הכהן לקבל מעשר מהשדה רק בשנה החמישית וזהו נ"כ הטעם שאינו יכול לזורעה איסטים מפני שאין דרך ללוקטו בשנה שנזרע אלא לסוף ד' וה' שנים. כמ"ש רבי"י בשבת ס"ח ע"א ד"ה למעוטי והוס' בב"ק ק"ב ע"ב. וה"ש נ"כ שאינו יכול לעשותה שדה קנים שאין הקנים גדלים ומתעבים עד סוף ד' וה' שנים. ואם התנה עמו לעולם אינו יכול למחות בידו. ונראה פשוט שאם התנה עמו לעולם ה"תנאי קיים לעולם וצריך ליתן לו מעשר מכל מה שזורע לעולם אלא שאינו יכול למחות בידו שלא ליטעה כרם ושלא לזורעה איסטים ושלא לעשותה שדה קנים. ומה שמביא הירושלמי עובדא דאתי קומי ר"א בר לא נראה לי שהעובדא היה דאמר לו ע"מ ד' וה' שנים ומחה המוכר ולא שמע לי הלוקח ועשה את השדה קנים וס"ד שצריך ליתן לו דמי מעשר של תבואה והורי ר"א בר לא שיתן לו מעשר מן הקנים. והמשנה למלך בפרק ו' ממעשרות לא הבין כן ולא ידעתי למה. שוב ראיתי בספר אהבת ציון להרב ר' זכריה פריינקעל ז"ל שגם הוא השיג על המשנה למלך ודעתו שגם אמר לו לעולם התנאי קיים ולא ירד לפרש הבריתא כמו שפירשתי בעזהש"י:

לעלות ולאוכלו בירושלים: גמ' על דעתיה דרבי ישמעאל אילו כהן טמא שהיה שותף עם טהור שמא אין חולקין במעשרות תמן יכול הוא למוכרן לכהן טהור אחר ברם הבא יכול הקרתני לעלות ולאכול בירושלים:

## הלכה ד' מתני'

[א] המקבל זיתים לשמן כשם שחולקין בחולין כך חולקין בתרומה רבי יהודה אומר ישראל שקיבל מכהן ומלוי זיתים לשמן או למחצית שכר המעשרות לבעלים: גמ' ר' יהודה עבד זיתים כקרקע ורבנין לא עבדין זיתים כקרקע מעתה אין יסבור ר"י כר' אליעזר (א) דרבי אליעזר אמר המעשרות שלהן שע"מ כן באו והכי כהן ולוי שקבלו שדה מישראל המעשרות שלהן שע"מ כן באו (ב) פרתו של כהן שהיתה שומא אצל ישראל וילדה בכור הבכור לכהן דברי רבי יהודה וחכ"א אין הבכור אלא לשניהן אמר להן ר"י אי אתם מודים לי במעשרות שדהו שהוא שלו אמרו לו מפני שהשדה גופה לכהן והפרה גופה לשניהן אף הפרה אם היתה גופה לכהן הבכור לכהן ותני כן השם באחריות שניהן והמוכר באחריות הנותן (ג) כהן שנתן מעות לישראל ליקח לו בהן פירות למחצית שכר אמר לו הותירו או פחתו שלי והמעשרות שלך מותר ישראל שנתן מעות לכהן ליקח לו בהן פירות למחצית שכר אמר לו הותירו או פחתו שלי והמעשרות שלך אם נתן לו שכרו מותר ואם לאו אסור (ד) ישראל שהיה מוכר זתים בששים לוג טבולים אמר לו תנם לי ואני נותן לך ששים לוג מתוקנין מותר ששים לוג טבולין ואני ואת חולקין את המעשרות אסור כדו יהב ליה כוליה מותר כדו יהב לה פלגא אסור א"ר יוסי כאן במרויח לו ותני כן אם היה מרויח לו אסור משום רבית *ומשום בזיון קדשים:

## הלכה ה מתני'

ב"ש אומרים לא ימכור אדם את זיתיו אלא לחבר בית הלל אומרים אף למעשר וצנועי ב"ה היו נוהגין כדברי בית שמאי: גמ' א"ר יוחנן **טעמא דב"ה דרך בני אדם לוכל זיתיהן עטונין אלא ע"י עילה בית הלל כדעתו דתנינן (ה) לא ימכור לו פרה חורשת בשביעית. וב"ה [ב] מתירין מפני שיכולין לשחטו ואורחיה דבר נש מיכס תורא דידיה על ידי עילה ושוין שהוא מוכר לו שיבלין לעיסתו אע"פ שיודע שאינו עושה אותו בטהרה

תני

---

**רידב"ז**

תמן יכול הוא למוכרו לכהן טהור אחר ברם הכא יכול הקרתני לעלות ולאכלו בירושלים, הגר"א ז"ל בהגהותיו על הר"ש ז"ל גרס צריך הקרתני לעלות ולאכלו בירושלים, וכן הגי' בירושלמי שת"י:

ר"י עביד זיתים כקרקע ורבנן לא עבדו זיתים כקרקע, מעתה ר"י כחכמים, כן גי' הגר"א ז"ל בכי"ק וכן בשנות אליהו ז"ל ומפרש דלמה במתניתין גבי ר' יהודה נקט ר"י אומר ישראל שקיבל מכהן ולוי לא הו"ל למנקט ישראל שקיבל מכהן ולוי הלא בכ"מ לר"א המעשרות שלהם והיינו דמסיק אין ר"י כר"א דר"א אמר המעשרות שלהם שע"מ כן באו והכא כהן ולוי שקיבלו שדה מישראל המעשרות שלהן שע"מ כן באו, פי' וא"כ כהן ולוי שקבלו מישראל נמי צריך להיות המעשרות שלהם ולמה נקט בדר"י דוקא ישראל שקיבל מכהן ולוי אלא ע"כ דר"י לא ס"ל כר"א, וכן פי' מהרא"פ ז"ל:

ותני כן השם באחריות שניהן והסוכר באחריות הנותן כן גי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו ובשנו"א ז"ל:

אר"י טעמין דב"ה שיאכל עיצינון וכי דרך ב"א לאכול זיתיהן עיפינון כו' כן גי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו וכן בשנו"א ז"ל:

הר"א

---

**פני משה**

לעלות וכו' ולפיכך כל אחד נוטל חלקו במעשר שני כמו בשאר המעשרות והלכה כחכמים: גמ' ופריך הש"ס על דעתי' דר' ישמעאל. דס"ל מעשר שני של הירושלמי מפני שראוי הוא לו ומעתה אילו כהן טמא שהיה שותף עם כהן טהור שמא אין חולקין במעשרות בתמיה. דתימא גם כן הואיל והטמא אינו ראוי בתרומה ובמעשר שני לא יטול חלקו בהן: תמן וכו'. כלומר לא דמי דבכהן טמא יכול הוא למכור חלקו לכהן טהור אחר אבל הכא מה יכול הוא לעשות עם מעשר שני שהרי אין מוכרין אותו כ"א שיכול הוא לעלות ולאכלו בירושלים וס"ל לר' ישמעאל דאדעתא דהכי לא קיבל בתחילה דמסתמא אינו רוצה בטרחא זו להעלותו לירושלים ולפיכך הוא דפליג בקרתני:

**הלכה ה מתני'** המקבל זתים לשמן. שיטפל בהן להוציא השמן ובין ישראל מכהן ולוי או כהן ולוי שקבלו מישראל: כשם שחולקין בחולין כך חולקין בתרומה. כדמפרש בגמ' דרבנן לא עבדי זיתים כקרקע אלא דהואיל דהשמן חשוב הוא מתבואה של קרקע אדעתא דהכי נחית המקבל שיחלוק את הכל עם בעל הזיתים: ר' יהודה פליג בישראל שקבל מכהן ולוי משום דס"ל דין זיתים כדין קרקע וכשם שהמעשרות לבעלים בקרקע כך הוא בזיתים ואין הלכה כר' יהודה: גמ' ר' יודה עביד זיתים כקרקע וכו'. ולפיכך הוא דפליג בישראל שקבל מכהן ולוי ולרבנן זיתים חשובין מקרקע וכדפרישית במתני': מעתה אין יסבור ר' יודה כר' אליעזר נ"ל. וכלומר דמפרש הש"ס דלמאי דאמרי' דר"י ס"ל דין זיתים כדין קרקע א"כ אם יסבור כר"א דפליג לעיל בהלכה ג' וס"ל בכהן ולוי שקבלו שדה מישראל שהמעשרות שלהם שעל מנת כן באו מעתה ה"ה הכא נמי בזיתים פליג ר' יודה דלדידיה אף בכהן ולוי שקבלו מישראל יהיו המעשרות שלהן כמו בשדה לר"א: שקבלו שדה. דכתוב הכא טעות הוא ואגב שיטפא בההיא דר"א היא: פרתו של כהן וכו'. תוספתא היא (בפ"ו): שהיתה שומא אצל ישראל. שקיבל בשומא ממנו בכך וכך להיות מטפל בה והשכר והולדות לאמצע כהאי דתנן בפ' איזהו נשך שמין פרה וחמור וכל דבר שהוא עושה ואוכל לאמצע: הבכור לכהן דברי ר' יהודה. דס"ל דמסתמא על מנת כן נתן לו שיהא הבכור שלו: וחכמים אומרים אין הבכור אלא לשניהן. דחולקין כמו בשאר ולדות והישראל יכול ליתן חלקו לאיזה כהן שירצה א"נ אם הכהן נוטל את הבכור יתן לו כנגד חלקו של ישראל או דמים או משאר ולדות: במעשרות שדהו שהוא שלו. כדתנן במתני' דלעיל בישראל שקבל שדה מכהן ולוי: והפרה גופה לשניהן. שהרי ישראל המקבל בשומא יש לו בגוף הפרה בענין שכרה והולדות שממנה וכן הוא באחריות שניהן כדמסיק: ותני כן השם באחריות שניהן והמקבל באחריות הנותן. כצ"ל וכמו דתנינן באיזהו נשך דהמקבל בשומא מותר מפני שאחריות על שניהן וא"צ ליתן לו שכרו מפני שהוא דבר שעושה ואוכל וחולקין ג"כ בריוח לשניהן. אבל המקבל צריך שיהיה כל אחריות על הנותן דאם המקבל קיבל כל אחריות עליו זה לעולם אסור ואפי' הוא נותן לו שכר עמלו דזהו נקרא צאן ברזל ואם האחריות על שניהן צריך שיתן לו שכר עמלו ואם כל האחריות על הנותן מותר וה"ה בדינא דשדה דהכא: כהן שנתן מעות לישראל וכו'. בתוספתא שם ישראל שקבל מעות מכהן ליקח בהן פירות למחצית שכר א"ל פחתו או הותירו הרי הן שלי מעשרות שלך אסור. וגי' זו קשה היא דכיון דכהן הנותן מקבל כל האחריות עליו מאי איסורא איכא הכא בשהתנה עמו שיהו המעשרות של ישראל המקבל ולגי' דהכא מותר יש לומר דאגב דהסיפא נקט לה דישראל שנתן מעות לכהן וקבל הישראל האחריות עליו ובין שפחתו או הותירו הרי הן שלו והמעשרות יהו של הכהן דזה נראה ככהן המסייע בבית הגרנות שמטפל במעות ליקח בהן פירות כדי שיקבל המעשרות והלכך אם נותן לו שכרו בעד טרחתו מותר ואם לאו אסור: ישראל שהיה מוכר זיתים וכו'. תוספתא היא (בפ"ה) והכי תנינן התם ישראל שמוכר את זיתיו בששים לוג טבלים ואמר לו כהן תנם לי בששים לוג מתוקנים ומעשרות שלי מעשרות שלו והיינו חושש לא משום שביעית ולא משום רבית ולא משום מחלל קדשים. כלומר אינו חושש משום שביעית מפני שהכהנים החשודים הן על השביעית כדאמרי' בפ' זה בורר קמ"ל הכא דאין הישראל חושש שמא אלו מתוקנים שנותן לו הכהן מפירות שביעית הן ולא משום רבית דאע"ג דכשהכהן נותן לו ששי' לוג מתוקנים תחת אלו ששים לוג טבל שמקבל ממנו נראה כרבית הוא שהרי אם הישראל היה מתקן טבלו יפחתו לו מששים ועכשיו הוא מקבל ששים לוג שלמים מתוקנים בשביל אלו הטבלים מ"מ הואיל ואינו מרויח לו הזמן בשביל כך וכדמוקי לה לקמן דהך רישא מיירי באינו מרויח לו זמן אלא אומר לו סתם תנם לי אלו הטבלים ואני נותן לך כנגדם מתוקנים לא מיחזי כשכר המתנת החוב וגם הכהן אינו מפסיד כלום שהרי המעשרות שיפרים מן הטבלים שלו הן וששים לוג נותן לו וששי' לוג נוטל ממנו ולא משום מחלל קדשים דנימא דזהו ככהן המסייע בבית הגרנות שיתנו לו המעשר וזה נקרא מחלל קדשים כדאמרינן לעיל (בהלכה ג') דכאן לא הוי ככהן המסייע מכיון שאינו כמוותר הכהן להישראל מאלו כלום שנותן לו זה הסך בעצמו כפי אשר נטל ממנו: ששים לוג טבולין. אבל אם אמר לו אני אתן לך תחתיהן ששים לוג טבלים אחרים ואני ואתה יהו חולקין את המעשרות שנתקן לאלו הטבלים שלך אסור: ומתמה הש"ס כדי יהב ליה כוליה מותר כדי יהיב ליה פלגא אסור. דהא ברישא מקבל הישראל ששים מתוקנים כולם ואפ"ה מותר וכאן אין לו כ"א חצי המעשר שהוא שלו למכרו ולתנו לכל מי שירצה ואת אמרת אסור: א"ר יוסי כאן במרויח לו. סיפא מיירי במרויח לו זמן בפירוש שאומר לו תנם לי עכשיו אלו הטבלים ואני אתן לאחר זמן כך וכך כפי אותן טבלים ואתן לך חצי חלק המעשר לפיכך הוא אסור: ותני כן. בהדיא אם היה מרויח לו הזמן אסור משום רבית דמה שנותן לו חצי חלק המעשר מיחזי כשכר המתנה בשביל שהישראל מקדים לו אלו הששים טבלים ומשום בזיון קדשים דייה שמוחל לו חצי המעשר הוי ככהן המסייע כדי שיתן לו חצי מעשר האחר ולא לזולתו:

**הלכה ו' מתני'** ב"ש לא ימכור אדם את זיתיו אלא לחבר. בזיתים שנתלשו ולא הוכשרו לקבל טומאה מיירי. וכגון שעדיין לא הזיעו זיעת המעטן והוא הכלי שנותנין בו הזיתים שיתחממו ויהיו ראויים להוציא שמן ומלבין עטיניו מלאו חלב הוא והכי ס"ל לב"ש (בריש פ"ט דטהרות) דאז הוכשרו לקבל טומאה וב"ה סברי התם משיתחברו שלשה זה לזה כשהן שוהין במעטן וקסברי ב"ש הכא שלא ימכרם אלא לחבר המוחזק בטהרה ולא ימכרם לשאינו חבר שלא ידרוך אותם בטומאה: וב"ה אף למעשר. אף למי שלא קיבל אלא לעשר פירותיו אבל לא קבל עליו להיות מוחזק בטהרות יכול הוא ג"כ למכרם דכיון דאכתי לא הוכשרו איכא למימר יאכלם קודם שיזיעו ויוכשרו וכדאמ' בגמ' דבעילה כל דהו דמלינן למתלי תלינן. והרמב"ם בפי' המשנה מוקי פלוגתייהו דב"ש סברי אסור לגרום טומאה לחולין של א"י וב"ה סברי מותר ובמשנה אחרונה דפ"ד דע"ז מסקינן שמותר לגרום טומאה לחולין של א"י: וצנועי. הכשרים והותיקין המדקדקים במצות שהיו בבית הלל: גמ' טעמא דב"ה דרך בנ"א לאכול זיתיהן עטונין. בתמיה כלומר מ"ט דב"ה וכי דרך בנ"א לאכול הזיתים כשהן עטונין בתוך המעטן וקודם שיזיעו ויומתקו לאכלן קודם שיזיעו ויומתקו לאכול מ"מ תלינן ע"י עילה כל דהו ואמרינן שמא לאכילה לקח אותם ולא ימתין עד שיזיעו כדי להוציא השמן: בית הלל כדעתין. דאזלי לטעמייהו כהאי דתנינן לקמן (בפ"ה דשביעית) בש"א לא ימכור לו למי שהוא חשוד על השביעית פרה חורשת דחיישינן שמא יחרוש בה בשביעית וב"ה מתירין מפני שיכול לשוחט' והתם נמי וכי אורחיה דבר נש מיכוס תורא דרדיה. כצ"ל וכן היא בשביעית שם והלא אין דרך לשחוט לשור שהוא עומד להרישה: ע"י עילה. כלומר אלא ודאי ע"י איזו עילה שמצאו להתיר התירו וה"נ כן: שוין. הן ב"ש וב"ה שהוא מוכר לו שבלין. לעשות מהן קמח לעיסתו ואע"פ שיודע שאינו עושה בטהרה וטעמא דאין שבלין מוכשרין לקבל טומאה עד שיבוא עליהן מים ממקום אחר ויוכשרו אבל הזיתים המשקה היוצא מהן עצמן מכשירין אותן והואיל וכן עלולין ביותר להכשר חיישו בהו ב"ש טפי:

תני

---

**שנויי נוסחאות**

(שו"ג) עם טהור כד"ו עם כהן טהור. (שו"ה) ולאכול כד"ו ולאכלו. (שו"א) ר"י כד"ו רבי. (שו"ג) והכי כד"ו והבא. (שוכ"ב) לו תנם בכי"ר לו כהן תנם. (שוכ"ג) כדו יהב ליה כד"ו כדי יהב לה. כדו יהב לה כד"ו כדי יהב ליה. (שוכ"ד) כן כד"ו כאן. בזיון בכי"ר חילול. (שוכ"ז) עילה כד"ו עולה (וכן בסמוך). כדעתו כד"ו כדעתין. (שוכ"ח) שיכולין לשחטו כד"ו שיכול לשוחטה. מיכס כד"ו מיכוס. (שוכ"ט) דידיה על בכי"ר רדייה אלא על. ושוין כד"ו שוין. אותו כד"ו אותן.

---

**עין משפט נר מצוה** בג [א] מיי' פ"ו ממעשר הל"ח. כד [ב] מיי' פ"ח משמיטה הל"ו.

**מסורת הש"ס** (א) לעיל משנה ג. (ב) תוספתא כאן. (ג) שם. (ד) תוספתא פ"ו. (ה) שביעית פ"ה מ"ה ע"ז טו:

**גליון הש"ס** *משום בזיון קדשים. ע' במפרש כאן שמפרש שנותן לו מעשר בריבית ודבריו צ"ע. וע' ב"פרש בתוספתא פ"ג ס"ק ל"ב וי"ל: **טעמא דב"ה וכו'. ע' בפי' המשניות להרמב"ם ז"ל וע' בשנות אלי' שתמה עליו. וע' בתוס' יו"ט כאן. ובפ"ה דשביעית משנה ט. ופ"ג דחלה משנה ג. ובפט"ז מטומאת אוכלין הל"ט. ובכ"מ ומל"מ שם. ודו"ק:

תני שוין שאין מוכרין גדיש של חטין ועביט של ענבים ומעטן של זתים אלא לחבר ולמי שהוא יורע שהוא עושה אותו בטהרה ועביט של ענבים לא תורה היא לית הדא פליגא על רבי יוחנן דרבי יוחנן אמר כשם שאמרו (א) קטן חומרין כך אמרו מעטין של זיתים חומרין רבי חזקיה אמר רבי יונה בשם רבי ירמיה מה פליגין בחיבורין לפי שבכל מקום נשוך חיבור מעוך אינו חיבור [א] וכא אפילו מעוך חיבור הא הכשירן תורה קם רבי יונה עם רבי ירמיה אמר לו את אמרת הדא מילתא אמר ליה אין מיני אפילו הכשירן הן חומרין והתני שוין שאין מוכרין גדיש של חטים ועביט של ענבים ומעטן של זיתים אלא לחבר ולמי שהוא יודע שהוא עושה אותן בטהרה ועביט של ענבים לא תורה היא ודכוותה מעטן של זיתים תורה היא מאי כדון תיפתר כרבי מאיר דרבי מאיר אמר (ב) המוהל כמשקה אמר רבי זעירא טעמא דבית שמאי אין דרך חבר להיות מוכר זיתים אלא למעשר מהו צנועי כשירי אמר רב חסדא כך שנינו שהבשר נקרא צנועי:

**הלכה ה מתני'** [ב] שנים שבצרו כרמיהן לתוך גת אחת אחד מעשר ואחד שאינו מעשר המעשר מעשר את שלו וחלקו בכל מקום שהוא: **גמ'** אמר ר' אליעזר דרבי מאיר היא דר' מאיר אמר (ג) לא התירו למכור דמאי אלא לסיטון בלבד הוא פתר לה המעשר מעשר את שלו ודאי וחלקו בכל מקום שהוא דמאי רבי יונה בעי מוכר ודאי ומתקן דמאי

אין

**פני משה**

תני. בתוספתא דמעשרות (פ"ג) אמר רשב"ג מודין ב"ש וב"ה שלא ימכור אדם גדיש של תבואה ועבט של ענבים וכו' אלא לחבר ולעושה בטהרה וטעמא דהכל שוין הן שאין מוכרין למי שאינו מוחזק בטהרה גדיש של חטין דאע"ג דשבלין לעיסתו מוכר לו כדקתני לה. נמי התם דכיון שדבר מועט הוא אמרינן בהו אפשר שלא הוכשרו אבל בגדים אי אפשר שלא נפלו עליו מים אף במקצת ממנו וכיון דלא ידע הזהר חיישינן שמא הוכשרו ואסור לו למכרו למי שאינו עושה בטהרה: ועבט של ענבים. הוא הכלי הגדול שעוברין בו הענבים כדי שיתחממו ויוציאו יינם יפה ושל זיתים קרוי מעטן ואלו מתוך שהן מתחממין מזיעין ויוצא משקין מהן והרי הן מוכשרין ולפיכך אסור למכרן אלא לחבר ולמי שהוא יודע שהוא עושה אותן בטהרה כלומר ואפי' הוא עם הארץ אלא שקבל עליו דברי חבירות ולהיות מוחזק בטהרה כדתנן לעיל (בפ"ב): ועבט של ענבים לא תורה היא. אתחלתא דקושיא היא על ר' יוחנן כדלקמיה כלומר וכי לא שמעינן מהך ברייתא דאסרו למכור עבט של ענבים למי שאינו עושה בטהרה דטעמא הואי משום דעבט של ענבים לא תורה היא בתמיה הא מן התורה מכשרו שהיוצא מהן משקה הוא וה"ה למעטן של זתים אלא דנקט קמייתא וה"ה לאידך וכמסקנת הקושיא לקמן והשתא קשה לית הדא פליגא על ר' יוחנן דמפרש ואזיל: דר' יוחנן אמר כשם שאמר קטן חומרין כך אמר מעטן של זיתים חומרין. הך מלתא דר"י על מתני' דרים פ"ט דטהרות איתמר והאי כשם שאמרו קטן חומרין על מתני' דרפ"ג דטבול יום קאי דתנינן התם גבי חבורי אוכלין לענין טומאה אוכל שנפרס ומעורה מקצת רמ"א אם אוחז בגדול והקטן עולה עמו הרי הוא כמוהו ר' יהודה אומר אם אוחז בקטן והגדול עמו הרי הוא כמוהו ועלה קאמר ר' יוחנן דמאן דמחמיר בחיבור אוכלין וס"ל דאף אם אוחז בחלק הגדול בזה אוכל שנפרס ומקצתו מחובר הוא וחלק הקטן עולה עמו הרי זה כמוהו ואם נגע טמא בגדול נטמא הקטן עמו האי מ"ד מחמיר הוא ג"כ במעטן של זיתים לענין הכשר טומאה דכמי אמרינן דהוי כולו חבור ואף אם הזיע מקצת המעטן כל הזיתים שבתוכו מוכשרין לקבל טומאה כדתנן ברים פ"ט דטהרות זיתים מאימתי מקבלין טומאה משיזיעו זיעת המעטן והיינו דקאמר כשם שאמר קטן חומרין כך אמר מעטן של זיתים חומרין שמעינן מיהת ממילתי' דדין מעטן של זיתים שאמרו לענין הכשר מגד חומרא בעלמא שהחמירו בו חכמים הוא וקשיא עליה מהך ברייתא דהחמירו למכור עבט של ענבים ומעטן של זיתים למי שאינו עושה בטהרה ומטעמא דחיישינן שמא הוכשרו וזה כ"ע מודים בה ואף לב"ה אלמא דהכשר מדבר תורה הוא דאי מחומרא בעלמא מדבריהן האיך היו מחמירין למכור מחשש שמא הוכשרו הא הכשירן גופה אינו אלא מדרבנן: ר' חזקיה וכו'. כלומר דר' חזקיה אמר לפני ר' יונה בשם ר' ירמיה דפליג על ר' יוחנן וס"ל דלא מדמינן דין הכשר במעטן של זיתים מדין חבורי אוכלין: מה פליגין בחיבורין. כלומר ע"כ לא פ' ר"מ ור"י התם אלא לענין חיבורין לפי שבכל מקום נשוך חיבור מעוך אינו חיבור. כלומר אוכלין הנוגעין זה בזה וכשאתה מפרידן נושך אחד מחבירו ועולה עמו וכענין האי דתנן ברים טבול יום המכנס חלות על מנת להפרים ונשכו וכו' דפליגי שם ב"ש וב"ה אם הן חיבור לענין נגיעת טבול יום אבל מודים הן בשאר כל הטומאות בין קלות בין חמורות דהוי חבור בנשוך אבל מעוך ואינו נושך אחד מחבירו כשמפרידן אינו חיבור ולפיכך פליגי באוכל שנפרס ומעורה במקצת דלמר לא חשיב ליה חיבור עד שאם יאחז בקטן והגדול עולה עמו דאז ודאי אם היה מפרידן היו נושכין זה מזה ומר ס"ל שאף אם אוחז בגדול והקטן עולה עמו נמי הוי חיבור דג"כ אמרינן דמסתמא הן נושכין זה מזה כשמפרידן: וכא. אבל הכא במעטן של זיתים אפי' מעוך ואינם נושכין זה מזה כשמוטל קצתן מן המעטן מ"מ הוי חיבור משום דהמשקה היוצא מהן מחברן: הא הכשירן תורה. כלומר הא שמעת מיניה דס"ל דהכשרן בעבט של ענבים ובמעטן של זיתים מן התורה היא ודלא כר' יוחנן: קם ר' יונה עם ר' ירמיה. לבתר דשמע מר' חזקיה דקאמר משמיה הכי קם הוא בעצמו עם ר' ירמיה ושאלו וא"ל את אמרת הדא מילתא כמו ששמעתי אומרים בשמך. א"ל אין מני. אם ממני אתה רוצה לידע זה אנא סבירא לי שאפי' הכשירן והן חומרין וכהאי דר' יוחנן דגם הכשר של מעטן של זיתים מגד חומרת דבריהם בעלמא הוא דהרי אין כאן שמן שיכשיר את הזיתים והמשקה היוצא מהן מחמת הזיעה לא הוי משקה ודלא כרבי חזקיה שאמר משמי: והתני שוין וכו'. השתא מהדר הש"ס לקושיא דהקשה מעיקרא על ר' יוחנן וקשיא נמי לר' ירמיה מהך ברייתא דשמעינן מינה דעבט של ענבים ודכוותה מעטן של זיתים הכשרן מדבר תורה הוא דאי לאו הכי לא היו אוסרין למכרן למי שאינו עושה בטהרה מחששא דשמא הוכשרו וכדלעיל: מאי כדון. והשתא היכי מתרצינן להך ברייתא אליבא דר' יוחנן ור' ירמיה כדהשיב לר' יונה: תיפתר. להך ברייתא כר"מ דר"מ אמר המוהל כמשקה בפ"ו דמכשירין תנינן להא (במשנה ה') והמוהל כשמן שאין המוהל יוצא מידי שמן דברי ר"ש דס"ל המוהל גופו היוצא מן הזיתים לא הוי כמשקה ומ"מ מכשיר הוא מפני שיורי שמן שבו שא"א למוהל בלא מקצת שמן רמ"א אע"פ שאין עמו שמן דס"ל המוהל בעצמו חשיב משקה ומכשיר והשתא ברייתא דלעיל דשמעינן מינה דהני הכשרן מד"ת הן כר"מ מיתוקמא דאע"פ שעדיין לא יצא מהן שמן המוהל היוצא מהן מחמת שנתחממו במעטן כשמן הוא לענין הכשר וכן אתה אומר בעבט של ענבים לר"מ: טעמא דב"ש. במתני' דלחבר מתירין הן למכור ומשום דידיה ודאי ליכא למיחש מידי והא דלא חיישי שמא אותו החבר ימכור לעם הארץ וכגון שזה קבל עליו לעשות בטהרה ואעפ"כ איכא למיחש שמא אינו מעשר וכדאמרינן לעיל (בפ"ב) דהא דתנינן הנאמן על הטהרות נאמן הוא על המעשרות במתא' אלו דוקא הוא וטעמייהו דב"ש הכא לפי שאין דרך חבר להיות מוכר זיתים אלא למעשר. א"כ דר"ז בעי לשנויי מ"ט דלא אמרי ב"ש לסדיא לא ימכור אדם זיתיו אלא למעשר ולחבר ולאפוקי לזה שמקבל עליו לעשות בטהרה ולא קבל ברבים למעשרות וכדאמרן והלכך קאמר דלהא לא איצטריך דבלא"ה אין דרך חבר למכור אלא למעשר ובמתני' לא באו ב"ש להשמיענו אלא טעמא דחששא דהכשר: מהו צנועי. דקתני וצנועי בית הלל וקאמר כשירי: א"ר חסדא כך שנינו (בפ"ב דנדה) והצנועות מתקנות להן שלישי וכו' שכל המקיים דברי חכמים נקרא צנוע:

**הלכה ה מתני'** שנים שבצרו כרמיהן לתוך גת אחת כלומר לאחר שבצרו והפרים המעשר את חלקו ונתנו אח"כ לתוך גת אחד לדרוך אותם ונתערב הכל ואחד מהן הוא מפרים מעשרותיו ואחד אינו מעשר ומתקן פירותיו: המעשר מעשר את שלו וחלקו בכל מקום שהוא. כלומר אע"פ שהמעשר עישר את שלו מן הענבים לאחר שבצרן מ"מ הואיל ונתערבו אח"כ בתוך גת אחת עם החלק של זה שאינו מעשר וכשנותן המעשר אח"כ את חלקו מן היין אמרינן שמא בא לידו חלק חבירו שאינו מעשר ובזה לכ"ע אין ברירה לפיכך צריך הוא עוד לעשר חלקו בתורת דמאי וזהו וחלקו בכל מקום שהוא. כלומר בכל מקום שהוא חיישינן לדמאי ומעשר דמאי משלו על חצי חלק חבירו שבידו הכי מסקינן בגמרא לפירושא דמתני': **גמ'** אר"א דר"מ היא. המתני' דאיהו דאמר לעיל (בפ"ב) ובתוספתא הוא דגרים שם (בפ"ג) לא התירו למכור דמאי אלא לסיטון בלבד והוא המוכר הרבה ביחד אבל בעה"ב בין כך ובין כך צריך לעשר כלומר בין שמוכר במדה דקה בין במדה גסה וחכ"א אחד סיטון ואחד בעה"ב מותר למכור ולשלוח לחבירו במתנה והיינו במדה גסה כדתנינן שם והשתא מפרש ר' אלעזר למתני' דהכא דכר"מ היא דלהתיא דס"ל לר"א דטעמא דמתני' משום דכשנתערבו חלקיהם בגת אחת ובא כאו"א ליטול חלקו הוו כמחליפין זה עם זה שהרי אינו ידוע ומבורר חלק של כל אחד והוי כמוכר כל אחד חלקו לחבירו בשביל חלקו שנוטל הוא ולפי סברת ר"מ דלבעה"ב לא התירו למכור את הדמאי עד שיעשר לפיכך אמרו כאן שיעשר דמאי על חלק חבירו של זה שאינו מעשר כדמסיים ואזיל: הוא פתר לה המעשר מעשר את שלו ודאי וחלקו בכ"מ שהוא דמאי. כלומר משום דר"א מפרש להמתני' דה"ק זה המעשר מעשר את חלק שלו ודאי ומה שאמרו וחלקו בכל מקום שהוא היינו מחלק חבירו צריך שיעשר דמאי ומפני שאינו ידוע ומבורר החלק דשמא שלו הוא הלכך קרי ליה חלקו בכל מקום שהוא וטעמא שיעשר דמאי מחלק חבירו משום דר"א ס"ל לא התירו למכור דמאי אלא לסיטון בלבד: ר' יונה בעי. על זה דמוקמת לה כר"מ ומטעמא דכמוכר הוא א"כ קשיא מוכר ודאי ומתקן דמאי בתמיה דהרי כאן שחבירו זה ידוע הוא שאינו מעשר פירותיו וחלקו ודאי הוא ואם כמוכר ליה מחשבת ליה לזה המעשר א"כ דמאי קאמרת דאינו מעשר חלק חבירו כ"א דמאי הא בתורת ודאי בעי לתקוני ליה ולא אמרו דהמוכר צריך לעשר דמאי במקום שלא התירו לו למכור עד שיעשר אלא דוקא בפירות שאין עליהן חזקה כגון הלוקח פירות מעם הארץ וספק הוא אם מעושרין הן או לא בהא הוא שאמרו דהמוכר צריך שיפרים תרומת מעשר ומעשר שני כדין דמאי ואח"כ ימכרם אבל הכא הרי חלקו של זה אינו מעשר הוא ודאי וסוף צריך שיתקן ודאי ולא דמאי:

לית

**רידב"ז**

אר"א דר"מ היא דר"מ אמר לא התירו למכור דמאי אלא לסיטון בלבד, דר"א מפרש להמתניתן כיון דאין ברירה נמצא ביד כל אחד חצי משלו וחצי משל חבירו [עיין בפרש"י ז"ל במס' גיטין (דף מ"ז) עיי' בתוס' רע"א ז"ל כאן] ע"כ אתיא כר"מ כדמסיק דהוא פתר להמתניתן דתני המעשר מעשר את שלו ודאי וחלקו בכ"מ שהוא וחצי חלקו שביד חבירו משלו דמאי, כן גי' הגר"א ז"ל בכתב יד קדשו, פי' דמפרש להמתני' דחולק עם חבירו קודם שעישרו ע"כ מעשר על שלו ר"ל על מה שהגיע לידו ודאי דשא הוי ודאי דאין אחד מהם עישרן ועל חצי חלקו שהגיע ליד חבירו מתקן דמאי ולא ודאי דשמא יעשרן חבירו ושמא לא יעשרן ואסור למכור דמאי אלא לסיטון בלבד וחלקו שהגיע ליד חבירו הרי הן כלקוחות וכמקח דמי ע"כ מעשרן דמאי וע"ז פריך ר' יונה בעי מוכר ודאי ומתקן דמאי בתמי', פי' דעד כאן לא מצינו דמתקן דמאי רק כשמוכר פירות שלקח מע"ה דהוי ספק אצלו בעת מכירה שמא הוי מתוקנין או לא ע"כ מעשרן דמאי מה שאין כן בשעה שמכר הוי ודאי אינו מתוקן והאיך יעשרן דמאי משום שמא יעשרן חבירו ע"כ

לית

**שנויי נוסחאות**

(שו"א) ועביט כד"ו ועבט (וכן בסמוך) (שו"ג) אותו כד"ו אותן. (שו"ה) שאמרו כד"ו שאמר. (שו"ו) אמרו כד"ו אמר. (שוי"א) מיני כד"ו מני. הן כד"ו והן. (שוי"ז) צנועי כד"ו צנוע. (שוי"ט) אליעזר כד"ו לעזר.

**מערכת הערוך**

(שוי"ז) שהבשר נקרא צנועי כערוך (ערך צנע א) שהבשר נקרא צנוע.

עין משפט נר מצוה כה [א] מיי' פ"ט מטומאת אוכלין הל"ו. כו [ב] מיי' פ"ט ממעשר הל"ג:

מסורת הש"ס (א) קידושין ס. (ב) מכשירין פ"ו משנה ה. (ג) תוספתא פ"ג. לעיל פ"ב ה"ד:

**גמרא ומשנה**

אין לך אלא כההיא דא"ר יוחנן דברי הכל היא המעשר מעשר את שלו ודאי וחלקו בכל מקום שהוא דמאי וחצי חלקו שביד חבירו משלו דמאי:

## הלכה ו מתני'

[א] שנים שקבלו שדה באריסות או שירשו או שנשתתפו יכול הוא לומר לו טול אתה חטים שבמקום פלוני ואני חטים שבמקום פלוני אתה יין שבמקום פלוני ואני יין שבמקום פלוני אבל לא יאמר לו טול אתה חטים ואני שעורים טול אתה יין ואני אטול את השמן [ב] (א) חבר ועם הארץ שירשו אביהם עם הארץ יכול הוא לומר טול אתה חטים שבמקום פלוני ואני חטים שבמקום פלוני אתה יין שבמקום פלוני ואני יין שבמקום פלוני אבל לא יאמר לו טול אתה חטים ואני שעורים טול אתה הלח ואני אטול את היבש: גמ' (ב) תני ישראל ועכו"ם שקנו שדה בסוריא הרי הוא כטבל וכמעשר מעורבין זה בזה דברי רבי [ג] רשב"ג אומר חלקו של ישראל חייב חלקו של עכו"ם פטור רבי יסא בשם רבי חנינא מה פליגין [ד] *כשחלקו שדה בקמתה אבל אם חלקו גדיש אף רשב"ג מודה לרבי שכל קלח וקלח של שותפות היא א"ר יונה רבי יוסי בשם רבי יוחנן מה פליגי' כשחלקו שדה בקמתה אבל אם חלקו עמרי' אף רשב"ג מודה לרבי שכל קלח וקלח של שותפות הוא על דעתיה דרבי יונה מה בין גדיש מה בין עמרים בקוצר כל שהוא ומניח לפניו א"ר הושעיא הדא דתימא שקנו ע"מ שלא לחלוק אבל אם קנו ע"מ לחלוק אף ר' מודה לרשב"ג שזה חלק מגיע לו משעה ראשונה א"ר יוסי מליהון דרבנין פליגין דא"ר אבהו בשם ר' יוחנן השותפין מחלוקת רבי ורשב"ג האחין השותפין לא לחלוק הן:

## הלכה ז מתני'

[ה] (ג) גר ועכו"ם שירשו את אביהן עכו"ם יכול הוא לומר לו טול אתה ע"ג ואני אטול את המעות אתה יין נסך ואני פירות אם משבאו לרשות הגר אסור [ו] המוכר פירות בסוריא ואמר משל א"י הן חייב לעשר מעושרין הן נאמן שהפה שאסר הוא הפה שהתיר משלי הן חייב לעשר מעושרין הן נאמן שהפה שאסר הוא הפה שהתיר אם ידוע הוא שיש לו שדה בסוריא חייב לעשר: גמ' (ד) ישראל ועכו"ם שקנו ביתו של עכו"ם והיה שם יין נסך וע"ג ומעות לא יאמר לו טול אתה יין נסך וע"ג ואני מעות א"ר יוחנן לא סוף דבר יין נסך וע"ג ומעות אלא אפילו היו שם שני צלמין אחד עשוי כמין דלופקי ואחד שאינו עשוי כמין דלופקי לא יאמר לו טול אתה את שאינו עשוי כמין דלופקי ואני נוטל את העשוי כמין דלופקי אמר רבי זעירא ויאות אילו חבר וע"ה שירשו את אביהן ע"ה והיו שם פירות מוכשרין ופירות שאינו מוכשרין שמא אומר לו טול אתה את המוכשרין ואני נוטל את שאינן מוכשרין והא מתני' פליגא טול אתה ע"ג ואני מעות אתה יין נסך ואני פירות אמר סיפא ולית היא פליגא אם משבאו לרשות הגר אסור והכא מכיון שקנה כמי שנכנס לרשותו עקילס הגר חילק עם אחיו והחמיר על עצמו והוליך הנייה לים המלח תלתא אמורין ח"א דמי ע"ג הוליך לים המלח וחרנא אמר דמי חלקו של ע"ג הוליך לים המלח ותרנא אמר ע"ג עצמה הוליך לים המלח אלא בשביל לעקור ע"ג מבית אבא:

ע"ה

**רידב"ז**

לית לך אלא כההיא דא"ר יוחנן ד"ה היא המעשר מעשר את שלו ודאי וחלקו בכל מקום שהוא דמאי וחצי חלקו שבידו משל חבירו דמאי כן נ' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו, פי' לית לך לפרש מתני' אלא כההיא דר"י ד"ה היא ולאו דר"מ היא אלא אפילו לחכמים דס"ל דאפילו בעל הבית שמוכר במדה גסה א"צ לתקן דמאי אתי' נמי מתניתן וכך פתרי מתניתן דתני המעשר מעשר את שלו ודאי וחלקו בכ"מ שהוא דמאי, ה"פ וחצי חלקו שבידו משל חבירו דמאי ר"ל למעשרן קודם החלוקה קודם שנתנום לגת וע"כ המעשר מעשר תחלה כל חלקו דהוא החצי מכל הגת ואח"כ לאחר שחלקו מעשר חצי ממה שהגיע לידו משל חבירו דמאי כדין הלוקח פירות מע"ה למעשר דמאי, אבל על חצי חלקו שביד חבירו א"צ לעשר דהא כבר עישרן:

תמן

**פני משה**

לית לך אלא כההיא דא"ר יוחנן ד"ה היא. אלא אין לך לפרש המתני' דטעמא דכמוכר הוי ולא שייכא כלל לפלוגתא דר"מ וחכמים וכד"ה היא מתני' וכדמפרש ר' יוחנן דס"ק: המעשר מעשר את שלו ודאי. וכדפרישית במתני' וכלומר דזהו פשוט דאת שלו מעשר הוא ודאי ואנן הכי קאמרינן דאף שהוא מעשר חלק שלו ודאי מ"מ צריך ג"כ לעשר דמאי כדמסיק ואזיל וחלקו בכל מקום שהוא דמאי וחצי חלקו שביד חבירו משלו דמאי. וכלומר אי שמיע לך דמפרשי למתני' דקתני וחלקו בכל מקום שהוא היינו דמאי הכי הוא דמפרשי דכנגד חצי חלקו שביד חבירו מפריש הוא משלו דמאי והיינו נמי על חצי חלק שלו שהרי נתערבו אחר שכא"ו נתן חלקו בגת ואין ברירה וכשנוטל זה חלקו מן הגת וזה חלקו אמרינן דשמא בכל חלק וחלק שנטל כ"א יש בו חצי חלק של חבירו ולפיכך אע"פ שזה המעשר הפריש ודאי על חלקו אפ"ה חיישינן עכשיו שיש בחלקו חצי חלק חבירו כמו שיש חצי חלקו ביד חבירו וזה שאמרו חלקו בכ"מ שהוא יש בו דמאי והיינו חצי חלק חבירו שבחלקו צריך להפריש עליו דמאי:

## הלכה ח מתני'

שנים שקבלו את השדה באריסות וכו'. כשבאין לחלוק יכול האחד לומר לחבירו טול אתה חטים שבמקום פלוני ואני חטים וכו'. דכיון שממין אחד הן לא הוו כמחליפין זה עם זה דהוי כמכר ואסור למכור טבל כדתנן בפ' דלעיל אבל הכא לאו מכר הוא: אבל לא יאמר לו טול אתה חטים ואני שעורים וכו'. דכיון שהן שני מינין ומחליפין זה עם זה הוי כמוכר לו החטים בעד השעורים שנוטל כנגדם ואסור למכור טבל: גמ' תני. בתוספתא דתרומו' (פ"ב): בסוריא. שחיוב תרומות ומעשרות שם מדבריהם הוא: הרי הוא כטבל וכמעשר מעורבין זה בזה. דחלקו של ישראל טבל הוא וחלקו של עכו"ם פטור ממעשרות והא דקאמר וכמעשר כלומר כמעושר שהוא חולין והרי כאן טבל וחולין מעורבין זה בזה דברי רבי דס"ל אין ברירה לומר שזהו חלק העכו"ם וזהו חלק ישראל: רשב"ג אומר וכו'. דס"ל יש ברירה ולאחר שחלקו חלק של ישראל טבל גמור הוא וחייב במעשרות ושל עכו"ם פטור: מה פליגין. עד כאן לא פליגי אלא בשחלקו השדה בעודה בקמתה דבהא קסבר רשב"ג דהוברר הדבר שזהו חלקו של ישראל וזהו חלקו של עכו"ם אבל אם חלקו אחר שקצרו ועשו גדיש ואז נטל כ"א חלקו אף רשב"ג מודה לרבי שכל קלח וקלח של שותפות הוא שהרי נתערבו השבלין זה בזה ובכה"ג אפילו לרשב"ג אין ברירה והרי טבל וחולין מעורבין הן: על דעתיה דר' יונה מה בין גדיש מה בין עמרים דקס"ד דר' יונה עמרים בדוקא קאמר דבהא מודה רשב"ג לרבי אבל אם חלקו גדיש ס"ל דפליגי והלכך פריך וכי מה בין חלקו בעמרים לבין חלקו בגדיש ואם כשנתערב בעודן עמרים קאמר דרשב"ג מודה ומהיכי תיתי לומר דאם חלקו אחר שעשו גדיש מן העמרים פליג רשב"ג: בקוצר כל שהוא ומניח לפניו. כלומר דמשני לא כדס"ד דר' יונה קאמר דבגדיש פליג רשב"ג אלא ר' יונה מוסיף הוא על הא דר' חנינא דקאמר בחלקו גדיש הוא דמודה רשב"ג לרבי ועלה קאמר ר' יונה דאפילו לא עשו גדיש אלא קוצר ומניח העמרים לפניו נמי מודה רשב"ג דסו"ל ולא חלקו אלא אחר שנתערבו בעמרים הרי טבל וחולין מעורבין זה בזה: הדא דתימא דפליג רבי ארשב"ג דוקא בשקנו בתחלה ע"מ שלא לחלוק בהשדה אלא שיהא נשאר ביניהן בשותפות כל מה שילקטו מהשדה בהא הוא דס"ל לרבי דאף אם חלקו אח"כ אין ברירה והרי חלקן מעורבין הן אבל אם בתחלה קנו השדה על מנת לחלוק בתבואתה אף רבי מודה דאמרי' יש ברירה וזהו חלקו של כאו"א מגיע לו משעה ראשונה ושל ישראל חייב ושל עכו"ם פטור: מיליהון דרבנן. דלקמן ר' אבהו ור' יוחנן דקאמר משמיה פליגין על ר' הושעיא: השותפין מחלוקת רבי ורשב"ג. ישראל ועכו"ם השותפין תליא בפלוגתא דרבי ורשב"ג דלדברי רבי דס"ל אין ברירה לעולם טבל וחולין מעורבין הן ולרשב"ג חלקו של ישראל חייב במעשרות: האחין השותפין לא לחלוק הן. כלו' והא משכחת לה נמי דין דישראל ועכו"ם בשותפות והן אחין וכגון גר ועכו"ם שירשו את אביהן כעין האי דלקמן במתני' ובאחין השותפין וכי לא לחלוק בירושת אביהן מתחלה הן עומדין ואפ"ה קאמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן שאם ירשו שדה בשותפות מחלוקת דרבי ורשב"ג היא בשחלקו השדה בקמתה כדלעיל וא"כ פליגא על הא דר' הושעיא:

## הלכה ט מתני'

חבר וע"ה שירשו את אביהן ע"ה. ופירותיו דמאי הן: יכול הוא החבר לומר לע"ה טול אתה חטים וכו'. דכיון דמין א' הן לא הוו כחליפין ומ כר אבל לא יאמר לו טול אתה חטים ואני שעורים וכו' דכיון שמני מינין הן הוי כמחליפין זה עם זה והרי זה כמוכר דמאי לעם הארץ ואסור: גר ועכו"ם שירשו את אביהן עכו"ם יכול הוא לומר לו טול אתה ע"ג וכו'. ואע"ג דחליפי ע"ג ויין נסך הוא ואסורין בהנאה הכא טעמא משום דירושת גר את אביו אינו מן התורה אלא מד"ס כדאמרינן בפ"ק דקידושין שמא יחזור לסורו וכל זמן שלא בא לידו לא קנה הלכך לא הוי כחליפי ע"ג וי"נ ולא דמי לרישא חבר וע"ה דאפילו קודם שבאו לידו אסור לומר לו טול חטים ואני שעורים דהתם דירושה דאורייתא היא הוי כאלו בא לידו: ואם משבאו לרשות הגר אסור. משום חליפי ע"ג וי"נ: גמ' ישראל ועכו"ם וכו'. תוספתא (פ"ו): לא יאמר לו וכו' כדמסיק טעמא לקמן: לא סוף דבר יין נסך וע"ג ומעות. כלומר לאו דוקא יי"נ וע"ג ממש קתני דאז אסור הוא בחליפיהן שנוטל את המעות תחת יי"נ וע"ג אלא אפילו לא היה שם ע"ג ממש אלא שהיו שם שני צלמים ואחד עשוי כמין דלופקי וזהו כמין כלי שמניחין כוסות ואשישות של אוכלין ומשקין עליו וממנו נוטלין ומשימין על השלחן כעין ששנינו בפ' בתרא דע"ז מה שעל הדלופקי וכו' ואותן הצלמים שעשויין כמין כלים הללו אין בהן חשש ע"ג כדאמרינן בהאי תלמודא בפ' כל הצלמים (בהלכה ב') על המתני' המוצא שברי כלים והן עשוין כצלמים הרי אלו מותרין ומפרש ר' יוחנן התם מפני שרובן באין מן הדלופקיות מן מיני כלים שהוזכרו: ואחד שאינו עשוי כמין דלופקי. ואותו הצלם יש בו חשש ע"ג ואע"ג דאינו אסור אלא משום ספק שמא עבדו לו כדאמרינן במתני' דכל הצלמים דאיסורן משום ספיקא הוא דהואי אפ"ה אסור לומר לו טול אתה אותו שאינו עשוי כמין דלופקי וכו' דנראה כחליפי ע"ג: ויאות. א"ר יוחנן דאפי' בספק ע"ג חיישינן משום חליפין וכדשמעינן רישא דמתני' חבר ועם הארץ וכו' והיו שם פירות מוכשרין ומהו לא ופירות שאינן מוכשרין יבש שמא אומר לו טול וכו' הא ודאי אסור כדקתני בהדיא לא יאמר לו טול אתה הלח ואני היבש ואע"ג דהכא נ"כ אינו אלא משום חששא דשמא נטמאו הוחיל ומוכשרין הן וה"ה ה"נ כאן: והא מתני' פליגא. על האי ברייתא דהא קתני דמותר לומר לו טול אתה ע"ג ואני מעות וכו' ומשני אמור סיפא ואשכחת לה דלית היא פליגא דהא קתני דוקא קודם שבאו לידו הוא ואם משבאו לרשות הגר אסור והכא בברייתא קנו קתני: מכיון שקנה כמי שנכנס לרשותו. וכלומר דקמ"ל בברייתא דכאן אע"פ שלא נכנסה לרשותו ממש מכיון שקנה בדרכי הקניה מן העכו"ם אסור לו להחליפן עם העכו"ם שותפו כ"א יוליך הנאתם לים המלח: עקילס הגר וכו'. סיפא דהתוספתא היא: והחמיר על עצמו וכו'. אע"פ שעדיין לא באו לרשותו והיה רשאי להחליפן עם אחיו: תלתא אמורין. פליגי בהא: חד אמר דמי ע"ג. כולה הוליך לים המלח ואידך אמר דמי חלקו בלבד ואידך אמר הוליך הע"ז עצמה לים המלח ולא שהיה החיוב בדבר אלא בשביל לעקור ע"ג מבית אבא שלו:

המוכר

**שנויי נוסחאות**

(ט"ו"ד) שקבלו שדה כד"ו שקבלו את השדה. (ט"ו"ס) יין כד"ו היין. (ט"ו"ו) כשחלקו כד"ו בשחלקו. (ט"ו"ז) היא כד"ו הוא. כשחלקו כד"ו בשחלקו. (ט"ו"ז) הוא כד"ו היא. (ט"ו"ח) שקנו ע"מ כד"ו ע"מ שקנו. (ט"ו"ח) היו שם כד"ו היו לו שם. (ט"ו"א) שאינו כד"ו שאינן. (ט"ו"ג) סיפא כד"ו סופא.

**עין משפט נר מצוה**

כז [א] מיי' פ"י ממעשר הל"ד. כח [ב] מיי' פי"א ממעשר הל"ו. כט [ג] [ד] מיי' פ"א מתרומות הל"כ כא ובכ"מ. ל [ה] מיי' פ"ז מעכו"ם טוש"ע יו"ד סי' קמו סעי' ד'. לא [ו] מיי' פי"ב ממעשר הלי"ז.

**מסורת הש"ס**

(א) חגיגה ד' כה: (ב) תוספתא פ"ב דתרומות גיטין מ"ז וש"נ. (ג) קידושין יז: ע"ז ס"ד: (ד) תוספתא פ"ו כאן.

**גליון הש"ס**

* כשחלקו שדה בקמתה. ע' בכ"מ שם. ובתוס' יו"ט כאן ובמשנה יב. ובמשנת חכמים כאן ושם. ובמים חיים בהגהותיו לרמב"ם שם הל"כ. ובלח"ם שם ואכ"מ להאריך:

## הלכה ח מתני'

[א] (א) ע"ה שאמר לחבר קח לי אגודת ירק קח לי גלוסקין אחד לוקח סתם פטור אם אמר זו שלי וזו של חבירי ונתערבו חייב לעשר אפילו הן מאה: גמ' תמן תנינן [ב] (ב) נאמנין על הלקט ועל השכח' ועל הפאה בשעתן והכא את אמ' הכין תמן שתיקונו פטור ברם הכא שתיקונו חייב והני כן את שתיקונו פטור נאמן להקל ברם הכא פירושו להקל אינו נאמן (ג) תני עכו"ם שהיה צווח ואומר בואו וטלו לכם ממני פירות ערלה הן נטע רבעי הן אינו נאמן אם אמר מעכו"ם פלוני [ג] הבאתים נאמן להחמיר דברי ר' *וחכ"א דברי העכו"ם לא מעלין ולא מורידין. ר' יודן בעי היה צווח לפי תומו ר' יודן בעי הדה דתימא כותי כעכו"ם (ד) דאיתפלגון כותי אינו כעכו"ם דברי רבי רשב"ג אומר כותי כעכו"ם לכל דבר א"ר בון בר חייא והוא שיהא רוב מכנסו משלו ישראל שהיה לו ארים בסוריא ושילח לו פירות ואמר [ד] הרי אלו מעושרין אני אומר מן השוק לקח והוא שיהא אותו המין מצוי בשוק לא סוף דבר בשאין לו מאותו המין בתוך שדהו אלא אפי' יש לו מאותו המין בתוך שדהו מכיון שאותו המין מצוי בשוק מותר: מתני' דר' יוסי דתני (ה) הלוקח סתם צריך לעשר. מה נן קיימין אם כשאמר לו צא ולקח לי שלוחו הוא צא ולקח לך שלו הן אלא כי נן קיימין בסתם רבי יודה אומר לא נתכוון המוכר לזכות אלא ללוקח. רבי יוסי אומר **לא נתכוון המוכר לזכות אלא לבעל המעות לפיכך (ו) אם נתן אחת יתירה רבי יהודא אומר של לוקח רבי יוסי אומר של שניהן מחלפא שיטתיה דרבי יוסי תמן הוא אומר לא נתכוון המוכר לזכות אלא לבעל המעות וכא את אמר הכין. כאן ע"י מעותיו של זה וע"י רגליו של זה שניהן חולקין. תני (ז) רבן שמעון בן גמליאל אומר [ה] אם החליף את המעה צריך לעשר

א"ר

**רידב"ז**

**תמן** תנינן נאמנין על הלקט כו', יפה פי' הפ"מ ז"ל דקאי על הסיפא דמתניתן דה"ז, וט"ס שנדפס לבתר הלכה ח' ותני כן את שתיקונו פטור נאמן להקל פירושו להקל אינו נאמן, כן גי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו:
**תני** עכו"ם שהיה צווח ואמר בואו וטלו לכם ממני פירות עוקה הן כו' אינו נאמן מפני שהוא משביח מקחו כו', נאמן להחמיר דברי רבי רשב"ג אומר דברי העכו"ם לא מעלין ולא מורידין כו', ר' יודן בעי כותי כעכו"ם דאיתפלגין כו' כן גי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו:
**מתני'** דר' יוסי דתני הלוקח סתם צריך לעשר דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר א"צ לעשר כן גי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו:
סליק פירקא בס"ד
א"ר

**שנויי נוסחאות**

(סו"ג) גלוסקין כד"ו קלוסקין. (סו"ו) שתיקונו כד"ו שתיקנו. (סו"ז) נאמן להקל כד"ו נאמן להחמיר. (סו"ח) אינו כד"ו ליתא. (סו"ט) פירות ערלה הן נטע רבעי הן אינו כד"ו פירות הן פירות ערלה הן נטע רבעי אינו. ערלה בכי"ר עוקה. (סו"י) הבאתים נאמן בכי"ר הבאתים מתוך כרמי הבאתים נאמן. (סוי"א) הדא כד"ו ממה. (סוי"ב) אינו ד"ו ליתא. בעכו"ם לכל בכי"ר כישראל לכל. (סוט"ו) בתוך כד"ו לתוך. בתוך כד"ו לתוך. (סוי"ט) יודא כד"ו יודה.

**גליון אפרים**

ר' יהודה אומר לא נתכוון המוכר לזכות אלא ללוקח כו'. עיין בירושלמי בב"ק פ"ט ה"ו:

**פני משה**

**הלכה י מתני'** המוכר פירות בסוריא. היא ארם נהרים וארם צובה ואחלב וכיוצא בהן ולפי שכבש דוד ארצות האלו קודם שנכבשה כל א"י לפיכך לא קדשו בקדושת הארץ ממש אלא במקצת דינים היא כא"י ובמקצת דינים היא כח"ל והקונה פירות בסוריא אינו חייב להפרים דמאי אא"כ ידוע שפירותיהן מקרקע ישראל וזה במוכר פירות בשוק ואומר משל א"י הן חייב הלוקח לעשר: מעושרין הן נאמן שהפה שאסר. כשאמר משל א"י הן אי לאו דאמר היה הלוקח פטור מלעשר שהרי לא גזרו דמאי על פירות שבשוק בסוריא כדאמרן והלכך הוא האוסר והוא הפה שהתיר ונאמן לומר עשרתי פירות הללו: משלי הן. משדה שלי שיש לי כאן גם ריא חייב הלוקח לעשר דבפירות של קרקע ישראל גזרו דמאי בסוריא: ואם ידוע הוא שיש לו שדה בסוריא. וא"כ אין כאן הפה שאוסר וכדמוקי לה בגמרא שרוב מכירות פירותיו הן משדהו וליכא מגו דאי בעי הוה שתיק דמסתמא משדה שלו הן והלכך אינו נאמן לומר מעושרין הן והלוקח חייב לעשר: גמ' תמן תנינן לעיל בפ"ח דפא' (ה"ב) והכא את אמר הכין. בתמיה ואסיפא דמתני' הוא דפריך דבידוע שיש לו שדה אחת בסוריא אינו נאמן לומר מעושרין הן והא התם תנינן דנאמנין לומר זה של לקט ושכחה ופאה כשהוא בשעתן ופטורין ממעשרות ואע"ג דהתם נמי ספק הוא אם הוא משל חיוב או לא סומכין עליו: תמן שתיקנו פטור. לא דמי דהתם שתיקנו פטור כלומר שתיקה שלו כשאינו אומר כלום פטור הוא שהרי לקט שכחה ופאה פטורין הן ממעשרות ובשעתן תנינן דמה שהוא ביד עניים מסתמא ממתנותיהן היא הלכך לא עליו בלבד אנו סומכין אלא דסמכינן אחזקה וחזקת פיטורן מסייע לדיבורא דידיה: ברם הכא שתיקנו חייב. אם שותק הוא מחייב דהא אי לאו דיבורא דידיה חייבין הן הפירות לתקנן מכיון שידוע שיש לו שדה והלכך לא סמכינן אדיבורא דידיה ואינו נאמן לומר מעושרין הן היכא דליכא מיגו דאי בעי הוי שתק: ותני כן. בתוספתא דמייתי לקמיה דאת שתיקנו פטור נאמן הוא להחמיר כלומר והכא נמי אלו היה אומר זה לאו משל לקט שכחה ופאה הוא היה נאמן בזה להחמיר ולחייבו במעשרות: ברם הכא. אמתני' דפאה קאי דמסיק ואזיל למילתיה וכלומר אבל השתא שאומר זה של פיטורא הוא ואין כאן אלא פירושו להקל דבלאו הכי בחזקת פטור הוא והוא פירש ואומר זהו של לקט או של שכחה ופאה הלכך הוא נאמן: תני. בתוספתא (פ"ה): באו וטלו לכם ממני פירות עוק הן. כן הוא שם. עוק שם מקום שבא"י ופירותיו משובחים או שאומר של ערלה ושל נטע רבעי הן ומשובחין הן מפירות הללו זקן אינו נאמן מפני שהוא כמשביח מקחו אבל אם אמר מעכו"ס פלוני הבאתים למכור וידוע הוא שפירותיו של פלוני של ערלה הן וכיוצא בהן נאמן הוא להחמיר אם אומר של איסור הן דברי רבי והיינו הא דקאמר לעיל ותני כן דמה שתיקנו פטור וכלומר אם שותק הוא לא היינו חוששין שפירות הללו של איסור ואם אומר שהן של איסור ואין כאן להשביח מקחו נאמן הוא להחמיר אליבא דרבי: היה צווח לפי תומו. שלא אמר באו וקחו ממני אלא לפי תומו היה אומר פירות אלו של איסור מהו שיהא נאמן: ר' יודן בעי מן מאי דתימא כותי כעכו"ס. כלומר דהש"ס מפרש דלא תקשי מאי קא מיבעיא ליה לר' יודן הא אנן תנן בשילהי האשה בתרא בעכו"ס אם היה מתכוין אין עדותו עדות ומשמע אבל מסל"ת נאמן וכדאמרינן התם בהדיא והלכך קאמר דלאו על עכו"ס ממש בעא ר' יודן אלא למ"ד דס"ל כותי כעכו"ס הוא דקמבעי' ליה אם בהא נמי דיניה כעכו"ס הוא לענין מסל"ת: דאיתפלגון. וכו' פלוגתייהו בתוספתא דתרומות (פ"ד) והובא לעיל (בפ"ג) ובכמה מקומות: והוא שיהא רוב מכנסו משלו. על הא דתנן במתניתן דאם ידוע שיש לו שדה בסוריא אינו נאמן לומר מעושרין הן והוא שידוע ג"כ שרוב מכנסו של אוצרו והוא מוכר ממנו משלו הוא דבהא אמרינן דמסתמא משדהו הביאו: אני אומר מן השוק לקח. ונאמן הוא דבפירות מן השוק לא גזרו דמאי בסוריא והלכך כאן אף שיש שדה לזה שהוריד ארים לתוכה כשזה אומר מעושרין הן תלינן דמן השוק הוא שלקח ומה שאומר מעושרין הן היינו כאלו אומר שפטורין הן: והוא שיהא אותו המין מצוי וכו' וכדמסיק דלא"פ שאותו המין ג"כ הוא בתוך שדהו מ"מ אם מצוי הוא בשוק תלינן להקל ומותר:

**הלכה יא מתני'** ע"ה שאמר לחבר קח לי אגודת ירק. מתני' מיירי כגון שהלך אצל המוכר שהוא ג"כ חבר והמוכר יודע מהשליחות שסלח ע"ה את החבר הזה לקנות לו ואמר השליח החבר להמוכר תן לי אגודת ירק אחת או גלוסקין אחד סתם ולא הודיעוהו בפירוש בשעת הקנייה שבשביל ע"ה הוא לוקח אפ"ה פטור השליח הזה מלעשר דמכיון שידע המוכר החבר מהשליחות שסלח ע"ה לזה אמרינן דמסתמא היה דעת המוכר שבשביל ע"ה לוקח הוא זה ותיקן את מה שנתן לו לפי שאסור למכור לע"ה דבר שאינו מתוקן והלכך פטור השליח החבר מלעשר מפני שכבר תיקנו המוכר החבר: ואם אמר השליח החבר להמוכר שלי זה וזה של חבירי כלומר שלקח אחת ג"כ בשביל עצמו ואמר זהו בשבילי וזה יהיה בשביל חבירי ע"ה שסלחני ונתערבו אח"כ חייב זה השליח החבר לעשר את שתיהן לפי שמה שנתן לו המוכר בשבילו מסתמא לא תיקנו שהרי המוכר לחבר א"צ לעשרו שיודע הוא שהחבר בעצמו יתקן לו ונמצא שנתערב הבלתי מעושר עם אותו שלקח בשביל ע"ה והוא מעושר ולפיכך צריך הוא עכשיו לתקן הכל: ואפי' הן מאה. אותן של ע"ה כשנתערב בהן אחת שלו והוא בלתי מעושר חייב לעשר את הכל לדמאי והכי מוכח פירושא דהמתני' בגמרא: גמ' מתני' דר' יוסי דתני הלוקח סתם א"צ לעשר. כצ"ל והכי איתא בתוספתא (ריש פ"ח) ע"ה שאמר לחבר קח לי אגודת ירק אחד גלוסקין אחד ר' יוסי אומר א"צ לעשר ר' יהודה אומר צריך לעשר ובלוקח סתם מיתוקמא פלוגתייהו כדמפרש ואזיל: מה הכן קיימין. דבמאי עסקינן לפלוגתייהו: אם כשאמר לו צא ולקח לי. שא"ל ע"ה להחבר כן כלומר דמיירי בשהגיד השליח ג"כ להמוכר בשעה שבא לקנות ממנו כך אמר לי פלוני ע"ה צא ולקח לי א"כ שלוחו הוא ולדעת דהמשלחו נתן לו. ואמאי פליג ר' יהודה וס"ל דצריך לעשר הא מכיון שהמוכר החבר מכר לידו בשביל ע"ה המשלחו ודאי מן דבר המתוקן מכר לו דאין מוכרין דבר שאינו מתוקן לע"ה: צא ולקח לך. ואם כשאמר לו ע"ה לחבר צא וקח לך במעות האלו וכך א"ל להמוכר החבר א"כ שלו הוא וכן המוכר אדעתא דידיה להוי יהיב ליה ואמאי קא"ר יוסי דא"צ לעשר הא כיון דחבר הוא לא נתן לו מדבר המתוקן דסמיך המוכר עליה דאיהו מתקן ליה: אלא כי אנן קיימין בסתם. כלומר אלא ודאי בשזה השליח לקח סתם מהמוכר ולא אמר לו כלום בשביל מי הוא לוקח עכשיו ובהא פליגי דר' יודה סבר לא נתכוין המוכר לזכות אלא להלוקח וכיון שהלוקח חבר הוא נתן לו מדבר שאינו מתוקן ע"מ שהוא יתקננו והלכך צריך לעשר ור' יוסי ס"ל כיון דמיהת ידע המוכר מהשליחות אע"פ שלקח בסתם לא נתכוין המוכר הזה לזכות אלא לבעל המעות הע"ה וא"כ לא מכר לידו כי אם דבר המתוקן והלכך אין השליח החבר צריך לעשר: לפיכך אם נתן אחת יתירה וכו'. סיפא דהתוספתא שם לקמן היא נתן לו אחת יתירה רבי יהודה אומר לשליח ר' יוסי אומר לאמצע: ופריך הש"ס מחלפא שיטתיה דר' יוסי וקשיא דידיה אדידיה דהא תמן ברישא הוא אומר לא נתכוון המוכר לזכות אלא לבעל המעות והכא את אומר הכין דאם נתן המוכר אחת יתירה על המקח שניהן חולקין בו ואמאי הרי הכל לבעל המעות הוא כיון דלדעתא דדידיה זכי ליה: כאן. ומשני דה"ט דסיפא דכאן ע"י מעותיו של זה המשלח וע"י רגליו של זה השליח שטרח עצמו לילך ולקנות דעת המוכר היה באחת יתירה שהוסיף שיהיה של שניהן ולפיכך שניהן חולקין אבל ברישא דמיירי בגוף המקח ודאי לא נתכוון המוכר לזכות אלא לבעל המעות: תני. בתוספתא שם: רשב"ג אומר אם החליף. השליח הזה את המעה שנתן לו המשלח ולקח בעד המעה שלו צריך הוא לעשר וטעמא דכיון שסלח בו יד נתחייב הוא באחריותו כדמסיים ר' יוסי אמורא לקמיה והוי כמי שלוקח בשביל עצמו ואפי' אליבא דר' יוסי בברייתא דלעיל דס"ל דבכתמא אמרינן דדעת המוכר היה לזכות לבעל המעות וה"כ הרי המוכר כבר תיקן מה שנתן לו ואמאי צריך זה השליח לעשר הא ליתא דר' יוסי לא אמר שבודאי תיקן המוכר מה שנתן לו אלא דבלוקח כתם תלינן לקולא ואמרינן דהואיל והמוכר ידע מהשליחות והמשלח עם הארץ הוא מסתמא לא מכר להשליח דבר שאינו מתוקן בשביל ע"ה המשלחו והלכך

**עין משפט נר מצוה** לב [א] מיי' פ"י ממעשר הל"ח. לג [ב] מיי' פי"ב שם הלי"ב. לד [ג] טוש"ע יור"ד סי' רנ"ד סעי' כח. לה [ד] מיי' פי"ב ממעשר הלי"א. לו [ה] מיי' פ"י שם הל"ח.

**מסורת הש"ס** (א) עירובין לז: (ב) פאה פ"ה מ"ב. (ג) תוספתא פ"ה דדמאי יבמות קכב. (ד) ירושלמי כתובות פ"ג הל"א. (ה) תוספתא פ"ח עירובין לז: (ו) כתובות נה: (ז) תוספתא פ"ח.

**גליון הש"ס** *וחכ"א דברי העכו"ם לא מעלין. ע' בתוספתא פ"ה דדמאי שמסיים ורשב"ג אומר אינו נאמן ע"כ כתב הר"ש במ"ק פ"ג סימן ע"ט בשם אבי העזרי דקיי"ל הלכה כרבי מחברו. אבל בירושלמי כאן הגירסא וחכ"א אינו נאמן א"כ ממילא אין הלכה כרבי מחבריו. וע' בש"ך ביו"ד סי' קכ"ז סק"כ שפלפל בזה ולא העיר מגירסת הירושלמי. ובגוף הדבר אי הלכה כרבי אף מחביריו. ע' בסמ"ג עשין ע"ד דהלכה כמותו אף מחבריו. וככר כ' ריטב"א בזה ביבין שמועה ובכנה"ג בכללי הש"ס אות ח ט ובבאר יעקב. וכו"מ: **לא נתכוין המוכר לזכות וכו'. ע' ברש"י בכת בות דף נה שכתב שהוא בתוספ' דמאי והוא בפ"ח כאן וז"ל נותנין לי אחת יתירה ור"י אומר לשליח ר' יוסי אומר לאמצע והגאון מהרי"פ ז"ל ציין שם דחפש ולא מצא ולא חפש היטיב וע' בשנות אלי' כאן שכתב לציין עם הש"ס דילן עם הירושלמי כאן וע' במחנה אפרים הלכות שלוחין סי' י"ח:

**מהר"מ יפ"מ**

**גמרא** תמן תנינן נאמנין על הלקט ועל השכחה ועל הפאה כו' עד שאותו המין מצוי בשוק מותר נ"ב מן תמן תנינן עד כאן ר"ל מצוי בשוק מותר שייך למשנה לעיל הל' ו' גר ונתגייר שירשו את אביהם גוי כו':

א"ר יוסי הדא אמר הנותן מעות לחבירו והחליפן ואבדו חייב באחריותן: שמואל אמר במחליק בידו א"ר אליעזר והוא שנטל חלקו בסוף א"ר יונה צורכה לדין וצורכה לדין חילק בידו ונטל חלקו בתחלה אינו צריך לעשר אלא על שלו לא חילק בידו ונטל חלקו בסוף אינו מעשר אלא על שלו (א) תני אומר הוא אדם לפועל הילך דינר זה ואכול בו הילך דינר זה שתה בו ואינו חושש על שברו לא משום שביעית ולא משום מעשרות [א] ולא משום יין נסך אבל אם אמר לו צא ולקח לך ככר ואני נותן לך דמים צא ולקח לך רביעית של יין ואני נותן לך דמים חוששין על שכרו משום שביעית ומשום מעשרות ומשום יין נסך א"ר זעירא נעשה החנווני שלוחו של בעל הבית לזכות לפועל. א"ר הילא פועל זכה לב"ה משל חנווני *וחוזר וזוכה לעצמו. מה נפקא מביניהון היה החנווני חרש על דעתיה דרבי זעירא לא חשש [ב] שאין שליחות לחרש על דעתיה דרבי הילא חושש תני (ב) לא יאמר אדם לחבירו הילך מאתים דינר ושקול על ידי לאוצר אלא אומר הוא לו פרשני מן האוצר וכן לא יאמר אדם לחבירו הילך מאתים זוז ושקול על ידי לאומנות אלא אומר הוא לו פרשיני מן האומנות:

הדרן עלך המקבל שדה

**המזמין** את חבירו שיאכל אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות אומר מערב שבת מה שאני עתיד להפריש למחר הרי הוא מעשר ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו ומעשר שני בצפונו או בדרומו ומחולל על המעות: **גמ'** א"ר יוחנן מתניתן בדמאי הא בוודאי לא הא מתני' זו אמר אפילו בוודאי דתנינן תמן (ג) היו לו תאנים של טבל בתוך ביתו והוא בבית המדרש או בשדה אין תימר בדמאי אנן קיימין לית יכול דתנינן היו דמאי מה א"ר יוחנן בדמאי לא בוודאי לא אמר אלא מתניתא בדמאי מה בין דמאי ומה בין ודאי [ג] דמאי אדם מתנה על דבר שאינו ברשותו ודאי אין אדם מתנה אלא על דבר שהוא ברשותו (ד) רבי ינאי הוה ליה תנאי ודאי שאל לרבי חייא רובא מאי מתקנא בשבתא א"ל °למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל הימים ואפילו בשבת. מהו דחמת מיקל בלשי תלוי בי א"ל עתיד את להנהיג שררה על ישראל. רבי הושעיא היה לו תנאי ודאי חדא איתא בשלה ירק אנשיית מתקנתה אתת לגבי רבי הושעיא ושלח לזבדי בן לוי דיתקן לילא. רבי

דברים יד

## רידב"ז

**א"ר** יוחנן מתני' בדמאי הא בודאי לא פי' דיש לפרש המשנה בב' אופנים בין בדמאי בין בודאי מדקתני חבירו ונקט לשון והוא אינו מאמינו יש לפרש דמיירי בחשוד באמת ויש לפרש בע"ה ע"כ קמ"ל ר"י דמתניתן בדמאי ועיין בתוס' ז"ל במס' סוכה (דף ל"ט) ולעיל בדברינו (פ"ד ה"ב):

**מתני'** בדמאי הא בודאי לא, המסורת הש"ס לא ציין כאן לעיל בפ"ה ה"א:

**ר' ינאי** הוי לי' תנאי ודאי שאל לר' חייא רובה מאי מתקנה בשבתא, פי' אם יכול לסמוך על התנאי של ע"ש ולהפרים בשבתא על תנאי דמע"ש, א"ל למען תלמד וגו' אלו שבתות ויו"ט, פי' כדאיתא בבבלי במס' יבמות (דף צ"ג ע"ב) ע"ש דאע"ג דבירושלמי ס"ל דבודאי אין אדם מתנה אלא על דבר שהוא ברשותו ועובדא דר' ינאי היה בדבר שאינו ברשותו הוא משום דאנן ס"ל דאין אדם מקנה דבר שאינו ברשותו ע"כ חלוק לן בין דבר שברשותו לדבר שאין ברשותו אבל בבבלי שם מוכח מההיא דר' ינאי דס"ל באמת אדם מקנה דבר שאינו ברשותו וכשם שיכול להקנות דבר שאינו ברשותו כן כמי מתנה בע"ש על דבר שאינו ברשותו ור"ח הסכים על ידו כדאמר אלו שבתות ויו"ט כדפרש"י ז"ל התם כדי שלא יבטל מעונג שבת מהו דחמית מיקל בלשי תלוי בי פי' כהסיא דמסיק בבבלי שם והא אקריין ליה בחלמא קנה רצוץ מאי לאו דסמכת אמשענת קנה רצוץ ומסיק דהך קנה רצוץ לא ישבור עיי"ש, והיינו דגרסינן כאן מהו דחמית פי' דחמית בחלום מיקל בלשי מיקל הוא מיקל תלוי בי א"ל דהכי קחמית דעתיד את לנהוג שררה על ישראל:

**ר"ה** הוה ליה תנאי ודאי וחדא איתא כו' שלח לזב"ל דיתקן לה פי' משלו על של ההסה, רבי

## פני משה

והלכך כאן שהחליף זה השליח את המעה ולקח בשלו לא תלינן לקולא אלא ד"ה כמי שהחבר לוקח מהחבר ונותן לו דבר שאינו מתוקן מפני שסומך עליו שהוא יתקן אותו וה"נ כן דהא לא ידעינן בבירור שזה המוכר נתן לו דבר המתוקן כדאמרן והלכך הואיל והוי כמי שלקח לעצמו אסור לו להוציא מידו דבר שאינו מתוקן וצריך לעשר ואח"כ יתננו לע"ה ששלחו: אמר רבי יוסי הדא אמרה הנותן מעות לחבירו והחליפן וכו' כצ"ל וכדפרישית: שמואל אמר במחלק בידיו. אסיפא דמתני' קאי ואם אמר זו שלי וזו של חבירי ונתערבו חייב לעשר ומשמע אבל כל זמן שלא נתערבו אינו חייב לעשר אלא את שלו וע"ז קאמר שמואל במחלק בידיו בשעה שהוא לוקח ונותן לחלק שלו בפ"ע וחלק של ע"ה בפ"ע והואיל וניכר כל חלק וחלק אמרינן דחלק של ע"ה נתן המוכר מדבר המתוקן וחלקו של השליח נתן מדבר שאינו מתוקן מכיון שחבר הוא ואינו מעשר אלא על שלו: אמר רבי אלעזר והוא שנטל חלקו בסוף. וכדמפרש ר' יונה צורכה לדין וצורכה לדין וכלומר דלא פליגי שמואל ור' אלעזר הדדי אלא דלפעמים הוא כך ולפעמים הוא כך ותרוייהו איצטריכו לזה ולזה כדמסיק ואזיל: חילק בידו ונטל חלקו בתחלה וכו'. כלומר מה דאמר שמואל דבחילק בידו תליא מלתא היינו דבכה"ג אין הפרש בין נטל חלקו בתחלה או לבסוף אלא אפילו נטל חלקו בתחילה א"צ לעשר אלא על שלו דכיון שהבדיל ונתן חלקו בפני עצמו יודע הוא המוכר דמה שלוקח אח"כ הוא בשביל ע"ה ונותן לו מדבר המתוקן: לא חילק בידו. כלומר ומה דא"ר אלעזר והוא שנטל חלקו בסוף היינו אם לא חילק בידיו להבדיל כל חלק וחלק בפ"ע אלא אמר להמוכר תן אגודה אחת או כך וכך בשבילי ובשביל חבירי ע"ה בזה אמרי' דא אפשר בתחלה נתן המוכר מדבר שאינו מתוקן בשביל חלקו של השליח ואח"כ נתן בשביל חלק ע"ה ומדבר המתוקן ואפשר כמי איפכא והואיל ואינו ידוע היה צריך לעשר על הכל דהוי כמי שנתערבו ועד שיטול חלקו בסוף והיינו אחר שאמר להמוכר תן כך וכך בשביל פלוני ע"ה ונתן לו אמר תן ג"כ בשבילי דהא ליכא למיחש למידי ובכה"ג אינו מעשר אלא על שלו כל זמן שלא נתערבו: תני. בתוספתא (פ"ה) וגרסי' להא נמי בפ"ב דקידושין (בהלכה א'): ואינו חושש על שכרו לא משום שביעית. שמא יקח בו פירות שביעית מן החשוד למוכרן: ולא משום מעשרות. שמא יקח את שאינו מעושר והוי כמאכילו דבר האסור דהא איהו לא ספי ליה מידי דאיסורא אלא דמים הוא נותן לו: ולא משום יין נסך. אם זה הפועל עכו"ם הוא ולוקח לו יין לא הוי כנהנה זה מיי"נ דהא איהו לא יהיב ליה מידי: אבל אם אמר לו צא ולקח לך וכו'. מן החנוני ואני נותן לך דמים אח"כ לפרוע חוששין וכו' דהוי כמו שהוא לוקח האיסור ומאכילו וכדמפרש טעמא ופליגי בה ר"ז ור' הילא: נעשה החנוני שלוחו של בעה"ב. כלומר שזהו כמו שנעשה החנווני שלוחו של בעה"ב לזכות להפועל דבר האסור דהא עד דלא יהיב דמי לא סליק נפשי' ור' הילא קאמר משום דהוי כמי שהפועל זוכה לבעה"ב דבר האסור משל חנוני כדי לזכות אח"כ לעצמו: מה נפק מביניהון. בין הני טעמי: היה החנווני חרש. איכא בינייהו דלדעתיה דר' זירא דהחנווני כשלוחו של בעה"ב הוא אין כאן חשש על בעה"ב שהרי אין שליחות לחרש וכאלו נתן לו מעצמו הוא אבל לדעתיה דר' הילא דהפועל הוא דהמזכה לבעה"ב מהחנווני חושש אפילו בחנווני חרש. ובקדושין שם מוסיף עוד דברים היה הפועל חרש דאיכא בינייהו איפכא על דעתיה דר' הילא לא חשש שאין זכיות לחרש ועל דעתיה דר' זעירא חשש כלומר לפי שאחרים אין יכולין לזכות לחרש דלא שייכא זכייה לחרש וא"כ לר' הילא אין חשש שאין החנווני יכול לזכות להפועל ולר"ז יש כאן חשש לפי שהחנווני הוא עושה שליחותו של בעה"ב ולא מיקרי זכות מאחרים ואף בשביל החרש יכול לעשות שליחותו ונמצא דהוי כאלו הבעה"ב מאכילו: לא יאמר אדם לחבירו. ע"ה הילך מאתים דינר ושקול על ידי לאוצר המלך שהיו נותנין מתבואותיהן מס לאוצר המלך מפני שזה נותן דבר שאינו מתוקן והוי כשלוחו ונמצא זה פורע חובו מן הטבל אבל אומר לו הא לך כך וכך ופרשני מן האוצר מלשני ממנו דאפשר ליה לסלוקי במעות וכן לאומנות המלך הדין כן: הדרן עלך המקבל שדה

**הלכה א' מתני'** המזמין את חבירו שיאכל אצלו. אומר מערב שבת וכו'. דבדמאי התירו להתנות אפי' על דבר שאינו ברשותו כדקאמר בגמרא ודוקא בשהתנה מע"ש אבל לא התנה אסור דתנן ספק חשיכה מעשרין את הדמאי הא ודאי חשיכה לא והאי מתני' מיירי בהזמינו ולא הדירו דאי בהדירו הא תנינן לעיל (פ"ד) שאוכל עמו בשבת הראשונה אע"פ שאינו מאמינו על המעשרות: הרי הוא מעשר. ותרומה גדולה א"צ להפרים כדאמרינן בריש מכילתין דלא נחשדו ע"ה על תרומה גדולה ואחד ממאה שמפרישים אומר עליו הרי הוא מעשר ושאר מעשר דהיינו עוד תשעה הוא סמוך לו וזה האחד שהתחלתי ועשיתי מעשר יהיה תרומת מעשר עליו על הסמוך לו: ומעשר שני. יהיה קבוע בצפונו או בדרומו והרי הוא מחולל על המעות ולמחר א"צ להפריש כ"א תרומת מעשר בלבד ואוכל ושותה את השאר לפי שמעשר שני כבר חיללו על המעות: **גמ'** א"ר יוחנן מתניתא בדמאי. וקס"ד דעל היתר דגוף התנאי הוא דקאמר דבדמאי התירו לסמוך על התנאי הא בודאי לא והיינו דפריך הא מתני' דלקמן בפרקין אמרה אפי' בודאי סומך הוא על התנאי היכא שאין יכול לתקן עכשיו וזו כדתנינן תמן לקמן היו לו תאנים של טבל בתוך ביתו והוא בבית המדרש או בשדה ומתיירא שמא יקדם עליו היום ואינו יכול לעשרן בשבת אומר שני תאנים וכו' אלמא מהני תנאי אף בודאי: אין תימר בדמאי אנן קיימין. וכי תימא דבדמאי הוא דמיירי לקמן. לית יכיל את לומר כן דתנינן הא מתניתא בדמאי ותרתי למה לי: מה אמר. ומשני מה דאר"י בדמאי לא בודאי לא אמר אלא כגוונא דמתני' הוא בדמאי דוקא ולעולם בודאי נמי מהני תנאי אלא מה בין דמאי ומה בין ודאי הייתי הוא דאיכא דבדמאי אדם מתנה אפי' על דבר שאינו ברשותו כדמיירי מתני'. אבל ודאי אינו יכול להתנות אלא על דבר שהוא ברשותו כדמיירי מתני' דלקמן והיינו דקאמר ר' יוחנן מתניתין בדמאי: ר' ינאי הו"ל תנאי ודאי. כלומר שהיה לו פירות טבל והיה צריך להתנות עליהן מע"ש מפני שלא היה לו פנאי לתקן ושכח ולא התנה ושאל לר' חייא רבה מהו שיכול לתקן בשבת: א"ל למען תלמד וגו', גבי מעשר כתיב וכל הימים לרבות ואפי' בשבת: מהו דחמית מיקל בלשי תלוי בי כצ"ל. כלומר דר' ינאי אמר לו לר' חייא מה ראית להיות מיקל כל כך בשלי לעבור על שבות בשבת ויהא העון תלוי בי ודרך כבוד א"ל כן שלא רצה לומר שיהא העון תלוי בו: א"ל ר' חייא עתיד את להנהיג שררה על ישראל. מפני שאתה מחמיר על עצמך אף בדבר שאין בו איסור כל כך: ר' הושעיא היה לו תנאי ודאי. להתנות מע"ש על פירות שלא היה לו פנאי לתקן וחדא איתתא היה לה ג"כ כמעשה זו שבשלה ירק שלה ושכחה לתקנו ובתוך כך באת לפני ר' הושעיא לשאלו: ושלח. ר' הושעיא לזבדי בן לוי: דיתקן לילא. כלומר כאחד על שניהן. לילא הוא תערובת בל' הגמ' ודוגמתו בפר"א דמילה (דף קל"ד) נעביד ולא לילך ופירושו יעשה כך ולא יערבו ע"ם וה"נ הכוונה הוא שא"ל להתנות כאחד על שלו ועל שלה מה שעתיד להפרים למחר וכו' כדתנן במתני' גבי ודאי בכה"ג:

רבי

עין משפט נר מצוה לז [א] מיי' פ"י ממא"א הלכ"ה טוש"ע יו"ד סי' קלב ס"ד. לח [ב] מיי' פ"ב משלוחין הל"ב טוש"ע חו"מ סי' קפח ס"ב. ר [ג] מיי' פ"ט ממעשר ה"ז.

מסורת הש"ס (א) תוספתא דע"ז פ"ח. ודמאי פ"ה. ע"ז סב: ירושלמי קידושין פ"ב הל"א. (ב) תוספתא פ"ו כאן. ע"ז ע"א. (ג) לקמן משנה ה. (ד) יבמות צג. ע' תוס' סוכה כג: ד"ה בני.

גליון הש"ס *חוזר וזוכה לעצמו. ע' ברמב"ן וברשב"א וריטב"א בחי' לקידושין דף ח ע"ב וע' במגילת ספר עשין מח וע' במחנה אפרים הל' שלוחין סימן יג יד ובמאכלות אסורות הל' יין נסך:

## שנויי נוסחאות

(שו"א) אמר כד"ו אמרה. והחליפן כד"ו להחליפן. (שו"ב) בידו כד"ו בידיו. (שו"ג) אליעזר כד"ו לעזר. (שו"ד) לדין כד"ו לדן. לדין כד"ו לדן. (שוע"ו) נפקא כד"ו נפק. (שוי"ט) פרשני כד"ו פרשיני. (שוכ"ו) או בדרומו כד"ו ובדרומו. (שוכ"ז) בוודאי לא הא מתני' זו אמר אפילו בודאי דתנינן כד"ו בוודאי לא מתני' אמר אפילו בודאי זו תנינן וכי"ר ליתא מלת זו. (שוכ"ט) היו כד"ו הא. (שול"א) מאי כד"ו מהו. (שול"ב) בשבתא כד"ו בשובתא. למען תלמד (דברים י"ד).

## מערכת הערוך

(שוי"ח) לא יאמר אדם לחבירו הילך מאתים דינר ושקול על ידי לאוצר כו' בערוך (ע' פל ס') לא יאמר אדם לגוי פול תחתי לעוצר פי' הפל עצמך לפיים את העוצר השלטון כמו (ש"א ט' י"ז) זה יעצור בעמי. לפי שיש לחוש שפייסו ביין נסך וכשזה נותן דמים לגוי שמפייסו נותן לו דמי יין נסך. פול תחתי קאמר כיון דאמר תחתי והוא היה רגיל להאכילו ולהשקותו וזה שנופל תחתיו משקהו יין נסך אסור. הא לא דמיא אלא להא דמותר לומר לו מלשני מן העוצר:

## כבר לאדן

**ושלח** לזבדי בן לוי דיתקן לילא. פי' כמו שני תיבות ליה לה. כלומר לר' הושעיא שהי"ל תנאי ודאי ולאשה:

## הגהות הרש"ש

**ר' ינאי** הוה לי' תנאי כו'. נ"ב שמעתי מפי הרב ר' מנשה איליער שזהו מעשה הנזכר ביבמות בבבלי ד' צ"ג. ופירש ר' ינאי שאל לר' חייא מה זה שראיתי בחלום מקל בלשי [ר"ל שראה בחלום קנה במקל בלשון הנזכר במס' כלים [פ' מ"ו מ"ד] והא אקריין בחלמא קנה רצוץ והשיב לו ר' חייא עתיד את כו' כדאיתא התם הה"ק קנה רצוץ כו' ופירש רש"י ספא דקרא לאמת יוציא משפט דשפיר עבדת:

רבי בא בר ממל בעי ולא הוה זבדי בר לוי צריך מיזכיא לרבי הושעיא בירקא. רבי זעירא בעי מה נן קיימין אי בשיש לו תנאי עליו ועל אחרים אינו צריך לזכותו בירקא ואם בשאין לו תנאי לא עליו ולא על אחרים צריך לזכותו בירק רבי יעקב בר זבדי בשם רבי אבהו איתתבת ולא זכי זבדי בן לוי לרבי הושעיא בירקא א"ר ינאי צריך שיהא זכור תנייו שמעון בר ווא בשם רבי יוחנן [א] וצריך להחליט בשפתיו רבי ירמיה בעא קומי רבי זעירא ולא נמצא כמתקן בשבת א"ל אדחי תנאי רבי ירמיה בעא קומי רבי זעירא ואינו אסור מפני אובדן אוכלים א"ל *מפררו כל שהוא רבי ירמיה בעא קומי רבי זעירא ואינו אסור משום גזל א"ל רוצה הוא שיהא לו נחת רוח. מיליהון דרבנין פליגין דא"ר שמואל בר רב יצחק רבי ורבי יוסי בי רבי יהודה נתארחו אצל בעל הבית אחד אזל לישנא בישא א"ל הב דעתך דאינון מחשדונך יתיב לי מעייני לון והוון עבדין נפשין מזרקין אילין לאילין ומתקנין. ואינו רוצה הנחת רוח. רוצה הוא אלא דלא בעי דחשדוניה: תני רבי יהודה אוסר. מה טעמא דרבי יודה ויש אדם מתנה על דבר שאינו ברשותו. מודה רבי יודה שהוא הולך ולוקח ממקום שלקח זה ומעשרן. ויש אדם מפ־יש על דבר שאינו שלו. רבי אבהו בשם רבי יוחנן עשו אותו כמוכר פירות טבולין לחבירו כהדא דתני [ב] (א) המוכר פירות טבולין לחבירו הרי זה רץ אחריו ומתקנו. לא מצאו אם ידוע שהפירות קיימין מעשר עליהן ואם לאו אינו צריך לעשר עליהן ספק קיימין ספק אין קיימין מעשר עליהן וקורא שם למעשרותיהם:

**הלכה ב מתני'** [ג] מזגו לו את הכוס אומר מה שאני עתיד לשייר בשולי הכוס הרי הוא מעשר ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו ומעשר שני בפיו ומחולל על המעות: **גמ'** כיני מתניתא לענין מזיגת הכוס מה נן קיימין אם באומר מכבר משקה מעורב הוא ואם באומר לכששתה למפרע טבל שתה אלא כי נן קיימין באומר *מכבר לכשאשתה ולא נמצא מטלטל תרומה טמאה בשבת אר"א משייר כ"ש חולין כההוא דתנינן (ב) תמן מטלטלין תרומה טמאה עם החולין ולא דמיין תמן טמאה לצורך טהורה ברם הכא חולין לצורך טמאה א"ר יוסי בי רבי בון עם יציאתו מן הכוס קדיש

תמן

---

**פני משה**

רבי בא בר ממל בעי. על זה שאמר לו לתקן גם הירק של האשה דקס"ד דר' בא שצוה לו להתנות משלו על שלה והיינו דהקשה וכי לא היה צריך זבדי בר לוי לזכות לר' הושעיא בירקא דהאי איתתא דאי לאו הכי וכי אדם מתנה על דבר שאינו שלו ואמאי לא הזכיר לו ר' הושעיא כלום מזה: ר"ז בעי. על האי התקפתא דר' בא בר ממל דמה אנן קיימין כלומר והיכי ס"ל לר' בא בדין תנאי שהוקשה לו כך: אי בשיש לו תנאי עליו ועל אחרים. כלומר אי ס"ל שיש לו תנאי שיכול הוא להתנות על הודאי א"כ מה לי עליו מה לי על אחרים וא"צ לזכותו בירק של האשה כלל שהרי להתנות נוח לו ומי הגיד לר' בא שכך אמר לו שיהא התנאי שיפרים למחר משלו על שלה אלא כך אמר לו לך ותקן את שלי ואת שלה כאחד והיינו שתעשה תנאי בשבילי מה שאני עתיד להפרים למחר וכן תעשה התנאי בשביל האשה מה שהיא עתידה להפרים למחר ואין כאן צורך לזכות לו בירק שלה: ואם בשאין לו תנאי. כלו' ואם על דין דתנאי גופיה הוקשה לו לר' בא דס"ל דאין לו תנאי והיינו שאינו יכול להתנות על הודאי א"כ לא עליו ולא על אחרים אין ליה דין תנאי לדעתיה דר' בא: צריך לזכותו בירק. בתמיה וכלומר ומאי האי דקאמר שצריך לזכותו לר' הושעיא בירק שלה ומאי מהני הכא הזכות לסברא דידיה: איתותבת. בתיובתא לסברא דר' בא בר ממל ולא זכי זבדי בר לוי לר' הושעיא בירקא דהאי איתתא לפי שאין כאן צורך לשום זכות וכאתקפתיה דר' זעירא: צריך שיהא זכור תנייו. כשמתנה מע"ש צריך שיהא זכור בשבת להתנאי שהתנה וע"מ כן הוא אוכל וצריך להחליט בשפתיו. ר' יוחנן ס"ל דלא סגי בזכירת התנאי לחוד אלא צריך ג"כ שילחוש בשפתיו בשעה שהוא אוכל בשבת יאמר בלחש כפי התנאי של אתמול: ולא נמצא זה כמתקן בשבת. שפורש בשפתיו להתנאי: א"ל דהאי תנא כנ"ל. כלומר שהשיב לו על קושייתו כהך דהאי תנא דלעיל דדרים מכל הימים ואפילו בשבת ואם דהתירו בשעת הדחק לתקן ואפי' לכתחילה בשבת למה נחוש כאן שילחוש בשפתיו להתנאי שהתנה כבר מע"ש: ואינו אסור מפני אובדן אוכלים. בתמיה שהרי התרומת מעשר שמפרים למחר אי אפשר לאכלו וכשהוא מניחה כך אבל ע"ה זה וכי אין משום איבוד אוכלין: מפררה כל שהוא ואוכל. כלומר בשעה שהוא אוכל מפררה להתרומת מעשר מעט מעט ובפירורין כ"ש שאין בהן כזית לית בהו משום איבוד אוכלין: ואינו אסור משום גזל. דזה מזמינו לאכול אצלו והוא מפרר ממנו ומשליכו לאיבוד והרי כאן גזל. ומשני רוצה הוא הבעה"ב בכך שיהא לו נחת רוח שזה אוכל אצלו על שלחנו ואינו מקפיד אם משליך לאיבוד איזה דבר מהסעודה: מיליהון דרבנן. דלקמן פליגי על הא דאמרן שמפרר כל שהוא ומאבדו אלא שמתקן הוא ומניחו כדקאמר בהאי עובדא דלקמיה עבדין נפשין מזרקין אילין לאילין ומתקנין ולא היו מאבדין בידים: אבל בעה"ב אחד. ולא היו מאמינים לו על המעשרות והלך בעל לה"ר אחד ואמר לבעה"ב תן דעתך שהם חושדין אותך שלא תקנת מה שאתה נותן להם לאכול ויושב לו זה הבעה"ב ומעיין ומשגיח עליהם מה יעשו וכשראו שזה משגיח עליהם עשו עצמן כמזרקין אלו לאלו את האוכלין דרך שחוק ובין כך ובין כך היו מתקנין והניחו מה שזרקו ולא אכלו ולא איבדו: ואינו רוצה הנחת רוח. כלומר למפרע ומאי איכפת ליה לבעה"ב מה שיעשו וכי אין רוצה בנחת רוח שאנשים גדולים כאלו יתארחו אצלו. וקאמר ודאי רוצה הוא בכך אלא דאעפ"כ לא הוה ניחא ליה זה שיחשדוניה ולפיכך היה יושב ומשגיח עליהם: תני. בתוספתא (פ"ח) ור' יודה פליג אמתני' ואוסר להתנות מע"ש כדמפרש טעמיה וכי יש אדם מתנה על דבר שאינו ברשותו וס"ל דאף בדמאי הוא כן: שהוא הולך ולוקח ממקום שלקח זה. בעה"ב המזמינו ומעשרן מה שאכל אצלו מאלו הפירות דממ"נ ליכא חששא אם המוכר הוא נאמן על המעשרות הרי הכל מעושר ואם לאו מפרים מן החיוב על החיוב הוא: ופריך ויש אדם מפרים על דבר שאינו שלו. דנהי דממין אחד הוא מ"מ היאך יכול זה להפרים על דבר שאינו שלו: עשו אותו כמוכר פירות טבולין לחבירו. דאם א"א בענין אחר יכול הוא להפרים על דבר שאינו שלו כהדא דתני בתוספתא דמעשר שני (פ"ג): המוכר פירות טבולין לחבירו. אע"פ שלכתחילה אסור למכור טבל כדתנן לעיל בפ"ה אם אירע שמכר או שבשעת מכירה לא נודע לו שהן טבל וא"כ נזכר שטבולין הן הרי זה רץ אחריו ומתקנו: לא מצאו. להלוקח אם ידוע שהפירות קיימין מעשר עליהן משלו ואע"פ שהטבל שמכר אינו שלו הואיל ואין כאן תקנה אחרת מעשר וה"נ בהא דלעיל כן: ואם לאו. שכבר נאכלו או שאבדו א"צ לעשר עליהן ואם ספק הוא מעשר עליהן משלו: וקורא שם למעשרותיהם. כלומר הרי הספק הזה כשאר ספק מעשרות שדין המעשרות כגון מעשר ראשון ומעשר עני קורא להן שם וא"צ להפרים שהמוציא מחבירו עליו להביא הראיה:

**הלכה ב מתני'** מזגו לו את הכוס. לאו בשבת איירי הכא ולא קאי אמתני' דלעיל אלא ענין בפ"ע הוא וכלומר וכן הדין אם בא אצל מי שאינו נאמן על המעשרות בחול ומזגו לו את הכוס אומר וכו' כמו במתני' דלעיל והכי מפרש לה בגמ': ומעשר שני בפיו. בפי הכוס ויהא מחולל על המעות ונמצא מותר לו לשתות כ"א כדי תרומת מעשר משייר הוא בשולי הכוס: גמ' כיני מתניתא לענין מזיגת הכוס. כלומר דמפרש להמתניתין דה"ק וכן הוא הדין לענין מזיגת הכוס בחול כדפרישית במתני': מה אנן קיימין. להתנאי דהמתני': אם באומר מכבר. כלומר קודם שהוא שותה אומר מעכשיו תהא תרומת מעשר בשולי הכוס נמצא משקה מעורב הוא שהרי הכל הוא מעורב יחד התרומה עם החולין והרי שותה מדומע הוא: ואם באומר לכשישתה תהא תרומת מעשר מה שישייר בשולי הכוס נמצא למפרע טבל הוא שתה שהרי לא תיקנו אלא אחר שישתה: אלא. על כרחך כי אנן קיימין הכין הוא באומר מכבר. מעכשיו ולכשאשתה תהא תרומת מעשר ונמצא לא שתה טבל ולא היה מדומע: ולא נמצא מטלטל תרומה טמאה בשבת. אם אירע זה בשבת והתרומת מעשר שמשייר בשולי הכוס כתרומה טמאה היא שהרי משל ע"ה היא שאינו מוחזק בטהרה ואין מטלטלין תרומה טמאה בשבת ומשני ר' לעזר שהוא משייר כל שהוא מן החולין יתר על כדי תרומת מעשר ואגב החולין מותר לטלטל תרומה טמאה כהדא דתנינן וכו' (בפכ"א דשבת) ופריך ואכתי לא דמיי דתמן העיקר היא התרומה הטהורה וכדמוקמינן לה התם שהטהורה היא למטה והטמאה למעלה ומטלטל הטמאה לצורך הטהורה אבל הכא שמשייר החולין על גבה ונמצא מטלטל החולין לצורך הטמאה ובטלו החולין אצלה: אריב"ב. בלא"ה ל"ק דהכא עם יציאתו מן הכוס קדש כלומר עם לאחר ששתה ויצא ידיו מן הכוס א"כ הוא קודם לתרו"מ מה שמשייר בו ונמצא כששתה לא טילטל את התרומה

---

**רידב"ז**

רבי בא בר ממל בעי ולא הוי זב"ל צריך מיזכיא לר"ה בירקא פי' בתמיה ואפשר שלא יצטרך לזכות לר"ה בירקא ואז שפיר דמי דהוי מתקן משלו על שלו, ואע"פ שהירק של האשה לא היה ברשותו ובודאי בעינן דבר שברשותו הנ"מ כשמניחם אינן ברשותו, אבל אי מפרים מדבר שברשותו על דבר שאינו ברשותו לא איכפת לן, רק רבב"מ ס"ל דצריך להתנות בפירוש על שלו ועל של אחרים אבל כשלא התנה בפירוש על של אחרים לא מהני, ע"כ צריך זב"ל לזכות לר"ה בירקא ע"ז פריך ר"ז דלמה צריך ר"ה לזכות בירקא ממנפ"ש א"ל במה אנן קיימין אי בשיש לו תנאי עליו ועל אחרים א"ל לזכותו בירקא, פי' אם התנה בהדיא בשעת התנאי עליו ועל אחרים א"ל לזכותו בירקא ואם בשאין לו תנאי לא עליו ולא על אחרים צריך לזכותו בירקא בתמיה, פי' אם התנה סתם מה שאני עתיד להפרים למחר ולא אמר לא על שלי ולא על של חבירי בזה צריך לזכותו בירקא בתמיה, ולא היה צריך לזכותו בירקא אלא דווקא באם התנה בפירוש מה שאני עתיד להפרים עלי אז היה צריך לזכותו בירקא ופשיטא דר"ה לא התנה בפירוש מה שאני עתיד להפרים עלי על שלי וא"כ למה צריך לזכותו בירקא וממנפ"ש א"ל בין אם אמר בפירוש עלי ועל אחרים בין אם לא אמר כלל לא עלי ולא על אחרים אלא סתם ע"ז אמר ר' יעקב בר זבדי בשם ר' אבהו איתיתבת פי' נשאלה שאלה זו מבהמ"ד [וכן איתא בירושלמי מס' כתובות פ' נערה] ואמרו שלא זכי זב"ל לר"ה בירקא דא"צ לזכותו בירקא:

**ר' ירמיה** בעי קומי ר"ז ולא נמצא כמתקן בשבת, פי' כיון דצריך להלחיש בשפתיו א"ל אדהיתנא, פירוש הר"ש ז"ל ב' פירושים, פי' אחד אסמיי' ואדחי את התנא, פי' ב' דהוא תיבה אחת אדהתנה פי' בשביל שהתנה עליו מער"ש מותר להלחיש בשבת:

**כיני** מתניתא לענין מזיגת הכוס, פי' בשנות אליהו ז"ל דקשה הלשון מזגו ומשני דקמ"ל דלענין מזיגת הכוס כדבר לא דאין לשיים המקום בצפוני או לדרומי, מ"מ מהני לענין הכוס ג"כ מה שישייר בשולי הכוס זה נמי הוי מסוים:

**מה** אנן קיימין אם באומר מכבר משקה מעורב הוא, פי' דהוה מדומע, ואם באומר לכשאשתה למפרע טבל שתה כו', באומר מכבר לכשאשתה פי' בשנות אליהו ז"ל שאהיה שותה כל טפה שיהיה יורד מלמטה יהא תרו"מ מעכשיו:

**א"ר** יוסי בר"ב עם יציאתו מן הכוס קדיש דהא אינו קדיש התרומ' אלא לבתר שישתה ולאחר השתיה מסלק ידו מן הכוס ותו אינו מטלטלו:

והדא

---

**שנויי נוסחאות**

(סו"ד) בירקא כד"ו בירק. (סו"ח) להחליט ככי"ר להלחיש. (סו"י) אדחי תנאי כד"ו אדהי תנא וככי"ר אדהיתניה. (סוי"ב) כל שהוא רבי ירמיה כד"ו כל שהוא ואוכל רבי ירמיה. (סוי"ז) לי כד"ו ליה. (סו"כ) יהודה כד"ו יודה. (סול"ו) לכששתה למפרע כד"ו לכשישתה למפרעו. (סול"ט) תרומה טמאה עם החולין כד"ו תרומה טהורה עם הטמאה עם החולין.

---

עין משפט נר מצוה ה [א] מיי' פ"ט ממעשר הל"ס. ו [ב] מיי' פ"ו ממעשר הל"ז ובראב"ד וכ"מ ומל"מ. ז [ג] מיי' פ"ט שם הל"י.

מסורת הש"ס (א) תוספתא פ"ג דמעשר שני. (ב) שבת קמא.

גליון הש"ס *מפררו כל שהוא. ע' בברכי יוסף באו"ח סי' ק"ד מ"ש בשם זקנו מוהר"א אזולאי ז"ל וצ"ע. ועמ"ש שם בחבורנו. וע' בשנות אלי' כאן ביאור כל הסוגיא. וע' בתוס' יו"ט משנה ב: **מכבר לכשאשתה. הר"ש הקשה הא ע"כ מעכשיו קדשה דאל"כ שותה טבלים למפרע. וע' בתוס' יו"ט ובמשנת חכמים:

תמן תנינן (א) הלוקח יין מבין הכותים תני ר' יוסי ור"ש אוסרין שמא תבקע הנוד ונמצא זה שותה טבלים למפרע והדא מתניתא לא כרבי יוסי ור"ש היא א"ר יעקב בר אידי הכל מודין על הכוס שהוא על אתר:

## הלכה ג מתני'

[א] פועל שאינו מאמין לבע"ה נוטל גרוגרת אחת ואומר זו ותשע הבאות אחריה עשויות מעשר על תשעים שאני אוכל וזו עשויה תרומת מעשר עליהן ומעשר שני באחרונות ומחולל על המעות וחושך גרוגרת אחת רשב"ג אומר לא יחשוך מפני שהוא ממעט את מלאכתו של בעל הבית ורבי יוסי אומר לא יחשוך מפני שהוא תנאי בית דין: גמ' רבי אליעזר בשם רבי הושעיא עשו אותו שאינו מאמין לבעל הבית פשיטא הדא מילתא (ב) נשרפו הפירות התרומה בטיבולה נשרפה התרומה לכשיאכלו הפירות קדשה תרומה למפרע מהו חשך מן מיכלה הוא מפיק תרומת מעשר תני (ג) לא יחרוש אדם בפרתו בלילה וישכירנה ביום [ב] לא יעשה בתוך שלו בלילה וישכיר עצמו ביום לא ירעיב עצמו ולא יסגף עצמו מפני שהוא ממעט במלאכתו של ב"ה רבי יוחנן אזל לחד אתר אשכח ספרא איינום אמר להו מהו כן אמרו ליה צייס א"ל [ג] אסור לך ומה אם מלאכתו של בשר ודם את אמר אסור מלאכתו של הקב"ה לא כל שכן רב חייא בר אשי בשם רב [ד] תנאי ב"ד שתהא תרומת מעשר משל פועל ומעשר שני של בעל הבית:

## הלכה ד מתני'

[ה] (ד) הלוקח יין מבין הכותים אומר שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה ועשרה מעשר ותשעה מע"ש ומיחל ושותה: גמ' תני רבי יוסי ור"ש אוסרין שמא תבקע הנוד ונמצא שותה טבלים למפרע לא כטעמיה הדין טעמיה דהדין טעמא דרבי יוסי שמא יסייע טעמא דר"ש שמא ישכח וישתה את השאר

בהדא

### רידב"ז

**והדא** מתניתן דלא כר"י ור"ש, פי' כמו דחיישי התם שמא תבקע הנוד כמו כן ניחוש גם הכא שמא יבקע הכוס באמצע השתיה והוא לא עשה תרומה אלא כשישייר אבל כ"ז שלא שייר לא הוי תרומה וכיון שנבקע באמצע קודם ששייר לא הוי תרומה ומשני שניא היא שהיא על אתר. פי' דאין לחוש שמא תבקע באמצע השתיה ואם תבקע לאחר מכאן לא איכפת לן כיון שכבר נעשה תרומה:

**ר"א** בשם ר"ה עשו אותו כפועל שאינו מאמין לבעה"ב, פי' דקאי על הא דגרסינן במשנה (בפ"ד בה"ב) במס' תרומות מי שהי' פירותיו במגורה ונתן סאה לבן לוי מפרים עד שמונת סאין ואוכלן דר"מ וחכמים אומרים אינו מפרים אלא לפי חשבון, פי' שאינו חושש שמא כבר אבדו, וחכמים אומרים שחוששים שמא אבדו ואינו מפרים עליהם אלא לפי חשבון הידועים שהם קיימין. ושם גרסינן האי סוגיא דהכא, וסוגיא כפולה היא, ר"א בשם ר"ה עשו אותו כפועל שאינו מאמין לבעה"ב, פי' דהא קשה על המשנה הזאת הא הוי כמפרים מקצת תרו"מ והאיך יאכל שמונת סאין הא הח' סאין עדיין אינו מתוקן לגמרי דהא שהפרים הסאה לבן לוי הוא על כל הכרי ונמצא דהוי הכל מקצת מתוקן ומקצת אינו מתוקן, ע"כ מפרש דהוי כפועל שאינו מאמין לבעה"ב במתניתן דידן דמפרים רק על מה שהוא אוכל דווקא כדתני במתניתן דידן על תשעים שאני אוכל, וה"נ הפרים על מה שיאכל ואם לא יאכל לא חל הפרשה וע"כ אם נאבדו התרומה ביד כהן קודם שיאכל אסור לו לאכול דהא לא הי' עדיין תרומה אלא לכשיאכל קידשה התרומה למפרע, ע"כ פליגי ר"מ וחכמים אם יכול לסמוך על חזקת שהן קיימין ולאכול, וע"ז מסיק כגי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו בירושלמי שת"י ובשנו"א ז"ל, פשיטא הדא מילתא נשרפה התרומה הפירות בטיבולה נשרפו הפירות המעשר בטיבולה לכשיאכל הפירות קדשו תרומה למפרע משום שלא קדשו התרומה עד שיאכל הפירות, ובירושלמי שת"י גי' הגר"א ז"ל כאן תיכף לבתר המשנה קודם ר"א בשם ר"ה תמן תנינן המפרים מקצת כו', כונתו ז"ל דזהו התחלת הסוגיא דמקשה על המתניתן דמי שהיו פירותיו במגורה והא תנינן המפרים מקצת תרו"מ דאינו יכול לאכול וע"ז משני ר"א בשם ר"ה דעשו אותו כפועל שאינו מאמין לבעל הבית פי' דמפרים רק על מה שיאכל ולא על כל הכרי ולפיכך לא הוי מפרים מקצת תרומת מעשר:

**תני** ר' יוסי ור"ש אוסרין שמא תבקע הנוד ונמצא שותה טבלים למפרע והגר"א ז"ל בכ"י קדשו מגיה א"ל שמא תבקע כו', לא כטעמיה דהדין טעמא דהדין טעמא דר' יוסי שמא יסייע טעמא דר"ש שמא כו' וישתה השאר, פי' דהגמ' ס"ל הגם דתני במתניתא הטעם שמא יבקע הנוד מ"מ יש עוד טעמים ולא דהטעם הזה הוא עיקר וכ"כ התוס' ז"ל במס' עירובין (דף ל"ז) והר"ש ז"ל ומפרש דיש עוד טעמים לר' יוסי ולר"ש ויש עוד טעמים אשר לא כטעמי' הדין טעמי' דהדין טעמא דר' יוסי שמא יסייע טעמי' דר"ש שמא כו' ישתה השאר פי' דהנה בירושלמי יש כמה פעמים דקרי להיסח הדעת דקדשים ותרומה הסיע דעת, עיי' במס' שקלים (פ"ה) ובמס' תרומות (פ"ה) ובמס' פסחים בירושלמי (פ"ק) גרסינן רק הסיע לבד וקרי הירושלמי להיסח הדעת הסיע לבד, והתוס' ז"ל ס"ל במס' עירובין דכותים יש להם דין דע"ה וע"ה אינו נאמן על הטהרות כדאיתא לעיל (בפ"ב) דבדבר לח אינו נאמן על הטהרות והוי ספק אם נטמא או לא, וע"כ הלוקח יין מבין הכותים דהוי לא פשיטא דהוי ספק טומאה, וכשמפרים וקורא ממנו שם תרומה הוי תרומה תלוי', והיתא מפורש במס' פסחים

דף

### פני משה

התרומה טמאה: תמן תנינן. בפרקין לקמן הלוקח יין מבין הכותים אומר שני לוגין שאני עתיד להפרים וכו': תני. בתוספתא (פ"ח) ר' יוסי ור"ש אוסרין דחיים שמא יבקע הנוד קודם שיפרים לאחר השבת ונמצא זה שתה בשבת טבלים למפרע והדא מתני'. בעיא היא אם הדא מהני' דהכא בתנאי דמזיגת הכוס נ"כ לא אתיא כר' יוסי ור"ש דהא הכא נמי איכא למיחש שמא יבקע הכוס או ישפך באמצע שתייתו ונמצא מה ששתה הוא טבלים למפרע: א"ר יעקב בר איד'. לא היא דהכא שאני דהכל מודים על הכוס שהוא על אתר מיד אחר שהתנה הוא שותה ולא חיישי' הכא שמא יבקע:

**הלכה ג מתני'** פועל שאינו מאמין לבעה"ב. על המעשרות: ומעשר שני באחרונות. הבאין אחריהן: וחושך גרוגרת אחת. חושך עצמו ממנה ואינו אוכלה שהיא של תרומת מעשר ויתננה לכהן: מפני שהוא ממעט במלאכתו של בעה"ב. שאם לא יאכל מרעיב עצמו ואינו יכול לעשות מלאכה והלכך לא יחשוך עצמו אלא יקנה גרוגרת אחרת כנגד האחת של תרומת מעשר ויאכל: ר' יוסי אומר לא יחשוך. כלומר בלאו הכי אינו חושך עצמו מגרוגרת אחת אלא נוטל גרוגרת משל הבעה"ב חליפי הגרוגרת של תרומת מעשר ואוכל מפני שהוא תנאי ב"ד שתהא תרומת מעשר משל הבעה"ב ומעשר שני משל פועל כדאמר בגמרא והלכה כר' יוסי: גמ' ר' לעזר בשם ר' הושעיא. לא שייכא הכא מידי ובתרומות (פ"ד) גרסינן להא (בהלכה ב') אמתני' דהתם מי שהיו פירותיו במגורה ונתן סאה לבן לוי וסאה לעני מפרים עד שמנה סאין ואוכלן דברי ר"מ וחכ"א אינו מפרים אלא לפי חשבון שיודע בודאי שהן קיימין דשמא אכלו אותן או מקצתן ואין מפרישין על האבוד ולפי חשבון שידוע לו שהן קיימין כך יפרים עליהן לאכול ועלה קאמר שם ר' הושעיא עשו אותו כפועל שאינו מאמין לבעה"ב כלומר מעמייהו דחכמים מפני שדימו זה להא דתנינן הכא דהפועל מתקן הוא בתורת דמאי מה שנותן לו הבעה"ב לאכול לפי שאינו מאמינו על המעשרות וה"ה התם שאין לו לסמוך על הלוי והעני שאומרין קיימין הן עד שיודע בודאי אם קיימין הן או מקצתן ומפרים לאכול לפי חשבון והמותר יתקן אותו מספק ואיידי דקיימינן הכא בדין פיעל שאין מאמין לבעה"ב נקט להא נמי הכא: פשיטא הדא מילתא נשרפו הפירות. אחר שהפרים עליהן ועדיין לא נתן להכהן התרומה היא בטיבולה דבטלה התרומה שאין פירות לחול עליהן שלא היה בדעתו לקראה שם תרומה אלא על אותן הפירות וכיון שנאבדו הרי היא כטבל: נשרפה התרומה. מהו: וקאמר לכשיאכלו הפירות קדשה התרומה למפרע. כלומר בזה מסתברא הוא שכבר יצאו הפירות מטבלן ואע"פ שאין כאן תרומה מ"מ כבר היתה קדש למפרע בשעה שהפרישה ויכול לאכול הפירות על סמך אותה התרומה שכבר נתרמה: מהו חסך. כ"ל מן מיכלה הוא מפיק תרומת מעשר. חושך גרוגרת אחת דקתני מפרש מאי חסך שחושך עצמו מלאכול אחת מפני שצריך להוציאה לתרומת מעשר: תני. בתוספתא דב"מ (פ"ח): וישכירנה ביום. לפי שהיא עיפה ממלאכתה בלילה ואינה יכולה עשות מלאכתו של השוכר וכן הפועל עצמו לא יעשה מלאכה שלו בלילה וכו' וכן לא ירעיב עצמו וכו' ואיידי דקתני במתני' שלא ימעט ממלאכתו של בעה"ב נקט נמי להאי ברייתא: אשכח ספרא. המלמד תינוקות: איינים. הוא מעונה ומסוגף ביותר ושאל על זה ואמרו לו מפני שהוא צייס וא"ל לאותו המלמד אסור לך להיות יושב בתענית ומה וכו' ואתה עוסק במלאכת שמים ואין לך למעט מלאכתו: תניי ב"ד. על דברי ר' יוסי במתני' קאי ומפרש מהו התנאי ב"ד שתהא תרומת מעשר משל בעה"ב ומעשר שני משל פיעל. כצ"ל וכן הוא בתוספתא (פ"ח):

**הלכה ד מתני'** הלוקח יין מבין הכותים. קודם שגזרו על יינן ויין שלהם ודאי טבל הוא ובלוקח בערב שבת איירי וכדקתני בתוספתא בהדיא הלוקח יין מבין הכותים מערב שבת ושכח ולא הפרים: אומר שני לוגין שאני עתיד להפרים. הכא לא קתני למחר משום דהכא בודאי איירי ואם רוצה להפרים בשבת אפילו קרא לו שם מע"ש והעיקר מה שבא התנא להשמיענו כאן דכשקורא שם ואומר שני לוגין שאני עתיד להפרים וכו' שותה ממנו בשבת על סמך שיפרים לאחר השבת משום דס"ל להאי תנא יש ברירה כדלקמן. והכא אינו קורא שם לתרומת מעשר כמו בריש פרקין וכן במתניתין דלקמן בבבא היו דמאי וכו' משום דגבי דמאי דמעשרן והן שלו קורא שם לתרומת מעשר כדי לתקן את המעשר ולאכלו אבל כאן שהוא טבל ודאי צריך ליתן המעשר ללוי והלוי הוא יקרא שם לתרומת מעשר: ועשרה מעשר ותשעה מעשר שני. לאו דוקא שהרי לאחר שיפרים תרומה גדולה ב' לוגין ממאה ונשארו צ"ח לא יהיה המעשר ראשון אלא עשרה לוגין פחות חומש והמעשר שני מן פ"ח וחומש יהיה שמונה לוגין ושמונה עשירית ועשירית החומש והתנא לא אמר אלא על דרך העברה: ומיחל ושותה. ומתחיל ושותה והאי תנא ר"מ הוא דס"ל אף בדאורייתא יש ברירה ומה שנשאר הוי כאילו הופרש מתחלה ואין הלכה כן אלא דקי"ל בדרבנן יש ברירה אבל כאן כיון דודאי טבל הוא בדאורייתא אין ברירה ואינו אוכל ושותה על סמך שיפרים אח"כ אלא צריך להפרים ואחר כך יאכל וישתה: גמ' תני. בתוספתא (פ"ח): רבי יוסי ור"ש אוסרין וכו' שמא תבקע הנוד ולא יבא לידי הפרשה: לא כטעמיה דדין טעמיה דהדין. כלומר דהש"ס מפרש דאע"ג דהכא בהאי ברייתא תנינן דר' יוסי ור"ש תרווייהו השיבו לר"מ כן ואמרו לו אי אתה מודה שאם יבקע הנוד ששתה זה טבל הפ"ה אין זה עיקר הטעם שלהן להא דפליגי אדר"מ אלא טעמא אחרינא אית להו והא דלא השיבו לר"מ למאי דאית להו משום דלא כטעמיה דמר טעמיה דמר ואינהו גופייהו פליגי בטעמייהו כדלקמן ולפיכך השיבו לר"מ טעמא דחששא דבקיעת הנוד דבהא לכ"ע אם יבקע הנוד שתה טבל למפרע: טעמא דר' יוסי. השתא מפרש לעיקר טעמייהו דלר' יוסי הטעם הוא שמא יסיע כלומר שמא יסיע היין מנוד זה וישימנו בנוד אחר ובכה"ג ס"ל לר' יוסי דקריאת השם כי האי לאו מילתא הוא עד שיקבע מקום ור"ש פליג עליה דר' יוסי בהא כדשמעינן מהאי ברייתא דלקמן והואיל ולא הושוו בטעמם השיבו לר"מ הטעם כדאמרן: טעמא דר"ש. ולר"ש עיקר הטעם דשמא ישכח וישתה את השאר מה שקרא שם לתרומה ומעשרות ונמצא מה ששתה הכל טבל שתה ור' יוסי לא ס"ל האי טעמא דר"ש כדמוכח מדלקמן והיינו דאמרן דמכיון דפליגי אינהו בטעמא וכל חד וחד לא מודי ליה לחבריה משו"ה הוא דהשיבו לר"מ שמא יבקע הנוד:

כהדא

### שנויי נוסחאות

(שו"ט) וחושך כד"ו וחוסך. (שו"י) יחשוך כד"ו יחסוך. (שוי"א) יחשוך כד"ו יחסוך. אליעזר כד"ו לעזר. (שוכ"א) איינום בכי"ל דאי גאיים. (שוכ"ה) תנאי כד"ו תניי. (שול"א) למפרע כד"ו למפרעו. (שול"ב) הדין כד"ו דהדין. (שול"ג) יסייע בכי"ל יסיים.

### מערכת הערוך

(שו"י) לא יחשוך כו' בערוך (ע' חסך) לא יחסוך מפני שממעט במלאכתו של בעה"ב פירש רבינו דניאל ב"ר יחיאל לא יפחות גרוגרות מאכילתו ליתנה תרומת מעשר מפני שממעט מלאכתו של בעה"ב שאין לו כח לעשות מלאכה כשאינו אוכל הרבה. ותניא לא ישכיר אדם עצמו וירעיב עצמו מפני שממעט במלאכתו של בעה"ב וכן מפורש בירושלמי חסך (חשך) לשון חיסור כמו לא חשכת את בנך (בראשית כ"ב) חסוכי (חשוכי) בנים לא יאכלו (עירובין כ"ח ע"א):

**עין משפט נר מצוה** ח [א] מיי' פ"ט ממעשר הלי"א. ט [ב] מיי' פי"ג משכירות הל"ז טוש"ע חו"מ סי' של"ז סעי' יט. י [ג] טוש"ע יו"ד סי' רמה סעי' יז בהגה"ה וטוש"ע חו"מ סי' של"ג סעי' ה בהגה"ה. יא [ד] מיי' פ"ט ממעשר הלי"א. יב [ה] מיי' פ"ז ממעשר הל"א סמ"ג עשין קלה.

**מסורת הש"ס** (א) לקמן משנה ד' וש"נ. (ב) תרומות פ"ד הל"ב. (ג) תוספתא ב"מ פ"ח. (ד) עירובין לו: וש"נ:

### כבר לאדן

מהו חסך מן מיכלה וכו' כצ"ל. כי' אמתני' קאי חושך גרוגרת ושאל מהו חסך ומשיב מן מיכלא פי' שמונע אותה גרוגרת ממאכלו כדי שתהיה תרומת מעשר:

### ר"מ יפ"מ

במשנה ה"ד ועשרה מעשר ותשעה מעשר שני צ"ל ועשרה מעשר ראשון תשעה מעשר שני: וישכירנה ביום וכו' מרדכי פ"ה דמציעא:

כהדא דתני [א] (א) מעשר שני שבחפץ זה מחולל על סלע שבכים זה חילל רבי יוסי אומר לא חילל מ"ט דר' יוסי שאם אמר על הסלע הישנה ועל הדינר הישן שחילל מודים חכמים לרבי יוסי [ב] שאם אמר על הסלע שאטול מיד בני ועל הדינר שאטול מיד בני שלא חילל שלא היה בידו באותה שעה תמן תנינן (ב) המניח פירות להיות מפריש עליהן כו' מעשר שני והדא מתני' דלא כרבי יוסי וכרבי שמעון אמר רבי זעירא תמן (ג) למפרעו נתקלקלו ברם הכא מאובדן והילך נתקלקלו

**פני משה**

כהדא דתני. השתא מפרש והיכי שמעינן להו לר"י ולר"ש בהא דאמרן דפליגי בהדא דתני בתוספתא דמעשר שני (פ"ע) וקיצר הש"ס בהעתקה וסמיך על שהיו בקיאין בתוספתות והכי תנינן לה התם האומר מעשר שני שבחפץ זה מחולל על איסר זה ולא קבע לו מקום ר"ש אומר קרא שם וחכ"א עד שיאמר לצפונו או לדרומו ומאן חכמים דפליגי עליה דר"ש ר' יוסי כדמשמעינן מהאי ברייתא דלקמיה וברייתא אחריתא איתא בתוספתא שם (פ"ד) וחסר כאן או שקיצר הש"ס בהעתקה דהכי תנינן (בפ"ד) האומר מעשר שני מחולל על סלע שתעלה בידי מכים זה רבי יוסי אומר לא חילל וחכ"א חילל. ופליגי ביש ברירה או לא וממילא שמעינן דלר' יוסי דס"ל לא חילל דאין ברירה ולא ניכר על איזה סלע מהכים הוא אמר משום דאכן בעינן שיהא מבורר הדבר איהו נמי ס"ל כחכמים דברייתא קמייתא דמהאי טעמא גופיה קסברי דכל שלא קבע מקום למעשר לצפונו ולדרומו של החפץ שהיה בו הפירות לאו כלום הוא ומשום דאין ברירה והלכך נמי טעמיה דר' יוסי דפליג על ר"מ דמתניתין משום דלית ליה ברירה והיינו דקאמר לעיל טעמא שמא יסיע המעשרות שקרא שם מכלי אל כלי ועיקר הטעם דלית ליה ברירה כדמוכח מסברא דיליה בהאי ברייתא בתרייתא ור"ש דס"ל התם קרא שם משום דאית ליה ברירה ושפיר שמעינן דר"ש פליג אדר' יוסי בדין ברירה ולא מודי ליה לטעמא דידיה: מ"ט דר' יוסי. השתא מפרש נמי לאידך גיסא למאי דאמרן דר' יוסי פליג נמי אטעמיה דר"ש בהך דפליגי אדר"מ ומ"ט ומהיכא שמעינן ליה הכי וקאמר מסיפא דהך ברייתא בתרייתא דשמעינן טעמיה שמעינן נמי דפליג אדר"ש בסברא דיליה בפלוגתא דר"מ: שאם אמר על הסלע. וכו'. סיפא דמילתא דפלוגתייהו דר' יוסי וחכמים בתוספתא שם דקתני התם ומודה רבי יוסי שאם אמר המעשר שני יהיה מחולל על סלע חדש שתעלה מן הכים שהוא מחולל ומודים חכמים לר' יוסי שאם אמר על הסלע שאטול וכו' שמעינן מיהת דטעמא דר' יוסי ברישא משום דס"ל אין ברירה דהלכך בסיפא דאמר על הסלע חדש או ישן שתעלה מודה דהואיל ומינכרא מילתא דבריו קיימין והשתא שמעינן נמי ממילא דפליג ר' יוסי אטעמיה דר"ש דלעיל בפלוגתא דר"מ דקאמר שמא ישכח וישתה את השאר דאי ס"ל דר' יוסי נמי חיים להא א"כ היכי קתני הכא ומודה ר' יוסי שאם אמר על סלע חדש שהוא מחולל דנהי דאין כאן חששא דברירה שהרי הוברר הדבר בהאי סלע דאמר מ"מ האי חששא מיהת איכא שמא ישכח ויוציא זה הסלע חדש ונמצא שלא חילל המעשר אלא ע"כ דר' יוסי לית ליה האי סברא דר"ש דלשמא ישכח לא חיישינן והשתא שפיר מתברר לן דלאו כטעמא דהדין מתרוייהו דכל חד פליג אטעמיה דחבריה והלכך הוא דאצטרכו לטעמא דשויא בתשובה שהשיבו לר"מ כדאמרן: תמן תנינן. בפ"ג דגיטין (בהלכה מ') ...ם שם נמי להאי קושיא ופירוקא דלקמיה: המניח פירות להיות מפריש עליהן תרומה ומעשרות מעות להיות מפריש עליהן מעשר שני מפריש עליהן בחזקת שהן קיימין אם אבדו הר"ז חושש מעל"ע דברי ר"א: והדא מתני'. נימא דהך מתני' דלא כר' יוסי ור"ש דחיישי הכא לבקיעת הנוד והתם קתני מפרים עליהן ואינו חושש לכלום: א"ר זעירא. שאני התם. כלומר הכא למפרע נתקלקלו ואיידי דגרים בגיטין תמן קאמר לה בהאי לישנא וכן דרך הש"ס הזה. שהרי כאן לא היה לה חזקת תרומה מעולם שלא הופרשה אבל הכא מעת אובדן והילך הוא שנתקלקלו אבל בשעה שהפרישם בתחלה הוברר התרומה ואפילו לרבנן דפליגי על ר"א התם וס"ל דאם מלא שאבדו חושש הוא למפרע על הכל מ"מ מה שאכל כבר בחזקת מתוקן הוא שאכל:

**רידב"ז**

(דף כ' ע"ב) ובמס' בכורות מחלוקת דר' יוסי ורבי שמעון אם מוזהר על תרומה תלוי' על האזהרה דמשמרת תרומותי על היסח הדעת או לא דר' יוסי ס"ל דמוזהר מן התורה על היסח הדעת על תרומה תלוי' ור"ש ס"ל דאינו מוזהר וע"כ קאמר הכא דר"ש ס"ל דחוששין שמא יבוא לאכלו אף דבכל תרומה אין אנו חוששין שמא יאכל אבל תרומה הזה שאינו מובדל מן החבית רק שנשאר ב' לוגין בסוף לבד אינו חשוב בעיניו תרומה אלא א"כ כשמפרים על טבל בעין אבל הכא שהוא כל השבת מחבית הזה לא יזהר גם מזה שנשאר בשולי החבית וישתה אותו, חיישינן שמא יבוא לאכלו אבל על אזהרה דהסיח דעת אינה חושש ורבי יוסי ס"ל דלמה לן למיחש על האכילה אפילו בלא האכילה וקודם האכילה יש למיחש משום שמא יסיע פי' שיסיע דעתו ממנה וזה אסור בתרומה תלוי' ור"ש אומר אף שאין חוששין על היסח הדעת חיישינן על חשש אכילה ומביא ר"י' דיש עוד טעמים לבד הטעם דבקיעת הנוד והטעם דבקיעת הנוד אינו עיקר הטעם כהדא דתני מעשר שני שבחפץ זה כו' ר' יוסי אומר לא חילל משום דאין ברירה כדאיתא במס' עירובין והתם ליכא הטעם דבקיעת הנוד ופליג ר' יוסי משום דאין ברירה וא"כ יפלוג במתניתן דידן נמי משום דאין ברירה וע"כ דרק תפסו הטעם דבקיעת הנוד אבל באמת יש להם עוד טעמים:

תמן תנינן המניח פירות להיות מפרים כו' והדא מתניתן דלא כר' יוסי ור"ש, פי' כיון דאם יתקלקלו ונאבדו חושש למפרע א"כ יש לו לחוש שמא יאבדו כמו שמא תבקע הנוד ונמצא שותה טבלים למפרע, ומשני תמן למפרע נתקלקלו ברם הכא מאיבדן והילך נתקלקלו, פי' גבי הלוקח יין למפרע נתקלקלו דהא השתא הוא טבל ורק דסומך שיבוא לידי תיקון למפרע וע"כ חיישינן שמא תבקע הנוד והחשש הזה יש לו לחוש בשעת שתיה גופי' שמא יתקלקל הנוד ולא נתקן מעולם הטבל ברם הכא גבי המניח פירות דבשעת אכילה יש לו לעמוד על החזקה שבודאי בעת ההיא קיימים ואוכל מתוקן רק באם לאח"כ בא ומצאן מקולקלין חושש למפרע א"כ אין לו לחוש על למפרע אלא לאח"כ כשמצאן מקולקלין אז חושש למפרע, אבל בשעת אכילה אין לו לחוש שמא יתקלקל ויהי' חשש למפרע דהחשש על למפרע נעשה אח"כ, אבל בשעת מעשה אין כאן שום חשש דהרי מעמידין על חזקתו משא"כ גבי נוד לא מהני חזקתו דהשתא דהא אפילו כשהשתא קיים מ"מ הרי הוא טבל השתא כ"ז דלא היפרש רק שאוכל על הסמך שיתקן אח"כ למפרע וא"כ כל עיקר אכילתו הוא רק דסומך על אח"כ, וא"כ כיון דכל עיקר הסמיכה שלו היא על אח"כ ע"כ חיישינן שמא אח"כ יתקלקל משא"כ בהמניח פירות דאוכל השתא על חזקה דהשתא ואינו סומך על אח"כ רק על השתא ורק אחר כן כשיתקלקל יהיה אז קלקול למפרע ואין לו לחוש השתא ע"ז דבשלמא אם היה סומך על אח"כ ע"ז אמרינן דאין לו לסמוך כעת על אח"כ כיון דעל אח"כ אין לו חזקה משא"כ בשאינו סומך על אח"כ אלא על השתא והשתא אית ליה חזקה שפיר סומך ואוכל על החזקה דהשתא ואין לו לחוש על הקלקול דאח"כ כיון דבשעת אכילה יש לו חזקה שהם קיימין משא"כ בנוד דאפילו דיש לו חזקה דהשתא הוא קיים הנוד מאי מהני ליה הא לע"ע הוא טבל ורק שסומך על אח"כ דלאח"כ יתקן אותו, ועיין בחיבורנו הגה דוד שהארכנו בזה:

**שנויי נוסחאות**

(ס"ו) היה כד"ו היד.
(ס"ח) כו' כד"ו ליתא.

**תוספת**

מע"ש שבחפץ זה יהא מחולל על סלע שתעלה בידי מן הכים חילל ר' יוסי אומר לא חילל כו', ואיתא בבבלי במסכת עירובין (דף ל"ז) דפליגי בברירה דמאן דל"ל ברירה ס"ל דאימר לאו על הסלע הזה נתחלל, ולכאורה קשה מאוד לשיטת רש"י ז"ל במסכת חולין ובמס' מעילה (דף כ"א) ושיטת התוס' ז"ל במסכת עירובין (דף ל"ז) וכן הוא (בדף כ' ע"ב), דלמ"ד אין ברירה לאו דלא נתקדם כלל התרומה כיון דאין ברירה ז"א אלא אע"פ דאין ברירה מ"מ נתקדם התרומה בכ"מ שהוא והחשש הוא שמא ישתה התרומה ויפרים החולין ונמצא דזר שתה תרומה משא"כ בכהן דלקח יין מבין הכותים לכו"ע שפיר דמי עיי"ש תוס' ז"ל (דף ל"ז ע"ב) הנ"ל קשה מאוד מהאי ברייתא דעל סלע שתעלה בידי מן הכים דס"ל למ"ד דאין ברירה דלא חילל כלל כדגרסינן ר' יוסי אומר לא חילל וקשה מ"ט לא חילל הא הו"ל להיות מחולל אלא חולין ומע"ש מעורבין זב"ז, וזהו קושיא עצומה בשלמא לשיטת הרמב"ם ז"ל דס"ל דלמ"ד דאין ברירה לא נתקדם התרומה כלל ניחא לפיכך הכא גבי מע"ש לא חילל כלל משא"כ לשיטת רש"י ותוס' ז"ל קשה מאוד, וראיתי שהקשה קושיא הזאת בנו"י ז"ל בסוגיא הזאת ומפלפל בזה:

ונראה לפענ"ד בע"ה לתרץ על נכון עפ"מ דגרסינן במס' ב"ק (דף נ"ח ע"א) אמר רבה הזורק מטבע של חבירו לים הגדול פטור מ"ט דא"ל הא מנח קמך, מיתבי אין מחללין מע"ש כו' כיצד הי' מעות בקסטרא או בהר המלך או שנפל כיסו לים הגדול אין מחללין פרש"י ז"ל אלמא דכאבוד השוב ומשני רבה שאני מעשר דכתיב וצרת הכסף בידך עיין בפרש"י ז"ל דכיון דצריך להוציא הוצאות על בר אמוראי לא קרינן ביה וצרת הכסף בידך וכן איתא בירושלמי במסכת מע"ש (פ"ק ה"א) ר' יונה בעי נפל כיסו לבור וגו מאה ריבוי והי' יכול להוציא [illegible]

**הרי"ד**

ויצטרך להעלות כולן לירושלים ויהי' לו הפסד ממעות חולין על מעות מע"ש ולא יכול להעלות את הסלע הזה מן הכים בלא הוצאה שיוציא עליו כמה סלעין ולעשות מחולין על מע"ש כדי להעלות אותו סלע וע"כ אינו יכול לחלל עליו דלא קרינן ביה וצרת הכסף בידך וע"כ פליגי בזה למ"ד דיש ברירה הו"ל כנפל כיסו לבור ויכול להעלותו ולמ"ד אין ברירה אינו יכול להעלותו בלא הוצאה ובזה נחלקו ת"ק ור"י דת"ק ס"ל דיש ברירה ויכול להעלותו בלא הוצאות ור"י ס"ל דאין ברירה ואינו יכול להעלותו בלא הוצאות, וראיה גמורה לזה מהא ברייתא דגרסינן מודה ר"מ באומר על הסלע הישנה כו' ומשום דיכול לברר ולהוציא, ומודים חכמים לר"מ באומר על הסלע שאטול מיד בני ועל הדינר שאטול מיד בני שלא חילל שלא הי' בידו באותו שעה. ול"ב מאי שייך האי ומודים חכמים לר"מ דנחלקו בדין ברירה להאי ומודים כמו דלא שייך דיאמר ומודים דלא מחללין על הסימן ומאי סמיכת הפרשה הוא האי ומודים על הדינר שאטול מיד בני הכא אבל לפי דברינו ניחא דפלוגתא דר' יוסי ורבנן הוא ביש ברירה וה"ב ותלי בזה אם יש ברירה הוי בידו ואם אין ברירה אין בידו רבנן ס"ל דיש ברירה והוי בידו ור"י ס"ל אין ברירה ולא הוי בידו ע"כ מודה ר"י באומר על הסלע הישן שאז בידו, ומודים חכמים לר"מ באומר על הסלע שאטול מיד בני שלא חילל שלא הי' בידו באותו שעה דזה נקרא אינו בידו:

ועפ"ז יש ליישב קושית התוס' ז"ל במס' יומא (דף נ') ובסוכה (דף כ"ה) על פרש"י ז"ל דמפרש דמיחל ושותה פרש"י דמחלל המע"ש תומ"י דאומר דהתשעה מע"ש שיש כאן מחולל על המעות דמה דאפשר לתקוני מתקינן הק' בתוס' ז"ל דזהו לנגד התוספתא מפורשת (בפ"ג דמע"ש) מע"ש שבחפץ זה מחולל על איסר זה ולא קבע לו מקום ר"ש אומר קרא שם וחכ"א לא עשה כלום עד שיאמר בצפונו [illegible]

עין משפט נר מצוה יג [א] מיי' פ"ד ממעשר שני הלכה כ"ו. יד [ב] שם.

מסורת הש"ס (א) עירובין ל"ז. תוספתא פ"ד דמע"ש. (ב) גיטין ל"א. (ג) ירושלמי גיטין פ"ג הל"ח:

(שו"ב) תנא כד"ו תנה. (שו"ו) אומר כד"ו אמר. (שו"ד) מידי כד"ו ידי. (שוע"ו) אומר כד"ו אמר. (שוע"ז) שלשה כד"ו שלשת.

(א) תמן תנינן [א] פרוטה של הקדש שנפלה לתוך הכים או שאמר פרוטה בכים זה הקדש תנא על הראשונה מעל בספק ועל השנייה מעל בודאי דברי רבי עקיבא וחכמים אומרים על כולן מעל בספק ועל האחרונה מעל בודאי א"ר יודן אבוי דרבי מתניא הדא דתימר כשהיו עשר אבל אם היו שתים על הראשונה מעל בספק ועל השנייה מעל בודאי ר"ש בן לקיש בעא קומי רבי יוחנן מה בין האומר בכים מה בין האומר מן הכים ר"ש בן לקיש אומר אפי' הוציא את כל הכים לא ימעול כמה דתימר למפרעו טבל שתה ואמר אוף הכא למפרעו חולין הוציא אלא כאן תלוי בהפרשה אמר רבי יונה כאן וכאן תלוי בהפרשה (ב) נעשה כאומר אל יצא הכים הזה מידי פרוטה הקדש מחלפה שיטתיה דרבי שמעון בן לקיש (ג) תמן הוא אומר מועלין בפרוטה לפי חשבון שלשה לוגין והכא הוא אמר הכין מן דאצרכת ליה חזר ופשטה

אמר

**רידב"ז**

תמן תנינן פרוטה של הקדש שנפלה לתוך הכים או שאמר כו' תנא על הראשונה מעל בספק ועל האחרונה מעל בודאי דברי ר"ע כו' רשב"ל בעי קומי ר' יוחנן מה בין האומר בכים מה בין האומר מן הכים, פי' דקשיא לי' מרישא לסיפא דהך מתניתן דקתני בסיפא דהך מתניתן במסכת מעילה (דף כ' ע"ב) ומודה רבי עקיבא לחכמים באומר פרוטה מן כים זה הקדש שהוא מוציא והולך עד שיוציא כל הכים וקשיא מרישא לסיפא מה בין האומר בכים מה בין האומר מן הכים, ומפרש ואזיל הקושיא רשב"ל אומר אפילו הוציא כל הכים לא ימעול כמה דתימר למפרע טבל שתה ואמר אוף הכי למפרע חולין הוציא אלא כאן תלי בהפרשה פי' דלכאורה לא קשה מרישא לסיפא דברישא כשאמר בכים הרי נמצא פרוטה אחת בכים משא"כ בסיפא כשאמר מן הכים, כונתו שמפריש פרוטה אחת מן הכים וכ"ז שלא יפריש אין כאן הקדש לפיכך ברישא דכבר איכא פרוטה אחת הקדש בתוך הכים וא"י איזהו ע"כ כל פרוטה שהוציא הוי בספק הקדש אבל בסיפא כ"ז שלא הפריש פרוטה אחת להקדש עדיין לא נתקדש שום פרוטה ע"כ לא מעל אבל רשב"ל לא ניחא ליה באוקימתא הזה דס"ל לרשב"ל בשלמא אם בסיפא תלי בהפרשה וכ"ז שלא הפריש עדיין לא נתקדש א"כ לפ"ז אם הוציא כל הכים נמי לא ימעול כיון דלא בא לידי הפרשה הוי כמו שמא תבקע הנוד ואמרינן גבי בקיעת הנוד אם נתבקע הנוד לא נתהוה מעולם תרומה כלל ולמפרע טבל שתה וא"כ ואמר אוף הכי למפרע חולין הוציא כיון שהוציא כל הכים ולא בא לידי הפרשה אלא ע"כ דלא קשה מכאן לתמן כלומר מנוד על פרוטה דכאן בנוד תלי בהפרשה משא"כ בפרוטה מן הכים לא תלי בהפרשה אלא נתקדש בתוך הכים פרוטה אחת אפילו בלא הפרשה ע"כ כשהוציא כל הכים מעל, א"כ לפ"ז קשה מ"ש רישא מ"ש סיפא, ע"ז אמר ר' יונה כאן וכאן תלי בהפרשה ולפיכך כ"ז שלא הפריש לא מעל וע"כ לא קשה מרישא לסיפא ומ"מ כשהוציא כל הכים מעל נעשה כאומר אל יוציא הכים הזה מידי פרוטה הקדש דלעולם תלי בהפרשה, אבל אם בסוף לא בא לידי הפרשה אל יצא כים זה מידי פרוטה הקדש ופריך מחלפי' שיטתי' דרשב"ל תמן הוא אומר מועלין בפרוטה לפי חשבון ג' לוגין פי' במס' מעילה (די"ג) ס"ל לרשב"ל דאין מועלין ביין של ניסוך המים רק בג' לוגין דס"ל יש שיעור למים וס"ל דמועלין בפרוטה לפי חשבון ג' לוגין פי' אם שפך את המים אע"פ שהי' בכל המים שו"פ לא מעל עד שיהא שו"פ בחשבון ג' לוגין אם יש בכל ג' לוגין שו"פ אז ממילא נהנה שו"פ מן ההקדש אלמא דס"ל הגם דהתם נמי תלוי הקידוש דג' לוגין בהפרשה דהא אין מועלין אלא באחרונים כדאיתא בתוס' ז"ל לפירוש קמא שם דנתקדשו רק כשנשאר בכלי ג' לוגין מצומצמים, כדא"ל לרשב"ל שם, מ"מ אם שפך כל המים בב"א מועל בחשבון שו"פ על ג' לוגין, אם יש בכל ג' לוגין שיעור שו"פ מעל אלמא דבדבר דתלוי בהפרשה ולא מעל קודם הפרשה מ"מ אם בסוף לא הגיע להפרשה מועלין בהם דהוי כאל יוציא הכד הזה מידי ג' לוגין קדושים והכא מבעי' ליה לרשב"ל ומשני מן דאצרכת ליה חזר ופשטה דהתם גבי ג' לוגין קאמר לבתר דאמר ליה ר' יונה קאמר גם התם דכל זמן דאיכא יותר מג' לוגין לא מועל כלל ואעפ"כ כששפך או שתה כל הכד אם יש שיעור שו"פ בכל ג' לוגין מועלין בהם :

א"ר

**פני משה**

תמן תנינן. (בסוף מס' מעילה) פרוטה של הקדש שנפלה לתוך הכים או שאמר פרוטה בכים זה הקדש כיון שהוציא הראשונה לצורך חולין מעל דברי ר"ע וחכ"א עד שיוציא את כל הכים לחולין ומודה ר"ע באומר מן הכים זה הקדש שהוא מוציא והולך עד שיוציא את כל הכים ולקמן מפרש טעמיה דר"ע דמודה בזה: תנא. ותני עלה בתוספתא סוף מעילה והכי איתא התם פרוטה של הקדש וכו' כיון שהוציא את הראשונה מביא אשם תלוי ואת השניה מביא אשם ודאי דברי ר"ע וחכ"א אין מביאין אשם תלוי אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת ועל האומר פרוטה בכים זה הקדש מיתפרשא הברייתא והיינו נמי דקאמר הכא על הראשונה מעל בספק ומביא אשם תלוי ור"ע לטעמיה דס"ל (בפ"ה דכריתות) לחייב על ספק מעילות אשם תלוי ועל השניה שמעל בודאי משום דאחלוקה שאמר פרוטה בכים זה הקדש קאי דבכים משמע בתוך הכים וראשונה שהוציא לאו מתוך הכים מיקרי שהיא למעלה אלא מספק שמא בתחילה בתוך הכים היתה מביא אשם תלוי אבל השניה שהוציא מתוך הכים מעל בודאי ומביא אשם מעילות ודאי וחכמים סברי דכל הפרוטות אין בהן אלא ספק מעילה דשמא דעתו אפרוטה אחרונה היתה או פרוטה של הקדש שנפלה היא האחרונה שבכים ועל כולן מעל בספק ואינו מביא כלום דס"ל דספק מעילה אין בה אשם תלוי כדקתני שאין מביאין אשם תלוי וכו' מלבד האחרונה שהוציא והיא היא של הקדש ומעל בודאי ומביא אשם ודאי: א"ר יודן הדא דתימר בשהיו עשר וכו'. הא קמ"ל ר' יודן דפלוגתייהו בתוספתא באומר פרוטה בכים זה הקדש היא כדפרישית והיינו דקאמר הדא דתימר דפליגי חכמים על ר"ע וסברי דכולן אינן אלא ספק מלבד האחרונה שהיא ודאי הקדש דוקא בשהיו הרבה פרוטות בתוך הכים ועשר דקאמר לאו דוקא אבל אם לא היו בכים אלא שתי פרוטות לד"ה הראשונה היא בספק והשניה היא ודאי וכלומר דלא תימא מכיון שאמר פרוטה בכים זה הקדש והיינו בתוך הכים לא היה דעתו להקדיש אא"כ יש הרבה פרוטות בתוכו ושמא אילו היה יודע שאין שם אלא שתים לא היה מקדיש ולישניה דקאמר בכים משמע הכי דהוא בתוך אמצע הפרוטות שבכים וס"א דבכה"ג שתיהן ספק הן משום דמספקא לן בדעתיה הלכך קמ"ל דלא היא אלא בשאין שם אלא שתי פרוטות הכל מודים דהראשונה בלבד היא הספק אבל השניה יצאת מידי ספק דהא מיהת אחת מהן הקדיש וכשהוציא לחולין גם את השנייה מעל בודאי: מה בין האומר בכים מה בין האומר מן הכים. לר"ע דמ"ש רישא ומ"ש סיפא וכדמפרש הש"ס לקמיה מאי דקשיא ליה לר"ל: רשב"ל אמר וכו'. כלומר דמפרש הש"ס דהכי קשיא ליה דקס"ד דטעמא הוי משום ברירה דכשאומר מן הכים הוברר הדבר דעל פרוטה אחרונה קאמר ולפיכך הכל מודים שמוציא לחולין והולך עד פרוטה אחרונה ומשו"ה קשיא ליה מדין המתני' דהכא דאע"ג דסתמא דמתניתין סברה כמ"ד יש ברירה היינו דוקא באומר שאני עתיד להפריש דמכיון שפירש ההפרשה שתהיה באחרונה אמרינן הוברר הדבר מה ששתה מן המתוקן שתה על סמך תרומה ומעשרות שאמר וקבע באחרונה הא לאו הכי לא והיינו שאם לא אמר שיפריש באחרונה ודאי מה ששתה למפרע טבל שתה ואפי' הפריש באחרונה על מה ששתה וכיון שכן אמאי גבי פרוטה אמרינן דאם אמר מן הכים מודה ר"ע דאחרונה שבהן היא דהואי הקדש ובאומר בכים כיון שהוציא את הראשונה מעל הא הכא לא הפריש בפירוש לפרוטה אחרונה להקדש וא"כ ממ"כ קשיא כדמסיים בגמ' הקושיא: אפילו הוציא את כל הכים לא ימעול. כלומר דבתחלה מקשה על הרישא דאמאי קאמר ר"ע באומר בכים דראשונה הואי הקדש ונימא הכא נמי שאפילו הוציא את כל הכים לא ימעול עד פרוטה אחרונה דהא כמה דתימר במתני' דידן דלמפרעו טבל שתה והיינו אם לא אמר שאני עתיד להפריש לא מהני מה שהוא מפריש באחרונה כדאמרן דמתני' דוקא בשאומר אני עתיד להפריש קתני וא"כ אימר אוף הכא מה שהוציא למפרע חולין הוא שהוציא ומ"ט דר"ע ברישא: אלא כאן תלוי בהפרשה. סיומא דקושיא היא וכלומר אלא על כרחך דבמתני' דידן הדבר תלוי במה שאמר אני עתיד להפריש דהכא ס"ל להאי תנא דסמכינן אברירה ובהאי גופה מיניא לתרץ טעמיה דר"ע ברישא דמשום דהכא בסתמא קאמר פרוטה בכים זה הקדש ולא קאמר בפירוש שאחרונה יפריש להקדש והלכך לא סמכינן אברירה וכיון שהוציא הראשונה מעל והשתא דאתית להכי קשיא לן הסיפא דאמאי באומר פרוטה מן כים זה הקדש מודה ר"ע דהא אמרת דהיכא שלא פירש שהפרשה לא סמכינן אברירה וא"כ בסיפא נמי לימא כיון שהוציא את הראשונה מעל: א"ר יונה כאן וכאן תלוי בהפרשה. כלומר לא כדקס"ד דהכא גבי פרוטה אפי' בסיפא לא הוי כהאי הפרשה דמתני' דידן אלא דהכא נמי מכיון שאמר מן כים נעשה כאומר אל יצא הכים הזה ידי פרוטה אחת שבה מן ההקדש וא"כ בהפרשה היא וסמכינן אברירה כי היכי דבמתניתין דידן והיינו טעמיה דר"ע דמודה בסיפא: תמן הוא אומר. שמעינן מיניה בעלמא דמודה הוא דלכ"ע מועלין בפרוטה אחרונה לפי חשבון ששנו בלוגין. נ"ל. כלומר כפי הדין ששנו במתני' בדין דלוגין והכא הוא אומר הכין דמספקא ליה בהאי דינא דפרוטה. ומשני מן דאצרכת ליה לבתר דאיבעיא ליה הדר פשטה וכדאמרן :

היו

**תוספות הרי"ד**

וחכמים פליגי בקרא שם ולא קרא שם משום דעיקר הגי' בהברייתא הוא כמו שהובאה במס' תרומות בירושלמי (פ"ג) דגרסינן שם מע"ש שבחפץ זה מחולל על המעות הללו ותיבת על המעות הללו הוא ממש כמו הברייתא דת"ק ור"י דגרסינן על סלע שבכים זה וכוונתו לסלע אחד שנמצא בכים זה וכן הכא על המעות הללו על מטבע אחד שבמעות הללו ולא קבע מקום לא להמע"ש ולא להמעות וכיון דלתרווייהו אין ברירה לא יכול להוציא המטבע של מע"ש מן המעות הללו אם לא ע"י הוצאות שיעשה כל המעות מע"ש וע"כ לכו"ע לא חל החילול מכיון שאינו מחולל אם לכה"פ נחשב לקריאת שם על המע"ש בזה ס"ל לרבנן דלא נקבע שם עד שיאמר בצפונו או בדרומו אבל על החילול לכו"ע לא מהני בלא קבע מקום מטבע המחלל וע"כ כ"ז דוקא במקום דלא חל החילול אבל אם חל החילול לא בעינן תו קביעות מקום על המע"ש גופיה דכל עיקר דבעינן קביעת מקום הוא משום דבעינן שיהא מסוים ומובדל המע"ש מן החילול וא"כ הנ"מ במקום דלא חל החילול אבל במקום דחל החילול כיון דנתחלל והוציא קדושת מע"ש מן הכרי בפני עצמה מה לי אם הוציא בפ"ע המע"ש בתבואה מן הכרי או דהוציא הקדושה דמע"ש מן הכרי ע"י מעות סוף סוף הרי הוציא המע"ש מן החולין וע"כ הכא גבי הלוקח יין דחל החילול שוב לא בעינן קביעות מקום על המע"ש משא"כ בהתוספתא דלא חל החילול ע"כ בעינן קביעת מקום וע"כ נקט התם דלת"ק לא אקרי שם משום דלכו"ע לא הוי חילול וע"כ לשיטת רש"י ז"ל דיכול לחלל המע"ש אפילו בלא קביעות מקום לא קשה מהתוספתא הנ"ל דהא התוספתא מיירי במקום דלא חל החילול וע"כ לא קשה על רש"י ז"ל מהראיה שהביא התוס' ז"ל מהתוספתא, הן אמת דהתוס' ז"ל יכולין לחלוק על רש"י ז"ל מצד הסברא אבל הראיה שהביאו מהתוספתא יש לתרץ כנ"ל ודוק:

**רשב"ל** אומר אפילו הוציא כל הכים לא ימעול כמה דתימר למפרע טבל שתה ואמר אוף הכא למפרע חולין הוציא, עיין בפנים בדברינו שמבואר שם דמקשה אי ס"ד דתלי תמן בהפרשה גבי פרוטה בכים א"כ צריך להיות שלא ימעול אפילו בהוציא כל הכים, ומסיק אלא כאן תלוי בהפרשה גבי הלוקח יין, ועיין במס' מעילה (דף כ' ע"ב) דרמי רשב"ל לר"י מרישא לסיפא וזהו מכי אתא ר"ד אמר דרמי רשב"ל לר"י מרישא לסיפא ר"פ אמר כיסין אלוגין רמי ליה מהלוקח יין מבין הכותים, פרש"י ז"ל דרמי ליה מסיפא דמתניתן פרוטה מן כים זה הקדש שהוא מוציא עד האחרונה, ואילו ר"י ור"ש אוסרין גבי הלוקח יין דאמרינן על כל מה שמוציא ממנו שמא תרומה הוציא, ומשני ליה באומר אל יפטור כים זה מן ההקדש, והתוס' ז"ל פירשו דמת"ק פריך דלמה לו לומר שאני עתיד להפריש במוצאי שבת כי לא אמר נמי נתפס התרומה באחרונה כמו גבי כיסין שפרוטה של הקדש באחרונה ואילולי דבריהם

ז"ל

עין משפט נר מצוה טו [א] מיי' פ"י ממעילה הל"ו.

מסורת הש"ס (א) מעילה כא. (ב) שם כב. (ג) שם יג.

**ככר לארן**

מן דאצרכת ליה חזר ופשטה. פי' בתר דבעיא הדר פשטה ובכל מקום שאומרים בירושלמי צריכה ר"ל בעיא וכן תמצא בכלאים פ"א ה"ב הקישות והאבטיח צריכה ובעיא היא:

**הלכה ה מתני'** היו לו תאנים של טבל בתוך ביתו והוא בבית המדרש וכו'. בערב שבת מיירי ומתירא שמא יקדש עליו היום ולא יוכל לעשר והאי מתני' בבבא דרישא נמי כהאי תנא דמתני' דלעיל אתיא ורבי מאיר הוא דסבירא ליה יש ברירה אף בדאורייתא ואינה הלכה אלא צריך שיפריש למחר קודם שיאכל וכמו בסיפא גבי דמאי דקתני בהדיא להפריש למחר ומשום שהתנה וקרא שם מע"ש מותר להפריש בשבת בין דמאי ובין ודאי בכה"ג דמיירי הכא שהודאי טבל ברשות הוא כדפרישית הכל במתני' דלעיל: ומעשר שני בצפונו או בדרומו. גבי דמאי בכולה פרקין קתני הכי וכן לעיל (בפ"ה) ולא קתני הכי בודאי וטעמא דמילתא משום דבכל מקום דתני הכי בדמאי מיירי שרוצה לאכול זה המעשר שני ג"כ כדקתני ומחלל על המעות לאכלו ואי אפשר לחלל מעשר שני עד שיקבע לו מקום בתחלה כדקתני בהדיא בתוספתא אליבא דחכמים והבאתי בהלכה דלעיל אבל בודאי טבל לא קתני הכי בפרקין משום דליכא דודאי טבל אתיא אליבא דתנא דס"ל דשרי לאכול בשבת קודם הפרשה אחר שקרא שם דיש ברירה וסומך על שיפריש התרומה והמעשרות לאחר השבת הלכך לא בעי הכא למיתני דין דקביעות מקום לענין חילול מע"ש: גמ' א"ר יצחק בר אליעזר וכו'. גרסינן להא לקמן בשבת פ' מפנין (בהלכה א) ושם הגי' מדוקדקת: אדם עומד מע"ש ואומר ה"ז תרומה למחר. כלומר דקמ"ל שיכול להתנות לקרות לה שם ושתהא חלה עליה תרומה בשבת ולא קודם: ואין אדם עומד בשבת ואומר ה"ז תרומה למחר. כצ"ל וכן הוא בפ' מפנין. ואע"פ שאינו מפרישה בשבת מ"מ אפילו קריאת שם לא יקרא לה הואיל דאינה ראויה להפרישה בשבת: ר' יוסי בר' בון. פליג דאפילו מע"ש אין לו לקרות שם תרומה למחר מכיון שאינו יכול להפרישה בשבת ומתני' דקתני דקורא שם מע"ש משום דא"א לו בענין אחר שהוא בבית המדרש או בשדה ואין לו פנאי לתקן אבל בעלמא ס"ל דאסור לכתחילה לקרות שם מע"ש שתהא תרומה בשבת: מתניתא דמסכת טבול יום פליגא על ר' יוסי בר' בון דתנינן שם (בפ"ג) לגין שהוא טבול יום. כלי שנטמא וטבלו אותו והוא טבול יום ומלאוהו מן החבית שיש בה מעשר טבל והוא מעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו אם אמר ה"ז תרומת מעשר משתחשך ה"ז תרומה למחר כך הוא במשנה שם וכך הוא במפנין ובכאן נמצאו תיבות בטעות בספרי הדפוס וכלומר שהתנה שלא תהא תרומה עד שתחשך ומשום שאם תחול עליה תרומה קודם שתחשך היתה נפסלת בכלי שהיא טבולת יום דבריו קיימין: אם אמר ה"ז עירוב לא אמר כלום. דבעינן סעודה הראויה מבעוד יום וליכא שהרי אינה ראויה אפילו לכהן עד אחר הערב שמש שמעינן מיהת דיכול להתנות מע"ש שלא תהא תרומה עד השבת וקשיא לר' יוסי בר' בון: פתר לה לשעבר. דהתם בדיעבד מיירי אם אמר ה"ז תרומת מעשר משתחשך אבל לכתחילה לא: והתני ר' חייא אומר. ר"ח תני בברייתא אומר ה"ז תרומת מעשר משתחשך אית לך מימר לשעבר. בתמיה דהא אומר לכתחילה קאמר: וחזר בו ר' יוסי בר בון מהדא. כך הוא בפ' מפנין כלומר שהקשו לו מהדא דר"ח חזר בו: מאי כדון. השתא מפרש לה והיאך הוא מתנה באינו רוצה עכשיו לקרות שם תרומה: מכבר לכשאפרישנה. מעכשיו ולאחר שאפרישנה תהא עליה למפרע שם תרומה: הגע עצמך שהיתה תרומה טהורה. וראויה לאכילה לכהן בשבת וע"כ צריך הוא שיפרישנה מע"ש והאיך יתנהג באינו רוצה לקרות לה שם תרומה עכשיו וקאמר שאם היא טהורה יאמר מכבר ולכשאוכלנה אם הוא כהן או שיאמר ולכשיאכל הכהן תחול עליה שם תרומה: הגע עצמך שהיתה תרומה טמאה. שנטמא הטבל והתרומה טמאה אינה ראויה לאכילה ולשריפה עומדת והיך יאמר בה: מכבר. מעכשיו ולכשאניחנה בקרן זוית כדי ליתנה לכהן לשורפה אחר השבת תחול עליה שם תרומה וכדי לתקן הטבל קורא לה שם דחולין טמאין חזו ליה: תני מטלטלה. בשבת אחד תרומה טהורה ואחד תרומה טמאה. משום שבתנאי שמע"ש וקרא לה שם מותר לטלטל אפי' לתרומה טמאה: א"ר זעירא הדא אמרה וכו'. וממתני' שמענו כן שהרי כשאומר שאני עתיד להפריש עדיין טבל הוא כשמטלטלה בשבת להפריש אחר התנאי ומשום שכבר יש עליו תנאי וקרא שם מע"ש מותר לטלטלו: כיצד הוא עושה לאותו טבל של תנאי דמתני' נותן עיניו במקצתו במה שאמר שאני עתיד להפריש לסמוך על זה לתרומה ומעשרות ואוכל את השאר:

היו

---

אמר רבי יצחק בר אליעזר (א) אדם עומד מערב שבת ואומר הרי זו תרומה למחר ואין אדם עומד ואומר הרי זו תרומה למחר אמר רבי יוסי בי רבי בון אין אדם עומד מע"ש ואומר הרי זו תרומה למחר מתני' פליגא על ר' יוסי בי ר' בון (ב) לגין שהן טבול יום ומילאהו מן החבית מעשר טבל אם אמר הרי זו תרומת מעשר מחלל אמר הרי זו תרומה מחלל [א] אם אמר הרי זה עירוב לא אמר כלום פתר לה לשעבר והתני ר' חייא אמר אית לך מימר לשעבר וחזר בה:

**הלכה ה מתני'** [ב] היו לו תאנים של טבל בתוך ביתו והוא בבית המדרש או בשדה אומר שני תאנים שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה ועשרה מעשר ותשעה מעשר שני היו דמאי אומר מה שאני עתיד להפריש למחר הרי הוא מעשר ושאר מעשר. סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר עליו ומעשר שני בצפונו או בדרומו ומחולל על המעות: **גמ'** מיי כדון מכבר לכשאפרישנה הגע עצמך שהיתה תרומה טהורה מכבר לכשאוכלנה הגע עצמך שהיתה תרומ' טמאה מכבר לכשאניחנה בזוית תני מטלטלה אחד תרומה טהורה ואחד תרומה טמאה א"ר זעירא הדא אמרה טבל שיש עליו תנאי מותר לטלטלה בשבת ביצד הוא עושה נותן עיניו במקצתו ואוכל את השאר:

היו

---

**א"ר** יצחק בר"א אדם עומד מערב שבת ואומר הרי זו תרומה למחר ואין אדם עומד בשבת ואומר הר"ז תרומה למחר ור' יוסי בי רבי בון סבירא ליה דאין אדם עומד מערב שבת ואומר הר"ז תרומה למחר ומקשו על ר"י בר"ב לגין שהם טבול יום ומלאוהו מן החבית מעשר טבל אם אמר ה"ז תרומה משתחשך ה"ז תרומה למחר [כן הוא במשנה שם וכן בפ' מפנין וכ"כ הפ"מ ז"ל] דהיום הוא מחוסר הערב שמש אלמא דיכול לעשות תרומה על מחר אפילו בודאי פתר לה לשעבר פי' דמתניתן מיירי בדיעבד אבל לכתחלה אסור לעשות מהיום תרומה על מחר בודאי ודוקא בדמאי מתנה לכתחלה אבל בודאי לא ופריך והתני ר"ח אומר מימר לשעבר וחזר בי', ואח"כ גרסינן המשנה דה"ה היו לו תאנים של טבל והוא בבית המדרש או בשדה אומר ב' תאנים שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה ועשרה מע"ר כו' היו דמאי אומר מה שאני עתיד להפריש למחר כו' והנה ברישא גבי ודאי לא גרסינן למחר, וכתב בשנו"א ז"ל דלהבבלי לא גרסינן במשנה למחר ולהירושלמי גרסינן למחר עיי"ש, וע"כ דהירושלמי גרס במתניתן למחר דאל"כ אלא דכונתו דיהיה תרומה למוצאי שבת על מה שאכל בשבת, וכההיא דהלוקח יין מבין הכותים דאינו אומר מה שאני עתיד להפריש למחר משום דמיירי בע"ש ביהש"מ דלא מהני הקריאת שם על מחר כדכתב הר"ש ז"ל וה"נ מה שאני עתיד להפריש הוא במוצ"ש ז"א דא"כ מאי קפריך על ר"י ברפ"ז מהך מתניתן דמהני תנאי אפי' בודאי ומביא ראי' ממשנה הזאת דמהני תנאי בודאי שיחול התרומה בשבת מאי ראי' היא ממשנה הזאת דהא אינו מתנה שיחול התרומה בשבת אלא על מוצ"ש ומשום ברירה א"ו דהירושלמי גורס במשנה מה שאני עתיד להפריש למחר ויחול התרומה בשבת, והוא כר"י בר אליעזר, וע"כ פריך לבתר הך מתניתן (בה"ה) מיי כדון לר"י בר"ב דס"ל דאינו יכול לעשות תרומה על מחר בודאי א"כ קשה מהך מתניתא וקאי האי דגרסינן מיי כדון בה"ה על הדא דר"י בר"ב [וכן מפורש בפ' מפנין דגרסינן שם מיי כדון לבתר הא דר"י בר"ב, וכאן מפסיק בהמשנה וכונתו להקשות מהמשנה הזאת על ר"י בר"ב ושם בפ' מפנין סמך על האי סוגיא דהכא ואינו מביא המשנה כדרך הירושלמי] ומקשה על דר"י בר"ב מהמשנה הזאת דמפורש בהמשנה שיכול להתנות אפי' בודאי שיחול התרומה למחר כגי' הירושלמי ומשנה מכבר לכשאפרישנה פי' דמתנה שתהא למחר תרומה למפרע מע"ש, ואימתי ס"ל לר"י בר"ב דאסור להתנות מע"ש שיחול התרומה בשבת היינו דוקא שחלות התרומה יהיה בשבת גופא אבל כשמתנה דלמחר יהיה תרומה למפרע ולא דחלות התרומה יחול בשבת שפיר דמי ונמצא דלאוקימתא דר"י בר"ב אפילו דגרסינן במתניתן למחר מ"מ תלי נמי בברירה ולר' יצחק בר אליעזר לא תלי בברירה כיון דגר' למחר ומפריש תחלה ואח"כ אוכל בשבת ומהני אפילו למאן דל"ל ברירה אבל לר"י בר"ב תלוי דוקא בברירה וא"כ לפ"ז כיון דהוי תרומה למפרע ע"כ אינו צריך להפריש תחלה ואח"כ לאכול אלא אוכל ואח"כ מפריש וכפ"מ בין מתניתן דידן למתניתן דהלוקח יין דהתם מפריש במוצאי שבת ויחול על למפרע למ"ד דא"ל ברירה, אבל להפריש בשבת גופי' אסור אפי' שתחול למפרע משום דלא התנה עליו בע"ש רק בין השמשות כדפי' הר"ש ז"ל וכל המפרשים ז"ל אבל במתני' דידן דמתנה בע"ש ביום רשאי להפריש בשבת גופיה שתחול על למפרע וע"ז מסיק הגע עצמך בניחותא שהיתה תרומה טהורה מותר להפריש בשבת שתחול מכבר לכשאפרישנה כגי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו בירושלמי שת"י ולפי הגי' דלפנינו לכשאוכלנה פי' לכשאוכלנה להתאנה ולא דיפריש קודם שיאכלנה אלא לאחר שיאכלנה תהיה מכבר לכשאוכלנה, הגע עצמך שהיתה תרומה טמאה דאסור לטלטלה בשבת ולהניחה בקרן זוית המיוחד לתרומה טמאה כדי שלא יבא לאכלה ולטלטלה בטבליה ולהניחה בקרן זוית המיוחד לתרומה טמאה ולקרות לה שם תרומה בקרן זוית זה אסור ג"כ להניח בקרן זוית המיוחד לתרומה טמאה אסור להניח שם טבל כי אינו מיוחד רק לתרומה טמאה ולא לטבל טמא כדאיתא כ"ז בירושלמי במס' פסחים (פ"ג), אבל כ"ז כשיניח טבל טמא בקרן זוית המיוחד לתרומה טמאה ויקרא לה שם תרומה שתחול מכאן ולהבא נמצא דמתחלה היה טבל טמא בקרן זוית המיוחד לתרומה טמאה וזה אסור אבל אם יחול עליו שם תרומה למפרע בזה מותר להניח הטבל בקרן זוית המיוחד לתרומה טמאה ולקרות לה אח"כ שם תרומה שתחול למפרע ונמצא שלמפרע היה תרומה טמאה מונחת בקרן זוית והיינו דגרסינן היתה תרומה טמאה מכבר לכשאניחנה בקרן זוית פי' באופן זה מותר להפריש אף תרומה טמאה ויכול לתרום אף תרומה טמאה בשבת על אופן זה, ואח"כ גרסינן תני מטלטלין אחד טהורה ואחד טמאה, כן גי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו וקאי על טבל שהיה עליו תנאי מע"ש כדמסיק ר"ז הדא אמרה טבל שיש עליו תנאי מותר לטלטלה דהא מותר להפרישה ולתקנה בשבת ומיירי בתנאי ככל תנאי דלתרומה ולא על למפרע אלא כר"י ב"א דיכול להתנות בתנאי שיחול למחר גופיה ואפי' למאן דל"ל ברירה ויתקן קודם אכילה וע"ז שאל כיצד הוא עושה פירוש בטבל טמא דהא אסור להפריש בשבת דהא אסור לטלטל תרומה טמאה בשבת ולהניחה בקרן זוית, ולהניחה בקרן זוית קודם הקריאת שם נמי אסור כנ"ל ע"ז אמר נותן עיניו במקצתו ואוכל השאר ולא שיטלטלה בשבת אבל לר"י בר"ב למ"ד דא"ל ברירה וחל למפרע יכול להפריש בשבת גופי' כדאמר לעיל מכבר לכשאניחנה בקרן זוית ועי' בתוס' ותמצא טעם בע"ה:

ותני

---

**שנויי נוסחאות:**
(שו"א) אליעזר כד"ו אלעזר. (שו"ו) שהן כד"ו שהוא. (שוי"ז) או בדרומו ומחולל כד"ו ובדרומו ומחול. (שוכ"ג) לטלטלה כד"ו לטלטלו.

---

### תוספת הרי"ד

א"ל יש לפרש דפריך מכיסין אלוגין דלמה בכיסין מעל אפילו כשהוציא כל הכיס הא גבי יין למאן דחיים לבקיעת הנוד למפרע טבל שתה א"כ ה"נ כשלא בא לידי זה הפרוטה למפרע חולין הוציא, ומשני ליה אל יפסוק כיס זה מן הקדש ר"ל לפיכך מעל עכ"פ בשהוציא את כל הכיס, כדאיתא בירושלמי הכא ודיוק: **מכבר** לכשאניחנה בקרן זוית, עיין בפנים ודבר זה מבואר בירושלמי מסכת פסחים (פ"ג ה"ג) דפריך דר"א דס"ל גבי כיצד מפרישין חלה בטומאה ביו"ט דלא תקרא לה שם עד שתאפה ומסיק בירושלמי דמיירה בתנור ושרפת שם ופריך ע"ד דר"א יקרא לה שם וירדנה ומשני אסורה לטלטלה פי' דתרומה טמאה אסורה לטלטלה, וירדנה ויקרא לה שם שמא יבא לאוכלה. וירדנה ויקרא לה שם ויוליך עמה אחרת לקרן זוית כההיא דתנינן תמן מטלטלין תרומה טמאה

---

עין משפט נר מצוה יז [א] מיי' פ"ו מעירובין הלט"ז טוש"ע או"ח סי' שפו ס"ט. יח [ב] מיי' פ"ט ממעשר הל"ח.

מסורת הש"ס (א) ירושלמי שבת פי"ח הל"א. (ב) טבול יום פ"ד משנה ד. עירובין לו.

### עמודי ירושלים הגינא

**אדם** עומד מע"ש ואומר הרי זה תרומה למחר. פירש מהר"א פולדא וז"ל. דוקא מע"ש דאין יכול לתקן ודאי בשבת אבל לא יאמר אדם בחול הרי זה תרומה למחר וכגון שהן בלגין טבול יום ובעי הערב שמש וכמו שאיתא במתני' שהביא אח"כ: ה"ג אמר ר"י ב"ר בון עומד אדם ואומר הרי זו תרומה למחר ופליג על סיפא דר"י ב"ר אליעזר: ה"ג מתני' פליגא על רבי יצחק ב"ר אליעזר: לגין שהן ט"י לגין כמו כדים של עץ שנטמאו ונטבלו מבעוד יום ועדיין לא העריב שמשן עד שתחשך וט"י פוסל את התרומה והוא מילא אותן לגין מן החביות שיש שם טבל מעשר ראשון ואם אמר הרי זו מה שמילא להלגין יהא מעשר לכשתחשך כדי שלא תחול התרומה עד שהעריב שמשן שלא תפסל ע"י הלגין: מחלל לשון מוחל כלומר מותר לשתות מן החביות מיד ואם היה ע"ש ואמר נמי שתהיה התרומה זאת עירוב לכשתחשך לא אמר כלום דלענין עירוב בעינן סעודה ראויה לכהן מבעוד יום והרי אינה ראויה להיות תרומה עד שתחשך שלא תפסל וחסר כאן בש"ס תיבת משתחשך ובערב בכל מערבין מייתי לה וא"כ ש"מ דיכול אדם לומר אפי' בחול הרי זו תרומה למחר וכמ"ש [illegible]

נמי כר"י בר בון: מאי כדון. אמתני' קאי דתנא היו דמאי אמר מה שאני כו' וע"כ פיירי פש שמוקמינן למתני' דלעיל בריש פירקין מכבר לכשאפרשנה וקשה ממ"נ היאך יאמר התנאי שאם תהיה תרומה טהורה והיא צריכה שימור מטומאה וכדאמר ר' יוחנן בפ' כל שעה והואיל ובידו לאחרה שהרי יכול לשתות ואח"כ כפ ישה ע"כ צריך לומר מכבר לכשאכלנה שלא תהא תרומה עד שיאכלנה הכהן ואם הא כהן המפריש יאמר שאוכלנה עכ"ל המפרש רא"פ. וכתב עליו הגאון בעל קרבן עדה בשירי קרבן (שבת פי"ח) וז"ל ודבריו תמוהים מ"מ דבחול אסור לומר כן שתהא תרומה למחר אין טעם לדבר ובדברי ר"י לא נזכר כלל מלגין מ"י ולא נזכר בשום מקום שאדם סובר כן ועוד שדחק להגיה דהקושיא אר"י בר"א וגם בחזרה פירש דקאי אר"י בר"א וכאן מפירש דאר"י בר' בון קאי ועוד כיון דקאמר חזר בו ר"י בר' בון מהדא משמע דלאו בכל דבריו חזר וע"ק מאי שביר דרך לעצמו והגיה דמאי כדון קאי אמתני' דהיו דמאי וכו' ובירושלמי גם שם גם כאן משמע מפורש דאמילתא קמייתא קאי וגם הפירוש שפי' בו לשון הש"ס אינו סובלו כלל וכלל וכל זה גרם לו שנעלם ממנו סוגיא דהכא:

[אמר המגיה באמצע טעות סופר [illegible] וא"ין אדם עומד בשבת וא"מר הרי זו תרומה למחר וחסר כאן [illegible] בשבת (פ' י"ח ה"א) ושם הגי' אמר ר' אלעזר]

**הלכה ו מתני'** [א] (א) היו לפניו שתי כלכלות של טבל ואמר מעשרות של זו בזו ושל זו בזו הראשונה מעושרת מעשרותי' מעשרות כלכלה בחבירתה קרא שם: **גמ'** ותני עלה [ב] נוטל מן השנייה שתי תאנים ושני עשורין ועישורו של עישור שמואל אמר לא מצי תניתה אין יסב חדא לעשר צריך מיסב חדא למאתים אין יסב חדא למאתים צריך מסב חדא לאלף אין יסב חדא לאלף צריך מסב חדא לעשרה אלפין אר"י בר חנינה (ב) *על הראשונה עובר בעשה ועל השנייה בעשה ולא תעשה על הראשונה עובר בעשה שקבע שני שמות כאחד ועל השנייה בעשה ולא תעשה שקבעו ב' שמות כאחד ושהקדים שני שבראשונה לראשון שבשנייה א"ר אליעזר דר"מ היא דר"מ אמר אין את תופס אלא ראשון ראשון בלבד (ג) תמן תנינן [ג] הרי זו תמורת עולה ותמורת שלמים הרי זו תמורת עולה דברי ר"מ א"ר יוסי הוינן סברין מימר מה פליגין רבי מאיר ורבנן לאחר כדי דבור אבל בתוך כדי דבור לא. מן מה דא"ר אליעזר ר"מ היא הדא אמרה אפילו בתוך כדי דבור אינו חוזר בו דתני מעשרותיהן מעשרות כלכלה בחבירתה קרא שם מפני שקבע ב' שמות כאחת הא זה אחר זה אין את תופש אלא ראשון ראשון בלבד א"ר אבינא מודין חכמים לר"מ באומר תרומה זו תחת שני חייב בהמה זו תחת זבחים שני חייב מפני שקבע שני שמות כאחת הא זה אחר זה אין את תופש אלא ראשון ראשון בלבד לא כן א"ר שמואל בר רב יצחק בשם רב הונא אמר זו תמורת עולה חוזר בו אפי' בתוך כדי דבור כאן במתכוין לפחות כאן במתכוין להוסיף אמר הרי זו תרומה אפילו בתוך כדי דבור אינו חוזר בו אדם נשאל על הקדישו ואין אדם נשאל על תרומתו

כיצד

## רידב"ז

**ותני** עלה נוטל מן השני' שני תאנים וכו' עישורין של עישור כן גי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו:

**אין** יסב חדא לעשר צריך מיסב חדא למאה אין יסב חדא למאה כו' כן גי' הגר"א ז"ל:

כיצד

## פני משה

**הלכה ו מתני'** היו לפניו שתי כלכלות של טבל ואמר מעשרות זו בזו. המעשרות שאני צריך להפרים מכלכלה זו יהיו קבועים בחברתה: הראשונה מעושרת. ומפרים מן השניה המעשרות של שתיהן: של זו בזו ושל זו בזו הראשונה מעושרת. שהרי קבע מעשרותיה בשניה אבל השניה אינה מעושרת שהרי כשאמר של זו בזו כבר נפטרה הראשונה ונתקנה וכי חזר ואמר ושל זו בזו מפרים הוא מן הפטור על החיוב שהרי הך שניה פירה והשניה עדיין חייבת היתה ואין מפרישין מן הפטור על החיוב וצריך שיפרים מן השניה על שתיהן: מעשרותיהן מעשרות כלכלה בחברתה. כשאמר כך קבע כאחת מעשרותיהן של כל אחת בחברתה לפיכך קרא שם ומפרים מזו על זו ומזו על זו ואינו יכול להפרים עליהן ממקום אחר: גמ' ותני עלה. בתוספתא (פ"ח): וזה לשון התוספתא היו לפניו שתי כלכלות של טבל בזו מאה ובזו מאה נטלה תרומתן ואמר מעשרות זו בזו הראשונה מעושרת של זו בזו ושל זו בזו הראשונה מעושרת (ובספרי הדפוס כתוב בבבא שנייה אין הראשונה מעושרת ופ"ס הוא) ונוטל שני תאנים שני עישורין ועישורו של עישור מעשרותיהן מעשרות כלכלה בחבירתה קרא שם נוטל עשרים תאנים מאיזה מהן שירצה בזו מאה ובזו מאתים אם מקטנה הוא נוטל נוטל אחת עשרה ואם מגדולה נוטל נוטל את כולה לא השלים בזו מאה ובזו אלף אם מקטנה הוא נוטל נוטל חמש עשרה ואם מגדולה הוא נוטל נוטל את כל השמים מכאן ואילך לפי החשבון. והנני מפרש בתחלה לבבא הראשונה בפ"ע מפני שיש מבבא השניה ואילך בזו מאה בזו מאתים וכו' כמה חילופין וכמה טעיות וא"א להעמידה כמו שהוא לפנינו ולא שלטה יד המגיהים בת שמעתא והנני מסדר לפניך כמו שהעתיק הש"ס לקמן היה בזו מאה ובזו מאתים וכו' וזהו סיפא דהתוספתא בעצמ' וא"כ צריך לגרום בתוספתא נמי כן בזו מאה ובזו מאתים אם מקטנה הוא נוטל נוטל אחת עשרה ואם מן הגדולה הוא נוטל נוטל את כל השמים בזו מאה ובזו אלף אם מקטנה הוא נוטל נוטל המש עשרה ואם מגדולה הוא נוטל נוטל את כולה לא השלים ונתחלפו השיטות בדפוס שם וזה פירושה דהתוספתא. ברישא דמיירי שאמר של זו בזו או שאמר מעוסרת וצריך להפרים המעשרות מהשניה על שתיהן כדתנינן במתני' ומפרש לה בהתוספתא כיצד הוא עושה: נוטל שני תאנים. והן לתרומת מעשר של שתיהן שבזו מאה ובזו מאה. כדמיירי הכא שבשתיהן שוות ותרומה גדולה כבר הופרשה מהן בתחלה כדקתני שנטלה תרומתן שני עישורין ועישורו של עישור כלומר המעשרות של שתיהן שצריך להפרישן מן השניה ועישורו של עישור היינו התרומת מעשר ממעשר הראשון ויתור לשון הוא דהא כבר מני לתרומת מעשר דקתני נוטל שני תאנים וזהו דקא מתמה שמואל על לשון התנא דברייתא כדלקמיה: שמואל אמר לא מצי תניתא. הכי כדנקט התנא בלישניה דקאמר נוטל שני תאנים והדר נקט ומני ועישורו של עישור אין יסב חדא לעשר צריך מיסב חדא למאה בתמיה כלומר אם כבר נטל הא' מעשרה והן השני תאנים שכל אחת א' מעשרה לתרומת מעשר של זו ולתרומת מעשר של זו והן בכלל המעשר הראשון דנקיט אבתרה וא"כ מאי האי דהדר קאמר ועישורו של עישור וכי עוד הפעם צריך ליטול אחד ממאה דהיינו עישורו של עישור והוא עצמו האחד מעשרה דכבר חשיב ליה: אין יסב חדא למאת צריך מיסב חדא לאלף וכו'. וכלומר וכן אם היו כאן אלף תאנים בכל אחת ואחת ונטל התרומת מעשר של כל מאה ומאה מהן והיינו חלק תרומת מעשר א'. ממאה מעשר וכי תאמר שצריך עוד ליטול תרומת מעשר חד וזה עישורו של עישור מן האלף בתמיה שהרי כבר נטל א' מכל מאה ומאה והוא עשרה והיא שעישורו של עישור של האלף וכן אם היו כאן עשרת אלפים תאנים ונטל התרומת מעשר של כל אלף ואלף והוא מאה וכי צריך עוד ליטול חד תרומת מעשר עישורו של עישור מן העשרת אלפים בתמיה שהרי כבר נטל עישורו של עישור של העשרת אלפים והוא המאה. הדין הוא פירושא דמילתא דשמואל דלא מתמה אלא על כפילת הלשון של התנא ומאריך בתמיה זו דקאמר כל הני אין יסב כאדם שאומר וכי לעולם תאמר שצריך להפרים ולחזור ולהפרים וסיפא דהתוספתא אפרש לקמן בהעתקת הש"ס לסיפא: א"ר יוסי בר' חנינא על הראשונה עובר בעשה וכו'. על הראשונה ארישא דקאמר של זו בזו א"כ קבע שני שמות של מעשרות של זו וזו כאחת והרי כאן עשה לפי שצריך להפרים כסדר בתחלה מעשר ראשון של שתי הכלכלות ואח"כ מעשר שני שלהן וכדתנן לקמן (בפ"ג דתרומות) שאם הקדים מעשר שני לראשון עובר בל"ת שנאמר מלאתך ודמעך לא תאחר ומיהו הכא אין כאן ל"ת שהרי הכלכלה הראשונה היא שמעושרת וכשיפרים מהשניה יכול הוא להפרים בתחלה המעשר הראשון של שתיהן ואח"כ מעשר שני שלהן ואין ל"ת אלא על העשה הוא שעובר מפני קריאת השם שקבע שני שמות של המעשרות כאחת וצריך לקבוע שם מעשר ראשון ואח"כ לקבוע שם מעשר שני: ועל השניה. בסיפא שאמר מעשרותיהן מעשרות כלכלה בחברתה והדין הוא שמפרים מאיזו מהן שירצה אם היו שתיהן שוות ובזה יכול הוא להפרים בתחלה המעשר ראשון על שתיהן ואח"כ המעשר שני ואין כאן ל"ת אלא שאם אינן שוות דהדין הוא שצריך להפרים מזו על זו ומזו על זו בדווקא כדלקמן וגלמד מהסיפא דתוספתא א"כ כשמפרים מכלכלה הראשונה על השנייה מקדים הוא המעשר שני שבה למעשר ראשון שבשניה והרי כאן ל"ת והעשה משום קביעת השם כאחת כדפרישית ברישא: א"ר אלעזר דר"מ היא. על הסיפא קאי הא דקתני מעשרותיהן מעשרות כלכלה בחבירתה דמשמע דוקא כשקבע השם כאחת הא לאו הכי תפים לשון ראשון לעולם ואפי' חוזר בו בתוך כדי דיבור וכדדייק לקמן וזהו כר"מ דתמורה דתמן תנינן (בפ"ה דתמורה) אמר ה"ז תמורת עולה וכו' ה"ז תמורת עולה. דברי ר"מ דאית ליה תפים לשון ראשון ורבי יוסי פליג עליה התם וס"ל דאם לכך נתכוין מתחלה דבריו קיימין ותמכר ויביא בדמי חצייה תמורת עולה ובדמי חצייה תמורת שלמים: הוינן סברין מימר. דלא פליג ר"מ אדרבנן אלא אם לאחר כדי דיבור חזר ואמר תמורת שלמים דבהא ס"ל דאינו חוזר בו אבל בתוך כדי דבור שאמר תמורת עולה חזר בו ואמר תמורת שלמים לא פליג ומודה דיכול לחזור בו כך היינו סבורין לומר אבל מן מה דאמר ר"א דר"מ היא מתני' הדא אמרה דס"ל דאפילו בתוך כדי דיבור אינו חוזר בו כדמסיק ואזיל: דהיא מתניתא וכו'. כלומר וכדדייק ממתני' דהכא דדוקא באם קבע שם מעשרות כלכלה בחברתה כאחת הוא דאמרינן דקבע שם הא בזה אחר זה לעולם אמרינן תפום לשון ראשון ואפילו חוזר בו בתוך כדי דיבור הראשונה היא דמעושרת ומוקי לה כר"מ ש"מ דר"מ הכי סבירא ליה: מודים חכמים לר"מ באומר תמורה זו תחת בני הייב. כלומר שאומר בתחלה תחול תמורה על זו ואח"כ תהא תמורה תחת שני שהיה לפניו בזה הכל מודים שתפס לשון ראשון וחייל תמורה על הראשון וחייב כלומר בדין תמורה שאם המיר מומר וחייב מלקות ארבעים שעבר על לאו דלא ימיר וקמ"ל דבכה"ג תמורה על הראשון הוא דחיילא: בהמה זו תחת זבחים שני. כלומר או אם אמר בהמה זו תחת שני זבחים שהיו לפניו ובזה הכל מודים דתרווייהו קדשי דדעתו שלא תחול זו אא"כ חלתה זו: מפני שקבע וכו'. אמר מר מפני שקבע שני שמות כאחת הא בזה אחר זה לעולם תפום ל' ראשון ואפילו חוזר בו בתכ"ד ופריך לא כן וכו' דחוזר בו בתוך כדי דבור והאי אפילו דנקט הכי אסגרת לישן הוא וכלומר דאפילו אם רוצה לחזור בו חוזר אם הוא בתוך כדי דבור: כאן במתכוין לפחות. דבורו הראשון כגון שאמר תמורת עולה ורוצה לחזור שלא תהא תמורת עולה כ"א תמורת שלמים וכן נמי כגוונא דמתני' לא תהא מעשרות זו בזו אלא זו בזו אינו חוזר בו אפילו בתוך כדי דבור כאן הא דר' שמואל במתכוין להוסיף שאומר בתוך כדי דיבור ותהא נמי תמורת שלמים דאז חוזר בתכ"ד ותרווייהו חיילי: אמר ה"ז תרומה. על פירות שאלו אינו חוזר בו אפילו תכ"ד מפני שנשאלין על הקדש כדקי"ל יש שאלה בהקדש ושלכך לענין חזרה נמי אמרינן דחוזר בתכ"ד אבל אין נשאלין על התרומה דאין שאלה בתרומה ואינו יכול לחזור בו:

כיצד

## תוספת הרי"ד

סמאה עם טהורה עם החולין, ולא דמיא התם ממאה לצורך טהורה כרם הכא חולין לצורך טמאה, חבריא בעי ויטליכנה לאסתפא ויקדשנה ומשני ויש אדם מקדים דבר שאינו שלו, ויקדישנה ויטליכנה לאסתפא ויש אדם מבקיל דבר שאינו שלו ע"כ, ומשמע מהאי סוגיא דאסור לרדנה ולהוליכה לקרן זוית ולקרות לה שם בקרן זוית דאל"כ יקשה ירדנה ויוליכנה לקרן זוית ויקרא לה שם, וראיתי בס"ך ז"ל דמקשה באמת כן והניח בצ"ע, אכ"פ מהאי דשם מוכח דתרומה טמאה אסור לטלטלה ותיישינן שמא יאכלנה אם לא ביניתנה בקרן זוית ואסור לטלטלה להניחה בקרן זוית, ולהוליכה לקרן זוית ושם יקרא שם נמי אי אפשר והוא מטעם דאין להניח בקרן זוית המיוחד לתרומה טמאה טבל דחיישינן שמא יתרפנה עם הטמאה, כמו דאין מניחין תרומה טמאה בבית מרחם תקלה שמא יאכלנה ומניחה בשביל זה בקרן זוית דמיוחד לשרפה כמו כן אין מניח טבל שמא בקרן זוית דמיוחד לשרפה משום תקלה דשמא יבא לשרוף להטבל וקי"ל דאין מדליקין בטבל שמא וחברייא בעי ויטליכנה לאסתפא ויקדישנה פי' כיון דטבל אסתפא אין חשש תקלה לא משום שמא יבא לאוכלו כדאיתא במס'

עין משפט נר מצוה יט [א] מיי' פ"ז ממעשר הל"ה. כ [ב] שם הל"ב יג. כא [ג] מיי' פ"ב מה' תמורה ה"ד.

מסורת הש"ס (א) תמורה ד. (ב) ע' תוס' שם ד"ה ואמר. (ג) תמורה כה.

גליון הש"ס *על הראשונה עובר. ע' במפרש כאן שכתב. דאף דבדמאי מותר להקדים שני לראשון. כמבואר סוף פ"ק ר"ח כ"ל כאידך אמוראי התם דאסרו. וכפי הנראה מפרש לה כאן בדמאי. וכ"כ התוס' בתמורה דף ד. ד"ה היו. וע' בתוס' יו"ט כאן. ובזה סרה קושית המס"ח על התוס' יו"ט והו"ק. וע' בחק נתן הספרדי בתמורה שם. ומיושב ג"כ קושי' המס"ח:

## כבר לאהרן

**שמואל** אמר לא מצי תניתה כנ"ל. פי' הרמב"ם לא מצאתי ידי ורגלי בה:

## מהר"ם יפ"ם

**היו** לפניו שתי כלכלות של טבל ואמר מעשרות זו בזו הראשונה מעושרת. של זו בזו ושל זו בזו הראשונה מעושרת. מעשרותיהן מעשרות כלכלה בחברתה כצ"ל [וכ"ה הגירסא במשנה שבמשניות]:

## שנויי נוסחאות

(סו"ד) בחבירתה קרא שם כד"ו שחבירתה קרא לה שם. (סו"ס) ושני כד"ו ושתי. (סו"ז) למאתים כד"ו למאת. למאתים כד"ו למאת וככי"ל למאה. (סו"ח) אר"י בר כד"ו א"ר בר וככי"ל א"ר יוסה ב"ר. (סו"ט) באחד כד"ו כאחת. (סו"י) כאחד כד"ו כאחת. (סוי"א) אליעזר כד"ו לעזר. (סוי"ג) פליגין כד"ו פליגין. (סוי"ד) אליעזר כד"ו לעזר. דתני כד"ו די מתניתא. (סוט"ו) בחבירתה כד"ו חבירתה. (סוט"ז) אבינא כד"ו אבונא.

כיצד הוא עושה. הסיפא דמתני' קאי אם אמר מעשרותיהן מעשרות. כלכלה בחבירתה וסיפא דהתוספתא שהבאתי לעיל היא: נוטל עשרים. תאנים מאיזה שירצה למעשר ראשון על שתיהן וה"ה שנוטל עשרה מכל אחת מהן אלא דלרבותא נקט דאפילו מאחת מהן שירצה נוטל המעשר של שתיהן דכיון בשתיהן כאחת והן שוות בזו מאה ובזו מאה כדקתני בריש' דהתוספתא כדלעיל ככלכלה אחת חשיבא ונוטל מאיזה שירצה על שתיהן ולא נקט אלא המעשר ראשון ואע"ג דבעי נמי לאפרושי מעשר שני על שתיהן משום דעיקר מאי דקמ"ל דאין קפידא בתרומת מעשר אם נוטל מאחת מהן על שתיהן ...יס ואזיל וכל עשר דיסב אית בהון תרומת ... האחד מן העשרה וכלומר דהואיל והן ... לא איכפת לן גם בתרומת מעשר שנוטל ... מהן שירצה על שתיהן וכדאמרן דכאחת ... משא"כ בסיפא בשאינן שוות דיש קפידא ... ת מעשר וכדלקמן ומיהו פשיטא לן דגם ... שני שצריך להפריש נוטל אף מאחת על ...: עד כדון. שאמרנו בשוות הן הכלכלות ... ם היה בזו מאה ובזו מאתים תאנים ובכה"ג ... שוות מספקא לן דילמא היה דעתו ... מעשר של אחת מהן בחברתה דוקא ... למה אמר מעשרות כלכלה בחברתה ... ינם שוות ואין ערך המעשר של זו כמו של ... לא דקפיד שיהו המעשרות של אחת מהן ... והיכא נמי למימר דלא קפיד בכך לדוקא ... ם ירצה יהא מפריש מאחת מהן על חברתה ... רצה יפריש מכל אחת המעשרות שלה הלכך ... ן דעל המעשר גופיה לא איכפת לן אם ... מאחת מהן על שתיהן דאף אם נחוש ... קבע של אחת מהן בחברתה בדווקא מ"מ הואיל והמעשר אין בו איסור לזרים יפריש מכל היכא דיפריש כי קא מספקא לן במה דאיכא למיחש על תרומת מעשר ... מספקא לן דשמא בדוקא קבע המעשר של אחת בחברתה וא"כ אם יפריש מכ"א המעשר שלה אכתי איכא חשש דתרומת מעשר מאחת מהן באידך ואסור לזרים וכיון ... ספק הוא כדאמרן אמרינן דבהאי חלק מהתרומת מעשר אם מפריש הוא מאידך על האחרת נפיק ידי חובתיה דאף אם היה דעתו בדוקא בכך כבר הפריש חלק ... גם מאחת על חבירתה ובלבד שבין הכל יפריש ערך המעשר עם תרומת מעשר. ובסברא זו יהיה קרוב לפרש כוונת התוספתא והסוגיא דהכא ואם שכולה ... היא ולא מצאנו חומר הענין בכל המסכת כזה: אם לשם מאה הוא נוטל י"א. כלומר אם נוטל ממנו לשם המעשר שלה צריך שיטול י"א והיינו עשרה: בשביל מעשר ... ן עם התרומת מעשר על המאה והאחת יתירה בשביל ספק תרו"מ של המאתים דשמא הוקבע התרומת מעשר של המאתים בתוך אותה של מאה ומשום דספק ... ם בדוקא הוא שתהא מעשר של אחת מהן בחברתה אם לא די באחת שהוא חצי חלק התרומת מעשר של המאתים שהן שתים למאתים וכדאמרן דהואיל וספק ... פיק ידי חובתיה בחצי חלק תרומת מעשר של אידך בחברתה: אם לשם מאתים הוא נוטל שנים תאנים. כלומר ואם מפריש מן של מאתים את כל תשלום ... רות המגיע לשתיהן והן שלש מאות ומכל מאה מעשר ראשון ומעשר שני ושנים לאו ד"ק אלא התנא דרך העברה ודרך כלל נקט ואינן אלא קרוב לשנים י"ש ... אה עשרה למעשר ראשון ותשעה למעשר שני שהן כ"ז לשג' מאות שבשתי הכלכלות וה"ה דשוה מלי להפריש סד זה מאותה של מאה אלא מטעמא דאמרן דשמא ... המעשר של אחת מהן בחברתה הואיל ואינן שוות ומה שמפריש הי"א מאותה של מאה הוא בחשבון ומשלים מאידך עד קרוב לשנים שהוא חשבון כל המעשרות של ... וממ"נ נפיק ידי חובתיה והיינו דתני בתוספתא בבבא זו אם מן הקטנה הוא נוטל נוטל י"א ואם מן הגדולה הוא נוטל נוטל את כל השנים וכפי אשר הבאתי לעיל ... בתוספתא כדמוכח מהסוגיא ואם מן הקטנה הוא נוטל דקאמר היינו שהוא נוטל לשם הקטנה כדקאמר הכא וכן אם מן הגדולה וכו' וכדפרישית: בזו מאה ובזו ... אם לשם מאה הוא נוטל נוטל חמש עשרה. זה נ"כ מתפרש על דרך הבבא שלפניה דאם הוא נוטל ממנה לשם המעשר שלה צריך שיטול עשרה בשביל מעש"ר עם ... ת מעשר שלה ועוד חמש בשביל הספק תרומת מעשר של האלף שמא הוקבע בתוך אותה של מאה והתרומת מעשר של אלף עשרה הואי ומשום שהוא ספק אם ... בה או לא די בחצי חלק תרומת מעשר שהוא חמש: ואם לשם אלף הוא נוטל אפי' הוא נוטל את כולה אינו משלים. כלומר בזה אין צריך לומר שמפריש את כל ... המעשרות מן אותה של אלף ואף אם לא קבע בדוקא מעשר אחת בחבירתה שהרי מאותה של מאה אי אפשר להפריש כל המעשרות של י"א מאות ואפילו הוא ... את כולה אינו משלים לחשבון המעשר ראשון ומעשר שני של האלף לבדה וא"כ פשיטא הוא שמפרישים תשלום כל המעשרות מאותה של האלף וזהו ג"כ דברי ... פתא בבבא זו כמו שהבאתי לעיל להגיה לפי סוגיית הש"ס. וזהו ביאורה של תוספתא והסוגיא זו החמורה: מי שיש לו כלכלה והוא מבקש לעשרה. וזהו ג"כ ... פתא שם בתר הסוא דלעיל: נוטל שני תישועין. שני פעמים תשע ממאה והן י"ח ותישוע של תישוע שהוא אחת שהן בין הכל עשר למעשר ראשון ותשע למעשר ... פריך אליבא דברייתא ויאמר תשע עשרה ולמה ליה למנקט בהאי לישנא שני תישועין וכו': אמר ר' זעירא דברי חכמים וחידותם. כלומר כך הוא סדר החכמים ... בלשון חידה ואף שכאן פשוט הוא בא ללמדינו להבין דבריהם שלפעמים הן אומרים בדרך חידה ועמיק הוא מי ימצאנו כ"א לאחר יגיעה הרבה ותניענו ועל דרך ... החכם להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם וכעין ההיא תוספתא והסוגיא דלעיל שבארנו אותם: הרוצה להכניס מאה תאנים מתוקנים. שיש לו תאנים טבל ... לתקנם מכל וכל מהתרומה ומהמעשרות ושיהו נשארים אח"כ מאה מתוקנים: על כל תאנה ותאנה שני תישועין. כלומר לפי חשבון של כל התאנים שיש לו כאן ... ואם רוצה הוא שיהו מאה מתוקנים מכל המתנות א"כ צריך שיהיו לו תאנים מלבד המאה כדי להפריש מהן מה שצריך ונמצא שהוא מפריש בתחלה שנים ... זה ממאה ושני תישועין ותישוע של תישוע שהן י"ט למעשר ראשון ומעשר שני ממאה נשארו ע"ט מתוקנים מתרומה ומעשרות והרי הן כ"א מה שהפריש וצריך ... ם למאה כ"א אחרים ועדיין צריך הוא ליטול שתים מהן עצמן כדי לתקן אותן הכ"א המשלימין למאה ומפני שהשיעור התרומה מכ"א הוא דבר מועט ואינו ... אפי' לחצי תאנה לא קחשיב כ"א שתים מהן למעשר קחשיב והרי הן כ"ג תאנים שהפריש ונמצא עכשיו יש בידו מאה תאנים מתוקנים מהכל והיינו דקא מסיים ... ארבעה אמר תישועו של תישוע כלומר אותן ארבעה שצריך עוד לחשוב מלבד הי"ט של מעשר ראשון ומעשר שני והן שתים לתרומה שהפריש בתחלה ושתים מעשר ... הכ"א שמשלים למאה מתוקנים הן בכלל התישוע של תישוע שאמר התנא דמלבד התישוע של התישוע צריך שיטול עוד ארבעה ובין הכל הן כ"ג תאנים שהפריש כדי שיהיו בידו מאה מתוקנים כדאמרן וזהו ג"כ להבין דברי חכמים וחידותם:

(א) כיצד הוא עושה נוטל עשרים תאנים מאיזה מהן שירצה וכל עשר דיסב אית בהון תרומת מעשר *עד כדון בשוות היה בזו מאה ובזו מאתים אם לשם מאה הוא נוטל אחת עשרה אם לשם מאתים הוא נוטל שלשים תאנים בזו מאה ובזו אלף אם לשם מאה הוא נוטל נוטל חמש עשרה אם לשם אלף הוא נוטל אפילו הוא נוטל את כולה אינו משלים (ב) מי שיש לו כלכלה והוא מבקש לעשר' נוטל שני תישועין ותשוע של תשוע שהן עשר מעשר ותשע מעשר שני ויאמר תשע עשרה א"ר זעירא דברי חכמים וחידותם הרוצה להכניס מאה תאנים מתוקנו' לתוך ביתו הרי זה נוטל על כל תאינה ותאינה שני תישועין ותישוע של תישוע שהן עשרים ושלש תאיני' ארבעה ואחד תישועו של תישוע:

**כיצד** הוא עושה כו' בזו מאה ובזו מאתים נוטל שלשים אם לשם מאה הוא נוטל אחת עשרה אם לשם מאתים הוא נוטל עשרים ושתים בזו מאה ובזו אלף אם לשם מאה הוא נוטל נוטל אחד עשר כו' כן גירסת הגר"א ז"ל בכ"י קדשו:

**על** כל תאנה ותאנה ב' תשועין ותישוע של תישוע שהן עשרים ושלש תאנים, כן נראה שהיה גרס מתחלה כן ומתחיל מתניתן ומחק תיבת ארבעה אמר תישוע של תישוע ואח"כ נתקן כך דמחק תיבת אמר וה"ג וד' תישועין ותישוע של תישוע:

(שו"א) מאיזה כד"ו מאי זו. (שו"ב) בהון תרומת כנ"ר בהון הדא תרומה. (שו"ס) שלשים כד"ו ששים. (שו"ג) ואחד כד"ו אמר.

## הלכה ז מתני'

[א] מאה טבל מאה חולין נוטל מאה ואחת מאה טבל מאה מעשר נוטל מאה ואחת מאה חולין מתוקנין מאה מעשר נוטל מאה ועשר מאה

**הלכה ז מתני'** מאה טבל מאה חולין. שנתערבו והך טבל דמתני' דהכא איירי בטבל שהופרש ממנו תרומה גדולה אלא שלא הופרשו ממנו המעשרות והרי הוא טבול לתרומת מעשר לאחד ממאה שבו: נוטל מאה ואחת. לפי שדין הטבל שאוסר מין במינו ואפי' בכל שהוא עד שיפרישו וכשהוא ... המאה מהתערובות הטבל הוא שנוטל ולפיכך אמרו שצריך ליטול עוד אחת מהמאה של החולין עמו ומפסיד אותה הסאה האחת מפני שהסאה של תרומת מעשר ... ל נתערבה בהחולין וא"ת נהי דכך הוא הלא תרומת מעשר עולה באחד ומאה וכשנוטל המאה טבל מן המאתים שנתערבו א"כ ישארו המאה חולין מתוקנין כמו ... היינו טעמא שאם אתה אומר אינו נוטל אלא מאה יטעה ויחשוב שאותן המאה הן המאה החולין שעלו בידו ויחשוב אותן לחולין ובאמת אינו כן שהטבל הוא ... ישנו מן החולין ונמצא ישארו אלו המאה טבל בטיבלן שיחשוב שהן חולין ולא יפריש מהן הלכך צריך הוא שיטול עוד סאה אחת מן החולין מפני התרומת ... כדי שידע שהטבל הוא שהפריש ויתקנו לפי מה שצריך לתקנו וישארו מהחולין צ"ט סאה מתוקנין והכי מפרש להאי טעמא בהאי תלמודא בפרק הבית והעליה: ... טבל מאה מעשר. שנתערבו ג"כ הוא נוטל מאה ואחת והפסיד מן הטבל אותה סאה אחת וישארו צ"ט שאין טבל ואותן המאה ואחת הכל מעשר הן וטעמא ... חלוקה הויא כעין הטעם דהלוקה הראשונה שאם אתה אומר לא יטול אלא מאה יחשוב שהמאה שנטל הוא הטבל ולא יפריש כ"א סאה אחת לתרומת ... ממנו ובאמת אינו כן שהמאה שנטל הן המעשר מפני שזהו הכלל כל שיש בו יותר מן האיסור אותו הוא שמפרישין מהתערובות שנתערב עם האחר וכן הוא ... שבמאה הטבל יש סאה אחת לתרומת מעשר ובמאה מעשר יש עשרה לתרו"מ לפיכך אמרו שיטול מאה ואחת כדי שידע שהן המעשר ויפריש תרומת מעשר ... ור הראוי למאה ואחת מעשר שאף אותה סאה אחת שניטלת מן הטבל נעשית מעשר ומ"מ ההפסד הוא מן הטבל שאם לא נתערבו היה מפריש מהטבל ... למעשר והעשירי שבאותן עשרה היה לתרומת מעשר והיו נשארים בידו מאותן המאה טבל תשעים סאה שהן מעושרים ומתוקנים ממעשר ראשון ומאותן המאה ... לא היה צריך להפריש כ"א עשרה לתרומת מעשר עכשיו שנתערבו אומרים אנחנו שאותה הסאה שהוא נוטל עם המאה הן הכל כמעשר ונמצא אותה הסאה ... היא ההפסד שגם היא למעשר ומפריש מהן עשרה למאה לתרומת מעשר וחלק העשירי מאותה סאה מעשר לתרומת מעשר ומהצ"ט שאין שנשארו טבל צריך ... שיפריש מעשר מכל הצ"ט והן עשרה שאין פחות עשירית ובין הכל הוא מפסיד סאה כדאמרן: מאה חולין מתוקנין מאה מעשר. שנתערבו ובמאה מעשר ... הפריש מהן תרומת מעשר יש בהן עשרה מתרומת מעשר לפיכך נוטל מאה ועשר לפי שהתרומת מעשר נתערב בהחולין וא"כ צריך להפריש מהחולין כדי שיעור ... ת מעשר שבמאה המעשר ונוטל מאה ועשר והן הכל מעשר ומפריש מהן התרומה מעשר כשיעור תרומת מעשר מן הק"י מעשר שהן י"א והותן העשרה שמוסיף ... מאה מפסיד הוא מן החולין וישאר תשעים שאין חולין מתוקנות כמו שהיו וא"ת א"כ יהיו החולין הכל מדומע שהרי עשרה תרומת מעשר שנפלו למאה הן ותרומה

### תוספת הרי"ד

במס' ב"ק (דקט"ו) ולא שמא יבא להדליק, ומשני כיון דישליכנה לאשפה הוי הבקר ואין אדם מקדים דבר שאינו שלו ולא יכול להקדים, ופריך ויקדישנה וישליכנה לאשפה כדפי' הק"ע ז"ל דיוליכנה על האשפה ויקדישנה שם ושם ישליך מידו ומשני דאין אדם רשאי להשליך במקום הפקר דבר שאינו שלו הרי מפורש להוליך

עין משפט נר מצוה כב [א] מיי' פ"ח ממעשר הל"ג.

מסורת הש"ס (א) תוספתא פ"ח. (ב) שם.

גליון הש"ס *עד כדון בשוות. ע' במפרש כאן. וע' במפרש בתוספתא ובשנות אלי' ובלח"ם וע' ברמב"ם פ"ז ממעשר הל"ג. והכ"מ לא הע' מקומו מכאן:

(סו"ט) דאיתפלגין כד"ו ואיתפלגון. שני כריים ואחד בכ"ל תרומה שני כריים באחד. (סו"ל) מנא כד"ו סוו. (סו"ג) לה כד"ו ליתא. ויעלה כד"ו ויעלם. (סו"ו) לשעבר כד"ו בשעבר. (סו"ח) אותה כד"ו אותו. (סו"כ) עשר שורות של עשר עשר כדי. כד"ו עשרה שורות של עשר כדי.

ותרומה אינו עולה אלא באחד ומאה הא ליתא דתינא אם היה העשרה התרומת מעשר ככר מפורשים ומבוררים לתרומת מעשר אז הדין שצריך א' ומאה כנגד התרומת מעשר שנפלו אבל כאן ש"אין התרומת מעשר מבורר ומופרש אלא שיש במאה יעשר הטבולין לתרומת מעשר כדי עשרה לתרומת מעשר הלכך לא מחמרינן כאן אלא שהוסר בחולין כדי אותן העשרה ויהיו כמעשר וצריך ליטלן מהחולין עם המאה מעשר ומפרים מן הכל תרומת מעשר ותשעים כחולין נשארו מתוקנין. והא דקתני הכא חולין מתוקנין ולא חולין סתם כמו ברישא אע"ג דגם ברישא בחולין מתוקנין איירי הא קא משמע לן דלא תימא

דאיתפלגין תרומות ג' כרייס בא' מהן כו' דתני מעשר טבל כו' מחק תיבת מעשר ונכתב בגלדו במקום מעשר תרומת ותיבת תרומה הנכתב בגלדו ספק לי אם הוא כ"י הגר"א ז"ל:

איתפלגון רבי ור' דוסתאי בר' ינאי כו' מה אנן קיימין מאה טבל ותשעים טבל נוטל תשעים ושתים חסר עישור אחד מאה טבל ושמונים טבל נוטל שמונים ושנים כו' ר"כ בשם רבנן דקסרין בשהספרים תליין ממקום אחר כן גירסת הגר"א ז"ל בכ"י קדשו, וניכר שהיה מתחלה תיבות על הגליון ומהקם והגי' שמו שהוא לפנינו כעת:

מאה טבל והשעים מעשר תשעים טבל ושמונים מעשר לא הפסיד כלום זה הכלל כל זמן שהטבל מרובה לא הפסיד כלום: גמ' ר"ש בן לקיש אמר צריך להתנות ולומר אם טבל עלה בידי הוא מעשר ואם מעשר עלה בידי הרי הוא עשוי תרומת מעשר א"ר יונה צריך לכפול תנייו ולומר ואם לאו לא עשיתי כלום רבי יוחנן אמר אינו צריך לכפול תנייו דין בדעתיה ודין בדעתיה דאיתפלגין (א) שני כריים ואחד מהן רבי יוחנן אמר קדשו מדומעין ור"ש בן לקיש אמר לא קדשו א"ר מנא חולקין על ר"א בן ערך דתני מעשר טבל שנתערב בחולין *אם יש לו פרנסה ממקום אחר חוזר מוציאו לפי חשבון ואם לאו ר"א בן ערך אומר יקרא לה שם לתרומת מעשר שבו ויעלה באחד ומאה א"ר בא בר ממל תיפתר בדברים שאין להן עלייה רבי הלל בן פזי בעי ויפצע אמר רבי יונה מותר לפצע לא כן תנינן [א] (ב) נתפצעו האגוזים לשעבר הא בתחילה לא אמר רבי יונה כיני מתנית' כל זמן שהטבל מרובה על המעשר מעשר לא הפסיד כלום רבי לוינטי בשם רבי יונה כל טבל דאנן קיימינן הכא טבל לראשון ולשני רבי אבהו אמר איתפלגון רבי ורבי דוסתי בי רבי ינאי חד אמר עושה אותה שני למקום אחר וחרנא אמר עושה כולו שני למקום אחר ומפריש עליו ראשון למקום אחר מה נן קיימין מאה טבל ותשעים מעשר נוטל תשעים ושתים חסר עישור אחד מאה טבל ושמונים מעשר נוטל שמונים ושלש חסר שני עשרונים מיכן והילך לפי חשבון:

דלאין הדין דהאי חלוקה כ"א בשנתערבו המעשר בחולין שהוציאו ממנה התרומה גדולה לבדה ולא הוציאו ממנה המעשר דאז אמרינן דהמעשר של מאה מוציא גם העשרה מעשר שבהחולין ונוטל מאה ועשר למעשר מפני שנתחבר מעשר למעשר ואינו מפסיד כלום אבל לא בנתערב המעשר עם החולין המתוקנין לגמרי ואפילו מן המעשר הלכך קמ"ל דאף אם נתערבו בחולין המתוקנין לגמרי אוסר בהן עד כדי עשרה מטעם העשרה תרומת מעשר שבמאה המעשר וכדאמרן: מאה טבל תשעים מעשר וכו'. כל זמן שהטבל מרובה לא הפסיד כלום והטעם דכשהטבל מרובה א"כ לעולם אין במעשר הפחות ממנו כדי שיעור שנוכל להעלות התרומת מעשר שנתערב בו ואם אתה מחשבו כתרומת מעשר שנפל למעשר נמצא המעשר מדומע הכל הוא ולפיכך לא החמירו כן במעשר וכל זמן שהטבל מרובה לא הפסיד מן הטבל כלום והיינו אם הטבל מרובה על המעשר בין בעשרה או פחות דלעולם שייך האי טעמא ועשרה דנקט במתני' לאו דוקא והכי אמרינן בגמרא וכדנפרש בהסוגי': גמ' רשב"ל אומר צריך להתנות. אבבא מאה טבל מאה מעשר קאי דכשהוא נוטל מאה ואחת צריך להתנות ולומר אם טבל עלה בידי. כלומר על אותה השאה אחת הוא אומר כן אם זו של המאה טבל היא שעלה בידי הרי הוא מעשר כמו שהמאה מעשר שנטלתי ואם של מעשר הוא הא' שעלה בידי הרי הוא עשוי תרומת מעשר על המאה טבל:

## הלכה ח מתני' מי שהיו לו עשר שורות של עשר עשר כדי יין ואמר שורה החיצונה אחת מעשר ואינו ידוע איזו היא נוטל שתי חביות לוכסן חצי

צריך לכפול תנאו ולומר ואם לאו לא עשיתי כלום. על מה שהוא אומר הרי הוא עשוי תרומת מעשר צריך הוא לכפול ולומר ואם לאו שאין הדבר כמו שאמרתי לא עשיתי כלום שלא יחא חל שם תרומת מעשר על האחת הנוכפת: ר' יוחנן אמר אין צריך לכפול תנאו. כלומר שא"צ כאן לתנאי כלל אלא יכול הוא לקרותו לתרומת מעשר כך ואע"פ שאינו יודע אם הוא מהטבל או מהמעשר כיון שנוטל עם המאה הרי הוא מעשר וקורא שם לתרומת מעשר: דין כדעתיה ודין כדעתיה. ואזדו ר"י ור"ל לטעמייהו דאיתפלגון לקמן (בפ"ג דתרומות) וה"ג שם תרומת שניי כריים כאחת מהו ר' יוחנן וכו'. וכצ"ל כאן. כלומר אם היו לפניו שני כריים של תבואה ואמר תרומת שני כריים באחד מהן מהו ופליגי ר"י ור"ל ר' יוחנן (ס"ל) קדשו מדומעין כלומר קדשו התרומות שבהן והרי שניהן מדומעין שאינו ידוע באיזה מהן התרומה ור"ל סבר דלא קדשו כלל מכיון שאמר סתם ולא פירש היכן ובאיזה הכרי קבע התרומה והיינו דאמר הכא דכל חד וחד לטעמיה הוא דאזיל דר"ל ס"ל מכיון שאינו ידוע לו אם הוא מהמעשר או לא צריך להתנות עליו דבלא כך לא חל עליו שם תרומת מעשר ור"י ס"ל דא"צ להתנות דחל עליו תרומת מעשר כמו דס"ל התם שאע"פ שאין ידוע לו היכן היא התרומה חל עליה שם תרומה ושני הכריים מדומעין: אמר רבי מנא וכו'. ארישא דמתני' מהדר מאה טבל מאה חולין נוטל מאה ואחת וכדפרישית במתני' דלאותו הא' שצריך הוא ליטול נוסף על המאה ומפסיד מן החולין מטעמא דהוי כשאה של תרומת מעשר שבמאה הטבל נתערב בהחולין ואע"פ שהיה בדין דאף אם הוא כך מ"מ הרי למאה חולין נפלה וא"כ יעלה באחד ומאה ולא יפסיד מן החולין כלום ואפ"ה אמרינן דמפסיד אותה השאה מן החולין ועלה קאמר רבי מנא שמענו שחלוקין הן חביריו על ר"א בן ערך דלקמן: דתני. בתוספתא דתרומות (פ"ה): מעשר טבל. טבל שטבל לתרומת מעשר שלא הופרש ממנו ונתערב בהולין: אם יש לו פרנסה ממקום אחר. שיש לו ממה להפרים על זה הטבל ממקום אחר מוציא עליו לפי חשבון הטבל שנתערב: ואם לאו ר"א בן ערך אומר קורא שם לתרומת מעשר שבו ועולה בא' ומאה. כך הוא בתוספתא שם וכלומר אם נתערב במאה חולין א"כ קורא לו שם לתרומת מעשר ויעלנו יגא' ומאה והינו נפסיד מן החולין כלום והשתא מתני' פליגא על ר' אלעזר בן ערך דממתני' שמענו דמפסיד אחת מן המאה חולין ואמאי ויעלנו לתרומת מעשר בא' ומאה: תיפתר. להמתני' בדברים שאין להם עלייה שאינם בטלים וכהאי דתנינן (בסוף פ"ג דערלה) ואלו הן שהן מקדשין אגוזי פרך ורמוני באדן וכו' דחשיבי הן ולא בטלי: ויפצע. אותן ואז בטלה חשיבותן דהא תנן התם נתפצעו האגוזים נתפרדו הרימונים יעלו בא' ומאתים וה"ה יעלה בא' ומאה: א"ר יונה מותר לפצע. בתמיה וכי מותר לכתחילה לפצע כדי לבטל האיסור וכי לא כן תנינן שם נתפצעו האגוזים בשעבר אם נתפצעו בדיעבד הא לכתחילה לא: כיני מתניתא. הכי דקתני כל זמן שהטבל מרובה לא הפסיד כלום כן צריך לפרש כל זמן שהטבל מרובה על המעשר הוא שלא הפסיד כלום וכדפרישית טעמא במתני' דבכה"ג דמתני' ודאי לא משכחת לה שמה שהוא מרובה על המעשר יעלה במעשר הפחות ממנו שהרי הן עשרה ולא יעלו בתשעים שמעשר וה"ה נמי אם הטבל מרובה בפחות מעשרה לא משכחת לה שיעלה בהמעשר וקמ"ל דאנן קפדינן שלא יהא המעשר מפסיד כלום וכלומר שאם תחשבהו כ"ין תרומת מעשר ממש שנפל למעשר אם כן יהיה המעשר מדומע ויפסיד המעשר: כל טבל דאנן קיימינן. במתני' הכא טבל לראשון ולשני ולא לתרומה גדולה דאל"כ אמאי מפסיד אחת מן החולין בשביל התרומת מעשר לבד הרי יש כאן טבל שהוא טבול גם לתרומה גדולה והיה לו להפסיד שלשה השתים בשביל התרומה והא' בשביל התרומת מעשר אלא ע"כ בטבל שעשה התרומה גדולה והטבל שאנו חוששין בשביל התרומת מעשר שבו: חד אמר עושה אותו שני למקום אחר וכו'. לאו אמתני' קאי אלא אהא דתני בתוספתא והייתי הש"ס אבתרה דפלוגתייהו וכדמפרשינן לקמן: מה אנן קיימין. פלוגתייהו ואהיכא קאי דהא במתני' קתני דבזמן שהטבל מרובה לא הפסיד כלום והא אמר המעשר כמו שהיה וכן הטבל כמו שהיה ולמה לו לעשות שני למקום אחר: מאה טבל וכו'. כלומר דמפרש דהאי ברייתא קאי פלוגתייהו ותוספתא היא (בפ"ח) אלא דשם כתובה בשיבוש ובהיפך וגי' דהכא עקרית מלבד תיבת שלש בסיפא הועתק בטעות והאי תנא דברייתא פליג אתנא דמתני' בדין אם הטבל מרובה דע"ל דמפסיד מן הטבל כשיעור תרומת מעשר שבו וכן שיעור תרומת מעשר של תשעים אם היו טבל והיינו דקאמר מאה טבל ותשעים מעשר נוטל תשעים ושתים חסר עישור אחד וכלומר דנוטל המעשר התשעים ועוד השתים חסר עישור אחד היינו אחד בשביל התרומת מעשר שבטבל דחיישינן שמא הוא בתוך המעשר ועושה עוד להתשעים כדין יבל לתרומת מעשר וזהו אחד חסר עשירית שהוא שיעור תרומת מעשר לתשעים וכל זה מפסיד הוא מן הטבל שהרי צריך להפרים עוד תרומה מעבר מן הטבל הנשאר יתר ביעורו והמעשר התשעים נשארו כמו שהיו ומפרים מהן תשעה לתרומת מעשר כדיני: מאה טבל ושמונים מעשר נוטל שמונים ושתים חסר ב' עשרונים. כצ"ל וכן הוא בתוספתא אלא ששם מהופך בטעות. ופירושו כדפרישית בבבא ראשונה דתרומת מעשר משמנים טבל שעושה אותם הטבל כדלעיל הוא אחד חסר שני עשרונים ועם האחד שהוא כנגד התרומת מעשר שבטבל שתים חסר ב' עשרונים. והשתא פלוגתא דלעיל הכא הוא דקאי דחד אמר עושה אותו שני למקום אחר לזה הנוסף שנוטל מן הטבל עם המעשר והן שתים חסר אחד: יעשה אותו מעשר שני על מקום אחר. שצריך לו להפרים דמשום שעדיין לא קרא לו שם לתרומת מעשר יכול הוא לעשות לבני על מקום אחר ונמצא לא יפסיד כלום ושני בדוקא נקט כדי לעקור ממנו שם מעשר ראשון שלא יחוש לתרומת מעשר שבו: וחד אמר עושה אותו כולו. כל המעשר התשעים והב' חסר עישור דמחמת הספק שנתערב בטבל ויש בו חשש מתרומת מעשר של הטבל יעשה אותן הכל למעשר שני ומפרים עליו כדי שיעור זה המעשר ראשון ממקום אחר:

## הלכה ח מתני' מי שהיו לו עשר שורות של עשר עשר כדי יין והן מסודרות בארץ שבכל ענין שתמנה בין ממזרח למערב בין מצפון לדרום תמצא עשר שורות של עשר עשר שהן מאה כדין או חביות: ואמר שורה החיצונה אחת מעשר. כלומר חבית אחת שבשורה החיצונה קבעתי שתהא מעשר על חביות אחרות שיש לי במקום אחר: ואינו ידוע איזו היא. לפי שיש כאן ארבעה שורות חיצונות לארבע רוחות: נוטל שתי חביות לוכסן. באלכסון אחת של מקצוע

### תוספת הרי"ד

דלהוליך על האספה ולהקדישה שם מותר ולא דיהא אסור להוליך שם אבל להוליך אותה לקרן זוית ולהקדישה שם אסור משום דאין מניחין שם אף הגע אחת טבל שמא מחשם תקלה שלא יבא להדליק, ועיין בתוס' ז"ל במסכת שבת (די"ח ע"ב) ובמסכת ב"ק (דקס"ו ע"ב) דמאן דחיים לתקלה שמא יאכל אפילו לזמן מועט

עין משפט נר מצוה כג [א] מיי' פט"ז ממא"א הלכה יא יב.

מסורת הש"ס (א) ירושלמי תרומה פ"ג הל"ג. (ב) גיטין נד א. ג.

גליון הש"ס *אם יש לו פרנסה כו'. ע' בתוספתא פ"ה כאן ובר"ש פ"ג דחלה משנה ט וברש"י חולין ד' קלה ד"ה טבל כתב שלא ידע לפרשה. וע' במפרש כאן ובמפרש בתוספתא שם. ובלח"ש. ובהגהות הגרי"ש אלגזי ברמב"ן בכורות פ"ג. וע' ברמב"ם פ"ח ממעשר הל"ב ובכ"מ. וצ"ע שלא הש' פ"ס הכאן. וע' במס"ת מה שהאריך בסוגיא זו ואין כאן מקומו להאריך. כי יתמשך הענין וכיון דמגמר לא גמר אתחולי נמי לא מתחילין וע' ביש"ש בחולין פ' ראשית הגז סי' ג':

מקלוע דרומית מזרחית ואחת של מקלוע מערבית צפונית שכל חבית שבמקלוע נמנית לשתי רוחות ומערב את שתיהן לתוך חבית אחת ומפריש מהן המעשר: חצי שורה החיצונה אחת מעשר. ואם אמר חבית אחת שבחצי שורה החיצונה קבעתי למעשר על מקום אחר ואינו יודע איזו חצי שורה מארבע שורות החיצונות: נוטל ארבע חביות מארבע זויות. מפני שכל אחת מהזויות היא משותפת משתי מחציות מן שתי השורות החיצונות ומערב ארבעתן לתוך חבית אחת ומפריש מהן המעשר: שורה אחת מעשר ואם אמר חבית אחת שבשורה אחת מאלו עשר שורות קבעתי למעשר ואינו ידוע באיזו שורה היא: נוטל שורה אחת באלכסון. כלומר נוטל עשר חביות משורה אחת ואותה השורה היא באלכסון ממקלוע דרומית מזרחית עד מקלוע מערבית צפונית או ממקצע מזרחית צפונית עד מקלוע דרומית מערבית ומערב כל העשר חבית לתוך חבית אחת ומפריש מהן המעשר ומפני מה נוטל באלכסון ואינו נוטל שורה אחת ביושר ממזרח למערב או מצפון לדרום לפי שכשנוטל באלכסון בין שתמנה השורות כולן ממזרח למערב בין שתמנה אותן מצפון לדרום נמצא שנוטל הוא מכל שורה ושורה חבית אחת משא"כ אם היה נוטל שורה ביושר ממזרח למערב או מצפון לדרום: חצי שורה אחת מעשר. ואם אמר חבית אחת מחצי שורה אחת ולא ידע איזו חצי שורה נוטל שתי שורות באלכסון אחת ממקלוע דרומית מזרחית עד מקלוע מערבית צפונית ושורה אחת ממקלוע מזרחית צפונית עד מקלוע דרומית מערבית ונמצא נוטל חבית מכל חצי שורה מן השורות ומערב אותן בתוך חבית ומפריש מהן המעשר: נוטל מכל חבית וחבית. ומערב אותן לתוך חבית אחת ומפריש מהן המעשר שהוא כדי חבית אחת שקבע וכן בטולה מתני' א"נ לפרש אלא כדי חבית אחת כפי שקבע למעשר: גמ' ויטול שתים. ברישא דמתני' דקתני נוטל שתי חביות לוכסן משום שאינו ידע באיזו שורה החיצונה קבע החבית למעשר והאי נוטל דקתני היינו שנוטל את החביות שתיהן ומערה לתוך חבית אחת ומפרש להאי פירושא מסיפא דמתני' דקתני נוטל מכל חבית וחבית אלמא דשיעור חבית הוא נוטל למעשר אחר

חצי שורה החיצונה אחת מעשר ואין ידיע איזו היא נוטל ארבע חביות מארבע זויות שורה אחת מעשר ואינו ידוע איזו היא נוטל שורה אחת לוכסן חצי שורה אחת מעשר ואין ידוע איזה היא נוטל שתי שורות לוכסן חצי חבית אחת מעשר ואינו ידוע איזו היא נוטל מכל חביות וחביות: גמ' ויטול שתים רבי כהן בשם רבנין דקיסרין כשהפריש חציין ממקום אחר תני (א) היו לפניו שתי חביות אחת של מעשר טבל טהור ואחת של מעשר טבל טמא הרי זה מבוא שני לגינין ונוטל מזו כדי תרומת מעשר משתיהן ומזו כדי תרומת מעשר משתיהן וחוזר ומגביה את הלגינין ואומר אם זהו טהור הרי הוא עשיתי תרומת מעשר ואם לאו לא עשיתי כלום וחוזר ועושה כן בשני וטובל ושותה דברי רבי ר"א בן ר"ש אומר אינו טובל אלא לבסוף מ"ט דרבי אני אומר שמא שתה משקין טמאין תחילה ומ"ט דר"א בי ר"ש אני אומר שמא שתה משקין טמאין בסוף (א) הכל מודין בשותה משקין טמאין שהוא אסור לוכל אפילו ספק תרומה ספק משקין כל עמא מודין שהוא מותר לוכל אפילו תרומה ודאי אלא כן אנן קיימין בהדא מתניתין מ"ט דר"א ב"ר שמעון מאחר שעל ידי זה ועל ידי זה נתברר' הטומאה טעון טבילה מה טעמא דרבי שלא יבוא לידי רביעית ומה טעמא דר"א בי ר"ש בשותה פחות מרביעית ול"ת ליה לר"א בי ר"ש שלא יבא לידי רביעית א"ר יוסי בי רבי בון אין לך אלא יהדין פיתרא לדמיא דרבי חשש שמא שתה משקין טמאין בתחילה ורבי אליעזר בי ר"ש חש שמא שתה משקין טמאין בסוף:

## סליק פרק המזמין וסליקא לה מסכת דמאי

**וחוזר'** ועושה כן בשני ושותה וטובל כו' ומ"ט דר"א בר"ש אני אומר שלא שתה משקין טמאין עד בסוף כו' אלא כי אנן קיימין בהדא מתניתא מ"ט דר' מאחר שע"ז כו' טעון טבילה ומ"ט דר"א בר"ש בשותה פחות מרביעית ומ"ט דרבי שלא יבוא לידי רביעית ול"ל לר"א בר"ש שלא יבוא לידי רביעית אריב"ב כו' ור"א בר"ש אני אומר שלא שתה משקין טמאין עד בסוף כן גירסת הגר"א ז"ל בכ"י קדשו:

סליק פירקא, וסליקא לה מסכת דמאי, בריך רחמנא דסייען מריש ועד כען.

(שו"ד) איזה כד"ו איזו. (שו"ה) חצי כד"ו ליתא. (שו"ו) ואינו כד"ו ואין. חביות וחביות כד"ו חבית וחבית. (שו"ח) כשהפריש כד"ו בשהפריש. ממקום בכי"ר למקום. (שוי"ב) הלגינין כד"ו הלגין. עשיתי כד"ו עשיתיו. (שוי"ד) טובל כד"ו טבל. (שוט"ז) מודין כד"ו מודיי. (שוי"ז) כן כד"ו כא. בהדא מתניתין כד"ו בהדא מתניתא. (שוכ"א) חש כד"ו חשש.

שמערה ומערב את כולן בתוך כלי אחד נוטל מן המעורב כדי חבית אחת שקבע למעשרות מאותן החביות של השורות והשתא כי היכי דבסיפא דהספק הוא בכל חבית וחבית ונוטל מן המעורב מהן לכדי חבית אחת למעשר ה"נ ברישא דהספק הוא מאיזו שורה חיצונה ונוטל מן המקלועות לוכסן דנוטל כדי חבית אחת מן המעורב מהן למעשר וה"ה בכל ספיקי דמתני' הוא כן כל חד וחד לפי הספק כדפרישית במתני' ועל זה פריך הש"ס ולמה יעשה כן ויטול שתים החביות שבמקלועות ויפרים אותן למעשר דהא יש כאן ספק שמא זו היא שקבע ומהשורות החיצונות הנמנין עמה ושמא האחרת היא שקבע מהשורות החיצונות האחרות הנמנין עמה וא"כ יטול שתיהן למעשר: בשהפרים חציין ממקום אחר. כלומר דמתני' דהכא מיירי שכבר הפרים וקבע חציין מהחביות למעשר על יין שיש לו ממקום אחר ועכשיו כשהפרים ואמר קבעתי חבית אחת למעשר עוד למקום אחר האי לא היה דעתו אלא על החצי שבחבית שקבע הוא בפעם השנית ומכין שאינו יודע באיזו שורה החיצונה היא אותה חבית שקבע בה עכשיו צריך הוא ליטול מהמקלועות באלכסון ונמצא שא"נ ליטול כל השתים למעשר של עכשיו שהרי לא קבע אלא חצייה שבחבית וכשהוא מערבן לשתיהן בחבית אחת אינו נוטל כ"א כדי מעשר שקבע: תני. בתוספתא (סוף פ"ח) ושם אינו גורס מחלוקת רבי ור"א בר"ש כ"א סתמא דהתוספתא כרבי דהכא מיתניא וכדלקמן: של מעשר טבל. שלא ניטלה ממנו תרומת מעשר: ומזו כדי תרומת מעשר משתיהן ומגביה את הלגין וכו'. וחוזר שכתוב כאן טעות הדפוס הוא אגב סיפא דלקמן: וחוזר ועושה כן בשני. ומתנה כך: ושותה וטובל. כצ"ל וכן הוא בתוספתא וגרים התם שותה מזה וטובל ושותה מזה וטובל ושותה. משניהם כאחת צריך טבילה באחרונה ונראה להסר התם וצריך לגרום שותה מזה וטובל שותה מזה וטובל דברי רבי ר"א בר"ש אומר שותה משניהם כאחת צריך טבילה באחרונה והויא כגי' דהכא דאל"ה קשיא רישא וסיפא אהדדי: ר"א בר"ש אומר אינו טובל אלא בסוף. כצ"ל וכדמפרש טעמייהו דרבי סבר חושש אני שמא שתה משקין טמאין בתחלה ונפסל גופו מלאכול בתרומה וצריך טבילה. ור"א בר"ש סבר דהראשון ששתה אינו אלא ספק טמא ולפיכך כששתה השני הוא שצריך טבילה: הכל מודים. וקאמר הש"ס דלאו היינו פלוגתייהו דהכל מודים בשותה משקין טמאין ודאי דאסור לאכול אפילו ספק תרומה; ספק משקין. ואם שתה ספק משקין שספק אם טהורין או טמאין כ"ע מודים שמותר לאכול אפילו תרומה ודאי דלא גזרו בספק משקין: אלא כא אנן קיימין בהדא מתניתא. אלא הכא מוקמינן לטעמייהו במילתא אחריתא וכגון ששתה פחות מרביעית כדלקמן דר"א בר"ש סבר דמאחר שע"י זה וע"י זה נתבררה הטומאה כלומר דאע"ג שלא שתה אלא פחות מרביעית מזה ופחות מרביעית מזה מ"מ הואיל וע"י ששתה שניהן נתבררה הטומאה דממ"נ שתה עכשיו משקין טמאים טעון הוא טבילה באחרונה ומצטרפין הם לרביעית ורבי סבר נמי דבעלמא לא חיישינן לספק משקין והכא היינו טעמא שלא יבא לידי רביעית כלומר משום דלאי לא מצרכת ליה לטבול אחר ששתה מן הראשון אתי למימר דהאי דלא בעי טבילה לאו משום דשתה פחות מכשיעור ואפילו היו טמאין ודאי אלא ביחשב משום דכל חד וחד מהן ספק משקין הוא וחיישינן שיבא לידי שתיית רביעית מן השני ולא יטבול דמימר אמר גם זה ספק משקין הוא ואפילו כששותה ממנו כשיעור טהור הוא ולא ידע דעכשיו ששתה גם מן השני משקין טמאין שתה ממ"נ הלכך הצריכו לו לטבול אף אחר ששתה מן הראשון לבדו כדי שלא יבא לטעות בשתיית השני בכשיעור רביעית: ומ"ט דר"א בר"ש בשותה פחות מרביעית. השתא מסיק ליה לטעמיה כדאמרן דמיירי ששתה פחות מרביעית מזה ומזה והלכך לאחר שתיית הראשון בלאו הכי טהור הוא ואפילו היו משקין טמאין ודאי שהרי לא שתה כשיעור שאין משקין טמאין פוסלין את הגויה אלא ברביעית אלא מכיון שחזר ושתה מן השני מצטרפין הן לרביעית הואיל וע"י שניהן נתבררה הטומאה וכגון שלא שהה מתחילת שתיה ועד סופה יותר מכדי אכילת פרס כדאמרינן בפ"ג דכריתות: ופריך ולית ליה לר"א בר"ש שלא יבא לידי רביעית. בתמיה הי ס"ד דבהכי פליגי וכדמוקית להאי ברייתא ששתה פחות מרביעית א"כ שפיר קאמר רבי דאיכא למיחש שלא יבוא לידי רביעית ומ"ט דר"א בר"ש דפליג עליה וכי לית ליה דכל היכא דאיכא למיחש להכי דודאי חיישינן אלא א"ר יוסי ברבי בון אין לך לפרש הברייתא אלא כהדין פתרא קדמייא דבספק משקין גופיה פליגי דרבי חושש שמא שתה משקין בתחלה ואף דספיקא הוא צריך לטבול: ור"א בר"ש. חושש אני שמא שתה משקין טמאין בסוף וכלומר דאין החשש אלא על מה ששתה בסוף דהשתא ממ"נ משקין טמאין שתה ובאחרונה הוא דצריך טבילה אבל מה ששתה בראשונה ספק משקין הוא וקי"ל שתה ספק משקין טהור:

הדרן עלך המזמין את חבירו וסליקא לה מסכת דמאי, בריך רחמנא דסייען מריש ועד כען.

### תוספת הרי"ד

מועט חיישינן ומ"כ חיישינן להניחה בקרן זוית המיוחד לגרפה אפילו זמן מועט וכמו כן אסור לגדנה דקרא לה שם שמא יאכלנה אפילו בסמוך לחשיכה דבלילה ידליקנה מ"מ חיישינן לתקלה עכ"פ מפורש מיכח מהסוגיא הזו כדברינו בע"ה ודוק: הדרן עלך המזמין וסליקא לה מסכת דמאי

עין משפט נר מצוה כד [א] מיי' פי"ד מהל' אבות הטומאה הל"ז.

מסורת הש"ס (א) תוספתא פ"ד.

**דף א ע"א** ר' יוחנן אמר לא שנא הוא בין דמאי בין וודאי פטורין. ובש"ס דילן ברכות דף מ' משמע כר"ל דדוקא דמאי אבל ודאי חייבין. ועי' בר"ש כאן שכתב ג"כ דש"ס דילן משמע כר"ל וכן נראה מפי' המשנה להרמב"ם ורע"ב דמשום ס"ס פוטרו ומשמע דהא ודאי חייב. אבל הרמב"ם פי"ג ממעשר ה"א כתב דאפילו אמר לו ע"ה שהן אינן מעושרין פטורין מן המעשרות עד שיודע שהם מן השמור ומשמע דפסק כר"י וכמ"ש הכ"מ שם. ולפענ"ד תלוי בזה בטעם הפטור דרש"י בברכות שם פירש דטעם הפטור מפני שאינן השובין. וכ"כ הר"ש כאן ולפ"ז י"ל דבודאי אינן מעושרין חייבין דמה בכך שאינן חשובין: וע"ה מעשרין הן הוא לומר שאינן מעושרין ודאי חייבין. אבל הרמב"ן מפרש הטעם מפני שהן הפקר ופטורין ממעשר א"כ אף בודאי פטורין וז"ש הרמב"ם פי"ג הנ"ל מפני שהוקחן מן ההפקר וא"כ אפילו א"ל ע"ה שאינן מעושרין פטורין. ובזה נראה דאף ש"ס דילן מודה דפטורין אף בודאי שהרי אמרו בברכות שם בבלשא ומ"ד בבלי כמרא היינו דקתני הקלין שבדמאי ספיקן הוא דפטור הא וודאי חייבים אלא למ"ד תמרי דזיקי וידאן חייב הפקרא נינהו. הרי מבואר דאם הן הפקר פטור אפילו וודאן ורק בהש"ס דילן ס"ל דהקלין שבדמאי היינו מפני שאינן חשובין ובוודאי מעשר להו. לכך וודאן חייבים אבל הרמב"ם פסק כהירושלמי דהיינו מפני שהוקחן מן ההפקר ולכך אף וודאן פטורים ודוק. ועי' בש"ס דילן פסחים מ"ב ב' דאמרו שם בלישנא קמא לא נתבדו ע"ה על החמד ופירש"י לפי שאינו חשוב בעיניהם ע"ש וא"כ מבואר דהש"ס דילן ס"ל הטעם משום דאינן חשובין ולכך וודאי חייבין רק דמאי פטורין. ומ"ש שם בלישנא בתרא הא בדוווקא הא בדפרלגי היינו דבפרלגי הוקחן מן ההפקר וכדאמרו שחזקה אינו בא אלא מן הסמד ועי' תוס' שם וא"כ פטור אפילו וודאי ומה דנקט ע"ה ל"ד כדאמר ר' יוחנן הכא. וא"כ מבואר בתי הפירושים. והרמב"ם פסק דהטעם משום שהן מן ההפקר ולכך פטור אפילו וודאי. ועי' מפרש כאן ובשנות אליהו כאן שכינו רק דפסחים ולא ביאר הדברים כל צרכן ודוק היטב. ובזה יתיישבו הרבה דקדוקים והכ"מ:

**שם ע"ב** דתנן מתנה על מתנה דמאי. כן הוא בפ"ב דמכשירין, מ"י כן אמת דק"ל טובא בהא דאמר מתנה על מתנה דמאי והרי התוס' בכורות דף כ' ד"ה ותנא"א הקשו למה לא יהי' חייב דמאי מה"ת דנימא סמוך מיעוטא דאין מעשרין לחזקת טבל וכתבו בתירוצם השני דאין להחזיק אדם ברשע בשביל מיעוטא דאין מעשרין ע"ש ולפ"ז זהו בדמאי דע"ה אבל נמצא בדרך שפיר שייך לומר סמוך מיעוטא לחזקה דהא אינו רשע רק שנאבד ממנו ושמא הוא מאותן מתנה שמכניסין למכור בשוק דפטור מדין ממעשר ואינו רשע כלל ואף שהתוס' בבכורות הקשו כן רק לר"מ דחייש למיעוטא אבל לרבנן לא. ועדיין קשה דר"מ פליג בסיפא ולמה לא פליג ברישא ונע"ג ואולי כיון דמתנה מביאים בתיהם א"כ הוה כספק קרוב לו ספק קרוב לה דכתבו התוס' בכתובות דף כ"ב דלאיתרע חזקת פנויה מכ"ש כאן דאיתרע חזקת טבל דמתנה שמביאין לבתיהן דרכן לעשר קודם. וכן לפירוש ראשון שם כיון דמתנה למתנה לא נתחייב עדיין במעשר של חזקת טבל כעין מ"ש התוס' בבכורות שם בתירוצם הראשון יעו"ש. ובזה מיושב מה דבסיפא פליג ר"מ וס"ל דמתנה למתנה וודאי ולא נודע טעמו ולמה ברישא לא פליג ר"מ דהא בסיפא חייש ר"מ במתנה כ"ה ברישא ולא ראיתי מי שיאיר עיני בזה ולפמ"ש א"ש דבמתנה נכרים דשפיר שייך סמוך דבזה ל"ש שני התירוצים דלא איתרע חזקת טבל כיון דאין קנין לנכרי חייב במעשר והו"ל קבוע גמור ול"ש לומר דלא יתחייב ברשע דהנכרי וודאי לא עישר ואינו רשע בזה משה"כ ברישא הו"ל דמאי וז"ב ודו"ק. ועוררני לזה כהריף מו"ה יצחק משה נאדעל מנגוב נ"י. ובזה שכתבתי יש לומר דבכה"ג שמצא בדרך וודאי גם תרומת מעשר צריך ליתן לכהן אף דבתרומת מעשר דמאי של ע"ה יכול למוכרו לכהן כמ"ש בטור ועי' מ"ל ה"ב שהאריך בזה אבל בכה"ג צריך ליתנו לכהן דשייך סמוך מיעוטא לחזקה אף דחזקה איתרע קצת מ"מ אינו רק דרבנן כמו שנראה מהתוס' כתובות כ"ג שם דלא כהפנ"י בגיטין כ"ב דא"כ שוב מה"ת צריך ליתנו לכהן ואף דאין הולכין בממון אחר הרוב כיון שעכ"פ לדידיה אסור רק שפסול למוכרו לכהן בכה"ג לא הוי' חזקת הממון כ"כ כיון דעכ"פ צריך למוכרו ולדידיה אסור הוה כעין ב"ב דף כ"ה בספק אס"ור קדם כל דלקיילה קאי אמרינן ליה קוץ ע"ש ועי' הגהת זקני הח"ל ז"ל סי' ק"ג ושייך לומר סמוך מתנה לחזקה ואף דהם לענין דמים אמרינן ליה זיל ואייתי ראייה כאן דלקיילה קאי דהיינו שצריך ליתנו עכ"פ לכהן ולא הוי' כ"כ חזקת הממון ומה גם דיש מתנה לחזקה וה"ל רק דמיב וז"ב:

**דף ב ע"ב** תנן ר"מ ברס הכא כרבנן. עי' מפרש שם שס"ל בדמאי מהמרינן כשל תורה ופלוגתייהו בכרוה כתם הוספין לגזוב עי' בש"ס דילן נדה דף ה' ברש"י ותוס' ד"ה ר"מ ודו"ק ולפענ"ד מה דמדמי דמאי לכתם הוא ע"פ מ"ש הכ"מ פי"א ממעשר הי"ג דאף בש"ס מהמרינן כיון דרוב ע"ה מעשרין יהפ"ה חיישינן למיעוטא ה"ה דאף ס"ס לא מועיל ע"ש. ובזה מגולא בכתם מהמרינן אף דאיכא ס"ס ועי' כ"מ פ"ט מהא"ב כ"ב ובט"ז יו"ד רסי' קצ"ג. משום דתחילתו נתקנה על הספק אף דרוב דמים באה בסכנה וה"ה דמהמרינן. בש"ס נכך מדמי זה לזה ודוק:

**דף ג ע"א** אלא א"כ היתה במקום שהיתה גורנת. כן היא בתוספתא סוף תרומות:

**שם ע"ב** שאין במחשבה. כן הגיה המפרש ועי' לקמן פ"ב דמס' שביעית על המשנה דאורז ודוחן והספרגון כתב שם דחזר בו המפרש ממ"ש כאן לגרס. וכפי מ"ש לפנינו כאן פי' כמ"ש שם וכפי הנראה רק להמפרש כאן כפי מה שפי' שם:

**שם** אפילו לתמרתא דר"פ ב"י עי' מ"ש המפרש בתוספותיו ד"ה ולא:

**דף ד ע"א** מהו עבורוות עברי' לפענ"ד עבורות היא תבואה דתרגומו של תבואה היא עבורא. ובזה יבא על נכון מ"ש לו על לשון ועשו נפות והמפרש נדחק כאן בתנם:

**שם** מי שנה. עי' מפרש מ"ש בזה ובמה"כ לא עמד על הכוונה וצ"ל מגביה. והייט שביקש שיגביה עליו והוא מורגל במדרש בכמה מקומות שהם מבקש שיכבדוהו ויבא הללו אומר משגיה כבו היינו שיגביה על כבודו:

**שם** יין למוריים ויין לאלונטית. עי' חולין ד"ו ובמהרב"א שם ובחק יעקב סי' רמ"ב סק"ט ובפר"ח יו"ד סי' נ"ט ובב"י יו"ד סי' קי"ב ובתשובה הארכתי בזה והבאתי דברי שו"ת גנת בעשועים סי' ה"י והכ"מ:

**שם ע"ב** שלוקח מן בחמת בגד ומן המגירות בגורין חייב. עיין מהרי"ט בכתובות סי' פ"ד ובית מגן כמו"ש ופרת ע' אחד עשר:

**דף ז ע"א** ר"א תנן למיעוט כשהיא סרקייא שהיא מספקת יום אחד מן האיסור נעשה אותו יום כולה לגבל בימים. נ"ע דלמה תנן ר"א למיעוט והא קי"ל ביו"ד סי' קי"ד ס"י בהג"ה דבכל איסורי דרבנן אם ידוע שרק שכו"ם אחד אינו מערב מותר ליקח מכו"ם כ"ז שאין ידוע שמערב בודאי ולא"ז ג"כ כל שאין ידוע אם ליקח מישראל ויש רק אחד שאינו לוקח מישראל שוב מותר ואפילו מבתיהן מותר ליקח כמ"ש הש"ך ס"ק ח"י שם ואף די"ל דשאני כאן שאין גם אחד שנודע שאינו לוקח מישראל מ"מ קשה מה מייתי ראיה מסרקייא דשאני התם שנודע דאותו יום היא מספקת מן האיסור והו"ל קבוע גמור כמ"ש המג"א סי' ש"ט ס"ב ואף די"ל דשם השבת מגד עצמו הוא קבוע וכאן אינו בעצם היום רק שמסתפקין באותו היום מ"מ כל שנודע שמסתפקין שוב נעשה קבוע וצ"ע:

**שם** ר"י בעי מעתה מי שבא להתגייר אין מקבלין אותו הגי אומר מעמון ומואב בא וכו'. היינו משום דל"ת למיעוט ואמרינן כל דפריש מרובא פריש ומזה סתירה למ"ש בשו"ת נודע ביהודה מהד"ב חלק אה"ע סי"ב ויש קושיות השאגת אר"י סי' צ"ג משום דהא בפ"ג לא אזלינן בתר רובא ורק אחר שנתגיירו אזלינן בתר רובא דיין דכבר נתגיירו ע"ש והרי כאן אמרינן דבבא להתגייר לא חשו לעמון ומואב ואזלינן בתר רובא אף דבא להתגייר ואולי כיון דבא להתגייר ולקבל עליו דת יהודית שוב הו"ל דינו כישראל ואזלינן בתר רובא וראיה לענין מילה של בני קטורה בגם לאחר המילה הם גוים רק שלענין המילה נתחייבו בני קטורה דזה שפיר כתב דבפ"ג לא אזלינן בתר רובא ודוק. אמנם בגוף דברי הירושלמי קשה דנימא סמוך מיעוטא דעמון ומואב לגבי חזקת עכו"ם דאיתרע לה רובא והמיעוט אינו נגד הרוב רק דמסלקו מן הרוב דהיינו בית רוב עכו"ם ומן הרוב העכו"ם במיעוט עמון ומואב בכה"ג כל דהמיעוט מסתלק מן הרוב זה המיעוט הבוב להצטרף של כמזקה כמ"ש רב"א בחידושיו יבמות דקי"ט וא"כ שייך למר סמוך מיעוטא דעמון ומואב לגבי חזקת עכו"ם. ולכאורה רציתי לומר דמיעוטא דעמון ומואב לא שייך לגבירות דהיה יכול להתגייר ולא ישא אשה וא"כ לא שייך חזקת עכו"ם א"כ הא"כ בהירנה לישא אשה שוב לא היה רק מיעוט לבד ול"ת דז א דהרי משמע הכא בתי שבא להתגייר אם לא יוכל לישא אשה אין מקבלין אותו דאל"כ מאי קושיא דיכול להתגייר ולא ישא ואף אם נימא דעיקר קושיא דא"כ גר"ת לא יוכל שום גר לכנסה אבל ניחא שבטת הענין מורה דאין מקבלין אותו כלל וכן אמרו במדרש מגילת רות על פסוק אשר לא ידעת תמול שלשום שאילו תמול שלשום לא היינו מקבלים אותה שלא נתחדשה אז הלכה דעמוני ולא עמונית אלמא דכל שאינה ראויה לכנסה אין מקבלין אותם כלל וקורין בו לא יבא בקהל לך וא"כ שוב שייך סמוך מיעוטא לחזקת עכו"ם ודוק וצע"ג. שוב מצאתי בזרע אברהם הנדפס עם המדרש שהאיר שם דאף שאינה יכולה לכנסה מ"מ היו מקבלין אותה להתגייר אבל דבריו דחוקים לפע"ד ובילקוט מבואר שלא היינו מקבלין אותה שלא נתחדשה הלכה דעמוני ולא עמונית עדיין וע"כ הדברים צריכים עיון גדול:

**דף ח ע"א** סוה וכסו ופוטלו מסו. עי' בבלי ביצה די"ד ב' תלתא גברי ותלתא מיני מסו ועי' בר"ן ובגליון הר"ן ע"ש ודוק:

**שם** ולענין ספיחין כ"כ הרמב"ם פ"ד משמטה וע"ש בכ"מ ועי' בשו"ת דרכי נועם חיו"ד סי' כב:

**שם** ואפילו רבי אגל ר' אלעזר בר"ש. עי' מדרש ועי' יד מלאכי אות ה' סי' קע"ב:

**דף ט ע"א** חבירים חשודין לאכול ואינן חשודין להאכיל. עי' ש"ת חת"ס ח"ג סי' פ"ג ומכא קמא ראי' לשיטת הרמ"ה שם ועי' ביאור הירושלמי בשנות אליהו כאן:

**דף יא ע"ב** אין נפרעין ממנו מלוה מ"ש עי"ד סי"ב ועי' בשו"ת האה"ז הת"ץ ז"ל בהשמטות לשו"ת פיטות ונדפסו מחדש פה לבוב בסי"ג מ"ש בביאור התוספתא ועשו"ת בשמים ראש סי' נ"ג ובכסא דהרסנא מ"ש בזה וזכה לשוין נזקני הח"ל ז"ל ועי' בס-סות יד שאול סי' רי"ג שנדפסו מחדש פה לבוב מ"ש בזה:

**דף יב ע"א** נותן לתוך ידו ואינו נותן לתוך פיו נ"ע דמה בכך דאינו נותן לתוך פיו ס"ס הוה כמאכיל בידים כל שנותן לתוך ידו ועי' מג"א סי' הרל"ז סק"ב ובסי' תר"ע סק"ג ואף דדבריו סותרים וכמ"ש בהגהות שם דבסי' תר"מ מיירי בתחנו לתוך פיו היינו משום דשם באכילה מגד עצמו אין איסור כמ"ש בסי' תרמ"ז אבל כאן אסור אף ליתן לתוך ידו וצ"ע בזה:

**דף טז ע"ב** מפני אחר שאין אימת שבת עליו. עי' תוס' חולין דע"ה ב' וביד שאול סי' רי"ט:

**דף יז ע"א** אפילו יש לו מאותו מין הי לד ת"ב. עי' מפרש שפי' איזה נד שאתה רוצה ותאכל אתה יכול לדרוש. והיא דחוק ולפענ"ד נ"ל היכר ברי"ש והיינו שאף שיש לו מאותו מין אפ"ה היכר תאב לזה דוקא והכירו לו גם בזה:

**דף יח ע"א** ר' בא בר כוהא בשם רב האוכל פירות טבולין ומע"ש חייב מיתה. עי' כ"מ פ"י ממ"א ה"כ ועי' מדרש רבה איכה בפסוק גלתה יהודה מעוני ובהידושי ובגליון הרמב"ם שם הארכתי הרבה והכ"מ ועי' שו"ת מהרי"ט סי' כ"ס:

**שם ע"ב** הוה מפיך הלכה דמהלא נימינה. עיין מפרש ועי' בטור ובב"י או"ח סי' קע"ו ועי' במתנות כהונה במדרש רבה איכה על פסוק בני ציון היקרים:

**דף יט ע"א** נאמן על הוא שהקילו בהלכתי. עי' פר"ח סי' קי"ט ביו"ד מ"ש בזה וזכה לכאן. ומ"ש בריטב"א בע"ז דל"ט בכתב דמוכח ממשניות זרעים דאף דע"ה נאמן באיסורין אבל להעיד על אדם שהוא כשר אינו נאמן ולא כתב היאך מוכח וכיון למה דאמר בירושלמי כאן ודוק ועשו"ת זקני המג"ב בשו"ת פני יהושע ח"א ס"י ובתשובה הארכתי בזה והכ"מ ובשנות אליהו כאן מגיה במקום ע"א בירושלמי שצ"ל ע"ה וסייעו עם הארץ דע"ה אינו נאמן ולפע"ד העיקר כהפר"ח וכמ"ש הריטב"א:

**דף כ ע"ב** תני הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר והלה כאחת. עתוי"ט סוכה דל"ה שהזכירו כך תוספתא ובשו"ת שאגת ארי' סי' נ"ו הקשה על התוס' דלמה הוצרכו להביא כך תוספתא ולא במשנה בזכר ג"כ כאן הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחת ואני כתבתי בתשובה ליישב והכ"מ:

**דף כב ע"ב** אין ביצה אלא ביין ושמן. עשו"ת מהרי"ט בכתובות ונמ"ל פי"ד ומעשר ה"ה:

**דף כג ע"א** מתניתין דר"מ דר"מ הוא אין קנין לעכו"ם בא"י. עשו"ת מהר"ל בצלאל אשכנזי סי' א"ב ובהדרים הלכות מנות התלויים בארץ והאם קלטו בררתי ביד שאול הלכות הדש:

**שם** הא אם מזיד הלוטה היא. נ"ע ברמב"ם פי"א מטמאת ה"א ובמ"ל שם ועי' ספר המנוח להרמב"ם מנוח רכ"ג ועשו"ת פמ"א ה"ר סי' ל"ד:

**שם ע"ב** דלא כן מה אנן אמרין ר"מ ור"ש אין הלכה כר"ש. כן היא שיטת הירושלמי דר"מ ור"ש הלכה כר"ש וכ"כ במבות התלמיד נר"ש הנגיד. והוא תימא דבש"ס דילן היא בעיא דלא אפשיטא ובשו"ת ט"ב מכדורא קמא חלק אהע"ז בתקנת עגונות האריך ג"כ דלא קי"ל כהך דירושלמי ודלא כשו"ת מהר"מ מלובלין סי' קל"ב ועי' בשלום ירושלים בסוף מועד שהאריך בכל זה וגם לי יש לי אריכות דברים אמנם כאשר הביאו לידי ספר יד מלאכי ראיתי שהקיף בסי' תק"פ כמה וכמה הלכות בזה והקפה ידו של כהן בזה יעו"ש:

**דף כה ע"א** אין העכו"ם עושה שליח ביד אחר חבירו. עש"ך חו"מ סי' רמ"ב סק"ס ומ"ש בהגהותיו בזה שם:

**דף כו ע"ב** אדם נותן מעשרותיו בטובת הנאה וכו'. בכל ענין הלז סי' לי אריכות דברים בתשובה וקונטרס גדול בזה אמנם בסורה הבאה על הארץ ספר מהרי"ט אלגזי על הלכות בכורות להרמב"ן ושם בכפ"ד מגכורות האריך והרחיב הדיבור בזה והיינו בדין ביכוף המקבל על המאריך:

**דף כז ע"א** מכרה לאחר וכו'. עיין מ"ל פ"ז ממעשרות הי"ט כ' ועשו"ת זקני בעל שער אפרים (כמדומה בסי' ע' שאינו כעת לפני) מ"ש בזה הענין:

**דף כט ע"א** לפיכך אם נתן אחת יתירה. עי' רב"י כתובות דנ"ח שמביא בשם התוספתא והוא בתוספתא כאן. והגאון שהמיתי מהר"י פיק ז"ל כתב שלא מצא בתוספתא ובמחכ"ת לא תפש יפה וכאן מצא וכאן היה:

**שם ע"ב** נעשה מלוהו ומלותו של בעה"ב. נ"ע בדברי הרמב"ם שהביא הטור באה"ע ז' סק"כ ועי' מחנה אפרים הלכות מלוה סי' מג יד:

**שם** מה דתחית מקל בלבי תלוי בי' א"ל עתיד את להנהיג שררה על ישראל. עיין מפרש שנדחק מאוד מאוד. ולפע"ד נראה הפי' כאן כענין דאמרו בפט"ו דכלים תלוי מקל שבלבין והיינו מקל עץ שבולשין בו ועי' רב"י ובערוך ערך בלש וכאן אמר שראה בחלום מקל בלבי תלוי בו ואולי הוראה שלא כהוגן. וכעין זה אמרו ביבמות דל"ג גבי ר' ינאי שראה קנה רצוץ בחלום יע"ש ועי"ז אמר לו עתיד את להנהיג על ישראל שררה ותוך שם זה המקל בזה מורה על גדולה ושררה כנלפע"ד ודוק היטב. שוב ראיתי בשנות אליהו שפי' ג"כ מה דתמית היינו אם נראה לו היתר שלו וע"ז השיב לו מקל בלבין תלוי בו והוא סמך ע"ז במו שם על מקל בלבין. וה' יודע במעצמי פירשתי שהכוונה על מקל בלבין תלוי שמזכר במסכת כלים. אבל פירושו ג"כ דחוק. ולפע"ד כוונתי אל האמת וזכיתי לכוין מעט לגאון מהרא"ו ז"ל בענין מקל בלבין ושמחתי מאוד:

**דף לב ע"ב** אמר ר"ז הרוצה אפי' תכ"ד אינו חוזר בו אדם נשאל על הקדשו ואינו נשאל על תרומתו. עי' מפרש פקפק שהרי על התרומה נשאלין כמבואר בנדרים דנ"ט. ולפע"ד דבמקום תרומה צ"ל תמורה ועל התמורה אין נשאלין כמבואר בש"ס וברמב"ם ועיין בקנה"ח סי' ר"ס שהאריך והרחיב הדיבור בזה דלכך אין נשאלין על התמורה לפי שאינו יכול לחזור בו בתכ"ד ואלו היה רואה מכאן מבוארין הדברים היה שמח מאוד ולפע"ד הדבר ברור דבמקום תרומה צ"ל תמורה ות"ל שכוונתי לאמיתה של תורה ובזה יתפרש היטב כל הירושלמי כאן ודו"ק:

מסורת הש"ס

**הלכה א מתני' החטים** והזונין אינן כלאים זה בזה. זונין הוא מין ממיני חטים וגרוע הוא ונשחת ומעין לשון הכתוב ולא תזנה הארץ לשם הזונה ובמדרש כשהשחיתו דור המבול את דרכם היתה הארץ גם היא מזנה את פירותיה היו זורעים חטים ומוציא זונין ולפיכך לא הוו כלאים עם החטים אבל עם שאר מיני תבואה הוו כלאים ואע"ג דלא חזו למאכל אדם מ"מ כיון שמוליכין אותו ממקום למקום למאכל יונים הוו כלאים עם שאר מינין: השעורים ושבולת שועל. מפרש בגמ' דכל הני השנויים זוגי זוגי הם אינם כלאים זה בזה אבל אחד מזוג זה ואחד מזוג זה הוו כלאים זה בזה ודאמרינן במנחות הכוסמין מין חטין ושיפון מין שעורים הנ"מ לענין חלה שמצטרפין זה עם זה לשיעור חלה אבל לענין כלאים הוו כלאים זה בזה: ושבולת שועל. שעורים מדבריים אווי"נא בלע"ז כוסמין אספלט"ה בלע"ז: שיפון. סיג"לא בלעז ומשום דכוסמין ושיפון דמו להדדי אינם כלאים זה בזה: והספיר ניירק"א בלע"ז: הפורקדן. זרע דק שקורין לו בערבי גילוא"ן: וטופח. הוא מין קטנית שגרגריו עגולים ולבנים והוא קורטמ"אן: והשעועית. בערבי לוביא"ה: אינם כלאים זה בזה. כל אחד עם בן זוגו: **גמ'** כתיב שדך לא תזרע כלאים. ומשמע כל שהוא ערבוב וא"כ הייתי אומר אפי' שני מיני חטים כגון שחמתית ולבנה הוו כלאים וכן שני מיני שעורים: פירש בבגדים לא תלבש וגו'. והאי צמר ופשתים מיותר הוא דהא כבר ילפינן מדפרט הכתוב בנגעים בגד הצמר או הפשתים ש"מ דכל היכא דכתיב בגד בתורה של צמר או של פשתים הוא אלא דבא ללמדך מה כלאי בגדים

לקמן פ"ה מ"ה
שבת קנ"ד

בגדים שאסרתי לך שני מינין אלו דוקא שלא יקח זה ממין צמר וזה ממין פשתים ויעשה הבגד ללבוש ולא שני מיני צמר או שני מיני פשתים אף כל כלאים שאסרתי לך בכל מקום משני מינין ממש דוקא: הא עם השעורים כלאים. הזונין דמין חטים הן: החטים וכו'. כלומר דפריך ומאי אצטריך לאשמעינן דאינם כלאים עם החטים וכי דבר שאינו אוכל אדם הוינן אתינן למיטעי למיתני ביה כלאים וכן קשיא להאי דיוקא דמדייק הא עם השעורים כלאים הן אמאי הלא דבר שאינו אוכל הוא: שכן מקומות וכו'. וקס"ד דה"ק שכן יש מקומות שמקיימין אותן למאכל יונים לפיכך הוו כלאים עם השעורים בכל מקום והיינו דפריך אמרי בתמיה וכי ר' בא בר זבדא כר' אליעזר מוקי למתני' ודלא כחכמים דהא תנינן תמן לקמן פ"ה המקיים קוצים בכרם וכו': אמר ר' אבהו. כלומר וא"ר אבהו התם דטעמא דר"א שכן יש מקומות שמקיימין את הקוצים לגמלים ובערביא הן המקומות: ויבדקו. כלומר וקשיא לן ויבדקו ואותן המקומות נאסור ותו לא וקאמר דבהא פליגי דרבנן אמרי שיבדקו ובמקומות שמקיימין אותן אסורין ובמקום שאין מקיימין אותן לא חשיבי מותרין ומ"ט דר"א משום דאיהו ס"ל מכיון שמקיימין אותן במקום אחד נאסר מינן בכל מקום שהוא והשתא מסיק להקושיא ולא ר' בא בר זבדא כר"א דמשום מקום אחד שמקיימין אותן ליונים נאסור בכ"מ והאי מילתא כר"א ולא כרבנן בתמיה: תמן. לא דמי דתמן אין דרך בני אדם להביא קוצים ממקום למקום כל"ל והלכך לא אסרי רבנן במקומות שאין מקיימות אותן דלא חיישינן שיביאו אותן מן המקומו' המקיימין אותן אבל הכא דרך בנ"א להביא זונין ממקום למקום ומשום הכי אף לרבנן אסור בכל המקומות: מעתה. כיון שמקיימין אותן יהו כלאים עם החטים: מין חטין הן אלא שהפירות מזנין. כלומר כשאינן



א והזונין אינן כלאים זה בזה. השעורים ושבולת שועל הכוסמין והשיפון הפול והספיר והפורקדן והטופח ופול הלבן והשעועית אינן כלאים זה בזה: **גמ'** כתיב שדך לא תזרע כלאים. הייתי אומר אפילו שני מיני חטים ואפילו שני מיני שעורים. בהמתך לא תרביע כלאים הייתי אומר אפי' שור שחור על גבי שור לבן או שור לבן על גבי שחור. ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך הייתי אומר [אפילו] שני מיני צמר ואפילו שני מיני פשתים. פירש בבגדים לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו. מה כלאי בגדים שאסרתי לך שני מינין לא זה ממין זה ולא זה ממין זה. אף כלאים שאסרתי לך בכל מקום לא זה ממין זה ולא זה ממין זה. החיטים והזונין אינן כלאים זה בזה. הא עם השעורים כלאים. החיטים והזונין אינן כלאים זה בזה דבר שאינו אוכל. הוינן מטעי ומתני כלאים. א"ר בא בר זבדא שכן מקומות מקיימין אותן ליונים. אמר רבי בא בר זבדא כרבי ליעזר דתנינן תמן *המקיים קוצים בכרם רבי ליעזר אומר קידש והכמים אומרים לא קידש. אמר רבי אבהו *טעמא דרבי ליעזר שכן מקומות מקיימין אותן לגמלים בערביא. מה דרבנין סברין מימר אין מקומות מקיימין אותן לגמלים בערביא. ויבדקו. רבנין אמרין מקום שמקיימין אותן אסורין ומקום שאין מקיימין אותן מותרין. מה טעמא דרבי ליעזר מכיון שמקיימין אותן במקום אחד נאסור מינן בכל מקום שהוא. ולא רבי בא בר זבדא כרבי ליעזר. תמן אין דרך בני אדם להביא (קרנים) [קוצים] ממקום למקום. ברם הכא דרך בני אדם להביא זונין ממקום למקום. מעתה יהו כלאים עם החטים. אמר רבי יונה מין חטין הם אלא שהפירות מזנין. כהדא

*) דף כ"ו ע"ד
ויקרא יט
שם
שם
דברים כב

יונאין כמו שזורעין אותן אלא נפסדין ומקולקלין כמו שמזנין הן וכהדא דתני בת"כ פ' קדושים ולא תזנה הארץ מכאן שהפירות מזנין בטון מעשה

עין משפט נר מצוה

א
א מיי' פ"ג מהל' כלאים ה"ג טוש"ע יו"ד סי' רצז סעי' יד וסי' שלא סעי' נג

רידב"ז

א"ר בא בר זבדא שכן מקומות מקיימין אותם ליונים. ופריך הגמ' ור' בא בר זבדא כר"א כו' כנ"ל:

גליון הש"ס וציון ירושלים

ב שכן מקומות ע' בכ"מ פ"א מכלאים ה"ד. וע' בכ"מ בא"ח סי' שב וכמ"א שם סק"א. ודו"ק:
ג תמן אין דרך ב"א להביא קוצים ממקום למקום. עי' בר"ב כאן ומ"א סי' שב סק"א והנלפע"ד כיון דלרבנן כל שדרך להביא ממקום למקום הוה כלאים מכ"ש אם אין צריך להביא כלל ממקום למקום ויכולין לעשות בכל המקומות פשיטא דגם רבנן מודים לר"א. וכזה יש ליישב קושית התוס' בשבת קמד ב דאמרו שם מי דמי ערביא מקום הכא בטלה דעתו אצל כל אדם. וקשו התוס' דהו"ל להש"ס לומר הניחא לר"א אבל לרבנן דר"א ול"צ לחלק כלל בין אתרא לאתרא לאדם אחד ולפמ"ש אתי שפיר דאם לא נימא דבטלה דעתו אצל כל אדם אפי' רבנן היו מודים כאן דגם באותו מקום יכולין לסחוט רמונים כמו בית מנכיא ולכך הוצרך לומר דערביא מקום אחד דכל אדם אחד בטלה דעתו אצל כל אדם וא"ש לומר שיכולין לעשות

## מראה הפנים

**החטים** והזונין. פירש בבגדים לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו. לכאורה איכא למידק אליבא דתנא דבי ר"י דס"ל כל בגדים שנאמרו בתורה סתם של צמר ופשתים הן מדפרט הכתוב בנגעים כדקאמר בשבת (דף כו) ואמרינן אליביה בריש יבמות (דף ד) צמר ופשתים דכתב רחמנא גבי שעטנז למה לי אלא לאפנויי ולמידרש סמוכין דכלאים בציצית שרי והשתא למאי דקאמר הכא קשיא הא איצטריך צמר ופשתים למילף לכל כלאים שנאמרו בתורה שהן שני מינים שונים דוקא וא"כ מנ"ל לאפנויי אלא דזה יש ליישב למאי דכתבו התוס' שם ד"ה א"כ ליכתוק קרא וכו' דלהמסקנא דנפקא לן הפנאה לרבנן משעטנז לר' ישמעאל נמי תיפוק לה מהתם וכו' עיי"ש ומיהו נסי דלר' ישמעאל ניחא הא דהכא דשפיר ילפינן מצמר ופשתים דפרט הכתוב בכלאים דמיותר הוא אלא ללמדנו דה"ה לכל כלאים שבתורה שהן שני מינין שונים וכלאים בציצית נפקא לן מהכנאה דשעטנז אכתי לרבנן קשיא דאינהו לא סברי למילף הואיל ופרט הכתוב בא' מהן כמו זלא ילפי לסתם בגדים מפרטא דנגעים ולדידהו צמר ופשתים דכלאים לגופים הוא דאיצטריך דאי משעטנז הו"א אפי' כל הרי מיני אסור ולפ"ז מנ"ל למילף לכל כלאים שבתורה שהן שני מינין שונים דילמא אפי' שני מיני חטים וכן כיוצא בזה בכלאים דהרבעה דאין לומר דלרבנן ילפינן לשאר כלאים שבתורה במה מצינו מכלאי בגדים דהא אינהו לא סברי למילף הכי כדלא ילפי לענין צמר ופשתים במה מצינו מנגעים. ומזה היה נראה לכאורה דהך סוגיא דהכא לא אזלא אלא אליבא דתנא דבי ר"י דהתם ואף שיש לדחות מ"מ למדנו מזה נפקא מינה לדינא לענין תוכחא דציצית בהא דפליגי רברבתא דהרי"ף והרמב"ם ז"ל פסקו כר"נ דפרק התכלת (דף לט) דמן התורה אינו חייב בציצית אלא טלית של צמר ושל פשתים בלבד ושאר מינין אינן אלא מדרבנן וכדמפרש ר"נ להאי ברייתא השיראין והכלך והסריקין חייבין בציצית דמדרבנן הוא וסברת ר"נ כתנא דבי ר' ישמעאל כדקאמר התם. והראב"ד והתוס' והרא"ש ז"ל פסקו כרבא דמפרש להאי ברייתא דחייבין מדאורייתא קאמר והן הן רבנן דר' ישמעאל דיבמות כדכתבו התוס' שם (דף ה) ד"ה לרבנן מנא להו והשתא סתמא דמתני' וטעמא דמוכח מהך סוגיא דהכא סייעתא לדעת הרי"ף והרמב"ם דלא מצינן לאוקמי האי מילתא דמילף מצמר ופשתים דכלאים לכל כלאים שבתורה שהן שני מינים שונים דוקא כ"א אליבא דתנא דבי ר"י וכר"נ דס"ל כוותיה והא בהא תליא כמבואר:

**טעמא** דר' אליעזר שכן מקומות מקיימין אותן לגמלים בערביא. הכי אמר לקמן סוף פ"ה והכי אמרינן נמי בבבלי פ"ט דב"ב (דף קנו) גבי בני רוכל דקאמר ר"א הקברן אמן מקיימי קוצים בכרם היו מ"ט דר"א שכן בערביא מקיימין קוצין בשדות לגמליהן ובהאי תלמודא קאמר התם הן דלייט להו עילא היה רוצה לקללן שהן זורעין כורכמין בכרם ופירשתי שם הא דלא מפרש משום דמקיימי קוצים היו כדאמר הכא דלר"א מכיון שמקיימין אותם במקום אחד אסור מינן בכל מקום שהוא י"ל דס"ל להאי ש"ס דאפי' לר"א דגזר במקומות שאין מקיימין אטו מקומות שמקיימין היינו דוקא לאסור ולקדש דגזרינן כרם אטו שדות דאף שאין דרך בערביא לקיים קוצים כ"א בשדות כדאמר התם בהדיא וכן בשבת (דף קמד) קאמר נמי הכי מ"ט דר"א שכן בערביא מקיימין קוצי שדות לגמליהן אפ"ה לענין איסור וקידוש מחמיר בה הרי תומרי וגזר כרם אטו שדות ומקומות שאין מקיימין אטו מקומות המקיימין אבל מ"מ לא היה מקללן בשביל כך הואיל ותומרא יתירה ביותר היא. ואף דנימא דכרם ושדה חדא היא מ"מ איכא תומרא יתירה הכא דנגזור מאכל בהמה אטו מאכל אדם ומקומות שאינן מקיימין אטו מקומות המקיימין. והלכך מפרש דעילא מנא שהיה רוצה לקללן לפי שהן זורעין כורכם בכרם וזהו חזי למאכל אדם זהו סברת דהאי ש"ס אליבא דר"א וסברת הש"ס דילן אליביה דמילט לייט להו נמי בשביל כך ואף שלא היה המעשה במקום שדרך לקיים אותן מ"מ ר"א מחמיר הוא בכלאי כרם [דחמירי ואסירי אף בהנאה] עד כאן מה שבארתי [בב"ב] ואין בזה נ"מ לדינא

כן שאין דרך ב"א לעשות כן ואף ר"א מודה בזה. ובזה יש ליישב קושית התוס' בשבת דצ"ב בהא דאמרו ערביא אתרא דמשמע דעל אתרא ל"ב בטלה דעתן ואלו בשבת שם אמרו על אנשי הוצל דבטלה דעתן ולפמ"ש י"ל דכל דהוה מלאכה שאין יכולין שאר ב"א לעשות כן עד"מ אנשי הוצל שהיו נושאים משאוי על ראשיהם ואין שאר ב"א יכולים לעשות כן וכמו כן שבקי בלא נכמא המוזכר בעירובין כט וכן כל מה דאין ב"א אוכלין בזה אף אנשי הוצל ואנשי בבל ואנשי פרסאי הם אתרוותא מ"מ אמרינן בטלה דעתן אצל כל אדם אבל לענין לסחוט רמונים דכ"ע יכולין לסחוט ואינה מלאכה והיא טוב לאכול ולשתות

שנויי נוסחאות (סוי"ד) מקום לא נכ"י מקום שני מינין לא. (נוי"ש) ליונים אמר נכי"ר ליונים ומה אמר.

## פירוש מהג"ם אליהו בן מו"ה יהודה ליב מפולדא ז"ל

**והזונין** מין חיטים הן ובגמ' מפרש לה: **השעורים** ושיבולת שועל כל השנויין במתני' זוג זוג אינן כלאים זה בזה א' מזוג זה וא' מזוג זה כלאים: **שיבולת** שועל שעורים מדבריות: **כוסמין** אספילטא בלע"ז: **שיפון** סיגלא בלע"ז ומשום דכוסמין ושיפון דמו להדדי אינן כלאים זה בזה: **הספיר** ניירקא בלע"ז: **הפורקדן** זרע דק: **טופח** קטניות שגרגריו עגולות לבנות: **והשעשועים** קורים לה בערבי לופיאה אינן כלאים זה בזה אם זרע כל אחד עם בן זוגו: **גמ' דבר** שאינו אוכל הוינן מטעי ומתני כלאים כלומר מה צריך התנא לאשמועינן שהזונין אינן כלאים עם חטים וכי דבר שאינו אוכל היינו טועים לומר שהוא כלאים בתמיה: **שכן** מקומות מקיימים אותן ליונים וקס"ד השתא דה"ק כגי בא כיון שמקיימי' אותן בקצת מקומות ליונים אף במקום שאין מקיימים אותן ליונים נמי הוו כלאים וע"כ סקסה הש"ס דאתיא מילתי' דר' בא כר"א וכדמסיק לקמן דבהכי מתוקמא פלוגתייהו דר"א ורבנן ה"נ דר' בא כר"א ופי' בתמיה וכי יאמר דבריו כר"א ולא כרבנן: **דתנינן** תמן סוף פ"ה דמכילתין: **קידש** משום כלאים בכרם ולשון הכתוב הוא פן תוקדש: **שכן** מקומות כו' שכן מקומות יש בערביא שמקיימין אותן למאכל הגמלים וה"ל זרעים: **מה** דרבנן כו' הש"ס מקשה ומה טעמייהו דרבנן אין לומר דס"ל שאין מקומות בערביים שמקיימים אותן לגמלים: **ויבדקו** נבדוק בערביים אם מקיימים אותן אם לאו ומה שייך לפלוגי בענין המציאות שיוכל להתברר ע"י הבדיקה אלא ודאי דבהא פליגי רבנן סברי מקום שמקיימין אסורים מקום שאין מקיימין מותרין ור"א ס"ל הואיל ויש מקומות שמקיי מין אף במקומות שאין מקיימין אסורין א"כ קשה על ר' בא דאמר כמתני' כר"א ולא כרבנן: **ולא** ר' בא כר"א בתמיה וכי לא אמת הוא שאמרנו דר' בא אתיא כר"א ולא כרבנן: **תמן** בקוצים [שאינן ראוין לאכילה פירוש לבני אדם] שאין דרך בני אדם להביא קוצים ממקום למקום וקוצים שבכאן אינן מאותן קוצים שמקיימים בערביא

(תוספת מהרא"ם)

עין משפט נר מצוה

ב

א מיי' פ"ג מהל' כלאים ה"ג טוב"ע יו"ד סי' רצז סעי' יד וסי' של סעי' נג

מסורת הש"ס

מעשה המרובים ועל שם כך נקראו זונין: מתני' דר' ישמעאל בר' יוסי. אם מתני' לא אתיא אלא כר' ישמעאל בר' יוסי ולא כרבי: דתני. בתוספתא דתרומות פ"ד: תורמין מן היין על החומץ. דהוי מינו אלא שנתקלקל היין ונעשה חומץ וה"נ דזונין מין חטים הן אלא שנפסדו והלכך לא הוו כלאים זה עם זה: אבל לא מן החומץ על היין. משום דאין תורמין מן הרע על היפה: והוה מסתכל ביה. ר' יעקב בר' ירמיה מפני שלא השיב לו כלום והוא לא היה חש להשיבו: א"ל ר' ירמיה מה את מסתכל בי הבא לך רצועה בכאן. כלומר ראוי אתה ללקות ברצועה לפי שאתה מטריח בקושיות שאין בהן ממש דתמן למעשרות ולתרומה ופליג רבי וס"ל דיין וחומץ שני מינין הן לענין הפרשה ולפי שאין מפרישין מן הרע על היפה הלכך ס"ל דאף מן היין על החומץ אין תורמין כי היכי דלא אתי לתרום מן החומץ על היין אבל הכא לענין כלאים כ"ע מודו דזונין מין חטין הן אלא שנפסדו ומהיכי תיתי יהו כלאים זע"ז: הא כן הוה צריך מסתכל ביה. כלומר דר' יונה קאמר דבחנם כעס ר' ירמיה על ר' יעקב דיפה עשה שהסתכל בו לידע מה יהא משיב לו ולא רצה מעצמו לתרץ כן וכך מלינו דכד הוון רבנן קדמאי מקיימין הדא מילתא בתר דהוה קשיא להו ג"כ כהך דרבי יעקב והדר הוו מקיימין ליה למיסני כך שנוייא דר' ירמיה תמן למעשרות כאן לכלאים ומיהת מעיקרא הוה מספקא להו. אם לחלק כן או לא א"כ יש לפרש בלשון תמיה דר' יונה היה מתמה הא כן הוה צריך מסתכל ביה וכי לא שמיע ליה להא דרבנן קדמאי דמקיימין להדא מילתא ומתרצין כן: כולן זוגות זוגות. כל

תורה אור

ויקרא יט

כהדא דתני ולא תזנה הארץ מיכן שהפירות מזנין. רבי יעקב בר זבדי בעא קומי ר' ירמיה מתניתין דרבי ישמעאל בי רבי יוסי *דתני רבי ישמעאל בי רבי יוסי אומר משום אביו תורמין מן היין על החומץ אבל לא מן החומץ על היין. עבר ותרם תרומתו תרומה. רבי אומר היין והחומץ שני מינין הן אין תורמין ולא מעשרין מזה על זה. והוה מסתכל ביה. אמר ליה מה את מסתכל בי הבא לך רצועה בכאן. תמן למעשרות וכאן לכלאים. אמר רבי יונה הא כן הוה צריך מסתכל ביה כד הוון רבנין קדמאי בעון מקיימ' הדא מילתא הוון מקיימין לה. תמן למעשרות וכאן לכלאים. רבי יוסה בשם רבי יוחנן כולהון זוגות זוגות. מה על כל פירקא אתאמרת או על הדא הלכתא. מן מה *) דאמר רב *חמשה ירקות שאדם יוצא בהם ידי חובתו בפסח כולם מותרין ליזרע בערוגה ואמר הדא דרב פליגא על ר' יוחנן הדא אמרה על כל פירקא איתאמר'. רבא בשם רב כולהון זוגות זוגות. מחלפא שיטתיה דרב. תמן הוא אמר כולן מין אחד והכא הוא אמר הכין. לא דרב אמר כולן מין אחד לא אמר אלא מיני ירקות הן וכולן מותרין ליזרע בערוגה. רבי יוסי בשם רבי חייא בר ווא אשכחון כתיב על פינקסיה דרבי הלל בי רבי אלס רבי יונה בשם רבי חייא בר ווא אשכחין כתיב על כותלא דרבי הלל בי רבי אלס פילה פישונה גילבונה מילותה סרפוונא פסילתה. כיני מתניתא הלבן והשעועית. אמר רבי יונה למה נקרא שמה שעועית שהיא משעשעת את הלב ומהלכת את בני מיעים:

תוספתא פ"ד דתרומות

פסחים לט.

כהדא דתני ולא הזנה הארץ מכאן שהפירות מזנין. וגי' השנו"א ז"ל בהארץ מזנה עיי"ש:

כיני מתניתא הלבן והשעועית. כתב השנו"א ז"ל דהי' הגי' השעועין בנו"ן משמע שזה הוי מין אחר ע"כ אמר דכן צריך לגרוס במתניתין והשעועית בתי"ו דהוא מין פול המשעשעת הלב ומלת פול קאי אתרווייהו אלבן ואשעועית. והאמת במשניות דפוס ווילנא גרסינן במתניתין והשעועים במ"ם ע"כ קאמר כיני מתניתא והשעועית בתי"ו:

א"ר

**הלכה ב מתני'** הקישות והמלפפון אינן כלאים זה בזה. רבי יהודה אומר כלאים. *חזרת וחזרת גלין עולשין ועולשי שדה כרישים

הני דקחשיב דאינן כלאים זה בזה זוגות זוגות דוקא אבל אחד מזוג זה עם אחד מזוג זה הוו כלאים זה בזה: מה. וסואל הש"ס על מה קאי האי מילתא דר' יוחנן אם על כל פירקא אתאמרת מילתיה ואף על הני זוגות דקחשיב במתני' דלקמן או על הדא הלכתא דהאי מתני' לחודה ופשיט לה מן מה דאמר רב: חמשה ירקות. שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח. כדחשיב להו בפ' כל שעה כולן מותרין ליזרע בערוגה וקס"ד דכולן כמין אחד חשובין ואינן כלאים זה בזה: ואמר. כלומר ואמרינן עלה הדא דרב פליגא על ר' יוחנן דהא קחשיב התם חזרת ועולשין ואלו לר' יוחנן דקאמר זוגות זוגות דוקא הוא דאינן כלאים זה בזה וא"כ חזרת ועולשין כלאים הן דלקמן קחשיב במתני' לזוגות חזרת וחזרת גלין עולשין ועולשי שדה והרי חזרת ועולשין משתי זוגות הן: הדא אמר' על כל פירק' איתאמר'. מילתיה דר' יוחנן והלכך קאמר הדא דרב פליגא על ר' יוחנן: רבא בשם רב. קאמר דאיהו ג"כ ס"ל דכולהון זוגות בדוקא קתני ופריך וא"כ מיחלפא שיטתיה דרב דתמן הוא אומר כולן מין אחד והכא הוא אומר הכין דזוגות זוגות דוקא וחזרת ועולשין כלאים הוו וקשיא דידיה אדידיה: לא דרב אמר כולן מין אחד. לא כדקס"ד דהא דקאמר רב כולן מותרין ליזרע בערוגה בערבוביא קאמר וטעמיה משום דכולן מין אחד הן לא היא אלא ה"ק דכולן מיני ירקות הן וכולן מותרין ליזרע בערוגה כלומר כהא שנינו לקמן פ"ג ערוגה שהיא ששה על ששה זורעין בתוכה חמשה זרעונים וכו' ותנינן שם כל מיני זרעים אין זורעים בערוגה וכל מיני ירקות זורעים בערוגה דלא התירו חכמים בהרחק זה ששנינו בערוגה כ"א למיני ירקות שדרכן לזרעם בערוגות אבל זרעים שדרך לזרוע מהן שדה גדולה לא התירו משום דמחזי ככלאים ואשמעינן רב דאלו חמשה שמנו חכמים כולן מיני ירקות הן ומותר לזרען בערוגה כדין ההרחק ששנינו בערוגה ולא שכולן מין אחד הן: אשכחן כתוב על פינקסיה דר' הלל בר' אלס. להאי פירושא דלקמן להני דמני במתני' ור' יונה בשמיה דר"ח קאמר דאשכחן כתוב על כותליה: פילה. כך היו קורין לפול דקתני' במתני' והספיר הוא פישונה ולהפורקדן גילבונה ולטופח מילותה ולפול הלבן ספרוונה ולשעועית פסולתה: כיני מתניתא הלבן והשעועית. כלומר לא שהוא פול הלבן אלא מין בפני עצמו הוא ונקרא ספרוונה ומפני שהוא דומה לפול כינו אותו בשם פול הלבן: שהיא משעשעת את הלב. משמחת אותו: ומהלכת את כל בני מעים. ומנקה אותן:

**הלכה ב מתני'** הקישות. קשואין קוקומברו"ש בלע"ז ובערבי פאקו"ס: והמלפפון. לידרלי בלע"ז ובערבי פייא"ר: ר' יהודה אומר כלאים. ואין הלכה כר' יהודה: חזרת וחזרת גלין. חסא הגדילה בגנות וחסא הגדילה בהרים: עולשין של גנות ועולשי שדה

גליון הש"ס וציון ירושלים

זלש־ות בזה אם היה אתרא לא הי' בטלה דעתו ולכך לגבי שחיטת דמונים דמקום קולא ההרא וכו' וכנז פליגי ר"א ורבנן והיינו דגם חולקין רבנן על ר"א משום שאין דרכן לשיא ממקום למקום מבה"כ בשחיט' אלא אם הי' אתרא לא שייך בטלה דעתן דהא יכולים כ"ע לעשות כן וא"ל מלאכה וטוב לשתיה ורק שבית מנביא עושין כן ובטל' דעתן אבל כל א"ם ודוק כנלפע"ד. ועכ"פ יצא לנו מזה דלענין שחיטה כל שים אתרא שעושין לא"ם בטלה דעתן:

כולהון זוגות ע' במפרש כאן בתוספותיו ודבריו כפי הנראה מעותקי' מדברי התוס' במנחות ד' ע ד"ה תנא וע' בר"ש כאן וכן דרכו בכמה מקומות להעתיקם:

ז הלבן והשעועית ע' בר"ש ותוס' יו"ט ובמפרש כאן. וע' בפנות אלי':

## מראה הפנים

[לדינא] דקיי"ל כחכמים (חסר) אמר דמדר"א נשמע לרבנן והיינו דמה דאסרי מיהת במקומות המקיימין אותן וא"כ אף במאכל בהמה הדין כמו במאכל אדם דקידש במקום שמקיימין דוקא בכרם הוא דאסרי ולאו משום דגזרינן מאכל בהמה אטו מאכל אדם אלא הואיל וכלאי כרם [אסורין] בהנאה אבל בכלאי זרעים דאין אסורין אפי' באכילה לא גזרו מאכל בהמה אטו מאכל אדם כמו דלא גזרי מקומות שאין מקיימין אטו מקומות המקיימין בכרם ולא עוד אלא אפי' לר"א (חסר) דהא דמחמיר דוקא בכרם הוא דמחמיר משום דכלאי כרם חמירי דאסירי אף בהנאה אבל בכלאי זרעים דלא חמירי כ"כ דאינן אסורין אלא מלזרוע ואפי' באכילה מותרין לא גזרינן מקומות אטו מקומות דהדא גזירה גזרינן מאכל בהמה אטו מאכל אדם ולא מקומות אטו מקומות ומאכל בהמה אטו מאכל אדם דהוי גזירה לגזירה ומיהו לרבנן ודאי הוא דלא גזרינן כלל לא מאכל בהמה אטו מאכל אדם בכלאי זרעים ולא מקומות שאין מקיימין אטו המקיימין בכלאי הכרם כ"א דוקא במקומות המקיימין אסור הוא ומקדש בכלאי הכרם ומשום דמאכל בהמה ומאכל אדם שוין בהן להכירי בהנאה וזה מוכרח הוא כדאמרן דלרבנן לית להו גזירה כלל מדמסיק הכא דלא גזרינן מקומות אטו מקומות בכלאי הכרם וא"כ ה"ה נמי דלא גזרינן מאכל בהמה אטו מאכל אדם בכלאי זרעים ואחרי אשר נתברר לנו האי מילתא לדינא אליבא דרבנן עין בעין הראה שהן הן כוונת הרמב"ם בדין הזה והבן בביאור דבריו שדעתו ז"ל היה לחלק כן בין כלאי זרעים לבין כלאי הכרם דבפ"א מהל' כלאים בהלכה ד' כתב אין אסור משום כלאי זרעים אלא הזורעים הראוין למאכל אדם וכו' ובפ"ה גבי כלאי הכרם כתב בהלכה י"ח הרואה בכרם עשב שאין דרך בנ"א לזורעו וכו' ומבואר הוא שדעתו ז"ל דבמקום שבמוהו מקיימין רוב העם אותו דבר אין חילוק בין הוא לבהמה או לרפואה וה"ז קידש ומזה הראה שמ"ש הכ"מ בפ"א יש לתמוה וכו' ע"ש ובמל"מ המה דברים שא"א לקיימן בכוונת דברי הרמב"ם שהרי להדיא נראה מדבריו דפ"ה דבין אם הוא לבהמה ובין הוא לרפואה מקדש הוא במקום שדרך לקיים אותו בשביל כך וא"כ היאך נפרש דבריו דפ"א שלא נתכוון לשלול אלא עשבים המרים שהן לרפואה ומאכל אדם דנקט להו דוקא הוא אלא אפי' רואה בקיומו למאכל בהמה הא מלתא תברה דדין מאכל בהמה ודין רפואה שוין הן לדעתו ז"ל וא"צ לאריכות דברים בזה אלא קושטא דמילתא היא דדעת הרמב"ם לחלק בין כלאי זרעים לבין כלאי הכרם וכל דבריו בדקדוק רב הן דבכלאי זרעים דמיירי בפ"א דוקא הראוין למאכל אדם בעינן אבל לא עשבים המרים שהן לרפואה וה"ה לדברים שאינן ראויין כ"א למאכל בהמה ובפ"ה דמיירי בכלאי הכרם במקום שאין מקיימין אותו דבר שהוא לבהמה או לרפואה לא קידש ובמקום שמקיימין אותו קידש וזה נלמד הכל מהא דנתבאר לן מסכת דכמו דלרבנן דוקא במקום שמקיימין אז הוא מקדש ואפי' מאכל בהמה או לרפואה ומשום דלהנאה הן וכלאי הכרם אסורין בהנאה אבל לא במקום שאין מקיימין דלא גזרינן מקומות אטו מקומות כך הוא ממילא בכלאי זרעים דאין בהן איסור הנאה כ"א איסור זריעה מה שראוי לאכילה א"כ מאכל אדם דוקא ולא מאכל בהמה ולא עשבים המרים לרפואה ואפי' הוא רואה בקיומן דאינם אלא להנאה ול"ג איסורי הנאה אטו איסורי זריעה לאכילה זהו הדרך הנכון והאמת לכל המעיין ומודה על האמת כי כונתי בע"ה לדעת הגדולים כדמוכרח מהכא ובמילתא בטעמא לחלק בין כלאי זרעים ובין כלאי הכרם כמבואר ובטעם הזונין פשוט הוא דכמיך למסקנא דהכא כדא"ר יונה מין חיטין הן אלא שהפירות מזנין וכ"כ ברפ"ג דמטעם שהן מין אחד עם החטין אינן כלאים זה בזה וכהא הכל ניחא בס"ד:

**תורמין** מן היין על החומץ וכו'. הא ברייתא הובאה לקמן סוף פ"ב דתרומות ויתבאר במקומו כהגיעי לשם ברחמי ובס"ד: **למה** נקרא שעועית שהיא משעשעת את הלב. הר"ש ז"ל פי' שמטמטמת את הלב וכו' ומלבון עיניו השע ובמדומם שיותר נוח לומר דר' יונה מפרש שהוא קיצור מלבון הכפולים ומלבון שעשוע ממש. אני הורתך שעשעתי. בתוקותיך אשתעשע וכן הרמב"ם ז"ל בפ"ג שם בהל"ג העתיק פול הלבן עם השעועית:

נשמטינה

שנויי נוסחאות (שו"ד) ואמר בכי"ר ואמרין. (בו"כ) פישונה גילבונה מילותה סרפוונא בכי"ר פרשונה גיבלונה מלוותה שרפוה. (בוכ"א) הלבן והשעועית בכי"ר פול והשעונית.

## פירוש מהרא"פ

ערבייא מאה"כ בזונין יש דרך בני אדם להביאן ממקום למקום לפיכך סולך התנא לאשמועינן דאינן כלאים זה בזה ולא תני כולהו כדי לאשמועינן דכולהו זוגות קתני אינן כלאים זה בזה אבל הדא מהאי לאים גם חיטים לפי שאין חיטין הן אלא בספירות מזנין מימות המבול ונעשו שאינן ראוין לאכילה והדא מהאי זוג כלאים זה בזה: מה על כל פרקא בעי היא אי רבי יוחנן על כל הפרק קאי דזוגות ולפיכך קראו אותן זונין לשון זנות אבל עם שעורים כלאי' שהרי מין חיטין הם והן שכ"פ מאכל ליונים או על הא מתני' לחודא קאי: חמשה ירקות כו' בפרק כל שעה קחשיב להו במתני' חזרת [illegible] וה"ה דהיה יכול להקשות מעיקרא היאך יהיו כלאים עם שאר מינים הואיל ואינן מאכל אדם אלא דניחא ובתמכא וחרחבינא ובעולשי' ובמרור כולן מותרין ליזרע בערוגה אחת ואמרינן התם הדא דרב פליגי על לי' להקשות מגופא עלמי: מכאן שהפירות מזנין לפיכך אמר הכתוב שלא תגרמו לארץ לזנות לפי שאין מילתא דהכא דאמר ר"י זוגות זוגות קתני מינה שמעינן דר"י אכל פרקא קאי דאי על מתני' קאי עושין רצונו של מקום הארץ לא תתן יבולה וכשנזרעו חיטין תוציא זונין בשביל עונותיכם: **תורמין** מן היין על החומץ שנכנס מין אחד אלא שבייין ה"ל מן היפה על הרע אבל מן החומץ על היין ה"ל מן הרע אבל אינך אינן כלאים זה בזה א' מזוג זה וא' מזוג זה הכי אינו פליג ר"י אדרב דר"י נמי חזרת וע[ולשין] על היפה ואם תרם תרומתו תרומה: שני מינין הם ואפי' מן היין על החומץ אין תרומתו תרומה שאין אינן כלאים זה בזה אלא ודאי דאכל פרקא קאי ודווקא חזרת וחזרת גלין או עולשין ועולשי שדה תורמין ממין על שאינו מינו ומקשה מתני' דהכא נמי קתני דזונין וחטין אינן כלאי' אף שנתקלקלו החטין כלאים אבל חזרת ועולשין כלאים: **כולהון** זוגות על כל פרקא קאמר והכי איתא בבבלי פס בפס[חים] ונעשו זונין כמו יין שנעשה חומץ ואפ"ה חשבינן להו הכא מין חיטים והיינו דלא כרבי: **והוה** רבי **לא** דרב לא מרב אמר דהני ירקות הכל מין א' הן אלא ה"ק כולהון ס"ל מין ירק ומפורש שם ד... ירמיה מסתכל בי' בר' יעקב בר זבדי על שהקשה קושיא זאת כאילו אינה קושיא לגמרי: ה"ג אמר ליה איצטריכי ליה דלא תימא מין זרעים הן ואין נזרעים בערוגה א' דתנן לקמן כל מיני זרעים אין ז[ורעין] הבא לך רצועה בכאן להלקותך על שהקשית דבר זה וכי אינך מחלק בין כלאים למעשרות: **הא** כן כו' בערוגה א' כל מיני ירקות זורעי' בערוג' א' דזרעי' ירקי עפי מרוג' בשה על שפה עפחים: **פילא** כלומר בשביל כך היה לו באמת להסתכל בי' דמרגלא בפי הראשונים הוא דבאמת כולים לתרץ דבר זה פול דמתני': **פושונה** היינו קפיר וכן כולן: **כיני** מתני' פול הלבן והשעועית וגרוס שברים היו מתרצין דמיירי תמן כו': **כולהון** זוגות זוגות קתני התנא ולכך מפסיק ואמר החיטי' והזונין אינן והשעועי' במ"ס: **משעשע** את הלב מטמטם את הלב ומהלכת את הבני מעיים ועת את מתרגמינן וביש הר"ס: **מתני'**: **והמלופפון** מין קשואין כולה מתני מפרש בגמרא



בת'

**פני משה**

שדה ובערבי נקראים הנדיבי: כרישין. פורו"ש בלע"ז ובערבי פירא"ת של גינה וכרישי שדה: כוסבר. גייאלאנדרי בלע"ז כזרע גד תרגום ירושלמי כבר זרע כוסבר: והרמוצה. מפרש בגמרא כמין דלעת מרה היא וממתקין אותה ברמץ: ופול המצרי. פאסולי בלע"ז: והחרוב. בגמ' מפרש מין פול המצרי פרסי הוא וקלוותיו הן התרמילין שהזרע בתוכו דקין ועקומין כחרוב:

**גמ'** דברי חכמים. כלו' טעמא לדבריהם שהן אומרים הקישות והמלפפון אינם כלאים זה בזה מפני שאנו רואין שאדם נוטל מעה האחת מעה כמו מעי והוא גרעין מגרעיני הזרע אשר בתוך הפיטמא זהו אמצע הפרי כעין התפוח ואם נוטעה נעשית אבטיח ואם נוטל גרעין מן האבטיח ונוטעה נעשית מלפפון וכלומר שלפעמים הוא כך וכיון שכן הקישות והמלפפון הם קרובים להיות כמין אחד: ר"י אומר עקרו כלאים. וטעמיה דר' יהודה שאעפ"כ העיקר מהקישות ומהמלפפון שני מינים הן ואע"פ שלפעמים נעשית מגרעין הקישות אבטיח ומאותו האבטיח נעשית מלפפון מ"מ עיקר של שתיהן כלאים הן: אדם נוטל וכו'. מסקנת מילתיה דר' יהודה היא כלומר תדע שאדם נוטל גרעין אחד מתוך האבטיח וגרעין אחד מתוך התפוח וכשהוא נותנן בתוך גומא אחת הן נתאחין זה עם זה וחוזרין להיות כאחת ואעפ"כ הן נעשין כלאים וה"נ כן: לפום כן צווחין ליה בלישנא יונייא מלפפון. בשביל כך קורין אותה בלשון יונית מלפפון על שם הליפוף והדיבוק שמתדבקת ונעשית מגרעין האבטיח כדלעיל ואפ"ה עיקרה עם הקישות כלאים: הקישות והאבטיח מה אמר בה ר' יודה. אם מודה הוא שאינן כלאים הואיל ומגרעין הקישות לפעמים נעשית האבטיח ברתשונה: נשמעינה מן הדא. דתנינן בתוספתא פ"א הקשואין וכו' ר' יודה אומר כלאים אלמא ר' יודה פליג גם בקישות ואבטיח ודחי לה הש"ס דנאמר דלא עריב להו התנא לכולהו בהדדי אלא הא דקתני המלפפון לבסוף אקישות ואאבטיח קאי והכי קאמר הקישות והמלפפון אינם כלאים וכן האבטיח והמלפפון ועל זה הוא דפליג ר' יודה אבל הקישות עם האבטיח אכתי צריכה ומספקא לן אליבא דר' יודה: הסדיגורון. כך הוא נקרא ומלשון חסא הוא ושמעון אמר אנטוכין נקרא: יסיח לי. כך היה אחד מסיח לי לפרש עולשין טרוקסימון וכו': דלעת מצרית. קתני במתני' דאינה כלאים עם הרמוצה. מתני' דרבי ולא כר' נחמיה דתני משמיה בתוספתא שם שהיא כלאים עם הרמוצה: והרמוצה וכו'. כדפרישית במתניתין:

**הלכה ג מתני'** הלפת והנפוס. בגמרא לקמן בהלכה ה' מפרש שהילכו בו אחר העלין לפי שהנפוס עליו דומין לעלין של לפת לא הוו כלאים: והתרובתור. בגמרא מפרש כרוב דקיק שקלחים שלו דקים: תרדין. בליטי בלע"ז ובערבי סילקא: והלעונים. ארמולאש בלע"ז ובערבי כט"ף: והשומני'. בגמ' תומניתה והוא שום מדברי והוא קטן מהשום הגדל בגנים: והבצלצול. פללגרל"ה בלע"ז והוא בצל מדברי וקטן מאד בצלים לפיכך נקרא בצלצול: והפלוסלוס. פרמועה והוא מין תורמוס: **גמ'** והכרוב והתרובתר. כרוב דקיק וכו' כמו שהבאתי במתני':

**הלכה ד מתני'** ובאילן. מה שאינן כלאים זה בזה: האגסין. פירא"ש בלע"ז ובערבי אגא"ס: והקרוסטומלין. מין אגסים קטנים ודומין לעפלים שקורין מילין: והפרישים. בגמ' מפרש אספרלגין וכך הוא בערבי אספרגל ובלע"ז קודוניי"ש קוויטי"ן בל' אשכנז: והעוזרדים. סורבא"ש בלע"ז: והחזרד. תפוח יערי תרגום של כפתור חיזור: הפרסקין. פירסגי"ש בלע"ז וכשהן קטנים דומין לשקדים: והשיזפין. בגמ' קאמר כשמרכיבין זיתים עם רימין נפק מביניהון שיזפין: רימין. פומגרנט"א בלע"ז: **גמ'** פריש לקדרה. שמפרישין אותו לבשלו בקדרה ואין דרך לאוכלו חי: רב אמר כולהון זוגות זוגות. גרסינן וכך אמר בהלכה א' וריב"ל אמר כולהון מין אחד ונתחלף בדפוס בטעות ואריפא דמתני' קאי דריב"ל קאמר דכל ארבעה מין אחד הן קאמר התנא ואינן כלאים זה בזה והכי ס"ל נמי דאינן כלאים עם הני דקחשיב בסיפא כדמוכח מדלקמן ורב קאמר דוקא זוגות זוגות והאגסים והפרישין כלאים זה בזה והיינו דקמותיב מתניתא ברייתא דתני אף הבביים אינם כלאים עם הני דקחשיב במתני' וא"כ על כרחך לאו זוגות זוגות קתני דבחמשה ליכא זוגות וכן

---

כרישים כרישי שדה. כוסבר כוסבר שדה. חרדל והרדל מצרי ודלעת *מצרית (והרמוצא) [והרמוצא] ופול המצרי והחרוב אינן כלאים זה בזה: **גמ'** א"ר יודן בר מנשה דברי חכמים אדם נוטל מעה אחת מפיטמה של קישו' ונוטעה והיא נעשית אבטיח. אדם נוטל מעה אחת מפיטמה של אבטיח ונוטעה והיא נעשית מלפפון. רבי יודה אומר עיקרו כלאים. אדם נוטל מעה אחת מפיטמה של אבטיח ומעה אחת מפיטמא של תפוח ונותנן בתוך גומא אחת והן נתאחין ונעשין כלאים. לפום כן צווחין ליה בלישנא יונא מולפפון. הקישות והאבטיח מה אמר בה ר' יודה. נישמעינ' מן הדא הקישואין והאבטיחין והמלפפונות אינן כלאים זה בזה. רבי יהודה אומר כלאים. נאמר הקישואין והמלפפון אינן כלאים זה בזה. האבטיח והמלפפון אינן כלאים זה בזה. ר' יודה אומר כלאים. הקישות והאבטיח צריכה. חזרת וחזרת גלים רבי חנניה אמר הסדיגרון. שמעון בריה דרבי אבי אמר *אנטוכין. רבי (ווסי) [יוסי] בי רבי בון אמר יסיח לי עולשין טרוקסימון. עולשי השדה עולתין. כריתין כרתי שדה קפלוטין. דלעת מצרית מתני' דרבי אלא כרבי נחמיה בשם רבי נחמיה *דלעת ארמית היא דלעת מצרית כלאים עם היוונית כלאים עם הרמוצה. והרמוצה א"ר חיננא כמין דלעת מרה היא והן ממתקין אותה ברמץ. והחרוב א"ר יונה כמין פול מצרי פרסי הוא וקצוי דמיין לחרובה:

**הלכה ג מתני'** הלפת והנפוס והכרוב והתרובתור התרדים והלעונים אינם כלאים זה בזה הוסיף ר' עקיבה השום והשומני' והבצל והבצלצול והתורמוס והפלוסלוס אינן כלאים זה בזה: **גמ'** הלפת והנפוס הכרוב והתרובתור (כורב) [כרוב] דקיק התרדין והלעונין המעויין. הוסיף רבי עקיבה השום והשומנית תומניתה. הבצל והבצלצול פללגולה. התורמוס והפלוסלוס פרמועה ואין כלאים זה בזה:

**הלכה ד מתני'** ובאילן האגסין והקרוסטמלין והפרישים והעוזרדי' אינן כלאי' זה בזה התפוח והחזרר הפרסקין והשקדין השיזפין והרימין אף על פי שדומין זה לזה כלאי' זה בזה: **גמ'** פרישין אמר רבי יונה *אספרלגין. ולמה נקרא שמן פרישין שאין לך מין אילן פריש לקדרה אלא מין זה בלבד. שלמן בר לוי אחוי דזבדי בר לוי בשם רבי יהושע בן לוי כולהון זוגות זוגות. רב אמר כולהון מין אחד. מתני' פליגא על' רב דתני אף הבביים.

---

**רידב"ז**

א"ר יודן בר מנשה דברי חכמים אדם נוטל מעה אחת מפיטמא של קישות מעה אחת מפיטמא של אבטיח ונוטעה והיא נעשית מלפפון. כן מגי' בשנו"א ז"ל ור"ל דקישות ואבטיח לא הוו כלאים זב"ז וע"כ כשזורע אח"כ המלפפון עם קישות או עם אבטיח אינן כלאים זב"ז ור"י ס"ל דעיקרו כלאים דנוטל פיטמא מאבטיח ופיטמא מתפוח מאילן ועי"ז נעשה מלפפון ונמצא דכשזורע אחר כך מלפפון עם קישות או אפילו עם אבטיח נעשה כלאים זב"ז דכך מותר לזרוע ביחידי פיטמא מזה ופיטמא ממין אחר מםא"כ לזרוע מלפפון עם אבטיח או עם קישות הוי כלאים. ושאל הגמ' אבטיח וקישות מה אמר בה ר"י דילמא ס"ל לר"י דאפילו לדברי הת"ק דהוי מפיטמא של קישות ומפיטמא דאבטיח נמי הוי עיקרו כלאים דקישות ואבטיח גופייהו הוו כלאים זב"ז אך דקושטא דמילתא קאמר דבא מפיטמא דאבטיח ותפוח אבל אין ה"נ אם היה בא מקישות ואבטיח או דילמא דווקא קאמר דלא הוי עיקרו כלאים רק משום דבא מאבטיח ותפוח אבל מקישות ואבטיח לא הוי כלאים וקאמר נשמעינ' מן הדא הקישואין והאבטיחין והמלפפונות אינן כלאים זב"ז ר"י אומר כלאים וקס"ד דאפילו קישות והאבטיחין לחוד בלא מלפפות הוי ג"כ כלאים לר"י. ומדחה דנאמר הקישואין ומלפפין האבטיחין. ומלפפין דאינן כלאים לת"ק ע"ז פליג ר"י וס"ל דהוי כלאים אבל הקישואין והאבטיחין אינן כלאים אפילו לר"י לפ"ז הקישואין והאבטיחין צריכה ר"ל דנשאר אבעיא דלא איפשיטא כן מבואר בשנו"א ז"ל:

טוף

---

**מראה הפנים**

**נשמעינה** מן הדא הקישואין והדלועין וכו'. בתוספתא גרים הקישואין והדלועין והאבטיחים והמלפפונות אינן כלאים זה בזה והורמין ומעברין זה על זה דר"מ ר' יהודה ור"ש אומרים כלאים זה בזה ואין גורמין ומעברין זה על זה ולפיכך הרמב"ם כפ"ג שם לא העתיק אלא מה שנשנה במתני' וכת"ק דר"י דמתני' אבל מה שנשנה בתוספתא מקשואין ודלועין ואבטיחין הלכה כר' יודה ור"ש נגד ר"מ וגם בפ"ה מהל' תרומות לא הזכיר אלא קישות ומלפפון שהן מין אחד ורמין מזה על זה: **מתני'** דר' ולא כר' נחמיה. דעת ר"נ דהוספתא היכאה בבבלי נדרי' (דף נח) ורב אשי מפרש התם כדמפרש רב הונא הכא אליבא דמתני' דאתיא כרבי ודלעת המצרי והרמוצה אינן כלאים זה בזה לפי שאינה מין … כזיפן ע"ש. וגם הרא"ש … כתב … כזיפן. ומ"ש … ראי' מאיבון.

ע' בד"ק במלכים ב סי' ים פ"ד ויקראו לו נתבתן. ולב הרב"ע ימאן בזה. ע' קהלת ע"פ ותפר האביונה. וע' ב"ס' נגעים פי"א מ"ד בפירוש המשנה לרבינו ובתוס' יו"ט שם:

1

**שנויי נוסחאות** (סוי"א) לפום כן צווחין בכי"ר והם צוהיין. (סוי"ט) הסדיגרון בכי"ר חסדיגרון. (סוי"ב) יסיח לי בכי"ר יסי חלי (והוא נ"ב: פי' חזרת גלים וע' בערוך ספלט ע' יסי). (סוג"ב) אלא כר' נחמי' בשם בכי"ר דלא כר' נחמ' דתני בשם. (סוג"ט) המעויין בכי"ר חמועיין. (סוי"ד) פללגולה בכי"ר פגלג'ילה. (סול"א) ואין בג"ו ואינן.



**פירוש מהרא"פ**

**נמ'. דברי** חכמים דמתני' דפליגי אדרבי יהודה ס"ל: **מעה** כלומר בני מעיים הזרע שיש בתוך האבטיח לצד הפיטום של האבטיח וכן לצד הפיטום של הקישות והיינו לצד ראשו: **ונוטעה** כו' … מין אחד הי הקישות והמלפפונות: **עיקרו** כלאים כלומר עיקרו ובתמותו הוא נעשה ע"י … אילן והאבטיח או אילן וקישות וכן נעשו מלפפון ה"נ מלפפון נמי כלאים עם האבטיח בשכי … מתערב נמי עם מלפפון ולפיכך קורים אותו בלשון יון מלפפון לומר מין אילן ומין אדמה: … הקישות והאבטיח מה ס"ל לר' יהודה מין א' הם או שני מינים אי מודה לרבנן כהן הואיל … נעשה האבטיח או לא: **ר"י** אומר כלאים ש"מ דאף בקישות ו בשיח פליג שסבר ת"ק ס"ל דהכי … שם אינו כלאים וכדאמרן לטעמייהו לעיל: **נאמר** כו' נעולם אימא לך דקישות ואבטיח לר"י … ולאו משום הא ברייתא דילמא ה"ק ת"ק הקישות והאבטיח כל א' אינו כלאים עם מלפפון אבל … ואבטיח עצמו לא איירי ת"ק כלל דפשיטא היא ואפשר דלהם ר"י נמי מודה ולא פליג אלא אמאי … דאמר ת"ק בפירוש: **צריכא** מבעיא לן: **ה"ג** חסא דאיגרון תרגום של גל דגירא כלומר חסא הגדל בגל הכ"ם: **אנטוכין** הוא פי' על עולשין: **יסיח** לי הוגד לי: **ה"ג** דלעת מצרית תנא בשם רבי נחמיה דלעת ארמית היא דלעת מצרית הכ"ם: **ה"ג** מתני' דלא כרבי נחמיה דתנא כרבי נחמיה אומר דלעת מצרית ויונית כלאים עם הרמוצה: **ברמץ** כאפר חם: **כמין** פול מצרי ופרסי הוא אלא שקילופיו והם שרביטיו שגדל בהוכו דמי לחרובי' לפיכך קרי להו חרובה: **כרוב** דקיק [בגזוג והכאשון] הוא פירוש על תרובתר: **המעויין** פי' על הלעונין וכן טו"ן הוא פי' על האחרון בגזוג הראשון ידוע ואין צריך לפרש: **אספרלגין** קוויטו"ן: **פרוש** לקדירה [כלל ומבשיח בבישול יותר מכל המינים] שעיקר אכילתו בבישול ואין ראוי לאכול חי כלל: **זוגות** זוגות אינן כלאים כמו שאינה למנין יקשות אבל האגסים והפרישים כלאים וכן השאר: **מין** אחד וכל הארבע אינן כלאים לפיכך תנא להו בגבא אחד: **אף**

**מהר"מ די לונזאנא**

**חזרת** וחזרת גלים ר"ח אמר הם דיגרין וכו' ר' יוסי בר רבי בון אמר יסיחלי עולשין וכו' כצ"ל. ופי' יסיחלי הרהיבנא כמ"ש לקמן פ"ב דפסחים:

**מעיני יהושע**

**במראה** הפנים ד"ה אשמעינה נ"ב פשט ירושלמי נראה ברור דקשואי' ומלפפין אינם כלאים ובדלועין יש לעיין:



נדרים נח.

נדרים נח: תוספתא פ"א.

עין משפט
נר מצוה

ו
א מיי' פ"ג מה' כלאים ה"ו טוש"ע יו"ד סי' רצ"ו סעי' יד

ז
ב מיי' שם ה"ג טוש"ע יו"ד שם

ח
ג מיי' פ"ט שם ה"ד סמ"ג לאוין רפא טוש"ע יו"ד סי' רצז ס"ז

עוף לא תניתה. ר"ל לא מנה התנא עופות דהוו כלאים זב"ז. א"ר יוחנן אייתיתה מן דבר דלי' ר"ל דהיא מנה המיני עופות דהוו כלאים זב"ז כדמסיק תרנגול עם הפיסיוני כו' רשב"ל אמר משנה שלימה שנה לנו רבי במס' ב"ק וכן חי' ועוף כיוצא בהן הרי דמזכיר התנא ג"כ עופות לענין כלאים ע"ז אמר ר' יוחנן צריכה להא דבר דלי' כצ"ל תנינן הכא חי' ופרשנתה תמן ר"ל במס' ב"ק תנא חי' דהוי כלאים זב"ז והכא במס' כלאים מפרש התנא איזהו מינים הוו כלאים זב"ז. וכן תנינן בהמה הכא ר"ל במס' ב"ק ופרשנתה תמן במס' כלאים איזהו מינים הוו כלאים זב"ז אבל עוף תנא התנא במס' ב"ק דהוי כלאים זב"ז והכא במס' כלאים לא מפרש איזו מינים הוו כלאים זב"ז ואתא בר דלי' ופרים לנו המינים ע"כ צריכה להיא דבר דלי' וכן מפרש הפנ"א ז"ל ותמן קאי אמשנה דידן והכא קאי אמשנה שבמס' ב"ק ודבר זה מצוי בירושלמי כמה פעמים כי הסקלא וטריא הי' בלימוד המשנה דבמס' ב"ק ע"ז אמר ר' יוסי ויאות בא להודיעך שהעוף אסור בהרבעה כן גי' הגר"א ז"ל בכי"ק וה"פ דר' יוסי משני תירוץ אחר דלפיכך צריכה להא דבר דלי' דאילו במס' ב"ק תנינן וכן חי' ועוף לענין כלאים דהנהגה ובר דלי' בא להודיעך דבעוף אסור גם כלאים דהרבעה. ולקמן בה"ז איכא למ"ד דס"ל דהרבעה בעוף לא נלמד מהרבעה דבהמה רק מקרא אהריגא מאת הוקותי וס"ל דחיה ועוף בכלל בהמה לא הוי בהרבעה עיי"ש :

וכן התיב ר' יוסי בר' בון על רב מברייתא דתני אף הרוגייניס : בשוקי של לפורי היו מרכיבין וכו'. תוספתא היא בפ"א ומייתי לה הכא דבעי לשנויי להא דמותיב על רב וכן להותיב על ר' יהושע בן לוי : מי שפגע בכם מתלמידי ב"ש. דפליגי אמתני' ולית הלכתא כותייהו : הוי לא אמר אלא קרוסטמל על גבי אגס. הוא דמותר ולא כאותו תלמיד הא אגס על גבי חיזרר לא והיינו כרב דזוגות זוגות קתני דאילו לריב"ל הא קאמר כולהון מין אחד ומשמע דלדידיה דהני דמני ברישא מין אחד הן אף עם הני דמני בסיפא וא"כ אגס עם חיזרר ג"כ מותר : בתחום של מקום אריח וכו'. כלו' דמהדר הש"ס והא עוד תניא התם ברייתא אחריתא ומסייעא לריב"ל דאמרו יפה אמר התלמיד דתפוח ע"ג חיזרר אסור כדתנן בסיפא דמתני' ולא אמרו אלא תפוח ע"ג חיזרר הוא דאסור הא חיזרר ע"ג אגס לא אסר והיינו כריב"ל דהני דמני ברישא דמתני' מין אחד הן אף עם הני דמני בסיפא : מה דהוה עובדא הוה עובדא. כלומר דהדר דחי לה דאין כאן לא תיובתא ולא סייעתא לא למר ולא למר דמעשה דהוה הכי הוה וליכא למידק מהני ברייתות ולא מידי : תני. בתוספתא פ"ב : מה נפיק מביניהון. מהרכבת אגוז ע"ג אפרסק : קדריה פרסקיה. כך שמו ויש לפרש ל' קדרות ושחרות שיוצאין מהרכבה זו אפרסקין שחורים : דרבון. ובתוספתא ירבון : מה נפק מביניהון כורבי לבנון. כך שמו : זרגון ולפת מה נפיק מינהון פטר פיטרה. סוליגון ולוזין ובוטמין מה נפיק מנהון פיסטקין. זיתים ורימון מה נפיק מביניהון שיזפין :

מסורת הש"ס

תוספתא פ"א

במעשים סוף כיפוף

לקמן פ"ח משנה ו

תוספתא פ"א, ב"ק נט, ירושלמי שם פ"ס כלאים

הבביים. התיב ר' יוסי בי ר' בון והתני אף הרוגייני' *בשוקי של ציפורין היו מרכיבין קרוסטמלין על גבי אגס. ראם תלמיד אחד אמ' להן אסורים אתם הלכו וקצצום ובאו ושאלו ביבנה אמר להן מי שפגע בכם מתלמידי בית שמאי הוי לא אמ' אלא קרוסטמיל על גבי אגס הא אגס על גבי חיזרר לא. בתחום אריח היו מרכיבין תפוח על גבי חיזרר ובא תלמיד אחד אמר להן אסורין אתם הלכו וקצצום ובאו ושאלו ביבנה אמר להן יפה אמר התלמיד. לא אמר אלא התפוח על גבי חיזרר הא חיזרר על גבי אגס לא מה דהוה עובדא הוה עובדא. תני גוי שהרכיב אגוז על גבי פרסק אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל ממנו ייחור והולך ונוטע במקום אחר מה נפק מינהון קדריה פרסקיה. הרכיב תריד על גבי דרכון אע"פ שאין ישר' רשאי לעשות כן נוטל הימינו זרע והולך וזורע במקום אחר. מה נפק מינהון כורבי לבנון. זרגון ולפת מה נפק מינהון פטר פיטרא. סילינון לוזין ובוטמין מה נפק מביניהון פיסטקין. זיתין *ורימון מה נפק מביניהון שיזפין :

**הלכה ה מתני'** [א] הצנון והנפוס [ב] וההרדל והלפסן ודלעת יונית עם המצרית והרמוצא אף על פי שדומין זה לזה כלאים זה בזה :

**גמ'** א"ר יונתן יש מהן שהילכו אחר הפרי ויש מהן שהילכו אחר העלין. הלפת והצנון הילכו בהן אחר הפרי. הלפת והנפוס הילכו בהן אחר העלין. התיבון הרי צנון ונפוס הרי פרי דומה והעלין דומין ותימר כלאים. א"ר יונה בזה הילכו בהן אחר טעם הפרי :

**הלכה ו מתני'** הזאב [ג] והכלב כלב הכופרי והשועל העזים והצבאים היעילים והרחלים הסוס והפרד הפרד והחמור החמור והערוד אף על פי שדומין זה לזה כלאים זה בזה : **גמ'** הא כלב עם כלב כופרין אינן כלאים. ודלא כר' מאיר [ד]*דרבי מאיר אומ' כלאים אע"ג דר' מאיר אמ' כלב מין בהמה [ה]מודה בכלב כופרי שהוא מין חיה הא כלב עם כלב כופרי על דעתיה דרבי מאיר כלאים. עוף לא תניתה. אמר רבי יוחנן אייתיתה מן דבר דליה *תרנגול עם הפיסיוני. תרנגול עם הטווס אף על פי שדומין זה לזה

**הלכה ה מתני'** הלנון והנפוס. נפוס הוא הנזכר לעיל בהל"ג שהעלין שלו דומין ללפת ולפיכך אינו כלאים עם הלפת אבל עם הלנון אע"פ שהוא דומה לו בעלין ובפרי אפ"ה הוו כלאים זה בזה מפני שהטעם של לנון אינו כלל כטעם הנפוס כדאמר בגמרא : והלפסן. מרוי"ו בלע"ז : והרמולה. כלומר וכן דלעת יוונית עם דלעת הרמולה הוו כלאים ואע"פ שדומין זה לזה : **גמ'** יש מהן. מהשנויים בפרקין שהילכו אחר הפרי אם פריהן שוין אינם כלאים זב"ז ויש מהן שהילכו בהן כמו כן אחר העלין כדמפרש ואזיל : הלפת והלנון. אע"פ שאין העלין דומין זה לזה הילכו בהן אחר הפרי והואיל ופריהן שוין אינם כלאים זה בזה : הלפת והנפוס. אין פריהן שוים הילכו בהן אחר העלין. והואיל והעלין שוין אינם כלאים זה בזה כדתנן לעיל במשנה ג' : התיבון. על ר' יונתן הרי לנון ונפוס שהפרי שלהן וכן העלין דומין זה לזה ואפ"ה את אומר שהן כלאים זה בזה : א"ר יונה בזה הילכו בהן אחר טעם הפרי. כלומר לא דמי הא לכללא דכייל ר' יונתן דלא אמר שהולכין לפעמים אחר הדמיון אלא באלו שאין טעם של זה רחוק ונבדל הרבה מטעם של זה דבכה"ג אע"פ שהן אין דומין לגמרי אלא במקצת כמו בעלין או בפרי בלבד אפ"ה אינן כלאים דחששא דכלאים משום מראית העין הוא והואיל והן דומין באיזה לד לא הוו כלאים אבל לנון ונפוס שטעם של זה משונה הרבה ורחוק הוא מטעם של זה בזה אין הולכין אחר המראה אלא מכיון שטעם שלהן אינו דומה כלל וכלל זה עם זה הוו כלאים זה בזה :

**הלכה ו מתני'** כלב כופרי. שמגדלים בני כפרים והוא קטן ודומה לשועל : היעלים. הוא מין חיה ואקו תרגומו ויעלא : והערוד. חמור הבר : **גמ'** הא כלב עם כלב כופרין אינו כלאים. דלא קתני אלא זוגות זוגות : ודלא כר"מ. הא דדייקינן דכלב עם כלב כופרי לא הוו כלאים דלא כר"מ הוא דאילו ר"מ אומר כלאים עליהן דהא לקמן סוף פ"ח תנינן הכלב מין חיה רמ"א מין בהמה ואע"ג דבכלב פליג וס"ל דמין בהמה הוא מ"מ מודה הוא בכלב כופרי שהוא מין חיה : הא. כלומר הא שמעינן דכלב עם כלב הכופרי על דעתיה דר"מ כלאים הן דהוו להו בהמה וחיה ואילו לרבנן שניהן חיה ממין אחד הן : עוף לא תניתה. במתני' דתנינן ממיני בהמה וחיה שיש בהן שאף על פי שדומין זה לזה כלאים הן וממיני עוף לא אשמעינן כלום אם מלינו ג"כ בהן שהן דומין והן כלאים : א"ר יוחנן אייתיתה מן דבר דליה. ובסוף פ' שור שנגח את הפרה גרים א"ר יוחנן אנא דאייתיתיה מן דבית לוי תרגנול עם פיסיוני וכו'

גליון הש"ס וציון ירושלים

בר"מ אומר כלב מין בהמה. עי' דכלאים דר"מ ור"י נחלקו בזה ור"מ ס"ל כלב מין בהמה ודברי רבי' ביומא דפ"ג ע"ש ד"ה ועי' המוסיף דשם דכלב הוא בהמה ובלאת לר"י הוא מין חיה. ועי' בהגהות מהרי"ב שם שהרגיש בזה. ואני תמה על התוספות בבכורות ז"ח דכתבו בזה"ס ודאי ותימה למ"ד כלב מין חיה כדאיתא במס' כלאים בלשנה עזין הן כלב כתים הרי דכב או כליה דכלב מין חיה מבילא ולמה לא הביאו משנה מפורשת

## מראה הפנים

מין אחר כ"א נקראת כן ע"ש שטומנין אותה ברמץ ועיין בהר"ש ובהתוי"ט שהביאו ומ"ש על זה והאמת הוא דפלוגתא היא הכא נמי כמו בבבלי ושהאמת דהש"ס סובר כר' נחמיה כדמוכח מלקמן כו' פ"ג וע"ש כד"ה את עשה דלעת מצרית כדלעת יונית וא"כ בשא נמי הויא כמו דהכם דמותיב על רב אבי מהאי דר' נחמיה ועיי"ש :

**תני** עכו"ם שהרכיב אגוז ע"ג אפרסק אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן וכו'. כלומר שאין ישראל רשאי לומר לעכו"ם הרכיב לי אילנות ואעפ"כ אם עשה מותר ליטול ממנו יחור ולנטוע במקום אחר ובתוספתא זו פסק הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות כלאים הל"ו ואסור לישראל להניח לעכו"ם שירכיב לו אילנות כלאים וכו' ומותר ליטע יחור מן האילן המורכב כלאים ולזרוע מזרע הירק שנזרע כלאים ומשמע שאפי' הישראל בעצמו שעבר והרכיב או זרע כלאים מותר הייחור והזרע כדכתב שם לאע"פ שהוא לוקה הרי אלו מותרין באכילה וכו' והא דקתני בתוספתא עכו"ם שהרכיב לרבותא דרישא דקתני דאע"פ שאין העכו"ם מוזהר על הרכבת כלאים וזריעתן וכרבנן דר"א בסנהדרין (דף נו)

דאין כלאים בכלל ז' מצות אלא דאסורין בהרבעה והרכבת האילן כדכתב הרמב"ם בפ"י מהל' מלכים הל"ו מפי הקבלה בב"נ אסורין בהרבעת בהמה והרכבת האילן ואין נהרגין עליהן ולפ"ז נוכל לומר דהא קמ"ל הברייתא חדא דאין הישראל רשאי להניחו לעשות כן בשלו ועוד דהא מיהת באיסורא קאי עליה בהרכבת האילן :

**הלפת** והלנון הילכו בהן אחר הפרי. כדפרישית וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות כלאים הל"ו הלפת והלנון אינן כלאים זה בזה מפני שפרייהן שוין וכו' והנה כפי פשטות הסוגיא דהכא וכבר המשו רבים על פי' הר"ש ז"ל שפי' הילכו בהן אחר הפרי להתחיר וכן דעת הראב"ד ז"ל בהשגות שם דהא מדמותיב הרי לנון ונפוס וכו' ותימר כלאים א"כ על כרחך דלדברי ר' יוחנן להקל מתפרשין וזה ברור הוא ומה שהקשה הראב"ד בפ"א שם מהאי מתני' דס"פ הטומן לפת ולנונות וכו' דלמא אית בהו משום כלאים יתבאר מזה במקומו בס"ד ועיין לקמן הל"ט ד"ה מה אנן קיימין :

**אמר** ר"י אייתיתיה מן דבית לוי תרנגול עם הפסיוני וכו'. מבואר הוא למאי דפרישית דנ"ש

שנויי נוסחאות (כו"א) הרוגייני' בכי"ר הרגינים. (סוס"ו) הריד ע"ג דרכון בכי"ר תרוד ע"ג ירבון. (סוי"ז) כורבי לבנון בכי"ר כרוסלבינין. (סוי"ח) מינהון פטר פיטרא סילינון (ע' בערוך ערך ס' פסרוסליגון) וכי"ר מנהון איסטפניני שומר וכרפס מה נפיק מנהון פטר חסילני.

## פירוש הערוך

א"ה ראינו לטוב להגיה כ"ן פי' הערוך ומוסף הערוך עם הסערות של בעל ערוך השלם. וז"ל הערוך ערך שזף :

**תני** גוי שהרכיב אגוז ע"ג פרסק אעפ"י שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל ייחור ממנו ונוטע במקום אחר מה נפיק מינהון (קדריה) [צ"ל קרביא] פרסקית, הרכיב טריד ע"ג דרקון אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל ממנו זרע וזורע במקום אחר מה נפק מנהון (כרסיבלנון) [צ"ל כרסילבנון] והיא ל' יון ובלעז אטריפצ"י זרגון ולפת מה נפק מינהון פיטרושילינון זרגו ל' ישמעאל ובל' קודש שריג גפן. לוזין ובוטנים מה נפק מנהון פיסתקין זתים ורימון מה נפק מינהון שיזפין. (א"ב פי' בל' יוני ורומי מין עץ ופרי אדום וצורת הפרי כזית קטן ובתוכו גרעין גדול

## פירוש מהרא"פ

שבכים עם הכך ד' וזה ודאי לאו מין כולהו : הרוגיינא נמי אין מוזן [פירוש ואפ"ה קתני לה בברייתא בהדייהו וקשיא על רב ולא מהני כלום על ב' קושית] : ע"ג אגס אילן של אגסים שהרכיבו עליו מאילן קרוסטומלין : מתלמידי ב"ש היה אבל לב"ה אינן כלאים וכמתני': לא אמר בברייתא זאת אלא כו' כדי להקשות דוקיא דהא מעשה על דוקיא דמעשה שבייה קאמר לה דהא משמע דווקא הכי תרתי אינן כלאים הא חד מהני דתשיב ברישא וחד מהני דסיפא כלאים ובאידך מעשה משמע איפכא ומשני מעשה שהיה קאמר וה"ס מדא מהני דרישא ומדא מהני דסיפא כלאים לפי מעשה אחרונה : ייחור ענף : מה נפיק מביניהן כו' דכל מה ביוצא מהן הוא כלאים עם כל א' וא' מהן בפרי מב' מינים שכן כלאים זה בזה הוא בא וכן כולן : אמר רבי יוחנן יש מהן שהלכו אחר הפרי הל"ם כתב למומחה וא"א לפרש הסוגיא כפי' והרמב"ם ז"ל פי' לקולא אם דומין בעלין אף שאין דומים בפרי או בפרי אף שאין דומים בעלין אינן כלאים ובלבד שלא ירחיקו זה מזה הרבה בטעמן אע"ג שדומין זה לזה אחד מהם או בטעמן כלאים : אחר טעם הפרי שדומין זה לזה לפיכך אינן כלאים וכן כו' אחר העלין שדומים זה לזה לפיכך אינן כלאים : אחר טעם הפרי שטעמן רחוקים הרבה זה מזה : דלא כר"מ בפרק שמיני דמכילתין היא ובכלב כופרי ע"כ מודה דמין חיה הוא ובהמה וחיה כלאים זה בזה א"כ ע"ד דר"מ הם כלאים : עוף לא תניתה לא תנא במתני' : אייתיתיה למדתיו מן דבר דליה שם חכם

עמודי ירושלים

זיתין ורימון מה נפיק מביניהון שיזפין. עי' בפני משה שכתב בגמ' קאמר כשמרכיבין זיתין עם רימון נפיק מביניהון שיזפין. והנה גם הרע"ב כתב כן וראיתי באגודת

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

וכו' בברייתא דבי לוי תניתה דגם במיני עופות הוא כן שיש מינין בשאינו מינן שאע"פ שדומין זה לזה הן כלאים זה בזה: ר"ל אמר משנה שלימה שנה לנו רבי. כלומר דר"ל קאמר דאין אנו צריכין להביא דתנא דבי לוי שהרי משנה שלימה שנה לנו רבי שם אחד שור ואחד כל בהמה לנפילת הבור וכו' ולכלאים ולשבת וכן חיה ועוף כיוצא בהן א"כ כבר שמענו שעוף כמו בהמה וחיה לכל דיני דכלאים וה"ה למאי ששנינו כאן במס' כלאים: א"ר יוחנן צריכה להדא. דבית לוי גרסי' ולגי' הדפוס אמר על עצמו להדא דר' יוחנן ואפשר נמי לומר דהיינו הך דצריכה היא למאי דאמרית משמיה דתנא דבי לוי כדמסיק ואזיל: תנינן הכא חיה ופרשנתה תמן. וכלומר הכא בב"ק תנינן סתם דחיה שייך בה נ"כ דין דכלאים אבל לא פירש לנו רבי שם שיש בחיה מינין הדומין זה לזה ואעפ"כ כלאים הן אלא שפירש אותה תמן במסכת כלאים כדתנינן במתני' הזאב והכלב וכו' וכן תנינן בהמה הכא בב"ק סתמא לכלאים ופרשנתה תמן במשנה כאן לענין הדומין זה לזה הסוס והפרד וכו' והשתא גבי עוף נמי תניתה תמן בב"ק סתמא אתא ופרשנתה הכא וכלומר דאף דרבי הו"ל לפרש במשנה הכא לענין הדומין זה לזה בעוף כמו דפירש בבהמה וחיה ולא סמיך אסתמא דהתם דלא שמעינן משם דין כלאים בהדומין זה לזה והלכך אתא תנא דבי לוי ופרשנתה הכא גם בעוף כמו כן: א"ר יוסי ויאות. כלומר דר' יוסי בא לומר דיאות תני לנו רבי שבא להודיעך התם בב"ק שהעוף אסור בכלאים כמו בהמה דבהמתך דקרא לאו דוקא אלא הכל בכלל וכיון שכן שפיר שמעינן דעוף הוא שוה לכל דיני דכלאים כמו בהמה וחיה ואפי' בהדומין זה לזה הואיל ושני מינין הן הוו כלאים ולא היה צריך לחזור ולשנות גם בעוף] בהדומין זה לזה דממילא שמעינן לה: המרביע בחיות הים מהו. אם נוהג בהן כלאים כמו במיני יבשה ולקמן מקשי עלה היכי דמי הרבעה במיני הים: עוד הן כתיב בהן למינהו. כלומר הרי למדנו הרבעה דאסור בכל מקום שכתוב בו למינהו והרי גם הן כתיב בהן למינהו כמו דכתיבא גבי מיני יבשה: ר' אחא לא אמר כן. בהאי לישנא דקאמר ר' ירמיה דכהנא שאל ליה לר"ל והשיב לו כך אלא הכי הוה אמר ר' אחא בשם ר"ש בן לקיש דהוה תני להאי כללא למילתא באפי נפשיה כל שכתוב בו למינהו כלאים נוהג בו והיינו כלאים דהרבעה דבה שייכא דרשא דלמינהו ועל זה התיב כהנא ליה אלא מעתה הרי חית הים הרי כתוב בה למינהו ומעתה כלאים דהרבעה נוהג בהן והיכי משכחת לה שאדם יכול להרביע במיני הים: הכא פרס כהנא מצודתיה על ר"ל וצדייה. שאינו יכול להשיב לו כלום ע"ז: א"ר יונה יכול אנא פתר לה משום מנהיג. כלומר יכולני לפרש זה ע"י מנהיג אותם ושפיר משכחת לה נמי כלאים דהרבעה דמייתי חוט וקטר באודניה דלכיסא ובאודניה דיריקא והן שמות מיני דגים שבים ודוגמא לזה מצינו בפרק אלו מציאות בסוף הלכה א' מחרוזות של דגים ובתוך ירק אחד או לכים א' חייב להכריז דהוי סימן וכשקושר החוט באזניהם ומנהיגן ואינון שייפין זה עם זה ומזרעין והרי כלאים דהרבעה ע"י כלאים דהנהגה וחייב הוא על שניהן:

ר' ירמיה אמר כהנא שאל לר"ל המרביע בחית הים מהו א"ל עוד הן כתיב בהם למיניהם ר' אחא לא אמר כן כו' כל שכתוב בו למינהו כלאים נוהג בהם. ר"ל דהרבעה. התיב כהנא הרי דגים שבים כן גי' הגר"א ז"ל בכי"ק הרי כתוב בהן למיניהם מעתה כלאים נוהג בהם בתמי' פי' דהאיך איפשר לאדם להרביע דגים שבים א"ר יוסי בי רבי בון הכא פרס כהנא מצודתי' וכו' א"ר יונה יכול אנא פתר לה משום מנהיג ר"ל דבלמיניהם דגבי דגים הוא משום מנהיג ובמנהיג יכול אדם להנהיג כדמסיק מייתי חוט וקשר באודני' דלכיסא ובאודני' דיריקא ואינון שייטין או לייפין דין עם דין [ותיבת ומזרעין נמחק] וע"כ משכחת לה גבי דגי הים כלאים דהנהגה: ר'

לזה כלאים זה בזה. רבי שמעון בן לקיש אמר משנה שלימה שנה לנו רבי *וכן חיה ועוף כיוצא בהן. אמר רבי *יוחנן צרכה להדא דר' יוחנן תנינן הכא חיה ופרשנתה תמן. תנינן בהמה הכא ופרשנתה תמן. עוף תניתה תמן אתא ופרשנתה הכא. אמ' רבי יוסי ויאות. בא להודיעך שהעוף אסו' בכלאים. רבי ירמיה אמר כהנא שאל לריש לקיש המרביע בחיות הים מהו. א"ל עוד הן כתיב בהן למיניהן. ר' אחא לא אמר כן אלא הוה א"ר אחא בשם ריש לקיש כל שכתוב בו למיניהו כלאים נוהג בו. התיב כהנא הרי חיית הים הרי כתיב בהן למיניהן מעתה כלאים [נוהג] בהן. א"ר יוסי בי רבי בון הכא פרס כהנא מצודתיה על ריש לקיש וצדייה. אמר רבי יונה יכול אנא *פתר לה משום מנהיג מייתי חוט וקטר באודניה דלכיסא ובאודניה דיריקא ואינון שייפין דין עם דין ומזרעין:

**הלכה ז מתני'** [א] אין מביאין אילן באילן [ב] ירק בירק [ג] ולא אילן בירק ולא ירק באילן רבי יהודה מתיר ירק באילן: **גמ'** מחלפה שיטתיה דר' יודה. תמן *הוא אמר נוטל הוא אד' מעה אחת מפיטמה של אבטיח ומעה אחת מפיטמו של תפוח ונותנן לתוך גומא אחת והן מתאחין ונעשין כלאים. וכא הוא אמר הכין. תמן על ידי שהוא נותן זה בצד זה הן מתאחין ונעשין כלאים. ברם הכא ירק באילן הוא. תני

**הלכה ז מתני'** אין מביאין אילן באילן. אין מרכיבין אילן באילן מין בשאינו מינו לא אילן מאכל ע"ג אילן מאכל ולא אילן סרק באילן מאכל אבל אילן סרק באילן סרק כיון שאינם עושין פרי לא מיקרו כלאים ושרי: ירק בירק. מין בשאינו מינו: ר' יהודה מתיר ירק באילן. טעמיה דר' יהודה מפרש בגמרא משום דס"ל כשהן כבר נטועין הירק והאילן אינן מתאחין זה בזה ולא נעשין כלאים ואין הלכה כר' יהודה: **גמ'** מיחלפא שיטתיה דר' יהודה תמן הוא אומר. לעיל בהלכה ב' שמביא ראיה לדבריו בדין קישות ומלפפון וקאמר תדע שהן כלאים ואף על פי שמגרעין זרע של קישות כשהוא נוטעה ונעשית אבטיח ומזרע אותו האבטיח נוטעה ונעשית מלפפון אפילו הכי עיקרן שני מינין הן שהרי אדם נוטל ממעי אבטיח גרעין א' וגרעין א' משל תפוח וכשנותנן לתוך גומא אחת הן מתאחין זה עם זה וגדל האילן ונעשין כלאים שהרי ירק באילן הוא וה"נ בקישות ומלפפון אלמא דשמעינן לר' יהודה דמיהת מודה בירק באילן שהן כלאים והכא הוא אומר הכין דירק באילן מותר: תמן וכו'. כלומר דמשני דעד כאן לא קא"ר יהודה לעיל אלא כשהוא נוטל גרעין זרע מירק וגרעין זרע ממין אילן ונותן זה בצד זה בתוך גומא אחת שע"י כך הן מתאחין ונעשים כלאים: ברם הכא ירק באילן הוא. כלומר אבל הכא דמיירי בהרכבה שכבר הירק הוא נטוע בפ"ע וכן האילן בפ"ע

## מראה הפנים

דל"פ ר"י ור"ל ולא אם צריך היה רבי לשנות הא' דינא בהדיא גם בעופות כמו שש"ה כאן בבהמה וחיה ולר"ל לא ה"ה צריך דבכר נכלל הכל במה בשנה ל.ו ש.ז וכן חיה ועוף כיוצא בהן וכדקאמר ר' יוסי ויאות בא להודיעך וכו' וכדפריבית והיינו כר"ל וה"נ אמר ר"ל בבבלי סוף פ"ה דב"ק כאן שנה רבי הרנגול טווס ופסיוני כלאים זה בזה ופריך התם פשיטא מהו דתימא משום דרבו בהדדי מין חד הוא קמ"ל ומפני כך לא היה צריך הרמב"ם להזכיר זה בפירוש בפ"ט מהל' כלאים דכיון דכתב שם בראש הפרק בין בהמה בין בחיה ובעופות הכל בכלל ואפי' בהדומין משני מינין כלאים זה בזה כמו שכתב שם בהל"ד בבהמה וחיה וא"כ ה"ה בעופות:

**המרביע** בחיות הים מהו. בבבלי שם גרים בפשיטות אמר ר"ל המרביע שני מינין שבים לוקה אתיא למינהו מיבשה וכ"פ הרמב"ם שם והתוספות שם בתחלה רצו להגיה המנהיג שני מינין דהא משמע הכא דא"א להרביע דגים ושוב כתבו דא"ל להגיה ולא דבחית הים משכחת שפיר הרבעה כ"א בדגים דלא שייכא בהו הרבעה אלא הנהגה והביאו ראיה מהמ"ר בפ' בראשית דהכי מסיק התם וז"ל הב"ר בפסוק ישרצו המים כהנא שאיל לרשב"ל המרביע בחיה הים מהו א"ל אף הן כתיב בהן למיניהם איתיב כהנא והלא אף דגים כתיב בהן למיניהן בהא פרס כהנא מצודתיה על רשב"ל והיך עבידא א"ר יונה יכול אני מקיים לה משום מנהיג מביא שני דגים חד מיירן וחד אספרון וקושרן בגמ' וממשיכן בנהר או בים ואסור לעשות כן משום כלאים ע"כ ולפי גי' זו משמע דמסיק דאין בהן אלא משום הנהגה ומשום דלא שייכא הרבעה בדגים ואלו לגי' דהכא דמסיים ואינון שייפין דין עם דין ומזרעין משמע דהיינו הרבעה דידהו והוא גרס להן שע"י שקשר שניהם יחד שייפין דין עם דין וא"כ היה חייב על ה הגה ועל הרבעה

כדפרישית בפנים דאל"ה למה ליה דמסיים הכי ואפי' נפרש דה"ק דאנא פתר לה משום מ ה ג היינו שנתכוין ע"י הנהגה זו שיהיו מזרעין ואינו חייב אלא משום הרבעה מכמע מיהת דהרבעה איכא בכה"ג ולא דלפ"ז היינו נריכין לומר דפליג אהא דמסיק בבבלי פ"ז דב"מ (דף נא) דאינו חייב בכלאים עד שיכנים כמכחול בשפופרת ואין לומר דהא מיהת א סורא איכא אפי' להכנים לדיר מין בשאינו מינו כדקאמר התם לדבי רב פפא בר אבא דהא הכא משמע דבחיובא מיירי דקרא דלמיניהם דכתיב גבי דגים מתרץ לה בהכי ואם כאנו להשוות הסוגיות לפי המסקנא דאינו חייב אלא על הרבעה ממש וכדמייתי נמי בהגי ב"ם לקמן פ"ח בהלכה ב' להברייתא דקתני בהדיא מותר להעמיד זכרים אצל נקיבות ואינו אסור אלא מלהרביע וזה ודאי לא שייכא בדגים היינו מוכרחין לפרש להאי גי' דהכא בהסיא דר' יונה דג"כ אין החיוב אלא משום מנהיג לתוך קאמר וכגי' הב"ר והא דמסיים הכא ואינון שייפין וכו' היינו דהאי ש"ס לטעמיה הוא דאזיל דאין חיוב בהנהגה כ"א בשעושים איזה דבר ע"י שמנהיגם כדקאמר בפ"ע שנושאין את התבל וכיוצא בזה והכי משמע נמי גבי בעיא דרחבה בסוף פ"ה דב"ק המנהיג בעיזא ושיבוטא ופירש"י ז"ל קשר קרון לעז ודג נף על המים וזה מושך עמו על שפת הים והכי משמע נמי בסנהדרין (דף נט) ודגים בני מלאכה ניגהו אין כהאי דבעי רחבה אלמא דצריך איזה מלאכה בהנהגה ועיקרא דהאי מילתא והיוצא עוד מזה יתבאר לקמן בפ"ח בס"ד: **תמן** ע"י שהוא נותן זה בצד זה וכו'. הגי"ע הביא לזה בשם העתקת הר"ש וסיים כפירושו והיינו שסובר ר' יהודה דדווקא היכא שע"י ההרכבה הן מתאחין ונעשה על ידיהן פרי או ירק משונה בהו אסרה התורה משום כלאים וזה דוקא באילן ואילן או ירק בירק אבל ירק באילן שאינן מתאחין להשתנות ולעשות ירק

שנויי נוסחאות (שו"ג) יוחנן צרכה בכי"ר יונה צורכה. (ס"ד) ופרשנתה בד"ו ופרשתנה וכ"ה בכי"ר גם בסמוך. (שו"ס) אתא בכי"ר ליתא. (שו"ז) הכא אמר ר' יוסי בכי"ר הבא ר' ירמיה א"ר יוסה. (שו"ז) אמר בכי"ר בר. (ס ט"ז) דיריקא בכי"ר דיקירקה.

פירוש הערוך

ויש לפרי סגולות ברפואות ובפרט מועיל לתלאים חמים של ריאה וחזה וכבר פירשתי שבל' יוני קריא פ רסיקא מין אגוזים גדולים הובאו מפרס לארץ יון על דרך שנאמרו הלוזים פונדיקין שהובאו מארץ פונטים לארץ יון. ומאמר תלמוד ירושלמי זר בעיני, ופי' פישרושלינון בל"י ורומי מין כרפס הנדל בין הסלעים ונעתק משם ויוטע בגנות. וגירסא זו משובשת וגי' אמיתית היא גרסת רבינו שמשון בפי' דמשנת כלאים (פ"א מ"ד) הרכיב תריד ע"ג ירכון אעפ"י שישראל אסור לעשות בן נוטל כמנו זרע וזורע במקום אחר מה נפק מנהון קרסולבנון וגדין ולפת מה נפק מינהון אספפנין, שמר פטרושלינון ונראה לי שגי' הערוך היתה זאת אבל נשתבשו הנוסחאות והעד כיהוא פי' זרגון שריג גפן):

פירוש מהרא"פ

דתני הכי בברייתא תרנגול עם פסיוני ס"ג בתוספתא וכן הוא בשור שננח בבבלי תרנגול פסיוני ותרנגול טווס כלאים זה בזה: **משנה** שלימה שנה לנו רבי בפרק שור שנגח שאמר התם וכלאים וכן חיה ועוף כיוצא בהן וא"כ לא צריך לאתויי שיש בעופות כלאים מן ברייתא דבר דליתא: **אמר** רבי יוסה צורכה לה דבר דליא גרסי' ולא מפרש הטעם ובבבלי מפרש דקמ"ל בר דלי' סד"א כיון דרבו בהדדי אינן כלאים קמ"ל: **תנינן** הכא חי' כו' כאן במתני' שנינו חיה ופרשנתה שנינו התם בשור שנגח הכא בהמה כלו' הכא שנינו חיה ובהמה כלאים והתם מפרש לנו דאיירי בין בהרבעה בין בהכישה וכדתני התם בהדיא אע"ג דבהמה דבתרים' כתיב שור וחמור דיבר הכתוב בהווה הכ"ש: **עוף** שנינו התם

שתם ופרשוה הכא כלומר נילמוד סתום מן המפורש דהפי' עופות סדומי' זה לזה הוו כלאי' כמו הכא בחיה ובהמה אע"ג שדומין זה לזה הוו כלאי' וה"ה התם בעוף כך פירש הר"ש ז"ל: **ויאות** ושפיר אמר ר"ל שהמתני' דסתם הבמיעטו דים בעוף משום כלאי' דלא תימא דתני לעוף לאמר דברים שהרי לא תנן לכלאים של עוף בשום מקום ואין כלאים לעוף כלל קמ"ל: **עוד** הן כלומר אף הן נמי אסור כלאים דכתיב בהו למיניהן וילפינן למיניה למינהו מיבשה כך מפורש שם: **רבי** אחא לא אמר כן משאל לו כהנא והשיב לו שנוהג בהן כלאי' אלא שאמר ר"ל כל היכי דכתיב למינהו כלאים נוהג בהן וכהנא הקשה לו חיות הים מעתה יהו כלאים נוהג בהם ובאמת אינו נוהג ס"ל לר"ע ולכך הוקשה לו מהן: **וצדייה** וכלוד במצודתו שאין תירץ על קושיית של כהנא לפי מה שאמר ר"ל דכל היכי דכתיב למינהו כלאים נוהג בהן והיינו בהרבעה וקשה שהכי הרבעה לא שייכי בדגת הים: **משום** מנהיג שני גיכסאות איכא הכא האי משום מנהיג היא גירסת ר"י ב"ר יהודה דאמר רבי יונה דתניא ש"ך בזו ולפיכך כתיב ב"כ למיניהן והא דאמר מייתי תום כולי

עמודי ירושלים

אזוב (ד' ל"ס פ"א) שכתב שאשתמיט להו הירושלמי לקמן הלכה ז' דזיתים אינם מקבלים הרכבה עיין שם. אולם לפי מה שכתב במעשה אורג דזיתים ורימונים המה פירות שנקראים כן ואינם הזיתים והרימונים המבוארים בקרא יעו"ש לק"מ מידי על הרע"ב והפני משה: צרכה להדא דר' יוחנן כו' עי' ברא"פ שהיבש הגירסא. ועי' בפני משה. אולם בא"ז ה' כלאים (סי'



מראי מקומות בשוליים: ט א מיי' פ"א מה' כלאים ה"ה טוש"ע יו"ד סי' רנה ס"א ג. י ב טוש"ע שם ס"ג. יא ג מיי' טוש"ע שם.

ב"ק נד פ"ב. בא"ז הגי' ר' יונה. תוס' ב"ק דף נה. ד"ה המרביע. לעיל הל"ב.

גליון הש"ס וציון ירושלים

מסורת הש"ס

בפ"ע אין מתאחין הירק עם האילן והלכך הוא דמתיר הרכבת ירק באילן : תני . בברייתא דת"כ פ' קדושים מנין וכו' ת"ל את חקותי תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים וכדמסיק ר' יונה היכי יליף הרכבה מהאי קרא : דר"א . אתיא הך ברייתא דס"ל בפ"ז דסנהדרין דאף על הכלאים הוזהרו בני נח דאמר קרא את חקותי תשמרו חקים שחקקתי בעולמי מכבר שלויתי לבני נח ומה בהמתך בהרכבה כדיליף לקמן מדכתיב בהן למיניהם אף שדך היינו הרכבת האילן שבהרכבה הוא דנאסרו בני נח : מעתה אסור לאדם הראשון . כלומר דפריך אי דמוקמית להאי ברייתא כר"א ומפרשת לקרא כך את חקתי שחקקתי בעולמי מכבר א"כ מעתה מוכרח הוא שנאסר כלאים לאדם הראשון וקשיא אמאי פליגי רבנן התם בברייתא על ר"א דאמר לא נצטוה אדם הראשון אלא על הז' מצות בלבד דקחשיב שם ולא על הכלאים : ר' יוסי בשם ר' הילא דברי הכל היא . לא כר"ל בשם כהנא אלא דהך ברייתא כד"ה אתיא ואף כרבנן משום חקים שחקקתי בעולמי כלומר לא תפרש חוקים שחקקתי מכבר אלא עכשיו משום חקים שחקקתי בעולמי עליכם שהכלאים מהחוקות הן וע"ז אמר הכתוב את חקתי תשמרו בין שאר החקים שחקקתי בעולמי : מעתה . דדרשת מיהת לאסור הרכבה מהקישא דבהמתך א"כ יהא אסור להרכיב תאנה שחורה ע"ג לבנה : א"ר אבין ולא מכלאי הבגדים למדת . וכי לא כבר אמרו בר"פ דהכל נלמד מכלאי בגדים שפירש בהן הכתוב צמר ופשתים דוקא ולא שני מיני צמר ושני מיני פשתן אף כל כלאים שבתורה לא נאסרו אלא משני מינין דוקא : והרי דשאים כתיב בהן למיניהן . וא"כ לדידך נימא דהא דתנן במתני' אין מביאין ירק בירק לחובה על הכל קתני כמו אילן באילן והבני נח נמי קאי דהא אמרת דנצטוו על הרכבת אילן משום שכתוב בהן למיניהם ואמאי לא נימא דנצטוו גם על הרכבת ירק בירק : אין כתיב בצווי . גבי דשאים אלא בהוצאה דבצווי לא כתיב אלא תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע ובהוצאה הוא דכתיב ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ור"א לא חשיב אלא למינהו דכתיבא בצווי : א"כ למה נתקללה הארץ . שהרי היא הוסיפה יותר מצויה : ע"י שעברה על גזרותיו של הקב"ה . דצוה עליה להוציא עץ פרי כדכתיב תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עושה פרי למינו ולא נצטוותה על אילני סרק ואלו בהוצאה כתיב ותוצא הארץ דשא וגו' ועץ עושה פרי וגו' ודרשינן מוי"ו דועץ דהוציאה אילני סרק ועץ עושה פרי : ר' פינחס אמר . לא עברה אלא שמחה בצוויה והוסיפה והוציאה גם אילני סרק שהן צריכין לתשמישו של אדם לעצים ולבנין : כאינש דאמר ליט ביזא דכן איניק . ארורים השדיים שכך ינקו וגדלו גידול שאינו טוב וכך לא נתקללה הארץ אלא בעבור האדם : ואתייא כהאי דר' נתן . דאמר לא נכנסה הארץ לדין שלא עברה כלום אלא שלשה כו' כדכתיב בעבורך : עד כדון לא שמענו . מהכתוב אלא בהמתך עוף מנין שאסור בהרבעה וחייב עליו : אית תניי תני מאת חקתי תשמרו וגו' . את לרבות העופות : ואית תני מבהמתך . וילפינן בהמתך בהמתך משבת מה בשבת אפי' חיה ועוף במשמע אף בכלאים כן : הרכיב אילן והרביע עוף . כאחת : למ"ד מאת חקתי תשמרו . ילפינן לעוף הו"ל כדרשא דתרי קראי וחייב שתים ולמ"ד מבהמתך לא תרביע דרשינן הכל אינו חייב אלא אחת : בשהרביע בהמה והרביע עוף מ"ד מחקתי תשמרו חייב שתים מ"ד מבהמתך לא הרביע אינו חייב אלא אחת. כצ"ל ובספרי הדפוס נתחלף בטעות : תני . בתוספתא פ"א : אין מרכיבין זתים ברכב של תמרה . אפי' לא הרכיב היחור של זית עם היחור של תמרה בארץ אלא שנתן אותו ע"ג הרכב של תמרה הוי הרכבת אילן באילן : ולית הדא פליגא על ר' לוי . דדריש אשתך וגו' בניך כשתילי זיתים מה זיתים אין בהן הרכבה דכשמרכיבין אותן על אילן אחר אינו עושה פירות אחרות וגרועין שאינו מקבל כלום ממין אחר אף בניך

תורה אור

תני מניין שאין מרכיבין עץ סרק על גבי עץ מאכל ולא עץ מאכל על גבי עץ מאכל . מין *) בשאינו מינו מניין תלמוד לו' את חקותי תשמורו . ר' יונה ר' לעז' בשם כהנא דר' לעזר היא משום *חוקים שחקקתי בעולמי . מעתה אסור לאדם הראשון . ר' יוסי בשם רבי הילא דברי הכל היא משום חוקים שחקקתי בעולמי . מעתה אסור להרכיב תאינה שחורה על גבי תאינה לבנה . אמר רבי אבין ולא מכלאי הבגדים למדת . מה כלאי בגדים שאסרתי לך שני מינין לא זה ממין זה ולא זה ממין זה . אף כלאים שאסרתי לך בכל מקום לא זה ממין זה ולא זה ממין זה . תני *בשם רבי לעזר מותר הוא גוי לזרוע וללבוש כלאים . אבל לא להרביע בהמתו כלאים ולא להרכיב אילנו כלאים . למה מפני שכתוב בהן למיניהן . והרי דשאין כתיב בהן למיניהן . אין כתיב בציווי אלא בהוצאה . ואם כן למה נתקללה הארץ . ר' יודן בר שלום אמר על ידי שעברה על גזרותיו של הקב"ה . תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע . והיא לא עשת אלא ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו . רבי פינחס אמר שמחה בציוויה והוסיפה אילני סרק . על דעתיה דרבי יודן בר שלום יפה נתקללה הארץ . על דעתיה דרבי פינחס למה נתקללה הארץ . כאינש דאמר ליט ביזא דכן איינק . ואתיא כיי רבי נתן שלשה נכנסו לדין וארבעה יצאו מקוללין . ארורה האדמה בעבורך . עד כדון לית כתיב אלא בהמתך לא תרביע כלאים . עוף מנין אית תניי תני מאת חוקותי תשמורו ואית תני מבהמתך לא תרביע כלאים הרכיב אילן והרביע עוף מאן דאמ' מחוקותי תשמורו חייב שתים מאן דאמ' מבהמתך לא תרביע אינו חייב אלא אחת . בשהרביע בהמה והרביע עוף מאן דאמר מחקותי תשמורו אינו חייב אלא אחת מאן דאמר מבהמתך לא תרביע כלאים חייב שתים . תני *אין מרכיבין זיתים ברכבב של תמרה מפני שהוא אילן באילן . רבי יודן בעי ולית הדא פליגא על רבי לוי אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך כשתילי זתים סביב לשולחנך . מה זיתים אין בהן הרכבה . אף בניך

ר' יונה ר"א בשם כהנא דר"א היא משום חוקים שחקקתי לאדם הראשון . דס"ל*) כמ"ד דכלאים אסור לב"נ רבי יוסי בשם ר' הילא ד"ה היא אפילו למ"ד דמותר כלאים לב"נ משום חוקים שחקקתי בעולמי מעתה אסור להרכיב תאנה שחורה ע"ג תאינה לבנה כו' ומתיבת מעתה אסור להרכיב תאנה כו' נשתרבב מזה גם לעיל תיבת מעתה אסור לאדם הראשון : תני בשם ר"א ב"נ כו' אבל לא להרכיב אילן למה מפני שכתוב בהן למיניהן . דס"ל כמ"ד דהרכבת כלאים אסור ופריך והרי דשאים כתיב בהן ג"כ למיניהם ומשני אין כתיב בציווי אלא בהוצאה ולמה נתקללה הארץ כצ"ל ותיבת וא"כ מיותר ואין סמיכות להא דלעיל אלא איידי דמזכיר הציווי וההוצאה מזכיר ג"כ האגדה הזאת דקללת האדמה היתה מפני שהיה חילוק בין ציווי להוצאה : הרכיב אילן והרביע עוף מ"ד מאת חוקותי תשמורו חייב אחת כו' . כן גירסת מהרא"פ ז"ל :

מערכת הערוך

## מראה הפנים

ירק או פרי אחר אע"פ שיונקין זה מזה לא אסרה התורה עכ"ל ודברים אלו קשי' הבנה במה שהרי אבע"ת והפות ירק באילן הוא וקאמר הן מהאחין ונעשין כלאים אלא עיקר הדברים כך הן דר' יהודה מחלק בין נוטל זרע מגזעי הירק וזרע ממעי התפות ונותן זה בגד זה דאז מתאחין הן הירק באילן ונעשין כלאים ובין נוטל הירק הנטוע וגדל כבר ומרכיבו באילן דבהא ס"ל לר' יהודה שאינן מתאחין זה עם זה וכדפריכית בפנים : **תני** מין שאין מרכיבין עץ סרק ע"ג עץ מאכל וכו'. הר"ב והרא"ש ז"ל בהלכות קטנות הביאו לזה וכ"פ הטור י"ד סי' רנ"ה דעץ סרק באילן מאכל ג"כ אסור והרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' כלאים הל' ה' כתב כלאי האילנות הרי הם בכלל שנאמר שדך לא תזרע כלאים כיצד המרכיב אילן באילן כגון שהרכיב יחור של תפוח באתרוג או אתרוג בתפוח כ"ז לוקה מן התורה בכ"מ וכו' ולא הזכיר מאילן סרק כלל ואם נפרש דבריו דדוקא נקט מאכל במאכל היה קשה שלא ברייתא ערוכה היא בת"כ ובלי שום חולק דהפי' סרק במאכל בכלל הוא ואם נאמר דאורחא דמילתא נקט שאין דרך להרכיב כ"א אילן עושה פרי בעושה פרי להוציא ממנו פרי אחר כדקחשיב הכא לעיל סוף הלכה ד' מ"מ אכתי טעמא בעי למה השמיט דין סרק באילן מאכל והכ"מ דקדק שם למה השמיט דין ירק בירק דמתני' ותירץ דלא קחשיב אלא דברים דלוקה עליהן בכ"מ בין בארץ בין בחו"ל לאפוקי ירק בירק דבח"ל מישרא שרי ובכך השמט אילן סרק באילן מאכל לא דקדק כלל ובמה הוא ס"ל להרמב"ם דמהאי ברייתא דת"כ לא ילפינן מידי משום דבעינן הדרשה מאת חקתי תשמרו לא אתיא אלא כר"א דס"ל דב"נ הוזהרו על הרכבה כלאים כדמוקי לה ר' יונה שכא דר"א היא ואע"ג דר' יוסי דקאמר ד"ה היא לא סמיך אלא אדר' יונה משום דאתיא כשמותג בבבלי סנהדרין (דף ס) דדריש הכי אליבא דר"א חקים שחקקתי לך כבר והוא ז"ל פסק בפ"י מהל' מלכים כרבנן דלא הוזהרו ב"נ על הכלאים ואין נהרגין עליהן כ"א אוסרין בהרכבת אילן מפי הקבלה בלבד כמו שזכרתי מזה לעיל בהל"ב ד"ה תני גוי שהרכיב וכו' והלכך לא למד גם לאילן סרק במאכל מהאי ברייתא כ"א הרכבת אילן דלוקה ישראל עליהן בכ"מ סמיך אסתמא דהש"ס בקידושין (דף לט) דמקיש הרכבה להרבעה והיא מפרש לסתמני' אין מביאין אילן באילן היינו אילן מאכל באילן מאכל כך היה נראה לדעתו אם הא דנקט אילן מאכל במאכל בדוקא הוא ובענין מה שהביא הכ"מ לקושית התוס' דחולין עיין לקמן : **תני** בשם ר"א מותר הוא גוי לזרוע וללבוש כלאים וכו' . הך ברייתא דר"א מייתי נמי שם (בדף נו) והך טעמא דמפרש למה מפני שכתוב בו למיניהן נמי אתיא כהאי דר' יונה דלעיל ובשמואל דהתם דהואיל וכתיב בהן למיניהן א"כ נצטוו על הכלאים ודרשינן אליבא דר"א את חקתי תשמרו חקים שחקקתי בעולמי מכבר ומהקישא דבהמתך ילפינן דבהרכבה דוקא מישתעי כדלעיל והיינו דפריך עלה והרי דשאין וכו' דעל ב"נ מיתפרשא כמבואר ועיין בדיבור דלקמן : **והרי** דשאין כתיב בהן למיניהן וכו' . הכא מתרץ לה בפשיטות משום דלא כתיבא בצוואה וה"כ לא מצינן למילף מלמינהו דבהוצאה דהוזהרו ב"נ על הרכבת ירק בירק לר"א ובבבלי חולין (דף ס) בעיא דרבינא הוא דבעי לר"ח בר פפא דקאמר התם דנשאו דשאים ק"ו בעצמן וכו' הרכיב שני דשאים זה ע"ג זה מהו וכו' ועלתה בתיקו והתוס' שם הקשו הא מתני' היא הכא אין מביאין ירק בירק וכו' והן הן דברי הר"ש בכאן ותרצו כמה פירונים

**שנויי נוסחאות** (שו"ס) בעולמי מעתה אסור בכי"ר ניתא . (שו"ן) בשהרביע בכי"ר הרביע . (שו"ן) ביתך בניך כשתילי בד"ו ביתך בניך כשתילי (וכ"ה במקרא) .

### פירוש מהרא"פ

היא גירסת התוס' שם והיא גירסת הר"ש ז"ל דמוגי לה בחית היא במין חיות שדים דפייך בהו הרבעה דמייתי חוט וקבל לה באוזן דלכים ובאוזן דיביקא והן מין חיות והן מתחככין ומשפשפין זה עם זה ומרביעין זה את זה ומזריעין : **ובא** אמר הכין וכאן אמר ירק באילן אינן כלאים : ירק באילן הוא ואין מתאחי' זה עם זה אלא אם גדל מהן מין אילן מהאילן בא ואם ירק בא מירק ואין לו מהרכבתו אלא יניקה בעלמא (עד כאן שייך לעמוד הקודם) : **עץ** סרק שאינו עושה פירות : **ת"ל** את חוקותי תשמרו וכתיב בתריה בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים ודרשינן מדכתיב את חוקותי דמשמע חוקים שחקקתי כבר לבני נח דאסור להם הרכבה באילנות דכתיב בהו למינהו ללמד על איסור כלאים ובילפים לא כתיב למינהו ולא נאסר להם כלאי זרעים ומייתי מהאי חוקותי דאיסור שדך נמי מיירי באילן ובהרכבה דלא תימא לא תזרע דווקא כתיב אלא ילפינן להו הכי מה בהמתך בהרכבה אף שדך ב... **מעתה** אסור לאדם הראשון בשכבי ר"א ס"ל אף על הכלאים נצטוו בני נח ומהאי קרא יליף לה מדכתיב חוקים שחקקתי לך כבר ש"מ דהאי למינהו לאיסורא נכתב ולא מצינו מצוה לבני נח אלא ויצו ה' א... האדם וא"כ הרכבת אילן אסור לאדם ואנן ק"ל כתב כספרא תני רבי יהודה היא ור"י ס"ל אדה"ר לא נצטווה אלא ע"ז בלבד וכהכי איתא בבבלי פרק ד' מיתות : **חוקי'** שחקקתי בעולמי כלומר שכפ... מין ומין למלאו על אותו חוק אני מצוה לך שתשמרו ולא תרכבו אילן באילן ולעיל גרסי' חוקי' שחקקתי כבר וכן הגירסא בפרק ד' מיתות : **תאינה** שחורה כו' שזה נמי מן הספרים שים בעולם : **ולא** ... בגדים למדת וכדאמרינן בריש פירקין : **וא"כ** למה נתקללה הארץ כיון שלא עברה על צווי של הקב"ה בתם שמוציאה הדשאים למיניהם שהרי חוקי' שחקק כן בעולמו ולמה נתקללה ובב"ר לא גרס א"כ והוא הנכונה : **תדשא** הארץ דשא וגו' עץ פרי עושה פרי עץ פרי משמע עץ דומיא דפרי מה הפרי נאכל אף עץ יהי' נאכל והיא לא עשתה כן דכתיב בהוצאה עץ עושה פרי ולא עץ פרי : **שמחה** בציוויה ... אילני סרק : **ליט** ביזיי דהדין ינקי ארורים השדיים שזה יונק מהן כלומר לא בשביל חטאה נתקללה ה.א בשביל חטא אדם לבדו : **ארורה** האדמה בעבורך והייתי הרביעי ולא נכנסה לדין שלא חטאה אלא ... אדם אכל לרבי יודן אע"ג דלא נתקללה עד הכא וגם כתיב בעבורך מ"מ אי לאו שחטאה היא גופא נמי לא נתקללה בשביל אדם לבדו : **חוקותי** תשמורו ודרים חוקים שחקקתי בעולמי : **בהמתך** לא ... כלאים וחיה ועוף כיוצא בה כדאמרינן לענין שבת : ה"ג הרכיב אילן והרביע עוף מ"ד מחוקותי תשמורו אינו חייב אלא א' ומ"ד מבהמתך חייב שתים הרביע בהמה והרביע עוף מאן דאמר מחוקותי חייב שתים ומ"ד מבהמתך אינו חייב אלא א' וזה פירושו הרכיב אילן והרביע עוף דתרווייהו כגמוד מחוקותי תשמורו דנקט לא כתיב הרכבה אלא זריעה ויליף לה מחוקותי שמשמרו ...

### עמודי ירושלים

רנ"ח) פי' הירושלמי לפי הגירסא שלנו יע"ש : כאינש דאמר ליט ביזא דכן איינק . בביאורו לב"ר פ"ה שכ' וז"ל נייטין ביזא דהדין מיניק כאדם שאומר לחבירו ארורים שהניקוהו ובתלמוד ירושלמי כתוב בזיעייא כמו קריעות ומתרגמינן בזעו על שם ... נקובים במקום יניקת התינוק עכ"ל מבואר שהיתה גירסתו כאן בזיעייא :


נא

מסורת הש"ס

בניך לא יהא בהן פסולת: הא מכלל שיש בהן פסולת. כלומר הא מהאי ברייתא דאסרה הרכבת זיתים בתמרה מכלל דהוית הרכבה והיא עושה פירות אחרים וגרועין דאי לא אמאי קרי לה הרכבה: שנייא היא הכא שעתיד למתקה. כלומר לעולם בזיתים לית בהו הרכבה שיעשו עי"כ פסולת ופירות אחרים וגרועין והכא דאסר משום שדעתו בזה שהוא תוחב היחור של זיתים ברכב של תמרה מפני שעתיד התמרה למתק את הזיתים ובשביל כך הוא עושה כן כדי למתקן והלכך קרי לה הרכבה ואסור: כהדא. שהיה עושה ר"ש ברבי שהיה משקה יין מבושל לאילן אפרסק שלו בשביל למתקה ה"נ דעתו בשביל למתק הזיתים וכיון דמין בשאינו מינו הוא אסור משום הרכבה:

**הלכה ח מתני'** אין נוטעין ירקות בתוך סדין של שקמה. שקמה הוא אילן תאנה הגדל ביערים ולאחר שנחתך ונשאר שרשיו בארץ נקרא סדן ואין נוטעין ירק לתוכו דהוי ירק באילן: פיגם. עשב הנקרא רוט"א בלע"ז: קידה. מין אילן של בשמים תרגום קידה קליעא וכתיב מור ואהלות קליעות כל בגדותיך: החצוב. מין עשב ששרשיו יורדים בעומק הארץ ביושר ואינם נוטים לכאן ולכאן ובו תיחם יהושע את הארץ: שיהא מקירו. לשון קור. שתהא התאנה מקררת את החצוב שהוא חם ביותר: שתהא זורקת מימיה לתוכו. שהאבטיח לח ומלא מים: חלמית. מלוו"א בלע"ז ובערבי כויז"א: **גמ'** בלא כך אינו אסור משום זרעים תחת הגפן. אאין תוחבין זמורה של גפן לתוך האבטיח פריך דמאי איריא לתוך האבטיח הא בחוץ וסמוך לו נמי אסור עד ששה טפחים כדתנן לקמן בפ"ג דלגפן יחידית נותנין לה עבודתה ששה טפחים שצריך להרחיק ממנה לכל רוח כדתנן ריש פ"ו: תיפתר במעמיק. שורש האבטיח למטה משלשה טפחים חוץ לששה כלומר עד חוץ לששה טפחים רחוק מן הגפן מעמיק הוא שורש האבטיח למטה מג' בקרקע דאז סמוך לגפן אין כאן איסור ולפיכך נקט במתני' אין תוחבין זמורה של גפן לתוך האבטיח: כהדא דתני. בתוספתא פ"ג דלמטה מג' בקרקע אין חשש סמוך לכרם בכדי שיעור עבודתו: שרשי פאה הנכנסין לתוך ד' אמות שבכרם. פאה הוא גורת הפתח הנקרא בתוספתא דכלאים וכן בהאי תלמודא כן לקמן בפ"ד דקתני בתוספתא שם לעיל בענין מחילה המפסקת בכרם שאם עשאה בקנים צריך שלא יהא בין קנה לחבירו ג"ט כדי שיכנס הגדי ר' יוסי אומר אם היו קנים מדוקרנין ועשה להם פאה מלמעלן מותר. כלומר קנים דקורין מכאן ומכאן וקנה על גביהן וזהו פאה הואי כמחילה ומותר לסמוך זרע לשם משום דמפסיק הוא ועלה קתני שם לקמן גבי פלוגתא דר"ע ובן עזאי בירקות שנוטין לתחת הגפן הכל מודין שרשי פאה הנכנסין לתוך ד"א שבכרם למטה מג"ט הרי אלו מותרין כלומר בשרשי ירקות הנטועין בתוך הפאה שאע"פ שהן יוצאין מן הפאה ונכנסין לתוך ד' אמות שבכרם אם הן עמוקין למטה מג"ט בקרקע אין חוששין להם ומותרין וא"כ ה"ה לגפן יחידית שעבודתה ששה טפחים אם שרשי הירקות הן עמוקין למטה מג' מותרין אפי' הן בתוך ו"ט ולתוך האבטיח הוא דאסור:

**הלכה ט מתני'** הטומן לפת וצנונות תחת הגפן. כדי שיהו נשמרים תחת הקרקע ובגמרא מסיק דדוקא שטמן אגודה של לפת או אגודה של צנון שכן דרכן להטמינם כך ואין זה דרך שתילה ומיהו בעינן נמי שיהו מקצת העלין מגולין דבהכי גלי דעתי' שאינו רוצה בהשרשתן ולפיכך אינו חושש משום כלאים הרכבת ירק באילן וה"ה בשאר האילנות כן והא דקתני תחת הגפן לרבותא קתני דאפי' בגפן שהוא כך אינו חושש משום כלאים וכדאמרן: ולא משום שביעית. דלאו דרך זריעה הוא ואין כאן משום זורע בשביעית וכן אם היו משביעית ונכנסו לשביעית והוסיפו ספיחים מחמת לחלוחית הקרקע אין בהן משום ספיחי שביעית: ולא משום מעשרות. לאותו התוספת שהוסיפו אינו מתחייב במעשרות דכתיב וכל מעשר הארץ מזרע הארץ וזה אינו צומח בארץ: ונוטלין בשבת. דכיון שמקצת העלין מגולין אוחז בהן ומשמטן ואע"ג דעי"י כך מזיז העפר ממקומו כל כה"ג טלטול מן הצד הוא שהוא לצורך דבר היתר ואינו נוגע בדבר האסור ומותר: ר' יודה אומר אינו כלאים עד שיהו שתי חטים ושעורה וכו'. טעמיה דר' יהודה דמקיש כלאי זרעים לכלאי הכרם מה כלאי הכרם צריך שיהו שני מינין מלבד הכרם דכתיב לא תזרע כרמך כלאים משמע שני מיני זרעים בהדי כרמך אף כלאי זרעים דכתיב שדך לא תזרע כלאים משמע שלא יהו שני מינין בהדי שדך ואין הלכה כר' יהודה בכלאי זרעים משום דקרקע בלא זרע שדך מיקרי אבל אינו כרם בלא חרצן והלכך הזורע חטה ושעורה כאחת חייב משום כלאי זרעים אבל משום כלאי הכרם אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד דקי"ל כר' יאשיה בכלאי הכרם: **גמ'** לא שנו אלא לפת וצנונות. קסבר חזקיה דלפת וצנונות הם כלאים זה בזה והלכך מפרש דלפת וצנונות בדוקא שנו דלריך שיהו מקצת העלין מגולין ואז אינו חושש משום כלאים זה בזה דאינו דרך שתילה בכך: הא שאר הדברים לא. כלומר דאין כאן משום הרכבת ירק באילן דנאסור אף שאר ירקות אם אין העלין מגולין אלא דוקא שני מינין שהן כלאים נקט וה"ה כיולא בהן משאר מינין שהן אסורין זה בזה ולפת וצנונות דנקט לאשמעינן שהן כלאים זה בזה: ר' יוחנן אמר. לא היא דלא שנייא היא הכא בין לפת ובין לצנונות ובין שאר הדברים וטעמיה דר' יוחנן משום דס"ל דלפת וצנונות אינן כלאים זה בזה ולאו משום כלאים של עצמן נקט הכא אלא משום הרכבת ירק באילן ולאו לפת ולאו צנונות קתני והא דנקט להו משום שכן דרכן להטמין אותן אגודות אגודות ומתני' מפרשינן נמי שטמנן אגודות כדמסיק לה ממה דתני ר' חייא:

מה

בניך לא יהא בהן פסולת. הא מכלל שיש בהן פסולת. שנייא היא הכא שהוא עתיד למתקה. כהדא רבי שמעון בר' הוה משקי פרסתקיה יין מבושל בשביל למתקה:

**הלכה ח מתני'** [א]אין נוטעין ירק בתוך סדין של שיקמא *אין מרכיבין פיגם ע"ג קידה לבנה מפני שהוא ירק באילן. אין נוטעין ייחור של תאינה לתוך החצוב שיהא מקורו: אין תוחבין זמור' של גפן לתוך האבטיח שתהא זורקת מימיה לתוכו מפני שהוא אילן בירק: אין נותנין זרע דלעת לתוך החלמות שתהא משמרתו מפני שהוא ירק בירק: **גמ'** רבי זכריה חתניה דרבי לוי בעי בלא כך אינו אסור משום זרעים תחת הגפן. אמר רבי יוסי תיפתר במעמיק שורש למטה משלשה טפחים חוץ לששה. כהדא דתני [ב]*שרשי פיאה הנכנסים לתוך ארבע אמות שבכרם. למטה משלשה טפחים הרי אילו מותרין:

**הלכה ט מתני'** [ג]*הטומן לפת וצנונות תחת הגפן אם היו מקצת העלין מגולין אינו חושש לא משום כלאים [ד]ולא משום שביעית ולא משום מעשרות [ה]ונטלין בשבת. [ו]הזורע חיטה ושעורה כאחת הרי זה כלאים רבי יודה אומר אינו כלאים עד שיהיו שתי חטים ושעורה או חיטה ושתי שעורים או חטה ושעורה וכוסמת:

**גמ'** חזקיה אמר לא שנו אלא לפת וצנונות הא שאר דברים לא. רבי יוחנן אמר [ז]לא שנייא היא לפת היא צנונות היא שאר כל הדברים.

מה

ר"ז התני' דרבי לוי בעי בלא כך אינו אסור משום עבודת הגפן תיפתר בתוך לששה ואינו אסור משום זרעים תחת הגפן א"ר יוסי תיפתר במעמיק שורש למטה מג' טפחים כהדא דתני שרשי פיאה. כן גירסת הגר"א ז"ל בשנו"א ז"ל ובכי"ק:

מה

עין משפט נר מצוה

יב
א מיי' פ"ב מכלאים הי"א טוש"ע י"ד סי' רצז ס"ו

יג
ב מיי' פ"ח שם הי"ג ובכ"מ. טוש"ע שם סי' רצו סעי' סו

יד
ג מיי' פ"ב שם הי"א. טוש"ע שם סי"א

טו
ד מיי' פ"א משמיטה ויובל הט"ו

טז
ה מיי' פכ"ה משבת הי"ג לאוין ס"ה טוש"ע א"ח סי' שיד ס"ה

יז
ו מיי' פ"א מכלאים טוש"ע יו"ד סי' רצז ס"ו

יח
ז מיי' פ"ב שם הי"א טוש"ע יו"ד סי' רצ"ז סי"א

עירובין לד:

תוספתא פ"ד. לקמן יא פ"ה ה"ג

שבת נ: קיג. עירובין עז.

## מראה הפנים

פירושים והעיקר הוא מה שהרגי' דלבני נח קא מיבעיא ליה דהכין מוכח לה דיא מסוגיא דהכא אלא דהכא נשנית בקושיא ותירוצא בפשיטות והתם בעיא היא ולא איפשיטא ומיהו הכל אליבא דר"א מיהפשטא כמבואר בפנים ומוכחא מהסוגיא והלכך לא הביא הרמב"ם בהל' מלכים שם בענין איסור הרכבה לב"נ כ"א הרכבת האילן דהא בענין אזהרם לא קי"ל כר"א כ"א האיסור מפני שקבלה הוא ולא למדנו לאיסורא כ"א בהרכבת האילן דהתם ספיקי מספקא להו והכא אמרו בפשיטות דלא ילפינן אלא מלמינהו דגוואה אפי' כר"א. ואפי הכי סבר' דממה שנאמר בהוגא: תהיה לא ילפינן מידי היה אפשר ליתן טעם לדעת הרמב"ם גם בענין שהשמיט אילן סרק במאכל כמוזכר. לעיל בד"ה תני מנין וכו' בהדי אילן סרק ג"כ לא נאמר בגוואה אלא הארץ היא שהוספה כדקאמר הכא וכן הוא דגראסית רבה פ' ה' אלא שנשתנית קצת הנוסחא שם ומבואר הוא דלישראל לכ"ע ילפינן מלמינהו לענין הרבעה ולענין הרכבה כדכתבו התוס' בסוף פרק שור שנגח את הפרה וא"כ אילן סרק אינו בכלל שלא נאמר בו אלא ב ואלה

ועי' לעיל דאכתי יש להסתפק בדעת הרמב"ם בענין זה וכמ"ש בפ"א דכלאים בהל"ג אסור לזרוע כלאים לעכו"ם ומותר לומר לעכו"ם לזרוע לו כלאי זרעים יתבאר מזה בסוף מס' ערלה בס"ד:

**כהדא** דתני שרשי פאה וכו'. הר"ש הביא לזה ופי' בשהעמיק שרש הגפן והאבטיח למטה מג"ט ושם נכנים זה לתוך זה ובמקום שהענפים יוצאין חוץ מן הארץ רחוקין זה מזה ג' דאי משום זרעים תחת גפן יחידית שרי ומשום אילן בירק אסור והא דנקט חוץ מג' לרבנן דתנן לקמן בפ"ו עבודת הגפן ו' טפחים לכל רוח ו' טפחים הו"ל למינקט ושמא ס"ל כר"ע דאמר עבודת הגפן שלשה עכ"ל. ואין צורך לכל זה דהכא במעמיק האבטיח שיהא שרשו למטה מג' בקרקע קאמר דאפילו הוא בתוך עבודת הכרם או בתוך ו"ט לגפן יחידית לרבנן מותר כדתני בתוספתא בהדיא בזה ופירוש הסוגיא מתבארת כדפירשית בפנים ועיין לקמן ריש פ"ז מה שית' עוד מענין זה בס"ד:

פב

**שנויי נוסחאות** (שו"א) מבלל שיש בכי"ר מכלל דאחרים שיש. (שו"ו) קידה בד"ו קירה. (שוי"ח) שיהיו בד"ו שיהו.

## פירוש מהרא"פ

לאו א' והשמר לא תעשה היא ולמאן דאמר דיליף עוף מן בהמתך הוה ליה עוף לאו א' וחייב שתים ובהרבעה דבהמה ועוף איכא איפכא דלמאן דאמר מבהמתך תרוייהו לאו אחד ומאן דאמר מתוקותי יליף לעוף הוה ליה שתים ולוקים על השמר דלאו: ברכב של תמרה הוא הסדין האמצעי שמרכיבין עליו: מה זיתים אין בהן הרכבה שאם מרכיבין אותו על אילן אחר אינו מתחזין שיוציאו פירות משונים אלא הוא מוציא זית כבראשונה והכא משמע שמוציא פירות משוני' דאל"כ לא הוה אסור משום כלאים (בייך לעמוד הקודם): שנייא היא הכא לעולם אינו מוציא פירות משוני' רק זיתים והא דאסר לה בבריתא לפי שהתמרה ממתקת הזית ובשביל כך אסרה התנא הואיל והיא ממתקת ע"י הרכבה זו אסור דה"ל אילן באילן: משקה פרסדיקי היה משקה לאילן פרסקי ביין מבושל כדי למתק עי"כ הפרסקי' הגדלי' בו: מתני': שקמה אילן תאינה הגדל ביערי' סדין לאחר בנחתך ונשארו שרשים בארץ נקרא סדין: קידה אילן בושם: חצוב מין ירק ששרשיו יורדין בעומק הארץ ביושר ואינו נוטה לכאן ולכאן ובו תיחם יהושע את הארץ: מקירו לשון קור שתהא התאנה מקררת החלוב שהוא חם ביותר פ"א שתהיה עליו לצל לשון קורה: מימיה לתוכו כו' שהאבטיח לח ומלא מים: חלמית מלוגה בלע"ז: גמ': בלא כך אינו אסור כולי ל"ל הטעם משום אילן בירק תיפוק ליה משום דה"ל זרעים אצל גפן: במעמיק שורש של גפן למטה מג' תחת הקרקע ושם מתחב הגפן בתוך האבטיח' הזה ויוצאין מן הארץ זה מזה מרחק ששה טפחים כדי עבודת גפן יחידי לרבנן דר"ע לקמן בפ"ק ששי והוי משום זרעים בגפן ליתא כיון שההרכבה היתה למטה מג' תחת גוף הגפן היוצא לחוץ מן הארץ וגם רחוקים זה מזה למעלה כשהן יוצאין ששה טפחים אבל משום אילן בירק איכא: שורשי פיאה הנכנסי' לתוך ד' אמות שבכרם ד' אמות בכרם דינו כששה טפחים בגפן יחידי ואפ"ה מותר למטה מג' בעומק הארץ ה"נ בגפן יחידי: מתני': הטומן לפת ולנון שיהיו נשמרי' תחת הקרקע שלא כדרך שתילה גלי דעתי' שאינו רוצה בהשרשתן כגון שטמן אגודה של לפת ואגודה של לנון: אם היו מקצת עליו מגולין משום שבת נקטי' דאי היו עלין מכוסי' א"א ליטלו אם לא שמזיז עפר בידים: לא משום כלאים לא משום זורע כלאים. ולא משום זורע בשביעית א"נ אפי' הוסיף מאתים פרי משום כלאים דלאו דרך זריעה היא ואם היה בששית ונכנסו לשביעית והוליאו ספיחי' כדרך שמוספי' הגדלי' בתלוש אין בהן משום איסור ספיחי שביעית: ולא משום מעשרות אינו חייב לעשר כשיתלוש אותן ממקום שהטמינן דכתיב וכל מעשר מזרע הארץ והאי לאו זריעה היא: ונטלין בשבת דכתלושי' דמיין ואוחזין בעלין שמגולין ומוליאן ואע"ג דמזיז עפר ממקומו טילטול כלאחר יד היא מן הצד לצורך דבר היתר ואינו נוגע בדבר האיסור ומותר: עד שיהו שני חטי' ושעורה דכתיב שדך לא תזרע כלאים ושדה בלא זריעה כלל לא מקרי שדה א"כ ה"ק הכתוב לא תזרע כלאים בהדיא שדך שנזרע כבר וכן לא תזרע כלאים בהדיא כרמך ולא מתחייב כלאים בכרם עד שיזרע חיטה ושעורה וחרצן ורבנן ס"ל דאיקרי שדה אע"פ שאינה זרועה כלל אבל כרם מודים חכמים דלא איקרי עד שיזרע חיטים ושעורה וחרצן במפולת יד ואי זרע חיטה ושעורה כא' חייב משום כלאי זרעים: גמ': לא שנו אלא לפת וצנונות שדרכן להטמינן הוא דאינו חושש משום כלאים אבל שאר דברים שאין דרכן להטמין אסור לקיימן

עין משפט נר מצוה

יט
א מיי' פ"ב מכלאים הי"א טוש"ע יו"ד סי' רצ"ז סי"א

כ
ב מיי' פכ"ה משבת הט"ו סמ"ג לאוין ס"ה טוש"ע או"ח סי' ש"ח ס"ו

כא
ג מיי' פי"ח משבת סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' שכ"ז ס"א

גליון הש"ס וציון ירושלים

זאי משום זרעים באילן עי' פ"א מכלאים בכ"מ ה"ו ופ"ב שם. ופ"ג ה"א ברא"ב"ד וכ"מ. ובכ"י פי' רלה. וע' בתוס' יו"ט מ"ה:

מה נן קיימי' זא משום זרעים באילן למה לי גפן וצנונות אפילו שאר כל הדברים האילו. אי משום שאינו רוצה בהשרשתן למה לי לפת וצנונות אפילו שאר כל הדברים. מן מה דתני ר' חייה כגון חאגודה של לפת ואגודה של צנונו'. הוי לית טעמא דלא משום שאינו רוצה בהשרשתן: *תני פגה שטמנה בטבל' והררה שטמנה בגחלי' אם היו מקצתן מגולין ניטלין בשבת ואם לאו אין ניטלין בשבת. ר' לעזר בן תדאי אמר י בין כך ובין כך תוחב בשפוד או בסכין ונוטלן. אתיא דרבי לעזר בן תדאי כר' שמעון דתני *לא יגור אדם את הכסא ואת המטה ואת הקתידרה מפני שהוא עושה הריץ. ג רבי שמעון מתיר. רבא בשם רב הונא רבי חגיי בשם ר' זעירא רבי יוסי בשם רבי הילא מודין חכמי' לר"ש בכסא שרגליו משוקעות בטיט שמותר לטלטלו. וכמה דתימר מותר לטלטלו ודכוותה מותר להחזירו. א"ר יוסה אוף נן [נמי] תנינן ניטלין בשבת. א"ר יוסי בי ר' בון דר"ש היא. והא תנינן שביעית. אית לך מימר שביעית דר"ש פתר לה שביעי' *דר"ש מתי' בספיחי שביעי' והכא [*את] אמר הכן. אע"ג דר"ש מתיר בספיחי שביעית אית ליה משום קדוש' שביעי'. אוף הכא אינו חושש לא משום שביעית ולא משום קדושת שביעי'.

זרע

מה אנן קיימין אי משום זרעים באילן למה לי גפן וצנונות אפילו שאר כל הדברים והאילן כצ"ל. ור"ל דהו"ל למיתני הטומן תבואה או ירקות תחת האילן ולמה תפס בלשון גפן ולפת וצנונות אי משום שאינו רוצה בהשרשתן ומשום דגפן הוא דבר שאינו רוצה בהשרשתן אבל שאר אילנות רוצה בהשרשתן אם כן ליתני גפן לחוד דמשום דע"י השרשה מתקלקל' עבודת הגפן אבל לפת וצנונות למה לי' למיתני ליתני שאר כל הדברים בהדי גפן ומסיק מן מה דתני רבי חייא כגון אגודה של לפת וצנונות הוי לית טעמא אלא משום שאינו רוצה בהשרשתן ותפס לפת וצנונות משום שדרכן באגודה ואגודה אינו רוצה בהשרשתן:

מה אנן קיימין. השתא מפרש לה לעיקר טעמא דהמתני' ואליבא דר' יוחנן דקאמר משום זרעים באילן והיינו הרכבה כדפרישית ומסיק ואזיל כמי לטעמא דנקט לפת וצנונות: אי משום זרעים באילן למה לי גפן אפי' שאר כל האילן. כצ"ל וכך הוא בנוסחות הישנות ומה שכתוב כאן בספרי הדפוס טעות הוא ואגב שיטפא דלקמן הכניסו תיבות וצנונות אפי' שאר כל הדברים ג"כ כאן. וכלומר דהא קשיא לן דאי טעמא דהמתני' דבעינן מקצת העלין מגולין דאל"ה אסור משום הרכבת זרעים באילן א"כ למה לי גפן דנקט הא אפי' שאר כל האילן אית ביה משום הרכבת ירק באילן וכ"ת דגפן דנקט לרבותא דאע"פ שהוא כך מהני מקצת עלין מגולין דאינו חושש משום הרכבה אכתי קשיא דמאי חזית למינקט הרבותא בחד לד והיינו במקצת עלין המגולין ליתני שאר כל האילן או אילן סתם וגפן כמי בכלל אילן הוא ולישמעינן רבותא גם לאידך גיסא דאם אין מקצת עלין מגולין אית ביה משום הרכבת ירק באילן ואפי' בכל האילן ואע"פ שהוא טומן אותן בקרקע תחת האילן וא"כ ליתני אילן סתם ותרתי הוי שמעינן רבותא דהתירא במקצת עלין מגולין אפי' בגפן ורבותא דאיסורא באין מגולין ואפי' בשאר כל האילן: אי משום שאינו רוצה בהשרשתן. האי כעין קושיא אחריתא היא וכלומר דהאי' תימא דהאי דיוקא דנקט גפן לא קשיא לן מידי משום דאיכא למימר דניחא ליה להתנא טפי למינקט רבותא דהתירא בהדיא דאפי' בגפן אינו חושש משום הרכבה כשמקצת עלין מגולין ומכ"ש בשאר כל האילן וממילא שמעינן לאידך גיסא דכשאינן מגולין הוי כדרך שתילה ואסור בכל האילן דאין טעם לחלק במה שנקרא דרך הרכבה בין גפן לבין שאר כל האילן והי דהא לא קשיא מ"מ קשיא לן בעיקר טעמא דהתירא דמקצת עלין מגולין דלמאי אינו חושש משום הרכבה דאי משום שאינו רוצה בהשרשתן וכלומר דאי בהאי טעמא לחוד סגי דכשהניח מקצת העלין להיות מגולין גלי אדעתיה שאינו רוצה בהשרשתן דאימתי שירצה יאחוז בעלין וישמיטם א"כ למה לי לפת וצנונות דנקט בדוקא הא אפי' בשאר כל הדברים הוא כן וליתני ירקות סתם דכשטומנן ומקצת עלין מגולין אינו חושש משום הרכבת כלאים ואפי' בגפן: מן מה דתני ר' חייה וכו'. כלומר אלא ודאי אין לנו לתרץ המתני' אלא מן מה דתני ר"ח דמפרש לה דלפת וצנונות דנקט כגון אגודה של לפת ואגודה של צנונות והשתא הכל ניחא דהתנא בא להשמיענו בזה דתרתי בעינן שיהו אגודות ושיהו מקצת עלין מגולין והלכך נקט לפת וצנונות לפי שדרכן בכך להטמין אותן אגודות אגודות באוצר כדי שיהו נשמרין ובעינן נמי שיהו מקצת עלין מגולין דבהכי גלי דעתיה שאינו רוצה בהשרשתן דכשירצה יוציא אותן בעלין המגולין: הוי לית טעמא דלא משום שאינו רוצה בהשרשתן. האי דלא בהש"ס הזה אלא הוא בכל מקום דקאמר לית טעמא וכו' וכה"ג במקום דשייכא וכלומר הוי דע"כ ודאי הוא דאין לנו טעם אחר אלא טעמא דאינו רוצה בהשרשתן ולהכי נקט לפת וצנונות דדרכן להטמינן אגודות דאז אמרינן מדהטמין אגודות אגודות והניח ג"כ מקצת העלין מגולין בכה"ג הוא דגלי דעתיה שאינו רוצה בהשרשתן והא בלא הא לא סגי: תני. בתוספתא דשבת פ' י"ז פגה שטמנה בתבן כצ"ל וכן הוא שם וכן גרסי' להא לקמן פ' כירה והא דלקמן: פגה. תאנה שלא בשלה כל צרכה וטומנה בתבן להתבשל ותבן מוקצה הוא לטיט: אם היו מגולין מקצתן. שיכול לאחוז בהן וליטלן ואפילו טלטול מן הצד לא הוי: בין כך ובין כך תוחבן וכו'. דטלטול מן הצד הוא ולא שמיה טלטול: אתיא דר"א בן תדאי כר"ש. דאיהו נמי מתיר בדבר שאין מתכוון וה"נ אינו מתכוון לטלטל לדבר האסור אלא לשפוד ולסכין שהן דברים הניטלין בשבת ואע"פ שניטל עמו התבן טלטול מן הצד הוא: דתני. בתוספתא דביצה סוף פ"ב לא יגרור וכו' ור"ש מתיר משום דדבר שאין מתכוון הוא: מודים חכמים לר"ש וכו'. דכי משקע בטיט אין כאן חריץ ואע"פ שהטיט ניטל עמו טלטול מן הצד הוא: וכמה דתימר וכו'. מילתא באנפי נפשה היא וקמ"ל דמותר אף להחזירו לאחר שעשה בו צרכו: אוף אנן תנינן. דמודין חכמים לר"ש דהא קתני במתני' וניטלין בשבת ואפילו לחכמים ומשום דבטלטול מן הצד לחוד לא פליגי אדר"ש וא"כ לא צריך לאוקמי נמי להא דר"א בן תדאי כר"ש אלא דבכה"ג אף חכמים דר"ש מודו: א"ר יוסי בר' בון. ממתני' לאו ראיה היא דאיכא למימר דר"ש היא: והתנינן שביעית במתני'. וכי אית לך למימר שביעית כר"ש אתיא: דר"ש פתר לה שביעית. בתמיה כלומר היאך תפרש אין חושש משום שביעית דמתני' אליבא דר"ש דהא ר"ש מתיר בספיחי שביעית לקמן רפ"ט דשביעית דס"ל כל הספיחין מותרין והכא אמר הכן דאם מקצת עלין מגולין אז הוא דאינו חושש משום שביעית הא לאו הכי חושש והא מתיר הוא בספיחי שביעית: אע"ג דר"ש מתיר וכו'. כלומר אי משום הא לא קשיא דאע"ג דר"ש מתיר ספיחי שביעי' דס"ל דאין הספיחין נשמרין

מסורת הש"ס
שבת קכג: עירובין עז. ירושלמי שבת פ"ג ה"ג.
ביצה כג. וש"נ.
לקמן פ"ט משביעית משנה א וש"נ [גי' הרא"ש].

מראה הפנים

מה אנן קיימין אי משום זרעים באילן למה לי גפן אפי' שאר האילנות. כנוסחא זו הביא הראב"ד ז"ל בהשגות בפ"א דהלכות כלאים בהל"ו והיא הנוסחא העיקרית כמ"ש בפנים ומיהו מה שפי' הוא ז"ל בזה לפי דרכו שמשיג על הרמב"ם במה שפסק שם מותר לזרוע זרעים וזרעי אילן כאחד דהא נראה מכאן שהזרעים עם האילן אסורין בוריעה זה פשוט הוא שאינו מוכרח כפירושו להא דהכא דהקושיא אי משום זרעים באילן אינו לא כפירושו דקאי על התכם משום כלאים אם היו העלין מגולין כמו שהוא ז"ל רצה לפרש דהא מה אנן קיימין קאמר משמע הדינא דקתני במתני' אם היו מקצת העלין מגולין דאינו חושש משום כלאים ובעי טעמא מאי איריא גפן דקתני אפי' שאר כל האילן אינו חושש וכן לא בעיקר פירושו דזרעים עם זרעי האילן מאי שיטתייהו הכא ועוד דבהדיא קתני בתוספתא זורעין זרעים וזרעי אילן כאחד ומייתי לה הש"ס לעיל בפ"ק דפאה בהל"ג וכבר זכרתי מזה שם דעלה סמיך הרמב"ם ז"ל וכן הובא מזה לקמן בפ"ה בהל"א וזרעים באילן דקאמר הכא היינו הרכבת הזרעים באילן וא"כ ממילא נסתר ג"כ מה שרצה עוד הראב"ד ללמוד מכאן דהלפת והנגון הם כלאים זה בזה ולהשיג גם על מה שפסק הרמב"ם לקמן בפ"ג בהלכה ו' דהלפת והנגון אינן כלאים זה בזה וכמו שבררתי מענין זה במקומו לעיל בהלכה ה' ד"ה הלפת והנגון וכן הראב"ד בעצמו חזר בו מפירושו בהשגה זו כמו שתראה לקמן וכל זה ברור הוא ופירשתי בפנים הסוגיא דנראה דבהאי דינא גופיה פליגי חזקיה ור' יוחנן דחזקיה הוא דמפרש המתני' כפשטה דכלאים קאי אלפת ונגון בעצמן כפי הוה אמינא דהראב"ד דכן נראה מהמשנה אבל ר' יוחנן דקאמר לא שייא וכו' מפרש המתני' דהשם כלאים מה שיש כאן משום הרכבת זרעים באילן הוא וזרעים לאו זרעים ממש הוא אלא מיני זרעים וירקות קאמר כדקתני לפת וכו' ופסק הרמב"ם כוותי' דר' יוחנן דכל הסוגיא מתפרשא אליביה מה אנן קיימין וכו' כמבואר היטב בפנים ואין לנו לבאר כאן כ"א כמה שמשיג הראב"ד לקמן בפ"ב בהל' י"א במקום הדין הזה שהביא הרמב"ם סטומן אגודת לפת ונגון וכו' וכתב על זה מפלפול השמועה כתיתי שלא תפסו אגודה אלא להודיע שאין לפת ונגונות דוקא ביחד אלא או לפת או נגונות וכו' הנה חזר בו מהשגתו בפ"א שרצה לפרש דעל כלאים של לפת ונגונות עצמן קאי ואף בפ"ג חזר וכתב בהלכה ו' ככר כתבנו למעלה שזה שיבוש ואין זה אלא כסותר דברי עצמו שבכאן ומיהו בעיקר השגתו שבכאן נראה שהוא ז"ל רצה לפרש דהאי דמייתי דתני ר' חייה אגודה לאו דוקא הוא אלא דמפרשינן להתירא דמתני' דחדא גוונא או אם היו העלין מגולין או אם היו אגודות אגודות והוכרח לומר דאי מפרשינן להמתני' כדתני ר"ח באגודה א"כ הא דקתני עלין מגולין משום שבת הוא דנקט וזהו דרך רש"י ז"ל בפ' במה טומנין (דף נ' ע"ב) וכן התוס' שם וכן הר"ש והביאם נמשך הר"ב אבל אין זה דרך הרמב"ם לפרש כן אלא העלין מגולין גם משום כלאים נקט לה דהכי מוכרח מהסוגיא הכא דקאמר מן דתני ר"ח וכו' משמע דלמדין אנו פירושא דמתני' דבאגודה דוקא היא דמיתפרשא כדפי' ר"ח ואפ"ה עלין מגולין ג"כ בעינן דאז ניכר שאינו רוצה בהשרשתן לפי שיכול ליטלן מתי שירצה והכל כמבואר בפנים וזה היה דרך הרמב"ם ללמוד מהמסקנא דכאן דתרתי בעינן לענין שלא יהא חשש משום כלאים דאל"כ לא מיתפרשא הסוגיא כולה ע"ד הנכון ומה שדקדקו התוס' שם דאם האמהות טמונין בקרקע והעלין מגולין ה"ז זריעה מעולה אין זה קושיא לפי המסקנא דבעינן נמי אגודות ואין דרך לזרוע אגודות אלא דבעינן ג"כ שיהו העלין מגולין ואפילו במקצתן סגי דבזה הוא דגלי דעתיה שאינו רוצה בהשרשתן כ"א ליטלן לעת הצורך ובעלין מגולין לחוד הוא דאיכא למימר דהוי כעין זריעה והיינו משום הרכבה באילן וכן באגודה לחוד אכתי נראה כהרכבה אם תושרש כל האגודה ולפיכך העיקר הוא דתרתי בעינן לענין שלא יהא הרכבת כלאים וזה הנכון לפי כוונת הסוגיא ודרך הרמב"ם ז"ל:

תני פגה שטמנה בתבן וכו'. הך תוספתא הובאה בבבלי פי"ז דשבת (דף קכג) ואיפסקא הילכתא כוותיה דר"א בן תדאי ומטעמא דטלטול מן הצד הוא ולאו שמיה טלטול וא"כ לא צריכין לאוקמתא דהכא דמוקי ליה כר"ש ואף דקיי"ל כר' שמעון בדבר שאינו מתכוין מכל מקום הכא אפי' מתכוין הוא והיינו שהוא לצורך דבר המותר

שנויי נוסחאות (ג"ג) וצנונות בכי"ר ליתא. בל הדברים האילו בכי"ר כל האילן.

חדושי רד"א

מה אנן קיימין כו'. נ"ב קאי על מתני' דתנן הטומן לפת ונצונות תחת הגפן דבעינן דוקא עלין מגולין, משמע אבל בלא"ה אסור. ופריך למה אסור ר"ל דתני גפן משום רישא לאשמעינן דאם העלים בגולין מותר אפי' תחת הגפן דבזה ניכר שאינו רוצה בהשרשת'. אבל אם אינם מגולין משום שרוצה בהשרשתן א"כ ל"ל לפת כו' [ראב"ד] ומתרץ כגון אגודה כו' הוי לית טעמא כו'. ר"ל הרי שאין הטעם דלכך בעינן מגולין להוכיח שאינו רוצה בהשרשתן שהרי בלא"ה מוכח כיון שטומן אגודה ואינו חש לתרץ קושי' הראשונה דלמה נקט מקצת עלין מגולין מותר דהא דתני מגולין משום שבת נקט כמש"כ התוס' ועי' בר"ש [ועי' בכ"מ פ"ג ה"א פירוש מרווח]. יב"כ תוס' שבת נ' ע"ב דבשביעית אפילו אין מקצתן מגולין מותר. והר"ש כתב דקושית הש"ס אי איתא דמ ני' ר' שמעון מאי איצטרך למהני שביעית דהא ר' שמעון מתיר אפילו ספיחים עיי"ש.

פירוש מהרא"פ

לקיימן [משום כלאים אע"ג שמקצת עלין מגולין] : ואי משום כלאים אע"ג שמקצת עלין מגולין וא' משום זרעים באילן ל"ל נצונות וגפן דנקט התנא ליתני סתמא הטומן לפת ונצונות תחת אילן וכו': ואי משום שאינו רוצה בהשרשתן ולא הוה זרעים באילן והא דנקט גפן דסתם גפן כך הוא ונפרש בו מכל משאר אילנות ואפ"ה מותר הואיל ואינו רוצה בהשרשתן ונקט גפן לרבותא ולא מבעיא שאר אילנות דמותרין: ל"ל לפת ונצונות אפי' שאר כל הזרעי' הואיל ואינו רוצה בהשרשתן כמו שנקט גפן לרבותא ליתני נמי שאר זרעים לרבותא לרבי יוחנן: דלא דא אלא כו' דסתם אגודות אין דרך נטיעה בקומתם לפת ונצונות דדרכן בכך להטמינן אגודות ולהכי נקט לפת לאשמועינן הא דר"ח משום דסתמן להטמין אגודות וה"ה שאר זרעי' אי טומנין אגודות: ה"ג פגה שטמנה בתבן פגה היינו תאינה שלא נתבשלה כל צרכה ומטמינין אותה בתבן כדי שיתבשל כל צרכה ע"י הטמנה ובתבן של מוקצה מיירי שהוקצה לטיט וכן גרס בבבלי תבן : וחררה שטמנה בגחלי' ועכשיו הן טוממות אלא בין הטמנו : היו בועלות ונתקלקלו לכולה יומא אבל אי השתא נמי בוערת ה"ל מבעיר העליונות ומכבה התחתונות כשמהפך. רש"י בפ' הלון : אם היו מקצתן מגולין דאפי' טילטול מן הצד ליכא שאוחזה במקום המגולה ואין מניחה התבן אלא מקום המגולה כש"י פ' כל הכלים : לא יגור לא יגרר : קתדירה נמי כסא הוא וא"א אלא בגרירה ומתם כסא קטן הוא והבירו בכתובות יושבת בקתדירה : ור"ש מתיר דדבר שאינו מתכוין הוא נהריץ וטעמא דר"א בן תודאי נמי דס"ל דבר שאינו מתכוין לטילטול המוקצה : משוקעות בטיט שמותר לטלטלו ולהוציאו מן הטיט שהרי אינו מזיז מן הטיט כלום שכבר נהרחב הטיט כמידת רגל הכסא ולפיכך מותר ליטלה משם ולהחזירה לשם דומה לזה אמרו בבמה טומנים וחכמים אומרים נוטל ומחזיר ומיירי שם שלא נתקלקל הגומא דומיא דטיט דהכא : ניטלין בשבת היא מתני' דהכא וקאמר אף אנן נמי תנינא להא דמודים חכמים לר"ש דאלת"כ היאך ניטלין בשבת הרי ע"י נטילתן נעשה גומא ומ"ש מהדין אלא ודאי לפי שכבר נעשה גומא : דר"ש היא לעולם רבנן אינן מודים לר"ש והא דתנן וניטלין בשבת ר"ש היא ולא רבנן : והא תנינן שביעית אית לך למימר שביעית כר"ש בתמיה וכי נוכל לפתור שביעית כר"ש בסברי ר"ש ס"ל פ"ט דשביעית כל הספיחין מותרים חוץ מכרוב והכא אמרינן אם היו מכוסים אסורים משום ספ חי שביעית : אית ליה משום קדושת שביעית אף במותר ליקח אותן מכל אדם מ"מ צריך לאוכלן בקדושתייהו בקדושת שביעית ואף הכא קמ"ל אם היו מגולין אין צריך לאוכלן בקדושתן

מסורת הש"ס

זרע שני מינין בבקעה שני מינין בחורבה שני מינין וחלקן גדר. ר' יוחנן אמר פטור. ר"ש בן לקיש אמר חייב. מודה ר"ש בן לקיש בזורע ע"ג הים ע"ג פטרה ע"ג סלעים ע"ג טרשים שהוא פטור. מודה ר"ש בן לקיש בזורע ע"מ לחלקן גדר שהוא פטור: א"ר בא קרתיגניא מודה ר"ש בן לקיש לענין שבת עד שתנוח. מתני' פליגא על ר' יוחנן הזורע חיטה ושעורה כאחת הרי זה כלאים. פתר לה בנתונים בתוך ששה על ששה דאמר ר' יוחנן אינו חייב עד שיהו ששה על ששה מוקרחין בתוך שדה תבוא' או מוקפי' גדר. כהדא ר' יודה או' אינו כלאים. א"ר זעירא ר' יהודה כדעתיה *דר' יודה אמר

## פני משה

נשמרין מ"מ אית ליה משום קדושת שביעית שלריך לאוכלן בדין קדושת שביעית כדתנן במס' שביעית וא"כ מפרשי' הכא נמי דאינו חושש משום שביעית דקתני היינו דאינו חושש לאוכלן בקדושת שביעית דמכיון דטמונין הן ואינו רולה בהשרשתן לא חיים להספיחין משום קדושת שביעית: זרע שני מינין בבקעה וכו'. כלומר אם אחר שזרע המינין חילקן בגדר על גביהן וביניהן פליגי בה: פטור. משום דהגדר מפסיק ביניהן ולא מיחזו כלאים: ר"ל אמר חייב. הואיל ומתחילה לא היה כאן גדר: מודה רשב"ל בזורע ע"ג הים. היא אבן גדולה קבועה בארץ שטוחנין עליה זיתים בפ' המוכר את הבית המוכר את בית הבד מכר את הים וכן ע"ג פטרה והוא כמו אבן ע"ג סלעים קרקע קשה או ע"ג טרשים שבקרקע כל אלו לאו מקום זריעה הן ומודה שהוא פטור משום זורע כלאים דהך כתיב הראוי לזריעה: בזורע על מנת להתקין גדר: שבשעת זריעה היה דעתו ע"מ להתקין גדר אח"כ ולחלקן בין שני המינין שהוא פטור: מודה רשב"ל לענין שבת עד שתנוח. כלומר אע"ג דפליג ר"ל בכלאים וס"ל דמכיון שהוליא מתוך ידו לזרוע חייב כדמפרש טעמיה לקמן מודה הוא לענין שבת דלא אזלינן בתר שעת הוצאה ואפי' הוליא מרה"י על מנת להניחו ברה"ר אינו חייב עד שיניח ופלוגתא היא בריש מס' שבת דאיכא למ"ד דס"ל אם נטל להוליא על מנת להניח חייב ור' יוחנן ס"ל התם המוליא אינו חייב עד שיניח ולפיכך קאמר הכא דמודה ר"ל לר' יוחנן לענין שבת אינו חייב עד שתנוח: מתניתא פליגא על ר' יוחנן. דהא קתני הזורע חטה ושעורה כאחת ה"ז כלאים אלמא דמשעת זריעה כבר עבר משום כלאים ולא מהני מה שחלק אח"כ ביניהן בגדר וקשיא לר' יוחנן: פתר לה בנתונים בתוך ו' על ו'. לקמן בפ"ב תנינן תבואה בתבואה בית רובע שלריך להרחיק מין תבואה אחד ממין תבואה אחר בית רובע הקב ירק בירק ששה טפחים והיינו לענין איסור אבל לענין חיוב מלקות א"ר יוחנן אינו חייב עד שיהו ששה על ששה מוקרחין בתוך שדה תבואה כלומר אם בשדה תבואה של מין אחד יש בה מקום קרחת של ששה על ששה וזרע בתוכה מין אחר אז הוא חייב על כלאים מפני שלחיוב מלקות לריך שיהא בתוך ששה טפחים וכשזרע מקום הקרחת של ו' על ו' בתוך שדה תבואה אחרת ה"ז חייב או אם מוקפין גדר והיינו שהגדר מוקף סביב הששה על ששה גמלא כשזרע בתוכה שני מינין הרי כאן חיובא לכלאים והשתא קאמר הכא דהא דקתני הזורע חטה ושעור' כאחת ה"ז כלאים ומשמע דלענין חיובא משום כלאים קתני פתר לה ר' יוחנן דמיירי נמי בכה"ג שהיה מין חטים בתוך ו' על ו' של שעורים או איפכא דמכיון שהמין אחר מקיפו סביב חייב משום כלאים וכי קאמר ר' יוחנן לעיל דמהני חילוק גדר אחר הזריעה בין שני המינין בשאין מין אחר מקיפו סביב: כהדא ר' יהודה אומר אינו כלאים. בתמיה דהאי בנתון מין אחד בתוך ו' על ו' של מין האחר מיירי וכי בכה"ג פליג נמי ר' יהודה ולומר אינו כלאים: א"ר זעירא ר' יודה כדעתיה. לטעמיה הוא דאזיל דאמר בשדה ירק טפח לקמן בפ"ג דתנן היתה שדהו זרועה ירק ומבקש ליטע בתוכה שורה של ירק אחר ר' ישמעאל אומר עד שיהא התלם מפולש מראש השדה ועד ראשו ר"ע אומר אורך ו"ט ורוחב מלואו ר' יודה אומר רוחב כמלא רוחב הפרסה והיינו טפח אלמא דשמעינן לר' יהודה דמיקל וס"ל דאם יש רוחב טפח בין ירק לירק סגי וה"ה כן בתבואה לסברא דידיה וא"כ אף אם הוא נתון בתוך ששה על ששה של מין אחר סגי אם יש הרחק טפח בין זה לזה ובכה"ג הוא

לקמן פ"ג משנה י'

## רידב"ז

זרע ב' מינים בבקעה. הסוגיא הזאת תמוהה כי מה שילא מפי' המפרשים ז"ל ומפירוש הפנו"א ז"ל משמע דפלוגתא דת"ק ור' יהודה במתניתין הוא בענין אחר בראש תור כדמשמע בהסוגיא הזאת לפי פירוש כולם וגם לפי' הר"ש ז"ל. וגם מה דמוכח מהאי סוגיא דאי בנתונים החטה והשעורה בטפח אחד גם ר' יהודה מודה לדכתב הר"ש כ"ז טעמא בעי. ונראה לפענ"ד דה"פ הסוגיא הזאת ע"פ הפנו"א ז"ל וגירסתו וה"פ זרע ב' מינים בבקעה או בחורבה ב' מינים וחלקן הרוח ר' יוחנן אמר פטור רשב"ל אמר חייב פי' דר"י ס"ל דלא אזלינן בכלאים בתר עקירה אלא בתר הנחה. ורשב"ל ס"ל דאזלינן בתר עקירה ואימתי בעינן בכלאים שיעורא בכמה יהיו מקורבין שיהא כלאים עי"ז הנ"מ בשזרע מין אחד ואח"כ בא לזרוע מין אחר אללו בעינן שיעור הרחקה משא"כ אם זרע כאחת ואף הרוח פיזרן לא איכפת לן מה שלא הי' הנחה כיון שהיתה עקירה דכלאים. ע"ז קאמר דמודה רשב"ל בזורע על הים דאז אינו מחייב משום עקירה לחוד. וכן מודה רשב"ל לענין שבת דבעינן הנחה דוקא. ופריך הגמ' ממתניתין דידן על ר' יוחנן דהא תנינן והזורע חטה ושעורה כאחת הרי זה כלאים א"כ משמע מלשון מתניתין דחייב על העקירה מהא דזורע כאחת אע"פ שנתפזר אח"כ דאל"כ למה לי כאחת אפילו מרוחקין זמ"ז בשיעור הרחקת כלאים נמי חייב. א"ו דקמ"ל דכיון דזרע כאחת אע"פ שנתרחקו אח"כ יותר משיעור הרחקת כלאים נמי חייב על העקירה דזורע ומשני פתר לה בנתונים בתוך ששה על ששה ר"ל דלא מיירי בזורע בבקעה או בחורבה אלא במוקפת גדר או מוקרחת ששה על ששה בשדה תבואה דאז עומד מעיקרו לנוח בתוך הרחק שיעורא דכלאים וע"כ חייב על העקירה דאז איסורא דכלאים עליו משעת עקירה כדמסיק דא"ר יוחנן אינו חייב עד שיהא ששה על ששה מוקרחת בתוך שדה תבואה או גדר וע"ז פריך א"כ מ"ט דר' יהודה דפוטר דהא אימתי ס"ל לר' יהודה דבעינן ב' מינים חוץ משדך הנ"מ במפוזר על השדה שיעור הגדול כגון בית רובע דאז בעקירה שעשה מתחלה להניח על שדה זו מחייב אז בעינן שיהא כלאים לבהדי שדה זו משא"כ בזרען ביחד דאז ע"י הנחה לחוד נמי מחייב אז פשיטא לי' להגמ' דאף לר"י לא בעינן כלאים לבהדי שדה דהא לא מלינו דפליג ר"י רק במשנה זו בשחיובו הוא מכח עקירה כדקתני הזורע כאחת דחיובו הוא מכח עקירה אבל בשחיובו הוא אפילו ע"י הנחה גם לר"י לא בעינן ג' מינים דהא כל עיקר הטעם דר"י הוא כדכתב הרמב"ם ז"ל בפי' המשניות דמקיש ר"י כלאי זרעים לכלאי הכרם דבעינן ג' מינים והנה בכלאי הכרם עיקרו הוא במפולת יד ובכלאי זרעים לא בעינן מפולת יד כדכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ג מה"כ ה"ט וכן איתא בפי' משנה ראשונה עיי"ש וא"כ כשחיובו הוא על עקירה אז ילפינן כ"ז מכלאי הכרם אבל כשחיובו הוא על ידי הנחה אז לא ילפינן מכלאי הכרם דהא כלאי הכרם אין איסורו אלא משום מפולת יד דהוא עקירה ומשני ר"י לטעמי' דס"ל דביחד נקרא טפח אבל בו' טפחים רק מיחזי ככלאים וכן בית רובע מיחזי ככלאים ונמלא דבו' טפחים בזרען זאת"ז פטור על הנחה רק הכא בשזרען ביחד ובעת עקירה עומד לנוח בתוך הו' טפחים מוקפין גדר הללו דמחייב משום עקירה אינו חייב רק בב' חיטים ושעורה דאז השדה מלרפן ובעינן כלאים בהדי שדך משא"כ בחיטה ושעורה פטור לגמרי ופריך הא יליף הא דר' יהודה מן דרבנן כמה דרבנן אמרין באיסור בית רובע ללקות ששה על ששה כן ר' יהודה אית ליה באיסור ששה על ששה ללקות טפח והתניא ר' יהודה מתיר וא"כ למה מתיר ר' יהודה לכתחלה לזרוע חיטים ושעורים בו' טפחים הא ו' טפחים לענין איסור דומה לטפח דמלקות וכמו בטפח דמלקות לקי גם על חטה ושעורה דהנחה כן בו' טפחים איסורא איכא על הנחה לחוד וא"כ די חיטה ושעורה ולמה מתיר לכתחלה בחיטה ושעורה ומלריך לכתחלה ב' חיטין ושעורה. ונשאר בקושיא והשתא הוזר הגמ' ומקשי לרשב"ל ג"כ מאות' ברייתא קושיא דר' יהודה מתיר דמ"ט דרשב"ל דס"ל דחייב על העקירה אפילו בבקעה והא תנינן ר"י אומר אינן כלאים וקשה הא בשנפלו ביחד למה פוטר ר"י דהא כשהנחה מחייבת פשיטא להגמ' דאף לר' יהודה נמי די בחיטה ושעורה אחת. ומשני פתר לה עד שעה שתנוח כלומר דאם נפלו ביחד דאז הנחה מחייבת אז גם ר' יהודה מודה לת"ק דדי בחיטה ושעורה אחת ע"ז מקשה מאות' הברייתא גם לרשב"ל והתניא ר' יהודה מתיר לא אפילו נחה ר' יהודה מתיר בתמי' כדפי' הפנו"א ז"ל דע"כ דאפילו בנפלו ביחד ס"ל נמי לר"י דבעינן ב' חיטים ושעורה דאל"כ האיך מתיר לכתחלה הא ניחוש שמא יפול ביחד כדפי' הפנו"א ז"ל וע"כ דאפילו בנפלו ביחד נמי פוטר ר' יהודה א"כ קשה על רשב"ל ג"כ מהאי ברייתא דעל ר' יוחנן קשה מהאי ברייתא דר' יהודה מתיר אפילו בלא החשש שמא יפלו ביחד דלדידי' קשה דאפילו שיפולו בתוך ששה המוקפת גדר נמי אסור משום הנחה מדרבנן כיון דמשום הנחה די בחיטה גשעורה אחת. ועל רשב"ל קשה ג"כ מהאי ברייתא דנהי דמיירי בבקעה ואפילו יתפזרו הרבה ג"כ חייב משום עקירה ולפיכך ס"ל לר' יהודה דבעינן ב' חיטים ושעורה מ"מ קשה הא יש חשש הנחה שיפלו ביחד. ונמלא דלר' יוחנן קשה מהאי ברייתא דהא בודאי יש כאן הנחה או בטפח שהוא מדאורייתא או בו' טפחים יהיה הנחה מדרבנן ולרשב"ל קשה הא כיון דע"כ ר' יהודה מודה בעד שעה שתנוח דחייב בהנחה אפילו בחיטה ושעורה אחת א"כ יקשה מהברייתא דר"י מתיר הא עכ"פ יש חשש דהנחה ולמה מתיר ר' יהודה וקשה על ר' יוחנן דודאי יש כאן הנחה ולרשב"ל קשה מחשש הנחה ע"ז משני פתר לה בב' גרעינין דר' יהודה מדמי לה לראש תור כן גי' הפנו"א ז"ל ר"ל דהברייתא דר' יהודה מתיר לא מיירי בב' מינין אלא בב' גרעינין דדמי לראש תור דנראה דלאו שדה אחת היא כמו כן ב' גרעינין לאו שדה אחת מתבואה מיקרי ומיחזי כב' נפרדים והנס דרשב"ל ס"ל דאזלינן בתר עקירה ובעת עקירה היו כאחת אבל הנ"מ כשנתפזרו אח"כ אבל כשנעשה לאחר עקירה ראש תור מודה רשב"ל דפטור דא"ר הילא רשב"ל כדעתי' דראש

## מראה הפנים

המותר מותר לטלטל אפי' ניטל הגב גם לדבר האיסור וזהוא' כתבו שם דמיירי שהמיטה ע"מ ליטלה אבל אם הניח שם לכל השבת הוי בסיס לדבר האסור כדאמרי' בפ' נוטל גבי אבן שע"פ החבית וכו' אבל אין כן דעת הרמב"ם ז"ל שכתב בפ' כ"ה מהלכות שבת בהלכה ט"ו דין דפגה כהבן וכו' ולא חילק כלום ובהלכה י"ז שם פסק דין דלבן ע"פ החבית דוקא בשוכח אבל במניח הוי בסים לדבר האיסור וטעמו דלא שייך לומר בכים אלא במניח דבר האסור ע"ג דבר המותר ובלא לצורך דבר המותר כמו לבן ע"פ החבית ומעות על הכר אבל הכא שהניח הפגה בתוך הרבן או ע"ג לצורך שנתבשל הפגה וכיולא בזה א"כ כשנוטל הפגה לבדה והיינו בכוש או בכרכר כדי שלא יגע בהח"ה בתבן לבדו לעולם הוא מותר דאין כאן בסים לדבר האסור שהרי לצורך הפגה הניחה שם: זרע שני מינין בבקעה וכו'. כלומר בין בבקעה ב' מינין ובין בחורבה ב' מינין וחלקן א"כ בגדר והרמב"ם ז"ל לא זכר מזה כלום ומשום דמילתיה דר' יוחנן מיפרכא וקאי בקשיא דמתני' סתמא קתני הזורע חטה ושעורה כאחת ה"ז כלאים וכשעבר בשעת זריעה מאי מהני חלוקת הגדר ביניהן שאח"כ וכמו דפריך עלי' הש"ס ועיין לקמן ד"ה כמה דרבנן אמרין: מודה רשב"ל בזורע ע"ג הים וכו'. פירשתי לפי דרך הלפשרי מיהו בתוספתא פ"ק גרים הזורע דבר המלמיח ע"ג בנים וע"ג הילת אי ב ע"ג סלע וע"ג אמת המים פטור א"כ ע"ג הים מתפרש על שפת הים כמו שם על אמת המים

שנויי נוסחאות (סו"ו) לחלקן נ"ו להתקין. (סוי"ג) כהדא נ"ו בהדא.

## פירוש מהרא"פ

בקדושתן ובמכוסתן לריך לאכלן בקדושת שביעית: שני מינים בבקעה סתם בקעה שדות הרבה של אנשים הרבה וי"ל בל שני בני אדם הן ומורכה היינו שנחרבו השדות וי"ל משדות גדולות נשתיירו לפיכך לר"י פטור שני מיני' ולרים לקיש מחייב מדכתיב לא תזרע כלאים דמשמע בהוליאן מידו לזרוע הוה כלאי' בבקעה ומורכה כאוים לזרוע ובהכי מוקי ליה לקיש ת"ק דמתני' דאל"כ לא הוה ר"י אומר אינן כלאים וכן משמע ליתנא לזרוע כא' הואיל והוליאן מידו לזרוע כא' וכדמסיק לקמן אליב' דריש לקיש: בזורע על גבי הים או על גבי פיטורה והיא קרקע קשה כסלע כדתנן בפרק ה' דשביעית שאז המקום אינו הוי כלאי' לזריעה והכתוב אינו מחייב אלא בזורע כדכתיב לא תזרע: לענין שבת הזורק מרשות היחיד לרשות הרבים שאין חייב בהוליא החפץ מידו עד שתנוח: מתני' פליגא על ר"י כדפרישי' מדתני כא' משמע שהוליאן מידו כא' וגם מדפליג ר"י: בנתונים בתוך ששה והיינו כא' שהם מוקפי' גדל או תבואה ואף בבקעה הוה כלאים: בהדא אמר רבי יהודה אינן כלאים כלומר א"כ מ"ט פליג ר"י: כדעתי' אזיל לטעמיה דס"ל בפ"ג בשדה ירק טפח דאינו חיבור כלאים אלא כשהן בתוך טפח וכאן פנתונים בתוך ששה אין כלאים והא דאסר בשלשה אפסר דר"ז לא גלם במילתי' דר"י עד כו' והש"ס דגרם לה ומשום דקשי' לי' עדיין מרישא דר"י מברייתא' דמתי' לכתחילה בשני' לפיכך לא הם להקשות מ"ע אוסר בג'[אי נמי י"ל מדלא תנא הכי ר"י אומ' עד שיהא ט' מ"מ דת"ק אינן כלאים אפילו לדידך דס"ל

עין משפט נר מצוה

כב א מיי' פ"ג מכלאים ה"ט
כג ב מיי' שם ה"י
כד ג מיי' שם ה"ח

בשד' ירק טפח. א"ר יוסי מאן דבעי מקשיא על הדא דר' זעירא יליף הדא דר' יוד' מן דרבנין כמה דרבנין [א] אמרין באיסור בית רובע [ב] ללקות ו' על ששה כן ר' יודה אמר באיסור ששה על ששה ללקות טפח. והתני רבי יודה מתיר. וקשיא מה טעמ' דרבי שמעון בן לקיש מכיון שהוציא מתוך ידו לזרע חייב. והא תנינן ר' יודה או' אינו כלאי'. פתר לה עד שעה שתנוח. והתני ר' יודה מתי' לא אפי' נחה ר' יודה מתיר. א"ר הילא ר"ש בן לקיש כדעתיה דאר"ש בן לקיש בשם חזקיה ראש תור מהורבה מותר. מעתה [ג] אפילו שני חיטין ושעורה. וכן היא והתנינן עד שיהו שני חיטין ושעורה או חיטה אחת ושני שעורין או חיטה אחת ושעורה וכוסמת. פתר לה חיטה מכאן וחיטה מכאן גדר מיכן וגדר מיכן ושעורה חבושה באמצע. א"ר מתניה הדא דתימר שאין שם חורבה. אבל יש שם חורבה מותר:

# הדרן עלך החיטין והזונין

*)כל סאה *שיש בה רובע זרע ממין אחר [ד] ימעט. רבי יוסי אומר יבור*) בין ממין אחד בין משני מינין. רבי שמעון אומר לא אמרו אלא ממין אחד. וחכמים אומרי' [ה] כל שהוא כלאים בסאה מצטרף לרובע. [ו] במה דברים אמורי' תבואה בתבואה וקטנית בקטנית תבואה בקטנית וקטנית בתבואה. באמת אמרו זירעוני גינה שאינן נאכלין מצטרפין אחד מעשרים וארבעה בנופל לבית סאה. אמר רבי שמעון כשם שאמרו להחמיר אף להקל. [ז] הפשתן בתבואה מצטרפת אחד מעשרים וארבעה בנופל

דף כ"ז ע"ג

## רידב"ז

דראש תור הבא מחורבה מותר אפילו שבא לאה"כ ולפיכך מתיר ר' יהודה דאפילו כשיפול כיחד יפטור משום ר"אש תור [ולא ידעתי מה כוונת הגר"א ז"ל בזה שכ' ב' גרעינין ואולי דהכונה דהברייתא דמתיר הוא משום טעם אחר דב' גרעינין דמי לראש תור מש"כ במתניתין דר"י אינו מתיר רק דס"ל דאינו חייב משום כלאים לא ס"ל דדמי ב' גרעינין לראש תור אלא משום דמקים כלאי זרעים לכלאי הכרם] ופריך מעתה אפילו ב' חיטין ושעורה כו' [ותיכת וכן הוא מיותר] והתנינן עד שיהא ב' חיטין כו' פתר לה חטה מכאן כו' ושעורה באמצע דאז אסורה משום חיבוש פי' דחבוש בבית אסורים השעורה ואיסור דחיבוש הוא. ונמצא לפ"ז ב"ה ז"ל האיר עינינו בסוגיא הזאת דמבואר היטב הסוגיא דר"י ורשב"ל ופירוש כל המפרשים בפלוגתא דת"ק ור' יהודה דמתניתין דפירשו דיליף מכלאי זרעים דבעינן ב' מינין כהדי שדך אינו סותר להסוגיא דבירושלמי דהסוגיא אזלא ג"כ בשיטה הזאת ומוכן הא דכתב הר"ש ז"ל דמוכח מהאי סוגיא דבין לר"י בין לרשב"ל מודה ר' יהודה בשזרען בטפח אחד ב' המינים. ולפי דברינו עולה יפה בע"ה:

סליק פירקא בס"ד

## פני משה

הוא דאמר ר' יהודה אינו כלאים: א"ר יוסי מאן דבעי מקשיא על הדא דר' זעירא. על הא דמשני למילתיה דר' יוחנן ואליבא דר' יהודה מקשי הכי דנימא יליף הדא דר' יהודה מן דרבנן כלומר מדרבנן נשמע לר' יודה דהא כמה דרבנן באיסור בית רובע ללקות ו' על ו' דלענין איסור אסור תבואה בתבואה עד בית רובע. ולענין חיוב מלקות עד שיהא בתוך ששה על ששה כדקאמרת וא"כ ה"נ לר' יודה בשיעורא דידיה דהוא מיקל כדאשכחן גבי ירק בירק ונימא דבאיסור מודה הוא שבששה על ששה יש איסור כ"א ללקות הוא בטפח והשתא והתני ר' יודה מתיר וכלומר דהניחא למאי דתנינן במתני' ר' יודה אומר אינו כלאים הוה מצינן לשנויי כדמשני ר' זעירא דמיירי שיש רוחב טפח בין מין זה למין זה וא"כ לית כאן חיובא למלקות אלא למאי דתני בברייתא ר' יהודה מתיר קשיא דהא מיהת איסורא איכא לדידיה בתוך ששה על ששה כדאמרן ואמאי תני בברייית' ר' יודה מתיר: וקשיא. כלומר והא קשיא לשינויא דר' זעירא ולא מיתוקמא מילתיה דר' יוחנן דא"ה קשיא מ"ט דר' יודה כדלעיל: מה טעמא דרשב"ל. השתא מהדר לפרש טעמיה דר"ל דס"ל דלא מהני חילוק גדר אחר שזרען וקאמר דהיינו טעמא דמכיון שהוציא הכלאים מתחת ידו לזרוע אותן חייב דכתיב שדך לא תזרע כלאים משמע דאשעת זרע קפיד רחמנא שלא יוציא מתחת ידו כלאים לזרוע ותו לא מהני מה שמחלקן בגדר אח"כ: והתני ר' יודה אומר אינו כלאים. כלומר דפריך דא"ס מ"ט דר' יודה דפליג הא דרשינן מלא תזרע דלא יוציא מתחת ידו כלאים לזרע וא"כ כשלוקח חטה ושעורה לזרוע כבר הן כלאים בידו ואמאי בעי ר' יודה עוד חטה אחת מלבד הכלאים: פתר לה עד שעה שתנוח. כלומר ר' יהודה ס"ל דאינו חייב משעת הוצאת הכלאים מתחת ידו עד שעה שתנוח בשדה דדריש שדך משמע עד שיהו בשדה והאי שינויא איכא למיפרך דא"כ מאי שנא שני חטים ושעורה מחטה ושעורה אם לא קפיד ר' יודה אלא עד שעה שתנוח בלבד אלא משום דבלא"ה פריך עלה שפיר כדלקמיה: והתני. בברייתא ר' יודה מתיר בחטה ושעורה וכי לא אפי' נחה ר' יודה מתיר דהא לישנא דהתירא משמע דאין כאן כלאים כלל ואפי' אם כבר הן בשדה מותר: ר"ש בן לקיש כדעתיה. דאמר לקמן בפ"ב אהא דתנן היה ראש תור חטים נכנס בתוך של שעורים קרן זוית כמין משולש של חטים נכנס בלד שדה של שעורים מותר מפני שנראה כסוף שדהו ואיכא הכירא שלא נזרעו בערבוביא ופליגי התם ר' יוחנן ור"ל דר"י ס"ל דוקא היה ראש תור שנו אבל ראש תור הבא מחורבה אסור כלומר אם מתחלה זרע בשדה זו חטים ובשדה זו שעורים והיה ראש תור של אחת נכנס בתוך מין השני בזה מותר מפני שנראה שזה הראש תור הוא סוף השדה של מין השני אבל אם בא מן החורבה והיינו שלא היה נזרע בתחלה אלא שדה של שעורים בלבד ובלדה היה חורבה בלא זרע כלל ועכשיו בא לזרוע כמין ראש תור של חטים בלדה וזהו ראש תור הבא מחורבה ואסור לפי שזה נראה שהוא הקלה מהשדה של שעורים וזרעו שעורים וחטים בערבוביא בתוך שדה אחת ור"ל בשם חזקיה קאמר התם דאפי' ראש תור הבא מחורבה מותר דעכ"פ הראש תור הוא סימן שלא נזרעו בערבוביא והשתא קאמר ר' הילא דר"ל כדעתיה ומוקי להאי ברייתא דקתני ר' יהודה מתיר בחטה ושעורה היינו שזרע למין אחד כעין ראש תור בלד מין השני דאע"ג דזהו ראש תור הבא מחורבה הוא שהרי אין כאן שדה שלימה של מין זה ושל מין זה דנימא דנראה כסוף שדהו אפ"ה מותר: מעתה. אפילו שני חטים ושעורה וכן הוא. א"כ מ"ש בשני חטים ושעורה דהתנינן דקאמר שהן כלאים ואמאי אם הם עשוים כמין ראש תור מותר הוא: פתר לה. להא דקתני דהן כלאים היינו במוקפות סביב סביב כגון שזרע חטה מכאן וחטה מכאן וב' הלדדים השניים יש גדר מכאן וגדר מכאן והשעורה היא חבושה וטמונה באמלע דזה נראה כערבוביא: הדא דתימר שאין שם חורבה. כלומר בדוקא נקט גדר מכאן ומכאן שאין שם לד פתוח אבל אם יש שם חורבה שלד אחד הוא פתוח ופרוץ ואין שם זרע כלל אין כאן ערבוביא ומותר: הדרן עלך החטים והזונין

**הלכה א מתני'** כל סאה שיש בה רובע זרע ממין אחר ימעט. שנתערב רובע הקב זרע בתוך סאה של מין אחר שהוא אחד מכ"ד שהסאה ו' קבין אסור לזרוע המעורב הזה עד שימעט מזה השיעור והיינו או שימעט מן הרובע או שיוסיף על הסאה בכדי שלא יהא בה אחד מכ"ד ממין אחר: ר' יוסי אומר יבור. את כל הרובע דמכיון שהתחיל למעט ולבור אם לא יסיר כלו מחזי כמקיים כלאים וכשהוא בתחלה פחות מרובע בסאה מודה ר' יוסי דשרי ואין הלכה כר' יוסי: בין ממין אחד. בין שאותו הרובע הוא ממין אחד בין שהוא מכמה מינין לריך למעט: לא אמרו אלא ממין אחד. דס"ל אין שני מינין מלטרפין לשיעור רובע: כל שהוא כלאים בסאה מלטרף לרובע. איכא בין חכמים לת"ק כגון סאה של שעורים שנתערב בה רובע של שבולת שועל עם כוסמין דלת"ק לריך למעט ולחכמים אין לריך

## מראה הפנים

כמה דרבנין אמרין באיסור בית רובע ללקות ו' על ו' וכו'. וא"כ לשנויא דר"ז קשיא הא דתני בברייתא דר' יודה מתיר בחטה ושעורה במונחין בתוך ו' על ו' הא מיהת איסורא איכא לר' יודה בהכי אף לד דך דמדמית תבואה בתבואה לירק בירק בדין הרחקה ברחב טפח כדקאמרת ר' יודה כדעתיה ולמדנו מזה דלבהר דמיפרכא שינויא דר"ז ולא מיתוקמא מילתיה דר' יוחנן וכדמריבית א"כ לא ילפינן כלל תבואה בתבואה מירק בירק לשום מ"ד אלא תבואה בתבואה לענין איסור בבית רובע ולענין מלקות בו' על ו' וירק בירק (לענין) איסור ו' טפחים ולענין מלקות עד טפח וזה בין לרבנן לכלאים דאית להו בחטה ושעורה וכין לר' יהודה בכלאים דאית ליה בב' חטים ושעורה דבשיעור הרחקה לא פליגי לא בתבואה בתבואה ולא בירק בירק ולכ"ע אית להו האי הרחקה כדאמרן ומזה תבין דמ"ש הרמב"ם כפ"ג מכלאים בהלכה ט' וי' בשיעור הרחקה לאיסור ולמלקות בתבואה ובירק היינו לכ"ע לפי המסקנא והרא"ב מביא עליו שם במ"ש בירק אין הדברים הללו אמורים אלא לדעת ר' יהודה וכו' אבל זה אינו אלא למאי דמקשה על הא דר"ז וכדפריבית דלכל הפחות לר' יהודה הכי הוא למאי דס"ד כאן שנויא ור' יודה כדעתי' ופריך דאף דתאמר כן הא מיהת לר' יודה איסורא אית ליה בתוך ששה ואמאי תני ר' יהודה מתיר אבל לבהר דמיפרכא הך שינויא אלא דעת ר' יהודה דבחטה ושעורה לית ביה כלאים כלל והך אוקימתא בנתונים בתוך ששה לא קיימא א"כ ל"פ כלל לא בתבואה ולא בירק בשיעור הרחקה לא לענין איסור ולא לענין מלקות וזה ברור ופשוט: **ראש** תור מחורבה מותר. לקמן בפ"ב במקומו בהלכה ז' יתבאר מזה בס"ד:

סליק פירקא בס"ד

**כל** סאה שיש בה רובע זרע ממין אחר. כנוסחא זו הובאה בבבלי פ"ק דמו"ק (ד' ו') והתוס' שם כתבו פי' כשרולה לזרוע דהא קתני סיפא ר' יוסי אומר יבור והא לא שייך

**שנויי נוסחאות** (בוי"א) מחורבה בכי"ר הבא מן החורבה.

## פירוש מהרא"פ

[illegible] כלאים בשני מינים הכא נמי אינן כלאים ועיד דכלאים, לריך ג']: **מאן** דבעי מי שרולה [illegible] פירולא דר"ז יליף מילתא דר"י ממילתייהו דרבנן כמו דאמרינן לרבנן ללקות לריך להיות [illegible] ששה טפחים אבל לאיסורא לכתחילה אפי' בנתונים בבית רובע הקב שהוא רוחב עשרה [illegible] ומתני' נמי אסור ה"כ לר"י ללקות בטפח ולאיסור בששה טפחים וברייתא תני במילתי' דר"י [illegible] תחילה וברייתא אמתני' קאי לפרש דברי ר"י דלא תימא אינן כלאים דקאמר אבל לכתחילה אפילו לכתחילה מותר ולא אמר אינן כלאים אלא הואיל ות"ק אמר הרי זה כלאים אמר איהו אינו כלאים ולמה מתיר לכתחילה: **וקשיא** מ"ט דרים לקיש כל זה מדברי ר' יוסי ועוד קשה [illegible] על רים לקיש דמ"ט מחייב ע"כ משום דמפרש למילתי' דת"ק דאמר כא' היינו שהוליאן מידו כא' לזרוע ולמה אמר ר"י אינו כלאים ע"כ משום דלא מחייב ר"י בהולאה עד בתנוח ובהא דרים [illegible] ת"ק ור"י וה"ס דהיה יכול להקשות ומ"ע הוה כלאים בג' אלא משום דאף בשני' אכתי קשה לי' מברייתא לא חש להקשותן למה אוסר בג': **לא** אפילו נחה מתיר דהי אוסר בהנחה לא היה מתיר [illegible] ע"כ סופן לנוח דהא לזרוע קבעי אלא ודאי דאף בהנחה מותר ומ"ע מתיר בהנחה ואף דמיירי השתא שזורע בביקעה ובחורבה דאג"כ מאי נ"מ בהא דמחייב בהולאן דהא ע"כ סופה לחייב [illegible] ודאי בבקעה ובחורבה מיירי וכפלוגתייהו דר"י ורים לקים מ"ת לכתחילה מיהת אסור בחורבה ובבקעה: **ר"ת** הבא מחורבה ע"י שנחלב השדה ונתחייב מקלת נראה ככ"ת דיינינן לי' ככ"ת [illegible] ב' גרבין נמי ככ"ת מחורבה נחשבים ולפיכך מותר אף בהנחה בשני' והשתא לפ"ז ת"ק ור"י אפי' בלא חורבה פליגי ולת"ק הוה כלאים בהוליאן מידו ולר"י לא הוה כלאים אלא בהנחה ובר"ת מותר [illegible] : **מעתה** אפי' איכא ג' גרבי' לא יהיו כלאים מה"ט : **ובן** הוא האמת כן קול דמותים אפ לו ג' מהאי טעמא: **פתר** לה מיהת ליתסרי חטה מכאן וחטה מכאן ושעורה ביניהם ומבני לידי [illegible] לד תוך איכא בני גדרים משוכי' מתיעה לחיטה בענין שהשעורה חבושה באמלע שאז השעורה אינה נעשית ר"ת שהגדרים שבלדדים מבטלין ר"ת של שעורה אבל החטי' אינן לריכין ביטול הואיל וה"ע

## תוספת מהרא"פ

**והתנינן** ומתוך הסוגיא נראה דלא מפרשינן להא פלוגתא דר"י דבעי שדך בהדי כלאים כמו כלאים בהדי כרם דר' יאשיה דא"כ לא היה לריך לדחוק במילתיה דר"י בין לר"ל והר"ם ז"ל כ' דמשמע מתוך הש"ס דלר"י הוה כלאים אפי' בשני' בנתונים בתוך טפח וגיר' המתני' לא משמע הכי:

סליק פרק ראשון

מסורת הש"ס

צריך למעט לפי שהשבולת שועל אינו כלאים עם השעורים ואינו מצטרף עם הכוסמין לשיעור רובע לבית סאה והלכה כחכמים : **גמ'** אנן תנינן. במתני' שיש בה ואית תניי תני סאה שנפלה לתוכה רובע זרע ממין אחר : א"ר מנא. דהני תרתי נוסחי פליגי לדינא דמ"ד שיש בה משמע באותה סאה יש בה רובע ממין אחד ובין הכל הואי סאה וא"כ השיעור הוא אחד מעשרים וארבעה כ"ג רבעים ממין זה ורובע אחד ממין אחר ומ"ד שנפל לתוכה משמע שיש כאן סאה שלימה ונפל לתוכה רובע אחד ממין אחר והרי בין הכל כ"ה רבעים וא"כ משערינן באחד מכ"ה ממין אחר שצריך למעט : א"ר יוסי בר' בון. דלא היא דל"פ כלל ובין למר ובין למר באחד מכ"ד משערינן אלא דמאן דמתני שיש בה מיירי שנתערב בה בתלוש דשייכא לישנא שיש בה בזרע בית סאה יש בה רובע זרע ממין אחר ולמ"ד שנפל לתוכה מיירי במחובר כלומר שנפל לתוכה קודם שזרע ולא ידע והרי גדלו במחובר בבית סאה רובע ממין אחר וצריך למעט : מה אנן קיימין. האי שערובות רובע דקתני היכי דמי אם במתכוין לזרוע אותה הסאה שיש בה ממין אחר אפי' חטה אחת אסור לזרוע עם מין אחר דאם יודע שיש כאן כלאים ונראה המין אחר היאך קתני ימעט דמשמע אם ממעט מותר לזורעה כמות שהיא כלאים : אם לערב. וכן אם רוצה לערב לכתחילה מין אחר בזרע פשיטא דאסור לערב אפי' כל שהוא ומאי ימעט דקתני : ר' יעקב וכו'.

בנופל לבית סאה : **גמ'** אנן תנינן שיש בה אית תניי תני שנפל לתוכה. אמר רבי מנא מאן דאמר שיש בה אחד מעשרים וארבעה מאן דאמר שנפל לתוכה אחד מעשרים וחמשה. אמר רבי יוסי בי רבי בון בין כמאן דאמר שיש בה בין כמאן דאמר שנפל לתוכה אחד מעשרים וארבעה. מאי כדון מאן דאמר שיש בה בתלוש. מאן דאמר שנפל לתוכה במחובר. מה נן קיימין אם במתכוין לזרע אפילו חיטה אחת אסור. אם לערב אפילו כל שהוא אסור לערב. רבי יעקב בר אחא אבא בר חייא בשם רב *הבורר צרורות מתוך כיריו של חבירו חייב להעמיד לו הטין יפות תחתיהן. אמר רבי יוסי זאת אומרת שהוא אסור לערב. אם אמר את שמותר לערב למה לי חטין יפות תחתיהן. מכר לו חיטין יפות ונמצאו ברורות מהו שינכה לו דמי אותו הרובע. מיליהון דרבנין אמרין אינו מנכה לו דמי אותו הרובע. דאמר רבי יעקב בר אחא אבא בר חייא בשם רב הבורר צרורות מתוך חיטין של חבירו חייב להעמיד לו חיטין יפות תחתיהן. בירר רובע אחד ומחצה מהו שינכה לו דמי אותו הרובע. רבי חיננא ורבי מנא. רבי חיננא אמר מנכה לו. רבי מנא אמר אינו מנכה לו דהוא אמ' ליה אילו יהבתון לי הוינא צרר לון בסירקי מה דהוה זבונה חמי הו' זבן. אלא בשנתערבו דרך מכנס. והא תנינן באמת אמרו זירעוני גינה שאינן נאכלין מצטרפין אחד מעשרים וארבעה בנופל לבית סאה. ותני עלה כגון קב וחצי קב ואחד מעשרים וארבעה לחצי קב טב הוא

אלא בשנתערבו דרך מכנס. מדברי הכ"מ ז"ל והתוי"ט ז"ל נראה דהתיבות הללו שייכים לעיל לבתר הקושיא מה אנן קיימין אם במתכוין לזרע וכו' ע"ז משני בשנתערבו דרך מכנס :

הא דרבי יעקב איתמר בריש פרק המוכר פירות לחבירו ומייתי ליה הכא לראיה דאסור לערב לכתחילה ממין אחר אפי' במקח וממכר ומכ"ש לענין איסור : הבורר צרורות. דהתם תנינן המוכר פירות לחבירו ה"ז מקבל עליו רובע טינופת לבית סאה לפי שדרך הפירות בכך וצריך הלוקח לקבל עליו רובע פסולת לבית סאה וזה שבירר הצרורות והעפרורית מתוך כריו של חבירו חייב להעמיד לו חטים יפות תחתיהן כפי הערך שבירר הצרורות מפני שהפסיד והפחיתו במדה שהיה יכול למוכרה כך והלוקח היה צריך לקבל רובע לסאה ועכשיו אינו יכול להחזירן לתוך הכרי דהוי כמערב לכתחילה פסולת בחטים וכדמסיק ר' יוסי זאת אומרת שאסור לערב לכתחילה פסולת בחטים דאם אומר את שמותר לערב א"כ אמאי משלם לו חטים יפות תחתיהן יחזיר את הפסולת כמו שהיו בתחלה אלמא דאסור לערב במו"מ ומכ"ש כאן באיסור כלאים והכי לא משני הש"ס הקושיא עד לקמן ואיידי דאיירי בדינא דמקח וממכר מסיק להא דלקמיה ולבתר משני לקושיין : מכר לו חטין יפות. סתם ולא אמר לו ברורות דהדין הוא דלעולם צריך הלוקח לקבל עליו רובע טינופות לבית סאה שכך הוא דרך המוכר אפילו אמר לו יפות ואם נמצאו אח"כ ברורות מן הטנופות מהו שינכה לו המוכר להלוקח דמי אותו הרובע כלומר שצריך שישלם לו דמי אותו הרובע יותר מכדי המקח שהרי היה צריך לקבל עליו רובע טנופת לסאה ועכשיו ברורות הן : מיליהון דרבנן אמרין. ממיליהון דרבנן דלעיל דאמרין הבורר צרורות וכו' ש"מ דאינו מנכה לו דמי אותו הרובע שהרי אחר שבירר המוכר מן הטנופת היה אסור לו להחזיר אותו לתוך הכרי כדלעיל וא"כ מה שבירר בירר ואינו מחשב ללוקח דמי אותו הרובע : בירר רובע אחד ומחצה. כגון שהיה הטנופת יותר מרובע לסאה ומה שהוא יותר משיעור הזה אין הלוקח צריך לקבל והתחיל הלוקח לברור היותר ובירר גם להרובע : מהו שינכה לו דמי אותו הרובע. מי אמרינן דהואיל והתחיל לברר מברר הוא את הכל וא"כ לקבל כלום ומנכה לו דמי אותו הרובע כלומר שאין המוכר מחשב לו דמי הרובע לפי שצריך ליתן לו עכשיו הכל ברורות או דילמא מכיון שרובע צריך הוא לקבל לא היה לו לברור כ"א מה שהוא יותר מרובע וא"כ אינו מנכה לו דמי הרובע אלא המוכר מחשב לו וצריך הלוקח לשלם דמי אותו הרובע ופליגי בה ר' חיננא ור' מנא : ר' מנא אומר אינו מנכה לו. וצריך הלוקח לשלם להמוכר דמי הרובע דהוא אמר לו להלוקח אילו יהבתון לי כלומר אילו הנחתו להרובע והיית מחזיר לי החטים עם אותו הרובע לא הייתי מפסיד כלום : הוינא צריר לון בסירקי או בסידקי. והוא החנות שמוכרין בו תבואה כלומר אני הייתי מחזיק אותן בחנות שלי למוכרן כך ומה דהוי זבונה חמי הוא זבן מה שהלוקח רואה הוא לוקח דרובע מיהת צריך הוא לקבל : אלא בשנתערבו דרך מכנס. אקושיא דלעיל מהדר והואיל דאיירי בדיני מוכר הוה מפסיק לה בהני בעיי והשתא משני להקושיא דמה אנן קיימין דהא אסור לערב לכתחילה לזרוע כלאים אלא דהכא מיירי בשנתערבו לו דרך מכנס כשכינס את תבואתו מן השדה נתערבו מעלמן זה עם זה והלכך לא החמירו בו חכמים אלא עד אחד מכ"ד לסאה : והא תנינן. ופריך הש"ס על האי שיעורא והא תנינן במתני' דלקמן באמת אמרו וכו' ותני עלה בברייתא כמה הוא השיעור שנופל מהן לבית סאה כגון קב וחצי קב כלומר יש מזרעוני הגנה שבמקום שזורעים בו סאה של חטים והוא חמשים אמה על חמשים וזהו הנקרא בית סאה כשזורעים בו זרעוני גנה אינו אלא קב לפי שהן דקין ובקב מהן יש בו כדי לזרוע מקום שזורעים בו סאה של חטים ויש מזרעוני גנה שהן יותר דקין ובחצי קב מהן יש בו כדי לזרוע בית סאה : ואחד מכ"ד לחצי קב טב הוא.

## מראה הפנים

שייך בזרע ככר וכו' המוכר פירות מייתי לה מיהו בשמעתין דאיירי בנזרע ככר י"ל דל"פ ע"כ. וכו אי ל"פ דהכי קאמר בהדיא בגמ' מאן דאמר שיש בה בתלוש ומ"ד שנפל לתוכה במחובר ול"פ לדינא דשניהן אמת הן דבין בתלוש ובין במחובר ידן הוא שימעט וכ"פ הרמב"ם ברפ"ב מהל' כלאים בתלוש ובהלכה ז' שם במחובר ומהא דר' יוסי בלה"ג לאו דוקא הוא דשייכא גם במחובר שיעקור את הרובע וכהא דאמר הכא לקמן בהלכה ג' גבי הא דלבא שאול דשאל הכ"ם מה לבא שאול כרבי יוסי יהתם במחובר איירי : **הבורר** צרורות מתוך כריו של חבירו וכו'. הובאה האי דר' יעקב בשם רב בריש המוכר פירות הלכה א' וכן בבבלי שם בשם רבה ומייתי לה הכא דאפי' בדיני ממונות מוכח מזה דאסור לערב אפי' כל שהוא ומכ"ש לאיסור כלאים ומסיק לה לקמן דלא משכחת לה לדינא דמתני' דלא קתני אלא ימעט כ"א בשנתערב שלא לדעת כדקאמר אלא בשנתערבו דרך מכנס וכדפרישי' וכך נראה מדברי הרמב"ם שם דהאי דינא דמתני' מיירי בנתערב בו זרע אחר מאליו וכדכתב שם בהלכה ו' דבנתכוין לערב אפי' חטה אחת בתוך כרי של שעורים אסור לזורעה והרלב"ד שם דקדק עליו ורצה לפרש דהא דקאמר הכא במתכוין לזרוע אפי' חטה אחת אסור במתכוין בשעת כינוס התבואה קאמר וכו' ולא משמע כפירושו דהא מוקי למתני' דאי אתה יכול לפרשה אלא בשנתערבו בדרך מכנס והכי קאמר נמי בהאי תלמודא בריש המוכר פירות על האי מתני' תמן ובלבד בדרך משותו ואורחא דמילתא נקט שכשנושא מיני תבואה מן השדה להכניס לביתו שכיח הוא שמתערבין זה עם זה אלמא דהא דשיעור דימעט שגי אינו אלא בשנתערב מעצמו בשעת כינוס התבואה הא לא"ה אסור אפי' חטה אחת ולא דבעינן שיהא מתכוין לזרוע בשעת כינוס התבואה : **בירר** רובע אחד ומחצה מהו שינכה לו דמי אותו הרובע וכו'. ובבבלי פ' המוכר פירות (דף צ"ד) קאמר רב הונא בפשיטות אם בא לנפות מ פה את כולו וכך היא מסקנת הפוסקים וכמ"ש הרמב"ם בפי"ח מהלכ' מכירה בהלכה י"א נמצא כהן יותר על השיעורים האלו כל שהוא יפנה את הכל ויתן לו פירות מנופין וברורין שאין בהן כלום וזהו כר' חיננא דהכא : **כל** האיסורין שריבה עליהן שוגג מותר מזיד אסור. ומסיק דדוקא באיסור תורה והכי אמרינן נמי בבבלי פ"ק דביצה (דף ד) דהא דאין מבטלין איסור לכתחילה הני מילי בדאורייתא אבל בדרבנן מבטלין וכבר בארתי מזה במקום אחר דדעת הרמב"ם ז"ל בפט"ו ממ"א שלא לחלק כ"א שהם וכתב שם בהל' כ"ו באיסור של דבריהם מבטלין את סור לכתחילה ולא כדעת התוס' דמחלקין שם בין דבר שיש לו עיקר מן התורה או לא ודעת הרא"ש ז"ל שם לחלק בין מיקלי קלי איסורא או אם איתיה בעיניה והרי מכאן ראיה לסתימת פסק הרמב"ם דהכא יש לכלאים עיקר מן התורה ואיתי' לאיסורא בעיניה ואפ"ה מבטלין מידי דרבנן לכתחילה דקאמר מוסיף על הסאה וכ"פ בזה הוא ז"ל בהלכות כלאים שם בהלכה ה' ואל תטעה לומר דממ"ש שם לסור לזרוע עד שימעט את החטין או יוסיף על השעורים ואם זרע לוקה א"כ מן התורה הוא דהא ליתא דבהדיא (כתב) לקמן בהלכה ז' עד שימעטנו מפני מראית העין ואין חילוק בין תלוש למחובר דבשתיהן אין איסור המעורב כ"א מדרבנן מפני מראית העין כדקאמר הכא וכשעבר וזרע לוקה וה"ז דומה לגמלי דאיתא סוף פרק הנזקין כרת שבא לו ע"י מדבריהם וה"נ כן ועיין לעיל בפ"ד דדמאי בהל' א' ד"ה תרומת מעשר של דמאי בחזרה למקומה מה שנתבאר שם מזה בס"ד : **באמת** אמרו זרעוני גנה וכו'. הר"ב פי' שהוא א' מע"ז בקב לפי שנזרעין קב וחצי במקום בית סאה ונמשך בזה אחר דברי הרמב"ם בפי' המשנה שכך כתב ואמרו בגמ' שהוא קב וחצי וכו' אבל בחיבורו חזר בו מפי' הזה דהא בגמ' בהלכה דלעיל על הא דמייתי להא וקאמר ותני עלה כגון קב וחצי קב ופריך עלה וא' מכ"ד לחצי קב טב הוא כלום ומשני מפני מראית העין אלמא דפרכו לקב בפני עצמו ולחצי קב בפ"ע דיש מין מזרעוני

שנויי נוסחאות (סוי"ס) כגון נד"ו בגין.

## פירוש מהרא"פ

שלשה נתשבים לגזרה אחת ושנים כל א' נעשה כ"ת זה לזה וא"א לבטל מהן כ"ת אם לא בהקיפן גדל תכל שבינן ומזה לא איירי ת"ק דא"כ תיפק לי' דמחי' בהנה וגם כך א"א למיהוי כלאים אלא בג' ולהכי מפרשינן דס"ע דבעינן ג' ולא מוקי פלוגתייהו במורכב משום דקשיא בברייתא דלכתחילה מיהת ליתסר וכדפרישית לעיל: **אמר** רבי מתני' הדא דתימר דג' אסורי' כשאין כאן מורכ' אבל אי איכא מורכב אפי' לא אמרינן כ"ת מתורכה מ"מ ה"ע שני מיני' במורכב ואין כאן כלאי' ומותר בגלעין אפילו לכתחילה ואע"ג דשני מיני' אסורים לכתחילה במורכב הייגו מיני' ממש אבל גלעין שיש בלא"ה לד יהבר דכ"ת אלא שאנו נחשוב הג' לגזרה א' לבטל כ"ת אלו היה מורכב היו מותרים אף לכתחילה' בבה"ג:

### סליק פרק ראשון

**כל** סאה שיש בה רובע הקב דהיינו א' מכ"ד לסאה שהסאה גדולה ששה קבין היא : **ימעט** אותו מין אחר המעורב בו עד שיפחות מרובע הקב ויתבטל בתוך הסאה ומותר לזרוע ואינו אסור משום כלאים : **יבור** מכיון שהוזקק למעט יפיל הכל משום דמחזי כמקיי' כלאים מכיון שהתחיל לברור אם לא יבורר הכל אבל אם מתחילתו פחות מרובע שרי : **בין** ממין א' בין שאותו רובע ממין א' בין שהוא משני מיני' צריך למעט : **לא** אמרו אלא ממין א' שאין שני מיני' מצטרפי' לכשיעור רובע : **וחכמים** אומרים כו' איכא בין ת"ק לחכמים כגון סאה שעורים שיש בה רובע שבולת שועל וכוסמין לת"ק צריך למעט לחכמים אינו צריך למעט שאין השיבולת שועל כלאים לשעורים שבסאה לפיכך אינו מצטרף ג"כ לכוסמין לכשיעור רובע ולמעט הכוסמין מהסאה : [**תבואה** בתבואה תבואה במין תבואה או בקטניות הוא דאמרינן ברובע לסאה ימעט אבל זרעוני גינה שנתערבו בתבואה או בקטניות : **אחד** מעשרים וארבע לבית סאה נופל שיעור זריעה כלומר כשיעור הזרע שזורעין מהן מקום שזורעין בו סאה חיטי' ושיעור המקום שזורעי' בו סאה חיטי' היא חמשים אמה על חמשי' אמה ואין צריך לאותה מקום מזרעוני גינה אלא קב וחצי לפי שהן דקים ובקב וחצי יש בהן כדי לזרוע מקום נ' על נ' נמצא לפי חשבון זה אם נתערב בסאה של תבואה או קטניות או של זרעוני' א' מכ"ד של קב וחצי מזרעוני גינה שהוא א' מע"ז בקב הייב למעט הלכך אם נתערב בסאה תבוא' זרעוני גינה כבילה ומחצה שהוא א' מכ"ד מקב ומחצה צריך למעט : **בשם** שאמרו להחמיר בזרעוני גינה הדקים לאסור בשיעור מיעוט א' מכ"ד בנופל לבית סאה כך אמרו להקל אם הזרעוני' גסין יותר מחיטי' כגון זרע פשתן שצריך ג' סאין לבית סאה אין צריך למעט עד שיתערב מהן בחיטי' ג' רביעית בסאה : (עד כאן שייך לעמוד הקודם) **גמ' אנן** תנינן שיש בה משמע שיש בסאה רובע והיינו עם הרובע היא סאה דהכי משמע כל סאה שיש בה ואית תנא דתני שנפל לתוכה רובע הקב והיינו א' מכ"ה דהא רובע הקב נפל לסאה שלימה ונמצאת בין הכל א' מכ"ה וכ"ת שאם יש כאן סאה שלימה ונתערב בה רובע הקב לתנא דמתני' אין צריך למעט שהוא א' מכ"ה בסאה שהרי יש כאן ך"ד רביעית מלבד המין אחר : **בין** שנפל לתוכה א' מכ"ד ולאו רובע ממש קאמר תנא דברייתא אלא מעט יותר שיהא בין הכל א' מכ"ד אבל אי הוה א' מכ"ה לכ"ע אין צריך למעט : **בתלוש** שנתערב בתלוש ומ"ד נפל לתוכה במחובר שנפל בשדה עומדת מחובר



עין משפט נר מצוה

ה
א מיי' פ"ב מכלאים ה"א ב טוש"ע יו"ד סי' רצ"ז ס"ה
ו
ב מיי' שם ה"ו וכרלב"ד וכ"מ.
ז
ג מיי' פי"ט ממכירה סמ"ג לאוין קע. טוש"ע חו"מ סי' רכט ס"ב
ח
ד מיי' וסמ"ג שם טוש"ע שם

גליון הש"ס וציון ירושלים

[ל]בשנתערבו דרך מכנס. ע' ברלב"ד וכ"מ פ"ב ה"ו. ובתוי"ט כאן הסיב מזה על הרע"ב בשקלים פ"א. וע"ש מ"ש בזה. וע' בש"ך ביו"ד סי' רצט סק"א. וע' בלה"ש כאן ובשקלים שהאריך לדחות דברי התוס' יו"ט :

ביצה לח : ב"ב נג : ירושלמי ב"ב פ"ז הל"א בשינוי.

עין משפט נר מצוה

ט
א מיי' פ"ב מכלאים ה"א וב"מ ...

ב טוש"ע יו"ד סי' ...

רידב"ז

ותני עלה כגון שלשה קבין וארבעה קבין כו'. מפרש כל הסוגיא בפני' אליהו ז"ל:

גליון הש"ס וציון ירושלים

## הלכה ב מתני'

הוא כלום. עד כאן חשו למראית העין מיכן ואילך לא חשו למראית העין: ימעט: [א]כאיזה צד הוא ממעט או פוחת מן רובע או מוסיף על הסאה. לא כן אמר רבי יוחנן ר' אבהו בשם רבי יוחנן [ג] כל האיסורין שריבה עליהן שוגג מותר מזיד אסור. תמן את *) מרבה לבטל איסור תורה ברם הכא *)(דף כ"ז ע"ד) [ב]את מרבה לבטל מפני מראית עין: רבי יוסי אומר (יברר) [יבור]: מ"ט דר' יוסי מכיון שהתחיל ברובע צריך להשלים את כל הרובע. מודה רבי יוסי שאם היה שם פחות מן הרובע משעה ראשונה אינו זקוק לו. היאך עבידה היה שם רובע אחד משני מינין בורר מין אחד ודיו. או צריך לבור את כולו. ר' שמעון אומר לא אמרו אלא מין אחד שני מינין לא. עד היכן עד רובה של סאה. חזר והוסיף חזרה. תבואה להתירה. כמה *דר"ש אמר אין שני מינין מצטרפין לאסור. כן הוא אומר הכא אין שני מינין מצטרפין להיתר: היאך עבידא היה שם עשרים ושנים רבעים ומחצה של חיטים וחצי רובע שעורין ונפל לתוכו פחות מרובע עדשים אפי' כן אין שני מינין מצטרפי' להיתר: בד"א כו': *ותני עלה כגון שלשת קבין וארבעת קבין הא קביים אחד מעשרים וארבע: באמת. *א"ר לעזר. כל מקום ששנו [ד]באמת הלכה למשה מסיני. ותני עלה כגון קב וחצי קב. הא קביים ברובע. הכא את אמ' קביים ברובע. והכא את אמר

**פני משה**

הוא כלום. בתמיה וכי מה חשוב הוא חלק אחד מכ"ד לחצי קב שאינו אלא כחצי בילה ולמה חששו בשיעור מועט כזה: עד כאן חשו למראית העין. כלומר דמשני אין דודאי חששו בשיעור כזה מפני מראית העין דעדיין ניכר הוא כשיש בו אחד מכ"ד ממין אחר ומיחזי כלאים מכאן וא'לך כשהוא פחות מאחד מכ"ד לא חששו למראית עין דשוב אינו ניכר כל כך: ימעט. דקתני במתני' ומפרש כיצד הוא ממעטו: או פוחת. מן אותו מין הרובע או מוסיף על מין הסאה בכדי שיתמעט הרובע מחלק אחד מכ"ד: לא כן א"ר יוחנן. ר' אבהו בשם ר' יוחנן. כלומר ואמרי לה דר' אבהו אמר הכי בשם ר' יוחנן והכי גרים לה לקמן בסוף פ"ה דתרומות דכל האיסורין שריבה עליהן שוגג מותר מזיד אסור והיאך אמרינן הכא דלכתחילה ימעט האיסור ומשני תמן את מרבה לבטל איסור תורה ובהא הוא דקאמר ר' יוחנן דאסור לבטל האיסור לכתחילה: ברם הכא את מרבה לבטל דבר שאינו אסור אלא מפני מראית העין. וזה מותר אפי' לכתחילה דהם אמרו והם אמרו: מ"ט דר' יוסי. משום דס"ל מכיון שהתחיל לבור ברובע צריך להשלים ולבור את כל הרובע: היך עביד'. לר' יוסי הוא דבעי דקאמרת מודה ר' יוסי שאם היה פחות מרובע משעה ראשונה שאינו נזקק לו לבור אותו והשתא היאך עבידא בכה"ג אם הי' שם רובע א' מב' מינין אי אמרינן דהולכין אחר כל מין ומין בפני עצמו וא"כ בורר מין א' מהן כדי שלא יצטרף לרובע עם מין הב' ודיו בכך מפני שמין השני הנשאר אין בו רובע והוי כמי שהיה פחות מרובע בתחילה או דילמא דמצטרפין הן השני מינין לרובע ומכיון שהתחיל לבור באחד מהן צריך לבור את כולו ולא איפשטא: אלא מין אחד. הא שני מינין לא. ועד היכן ס"ל לר"ש דאין ב' מינין מצטרפין: עד רובה של סאה. אם היו כל כך שכשיצטרפו יהיו הרוב של סאה מודה ר"ש דמצטרפין הן וצריך למעט: חזר והוסיף. על מין הסאה עד שאין בשני מינין הללו רובה של סאה חזרה התבואה להתירה ואין מצטרפין הב' מינין לאוסרה: כמה דר"ש אמר אין שני מינין מצטרפין לאסור כן הוא אמר הכא. כלומר היכא דלהיתר הוא כדמפרש ואזיל דג"כ אין מצטרפין: היך עבידה להיתר. היו שם כ"ב רבעים ומחצה של חטים וחצי רובע של שעורים דהוו עם של שעורים כ"ג רבעים והאי חצי רובע של שעורים ודאי אינו אוסר דאין כאן חלק א' מכ"ד של חטים אלא דכי חזר ונפל לתוכו פחות מרובע עדשים והן ג"כ כלאים עם החטים וא"כ אי אמרינן דשני מינין מצטרפין הן להיתר היה כאן ג"כ מותר מפני שחצי רובע של שעורים שאינו אוסר החטים אם הוא מצטרף עם החטים הרי כאן כ"ג רבעים ואין העדשים אוסרין אותן לפי שהן פחות מרובע ואין כאן אחד מכ"ד לחלק האיסור אבל אם אין שני מינין מצטרפין להיתר א"כ הוי כמו שנפל פחות מרובע עדשים לכ"ב רבעים ומחצה של חטים והרי יש כאן לחלק האיסור יותר מא' מכ"ד של החטין ואוסר והכי מסיק הש"ס דאפי' כן כלומר אפי' בכה"ג שאין חצי רובע של שעורים אוסר להחטים אפ"ה אין מצטרף עם החטין להיתר לכשתאמר דאין בעדשים לאסור אותן אלא הפחות מרובע עדשים אוסר:

הלכה ב מתני' בר"א. הא דאמרן דרובע מין אחר לסאה ימעט דוקא תבואה בגוין [תבואה] או בקטנית וכן קטנית במין אחר קטנית או במין תבואה: באמת אמרו זרעוני גינה שאינן נאכלין. שנתערבו בתבואה או בקטנית: מצטרפין אחד מכ"ד בנופל לבית סאה. כלומר שמשערין כמה הוא מאותן זרעונין שנופל מהן למקום שזורעין סאה של חטים וכדפרישית לעיל דמפרש בגמרא כגון קב וחצי קב כלומר שיש מזרעוני גינה שבבית סאה זורעין מהן קב לפי שהן דקין וא"כ חלק א' מכ"ד לקב והוא כבילה אוסר וצריך למעט. ויש מהזרעונים שהן דקין ביותר ובחצי קב מהן זורעין להבית סאה וחלק אחד מכ"ד לחצי קב והוא כחצי בילה אוסר וצריך למעט: כשם שאמרו להחמיר. דזרעונים דקין אוסרין בשיעור מועט כך אף להקל דזרעונים גסים שצריך לזרוע הרבה מהן בבית סאה אינן אוסרין בסאה חטים אלא באחד מכ"ד בנופל מהן לבית סאה כגון זרע פשתן שצריך שלש סאין מהן בבית סאה של חטין ולפיכך הפשתן בתבואה מצטרף אחד מכ"ד בנופל מהן לבית סאה שאם נתערב מהן שלשה רבעי קבין בסאה תבואה והוא אחד מכ"ד בנופל מהן לבית סאה אז הוא דאוסר וצריך למעט והכי אמרינן בגמ': גמ' ותני עלה. בברייתא. לפרושי מתני' דהא דקתני דתבואה וכן קטנית שיעורן ברובע לסאה כגון שלשת קבין וארבעה קבין וקס"ד דה"ק בין שאותו מין תבואה דרכו שזורעין אותו ג' קבין בבית סאה או שדרכו לזרוע אותו ד' קבין בבית סאה כל אלו שיעורן ברובע שאם נתערב מהן רובע-הקב ממין אחר בסאה של מיני תבואה וקטנית ימעט ולא שיערו בהן בא' מכ"ד בנופל מהן למקום בית סאה אלא הואיל ומיני תבואה וקטנית הן שיעור כולן ברובע: הא קביים. כלו' ודייקינן מהאי ברייתא דלא קתני אלא עד שלשת קבין ש"מ הא אם יש מין ממיני תבואה וקטנית שדרכן לזרוע קביים במקום בית סאה לפי שהן דקין יצאו מדיני תבואה והרי הן כזרעוני גינה ששיערו חכמים בא' מכ"ד בנופל מהן לבית סאה וא"כ אלו שנופל מהם קביים לבית סאה אם נתערב מהן במין אחר של סאה תבואה או של קטנית הוא כמו שני בילים צריך למעט שהוא חלק אחד מכ"ד בנופל מהן לבית סאה שהקב ד' לוגין והלוג ו' בילים: באמת אמרו. אר"א וכו' והכי אמר נמי לקמן בריש פ"ב דתרומות: ותני עלה. על זרעוני גינה דמתני' קאי דקתני ששיעורן בא' מכ"ד בנופל מהן לבית סאה ותני עלה לפרושי כגון קב וחצי קב כדפרישית בהלכה דלעיל שיש זרעוני גינה שדרכן לזרען קב במקום בית סאה של חטים ושיעור אחד מכ"ד הוא כבילה ויש שזורעין מהן חצי קב במקום בית סאה וא' מכ"ד מהן הוא כחצי בילה: הא קביים ברובע. ודייקינן מהאי ברייתא דלא קחשיב מזרעוני גינה אלא עד קב הא אם יש מין מהם שדרכו לזרוע קביים במקום בית סאה יצא מתורת זרעוני גינה ושיעורו ברובע כדין תבואה בתבואה וא"כ קשיין דוקיין דהני ברייתות אהדדי והיינו דפריך הכא את אמר קביים ברובע והכא את אמר קביים בכ"ד דהא לעיל מברייתא קמייתא דייקינן מדלא קתני אלא עד שלשת קבין

מסורת הש"ס

ערלה פ"ב משנה ט.

תוספתא פ"ג כאן.

תרומות פ"ב הל"ג. שבת פ"ח ה"ג ופ"י שם פ"ד

## מראה הפנים

מזרעוני גנה שנזרעין קב במקום בית סאה ויש מין שנזרע חצי קב וכך הם דבריו בחיבורו שם בה"ד על האי דזרעוני גינה כיצד חרדל שנתערב בתבואה והרי החרדל זורעין ממנו קב בכל בית סאה ואם נתערב ממנו אחד מכ"ד מן הקב בסאה של תבואה או של קטנית חייב למעט הרי שפירש מה דאמרו כגון קב לענין בפ"ע ולא קב וחצי קב בכולל יחד ומ"ש שם וכן אם היה מין זה מזרעוני גינה נזרעין ממנו סאתים וכו' אם נתערב ממנו חצי קב וכו' אל הטעה לומר שנתכוין בזה לפרוש חצי קב דאמרו כאן דזה ודאי א"א לפרש כן דאם קב נאמר על זרעוני גינה הנזרעין בבית סאה גם חצי קב מהפרש כן ואם חצי קב על ההערובות קאי א"כ קב מתפרש ג"כ בענין זה אלא שכתב כן לדין וגוונא בפ"ע וכן הר"ם פי' ג"כ לקב וחצי קב כהו"א בפ"ע ועל הנזרעין במקום בית סאה וכדפרישית בפנים:

ותני עלה כגון שלשת קבין וכו'. סוגיא זו מסוגיות הקשות והתמורות בבסדר הזה והרבה טרחתי ובכל כחי עבדתי ויגעתי ומצאתי ה"ל להעמידה על מכונה ולפרשה ע"ד האמת וענוה לדק עד סופה והמעיין בהר"ם ז"ל שהביאה ופירשה לפסקי פסקי מעצמו יראה ויבין מהקושיות והגמגומים אשר בפירושו ואפס קצהו ראזהי בדברי בפנים כמה בפי'

ועי' ברע"ב והתוי"ט כאן ואין להאריך ודוק: [ב]באמת הלכה למשה מסיני. ע' ברע"ב פ"ב מתרומות מ"א שכתב דלאו דוקא הלמ"מ. שהרי בפ"ק דשבת אמרו החזן רואה כו'. אף שאינו רק דרבנן. ועי' [illegible] מ פ"ד מענה יא שכתב דהכוונה הוא דבאמת הוא הלכה ואין לגמגם בה. וכ"כ בשטה מקובצת שם בשם הרב ר' יהונתן. אמנם על הירושלמי כאן ובכמה מקומו' דקאמר הלמ"מ. וכן [illegible] פ"ב מתרומות ה"ב. קשה ועי' במבוא התלמוד לר"ש הנגיד ובלח"ש ובית דוד נדחקו בזה. ובאמת לפמ"ש הכ"מ פ"ו ממתנות עניים ה"ה דהלמ"מ לאו דוקא אלא כהלמ"מ דכוו"ל אינו [illegible] ת א"כ גם דברי הירושלמי כאן יש לפרש כן. וכ"כ במב"ת דתרומות שם מדעתי' דנפשי'. וכן מצאו ברא"ש בנדה בהלכו' מקוא' שכתב בסדיא דהא דאמרו הלמ"מ עמון ומואב מעשרין מ"ע

**שנויי נוסחאות** (סו"ג) רובע בד"ו הרובע. (סוי"א) האיך בד"ו היך (וכן לקמן). (סוט"ו) תבואה בד"ו התבואה.

### פירוש מהרא"פ

[illegible] נמה וניקלר עמה והכי משמע שיש בה בבסיחר היא בתוכה ונתערב במתכוין אלא בעבשיו לפיכך ימעט תחילה מסא"כ שנפל לתוכה שלא במתכוין ובאיסור נפל לתוכה והיינו במחובר וקלרו אותן כא': מה אנן קיימין למ"ד בתלוש קבעי: אי עירבן במתכוין כדי לזורען כו' ואי למכור בשוק כו' משום גזל במוכר לו חטי' והוא עירב בהן פ"ם ומניין דאסור דהא כ"י כו': [illegible] שבין החיטי' והוא רוצה למוכרן נמצאת הוא צריך למצות המידה ללוקח נגד הצרורות [illegible] היה צריך הלוקח לקבלן עם הצרורות לפיכך צריך לשלם לו הפקדו ואי אמרת במותר שוטל בהן כדי למוכרן ל"ל חיטים יפות שהרי זה יכול לומר עירב בהן ביבולת שוטל אלא [illegible] [אע"ג דלכאורה לא דייק אלא דאסור לערב צרורות אבל לא שאר מיני תבואה מ"מ [illegible] לשלם לו חטים ש"מ דאפילו באחר מינים אסור ונפרק משלין אמר אסא דרב כילא הכריה [illegible]: מכר לו חטי' יפות ונמצאו בצרורות מעפר מכו אי מנכה לו המוכר לצרורות הואיל [illegible] והוא שברכן מתוכן מנכה לו המוכר מן המידה או דילמא הואיל וסתנה עמו על חטי' [illegible] כו כלום: מיליהון הוא כו וכדמסיק: חייב כו' שהלוקח היה חייב לקבלן לפיכך צריך [illegible] חטי' יפות וש"מ דאינו מנכה לו דאי מנכה לו למה חייב זה ליתן לו חיטי' אחרים והרי [illegible] לו מן המידה אפי' בסתמא אלא ש"מ דאינו מנכה לו אילו לא ברכן היה צריך לקבלן כמו [illegible] חיטי' יפות מקרי וכיון שברכן צריך למלאותן ל"א ה"ג מכר לו חיטי' יפות ונמצאו [illegible] ביכא מנכה.לו הלוקח הואיל והתנה עמו חטי' יפות דמשמע בלא צרורות או דילמא אף

אי:ו יפות כן לאפוקי רעות קאמר לי': חייב להעמיד לו חטי' יפות ש"מ שאינו מנכה דאל"כ [illegible] מפסיד המוכר בזה שהרי בלא"ה הלוקח מנכה לו ואי משום דהיה יכול למוכרן למי שאינו מבקש [illegible] יפות הרי מ"מ פוחת מדמי' שהיפות יוכל למכור ביוקר מאינן יפות ואין כאן הפסד אלא ש"מ [illegible] מנכה לו וגיר' זו נראה עיקר א"כ הכי דייק מדאמר רב חיטי' יפות למה ישלם לו יפות אלא ש"מ [illegible] יפות משמע אף בצרורות בתוכן לאפוקי רעות דלא: בירר הלוקח רובע ומהנה מהו כחצי [illegible] פשיטא דמנכה לו דאין חייב לקבל עליו אלא רובע מינופה אבל ברובע מהו אי נימר דאף זה [illegible] דטעמא מאי אמרו רבנן דצריך לקבל הרובע דמן הסתם מחיל אינש ואין מטריח לברור בבציר [illegible] אבל הבתא שהיה דומה לו דאיכא יותר ובירדן אף הרובע מנכה לו או לא: מנכה לו וכדפ[illegible] דטעמא מאי אמרו רבנן וכו': אינו מנכה לו דאמר לו מוכר אי יהבתון לי הייתי נו:כן במש[illegible] מלוייר ויפה מה שהיה הלוקח רואה היסקינה ל"א הייתי ממלאן על השוק מה שהיה הלוקח רואה [illegible] מזבין שאין מדקדקי' כל כך על יעמא דבוקא כמו הלוקח בבית לפיכך אינו מנכה לו ובבבלי פרק [illegible] פירות מסיק דמנכה לו: אלא כשנתערבו דלך מכנם הסתא מסיק הש"ס לאוקמה הא דתנום [illegible] שהפסיק ביניהן הואיל ואייתי מילתא דרב בכל הני דלא שייך הכא והשתא חזר לדבריו הראש[illegible] דמיירי בהכנס שהיה רוצה לכונסן לאוצר ולהאכילן א' א' לבני ביתו וע"כ עירב בתוכן ונמלך [illegible] [וע"כ עירב בתוכן מינו נתערב דלך מכנס כמילא משמע שנתערב שלא במתכוין וכן פירשו הראשו[נים] ותני עלה כגון קב וחצי קב שיכול לזרוע באותן זרעוני גינה מקב מה שזורע במיני' מסאה או [illegible] באותן

אמר קביים אחד מעשרים וארבעה. ר' זעירא ר' אבונא בשם רב הונא חד אמ' [עד] תשעה קבין. וחרנא אמר עד שמונה. תשעה ועשרה מהו שיצטרפו. איתא חמי תשעה ושלשה מצטרפין. תשעה ועשרה לא כ"ש. רבי אבין ור' חנינה תרויהון אמרין סאה חולקת ביניהון ורובע סאה אסור בשלשת קבין ורובע שלשת קבין אסור בסאה רובע

קבין ש"מ דקביים ילאו מתורת תבואה וקטנית ודינן מאחד בכ"ד מהן בנופל לבית סאה: ר' זעירא ר' אבונא בשם רב הונא. לתרוצי להאי קושיא קאמרי וה"פ דהאי מילתא. חד אמר תשעת קבין וחרנא אמר עד שמונה. כלומר דלא כדס"ד דהא דתני בברייתא קמייתא שלשת קבין וארבעת קבין היינו שאם נתערב מאותן המינין עם התבואה שדרכה לזורעה סאה במקום הנקרא בית סאה כגון עם חטים וכדומה שעליהן אמרו ששיעור התערובות לאסור ברובע הקב עד שימעט דתידוק מינה הא מין של קביים עם התבואה שיעורו לאסור בא' מכ"ד בנופל מהן לבית סאה כדדייקת מעיקרא הא ליתא אלא אף מין שדרכו להזרע קביים במקום בית סאה שנתערב עם התבואה שיעורו ברובע הקב כדין תבואה בתבואה או בקטנית דלא ילאו מכלל תבואה אלא דוקא אותן הזרעים שדרכן להזרע קב במקום בית סאה דאותו המין בכלל זרעוני גנה הוא כדקתני בברייתא בתרייתא ושיעורו לאסור בנתערב בסאה תבואה בא' מכ"ד מקב שהוא כבילה והא דקתני שלשת קבין וד' קבין היינו לומר שאם נתערבו זה בזה מין שדרכו לזרוע שלשה קבין במקום בית סאה עם סאה של מין שדרכו לזרוע ד' קבין במקום בית סאה שיעורו ברובע הקב כדין תבואה בתבואה או בקטניות וכן אם נתערב מאותו המין של ג' או של ד' קבין שאמרנו עם מין שדרכו לזרוע ממנו חמשה קבין ומחמשה ומעלה עד מין שדרכו לזרוע ממנו תשעה קבין במקום בית סאה היה נראה לומר דג"כ דין אחד להם ששיעור התערובות לאסור הוא רובע הקב אם נתערב מין אחד מהן עם סאה של מין שדרכו להזרע תשעה קבין בבית סאה וטעמא דמילתא דדוקא משלש ועד תשעה ותו לא משום דג' קבין הוא חצי סאה ודרכן לקרות המדה בשם חצי סאה וכן תשעה קבין דרכן לקרות המדה סאה ומחצה והלכך מג' עד ט' קבין מצטרף איסור התערובות לאסור בתוך סאה של מין אחר כדין תבואה בתבואה או בקטנית ואע"ג דהן עצמן נזרעין במקום בית סאה פחות מסאה או יותר מ"מ שם סאה עליהן כדאמרן והשתא מדאמרינן דמין של ג' קבין אוסר בתערובות של מין מט' קבין בשיעור רובע הקב א"כ ה"ה מג' קבין ומעלה עד ט' קבין הדין כן דהא בכל הני דביני וביני יש בהן מדה ששם סאה עליהן וחד טעמא אית להו אלא דמלקמן משמע דדוקא ג' קבין עם ט' קבין מפני שיש שם סאה על שניהן לפיכך אם נתערב מין שדרכו להזרע ג' קבין במקום בית סאה עם מין שדרכו להזרע עשרה קבין במקום בית סאה אין שיעורו ברובע לפי שעשרה קבין אין שם סאה עליהן שדרכן לקרותן בשם עשרת קבין ולא בשם אחר וכן אם נתערב מין שדרכו להזרע קביים במקום בית סאה עם מין של ט' קבין נמי הדין שאין שיעורו ברובע הקב דאין על קביים שם סאה ואנן בעינן שם סאה על אותן המינין שנתערבו. והן נזרעין בפחות או ביותר במקום בית סאה שיהא שיעור התערובות לאסור ברובע הקב כדין תבואה בתבואה אלא דאם נתערב אחד מן המינין הללו אפילו מין של קביים או של עשרה קבין עם מין תבואה שדרכה להזרע סאה במקום בית סאה כמו חטים וכדומה בזה ודאי שיעורן לאסור בתערובת ברובע הקב שזה הוא שאינו כל סאה שיש בו רובע ממין אחר ימעט דלא קפדינן על שם סאה בתרוייהו אלא דוקא באותן המינין שאין דרכן להזרע במקום בית סאה כ"א בפחות מסאה או יותר וטעמא דהך מילתא משום דזהו עיקר תקנת חכמים שתקנו בתערובת איזה מין אחר שיהיה בתוך סאה של תבואה שדרכה להזרע סאה במקום בית סאה שיהא שיעורו ברובע הקב מפני שהוא אחד מכ"ד מסאה ובלבד שלא יהא מזרעוני גינה והיינו אם הוא ממין שדרכו להזרע בפחות מקביים במקום בית סאה שבהן החמירו ושיעורן באחד מכ"ד בנופל מהן לבית סאה והשתא הכל ניחא דבדוקא קתני בהני תרתי ברייתות

ולא קשיין אהדדי מידי דאף מין של קביים שנתערב עם סאה תבואה שיעורו ברובע הקב והוא שתהא התבואה ממין שדרכה להזרע סאה במקום בית סאה בדוקא כדאמרן: וחרנא אמר עד שמונה. ממין של ג' קבין עד מין של שמונה קבין שנזרע במקום בית סאה הוא דאמרינן דאוסר התערובת בשיעור רובע הקב ולא יותר וטעמא דהאי אידך מ"ד מתפרש לקמן בדברי ר' אבין ור' חנינא דמפרשי מה ביניהון דהני מ"ד אלא דהש"ס בעי הא דלקמיה למאן דאמר עד תשעת קבין לפיכך לא אסיק למילתייהו עד לבתר הכי: תשעה ועשרה מהו שיצטרפו. האי שיצטרפו צריך לפרש דה"ק אם מין אחד אוסר בתערובת מין האחר בשיעור רובע שאמרנו וכלישנא דמתני' הפשתן בתבואה מצטרף וכו' ולא ששני המינין יצטרפו לרובע או לאיזה שיעור לאסור בתערובתן בתוך מין אחר דמאי הוה מיבעיא להו הא בהדיא תנינן כל שהוא כלאים בסאה מצטרף לרובע אלא כדפרישית ופירושא דהבעיא כך הוא דהא למאי דאמרן דשאר המינין שאינן נזרעין סאה במקום בית סאה כי אם פחות או יותר בעינן דוקא שיהא שם סאה עליהן במה שנזרעין במקום בית סאה כמו שלשת קבין או תשעה קבין וזה מוכרח הוא מדמפרש האי מ"ד דלהכי קתני בברייתא ג' קבין וד' קבין דהא קמ"ל דהן מצטרפין והיינו שתערובות של מין זה אוסר בשיעור רובע למין האחר ולפיכך בדוקא מג' ועד תשע קאמר כדלעיל וג' עם ד' ודאי אוסר בשיעור רובע דאע"ג דאין שם סאה על ד' קבין דאין אומרים חצי סאה וקב אלא ד' קבין מ"מ הואיל וסמוכין הן זה לזה מצטרפין שיהא מין אחד אוסר בתערובת מין השני בשיעור רובע אבל לא ג' קבין עם עשרה קבין כדפרישית אלא דוקא עם מין של ט' קבין והיינו דבעי הכא מין של תשעה קבין עם מין של עשרה קבין מהו שיאסרו תערובת של זה בזה ברובע לתוך סאה מי אמרינן דדמו לג' וד' דאוסרין ברובע לתוך סאה זה בזה או דילמא אפי' כן הואיל דאין שם סאה על עשרה קבין אינן מצטרפין כלומר אינן אוסרין בתערובת רובע זה בתוך זה אלא בשיעור אחר וכדין זרעוני גינה ומתמה הש"ס עלה איתא חמי בא וראה מאי קמיבעיא ליה תשעה ושלשה מצטרפין לאסור בשיעור רובע ואע"ג דעל שתיהן שם סאה עליהן מ"מ הרי רחוקין זה מזה ואפי' הכי מצטרפין תשעה ועשרה שהן סמוכין זה לזה לכ"ש ולא יהא אלא כג' וד' דאמרת דמצטרפין לאסור תערובת זה בזה ברובע לתוך סאה והוה מצי למיפשט מג' וד' למאי דאמרן אלא דניחא ליה למיפשט מק"ו וכלל גם הא דג' וד' כדפרישית: ר' אבין ור"ח תרויהון אמרין סאה חולקת ביניהן. ר' אבין ור"ח אתו לפרושי פלוגתייהו דר' זעירא ור' אבונא דהכתי לא אתפרש לן טעמיה דהאי מ"ד דס"ל דוקא עד שמונה ובמאי פליגי לפיכך מפרשי דסאה חולקת איכא ביניהו וכלומר דמאן דס"ל עד שמנה לא תטעה לפרש דעל שלשת קבין קאי אלא על ארבעת קבין דתני בברייתא קאי וס"ל דאין מין של ד' קבין מצטרף לאסור בתערובת רובע בתוך סאה של מין אחר שאינו נזרע ג"כ סאה במקום בית סאה אלא דוקא במין של שמנה קבין הנזרע בבית סאה וטעמיה כדמסיק ואזיל: ורובע סאה אסור בג' קבין ורובע ג' קבין אסור בסאה. הך רובע סאה אינו מתפרש רובע סאה כפשטיה דלא שמענו שיהא צריך רובע סאה לאסור בתערובת כ"א בנתערב בהרבה שיהא לפי חשבון רובע סאה של התערובות א' מכ"ד ממין אחר שנתערב בו וזהו פשוט ומיהו לא איירינן הכא אלא ברובע הקב בתוך סאה של מין אחר ועוד מאי אוסר בשלשת קבין דקאמר ואם זה על המין מתפרש זה ג"כ בדרך זה מתפרש ורובע סאה דקאמר היינו רובע של מין סאה כלומר שהוא נזרע בתוך מקום בית סאה כדאיירי במתני' דר"פ וה"פ דכמו דרובע של מין סאה אוסר בתוך מין של ג' קבין וכן איפכא רובע של מין ג' קבין אוסר בתוך מין של סאה וזה הכל ברובע לתוך סאה ובהא כ"ע מודו כך ס"ל להאי מ"ד דילפינן נמי דמין של ד' קבין אוסר במין

גליון הש"ס וציון ירושלים

מ"ע אינו אלא דבר ברור כהלמ"מ. וכן כל באמת הלכ' הוא שאומר בש"ס גבי מילי דרבנן כי האי דפ"ק דשבת כו' אף ע"ג דאיסור רואה לאור הנר מדרבנן הוא הלכה דבר ברור כהלמ"מ קאמר ע"ש. וא"ל שזכינו לכוין לדעתו. ועכ"פ מכאן ראי' לת"ם רבינו בהקדמתו לזרעי' דהלמ"מ דבר ברור הוא ואין בו מחלוקת. והחוו' יאיר בתשובתו הנפלאה סי' קנ"ב האריך בזה ע"ש. ומכאן ראי' לדברי רבינו וע' בתוס' ביבמות דף עז ע"ב ד"ה הלכה וע' פ"ד דידים מ"ג בר"ש ורע"ב ותוס' יו"ט שם. ודו"ק:

## מראה הפנים

שפי' דהברייתות פליגי ודרך הש"ס לומר בכה"ג דפליגי והכא את אמר וכו' קושיא היא וכן במה שפי' לט' קבין וכו' ומהו שיצטרפו וכו' ובסאה חולקת וכו' ואין להאריך בזה. ואחר שבררתי ובארתי הכל בפנים אין לי להוסיף כאן כ"א זה נקוט בידך כללא דמילתא מהסוגיא למ"ד דלא בעינן סאה חולקת כלומר דנימא שאינה אוסרת ממין התערובות כ"א במקום דשייך לומר על המין שנתערב בתוכו שהוא מאלה ממין האחר בענין שדרכו להזרע בבית סאה דלהאי מ"ד לא בעינן להא אלא שיהא שם סאה עליהן כמבואר בפנים ולאידך מ"ד איפכא הואי ולכ"ע עם מין שדרכו להזרע סאה בבית סאה כחטים כל המינין של תבואה וקטנית אוסרין בתערובתן בשיעור רובע הקב בתוך סאה וטעמא דסאה ובית סאה הוא העיקר שקבעו חכמים לשיעור הזה כתחשבו מפני מראית העין ומפני שנראה וניכר בתוכה התערובת אם הוא חלק כ"ד ממנה וא"כ אין חילוק בכל מיני תבואה: וקטנית שנתערבו בה מלבד זרעוני גינה שראו בו חכמים להחמיר והן מהנזרעין מן שיעור קב ולמטה במקום בית סאה ושארי דברים ועניינים הנזכרים לביאור הסוגיא בכללה ופרטה מבוארין הכל בפנים במילתא בטעמא ואין לנו לכפול הדברים. ומה שלמד הרמב"ם מסוגיא זו דרך כלל הוא בלמ"ז וז"ל שכל שהוא למעלה משיעור מן התבואה שנזרעת סאה בבית סאה כגון שתים ויותר או למטה כגון מקב ולמטה זהו נקראים אלו זרעוני גינה ולמד זה מדין פשתן בתבואה דמתני' וכדמפרש בסוף הסוגיא ומקב דמפרש לעיל כמו שהבאתי בדיבור דלעיל קצת דבריו בענין זה ומכל פלפול הסוגיא בענין הך פלוגתא דאמוראי לא הביא כלום ו ע דהא דר"ש אומר במתני' כשם שאמרו להחמיר וכו' פירש בה הרמב"ם בפי' המשנה לפי מה שאמרו כאן בהלכה דלעיל כמה דר"ש אומר אין שני מינין מצטרפין לאסור וכו' ו פשתן בתבואה ביאר לעיין בפ"ע [illegible]

## פירוש מהרא"פ

באותן זרעוני גינה בחצי קב מה בזורע חיטי' בסאה זה פי' הר"ש ז"ל אבל הרמב"ם ז"ל פי' קב וחצי ולא גרס והלי קב מכל א' וא' [חוזר לפי' הר"ש] יבומה לפי הך"ד אם יש באותן שהן בקב א' מך"ד בקב בסאה חיטי' או בחצי קב א' מך"ד בחצי קב בסאה חיטי' ומקשה הש"ס א' מך"ד בחצי הקב עב הוא כנוס בהמי' למה אסרו חכמים אפילו (שלים) [חצי] בילה בא מן זרעוני' אע"ג בברובע הקב הוא נזרע מ"מ דבר מועט הן לערך סאה חיטי' ובמתני' השו עד רובע הקב ותו לא ומשני הכל הולך אחר הזריעה ותפוס מהאי עין דזריעה דכי יש רובע הקב בתבואה מתבואה אז נזרע שיעור מקום רובע הקב ויש בזה משום מ"ע ואסרו חכמים וכן בזרעוני גינה (בשלים מנה) [בחצי בילה] יכול לזרוע מקום מחזיק רובע הקב לכך השו חכמים נמי למ"ע דא' מך"ד בסאה יש לו מ"ע אבל פחות מזה אין כאן מ"ע בזריעה ולא חשו חכמים הלכך תבואה בתבואה בפחות מרובע אין צריך למעט: ועד כאן בייך לעמוד ו) באיזה צד הוא ממעט כמו כיצד שבש"ס בבלי: או פוחת כו' תירוץ הוא: שריבה עליהן מן השיעור ויב השתא בשיעור ביטול האיסור להתבטל ברוב היתר אם ריבה עליהן בשוגג כו' וכאן מזיד הוא דהא מותר לכתחלה: אין זקוק לו אין צריך שיעור ממנו דוקא כי איכא רובע לכתחלה דזקוק לבער מתוכה ומ"מ כיון בהתחיל ברובע צריך להבליע כל הרובע אבל כי ליכא רובע לכתחלה אין זקוק לו: היאך עבידא נפי' היא אליבא דרבי יוסי היכי דאיכא ב' מיני' של מיני' אחרים העולים לרובע בתוך בית סאה חיטי' מהו אי חייב לר"י לבער כל הב' מינין דאמרינן הואיל והתחיל וכו' או דילמא כיון דביער מין א' כו לא צריך דאידך אלי רובע כמין א' בפני עצמו ולגבי דידי' לאו התחלה היא ולא נפשוט הבעי' ולחומרא: שני מיני' לא הש"ס הוא דקא דייק הכי אליבא דר"ש דווקא מין א' אבל ב' מינין לא עד היכן ס"ל אותן ב' מיני' דלא זכי אם המיני' רבים על הסאה יסבור ר"ש נמי דאין מצטרפי' הואיל וכל א' בפני עצמו פחות מרובע: עד רובה של סאה דכי איכא רוב מא מן המינים יצטרפו אע"ג בכל א' אינו מגיע בפני עצמו לרובע הקב אבל אם החיטי' הרוב על המיני' אין מצטרפין: חזר והוסיף אם היו המיני' ביחד רובה של סאה והוסיף אח"כ על החיטי' עד שנעשו החיטין הרוב על המיני' חוזר' להיתר': במה דר"ש אין שני מינים מצטרפי' לא כו' בפ"ב דערל' וה"ה דבמתני' דהכא נמי ס"ל הכי א"נ נראה דסמך הכא דערלה דהלו הכא אינו אלא משום מ"ע ותי' תמן סבר בגירכא מדאמר וכ"כ אמר הכא: ה"ג אמר ר"ש שאין שני מיני' מצטרפי' להיתר שיצטרפו מין א' עם החיטי' לבטל מין אחד: היאך עבידא היה שם ד"ב רביעית ומחצה ונפל שם חצי רובע שעורים וה"ל בין הכל ד"ג ואם יצטרפו יהיו בשיעור שיתבטל בהן פחות מרובע עדשי' דכן הוא השיעור פחות מרובע לסאה דהיינו שיהיו חיטי' ד"ג רביעית ומין אחר פחות מרובע והשתא אם יצטרפו השעורים עם החיטי' יבטלו עדשים וכן אם יצטרפו עדשי' לחיטי' יבטלו השעורי' [ר"ל אם הוא בהיפך שהשעורים פחות מרובע ועדשים חצי רובע] אבל כי אינן מצטרפים לחיטי' אע"ג בא"ן מצטרפי' ג"כ לאיסור בנאמר ימעט הכי כיון שיש בעדשי' רובע פחות כ"ש אין בחיטין להודייהו ביטול ביכולין לבטלן וצריך למעט העדשים ולא השעורים: כגון שלשה קבין וארבעת קבין אתבואה וקטנית קאי דמבעיינן ברובע הקב ולא בנופל לבית סאה היינו כגון ג' קבין בית מהן בנזרעו ג' קבין לבית סאה חיטי' או ד' קבין ויותר אבל פחות מג' קבין לבית סאה נימי' אז דקים הם ומדומים

במין של שמנה קבין ברובע לתוך סאה וטעמא דכמו דסאה אוסר בג' קבין וכן איפכא משום דזה סאה וזה חצי סאה והיינו סאה חולקת דקאמר כלומר דהסאה מתחלקת לשתים לג' ג' קבין וזה מתלה מזה וזה כפול מזה כך הם מין של ד' קבין עם מין של שמנה קבין בדוקא וזהו טעמיה דהאי מ"ד עד שמנה כלומר אינו אוסר בריבע הקב לתוך סאה אלא עד מין של שמנה הוא שהשיעור ברובע הקב לתוך סאה ולא במין הפחות ולא במין היותר ועל מין של ד' קבין דברייתא קאי כדאמרן: רובע סאה אסור בתשעת קבין ורובע תשעת קבין אסור ברובע סאה.

רובע סאה אסור בתשעת קבין ורובע תשעת קבין אוסרין בסאה שלשת רבעים של פשתן אוסרין בסאה. היאך עבידא [א] אתר דזרע רובע החיטין זרע תלתא רובעין דכיתן:

## הלכה ב מתני'

[ב] היתה שדהו זרועה חטים ונמלך לזורעה שעורין ימתין לה עד שיתליע ויופך ואח' כך יזרע. אם צמחה לא יאמר אזרע ואח"כ אופך אלא הופך ואחר כך זורע. [ג] כמה יהי (חריש) [חורש] כתלמי הרביעה. אבא שאול אומר כדי שלא ישייר רובע לבית סאה:

**גמ'** [ד] עד כמה היא מזרעת [ה] עד כדי שתהא בארץ שלשה ימים במקום הטינא אבל לא במקום הגריד בעיא היא יתר. ותני כן מקצת היום ככולו במקום הטינא [ו] ואם צימחה והוריד בהמתו לתוכה וקירטמתה הרי זו מותרת. מה טעמא דרבנין מכיון שנתן דעתו לחרוש אפי' לא רצף. תני אבא שאול אומר *אין מחייבין להיות חורש דק אלא כתלמי הרביעה. רשב"ג אומר זנב הסוס היתה נקראת כדי שיהא סוף עפרה של זו נוגע בזו וסוף עפרה של זו נוגע בזו. מה טעמא דאבא שאול מכיון שהתחיל ברובע דיו. מה אבא שאול כר' יוסי כרבנין הוא דרבנין אמרי מכיון שנתן דעתו לחרוש אפ לו לא רצף. אבא שאול אומר מכיון שהתחיל ברובע דיו. רבי יוסי אומר צריך להשלים את כל הרובע:

## הלכה ג מתני'

[ז] זרועה ונמלך ליטעה לא יאמר אטע ואחר כך אופך אלא הופך ואח"כ נוטע. [ח] נטועה ונמלך לזורעה לא יאמר אזרע ואחר כך אשרש אלא משרש ואחר כך זורע. אם רצה גומם עד פחות מטפח וזורע ואחר כך משרש: [ט] היתה שדהו זרוע קנבס או לוף לא יהא זורע ובא על גביהן שאין עושין אלא לשלש שנים: [י] תבואה שעלו בהן ספיחי אסטים וכן מקום הגרנות שעלו בה מינין הרבה. וכן *תלתן שהעלת מיני עשבים אין מחייבין אותו לנכש. ואם ניכש או כיסח אומר לו עקור את הכל חוץ ממין אחד:

**גמ'** תני סומכין עומרין בצד גפנים. אמר רבי יוסי הדא אמרה שאסור ליטע בצד

עד כמה עד שתהא בארץ ג' ימים במקום הטינא אבל במקום הגריד בעיא היא יותר ותני מקצת היום ככולו ואם צמחה והוריד בהמתו לתוכה וקירטמתה הר"ז מותרת מ"ט דרבנן מכיון שנתן דעתו להרוס אפילו לא רצף תני אין מחייבין אותו להיות הורס דק אלא כתלמי הרביעה רשב"ג אומר זנב הסוס כו' מ"ט דאבא שאול כו' מה אבא שאול כרבנן דרבנן אמרי מכיון שנתן דעתו להרוס אפילו לא רצף אבא שאול אומר מכיון שהתחיל ברובע דיו. פי' דאבא שאול ס"ל כרבנן מכיון שנתן דעתו להרוס אפילו לא רצף דא"ל להיות רצופין ולא אמרינן מכיון שהתחיל להרוס יהרוס כולו כמו דס"ל לר' יוסי בה"א ר' יוסי אומר יבור מכיון שהתחיל ברובע יגמור והבא שאול ס"ל כרבנן ולא כר' יוסי וס"ל מכיון שהתחיל ברובע דיו דלאו כר' יוסי צריך להשלים את כל הרובע כמו דס"ל לר' יוסי יבור הכל לעיל בה"א כן גי' הגר"א ז"ל בכי"ק וכן הפי' בסוגיא זו: ואם

כלומר וכי אמרינן דמין של ט' קבין אוסר וכן נאסר ג"כ ברובע לתוך סאה היינו דוקא בתערובת של מין סאה וטעמא דזהו עיקר מהתקנת חכמים דכל מין שכן דרכו להזרע סאה במקום בית סאה לעולם תערובות מין אחר אוסר בו בשיעור רובע וכן הוא אוסר במין האחר בשיעור רובע לתוך סאה יהיה מאיזה מין אחר שיהיה אם מין תבואה או קטנית הוא והא דקאמר תשעת קבין איידי דאידך מ"ד קאמר דאשכחן כמי במין של ג' קבין דאוסר במין של ט' קבין וכטעמיה דפרישית לעיל דס"ל שם סאה הוא דבעינן ולא סאה חולקת הלכך קאמר הך מ"ד דסאה חולקת בעינן בשאר מינין ושאני במין של סאה במקום בית סאה דזהו דוקא הוא דאוסר ונאסר אף במין של ט' קבין אבל לא איצך הדין פירושא דהך סוגיא: שלשה רבעין של פשתן וכו'. זה קאי לפרושי הפשתן בתבואה דמתני' דג' רבעים אוסרין בתוך סאה של תבואה וקאמר היך עבידא כלומר והיכי דמי ומה טעמא ומפרש משום דמקום דזורע רובע קב חטים שם זורעין ג' רבעי' של פשתן וא"כ בתוך מקום סאה של חטים זורעין ג' סאים של פשתן וג' רבעים הן חלק מכ"ד כדפרישית במתני':

תוספתא פ"א
ב"ק פ"א

**הלכה ג מתני'** היתה שדהו זרועה חטים. ועדיין לא נמחו: ימתין לה עד שיתליעו. שיתליעו החטים ויפסדו בארץ ומפרש בגמ' דבארץ לחה כמו מקום הטינא שיעור הפסד הזרעים שלשה ימים ובמקום הגריד ויבש צריך יותר: ויופך. ואח"כ יהפך הקרקע במחרישה ואח"כ יזרע השעורים: אם צמחה. את החטים ויכול הוא להפוך את הכל אפי' כן לא יסמוך על זה ויאמר אזרע שעורים ואח"כ אופך החטים אלא הופך ואח"כ זורע: כמה יהא חריש כתלמי הרביעה. כלומר לא שהוא צריך לחרוש תלמים רצופין זה לזה אלא כתלמי רביעה כדרך בני אדם לחרוש בזמן הרביעה קודם שירד המטר כדי שתרוה הארץ שחורשין תלמים גדולים: כדי שלא ישייר רובע לבית סאה. כלומר שלא ישאר במקום אחד שיעור רובע הקב בבית סאה ואין הלכה כאבא שאול: **גמ'** עד כמה היא מזרעת. כלומר כמה ישהו הזרעים בארץ עד שיופסדו ותהא הארץ מזרעת ומפני שאינה מזרעת כ"א אחר שיופסדו הזרעים: במקום הטינא. בקרקע לחה וכו' כדפרישית במתני' מפני שבמקום גריד בעיא הארץ יותר: ותני כן. בתוספתא פ"ק: מקצת היום ככולו. לא שצריך שלשה ימים שלימים דוקא אלא מקצת יום השלישי ככולו: מ"ט דרבנן. דס"ל כתלמי רביעה משום שמכיון שנתן דעתו לחרוש כלומר שהתחיל לחרוש אפילו לא רצף התלמים סמוכין ורצופין זה לזה סגי: תני אין מחייבין אותו להיות חורש דק וכו' כצ"ל. והבא שאול אומר הכתוב בספרי הדפוס טעות הוא דהא אבא שאול פליג במתני' וכן לא איתא בתוספתא הכי אלא סתמא גרים שם אין מחייבין אותו וכו' ודברי חכמים הן: להיות חורש דק. כלומר סמוך זה לזה: זנב הסוס היתה נקראת. כמו זנב הסוס שסוף שער הקצר נוגע בארוך וזה בזה עד הארוך ביותר כך חורש התלמים כדי שיהא סוף עפרה של זו נוגע באמצעה של זו וכן כולן: מ"ט דאבא שאול. דס"ל במתני' כדי שלא ישייר רובע: מכיון שהתחיל ברובע דיו. כלומר שצריך הוא שירצה שלא יהא רובע לבית סאה במקום אחד מזרע החטים שזרע בארץ דאז כיון שהתחיל לחרוש באותו הרובע דיו וזורע השעורים כדמסיק לקמיה אליבא דאבא שאול: מה אבא שאול כר' יוסי. דקס"ד דה"ק שלא ישייר מהרובע לבית סאה כלום ולפיכך מתמה ושואל מה זה ואם אבא שאול פליג אדרבנן דריש פרקין דקאמרי ימעט מרובע וכר' יוסי ס"ל דצריך שיבור את כל הרובע: כרבנן הוא. ומהדר הש"ס דלא היא אלא אבא שאול כרבנן דריש פרקין הוא ס"ל ובהא הוא דפליג עם רבנן דמתני' דרבנן אמרי מכיון שנתן דעתו לחרוש אפילו לא רצף התלמים זו לזו אלא בשהתחיל לחרוש כדרך החורשין דיו ואבא שאול אומר דצריך שירצה שלא יהא רובע במקום אחד לבית סאה ומכיון שהתחיל ודעתו לחרוש באותו הרובע דיו ואינו צריך שישלים לחרוש את כל הרובע: ר' יוסי וכו'. כלומר דאילו לר"י היה צריך להשלים את כל הרובע:

**הלכה ד מתני'** זרועה. היתה שדהו תבואה או ירק ונמלך לנטעה גפנים ותבואה וירקות בצד הגפנים אסור וצריך להפוך את הזרעים במחרישה לא יאמר וכו' וכן אם היתה נטוע' גפנים ונמלך לזרעה תבואה או ירקות צריך לשרש הגפנים ואח"כ יזרע: אם רצה. כלומר אם רצה לזרוע קודם שישרש גומם קוצץ את הגפנים עד פחות מטפח סמוך לארץ וזורע ואח"כ משרש עוקר את הנשאר בארץ מן הגפנים: **גמ'** סומכין עומרין של תבואה. בצד גפנים ואין חוששין שמא מן הגרעיני' הנופלין מהעומרים לארץ יעלו לצמח ויהיו כלאים בכרם: הדא אמרה. מדלא התירו אלא עומרין שכבר נקצרו ש"מ הא אבל הקמה אע"פ שיבשה אסור ליטע בצדה אפילו

### מראה הפנים

דסבל הוא מדברי ר"ש וכפי' הר"ב שהעתקתי במשנה כזה עכ"פ הלכה כך היא דאין חולק על דברי ר"ש במשנה זו והפסד בהרמב"ם בעצמו ג"כ חזר בו מפי' הזה בדברי ר"ש דהא משמע דהש"ס קאמר לה כמה דר"ש וכו' ולא שהן דברי ר"ש בעצמו ואיך שיהיה הדין פשתן בתבואה להלכה הוא והנלמד ממנו לכיוצא בזה לפי התבנון: **ימתין** לה עד שתתליע ויופך. מליבנא דמת י' משמע דהרווייהו בעינן וכמ"ש הרמב"ם בפ"ב מכלאים בהלי"ג ומ"ש הראב"ד לא נשית כך בתוספתא וכו' נמצא לזה הלבון מה ששנו במשנה ויופך או יופך ק'מר ובהדא סגי ליה ולפירושו היה קשה מפני מה לא הקדים התנא דבר שבידו לעשות וכן הו"ל לשנות יופך וימתין לה עד שתתליע ועוד דהתירא דיופך מיד הוא לפי דבריו וא"כ היה לו להקדים את הקודם בזמן ואח"כ לשנות המאוחר אלא ודאי ד"ה דמת י' פליג אתנא דתוספתא ואחר שהתליע צריך הוא שיופך

שנויי נוסחאות (סו"ג) אוסרין כד"ו אסורין. (סוכ"ג) מכיון שהתחיל ברובע כד"ו מכיון שהתחיל דעתו ברובע. (סוכ"ז) שאין וכו' בהן כד"ו שאינן וכו' בה. (סוכ"ו) בה כד"ו בהן.

### פירוש מהרא"פ

ונידוני' כזרעוני גינה ומשערינן בהו א' מק"ד בנופל לבית סאה ולא ברובע: **כגון** קב וחצי אזרעוני גינה קאי וכבר פירשתיו: **הא** קביי' ברובע דווקא קב וחצי שהן דקי' מאוד הוא דמשערינן בנופל אבל אם נזרעו בקביי' לבית סאה אז דינן כתבואה וקטניות וברובע הוא דמשערינן ולא בנופל וקשין אהדדי הא ברייתא דלעיל ס"ל קביי' משערינן בנופל והא ס"ל קביי' משערינן ברובע: **ר"ז** ור"א פליגי אליבא דר"ה דמר אמר הכי אמר ר"ה ומר אמר הכי אמר ר"ה ובהכי מתרצין הברייתות דמ"ד עד ח' נותן א' למטה והיינו קביים שהן ג"כ ברובע ומ"ד עד ט' קביים בנופל: **עד ט'** עד א' מתוך הסוגיא ש"מ דה"ק י"ב י"א י' עד ט' משערינן מהן בנופל ולמעלה למטה קתני וה"פ י"ב י"א י' עד ט' משערינן בנופל כמו בזרע פשתן אבל מט' ולמטה עד ב' משערינן ברובע ומב' ולמטה בנופל והטעם כשם שמשערינן ברובע ג' למטה מסאה והיינו ג'ד'ה' ה"נ ג' למעלה והיינו ז'ח'ט' ולא איירי עד השתא בסאה עצמה אלא בתערובת בנתערב בתוכה ו.הרמב"ם ז"ל דס"ל דהאי זרע פשתן סתמא אתי' מילתי' דר"ה אפי' כרבנן: **תשעה** ועשרה מהו שיצטרפו ט' משערינן ברובע ועשרה בנופל מהו שיצטרפו כל א' לפי שיעורו אם כפל חצי רובע מן הט' קבין וא' מן מ"ח מן העשרה קבין מהו שיצטרפו שיהא צריך לנטע: **ג'** ומ' מצטרפי' דתרווייהו שיעורן ברובע ופשיטא במצטרפי' אע"ג שלעניין ערך הזריעה הם רחוקי' זה מזה יותר ממה שרחוקי' ט' מי' דעיקר טעם דרובע הקב הוא משום זריעת בית סאה ואפ"ה מצטרפים ט'

וי' מצטרפי': **סאה** חולקות ביניהם כלומר הסאה מחלקת בין ג' קבין לט' קבין דהיינו אי נפל רובע הקב מסאה לתוך ג' קבין או לסיפך רובע הקב מדברי' הנזרעים ג' קבין לבית סאה ימעט וכן אי נפל רובע הקב מדברי' הנזרעים מסאה לבית סאה לדברים הנזרעים ט' קבין לבית סאה או לסיפך שנפל מהן רובע לדברים הנזרעים סאה לבית סאה אבל הן עצמן ג' וט' גופן משערינן בנופל [פי' אי נפל מאותן שהן ג' קבין לבית סאה לאותן שהן ט' קבין לבית סאה משערינן אי נפל אחד מכ"ד של ג' קבין לתוך ט' צריך למעט אותן חלק כ"ד של ג' קבין וכן להיפך בשיעור גדול לפי שט' קבין] אבל כשנפל מתרווייהו לסאה תבואה שאז משערי' להו ברובע כדאמרן מצטרפים יחד נמי אז לרובע זה כראה לדעת הרמב"ם ז"ל דפירש דהפשתן כו' סתמא היא אבל הר"ש פי' דקאי סאה מחלקות אר"ש ופירושו ז"ל בכל הסוגיא זאת מן ט' ומ' פד הפיסקא לא נתבררו לי דבריו ז"ל: (עד כאן שייך לעמוד הקודם) ג' רביעית של פשתן אמתני' קאי וסתמא היא לדעת הרמב"ם ז"ל כמ"ש וצריך ג' רביעית מן דמשערינן בנופל וי"ח קבין נריכי' לבית סאה לפיכך שיעורי' ג' רביעית: **אתר מקום:** **כיתן פשתן:** **מתני'**. **עד** שיתליע ושיעורו כשתשהא ג' ימים בקרקע לחה וביבשה צריך יותר: **ויופך** יהפוך הקרקע במחרישה כדי שלא יצמח הזרע: **ובמה** יהא חורש מהפך שלא תאמר שהוא מחויב להפוך ולהרוס הצלמים קטנים סמוכים זה לזה אלא כתלמי הרביעה שרגילין להרוס תלמים גדולים אחר שירד הרביעה: **כדי** שלא ישייר

**מהר"ם יפ"ם במפרש** ד"ה עד ס' כו' אלא בתערובות שנתערב בתוכה. נ"ב ולמ"ד עד ח' משערין בנופל אבל ח' וז' וכו' משערין ברובע ס"ל קביים ברובע דבשם ששתים למעלה דהיינו ח' וז' משעריו ברובע כי בסאה עצמה שהוא ו' עד השתא לא מיירי ה"נ למטה קביים משעריו ברובע ובהכי מתרצין הברייתות:



עין משפט נר מצוה

יא
א מיי' פ"ב מכלאים ה"ה וכ"מ

יב
ב ג מיי' שם הי"ג טוש"ע יו"ד סי' רצו סי"ג

יג
ד מיי' שם

יד
ה שם הי"ד

טו
ו ז מיי' פ"ו שם ה"ו טוש"ע שם סי' כד

טז
ח מיי' פ"ב שם הי"ב וברא"כ"ד וכ"מ טוש"ע שם סי"ב

יז
ט טוש"ע שם סי"ח

גליון הש"ס וציון ירושלים

צ"ל שתהא בארץ ג' ימים. כ' בראב"ד בהשגות שם הי"ג. ונראה דאזיל לשיטתו בעי"ב שם. ובזה יש ליישב קו' הכ"מ שם. ודו"ק: צ"א נמחה והוריד בהמתו לתוכ' וקרטמ'. עי' שנות אליה: ומ"ש הגאון מוה' יצחק פרענקיל אבד"ק בארטשין וברגהותיו על ביאורי הגאון ז"ל:

מסורת הש"ס

**מסורת הש"ס**

לקמן פ"ז מ"ב
תוספתא פ"א.
ב"ק פ"ח.
ירושלמי ב"ב פ"ה ה"א.

**גמרא**

קמה יבישה גפן יבש. מהו לזרע בצד גפנים יבשות. נשמעינה מן הדא [א] *גפן שיבשה אסורה ואינה מקדשת ואמר רבי לעזר דרבי מאיר היא דרבי מאיר אמ' אפילו גפן הצמר אסור ואינו מקדש. הדא אמרה שמותר לזרע בצד גפנים יבשות *ואם צמחו מותרות לשעבר ואסורו' לעתיד לבוא. כהדא ר' שמעון בן יהודה גם כרמייא אמ' לאריסיה פוק זרע. מן דזרע צמחין. אמר ליה פוק חצוד. מן דחצד ארטבין אמר ליה פוק סמך. ר' זעירא בעי עד כדון כר' שמעון בן יהודה שהוא אמר לדעת גמורה. שאר בני אדם שאין אומרין לדעת גמורה. חזר ואמר אפילו רבי שמעון בן יהודה אינו אוסר אלא משום מראית העין: [ב] *תניי יהושע היו מלקטין עשבים מכל מקום חוץ משדה תלתן. רבי יעקב בר אחא בשם רבי יצחק בר נחמן כשזרעה לעמיר היא מתניתא. והא תנינן [ג] *וכן תלתן שהעלת מיני עשבים אין מחייבין אותו לנכש. רבי יעקב בר אחא

**פני משה**

אפי' גפן יבש דאל"כ לישמעינן רבותא דאפי' בצד הקמה כשהיא יבשה מותר לסמוך אלא גפן יבש: מהו לזרוע. בתחלה זרע ירקות בצד גפנים יבשות: נישמעינה מן הדא. דתנן לקמן בפ"ז גפן שיבשה אסורה מלזרוע בצדה מפני מראית עין ואם זרע אינה מקדשת לאסור הזרעים בהנאה וא"ר אלעזר עלה דר"מ היא דקאמר שם דאפי' צמר גפן אוסר ואינו מקדש וה"ה לגפן שיבשה אבל לרבנן אינו אוסר א"כ ש"מ מותר לזרוע בצד גפנים יבשות אליבא דרבנן: ואם צמחו. אמתני' קאי והא דקתני אם רצה גומס עד פחות מטפח וזורע ואח"כ משרש ועלה קאמר ואם חזרו וצמחו הגפנים יותר מטפח על הארץ מותרות לשעבר כלומר מה שכבר גדלו הזרעים קודם שצמחו מותרות הואיל והתירו לו חכמים לזרוע על סמך שישרים אח"כ ואע"פ שעדיין לא השרים אבל להבא אחר שהלא שצמחו ומה שגדלו אח"כ אסורות עד שישרים הגפן: כהדא דר"ש בן יהודה גם כרמייא. שהיה רוצה לזרוע במקומן והיה גומם וקוצץ את הגפנים והיה אומר לאריסי' לך וזרע שם בלידן ולאחר שזרע חזרו וצמחו הגפנים וא"ל לא וקצוץ א"כ לא וקצור הזרעים שלשעבר דאותן מותרין הן ושלא יגדלו ביותר אחר שצמחו עוד הגפנים ולאחר שקצץ הרטובות והצומח הלא של הגפנים חזר ואמר לו לא וסמוך הזרעים בלדם: ר"ז בעי עד כדון כר"ש בן יהודה. כלומר עד כאן שרי כה"ג אלא לר"ש בן יהודה גופיה שהוא היה נזהר ואמר לדעת גמורה שיעשה האריס כן אלא שאר בני אדם שאינן אומרין לדעת גמורה וכלומר מי חיישינן שאם אתה מתיר לו את הזרעים שגדלו לשעבר אף הוא יתיאש מלקוצרם אחר שחזרו וצמחו הגפנים: חזר. ר"ז ופשט לי' לנפשיה ואמר אפי' ר"ש בן יהודה לא היה נזהר לאסור את שלהבא אלא מפני מראית העין שהרואה אומר שזרע הזרעים בעוד שלא נגממו הגפנים עד פחות מטפח או שנזרעו אחר שחזרו וצמחו וכיון שאינו אסור אלא מפני מראית עין לא חיישינן למידי דהא מיהת כשזרע הזרעים בהיתר הוא שזרע:

## הלכה ה מתני'

היתה שדהו זרועה קנבוס ולוף. וקצרן ונשארו השרשים בארץ ודרכן של מינין אלו שחוזרין וצומחין לאחר ג' שנים לפיכך לא יהא זורע ובא על גביהן זרע אחר עד שיעקר העקרין: איסטיס. הוא מין צבע אינדיקו בלע"ז וכשכורתים אותו חוזר וצומח מאליו ונקרא ספיח. א"כ ספיח הוא מה שצומח מן הזרע הנופל בשעת קצירה: וכן מקום הגרנות. שדשין בו כמה מיני תבואה ועלו שם מינין הרבה: וכן תלתן. פינגריקו בלע"ז שזרען למאכל אדם ועלו בה מיני צמחים וכל אלו נראה שאין דעתו נוחה מהן לפי שהאסטיס קשה הוא לתבואה וכן צמחי העשבים קשין לתלתן הנזרע למאכל אדם ומקום הגרנות נמי קשה להם הזרעים שמחלידין את הקרקע והלכך אין מקום לחשוד שבעל השדה זרע אותן אלא מאליהן הן עלו ואין מחייבין אותו לנכש ולעקור אותן: אם נכש או כיסח. מקצת מהן אומרין לו עקור את הכל דאי לאו הכי מיחזי כמקיים כלאים שהרי מקצתן עקר והניח השאר ובהכי גלי דעתיה דניחא לי' בהנשאר לפיכך צריך לעקור את הכל. נכש מקרי כשעוקר הצמחים עם השרשים וכיסח הוא כשקוצץ העלים והשרשים נשארו בארץ:

גמ' תניי יהושע. תוספתא היא בפ"ח דב"ק דקחשיב התם תנאים שהתנה יהושע בכניסתו לארץ וזה אחד מהן שיהו מלקטין עשבים בכל מקום ואין חוששין משום גזל חוץ מן העולין בשדה תלתן לפי שהן מעלין לה והתולשן מפסיד את התלתן ולקמיה פריך עלה וגרסי' להאי סוגיא לקמן במס' ב"ב פ' הספינה בהל"א: כשזרעה לעמיר היא מתניתא. הך ברייתא דתנאי יהושע מיירי בשזרע התלתן לעמיר לעשות מהן קש לקשר העמרים של תבואה הלכך המלקט עשבים משדה תלתן מפסיד אותן: והא תנינן הכא וכן תלתן וכו'. ומשום דבלא"ה עומדין לעקור

**רידב"ז**

ואם צמחו מותרות לשעבר ואסורות לעתיד לבוא. בתוספתא היא גבי גומם פחות מטפח וזורע ואח"כ משרש דאם לא ישרש יחזור ויצמח משום דכיון דהזרעים אלו נעשה לה עי"ז וחוזר וצומח ע"ז אמר דאם נצמח האילן מותרות לשעבר ואסורות לעתיד לבוא ר"ל דאם יקיים אותן אח"כ אסורות לעתיד לבוא כהדא שמעון בן יהודה גם כרמיא אמר לאריסי' פוק זרע מן דזרע צמחין משום דנעשה לה וע"כ נצמח ע"כ אמר לי' פוק הגוד משום דאסור לעתיד לבוא מן דהגד ר"ל לאחר הקצירה ארטבין פי' נעשה רטוב נתייבש כיון שכלתה הלחלוחית ע"י הזרעים חזר ואמר לי' פוק סמך פי' דהשתא מותר לחזור הזרעי' עליו ר"ז בעי עד כדון כרשב"י שהוא אמר לדעת גמורה פי' תיבת לדעת גמורה איתא בירושלמי לענין שנותן לו על כל אופני' ושלא לדעת גמורה הוא שנותן לו רק מגד הכרח עבירה עי' במס' סוכה פ"ד ה"ב וע"כ מקשה התינח רשב"י דהגד ע"כ על כל אופנים ולא אמר להרים הגוד משום כלאים ולא משום הכרח מראית עין דכלאים נוה לחגוד ע"כ מותרות לשעבר אע"פ שנגמח אגל הזרעים ולא אסור משום מראית עין דכלאים משא"כ שאר כל אדם דלא יהגדו רק משום הכרח דהיסור כלאים ואם יאמרו דיהגדון משום איסור כלאים א"כ השלעבר נמי מיחזי ככלאים ומשני דאף רשב"י אינו אוסר אלא משום מראית עין ר"ל דאף רשב"י ג"כ נוה להגוד משום מראית עין דכלאים ואפ"ה השלעבר מותר ולא הוי מראית עין בשלעבר כיון דהכמים התירו לו: תניי יהושע כו' כשזרעה לעמיר היא מתניתא. דבזה ניחא לי' אבל בשעלתה לזרע לא ניחא ליה לבעה"ב בזה משום דמין זה מפסיד התלתן והא תנינן וכן תלתן שהעלת מיני עשבים אין מחייבין אותו לנכש אלמא דלא ניחא לי' לעשבים ואין לחשוד אותו שזרע בכיון בכאן משום דהעשבים מפסידין את התלתן ומשני ריב"א בשם גרמי' דמיירי בעשבים שהעלה לשם זרע דעשבים הללו מפסידין התלתן ובעשבים הללו מותרין משום גזל ואין בו תניי יהושע ע"ז מקשה ר' יוסי א"כ מה שאסר יהושע משום גזל לא אסר אלא אותן העשבים דהוי בעוברי עבירה דאותן אסורין משום גזל אבל עשבים דאין בהן עבירה מותרין משום גזל בתמי' א"ז דפשיטא דלא שנייא בין לזרע בין לעמיר בכולהו אסר יהושע אפילו לזרע דמותר משום כלאים ע"ז מקשה כיון שדעתו עליהן דקאמרת אסורין משום גזל א"כ ניחא לי' לבעה"ב אע"פ שמפסיד התלתן א"כ יהא חייב לנכש דהא יחשדו אותו שהוא זרען ע"ז משני ר' אחא בשם ר' מיישא רוצה הוא בהן כאילו עקורין ומונחין לפניו ר"ל דלעולם לא ניחא לי' מה שעלו בכאן ורוצה שיהיו עקורין ויהיו מונחין עבורו אבל לא שיטלם אחר ופריך א"כ לפ"ז כלאי הכרם יהא אסור משום גזל. דאף דניחא לבעה"ב שיעקרום כדי שלא יאסר את כרמו בשיוסיפו מאתים אבל כ"ז להניח לפניו ולא שיטלם האחר לעצמו א"כ קשה על תירוצא דר' אחא בשם ר' מיישא ע"ז קאמר דר' יוסי לא אמר כן אלא שבסוף הוא רוצה בהן כאילו עקורין ומונחין לפניו ר"ל דאף שלכתחלה לא היה רוצה שיעלו העשבים ויפסידו את התלתן מ"מ לאחר שעלו וכבר הפסידו נמצא דלבסוף הוא רוצה שיהיו מונחין לפניו ולא ביאר עדיין טעמו וע"כ מקשה א"כ קשה נמי לדידי' ג"כ מכלאי הכרם שלבסוף הוא רוצה קודם שעלה למאתים וע"ז מסיק טעמו כאן יש לו עם מי להכנס וכאן אין לו עם מי להכנס ר"ל דבכלאי הכרם לא ניחא ליה ג"כ בסוף שעלה כלאים במקום הזה טוב יותר שהי' עולה במקום אחר ויכנס ממקום אחר משא"כ בעשבים של תלתן ניחא ליה בסוף שעלו אגל תלתן דעם התלתן יכנס אבל בלא תלתן אין לו עם מי להכנס דבפ"ע לא חשיב כלל הילכך הגם דלכתחלה אינו כדאי ההפסד דתלתן אבל בדיעבד שכבר עלו ניחא ליה על עלם העשבים שעלו בכאן עם התלתן דבלא תלתן לא הי' לו עם מי להכנס וניחא ליה בהרכבה הזאת וע"ז פריך ר"כ אמר ר"מ בעי הגע עצמך שהיתה לו שדה אחרת של תלתן סמוכה הרי יש לו עם מי להכנס וא"כ לא ניחא ליה מהרכבה הזאת מה שעלו ביחד עם התלתן דהא אז הי' ניחא לי' שלא יעלה ביחד עם התלתן ע"ז אמר מיליהון דרבנן פליגין ר"ל על קושית ר' מנא דר"מ ס"ל דתלתן עם עשבים דומה לכלאי הכרם כמו דכלאי הכרם מותר משום גזל כמו כן תלתן בעשבים מותר ואילו מיליהון דרבנן פליגין ע"ז דאר"ז בשם דבית ר"י כל הספיחין אסורין ר"ל משום גזל חוץ משדה בור וניר ובשדה כרם ר"ל כלאי הכרם מותרין משום גזל ואי כר"מ קשה יאמר גם חוץ משדה תלתן של זרעים אלא ודאי דכלאי הכרם לא דמי לשדה של תלתן לזרעים דבשדה תלתן לזרעים אסור משום גזל: א"ר

**מראה הפנים**

שיופר ופסק כתנא דמתני': מהו לזרע בצד גפנים יבשות נישמעינה וכו'. מפשיטותא דהכא משמע דמאן ת"ק ר"מ וכדר"א והרמב"ם בפ"ה מכלאים בהט"ז פסק דאסור לזרוע בצד גפן יבש ובגמר גפן פסק שם כהלי"ע דמקדש ודלא כר"מ ולכאורה קשיא לפי מהמצות הסוגיא דהכא ויתבאר מזה במקומו לקמן בפ"ז בס"ד:

היתה שדהו זרועה קנבוס ולוף וכו'. הר"ש ז"ל פי' הנך מינים אין להם התלה ותרישה שעומדין בקרקע ג' שנים ואין מתליעין והראב"ד ז"ל בהשגות בפכ"ב מכלאים בהלי"ב כתב כעין פי' זה שהעניין הוא בשזרען ולא צמחו שלא יחשוד עליהן שהתליעו אלא שבן פעמים שוהין זמן גדול תחת הארץ משנה לשנה ומלמיחים ונשמר עצמו מלכתוב שאין להם גם חרישה כדברי הר"ש מפני שלדעתו לא בעינן שניהן אלא או התלעה או חרישה כדברי התוספתא וכמה שהבאתי לעיל בהל"ג ד"ה ימתין לה עד שתתליע וע"ש ומ"מ קשי' עליה מיניה וביה לפירושו זה דאם (נהד) מייהו כגי בהאי מתני' דלעיל א"כ נהי שהקנבוס ולוף אין מהליעין ונומחין אחר כמה שנים עכ"פ תקנתא דחרישה איכא בהו ואמאי לא יהא זורע ובא על גביהן יהפוך אותן ויזרע שם איזה מין שירצה ודוחק למר דלדידיה הכי מפרשינן להמתני' לא יהא זורע ובא על גביהן כל זמן שלא הפך וחרש אותן דהקנתא דהתלעה לית להו דאלכתי קשיא הכי הו"ל למיתני לא יהא זורע וכו' עד שיהפוך וה"ז שחירה לפי פירושא שפי' כאן לדעתו בפירושא דמתני' דלעיל וכבר כתבתי שם לעיל דמלישנא דמתני' משמע דפליגא אתוספתא. מיהו בעיקר הפי' דמתני' דהכא לא הוה נוח לו להרמב"ם ז"ל לפרש כן וכמ"ש בפי' המשנה ואיני יודע היאך אלו עושות לג' שנים ולפיכך פי' בה שהענין הוא שלאחר שיכרתו אותן וישארו השרשים יחזרו ויצמחו אחר ג' שנים וכו' ע"ש ובחיבורו שם כתב שדה שהיתה זרועה וקצר הזרע ונשארו העיקרין בארץ וכו' עד שיעקר העיקרין ולא תיקשי דלפ"ז אמאי נקט במתני' קנבוס ולוף הא בכל זרעים הדין כן שלא יזרע מין אחר עד שיעקר העיקרין דזה כבר תיקן גלבו"ו שכתב שם א"ש

שנויי נוסחאות (בוי"נ) משום כד"ו מפני. (סיס"ז) כשזרעה כד"ו בשורעת.

**פירוש מהרא"פ**

רובע לבית סאה שלא ישאר בארץ מקום שאינו מהופך אלא פחות מק"ד לבית סאה וכיינו פחות מרובע קבן לבית סאה: גמרא: ה"ג עד כמה מתלעת: הטינא לחה: הגריד יבשה: מקצת היום של ד' ימים כבולו. מכו. הטינא ש"מ דיש חילוק בין מקום הטינא ליבש מדפרש בה מקום הטינא: וקירמ"ה כמו קרמוש עלה עלה ואוכל ליחלחה ותכלה שבבמה: אפי' לא רלף אפילו לא עבד החלפים נטפים כמוכים זו אגל זו: ה"ג בתוספתא אין מחייבי' איתו נחרוש חרים דק אלא חורש הריש נקה כתלמי הרביעה רבב"ג אומר וכו' ולא גרסי' אבא שאול: זנב הכוכ היתה נקראת אותה שהוא בסיה חורש נה בסיא דומה זנב הסוס במקום שבסיים זה מתחיל אידך [כגון אלו שהולכין בקוף"לא. במפתח]: פ"כ סוף עפרה של זו מה שנפל נגדין נוגע באידך באלה וכ"כ הם רחוקים מהדדי: מ"ט דאבא שאול למה מגריך שלא ישאר אלא פחות מרובע ולמה לא מצריך לחרוש כולם: כיון שהתחיל ברובע הואיל וחרש כל הקרקע עד הרובע ובאותו רובע התחיל לחרוש ג"כ ר"ל באלו גמר כל השדה כולה ודיו בכך: מה אנא באול כר"י שאם נתן לדבר אם לא נאמר כמו שאמרנו לאבא שאול בפ"ב לא דאמר כדי שלא יבייר רובע לבית סאה היינו כוונתו אבל פחות מזה יבייר אנא נאמר דכוונתו ולא יבייר כלל שאפי' בית רובע צריך לחרוש ולא יבייר א"כ צריך לומר דאבא שאול כר"י ס"ל בתמיה אלא ודאי דה"פ הא פחות מרובע יבייר וכרבנן ס"ל ולא כר"י דלא אמרינן כיון שהתחיל כו': מתני': זרועה תבואה ונמלך לנוטעה גפנים: אשרש אפקול השרשים: גומם כורת הגפן סמוך לקרקע שלא ישאר גבוה טפח מן הקרקע: קנבום או לוף במינים הללו אין התלעה והריסם מועלת נכן לפי

שמתקיימים שלש שנים בארץ ואינן מתליעים: אסטים לבע דומה לתכלת ורגילין שכורתי' אותו וחוזר וצומח ומה שצומח פעם שנית נקרא ספיח א"כ מה שצומח מן הזרע הנופל בארץ בשעת קצירה ספיח: מקום הגרנות שדשים בו תבואה וקטניות: תלתן גיגריק"ו בלע"ז: אין מחייבין לעוקרן מין ממין אחר דבלא"ה סופו לעקר את כולן לפי שאיסטים קשה לתבואה והעשבים כשנזרע למאכל אדם וכן מקום הגרנות נמי קשה לה הזרעים שמחלידין אותה ולא חזיא נכש או כסח דהשתא גלי דעתיה דניחא לי' באותן הנשארים שהרי עקר הכל חוץ מזו אומרים לו עקור את הכל מפני שנראה כמקיים כלאים חוץ ממין א' שמותר להניח נכש היינו עקירה עם השרשים כסח נשארו בארץ אלא חתך העלין שעל הארץ: גמרא: סומכין עומרים בצד הגפנים הואיל ואין מחוברין בארץ מותרין: ה"ג כדא אמרה שאסור ליטע בצד קמה יבשה גפן יבש ופי' דקי"ל בפרק שביעי קמה יבישה אינה מתקדשת מן התורה אשמועינן כאן שאסור ליטע בצדה דלא תימא אפי' לכתחילה מהו קמ"ל ברייתא זמותר לסמוך העומר ליטע גפן אבל קמה יבישה דומיא דעומר באינה נר כה לקרקע ואפי' מחוברת אלא לימא דלאו דווקא אינה מתקדשת קאמר אלא אפי' מדרבנן מותר דהכ"ל אסורה כמ"ש שם גבי שאר דברים בכורים ולא מתקדשי' ע"מ"ל: (עד כאן בייך לעמוד הקודם)

מהו ליזרע בצד גפנים שפיר ידע מתניתין דלקמן אלא דלא ידע אם פירושה יבשה לגמרי האילנות ביובשים הענין שלה ובעייתו ביבשים לגמרי: דר מ אמר בקיפא אסור



**עין משפט נר מצוה**

יח
א מיי' פ"ה מכלאים הט"ז טוש"ע יו"ד סי' רצו סי"ב
יט
ב מיי' פ"ה מנזקי ממון הי"ג טוש"ע חו"מ סי' רעד ס"א בהג"ה
כ
ג מיי' פ"ב מכלאים ה"ט סמ"ג לאוין רפ"ט טוש"ע יו"ד סי' רצז ס"ט

עין משפט
נר מצוה

כא
א מיי' פ"ב מהל' כלאים ה"י

א"ר יוסי מילתא דר' יוחנן מסייע לי כו' לא ולקוט כו'. ר"ל דמחייב לעקור משום כלאים הגם דרק הירק הוא של ישראל והותיב ר' אבהו ממתניתין דידן וכן מקום הגרנות וכו' שדה של תלתן כו' דא"צ לנכש וא"כ מה דלא ניחא לי' ועלו מאליהן א"צ לנכש וה"נ הרי חלק העכו"ם דמי לעלו מאליהן ולא ניחא לי' ולמה ינכש ומשני ליה דהתם המקום גופיה מוכח ואי ס"ד דבשדה תלתן מותר משום גזל א"כ מעיקרא לא קשה מידי דהתם מותרין משום גזל פשיטא דאין צריך לנכש מה שאין כן הכא גבי ירק דאסורין משום גזל אלא ודאי דאף בשדה תלתן אסור משום גזל. ע"ז מדחה הגמרא דמזה אין ראי' כההיא דאמר ר"א עשירים היו בתשובות כו' ולעולם הי' יכול לשנויי כן בהילוק הזה:
רפב"ל

אחא בשם גרמיה כשהעלת לזרע: אמר רבי יוסי וכי לא בא יהושע לפרש אלא לעוברי עבירה. עבר עבירה אסור משום גזל. לא עבר עבירה מותר משום גזל. הוי לא שנייא היא שזרעה לזרע (הא) [היא] שזרעה לעמיר. והתנינן וכן תלתן שהעלת מיני עשבים אין מחייבין אותו לנכש. אם את שדעתו עליהן יחייבו אותו לנכש. ר' אחא בשם ר' מיישא רוצה (הן) [הוא] בהן כאלו עקורין ומונחין לפניו. מעתה מצא כלאים בכרם יהו אסורים משו' גזל שהו' רוצ' בהן כאלו עקורי' ומונחין לפניו. ר' יוסי לא אמ' כן אלא שבסוף הוא רוצה בהן כאלו עקורין ומונחין לפניו. מעתה מצא כלאים בכרם יהו אסורין משום גזל שבסוף הוא רוצה בהן כאלו עקורין ומונחין לפניו. כאן יש לו עם מי להכנס. וכאן אין לו עם מי להכנס. רב נחמן אמר רבי מנא בעי הגע עצמך שהיה שם שדה אחרת של תלתן סמוכה לו הרי יש לו עם מי להכנס. מיליהון דרבנין פליגין דאמר רבי זריקן בשם דבית רבי ינאי כל (הספחין) [הספיחין] מותרין חוץ מן (העלין) [העולין] בשדה בור בשדה ניר בשדה כרם ואמר חוץ משדה תלתן שזרען לזרע. אמר רבי יוסי מילתא דרבי יוחנן מסייע לי. מעשה באחד שלקח ירקה של גינה מן הגוי אתא ושאל לרבי יוחנן אמר ליה צא ולקוט ולפי השוק מכור. הותיב רבי אבהו קומי ר' יוחנן והא תנינן וכן מקום הגרנות שעלו בהן מינין הרבה. אמר ליה א מקומו מוכיח עליה שאינו רוצה בקיומו. ויתיבינא כאן אסור משום גזל וכאן מותר משום גזל. היאך אתה משיבני דבר שהוא אסור משום גזל
עם

לעקור הן לפי שהעשבים קשים לתלתן הן והיך אמרת דמעלין להן. בשם גרמי'. מסמיה דנפשי' מתרץ לה בשהעלת לזרע. כלומר דהכא במתני' מיירי שזרע בשדה להתלתן לזרע או שיהא למאכל אדם מה שהעלת השדה אותן ולפיכך העשבים קשין להן שמכחישין אותן ונפסד טעמן: וכי לא בא יהושע לפרש. תקנה שלו ותנאו אלא לעוברי עבירה למקיימי כלאים עבר עבירה אסור משום גזל לא עבר עבירה מותר משום גזל. בתמיה דהא אמרת דכי זרען לעמיר מעלין העשבים להן וא"כ אף הוא יניח אותם וכי לא בא יהושע לאסור לעקור העשבים משדה תלתן משום גזל אלא לעשות תקנה לעוברי עבירה: הוי לא שנייא. סיומא דקושיא היא כלומר א"כ על כרחך דאין חילוק דהיא שזרעה לזרע היא שזרעה לעמיר והשתא היאך שתאמר בהן קשיא דאי בשניהן ניחא לי' לבעל השדה שיעקרו העשבים לפי שקשים להם לתלתן א"כ אמאי תיקן יהושע בהן שיאסרו משום גזל ואי אמרת בשניהן לא ניחא ליה לבעל השדה שיעקרו העשבים משדה תלתן לפי שמעלין העשבים להם א"כ קשיא וכי תיקן יהושע בשביל עוברי עבירה: והתנינן וכן תלתן וכו'. כלומר ועוד הא בלא"ה לא מצית אמרת דניחא לי' לבעל השדה בעשבים של שדה תלתן דהא את שדעתו עליהן קא מחשבת להו וניחא ליה לבעל השדה א"כ יחייבו אותו לנכש וקשיא לן להאי גיסא ולהאי גיסא: רוצה הן בהן וכו'. כלומר דר' אחא משני לעולם כדאמרינן מעיקרא דשאני בין זרען לעמיר דהעשבים מעלין להן ובהכי מיירי תקנת יהושע ומתני' מיירי בשזרען לזרע למאכל אדם והעשבים קשין להן ולא חייבו אותו לנכש דהואיל וקשין להן לא יחשדו לבעל השדה שהוא זרע אותן מיני העשבים וכיון שמאליהן עלו אין מחייבין אותו לנכש ודקשיא לך וכי תקן יהושע בשביל עוברי עבירה היינו טעמא דתנאי יהושע רוצה הן הבעלים כאלו עקורין ומונחין לפניו כלומר להכי תקין יהושע שלא ילקטו העשבין לצורך עצמן מפני שזה רוצה בהן שהוא יעקור אותן ולא יקיים כלאים: ופריך עלה מעתה המוצא כלאים בכרם יהו אסורין משום גזל לעקור מפני שבעל הכרם רוצה שהוא יעקור אותן בתמיה: ר' יוסי לא אמר כן. לשנויי כהך דרב אחא אלא שבסוף הוא רוצה בהן וכו' כלומר דהיינו טעמי' דתקין יהושע דעשבים של שדה תלתן יהו אסורו' משום גזל מפני שבעל השדה רוצה בהן שיהו ג"כ לעמיר כשילטרך לבסוף לקצר העמרים כמו שזרע להתלתן בעצמו לעמיר כדמוקמינן לה להך ברייתא דתנאי יהושע ונמצא שרוצה בהן לצורך עצמו וגם הוא יעקור אותן ולא יקיים כלאים ולפיכך אסר יהושע את העשבים משום גזל ודייק ר' יוסי וקאמר בסוף הוא רוצה לאשמועינן דאפי' בשזרען לזרע ולא ניחא ליה להעשבים בתחלה מ"מ לבסוף כשילטרך רוצה הוא בהן וא"כ אפי' בגוונא דמתני' אסורות משום גזל: מעתה מצא כלאים בכרם וכו'. כלומר סוף סוף קשיא דנימא גם במצא כלאים בכרם כן: כאן יש לו עם מי להכנים. כלומר שאני בכלאים בכרם שכבר יש לו איזה דבר עם מי לקצרן ולהכניס לאסוף ולהביאן לביתו וכאן אין לו עם מי להכנים אותן ולהביאן לביתו ובתחלה זרע התלתן לשם כך וא"כ רוצה גם הוא בעשבים שיהו לצורכו ויהו עקורין ומונחין לפניו ולא יטלו אותן אחרים: הגע עצמך. שהיה לו שם עוד שדה אחרת של תלתן סמוכה לו והרי יש לו עם מה לקצר ולהכניס הכל לביתו וא"כ נימא בזה דהשאר יהו מותרים משום גזל אלא לא קיימא הך טעמא להך שינויא: מיליהון דרבנן. דלקמן פליגין על הא דר' יוסי דהא לדידי' אפי' בשזרען לזרע אסורין העשבין משום גזל כדדייק וקאמר שבסוף הוא רוצה בהן וכלומר אף דבתחלה לא ניחא לי' העשבים שמפסידין את התלתן שהן לזרע מ"מ לבסוף הוא רוצה בהן כדפרישית ואילו לרבנן דלקמן מותרות הספיחין משום גזל בשזרע התלתן לזרע: דא"ר זריקן בשם דבית ר' ינאי כל הספיחין אסורין חוץ מן העולין בשדה בור וכו'. כצ"ל וכן הוא בפ' הספינה ומותרין דכתוב כאן בדפוס טעות הוא וכדמפרש התם בהדיא שדה בור דלא מסגח עליה שאין בעל השדה משגיח עליהם ואינו חושש בספיחין העולין בשדה בור בשדה ניר דו בעי מתקנא חקליה דכיון שהשדה עומדת לחרישה רוצה הוא בכך שיטלו אותן שיתוקן שדהו ובלא"ה יחרוש את העשבים ממנה בשדה כרם שלא לאסור את כרמו ורוצה הוא שיעקרו את המינין האחרים שאוסרין ומקדשין בכרם ואמר חוץ משדה תלתן שזרען לזרע. כלומר ואמרי לה דשדה תלתן שהיא לזרע נמי חשבינן לה בהדי הנך דהספיחין ממינין אחרים מותרין משום גזל וכן הוא בהדיא שם בשדה זרע שאינו רוצה בהן ופליגי על דר' יוסי כדאמרן: מילתא דר' יוחנן. ממה דשמעינן ממילתיה דלקמן מסייעא לי דספיחין מהמינין של שדה תלתן אסורות הן משום גזל דמעשה באחד שלקח ירקה של גינה מן העכו"ם כלומר שלקח הגינה עם כל ירקות שבה ממנו ואתא ושאל לר' יוחנן מפני שהיו בה הרבה מינין מעורבין שעלו בהגינה ומה יעשה בה דהאסור לקיים כלאים וא"ל לא ולקוט המינין האחרים האסורין עם הירק עקור אותם: ולפי השוק מכור. לפי השער שבשוק מכור אותם וכלומר דאגב אורחיה קא"ל נמי הדין דמותר למוכרן ואין צריך לו להפסיד כלום דאף ע"פ שהן כלאים אינן נאסרין כמו כלאי הכרם: הותיב. ואותביה ר' אבהו לר' יוחנן דהא תנינן מקום הגרנות וכו' וכן תלתן וכו' אין מחייבין אותו לנכש ואמאי אמרת ליה לא ולקוט ועקור אותן והשיב לו ר' יוחנן שאני מתני' דמקומו מוכיח עליה שאינו רוצה בקיומו לפי שמפסידין את התלתן והלכך לא מחייבינן ליה לנכש כדפרישית במתניתין: ויתיבינא. סיומא דמילתא דר' יוסי הוא כלומר והשתא מדר' יוחנן מסייעא לי דהא קשיא אמאי השיבו לפי שאינו רוצה בקיומו היה לו להשיבו דמעיקרא לא קשיא ממתני' דכאן גבי הני ספיחי דירקות הגינה אסורות הן משום גזל וכאן בשדה תלתן דמתני' מותר הספיחין משום גזל והאיך את משיבני להקשות ממתני' ולדמות דבר שהוא אסור משום גזל עם דבר שהוא מותר משום גזל והואיל במתניתין מותר משום גזל והפקר הן הלכך לא חייבו אותו חכמים לנכש שכל הרוצה ליטול יבא ויטול אותן אלא לאו ש"מ דבמתני' נמי אסורין הספיחין משום גזל שאע"פ שאינו רוצה בקיומן מ"מ לבסוף הוא רוצה בהן ולפיכך הוצרך ר' יוחנן להשיבו לטעמין
חיוב

## מראה הפנים

הנ"פ שנ'ין מוציאין נמה אלא אחר כמה שנים וכו' והשתא במתני' דקתני קינוס ולוף לרבותא קתני שאע"פ במינין אלו אין חוזרין ומוציאין נמת אלא אחר ג' שנים ומ"ה דכהן מותר לזרוע עליהן בתוך ג' שנים לאחר שנקצרו ואע"פ שהעיקרין נשארו בארץ ש... אין עולין הנמהין שלהן עד לאחר ג' שנים קמ"ל דאפ"ה אסור כיון שהעיקרין נשארו בארץ וא"כ ממילא שמעי' דבכל הזרעים הדין כן וכדתנן במתני' דלעיל שזכרנו:

כשהעלה לזרע וכו'. בפרק המוכר את הספינה בהל"א מייתי הש"ס לסוגיא זו בקצרה ופירשתי שם לפי מסקנת הסוגיא דהכא ומיהו במאי דמשני הכא לרומיא דמתני' אהנאי יהושע דמתני' לזרע והברייתא בשזרעה לעמיר זהו כשינויא קמא בש"ס הבבלי פ' מרובה (דף פ') כאן לזרע כאן לזירין ובלישנא בתרא משני כאן לבהמה כאן למאכל אדם וכו' וכלישנא בתרא פסק הרמב"ם ז"ל כדרכו בכל מקום כמ"ש כאן:

שנויי נוסחאות (פו"א) כשהעלת נד"ו בשהעלת. (סוכ"א) האיך אתה נד"ז היך את.

## פירוש מהרא"פ

אסור ואינן מקדש ולמר נפן פבימא כיבשה לגמרי בל גפן גנוגה דמיא והדמיקי לה כר"מ ב"מ אף רימא שיבשה לגמרי ותלווייהו משום מראית עין אוסרים אבל רבנן פליגי עליה ומתירין: ואם נמתו לבון התוקפהא בא ומלא ענין על גבי הבוחה מוהל לשכבר ונסור לעמיד לבא ופירובן היכי דגמס הכרס וזרע וקודס במברס חזרו ונמחי עלין נן הגפן ונופים על התבואה: מותר לשעבר הואיל ואינו אלא משום מ"ע לא קנסו לשעבר הואיל ובהיתר זרע אבל אסור הכא: גם לשון גומס: צמחים העלין מהפרכים: חצוד קצר התבואה שזרעת: ארטבון נהייבשו העלין שעלו מן הכרס ולשון הרטבון כלומר נימלה רטיבתן וסליחות שבהן כמו שאמר במתני' אשרס היינו אטול הפרכים אמר נמי הכא הא ליתנא: כמוך הת נואה שנקצרת והיינו העומרים אבל הגפנים שנשארו פדיין פחות מטפח חוץ לקרקע כדאמרינן במתני' גומס עד פחות מטפח: שאין אומרים לדעת גמורה ואם אין הגרים קולר מיד אין מחכרין אותו ובאין לידי איסור דקמ"ד הא דאסור איסור מתם כ אמר עד שמסיק דברייתא דאתי' כהדא דר"ש בן יהודא ואוסרת אף ר"ש לא אסרה אלא משום מ"ע ואין בכך אף אם אין ממהרין האחרים כ"כ: תנאי יהושע כו' בפ' מרובה אמני' עשרה תנאים התנה יהושע כשנכנסו ישראל לארץ וזה א' מהן שיהיו כל א' מלקט עשבים בכ"מ חוץ משדה תלתן לפי שהעשבים מעלין לה והואיל והקבלה מתני' גייתי לה הכא: בשזורעין לעמיר לבהמה ולאוכלן הוא דמעלין לה דמרכבי על העשבים וטשפים וגודלין אבל כשרוצה לקיימן לזרע העשבים מקלקלי לה כך מפורש שם בבבלי: והא תנינן ט' דקמ"ד דהכי נמי בהכי מיירי: (עד כאן שייך לעמוד הקודם)

בשם גרמי' בשם עצמו: לזרע וכדפרישי': וכי לא בא יהושע לפרש חוץ מן שהלכן אלא לעוברי היכי שזרען לעמיר דמעלי לה ועובר עבירה אם מקיים אותן ואז אכלן יהושע משום גזל אבל הס עבירה בקיומן כגון שזרען לזרע שלא חייבו אותו לעוקרן אז מותרים משום גזל דפ"ז לא כ כשזרען לעמיר בהמ' וכי כל מגמות יהושע לפרש ולאסור משום גזל לעוברי עבירה: לא חילוק בתנאי יהושע לעולם אסורים: והא תנינן כו' אם נמר את בדעתו עליהן יחייבו אותו ל דאמרת שאסורים משום גזל מ"מ דעתו עליהן וניחא לי' בהן ולמה לא חייבו אותו לנכש: רו בהן כו' בחיבור שלהן בקרקע לא ניחא לי' אלא בהוא רוצה שיהיו עקורים ומונחים לפניו עד שי שיאכלו התלתן לגמר ומש"ה אסורים משום גזל וגם אינו חייב לנכש וכדמסיק הטעם שאין ל להכנס בשלמא תבואה או כרם יש לו עם מי להכנס תבואתו או כרמו בהרבה בני אדם שיש לכן תבואה או כרמים סמוכים לו משא"כ תלתן שזורע אחד לבדו ואין לו עם מי להכנס התלתן ב דכך בני אדם להכנים לבדו וע"י העשבים הללו לבסוף כשיעקרן עם התלתן ובאין ומלקטים נמצאת יש לו עם מי להכניסן ולם המאר היכי ידעינן שזרען לזרע מבואר בבבלי כגון בזרע ערוגות: לא אמר אדרבי אחא קאי וגם רבי יוסי מפרש מילתיה דרבי מיישא: מיליהון דרב רבי ינאי פליג אדרבי יוסי דס"ל שהן מותרים משום גזל ולא אמר יהושע אלא בזרען לעמ הכפ אים אסורים גרסינן וכן הגירסא בהמוכר את הספינה בש"ס זה: שדה בור דלא מסג בשדה ניר דבעי לתקניה לחקליה בשדה כרם דלא יאסור כרמו בשדה זרע גרסינן התם שאינו
והכא

מסורת הש״ס

עין משפט נר מצות

חיוב לנכש הוא דקאי המתני' מההיא דירקות הגינה דמיהא מכיון שאינו רוצה בקיומן אין החיוב מוטל עליו לנכש הואיל ומאליהן הוא שעלו והיינו דמסייעא לי דמיהא לאחרים אסורות משום גזל אלא דלא הטריחו אותו חכמים לנכש מיד כשרואה אותן הספיחין מפני שבסוף כשילטרך להן הוא יעקור אותן: כההיא דא״ר אימי. כלומר דדחי לה הש״ס דלא היא דהא דלא השיבו כך אפשר כהאי דא״ר אמי לפי שעשירים היו בתשובות כלומר הרבה תשובות היה להם להראשונים להשיב לשואליהן ומה שהוטב להם ברחשונה אותה השיבו א״נ כההיא דאמר ר' נסא כבן אדם שיש לו ב' טעמים והדא מנייהו נקט ולעולם תשובה זו דשאני דבר המותר משום גזל מדבר האסור ג״כ היה יכול להשיבו ולא מסייעא ליה לר' יוסי מידי ודוגמתו תמלא בפ״ו דפסחים ובפ״ה דנזיר:

עם דבר שהוא מותר משום גזל. כההיא דאמר רבי אימי עשירים היו בתשובות. או ייבא כההיא דאמר ר' נסא כאינש דאית ביה תרין טעמין והוא מתיב חד מנהון:

# הלכה.ד מתני'

[א] הרוצה לעשות שדהו משר משר מכל מין בית שמאי אומרי' שלשה תלמין של פתיח ובית הלל אומרי' מלוא העול השרוני. וקרובים דברי אלו להיות כדברי אלו: **גמ'** רבי זעירא רבי לעזר בשם רבי חייה רובה [ב] עושה שתי אמות על שתי אמות ומיצר והולך אפילו כל שהוא. אמר רבי יונה הדא דתימר בעשויה משרין משרין אבל בעשויה משר אחד לא בדא. ואתיא כיי דאמר רבי ינאי יכיל אנא זרע חקלי חמשין מינין עשרי' וחמשה מיכא ועשרין וחמש' מיכא. אף בשתי (שורות) [*שדות] כן. מעתה אפילו בינו לבין חבירו מותר. אף בחורבה *) כן. או*) ייבה כיי (דאמרי') [דאמר] *ריש לקיש בשם חזקיה ראש תור הבא מחורבה מותר. רבי אומר מתחיל בית רובע ומיצר והולך עד שלשה תלמין של פת״ה. ולית ליה לרבי [ג] תבואה בתבואה בית רובע. תמן במרובע וכאן במישר. ולית לרבנין מישר. א״ר יודן סוף מישר לרבי תחילת משר לרבנין. ר' לעזר שאל היתה שדה קטנה מהו. נישמעינה מן הדא *ר' לעזר בר שמעון אבא יוסי בן

*) נ״א כ״ה ע״א

כב
א מיי' פ״ד מכלאים ה״ו טוש״ע יו״ד סי' רנז סעי' ג

כג
ב מיי' שם טוש״ע שם

כד
ג מיי' פ״ג שם ה״ט טוש״ע שם סע״ו

[גירס' הרא״ש]

שורות שורות של ערוגות הרבה אלא אפי' אין כאן אלא שתי שורות הדין הוא כך וכפי הרחק השיעור ששנינו בין ערוגה לערוגה באמצע ומיצר והולך עד כל שהוא: מעתה אפי' בינו לבין חבירו מותר. כלומר כאותה ששנינו במתני' דלקמן שלו חטים ושל חבירו מין אחר מותר לסמוך לו מאותו המין של חבירו יכול הוא לסמוך אצל שדה חטים שלו מפני שזה נראה כסוף שדה חבירו ודוקא מאותו המין אבל לא מין אחר והשתא קאמר הכא דמעתה שאמרנו דבריות באמצע כשיעורא דמתני' מותר בין ערוגה לערוגה אפי' במיצר והולך עד כל שהוא אמור מעתה דאף בינו לבין חבירו מותר לסמוך אצל שדהו מכל מין שירצה דלא אמרו מאותו מין של חבירו דוקא אלא בשאין כאן שיעור הרחק ששנינו בין ערוגה לערוגה: אף בחורבה כן. בעיא היא והאי בעיא אליבא דר' יוחנן היא דמחמיר בחורבה בהלכה דלקמן גבי ראש תור ששנינו דראש תור חטים נכנס בשל שעורים מותר מפני שנראה כסוף שדהו וקאמר ר' יוחנן דוקא היה ראש תור שכבר נזרע בכאן שדה חטים ונכנס באלכסון כראש תור בשל שעורים זהו שהתירו אבל אם הי' כאן חורבה אצל שדה שעורים שלא נזרע בה כלל ורולה עכשיו לעשות בחורבה זו ולזרוע כעין ראש תור של חטים להיות נכנס בשל שעורים לא התירו דאין זה נראה כסוף שדהו שהרי לא זרע עכשיו אלא הראש תור וזה הוא שאמר לקמן ראש תור הבא מחורבה אסיר והיינו דבעי הכא אם דוקא בין ערוגות היא ששנינו הך התירא בשיעורא דמתני' ואפי' מיצר והולך עד כל שהוא דאיכא הכירא שלא נזרעו בערבוביא אבל אם היה כאן שדה זרועה ממין אחד וחורבה אצלה אין יכול לסמוך בזרע מין אחר בשדה חורבה בשיעורא דמתני' ובמיצר והולך או אף בשדה חורבה הסמוכה לשדה זרועה הדין כן: או ייבא כהאי דאמר ר״ל וכו'. לקמן דאף ראש תור הבא מחורבה מותר וכלומר דיבא ההלכה כהאי דר״ל בשם חזקיה וא״כ ה״ה דגם בדין דהמתני' אף בחורבה כן: רבי אומר וכו'. פליג אשיעורא דמתני' בין ערוגה לערוגה אלא מתחיל הריות בשיעור בית רובע מזו לזו ומיצר והולך עד ג' תלמים של פתיח ולא בפחות מזה: ולית ליה לרבי תבואה בתבואה בית רובע. ואם פליג אמתני' לקמן בפרקין דבעינן שיהא כל משך ההרחק ביניהן בית רובע ולא שיהא מיצר והולך וקאמר דלא פליג אלא תמן במרובע שהמינין נזרעים במרובע לפיכך לריך שיהא כל ההרחק כשיעור בית רובע שלא יהו נראין כערבוביא אבל כאן במשר והוא ארוך בתחילתו בית רובע ומיצר והולך כמי סגי דבכך יש היכר שאינן בערבוביא: ולית לרבנן משר. רבנן דברייתא דפליגי אדרבי אם לית להו לחלק בין משר למרובע וס״ל דלעולם בעינן שיהא כל ההרחק בית רובע וקא״ר יודן דאית להו וסוף שיעור הרחק המשר לרבי שהוא שלשה תלמים של פתיח הוא שיעור הרחק של תחלת המשר לרבנן וכדאמרינן לעיל דאם א״כ מיצר והולך אפי' עד כל שהוא גם כן מותר ורבנן דרבי ס״ל שיעורא דמתני' במשר ובפירושא דבתחלה ובסוף הוא דפליגי: היתה שדה קטנה מהו. אם היא קטנה שאין במשך ארכה שיעור בית רובע לרבי ולרבנן בג' תלמים מהו להתיר בה משר משר מכל מין: נשמעינה מן הדא. דתנינן בתוספתא פ״ב ר״א בר״ש וכו' והתם גרים דין אורך חמשים אמה כלומר בשדה גדולה שיעור אורך ההרחק של ג' תלמים במשך חמשים אמה ומיצר והולך

# הלכה ו מתני'

משר משר מכל מין. ערוגות ערוגות וכל ערוגה ממין אחר: שלשה תלמין של פתיח. כלומר שצריך להיות בין כל משר ומשר ריוח כדי שלשה תלמים של מחרישה מלשון יפתח וישדד אדמתו: מלא עול השרוני. כמלא רוחב העול שחורשים בו בשרון וזהו בקעה שהוא רחב מן העול שחורשים בו בהר מפני שאין מכבידין במקום גבוה בעול רחב ביותר: וקרובים דברי אלו להיות כדברי אלו. ששיעור ג' תלמים של פתיח קרוב להיות שוה למלוא העול השרוני ומפרש בגמרא שהוא כשיעור שתי אמות על שתי אמות ומיצר והולך אם הוא רוצה עד שלא ישאר ביניהם בסוף המשר אלא כל שהוא שהרי נראין הן שלא נזרעו בערבוביא: **גמ'** עושה שתי אמות וכו'. לפרש הריוח שבין כל משר ומשר לפי השיעור דקתני במתני' ולב״ה שהן קרובים לדברי בית שמאי כדפרישית: הדא דתימר בעשויה משרין משרין. הרבה ומכיון שמרחיק ממשר למשר כשיעור ששנינו מותר לזרוע בכל אחת מהן מין אחד בפ״ע: אבל בעשויה משר אחד לא בדא. כלו' שאם אין השדה עשויה ערוגות לכל מין ומין אלא היא כמו ערוגה אחת ואינה מובדלת לכמה ערוגות ורוצה לזרוע בה שני מינין ובהרחק באמצע כפי השיעור ששנינו לא בדא התירו לעשות כן משום שכשאין השדה נראית אלא כערוגה אחת אסור לזרוע בה שני מינין כפי ריחוק שיעור דמתני' בין מין למין לפי שצריך להרחיק בית רובע כדתנן לקמן בפרקין תבואה בתבואה בית רובע וכו' וא״כ אין היתר להיות מיצר והולך כדרך שאמרו במשרין הרבה: ואתיא כהאי דא״ר ינאי וכו'. כלומר והא דאמרינן דכשאינה עשויה ערוגות לא התירו שני מינין בשיעורא דמתני' להיות ריוח באמצע ומיצר והולך עד כל שהוא כ״א דוקא בעשויה ערוגות הרבה מ״מ כשהיא עשויה ערוגות הרבה אשכחן התירא כשחולק את השדה באיזה הרחק ריוח באמצע ואע״פ שאין כל כך ריוח בין חלק אחד לחבירו כ״א הערוגות לריכין להיות ריוח ביניהן כשיעור ששנינו והיינו דא״ר ינאי יכול אני לזרוע שדי נ' מינים שונים זה מזה כ״ה מכאן וכ״ה מכאן וכלומר שבאמצע חולק השדה לשתים באיזה ריוח מפולש מראשה ועד סופה שתהא נראית כשתי שדות ועושה כ״ה ערוגות מכאן ובכל אחת ואחת מין אחר ובהרחק השיעור ששנינו וכן מכאן והא קמ״ל ר' ינאי דאע״ג שבאמצע אין כאן כשיעור ששנינו בין ערוגה לערוגה מ״מ הואיל ונראה כשתי שדות מופסקות מותר וזהו דקאמר כ״ה מכאן וכ״ה מכאן: אף בשתי שורות כן. כלומר לאו דוקא שיש כאן

## מראה הפנים

כאן בפ״ב מכלאים בהל״ח וט' וי' וכפי' הר״י בתוס' שם וכפי תירוץ הב' עיי״ש ובענין החשבון של עשרה תנאים שהתנה יהושע כבר בארתי לדעתו ז״ל בפ' הנזכר ובפ' הגוזל בהרא ע״ש:

**עושה** שתי אמות על שתי אמות ומיצר והולך וכו'. כ״כ הרמב״ם ז״ל בפ״ד מכלאים הלכה ו' וזה הוא השיעור לב״ה דהא קרובים דברי אלו להיות כדברי אלו קתני במתני' ומ״ש התי״ט כאן אך קשה דא״כ ב״ש דהכא לחומרא והו״ל למיתני בעדיות וכו' ואין כאן מקום למיתני בקולי ב״ש ומחומרי ב״ה כיון דקרובים דברי אלו כאן להיות כדברי אלו והכי' דפאה ג' תלמים שיעורא זוטא משיעורא דבית רובע וזה בשדה קטנה וזה בשדה גדולה כמו שמבואר הכל שם ואין זה ענין כלל לכאן ואין להאריך בזה:

**ראש** תור הבא מחורבה וכו'. יש לדמות דין זה לדין ראש תור בערוגה דלמאי דאתמר בבבלי פ' ר״ע בשמעתתא דערוגה אליבא דרב דמוקי למתני' דערוגה בערוגה בין המורכבות וכו' ופריך ולא יהא אלא ראש תור ירק וכו' אין ראש תור בערוגה ופירש״י ז״ל שם דגבי ה' ערוגות לא הוי היכר אלא דומה כאילו הן לאת דלא חשיבא כל חדא בהאפי נפשה וס״ל אע״ג דהאי ראש תור הבא מחורבה הוא לתוך שדה גדולה ומשמע דמערוגה לתוך שדה גדולה יש היתר ראש תור כדכתב שם התם דאיכא זרעים אבל הכא כיון דבא מחורבה שאין זרעים כלל בצד השדה ובא לזרוע זרע אחר אצלה ולעשות כעין תור ס״ל לר' יוחנן דלא מהני מפני שזה נראה שהכל מן אותה השדה שיש בה מין אחר והרי כאן ערבוביא וכך הוא נראה מל' הרמב״ם ז״ל גבי דינא דראש תור שכתב בסוף פ״ג מכלאים ודייק וכתב וכן אם היתה זוית של זרע זה נוגעת בצלע של זרע האחר וכו' והנ״ל אם היתה זוית של זרע וכו' משמע דוקא ראש תור הבא משדה זרועה ופסק כר' יוחנן דראש תור

## פירוש מהרא״פ

[...]גלם שדה תלתן בזרען לזרע דהאמת נקט דבהכי מוקמינן לה שזרען לזרע דאילו לעמיר רולה הוא במתני' לה וס״מ שאינו רולה בהן והפקירן ודלא כרבי יוסי: **ירקה** של גינה מן שגוו והיו בה מינים ה אלא בשיבראלא לא זרען וה״ל כמו שלו מאליהן דמתני' ומאל לר״י אי כבאי לנכיהן או חייב לנכשן קן ושביב לו לא ולקוע דלריך אתה לעוקרן ואסור תו לקיימן ולפי שהם הולכים בשוק מוכר אותן אין לריך להפקיד כריות שאין בהן איסור דאורייתא אבל אי היו אסורים דאורייתא היה אסור לכרויה ולמוכרן לפי השוק רק שלא יפקיד הקרן והקשה לו ר״א ממתני' דלא חייבו לנכש מה שעלה מאליהן ולמה הוא מלריכו לעוקרן היכף והשיב לו שאני מתני' במקומו מוכיח שאינו רולה בקיומן במפסידים ליה בגינה אסור משום מ״ע שאין שם הוכחה שאינו רולה בקיומן והשתא מסיק רבי יוסי לסייעתיה ואס״ד בזרען לזרע אינו משום גזל הוה ליה להשיבו לר״א שאני מתני' שמותרים הם משום גזל ובלא״ש [...]נו אותן בני אדם מבא״כ בגינה שאסור משום גזל לפיכך חייב הוא ללוקטן אלא ודאי דהוה אמר ליה ר״א הכי בשדה תלתן דעלו מאליהן והאסורים משום גזל והא״ס אינו חייב לנכש א״כ ב״מ דר״י נמי ס״ל [...]ה תלתן דאסורים משום גזל: (עד כאן שייך לעמוד הקודם): **כההיא** דאמר ר״א עשירים היו בתשובות שהשיב כלומר זאת היא עדיפות מן התשובות ולא איתפרים היכי איתמר דר' אמי אי על דבר זה נאמרה [...]ל דבר אחר וס״ל באמת שהשיב לו ג״כ תשובה זאת לחלק בין מותר משום גזל וכו' או יבא גם כדר' נסא אדם שיש לו הרבה הילוכים ואינו משיב אלא אחד מהן ואין לקיים מכאן: **מתני': הרוצה** לעשות שדהו [...] משר ערוגות וכל ערוגה מין לבדו: **ג' תלמ'** של פתיח כלומר מניח בין מיבור למיבור ריוח ג' תלמים של מחרישה מלשון ויפתח וישדד אדמתו ומפרש בגמ' בין בתי אמות אורך על בתי אמות רוחב ואחר [...]מיצר והולך אם ירלה עד שלא ישאר ביניהן לסוף אלא כ״ש בשכך הן נראים שלא נזרעו בערבוביא: **העול** השרוני כמלא עול שחורשים בו בשרון והיינו בבקעה שהוא רחב מן העול [...]רשים בו בהר: **וקרובים** כו' ששיעור שלשה תלמים של פתיח קרוב להיות כמלוא עול השרוני: **גמרא: בעשויים** כל השדה משרים הבל אי לא עשה אלא משר אחד כמוכה לבדה: [...]בדא לא שיעורה בזה מתני' אלא הרחקה ביניהן כדלקמן תבואה בתבואה כו': **חקלי** שדה: **כ״ה** מינים השדה מו ך אמה ובין כל מין ב' אמות הרי ך״ה מכאן וך״ה מכאן: **אף** בשתי בדות כן היכי בשתי [...]ת של איש א' ועבויין שתיכן מפ׳ין נמי דינא הכי ואין לריך להרחיק בין שדה לשדה כשיעור בית רובע המשורש במתני' הא דיינינן הכל כמשרין ונטל מהן בם בדות וכי היכא הפסק ב' אמות

## מהר״מ די לונזאנו

**ייבא** כההיא דא״ר נסא. פי' יבא זה הענין ויתורץ כמ״ש ר' נסא. או פי' יהי בהא פי' יהיה בזה הענין כמ״ש וכו':

**מהר״מ יפ״ם ומיצר** והולך אפילו כל שהוא נכתב בצידו פי' עושה שני אמות על שני אמות כל מישר ומישר והמיצר שבינתיים כל שהוא הר״ש:

עין משפט נר מצוה

כה
א מיי' פ"ג מכלאים ה"ט פוש"ע יו"ד סי' רצ"ז סכ"ב

כו
ב ג מיי' שם בש"ע יו טוש"ע שם סכ"ג

בן יוחנן איש ינוח אמר בגדולה חמשים אמות ובקטנה על פי רובה. מה אם אלו שנתנו שיעור לגדולה לא נתנו שיעור לקטנה. חכמים שלא נתנו שיעור לגדולה לא כל שכן שלא יתנו שיעור לקטנה:

## הלכה ה מתני'

[a] היה ראש תור חיטים ונכנס בתוך של שעורים מותר מפני שהוא נראה כסוף שדהו. [b] שלו חיטין ושל חבירו מין אחר מותר לסמוך לו מאותו מין. [c] שלו חיטים ושל חבירו חיטים מותר לסמוך לו תלם של פשתן ולא תלם של מין אחר. רבי שמעון אומר אחד זרע פשתן ואחד כל המינין. רבי יוסי אומר אף באמצע שדהו מותר לבדוק בתלם של פשתן: **גמ'** ריש לקיש בשם חזקיה ראש תור הבא מחורבה מותר. אמר רבי יוחנן לא שנו אלא היה ראש תור הא ראש תור הבא מחורבה אסור. חזקיה אמר מי שיש לו בית רובע וכל שהוא. אותו כל שהוא זורע לתוכו כל מין שירצה. אמר ר' יוחנן אינו זורע לתוכו אלא מין אחד לבד. אמר רבי זעירה מודה רבי יוחנן שאם היה בית רובע ומחצה שהוא זורע חצי רובע מכאן וחצי רובע מכאן אותו חצי רובע נידון לכאן ולכאן. מתנית' פליגא על ר' יוחנן היו *לו שדות אחת זרועה חיטין ואחת זרועה שעורין מותר להביא (תבן) [תלם] בנתיים ולזרע אחת חיטה ואחת שעורה מפני שהחיטין נראות כסוף שדהו של חיטין ושעורין כסוף שדהו של שעורין. מה עבד לה רבי יוחנן. פתר לה כר' ליעזר בן יעקב. דר' אליעזר בן יעקב אמר אפילו חיטה אחר חיטה נכנסת לתוך של שעורין ושעורה אחר שעורה נכנסת לתוך [של] חיטין מותר מפני שהחיטה אחר חיטה הנכנסת לתוך של שעורין חיטה ושעורה אחר

רידב"ז

רשב"ל בשם חזקי' ראש תור הבא מחורבה מותר. פי' דע"י שנחרב נעשה ראש תור אע"פ שלא עשאה מתחלה ראש תור ג"כ מותר ור"י אמר ל"ש אלא שהיה ראש תור ר"ל שזרעה מתחלה לראש תור הא בלא"ה אסור: **חזקי'** אמר מי שיש לו בית רובע וכ"ש אותו כ"ש זורע לתוכו כל מין שירצה. פי' דיכול לעשות ראש תור כהאי כ"ש ולזרוע בה מין אחר ואפי'ו שמכנים רק חיטה אחת לתוך הבית רובע של שעורין נמי ראש תור הוא והוי האי חטה הזה כסוף שדה של הכ"ש ור"י פליג עליו וס"ל דלא שייך ככ"ש ראש תור אלא יזרע בה המין הזה של הבית רובע ואינו יכול לחלוק ע"י ראש תור לעשות הכ"ש לשדה אחרת ומודה ר"י דשיעור בית רובע ומחצה יכול לחלוק אותה ע"י ראש תור לב' שדות ויזרע חצי רובע מכאן ממין זה וחצי רובע מכאן ממין אחר וחצי הרובע שבינתים יעשה ראש תור ממין זה בזה וממין זה בזה ע"ז פריך מתניתא פליגא על ר' יוחנן היו לו שדות אחת זרועה חיטין ואחת זרועה שעורין מותר להביא תלם בינתיים ולהכשיר הב' מינין הללו ע"י שיעשה אותן לב' שדות ע"י ראש תור ויביא בינתיים תלם ולזרוע אחת חטה ואחת שעורה ר"ל דיחליק התלם לשנים כגון דאם הוי אורך התלם לערך ב' אמות יזרע חצי אמה מחיטין וחצי אמה שעורין כעין ראש תור וכמגא דהוי ראש תור מן חיטין נכנס לתוך שעורין וראש תור מן שעורין נכנס לתוך חיטין ומדלא יהיב שיעורא בהאי תלם משמע מזה אפילו בתלם כ"ש ומכנים רק חיטה אחת לתוך שעורין ושעורה אחת לתוך חיטין כדקתני אחת חטה ואחת שעורה נמי הוי ראש תור כדמסיק מפני שהחיטין נראות כסוף שדהו של חיטין ושעורין כסוף שדהו של שעורין ואם כן קשה על ר' יוחנן ומשני דר' יוחנן פתר לה כראב"י דראב"י אומר אפילו חטה אחר חטה ר"ל ב' חיטין רק בזה אחר זה נכנסת לשל שעורין וכן ב' שעורין רק זא"ז נכנסת לתוך חיטין מותר משום דזה הוי כסוף שדה כדמסיק מפני שחטה אחר חטה הנכנסת לתוך שעורין חטה ר"ל היא סוף שדה חטה וכן בשעורין וזה הנ"מ בב' חיטין אפילו דאין כאן אלא ב' חיטין אבל מכיון דהוי בזא"ז נקרא סוף שדה ונקרא שדה

פני משה

והולך ובקטנה שאין בה כ"כ נידון המסך על פי רובה ואח"כ מילך והולך והשתא מה אם אלו חכמים שנתנו שיעור מסך התחלת ההרחק לגדולה ולקטנה לא נתנו שיעור חכמים דמתני' שלא נתנו כלל שיעו' למסך המרחק אפי' בשדה גדולה לכ"ש שלא יתנו שיעור למסך המרחק בקטנה אלא הכל לפי מה שהיא:

**הלכה ז מתני'** היה ראש תור חטים נכנס בתוך של שעורים. כלומר שלא היתה סמוכה בלדה אלא קרן זוית של חטים נכנס ונוגע בתוך שדה שעורים וראש תור הוא כמין משולש והוא שם תכשיט של אשה מל' תורי זהב נעשה לך ועל שם זה קורין כל זוית המחודדת ראש תור וזה מותר מפני שהוא נראה כסוף שדהו של חטים שנוגע בשל שעורים והן מובדלין זה מזה לפיכך א"צ הרחק שניכר הוא שלא נזרעו בערבוביא: שלו חטים ושל חבירו מין אחר. סמוך אצל שלו ואין כאן איסור בזה דלא הקפידה התורה אלא כלאים בתוך שדה שלו שנאמר שדך לא תזרע כלאים ולפיכך מותר ג"כ לסמוך לו אצל שדהו של חטים מאותו המין של שדה חבירו לפי שזה נראה כסוף שדה של חבירו ואינו נראה ככלאים: שלו חטים ושל חבירו חטים מותר לסמוך לו. בצד שדה שלו סמוך לשדה חבירו תלם של פשתן לפי שאין דרך לזרוע תלם אחד של פשתן והרואה יודע שלא נתכוין זה אלא לבדוק שדהו אם ראויה היא לזרע פשתן אם לאו אבל לא תלם של מין אחר שדרך לזרוע ממנו אפילו תלם אחד בלבד ואע"פ שלא זרעו אלא לבדוק שדהו הרואה אומר לצורכו הוא שזרעו ליהנות ממנו ולהכי נקט שלו ושל חבירו לאשמעינן הדיוקא בהתירא דפשתן דבכה"ג אע"ג דכשזורע אותו התלם ביניהן נראה הוא כמו באמצע השדה אפ"ה מותר ולאפוקי בתוך שדה שלו ס"ל לת"ק דאסור לזרוע אפילו תלם של פשתן שאין דרך לזרוע באמצע השדה כדי לבדוק וכן נמי לאשמעינן דתלם של מין אחר אסור אפילו ביתו לבין חבירו הואיל ושלו ושל חבירו מין אחד הוא ולהכי נקט שלו חטים ושל חבירו חטים: ר"ש אומר אחד זרע פשתן ואחד כל המינין. מותר לסמוך אצל שדה חבירו והכי מפרש לה בגמ': ר' יוסי אומר אף באמצע שדהו. שנזרע בה איזה מין מותר לבדוק בתלם של פשתן לפי שהכל יודעין שאין מתכוין אלא לבדוק שדהו ולא לקיים הפשתן ואין הלכה אלא כת"ק בלבד: **גמ'** ריש לקיש בשם חזקיה וכו'. פלוגתא דר"י ור"ל הבאתי בהלכה דלעיל גבי או ייבא כהאי דאמר ר"ל וכו' ושם פירשתי וכן הובא בסוף פרק דלעיל: מי שיש לו בית רובע וכל שהוא. כלומר שיש לו שדה אחת והיא כבית רובע ואלא שדה כל שהוא ונראית חלוקה מאותה שדה בית רובע: אותו כל שהוא זורע לתוכו כל מין שירצה. ואפי' אינו מאותו המין שהבית רובע נזרע בו דמכיון שהכל [רואים] שהוא חלוק הוא מהבית רובע הוו להו כשתי שדות חלוקות זו מזו וזורע בזו חטים ובזו שעורים ואין כאן כלאים: א"ר יוחנן אינו זורע לתוכו אלא מין אחד בלבד. כלומר מאותו המין בעצמו שנזרע בבית רובע דס"ל לר' יוחנן שאע"פ שחלוק הוא מהבית רובע הואיל ואינו אלא כ"ש בטל לגבי בית רובע וכשדה אחת חשיבי ואינו זורע בשתיהן אלא מין אחד: מודה ר"י שאם היה. בהשדה בית רובע ומחצה שהוא זורע חצי רובע מכאן כלומר שזורע מין אחד בהחצי רובע מכאן ומין שני בחצי רובע מכאן ואותו חצי רובע שבאמצע: נידון לכאן ולכאן. כלומר שנידון להפסק בין לכאן ובין לכאן ואין זורעין בו לא ממין זה ולא ממין זה דכיון דאין כאן בשדה זו אלא בית רובע ומחצה די בהפסק של חצי רובע בין שני המינין שזורע מכאן ומכאן: מתניתא פליגא על ר' יוחנן. ברייתא בתוספתא פ"ב והועתקה כאן קצת בנוסחא מהופכת וקצת בטעות וה"ג התם היו לו שתי שדות אחת זרועה חטים ואחת זרועה שעורים היה חורש ומכניס חטים בתוך שדה שעורים או שעורים בתוך שדה חטים מותר (מפני שהחטים נראות כסוף שדה לשעורים) ראב"י אומר אפילו חטה אחר חטה נכנסה לתוך שדה שעורים או שעורה אחר שעורה נכנסת לתוך שדה חטים מותר מפני שחטין נראות כסוף שדה לחטין ושעורין נראות כסוף שדה לשעורין היו לו שתי שדות אחת זרועה חטים ואחת זרועה שעורים מותר לעשות ביניהן תלם להיות זורע אחת חטה ואחת שעורה היתה חטה אחת מובלעת בתוך שדה שעורים או שעורה אחת מובלעת בתוך שדה חטים אסור ע"כ מהתוספתא ולפי הנוסחא דמייתי הכא היתה הגי' לפניהם מהופכת דגרסי הך סיפא הי"ו לו שתי שדות וכו' מותר לעשות ביניהן תלם וכו' קודם דברי ר"א בן יעקב ואח"כ היתה חטה אחת מובלעת וכו' שזהו מדברי ר"א בן יעקב והשתא מקשי ליה לר' יוחנן מהאי בבא דסיפא דקתני היו לו ב' שדות אחת זרועה חטים וכו' מותר להביא תלם בינתיים כל"ל כמו שהוא שם כלומר יעשה תלם ביניהן ויזרע אחת חטה וכו' בין חטה ובין שעורה מותר לזרוע שם מפני שכשזורע חטה נראית כסוף שדה זו של חטים ושעורה נראית כסוף השדה של שעורים ואין כאן ערבוב וקשיא לדרבי יוחנן דאוסר לזרוע בתוך חצי הרובע שבאמצע ומי גרע אותו חצי הרובע מתלם שבין שתי שדות דמותר לזרוע או ממין שדה זו או ממין שדה זו ומה עבד לה רבי יוחנן להאי ברייתא דתלם: פתר לה. ר' יוחנן לשמעתיה דילי' דס"ל כר"א בן יעקב דקאמר אפי' חטה אחר חטה וכו'. כלומר אפי' שבולת של חטה אחר שבולת חטה זו אחר זו יוצאין מתוך שדה של חטים ונכנסות לתוך של שעורים וכן של שעורים לתוך של חטים מותר וקאמר הש"ס

מראה הפנים

תור הבא מחורבה אסור ועוד היותר נראה דאף לר' יוחנן דהתם דס"ל יש דין ראש תור בערוגה מ"מ ס"ל הכא דבחורבה אסור מטעמא דחיישינן כיון דהמקום חרב ופנוי יזרע עוד סביב סביב ויתבטל השיכר ועיין לקמן בשמעתתא דערוגה בריש פ"ג שיתבאר לך וע"כ לומר כן ודע דהא דתנינן גבי ראש תור נכנס וכו' לאו שנכנס בתוך השדה של זרע אחר ממש אלא כלומר נכנס בסמוך לה ונוגע בה ואין שם הרחקה והבדל כלל וכך הוא מדויק בל' הרמב"ם שכתב בכל כיוצא בזה ל' נגיעה דאילו נכנס ממש הרי כ"ן ערבוביא וכמ"ומה שאין זה צריך לפנים ועיין במ"ש התי"ט בדקדוק הכ"ף כסוף שדהו ואפשר דמדנכנס וכו ואין מקום לזה להמדייק בל' הרמב"ם:

מס

**שנויי נוסחאות** (שו"ו) כסוף נד"ו בסוף. (שוכ"ד) כסוף נד"ו בסוף. (שוכ"ה) כסיף נד"ו בסוף. (שו"ג) הנכנסת נד"ו נכנסת.

פירוש מהרא"פ

מותר: **אפילו** בינו לבין חבירו שיש שדה לחבירו בסמוכה לזו ושניהן מכרין אין צריך הפסק ביניהן אלא ב' אמות ואילו לא נעשים מכרין ק"ל דאסור לזרע ביניהן מין אחר אבל אי עשוים מכרין מותרין בהפסקה זאת אפילו נזרע מין אחר ביניהן דיינינן שכל למכרין כשם שבטל שם שדה מן השדה ס"נ האי מין אחר נחשב למכרין: **אף** במורבה כן היכי דשדה שבוין מכרין ואידך שדה שאללה נחרבה ולא נשתייר ממנה אלא מעט ושמוכים כן א לזו אלא ג' תלמי' ביניהן חשבינן לאותה מעט נמי מישר עם השדה הזו ואין צריך להרחיק בית רובע שבטל ממנה שם שדה: **או** ייבא או יבא גם כי הא דלים לקיש ובלא"ה מותר דר"ת שכא מחורבה היא ומשבינן לאותה מעט בר"ת שכא מחורבה ומותר אפי' נכנסה למוכה כ"ש שכא שמותר: **מתחיל** בית רובע כו' וג' תלמים דמתני' אסוף הפסק קאי אבל מתחלתו מתחיל בית רובע כמו בב' שדות ובית רובע היא שערה אמות ומחלה: **ולית** ליה לר' כו' כיון דמלריך להתחיל בית רובע ש"מ דנתן להם דין שדות וכי ס"ל לרבי בב' שדות שאין צריך בית רובע ממש דהייט שערה ומחלה על שערה ומחלה כדתנן לקמן במתני': **תמן** במרובע ב' שדות גדולות מרובעים הוא דלריך ב"כ מרובע והכא במישר מיירי לפיכך שני ליה במתחיל בית רובע: **ולית** להו לרבנן דפליגי עליה דרבי דין מישר דאין צריך מרובע ממש כמו בשדה גדולה דאי אית להן במאי פליגי: **סוף** מישר לרבי והוא ב' תלמים מה"ת מישר לרבנן וכרבי מייא לעיל: **היתה** שדה קטנה עד היכן צריך לסיות מילך והולך לפי שרחבה בתרי רבנן שנתנו שיעור לקטנה עד רובה לפיכך מבעי' אם לחכמים נמי צריך עד רובה או אפי' פחות מזה: (עד כאן שייך לעמוד הקודם): **חמשים** אמה בזה שיעור בית כאה 'שהיא חמשים אמה. כיון שעשה כשיעור שדה תו לא צריך ובקטנה משסיכר מועט ניכר בה עד רובה של שדה צריך שלא תלמים ושדה גדולה ושדה קטנה לקמן מפרש לכו הש"ס עד היכן כן: **שנתנו** שיעור כפסק ג' תלמים עד חמשים אמה לא נתנו שיעור אלא עד רוב: **חכמים** שלא נתנו אף לגדולה שיעור עד היכן מילך והולך כ"ש שאין שיעור לקטנה עד היכן מילך והולך: **מתני'**. **ראש** תור קרן זוית של שדה נכנסת לאמלע שדה שנייה וניכר שהוא משדה אחרת: **שנראה** כסוף שדה ואם השדות משני מינים מותר: **מאותו** המין מותר לסמוך לו מאותו המין של שדה חבירו אצל שדה שלו ואין נראה בכלאים מפני שהוא נראה כאלו הוא בא משדה חבירו ונראים בסוף שדה חבירו ובלבד שיסמכה לשדה חבירו ג"כ אבל אי לא סמכה לשדה חבירו או שהוא של מין אחר לפניהם אסור: **תלם** של פשתן דאין דרך ליזרע תלם א' של פשתן והרואה אומר לבדוק שדהו זרעה אם טובה ליזרע עליו פשתן אבל של מין אחר אסור אפי' זרעו לבדוק שהרואה אומר כדי ליהנות ממנו זרעה: **אחד** זרע של פשתן כו' אסור: **אף** באמלע שדהו כו' דהכל יודעין דליבדוק שדהו זרעה: **גמ'**. **היה** ראש תור משמע שהיה כן מתחילתו כגון שזרע כל השדה וקרן א' נכנסת לתוך שדה אחרת אבל אי לא היה כאן ר"ת כבר אלא ע"י שנחרב כל השדה ונשתייר מקלתו נעשה ר"ת אין זה ר"ת: **וכל** שהוא כו' לשיטתו אזיל דהו"ל אותו כל שהוא כר"ת: **מין** א' בלבד היינו מין בית רובע: **נידון** לכאן ולכאן וזורע בשני מלאים שמולה לה ב' תיני' וחצי רובע שבאמלע אינה זרועה כלל והיא מלטרפת להאי גיפא וס"ל בית רובע מקום חשוב וכן לאידך גיפא ומותכין אבל כ"ש לא כיון דלא דיינינן ליה כר"ת בטיל גבים

מסורת הש"ס

לקמן פ"ז [illegible]

אחר שעור' נכנסת לתוך של שעורין. אבל אם היתה חיטה אחת מובלעת לתוך של שעורה או שעורה אחת מובלעת בשל חיטין הרי זה אסור. מה נן קיימין אם במתכוין לבדוק אפי' באמצע שדהו מותר. אם בשאינו מתכוין לבדוק למה לי זרע פשתן אפילו שאר כל המינין. [a]במתכוין לבדוק אנן קיימין. רבי יוסי לא חשש למראית העין. ורבנין חששו למראית העין. רבי שמואל בשם רבי זעירא [ב]דרבי שמעון היא דרבי שמעון *אמר אין [ג]אדם מקדיש דבר שאינו שלו. רב אמר אין אדם חובש דבר שאינו שלו. אמר רבי יונה אתיא [ד]דרב כרבי שמעון כמה דרבי שמעון אמר אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו כן רב אמר אין אדם חובש דבר שאינו שלו. ברם כרבנין לא אתיא:

**הלכה ז מתני'** [ג]אין סומכי' לשדה תבואה חרדל וחריע. אבל סומכין לשדה ירקות חרדל וחריע. [ז]סומך לבור (ול-ור) [ולניר] ולגפא ולדרך ולגדר שהוא גבוה עשרה טפחי' ולחריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה ולאילן שהוא מיסך על הארץ ולסלע שהוא גבוה עשרה ורחב ארבעה:

אין

הס"ם דדייקינן טעמא דמותר מפני שחטה אחר חטה נכנסת לתוך של שעורים ושעורה אחר שעורה וכו' כל"ל ותיבת חטים שבכאן ט"ס הוא וכלומר דוקא בכה"ג הוא דמותר מפני שכל החטים הנכנסת לתוך של שעורים נראין כסוף שדה חטים וכן השעורים בתוך של חטים נראין כסוף שדה שעורים כדקתני בתוספתא בהדיא להאי טעמא. אבל אם היתה חטה אחת מובלעת וכו'. כלומר שהיא מעורבבת בתוך של שעורים או איפכא ואינן נכנסות רצופות זו אחר זו להמין אחר אסור וכדקתני בסיפא דהתוספתא בהדיא ומשום דזה נראה כערבוביא והשתא מפרש לה ר' יוחנן להא דר"א בן יעקב דפליג אדינא דתלם וה"ק דודאי מן הדין אפי' חטה אחר חטה נכנסת לתוך של שעורים היה מותר אם הן רצופין זו אחר זו בדוקא אלא משום שאי אפשר שהחטה ושעורה שנזרעין באותו תלם שיהו החטים רצופות זו אחר זו אלא החטים ושלא יהו מעורבבין עם שבולת של שעורה ביניהן וכן השעורין שאלל השדה שעורין וכשהן מעורבבין ומובלעין אלו בתוך אלו ודאי אסור ולפיכך לרא"בי אסור לזרוע בהתלם שבין ב' המינין ור' יוחנן נמי אוסר לזרוע באותו חלי הרובע שבאמצע מהאי טעמא גופיה והיינו דפתר לה כרא"בי: מה אנן קיימין. על המתני' קאי והא דהתירו לסמוך תלם של פשתן בין שדה שלו לשל חבירו ופליג ר' יוסי וס"ל אפילו באמצע שדהו מותר: אם במתכוין לבדוק שדהו. א"כ מ"ט דרבנן דפליגי הא אף באמצע שדהו מותר שזה אינו זורע לקיום כ"א לבדוק שדהו: אם בשאינו מתכוין לבדוק. שאנו יודעין שזה אינו מתכוין לבדוק ואפ"ה התירו חכמים בינו לבין שדה חבירו מפני שזה נראה כסומך לשדה חבירו ובהא לא איכפת לן דעיקר כלאים שאסרה התורה דוקא בשדה שלו הוא דאסרה כדפרישית במתני' א"כ אי משום האי טעמא קשיא: למה לי זרע פשתן אפי' שאר כל המינין. כלומר מ"ש זרע פשתן שהתירו הא אפי' שאר כל המינין יהו מותרין ואמאי קתני ולא של מין אחר: במתכוין. ומשני לעולם במתכוין לבדוק אנן קיימין ובהא פליגי דר' יוסי לא חשש למראית עין שהרואים יאמרו זה מתכוין לקיום הוא מפני שאין דרך לזרוע לבדוק באמצע השדה אלא בסוף השדה ורבי יוסי לא חיים להא ורבנן חששו למראית העין ולפיכך אסרו באמצע שדהו אפי' הוא מתכוין לבדוק מפני הרואים וכדאמרן: דר"ש היא. על הא דר"ש גופיה במתני' קאי וכלומר דר"ש לטעמיה הוא דאזיל כדאמר לקמן בפ"ז גבי כלאי הכרם דתנינן שם המסכך את גפנו ע"ג תבואתו של חבירו ה"ז קידש וחייב באחריותו ר"י ור"ש אומרים אין אדם מקדש דבר שאינו שלו והך ליסנא דקידש לא שייכא אלא גבי כלאי הכרם דהכלאים אסורין הן בהנאה ומקודשין כקדש כדכתיב פן תקדש המלאה הכרם אבל גבי כלאי זרעים כדאיירי הכא במתני' אין איסור בהן ואין קידוש כ"א האיסור הוא על בעל השדה שמקיים הכלאים וחובש אותן כעין דאמר לקמן והלכך ר"ש ס"ל כמי במתני' דאחד זרע פשתן ואחד כל המינין מותר לסמוך אצל שדה חבירו שאין אדם אוסר משום מקיים כלאים על חבירו כמו דס"ל גבי כלאי הכרם אין אדם מקדש דבר שאינו שלו ולהכי קאמר בלישנא דר"ש היא ולא קאמר ר"ש כדעתיה כדאמר בעלמא משום דהתם ר' יוסי נמי כר"ש ס"ל ובמתני' לא פליג אדת"ק אלא בתלם של פשתן דוקא כדלעיל והלכך קאמר דר"ש היא כלומר סברת ר"ש היא דמדמי דינא דמתני' לכדקאמר גבי כלאי הכרם אבל ר' יוסי לא מדמי לה משום דהוא"ל ובכלאי זרעים אין האיסור חל עליהן אלא האדם הוא שאסור לזרוע וכן לקיים אפי' לא זרע הוא בעצמו מפני מראית העין: אין אדם חובש דבר שאינו שלו. כלומר שאינו אוסר משום חובש וסומך כלאים בדבר שאינו שלו וכדמסיק ר' יונה לסברת רב דכר"ש הוא דאתיא דכשם שהוא סובר גבי כלאי הכרם שאין מקדש דבר שאינו שלו כך סובר בדינא דמתני' אין אדם חובש כלאים דבר שאינו שלו להיות חל האיסור על חבירו משום מקיים כלאים דמדמי לה לדינא דהתם וכר"ש: ברם כרבנן לא אתיא. כלומר אפי' להך רבנן דס"ל גבי כלאי הכרם כר"ש כמו ר' יוסי אפ"ה לא מדמי לה דינא דמתני' מטעמא דאמרן:

**הלכה ח מתני'** אין סומכין לשדה תבואה חרדל וחריע. חריע הוא מוריקא בלשון הגמ' והוא כרכום יערי והך מתני' בבין השדות מיתפרשא וכהאי דתנינן לעיל שלו חטים ושל חבירו מין אחר מותר לו לסמוך מאותו המין אבל לא מין אחר כדפרישית לעיל והיינו נמי דקתני הכא דהא דאמרינן דאין לסמוך מין אחר בין שדה שלו ושל חבירו שזרועים בהם שני מינים והאי דינא איכא נמי בשני מיני ירקות בשלו ובשל חבירו דהיינו הך ולפיכך קמ"ל הכא דבכל המינין אין חילוק בין שני מיני תבואה ובין שני מיני ירקות שזרועים בשדה שלו ובשל חבירו שאסור לזרוע ביניהן תלם של מין אחר מלבד בחרדל וחריע דבהו יש חילוק בין מיני תבואה לבין מיני ירקות דאם השדה שלו ושל חבירו נזרעין הן משני מיני תבואה אז אסור לזרוע ביניהן גם אלו ב' מינין חרדל וחריע כמו שכל המינין האחרים אסורין הן כדדייקינן ממתני' דלעיל אבל אם אלו שתי השדות שלו ושל חבירו משני מיני ירקות הן נזרעין מותר לזרוע ביניהן אחד משני מינין הללו חרדל וחריע וטעמא דמילתא לפי שהחרדל והחריע אינם מזיקין לתבואה ולפיכך מדרך העם לזרוע תלם אחד בין השדות מחרדל וחריע והלכך אסורין הן מלזרוע בין השדות שאמרנו מפני מראית העין שהרואין יאמרו ניחא להו לקיים כלאים בשדותיהן אבל בין מיני ירקות מפסידין אותן ומזיקין להן והרואין יאמרו לבדוק שדהו זרע שם ועומדין לעקור הן: וסומך לבור. אכל מינין אחרים קאי שאם יש כאן שדה זרועה תבואה ובתוכה מקום בור שאינו חרוש וזורע סומך שם זרע אחר וכן סומך אצל הניר והוא מקום שאינו חרוש: ולגפה. גדר אבנים סדורות בלא טיט: ולדרך. אפי' דרך היחיד שהוא ארבע אמות מפסיק בין שתי שדות מותר לזרוע מין אחד מכאן ומין אחר מכאן: ולאילן שהוא מיסך על הארץ. שאין נופו גבוה מן הארץ ג"ט אם יש תחתיו זרע מותר לסמוך מבחוץ זרע אחר: ולסלע. הא קמ"ל דאפי' סלע בעינן שיהא גבוה עשרה ורחב ארבעה ובפחות מיכן אינו מחילה להפסיק:

כיני

שדה דחיטין אבל אם היתה רק חטה אחת מובלעת בתוך שעורין לא נקרא סוף שדה חיטין וע"כ הוי כלאים ואם כן הברייתא דתלם הוא כרא"בי דהוי התלם של ב' חיטין בזאה"ז משא"כ בכ"ש דאינו יכול להכנים רק חטה אחת מהכ"ש לתוך החיטים או השעורין לא מהני ולא הוי ראש תור בזה:

מה אנן קיימין אם במתכוין לבדוק אפילו באמצע שדהו מותר. וקאי על מתניתין שלו חיטין ושל חבירו חיטין מותר לסמוך לו תלם של פשתן. ור' יוסי פליג וס"ל דאפילו באמצע השדה מותר ע"ז פריך על הת"ק דהיכי מיירי אם במתכוין לבדוק אפילו באמצע מותר ואם באינו מתכוין לבדוק מה לי של פשתן מה לי שאר המינין [כן גי' הסמ"א ז"ל ועיין בתוי"ט ז"ל] ומשני דלעולם במתכוין לבדוק ועכ"ז באמצע אסור דבאמצע עכ"פ חיישינן למראית העין ובזה נחלקו הת"ק ור' יוסי. דר' יוסי לא חשש למראית עין. ות"ק חשש למראית עין:

תני

עין משפט נר מצוה

כז
א מיי' פ"ג מכלאים הי"ז טוש"ע יו"ד סי' רצז סכ"ג

כח
ב מיי' פ"ג שם ה"ט טוש"ע שם סי' רצז ס"ד

כט
ג מיי' פ"ג שם הי"ח טוש"ע שם סי' רצז סכ"ד

ל
ד מיי' פ"ד שם הט"ו טוש"ע שם סכ"ב

גליון הש"ס וציון ירושלים

[ב]דר"ש היא וכו'. עי' ברמב"ם פ"ג מכלאים הט"ז ובכ"מ וצ"ע הא קיי"ל כר"ש כמבואר בפ"ה ה"ב: [ד]דרב כר"ש כמש דר"ש אומר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו כן רב אמר אין אדם חובש דבר שאינו שלו. עש"ם דילן יבמות דפ"ב ע"ב דספ"ם וספקא אי רב ס"ל הלכה כר"ש ור"י בקידוש או לאו ודוק:

מראה הפנים

**מה** אנן קיימין אם במתכוין לבדוק וכו'. התוי"ט כתב בכאן ובדפוס הירושלמי הגי' משובשת מפני' שהיה קשה לו מהי האי דקאמר אם בשאינו מתכוין למה לי זרע פשתן אפי' שאר כל המינין וכבר פירשתיה דלטעמא דאריכא דסתירא קאי אי מוקמינן בשאינו מתכוין לבדוק וא"כ אפי' כל המינין יהיו מותרין כמבואר בפנים וליסנא דלמה לי בהאי ס"ם הוא ליסנא מהי סנא אי מהי איריא או מהי סנא ואין כאן לשבש כלום:

**אין** אדם חובש דבר שאינו שלו וכו'. וגי' הרא"בד ז"ל בהשגה ס"פ ג' היתה אין אדם חובש וכו' ע"ש ובמה שהשיג על מה שכתב הרמב"ם דאצל שדה חבירו לא בעינן ירחקם והבדל כלל וכו' וכתב הכ"מ בגם רבינו לא התיר וכו' ואיני יודע לכוין זה בלשון רבינו שהרי כתב מותר לחבירו לזרוע בצדה שעורים כדכתב הטעם שנאמר שדך לא תזרע כלאים ומאינו ראיה לדרש הזה מברייתא דת"כ פ' קדושים דדרים גבי כלאים דהרבעה היו לי אלא בהמתך מנין לבהמתך על בהמות אחרים של אחרים על של בהמתך של אחרי' על של אחרים מנין [ת"ל את] חקתי [תשמרו] כלו' מדכתיב תשמרו ל' רבים לרבות אפי' שלך על של אחרים והאי את חקתי תשמרו לא קאי אלא על כלאים דהרבעה' ודהרכבה כדדרים בסנהדרין דקרא שדך לא תזרע דוקא שדך קאמר דאין לנו לרבות רק של אחרים ונראה דמזה למד לומר כן ומכאן לק"מ לפי גי' שלפנינו חובש והרי כאן מיירי בין שדה שלו לבין של חבירו לענין האיסור של זרע מין אחר דלרבנן אסור כמבואר בפנים וכמ"ש גם הרמב"ם שם בזה. וחובש מל' הטמנה וקבורה וכניסה מל' לא אהיה חובש. מחובשי בית המדרש וכן מל' מקושר הוא כדמצינו הבוש את תמורו תרגומו וזריז ויכנס את מתניו תרגומו ג"כ וזריז והכל אחד כי המקושר מזורז הוא והובשי בי"מ ג"כ הוא טמון ומקושר בו וכן חבוש בבית האסורין וכאלה הרבה והמצא לקמן בהל' ה' חובשין את הסורה.

חתם סופר

**רבי** שמואל בשם רבי זעירא דרבי שמעון היא וכו' ועי' בר"ש בפרקין שכתב כלומר ומתוך דלא מיתסר משום חבירו לא מיתסר נמי משום דנפשיה. ולא קשה מחולין דף מ' דמשני דאית ליה שותפות בגויה דכבר יישב זה הרב ר' אהרן הלוי בבדק הבית בית א' ש"ף שער א' דכלאים שאני דלא נאסר אלא בניחא ליה וסבירא ליה להאי תנא דניחא לכולהו בעלים בעינן פי' כיון דלא ניחא לחברו לא מתסר כלל אפילו דידיה:

פירוש מהרא"פ

ואסור: **מותר** לעשות תלם בינתיים נכסי' ומל הכנס יכול לזרוע אליו של רוחבו חיטים ואידך [illegible] ולא נחשב בית רובע שבינתיים בפני עצמו וה"ל ב' מינים בתוכו אלא החיטים נראו כאלו [illegible] שדה חיטים וכו' ש"מ דמותר לזרוע כ"ש אצל שדה שסברי האי חצי תלם נחשב ככ"ש לאידך [illegible] חיטים ויאך זורע בו ג"כ שעורים אלא אמרינן שדה חיטים לעצמה וכ"ש לעצמו כר"ת הואיל [illegible] של שעורים אצל האי כ"ש אמרינן האי כ"ש משדה גדולה באה וה"ל כר"ת וכן לסיפך אבל אם [illegible] אצלה אלא חיטה א' נכנסת לתוך בעורה אסור דלא אמרינן שם כ"ת: **ושעורה** אחר [illegible] נכנסת לתוך של חיטים שעורים נלקין: **אבל** כו' דאין חיטה אחד נעשה כ"ת וא"ל בשיה [illegible] מתחילת השדה עד סופו ואפ"ה מותר דלא בעינן בית רובע בינתיים כמו בין השדות דהיכי דזרועות השדות מתחילה צריך הפסק בית רובע אבל לא אם רולה אח"כ לסמוך דמדעת הכר [illegible] בתיבורו אלא שאין התלם הזה אלא בבית רובע שהיה בינתיים וזה נראה שפיר כסוף שדה וכר"ת: **מה** אנן קיימים אמתני' קאי ואדרבנן: אם אינו מכוין ואפ"ה מותר בינו לבין [illegible] יסא מותר דכיון דאין הטעם משום לבדוק מ"ש פשתן מאשר מינין: (עד כאן שייך לעמוד הקודם): **ורבנן** חששו למ"ע ובאמצע איכא מ"ע ועפי לפיכך אסרו אפי' פשתן באמצע [illegible] לא חשש למ"ע אלא רבנן חששו עפי למראית עין אפי' בפשתן ור"י לא חשש בפשתן: **דר"ש** היא כלומר הא דאמר ר"ש במתני' א' פשתן כו' משמע תרווייהו מותרים וכן פי' כר"ם דהא הד [illegible] פשתן וכן הוא לבון האומר אי זה וא' זה דנקט שהיתר הפשיטות ברישא כדאמרינן בעלמא א' יבנה וא' כל מקום כו' אזיל לטעמי' דס"ל אין אדם מקדיש כו' לקמן בפרק המבריך ה"כ ס"ל אין [illegible] אפי' מין אחר מותר ובמתני' פירשתי לאיסור כפי' המפרשים: **חובש** תבואתו של חבירו מד' רוחות ממין אחר ולאסרו כדין חובש דאין אדם יכול לאסור דבר שאינו שלו: **מתני'**: **חריע** כר [illegible] שאלו מפסידין התבואה ואם לא מבעל השדה זרעם ורולה בקיומן לא היה מניח לאחר לכמון אילו המינים שמפסידין לתבואתו הלכך נראה כמקיים כלאים: **לשדה** ירקות שאין מפסידי [illegible] אדם אחר כן ובעל הירקות אינו מקפיד שאין מפסידין לו: **וסומך** לבור אם יש בשדה תבואה מקום בור שאינו חרוש וזורע סומך שם זרע אחר: **ניר** מקום חרים ואינו זרוע: **גפה** גדר אבנים [illegible] בלא טיט: **ולדרך** אם דרך היחיד מפסיק בין ב' שדות מותר לזרוע בכל אחד מין אחר: **מיסך** שאין נופו גבוה מן הארץ ג' טפחים אם יש תחתיו זרע מותר לסמוך מבחוץ זרע אחר דכבדל [illegible]



לא

גליון הש"ס וציון ירושלים

א אין מקיפין חרדל כו'. ע' במפרש כאן: וע' במפרש בתוספתא פ"ב. וע' בקול רמז ובנים דוד.

מסורת הש"ס

תוספתא פ"ב.

שם

**גמ'** אין סומכין כו'. מהו חריע מוריקא. כיני מתניתא אין מקיפין הא לסמוך סומכין. מתניתין דרבי יודה. *דתני א אין מקיפין חרדל וחריע אלא לחסיות בלבד דברי רבי מאיר רבי יודה אומר לכל מקיפין חרדל וחריע חוץ מן התבואה. רבי שמעון אומר לכל מקיפין חרדל וחריע. רבן שמעון בן גמליאל אומר ערוגות קטנות של ירק מקיפין אותן חרדל וחריע. תני *מותר הוא אדם לזרע בתוך שדהו שורה של חרדל וחריע ובלבד שיעשה אורך שורה אורך עשר אמות ומחצה על רוחב מלואו. אמר רבי לעזר לא שנו אלא שדה קטנה הא בגדולה לא. איזו היא גדולה ואיזו היא קטנה. אם יש בין בד לבד בית רובע זו היא גדולה. ואם לאו זו היא קטנה. לית הדא פליגא על רבי יוחנן דרבי יוחנן אמר ראש תור הבא (בחורבה) [מחורבה] אסור. תמן לזרעין וכאן לירקות. אף על גב דרבי יוחנן פליג בזרעים מודה הוא הכא בירקות. גריד מותר ליזרע בו כל מין שירצה. אמר ר' יוחנן ובלבד שיעשה שלשה בתוך ששה ושלשה שהן סמוכין לגדר כגריד. היו ג' בתוך ששה ואחד חוץ לששה מאחר שהוצלו אלו אף זה הוצל. היו שנים בתוך ששה ואחד חוץ לששה מאחר שלא הוצלו אלו אף זה לא הוצל. היה שם גריד שורה ושורה גדר ושורה חובשין את השורה גבי של גדר בשדות. שתי שדות זו על גבי זו העליונה סמוכה לחריץ והתחתונה סמוכה

**רידב"ז**

**תני** מותר הוא אדם לזרוע בתוך שדהו שורה של חרדל וחריע ובלבד שיעשה אורך השורה כו' על רוחב מלואו. אר"א לא שנו אלא בשדה קטנה. דאז ניכרת השורה הזאת והוי כעין ראש תור אבל בגדולה לא. ע"ז אמר לית הדא פליגא על ר' יוחנן דאמר ראש תור הבא מחורבה אסור. ר"ל דהוי ראש תור הבא מאיליו ולא שעשאו בכיון ומשני תמן לזרעים כאן לירקות: סליק פירקא

**פני משה**

**גמ'** כיני מתניתא אין מקיפין הא לסמוך סומכין. אע"ג דבכל מקום מלינו דמקיפין לשון סומכין היא כמו לתרום מן המוקף אין מקיפין ב' קדרות והרבה כיוצא בזה הכא הכי קאמר דהא דקתני אין סומכין לאו דאסור סמיכת חרדל וחריע לתבואה באיזה אופן שיהיה הא ליתא דהא אשכחן בברייתא דמייתי לקמן דלפעמים מותר לזרוע בתוך שדהו של תבואה שורה של חרדל וחריע וכגון שהיא שורה ניכרת בפני עצמה שיש בה אורך עשר אמות ומחצה אלא הא דקתני אין סומכין אין מקיפין הוא והיינו במקום דשייך ליטנא דמקיפין על הסמיכה וזהו מבחוץ לשדה וסמוך לה וכגון בין שדה שלו לשל חבירו וכטעמא דפריש' במתני' לפי שאין מזיקין הן לתבואה ומדרך העם לזרוע מהן בין השדות ואסור משום מראית העין שיאמרו שהן מקיימין כלאים בשדותיהן: הא לסמוך סומכין. כלומר שמלינו לפעמים דמותר לסומכן ואפי' בתוך שדהו וכגון שיש בשורה שיעור דתני בברייתא דלקמן כדפרישית: מתני'. דקתני אבל סומכין לשדה ירקות סתמא דר' יודה היא: דתני. בתוספתא פ"ב: אלא לחסיות בלבד. דברים החריפים והחמוצים לפי שהחרדל והחריע הם נפסדים ומפסידין לאלו ביותר: ערוגיות קטנות של ירק. שהן הן נפסדין ביותר ולא חיישינן למראית העין כדפרישית במתני': תני. בתוספתא שם והתם גרים לה שרבי אומר כן: על רוחב מלואו. ובתוספתא לא גרים הרוחב אלא כמה הוא אורך השורה עשר אמות ומחצה וזה עיקר למאי דקאמר לקמיה עלה דלא התירו אלא בשדה קטנה ומפרש לה כשאינה בית רובע ואם השורה אורך י' אמות ומחצה על רוחב מלואו הרי יש בשורה עצמה בית רובע: לא שנו. הא התירא דשורה אלא בשדה קטנה שניכר בה אותה השורה אבל בשדה גדולה שנזרע בה הרבה לא התירו מפני שאין השורה נראית וניכרת בתוכה והוי כערבוביא: בין בד לבד. בין בדי הגבול והקצוות כלו' בית רובע בין הכל זו היא גדולה: לית הדא פליגא על ר' יוחנן. אמתני' קאי דקתני סומכין לשדה ירקות חרדל וחריע ומשמע שאפי' מעט כעין ראש תור ואינו ניכר לשדה בפ"ע מדקתני סתמא וכי לית הדא פליגא על ר' יוחנן דאמר בריש הלכה דלעיל ראש תור הבא מחורבה במקום חורבה שלא נזרע בכל השדה אם בא לזרוע אלה זרע מין אחר אסור דמיחזי שהוא מאותה שדה עצמה דלא התירו אלא ראש תור הבא משדה זרועה לצד שדה זרועה מין אחר שנראה כסוף שדה: כאן לירקות. דמודה בהו ר' יוחנן אע"ג דפליג בזרעים וטעמא משום דדרך ירקות לזרוע מהן מעט מעט וכדתנן בפרק דלקמן דמיני ירקות התירו לזרוע בערוגה אבל לא מיני זרעים וגמי מה"ט גופי' לפי שזורעים דרך לזרוע מהן שדות גדולות וירקות ערוגות ערוגות: גריד. קרקע יבשה מותר לזרוע בו כל מין שירצה משום דאין הזרעים יונקין כ"כ זה מזה ומיהת הרחקה בעי אבל לא כ"כ כמו בקרקע לחה וביינונית וכדמפרש ר' יוחנן: ובלבד שיעשה שלשה בתוך ששה. שלשה מיני זרעים בתוך רוחב ששה טפחים והיינו שזורע מין אחד טפח ומניח טפח ומחלה וזורע מין אחר טפח ומניח טפח ומחלה וזורע טפח וזהו שיעור יניקת זרעים כדאמרינן לקמן בפ"ג בערוגה אלא שבערוגה ששה על ששה זורעין בתוכה חמשה מינין ד' בד' רוחות וא' באמצע וכאן זורעים משך האורך ברוחב טפח הלכך שלשה בתוך ששה ובערוגה לא התירו אלא מיני ירקות וכאן אף שאר מיני זרעים דמיירי בשדות כדמסיק לקמן שכל אלו הדינים בשדות אמורין: ושלשה שהן סמוכין לגדר כגריד. כלומר כל ג"ט הסמוכין לגדר בתורת גריד דיינינן להו לפי שסמוך לגדר נעשה הקרקע קשה מחמת בנין הגדר ואם יש עוד ג"ט גריד סמוכין אליהן מצטרפין לששה טפחים גריד וזורעין בתוכן ג' מינין: היו ג' זרעונין בתוך ששה ואחד חוץ לששה. כגון שהיו ז' טפחים וזרע מין הרביעי בטפח השביעי: מאחר שהוצלו אלו אף זה הוצל. אע"פ שאין בין מין הד' לבין מין שאצלו שיעור הרחקה מ"מ מכיון שהוצלו והותרו אלו הג' בתוך ששה הוצל אף זה עמהם: היו שנים בתוך ששה ואחד חוץ לששה. וכגון שאלו השנים נזרעו לסופן דאם יש שיעור הרחקה ביניהם השתא ג' בתוך ששה מותרין שנים מבעיא אלא דמיירי שזרע השנים בתוך ג"ט של הששה והניח שאר המקום של הו"ט פנוי וזרע הג' בטפח שחוץ לששה והא קמ"ל דאע"ג דיש כאן בין השלישי להמין שבצדו ג"ט וסד"א דהוא לבדו הותר והלכך קאמר דהשלישי בתר הני תרתי הוא דגריר ומאחר שלא הוצלו אלו השנים אף זה הג' לא הוצל: היו שם. בשדה גריד שורה על פני משך ארכה מכאן ושורה גדר מכאן: ושורה. כלומר ושורה אחת של קרקע באמצע: חובשין את השורה גבי של גדר. כלומר מושכין וקושרין שורה זו שבאמצע לגבי האי שורה של גדר ולא לגבי שורה של גריד וכ"ת הוא דאם דיינין ליה כשורה של גריד לא הותר אלא שלשה בתוך ששה אבל אם מושכין אותה לשורה של גדר שאללה א"כ יכול הוא לזורעה על פני כולה ואינה נחשבת בתוך שורה של גריד אלא כמו בדין הגדר המפסיק דזורע מין אחד מכאן ומין אחר בצד השני של הגדר מכאן ושורה של הגריד נחשבת בפ"ע ואין שורה זו מצטרפת עמה: בשדות. כלומר כל מה שאמרנו בשדות הוא. א"נ אשלפניו קאי גבי של גדר בשדות שאותה השורה נידונית ונמשכת לשורה של גדר דמפסיק בשדות וכלומר שאינה מצטרפת עם השורה של גריד להיות נחשבת עמהם כאחד כדאמרן: שתי שדות זו על גב זו. שקרקעיתה של אחת גבוה מעל גבי חבירתה: העליונה סמוכה לחריץ. שהחריץ הוא בשדה העליונה בלדה שהם מתחלקת התחתונה הנמוכה ממנה והיינו העליונה סמוכה לחריץ לפי שהחריץ אינו נראה בתחתונה כ"א בעליונה: והתחתונה סמוכה

## מראה הפנים

השורה וכו' והיינו שדנין אותה כמקושרת לשורה גדר שבשדה וההלכה ט' תבושות סמוכות והם שני ענינים כדפריש' שם תבושות על השורות וסמוכו' על הקרחות ועיי"ש ומסוגיא זו משמע להדיא דדברי ר"ש להתירא מתפרשין כדפרישית במתני' ולא כמ"ש הרב להר"ש דאחד זרע פשתן וכו' אסור לסמוך תלם א' וכו' עיי"ש:

**אין** סומכין לשדה תבואה חרדל וחריע. הר"ב פירש מפני שמינין הללו מזיקין הן לתבואה ומסתמא בעל השדה זורעם אבל למיני ירקות אין מפסידין אותן והרואה אומר של אדם אחר הן ובעל הירקות אינו מקפיד עליהן והן הן דברי הרמב"ם בפי' המשנה וקשה על זה דמה בכך שהיה אומר של אחר הן הא מיהת בעל הירקות סבר בסמך כלאים ומקיים אותן והתי"ט הקשה מכח מתני' דלעיל על פי' זה ע"ש והא ספי קביה להתירא גופיה דאמאי סומכין לירקות ולפיכך בחיבורו חזר בו וכתב בסוף פ"ג מכלאים בדין משנתינו הטעם בהפך דלתבואה אינן מזיקין וא"כ מדרך הוא לזרוע מהן תלם אחד ואיכא משום מראית העין אבל לירקות מזיקין הן וכודאי לא יקיים אותן ועומדין לעקור הן וכמו שהסברתי בפנים שהרואין יאמרו לבדוק שדהו עשה אם ראוין למינין הללו וכן מוכח מהתוספתא דמייתי הש"ס דפליגי בהאי סברא דלר"מ אין מקיפין לכ"ר מיני ירקות אלא לחסיות בלבד וטעמא דס"ל דאין מפסידין אלא לדברים חריפים או בדברים החריפין מפסידין אותן ולר' יהודה דמתני' אתיא כוותיה מפסידין הן לכל מיני ירקות וא"כ טעמא דאין סומכין לתבואה משום דאין מפסידין הן לתבואה ולטעמא שפי' איפכא במשנה סוף קשה. במאי פליגי דא"א לפרש איפכא דר"מ ס"ל דלאחר מיני ירקות מפסידין והלכך אין מקיפין ולדברים חריפין אין מפסידין והלכך מקיפין דזהו נגד הסברא דאדרבה דברים החריפין יותר נפסדין משאר מינין וכן מפסידין אותן והכי משמע נמי בפ' לא יחפור גבי מרחיקין את הכרישין מן הבצלים ואפי' נאמר דהני מזקי הני והני לא מזקי הני כמו דאמרינן התם גבי מחרה וירק וכבר פלפלתי בזה בחיבורי שם מ"מ הא מיהת שמעינן דהכרישין הן שמפסידין להבצלים ולפיכך צריך בעל הכרישין להרחיק עצמו וע"ש במה שהבאתי מהאי תלמודא בענין דמדמה נזקין וכלאים אהדדי וכמו שאזכיר מזה אי"ה לקמן בפ"ז ומה שכתב הרמב"ם בחיבורו בדין משנתינו דבין שדה שלו ושל חבירו מיירי כבר הסברתי בזה בפנים שפירשתי לפי דרכו וכלל ג"כ בהא דדקדק הכ"מ שם ותירוץ הר"י קורקוס והוספתי בביאור זה כמבואר. ועוד נראה דמשמע דהש"ס מפרש למשנתינו בענין זה דקאמר כיני מתני' אין מקיפין הא לסמוך סומכין והיינו מקיפין והיינו סומכין דודאי אין לפרש מל' הקפה ממש וסביבות השדה א"כ הא לסמוך מצד אחד סומכין אתמהה וזה א"צ לפנים. והר"ש ז"ל העתיק לזה ולא פירש כלום ואם אנו מפרשין דבין שדה שלו ובין שדה של חבירו מיירי שפיר יש לומר דהיינו הא דקאמר דבין בשדה שלו ושל חבירו הוא דשייך ליטנא דמקיפין שהוא זורע בין

**שנויי נוסחאות** (שוי"ם) גבי של גדר בשדות בכי"ר וגגו של גדר כשירות.

## פירוש מהרא"פ

לא אצטרך דאין כך מחילה גדולה מזו אלא לאשמועינן דאפילו בסלע בעינן ד' רוחב ובפחות מזה לא במה מחילה לספסיק: (עד כאן שייך לעמוד הקודם) **גמ'**; **כיני מתני'** פש"ס מגיה במתני' וגרס בה אין מקיפין חרדל וחריע סביב שדה תבואה מג' רוחות אבל לסמוך מותר חרדל וחריע לשדה ומתני' ר"י היא וכדמסיק: **אלא** לחסיות גרסינן והם השום והלוף והבצלים והכרישין כל אלו נקראו חסיות: **על רוחב** מילואו היינו נמי עשר אמות ומחצה שזה שיעור מקום חשוב לעצמו: **לא** שנו דסגי ברוחב מילואו אלא בשדה קטנה אבל בגדולה צריך יותר דלא מינכרא בגדולה בלא"ה: **בין בד לבד** היינו בין ענף אילן זה לענף אילן זה שעומדין בשני צידי רוחב השדה לסימן רוחב השדה ושענפים נוטים סביבה לרוחב השדה: **לית** הדא פליגי על ר"י הא דמתיר רשב"ג להקיף ערוגות קטנות חרדל וחריע כיון דערוגה קטנה היא ה"ל כר"ת ואפ"ה מותר: **הכא** בירקות דדרך ירקות ליזרע אותן ערוגות וה"ל האי ערוגה קטנה כשדה גדולה ולא נחשב כר"ת: **גריד** מקום היבש שבשדה מותר ליזרע בו כל מין ירק שירצה אפילו אינו אותן מינים שבצדדין דמקום הגריד ניכר ונחשב בפני עצמו: **ובלבד** שיזרע ג' בתוך ששה שיזרע באותו הגריד ג' טפחים ברוחב כל הגריד והיא חצי שורה בירק דסתם תלם ששה טפחים רוחב וכי זרע חציו אידך חצי נחשב לה וה"ל כתלם מלא כמו שאמרינן לעיל אליבא דר"י בבית רובע ומחצה אבל אי זרע פחות מזה דהיינו ב' טפחים משהו לא נחשב לתלם בפני עצמו ולקמן במתני' תנן ירק בירק ששה טפחים וכן מבואר בפרק שאחר זה: **וג'** סמוך לגדר כגריד דמיא ואי יש שם עוד ג' גריד שסמוך לו וזורע מתנו ג' טפחים נחשב לתלם בפני עצמו: **היו ג'** בתוך ששה ואחד חוץ לששה **כגון שזרע ב'** טפחים מגריד ואחד חוץ לגריד אותו טפח נחשב לשני ג' טפחים שהרי זרען כאחת ואף הוא **ניצל כמו** הג' שבגריד: **היו** שנים בתוך ששה כגון שהניח ד' טפחים בגריד שלא זרע וזרע שנים וא' **חוץ לגריד** מאחר שהשנים אינן ניצולין אף השלישי אינו ניצל שהיה מקום לומר דהאי א' ינצל שהרי **יש בינו ולאידך** לד של גריד ששה טפחים שהוא שיעור ירק בירק ששה טפחים אפ"ה הואיל ובאחת זרען **אף הוא לא** ינצל: **ה"ג** היה שם שורה גריד ושורה גדר ושורה חובשין כו' וה"פ אם יש כאן שורה ואח"כ **גריד** ואח"כ שורה ואח"כ גדר מותר לחבוש השורה הסמוכה לגדר בשדות ואע"ג דקי"ל דאסור לחבוש **אפילו** כרחיק ששה טפחים הכא מותר לפי שיש לשורה זו פתח פתוח לצד הגריד ואע"ג דהגריד נחשב **ג"כ** כסתום שהרי צריך להפסיק בין ב' השורות ועוד דאם נחשב הגריד כפתוח ליאסרו ב' שורות **אהדדי** מ"מ מותר הואיל והן שורות שלימות בקל מתירין לחבוש ושורה שלישית דנקט דעכשיו הגדר **נמצא** להפסיק דאל"כ היה נראה כמתכוין לחבוש מהגדר לפניו גדר: **סמוכה** לחריץ עמוק עשרה **ורוחב** ארבע טפחים שהוא שיעור הפסק בכלאים בגדר והעליונה סמוכה לחריץ והתחתונה **סמוכה לגדר** ודווקא נקט כה"ג אבל איפכא לא שהעליונה אין מפסיק לה גדר שהיא למעלה מן הגדר **והתחתונה** אינו מפסיק לה חריץ שהיא למטה ממנו אבל בכה"ג יש הפסקה לתרווייהו מותר ליזרע **בשדות ב'** מינין שהרי יש כאן הפסקה ביניהן כיון שהן עומדים בכה"ג עליונה וחריץ וגדר והתחתונה **נמצאת יש** הפסקה

סמוכה לגדר. דבי ר' ינאי אמרי גדר מותר לזרוע בו כל מין תורבכינה. וגדר יש בו להקל ויש בו להחמיר. היך עבידא פחות מבית רובע מוקרח בתוך שדה תבואה אסור לזרוע בו. הקיפו גדר מותר. בית רובע בבקעה מותר לזרע בו שני מינין. הקיפו גדר אסור. גדר מהו שיציל את הזרעים. גריד זרוע מהו שיציל את הירק. ר' שמואל בשם רבי זעירא שמע לה מן הדא. וסומך לשרשי אילן שיבשו לא אמר אלא יבשו הא לח אסור. רבי יוסי שמע לה מן הדא סומך לבור ולניר ולגפה לדרך ולגדר שהוא גבוה עשרה טפחים. הדא אמרה שגדר זרוע מציל את הזרעים. אפילו תימא ולגדר שהוא גבוה עשרה טפחים אין גדר זרוע מציל את הזרעים. שנייא היא הכא שהוא גדר זרוע ואין גדר זרוע מציל את הזרעים. רבי יודן בעי גריד ומשך מהו שיצטרפו. היאך עבידא היה שם מקום אורך עשר אמות ומחצה על רוחב ששה אינו צריך גריד. עשה גריד מיכן מותר לסמוך (שתי) [משתי] רוחותיו. תני רבי יונתן בן יוסי אומר היה שם סלע ארוכה עשרה ורחב ארבעה מותר לסמוך לה משתי רוחותיה. היתה עשרה על עשרה מותר לסמוך לה מארבע רוחותיה:

## הלכה ז מתני'

[א] הרוצה לעשות שדהו קרחת קרחת מכל מין עושה עשרים וארבע קרחות לבית סאה מקרחת בית רובע וזורע בתוכה כל מין שירצה. היתה קרחת אחת או שתים זורען חרדל. שלש לא יזרעם חרדל מפני שהיא נראית כשדה חרדל דברי רבי מאיר. וחכמי' אומרי' תשע קרחות מותרות ועשר אסורות. רבי

סמוכה לגדר. או או קאמר כלומר או שיש שם גדר והגדר הוא למטה בינתים והתחתונה היא סמוכה להגדר שאין הגדר נראה בעליונה והא דנקט חריץ בעליונה וגדר בתחתונה משום שכן דרך לעשות החריץ במקום הגבוה כדי שיהו מי הגשמים יורדין למטה והגדר מדרך לעשותו במקום היותר נמוך לפי שעומד וקבוע שם ובעיא היא דקמיבעיא ליה דאנן תנן במתניתין שהגדר שהוא גבוה עשרה וכן החריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה מפסיקין בין השדות ומותר לזרוע מין אחד מכאן בסמוך לו ומין אחר מכאן והשתא הוא דקמיבעיא לן בכה"ג שאין החריץ נראה אלא בעליונה והגדר אינו נראה אלא בתחתונה מהו שמפסיקין ויהא מותר לזרוע סמוך לחריץ בעליונה ממין זה ובתחתונה סמוך לו ממין אחר וכן בהגדר: דבי רבי ינאי אמרי. דלא קמיבעיא להו דודאי מותר דגדר מותר לזרוע בו כל מין תורבכינה מין מכל מיני שורות שזורעין בהן ונקט חדא מנייהו וה"ה לחריץ וכלומר במקום שיש גדר או חריץ לא איכפת לן דאף שאינן נראין בשתי השדות מ"מ יש כאן הפסק ביניהן וזורעין בזו ממין השורות בסמוך לחריץ או לגדר ובזו ממין שורו' אחרות בסמוך להן: תורבכינה. שורות מל' תורא ברא דעיגלא בפ"ז דבכורות וכן הרבה בל' הגמ' ולפי שדרך מינין השונים לזרוע אותן שורות שורות הלכך נקט בלישניה על שם השורות: וגדר יש בו להקל. מילתא באפי נפשה כלומר יש בגדר פעמים להקל ופעמים להחמיר כדמפרש ואזיל היך עבידא: פחות מבית רובע מוקרח. אם יש מקום קרחת שהוא פנוי ואינו זרוע והוא פחות מבית רובע והוא בתוך שדה תבואה אסור לזרוע בו לא תבואה אחרת ולא ירק כדתנן לקמן בפרקין שצריך להרחיק תבואה מתבואה וירק מתבואה בית רובע ובקרחת תנן במתני' דלקמן שצריך שיהיה מקרחת לקרחת מקום בור שאינו זרוע בית רובע כחכמים דר"מ ואם הקיפו גדר לאותו מקום מוקרח מותר לזרוע בו כל מין שירצה מפני שהוא כמקום חלוק בפ"ע ודוקא מוקף גדר משום שכל סביבותיו זרוע תבואה והרי זה להקל: בית רובע בבקעה. מקום פנוי בית רובע והוא בבקעה שאינה זרועה: מותר לזרוע בו שני מינין. כלומר אחד מכאן בסמוך לו ומין אחר מכאן בסמוך לו שהרי יש כאן ריוח בית רובע בין מין אחד לחבירו ואם הקיפו גדר לאותו מקום הזרוע משני המינין אסור שאע"פ שיש ביניהם ריוח בית רובע באמצע מ"מ הגדר עשה אותן כמקום אחד והרי יש כאן כלאים וה"ז להחמיר: גדר מהו שיציל את הזרעים. ומפרש לה הש"ס דמאי קמיבעיא ליה הא אנן תנן דהגדר מפסיק בין הזרעים וקאמר דהכי קמבעיא לן גדר זרוע מהו שיציל את הירק כצ"ל וגריד הכתוב כאן בספרי הדפוס ט"ס הוא כלומר היכא הוא דקמבעיא לן בגדר זרוע כגון שעלה עפר על הגדר וזרע על גביו מהו שיציל את מיני הירק הנזרעים מכאן ומכאן דאיכא למימר הואיל והגדר עצמו זרוע הוא בטל ליה מתורת גדר או דילמא מכיון דאפ"ה גדר גבוה עשרה הוא מציל וזורע מין זה מכאן ומין אחר מכאן: שמע לה מן הדא. דתנינן בתוספתא פ"ב סומך לשרשי אילן שיבשו שהן גבוהין עשרה טפחים וש"מ מדלא אמר אלא יבשו ואינן ראוין לזרוע על גביהן: הא לא אסור. אם עדיין יש בהשרשים לחלוחית שראוין לזרוע על עפר שהעלו על גביהן אסור ושמעינן שגדר זרוע אינו מציל להפסיק במיני זרעים: ר' יוסי שמע לה. להתירא מן הדא דתנינן במתני' סומך וכו' ולגדר שהוא גבוה י"ט וקס"ד מדקתני גדר סתמא ש"מ אפי' הוא זרוע מציל כל זמן שהוא גבוה י"ט דבגבוה י' לחוד תליא מילתא הדא אמרה וכו': אפ"ת. ודחי לה הש"ס דלא שמעינן כלום מדקתני ולגדר שהוא גבוה י"ט דאפי' תימא אין גדר זרוע מציל ושנייא במתני' דלא מיירי אלא בסתם גדר שאינו זרוע דאילו זרוע הוא אינו מציל את הזרעים דבטל ליה מתורת גדר: גריד ומשך. הקרקע מהו שיצטרפו כדמפרש ואזיל היך עבידא ולענין מאי קמיבעיא ליה: היה שם מקום אורך י' אמות ומחצה על רוחב ששה. וזה אינו בית רובע דאילו בית רובע צריך שיהא גם הרוחב עשר אמות בקירוב: א"צ גריד. כלומר והמקום הזה אין אנו צריכין לומר שהיה גריד דאילו גריד הא אמרינן לעיל דסגי ברוחב ששה וכדמפרש ר' יוחנן אלא כי קמיבעיא לן אם עשה גריד מכאן כלומר שנעשה הקרקע איזה מקום גריד מצד אחד מכאן ומהו שיהא מותר לסמוך מיני זרעים משתי רוחותיו מי אמרינן דאע"פ שאין כאן רוחב של בית רובע אפילו הכי זהו מקלא הרוחב שנעשה גריד מצטרף והגריד שאינו ראוי לזריעה ג"כ מצטרף עם משך הרחב ששה ומפסיק או דילמא הואיל ואין כאן שיעור רוחב בית רובע דין הכל אינו מפסיק ולא אפשיטא: ארוכה עשרה ורחב ארבעה. אע"פ שאין בגבהה עשרה. אפ"ה מותר לסמוך לה משתי רוחותיה והיינו מכאן ומכאן לארכה דהאורך עשרה כגבוה עשרה דמי אבל משני הצדדין של הרוחב אסור דאין כאן אלא רוחב ד' בלבד ולפיכך אם היתה עשרה על עשרה מותר לסמוך לה מיני זרעים מד' רוחותיה:

## הלכה ט מתני'

קרחת קרחת מכל מין. שרוצה לזרוע בכל קרחת וקרחת מין א' וקרחת הוא מקום פנוי ואינו זרוע מלשון מקרחתו שנמרט השער ונשאר המקום חלק: עושה עשרים וארבע קרחות לבית סאה מקרחת לבית רובע. שהרי בסאה יש כ"ד רובע של הקב שהסאה היא ששה קבין ושיעור בית רובע פירשתי בריש פ"ב דסאה שהוא עשר אמות ועשר אצבעות שהן שני טפחים ומחצה על רוחב עשר אמות לפי חשבון אמה בינונית שהיא ששה טפחים וכל טפח ד' אצבעות באגודל כיצד בית סאה היא חמשים אמה על חמשים אמה לפי חשבון חצר המשכן שהיה סאתים מאה על חמשים תעשה כ"ה קרחות לבית סאה תהיה כל אחת עשר על עשר קח אחת מהן כדי שישארו כ"ד קרחות ותחלקנה לכ"ד רצועות תהיה כל רצועה הרוחב שני טפחים ומחצה באורך עשר אמות תן כל רצועה מאלו לארכה בצד ראש כל קרחת נמצא כל קרחת אורך עשר אמות ושני טפחים ומחצה על רחב עשר אמות וזהו שיעור בית רובע: וזורע בתוכה כל מין שירצה. דס"ל לר"מ דכיון דמרובעות הן נראות מופרשות ומובדלות זו מזו ולא בעינן הרחק כלל: היתה קרחת אחת או שתים. בתוך שדה תבואה זורען חרדל לפי שאינן נראות כשדה חרדל בתוך שדה תבואה אבל שלשה קרחות נראות כשדה חרדל בתוך שדה תבואה שאין דרך לזרוע מן החרדל שדה גדולה ושאר המינין אפי' שלשה קרחות אינן נראות כשדה לפי שדרך לזרוע מהן הרבה ביחד: וחכ"א וכו'. כמו שאפרש

## מראה הפנים

בין השדות והיינו במקום הסיקף והגבול שלהן ולא דמוכרחין אנו לפרש להא דמסיים הא לסמוך סומכין דמסכתת לה שסומכין והיינו כברייתא דלקמן דבשורה של תרדל בתוך השדה מותר כדפרישית בפנים ומיהו הך ברייתא כרבי היא וכך היא שנויה בהוספתא ומדינים אלו והשנויים בהסוגיא כולה מדיני גריד וכיוצא בזה לא הביא הרמב"ם מפני בפירוש ויש שהן נכללין בדבריו ויתבאר מזה בפרקים דלקמן בס"ד:

**היה** שם סלע ארוכה וכו'. והרמב"ם לא פסק כהאי ברייתא דיחידאה היא ולא הביא בדיני הפסקה בפ"ג כ"א מה דתנן במתני' וכן משמע בכ"מ בש"ס דלא חשיב הפסק אלא הגובה או העומק ולא דנחשב האורך במקום הגובה:

**וחכמים** אומרים תשע קרחות מותרות עשר אסורות. מבואר הוא למאי דאמר בגמ' בהדיא היך עבידא תלת ותרתי וכו' וכפי אשר פירשתי בפנים עם השורה אשר לפניך והיינו נמי דקאמר לא תבואות שבכוונה על השורות שלא יהא מקוברות ומוקפות מבחוץ וכלומר אפי' לא יהיו הקרחות סמוכות זו לזו ממש אלא בקרן זוית נוגעות זו בזו וזה לא הוה איכפת לן משום דהוי ראש תור כמו שפירשתי ואבאר עוד לקמן מ"מ מטעם תבואות הוא שלא יזרע בכל קרחת שבקרן זוית שאם אתה אומר שיזרע גם בקרחת הראשונה שבשורה השלישית ומטעמא דהתירא דראש תור א"כ יזרע ג"כ בקרחת החמישית שבה דמ"ש וכן בקרחת הראשונה והחמישית שבשורה החמישית וזה א"א דא"כ יהיו

שנויי נוסחאות (שו"י) לה כנ"ו ליה. (שוס"ו) האיך כנ"ו היך.

## פירוש מהרא"פ

כפסקא לנטיען דבלא"ס אין הפסק כלל דהחריץ לא מסני נתחתונה שהיא נראית, כערבוביא לעליונה וכן לטפר נגדל לעליונה: (ע"כ לדף י' ע"ב): תורבכנה כל מין שירלה לשון מעדנים: ומוקרח ל' קרחה שים סביבו תבואה וה"ל האי אמלע כקרחה והוא אסור מדרבנן כדאמרי' בסוף פ"ק והיכי דהקרחה פחות רובע דשיעור תבואה בתבואה בית רובע במתני' לקמן אסור לזרוע בו באותו בית רובע אלא מין שהוא מסביב לו: הקיפו גדר לאותו פחות מבית רובע מותר לזרוע בו מין אחר של שדות שסביב לו שגדר מפסיק: בבקעה מותר לזרוע באותו בית רובע שני מינים כדאמרינן בסוף פרק קמא שני שמיים בבקע' פטור אע"פ שאינו מפסיק ביניהן כשיעור המפורש במתני' דלמעלה דדוקא בשדה צריך לזה ולא בבקעה שכל מין נחשב לעצמו כאלו חלקן גדר: גדר כו' גריד כו' גדר נשנית לענין זרעים ונגיד לירק וקמבעי ליה אי זרע על גבייהו אם ג"כ מצילין השדות שבצידהן ומה שנזרע עליהן פשיטא דמילין כדאמרינן לעיל זורע בו כל מה שירלה אלא אם מצילין ג"כ כלאים שבצידיהן: לשרשי אילן שיבשו שהן ג"כ מצילין ולא אמר אלא שיבשו הא לא דהוי דומיא דזורע לגדר ולגריד אינו מציל: ולגדר שהוא גבוה עשרה טפחים ולא מפליג בין זרוע עליו לאין זרוע עליו ש"מ בכל ענין מציל ה"ה לגריד: אפילו שימא תירונא הוא לעולם לא תידוק ממתני' אפילו תימר אין מציל לא קשיא דטכל לומר מתני' דומיס דדרך קתני שאינו זרוע על גבם: שנייא שיא הכא כו' כלומר ולא תקשי לברייתא דאשמועינן הא לא אסור דמאי גדר זרוע משרשי אילן לא ופי' דקשיא דלא מפליג כמו שמפליג בברייתא בשרשי אילן שיבשו ע"ז אמר דמאי הכא דמלתא דפשיטא היא לו ולא לריך לפלוגי: גריד ומשך מהו שילטרפו להתיר שורה של ירק בתוך שדה תבואה דגריד לענין ירק נאמר כמ"ש לעיל: היאך עבידא במאי עסקינן היה שם מקום בתוך שתבואה אורך עשרה ומחצה ברוחב ששה והוא רולה לזרוע אותה שורה דהכי אמרינן לקמן ירק בתבואה לענין שורה עושה שורה של אורך עשרה ומחצה על רוחב ששה ועל זה הקשה מה אנו לריכין כיון שיש שם מקום חשוב כזה מותר וכדתני בברייתא לקמן: עשה גריד מכאן אבל המשך ה"ג מותר לסמוך מד' רוחותיו אי לא עשה גריד אינו סומך אלא מב' רוחותיו אבל השתא יכול לסמוך מד' רוחות דס"ל כאלו יש כאן בית רובע מרובע והכי קמבעי' ליה מצטרפים להדדי ומותר לסמוך מד' רוחותיו או אין מצטרפים ולא סומכו אלא משתי רוחות וגרסינן דתני כו' דאליביה דידיה מבעיא ליה: מתני': קרחת מקום פנוי שאינו זרוע כשהוא מרובע קרוי קרחת: ך"ד קרחת לבית סאה ובכל קרחת מין א' ובית סאה נ' על נ' אמה וכשאתה עושה בו ך"ד קרחת נמצאת כל קרחה י' אמות וב"ט [ומחצה] אורך על רוחב י' אמות כיצד אם תעשה ך"ה קרחות תהיה כל קרחה י' על י' קח קרחה א' מהן וחלוק אותן לך"ד רצועות נמצא כל רצועה ב' טפחים ומחצה רוחב על עשר אורך תן אותן בראש כל קרחה ה"ל כל קרחה אורך י' וב'

כמהר"ם יפ"ם במפרש ד"ה כ"ד קרות כו' אם תעשה מחמשים על חמשים כ"ח קרות כו' כצ"ל: שם בסוף הדבור ת"ל כל קרחת אורך י' אמות וב' טפחים ומחצה אורך על י' רחב כצ"ל:



עין משפט נר מצוה

לא
א מיי' פ"ד מכלאים ה"ו טוש"ע יו"ד סי' רנו סל"ב.

עין משפט נר מצוה

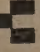
לב א מיי' פ"ד מכלאים ה"ג טוש"ע יו"ד סי' רצז סכ"ט
לג ב מיי' פ"ג שם ס"ס טוש"ע שם סע"ז
לד ג מיי' שם פי' טוש"ע שם סי"ז
לה ד מיי' שם סי"א טוש"ע שם סי"א
לו ה מיי' שם סי"ד טוש"ע שם סכ"א

גליון הש"ס וציון ירושלים

מפני שאסורה בהנייה ע' בלח"ם שתמה על כל דברי הירושלמי הלזה. והרבה קושיות יש לייסב בנקל כאשר המעיין יחזה. וע' ברמב"ם פ"ה וכל"מ. ובש"ס סנהדרין דף מז. וטוש"ע יו"ד סי' שסח ודו"ק

שאפרש בגמ' : בית כור . ל' סאה וטעמא דרא"בי לא אתפרש והלכה כחכמים : גמ' על ראשה . כלומר הא דחכמים ארישא דמתני' קמהדרי דר"מ קאמר עושה כ"ד קרחות לבית סאה אפי' חבושות אפי' סמוכות . חבושות אשורות קאי וסמוכות אקרחות קאי כלומר כשים בהשורות קרחות זרועות אפי' אין כל הקרחות זרועות סמוכות זו לזו כ"א שהן מזרעות בדילוג אלא שהשורות השוות הן מקושרות ומשולבות זו עם זו ואפי' הקרחות הן בדילוג זה נקרא חבושות כמו שתראה בצורה וכדלקמן ור"מ מתיר הכל אפי' השורות חבושות ואפי' כל הקרחות הן זרועות סמוכות זו לזו בלי דילוג : ורבנן אמרי ובלבד שלא יהו חבושות השורות ולא יהו סמוכות שום קרחה אחת לחברתה הלכך קסברי תשע קרחות מותרות ועשר אסורות כדמפרש ואזיל : היך עבידא תלת ותרתי וחדא ותרתי ותלא . שעושה חמשה שורות של חמשה חמשה קרחות וזורע בשורה ראשונה הקרחה הראשונה והשלישית והחמישית ובשורה שניה הקרחה השניה והרביעית ובשורה השלישית זורע קרחה השלישית לבדה ובשורה הרביעית הקרחה השניה והרביעית ובשור' החמישית קרחה השלישי' לבדה



והיינו דקאמר תלת ותרתי וחדא ותרתי וחדא וזו צורתה הרי כאן תשע זרועות בדילוג ואין קרחה אחת זרועה סמוכה לחברתה בנגדר השוה ואע"פ שבקרן זוית נוגעות הן הזרעים זו בזו הא לא איכפת לן דהוי כראש תור דמותר בבית רובע לד"ה והרי כל קרחה היא בית רובע וההרחק בין כל אחת ואחת הוא בית רובע בקירוב וא"ת א"כ יכול אתה לזרוע גם בראשונה ובחמישית של שורה הג' וכן בראשונ' וחמישית של שורה החמישית ויהיו י"ג קרחות ואין אחת זרועה סמוכה לחברתה כ"א בקרן זוית וזה מותר הא ליתא דהכן בעינן שלא יהו השורות השוות משולבות ומשולשות בקרחות זרועות ואם אתה אומר כן יהו השורות הראשונה והג' והה' מוקפות בזרע שבקרחות המקצעות והיינו דקאמר לא חבושות וכדפרישי' דהשורות קאי שאם יזרע הקרחה הראשונה שבשורה השלישית כבר הג' הראשונות המה משולבות במשולש מצד אחד (כזה)  ופשיטא אם יזרע עוד בתוכה בקרחת הה' תהיינה משולבות במשולש גם מצד השני וכן אם יזרע עוד גם בשורה החמישית הא' והה' תהיינה כל השורות משולבות

רבי אליעזר בן יעקב אומר אפילו כל שדהו בית כור לא יעשה בתוכה חוץ מקרחה אחת : גמ' רבי חזקיה רבי יסא בשם רבי יוחנן על ראשה רבי מאיר אומ' אפי' חבושות אפילו סמוכות . ורבנין אמרין ובלבד שלא יהו לא חבושות ולא סמוכות . היאך עבידא תלת ותרתיי וחדא ותרתיי וחדא :

## הלכה ה מתני'

[א] כל שהוא בתוך בית רובע עולה במידת בית רובע . (אכלת) [אבילת] הגפן והקבר והסלע עולין במידת בית רובע . [ב] תבואה בתבואה בית רובע . ירק בירק ששה טפחים . [ד] תבואה בירק וירק בתבואה בית רובע . רבי אליעזר אומר ירק בתבואה ששה טפחים . [ה] תבואה נוטה על גבי תבואה וירק על גבי ירק תבואה על גבי ירק וירק על גבי תבואה הכל מותר חוץ מדלעת יוונית . ר' או' אף הקישו' ופול המצרי ורואה אני את דבריה' מדבריי : גמ' רבי בון בר חייה בשם רבי זעירא לא שנו אלא (אוכלת) [אכילת] הגפן . הא גפן עצמה לא . למה [ו]מפני שהיא אסורה בהנייה . והרי הקבר אסו' בהנייה . קבר אין איסורו ניכר . ועבודת הגפן אין איסורה בהנייה אלא כרבי ישמעאל *דרבי ישמעאל אמר אין עבודה לגפן יהידית

מכל הצדדין ולפיכך אי אתה יכול לזרוע בשום פנים כ"א תשע קרחות באמצעים ולא יותר ומה שתמלא בשורה זו בתוך הקרחות האמצעיות כמו משולש ומרובע בשילוש הא לק"מ דהעיקר שלא יהיו נראות ראשי השורות משולבות ותכופות זו לזו בהיקף המשולש והיינו דקאמר לא חבושות וכן שום קרחה לא תהיה סמוכה לחברתה דוק ותשכח כי זהו כוונת הסוגיא :

הלכה י מתני' כל שהוא בתוך בית רובע . של שיעור ההרחק שבין מין למין עולה לחשבון מדת בית רובע ואע"פ שאין המקום ראוי לזריעה : אכלת הגפן . מה שהגפן תופסת סביבותיה דהיינו כדי עבודתה שאוכלת אותן לפי שאסור שם לזרוע וכן הקבר והסלע אפי' אינו גבוה י"ט דאי לו גבוהה י' הוא עצמו מפסיק כדתנן לעיל : תבואה בתבואה . אם שדהו זרועה תבואה ממין זה ובא לזרוע בה תבואה ממין אחר צריך להרחיק בית רובע וקאמר בגמ' ובלבד שלא תהא חבושה מד' רוחותיה כלומ' שלא יהא מין זה מקיף את האחר מד' רוחות סביב דלא מהני הרחקה אא"כ פותח מרוח אחת : וירק בתבואה בית רובע . ודוקא בזורע הירק במרובע אבל אם עושה שורה של ירק בתוך שדה תבואה די בששה טפחים כדתנן לקמן בפ"ג היתה שדהו זרועה תבואה ובקש ליטע לתוכה שורה של דלועין נותנין לה עבודתה ו"ט : ר"א אומר לעולם ירק בתבואה . בין במרובע בין בשורה ששה טפחים ואין הלכה כר"א : גמ' ל"ש אלא אכילת הגפן . דוקא היא שעולה במדת בית רובע הא גפן עצמה לא כדמפרש טעמא מפני שהיא אסורה בהנייה כלומר אם לא היה שם כשיעור הרחקה בלא הגפן הרי הגפן אסור בהנייה כדין כלאי הכרם שמקדש ואוסר בהנאה הלכך אין הגפן עצמו מצטרף להיות עולה בחשבון של בית רובע : והרי הקבר אסור בהנייה . ואפ"ה עולה במדת בית רובע ומשני קבר אין איסורו ניכר כלומר מה שאוסרו בהנאה והוא המת הקבור שם אינו ניכר והקבר עצמו קרקע עולם הוא אבל הגפן ניכר הוא והכלאים האוסרין אותו : ועבודת הגפן אין אסורה בהנייה . בתמי' והלא כל מה שתופסת הגפן בעבודתה אם הביא זרעים לשם אוסרין את הכל בהנאה : אלא כר' ישמעאל . כלומר לא מיתוקמא המתני' אלא כר' ישמעאל דפליג על הא דתנן בפרק דלקמן ובפ"ו דבגפן יחידית נותנין לה עבודתה ששה טפחים וס"ל דאין עבודה לגפן יחידית שאין לה לאסור כדי עבודה כלל ולפיכך מקום העבודה של גפן יחידית עולה במדת בית רובע :

והרי

מסורת הש"ס

לקמן פ"ג מ"ה

## מראה הפנים

יהיו השורות החיצונות חבושות ומקושרות זו בזו אבל עכשיו כשאינו זורע בשג' כ"א אחת האמצעית יש ריוח מבחוץ בין השורה השניה להרביע' בקרחת שבמקצוע כמו שיש בין הראשונה להשלישית וכן כולם מצד זה וכמו כן מצד האחר כמו שתסתכל ותבין בצורה שבפנים ולפיכך אין לפרש בענין אחר להאי מדא דקאמר הלא על האמצעית שבשורה השלישית וכן האי מדא תניינא על האמצעית שבשורה החמישית ובזה יהיו בדוקא תשע ולא יותר וכההיא דראש תור ולא חבושות השורות ולא סמוכות הקרחות זו בזו ובאמצע לא איכפת לן דבזה לא הוו חבושות כדפרישית בפנים וגם"כ שפירש שמניח שורה בשניה בורה וזורע בשלישית כמו בראשונה ומניח שורה רביעית בורה וזורע בחמישית כמו בהא' ובג' וזהו פי' הר"ש ובפי' הרמב"ם במשנה מצויר הצורה ג"כ על דרך פי' הר"ש ואף שאינו מוכרח מדבריו שם ולא מדבריו בחיבורו שמניח בורות בורות דא"כ לא היה לו לסתום בחבורו אלא לפרש ולא כתב בחיבורו בפ"ג בהל"ו אלא סתם לא יעשה בתוך כל בית סאה יתר על תשע קרחות כל קרחה מהן בית רובע וכו' ואין ראיה מהצורה אשר בדפוס דאפשר בטעות הוא וצייר כן לפי דרך ופי' הר"ש ובעין מ"ש התי"ט במשנה דערוגה שהצורות אשר היו לפניו בפי' הרמב"ם כולם מוטעים היו והתי"ט הקשה כאן לפי פי' הר"ש והר"ב דלמה לא יהיו אפי' י"ג זרעונים וכו' ופלפל בענין ראש תור בערוגה ובאמת אין כאן דין ערוגה אלא בית רובע וכמו שהניח בקשיא כפי דעת הרמב"ם שהזרוע הוא בית רובע ובהדיא אמרו הכא בהלכה דלעיל דכשיש בין גבול שדה שכנגד זה לבין נד האחר בית רובע נקראת שדה גדולה וא"כ לד"ה ראש תור מותר כאן אבל מה שיש יותר להפליא דבגמ' אמרו בהדיא היך עבידא תלת ותרתי ותדא והרתי ותדא ובזה מתורצת הקושיא די"ג זרעונים ומבואר היותר דראש תור בכאן וכל המעיין יודה שא"א לפרש בענין אחר כמו שבארתי הכל והרמב"ם בפי' המשנה סיים כדבריו וזהו ענין מה שאמרו בגמ' ר"מ אומר אפי' סמוכות ורבנן סברי ובלבד שלא יהיו סמוכות ואף אם נאמר דלא היה לפניו ז"ל אלא הנוסחא כמו כן ולא חבושות כמו שהוא לפנינו דקאמר לא חבושות ולא סמוכות וא"כ ודאי מדא אשורות ומדא אקרחות קאי וכדאמרן אבל מה נאמר בהאי דקאמר ומפרש בהדיא היך עבידא וכו' הא גם בכל זה נשתנית הנוסחא וזהו מן התימא לומר כן אשר על כן עלתה על דעתי דאפשר דבריו בחיבורו הם על הכוונה זו לא יעשה בתוך כל בית סאה יתר על תשע קרחות וכו' והיינו שיהו כתוקין זה מזה כמו שביאר ולא היה צריך לבאר דעל דרך ראש תור הוא שכבר כתב דין ראש תור בסוף פ"ג וכאן כתב ובלבד שלא יהיו יתר על תשע וברחוק עשר אמות פחות רביע ואם תעשה עוד במקצוע שבשורה הג' ובשורה הה' וכפי הקושיא די"ג זרעונים לא

יעלו כפי ההרחק הזה אם יהיו כן הקרחות זרועים בית רובע איך שיהיה הסוגיא (מבוארת) לפנינו כפי אשר כיון הש"ס כפי' המשנה . ונבאר עכשיו במ"ש הראב"ד ז"ל בהשגות בענין דין הקרחות שם וז"ל א"א מקום הזרע נקראת קרחת וכתב הכ"מ ופשוט הוא ולא הוצרך לכתוב כן וכו' ולא זו הדרך של כוונת הראב"ד אלא משיג הוא ולא כמפ' והיינו על מ"ש הרמב"ם עושה כל קרחת מהן בית רובע ונמצא רחוק בין קרחת וקרחת קרוב לי' אמות פחות רביע וכו' והרגיש הראב"ד מהיכן למד לומר כן שמקום הזרע יהיה בית רובע והריחוק ביניהם פחות מזה מפני שר"מ אומר עושה כ"ד קרחות לבית סאה וא"כ כל קרחת וקרחת הוא שיעור בית רובע ממש שבבית סאה הן כ"ה של עשר על עשר וכשאתה עושה כ"ד מהן יהיו כל אחת בית רובע כמפורש בפנים ושתא דברי חכמים דקאי אדברי ר"מ הן ג"כ מתפרשים בענין זה שלא הותר לו לעשות כל כך מהקרחות אלא עושה תשע לבית סאה ולא יותר והיינו נמי כאותן הקרחות של ר"מ שהן מקום הזרוע בית רובע זהו דעתו של הרמב"ם וע"ז משיג הוא הראב"ד מי הגיד לנו שזורע כל המקום של הבית רובע דיותר טוב למעט בזריעת הקרחת ויהיה פחות מבית רובע כדי שיהיה ההרחק ביניהם בית רובע כדין תבואה בתבואה וזהו דקאמר מקום הזרע נקראת קרחת כלומר דאף דר"מ קאמר עושה כ"ד קרחות וא"כ לדברי ר"מ ודאי כל קרחת וקרחת היא בית רובע אבל אפשר שלא יזרע כל הבית רובע אלא מקום הזרע היא הקרחת מקום דייקא שהזרע מן המינין השונים הוא בתוכה ולא שהיא זרועה כולה ממש ועוד דנהי לר"מ משמע למאי דס"ל דלא בעינן הרחקה כלל וכלל א"כ זורע כל הקרחת אבל אליבא דהכמים דקיי"ל כוותייהו מנ"ל לומר שזורע כל הקרחת של בית רובע דילמא אין לזרוע כ"א פחות מעט כדי להרבות ההרחק ביניהן והא דקאמרי תשע קרחות היינו מקום שזורע בתוכה היא הקרחת מבית רובע ולעולם אינה זרועה כולה זהו כוונת הראב"ד בהשגתו ודעת הרמב"ם כבר בארנו דמדר"מ נשמע לרבנן למאי דסברי אינהו ולא לעשות עוד פלוגתא חדשה דפליגי ג"כ אם הזרע יהי' בכל בית הרובע או לא והואיל וכל קרחת וקרחת נכרת בפ"ע די בהרחק שהוא קרוב לבית רובע וזה ברור :

אלא כר' ישמעאל וכו' . למאי דמוקי מתני' כר' ישמעאל דוקא דהואיל ואין איסור כדי עבודה לגפן יחידית מבו"ם הוא דעולה אכילת הגפן למדת בית רובע ומתני' דיוקא קמ"ל דדוקא מה שייך לעבודת הגפן הוא דעולה במדה משום דמקום זה אינו נאסר אם יש שם כלאים הא גפן עצמו אינו עולה משום דנאסר ואיסורו ניכר וסיינו האוסרו הוא ניכר כדפרישית בפנים דאל"ה הא אף הקבר הוא ניכר והשתא :



## פירוש מהרא"פ

טפחים אוכך על י' רוחב : מקרחת נבית רובע שהרי יש בסאה ד"ד רובע הקב תן אותן לך"ד קרחת הרי לכל קרחה בית רובע : כל מין שירלה ולא בעינן הרחקה כלל כיון דמרובעים הן נעשין מקום טוב ונכרים לעצמן : היתה קרחת אחת בתוך שדה תבואה או שתים זורען חרדל דאינן נראים כשדה חרדל בתוך שדה תבואה אבל ג' קרחות נראות כשדה חרדל ובאר מינין אפילו ג' קרחות אינן נראים כשדה שרגילין לזרוע הרבה : וחכמים אומרים ט' קרחות מותרות בתוך בית סאה והריבא קאי דאסור לתוך מין אחר אלא עושה מבית כאה ד"ה קרחות דהיינו ה' שורות וכל שורה יש בה ה' רשום וכל קרחה עשר על עשר וזורע קרחה ראשונה מסורה לאשונה ומניח קרחה שנייה באמצע שורה רבע שלישית ומניח רביעית בורה וזורע חמישי' ומניח שורה שניי' של ה' קרחות כולן בורות ומתחיל השורה שלישית וזורע ראשונה שלישית חמישית ומניח שורה רביעית בורה וזורע בחמשי' ראשונה שלישית חמישית שכן ט' קרחות עשר אסורות שצריך הפסק בין קרחה לקרחה שיעור קרחה : (ע"כ שייך לדף יא) בית כור ל' סאי' : גמ': על ראשה אריבא דמילתיה דר"מ קיימי החכמים ומפרש ואזיל פלוגתייהו כ"מ ע"ש אפי' חבושות מד' רוחות ואפי' סמוכות בלא הרחקה מותר וחכמים ס"ל דצריך להרחיק זה מזה בית רובע וצריך שלא יהיו חבושות אפי' מג' רוחות : תלת בשורה הראשונה והיינו א' ג' ה' ובשורה הייה שתים והיינו ב' ד' ובשניה שלישית אחת והיינו א' ובשורה רביעית שתים והן ב' ה' ובשורה חמישית אחת וכיה א' ומה שנוגעין בזויות לא איכפת שהיא נחשבת כנגד כ"ח ואין להקשות ויעשה ב' ויסלק האחד פי' אג"ה בשורה ראשונה ובשניה ב"ה ובשלישית ג"ד וברביעית ב"ד ובחמישית

אג"ה ויסלק האחד שבשורה הג' כדי שלא תהא ג' ה' חבושה מארבע לדדים בשורה הג' דכשם שאסור לחבוש מן הצדדין אף על גב שהרחיק מהן כשיעור הכא נמי אסור לחבוש הד' זויות דהא כ"ח לא עדיף מן ההרחקה וכשם שאסור לחבוש מכל הצדדים אפילו בהרחקה אין עושים כ"ח מד' רוחות ואי קשיא יעשה בשורה האמצעית ג' קרחות זה גם כן אינו יכול דאין מקיפין ההרחקה מארבע רוחות כמו שאין חובשים מארבע רוחות דאם כן בטל ביניהם אם לא באופן השנוי' במתני' סומכים לבור ותהאי טעמא נמי הוא יכול גם כן י"ב אלא די"ב בלאו הכי אסור מטעם דאמרן : מתני : כל שהוא בתוך בית רובע נקעים מלאים מים אף על פי שאינן ראוין לזריעה עולין במדת בית רובע למיחשב בין מין ומין : אבילת הגפן מה שהגפן תופסת ואוכלת סביבותיהם דהיינו כדי עבודתה עולת למידת בית רובע : ובסלע שאינו גבוה עשרה דאם כן הוא עצמו מפסיק : תבואה בתבואה מינין בשעורים צריך להרחיק בית רובע ובלבד שלא יהא מקיפות מכל צד דלא הרחקה בית רובע אלא צריך שיהא פתוח מצד א' : ירק בתבואה בית רובע במרובע אבל בשורה ירק בתוך שדה תבואה עושה שורה שברם אמות והאי על רוחב ששה טפחים שהוא במרובע משורה : תבואה נוטה ע"ג תבואה בבינייהו התלין נכפפים ונוטים זה על זה : חוץ מדלעת יונית שעלין שלה ארוכים ומתפשטים ביותר ומתסבכים ומתקשרים תחזי ככלאים : פול המצרי פרוש' בלע"ז : ורואה אני את דבריהם מדברי שאין כהן מסככי' ומתקשרים כדלעת

מסורת הש"ס

[גירס' סרא"ן]

תוספתא פ"א

יחידית. והרי הקבר אסור בהנייה. קבר אין איסורו ניכר. *)תבואה בתבואה (ובית) [בית] רובע ובלבד*) שלא תהא חבושה מארבע רוחותיה. רבי זעירא בעא קומי רבי יסא כי נן אמרין הדא בקעת סימוניא אין זורעין לתוכ' אלא מין אחד בלבד. מתיב (לרבי) [רבי] אליעזר לרבנין כמה דאית לכון קל בשורה וחומר במרובע כן אשכחן דאית לרבנין קל בשורה וחומר במרובע. כהדא דתני הרוצה לעשות שורה של ירק לתוך שדה הבואה הרי זה עושה אורך שורה אורך עשר אמות ומחצה על רוחב ששה. אמר רבי יוחנן אינו זורע לתוכה אלא מין אחד בלבד. אמר רבי זעירא מודה רבי יוחנן כשהיו שבעה שהוא זורע טפח מיכן וטפח מיכן אותן חמשה נדונין לכאן ולכאן. מן מה (דרבי) [*דמר רבין] זעירא מתיב על דרבי יוחנן תמן נטע חצי שורה ועמד לו וביקש להתחיל בשורה אחרת. רב חסדא אמר אסור. אומר לו עקור את השורה או מלא את השורה. רבי יודן אמר איתפלגון רבי חייא בר בא ורבי שמואל בר רב יצחק. חד אמר אפילו שלשה לתוך ששה. והרנה אמר אפילו אחד מיכן ואחד מיכן ואחד באמצע. ולא ידעין מאן אמר דא ומאן אמר דא. מן מה דאמר רבי יוסי רבי חייא בשם רבי יוחנן ובלבד שלא יהא שם חרבה הוי רבי שמואל בר רב יצחק הוא דאמר אפילו אחד מיכן ואחד מיכן ואחד באמצע. אם היו גדדין רבה על החרבה מותר: תני *חמשה דברים נאמרו בדלעת יוונית אין מסבכין אותה על גבי זרעים. (ומביאין) [ומביאה] את הטומאה וחוצצת את הטומאה ועוקצה

דף כ"ח ע"ב

והרי הקבר וכו'. כלומר והשתא שייך שפיר הא דמקשינן מקבר וכדמפרשינן משום דמעבודת גפן יחידית מעיקר' לא קשה מידי לר' ישמעאל: ובלבד שלא תהא חבושה וכו'. כדפרישית במתני': בעא קומי ר' יוסי. על הא דאמר ובלבד שלא תהא חבושה מד' רוחותיה ואם היא טמונה מד' רוחותיה לא מהני הרחקה וכי אנן אמרין והדא בקעת סימונייא. כך היתה נקראת והיתה מוקפת מהרים סביב לה מד' רוחותיה וא"כ אין זורעין לתוכה אלא מין אחד בלבד: מתיב ר' אליעזר לרבנן. דאמרי במתני' ירק בתבואה בית רובע: כמה דאית לכון קל בשורה וחומר במרובע. כלומר א"כ מדבריכם נלמד כמו אם הייתם סבורים דיותר קל הוא בשורת ירק בתבואה ממרובע. ובדרך שאלה היא אם כך אתם סבורים דהא בשורה קאמרי רבנן ששה טפחים כדתנן בפ' דלקמן והבאתי במתני': כן אשכחן וכו'. כהדא דתני וכו' הש"ס הוא דמהדר לי' דבאמת כך הוא דהכי אשכחן לרבנן דמקילי בשורה יותר מבמרובע כדתני בתוספתא והכי תנינן שם אחד שורה של קשואין ואחד שורה של ירק אחר בתבואה אורך עשר אמות ומחצה על רוחב ששה טפחים ואילו בית רובע שאמרו במרובע הוא יותר שהוא עשר אמות וחמש אצבעות על עשר אמות וחמש אצבעות: אינו זורע לתוכה. בתוך השורה אע"פ שהיא רחבה ששה אינו זורע בה אלא מין ירק אחד בלבד: מודה רבי יוחנן בשהיו שבעה טפחים. ברוחב השורה שהוא זורע מין אחד בהטפח ומין אחר בטפח מכאן ואותן החמשה טפחים שבאמצע אינו זורע בהן אלא נידונין לכאן ולכאן להיות הפסק בין שני המינין: מן מה דר' זעירא מתיב על דר' יוחנן תמן. הש"ס הוא דקאמר לה כלומר דברי ר' זעירא דהכא הם מעין מה שהשיב על דר' יוחנן תמן והוא לעיל בהל"ז גבי מי שיש לו בית רובע וכל שהוא דקאמר ר' יוחנן התם אינו זורע לתוך הכל שהוא אלא ממין שהוא זורע בתוך הבית רובע שהכל שהוא נמשך אחר בית רובע ולאו כשדה אחרת דמיא ופליג אדחזקיה דלעיל וקאמר נמי שם ר' זעירא מודה רבי יוחנן שאם היה בית רובע ומחצה שהוא זורע חצי רובע מכאן וחצי רובע מכאן ואותו חצי רובע שבאמצע נידון להפסק לכאן ולכאן והיינו דקאמר הכא דהא דר"ז משיב על דר' יוחנן וכלומר דמפרש דבריו וקאמר מודה ר' יוחנן וכו' הם ממש מעין דמשיב ומפרש להא דר' יוחנן התם: נטע חצי שורה. אברייתא דלעיל הוא דמהדר הא דאמרן שהתירו לו ליטע שורה של ירק בתוך שדה תבואה ואם נטע חצי שורה והפסיק ועמד לו מלגומר' וביקש להתחיל בשורה אחרת וליטע בצדה: אסור ואומרים לו עקור את השורה. או שתעקור שורה ראשונה שהתחלת ולא גמרת או מלא את השורה שהתחלת דשורה אחת התירו ולא שורה ומחצה: איתפלגון וכו'. בהאי רוחב השורה שאמרנו וס"ל לר' יוחנן דאינו זורע לתוכה אלא מין אחד בלבד והני אמוראי פליגי בה ואליבא דרבי יוחנן: חד אמר אפי' שלשה מינין מותר. לתוך ששה טפחים של הרוחב ובלבד שיהא שיעור יניקה והוא טפח ומחצה בין מין זה למין זה וא"כ להאי מ"ד א"נ שיזרע דוקא אחד מכאן ואחד מכאן וא' באמצע אלא שתמא קאמר אפילו ג' לתוך ו' ואידך קאמר דהכי א"ר יוחנן אפי' א' מכאן וא' מכאן וא' באמצע דס"ל שצריך שיהי' ג"ט בין כל מין ומין שיעור יניקה לזה ולזה: ולא ידעינן מי אמר כך ומי אמר כך דלא מסיימי: מן מה וכו'. אלא מהא דא"ר חייא בשם ר' יוחנן ובלבד שלא יהא שם חורבה שלא תהא איזה פרצה ברוחב השורה כ"א שתהא כולה רחבה ששה במקום שזורע בה השלשה מינין הוי דמכאן שמעינן דרבי שמואל בר רב יצחק הוא דקאמר דהכי א"ר יוחנן אפי' אחד מכאן וא' מכאן וא' באמצע דאי ר' חייא הוא דקאמר להאי לישנא א"כ קשיא מאי אצטריך ליה למימר בשם ר' יוחנן ובלבד שלא יהא שם חורבה במקום הזריעה הא פשיטא הוא דמכיון שצריך לזרוע מין אחד מכאן ומכאן בדוקא וא' באמצע ודאי שצריך שלא יהא שם פרצה בהרוחב דאל"כ לא יהיה ג"ט בין כאו"א אלא ר' שמואל הוא דקאמר לה ור' חייא הוא דאמר כאידך לישנא אפי' ג' בתוך ששה סתמא ולא א' מכאן וא' מכאן וא' באמצע בדוקא הלכך אצטריך ליה לאשמעינן דאע"פ שא"צ לזרוע כדי שיהא ההרחק בין כאו"א ג"ט בדוקא אלא בהרחקת כדי חדא יניקה סגי והיינו טפח ומחצה בין מין שבאמצע למין שבצדו מכאן וטפח ומחצה בין מין שבצדו מכאן והלכך סתמא קאמר אפי' ג' לתוך ו' כדלעיל מ"מ רוחב השורה צריך שיהיה כשיעור ושלא יהא שם חורבה דאז הוא דמותר לזרוע בתוכה ג' מינין: אם היו הגדדין. מילתא באנפי נפשה היא. כלומר והא דאמרן ובלבד שלא יהא שם חורבה אבל אם היו הגדדין של רוחב השורה מכאן ומכאן להפרצה יתרין על מקום הפרצה דהוי עומד מרובה על הפרוץ מותר דכל שעומד מרובה על הפרוץ הוי כולו כעומד:

**הלכה יא מתני'** תבואה נוטה על גבי תבואה. כגון שנזרעו כהלכה בההרחק אלא שהשבלים מתוך גדלן נכפפין זה על זה וכן כולן: הכל מותר חוץ מדלעת יונית. אם היו העלין שלה נוטים ע"ג תבואה או ע"ג ירק לפי שהן ארוכין הרבה ומתפשטין ביותר ומסתבכין ומתקשרין עם המין אשר נוטין עליו ומיחזי ככלאים: אף הקישות. קשואין ופול המצרי פאסול"י בלע"ז: ורואה אני את דבריהם מדברי. שאין בהן מסתבכין כדלעת יונית וכן הלכה שהכל מותר חוץ מדלעת יונית שאם נטתה צריך שיעקור מלפניה: **גמ'** אין מסבכין אותה ע"ג זרעים. כדתנן במתני' שאם העלין שלה מסובכין על זרעים אחרים אסור וצריך לעקור הסבך: מביאה את הטומאה וחוצצת את הטומאה. כדתנן בפ"ח דאהלות יש מביאין את הטומאה שאם מאהילין על הטומאה ועל האדם וכלים מביאין את הטומאה עליהן ואע"פ שלא נגעו בטומאה וחוצצין ואם הטומאה תחתיהן והדס וכלים על גבן חוצצין הן בפני הטומאה וכן אם הטומאה על גבן מבחוץ מצילין הן על מה שתחתיהן וקחשיב התם דלעת יונית היא אחת מאלו המביאין וחוצצין לפי שהעלין שלה רחבין הן: ועוקצה

עין משפט נר מצוה

לז א מיי' פ"ג מכלאים ה"ט וכ"י

לח ב מיי' פ"ג מטו"מ הל"ג

## מראה הפנים

והשתא למאי דקיי"ל דגפן יחידית אוסרת כל שנזרע בתוך עבודתה ו' טפחים לכל רוח כדתנן לקמן רפ"ו א"כ אין עבודת הגפן עולה במדת בית רובע שהרי הלוסרו ניכר הוא וכדמוכח מהסוגיא דל"תר דמשני הקבר אין איסורו ניכר ופריך והוי עבודת הגפן אסורה בהנאה ולמאי איסורו ניכר משנינן לה ולפ"ז יש ליתן טעם להא דכתב הרמב"ם בפ"ד מכלאים בהלכה ג' וכל דבר שיהי' בתוך בית רובע שמרחיקין בין שני המינין עולה מן המדה כגון הקבר והסלע וכיוצא בהן והשמיט אכילת הגפן ומה טעמיה דזה דוחק לומר דכללו במ"ש וכיוצא בהן דאין מקום העבודה דומה לקבר וסלע נרמז עליו בהאי כיוצא בהן אלא כוונתו על כל דבר שיש שם ואף שאינו ראוי לזריעה כמו הקבר והסלע כגון נקעים מלאים מים וכיוצא בהן ועוד דהו"ל למינקט מה שהוזכר בהלכה במתני' אלא דנראה דבכוונה השמיט לעבודת הגפן היכא דנאסרה בשביל הזרע שנזרע שם שאינו עולה במדה בהרחק בית רובע שבין המינין שנזרעו מכאן ומכאן להוו מקום הרחק. ומטעמא דאמרן שאיסור הניכר הוא ומתני' דקאמרה דעולה ומשמע אפי' בגוונא שבמקום העבודה של הגפן יש שם זרעים לא אתיא אלא כר' ישמעאל: **כהדא** דתני הרוצה לעשות שורה של ירק לתוך שדה של תבואה וכו'. והרמב"ם ז"ל לא פסק כהא' תוספתא בענין אורך השורה אלא ששה טפחים הוא דסגי גם באורך כמ"ש בפ"ג בהלכה י"ג בדין זה דאפי' בשורה של דלועין בתוך שדה תבואה מרחיק ביניהן ששה טפחים וטעמו דסמיך אמתני' דפרק דלקמן דתנינן בהדיא כן ומשמע דלדעתו אורך השורה ו' טפחים ורחבו כעמקו כמ"ש בהלכה דלעיל שם בדין התלם בשורה של ירק בתוך שדה ירק וכן הוא נמי בשורה ירק בתוך שדה תבואה אלא דבב' שדות ירק השיעור הוא בין האורך ובין הרוחב ו"ט וכמ"ש שם לעיל בהל"י גבי שדה של ירק בצד שדה של ירק דההרחקה היא ו' על ו' טפחים מרובע וכו' והכא חדא דינא אית להו לשורה של ירק בין היא בשדה של ירק מין אחר או בשדה של תבואה וכדאמרי' הכא לעיל בספ"ק ועיין שם במה שנתבאר מענין איסור ולוקה בדינים אלו: **חד** אמר אפי' ג' לתוך ו' וכו'. כדפרישי' בפנים באתי דפליגי דמ"ס הרחקה כדי יניקת זרע סגי וזהו טפח ומחצה ומ"ס הרחקה ג"ט בעינן שיעור יניקה לזה ושיעור יניקה לזה ושלא יתערבו אף היניקות מזה עם זה והשתא פלוגתייהו כעין פלוגתא

**שנויי נוסחאות** (בו"ז) במרובע כן אשכחן בכי"ר במרובע כן אנא יהיב קל בשורה וחומר במרובע הן אשכחן. (סו"ע) אורך שורה בכי"ר ליתא. (סוכ"א) מיכן ואחד באמצע בד"ו מיכן באמצע. (סוכ"ו) רבה בד"ו רבין. (סוכ"ח) מסבבין בד"ו מסבכין.

## פירוש מהרא"פ

כלאים יונית: **גמ': שהוא** אסורה בהנייה שהוא אסור בהנאה כשנכנס בתוך השטח לתבואה ודבר שהוא אסור בהנאה אינו מתחשב לספסק: **ועבודת** הגפן אין איסורה בהנאה בתמי' הרי כל עבודת הגפן שהן ששה טפחים אם יש שם תבואה בתוך ששה אסור כל עבודתה בהנאה: **כר'** ישמעאל דאמר אין עבודה לגפן יחידי אינו צריך להרחיק מגפן יחידי אלא מכדי עבודתו ד' אמות והא דקרי ליה אוכלת הגפן היינו על הענפים שמתפשטים להלן שאין יכול לזרוע בשבילן: (ע"כ לדף י"א ע"ב): **והרי** קבר כו' עד בתבואה לא נכסי': **כי** אנן אמרין הכי אנו אומרין הדא בקעת סמוניא בקעה של אותה מקום שמוקפת תבואה אסור לזרוע בה ב' מינין אפילו מרחיק כשיעור הואיל ומוקפי' תבואה: **ה"ג** מתיב ר"א לרבנן כמה דאית לכון קל בשורה וחומר במרובע ה"נ אית לי קל במרובע והיכן אשכחן ר' מתיב למון משובש ולא למון קושיא: **על** רוחב ששה ואילו במרובע בעינן בית רובע על בית רובע ור"א מקיל במרובע ולא מצריך רק ששה טפחים רוחב: **אינו** זורע אלא מין א' בלבד של שורה ירק בתוך שתבואה קאי דאינו זורע בו אלא מין א' לבד ולא כמו גבי תלם ואמת המים דפסק ג' דזרע ט ב' מינין לפי שהכא תובע כתבואה את השורה מג' צדדים: **כשהיו** שבעה אם השורה רחבה שבעה טפחים זרע טפח מכאן מין א' וטפח מנגד השני מין אחר וה' טפחים שבינתיים נחשבין לכל צד וצד וה"ל בכל א' מהמינים שיעור מקום חשוב של רוחב ששה ומותר: **מן** מה דאמר ר"ז מותיב על דר"י תמן גבבל הקשה ממילתיה דר"ז על מילתיה דר' יוחנן דהוא אמר דר"י מודה דיכול לזרוע טפח מכאן וטפח מכאן וה' שבינתיים נחשבים לכאן ולכאן והלא אפי' לא נטע ג' מתוך ששה אמר ר"י כ"ש א' מתוך ששה: **נטע** חצי שורה ג' טפחים נטע ועמד ופסק וביקש להתחיל בשורה אחרת של מין אחר שאין ששה בין מין למין אלא ג' טפחים שלא נזרעו אומרים לו או עקור או מילא את השורה או עקור מה שהתחלת או מילא אותה ואם"כ מתחיל ג"כ בשניי' שצריך שורה שלימה שתהא זרוע דאל"כ איכה ניכרת לעצמה: **אפי'** ג' מתוך ששה ואין צריך ליטע כל השורה כרב חסדא: **ואפי'** א' מכאן כו' ולא בעינן ג' כטפים א"כ אדרב חסדא קאי ולא בעינן כל השורה: **שלא** יהא שם חורבה ומ"ד אחד מכאן ואחד מכאן וא' באמצע איכא חורבה בין כל טפח וטפח אבל ב' כטפים אין חרבה בין הב' טפחים הזרועים וס"ת רבי חייא ס"ל ב' מתוך ששה כטפים והיינו שפסקו אמטעי' דר"ז שהכי הא מצריך לכל הפחות לזרוע ג' טפחים שתהא נחשבת לעצמה והיאך אמר ר"ז דמודה רבי יוחנן בטפח והכי אמר ר"י נמי לעיל בגדיד ג' מתוך ששה: **אם** היה כו' כגון שנטע טפח ומשהו ושניה טפח וכן הכל מותר: **אין** מסבכין אותן על גבי זרעים כההיא דמתני': **ומביאין** את הטומאה אם האהיל בדלעת יונית על המת ועל הכלים מביאים הטומאה על גבי הכלים: **וחוצצות** בפני הטומאה אם הכלים על גבה והמת תחתיה בבית וסכי תרתי תניב להו כחדא:



וסכי

עין משפט
נר מצוה

לט
א מיי' פ"ב מטומאת אוכלין ה"ב
מ
ב מיי' פט"ז ממא"א ה"ז טוש"ע יו"ד סי' קי ס"א
מא
ג מיי' פ"ג מכלאים ה"ג
א
ד מיי' פ"ד שם ה"ט סמ"ג לאוין רעט טוש"ע יו"ד סי' רצז סעי' לד

גליון הש"ס וציון ירושלים

ז אלא בדלעת יוונית. נ"ע הא דלעת ירק הוא ומוהר בודאי כמבואר בירושלמי פ"ז דנדרים ה"א. וע' בפ"ק שם ד"ה אבל. ובש"ע יו"ד סי' ריז ס"ד. ואולי מה"ט לא תני לה בר קפרא כאן. וקי"ל כוותי'. וצ"ע. וע' בר"ש באהלות פ"ח מ"א שמביא בתוספתא כלשונה:

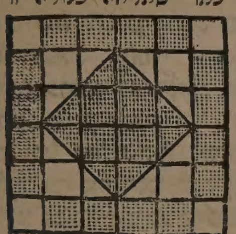
ועוקצה טפח. כדתנן בפ"ק דעוקצין עוקץ דלעת טפח לענין שיהו מיטמאין ומטמאין: ואוסרת כל שהוא. כדתנן בפ"ג דערלה בדברים המקדשין בכל שהן וחשיב שם דלעת יונית: והנודר מן הדלועין וכו'. הכי תני לה בתוספתא דנדרים פ"ג: ולמה לית אנן אמרין וכו' תרתי. מפני מה לא מחשבינן מביאה וחוצצת בתרתי ויהיו ששה דברים: תני בר קפרא שבע. דקחשיב מביאה וחוצצת בתרתי דשתי ענינים הן וקחשיב עוד ונותנין לה עבודתה כדתנן לקמן בפ"ג ולדלעת יחידית נותנין לה בית רובע והיינו דלעת יונית וכלאים היא עם דלעת הרמוצה כדאמרי' לעיל בפ"ק ועם הארמית וקחשיב לה נמי בתרתי ולא קחשיב אוסרת בכל שהוא ולא נדרים והרי שבע: סיכוך שאמרו בנוגע. אם צריך שהעלין שלה יגעו באותן זרעים שהיא מסתככת ומתפשטת עליהן או לא ופשיט ר' אבוי דר' גמליאל ור' יונה אמר דג"כ אבוי דר' הלל פשט ליה הכי דסיכוך שאמרו בנוגע הוא: מהו רואה אני את דבריהן מדברי. כלומר ומהו הטעם שחזר בו ר"מ והודה לדברי חכמים: א"ר חיננא ק"ו מה אם דלעת המצרית שהיא מסככת שעלין שלה יותר רחבים מקישות ופול המצרי ואפ"ה את אמרת מותר קישות ופול המצרי לא כל שכן ולדברי ר' חיננא אף מעיקרא לא הוה פליג ר"מ בדלעת המצרית וקאמר רבי אבא מרי דלא כן הוה ר' מנא אומר אלא דאומר רבי דכל היכא דתנינן קישות ופול המצרי אף דלעת המצרית בכלל דחדא דינא אית להו ומעיקרא הוה פליג ר"מ אף בדלעת המצרית ומהו דחזר בו ואמר רואה אני את דבריהן מדברי לאו מק"ו הוא אלא מפני שאין אלו כולן מסככין בעלין שלהן כמו דלעת יונית:
הדרן עלך כל סאה

א ועוקצה טפח ג ואוסרת כל שהוא. והנודר מן הדילועין אינו אסור ז אלא בדלעת יוונית בלבד. רבי יונה בעי ולמה לית אנן אמרין מביאה את הטומאה וחוצצת את הטומאה תרתי. תני בר קפרא שבע. אין מסככין אותה על גבי זרעים ומביאה את הטומאה וחוצצת את הטומאה וידה טפח ונותנין לה עבודתה ג *וכלאים עם ארמית וכלאים עם הרמוצה ולא תני אוסרת ולא תני נדרים. אמר רבי יוסי רבי גמליאל בר' נפק לשוקא. אתון שאלון לי' סיבוך שאמרו בנוגע. אתא שאל לאבוי א"ל סיבוך שאמרו בנוגע. אמר רבי יונה רבי הלל בי רבי וולס נפק לשוקא אתון שאלון ליה סיבוך שאמרו בנוגע. אתא שאל לאבוי אמר ליה סיבוך שאמרו בנוגע: מהו רואה אני את דבריהן מדבריי אמר רבי חיננא אם דלעת מצרית שהיא מסבכת את אמר מותר. קישות ופול המצרי לא כל שכן. אמר רבי אבא מרי לא כן הוה רבי מנא אומר. רבי אמר כל הן דתנינן קישות ופול המצרי אף דלעת מצרית בכלל. מהו רואה אני את דבריהם מדבריי. שאין כולן מסבכין כדלעת יוונית:

# הדרן עלך כל סאה

ד **ערוגה** *שהיא ששה על ששה טפחים זורעין בתוכה חמשה זירעונין ארבעה בד' רוחות

הלכה א מתני' ערוגה שהיא ששה על ששה טפחים. וא"כ יש בה שיעור כדי להרחיק בין מין למין לפיכך התירו חכמים לזרוע בתוכה חמשה מינין ד' בד' רוחות הערוגה וא' באמצע ובגמ' אסמכיה אקרא ושיעור הרחק בין מין למין הוא טפח ומחצה שכך הוא יניקת הזרע וא"צ יותר דכך אמרו בגמ' עבודה פוגע בעבודה ואין מין פוגע בחבירו לחובשו כלומר יניקת הזרע וזהו עבודה שלא יכול הוא לפגוע בשיעור עבודה ויניקה של חבירו ובלבד שהמין בעצמו לא יהיה פוגע בחבירו להקיפו והיינו לסומכו ולכך אף אם אינו מרחיק אלא טפח ומחצה בין אחד לחבירו סגי דמה שהיניקה נוגעת ביניקת האחר לא איכפת לן בהא וזה סדר זריעת ערוגה זו לפי המסקנא כמו שתראה בצורה זו ונמצא שזאת הערוגה נזרעת היא שני שלישים בחמשה



מינין אשר בתוכה ושליש אחד ממנה הוא פנוי שהרי בכל רוח ורוח נזרע ד' טפחים ממין אחד ומין האמצעי נזרע שמונה טפחים ובין כל מין ומין יש היכר או הרחק מקום פנוי טפח ומחצה והיינו מן ראש המין האמצעי לצדדי הרוחות יש הרחק טפח ומחצה ומה שהזויות של האמצעי נוגע במיני הצדדין הא לא איכפת לן דזה ניכר ההבדל והוא כראש תור וכך הוא בכל זוית וזוית של קרנות הצדדין הנוגעות זו בזו יש היכר והעיקר בכלאים שלא יהא נראה מטורבב ובשביל כך נמי לא התירו אלא חמשה מינין ואף על פי שבערוגה כזו היה יכול לזרוע אפילו ט' מינין בהרחק טפח ומחצה בין כל מין ומין אלא שלא יראה כמעורבב וכדמפרש עוד לקמן בגמ': היה

מסורת הש"ס

לעיל פ"ב הל"ב.

שבת פ"ד פסחים לט

## מראה הפנים

פלוגתא בין השיטות במתני' דערוגה דריש פ' דלקמן דלשיטת רש"י והרא"ב"ד ז"ל הרחקה ג"ט בין מין למין בעינן ולשיטת הרמב"ם ז"ל בהרחקת שיעור יניקה חדא שהוא טפח ומחצה סגי כמו שיתבאר אי"ה במעתתא דערוגה ומהכא סייעתא לשיטת הרמב"ם מדמסדר הש"ס להסתיים מילתי' דרב שמואל בר יצחק דאיהו הוא דקאמר בשם ר' יותנן אפי' א' מכאן וא' מכאן וא' באמצע ש"מ דהך שמעתתא דקאמרי ר' יוסי ור' חייא בשם ר' יוחנן היא עקרית ולכך מסדר הש"ס להכריע דר' שמואל הוא דקאמר לה לאידך שמעתתא כדי לאוקי מילתייהו דר' יוסי ור' חייא כהלכתא דהלכה כתרי לגבי חד ושמעינן מכאן דבהרחקת טפח ומחצה בין מין למין סגי ועיין במעתתא דערוגה ומה שיתבאר שם בס"ד: **תני** בר קפרא וכו'. נראה דבהא פליגי דתנא דברייתא קמייתא ס"ל דהואיל דבזמן שהיא מביאה את הטומאה והיינו במחוברת לקרקע כדמוכח מאהלות שם במתני' ה' ובמחוברת לקרקע נמי חוצצת כדפרישית כהדא חשיב להו ושם טומאה חדא הוא ותנא בר קפרא ס"ל דמכיון דתרי ענייני הוו חשבינן להו בתרתי: סליק פירקא
**ערוגה** פירשתי בפנים לפי דרך הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה ובחיבורו שדרך הזה הוא העיקר להבין תוכן הענין מדין הערוגה במשנתנו בענין סדר זריעתה והחילוק בין ערוגה שאין לה גבול גבוה טפח ובין יש לה דאילו לשאר השיטות נשאר בקושיא הסיפא דמתני' בים לה גבול גבוה טפח כמו שתראה לקמן ובענין דברי ר' יהודה דאמר ששה באמצע מבואר הוא בדבריו ז"ל בפי' המשנה וכבר ביאר התי"ט בזה בפי' דבריו ועוד אוסיף לבאר הענין וגם להביא המופתים ההכרחיים לידיעת הענין מרבוע המיתר שהוא כמו כל שני הרבועים מהצלעות מקיפי זוית הנצבת ומפני שדבר זה צריך ביאור רחב מעט יעדתי מקום לזה בסוף המסכת כי לא יכילנו הגליון כאן ושם תמצאנו בס"ד (לפנינו ליתא שם כלל ותבל על דאבדין) וכאן נבאר מה שנצריך לתוכן ענין הדין והבנת המתני' והסוגיא דהכא והסוגיא דהתם בפ' ר"ע ובדרך קצרה בכל היכולת וטרם כל דבר ראיתי להכריח דעת הרמב"ם בענין שיעור ההרחק בין מין למין שאינו אלא טפח ומחצה ובזה יהיה עיניך פקוחות להבין הסוגיא דהכא ולא כמה שרצו קדמונינו לפרש במה שהביאו אפס קצתם ובדרך דילוג והראה לך בהלכה כי ת"ל באתי על אמתת הענין בפלוגתא דר' יוחנן ור"ל דלקמן אשר על קוטב זה סובב והולך הבנת תוכן הענין וההכרח לשהרחק שאינו אלא טפח ומחצה ועוד ראיות מכמה מקומות לזה אשר עמדתי עליהם אחר השקידה והיגיעה ועיין היטב הדק והנה אמת נכון הדבר לפני המעיין ומודה על האמת ומקבלו ממי שמטריח עצמו בשקידה יומם ולילה להבין הש"ס על הסדר ולא בדרך דילוג וקפיצה ממקום למקום ולהבין דברי הראשונים ז"ל אשר דרכו בדרך הש"ס הזה ובדרך הש"ס דהתם ובתוספתא והשייך לברייתות העיקריות ונטו קו האמת על יסוד הפעולה לפעול ולא הטו ימין ושמאל: וזה החלי בס"ד. הר"ש ז"ל הסכים כפי דרך הרמב"ם בענין ההרחק בין מין למין שהוא טפח ומחצה והקשה על שיטת רש"י והתוס' בפ' ר"ע דדעתם שההרחק הוא ג"ט וכפי אשר מבואר שם כאו"א לפי פירושו בהסוגיא דר"ע ובענין ההרחק הובוו בהוא ג"ט וכתב הר"ש על זה ולא יתכן דלא בעי הרחקה אלא טפח ומחצה כדפרישית מהיא דעבודה פוגעת בעבודה וכו' ועוד דבירושלמי דריש זרועיה מיעוט זרעים שנים א"ר שמואל וכו' עד נקב אחד פנוי ליטע את האמצעית וסוגיא זו א"א לייבב לפי אותה שיטה דמה שייך ומיגר והולך אם אין רוחב השורה אלא כמדת גרעין שנזרע אלא כך הוא הדין דא"צ להרחיק המינים זה מזה אלא טפח ומחצה כשיעור יניקתן עכ"ל בזה. ודאי הדין הוא כך אבל מכאן אינו מוכרח דהא מיעוט זרעים שנים קושיא היא ועל מתני' דשבת קאי כדגרים שם והבאתי בפנים וע"ז תירץ ר' שמואל משנים את למד ארבעה כמבואר בפנים וריב"ל משני שינויא אחרינא דמקרא דרשינן לכל החמשה מינין וא"כ תו לא צריכין להא דר' שמואל ויכולין אלו השיטות לומר דדברי ריב"ל הן עיקר וכמאי דדרים נמי בהש"ס דבבלי שם לכל החמשה מקרא ולקמן תמצא טעם לשינוי הדלבות דהכא ודהתם וא"כ להך שינויא אין לנו שום הכרח לסדר הזריעה וההרחק ואפי' לדברי ר' שמואל שינו יכולין לפרש לשיטתם אך לא נצריך בזה כי באמת העיקר הוא שא"צ להרחיק כ"א טפח ומחצה וזה מוכרח מהאי דר"י ור"ל בהסוגיא כדלקמן וגם לזה הביא הר"ש והעתיק דבריו לידע מה שיש להפליא מאוד ומאוד על פירושו בזה יותר מכאשר מקומות שהביא דברי סוגית הש"ס במקצת ובדילוג ומפרש לפי דרכו. כתב בריש המתני' אחר שהביא דרשת הש"ס דפ' ר"ע ודקאמרי וקים להו לרבנן וכו' ואע"ג דקים להו לרבנן אי לאו קרא ה"א דאיכא עירבוב ואיסורא וכהדיא מוכח בירושלמי דקרא עיקר דרשא ולאו אסמכתא וכו' ועוד דאמרינן בירושלמי ר' יוחנן בשם ר' ינאי כולהון בתוך ששה כהנא בשם ר"ל כולהו חוץ לששה כלומר כולהו אותן של ד' רוחות וקסבר ר"ל דאפי' בא לזורען סמוך לערוג' מבחוץ אין יכול לזרוע אלא חמשה בין הכל ופריך אם כולהו חוץ לששה ניתני תשעה מממע דלמ"ד בתוך בשה לק"מ דאע"ג דלא ינקי אסור משום ערבוב אבל אם נזרעין מבחוץ סמוך לד' רוחות הערוגה בזה לא אסר הכתוב וכל מה שיוכל לזרוע יזרע עכ"ל בזה והבא או בתי"ט ושכרא זו נוטה לענין תירוץ הראשון בתוס' בפר"ע וא"ת יזרעו ט' מינין וכו' ע"ש. למנם מה שיש לתמוה הרבה על פירושו דר"י ור"ל פליגי במקום זריעת המינין של הד' רוחות לר"י בתוך הערוגה ממש ולר"ל מבחוץ סמוך להערוגה וא"כ איך יפרש ר"ל בהוכה דקתני במתני' זהו חדא ועוד אף אם יזרע סמוך סמוך להערוגה הא מיהת הזרעים הן נזרעין במקום שהוא שמנה על שמנה דטפח שהוא חוץ להערוגה עם הערוגה ח' על ח' הן וא"כ יזרע י"ב מינין בד' הרוחות כמו דתנינן בסיפא בגבול והו"ל להש"ס למיפרך וניתני שלשה עשר וכבר רמזתי לאלו הקושיות בפנים בזאי דר"י ור"ל ועוד מאי האי דמשני אליבא דר"ל בערוגה שבין הערוגות היא מתניתא וכי אין איסור אלא לזרוע תשעה מבחוץ בערוגה שבין הערוגות והלא אפי' בערוגה עצמה אסור לזרוע כנגד הזרוע עד (שיעור) ההרחק לכל השיטות למאי דאית להו ומכ"ש היאך יזרע כלל מבחוץ והך דר' תנחום א"א לפרש אלא לשינויא להקושיא דמקשי על ר"ל והר"ש בעצמו העתיק לקמן שם אבל לא פי' כלום וכבר אמרנו דאין תירוץ זה מספיק כלל וכלל להקושיא על מנין הזריעה מבחוץ לפי פירושו דהכי הוה קשיא היאך יכול לזרוע כלל בד' הרוחות של ערוגה הפנימית אשר ע"כ האמת הוא מכריחנו לומר דאין מקום כלל לפי' הזה אלא דר"ל דקאמר כולהו חוץ לששה היינו נמי בתוך הערוג' עצמה ותוך לששה טפחים קאמר שזורע בתוך הקרנות דוקא והאלכסון של ששה על ששה הוא תשעה טפחים בקירוב וגמלא אפי' מסוף קרן זה עד סוף קרן זה באלכסון הוא שמנה טפחים בקירוב כידוע שכן האלכסון של ד' על ד' הוא גדר המרובע המתזיק ל"ב על ל"ב ושרשו שהוא האלכסון בעצמו שמה טפחים חסר דבר מועט כמו שתראה בהמופת הראשון בסוף המסכת והוא היותר פשוט ונראה בתוש וזהו אפי' אנו אומרים שזורע כל הטפח של כל קרן וקרן והדבר המועט אינו ממעט אף להשיעור ההרחק ההכרחי בכלאים כסברת התוס' בפ' ר"ע בריש הסוגיא דבכלאים אמות שוחקות הן ומכ"ש כאן שההרחק הוא רב ביותר ולא קאמר ר"ל חוץ לששה טפחים

שנויי נוסחאות (סו"ס) מסככין בד"ו מסככין. (סו"י) סיבוך בד"ו סיכוך. (סו"א) סיבוך בד"ו סיכוך. (סו"ג) סיבוך בד"ו סיבוך. (סו"ד) סיבוך בד"ו סיכוך. (סוס"ו) מסבכת בד"ו מסככת. (סו"ח) אומר רבי בכי"ר ליתא. (סוכ"א) מסבכין בד"ו מסככין.

### פירוש מהרא"פ

**ועוקצה** טפח להיות יד להכניס לדלעת עצמה הטומאה ולהוציא אבל אי הוה יותר מטפח לא חשיב יד ואוסרת כ"ש אם נתערבה דלעת יונית של כלאי הכרם בתוך אלף דלעת יונית מוליכשכל יבדפו ולא יעלו בא' ומחשים לפי שהיא דבר שדרכו למנות נמנין וחשיב ולא בטיל: **ולמה** לית אנן אומרין ולמה אין אנו אומרים: **תרתי** למנותן לשנים ולחשוב ששה דברים: **תני** בר קפרא דחשיב לשו לתרתי: **עבודתה** להרחיק ממנה שיעור עבודתה והוא בית רובע כדתנן בפרק שלישי: **וכלאים** עם ארמית פי' דלעת יונית כלאים עם דלעת ארמית ועם דלעת הרמוצה: **בנוגע** שנכפפת ונדבקת ונוגעת בשטחים **או** ביתק אבל נכפפת ואינה נוגעת ונדבקות בהן לא או דילמא לא שנא שאפילו הכי אסור משום מ"ם: סליק פרק שני

**ערוגה** שהיא ששה על ששה טפחים זורעים בתוכה ה' זרעונים ה' מינים של ירק מותר ליזרע בה ד' של ד' רוחות הערוגה ממלא את כל הרוח עד סמוך לקרן ובאמצע אינו זורע אלא גרעין א' כדי שיהא הגרעין שבאמצע רחוק מן הצדדים ג"ט מכל רוח דשיעור יניקת כל זרע טפח ומחצה ואפ"ה שאלל הקרנות שברוחות הזרעים קרובים זה לזה ואין ביניהם הרחקה ג"ט ויונקים זה מזה אין כאן בית מיחוש דהכלאים בלבד קפיד קרא דלא ליהוי ערבוב והיניקה לא איסיקן כדתנן היה גדר בינתיים זה סומך לגדר מכאן וזה סומך לגדר מכאן ואע"ג שהם יונקי' מתתאי וכאן יש היכר גדול שרוח זה זכוע לפון ודרום וזה מזרח ומערב אבל בין זרע האמצעי לזרעוני הצדדים אין היכר ואי מקרבי הוה עירבוב שלכך צריך להרחיק שיעור יניקה:



היה

מסורת הש"ס

ירושלמי שבת פ"ט הל"ג.

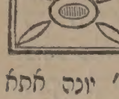
עין משפט נר מצוה

ב
א מיי' פ"ד מכלאים הי"ב סמ"ג לאוין רפג טוש"ע י"ד סי' רצז סכ"א

ג
ב מיי' שם טוש"ע שם סכ"ו

רוחות ערוגה ואחד באמצע. היה לה גבול גבוה טפח זורעין בתוכה (ג') [שלשה] עשר שלשה על כל גובל וגובל ואחד באמצע. א לא יטע ראש הלפת בתוך הגובל מפני שהוא ממליהו. רבי יהודה אומר ב ששה באמצע: גמ' *) זרעיה *מיעוט זרעים שנים. אמר ר' שמואל בר סיסרטא משנים את למד ארבעה. מה שנים את נותן בתחילת ששה ומיצר והולך. אף ארבעה את נותן בתחילת ששה ומיצר והולך. אי אפשר שלא יהא שם נקב אחד פנוי ליטע בו את האמצעית. אמר רבי יונה עבודה פוגע בעבודה ואין מין פוגע בחבירו לחובשו. רבי יהושע בן לוי

היה לה גבול. סביב לה גבוה טפח זורע בתוכה י"ג מינין שלשה על כל גבול וגבול והיינו בהרחק טפח ומחצה בין האמצעית של רוח הגבול לבין מין של סמוך להקרן מכאן ומכאן והקרנות יהיו פנויים בלא זרע וכן בכל רוח ורוח של הגבול ואחד באמצע: לא יטע ראש הלפת בתוך הגבול. אע"פ שמותר בו ג' מינין לכל רוח אבל ראש הלפת לא התירו בו מפני שהעלין רחבין והוא ממלאהו ומיחזי כערבוביא: ר' יהודה אומר ששה באמצע. בגמ' מסיק דר' יהודה אהיה לו גבול גבוה טפח קאי וכדמפרש לקמן בס"ד: גמ' זרעיה מיעוט זרעי' שנים. קושיא היא ובפ' ר"ע גרסי' להאי רישא דהסוגיא עד בערוגה שבערוגות היא מתניתא והגי' שם יותר מבוררת היא והאי קושיא התם קאי דקתני במתני' שם מנין לערוגה שהיא ו' על ו' שזורעין בתוכה חמשה זרעונים וכו' שנאמר כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תלמיה זרעה תלמיה לא נאמר אלא זרועיה תלמיה ועלה פריך הש"ס והיאך ילפת לה מהכא חמשה זרעונים נימא זרועיה מיעוט זרעים שנים ותו לא: משנים את למד ארבעה. כלומר דמשני לה דאף אי דרשת להאי קרא כדקאמרת דזרועיה שנים משמע את למד ממילא דארבעה ג"כ יכול לזרוע בה והחמישי נמי ממילא שמעינן כדמפרש ואזיל: מה שנים את נותן בתחלת שטה ומיצר והולך. כלומר דהא אפי' לדידך דנימא דשני מינים הוא שזורע בתוכה אתה צריך לומר דמתחיל לזרוע למין האחד בתחלת הו"ט והיינו בשורה הראשונ' של רוח אחת מרחיב וזורע את המין ואח"כ מיצר הוא והולך בהזרע בכדי שיוכל לזרוע להמין השני ברוח שכנגדה ושם ג"כ מרחיבו בתחלת השטה ומיצר והולך כדי שלא יהו מעורבבין המינין ויהיו נכרין ונראין כל אחד בפ"ע: אף ארבעה וכו'. כלומר א"כ אמור מעתה דאף ארבעה המינין בכל רוח ורוח אחד יכול הוא לזרוע בכגון זה שמתחילו מתחלת השטה ומיצר והולך בו ובלבד שיהא שיעור הרחק יניקה בין מין שברוח זה לבין מין רוח שבצדו וכן כולם וכשאתה זורע כך לאלו הד' מינין שבד' הרוחות א"כ אי אפשר שלא יהא שם באמצע של סוף אלו המינין נקב אחד פנוי בלא זרע שהרי בין זה לזה יש פנוי שיעור הרחק יניקה וכן בין כל הד' שברוחות ונמצא יש באמצע מקום פנוי שיכול ליטע בו את האמצעית המין החמישי ומגילא שפיר נפקא לן לכל חמשה המינין וזו היא הצורה



להאי מאן דאמר וכדפרישית: א"ר יונה עבודה וכו'. ר' יונה אתא להשמיענן דלא תימא שצריך להרחיק בין מין ומין כדי שיעור יניקה לזה וכדי שיעור יניקה לזה וליבעי ג"ט לפיכך קאמר דלא היא אלא דאף דעבודה והיינו שיעור יניקת זרע שצריך הוא לעבודתו והוא טפח ומחצה פוגע במקום יניקת חבירו שבצדו מותר ולא בעינן הרחקה אלא שיעור יניקת זרע חדא בין מין למין והיינו טפח ומחצה ולא פחות משיעור הזה דא"כ הוי כמי שזה המין בעצמו פוגע בחבירו כדמסיים ואזיל: ואין מין פוגע בחבירו לחובשו.. כלומר אהאי בלחוד הוא דקפדינן בדיני דכלאים שלא יהא מין אחד סמוך לחבירו בתוך שיעור יניקה ולא צריך שלא יהא שיעור יניקה של זה פוגע בתוך שיעור יניקה של זה דהא לא קפדינן מידי: לחובשו. הוא לסומכו ולהטמינו והרבה כשתמשו בלשון הזה במסכת זו לעיל וכן לקמן: ר' יהושע בן לוי. בא לשנויי הך קושיא דמיעוט זרעים אינו אלא שנים וקאמר דלא צריכא להא דמתרץ ר' שמואל אלא מהאי תיבת זרועיה גופה נפקא לן חמשה זרעה

## מראה הפנים

טפחים י"ל להשמיענו סברתו דבקרנות של הערוגה הוא זורע לאותן הד' שבד' רוחות ומטעמא דפרישית בפנים ובלהדי הקושיא ו.יתני תבעה והתירוץ בערוגה שבין הערוגות ומהוך כך נהאר במאי דפליגי ר"י ור"ל בדינא ובאוקימתא דמתני' וטעמיה דכל חד וחד ועוד אוסיף לבאר מאי דאיכא עוד נ"מ לדינא ביניהו כמו שהרלה לקמן ד"ה כולהון תוך לבשה וכיון שכן הוא ונתברר לנו הפירוש האמתי בדברי ר"י ור"ל אין סברא מוכרחת [illegible]

[illegible] והצריך שם בדוקים הרבה לבאר סדר הזריעה בגבול ולדעת הסוברים להרחק ג"ע בעינן לפרש כמו שאמרנו ואם בכלל זאת לא נתנה הדעה לפרש הסיפא דמתני' דליכא [illegible]

[illegible] היינו דוקא במקום דלא נהמנע ריבוי הזרע מחמת רבוי המינין והדבר זה מבואר להדיא בדבריו בפי' המשנה שכתב בסיפא היה לה גבול גבוה טפח זורעין בתוכה י"ג ג' על כל גבול

שנויי נוסחאות (סו"ה) זרעיה במקרא „זרועיה".

## פירוש מהרא"פ

**היה** לה גבול גבוה טפח וגם ברוחבו טפח זורע שלשה עשר שלשה על כל גבול ואח"כ מניח ג"ע סמוך לקרן וזורע מין א' ואחר כך מניח ג"כ להפסקת שני המינין לכל א' טפח וחצי וזורע מין שני והו"ל ומניח ג"ע וזורע מין שלישי וא' באמצע שאין גבהות הגבול מפסיק: **ראש** הלפת בתוך הגבול מפני שממלאהו ולא מפני הרחקה דאכתי נראה כעירבוב: **ששה** באמצע דר"י לטעמיה דס"ל דלא בעי הרחקה רק טפח וא"כ יכול לזרוע ששה מינין בערוגה שהיא ששה על ששה ויהיה בין כל א' טפח דמן הצדדין יזרע בכל צד מין א' ברוחב טפח ובאורך ד' טפחים וב' מינין באמצע כל א' טפח על טפח ויהיה אותן שבאמצע זרועין על הקרנות של בניהן זה כנגד זה ולא זה אצל זה והיה יכול לזרוע יותר הצדדים אלא דלהכי אהני קרא שלא יוסיף בתוך ערוגה שהיא ששה על ששה יותר מששה מינים: **גמ'**: **זרעיה** מיעוט זרעים שנים מבואר במסכת שבת בפרק ר"ע דכתיב כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועי' תצמיח תוציא חד צמחה חד זרועי' תרי תצמיח חד הרי חמשה: **משנים** אתה למד ארבעה מהרחקה שתי שורות זרעים זה מזה אתה למד ארבעה מה הרחקה שתי שורות אתה נותן בתחלה ששה ומיצר והולך כדאמרי' בפירקא דלעיל ה"כ מרחיק הני זרעים זה מזה ששה טפחי' בהתחלתן והיינו מתחילה רוח מזרחית לתחילת רוח מערבית איכא ששה טפחים אע"פ בהדר הם מתקרבים לאמצעיתן ואין שם ששה טפחים בין סוף מין של מזרח לסוף מין של מערב אפ"ה מותר הואיל והתחלתן זה מזה ששה כמו התם ברוחב שהתחלתן ששה זה מזה אע"ג שאח"כ הוא מיצר והלך ואין שם ברוחב ששה רוחב מותר ה"נ לא שנא ומה שמתקרבים המינים של הצדדים דהיינו מזרח לדרום לא חיישינן שניכרים הם כל צד לעצמן זה מזרחית וזה דרומית וסדר הזריעה תפרש הר"ש ז"ל[א] זורע כל הרוח ד' טפחים פחות חומש ומניח לצד זה של הרוח טפח וחצי חומש ולצד זה טפח וחצי חומש כך באורך הרוח וברוחב זורע עד שמיצר וכלה ויהיה טפח חסר חומש נמצאת השתא יש בו ריבוע ממקום שכלה זרע של צד מזרח עד מקום שכלה זרע של צד מערב ג' טפחים שהרי רוחב הזרע במקום שכלה טפח חסר חומש צרף לה טפח וחצי חומש מצד זה וטפח וחצי חומש מצד זה כשם שהנחתה בתחילת ששה לכל צד טפח וחצי חומש פנוי הכי נמי תמצא אותן ברבוע זה שהרי הוא מיצר והולך מלמעלה למטה וא"כ יש]כאן לכל[רוח ג' טפחים והיינו ג' על ג': **א"א** שלא יהא כו' נראה דהש"ס הזה לא בעי טפח ומחצה כשיעור יניקה ולפיכך אמר שמיצר והולך עד אמצע וכיון שכן ד' מינים ואי אפשר לקרבן שניה אצל שנים דבוקים יחד ממש שלא יהא באמצעיתן נקב פנוי ליזרע בו גרעין א' שהרי הד' גרעינים עגולין הן ולא מרובעים והיאך יכול לקרבן ממש בע"כ יהיה מקום פנוי באמצעיתן כדי שיעור גרעין והחוש יעיד על זה ואותו מקום פנוי נחשב לעצמו ואינו בטל לאחד מן הצדדים וזורע בו מין אחר והוא נחשב לעצמו הכי נראה לפי סוגית הש"ס הזה וגירסתו: **עבודה** פוגע בעבודה **לכי** יונה פליג

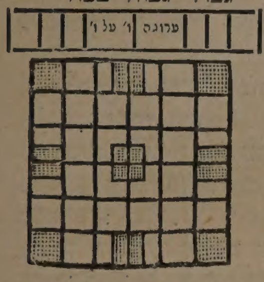
**מהר"ם יפ"ם** [א] **וז"ל** הר"ש והשתא כך הוא סדר הזריעה שמניח בקרנות חרב טפח וחצי חומש על טפח וחצי חומש כדי שיתרחק זרע מזרח מזרע דרום בשיעור אלכסון של טפח וחצי חומש **על** טפח וחצי חומש

זרעה זרעיה זרועיה. כל"ל והכי הוא בשבת שם כלומר דדרשינן מדכתב זרועיה ולרבות אתא דאי כתב זרעה הא חדא ואי הוה כתב זרעיה הא תרי והרי שלשה וכתיב זרועיה מלא הרי עוד שנים: וכר' יהודה. ולר' יהודה דס"ל ששה הכי הוא דרש לה זרע זרעה זרעיה זרועיה. וכן הוא בשבת. זרע. אי לא הוה כתב אלא זרע הוי חדא והשתא זרעה הא תרי זרעיה עוד תרי זרועיה עוד תרי הרי ששה: ר' חגיי אמר זרעיה חמשה. ר' חגיי אליבא דת"ק דמתני' הוא מפרש וכלומר דלא צריכא כדדרש ריב"ל אלא דזרעיה חסר כתיב בלא וא"ו ומה' אותיות דזרעיה נפקא לן חמשה והלכך נמי לא מצי למידרש להא דר' יודא: כל הן דאנא משכח לה ויהא אנא מחיק לה. כלומר דהש"ס קאמר דהשיבו לר' חגיי א"כ כל ספר ישעי' שאני מוצא כתוב זרועיה מלא בוי"ו צריך אני למחקו וכן אשתאילת השאלה לרב הונא ספרא דסידרא של המקראות שהיה בקי במלאות וחסירות ואמר שכך הוא זרועיה מלא כתיב ודלא כר' חגיי: כולהון בתוך ששה וכו'. ר"י ור"ל לפרושי סדר הזריעה דערוגה דמתני' קאמרי ופליגי בה והאי חוץ לששה דקאמר ר"ל לא חוץ ממש מבחוץ לערוגה דהא ודאי ליתא דהיאך מפרש ר"ל להאי בתוכה דקתני במתני' ועוד אי בחוץ לערוגה איירי וא"כ אפי' נימא שהוא סמוך להערוגה הא מיהת היא חוץ להששה טפחים שבה מכל רוח ורוח וא"כ הזרעים נזרעי' בטפח שחוץ להערוגה שהיא במקום שמונה על שמונה והרי אתה יכול לזרוע במקום כזה י"ג זרעוני' שלשה לכל רוח וא' באמצע להת"ק כמו בדין הגבול אלא ודאי דכ"ע (בין ר' יוחנן ובין ר"ל) בתוך הערוגה קאמרי והכי פירושא דהאי מילתא: ר' יוחנן אמר בשם ר' ינאי כולהון. הזרעים ואף של הרוחות נזרעים בתוך ששה של הערוגה הן וכלומר שבאמצע הרוח הן נזרעין כל הד' מינין של כל רוח ורוח והקרנות צריך שיהו פנויים מבלי זרע וכמו שציירנו במתני' דזהו כולהון של הד' רוחות הן בתוך ששה טפחים של הערוגה:

**לוי זריעה זרעה זרועיה. וכרבי יודה דרבי יודה אמר ששה זרע זרעה זרעיה. רבי חגיי אמר זרעיה חמשה כל הן דאנא משכח לה וי אנא מחק ליה. אשתאילת לרב הונא ספרא דסידרא ואמר זירועיה מליא. רבי יוחנן בשם רבי ינאי כולהון בתוך ששה. כהנא בשם ר' שמעון בן לקי' כולהן חוץ לששה. אם כולהן חוץ לששה ניתני**

כהנא בשם ר"ל קאמר. דכולהון של הד' רוחות חוץ לששה טפחים של הערוגה הן נזרעין והיינו שכל זרע מין בתוך הקרן הוא נזרע ולא באמצע הרוח וא"כ חוץ לששה טפחים הוא שהרי אלכסון של ששה על ששה הוא יותר משמונה טפחים אף למאי דאמרינן על דרך קירוב כל אמתא ברבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונא וניתוסף האלכסון י"ב חומשין על הששה שבאמצע הערוגה וזהו חוץ לששה דקאמר ר"ל ולעולם הכל בתוך אותה הערוגה של ששה על ששה הוא ולקמן נפרש במאי הוא דפליגי ר"י ור"ל וכדמוכחא מהסוגיא: אם כולהון חוץ לששה. אי דמיירי שזורע אותן הארבעה בקרנות של הערוגה א"כ אמאי תני חמשה מינין נתני תשעה שהרי הוא יכול לזרוע ג"כ באמצע של כל רוח ורוח ובהרחק טפח ומחצה בין כל מין ומין ויהיו ט' מינין נזרעין בערוגה כמו שהיא לפניך בצורת ערוגה זו:

גבול גבוה טפח




צורה זו העמדתי כדי להסתכל בה וגם בהגבול אם יש לה כאשר היא לפניך ועשיתי מלד אחד וכך תצייר בעצמך לכל רוח ולידע מתי יזרע בהגבול באופן זה ומתי הוא באופן אחר הכל לפי הזרע אשר נזרע בערוגה ולכן לא ציירתי שום זרע בהגבול וגם כדי להבין הא דלקמן ערוגה בין הערוגות אז תצייר בעצמך שורה זו שכנגד הערוגה ממש מן ששה טפחים היא השורה מן הערוגה אשר בלדה וכך תצייר אותה כולה וכן לכל רוח ורוח ומזה תבין דעת ר"ל לפי הך שיטתא דרבי תנחום דלקמיה ותבין דעת ר' יוחנן מ"ט פליג עליה ובמאי הוא דפליגי וטעמיה דכל חד וחד דמפרש להמתני' למאי דאית ליה ולדיוקא דמתני' לכל חד וחד לפי האוקימתא דמוקי לה:

א"ר

## מראה הפנים

**גבול** וגבול ויהיה מדת הזרע ל' טפחים כמו שנתבאר בצורה הג' שם וא"ר יודה שאפשר שיזרע כזו הערוגה שהיא ששה על ששה ולה גבול. טפח י"ח מינין י"ב על הגבול כמו שאמר סת"ק וששה באמצע ויהיה מדת הזרוע ממ"ה ל' טפחים וירבו המינים ולא יחסר לנו ממדת הזרוע כלום כמו שהוא בצורה הד' שם וא"כ דוקא בכגון זה הוא דא"ר יודה משא"כ ברישא אם יזרע בה ששה כמו שצייר שם לפי שיעור ההרחק שצריך בששה מינים בערוגה ואינם אלא י"ח טפחים זרועים כמו שביאר שם לקמן שא"א ביותר ואילו בערוגה דרישא שנזרעים בה ה' מינים חלק הזרוע ממנה הוא כ"ד טפחים כמו שהראה בצורת הערוגה שהבאתיה במתני' זהו טעמו לפי סברתו ובהאי סברא גופה היינו יכולין ל[illegible]רן דבריו אלא דלא ניקשי היא גופה מנ"ל לכן הבאתי ראיה מסוגיית הש"ס דילן דמשמע דלא מצי ר' יהודה לפלוגי ברישא וזהו לפי סברתו המסייע ליה כמה שלמדין אנו מסוגיית הש"ס דהתם וזה ברור וטעמא מחילוק הדרשות דהכא ודהתם יתבאר בדיבור דלקמן דכל חד וחד לשיטתיה הוא דאזיל למאי דגרים במתני' דשבת ובטעם נוסף לכל דרשא ודרשא דהסוגיות: **זרעה** זרעיה זרועים. ובבבלי פר"ע דריש תוציא חד וכו' כמו שהבאתי בדבור דלעיל ונראה דשינוי דרשות אלו בשינוי הנוסחאות במתני' דשבת תליא דהתם גרים זרעה לא נאמר אלא זרועיה ובנוסחא דהאי ש"ס גרים שם זרעה תצמיח לא נאמר אלא זרועיה תצמיח וא"כ לפי נוסחא זו לא דרשינן מתצמיח מידי אלא מזרועיה לחוד כדקאמר זרעה וכו' וטעמייהו דהני נוסחאות שונות נראה דדיוקא דקרא איכא בינייהו דהא לכאורה יש לדקדק לפי דרשה דהתם תוציא חד צמחה חד וכו' תצמיח חד והא חדא מנייהו לאו מיותר הוא דלאו צמחה או תצמיח צריכא היא למשמעות הכתוב לדמיון הכשורים כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח כן ה"א יצמיח צדקה וגו' ומנ"ל למידרש לתרווייהו לצמחה ולתצמיח אלא דנוסחת התנא דהתם מכפל המקרא הוא דדייק ליה כי כארץ וכגנה דהו"ל למיכתב חדא לדמיון הענין. א"נ הכי הול"ל כי כגנה בארץ זרועיה תצמיח והלכך דריש מדכפל הכתוב דמיון הענין ולמיכתב צמחה גבי ארץ ותצמיח גבי גנה ש"מ דכולא קרא לדרשא הוא דקאתי והלכך כפל הענין וכתב צמחה ותצמיח לדרשא ומתוניא ודאי דרשינן דהאי לעולם מיותר הוא ואף אם בא להשמיענו דבר מה מכפלות הענין הו"ל למכתב כארץ תצמיח וכגנה וגו' והשתא כולה לדרשה היא וזרעה זרעיה וכו' לא משמע ליה להאי תנא דשנה כנוסחא דהתם אבל לפי נוסחת המשנה דהאי ש"ס דמשמע דתצמיח לא מייתר ליה כלל כדקתני זרעה תצמיח לא נאמר וכו' טעמיה דלא דריש מרישא דקרא מידי אלא מסיפיה וכגנה זרועיה תצמיח דהאין לנו למיסמך האי דרשה דערוגה אלא מגנה כשהם גינה שהיא זרועה ערוגות ערוגות ולא מכארץ שהיא כוללת גם השדות שאינם זרועות ערוגות ערוגות והלכך תצמיח דכגנה לאו מיותר הוא ולא דריש אלא מהיבת זרועיה זרעה זרעיה זרועיה ועיין בדיבור דלעיל שנתבאר דנ"מ לדינא איכא בין הני שינוי דרשות אליבא דר' יהודה דלנוסחת משנת הש"ס דילן לא פליג ר' יהודה ברישא: **כולהן** חוץ לששה. מבואר בפנים פלוגתא דמילתא וזכרתי עוד ברים ההלכה להכרית דא"ת לפרש להאי חוץ לששה בענין אחר וע"ש במה דמוכרח ג"כ מזה דא"ל להרחיק בין מין למין כ"א טפח ומחצה כשיטת הרמב"ם ואילו לשיטת רש"י והתוס' קשה מאוד לפרש ענין פלוגתא דר"י ור"ל במאי הוא דפליגי ומאי האי חוץ לששה דקאמר ר"ל ומאי הוי דפריך עליה וניתני ט' ומאי האי דמשני בערוגה בין הערוגות היא מתניתא כמובן הכל מהון מה דפרישית בפנים וממה שבארתי ברים ההלכה וכאן יוסיף עוד לבאר במאי דאיכא בינייהו דר"י ור"ל עוד לדינא ומתוך כך יתבאר לנו הסוגיא ברורה ונקיה וכן יתבאר פי' הסוגיא דפר"ע דהש"ס דילן לשיטת הרמב"ם והיוצא לנו מזה גם"ד. ובהתחלה נבאר עוד מה שייך לסוגיא זו דכמה שפירשתי האי חוץ לששה דקאמר ר"ל דמוכרח הוא דעל קרנות הערוגה קאי כמבואר הכל בפנים דבזה מתפרש שפיר הקושיא וניתני ט' וכן מאי דמשני בערוגה שבין הערוגות שנו וניחא הכל אליביה דר"ל לפי האוקמתא ולפי טעמו וסברתו דע"כ דס"ל דאין תורת ראש תור בערוגה דאל"כ מאי משני בערוגה בין הערוגות הרי יכול הוא לזרוע גם בערוגות החיצונות ט' מינין כמו בערוגה הפנימית וזה מבואר כל צרכו בפנים ומה שפירשתי אליבא דר' יוחנן דקאמר כולהן בתוך ששה משום דאיהו מוקי להמתני' דבערוגה בחורבה שנינו וזה ג"כ מוכרח הוא דאלת"ה א"כ במאי פליגי ר"י ור"ל דאין לפרש דלא פליגי כ"א נדיוקא דמתני' בלחוד כמו שרמזתי בפנים דסוף סוף מאי נ"מ איכא אי דאמרת דאף לר"י מצינו לאוקמי בערוגה בין ערוגות וא"כ יכול הוא לזרוע בערוגות החיצונות בקרנות שבהן לפי שאין זרע בהקרנות הפנימית שכנגדן וא"כ היינו דר"ל דהא אף לר"ל ע"כ שתאמר או דחוץ לששה דקאמר היינו על הקרנות של הפנימית ובערוגות החיצונות זורע באמצע הרוחות ולא בקרנות או איפכא דאם זורע ד' של הפנימית באמצע הרוחות זורע הוא ד' שבחיצונות בהקרנות שבהן וחוץ לששה דקאמר היינו לומר שאי אתה יכול לפרש סדר זריעת חמשה מינין בערוגה שבין הערוגות אא"כ אתה זורע הארבע שבהרוחות בקרנות וזהו חוץ לששה או של הפנימית או של החיצונות ולהשמיענו בזה סברתו דס"ל אין ראש תור בערוגה כמבואר בפנים והשתא ע"כ דר"י הוא דמוקי להמתני' בערוגה בחורבה ולא שאינו יכול לזרוע אותן שברוחות כ"א באמצע ולא בהקרנות דהא ודאי ליתא דמ"ש אלא ללמדנו פירושא דמתני' קאמר דבתוכה היינו אפי' בתוך הששה טפחים עם שיעור הרחק כמבואר ולהשמיענו עוד דאף בהן זרועין באמצע הרוחות אף על פי כן אינו יכול לזרוע מבחוץ כלל אפי' נגד מקום הקרנות של הפנימית שהן פנויים מבלי זרע משום גזירה שמא ימלא עוד בהפנימית גם בהקרנות ולא יהיה הרחק כלל בין הפנימית לבין זרע שמבחוץ שהרי כריבא בערוגה באין גבולין מיירי וריש לקיש סבר דלא גזרינן מידי בהא והשתא אתברר לן האי מילתא במה דפליגי ר' יוחנן וריש לקיש בענין אוקימתא דהמתני' ובענין אי גזרינן שמא ימלא הקרנות דהא בהא תליא מיהו אכתי מספקא לן אליבא דר"י בדינא דראש תור בערוגה דנהי דלר"ל מוכרח הוא דסבירא ליה אין ראש תור בערוגה כדלעיל לר' יוחנן אפשר דמה דאמרינן דלדידיה ע"כ בערוגה שבחורבה הוא דמיירי המתני' ואין לזרוע כלל מבחוץ ואפי' נגד הקרנות הפנויים שבערוגה מטעמא שמא ימלא גם הקרנות היינו שיזרע גם בטפח של הקרנות ולעולם בשיעור הרחק טפח ומחצה בין מין למין וראש תור בערוגה לא ידעינן היכי ס"ל לר' יוחנן כך היה אפשר לומר לכאורה אמנם כי דייקת הא ודאי ליתא דא"כ מ"ט פריך וניתני תשעה לר"ל ולא פריך אליבא דר' יוחנן דהא אי אמרת הכי יהיו ט' מינין כשימלא גם בקרנות ובשיעור הרחק טפח כמו שהוא לפניך בצורה זו אלא ודאי הא דאמרינן אליבא דר"י גזירה שמא ימלא הקרנות היינו מאותן הד' מינים שברוחות עם המין האמצעי והיה מלאה הערוגה וגם הקרנות ויהיה זה ג"כ מותר לזרוע החמשה מינין בהערוגה ויהיה הבדל הניכר בין המינין ובתורת ראש תור כמו שהראה בצורה הב' להרמב"ם דפי' המשנה ושמעינן השתא דלר' יוחנן אית ליה ראש תור בערוגה וכדמשמע ג"כ מסוף הסוגיא דשמעתא דערוגה בש"ס דילן אליבא דר' יוחנן וכפי' הא' של רש"י ז"ל שם וזה מוכרח מהאי דהכא כדאמרן ולא הקשי דהיא גופה מנא לן דנהי דזה מוכרח דאין לפרש לר' יוחנן דהא דס"ל שמא ימלא הקרנות היינו גם בזרע מין אחר בהקרנות מדלא מדייק גם אליבא דר"י ונתני תשעה מ"מ דילמא החמשה מינין דאמרת היינו דוקא שיהו הד' באמצע הרוחות של הערוגה ולא בתורת ראש תור דתשובתך בצדך דהיא גופא מהאי מילתא גופה נמי דייקינן דא"כ קשה למה באמת לא התירו ט' מינין בערוגה והרי יש שיעור הרחק טפח ומחצה בין מין למין מה תאמר בזה דהטעם הוא להרבות במקום הזרע טפי עדיף מהרבות במינין א"כ מינה דהשתא ממילא ידעינן דממלא בקרנות דאמרינן היינו שימלא מ' חמשה מינין את הערוגה וגם בהקרנות וכפי הצורה הב' שזכרנו והראה שם שיש היכר בין המינין ובתורת היתר ראש תור ומרבה מקום הזרע בתוכה שהן בין הכל כ"ז טפחים כמ"ש בפירושו שם והראה שגם ממיני הקרנות יש נזרע בתוך ששה טפחים של הערוגה וכדבלי ר' יוחנן ותבין דגם זה דרך היתר הוא בערוגה ומיהו לכתחילה לא יזרע החמשה מינין בהערוגה כ"א כדרך הצורה הראשונה שכתב שם והבאתיה לצייר במתני' וזהו שכתב שם גבי שמא ימלא את הקרנות וכו' וזה תכלית מה שיוכל לזרוע בערוגה שהיא ו' על ו' כשיזרע בה ה' זרעונין בלבד כלומר שאף שבאמת שמותר הוא לקיים הזרעים כשיזרע את החמשה מינין כפי הצורה השניה מ"מ לכתחילה לא התירו כ"א כפי צורה הראשונה מטעמא שלא יהא נראה כערבוביא ובט' מינין ג"כ לא התירו לכתחילה מטעם הזה שאע"פ שיכול לעשות הרחק ביניהם כפי השיעור טפח ומחצה מ"מ נראה כערבוביא בריבוי המינין בהערוגה אלא שבט' מינין יש לנו עוד טעם נוסף לזה לפי שממעט מקום הזרע שלא יהיה בה זרוע כ"א תשעה טפחים ואילו בחמשה מינין וכפי צורה הראשונה זרוע בה כ"ד טפחים כמה שכתב

שנויי נוסחאות (סו"א) זריעה זרועיה בכי"ר זרעה זירועיה. (סו"ב) זרע זרעה נכי"ר זרע זרעיה זירועיה. (ס"ג) וי בכי"ר וו.

### פירוש מהרא"פ

[illegible]

ליה לכ"ו זרועיה כתיב: רבי חגי אמר זרעיה חמשה ה' אותיות יש בתיבה הרי חמשה [illegible]

מהר"ם יפה [illegible]

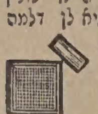
ניתני תשעה. אמ' רבי תנחום בוצרייא וכן היא [ז]בערוגה שבערוגו' היא מתניתא. רבי יצחק ורבי אימי הוון יתבין מקשיי תנינן היה לה גובל גבוה טפח זורעין בתוכה שלשה עשר שלשה על כל גובל וגובל ואחד באמצע. [ז]ניתני ששה באמצע. תיפתר שהגובלין ממעטין ששה. אם כשהגובלין ממעטין ששה בדה תנינן רבי יודה אומר ששה באמצע

## פני משה

א"ר תנחום בוצרייא וכן היא בערוגה שבערוגות היא מתניתא. כלומר דרבי תנחום משני להקושיא אליבא דר"ל דכך הוא הענין דמשום דר"ל מוקי להמתני' בערוגה בין הערוגות הוא דשנו והלכך לא מצי למתני תשעה מינין שאם נזרע בערוגה הפנימית ט' מינין כאשר היא לפניך שוב לא יכול לזרוע בכל בערוגות שסביבותיה שהרי אינו יכול לזרוע לא כנגד הקרן של הפנימית מכאן ומכאן ולא כנגד הטפח הפנימי וא"ת יזרע כנגד מקום הפנוי שבפנימית כמו שתסתכל בצורה שבצד הערוגה שציירתי וכנגד הערוגה ממש כמו שהקדמתי שבזה תסתכל לפעמים להגבול ולפעמים תתבונן בה במקום שורה של הערוגה החיצונה שבצדה וכן תצייר בעצמך לכל רוח ורוח וא"כ תקשי הרי יכול הוא לזרוע כנגד מקום הפנוי של הערוגה הפנימית תשובתך בצדך שאם ירצה לזרוע כך בשורה של הערוגה החיצונה אין היתר של שני המינין שבאמצע כל רוח ורוח במקום הפנוי שכנגד הערוגה הפנימי' אלא מכח תורת ראש תור כמו שתראה בצורה זו שהשורה החיצונה אין לזרוע בה נגד הקרנות של הפנימית ולא כנגד הזרע האמצעית אלא בטפח השני של השורה מהששה שבחיצונה שהוא כראש תור נגד הזרוע בקרן הפנימית מכאן וכן בטפח החמישי שהוא כראש תור נגד הזרוע בקרן הפנימית מכאן וכך יהי' בכל רוח ורוח של החיצונות הסמוכות לערוגה הפנימית וא"כ יהיה גם בהם ט' מינין עם האמצעית שבתוכן אבל אין היתר בסדר זריעה זו כ"א מצד תורת ראש תור ור"ל ס"ל כמ"ד אין תורת ראש תור מתיר בערוגה שלא אמרו ראש תור אלא משדה גדולה לשדה גדולה ולפיכך אי אפשר לזרוע בערוגה שבין הערוגות אלא חמשה מינין ואז יכול הוא לזרוע בהפנימית ד' בד' הקרנות ואחת באמצע וכיון דבפנימי' לא יהא נזרע כי אם חמשה מינין והיינו הד' מינין בכל קרן וקרן והחמישי באמצע הלכך יכול הוא לזרוע ג"כ בכל הערוגות שסביבותיה חמשה מינין בכל אחת ואחת ויזרע הד' מינין בכל אמצע הרוח שבהן שלא כנגד הקרנות של הפנימית וכן נמי איפכא שאם זרע הד' מינין שבפנימית באמצע שבכל רוח ורוח אז הוא זורע בהחיצונות הד' מינין בהקרנות שבהן וזהו מובן ממילא דהיינו הך והיינו חוץ לששה דקאמר כלומר דאי את משכחת לה בערוגה שבין הערוגות שיכול הוא לזרוע בכולן כ"א שהזרע הד' מינין יהיו נזרעין בהקרנות או של ערוגה הפנימית או של ערוגות החיצונות לסביבותיה ואז יהיו חמשה מינין בכל ערוגה וערוגה ולא יותר וזהו טעמיה דר"ל והשתא שמעינן נמי ממילא דעתי' דר"י באוקימתא דמתני' דלמאי דס"ל דזורע כל הד' באמצע הרוח של כל רוח ורוח טעמי' דמוקי למתני' בערוגה שבין החורבה שנינו שאין כלום זרוע סביבותיה ולפיכך יכול הוא לזרוע בתוך הששה וכדאמרן שהוא באמצע של הרוח ולא יכול לזרוע מבחוץ נגד הקרנות דס"ל לר' יוחנן דגזרינן שמא ימלא זרע גם בקרנות של הפנימית מהארבעה מינין שברוחות ונמצא שאין כאן הרחק נגד הקרנות דהא רישא בערוגה שאין לה גבול איירי והא דאמר* בתוך ששה ולא ס"ל לר' יוחנן שיזרע בקרנות ולא באמצע וכדר"ל משום דר"י דייק בתוכה דקתני במתני' דלרבותא קתני והיינו אפי' בתוך הששה יכול הוא לזרוע אותן שברוחות וכמו שציירנו במתני' ור"ל קאמר דהאי דנקט בתוכה לא בא אלא להשמיענו דבתוך הערוגה גופה הן כולהון נזרעין ולעול' בהקרנות וכדאמרן וכדמפרש טעמיה לפי האוקימתא דאיהו מוקי להמתני' בערוגה שבין הערוגות ובזה נתברר לן פירושא וטעמא דפלוגתייהו ובמאי דפליגי הדין היא מילתא ברירא דהאי עניגא: הוון יתבין מקשיי. היו יושבין ומקשין בהא דתנינן היה לה גבול גבוה טפח וכו' ואחד באמצע ניתני ששה באמצע כלומר אמאי פליג ת"ק בהא אדרבי יהודה דבשלמא ברישא בערוגה שאין לה גבול שפיר הוא דפליגי בדרשא דקרא כדאמרינן לעיל דת"ק דריש זרעה זרעיה זרועיה והוו חמשה ור' יהודה דריש זרע זרעה זרעיה זרועיה הרי ששה אלא דבסיפא בהיה לה גבול ובערוגה כזו לא מצינן למיתלי טעם פלוגתייהו בהאי דרשא דהא בין לר' יהודה ובין לרבנן זורעין בה הרבה מינין ויותר ממה דמשתמע מהאי קרא וא"כ ע"כ דקרא לא איירי אלא בסתם ערוגה ובערוגה שיש לה גבול בסברא בעלמא פליגי והשתא מ"ט דרבנן הא ודאי מצי למיזרע בהגבול י"ב זרעונים ובתוכה ששה זרעונים ויש כאן שיעור הרחק בין כל מין ומין כדקאמר ר' יהודה: תיפתר שהגבולין ממעטין ששה. הכא במאי עסקינן כגון שהעלין מזרע הגבולין שלה מכל רוחותיה נכנסין מעט בתוך הששה של הערוגה וממעטין את הערוגה משיעור ששה על ששה עד שאינו יכול לזרוע בתוכה כמה מינין בשיעור הרחק בין מין ומין כ"א מין אחד באמצע בלבד: אם כשהגובלין וכו'. ופריך אי הכי בדא תנינן ר' יודה אומר ששה באמצע בתמיה והיכי פליג ר' יהודה אם הגבולין ממעטין אותה שאין בה כדי

## מראה הפנים

שכתב שם טעם הזה בסוף דבריו בצורה הששית שהבאתים לצייר כאן להערוגה ומבלי הגבול. ומיהו עיקר הטעם שלא יהא נראה כערבוביא כמ"ש לזה הטעם בחיבורו. שם בהל"ט ומפני שזה הטעם מוכרח גם כן מאשר זכרנו דלא התירו לכתחילה שימלא גם הקרנות ובתנאים ואף על פי שאם עשה כן מותר הוא לקיימן וכמה שבארנו תבין היטב כל מה שכתב בפירושו שם וכן כל מה שכתב בחיבורו שם מהל"ט עד סוף הלכה י"ב שהן מוכרחין ולמדין העיקר מסוגיא דהכא וכדר' יוחנן כפי אשר בארתי וזהו ג"כ כאוקימתא דרב וכסברתו בענין פירושא דמתני' בש"ס דילן בפ' ר"ע מלבד בענין ראש תור כמו שיתבאר לקמן. ופי' דברי הש"ס דהתם אליבא דרב עד הקושיא ולא יהא אלא כראש תור פשוט הוא לפי שיטת הרמב"ם ולמאי שבארנו וכך פירושה דרב מוקי למתני' בערוגה שבחורבה דאי לאו הכי לא יכול לזרוע באמצע הרוחות ופריך והאיכא מקום קרנות כלומר דהא מיהא יכול הוא לזרוע מבחוץ נגד הקרנות של הערוגה שאין שם זרע ומשני דמיירי שממלא מקום הקרנות והיינו שזרע אותן כפי הצורה השניה דאף דלכתחילה אמרו שלא יזרע אלא כסדר צורה הראשונה מ"מ אם זרע מותר הוא לקיימן והדר פריך וליזרע מאבראי ולא ליזרע מגואי וכלומר דמאיזה טעם ימלא הערוגה ואף להקרנות הלא הוא כדי להרבות במקום זרע הרי יותר טוב לו לזרוע גם מבחוץ ולא יזרע בהקרנות מבפנים ואז יוכל להרבות במינין ובזרע מבחוץ ומשני גזירה שמא ימלא את הקרנות כלומר לאחר שנתיר לו לזרוע מבחוץ להרבות במינין ובזרע יחזור וימלא גם להקרנות בפנים בערוגה והיינו שיזרע מאותן המינין של הרוחות שלה ובאמצע כדי להרבות בזרע המוזכר בצורה הב' שיאמר הרי יש היכר והבדל בתוכה ולא ישגיח שאין היכר והבדל ולא שיעור הרחק בין זרעים שבפנימית לבין המינין הזרועין מבחוץ נגד הקרנות ועד כאן המה דברים פשוטים וברורים לפי שיטת הרמב"ם בפי' הסוגיא דהתם והרי הפירוש הזה נוטה לפי' רבו הר"י מיגאש ז"ל שהביא הר"מ ואמנם לא כסדר הזריעה שהובאת שם בצורות השניות וכן לא בצורה הא' שכתב שם י"ג טפחים ולדעת הרמב"ם הן כ"ד טפחים בעיקר צורת הערוגה וטעמו כדמוכח מסוגיא דהכא כאשר נתבאר דלהרבות במקום הזרע טפי עדיף היכא דאפשר וכן סיום פי' הקושיות והפרוקים נשתנו במקצת מפי' רבו ז"ל וכפי אשר הוספתי להסביר הדברים ולפי שיטת הרמב"ם כמוכרח וכמבואר הכל: אמנם העיקר מה שבאתי לבאר כאן לפי שיטתו ז"ל זה הוא ואשר יצאתי לדון בדבר החדש מה שלא הרגישו המפרשים ז"ל לא כפי' סיום הסוגיא דפריך עוד התם ולא יהא אלא ראש תור וכו' דמה נאמר בזה לפי שיטת הרמב"ם ואם דפי' הקושיא יכולין אנו לפרש כדרך פירש"י ז"ל לפי שיטתו בהסוגיא והיינו שיהא נידון כראש תור ואף שאין כאן שיעור הרחק בין שמבפנים לבין שבחוץ מ"מ נראה הוא בהמינין שמבחוץ היגם מאותן שמבפנים וא"כ יהא נידון כראש תור ולא שהוא ראש תור ממש וזה כפי' בהקושיא הוא יותר נוח מפירוש רבינו תם בהתוספות בזה דלפי פירושו הו"ל להקשות והרי ראש תור הוא מי לא תנן וכו' ומאי לא יהא אלא ראש תור דקאמר אבל מה נעשה בכך שינויא דמשני אין ראש תור בערוגה דהא לפי שיטת הרמב"ם לא פסק כוותיה דרב בענין ראש תור בערוגה ועיקר היתר סדר הזריעה בהערוגה הוא ע"י הורת ראש תור ואפילו את"ל דהרמב"ם לא למד כלום מהקושיא כדרכו ברוב המקומות דמפרש דהקושיא היא לפי ס"ד דהמקשה וברוב המקומות לא קאי סברא דהס"ד לפי המסקנא וגאמר דגם כאן ס"ד דהמקשה דנידון זה דומה הוא לנידון דראש תור אבל באמת אינו כן דראש תור איכא הכירא בהאלכסון ולא כן בהקושיא ולפי ס"ד דידיה משני ליה יכילנא מימר לך דרב סבר אין תורת ראש תור בערוגה ולר"ק אפי' לפי הס"ד שלך אבל לקושטא דמילתא אין כאן דין דראש תור דלא דמיא כלל לראש תור דאיכא הכירא וא"כ מתורץ הוא אפי' למ"ד יש תורת ראש תור בערוגה כך היינו יכולין ליישב אליבא דשיטת הרמב"ם ופירושו בהסוגיא מיהו עדיין קושיא זו קשיא לן דלמה באמת לא יזרע מבחוץ נגד זוית הקרן שמבפנים וזהו ראש תור ממש כזה



וכעין פי' התוספות בהקושיא וליזרע מאבראי ולשיטת הרמב"ם קשיא דאמאי לא יזרע כן מבחוץ וכחיבורו בהלכה י"א כתב ואסור לזרוע מבחוץ לערוגה וכו' ואפי' כנגד הקרנות וכו' וזהו נגד הקרנות ממש שלא יזרע משום גזרה וכו' כדנקטינן לפי שיטתו ופירושו ואכתי נגד זוית הקרן קשיא למה לא יזרע שאף אם ימלא ד' המינין בד' זויות הערוג' יש היתר לזרוע מבחוץ כאלכסון ויהא זוית הקרן כראש תור ממש ולשיטתו יש היתר בסדר הזריעה כן אפילו בתוך הערוגה דפסק כר' יוחנן וכמבואר לעיל ופשיטא דיכול לזרוע כן מבחוץ לערוגה וזו הקושיא צריכה היא לפנים וכדי לתרץ קושיא זו אין לנו אלא ע"י ידיעת שורש הדין לפי דרך המבואר בש"ס הזה דלעיל בפ"ב על המתני' היה ראש תור חטים וכו' גרסינן פלוגתא דר"י ור"ל דר"ל בשם חזקיה קאמר ראש תור הבא מחורבה מותר ור' יוחנן מדייק המתני' דלא שנו אלא היה ראש תור אבל ראש תור הבא מחורבה אסור וכדפרישית שם דבמקום חורבה שבצד השדה מחמיר ר"י שלא יזרע מין אחר אף אם יהיה כעין ראש תור לצד השדה וטעמא דלא התירו אלא עם ראש תור שדה ממין זה נוגע בצד שדה ממין אחר דאין לחוש כאן ואיכא הכירא אבל בחורבה והוא מקום פנוי אצל השדה לא התירו לזרוע מעט ממין אחר ואף אם יהיה כראש תור דחיישינן שמא יזרע אח"כ גם סביב סביב אותו הראש תור מכיון דמקום פנוי הוא ולא יהא ההיכר נראה וניכר ור"ל לא חייש להא והשתא לר"ל גבי שדה מותר ראש תור אפי' הבא מחורבה וגבי ערוגה ס"ל דאין תורת ראש תור כלל דלא אמרו אלא בשדה גדולה וכדמוכחת סברא זו אליבא דר"ל ממאי שנתבאר ולר' יוחנן דין שדה וערוגה שוין הן ובשתיהן יש ראש תור ודוקא אם לא בא ראש התור מחורבה ובהכי אתיא שפיר דיני' דהרמב"ם ופירושו לפי שיטתו כאשר נתבאר והוא ז"ל פסק כר' יוחנן גם בזה כמבואר מדבריו בסוף פ"ג דדייק ליה לישנא דהמתני' דוקא אם היתה זוית של זרע זה נוגעת בזרע שלא הי' אחר וכו' כמו שבארתי לעיל במקומו ולפיכך א"א לזרוע נגד זוית קרן הערוגה בחורבה דהוי ראש תור הבא מחורבה ובזה עולין דבריו בפירושו ובחיבורו וכפי' הסוגיא והכל יפה בלי שום פקפוק וזהו מה שבארתי לפניך במעתקת דערוגה ולא רציתי להאריך יותר מאשר ידעתי אם יבאו דברי לפני המעיין המבין יבין מעצמו דבר מתוך דבר ממה שימצא מבואר לפניו הכל בסייעתא דשמיא: **תיפתר** בשהגובלין ממעטין ששה. הר"ש ז"ל פי' בתחילה לפי כוונת הענין וז"ל כלו' שזרע הגבולין נכנסין לתוך הערוגה וממעטין אותה מו' על ו' טפחים וצריך לדקדק היאך ממעטין ומדוע נכנסין לתוך הערוגה דלא מסתבר כלל למימר משום דה"א שלא יפול לתוך הערוגה מזרעים שעל הגבול אלא היינו טעמא דממעט לפי שצריך להרחיק זרע הערוגה מזרע הגבול מסביב טפח ומחצה וכו' דאמרינן בירושלמי ר' יונה אמר ר"ז וכו' סומכין לגדר ואין סומכין לגבול וכו' עכ"ל. ובתנס חזר בו מפירושו שבתחילה דהכי מוכח

**שנויי נוסחאות** (סו"ו) כשהגובלין נד"ז בשהגובלין.

## פירוש מהרא"פ

לששה והיינו חוץ לערוגה דצריך להיות פנוי ששה בין זרע לזרע שכנגדן: **נתני ט'** ולר"י ל"ק ליזרע בקרן טפח על טפח וכן בקרן השני ונמצאת בין קרן לקרן ד' טפחים וזורע באמצע טפח וה"ל במוגה על הצדדין וא' באמצע מבוס והשתא יכול הוא ליזרע טפי בהכי זורע בכל צד ד' טפחים פחות חומש ומיצר והולך עד שהיא כלה כרוחב טפח חסר חומש והשתא הינו זורע אלא ט' טפחים על ט' טפחים ניחא מש"כ למ"ד כולן חוץ לששה יכול לזרוע באמצע ג' על ג' לפיכך הקשה נתני ט' מינים כך פי' הר"ש: **בערוגה** שבין ערוגות שנינו ואין יכול לזרוע באמצע הרוח מין אחד ובב' קרנות שני מינין שהן מסתבכים עם מינין שבערוגה שבמולה לה שכנגדה ולא יכול לזרוע על הצדדין רק מין א' והיינו שזרע בצד ערוגה זו מצד מזרח ומושך הזרע מקרן מזרחית לצפונית לצד הקרן השני ב' טפחים ורביע וכן בערוגה שכנגדה מושך הזרע מקרן מערבית דרומית שני טפחים ורביע וביניהן טפח ומחצה שכל מה שיכול להרבות בזרע לזרוע על השטח עדיף ליה מלזרוע גרעין ולהרבות במינין: **ה"ג** וכן היא גירסת הר"ש והיא הנכונה ליתני חמשה באמצע כיון שר"י ס"ל כרישא וסיפא ששה ה"נ כרבנן הל"ל חמשה באמצע בסיפא כמו ברישא שהרי הגבול הוא בסוף ששה סביב הערוגה מכל צד וזורע על הגבול ג' טפחים במשך הגבול: **תפתר** שהגובלין ממעטים בם שצריך להרחיק זרעים שעל הגבול מזרעים שבערוגה טפח ומחצה וא"כ לא ישתייר בתוך הערוגה כ"א ג' על ג': **אם** כו' וקשה למה אמר ר"י ששה באמצע



מסורת הש"ס

זבח פה:

גליון הש"ס וציון ירושלים

[ז] בערוגה שבערוגות ע' בבעל המאור בשבת פרק ר"ע:

[ז] ניתני ששה. ע' בר"ש שהגיה כאן חמשה. וע' בתוס' יו"ט שמיישב הגירסא. ויש ליישב בזה קו' הרב בבאר הגולה סי' רנז סעיף ל"ז. ודו"ק:

עין משפט נר מצוה

ד א מיי' פ"ד מכלאים ה"ד טוש"ע יו"ד סי' רצ"ז ס"ל

מסורת הש"ס

באמצע. וקיימנוה ולא ידעין אי חבריא קיימנוה אי רבי אימי קיימה. על ראשה. ואין על ראשה בדה תני ר' חייה רבי יודה אומר שמונה עשר. מהו להקריח בית רובע ולזרע בתוכו חמשה מיני תבואה. מה אם ששה על ששה שלוקין עליו דבר תורה את אמר מותר. כאן שאין לוקין עליו דבר תורה לא כל שכן. מהו להקריח בתחילת ששה להיות מיצר והולך. מה אם בשעה (שאין עבודה) [שעבודה] פוגעת בעבודה את אמ' מותר. כאן שאין עבודה פוגעת בעבודה לא כ"ש. לא צורכה די לא. מהו להקריח בתחילת בית רובע להיות מיצר והולך. מה אם ששה על ששה שלוקין עליו דבר תורה את אמר מותר. כאן שאין לוקין עליו דבר תורה לא כל שכן. רבי נסא שאל לא מסתברא בגגו של גובל שני טפחים מותר לזרוע בו שני מינין. רבי נסא שאל עשה פיאה באמצע זרע (בגו מסין) [בגומסין] משכו בכמה. מן מה דאמר רבי יצחק ורבי אימי תיפתר שהגובלין ממעטין ששה. הדא אמרה אפילו פרח מכאן. עד היכן. נישמעינה מן הדא *גוממיות שהן עמוקות טפח זורעין לתוכה שלשה זירעונין אחד מיכן ואחד מיכן ואחד באמצע. הדא אמרה עד טפח. רבי בא בר כהנא שמעון בר נרשיה בשם רבי שמעון בן לקיש [ב]בנוטים לחורבה שנו. אמר רבי זעירא כל טפח וטפח של גובל עשו אותו מקום בפני עצמו. ויהיו עשרים וחמשה ששה על כל גובל וגובל ואחד באמצע. וכן הוא התיב רבי בון בר חייא בשם רבי שמואל בר רב יצחק והתנינן [א] *תלם ואמת המים שהן עמוקין

## פני משה

כדי לזרוע [ששה] מינין עם שיעור ההרחק בין מין למין: וקיימנוה ולא ידעין וכו'. וקאמר הש"ס וקיימו להמתני' ופירשו אותה ולא ידעינן אי בשם חברייא סתמא פירשוה או שר' אימי בעצמו שהוקשה לו לעיל הדר ופירשה כן: על ראשה. כלומר לעולם כדאמרינן דסיפא בית לה גבול מיירי בגוונא דהגבולין ממעטים את הערוגה מששה על ששה ודקשיא לך הא דר' יודה יכילנא לשנויי לך דעל רישא דמתני' קאי בשתם ערוגה שאין לה גבול בהא הוא דפליג ר' יהודה וקאמר זורעין בתוכה ששה באמצע והיינו עם מין האמצע בין הכל ששה וקמיפלגי בדרשא דקרא כדאמרן אבל בגוונא דסיפא לכ"ע ג' על כל גבול וא' באמצע: ואין על ראשה בדא תני ר"ח וכו'. בתמיה וכלו' דהתי לה הש"ס דהא לא מלית אמרת דאם על רישא דמתני' קאי דר' יודה א"כ היכי תני ר"ח בזה אליבא דר' יודה דס"ל י"ח מינין יכול הוא לזרוע בערוגה והא לא משכחת לה אלא בערוגה שיש לה גבול י"ב על הגבולין וששה באמצע וש"מ דאסיפא קאי וטעמי' דת"ק בערוגה שיש לה גבול לא אתפרש לן וקאי בקשיא: מהו להקריח. לעשות מקומות קרחת קרחת בתוך שדה שהיא בית רובע ולזרוע בה חמשה מיני תבואה ופשיט לה דק"ו הוא דמה אם ששה על ששה שלוקין עליו דבר תורה כדאמרינן בסוף פ"ק דלענין איסור הוא דאמרו שצריך להרחיק בתבואה בית רובע ולא פחות מזה אבל לענין מלקות בששה ואינו לוקה עד שיהא ההרחק פחות מששה על ששה וא"כ פחות מששה הוא דבר תורה ואפ"ה את אמר מותר במתני' כאן בבית רובע שאין לוקין עליו ד"ת אם ההרחק פחות מזה לכ"ש שהתירו בגוונא דקרחת קרחת שיש היכר בין כל מין ומין: מהו להקריח. בתחלת ששה להיות מיצר והולך. אליבא דריב"ל דלעיל קמיבעיא ליה דקאמר טעמא דמתני' דאסמכוה אדרשא דקרא ולא כדא"ר שמואל בר סוסרטא דממילא שמעינן חמשה מינין דהא יכול להתחיל לזרוע בתחילת ששה ולהיות מיצר והולך כדפרישנא ומספקא ליה אליבא דריב"ל אי מודה הוא לדינא לר' שמואל או לא והא דקאמר להקריח משום שכן דרך לעשות המקום פנוי וקרחה מן העשבים כדי לזרוע בו: מה אם בשעה שעבודה פוגעת בעבודה וכו'. כצ"ל כלומר ומאי קמיבעיא לך הא חמשה מינין דקתני במתני' סתם לפי דרשת ריב"ל אין הרחק בין זה לזה אלא טפח ומחלה וא"כ עבודה והיא היניקה פוגעת בחברתה ואפ"ה את אמר מותר דלא קפדינן אלא שלא יהא המין פוגע בחבירו וכדלעיל כאן במיצר והולך שיכול הוא להרחיק בכדי שאפי' העבודה אינה פוגעת בעבודה של זה והיינו שיזרע מין אחד באמצע הרוח ממש וכן בכל מין שבד' רוחות וכשהוא מיצר בו והולך יכול להזהר שיהא רחוק ממין שבצדו ג"ט וכן ממין האמצעי שהרי מיצר הוא בהזרע ויש כאן כדי שיעור יניקה מכאן ומכאן ולכ"ש שמותר ואכן לא אמרינן לעיל אלא דמותר אפי' עבודה פוגעת בעבודה דלמאי דדריש ריב"ל לכל חמשה מינין מקרא א"כ אין אנו מוכרחין להא דר' שמואל אבל פשיטא הוא שמותר במיצר

## [קרבן העדה]

והולך: לא צורכה די לא מהו וכו'. כלומר לא צריכא הא דקמיבעיא לן אלא הכי אם מותר להקריח בתחילת בית רובע ולהיות מיצר והולך ולזרוע בה כמה מינין ופשיט ליה דהא נמי ק"ו הוא מה אם ששה על ששה וכו' כדלעיל: ר' נסא שאל לא מסתברא בגגו של גובל שני טפחים. כלומר אם לא מסתברא לומר שהגבול שהוא גבוה מן הערוגה דקתני במתני' אם יש בגובהו טפח זורעין וכו' והשתא אם יש בגובה גגו שני טפחים שמותר לזרוע בו שני מינין וכלומר שני פעמים מן חשבון המינין דקתני אחד בטפח הזה ואחד בהשני והיינו שזורע מין אחד בטפח אחד ומניח שיעור ההרחק פנוי וזורע טפח וכן במין השלישי ובטפח השני שהוא כנגד מקום הפנוי זורע בו מין אחר וכן כנגד מקום פנוי השני א"כ יש לפרש דה"ק וכי לא מסתברא לומר דהא דקתני היה לה גבול גבוה טפח דדוקא בגגו של גובל שני טפחים הוא והיינו טפח אחד הגובה וטפח אחד הרוחב דאז מותר הוא לזרוע בו שני מינין כדקתני במתני' ואם אין ברחבו טפח לא ושני מינין דנקט לאו דוקא שני אלא כלומר מינין השנוים כדקחשיב במתני' שלשה על כל גובל: ר' נסא שאל. ועוד שאל עשה פיאה באמצע זרע בגומסין משכו בכמה פיאה הוא מחילה כעין צורת הפתח ובפרק דלקמן תמלא הפיאה מללת וכן הרבה והוא מלשון התוספתא גומסין הן הפרחים וגידולי הזרעים מל' גומזיות של הקוש בפ' מקום שנהגו והשאלה אם עשה כן פיאה ומחילה מהפרחים של זרע באמצע אי מהני לענין שיהא הפסק בין המינין וכן לענין מיעוט אם ממעט את המקום שצריך לזרע מינין המשתנים כגוונא דמתני' וכיוצא בו: משכו בכמה. זו שאלה אחרת וכעין את"ל דאת"ל דמהני משכו בכמה: מן מה דאמר וכו'. ופשיט לה להשאלה אי מהני מן הא דאמרו לעיל תיפתר שהגובלין ממעטין את הערוגה מששה טפחים וכי היכי תמצא שהגבול שסביב הערוגה ימעט מקום הערוגה אלא לאו שהעלין והפרחים מזרע שנזרע בגבול ממעטין שנוטין הן על הערוגה: הדא אמרה אפי' פרח. ש"מ שאף הפרחים ממעטין הן ומדמהני לענין מיעוט מהני נמי לענין הפסק בין המינין: מכאן עד היכן. כלומר אכתי הא לא איפשט לן משכו בכמה לענין הפסק ומכאן מהמקום שנעשה עד היכן יהיה משכו: נשמעינה. לזה מן הדא דתניא גוממיות גומות קטנות שהן עמוקים טפח וכו' וכדתנן נמי במתני' דלקמן התלם ואמת המים שהן עמוקות טפח זורעים לתוכן ג' זרעונים וכו' הדא אמרה עד טפח הוי שיעור לענין הפסק בין ב' המינין: ר' בא וכו'. ודחי לה הש"ס דמהתם אין ראיה דהא איתמר בשם רשב"ל בנוטין לחורבה שנו שהפך את העלים להיות נוטים לכאן ולכאן למקום החורבה כלומר לצד האחר שהוא חרב ופנוי בלא זרע ולא לצד הזרע השני: עשו אותו מקום בפני עצמו. הואיל וגבוה טפח מהערוגה כל טפח הרי הוא כמקום בפני עצמו: ופריך על מילתיה דר' זעירא דמעתה ויהיו נזרעים על כל גובל וגובל ששה מינין לכל רוח ורוח מלבד מקום הקרנות וא' באמצע הערוגה ויהיו כ"ה: וכן הותיב ר' בון בר חייא וכו'. כלומר ועוד קשיא על הא דר"ז מהא דתנן לקמן התלם וכו'. ולדברי ר"ז קשיא וניתני

## מראה הפנים

מוכח בהדיא מהא דלקמן מן מה דא"ר יצחק ור' אימי תיפתר שהגובלין ממעטין ששה הדא אמרה אפי' פרח וכמבואר בפנים בזה אלמא דזרע הגבולין הוא דממעטין מששה קאמרי ומהא דמציין הא דלקמן בהלכה ב' סומכין לגדר וכו' נמי לאו ראיה שיא במחמת ההרחק ממעטין מעצמן מהערוגה ושאני הא דלקמן כאשר יתבאר במקומו ועיקר דיוקיה לאו דיוקא היא דאין זה מן הסברא לומר שממעטין הן דליקשי על זה האיך ממעטין ומדוע נכנסין דלא קאמר אלא תיפתר דמיירי בכה"ג שנכנסין מזרעין של גבול לתוך הערוגה וממעטין כמו כל תיפתר דמתפרש כמו שכתב במאי עסקינן בש"ס דילן וזה א"ל לפנים ומתוך זה תבין דמ"ש הפי"ט בענין זה ורצה לתרץ הקושיא וניתני ששה בהאי תירוצא קמא שהגובלין ממעטין וכו' ור"י ורבנן פליגי בסברא זו דגובלין ממעטין וכו' וכל זה הוא לדרך הר"ש במה שחזר בו ופירש דהמיעוט בא מעצמו וא"כ פליגי בזה וכבר הראיתי מהא דלקמן דאין פי' זה סובל למאי דאמרינן לקמן אלא ודאי ה"ק הכ"ע כגון שהזרעין של הגבול נכנסין וכו' וא"כ לא שייך לומר דפליגי בדבר הנראה בחוש אם ממעטין או לא אף לכל השיטות וזה פשוט הוא דהאי וניתני ששה קאי בקשיא על הת"ק. ולפי שיטת הרמב"ם ודרכו מבואר הוא דא"ל להרחיק כלל לזרע הערוגה מזרע הגבול דאיכא היכרא כמו שהראה בצורה הד' בפי' המשנה ועיין לעיל בד"ה היה לה גבול ובד"ה ר"י אומר ששה מה שכתבתי מזה ים"ג:

כל טפח וטפח של גבול עשו אותו מקום בפ"ע. היינו שיכול לזרוע במקום הגבהות של הטפח והיינו נמי דפריך עלה ויהיו עשרים וחמשה וכו' אע"ג דמשך הגבול הוא כ"ח טפחים משום שדבר ידוע הוא שגבהות של הקרנות נסתמין הן מחמת צדדי הגבול והלכך אין כאן אלא כ"ד טפחים של גבהות הגבול ורוחב הגבול שלמעלה הוא שיש במשכו סביב כ"ח טפחים ועיין לעיל ד"ה היה לה גבול מה שנתבאר מענין זה:

התלם ואמת המים וכו'. הר"ש כתב והא דיקט עמוקין טפח כ"ש אם אין עמוקין טפח. דברי עפי אלא לרבותא נקט ה.י ואפ"ה שרי משום דאיכא מאן דאסר ד' מ...

## שנויי נוסחאות

(סוי"א) די לא בכי"ר ליתא. (סוס"ו) גובל שני בכי"ר גובל ר' נסה שאל הי' בגגו של גיבל שני. (סוי"ו) פיאה באמצע זרע בגו מסין בכי"ר סאה באמצע זרע נימוסין. (סוי"כ) פרח בד"ו פרה. (סוכ"ג) שמעון בר נרשיה בכי"ר שמעון נרשיה. (סוכ"ה) הוא בכי"ר ליתא. בשם בכי"ר קומי. (סוכ"ט) תלם בד"ו התלם.

## פירוש מהרא"פ

באמצע שני הגובלים הן ממעטין מששה כמו לרבנן: על ראשה ר"י אריסא פליג ולא קאי אסיפא דבסיפא מודה ר"י לרבנן: ר"ח ר"י אומר שמנה עשר ואי לא קאי ר"י רק ארישא היאך תנא ר"ח י"ח בדר"י אלא ודאי דאסיפא נמי קאי ובסיפא תני ר"ח אליבא דר"י י"ח והקל"ד ניתני לרבנן נמי חמשה שהרי אין הגובלין ממעטין ולא מבני מידי על זה: מהו להקריח בית רובע ולזרע בתוכו חמשה מיני תבואה בשיעור בתבואה הוא בית רובע כמו בירק ששה ואי איכא בית רובע מרובעת אם מותר נמי ליזרע ה' מיני תבואה כמו בערוגה ששה על ששה: ומה אם ששה על ששה בירק שלוקין עליו דבר תורה אם הוא פחות משיעור זה ואפ"ה אמרי רבנן דמותר בערוגה ששה על ששה ה' זרעונין כ"ש בבית רובע שאין לוקין עליו אם היה תבואה בתבואה פחות מבית רובע וכדאיתא נמי סוף פרק קמא לא כ"ש ואין להקשות מנ"ל דרבנן ס"ל בירק בפחות מששה דלוקין עליו דילמא בתבואה הוא דס"ל מדפליג ר"י והאמר טפח לקמן במתני' ש"מ דרבנן ששה דאורייתא קאמרי כמו טפח לר"י בין בירק בין בתבואה אלא שרבנן מחמירי בתבואה עד בית רובע ולא מחמרי בירק וכן פי' הר"ש לקמן בהא דר"ע אמר אורך ששה עפחים ורוחב במילואו שיינו נמי ששה רוחב וכן דעת הראב"ד ז"ל: מהו להקריח בב' צורות מהחילהן ששה ומיצר והולך שקרחה עד כ"ש אם מותר או לא ומשני מה אם בשעה שעבודה פוגעות בעבודה שאם זרע בשה עפחים וכן מיצרי' והולכים שרי עבודה פוגעות בעבודה שאותן לצדדין של לפון ודרום פוגעים באותן לצדדים של מזרח ומערב מן הצד ואפ"ה מותר כאן שאין פוגעין הצדדין עבודה בעבודה עד שיתקרבו סמוך לג' עפחים כ"ש שמותר: לא צורכה דלא לא מבעיא לן זה אלא זה מבעיא לן בתבואה מהו להקריח כו' והשתא אין לבעיא לאיה מכרוגה במיצר והולך ועבודה פוגע בעבודה דאיכא למימר תבואה חמירה ולא שני' במיצר והולך: את אמרת מותר וכדאמרן במותר בירק להיות מיצר והולך והוא דאורייתא כ"ש ברובע לענין תבואה דהוא דרבנן והא דלא מייתי מבעיא דאבואה שמותר לזרוע ה' מינים בתבואה בבית רובע הואיל ושיא עלמא נמי משמע של ירק מייתי לה לפירך פשיטא להא נמי מהשם: בגגו של גובל שני עפחים אם יש בגגו רוחב שני עפחים מותר לזרוע על גגו שני מינין זה אצל זה והוא בזורע כל האורך מכך אותו גובל ששה מינים והיינו במקום שהוא זורע ג' מינים זורע הוא הששה בגובל רוחב שני עפחים ששה מינים ומתני' מיירי כגונגו בגיבל רוחב עפח מיירי כגונהו לפי שאינו רואים כל עפח ועפח בגבול מקום חשוב נפני עלמו וכת"ש ר"ז בסמוך על גובל דמתני': עשה פיאה באמצע זרע בגו מסין משכו בכמה כגון ד' קונדסין בד' זוית ועשה פיאה קליעת זמורה מקונדס לקונדס ונמלאת הפיאה הזאת מפסקת בין הזרעים בכל לדדים והוא זורע בתוך החלוקה מין אחד עד כמה תהיה מהך הזרע בבתוך המסין גי' אמרינן שחייב לזרוע כל החלוקה דהיינו בששה על ששה דאל"כ יאסרו הלדדים של הזרע בבתוך המכים אבל אי זרע כולה ס"ל מקום חשוב בפני עלמו הו לא לריך לזרוע כולה דאפ"ה נחשבת לעלמה ע"י הפיאה אע"ג שהזרעים הובבים אותה כביבה מסין לשון חלוקה ופגונתא כדאמרינן במגילת איכה קפץ במסין דהנותא: שהגובלין ממעטין שבה ואינו זורע לתוכה אלא בע"ב ש"מ אפי' פרח מכאן אפי' פחות מכל החלוקה: עד היכן עד כמה יכו' פחות בזרע שבתוכה: ה"ג בתוספתא עושה אדם תלמיות של טפח וזורע בהן ג' מינים א' מכאן וא' מכאן וא' באמצע א"כ ש"מ דטפח חשיב מקום

עמוקין טפח זורעין לתוכן (שני) [שלשה] זירעונין אחד מיכן ואחד מיכן ואחד באמצ'. ונתני חמשה שנים מיכן ושנים מיכן ואחד באמצע לית יכיל צד שכאן וצד שכאן חובש את האמצעי. רבי בון בר חייא בשם רבי שמואל בר רב יצחק בעי גובל מהו שיציל את הירק מיד מוקשה. מה [א] אם זרעים בזרעים שהן ניצולין בעשר אמות ומחצה אין הגובל מציל מידם. מוקשה שהוא ניצול בשתים עשרה לא כל שכן. מוקשה עצמו מהו שיציל בראש הגובל. מה אם זרעים בזרעים שהן ניצול'ן בעשר אמות ומחצה אינן ניצולין בראש הגובל. מוקשה שהוא ניצול בשמונה אמות לא כל שכן. א"ר יודן אבוי דר' מתליא והן הו' כל שכן. אלא הכן הוא מה אם זרעים בזרעים שניצולין בשנים עשר אמה ומחצה אינן ניצולין בראש הגובל. מוקשה שהוא ניצול בשתים עשרה לא כל שכן:

## הלכה ב מתני'

[ב] *כל מין זרעים אין זורעין בערוגה וכל מין ירקות זורעין בערוגה. חרדל ואפונין השופין מין זרעונין. אפונין הגמלונין מין ירק. [ג] גובל שהיה גבוה טפח ונתמעט כשר. שהיה כשר מתחילתו. [ד] התלם ואמת המים שהן עמוקין טפח. זורעין לתוכן שלשה זירעונין אחד מיכן ואחד מיכן ואחד באמצע: גמ' כל מין זרעים וכו'. חרדל והאפונין השופין מין זרעים שזרען לירק אין נותנין אותן על גבי ערוגה. האפונין הגמלונין ופול המצרי שזרען לזרע אין נותנין אותן על גבי ערוגה. זרען לירק נותנין אותן על גבי ערוגה. ושאר זירעוני גינה שאין נאכלין אף על פי שזרען לזרע נותנין (אותו) [אותן] על גבי ערוגה: נתמעט כשר: אמר רבי אימי הדא דאת אמר לזרעים שבו הא לזרע בו בתחילה אסו'. עבר וזרע מאחר

ויתני חמשה שהרי יכול הוא לזרוע א' מכאן על ספתו ואחד מכאן ועוד א' מכאן כנגד הטפח של העומק האמה ושל התלם וא' מכאן וא' באמצע למטה באמת המים וכן בתלם דהא אמרת כל טפח וטפח הוא מקום בפ"ע: לית יכיל. מהתם אין ראיה דאם יזרע בהלדדין של העומק לד שמכאן ולד שמכאן חובש כמטמין הוא את מין האמצעי שהוא סמוך לו באותו טפח בעצמו וכן בתלם אבל הכא כל גובה טפח שבגבול כמקום בפ"ע הוא: גובל מהו שיליל את הירק מיד מוקשה. מוקשה הוא קישואין ודלועין ג"כ בכלל מוקשה הן ודינן שוה כדתנן לקמן בה"ד הנוטע שתי שורות של קשואין שתי שורו' של דלועין וכו' ומפני שהעלין שלהן ארוכין ונמשכין ומסתבכין זה בזה אינו יכול ליטע שורה של קישואין בלד שורה של דלועין אפי' בהפסק תלם ביניהן אלא דוקא שתי שתי שורות מזה ומזה ובהפסק תלם בין מין למין ודין קשואין או דלועין בתוך שאר ירק לריך שיהא בין שורה זו לשורה זו שתים עשרה אמה של ירק ואז מפסיק בתלם בין הירק ובין שורה של דלועין ומניח שתים עשרה אמה של ירק ועושה תלם ונוטע שורה האחרת של דלועין ואם לאו שאין בין שורה דלועין זו לשורה זו י"ב אמה אסור לו לקיים את הירק שבינתיים כדתנן בהלכה ו' היתה שדהו זרועה בללים ומבקש ליטע בתוכה שורות של דלועין וכו' והכ"א אם אין בין שורה לחבירתה שתים עשרה אמה לא יקיים את הזרע של בינתים והשתא בעי הכא בדין גבול דאיירינן ביה במתני' ואם הירק זרוע בהערוגה מלד זה להגבול והמוקשה הוא זרוע מלד האחר מהו שיליל הגבול את הירק שמכאן מיד המוקשה שמכאן לענין שאם רלה ליטע עוד שורה אחת של מוקשה בהפסק תלם אלל הירק דאע"ג דאין בין שורה מוקשה זו לשורה מוקשה זו י"ב אמה מ"מ הגובל הוא שמפסיק ומליל את הירק מיד המוקשה ורשאי לקיימו או לא: מה אם זרעים בזרעים וכו'. ופשט ליה דאסור ואין הגובל מליל את הירק מק"ו דמה זרעים בזרעים שהן נילולין בעשר אמות ומחלה כלומר דלד היותר חמור שבהן הוא שנילולין בי' אמות ומחלה כדתנן בפרק דלעיל ירק בתבואה בית רובע שהוא עשר אמות ומחלה בקירוב ואע"ג דהכא הכל בירק קיימינן כדין זרעים שבערוגה ותנן שם ירק בירק ו' טפחים מ"מ נקט הכא ללד היותר חמור כדאמרן דאפי' מיני זרעים של ירקות בתוך מיני זרעים של תבואה נילולין מיהת בהרחק בית רובע ביניהן ואפ"ה אין הגובל מליל מידם דנאמר שהגובל מפסיק הוא בין מיני זרעים דהא אפי' מזרע הגובל בעלמו לריך להרחיק ואינו יכול לזרוע אללו מינין שונים ממין שנזרע בתוכו כדתנן במתני' היה לה גבול וכו' ומין אחד באמלע של הערוגה: מוקשה שהוא נילול בשתים עשרה. כדפרישית שאין יכול ליטע שורות של מוקשה בתוך שדה ירק אא"כ השורות רחוקות זו מזו י"ב אמה ואז הוא דנילול הירק שבינתים לא כ"ש שאין הגובל מליל את הירק שבינתיים מיד שורות המוקשה וזהו דקאמ' מוקשה שהוא נילול

כלומר גבי מוקשה שאינו נילול הירק אא"כ הוא בשתים עשרה בין שורת מוקשה לשורת מוקשה: מוקשה עלמו מהו שיליל בראש הגובל. השתא קמיבעיא ליה במוקשה עלמו כגון שהוא נטוע בראש הגובל ואלל הגובל מוקשה אחרת בכאן קישואין ובכאן דילועין ואין כאן שיעור שורה לפי שהשורה היא ברוחב ד' אמות ואכן תנן שורה של קישואין ושורה של דילועין וכו' אסור ופשיטא בפחות משורה והבעיא היא אם הגובל הוא מליל ומפסיק דזהו בראש הגובל וזהו בלד הגובל: מה אם זרעים בזרעים וכו'. וקאמר דנמי ק"ו הוא דמה אם זרעים וכו' כדלעיל מוקשה שהוא נילול בשמונה אמות והיינו דבעינן שתי שורות של קשואין בדוקא לכ"ש ואתקיף עלה ר' יודן והן ק"ו הוא בתמיה וכי שמונה אמות יותר מבית רובע הן אלא הכין הוא דלריך לעשות הק"ו ומהאי מתני' דשורות של דלועין בתוך הירק וכדלעיל ומה אם זרעים שנילולין בעשר אמות ומחלה כל"ל ואינן נילולין בראש הגובל דהרי לריך להרחיק מינין אחרים ממין שבראש הגובל כדתנן במתני' ואחד באמלע מוקשה דתנן גביה שהירק הוא שנילול בשתים עשרה דוקא לכ"ש שאינו נילול בראש הגובל:

הלכה ב מתני' כל מין זרעים אין זורעין בערוגה וכו'. הא דתנינן לעיל שמותר לזרוע חמשה זרעונים בערוגה ו' על ו' דוקא זרעונים של מיני ירקות שדרכן לזרען מעט מעט אבל שאר מיני זרעים שאין דרכן לזרוע מהן מעט מעט לא התירו חכמים לזרען כסדר ששנינו לעיל משום שהן נראין כלאים: ואפונים השופין. חלקים ממלת תרגום ושפית יתיה בשופינא והן קטנים: הגמלונין. הגסים בארמי קורין לדבר גדול גמלונא: גבול. של הערוגה שהיה גבוה טפח כשזרעו בו הי"ב זרעונים דתנן לעיל ואח"כ נתמעט כשר ומותר לקיים הזרעים ואעפ"י שאין עכשיו גבוה טפח לפי שהיה כשר מתחלתו בשעת זריעה אבל אסור לזרוע בו לכתחילה לאחר שנתמעט כסדר שנשנה כדאמר בגמ': שלשה זרעוני' א' מכאן. על שפת התלם וא' מכאן וא' באמלע בתחתית העומק וכדאמרינן בגמ': גמ' חרדל ואפונין השופין וכו'. תוספתא היא בפ"ב שאע"פ שזרען לירק אינן בכלל מיני ירקות ואין זורעין אותן ע"ג ערוגה כסדר דשנינו לעיל: האפונין הגמלונין וכו'. כלומר שהולכין בהן אחר הענין שזרען לשם כך אם לזרע שלהן נתכוין הרי הן בכלל מיני זרעים ואם לירק שלהן נתכוין בהא הוא דתנינן במתני' שזורעין אותן ע"ג ערוגה: ושאר ירקות שדה וירקות גינה אע"פ שזרע לזרע נותנין אותן ע"ג ערוגה. כל"ל והכי גריס בתוספתא ויש גם שם בספרי הדפוס ט"ס: נתמעט כשר. הא דתנינן במתני' גבול שהיה גבוה טפח ונתמעט כשר מפרש ר' אימי דוקא לזרעים שבו שנזרעו כשהיה גבוה טפח כשר ומותר לקיימן אע"פ שנתמעט הגבול אבל לזרוע בו בתחלה אחר שנתמעט אסור: עבר וזרע. אחר שנתמעט מאחר שאלו הזרעים הראשונים מותרין אף אלו

## מראה הפנים

דאמרי' בירוש' תני בר קפרא אינו זורע אלא מין אחד עכ"ל ומשך אחריו הר"ב גם ר.בו וכתב דאיכא מאן ד"סר דמיתזי כתבוש. הבין מתוך דברי הר"ש דהאי הוא הכ"ם שכתב דבאין עמוקין טפח שרי טפי משום דלא מיתזי כתבוש ואין כל הדברים הללו אלא לפי דרך הר"ש בסובר דהתלם כתב שסה וזורע בתוכו בספת התלם לרחבו א' מכאן ואחד מכאן וכו' כמו שכתב שם וכל לדעת הרמב"ם אין הדבר כן אלא דתני בר קפרא טעמא דפליגי משום דליכא שיעור הרחק בין מין למין ותנא דמתני' ס"ל דבוח"ל ועמוק טפח הן סגי בהא דאיכא הכירא ולא דמי לזרוע בקרקע שוה ובפחות מטפח אף תנא דמתני' ס"ל דאסור דעמוק פחות מטפח לא מינכר וכן מבואר בדברי הרמב"ם לגדיא שהביא לדין זה בפ"ד נהל"ד וכתב שהן עמוקים טפח וכו' אחד על שפת התלם מכאן וכו' ולא בתוכו. וטעמו משום דמשמע דליתא דמתני' בדוקא הוא והאי דמתני כתבוש שכתב הר"ב לא כדרך שהבין הוא ז"ל דהא לעיל בהל"א גבי הא דהתיב ר' בון בר חייא על האי דר"ז ממתני' דפריך ונתני חמשה שנים מכאן וכו' וכדפרישית שם דלדברי ר"ז דס"ל כל טפח וטפח עשו לו מקום בפ"ע ולענין שיכול לזרוע אף בלדדיו א"כ יכול הוא לזרוע אף בהלם ואמת המים העמוקין טפח שנים מכאן ומכאן א' על ספתו ואחד בתוכו בנגד העמקות שמכאן ומכאן ואחד באמלע מלמטה ועלה משני דלית יכיל דלד שכאן ולד שכאן חובש את האמלעי והלכך אינו יכול לזרוע בשנים בנגד העומק כ"א על ספתן מכאן ומכאן ודוקא כדאיכא עומק טפח והא קמ"ל שמתני' דעמוק טפח בעינן ואפ"ה לא מהני כ"א שיכול לזרוע על ספתן אבל לא בהלדדין של העומק הא הדא ועוד דבעיקר דינו של הר"ש שכתב שהתלם ואמת המים ברחבין ו' מיירי וזהו לשיטתו שפי' במתני' דלקמן ארך ו"ט וכתב מילואו היינו רחבו כארכו ובזה ג"כ אין דעת הרמב"ם כן אלא כמילואו הוא גמקו וא"כ עיקר ההיתר בכאן מפני שהוא עמוק טפח ובהלכה דלקמן יתבאר הכל מ: שדי.ים אלו תלוין זה בזה והיולא מהן עוד לדינא כמוזכר מזה לקמן ד"ה סומכין לגדר וכו'. ובהלכה דלקמן ד"ה ארך ו"ט וכו' תמלא ההכרח כדעת הרמב"ם ע"ש:

ושאר זרעוני גינה שאין נאכלין וכו'. הר"ש העתיק זה ולא ביאר כלום וגי' זו קשה היא דלפ"ז הייינו לריכין לחלק בין זרעוני גינה שאין נאכלין דנזרעין בערוגה ובין זרעים הנאכלין דאין נזרעין בערוגה ואנן סתמא תנן כל מיני זרעים אין זורעין

שינויי נוסחאות (בו"ג) מתליא בכי"ר מתניי'. (ריו"ל) מה בד"ו ומה. (בוס"ו) בשנים עשר בכי"ר בעשר.

## פירוש מהרא"פ

בפני עלמו ה"נ בניא ליה בטפח והא דנקט הב"ם גומתיות עמיקות טפח מיירי נמי בכה"ג שהן טפח: בנוטים למורבה שנו לא שייך הכא הא מילתים אלא לקמן בפירקי' היא נשנית דתני מותר לעשות גומא נגון שדהו עמוקה טפח וליזרע בתוכו ד' זרעונים ולהופכן לד' רוחותי' וע"ז אמר ריש לקיש בנוטין למורבה שנו בהין שם זרעונים בד' רוחותי' אבל אי איכא זרעונים סביבה אכרי לכן מייתי לה הכא בהכל בתוספתא אמת היא דהכא והיא דלקמן ואגב שיטפא מייתי להא לקיש: ר"ז אמר כל טפח של גובל עשו אותה מקום בפני עלמה דס"ל לר"ז שהוא זורע טפח על והיינו טפח אורך ומפח כל רוחבו של גיבל וא"כ כי זורע מזרח ולפון ע"כ יתקרבו הנדדין עד המינין יפגעו זה בזה: ונתני כ"ש בהרי על כל לד יכול לזרוע שסה מינין וא' באמלע הואיל וכל מקום חשוב הוא לעלמו: וכן היא בתמיה וכי כן הוא דתקשי לך בלא"ה הא דמתיב ר"ש כו': והתלם ואמת המים שהן עמוקים טפח ורוחבן ששה טפחים כשהם תלם זורע בתוכן ג' מינים א' מכאן וא' מכאן וא' בהאמלע שהתלם ואמת המים נחשבים להוי ערוגה ויזרע ד' מינין שנים מפאן ושנים מכאן לאורך התלם שב ב לרוחב וא' באמלע אלא ע"כ לריך אתה לתרץ שלא הכא גם חשובה כו' שהן לאורך הב ם חושבים אותה שבאמלע ה"נ אם ימלא כל הגובלים חושבים להאמלעי' והתנא אשמועינן דהשיל לחשוב ומיירי שזורע כל משך אורך התלם ואמת המים וה"נ ברוחב כל רוחב אי משום הובב: (ע"כ שייך לדף יד ע"ב): גובל מהו שיליל את הירק מיד מוקשה כגון שזרע בללים א'מל גובל ומלד השני קישואים מהו שיליל הגובל את הבללים ממוקשה דהלו בשדה קי"ל אם אין בין

שורה לשורה י"ב אמות לא יביא זרע בינתיים כדלקמן במתני' היתה שדהו זרוע בללים וביקש ליטע בורות של קישואין כו' ומשום דגובל חשיב מקום בפני עלמו בירקות נפיק קמבעיא ליה אי הירקות מיד מוקשה: מה אם זרעים בזרעים שהן נילולין בעשר אמות ומחלה והיא בית רובע שיעור זרעונין דהיינו תבואה בתבואה בית רובע בסוף פ"ק אין הגובל מליל מידם דדוקא גדר עשרה תנן שמפסיק וכן אפי' רולה לזרע ירק ביניהן לריך בית רובע כדתנן לעיל ירק בתבואה בית רובע כ"ש קישואין בשיעור הרחקתן י"ב אמות ואם יש ירק ביניהן אוסרים על הירק עד שיהיו י"ב אמות נמי לקמן כ"ש שלא מהני גובל: מוקשה עלמו מהו שיליל בראש הגובל אם זרע שורה א' של פול המלרי. אמר ר' יוחנן לקמן יפה כח מוקשה בין המוקשיות ושורה אחת קישואין ושורה א' של פול המלרי בשמונה אמות לד"ה וקמבעיא ליה אם אין ביניהן שמונה אמות אלא שהקישואין נזרעו בראש הגובל מהו שיליל וכדר' ינאי לעיל נדל זורע בה כל מין כו' ה"נ גובל לענין מוקשה דירק הוא: מה בזרעים שלריך שיעור גדול להרחקתן אפ"ה אינו נילל בפחות מזה אי עומד בראש הגובל בלא כ"ש גובל הלא לירקות כ"ש מוקשה שהוא אינו לריך הרחקה כ"כ כ"ש בלא ניקל יותר בקישואין ולומר בגובל ובאמת אינו כ"ש דהיא הנותנת הואיל ואינו לריך כ"כ קיל הוא להליל בראש גובל וכמו ר' יודן והן הוא כ"ש וכי זה הוא כ"ש במתני' אדרבה היא הנותנת ואליבא דמ"ד שהוא בשמונה אין אנו יכולין לפשוט כלום אלא אליבא דחזקי' דס"ל לקמן במחלוקת שנויה וחכמים דס"ל בגללים אמות ה' כמו בין המוקשיות הוא דיכולים אנו ופשוט שאינו מליל לרבנן וה כתא כוו ומכת

עין משפט נר מצוה

ט א מיי' פ"ב מכלאים ה"ט

י ב מיי' פ"ב מכלאים הט"ו

יא ג מיי' פ"ד

מסורת הש"ס

כלים פי"ט מ"ה

מאחר שאלו מותרין אף אלו מותרין. רבי ירמיה בעי ניחא נעקרו השניים הראשונים מותרין. נעקרו הראשונים השניים מה הן. נישמעינה מן הדא. *המיטה [ה] שניטלו שתי ארוכות שלה ועשה לה את החדשות ולא שינה את הנקבי'. נשתברו חדשות טמיאה וישנות טהורה שהכל הולך אחר הישנות. הדא אמרה נעקרו השניים הראשונים מותרין. נעקרו הראשונים השניים אסורין. רבי יונה אמר רבי זעירא ורבי אימי תרויהון בשם רבי יוחנן חד אמר סומכין לגדר ואין סומכין לגובל. וחרנה אמר גובל שנתמעט כשר. הא גדר שנתמעט פסול. ולא ידעין מאן אמר דא ומאן אמר דא. מן מה דאמר רבי יוסי רבי זעירא בשם רבי יוחנן סומכין לגדר ואין סומכין לגובל. הוי רבי אימי דו אמר גובל שנתמעט כשר. הא גדר שנתמעט פסול. אמר רבי יוסי אוף אנן תנינן תרתיהון גובל שנתמעט כשר. הא גדר שנתמעט פסול. *)סומכין לגדר דתנינן [ב] הסומך לבור ולניר ולגפא ולדרך ולגדר שהו' גבוה עשרה טפחים. אין סומכין לגובל דתנינן [ג] התלם ואמת המים שהן עמוקין טפח זורעין לתוכה ששה מיני זירעונין אחד מיכן ואחד מיכן ואחד באמצע. אם אומר את שסומכין לגובל יזרע למטן כמה שורות. אמרין חבריא קומי רבי שמואל בר אבין תיפתר שהיה זורע בראש הגובל. אמר לו אין כיני יעקור איתו הקלח ויזרע למטן כמה שורות. לא מוטב לעקור קלח אחד ולזרע למטן כמה שורות: היה

*) דף כ"ה ע"ד

אלו השניים מותרין: ניחא. כלומר הא ניחא לן בפשיטות שאם נעקרו זרעים השניים הראשונים מותרין שהרי עומדין בהכשרן כי קמיבעיא לן אם נעקרו הראשונים השניים מה הן מי נימא הואיל ובשעת זרע השניים היו עדיין הראשונים קיימים והרי הן בהכשרן אע"פ שנעקרו הראשונים או דילמא מכיון שנעקרו אין כאן המתיר להשניים ואסורין הן לקיימן שנזרעו באיסור: נשמעינה מן הדא. דתנן בפ' י"ט דכלים מטה שהיתה טמאה וניטלו שתי ארוכות שלה ולא נשתברו וראויות הן להחזירן למקומן ולא נטהרה המטה מטומאתה בנטילת הארוכות: ועשה לה. ארוכות חדשות ולא שינה את הנקבים של המטה לפי מדת החדשות לפיכך אף אם נשתברו החדשות עדיין המטה בטומאתה שהרי הישנות קיימות הן ולא נשתנו הנקבים שלה: וישנות. ואם נשתברו הישנות טהורה שהכל הולך אחר הישנות שהן היו במטה כשנטמאת וכשנשתברו הויא המטה שבר כלי דלא חזיא בלא ארוכות אלמא אע"פ שעשה החדשות בשעה שעדיין הישנות קיימות היו מ"מ אין הכל הולך אלא אחר הישנות הדא אמרה וכו' נעקרו הראשונים השניות אסורין לפי שהכל הולך אחר הראשונים שנזרעו בעת שהיה הגבול גבוה טפח וכשנעקרו נשארו השניים באיסורן: חד אמר. הדין הזה בשם ר' יוחנן מה שיש חילוק בין גדר לגבול דסומכין לגדר מיני זרעים מכאן ומינין אחרים מכאן לפי שהגדר מפסיק אבל אין סומכין כך לגבול דאין הגבול מפסיק בין המינין אא"כ יש שיעור הרחק ביניהן: וחרנא אמר. ואידך אמר בשם ר' יוחנן דזה הוא החילוק דמחלקינן בין גדר לגבול דאלו גבול שנתמעט כשר אבל הגדר שנתמעט מגבהות עשרה טפחים פסול הוא ואינו מפסיק בין המינין: ולא ידעין וכו'. ולא מסיימי מי אמר זה הדין ומי אמר זה אלא דלמדין אנו מן מה דאמר רבי יוסי בהדיא דר' זעירא הוא דאמר דבר זה בשם ר' יוחנן סומכין וכו' ש"מ ר' אימי הוא דאמר הדין של המיעוט: אוף אנן תנינן תרתיהון. דיכולין אנו לדייק ממתני' שני חילוקי דינים האלו דמדקתני גובל שנתמעט כשר ש"מ הא גדר שנתמעט פסול דאם לא כן לישמעינן רבותא טפי דאפי' גדר שהוא להפסק בין שני המינין ואם נתמעט כשר הוא עדיין להפסק גבול שלא שניהו בו לענין הפסק בין המינין אלא לענין הזרעונים שבו שאם הוא גבוה טפח זורעין עליו כמה מינין כפי שיעור ההרחק שיש בו בין מין למין לכ"ש דאין המיעוט פוסל בו שהרי המינין שנזרעו עדיין יש שיעור ההרחק ביניהן אלא ודאי גבול דוקא קתני אבל הגדר שנתמעט פסול שאין כאן לא הפסק ולא שיעור הרחק בין המינין שמכאן ומכאן: סומכין. והא נמי תנינא דסומכין לגדר ולא לגבול דלגדר כדתנן בפ' דלעיל וסומך לבור וכו' ולגבול שאין סומכין שמעינן מהאי דתנן במתני' התלם וכו' והרי הגבול שגבוה טפח הוי כמו אלו שהן עמוקין טפח ותנינן בהו זורעין לתוכה ג' וכו' כצ"ל ואם אומר את שסומכין לגבול יזרע למטן כמה שורות וכלומר דאי איתא דהגבול שהוא גבוה טפח הוי הפסק לענין שסומכין לו מין אחד מכאן ומין אחר מכאן וא"כ יזרע למטה ממנו אפי' כמה שורות ממין זה מכאן וממין זה מכאן והשתא בתלם ואמת המים העמוקין טפח נמי דינא הכי ואמאי מדייק התנא למיתני בהו א' מכאן וא' מכאן הא אפי' כמה שורות מכאן וכמה שורות מכאן מותר כמו בגבול אלא לאו ש"מ דגבהות הטפח לא הוי הפסק וכן לא עמקות הטפח לענין שיכול לזרוע כמה שורות מכאן ומכאן: תיפתר שהיה זורע בראש הגבול. כלומר אי משום הא לא איריא דלעולם הגבול הוי הפסק לענין שסומכין לו המינין מכאן ומכאן וכן התלם ואמת המים העמוקין טפח ושאני הכא דיש קלח אחד ממין שנזרע באמצע והרי זה כמו אם היה זורע בראש הגבול שצריך מן הזרע שבו להרחיק כשיעור וה"ה הכא ודחי לה ר' שמואל דאם כיני הוא יעקור אותו הקלח האחד שבראש הגבול ויזרע למטן כמה שורות דכי לא מוטב לעקור קלח אחד כדי לזרוע למטן כמה שורות וה"ה הכא בתלם ואמת המים אלא לאו ש"מ דלא הוי הפסק לענין סמיכה: תני בר קפרא אינו זורע לתוכה אלא מין אחד בלבד. בספרי הדפוס כתוב זה אחר מתני' דלקמן וטעות הוא דלא שייך כלל לשם והאי מתני' הוא דשייכא וכלומר דברייתא דבר קפרא פליגא דס"ל כיון שאינם עמוקים אלא טפח לא הוו הפסק שיזרע מין א' מכאן ומין א' מכאן ואינו זורע אלא לתוכה מין א' בלבד:

היה

## מראה הפנים

זורעין בערוגה אלא מיני ירקות בלבד הוא דנזרעין ואף אם נאמר דתנא דברייתא פל ג המתני' קשה הלי לע"פ שזרען לזרע דקאמר דא"כ קילי טפי מאפונין הגמלונין וכו' ואדרבה טפי מסתברא דתמירי דהא מיהת מיני זרעים הן ולכן העיקר כגי' התוספתא שהבאתי בפנים ושאר ירקות שדה וירקות גינה אף ע"פ וכו' והיכא אין שכתוב בתוספתא בזה ט"ס הוא:

סומכין לגדר ואין סומכין לגבול. דין זה פשוט הוא דאין לסמוך זרעים מכאן ומכאן אא"כ הפסק מקום גבוה או עמוק מפסיק ביניהם וכדתנן לעיל בפ"ב בהל"ח וסומך לבור וכו' ולגדר שהוא גבוה עשרה טפחים ולחריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה וכו' ושמעינן דהפסק הגובה בין המינין צריך שיהא הגובה עשרה דוקא וא"כ אין הגבול הגבוה טפח מפסיק בין המינין וכדמסיק לקמן ומעיקרא ר"ל לדחות שראיה ממתני' התלם ואמת המים וכו' וקאמר תיפתר וכו' והדר דחי להסתירה וקאמר אין כיני יעקור אותו וכו' כמבואר בפנים והשתא לפי המסקנא הא דתנן הגבול שהיה גבוה טפח ונתמ"ט הרי זה כשר להו לענין שיהא הפסק בין המיני' קאמר דהא לפי' בתחלה שהי' גבוה טפח אינו מפסיק בין המינין אלא לענין הזרעים בתוך הגבול עצמו כדתנן לעיל וכדפרישית במתני' וכ"כ הרמב"ם בחיבורו בפ"ד בהל' י"ד דלענין הזרעים שנזרעו בו קאי ולא כמ"ש בפי' המש"ה בזה ואם יהיה בין כל מין ומין גבול גבוה טפח שהוא מפרים בין ב' המינין וא"כ תסר מגבהו אותם הזרעונים עומדים בהתרתם וכו' ע"ש וחזינן דבחיבורו חזר בו וכתב לפי המסקנא דהכא וכדמוכח נמי ממתני' דפ"ב דדוקא גובה עשרה הוא דמפסיק בין ב' המינין שבהלדין וכמו שהבי"א למתני' דפ"ב לעיל בפ"ג בהלט"ו. מיהו לענין הפסק מקום העומק בין ב' מינין צריך ביאור לפי דעתו ז"ל שהרי לעיל דפ"ב גבי חרין צריך שיהא עמקו עשרה טפחים ורחב ד' וכמו שכתב בזה בפ"ג שם וא"כ לכאורה הא דתנן הכא התלם ואמת המים שהן עמוקין טפח זורעין לתוכה ג' זרעונין הי"ה צריך לפרש לתוכה ממש ובשפת התלם לרחבו כפי' הר"ש שהבאתי לעיל ד"ה התלם וכו' ובהרחק טפח ומחצה בין מין למין דהא אין עומק טפח מפסיק בין מין למין כמו שאין גובה טפח של הגבול מפסיק בין המינין וכדתנין בהדיא גבי חרין והוא ז"ל כתב בפ"ג בהל"ג בדין התלם ואמת המים שהן עמוקין טפח זורעין לתוכו ג' זרעונין אחד על שפת התלם מכאן וכו' וא"א לפרש דבריו לתוכו ממש שהרי כתב על שפת התלם ומשמע על שפתו מבחוץ ועוד דאב דעתו ז"ל היה לומר בתוכו ממש היה צריך לבאר כמו רחבו או להזכיר שירחיק בין מין למין כשיעור ההרחק ועוד דלענין מאי הזכיר שהן עמוקין טפח דאי מיירי שהן נזרעין בתוכו ובשיעור ההרחק בין מין למין שהוא טפח ומחצה כמ"ש לקמן בדין הערוגה א"כ למה לן עמוקין טפח דבשלמא במתני' נוכל לדחוק ולומר דלאפוקי מדתנא דבר קפרא קתני כמו שפירש הר"ש כאמת לפי שיטתו והבאתיו לעיל אבל הרמב"ם לא היה לו להזכיר כלל עמוקין טפח אם דעתו היה לפרש המתני' כפי' הר"ש דלעיל אלא ודאי אין ספק שאין דעתו בזה אלא שיהו נזרעין על שפת התלם מבחוץ מכאן ומכאן וא' למטה באמצע ומפרש להמתני' דעמוקין טפח בדוקא קתני וכמו שבארהי לעיל ומשום דעומק טפח הוי הפסק בין המינין ואין לומר דמ"ש בדין התלם וכו' שהן עמוקין טפח וכו' ג' מיני זרעונין היינו גרעינין א' בלבד וכמו שנראה מ סגיא דכאן לחלק בין גרעינין ובין שורות שורות דזה ודאי אינו דאף בהסוגיא לא אמרו כן אלא בדרך שקלא וטריא אבל לפי האמת והמסקנא מאין לנו לחלק בין גרעינין ובין הרבה ממין אחד ואין זה דרך הרמב"ם להלק בהכי בכל הלכות כלאים ולא הלך גם בזה כשיטת הסוברים כן וכמבואר הכל לעיל בשמעתתא דערוגה ומעתה הדרינן להקושיא הא הוא ז"ל פסק בחרין כדינא דמתני' דפ"ב וכן בגבול לא כתב בחיבורו שגבהות הטפח חשיב הפסק בין המינין כ"א לענין הזרעים שנזרעו בו הוא כדתנן לעיל וכנזכר ולפ"ז האיך נפרש להני הרתי דיני דהעומק בהני מתני' ולפי דעתו בחיבורו וזה לכאורה קושיא היא למנס כי דייקת בדבריו ותגד לעומק דעתו בדינים אלו תמצא הכל נכון מפורש בשום שכל להבין דעתו בהרי בדין התלם אין דעתו כשיטת הר"ש והחולקין דבעינן שיהא רוחב שם וזה לפי פירושם במתני' דלקמן בדברי ר"ע אחד ששה טפחים ורחב מילואו שהן מפרשין מלואו שיהא רחבו כארכו אבל הוא ז"ל מפרש מלואו הוא עמקו כמ"ש בפירושו וכן בחיבורו בפ"ג בהלכה י"ב בדינא דמתני' דלקמן תלם א' ארכו ו"ט בלבד ורחבו כעמקו וטעמו בפירוש זה ומזיכן למד לומר כן המגא בהלכה דלקמן בדבור המתחיל שהוא מוכרח מהסוגיא דלקמן שאין לפרש בשום פנים מלואו דקתני על הרוחב כ"א על העומק דוקא ולפ"ז נתברר לן הכל לפי שיטתו ודעתו ז"ל דדין הלם המוזכר להפסק גבי כלאים הוא שיהא ארכו ו"ט בלבד ואין שיעור לרחבו כ"א הכל לפי עומק התפירה וכן שדין באמת המים דכללינהו התנא בחדא בבא ואא"כ גבי חרין רפ"ב דלא תנינן התם השיעור באורך החרין ולא הכל לפי זרע המינין בהשדה ולא הוי הפסק עד שיהא בעמקו עשרה ורחבו ד' כדאשכחן בכל דין החרין המוזכר במסכת זו ודאמרינן בעלמא אבל בתלם שאמרו בו שיעור באורך וכר"ע דהלכתא כוותיה במתני' דלקמן לפיכך אם יש בעמקו טפח חשוב הוא להפסיק בין המינין שמכאן ומכאן וקמ"ל התנא עוד שגם באמצע למטה מותר לזרוע בו מין הג' ואע"פ שאין שיעור

שנויי נוסחאות (שי"א) הא גדר נכי"ר וגדר. (שו"ג) מה כד"ו ניתא. (שוכ"נ) ששה נכי"ר שלשה.

## פירוש מהרא"פ

ותכח כ"ש כו': ה"ג מה אם זרעים בזרעים שגידולין בעשר אמות ומחצה כו': מתני': כל מין זרעים אין זורעין בערוגה הא דפרינן לעיל חמשה זרעונים וי"ג זרעונים ה"מ במיני ירקות שדרך לזורען ערוגות אבל מיני זרעים שדרכן לזרוע שדה גדולה דמיחזי ככלאים לא: אפוני' החלקים שנראה כאלו הן מגופי' בכלי שמשפין ומחליקים בו הטלים פי' אחר אפונים הגופים קטנים: הגמלונים גדולים לשון ארמי קורין לדבר גדול גמלונא: שהיה גבוה טפח בשעת הזריעה ונתמעט כשר הזרעונים שבתוכו אינו אסר בנתמעט שהיה כשר מתחילתו אבל אינו יכול לזרוע בו מתחילתו עד שיחזור ויעמידנו על טפח: אחת מכאן בשפת התלם כל משך התלם וא' מכאן בשפת השני במשך ואחת באמצע במשך ודווקא ג' מינים ולא כ' כמו שפירשתי לעיל: גמרא: שזורען לירק אע"ג שזרען לירק שמתייהו לזרע זורעין אותן מאח"כ האפוני' שגסים קיימו לירק ומאו לזרע נמי ואי זרען לזרע אסורים אבל שמתייהו לירק ומותר נזרען בערוגה: לזרעים שבו שהן בו השתא בשעה שנתמעט גבול אבל שיהא כשר לזרוע בו לכתחילה באותו הגבול שנתמעט הואיל והיה כשר מתחילתו לא אמרינן: עבר וזרע לכתחילה שבתא אחר המיעוט ועדיין אותן שנזרעו בו קודם המיעוט קיימין הואיל והראשונים מותרים אמרו ג"כ האחרוני': (ע"כ לדף טו): נעקרו השניים הן אותן שנזרעו בתחלה אחר המיעוט אפ"ה הראשונים מותרים ולאו דווקא נעקרו אפי' אם קיימים הן מותרים הראשונים אלא משום דבעיא אחר נעקרו נקט נמי הכי נעקרו: נעקרו הראשונים אחר שזרע ג"כ השניים: המטה ה"ג בפרק י"ט דכלים המטה שניטלו שתי ארוכות והן אותן שמן הצדדים וקודם שניטלו נטמאה המטה ועשה לה חדשות שתי ארוכות חדשות ולא שינה הנקבים שיסנים שבאותן נקבים שנתן שיסנים החדשות וא"כ נשתברו החדשות טמאה שעדיין היא ראויה ליתן הישנות באותן נקבים שהרי לא אותן הישנות ג"כ לא נשתברו אבל אם שינה הנקבים נמצאת שבטלה ג"כ מאותן ארוכות הישנות נשתברו הישנות טהורות שהכל הולך אחר הישנות לפי שהן היו במטה בשעה שנטמאת וכי נשתברו ה"ל המטה שבר כלי דלא חזיא בלא ארוכות ש"מ דהכל הולך אחר אותן שהיו בה בשעת טומאה הכל הולך אחר אותן שהיה בשעת הכשר קודם שנתמעט אע"פ שהשניים באו שם בשעה שהיו הכל קיימין וילדה נכס תורת שיתר מכח הראשונים וכדאמרין אע"פ כן אם נעקרו הראשונים ואזד שיתכן נאסרו השניים ב"כ הואיל ולא היו בשעת הכשר קודם שנתמעט: ואין סומכים לגובל הוא ברוחבו אלא טפח אין סומכין לו שורות מב' צדדיו: הא גדר שנתמעט אחר שנזרעו הצדדים מפסיק ולא אמרינן הואיל ובשעת הזריעה היה כשר כמו שאמרינן גבי גובל לענין אותן שנזרעו הא גדר שנתמעט פסול מדלא אשמועינן גבי גדר הנשנים קודם למשנת גובל ש"מ דהתם אם כ פסול: ששה ג' מינים לכל אחת שהן ששה ביחד: יזרע למטן כמה שורות שהרי לשנן ששה כשתם תלם ויכול לעשות שורות שלימות של ששה על ששה ברוחב התלם ויזרע שם כמה שורות ב מינים כמה דתנן לעיל גבי הרולה לעשות שדהו משר משר אלא ודאי דמיירי שיש לגד אחד מ תלם או אמת המים וצריך להרחיק מן הגבול ג' טפחים ולא יזרע אלא ג' טפחים ובעל דין שוב לא יזרע אלא ג' מינים ואז מותר לסמוך לגובל וכברייתא דר"ח דלעיל דתני כדר' יהודה שמוגו בגובל

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

**הלכה ג מתני'** היה ראש תור ירק. כעין זוית מתולדת וזה מותר משום דאיכא היכרא וכדתנן בפ' דלעיל גבי מיני תבואה וקמ"ל הכא דאף במיני ירקות התירו כן ולא חיישינן שמא יתפשטו העלין כדרך הירקות ולא יהא נראה ההיכר: היתה שדהו זורעה ירק וכו'. אע"ג דתנן בפרק דלעיל ירק בירק ששה טפחים התם שדה ירק אצל שדה ירק קאמר ודכ"ע היא אבל הכא בשורה של ירק בתוך שדה ירק אחר הוא פליגי בה ור"ע מיקל בה וכן ר' יהודה: עד שיהא התלם. המפסיק בין מין למין ורוחב התלם ששה טפחים וצריך [שיהי' מפולש] מראש השדה ועד ראשו האחר: ור"ע אומר. די שיהא אורך התלם ו"ט ואע"פ שאינו ממשיך אותו על פני אורך הזרע שבשורה: ורוחב מלואו. רחבו כמלואו והיינו עמקו אם עומק התלם טפח צריך שיהא ברחבו טפח ואם יותר יותר: כמלא רוחב הפרסה. והיינו טפח וליסנא דקרא נקט דכתיב והשקית ברגלך כגן הירק ומשמע שצריך להיות מקום בין ירק לירק כרוחב הרגל וזהו פרסה והלכה כר"ע: **גמ'** תני בר קפרא וכו'. לא שייך כאן אלא לעיל בסוף הלכה כדפרישית וטעות הדפוס הוא: מה. ובעי הש"ס מה רבי ישמעאל אומר ברוחב התלם דלא פירש דבריו כ"א בארכו: ופשיט לה דנלמוד במכ"ש דמה אם ר"ע דחובש בשלש שורות וכלומר בשלש רוחות חובש את השורה דהא לא בעי שיהא התלם מפולש מראש השדה ועד הסוף אלא אפי' עשה אותו מראש השדה עד אורך ששה טפחים סגי ונמצא השורה היא טמונה בג' רוחות ממין הירק של השדה ומחמיר הוא ברוחב שצריך שיהיה רחבו כמלואו ר' ישמעאל דמחמיר בארכו שאינו חובש את השורה אלא משתי הרוחות דהרי התלם הוא מפולש על כל פני אורך השדה לכ"ש דמחמיר ברחבו ושיהא כמילואו: מה א"ר ישמעאל בשורה של ירק בשדה תבואה. דלקמן בהל"ז תנן היתה שדהו זרועה תבואה וביקש ליטע בתוכה שורה של דלועין נותנין לה עבודתה ששה טפחים ושואל הש"ס מה ר' ישמעאל אומר בדין זה אם פליג בשורה של ירק בתבואה דא"ל להפסיק כל כך והדר ומתמה דמאי קמיבעיא לך דמה אם ר"ע דמיקל הכא בשורה של ירק בשדה מחמיר הוא תמן דהא לא פליג ר"ע גבי שדה תבואה ותבואה חמירא דהא שדה ירק מתבואה צריך הרחק בית רובע כדתנן בפ' דלעיל אלא דבשורה אחת הקילו חכמים ומיהו ששה טפחים בעינן על כל פני אורך השורה ור' ישמעאל דמחמיר הכא לכ"ש דמחמיר תמן: לא צורכה דלא מה אמר וכו'. לא צריכה הא דקמיבעיא לן אלא מה אומר ר' ישמעאל תמן לענין רוחב אם ההפסק ברוחב צריך ג"כ שיהיה ששה טפחים: כמה דאת אמר תמן. ופשיט לה דכמה דאומר תמן נותנין לה עבודתה ששה טפחים והיינו גם ברוחב דכל היכא ששנינו שיעור הרחק בעבודה ארכה כרחבה ולא שנייא היא ר"ע היא ר' ישמעאל ברוחב וכלומר דבין למר ובין למר הרוחב הוא כאורך בעבודת שורת ירק בתבואה: לא שנו. במתני' אלא שורה אחת התירו של ירק מין אחר בתוך שדה ירק הא שתי שורות אסור: מותר להבקיע ארבע שורות בבקעה. שהיא זרועה מין אחד מותר להבקיע בתוכה ד' שורות ממין אחר: ובלבד שיהא שתי שורות החיצונות. הסמוכו' לזרע הבקעה נידונית כערוגה שצריך הרחק מקום כשיעור ששנינו בדין זרעוני ערוגה בריש פרקין: ובלבד שלשה בתוך ששה. ר' זעירא ס"ל דצריך הרחק ג"ט בין מין למין וזורע אחד מכאן ואחד מכאן וא' באמצע והרי שלשה מינין בתוך רוחב ששה טפחים: טעמא דר' יודה וכו'. כדפרישית במתני': תנינן הכא דר' יודה ותנינן תמן. בריש פרקין בפלוגתא דר"י ורבנן וקעביד הש"ס לריכותא לתרתי פלוגתי דידהו: אלו תניתה הכא. כלומר אילו לא הוי תני פלוגתייהו דרבנן אלא הכא במתני' הייתי אומרי' מה אם ר' יודה דהוא מחמיר הכא דהא קסבר דעולם צריך שיהא רוחב התלם המפסיק טפח ואפי' אין בעמקו טפח והיינו החומרא דהא לרבנן והיינו ר' ישמעאל ור"ע דס"ל רוחבו כמלא עומקו ומשכחת לה קולא אליבייהו היכא דאין בעומקו טפח ואע"ג דאם עומקו יותר מטפח הוי קולא אליבא דר' יהודה וחומרא אליבא דרבנן מ"מ בשיעור עד הטפח שהוא דוגמא דגבול גבוה טפח בפלוגתא דריש פרקין ר' יהודה לחומרא הוא דס"ל הכא ומיקל הוא תמן בגבול שיש בו זרע דס"ל ששה באמצע בערוגה ולרבנן אחד באמצע וא"כ ה"א לרבנן דמקילין הכא לכ"ש דיקילון תמן הוי צריכא למיתני תמן פלוגתייהו: או אילו תניתה תמן. וכן נמי איפכא אילו לא הוה

**הלכה ג מתני'** *היה ראש תור ירק ונכנס לתוך שדה ירק אחר מותר מפני שהוא נראה כסוף שדהו. היתה שדהו זרועה ירק והוא מבקש ליטע בתוכה שורה של ירק (אחד) [אחר]. רבי ישמעאל אומר עד שיהא התלם מפולש מראש השדה ועד ראשו. ור' עקיבה אומר אורך ששה טפחים ורוחב מלואו. *רבי יודה אומר רוחב כמלוא רוחב הפרסה: **גמ'** היה ראש תור כו'. *תני בר קפרא אינו זורע לתוכה אלא מין אחד בלבד. מה אמר רבי ישמעאל ברוחב. מה אין רבי עקיבה חובש בשלש שורות אית ליה רוחב מלואו. רבי ישמעאל שהוא חובש בשתי שורות לא כל שכן. מה אמר רבי ישמעאל בשורה של ירק בשדה תבואה. מה אין רבי עקיבה דהוא מיקל הכא הוא מחמיר תמן. רבי ישמעאל דהוא מחמיר הכא לא כל שכן דיחמיר תמן. לא צורכא דלא מה דאמר רבי ישמעאל תמן ברוחב. כמה דאת אמר תמן לא שנייא היא רבי עקיבה היא רבי ישמעאל ברוחב. שמואל אמר לא שנו אלא שורה אחת הא שתים אסור. רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש תרויהון אמרי לא שנייא אחת היא שתים: רבי שמעון בן לקיש אמר מותר להבקיע ארבע שורות בבקעה. אמר רבי יוחנן ובלבד שיהו שתי שורות החיצונות נידונות כערוגה. אמר רבי זעירא ובלבד שלשה בתוך ששה. *אמר רבי הונא טעמא דרבי יודה °והשקית ברגלך כגן הירק. וכמה היא שיעורה של פרסה טפח: תנינן הכא דרבי יודה ותנינן *תמן. אילו תניתה הכא ולא תניתה תמן הוינן אמרין מה אין רבי יודה דהוא מחמר הכא מיקל תמן. רבנין דאילין מקילין הכא לא כל שכן יקילון תמן. הוי צורכא מתני תמן. או אילו תניתה תמן ולא תניתה הכא. הוינן אמרין מה אין רבנן דאינון מחמרין תמן אינון מקילין הכא. רבי יהודה דהוא מיקל תמן לא כל שכן דיקיל הכא. הוי צורכא מתני הכא וצורכא מתני תמן: הנוטע

## מראה הפנים

[illegible]

## תוספת מהרא"פ

**אורך** ששה טפחים נראה דהתלם עצמו נזרע ונחשב הוא למקום חשוב אב: הר"ש ז"ל מפרש לא לענין הרחקה ולמקום פנוי אוסר ליזרע על גבו וכל הש"ס דפירקא דלעיל לא משמע כן אלא מותר לזרוע עליו מין אחר ואין צריך תו להרחקה:

## פירוש מהרא"פ

זרוע: **תפתר** כו' אם אינו זרוע על הגבול היה יכול לעשות כמה שורות שהיה הגבול מפסיק שצריך להרחיק מן הגבול הואיל והוא זרוע אינו סומך לו שורות דלגבי שורות שלימות בעל שזרע בכן דבר מועט [לא שהגבול ממעט כמו שהיך לעיל נמי למתני' דהכי ס"ל נתנא דמתני' ולא ומיירי השתא א' מכאן וא' מכאן כו' ברוחב התלם]: **אין** כיני אם כן הוא יעקור כו': **מתני'**: ...לש כמו מבוי מפולש ספתות משתי רוחות: (ע"כ לדף טו ע"ב): **אורך** ו' טפחים לא בעינן מפולש אלא שיהא התלם הזרוע אורך ו' טפחים אע"פ שזרע אחר מקיפו: **ורוחב** כמילואו היינו נמי ו' טפחים ...ביעור תלם: **רוחב** פרסה והיינו טפח והא דלא קאמר רוחב טפח משום דמפיק ליה מקרא והשקית ברגלך כגן הירק שצריך להיות בין ירק לירק מקום הנחת רגל היינו טפח: **גמ'**: **אינו** זורע לתוכו ...מין א' לבד אדר"י ור"ע קאי דאינו זורע בתוך אותו התלם אלא מין אחת וכן אמר ר' יוחנן לעיל בסוף פרק קמא גבי שורה ירק בתבואה וקמ"ל דאין זה דינו כתלם ואמת המים שזורע בתוכו ג' מינים ...הפעם הואיל והוגבים אותו מג' רוחות ולר"י הא הואיל והוא זורע אותו התלם בתוך שדה גדולה אע"פ שזרע ממנו ג' טפחים ברוחב אסור לזרוע מין אחר אפילו מרחיק ממנו כשיעור טפח ...משום דבעל ליה דין שורה שהרי שני מינים יש בה ואין היכר למינים אלו אצל השדה שבן בתוכה ואפי' בחרדל וחריע בפרקא דלעיל אין אנו מתירין אלא מין אחת בתוך הערוגה בבמוכן והכל מעטם ...נוכל נמי לומר לר"ע ג"כ מבא"כ בתלם דמתני' דלעיל דלא מצריכים דבר חשוב מחמת התלם עצמו שאינו בין השדות והר"ש ז"ל כתב דבר קפרא אתלם ואמת המים קאי ולפי גירסת ספרינו לא ...כן והש"ס לא הוה שתיק נמי מלהקשות עליו ממתני': **מה** אמר ר"י ברוחב אי בעי מילואו או ברוחב כל דהוא: **מה** ר"ע מיקל דמתיר אפילו אינו מפולש והרי חובש אותו מג' לצדדים אפ"ה בעי ...ברוחב מילואו כל שכן ר"י דבעי מילואו וכן פירש הר"ב במתני': **מה** אמר ר"י בשורה של ירק בשדה תבואה דאילו ר"ע כבר שמעינן ליה לעיל בברייתא הכולה לעשות שורה של ירק בתוך שדה תבואה ...כר"ע אתיא דשמעינן ליה דהוגבו מג' רוחות כמו ירק בתוך שדה ירק דאילו לר"י ק"ו הוא בירק דאילו לר"י ק"ו הוא בירק... מחמיר שם ומצריך אורך של בית רובע ועוד בתוספתא תני להכי ב' ...ומדקיפא ל"ש ביגא נמי כ"ש וקס"ד דעל האורך ישאל ולפיכך אמר מה כ"ע כו': **מחמיר** תמן אורך עשרה ומחלה: **כ"ש** דיחמיר שיהא מפולש: **לא** צורכה דלא תבעיא לן זה אלא הכי מבעי לן ...ס"ל כתם ברוחב יותר מר"ע או לא: **ה"ג** כמה דאת אמר הכא לא שניא היא ר"י היא ר"ע ברוחב כן את אמר תמן היא כו' כמו שהכא ס"ל מילואו כר"ע ס"ל התם דלא פליגי אלא בחבישה: **הא** שתים ...דנחשבות כמו שדה ירק בירק בגי הפסק: **אפילו** שתים דאין נחשבים כשדה אלא שדה גדולה: **ד'** שורות בבקעה שני מינים מותרים בבקעה ואע"ג שחושבין אותן השדות וכמ"ש לעיל בית רובע בבקעה

## שינויי נוסחאות

(שו"א) בשלש שורות נכי"ר משלש רוחות. (שו"ג) בש"י שורות בד"ו בשתי רוחות ונכי"ר משתי שורות. (שו"ט) ברוחב שמואל בכי"ר ברוחב כן * את אמרת הכה לא שניה היא ר' עקיבא היא ר' ישמעאל ברוחב שמואל. (שו"ד) שיהו נכי"ר שלא יהו.

עין משפט נר מצוה

יד
א מיי' פ"ג מכלאים ה"א טוש"ע יו"ד סי' רצז סכ"ו

טו
ב מיי' שם ה"ה טוש"ע שם כע"ף לא

מסורת הש"ס

שבת פ"ס

# הלכה ד מתני'

א *הנוטע שתי שורות של קישואין שתי שורות של דילועין שתי שורות של פול המצרי מות'. שורה של קישואין שורה של דילועין שורה של פול המצרי אסור. שורה של קישואין [שורה] של דילועין שורה של פול המצרי ושורה של קישואין רבי ליעזר מתיר וחכמים אוסרין. ב נוטע אדם קישות ודלעת לתוך גומא אחת ובלבד שתהא זו נוטה לצד זו וזו נוטה לצד זו. ונוטע שער של זו לכאן ושל זו לכאן. שכן מה שאסרו חכמים לא גזרו אלא מפני מראית העין: גמ' הנוטע שתי שורות כו'. חזקיה אמר במחלוקת. מאן דאמר תמן שתים עשרה אוף הכא שתים עשרה. מאן דאמר תמן בשמונה אוף הכא בשמונה. אמר רבי יוחנן דברי הכל היא יפה כח מוקשה בין המוקשיות להציל בשמונה. אורכו בכמה חובש. אמר רבי זעירא נלמדינה מן הכרם. כמה דתימר גבי כרם לא שנייא היא ארכו היא הפליגו. אף הכא לא שנייא היא ארכו היא הפליגו. על דעתיה דחזקיה ניחא מאן דאמר תמן בשמונה אוף הכא בשמונה. על דעתיה דרבי יוחנן אורכו בכמה חובש. אין תימר בשמונה קל וחומר למוקשה בין הבצלים שלא יחביש אלא שתים עשרה. מה אם מוקשה בין המוקשיות שיפיתה כוחו להציל בשמונה

הוה תני פלוגתייהו אלא תמן היינו טוען כדר' יהודה דמה אם תמן דרבנן מחמירין והוא מיקל לכ"ש דמיקל הוא הכא הוי צריך למיתני פלוגתייהו בהדיא הכא והתם:

**הלכה ד מתני'** הנוטע שתי שורות של קישואין וכו' מותר. דכל שתי שורות נראין כשדה בפני עצמה ואיכא היכרא ובלבד שיהא תלם מפסיק בין כל מין ומין אבל שורה אחת של מינין אלו אסור אע"ג דאיכא תלם מפסיק ביניהן לפי שבשלשה מינין הללו העלין שלהם מתפשטים ומתערבין זה עם זה וכשאין שם אלא שורה אחת מכל מין ומין נראין כנזרעין בתחלה בערבוביא ואין הפסק התלם ניכר בהן: שורה של קשואין וכו' ושורה של קישואין ר"א מתיר. דקסבר הואיל ואיכא שתי שורות של קישואין אע"פ שאינן סמוכות זו לזו חשבינן להו כאילו הן סמוכות והרי יש כאן שדה של קישואין וא"כ שורה של דלועין ושורה של פול המצרי הוו כאילו הן נטועות בתוך שדה של קשואין וסגי להו בהרחקת תלם כדתנן לעיל היתה שדה זרוע ירק וכו': וחכמים אוסרים. לפי שאין שתי שורות של קישואין סמוכות זו לזו לא חשיבי כשדה של קישואין ומחזו ככלאים ויש כאן ערבוב והלכה כחכמים:

**גמ'** חזקיה אמר במחלוקת. הא דתנן דמותר ליטע שתי שורות של קישואין שתי שורות של דלועין אלו אצל אלו בהפסק תלם בלבד ואע"ג דאין בין שורה של קישואין לשורה של דלועין הסמוכה לה לא שמנה אמות ולא שתים עשרה כדאשכחן לקמן בהל"ו גבי שתי שורות של דלועין בשדה בצלים דפליגי בה דלמר בעינן שמונה אמות בין שורה זו לבין שורה זו דלא יהו מעורבבין ויאסרו את הבצלים ולמר בעינן שתים עשרה אמות והכא דקשואין ודלועין גופייהו תרי מיני נינהו ואי אתה יכול לפרש להא דחזקיה דתלי דינא דמתני' בפלוגתא דלקמן ולא מילתיה דר' יוחנן אקשואין ודלועין דמתני' אלא הכי פירושא דהאי מילתא דסוגיא דהאי ש"ס סברה דקישואין ודלועין לא איכפת לן דלא הוו כלאים משום דמינכרו וכדתנן לקמן נוטע אדם קישות ודלעת לתוך גומא אחת וכו' ובנוטה זו לצד זה וזו לצד זה סגי וטעמא דמתני' דבעינן שתי שתי שורות דוקא משום קשואין ופול המצרי הוא דהן הוו כלאים דלא מינכרו אבל לא משום קשואין ודלועין וכן לא משום דלועין ופול המצרי דנמי מינכרו ובהאי סברא רווחא לן האי שמעתתא דחזקיה מוקי למתני' בפלוגתא דלקמן דאמרן דר"ע ס"ל התם דבין שורה אחת של דלועין לבין שורה אחרת של דלועין סגי בשמונה אמות הפסק קמת הבצלים כדאיירי שם וחכמים ס"ל דבעינן י"ב אמות בין שורה לחברתה דאי לאו הכי הוי ערבוב ונאסרו הבצלים או שאר מין ירק שביניהן וזהו דקאמר דמ"ד תמן שתים עשרה אוף הכא שתים עשרה כלומר דפליג אמתני' דלדידיה לא סגי בשתי שורות של דלועין שבאמצע בין הקישואין לפול המצרי

דכל שורה ושורה של אלו המינין שתמן ארבע אמות וא"כ אין בין הקישואין לבין פול המצרי אלא שמונה אמות ולמ"ד תמן וזהו ר"ע דסגי בשמונה אמות אוף הכא בשמונה וסגי בשתי שורות של דלועין באמצע ולא מיתוקמא מתני' אלא כר"ע והיינו דקאמר במחלוקת: ר' יוחנן אמר. דלא היא אלא מתני' ד"ה היא ואף חכמים דהתם מודו הכא משום דיפה כח המוקשה בין המוקשיות להציל בשמונה מוקשה נקרא מין ממינין אלו כמו קישואין ודלועין וכיוצא בהן שעלין שלהן ארוכין ומתפשטין ומסתבכין וכדלעיל בהל"א וכלומר דשאני התם דמיירי במוקשה בין הבצלים או שאר ירקות כיוצא בהן שאינם נכרים בין המוקשיות שהעלין מתפשטין עליהן ולפיכך צריך הרחקה יותר בין שורה מוקשה לשורה מוקשה שלא יאסרו הירקות שביניהן מפני שהמוקשה מכסה ומסתבך עליהן ולא מינכרו אבל מוקשה בין המוקשיות כגון הכא במתני' דפול המצרי ג"כ העלין שלו ארוכין ומתפשטין ומינכרו טפי משאר ירקות כדחשיב לי' במתני' בדומה לקשואין ודלועין הלכך לכ"ע סגי בין קשואין לפול המצרי בשתי שורות של דלועין שבאמצע שהן שמונה אמות: אורכו בכמה חובש. כלומר עד כאן לא שמענו במתני' אלא הרוחב והוא ההרחק שבין הקשואין לפול המצרי שהוא שמונה אמות כרוחב שתי שורות של דלועין אלא אורך אותן השתי שורות בכמה הוא חובש בין המינין אם צריך שיהא ארכן על פני אורך המינין אלו או לא: נלמדינה מן הכרם. דכמה דתימר דאין חילוק בין אורך עבודת הכרם לבין הפליגו והוא הרוחב וההרחק כדתנן לקמן בפרק ו' עבודת הכרם ד' אמות וזהו באורך וברוחב וכדאמרי' נמי גבי גפן יחידית דעבודתה ששה טפחים לכל רוח וארכו כרחבו והכא נמי כן לא שנייא היא ארכו היא הפליגו דסגי בשמונה אמות ביניהן ברוחב ובאורך ואע"פ שאין אורך השורות של דלועין הולך על כל פני אורך המינין: על דעתי' דחזקיה ניחא. ומדייק הש"ס דתינח לחזקיה דמוקי למתני' כמ"ד תמן גבי מוקשה בין הבצלים דסגי בהפסק שמונה וכן נמי הכא בשמונה וא"כ שפיר אמרינן דכהפליגו כך הוא ארכו וג"כ בשמונה אמות דהתם נמי כן הוא דלדידיה מוקשה בין הבצלים ומוקשה בין המוקשיות שוין הן בדיניהן: על דעתיה דר' יוחנן. אלא אליבא דר' יוחנן דמוקי למתני' כד"ה דתמן ולדידיה שאני ליה בין מוקשה לבין המוקשיות ובין מוקשה בין הבצלים קשיא אורכו בכמה חובש בהאי דינא דמתני' דהאיך דתאמר מופרך הוא בק"ו כדנקיט ואזיל: אין תימר בשמונה. שיעור האורך דשתי שורות של דלועין דמתני' קשיא דהא השתא ק"ו מהכא למוקשה בין הבצלים דג"כ לא יחבוש האורך שם אלא שתים עשרה כמדת הפליגו דמה מוקשה בין המוקשיות דמתני' דקאמרת יפה כחו להציל בשמונה אמות ההרחק בין המינין וכן

## מראה הפנים

**חזקיה** אמר במחלוקת. סוגיא זו א"א לפרשה כ"א על פי הסברא שהזכרתי בפנים והיא סברת התוס' בפ' ר"ע בשמעתתא דערוגה בדף פה ד"ה איתיביה הנוטע שתי שורות וכו' שכתבו דקשואין לא הוו כלאים עם דלועין משום דמינכרי וכדתנן לקמן נוטע אדם קישות ודלעת בתוך גומא אחת וכו' וכן דלועין ופול המצרי מינכרי אבל קישואין ופול המצרי הוו כלאים והלכך שורה של קישואין וכו' אסור דשורה אחת של דלועין לא מפסקה בין קשואין לפול המצרי עכ"ל בזה והיינו נמי דקאמר הכא דחזקיה מוקי למתני' במחלוקת ולא אתיא אלא כר"ע דלקמן דס"ל ח' אמות בין דלועין לדלועין וה"נ בשתי שורות של דלועין סגי שמפסיקין בין הקשואין לבין פול המצרי והן ח' אמות ור' יוחנן מוקי למתני' כדברי הכל משום דיפה כח מוקשה בין המוקשיות להציל בשמונה ובזה מתפרשת הסוגיא כולה על מכונה דאין לפרש כפשטה דקאי על ההרחק בין שתי שורות מין זה לבין שתי שורות מין זה חדא דלא מצינו בשום מקום שצריך להרחיק כ"כ בין השורות של המינין כללו כ"א בשיש זרע מין אחר בין השורות של קשואין או של דלועין כהאי מתני' דלקמן בפרקין היתה שדהו זרועה בצלים וכו' וא"כ האיך מדמי לה דינא דמתני' דלא איירי בהכי ועוד דהאן לא תנן במתני' לא שיעור ח' אמות ולא שום שיעור אחר בין שתי שורות של זה לשתי שורות של זה דנימא עלה דבמחלוקת היא שנויה או כד"ה דליפכא דכה"ג משמע בכל מקום דמה ששנינו אתיא כהך תנא או כד"ה והיכן יש רמז לזה במתני' אלא דע"כ לא מיתפרשא אלא כדאמרן ומיהו לדינא אין לנו ללמוד כלל מהאי סוגיא דלא אזלא אלא כפי סברת התוס' דהתם ולדידהו דמפרשי הקושיא דהתם ג"כ לפי סברתם וזה לשיטתם דמפרשי לה להא דקאמר עולא שם בעו במע"ר. פקיע תלם א' על פני כולה מאי הוי ביינו שהעמיק התלם על פני שביביה של הערוגה לד' רוחותיה וכו' כדכתבו שם לעיל ועלה קאמר רב אשי אין שירובו מבטל את השורה ואיתיביה רבינא לרב אשי ממתני' הנוטע שתי שורות וכו' וכמו שפירשו שם לפי סברא הנזכרת ומכלל דבריהם פירשו ג"כ למתני' דלקמן נוטע אדם קישות ודלעת לתוך גומא אחת כו' דבדוקא נקט קישות ודלעת ולא מין אחר כמבואר מדבריהם אבל פירושם זה אינו מוכרח כלל מהסוגיא דהתם חדא דליכא דהפקיע תלם על פני כולה לא משמע דבסביבותיה קאמר אלא כפירש"י ז"ל שם מרוח זה לרוח שכנגדו דבך זרע הרמנעי והיינו על פני כולה והקושיא ממתני' דידן משום דמשמע דערבוב שורה אחת הוי ערבוב כדקתני בסיפא ומשני שאני הכא דאיכא שראה. שמינין הללו העלין ארוכין ומהפשטות הרבה ועוד דלפי' התוס' ע"כ דבעינן למימר דהאי מתני' נוטע אדם קישות ודלעת וכו' בדוקא מתניא וזהו תימא לפרש כן דהא נטיית העלין לכאן ולכאן מהני גבי קשואין ודלועין אמאי לא תהני גם בפול המצרי עם הקישואין והרי גם בשארי מיני ירקות מהני נטייה לכאן ולכאן וה"נ שיעור הרחק וכדאמרי' התם לעיל אהא דשמואל והכי קיי"ל דלא פליגי רב ושמואל שם אלא באוקמתא דמתני' דערוגה דרב מוקי לה בערוגה בין התורבה ושמואל מוקי לה אף בערוגה בין הערוגות ובנוטה העלין של זו לכאן ושל זו לכאן כדפסק הרמב"ם בפ"ד בדין הערוגה כרב וכשמואל דלדינא ל"פ במידי וזהו כפירושו בהא דקאמר בנוטה שורה לכאן וכו' ורש"י פי' שם בזה לפי שיטתו דלעיל ולהרמב"ם מתפרש זה כדאמרן וכמבואר לעיל לשיטתו בדין הערוגה ולעיין פירושא דמתני' דערוגה הוה ניחא ליה טפי לפ"ם נפי אוקימתא דרב משום דמתני' סתמא קתני וזורע לתוכה וכו' ולא איירי כלל בהתירבא

## פירוש מהרא"פ

בבקעה מותר לזרוע בה שני מינים אבל כי זרע ד' שורות אז אפשר לומר דאותן ב' שורות שחיצונות מפלסים הורת בקעה מן ב' האמצעים ויהיה אבורים אפ"ה מותר וכדמסיק ר"י ור"ז ואפילו חכמים דפליגי אר"א לקמן בד' שורות מודים כן כאן דמותר: **ובלבד** שיהיו שתי שורות החיצונות כדוגות בערוגה והיינו שיזרע בהן ירק שערפין בערוגה ונחשבות לעצמן ור"ז מוסיף ובלבד שיזרע אותן ג' מתוך שמי שיזרע אותן החיצונות לכל הפאות רוחב ג' טפחים ואז הן נחשבים לעצמן אבל אי זרע כתות מיירי עם ההאמצעות אבל כי זרע ג' ה"ל כמו כל אחת לעצמה ושוב אוהן האמצעית הנזרעים ב' מינים נותנים להם תורת ב' עם ומותרים: **תנינן** הכא דר"י דסגיא ליה בטפח הרחקה ותנינן תמן ברים פירקין ר"י אומר משה באמצע וטעמו דס"ל דלא בעי הרחקה רק טפח וכמ"ש נמי הר"ם שם וכן פי' במתני' דלעיל ומקשה הש"ם למה תנא לה התנא שני פעמים ליתני חדא ונילף אידך מינה: **אילו** התנא צריך למיתני שני פעמים חדא לאשמועינן חומרא דר"י וחדא לאשמעינן חומרא דרבנן הא ר"י שהוא מחמיר הכא דבעי טפח להרחקה בלתי זרוע וכדמשמע מקרא שהביא דהייתו

## תוספת מהרא"פ

**תנינן** הכא דר"י כו' והא דקאמר הש"ם מהר"י: מחמר הכא מיקל תמן הכי ק"ל השתא דלא נשנית הא דר"י הכא והתם וסיאך אנן ידעינן לקולא דיליף עד שנטעה לומר ג"כ הכי דרבנן לא קשיא דהש"ם הכי קאמר דהתנא תם לה בלא נטעה שמא איכא תלמיד דשמיע דר"י התם ולא שמיע ליה דרבנן דקודם בסידר רבינו הקדוש את המשניות. הכי הוה זה למד מה ששמיע ליה בשם התנאים השמועים וזה מאי דשמיע ליה עד שסידרן רבינו הקדוש הכל ביחד משמא זו הולכך רבי לשנותם הא דר"י ב' פעמים והא דקאמר הש"ם נמי דהיינו טוען לרבנן נומ התם כר"י אע"ג דטעמא דר"י התם משום דלא מצריך להרחקה אלא טפח ורבנן לא ס"ל הכי היינו משום דה"א טעמא דר"י התם מקרא דזרועיה מלא ואף רבנן ס"ל הכי א"ג בערוגה מקים הוא דכך ערוגה לזרוע בה מינים הרבה שהרי לא התירו רבנן בשורה ה' מינים ולפיכך הולכך לאשמועינן דפליגי: (עד כאן שייך לדף ע"ז):

והסקית בהגלך בהיגון אלמא שיעור הרחקה מקום פנוי בעינן אבל רבנן ס"ל דמותר לזרוע השורה אם ירצה הואיל והוא מקום חשוב לעצמו ואי לא זרעו בעינן ג"כ ששה טפחים להרחקה וכדתנן בפרקא דל... ששה טפחים אבל לר"י סגיא ליה בטפח ומחמיר בשיעורו שאסור לזרוע אותו והוא מיקל בערוגה בריבא ובסיפא כ"ש רבנן שיקילו בערוגה וישברו כר"י הלכך השמיעט התנא פלוגתייהו שרבנן מחמרי ואין ... מינים או משום דבעי הרחקה כשיעור יניקה או משום דדרשי מקרא ... לאשמועינן התם ה"א כו' דיקיל הכא וגא מבעיא ליה כהרחקה מקום פנוי א.ה ם כ כרבנן דסגי' ליה אי זרע ... משמע לן דבעי טפח פנוי בלתי זרוע: (עד כאן שייך לדף ע"ז): מתני': **הנוטע** שתי שורות מ' דכל שתי שורות נראית כשדה בפני עצמה ויש כאן היכר ואין צריך תלם להפסיק וכמ"ש

בשמונה נהבש בשמונה. מוקשה בין הבצלים שהורעת כוחו להציל בשתים עשרה. לא כל שכן שלא יחבש אלא בשמונה. אין תימר מוקשה בין הבצלים אין נחבש אלא בשתים עשרה. קל וחומר למוקשה בין המוקשיות שלא יחבש אלא בשתים עשרה. עד כדון ברוצף. בעושה קלחים יחידים. כמה דתימר גבי כרם לא שנייא הוא רוצף הוא עושה [קלחים יחידים]. אף הכא לא שנייא הוא רוצף הוא עושה קלחים יחידים. ר' ינאי אמר במחלוקת שני מינין מצטרפין להציל ואין שני מינין מצטרפין ליאסר. רב אמר דברי הכל היא כשם ששני מינין מצטרפין להציל. כך שני מינין מצטרפין ליאסר. מתני' מסייעא לרבי ינאי דתנינן רבי ליעזר מתיר. מתני' פליגא על רב שור' של קישואין שורה של דילועין שורה של פול המצרי ושורה של קישואין. עד שלא נטע את הרביעית לא כבר נאסרו. תיפתר שנטע ארבעתן באחת: נוטע אדם קישות. א *תני מותר הוא אדם לעשות בתוך שדהו גומא קטנה עמוקה טפח ולזרע בתוכו ארבע זירעונין ולהפכן לארבע רוחותיה. רבי אבא בר כהנא שמעון נרשייה בשם רבי שמעון בן לקיש בנוטין לחורבה שנו. רבי מנא בעי אם בנוטין לחורבה ניתני שמונה. שנים מיכן ושנים מיכן ושנים מיכן ושנים מיכן:

**הלכה ה מתני'** י היתה שדהו זרועה בצלים וביקש ליטע בתוכה שורות של דילועין רבי ישמעאל אומר עוקר שתי שורות ונוטע שור' אחת ומניח קמת בצלי' במקום שתי שורות ועוקר שתי שורות ונוטע שורה אחת. רבי עקיבה אומר עוקר שתי שורות ונוטע שתי שורות ומניח קמת בצלים במקום שתי שורו' ועוק' שתי שורות ונוטע שתי שורות. וחכמים

וכן נחבש הוא באורך בשמונה: מוקשה בין הבצלים שהורעת כחו להציל בשתים עשרה. דוקא דהא ר' יוחנן קאמר אפי' למ"ד התם בשתים עשרה הכא הוא בשמונה וא"כ לכ"ש שלא יחבש אלא בשתים עשרה. כצ"ל. כלומר לכ"ש דנימא ביה דארכו כהפליגו: אין תימר מוקשה בין הבצלים וכו'. מסקנת הקושיא היא וכלומר וכי תימא ומאי קשיא לך אימא דאין הכי נמי דמוקשה בין הבצלים ג"כ דינו ארכו כהפליגו ואין נחבש אלא בשתים עשרה הא הוא דקשיא לן על האורך דמעתה נימא ק"ו למוקשה בין המוקשיות דמתני' שלא יהא נחבש אלא בשתים עשרה וכלומר שלא יהא ניתר חובש האורך אלא בשתים עשרה דבשלמא בההרחק שפיר קאמרת שיפה כחו ומציל אפי' בהרחק שמונה משום דזה מוקשה וזה מוקשה ומינכרו טפי ממוקשה בין הבצלים אבל בהאורך אם במוקשה בין הבצלים בעינן משך האורך י"ב אמות ולא סגי באורך שמונה באמצע ואע"ג דמינכר כבר ההרחק אף אם לא היה כ"א באורך שמונה שהרי הבצלים עצמן אינן מתפשטין ואפ"ה בעינן שתים עשרה ומכ"ש במוקשה בין המוקשיות דאע"פ שבענין הרוחב סגי ביה בשמונה כדאמרן מ"מ לענין האורך הא מיהת העלין שלהן ארוכין ומתפשטין זע"ז ומסתברא דנחמיר ביה באורך ושלא יהא ניתר אלא בי"ב אורך וא"כ לר"י אין כאן ארכו כהפליגו: עד כדון. הא דאמרינן בענין ההרחק עד כאן לא איירינן אלא ברוצף את כל השורה בזרע המין: בעושה קלחים יחידים. מהו הדין ופשט לה כמה דתימר גבי כרם שצריך להרחיק הזרעים בכדי עבודת הכרם ולא שנייא הוא רוצף הוא עושה קלא יחידי דין אחד להם אף הכא נמי דין אחד להם לענין ההרחק: ר' ינאי אמר במחלוקת. הא דלקמיה דאמרינן שני מינין מצטרפין להציל מן האיסור כגון הסיפא דמתני' ששתי שורות החיצונות של קישואין הן ושתי שורות האמצעיות של שני מינין הן אחת של דלועין ואחת של פול המצרי ולר"א דמתני' מצטרפין הן להציל דהוי הרחק שמונה אמות בין שורה קישואין זו לשורה האחרת שלא יאסרו המינין שביניהן וכהאי דתנן לקמן גבי שתי שורות של דלועין בשדה בצלים אבל אין שני מינין מצטרפין ליאסר כגון עד שלא נטע שורה שנייה של קשואין ואין כאן אלא שורה אחת של קשואין ושורה של דלועין ושורה של פול המצרי ואמרינן לעיל דאין קשואין אוסרין את הדלועין וכן אין דלועין אוסרין את פול המצרי אבל הקשואין ופול המצרי אוסרין זה את זה ובכה"ג לא אמרינן דקישואין מצטרפין עם הדלועין לאסור את פול המצרי דהויא כמו שהיה הפול המצרי סמוך להקישואין וכן אין הדלועין מצטרפין עם פול המצרי לאסור את הקשואין דאין שתי מינין מצטרפין ליאסר וקאמר ר' ינאי דהאי מילתא במחלוקת דר"א וחכמים במתני' תליא דר"א הוא דס"ל הכי כדאמרן אבל לחכמים מצטרפין הן ליאסר: רב אמר דברי הכל היא. במצטרפין לאסור כ"ע לא פליגי ואף לדברי ר"א דס"ל דמצטרפין להציל ולהתיר דכשם שמצטרפין להציל כך מצטרפין ליאסר: מתני' מסייע לרבי ינאי. דלענין ליאסר נמי פליגי דהא תניא ר"א מתיר בסיפא וכדמסיים ואזיל דמהכא קשיא לרב דהא קתני שורה של קישואין וכו' ר"א מתיר ואי ס"ד דאפי' לר"א מצטרפין שני מינין ליאסר א"כ עד שלא נטע את שורה הרביעית והיא השנייה של קישואין לא כבר נאסרו בתמיה דהרי הקישואין עם הדלועין מצטרפין לאסור פול המצרי וכן איפכא: תיפתר. מהא לא"ק דתיפתר שנטע ארבעתן השורות כאחת ולא היה כאן שהות שיצטרפו ליאסר ולעולם בעלמא אפילו לר"א מצטרפין הן שני מינין לאסור:

**הלכה ה מתני'** נוטע אדם וכו'. אפי' קישות ודלעת שהעלין שלהן ארוכין הרבה ומסתבכין זו עם זו ומכ"ש שאר המינין: זו נוטה לצד זה. דאף דאין הפסק כלל מהני בהן כדתנן במתני' דלעיל נטיית העלין לכאן ולכאן מהני בהן לפי שכן כל מה שאסרו חכמים בכלאים לא אסרו אלא מפני מראית העין ובדאיכא הכירא שרי:

**גמ'** תני. בתוספתא פ"ב: בנוטין לחורבה שנו. הא דמותר בגומא ד' מינין בד' רוחותיה ולהפוך העלין לכאן ולכאן בנוטין לחורבה מיירי שאין מקום זרוע סביבות הגומא דאם יש מקום זרע מבחוץ אינו יכול להפוך העלין מהמינין שבגומא לחוץ דנראה כמעורב עם המינין שבחוץ: רבי מני בעי. על הא דריש לקיש דאם בנוטין לחורבה מיירי א"כ משכחת לה דיכול לזרוע בתוך הגומא שמונה מינין שנים מכאן וכו' והיינו שזורע ד' מינין בתוכה מלמטה בד' הרוחות והופכן לד' רוחותיה בתוכה וחוזר וזורע בתוכה ד' מינין מלמעלה והופכן לד' רוחותיה מבחוץ והיינו שנים מכאן וכו' אלא ע"כ דבין הזורע מבחוץ היא הגומא ועכשיו אינו יכול לזרוע מלמעלה בהפיכת העלין לחוץ כ"א ד' מינין בתוכה והופכן לד' רוחותיה שבתוכה:

**הלכה ו מתני'** היתה שדהו זרוע בצלים. וה"ה לשאר מינין ירק אלא שהמנהג היה אצלם לנטוע דלועים בשדה בצלים: עוקר שתי שורות ונוטע שורה אחת. שיעור השורה אין פחות מד' אמות רוחב. וכשהוא עוקר שתי שורות של בצלים שהן ח' אמות ונוטע שורה אחת של דלועין באמצען והשורה ד' אמות נמצא שנשתיירו ב' אמות בורות מכאן וב' אמות בורות מכאן: ומניח קמת בצלים במקום שתי שורות. שהן ח' אמות רוחב וחוזר ועוקר הבצלים שבצדן שתי שורות ונוטע שורה אחת של דלועין באמצען ונמצא בין שורה של דלועין הא' לבין קמת הבצלים שתי אמות בורות וקמת הבצלים היא ח' אמות ועוד ב' אמות בורות שבין קמת הבצלים לבין שורה השניה של דילועין הרי י"ב אמות בין שור' אחת של דלועין לשור' האחרת של דילועין וכן לעולם דפחות מכאן מתערבין העלין של דילועין משורה זו לשורה דילועין האחרת ונראה כערבוב ואוסרין את הבצלים שביניהם: ר"ע אומר עוקר ב' שורות. של בצלים ונוטע שתי שורות של דלועין ובהפסק תלם בין הבצלים והדלועין סגי לר"ע ומניח קמת בצלים וכו' משום דס"ל לר"ע דבין שורה של דילועין לשורה האחר' של דילועין בהפסק שמונה אמות סגי והן

עין משפט
נר מצוה

טו
א מיי' פ"ד מהלכים ה"ס טוש"ע יו"ד סי' רצז סל"ג
יז
ב מיי' שם ה"ב טוש"ע שם סכ"ז

תוספתא פ"ב כאן.

## מראה הפנים

בהתירא דנטיית העלין וא"כ בערוגה בין החורבה שנו שמעינן מיהת דנטיית העלין לכאן ולכאן בכל מיני ירקות מהני ומתני' דלקמן דקתני קישות ודלעת לרבותא קתני דאפילו במינים הללו שהעלין שלהן ארוכין הרבה ומסתבכין ביותר אפ"ה מהני נטיית העלין לכאן ולכאן ומכ"ש בשאר המינין וכמו שביאר הרמב"ם בדין הזה בפ' הנזכר בהל' ה' שכתב ומותר לנטוע שני מינין בתוך גומא אחת ואפי' קישות ודלעת והוא שיהא מין זה נוטה מעל שפת הגומא לכאן וכו' וא"כ לא שייך כלל לסוגיא דהכא דלא מיתפרשא אלא לפי סברת התוס' וכפירושם במתני' דלקמן והוא ז"ל מפרשה כמבואר ושייך אסוגיא דהתם גם בענין פירושא דהאי מתני' וכמבואר הכל ממה שאמרנו:

**רבי** מנא בעי אם בנוטין לחורבה ניתני שמנה. כתב הר"ש פי' ד' לקרנות וד' לד' רוחותיה ומלבד שלפי זה דחוק הוא מה דאמר שנים מכא' וכו' דמשמע דכולן בהצדדין בכד' הרוחות קאמר אלא דקשיא טובא על פירושו דתקשי לר' מנא ולטעמיך דמה יעשה עם אותן הד' בההרוחות שהתירו אף בנוטין למקום זרוע לדברי ר' מנא ואם הם מותרין ע"י היפוך העלין לד' הרוחות א"כ גם שבקרנות יהיו ניתרין ע"י כך דמאי ש"א והשאר הקושיא וניתני שמנה אף בנוטין למקום הזרע לכך נראה דהעיקר כדפרישית בפנים דלא מיירי כאן כלל מזרע הקרנות דממלא כל הרוח בהמין שלו וכן כל הד' רוחות וא"כ א"א לזרוע מין אחר בקרנות אלא בתוך הגומא בד' רוחותיה זורע הד' מינין והופכן לד' רוחותיה והשתא בעי ר' מנא בשפיר דלדידך דבנוטין לחורבה מיירי וכלומר דאת סברת דזורע אותן הד' מינין בתוך הגומא למעלה בכדי שיוכל להפוך העלין לצד חוץ והלכך מוקמית לה בנוטין למקום חורבה א"כ קשיא ניתני שמונה דהא אכתי יכול לזרוע עוד ד' מינין בתוכה לצד מטה ויהפוך לד' רוחותיה בתוכה מבפנים ואותן שלמעלה

## פירוש מהרא"פ

**אבל** שורה אחת כו' אם כ אע"ג דבשאר ירק מותר כאן אסור לפי שהעלין מתפשטין ומתערבים זו עם זו: **ר"א** מתיר דס"ל הואיל ויש כאן ב' שורות קישואים דיינינן להו כשדה קישואין ואותן שתי שורות שביניהם נכרש בגמרא: **וחכמים** אוסרים שאין שתי שורות של קישואים סמוכים זו לזו ולא דיינינן להו כשדה של קישואין ואסור: **ובלבד** שיהא נוטה כו' ואע"ג דאין הפסק מועיל בהן נטיית העלין דלא אסרו חכמים אלא משום מראית עין והכא אין כאן מראית עין: **גמרא**: **חזקיה** אמר במחלוקת שנוי' היינו פלוגתא דר"ע וחכמים במתני' דלקמן ר"ע ס"ל דבעינן שמונה אמות הפסק בין בצלים לדלועין וחכמים ס"ל י"ב אמות בעינן ומתני' דהכא דתנן ב' שורות ושורה של דלועין ד' אמות היא לפיכך מתני' דהכא ר"ע ולרבנן בעינן ג' שורות: **יפה** כח מוקשה יפה כח של קישואי' בין דלועי' דתרווייהו מין קישואים הן להציל בשמונה דליהוי כגיא גב' שורות: **אורכו** בכמה חובש כמה יהא אורכו במוקשה בין המוקשין' שהשה נחבש לעצמו ונקט לשון חובש שבאורך הוא נחבש לפי שמקיף לה מג' צדדים: **נלמדנו** מן הכרם כמו דאמרינן התם היא אורכו היא הפלינו שצריך להרחיק מן האורך ד"א כמו שצריך להרחיק ברוחב ה"נ היא אורכה היא היפלגו מה הפלינו בח' אמות והיינו אותן שתי שורות שבכרי הרחקתן כך הן נחבשים לעצמן הואיל והרחקן היא ח"א ה"ה הן עצמן אינן נחבשים לעצמן אם לא כביכיו לוהבן במונה אמות הכי נמי באורכן צריך שיהיו ח' אמות אורכן: ע"ד דכ"י כו' הש"ם הזה ס"ל היכי שמקילין בדבר א' אית לן להחמיר במקום אחר ולא ניקל מכל וכל הואיל ובלא"ה הקלנו בו וכן להיפך אי מחמרינן בדבר א' לית לן להחמיר בכל מקום וכן היא סברת הש"ם לעיל מוקשה עצמו מהו שיציל ב:את הגובל ומשני מה אם זרעים כו' עד שהקשה רבי יודן וכי זה הוא ק"ו אדרבה היא הנותנת שהקולא שמקילין בה מראה לנו שהנדון בעצמו הוא קל לפיכך מקילין בה ג"כ קולא אחרת ולכך לא משני נמי מידי אקושיא זאת שכבר היא מתורלת כמו קושיא דלעיל ושד היכן לכן ולא חש הו לתרנה וכן דרך הש"ם זה כבאינו תם לתרץ שאין הקושיא כלום או שכבר היא מתורלת לא חש לה לתרנה וס"ג קל וחומר למוקשה בין הבצלים שלא יחבש אלא בשמונה וכן הוא ג"כ בסיומא של סוגיא זאת והוא ג"כ אותו המתרץ לעיל שמשני גבי גובל שרוצה להקל שם הוא שמקשה כאן אדר"י ואין אלו דברים אלא דרך פילפול בעלמא להקשות על ענין בכל צד ובכל סברא כל דהו שנוכל להקשות אע"ג שאינן מדעת גמורה וכן תמצא הרבה בש"ם זה: (עד כאן שייך לדף מ"ז ע"ב): **עד כדון** ברוצף אי זרען רצופים הוא דנחשב לשורה שלימה זרען בקלחי' יחידי' כאן קלא וכאן קלא עד שמילא שמונה אמות מה אי נחשב ג"כ לשורה שלימה או לא: **כמה** דתימר גבי כרם דתנן לקמן בפרק כרם שחרב אם יש בו ללקט עשרה לגית שהה הרי זה כרם ואמרינן התם בגמרא דזה נקרא ביחידות ולא ברוצף ואפילו הכי הוה כרם הכי נמי אי זרען קלחי' לאותן שתי שורות נמי דינן כרוצף וה"נ לא שניא היא רוצף היא עושה קלחים ה"ג ט': **רבי** ינאי אמר במחלוקת הפלוגתא דר"א ורבנן בכמוך קאי כהם שפליגי ר' אליעזר ורבנן בארבע שורות הכי נמי פליגי בשלשה שורות

עין משפט
נר מצוה

יח
א מיי' פ"ד מכלאים ה"ב טוש"ע יו"ד סי' רצ"ז סכ"ו

יט
ב מיי' פ"ג שם ה"י טוש"ע שם סי"ו

כ
ג מיי' שם ה"א טוש"ע שם סי"ח וסכ"ח

א וחכמים אומרים אם אין בין שורה לחבירתה שתים עשרה [אמה] לא יקיים זרע של בנתיים :

גמ' (הנוטע את כרמו כו'.) כהנא אמר דברי רבי ישמעאל פעמים שש עשרה פעמים שתים עשרה פעמים שמונה. בשעה שהוא נותן כל העבודה מבפנים שש עשרה. מקצתה בפנים ומקצתה בחוץ שתים עשרה. כולה מבחוץ שמונה. שמואל אמר לעולם שתים עשרה. ותני כן קוצב על דברי שניהן. רבי ישמעאל אומר שתים עשרה. רבי עקיבה אומר שמונה. הא רבי ישמעאל אמר שתים עשרה. ורבנין אמרין שתים עשרה. מה ביניהון סמיכה. על דעתיה דרבי ישמעאל אסור לסמוך. ורבנין אמרין מותר לסמוך :

הלכה ו מתני' ב דלעת בירק ירק ג בתבואה נותנין לה בית רובע. היתה

והן השתי שורות של קמת הבצלים שמניחן : וחכמים אומרים וכו'. חכמים נמי כר' ישמעאל סבירא להו בזה שצריך הפסק בין שורה דלועין זו לבין חברתה י"ב אמה אלא דהא איכא בינייהו דלר' ישמעאל צריך הפסק ב' אמות בורות בין שורה של דילועין לבין קמת בצלים וחכמים ס"ל דא"צ כ"א הפסק תלם ביניהן בלבד אבל י"ב אמות בין שורה של דילועין זו לשורה האחרת הוא דצריך מטעמא דפרישית בדרבי ישמעאל והלכה כחכמים : כהנא אמר דברי ר' ישמעאל פעמים שש עשרה וכו'. כלומר דרב כהנא מפרש לדברי ר' ישמעאל דאמר עוקר שתי שורות וכו' לא דקסבר דאותן שורה שורה של דלועין שהוא נוטע לעולם באמצע המקום של קרחת השתי שורות של הבצלים שעקרן וא"כ לעולם יהיו י"ב אמות בין שורה של דלועין זו לשורה של דלועין האחרת וכדפרישית במתני' דלא אמר ר' ישמעאל שיהא זה דבר קצוב שיעשה ההפסק ביניהן אלא שלפעמים הוא כך ולפעמים הוא כך ודברי ר' ישמעאל מתפרשין הן לפי הענין ההרחק שצריך בכל חלוקה וחלוקה כדנקיט ואזיל לקמיה : בשעה שהוא נותן כל העבודה מבפנים שש עשרה . והכי פירושא דהאי מילתא אם בא ליטע אותן השורות של הדלועין אחת בקצה השדה מכאן ושורה האחרת מקצה מכאן וקמת הבצלים מה שמניח יהיה באמצע בין השורות של דילועין וזהו כל העבודה מבפנים שצריך ליתן כדי עבודה לשורה זו וכדי עבודה לשורה זו והכל מבפנים מפני הבצלים שביניהם בכגון זה ס"ל דצריך לכל הפחות שש עשרה אמות בין שורה דילועין לחבירתה שלא יאסרו הבצלים שביניהם ובכי האי גוונא מפרשינן לדברי ר' ישמעאל במתני' הכי עוקר שתי שורות של בצלים בקצה השדה שהן שמונה אמות ונוטע שורה אחת של דילועין באותן ד' אמות של שורה הראשונה של בצלים שעקרה שהן בקצה השדה ונמצא שיש כאן ד' אמות בורות של שורה השניה של בצלים שעקרה ואח"כ מניח קמת בצלים במקום שתי שורות והן שמונה אמות וחוזר ועוקר שתי שורות של בצלים ונוטע שורה אחת של דלועים ג"כ בקצה האחרת בשורה שניה של בצלים שעקרה ונמצא שבין שורה של דלועין זו לשורה אחרת שש עשרה אמה ולא בא רבי ישמעאל לומר דדוקא הוא בכשיעור הזה דהרי אם השדה של בצלים ארוכה הרבה יהיה בין שיעור דלועין האחת לחברתה יותר ויותר משש עשרה אמה לפי גודל השדה והדלועין הן נטועים בקצה מכאן ומכאן אלא דה"ק דלכל הפחות הוא שירחיק שיהיה בין שורה דילועין לחבירתה י"ו אמה אם כל העבודה הוא מבפנים ובגוונא דאמרן והיינו דקאמר פעמים שש עשרה : מקצתה בפנים ומקצתה בחוץ שתים עשרה. ואם אינו נוטע שתי השורות של דלועין מקצה מכאן ומקצה מכאן אלא שורה אחת בקצה השדה ושורה האחרת בתוך השדה והיינו מקצתה וכו' שמקצת השדה בצלים מניח מבפנים בין שתי השורות והעבודה שצריך ליתן להדלועין הוא מבפנים ומקצת השדה בצלים היא מבחוץ לשורה השניה של דלועין שהיא בתוך השדה אז ההרחק בין שתי השורות שתים עשרה אמות ומפרשינן בכה"ג לדברי רבי ישמעאל עוקר ב' שורות וכו' שבכגון זה הוא נוטע השורה של דלועין באמצע השמונה אמות של שתי שורות בצלים שעקרן ויהיו בין שורה דלועין זו לזו י"ב אמות כדפרישית במתני' וטעמא מפני שאין כל עבודה מבפנים די בהרחק י"ב אמות ביניהם : כולה מבחוץ שמונה. כלומר ואם לא נטען להשתי שורות של דילועין אלא בקצה השדה האחת סמוכות זו לזו בהאי ודאי א"צ כ"א שיעור עבודה אחת בין הדלועין לבין הבצלים שמניח בשדה והיא שמונה אמות שהרי כל השדה שמניח הוא מבחוץ ועבודה של הדלועין היא לצד אחד שמבחוץ וכהא לא איירי ר' ישמעאל במתני' אלא דממילא שמעינן דבכגון זה די בהרחק שמונה אמות מהדלועין להבצלים ויעקור הבצלים שבקצה השדה ויעשה שיהא ההרחק בכשיעור שמונה אמות בין שורות הדלועין שיטע שם לבין קמת הבצלים שמניח כך הן מתפרשין דברי רב כהנא אליבא דרבי ישמעאל: שמואל אמר. דלא היא אלא דלעולם הוא שתים עשרה לר' ישמעאל ותני כן בתוספתא בפ"ב דדבר קוצב הוא השיעור לדברי שניהן לר' ישמעאל לעולם שתים עשרה ואפי' אם רוצה ליטע השורות של דלועין אחת מזה ואחת מזה א"צ כ"א שתים עשרה ביניהן ולר"ע לעולם שמונה וכדפרישית לתרוייהו במתני' : הא ר' ישמעאל וכו'. לדברי חכמים הוא דפריך הא ר' ישמעאל נמי ס"ל שתים עשרה ומה ביניהן וקאמר סמיכה איכא בינייהו אם מותר לסמוך הדלועין להבצלים בלי הרחק שורות כ"א בהפסק תלם לבד ביניהן דע"ד דר' ישמעאל אסור לסמוך וצריך שתי אמות בורות ביניהן ורבנן אמרי דמותר לסמוך וכדפרישית במתני' : "אמר ר' יוחנן דברי ר' ישמעאל אפי' שורה יחידית נותנין לה עבודה. כלומר דר' יוחנן קאמר דהא נמי איכא בינייהו דלדברי ר' ישמעאל אפי' בא ליטע שורה יחידית של דלועין בתוך שדה של בצלים צריך שיתן לה עבודתה כשיעור המפורש במתני' לדבריו ואלו לדברי חכמים דקאמרי בהדיא אם אין בין שורה אחת לחברתה י"ב אמה אסור לקיים הירק שבנתיים משמע דלא אמרו שיעור הזה אלא בין שתי שורות של דלועין בדווקא אבל בשורה אחת של דילועין דינה כדתנן לעיל בהלכה ג' היתה שדהו זרועה ירק והוא מבקש ליטע בתוכה שורה של ירק אחר וכו' דלר"ע דהתם דקיי"ל כוותיה א"צ להפסיק ביניהם אלא התלם שהוא אורך ו' טפחים ורחב מילואו והאי ירק אחר אף דלועין במשמע דהא אפי' בשדה תבואה תנן במתני' דלקמן דאם בקש ליטע לתוכה שורה של דלועין נותן לה עבודתה ששה טפחים ולא יותר : מהו ליתן עבודה לראשון. משום דבמתני' קתני היתה שדהו זרועה בצלים ובקש ליטע בתוכה שורות של דלועין והלכך מיבעיא ליה אם שיעור עבודה זו דקתני שצריך להרחיק בין השורות של דלועין מפני הבצלים שביניהן נוהג ג"כ בגוונא דאיפכא שנטע בראשון להשורות של דלועין ורוצה לזרוע בצלים או שאר מיני ירק בההרחק שביניהם וצריך שיהא מקום ההרחק כהאי דתני במתני' או דילמא בדווקא תני דבשדה שהיא כבר זרועה בה בצלים אין ליטע בתוכה שורות של דלועין אא"כ הרחיק השורות זו מזו כפי השיעור : כמה דתימר גבי כרם. ופשיט לה דלא שנא דכמה דתימר גבי כרם דאסור לזרוע בתוך כדי עבודתה שהוא ד' אמות כדתנן בפרקים דלקמן ואין חלוק דלעולם נותנין עבודה לראשון ובין שהכרם הוא הראשון בתוך העבודה ובין שמין הזרע הוא הראשון לא יטע הכרם כ"א בהרחק כדי עבודתו אוף הכא נותנין שיעור עבודה בין השורות כדקתני במתני' לראשון איזה שיהיה ואם שורות של דלועין הוא הראשון לא יזרע ביניהן ירק אחר אא"כ יש ביניהן שיעור העבודה : מהו לזרוע בין הגומות. שבשורות הדלועין ואם הגומות הוו הפסק אע"פ שאין שם כשיעור העבודה ופשיט לה דכמה דתימר גבי כרם אסור לזרוע בין הגפנים ואע"פ שיש שם גומות ביניהם כמו שנוהגין לעשות וכהא דתנינן העודר בין הגפנים אוף הכא נמי אסור לזרוע בין הגומות :

הלכה ז מתני' דלעת בירק. אם בא ליטע דלעת אחד בשדה ירק עבודתה כירק אחר כדתנן לעיל בפ"ב ירק בירק ששה טפחים והיינו מרובע ששה על ששה : בתבואה נותנין לה בית רובע. תבואה מדלעת צריך להרחיק ביניהן בית רובע

"צ"ל לכאן וקאי אמתני' עד כאן"

## מראה הפנים

בלמעלה יהפוך העלין לצד חוץ אע"כ דבגומא בבין מקום הזרוע שנו והשתא א"א לזרוע כ"א ד' מינין בד' הרוחות שבתוכה ולצד מטה ויהפוך העלין לד' רוחותיה לתוכה דאם יזרע עוד שאר מינין לצד מעלה להיכן יהפוך העלין לצד חוץ א"א דהוי ערבוב עם המינין שמבחוץ ולהפכן לצד מטה א"א דהוי ערבוב עם המינין שלמטה מהן וזה נכון וברור ודע דהרמב"ם כתב לדין הזה דהתוספתא בפ"ד בהל' ה' ולא העתיק עמוקה טפח כ"א ד' מינין בתוך הגומא סתם וטעמו דמכיון דההיתר הוא בדין הזה ע"י הפיכת העלין לכאן ולכאן א"כ לא בעינן עמוקה טפח אלא לפי מקום אבר יכיל מקום הזרע של המינין בתוכה ודמיא לדינא דמתני' בהביא לפני זה קישות ודלעת לתוך גומא אחת וכו' מבא"כ בדין התלם ואמת המים דלעיל בהלכה ב' והוא ז"ל הביא לזה שם בהל' שלפניה וכתב עמוקין טפח כליבנא דהמתני' וכבר בארתי והוכחתי לעיל במקומו דמתני' בדוקא עמוקים טפח נקט ופשיטא לדעת הרמב"ם דע"כ דעמוקין טפח בדוקא קאמר דהא להדיא כתב וזורע על שפת התלם וכו' והיינו מבחוץ ומשום דהתם ההיתר הוא דעמקות הטפח בתלם שארכו ששה וחשוב הוא להפסק בין המינין וכן באמת המים א"כ דוקא עמוקין טפח דפחות מטפח לא מינכר מידי ועיקר טעמא דהתם משום דאיכא הכירא הוא דהויא וע"ין לעיל שם ויתבאר לך הכל :

כהנא אמר דברי ר' ישמעאל פעמים ט"ז וכו'. עיין בהר"ש מה שפי' בזה ולא נאריך בו מכיון דליכא נ"מ לדינא מידי כ"א לזאת ארמז לפני המעיין בירא' במה שפירשתי שהוא מכוון לפי הענין ולפי הלשון וכוונת הסוגיא כמבואר בפנים וכמו כן כל הסוגיא ובענין פירושא דמת' בדברי ר' ישמעאל מבואר הוא שזהו דרך הרמב"ם בפי' המשנה ותפס לזה הר"ב בפירושו :

ואם

## פירוש

שורות אלו והאי דשורת שלשה נמי רבנן היא : שני מינים מצטרפים להציל אליביה דרבי אליעזר היא וסיינו בד' שורות דאיכא ב' שורות קבועין ואי לאו שהאמצעים מצטרפי' נמי לב' שורות אלא כל בין שורה א' כל א' אשורה בקבועין שהיא ב' שורות והן שורה א' אבל השתא דמצטרפי' ב' מינים ה"ל נמי ב' שורות וכל זה כדי להציל אבל בנאמר ג"כ שיהיו מצטרפים שנים מג' דליהוי נחשבים כב' שורות והשלישית לבדה ותיאסר לא ס"ל לר"א ולפיכך ה"נ אין כאן איסור א' של שתי שורות ואין אינה נאסרת אלא כרבנן אתיא דאסרי אף התם: ד"ה היא כו' דמצטרפים נמי לאיסור וכדפרישית : מסייע לר"י כו' דאי מודה בה דאסור היאך מתיר בד' שורות שכבר נאסרה בזורע ג' שורות וכדמסיק לא דמסייע לר"י מדאמר סתמא ור"א מתיר משמע דגם אליבא קאי : בנוטין לתורבה וסכין אותן שכביב לה : נתני שמונה פי' הר"ש ז"ל ב' מינין מכאן כו' ד' באמצע שנדדין וד' ע"כ דאי איכא סביבות ג"כ ערוגות אז צריך למגוך הזרע בערוגה זו לצד לפן ובזו לצד דרום שלא יאסרו אבל אי בחורבה שם שאין סביבותיה כלום יכול לזרוע הצדדים והקרנות ויכול לעשות ח' מינים : מתני' : עוקר שתי שורות ונוטע שורה אחת אין שורה פחות מד"א רוחב וכשעוקר שתי שורות של בצלים שהן ח"א ונוטע באמצען שורה אחת של דלועין שהיא ד"א נשתיירו ב' אמות בורות לכאן ושתי אמות בורות לכאן ומניח קמת הבצלים במקום שתי שורות שהן ח"א רוחב ועוקר שתי שורות ח"א וזרע באמצען שורה אחת של דלועין שהוא ד"א נמצא בין שורה האמצעית של דלועין לקמת

## מהרא"פ

הבצלים שתי אמות בורות וקמת הבצלים ח"א ושתי אמות בורות בין קמת הבצלים לשורה דלועים הרי בין שורה של דלועים לשורה של דלועין י"ב אמות וכן לעולם : ר"ע אומר שורות ונוטע שתי שורות קבכר שאין צריך להפסיק בין שתי שורות של דלועין לקמת הבצלים התלם כדתנן בפירקא דלעיל בשאר ירקות ובין שורת של דלועין לשורות של דלועין מפסיקין קמת הבצלים בלבד: (ע"כ לדף י"ז): והב"א אם אין בין שורה לחברתה י"ב אמות כו' חכמים דצריך בין דלועין לחברתה י"ב אמות מיהו ר"י מצריך שתי אמות בורות בין שורה של דלועין הבצלים וחכמים מתירים לסמוך שורה של דלועים לקמת הבצלים ולא מצרכי אלא בלבד כשאר ירקות אבל שנים עשר אמות בין דלועין לחברתה מצרכי נמי שכן משתכנין למרחוק : גמרא דברי ר"י פעמים כו' עבודת הדלועין ד"א וכשה מן הדלועין שורה שלימה והיינו מתחילת עקירת הבצלים ד"א ומניח שורה שלימה בילה בין לבצלים ד"א והיינו שנותן כל עבודתן בפנים ומניח בשתי שורות בצלים שהן ח"א ואחר כ מהבצלים שמונה אמות ונוטע ד"א בצד השני רחוק מן הבצלים שורה של דלועין נמצאת דלועין לחברתה ט"ז אמות וכל עבודת הדלועין לצד פנים : מקצתה בפנים ומקצתה והיינו שאינו נוטע שורה שלימה מתחילת עקירת הבצלים אלא מניח חצי שורה שהן ב' אמות עקירת הבצלים ונוטע ד"א ומניח שורה שתי אמות לצד הבצלים שהוא מקצת עבודה לצד חוץ לצד

א היתה שדהו זרועה תבואה וביקש ליטע בתוכה שורה של דילועין נותנין לעבודתה ששה טפחים. ואם הגדילה יעקור מלפניה. רבי יוסי אומר נותנין לה לעבודתה ארבע אמות. אמרו לו התחמור זו מן הגפן. אמר להן מצינו שזו חמורה מן הגפן של גפן ב יחידית נותנין לה עבודתה ששה טפחים ולדלעת יחידית בית רובע. רבי מאיר אומר משום רבי ישמעאל *) כל שלשה דילועין לבית*) סאה לא יביא זרע לתוך בית סאה. רבי יוסי בן החוטף אפרתים משום רבי ישמעאל כל שלשה דילועין לבית כור לא יביא זרע לתוך בית כור:

גמ' אמר רבי יוחנן דברי רבי ישמעאל אפילו שורה יחידית נותנין לה עבודה. מהו ליתן עבודה לראשון. כמה דתימר גבי כרם נותנין עבודה לראשון. אוף הכא נותנין עבודה לראשון. מהו לזרוע בין הגומות. כמה דתימר גבי כרם אסור לזרוע בין הגפנים. אוף הכא אסור לזרוע בין הגומות. רבי יונה בעי נטע חמשה דילועין וסמכן לגדר מהו ליתן להן (הולכת) [הלכות] ערים מהו בכל הדילועין משערין או לא. כל מקום שעשית קישות ופול המצרי כדלעת יוונית את עושה דלעת מצרי כדלעת יוונית. וכאן שלא עשית קישות ופול המצרי כדלעת יוונית אין את עושה דלעת מצרית כדלעת יוונית. ויתיביניה הרי המקיים קלחים לחין לזרע יחידים

## פני משה

רובע וכדתנן התם ירק בתבואה בית רובע: היתה שדהו זרועה תבואה. ואח"כ ביקש ליטע בתוכה שורה של דילועין בזה הקילו ונותנין לה עבודתה ששה טפחים: ואם הגדילה. ונטתה על פני התבואה: יעקור מלפניה. כלומר שיעקור את התבואה מלפני הדלעת מקום שנסתבכו בו העלין שלה ובגמרא אמרו דדוקא בדלעת יונית אמרו זה וכדתנן לעיל סוף פ"ב תבואה נוטה ע"ג תבואה וכו' וירק ע"ג תבואה הכל מותר חוץ מדלעת יוונית מפני שהעלין שלה נמשכין הרבה: אמרו לו לר' יוסי התחמיר זו מן הגפן. והא בגפנים תנן בפרק דלקמן הנוטע שורה של חמש גפנים אינו כרם לב"ה ואין נותנין לה עבודתה אלא ששה טפחים וה"נ אין להחמיר ליתן להשורה דלועין ד' אמות דהא כלאי זרעים קילי מכלאי הכרם: אמר להן מצינו שזו חמורה מן הגפן. דאע"ג דכלאי זרעים קילי מ"מ הא אשכחן חומרא גבי דלעת יותר מן הגפן שהרי לגפן יחידית אין נותנין לה עבודתה אלא ששה טפחים ולדלעת אפי' יחידית כשהיא זרועה כבר ובא לזרוע בשדה תבואה צריך להרחיק ממנה בית רובע אף אתה אל תתמה אם נחמיר בשורה [של דלועין] יותר משורה של גפנים: ר"מ אמר משום ר' ישמעאל. שכך קיבל ממנו דמחמירין בדלעת ביותר דכל ג' לבית סאה לא יביא זרע לתוך הבית סאה שלכל אחת ואחת צריכה ליתן לה שלישית בית סאה ור' יוסי בן החוטף אפרתי אומר שכך קיבל ממנו שצריך ליתן לכל אחת ואחת שלישית בית כור ואין הלכה כדברי כולם אלא כת"ק בלבד:

גמ' ר' יונה בעי. משום דתנינן במתני' דשורה של דילועין נותנין לעבודתה ששה טפחים הלכך בעי דאם נטע חמשה דלועין וסמכן לגדר מהו ליתן לה הילכות ערים דתנן בריש פ"ו דאפי' לב"ה

## קרבן העדה

דס"ל דשורה אחת של גפנים אין לה דין כרם שיהא עבודתה ד' אמות אלא דין גפן יחידית יש לה ועבודת' ששה טפחים מודו מיהת בערים וכדמפרש התם שנטע שורה של חמש גפנים בצד הגדר שהוא גבוה עשרה או בצד חריץ וכו' שנותנין לו עבודתו ד' אמות והשתא מספקא ליה אם נותנין דין הלכות ערים גם לשורה אחת של דלועין שנטען בצד הגדר דנחשב נמי כמו שתי שורות כדאמרינן בערים ותהא עבודתה ד' אמות לכ"ע ולא איפשיטא בעיא זו: מהו. ושואל הש"ס להא דקתני במתני' ואם הגדילה יעקר מלפניה אם בכל הדלועין משערין כן דן או לא דדוקא בדלעת יוונית אמרו כן כ"ה ע"ג ופשיט לה דדוקא בדלעת יוונית הוא שאמרו משום דכל מקום שעשית קישות ופול המצרי כדלעת יונית כגון לזרוע שניהן כאחת דקישות ופול המצרי הוו כלאים כמו דלעת יוונית בשאינו מינה בזה אתה עושה דלעת המצרית כדלעת יוונית כלומר כדין דלעת יוונית דהוה כלאים עם שאינה מינה כך דלעת המצרית בשאינו מינה אבל כאן לענין נטיה אם העלין של דלעת נוטין על שאינה מינה שנזרע בשדה בשיעור ההרחק שהנינו בזה לא עשה קישות ופול המצרי כדלעת יוונית כדתנן בסוף פ"ב תבואה נוטה ע"ג תבואה וירק ע"ג ירק וכו' הכל מותר חוץ מדלעת יוונית ואפי' ר"מ דמעיקרא הוה פליג וקאמר אף הקישות ופול המצרי הודה לבסוף ואמר רואה אני את דבריהן מדברי הלכך נמי אין אתה עושה דלעת מצרית כיוונית לענין נטיה ודוקא בדלעת יוונית הוא דאמרו כן: ויתיביניה. הרי המקיים קלחים לחים לזרע. אתשובת ר"י לחכמים במתני' קאי דאמר להן מצינו שזו חמורה מגפן וכו' ושתקו לו חכמים ופריך ואמאי לא השיבו לו מהא דלקמיה: המקיים קלחין לחין לזרע. שמקיים אותם בתוך שדהו שיהיו לחין עד שיגדלו ובשל דלועין

## עין משפט נר מצוה

כא
א מיי' פ"ג מכלאים ה"ג טוש"ע יו"ד סי' רצ"ז ס"כ

כב
ב מיי' פ"ו שם ה"ב, ופ"ז ה"א טוש"ע יו"ד שם סעי' כא לא

## מראה הפנים

ואם הגדילה יעקר מלפניה. הר"ב פי' ואם הגדילה השורה ונכנסו הענפים בתוך ששה טפחים יעקור מלפניה כל הענפים שנתפשטו ונכנסו בתוך שיעור זה. בעיין זה בקצת פי' המשנה הלך בדרך הרמב"ם בפי' המשנה אבל בחיבורו חזר בו כמו שאבאר דעתו וטעמו לקמן. ובמה שכתב הר"ב לטעם דלדלעת יחידית היא בית רובע ולשורה ו"ט משום דקילא שורה מדלעת יחידית וכו' בזה הלך בדרך הר"ש בפירושו ואין זה דרך [illegible]

נמשכו עליה והחזיקה מקום גדול כדי שאין חילוק בין יחידית לשורה וכבר ידעת דהוא ז"ל בכל מקום שכתב דלעת כוונתו על דלעת יונית כמבואר מדבריו בפ"ג בהלכה י"ג וי"ד שזכרתי לעיל וא"כ למדנו דלעולם אין חילוק בין יחידית לבין שורה ולפעמים הדין שלשניהם נותנין שיעור ההרחק ו"ט ולפעמים לשניהם בית רובע הא כיצד אם הבוא' היא זרועה כבר ומבקש ליטע בתוכה ירק ואפי' דלועין בזה נותנין העבוד' ששה טפחים ובין שורה [illegible]

## פירוש מהר"א פ

ואם הגדילה השורה ונכנסו הענפים בתוך ו' יעקור מלפני' כל הענפים שנתפשטו ונכנסו בתוך שיעור זה: נותנין לה עבודתה ד"א [illegible] [illegible] גבי שורה א' דנותנים לה ו"ט ואפילו לגפן יחידי נמי ו"ט ה"כ סכה ל"מ: מהו ליזרע בין הגומות דלכן היה לטעמו לכל דלעת גומא ולתחבו בו ומבעיא ליה אי מותר ליזרע בינהגומות והיינו בין דלעת לדלעת שנטע בכל השורה והבעי' עם הפשיטות איתא כלים פרק ה' לענין גפנים ופשיט מהכא דהמ"ס קיבל

לכל פנים וכן נפנים [illegible] [illegible] ם אבל אם בא ליטע דלעת אלל תבואה לריך להרחיק להבית רובע כשיעור עבודת הבואה בתבואה: (לדף י"ז ע"ב): שורה של דילועין נותנין לה עבודתה ו' טפחים דקילא שורה [א] מאדה שלימה נרי' נמי לעיל סוף פ"ק לרבנן ואורך של שורה י' אמות ומהלה שכך מפורש לעיל סוף פ"ב בברי':

מהרים יפה [א] נר' ה וצריך להיות מדלעת יחידית וכן הוא בר"ב וכן נראה ע"ש:

עין משפט נר מצוה

כג
א מיי' פ"ב מתרומות ה"ב.

א
ב ג מיי' פ"ז מכלאים הי"א טוש"ע יו"ד סי' רצו סע"ב

ב
ד מיי' שם הי"ב טוש"ע שם סעי' מ"ג

ג
ה מיי' שם הט"ו טוש"ע שם סעיף מ"ה

ד
ו מיי' שם הי"ג טוש"ע שם סעיף מ"ג

מסורת הש"ס

יחידים צריך להפנות להם בית רובע או לעשות להם מחיצה גבוהה עשרה טפחים. קל הוא בשורה. *) מן מה דלא מתיב ליה. הוי כן רבי יוסי סבר מימר היא שורה היא מרובע. דאמ' רבי יונה ורבי יוסי גלילאה בשם רבי יוסי בי רבי חנינה המקיים קלח אחד בתוך שלו לזרע צריך להפנות לו בית רובע או לעשות לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים. אפילו מין במינו. התיב רבי בון בר חייה קומי רבי זעירא והתנינן א *כוסבר שזרעה לזרע ירקה פטור. אמר ליה שנייא היא כוסבר שהיא וזרעה נאכלין. אמר רבי יוסי בי רבי בון בוא וראה מה בין תחילת רבי ישמעאל לסופו. שתחילתו בבית כור וסופו בבית סאה:

*) דף כ"ט ע"א

# הדרן עלך ערוגה

קרחת *הכרם בית שמאי אומרים עשרי' וארבע אמות. ב ובית הלל אומרים שש עשרה אמה. מחול הכרם בית שמאי אומרי' שש עשרה אמה ובית הלל אומרי' שתים עשרה אמה. ואי זו היא קרחת הכרם ג כרם שחרב מאמצעו אם אין שם שש עשרה אמה לא יביא זרע לשם. היו שם שש עשר' אמה נותנין לה עבודתה וזורע את המותר. *ואי זהו מחול הכרם ד בין כרם לגדר. אם אין שם שתים עשרה אמה לא יביא זרע לשם. היו שם שתים עשרה אמה נותנין לה עבודת' וזורע את המותר. רבי יהודה אומ' אין זה אלא גדר הכרם ואי זהו מחול הכרם בין שני כרמים. ה ואי זהו גדר שהוא גבוה עשרה טפחים. וחריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה: גמ' אמר רבי יוחנן קרחת הכרם הוא כרם שחרב. קרחת הכרם מקריחי' אותו מאמצעו. כרם שחרב מקריחין אותו מכל צדדיו. אמ' רבי יוסי ו והוא שבא ממטע כרם גדול. אבל אם בא ממטע כרם קטן אין זה קרחת הכרם

דלועין מיירי ולהכי קאמר לזרע לפי שאין הזרע מתגדל בתוכן עד שיגדלו כל צרכן ואז מתפשטין העלין ביותר אבל בזורע לירק אינו מניחן עד שיגדלו הרבה לפי שמתקשין הן ואינן ראויין לאכילה כל כך: יחידים. כלו' אם הן קלחין קלחין יחידים ואינן נזרעין רצופים בשורה דבזה צריך להפנות להם להניח מקום פנוי בית רובע או שיעשה לפניהם מחילה גבוה עשרה טפחים אם רוצה לזרוע בצדו מין אחר דהמחילה מפסקת בין המינין: קל הוא בשורה. סיומא דתיובתא לרבי יוסי הוא. וכלומר דהא חזינן דלקלחים יחידים צריך ליתן לעבודתם בית רובע וא"כ קשיא לר' יוסי דהרי אפי' למאי דקסבר דלשורה של דלועין נותנין לעבודתה ד' אמות וליחידים הא אמרינן דצריך בית רובע דהוי טפי וא"כ על כרחיך דקל הקילו בשורה משום דהואיל ורצופים הן מינכרי טפי בפני עצמן ולא הוי ערבוב כמו קלחים יחידים והשתא מיניה וביה הוי סתירה לר' יוסי דמדמקלינן בשורה אפי' לדידך ניקל בה טפי ונימא דא"צ ליתן לעבודתה אלא ששה טפחים: מן מה דלא מתיב ליה. שמע מינה מדלא מתיבין ליה הכי הוי על כרחך דשמעו חכמים לר' יוסי דכן הוא סבר מימר דהיא שורה והיא מרובע כלומר דלא מקלינן בשורה טפי מבמרובע אלא חדא דינא אית להו ומהאי דקלחים לחין יחידים לא קשיא לר' יוסי דלא ס"ל להך שמעתתא דאמר ר' יונה ורבי יוסי גלילאה וכו' וכלומר משום ר' יוסי בן חנינא הוא דאמרי דאיהו מרא דהאי שמעתתא המקיים קלח אחד וכו' ואלו ר' יוסי סתמא דאיירי במתני' לא ס"ל הכי: המקיים קלח אחד. אפילו קלח אחד וכו' אפי' מין במינו. כלומר אע"פ שזרען מין במינו שיש עוד הרבה קלחים ממינו בצדו דהוי אמינא דבכה"ג ליכא למיחש שימתין עד שיגדלו כל צרכן ויתפשטו העלין לפי שאחד מפסיד ומקלקל את חבירו שהוא ג"כ כמוהו ומסתבכין העלין זה בזה ומהו דתימא דבכי הא אינו צריך להפנות בית רובע משום המין אחר שיזרע בצדן קמ"ל דאפ"ה הואיל ומקיימן לזרע מניחן עד שיגדלו הרבה והלכך לעולם בעינן מקום פנוי בית רובע או מחילה דאז הוא זורע מין האחר: התיב ר' בון בר חייא. אהא דקאמר לזרוע דווקא וכדפרישית טעמא והתנינן לקמן פ"ד דמעשרות ומסיפא הוא דפריך וכמו וכו' הוא דתנינן כוסבר שזרע לזרע ירקה פטור מן המעשרות שהזרע הוא העיקר וירקה לא חשיב אלא א"כ כיון לירק ואם זרעה לירק קתני התם דמתעשרת זרע וירק אלמא אע"פ שכיון לירק אפ"ה אף הזרע חייב במעשר דהוי כמו שזרעה לזרע וה"נ נימא דאפי' זרען לירק הוי כאילו כיון גם להזרע ויניחן עד שיגדלו כל צרכן ואמאי נקט אם קיימן לזרע בדווקא: א"ל שנייה היא כסבר שהיא וזרעה נאכלין. כלומר שאני דינא דכסבר דהתם לחיוב המעשר תלוי בראוי לאכילה והלכך אם כיון להירק ותשיבא ליה הירק גם הזרע מתחייב במעשר לפי שכניהם ראוין לאכילה אבל הכא

דטעמא הויא דכשמקיימן לזרע מניחן עד שיגדלו כל צרכן וחיישינן להעלין שלהן הלכך אם לא כיון אלא לירק לא בעינן שיניח מקום פנוי כל כך משום דמסתמא עוקרן בזמן יניקתן שאז ראוין הן לאכילה ביותר ואכתי אין העלין שלהן ארוכין כל כך: בא וראה מה בין תחילת ר' ישמעאל לסופו. כלו' כמה רחוקין השיעורין זה מזה למאי דקסבר בתחלה כשלמד ר' יוסי בן החוטף לפניו וקאמר בית כור לשלשה דלועין שהוא שלשים סאה ולבסוף כשחזר מדבריו ולמד ר"מ לפניו קאמר בית סאה אחת היא לשלשה דלועין וחזרה גדולה היא ממאי דקסבר מעיקרא:

הדרן עלך ערוגה

הלכה א מתני' קרחת הכרם ומחול הכרם. מפרש להו לקמן במתני': ב"ש אומרים כ"ד אמות. אם יש בהקרחת כ"ד אמות מותר להביא זרע לשם פחות מכאן לא יביא זרע לשם וב"ה אומרים שש עשרה אמה וכו' ומפרש ואזיל: איזה הוא קרחת הכרם כרם שחרב מאמצעו. ונשאר שלם כל סביביו שיש שם גפנים סביב הקרחה שהיא י"ו אמה על י"ו אמה וכן אם הלכה הקרחת על כל פני רוחב הכרם שאין שם גפנים אלא מצדי הקרחה בעינן י"ו אמה רוחב הקרחה ואם לאו לא יביא זרע לשם אפי' באמה האמצעית משום דד' אמות שבצד הכרם מזה וד' אמות שבצד הכרם מזה הוו עבודת הכרם כדתנן לקמן בפרקין שהן כמלא בקר וכליו שהיו בוצרים את הכרם בשוורים ובעגלות ובעת החרישה חורשין אותה בשוורים הלכך ככרם דמו ואם נשארו שמונה אמות בינתיים לבד מאותן ד' אמות לכל צד חשיבי ולא בטילי דכי שדית פלגא להכא ופלגא להכא איכא ד' אמות מקום חשוב לכל צד ולא בטלי לגבי כרם ומותר לזורען אבל בפחות מכאן שדי פלגא להכא ופלגא להכא ובטלי לגבי כרם ואסור לזורעם ולב"ש לא חשיב שדה בפחות משמונה אמות הלכך כ"ד אמות בעינן ד' לעבודת הכרם מכאן וכנגדן מכאן פשו להו י"ו שדי ח' להכא וח' להכא איכא שדה ולא בטלי: גמ' אמר ר' יוחנן קרחת הכרם הוא כרם שחרב. כלומר דמפרש טעמא דקרי ליה הכא בשם קרחת ובפרק דלקמן קאמר סתם כרם שחרב וכו' והלא אף הקרחת כרם שחרב הוא לפיכך קאמר דהכא שייכא לישנא דקרחת לפי שמקריחין אותו באמצע שהחורבה הוא באמצע הכרם כקרחת שהוא באמצע דבהכי מיירי דינא דמתני' שנשתיירו גפנים מן הצדדין אבל התם כרם שחרב אין קפידא לדינא דמיירי שם כדקתני אם יש בו ללקט עשר גפנים לבית סאה אם הוא באמצע או לא אלא מקריחין אותו מכל צדדיו כלומר בכל מקום ואף מן הצדדים אם הוא חרב ונשתיירו עשר גפני' וכו' כדאמרינן לקמן ריש הפרק והלכך נקט סתם כרם שחרב: והוא שבא ממטע כרם גדול וכו'. כרם קטן מפרש לקמן בהל"ג כל שהוא נטוע שלש גפנים כנגד שלש והיותר מזה בכלל כרם גדול הוא וקאמר ר' יוסי דלא אמרו דין קרחת הכרם אא"כ בא

מראה הפנים

ואם הגדילה שנתבאר הכל בענין פירושא דמתני' ובענין ביאור הסוגיא בס"ד:

שתחלתו בבית כור וסופו בבית סאה. ובהר"ש הועתק בהפוך וגי' זו נראית עיקר שהרי ר"מ תלמיד מובהק של ר' ישמעאל ור"ע היה כדאמרינן בפ"ק דעירובין (דף י"ג) וא"כ מסתמא הוא ששמע ממאי דס"ל בסוף אחר שחזר בו ממאי דקאמר מעיקרא לפי שלמד בקביעות לפניו ור' יוסף בן החוטף דלא מצינו לו במקום אחר שאמר משום ר"י הוא דלמד לפניו שלא בקביעות ולא שמע כ"א כמאי דהוה ס"ל מעיקרא: סליק פרקא בסייעתא דשמיא

קרחת הכרם. והוא שבא ממטע כרם גדול. אע"ג דפשיטא הוא דהא לא משכחת לה קרחת בתוך כרם קטן שאינו אלא שתי שורות וכדאמרינן לקמן איזהו כרם קטן שלש כנגד שלש ר' יוסי הא קמ"ל דאף דבמתני' לא קתני בהדיא שנשתיירו גפנים מג' א' ומכאן ש' זמא כפירושה כדמייתי מהתוספתא ותנינן וכו' דקתני בהדיא התם ונשתיירו ארבעה וחמשה גפנים בין מארבע רוחות וכו' והשתא לא שייך כלל קרחת בכרם קטן דאם נחרב שורה אחת לא נשתיירו בו גפנים מכאן ומכאן ולפיכך הרמב"ם ז"ל לא הביא כלל להא דכרם קטן אין לו קרחת דפשוט הוא כמ"ש בדין הקרחת בפ"ז בהל' י"א אם יש בקרחת באמצע ט"ז אמה ה"ז מרחיק מעיקרי גפנים וכו' וא"כ הו לא משכחת לה קרחת בכרם בתוך כרם קטן כ"א מחול הכרם שהוא בין כרם להגדר שפיר הוא שייך נמי בכרם קטן אלא דלא גזרו חכמים למחול הכרם גבי כרם קטן כדאמר הכא לקמן בהלכה ג' ולזה הביא הוא ז"ל שם בהל' י"ג ומיהו הא דכתב גבי קרחת כרם שחרב מאמצעו ונשאר שלם מכל סביביו וכו' נ"ל דלרבותא נקט הכי דהא אף אם חרב כל רוחב הכרם באמצע ולא נשתיירו גפנים אלא משתי רוחות זו כנגד זו ג"כ נוהג בו דין קרחת הכרם כדקתני בהוספתא דמייתי לה הכא ובזה ודאי ליכא פלוגתא וכן פירש"י ז"ל בריש עירובין כדפרישית במתני' אלא ע"כ דלרבותא דסיפא קאמר הכי דאע"פ שיש גפנים מכל סביביו מ"מ

פירוש מהרא"פ

תלמד מכן שהוא אסור ואינו יודע איזה הוא ופשיט הכא מהתם והתם מהכא: נטע ה' דלועין ושמכן לגדל מהו ליתן לכן הילכות פרים דקי"ל גבי שורה של גפנים שאינו כרם לב"ה הוץ מהיכי דעלכן על הגדר בריש פרק חמישי ונותנין להם דין כרם אי נימא ה"נ כי שמכן וערכן פל הגדר שכן נמי דקך כדלועין ליתן להם סמיכה ועיכם על גבי גדר או קנים אית להו נמי דין שורה ליתן לה (ד' א) [ו' טפחים] או לא [ופירושו לתן לה ו' טפחים לצד אחר של גדר מעיקר הגדר] ולא נפשט הבעי': מהו בכל הדילועין מפעריה או לא מי נימא דדוקא בדלעת יונית מיירי ולא מצרי או אפי' מצרית ומשני כל מקום שפשית כל מקום שאתה מדמה קישואים ופול המצרי לדלעת יונית אע"פ שאין עליהן מתפשטין כל כך כיונית ה"נ דלעת מצרית בכלל אבל כאן הואיל ולא מדמינן קישות לדלעת יונית אף מצרית איכה בכלל ולעיל סוף פרק ג' מצינו שמדמה קישות ופול המצרי לדלעת יונית לר"מ: ויתיבניה היה להם לחכמים להקשות לרבי יוסי מה ראייה מקלת יחידי לשורה שהרי שמקיים קלחים לחים יחידים לזרע לא נאכלה רק לגדל ממנו זרע צריך להפנות לה בית רובע או מחילה בין התבואה לקלא כדין שדה מרובע כלומר שדה ממש ולא כשורה ובכל קלחים מיירי אפי' אינן של דילועין ואפ"ה קילא לכן בשורה וס"ל דאין צריך רק אורך עשרה אמות ומחלה על רוחב ששה ולכך נקט קלחים לאפוקי שורה דתיגגלא דלא צריך רק ששה טפחים והוא הדין דילועין יש לנו נמי לחלק בהכי: (עד כאן שייך לדף י"ח): מן מה שאינו שלא השיבו רבנן לר"י הכי שמע מיניה דר"י סבירא ליה דאף במרובע לא בעינן בית רובע אלא ד"א ואין המרובע חמיר משורה והיא שורה והיא מרובע ולדידיה קלחים דלועין

ממורים מן רובע והא דנקט לזרע משום אפילו מין במינו דבתוספתא תני בהדיא אחת נותנים לו בית רובע ובכל קלחים מיירי: דאמר רבי יונה כו' כלומר היכי מצינו יחידי כו': אפילו מין במינו צריך להפנות לכן בית רובע לפי דהני זרען לזרע והאחרים לירק וה"ל כמו שני מינים: כוסבר בפ"ד דמעשרות תנן כוסבר והוא אלייגדר"א שזרען ירקה פטור מן המעשרות דכיון דזרען לזרע הזרע עיקר לפיכך ירק שלה פטור אבל זרעה חייב דזרע נמי ראוי לאכילה דאל"כ אף זרעה פטור וה"ל כמיתני זרעה וירקה פטור אלא ודאי דזרע נאכלין ולמה ה"ל כשני מינים עם הנזרעים לאכילה שהרי היא נמי בת אכילה היא דהא הזרע לזרע בת אכילה כמו גבי כוסבר. שנייא היא כו' אבל שאר מינין שזרען לזרע אין זרעה נאכל וה"ל מינים: ה ג וכן גבי הכרם שתחילתו בית סאה וסופו בית כור דמה שנשנה לר"מ הוא בתחילת ימיו ומה שנשנה לרבי יוסי הוא בסוף ימיו: סליק פרק ג'

קרחת הכרם ומחול מפרש ואזיל: כ"ד אמות אם קרחתה כ"ד אמות מותר לזרע לשם פחות מכאן אסור: כרם שחרב מאמצעיתו ויש גפנים כל סביבת הקרחה שהיא ט"ז על ט"ז אמה וכו' הולכת הקרחת על פני רוחב הכרם אין גפנים אלא משתי צידי הקרחת: אם אין שם ט"ז אמה ב"ה לא יביא זרע לשם ואפי' באמצע לפי שד' אמות מצד הכרם מזה וד' אמות מצד הכרם מזה עבודת הכרם שעובדין הכרם שהיו בוצרים בשוורים ובעגלות ובעת החרישה חורשים אותה בשוורים הלכך אותן ד"א ככרם דמי ואם נשארו בינתיים שמונה אמות חוץ מהד' בכל צד לא בטלו לגבי כרם בפחות

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

הכרם. ותנינן *אי זהו קרחת הכרם כרם שחרב מאמצעו ונשתייר בו כדי כרם. בין מארבע רוחות בין משלש בין משתים זו כנגד זו. היאך עבידא חמש שורין מן שובע שובע נסב חד כרמין. כי אית ארבעה כרמין ותלתא ביניין נסב חד חורן אית תמן תלתא כרמין ותרין ביניין. נסב חד חורן. אית תמן תרין כרמין ותרין ביניין. כהנא אמר כתחילת מטעתו עושין אותו. בית שמאי אומרים תחילת מטעתו עשרים וארבע והורבנו עשרים וארבע. אמר רבי יוחנן בית שמאי מחמרין בחורבנו יותר ממטעתו. תחילת מטעתו שש עשרה והורבנו עשרים וארבע. וכל הדברים ב"ש מוסיפין שליש. מחול הכרם [ז]על דעתיה דבית שמאי שמונה עשרה. על דעתיה דבית הלל שתים עשרה. *) והתנינן מחול הכרם בית שמאי אומרי' שש עשרה אמה. וב"ה אומ' שתים עשרה אמה. אית דבעי מימר צא מהן ארבע אמות לעבודה נמצאו שתי' עשרה על דעתיה דבית שמאי ושמונה על דבית הלל ועבודו' הגפן אדעתיה דבית שמאי שמונה אמות ואדעתיה דבית הלל שש אמות. והתנינן *לפיכך הזורע ארבע אמות שבכרם בית שמאי אומרים קידש שורה אחת. [א] ובית הלל אומרי' קידש שתי שורות. נימר בגין בית הלל תניתה. והתנינן [ב] *אי זהו ערים הנוטע שורה של חמש גפנים. שנייא היא דאמר רבי שמעון בן לקיש בערים המעוקם שנו. על ידי עקימה תרתיי מתבלעין:

*) דף כ"ט ע"ב

לא

תוספתא פ"ג. לקמן מ"ה. לקמן פ"ו מ"א.

בא ממטע כרם גדול אבל הקרחת הבא בתוך כרם קטן אין לזה דין קרחת הכרם: ותנינן וכו'. כלומר ותנינן נמי הכי בתוספתא ריש פ"ג איזהו קרחת הכרם וכו' ונשתייר בו כדי כרם אלמא דבעינן שיהא בהשיור כדי כרם בין שהשיור הוא מד' רוחות בין משלש רוחות ולד הרביעית נחרב ובין שאין השיור אלא משתי הרוחות זו כנגד זו ואלו בכרם קטן לא משכחת לה שיהא השיור כדי כרם: היך עבידא. לפרש הקרחת דמתני' אליבא דב"ש קאי וכלומר דאפי' בכה"ג דלקמיה מחמירי ב"ש שלא יביא זרע לשם עד שיהא בהקרחת כ"ד אמות: חמש שורות מן שובע שובע. כלומר הרי שיש כאן נטועין חמש שורות של גפנים על שבע שבע אמות בין כל שורה ושורה שזהו השיעור היותר רחוק בין השורות שעדיין נוהג בו איסור לזרוע ביניהן דאם יש שמונה אמות בין השורות בתחלת הנטיעה מותר להביא זרע לשם כדתנן לקמן בפרקין להכי נקט מן שבע שבע ומכ"ש אם הן נטועין על המרחק בין השורות בפחות מכאן אלא לרבותא קאמר וכדלקמן ונמצא שבכרם כזה יש בו ארבעה מרחקים שהן הביניים של השורות: נסב חד כרמין, כי אית ארבעה כרמין ותלתא ביניין. כלומר וכשיטול אחד מן שורות הכרם שהוא האמצעי שנחרב ומשכחת לה כי השתא אית בהכרם ארבעה שורות שנשתיירו ושלשה ביניים של השורות והביניים האמצעיים אסור לזרוע בו לכ"ע ואף לב"ה שהרי אין כאן כ"א י"ד אמות באמצע: נסב חד חורן. וכשנתנטל עוד שורה אחרת מה שנחרב עוד נשתיירו שם שלשה שורות הכרם ותרין ביניים של השורות ולב"ש עדיין אסור להביא זרע לשם שהרי אין כאן אלא כ"א אמות באמצע: נסב חד חורן אית תמן תרין כרמין וחד ביניין. כצ"ל והאי ותרין טעות הדפוס הוא אגב שיטפא דלעיל דכשנתנטל עוד שורה השלישית נשתיירו שתי שורות החיצונות של הכרם ומרחק ביניים אחד ובמרחק ביניים הזה יש בו כ"ח אמות והיינו דקמ"ל לרבותא דלפעמים אי אתה מוצא לב"ש שיהא מותר להביא זרע באמצע הקרחת אא"כ יש שם כ"ח אמות בין השורות שנשתיירו ואע"פ דסגי בכ"ד אמות הכא מיהת א"א בענין אחר כדאמרן: כהנא אמר כתחלת מטעתו עושין אותו ב"ש וכו'. מילתא באנפי נפשה היא דרב כהנא בא לפרש טעמייהו דב"ש דס"ל חרבנו כתחילת מטעתו דאף בתחלה אין ליטע כרם אלא על מטע שש שש אמות בין כל שורה ושורה והלכך בכרם של חמש שורות דאיירינן ביה דהוא סתם כרם גדול ומרחק ביניים ארבעה הן בין הכל כ"ד אמות ולפיכך נמי סברו בחרבנו דבעינן כ"ד אמות הקרחת שבאמצע בין השורות החיצונות שנשתיירו: א"ר יוחנן. דלא היא אלא אף ב"ש מודו דבתחלה מותר ליטע על מטע ד"א כדתנן לקמן בפ"ה דסתם כרם הוא נטוע על ארבע אמות בין כל שורה שהן ט"ז אמות להמרחק ביניים בין הכל בסתם כרם של חמש שורות אלא דב"ש מחמירין בחרבנו יותר ממטעתו שבתחלה וטעמא משום דבעינן שיהא כדי עבודה לכאן ולכאן וישאר מקום חשוב באמצע וכדקאמר לקמן: וכל הדברים בדיני דמתני' ב"ש מוסיפין שליש. מלבד על דב"ה כמו דקסברי בקרחת הכרם וכן נמי במחול הכרם דעל דעתיה דב"ש צריך שיהא י"ח אמות בין כרם להגדר ועל דעתיה דב"ה הן י"ב: והתנינן מחול הכרם בש"א ט"ז אמה וכו'. והיאך אתה אומר שב"ש מוסיפין שליש גם במחול הכרם: אית דבעי מימר. דלא כדאמר מעיקרא דב"ש בעו י"ח אלא כך הוא השליש שמוסיפין הן משום דאמרינן לא מהן מהט"ז אמות לב"ש ד"א לעבודה לגד הכרם נמצאו שנשתיירו י"ב אמה מהעבודה להגדר לדעתיה דב"ש ושמונה לב"ה והרי ב"ש מוסיפין שליש על דב"ה גם במחול הכרם: ועבודת הגפן וכו'. אמתני' קא מהדר ולפרושי טעמייהו דב"ש ודב"ה בקרחת הכרם ולא אזלא להאי דקאמר דבכ"מ ב"ש מוסיפין שליש וכהאי דאית בעי מימר דא"כ ל"פ בעבודת הכרם ולכ"ע ד' אמות אלא דסתמא דהש"ס קאמר לה הא דקאמרי ב"ש בקרחת כ"ד אמות משום דעל דעתייהו עבודת הגפן והיינו אם הרבה גפנים נטועין בכרם שמנה אמות ולא ח' אמות לכאן וח' אמות לכאן ונשתיירו ח' אמות באמצע שהוא מקום חשוב לב"ש ואדעתיה דב"ה שש אמות לכאן ולכאן לעבודת הכרם נשתיירו ד' אמות באמצע והוי מקום חשוב לב"ה ומותר להביא זרע לשם: והתנינן. לקמן בפרקין הנוטע שורה של חמש גפנים וכו' לפיכך הזורע ד' אמות שבכרם וכו' אלמא דלכ"ע ד' אמות הן לעבודת הכרם: נימר בגין ב"ה תניתה. כלומר דדחי לה הש"ס להקושיא דנהי דלב"ה מוכח מהאי מתניתי' דד' אמות הן עבודת הכרם וטעמייהו במתני' דידן דבעינן שישתייר באמצע שמונה אמות וכדפרישית במתני' מיהת לב"ש מלינן למימר לעולם דס"ל דעבודת הכרם ח' אמות הן והאי דקתני לקמן הזורע ד"א שבכרם בשביל ב"ה הוא דקתני הכי דלדידהו מקדש הזרע את הכרם אם זרעה בד' אמות של העבודה ולאשמעינן דקידש ב' שורות לדידהו כדאמרינן שם ולב"ש דנקט ד"א לאו דוקא הוא אלא אם זרע בהעבודה דס"ל לדידהו קאמרי דלא קידש אלא שורה אחת דנקרא כרם לב"ש: והתנינן. לקמן בריש פ"ו איזהו ערים וכו' נותנין לו עבודתו ד' אמות ב"ש אומרים מודדין ד"א מעיקר גפנים וכו' והכא ליכא למימר דמשום ב"ה נקט כן דהא ב"ש בהדיא קאמרי ד' אמות: שנייא היא. התם דהכתי ליכא למיפשט מהאי דערים דב"ש סברי ד"א לעבודת הכרם דאימר לך דקסברי ו' אמות הן עבודת הכרם וא"כ במתני' דידן טעמייהו דשש אמות לכאן ולכאן לעבודת הכרם ונשתיירו י"ב אמות באמצע כדי שיהא ג"כ שש אמות לכאן ולכאן דאי לאו הכי מיבטלי השש אמות של הלדדין מכאן ומכאן לאותן שבאמצע דשדי פלגא להכא ולהכא ולא כמלא בהן כאותן שמן הלדדין ולפיכך הוא דבעו ב"ש שיהא גם באמצע י"ב אמות והאי מתני' דערים לק"מ דהא אמר ר"ל התם בערים מעוקם שנו שאין השורה מכוונת ביושר אלא עקומה שאמצעיתה בולטת ושם הוא בלד הגדר ומקצת הגפנים מלד זה ומקצת מלד זה להלן מהבליטה חוץ להגדר והלכך אמרינן דעל ידי עקימתן תרתי אמות מתבלעין הן ואין נחשבין לעבודה כ"א ד' אמות מאמצע הבליטה לפי ששם הוא הגדר ולעולם בעלמא אימא לך דלב"ש ששה אמות הן עבודת הכרם:

**הלכה ב מתני'.** ואיזהו מחול הכרם בין כרם לגדר. מחול הוא מקום פנוי מלשון מחילה ועזיבה שאין כלום בין הכרם להגדר: אם אין שם י"ב אמה. לב"ה לא יביא זרע לשם משום דד"א להדי כרם עבודת הכרם הן וד"א דלגבי גדר כיון דלא מזדרען שלא יקלקלו הכותל אפקורי מפקיר להו והשתא דביני ביני אי איכא ד"א חשיבן ואי לא לא חשיבו ובטלי לגבי כרם והכא לא בעינן טפי משום שאין האיסור אלא מצד אחד. ואמרינן בריש עירובין דכל אמות שנאמרו בכלאים באמה בת ששה טפחים שוחקות

גליון הש"ס וציון ירושלים

[ז]על דעתיה דב"ש וכו' ע' בר"ש וכתו' יו"ט. ועי' ברא"ש כפירושו בפירוש המשנה:

## מראה הפנים

מ"מ אם יש כאן ט"ז אמה לכל רוח זורע באמצע ומכ"ש בג' רוחות ובשתי רוחות זו כנגד זו ויש ביניהן ט"ז א"וה ובהא דכתב שם בהל' ג' דכרם קטן הוא הנטוע שתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב לפי האמת כתב כן דהרי גם זה נקרא כרם לענין שצריך להרחיק ממנו הזרעים ד"א כדתנן לקמן בפרקין אלא שנקרא כרם קטן והכא דאמרו לקמן כרם קטן ג' נגד ג' לרבותא אמרו כן דאע"פ שיש בשתי השורות ששה גפנים נקרא כרם קטן וזה פשוט ועיין עוד לקמן בהלכה ג' ד"ה ואיזהו כרם קטן: **נימר** בגין ב"ה תניתה. כדפרישית דלב"ה הוא דמצית למיפשט דס"ל עבודת הכרם ד"א וא"כ לב"ש אוידי דב"ה נקט הכי וכן להא דלקמן מערים דהוי קא מדחי לה דלא מצית למיפשט מהאי דערים לב"ש מידי דלעולם אימא לך דב"ש סברי עבודת הכרם ו' אמות ובמתני' מתפרשין דבריהם כמו שבארתי בפנים ומיהו לקושטא דמילתא לא אשכחן דפליגי

שנויי נוסחאות (שו"א) ותנינן בכי"ר ותני כן. (שו"ו) ותרין ביניין בכי"ר וחד ביניי.

## פירוש מהרא"פ

בפחות מזה שדי פלגא להכא ופלגא להכא כיון שאין לכל פלגא ד"א בטלו לכאן ולכאן ולב"ש לא חשיב שדה פחות משמונה אמות הלכך כ"ד אמות בעינן ד' אמות לעבודת הכרם מכאן ומכאן פשו להו ט"ז שדי ח' להכא וח' להכא איכא בכל צד שדה ולא בטלי: **מחול** הכרם מקום פנוי בין כרם לגדר שסביבו כמו מחולת הנשים שמרקדין בסביב: **אם** יש שם י"ב אמות כדברי ב"ה מותר אבל בפחות מזה אסור שד' אמות טוחנים לעבודת הכרם וד' א' לגדר מקום פנוי להלך ויחזקו יסודותיו של כותל מפקר להו וכשנותר אי איכא ד"א חשיבי ולא בטלי והכא לא בעינן ד"א לכל צד שאין האיסור אלא מצד אחד: **אין** זה אלא גדר הכרם מקום שבין גדר לכרם גדר הכרם קרוי ואפילו אין שם אלא שש אמות מכניס ד"א וזורע השאר ואיזהו מחול הכרם שצריך י"ב אמות מקום שבין ב' כרמים והתו"ק שכל מקום שבין ב' הכרמים נידון ככרם שחרב באמצעיתו: **איזה** גדר המפסיק בין הכרם ולזרוע מצד אחר וכן חריץ: [illegible]

שבע שורין מן שבע שבע דאל"כ לא משכחת ג' אוירים דקחשיב שהרי צריך (ל סוד ג' פעמים ג') [ט"ז על ט"ז פי' דאל"כ למה אמר כו' ועוד דהכותב אמכו כיון דליכא ט"ז ג"כ בהכי אף בכותב איכא קרחת שנשתיירו ב' כרמים בכותב] כדי שתהא קרחה ט"ז על ט"ז ביניהן ותו לא משכחת ג' אוירים. דע"כ בכותב הן נחשבים אלא ודאי שבע שורין גרסי' וכי כ"ל ד' יונית כלומר באורך ובכותב צריך ליטול כרם א' ושם ג' פ' ג' האמצעים ואיכא כרם לכל צד וג' אוירין בכותב וכי נוטל עוד כרם א' ג' אמצעים מן השורה השניה ואז נחרב הכרם של אותו צד ויהיו ג' כרמים וב' אוירין וכי נוטל עוד כרם א' והיינו ג' אמצעים מן שורה השתית ויחרב עוד כרם של צד שני ולא ישארו אלא שתים זה כנגד זה וחד ביניין גרסי' דלא יהיה בכותב אלא אויר א': **כתחילת** מטעתו כו' ומפרש ואזיל לכל חד וחד לבית שמאי תחילת נטיעתו ד"ד צריך להיות בכותב ד"ד [פי' שאז אין לו דין כרם לדידהו] הלכך בחרבנו צריך [illegible]

לא סוף דבר גדר אלא אפילו עשה פסין אם אין בין פס לחבירו שלשה טפחים נידונין כגדר. אפילו קמה ואפי' קשין. ואתיא כיי דאמר רבי חנינא אין האסור נעשה מחיצה להציל. סברין מימר האיסור נעשה מחיצה ליאסר. על דעתיה דרבי יהודה עשה כבתוך הכרם. ויוסר בשש עשרה. אמר רבי יונה הדא דתימר כשאין הכרתים מכוונים. אבל אם היו הכרתי' מכוונין אוסר בשש עשרה עד שיהא מוקף גדר מארבע

שוחקות ולא מלומלמות: גמ' לא סוף דבר גדר. לאו דוקא גדר ממש אלא אפי' עשה פסין במקום הגדר אם אין בין פס לחבירו ג"ט נידונין כגדר דכל פחות מג' כלבוד דמי: אפילו קמה ואפילו קשין. בעיא היא אי נימא אפי' קמה של תבואה או הקשין שנשארו בשדה והן תכופות זו אצל זו נחשבין נמי כגדר: ואתיא וכו'. הא ואתיא כמו או הוא וכלומר או דילמא דלא היא דדוקא פסין אמרו ואתייא כהאי דא"ר חנינא אין האסור נעשה מחיצה להציל דהואיל ואסור לזרוע תבואה סמוך לכרם הלכך נמי אין הקמה של תבואה נעשית מחיצה להציל כאן שלא יצטרך להרחיק ממנה עד ד' אמות מצדה כדין הגדר דהוי הפסק משום דאין שמה מחיצה וכן לא הקשין שלה: סברין. בני הישיבה מימר דנלמד מהאי דר"ח דקאמר אין האיסור נעשה מחיצה להציל משמע דאלו לחומרא אמרינן דהאיסור נעשה מחיצה ליאסר וכגון שאין בין הקמה להכרם כ"א פחות מי"ב אמה ואם לא היתה כאן הקמה לא היה צריך להרחיק מן הכרם אלא ד"א וזורע והשתא דאיכא הקמה אמרינן דלחומרא נעשית היא מחיצה והויא כגדר וכיון דאין שם י"ב אמה אסור להביא זרע לשם כדין מחול הכרם:

הלכה ג מתני' ר' יהודה אומר אין זה אלא גדר הכרם. כלומר דר' יהודה ס"ל דמכיון דאין האיסור אלא מצד אחד לא בזה אמרו דנקרא מחול הכרם ושיצטרך להרחיק י"ב אמה שאין זה אלא גדר של הכרם ואם יש מקום פנוי בין הגדר להכרם מרחיק ד"א מן הכרם וזורע עד הגדר אלא איזהו מחול

הכרם בין שני כרמים דבהא אמרו י"ב אמה שנותן כדי עבודה ד"א לזה וד' אמות לזה וד' אמות באמצע שיהא מקום חשוב ואין הלכה כר' יהודה: ואיזהו גדר. שאמרנו כאן דלת"ק צריך שיהא הרחק י"ב אמה דד"א דלהדי גדר אפקורי מפקר להו כל שיהא גבוה עשרה טפחים וכן בגדר שיהא הפסק בין הכרם לזרעים דכל שהוא גבוה י"ט מותר ליטע כרם בצדו מכאן ולזרוע מצד אחר וכחריץ עד שיהא עמוק עשרה ורחב ארבעה דלאו הוי הפסק בין כרם לזרעים: גמ' על דעתיה דר' יהודה. ופריך הש"ס דלר' יהודה דאמר מחול הוא בין שני הכרמים דוקא משום דבעי שיהא האיסור מב' הצדדין אם כן עשה לזה כבתוך הכרם ויאסר עד בשש עשרה כמו הקרחת שבתוך הכרם לבית הלל: אמר ר' יונה הדא דתימר. לאו דר' יהודה דמיירי בשאין הכרתים מכוונין שאין העיקרים של כרם זה מכוונין נגד העקרי' של כרם שבצדו אלא עיקרי הגפנים של זה הן נגד בין הבינייס של עקרי הגפנים של זה דלא הויא כמו הקרחת שבתוך הכרם ששתי השורות שבהצדדים הן מכוונות זו נגד זו כשהם כרם של שורות שורות אבל אם העיקרי' מכוונים אוסר הוא עד בשש עשרה. הכרתים הן עיקרי הגפנים ועל שם שכורתים את הגפנים עד הגזע העיקרים כדי שיתעבו ויתגדלו וכן הוא בתוספתא: עד שיהא מוקף גדר מארבע רוחותיו. בעיא היא אליבא דת"ק דקסבר מחול הוא בין כרם לגדר אי נימא דאין מחול עד שיהא הגדר מוקף מד' רוחות הכרם ויהא מקום פנוי סביבות הכרם לבין הגדר:

מן

## מראה הפנים

דפליגי ב"ש בהא להדיא ולכ"ע עבודת הכרם ד"א כדתנינן בפרקין דלקמן ולא נמצא הולק בזה: לא סוף דבר גדר אלא אפי' עשה פסין וכו'. מצינן לפרש דהאי לא סוף דבר לא קאי אלא לענין שהגדר הוי הפסק בין הכרם לזרעים דבהא לא בעינן שיהא הגדר כולו כמלואו אלא אפי' נפרצו בו פרצות אם אינן מרובין על העומד מותר כדתנן לקמן וא"כ ה"ה בפסין שאין ביניהן ג"ט ואפי' מחיצת הקנים הדין הוא כך כדתנינן שם א"נ לענין דין מחול הכרם בהא ודאי בעינן שיהא הגדר שלם ושיהא גובהו עשרה ורחבו ארבעה וזה למדנו מדאמרינן בפ' כל גגות (דף צג) להך טעמא דפרישית במתני' דהני ד"א דלגבי גדר כיון דלא מזדרען אפקורי מפקר להו וכדפירש"י ז"ל שם דחייש לזרען כדי שלא יתקלקל הכותל וכו' והכי אמרינן בפ"ב דב"ב והיינו נמי דתנינן התם מי שהיה כותלו סמוך לכותל חבירו לא יסמוך לו כותל אחר אא"כ הרחיק ממנו ד"א וכדמפרש התם טעמא משום דווסא וכותל גינה חיישינן לעולם לזה כדקאמר שם (ומ"ש בפירש"י בעירובין שם לציין המתני' מרחיקין את הזרעים וכו' אגב שיטפא הוא דבזה כג"ט שני) וכיון שכן הוא צריך שיהא כותל ממש ורחבו ד"ט משא"כ לענין הפסק בין הכרם לזרעים א"נ אלא שיהא גבהו י"ט ורחבו אפי' כל שהו הוי מחיצה להפסיק וכדתנן נמי לעיל בפ"ב גבי הפסק הגדר בין מיני הזרעים וכדדייקא לישנא דמתני' שם וכן הכא דלא קתני גבי גדר כ"א גובה עשרה טפחים וגבי חריץ שהוא דבר עמוק ואינו נראה הוא דתנינן העומק י"ט והרוחב ארבעה וכך הם דברי הרמב"ם בהלו הדינים בפ"ז דכלאים דגבי מחול הכרם בהל' י"ד הצריך שיהא גבהו י"ט ורוחב ד' אבל לענין הפסק בין הכרם לזרעים שהביא שם בהלכה דלקמן לא כתב אלא גובה י"ט גבי גדר וגבי חריץ הוא שכתב העומק י"ט והרוחב ד' ע"ש שדקדק וכתב כל' המשנה ומזה הראה דמ"ש התי"ט במתני' דלקמן איזהו גדר וכו' ורחב ד' ועיין לעיל בפ"ב וסיים וכתב והרמב"ם בפ"ז מהל' כלאים ורחב ד' קאי נמי אגדר וכו' שלא בדקדוק הוא דהרמב"ם לא כתב כן כ"א לענין דין מחול הכרם ושלא כדברי הר"ב דדעתו אף לענין הפסק כן ודעת הרמב"ם לענין הפסק בין כרם לזרעים לא בעינן רחב ד' אלא הדין הוא כמו בהפסק לבין ב' מיני זרעים שכתב לעיל בפ"ג בהלט"ו דגובה י"ט הוא דבעינן ולא רחב ד' ובמחול הכרם דבעינן גם רחב ד' כבר בארתי מהיכן הוא דלמד לומר כן מהסיא דעירובין דלעיל וכן היה נראה גם מהסוגיא דהכא דבעינן מחיצה ממש לענין דין מחול הכרם וזה מדקאמר לקמן גבי בעיא דלא איפשטא אפי' קמה וכו' ואתיא וכו' כמבואר בפנים וא"כ נקטינן לחומרא וקאמר עלה סברין מימר וכו' וכדפרישית בפנים ויתבאר עוד בדיבור דלקמן ומכל הלין שמעינן דלענין דין מחול הכרם מחיצה מעלייתא' בעינן שיהא גובהה י"ט ורחבה ד' ומיהו מסוגיא דהאי ש"ס משמע מהלכה דלקמן דלא בעי הגדר שיהא שלם גם בדין דמחול הכרם וע"ש ד"ה הדא אמרה ומ"ש הכ"מ בענין מחול הכרם דאפשר דהיינו מדתניא בתוספתא העושה מחיצה לכרם גבוה י' ורחב ד' בטל ד' אמות שבכרם ומפרש רבינו בטל ד"א שנתבטל ממנו דין ד"א ונותנין לו [דין] מחול ומשמע הא אם פחותה מגבוה י' ומרוחב ד' סגי בד' אמות והך תוספתא ברים פ"ד היא ובמ"פ אין פי' התוספתא כן ומעולם לא פירשה הרמב"ם כזה שהרי מסיים בסיפא דהתוספתא העושה מחיצה לגפן עמוקה עשרה (הך עמוקה ט"ס הוא וצ"ל גבוה) ורחבה ארבעה בטל ששה טפחים שבגפן ולפי' הכ"מ מה נעשה בסיפא וכי גפן יחידית שייכא לדין דמחול אלא פי' התוספתא היה נראה דכך הוא דלענין הרחק מהכרם ומגפן יחידית מיירי והלעיל דהתם קאי דקתני ר"ג ובית דינו התקינו שיהו מרחיקין ד"א מעיקר גפנים לגדר. ופי' שהתקינו להחמיר בגדר המפסיק בין הכרם לזרעים דמדינא מותר לסמוך הגפנים להגדר מכאן וכן הזרעים בצדו מכאן וכן התקינו באפי' כן ירחיק ד"א מעיקר גפנים ולגדר כלומר דשם יעשה הגדר ואז יסמוך הזרעי' מצד האחר להגדר או שימדוד הד' אמות של ההרחק מעיקר הגפנים לגדר (וכך מוכן הפי' מדברי הרמב"ם בפי' המשנה במתני' דלקמן איזהו גדר ר"ל הגדר המפרים וכו' אבל אמרו בגמ' ר"ג וב"ד התקינו שיהו מרחיקין ד' אמות מן הגפנים לגדר ע"ש אבל בחיבורו לא פסק לדינא כהאי דר"ג ובית דינו) ועלה קאמר דאם עשה המחיצה וגדר הכרם גבוה י' ורחב ד' בטל ד"א שבכרם כלומר שמיעט מקום הד"א שמרחיקין מהכרם בהרחב ארבעה שעשה דא"צ שיהא הגדר רחב ד' ואפי' למ"ד דבגדר המפסיק סומכין מכאן ומכאן לא בעינן רחב ד' אלא דלר"ג וב"ד שהתקינו שיהו מודדין הד' אמות מעיקר הגפנים א"כ מיעטן למקום הד' אמות וכן בגפן יחידית לגו' טפחים מיהו לקושטא דמילתא כך היא דלמאי דפסק הרמב"ם בסוף פ"ז דגפן יחידית שהיתה מוקפת גדר וכו' לא יזרע בכל המחיצה ואע"פ שהרחיק ששה וכו' א"כ זהו שאמרו דביטל ו"ט וכו' וכן בריבה בכרם וזהו פי' התוספתא ולא שייך ענין זה כלל וכלל לדין דמחול הכרם אלא דמ"ש הרמב"ם בגדר מחול הכרם שצריך שיהא גבוה י' ורחב ד' מבואר הוא כדאמרן דנלמד מהסיא דעירובין דמחיצה מעלייתא בעינן לעמן חומרת מחול הכרם הא בפחות מכאן אין לה דין מחיצה שהאסור המחול עד י"ב אמות אלא מרחיק מהכרם ד' אמות וזורע עד המחיצה ועיין עוד בדיבור דלקמן:

סברין מימר האיסור נעשה מחיצה ליאסר. כדפרישית ודמיא להא דשנינו בתוספתא פ"ג ומייתי לה בכבלי עירובין שם יש במחיצת הכרם להקל ולהחמיר וכו' ולהחמיר כיצד היה משוך מן הכותל אחת עשרה אמה לא יביא זרע לשם שאלמלא אין מחיצה מרחיק ד"א וזורע וה"נ אמרינן להאי דסברין מימר בקמה כמבואר בפנים והרמב"ם לא פסק כסברת דסברין מימר ולא הביא לזה כלל ומהאי טעמא גופה שנתבאר בדיבור דלעיל דבעינן גבי מחול הכרם דתהוי מחיצה מעלייתא כמו שזכרתי שם דמוכרח הוא מש"ס דילן ומהאי ברייתא נמי שמעינן הכי דקתני כותל ומחיצה מעלייתא וא"כ בקמה לא שייך לומר דנעשית מחיצה ליאסר דהרי אפי' בגדר גבוה י"ט ואינו רחב ד' א"צ להרחיק כ"א ד"א מהגפנים וזורע עד הגדר:

רבי יהודה אומר אין זה אלא גדר הכרם. כתב הר"ב ואפי' אין שם אלא שש אמות מרחיק ד"א וזורע את המותר וזהו דברי הר"ש והרא"ש כתב שמנה אמות ולא נצריך בהבנת דברים הללו וכתב התי"ט ל' הרמב"ם כפ"ז ד"א ומתנה ר"ל דאף שאין שם אלא ד"א ומתנה מרחיק כד"א וזורע את המתנה שכך כתב הרמב"ם שם בהלכה י"ד דבמקום דאין דין מחול הכרם למאי דקיי"ל דלא כר"י כגון שהיה הגדר פחות מעשרה טפחים וכו' אפי' היה בין הגפנים ובין המחיצה ד"א ומתנה זורע את חצי האמה וא"כ מינה דלר"י דאמר בין הכרם להגדר אין לו דין מחול ודיינינן המקום שהוא יותר מד"א כגדר וזורע שם עד הגדר וזהו הפי' העיקר לדברי ר"י כך היה אפשר לפרש דבריו לכאורה אלא דנראה דכוונתו היה להביא ל' הרמב"ם שגם כן הוא בהכרח שיהיה ד' אמות ומתנה לר' יהודה כעין אלו הדעות לפי סברתם וזה ודאי אינו דהרמב"ם לא כתב אלא בלשון אפי' היה בין הגפנים וכו' וא"כ אם נלמד לדעת ר' יהודה ממ"ש הרמב"ם לדעת החכמים אין לפרש לדברי ר' יהודה אלא כך דהמקום הפנוי אין לו דין מחול אלא דשייך להגדר הוא מה שהוא יותר מד' אמות כדפרישית ומרחיק ד"א מהגפנים וזורע הכל לפי מה שהוא שם ומ"ש הר"ב עוד ובירושלמי מוכיח וכו' כגון דכרם של צד זה שורותיה ממזרח למערב וכו' זהו ג"כ דרך הר"ש לפרש כן ועיין בדיבור דלקמן תמצא פי' האמתי וא"א לפרש כפירושם כאשר תראה מבואר לפניך:

הדא דתימר כשאין הכרתים מכוונים וכו'. הר"ש הביא לזה ופי' כשאין שורות של הכרמים שוות זו לזו כגון כרם שבצד זה של המחול שורותיה מן המזרח למערב ושבצד אחד מצפון לדרום וכו' ואין טעם לפי' הזה והרא"ש הוכא בהג"ה שם רצה ליתן טעם דאותן הנטועין מזרח ומערב א"צ ד"א לעבודת הכרם כי הוא המוליך המחרישה והשוורים לבצור בין שורות הכרם אבל הנטועות צפון ודרום צריכות ד' אמות להפך המחרישה וזה בלתי מובן דמי מכריחו להפך המחרישה מכרם לכרם יוליך המחרישה אחר כך גם כן להכרם השני בין השורות ועוד בר מן דין דלפ"ז לא היה צריך להרחיק משום כרם שיש בין השורות ד"א מפני שיכול להוליך המחרישה והשוורים בין השורות וזה דבר שא"א לאמרו שהרי סתם כרם נטוע הוא על ארבע אמות כדמוכרח ממתני' ה' דפרק דלקמן וכן בכל המכילתין שנינו כן ובכ"מ צריך להרחיק ד' אמות כדי עבודת הכרם מהנקרא כרם וא"צ להאריך בזה. והנה זה ל' התוספתא בפ"ג מענין זה על הא דמיירי שם מכרם הנטוע שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב כורת מכוון ווף אינו מכוון ה"ז כרם נוף מכוון וכארת אין מכוון ה"ז אינו כרם וכן הביא לזה הרמב"ם ז"ל בפ"ז בהל' י' על הדין דלעיל ששנינו בפ' דלקמן כרם שנטוע בערבוביא אם יש בו לכוון שתים כנגד ג' ה"ז כרם וכו' היו העיקרים מכוונים והנוף אינו מכוון ה"ז כרם וכו' ואם כן הרי מבואר לפניך פי' המכוון דקא"ר יונה הכא דבשהכרתים והיינו העקרים של כרם זה ושל כרם שבצדו מכוונים הם או נחשב בין הכרמים כבתוך הכרם לדון בו דין קרחת ויאסר עד ט"ז אבל בשאין הכרתים מכוונים ובהכי מיירי לר' יהודה אינו נחשב לכרם אחד דאפי' בתוך הכרם עצמו אם הוא בערבוביא צריך שיהיו העיקרים מכוונים שנוכל לכוון בו שתים כנגד שלש ומכל שכן בין הכרמים להחשיבו למקום הפנוי כבתוך הכרם אחד ולדון בו דין קרחת הכרם וזהו פי' המוכרח בענין זה ואין לנו בסדר השורות כלום יהיו נטועים שני הכרמים ממזרח למערב או שניהם מצפון לדרום לא איכפת לן מידי בזה כי אם שיהו העקרים של כרם זה ושל כרם שבצדו מכוונים זה כנגד זה עד שנוכל לכוון משניהם שתים כנגד ג' מכוונים אז נידונים הן ככרם אחד לענין מקום הנחרב בתוך האמצע שניהם להיות לזה דין קרחת הכרם לר' יהודה:

פנ

## מהר"מ די לונזאנו

כשאין הכרתים. נגזר מלשון הנאמר בב"ר בענין עץ חיים לא סוף דבר נופו אלא כורתו ופה הבליעו הו"ו שהוא מאותיות אהו"י ועי' בהלכה ח' ופ"ה סוף

## פירוש מהרא"פ

לעבודה ולב"ה ד"א ונפתייר לתרווייהו מ"א [נ"א ה"ג לב"ש שש אמות ולב"ה ד"א וסיומא דמלתא דר' יוחנן היא] : והתנינן לקמן במתני' וקאי נ"כ אדברי ב"ש המוזכר ברישא והלא לב"ש עבודת הכרם שמונה אמות וס"ל למימר הזורע ח' אמות: נימר יש לנו לומר דשנה כב"ה משום דלב"ה הוא ד"א לפיכך אמר הזורע ד' אמות שהרי תנינן לקמן בפרק איזה ערים כו' וזה ע"כ לב"ה דלב"ש בלא ערים נמי הא ס"ל לב"ש סולה א' כרם: שנייא היא אין משם ראייה שמשנית אליבא דב"ס דאף לב"ש לכי הכרמים עומדים מעוקמים הגפן הב' והד' יוצאים לחוץ ואין פומדים בשוה בשורה ואף לב"ש אינו כרם כה"ג אם לא ע"י הפירכסין: תרתי נבלעים ע"י עקימתן של שתיים כדפרישית: (ע"כ שייך לדף) לא סוף דבר גדר לאו דווקא גדר קתני מתני' דסתמא כל אבנים אלא אפי' פסים אם אין בין פס לחבירו ג' טפחים דכל הפחות מג' כלבוד: אפי' קמה אפי' קשין הרי הן כגדר ולא לענין שיציל גפנים לתבואה שהרי הקמה עצמה אע"פ שאינה מתקדשת [פי' בקמה יבשה כל צרכה כמ"ש סוף פרק המבכרין] איסורא מיהא איכא וקי"ל שאין האיסור נעשה מחיצה להציל אלא לענין זה נעשית ליאסר שאם היקף בקמה גפנים ותבואה אע"פ שיש ביניהם כשיעור הפסקה מלרפן הקמה ואסכן: ואתיא כי האי בפ' ח': סברין תימר והן לכנן בבבית המדרש הוכיחו מדר"ח מדאמר אין האיסור להציל משמע דווקא להציל לא אבל לאיסור נעשית מחיצה: על דעתה דר"י פשה למחול הכרם כקרחת שבתוך הכרם: ויוסר בט"ז כדין קרחת: הכריתים הגזע מכוונין אבל אם הם מכוונים בשוה של כרם זה ושל זה ולא אילו ממזרח למערב ואילו מלפון לדרום אוסר בט"ז: ה"ג מהו עד שיהא מוקף גדר מד' רוחותיו שאז דווקא נקראת מחול הכרם לת"ק או אפי' מרוח אחת



מן

מארבע רוחותיו. מן מה דתנינן בין שני כרמים הדא אמרה אפילו מרוח אחת עד שיהא מוקף גדר כל אותו הרוח. נישמעינה מן הדא דאמר רבי זעירא ר' יסא בשם רב מתנה אין זנב לכרם גדול ולא מחול לכרם קטן. אין זנב לכרם גדול שאי אתה זקוק לו. ולא מחול לכרם קטן לוסר חוצה לו יותר מתוכו. תוכו שמונה וחוצה לו שתים עשרה. ואי זהו כרם קטן שלש כנגד שלש. הא שלש כנגד שלש יש לו מחול: אמר רבי זעירא הדא אמרה עשה פסין כנגד שלש גפנים יש לו מחול. רבי יודן בעי עשה גדר לפנים מגדר

מן מה דתנינן בין שני כרמים. ופשיט לה ממה דתנינן לר' יהודה בין שני כרמים ור' יהודה אדברי ת"ק קאי דמה דהת"ק קרי מחול לדידיה הוא גדר הכרם וצריך שיהיה זה בין שני כרמים ולא בין גדר לכרם א"כ הדא אמרה דלת"ק אפי' אין הגדר אלא מרוח אחת כמו בין הכרמים לר' יהודה שהיא מרוח אחת דהא לא קאמר בכרם בתוך הכרמים: עד שיהא מוקף גדר כל אותו הרוח. כלומר ועדיין תבעי לך אם צריך שיהא מוקף הגדר על פני אורך הרוח או דנימא דאפי' אין הגדר אלא בחצי אורך הרוח או במקצתו יש לו ג"כ דין מחול שאסור להביא זרע כנגד הגפנים של כל אותו הרוח עד רחוק י"ב אמה ואף במקום שאין הגדר מגיע לנגדן: נשמעינה מן הדא. דר"ז דלקמן: אין זנב לכרם גדול. כהאי דתנן לקמן הנוטע שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב הרי זה כרם וקאמר רב מתנה דזהו דוקא בכרם קטן שאין בו אלא חמשה גפנים בהא בעינן שיהא נטוע כך ובא' יוצא זנב ולא בינתיים ולא באמצע אבל בכרם גדול שיש בו הרבה שורות מהגפנים לא בעינן שיהא אחד יוצא זנב כדמפרש לקמיה שאי אתה זקוק לו לפי שיש בו שורות וגפנים הרבה ובלא כך נקרא כרם ולא מחול לכרם קטן כדמפרש ואזיל דכרם קטן הוא כשאין בו אלא שש גפנים ונטוע בשתי שורות שלש כנגד שלש הלכך אין לו דין מחול הכרם כדלקמיה: לוסר חוצה לו יותר מתוכו. כלומר שאם אתה אומר שיש לו דין מחול א"כ אתה מחמיר לאסור חוצה לו יותר מתוכו שהרי תוכו בין השורות שמונה אמות הוא דבעינן שיהא מותר להביא זרע לשם כדתנן לקמן בסוף פרקין הנוטע את כרמו על ח' אמות מותר וא"כ אינו אוסר בין השורות אלא עד שמונה וחוצה לו יהא אסור עד י"ב בתמיה הא בתוכו יש כאן גפנים מב' הצדדין וחוצה לו אין גפנים אלא מצד אחד ומצד השני הוא הגדר דבשלמא בכרם גדול אע"ג דדינו נמי כן דאם הוא נטוע על ח' ח' אמות מותר להביא זרע בין השורות

וא"כ אמאי חולה לו בשתים עשרה הא לק"מ דבאמת כשהוא נטוע כך אין לו דין מחול כדאמרינן לקמן בפ"ז בהדיא כן וזהו ג"כ מה"ט גופיה שלא יהא חולה לו חמור מתוכו וכי אמרינן דיש לכרם גדול דין מחול בשהוא נטוע על פחות פחות משמונה אמות וא"כ בין כל השורות אסור להביא זרע לשם והשתא תוך הכרם חמור הוא דמשורה החיצונה זו עד שורה החיצונה השנית אסור להביא זרע וחוצה לו אין איסור אלא עד י"ב אמות אבל בכרם קטן שאין בו אלא ב' שורות אלו לא משכחת לה שלא יהא חוצה לו חמור מתוכו אלא ע"כ דאין לו דין מחול: הא שלש כנגד שלש. שיש כאן ג' שורות של שלש שלש גפנים יש לו דין מחול דמשכחת ביה תוכו חמור מחוצה לו כגון שהשורות נטועות בפחות משמונה אמות וכדאמרן: א"ר זעירא הדא אמרה עשה פסין כנגד שלש גפנים יש לו מחול. כלומר אפי' בכרם גדול שיש בו כמה שורו' מהרבה גפני' ועשה פסין והוא הגדר וכדאמרינן בריש הלכה דלעיל לא סוף דבר גדר אלא אפי' עשה פסין ואין בין אחד לחבירו ג"ט נידון כגדר ודייק ר' זעירא מדלא קפדינן הכא אלא על שלש שורות של שלש גפנים ולא על הגפנים וכשהם כרם גדול שנטועין השורות של חמש חמש גפנים כדתנן לקמן הנוטע שורה של חמש גפנים וכו' ש"מ דבמנין גפנים ליכא קפידא אלא עד שלש גפנים דשלש הוא דבעינן מדלא דייק אלא הא שלש כנגד שלש ולא קאמר הא שלש שורות של שתים שתים א"כ שמעינן דשלש בעינן אבל לא יותר והשתא שמעינן נמי דהגדר נגד שלש גפנים סגי לדין דמחול ונפשטה הבעיא דלעיל דלא בעינן שיהא הגדר על פני כל אותו הרוח אלא אפי' אין הגדר כ"א כנגד שלש גפנים שבשורה החיצונה יש לזה דין דמחול ואסור להביא זרע עד שיהא שם שתים עשרה על כל פני אורך השורה ואף שלא כנגד הגדר: עשה גדר לפנים מגדר. מהו להביא הזרע בין הגדרות אם הוי כחוץ לגדר או לא: ואמר

## מראה הפנים

מן מה דתנינן בין שני הכרמים וכו'. כדפרישית דמדר' יהודה נשמע להת"ק דאין חילוק בין הגדר מרוח אחת או שהוא מקיף את הכרם סביב וכך הם דברי הרמב"ם שם כמבואר בדבריו וכדמסיק הכא מיהו בהא דפשיט הכא דלרב כרוח אחת א"צ שיהא הגדר על כל פני אותו הרוח אלא אפי' אם אין הגדר אלא כנגד ג' גפנים יש דין מחול לכל הגפנים שבאותו הרוח ואף שאין גדר כנגדם לא פסק הרמב"ם כן שהרי אפילו אם הגדר פחות משיעורו הוא אין לו דין מחול כדכתב שם בהל' י"ד ומכ"ש שלא נדון הגפנים שלא כנגד הגדר כאותן שהן כנגד הגדר שיהא להן דין מחול ואם היה הדבר כן היה צריך לבאר זה בפירוש אלא דנראה דאין דעתו ז"ל כן וטעמו דכל פשיטות הבעיא בענין זה כדמסיק הכא מדר' זעירא לא אזלא הא אלא אם אמרינן דא"צ שיהיה הגדר שלם אלא אפי' פסין כדקאמר בהדיא עשה פסין כנגד ג' גפנים וכו' וכמו שתמצא הכל מבואר היטב בפנים וזה לשיטת האי ש"ס דס"ל דאפי' פסין שאין ביניהן ג"ט הוי כגדר גם לענין דין מחול וא"כ ממילא מוכח דלא בעי להגדר שיהא על כל פני הרוח אבל אין שיטת הש"ס דילן כן אלא דבעינן כותל גבוה י"ט ורחב ארבעה וכדמוכח מההיא דעירובין דמחיצה מעלייתא בעינן לענין דין מחול וכמו שנתבאר בהל' דלעיל בד"ה לא סוף גדר ע"ש וא"כ שמעת מינה דבעינן שיהא הגדר על כל פני אותו הרוח שהרי הא דבעינן כותל רחב ד' משום דאמרי' דד"א לגבי גדר אפקורי מפקר להו ולא מיזדרען משום דווסא וא"כ בעינן ג"כ שיהא שלם ועל כל פני הרוח ולא גדר של פסין דניתרת בעלמא כאין הפרוץ מרובה וכן בעינן שיהא על כל פני הרוח דאי לאו הכי לא חיים משום דווסא בגדר שהוא נעשה בפרצות פרצות ולא בגדר שאינו אלא כנגד מקצת הגפנים וזה מבואר מהחילוק שבין הגדר בדין המחול ובין הגדר שהוא מפסיק בעלמא כמוזכר לעיל ובזה הראה שדעת הרמב"ם מבוארת בעקרי דינים הללו וכן בהא דיתבאר לקמן:

ואיזהו כרם קטן וכו'. כבר זכרתי מזה בריש פרקין והנני מבאר לך כאן עיקרן של דברים להבין דברי הרמב"ם בפ"ז כפי מה שנלמד הכל מסוגיות דהאי תלמודא. כרם קטן נקרא אם הוא נטוע שתי שורות לבד ובכל שורה ג' גפנים או יותר אבל לא פחות מג' גפנים וכן אם אינו אלא שורה אחת אינו כרם כלל כב"ה במתני' ה' לקמן וג' גפנים בכל שורה נלמד מכאן דקאמר ג' כנגד ג' אין לו דין מחול ש"מ דדין כרם מיהת יש לו שצריך להרחיק הזרע ממנו ד' אמות וממילא שמעינן דפחות מג' גפנים בכל שורה אינו כרם כלל אלא כגפן יחידית דיינינן ליה וא"צ להרחיק ממנו כ"א ו"ט ונמצינו למדין דלא פחות משמשה גפנים בעינן שיהא נקרא כרם ובלבד שיהו נטועין בשתי שורות ומצינו עוד דנקרא כרם אע"פ שאין בו אלא ה' גפנים וזהו כדתנן במתני' ו' כנוטע שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב משום דהגפן החמישי הזה שהוא יוצא זנב מן ב' השורות נחשב לכאן ולכאן והוי כאלו הן שלש גפנים בכל שורה ואם הוא נטוע מג' שורות ולמעלה זהו נקרא כרם גדול ובלבד שיהו בכל שורה ושורה לא פחות מג' גפנים וזהו נלמד מדקאמר הכא בהדיא הא שלש כנגד ג' כנגד ג' יש לו מחול מפני שהוא כרם גדול ודוקא בג' גפנים בשורה או יותר ונמצינו למדין דכמו בשתי שורות של ג' והוא כרם קטן ואין לו דין מחול כך הוא אם יש בכל שורה הרבה גפנים דין אחד יש לו שכל זמן שאין בו אלא שתי שורות נקרא כרם קטן דלא קאמר הכא דיש לו מחול אלא דוקא כיש בו ג' שורות ולא תיקשי דאם כן אמאי לא קאמר סתם איזהו כרם קטן כל שאין בו אלא שתי שורות דהא ליתא דעיקר הדין בא להשמיענו דלא נקרא כרם כלל עד שיהא בו ג' גפנים בכל שורה מב' שורות ואז נקרא כרם אבל כרם קטן נקרא לענין שאין לו מחול ועוד דזיל בתר טעמא דקאמר מפני מה אין מחול לכרם קטן שלא יהא חוצה לו חמור מתוכו דתוכו ח' וחוצה לו י"ב וא"כ כל שאין בו אלא שתי שורות שייך ביה האי טעמא גופיה ואפי' יש עשרה גפנים או יותר בכל שורה שאם אתה אומר יש לו מחול א"כ תוכו קיל מחוצה לו וזהו נגד הסברא כמבואר בפנים וממילא שמעינן נמי דאם יש בו ג' שורות ודאי יש לו מחול דזהו כרם גדול כדאמרן ושמעינן עוד דבכרם גדול ג"כ מצינו דאין לו מחול והיינו אם נטוע על ח' ח' אמות הדין הוא דמותר להביא זרע בין השורות דזה אין לו דין מחול מה"ט נמי שלא יהא חוצה לו חמור מתוכו וכדקאמר בהדיא לקמן בפ"ז בהל"ג ושמעינן עוד מהאי גופה דכרם שהוא נטוע על ח' אמות דאע"פ שבין השורות מותר להביא זרע בהרחק ו"ט לחוד מ"מ חוצה לו צריך להרחיק הזרע ד"א כמו בשאר כרם דאל"כ מאי האי דקאמר לקמן בפ"ז שאין לו מחול תיפוק ליה דאינו נקרא כרם כלל שהרי סומך לו הזרע אף בחוצה לו אלא ודאי דלענין זה נשאר לו דין כרם שצריך להרחיק הזרע מחוצה לו ד"א ובזה מתבארין הן דברי הרמב"ם ממש רוב הדינין במ"ש בפ"ז. כתב בתחלת הפרק דין הרחקה מהכרם ומגפן יחידית ושאין נקרא כרם עד שיהו בו שתי שורות זה מבואר. ומ"ש שבכל שורה יהיו ג' גפנים או יותר זה נלמד מהכא וכדאמרן. וכן במה שהתיר להביא זרע כשיש בין השורות ח' אמות כבר נתבאר הוא ובהדיא איפסקא הלכתא הכא כר"מ ור"ש בסוף פרקין כזה וכמ"ש שם בהלכה ב' וג' בשתי שורות שאין ביניהן ד"א אינו כרם ובג' שורות הוו כרם דרואין את האמצעיות כאילו אינם. פשוט הוא דפסק כחכמים בזה הוי בפרק דלקמן בהלכה ב' דלא כמ"ש הכ"מ דפסק כר"ש ועיי"ש והתי"ט בפ"ה האריך בזה וא"צ אריכות דברים כלל דהא בהדיא אמרו רואין את האמצעיות כאילו אינן וזה לא שייך כ"א בכרם של ג' שורות או יותר דבשתים אין כאן אמצעיות ועוד דאם רואין את השורה השניה כאילו אינה אין כאן אלא שורה אחת ואינו כרם בפחות מב' שורות ומ"ש בהלכה ד' בכרם שהוא נטוע על ח' אמות שמותר להביא זרע בתוכו בהרחק ו"ט אבל חוצה לו אסור עד ד"א וכתב הכ"מ בשם הר"ב"ד עלה לא מצאתי עיקר לזה בירושלמי וכו' והכ"מ הניח זה בצ"ע וזה כבר נתבאר בדברינו דלעיל דיש לו עיקר מההיא דפ"ז דקאמר בכרם כזה שאין לו דין מחול וא"כ הגע עצמך דדין כרם יש לו לענין שצריך להרחיק מבחוץ ד"א וזה ברור וא"צ לכפול בדברים ושארי דינים הם מתבארים שם ומ"ש בהלכה ז' בדין שתים כנגד שתים וכו' וה"ז נקרא כרם קטן פשוט הוא דאף זה נקרא כרם קטן לענין שאין לו ג"כ דין מחול כמ"ש לקמן והכא אשמעינן דמיהת כרם נקרא לענין שצריך להרחיק ממנו ד"א ואח"כ בהלכה י"ב שכתב לדין מחול שם ביאר דכרם קטן אין לו דין מחול וסתם וכתב משום דכרם של שתי שורות נמי בכלל דאין נקרא כרם גדול אלא בג' שורות או יותר ובזה אזדא ליה ספיקא דהכ"מ שהביא ההוא שלש כנגד ג' כנגד שלש דהכא (ויש שם חסרון בדבריו בטעות הדפוס) וכתב ואיני יודע למה השמיטו רבינו דלא השמיטו אלא ג' שורות כרם גדול הוא וכבר ביאר למעלה דהפחות פחות שנקרא כרם הוא שיהא בו שתי שורות וכל שורה ג' ג' גפנים ולא פחות וכן אם הוא נטוע ב' כנגד ב' וא' יוצא זנב דהוי כשתי שורות של ג' ג' כמו שהסברנו לעיל וכל זה נקרא כרם קטן ואין לו מחול א"כ היותר בשורות והוא שיש בו ג' שורות ולא פחות מג' ג' גפנים בכל שורה זהו כרם גדול ויש לו מחול ומזה תדע שהכל נתבאר בדבריו וכבר באהרנו לעיל דבשתי שורות אין חילוק בין אם אין בו אלא ג' ג' בכל שורה ובין יש בכל שורה הרבה גפנים דאין לו מחול דזיל בתר טעמא ובזה נתבארו כל אלו הדינים השייכים לענין זה ודיני הגדר כבר נתבאר בדברינו לעיל בהלכה ב' בד"ה לא סוף דבר גדר וכו' ובשארי דיבורים שציינתי שם:

הדא אמרה עשה פסין כנגד ג' גפנים יש לו מחול. מזה כבר נתבאר לעיל בד"ה מן מה דתנינן בין שני הכרמים וכו' ובמקומות המצויינים שם דבהאי דינא דפסין נקרא גדר לענין דין דמחול פליג ש"ס דילן אהכא כדמוכח מההיא דעירובין (דף צ"ג) וא"כ אין לנו ללמוד לדינא מהא דר' זעירא דהכא ודיוקי' דדייק מדלא נקט אלא ג' שורות של ג' ג' וכדפרישית בפנים ג"כ יש לדחות דהיא גופה קמ"ל דבעינן ג' גפנים בכל שורה ושורה שיהא לו דין כרם גדול לענין מחול ואם יש יותר לגפנים בכל שורה חד דינא אית להו וכמו בשתי שורות חד דינא אית לי' בין אם הן של שלש ובין אם הן של ד' ותמש ולמעלה הכל נקרא כרם קטן ואין לו מחול כמבואר לעיל כך הוא בג' שורות דאין חילוק בין אם הן של ג' ג' או יותר דנקרא כרם גדול ויש לו מחול ושל ג' ג' לרבותא קאמר ולעולם בעינן הגדר כנגד כל הגפנים שיש בהשורות אלא דר"ז דדייק הכי לפי סוגית

**שנויי נוסחאות** (סו"ו) אתה כד"ו את. (סו"ט) שלש כנגד שלש כד"ו שלש כנגד שלש כנגד שלש.

## פירוש מהרא"פ

מן מה דתנינן לר"י דמחול הוא בין שני כרמים אע"ג דאין הכרמים מקיפין מכל צד אפ"ה ה"ל מחול ה"ה לת"ק אפילו גדר מרוח א': עד שיהא כו' אי צריך לכל אותו רוח או אפילו מקצתו: שאי את זקוק לו אין אתה צריך שתים נגד שתים וא' יוצא זנב אפי' אינה על צורה זאת הרי זו כרם דלא מצריכין צורה זאת רק בכרם קטן של ה' גפנים: לוסר שיהא אסר: תוכו שמונה עד שמונה שאם נטען מתחלה מעט פחות משמונה אוסר ומקדש עד שמונה אבל שמונה חוץ מן מקום הגפנים אינו אוסר כלל כדתנן במתני' לקמן וחוצה לו אוסר עד י"ב אם אתה נותן לו דין מחול: ה"ג בכ"מ הא ג' כנגד ג' שלש שורות של שלש גפנים הוא גדול: ה"ג ואמר ר"ז הדא אמרה עשה פסים בכרם גדול נגד ג' גפנים יש לו מחול ש"מ דלא בעינן כל הרוח רק נגד ג' גפנים, דלא גרע מג' שורות של ג': עשה גדר לפנים מגדר והחיצון אינו י"ב אמות מן הכרם מהו שיהא מותר לזרוע בין הגדרים אי נימא כבר נאסר המקום ההוא או נימא שחוזר והותר ואמר רבי יודן עצמו ופשיט בעייתו אם יש שם ג"ע מותר שהגדר מפסיק ואי לאו שבינן הכל כא' דכל פחות מג' כלבוד דמי ובטל

## הר"א בגריידץ

שלש כנגד שלש. נ"ב שצריך להיות שלש כנגד שתים וע' מ"ש בגליון המשניות [וזה לשונו שם ויש להבין בזה ממה למד הירושלמי לחלק בין ו' בכל גונא ובין ה' ביוצא זנב שהוא מכח לשון המשנה. ומעתה יש לראות בירושלמי ריש פ"ד דאיתא אין זנב לכרם גדול ולא מחול לכרם קטן וכו' ואיזה כרם קטן שלש כנגד שלש הא כנגד שלש יש לו מחול ואינו מובן כלל והמפרש הביא דהכ"מ גריס הא ג' כנגד ג' וכ"ה בכ"מ הי"ג וגם זה לא ידענו וכתב המפרש דהכוונה שלש שורות שבכל א' ג' גפנים אשר לא אפשר להעמיד כלל בלשון זה. ונלע"ד להגיה כך ואיזה כרם קטן שלש כנגד שתים הא כנגד שלש יש לו מחול ע"כ וזהו לגמרי כמ"ש ובודאי היה גי' זו להרמב"ם בירושלמי. להכי כתב רק בה"ז דהוי כרם קטן. אבל כל שלפני זה הוי כרם גדול ורק מחלק בדינים בין ב' ובין ג' שורות. וגם הרע"ב שכתב במ"א כיון דליכא שלשה הוי ככרם גדול אינו ממעט ב' שורות שבכ"א ג' דה"כ גדול הוי ורק לאפוקי שתי שורות של ב' ב' שהביא לפני זה שם ומ"ש ברישא ב' שורות בלא זנב לאו דוקא אלא כונתו ללשון המשנה אם אין ביניהם הכי משמע. ודברי הכ"מ בה' י"ג קשה להבין ובודאי יש כאן איזה השמטה ומתורץ מה דקשה ליה למה השמיט הרמב"ם דברי הירושלמי. ולדברי אדרבא הביאו לגמרי בלשונו בד"א בכרם גדול דקאי על מקום שכתוב כרם סתם אבל בה"ז הוי כרם קטן ואין לו מחול והתנא סתם הדבר שכבר אמר ריש הפ' מחול הכרם דהוי בכרם גמור אבל זה אינו רק גם זה כרם איזו בכלל סתם הכרם והירושלמי מפרש הדין בהדיא ולמד זאת מלשון המשנה]: שם בהמפרש ד"ה ה"ג בכ"מ וכו'. נ"ב בכ"מ פ"ז ה"ג ה' כלאים יש גירסא זו אבל פירוש המפרש כדבריו אין להולמו וע"כ יש שם [בכ"מ] איזה השמטה: וכן

עין משפט נר מצוה

ז מיי' פ"ז מכלאים הט"ו טוש"ע יו"ד סי' רצו סט"ס

ח מיי' שם הט"ז טוש"ע שם ס"ו

ט מיי' פט"ז מה' שבת ופי"ז מסכת טוש"ע או"ח סי' שסב ס"י

י מיי' פט"ז שם הי"ח סמ"ג עשין דרבנן א טוש"ע שם ס"ה

מגדר ואמר אם יש שלשה טפחים מותר להביא זרע לשם ואם לאו אסור להביא זרע לשם. רבי יעקב בר אידי בשם רבי שמעון בן לקיש היה שם מקום שתים עשרה אמה ניטל המחול. אמר רבי חזקיה ובלבד שתים עשרה על שתים עשרה. אמר רבי מנא אפילו מיצר והולך:

## הלכה ב מתני'

[א] מחיצת הקני' אם אין שם בין קנה לחבירו שלשה טפחי' כדי שיכנס הגדי הרי זו כמחיצה [י] וגדר שנפרץ עד עשר אמות הרי הוא כפתח. יותר מיכן כנגד הפירצה אסור. נפרצו בו פרצות הרבה אם העומד מרובה על הפרוץ מותר ואם הפרוץ מרובה על העומד כנגד הפירצה אסור:

**גמ'** עשה פסין כנגד הבניין ויש בעומד ארבעה והעומד רבה על הפרוץ כנגד העומד מותר כנגד הפרצה אסור. עשה פסין כנגד הגפנים ואין בעומד ארבעה והפרוץ רבה על העומד. פשיטא כנגד העומד מותר כנגד הפירצה אסור. רבי שמעון בן לקיש בשם ר' יודה בן חנינה *נעץ ארבעה קנים בארבעה זויות שבכרם וקשר גמי מלמעלה מציל משום פיאה. אמר רבי יונה [י] כמחיצת שבת כן מחיצת כלאים. אמר רבי יוחנן מעשה שהלך ר' יהושע בן קרחה אצל רבי יוחנן בן נורי לנגנינר הראו שדה אחת ובית חבירתה היתה נקראת והיו שם פרצות יותר מעשר והיה נוטל אעין וסותם דוקרנין וסותם עד שמיעטן פחות מעשר. אמר כזה כן מחיצת שבת. א"ר זעירא מודה רבי שמעון בן לקיש לענין שבת שהפיאה מצלת יותר מעשר. א"ר חגי מתניתא אמרה כן *מקיפין [ד] שלשה חבלים זה למעלה מזה וזה למעלה מזה. אם אמר את שהפיאה מצלת יותר מעשר דיו חבל אחד. ר' יונה

---

ואמר. כלומר בתר דבעי הדר פשטה. ואמר דמסתברא אם יש ג"ט ביניהן מותר להביא זרע לשם דהוי חוץ לגדר הפנימי דמפסיק בין הכרם לבין הזרעים שמחולה לו אבל בפחות מג' הוי לבוד וכגדר אחד דמי והוי כזורע בתוך הגדר ולא מחולה לו: היה שם מקום שתים עשרה אמה ניטל המחול. כלומר דר"ל מפרש דהא דבעינן במחול שתים עשרה אמה לא שיהא שתים עשרה על כל פני אורך השורה נגד הגדר אלא אם היה שם מקום א' פנוי והוא רחב שתים עשרה אמה בין הכרם להגדר ניטל המחול מכל אורך השורה ומותר להביא זרע ואפי' במקום שאין שם שתים עשרה בין הגפנים להגדר ופליגי ר' חזקיה ור' מנא בהאורך של מקום שתים עשרה דקאמר ר"ל דלר' חזקיה ובלבד שיהא שם שתים עשרה על שתים עשרה דאז הוא מותר אפי' חוץ להמקום הזה ור' מנא קאמר דאפי' אין בכל האורך שתים עשרה רחב שתים עשרה אלא במקום אחד הוא רחב שתים עשרה ואח"כ מיצר והולך ג"כ הוא מתיר כל אורך השורה שחוץ למקום הזה וניטל המחול מחוץ להמקום ומותר להביא זרע ואפי' אין שם שתים עשרה רוחב:

הלכה ד מתני' שלשה טפחים כדי שיכנס הגדי. דזהו השיעור שיכול ליכנס הגדי בבת אחת וכל שהוא פחות משלשה שאין הגדי יכול ליכנס הרי זה כלבוד והוי' מחיצה: הרי הוא כפתח. ואפי' כנגדו מותר לסמוך ואם הוא יותר מעשר לא חשיב כפתח וצריך הרחקה כנגד מקום הפרוץ: אם העומד מרובה על הפרוץ מותר. ולפי המסקנא בפ"ק דעירובין דהלכתא כמ"ד עומד כפרוץ מותר הך רישא לאו דוקא היא אלא איידי דתני בסיפא ואם הפרוץ מרובה על העומד אסור כנגד הפרצה תני נמי ברישא עומד מרובה וה"ה אם העומד כפרוץ דמותר אף כנגד הפירצה: כנגד הפרצה אסור. עד שירחיק כשיעור אבל כנגד העומד לעולם הוא מותר: **גמ'** עשה פסין כנגד הבנין. אגדר שנפרצו בו פרצות והפרוץ מרובה על העומד קאי שאם עשה פסין מבפנים להגדר והעמידן כנגד הביניים והן הפרצות שבין העומדין ולא שהוסיף עליהן לסתום הפרצות אלא שהעמידן מרחוק מעט וכנגד הפרצות: ויש בעומד ארבעה. אפי' יש בעומד רחב ארבעה טפחים: והעומד רבה על הפרוץ. כלומר אע"פ שעכשיו אם נצרף הפסין להעומדין שבגדר יהיה עומד מרובה על הפרוץ אפי' הכי כנגד העומד שבגדר הוא שמותר לסמוך הזרעים וכנגד הפרצה אסור וטעמא דמילתא מפני מראית העין הוא שהרואה שסומך הזרעים אצל הגדר מבחוץ אומר שזה סמך עלמו על הגדר והרי הוא נפרץ והפרצות רבו על העומדין ולא ישגיח על הפסין שמבפנים שהן מרחוק: עשה פסין כנגד הגפנים. אבל אם לא העמידן כנגד הביניים אלא כנגד הגפנים וכו' כלומר בזה פשיטא הוא שכנגד הפרצה אסור הוא שהרי נשאר הפרוץ של הגדר רבה על העומד אלא משום אין בעומד ארבעה הוא דנקט דברישא הרבותא דאפי' בעומד ארבעה כנגד הפרצה אסור ואע"ג שהעמידן כנגד הביניים והכא קאמר דכנגד העומד לעולם מותר הוא ואפי' אין בו רוחב ארבעה ומה דקאמר פשיטא אכנגד הפרצה אסור הוא דקאמר וכדאמרן: מציל משום פיאה. משום צורת הפתח ועל שם שקולעין הגמי מקנה לקנה מלמעלן קרי ליה פאה מלשון פאה נכרית וכלומר דמציל והוי כמחילה סביב הכרם ומותר לסמוך זרעים מבחוץ: א"ר יונה. ובפ"ק דעירובין וכן בריש פ"ק דסוכה גרים נמי כאן ר' יוחנן ואיתא לכולא סוגיא דלקמן שם: כמחילת שבת. מה שנקרא מחילה לענין שמותר לטלטל בתוכה בשבת כן היא לענין מחילת כלאים שהא מחילה כזו הפסק בין הכלאים: לנגנינר. שם מקום: ובית חברתה היתה נקראת. על שם שהיו זורעין ממינין אחרי' בשדה שבלדה וסמוכה ומחוברת לזו וסמכו על הגדר שהיה מפסיק ביניהן והיה שם בהגדר פרצות יותר מעשר אמות והיה נוטל עלים ודוקרנין עלים משופין כמין דקר וסותם עד שמיעט על פחות מעשר ואמר כזה מהני נמי לענין מחילות שבת לסתום הפרצה היותר מעשר אפילו באלו עלים דקין כל שהן: מודה רשב"ל לענין שבת שאין הפאה מצלת יותר מעשר כנ"ל. וכן הוא בעירובין ובסוכה דאע"ג דלענין כלאי' קאמר לעיל נעץ ארבעה קנים וכו' מציל משום פאה והיינו לפי מה שהן ואפי' ביותר מעשר מודה הוא לענין שבת שאין צורת הפתח מתיר בפרצה שהיא יותר מעשר: מתני' אמר' כן. מהך מתני' ששנינו בעירובין שם שמעינן לה דאין צוה"פ מתיר ביותר מעשר דתנינן התם גבי שיירא שחנתה בבקעה מקיפין שלשה חבלים על היתדות זה למעלה מזה ובין חבל לחבירו פחות מג"ט והוי כלבוד וכן בין החבל התחתון לקרקע פחות מג"ט ושיעור חבלים ועוביין יתר על טפח שיהא בין הכל עשרה טפחים והוי מחילה לטלטל בתוכה ואם את אומר שהצורת הפתח מתיר אף ביותר מעשר למה לי ג' חבלים הרי די בחבל

עירובין יח. ירושלמי שם פ"א ה"ט סוכה פ"א ה"א.

עירובין טז ב

## מראה הפנים

סוגית דהאי ש"ס הוא דדייק דס"ל דפסין דין גדר להן כדקאמר בהלכה דלעיל לא סוף דבר גדר וכו' וכמבואר הכל לעיל ומזה תדע דגם דיני' דר"ל דלקמן היה שם מקום שתים עשרה וכו' ג"כ לשיטתא דהאי ש"ס דוקא הוא דכמו דס"ל דלא בעינן גדר נגד כל הגפנים ה"ה נמי איפכא ולקולא דלא בעינן הרחק י"ב אמות נגד כל הגפנים ולפיכך לא הביא הרמב"ם לכל זה דלא אזלא אלא לשיטתה דהכא וסוגיות הש"ס דילן פליגא כמו שבארנו לעיל דפסק כהאי דעירובין וא"כ בעינן גדר נגד כל הגפנים דאז יש לו דין מחול ואם נאמר כן לקולא מכ"ש דלא אמרינן כן כהאי דר"ל דבהרחק י"ב אמה במקום א' סגי ואפי' הוא שלא כנגד כל הגפנים אלא לחומרא ועד שיהא נגד כל הגפנים במקום דנוהג דין מחול נגד כל הגפנים: **ואם** הפרוץ מרובה על העומד וכו'. וכתב הר"ב אבל כנגד העומד מותר אם הוא רחב ד' וכו' וזהו דרך הר"ש שכתב כן וכתב התי"ט וטעמא ממתני' דלעיל ור"ל דכמו דלעיל בעי שיהא הגדר גבוה י"ט ורחב ד' למעלה דמקום חשוב הוא ה"נ כאן לענין שלא יהא העומד בטל במיעוטו צריך שיהא פני העומד רחב ד' דהוי מקום חשוב ומיהו כבר בארתי לעיל דלא קיימא הכי לדינא דלענין הפסק א"צ שיהא רחב ד' כ"א בגבוה י' סגי ואפי' ברחב כל שהוא ולענין שיהא בו דין מחול הכרם בהא הוא דבעינן שיהא ברחבו ארבעה בכותל שלם ומחילה מעלייתא דוקא הוא דנוהג דין מחול כמבואר הכל בהל"ב עיי"ש ד"ה לא סוף גדר וכו' והשייך לזה וכן הכא לא בעינן שיהא העומד רחב ד' לא לענין היתר כנגד העומד אם הפרוץ מרובה ולא לענין היתר בפרוץ כעומד למאי דקיי"ל כרב פפא ואפי' לרב הונא ברי' דרב יהושע דפליג בפרוץ כעומד לעולם לא בעינן שיהא בעומד רחב ד' וכדמוכחא הברייתא והסוגיא בסוף הלכה כמו שיתבאר לקמן וכן הרמב"ם ז"ל בפ"ז בהלכה ע"ו כדין משנתינו בהסיפא אם פרוץ מרובה על העומד לא כתב אלא שלא יזרע כנגד כל המקומות הפרוצים עד שירחיק כשיעור וא"כ כנגד העומד לעולם מותר ולא הצריך שיהא ברחבו ד' וכן מבואר מדבריו בהל' שבת בפ' ט"ז הל' ע"ו כדלא כתב גבי פרוץ כעומד למאי דקיי"ל דמותר ולא כתב הלא ובלבד שלא יהיה באותן הפרצות פרצה שהיא יותר על עשר אמות וא"כ בפרצות קטנות מותר פרוץ כעומד ואע"פ שאין בהן רחב ד' וכל זה מוכרח הוא לכ"ע כדלקמן בסוף הלכה ופשוט הוא דלענין שבת לא שייך האי דינא דכנגד העומד דאם הפרוץ מרובה אין כאן מחילה לטלטל בתוכה והר"ש שכתב כאן כנגד העומד מותר אם הוא רחב ד' אבל פחות מד"ט אף כנגד העומד אסור כדמוכח בשלהי פ"ק דעירובין גבי ג' מדות במחילות האמת דכך הוא מבמע מברייתא דגרים התם אבל לא קאי המסקנא הכי ועוד דרבנא מוקי התם להאי ברייתא דלא כהלכתא אלא כרשב"ג כמו שיתבאר בסוף הלכה ועיין לקמן ד"ה נמצא' אומר לענין כלאים מה שיתבאר שם בס"ד:

**מודה** רשב"ל לענין שבת שאין הפאה מצלת יותר מעשר. הכי אמרינן נמי אליבא דר"ל בפ"ק דעירובין (בדף י"א ע"ב) בהאי דקאמר ורמי דר"י אדר"י וכו' דאמר ר"ל משום ר"י בר חנינא פיאה מתרת לכלאים אבל לא לשבת ור' יוחנן וכו' ומשמע נמי מסוגיא דהתם דלענין כלאים מיהא מותר ביותר מעשר לכ"ע אם הפיאה היא מלמעלן וע"ש לפי המסקנא והרמב"ם ז"ל שתק מדין צוה"פ לענין כלאים ולא זכר כלל מהיתר זה ולכאורה טעמא כעי דהא מסוגיא דהכא וכן מסוגיא דהתם משמע דמהני מיהא מלמעלן ואף דלענין מלמעלן ומן הצד פליגי הסוגיות לפי פירש"י ז"ל שם והסוברים דכוותיה כמו שיתבאר בדבור דלקמן מ"מ לא כתב כלום מצורת הפתח גבי כלאים והתם בפשיטות מייתי להאי ברייתא היו שם קנים הדוקרנים ועשה להן פאה מלמעלה אפי' ביותר מעשר מותר ותוספתא היא בפ"ד דמכילתין והזרתי על כל הלדדין ולא מצאתי טעם לדעתו ז"ל כ"א שנאמר דסמיך אהא דקאמר הכא לקמן מאן תנא פיאה מצלת לא ר' יוחנן בן נורי אמר לי' אדהא תנא ומשמע דהכי קא"ל אין דלא מצינו לשום תנא דס"ל הכי אלא ר"י בן נורי כדקאמר בהאי עובדא דלעיל ומייתי לה נמי התם קצת בנוסחא אחרת וא"כ יחידאה היא ולא

שנויי נוסחאות (סו"א) ואמר בכי"ר נא'. (סו"ד) ניטל בכי"ר בטל. (גוכ"ע) שהפיאה בכי"ר שאין הפאה.

### פירוש מהרא"פ

פנימי למילון: היה שם מקום שתים עשרה אמה והיינו בין הגדלים ניטל המחול מלד הכרם ואפי' בסתייר מלד הגדר הפנימי לכרם י"ב אמות אסור שניטל המחול ונתון בין גדר לגדר [נ"א היה שם י"ב אמה כשיעור היתר מחול ועשה גדר לפנים מגדר ונתמעט המחול מי"ב אמות שאין בין גדר הפנימי לכרם י"ב אמות אמרינן כבר ניטל איסור המחול והשתא נמי מותר ועיקר]: **ואפילו** מיצר והולך שמתחיל י"ב ומיצר והולך וכיים בי"ב הולך: **מתני'**: **מחיצת** הקנים אם אין ביניהם ג"ט דכל פחות מג' כלבוד והוא שיעור כדי שיכנס הגדי: **הרי** זו כמחילה ומותר לסמוך בפנים מלד זה ותבואה בלד זה: **הרי** הוא כפתח ואפי' נגד הפתח מותר לסמוך אבל יותר מעשרה אמות לא חשיב כפתח וצריך הרחקה נגד הפרוץ: **ואם** הפרוץ מרובה על העומד נגד העומד מותר ונגד הפרוץ אסור ודוקא בשעומד ד' אבל אם אינו ארבעה אף נגד העומד אסור: **גמרא**: **ה"ג** עשה פסין נגד ביניין נגד האויר שבין גפן לגפן ולא עשה הפסק עיקר העומד נגד הגפנים רק נגד האויר שבינן אבל נגד העומד מותר שהרי הוא רחב ד': **מציל** משום פיאה כמו קליעת זמורה ומותר לסמוך זרעים חוץ לפיאה ובתוכה גפנים דהאי פיאה כואין אותה כמו צורת הפתח ואפילו פרצה יותר מעשר הרי היא מחילה בין הגפנים והזרעים: **במחיצת** שבת כן מחילת כלאים וכדמייתי בסמוך כל מה שהוא מחילה לשבת לטלטל בתוכה הוא נמי מחילה לכלאים להפסיק ולענין שבת לא הוי פיאה מחילה ה"ה לכלאים: **הראה** שדה מוקף גדר היתה אלא שנפרצו בה פרצות יותר מרוחב עשר וה"ה נוטל עלים וסותם הפרצה: **דוקרנין** עלים משופים מלמטה מלשון דקר נעוץ וסותם עד שמיעט הפרצה לפחות מעשרה ואז מותר לסמוך אפי' נגד הפרצה ואמר כזה כן הוא מחילה לשבת לטלטל בתוכה: **ה"ג** מודה הוא ריש לקיש לענין שבת שהפיאה אינה מצלת ביותר מעשר לטלטל: **מתני'** אמרה כן בפ"ק דעירובין דצריך ג'

### הר"א מגריידין

[וכן כתב בעל פני משה במראה הפנים] אבל כתבתי בגליון המשניות דל"ל שלא כנגד שתים והראתי שם שכן נראה הגירסא שהיה לפני הרמב"ם:

### מהר"מ די לונזאנא

שהפאה מצלת. עי' פירש"י עירובין דף י"א והרא"ש ובערוך:

### עמודי ירושלים

אמר ר' זעירא מודה רשב"ל לענין שבת שאין הפאה מצלת יותר מעשר כו'. עי' במראה הפנים שכ' ה"כ אמרינן אליבא דרשב"ל בפ"ק דעירובין די"א ע"ב בהאי דקאמר ורמי דר"י אדר"י כו' ע"ש. דבריו תמוהים דהא אדרבה מסקינן התם דגם רשב"ל מודה לענין שבת דגם ביותר מעשר מהני [צה"פ ורק במן הצד פליג עם ר' יוחנן. ועי' ברא"ש פ"ק

מסורת הש"ס

ירושלמי עירובין פ"א

יונה א"ר יאשיה בעי הדא פיאה מה את אמרת מלמעלן מן הצד . אין תימר מלמעלן הא כל שכן מן הצד . אין תימר מן הצד הא מלמעלן לא. אין תימר מלמעלן לא אמר רבי חגי כלום . מה נפשך אם מלמעלן הרי מלמעלן אי מן הצד הרי מן הצד : רבנין דקיסרין בשם רבי ירמיה תיפתר בעשויין כמין דוקרן . ר' זעירא רבי אבודמא דחיפה בשם רבי שמעון בן לקיש לגובה אפילו עד מאה אמה . אמר רבי יודן הדא דאת אמר לענין כלאים אבל לענין שבת לא תהא פיאה גדולה מן הקורה . אמר רבי יוסי היא כלאים היא שבת . על דעתיה דרבי יוסי מה בין קורה מה בין פיאה . פיאה אינה מצלת מרוח אחת עד שתהא מגופפת מארבע רוחותיה . קורה מצלת מרוח אחת . ואתיא כהדיא דמר רבי זעירא בשם רב המנונא הפיאה אינה מצלת עד שתהא מגופפת מארבע רוחותיה . א"ר בא בר ממל טיטרפליות שבכרמים אסור לטלטל תחתיהן מפני שהן סוף תקרה ואין סוף תקרה מציל משום פיאה . אמר רבי פינחס אתא עובדא קומי רבי ירמיה בארבעה עמודין ועליהן ארבעה פיסטליות והתיר לטלטל תחתיהן משום פיאה . רבי בון ורבנין בעון קומי רבי זעירא פיאה מהו שתציל בסוכה . אמר לון פיאה מצלת בסוכה . סוף סכך מהו שיציל בסוכה . אמר לון אין סוף סכך מציל בסוכה . מה בין זה לזה . זה נעשה לכך וזה אינו נעשה לכך . א"ר אבהו כל אילין מיליא לענין משא ומתן הא להורות אסור להורות . מה אם סוכה קלה את אמר אסור . שבת החמורה לא כל שכן . רבי בון בר חייא בעא קומי ר' זעירא מאן תנא פיאה מצלת לא ר' יוחנן בן נורי . אמר ליה אדהי תנא . *נמצאת אמר לענין כלאים כל הפחות משלש' כסתום . מג' ועד ארבעה אם העומד רבה על הפרוץ מותר ואם הפרוץ רבה על העומד אסור . מארבע ועד עשר אם עומד מרובה על הפרוץ מותר ואם פרוץ מרובה על העומד כנגד העומד מותר כנגד הפרוץ אסור . יותר מעשר אע"פ שהעומד רבה על הפרוץ כנגד העומד מותר כנגד הפרוץ אסור . לענין שבת כל הפחות משלשה כסתום . משלשה ועד ארבעה מארבעה ועד עשר אם העומד רבה על הפרוץ מותר ואם הפרוץ רבה על העומד אסור . יתר מעשר אע"פ שעומד רבה על הפרוץ אסור . ר' חנניה ר' יודה בר פזי בשם ר' יוחנן

 לית

**פני משה**

בחבל אחד שיקשור אותו בקנים שמכאן ומכאן ויהא ניתרת כל אורך המחילה בצוה"פ אלא לאו ש"מ דאין צוה"פ מתיר ביותר מעשר: הדא פאה מה את אמרת בה. כלומר דאיך הדין לעשות צורת הפתח אם מלמעלן על הקנים והיתדות או אם מן הצד: אין תימר מלמעלן. מהני הא שמענו דכ"ש דמהני מן הצד . שהחבל יותר סמוך לקרקע הוא אבל אין תימר מן הצד א"כ איכא למימר הא מלמעלן לא מהני שאינו נראה כל כך כמו מחילה: חסר כאן והכי גרסינן בעירובין וכה כה אין תימר מלמעלן יאות א"ר חגיי אין תימר מן הצד לא אמר ר' חגיי כלום. דבשלמא אי אמרינן דמלמעלן נמי מהני צורת פתח בעלמא שפיר קאמר ר' חגיי דממתני' מקיפין חבלים שמעינן דאינו מתיר ביותר מעשר מדלא קאמר דבחבל אחד סגי ויקשרנו למעלה על היתדות שמכאן ומכאן אבל אי אמרינן דדוקא מן הצד הוא דמהני בעלמא א"כ לא אמר כלום דלא שמעינן מידי מהאי מתני' כדמסיק לקמיה: מה נפשך. כלומר דמתמה הש"ס דמ"ש הא מה נפשך מוכחא מהתם דאי מלמעלן נמי מהני הרי מלמעלן יכול ג"כ לעשות אי מן הצד הוא דמהני הרי מן הצד מיהת יכול הוא לעשות אלא ע"כ דאינו מתיר ביותר מעשר ואמאי קאמרת דאין תימר מן הצד לא א"ר חגיי כלום: תפתר בעשויין כמין דוקרן. שהיתדות שמקיפין עליהן החבלים עשויין כמין הדקר הזה שהוא רחב מלמעלה והולך ומשפע עד שהוא דק ביותר והלכך הוא דקאמר דאי אמרת צורת הפתח דוקא מן הצד לא שמעינן מידי מהאי מתני' דאינו מתיר ביותר מעשר משום דהכא בכה"ג א"א לעשותו מן הצד הואיל והיתדות הן דקין מאוד מן הצד ואין החבל נקשר ועומד עליהן לפי שהולכין להיות משפעין משפעין והחבל נופל מעליהן עד למטה ולעולם אימא לך דבעלמא מתיר צורת הפתח אפי' ביותר מעשר: לגובה. מתיר צורת הפתח אפי' עד מאה אמה: הדא דאת אמר לענין כלאים דוקא. אבל לענין שבת לא תהא פאה גדולה מן הקורה שבמבוי שאינו מתיר אלא עד כ' אמה: אמר ר' יוסי דלא היא. דאין חילוק והיא כלאים והיא שבת דהדא דינא אית להו לענין גובה בצורת הפתח: על דעתיה דר' יוסי. א"כ מה בין קורה ומה בין פאה לענין שבת. וקאמר דהא איכא בינייהו דפאה אינה מצלת מרוח אחת כלומר אם כל הרוח פתוח הוא מלמעלה עד לארץ שאין

**קרבן העדה**

צורת הפתח מתיר עד שתהא המחילה מגופפת מארבע רוחותיה דנשתיירו שם גיפופין סמוך לקרקע אלא שאין גבהן עשרה טפחי' להיות נחשבין מחילה בהא הוא דמהני צוה"פ שלמעלה אבל קורה מצלת אף שהוא פתוח לגמרי מרוח אחת כדין קורה במבוי והא הוא דאיכא בינייהו לענין גובה בשבת: ואתיא וכו'. כלומר וכהאי מ"ד דס"ל הכי דאין צוה"פ מתיר בשהרוח פתוח לגמרי: טטרפליות שבכרמים. והכי איתא נמי בעירובין אבל בפ"ק דסוכה גרים שבכרכים והן הגזוזטראות היוצאין מכותלי הבתים אסור לטלטל תחתיהן מפני שהן סוף תקרה ולא נעשו משום היתר קורה א"נ סוף של הקורה עצמה היוצא מן הגדדי' והוא ג"כ נקרא סוף תקרה: ואין סוף תקרה מציל משום פאה בתמיה. דנהי דלא נעשו לשם קורה הא מיהת ליתהנו משום צוה"פ כשמגיעין סוף תקרה של לד זה ללד זה וכדאמר ר' פנחס דאתא עובדא וכו' ועליהן ד' פיסטליות כמו פסי קורה והתיר לטלטל תחתיהן משום צורת הפתח או משום פיאת התקרה דאמרינן פי תקרה יורד וסותם וה"נ כן: פאה מהו שתציל בסוכה. אי מהני צורת הפתח להיות נחשב דופן לסוכה ואמר להן מצלת: סוף סכך. היוצא מן הסוכה לחוץ מהו שיציל ויתיר גם מבחוץ משום סוכה: זה. צורת הפתח נעשה לכך להיות תחת דופן לסוכה אבל סוף סכך לא נעשה לכך להתיר מבחוץ: כל אילין מילייא. דאמרן לעיל בסוף תקרה לענין שבת לא אמרו אלא דרך משא ומתן בדבר אבל להורות להיתר למעשה אסור דק"ו מה אם סוכה קלה את אומר אסור סוף סכך שבת החמורה לכ"ש: מאן תנא פיאה מצלת. בכלאים לא ר' יוחנן בן נורי הוא דאמר הכי לעיל: א"ל אדהי תנא. ובעירובין גרים הדא תנא והיינו הך כלו' אין דהדא תנא הוא דס"ל הכי ויחידאה היא: נמצאת אמר לענין כלאים וכו'. מתוספתא היא דפ"ד אלא שבמתנית' קצת הנוסחא: מג' ועד ארבעה. ולא ארבעה בכלל: אם העומד רבה על הפרוץ מותר. אף כנגד הפרוץ: אסור. כנגד הפרוץ אבל כנגד העומד מותר: מארבעה ועד עשר. ועשר בכלל אם העומד מרובה וכו' מותר אף כנגד הפרוץ: לענין שבת וכו'. אין חילוק בין שהפרלה מג' ועד ארבעה ובין מד' ועד עשר אם הפרוץ מרובה על העומד אסור אף כנגד העומד דהא כיון שהפרוץ מרובה על העומד נתבטלה המחילה ולא שייך לענין שבת להתיר כנגד העומד וכן בשהפרלה

יותר

**מער"ת הערוך**

אמר ר' בא בר ממל טיטרפליות כו' בערוך (ע' טטפלאות) גרס אמר רבי אבא בר ממל טטפראות שבכרם אסור לטלטל תחתיהן מפני שהן סוף התקרה . ונראה שהן ז"זין שהן עשויין כסנפירין וכנפים לקורות אחד מפה ואחד מפה . ועוד לשון טט שנים כבתרון טט בגדפי . (ככתפי) פרעות סנפירין וכנפים בלשון פרס . (ועי' בעס"ש ערך טפף) שמביא נוסחת גירסת הירושלמי בעירובין (פ"א ה"ט) טטרפליות שבכרמים ובסוכה (פ"א ס"א עמוד ו') טוטרפליות שבכרכים (לריך לומר שבכרמים כלו' מבואות שבכרמים שפתוחות לארבע רוחות ויוצאין ובאין שמה לכל צד ופנה . (עיי"ש ועי"ש ערך גונגא) :

## מראה הפנים

ולא ס"ל כוותיה בעיקר היתר צורת הפתח לענין כלאים ומצינו כעין זה בהרבה מקומות בהלך הוא ז"ל בדרך הש"ס הזה במה דאינו מבורר להדיא איפכא בש"ס דילן דלא איתמר שהם הלכתא כוותי' דר"י בן נורי בהדיא ועוד דמשמע התם דר' יוחנן פליג וס"ל דכמחילת שבת דלא כך למחילת כלאים דלא והע"ג דבעי לשנויי לרומיא דר"י אדר"י דלעיל וקאמר לעולם מן הצד וכו' אהאי שינויא לא סמיך דדימויא בעלמא הוא דלעולם אימא לך אידי ואידי וכו' וכן אף להא דקאמר אי אמרת בשלמא התם על גבן וכו' וא"כ הא משמע דעל גבן ס"ל לר' יוחנן דמהני פאה בכלאים כדאמר לעיל לענין כלאים התירו לו וכו' איכא למימר דכל זה איתמר אליבא' דשיטת ר"י בן נורי בברייתא והכא מסיק דיחידאה הוא בענין זה:

אין תימר מלמעלן הא כ"ש מן הצד וכו'. והתם בדף הנזכר קא"ר חסדא צורת הפתח שעשאה מן הצד לא עשה ולא כלום ופירש"י ז"ל שמתח הזמורה מזה לזה באמצעיתו ולא על ראשיהן וכן דעת רוב המפרשים ז"ל וא"כ ודאי פליגא לסוגיא דהכא דמן הצד עדיפא ליה. ואף לפירוש הרמב"ם ז"ל דפי' מן הצד בקרן זוית כמבואר בדבריו בהל' שבת פ' י"ז קשה להשוות הסוגיות בזה למאי דמבואר מהכא וכן להא דקאמר הכא דצורת הפתח אינו מתיר אא"כ יש גפופין תחתיו לא שמענו לזה מהש"ס דילן ובענין חלוקי דינים דצוה"פ לענין שבת לדעתו ז"ל אין כאן מקומו וכן בענין דלקמן מסוכה ואם כה יאמר ה' לתנני ולהקימני בכוחי בעזרתו ובחסדיו המרובים לשם אבאר מעניינים אלו כיד ה' הטובה עלי. ודע דהתוס' שם ד"ה אלמא בעשר וכו' מפלפלין ומקשין אמאי גבי שיירא צריך ג' חבלים יעשו צוה"פ מד' רוחות וכו' והיא הכתת רב חגי דהכא דביותר מעשר לא מהני ואין להאריך כאן באין מקומו:

נמצאת אומר לענין כלאים כל הפחות מג"ט וכו'. בתוספתא פ"ד נמצאת אומר ג' מיני מחיצות כל שהוא פחות מג' וכו' ומייתי לה בפ"ק דעירובין בסוגיא דפרוץ כעומד (בדף טז) והגירסא במתניתא התם דגרים ומג' ועד ד' צריך שלא יהא בין זה לזה כמלואו וכו'. ואם היה פרוץ מרובה על העומד אף כנגד העומד אסור וכן היא הגי' בתוספתא ומותיב מינה לרב פפא דסבירא ליה פרוץ כעומד מותר ומשני לה מאי מלואו וכו' ורישא לרב פפא דוקא וסיפא לאו דוקא ולרב הונא בריה דרב יהושע איפכא הי' וכו' עד דמסיק הלכתא כרב פפא ונסבה מהאי ברייתא לגי' הגי' דהכא מוכח בהדיא דלא כדאינן בההיא דכנגד העומד ש ה' העומד רחב ד' דהא קאמר ומג' ועד ד' אם העומד רבה על הפרוץ מותר וכשהפרלה היא ג' והעומד מרובה מג' מותר הוא ולע"פ שאין בעומד מקום חשוב וכדדייק ר' יוחנן ובעי למימר דשאני מכאן הלי חלוקה כדקאמר לית כאן מג' ועד ד' וכו' כמבואר בפנים ורב הוא דמקיים לה וקאמר דמ"מ מכיון בהעומד רבה על הפרוץ מותר ואף שאין כאן בעומד רחב ד' והשתא הע"ג דרב ור' יוחנן הלכה כר"י מיהו הכא מתני' מסייעא ליה לרב דהא קתני אם הפרוץ מרובה על העומד כנגד הפרוצה



שנויי נוסחאות (סו"ד) שלמעלן לא אמר בכי"י מלמעלן יאות א"ר חגיי ואין תימ' מן הצד מלמע'ה לא אמר.

## פירוש מהרא"פ

[לע]שות מחילה למלטל והס"ד שהפיאה מציל לענין שבת דיו בחבל לעשותו למעלה כמין פיאה [ו]דלא מהני לענין שבת: מלמעלן מותחה הא דאמרת דלא מהני לשבת מלמעלה מותחה על [ק]נים או מן הצד דצורת הפתח מהני עפי מלמעלה ממן הצד: אין תימר כו' כלומר למאי [א]יירי מלמעלן גו מן הצד זה הוא נ"מ אי איירי מלמעלן ולא מהני כ"ש מן הצד דלא מהני אבל [מ]ן הצד י"ל מלמעלה מהני והא דמהני יותר מלמעלן משום דקנה מכאן וקנה מכאן והפיאה על גבן הרי היא כצורת הפתח אבל מן הצד אינו צורת הפתח דהכי תנינן בתוספתא דעירובין [ק]נים ועשה לכן פיאה מלמעלן הרי זו כצורת הפתח ומותר אפי' ביתר מעשר: ה"ג אין תימר מלמעלן כו' עוד נ"מ אם תאמר מלמעלן לא אמר רבי חגי כלום דמסיכי דייק ר"ת ממהני' [א]"כ שניא ליה בחד דמתני' מיירי מן הצד דומיא דשניים התחתונים ולכך צריך ג' לעשות מחילה משום מחילה משא"כ בפיאה דרים נקיט איירי בי' מיירי מלמעלה עד כאן דברי רבי יאשיה דמבעיא ליה [ה]ש"ס היא: מה נפשך הש"ס הוא דקשה על שבעיא הזאת דאמר דנ"מ דלא אמר רבי חגי כלום ולמה לא אמר כלום שסברי מתמ"כ קשה תסני ליה בחד אי מהני מלמעלה הכי יש שם אח[ד]

## עמודי ירושלים

פ"ק דעירובין (סי' י"ג) שהביא הירושלמי הזה ופירשו דמיירי בבקעה ובבבלי מ[יירי בחצר] ומבוי ובזה אינם סותרים הבבלי והירושלמי זה את זה. ועי' בק"נ שם דלהר"מ ש[...] בין בקעה לחצר מיירי הירושלמי בפרוץ מרובה על העומד ודברי הפ"מ [...]

## מהר"ם די לונזאנו

א"ל אדהי תנא. פירש זהו התנא או פי' זו היא הברייתא:

## עמודי ירושלים תנינא

סוף סכך. הרא"פ פי' (*) ס"ף סכך היינו פסל היוצא מן הסוכה ואין נראה דהא [...] קרי לפסל ס"ף סכך אלא ראשי פסל היוצאין מן הסוכה גם לפ"ז קשה לפרש ה[...]

[ומה בין] זה לזה והר"א בפירושו השמיט לפרש דברים אלו וזה נרס לו פירושו שפי' בסיף סכך ג[ם] סוף סכך גם מה שפי' בכל הש ניא אין נוח לי גם ש גיא דהכא ושבסוכה ש תרים פירושו ומה [...] [ע]יקר: (שירי קרבן עירובין פ"א): בג' ועד ד' וכו'. הרא"פ פי' (*) מג' ועד ד' וכו' אסור כנגד הפרוץ מד' ועד י' אם העומד מרובה על הפרוץ מותר אף כנגד הפרוץ [...] [מ]פי רבינו כמו בסיפא לענין שבת ע"כ ותימא עליו דהא פי' במתני' דכלאים כפי' הרע"ב דמג' ועד ד' אם הפרוץ מרובה על העומד אף כנגד העומד אסור א"כ לא מצי [...]

כלאים כא וכדפירשתי בסוכה: (שירי קרבן פ"א דסוכה)

(*) פי' מהרא"פ נדפס לקמן בעמוד ב'

עין משפט
נר מצוה

יא
א מיי' פע"ז מהלכה הי"ח סמ"ג עשין דרבנן א טוש"ע או"ח סי' שכב ס"ב

יב
ב מיי' פ"ז מכלאים ה"א טוש"ע יו"ד סי' רצו סל"ב

יג
ג מיי' פ"ו שם ה"ג טוש"ע שם סעי' ל"א

יד
ד מיי' פ"ו שם ה"א ג טוש"ע שם סעי' ל"ב

יותר משלשה היא אין כאן מחילה ואפי' העומד מרובה על הפרוץ אסור: לית כאן מג' ועד ארבעה. כלומר חלוקה זו ברישא לענין כלאים ליתא היא ולא מצינן למיתנייה דהא קתני אם העומד רבה על הפרוץ מותר ואם כן אם הפרצה היא שלשה שלשה והעומד הוא יותר משלשה מותר ואע"פ שאין בעומד רחב ארבעה ואמאי הרי יש כאן פרצה שלשה ואין כאן מקום ד' להעומד ולא הוי מקום חשוב להתיר בכה"ג משום העומד מרובה על הפרוץ אלא ודאי דהמי מהברייתא להאי בבא מג' ועד ד': מתיב ר' מנא. על הא דאמר ר' חנניה בשם ר' יוחנן והתנינן בעירובין שם מקיפין המחילה בקנים וכי קנה יש לו מקום חשוב והלא פחות מארבעה הוא ואעפ"כ מותר להקיף בקנים: א"ל לא תתיבני פחות משלשה. אל תשיבני מהאי דמקיפין בקנים דהפרצה פחות משלשה היא דהא קתני התם בהדיא ובלבד שלא יהא בין קנה לחבירו ג"ט וכל הפחות מג' כסתום הוא וכי קאמינא אנא על חלוקה דהאי ברייתא מג' ועד ד' דהפרצה שלשה היא ומן הדין הוא דבעינן שיהא העומד מקום חשוב וקתני להתירא בעומד מרובה בלבד: ר' יוסי בר בון בשם רב. ופליג אהא דרבי חנניה אלא דמ"מ דאע"פ שאין העומד מקום חשוב כיון שהוא רבה על הפרוץ מותר:

הלכה ה מתני' הנוטע שורה של חמש גפנים. משום דאשכחן דחמש גפנים כרם מיקרי כדתנן לקמן הנוטע שתים כנגד שתים וכו' להכי נקט חמש גפנים לאשמועינן אליבא דב"ש דסברי דהואיל ואיכא חמש אע"פ שנטען בשורה אחת הוי כרם וצריך להרחיק ממנה הזרע ד"א כדי עבודת הכרם: ובה"א אינו כרם: וא"צ להרחיק אלא ששה טפחים כדין גפן יחידית: עד שיהו שתי שורות. ובכל שורה ושורה ג' גפנים ולא פחות וכדאמרינן לעיל בהלכה ג': לפיכך הזורע ד"א. כלומר בתוך ד"א של עבודת הכרם: ב"ש אומר קידש שורה אחת. דכי אמרה התורה פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם שורה אחת הוא דמקדש ואוסר דמקריא כרם: ובה"א קידש שתי שורות. דאין נקרא כרם פחות משתי שורות דתבואת הכרם דאמרה תורה דמקדש שתי שורות הוא: גמ' והוא שזרע כנגד האמצעי. הא דאמרינן דלב"ש מקדש שורה אחת ולב"ה שתים דוקא אם זרע נגד כל השורה החיצונה וכנגד האמצעי דקאמר היינו אף כנגד הגפנים האמצעיים ולאפוקי אם לא זרע

לית כאן מג' ועד ארבעה. יש כאן פירצה ג' אין כאן מקום ד'. מתיב רבי מנא והתנינן א *מקיפין בקנים וקנה יש לו מקום. א"ל לא תתיביני פחות משלשה שכל הפחות משלשה כסתום הוא. רבי יוסי בי ר' בון בשם רב מכל מקום מכיון שהעומד רבה על הפרוץ מותר:

הלכה ג מתני' הנוטע שורה של חמש גפנים בית שמאי אומרים כרם. ובית הלל אומרים אינו כרם ב עד שיהו שתי שורות. *לפיכך הזורע ארבע אמות שבכרם בית שמאי אומרים קידש שורה אחת ג ובית הלל אומרים קידש שתי שורות: גמ' *והוא שזרע כנגד האמצעי. זרע כנגד האמצעי ד על דעתיה דבית שמאי אוסר את כל השורה. על דעתיה דבית הלל אוסר שלש כנגד שלש. זרע כנגד הבניין שבאמצעי על דעתין דבית שמאי אוסר שתים מיכן ושתים מיכן. חמישית אי זו היא נאמר אם היו זרעי' קרובין לאחת מהן הרי אילו אסורו' ואם לאו הרי אילו מותרות. על דעתי' דבית הלל אסור ארבע כנגד שתים. זרע

*) דף כ"ט ע"ג

אלא כנגד התחלת השורה מכאן או מכאן דאינו אוסר אלא את שכנגדו כדלקמן: זרע כנגד האמצעי. כלומר אם לא זרע אלא כנגד שלש גפנים האמצעיים בלבד ולא כנגד הגפן שבקצה השורה שמכאן ומכאן: על דעתיה דב"ש אוסר את כל השורה. דכיון דשלש גפנים נמי שורה מיקריא והזרע הוא כנגד שלש האמצעיים אוסר ג"כ את הגפנים שבקצה השורה מכאן ומכאן: על דעתיה דב"ה. דאוסר שתי שורות ושלש גפנים שורה מיקריא אוסר שלש שבשורה הראשונה ושלש כנגדן שבשורה שניה ובכרם שיש בו כמה שורות מיירי: זרע כנגד הבניין שבאמצעי. כלומר לא כנגד הבינים האמצעי ממש דא"כ הוה קשיא דאם אוסר שתים שמכאן ושמכאן מכ"ש דאוסר החמישית והיא הגפן האמצעי דיותר קרובה היא לזרע שבין הבינים או לכל הפחות שוין הן ועוד דלגפן החמישית והיא האמצעית הזרע הוא משני הצדדים שלה ופשיטא דאסורה אלא דמיירי שזרע בין הבינים שבגפנים שמכאן ושמכאן ולהכי קרי להו שבאמצעי מפני שהבינים הן באמצע של שתי שתי גפנים כזה: | | | | | על דעתיה דב"ש. דס"ל דבעלמא אוסר כל השורה והכא מכיון דלא זרע כנגד הגפנים עצמן אלא כנגד הבינים שלהן אוסר השתים מכאן ושתים מכאן דכל זרע שבין הבינים תופס הגפן שבצדה מכאן והגפן שבצדה מכאן: חמישית איזו היא. כלומר דכך שאלה היא והחמישית שהיא גפן האמצעית שבשורה איזו היא וכלומר מה נאמר בה: נאמר. דכך הוא אם היו הזרעי' של הבינים שאמרנו קרובים לאחת מהן והיינו לגפן האחת שהיא בצד האמצעית שמכאן ושמכאן וכגון שאין הזרע בינים ממש באמצע המרחק אלא יותר קרוב להגפן שבצד האמצעי מלגפן החיצונה שבקצה השורה: הרי אלו אסורות. כלומר כל הגפנים שבשורה אסורות ואף האמצעית החמישית וטעמא דהואיל והזרעים של הבינים קרובים ביותר לצד הסמוך של האמצעית מכאן ומכאן תופסים גם להאמצעית ולאוסרה כמו הגפנים שבצדדים: ואם לאו הרי אלו מותרות. כלומר החמישי' שבכן מותרת: על דעתיה דב"ה. דס"ל אוסר ב' שורות והכא דהזרע בינים הוא ואוסר הגפנים שבצדה מכאן ומכאן בהשורה הראשונה וכן אוסר הגפן שבשורה שנייה שהוא כנגד הזרע הבינים מכאן ומכאן והרי אסור ארבע כנגד שתים והיינו ד' גפנים בשור' הראשו' ושתים בשורה השנייה שהן מכוונים כנגד זרע הבינים שבראשונ': זרע

מסורת הש"ס

עירובין טז:

עדיות פ"ב מ"ג

## מראה הפנים

הפרצה אסור הא כנגד העומד מותר וא"כ משמע דכל היכא דהפרוץ מרובה אינו אסור אלא כנגד הפרוץ ובנגד העומד מותר ואע"פ שאין ברחבו ד' דהא סתמא קתני וכן אם העומד מרובה על הפרוץ דרישא דמתני' כל היכא דהעומד מרובה הוא מותר אף כנגד הפרוץ ואע"פ שאין בעומד רחב ד' והא דמשמע מסוגי' דהתוספתא ובדמייתי לה התם דבעינן שיהא העומד רחב ד' כדאיתא שם וכדפירש"י ז"ל בשיטת דמשני מעיקרא לרב פפא מאי מלוגין וכו' ויולא ושכי משמע ברייתא וכו' מהא לאו דיוקא היא תדא דכל הני שנויי למאי דבעי לשנויי מעיקרא הן כי היכי דלא תותיב לי' לרב פפא מהאי ברייתא ומתרץ לה נמי הכי ולמר הכי כדאיתא אבל להמסקנא דפסיק הלכתא כרב פפא ואע"ג דאהותב מברייתא אחריתא דמייתי התם וקאמר הש"ס תיובתא והלכתא ומשני אין משום דדייקא מתני' כוותיה דקתני התם ובלבד שלא יהו פרצות יותר על הבנין הא כבנין מותר וא"כ תו לא ילפינן מידי מהאי ברייתא דג' מדות דכמו דבפרוץ כעומד לא סמכינן אהאי דתני בברייתא משום דמתני' דייקא כרב פפא ואידחי ברייתא מקמי מתני' כן נימא אנן דבעינן שיהא העומד רחב ד' נמי לא סמכינן הברייתא דג' מדות משום דסתמא דמתני' דהכא דייקא דלא בעינן שיהא העומד רחב ד' לא בגוונא דהעומד מרובה דמותר הכל ולא בגוונא דהפרוץ מרובה דמיהת כנגד העומד מותר כדמוכח ממתני' וקתני סתמא דמשמע דבכל היכא ובכל גווני אמרינן הכי ואף שאין בעומד רחב ד'. ועוד כי מן דין הא מוכרח הוא דלא ילפינן מידי מברייתא דג' מדות דהא מקשינן שם הו רישא וסיפא אהדדי דרישא דקאמר פחות מג' מני רבנן הוא דאמרי פחות מג' אמרינן לבוד בלבוד לא היימא סיפא כל שהוא ג' ומג' ועד ארבעה אתאן לרשב"ג דאמר פחות מד' לבוד ומתרץ אביי וקאמר מדרישא רבנן סיפא נמי רבנן ומודו דכל למישרי כנגדו בי' היכא מקום ד' חשיב ואי לא לא ורבא אמר מדסיפא רשב"ג רישא נמי רשב"ג וכי קאמר לבוד הני מילי למעלה וכו' והשתא מדלא מוקי לה רבא להברייתא כרבנן דהא טפי ניחא לן לאוקמה כרבנן מדמוקי לה כרשב"ג ודלא כהלכתא ע"כ דלא ס"ל לרבא להא דאביי דבעינן מקום ד' למישרי כנגדו ומתו"ה ניחא ליה טפי לאוקמי כרשב"ג ודלא כהלכתא משום דלא ס"ל כסברת אביי ושמעינן מכל הלין דרבא דהלכתא כוותיה לגבי אביי לא ס"ל דבעינן שיהא העומד רחב ד' וברייתא דג' מדות בלא"ה דלא כהלכתא היא וכדרינן למתני' דהכא דסתמא דייקא דבכל גווני לא בעינן שיהא העומד רחב ד' וכדאמרן ובזה נתברר לן פיסקא דהרמב"ם דסתם וכתב בדין הזה ולא הצריך שיהא בהעומד רחב ד' כמו שזכרנו מדבריו לעיל ד"ה ואם הפרוץ מרובה על העומד ע"ש:

והוא שזרע כנגד האמצעי. ענין ביאור הסוגיא מפורש היטב בפנים וקרוב לזה פי' הר"ש ז"ל אלא במה שהביא גי' הספר בסוף הלכה שהיא איזו היא שלישית שבראשונה שניה שבשלישית (ובדבריו כתוב שליטית איזו וכו' וזה לא נ"ספת לן מידי והגפן השנית שנאסרה היא השלישית בשורה) ופי' שני' שבשלישית לפי שכשאתה מונה השורות ממזרח למערב הויא לה שניה שבשלישית. וזה קשה דא"כ נימא בראשונה נמי הכי לפי פירושו והיותר נראה דשלישית בשניה גרסי' כמו שכתבתי בפנים ועל החלוקה שלפניה קאי דהא הוא דאסרו ששה גפנים שבשתי השורות משא"כ בחלוקה זו דלא אסרי אלא יוצא זנב א' מכאן ולא הוו אלא חמשה גפנים וזה מבואר. והרא"ש ז"ל פי' בהמשנה בדרך רחוקה הרבה וכתב והר"ש הביא ירושלמי והפי' שפירשו אינו מובן ויש לפרשו יפה לפי מה שפירשתי והמשכיל יבין עכ"ד וכבר בארתי כל הסוגיא בפנים בביאור היטב ועל דרך היותר קרוב ובמילתא בטעמא ואין להאריך יותר בזה ונבאר מה שלמדין אנו לדינא מסוגיא זו הא דמשמע מהסוגיא דשתים כנגד שתים וא' יוצאת זנב דתנן היינו ג' בשורה א' ובשורה הב' שתים והן כנגד השתים שבשלש והשלישית שבשורה הא' היא הנקראת יוצאת זנב וזהו כפירש"י ז"ל בפ' עגלה ערופה (דף מ"ג) ודלא מוכח בסוגיא כאן וכן כל הסוגיא דהלכה דלקמן וכן הסוגיא דריש הפרק דלקמן דאי אתה יכול לפרשו יוצאת זנב כ"א בדרך הזה לפי משמעות הסוגיות והרמב"ם ז"ל שכתב בפירושו במתני' דלקמן וכן בחיבורו בפ"ז בדרך אחר דיוצאת זנב הוא כנגד הבינים של השתים כנגד שתים ובנוטע ג' בשורה זו ושתים כנגדן בשורה שניה קרא לזה אחת בינתים והיינו כרם וזהו נגד משמעות הסוגיות ואפשר דלא בא למעט אלא אם נטע השתים כנגד הגפנים שבקצוות של השלשה ולזה הוא נקרא בינתים כדכתב בפירושו שהתיבית היא בין השתים מאותן ד' גפנים אבל לא אם השתים הן נטועין כנגד השתים והחמישי' יוצאת זנב בהשורה וכך נראה מפירושו ומ"מ ה"ה לו לבאר זה בחיבורו ביותר ועיין מזה בדיבור דלקמן. והב' מה שנראה לכאורה מסוגיא דלין הזרע אוסר אלא כנגדו ממש דכך אמרו והוא שזרע כנגד וכו' על דעתיה דב"ה אוסר ג' כנגד ג' וכו' ומשמע דהגפנים שבהצדדין אינן נאסרין כלל ואפי' הן בתוך ד"א של הזרע והרמב"ם בפ"ו בהלכה ג' כתב בזורע חוץ לכרם וסמוך לו ה"ז מקדש שתי שורות של גפנים הסמוכות לזרע באורך כל הזרע ויתר ארבעה אמות חוץ לזרע וכו' והיינו גם מהצדדין מה שהוא בד"א של הזרע והרלב"ח ז"ל כתב על זה אף זו אין לו שורש ויותר היה לו לומר דהוא נגד סוגיא דגמרא וכדמשמע לכאורה מהסוגיא ומה שנוכל ליישב זה לפי דעת הרמב"ם דס"ל דהוא ז"ל פי' דהא דאמרו לב"ה אוסר ג' כנגד ג' לאו לאפוקי הגפנים שבשורה הראשונה הסמוכין להזרע מן הצדדין אלא דהא לפרש דלב"ש דקאמרי מקדש שתי שורות א"כ אוסר גם הג' שבשורה השניה ולא איירי הכא בהסמוכין מהצדדין והקרובין בתוך ד"א ויש קצת סמך לפי' זה מדקאמר לב"ש דהחמישית אם היו זרעים קרובין לאחת מהן הרי אלו אסורות ומשמע דהוי' לב"ש דמקילי קאמר דס"ל ללבוד לבינתיים הקרובין ומכ"ש לב"ה דמחמירי טפי דנאסרו הקרובין בתוך ד"א להזרע ועוד דכמו דאמרינן דהד"א שבכרם מקדשין לכל רוח ורוח

## פירוש מהרא"פ

ואי מהני מן הצד הכי יש שם מן הצד נ"כ ותשני ליה ממ"נ כחד דאכתי לא אסיק רבי יאשיה דאי איירי. לסוכה לענין שבת ליהוי מחילה לטלטל כ"ש דלא מהני דא"כ דהוי מחילה נעשית רשות היחיד [illegible] מדר"ל דה"ל כמין צורת הפתח ולמעלן על גבן ממש קאמר אבל אי עשאן כלאם הקנה מן הצד מרה"י לתוכה מותר וה"ה בשבת איכא איסור סקילה לא כ"ש דלא ליהוי מחילה בזמורים: מאן תנא אינו צורת הפתח: תפתר הא בשיטת דרבי יאשיה בעשויין כמין דוקרין ושם דוקרין נעשית הפיאה פיאה מגלת לא ר"י בן נורי דהכי תנינן בשמו בפ"ק דעירובין והלא לא התיר בשבת פיאה ד[illegible] לענין כלאים והכי תני בברייתא שהבאתי לעיל והטעם דצריכין דוקרין כדי שיוכל לשקען באכן שיכולין עליהם ישתם אבל פיאה לא והיאך פליגי עליה הני אמוראים ומתירים אפי' בשבת [ל"א מדלא לקבל דלת ונכיכים להיות חזקים ובריאים ושכי איתא בפ"ק דעירובין ואין להקשות אמתי יעשה אבל מחילת שבת משמע דיליף שבת מכלאים א"כ ה"ה פיאה מתרת בשבת וקשיא אדרבי אבהו] אינו שם [illegible] דוקרים אא"כ והתנא אשמועינן היכי דלית ליה דוקרין יעשה כו' ובסוכה הגירסא אינו תנא כלומר אידחי שתנא ולא קיי"ל כוותיה לענין שבת: נמצאת ט' ברייתא היא: מג' ולפי גירסת הש"ס זה פירשתי: לגובה אפי' עד מאה אמה אפילו נתן הקנים בקנים גובהן מאה הפרצה מג' ועד ד' העומד רבה על הפרוץ מותר אף כנגד הפרוץ: אסור כנגד הפרוץ [פירוש אמה מלמעלה: לא תהא פיאה גדולה יותר מן הקורה דכי נתן הקורה למעלה מד' אמה ימעט: פיאה נראה מתוך דאמר לעיל גבי פסין עשה פסין נגד הגפנים ואין בעומד ד' והפרוץ רבה על העומד איננה מלאת מרוח אחת אלא א"כ שהיא מגופפות מד' רוחותיה דאיכא היכרא טובא מאח"כ קורה מרוח נגד העומד מותר]: מותר אף כנגד הפרוץ וה"ה דהוה מצי לערבינהו כמו בסיפא לענין אחת מהני ואי נתנה למעלה מד' אין היכרא כלל מגופפת לשון סתימה כמו מגופת החביות ור"ל כשעשה ערבינהו הר"ש ז"ל ומוקי לה בעמוד ד' טפחים ואפשר דברייתא מיירי בפחות מד' בנגא ד' מד' רוחות הוא דמהני משום פיאה אבל מרוח אחת לא מהני פיאה: שיטרפלויות הטלין מחלקת בינייהם דהתם אפילו כנגד העומד אסור וקלא משמע כן פרוץ מרובה על העומד בכלאים היוצאים חוץ למחיצה הע"ג בבתוך הכרם מותר לטלטל נוהל ויש מחיצות נככרם. הפ"ס הטלין פחות מד' היא]: אע"ג שעומד רבה על הפרוץ אסור אף כנגד העומד: לית כאן מג' ועד היאך אסור לטלטל תחתיהן: פכטליות פילולין של קנים הם: שיציל בסוכה משום דופן: סוף מכאן מג' ועד ד' דלפ"ז משמע הא דקתני אם העומד רבה על הפרוץ מותר היינו אפי' לא יהיה שבל פסל היוצא מן הסכך אינו כדין הסכך הואיל והיא יוצא לאחורי הסוכה וגם נעשה הסכך רק לסוכה ד' וזה אינו דכל היכי שהפרצה ג' דלא הוה כלבוד אינו מותר בעומד מרובה אלא א"כ יהיה העומד ד' ולבנים: כל אילין מיליא כל אלו הדברים הנאמרים בהלכה כאן לענין פיסול ומשמע מתן בהלכה אבל טפחים אבל בבציר מזה לא והכי איתא בברייתא בפ"ק דעירובין: יש כאן פירצה ג' ואין כאן מקום ד' הלכה למעשה אסור לסירות. מכאן שהכי סוכה קל משבת הפ"ס לא מהני זמורה לענין דופן ואיך יהיה מותר אלא שמי מכאן מג' ועד ד': (עפ"כ עיין לדף כ"א): מקיפין בקנים וקנה יש [illegible]
בתמיה

זרע כנגד קרן הזוית. שבהכרם ועל דעתיה דב"ש איזו שורה אסורה שבלד זה או שבלד זה וקאמר זו וזו דמכיון דהזרע בקרן זוית הוא תופס את השורה שבלד זה ושבלד זה דכל קרן זוית נמשך לשתי הרוחות מכאן ומכאן: ע"ד דב"ה אוסר שתים כנגד שתים וא' יולא זנב מכאן וא' יולא זנב מכאן. שהרי לב"ה אוסר מה דנקרא כרם אליבייהו והיינו שתי שורות של שלש שלש גפנים דפחות מג' גפנים אינה נקראת שורה ואשכחן דשתים כנגד שתים וא' יולא זנב ג"כ נקרא כרם כדתנן במתני' דלקמן. ואם הזרע הוא כנגד אמלע השורה הוא אוסר שלש כנגד שלש שהן שתי שורות והכא שהזרע הוא נגד קרן הזוית א"כ בדין הוא שיאסר שתים משורה הראשונה ושתים משורה השניה הסמוכין לו והן שתים כנגד שתים ועוד לריך שיאסור א' יולא זנב מאלו השורות בענין דאע"ג דא' יולא זנב משורה האחת בלבד סגי שיהא נקרא כרם והוי כאלו כרם של שתי שורות של שלש שלש הכא אי אפשר בא' יולא זנב משורה האחת בלבד דמאי חזית לאסור היולא זנב משורה זו יותר מהיולא זנב שבשורה שבלדה שהרי הזרע הוא בקרן זוית ותופס האיסור בשורה זו כמו בשורה זו לפיכך אי אפשר בענין אחר אלא ביולא זנב משורה הראשונה ועוד ביולא זנב משורה השניה והיינו כמי שלש גפנים הראשונים של שורה ראשונה ושלש גפנים הראשונים של שורה שנייה והא דלא קאמר אוסר שלש שבזו ושלש שבזו משום דהואיל והזרע הוא כנגד הקרן הזוית לא אתיכן הכא אלא בתורת שתים כנגד שתים וא' יולא זנב שגם כן נקרא כרם אבל משום דלא נוכל לומר דאחד יולא זנב מהאחת בלבד סגי כדאמרן הלכך קאמר בהאי לישנא דלריך עוד אחד יולא זנב גם מכאן וזהו השלישית שבשורה זו והשלישית שבשורה שבלדה דכל אחת ואחת נקראת יולא זנב להשתים כנגד שתים כזה ° ° ° דהג' שבשורה האחד הוי יולא זנב לשתים כנגד שתים וכן ° ° תקח עוד להג' שבשורה השניה והוי ג"כ יולא זנב לשתים כנגד שתים דהיינו הך ובין הכל אוסר ששה גפנים הראשונים שבשתי השורות: זרע כנגד הביניים שבקרן זוית. בין הגפן של קרן זוית ובין הגפן שבלדו וא"כ לב"ש פשוט הוא דאוסר כל אותה השורה של מקום הזרע אם הוא ברוח זה אוסר השורה שבהרוח ואם הוא בין הביניים של הרוח שבלדו אוסר השורה שבאותו הרוח: ע"ד דב"ה. אינו אוסר כאן אלא שתים כנגד שתים וא' יולא זנב מכאן בלבד והיינו השלישית מהשורה הסמוכה להרוח שהזרע בתוכו אם הוא ברוח של השורה הראשונה אוסר עד השלישית שבשורה הראשונה והשתים שבשורה השניה שהן שתים כנגד שתים ואחת יולאת זנב ואם הזרע הוא בין הביניים של הקרן הזוית בהרוח שבלדו אוסר עד השלישית שבשורה שנייה מפני שהשניה מתחלת באותו הרוח שהזרע בו ואוסר השתים שבשורה הראשונה והן ג"כ שתים כנגד שתים וא' יולא זנב: ששית איזו היא שלישית שבראשונה שלישית שבשנייה. כצ"ל ולפי מ"ש בספרים שניה שבשלישית קשה שלישית מאן דכר שמה והלא אף למאי דמחמרי ב"ה לא מחמירי אלא לאסור בשתי שורות ולא יותר אלא ודאי שלישית שבשנייה גרסי' ועל חלוקה שלפניה קאי דאלו בחלוקה זו שהזרע בין הביניים שבקרן זוית אינו אוסר אלא חמש גפנים ובחלוקה שלפניה היכא דהזרע כנגד הקרן זוית שאמרנו דאוסר שתים כנגד שתים וא' יולא זנב מכאן וא' יולא זנב מכאן שהן ששה גפנים ועלה הוא דקאמר ששית איזו הוא כלומר ומה היא והיכן היא הששית שהוספת לאסור בכה"ג וקאמר היא השלישית שבראשונה וכן השלישית שבשניה דכאו"א הוי יולא זנב להשתים כנגד שתים כדפרישית והא קמ"ל דבכה"ג שמשורה אחת הן שתים ומשורה שכנגדה הן שלש דזה נקרא שתים כנגד שתים וא' יולא זנב כדתנינן במתני' דלקמן:

**הלכה ד מתני'** הנוטע שתים כנגד שתים וא' יולא זנב. כמו שאמרנו בהלכה דלעיל שלש גפנים נטועים בשורה אחת ושתים בשורה שנייה כנגד שתים מהשלש: ואחת בינתים. שהשתים כנגד שתים והחמישית כנגד אוירן: ואחת באמלע. כגון ד' גפנים לארבע רוחות וגפן אחת נטועה באמלע: **גמ'** לגבולותיה. מיותר הוא דהא מפרש בתר הכי הגבולים וכתיב לבסוף זאת תהיה לכם הארץ לגבולותיה סביב אלא דבא לסמוך כאן לגבולותיה לכנען למידרש לגבולות שבדו להם הכנעניים וכגון בכרם דמתני' דכך היו נוהגים ליטע כרמיהם ואתה הולך אחר הגבולים שגבלו דזהו נקרא כרם: ולמדין מן הכנעניים. בתמיה וכי מהן למדין אנחנו לדינא מהו נקרא כרם: שמואל אמר במורד לוכסן. כלומר דשמואל מפרש טעמא דמתני' דמשום הכי הוא לפי שלפעמים יש מקום מדרון אלל הגפנים באלכסון ואי אפשר לנטוע הכל זו אלל זו בשוה ונוטע אחת במקום המדרון והיא היולאת זנב ולפיכך אמרו דנקרא כרם: את רואה כאלו אחת נטועה כאן. ר' יוחנן מפרש דהיינו טעמא לפי שאני אומר דאתה רואה כאילו עוד אחת נטועה כאן בשורה שכנגדה נגד היולא זנב והוי ככרם של שתי שורות משלש שלש: נטע שתים כנגד שתים וא' יולא זנב. ועוד נטע בלדו שתים כנגד שתים וא' יולא זנב אם אנחנו אומרים גם בכי האי גוונא שאתה רואה כאלו עוד אחרת נטועה כאן אלל השורה של השתים וכן כאילו אחרת נטועה כאן אלל השורה של השתים שבלדה וכ"מ לעשותו כרם אחת כאלו הן כולן נטועות משלש שלש והוי ליה כרם גדול וכעין הבעיא השניה שלאחריה: נטע. וכן אם נטע שתי שורות של שלש שלש גפנים דנקרא כרם קטן כדאמרינן לעיל בהל"ג ונטע עוד אחת מכוונת כנגד האמלעי שבשורה האחת מי אמרינן דאת רואה כאילו אחרת נטועה כאן בלדה של האחת מכוונת מכאן ומכאן והרי כאן כשלש שורות ולעשותו כרם גדול דכל שיש בו ג' שורות כבר נקרא כרם גדול: לא כן את אמר אין זנב לכרם גדול. והא אמרינן לעיל שם דאין שייך תורת זנב לכרם גדול והיאך אתה רולה לומר דמחמת זה אתה עושה אותו לכרם גדול ומשני דהא לא קשיא דבשעה שהוא כבר כרם גדול בהא הוא דאמרינן דאין תורת יולא זנב לי' למיחשביה בהדי הכרם וכי קא מיבעיא לן הכא מהו ליתן זנב לכרם קטן כדי לעשותו עכשיו כרם גדול וכדאמרן וכ"מ דאילו לכרם קטן אין לו דין מחול הכרם כדאמרינן לעיל. ולכרם גדול של שלש שורות יש לו דין מחול ולא איפשטו הנך בעיות:

**הלכה ז מתני'** הנוטע שורה אחת בתוך שלו ושורה אחת בתוך של חבירו. כלומר ויש שורה אחת בתוך של חבירו סמוכה לה וכנגדה: ודרך הרבים באמלע. וכגון שדרך הרבים הזה אינו רחב ח' אמות דאלו יש שמנה אמות בין השורות לא הוי כרם ומותר להביא

זרע

תורה אור

זרע כנגד קרן הזוית. על דעתיה דבית שמאי אי זו (שדה)[שורה]אסור זו וזו. על דעתיה דב"ה אסור שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב מכאן ואחת יוצא זנב מכאן. זרע כנגד הביניין שבקרן הזוית על דעתיה דב"ש אוסר את כל השורה. על דעתיה דב"ה אוסר שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב מיכן. שישית אי זו היא. שלישית שבראשונה שנייה שבשלישית:

**הלכה ד מתני'** [א] הנוטע שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב הרי זה כרם. שתים כנגד שתים ואחת בינתיים או שתים כנגד שתים ואח' באמצע אינו כרם עד שיהו שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב:

**גמ'** רבי חייה בר בא בשם רבי חייא בר יוסף °ארץ כנען לגבולותיה. גבולות שבדו להם הכנעניים. רבי אימי בעי ולמידין מן הכנעניים. שמואל אמר *במורד לכסן. רבי יוסי בר זמינא בשם רבי יוחנן את רואה כילו אחת נטועה כאן: רבי יונה בעי נטע שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב. את רואה כילו אחרת נטועה כאן ואחרת נטועה כאן. נטע שלש כנגד שלש ואחת מכוונת כנגד האמצעי את רואה כילו אחרת נטועה כאן לעשותו כרם גדול. לא כן את אמר אין זנב לכרם גדול בשעה שהוא גדול. מהו ליתן זנב לכרם קטן ולעשותו גדול:

°במדב' לד

**הלכה ה מתני'** [ב] הנוטע שורה אחת בתוך שלו ושורה אחת בתוך של חביהו ודרך היחיד ודרך הרבים באמצע וגדר

עין משפט נר מצוה

טו
א מיי' פ"ו מכלאים הל"ו טוש"ע יו"ד סי' רצו סט"ו

טז
ב מיי' שם ה"ט טוש"ע שם סל"ס

גיר' הר"ש כמורד

# מראה הפנים

ורוח להזרע הסמוך כך הוא כהזרע שזרע בסמוך להכרם שמקדש ד"א לכל רוח ורוח זהו מה שאפשר לומר לדעתו ז"ל:

**ולמדין** מן הכנעניים. הכא דתי לה בפשיטות דאין למדין מהן. ומיהו בש"ס דילן בשמעתא דערוגה בפ' ר"ע (דף פה) משמע דלמדין מהן כדדרים התם לא תסיג גבול וגו' גבול שגבלו ראשונים לא תסיג וכדמפרש התם על אמוריים וחוי שהיו בקיאים בענין זה ומזה יש לומר דפירושא דשתים כנגד שתים וא' יולא זנב הליא בפלוגתא זו דביטתא דהאי ש"ס סובר דאין למדין מהן והלכך בעינן טעמא אמאי מחשבינן ליה לכרם ומפרש רבי יוחנן דהיינו טעמו דאת רואה כאילו אחת נטועה כאן וכלומר כנגד היולא זנב בשורה זו רואין כאילו נטועה גם בהשורה של שתים כנגד והוי ליה ככרם של ג' ג' גפנים כדפרישית בפנים וא"כ ע"כ אי אתה יכול לפרש להג' היולאת זנב אלא א"כ עומד בשורה והמשולש כדיבור דלעיל ולשיטת הש"ס דילן דלמדין מהן אין אנו מוכרחין לפי' זה דלא רואין לגבול שגבלו הן ואם הן היו נוהגין ליטע הכרם כך זהו העיקר כרם והן היו נוהגין כפי שכתב הרמב"ם בזה וזהו טעמו דלא סמיך אסוגיא דהכא בפי' ש השתים כנגד שתים וכו' ועיין זה כתב התי"ט בשמע מפי זקן אחד שע"פ צורה של הרמב"ם בא' יולאת זנב כן הן כל הכרמים שראה בארץ ישראל:

**רבי** יונה בעי וכו'. הכא לא איפשטו הני בעיי ובריש פרק דלקמן קאמר הדא פשיטא שאלתי' דר' יוסי בר זמינא בשם ר' יוחנן וכמה דפרישית שם דהאי בעיי דר' יונה קאי דר' יוסי בר זמינא דקאמר להאי טעמא בשם ר' יוחנן איהו גופי' קאמר להא דלפי הך טעמא בעי ר' יונה אם נטע שתים כנגד שתים וכו' כמבואר שם:

כמה

# פירוש מהרא"פ

בתמיה דשתם קנים אינו נחשב ד' וכיון דכל היכי דלא הוה ד' לא חשיב מקום א"כ הקנים כמאן דליתי דמי: לא תותביניה לא תקבי לו מפחות מג' דבקנים מיירי שכל קנה מחבירו פחות מג' וכל פחות מג' כלבוד ובפתוח דמי וס"ל כמאילת קנים מה"כ פרלה ג': מבל מקום פליג על רבי יוחנן וס"ל כיון דשעימד רבה על הפרוץ אע"ג דאין כאן מקום ד' מותר: מתני': ב"ש אומרים כרם קידש שורה אחת ולריך להרחיק ממנו ד"א כדי עבודת הכרם: אינו כרם עד שיהא שתי שורות וא"צ להרחיק אלא ו"ט כגפן יחידית: הזורע ד"א כלומר בתוך ד"א של עבודת הכרם: קידש שורה אחת מלבון פן תקדש דשורה א' מקרי כרם: שתי רוחות דאין כרם פחות משתי שורות וכתיב פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם משמע שקידשה תבואת הכרם היינו שתי שורות הן דאין כרם פחות משתי שורות: גמרא: והוא שזרע כנגד האמלעי הוא דאוסר לגמר כדאית ליה ולמר כדאית ליה והכל מפרש והולך: ה"ג אוסר את כל השורה וכגון שיש בכרם ה' שורות של ה' ה' גפנים ואי זרע למזרח כנגד האמלעי לב"ש אוסר כל ה' גפנים של לד מזרח ולב"ה אינו אוסר רק ג' מאיתו לד ומלד הסמוכה לה ג' וסיינו ג' נגד ג' [וכל זה דוקא נגד ג' כאמלעים והן בנ"ד נגד בנ"ד]: זרע נגד הבינין נגד האויר שבין שורה לשורה והוא בגפן האמלעי או באויר שמלד זה של אותו גפן או באויר שמלד השני של אותו בין לב"ש אוסר שתים מכאן מלד זרע שמכאן ושתים מלד השני של זרע: החמישית איזה היא שהרי אין פחות מה' גפנים ואיזה יסיה הגפן השתיניות: נאמר אם היו הזרעים קרובים לאחד מהן בשרי א"א לאמלם ואיזה שקרוב לזרע קח אותה לבד שתים מכאן ושתים מכאן והיא כל השורה שאיליהם: ואם אין הזרע קרוב לאחד מן הלדדים יותר מלד השני החמישית מיתרת ואינו אוסר רק ד' אע"ג דלא הוה כרם: לב"ה אוסר ד' גפנים בשורה שאליהם כמו לב"ש ושתים משורה שאללה כנגד אותן ד' [וכן אי ב"ג אם יהיה הזרע באויר בשורה המזרח בין ב"ג ואם יהיה באו"ר בין ג"ד אז קח ג"ד משורה השניה]: (ע"כ לד' כא ע"ב): זרע כנגד קרן זוית נגד גפן בקרן מזרחית דרומית איזה שורה נאסר לב"ש או שורה מזרחית או שורה דרומית שקרן זוית משתתפת ב' רוחות זו וזו שתיהן אסור: לב"ה אוסר שתים נגד שתים כו' וכן ו' גפנים שבקרן זוית וב' גפנים שאללו למזרח וב' גפנים מלדו השני שאללו לדרום וגפן א' שאללו שהוא השני שבשורה שנייה ה"ל ב' נגד ב' ובכל לד א' יולא זנב: זרע נגד הבינין נגד האויר שבקרן זוית כגון שזרע בקרן מזרחית דרומית בין גפן לגפן והיינו בין הגפן שבקרן לבין הגפן שאלל הקרן והיא השנייה לגפן בקרן שבלד מזרח לב"ש אוסר כל השורה של לד מזרח לב"ה אוסר שתים נגד שתים והיינו שתים בבשוה המזרחית ושתים כנגדן בשורה השנייה הסמוכה לה [וכן נ"ב א"כ מדרום לגפון כו' מאיתה לד שתים ממזרח למערב אחד היא הקרן ואחד שאללו למערב ואינה אותה אחד שלקחת ללד לפון אלא הכל בשורה המיונה של לד דרום קח ג"כ] יולאת יולאת כאן והיינו גפן שלישי בשורה המזרחית: ששית איזו היא

מהר"ם יפ"ם ואחת יוצא זנב מכן ששית אי זו היא נכתב בצידו גירסת הר"ש שמביא הירושלמי הלזו תוא שלישית וע"ש:

עין משפט נר מצוה

יז א מיי' פ"ה מכלאים ה"ח טוש"ע יו"ד סי' רצו ס"ד
יח ב מיי' פ"ז שם ה"ב ג טוש"ע שם סל"ב
יט ג מיי' שם ה"ד סמ"ג לאוין רפ טוש"ע שם סל"ד
כ ד מיי' שם ה"ג. וכנ"מ

וגדר שהוא נמוך מעשרה טפחים הרי אלו מצטרפין. גבוה מעשרה טפחים אינן מצטרפות. רבי יהודה אומר אם ערסן מלמעלה הרי אילו מצטרפות: **גמ'** רבי אחא בעי לית הדא פליגא על רבי שמעון *דרבי שמעון אמר [א] אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. תמן אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. ברם הכא שלו ושל חבירו מצטרפין לאסור את האמצעי. רבי מנא לא אמר כן אלא לא כן אמר ר' שמואל בשם ר' זעירא רבי שמעון כדעתיה כמה דרבי שמעון אמר אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו כן הוא אמר *אין אדם חובש דבר שאינו שלו. תמן אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. ברם הכא שלו ושל חבירו מצטרפין לאסור את האמצעי:

**הלכה ו מתני'** [ב] הנוטע שתי שורות אם אין ביניהן שמונה אמות לא יביא זרע לשם. היו שלש אם אין בין שורה לחבירתה שש עשרה אמה לא יביא זרע לשם. רבי ליעזר [בן יעקב] אומר משום חנניה בן חכינאי אפילו חרבה האמצעית ואין בין שורה לחבירתה ש"ש עשרה אמה לא יביא זרע לשם שאילו מתחילה נטען היה מותר בשמונה אמות. [ג] *הנוטע את כרמו שש עשרה על שש עשרה אמה מותר להביא זרע לשם. אמר רבי יהודה מעשה בצלמין באחד שנטע את כרמו שש עשרה על שש עשרה אמה היה הופך סער שתי שורות לצד אחד וזורע את הניר ובשנה האחרת היה הופך את הסער למקום הזרע וזורע את הבור ובא מעשה לפני חכמים והתירו. *ר' שמעון ורבי מאיר אומרי' אף הנוטע את כרמו על שמונה אמות מותר:

**גמ'** אמר רבי זעירא [ד] שמונה חוץ ממקום כרתין. כמה דתימר שמונה חוץ ממקום כרתין ודכוותה ארבע חוץ ממקום כרתין. אמר רבי לעזר החמירו תוכו יותר מחוצה לו. אמר ר' זעירא עד דאנא תמן קיימנתה [ה]תוכו שמונה חוצה לו שש

זרע ביניהן כדאמרינן בסוף פרקין: הרי אלו מצטרפות. להיות כרם וחמשה שורות דכי חרבה האמצעית אכתי נשאר שלש שורות או יותר ומסיק בגמ' דאפי' לר"ש דס"ל דאין אדם מקדש דבר שאינו שלו ורא"ב"י ס"ל דאפי' חרבה שורה האמצעית מאחר שהיה לו דין הכא מודה דכיון דאיכא שלו ושל חבירו מצטרפין הן לאסור הזרעים: כרם של שלש שורות אף עתה צריך הרחק ט"ז אמה: שאלו אם ערסן מלמעלן. שהעלה ראשי הגפנים על גבי הגדר ומתערבין מתחלה נטען. כלומר שאם לא הגיעו מעולם לכלל שלש שורות הן אותם שבצד הגדר מזה עם אותם שבצד זה וערסן מלמטן איזהו ערים דלקמן רפ"ו ואין הלכה כר' יהודה: **גמ'** לית הדא פליגא על ר"ש. לימא מתני' דלא כר"ש דס"ל לקמן בפ"ז אין אדם מקדש דבר שאינו שלו גבי המסכך את גפנו על תבואתו של חבירו: תמן. שאני דהאיסור כולו שלו הוא ואין אדם מקדש דבר שאינו שלו אבל הכא שורה גפנים שלו עם שורה של חבירו הן שמצטרפין לאסור את האמצעי כלומר דבר האמצעי והוא הזרע שזורע ביניהן או סמוך להשתי שורות בתוך ד"א: ר' מנא לא אמר כן. כלומר לא כר' אחי דהוה קשיא ליה מהאי דר"ש דלקמן בפ"ז כדאמרן משום דהאי דמתני' לא דמיא כלל לכך דמסכך גפנו על גבי של חבירו אלא דהכי הוה קשיא ליה דלא כן א"ר שמואל בשם ר"ז לעיל בפ"ב בהל"ז על הא דתנינן לר"ש במתני' שם דס"ל אחד זרע פשתן ואחד כל המינין מותר לסמוך בצד שדה חבירו וקאמר עלה ר"ז דר"ש כדעתיה דכמה דס"ל לקמן דאין אדם מקדש דבר שאינו שלו כן הוא אומר אין אדם חובש דבר שאינו שלו. כלומר שאינו אוסר על חבירו משום חובש ומקיים כלאים וקס"ד דר' מנא דהואיל דמדמי לה דינא דהתם לדינא דהמסכך גפנו א"כ ה"ה כמי דינא דמתני' דזה נוטע בתחלה שורה שלו אצל שורה של חבירו כמו דהתם דסומך הזרעים עכשיו אצל שדה חבירו ולר"ש דמתיר שם מותר נמי הכא והלכך מייתי לה ר' מנא להך דלעיל: תמן. ומשני הש"ס דאפ"ה לא דמי דתמן האיסור הוא בא משלו לחוד ואין אדם וכו' אבל הכא האיסור שלו והאיסור של חבירו מצטרפין הן לאסור את זרע האמצעי:

**הלכה ח מתני'** הנוטע שתי שורות. בין שיש בכל שורה שלש גפנים או יותר ואין בין השורות שמונה אמות לא יביא זרע לשם דשתי שורות הוי כרם אבל יש ביניהם שמונה אמות חוץ ממקום הגפנים כדאמר בגמ' הרי הן כגפן יחידית ומרחיק ששה טפחים משורה זו וכן משורה זו וזורע את הששה אמות שבאמצע: היו שלש אם אין וכו'. קסבר האי תנא דבג' שורות הוי כרם נידון המקום שבין השורות כדין קרחת הכרם שהוא ט"ז אמה ובהא הוא דפליג עם ראב"י דלהאי תנא דוקא בנטע בתחלה כך והן ג' שורות אבל אם חרבה שורה האמצעית לא בעינן ביניהן שיעור קרחת הכרם מכיון דלא נשתייר כ"א שתי שורות ודין קרחת הכרם דריש פרקין היינו בכרם שיש בו ארבעה וחמשה שורות ולא היה נוטען מתחלה אלא שתי שורות היו מותר בשמנה אמות כדאמרינן ברישא עכשיו שנטען שלש הלכך אע"פ שחרבה האמצעית ולא נשתייר אלא שתי שורות הרי הוא ככרם שחרב באמצע וצריך הרחק ט"ז אמה ואין הלכה לא כת"ק ולא כראב"י בדין שלש שורות אלא כדאמרינן בסוף פרקין דלעולם אם נטע השורות רחוקות זו מזו שמנה אמות מותר להביא זרע ביניהן בהרחק ששה טפחים בלבד ובין שנטע שתי שורות ובין שלש שורות או יותר לעולם הדין כך ובענין חרבה האמצעית בזה הדין כדאמרי' ריש פרקין דבשלש שורות דהוא כרם גדול יש לו דין קרחת הכרם אבל בכרם קטן שאין בו אלא שתי שורות לא שייך דין קרחת הכרם דהא בעינן שישתיירו מיהת גפנים מכאן ומכאן כדאמרי' לעיל:

**גמ'** שמנה אמות שאמרו בין שתי השורות חוץ ממקום כרתין. כלומר חוץ ממקום הגפנים בעצמן והן נקראין כרתין כדלעיל בהל"ג ועל שם שכורתין אותן ומניחין העקרין שיתעבו ויתגדלו ביותר וקמ"ל דאין מקום הגפנים בחשבון ח' אמות: כמה דתימר וכו'. בעיא היא אי אמרינן דכמו דשמנה אמות שבין שתי השורות צריך שיהיו חוץ ממקום הגפנים כן נימא ודכוותה ארבע אמות שאמרו שצריך להרחיק מן הכרם יהיו חוץ ממקום גפנים ואי תימא דהה"נ א"כ לישמעינן דכל ד"א שאמרו בכרם הן חוץ ממקום הגפנים וממילא ידעינן דבשמנה שבין שתי השורות הדין כן: א"ר אלעזר. דלא היא אלא דהחמירו בתוכו יותר מחוצה לו דמכיון שבין שתי שורות יש כאן איסור מכאן ומכאן הלכך בעינן שיהו הח' אמות חוץ ממקום הגפנים אבל בד"א שמרחיקין מן הכרם הן בחוצה לו ואין כאן איסור אלא מצד אחד של הגפנים לא החמירו בו ומקום הגפנים בחשבון של ד"א הן: עד דהנא תמן. בעוד שהייתי בבבל קיימנתה. וכלומר דעל הא דקאמר החמירו תוכו יותר מחוצה לו קאי והייתי מקיים ומפרש דלאו כללא היא בכל מקום אלא דמצינו דלפעמים מחמירין בחוצה לו יותר מתוכו כדמסיים ואזיל: תוכו שמנה חוצה לו שש עשרה אמה. והיינו במחול הכרם לב"ש דס"ל דבין כרם לגדר בעי הרחק ט"ז אמה כדאמרינן לעיל ובבין שתי השורות סגי בח' אמות דלא אשכחן דב"ש פליגי בזה וא"כ קיל תוכו יותר מחוצה לו להכרם שלא יביא זרע בין הכרם להגדר עד שיהא שם ט"ז אמה וה"ה לב"ה חמיר בכה"ג בחוצה לו שהוא י"ב אמה ותוכו בין השורות הוא בח' אמות אלא דהואיל לב"ש החומרא היא ביותר

לקמן פ"ז מ"ס וס"ג
לעיל ס"ב
ב"ב פ"ב:
שם סג.

מסורת הש"ס

גליון הש"ס וציון ירושלים

[ה]תוכו שמונה חוצה לו ט"ז. ע' בתוס' יו"ט כאן. ולפמ"ש המפרש כאן אין ראי'. וע' בקול רמז שדעתו גם כן ראיית התוי"ט. וע' נרא"ם בפירושו לכלאי' בסוף המס' פ"ה מ"ה ודוק. וע' בבית דוד שהאריך גם כן בזה:

## מראה הפנים

**כמה** דר"ש אמר אין אדם מקדש דבר שאינו שלו וכו'. עיין לעיל פ"ב בהלכה ז' ד"ה אין אדם חובש דבר שאינו שלו מה שנתבאר שם במקומו בס"ד:

**שמונה** חוץ ממקום כריתין וכו'. ממשמעות הסוגיא נראה הוא כדפרישית דהך ודכוותה וכו' דרך בעיא היא ולא בניחותא ועלה קאמר ר' אלעזר דהחמירו תוכו יותר מחוצה לו והיינו דאע"ג דצריך גם בחוצה לו להרחיק ד"א מעיקרי הגפנים דהיינו עבודת הכרם מ"מ הכא קאמר חוץ ממקום כרתין וכלומר ממקום כל הכרתין ואף דלפעמים העיקרים הסמוכין לארץ הם אינן עבים ורחבים למטה כ"כ כמו שמלמעלה מהפסעים הענפים ומתרחבים ביותר דבתוכה מודדין השמנה אמות חוץ ממקום כל הגפנים כמו שהן וד"א שמרחיק חוץ להכרם אין מודדין אלא מהעיקרין למטה סמוך לארץ ובזה הוא חמיר תוכו יותר מחוצה לו כדפרישית טעמא בפנים וכך הוא מדויק ל' הרמב"ם דברים פ"ז כתב הבא לזרוע בצד הכרם מרחיק ממנו ד"א מעיקרי הגפנים וזורע והלכה ב' כדין משנתינו כתב אם יש בין שתי השורות שמנה אמות חוץ ממקום הגפנים עצמן הרי אלו כמובדלות זו מזו וכו' וזהו כמו שאמרנו ומוכרח הוא מהא דהכא דהלא"ה על מה הן מתפרשין דברי ר"א החמירו וכו' והתוי"ט כתב כאן על הא דכתב הר"ב דמצטרפין להיות כרם דלעיל לענין חוצה לו והכא לענין תוכו וזהו שאמרו בירושלמי אר"א החמירו תוכה יותר מחוצה לו ודברים אלו מחוסרי הבנה הן היכן הוא האי לעיל אם במתניתין דלעיל לענין הצטרפות שורה שלו ושל חבירו הא גם שם צריך שיהא פחות משמנה אמות ביניהן ומאי האי דקרי התם לענין חוצה לו והכא לענין תוכה הא כל מקום שיש בין השורות שמנה אמות לא הוי כרם לא לענין חוצה לו שא"צ להרחיק ממנו אלא ששה טפחים כדי עבודת גפן יחידית ולא לענין תוכה ובמתני' אם אין ביניהן קתני ותידוק מינה דאפי' בין השורות אם יש ח' אמות מותר להביא זרע לשם:

**אמר** ר' זעירא עד דאנא תמן קיימתה תוכו שמונה חוצה לו ט"ז אמה. גם בכאן כתב התוי"ט במשנה דלקמן דמ"ש הרמב"ם בכרם שהוא נטוע על שמונה דחוצה לו צריך להרחיק ד"א דנראה דמן הירושלמי למד כן דקאמר תוכו שמונה וכו' ומאי י"ו דקאמר אלא כלומר דין י"ו וכו' ואין צריך להאריך בסתירת פי' הדוחק הזה דהאמאי תלי לה דוקא בדין קרחת הכרם אם הכוונה שאינו מרחיק אלא ד' אמות ודברי ר"ז מתפרשין כהוגן והדברי ר"א קאי וכמבואר בפנים ודעת הרמב"ם בענין חוצה לו לא מכאן הן למדין אלא ממה דקאמר הכא בפ"ז דכרם הנטוע על שמנה אין לו מחול א"כ ש"מ דמיהא דין כרם

שנויי נוסחאות (שו"א) נמוך מעשרה כד"ו נמוך עשרה. (שו"ג) אחא כד"ו אחי. (שו"ט) אלא לא כן בכי"ר ליתא. (שוכ"ו) אחד כד"ו זחר.

## פירוש מהרא"פ

היא או שליסים שבראשו' וסיא גפן שליסי בצד (דרום) [מזרח] שככר לקחת מאותו לד שתים קח ג"כ השליסי שאצלן או גפן שניי' שבשורה השליסית וסיא הגפן שכנגד הגפן השליסי שבצד מזרח שלקחת לזנב והש"ם מונה השורות ממזרח למערב והשורה השליסה והיינו כלפי דרומית קרי ראשונה וכו' כל זה מפי' הר"ש ז"ל: **מתני'**: **ואחת** יוצא זנב כגון שלשה בשורה אחת ושתים בשורה ב' כנגד שתים מן השלש: **אחת** בינתיים כנגד אויר שבין שתים: **אחת** באמצע ד' לד' קרנות ואחת באמצע: **גמרא**: **שבדו** להם כנעניים כמו שגבלו להם כנעניים הכרמים על אותה צורה ועל אותו גבול כן יהיו הכרמים והן גבלו ב' נגד ב' ואחת יוצא זנב: **ולמידים** מן הכנעניים בתמיה אלא כן הלכה: **במודד** לוכסן אם בא למדוד ד"א נגד השליסי מודד באלכסון ומושך חוט מן השתים להשליסי והחוט הזה מתחיל למדוד ד"א אבל כבי יוחנן פליג וס"ל דרואים כאילו עוד גפן עומד ג"כ נגד השליסי ומשם מודד ד"א כאילו איכא שם נמי גפן א' וכ"מ לשמואל מודד ד"א של עבודת הגפן מן השתים חוצה לו באלכסון מן כאם עבודת גפן סיוצא על תחילת עבודת גפן השני ולר"י נותנין לו ג"כ כל עבודתו: **נטע** שתים נגד שתים כו' שיש כאן ב' כרמים וב' זנבים זנב מי אמרינן בכל א' כאלו כו' נמצאת שאמרינן שני פעמים רואים דהאי רואים הוא לב' גפנים וכגון שורה אחד של ה' גפנים וא' של ג' גפנים אמרינן רואין מב' צדדיו וכן כי איכא כאן ג' נגד ג' וא' נגד האמצעי נימא ג"כ שני פעמים רואים בגפן א' וה"ל ג' על ג' ויסיה כרם גדול שביעורו ג' על ג' כדאמרינן לעיל: **ולא** כן אמר אמר אין זנב לכרם גדול וכי נאמר שהוא גדול אז אמרינן אין זנב דלא צריך ליה אבל הא דמבעיא ליה היינו דמשתא בשביל הרואים נימר הכי הכי כרם גדול הוא של גע"ג ואפ"ה צריך להכיתן כך דהא רואין לתודא שוא דאמרינן ומשני בשעה כדי לעשותו עי"כ לכרם גדול הוא דמבעיא לן אם נאמר רואים מב' צדדיו אז יכול הוא לעשות לו זנב כדי לעשות ג' על ג' ויהיה כרם גדול: **מתני'**: **שורה** אחת בשלו מג' גפנים ושורה א' משל חבירו משני גפנים מצטרפים לכרם: **דרך** הרבים שאין א' מהן רחב ח"א דברוחב ח"א אין מצטרפים (פ"כ לדף כ"ב): **אם** ערסן מלמעלה שהעלה ראשי גפנים ע"ג הגדר ומתערבין אותן שבצד הגדר מזה [עם אותן שבצד הגדר מזה] ועירסן לשון ערש כלומר שעשה להם מטה: **גמרא**: **לית** הדא פליגי בתמיה וכי אין זה פליגי אדר"ש דס"ל לקמן אין אדם מקדיש כו' וכי יכול זה ליטע בשל חבירו ולאסרו: **שלו** ושל חבירו כלומר הואיל ויש לחבירו גם כן חלק בגפנים יכול הוא להצטרף עם של חבירו ולאסור דוקא להקדיש אינו יכול אבל לאסור כל שיש לחבירו חלק בגפנים מצטרפין ואוסרים שלא יוכל כל א' מהן לזרוע באמצע: **לא** אמר כן לא קשיא ליה שיהא יכול לאסור על של חבירו אפי' שיש לחבירו גם כן חלק בגפנים ע"י צירוף אלא להכי מצטרפי' כאן שלו ושל חבירו משום דהגפנים חשובים הזרעים משני צדדים הואיל ואיכא חשיבה מצטרפים לאסור האמצעי ואע"ג דר' שמעון אפילו חשיבה ס"ל דאינו אוסר בשל חבירו ה"מ חשיבה לחודא אבל כאן דאיכא נמי צירוף שלו ושל חבירו מצטרפין וחשובים ואוסר וה"נ תמן אין אדם חובש כו' ואסבר דהיינו ניטא דלעיל היא דהתם נ"ל מקדים אמר ה"נ ה"ז ליבנא: **מתני'**: **הנוטע** שתי שורות של גפנים ואין בהן יוצא זנב: **אם** אין ביניהם ח"א לא יביא זרע לשם דמצטרפים להיות כרם אבל יש ביניהם ח"א חוץ ממקום הגפנים

כא
א מיי' פ"ז מכלאים ה"ד ב"מ טוש"ע י"ד סי' רצו סל"ד

גליון הש"ס וציון ירושלים

זהלכה כדברי מי שהוא מיקל בחו"ל. משמע מכאן דעכ"פ שלשם בעי. וקשה פסק כר' ישמעאל דאין עבודה לגפן יחידית כלל שנתקשה הגאון ז"ל כאן בכסות אליהו. ועיין בירושלמי שם

לעיל פ"ג מ"ז

נדרים נז. ופ"ג

שש עשרה. אמר רבי לעזר מארבע אמות ועד שמונה אסור ומקדש. משמונה ועד שש עשרה אסור ואינו מקדש. רבי יוסי בשם רבי יוחנן אתיא דרבי ליעזר בן יעקב כבית שמאי. כמה דבית שמאי אמרו שורה אחת כרם. כן רבי ליעזר בן יעקב אמר שורה אחת כרם. מה נפשך כרם גדול הוא אסור בשמנה כרם קטן הוא אסור בשמנה. ר' יודן לא אמר כן אלא שמונה אמות אסור. שמונה אמות וכל שהוא מותר. אית דבעי מימר שאילו מתחילה נטעו מטע שש עשרה על שש עשרה היה מותר בשמנה אמות. ר' יהודה בן פזי בשם רבי יוחנן אתיא דרבי ליעזר בן יעקב כבית שמאי כמה דבית שמאי מחמירין בו בחורבנו יותר ממטעתו כן רבי ליעזר בן יעקב מחמיר בחורבנו יותר ממטעתו: ר' יונה בשם רב מותר הזרע ואסור לזרוע. ר' יוסי בשם רב הלכתא מותר [הזרע ומותר] לזרוע. רב חייא בר אשי בשם רב [ה]הלכה כר' מאיר ור' שמעון. מה מותר הזרע ומותר לזרוע או מותר הזרע ואסור לזרוע. מן מה דאמר רבי בא משח לי רבי חייא בר אשי כרמי מטע שמונה על שמונה הדא אמר' מותר הזרע ומותר לזרוע. רב הונא זרע כרמיה כרתין. ואינו אסור משום כלאים. מערבבן הויין. ואין עבודה לגפן יחידית. אלא כרבי ישמעאל *דרבי ישמעאל אמר אין עבודה לגפן יחידית. דברי חכמים. רבי יעקב בר אידי בשם רבי יהושע בן לוי [ז]*הלכה כדברי מי שהוא מיקל בחוצה לארץ. אמר רבי יעקב בר אחא ותניי תמן הלכה כדברי מי שהוא מיקל בחוצה לארץ:

# הדרן עלך קרחת הכרם

ביותר נקט אליבא דידהו: א"ר אלעזר. על הא דר' זעירא קאי וכלומר דמפרש דאף לב"ש דמליגי דחולה לו תמיד היינו לכתחלה שלא יביא זרע לשם אבל אם הביא בזה תוכו הוא תמיד דמד' אמות ועד שמנה אסור ומקדש הוא אף בדיעבד ומשמונה ועד ט"ז שהוא בין הכרם לגדר אסור הוא לכתחילה ואם הביא זרע אינו מקדש כ"א עד ד"א סמוך להגפנים: ר' יוסי בשם ר' יוחנן וכו'. ר' יוסי ור' יהודה בן פזי דלקמן פליגי אליבא דר' יוחנן בהך פלוגתא דהשכחן לעיל ר"פ דאיכא דאמרי לב"ש עבודת הכרם ד' אמות ואיכא דאמרי לב"ש עבודת הכרם ח' אמות וה"פ דהאי מילתא: אתיא דראב"י. דמתני' כב"ש כלומר דר' יוסי מפרש דהא דקאמר ראב"י אפי' חרבה האמצעית וכו' שאלו מתחלה נטען היה מותר בח' אמות ה"ק משום דסבירא ליה כבית שמאי דלעולם אף שורה אחת כרם מיקריא כדקאמר לעיל בהל"ה וסבירא להו נמי דעבודת הכרם שמנה אמות כהאי דאמר לעיל ברים פרקין ועבודת הגפן אדעתיה דב"ש שמנה אמות והיינו דראב"י במתני' דלעולם בעינן ט"ז אמה בין השורות דס"ל דשורה אחת הוי כרם וצריך להרחיק ח' אמות משורה זו וח' אמות משורה זו וא"כ אפי' חרבה האמצעית צריך שיהא ט"ז אמה בין שורות החיצונות: מה נפשך וכו'. אסוקי מילתא היא וכלומר והא דקאמר שאלו מתחלה נטען היה מותר בח' אמות לאו בח' אמות בין השורות בין הכל קאמר אלא בח' אמות לזו ובח' אמות לזו והשתא בחרבה האמצעית נמי בעינן ט"ז דמה נפשך כרם גדול הוא אסור בשמונה כלומר כשהיה שלש שורות והיה כרם גדול אסור הוא בשמונה אמות לבד בין השורות עד שיהא שש עשרה בין השורות ח' אמות לזו וכן לזו דשורה אחת הוי כרם ומכל כרם צריך להרחיק ח' אמות שהן עבודת הכרם לב"ש: ר' יודן לא אמר כן. כלומר בפירושא דסיומא מילתי' דראב"י במתני' פליג ר' יודן אר' יוסי ולא אמר כן אלא דה"ק שאלו מתחלה נטען היה מותר בשמנה אמות היינו משמנה אמות ולמעלן דשמונה אמות מלומלמות הוא דאסור כב"ש ומפני שיש כאן בין השורות אבל שמנ' אמות וכל שהוא יותר מותר דלעולם לא בעינן ח' אמות לזו וח' אמות לזו בתחילת מטען אלא דעכשיו שחרבה האמצעית ס"ל לראב"י דצריך שיהא ט"ז אמה בין שורות החיצונות ולר' יודן לא ס"ל לראב"י בהך מילתא כב"ש דשורה אחת ליהוי כרם: אית דבעי מימר. לפרש סיומא דמילתיה דראב"י דה"ק שאלו מתחלה נטען להשורות על מטע ט"ז ט"ז בין כל שורה ושורה היה מותר להביא הזרע אף בח' אמות רחוק בין השורות וזורע באמצע אבל עכשיו שחרבה האמצעית לא יביא זרע לשם עד שיהא בין השורות החיצונות ט"ז אמה וטעמא דמילתא משום דמחמרינן בחרבנו יותר ממטעו בתחלה וכסברת ר' יודה בן פזי דלקמן וזה ע"כ בין לר' יודן ובין לאית דבעי מימר צריך לומר דס"ל הכי: ר' יהודה בן פזי בשם רבי יוחנן. פליג אעיקרא דמילתא דקא"ר יוסי בשם ר' יוחנן והא דקאמר דראב"י ס"ל כב"ש בענין שורה אחת דהוי כרם דלא היא דבהא לא ס"ל כב"ש וכן בהא דקאמר ר' יוסי דלב"ש עבודת הכרם ח' אמות פליג נמי ר' יודה בן פזי אלא דאף לב"ש עבודת הכרם ד"א ואם אמרינן דאתיא דראב"י כב"ש בהא הוא דאמרינן דכמה דב"ש מחמירין בחרבנו יותר ממטעתו בתחלה כדא"ר יוחנן לעיל ברים פרקין גבי קרחת הכרם דבתחלת מטען ב"ש נמי מודו דמותר ליטע השורות על מטע ד"א ובחרבנו הוא דמחמירין כדפרישית טעמא לעיל מפני שצריך שישאר מקום חשוב באמצע והיינו ח' אמות לכאן וח' אמות לכאן וד' לעבודת הכרם לכאן וד' לכאן הרי כ"ד אמות כן ס"ל לראב"י דמחמרינן בחרבנו יותר ממטעתו ומיהו לאו לגמרי כב"ש ס"ל בדין קרחת הכרם אלא בהך סברא הוא דס"ל כב"ש דמחמרינן בחרבנו ואלו מתחלה נטען היה מותר בח' אמות בין השורות ועכשיו שחרבה האמצעית צריך בין השורות החיצונות ט"ז אמה ולדברי ר' יהודה בן פזי מתפרשין דברי ראב"י כפשטן וכדפרישית במתני':

## הלכה ט מתני'

הנוטע את כרמו שש עשרה וכו'. כלומר על י"ו י"ו בין כל שורה ושורה מותר להביא זרע לשם ומרחיק ו' טפחים מן השורות כדין גפן יחידית וזורע את המותר באמצע: בצלמון. שם מקום: היה הופך וכו'. מחמיר על עצמו היה והיה נזהר שלא יהו הגפנים נוטים על הזרע והיה מצרף שער והיינו ראשי הגפנים של שתי שתי שורות לצד אחד אלו כלפי אלו וזורע את הניר שמצד האחר ובשנה האחרת היה הופך את השער למקום הזרע כלומר למקום שהיה זרוע באשתקד וזורע את הבור מקום הפנוי של אשתקד ושכך היה דרכם מקום שזורעין בו תבואה שנה אחת מניחין אותו לשנה אחרת בורה בלא חרישה וזריעה: אף הנוטע את כרמו על שמנה אמות. בין כל שורה ושורה מותר דקסברי מכיון שהשורות רחוקות ח' אמות זו מזו הו"ל כגפן יחידית ומניח ו' טפחים סמוך לשורה ושורה וזורע את המותר וכן הלכה כדקאמ' בגמ':

**גמ'** מותר הזרע. על הא דר"מ ור"ש קאי דר' יונה קאמר בשם רב דמותר הזרע קאמרי אם זרע שם אבל לכתחלה אסור לזרוע ור' יוסי בשם רב קאמר דהלכתא דמותר לזרוע אפי' לכתחילה: רב חייא בר אשי בשם רב. קאמר סתמא דהלכה כר"מ ור"ש קאמר ושואל הש"ס מה דלענין מה קאמר אם דמותר אף לכתחילה לזרוע או דוקא בדיעבד הוא דמותר הזרע ופשיט ליה דאף לדידיה מותר לכתחילה קאמר רב: דא"ר בא משח. מדד לי רב חייא בר אשי כרמי להיות המטע על ח' ח' ובזה התיר לי לזרוע בין השורות ש"מ דכך קיבל מרב דאף לכתחילה מותר: זרע כרמיה כרתין. כרישין: ופריך והיינו אסור משום כלאים בכרם ומשני מערבבין היו הגפנים בכרם ולא היו נטועות שורות שורות כדין הכרם: ופריך וכי אין עבודה לגפן יחידית. ולפחות היה צריך להרחיק ששה טפחים כדין גפן יחידית: אלא כר' ישמעאל. ס"ל דאמר לעיל דאין דין עבודה לגפן יחידית: דברי חכמים. כלומר ולדברי חכמים כך הוא כדאמר ר' יעקב בשם ריב"ל דהלכה כדברי שהוא מיקל בארץ ועבדינן כותיה בחו"ל וא"צ להרחיק מגפן יחידית וכן א"ר יעקב בר אחא והכי תניי תמן בבבל שבחו"ל הלכה כדברי המיקל בארץ:

הדרן עלך קרחת הכרם

כרם

## מראה הפנים

כרם יש לו ולענין מאי וע"כ לענין תוספת לו שצריך להרחיק ממנו ד"א וכמו שבארתי מזה לעיל בהלכה ג' וע"ש ד"ה והיזהו כרם קטן ותמצא דברי הרמב"ם שבפ"ז היאך הן מתבררין ומהיכן הן למדין: **מה** נפשך כרם גדול הוא וכו'. עיין במה שפירש הר"ש בזה והשיג זה לפירכא וקשה היא להבין ואין להאריך ולענ"ד הדברים מתפרשין על מכוגס כמה שבארתי בפנים וכן בהא דר' יודן וכהאי דר' יוסי ור' יהודה בן פזי במאי דפליגי בשם ר' יוחנן ואליבא דב"ש כמבואר הכל:

**הלכה** כדברי שהוא מיקל בחו"ל. כבר בארתי מענין זה לעיל בר"פ כיצד מברכין ובפ"ז דפאה כתבתי הדיבור בזה וע"ש בהלכה ו' ד"ה על דעתי' דהכן תנייה וכו' ובסוף הדבור כתבתי שם (לפנינו הסר שם) ממה שהובא בפי' תלמידי הר"י בפרק כיצד הנזכר בהקבה מהסיא דקידושין רב תין ורב ענן הוו אזלי באורחא וכו' דמ"ט לא אהדר ליה כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל אלא דס"מ שאין זה הכלל לומר בכל מקום אלא גבי מעשר וערלה בלבד ואני הקשיתי על זה דהא מהסיא דשבת (דף קלט) משמע דהאי כללא אמרינן נמי גבי כלאים ובעלמא ובענין הקושיא בהקשה מהסיא דקידושין כתבתי דלפי מה שכתבו התוס' שם בלא"ה לק"מ דלא אמרינן כל המיקל בארץ כו' אלא לענין המין שזה תוכבו לסיהר וזה חושבו לא סור אבל בדבר שאין הלוי אלא בזריעה כגון ההיא דר' יאשיה לא אמרינן הלכה כמותו בחו"ל ומהכא יסתר האי כללא דהתוס' דשבת דהכא בענין סדר הזריעה וההרחקה איירי וקאמר נמי הלכה בחו"ל כדברי שהוא מיקל בארץ ומיהו מהכא משמע נמי דכללא דכל המיקל גם לענין כלאים איתמר כדעת רוב הגאונים וכן הרמב"ם ז"ל והסיא דקידושין צ"ל לפ"ז דעדיפא קאמר להו לא נהריהו לא קיי"ל כר' יאשיה וכו' כלומר דאפי' הוה האי עובדא בארץ לא קיי"ל כר' יאשיה ולהורות נסם

## פירוש מהרא"פ

הגפנים אין מלטרפים והכי הם כגפן יחידות ומרחיק ששה טפחים משורה זו וששה טפחים משורה זו וזורע באמצע: **היו** שלש אם אין בין שורה לחברתה ע"ז אמות לא יביא זרע לשם שנעשית כמו קרחת הכרם וצריך ע"ז אמות כדין קרחת הכרם הואיל והוא כרם גדול שאם נדון כשורה שבין שורה לשורה ... אמות מ"מ נשתייר מצד השני כרם של שתי שירות אבל כשחרב שורה האמצעית לדברי הת"ק לא ... קרחת בהכי לא נשתייר בשום צד כרם כלל ולא דמי לכרם בן ה' שורות דאכתי נשתייר שם כרם ... שהכי אמרינן בברייתא דלעיל דבעינן לכל הפחות שישתייר שתי כרמים זו כנגד זו ואפשר ... דתנאי היא: **ראב"י** אומר אפילו חרבה שורה האמצעית מאחר שהיה כבר כרם אף עתה יש לו וצריך ע"ז אמות: **שאלו** נטען מתחילה כלומר אילו לא הגיעו לכלל כרם שלא היה ... מתחילה אלא שתי שורות לא היה צריך להיות ביניהם אלא ח"א כדאמרינן לעיל עכשיו שנוטפן ... הגיעו לכלל כרם אף ע"פ שחרבה האמצעי ולא נשארו אלא שתי שורות הרי הוא ככרם שחרב וצריך ... ע"ז אמות: **הנוטע** את כרמו ע"ז אמות שכל שורה רחוקה מחברתה ע"ז אמות מותר להביא זרע לשם ... צריך להרחיק אלא ששה טפח יש מן השורה כעבודת גפן יחידית: **צלמון** שם מקום: **הופך** שתי ... כרם גדול היה שכל שורה רחוקה מחברתה ע"ז אמות ולא היה רוצה לסבך גפנו על גבי תבואתו ... מצרף השורות שתים שתים וראשי הגפנים דהיינו שער של כל שתים ושתים הופך לצד א' אלו כלפי ... אחר מקום פנוי מצד זה ומצד זה וזורע אלא שמנית ששה טפחים ולשנה האחרת עושה להיפך ... דרכם מקום שזורעין בו שנה א' לשנה האחרת מניחים אותה בורה בלא חרישה ובלא זריעה:

אף הנוטע את כרמו על שמונה שמונה אמות מותר כיון דרחוקות זו מזו ח"א אינן מלטרפים וס"ל כיחידית ומניח סמוך לשורה ששה טפחים ולא בעינן ע"ז אמות אלא בקרחת אבל לא בנוטע דסגיא ליה כי מרחקו ח"א והכא איירי אפילו כמה שורות דאילו לת"ק בשתי שורות הדין לא בשלש והכא אפילו כמה שורות וכתב הרמב"ם ז"ל אבל חוצה לו צריך להרחיק כדי עבודתו ד"א אע"ג שאין לו דין כרם באמצע לענין ליכוף מ"מ חוצה לו יש לו דין כרם: **גמרא**: הוא סברתי' הן הנזע חוץ ממקום גפנים צריך להיות ח"א ואז אין מלטרפין: **ורבותה ד' כו'** ד"א שאמרינן בכרם שלא יפחות מד"א גפן מגפן בפסק שאחר זה דבלא"ה לא הוה כרם היינו ממקום הגפן: **אמר** ר"א שאמינו תוכו יותר מחולה לו ור"ז מפרש למילתיה דר"א וכדמסיק דאנא תמן היינו בעיר שהייתי בבבל קודם שעלה לארץ יבראל קיימתיה הייתי מקיים ומפרש לה הכי דעל מה דתנן ח"א וט"ז אמות גליבא ח"א ושיפא ט"ז אמרה ר"א כולי דתוכו מד' וכו' אסור להביא זרע לשם ומקדש אם נטע שורות כלמו וגפניו עדים: וגם אמות בין שורה לשורה לגפן עם מקום הכרתי' הכי זה אסור וכדתנן במתני' לת"ק דר"א בן יעקב אסור ומקדש אי ... אמות מקדש לאשכן בהכאה וחולה לו אי נטען משמונה עד ע"ז מקדש ו"ע ואוסר עד ע"ז ... לשמונה אמות תוכו ומשמונה עד ע"ז קרי ליה חולה לו לפי שדינן כקרחת ומחול וה"כ אמרי שאמר זה דמסייע לר"א מן המתני' מדלא קתני אם היו נטועות על ח' ח' דאסור ואינו מקדש ... ח"א של יותר מח' ח' מקדשי' כל הח' אמות אלא ד"א או לפחות ו"ע: (ע"כ שייך לדף כ"... סור

עין משפט נר מצוה

א [illegible]

ב [illegible]

מסורת הש"ס

[illegible]

א כרם שחרב אם יש בו ללקט עשר גפני' לבית סאה ונטועות כהילכתן הרי זה נקרא כרם. ב כרם דל שהו' נטוע ערבוביא אם יש בו לכוין שתים כנגד שלש הרי זה כרם ואם לאו אינו כרם. רבי מאיר אומר הואיל והוא נראה כתבנית כרמים הרי זה כרם: גמ' *) אמר רבי יוחנן *היא קרחת הכרם היא כרם שחרב. קרחת הכרם מקריחין אותו מאמצעו. כרם שחרב מקריחין אותו מכל צדדיו: ר' זעיר' מחוי לחברייא תשע שורין מן שובע שיבע. נסב שורה פרא שורה לשתי. [נסב] שורה פרא שורה לערב. נשתיירו שם עשרים גפני' נסב תרתיי מיכן ותרתיי מיכן חדא מיכא וחדא מיכא. נשתיירו שם עשרים גפנים הדא דתנינן עשר גפנים לבית סאה נמצאו שתים כנגד שתים אחת יוצא זנב. שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב. שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב. שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב. את רואה כילו אחרת נטועה כאן. כילו אחרת נטועה כאן. כילו אחרת נטועה כאן. ליטע כאן אין את יכול שהוא זנב ואין זנב לזנב. ליטע כאן אין את יכול שהוא זנב ואין זנב לזנב. ליטע כאן אין את יכול שהוא זנב ואין זנב לזנב. הדא אמרה שאין זנב לכרם גדול. הדא

הלכה א מתני' כרם שחרב. כלומר שחרבו הגפנים מקלתן ממנו ולא שחרבה השורה האמצעית כדקאמר בגמרא: אם יש בו ללקט עשר גפנים. נטועות למקום בית סאה כלומר שלא יהו מפוזרות ביותר מבית סאה ונטועות כהלכתן והיינו שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב ה"ז נקרא כרם ובנוסחת המשניות ה"ז נקרא כרם דל ואסור לזרוע בכולו: כרם דל. שגפניו מועטים והוא נטוע ערבוביא שהגפנים מעורבבים ואינו מכוון שורה כנגד שורה: אם יש בו לכוין שתים כנגד שלש ה"ז כרם. ומרחיק ממנו ד' אמות ומפרש בגמרא שמביא חוט ומודד כנגד העקרים לכוין שתים כנגד שתים וכו' ואע"פ שהנוף אינו מכוון זה כנגד זה שהכל הולך אחר העקרים: ואם לאו אינו כרם. וא"צ להרחיק ממנו הזרע אלא ששה טפחים כדין גפן יחידית: הואיל והוא נראה כתבנית הכרמים ה"ז כרם. וצריך להרחיק ממנו ארבע אמות ואין הלכה כר"מ: גמ' אמר ר' יוחנן היא קרחת הכרם וכו'. לפרש מפני מה שינה לקרות לזה קרחת ולזה שחרב סתם כדא"ר יוחנן ה"נ בריש פרק דלעיל וכדפרישית שם: ר' זעירא מחוי לחברייא. הראה להם הדוגמא להבין המתני': תשע שורין. מן שובע שובע כגון שיש כאן נטועים תשע שורות של שבע שבע גפנים והשורות מכוונות זו כנגד זו בשתי ובערב כזה




והאורך ממזרח למערב הוא ט' שורות וזהו השתי והרוחב מדרום לצפון ז' שורות וזהו הערב: נסב שורה פרא שורה לשתי שורה פרא שורה לערב. כלו' תצייר בעצמך וקח שורה אחת שתהא עדיין קיימת ותפחות ותחריב השורה השניה וכן כולן קח שורה ותפחות שורה לכל האורך והוא השתי נמצא שחרבו ארבעה שורות מן האורך ונשתיירו חמשה שורו': פרא. לשון פחות הוא כמו שתמצא בפ"ו דכתובות תרין חולקין פרא לבתר וכן במקומות הרבה בש"ס הזה: שורה פרא שורה לערב. וכן תעשה עוד ברוחב והוא הערב קח שורה ותחריב ותפחות שורה וכן כולן בהשורות שהן מדרום לצפון ונמצא שחרבו שלשה שורות ותמצא שנשתיירו מהכל עשרים גפנים וזהו דקאמר נשתיירו שם עשרים גפנים כלומר כשהן ישארו קיימות ולא תחריב עוד ואז תמצא ארבעה פעמים שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב כמו שתראה בחוש בצורה זו אשר העמדתי לפניך אלא משום דאנן תנן עשר גפנים לבית סאה ונטועות כהלכתן משמע דלא נשתיירו כ"א עשר גפנים ואעפ"כ נראות נטועות כהלכתן ולכל רוח ורוח שתראה יהיה מהן שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב והיכי משכחת לה והלכך צריך שיחריב עוד ולא ישתיירו כ"א עשר גפנים ועם כל זה יהו נראות שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב. והיינו דקאמר ומסיים: נסב תרתיי מכאן ותרתיי מכאן חדא מיכא וחדא מיכא. כלומר עכשיו תקח מהעשרים גפנים הללו שנשארו קיימות ותחריב אותן שתים מכאן ושתים מכאן והיינו מהשורות החיצוניות של ט' ט' של צד דרום ושל צד צפון תקח שתים מכאן ומכאן ותחריב ותשאר גפן יחידית בדרום וגפן יחידית בצפון ועוד תקח אחדא מכאן ואחדא מכאן והיינו מהשורות החיצוניות של ז' ז' של צד מזרח ושל צד מערב ותשאר ג"כ גפן יחידית בצד מזרח וגפן יחידית בצד מערב וכשתעשה זה תראה שנשארו ששה גפנים בפנים קיימות והן בשלש כנגד שלש בהשורות של ט' ט' ועוד נשאר ארבעה גפנים בשורות החיצוניות גפן א' בכל רוח ורוח והן הן העשר גפנים ובהן תראה בכל רוח ורוח שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב שמהששה הפנימיות נראות שתים כנגד שתים לצד מזרח וא' היוצא זנב הוא הגפן היחידית שנשארה בשורה החיצונה שבמזרח וכן לצד דרום וכן לכל רוח ורוח: נשתיירו שם עשר גפנים. כצ"ל וכדמסיים ואזיל הדא דתנינן עשר גפנים לבית סאה: נמצאו שתים כנגד שתים וכו'. כדפרישית שלכל רוח ורוח שתראה תמצא שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב: את רואה כאילו אחת נטועה כאן וכו'. כלומר טעמא דמחשבינן לשתים כנגד שתים וא' יוצא זנב ככרם הוא דמסיים כדאמרינן בפ' דלעיל בהל"ו לפי שאתה רואה כאלו עוד גפן אחרת נטועה כאן אצל הגפן היוצא זנב לנגד השורה השניה של השתים הפנימיות והוי כשתי שורות של ג' ג' וה"נ אמרינן הכא לכל רוח ורוח: ליטע כאן אין את יכול. כלומר וא"ת דא"כ נימא נמי דאתה רואה כאילו עוד גפן היא נטועה מצד השני מכאן ויהיו ג' שורות של ג' ג' גפנים כמו שתראה בהשורות החיצונות של צד דרום וצפון שנשארה גפן יחידית קיימת והיא האמצעית שבשורה והיא היוצא זנב ומכוונת כנגד האמצעית שבשלש הפנימיות ואמרת דמחשבינן כאלו נטועה גפן בצדה ויש כאן שתי שורות של ג' ג' ותקשי דנימא ה"נ מצד אחר של היוצא זנב כאלו עוד נטועה גפן נגד השתים הפנימיות ונמצא שיש כאן ג' שורות של ג' ג' וליהוי לי' דין כרם גדול הא לא מלית אמרת: שהוא זנב ואין זנב לזנב. כלומר הא היא גופה אתה מחמיר עליה ולהחשיבה לצרפה להשתים כנגד שתים דליהוו כרם משום תורת יוצא זנב והיינו כאלו נטועה עוד גפן אחת מצדה הא' וכדאמרן ועכשיו אתה רוצה להוסיף עוד ולומר דאמאי לא נימא כן גם מצדה הב' ולעשות ע"כ ככרם גדול הא לא אמרינן דהיא גופה אתינן עלה משום תורת יוצא זנב ואין זנב לזנב דנוסיף עוד תורת זנב אף מצדה השני כך דכולי האי לא מחמרינן והכי אמרינן בכל רוח ורוח ליטע כאן אין אתה יכול וכו': הדא אמרה שאין זנב לכרם גדול. כלומר דלא אמרינן דמתורת תורת יוצא זנב נחשביה לכרם גדול וכדאמרן ובעיא היא לעיל בפ"ד כדמסיים ואזיל: הדא

מראה

להם פסק הלכה גם בהכן. ועוד נראה דלא הוה בעי למימר מטעמא דכל המיקל בהכן וכו' דאי הוה אמר הכי הוה מצי למימר ליה דאי הכי אכתי נמתני' משום איסורא שהרי ב"ש אוסר לזרוע אפי' מין אחד בצד הגפנים וכמו פסק הרמב"ם בפ"ה בהלכה ז' ומשמע דהא דאמרינן דהלכה כר' יאשיה היינו במה דפליג וזהו לענין מלקות אבל לענין איסור לא פליג ר' יאשיה דאי נימא דפליג אלא דלא קיי"ל כוותיה כ"א לענין מלקות קשיא הא עיקר טעמא דאמרינן בכל דוכתי קיי"ל כר' יאשיה הוא ממה דפסק רב נחמן בר יצחק כדמייתי לי' בפ"ג דברכות (דף כב) ובכמה מקומות נהוג עלמא כהלת סבי וכו' וא"כ בכולא מילתא נהוג כוותי' דהא קחשיב להו בהדי אידך כר' אלעי בראשית הגז וכו' הבכולא מילייהו ס"ל כוותייהו וא"כ אמאי נימא דלא קיי"ל כר' יאשיה אף לענין איסורא אלא הוה פליג גם באיסורא אלא ודאי דזה פשוט הוא דלא פליג ר' יאשיה בלענין איסורא ולכ"ע מיהת איסורא איכא אפי' לזרוע מין אחד בצד הגפנים והכי משמע נמי ליסניה דר' יאשיה דקאמר אינו חייב עד שיזרע וכו' וא"כ אף דהלכה כא"ל כדברי המיקל בא"י וזהו לענין מלקות הא מיהת איסורא איכא דלא פליגי בה והלכך היה מוכרח להביא להם כך לא קיי"ל כר' יאשיה וכו' וכלומר בל' תמיה והכוונה דאם אפי' בא"י קי"ל דאינו לוקה עד שיזרע ב' מינין עם החרצן במפולת יד וליכא אלא איסורא והשתא מהיכי תיתי דנחמיר בחו"ל בכלל דודאי אין לנו להשוות ח"ל לא"י דכרמך כתיב ואם בא"י אין כאן אלא איסור א"כ בחו"ל אפילו איסורא ליכא כ"א דוקא במפולת יד עם ב' מינין דבהא איכא מלקות בא"י ובח"ל איסורא איכא וכמו שפסק הרמב"ם בסוף פ"ח ומכאן הוא דנלמד מ"לא הביא להם אלא בלשון תמיה ובזה המלא דברי הרמב"ם מבוארין כמה שכתב בפ"ה ובסוף פ"ח ועיין עוד לקמן במקומו בפ"ח בהלכה ה' מלמד שאינו חייב וכו' בביאור ענין זה בס"ד: סליק פירקא בס"ד

הפנים

כרם שחרב ונטועות כהלכתן. כתב הר"ב שאין רחוקות זו מזו ט"ז אמה ולא פחות מד"א והן הן דברי הר"ש ועיין מ"ש התי"ט בענין פחות מד"א ובכבר בי רתי בפ' דלעיל בהלכה ג' בד"ה ואיזהו כרם קטן דדעת הרמב"ם פשוט הוא דפוסק כרבנן כזה ולא כר"ם וע"ש. ובענין שלא יהו רחוקות זו מזו ט"ז אמה נראה דהר"ש רצה ללמוד כן מדברי ר' זעירא בהסוגיא שהביא אותו אבל לא קיימא המסקנא הכי דהא אידחו להו דברי ר' זעירא ועיין בדיבור דלקמן:

רבי זעירא מחוי לחברייא ט' שורין וכו'. הר"ש ז"ל הביא לזה עד איבות את רואה וכו' ופירכה וכמו שבארתי ביותר בפנים. ומיהו בהא דרצה ללמוד מזה דלא יהו רחוקין זה מזה ט"ז אמה כדפי' במתני' כן וזה נראה מדברי ר"ז דא"פ דגפן היוצאת זנב שבהלדדין רחוק הוא ט"ז אמה מהגפנים שכנגדו בפנים כמו שתראה בהצורה הא לא הוי קשיא דהחשבון הוא עם מקום הגפנים כדמוכח זה בלאו הכי כמו שאמצא מבואר לקמן הכל בפנים וא"כ הוי מצינן למימר דט"ז אמה בלאו מקום הגפנים לא יהו רחוקין זה מזה ללא דמנא"ה תברא דהא לא קאי המסקנא לבסוף בפירושא דר"ז להמתני' דהש"ס מקשי עליה ות בא הוא דקשיא עד דמסיק הוי לא מצי תנייה ובאמת יש להפליא כאן ביותר על הר"ש מבמקום אחר במתח"ל להעתיק מקצת מהסוגיא ולא יותר וכאן היה לו לילך אחר המסקנא בענין פירושא דמתני' דלא קאי כדר"ז וזהו טעמו של הרמב"ם ז"ל בפ"ז בהל"ח שכתב וסתם בהאי דינא כליבנא דמתני' דלענין הלכה לא קפדינן שלא הו רחוקין זה מזה ט"ז אמה אלא כל היכא דנראו' נטועות כהלכתן אפי' מפוזרות הרבה ובלבד בבית סאה ולא יותר אסור להביא זרע בכל הכרם וטעמא דנקט עשר גפנים תמצא בסוף הענין בפנים בהר דקאמר הוי לא מצי תנייה להא דר"ז: סלא

שנויי נוסחאות (סוי"ג) עשרים בכי"ר עשר.

פירוש מהרא"פ

שורה א' כו' שהרי לא נשתייר אלא שורה א' מכל צד משע תינים שורה א' לראב"י כרם ובית שמאי דהא בעינן שיהא שם נכל השפות כרם אחד וכדאמרן: ממה נפשך הואיל ובבירא ליה שורה אחת כרם אם כן ממה נפשך אסור בשמונה אמות שהרי צריך לכל שורה ארבע אמות לכל צד והיאך אמר שאילו מתחילה נוטען היה מותר בח"א: כרם אי מסויים לשורה אחד כרם גדול או קטן בין כך ובין כך צריך ח"א: שמונה אמות וכ"ש מותר נזרע אותו משמו וע"ז אמר מותר בשמונה אמות שלא יהא בו דין קרחת הכרם אלא דס"ל כל חדא כרם ואסור ד"א אבל יותר מד"א מותר ולא הוה ליה כקרחת וכן תניק ר"י דמיקל ר"א בתחילת מטעתו ולא נתן לו דין קרחת כב"ש דמחמיר בחרבנו יותר מתחילת נטיעתו כדאמרינן בריש פירקין: ואית דבעי מימר דס"ק ראב"י אילו נטעו לכתחילה על שש עשרה היה מותר בשמונה ד"א לצד זה וד"א לצד זה ושמונה שבאמצע מותר השתא נמי אינו מותר אלא בח"א וסיינו כדין קרחת ממש: מחמיר טו' פי' לעיל ל"א ה"ק ראב"י תחילת נטיעתן מותר בשמונה וכר"ש ור"ת והשתא בחורבנו צריך ט"ז דס"ל כב"ש דמחמירין נמי ומוספי' עליה וכן פי' הרמב"ם ז"ל בדר"ש ור"ת ולפ"ז הס"ל נמי הכי לרבי יוחנן בדר"ש ור"ת [פי' ר"י היה רוצה לומר ג"כ אתילתייהו דרבי במטון ור"ת הא דמתיר בח"א בתחילת נטיעתו אבל בחורבנו דינו כקרחת דמוסיפין ואין לפקחות הרי ב"ש אין מוסיפין אלא בלוס וראב"י מוסיף ח"א דלא מייתי מדב"ש אלא דמתחילים יותר בחורבנו וראב"י ס"ל דאם אין שם ח"א בעלי לכאן ולכאן וכדלעיל]: מותר הזרע הדר"ש ור"ת קאי דמותר דקאמרי לבעבר אבל בהכא אסור לזרוע ד.בתחילה אסור וכי עביד מותר: מה מותר כו' הלכתא מבעיא ליה: משח לי מדד לי גפנים זה מזה ח"א כדי שיהא מותר לזרוע אלגן בהרמקת ו"ם: כרתין יקר הוא: מערבבין היין הגפנים נטועין בערבוביא ולא היו יכולין לכוין בהן שתים נגד שתים ואחד יוצא זנב וכדהגן גפן שאחד זה ומותר: ואין מבודה טו' דלא גרסי מגפן יחידי שצריך להרחיק ו"ם וע"כ לא הרחיק דא"כ מאי קמ"ל הב"ב: דברי חכמים כן דכך הש"ס זה לומר על גדולי אמוראי שמביא אמ"כ: הל כה כמ"ל כדברי מי שהוא מיקל בהכן: (ע"כ לדף כ"ג):

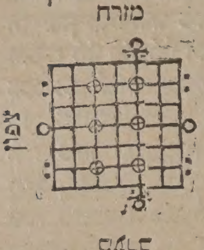
סליק פרק רביעי

עשר גפנים לבית סאה שנשתיירו עשרה גפנים בקרקע שהיא בית סאה: ונטועים כהלכתן שתים נגד שתים טו' ואין רחוקות זו מזו ט"ז אמות דס"ל דלא כהלכתן: כרם דל שגפניו מועטים אבל מ"מ דין כרם יש לו ואינו קרחת הכרם דסתם קרחה באמצעיתה הקרחות מכל צדדיו: בערבוביא שאין הגפנים עומדים כשורה: אם יש לכוין כו' כגון שמביא חוט ומותח ומלא הגזע מכוון שתים נגד כו' אע"ג שהנוף אינו מכוון הרי זה כרם אבל אם מולא הנוף מכוון והגזע אינו מכוון אין זה כרם: גמ' היא קרחת הכרם

מהר"ם יפ"ם תרתיי מכאן ותרתיו מכאן תרא. נ"ב צ"ל תרתיי מכאן ותרתיי מכאן תרתיי מכאן ותרתיי מכאן חדא מכא כו':

הדא פשיטא שאילתיה דרבי יוסי בר זמינא בשם רבי יוחנן את רואה כילו אחרת נטועה כאן. נמצאו ששים וארבע על ארבעים ושמנה. נסב תרתי מיכא ויהב לון הכא נמצאו ארבעים ושמונה על ארבעים ושמונה. חד ביניי עקר חד ביניי והב חד (קדה) [קרח] שש עשרה על שש עשרה עבודתו בשמונה אמות

הדא פשיטא שאילתיה דר' יוסי בר זמינא בשם ר' יוחנן את רואה כאלו אחרת נטועה כאן. וכמו וכו' הוא דאסיפא דמילתיה דהתם קאי דא"ר יוסי בשם ר' יוחנן שם בהל"ו דטעמא דיוצא זנב הוי כרם משום דמחשבינן כאלו אחרת נטועה כאן כדאייתינן לעיל וקאמר עלה דר' יונה בעי דלפי האי טעמא אם נטע שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב ועוד שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב בצדה מהו דנימא כאילו עוד אחרת נטועה כאן אצל השורה של שתים וכאלו עוד אחרת נטועה כאן אצל השורה של שתים שבצדה והוי כג' שורות של ג' ג' ולעשותו כרם גדול ועוד בעי התם אם נטע שלש כנגד שלש ואחת מכוונת כנגד האמצעית אם אמרינן דאת רואה כאילו אחרת נטועה אצל האחת מכוונת מצדה מכאן ומכאן וגמי לעשותו ככרם גדול וכדפרישית שם דנ"מ לענין דין מחול הכרם דיש מחול לכרם גדול ואין מחול לכרם קטן והשתא קאמר דמהכא נפשטה הבעיא דלא מחמרינן כולי האי ואין תורת יוצא זנב לזנב כדי לעשותו כרם גדול וכדמוכח מהא דאמרן: נמצאו ששים וארבע. השתא מהדר הש"ס לדייק על הא דר' זעירא דמפרש להמתני' בכרם של ט' שורות של שבע שבע גפנים אם עולה החשבון למאי דתנינן עשר גפנים לבית סאה עד דלבסוף פריך עליה דלא מלית תנייה ולפרש המתני' בכרם דכה"ג ולא קמה מילתיה דר"ז כדלקמן: נמצאו ששים וארבע על ארבעים ושמנה. כלומר הרי שנמצא בכרם כזה שהוא ס"ד בארכו ומ"ח ברחבו והיינו לכל היותר שתאמר בו להרחיק השורות זו מזו כדי שיחזיק הכרם עם הגפנים שנשארו בו לבסוף במקום בית סאה וא"כ צריך שתאמר בו שהשורות הן נטועות על שמנה שמנה אמות רחוקות זו מזו אבל לא יותר שאם הן רחוקות משמנה ולמעלה בין השורות מותר להביא זרע אפי' בין השורות ולמאי הלכתא הוי כרם דהא בכה"ג אין השורות מצטרפות להחשיבו לכרם כדתנן בסוף פרק דלעיל אלא ודאי דלכל היותר אי אתה יכול לעשות ההרחק בין השורות כ"א עד ח' אמות מצומצמות והיינו עם מקום הגפנים דאילו יש כאן הרחק ח' אמות חוץ ממקום הגפנים אכתי מותר להביא זרע אף בין השורות כדתנן בפ' דלעיל בהלכה ח' אלא דבח' אמות עם מקום הגפנים שפיר מסכתת לה דהוי כרם ונמצא שבין השורות שהן ט' של ז' ז' וזהו לאורך הכרם יש ח' מרחקים של ח' ח' אמות והרי הוא ס"ד אמות בארכו ובין השורות של הרוחב שהוא מדרום לצפון יש בהן ששה מרחקים של ח' ח' אמות והרי הוא מ"ח אמות ברחבו וזהו כשהיה הכרם שלם בתחלה וכל הגפנים שלו קיימות היו ונמצא שהיה הכרם מחזיק יותר ויותר מבית סאה שהרי בית סאה הוא חמשים על חמשים וכשתעשה מכרם כזה שיהיה ארכו כרחבו תמצא בו כ"ו על כ"ו הא כיצד תקח ט"ז אמות מן האורך על כל פני רחבו ויהיה ט"ז אמות באורך מ"ח ויהא נשאר הכרם מ"ח על מ"ח וקח רצועה זו והחלקנה לד' הרוחות של הכרם בכל רוח ורוח מ"ח האורך על רוחב ד' ותמצא שהוא כ"ו על כ"ו: נסב תרתי מיכא ויהב לון הכא. כלומר שהרי מה שאמרנו הוא בתחילה דוקא כשהיה כל הכרם קיים אז היה חשבונו ס"ד על מ"ח אבל עכשיו שחרבו בו הרבה מהשורות ואי אתה יכול לחשוב בכרם מה שהוא חרב כ"א הגפנים הקיימות שעדיין בו והן העשר הגפנים ולפי שהן מפוזרות ביותר מבית סאה כמו שתראה בצורה ולפי החשבון שזכרנו ותמצא שעד שתי שורות החיצונות בהשתי והוא האורך שם כלה החשבון של מ"ח על מ"ח והשתי שורות החיצונות כשתחשוב אותם ותצרף עם השבע השורות שהן המ"ח על מ"ח תמצא הרבה יותר מבית סאה כמו שאמרנו ונמשך לנו מזה שהגפן היחידית שבשורה החיצונה שבמזרח או שבמערב היא שעומדת רחוק הרבה חוץ להבית סאה וזה מובן בין שתקח ותחשוב השורות ממזרח למערב תהיה הגפן היחידית שבחיצונה שבמערב חוץ לבית סאה ואם תחשוב השורות ממערב למזרח תהיה הגפן יחידית שבחיצונה שבמזרח חוץ לבית סאה וזה הדבר הוא כשנקח השבעה שורות שבאורך או מתחלת צד מזרח או מתחלת צד מערב אך אם נקח ז' שורות בהאורך מלבד שורה החיצונה שבמזרח ומלבד שורה החיצונה שבמערב ויהיו אותן הז' שורות פנימיות בהאורך אז תמצא ששתים הגפנים היחידיות שבשורה החיצונה שבמזרח ושבמערב הן שתיהן רחוק חוץ להבית סאה שהרי בז' שורות הפנימיות בלבד הוא מ"ח על מ"ח ומהשורות הפנימיות להחיצונה שבמזרח הוא שמנה אמות על אורך מ"ח וכן למערב והרי מן החיצונה שבמזרח עד החיצונה שבמערב הוא אורך ס"ד על מ"ח וכבר הודעתיך שאם תעשה רבוע מס"ד על מ"ח יהיה הרבוע כ"ו על כ"ו וא"כ שתים הגפנים החיצוניות שבמזרח ושבמערב הן רחוקין הרבה חוץ מבית סאה שהוא נ' על נ' וכיון שכן הוא בעל כרחך צריך אתה לקרב בכל היכולת (וע"כ) לאותן הגפנים החיצוניות של מזרח ושל מערב עד שיהו עומדות כנגד אותן הז' שורות הפנימיות והיינו דקאמר נסב תרתי וכו' כלומר עכשיו צריך שתקח לאותן השתים החיצוניות שאמרנו מכאן ותן אותם לכאן כלומר למטה סמוך לז' השורות הפנימיות זו של מזרח סמוך להשורה השביעית שבמזרח וזו של מערב בסמוך להשורה השביעית שבמערב או שתעמיד אותם בשורה החיצונה של דרום או של צפון כנגד הגפנים הפנימיות ויהיו ג' כנגד ג' כדלקמן ואז יהיו כל העשר גפנים באותן ז' שורות הפנימיות ועכשיו נמצאו ארבעים ושמנה על ארבעים ושמנה כך זמרן וכדי להבינך ביותר נעשה עוד צורה מהצורה הראשונה בעצמה ותבין לזה וכן להא דלקמן ובצורה זו לא העמדנו כ"א הגפנים העומדות קיימות ותבין להא דקאמר שתקח השתים מכאן ותן אותן לכאן ולכל מה שיבא אחר זה וזו היא




וכה הן הז' שורות הפנימיות תסתכל בצורה זו ותראה שהיא נלקחת מהצורה הראשונה עם העשר גפנים שנשארו בכרם אחר שחרבו שארי הגפנים והן נטועות שתים כנגד שתים וא' יוצאת זנב לכל רוח ורוח והגפנים החיצוניות שבצד דרום ושבצד צפון הן סמוכות אצל השורה החיצונה השביעית שמכאן ושמכאן והגפנים החיצוניות שבמזרח ושבמערב הן רחוקות ועומדות בשורה התשיעית שמכאן ושמכאן כמו שהיו בצורה הראשונה שהיו ט' שורות בהשתי והוא האורך והשתא קאמר שצריך שתקח אותן השתים החיצוניות של מזרח ושל מערב מהשורה התשיעית שמכאן ושמכאן שבצורה הראשונה ותן אותן ג"כ סמוכין להשורה החיצונה מהשבע השורות הפנימיות שבהכרם כדי שיהיו כל העשר באותן ז' שורות הפנימיות ויהיה בין הכל ארבעים ושמנה על ארבעים ושמנה כפי חשבון המרחקים שהן ח' אמות משורה לשורה באורך וברוחב כדפרישנא לעיל אך מקום העמידה והנתינה של אותן שתי הגפנים החיצוניות יכול להיות על שתי פנים או שתתן אותה שבמזרח סמוכה להשורה החיצונה שבמזרח וכן אותה שבמערב תתן שתהא סמוכה לשורה החיצונה שבמערב ויהא נחשב כרם מתורת שתים כנגד שתים וא' יוצאת זנב כמו שהיה מקודם כשהיו עומדות בשורה התשיעית שמכאן ושמכאן או בדרך אחרת שתשים אותם בצד צפון או בצד דרום נגד שתי הגפנים הפנימיות שבאותה השורה עצמה ויהיו אלו נחשבות כרם מתורת שלש כנגד שלש דמכ"מ דהוי כרם ולכן שמתי שתי נקודות באלו מקומות המתחלפים או שתעשה כך או כך דלענין להיות כרם חדא דינא אית להו אלא שבענין המרחק בין אלו השתים החיצוניות של מזרח ושל מערב לבין הגפנים הפנימיות יש חילוק במקום שתתן אותם כמו שתראה בצורה זו ובזה תבין בהא דמסיים וקאמר: חד ביניי עקר חד ביניי והב חד קרח י"ו על י"ו עבודתו בח' אמות. כלומר והרי עכשיו שנמצאו כל העשר גפנים בהז' שורות הפנימיות שהן מ"ח על מ"ח צריך אתה לעקור לכל הפחות מצד אחד מהשורה החיצונה חד ביניי מכאן להגפן היוצאת זנב העומדת בה וכן חד ביניי מצדה השני מכאן וזה שהרי אתה רואה בצורה שג' גפנים עומדות בהשורה הג' שממזרח למערב ושלש גפנים עומדות בשורה החמישית והד' גפנים הנשארות עומדות שתים מהן בתוך השורה החיצונה זו בדרום וזו בצפון והשתים האחרות שעמדו בשורה התשיעית כמו שהיו בצורה הראשונה כבר אמרנו שצריך אתה לקחת אותן משם וליתנם לכאן והוא על א' משתי דרכים שזכרנו וא"כ אפי' אתה תתן אותם בצד אחד מהצדדים בדרום או בצפון כפי דרך הב' דלעיל ויהיו ג"כ ג' גפנים ברוח אחת מהצדדים ובצד השני אין בו כ"א גפן אחת ואז תראה שבכל הג' רוחות נתפשטו הגפנים ומה שתופסין לעבודתן והוא שמונה אמות לפי המרחק שבין השורות בכרם הזה מלבד שבצד האחר

## מראה הפנים

**הדא** פשיטא שאילתי' דר' יוסי בר זמינא. עיין בפ' דלעיל בהלכה ו' ד"ה ר' יונה בעי מה שנתבאר מזה:

**נמצאו** ששים וארבע על מ"ה וכו'. הענין הזה בסוגיא זו הוא מהדברים המוגים ביותר בכל המכילתין ובארתיו ת"ל אחר העיון והטרחא ולמי שבקי קצת בחכמת התשבורת יובן לו מיד ראת לי את את כל ונוכחת ומה שהכריחני להחליף את הגירסות וזה מוכרח ומבורר להמעיין המבין. והמסקנא הכא כפשטא דמתני' ובדינא דלא כר' זעירא וכבר זכרתי

## פירוש מהרא"פ

כרם פירשתי לעיל ריש פירקא: **מחוי** לסברייא מראה לבני הישיבה כרם שחרב מצדדיו ונשתייר מכל צד שתים נגד כו': **תשע** שורין ט' שורות ובכל שורה ז' גפנים: **נסב** שורה פרא שורה לשתי כלומר קח שורה מכרם ושחריב אותה מן הכרם כך שעשה לשתי מלשון שתי וערב באריגה והוא באורך הכרם: נסב שורה פרא שורה לערב חוזר ועשה כן לרוחב הכרם נשתיירו בכרם עשרים גפנים שהרי החרבת ד' שורות מאורך וג' מרוחב דהא כל שורה בין שתי שורות החרבת לאורך ולרוחב: **וחוזר** וקח תרי מכאן ותרי מכאן כלו' מכל צד מן הד' קרנות החרב שתי גפנים באורך שהרי נשתיירו ה' שורות ובכל שורה ד' גפנים קח שתים מן אותן שורות שהן באורך לכל צד ב' מקרן מזרח שתים א' אצל א' על צד המזרח וכן מן השני בקרן מזרחית צפונית א' אצל א' בצד המזרח ויצאר אחד באמצע צד וכן תעשה לצד מערב ויצאר ג"כ א' ובצד צפון ודרום נשתיירו בכל צד ב' גפנים קח אחד מכל צד ונשתייר ג"כ א' והנה עשרה גפנים בכל הכרם ובכל צד המלא שתים נגד כו': **את** רואה כאלו אחרת כו' דאי לא אמרינן הכי לא ניחא לגפן היוצא רק אלכסון מן הצד וכמ"ש לעיל והא דאמר הכי ג' פעמים נראה דס"ל דלא אמרינן רואים גם על הצד שכנגדו ולא חשב הכא אלא צד ההפוך ב' פעמים משני צידי גפן היוצא ולצד המערב פעם א' דאין שם אלא צד א' שנוכל לומר רואים אבל על הב' צדדים אחרים שכנגד אלו ג' לא אמרינן רואים אלא מחלקין הרואים באלכסון דלכל הפחות היכי דלא אמרינן רואים ס"ל כרבי יוחנן דבזה אזל דמודדים באלכסון וכן משמע להדיא לקמן: **ליטע** כאן אין את יכול כו' כלומר רואים כאן אבל ליטע ממש על מקום הרואים אינו יכול דכי נוטע ממש הרי מבטל בזה תבנית הכרם אבל אי נאמר [רואין] כדי שירחיק אין בזה ביטול לתבנית הכרם וכן משמע לעיל בד' יוחנן דאמר רואים כו' מ"מ דאין ברואים משום ביטול תבניתו דהא לעיל צריך הוא לתבנית הכרם לאפוקי מדר"ש דס"ל דשורה של ה' גפנים הוה כרם וכן הכא צריך לד' צדדים לתבנית הכרם: **הדא** אמרה כו' דהא הכא לא היה לו תבנית מעיקרו כדמשמע ממילתיה דר"ז שהיה הכרם קודם שחרב ט' שורות על ז' משום שאז היה כרם גדול דהוא ג' פעמים ג' ויותר אבל כשחרב לא היה לו אלא ג' נגד ג' והוא כרם קטן וכן צריך לתבנית הכרם לכל הצדדים: (ע"כ לדף כ"ג ע"ב): **הדא** פשיטא שאילתיה כו' הש"ס קיצר כאן וסמך אדלעיל שמפורש שם ורצה לומר כאן נפשט הבעייא דר' יונה דלעיל שמבעי בהא דר' יוסף בר זמינא כו' אם אומרים רואי' כו' משני צדדים של זנב הרי אנו אומרים הכא רואים כו' מב' צדדין: **נמצאו** שם ס"ד על מ"ח כגון שנטע כל שורה מחברתה וכן כל גפן מחבירו ח"א עם הגזע נמצאת לט' שורות של ז' גפנים תהיה הקרקע ס"ד על מ"ח ויעלה הכרם ג' אלפים ע"ב אמות ואין אנו צריכים כל כך לעשרה גפנים כפי חשבון עשרה לבית סאה: **נסב** תרתי מהכא והב לון הכא שאין כרם זה שחרב חמור מתחילת נטיעתו תחילת נטיעותו עד ע"ז וכדאי' לעיל במתני' וכן פירשו כהנא ור' יוחנן לעיל בפרק הקרחת לב"ה אע"ג דפסקינן הלכתא כר"ש ור"נ מ"מ המשנה מתפרשת א' יבא דתנא דמתני' דלעיל ואליבא דב"ה ולפיכך אמר הש"ס כשיהיה כן נמלאת השתא יהא מתה שנצטרך לנו תנ"ב אמות וכמ"ש נמי בסמוך והיינו לעשרה גפנים אנו צריכים עשרה פעמים ע"ז על ע"ז והם כ"ה מאות ס' אמות ואין אנו צריכין רק ב' אלפים מ"ח אמות לפי שהד' גפנים הנטועים לזוית אין צריכין רק המלי שמעמידים על הגבול

אמות. מה את עבד לה הוא ועבודתו לתוך בית סאה או חוץ לעבודתו. אין תעבדינה הוא ועבודתו בתוך בית סאה אשכח חסר תלת מאוון וארבעין ותמניא. ואין תעבדינה חוץ לעבודתו אשכח יתר מארבע מאוון וחמשין ותרתיי. וכמו פלגות ביחידיות הן אין תימר ברוצף לא תנינן אלא עשר

האחר שאין בו אלא גפן היחידית והיא היוצאת זנב ותופסת עבודתה שמנה מכאן ושמנה מכאן בהשורה החיצונה ונשארו שני הביניים שבראש השורה זו ושני ביניים שבסוף השורה בלא שום גפן סביב להן בכל ח' אמות שלהן והן הן הביניים שבין השורות הקריבות מהגפנים ולא נמצאו כ"א בין ב' שורות החיצונות שבצד דרום אם תשים אותן ב' גפנים הנזכרים של מזרח ושל מערב בצד צפון או להיפך אם תשים אותן ב' הגפנים בצד דרום אז תמצא שני ביניים בין השורות החיצונות הצפוניות וג"כ ב' ביניים בראשי השורות וב' ביניים בסופן בצד צפון וזה תבין כאשר תתבונן בהצורה זו הב' אשר העמדתי לפניך והיינו דקאמר חד ביניי עקר וכו' וכלומר שהרי אלו הביניים אינן בכלל הכרם הזה ולא תכנים אותן בחשבון מה שהגפנים אוסרין ותופסין בעבודתן שהרי אין גפן סמוך להן בכל הח' אמות מסביב וא"כ עקור חד ביניי חד ביניי מצד הזה של הגפן היחידית העומדת באמצע השורה החיצונה וחד ביניי וחד ביניי מצדה השני בהשורה ותן מהן קרחה אחד שהוא ט"ז על ט"ז וכלומר תצרף אותן הד' ביניים ותשים אלו אצל אלו והרי קרחה אחד של ט"ז על ט"ז כדמשייט עבודתה בשמונה אמות וכלומר שהרי עבודה והרחק בין השורות בכרם הזה שמנה אמות הן וא"כ כל ביניי וביניי הוא ח' על ח' וכשתשים אותן ביחד הרי קרחה של ט"ז על ט"ז וקורא אותן קרחה לפי שאינן נכנסין בחשבון הכרם מה שתופסין הגפנים לאיסור בכדי עבודתן בבין השורות כאשר אמרנו וכל האי דמבאר הש"ס הוא כדי לבא אל הקושיא דמקשה על דר' זעירא לקמיה דאי אתה יכול לפרש המתני' בכרם הזה שאמרת ולפיכך מקדים הקדמות האלו ולומר דאף אם תאמר כך שאין אתה חושב אלא ז' שורות הפנימיות והב' הגפנים החיצונות שבמזרח ושבמערב אתה מקרב אותן סמוך לתוך הז' שורות כדי לתרץ הקושיא שלא יהיו תופסין ס"ד על מ"ח והוא הרבה יותר מבית סאה כמפורש לעיל וכן הדרך שתקרב אותן ב' גפנים ג"כ תעשה אותן שיהיו תופסין האיסור ביותר בהכרם והוא הדרך הב' שנתבאר שתעמיד אותן בא' מצדדי הכרם ואפי' אם תאמר כן מכל מקום תשאר הקרחה של י"ו על י"ו בצד אחד מהכרם שלא תכנים אותה לחשבון לפי שאין לה עבודה בהכרם שאין שום גפן סמוך לה בכדי שמנה אמות כמו שבארנו. וכיון שכן הוא תמצא הקושיא על הא דר' זעירא וזה כי לא משכחת לה חשבון של בית סאה באלו הז' שורות שתופסין בהן העשר גפנים וממ"נ תהיה קושיא זו דהאיך שתאמר לא תמצא החשבון מכוון אלא או חסר מבית סאה או יותר הוא. וקושיא השניה תקשי גם על הציור והאופן שצייר ר' זעירא כדלקמן. ולפי שגי' הספר משובשת וא"א להעמידה בשום פנים לכא דלקמן אציג לפניך הגי' הנכונה לפי הנראה והניכר כי נתחלפו השיטות והתיבות בהענין כמו שנמצא בהרבה מקומות בש"ס הזה: מה את עביד לה. השת' מסיק הקושי' על דר"ז דלאחר שהקדמנו כל זה ותאמר לתרץ דבריו בכל ענין שתוכל כדלעיל אפ"ה קשיא ממ"נ האיך אתה עושה החשבון של הבית סאה להעשר גפנים כדתנן במתני': הוא ועבודתו לתוך בית סאה או חוץ לעבודתו. כלומר אם שתחשוב להכרם עם העבודה שלו מה שתופסין הגפנים לאסור שיהיה זה הכל נחשב לתוך בית סאה בדוקא בלבד אבל לא מה שאינן תופסין בכדי עבודה שלא יהא זה נחשב בחשבון הבית סאה א"כ תהיה הקושיא שיחסור החשבון מחשבון בית סאה ואם שתאמר דגם חוץ לעבודתו נכלל בחשבון של בית סאה א"כ תהיה הקושיא שתמצא החשבון הוא יותר מבית סאה כאשר יבא לקמן: וה"ג אין תעבדינה הוא ועבודתו בתוך בית סאה אשכח חסר ארבע מאון וחמשין ותרתיי ואין תעבדינה חוץ לעבודתו אשכח יתר מתלת מאון ותמנין וארבעה. ובספרי הדפוס נתחלף מחסר ליתר ומיתר לחסר וכן נתחלפו התיבות ארבעין ותמניא וצ"ל תמנין וארבעה ובזה תמצא הכל מבואר וחשבון מכוון כפי הקושיא. והכי פירושה: אין תעבדינה הוא ועבודתו בתוך בית סאה אשכח חסר ארבע מאון וחמשין ותרתיי. שהרי בית סאה היא נ' על נ' וחשבונה על האמות לפי חשבון הכפול נ' בנ' עולה לכ"ה מאות אמה ומ"ח על מ"ח עולה לחשבון כ"ג מאות וארבע אמות וא"כ חסר קצ"ו אמות מבית סאה עוד חסר חשבון הקרחה של י"ו על י"ו שאמרנו שהוא בצד אחד בהשורה החיצונה של הז' שורות כדלעיל וט"ז על ט"ז עולה לחשבון ב' מאות וחמשים ושש אמות והם ג"כ אינן עולין בחשבון של הבית סאה שהרי אין אנו חושבין כ"א מה שהגפנים תופסין בכדי עבודה של בין השורות וכמו שנתבאר תצרף קצ"ו עם רנ"ו תמצא ארבע מאות וחמשים ושתים והרי אשכח חסר ארבע מאון וחמשין ותרתיי: ואין תעבדינה חוץ לעבודתו אשכח יתר מתלת מאון ותמנין וארבעה. ואם תאמר איפכא להאי גיסא דגם מה שחוץ לעבודתו נכלל הוא בחשבון של הבית סאה אז תמצא יותר מחשבון של הז' שורות שיהיה יותר שפ"ד אמות ואנן לא בעינן כ"א קנ"ו להשלים לחשבון של בית סאה הא כיצד שהרי כשאתה אומר שתחשוב הכל ואף מה שאין הגפנים תופסין בכדי עבודה יהיה נכלל בחשבון בית סאה א"כ הז' שורות שהן מ"ח על מ"ח והן עולין לחשבון כ"ג מאות וד' אמות ואכתי חסר קנ"ו לבית סאה על כרחך צריך שתקח אותן הקנ"ו מחוץ לז' השורות הפנימיות של כל הכרם כפי הצורה הראשונה והוא הכרם של רבי זעירא שאמר להחבריא וכשתתבונן בצורה זו אשר העמדתי לפניך ותסתכל עוד בצורה הראשונה תמצא שחוץ מז' השורות והוא בהשורות החיצוניות שבצורה הראשונה והן התשיעית שמכאן ושמכאן יהי' עולה לחשבון שפ"ד אמות לכל הפחות שהרי כשתצרף שתי שורות החיצונות יחד עולה לחשבון תשס"ח אמות שהרי יש כאן ט"ז הרוחב על אורך מ"ח וי"ו פעמים מ"ח הן תשס"ח אלא דלכל כך לא מיית לאקשויי על דר"ז יכול הוא לשנויי לך דמה שאמרתי מכרם של ט' שורות באורך לא שתקח ותצרף כל השתי שורות החיצונות להז' שורות הפנימיות כדי להשלים חשבון הבית סאה דלא היא כ"א תקח שורה אחת מהן להשלים והכי קאמרי או משורה הט' שבמזרח או משורה הט' שבמערב תקח להשלים להז' השורות שישארו עם העשר גפנים כדי שיהיו עשר בבית סאה מיהו הא קשיא לן דלכל הפחות שורה אחת מהחיצונות על כרחך צריך שתקח כולה דאל"כ למאי הלכתא אמר ר"ז באופן הט' שורות לא היה לו לומר כ"א מה שצריך לחשבון בית סאה והשתא היא גופה קשיא לן דכשתקח אף שורה אחת בלבד עולה החשבון שלה שהוא הרוחב שמנה על אורך מ"ח לשפ"ד אמות והרי אין אנחנו צריכין להשלים לחשבון בית סאה כ"א קנ"ו אמות והכא אשכחת היותר על הז' שורות שעולה מסך תלת מאון ותמנין וארבעה. זה פי' קושיא הראשונה לפי גי' הנכונה: וכמו פלגות ביחידיות הן. זו קושיא שנייה היא כלומר ותו דאף אם תימצי לומר ולדחות קושיא קמייתא דר"ז אינו מוסיף מהשורות החיצונות על ז' הפנימיות אלא מה שצריך להשלים לחשבון בית סאה. והיינו קנ"ו אמות והוכרח לאוקמי בכרם של ט' שורות של ז' ז' כדי למצוא אח"כ מה שצריך ליקח מהן להשלים הבית סאה ולא שיקח את כל השורה כולה אכתי קשיא על עיקרא דפירושא דר"ז דמוקי למתני' בכרם דכה"ג כדי שנמצא בה ד"פ שתים כנגד שתים וא' יוצא זנב כדקאמר בהדיא דמאלו עשר גפנים שנשארו קיימות תראה לכל רוח ורוח כן והא למאי דמפרש לה דמחריב שורה אחת בין שתים בשתי וכן בערב וחוזר ולוקח תרתיי מכאן וכו' כדפרישנא לעיל נמצאת אומר דאע"פ שנראה כן לכל רוח ורוח מ"מ אין הדבר כן שהרי אחר שלקחת לרוח אחת חמשה גפנים לחשבון שתים כנגד שתים וא' יוצאת זנב תו לא משכחת לה עוד לג' רוחות אחרות כן אלא א"כ אתה חוזר וחושב לשתי הגפנים בעצמן מהשתים כנגד שתים הראשונות שכבר חשבת אותם לרוח האחת שפתחת לחשבן בתחלה כמו שתראה בהצורה והא קשיא דלמאי מחשבת והדר מחשבת להו לכאן ולכאן והרי אין כאן סדורות להיות נטועות כהלכתן ב' [כנגד ב'] וא' יוצאת זנב למיחשביה כרם אלא החצי מהעשר גפנים בלבד והחצי האחר והן חמשה גפנים האחרות אינן נטועות כסדר הזה אלא מפוזרות הן אחת הנה ואחת הנה והיינו דקאמר וכמו פלגות ביחידיות הן שחצי האחר מהן אינן נטועין כסדר הכרם אלא כמו נטועין ביחידיות יחידיות הן ומנא לך למיחשב להו ג"כ ככרם ולעשות מכרם אחד ד' כרמים לכל רוח ורוח ולמנות השתים לכאן ממה שכבר מנית אותן לכאן: אין תימר ברוצף. וכי תימא לתרץ במקצת הקושיא זו דאעפ"כ משכחת לה עוד כרם אחד מיהת מהחמשה גפנים האחרות ותוקמי בנוטע אותם רצופות זו אצל זו וכך תסדר אותם שיהיו ב' כנגד ב' וא' יוצאת זנב כמו הכרם הא' אלא שאינו נטוע כסדר בהמרחק כמו כרם הא' כ"א ברוצף ומיהת כרם הוא אם מכוונות ב' כנגד ב' וא' יוצא זנב הא נמי לא מיית אמרת דלא תנינן אלא עשר גפנים לבית סאה ולדידך דבעית למימר דאחד נטוע כך במפוזר ומכוון ב' כנגד ב' וכו' וא' במרוצף א"כ משכחת לה נמי בטפי מעשר גפנים ונטועין ברצופין וסמוכות זו לזו ומכוונות ככרם ועוד דלדידך דמטרחת כולי האי לאשכוחי בגוונא שיהא נטוע כסדר הזה אלו עשר גפנים דמתני' א"כ היה צריך שיהו כולן נטועות בסדר אחד ולא משכחת לה לפי הסדר שאמרת

שנויי נוסחאות (סו"ה) וכמו פלגות בכי"ר אין תימר כמי פלגות.

פירוש

… ב' פעמים רנ"ו מן כ"ה מאות ושנים ישאר ב' אלפים מ"ח והכי תנ"ב אמות עד כ"ה … עודף וכן אם לא נחשב העודף והן סו' אמות לכל גפן כ"ש שיחסר לנו ת"ק [י"ב] אמות עד כ"ה … והיה עודף ת"ק [י"ב] אלא הש"ס נקט דבריו לפי קושטא דמילתא דלא קפיד שתנא על שבשם … וקאמר הש"ס קח הרי מכאן וכן הב' זנבים (באורך) [ברוחב] הכרם ותן אותן כאן באותה שורה … גפנים א' מצד זה וא' מצד זה ותהיה ג"כ שורה של ה' גפנים כמו שורה של אורך ותתן כן שאתה … זנבים מן (האורך) [הרוחב] ותבטלו (מן) ברוחב מ"א לכל צד על אורך פ"ד שלא יחשב בכלל … שהכל אלף כ"ד אמות וישאר הקרקע ב' אלפים מ"ח [וה"ה דמצינו לפרש שיעור ב' ויוסיף … ויהיו בין הכל י"ב גפנים וצריכים לכל הקרקע זאת ושיא היא והלשון משמע שפי כמ"ב] … הש"ס לתבנית זה ולא השיטו על תבנית שהראה ר"ז לעיל דהא בין תבנית זה ובין תבני' … אינן בקרקע רק ב' אלפים מ"ח אמות ולמרווייהו יקשה לן הכי יחסר לן תנ"ב ומה … זה שפי מתבנית של ר"ז לפי שבתבנית זה אין כאן רואין כאלו אחרת נטועה כאן דאמר … (אפילו מאן) [בבניתן] לו כל העבודות לד' צדדים לא יעלה כל הקרקע אלא לב' אלפים … והוא שיעור בית סאה בחשבון זה [פי' דע"כ ניתן מ"א לרוחב כמו שהנחנו מ"א לאורך] … של ר"ז קשיא לן מן אותן רואים כדחיתא במנין ולפי מאי דמסיק בסמוך שא"א למצא … ר"ז אלא ביחידיות כלומר ביותר תש"ז על ע"ז ואצ"ה הבית סאה מצרפן לא צריך לתבנית … וכל תם שעשה כאן לפי מאי דקס"ד דמיירי ברצופים ע"כ אינן מרוחקים באן מגפן יותר

מהרא"פ

תפ"ז: נמצאת מ"ח ואם נחלוק זה על שיעור ע"ז על ע"ז יעלה לט' גפנים לפי בית בין ב' פעמים ע"ז על ע"ז וא"א לך להעמיד בו אלא ח' גפנים ד' באמצע וא' לכל צד לזנב והשיטני א"א להעמיד … בשום צד דירבה מצד זה יותר מצד האחר ואנן שוין בעינן ולפיכך הא: הש"ס חד ביניי עקור ביניי ואמר ב' פעמים חד ביניי לקיצר הלשון דהאי עקיר קרינן למעלה ולמטה לפי ש' פעמים … צריך לעשות כן בין באורך בין ברוחב וה"ק א"א לך להעמידו ולעשותו כרם אם לא שתעקר חד … מכל צד לפי שיש כאן אחר שנחרב ג' ביניין בין באורך בין ברוחב ואמר שתעשה שלא יהיה בקר … זו רק ב' הוריים לאורך וב' לרוחב ואז הב' חד השביעי ותוכל לעמוד שם ג' פעמים ג' ויהיו א' מן סד' צדדים רוחב מ"א על אורך מ"ח ואז מצטרף הכל לכרם כשנחשב עבודתו לכרם ויצא … הקרקע לאותן ט' גפנים בשיעור ע"ז על ע"ז לכל גפן וגפן: קרחה ע"ז על ע"ז הקרחה היא ע"ז על ע"ז כמה שאמרנו: עבודתו בח"א נמי כמה שאמרנו שא"א להעמידן בפחות … בא"כ לא יהיה אחר המרובע ע"ז על ע"ז בזה היא שמגיע לגפן ג' משיעור עשרה לבית סאה … הדבר כן הוא מקשה היאך נעשה למצוא עשרה גבית סאה שהרי יש לנו כאן תוספת הנ"ב … וכתי'ב אם נאמר שמוציא מן הבית זה עשרה גפנים עם עבודתן כדי שיהיו תוספות בכלל … שאנו נותנין לעבודתו זה היינו דאשכח חסר ג' מאות וארבעין ותמניא דאם נחשב כל עבודתו … סאה ע"כ אותן ג' פעמים רואים דאתיין נשי: [יאמ"ב דלעיל משמע דמן הרואה מודדין עבו… משום דבאו שני צריך ליתן עבודה לגפן הקלר ולגפן היוצא אבל השא כבר נתן לכל גפן עבו…

שני

מסורת הש"ס

ה תוספתא פ"ג.

ו עירובין ג : וש"נ.

שאמרת שיהו כולן נטועות כן : הוי לא מלי תנייה . אלא ש"מ דעל כרחך לא מלית למיתני להא. דר"ז ולפרש המתני' דבכרם בכה"ג איירי אלא דאכן סתמא תנן עשר גפנים לבית סאה ויהיו נטועות בתחלה בג' שורות או ביותר כפי שיהיו ובלבד שיהו נשארות קיימות עשר גפנים בו ומפוזרות בבית סאה ולא ביותר ותמלא לכל הפחות שיהו מכוונות ב' כנגד ב' וא' יוצאה זנב ואפי' בכרם אחד שנראה כן סגי למיחשביה לכרם לאסור הזרעים בכל הבית סאה ולא תקשי דא"כ בחמש גפנים נמי משכחת לה הא לא מלית אמרת דאכן בעינן שישארו בו לא פחות מעשר לבית סאה דכה"ג לא בטיל הוא כשמפוזר במקום בית סאה אבל פחות מכאן ומפוזר במקום בית סאה מיבטל בטיל ולא מיחשב כרם כלל וכדאשכחן נמי גבי עשר נטיעות מפוזרות לבית סאה בפ"ק דשביעית ותו לא מידי: הכורת מכוון וכו'. תוספתא היא בפ"ג והכרם שנטוע בערבוביא קאי ומפרש לה דהכל הולך אחר הכורת והוא עיקר הגפן ולא אחר הנוף והבאתי תוספתא זו לעיל בפ"ד בהלכה ג' עיי"ש ד"ה הדא דתימר בשאין הכרתים מכוונים : העבו. נתעבו ונתרחבו וכמלאו שעל ידי כך הן מכוונות הרי זה כרם : אית תניי תני מבפנים. מפנים של הגפן מותח הוא בחוט אם מכוון הוא נגד פני הגפן שכנגדו ותניא אידך שהוא מותח מבחוץ והיינו מלדי הגפן ללדי הגפן שכנגדו ומפרש ר' יונה דלא תיקשי במאי פליגי הא היינו הך והלכך קאמר דבהא פליגי דמ"ד מבפנים לאו שנוגע החוט בפני הגפן עלמו אלא בתוך טפח הסמוך לפני הגפן כגפן דמי ומותח מטפח הסמוך לזה אם מכוון להטפח הסמוך של כנגדו וכ"מ שלפעמים גפן אחד יותר עב ורחב מחבירו וכשאתה מודד מפני הגפן בעלמו אפשר שלא יהא מכוון לשכנגדו אם אתה מתחיל למדוד מן העב והרחב לחבירו שכנגדו שאינו רחב כ"כ ויולא המדה מכוונת ללדדיו אבל אם אתה מודד בארץ מהטפח הסמוך המדיד' היא באמלע ולעולם מכוונות הן : ומ"ד מבחוץ לריך שיהא נוגע בהן. בחוט המדידה ואם מכוונות הלדדין ממש אז הוא דנקרא כרם: היתה שורה החילונה שאינה מכוונת כנגד הכרתין. השתים שבה לא היו מכוונות העיקרים זו כנגד זו נותנין לה עבודתה והיינו ששה טפחים כדין גפן יחידית וזורע את המותר וקמ"ל דאף בלד הפנים בין השורות מותר לזרוע חוץ לששה: א"ר יוסי וכו'. כלומר דר' יוסי פליג על זה וס"ל דלענין הגפנים הוא כן דאם זרע בתוך ששה ודאי הכל אסור בין הגפנים ובין הזרעים שמקדשין ואוסרין זה לזה אבל בחוץ לששה דקאמרת זורע את המותר לאו מילתא היא אלא הגפנים מותרות אם זרע חוץ לששה אבל הכרם הוא אסור לזרוע בו אף חוץ לששה: דל בגפנים ועשיר בעבודות. במרחקים שבין שורות הגפנים והן נקראין עבודות מה שתופסין הגפנים לאסור כדלעיל וקמ"ל דאף שהן מרוחקות זו מזו אם יש לכוון ב' כנגד שלש ה"ז כרם:

**הלכה ב מתני'** כרם שהוא נטוע על פחות מד' אמות. שאין בין שורה לשורה ארבע אמות:

רש"א אינו כרם. ומרחיק ו' טפחים לכל רוח וזורע דכיון שאין בין השורות ד' אמות כדי עבודת הכרם ואין יכול להכניס הבקר וכליו ביניהן אין שם כרם עליו: וחכ"א כרם ורואין את האמלעיות כאילו אינן. לפי שדרך בנ"א ליטע שורות רלופות הרבה ביחד ואותן שהן ראוים להתקיים ולהעשות כרם יהיו כרם והשאר יהיו לעלים

עשר גפנים לבית סאה. הוי לא מצי תנייה [ה] הכורת *מכוון והנוף אינו מכוון הרי זה כרם. הנוף מכוון והכורת אינו מכוון אינו כרם. היו דקות ואינן מכוונות העבו והרי הם מכוונות הרי זה כרם. [ו] כיצד הוא יודע אם מכוונות הן מביא חוט ומותח. אית תניי תני מבפנים ואית תניי תני מבחוץ. אמר רבי יונה מאן דאמר מבפנים בתוך טפח. מאן דאמר מבחוץ צריך שיהא נוגע בהן. שורה החיצונה שאינה מכוונת כנגד הכרתין נותנין לה עבודת' וזורע את המותר. אמר רבי יוסי שאם היו זורעין בתוך ששה הכל אסור. חוץ לששה הגפנים מותרות והכרם אסור. ואיזה כרם דל. אמר רבי יונה דל בגפנים ועשיר בעבודות:

**הלכה ב מתני'** *כרם שהוא נטוע על פחות מד' אמות רבי שמעון אומר אינו כרם [ג] וחכמים אומרים כרם ורואים את האמצעיות כילו אינן: **גמ'** אמר להם רבי שמעון אותם שאתם אומרי' רואין את האמצעיות כילו אינן הרי הן עיקרו של כרם אמר רבי חנניה הדא אמרה כשהיו שש כנגד שש. אבל אם היו חמש כנגד חמש כל עמא מודיי שהן רואין את האמצעיות כילו אינן. אמר רבי מנא הדא דתימר כשהיו חמש כנגד חמש. אבל אם היו שש כנגד שש אילו את רואה את האמצעי' כילו אינן אילו אילו (מהי) [מהו] הדא דתנינן רואין את האמצעיות כילו אינן. אמר רבי הונא שמותר להדלותן על גבי גפנים

הלכך רואין את האמלעיים כאלו הן עלים והחילונים מלטרפין להיות כרם אם יש ביניהן ריוח הראוי להם והלכה כחכמים : **גמ'** אמר להן ר' שמעון וכו'. כלומר שהשיב להם מנין לכם לומר שרואין את האמלעיות כאלו אינן נחשבין לכרם אלא לעלים בעלמא ואני אומר בהיפך אפשר שאלו הן שנטען בתחלה להיות הן עיקרן של הכרם דלא נטעי אינשי מתחלה שורה לעלים אלא שורה של כרם ומכיון דלא ידעינן וכולן רלופין הן אין שם כרם עליו : הדא אמרה כשהיו שש כנגד שש. ר' חנניה סבירא ליה דטעמיה דר"ש כדאמרן שאין מדרך ליטע שורה של עלים אלא שורה של כרם לפיכך קאמר זאת אומרת דלא פליג ר"ש אלא בשהכרם נטוע שורות הרבה וכגון שש שורות של שש שש גפנים שהן שש כנגד שש ומשום דתנן להחכמים דרואין את האמלעיות כאילו אינן משמע שיש כאן אמלעיות הרבה ובין כל שתי שורות של הגפנים רואין את השורה שביניהן כאלו הוא לעלים ועלה הוא דפליג ר"ש דאתה אומר השורה האמלעית היא לעלים והשורות של הלדדין שלה הן לכרם ואני אומר היא לעיקר הכרם דאין דרך לעשות שורה אחת לכרם ושורה אחת שאללה לעלים וכן לחזור ולומר על שאר השורות זו לכרם וזו שאללה לעלים כדי שיהא ריוח הראוי בין שתי השורות ולהחשיבן כרם אלא כולם לכרם הן והואיל ורלופין הן ואין שיעור הראוי ביניהן לא הוו כרם : אבל אם היו חמש כנגד חמש. דבכה"ג איכא למימר שכל האמלעיות הן נטועות לעלים זו אלל זו והשורות החילונות לבדן הן לכרם וכיון דאיכא שתי שורות שיש ריוח הרבה ביניהן כ"ע מודים דלא פליג ר"ש בכי הא דאני רואה את האמלעיות כאילו אינן והוי כרם: א"ר מנא הדא דתימר וכו'. כלומר ר' מנא פליג אהאי סברא דר' חנניה דאוקי לפלוגתייהו בשש כנגד שש בדוקא ומטעמא דיש לחלק בין היכא דאיכא כמה שורות זו אלל זו לעלים דבכי הא מודה ר"ש ובין היכא דנימא אחת לכרם ואחת שאללה לעלים דבהא הוא דפליג א"כ לדידך דאמרת דמסתברא לחלק כן נימא איפכא דהדא דתימר דרבנן פליגי אדר"ש דוקא בשנטועות חמש כנגד חמש דאיכא למימר שהאמלעיות זו אלל זו שהן כלם לעלים והחילונות בלבד הן לכרם והוי כרם דיש כאן ב' שורות וריוח הראוי ביניהן: אבל אם היו שש כנגד שש. אף רבנן מודו דלא מסתבר למימר על אחת שהיא לעלים אלל שורה אחת של כרם: אילו אתה רואה את האמלעית כאילו אינן אילו אילו. בתמיה כלומר על אלו ועל אלו והרי הוא כך הדבר לסברא דידך דלא שייך לומר על אחת בין השתים שזו לכרם וזו שאללה בלבד היא לעלים דאלו אתה רואה להאמלעית כאילו היא לעלים אני אומר לך דשמא אלו האמלעיות הן לכרם ואלו שאללן הן לעלים וכיון שכן הוא הדרי כולם לדין אחד להם והוו רלופים ואינן כרם כך היה לך לומר לסברא דידך אלא ודאי לא שנא דכל היכא דאיכא למימר הכי והכי פליגי ר"ש ורבנן דלר"ש מסתברא ליה דכולן שוין הן והואיל ורלופין הן לא הוה כרם ולרבנן מסתברא להו דלעולם כל היכא דאיכא אמלעית אני אומר עליה כאילו היא אינה ולעלים היא ושתים החילונות שיש ביניהן ריוח הראוי הוו כרם : מהו הדא דתנינן רואין את האמלעית כאלו אינן. אלישנא כאלו אינן מדייק דהו"ל למיתני כאלו עקורות : א"ר הונא שמותר להדלותן על גבי גפנים. כלומר בהאי לישנא דינא קמ"ל שאם זרע ביניהן זרעים חוץ לששה טפחים דאע"ג דאותן שורות שהן כאלו אינן וכל

עין משפט נר מצוה

ג

א ב מיי' פ"ז מכלאים ה"ו טוש"ע יו"ד סי' רצו סל"ט

ד

ג מיי' שם ה"ב טוש"ע שם סל"ג

## מראה הפנים

זכרתי לעיל ד"ה ר"ז מתוי להברייתא וכשתעיין בפנים ויזבן לך תמלא מבואר הכל בס"ד:

**אמר** ר' יוסי שאם היו זורעין בתוך ששה וכו'. עיין בהלכה דלקמן ד"ה כדא מסייעא להסיא דאמר ר' יוסי מה שיתבאר מזה בס"ד:

**הדא** אמרה שהיו שש נגד שש וכו'. לפי מה שפירשתי בפנים מבואר ממילא הוא דלא הוי מצי למינקט בכלש נגד שלש דהלה כיון אם ריון ד' כנגד ד' דהא עיקר סברא דר' חנניה אליבא דר"ש משום דלא מסתברא ליה לומר על שורה אחת הסמוכה לחברתה שנחשוב זה לכרם וזו לעלים וכיון שכן הוא תו לא הוי מצי למימר בג' כנגד ג' הוא דפליג ר"ש אבל בד' כנגד ד' מודה דהא גם בד' כנגד ד' על כרחך אם תאמר על אחת מהאמלעיות שהיא לעלים א"כ סמוכה היא לשורה של כרם וזה לא מסתבר ליה לר"ש והלכך לא מצי לסיימא למילתיה אלא דווקא בגוונא דאם הן חמש כנגד חמש הוא דמודה ר"ש והואיל ומוכרח הוא לנקוט

שנויי נוסחאות (סוי"ג) ואיזה כד"ו ואיזהו. (סוכ"ו) על גבי גפנים נכי"ר על זרעו.

## פירוש מהרא"פ

פני לן ליאסור נגד הכולאים לבדו ולא יותר] וגם הג' לדדים שכנגד אותן הכולאים דמחלקין בהלכסון אף הם בכלל עבודתו דהא צריך ג"כ להרחיק מהן כמו שצריך להרחיק מעבודתו שהולה לו וג'. פעמים רוחים עולין קנ"ב שהם ג' פעמים חע"ח וג' פעמים של אלכסוני שמג' לדדים אחרים עולין נ"ו שהם קפ"ח ועבודת הד' גפנים היולאים הן תקי"ב צריך אותן לרפ"ח עולין ת"ת וכל הכרם בלתי עבודות הללו עולין ב' אלפים מ"ח צריך להדדי עולין כ' מאות מ"ח ויהיו יתירים על בית סאה ב' מאות מ"ח שא"א להעמיד בתוכו א"ו ג' מאות מ"ח והיינו דאמר אשכח חסר ג' מאות מ"ח שא"א להעמידן בתוך הבית סאה ואי אין מעבודתו אז גם הכולאים והג' אלכסונים שכנגדן אינן נחשבים מבית בית סאה א"כ יתר לנו תכ"ב ואפילו יותר מתכ"ב אם לא נחשיב לכל גפן אלא ר"ן יהיה יהל ת"ק אלא דקים לה דמילתא דהתנא לא קפיד על הכסה סכ"ל : (ע"כ לדף כד) : **הוא** ועבודתו כרם ועבדתו : **וכמו** פלגות ס' כל זה מדברי המקשן באם נא/ולא עבודתו ע"כ צריך להרחיב עוד בין הזנבות ו' גפנים אמלעות כשיעור רוחב עבודתן כדי שנאמר שיעמדו הד' זנבות על סוף הגבול של עבודתן ויהיה בין הזנבות והאמלעות רוחבן כ"ד א"כ לא יצטרפו הזנבות להאמלעות ויהיו כמו מחלית הכרם דהיינו ד' גפ יש נחשבים ליחידיות וא"כ נחלק אותן תכ"ב אמות לכל הכרם אם כן כ"ש מתחה נחשב כל הכרם ליה דיות דכל שירחיקו הגפנים והשורות זו מזו יותר מט"ז אמות אין כאן לירוף לכן אמר לכל ספחות כמו מחלית והן ד' גפנים יחידיות הן אבל האמת שנחלוק אותן לכל הכרם ואפ"ה כרם הויא כאלו הוה

רוקף שהבית סאה מלרפן הואיל והן אינן מפוזרין רק עשר לבית סאה ה"ל לירוף ונעשה **כרם** גמור ודקד"ל בצלמה בעשר נטיעות לבית סאה דה"ל אדה אילן ה"נ לענין כרם וה"נ אמרינן לעיל בפרק ערוגה דדין קלחים יחידים כדין רוקף הואיל והן עומדים על שורה הראויה להיות שורה בפני עצמה כדין שאר שורות שהדלועין עומדים בה ברלופים וע"ז הוא שכיון הש"ס שם שאמר כמה דתימר גבי כרם היא יחידית היא רוקף כו' : (ע"כ לדף כ"ד ע"ב): **הוי** לא מלי תנינתה הוי דלא מלי למתנייה לפי המשגון והתבנית זה בכרם שהוא רוקף אלא ביחידיות הוא מתנייה : **הכורת** הוא הגזע וכבר פי' במתני' : **היו** דקות היו הגפנים דקות ומתחת כן אינן מכוונות אבל אילו היו עבין היו מכוונים הכי זה כרם אבל גירסת הלמב"ם ז"ל היא העבו וכן היא בתוספתא: **מביא** חוט ומותח מותח ומושך מגפן לגפן בשוה ואז יכול לראות אם יוצא ן חוץ למתיחת החוט אז אינן מכוונת : **אית** תניי תני איכא תנא בברייתא דתנא מבפנים שמותח החוט מבפנים של גפנים והיינו בפנים הכרם ואיכא תנא דתני מבחוץ שמותח **חוץ** לכרם ואמר רבי יונה למ"ד מבפנים לא אמרינן שכל מה שילא לחוץ אינו נחשב לצרפו לכרם אלא **כל מה** שהוא בתוך טפח של מתיחת החוט הרי הוא נחשב לכרם ובשהוא מותח מבחוץ אז כל מה שאינו נוגע ממש בחוט אינו נחשב לכרם אלא חולה לו ודינו כגפן יחידי : **שורה** החילונה שאינה מכוונת נגד הגזע נותנים לה עבודתה ששה טפחים כדין גפן יחידי וזורע המותר: ופירוש מילתא דרבי יונה היא והאמר כמי קיומא דתוספתא דלעיל היא ועיקר : **שאינה** שאם אינה : **אם היו** זורעין בתוך **ששה** טפחים לחיצונה

עין משפט נר מצוה

ה א מיי' פ"ז מכלאים ה"כ טוש"ע יו"ד סי' רצו ס"י

ו ב מיי' פ"ז שם ה"כ טוש"ע שם ס"ד

ז ג מיי' שם הכ"ב טוש"ע שם סעי' נב

מסורת הש"ס

כ"ב ק"ב ע"ב; ירושלמי נזיר פ"ט ה"ג

גפנים. אמר רבי מנא הדא מסייעא להא דאמר ר' יוסי אם היו זרעים בתוך ששה הכל אסור. חוץ לששה גפנים מותרות והכרם אסור. שמעון בר בא בשם רבי יוחנן. *כשם שהן חלוקין כאן כך חלוקין בשכונת קברות. אמר רבי יונה ולא דמיא תמן מרווחין ורצפן יש להן שכונת קברות רצופין ורווחן אין להן שכונת קברות. ברם הכא מרווחים ורצפן במחלוקת רצופין ורווחן דברי הכל. ברם הכא מה פליגין בשבא ומצאן רצופין. רבי שמעון אומר אומר אני גל נפל עליהן ורצפן ורבנן אמרי מרווחין הן ורצפן:

# הלכה ג מתני'

[א] חריץ שהוא עובר בכרם עמוק עשרה ורוחב ארבעה. רבי ליעזר בן יעקב אומר אם היה מפלש מראש הכרם ועד סופו הרי זה נראה כבין שני כרמי' זורעין בתוכו ואם לאו הרי הוא כגת. [ב] הגת שבכרם עמוקה עשרה ורוחבה ארבעה זורעין בתוכה דברי רבי ליעזר וחכמים אוסרין. [ג] שומרה שבכרם גבוה עשרה ורחבה ארבעה זורעין בתוכה. ואם

וכל זמן שהן בכרם כדין גפן יחידית הן מ"מ הואיל וקטועות שורות שורות מחזי ככרם וגהי דחוץ לששה טפחים אין מקדשין את הזרעים מיהת צריך להפוך אותן לצד אחר וכדתנן לקמן בפ"ז תבואה שהיא נוטה תחת הגפן מחזיר ואינו מקדש וקמ"ל הכא דא"צ לא להחזיר את הזרעים ולא לעקור לאלו השורות אלא מותר להדלותן על הגפנים שבצדן ובהכי מהני מפני מראית העין והלכך לא קתני כאלו עקורות אלא כאלו אינן על הזרעים אם זרע שם וכדאמרן: הדא מסייעא להדיא דא"ר יוסי. לעיל בסוף הלכה גבי שורה החיצונה שאינה מכוונת דג"כ לא הויא לה דין כרם אלא כגפן יחידית ואם זרע בתוך ששה הוא דהכל אסור אבל חוץ לששה הגפנים הן שמותרין אבל הכרם אסור וכלומר שצריך תיקון להזרעים ולכתחילה אין לזרוע שם ואם זרע צריך שידלה הגפנים הסמוכין להזרעים על הגפנים שבצדן לצד האחר כדקאמר הכא ומסייעא היא לר' יוסי דשמעינן מיהת דלכתחילה אין לזרוע בכרם דכה"ג אף חוץ לששה ואע"ג דלא הוי כרם ממש מ"מ משום מראית העין הוא ואם זרע צריך תיקון אבל לכ"ע אינו מקדש ואוסר: שמעון בר בא בשם ר' יוחנן כשם שהן חלוקין כאן כך חלוקין בשכונת קברות. הך מילתא גרסינן לה בפ' בתרא דנזיר בהלכה ג' ושם הגי' נכונה ועיקרית וכאן חסרה ונשתבשה מהא דר' יונה וכו' כדלקמן דתנינן התם המוצא מת בתחלה מושכב כדרכו נוטלו ואת תפוסתו. כלומר שמותר לפנותו משם ולקוברו במקום אחר ונוטלו עם עפר תיחוח שתחתיו כדי תפיסה שהוא ג' אצבעות. מצא שנים נוטלן ואת תפוסתן מצא ג' אם יש בין זה לזה מד"א עד שמנה ה"ז שכונת קברות כלומר אם יש מקבר ראשון עד השלישי לא פחות מד"א ולא יותר על שמונה ה"ז שכונת קברות ואסור לפנותן משם ואפילו אחד שניכר שלשם קבורה נתון הוא שם אסור לפנותו אלא שבאחד או בשנים אנו תולין שלא נקברו שם אלא לפי שעה והיה דעתם לפנותם אבל בג'. מוכח שזה המקום מיוחד הוא לקברות וקא"ר שמעון בר בא דכשם שר"ש ורבנן חלוקין הן כאן במתני' כך הן חלוקין בדין שכונת קברות דהתם שאם היו שם קבורין הרבה ורצופין לר"ש אין זו שכונת קברות ולרבנן רואין את האמצעים כאילו אינן ושלשה עושין שכונת קברות: א"ר יונה והכי גרסינן התם. א"ר יונה ולא דמיא תמן יש עליהן שכונת קברות ברם הכא אין עליהן שכונת קברות א"ר יוסי ולא דמיא תמן מרווחין ורצפן במחלוקת רצופין וריוחן דברי הכל ברם הכא מה פליגין בשבא ומצאן רצופין רש"א גל נפל עליהן ורצפן ורבנן אמרי מרווחין היו ורצפן. ע"כ שם וחסרו כאן דברי ר' יוסי ומחמת זה נשתבשה הגי' גם בדברי ר' יונה וה"פ דרבי יונה קאמר דלא כר' שמעון בר בא דמשוה דינא דהכא להתם ולומר דכשם שהן חלוקין כאן כך חלוקין שם אלא דלא דמיא דהתם אזלא כד"ה: תמן יש עליהן שכונת קברות ברם הכא אין עליה שכונת קברות. כלומר שאני התם דכך שיערו חכמים דאם יש ביניהן מד' אמות ועד ח' ה"ז שכונת קברות ודוקא בשיעור הזה אבל אם היה שם כמו הכא בכרם והיינו שהן רצופין והכי נמי אם היו שם ג"כ רצופין שקבר הרבה במקום אחד זה אצל זה ואין בין הראשון להשלישי מד' אמות וצד ח' נתבטל המקום מתורת שכונת קברות משום דאמרינן דלך מקרה נקברו שם ודעתו לפנותן ושמא נכנס או שכח וא"כ לא שייכא דינא דהתם לדינא דכרם וכ"ע מודים בה: א"ר יוסי ולא דמיא. כלומר דר' יוסי פליג אדר' יונה בהא דקאמר דהכל מודים בדינא דשכונת קברות דלא היא אלא דודאי פליגי ר"ש ורבנן גם בדינא דהתם אבל לא כהאי דקאמר ר"ש בר בא דכשם שהם חלוקין כאן כך חלוקין הן בשכונת קברות דלא דמיא אלא דאיפכא שמעינן להו. בפלוגתייהו דהתם דר"ש אית ליה רואין ולרבנן לית להו רואין כדמפרש ואזיל: תמן מרווחין ורצפן במחלוקת. כלומר בדינא דכרם דמתני' שדינן להיות מרווחין והוא רצפן בהא פליגי כדתנינן רצופין וריוחן דברי הכל. כלומר ואם לאחר שנעשו רצופין חזר וריוחן בזה דברי הכל מודים דהוי כרם דהא עיקר פלוגתייהו אם תלינן שיחזור וירויחן או לא דר"ש סבר הואיל והוא בעצמו נטען רצופין לא אמרינן דדעתו לחזור ולהרויחן וליטול האמצעיים לעצים אלא דדעתו דכוון יהיו לכרם וכיון שאין כאן שיעור הרחקה ביניהן לא מיחשבו כרם ורבנן ס"ל דשפיר תלינן שיחזור וירויחן ויטול האמצעיים לעצים: ברם הכא מה פליגין. אבל הכא בשכונת קברות במה הן פליגי בשבא ומצאן רצופין הוא דפליגי ואיפכא ס"ל בהאי דינא דלר"ש אף שמצאן רצופין לא נתבטל מתורת שכונת קברות כמו שהיה בתחילה לפי שאני אומר בתחילה היה שם ביניהן כשיעור שכונת קברות ואחר כך נפל עליהן גל ורצפן ודרך מקרה הוא ועתיד הוא לתקנן לאחר זמן: ורבנן אמרי מרווחין היו ורצפן. כלומר אע"פ שבתחילה מרווחין היו כשיעור חזר הוא ורצפן בעצמו שקבר שם עוד ואדעתא שיהו נקברין שם לגמרי ואינו עתיד לחזור וליטלן ולעשות מרווחין כבתחילה וכיון דאין זה מקומן לא הויא שכונת קברות וזהו החילוק בין דינא דהתם לדינא דכרם דמתני':-

## הלכה ג מתני'

חריץ שהוא עובר בכרם עמוק עשרה ורחב ארבעה. לרבותא קתני שאע"פ שעמוק י' ורחב ד' דבעלמא מפסיק הוא כדתנן לעיל בפ"ב מ"מ הכא שהוא עובר בתוך הכרם ס"ל לראב"י דאסור לזרוע בתוכו עד שיהא ג"כ מפולש מראש הכרם ועד סופו ובעומק עשרה ורחב ד' דאז הוי כרשות אחרת: ואם לאו. שאינו מפולש בכל הכרם אלא שהכרם סתום מצד אחד ונמצא שהוא מוקף מהכרם מג' רוחותיו הרי הוא כגת שבאמצע הכרם דפליגי בה ר"א וחכמים וראב"י ס"ל כחכמים דאין זורעים בגת שבכרם אע"פ שעמוקה י' ורחבה ד' והלכה כראב"י וכחכמים: שומרה שבכרם. הוא מקום גבוה שהשומר עומד עליו לשמור את הכרם ויכול לראות למרחוק: זורעים בתוכה. בהא מודים חכמים דשאני גת שאויר הכרם מקיפה אבל מקום גבוה שאין אויר הכרם מקיפו מותר אם גבוה

## מראה הפנים

לא לגוונא דהמם בסוף דבריו נקט נמי ברים דבריו דפליגי בשם נגד שם להשמיענו דכל היכא דאיכא אמצעית בין השתים פליג ר"ש וס"ל דלא אמרינן בכה"ג דשורה הסמוכה לכרם שנחשוב אותה לעצים וזה מבואר הוא ומיהו לא קמו דברי ר' חנניה בפירוש פלוגתייהו דר"ש ורבנן דר' מנא פריך עליה כמו שביארתי בפנים דדרך קושיא מהפרכין הן דברי ר' מנא דהדמוקמית פלוגתייהו בשם כנגד שם שפי מסתברא למימר איפכא לפי סברא דידך אלא ודאי לא שנא דבכל מקום דאיכא למימר דהאמצעית היא לעצים סברי רבנן דרואין אותה כאלו אינה ור"ש סבר דלא נטעי אינשי אדעתא למיעקר לעצים והרי זה כמסקנת הש"ס דילן בסוף פ' המוכר פירות דמוקי לה לפלוגתייהו בכרם בהכי וא"כ לרבנן גם בג' שורות אמרינן הכי דרואין את האמצעית לעצים והב' שורות החיצונות שיש ריוח ביניהם שיעור הראוי הוו כרם אבל אם אין כאן אלא שתי שורות והן נטועין פחות מד' אמות ביניהן ודאי לכ"ע לא הוו כרם דהא לא שייך כאן רואין וזה פשוט הוא וכבר זכרתי מזה בפ' דלעיל בהלכה ח' ד"ה אמר ר' זעירא דזהו דעת הרמב"ם ועיין עוד בפ' הנזכר בהלכה ג' ד"ה איזהו כרם קטן שם תמצא מבואר דברי הרמב"ם דפ"ז בהלכות אלו והשייכים לב' פרקים הללו:

הדא מסייעא להיא דאמר ר' יוסי אם היו זרעים בתוך ששה וכו'. [illegible]

לזרוע בו זרעים ובתוך ששה פשיטא דלא דהא מקדש הוא לכ"ע. ועוד דהא בהדיא תנן לקמן בפ"ז תבואה שהיא נוטה תחת הגפן מחזיר וכו' וזהו אף בדאיכא שיעור הרחקה מיהת צריך להחזיר וא"כ היאך יפרש רב הונא שמותר להדלות הכרם על גבי זרעים לכתחלה דלא משכחת לאיתר זה בשום אופן. כללא דמלתא א"א לעמוד הגי' על גבי זרעים בשום פנים ולגי' הספר שלפנינו ניחא דקמ"ל דאיכא דאיכא זרעים חוץ לששה דמוהר בתיקון דכה"ג להדלות ע"ג גפנים שבצדן ולא בעי תיקון אחר. ובהכי ניחא נמי דמיהת מסייע לר' יוסי דלכתחלה אסור לזרוע אף חוץ לששה כמבואר הכל בפנים. מיהו בעיקרא דמילתא דר' יוסי נראה דלא קמה הכי להלכתא אלא כסתמא דהש"ס דהכא בהלכה דלעיל דקתני' לה עבודתה כדי גפן יחידית וזורע את המותר וכן מבמצ מסוגית הש"ס דילן בסוף המוכר פירות דקאמר סתם דלרבנן היינו טעמייהו בכרם דמימר אמר מי דשפיר שפיר ודלא שפיר ליהוי לציבי וא"כ כאלו אינן דקאמרי היינו כאלו אינן לכרם לגמרי אלא לעצים בלבד ואידך הוו כרם ולא דייקינן מידי מלישנא דכאלו אינן דמהלא קתני כאלו עקורות למילף מיניה דינא דר' יוסי במקום דלא נחשב כרם דאסור לזרוע לכתחילה אפי' חוץ לששה [illegible]

שנויי נוסחאות (סו"א) להא בנ"ו להדיא. (סו"ו) תמן מרווחין ורצפן כו' עד ברם הכא מרווחים ורצפן במחלוקת בכ"י תמן יש עליהן שכונת קברות ברם הכא אין עליהן שכונת קברות א"ר יוסה לא דמיא תמן מרווחים ורצפן במחלוקת. (סו"ו) להן בנ"ו עלהן. (ס"ה) ורווחן בנ"ו וריווחן.

### פירוש מהרא"פ

[illegible]

מסורת הש"ס

יוספתא פ"ד. ע' לפ"ח ה"ה. פ"ו ה"ב.

גבוה יו"ד ורחב ד' להוי רשות אחרת : ואם היה שער כותש . שריגי הגפנים מתערבין ומסתבכין למעלה ע"ג השומרה זה עם זה כשער ומלשון עלי במכתש אסור : גמ' עד שיהא מבריק כדי הוא ועבודתו . בעיא היא אי נימא דבעינן נמי שיהא החריץ נפרץ ומתפשט בתוך הכרם עד כדי עבודה מהגפנים מכאן ומכאן ואע"ג שאינו רחב ארבעה טפחים אלמא בהכי סגי מ"מ איכא למימר דזהו בתחתיתו במקום שזורעין בו אם רחב ד' מקום חשוב בפני עצמו הוא אבל למעלה עד שיהא פתוח ונפרץ כדי עבודה שלו מכאן ומכאן מבריק לשון פתוח ויוצא לחוץ מל' ויצא כברק חלו : מן מה דתני . ופשיט לה ממה דתני בברייתא דחכמים פליגי על ראב"י ואוסרין כיון שהוא בתוך הכרם וקתני שם מודים חכמים לראב"י בחרין מבריק כדי הוא ועבודתו שמותר לזרוע בתוכו : הוי.ש"מ דכן הוא סבר מימר ראב"י שאפי' אינו מבריק כדי הוא ועבודתו אלא שכולו אינו רחב אלא ארבעה וגבוה י' ומפולש בכל הכרם מותר לזרוע בתוכו : מה פליגי . חכמים בברייתא אדראב"י בשהיו שתי שורו' מכאן ומכאן כלומר שמשני לדדי החריץ איכא שיעור כרם שהן שתי שורות אבל אם כל הכרם אין בו כ"א שתי שורות בלבד ובכל שורה ושורה ג' גפנים דבהכי הוי כרם ואותן הגפנים לא בעינן שיהו אלו כנגד אלו כדאמרינן בפ' דלעיל במתני' ו' דבחמש גפנים צריך שיהו ב' כנגד ב' וא' יוצאת זנב אבל בששה גפנים אם הן נטועות בשתי שורות אע"פ שאינן מכוונין הוי כרם ואם החריץ הוא בין השתי שורות מכיון שהוא מגיע כנגד שלש גפנים של שורה אחת אף על פי שאינו מגיע עד כנגד הגפנים של שורה שכנגדה כבר בטל הכרם כלומר דבהכי הוי כמפולש בכל הכרם מכיון דמחריץ ולהלן ליכא גפנים מצד אחד ובהא כ"ע מודים שהרי החריץ הוא מפסיק בין השורו' ובטל הכרם לענין תוך החריץ שמותר לזרוע שם : תני פחות מכאן אסור . בהאי ברייתא דלעיל נשנית ובדברי חכמים דפליגי אראב"י והיינו דפריך דלא כן מה אנן אמרין מאי קמ"ל פשיטא הרי אף בגבוה עשרה פליגי וס"ל אסור אף במפולש תשעה לכ"ש : אלא מהו פחות מכאן . דקתני לאו אגובה קאי אלא לרוחב והא שפיר צריכא ליה למיתני דאל"כ מה אנן אמרין דיעשה כסתום הואיל ואין ברחבו ד' הזרע שבתוכו כסתום וסגור הוא ותהא מותר קמ"ל דאפ"ה אסור : ויעשה כסתום ויהא מותר . ואמאי מחמרי הכא דהא לא כן תני בתוספתא פ"ד והובאה לעיל שרשי פאה נכנסין לתוך ד"א שבכרם פאה הוא צורת הפתח שבצד הכרם ומפסיק הוא שמותר לזרוע שם אע"פ שהוא בתוך ד' אמות שבכרם ואם שרשי הזרעים שבו יוצאין חוץ להפאה ונכנסין לתוך הד"א שבכרם אם הן למטה מג"ט הרי אלו מותרין מפני שהוא כסתום וה"נ נימא כן : שנייא היא . הכא שאויר הכרם מקיף . שהחריץ פתוח הוא

תורה אור

ואם היה סער כותש אסור . [א] גפן שהיא נטועה בגת או בנקע נותנין לה עבודתה וזורע את המותר . רבי יוסי אומר אם אין שם ארבע אמות לא יביא זרע לשם והבית שבכרם זורעין אותו :

גמ' עד שיהא מבריק כדי הוא ועבודתו מן מה דתני מודין חכמים לר' ליעזר בן יעקב בחריץ מבריק כדי הוא ועבודתו הוי כן רבי ליעזר בן יעקב סבר מימר אפי' אינו מבריק כדי הוא ועבודתו . מה פליגין בשהיו שתי שורות מיכן ושתי שורות מכאן . אבל אם היתה שורה אחת מיכן ושורה אחת מיכן מכיון שהוא מגיע נגד שלש גפנים בטל הכרם . תני פחות מיכן אסור דל כן מה אנן אמרין עשרה אסור תשעה לא כל שכן . אלא מהו פחות מיכן לרוחב דל כן מה אנן אמרין יעשה כסתום ותהא מותר ויעשה כסתום ותהא מותר לא כן תני *שרשי פיאה נכנסין לתוך ארבע אמות שבכרם למטה משלשה טפחים הרי אילו מותרין . שנייא היא שאויר הכרם מקיף . אמר להן ר' ליעזר בן יעקב אין אתם מודין לי שעמוק כגבוה אלא שאויר הכרם מקיף . מסתברא *) רבי ליעזר מודה לרבי ליעזר*) בן יעקב רבי ליעזר בן יעקב לא יודי לר' ליעזר . רבי ליעזר מודי לרבי ליעזר בן יעקב שעמוק כגבוה ר' ליעזר בן יעקב לא יודי לרבי ליעזר שאויר הכרם מקיף רבי חייא בשם רבי יוחנן [ג] צריך שיהא שם חלל ארבע . אמר רב שמואל בר רב יצחק [ג] הדא דתימר בעגולה . אבל במרובעת אינו צריך שיהא שם חלל ארבעה . רבי חלפתא בן שאול אמר [ד] צריך שיהא שם שלשה טפחים עפר מלמעלן . אמר ר' יוסי הדא דתימא בעגולה אבל במרובעת אינו צריך שיהא שם שלשה טפחים עפר מלמעלה . [ה] משלשה ועד ארבעה היא מתני' פחות משלשה כסתום משלשה ועד ארבעה משלים ארבעה וזורע מיד . רבי אבין בשם שמואל [ו] ובבתי כלאים הוחבאו בית שמחביאי' בו את הכלאים :

ישעי' מ"ב

הנוטע

מלמעלה ואויר הכרם שמכאן ומכאן אוסרו: אמר להן ר' אליעזר . גרסינן ואפלוגתא דגת דמתני' קאי שאמר להן ר"א לחכמים דמודו בשומרה שבכרם שמותר לזרוע בתוכה וכי אין אתם מודים לי שעמוק כגובה בכל מקום ואם בשומרה מותר אמאי פליגיתו עלי בגת : אלא שאויר הכרם מקיף . תשובת חכמים לר"א היא כלומר דאלא היינו טעמא שאנו אוסרין בגת מפני שאויר הכרם מקיף סביב הגת שהיא עמוקה משא"כ בשומרה שהיא גבוה ואין אויר הכרם מקיף אותה : מסתברא . וקאמר הש"ס דמסתברא היא שר"א שמתיר בגת יודי לראב"י בשומרה והיינו גם לחכמים לפי שעמוק הוא כגובה והא דנקט לראב"י משום סיפא הוא דנקט לה להשמיענו דראב"י לא סבר לה כר"א בגת דשאני גת שאויר הכרם מקיף אותה וכדפרישית במתני' : צריך שיהא שם חלל ארבעה . טפחים והשומרה שבכרם קאי שצריך שיהא בתוכה חלל ארבעה כדי שתהא מופלגת מן הארץ : הדא דתימר בעגולה . דבעגולה לא מהני רחב ארבעה למעלה מכיון שבדבר העגול נתמעט הרוחב מן הצדדין אבל במרובעת דרחבה ד' מכל לדדיה והויא מקום חשוב בפ"ע א"צ שיהא שם חלל ארבעה בתוכה : הדא דתימא בעגולה . צריך שיהא גם ג"ט עפר מלמעלן ומטעמא דאמרן דמתמעטת מן הצדדין אבל במרובעת אין צריך גם לעפר ג"ט מלמעלן אלא ברחבה מלמעלן ד"ט בלחוד סגי :

**הלכה ד מתני'** גפן . יחידית שהיא נטועה בגת או בנקע והן הבקעים שבשדות: נותנין לה עבודתה. ששה טפחים כדין גפן יחידית וזורע את המותר שבגת ובנקע ולא אמרינן דמיחזי ככלאים ואע"פ שהזרעים עם הגפן בגומא אחת הן : ר' יוסי אומר אם אין שם ארבע אמות.בהגת ובנקע לא יביא זרע לשם עד שיהא בה ד"א שאז ירחיק ששה טפחים מן הגפן וזורע את המותר ואין הלכה כר' יוסי : והבית שבכרם זורעין אותו בתוכו . ולא אמרינן הואיל והגפנים מקיפין אותו סביב אין המחיצות מועילות ובגמרא מפרש לה כמה יהא שיעורו של הבית : גמ' משלשה ועד ארבעה היא מתניתא . הבית שבכרם קאי דדוקא אם יש בו מג"ט על ג"ט ועד ארבעה אז זורעים בתוכו אבל אם הוא פחות מג' כסתום הוא וכטמון בכרם ובטל הוא לגבי כרם ואין זורעין בתוכו : מג' ועד ד' משלים . כלומר השיעור הוא מיותר מג' עד תשלום ארבעה : ארבעה . ואם יש בו ארבעה אז הוא זורע מיד וכדדריש ר' אבין בשם שמואל מקרא דכתיב בישעיה מ"ב והוא עם בזוז ושסוי הפח בחורים כלם ובבתי כלאים החבאו קרי ביה כלאים בית שמחביאין בו את הכלאים אלמא דבבית קטן משתעי כדמשמע מפשטיה דקרא שיחביאו עצמן בבתים קטנים מאד מקום שמחביאין שם את הכלאים בכרם ואם הוא יותר מארבעה על ארבעה

עין משפט נר מצוה

ח
א מיי' פ"ו מכלאים הכ"ד טוש"ע יו"ד סי' רנו ס"ד נה

ט
ב ג ד מיי' שם הכ"ב טוש"ע שם ס"ב

י
ה מיי' שם הכ"ג טוש"ע שם ס"ג

## מראה הפנים

השנויין בפרק בתרא דנזיר והר"ש העתיק לגי' דהכא כמו שהיא וא"א להעמידה ולפרשה והנה כתובה היא שם על נכון כמו שהבאתי בפנים ומבוארת לעיני המעיין וכבר כתבתי כזה בנזיר שם דיש לקרב ולהשוות הוקימתא דר' יוסי דהכא בפלוגתייהו דר"ש ודרבנן לאוקימתא דמסקנא דהש"ם דילן בסוף המוכר פירות דאוקי נמי דפליגי בכעין האי גוונא דקאמר התם דר"ש אדר"ש ל"ק התם לא נטעי אינשי אדעתא ליעקר הכא זימנין דמיתרמי ליה בין השמשות ומיקרי ומנחי ליה וכו' אם כן כל שהוא דרך מקרה סבירא ליה לרבי שמעון דלא נהבטל בכך מתורת שכונת קברות . וה"ה הכא דקאמר גל נפל עליהן ורצפן דהיינו הך דדרך מקרה הוא ותולין אנו שדעתו לפנותן ולתקן ורבנן ס"ל דלא תלינן שדעתו לפנות כעין דאמרי התם דכיון דמינוול אין דעתו לפנותן ולא מיקרי קבר כיון שאין זה מקומן והיינו הך דקאמר הכא מרווחין הן ורצפן הלכך לא תלינן שעתיד לפנותן כמבואר בפנים :

**מן** מה דתנינן מודים חכמים לראב"י וכו' . בתוספתא פ"ג גרים הכי חריץ שעובר בכרם עמוק עשרה ורחב ארבעה ר' אליעזר אומר זורעין בתוכו ג' זרעונין אחד מכאן ואחד מכאן ואחד באמצע ר' אליעזר בן יעקב אומר נראין דברי ר' אליעזר בחריץ מבורך . וניכר שהוא ט"ס וצ"ל ברישא ראב"י אומר זורעין וכו' ובסיפא אמר ר"א נראין דברי ראב"י וכו' ובתוספתא כתיבת יד אשר לפני כתוב נראין דברי ר' אליעזר בן יעקב וכו' והיינו חכמים דפליגי אראב"י דקאמר הכא והוא ר"א דתוספתא :

**מכיון** שהוא מגיע נגד שלש גפנים בטל הכרם . פשוט הוא דאם אין כאן גפנים יותר בשורה אחת ודאי הוי מפולש בכל הכרם ואפשר דקמ"ל דאפי' יש יותר גפנים מכיון שהוא מגיע לג' גפנים בלבד בטל הכרם אלא דלפ"ז טעמא בעי לכן היותר נראה כדפרישית בפנים והואיל ודבר פשוט הוא לא היה צריך הרמב"ם לבאר זה בדין דמתני' בפ"ז בהלכה כ' שפסק כראב"י ע"ש ולא כמ"ש בפי' המשנה :

**צריך** שיהא שם חלל ארבע וכו' . כן פסק הרמב"ם ז"ל שם בהלכה כ"ב וכמו שבארתי בפנים מילתא בטעמא :

**משלשה** ועד ארבעה הא מתניתא . כך הוא משמע דעל הבית קאי וכדגרסה ג"כ מהאי דר' אבין בשם שמואל דלסמכי' אקרא דמארבע' ולמעלה יצא מתורת בתי

**שנויי נוסחאות** (סוי"ב) נגד כד"ו כנגד . (סו"כ) כגבוה אלא נכי"ר כגבוה א"ל אין שעומק כגבוה אלא . (סוכ"ע) רבי חלפתא נכי"ר תני ר' חלפתא .

## פירוש מהרא"פ

ורצופים ורצוצן ד"ה דה"ל כרם שהרי ביטל את הראשונות דעד כאן לא פליגי אלא בשהכניסן כך לצופים אבל כשפקקן וכו ותן פביעא לכ"ע כרם מעליא הוא : **ברם** הכא במאי פליגי האי גירסא איתא ג"כ בנזיר והתם עיקר והכא נקט הא ליפנא אגב שיטפא כדרך הש"ס זה בהלכה מקומות והיינו הכא גשכונת קברות פליגי כבבא ומלאן לצופים רבי שמעון אומר הוא לא רלפן מתחילה אלא על ידי גל של אבנים נעשה וכיון דלא ידע מזה אין עתיד לפנותן ולהרוויחן ואין זה שכונת קברות שאין זה מקומן וכן כ' הרמב"ם ז"ל בסוף המוכר פירות : **מרווחים** היו והוא רלפן וכיון דידע מזה דעתו לחזור ולהרוויחן ואף שכבר נשכח ממנו הכליפה אמרינן כשיתן דעתו עליהן הוא נזכר ומרוויחן לכך אמרינן דואים : **מתני'** : **וזורעים** בתוכה דחשיב הפסק וכשות אחרת אבל פחות מעשרה או מד' או אפי' עמוק עשרה ורוחב ד' ואינו מפולש אלא הכרם מקיפו מג' רוחותיו אין זורעים בתוכה שהרי היא כגת דפליגי בה ר"א ורבנן לקמן וראב"י ס"ל כרבנן דאסרי לזרוע בגת : **שומרה** שבכרם תל גבוה בהשומר עומד עליו לשמור הכרם ורואה למרחוק : **זורעין** בתוכה בזה לא פליגי רבנן אדר"א לפי שהיא גבו' ואין אויר הכרם מקיפו אבל בגת שאויר הכרם מקיפה אסרי רבנן : (עד כאן שייך לדף כ"ה ע"ב) : **ואם** היה שער כותש פריגי' של הגפנים קרויין שער והיו מתערבין ומסתבכין על השמירה זה על גב זה כעלי במכתש : **נקע** בקעי' שבשדות כעין גומות : **נותנים** לה עבודתה ג' טפחים : **ר"א** אם יש שם ד"א שבדין מתול הכרם דיינינן להו כרבי יוסי : **והבית** שבכרם שסביבן יש גפנים : **זורעין** בתוכה ולא אמרינן הואיל והגפנים מקיפין אותו מד' רוחותיו אין המחילה מועלת : **גמרא : עד** שיהא מבריק בעיי' היא צריך הפיגום לראב"י כדי הכרם עם עבודתו ד"א שחולה לו מצד זה של כרם וכן מצד האחר דבעינן שילך החריץ ויחתוך ד"א של עבודת הכרם מצד מעלה של כרם ומצד מטה או לא בעינן כדי עבודתו רק בכרם לאודא : **מן** מה דתנינן בברייתא דמודים חכמים לראב"י שאם הוא מבריק כדי הוא ועבודתו ש"מ דלא בעי כדי עבודתו במתני' דא"כ אין כאן פלוגתא ובמתני' קתני לה בשם ראב"י בלשון יחיד כאלו רבנן פליגי עליה : **מה** פליגין כשהיו שתי שורות מכאן כו' הואיל ויש בכל לד של חריץ כרם גמור של שתי שורות אף אם החריץ מפרים אין בכך כלום [פי' לרבנן] אבל אם יהיה שורה אחד מכאן כו' כיון שהגיע החריץ נגד ג' גפנים שזהו כרם ומפרידן מלהיות בהן דין כרם שוב אינו צריך שיפריד כל השורה כמו שבטל ממנה במקום הזה בטל ממנה בכל השורה והא דאמרינן לעיל דראב"י ס"ל כב"ש שורה אחת כרם הא סוגיא כאידך מ"ד ס"ל [דדוחק לומר דבתרתי פליגי א"כ בשתי שורות רבנן לאונכא ובשורה אחת רבי אליעזר לאומרא וגם הלשון משמע כמ"ש] : **פחות** מכאן אסור והש"ס מפרש לה ואזיל : **דל** כן דאל"כ מה אנו אומרים פשיטא שהוא אסור דע"כ לרבנן לריכה דאי לראב"י הכי בהדיא אמר עשרה ולא ט' אלא לרבנן לריכה דאסור בט' הכי אפילו עשרה אוסרים כ"ש ט' : **לרוחב** ובפחות מד' אסור ולראב"י לריכה וכדמסיק דס"א דנקט רוחב ד' איידי דתנא ברישא עמוק עשרה ואפילו איכה רחב ד' מותר אלא שהש"ם מקשה ע"ז שהוא נמי פשיטא וכי יעשה כסתום

ויפה

**הלכה ד מתני'** [א] הנוטע ירק בכרם או המקיים הרי זה מקדש ארבעים וחמש גפנים. אימתי בזמן שהן נטועות על ארבע ארבע או על חמש חמש. היו נטועות על שש שש או על שבע שבע [ב] הרי זה מקדש שש עשרה אמה לכל רוח עגולות לא מרובעות:

**גמ'** רבי יוסי בן חנינא אמר והוא שזרע כנגד האמצעית. ר' אבין בשם שמואל [ג] והוא שתהא האמצעי עגולה ירק. היאך עבידא שובע שורין מן שובע שורין צא מהן ארבע גפנים לארבע זויות הכרם נשתיירו שם ארבעים וחמש גפנים הדא היא דתנינן הרי הוא מקדש ארבעים וחמש גפנים אימתי בזמן שהן נטועות ד' על ד' או חמש על חמש הדא מסייע לר' זעירא [ד] *דר' (לעזר) [זעירא] אמר שמונה חוץ ממקום כרתין. היו נטועות שש על שש או שבע על שבע הדא מסייע לר' לעזר דר' לעזר אמר מד' אמות ועד שמונה אסור ומקדש משמונה ועד שש עשרה אסור ואינו מקדש:

**הלכה ה מתני'** [ה] הרואה ירק בכרם ואמר כשאגיע לו אלקטנו מותר כשאחזור אלקטנו אם הוסיף במאתים אסור: רבי

## פני משה

ארבעה כבר ילא שמו משם בתי כלאים ואין זורעין בתוכו:

**הלכה ה מתני'** הנוטע ירק בכרם או מקיים. עד שהוסיף במאתים: הרי זה מקדש ארבעים וחמש גפנים. בסתם כרם קאמר לפי שסתם כרם הוא נטוע על ד' ד' אמות בין שורה לשורה והקידוש שמקדש הוא בעיגול כדקאמר בגמ' דמיירי שהירק הוא זרוע כנגד האמצעית כלומר אצל הגפן האמצעית שבשורה האמצעית והוא שתהא האמצעי עגולה ירק כלומר שסביב סביב להגפן האמצעי זרוע הוא הירק בעיגול והלכך מקדש ג"כ בעיגול סביב עד ט"ז אמה לכל רוח כדתנן בסיפא דמתני' שזה הכלל הוא לעולם כשהירק הוא בעיגול מקדש סביב לו ט"ז אמה עגולות והעיגול הזה הוא מחזיק ל"ב על ל"ב אמה ובמרחק המרובע של ל"ב על ל"ב נטועים בו ט' שורות של ט' ט' גפנים וביניהן ח' מרחקים של ארבע ארבע אמות אבל כאן שהקידוש הוא בעיגול ולא במרובע ונמלא שכל ד' שורות החילונות של המרובע הן חוץ לעיגול והיה נשאר בתוך העיגול ז' שירות על ז' שורות שהן מ"ט גפנים אלא שאם נחשוב הריבוע של הז' על ז' שורות וביניהן הן ששה מרחקים של ד"א ועולה הריבוע כ"ד על כ"ד אמות והאלכסונו הוא עודף תרי חומשי על כל אמה כפי חשבון האמלעי דכל אמתא ברבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונא א"כ יהיה האלכסון של המרובע הזה ל"ג אמות וג' חומשין ונמלא שתראה בצורה אשר תעשה כמו שאמרנו ויהו הגפנים מארבע הזויות של מרובע הזה חוץ להעיגול שאין העיגול מחזיק אלא ל"ב על ל"ב ואז תמלא שבתוך העיגול ממש מקודשים הן מ"ה גפנים ולא יותר: אימתי בזמן שהן נטועות ארבע על ארבע. כלומר על מטע ד' ד' אמות בין השורות שאז החשבון מ"ה גפנים מכוון כמו שאמרנו או על חמש חמש ואע"ג דבשהן נטועות על חמש חמש בין השורות א"כ המרחקים שבין הז' שורו' והן ששה מחזיקות השטח של ל' על ל' אמה וכשתמדוד ט"ז אמה לכל רוח מהגפן האמלעית בעיגול תמלא שבעיגול הזה שהוא ל"ב על ל"ב לא יפלו בתוכו כי אם ל"ז גפנים והאחרות הן חוץ להעיגול אפ"ה מתקדשות הן מ"ה גפנים משום דאיכא למימר דגזרו חכמים בכה"ג מפני מראית העין דבין מטע על ד' ד' ובין מטע על ה' ה' טעו אינשי דלא ניכר ההבדל כל כך ואם אתה אומר שאין לאסור במטע על ה' ה' כ"א ל"ז גפנים אתו למיטעי ולומר דבסתם כרם שהוא על ד' ד' ג"כ אין מתקדש בו כ"א ל"ז גפנים לפיכך אמרו חכמים שגם במטע על ה' ה' שמתקדש בו מ"ה גפנים: אבל היו נטועות על שש שש. דכבר ניכר ההבדל הרבה וכ"ש בשבע שבע דכולי האי לא אתו למיטעי העמידו חכמים על הדין ואמרו דמקדש הוא ט"ז אמה לכל רוח כמה שיכלו הגפנים בחשבון זה עגולות ולא מרובעות משום שהירק הוא בעיגול סביב גפן האמלעי לכך הוא מקדש בעיגול כמו שאמרנו ובמטע על ח' ח' לא מצי למיתני דבכה"ג אפי' בין השורות מותר להביא זרע לשם כדתנן בסוף פרק דלעיל ר"מ ור"ש אומרים אף הנוטע את כרמו על שמנה אמות מותר ואיפסקא לעיל הלכתא כוותייהו וטעמא דמקדש הכרם עד ט"ז אמה לכל רוח משום דאשכחן הכי נמי בקרחת הכרם דתופס האיסור עד ט"ז אמה לכל לד אלא דלא דמיא לגמרי לקרחת הכרם דהתם הדין הוא שאוסר ואינו מקדש כ"א עד ד"א סמוך להגפנים ומשום דהמקום קרחה הוא ואין בו גפנים אבל הכא כיון דאיכא גפנים בכל מרחק הזה מקדש הוא עד ט"ז אמה לכל רוח: **גמ'** והוא שזרע כנגד האמלעית וכו' עד הדא הוא דתנינן הרי הוא מקדש מ"ה גפנים. זה כבר מבואר הוא במתני' ממה שנתפרשה על פי זה: אימתי בזמן שהן נטועות וכו' הדא מסייעא לר' זעירא דר' זעירא אמר שמנה וכו'. כצ"ל. ותיבת דר' אלעזר טעות הדפוס היא אגב שיטפא דלקמן כלומר דר' זעירא הוא דאמר בפרק דלעיל בהלכה ח' דשמנה

אמות שאמרו שבין השורות שמותר להביא זרע לשם צריך שיהיו שמנה חוץ ממקום הגפנים כדפרישית שם והכא נמי מוכח מהאי מתני' דהחשבון המרחקים הן חוץ ממקום הגפנים דאלו אתה חושב מרחקים דמתני' עם מקום הגפנים תמלא דכשאני אומר שמקדש הירק שבגפן האמלעית את כל העיגול ט"ז אמה לכל רוח שיהיו גם הגפנים שבלדדי העיגול מבחוץ ג"כ מובלעי' בתוך העיגול וא"כ יהיו מתקדשין יותר ויותר ממ"ה גפנים וזה מובן הוא אם תראה בצורה שהיא עשויה במרובע ט' שורות על ט' שורות והעיגול בתוך המרובע יש בשטח שלו ז' שורות על ז' שורות וכשאתה חושב המרחקים של ד' ד' עם מקום הגפנים תראה שיכלו החשבון של ט"ז אמה לכל רוח מגפן האמלעית עד חוץ מהגפנים שבשורות החילונות של המרובע ויכללו גם הגפנים שבלדדי העיגול מבחוץ בתוך החשבון אלא ודאי כל המרחקים נחשבין חוץ ממקום הגפנים ואז תמלא החשבון מכוון ממ"ה גפנים לא פחות ולא יותר כמפורש במתני' והיינו דקאמר דמסייע לר' זעירא דשיעורי מרחקים שאמרו חכמים הן חוץ ממקום הגפנים ונולד לנו קולא מזה בדינא דמתני' וא"כ מכ"ש שנאמר כן להחמיר דשמנה שאמרו בין השורות שמותר להביא זרע לשם היינו דוקא אם יש שמונה חוץ ממקום הגפנים:

היו נטועות על שש שש וכו'. דאמרינן דמקדש ט"ז אמה לכל רוח והדא מסייעא לר' אלעזר דאמר לעיל בפ"ד שם על הא דאמר ר' זעירא לעיל מניה דהכא קיימינן דאשכחן דלפעמים החמירו חולה מהכרם יותר מתוכו וכדפרישית שם דהיינו לב"ש דסברי גבי מחול הכרם דבין הכרם לגדר שהוא חוץ להכרם דאוסר עד ט"ז אמה ותוכו בין השורות הוא בשמנה אמות וה"ה לב"ה כן דחולה לו י"ב אמה במחול הכרם ותוכו בח' אמות אלא דליתא דר"ז התם אליבא דב"ש דמחמירי טפי הוא דנקט כדפרישנא התם ועלה קאמר ר' אלעזר שם דאף דמלינו לענין האיסור דלפעמים חולה לו חמיר יותר מתוכו היינו לכתחילה לענין להביא זרע לשם אבל לענין קידוש אם הביא זרע לשם לעולם חמיר תוכו מחולה לו דאלו תוכו בין השורות מקדש הוא מד' אמות ועד שמנה אף בדיעבד ואלו חולה לו בין הכרם לגדר אוסר הוא לכתחילה להביא זרע לשם מח' ועד ט"ז כלומר אפי' מח' ויותר ועד ט"ז אסור הוא אבל אינו מקדש הזרע כ"א עד ד"א סמוך להגפנים והיינו דקאמר הכא דמתני' מסייעא ליה לר"א דדוקא תוכו הוא דמקדש עד ט"ז אמה לכל רוח כדמיירי דיכא דהמתני' דאיכא גפנים בכל הכרם ומשום הכי קתני במתני' מקדש עד ט"ז אמה אבל בחולה לו והוא בין הכרם לגדר אינו מקדש כ"א אוסר הוא לכתחילה להביא זרע עד ט"ז אמה והיינו נמי דקתני התם לא יביא זרע לשם ולא קתני מקדש וזהו דמסייע ליה לרבי אלעזר:

**הלכה ו מתני'** הרואה ירק בכרם ואמר כשאגיע לו אלקטנו מותר. אפילו הוסיף מאתים משום דאיסור כלאים במחשבה תלא רחמנא וזה היה דעתו לעקרו ולא נתעלל בו: כשאחזור אלקטנו. ואם משהגיע לו עבר מעליו ואמר כשאחזור אלקטנו ה"ז נתעלל ושהה ואם שהה עד שהוסיף אחד ממאתים אסור ומפרש בגמרא כילד הוא בודק לידע אם הוסיף במאתים לוקט אחד ומניח אחד כלומר לוקט אחד ממין הירק או ממין תבואה זה ומניח המחובר ומה שזה פוחת זה מוסיף כלומר לפי ערך הזמן שזה התלוש נתייבש יודעין אנו מה שהוסיף זה המחובר בזמן כיוצא בו כגון שזה התלוש נעשה יבש עד שלא תשאר בו ליחה במאה שעה א"כ יודעין אנו שהמחובר הוסיף בחצי שעה א' ממאתים ואם נשתהה זה בארץ חצי שעה משהגיע לו ולא לקטו ה"ז הוסיף במאתים שכשם שזה יבש מלחותו בכל חצי שעה חלק א' ממאתים כך הוא מוסיף בחצי שעה במחובר חלק א' ממאתים ואם שהה

## מראה הפנים

בתי כלאים ואם הוא פחות משלשה ודאי כפתוח הוא כדאמרינן בכל מקום פחות משלשה כסתום דמי וכן פי' הרמב"ם ז"ל דכך כתב הדין שם בהל' כ"ג גבי בית שבכרם ובדמשמע פירושו מהך דאמרן והר"ש פי' לזה לגת ונקע דמת י' ופירושו דחוק מאוד ע"ש והיי' לצאריך: **אימתי** בזמן שהן נטועות על ד' ד' או על ה' ה'. פירשתי המתני' לפי סברת התוי"ט שהמציא ופי' כן דטעמא דה' על ה' שמקדש ג"כ מ"ה גפנים משום מראית העין והשאר מבואר הוא דלאחר שעמד הוא ז"ל על כל הפירושים שאמרו בענין:

## עין משפט נר מצוה

יא א מיי' פ"ה מהלכות כלאים ה"ח טוש"ע יו"ד סי' רצו ס"ד
יב ב ג מיי' פ"ו שם ה"א וכ"מ טוש"ע שם סי"ע
יג ד מיי' פ"ז שם ה"ג
יד ה מיי' פ"ה שם ה"א טוש"ע שם סע"ו

## מסורת הש"ס

לעיל פ"ד ה"ט

**שנויי נוסחאות** (פו"ר) על ארבע ארבע או על חמש חמש בד"ו ארבע על ארבע או חמש על חמש.

## פירוש מהרא"פ

ויהא מותר ומשני באמת דס"א גומר כן שתהא כסתום ויהא מותר דמי לא תנינן כה"ג: **פאה** מין ילק: **למטה** משלשה טפחים שנכנסת למטה משלשה טפחים בעובי הקרקע דלמטה משלשה אין אויר עבודת הכרם אע"ג שאין הפרש ביניהן אלא עפר הסתום של שלשה טפחים מלמעלה למטה אפ"ה מותר ה"נ ה"א שהוא מותר ומקשה הש"ס ע"ז דבאני הכא שאויר הכרם מקיף יש לאסור יותר משתי פיאה והקל"ד מה צריכה למימר: **אמר** לכן לאב"י [והר"ב גורס ר"א] אין אתם מודים לי שעמוק כגביה ולמה אתם מודים בסומיכה ופגיתו עלי נחלין: **ה"ג** א"ל אין אלא כו' וכן גרס הר"ש ז"ל: **מסתברא** ר"א מודה לאב"י בדינו דחרין שהוא מותר ג"כ כמו הגת נמי עמוק הוא ותרווייהו כסמיכה דמותר לכ"ע אבל לאב"י אינו מודה לר"א בגת אף שהוא עמוק דאויר הכרם מקיף לגת ולפיכך מבעי' ליה בחרין שיהא מפולש שלא יהא מוקף מאויר הכרם ורבנן ס"ל דאפי' מפולש מ"מ אויר הכרם מקיפו הואיל ואינו מפולש נמי כדי שבודתו כיון שעבודתו מקיפו כאילו הכרם מקיפו: **חלל** ד' טפחים בתוך הסומיכה ומסיים הרמב"ם ז"ל הטעם כדי שתהא מופלגת מן הארץ: **עפר** מלמעלה ג' טפחים על הסומיכה: **מג'** ועד ד' היא נטיית דהנקע היא אינה להבה אלא מג' עד ד' לפי שפחות מג' כסתום אבל מג' עד ד' מחלים לד' וזורע מיד ואין צריך הרחקה וה"ה אם היתה מתחילה גבוה ד' דאין צריך הרחקה כלל והא דתנן נותנים לה עבודתה דמשמע ו' טפחים באורך מיירי ולא ברוחב. הר"ש: **ובבתי** כלאים החבאו דר"ש כלאים לשון כלאים של כרם בבית שבכרם שהוא מותר משום כלאים ומייתי לה לראיי' שהוא מותר וכן משמעות לשון הר"ש ז"ל: (עד כאן לדף כו):

**מתני'**: **הנוטע** ירק בכרם או המקיים שרואה כלאים והניחו אע"ג שהוא לא נטעו: **הרי זה מקדש** מ"ה גפנים שתם כרם נטוע על ד' ד"א בגמ' מוקי להא מתני' דמיירי שזרע ירק סביב גפן האמלעי והוא אוסר מכל לד ט"ז אמות עגולות כפי הירק שהיא ג"כ עגולה וכיון שכן הרי היא מקדש מ"ה גפנים וזהו תבניתו אילו היה מקדש לכל לד ט"ז אמות מרובעות תהיה מן הלד הזה לשני ל"ב והם ל"ב על ל"ב ואם יהיו עגולות וקי"ל כל המרובע יתר על העיגול רביע וכשתסיל הרביעי מן ל"ב ישאר ך"ד נמלא השטח אם יהיה כאן מרובע מן ך"ד אמות ונטועין בה' גפנים כל גפן מגפן ד"א יהיה בו מ"ט גפנים שהן ז' שורות של ז' ז' וקי"ל שכל אמה בריבוע אמה ותרי חומשי' באלכסונא ויהיה אלכסון של ך"ד על ך"ד ט' אמות וג' חומשים ושם יעלו יותר מל"ב על ל"ב ע"כ אין הקרנות נכנסים בתוכה שהן מן האמלעי יותר מט"ז אמות וכבר אמרנו דאינו מקדש רק ט"ז [אמות] לכל [לד] ויאמרו מ"ה גפנים ואם הם נטועים על ה' ה' ג"כ מקדש מ"ה גפנים שקבו הראשונים ז"ל היאך אפשר לחכמים מ"ה גפנים באם נעשה ז' שורות של ז' ז' גפנים ומרוחקים השורות והגפנים ה' אמות א"כ אף אותן ב' באמצע כל קרן מזה ומזה לא יכנסו בתוך ט"ז מן האמלעי ויאמרו ל"ז גפנים בתוכו והמחוור בזה שחכמים חשו שלא נטעה לומר כב"ש שהקרא היא ך"ד אמות ולפיכך אמרו בסיפא כשהוא נטוע על שש שש ויותר תפסו לנו דכך אמרת ואמרו שהוא אינו מקדש רק ט"ז שחזרו לכללן אבל אם הוא נטוע על ה' ה' ותהיה הקרחה עשרים אמה לא חשו ואמרו מ"ה גפנים ג"כ. דהא מלד הדין יש לנו לשמות הקרחה כפי ערך רחיקת השורות והגפנים וא"כ כשהיה על ה' ה' תופס לכל לד עשרים אמה ותהיה כמו צירה הראשונה [ופירושו



פירושו

גמ' רבי יוסי בר חנינא אמר בפועל שנו בעל הבית שהוא עסוק במלאכתו עשו אותו כפועל בעל הבית שקיים ירקות שדה בכרם אסורין בין לו בין לאחר. פועל שקיים ירקות שדה בכרם אסור לו ומותר לכל אדם. וקשיא אם אסור לו יהא אסור לכל אדם אם מותר לכל אדם יהא מותר לו. אלא כרבי שמעון *דאמר ה אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. אף על גב דרבי שמעון אמר אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו מודה הוא הכא שאסור לו בעלה קטן אחד. אבל אם ליקט הוא אסור בין לו בין לכל אדם: ואם הוסיף במאתים אסור. *דבי רבי ינאי משערין בהדין ירבוזה. ו *כיצד הוא בודק רב ביבי בשם רבי חנינא לוקט אחד ומניח אחד מה שזה פוחת זה מוסיף:

הלכה ו מתני' ג היה עובר בכרם ונפלו ממנו זרעים או שיצאו עם הזבלים או עם המים. הזורע וסיערתו הרוח לאחריו מותר. סיערתו הרוח לפניו רבי עקיבא אומר אם עשבים יופך ואם אביב ינפץ. ואם הביאה דגן ידלק: גמ' אמר רבי לעזר מתני' ז בעומד בשדה לבן וסיערתו הרוח לשדה כרם. רבי זעירא בעי מה איתאמרת בעומד או אפילו עומד אין תימר בעומד בלבן הא בשדה כרם לא אין תימר אפי' עומד היא הדא היא הדא. נישמענה מן הדא רבי שמעון *בן יהודה אומר משום רבי שמעון הזורע וסיערתו הרוח לאחוריו מותר מפני שהוא אונס. מה נן קיימין אם בעומד בשדה כרם (עובד עבודה) [*עובר עבירה] ואת אמרת מותר. אלא כי נן קיימין בעומד בשדה לבן וסיערתו הרוח לשדה כרם. ר' זעירא ר' שמעון בן לקיש משום

שהה פחות מחלי שעה מותר: גמ' בפועל שנו. הא דתנן דבאומר כשאגיע לו אלקטנו מותר בפועל שעוסק במלאכת הכרם מיירי דמכיון שהוא טרוד במלאכה לא מיקרי נתעלל ונתייאש מהכלאים אא"כ כשהגיע לו ולא עקר הכלאים מיד כדתנן בסיפא וכן בעל הבית שהוא בעצמו עסוק במלאכתו עשו אותו כפועל ובאומר כשאגיע לו אלקטנו מותר אבל אם אינו עסוק במלאכתו כשראה את הכלאים ולא עקרו מיד הרי הוא מקיים כלאים ואסור אם הוסיף במאתים: בעה"ב שקיים ירקות שדה וכו'. תוספתא היא בפ"ג והתם גרים בסיפא אחר מכל מקום שקיים ירקות שדה בכרם אסור לו ומותר לכל אדם ולפי גירסא דהכא לרבותא קתני פועל דאע"ג דבשביל הבעה"ב הוא מקיים אפ"ה כאחר מיקרי ואינו אוסר אלא לו ומותר אפי' לבעל הבית: וקשיא. על האי ברייתא אם אסור לו וכו' אם מקרי מקיים כלאים אף בשדה שאינו שלו א"כ מ"ש בין לו בין לאחר: אלא כר"ש. מיתוקמא הברייתא דאמר לקמן בפ"ז גבי המסכך גפנו על תבואתו של חבירו דאין אדם מקדש דבר שאינו שלו ואינו אוסר תבואת חבירו וקמ"ל דאע"ג דס"ל לר"ש אין אדם מקדש דבר שאינו שלו מודה הוא הכא דמיהת לו עצמו שאסור לו אפי' ליהנות בעלה קטן אחד מן הכלאים: אבל אם ליקט הוא וכו'. אפועל קאי דהא דקתני בברייתא דפועל כאחר דמי היינו בשראה הכלאים וקיים ולא עקר אבל אם ליקט הוא בכרם בשביל הבעה"ב וקיים הכלאים כשהגיע לו וכדתנן בסיפא דמתני' אסור בין לו בין לכל אדם דהואיל ועושה עכשיו בשביל הבעה"ב כבעל הבית דמי לענין שאוסר על כל אדם: ואם הוסיף במאתים אסור. דקתני במתני' מפרשין דבי ר' ינאי שמשערין בהדין ירבוזה מין ירק הוא אספרג"י בלע"ז כדתנן בריש פ"ט דשביעית הפיגם והירבוזין וכו' וירק הזה ממהר להתייבש ומשערין על כיוצא בו כדלקמיה דקאמר כיצד הוא בודק וכו' כדפרישית במתני' וה"ה בשאר מיני ירק או מיני תבואה משערין כך בכיוצא בהן וירבוזה דנקט לאשמעינן דהבדיקה היא לפי שיעור היובש במינו בתלוש כמו שמשערין בירבוזה:

הלכה ז מתני' היה עובר בכרם ונפלו ממנו זרעים. שלא בכוונה: או שיצאו עם הזבלים. כשמזבל כרמו או עם המים כשפותח את המים להשקות הכרם ופעמי' שיש עמהם זרעים או הזורע בשדה לבן וסיערתו הרוח בכרם לאחריו את הזרעים והוא לא ראה ולמחו הזרעים בכרם מותר דכתיב פן תוקדש המלאה הזרע אשר תזרע וזה לא זרע בכוונה לפיכך אינו מקדש וכשיראה אח"כ הזרעים בכרם חייב לעקרן ואם קיימן ה"ז קידש: סיערתו הרוח לפניו. ורואה שנפלו הזרעים לכרם הרי זה כזורע וכיצד יעשה: אם עשבים. אם צמחו עשבים מהזרעים כמו השחת: יופך. יהפך אותן במחרישה שלא יצמחו עוד ודיו: ואם אביב. שכבר צמחו בהן החטים ונעשו אביב ינפץ אותו האביב כדי להשחיתו לפי שהכל אסור בהנאה: ואם הביאה דגן תדלק. שאחר שהביאה דגן צריך הוא לקיים מצות שריפה כדין כלאי הכרם: גמ' בעומד בשדה לבן וכו'. ומפני שר' אלעזר סתם דבריו ולא פירש אהיכא קאי ארישא או אסיפא לפיכך בעי ר' זעירא מה איתאמרת במה היא הכוונ' בדברי ר"א אי בעומד דוקא קאמר ואריפא קאי שעומד בשדה לבן וזורע דבהא הוא דאמרו סיערתו הרוח לאחריו בכרם מותר ולאפוקי אם עומד הוא בכרם ובידו זרעים וסיערתו הרוח הזרעים ממנו ונפלו לאחריו בכרם דבזה אסור שהיה לו לראות ולהשגיח שהרי עומד בכרם הוא: או אפי' עומד. כלומר או דדברי ר"א אסיפא קאי דקתני סיערתו הרוח לפניו אסור וקאמר אפי' הוא עומד בשדה לבן אסור הוא כשסיער הרוח לפניו את הזרעים לכרם שהרי רואה הוא אבל ברישא כשסיער לאחריו אפי' עומד בכרם מותר הוא וכדמסיים ואזיל דאין תימר בעומד בשדה לבן דוקא הוא ואריפא קאי א"כ הא עומד בשדה כרם לא ואין תימר אפי' עומד קאמר ואסיפא קאי א"כ ברישא היא הדא היא הדא כלומר דבין עומד בשדה לבן ובין עומד בשדה כרם כשסיער הרוח לאחריו מותר ומהו: נישמעינה מן הדא. דתניא בתוספתא פ"ג לטעמא דרישא מותר: מפני שהוא אונס. כשסיערו לאחריו והשתא מה אנן קיימין אם בעומד בשדה כרם כמי אמרת דמותר בלאחריו והא דקתני הזורע לאו דוקא הוא אלא הזורע הוא בשדה לבן והלך לו להכרם ועדיין זרעים אללו וסיערתו הרוח לאחריו בכרם קשיא עובד עבודה הוא ואת אמרת מותר בתמיה דהא על כרחך הזורע דנקט הוא כדאמרן שהיה זורע בתחלה בשדה לבן והלך ועמד בכרם עם הזרעים וא"כ אמאי קרית ליה אונס לא היה לו לילך עם הזרעים לעמוד בכרם: אלא. ודאי כי אנן קיימין בעומד בשדה לבן דוקא וזורע דבהא הוא דתנן סיערתו הרוח לאחריו מותר ולא כשהלך להכרם עם הזרעים שאללו: אם

מסורת הש"ס

לקמן פ"ז מ"ד

ירושלמי ערלה פ"א ה"ג.

שם

תוספתא פ"ג.

(גיר' הרא"ף)

עין משפט נר מצוה

טו
א מיי' פ"ה מכלאים ה"ח ש טוש"ע יו"ד סי' רצו ס"ד ה

טז
ב מיי' שם הכ"ב וברא"ב"ד וכ"מ טוש"ע שם סי"ז

יז
ג מיי' שם הי"ז טוש"ע בסס"ג

יח
ד מיי' שם ופ"ח הי"א וכ"מ טוש"ע שם וס"יף כ"ו

מראה הפנים

בענין זה וטרח הרבה להעמיד המתני' אינו לנו אלא כפי סברתו בזה ואין להאריך יותר במה שמבואר. מיהו מלבד מה שפירש בסוף דבריו בענין הדא מסייעא לר' זעירא וכו' וסתם מה שפירש הר"ש בזה ופי' בענין אחר ורצה להביא ראי' לסברתו מכאן והענין להא דקאמר לעיל בפ"ד אחר זה ודכוותה וכו' כמו שפי' שם אין הדבר כן דדברי ר"ז והבאים אחריו שם וכן דברי ר"א דמייתי הש"ס בסוף הסוגיא הן מתפרשים בענין אחר וכבר זכרתי מזה במקומו שם דלא כמו שפי' הוא ז"ל גם בהא דקאמר ר"ז תוכו שמונה חוצה לו שש עשרה אמה דאין הכוונה כן וכן ההוא ודכוותה ארבע וכו' דלעיל שם לאו בניתותא איתמר אלא בעי' היא ואין הדין כן כד' אמות בככרם כמו שהבאתי ראיה לדברי שם וכן הכא הא דקאמר הדא מסייעא לר"ז והדא מסייעא לר"א מבואר הוא הכל בפנים פירוש האמת ואין אנו צריכין לכפול בדברים ומבואר הוא לכל המעיין ומודה על האמת:

בפועל שנו וכו'. הראב"ד ז"ל הביא לזה בהשגות בפ"ה מכלאים בהל' ט' שהביא הרמב"ם ז"ל שם הדין דהתוספתא דלקמן דאינו אסור לכל אדם אא"כ קיימן בעל הכרם אבל הרואה כלאים בכרם חבירו וקיימן לו הוא דאסור וכל האדם מותרין ועל זה כתב הראב"ד ירושלמי בפועל שנו וכו' הא דליין כאן לזה ולא נקמן באותו הפרק בהלכה כ"א שהביא הרמב"ם שם לדינא דמתני' הרואה ירק בכרם וכו' וכאן היה לו להשיג דהא בירושלמי מוקי למתני' בפועל וכו' ואמאי סתם וכתב להדין אלא דנראה דכוונת הראב"ד הוא כן דמאוקמתא דהש"ס להמתני' קשיא על דברי הרמב"ם בסתם דבריו בדין דהתוספתא כאן דהא כי מוקמינן להמתני' דבפועל מיירי או בבעה"ב שעוסק במלאכתו ולפיכך מותר ברישא כדפרישית בפנים דמכיון שהוא טרוד לא מיקרי נתייאש מכלאים א"כ סיפא דקתני כשאחזור אלקטנו אם הוסיף במאתים אסור ומי נפועל או כבעה"ב מיירי ומדקתני סתם לסור משמע שאסור לכל אדם ולפ"ז היה לו להרמב"ם לחלק בין פועל ובין אדם אחר דהא מהסוגיא שמעינן דאחר דקתני בתוספתא היינו אדם אחר ממש דהוא אינו אוסר אלא לעצמו בלבד אבל הפועל דינו כבעה"ב כדמוכחא מהמתני' לפי אוקימתא דהש"ס דבפועל שנו וכו' וזו כוונת הראב"ד בהשגה ולייש בדעת הרמב"ם נראה דזה התילוק בחילוף הנוסחאות בהתוספתא תלי' דגי' הראב"ד היא כמו שכתוב לפנינו בהתוספתא בהסיפא כמו שהבאתי בפנים אחר מ"מ שקיים וכו' והלכך פי' דהאי אחר אינו כולל גם להפועל אלא דהפועל דינו כבעה"ב עצמו ואוסר גם לכל אדם כדיראה לכאורה מאוקימתא דמוקי למתני' כדאמרן אבל הרמב"ם סמיך על הגי' דהכא דגרים בסיפא דהתוספתא פועל שקיים וכו' וא"כ דין פועל כאדם אחר הוא ואחר הוא דקתני בהתוספתא כולל גם להפועל ומתני' לא קשיא דהרי בפועל של קט בכרם מיירי והדיא מחלק הכא לענין אם אוסר לכל אדם או לא בין פועל שראה הכלאים בשעה שאינו מתעסק במלאכת הכרם דהז כאחר דמי ובין פועל שליקט דהז כבעה"ב דמי כדפרישית בפנים להא דלקמן אבל אם ליקט הוא וכו' דהא"א לפרש דעל הבעה"ב קאי דזה כבר תנינן לעיל בעל הבית שקיים וכו' וע"כ דאפועל קאי ולחלק כדמחלקינן והשתא תרתי פיסקי דהרמב"ם עולין יפה הן דבהלכה ט' לא מיירי אלא ברואה ובזה דין פועל כדין אחר והלכך סתם וכתב הרואה כלאים בכרם חבירו וכו' דגם לפועל בכרם חבירו הדין כן הוא וכשאינו מלקטו ובהל' כ"א שכתב לדינא דהמתני' ובמלקט בכרם מיירי דהא קאמר כשאגיע לו וכו' וזה פשוט הוא והלכך ממי סתם דבריו גם כאן דדין פועל שליקט כבעה"ב הוא ובין לקולא דרישא ובין לחומרא דסיפא דכשלוקט בשביל הבעה"ב ומתייאש הוא ומקיים ואוסר הוא ג"כ לכל אדם:

משערין בהדין ירבוזה. משום דמין הזה אינו מסובב בעלין כמו שאר מיני ירקות ואנן בשיעור היובש לשהלוש משערינן לא שפת הלחות לשמחובר כדפרישית במתני' בפנים וכן דברי הרמב"ם והראב"ד השיג עליו בהלכה כ"א שם וכתב אפי' בתוי שעה יוכל לדעת כיצד עוקר שתי שבלים ובוקל אותם וכו' ונראה דמדקאמר משערין בהדין ירבוזה למד הרמב"ם לפירושו בהא דקאמר מה שזה פוחת וכו' כמו שהבאתי במתני' דאילו

שנויי נוסחאות (סו"י) בעלה קטן בכי"י בלקט.

פירוש מהרא"פ

שיכנסו גם כן השנים שאצל כל קרן וקרן בתוך השינוע] ויקדש מ"ה גפנים והא דמקדש לכל לוח ט"ז אמות כשיעור שקלמה פירש הר"ש ז"ל הטעם כשהוא זורע משהו בעבודה של ד"א מקדש שתי שורות לב"ה דבורה אחד אינו כלם ושתי שורות עם עבודה שמתחיל לזרוע בקלהו עולים שמונה אמות וכן בלד השני והשתא שזרע סביב גפן האמצעי תופש שמונה לכל לד והן ט"ז על ט"ז לפיכך אמרו חכמים בניתן לו כל ט"ז מלד א' ויהיה תופש לכל לד ט"ז שהכרם מלרפן להיות בכל לד כמו קרחת הכרם: גמרא: והוא שזורע כנגד האמצעי וכדמסיק נמי במואל שזרע סביב גפן האמצעי עגולה ירק ולא כל בגי ר"א אתא לפרש גוף הדין דמיירי שיש באמצעו הכלאים והיינו שזרע נגד האמצעי את תופש לכל לד ט"ז אמות ובמואל אתא אשמועינן שמהא הירק סביבות ולא מלד א' ואף ר"א הכי ס"ל: שובע שורות כבר פי' במתני': חוץ ממקום הכרתים היינו הנזע וכן במה שאמרו ד"א נמי הכי הוא חוץ מן הנזע דאל"כ אכתי יהיה מ"ע גפנים באותן שהוא נוגע בהן באמצע השורה יכנסו ג"כ שהרי הן מן הד' אמות ונטועים בתוכן אלא ודאי חוץ מן הנזע [בירובו כרם גדול מכמה שורות ע"כ השורה הרביעית לכל לד ממקום הזרע נוגע התוס של ע"ז בגפן האמצעי של אותן שורות שבהן ע"ז אמות מן הזרע יכנס גם כן בקידש וליחשוב מ"ע גפנים אלא ודאי חוץ מן הנזע יכלה התוס ואין נכנסים וכן בנטושות ה' על ה' דאין מן הזרע לגפן האמצעי שבשורה הרביעית אלא כ' אמות יקדשו גם כן אלא ודאי חוץ מן הנזע]: מד ועד שמונה היכי שנטע הכרם על ד' ד' אמות או ה' ה' אמות עד ח' ולא ח' בכלל אסור ומקדש אבל משמונה ועד ט"ז אסור לזרוע חוץ מו' טפחים סמוך לגואי זרע אינו מקדש הגפנים שיאסרו בהנאה ומסייע ליה ממתני' מדלא קתני על ח' ח' ש"מ שאין שם קידש והשתא מקדש קתני וכבר פירשתי נמי בהא דר"א בפלק הקרחת: מתני': מותר אע"ג שהוסיף מאתים עד שלא הגיע לו מאחר שאינו מתעלל בכלאים: כשאחזור שנתעלל ונתייאשם: אסור והיכי משערינן אם הוסיף מאתים רואין כשחותכים ירק זה או תבואה זו מן המחובר בכמה זמן יבש שלא תשאר בו לחה הנע עלמך שיבש במאה שעה אם נשתהה באמצע חצי שעה משהגיעו לו ולא לקטו הרי הוסיף מאתים ואסור כשם שהוא יבש מליאותו בכל חצי שעה חלק ממאתים כשהוא בתלוש כך הוסיף בחצי שעה חלק ממאתים במחובר: עם הזבלים או עם המים כשמזבל כרמו או כשפותח אמת המים להשקות הכרם פעמים יש עמהם זרעים וכל הני שלא בכוונה נזרעו ובדי דלא תזרע כרמך בכוונה משמע: סיערתו הרוח שהיה זורע בשדה והוליך הרוח הזרע חוץ לשדה אל הכרם: לאחריו מותר דס"ל שלא בכוונה שלא ראה שהוליכן הרוח לפניו שראה שהוליכן אסור כיצד יעשה אם עשבים יופך יחרוש ויהפוך ברשי העשבים ושוב לא יצמחו: אם אביב שכבר נמח הזרע אלא שלא הביא שלים ינפץ הזרע מן השיבולת והקשים מותרים והדגן אסור ואם הביאו דגן תדלק שהכל אסור: קידש שכן בערבייא מקיימין אותן לגמליהם וכיון שמקצת בני אדם מקיימין אותן ה"ל זרע בכל מקום: לא קידש אלא דבר שכמוהו מקיימים בעלביים מקיימין אותן קידשו ולא בשאר מקומות: האירוס מין ירק שעליו רחבין ונותנים אותו בתבשיל: והקיסום אדר"א בלע"ז: ושושנת המלך רוזי"ן בלע"ז: ובל מיני זרעים אינן כלאים מן התורה אבל מדרבנן הוי כלאים כלאיסא במנחות: קנבוס קנאפ"ו בלע"ז: הקונדס קרד"ו

עין משפט נר מצוה

אם עשבים יופף הכל מותר וכו'. ר' הושעיה מדייק ליסנא דמתני' דקתני גבי אביב ינפץ וגבי דגן תדלק משמע דיש חילוק ביניהם לענין איסור ולפיכך מפרש דזהו הספרש דבעשבי' דקתני יופף בלבד וא"כ די בזה ומותר הכל בהנאה ובאביב ינפץ שמנפץ הדגן שהתחיל להתגדל בהן לפי שהוא אסור והקשין מותרין הן ובדגן שכבר נתגדל בהן קתני תדלק לפי שאז הכל אסור בהנאה ואף הקשין: ר' יוחנן אמר. דלא היא אלא אף בעשבים ובאביב הכל אסור בהנאה ומהו הדא דתנינן אם עשבים יופף וכו' דמשנה התנא בלישניה היינו טעמא כההיא דתנינן תמן בסוף תמורה דקחשיב התם ערלה וכלאי הכרם בהדי הנשרפין וקתני בהו את שדרכו לישרף כגון אוכלין ישרף ואת שדרכו ליקבר כגון משקין ושאר דברים לאין יקבר והלכך הוא דשני בלישניה דדברו חכמים בהווה דעשבים ואביב עודם לחין הן ובעשבים סגי ליה בהפיכה לחוד ובאביב ינפץ דג"כ לא שייך ביה שריפה אלא דבדגן ממש שייך ביה שריפה קתני תדלק ולעולם לענין איסור שוין הן דהכל אסור בהנאה: פעמים שהקשין מותרין והדגן אסור וכו'. כדמפרש ואזיל שאם זרע בהיתר שלא היה שם גפן וסיכך אח"כ את הגפן שהוא בשיעו' הרחק מן התבואה אלא שסיכך מן המתפשט ממנו על גבי התבואה הרי הקשין מותרין שגידולי היתר הן: והדגן. שבהן ונתגדל אחר שסיכך בגפן אסור: זרע באיסור. ואם הוא להיפך שבשעת הזריעה הי' שם סכך מהגפן ואח"כ העביר את הסיכוך קודם שנתבשל הדגן הרי הקשין אסורין והדגן מותר: רבי [זעירא] בעי. על הסיפא דהניחא ברישא שהקשין מותרין והדגן אסור שפיר אלא הא דקאמר בלפעמים שהקשין אסורין והדגן מותר קשיא הרי הדגן גדל מתוך הקשין שהן איסור ואת אמר הדגן מותר בתמיה הא מיהת גידולין מן האיסור הוא: ר' זעירא כדעתיה. לטעמיה הוא דאזיל לפיכך מקשי הכי דא"ר זעירא בשם ר' יונתן בצל של כלאים שנטעו באיסור ועקרו משם ושתלו במקום אחר אפי' מוסיף הוא כמה אח"כ הכל אסור: שאין גידולי איסור מעלין את האיסור. כלומר גידולין הבאין מחמת האיסור אע"פ שהן בעצמן נתוספו בהיתר אין מעלין את העיקר האיסור:

משום ר' הושעיא אם עשבים יופף הכל מותר אם אביב ינפץ הקשין מותרין והדגן אסור. אם הביאה דגן תדלק הכל אסור. רבי יוחנן אמר הכל אסור מהו הדא דתנינן אם עשבים יופף אם אביב ינפץ ואם הביאה דגן תדלק. כההיא דתנינן תמן *הערלה וכלאי הכרם את שדרכו לישרף ישרף. את שדרכו ליקבר יקבר. רבי יעקב בר אידי בשם רבי שמעון בן לקיש פעמים שהקשין מותרין והדגן אסור. פעמים שהקשין אסורין והדגן מותר. היאך עבידא [ה] זרע בהיתר וסיכך על גבן הקשין מותרין והדגן אסור זרע באיסור והעביר את הסכך הקשין אסורין והדגן מותר. רבי זעירא בעי ניחא הקשין מותרין והדגן אסור הקשין אסורין והדגן מותר גדל מתוך איסור ואת אמרת [הדגן] מותר. רבי זעירא כדעתיה *דאמר ר' זעירא בשם ר' יונתן [ו] בצל של כלאי הכרם שעקרו ושתלו אפילו מוסיף כמה אסור שאין גידולי איסור מעלין את האיסור:

## הלכה ז מתני'

*המקיים קוצים בכרם רבי ליעזר אומר קידש [ג] וחכמים אומרים לא קידש אלא דבר שכמוהו מקיימין. [ד] האירוס והקיסוס ושושנת המלך וכל מין זרעים כלאים בכרם. הקנבס רבי טרפון אומר אינו כלאים. [ה] וחכמים אומרי' כלאים. והקינרס כלאים בכרם: גמ' אמר ר' אבהו טעמא דר' ליעזר שכן מקיימין אותן לגמלים בערביא. האירוס אירסיה. הקיסוס קיסוסא. ושושנת המלך קרינטון. [ו] *הקני' והאגין והוורד והאטדין מין אילן ואינן כלאים בכרם. השיפה (והחיטין) [והאיטן] והגמי ושאר כל הגדלים באפר מין דשאים ואינן כלאים בכרם. *והתני רבי הושעיה אילו הן מיני דשאים הקינרס והחלמה והדמוע והאטד. [ז] תמן לברכה וכאן לכלאים. אמר ר' יוסי הדא אמרה אתרוג אע"פ שאתה אומר עליו בורא פרי העץ את אמר על התמורות שלו בורא מיני דשאים. *הצלף בית שמאי אומרי' כלאים בכרם ואינו כלאים בזרעים. [ח] בית הלל אומרים אינו כלאים לא בכרם ולא בזרעים. הכל מודין [ט] שהוא חייב בערלה. תני רבי חיננא בר פפא *את [י] שהוא עולה מגזעו מין אילן משרשיו מין ירק. התיבון הרי הכרוב הרי הוא עולה מגזעו. כאן בודאי כאן בספק:

# הדרן עלך כרם שחרב

לא קידש אלא דבר שכמוהו מקיימין. כלומר במקום שמקיימין אותן אסורין ובמקומות שאין מקיימין אותן מותרין והלכה כחכמים: האירוס. מין ירק שעליו רחבין ונותנין אותו בתבשיל וקורין אותו בערבי סוסנבר ובלע"ז מינט"א: והקיסוס. אדרא בלע"ז שמדלין אותו על החניות או קוריול"ה בלע"ז ושושנת המלך בערבי שקאי"ק א"ל נעמ"ן ובלעז רוזיל"א: וכל מיני זרעים אינן כלאים בכרם. כך היא הנסחא בכל המשנה: הקנבס. קנאב"ו בלע"ז ובערבי קונ"ב: וחכ"א כלאים. והלכה כחכמים: והקינרס. בערבי אלקנדיא"ה ובלע"ז קרדו והוא דרדר האמור בתורה וקוץ ודרדר תצמיח לך לכ"ע הוא כלאים בכרם: גמ' טעמא דר' אליעזר וכו' כדאמר בריש מכילתין: האירוס אירסיה. כך היו קורין אותו וכן כולן: הקנים וכו'. תוספתא היא בסוף פ"ג: השיפה והאיטן וכו'. מין דשאים והרי הן כלאים בכרם. כצ"ל וכן הוא בתוספתא: והתני ר' הושעיה אלו הן מיני דשאים וכו' והאטד. והיך אמרת דאטד מן אילן הוא: תמן. מה דא"ר הושעיה לברכה הוא. שאין מברכין על פירות הגדלין באטד אלא בורא פרי האדמה וכאן לענין כלאים אמרינן דמין אילן הוא ולא מין ירק ואינו כלאים בכרם ואין למדין איסור כלאים מברכה: הדא אמרה. מדאין למדין כלאים מברכה דהפירות מחשבינן לה כפרי האדמה והאילן עצמו כשאר מין אילן ואינו כלאים בכרם ש"מ דהפרי לחוד והעץ הוא לחוד והלכך שמעינן נמי דאף על פי שהאתרוג את אומר עליו בורא פרי העץ אפי' כן את אומר על התמרות שלו בורא מיני דשאים כלומר כמו שמברכין על כל פירות הגדלין בדשאים בפה"א והתמרות הן כעין פרי ירוק הגדל בעלין שסביבות הפרי כדאמרינן בסוכה גבי הדס נקטם ראשו ועלתה בו תמרה ומשום שהפרי לחוד ותמרות העלין שבהעץ לחוד: הצלף וכו'. תוספתא שם: את שהוא עולה מגזעו. שהנופים והעלין שלו עולין מן גזע האילן ולא משרשיו שבקרקע ה"ז מין אילן ואת שהעלין שלו עולין מן שרשיו שבקרקע וגדלין סביב סביב הגזע שהוא באמצע הרי זה מין ירק: התיבון. וכללא הוא והרי הכרוב שלפעמים הרי הוא עולה העלין שלו מגזעו ולכ"ע מין ירק הוא: כאן בודאי כאן בספק. כלומר הכלל שאמרו הוא בדבר שבודאי ולעולם הוא כך אבל בכרוב אף על פי שתמלא לפעמים שנראה שעלין שלו מן גזעו הן עולין מ"מ על הרוב הן מן שרשיו והרי הוא כספק לענין כלאים אם זה יעלה מן הגזע או משרשיו כדרך

## הלכה ח מתני'

המקיים קוצים בכרם ר"א אומר קידש. כדקאמר טעמיה בגמרא שכן בערביא מקיימין קוצים בשדות לגמלים וס"ל לר"א דמכיון שמקיימין אותן במקום אחד נאסרו בכל מקום כדאמרינן בריש מכילתין: וחכ"א

## מראה הפנים

דאילו לפי' הרא"ש שבהתבואה המשקל נוכל לידע השיעור א"כ אמאי נקטי דבי ר' ינאי בדין ירבוזה הרי לעניין משקל כל מיני ירקות שוין הן אלא ודאי בשיעור היוכם מפעריכן להלאות ומפני שאר ירקות מסובבין בעלין הרבה הן והעלין הן מתייבשין מיד ואינן בעיגן לשער בעיקר והגזע הלכך נקטי ירבוזה לדוגמא וכדאמרן:

ואם אביב ינפץ. הר"ש ז"ל פי' אביב שכבר הביא זרע אלא שלא הביא שליש וממשך הר"ב אחריו בפירושו וכמדומה שבכל מקום נקרא זה שחת ולא אביב וכן נראה מפי' הרמב"ם ז"ל במשנה שכתב על העשבים כגון בחת וא"כ אביב הוא שנתבשל ולא לגמרי שיהא נקרא דגן ממש וכן מורה ל' המקרא כי השעורה אביב וכן ל' המשנה והגמרא בפ"ק דסנהדרין (דף יא) על ג' דברים מעברין את השנה מפני האביב וכו' וא"כ אביב ל' בישול הוא וכן בחיבורו כתב סתם ל' אביב:

בעומד או אפי' עומד וכו'. כדפרישית והמסקנא דכי אנן קיימין בעומד בשדה לבן דווקא וכן כתב הרמב"ם בפ"ה בהל' י"ז בדין זה או שהיה זורע או זורה בשדה לבן וכו' דבעינין לתר לפי' כרישא קשין ליה דלא הוי לוס:

רבי יוחנן אמר הכל אסור. כ"פ הרמב"ם שם כר' יוחנן וחזר מפירושו שכתב שם בלביב ויסנה בתכן כר' הושעיה וטעמ' דליס'ה דמתני' מסייעא לי' לר' יוחנן דלא קאמר גבי דגן הדלק אלא להשמיענו דכא דאמרינן דכלאי הכרם מאשרפין הן היינו בראוי לשריפה כדמייתי להמתני' דהמורה ועוד דהמסקנא גבי קשין ודגן דלעולם הכל אסור אם הקש נזרע באיסור כה:יא דבצל וכו' והוכא בהאי תלמודא בפ' הנודר מן המבושל בהלכה ד' וכן בבבלי שם בדף נ"ז וכמו שפסק הרמב"ם בזה בסוף הפרק וא"כ בכל מקום שהזריעה בתא לה כאיסור הכל הוא אסור בהנאה ובעיין גידולי היתר אין מעלין האיסור וזהו דוקא בערלה וכל יש לבל לא בשביעית כדמסיק בנדרים שם ועיין מזה לקמן בפ"ה דשביעית ב:ל' ג' ד"ה לוף שעברה עליו שביעית ובפ"ו בהלכה ג' ד"ה ר' הנה על לאדכל כמה ביתבאר שם בס"ד:

טעמא דר"א שכן מקיימין וכו'. עיין בריש מכילתין מה שנתב'ר מזה וכן מהכיא דלקמן תמן לברכה כאן לכלאים עיין לעיל בפ' כיצד מברכין בסוף הלכה א' ד"ה והאטד מה שנתבאר מזה בס"ד: הצלף ב"ש אומרים וכו'. כן תוספתא מייתי לב

**שנויי נוסחאות** (סו"ד) משום כד"ו בשם. (סו"ד) מהו הדא בכי"ר ומה היא היא הדא. (סופ"ו) יונתן בכי"ר יוחנן.

## פירוש מהרא"פ

לפ"ז והוא דרדר האמור בתורה וקוץ ודרדר וגו': (פ"ב לדף כ"ו ע"ב): גמ' בפועל שנו אבל רואה כלאים בכרם שלו אין לו לומר כשאגיע לו כו' אלא יש לו ללקט מיד ואם הוסיף מאתים אסור: בית שעסוק במלאכתו עשו אותו כפועל וקיימא דמילתא בבעה"ב שאינו עסוק במלאכתו: בין אדם יכול לאסור את שלו על כל העולם משא"כ פועל או אחר: מידה הוא הכא כו' שאדם אוסר את של חבירו עליו: כאלו לקטן אחר נכסי': אבל אם לקטן אחר הוא והיינו הבעה"ס: ירבוזה אלא א' מן סירק ונודק ע"י זה דכל כך שזה שותת בכדי שיגיעו לו ה"כ הוסיף זה במחובר: בשדה לבן וסיערתו הרוח לכרם אבל אי עומד בכרם וזורע בשדה לבן וסיערתו הרוח לאחריו בקל יכולים הזרעים ליפול לכרם ואין זה אונס אלא אדרבה עובר עבירה הוא וכמזיד דמי וה"ל מכוין לכך: מה אית אמרת היאך נאמרה מילתא דר"א אמר ר"א בעומד או אמר אפי' בעומד בן ואי נאמרה בעומד אסיתרא [דלאחריו] קאי ולאפוקי אי עמד בכרם משום דלא הוי אונס יד הוא כמ"ש ואי אמר אפי' אאיסורא דלפניו קאי ואסור אפי' עומד בשדה לבן ומינה לאחריו אפי' עומד בכרם דאל"כ נימא מילתי' אריבא אסיתרא ולא נימא אפילו ש"מ דלפניו הוויהו [ומשכחת לה לפניו כשעומד בכרם היינו שעומד בכרם והלאה ולא על הגבול] וברישא מותר הכי לא אסיק אדעתיה דטעמא דמתני' משום אונס הוא אלא משום דכל לאחריו אין דרך זריעה א"כ לפניו: עובר עבירה כו' כיון שהטעם משום אונס היאך מותר כשעומד בכרם מטעם בכי מזיד הוא וכמו שפי' אלא ודאי בעומד בשדה מיירי וס"ל אונס הוא ולא דמה שסוליכן הרוח

והר"ש גרים או אפי' עומד בכרם ולפי הגירסא שלפנינו פרשתי: היא הדא היא הדא ברישא שוין בהתירא: ואת אמרת מותר לאו מן מותר דייק לה דבמתני' נמי תנן מותר אלא מסיומא דמילתא כאלו אמר מותר וכו' ומן הטעם דאנוס דייק לה: (פ"ב לדף כ"ז): הכל מותר ואי רוצה לאכול עשבים כשאי: הכל אסור אפילו לא עלו רק עשבי' העשבים אסורים ופליגא אדר' הושעיה והא דתנן אם עשבים יופף ואם אביב ינפץ ולא קתני ידליק שכל כמו בכיפה ה"ע דלא כל דבר ראוי לשריפה דעשבים לא ואין ראוין לשריפה וכההיא דתנינן תמן בתמורה בפ"ב ואביב נמי יותר ראוי לקבורה משריפה: בהיתר ו"ע מן הגפן ואחר שנעשו קשים סיכך עליהן הגפנים שנטה עליהן גפנים והגפנים לא עומדים אלא נטה אותן על התבואה אז הקשי' שגדלו בהיתר מותרים והדגן אסור: זרע באיסור שסוכך הגפן וזרע וכשהגיע הדגן לעשות בקשים העביר הסכך הדגן מותר והקשים הם גדל מתוך איסור הדגן הזה גדלים מתוך הקשים האסורים ואיך יהיה הדגן מותר: כדעתי' לטעמיה אזיל: בצל של כלאי הכרם שנאסר מלא כלאים בכרם ועוקרו ושתלו במקום יתר ויוסיף כמה יותר ממאתים שהיה בצל בתחילה שיהיה יכול האיסור של בצל להתבטל במאתים של היתר שהוסיף אסור שאין גידולו איסור כו' שהיתר הזה שהוסיף גידולים של איסור הן שגדלו (מבלל האיסור) מעלין את [האיסור] שיתבטל האיסור בתוך הגדולין ויעלה בא' ומאתים כדין ערלה וכלאי לפיכך הקשה כמי אדרים לקים אבל ר"ל ס"ל כמ"ד מעלין כאלו גדלו מן ההיתר דלאו מן האיסור אלא מאכלא וכדאמרינן במסכת ברכות בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא וכו' שם בג

מסורת הש"ס

לעיל פ"ד ה"ה

עין משפט נר מצוה

א
א מיי' פ"ב מכלאים ה"א טוש"ע יו"ד סי' רצו סכ"ז

ב
ב מיי' פ"ו שם ה"ג ופ"ז ה"א טוש"ע שם סעיף כא וסעיף לא

**איזהו** [א] ערים הנוטע שורה של חמש גפנים בצד הגדר שהוא גבוה עשרה טפחים או בצד החריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ד' נותנין לו עבודתו ד' אמות. ב"ש אומרי' מודדין ד' אמות מעיקר גפנים ולשדה וב"ה אומרי' מן הגדר ולשדה. א"ר יוחנן בן נורי טועין כל האומרין כך. אלא אם יש ד' אמות מעיקר גפנים ולגדר נותנין לו עבודתו וזורע את המותר וכמה היא עבודת הגפן [ב] ששה טפחים לכל רוח. ור"ע אומר שלשה: **גמ'** *) וקשיא על*)דף ל' ע"ב דעתי' דבית שמאי בלא כך אינו אסור משום כרם. רבי שמעון בן לקיש *אמר בערים המעוקם שנו. אם בערים המעוקם שנו בלא גדר אינו אסור משום כרם. רבי יונה בעי מהו ליזרע בנתים במכוונת הן ואת אמר אסור ליזרע בנתיים. מהו ליזרע בין הגפנים כמה דתימר גבי מוקשה אסור ליזרע בין הגומות אוף הכא אסור ליזרע בין הגפנים. רבי יוחנן אמר בערים המכוון שנו. אם בערים המכוון שנו בלא גדר אינו אסור משום כרם נימר (כגון) [בגין] בית הלל תניתה. אמר רבי חנניה מסתברא מודה רבי שמעון בן לקיש לרבי יוחנן בערים המכוון שנו (כגון) [בגין] בית הלל. ומודה רבי יוחנן לר"ש בן לקיש בערים המעוקם שנו בגין רבי יוחנן בן נורי דרבי יוחנן בן נורי אמר טועין כל האומרים כן. אין תימר בערים המכוון שנו מה

כלדך שארי מין כרוב וספק איסורא לחומרא ואת שהוא עולה מגזעו לעולם בזה הוא שאמרו מין אילן הוא ואינו כלאים בכרם :

הדרן עלך כרם שחרב

**איזהו** ערים. כלומר מהו זה שנקרא ערים ודינו שאע"פ שאינו אלא שורה אחת אפ"ה עבודתו ד' אמות כשאר כרם דקי"ל דעד שיהו בו שתי שורות וכב"ה דלעיל בפ"ד אבל לערים דין אחר יש לו ומודו דבשורה אחת נמי הוי כרם ונקרא ערים על שם שמסרגים הקנים שלו במקום גבוה כדלך שמסרגין את המטות ומדלין את הגפנים על מקום זה שיהו שריגי הגפנים נמשכין עליו : בש"א מודדין ד"א מעיקר גפנים ולשדה. כגון שהגפנים הן לפנים מן הגדר והזמורות עולים על הגדר ואם בא לזרוע לאחורי הגדר לב"ש מודדין מעיקרי הגפנים ואם היה בין הגפנים להגדר אמה אחת מרחיק עוד ג' אמות מן הגדר וזורע שהן ד' אמות מעיקרי הגפנים ולב"ה מודדין ד"א מן הגדר שהן חמש אמות מעיקרי הגפנים ובזה ב"ש מקילין וב"ה מחמירין והכי מפרש לה בגמ' ואם בא לזרוע מצד הגפנים לד"ה צריך להרחיק ד"א מעיקרי הגפנים שהן חמש אמות מן הגדר : טוען כל האומרין כך. לב"ה דמעולם לא אמרו ב"ה בשורה אחת של חמש גפנים שיהא צריך להרחיק ממנה ולשדה ד' אמות ולא הוזכר ד"א בערים אלא לענין זה שאם יש שם ד"א בין עיקרי הגפנים ובין הגדר שהן מודלות עליה נותנין לו את עבודתו ששה טפחים כדין גפן יחידית וזורע את המותר מששה טפחים ולהלן עד הגדר ואם אין שם ד"א בין הגפנים להגדר לא יביא זרע לשם דדמיא לגפן שהיא נטועה בגת או בנקע דס"ל לר' יוסי בפ' דלעיל בהלכה ד' שאם אין שם ד"א לא יביא זרע לשם והכי אמרינן בגמרא דר"י בן נורי בשיטת ר' יוסי אמרה : ר"ע אומר ג"ט. הויא עבודה לגפן יחידית ואין הלכה כר"ע : **גמ'** וקשיא על דעתיה דב"ש. למה להו למימר הנוטע שורה בלד הגדר וכי בלא כך אינו אסור משום כרם הא ס"ל דהנוטע שורה אחת של חמש גפנים בכל מקום הוי כרם כדתנן לעיל בפ"ד בהלכה ה' : בערים המעוקם שנו. שאין השורה נטועה מכוונת אלא באמצע השורה הגפנים בולטין לכאן והן בלד הגדר ומן הלדדין הן משוכין להלן מן הגדר מן הלד ולא קאמרי ב"ש דשורה אחת הוי כרם אלא בשורה מכוונת שהגפנים הן נטועין זא"ז במכוון אבל הכא מכיון שהוא עקום אם לא היה בלד הגדר לא הוי כרם : אם בערים המכוון שנו בלא גדר וכו'. כל"ל כלומר דאלו במכוון למה לי גדר לב"ש. ולגי' שלפנינו יש לפרש דבניחותא קאמר ואסוקי מילתא היא כלומר אלא דאם הוא כן דבערים המעוקם שנו שפיר הוא דבלא גדר אינו אסור משום כרם אף לב"ש : מהו ליזרע בינתים. האי בינתים א"א לפרש בין הערים להגדר בתוך ד"א דמהיכי תיתי שיהא מותר לזרוע והלא לב"ע צריך להרחיק ולא פליגי אלא בשיעור מדידת ד"א ואם יש יותר מד"א בינו להגדר הוא דבעי מהו לזרוע חוץ לד"א מהגפנים או דילמא כיון שהוא בין הגפנים להגדר לא יביא זרע לשם : במכוונת הן ואת אמר אסור לזרוע בינתים. בתמיה כלומר והא אפי' במכוונת הן הגפנים בהשורה וכי את אומר שאסור לזרוע בינתים חוץ לד"א מהגפנים דלא אמרו ב"ש דשורה אחת הוי כרם אלא לענין שצריך להרחיק ד"א אבל חוץ לד"א למה לא יזרע והרי כיון שאין כאן אלא שורה אחת לא שייך למימר ביה דין מחול הכרם שיהא אסור בין הכרם להגדר כדאמרינן ברים פ"ד דלא אמרו מחול הכרם אלא בכרם גדול ולא בכרם קטן שיש בו שתי שורות ומכ"ש כאן בשורה אחת : מהו לזרוע בין הגפנים. בגומות שביניהן אם הוה הפסק ופשיט לה כמה דתימר גבי מוקשה לעיל בפ"ג בהלכה ו' דבין הגומות שהן בין הקישואין והדלועין שאסור לזרוע זרע אחר שם אם אין כאן שיעור העבודה וה"כ אסור לזרוע בין הגפנים אפי' בין הגומות עד שירחיק שיעור העבודה של גפן : ר' יוחנן אמר בערים המכוון שנו. במתני' שהשורה נטועה מכוונת : אם בערים המכוון שנו. קשיא וכי בלא גדר אינו אסור משום כרם לב"ש : ומשני דנימר בגין ב"ה תניתה להאי דינא דאינהו סברי דלא הוי כרם בפחות משתי שורות כדאמרי לעיל בפ"ד והכא בערים מודו דבשורה אחת נמי הוי כרם : מודה רשב"ל לר' יוחנן וכו'. כלו' דודאי אף ר"ל מודה לר' יוחנן דמצי לאוקמי למתני' דבערים המכוון שנו ובשביל ב"ה הוא דקמ"ל דמודו בערים שבלד הגדר והא דדחיק נפשיה לאוקמי מתני' בערים המעוקם בשביל ריב"ן הוא ואף ר' יוחנן מודה בזה לר"ל דלר"י בן נורי דאמר טוען האומרים כן לבית הלל משום דלדידיה שמיע ליה דבערים המעוקם אמרו כן והלכך הוא דפליג ואמר טוען כל האומרים כן דלא מחמירי ב"ה כולי האי למיחשביה לערים המעוקם לכרם שהרי אפי' שורה האחת שבו אין הגפנים נטועין בו מכוונין ולא מהני ליה הגדר למיחשביה כרם דאין תימר בערים המכוון שנו מה אית בה טוען ומאי הוה קשיא ליה לר"י בן נורי דמכוין דיש כאן שורה אחת מכוונת שפיר הוא דאיכא למימר דב"ה מודו הכא דהוי כרם הואיל והיא מודלת על גבי הגדר שפיר מיחזי כרם אלא ודאי בערים המעוקם הוא דשמיע ליה לר"י בן נורי אליבא דב"ה ולפיכך קאמר דבכה"ג לא מודו ב"ה דהוי כרם :

בין

## מראה הפנים

לה נבבלי פ' כיצד מברכין (דף לו) ומסיק התם דלענין ערלה הלכה כר"ע דסוף פ"ד דמעשרות דהאביונות הוא דאסור והקפריסין מותרות וכ"פ הרמב"ם בפ' עשירי ממ"ש ויטע רבעי ואע"ג דקאמר התם דהא דהלכה כר"ע דוקא בח"ל הוא וכן הא דמר בר רב אשי דהתם בחו"ל הוא אפ"ה בהא לא סמיך הרמב"ם אהא דאיתמר התם בהסוגיא משום דבעי שם לחלק בין מעשר האילן דמדרבנן הוא ובין ערלה דמדאורייתא והאי אזלא אליבא דמ"ד דמדאורייתא אינו נוהג מעשרות אלא בדגן תירוש ויצהר אבל דעת הרמב"ם לפסוק כמ"ד דמעשר האילן מן התורה ועיין לקמן בריש מעשרות שם בארתי דעתו וטעמו והלכך מכיון דהלכה כר"ע במעשרות דאינו נוהג אלא באביונות ה"ה בערלה ואף בח"י דהא הרוויהו מדאורייתא נינהו ומה שכתב כאן בפ"ה מכלאים בהלכה כ' בהאי דהכא זה הכלל כל המוציא עלין מעיקרו וכו' והגלף אילן לכל דבר האי לכל דבר לענין כלאים ולענין ערלה קאמר וכן לענין מעשרות דמיהא נוהג באביונות שלו וא"כ כאילן לכל דבר הוא ובפרטי דיניו במעשרות ובערלה סמיך על מה שביאר כאו"א במקומו : סליק פירקא בס"ד. **איזהו** ערים. מבואר בפנים דין ערים לפי פי' הרמב"ם בחיבורו פ"ח מכלאים בהלכה ג' בהמדידה היא ד"א מהגדר ולחוץ למאי דקיי"ל כב"ה ולא כמ"ש בפי' המשנה בהוא כפי' הרא"ש בהשגות שם שהמדידה היא מן הגדר ולפנים במקום שהגפנים נטועים וטעם שחזר בו הרמב"ם מדבריו בפירושו מבואר הוא דגירסתו בהסוגיא כגי' הספר אחר היא לפנינו גבי היו שתי אמות וכו' מ"ד מעיקר הגדר מושחין אסור עד שתי אמות אחר ולא כגי' הגאב"ד דגרים בהיפך וכל זה מבואר הוא ועיין עוד לקמן ד"ה מה ביניהן דמוכרחת היא הגי' כלפנינו והיא גי' הרמב"ם מיהו בענין קושיית הר"ש לפי פי' זה דא"כ הו"ל מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה ולמאי לא תני לה בעדיות ותירץ הכ"מ והתוי"ט הכיאו דיש לומר דשאני הכא דפליג ר' יוחנן בן נורי ואמר טוען כל האומרין כן הרבה יש לדקדק על תירוץ זה וכי לא אשכחן דתני לה התם בכה"ג דהא בפ"ה דעדיות קחשיב מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה אליבא דר"א דקאמר הכי גבי ד' אחין שנים מהן נשואין לשתי אחיות וכו' ר"א אומר בש"א יקיימו ובה"א יוציאו וכפ"ג דיבמות שקיל וטרי בהא ואפכינן לה התם

## הפנים

ונהי דלענין הלכתא קיי"ל כב"ה ואליבא דר"א כמו שפסק הרמב"ם בפ"ז דיבום משום דסתם מתני' היא כן ע"ש איך ביזיה אכתי קשיא למה לא חשיב דינא דמהני' הא :לכה כת"ק אליבא דב"ה לגבי ר' יוחנן בן נורי וכי עדיפא הך דד' אחין דג"כ פליגי בה אי ב"ה מחמירי או לא וא"פ"ה קא חשיב לה והתירוץ הנכון הוא כאן דהיינו טעמא דלא תני לה בעדיות דהא אשכחן בהאי דינא דמתני' נמי מחומרי ב"ש ומקולי ב"ה כדאמר לקמן בהדיא בתלוקה התשובה תיפתר שהיו הכריתין נתונין מקצתן וכו' מ"ד מעיקר הגדר מושחין מקום שהתוט כלה אסור והשאר מותר א"כ ב"מ דלאידך מ"ד והיינו ב"ש דס"ל שאסיר במקום המותר להאי מ"ד והיינו ב"ה וכמו שבארתי בפנים דהאי תלוקה דערים המעוקם מיתפרשא עיין לקמן ותמלא מבואר ואין לפרש בענין אחר וא"כ יהי דבערים המכוון ב"ה מחמירי טפי בערים המעוקם מיהת ב"ה מקילי טפי ואיכא למימר כי איתביל להך מילתא איתביל דהו"ל מקולי ב"ה ומחומרי ב"ש והלכך לא תני לה בעדיות כדאמרינן האי שינויא בפ' יום הכיפורים ובכמה וכמה דוכתי בהש"ס וזה ברור הוא :

**בערים** מעוקם שנו. הר"ש פי' זה נכוס וזה יוצא וראיתי כפי' הראב"ד בפ"ב דעדיות במתני' ג' דברים א"ר ישמעאל שמביא מקצת מהסוגיא דהכא ועל בערים המעוקם כתב שם כלומר שהוא גם כמה שע"י עקימה תרתי מתבלען והכי איתא התם עכ"ד בזה וכוונתו ז"ל להא דאמרינן לעיל בריש פ"ד סוף הלכה א' דמייתי להא דערים המעוקם וקאמר ע"י עקימה תרתי מיתבלען ע"ש והכלה דענין אחר הוא ולא מתפרש אלא על הרתי אמות שהן מתבלעין מן הלד ולא נחשבין לעבודת הכרם כדבעי למימר התם אליבא דב"ש ולא מהפרש על הגפנים והפי' שפירשתי בפנים במעוקם הוא ולמנעיתו הוא בלד הגדר אבל הלדדין יוצאין להלן חוץ להגדר מוכרחת הוא בעצמו מהא דלעיל דקאמר הרתי אמות מתבלעין. ומוכרחת עוד מהא דהכא לקמן בדברי ר' יונה וכמו שבארתי בפנים דתלוקה ראשונה דר' יונה בערים מעוקם מיירי והיינו דקאמר מקצתן בתוך ד"א ומקצתן חוץ לד"א וכו' ע"ש : **מהו** לזרוע בין הגפנים וכו'. הנה פשיט לה ממוקשה ולעיל בפ"ג שם בעי במוקשה ופשיט לה מגפנים ויש לומר דבתרווייהו פשיטא

## שינוי נוסחאות

במכוונת (סוי"נ) במכוונות כנ"ו בכוונות.

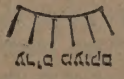
## פירוש מהרא"פ

ה"ג בתוספתא ט' *): ותאטדין מין אילן כו': ה"ג בתוספת' התאינה והאיטד והגמי וכל הגדילים באפר כלאים הן והרי הן כלאים בכרם : באפר כאגס : תמן הא דחשיב ר' הושעיא אעדין בין הדמאים הלכה לברך עליהן בורא מיני דשאים אבל לענין כלאים מין אילן ואינן כלאים בכרם אבל הני ט' הם מיני דשאים אף לכלאים : על התמרות שלו כגון תמרים יש בעלין שלו כמו שהוא על האביונות שלו שהן עיקר הפרי מברכי' בורא פרי העץ ועל התמרות שלו בפה"א כמו כן הכא שהוא עיקרו מין אילן ועל התותים שגדל בהם בורא מיני דשאים שאינן עיקר לאילן דלא נטעי אילן בשביל פירות שלו רק לסייג ולגדר הלכך גם הגדילין מעצמן אין ספירות שלו רק עשבים בעלמא ובפרק כיצד מברכים כתבו התוספות דמברכין עליהן פרי העץ ובשם רבינו מנחם כתבו שהביא מכאן לברך מיני דשאים : הצלף מין אילן ויש בו ג' מיני פירות אביונות וקפריסין ותמרות עיקר הזרי קפריסין שומר הפרי והתמרות כעין תמרים גדלין בעלין כדפ"י בכיצד מברכים : בכרם בבבות מקבין ריבא לסיפא כלאים בכרם אלמא מין ירק הוא וסדר הני אלו ואלו מודים בערלה אלמא מין אילן הוא ומשני ב"ש ספוקי מספקא להו והכא לחומרא ואינן נזכרים לא נרבי' בין בדברי ב"ש בין בדברי ב"ה וליתא נמי בתוספתא ובב"כות אע"ג דלב"ה כרוב מיהו משנה שלא לצורך היא : את שהוא עולה מגזעו במוליא העלין שלו מן הגזע והיינו מחוץ לארץ : משרשיו מתה במתוכה לארץ והרא"ש בפרק כיצד מברכים הביא התוספתא כל עלין מענפיו אילן וכל המוליא מעיקרו ירק ופ"ז לא קשיא מכרוב : הרי הכרוב שהוא מין ירק *). עיין במלאכת שלמה מה שכתב בשם הכ"מ :

ומוליא שגזעו : בספק אנו סומכים על סימן זה : (ע"כ לדף כ"ז ע"ב) : סליק פרק חמישי איזהו ערים שנותנים לו עבודת ד"א כעבודת הכרם אע"פ שאינו אלא שורה אחת ערים במסרגים כמו ערס כדלך שמסרגין המיטות ומדלין עליה שריגי גפנים : מודדין ד"א מגדר לשדה אם היו הגפנים נטועים למזרחה של גדר והזמורות עולין על הגדר אם בא לזרוע במערבה של גדר אין מונין ד"א מעיקרן של גפנים שהן מן הגדר ולהלאה אלא צריך להרחיק ד' אמות מן הגדר שהגפנים מודלין עליו וזהו מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה : טועים כל האומרים כן דלעולם לא אמרו דערים של שורה א' של גפנים שתהיה כרם להצריכה ד"א מתנה לשדה ולא הוזכר ד"א בערים אלא זה שאם יש ד"א מעיקר גפנים לגדר שהן מודלין עליה נותנים לכן עבודתן ששה טפחים כמו יחידי וזורע את המותר ואם אין שם ד"א בין הגפנים לגדר לא יביא זרע לשם כלל אפי' בהרחקה מידי דהוה אגפן יחידי שהיא נטועה בגת או בנקע דאמר רבי יוסי בפירקין דלעיל אם אין שם לא יביא זרע לשם ור"י בן נורי אמרו דבר אחד הכי מפורש בגמרא. גמרא : וקשיא על דב"ש בלא כך כו' וכי בלא ערים אין שורה א' לב"ש כרם היא דהכי תנן בפרק קמא דשורה א' לב"ש : בערים המעוקם שנו כי ס"ל שורה א' כרם בשורה מכוונת וכאן במעוקם מיירי שהגפנים והכניעי אינן עומדין בשוה עם שארי גפנים ולא היה כרם אפי' לב"ש אם לא על ידי ערים : ה"ג ר' יוחנן אמר בערים המכוון שנו אם בערים המכוון בלא כך אינו כרם נימר בגין ב"ה תניתה וא"כ הבעיא דר' יונה אלא שנתהפך הגירסא דלא אתיא ליה בעיי דרבי יונה וכו' : בגין ב"ה שהתנא שנה משנתו ולדידים

מה אית בה טוען. בין כמאן דאמר מעיקר הגפנים מושחין ובין כמאן דאמר מעיקר הגדר מושחין מה בינֵיהון. אמר ר' יונה תיפתר שהיו הכרתין נתונין מקצתן בתוך ארבע אמות ומקצתן חוץ לארבע אמות. מאן דאמר מעיקר הגפנים מושחין ניחא. מאן דאמר מעיקר הגדר מושחין מקום שהחוט כלה אסור והשאר מותר. [א] היו שם שתי אמות מאן דאמר מעיקר הגפנים מושחין אינו אסור אלא שתי אמות. מאן דאמר מעיקר הגדר מושחין אסור עד שתי אמות (אחד) [אחר]. אמר רבי יוחנן רבי יוסי ורבי ישמעאל ורבי יוחנן בן נורי שלשתן אמרו דבר אחד רבי ישמעאל דתנינן [ב] על *גנה קטנה שהיא מוקפת ערים אם יש בה מלא בוצר וסלו מיכן ומלא בוצר וסלו מיכן תיזרע ואם לאו לא תיזרע. א"ר יונה אמה בוצר ואמה סלו. אמה בוצר ואמה סלו. הוון בעיי מימר מאן דאמר מעיקר הגפנים מושחין ניחא. מאן דאמר מעיקר הגדר מושחין אין אותן הכרתין ממעטין ארבע. תיפתר שהיו חבוקין לכותל. לא ארבע אינן כלום הלכות ערים בחמש. אמר רבי חנניה תיפתר שהיו שתי גפנים נתונים בקרן זוית אחת שאם ימתחם הן נראים כארבע בינייָן. רבי יוסי דתנינן *רבי יוסי אומר אם אין שם ארבע אמות לא יביא זרע

בין כמ"ד מעיקר הגפנים מושחין וכו' מה ביניהן. כלומר דודאי אם בא לזרוע מצד הגפנים לא מיסתבר לן לומר דפליגי בהא דלב"ש מודדין הד' אמות מעיקרי הגפנים ולב"ה מודדין מן הגדר ואם יש ד"א מן הגדר מותר לזרוע אע"פ שהוא בתוך ד"א מעיקרי הגפנים דהא ודאי ליתא דאם ב"ה מודו דכה"ג כרם מיקרי הואיל והוא בצד הגדר א"כ פשיטא שצריך להרחיק מעיקרי הגפנים ד"א כדין שאר הכרם אלא על כרחך דכי פליגי בבא לזרוע מצד האחר חוץ להגדר הוא דפליגי ואם הגפנים סמוכין לגדר הן אם כן מאי בינייהו דלא שייך לומר דפליגי בדבר מועט כזה אם הד"א מתחילין מצד העיקרי הגפנים או מצד הגדר מזה וקאמר ר' יונה דתיפתר דמשכחת לה דאיכא בינייהו אף בכה"ג: שהיו הכרתין. והן עיקרי הגפנים שקרויין כך כדלעיל בכמה מקומות נתונין מקצתן וכו' כגון בערים מעוקם והגפנים מקצתן הן בצד בליטת הגדר למבפנים ומקצתן יוצאין להלן במעוקם מן הצד להגדר ואם באת למדוד מן הגפנים שבצד בליטת הגדר ד"א כדי לזרוע שם תמצא שאלו הגפנים הן חוץ לד"א אבל הגפני' שמן הצדדין להגדר הן בתוך ארבע אמות כזה




ואם כן הייני דאיכא בינייהו אף בגונא שהן סמוכות להגדר: מ"ד מעיקר הגפנים מושחין ניחא. כלו' שפיר הוא שמכל הגפנים צריך להרחיק הד' אמות שהרי אלו הגפנים שבהצדדין שייכין ג"כ להערים ומהן צריך שיהא כלה המדידה של ד' אמות ועד שירחיק מכולן ד"א אסור לו לזרוע: מ"ד מעיקר הגדר מושחין. אבל לב"ה דסברי דהמדידה היא מן הגדר וא"כ אין להקפיד על אלו הגפנים שבצדדין וחוץ לגדר אלא מודד ד"א מן הגדר עד מקום שהחוט כלה הוא שאסור לזרוע והשאר מותר ואע"פ שהוא בתוך ד' אמות שבגפני הצדדין דעיקר הערים על הגפנים שמבפנים להגדר הוא ומן הגדר הוא דמושחין ותו לא ובכה"ג משכחת לה חומרא לבית שמאי וקולא לבית הלל: היו שם שתי אמות. כלומר ועוד איכא בינייהו בשאין הגפנים סמוכות לגדר אלא שיש ביניהם מרחק שתי אמות וא"כ למ"ד מעיקר הגפנים מושחין הד"א אינו אסור חוץ להגדר אלא שתי אמות דאותן ב' אמות שבין הגפנים לגדר בחשבון הן ומותר לזרוע אחר הרחק ב' אמות מן הגדר אבל לב"ה דסברי מעיקר הגדר מושחין א"כ אסור עוד שתי אמות אחרות דמן הגדר צריך שיהיה ד"א והאי משכחת לה שפיר בערים המכוון ובכה"ג ב"ש לקולא וב"ה לחומרא: ר' ישמעאל דתנינן. בפרק שני דעדיות שלשה דברים א"ר ישמעאל לפני חכמים בכרם ביבנה על ביצה טרופה כו' ועל גנה קטנה שהיא מוקפת ערים והן חמש גפנים נטועות ומודלות ע"ג גדר או כיוצא בו: אם יש בה כמלא בוצר וסלו מיכן. אם יש בה שיעור שיעמוד בה הבוצר ענבים עם סלו שמכניס הענבים לתוכו וכדמפרש ר' יונה אמה בוצר ואמה סלו וכו' וכלומר כשיעור ב' אמות לכל צדדי הערים אמה להבוצר ואמה לסלו שהן בין הכל ד' אמות מרובעות: תיזרע. הגינה בתוכה והיינו שירחיק כדי עבודת הגפן שהוא ו' טפחים מכל צד וצד וכמלא זורע בשתי אמות האמצעיות שבה: ואם לאו. שאין בה כשיעור הזה לא תזרע ואע"פ שמרחיק כדי עבודה מפני שכשאין בה ד"א נראית הזרע עם

הגפנים הכל מעורבב והוו כלאים שמעינן מיהת דלר' ישמעאל לא הוי הערים ככרם גמור לענין דבעי הרחקה ד"א כעבודת הכרם ממש אלא כדי עבודת גפן יחידית דאי לאו הכי לא משכחת לה שיזרע בתוכה אפי' יש בה ד' אמות מרובעות והיינו כר' יוחנן בן נורי דלא משוי ליה להערים ככרם אלא לענין שצריך ד' אמות בינו ובין הגדר אמרו לדין ערים שאז מרחיק כדי עבודת גפן יחידית וזורע את השאר ואם לאו לא יביא זרע לשם ואע"פ שמרחיק כדי עבודה: הוון בעיי מימר. היו בני הישיבה רוצים לדקדק ולומר דאף דממשמעו' דברי רבי ישמעאל מוכח דס"ל כר' יוחנן בן נורי דלא אמרו כלל דין הערים שחשוב ככרם גמור אלא לענין שצריך שיהא שם ד"א כדינא דמתני' אליבא דריב"ן דלדידי' פליגי ב"ש וב"ה מהיכן מודדין הד"א שצריך שיהו שם ולא להרחקה ד"א כדאמרן וה"ה נמי לדינא דגינה המוקפת ערים דלב"ש מודדין הד' אמות שיהו בה מעיקרי הגפנים ולב"ה מן עיקר הגדר והשתא לב"ש דאמרי מעיקר הגפנים מודדין ניחא דאם יש מעיקרי הגפני' כמלא בוצר וסלו מכל רוח ורוח יש בה ד"א ומותר ליזרע בתוכה בהרחקת כדי עבודת הגפן אלא לב"ה דאמרי מעיקר הגדר מושחין הד' אמות קשיא וכי אין אותן הכרתין והן עיקרי הגפנים ועומדין בפנים להגדר ממעטין הארבע אמות שבה שהרי מן הגדר משערין כמלא בוצר וסלו וא"כ מקום הגפנים שבפנים ממעטין ושוב אין בתוכה ד' אמות: תיפתר שהיו חבוקין לכותל. הא ל"ק מידי דהכ"ע שהגפנים הן סמוכין הרבה וממש דבוקין הן לכותל הגדר ואין ממעטין כלום אף אם מודדין הד"א מן הגדר: לא ארבע אינן כלום. כלומר אלא אי קשיא הא קשיא דהא קתני כמלא בוצר וסלו מכאן ומכאן והיינו לכל צד וצד וא"כ משמע שאפי' אין בכל צד וצד כ"א גפן אחת צריך מלא בוצר וסלו לכל גפן וגפן שבהצדדין והלא הן בין הכל ארבע גפנים בלבד ולאו ארבע אינן כלום לדין ערים בתמיה שהרי הלכות ערים בחמש גפנים דוקא כדתנן במתני': תיפתר שהיו שתי גפנים נתונין בקרן זווית אחת. של הגינה ולפיכך אינו צריך אלא מלא בוצר וסלו אחד לכל צד שאלו שתי גפנים שבקרן זוית אחת יכול בוצר אחד לבוצרן כאחת וליתנם לסל אחת אבל מ"מ יש כאן חמש גפנים בין הכל שהרי אם ימתחם כלומר דמשערין כאילו הן נמתחים ורחוקין זו מזו והן נראין כארבע ביניים שיש בין חמש גפנים שבשורה כך רואין אנו כאילו יש ביניהם ארבע מרחקים שבין חמש גפנים ודינם כדין הערים לכל חד וחד כדאית ליה: ר' יוסי. מאי היא וקאמר הא דתנינן לקמן בפרקין ערים שהוא יוצא מן הכותל מתוך הקרן וכלה. כגון שיש כאן חמש גפנים ומקצתן נטועות בצד כותל הגדר ומודלות עליו אבל אינן מחזיקות הן כל הכותל זו אחר זו אלא שהן נטועות מקצתן בקרן זוית של הכותל וכלה הכותל ושארי הגפנים יוצאות חוץ להקרן כדאמרינן לקמן על האי מתני' דמפרש הש"ס והוא שיהא בקרן זוית ד"ט כדי מקום כלומר שיהו מחזיקות שם עד כדי ד"ט שהוא כדי מקום חשוב בכל מקום ואז דינו שנותנין לו עבודתו ששה טפחים וזורע את המותר במקום שכלה שאין שם ערים ר' יוסי אומר אם אין שם ד"א בכל המקום לא יביא זרע לשם והיינו כר"י

בן

עין משפט נר מצוה

ג

א מיי' פ"ח מהלכות כלאים ה"ג וכרלב"ד וכ"מ טוש"ע סי' רנו סכ"ו

ד

ב מיי' שם ה"ז סמ"ג לאוין רפ טוש"ע שם סעיף פ

מסורת הש"ס

ד וה פ"ג מ"ד.

לקמן ה"ו ג

## מראה הפנים

פשיטא ליה להש"ס לאיסורא ונקט הכא בהאי לישנא כלומר כי היכי דפשטי' ן לעיל מוקפה מגפנים וא"כ מאי תבעי לן בגפנים דודאי אסור כהאי דאמרינן לעיל דמוקפה ומי נלמד מגפנים: מה ביניהון וכו'. מכאן קשה הוא לגי' הראב"ד בהשגות דגרים בהא דקאמר לקמן בחלוקה שנייה היו שם שתי אמות וכו' בהיפך דלמ"ד מן הגדר אינו אסור אלא ב' אמות וכו' וא"כ מה זו שאלה מה ביניהן וכי לא ידע שהמא דהש"ס דאם המדידה לצדה מצד הגפנים דטובא איכא בינייהו עד שבא ר' יונה וקאמר תיפתר וכו' ולאשמעינן להאי מילתא מה דמבואר מפשטא דפלוגתייהו במתני' אלא ודאי דע"כ דלא מסתבר ליה כלל להש"ס דפליגי בבא לזרוע בצד הגפנים דבהא פשיטא ליה דלכ"ע צריך להרחיק ד"א דהא כרם גמור מחשבת לי' לכ"ע אליבא דת"ק דמתני' וכי פליגי בבא לזרוע מאחורי הגדר ולא שייך כאן לומר דהגדר מפסיק הוא מכיון דשריגי הגפנים מונחין הן ע"ג הגדר והיינו דבעי מה ביניהון דאם הגפנים סמוכין לגדר הן א"כ לא שייך לומר דפליגי בדבר מיעוט כזה כדפרישית בפנים ועלה קאמר ר' יונה שפיר תיפתר וכו' כלומר דמשכחת לה דאיכא בינייהו אף בשהגפנים סמוכין להגדר והיינו בערים מעוקם וכדפרישית בפנים וליטנא דמקצתן בתוך ד' ומקצתן חוץ לד' דייק הכי וא"כ בחלוקה זו ב"ש לחומרא וב"ה לקולא והדר קאמר דפליגי נמי בשאם היו שתי אמות וכו' והיינו בערים המכוון ובחלוקה זו ב"ש לקולא וב"ה לחומרא כמבואר הכל בפנים ומוכרח הוא מלישנא דהש"ס כי דייקת לה ובזה תמצא מבואר דמוכרח הוא גי' הרמב"ם כגי' אשר לפנינו וכפירושו בחיבורו בדין הערים ותמצא מהורצת קושית הר"ש דאמאי לא תני לה בעדיות גבי מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה כאשר זכרתי מזה לעיל בריש הלכה עיי"ש:

הוון בעיין מימר מ"ד מעיקר הגפנים מושחין ניחא וכו'. מהאי דקאמר הכא מוכרח הוא כפי' הראב"ד בזה בעדיות פ"ב שפי' להאי דגינה מוקפת ערים שמבפנים היא מוקפת כמו שהבאתי לפירושו בפנים וכ"כ בהשגות שם בהל' ז' שכתב הרמב"ם דין דגנה ולפי שיטתו בערים דלעיל ותזר בו מדבריו שבפי' המשנה בעדיות שפי' כפי' הראב"ד ומהא דקאמר הכא אין אותן הכרתין ממעטין ארבע וכו' תיפתר וכו' מוכרח הוא כפי' הראב"ד וכפירוש הרמב"ם במשנה מיהו אנן חזינן שבחיבורו חזר בו כעיקרא דהיא דעת ם כמו שכתבנו לעיל דמוכרח הוא מהסברא ומוכחא להדיא רים הסוגיא דהכא

**שנויי נוסחאות** (סו"ג) **יונה** בכי"ר **יוסה**. (סוי"ד) **אחד** בכי"ר **אחרות**. (סו"כ) **הלכות** בד"ו **הלכת**. (סוכ"א) **שתי** בד"ו **שתים**. (סוכ"ג) **נתונים** בד"ו **נתונות**.

## פירוש מהרא"פ

ולדידיה דווקא מכוון ה"ל כרם ע"י ערים: מהו ליזרע בינתיים בין הגדר לגפנים אם מותר לזרוע אליביה דת"ק: ה"ג במעוקם כן ואת אמר מותר ליזרע בינתיים ביון דבמכוונת מיירי פשיטא דלת"ק אסור ליזרע בינתיים דהא בין הגדר לגפנים חמיר כמו גדר לשדה בשלמא אי מיירי במעוקם טכל לומר לב"ה אפי' מגדר לגפנים מותר דהא מגדר לשדה בטעות נגמרה כדאמר ריב"נ אבל במכוונת אין כאן טעות וכדמסיק לקמן א"כ פשיטא דאסור: מהו ליזרע בין הגפנים בהרחק ו"ט אליביה דב"ה: כמה דתימר גבי מוקפה בפרק ערוגה דאסור ליזרע בין הגומות ושם פי': בגין ב"ה דאיתא סברא לומר לב"ה דין ערים במעוקם: בגין ריב"נ דאמר על דת"ק טועים כל האומרין כן ואי לא שנה אלא מכוון מה טועין יש בה דבמכוון יש לנו להחמיר יותר ולאסור אפי' מגדר לשדה דהא רבי ישמעאל וכ"י לקמן נמי אסרי מגדר לשדה ואי משום דלא נתנו לו דין כרם גמור השם מעוקם הוא מפא"כ הכא מכוון הוא ואין זה נקרא טעות אלא שנאמר שנתן לו דין כרם אף במעוקם מ"מ דריב"נ היה סבר דמתני' במעוקם נשנה אף לב"ה [אבל הת"ק באמת לא היה שונה מעוקם אלא ריב"נ היה סובר כפי מכת קושית הש"ס דלעיל]: (ע"כ לד' כ"ת): בין כמ"ד כו' מה ביניהן שהרי מקום הגדר אינו נחשב לכלום שאין לו שיעור דא' יתב כ"ש וא"כ מה ביניהון: תיפתר כו' כבר אמרנו דתנא דמתני' שנה משנתו במעוקם ובמכוונת ולכך נקט רבי יונה הפתרון במרווייהו חדא במעוקם וחדא במכוונת במעוקם יכולין אנו לפרשו אפילו אם הגפנים סמוכים לגדר והעיקום הוא בתוך ד"א לשדה והג' שווין הם סמוכים לגדר ואיכא בין מ"ד מושחין מן הגפנים כו' ובמכוון מיירי שאין הגפנים סמוכים דא"כ מה ביניהון אלא רחוקים מהם ב' אמות ואיכא בין מ"ד מושחין מן הגפנים כו' והא דמשמע דמודדים באמצע הגפנים ובאחד לצד השני של גדר כדי למצוא לכל א' וא' קולא וחומרא [וי"ל נמי ב' הלשונות והכרתים נתונים מקצתן כו' קאי על שוני הגזע] ולכך לא תני להו בעדיות גבי מקולי ב"ש כו' [דמעוקם בלא"ה נמי א"א לאוקמי לצד הגדר משום קושיית מה ביניהון מכל מקום הסגא שנה להשמיענו דלא הוה מקולי ב"ש וכו'] וניחא ליה לאוקמא המעוקם לצד הגפנים והמכוון לצד השני דאי הוה יהיב גם מכוון לצד הגפנים לא הוה רבותא לב"ה דהא בלא"ה בין גדר לגפנים לכ"ע אפי' לריב"נ: דתנינן תמן בעדיות שהעיד ר' ישמעאל על כמה דברים וזו אחת מהן שמוקפים בפנים ערים על כל הד' כותלים אם יש ריוח שיוכל ליכנס הבוצר וסלו בידו לבצור הגפנים לד והוא ב' אמות מזה וב' אמות מזה והן ד' על ד' תיזרע בתוך הגינה והרחקה ו"ט ואם לאו לא דה"ל הגפנים של צד זה ערים וכן לצד השני וכן לכל הד' צדדים והא דאסרינן לזרוע בתוך הכי אין איסור אלא בין גפנים לגדר היכי שהוא מגופף מד' רוחותיה אסרתן אפילו חוץ מן כמו שאמר רבי יוסי לעיל בנקע וכן מוקי לה הש"ס לקמן על מילתי' דר' יוסי במתני' דלקמן בעין מימר בני הישיבה היו רוצין לומר למ"ד מעיקר גפנים ע"כ האי מדידה דהכא הכל הגינה בסמוך לכו"י צ"ל דמיירי מצד הגפנים ולחוץ והיינו מצד טתל גינה זה לצד אחר ולא בין הגפנים שאין כאן ליוות כלל וגם מאי כ"ת שמדה אחד לכן: אין הכורתים ממעטים מד' נסמיכים הגזעים ממעטים מן הד"א והיינו מקום הגזע שהרי מן הגדר לגדר הוא מודד והגפנים ממס

שהויב

מסורת הש"ס

לעיל פ"ב ה"ז ופ"ג.

ירושלמי [illegible]

זרע לשם. מאן דאמר מעיקר הגפנים מושחין ניחא. מאן דאמר מעיקר הגדר מושחין אין אותו הכורת ממעט ארבע. תיפתר שהיה חבוק לכותל. והכין רבי יוחנן בן נורי דהכא. מסתברא רבי יוסי ורבי ישמעאל יודון לרבי יוחנן בן נורי. ורבי יוחנן בן נורי לא יודי לרבי יוסי ורבי ישמעאל. רבי יוסי יודי לרבי ישמעאל. רבי ישמעאל לא יודי לרבי יוסי. רב יהודה בשם רב הלכה כרבי עקיבה. רבי יעקב בר אידי בשם ר' יהושע בן לוי *הלכה כדברי מי שהוא מיקל בחוצה לארץ. אמר רבי יעקב בר אחא ותניי תמן הלכה כדברי מי שהוא מיקל בחוצה לארץ:

## הלכה ב מתני'

[א] ערים שהוא יוצא מן המדרגה רבי ליעזר בן יעקב אומר אם עומד בארץ ובוצר את כולו הרי זה אוסר ארבע אמות בשדה ואם לאו אינו אוסר אלא כנגדו. רבי לעזר אומר [ב] אף הנוטע אחת בארץ ואחת במדרגה אם גבוה עשרה טפחים אינה מצטרפת עמה ואם לאו הרי זו מצטרפת עמה: גמ' *רבי שמואל בר נחמן רבי יונתן בשם רבי ליעזר הגומם את כרמו פחות מטפח חייב בערלה משום מראית העין [ג]עד שיגום מעם הארץ. רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן בשם רבי ליעזר בן יעקב [ד] העושה כרי מן הלקט ומן השכחה ומן הפיאה חייב בתרומה גדולה מפני מראית העין. רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן ורבי ליעזר בן יעקב משום בית שמאי המת מטמא ארבע אמות ברשות הרבים מפני כבודו. רבי מנא אמר הדא *) אהרייתא משום בית שמאי. רבי יוסי בי רבי בון אמר כולהון משום בית שמאי. א"ר יונה אוף הדא דתנינן מפני מראית העין

בן נורי דמתני': מ"ד מעיקר הגפנים מושחין ניחא וכו'. כדפרישית לעיל דמקשי להאי מ"ד אליבא דר' יוסי דאמרינן השתא דס"ל כר' יוחנן בן נורי וא"כ מודדין הד"א מהגדר וכי אין אותו הכורת העומד שם בהקרן ממעט הארבע אמות ומשני נמי כדלעיל תיפתר שהיה חבוק ודבוק לכותל ואינו ממעט כלום: והכין ר"י בן נורי דהכא. סיומא דמילתיה דר' יוחנן היא דקאמר שלשתן אמרו דבר אחד דכמו דר' ישמעאל ור' יוסי סברי בהא דאמרן וכן הן נמי דברי ריב"נ כדפרישית: מסתברא. וקאמר הש"ס דאע"ג דקאמר ר' יוחנן שלשתן אמרו דבר אחד לאו דכולהו סברי בכל הני דיני כאחד אלא דמסתברא דר' ישמעאל ור' יוסי יודון לר"י בן נורי והיינו דבר אחד דקאמר אבל ריב"נ איכא למימר דלא מודי הוא להא דר' יוסי ור' ישמעאל וטעמא דמילתא דריב"נ לא קאמר דהצריכו בערים שיהא ד"א בינו ובין הגדר ולענין להביא זרע לשם בהרחקת ששה טפחים אלא דוקא בערים שהוא נטוע כדרכו ושיהא כל החמשה גפנים נטועין בצד הגדר כסדרן זו אצל זו ולאפוקי להא דר' יוסי דאין כל החמש גפנים כסדרן אצל הכותל דהא כלה היא כדפרישית א"כ לית מפרשים דכלה על הערים קאי וג"כ אין כולן כסדרן כערים דמתני' וכן להא דר' ישמעאל דאע"ג דמוקי לעיל שיש שם חמש גפנים אפ"ה לאו נטועות כסדרן בצד אחד הן כערים דמתני' אלא שהן בד' צדדי הגינה וא"כ ר' יוחנן בן נורי אינו מודה לר"י ולר' ישמעאל דבעינן ד"א בדינא דידהו אלא אפי' בפחות מד"א מותר להביא זרע לשם בהרחקת ששה טפחים מכל גפן וגפן אבל ר' יוסי ור' ישמעאל ודאי מודו ליה לר' יוחנן בן נורי דאם בדינא דידהו בעינן ד"א מכ"ש בערים דמתני' דאיירי ביה ר' יוחנן בן נורי: ר' יוסי יודי לר' ישמעאל. וכן מסתברא הוא דר' יוסי הוא דמודה לדיני' דר' ישמעאל דאם בדינא דידיה דאין כל החמש גפנים בצד הגדר ואפ"ה קאמר דבעינן ד"א מכ"ש בדיניה דר' ישמעאל דמיהת כל החמש גפנים בצד הגדר הן אבל לר' ישמעאל איכא למימר דהוא לא יודה לדיניה דר' יוסי: הלכה כר"ע. דמתני' דעבודת גפן יחידית שלשה טפחים: ר' יעקב בר אידי וכו'. לא קתני הכי אלא הלכה כדברי שהוא מיקל בארץ להורות כמותו בחו"ל וכן א"ר יעקב בר אחא וכו' וכדאמרינן לעיל בסוף פ"ד בענין זה:

**הלכה ב מתני'** ערים שהוא יוצא מן המדרגה. שהיו הגפנים נטועים בתל גבוה כמין מדרגה והערים יוצא ומתפשט על השדה מישור: ראב"י אומר. אם כשהוא עומד בארץ יכול הוא לבצור את הענבים התלויין בערים רואין כל המקום שתחת הערים כאילו הוא מקום עקרי הגפנים ואוסר ד"א בהשדה לכל רוח משפת הערים ולחוץ: ואם לאו. שאינו יכול לבצור הענבים עד שיעלה במדרגה או בסולם אין אוסר אלא שכנגדו שהוא תחת הערים בלבד וחוצה לו מותר לזרוע ואפי' הוא בתוך ד"א של עקרי הגפנים של הערים הואיל ועומדים על המדרגה וכן הלכה: אף הנוטע. שורה אחת של גפנים בארץ ושורה אחת במדרגה אם גבוה המדרגה מן הארץ י"ט אין מצטרפת עם השורה התחתונה להיות נחשב כרם ולא איירי הכא בערים אלא בכרם בעלמא דצריך שיהא בו שתי שורות לדון אותו כדין כרם: ואם לאו. הרי זו מצטרפת עמה שיהא נחשב כרם והלכה כר' אליעזר: **גמ'** ר' שמואל בר נחמן וכו' בשם ר' ליעזר בר' יעקב גרסי' והכי גרים לה לקמן בסוף פ"ק דשביעית וקחשיב להו הכא להני מילתייא דקאמר ראב"י וכולן גזירת חכמים הן מפני מראית העין ואיידי דקאמר לקמן דאף דינא דמתני' מפני מראית העין הוא והלכך מני להו הכא אהדדי: הגומם את כרמו פחות מטפח. שקוצץ את כל הגפנים עד פחות מטפח גבוה מן הארץ ושלא יגדלו עוד יותר כ"א מלמטה הוא שלא יהו גבוהין טפח: חייב בערלה. כל שנותיה מפני מראית העין לפי שנראית כנטיעה בת שנתה והרואה שאוכלין פירותיה יאמר פירות ערלה מותרין הן: עד שיגום מעם הארץ. לפי שכשקוצץ אותן עד סמוך לארץ ניכר הוא שאינן נטיעות ילדות אלא שקוצצן כדי שיתגדלו ויתעבו ביותר: העושה כרי מן הלקט שכחה פאה. עני שכינס הרבה ועשה מהן כרי בגורן בשדה: חייב בתרומה גדולה. וה"ה במעשרות אלא דתרומה היא הראשונה וחיובה להפרישה בגורן הלכך נקטה: מפני מראית העין. שהרואה אומר שגדל בשדהו: המת מטמא ד"א בר"ה. כלומר אפי' הוא מונח בר"ה ואינו מאהיל עליו גזרו חכמים שמטמא כל הנכנס בארבע אמותיו: מפני כבודו. כלומר מפני המטפלין עמו לכבודו ולפעמים מתקרבין אצלו עד שפושטין את ידן ומאהילין עליו ולאו אדעתייהו ולפיכך גזרו שיהא מטמא עד ד"א כדי שלא ירגילו אוכלי טהרות להתקרב אליו: הדא אחריתא. כלומר האחרונה בלבד הוא דקאמר לה משום ב"ש אבל הני תרתי מילי קמייתא כ"ע מודים בהו ורבי יוסי בר בון אמר דהא דאמר לבסוף משום ב"ש בהדיא אכולהון קאי ואף על תרתי מילי קמייתא: א"ר יונה אוף הדא דתנינן. מתני'

עין משפט נר מצוה

ה

א מיי' פ"ח מכלאים ה"ח טוש"ע יו"ד סי' רצו סעי' סב

ו

ב מיי' פ"ז שם ה"ו טוש"ע שם סעיף נו

גליון הש"ס וציון ירושלים

[ג] עד שיגום. בדברים סותרים זא"ז דהכי בפחות מטפח חייב בערלה משום מראית העין. וא"כ אמר עד שיגום מעם הארץ. וגם מיא אהדרינן לעיינן ומצאתי בשביעית דף נ ע"ב שם בזה פלוגתא בין ראב"י ורבנן. דראב"י מחייב בפחות מטפח. ורבנן ס"ל עד שיגום מעם הארץ. וג"ל כאן ודברי חכמים עד שיגום. ואין קיי"ל כחכמים כמ"ש הרמב"ם פ"י ממ"ש הי"ג. ובטוש"ע יו"ד ס' רצ"ד ס"ח:

[ד] העושה כרי מן הלקט וכו'. ע' בכ"מ פ"ב מתרומות ה"ט. שזב"א זאת בש"ס ירושלמי פ"ה דפאה. וכתב דלא קיי"ל כוותי'. דבש"ס דילן בסוטה אמר עד שעשאן גורן. ושם לא מצאתי כעת. אבל מכאן דאמר כולהון משום ב"ש מוכח דלא קיי"ל כן:

### מראה הפנים

דהכא כו וא"כ לשיטתו ה"ך גם באלו הדינים דעדיות דר' ישמעאל ולא שייך להאי דקאמר הכא בסוף הסוגיא וטעמו ד"א דקאמר הכא דשלשתן אמרו דבר אחד אייתי לבסוף דלאו דוקא הוא אלא מסתברא וכו' ואם בזה מטעם אחר הוא כמבואר בש"ס מ"מ חזינן מיהת דהש"ס לא מסיק הכי דשלשתן אמרו דבר אחד בדוקא ולכך לא סמיך נמי אהא דנמשך מזה בהא דקאמר הוון בעי מימר וכו' ולפיכך מי רך דהלכתא במתני' דידן כת"ק אליבא דב"ה ולא כר' יוחנן בן נורי פסק כר' ישמעאל דעדיות כדין דגינה שלפי שיטתו אינן סותרין זא"ז ודינא דר' ישמעאל לא אתיא כריב"ן וזה מבואר הוא ובדינא דר' יוסי דמתניתין דלקמן הבאתי בפנים לפי הרע"ב בעדיות שם במקצת כזה דלא פירש כהר"ש במה שרצה הכ"מ שם בהלכה ט' ויתבאר עוד מזה במקומו בס"ד:

**הלכה** כדברי מי שהוא מיקל בחו"ל. עיין לעיל סוף פרק ד' מה שנתבאר מעיין זה בס"ד: **הרי** זה אוסר ארבע אמות בשדה. כתב הר"ש ודוקא לכתחלה הוא דאסור לזרוע אבל אינו מקדש ולא שבה טפחים מידי דהוה אמותר פסקי ערים דלקמן בפ"ז והן דברי הר"ש אבל אין כן דעת הרמב"ם שלא הביא זה כורו כ"א לזני דחשיב במתני' דפ"ז אלו אוסרין ולא מקדשין מותר תורבן הכרם וכו' ואלו ניאור כל וי"ו במקומו ולא יותר וכן הוא בדין דלא דמיא לפסקי ערים לכל הפירושים ש אמרו בו הכא חשיב ערים ממש אם עומד בארץ ובוצר את כולו והערים ממש אוסר ומקדש לדעתו ז"ל כמו שכתב להדיא בריש פ"ז בדין ערים בהלכה ב' וצריך להרחיק מן הערים ד"א ואחר כך יזרע כדרך שמרחיק מן הכרם. דלמא כדין כרם גמור הוא ומקדש בתוך ד"א וזה גם כן בלא כדעת הר"ש ומשך אחריו הר"ב שכתב בפ"ז גבי פסקי ערים דלרבותא קתני וכ"ש בעיים אהד וזהו כדעת ר"ל דלקמן בסוף הלכה ה' אבל מ"מ בפסק כר' יוחנן דהלכתא כוותיה דקאמר התם ערים עצמו אסור ומקדש וכן מבואר מלשונו דמתני' בדין ערים דמדריגה דכאן דקתני ג"כ אוסר ולא קתני לא יביא זרע לשם כדנקט בכל ה"י דאוסרין ולא מקדשין דוק ותשכח וכך מוכח נמי מלישנא דמתני' דלקמן במקצת הפיפיריות דקתני לא יביא זרע אלא התם המותר ואם הביא לא קידש ואם הלך הת"ש אסור אלמא דליכא דלס"ל שמותר אסור ומקדש הוא ואפילו מה שנזרע כדרך נרך הוא לעקור הזרע וכדר' יוחנן ג"כ כזה כדאמר בהדיא בפ' דלקמן בהלכה ג' ע"ש ד"ה ביניהם מהו וכו' והמנא שכן הוא ומ כרת כדפרישית שם וה"ה בדינא דמתני' נמי כן:

**הגומם** את כרמו פחות מטפח. כך מילתא דראב"י מייתי לה לקמן סוף פ"ק דשביעית וגרים התם דברי חכמים עד שיגום מעם הארץ וכלומר דחכמים פליגי וס"ל דאם גומם אותו עד הארץ לגמרי אז הוא חייב בערלה מה שיתגדל אח"כ כאילו נטעו מח"ש דאבל כל זמן שנשאר אפילו פחות מטפח פטור דלא חייבי למראית העין וזהו גי' ה"ש אהיא כר' יוסי בר' בון דהלא דתרתי קמייתי נמי כב"ש את"י וכבבלי פ' משוח מלחמה (דף מג ע"ב) גרים יל"ס פחותה מטפח חייבת בערלה כלב וכו' והיינו הך כדפירש"י ז"ל שם שביא כפל קומה ולא הגביה לעולם עד טפח וה"כ נמי שאינו מניח את הגפנים עד שיגדילו טפח וכן חשיב התם לכל מילי דראב"י כ"חשיב הכא וכולהו הלכתא ינ"ו למאי דנסיק הכא דאף ב"ה מודו דמת בר"ה תופס ד"א לטומאה כדדייק בש ממתני' דאהלות מדקתני ת"ר הקבר ד"ט לב"ה הע"מ בהוכה ע"ור משום דג' שמ' מהילת הלכ"ה למאי הפים וה"ר ודאי פליגא לדר' מנא ואדר' יוסי בר' בון דורשי הכא דמשום ב"ש קאמר ל ומי ובהני תרתי קמייתי יש לחלק אליבא דר' יוסי בר' בון כדמחלק התם גבי יל"ס פחוה מ"ה דהני מילי בשתים כנגד שתים וא' יוצאת זנב אבל כולה כרמא קלא אית ליה:

**שנויי נוסחאות** (נוכ"א) ליעזר בכי"ר יעקב. (נוכ"ב) משום נג"ו מפני. העין עד נגי"ר העין דברי חכמים עד. (נוכ"ג) משום בכ"ו משם.

### פירוש מהרא"פ

באמלע בפלגא למ"ד מן הגפנים ל"ק דמכל לד מודד ב' אמות והיינו מכל לד מן הגפנים וה"ל פנים לגפנים אבל למ"ד מן הגדר ה"ל מן הגדר לגדר: **חבוקים** לכותל ואינן ממעטים כלום: א ארבע אינן כלום הלכות ערים אלא בחמש וה"פ ע"כ מיירי שאין בכל לד אלא אחד דאם היו א"כ ה"ל ב' נגד ב' ואחד יוצא זנב אלא ודאי דלא הוה אלא א' בכל לד והלא הלכות ערים אינו מה' גפנים: **הפתר** שהיה שתים מהן בקרן זוית א' שאם יתפשט הקרן הרי הם נראים כארבע כלותל שאם יתפשטו יראו כאלו ד"א אויר ביניהן דכן לריך בין כל גפן וגפן ד"א כן פי' הראב"ד ג' זיות: **ר"י** דתנינן אם אין שם כו' לקמן היא במתני' ערים שהוא יוצא מן הכותל מתוך קרן ט' ר"י אומר כו' והיינו שני גפנים עומדים בלד זה של הכותל נקליהו בקרן שנו וג' בלד אחר של לא בלד הארוך של כותל אלא נגד עוביו והערים על הכותל אמר ר"י אם אין ד"א בכל לד במ[...] בין הגפנים לא יביא זרע לשם באורך מ[...] הכותל דאז"ל לפעמים כמו גבי גת ונקע דלעיל וכמו גבי גינה וכמ"ש לעיל [אין בידי לציר לבוגיית הש"ם אם לא שיולאין ב' קרנות מכל לד של כותל ם מונח על אותן הקרנות וכן נראה מפירוש הרמב"ם ז"ל]: (עד כאן שייך לדף כ"ח כ"ב): **והכין** רבי יוחנן בן נורי דהכא וכן הוא נמי ריב"נ שהוזכר כאן במתני' כבירא ליה נמי דזה יש דין ערים לענין ד' אמות כרחקה ביניהם: **מסתברא** ר' יוסי ורבי ישמעאל מודים דיותר יש לאסור בין הגפנים לגדר ממה שיש לאסור לאחריו וכן אוסרים אפילו לאחריו יאסרו לפניו בין הגפנים לגדר אבל ריב"נ אינו מודה לכן ממעט בפי' בבין גדר לגפנים אוסר ולא חוץ לגפנים: **ר"י** יודה לרבי ישמעאל בהכי מגופפת מד' לדדים ורבי ישמעאל אינו מודה לר"י באינו מגופף מד' לדדים: **ר' יהודה** הוא רב יהודה אמורא אלא בש"ס זה קרי ליה רבי יהודה ואפשר שעלה לא"י וקרי ליה כן שאין סמיכה בבבל ונסמך בא"י כמו ר"ז רב זעירא [ואפשר שהוא ר' יהודה אחיו של חזקיה בני ר"ח]: **ותניי** תמן בבבל ובפרק כילד מברכים מייתי לה: **מתני'**: **מן המדרגה** מתל גבוה עשוי כמין מדריגה: **אם** כשהוא עומד למטה בארץ יכול ללקט הענבים התלוים בערים רואים את כל הערים כאלו הוא מקום עיקר הגפנים ובורבן ואוסר ד"א בשדה לכל רוח משפת הערים ולחוץ ודווקא לכתחילה הוא דאסור לזרוע אבל אינו מקדש אלא ו"ע מידי דהוה אמותר פסקי ערים דלקמן בפרק שביעי: **ואם לאו** שאינו יכול לנקוט כל הענבים עד שיעלה במדרגה או בסולם אין איסור לזרוע אלא תחת הערים שלשם וחוצה לו מותר ואפילו בתוך ד"א של עיקר גפנים של ערים הואיל ועומדים על המדרגה: **אף הנוטע** שורה אחת בארץ ושורה אחת במדרגה בשתי שורות לריך לכרם והשתא לא מיירי אלא בערים בב' שורות של גפנים שתים נגד שתים כו': **אם יש** המדרגה גבוה עשרה אין שתי שורות מלטרפים להיות כרם [והשתא לא מיירי בערים] אלא לכל שורה ושורה דין גפן יחידי: **גמרא**: **הגומם** המיתן: **מעם** הארץ סמוך לארץ: **מפני כבודו** שלא יקרבו בני ר"ה בתוך ד"א שלו וידחקוהו: **הדא** אהרייתא משום ב"ש נאמר אבל הראשונות כ"ע: **כולהו** משום ב"ש וזה שאמר בארכון משום ב"ש קאי לכל הני דאמר: **אף הדא** דתנינן אף מתני' נמי משום מ"ע הוא דאסור ולפיכך מניא כל הני משום מ"ע הכא:

עין משפט נר מצוה

ז
א מיי' פי"א משבת הכ"ג סמ"ג לאוין ס"ה טוש"ע או"ח סי' שמה סי"ב

ח
ב מיי' שם סי"ח

ט
ג ד מיי' פ"ו מכלאים ה"ה טוש"ע יו"ד סי' רנו סכ"ג

י
ה מיי' פ"ח שם סי"א

העין. דלא כן מה בין העומד בארץ מה בין העומד במדרגה גבוהה. מה גבוהה שורה גבוה מדרגה. אין תימר גבוהה שורה שופע המדרגה מלמטן. אין תימר גבוהה המדרגה (שיפוע) [שופע] השורה מלמעלן. והתני שתי שורות במדרגה. אית לך מימר גבוהה שורה לא גבוהה מדרגה. אמר רבי מנא כל אותן עשרה טפחים שבמדרגה עשו אותם מקום בפני עצמו. תמן *תנינן [ה] הזורק ד' אמות בכותל למעלה מעשרה טפחים כזורק באויר. למטה מעשרה טפחים כזורק בארץ. רב חסדא אמר במודד לכסן. *ואין סופה לירד. ר' חייא בשם רבי יוחנן תיפתר [ו] שהיתה דבילה שמינה והיא נימוחה. ר' חגי בעי קומי רבי יוסי לית הדא אמרה שיפוע המדרגה כלמטן. אמר ליה תמן זרעין נהנין מן המדרגה ברם הכא דרך בני אדם להיות שפין בה והיא נופלת. אילו אמר כשהיה שם חור והיא נהנה מן החור כשם שהזורעין נהנין מן המדרגה יאות. [ג] שתי גינות זו על גב זו התחתונה עשויה כרם והעליונה אינה עשויה כרם זורע את העליונה עד שהוא מגיע לאויר עשרה. רבי בון בר חייא בעי קומי רבי זעירא לית הדא אמרה שיפוע המדרגה כלמטן. אמר ליה משום זרעים נוטין לאויר הכרם. [ז] העליונה עשויה ככרם והתחתונה אינה עשויה ככרם זורע את התחתונה ואת המדרגה עד שהוא מגיע לעיקר הגפנים. אמר רבי יוסי לית כאן לעיקר הגפנים אלא למטה משלשה. כהדא דתני [ס] *שרשי פיאה נכנסין לתוך ארבע

מתני' לדר"א בן יעקב נמי מפני מראית העין הוא דגזרו: דלא כן. דאם לא כן אלא מדינא הוא דהוי כעריס גמור א"כ מה בין העומד בארץ ובוצר את הענבים ומה בין העומד במדרגה ואמאי אם צריך לעמוד במדרג' כשבוצרו אין אוסר העריס הזה אלא כנגדו אלא ודאי דמדינא לאו עריס גמור הוא שיהא אוסר ד"א בשדה הואיל והגפנים במדרגה הן עומדין והעריס יוצא חוץ להמדרגה א"כ כשעומד בארץ ובוצר את כולו חשבו חכמים מפני מראית העין לפי שנראה כאלו הגפנים במקום העריס הן: גבוהה. אהא דר"א בסיפא דמתני' קאי דקאמר אף הנוטע אחת בארץ וכו' אם גבוה עשרה טפחים וכו' ושואל הש"ס מה גבוה ועל איזה מהן קאמר גבוה י"ט: שורה גבוה מדרגה. כלומר אם על השורה שבמדרגה קאמר או על מדרגה עצמה קאמר וכדמפרש ואזיל מה נפקא מינה בין הני לישני: אין תימר גבוה שורה שופע המדרגה כלמטן. כלומר אם תפרש דגבוה שורה שבמדרגה קאמר שאם היא נטועה בראש המדרגה והיא גבוה י"ט מן השור' שבארץ ואז הוא שאינה מצטרפת עמה א"כ ש"מ ששופע המדרגה כלמטן הוא דחשבינן לה וכלומר שאם כל המדרגה אינה גבוה יותר מעשרה טפחים אם נטע בשיפוע שבה כלמטה היא נחשבת ומצטרפת עם השורה שבארץ שהרי אנן בעינן שהשורה עצמה שבמדרגה תהא נטועה גבוה י"ט ובכל השיפוע שבמדרגה כאילו נטועה בארץ היא אצל השורה התחתונה והוי כרם: אין תימר גבוה המדרגה. אבל אם תפרש דעל המדרגה בלחוד קאי שאם היא גבוה י"ט: שיפוע המדרגה מלמעלן. כצ"ל. ויש לפרש גם לפי גירסת הספר וכלומר דלפי הך פירושא א"כ כל השפוע של המדרגה נחשב כלמעלה ואפי' אם השורה נטועה בשיפועה נמי אין מצטרפת עם השורה שבארץ דכשהמדרגה היא גבוה י"ט שוב אין מצטרפת השורה שבה בכל מקום שהיא נטועה ואפי' בשיפוע המדרגה ותיבעי היאך מפרשינן להא דר"א: והתני שתי שורות במדרגה. כלומר דפשיט לה מברייתא דתני דשתי שורות שבמדרגה ג"כ אינן מצטרפות עם השורה שבארץ ולענין להיות לו דין כרם גדול כדאמרינן לעיל ריש פ"ד דכרם גדול וזהו שיש בו ג' שורות יש לו דין קרחת הכרם ומחול הכרם אבל כרם שיש בו שתי שורות בלבד וזהו נקרא כרם קטן אין לו לא דין קרחת הכרם ולא מחול הכרם והיינו דקתני בברייתא דשתי שורות שבמדרגה אינן מצטרפין עם השלישית שבארץ: אית לך מימר גבוה שורה לא גבוה מדרגה. בתמיה וכלומר וכי יש לך לפרש כאן דעל השורה קאי הא גבי שתי שורות על כרחך אי אפשר לפרש בענין אחר כ"א דעל המדרגה קפדינן ולא על השורות שהרי אחת היא למטה מחברתה העליונה ממנה וא"כ היה צריך שהתחתונה שבמדרגה תהא נטועה גבוה י"ט והעליונה ממנה יותר גבוה והא ודאי ליתא דכל שגבוהה עשרה טפחים אמרינן שאינה מצטרפת עם אותה שבארץ ולא צריך יותר מי"ט אלא ודאי על המדרגה בלחוד הוא דאמרינן דאם היא גבוה עשרה טפחים כל שנטועה בה אינה מצטרפת עם השורה שבארץ וה"ה לשתי שורות דמתני': א"ר מנא. כלומר דמפרש וטעמא מאי לפי שכל אותן עשרה טפחים שבמדרגה עשו אותן כמקום בפני עצמו לפיכך כל מקום שנטועה בה ואפי' בשיפוע' נטוע' כלמעלה נחשב' ואין מצטרפת עם אותה שבארץ: תמן תנינן. בשבת בפרק הזורק: כזורק באויר. דהוי מקום פטור: למטה מי"ט. דהוי ר"ה כזורק בארץ וחייב: במודד לוכסן. משום דקשיא ליה והא לא נח ואמאי חייב לפיכך מוקי לה דסיפא לאו שזרקה בכותל מיירי אלא במקום הגבוה כגון תל העומד בר"ה והוא מקום מדרון משופע באלכסון ומתלקט ומגביה עד עשרה טפחים מתוך ד"א וזרק לשם ונח במקום המדרון הזה: ואין סופה לירד. כלומר ואכתי לא ניחא דכי אין סופה לירד מה שזרק לשם דהלא מתגלגל הוא למטה ולא הוי הנחה במקום המשופע: תיפתר. כלומר לעולם בכותל ממש שנו ודקשיא לך הא לא נח תיפתר בדבילה שמינה והיא נימוחה ונדבקת בכותל: ר' חגיי הקשה לפני ר' יוסי וכי לית הדא אמרה דשיפוע המדרגה כלמטה נחשבת היא דהא פרכינן אאוקימתא דרב חסדא דאוקי שנחה בשפוע התל וכי אין סופה לירד אלמא דלא חשבינן לה כאילו נחה ע"ג התל והיא המדרגה וקשיא להא דפשטינן לעיל דשיפוע המדרגה כלמעלה נחשבת: אמר ליה שאני תמן. בהא דלעיל גבי שורה הנטועה בשיפוע המדרגה שהזרעים נהנין מן המדרגה כלומר כל מה שנזרע או נטוע בה נהנין ויונקין ונחין שם ולפיכך נמי בשורה הנטועה בשפוע כאילו נטועה למעלה מחשבינן לה וכל המדרגה היא כמקום בפני עצמו ואינה מצטרפת עם השורה שבארץ אבל הכא שזרק ונח בשיפוע המדרגה לא הויא הנחה לפי שדרך בנ"א להיות שפין בה שע"י מהלך רגליהן נישוף אותו הדבר הנזרק והוא נופל למטה: אילו אמר בשהיה שם חור. כלומר ודאי אילו הוי מוקי רב חסדא בשהיה שם חור וזרק ונח בחור שבמדרגה וא"כ היא נחה בחור כשם שהזרעין נחין ונהנין במדרגה יאות הוה דדמיא ממש לדינא דהכא ושפיר הוא דחייב שם אבל השתא דאוקי שנחה במקום המדרון סתמא והלכך פרכינן עליה דלא דמיא להא דלעיל: שתי גינות זו ע"ג זו. תוספתא היא בפ"ג שקרקע עליונה גבוה עשרה מקרקע התחתונה כגון במדרגה: זורע את העליונה. שאין שם כרם עד שהוא מגיע לאויר עשרה של התחתונה ובתוספתא גרים עד שמגיע לעיקר התחתונה והיינו הך דכל למטה מאויר עשרה כעיקר התחתונה דמיא: לית הדא אמרה שיפוע המדרגה כלמטן. דמיא דהא אסור לזרוע בשפוע בתוך העשרה באויר התחתונה וקשיא להא דאמרינן לעיל דשיפוע המדרגה כלמעלן דמי: א"ל. שאני הכא דטעמא דאסרו לזרוע בשיפוע מלמטה מעשרה משום שהזרעים שבשפוע נוטין העלין שלהן לאויר הכרם של התחתונה שאויר שלה שולטת עד עשרה אבל לענין צירוף כהאי דינא דלעיל כל שהוא בשיפוע המדרגה כמלמעלן דמיא: העליונה. וסיפא דהתוספתא היא ואם העליונה היא שעשויה כרם ובתחתונה אין בה כרם זורע את התחתונה ואת שיפוע המדרגה דאין כאן זרעין נוטין ודאמרינן שיפוע המדרגה כלמעלן לענין צירוף הוא כדלעיל: עד שמגיע לעיקר הגפנים. דהואיל והכרם למעלה הוא איכא היכרא וא"צ כאן הרחקה כדי עבודה: לית כאן. שמי מכאן לעיקר הגפנים דסמוך לעיקרי הגפנים ודאי אסור לזרוע משום מראית העין אלא למטה מג"ט מהן הוא דמותר לזרוע ולא יותר בסמוך: כהדא דתני. בתוספתא פ"ד והובא לעיל בכמה מקומות: שרשי פאה. והוא לוה"פ סמוך לכרם שמותר לזרוע

מסורת הש"ס

שבת דף ק. וש"נ.

שם ז: נא:

לעיל פ"א ה"ה וש"נ.

## מראה הפנים

ליה וא"כ הכא בבוליה כרם מיירי והלכך מוקי לה כב"ש ודלא כהלכתא וכן בבבלי דלקע שבת ופאה קאמר התם לא אמרן אלא בבדה אבל בעיר קלא אית ליה למילתיה ואם כן איכא למימר דהכא בעיר מיירי ומוקי לה כב"ש מלבד בהדא אמריתא דקאמר בסדית כרה"כ וד"ה מודים בהא כדלעיל:

מה גבוה שורה גבוה מדריגה. כדפרישי' דבעיא היא אם שורה במקום גבוהה עשרה בעינן או במדרגה עשרה קאמר ואף שהשורה בשיפוע היא נטועה והמסקנא דמדריגה עשרה היא דקאמר ומדברת הש"ס ופקיל וטרי אליבא דר"א ולהעמיד הדין דכל המדרגה כמקום בפני עצמו הוא לענין צירוף למד הרמב"ם ז"ל דדברי ר"א להלכה כן כמו שפסק בפ"ז בהלכה ו' ובמדריגה גבוהה עשרה טפחים עיי"ש: אילו אמר בשהיה שם חור וכו'. משמע מהכא דבנחה בחור נמי ניחא ובבבלי פרק הזורק (דף ק) לא משני לה אלא לשיטת דר' יוחנן בדבילה שמינה שנינו ובחור ולמעלה מעשרה פלוגתא דר"מ ורבנן היא שם ולרבנן פטור ויש לפרש כאן בחור ארבעה והואיל בתוך עשרה היא כ"ע מודים בה וכדמשמע מהאי הנמודה בפ"ק שם ועוד יש לחלק בין למעלה מי' ובין למטה מי' כדאיירי הכא ועיין בתוספות דפ"ק שם (דף ז) ד"ה והלכה ונחה ואין להאריך כאן:

שתי גנות זו ע"ג זו. כהאי תוספתא פסק הרמב"ם בפ"ו בהלכה ה' וכמסקנא דהכא דלמטה מג"ט לעיקרי הגפנים דוקא כהסיפא:

שנויי נוסחאות (סו"ג) מלמטן נד"ו כלמטן. (סו"ו) כשהיה נד"ו בשהיה. (סו"ז) בכרם נד"ו כרם. (סו"ד) בכרם נד"ו כרם.

## פירוש מהרא"פ

דאם לא כן מה בין העומד בארץ ומלקט או העומד במדרגה אלא כל זה משום מ"ע דאף העומד בארץ היינו אלא משום מ"ע: גבוה כמו אמר מר: מה גבוה שורה במה מיירי אם גבוה אם בשורה העומדת על המדרגה שהיא גבוה י"ט אם כן שיפוע של מדרגה נחשב למטה דהכי משמע דלא נחשב לעצמה אלא השורה שהיא נטוע בגובה עשרה אבל אי גבוה מדריגה קאמר הואיל והיא גבוה עשרה אין השורה שעומדת עליה מצטרפת ש"מ שהיא נחשבת ועל ידה גם השורה נחשבת לעצמה וה"ג אין תימר גבוה מדרגה שיפוע מדרגה ועוד י"ל שפירושו כך היא אי מאמר גבוה שורה צריך נהיות שבשה גבוה בין ב' השורות ואי מדרגה אפילו אין בין שורות עשרה כיון שהמדרגה גבוה עשרה נחשב כל שיפוע המדרגה למעלה והשורה העומדת עליה וכן משמע בשתי גינות בסמוך: והתני שתי שורות במדרגה בשיפוע אם כו' אית לך למימר גבוה (מדרגה) [שורה] וגם גבוה (שורה) [מדרגה] בתמיה אי (שורה) [מדרגה] קאמר שתיהן י"ט הן גבוהין אלא ודאי דגובה מדרגה) [שורה] קאמר וה"א [illegible] עומדים על המדרגה נחשב כארץ תימור קמ"ל [ופירושו אי גבוה מדרגה קאמר אף

## עמודי ירושלים תנינא

ר"ח אמר במודד לוכסן. בשבת כי"א ה"ג כתב הש"ק וז"ל במודד לוכסן. בקונטרס הגהתי במורד לוכסן. ואפי' אם גרסינן במודד לוכסן נמי איכא לפרושי כמו שפירשתי בקונט' דש"ק הכי י' טפחים של הכ תל מודדין בלוכסן כמו תל המתלקט. והרא"ש פירש במס' כלאים במודד לוכסן כו' ותמוהים דבריו חדא מאי שייטי' דר"ח הכא למימר מילתיה מיד אמתני' ולמה מפסיק בין הסוגיא דאיירי בחור או בדבילה שמינה ועוד לפירושו למה לא הביאו תוס' בעירובין ראיה לדבריהם מדברי הירושלמי ועוד מאי במודד לוכסן דקאמר הכי הל"ל מודד לוכסן לכן פי' שבקונטרס עיקר וכה"ג תירץ בבבלי בשבת דף ה' ע"ב ובעירובין אך הא קשיא לי למה לא משני הש"ס בבבלי גם אמתני' בכותל משופע ואי משום דקשיא והא סופו לירד לוקמי בככר והדומה לו שאין סופו ליפול כמו דמוקי בסתמא בבבלי דף ה' ע"ב:

השורה הנטועה בתוך י"ט בשיפוע הרי היא כמו לו נטועה בגבוה י"ט דהא שיפוע גובה כלמעלן. אע"ג שהשורה העליונה למעלה מעשרה מן התחתונה אין בכך כלום דהכל כשות אחד היא ורבי יוסי [illegible] כל מדרגה רשות לעצמו ות.נחה לה שפיר בגובה מדרגה]: כל עשרה טפחים שבמדרגה. בשיפוע שלו נחשב למקום חשוב בפני עצמו ואינו נחשבת לא למעלן וגם למטן אלא לעצמן וכל [illegible] לעצמן: תמן תנינן בשבת בפרק הזורק: במודד לוכסן ד' אמות של זריקה צריך ד"א ואלכסונן שהם שבע אמות פחות שתי חומשים וכן כתבו התוספות עירובין דף נ"א בשם ר"ח ולא [illegible] צריך הכא להא דר"ח אלא אגב דמייתי למתני' מייתי נמי הא דר"ח דאיתמר עלה: ואין סופן לירד בתמיה שאיך יטול החפץ לנוח בכותל הכי סופו ליפול לארץ ולא נח וגן הנחה בעינן לפי [illegible]

ארבע אמות שבכרם למטה משלשה טפחים הרי אלו מותרין :

**הלכה ג מתני'** [ה] המדלה את הגפן על מקצת אפיפיירות לא יביא זרע אל תחת המותר. ואם הביא לא קידש. [ו] ואם הולך החדש אסור. וכן [ג] המדלה על מקצת אילן סרק. המדלה את הגפן על מקצת אילן מאכל מותר להביא זרע אל תחת המותר ואם הולך החדש יחזירנו. מעשה שהלך רבי יהושע אצל רבי ישמעאל מכפר עזיז הראהו גפן שהיה מודלה על מקצת תאינה אמר ליה מה אני להביא זרע אל תחת המותר אמר ליה מותר. והעלהו משם לבית מגינייא והראהו גפן שהיה מודלה על מקצת הקורה וסדן של שקמה ובו קורות הרבה אמר ליה תחת הקורה הזו אסור והשאר מותר. אי זהו אילן סרק [ז] כל שאינו עושה פירות. רבי מאיר אמר הכל אילן סרק חוץ מן הזית ומן התאינה. רבי יוסי אומר כל שאין כמוהו נוטעין שדות שלימות הרי זה אילן סרק : **גמ'** חזקיה אמר משלשה ועד ארבעה היא מתניתא. פחות משלשה כסתום משלשה ועד ארבעה משלים. ארבעה נחת היא לה. עד היכן ר' יעקב בר אידי בשם ר' שמעון בן לקיש עד ד' אמות. ר' אחא רבי חיננא בשם ר"ש בן לקיש עד שש אמות : א"ר מנא אזלית לקיסרין ושמעית ר' הושעיה בר שמי בשם ר' יצחק בן לעזר אם היו שתי פיפרות מותר. אמר רבי חיננא ותני ופליג אם היה דרכו לפסע אסור. ותני כן ר' שמעון בן לעזר אומר אם היה דרכו לפסע בין פיפור לפיפור כפיפור אחד הוא : מה בין אילן סרק מה בין אילן מאכל. [ט] אדם מבטל אילן סרק על גבי גפנו ואין אדם מבטל אילן מאכל על גבי גפנו. תמן *תנינן [י] כל חמתות צרורות טהורות חוץ משל ערביים. רבי מאיר אומר צרור השעה טהורות צרור עולם טמאות. רבי יוסי אומר כל חמתות צרורות טהורות. אית תניי תני מחלף רבי יעקב בר אחא בשם רבי יסא במתניתין. אמר ר' יודן סימנא דכלים כלאים (דל כן) [*דלכן]. מה בין צרור עולם מה בין צרור שעה

לזרוע שם בלא הרחקה דהוית כמחילה המפסקת ואם שרשי זרעים שבה יוצאין חוץ להפאה ונכנסין לתוך ד"א שבכרם אם הן למטה מג"ט בקרקע או מהכרם הרי אלו מותרין אבל כל שהוא פחות מג"ט לכרם ככרם דמיא והלכך כאן נמי צריך להרחיק הזרעים למטה מג"ט מעיקרי הגפנים :

**הלכה ג מתני'** המדלה את הגפן על מקצת אפיפירות. הקנים והעצים עצמן שעושין מהן כעין שבכה הן הנקראין אפיפירות ואותה השבכה נקראת ערים שהיא עשויה כעין עריסה ומטה שהאשכלות ושריגי הגפנים נמשכין עליה וגוף הגפן הוא מודלה על אותן קנים האפיפירות ואם הדלה את הגפן על מקצת האפיפירות מהערים ונשאר קצת הערים שאין עליו כלום אעפ"כ לא יביא לכתחילה זרע אל תחת המותר ואם הביא זרע לשם לא קידש : ואם הלך החדש. שאח"כ גדלו הגפנים ונמשכו השריגין וסוככין על הזרעים אסור לקיימן וצריך לעקור הזרעים : וכן המדלה על מקצת אילן סרק. שאינו עושה פירות כת"ק דמתני' דלקמן דינו ג"כ כדין אפיפירות כדמפרש בגמ' בהלכה דלקמן לפי שאילן סרק אדם מבטלו לגבי גפנו לעשות ממנו אפיפירות אבל אילן מאכל אין אדם מבטלו לעשותו אפיפירות לגפן ולפיכך תנינן לקמן דמותר להביא זרע אל תחת המותר : **גמ'** משלשה ועד ארבעה היא מתניתא. הא דקתני ואם הביא אל תחת המותר לא קידש דוקא אם הוא יותר מג"ט מן אותו המקצת שהגפן מודלה עליה וכלומר דמה היא דצריך התנא להשמיענו היינו מג"ט עד ארבעה רחוק מאותו מקצת מכאן ולהלן הדין דלא יביא זרע לשם ואם הביא לא קידש והא דקאמר אבתרה פחות מג' כסתום ואע"ג דמארבעה ולהלן ג"כ אסור ה"ק פחות מג' ודאי אסור הוא ואף בדיעבד אם הביא קידש דכל פחות מג' כלבוד וכסתום דמי אלא מג' ועד ארבעה הוא דקמ"ל דמשלים כלומר שאסור לו להביא זרע עד תשלום ארבעה טפחים רחוק מאותו מקצת ודינו כפחות מג' אף לענין דיעבד : ארבעה נחת הוא לה. כלומר מארבעה טפחים ולהלן נחת הוא לה התנא דמתני' להשמיענו הדין דלכתחילה לא יביא זרע לשם ואם הביא לא קידש : עד היכן. לא יביא זרע לשם : עד ארבע אמות. דלענין לכתחילה עשאוהו כערים וכו' אחא קאמר דשמע בשם ר"ל עד שש אמות : אזלית לקיסרין ושמעית. לזה הדין דלקמן נמ' הושעיה וכו' בענין אפיפירות דמתני' שאם היו שתי פיפירות שהקנים חליקן אלו מאלו ונראות כשתים אם הדלה הגפן על אחד מותר להביא זרע תחת האפיפירות השני ולא דייכינן ליה כמותר האפיפירות : ותני. בהדא ברייתא דמייתי לקמיה ופליג על הא דר' יצחק בן אלעזר דלא מחלק מידי אלא דכך שנו אם היה דרכו לפסע בהליכה אחת בין פיפור לפיפור כדקתני כן בשם ר"ש בן אלעזר אם היה דרכו וכו' בפיפור אחד הוא ואע"ג דנראה כשתים ודייכינן ליה במותר האפיפירות של הא' ואסור לכתחילה להביא זרע גם תחת השני :

**הלכה ד מתני'** המדלה את הגפן על מקצת אילן מאכל וכו'. כדמפרש טעמא בגמרא שאין אדם מבטל אילן מאכל ע"ג גפנו כלומר לעשות את כולו אפיפירות לגפן : ואם הלך החדש. שנמשכו העלין והשריגין אחר שזרע וסככו על הזרע יחזירנו לצד האחר שלא יהיה על פני הזרע : עזיז. שם מקום : א"ל מותר. שאין אדם מבטל תאנתו לגבי גפנו : לבית מגינייא. שם מקום : על מקצת הקורה. וסדן של שקמה היה ובו קורות הרבה שיוצאין ממנו שקמה הוא מין תאנה שגדל ביערים וחותכין מן האילן קורות לבנין : א"ל תחת הקורה זו. שמודלה הגפן עליה אסור להביא זרע ותחת שאר הקורות מותר שהן בפ"ע ואין אדם מבטל כל השקמה מפני גפנו לפי שהוא אילן מאכל : רמ"א הכל אילן סרק. לענין זה שאדם מבטל שאר האילנות מפני גפנו חוץ מן הזית ומן התאנה : ר' יוסי אומר. דאף כל שאין כמוהו נוטעין שדות שלימות ממנו ה"ז אילן סרק לענין שבטל לגבי גפן והלכה כת"ק דדוקא אילן שאינו עושה פירות הוא דבטיל לגבי גפן : **גמ'** מה בין אילן סרק וכו'. כדפרישית במתני' : תמן תנינן. בפ"ו דכלים : כל חמתות צרורות. חמתות הן נודות ואם הן ניקבו נקב המוציאן מידי טומאתן וצרר וקשר הנקב : טהורות. וקס"ד השתא דטעמא' משום ביטול הוא [שאינו] מבטל הקשר ועתיד להתירן לפיכך הן טהורות כמו שהיו לאחר שניקבו דת"ק ס"ל שאינו [מבטל] חוץ משל ערביים שהקשר שלהן אינו נוח להתיר : צרור השע'. שאין הקשר אלא לפי שעה וצרור עולם שעשו להיות לקיום עולם ורבי יוסי ס"ל דכל חמתות צרורות טהורות ואף של ערביים לפי שאין אדם מבטל להקשר ועתיד הוא להתירן והיינו דקאמר עלה אית תניי תני ומחליף דברי ר"מ לר' יוסי ודברי ר' יוסי לר"מ כדתני ר' יעקב בר אחא : במתני'. כלומר שצריך לגרוס שם לפלוגתייהו כדתנינן במתני' דידן דר"מ הוא דס"ל שתולין אנו דמבטל אדם את הכל חוץ מדבר הפרטי כמו דס"ל במתני' דאת הכל הוא מבטל חוץ מהזית והתאנה וכן ס"ל נמי התם ולא מחלק בין צרור שעה לצרור עולם ור' יוסי דהתם הוא דס"ל לחלק כן כדס"ל במתני' דידן דכל שאינו עשוי ליטע ממנו שדות שלימות אדם מבטלו אבל אם עשוי הוא ליטע ממנו שדות שלימות אין אדם מבטלו וטעמא לפי שכל שהוא נטוע שדה שלימה אינו נמלך להיות חוזר בו וליטע שם מין אחר אלא מניחו כמו שהוא נטוע ולפיכך אינו מבטלו לגבי הגפן משא"כ במין שאין עשוי ליטע ממנו שדה שלימה נמלך הוא ומבטלו לגבי גפן וכן נמי התם ר' יוסי הוא דמחלק בין צרור שעה לפי שנמלך הוא ואינו מבטלו ועתיד להתירו והלכך הן טהורות ובין צרור שעשוי לעולם אינו נמלך ומבטלו והלכך הן טמאות : א"ר יודן סימנא דכלים כלאים. כלומר וכן א"ר יודן שצריך להחליף שם ולשנות דברי ר"מ לר' יוסי ודברי ר"י לר"מ וסימנך מתני' דכלאים וכן צריך לגרוס במתני' דכלים כדאמרן : דלא כן. כלומר דאלת"ה א"כ קשה



יא א ב מיי' פ"ו מכלאים הי"ב טוש"ע יו"ד סי' רצו סכ"ג
יב ג ד ה מיי' שם טוש"ע שם סכ"ו
יג ו מיי' פכ"ד מכלים ה"ו

מסורת הש"ס

כלים פכ"ו מ"ד מנחות לו :

כך גירס' פר"ש בכלים שם ע"ש.

## מראה הפנים

**משלשה** ועד ארבעה היא מתניתא. מפשטא דהאי שמעתא משמע דהא דתנינן אותו מקצת האפיפירות שהדלה עליה דלקמן בס"פ פרקין פלוגתא היא גבי פרת היוצא אם ואם הביא לא קידש קאי כדפרישית בפנים דאלו לכתחילה שהמותר קתני לא התחת העלין אוסר ומקדש או לא וה"ה כאן בענין האפיפירו' וקאמר חזקיה הכא דג"ט יביא זרע אל התחת המותר משמע דבכל מקום של תחת מותר האפיפירות אסור לזרוע הראשונים ממקום התפשטות העלין על האפיפירות ודאי כסתום הוא דעד ג"ט כלבוד לכתחילה ומינו אף דמפרשינן דאדיעבד קאי קשה מאי האי דקאמר להאי שיעורא משלש דמי ולכ"ע אוסר ומקדש אלא שצריך שיהא משלים מג' ועד ארבעה ומארבעה ולמעלה וכו' דודאי אין לפרש על ההרחקה מעיקר הגפן המודלה דהרי אף לגפן יחידים צריך נחת הוא לה התנא דמתני' לדינא דקתני והאי עד היכן וכו' אלכתחילה הוא דמיתפרשא הרחקה ו"ט ואפי' תימא כר"ע דפסק רב לעיל הלכתא כוותיה דס"ל עבודת גפן יחידית כדפרישית בפנים ושהא למסקנא דסוף פרקין דקא"ר יוסי דכל שתחת העלין אסור ומקדש אין ג"ט מ"י עד ארבעה דוקא לכך נראה דהאי סוגיא מיתפרשא אתחת העלין והשריגין של למדין אנו כלל מסוגיא דהכא אלא דלכתחילה לא יביא זרע תחת כל המותר כמא ימשכו הגפנים :

שנויי נוסחאות (כו"ח) הולך בד"ו הילך. (סוי"נ) שהיה בד"ו שהיא. (סוכ"ח) ר' שמעון בן לעזר נכי"ר ר' אלעזר בר' שמעון. (סול"י) במתניתין בד"ו כמתניתין.

## פירוש מהרא"פ

שבת : **שהיתה** דבילה מוזק במינה ומכה במטוה נדבקת בכותל : **לית** הדא אמרה נתתיה וכי לא תשמע מכאן דשיפוע המדרגה כלרעה בה. י אנו חושבים בשיפוע כותל כאילו זרק בארץ והא דפטור למעלה מעשרה דכל למעלה מעשרה רשות אחרת היא לענין שבת : **נדבין** מן המדרגה כלומר עומדים בו במוזק ואין סופן ליפול למטה מבא"כ בדבילה ע"י שפשים ומתחככים בו בני ר"ה היא נופלת לארץ וה"ל כאלו הוה בארץ אלו אמרה המתני' אם היה בשם חור וזרק הדבילה לחור שבכותל ואפ"ה היינו אומרים שהיא כזורק בארץ אז שפיר יש להוכיח דשיפוע כותל כלמטה אבל השתא משום דסופו ליפול לארץ הוא דנחשב כארץ וחבינן הכי נח בעל הכותל כאלו נח בארץ הואיל וסופו ליכד לארץ ; אבל אי לא נחה כלל בכותל אין כאן הנחה בארץ כלל : **שתי** גינות זו על גב זו כו' לאויר עשרה של התחתונה הא בעבד של אויר התחתונה אסור : **לית** הדא אמרה כו' דאל"כ ליזרע עד התחתונה דהא כל השיפוע שזרע נחשב לעצמו : **משום** זרעים נוטים לאויר הכרם הזרעים כשגדלים הם נוטים לאויר הכרם בתוך עשרה אע"ג שהמקום שעומדים עליו נחשב לעצמן הרי העלין שלהן נוטים לאויר הכרם וס"ל כמו שיכך זרעים על גבי הגפנים משא"כ אילו היו זרעים זרועים במדרגה בתוך עשרה לכרם ולא נוטין לאויר הכרם שהרי מדרגה מפך שיפוע היא אימא לך דמותר אם היה גבוה עשרה שאז נחשב כל השיפוע שלה לעצמו : **ואת** המרגה כלומר מפך שיפוע גבהות של העליונה עד שמגיע לעיקר הגפנים היוצאים מן הארץ : **לית** כאן לעיקר הכרם לאו דווקא קאמר לעיקר הגפנים אלא למטה מג' טפחים כמו שרשי פיאה כוא מין ירק בנכנסים בתוך ד"א של כרם למטה מג' טפחים בארץ מותר ואע"ג דמותר לסמוך לגדר היינו בזה נוכל לומר שאפשר נמי שהשרשים יורדים בשוה לעומק אע"פ שאפשר נמי שמתפשטים לצדדים לא אמרי' משא"כ בהא"ג בנטועים בשיפוע של המדרגה שבודאי מגיעים לגפנים שכן הוא יניקתן השוה שלהן וכן נמי בשרשי פיאה בודאי דרכן להתפשט לצדדים ולא בשוה לעומק כשאר זרעים האסורים אע"ג בשאר זרעים מותר לסמוך סמוך לעבודת הכרם : (ע"כ לדף כ"ט ע ב : **מתני'** : **אפיפירות** עצים או קנים ארוגים שתי וערב ומדלה עליהן שריגי הגפנים ומשכ"ן אותן כהן כאהן ארוכות שרגה ואם הדלה הגפן על מקצת ארוגית אסור לזרוע תחת המותר ואע"פ שאין עליו זמורות ואם זרע לא קידש : **ואם** הלך החדש שגדל הגפן והוליא שריגים ומלא את כל הפיפירות : **אסור** הזרע שנזרע תחת המותר אחר שהוסיף מאתים לאחר בהלך האדם עליהן : **וכן** המדלה את הגפן על גבי אילן סרק דינו כדין האפיפירות לפי שאדם מבטלו על גבי גפנו וכוה כאלו כולו גפן אבל אילן מאכל אין אדם מבטלו על גבי גפנו אותו המותר שאין הגפן

## עמודי ירושלים תנינא

**אית** תנא תנא מחליף ר' יעקב בר אחא בשם ר' ייסא במתני' כו' עי' מה שפי' הפ"מ והוא דחוק ותמהני שלא זכר הפ"מ מדברי הר"ש בכלים (פ' כ"ו מ"ד) שפי' דהיה מחליף דלצרור שעה טמאות לצרור עולם טהורות ור' יעקב בר אחא בשם ר' ייסא פי' במתני' דלא היה מחליף כו' ע"ש פירושו אולם עדיין לא זכיתי להבין למאן דמחליף מדוע יהיה צרור שעה טמאות וצרור עולם טהורות והוא היפוך הסברא ועי' בביאו ר הראב"ד לעדיות (פ"ט מ"א) :

עין משפט נר מצוה

יד
טו
טז
יז
יח
יט

שעה. דבי רבי ינאי אמרי צרור עולם צריך חיתוך צרור שעה אינו צריך חיתוך:

הלכה ד מתני' פיסקי ערים שמונה אמות ועוד. וכל מידות שאמרו חכמים בכרם אין בהם ועוד חוץ מפיסקי ערים. אילו הן פיסקי ערים [ה] ערים שחרב מאמצעו ונשתיירו בו חמש גפנים מיכן וחמש גפנים מיכן אם יש שם שמונה אמות לא יביא זרע לשם. שמונה אמות ועוד נותנין לו עבודתו וזורע את המותר. [ו] ערים שהוא יוצא מן הכותל מתוך קרן וכלה נותנין לו עבודתו וזורע את המותר. רבי יוסה אומר אם אין שם ארבע אמות לא יביא זרע לשם. [ז] הקנים היוצאין מן הערים חס עליהן לפסקן כנגדן מותר עשאן כדי שיהלך בהן החדש אסור. [ז] הפרח היוצא מן הערים רואין אותו כילו משוטלת תלויה בו כנגדו אסור. וכן בדלית. המותח זמורה מאילן לאילן תחתיה אסור. ספקה בחבל או בגמי תחת הסיפוק מותר עשאו כדי שיהלך עליו החדש אסור: גמ' לית הדא פליגא על רבי זעירא [ט] *דרבי זעירא אמר שמונה חוץ ממקום כרתין. פתר לה שמונה אמות וכל שהוא. ולמה לא תניתה ולא תיסבור כההיא דאמר רבי יוחנן כל מידות שאמרו חכמים ועוד טפח וההין ריבה ציבחר לפום כן לא תניתה. רבי יונה בעי למה לי נן אמרין כל מידות שאמרו חכמים אין בהן ועוד חוץ מפיסקי ערים. והתנינן *עשרת קבין ירושלמיים שהן ששה עשרונין ועדויין. תמן למידות וכאן לאמות. והתנינן *(אמר) רבי יוסי בן משולם אומר ועוד קב למאה סאה שתות למדמע. תמן למידות וכאן לאמות. והתנינן *אמר רבי יודה בן בבא הגינה והקרפף שהיא שבעים ושיריים על שבעים ושיריים. שמואל אמר בשני שלישי אמה שנו. ולא שנייא [י] בין שבנה גדר ואח"כ נטע אחת עשרה גפנים בין שנטע אחת עשרה גפנים ואח"כ בנה גדר ואח"כ נפסקה האמצעית יש כאן ערים ויש כאן פיסקי

קשה לר"מ דהתם מה בין צרור עולם ומה בין צרור שעה הא איפכא שמעינן ליה מסבריה דמתני' דהכא: דבי ר' ינאי אמרי. דלא היא וא"צ להחליף דבריהם במתני' דכלים דהתם טעמא אחרינא איכא ונאו משום ביטול הקבר נגעו בה אלא דר"מ ס"ל לחלק בין צרור עולם שהוא חזק וצריך חיתוך בשכין להתירו לפיכך אמרינן שעתיד לקיימו ואין כאן נקב וטמאות אבל צרור שעה שאינו חזק ואינו צריך חתוך תלינן שיתיר בקל הוא ולפיכך הן טהורות ור' יוסי דהתם ס"ל דלכל הקשרים תולין אנו שיתירן לפי שהקשר מצוי להתיר הוא ולפיכך כולן טהורות:

הלכה ה מתני' פסקי ערים. מפרש לה לקמיה: שמנה אמות ועוד. כלומר ועוד דבר מועט נוסף על ח' אמות הוא שיעור הרחק בין פסק לפסק ומפרש בגמרא דהאי ועוד הוא טפח: ערים שחרב מאמצעו. בגמרא מפרש לה כגון שהיו שם אחד עשר גפנים נטועות בצד הגדר ונפסקה וחרבה גפן האמצעית ונשתיירו בו חמש גפנים מכאן וחמש גפנים מכאן: אם יש שמנה אמות. מלומלמות בין אלו חמש גפנים לבין האחרות שכנגדן לא יביא זרע לשם ואם יש ח' אמות ועוד נותנין לה כדי עבודתה ששה טפחי' לחמש גפנים שמכאן ושמכאן וזורע את המותר: גמ' לית הדא פליגא על ר' זעירא. הא דקתני כל מדות שאמרו חכמים בכרם אין בהן ועוד וכי לא פליגא הא על דא"ר זעירא לעיל בפ"ד הלכה ח' גבי הא דתנן הנוטע את כרמו על ח' אמות מותר להביא זרע לשם וקאמר ר"ז עלה דשמנה שאמרו חוץ ממקום הכרתין והן הגפנים וא"כ צריך יותר משמנה אמות מתחלת שורה זו מהכרם לסוף שורה זו שכנגדה שאין מקום הגפנים מן החשבון וקשיא עליה ממתני' דידן דקתני דכל מדות שבכרם הן מלומלמות: פתר לה. ר' זעירא להמתני' דפ"ד דהאי שמנה אמות דקתני התם לאו דוקא אלא שמנה אמות וכל שהוא: ולמה לא תניתה. בהדיא שם שמנה אמות וכל שהוא ומשני וכי לא תסבור לההיא דא"ר יוחנן דכל מקום שאמרו חכמים ועוד שיעורו הוא טפח והכן דמתני' דפ"ד ריבה ציבחר שאינו צריך לרבות יותר על שמנה כ"א מעט כדאמרינן כל שהוא לפום כן לא תניתה

התם בהדיא במתני' דלא תנינן אלא במקום דהאי ועוד יש בו איזה שיעור כדאמרן דעוד דכאן הוא טפח: למה לית אנן אמרין. כלומר דר' יונה מדייק ליסנא דמתני' דקתני כל מדות שאמרו חכמים בכרם אין בהן ועוד ומפני מה אין אנן אמרין סתם כל מדות שאמרו חכמים אין בהן ועוד דהיכא אשכחן דתני ועוד ודמיא לשיעורא דמתני': והתנינן. ופריך הש"ס על דיוקיה דר' יונה והא אנן תנן בפ"ז דמנחות הנזירות היתה באה שתי ידות כמנה שבתודה שהיו ג' עשרונים ושליש לכל מין של ג' מינים שבלחמי נזירות וג' מינים שבמנה שבתודה הן ט"ו קבין ירושלמיות כדאמר התם לעיל וכמלאו לחמי נזירות הן עשרה קבין ירושלמיות שהן שש עשרונות ועודיין והעוד שלהן שהן שני שלישי עשרון לפי שלכל מין ג' עשרון ושליש כדאמרן אלמא דתנינן ועוד במתני' בעלמא והלכך אילטריך למיתני הכא בכרם: תמן למידות. דברי ר' יונה הן וקאמר דלא דמיא להא דבמתני' דהתם במידות איירי והכא באמות איירינן ואכתי הוה מצי למיתני סתמא כל מדות דתנינן באמות אין בהן ועוד: והתנינן. לקמן בפ"ד דתרומות תרומה עולה בא' ומאה ר' יהושע אומר במאה ועוד ועוד זה אין לו שיעור ר' יוסי בן משולם אומר ועוד הוא קב למאה סאה שהוא שתות למדומע לסאה תרומה שנפלה שהסאה היא ששה קבין וא"כ לר' יוסי בן משולם לא מצי למיתני הכא סתמא והשיב ר' יונה דגם ההיא דתרומות לא דמיא למתני' דתמן למידות וכאן לאמות: והתנינן. בפרק שני דעירובין ר' יודה בן בבא אומר הגינה וכו' מטלטלין בתוכה ואם כן אשכחן באמות דתני לשיריים והשיב ר' יונה דהכתי לא דמיא למתני' דידן דהא אמר שמואל התם בשני שלישי אמה שנו לשיעור השיריים והאי ועוד דמתני' אינו אלא טפח כדאמרינן לעיל והוה מצי למיתני סתמא דכל מידות שאמרו אין בהן ועוד כהאי דפסקי ערים: ולא שנייא. מילתא באנפי נפשה היא ואמתני' קא מהדר דאין חילוק בין שבנה הגדר בתחלה ואח"כ נטע הי"א גפנים בצדו או איפכא ואח"כ נפסקה הגפן האמצעית: יש כאן ערים. כלומר בתחלה קודם שנפסקה האמצעית היה כאן דין ערים ויש כאן דין פסקי ערים לאחר שחרבה האמצעית

מסורת הש"ס

לעיל פ"ד ה"א

מ הות פ"ז מ"ג

תרומות פ"ד מ"ז

עירובין כג.

## מראה הפנים

שעלין והשריגין על הזרעים ומה שהוא תחת העלין והשריגין אסור ומקדש ועיקר הרבותא דמתני' ד"ף דמקום שלא באו העלין והשריגין לכי תילה לא יביא זרע לשם כדאמרן וזהו דעת הרמב"ם ז"ל בדין זה כמבואר בדבריו בפ"ו בהלכה י"א וי"ב ולמד ממסקנא דסוף פרקין: אלו הן פיסקי ערים וכו'. מליסנא דמתני' משמע שהי' כאן ערים מחרבה גפ יש והמתני' וא' שחרב היי' שנפסקה גפן האמצעית וכדמפרש בגמ' בהדיא שנטע לאחת עשרה גפנים וכו' כדפרישית דמתני' והו פי' הראב"ד ז"ל בהשגה בפ"ח בהלכה ה' וכך הוא משמעות פשטה דהמתני' השיג א"ל רמב"ם ז"ל דרך לאחת בפירושא דמתני' כמ"ש שם ונתחתי ברבה בדרכי בכל מקום לחזב ולעיין בכל היכולת כדי להעמיד דבריו בתיבורו וכאן לא מצאתי סמך ל בריו וכהוסגא פ"ד ה.כא הדין ממש כליבנא דמתני' ובפירוש המ"ש ס ף דבר קשה מאוד לבין דרכו בדין הזה כמו שהשיג הראב"ד עליו ואם בקושיא הא' במה שכתב זה מן הטעות הראשון שאין איסור הערים מצד כותל השני כמו שהשיג עליו לעיל שם זו לאו קושיא היא שכבר באתי ברים פרקין והכרחתי דגי' שלפניו ברים הסוגיא בהלכה ה' בענין זה והיא גי' הרמב"ם עיקרית היא מכמה ראיות והוכחות כאשר ימצא המעיין שם וכן קושיא הב' בהקשה הראב"ד דמה שכתב הוא לא נקרא פסקי ערים אלא שני ערישים הם ג"כ אינה קושיא כל כך די"ל שהרמב"ם היה מפרש דהיינו מה שאמרו בגמ' יש כאן ערים ויש כאן פסקי ערים ואף שפי' הזה היה קצת דחוק אכן מה שהקשה דזה לא נקרא ערים שחרב מאמצעו וכו' וקושיא זו היא העיקרית ובהשקפה ראשונה היא נראית דא"א לכוין זה לפי דרך הרמב"ם ולא עוד אלא שהוא נעלמו העתיק כן ערים שחרב מאמצעו וכו' וזה קשה מאוד להבין לפי מה שסיים שם והייתי רוצה להסב כוונת דבריו אל כוונה אחרת ממה שהבין הראב"ד לדעתו כאן וזה דמ"ש וחמש גפנים בצד הגדר השני מכנגדן וכו' לאו שאלו ה' גפנים לצד דרום הגדר ואלו החמש גפנים לצד צפון הגדר קאמר אלא דכל הגפנים היו בתחלה בצד אחד מהגדר וכשחרבה הגפן האמצעית נשתיירו בו ה' גפנים בצד הגדר מכאן למזרח וחמש גפנים בצד גדר השני מכנגדן היינו לצד מערב וזהו מכנגדן דקאמר ולפ"ז הן כולן מצד אחד בהאורך הגדר והיינו ממש כדקאמר בגמ' וכפי הנראה לכל הבא לפרש להמתני' ולהסוגיא ומ"ש ה"ז מרחיק מכל שורה ו"ט

וכו' היינו אם בא לזרוע במקום שחרב בין אלו החמש גפנים לבין האחרים שכנגדן כ"ד זה וקורא לכל החמש גפנים שורה אחת לפי שהלכו עכביו לשתים ומ"מ לאו ב' שורות ממש הן לענין שיהו נחשבות כרם דזה ודאי אינו דב' שורות זו כנגד זו בעינן לענין שיהא נקרא כרם וזה פשוט וכן הדין אם בא לזרוע כנגד הגפנים דמרחיק ו"ט בלבד וכן מצד הגדר מכיון שחרבה האמצעית ויש כאן שיעור ח' אמות ועד בין אלו ה' גפנים לבין אלו ה' גפנים שכנגדן וכצד אחד כדאמרן בטל דין ערים ולא נקרא כ"א פסקי ערים ובשמונה אמות מצומצמות לא יביא זרע לשם וג"כ כדאמרן ואם הביא לא קידש כדין פסקי ערים במתני' בפרק דלקמן ומ"ש ואם אין שם גדר וכו' פשוט הוא כדאמרינן הכא בהסוגיא שאם חרב הגדר וכו' ואם חזר ובנה וכו' וכמבואר בפנים ובזה יובנו דבריו בדין הזה כן נלע"ד ומוטב הוא לכוין דבריו כמו שאמרנו מלהניח דבריו כמקשה בלי שום טעם ובלתי סמך מאיזה מקום לפי הבנת הר' ב"ד בדבריו:

ערים שהוא יוצא מן הכותל מתוך הקרן וכלה. הר"ב פי' שהיו חמש גפנים נטועות בצד הגדר ואין מחזיקות כל הגדר אלא ג' בראש הקרן מזה ושתים בראש הקרן השני מזה ובאמצע הכותל אין שם גפנים אלא בשתי זויות הכותל עומדות נותנין לו עבודתו ששה טפחים וכו' ואחריו נמשך הר"ב בפירושו. וקשה מאוד על הפי' הזה דהרי זה ערים ממש הוא שכל החמש גפנים מיהת עומדות בצד הכותל הן ומה בכך שאין גפנים באמצע הכותל והיכן במצינו זה שיהיו הגפנים מסודרין בהא לא נטיעתן בהרחק שוה זה מזה ואנן סתמא תנן ברים פרקין איזהו ערים הנוטע חמש גפנים בצד הגדר וכו' וא"כ עבודתו ארבע אמות ודוקא בחרבה גפן האמצעית אמרינן בהלכה דלעיל דזהו נקרא פסקי ערים ולא ערים אבל אין שום רמז לדין ערים שהנטיעה בתחילתו תהיה מסודרת בהרחק השוה והראב"ד בהשגה בפ"ח בהלכה ט' שכתב הרמב"ם לדין המשנה וכפי שהבאתי פירושו בפנים וכתב על זה איני מסכים נמו כפי' המשנה ופי' הראב"ד הוא בעדיות פ"ב שהוא בענין אחר מפי' הר"ש שכתב שם כגון שהיא: לאחת מן הגפנים נטועה עם הקרן והשאר יוצאות חוץ לקרן נותנין לו עבודתו וזורע את המותר לפי שאין נחשב לערים הואיל ואין כלם וכו' ולפירושו וכלה דקאמר היינו שכלה הערים שאין כולו כנגד הכותל או וכלה אכותל קאי והיינו כך וכמו

שנויי נוסחאות (סוכ"ג) ולא בכי"ר דלא (סוכ"ד) ריבה ציבחר בכי"ר רבא פרא ציבחר.

## פירוש מהרא"פ

הגפן מודלה עליו חשיב כפני עצמו ולא הוה כגפן ומותר להביא זרע לשם: יחזירנו למקום שהיה תחילה וזורע המותר: עזיז שם מקום: אמר לו מותר באין אדם מבטל תאינתו מפני גפנו: בית המגניא שם מקום: סדן כל ביקמה בורם של אילן בקמה והוא אילן תאנה הגדל ביערים ומתכין מתנו קורות נבנין: תחת קורה זו אסור והשאר מותר באני רואה כל קורה וקורה כאילן בפני עצמו: הכל אילן סרק דסבר ר"מ כל שאר אילנות אדם מבטל אצל גפנו ור' יוסי סבר דכל מין שבגילן ליטע מתנו שדות בלימות חשובים הן ואין אדם מבטלן מפני גפנו: גמרא: מג' ועד ד' היא מהגניא אם מותר האפיפרות פחות מג' כרותב מן הזמורות ה"ל כשתום ולא יביא ז"ע תחת המותר: מג' ועד ד' מטלים מרחיק עד שיהיה ד' טפחים בינו ובין הזמורות ואי איכא ד' טפחים נחת הוא לה למותר כן יהא לבצמ כות נחת וכיות ומותר לזרוע ולא יביא כמיך למותר והא דאמרינן בפ' המבריך למותר אפיפירות ו"ט היינו באוכך וכי הא סוגיא איתא נמי לעיל בפ' ה': עד היכן אסור לזרוע תחת המותר של אפיפיור: עד ד"א גרסי' וכן היא גי' הר"ש ז"ל ואפשר לומר דלפי גירסת הש"ס דגרס עד ... עד שם אמות קיימה על המותר מן ו"ט [פי' הא דאמר לקמן מותר אפיפירות ו' י"ל היינו באם הזמורות פחותים מו"ט שאז אמרינן דמקדש ו' טפחים כדי עבודת הגפן מכח הגפן עצמו ו[illegible] ... אסור למר עד ד"א וגמר עד ו' טפחים אבל אם הזמורות יותר מו' טפחים בלא"ה מקדש מכח התחת הגפן והמותר אסור ג"כ למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ובפ' המבריך פירשהי כפי הר"ש [illegible] הלכה עיקר]: ה"ג עד ו"ט אבל מן ו"ט והילך מותר לזרוע והא דתנן בפרק המבריך מותר מתול [illegible] ... מותר מתול מותר אפיפירות ומפרש בש"ס שם מותר מתול ד"א מותר אפיפירות ו"ט ע"כ ההי מותר אפי[illegible] ... מתפרש כמו מותר מתול ד"א דהתם פי' מד"א והילך הוא דאסור ואינו מקדש ומותר אפיפיור מו"ט אינו אסור וכדאמרינן הכא וכבר הקשה שם נמי הר"ש ז"ל דלהר"ם דהכא משמע דו"[illegible]

## עמודי ירושלים תנינא

והתנינן עשרת קבין ירושלמים כו' ע' תפא"י כאן שהניח בצ"ע על התום' פסחים (מ"ח ב') דגרסו שם חמשת רבעים קמח ועוד הייבין בחלה דא"כ מה"ע לא הקשו בירושלמי [illegible] מזה ע"כ הכריח דעיקר הגירסא כרש"י דלא גרס ועוד ואני תמה ע"ז דמה הועיל בזה [illegible] יגרום כאן ועוד הא בעדיות (פ"א מ"ב) איתא במשנה ר' יוסי אומר ה' פטורין ה' ו[illegible] ושם בודאי איתא ועוד וכמ"ש רש"י שבת (ט"ו א') וא"כ מדוע לא הקשו בירושלמי [illegible] נ"ל דהירושלמי לא מקשה רק מהא דהלכה כן דאם אין הלכתא כן לא קשיא על המ[illegible] לא אמרה רק אותן שהלכה כן וע"כ הקשו מפ"ז דמנחות דהוא סתם משנה בלא [illegible] מהא דתרומות (פ"ד מ"ז) מר"י בן משולם משום דהירושלמי אזיל לשיטתו דהלכה כמו[illegible] בהא דהלכה ס"ל דהלכה כחכמים דה' חייבין בלא ועוד ע"כ לא הקשו מזה [illegible]

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

ב
א מיי' פ"ח מכלאים ה"ו טוש"ע יו"ד סי' רצו סעי' ס

פיסקי ערים. חרב הגדר אין כאן ערים ולא פיסקי ערים. רבי אבודמי אחוה דרבי יוסי בעי חזר [א] ובנייה את אמר חזר ערים למקומו ודכוותה חזרו פיסקי ערים למקומן. רבי יוסי בשם רבי יוחנן מעשה ששרף רבי יוחנן בן נורי בנגניגר. מה שרף פיסקי ערים שרף. ר' חייא בשם ר' יוחנן מעשה ששרף ריב"נ בנגניגר. מה שרף בין ערים לגדר שרף. אמר רבי יוסי קשייתה קומי רבי יעקב בר אחא ניחא פיסקי ערים שרף דברי חכמים חלוקין עליו. בין ערים לגדר שרף דברי חכמים חלוקין עליו. ולא שמיע דאמר רבי יעקב בר אחא איתפלגון רבי יוחנן ור"ש בן לקיש ערים עצמו מהו רבי יוחנן אמר אסור ומקדש ר"ש בן לקיש אמר אסור ואינו מקדש. והוא שיהא בקרן זוית ארבעה טפחים כדי מקום. תנינן הכא דר' יוסי ותנינתה *תמן. אילו תנינתה הכא ולא תנינתה תמן הוינן אמרין הכא על ידי שהיא הלכת ערים את אמר אסור תמן על ידי שאינו הלכת ערים את אמר מותר. הוי צורכה מתני תמן. או אלו תנינתה תמן ולא תנינתה הכא הוינן אמרין תמן על ידי שהוא מגופף מארבע רוחותיו את אמר אסור הכא על ידי שאינו מגופף מארבע רוחותיו את אמר מותר. הוי צורכא מתניא הכא וצורכא מתניא תמן. תמן אמר את רואה כילו שפוד של מתכת תחוב בו. שמעון בר בא בשם רבי יוחנן עד מקום שהוא נקמן. רבי חמא בר עוקבא

לעיל פ"ה מ"ד.

האמצעית : חרב הגדר. הא"כ בין בערים בין בפסקי הערים בטל הכל ואין כאן דין ערים. כלומר אף אם כל הגפנים קיימות הן לפי שאין דין ערים בלא גדר שבצדו ולא פסקי ערים בשחרבה האמצעית א"כ על אותן חמש גפנים שמכאן ומכאן קאמר דאע"ג דדין ערים בחמש גפנים הוא מ"מ כאן כבר נפסקה האמצעית וכשאין שם גדר אין כאן לא ערים ולא פסקי ערים : חזר ובנייה. אם חזר ובנה להגדר מהו ופשיט ליה סתמא דהש"ס דאת אמר חזר ערים למקומו ודכוותה נמי דחזרו פסקי ערים למקומן לדינם כמו שהיו קודם שחרב הגדר ויש לפרש נמי דהכל דברי ר' אבודמי הן דבעי אם חרב הגדר וחזר ובנאו כמו דאת אמר בערים דפשיטא הוא דחזר למקומו שהרי הערים עצמו לא נשתנה מכמות שהיה אם דכוותה אמרינן גם בפסקי ערים כן משום דאיכא למימר שבתחלה כשהיה הגדר שלם היו גם כל הגפנים קיימין ובשחרבה האמצעית ואח"כ חרב גם הגדר אע"פ שחזר ובנאו אין דין פסקי ערים חוזר למקומו והיינו הך דאף לפי זה בעיא דלא איפשטא היא וספק איסורא לחומרא : בנגניגר. שם מקום ופליגי ר' יוסי ור' חייא אליבא דר' יוחנן במה היה המעשה ששרף ריב"נ דמר קאמר דכך א"ר יוחנן דמה שרף פסקי ערים שרף בפסקי ערים היה המעשה שלא היה שם כשיעור והביאו הזרע לשם ושרף את הכל דס"ל אף בדיעבד אוסר ומקדש ומר קאמר דכך היה אומר ר' יוחנן שבערים ממש היה המעשה : א"ר יוסי. הקשיתי לפני ר' יעקב בר אחא על הא דר' חייא בשם ר"י דבשלמא לדידי ששמעתי דבפסקי ערים ניחא הא דקאמר מעשה בר' יוחנן בן נורי ששרף כלומר הוא החמיר בזה ושרף ודברי חכמים חלוקין עליו שאין דין פסקי ערים אלא לכתחילה שלא יביא זרע לשם אם אין כאן שיעור ההרחק דתנינן אבל אם הביא לא קידש כדתנן בפרק דלקמן דקחשיב פסקי ערים מהאוסרין ולא מקדשין אלא לדברי ר' חייא דקאמר בערים עצמו היה המעשה שזרעו בין הערים להגדר קשיא הא דקאמר ששרף ריב"נ וכי דברי חכמים חלוקין עליו בתמיה הא לכ"ע הערים מקדש בשאין שם כדי שיעור ההרחק ומכ"ש אם היה המעשה שזרעו בין הערים להגדר דחכמים מחמירין טפי בכה"ג מדר"י בן נורי כדתנן ברים פרקין : ולא שמיע. ומתמה הש"ס על ר' יוסי דקאמר בפשיטות דאין חולק בערים עצמו לענין דיעבד וכי לא שמיע ליה להא דר' יעקב דקאמר דפליגי ר"י ור"ל בערים עצמו מהו אם הוא אוסר ומקדש דר"י הוא דס"ל דאוסר ומקדש ור"ל פליג וס"ל דאסור לכתחילה ואינו מקדש בדיעבד ואי אשכחן פלוגתא דאמוראי בערים עצמו איכא למימר דג"כ פלוגתא דתנאי היא ולפיכך קאמר מעשה ששרף ר' יוחנן בן נורי :

**הלכה ו מתני'** ערים שהוא יוצא מן הכותל מתוך הקרן. כגון שיש כאן שני כתלים זה כנגד זה וסמוכין זה לזה והגפנים נטועין בהקרן זוית ביניהן והערים שהוא מה שמודלה על הכותל יוצא עם הכותל שמכאן ומכאן מתוך הקרן : וכלה. והערים הוא כלה שאין מן הקרן ולהלן ערים : נותנין לו עבודתו. מעיקרי הגפנים כשיעור ההרחק וזורע במקום הכלה שאין שם ערים ואע"פ שהזרע הוא בין הכתלים וביניהן הוא הערים מותר לזרוע בין הכתלים הואיל והרחיק כשיעור : ר' יוסי אומר אם אין שם ד"א. בין הכתלים לא יביא זרע לשם ולטעמיה הוא דאזיל דס"ל ה"נ בגפן שהיא נטועה בגת ונקע לעיל בפ"ה בהל"ד ובגמ' עביד צריכותא אליביה ואין הלכ' כר' יוסי : **גמ'** והוא שיהא בקרן זוית. שאם מתחיל הערים ד"ט כדי מקום חשוב והלכך אצטריך לאשמעינן דאעפ"כ זורעין במקום שכלה הערים אם הרחיק מהגפנים שבקרן זוית כשיעור : תנינן הכא. במתני' להא דר' יוסי ותנינתה נמי תמן לעיל בפ"ה בגפן שהיא נטועה בגת ובנקע דקא"ר יוסי אם אין שם ד"א לא יביא זרע לשם וקאמר הש"ס דצריכא לאשמעינן אליבא דר' יוסי בתרתי הני דיני : אילו תנינתה. אילו אשמעינן הכא ולא התם הייתי אומרים דוקא הכא הוא דמחמיר ר' יוסי משום דאיכא יש כאן הלכות ערים שהוא ה' גפנים אבל התם דע"י שאינו הלכות ערים שאין נטוע בגת אלא גפן יחידית את אומר דמודה ר' יוסי דמותר כשמרחיק שיעור עבודת הגפן ואפי' אין בגת ד"א הוי צריכה מתני' נמי תמן : או אלו תנינתה תמן ולא הכא. ה"א דהתם מחמיר ר' יוסי מפני שהגת או הנקע הוא מגופף מד' רוחותיו והלכך אומר אסור כשאין שם ד"א שנראה מעורבב הגפן עם הזרעי' אבל הכא על ידי שאין הערים מגופף מד' רוחותיו שהרי אין כאן כ"א שני כתלים בלבד מודה ר' יוסי דמותר אפי' אין ד"א ביניהם הוי צריכא לאשמעינן דיניה דר' יוסי הכא והתם:

**הלכה ז מתני'** הקנים היוצאין מן הערים. שבולטין לחוץ ולא הניחם להיות העלין והשריגין מתפשטין עליהן אלא מפני שחס עליהן לפסקן כדי שלא ישחית האפיפירות : כנגדן מותר. מותר לזרוע תחתיהן כנגדן לפי שאינן נחשבין מן האפיפירות : עשאן. אבל אם הניחם כדי שיהלך עליהם החדש מן השריגין והעלין שיוסיפו ויתגדלו אסור לזרוע תחתיהן דהרי הן מן האפיפירות : הפרח היוצא מן הערים. מלשון הפרחה הגפן כלומר מה שבולט מן פרחי הגפן לחוץ מן הערים : רואין אותו כאלו מטוטלת תלויה בו. מטוטלת הוא כמו המשקולת שהבונים מורידין אותו על פני החומה לראות אם היא ישרה ומשערין כאן ג"כ כאלו המשקולת תלויה בו עד הארץ ואסור כנגדו לזרוע שם : וכן הדין בדלית. גפן יחידית המודלית ע"ג כלונסות ויוצא הפרח חוץ לשמונה טפחים אסור לזרוע כנגדו : המותח זמורה מאילן לאילן תחתיה אסור. אבל בהצדדין מכאן ומכאן מותר לזרוע : ספקה בחבל או בגמי. שלא היתה הזמורה ארוכה שתגיע מאילן לאילן וקשר חבל או גמי בראשה כדי להאריך ויספיק לקשרו באילן : תחת הסיפוק. היוצא מן הזמורה מותר לזרוע אבל אם עשה הסיפוק כדי שיהלך עליו החדש מן השריגין והעלין הרי הוא כאפיפירות ואסור לזרוע תחתיו :

**גמ'** תמן אמר. בבבל אמרי על הא דקנים היוצאים מן הערים דטעמא דמותר לפי שאת רואה כאילו שפוד של מתכות תחוב בו בהערים להחזיקו וה"נ אם בשביל שחס לפסקו כדי שלא יתקלקלו האפיפירות של הערים מותר : עד מקום שהוא נקמן. כמו נקמז ודוגמתו בפ' בתרא דעירובין גבי נגר הנגרר נקמז מהו כלומר שיוצא מן החור ונתחב בארץ וה"ה הכא עד מקום שנתחב וכלו' עד מקום שנוכל לתלות שאינו עשוי אלא כשפוד של מתכת התחוב בו להחזיקו ולאפוקי

## מראה הפנים

וכמו שהבאתי דבריו לעיל בהלכה א' וע"ש ד"ה הוון בעי מימר ולפי' זה מתורצת הקושיא דלעיל אבל אכתי קשה דמאי קמ"ל פשיטא דלאו ערים הוא אם אין שם כ"א גפן אחת נטועה עם הקרן ודוחק לומר דמשום דר' יוסי קתני לה ועוד דמאי האי דקאמר בגמ' בצריכותא אליבא דר' יוסי תמן ע"י שהוא מגופף מד' רוחותיו הכא ע"י שאינו מגופף מד' רוחותיו וכו' משמע דמיהת מגופף הוא אלא שאינו מד' רוחותיו כמו בגת ובנקע ולפירושו אין כאן מגופף כלל. סוף דבר אחרי ראותי אין לפרש דין זה כ"א כפי' הרמב"ם כפי אשר ביאר שם והבאתי בפנים דהשתא ניחא הכל דהרבותא היא שאע"פ שהזרע בין הכתלים הוא אין חוששין מאחר שהוא במקום שכלה הערים ומרחיק ו"ט מעיקרי הגפנים וזורע במקום הכלה וניחא נמי בהא דקאמר בגמרא הכא ע"י שאינו מגופף מד' רוחותיו דאין כאן מגופף כ"א בשתי הרוחות והשאר מבואר הכל בפנים :

**ערים** עצמו מהו וכו'. וכבר כתבתי לעיל בהלכה ב' גבי דין ערים היוצא מן המדרגה : דעת הרמב"ם שאוסר ומקדש אם עומד בארץ וגו' דהוי כערים ממש שדינו דאוסר ומקדש כר' יוחנן דהכא וזה שלא כדעת הר"ש ונמשך אחריו הר"ב וע"ש בד"ה ה"ז אוסר ד"א בשדה : **והוא** שיהא בקרן זוית ארבעה טפחים כדי מקום. הראב"ד בעדיות שם פי' דאדברי ר' יוסי קאי כי אז נמשך כל הערים אחר הכותל בההילא הערים וכפי פירושו להמתני' שהבאתי בדיבור דלעיל ויש לפרש דארישא קאי ולפי' הרמב"ם להמתני' וכמבואר בפנים אלא מדסתם דבריו בזה ולא הצריך שיהא בקרן זוית ד"ט נראה דג"כ פירש להא דאדברי ר' יוסי קאי וכפי פירושו שהגפנים הנטועים בזוית בין הכתלים יהיו במקום ד"ט אליבא דר' יוסי ולפיכך לא הביא לזה :

**תמן** אמר את רואה כאלו שפוד של מתכת תחוב בו. מסתימ' דברי הרמב"ם ז"ל בדין הזה שהביא למשנתנו בפ"ו בהל' י"ד משמע שפסק כדאמרי תמן דאפי' הקנים ארוכין הרבה כל שאינו אלא לפי שחס עליהן לפוסקן מותר לזרוע תחתיהן וא"כ יש לפרש

שנויי נוסחאות (סו"ז) בנגניגר בכי"ר בנגנינר

## פירוש מהרא"פ

אפיפירות עד ד"א סמיך נמקלת המודנס וחס לא יתכן כלל ביאת דין זה המותר כדין ד"א של מחול כל זה פי' הר"ש שם : **היה** שם שתי פיפירות מותר בין פיפור לפיפור : **ותני** ופליג מלינו בברייתא דלדידיה משמע לעולם מותר אבל להברייתא אמרינן אם היה דרכו של בעה"ב זה לפקוע לעבות ... ולעבר בין קורה פיפיר זה לבין קורה של פיפיר כאחר אסור [נ"א שדרכו של אפיפור להתפשט ... מפיפור לפיפור]: **ותני** כן ה"ג בתוספתא אמר רשב"א אם היה מפליע בין קורה לקורה כאילן ... וקאי אהא דאמר תחת הקורה הזה אסור והשאר מותר ועלה קאמר אם דרכו להפליע בין קורה לקורה ה"ל כאילן אחד הואיל ועשה פילולים ביניהם מפליע לבון מה אילה זו קרניה מפליגות אף זה מפליע לכאן ולכאן : **על** גבי גפנו בשביל גפנו : **תמן** תנינן בפרק ד"ו דכלים כל חמתות ... שניקבו וחזר וקבען טהורות שעתיד להתיר חוץ משל ערביים שאין קבען נוח להתיר : **צרור** ... כעשוי לפי שעה ועומד להתיר : **צרור** עולם קשר העשוי להתקיים לעולם : **אית** תניי ... פי' הר"ש ז"ל מחליף לצרור עולם טהורות ולצרור שעה טמאות : **כמתניתין** כלומר כמו שהיא ... משנה דכלים ולא כתנא דברייתא דמחליף : **סימנא** דכלים כלאים כמו גבי כלאים דתנן אילן ... אדם מבטלו ע"ג (תאינה) [גפנו] לכך אסור והאי תאינה אין אדם מבטלו ומותר כך צרור עולם ... מבטלו ואין הקשר עשוי להתיר וטמא וצרור שעה דאין מבטלו ועשוי להתיר וטהור ולפי סימן זה ... העיקר כמתני' ולא כתנא דברייתא דמחליף : **דלכן** א"ל"כ: **מה** בין ט' מה טעם יש ... ביניהם אם אין שעם בהוא מבטל הנטעה למות להיות כן נטוע: (ע"כ לדף ל'): **צריך** חיתוך

א"א להתיר אם לא ע"י חיתוך הכלועה שקשר בה לפי שהוא נקשר בחוזק עד שא"א להתירו ואין הטעם שהוא מבטל הכלועה לתמת כמו גבי כלאים : **מתני** : פסקי ערים מפרש לה ואזיל : **ח"א** ועוד מוסיף על מ"א עוד דבר מה והיא טפח : **שחרב** מאמצעו כגון שנטע י"א גפנים בצד הגדר וחרב גפן אמצעי ונעשו שני עריסים שאין ערים בלא ה' גפנים : **נותנים** לו כדי עבודתו ד"א וזורע המותר היינו שאי טפח : **ערים** היוצא מן הכותל מתוך הקרן וכלה כגון ה' גפנים הנטועות בצד הגדר ואין מחזיקים את כל אורך הגדר א"א ג' בראש הקרן מזה על צד עביו ורוחבו של גדר ושתים בקרן השני ובאמצע אורך הכותל אין שם גפנים אלא בשני זויות הכותל עומדים : **נותנים** לו עבודתו ו"ט מכאן ו"ט מכאן וזורע שאר אורך משך הכותל ואע"פ שאין כל אורך הכותל ד"א אינן מצטרפים לכרם : **ור"י** אומר כו' פירשתי לעיל : **היוצאים** מן הערים שבולטים חוץ לערים וחס עליהן לפוסקן ולאותכן ולא מפני שרוצה להדלות ג"כ גפנים עליהן אלא שהוא חס עליהן לאותכן : **כנגדן** למטה מותר לזרוע לפי שאינן חשובים כאלו הן מאפיפירות : **כדי** שילך החדש עליהן שידלה ג"כ על גבן שריגים של גפן כשיגדלו אסור דה"ע כמו אפיפירות : **הפרח** היוצא מלשון הפרחת הגפן כלומר מה שגדל מן הגפן יוצא ובולט חוץ לערים : **מטוטלת** הוא הברזל שהבונים מורידים בחבל למטה על פני החומה לראות בו הבנין אם החומה ישרה וכן משערינן אם הזרעים מכוונים תחת הפרח ומיירי שגדל הגפן ויצא הפרח חוץ מעבודתו דאלו בתוך עבודתו בלא פרח אסור : **וכן** בדלית וכן משערינן בגפן יחידית המודלת על גבי כלונסאות שאינם ערים אם פרחה יוצא חוץ לו"ע : **תחתיה** תחת הזמורה אסור אבל מן הצדדים מותר : **ספקה** כגון בהזמורה

עוקבא בשם רבי יוסי בן חנינא תחת האשכולות אסור ומקדש. תחת העלין לא. אמר רבי יוסי אפילו תחת העלין אסור ומקדש:

# הדרן עלך איזהו ערים

*) **המבריך** א *את הגפן בארץ אם אין עפר עליה גבה שלשה טפחים לא יביא זרע עליה אפילו הבריכה בדלעת או בסילון. הבריכה בסלע אף על פי שאין עפר על גבה אלא שלש אצבעות מותר להביא זרע עליה. *הארכובה שבגפן ב אין *מודדין אלא מעיקר השני:

**גמ'** לא יביא זרע עליה ג הא מן *הצד מותר. מה נן קיימין אי משום זרעים באילן ה*למה לי גפן אפילו שאר כל האילן. אי משום עבודה ניתני ששה. אלא כר' עקיבה דרבי עקיבה אמר שלשה. אין כרבי עקיבה אפילו מן הצד ניתני שלשה. רבי ירמיה בשם רבי חייה בר אבא משום זרעים על גבי הגפן. תמן *תנינן ד מרחיקין את הזרעים ואת המחרישה ואת מי רגלים מן הכותל שלשה טפחים. רבי ירמיה אמר רבי חמא בר עוקבא מקשי תמן את אמר אין השרשין מהלכין מן הצד והכא את אמר השרשין מהלכין מן הצד. אמר רבי יוסי כאן וכאן אין השרשין מהלכין מן הצד. אלא שהן עושין עפר תחוח והן מלקין ארעיתו של כותל. תדע לך שהוא כן דתנינן תמן מי רגלים ומי רגלים מהלכין מן הצד. התיב רבי יוסי בי רבי בון והתנינן מחרישה אית לך מימר מחרישה מהלכת

## פני משה

ולאפוקי אם הקני' ארוכין הרבה שאז יכול לפסקן ולא יתקלקלו האפיפירות: תחת האשכולות. של הפרת היולא אסור ומקדש אבל תחת העלין לא ורבי יוסי קאמר אפי' תחת העלין אסו' ומקדש:

הדרן עלך איזהו ערים

**הלכה א מתני'** המבריך את הגפן בארץ. הברכה היא שלוקחין זמורה אחת מהגפן וטומנין אותה תחת הארץ ומוציאין את ראשה מצד האחר ונעשית גפן או שמבריכין את הגפן בעצמו כדי שיתגדל ויתעבה ביותר ובהכי איירי המתני' כדמוכח בגמ': אם אין עפר על גבה ג"ט לא יביא זרע עליה. אבל מן הצדדין מותר כדקאמר בגמ' משום דזרעים לצדדי לא משתרשי: אפי' הבריכה בדלעת. וכגון בדלעת יבשה דליכא משום הרכבת הגפן בדלעת או בסילון של חרס צריך שיהיה עפר על גבה ג"ט משום דשרשי הזרע נוקבין ומפלשין עד הגפן כשאין עליה עפר ג"ט: הבריכה בסלע. בקרקע קשה אע"פ שאין עפר עליה אלא ג' אצבעות מותר להביא זרע עליה דבסלע קשה אין השרשי זרעים מתפלשים בו כ"כ וכל הא דאמרן דוקא בשאין עיקר הגפן נראה וכגון שהבריך את הגפן עצמו בארץ אבל אם עיקר הגפן נראה צריך להרחיק ו"ט לכל רוח כמו שמרחיקין מכל גפן יחידית שלא הוברכה והכי אמרינן בגמ': הארכובה שבגפן. כגון גפן שעלה העץ שלה מעט מן הארץ ואחר כך נעקם ונכפף על הארץ וחזר ועלה ונזקף כמו ארכובה כשמודדין מן הגפן ששה טפחים או ד"א כשהוא בכרם אין מודדין אלא מעיקר השני וזהו מסוף הארכוב' ולא מסוף עיקר הראשון ואין חילוק בזה בין עיקר הראשון נראה או לא דלעולם המדידה מסוף הארכובה היא: **גמ'** לא יביא זרע עליה. דוקא אמרו הא מן הצד מותר וכשאין עיקר הגפן נראה כדפרישית במתני' והכי מסיק לקמן: מה אנן קיימין. להמתני' אי משום זרעים באילן דהוי כלאים והיינו בהרכבה כדתנן בפ"ק אין מביאין אילן בירק ולא ירק באילן ואי בהכי מיירי ולפיכך הצריכו ג"ט עפר על גבה קשיא למה לי גפן הא אפילו שאר כל האילן הוי כלאים בזרעים בהרכבה: אי משום עבודה. כלומר ואי דמיירי בזרעים ממש ולא בהרכבת ירק דהשתא אין איסור בשאר כל האילן כדאמרינן שם דמותר לערבב זרעים בזרעי אילנות ולזורען ביחד דאין לך איסור כלאים בשאר אילנות אלא הרכבה בלבד אבל עם הגפן יש בו איסור כלאי הכרם בכל מיני ירקות או תבואה שאסור לזרוע בצלו עד שירחיק כדי עבודה והלכך בגפן דוקא הוא דקתני הכי קשיא ניתני ששה דהא עבודת גפן יחידית ו"ט הוא דהוית ואמאי מהני הכא ג"ט עפר דקס"ד השתא דהאי אמרינן משום עבודה אין לחלק בין אם הגפן טמונה בארץ או לא דלעולם צריך ו"ט: אלא כר"ע. דאמר בריש פרק דלעיל דעבודת גפן יחידית ג"ט: אין כר"ע. כלומר דפריך דא"כ כר"ע מוקמית לה כהי דג"ט ניחא אכתי הא קשיא דאפי' דמן הצד ניתני שלשה ומאי שנא על גבה דקתני: ר' ירמיה וכו'. כלומר דמשני דלעולם כרבנן מיתוקמא המתני' והא דקשיא לך ניתני ששה היינו טעמא דהכא משום זרעים ע"ג גפן הוא וכלומר דלאו משום הרחקה כדי עבודה אתינן עלה משום דהב"ע שאין עיקר הגפן נראה כלל דטמון בארץ הוא ואין כאן אלא משום זרעים ע"ג גפן בלבד והלכך ע"ג הוא דצריך ג"ט שלא יהו נוקבין הזרעים בגפן והוי כלאים בכרם וכשיש עפר על גבה ג"ט סגי דאין השרשים נוקבין טפי מהכי אבל מן הצד א"צ הרחק כלל מכיון דאין עיקר הגפן נראה וזרעים לצדדי לא משתרשי ובהכי מיתוקמא שפיר לטעמא דמתני' והכי מסיק לה לקמן בהדיא והאי בשאין הראשון נראית וכו' ואריפא דמתני' קאי כדבעינן למימר לקמן: תמן תנינן. בפ"ב דב"ב מרחיקין את הזרעים כדמפרש טעמא לקמן מפני שמחלידין את הקרקע ומעלין עפר תיחוח ומקלקלין יסודו של כותל: רבי חמא בר עוקבא מקשי תמן את אמר וכו'. כלומר במתני' דידן דקתני על גבה אבל מן הצד מותר אלמא אין שרשי הזרעים מהלכין מן הצד והכא בנזקין את אמר מרחיקין ש"מ דהשרשים מהלכין מן הצד: א"ר יוסי. דלא היא דלעולם אין השרשין הולכין מן הצד אלא שהן עושין עפר תיחוח והן מלקין ארעיתו של כותל חבירו ולהכי תנינן התם מרחיקין: תדע לך שהוא כן. להאי טעמא דהא תנינן תמן מי רגלים וכי מי רגלים מהלכין מן הצד הלא נבלעין במקומן הן אלא משום שהן עושין עפר תיחוח במקומן וע"י כך הולך ומתקלקל יסודו של כותל: התיב ר' יוסי בר בון. כלומר דר' יוסי בר בון התיב ג"כ לסיועי לשינויא דר' יוסי דהא תנינן התם מרחיקין את המחרישה וכי אית לך מחרישה מהלכת מן הצד בתמיה אלא טעמא משום

## מראה הפנים

לפרש דהא דקאמר ר' יוחנן עד מקום שהוא נקמן ל'. השתא הוא ואערים קאי וכלומר אם הוא ניכר שבשביל כך אינו פוסק הקנים כדי שלא יתקלקל ה"רים ועד מקום שנוכל לתלות כן ולאפוקי אם הן ארוכין הרבה דאז אפילו יפסוק ויקצוץ מהן לא יתקלקלו האפיפירות שהערים בהן ולפי זה היינו דכתב שם ותם עליהן לפוסקן כדי שלא יבהית האפיפירות ור"ל עד המקום שנוכל לתלות שאינו פוסקן בשביל כך ופסק כר' יוחנן:

**אפילו** תחת העלין אסור ומקדש. וכ"פ הרמב"ם בפ"ו בהל' י"ח דאע"פ שהזרע רחוק מעיקר הגפן כמה אמות כל שהוא תחת הדליות והעלין שיונאין מן הגפן ה"ז קידש וטעמו דלא פסק כר' יוסי בן חנינא משום דליסנא דמתני' מסייעא ליה לר' יוסי דקתני הפרח וכו' כנגדו אסור והעלין ג"כ בכלל הפרה הן ועיין לעיל בהלכה ג' בד"ה משלשם ועד ארבעה מה שבארתי מענין זה בס"ד: סליק פרקא בס"ד

**המבריך** את הגפן בארץ. בענין זה צריך לדעת כי יש שתי מיני הברכה הא' שמטמין את הגפן עצמו בארץ ומוציא את ראשה מצד השני וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה והיא טמונה בארץ ובחיבורו בפ"ו בהלכה ז' כתב סתם המבריך את הגפן בארץ וכו' מפני שסתם הברכה כך היא ובהכי איירי המתני' כדמסיק בגמ' ומפני שיש עוד מין הברכה שנוטל זמורה אחת מן הגפן ומטמינה בארץ ומוציא ראשה מצד השני כדפירש"י ז"ל בפ"ק דר"ה ובכמה דוכתי אלא דלא איירי כאן בענין הברכה כזו דא"ה היה צריך להרחיק ו"ט מכל רוח כדפריך בגמרא ו"יתני ששה ומסיק ר' ירמיה דהכא לאו טעמא משום עבודה היא אלא משום זרעים ע"ג הגפן בלחוד וכמבואר הכל בפנים וכדמסיק בסוף הסוגיא והאי בשאין הראשון נראית וכו' ועל כרחך דאריפא דמתני' אדין הברכה קאי דהא מייתי עלה ראיה מדתנינן במתני' שאחר זו המבריך ג' גפנים וכו' ואי לסיפא קאי אדין ארכובה וכו' מאי ראיה מהמבריך דמתני' דבתרה ועוד דאי לסיפא קאי מאי האי דקאמר אבל אם היה הראשון נראה נותן ששה טפחים לכאן וששה טפחים לכאן והרי על כרחך דאי אסיפא קאי א"כ האי וששה טפחים לכאן על הרחק מן הארכובה הוא דקאמר ואם אין המדידה אלא מעיקר הראשון הוא"ל והוא נראה אמאי צריך ליתן ו"ט מן הארכובה הלא היא בטילה להעיקר הראשון ומהוד כל זה שנתבאר ומבואר הסוגיא כבארתי בפנים ומוכרח הוא כמבואר להמעיין יתבאר לך במה שפי' הר"ב ואחריו נמשך הר"ב בריסא דמתני' דעוברת הברכה חוץ לששה טפחים וכו' ודאי הדין כן אם לא היה מבריך אלא זמורה מן הגפן והגפן בעצמו עומד במקומו דפשיטא דהיה צריך להרחיק ו"ט מכל רוח כדין גפן יחידית אלא דלא איירי הכא אלא בהברכה דבכה"ג כ"א במבריך הגפן עצמו בארץ כמוכרח כל זה ממסקנת הסוגיא וכן במה שפי' בסיפא דמתני' בארכובה והני מילי כשאין העיקר הראשון נראה וכו' והן דברי הר"ש שרצה לפרש דהא דקאמר בסוף הסוגיא והאי בשאין הראשון נראית וכו' לסיפא קאי וכבר אמרנו דא"א לפרש כן והרמב"ם בפי' המשנה פי' ג"כ לדין דסיפא דהמתני' בענין זה אבל בחיבורו חזר בו שכתב בדין דהברכה בפ"ו המבריך וכו' כד"א בשאין עיקר הגפן נראה וכו' וזה מבטעם שראה שאין לפרש כל זה כ"א אדין דהברכה כמבואר ודין דארכובה בפ"ח בהל' י' כתב כפשטה דהמתני' בזה שאין מודדין אלא מסוף הארכובה לא מעיקר הגפן הראשון ולא חילק כלום כדמוכרח כל זה לפי מה שבארנו וממשך לנו עוד מזה לפי' האמתי גם במתני' דלקמן המבריך ג' גפנים וכו' כמו שיתבאר לפ"ו בס"ד: **תמן** תנינן מרחיקין את הזרעים וכו'. למדנו מסוגיא זו מדמקשה בפשיטו' מכלאים לדין הרחקת הנזקין ש"מ דכל היכא דלא פירש לנו התנא בהדיא לשיעור הרחקה גבי נזקין דשיעורו הוא כמו יניקת כלאים וכגון בהאי מתני' דשנינו לקמן התם בפ' לא יחפור מרחיקין את המשרה מן הירק וכו' דאינו מפורש בה כמה היא הרחקה והרמב"ן ז"ל בחידושיו כתב המשני בה למה לא פירש כמה מרחיקין אותן ולא שנו בכולהו מתני' הרחקה סתם חוץ מזאת ולא מצאתי לא בתוספתא ולא בירושלמי כמה היא וכו' ופלפל שם ורצה ללמוד הרחקה כרישין מן הבצלים מדין כלאים כיניקתן ודין משרה מן הירק ד"א כמו ובריכת הכובסין וחרדל מן הדבורים חמשים אמה עד בסוף דבריו כתב די"ל שכולן דחשיב שם משרה וכרישין וחרדל שיעור הרחקתן חמשים אמה וכו' וסיים שם ואין זה מחוור עכ"ל וכבר כתבתי בזה בחיבורי על סדר נזיקין אשר כעת נדפס הוא התכלה לאל ית' ב"ה כי הפליא חסדו עמדי ואמרתי שם דמה שהפליג הוא ז"ל בהרחקתן ורצה ללמוד מהתוספתא אשר הביא בלא"ה איגה ראיה דשם ישנית לענין הרחקה מן העיר וכו' עיי"ש ובארתי לדעת הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"י מהל' שכנים בהלכה ה' דכל אלו הדינים השנוים שם במשנה הנזכרת שיעור הרחקתן ג"ט ונלאו כל המפרשים לידע מקור מוצא שיעור הזה ולדעתי הוא דמכאן למד דהא במציין מיהת מהאי סוגיא

## פירוש

[שהזמורה] אינה ארוכה כל כך שתגיע לאילן וקשר בה חבל או גמי כדי להאריכה ותפסוק כדי לגמותה לאילן הכני תחת הזמורה אסור ותחת חבל או גמי שבספק מותר: **גמרא: לית** הדא פליגי על ר' שהכי ח' אמות ועוד בהכי ד"א יש מגפן האמצעי לג' לצדדיו חוץ ממקום הגפן האמצעי דהא בעינן ד"א חוץ ממקום הגפן ולמה אמר כתנא אם יש ח' אמות לא יביא זרע לגם היאך אפשר נחרב האמצעי שלא יהיו פס ח"א ועוד: **ח"א** וכ"ש ולאו דווקא נקט ח"א: **ולמה** לא תניגהא ולמה לא מנא התנא שמונה אמות וכ"ש כמו בהגנא ועוד: **ואהן** ריבה האי מותר ת דהיכא מכות מקום הגפן דבר מועט הוא שאינו מגיע אפי' לטפח לא הם לומר וכ"ם: **לינן** לית אנן ולמה לא תנא התנא סתם כל מידות שאמרו חכמים כו' ולמה תני בכלאים ה"רי לא מלינו מידות בכל הב"ם ביתא בהן ועוד ומדתני' בכלאים משמע דבעלמא מלינו שיש בהן נ"כ ועוד: **והא** תנינן כו' דמשמע דאיכא ועוד בעלמא ומאי קשיא ליה לר"י: **תמן** למדות מדינות המדות הלא והיבם: **וכאן** לאמות מד דוח אמות ולא דמיין להדדי והקל"ד למה תני בכלאים: **ושיריים** והתם אמות הן ש"מ דאיכא נמי ועוד בשאר מדידות באמות: **בשני** פגיפי אמה שנו והכא מיירי בטפח דאין ועוד אלא טפח וה"ל למתני סתמא ולא בר אים: **ולא** פגייא בניחותא לא בגיה לן בין אם היה גדר קודם שנטע הגפנים ובין נטע הגפנים תחילה ואח"כ הגדר לעולם יש כאן ערים קודם שחרב גפן האמלעי ואחר שנחרב יש כאן פיסקי ערים ולא מלריכי שתהיו דווקא הגדר תחילה דכי בנה אח"כ הגדר נעשה ערים וכי נחרב ה"ל פיסקי ערים: **ואח"ב** נפסקה טו'קאי בין לרישא בין לסיפא: (ע"כ לד' ל' ע"ג): **חרב** הגדר אין כאן ערים חרב הגדר

## מהרא"פ

קודם שנחרב האמלעי אין כאן ערים הרב לאחר שנחרב אין כאן פסקי ערים וכן אם נחרב הא שחרב הגדר וכ"ב הוא: **חזר** ובנייה חזר ובנה לגדר קודם שנחרב האמלעי את האמר חזר הפס דמ"ב מנטע הגפנים ואח"כ הגדר ה"ב אי חזר ובנה הכותל אחר שנחרב האמלעי חוזר למקומו אבל אי חרב האמלעי קודם בנית הכותל מתחילתו אע"ג דיש לכל אחד מז' גפנים דין ערים [את שבנה הכותל] אין להפסקת דין ערים: **פסקי** ערים בכף בלא היה ביניהם אלא ח"א והכמיק ששה טפחים וזרע המותר ושרף הכל הגפנים והזרעים כדין כלאי הכרם: **בין** ערים לגדר שלא היה שם ד"א והרחיק ו"ט וזרע המותר ושרף הכל: **ניחא** אי מיירי פסקי ערים קמ"ל רבי יוחנן דשרף ליב"ג משמע דחכמים חלוקים עליו בפיר דתנינן בפ' המבריך מותר פיסקי ערים היותר מו"ע אסור ואינו מקדש אבל אי מיירי בערים עלמו בין הגפנים לגדר מאי קמ"ל רבי יוחנן דריב"ג שרף וכי פליגי רבנן עליה בתמיה שהרי כ"ש הוא כמו שפירשתי לעיל ומאי קמ"ל ר"י בזה שאמר ריב"ג שרף: **ולא** שמיע ליה לר' יוסי בהקשה כן לא שמיע ליה הא פלוגתא דר"י וריב לקיש בערים עלמו חוץ מו"ע מהו כי זרע בתוך ד"א לפריש ר"י אמר אסור ומקדש וכן משמע ליסנא דת"ק נותנים לו עבודתו ד"א וכן מדסקף ריב"ג בערים דידיה ס"ה לת"ק בשרים דידיה לא פליגי רק בגוף דין הערים וריש לקיש ס"ל דאינו מקדש מדלא אמר הת"ק הרי זה כרם ודריב"ג לא שמיע ליה והא קמ"ל ר"י שאמר ריב"ג שרף משום דריש לקיש דפליג על ר' יוחנן אמר ר"י זה לרבייה ולא גמיה לומר דפליגי עליה רבנן ול"ע לסר"ם ז"ל שפי' בפרק המבריך דס"ה לערים עלמו דאינו מקדש מו"ע ואילך דלא כרבי יוחנן [ואין לתרן דמיירי מן

מסורת הש"ס

ב"ב פ"ג.

מהלכת מן הצד. אפילו הבריכה בדלעת או בסילון. א הדא דתימר בסילון של חרס אבל בסילון של אבר אינו צריך עד שיהא שם שלשה טפחים עפר מלמעלן. הבריכה בסלע. הדא דתימא בהדין צלמא ברם ב בהדין רכיכה מתפתפת היא ג והאי בשאין הראשון נראית אבל אם היה הראשון נראה נותן ששה טפחים לכאן וששה טפחים לכאן. תדע לך שהוא כן דתנינן דבתרה המבריך שלשה גפנים ועיקריהן נראין. ותני עלה במה דברים אמורים לענין הכרם אבל לענין עבודה נותן ששה טפחים לכאן וששה טפחים לכאן:

## הלכה ב מתני'

ד *המבריך שלש גפנים ועיקריהן נראין רבי לעזר בי רבי צדוק אומר אם יש שם ביניהם מארבע אמות ועד שמנה הרי אלו מצטרפות ואם לאו אינן מצטרפות. ה גפן שיבשה אסורה ואינה מקדשת. רבי מאיר אומר אף ו צמר גפן אסור ואינו מקדש. רבי אלעזר בר ר' צדוק אומר משמו אף על גבי הגפן אסור ואינו מקדש. אלו אסורין ולא מקדשין ז מותר חורבן הכרם ח מותר מחול הכרם ט מותר פיסקי ערים י מותר אפיפירות. אבל תחת הגפן ועבודת הגפן וארבע אמות שבכרם הרי אלו מקדשין: גמ' אמר רבי לעזר הלכה דרבי מאיר היא, ניחא בסיתווא יא אבל בקייטא. איח

**פני משה**

משום דמעלית עפר תיחוח. וכדאמרן: אפי' הבריכה וכו'. הדא דתימר בסילון של חרס. דוקא אבל בסילון של אבר או של שאר מיני מתכות א"צ עד שיהא שם ג"ט עפר ע"ג לפי שאין הזרעים יכולין לנקבו: הדא דתימא בהדין צלמא. בסלע קשה כלומא אבל בסלע רכיכה מתפתפת היא ומתפלשת שכשהיא רכה הזרעים מפלשין ונוקבין אותה וצריך עפר ג"ט על גבה: והאי. כלומר והאי הברכה דתנינן במתני' מיירי כולה בשאין הראשון נראית שהגפן בעצמה היא טמונה בארץ ומבריכין אותה שתעלה מראשה במקום שיוצאת לגפן שני: אבל אם היה הראשון נראה. כלומר אבל בהברכה שהיא בגוונא שהגפן הראשון נשאר ע"ג קרקע ונראה וכגון שהבריך זמורה מן הגפן ולא להגפן בעצמו בזה ודאי לא סגי בג"ט עפר ע"ג אלא צריך שיהא נותן ו"ט לכאן וששה טפחים לכאן כלומר לכל רוח ורוח צריך שירחיק ו"ט ואחר כך יזרע כדין עבודת גפן יחידית וה"ה אם הבריך הגפן עצמה ואינה טמונה כולה בארץ כ"א העיקר נראה דצריך עכ"פ להרחיק כדי עבודה: תדע לך שהוא כן. כלומר דלא תימא מנא לך הא דילמא אפי' עיקר הראשון נראה אם הבריך מן הגפן בארץ בטל הראשון וא"צ להרחיק כדי עבודה ממנו הלכך מייתי ראיה ממתני' דתנינן אבתרה לקמן הלכה ב': המבריך ג' גפנים. בארץ ועיקריהם נראין דתנינן אם יש ביניהן מד' אמות עד שמנה הרי אלו מצטרפות ותני עלה בברייתא בד"א דבעינן שלא יהיה ביניהן פחות מד"א ולא יותר על שמנה לענין הכרם כלומר דוקא לענין שיצטרפו עם שאר הגפנים העומדות אצליהן להיות כרם כגון שיש עוד ג' גפנים כנגדן ואם יש ביניהן ד' אמות הו"ל כרם של שתי שורות של שלש שלש אבל לענין עבודה להרחיק הזרעים מהן אף אם אין ביניהן כשיעור הזה מ"מ דינן כגפן יחידית ואע"פ שהבריכן הואיל ועיקריהן נראין צריך שיהא נותן ששה טפחים לכל רוח ורוח וה"נ במתני' כן:

**הלכה ב מתני'** המבריך ג' גפני' ועקריהן נראין. האי מתני' נמי לא איירי בהברכת הזמורות שלוקחין זמורה מן הגפן ומבריכין אותה בארץ אלא בהברכת הגפנים בעצמן ועקריהן של הגפנים נראין הן כבתחילה: אם יש ביניהן מד"א ועד שמנה הרי אלו. הגפנים שהוברכו מצטרפין לשאר הגפנים העומדות שם להיות כרם ואם ביניהן פחות מד"א או יותר על שמנה אינן מצטרפות עם שאר גפנים לפי ששתם כרם נטוע הוא לא פחות מד' ביניהן ולא יותר על שמנה ודוקא אם היו שלש לפי שבשלש גפנים ראוין לשורה של כרם ואם הן פחות משלש אין מצטרפין: גפן שיבשה. שיבשו העלין שלה ונפלו אסור לזרוע בתוך עבודתה ולא מיבעיא בימי החורף שדרך הוא שנושרין העלין שמתייבשין מחמת הקור ומ"מ יש לחוש בגפנים אלא אפי' בימי הקיץ לא אמרינן שמכיון שנשרו העלין יבש הגפן לגמרי לפי שיש גפנים שאף בימי הקיץ נושרין העלין שלהן והם אינן יבשין והכי מפרש בגמ': רמ"א אף צמר גפן. מין שקורין קוטו"ן אסור ואינו מקדש בכרם דקסבר דלא הוי מין ירק ואין הלכה כר"מ אלא צמר גפן הוי כשאר מיני ירקות ומקדשין בכרם: אף הזורע ע"ג הגפן. שהוברכה ואין עפר ג"ט עליה אסור ואינו מקדש ואין הלכה כר"א בר' צדוק שאמר משום ר"מ: **גמ'** א"ר לעזר הלכה דר"מ היא. כלומר דר"א מפרש דהא דקתני גפן שיבשה אסורה ואינה מקדשת טעמא דהואיל שיבשה אין האיסור לזרוע בצדה אלא מפני מראית העין והלכך אינה מקדשת והיינו דקאמר דהאי הלכה דרישא כמי דר"מ היא דאיהו סבר דאף גפן הצמר אוסר את הזרעים מלזרוע לכתחילה בצדו משום מראית העין דהאילן דומה לגפן ואם זרע אינו מקדש וה"ה לגפן שיבשה. א"כ דלכתחילה קאי דר"מ דס"ל דצמר גפן אוסר לכתחילה איהו הוא דס"ל בגפן שיבשה נמי דלכתחילה אסור הוא לזרוע בצדו והכי קאמר בהדיא לעיל בפ"ב בהל"ד: ניחא בסיתוא.

דאסור

**עין משפט נר מצוה**

ה
א מיי' פ"ו מכלאים ה"ז טוש"ע יו"ד סי' רצ"ז ס"ד

ו
ב טוש"ע שם

ז
ג מיי' שם ה"ח טוש"ע שם

ח
ד מיי' שם ה"ט טוש"ע שם סי' רצו סכ"ו

ט
ה מיי' פ"ה שם הט"ז טוש"ע שם סי"ב

י
ו מיי' שם הי"ט דלא כר"מ טוש"ע שם סי"ד

יא
ז מיי' פ"ז שם הי"א טוש"ע שם סעיף סב

יב
ח מיי' שם הי"ב טוש"ע שם סע"ג

יג
ט מיי' פ"א שם ה"ו טוש"ע שם סעיף ס

יד
י מיי' פ"ו שם הי"ג טוש"ע שם סעיף כו

טו
יא מיי' פ"ה שם הט"ז וברלב"ד וכ"פ טוש"ע שם סי"ב

## מראה הפנים

סוגיא דשם הרחקה היא ג"ט ד.ע"ג דמסיק הכא דאין הפרסים מהלכין מן הצד וטעמא אחרינא איכא בכותל משום עפר תיחוח מ"מ שיעור יניקה למדנו מכאן דג"ט הויא למקום דשייך ביה ומדמדמה נזקין לכלאים ש"מ דכל היכא דשייך שיעור יניקה בנזקין וכגון כל הני דחשיב במתני' שם דהטעם הוא דזה מפסיד את זה א"כ הרחקתן בשיעור ג"ט הוא דהויא ונהכי חשבינן גירא דיליה דכ"ע מודים בה כמבואר שם וילמד סתום מן המפורש ממתני' דר"פ לא יחפור לכל דיני הרחקת נזקין שלא פירש לנו התנא בהדיא דבתוך ג"ט חשיב גירא דיליה וזהו טעמו של הרמב"ם ועי"ש:

**ותני** עלה בד"א לענין הכרם אבל לענין עבודה וכו'. משמע דהאי מתני' דלקמן על כרחך דמיירי שהבריך את הגפנים בעצמם ולענין הכרם דקתני היינו שיצטרפו עם הגפנים אחרות להיות שיעור כרם כדפרישית בפנים דאם יש ביניהן כשיעור השנוי שם והן ג' גפנים בדוקא אז הוא דמצטרפין ואע"פ שהבריכן הואיל ועיקריהן נראין כאלו לא הבריכן והשתא שפיר נמי הא דמסיים בברייתא אבל לענין עבודה נותן ו"ט וכו' וכלומר דלא תימא מכיון שהבריכן בארץ בטל מהן דין גפן יחידית וא"צ להרחיק כלל הזרע מהן אפי' אם אין ביניהם שיעור שאמרו לפיכך קאמר דאפ"ה הואיל ועיקריהן נראין לא בטל מהן דין גפן יחידית ולענין עבודה צריך לי ולא להרחיק מהן ו"ט ואי מפרשינן דהכא מיירי בהברכת הזמורות מהגפנים והגפנים בעצמן הן נשארות עומדות לענין הכרם דקתני היינו שיעשה מהן עצמן כרם לפי שכל גפן נעשה ב' גפנים אחת היא הגפן הנשארת עומדת והשניה היא מבריכת הזמורה היוצא ממנה גפן אחרת וכמו שפירשו כמה גדולי מפרשים להמתני' דלקמן כן אבל קשיא טובא על הפי' הזה דמלבד דממתני' דלקמן גופה יש להקשות עליהם כמו שיתבאר בדיבור דלקמן קשיא נמי מהאי ברייתא דמאי איצטריך לאשמעינן לכולה בד"א וכו' אבל לענין עבודה וכו' פשיטא ופשיטא שצריך להרחיק מהן כדי עבודת גפן יחידית לעולם שהרי הגפנים בעצמן נשארו עומדות על הארץ ועד כאן לא שמיענו שיעור הרחקת עבודת גפן יחידית דאצטריך לאשמעינן כאן בדין דמיירי בהברכה אלא ודאי כשהבריך את הגפנים בעצמן מיירי וכרם הוא לענין הצטרפות עם הגפנים העומדות אם יש ביניהן כשיעור השנוי ואם לאו דאינן מצטרפות לכרם אבל לענין עבודה אפילו כן צריך להרחיק מהן ואע"פ שהן מוברכות בארץ הואיל ועיקריהן נראין כדפרישנא והשתא טובא קמ"ל בין ברישא בין בסיפא ועיין עוד בדיבור דלקמן והמצא עוד הוכחות לפירוש הזה והוא פי' הרמב"ם ז"ל בדין המבריך ג' גפנים ואין לזוז הימנו:

**המבריך** ג' גפנים ועקריהן נראין. הפי' שהבאתי בפנים הוא פי' הרמב"ם ז"ל בהמשנה וכן בחיבורו בפ"ו בהלכה ט' דהצטרפות הוא עם שאר הגפנים העומדות להיות נחשב כרם והראב"ד ז"ל כתב בהשגה שם לא פירש לו רבו כהוגן כי מצטרפות שאמרו חכמים אפי' אין שם יותר הן מצטרפות להיות כרם שהן ידועות בשם גפנים שהעיקר כגפן אחת והשאר הבריכה היוצאת ממנה כגפן אחרת וכן פי' הר"ש ז"ל ואחריו נמשך הרב ולפי' הזה היה נ"ל דשלשה לאו דוקא קתני כמ"ש הר"ש דהא בהברכה שתים מן השלש סגי דאיכא שתים כנגד שתים וא' יוצאת זנב והוי כרם והרמב"ם ז"ל בפי' ג"כ כפירושם בפ"ה דב"ב (דף פ"ג) וכתב דאינו יכול למצוא חמש גפנים בפחות משלש דשתי גפנים מוברכות לא הוו אלא ד' לפום ריהטא כתב כן דאין אנו צריכין כ"א שתים מוברכות והגפן השלישית הנשארת עומדת היא היוצאת זנב ולא נצריך בזה דאי משום הא דקתני בלא הפסר לדחות דלשון קצרה קאמר כמ"ש הרא"ש ז"ל שהעתיק ג"כ פי' הר"ש אבל מה נעשה נמה דקשיא טובא על פי' הזה הדא דמאי הא דקתני ואם לאו אינן מצטרפות אטו השתא חמש גפנים בעת לה לא צריך ג"כ שיהיה ביניהן לא פחות מד"א ולא יותר על שמונה כמו ששנינו כמה פעמים בפרקים הקודמים ומאי קמ"ל לאת הכא בדין דהברכה וקושיא זו הרגיש הרא"ש ז"ל והניח בקושיא וז"ל ולא ידענא למה הוצרך לשנות ואם לאו אינן מצטרפות פשיטא וכי עדיפי מחמש ה' גפנים בתחלה עכ"ל והו"ל למידק עוד דגם ברישא מאי קמ"ל וכי לא שנינו הנוטע שתים כנגד שתים וא' יוצאת זנב דהוי כרם ולמה הוצרך לשנות כל הדין הזה בהברכה דמאי שנא ולא בשיעורא ולא בדין כמה גפנים כרם הוא לא הו"ל למיתני אחר ששנינו זה בפרקים הקודמים ועוד מאי דקשיא לן טפי מכל הדקדוקים שנזכרו זאת היא דאם אנחנו מפרשים להמתני' דבהברכת זמורות איירי הכא והגפנים בעצמן נשארו עומדות כדמוכרח לפי פירושם א"כ מאי האי דתני עלה בברייתא והובאה בסוף הלכה דלעיל בד"א לענין הכרם אבל לענין עבודה נותן ו"ט לכאן וכו' וכי איצטריך לאשמעינן הכא דעבודת גפן יחידית ו"ט וכי עד כאן לא שמענו זה ואם לפירושם כל הסיא ברייתא כתנס היא משנית ולא הרישא ולא הסיפא צריכא הכא וכבר כתבתי זה בדבור דלעיל דמכל הלין שמעינן דעל כרחך האי מתניתין לא איירי אלא בהברכת הגפנים עצמן ולא בהברכת הזמורות והשתא טובא קמ"ל במתני' ואם לאו וכו' והיינו על עיקריהם נראין ועל פחות מג' גפנים מיהפרשא כדפרישית בפנים וטובא קמ"ל גם בברייתא דאף שהגפנים בעצמן מוברכין הן בארץ אפ"ה מצטרפות עם שאר הגפנים העומדות להיות כרם הואיל ועיקריהם נראין ובסיפא לענין עבודה נמי קמ"ל דלא אמרינן דבטל מהן דין גפן יחידית מכיון שהן מוברכות בארץ אלא הואיל ועיקריהם נראין צריך להרחיק מהן כדי עבודה ומעתה אין לזוז מפי' הרמב"ם ז"ל:

**אמר** ר' לעזר דר"מ היא. מדברי ר' לעזר משמע דכמו דפליגי רבנן עליה דר"מ בצמר גפן ה"נ פליגי בגפן שיבשה והיינו דלרבנן אפי' לכתחילה מותר לזרוע בצידיהן והכי קאמר בהדיא לעיל בפ"ב בהלכה ד' דגרים התם מהו לזרוע בצד גפנים יבשות נשמעינה מן הדא גפן שיבשה אסורה ואינה מקדשת ואר"א דר"מ היא דר"מ אמר אפי' גפן הצמר אסור ואינו מקדש הדא אמרה שמותר לזרוע בצד גפנים יבשות כלומר לרבנן דפליגי על ר"מ ומותר אפי' לכתחילה. ולעיל שם הקשיתי דלפ"ז הרתי פסקי דהרמב"ם סתרן אהדדי דבפ"ה בהלכה ט"ז פסק דגפן שיבשה אסור לכתחלה לזרוע בצדה ובהלכה י"ט פסק בצמר גפן דלא כר"מ ולכאורה קושיא היא לדברי ר' לעזר דהכא אמנם כי דייקינן שפיר ניחא דהא עפי איכא למידק בהסוגיא גופה בהא דקאמר ניחא בסיתוא וכו' דהא כמאן אתיא אי לר"מ אליבא דר"א והוקמתיה קשיא מהיכי תיתי לחלק בין סיתוא לקייטא דמהדר אחר טעמא וכדמשני אית אתרין וכו' הא עיקר טעמא דר"מ ע"כ משום מראית העין הוא וזה מוכרח מדמשום ר"א דין גפן שיבשה לאין צמר גפן משום דהאילן דומה לגפן ואית ביה משום מראית העין דמאן דחזי סבור דזורע בצד הגפן וה"ה בגפן שיבשה ולפ"ז אפילו הגפן יבשה לגמרי אית בה משום מראית העין דמי גרע מגפן הצמר ולדידיה דמיין אהדדי וא"כ מ"ש בכי וא ומ"ש בקייטא הרי אף שיבשה לגמרי ע"כ הוא דאסור לכתחילה לר"מ ואי כרבנן פשיטא דקשיא דהא אליבא דר"א פשטינן לעיל דאפילו לכתחילה מותר לזרוע בצד גפנים יבשות וא"ב

**שנויי נוסחאות** (שו"ד) שם בכי"ר ליתא. (שו"ז) צמר גפן בכי"ר גפן צמר. (שו"ח) משמו בכי"ר ליתא. (שו"ג) הלכה בכי"ר ליתא.

## פירוש מהרא"פ

מן הצדדין של אין ולא נגד הערים שהרי לעיל בערים היוצא מן המדרגה פירש נמי הר"ש ז"ל דלא עדיף ממותר פסקי ערים והתם נגד הכרם מיירי]: **והוא** ביהא בקן זוית ד' טפחים על ד' טפחים שהגפן עומד שם כמו בגת ובנקע דלעיל דאם אין שם ד' טפחים צריך לכל צד ו"ט אבל אי איכא מקום ד' אז אין מרחיק ו"ט אלא באיכך הכותל וכדאמרינן לעיל בנקע וגת: **תנינתה** הכא דר"י ותנינתא תמן גבי גת ונקע דכי איכא ד"א נותן לו עבודתו וזורע את המותר ותרוייהו למה לי: **ע"י** שהוא הלכות ערים לפיכך ס"ל לר"י דצריך ד"א מפא"כ התם אין שם ערים אלא בעומד במקום חבוש מד' רוחותיו: **תמן** אמרי בבבל אמרו ברואה את כאלו בפוד תחוב מן הפתח להארץ ומה שהוא מן המפוד ולפנים נגד ספלא אסור ולחוץ מותר: **עד** מקום שהוא נקמן והיינו עד מקום הקשר אבל לא תחת הקשר עצמו: (עד כאן שייך לדף נ"א): **תחת** המשכלות אסור ומקדש הענבים אבל זרע תחת העלין אינו מקדש הענבים: **סליק פרק ששי**

**המבריך** את הגפן בארץ ועוברת ההברכה תוך לששה טפחים דהיינו בתוך ו' ואפי' יש ג"ט עפר על גבה תיפק ליה שצריך להרחיק ו"ט מן הגפן: **לא** יביא זרע (לבס) [עליה] אבל מן הצד מותר דמן הששה אין הזרעים מתערבים לצדדים אבל על גבי אסור אם אין שם ג"ט לפי שהגפן רך והנכנסים שורשי הזרע בגפן וה"ל יונק באילן אבל בשאר אילנות שאינן רכים שרי: **אפי'** הבריך הגפן בדלעת או בצינור של חרס אסור שהזרעים נוקבים הדלעת והצינור ועוברים לתוך הגפן ובדלעת יבישה מיירי דלא נאסר משום הדלעת עצמה: **בסלע** קשה מיירי דאלו רך מתפלש ונפתח מן השרשים: **הארכובה** שבגפן גפן עקומה ונכפפת על גבי קרקע ומוזרת ונזקפת כמין ארכובה עקומה כבהאין **למדוד** ו"ט מודדים ממקום שחוזר ונזקף: **גמרא**: **נתני** ששה טפחים עפר על גבה: **אפילו** מן הצד נתני ג' כיון דטעמא משום עבודת גפן יחידי נגע בה אפילו בשמון בארץ א"כ אפילו מן הצד איכא משום עבודה: משום זרעים על גפן וכרבנן אתיא ודווקא גפן וכדפליגית במתני': **תמן** הנינן בפרק לא יחפור: המן את אמר הכא הוא והוא"ל וקאי השתא בהסיא דלא יחפור אמר תמן: **והבא** את אמר שירחיקן מן הכותל ג"ט ש"מ שהולכים מן הצד: **אלא** שהן עושין עד ג"ט עפר תיחוח ומנקין קרקע של כותל: מן הצד בתמיה: **התיב** ר"י ב"ר בון בשלמא מי רגלים איכא למימר משום ניצוצות אבל מחריבה ע"כ **אינה** הולכת מן הצד והיאך ס"ד דר"א להקשות ולא היה מתרץ לעצמו שהטעם הוא משום עפר תיחוח כמו מחריבה: (ע"כ לד' נ"א ע"ב): **אבר** עופרת: **בהדין** צלמא גרסי' סלע קשה: **רכיכה** רך: **מתפתפת** לכון פתות אותו פיתוס והר"ש ז"ל גרס מתפתחת: **והוא** כשאין הראשון נראה הא דמודדים ו"ט מן עיקר השני היינו כשאין הראשון נראה אבל אם עיקר הראשון נראה נותן ו"ט לכאן ו"ט לכאן והרמב"ם ז"ל לא פי' כן בפירש המתני' אלא מן העיקר הראשון לבדו: **בד"א** דאין מצטרפים בשעיקרן נראה להיותן כרם ולהרחיק מהן ד"א כדי עבודת הכרם אבל לענין ו"ט לגפן יחידי נותן לכל א' ו"ט ש"מ משום דהראשון נראה נותן ג"כ לראשון אבל בלא נראה אינו נותן אלא לשני כדתנן ברישא דהל"ב מה בין רישא לסיפא: **מתני'**: **המבריך** ג' גפנים דקך המברך בשיצאין שתי זמורות מגפן א' ומבריך בארץ ומשכיב אחת מן הזמורות תחת הקרקע ומוציא ראשה מצד השני ונעשית ג"כ גפן וא"כ



שלש

עין משפט נר מצוה

טו
א מיי' פ"ז מהל' כלאים ה"ס טוש"ע יו"ד סי' רצו סכ"ג

יז
ב מיי' פ"ז שם הי"ב טוש"ע שם סע' מ"ג

יח
ג מיי' שם הי"א טוש"ע שם סעיף מ"ב

יט
ד מיי' פ"ח שם ה"ו טוש"ע שם ס"ס

כ
ה מיי' פ"ו שם הי"ג טוש"ע שם סכ"ו

כא
ו ז מיי' פ"ז שם הי"ג טוש"ע שם סעיף מ"ג

מסורת הש"ס

לעיל פ"ד ה"א

איות אתרין דמתרן טרפיהן אפילו בקייטא. רבי שמואל בשם רבי זעירא על גבי זמורה היא מתניתא. רבי בון בר חייא בשם רבי שמואל בר רב יצחק לאויר עשרה היא מתניתא. אמר רבי יוסי הוינן סברין כרם יש לו אויר גפן יחידית אין לה אויר. מן מה דאמר רבי בון בר חייא בשם ר' שמואל בר רב יצחק לאויר עשרה היא מתניתא. הדא אמרה [א] אפי' גפן יחידית יש לה אויר: [ב] מותר מחול הכרם ארבע אמות. [ג] מותר חורבן הכרם ארבע אמות. מותר [ד] פיסקי ערים ששה טפחים. [ה] מותר אפיפירות ששה טפחים. בינתיים מהו. רבי יוחנן אמר אסור ומקדש רבי שמעון בן לקיש אמר אסור ואינו מקדש. מה נפשך כרם גדול הוא למה לי הורבנו אפילו מטעתו [ו] *כרם קטן הוא אין לו מהול. אלא כי נן קיימין [ז] בכרם גדול שנטעו על מטע כרם קטן. אמר רבי זעירא הדא

דאסור לכתחילה לזרוע בלד גפן שיבשה לפי שנראה כיבשה אבל אינה יבשה שמחמת הקור הוא שנושרין העלין אבל בקייטא מאי איכא למימר וקאמר דה"ט משום דאית אתרין שנושרים הגפנים העלין שלהן אפי' בקיץ ואעפ"כ אינם יבשים הם: ע"ג זמורה היא מתניתא. הא דקתני ע"ג גפן אוסר ואינו מקדש כגון שזרע ע"ג זמורה שהרכיב אותה בארץ ואין עפר על גבה ג"ט כדתנן בר"פ וקסבר ר"א בר' צדוק דאם זרע אינו מקדש: לאויר עשרה היא מתניתא. לא כדקאמרת ע"ג זמורה דבהא אף ר"א בר' צדוק מודה דמקדש אלא הכא לענין אויר עשרה קאמר וכגון שזרע בעלין נקוב שע"ג יתידות והעמיד אותו ע"ג הגפן ועד עשרה אויר הכרם ככרם דמי וקסבר דלכתחילה הוא דאסור לזרוע באויר עשרה אבל אם זרע אינו מקדש וכן אם העביר עלין נקוב זרוע ע"ג הגפן כדתנן בסוף פרקין: הוינן סברין. למימר דדוקא כרם יש לו אויר לאסור עד עשרה אבל לא גפן יחידית אבל מן מה דא"ר בון לפרש להא דר"א בר"צ דבגפן יחידית מיירי שמעינן דאף גפן יחידית יש לה אויר עד עשרה ואסור לזרוע לכתחילה על גבה:

הלכה ג מתני' ואלו אסורין. שאסור לכתחילה להביא זרע לשם ואם הביא לא מקדשין שיהא טעון שריפה: מותר חרבן הכרם. כהאי דתנן לעיל רפ"ד קרחת הכרם צריך שיהא שם ט"ז אמה ואז מותר לזרוע באמצע הקרחת אחר שמרחיק ד"א מעיקרי הגפנים לכל רוח ואם אין שם ט"ז אמה לא יביא זרע לשם וקמ"ל הכא שאם הביא לא קידש וכן מותר מחול הכרם שצריך י"ב אמה כדתנינן שם ואם לא היה שם י"ב אמה והרחיק ד"א מעיקרי הגפנים וזרע לא קידש: מותר פסקי ערים. דתנן בפ' דלעיל שצריך שיהא שמנה אמות ועוד ביניהן ובשמנה אמות מלומלמות לא יביא זרע לשם ואם הביא לא קידש: מותר אפיפירות. דתנן שם המדלה את הגפן על מקצת אפיפירות לא יביא זרע אל תחת המותר ואם הביא לא קידש: אבל תחת הגפן. כגון שנמשכו השריגין והעלין חוץ לעבודה שהיא ששה טפחים ואסור להביא זרע תחתיהן ואם הביא קידש וכן אם הביא בתוך העבודה של גפן יחידית או בתוך ד"א של כרם אפי' אין השריגין והעלין נמשכים לשם הרי אלו מקדשין: גמ' מותר מחול הכרם ארבע אמות וכו'. כלומר דמפרש מהו זה שנקרא מותר בכל הני דמני במתני' וקאמר ד"א והיינו מד"א ולהלן דהא בד"א הסמוכות לכרם קתני בהדיא בסיפא דמתקדשות אלא אחר שהרחיק ד"א הוא דתנן וכן בחרבן הכרם ובפסקי ערים ואפיפירות שאינן נחשבין כרם ועבודתן ששה טפחים המותר הוא מששה טפחים ולהלן שבכל זה המותר לא יביא זרע לכתחילה ואם הביא לא קידש ומשום האי פלוגתא דלקמיה באפיפירות נקט לה לכולהו דקחשיב במתני' דהמותר נקרא אחר שהרחיק כדי עבודה הצריך לכאו"א לפי מה שהוא: בינתים מהו. אמותר אפיפירות קאי דכל הני דלעיל מאי בינתים שייך בהו הא

בתוך עבודתן ודאי אוסר ומקדש וחוץ לעבודתן זהו הנקרא מותר והדין מפורש בהם דאוסרין ולא מקדשין אלא באפיפירות שייכא שפיר פלוגתייהו דר"י ור"ל וכהאי דתנינן בפרק דלעיל גבי האי דינא המדלה את הגפן על מקצת אפיפירות לא יביא זרע אל תחת המותר ואם הביא לא קידש ואם הלך החדש אסור ובהלך החדש הוא דפליגי מה אסור דקתני אם לכתחילה דווקא אסור לזרוע תחת החדש שנמשכו השריגין והעלין שם או אפי' בדיעבד מקדש וקרי ליה בינתים לפי שהוא חוץ לששה טפחים מעיקרי הגפנים אלא שנתפשטו השריגין והעלין שם וזהו בינתים בין מקום העבודה ובין מקום שהוא חוץ מתחת השריגין והעלין דאותו הוא הנקרא מותר האפיפירות: ר' יוחנן אמר אסור ומקדש. שאע"פ שהוא חוץ לעבודה מ"מ הואיל והלך החדש של העלין והשריגין שם אסור ומקדש הוא ור"ל קאמר אסור ואינו מקדש וכזרע שנזרע שם קודם שהלך עליו החדש הוא דפליגי דלר"י מקדש הוא וצריך לעקור הזרע ולר"ל אינו מקדש הואיל ובשעת הזרע לא היה החדש עליו אבל לזרוע אחר שהלך שם החדש ודאי אף לר"ל מקדש דאל"כ מה הפרש יש בין הלך החדש או לא: מה נפשך. השתא מהדר הש"ס לפרש להא דקתני מותר חרבן הכרם. ונותר מחול הכרם ופריך דמה נפשך באיזה כרם איירי: כרם גדול הוא. אי בכרם גדול מיירי שיש בו ג' שורות או יותר דזהו נקרא כרם גדול וכל שאין בו אלא שתי שורות זהו נקרא כרם קטן כדאמרינן לעיל בפ"ד בהל"ג וכרם גדול דרכו להיות נטוע יותר על ארבע בין השורות עד ח' אמות בין שורה לשורה וכשיש ח' אמות ביניהן תנינן התם בסוף הפרק הנוטע את כרמו על ח' אמות מותר ופליגי שם אמוראי אליבא דרב בהאי פירושא דמותר דר' יונה בשם רב קאמר מותר הזרע בדיעבד ואסור לזרוע לכתחילה והשתא פריך הכא אליבא דהאי מ"ד בשם רב: אי כרם גדול הוא ל"ל חרבנו אפי' מטעתו. כלומר מאי איריא דקתני מותר חרבן הכרם אסור לזרוע לכתחילה ובדיעבד לא קידש והא אשכחן דאף במטעתו בתחילה כן הוא דאם נטעו על ח' אמות אסור לזרוע בין השורות לכתחילה ואם זרע מותר הזרע. ואפי' דקאמר משום דאכן קיי"ל דחרבן הכרם חמיר יותר ממטעו בתחילה כדאמרינן שם בריש הפרק ואף לב"ה הוא כן וא"כ לא מיתוקמא הכא בכרם גדול שסתם כרם גדול על מטע שמנה אמות הוא: כרם קטן הוא. ואי דמיירי הכא בכרם קטן שאין לו אלא שתי שורות וסתמו נטוע על ארבע אמות קשיא הא אין לו מחול כדאמרינן שם לעיל דבכרם קטן אין לו דין מחול הכרם ובמתני' תנן נמי מותר מחול הכרם וה"ה דהוה מצי נמי למיפרך דאין לו קרחת הכרם דלא משכחת לה כלל בכרם קטן כדלעיל שם אלא דעדיפא מינה פריך דאפי' במחול דמשכחת לה אין לו לכרם קטן: אלא כי אנן קיימין בכרם גדול שנטעו על מטע כרם קטן. כלומר שנטעו על ארבע אמות כדרך שנוטעין

מראה הפנים

וא"כ לדידהו לא גזרינן משום מראית העין ומכיון שיבשה לגמרי לא חייבינן למידי והשתא מאי האי דקאמר ניחא בסיתוא וכו' ואי הפרש דלההירה קאמר ולרבנן קשיא אדרבה בסיתוא איכא סברא טפי לאסור דמצא לא יבשה לגמרי אלא מחמת הקור נראית כיבשה ובקיץ כשיבשה מסתמא יבשה לגמרי כללא דמילתא כל היכי דהפרש אין מקום כלל לעמיד הא דקאמר ניחא בסיתוא וכו' לפי אוקימתא דר"א דמוקי לדין גפן ביבשה אליבא דר"מ דוקא ולרבנן מותר אפילו לכתחילה דלפ"ז לא מיתוקמא האי מילתא לא לענין איסורא אליבא דר"מ ולא לענין התירא אליבא דרבנן א"ם לא שנהכר דהאי ניחא בסתוא וכו' סתמא דהש"ס קאמר לה ופליגא אאוקימתא דר"א דלא מדמינן גפן שיבשה לגמר גפן דהתם ליכא איסורא אלא מפני מראית העין ורבנן פליגי אדר"מ דלית להו הכא משום מראית העין אבל גפן שיבשה דקתני במתני' לאו שיבשה לגמרי אלא נראית כיבשה והשתא שפיר הוא דקאמר ניחא בסיתוא וכו' ו' איסורא דלכתחלה קאי ובדפרישית בפנים וזהו כפי' הרמב"ם ז"ל בפירושו ובחיבורו שם וכן פי' הרלב"ד ז"ל שם במשנה ע"ש ורבין דעיקר השגתו הוא כדמסיים שם מכל זה במעיין שאם יבשה לגמרי אינו אסור כלל והנוגה דלפ"ז היה לו להרמב"ם לבאר זה בהדיא ולומר אבל אם יבשה לגמרי אינו אוסר ולדעת הרמב"ם יש לומר דהיינו נמי שרמז בדבריו שיבשו העלין בלה ונפלו כדרך שמתיבש הגפן בימי הקור וכלומר שלא יבשו כ"א העלין כמו שדרך הוא כן בימי הקור וכך לפעמים אירע אף בימי הקיץ והיינו הא דהכא וממילא אם יבש לגמרי ודאי אינו אוסר כלל ולהכי דייק בלשונו שיבשו העלין וכו' וכן לא קאמר כגון בימי הקור אלא כדרך וכו' א"כ כוונתו אף בימי הקיץ כדרך וכו' ולאפוקי אם יבשה לגמרי וזה ברור ועיין בהי"ט בר"ה ל סב לדברי הרמב"ם בחיבורו ולומר שהזכיר מפירושו בהמשנה ובפירש לה דהכא כפ' הר"ב ו רו"ה יראה שדוחק גדול לפרש דבריו בחיבורו לפי פי' הזה בהם ג"א ולדעתי פשוט הוא ומוכרח מכל מה שכ"רנו דהכא פליגי ר"א וסתמא דהש"ס אליבא דרבנן ולר"מ הוא דאיכא טעמא לר"מ משום מראית עין ולרבנן ליכא ולפיכך משום דין גפן שיבשה לגמר גפן לר"מ אבל סתמא דהש"ס לא ס"ל פלוג כר"א אליבא דרבנן כדאמרן ופסק הרמב"ם כסתמא דהש"ס דלרבנן נמי אסור לכתחילה בגפן שיבשה ולא לגמרי ובגמר גפן טעמא יהריגא איכא אליביה דפסקא דהרמב"ם דלא פירש לגמר גפן דהתשם הוא משום האילן דדמי לגפן דהא ליתא דלמראית עין דבולי הכי לא חיישינן תדע דה' גפן שיבשה לגמרי טפי מראית עין מיהת ליכא מאילן דגמר הגפן אלא דלא חיישינן כלל להאילן כי אם הגמר בעצמו ממיני ירקות הוא והוי כלאים עם הגפן ממש ותוסיף עוד לומר דהראיה בסוגיא דלעיל בפ"ב ירצה דגרים שהם דר"מ אמר אפי' גפן אמר לסור וכו' ולא כן שהת המשנה גמר גפן וא"כ י"ל דר' אלעזר הוא דשנה כך גפן הגמר ופירש הטעם לר"מ משום מראית העין ולא רשים בגדו קאי משום דדמי האילן לגפן וזה מוכרח הוא עכ"פ דהא מימי גפן שיבשה לגפן הגמר ולרבנן לדידיה בהרווייהו ליכא איסורא כלל וכן הוא האמת בגפן שיבשה לגמרי ובגפן הגמר לענין לזרוע בגדו דהא מיני ירקות חשבינן ליה ומותר לזרוע ירקות בגדו דלא אשכחן דכה"ג ליהוו כלאים אלא דגמר גפן עם הגפן אסור משום כלאים בכרם וסתמא דהש"ס אזלא לפי נוסחת המשנה שלפנינו גמר גפן ולר"מ איכא למימר דס"ל דלאו מין ירק הוא ואוסר ואינו מקדש בכרם ורבנן פליגי עליה דס"ל דהוי מין ירק ובזה נתברר לנו הכל טעמו ופירושו דכל חד לטעמי' דהיה ליה ונתברר פסקא דהרמב"ם ז"ל:

לאויר עשרה היא מתניתא. כדפרישי' דבמעביר עלין נקוב נמי הדין כן במתני' אליבא דר"א בר' צדוק ולהך מ"ד אוסר ואינו מקדש ועיין לקמן בסוף פרקין ד"ה לאויר עשרה היא מתני' מה שיתבאר מזה בס"ד:

מותר פיסקי ערים. כתב הר"ש וה"ה ערים עצמו ופסקי ערים דנקט לרבותא דאף שיש ערים מכאן ומכאן אינו מקדש המותר ואחריו נמשך הר"ב וזה אחד מהני מילי דתמיהי שכתב ופסק כסדר הזה שהרי זה דעת ר"ל בפ' דלעיל בסוף הל"ה אבל ר' יוחנן דהלכתא כוותיה קאמר התם דערים עצמו אסור ומקדש וכך הוא דעת הרמב"ם בפסק כר' יוחנן כמו שמבואר במקומו בפ' דלעיל ועיין במה שציינתי שם:

בינתים מהו ר' יוחנן אמר אסור ומקדש. מוכרח היא דהדין מותר אפיפירות קאי ואמתני' דפרק דלעיל דהוי כי בהאי דינא וגם שם אם הלך עליו החדש כמבואר הכל

פירוש מהרא"פ

משלש גפנים עושה שבה וה"ה דה"מ למימר המבריך שתי גפנים משלש דה"ל ב' נגד ג': ועיקריהן נראה עיקר הלשון נראה שלא שהביא כל הגפן תחת הקרקע דא"כ לא היו ג' עושים שבה אלא שהניח העיקר ועשה מגפן א' שתי גפנים: אם יש בין גפן לגפן לא פחות מד' אמות ולא יותר משמונה אמות הרי אלו מצטרפים והע"פ בפנים יונקים משורש א' חשבינן להו שתי גפנים: גפן שיבשה בגמרא מפרש לה: גפן למר מוך שקורין קוטן ואילן שלו דומה לגפן אסור ואינו מקדש שאינו מין זרעים: אף על גבי הגפן אם זרע על גבי הגפן המובכרת בקרקע ואין על גבה ג"ט עפר אסור ואינו מקדש: מותר חורבן הכרם אם לא היה שם אלא ט"ז אמה נותן עבודתו ד"א לכל צד ובשאר אסור אינו מקדש יכן. מחול הכרם י"ב אמה אם יש שם י"א אמה נותן ד"א והשאר אסור ואינו מקדש: אבל תחת הגפן כגון זמורה שנמשכה חוץ לו"ט וזרע תחתי' ועבודת הגפן ו"ט ועבודת הכרם ד"א אסור ומקדש: גמרא: ה"ג אמר ר"א דר"מ היא הא דאי כ בגפן יבשה כר"מ דס"ל אפילו גפן הגמר אסור משום מ"ע אבל לרבנן אפי' גפן יבשה מותר לזרוע סמוך לו וכן משמע בפ' שני והרמב"ם ז"ל סבר לרבנן אסור. וגי"ג דלא משמע הכי בפ' שני לפי גירסא שלפנינו שם ועיקר מילתא דר"מ דאמר אפילו גפן למר קמ"ל אף ע"ג דמין אילן הוא ולא גפן אוסר אבל בלא יקדשו הזרעים אותו לא צריך לאשמיענו: ניחא בסיתווא בחורף שכל הגפנים מניחן נושרים לכך אסור משום מ"ע אבל בקיץ מאי איכא למימר בהכי יש היכר גדול בין יבש לשאינו יבש: אית אתרין יש מקומות שנושרים עלפיהן של גפנים אפי' בקיץ ואיכא מ"ע: (ע"כ לדף לב): על גבי זמורה איירי מתני' שאין עליו ג"ט עפר אמר ר' אליעזר ב"כ לד וק דאסור ואינו מקדש: לאויר עשרה היא מתניתא כגון בשני גיטם ? על גב ? והתחתונה כרם והוא זורע בשיפוע מדרגה בתוך עשרה לכרס אסור לפי שהזרעים מסככים על גבי הזמורים בתוך אויר עשרה אבל אינו מקדש: כרם יש לו אויר ובדפליגית: הדא אמרה כו' בשרי על הגפן תנן יחידי משמע: ארבע אמות מתרבע המות ואילך: ששה טפחים היא המותר עלמה של אפיפירות שהרי מן הזמורה עלמה אין צריך להרחיק ו"ט ובדתנן תחת הגפן ואפילו תחתיו היכא פלוגתא בסוף פרק דלעיל דהא דתנן דמקדש דווקא תחת האפכוליות ולא תחת העלין אלא דאי מסך ו"ט מן הזמורה הוא דקאמר דהוה מותר אפיפירה ואסיר מכאן ואילך מותר וכבר פי' לעיל מדבר זה ג"כ וכן פי' הר"ש ז"ל: בינתיים מהו בין גזעים לגדל בערים קמבעיא ליה וכן איתא הא פלוגתא דר"י ור"ל לקיש לעיל על מתני' דפיסקי ערים אלא דלעיל אמר ערים עצמו מהו והכא אמר בינתיים מהו בהוא ערים דריב"ל דתמהו או נמידן לענין קידש בערים דס"ק וכמו שאיתא לעיל וכמ"ש שם והואיל ואמר נמי הא ליתנא בריש פ' ערים בינתיים מהו אמר ה"נ הא ליתנא קמתא דסמך אדלעיל [והא דמייתי לה הכא משום דמיירי הכא בכל אינן מקומות דמקדשים ורבי יוחנן נמי ס"ל דבינתיים מקדשין מש"ה מייתי לה הכא דזה מקומו]: מה נפשך איזה כרם היא אי גדול אי קטן אי מיירי בגדול למה אמר חרבן דאסור עד ט"ז ואינו מקדש אלא ד"א אפילו נטעו תחילה עד ט"ז [פי' ונהכב ברוחב ונסתייר בשתי לידי הרכו שיעור כרם ככל גד] ואין מקדש אלא ד"א והשאר אסור וכדאמרינן בפרק הקרחת ג' שורות ה"נ כרם גדול וב' שורות ה"נ כרם קטן ובב' שורות אמרינן שם במתני' אם אין שם

שם

מסורת הש"ס

שנוטעין לשתי כרם קטן והלכך לא משכחת לה דיקא דמתני' במטעתו בתחילה דהרי בד"א אסור ומקדש הוא ודוקא בחרבנו הוא דמשכחת להא דאמרו שלא יביא זרע לכתחילה עד שיהא שם ט"ז אמה ואם הביא אחר שהרחיק ד' אמות מעיקרי הגפנים לא קידש: הדא אמרה כרם גדול שנטעו על מטע שמנה אין לו מחול. כלומר דר' זעירא דייק מדדחיק לאוקמי מתני' בכרם גדול שנטעו על מטע כרם קטן כדי לשנויי קושיין דמאי אריא בחרבנו הא אפי' במטעתו בתחלה הדין הוא דמותר הזרע ואסור לזרוע לכתחילה ולא משני דלעולם מתני' בכרם גדול שנטעו כמטע כרם גדול מיתוקמא והיינו על מטע שמנה שמנה ומתני' אתיא כהאי מ"ד דפליג לעיל שם על ר' יונה בשם רב והוא ר' יוסי בשם רב דקאמר דהלכתא מותר לזרוע ביניהן אפי' לכתחילה כשיש ח' אמות בין השורות והלכך הוא דקתני במתני' בחרבנו דאילו במטעתו בתחילה לא משכחת לה שיהא אסור לזרוע לכתחילה ואם זרע לא קידש ומדלא משני הכי ש"מ דכרם שהוא נטוע על שמנה אמות אין לו דין מחול הכרם ולפיכך בלאו הכי לא מצית לאוקמי מתני' במטע על שמנה דהא קתני נמי מותר מחול הכרם ומטע על שמנה אין לו דין מחול הכרם: אין תימר מטע שש עשרה על שש עשרה. וכלומר וכ"ת דהכתי הוה מצי לאוקמי מתני' בכרם גדול שהוא נטוע על ט"ז ט"ז וכהאי תנא דס"ל היו ג' שורות אם אין בין שורה לחברתה ט"ז אמה לא יביא זרע לשם כדתנן לעיל בפ"ד בהלכה ד' ואמרינן עלה שם דעד שמנה אסור ומקדש מח' ועד ט"ז אסור ואינו מקדש וא"כ תו לא מצי למיתני במתני' ולמיחשב במטעתו בתחלה דהא אוסר ומקדש עד שמנה והשתא הדרן לקושיין דאמאי דחיק נפשיה לאוקמי מתני' בכרם גדול שנטעו על מטע כרם קטן דטפי הו"ל לאוקמי שנטעו על מטע ט"ז וכהאי תנא דאמרן הא נמי לא מצית אמרת הכי דקשיא: תוכו אסור ומקדש חוצה לו לכ"ש. כלומר דתו לא מצי נמי למיתני מותר מחול הכרם והאי נמי כדא"ר זעירא גופיה בפ"ד שם על הא דקאמר התם ר"א החמירו בכרם בתוכו יותר מחוצה לו וקא"ר זעירא דהגא קיימנתא דאשכחן דלפעמים החמירו בחוצה לו יותר מתוכו והיינו במחול הכרם דתוכו שמנה וחוצה לו ט"ז דהרי בתוך הכרם בין השורות עד שמנה הוא דלא יביא זרע לשם ואם יש שמנה ביניהן מותר ואלו חוצה לו והיינו בין כרם לגדר אסור עד ט"ז וכדפרישית התם דהא דנקט ט"ז וזהו כב"ש לרבותא הוא דנקט דמלינו לחד תנא והיינו ב"ש דאוסרין חוצה לו עד ט"ז ובתוכו לו אינו אסור אלא עד ח' דלא אשכחן דפליגי ב"ש בהא ומיהו אף לב"ה חמיר חוצה לו מתוכו במחול הכרם דחוצה לו י"ב ותוכו שמנה ושמעינן מיהת דבמחול הכרם חמיר חוצה לו וא"כ לא מצינן לאוקמי למתני' כהאי תנא דאמרן דאם תוכו אסור ומקדש חוצה לו לכ"ש ואמאי קתני מותר מחול הכרם אוסר ולא מקדש אלא ע"כ כאוקימתא דלעיל שנטעו על מטע כרם קטן: א"ר יוסי אין לוקין אלא על עיקר כלאי הכרם: מילתא באנפי נפשה היא דקמ"ל דאע"ג דשנינו בכל הני דלעיל דאיכא דאוסרין ואיכא דגם מקדשין מ"מ אין לוקין מד"ת אלא אם זרע בכרם גופיה דזהו עיקר כלאי הכרם שהזהירה התורה אבל הני אע"פ דיש שמקדשין וסמכו על קרא דפן תוקדש פן תוקד אש מיהו אין לוקין עליהן:

תורה אור

הדא אמרה כרם גדול שנטעו על שמנה אין לו מחול. אין תימר מטע שש עשרה על שש עשרה תוכו אסור ומקדש חוצה לו לא כל שכן. אמר רבי יוסי [א] אין לוקין אלא על עיקר הכרם:

## הלכה ג מתני'

*המסכך את גפנו על גבי תבואתו של חבירו הרי זה קידש וחייב באחריותו. רבי יוסי ורבי שמעון אומרים [ב] אין אדם מקדש דבר שאינו שלו. אמר רבי יוסי מעשה באחד שזרע את כרמו בשביעית ובא מעשה לפני רבי עקיבה ואמר אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו: **גמ'** כתיב °לא תזרע כרמך כלאים אין לי אלא כרמך. כרם אחר מנין ת"ל [ג] כרם ולא כלאים. אמר רבי לעזר *דרבי מאיר היא

דברים כב

כתיב לא תזרע כרמך כלאים אין לי אלא כרמך כרם אחר מניין ת"ל כרם. ר"ל מדכתיב דכתרה ותבואת הכרם כן פי' בס' מלאכת שלמה ז"ל והרע"ב ז"ל מפרש דזהו טעמא דת"ק דמתניתין וכן פי' הר"ש ז"ל ע"ז קאמר ר"א דאתיא כר"מ דס"ל אין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע קדושתה פי' לפיכך כתב רחמנא כרמך וע"כ דכרמך מיעוטא הוא וע"כ למעט כרם עכו"ם. וא"כ ע"כ דאתיא כמ"ד דאין קנין דאי יש קנין למה לי למיעוטי הא כיון שנפקע הקדושה ממילא כהו"ל הוא. והוא ממש כדגרסינן במס' ב"ב דף פ"א ע"א דמחייב הי' ר"מ אף בלוקח פירות מן השוק ומחייב בפירות של אחר והא כתיב אדמתך ההוא למעוטי אדמת עכו"ם. והקשו בתוס' ז"ל דלמה לי קרא הא ר"מ ס"ל דיש קנין וא"כ א"צ למעוטי אדמת עכו"ם וע"כ ממעט של אחר עיי"ש. וזהו ממש דכוותי' כיון דמחייב בכרם אחר א"כ ע"כ דכרמך ממעט לכרם נכרי וא"כ ע"כ דאין קנין דאי יש קנין ל"צ למעוטי כרם נכרי וע"כ ממעט כרם אחר. ע"ז אמר ר"י ד"ה היא תיפתר בעכו"ם שזרע כרמו כלאים ולקח ממנו ישראל ר"ל דלעולם יש קנין ופשיטא דמותר לזרוע בכרם של עכו"ם אך הא קמ"ל דאפילו לקח אחר כך הישראל הכרם אינו מקדש הגם דעכשיו הוא

עין משפט נר מצוה

כב
א מיי' פ"ה מכלאים ה"ז טוש"ע יו"ד סי' רצו ס"ג

כג
ב מיי' שם ה"ח טוש"ע שם ס"ד

*(side margin:)* יבמות פג. ב"ק ק.

*(side margin:)* גיטין מז.

גליון הש"ס וציון ירושלים

[ג] כרם ולא כלאים. ע' ב"ש ובמפרש כאן. וע' בשטה מקובצת בב"ק דף ק. ודו"ק:

## הלכה ד מתני'

המסכך את גפנו. שהמשיך השריגין והעלין מגפנו ע"ג תבואתו של חבירו: ה"ז קידש. הגפן שלו והתבואה של חבירו וחייב באחריותו וצריך לשלם לחבירו בעד התבואה שאסרה לפי שעשה מעשה בידים: אין אדם מקדש דבר שאינו שלו. בכלאים משום דכרמך כתיב ולא דמי לשאר איסורין שבתורה שיכול לאסור אף שאינו שלו כגון שבישל בשר בחלב של חבירו וכיוצא בו אבל הכא לא קידש אלא את הגפן שלו והלכה כר' יוסי ור"ש וכמעשה דר"ע שזה זרע כרמו בשביעית ואינו שלו שהרי בשביעית הכל הפקר הוא ולפיכך פסק דלא קידש: **גמ'** כתיב לא תזרע כרמך כלאים וכו'. ברייתא היא בספרי פ' כי תצא והתם מסיים ת"ל לא תזרע כרמך מ"מ כלומר מדלא כתיב כרמך לא תזרע כלאים כדכתיב בפ' קדושים בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים ודרים בת"כ שם גבי בהמתך דאף בבהמות אחרים אסור מדכתיב. את חקתי תשמרו לשון רבים והאי קרא בהרכבה והרבעה משתעי אבל שדך דלא כתיב ביה רבויא אין אוסר אלא בשלו ולא בשל חבירו דהכי משמע שדך דוקא לא תזרע כלאים וכן אי הוה כתוב כרמך לא תזרע כלאים הוה דרשינן הכי אבל השתא דכתיב לא תזרע כרמך כלאים מדהקדים הלאו וסמיך ליה כרם ש"מ דהכא כרמך לאו דוקא אלא דקפדה התורה דלא תזרע בכרם מ"מ ואפי' בשל אחרים והיינו נמי דקאמר הכא ת"ל כרם ולא כלאים כלומר מדהקדים הלאו ואח"כ כתב הכרם ש"מ דה"ק כרם ולא דכלאים בכל כרם לא תזרע ותיבת כרם לתיבת לא שלפניו דרשינן וכאילו הוה כתוב כרם סתם: דר"מ היא

## מראה הפנים

שכל בפנים במאי דפליגי ר"י ור"ל ופירושא דהאי מתני' להרוייהו לכל חד כדאית ליה ולר"י לאסור אפי' הירע שזורע כבר מקודם שהלך עליו האדם והיינו בינהיים כדפרישית והלכה כר' יוחנן ולפיכך פסק הרמב"ם בפ"ו בהל' י"ג בדין זה שצריך לעקור הזרע עיי"ש ועיין עוד במה שנתבאר מזה בס' דלעיל בהל"ב ד"ה ה"ז אוסר ד"א בשדה:

**הדא** אמרה כרם גדול שנטעו על שמונה שמונה אין לו מחול. משמע להדיא כאן דמיהת דין כרם יש לו דהל"כ מאי אין לו מחול דקאמר הא לא הוה ליה כרם כלל אלא ודאי דדין כרם יש לו ולענין מאי הא בין השורות מותר לזרוע אפי' לכתחילה כדאיפסק הלכתא כר"מ ור"ש לעיל בס"פ פ"ד וע"כ דלענין חולה [*] דמיהת מבורר התוגה צריך להרחיק ד"א ולענין זה הוא נקרא כרם ומכאן הוא דלמד הרמב"ם לומר כן כדפסק בפ"ז בהל' ד' והראב"ד כתב על זה שלא מצא עיקר בירושלמי והרי העיקר מכאן הוא דנלמד וכבר כתבתי מזה לעיל בפ"ד בהל' ג' ד"ה והיזהו כרם קטן וע"ש והמגא מבואר כל הפרק הנזכר דהרמב"ם נמה שצריך ביאור והתוספתא שהביא הכ"מ לא כך פירושה והמגא פירושה האמיתית בפ"ד בהלכה ב' סוף ד"ה לא סוף דבר גדר וכו' ובדיבורים הבייכים לכך כמו שציינתי שם והרלהה הכל מבואר הוא בס"ד:

**אמר** ר' יוסי אין לוקין אלא על עיקר הכרם. למאי דקיי"ל כר' יאשיה דאין לוקין משום כלאי הכרם אלא בזורע בא"י חטה ושעורה וחרצן במפולת יד וכן שני מיני ירקות או מין ירק ומין תבואה עם החרצן וכדפסק הרמב"ם ז"ל ברים פ' חמישי א"כ דברי ר' יוסי נכללין הן בזה ואף דפשטות דבריו מהפרשין על המקום ולאפוקי בזורע כד"א של העבודה וכה"ג וכדפרישית בפנים ועיין מפלוגתא דר' יאשיה ור' יונתן לקמן ברים פ"ח ומה שיתבאר מענין זה בס"ד:

**רבי** יוסי ור"ש אומרים אין אדם מקדש דבר שאינו שלו. הרמב"ם בפי' המשנה פסק הלכה כת"ק ובחיבורו בפ"ה הלכה ח' חזר בו ופסק הלכה כר' יוסי. וטעמו כפירושו משום דבבבלי פ' הערל (דף פ"ג) משמע דפלוגתא דרב ושמואל היא דשמואל אמר הלכה כר' יוסי בקידוש ורב הונא אמר רב אין הלכה כר' יוסי וא"כ היה סובר דהלכה כרב באיסורי ולכך פסק כהת"ק ולע"ג דהתם פלוגתא דאמוראי היא אליבא דרב אי הלכה קאמר או אין הלכה כר' יוסי ולא אסיק לה מידי מ"מ לא יהא אלא ספיקא דאיסורא דאורייתא ולחומרא ולבסוף חזר בו ועיקר טעמו דבחיבורו משום דמסקינן בפ"ב דחולין (דף מא) דהא דאמרינן דאוסר דבר שאינו שלו הני מילי עכו"ם אבל ישראל לחבירו לצעוריה הוא דמכוון אלמא דכל בכה"ג שאין האיסור מעורב בהיתר אין ישראל אוסר דבר שאינו שלו ותו לא קשיא מכל איסורים שבתורה ועיין בדיבור דלקמן וכד"ה חד בר נש תוי שלעי' לר' אלעזר: **כתיב** לא תזרע כרמך כלאים וכו'. הפ"מ פירש מדלא כתב כלאים בכרמך וכתב כרמך כלאים שלא סמך כלאים לכרמך וכו' וזה תמוה דמ"מ סמיכות הכתוב שלפנינו או אם היה כתוב כלאים בכרמך ועוד דאנן לא דייקינן דליכתוב כתמנא אפי' אות יתירא והעיקר כמה דפרישית בפנים דדייק מדמקדים הלאו ולא כתב כי היכי דכתיב בכלאים דהרבעה ודזריעה וכמו שבארתי ולכאורה נראה דהאי ברייתא דספרי כת"ק דמתני' היא דהיא ור"א ור"י פליגי הי כר"מ דדמתי אתיא או אפי' כתכמים דהתם וכדפרישית בפנים ולפ"ז היה צריך לפרש דברי ר"א בדרך קושיא דהא לעיל בפ"ה דדמאי בהלכה ט' פליגי רבי יודה ור"ש אדר"מ וס"ל דיש קנין לעכו"ם וא"כ קשיא דר"ש אדר"ש דהכא או דנפרש הברייתא אליבא דר"ש דסתם ספרי הוא ור"ש היא דהאי כרם אחר לא קאי אעכו"ם כ"א אישראל חבירו וקאמר לי' ר' יוחנן דלא היא דאפי' תפרש אעכו"ס כב"ע אתיא ותיפתר בעכו"ם שזרע כרמו וכו' והנה בעיקר הדין אי אין קנין לעכו"ם או יש קנין לא נצריך ככאן בשכבר מבואר בדברי דלעיל כמה פעמים ועיין בדמאי שם ד"ה מתני' דר"מ וכו' ובמקומות שציינתי שם והמגא מבואר כל הצורך ועם היוצא מזה לכמה דינים המסתעפים מזה והנה מפוזרים בכמה מקומות בהש"ם דהתם ודהכא וכאן נבאר בהענין אשר לפנינו דלבאר דאוקי ר' יוחנן להאי ברייתא דספרי בעכו"ם שזרע כרמו כלאים וכו' וזה מוסכם הוא דבכה"ג אם חזר ולקחו ממנו הישראל דפשיטא דצריך לעקור הכלאים שהן עכשיו ברשותו ואף לתרומות ומעשרות הדין כן דשל ישראל הוא כמבואר שם והשתא הדרינן לפלוגתא דמתני' דידן דהאי ברייתא כר' יוסי נמי אתיא דישראל לחבירו ודאי אינו אוסר והכא דמרבה קרא אף בשל אחרים היינו בעכו"ם בזורע כרמו וכו' והא קמ"ל דהשתא חל איסורא אדידיה אע"פ שהוא לא זרע להכלאים וזהו דהאי ברייתא כב"ע אתיא ומר מפרש לה לחבירו ישראל ומר מפרש לה דאתא לרבות לכרם עכו"ם וכדאמרן:

כמה

שנויי נוסחאות (סו"י) מקדיש בד"ו מקדש. (סוי"נ) כרם ולא כלאים נכי"ר כלאים לא כרם ולא כלאים.

פירוש מהרא"פ

שש עשרה אמה לא יביא זרע לשם וא"כ אוסר הוא עד ט"ז ואינו מקדש יותר מד"א וכדאמר ר"א שם אסור ואינו מקדש ואי מיירי בכרם של שתי שורות דאמרינן התם בגינה וא"כ לא מצי למיתני תחלת מטעתו דאין חילוק בין ד"א ליותר מד"א. בתוכו דאף ביותר מד"א עד שמונה הוא מקדש וכדאמרינן נמי לעיל בפרק הקרחת החמירו תוכו יותר מחוצה לו דאסור ומקדש עד שמונה אין לו מחול וכדאמר' בפרק הקרחת אין מחול לכרם קטן: **אלא** כי אנן קיימין בכרם של ג' שורות ויותר דאית ליה דין מחול ואפ"ה לא מצי למתני תחילת מטעתו דמיירי שנטעו מד"א עד ח' דאז נמי אין חילוק בין ד"א ליותר מד"א דאף ביותר מד"א עד ח' מקדש: (ע"כ לדף ל"ב ע"ב): **אמר** ר"ז הדא אמרה זאת אומרת כרם על ג' שורות שנטעו על שמונה שמונה אין לו מחול כמו גן ב' שורות והא דמחלקינן בין כרם קטן לגדול לענין מחול בנטוע מד' עד ח' דאי יש לו לוקמה שנטע כרם גדול על מטע כרם גדול ולוקמה שנטעי על ח"א (וליתני תחילת מטעתן ולא חרבנו) [דליהא בתחלת מטעתו אלא בחורבנו כצ"ל ופירושו בהכי מקדש לכל לד ד"א ואין כאן מותרות בתחלת מטעתו דנאמר אוסר ואינו מקדש ואע"ג דבמילתיה דר"א דאמר מח' עד ט"ז אוסר ואינו מקדש משמע דאף בח' על ח' נמי אוסר ואינו מקדש ולא משכחת לה אלא כי נאמר דאינו מקדש לכל לד אלא ו' טפחים וכן פירשתי בפ' המבריך מיהו מילתיה דר"ז כאן לא אתיא שפיר] אלא ודאי דסבירא ליה דאין שם דין מחול דכמו שבתוכו מקדש ד"א והשאר הוא: [ר"ל באו יהיה יותר מח' על ח'] ה"נ חולה לו ד"א מקדש ולאיסור אינו נאסר אלא עד שמונה והשאר מותר לכתחילה ובמתני' תנן מותר ממחול הכרם לפיכך לא מצי לאוקמה בהכי דאין כאן מותרות והמותרות על שמונה מותר

לגמרי ושמונה דין חולה לו כמו תוכו: **אין** תימר כו' כל זה מסיק ר"ז מנין לי לומר דס"ל דאין לו דילמא ס"ל יש לו והא דלא מוקי לה (בתחילת מטעתו) ונטעו על ח"א דילמא הש"ס לית ליה אי איתא לדר"א דאמר בפ' הקרחת החמירו תוכו יותר מחוצה לו אלא דמח"א ועד ט"ז נמי מקדש וא"כ לא משכחת מותר כלל (אף בתחילה מטעתו) במטע על ח"א ולהכי צריך לאוקמה כרם קטן דמשכחת מיהת למותר בחורבנו ואע"ג דהמקשן הקשה מכח מילתיה דר"א ה"ק אם אית' קשיא כו' וכאן אמר דילמא ליתא לדר"א לכן מוקי לה על מטע קטן: [א"ה נלוה הטעות בסוף הספר כתב המחבר ז"ל כדברים האלה: ד"ה א"ר זעירא כו' הדבור הזה ובאחר זה יש עד ט"ז השיב ר"ז כו' וזה פירושו בקיצור ד."ז דייק דאין מח' ואילך דין מחול דאם יהיה לו דין קשה למה נקט התנא כרם קטן לתני כרם גדול על מטע כרם גדול והיינו מח' אמות ואילך תחלת מטעתו ולא חורבנו אלא ודאי משום דאין שם דין מחול דאינו מקדש לכל שיוהר אלא ד"א מותר לכתחילה זה הוא דיוקא דר"ז אלא משום דקשיא ליה על הדיוק הזה מנ"ל לומר דאין לו דלמא יש לו והא דלא שנה משנתו בתחלת מטעתו משום דתנא דמתני' לא ס"ל כר"א דאמר מח' אוסר ואינו מקדש אלא אוסר ומקדש ולא משכחינן אסורא בלא מח' אמות ואילך ועל זה השיב תוכו אסור ומקדש חולה לו לא כ"ש וא"כ לא משכחת מותרן כלל אפילו במטע כרם קטן וכת"ש] השיב ר"ז דליתא דע"כ איתא לדר"א דאל"כ לא משכחת מותרן כלל שיהא מותר בט"ז דכיון בתחילת מטעתו דמקדש בט"ז כ"ש שיהיה מקדש בחורבן בט"ז דמילתא לן חולה לו יותר מתוכו מאי

*) ההוספה הזאת לא נדפסה רק בלוח הטעות שנדפס בפרא"ג בגת מע"ב:

עין משפט
נר מצוה

כד
א מיי' פ"א מתרומות ה"י

כה
ב מיי' פ"ח מעכו"ם ה"ב

כו
ג מיי' פ"ג מאיסורי מזבח ה"ו

הוא כרם ישראל ולא דמי לאברי נחירה כההיא דמס' חולין דף י"ז ולא לחלה בהכנסת ישראל לארץ דנעשו טבולים לחלה דהכא גזה"כ הוא דלא נתקדש: ר' יונה ור' יוסי תרוויהון אמרי דר"מ היא. דע"כ מתניתין ר"מ היא דס"ל אין קנין אבל אי יש קנין ל"ל קרא דכרמך: רשב"ל אמר קנסא דר"מ. ר"ל דינא דגרמי הוא לר"מ דס"ל דינא דגרמי אבל רבנן פליגי על ר"מ ולית להו דינא דגרמי. ומפורש בירושלמי במסכת פסחים פ"ב ופ"ד דמס' גיטין פלוגתתן בשטר שיש בו ריבית וע"כ קאמר רשב"ל דדינא דגרמי הוא רק לר"מ לבד ועביד עובדא דכוותי' משום דממתניתין דידן מוכח בפירוש כן דהלכה כמותו דהמסכך גפנו וכי מה עשה מעשה אלא כל עיקר ההיזק שלו הוא משום דכשהוסיף לפי דעתו הוא מוסיף ר"ל דכשהוסיף מאתים ברצונו הוא וניחא לי' וזהו כל עיקר ההיזק ולא בידים הזיקו אלמא דחייב משום דינא דגרמי. ועיי' בתוס' ותמצא כל שיטת דינא דגרמי לפי שיטת הירושלמי: קנסא דרבנן. ר"ל דאפילו רבנן נמי דייני דינא דגרמי:

אר"י

היא. הך ברייתא אליבא דר"מ מיתוקמא וכלומר דר"א מפרש דהא דקתני לרבות כרם אחרים לא נריכא אלא אפי' כרם של עכו"ם לא תזרע כלאים והאי קרא לא משתעי אלא בא"י דהא אין איסור כלאים כרם וזרעים מן התורה אלא בא"י והיינו דקאמר דר"מ היא דאמר לעיל בפ"ה דדמאי ובכמה מקומות דאין קנין לעכו"ם בא"י לפוטרו מן המעשרות ואע"ג דהתם נמי כתיב דגנך אפ"ה מכיון שלקח העכו"ם השדה מישראל חייבין הפירות במעשרות להישראל הלוקח ממנו וה"נ אע"ג דכתיב כרמך מרבינן אפי' בכרם של עכו"ם: א"ר יוחנן. דמהכא לא דייקת מידי דתיפתר דלהכי אילטריך כגון שזרע העכו"ם כרמו כלאים ולקחו ממנו ישראל והזהירה התורה שלא יקיים הכלאים וצריך שיעקור אותן והשתא מצינן לאוקמי כדברי הכל דאפי' למ"ד יש קנין לעכו"ם להפקיע ממעשרות מודה הוא דהכא חזר ולקח הישראל השדה ממנו דחייב במעשרות דדגנך קרינא ביה וה"נ כרמך קרינן ביה השתא: ר' יונה ור' יוסי תריהון אמרין דר"מ היא. אמתני' קמהדרו דהא דקתני אדם אוסר בשל חבירו האי ת"ק דר"מ היא דס"ל הכי כדלקמן: הנעבד. לע"ז כגון שהשתחוו לבהמה כדמפרש לקמן

מסורת הש"ס

ירושלמי ע"ז פ"ג ה"ס

ב"ק ק׳ סנהדרין ע"ח

היא דרבי מאיר אמר [א] אין לגוי קנין בארץ ישראל לפוטרו מן המעשרות. אמר ר' יוחנן דברי הכל היא. תיפתר בגוי שזרע כרמו כלאים ולקחו ממנו ישראל. רבי יונה ורבי יוסה תרויהון אמרי דרבי מאיר היא: הנעבד *אית תניי [ב]תני בין שלו *) בין של אחרים אסור. אית תניי תני [ג] שלו אסור של אחרים מותר. הוון בעיי מימר מאן דאמר בין שלו בין של אחרים אסור רבי מאיר ורבי יודה. מאן דאמר שלו אסור ושל אחרים מותר רבי יוסה ורבי שמעון. רבי יוסה בשם רבי לא דברי הכל היא. כמה דתימר תמן דבר שיש בו רוח חיים אף על פי שאינו נאסר להדיוט נאסר לגבוה ודכוותה דבר שאינו שלך אף על פי שאינו נאסר להדיוט [ג] נאסר לגבוה. רבי שמעון בן לקיש אמר קנסיה דר' מאיר ועבד עובדא דכוותיה מן הדא המסכך את גפנו על גבי תבואתו של חבירו וכי מה עשה מעשה אלא כשהוסיף לפי דעתו הוא מוסיף. *חד בר נש חוי סלעיה לרבי לעזר אמר ליה טבא היא ויפסלית אתא עובדא קומי רבי שמעון בן לקיש וקנסיה מן הדא [ד] *המראה דינר לשולחני ונמצא רע חייב לשלם מפני שהוא נושא שכר. ורבי לעזר נושא שכר. רבי יעקב בר אחא בשם ר' אבונא המחזיק בו כנושא שכר. רבי יוסי בי רבי בון לא אמר כן אלא רבי לעזר אמר קנסיה דרבנין. רבי שמעון בן לקיש אמר קנסיה דר' מאיר. כך אתא עובדא שאל רבי שמעון בן לקיש לרבי לעזר ההן קנסא דמאן

*) דף ל"ז ע"א

גליון הש"ס וציון ירושלים

*הנעבד. תני בין שלו בין של אחרים וכו'. ע' פ"ד מאיסורי מזבח ...

דבבעלי חיים איירי ופליגי בה תנאי דתני בחדא ברייתא דבין שלו ובין של אחרים אסור ואית תניי תני דבשל אחרים מותר: הוון. בני הישיבה בעיי מימר דבפלוגתא דתנאי דמתני' תליא דהאי ברייתא ס"ל כר"מ ור' יודה דאינהו ת"ק דמתני' וס"ל דאדם אוסר דבר שאינו שלו ואידך ברייתא כר' יוסי ור"ש ס"ל דקא סלקא דעתייהו דלהדיוט פליגי הני ברייתות והלכך בעיין לאוקמינהו כתנאי דמתני': ר' יוסי בשם ר' אילא דברי הכל היא. כלומר דדחי לה ולא תוקמה הך ברייתא דקתני אף של אחרים אסור כר"מ דוקא אלא ד"ה היא דהכא לגביה מיירי ואף ר' יוסי ור"ש מודים בה דלגבוה אסור דכמה דתימר תמן בפ"ב דע"ז גבי בשר הנכנס לע"ז וכו' דקאמר התם דבעלי חיים הנעבדין אע"פ שאינו נאסר להדיוט נאסר לגבוה והכא נמי לגבוה הוא דאסור ואידך ברייתא ס"ל בעלי חיים אף לגבוה אינו נאסר ומיהו לא שייכא פלוגתייהו לפלוגתא דתנאי במתני': ר"ש בן לקיש אמר קנסיה דר"מ. כלומר הא דר"מ אוסר במתני' משום קנס חכמים הוא: ועבד עובדא דכוותיה מן הדא וכו'. כלומר שבא מעשה כזה לפניו והורה כר"מ דחייב באחריותו משום דהלכה כר"מ בקנסותיו: וכי מה עשה מעשה. דקס"ד דמיד שסיכך גפנו ע"ג תבואתו של זה קנסו והלכך פריך וכי מה מעשה עשה דליקנסיה לשלם הרי הוא יכול להחזירו לגד אחר ומשני אלא בשהוסיף מיירי שנוספה התבואה אחד ממאתים אחרי שסיכך זה גפנו עליה ואסרה ולפיכך קנסו לשלם מפני שלפי דעתו הוא מוסיף כלומר עי"ז שסיכך גפנו ולא החזירו א"כ מדעתו היתה אותה הוספה ומעשיו גרמו לכך: חד בר נש חוי סלעיה לר' אלעזר. הראה לו הסלע שלו שנתנו לו אחד וא"ל טבא היא וע"י כך קיבלה ובאמת דפסולה היתה אותה המטבע: וקנסיה. לר"א לשלם לזה ומן הדא ברייתא המראה וכו' ומפני שהוא נושא שכר שהשולחני נוטל איזה שכר בשביל כך והוא מחליף המעות ממטבע זו לזו ומשתכר: ור"א נושא שכר. בתמיה וכי איזה שכר קיבל בשביל זה: ומשני ר' יעקב בר אחא דה"ק המחזיק בו בידו כנושא שכר. כלומר בשביל שהיה הגלה דסומכין עליו כנושא שכר הוא: ר' יוסי בר בון לא אמר כן. דלאו היינו טעמא דחייביה לשלם: אלא ר"א אמר קנסיה דרבנן. כלומר לפי שיטתו דלקמן חייביה דפליגי בה דר"א סבר דהך ברייתא המראה דינר לשולחני אתיא כרבנן דר"מ דפליגי עליה בעלמא דאיהו דאין דינא דגרמי ורבנן לא דייני דינא דגרמי והכא מודו רבנן דקנסינן ליה ור"ל סבר דהך ברייתא קנסיה דר"מ היא ולרבנן דלא דייני דינא דגרמי פטור: כך אתא עובדא. כלומר ובין כך אתא האי עובדא דר"א לפניו ושאל לו ר"ל ההן קנסא דהאי ברייתא כמאן אתיא וא"ל ר"א דרבנן נמי מודו בה וא"ל א"כ

## תוס' הרי"ד

רשב"ל אמר קנסא דר"מ ועבד עובדא כוותיה. פי' דינא דגרמי דדאין הוא ר"מ ולא רבנן ועבד עובדא כוותי' מן הדא המסכך את גפנו ע"ג תבואתו של חבירו וכי מה מעשה וכו' כשהוסיף לדעתו הוא מוסיף. כמו שכתבו התוס' ז"ל במס' ב"ק דף ק' ע"א דבשעה שסיכך לא עבד כלום אלא דנאסר א"כ כשהוסיף מאתים וע"כ הוי דינא דגרמי אך הש"ס דילן מסיק דמ"מ לאו דד"ג היא ונקרא מעשה א"ל הירושלמי ס"ל כהו"א בש"ס דילן דנקרא דד"ג דלא עשה מעשה אלא שניתוסף א"כ מעצמו. ויש לפרש בשני אופנים אופן אחד דמוקי רשב"ל מתניתין משום דד"ג ומשום דסתם משנה ר"מ ונעבד עובדא כוותיה אבל פי' זה קשה מאי נ"מ אם ר"מ היא או רבנן היא ולקמן בסוגיא שקלי וטרי רשב"ל ור"א אם קנסא דר"מ או קנסא דרבנן פי' אם דד"ג הוא רק לר"מ או אפילו כרבנן וע"כ ה"נ ה"פ דרשב"ל ס"ל דקנסא הוא רק לר"מ ודייק מתניתין דהיא רק כר"מ וזה אינו דמנ"ל דרבנן פליגי עליה בזה כמו דהקשו בתוס' ז"ל במס' ב"ק דף ק' ע"א דמנ"ל דר"י ור"ש פליגי אדד"ג דהא טעמייהו משום דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו וכתבו בתוס' ז"ל דרבנן דפליגי אדד"ג הוא רבנן דברייתא בפ' המנית דף ל"ג עיי"ש וא"כ מנ"ל לרשב"ל לדייק מהך מתניתין דדאין דד"ג הוא רק ר"מ דסתם משנה ורבנן פליגי עליו מנ"ל דרבנן פליגי עליו. אלא ע"כ דהפי' העיקר כמו שכתב המהרא"פ ז"ל דרשב"ל ס"ל לדייק ממתניתין דהמסכך דלהת"ק דס"ל דאדם אוסר דבר שאינו שלו חייב באחריותו והוא רק ד"ג ע"כ קאמר דר"מ הוא דשמעינן לי' בעלמא דדאין דד"ג אבל רבנן פליגי עליו ואפילו אי אדם אוסר דבר שאינו שלו מ"מ פטור משום דלא דייני דד"ג ועבד עובדא דכוותיה דמשנה הזאת מסייע לי' אבל לא דדייק מהך מתניתין דדד"ג הוא רק לר"מ. וע"כ מוקי מתניתין כר"מ משום דמהך מתניתין מוכח דדיינינן דד"ג וע"כ ר"מ הוא דשמעינן לי' בעלמא דדאין דד"ג וכן פי' מהרא"פ ז"ל ולכאורה קשה דמנ"ל דר"מ דאין דד"ג דהבבלי בקיצין וטרינן בזה דמנ"ל דר"מ דאין דד"ג ומוכיח מהאי מתניתין זה שכן דסתם מש"ה ר"מ הוא. והכא קאמרינן בירושלמי דמתניתין ר"מ הוא משום דשמעינן ליה בעלמא דדאין דד"ג וקשה מנ"ל בעלמא דר"מ דאין דד"ג וע"כ דפשיטא להירושלמי דמאיזה מקום אחר שמעינן דר"מ דאין דד"ג וצריך ביאור מנ"ל. וע"כ נראה לפענ"ד לבאר שיטת הירושלמי

## מראה הפנים

כמה דתימר תמן דבר שיש בו רוח חיים וכו'. ככר בארתי לזה במקומו בפ"ב דע"ז בהל"ג ד"ה והשמע מינה בהט בה סימן להד דהאי אתיא כי הא וכי אתא עולא לר"י דהתם בפ' ר' ישמעאל (דף נ"ד) אף על פי שאמרו המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה עשה בה מעשה אסרה וכו' אבל המסקנא היא כדמסקינן בפרק ב' דחולין וזכרתי לעיל דבבבלי גוונא דוקא עכו"ם אוסר דבר שאינו שלו אבל ישראל לחבירו לגעוריה הוא דמכוון וכן הוא בדינא דהמסכך וכו' ודמיא ממש לדינא דהתם דאין האיסור נראה וכן לא מעורב ממש בההיתר ולא דמיא לבאר האיסורין בבתורש במקום דנראה האיסור או מעורב בההיתר וזהו עיקר החילוק בביניהן גם שם בארתי דדעת הרמב"ם כמסקנא דחולין וכי היכי דלא תיקשי דבריו שבבבלי ע"ש ושבבלי פליגי אהדדי וע"ש:

חד בר נש חוי סלעיה לר"א. האי עובדא בתוספתא אתריתא היא בבבלי פ' הגוזל (דף ק') ריש לקיש אחוי לי' דינרא לר"א וכו' ולענין פסקיה דר"ל הדא היא דהתם נמי פסק ליה כר"מ דדאין דינא דגרמי וסבירא לן כוותיה והנה בדינא דגרמי וגרמא הארכתי בפ"ו דשבועות בהל"ו ד"ה המקרע בטרות חבירו ושם הבאתי לפלפל מכל המקומות בהש"ס מענין זה והבאתי דעת הרמב"ן ז"ל והמוסכם מכלל גדולי א"ח ויש דדעת הריצב"א בתוס' דלא יתפור היא העיקר דאין דינא דגרמי אלא מדרבנן ומקנסא דר"מ ובזה שוין סוגיא דהכא וסוגית הש"ס הבבלי אהדדי וכן הוא דעת הרמב"ם ז"ל דדינא דגרמי מתורת קנסא היא גם בארתי שם לדעת הרמב"ם מהו החילוק לדידיה בין גרמי ובין גרמא ובלא חקרו האחרונים כל הצורך לדעת הרמב"ם כמו שהראיתי שם באנבע מה שהשמיטו לפיסקי דיניו באיזה מקומות ומחמת כן רצו לומר דהרמב"ם לא מחלק בין גרמי לגרמא אבל אינו כן ולא נאריך בכאן במה שכבר מבואר ועיי"ש מיהו במה שצריך לנו להעיון והדין בלפנינו ונלמד משם זה הוא דלכאורה הוה קשה למאי דמסיק בהג"זלי שם דטעמא דס"ל כוותיה דר"מ בדינא דגרמי משום האי סתמא דברייתא דתניא מתילתא הכרם שנפרצה אומרים לו גדור וכו' נתייאש ולא גדרה ה"ז קידש וחייב באחריותו וכן היא ה ברים ב"ב והרמב"ם נמי מזה ולא כתב הך דינא בשל חבירו כ"א בשלו כמ"ש בפ"ז בבלי י"ז ע"ש ואף אם נאמר דלא פסק כהך ברייתא משום דאזלא כת"ק דמתניתין

זהיינו ר"מ בענין שאדם אוסר דבר שאינו שלו מ"מ קשה בענין דינא דגרמי דהא מכאן נ דו לפסקא דר"מ וא"כ ש"מ דאדם אוסר דבר שאינו שלו ועיין בת ס' שם ולא נאריך בזה

**שנויי נוסחאות** (סו"ד) תרויהון אמרי נ"ו תריהון אמרין.

## פירוש מהרא"פ

מאי דאנן אסרינן בתורבן עד ע"ז אפי' נטעו על ד"א משום דאשכחן איסורו נמי בתחילת מטעתו עד ע"ז ואי הוה מקדש על ע"ז א"כ תורבנו מקדם עד ע"ז אפילו נטעו על ד"א אלא ודאי דאיתא לדר"א דלענין קידם אמיר תוכו מחולש לו [פי' האי תוכו ומולש לו דר"א היינו מד' עד ח' קרי תוכו ומח' עד ע"ז קרי מולש] לו וכן פירשתי בפרק קרחת] ולכך אמרינן כי נטעו מד' עד ח' אינו מקדש מולש לו א"א כפי ערך שמקדם בתוכו אז ד"א מולש לו נמי ד"א אם שש ששה כו' וכן ממשונה ואילך מה שמקדם מתוכו מקדם מולש לו ושאר אוסר עד ע"ז והקל"ד (ליתני במונה ותחילת מטעתו) [לוקמה במטע שמונה על שמונה] אלא ודאי כדאמרן: אמר רבי יוסי אמתני' קאי דכל אלו דמקדשים אין מלקות אלא על עיקר הכרם והיינו אי זרע תלניים עם זרעים כאחת במפולת יד אבל כי נטע כרם ואחר כך זרע ינק או תביאה מקדם אבל אינו לוקה אלא על עיקר הכרם כמ"ש וכן פסק הרמב"ם ז"ל במיטנו: מתני': המסכך מנטה הגפנים על גבי תבואה: וחייב באחריותו וחייב לשלם לו היזקו: בשביעית שאין הכרם שלו אלא של הפקר כשביעית: גמרא: כרם אחר מנין ת"ל כ.א ש הכי גרם הר"ם ז"ל ומדכתיב כלאים בתר כרמך הוא דדייק לה ויש ליישב הלשון כרם ולא כלאים שאמר כרמך קודם שאמר כלאים משמע כלאים בכ"מ אפי' אינו שלך: דר"מ היא הא דקאמר כרם אחר והיינו של גוי מדלא אמר חבירו כדתנן אע"ג דמלינו נמי חבירו גוי בבבת סיכי דמוכח שאני והכא על גוי מיירי וע"כ ר"מ היא דס"ל אין קנין וכו' דאי יש קנין לגוי אף כלאים אינו נוסג בכרם שלו כמו המעשר: (ע"כ לד' לב): ולקחו ממנו ישראל וחייב משום מקיים: רבי יונה ורבי יוסי כו' דקבירא ליה לר"י דלרבנן אינו חייב במקיים אלא במתפה והיינו כרמך לפיכך מוקי לה כר"מ: הנעבד לע"ז דקי"ל שהוא אסור להקרבה: בין שלו בין של אחרים אסור שיכול לאסור בהמה של אחרים כי עבדה לע"ז: ושל אחרים מותר שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו: ר"מ ור"י דס"ל אדם אוסר דבר שאינו שלו: ד"ה היא להקרבה לגבוה מודים כ"ע שיכול לאסור ולא פליגי אלא לאסור להדיוט ומגלן שיש חילוק בין גבוה להדיוט לענין הקרבה וכו': דבר שיש בו רוח חיים בעלי חי לאפוק אינו בעל מי אסור אף להדיוט: ר"ש בן לקיש אמר קנסיה דר"מ הא מתני' דמתייבת ליה באחריות קנסיה דר"מ היא דק"ל בעלמא דדאין דיני דגרמי וקנים להגורם ס"ל קנס ר"מ משום דיני דגרמי דהא לא היזיקו בידים ולא בידיים דיליה היא שכרי באותו פעם שסוכך אין כאן איסור וקידש אלא כשהוסיף מאתים בסוד הסיכוך על התבואה והיינו גרמי והיינו משום קנס וה"ג עבד ריש לקיש עובדא וקנסיה מהא מתני: לפי דעתו הוא מוסיף כלומר מעצמו: חד בר נש הייגו עובדא דפבד ריש לקיש: חזי סלעיה מראה סלעים לר"א לראות אם הם טובים: א"ל טבא הוא ויפסלת ונמצאת שסיחה פסולה: וקנסיה כו' ואי נמא הא מתני' דהכא לא היה מחייב דילמא לא ק"ל כהא ברייתא אבל מתתני' משמע דק"ל הכי כת"ק: ור"א נושא שכר הוא בתמי' דהא אינה מחייבת אלא בנוטא שכר דס"ל למידק אבל בלא"ה לית לוה למידק ולא

דמאן אמר ליה דרבנין אמר ליה פוק שלם. אמר ר' יוחנן הכל מודים בענבים שהן אסורות. אמר ליה ר' לעזר האוסר אינו נאסר ושאינו אוסר נאסר. מה פליגין במסכך את גפנו על גבי תבואתו של חבירו. אבל המסכך את גפנו של חבירו ע"ג תבואתו כל עמא מודיי שהאוסר נאסר. המסכך גפנו של חבירו ע"ג תבואתו של חבירו. נישמעינה מן הדא אמר רבי יוסי מעשה באחד שזרע את כרמו בשביעית ובא מעשה לפני רבי עקיבה ואמר אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. הרי אין הגפן שלו ואין התבואה שלו ואיתתבת:

## הלכה ד מתני'

האנס שזרע את הכרם ויצא מלפניו קוצרו אפילו במועד. עד כמה הוא נותן לפועלים עד שליש. יותר מיכן קוצר כדרכו והולך אפי' לאחר המועד. מאימתי הוא נקרא אנס משישקע: גמ' רבי בא בר יעקב בשם רבי יוחנן ביני מתניתא מותר לקוצרו אפילו במועד

### פני משה

א"כ פוק שלם דלדידך הלכה כחכמים: הכל מודים. במתני' בענבים שהן אסורות דלא"ג דפליגי אם תבואתו של חבירו נאסרה מודים מיהא דגפנו של זה שסיכך נאסרה: א"לר"א. והלא ק"ו הוא. האוסר אינו נאסר וזהו התבואה שהיא נקראת האוסר למ"ד דס"ל דנאסרה מפני שהגפן עומד בפני עצמו אלא ע"י שהתבואה שנזרעה אח"כ שם בא האיסור והשתא לאידך מ"ד דפליג וס"ל דהתבואה לא נאסרה וא"כ זה שאינו אוסר וזהו הגפן שאין האיסור בא ממנו היאך יהיה נאסר: מה פליגין. וקאמר הש"ס דבמה פליגי רבי יוחנן ור' אלעזר במסכך גפנו וכו' כגוונא דמתני' דאיהו לא עביד מעשה אלא בגפנו והגפן אינה נקראת האוסר כדאמרן אבל במסכך גפנו של חבירו ע"ג תבואתו דהשתא איהו עביד מעשה על דבר שהוא שלו והוא הגורם שזרע התבואה לשם א"כ הוא הנקרא האוסר וכ"ע מודים שהאוסר נאסר וקידש את תבואתו ואפילו למ"ד דאינו אוסר תבואתו של חבירו: המסכך גפנו של חבירו ע"ג תבואתו של חבירו. מהו הדין ומשום דאיכא למימר דלא פליגי אלא בעושה בדבר שהוא שלו לאסור את שאינו שלו דלאו כל הימנו לאסור את של חבירו במידי דיליה אבל אם עושה בשל חבירו על של חבירו האחר אפשר דגם רבי יוסי ור"ש מודים דיכול הוא לאסור וחייב לשלם לזה הבעל התבואה: נשמעינה מן הדא. דמתני' גופה דר' יוסי הביא ראיה ממעשה דר"ע והרי בשביעית אין הגפן ולא התבואה שלו דהכל הפקר היא: ואיתתבת. כלומר ואפ"ה הוסבה תשובה זו מר' יוסי לת"ק דפליג עליה וש"מ דר' יוסי פליג אף בגפנו של חבירו ע"ג תבואתו של חבירו:

הלכה ה מתני' האנס. גזלן שגזל כרם וזרעו ויצא מלפניו הכרם וחזר לבעליו כשהוא זרוע: קוצרו. להזרע אפילו במועד ואע"ג דהאנס לא אסר דאין אדם מקדש דבר שאינו שלו מ"מ אם יוסיפו במאתים לאחר שחזר לבעלים מקדש הלכך הוי דבר האבד וקוצר אפי' במועד: עד כמה הוא נותן לפועלים. אם אינו מוצא פועלין אא"כ יוסיף בשכרן עד כמה יוסיף: עד שליש. בגמרא פליגי בה דאיכא דאמרי עד שליש יותר משכרן הראוי להם יתן כדי לעקור את הכלאים יותר על זה לא יתן אלא קוצר כדרכו מעט מעט לפי מה שיכול ואע"פ שהכלאים משהין בכרם ואיכא דאמרי עד שליש לדמים מה ששוין פירות הכרם והזרע יתן לפועלים כדי לעקור מיד יותר מכאן לא יתן אלא ימתין עד שיקצור מעט מעט כדרכו: מאימתי הוא נקרא אנס. כלומר לענין שיהא הכרם חשוב כשלו ושיכול לאסרו בזריעה: משישקע. שם הבעלים מן הכרם ויהא נקרא על שם האנס דאז הוא כשלו ומקדש כל מה שיזרע: הרוח שעלעלה. שסערה רוח סערה תרגומו רוח עלעלא ושיבר ענפי הגפנים והפילן ע"ג התבואה: יגדור מיד. מלשון גודר בתמרים. כלומר ילקט ויסלק אותן ואם אירע אונס ולא סילקן מותר ואינן מתקדשין: תבואה שהיא נוטה תחת הגפן. שאין עיקר התבואה תחת הגפן אלא מבחוץ והשבלים שלה נוטין תחת הגפן דאילו עיקר התבואה תחת הגפן הא תנן לעיל בהלכה ג' דאוסר ומקדש: וכן בירק. הנוטה תחת הגפן: מחזיר ואינו מקדש. כלומר לכתחילה צריך שיחזיר לצד אחר ואם לא החזיר אינו מקדש: משתביא שליש דכתיב ותבואת הכרם ופחות משליש לא מיקרי תבואה ובגמרא קאמר דאית דגרסי משתשריש: וענבים משיעשו כפול הלבן. משיתגדלו ויהיו כפול הלבן אבל קודם לכן נקרא בוסר ואם זרע תבואה או ירק בכרם ועקרן קודם שיגיעו הענבים להיות כפול הלבן ה"ז לא קידש וכן אם הענבים הגיעו להיות כפול הלבן וזרע בלדן תבואה או ירק ועקרן קודם שישרישו או קודם שתשליש התבואה לפי גי' דהכא ה"ז לא קידש: תבואה שיבשה כל צורכה וענבים שבשלו כל צרכן אינן מתקדשות. או או קתני כילד אם התבואה יבשה כל צרכה ובא ונטע גפן בתוכה או אם הענבים בשלו כל צרכן וזרע תבואה או ירק בלדן אע"פ שזה אסור אינן מתקדשות כדדרים בגמרא דכתיב פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם למדנו שאינו מקדש עד שיהא שם מלאת זרע ותבואת כרם ותבואה שלא הביאה שליש או שלא השרישה וכן הירק לא הגיעו לכלל מלאת זרע ואם לאחר שיבשו שוב אינן קרוין מלאת זרע וכן הענבים קודם שיגיעו להיות כפול הלבן או לאחר שבשלו כל צרכן והן קרוין תבואת כרם: גמ' כיני מתניתה מותר לקוצרו אפי' במועד

אר"י הכל מודים בענבים שהן אסורות. פי' כיון דענבים הוי שלו ויכול לאוסרם אר"א דאי אפשר לומר כן האוסר אינו נאסר ר"ל דעיקר האוסר היא התבוא' כדכתיב פן תוקדש וגו' ותבואת הכרם אלמא דעיקר האוסר היא התבואה כן פי' בשנו"א ז"ל. וכיון דהאוסר אינו נאסר א"כ היכי ס"ד דיאסר השאינו אוסר דהיא הגפן. וע"כ לפ"ז ממילא מה פליגין במסכך את גפנו ע"ג תבואתו של חבירו אבל במסכך גפנו של חבירו ע"ג תבואתו כל עמא מודיי שהאוסר נאסר כיון שתבואה הוי שלו וא"כ מיבעיא המסכך גפנו של חבירו ע"ג תבואתו של חבירו מהו. לת"ק אם הת"ק מודה ג"כ בזה כיון דשניהן אינן שלו ולא פליג רק כשהגפן שלו ופשיט (י') מהא דאיתותב ר' יוסי לת"ק מהא דשביעית והא בשביעית אין הגפן שלו ואין התבואה שלו ועכ"ז איתותב ר' יוסי להת"ק ש"מ דאף בשניהם אינן שלו ס"ל נמי לת"ק דיכול לאסור. ועכ"ז פליגי ר"י ור"ש ומביא ר"י ראיה מהא דשביעית. כן פי' בשנו"א ז"ל:

### מראה הפנים

בזה והעיקר הוא לייסב לדעת הרמב"ם והוא ז"ל היה מפרש דסוגיא דהגוזל אתיא כהני דס"ל דדינא דגרמי מדינא הוא ולא מתורת קנסא אבל הוא ז"ל הכריע כשיטת הסוברים דמתורת קנסא בלחוד הוא כדמוכחא מכמה מקומות בש"ס דהתם כמו שמבואר בשבועות שם וכדאמר הכא מקנסא דר"מ היא וא"כ תו לא קשיא מידי דלעולם בעלמא פסקינן דינא דגרמי מתורת קנסא ושאני בכלאים דכרמך כתיב והאי ברייתא דשדי מיתוקמא כאוקימתא דר' יוחנן דלעיל וכמו שמבואר לעיל ד"ה כתיב וכו' וזהו העיקר לדעת הרמב"ם ז"ל: האוסר אינו נאסר ושאינו אוסר נאסר. בפ"ק דמנחות (דף טו) פריך כה"ג על הא דקאמר התם מעשה באחד שזרע כרמו של חבירו סמדר ובא מעשה לפני חכמים ואסרו את הזרעים והתירו את הגפנים ומשום דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו ופריך אי דס"ד דאמרינן ק"ו כה"ג כדאמר התם לעיל מה תודה המפגל וכו' לימא הכא נמי כן ומה האוסר אינו נאסר הבא לאסור ולא אסר אינו דין שלא יתאסר ומשני הכי השתא התם קנבוס ולוף אסרה תורה שאר זרעים מדרבנן הוא דאסירי האי דעביד איסורא קנסוהו רבנן האי דלא עביד איסורא לא קנסוהו רבנן ומשמע דבאיסורי דאורייתא כגון קנבוס ולוף או מיני תבואה שהן ג"כ מדאורייתא בכלאי הכרם ה"נ דאסור כמו שדקדקו התוס' שם ומתמת זה רצו לומר דהמסכך גפנו על תבואתו של חבירו דמתני' לאו בשתם תבואה של ה' מינין איירי וכו' ע"ש ולדעת הרמב"ם דשתם דבריו בפ"ה מהל"ח בדין זה וא"כ בכל מיני תבואה מיירי ולכאורה הא משמע מהתם דדוקא במידי דרבנן אמרינן לחלק דשלו הוא אוסר ושל חבירו אינו נאסר אבל במידי דאורייתא לא אמרינן הכי דאלת"ה קשיא האי ק"ו ומה האוסר וכו'. אמנם כי מעיינת לק"מ דהתם קאמר לה הכי אליבא דר"א דבעי מיניה דרב השוחט את התודה לאכול כזית ממנה ומלחמה למחר מהו וכו' וא"ל רב אף בזו הלחם מפוגל והתודה אינה מפוגלת והקשה לו ר"א ולימא ק"ו ומה תודה שמפוגל אין מתפגל הבא לפגל וכו' ועלה מקשי הש"ס או רב גופיה ומי אמרינן ק"ו כה"ג והתניא מעשה באחד שזרע כרמו של חבירו וכו' ואמאי לימא ק"ו ומה האוסר וכו' הכי השתא וכו' וא"כ הכל אליבא דר"א אמרינן הכי דאיהו מחלק בין מידי דרבנן ובין מידי דאורייתא דבדאורייתא אסור דאלת"ה פרכינן האי ק"ו והיינו כדקאמר ר"א גופי' הכא אבל לר' יוחנן דפליג הכא אדר"א לא ס"ל כלל האי ק"ו דלא פרכינן הכי אלא את של חבירו אינו אוסר משום דאינו אוסר דבר שאינו שלו דגלי התורה כרמך וכדלעיל ואת שלו הוא דאוסר לעולם ופסק הרמב"ם כר' יוחנן דהכא: ביני מתניתא מותר לקוצרו אפילו במועד. כדפרישית ובמתני' פירשתי נגונא שיש חשש שלא יוסיפו במאתים במועד וזהו כפי' הב' של הר"ב אבל העיקר הוא דאף דליכא האי חששא התירו וכן משמע מסתימת דברי

### תוס' הרי"ד

סירושלמי בזהו הסמעתתא דדינא דגרמי ויתבאר היטב בע"ה. גרסינן בירושלמי מס' גיטין פ"ה ה"ה ר' יודן לא נתא לבית ווערא קם עם ר"מ א"ל מה תדתין יימרון א"ל כן א"ר יוסי המטמא אינו כעושה מעשה מן הדא הרומה ונטמאת א"ל תיפתר שנטמאת מאליה ולית שמע מינה כלום דהיא מתניתא דן את הדין זיכה את החייב כו' ר' יוחנן אמר בדין הי' אפילו במזיד יהא פטור ולמה אמרו חייב משום קנס תיילי' דר"י מן הדא המטמא והמדמע והמנסך בשוגג פטור במזיד חייב וא"ר יוחנן משום קנס ע"כ. ובסוף הסוגיא המטמא והמדמע והמנסך בשוגג פטור במזיד חייב ואמר ר' יוחנן משום קנס ע"כ. את פי' המפרשים ז"ל לא הבנתי דמפרשי דמטמא אינו כעושה מעשה פי' דהיזק שאינו ניכר לאו שמי' היזק דא"כ לפי פי' זה מאי מייתי ראיה ממתניתין דדן את הדין דאמר רב בנוגע לידו הא אפילו אי היזק שאינו ניכר שמיה היזק מ"מ חייב מדרבנן משום קנס במזיד והכא כדן את הדין הוי מזיד כדאיתא בתוס' ז"ל במס' גיטין דף נ"ג ד"ה שלא עיי"ש. ועוד מאי מייתי ראיה ממתניתין דתרומה ונטמאת לפי הס"ד דמיירי בטמאה בידים הא עכ"פ חייב מדרבנן משום קנס. ועוד קשה בסוף הענין תיילי' דר' יוחנן מן הדא המטמא והמדמע והמנסך בשוגג פטור במזיד חייב וא"ר יוחנן משום קנס א"כ הוא ראי' מר"י לר"י והמפרשים ז"ל פירשו דהראי' דמפני תיקון העולם קאי אמזיד לפי' הק"ע ז"ל והוא מהתוספתא והעיקר חסר מן הספר דהא לא גרסינן כאן מפני תיקון העולם ולפי' הפ"מ ז"ל דמדקתני ברישא שוגג פטור והדר במזיד חייב אלמא דמדינא פטור הוא כדרך התנא לשנות הפשוט קודם וזה דחוק והא דמסיק וא"ר יוחנן משום קנס הוא לפי פירושן לכך אמר ר' יוחנן או הייני כר"י ודוחק גדול הוא ומה דמסיק בסוף הלכה המטמא והמדמע והמנסך בשוגג פטור במזיד חייב וא"ר יוחנן משום קנס פי' הפ"מ ז"ל דחוק והק"ע ז"ל מגיה הכהנים שפיגלו במקדש וכו' מזידין חייבין אר"י משום קנס דהיזק שאינו ניכר לא שמי' היזק אם שלפי הנראה היא גי' אמיתית אבל קשה ל"ל לר"י למימר מימרא דידי' ב' פעמים על הרישא דהמטמא והמדמע והמנסך ועל הסיפא הכהנים שפיגלו דהיזק שאינו ניכר לא שמיה היזק אלא משום קנס מאי נ"מ בין רישא לסיפא. ע"כ נראה לפענ"ד דה"פ עפ"י הירושלמי דידן גבי מתניתין המסכך גפנו על גבי הב אתו של חבירו קידש ותייב באחריותו וגרסינן בהסוגיא ר"ש בן לקיש אמר קנסא דר"מ ועבד עובדא כוותי' מן הדא המסכך גפנו כו' וכי איזה מעשה עשה וכו' וכיון דלא עביד

שנויי נוסחאות (סוט"ו) הוא בסרי"ר ליתא.

### פירוש מהרא"פ

ולא הוה נמי נגמי: המחזיק בו כנושא שכר לאו למימרא דבעינן נושא שכר ממש אלא כיון דמחזיק בדבר זה לראות מטבעות כגון שולחני הרי הוא כאילו נושא שכר: ה"ל למידק הואיל ומחזיקים אותו לראות זה סומך עליו וה"ל למידק כאלו נוטל שכר א"כ בהאי הנאה שמחזיקים אותו נעשה כנושא שכר וראבון מיקר [ואע"ג דר"מ קנים אפילו אינו נושא שכר היינו היכי דעשה במזיד משא"כ התם טעה ושוגג הוא אי לאו דנושא שכר הוא דה"ל למידק מיפטר אפילו לר"מ]: לא אמר כן לא כך היה המעשה: אלא ר"א סבר כל קנסא דרבנן היא וריש לקיש היה סבר דר"מ דאילו לפי המעשה כ"אמן לא הוה ליים ליה ר"א דהוה אמר דרבנן פליגי עלי' ואנקי"ל כרבנן דפטרי מן דיני דגרמי אבל סבת' דר"א גופי' ס"ל דהא ברייתא קנסא רבנן היא היה ליית לי' בע"ב לשלם: כד אתא עובדא כאשר בא המעשה דלעיל נתרמה הסלע לר"א וכו': שאל ריש לקיש האי קנסא דמאן מי ס"ל הא קנסא ר"מ או רבנן: (ע"כ לדף ל"ג ע"ב): הכל מודים ת"ק ור' יוסי ור"ש: בענבים שהן אסורות ולא פליגי אלא בתבואה לפי שהענבים שכבר מעשה בידים שביכן כל התבואה יכול אינו לאסור אבל התבואה שלא עשה מעשה בהן לא ועוד שהענבים שלו הם ויכול הוא לאוסרן משא"כ התבואה דאינה שלו ולא עביד מעשה בהן לא: האוסר היינו התבואה שהיא הוספת הגפנים הואיל והגפנים שלו ויכול אדם לאסור עליו דבר שהוא שלו אבל הענבים אינן אוסרים התבואה שאינו שלו וכל דבר שאינו שלו אין אדם יכול לאסור וכיון שהאוסר אינו נאסר היאך יאסרו הענבים בהאי ענין האוסר: כל עמא מודים כ"ע מודים כו' הואיל והאוסר שלו היא [פי' האוסר קרי להבואה בהיא האוסר כדאמרן כלומר דאיירי גם לעיל קרי לה הכא נמי האוסר ועי' בסוף פרקין ולפי שעשה מעשה בגפנים נאסרו גם הגפנים וכן פירש הר"ש ז"ל]: המסכך גפנו של חבירו ע"ג תבואה של חבירו מהו דווקא היכי דחד מינייהו שלו הוא איכא למימר הואיל ושלו נאסר אף של חבירו נאסר משא"כ אם הכל של חבירו מהו מי ס"ל לת"ק נמי דיכול לאסור: הרי אין הגפן שלו וכו' שהכל הפקר וכמו שאינו שלו הם: ואיתתבת ואפ"ה מותיב בה ר"י תיובתא לת"ק מינה ומאי תיובתא' דלמא התם מודה מעשה שפי': מתני': האנס בגזל כרם וזרעו: ויצא מלפניו בחזר הכרם לבעלים כשהוא זרוע: קוצרו אפילו במועד ואפי' דבר שאינו אבוד שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אעפ"כ מפני מ"מ התירו לקצור במועד שלא יהא נראה כמקיים כלאים בכרם א"כ אם ירא במה יוסיף באתים במועד אז הוי דבר האבוד אע"ג דהאנס לא אסרן שאין אדם אוסר דבר [שאינו שלו] מ"מ אם הוסיפו מאתים נאסר בהנאה

### חתם סופר

אבא בר יעקב בשם ר' יוחנן. כיני מתני' מותר לקוצרו וכו' א"ר אחא וכו' ויש קרקע נגזלת א"ר לוי אעפ"כ יש יאוש לקרקע. עי' בסוכה ל' ע"ב תוס' ד"ה וקרקע שפירשו לפי שיטתם שם דאין יאוש בקרקע אך לפי הסוברים דיש יאוש בקרקע צ"ע לפרש בריוות בעזה"י רק אגיע הנעה א' הנלע"ד נהי כל זמן שלא נתיאשו הבעלים הו"ע קרקע של ישראל ונוהג איסור כלאים בקרקע זו מ"מ מכיון שנשתקע שם הבעלים והאנס עושה בקרקע כאדם העושה בתוך שלו שוב לא מיקרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו דהרי עכ"פ הפירות שלו הם והוא עתיד לבוצרם ולקוצרם הגע עצמך כלאים של נכרי שבארץ ישראל בזמן הזה נהי דאין קנין



### עין משפט נר מצוה

כח
א ב מיי' פ"ה מכלאים ה"ח טוש"ע יו"ד סי' רצו ס"ד
כט
ג מיי' שם הו"ג טוש"ע שם ס"ס

### גליון הש"ס וציון ירושלים.

האוסר אינו נאסר. עי' במנחות דף טו ע"ב. וע' כס ו' אליהו מ"ז. יע' בשטה מקובצת ב"ק דף ק' ודו"ק: המסכך גפנו של חבירו ע"ג תבואתו של חבירו נשמעינה מן הדא וכו'. והנה נשאלתי בזה מהא דאמרו במכות דכ"א דר"ע הוא דאמר המקיים כלאי' בכרם לוקה והרי שם תני במשנה ובשביעית והא הוא הפקר ול"ש כלאים כדאמר הכא דבא מעשה לפני ר"ע ואמר אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. והרבה דברים אמרתי בזה והעיקר נ"ל דבאמת בשביעית אינו אוסר אבל אם נשהייר לאחר שביעית אז נאסר וממילא לוקה דהא באמת עשה מעשה וזרע ואף שזרע בשביעית והא היה היתר הא לא גרע ממקיים כלאים בכרם דלוקה ומכ"ש כאן שעשה מעשה וזרע ודוק כי קצרתי: מאימתי נקרא אנס. ע' בחו"מ סי' רלו ס"ח בהג"ה ובש"ך שם סק"ו. ועי' בקדמונים ב"ב דף מד. וסוכה דף ל'. וברמב"ן בב"ר שם ובאחרוני'. וע' בשנות אליהו:

עין משפט נר מצוה

ל
א מיי' פ"ה מכלאים הי"ב טוש"ע יו"ד ס' רצו ס"ח
לא
ב מיי' שם ה"ו טוש"ע שם ס"ו
לב
ג מיי' פ"ח מגזילה טוש"ע חו"מ ס' שעא ס"א
לג
ד מיי' פ"ה מכלאים הי"א טוש"ע יו"ד סי' רצו ס"ז
לד
ה טוש"ע שם סנ"ו וסעי' סה
לה
ו מיי' שם ה"ז טוש"ע שם ס"ג
לו
ז ח מיי' שם הי"ג טוש"ע שם ס"ע
לז
ט מיי' שם
לח
י מיי' שם הט"ז טוש"ע שם סי"ב
לט
יא מיי' שם פ"א ה"ב ופ"ב הכ"ג טוש"ע שם סי"ז וסי' רצז ס"א
מ
יב מיי' פ"ח משבת ה"ג טוש"ע או"ח סי' שלו ס"ז
מא
יג מיי' פ"ב מט"מ ה"ח אוכלין ה"ט

במועד. כלומר דקמ"ל דלא תימא דהא דקתני קוצרו אפי' במועד היינו אם יש חשש שמא יוסיף במאתים בכ"ג עד הלכך קאמר דאע"ג דליכא האי חששא וקצירה במועד אסירא מ"מ כאן התירו לקצור מיד ואף במועד שלא יהא נראה כמקיים כלאים: עד שליש. ופליגי בה רב הונא ורב ששת מאי עד שליש חד אמר שליש לשכר ואידך אמר לדמים כדפרישית במתני': א"ר אחא נשתקעו הבעלים. את שמן ממנו ונקרא על שם האנס אע"פ שלא נתיאשו הבעלים ממנו איסורו דבר תורה כלומר דאפילו כן האנס אוסרו מן התורה הואיל ונקרא שמו עליו הוי כשלו אבל אם אפי' כבר נתיאשו הבעלים אלא שעדיין לא נשתקע שם הבעלים ממנו אין האנס אוסרן אלא מדבריהם: ויש קרקע נגזל. בתמיה וכי שייך גזילה בקרקע דנימא דמהני יאוש לענין שיהא האנס אוסר מיהת מדבריהם: אע"פ שאין קרקע נגזל יש יאוש לקרקע. כלומר דר' אילא משני אין דהכא שאני דאף דבעלמא אין גזילה לקרקע אמרו חכמים דיש יאוש לקרקע זו והאנס אוסר מדבריהם: וכבן עזאי יספר. אתבואה שהיא נוטה תחת הגפן קאי דקתני במתני' מחזיר ולבן עזאי צריך שיספר במספריים מה שהוא נוטה תחת הגפן כדאשכחן ברייתא דתני דפליגי בה דר"ע אומר יחזיר ובן עזאי אמר יספר וקמ"ל דמתני' כר"ע היא: מ"ד משתברים מסייעא לר' יוחנן מ"ד משתשלים מסייעא לר' הושעיא. כצ"ל ובספרי הדפוס נתחלפו התיבות בטעות. ופלוגתא דר' הושעיא ור' יוחנן לעיל בפ"ה בהלכה ז' על הא דתנינן שם הזורע וסיערתו הרוח לפניו בכרם אם עשבים יופך וכו' דקא"ר הושעיא בעשבים הכל מותר ואע"ג דכבר השרים הזרע שהרי עלו עשבים אפ"ה אינו אוסר בכלאים עד שיביא שליש וגרים הכא נמי עד שתשליש ולר' יוחנן דס"ל התם דהכל אסור אף בעשבים הואיל והשרים הזרע גרים הכא ג"כ כביטתו עד שתשרים: וענבים משיעשו כפול הלבן וכו' ותבואת הכרם. כדפרישית במתני': ביני מתניתא אינן מתקדשות. כלומר בדוקא קתני דאינן מתקדשות אם התבואה יבשה כל צרכה והענבים שבשלו כל צרכן אבל אעפ"כ אסור הוא לכתחילה לזרוע בלד ענבים שבשלו כל צרכן וכן ליטע גפן אצל תבואה שיבשה כל צרכה:

תורה אור

במועד. עד כמה הוא נותן לפועלים עד שליש. רב הונא ורב ששת חד אמר [א] שליש לשכר. וחרנא אמר שליש לדמים: מאימתי נקרא אנס משישקע. אמר רבי אחא נשתקעו [ב] הבעלים ולא נתייאשו הבעלים איסורן דבר תורה. נתייאשו הבעלים ולא נשתקעו הבעלים איסורן מדבריהן. [ג] ויש *קרקע נגזל. אמר רבי לא [ז] אף על פי שאין קרקע נגזל יש ייאוש לקרקע:

## הלכה ה מתני'

[ד] הרוח שעילעלה את הגפנים על גבי תבואה יגדור מיד ואם אירעו אונס מותר. [ה] תבואה שהיא נוטה תחת הגפן. [ו] וכן בירק מחזיר ואינו מקדש. מאימתי [ז] תבואה מתקדשת משתשליש וענבים משיעשו כפול הלבן. [ח] תבואה שיבשה כל צורכה וענבי' שבישלו כל צרכן אינן מתקדשות: גמ' וכבן עזאי יספר. אשכח תני רבי עקיבה אמר יחזיר. בן עזאי אמר יספר. מאימתי מתקדשת משתשליש. אית תניי תני משתשריש. מאן דתני משתשליש מסייעא לרבי יוחנן מאן דאמר משתשריש מסייעא לרבי הושעיא. וענבים משיעשו כפול הלבן. א"ר חנניה בריה דרבי הלל דכתיב [ט] ותבואת הכרם. כיני מתני' אינן מתקדשות:

## הלכה ו מתני'

[י] *עציץ נקוב מקדש בכרם ושאינו נקוב אינו מקדש. רבי שמעון אומר זה וזה אסורין ולא מקדשין. [יא] *המעביר עציץ נקוב בכרם אם הוסיף במאתים אסור: גמ' תני אין בין עציץ נקוב לעציץ שאינו נקוב אלא הכשר זרעים בלבד. כרבי שמעון ברם כרבנן אית חורנין. עציץ נקוב מקדש בכרם ושאינו נקוב אינו מקדש. [יב] *התולש מעציץ נקוב חייב משאינו נקוב פטור. [יג] *עציץ נקוב אינו מכשיר את הזרעים ושאינו נקוב מכשיר את הזרעים. רבי יוסי אמר לה סתם. רבי חנינא מטי בה בשם רבי שמואל בר רב יצחק התורה ריבתה בטהרת זרעים. מה טעם [יד] וכי יפול מנבלתם על כל זרע זרוע אשר יזרע

[ט] דברים כב [יד] ויקרא יא

מאימתי נקרא אנס משישקע. עי' בשנות אליהו ז"ל דמפרש פי' המשנה דלא כפי' המפרשים ז"ל והרמב"ם ז"ל אין הכרע בזה: כיני מתני' אינן מתקדשות. פי' במלאכת שלמה ז"ל דה"פ אינן מתקדשות בעצמן דכיון שנגמר כל צרכן ואינו מוסיף מאתים ע"כ אינן מתקדשות אבל מקדש לאחר לדבר שלא נגמר לאחר שיוסיף מאתים הרי הוא מקודש ע"י התבואה שנגמר כל צרכה ועיין בשנו"א ז"ל: ר'

## הלכה ו מתני'

עציץ נקוב. שיש בו נקב והוא כבדי שורש קטן וזרוע ירק בתוכו: מקדש בכרם. אם הניחו בכרם או בד"א של עבודת הכרם מקדש כאילו נזרע בארץ: זה וזה אוסרין. לכתחילה ובדיעבד לא קידש דלא הוי כזורע בארץ ואין הלכה כר"ש: המעביר עציץ נקוב בכרם. ובתוכו זרוע ירק והניחו תחת הגפן אם נשתהא שם בארץ עד שהוסיף אחד במאתים אסור ומקדש ושיעור כדי לידע אם הוסיף אחד ממאתים מפורש לעיל בפ"ה בהלכה ו': גמ' תני בתוספתא סוף פ"ד והכי איתא התם המעביר עציץ נקוב בכרם אם הוסיף מאתים אסור אבל אין מתקדש עד שיניחנו תחת הגפן רש"א אין בין עציץ נקוב לשאינו נקוב אלא הכשר זרעים בלבד דלענין הכשר זרעים בעינן שיהא המים תלושין וכן הזרעים שנופלין המים עליהן לא מקבלי הכשר במחובר עד שיהו תלושין ועציץ נקוב כמחובר חשבינן ליה לענין זה כדתנן בסוף פ"ב דעוקצין עציץ נקוב אינו מכשיר את הזרעים ושאינו נקוב מכשיר את הזרעים: כר"ש. [אתיא] הך ברייתא כדקתני בהדיא בסיפא דהתוספתא ולדידיה אין חילוק ביניהן אלא להכשר זרעים בלבד ברם כרבנן אית חורנין יש עוד דברים אחרים מההפרש ביניהן כדקתני ואזיל: התולש בשבת מעציץ נקוב חייב. כדתנן בס"פ המצניע: עציץ נקוב אינו מכשיר וכו'. כלומר וכן לרבנן נמי כסתמא דמתני' דעוקצין: ר' יוסי אמר לה סתם. להא דלקמן ולא בשם ר' שמואל בר רב יצחק ור' חנינא מטי בה בשמיה דה"ט דר"ש דלדידיה לכל מילי עציץ נקוב כתלוש מחשבינן ליה כדפליג במתני' לענין כלאים וכן לענין שבת פליג שם והא דמודי בהכשר זרעים משום דהתורה רבתה טהרה בזרעים מדכתיב על כל זרע זרוע אשר יזרע ודרשינן כדרך שאדם מוציא לזריעה והיינו בתלוש והנו הני זריעות יתירי דקרא למעוטי מחובר כל דהו דכשהוא נקוב חשוב



ערלה פ"א ה"ב וע' תוס' סוכה דף ל: ד"ה וקרקע ב"ב מד. ד"ה דוקא
דמ"י פ"ה ה"ט
פסחים כט: חולין קטו.
שבת לה: ועי' עוקצין פ"ב מ"י

גליון הש"ס וציון ירושלים

[ז] אע"פ שאין קרקע נגזלת יש יאוש לקרקע. עיין תוס' סוכה דף ל וכתשובה הארכתי בזה ולכ"מ:

## תוס' הרי"ד

עביד מעשה הוי דינא דגרמי. ואיתא בתוס' ז"ל במס' ב"ק דף ק' ע"א ד"ה טיהר ועוד קשה היכא דקם דינא למה לא יתחייב אפילו לרבנן דר"מ דלא דדד"ג מ"מ מכהנים שפיגלו במקדש דמזידין חייבין בין לר"מ בין לרבנן אע"ג דבדיבור בעלמא מיפסל ולא חשיב דד"ג ונראה לפרש דכל היכא דקם דינא אפילו בדיבור חשיב כמעשה ולא כגרמא ואה"נ אפילו לרבנן ובכל היכא דאילו הוי קמן הוי הדר כגון מראה דינר וטעה בדבר משנה לר"מ חייב ולרבנן פטור דהא ודאי גרמא הוא מה שהאילו אח"כ או עירבו עם פירותיו עכ"ל: ועפ"ז יתבאר הענין. דשמעתתא הזאת בע"ה דה"פ דר' יוסי קאמר דמטמא אינו כעושה מעשה אלא דינא דגרמי דדינא דגרמי נקרא בלא מעשה ובטבור מעשה לא נקרא גרמי כדאיתא בירושלמי דידן ה"ל וע"כ קאמר דמטמא אינו כעושה מעשה ולא חשיב מעשה אלא דינא דגרמי והא דתנינן במתניתין הנ"ל המטמא והמדמע וכו' במזיד חייב הוא משום דינא דגרמי ור"מ היא מן הדת תרומה וגטמאת כו' אע"פ בטימאת בידים פטור והוא הליכא דרבנן דלא דייני דינא דגרמי א"ל תיפתר שנטמאת מאיליה ולית שמע מינה כלום דה"א מתניתא דן את הדין וכו' טימא את הטהור דמוקי רב לה כא דרבנן דאף דלא דייני דינא דגרמי מיירי במגיעו לידו כמו דמוקי בש"ס דילן במסכת סנהדרין דף ו' דאתיא אפילו לרבנן דלא דייני דינא דגרמי מ"מ גבי דן את הדין טימא את הטהור ישלם משום דמיירי בשנשא ונתן ביד אלמא דבנתן ביד לא חשיב מטמא גרמי אלא כעושה מעשה דמי ולא מיירי כאן כלל מדין היזק שאינו ניכר והלשון מוכח כן דהל' באם מטמא כעושה מעשה דמי והא"כ התחיל הענין מהסוגיא היזק שאינו ניכר דהגם דלא הוי גרמי אלא כעושה מעשה דמי אך בדינא דהיזק שאינו ניכר קמיפלגי ר"י כרבי אומר בדין הי' אפילו שוגג שיהא חייב דהיזק שאינו ניכר שמיה היזק וכו' ורבי יוחנן ס"ל דבדין הי' שאפילו במזיד יהא פטור ולמה אמרו חייב משום קנס דס"ל דהיזק שאינו ניכר לא שמיה היזק. והנה בענין כהנים שפיגלו במקדש דמזידין חייבין דפשיטא להו

## מראה הפנים

דברי הרמב"ם בדין זה בפ"ה בהלכה י"ב וכדמוכח מדקאמר כיני מתני' מותר לקוצרו וכו' כמבואר בפנים:

חד אמר שליש לשכר. ופסק הרמב"ם שם כהאי מ"ד משום דסתמא דלישנא דמתניתין משמע הכי דלאידך מ"ד הו"ל למיתני עד שליש בשוויו:

אע"פ שאין קרקע נגזל יש יאוש לקרקע. והיינו מדבריהם דהחמירו באיסור כלאים כך העלו התוס' בפ' לולב הגזול (דף ל) והן דברי הר"ש כאן וכן נראה מדברי הרמב"ם שפסק שם בהל' י' כהאי דהכא וכתב ואם לא נשתקעו הבעלים אע"פ שנתייאשו אינו מקדש אלא מד"ס ומשום דיאוש מועיל כאן לאסור מיהת מדבריהם ומיהו במעיינן דזהו מוסכם לדעתו ז"ל דאין יאוש לקרקע בדבר תורה ולפיכך בדין ערלה לקמן בפ"י ממ"ש ונטע רבעי בהלכה ה' סתם וכתב הגזלן שנטע חייב בערלה וכו' דמתניתין דפ"ק דערלה ולא כתב דמיירי ביאוש כדנראה לכאורה מאוקימתא דהש"ס בערלה ומה שסיימו עוד התוס' שם וזהו ג"כ מדברי הר"ש וכהכבו בפי' ערלה פ"ק קתני בירושלמי וכו' כר"ש פטור בגזל קרקע וכו' וכולא מילתא תמוה וכו' עיי"ש ויש לרמוז הרבה על המיחס דזה ברור הוא דהאי דקאמר התם בגזל קרקע לא קאי כלל אהא דלעיל בר"ש פטור אלא דהאי דר"ה פטור סיומא דמילתא דלעיל דהתם היא והאי בגזל קרקע דאיתרה מילתא באפי נפשה ולפרושי להגזלן שנטע דבמתני' קאי כמו שתמצא בביאורי שם וזהו הדרך האמת בלי שום ספק וע"ש בערלה ובביאור גופא דדינא דהגזלן שנטע הבאר בגיעי לשם ברחמי ושם"ד:

אית תניי תני משתשרים. כ"פ הרמב"ם שם בהל' י"ג ומשום דקאמר מ"ד משתשרים מסייעא לר' יוחנן כדפרישית בפנים דגי' הדפים טעות דמוכח הוא וכמו שפסק ג"כ בהא דלעיל בפ"ה כר' יוחנן כמו שבארתי לזה במקומו וע"ש ד"ה ר"י אמר הכל לסור: ביני מתני' אינן מתקדשות. כדפרישית דכלומר דכל לסור הוא לכתחילה וכ"כ הרמב"ם שם בזה אע"פ שזה אסור אינן מתקדשות והר"ש פי' כלומר כיון דגמרו כל צרכן דשוב לא יוסיפו מאתים אבל מקדשין אחרים כגון שיכן ע"ג הבואה דחד נגמר כל צרכו והד לא נגמר שהנגמר אוסר אותו שלא נגמר וכו והאריך לפלפל שם אבל פשטות השמועה לא משמע כדבריו אלא כדעת הרמב"ם וכמבואר: התורה רבתה בטהרת זרעים. הכי קאמר נמי בבבלי סוף פרק המצניע אליבא דר"ש אבל לרבנן איכא ביניה: כל הני דתנו בהו הכא ואיכא למידק מ"ע לא חשיב נמי תרומה דעלין נקוב תרומתו

שנויי נוסחאות (שו"א) לפועלים כד"ו לבעלים. (שו"ג) הונא כד"ו חונא. (שוי"ד) מאימתי כד"ו מסתי. (שוס"ו) דתני כד"ו דאמר. (שוכ"ה) יצחק בכי"ר נחמן. ריבתה בד"ו ריבת.

## פירוש מהרא"פ

בחזרה לבעלים קדש דלא נרע מלכשאחזור אלקטנו או שסיערתו הרוח לפניו דתנן לעיל שקידש: עד שליש נגמרא פליגי אמוראי שליש לשכר קאמר שאם לא ימצא פועלים אלא בשליש יותר על שכרן הראוי יתן כדי שיעקור הכלאים מיד יותר על זה לא יתן אלא קוצר כדרכו אפ"פ שהכלאים משהי בכרם או בנים שוון של פירות הכרם ותבואה יתן לפועלין כדי לעוקרן מיד יותר לא יתן: מאימתי נקרא הכרם על שם האנס לשיות כשלו ולאוסרו בזריעה: שישתקע שם הבעלים מהכרם ויקרא על שם האנס מאותה שעה תהיה הכרם חשובה כשלו ויקדש כל מה ביזרע בה: גמרא: ביני מתני' מותר לקוצרו דמתני' משמע קוצרו חייב לקוצרו קמ"ל דאינו חיוב אלא מותר הוא שהרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו אלא משום מ"פ הוא התירו לו לקוצרו אם ירא מלפניו במועד אבל למ"ד אדם אוסר חיובא הוא לקוצרו משום מקיים כלאים בכרם אלא דמשמע ליה מתני' למ"ד אין אדם אוסר אתיא: עד כמה הוא נותן פועלים כו' פי' במתני': ולא נתייאשו דלא שמעינן להו דאמרי וי לחסרון כיס שזה הוא הנקרא יאוש אסור מן התורה דודאי מיאשי: אסור מדבריהן מדרבנן דכל כמה דלא נשתקע שם הבעלים אע"ג דמיאשי של בעלים הם מן התורה ואין אדם אוסר כו' אלא איסור דרבנן איכא הואיל ונתייאשו ה"ל כמו של אנס: ויש קרקע נגזלת בתמיה אפי' מדרבנן לא יאסור: יש יאוש מדרבנן משום איסור דכלאים אסרינן ליה מדרבנן ואמרינן יש יאוש הר"ש ז"ל: מתני': שעלעלה סערה: יגדור יחתוך: שתשליש משתביא שליש דפחות משליש לא קרינן בהו תבואה: כפול הלבן ואם הגיעו כפול הלבן ואח"כ זרע תבואה בצידן מקדש אבל אם זרע קודם לכן ונעקרן קודם בהגיעו לכפול הלבן אינו מקדש: כל צרכן דתו לא מקרי תבואת הכרם וכן תבואה בבישלה כל צרכה שוב אינה קרויה מלאת הזרע: גמ': וכבן עזאי יספר קושיא היא למה לא תני תנא דמתני' דלבן עזאי יספר הירק במספריים הכי' הוה קים ליה להש"ס דבן עזאי מחמיר לספר הירק הנוטה תחת הגפן ומשני משכח ברייתא דתני ספר ומדברי הר"פ ז"ל משמע דלא גרים מן ובן עזאי עד תני וכן עיקר: ה"ג מ"ד משתברים מסייע לר' יוחנן ומ"ד משתשלים מסייע לר' הושעיא ופלוגתייהו בפרק כרם שחרב

## חתם סופר

עד נכרי להפקיע מ"מ לא מיקרי אוסר דבר שאינו שלו כיון שעכ"פ לפי שעה כשלו הם ומהתם נמי דכותי' והן הנה דברי הירושלמי ומיירי באנס נכרי שגזל שדה של ישראל הלכך אם לא נתיאשו בעליה אע"פ שכבר נשתקע שם בעלי' מקרקע זו מ"מ כל זמן שלא נתיאשו הו"ע קרקע של ישראל ומוחזק בקרקע זו דין כלאים והוי הגוי אנס אוסרו משום דנשתקע שם בעליה וה"ל לענין זה כאוסר את שלו ומש"ה איסורו דבר תורה אבל נתיאשו הבעלים ולא נשתקע שם הואיל ומחזי כשל ישראל כיון שלא נשתקע שמם נהי שנתיאשו מ"מ מדברי סופרים אסור ומינה בנשתקע ונתיאשו מותר משום דה"ל קרקע של גוי וכן בלא נתיאשו:



כ"ו

יזרע טהור הוא. תני[א] עציץ שאינו נקוב מעשרותיו מהלכה ותרומתו אינה מדמעת ואין חייבין עליה חומש. [ב]רבי יוסי בעי מהו לומר על פיתו המוציא לחם מן הארץ: רבי יונה בעי כן דלעת כתלוש הוא לסכך בה. רבי יודה בר פזי בעי נטע חמש גפנים בחמשה עציצין [שאינן נקובין] ועשאן שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב את אמר כרם הוא. הפכו ויש כרם מיטלטל. שמואל אמר במעביר תחת כל גפן וגפן. אמר רבי יוחנן לאויר עשרה היא מתניתא. העביר חמשה עציצין שאינן נקובים תחת גפן אחת תפלוגתא

## פני משה

חשוב כמחובר לענין זה: מעשרותיו מהלכה. אינו מתחייב הנזרע בו במעשרות מן התורה אלא מהלכה מד"ס וכן תרומתו אינה מדמעת אם נפלה לפחות ממאה חולין ואין חייבין עליה חומש לזר שאכלה בשוגג: מהו לומר על פתו. שבא מתבואה הנזרעת בו אם לענין ברכה נמי כארץ מחשבי ליה רבנן:

ר' יונה בעי כן. כלומר דהא דרבי יוסי לא מספקא ליה דאם כמחובר מחשבי להו לענין כלאים ושבת ה"ה לענין ברכה ושפיר מברכינן על פתו המוציא לחם מן הארץ וכי קמיבעיא ליה הכי הוא: דלעת כתלוש הוא לסכך בה. דתנן בפ"ק דסוכה הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסוס וסיכך על גבה פסולה דאין מסככין במחובר ואם הדלעת היא נטועה בעציץ נקוב אם כתלוש היא ומותר לסכך בה דאע"ג דסוכה סמכינן נמי אקרא שאין מסככין אלא בתלוש כדאמרינן שם מגרנך ומיקבך בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר אפ"ה איכא למימר דשאני כלאים ושבת דחמיר איסורן אבל לענין סכך הסוכה אפשר כתלוש מחשבינן ליה ולא איפשיטא: נטע חמש גפנים בחמשה עלילין שאינן נקובין. כלומר אפי' בשאינן נקובין דהא מיהת לענין איסור לכתחילה אף בשאינו נקוב אוסר הוא ומיבעיא ליה אם נטע אותן כסדר הכרם שתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב: את אמר כרם הוא. כלומר ודאי מסתברא הוא דאת אומר בו דככרם הוא וצריך להרחיק הזרעים ממנו כהרחקת הכרם: הפכו. מהו אלא כי קמיבעיא לי אם הפכו והעמיד אח"כ להעציצין שלא כסדר שתים כנגד שתים וכו' אם בטל הוא עכשיו הכרם ואינו אוסר הזרעים שנזרעו בלדו בלא הרחקה או לא: ויש כרם מיטלטל. בתמיה וכלומר דהש"ס מתמה על הפשיטות מעיקרא דר' יודה בר פזי דמיפשט ליה דכרם הוא ולא מיבעיא ליה אלא בהפכו והא אין כאן כרם כלל. דלא אסרה התורה אלא בכרמך דומיא דשדך אבל לא בכרם המיטלטל ממקום למקום: שמואל אמר במעביר תחת כל גפן וגפן. אסיפא דמתני' קאי המעביר עציץ נקוב בכרם ומפרש שמואל דהא דקתני המעביר לאו בהעברה קאמר אלא לריך שיניחנו תחת הגפן והא דקתני ליסנא דהעברה משום דקמ"ל דלא בעינן שיהא מוסיף במאתים תחת גפן אחת שהניחו בראשונה אלא אפי' במעביר תחת כל גפן וגפן ובכל פעם מניחו שם עד שהוסיף במאתים בין הכל אסור ולהכי קתני המעביר בכרם ורבותא קמ"ל דאפי' העבירו בכל הכרם ובלבד שיניחו בכל פעם תחת גפן ולא מלטרף הוא כל גפן וגפן לאסור בהוסיף במאתים: ר' יוחנן. פליג עליה דשמואל בפירושא דמתני' דהא במתני' לא קתני דמתקדש העציץ נקוב אלא אסור הוא דקתני והלכך מוקי לה דלאויר עשרה היא מתני' דבהעביר ממש איירי ודאויר עשרה של הכרם דככרם הוא ואם העבירו עד שהוסיף במאתים אסור הוא אבל לענין שיהא מתקדש מודי ר' יוחנן דאין מתקדש עד שיניחנו תחת הגפן כדקתני בהדיא בתוספתא שהבאתי בריש ההלכה: העביר חמשה עלילין שאינן נקובין תחת גפן אחת. לרבותא הוא דקאמר אפי' תחת גפן אחת.
תליא

## רידב"ז

ר' יוסי בעי מהו לומר על פתו המוציא לחם מן הארץ ר' יונה בעי דלעת כתלום לסכך בה. נראה לפענ"ד דהאיבעיות הללו שניהן הוי בעציץ נקוב כמו שכתבתי בתוס' הרי"ד בסוף מס' מעשרות דהיכא דכתיב ארץ ארצך כמו ביכורים ממעטינן עציץ נקוב וכל היכא דכתיב שדה לא ממעטינן עציץ נקוב וא"כ מיבעיא לי' על ברכת המוציא אם שייך לברך ברכת המוציא כיון דלא שייך לסיים מן הארץ דעציץ נקוב אינו בכלל ארץ [דלפיכך ממעטינן ביכורים מעציץ נקוב משום דכתיב בארצם עיי"ש] וא"כ לא תיקנו עליו כלל ברכת המוציא משום דאינו יכול לסיים כתיקון הברכה או דמ"מ יברך המוציא לחם לבד ולא יסיים מן הארץ או דיסיים בנוסח אחר. וכזה האיבעיא שניה דדלעת לענין סכך הסוכה הוא ג"כ לענין עציץ נקוב כפי' הפ"מ ז"ל:

העביר חמשה עלילים תחת גפן אחד. פי' שהעבירן בזא"ז וע"כ בעלילים לא נתוסף מאתים מן הגפן כיון דלא היו תחת הגפן אלא פעם אחד אבל הגפן שעברו תחתיו חמשה פעמים עלילים נתוסף בו מאתים ועיקר האיסור היא התבואה כמבואר לעיל מפן תוקדש וגו' ותבואת הכרם וא"כ אם הגפן שנתוסף בו מאתים נאסר או לא תלי בפלוגתא דר"א ור"י אם האוסר בעצמו אינו נאסר אם יכול לאסור אבל אם העביר עציץ אחד תחת ה' גפנים דאז איפכא דבגפנים לא נתוסף מאתים ובעציץ נתוסף מאתים דאז לכו"ע דנאסר האוסר דבזה ליכא פלוגתא כן מבואר בשו"ת ז"ל: סליק פירקא בס"ד:

## עין משפט נר מצוה

מב
א מיי' פ"ה מתרומות הט"ו טז

## גליון הש"ס וציון ירושלים

ברבי יוסי בעי מהו לומר על פתו כמ"ש לחם מן הארץ. נשאלתי מק"ק שארניפאל למה נקט דוקא כמ"ש ולא שאל על בהמ"ז והשבתי בפשיטו' דעיקר הבעיא אי עציץ שאינו נקוב נקרא ארץ דשייך לומר המוציא לחם מן הארץ ועיין מנחות דפ"ד ב' מארצך ולא כל ארצך ולכן לא בעי על בהמ"ז דאף בח"ל מברכין רק על ברכת המוציא לחם מן הארץ וזה אינו בא מן הארץ גופא שסברי שיש לו עציץ שאינו נקוב ועי' תוס' שם וכ"מ"ל פ"ב מבכורים ודוק היטב:

## מראה הפנים

תרומתו מדאורייתא היא כדתנן בסוף פ"ה דדמאי ואלו תרומת עציץ שאינו נקוב אינה אלא מדרבנן כדתנינן התם וכן אמר הכא לקמיה והפשר דהאי מימרא ס"ל כגי' התוספתא דדמאי כמו שאבאר לקמן דאף תרומת עציץ נקוב אינה כמו תרומת הארץ ולפ"ז מפרש דהא דקאמר שם תרם מהארץ על עציץ נקוב בדוקא קתני אם תרם וכו' או מעציץ נקוב על הארץ תרומתו תרומה ודוקא בדיעבד אבל לכתחילה לא יתרום ממנו על הארץ הלכך לא קחשיב לה בהדי הנך דדינן כזרעים שבארץ ממש לענין כלאים ולענין שבת ושאינו מכשיר את הזרעים אבל לא קאי המסקנא הכי ועיין עוד בדיבור דלקמן:

תני עציץ שאינו נקוב מעשרותיו מהלכה. ובתוספתא סוף פ"ה דדמאי גרים עציץ נקוב חייב במעשרות ותרומתו אינה מדמע' ואין חייבין עליה חומש ולפי גי' זו תרומת עציץ נקוב ג"כ אינה מן התורה וא"כ מתני' דהתם דקתני תרם מהארץ על עציץ נקוב וכו' בדוקא קתני כמ"ש בדיבור דלעיל ולכאורה פשטא דסוגיא דדמאי בפ"ה מסייעא להך תוספתא דגרים התם על הכיא מתני' ר' בון בר חייא בשם ר' זעירא עציץ נקוב עשו אותו ספק והתנינן עציץ נקוב מקדש בכרם ושאינו נקוב אינו מקדש בכרם מספק ולפי גי' הא ספתא מתפרשא הסוגיא כפשטה דר' בון לעציץ נקוב קאי דעשו אותו ספק ולא ודאי ולפיכך קתני במתני' לבון דיעבד ופריך והתנינן עציץ נקוב מקדש בכרם ואם הוא ספק למאי מקדש ומשני מספק הוא דמקדש משום חומרא דכלאי הכרם וכל זה הוא לפי גי' התוספתא ומיהו קשה על גי' זו דאם עציץ נקוב כספק הוא אמאי התולש ממנו בשבת חייב חטאת לרבנן וכר"ש נמי לא מצינו לאוקמי דהא ר"ש זה וזה אוסרין ולא מקדשין קאמר לכך נראה דגי' התוספתא מכבשתא היא וגי' דהכא היא עקרית דבכל מקום מחשבינן לעציץ נקוב כארץ ובעציץ שאינו נקוב קאמר דמעשרותיו מהלכה ותרומתו אינה מדמעת וכו' וכן היא שנויה הברייתא לקמן בפ"ב דחלה בהלכה ב' ומהפרשא מתני' דדמאי כדפרישית שם דבריתא דקתני ליסנא דדיעבד משום סיפא נקט לה משאינו נקוב וכו' והך דר' בון בר חייא נמי לעציץ שאינו נקוב קאי כמו שפירשתי שם ושנויה דמספק כדפרישית בל' הכ' שם וכן הרמב"ם ז"ל כתב בפירושו שם דעציץ נקוב חייב במעשרות מן התורה וכן בחיבורו בפ"ה מהלכות תרומות כתב בהלט"ו דעציץ נקוב הרי הוא כארץ וכו' והינס מהפרשים דבריו שם אלא שהחיוב הוא מן התורה וכדמוכח מדינא דשבת כדאמרן וכן בדינא דמתני' כתב בפ"ה מכלאים בהלכה כ"ג אסור לעבור בעציץ נקוב שזרוע בו ירק בתוך הכרם ואם הניחו תחת הגפן ונשתהא שם בארץ כדי להוסיף לאחד ממאתים ה"ז קידש. וקידש שנשם דקאמר ודאי מן התורה הוא דבמקום שאינו אלא מדבריהם ביאר בהדיא כמו שכתב שם לעיל בהל"י בדין האנס והבאתי למעלה כד"ה אע"פ וכו' וזה פשוט. הוא ומ"ש בדין עציץ נקוב ואם הניחו תחת הגפן יתבאר לקמן בד"ה לאויר עשרה היא מתניתא:

רבי יונה בעי כן דלעת כתלוש הוא לסכך בה. הרמב"ם לא זכר מזה בהדיא כ"א כתב בפ"ה מהלכות סוכה בהל"ב כדינא דמתני' דהתם הדלה עליה גפנים וכיוצא בהן עד שנעשו סוכה פסולה שהרי לא נעקרו ומיהו משמע דגם זה בכלל שלא נעקרו הוא דמינקת מתוכר בתוך העציץ הוא אף על פי שאינו נקוב וכיון דבעיא דלא איפשיטא היא נקטינן לחומרא:

לאויר עשרה היא מתניתא. למאי דפרישית מבואר הוא דלא פליגי שמואל ור"י בדין הקידוש דלכ"ע אינו מתקדש אלא דוקא בהניחו תחת הגפן כדקתני בהדיא בתוספתא והבאתיה בפ"ים בריש הלכה ולא פליגי אלא באוקימתא ובפירוש דהסיפא דמתני' דשמואל ליסנא דהמעביר בכרם דייק ליה ומוקי למתני' דהא דקתני אסור היינו אסור ומקדש כגון שהניחו תחת הגפן ומתני' קמ"ל דלא בעינן שיהא מונח תחת גפן אחת עד שיוסיף במאתים אלא אפי' העבירו מגפן לגפן ובלבד שבכל פעם יניחו תחת הגפן ואם בין הכל שהה עד שהוסיף במאתים אסור ומקדש ובדקאמר בהדיא תחת כל גפן וגפן ואם לא הניחו כלל אלא שהעבירו דרך העברה בלבד מודה שמואל דאם ר"י ומק"ש אלא דליסנא דבכרם משמע ליה שהעבירו בכל הכרם ולפיכך מוקי ומפרש לה כדאמרן ור' יוחנן לא דייק ליה הא אלא דליסנא דאסור הוא דדייק ליה מדלא קתני קידש ש"מ דלא איירי

## תוס' הרי"ד

להו לרבותינו בעלי התוס' ז"ל דאתיא כב"ע ואפילו לרבנן דלא חשיב גרמי משום דכיון דקם דינא חשיב דיבור כמו מעשה. נראה לפענ"ד דשיטת הירושלמי אינו כן וראיה מפורשת לזה מהא דגרסינן בירושלמי ב' פעמים במס' פסחים פ"ב ובמס' גיטין פ"ד גבי הטוען עבדו הפותיקי לאחרים וכו' רשב"ג אומר אינו כותב אלא משחרר ואיתא בש"ס דילן דקמיפלגי במזיק שעבודו של חבירו [ואיתא בתוס' ז"ל דמאן דמחייב במזיק שעבודו של חבירו יכול להיות דלית ליה דינא דגרמי] ע"ז גרסינן בירושלמי רבנן דקסרין בשם ר' ניסא אתיא דרשב"ג כר"מ כמה דר"מ קונס בדברים כן רשב"ג קונס בדברים דקתני בטר שיש בו ריבית קונסין אותו ואינו גובה לא את הקרן ולא את הריבית דברי ר"מ וחכמים אומרים גובה את הקרן ואינו גובה את הריבית ע"כ פי' דס"ל להירושלמי דמזיק שעבודו של חבירו דחייב הוא רק משום קנס מדינא דגרמי ולא חשיב מעשה וע"כ אתיא דרשב"ג כר"מ דקונס בדברים ודינא דרבית. וקשה לכאורה הא איתא בש"ס דילן במס' ב"ק דף ל' ע"ב ובמס' ב"מ דף ס"ב דגבי ריבית משעת כתיבה עבד ליה שומה אפילו לא יגבה בסוף הריבית א"כ היכא דבדבור קם דינא והי איפשר להדרו חשיב כמעשה. ולפ"ז קשה האיך יתפרש הירושלמי הנזכר דהלי רשב"ג בהא דר"מ דקונס בדברים ואף דהתם נכתב השטר כמו דגרסינן בטר שיש בו ריבית וכתיבת השטר חשיב מעשה מ"מ י"ל הא הוא לא כתב השטר אלא הלוה וגם העדים חתמו ולא הוא רק הוא הסכים על השטר או שהלוה כתב מעצמו ע"פ השוואה שהשוה עמו על הריבית ואיהו דיבורא קעביד בהסכים על השטר וס"ל לר"מ דקנסינן אותו על דיבורו לבד ומאן תנא דס"ל דקנסינן על הדבור לבד בלא מעשה הוא ר"מ ומטעם דקנים בדינא דגרמי אפילו דלא עביד מעשה כשיטת הירושלמי דדד"ג נקרא דלא עביד מעשה ור"מ קים ע"ז ומלינו זאת דר"מ קונס בדברים בשטר שיש בו ריבית וכמו דר"מ קונס בדברים אפילו בלא מעשה וע"כ קונס בדינא דגרמי כמו כן ס"ל לרשב"ג דהמזיק שיעבודו של חבירו חייב וס"ל להירושלמי דמאן דס"ל דמזיק שיעבודו של חבירו חייב ס"ל נמי דחייב דינא דגרמי וה"נ ס"ל אליבא דהמסק א בש"ס דילן במס' ב"ק דף ל"ג ע"ב אמר רב הונא ברי' דרב יהושע זאת אומרת המזיק שיעבודו של חבירו פטור ופרכינן הא רבה אמרה דאמר רבה השורף שטרות של חבירו פטור ומשני מהו דתימא התם הוא דא"ל נייר בעלמא וכו' קמ"ל אלמא דקי"ל במסקנא דמזיק שיעבודו של חבירו דומה לשורף שטרות וכו' וכמו דפטור דד"ג כן נמי פטור במזיק שיעבודו של חבירו. וממילא מאן דמחייב במזיק שיעבודו של חבירו מחייב נמי בדד"ג. והא דכתבו בתוס' ז"ל במס' גיטין דף מ"א ד"ה במזיק וז"ל והא דלא מוקי פלוגתייהו בדד"ג משום דאפילו מאן דפטר בדד"ג איפשר דמחייב במזיק שיעבודו של חבירו כדמוכח בפ' המניח דף ל"ג עב"ל ז"ל הוא משום שהוא"א דאיפשר דמזיק שיעבודו של חבירו חמיר יותר אבל להמסקנא והאליבא דהאמת שניהן שוין ע"כ שפיר קאמר דרשב"ג ס"ל כר"מ דקונס בדברים וכיון דקנסינן בדברים אית ליה דד"ג וע"כ מזיק שיעבודו של חבירו חייב דמחייב בדד"ג וזהו פירוש האמיתי בירושלמי הנ"ל:

ועפ"ז מובן הירושלמי. דידן דגרסינן על המתניתין דהמסכך גפנו על גבי תבואתו של חבירו רשב"ל אמר קיסא דר"מ ועבד עובדא כוותי' ובסוף הסוגיא ר"א אמר קיסא דרבנן ורשב"ל אמר קיסא דר"מ פי' אם דד"ג הוא לר"מ או אפילו אליבא דרבנן ולכאורה צריך ביאור דרשב"ל אמר קיסי' דר"מ פי' דמתניתין ר"מ היא לפיכך חייב במסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו דהוי דד"ג כמו דמסיק וכי מה עשה מעשה ללא מה שמוסיף לפי דעת הוא מוסיף דניתוסף מעצמו א"כ והוי דד"ג. וכן פי' מהרא"פ ז"ל דמוקי מתניתין כר"מ דס"ל בעלמא דד"ג. ולכאורה קשה הא בש"ס דילן במס' ב"ק דף ק' ע"א בקלין ועדינן מנ"ל דר"מ דאין דד"ג ומוכיח מסך מתניתין דהמסכך גפנו דסתם מתניתין ר"מ הוא עיין בתוס' ז"ל שם ואילו בירושלמי מוקי רשב"ל מתניתין כר"מ משום דמעינן [?]



## פירוש מהרא"פ

ר"י סבר הכל אסור בהעברה כשנפשו עשבים ור"ש סבר דאין אסורים רק כשהביאו שליש הכ"ם: דכתיב והבואת הכרם פי' במתני': בוני מתני' אינן מתקדשת כלומר דוקא אינן מתקדשת אבל איסורא איכא וה"נ אמרינן בפרק שני הדא אמר באסור ליטע בלד קמה יבשה ואע"ג דמסיק התם אבל ליזרע בלד גפן יבש מותר ומוקי מתני' דלעיל דקתני גפן שיבשה אסורה ואינה מתקדשת כר"מ י"ל ענבים בשילו כל לרכן שאני דהא איכא ענבים ואיכא עפי משום מראית עין: מתני': עציץ נקוב שיש בו נקב כדי שורש קטן וזרע בתוכו מקדש כאלו זרע בארץ: המעביר עציץ נקוב שיש בו תבואה שהביאה שליש בכרם שיש בו ענבים שהגיעו כפול הלבן ולא הניחו בארץ רק העביר תחת הגפנים בדרך העברה אם הוסיפו הזרעים בדרך העברתו אלא מן מאתים על מה שהיו תחלה אסור הזרע אבל הגפנים לא קידשו כיון שלא הניחו בארץ: גמרא: אלא הכבר זרעים בלבד שאם הוא נקוב אינו מקבל הכבר דס"ל כאלו הזרעים מחוברים בקרקע ואין הזרעים מקבלים הכבר אלא בתלוש: כר"ש סא בכייתא דלא מבכחת לפלוגי ביניהם אלא הכבר זרעים אתיא כר"ם אבל לרבנן איא אוכלין מלינו עוד מיליקים אתיים וכן עציץ נקוב וכו': הת"לש בשבת מעציץ נקוב חייב חטאת ול"ם פוטר:

אמר לה שמם לא פירשה בשם ר' שמואל ב"ר יצחק רק שמם: התורה ריבתה כו' לכל מילי משום להו ר"ש שאינו נקוב ונקוב כתלוש דמיין תלווייהו חוץ בטהרת זרעים שר בתה בהן התורה דכתיב זרוע אשר יזרע טהור הוא מדכתיב שני פעמים זרוע אשר יזרע ריבוי לרבות זרוע כל דהו והיינו נקוב וטהור הוא: (עד כאן שייך לדף ל"ד ע"ב): תני עציץ שאינו נקוב תוספתא דדמאי היא והתם גרס נקוב חייב כו' [היינו להפרים המעשרות מהלכה] ואינו מדמעת ואין מוסיף חומש ותרווייהו יכולין להיות הסיא דתוספתא אתיא כר"ם והסיא דהכא אתיא כרבנן: מהלכה מדרבנן: על פתו שגדל בעציץ שא נו נקוב: דלעת שגדל שאינו נקוב אם הוא כתלום ומותר לסכך בה סוכות החג ונקט דלעת כדתנן פרק קמא דסוכה הדלה עליה כו' את הדלעת: את אמר שהוא כרם בין לרבנן בין לר"ש לאסור וכו': ה"ג התמי בתמיה וכי יש כרם מיטלטל דנגזר בעציץ אטו כרם ולא נאסר עציץ במתני' אלא לזרעים שזרע בתוכן: במעביר תחת כל גפן כו' מתני' מיירי שהעביר העציץ תחת הגפן וסיכך הגפן עליהן: לאויר טפח על הכרם גאיר בתוך עשרה לכרם העבירו: ה"ג העביר חמש עלילים נקובים תחת גפן א' ולאו דוקא נקט ה' אלא ובשיפא נקט ס' נקט הכא נמי חמשה א"ג

עין משפט נר מצוה

א
א מיי' פ"ה מכלאים ה"ז טוש"ע יו"ד סי' רצו ס"ג
ב
ב מיי' פ"א שם ה"ג טוש"ע שם סי' רצז ס"א ב
ג
ג מיי' שם ה"ז
ד
ד מיי' פ"י שם הי"ב כמ"ג לאוין רפ"ג טוש"ע שם סי' ד
ה
ה מיי' פ"ט שם ה"ב ג טוש"ע שם סי' רצז ס"ב
ו
ו מיי' פ"א שם ה"ב סמ"ג לאוין רפג טוש"ע שם ס"א

מסורת הש"ס

לעיל פ"ג.

מו"ק ב: וש"נ.

ב"ר פ"ט כרם שם וב"ר תוספתא פ"א כלאים.

מכות כא:

תפלוגתא דרבי לעזר *ורבי יוחנן. האוסר אינו נאסר ושאינו אוסר נאסר. אבל אם העביר עציץ אחד תחת חמש גפנים כל עמא מודיי שהאוסר נאסר:

# הדרן עלך המבריך את הגפן

א **כלאי** *הכרם אסורין מלזרוע ומלקיים ואסורין בהנאה. ב כלאי זרעים. אסורין מלזרוע ומלקיים ג ומותרין באכילה וכל שכן בהנאה. ד כלאי בגדים מותרין בכל דבר ואינן אסורין אלא מללבוש. ה כלאי בהמה מותרין לגדל ולקיים ואינן אסורין אלא מלהרביע. כלאי בהמה אסורין זה עם זה:

**גמ'** כלאי הכרם אסורין כו'. כתיב °לא תזרע כרמך כלאים. אין לי אלא הזורע. מקיים מניין ת"ל ז*וכרם ולא כלאים זמה כרבי עקיבה *דר"ע אומר המקיים עובר בלא תעשה. אמר רבי יוסי דברי הכל היא הכל מודים באסור שהוא אסור בשלא קיים ע"י מעשה. אבל אם קיים ע"י מעשה לוקה. כהדא *דתני י המחפה בכלאים לוקה. מניין שהוא אסור בהנייה נאמר כאן פן תקדש. ונאמר להלן פן תוקדש בו. מה פן האמור להלן אסור בהנייה אף פן שנאמר כאן אסור בהנייה. ואית דבעי מימר נאמר כאן פן תקדש ונאמר להלן °ולא יהיה קדש מבני ישראל. מה קדש שנאמר להלן

## פני משה

תליא בפלוגת' דר' אלעזר ור' יוחנן דלעיל בהל"ד גבי המסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו דקאמר ר' יוחנן הכל מודים בענבים של זה שהן אסורות ומתקדשות דהא הגפן שלו הוא ור"א פליג עליה התם וקאמר האוסר אינו נאסר ושאינו אוסר נאסר בתמיה דהרי התבואה והיא נקראת האוסר שעל ידה בא האיסור שנזרעה שם ואפ"ה אמרת דלת"ק דהתם אינה מתקדשת וכי היאך נאמר דשאינו אוסר והוא הגפן העומד שם בתחילה שיהא נאסר וה"נ בדין דהכא דלר"י אע"ג דעציץ שאינו נקוב אינו מתקדש אפ"ה הגפן מתקדש הוא. ולר' אלעזר אמרינן האוסר אינו נאסר והוא העציץ וכי היאך יהיה שאינו אוסר והוא הגפן נאסר והרי לא על ידו בא האיסור אבל אם העביר עציץ אחד תחת חמש גפנים כלומר בעציץ הנאסר קאמר והיינו עציץ נקוב ואפי' העבירו תחת חמש גפנים בזו אחר זו בהא כ"ע מודים שאוסר ג"כ את הגפנים שהרי האוסר הוא נאסר כדאמרן:

הדרן עלך המבריך את הגפן

**הלכה א מתני'** כלאי הכרם אסורין מלזרוע. אפי' מין אחד של ירק או תבואה אסור לזרוע בלד הגפנים או ליטע גפן בלד הירק או התבואה ואם זרע קידש ונאסרו שניהן בהנאה אבל לענין מלקות אינו לוקה עד שיזרע שני מיני תבואה או שני מיני ירקות עם החרצן במפולת יד וכן אם זרע מין אחד תבואה ומין אחד ירק עם החרצן במפולת יד משום דכתיב לא תזרע כרמך כלאים משמע דה"ק קרא לא תזרע ב' מינין שהן כלאים עם כרמך ואם עשה כן לוקה שתים אחת משום כלאי זרעים דכתיב לאו בפ"ע שדך לא תזרע כלאים ואחת משום לא תזרע כרמך כלאים: ומלקיים. אם ראה אותן והניחן ולא עקרן ה"ז קידש אבל ללקות אינו לוקה עד שיעשה מעשה שיזרע או שמנכש את העשבים ועי"כ יצמחו הכלאים ביותר וכן המחפה בכלאים בעפר בין בידו בין ברגלו ובין בכלי ה"ז לוקה: ואסורין בהנאה. דכתיב פן תקדש ודרשינן תוקד אש שהן טעונין שריפה ואסורין בהנאה: כלאי זרעים מלזרוע. ואם זרע לוקה וכן המנכש והמחפה בכלאי זרעים לוקה: ומלקיים. ואם קיימן אינו לוקה: ומותרין באכילה. אפי' לזה שעבר וזרע: כלאי בגדים מותרין בכל דבר. לעשותן ולמכרם ואינן אסורין אלא מללבוש או להעלות עליו דכתיב לא יעלה עליך ואין אסור תורה אלא מן התורה אלא העלאה שהיא דרך לבישה: כלאי בהמה מותרין לגדל ולקיימן. כלומר אף לקיימן למכרן דלא אסרו לסחורה אלא במין האסור לאכילה מן התורה ובמידי דקיימי לאכילה כדתנן בפרק ז' דשביעית וקמ"ל דאף מיני כלאים מותר לקיימן לסחורה ואינן אסורין אלא מלהרביע מין על שאינו מינו וללקות אינו לוקה עד שיכניס בידו כמכחול בשפופרת: כלאי בהמה אסורין זה בזה. כלומר הנולדים מכלאי בהמה אסורין זה בזה והיינו שאמותיהן שני מינין הן פרד שאמו חמור עם פרד שאמו סוס אסור להרכיבן זה על זה ואם הרכיבן לוקה: **גמ'** כתיב לא תזרע כרמך כלאים וכו'. ברייתא שנויה בת"כ פ' קדושים גבי כלאי זרעים שדך לא תזרע אין לי אלא שלא יזרע שלא יקיים מנין ת"ל לא כלאים לא אמרתי אלא משום כלאים. כלומר מדסמיך לא לכלאים ש"מ דהתורה הקפידה שלא יהא כלאים בשדך ואף שהוא לא זרע אלא אחר לא אמרתי אלא משום כלאים שלא תקיימן בשדך והכא דריש לה גם בכלאי הכרם ת"ל וכרם לא כלאים כלומר מדמקדים לא וסמיך ליה לכרמך ש"מ דה"ק דבכרמך לא יהא כלאים ואע"פ שהוא לא זרען וכעין דדרים בפ' דלעיל בהלכה ד' לענין כרם אחר: מה כר"ע. ושואל הש"ס מה אם כר"ע הוא דאתיא המתני' דקתני ומלקיים דאיהו הוא דס"ל המקיים כלאים עובר בל"ת וקא"ר יוסי דמתני' ד"ה היא דלא קתני אלא אסור והכל מודים באיסור שהוא אסור: בשלא קיים ע"י מעשה. והא דאמרינן דאינו אלא באיסור בשלא עשה מעשה בקיומן אלא שראה כלאים בתוך שלו והניחן ולא עקרן אבל אם קיים אותן ע"י מעשה לוקה והיכי דמי כהדא דתני המחפה בכלאים שחיפה אותן בעפר לוקה: מנין. לכלאי הכרם שהוא אסור בהנייה: ונאמר להלן פן תוקדש בו. לא נמצא זה בפסוק

## מראה הפנים

איירי במתני' בשהניחו כלל אלא המגביר דוקא קתני ולאויר עשרה הוא דאיירי במתני' והלכך אסור הוא דקתני אבל אם הניחו תחת הגפן עד שהוסיף במאתים לד"ה קדש דלא פליגי אתוספתא והאי תוספתא פירושא דמתני' היא דמה שלא פי' לנו התנא במתני' פ' ל ו בברייתא וה"נ אמרי' לעיל בהל"ב גבי זרע ע"ג גפן דכל היכא דבאויר עשרה הוא אסור ואינו מקדש והרי דברי הרמב"ם מבוארין הן כמו שהבאתי דבריו לעיל בסוף ד"ה תני וכו' ומשום זה לא ידעתי מה היה רוצה הת"ע בענין זה ורצה להסב לדבר אחר ובפלוגתא דר"י ור"ל דלקמן וחילק בין זרעים ובין גפנים והוית פלוגתא לא שייכא כלל לענין זה דהתם בעציץ שאינו נקוב מיירי ואדרבה משם מייתא מוכח דבעינן עכ"פ תחת הגפן לענין קידוש וזהו שרמז הרמב"ם בפי' המשנה וזכרו אותו בגמ' וכו' ועיקר הדין ילמד מהתוספתא כמבואר ודברי הרמב"ם עולין יפה בלי פקפוק והשלה מבואר הכל בפנים ובענין הק"ו דלקמן האוסר אינו נאסר וכו' עיין לעיל בהלכה ד' מה שנתבאר שם בס"ד:

סליק פירקא בס"ד:

**כלאי** הכרם אסורין מלזרוע ומלקיים וכו'. בדין היה להשמיענו בכלאי בהמה שהן מותרין באכילה דהא כלאי זרעים לא ידעינן שמותרין באכילה אלא מדילפינן מכלאי בהמה כדאמרי' בפ' כל הבשר (דף קטו) כלאי זרעים ליתסרו דהא תניא לך הוא וקאמר משום דאיתקש לכלאי בהמה דכתיב בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים מה בהמתך היוצא ממנה מותרת אף שדך היוצא ממנה מותר וכלאי בהמה גופייהו מנא לן מדאסר רחמנא כלאים לגבוה מכלל דלהדיוט שרי וא"כ היה צריך לשנות לכמלמד קודם שנה הלמד אלא משום דבכלאי בהמה וכלל ג"כ כלאי בהמה טמאה הלכך תני דבר הכולל לשניהם וביתורא דלקיימן קמ"ל דכמו דכלאי בהמה טהורה מיתר לקיים לסחורה דהא מותרין באכילה ולא אסרה התורה לסחורה אלא בדבר האסור לאכילה מן התורה ועומדת לאכילה כך כלאי בהמה טמאה מותר לקיים לסחורה ואף במינים שדרכם שלהם לאוכלן וכדפרישית בפנים דהא הוא דקמ"ל ביתורא דלקמן והפי"ט טביד נריכותא בענין אחר וע"ש וע' בסוף פ' מרובה מה שכתבתי בענין איסור סחורה שמוסב הוא שאסור מן התורה באיסורי אכילה ועומדות לאכילה כדמוכח שם:

**הכל** מודים באיסור שהוא אסור וכו'. הכי משמע נמי דבבבלי פ' אלו הן הלוקין (דף כא ע"ב) דלא פליגי רבנן אדר"ע אלא במקיים לחוד בלא מעשה אבל המחפה וכן המנכש בכלאים לוקה לד"ה וכ"פ הרמב"ם בריש הלכות כלאים ועיין לקמן ד"ה כתר כל אלין קילוסייא מה שיתבאר מענין זה בס"ד: **ונאמר** להלן פן תוקדש בו. כך העתיק

## תוס' הרי"ד

לי' בעלמא דדאין דד"ג וקשה מנ"ל דר"מ דאין דד"ג בעלמא אם לא מהך מתניתין אבל לפי הירושלמי הנזכר לעיל ניחא דהירושלמי מוכיח דר"מ קוים בדברים משטר שיש בו ריבית כנזכר לעיל: ועכשיו דזכינו לזה בע"ה יש לנו ראיה מהירושלמי הנזכר לעיל דאף דיבורא דקס דינא גם הוא ותשב בד"ג וצריכין ע"כ לאה דר"מ דקוים בדברים דהא"כ מנ"ל להוכיח דאתיא כשב"ג כר"מ דקוים בדברים מהא דשטר שיש בו ריבית הא יש לדחות כדדחינן בש"ס דילן במס' ב"ק דף ל' ע"ב ע"כ לא קאמר ר"מ התם אלא דמשעת כתיבה עבד לי' שימה פי' אפילו לא יגבה הריבית לבסוף מ"מ עובר על לאו דלא תשימון הגם דלא עבר על לאו דלא תקח עד שעת לקיחה אבל אלאו דלא תשימון עובר מיד בשעת כתיבה אפילו כשלא יגבה לבסוף עיי' במס' ב"מ דף ס"ב ע"א ברש"י ותוס' ז"ל עיי"ש א"כ לפ"ז לא שמעינן דר"מ קונס בדברים בלא מעשה דהא אפילו כשלא נעשה מעשה דגביית הריבית הרי הלאו דלא תשימון עבר בעת שהשכים בפיו על השטר ומנלא דבדיבורו שהסכים על השטר עבר הלאו דלא תשימון ואי איפשר להדרו וא"כ חשיב כמו מעשה אלא ע"כ מדלא דחינן זאת ע"כ דס"ל להירושלמי דאפילו הדיבור דקס דינא ואי אפשר להדרו ובעת דבור גופי' נגמר הדבר חשיב נמי דיבור וקוים ר"מ בדברים וע"כ לפ"ז הכהנים שפיגלו במקדש חייבין הא דווקא לר"מ דקוים בדברים אבל לרבנן דלא קנסו בדברים פטורין. וע"כ ניחא הא דקאמר ר' יוחנן טוד הפעם משום קנס על רישא ועל סיפא על רישא קאמר משום קנס משום היזק שאינו ניכר וכסיפא קמ"ל דאפילו היזק שאינו ניכר במ"כ היזק מ"מ הכהנים שפיגלו הוא משום קנס כלומר דינא דגרמי כמו שקרא הירושלמי במכילתין לדד"ג קנס. וע"כ שפיר מביא ראיה לר' יוחנן מיילי' דר' יוחנן מן הדא דרישא גבי המטמא והמדמע הוא משום קנס משום היזק שאינו ניכר ולא ע"פ הדין ותילי' מן הסיפא הכהנים שפיגלו הוא ע"כ משום קנס א דר"מ א"כ רישא נמי ע"כ הדין דמזיד חייב הוא משום קנס שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומטמא טהרות של חבירו כדאיתא בש"ס דילן והוי קנס דמימרא ראשונה ומימרא אחרונה ב' ענינים הן וע"כ מביא ראי' מסיפא לרישא כמו בסיפא ע"כ משום קנס הוא דמזיד חייב כמו כן רישא נמי. ולפ"ז הבבלי מוקי המתניתין דהמטמא והמדמע וכו' והכהנים שפיגלו במקדש כדברי הכל דאל"כ אלא אליבא דר"מ והכהנים שפיגלו במקדש הוא משום דד"ג א"כ למה להבבלי למידק דר"מ הוא דדאין דד"ג מברייתא דמחילת הכרם ומשום דסתם מתניתין ר"מ הוא כדפי' התוס' ז"ל הא ממשנה הזאת יכול לדייק ולהוכיח וי"לא ע"כ הא דהכהנים שפיגלו במקדש לא שייך לדד"ג וע"כ שפיר מקשי התוס' ז"ל מהא לרבנן דמ"ש הכהנים שפיגלו במקדש דחייבין אפילו לרבנן דלא דייני דד"ג דל"ל דהכהנים שפיגלו במקדש הוא נמי כר"מ ז"א דא"כ ממשנה הזאת יכול להוכיח דר"מ דאין דד"ג ולמה לן להוכיח מהברייתא דמחילת הכרם ומשום דסתם משנה דהמסכך הוא ר"מ כל זה מסתם משנה הזאת לבד יכול להוכיח דר"מ דאין דד"ג ואלא ע"כ דהא דהכהנים שפיגלו במקדש ד"ה הוא אפילו לרבנן ומשום דלא שייך לדד"ג וע"כ כתבו הטעם משום דכיון דקס דינא חשיב הדיבור כמו מעשה ולא שייך לדד"ג. אבל הירושלמי אינו מוכיח דר"מ דאין דד"ג מהא דסתם משנה ר"מ ומוקי שפיר ר' יוחנן הא דהכהנים שפיגלו במקדש כר"מ ומטעם דקנים בדברים לא אתיא אלא אליבא דר"מ. וכן ר' יוסי דס"ל מהא דהדומה ונטמאת דמטמא אינו כעושה מעשה והוי דד"ג א"כ הכי מתניתין דהמטמא והמדמע הוא ר"מ ודו"ק:

## גליון הש"ס וציון ירושלים

ז כרם ולא כלאים. ע' לעיל דף יד. דדריש לה לכרם אחר. וע' בפלה דף לב ב. דדריש לה לעיקר כרמך לא תזרע כלאים וע' בכ"מ פ"א מכלאים ה"ו. וצ"ע האיך יתיישבו כל הדרשות אלו: זמה כר"ע וכו', ע"י מעש'. ע' בכ"מ פ"א מכלאים ה"ג. וע' במנין המצו' מצו' ל"ת רי"ו. וע' ברש"י ותוס' ע"ז דף ס"ד ב: ה ור"ע וע' בריטב"א בע"ז שם בחי' במ"ש דמיירי בכל עכו"ם. ומושב קו' כמ"ל בפ"א ה"ג שם ודו"ק. וע' בריטב"א במ"ק ד' ב. וע' במגילת ספר לאוין ער"ה שהאריך בדברי הרמב"ם אלו ובכ"מ. וע' בעה"מ פ"א מכלאים. וע' בשו"ת עה"ג סי' ב וע' בטורי אבן במגילה ד' יג ע"ב:

שנויי נוסחאות (שו"ח) וכל שכן בהנאה בשרי"ר ליתא.

## פירוש מהרא"פ

א"כ דה"ק אפי' משבה לא סוה כאלו השבינן התת ה' גפנים: **תפלוגתא** שייך כאן פלוגתא דר"א ור"י דלעיל שהרי יש כאן אוסר דהיינו עציץ והין כאן נאסר שאין הזרעים יכולים לאסור מחמתן גפן יחידי שאינו כרם מתני' דקתני הוסף מאתים אסור בכרם מיירי כדתני בהדיא בכרם ולא בגפן יחידי ואע"ג דגפן יחידי נמי מקדש היינו בזרעים הזרועים בקרקע ולא במעביר וא"כ לר"א אף הגפן אין נאסר מק"ו ולר"י הגפן מיהא נאסר: **שהאוסר** נאסר הר"ש ז"ל פי' לעיל דר"ל אף הגפן הואיל ועביד בה מעשה בגפן וסיפא דמתני' קשיא לפי' [שהרי הכא אין הגפנים נאסרים הואיל ולא הניחן באכן וע"כ העציץ הוא האוסר הראשון ה"כ לעיל האוסר הראשון קאמר שם] ונראה דר"ל האוסר הראשון כדמשמע הכא [פי' דהר"ש ז"ל לעיל נמי כוונתו על האוסר הראשון אלא דאמר אף הגפן נאסר וגמ"ב לעיג]:

סליק פרק שביעי

**כלאי** הכרם אסורים לזרוע ולקיים אם רואה אותם ומתייאש מלעקרן אסור אלא שאינו לוקה אלא א"כ עשה מעשה: **מללבוש** וה"ה מלהעלות עליו דכתיב לא יעלה עליך: **מלהרביע** מלהכניס כמכחול בשפופרת: **אסורים** זה עם זה כגון הנולדים מן הסוס שאביהן חמור עם הנולדים מן החמור שאביהן סוס ומתני' אתי כמ"ד אין חוששין לזרע האב דלמ"ד חוששים כל מיני פרידות אחד הן ומותרין זה עם זה שבשניהם יש שני צדדים: **גמרא**: ת"ל כרם ולא כלאים כלומר דאלו כתיב לא תזרע כלאים כרמך ה"א דלא קפיד קרא בכלאים רק לזריעה והשתא דכתיב כרמך קודם כלאים ומפסיק בין לא תזרע לכלאים משמע כלאים בכל מקום אפילו בלא זריעה אלא אפי' מקיים: **מה** כר"ע בתמיה וכי אתי' כר"ע ולא כרבנן: **בשלא** קיים ע"י מעשה כגון שראה ולא עקרו ונתייאש אינו אלא איסור אבל אין כאן מלקות דלאו שאין בו מעשה הוא אבל כשעושה מעשה בקיומו כגון בהכרם נזרע והוא מחפה אותו באדמה אף רבנן מודה שלוקה וברייתא במקיים ע"י מעשה מיירי ור"ע פליג אפי' שלא ע"י מעשה לוקה ומתני' באיסורא מיירי וד"ה היא: **ה"ג** ונאמר להלן פן תוקדש בו ובע"א מיירי שאיסורי הנאה

## חתם סופר

**מה כר'** עקיבה דר"ע אומר המקיים בכלאים עובר בל"ת פירש אתיא מתניתין כר"ע דר"ע אומר המקיים עובר בל"ת אמר ר"י דברי הכל היא הכל מודים באסור שהוא אסור פי' נהי לרבנן ל"ת דאורייתא ליכא מ"מ אסור מדרבנן. שוב אמר בשלא קיים ע"י מעשה אבל כשקיים ע"י מעשה לוקה כהא דתניא המחפה לוקה פי' קאי אדלעיל שאמר לר"ע המקיים בל"ת משמע מלקות ליכא היינו בלא קיים ע"י מעשה דה"ל לאו שאין בו מעשה ואינו לוקה אבל ע"י מעשה מלקות נמי איכא כדתניא המחפה בכלאים לוקה וס"ל כרבה דכולה ר"ע היא ודלא כר' ינאי במס' מכות אלא מחפה נמי אינו אלא מקיים בעלמא. ונראה דהוצרך לזה משום דיש סוברים כל לאו דשייך בו מעשה לוקין אפי' עבר בלא מעשה כמ"ש מל"מ כ"ד ממלוה ולוה ה"ו ויש סוברים בהיפך קמ"ל ירושלמי הכא דלר"ע במקיים בלא מעשה אין לוקים ועל ידי מעשה לוקין כנ"ל פירושו:



סנפה

להלן אסור בהנייה אף כאן אסור בהנייה. אמר רבי חונא ביאתו אסורה בהנייה. אית דבעי נישמעינה מן הדא דאמר רבי חנינא פן תקדש פן תוקד באש: *כתיב °לא תזרע כרמך כלאים מלמד שאינו חייב עד שיזרע שני מינים בכרם דברי רבי יאשיה. רבי יונתן אמר אפי' מין אחד. *על דעתיה דרבי יונתן כתיב °שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים. חברייא אמרין להחמיר עליו אפילו מין אחד. על דעתיה דרבי יאשיה שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים. חברייא אמרין להתרייה שאם התרו בו משום שדך לוקה משום כרמך לוקה. א"ר בון בר חייא ליתן לו שיעור אחרת מן ששה טפחים וכן ארבע אמות. מה נן קיימין אם בשעשה גדר מבפנים בטל הכרם. אם בשעשה גדר מבחוץ זהו המחול (אינן) [אלא] כי נן קיימין בשדה שהיה שם שדה תבואה והקריח לתוכה ארבע אמות. ואתיא כדאמר רבי חנינה אין האוסר נעשה

## פני משה

בפסוק וטעות הוא וצ"ל כל הנוגע במזבח יקדש מה להלן וכו': א"ר חונה ביאתו אסורה בהנייה. כלומר דמפרש דלא יהיה קדש נדרש לאזהרה על השפחה ועל העבד שביאתו אסורה: מן הדא. ממשמעות קרא דכלאי הכרם גופיה פן תקדש ודריש נוטריקון פן תוקד באש: מלמד שאינו חייב עד שיזרע שני מינין בכרם. דקרא הכי משמע לא תזרע את שהוא כלאים בכרם: על דעתיה דר' יונתן וכו'. כלומר דמפרש דכל חד וחד דריש לפי שיטתו לקרא דכלאי הכרם לאיזה דבר נאמר הלא הוא בכלל שדך לא תזרע כלאים: חברייא אמרין. אליבא דר' יונתן להחמיר עליו אפי' מין אחד לקמן פריך עלה דהא מין אחד תיפוק ליה מכלאי זרעים ומשני לה: על דעתיה דר' יאשיה וכו' לאיזה דבר נאמר וכו'. כלומר דאף על גב דלר' יאשיה אצטריך ללמד דבעינן שיהא כרמך ועוד כלאים משאר ב' מינין מ"מ קשיא דאי הכי כבר עובר הוא משום כלאי זרעים וקאמרי חברייא דלענין התראה שאם התרו בו משום כלאי זרעים לוקה ואי משום כלאי הכרם לוקה: ליתן לו שיעור אחרת. דבכלאי זרעים לא קפדינן אלא אשיעור יניקה אבל כלאי הכרם שיעור אחר יש לו מן ששה טפחים לגפן יחידית וכן ד"א לכרם של שתי שורות: מה אנן קיימין. על הא דר' בון פריך דמדקאמר דקרא אתא ליתן לו שיעור אחר והיכא רמיזא שיעור אחר אלא ש"מ דה"ק לא תזרע כרמך כלאים כלו' שיש כאן שני מינין ואף שהן אינן נזרעין כלאים לא תזרע כרמך ותגרום שיהא כלאים וכגון שבין השני מינין יש גדר מפסיק וכיוצא בו וא"כ בלאו הכרם לא הוו כלאים אלא שהכרם עושה כלאים מפני שצריך בו הרחק אחר משאר שני מינין והיינו ליתן לו שיעור אחר דקאמר והלכך פריך ה"ד להא: אם בשעשה הגדר מבפנים. בין שני המינין דליכא כלאים בלא הכרם: בטל הכרם. א"כ בטל ג"כ הכרם דהא אנן אליבא דר' יאשיה קיימינן דבעי שני מינין מלבד הכרם וכשעשה הגדר מבפנים לבין שני המינין ליכא השתא כ"א מין אחד אצל הכרם ואין כאן כלאי הכרם כמו דליכא כלאים מאלו שני המינין: אם בשעשה גדר מבחוץ. כלומר ואי דתפרש דה"ק לא תזרע כרמך כלאים היינו שיש כאן שני מינין והן כלאים מלבד הכרם שהגדר הוא מבחוץ לשני המינין וא"כ הן כלאים ואזהר רחמנא דלא יהו אלו שני מינין אצל הכרם דאף שהן כלאים בלא הכרם מ"מ אותן שני המינין יכול אתה לתקן בהרחק כל דהו בשיעור יניקה או לנטות זה לצד זה וזה לצד אחר דבהכי נמי לא הוו כלאים כדאמרינן לעיל בפ"ג גבי כלאי זרעים ואלו עכשיו שהן אצל הכרם הוו כלאים בשביל הכרם דבעי הרחקה טפי וזהו דקאמר ליתן לו שיעור אחר: זהו המחול. כלומר הא נמי לא מלית אמרת דאי הכי קשיא מאי האי דקאמר ד"א הרי אם הגדר מבחוץ והשני מינין הן מלפנים מהגדר אצל הכרם א"כ זהו מחול הכרם ששנינו לעיל בפ"ד שהוא בין כרם לגדר ואסור להביא זרע עד שיהו י"ב אמה מן הכרם לגדר ואמאי נקט הכא ד"א: אינו כי אנן קיימין. או אלא כי אנן קיימין. כלומר אלא על כרחך אי אתה יכול לפרש בענין אחר אלא בכה"ג בשדה וכגון שהיה שם שדה תבואה והקריח לתוכה ד"א שהקריח ועקר בתבואה מקום רחב ד"א בכדי שיעשה שם כרם דאין כרם פחות משתי שורות ובין השורות לא יהיה פחות מד"א וכגון שיש עוד מין אחר אצל התבואה מצד האחר ועכשיו הן שני מינין מלבד הכרם ושיעורן שצריך להרחיק מן הכרם ד"א והכי אזהר רחמנא לא תעשה אותן שני מינין אצל הכרם לפי שאתה גורם יותר לכלאים ממה שהיה דבין אלו שני מינין היה יכול לתקן בהרחק כל דהו ועכשיו הוו כלאים עד שיהא שיעור אחר והוא ד"א והיינו כדאמרן והש"ס שקיל וטרי עד דמסיק דלא מיתוקמא מילתא דר' בון בגדר אלא כן אנן קיימין ושפיר מיתוקמא מילתיה: ואתייא כדא"ר חנינא וכו'. מילתיה דר' חנינא איתמר לעיל בפ"ד בהל"ב דבעי התם עלה דקאמר לא סוף דבר גדר דמפסיק אלא אפי' עשה פסין ואין בין אחד לחבירו ג"ט ובעי אם אפי' קמה של תבואה או קשין ליחשבו כמחילה אם בא לזרוע אצל הקמה מצד האחר וכ"ש דאין צריך להרחיק זרע המין אחר כ"א כשיעור הרחק מהתבואה אם אותו המין הוי כלאים עם הקמה ואע"פ שהוא בתוך ד"א מן הכרם שבצד השנייה של הקמה משום דהקמה הוי הפסק מיהת בין הכרם לאותו מין שנזרע בצדה או דנימא ואתייא כהאי דא"ר חנינא אין האוסר נעשה מחילה להציל דהואיל ואסור לזרוע תבואה סמוך להכרם ואם כן הקמה עצמה נאסרת שאין שם ד' אמות אינה נעשה מחילה להציל את המין האחר. הכי איתמר התם. והשתא קאמר הכא דאתייא הא דר' בון כדא"ר חנינא שאין הקמה של תבואה שנשארה מכאן ומכאן נעשית מחילה להציל את המין האחר שנזרע מצדה אם אין כאן ד"א ממנו להכרם דאם הקמה היתה מצלת כמחילה א"כ ליכא כאן אלא מין אחד

## מראה הפנים

הטעתיק הר"ש ועל האי ג"ס פשיטא קשה כדמקשי בבבלי קידושין (דף נו ע"ב) דחזקיה יליף מפן תוקדש פן תוקד אש ורב אשי אמר פן יהיה קדש ופריך אי מה קדש תופס את דמיו ויוצא לחולין אף כלאי הכרם כן ואנן תנן מכרן וקידש בדמיהן מקודשת אלא מתוורתא כדחזקיה ולמאי דיליף הכא מע"ז א"כ מה ע"ז תופסת את דמיה לעולם והכל אסור בהנאה וה"נ כן אלא מתוורתא כדר' חנינא לקמיה וכדחזקיה:

**מלמד** שאינו חייב עד שיזרע ב' מינין בכרם דברי ר' יאשיה. הכא לא קאמר בהדיא במפולת יד ובבבלי פ"ג דברכות (דף כב) ובכמה דוכתי בש"ס אמרינן דקי"ל כר' יאשיה ועד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד וכדפירש"י ז"ל בקידושין (דף לט) דמפולת יד נפקא ליה מדכתיב לא תזרע כרמך כלאים משמע שתהיה זריעת הכרם עצמה בכלאים והא דבעי ג' מינים בכלאי הכרם פירשו התוס' שם ד"ה לא קיי"ל כר' יאשיה משום דמשמע ליה דקרא ה"ק כרמך לא תזרע כלאים דבעינן שיהו כלאים קודם שיזרעו בכרם אבל גבי כלאי זרעים דכתיב שדך וגוף הקרקע קרוי שדך מתחייב בב' מינין כשזורען בקרקע וכתבו שם דאף ר' יאשיה מודה בכלאי זרעים דמתחייב בשני מינין וכו' וכן מוכח בירושלמי דקאמר התם על דעתיה דר' יאשיה וכו' וזה הכל מבואר ואף אם נפרש להתרייה דקאמר היינו ש"ס התרו בו משום זה או משום זה כדמשמע לישנא דקאמר שאם התרו בו משום שדך לוקה וכו' וכדפרישית בפנים מ"מ ממילא במעט מינה דמתחייב בכלאי זרעים בב' מינין דאף דלא התרו בו משום הכרם אלא משום שדך לוקה וכשהתרו בו משום שתיהן לוקה שתים ודע דלפי הדיוק דפירש"י ז"ל דמפולת יד נפקא לן מלישנא דקרא לא תזרע א"כ גם בכלאי זרעים בעינן שיזרע הב' מינין במפולת יד דאז הוא דלוקה אע"פ שאסור לזורען גם בזה אחר זה וזה פשוט ואף דלא הוזכר בהדיא בש"ס בכל מקום במפולת יד כ"א במקום שהזכיר כלאי הכרם מ"מ לענין זה בו ן הן וכדכתב הרמב"ם בריש הלכות כלאים הזורע שני מיני זרעים כאחד בא"י לוקה שנאמר שדך לא תזרע כלאים ובכלאי הכרם דפסק כדקי"ל כר' יאשיה במ"ש בריש פ"ה והיינו נמי לענין מלקות אבל לענין איסור פסק שם בהדיא דאף במין א' אסור כדכתב שם בהלכה ז' אסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים או ליטע גפן בצד הירק או תבואה ואם עשה כן אף על פי שאינו לוקה ה"ז קידש ונאסרו שניהן בהנאה הירק או התבואה והגפנים. ובדפוסים חדשים כתוב או הגפנים וטעות דמוכח הוא וכ"כ הר"ן מביאו הכ"מ שם דדעת הרמב"ם לענין איסור אפי' בחד מינא סגי אלא דמ"ש לענין איסור הפירות לאו דוקא דאף איסור זריעה לכתחילה בא"י הוא דאיכא ומ"ש הכ"מ בזה איני רואה מנין לו לומר כן בדברי רבינו וזהו תמוה דהא בהדיא כתב כן דאם היה רוצה לפרש בריש דבריו ירקות או תבואה דקאמר היינו שני מיני ירקות או תבואה מה נאמר בסוף דבריו דכתב או ליטע גפן בצד הירק ואין להאריך בזה. וכמה שהקשה הר"ן מהאי עובדא בקידושין שם רב תנן ורב ענן הוו שקלי ואזלי באורחא חזיוה לההוא גברא דקזרע חיטי ושערי בי גופני וכו' לא נהריתו לא קיי"ל כר' יאשיה וכו' (וגי' הר"ן היתה חיטי ביני גופני) ומילא אסר ליה הפירות ש"מ דאין נאסרים אלא בשני מינין וע"ז תירץ הכ"מ בתירוץ הב' דהתם בח"ל הוה ודברי רבינו כאן בא"י ה"למת הוא כן אבל לענין הקושיא אכתי לא הועיל דהא הרמב"ם פסק בהדיא בסוף פ"ח שאע"פ שבחו"ל מותר לזרוע בצד הגפנים בתוך הכרם לכתחילה ולא אסרו בחו"ל אלא לזרוע שני מיני ירק או תבואה עם החרצן במפולת יד מ"מ אם זרע הירק בצד הכרם בחו"ל הרי אותו הירק הזרוע שם אסור באכילה ואפילו בחו"ל וא"כ הקושיא במקומה עומדת לפי גי' הר"ן דמ"מ לא אסר ליה החיטין באכילה והכ"מ הביא שם דברי הרא"ש ומפלפל עליו באריכות ועיי"ש ואומר אני דודאי קושיא הר"ן בלא"ה אינה קושיא דהתם אהדר ליה על הא דקאמר ניתי מר ונשמתיה כלומר עכשיו כבר הל עליו ומבעי ליה לשמתיה על שעת הזריעה ואהא קאמר ליה לא נהריתו לא קיי"ל כר' יאשיה וכו' והכא בחו"ל דאפי' לכתחילה מותרת הזריעה עכ"פ ואין לנו למחות בידו מלזרוע ומה שדקדקו בענין שלא הודיע לו שאסור באכילה וכתב הכ"מ בפ"ח כזה דאפשר שזרעם כדי למוכרם לעכו"ם וכו' עיי"ש ואין צורך לכל זה דדעת הרמב"ם מבואר יהוא בדין זה שפירש להא דאמר ליה לוי לשמואל אריוך ספק לי ואנא איכול כדאמרו בקידושין שם ולדעתו אערלה וכלאי הכרם קאי וכדפירש בפי' המשנה להמתני' דסוף מסכת ערלה דתנינן ספק ערלה וכו' כרם נטוע ירק וירק נמכר חוצה לו בא"י אסור ובסוריא מותר ובח"ל יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד וכתב שם ואמרם ובלבד שלא ילקוט ביד ענינו שזה האוכל לא ילקט הוא בעצמו ויאכל אבל ילקט לו זולתו וזהו דבריו בפירושו לפי משמעות לישנא דמתני' אבל בחיבורו חזר בו וכתב בפ"י מהל' מ"א בהלכה י"ג כלשון הזה ספק ערלה בא"י אסור וכו' ובחו"ל אפי' ראה הענבים יוצאות מכרם ערלה או ירק יוצא מהכרם לוקח מהן והוא שלא יראה אותו בוצר מן הערלה או לוקט הירק בידו ובהלכה י"ב כתב כרם שהוא ספק ערלה או ספק כלאים בא"י אסור ובסוריא מותר ואצ"ל בח"ל וא"כ מ"ש בהלכה י"א ובח"ל אפי' ראה הענבים וכו' או ירק יוצא מהכרם וכו' פשוט הוא דבודאי איירי וכמשמעות לישנא דמתני' כרם נטוע ירק וכו' ואבאר לך טעמו דחזר בו בחיבורו ממה שפי' במשנה בענין יורד ולוקט וכו' דכלאי הכרם ומתוך כך יתבאר לך האי עובדא דרב תנן ורב ענן והבין דממילא אזדא לה הקושיא. מ"מ לא הודיע לזה שפירותיו אסורין באכילה דלעיל בקידושין שם גרסי' על סיפא דהאי מתניתין דערלה דתנינן התם ספק אסור מן התורה בכל מקום והערלה הלכה והכלאים מד"ס מאי הלכה א"ר יהודה אמר שמואל הילכתא מדינה. ופירש"י הנהיגוהו הם עליהם בחו"ל עולא א"ר יוחנן הלכה למשה מסיני והקשי ליה עולא לרב יהודה מרישא דמתני' ספק ערלה וכו' לדידך דערלה בחו"ל אינו אלא מהלכות מדינה א"כ מ"ט החמירו בספק ערלה יותר מספק כלאי הכרם וניתני או זה או זה יורד ולוקט או זה וזה יורד ולוקט ומשני הא א"ל שמואל לרב ענן תני או זה וזה יורד ולוקט או זה וזה יורד ולוקט מר בריה דרבינא מתני ליה לקולא זה וזה יורד ולוקט ובלבד שלא ילקט ביד א"ל לוי לשמואל אריוך ספק לי ואנא איכול ופירש"י לקט שלא בפני שיהיה ספק אצלי ואנא איכול ואערלה קאי ונבאר טעמו

שנויי נוסחאות (סו"ס) חברייא אמרין בכי"ר ליתא. (סופ"ז) אינן כי נן בכי"ר אלא כן אנן.

## פירוש מהרא"פ

נינהו: **מה** קדש שנאמר להלן איסור הנאה היא ביאת איסור כדמסיק: **לא** תזרע כרמך כלאים שאינו חייב אלא שני מינים בכרם חטים ושעורים עם חרצן דלא משמע כרם בלא חרצן כמו שדה בלא זריעה וה"ל כלאים לבד מכרם והיינו חרצן דקרא בזריעה קאמר ולא שייך זריעה רק במינין ולא בנטיעות ולא פליגי אלא בזריעה מעיקרו אבל זרוע כבר וכן כרם שהוא כבר אף רבי מודה דאוסר ומקדש אפי' במין א' אבל מלקות אינו חייב אלא בחטים ושעורים וחרצן שזרען במפולת יד ולרבי יונתן אפי' חטים וחרצן או שעורים וחרצן נמי לקי וכן מסיק הש"ס לקמן וכן כתב הרמב"ם ז"ל דאין מלקות בנטיעות אלא בעיקר הכרם היינו חרצן כשזרען עם כלאים במפולת יד: מין א' בכרם כלומר מין א' עם החרצן: **להתרייה** להתראה אם התרו בו נמי משום כלאי הכרם לוקה שתים וכן כתב הר"מ ז"ל דלוקה שתים קאמר: **ליתן** לו שיעור אחרת מן ו"ט וכן ד"א ו"ט לשני כרם [ויש עוד לפרשו ו' טפחים לגפן יחידי אבל נראה עיקר כמ"ש דאין גפן יחידי נקרא כרם כרמך כתיב] דהכי הוא שיעור שלהם כדאמרינן בסוף פ"ק דמכילאין אינו חייב עד שיזרע חטים ושעורים בתוך ו"ט ומוקפין גדר ובין השני מינים לחרצן שיעורו ד"א כדתנן בעבודת הכרם ד"א וכ"מ קידש כתיב בסיפא דקרא דמקדש אפי' בד"א: **מה** אנן קיימין לר' בון היאך משכחינן אליבי' שיהא כלאי זרעים וכלאי כרם זורע בתוך ד"א כהאת לפי מאי דקי"ל שאין ב' מינים זרעים אם בזריעה מן התוכה אלא דווקא בתוך ו"ט ומוקפים. גדר האי גדר לאיזה מקום הוא נעשה אי בפנים שאינו מקיף רק הב' מינים והחרצן חוץ לגדר בטל הכרם כלומר אין כאן כלאי הכרם דקי"ל גדר מפסיק בכלאים ואי נעשה מבחוץ שהכנים גם החרצן בתוך הגדר זה הוא מחול הכרם כדתנן בפרק הקרחת איזה מחול הכרם בין גדר לכרם וכו' ולאיזה צד שזרע הב' מינים ה"ל לגבי חרצן בין כרם לגדר הואיל וקראת לחרצן כרם צריך ליתן לו דין כרם: **שעשה** קרחה ד"א בשדה תבואה כלומר שעשה הקרחה במשך ד"א באורך וזרע גם החרצן בקרחה ואורך הקרחה ד"א במזומצע וזרע ב' מינים בא כך לסוף מזרח וחרצן בא כך לסוף מערב ובין המינים והחרצן ד"א חסר מעט כפי עובי המינים והחרצן ומשכחת תרווייהו איסורים בשתם כרם בלא מחול שאין מחול בתוך התבואה אלא בתוך הגדר לא שזרע ב' מינים בקרחה ותכן מבחוץ והא דנקט קרחה ד"א והלא בו"ט סגי ליה הואיל והוא שדה תבואה אי לאו בעשה הקרחה ד"א בטל הקרחה לגבי שדה וכאילו אין כאן היקף כלל [הלשון הראשון נראה עיקר והא דמשמע לעיל בסוף פ"ק דבעינן הקרחה לזרעים ו"ט על ו"ט דכי זורע החרצן עמהן חייב בד"א אף לזרעים]: **ואתיא** כי הא דרבי חנינא דאמר בפ' קרחת שאן דבר האוסר מציל אם הגפנים מצד אחד וזרעים מצד א' ותבואה ביניהן אין התבואה מציל הזרעים מן הגפנים שלא יאסרו הגפנים עליהם שאין התבואה נחשב כמו הפסק גדר ביניהן הואיל והיא עצמה אוסרת על הגפנים [פי' כגון תבואה שיבשה כל צרכה אוסרת ליטע גפנים אצלה אבל אינה מקדשת ובשביל שאוסרת אינה מצלת מלקדש] אין האוסר נעשה מחיצה להציל אין התבואה נעשה הפסק בין החרצן לזרעים וא"ת כיון שאנו רואים כאלו אין כאן מחיצה אזיל ליה ההיקף לשני המינים ואין כאן כלאים לבד הכרם לכן אמר וסברין מימר בני חבורה בבבלי לומר דלאומלא הוא דאמר ר"ח הכי אבל לא לקנות ולענין היקף הזרעים דליאסרו אהדדי שפיר

## מסורת הש"ס

קידושין נו: וש"נ. כריתות כב. וש"נ.

פ"מ קידושין לט. ד"ה לא. חולין סב: ד"ה ולאפוקי. בכורות נד. ד"ה דגן.

## מערכת הערוך

כתיב לא תזרע כרמך כלאים מלמד שאינו חייב עד שיזרע שני מינים בכרם דברי ר' יאשיה כו'. בערוך (ערך תלת) מיתי אהא דקאמר בבבלי (חולין קל"ו ע"ב) והאידנא נהוג עלמא כהני תלת סבי כו' כרבי יאשיה בכלאים דתני' רבי יאשיה אומר לעולם אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד. קשיא ליה לרבי נסים בר רבי יעקב ז"ל מכדי חטה ושעורה שני מינין הן והזורען כאחת חייב דתנן בפ"ק דכלאים (מ"ט) הזורע חטה ושעורה כאחת הרי זה כלאים רבי יהודה אומר אינו כלאים עד שיהו שני חטים ושעורת וכו' ואפילו לר' יהודה חטה ושעורה שני מינין הן ורחמנא אמר (דברים כ"ב ט') לא תזרע כרמך כלאים. והואיל וחטה וחרצן כלאים ושעורה וחרצן כלאים מאי טעמא אמר ר' יאשיה אינו חייב עד ...

נר מערבי

מסורת הש"ס

תורה אור

נעשה מחיצה להציל. סברין מימר אוסר נעשה מחיצה ליאסר. על דעתיה דרבי יונתן כתיב שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים (כהיא) [כי הא] דאמר רבי הילא הן דאת אמר לא אמר' למה את אמר. או (כהיא) [כהא] *דאמר רבי זעירא לא תזרע כרמך כלאים עיקר כרמך כלאים לא תזרע. ר'בי יודן קפודקיא בעא קומי רבי יוסי תמן את אמר אין זרעי אילן קרויין זרעים. והכא את אמר זרעי אילן קרויין זרעים. אמר ליה תמן מיעט הכתוב את שאין דרך בני אדם להיות קורין זרעים. ברם הכא ריבה הכתוב °על כלי זרע זרוע אשר יזרע. אמר רבי יוחנן בשם רבי ינאי המחפה בכלאים לוקה. א"ל רבי יוחנן ולאו מתניתא היא כלאים בכרם איך אפשר כלאים על ידי חרישה לא במחפה. והוה רבי ינאי מקלס ליה הזלים זהב מכים וגו' °בני אל ילוזו מעיניך תן לחכם ויחכם עוד ישמע חכם ויוסף לקח. אמר ליה רבי שמעון בן לקיש בתר כל אילין קילוסיא יכיל אנא פתר לה כרבי עקיבה דרבי עקיבה אמר המקיים כלאים

ויקרא יא | משלי ד | ירושלמי פ"א ה"ד

## רידב"ז

סברין מימר אוסר נעשה מחיצה ליאסר. על דעתי' דר' יונתן כתיב שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים. פי' אם להחמיר עליו אפילו מין אחד לכתוב סתם לא תזרע כלאים והי' שדה וכרם בכלל וכל תרי מיני אסור בין ב' מיני אילנות בין ב' מיני זרעים בין מין אחד זרעים ומין ב' אילן בשלמא לר' יאשי' קמ"ל דבכרם בעינן ב' מינים עם הכרם משא"כ לר' יונתן דשוה כרם לזרעים דשדה א"כ קשה למה לן ב' קראי ומשני כהא דאמר ר"ה הן דאת אמר לא אמרת למה את אומר כפי' הפ"מ ז"ל בדבר שאמרת לא תימר למה אתה אומר משום דרולה למימר לאוקמי' בלאו דנ"מ בין אם לא היה אומר אלא דמובן ונכלל כמה שאמר כבר בין שחוזר ומיחד הדיבור ע"ז. וקרוב לזה פי' הפ"מ ז"ל. או כהא דאר"ז לא תזרע כרמך כלאים עיקר כרמך לא תזרע כלאים פי' דאיתא בתוספתא ומובא בפ"ק דמס' פיאה ה"ב זורעין זרעין וזרעי אילן כאחת והזורע עם הרלנים לוקה. פי' דלא חייב באילנות אלא על הרכבה אבל על הזרעים שזרע ב' מינין אילנות או זרעים וזרע אילן כאחד פטור כדאיתא במס' קדושין דף ל"ט אבל גבי הרלן דהוא זרעיני גפן דאיקרי כרם חייב אפילו על הזריעה ולא בעינן הרכבה ע"ז אמר ר"ז דה"ט דהרלן משום דכתיב לא תזרע כרמך כלאים עיקר כרמך לא תזרע כלאים. ר"ל דנעשה כל עיקר כרם לכתחלה ע"י כלאים ע"כ דהוא ע"י זריעה ולא ע"י הרכבה דכבר הוא כרם. ומסיק הגמ' הכא כמו במס' פיאה ר"י קפודקיא בעי קומי ר' יוסי תמן את אמר אין זרעי אילן קרוין זרעים לפיכך זורעין זרעים וזרעי אילן כאחת ולא עבר על לא תזרע רק בכרם מגזה"כ והכא את אמר זרעי אילן קרוין זרעים פי' גבי הכשר א"ל תמן מיעט הכתוב שאין דרך בנ"א קורין זרעים ר"ל דהא מדרבי קרא גבי כרם דאסור זריעה מכלל דשאר אילנות לא נקרא זרעים ברם הכא ריבה הכתוב לענין הכשר על כל זרע זרוע אשר יזרע אבל עכ"פ לר' יונתן צריך רחמנא לכתוב לא תזרע מיוחד גבי כרם לענין דעיקר כרמך לא תזרע כלאים ועיין בביאור הגר"א ז"ל ביו"ד סי' רצ"ה סק"ה דכתב דזהו דוקא לר' יונתן אבל לר' יאשי' לא שייך עיקר כרמך לא תזרע כלאים דהא האיסור דכרם הוא דווקא עם כלאי זרעים אבל קמ"ל דלא כר' יאשי' אלא דעיקר כרמך לא תזרע כלאים דהכלאים הוא הכרם עיי"ש :

ועוד

## פני משה

אחד אלא הכרם דהמין האחר כליתיה דמי ואכן בעינן שני מינין מלבד הכרם כדלעיל : סברין מימר וכו'. האי לא שייך הכא מידי אלא דהש"ס מייתי לה כמו שנשנה לעיל שם אחר זה ולדין מחול הכרם הוא דשייכא כמפורש שם : על דעתיה דרבי יונתן וכו'. השתא מהדר להא דלעיל דלר' יונתן אכתי קשיא לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים דמה דאמרין חברייא לעיל להחמיר עליו אפי' מין אחד מיפרך הוא דאכתי ת"ל דהוה כלאים עם הכרם כשאר שני מינין בכלאי זרעים : כהאי דא"ר הילא. על כרחין לר' יונתן נימא כדר' הילא דאמר הן דאתאמר לא אמרת למה אתאמר. בתמיה כלומר דדעתיה דר' הילא דאין אנו דורשין כלום מיתורא דקראי דכה"ג דללאוי יתירי נאמרו דאל"ה א"כ כל היכא שנאמר לאו אתה שואל למה נאמר הלאו הזה הלא כבר נאמר אני משיב לך דלא אתי לרבויי מידי אלא ללאו יתירא נאמר ולעבור עליו בשני לאוין וה"נ כן : או. דנתרץ לר' יונתן כהאי דא"ר זעירא לעיל בפ"ק דפאה בהל"ד דלהכי אתא קרא לא תזרע כרמך כלאים עיקר כרמך לא תזרע כלאים כלומר דבא ללמדנו דבעיקר הכרם דוקא שהוא עובר בלאו ולוקה ולאפוקי בתוך ד"א שאע"פ שאסור ומתקדש מ"מ אינו לוקה אלא על עיקר הכרם ובפ"ק דפאה פירשתי שאפי' עיקר הכרם כבר נטוע הוא לא תזרע כלאים ואי לאו קרא יתירא הו"א עד שיזרע במפולת היד דהכי משמעותיה דלא תזרע שבשעת זריעה לא יהיה כלאים קמ"ל דאפי' מין הכרם כבר נטוע הוא ויש לו עיקר לא תזרע מין השני שהוא כלאים עמו : ר' יודן קפודקיא וכו'. גרסי' להא בפ"ק דפאה שם אחר מילתיה דר"ז עד זרע זרוע אשר יזרע ושם פירשתי : המחפה בכלאים. שחיפה אותן בעפר וזה עשה מעשה בקיומן לפיכך לוקה : א"ל ר' יוחנן. כששמע זה ממנו ולאו מתני' היא בפ' אלו הן הלוקין דתנינן שם יש חורש בתלם אחת וחייב עליו משום שמנה לאוין החורש בשור וחמור והן מוקדשין ובכלאים בכרם ובשביעית וי"ט וכהן ונזיר בבית הטומאה וקתני כלאים בכרם וכי האיך אפשר כלאים ע"י חרישה לאו במחפה שבשעה שחורש מחפה את הכלאים אלמא מחפה בכלאים לוקה : והוה ר' ינאי מקלס ליה. לר' יוחנן וקרא עליו מקראות הללו הזלים זהב מכים היא התורה החמודה מזהב ומלויה היא אלך כזהב בכים. בני אל ילוזו מעיניך. שכל זמן שאתה הוגה בהן אתה מולא בהן טעמים הרבה ועל שהוליא הדין ממשנה זו : בתר וכו'. אחר כל השבחים הללו אומר אני דלא מוכחא מהתם מידי

שיכול

## מראה הפנים

טעמו ז"ל דדקדק לכתוב דאערלה קאי והע"ג דלמר בריה דרבינא דמתני לקולא שייכן בוין מ"מ לשמואל גופיה קיל ליה ערלה כא"ל דהינה אלא ממנהג מדינה בלבד יותר מכלאי הכרם כהו"ל כבן מד"ס שגזרו עליהן וא"כ מסתמא כבאמר ליה לוי לשמואל לפי שיטתו אמר ליה והרמב"ם בפי' המשנה סמך עצמו על מר בריה דרבינא דמתני לקולא ואם כן בכלאי כרם מיהת יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט האוכל בעצמו ומילתיה דלוי לשמואל יש לפרש לפי זה דאהרוייהו אמר ליה כן דהא שמואל נמי אמר תני או זה וזה יורד ולוקט וזהו טעמו בפירושו ובחיבורו שחזר בו משום דהלכה כר' יוחנן לגבי שמואל בעיון הפי' דערלה הל"מ הוא וכדאמרינן ומי שם לקמן דכך נאמרה הלכה דספיקה מותר ודאה אסור וכדפסק שם בהלכה י' ולפיכך בחר לו להכריע כהך לישנא דשמואל דתני זה וזה יורד ולוקט דלא מקילינן כולי האי בערלה דהא מיהת ודאי הל"מ היא ומר בריה דרבינא היכא למימר דכשמואל ס"ל דערלה הלכתא מדינה היא והלכך מתני לקולא והלכך פסק בשניהם דאף בודאי כמ"ש שראה הענבים יוצאות מכרם ערלה וכו' מ"מ כשאינו רואה אותו בוצר מן הערלה או לוקט הירק מהכרם מותר דהשתא כספק הוה אבל אם הכרם בעצמו הוא ספק כלאים או ספק ערלה בזה ודאי מותר בא"ל לכתחילה כמ"ש בהלכה י"ב דכך נאמרה הלכה גם בערלה דספיקה מותר כהו"ל ובזה מבוארין דבריו שכתב בהלכת מ"א ואין צריך לאריכות דברים של הכ"מ גם שם וממילא מבוארין דבריו גם בסוף פ"א מהל' כלאים שאנו עוסקין בו שכתב ואע"פ שמותר לזרוע הירק בצד הכרם בח"ל הרי אותו הירק הזרוע שם אסור באכילה והוא שיראה אותו לוקט ומוכר לוקט ומוכר משום שלא אסרו באכילה בח"ל אלא כשרואה אותו לוקט מן הכרם אבל אם אינו רואה אותו לוקט בספק מחשבינן ליה וזהו בסיים אבל ספיקו מותר כמו שבארנו בהלכות מ"א ר"ל בזה לכלול שתי עניני הספיקות דכל זמן שאין אנו רואין אותו לוקט כספק הוי ואף שאנו יודעין שיש שם בודאי כלאי הכרם דכך שנינו בשתיהן בערלה ובכלאי הכרם יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט וכן אם שכרם הוא בעצמו ספק כלאים דפשיטא דמותר כמ"ש בהלכת מ"א שם בהלכה י"ב והאר שנתבאר לנו דברי הרמב"ם ודעתו וטעמו בחיבורו נראה להוסיף עוד לטעמא דמילתא דמפני מה התירו כשאינו רואה אותו לוקט ובערלה אין אנו צריכין לחזר אחר הטעם דכך נאמרה הל"מ דבחוץ לארץ ודאה אסור וספיקה מותר וקיבלו כך שזהו ג"כ ספיקא מיקריא אלא דבכלאי הכרם יש לומר דהיינו טעמא דהא עיקר הדין דאסרו הזרע באכילה לכאורה קשה הוא דק"ו מכלאי זרעים שאסור מן התורה בא"י ואפ"ה כשעבר וזרע מותר באכילה אף לזה בעבר וזרע כמ"ש הרמב"ם בפ"א ובארנו לעיל הטעם ומהיכן הוא נלמד כלאי הכרם בהן בח"ל מדרבנן בעלמא ודוקא במפולת יד ושלא במפולת יד מותר אף בזריעה לכתחילה לכ"ש בדין הוא שיהא מותר באכילה וזה לא עבר כלל בזריעה דכה"ג אלא הטעם שראו חכמים להחמיר בכלאי הכרם אף בח"ל הואיל דתמירי דאסירי אף בהנאה בא"י דמה"ט אסרו לזרוע במפולת יד אף בחו"ל כדאמרינן שם כלאי הכרם דבארץ אסורין בהנאה בח"ל נמי גזרו בהו רבנן והיינו בזריעת ב' מינין עם החרצן במפולת יד כמבואר לעיל והלכך נמי אם זרע בצד הכרם בח"ל דהזריעה היא שמותרת אף לכתחילה משום דלא הזהירה התורה אפי' בא"י אלא בכה"ג ולענין מלקות כדלעיל ואף שאסור לזרוע בא"י גם שלא מפולת יד מ"מ לא רצו להחמיר בזריעה בח"ל דשעת הזריעה ניכרת היא אם היא כך או כך אבל באכילה החמירו לאסור אף בח"ל ואף שלא נזרע במפולת יד מ"מ בשעת אכילה אינה ניכרת אם היה מזרע שזרע כך או כך וכיון שכן הוא לא ראו להחמיר אף באכילה אלא כשרואה שהוא לוקט מן זה הכרם דבזה מילתא היא הינה אלא מפני מראית העין כן נ"ל. והגב פירשתי הטעם להאי דינא ואם שאין זה מהצורך להעיון שאנו עוסקין בו. הדרינן למאי דאתינן עלה בענין הקושיא שהקשה הר"ן לדעת הרמב"ם מ"ט לא הודיעו לנו שהוא אסור באכילה באותן הפירות וכן דקדק הרא"ש בזה ומתחילה נלמד דמה שפירשו הר"ש והר"ב אחריו להאי מתני' דספק ערלה דמיירי בנכרי שיש לו נטיעות של ערלה וכו' לא כן דעת הרמב"ם לא בפירושו ולא בחיבורו אלא אף בשל ישראל מיתפרשא כמבואר מדבריו ולפ"ז היינו יכולין לתרץ הקושיא הנזכרת אף להמסקנא דדינא דבשתיהן יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט וא"כ למה יאמרו לו לאסור הפירות הלא יש תקנה למכרן אפי' לישראל שאינו רואה לקיטתן וכגון זה התירו חכמים דכספיקא מחזינן לה כמבואר אלא שהקו שאמת מורה לנו הדרך אשר נלך בה דמעיקרא לק"מ דהא האי עובדא כרב תנן ורב ענן הוא דהוה ואמרינן לעיל דשמואל א"ל לרב ענן תני או זה וזה יורד ולוקח או זה וזה יורד ולוקט וכד שמיע ליה לרב ענן להאי מילתא משמואל רביה נקט ליה למיתני לקולא כהאי דמר בריה דרבינא ומשום דקיבל נמי משמואל רביה דמאי הלכה דקאמר בערלה הלכתא מדינה והלכך הוי מתני לקולא כדלעיל וכשאמר לו רב תנן ניתי מר ונשמעיה והשיב לו בעיקר הדין לא נהריתו וכו' ותו לא הוה למימר ליה מידי דלמאי היה לו לומר לזה דהפירות מזריעה זו אסורין באכילה ואיהו גופיה ס"ל בפשיטות להתירא דזה וזה יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד וא"כ יכול הוא ללקוט וליתן לאחרים לאכול ומהיכי תיתי יאמר לו איזה צד איסור לשיטתו דס"ל כשמואל וכמר בריה דרבינא וזה ברור ולאמת נכון הדבר דאין אנו למדין שום דבר עוד ממילתיה דרב ענן כ"א במאי דלמר בהאוסכם לכ"ע לא קיי"ל כר' יאשיה וכו' ותו לא מידי בזה ובענין מה שאנו למדין לדינא ממאי דאהדר ליה לא קיי"ל כר' יאשיה ולא אהדר ליה דכל המיקל בא"י הלכה כמותו בח"ל וקושית הרר"י בברכות פ"ו והבאתי לעיל במקומו ובפ"ק דפאה ובפ"ז דפאה ולעיל סוף פ"ד דמכילתין העיקר הוא כמה שתרצתי בתירוץ הב' בסוף פ"ד דלעיל ובארתי עוד דלמדין אנו מדלא הדר ליה בל' המיה דש"מ תרתי הדא דבא"י איכא איסורא אפי' במין אחד בצד הגפנים וכגי' הר"ן תיטי ביני גופני וכך היתה גי' הרמב"ם השנית דבח"ל מותר לזרוע אף לכתחילה בכלאי הכרם במין אחד או בב' מינים בצד הגפנים ובלבד שלא יזרע עם החרצן במפולת יד וע"ש ובמקומות המצויינים ותמצא מבואר הכל עם היות מזה לשלשה מקומות וביאור לתרץ קושיות מהיזה ענינים ושם הראה דברים נאותים לכל השיטות כפי מה שהוצאתי אחר העיון ומאלהי הכל נס"ד : עיקר כרמך כלאים לא תזרע. יש לפרש נמי דבמפולת יד קאמר דהקפידה התורה בלא יהא העיקר מכרמך והוא החרצן כלאים בשעת זריעה ובכה"ג הוא דלוקה אם זרעו עם הכלאים של שני מינין כאחד ועיין לעיל בפ"ק דפאה בהלכה ד' ד"ה תני זורעין זרעים וזרעי אילן כאחת מה שנתבאר מענין זה בס"ד : בתר כל אלין קילוסיא יכול אנא פתר לה כר"ע. כה"ג אמר נמי בבבלי פ' אלו הן הלוקין (דף כא ע"ב) דא"ל ר"ל לר"י אי לאו דקילסך גברא רבה הוה אמינא מתני' מני ר"ע היא. ומשמע דלר"ע לוקה כמקיים ואפי' אינו עושה מעשה ולא כדמדתי ליה הכא ויש לפרש נמי להא דהכא דהכי קמדתי ליה ר' יוחנן כלום אמר ר"ע וכו' ועוד

דאפי'

שנויי נוסחאות (סו"ה) או כהא דאמר בכי"ר אמר כההיא דאמר. (סוי"ב) יוחנן בכי"ר יונה. (סוס"ז) הזלים זהב מכים (ישעיה מ"ו ו') בני אל ילוזו מעיניך (משלי ג' כ"א) ומראה המקום למשלי ד' שבוש. תן לחכם וגו' (משלי ט' ט'). (סוי"ו) ישמע חכם וגו' (משלי א' ה').

## פירוש מהרא"פ

בפיר ס"ל שתבואה מחילה כגדל וללישנא קמא לא מייתי מדר"ח אלא מדאמרו עלי' דסברין מימר : ע"ד דר' יונתן כו' לר' בון הוא דמהדר לפטויי הקרא גם אליבי' דאין לפטת לדידי' לענין ד"א דמאי מוהלה הבמה מבני מיני זרעים ומנ"ל להחמיר : אתיא כי הא דר' הילא כלומר אליבי' דר' יונתן לא קשיא כלל למה נאמר לא תזרע בשלמא לר' יאשי' בפיר קשיא ליה למה נאמר לא תזרע הואיל ובלא"ה חייב מכח זריעת הב' מינים ל"ל או לא תזרע אבל לר' יונתן מעיקרא לא קשיא שאין כרם בכלל שדך וכהא דאמר ר' הילא אותו באתה אומר לא אכרם התורה ולמה אתה אומר דלאי לא כתיב כרם משדך לא ידעינן כרם ולמה אתה אומר דידעינן לה בשלמא לר' יאשיה שני מינים ידעינן משדך והכי בלא"ה חייב אבל לר' יונתן לא ידעינן כרם משדך : או כהא דר"ז הקרא אתא למימר דלא ילקה רק על עיקר הכרם ולא על הנטיעות ואי זרע מין א' בכרם הנטועה לא לקי מן התורה : תמן את אמר כו' לפיכך לא הוה זרעי אילן כלאים בנטיעת כרם אי בשאר זרעים וכאן היינו לענין הכשר זרעים אף זרעי אילנות מקבלין הכשר : מיעוט הכתוב המלאה אשר תזרע : אמר ליה רבי יוחנן לרבי ינאי : כלאים בכרם נפרק אילו הן הלוקין חין יש חורש כו' כלאים בכרם וע"כ ע"י חרישה לא מתייב והכי אמרינן במ"ק בפ"ק אלא במחפה ובכדי דחרים הוא מחפי : מקלס לי' לר' יוחנן בביל דבר זה שכוון אל האמת מן לחכם ויחכם עוד שמתוך דבריו בל רבי ינאי נתן רבי יוחנן אל לבו לפרש להא מתני' הכי : בתר כל אילין קילוסיי' אחר כל השבח הזה יכול אני לומר שאין לאייה ממתני' דכר"ע אתיא דס"ל כמקיים חייב וכ"ש מחפה אבל לרבנן תרווייהו פטירי ובריייתא דלעיל נמי ר"ע היא והכי מוקי לה בגמ"ק א"כ ס"ק ממתני' אין לך ראייה אבל בתר דאמרה רבי ינאי דאף לרבנן חייב במחפה אם כן ברייתא לד"ה וכן מתני' דמכות ובמחפה מיירי :

כלום

[כלאים] עובר בלא תעשה. כלום אמר רבי עקיבה אלא לעבור שמא ללקות. והכא ללקות אנן קיימין. ועוד מן הדא דתנינן שביעית אית לך מימר שביעית דרבי עקיבה. פתר לה שביעית דרבי לעזר דרבי לעזר אמר *לוקין על החרישה בשביעית. רבי יוחנן אמר [a] אין לוקין על החרישה בשביעית. מה טעם דרבי לעזר [ויקרא כה] °ושבתה הארץ שבת לה' כלל. שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור פרט. הזרע והזמר בכלל היו ולמה יצאו להקיש אליהן ולומר לך מה זרע וזמר מיוחד שהן עבודה בארץ ובאילן אף כל דבר שהוא עבודה בארץ ובאילן. מה עבד לה רבי יוחנן שני דברים הן ושני דברים יצאו מן הכלל [אינן] חולקין. ולית ליה לרבי אלעזר חולקין אית ליה לחלוק אינן חולקין הא ללמד מלמדין. ולית ליה לרבי יוחנן מלמדין. שנייא היא שהכלל בעשה ופרט בלא תעשה אין עשה מלמד על לא תעשה ואין לא תעשה מלמד על עשה. [s] על דעתיה דרבי יוחנן ניחא מותר לחפור בה בורות שיחין ומערות. על דעתיה דרבי לעזר מהו לחפור בה בורות שיחין ומערות. כשם שאין מלמדין לענין איסור כך לענין היתר לא ילמדו. [שם] א"ר בא קרתיגנייא טעם דרבי יוחנן °שש שנים תזרע שדך לא בשביעית ושש שנים תזמור כרמך לא בשביעית. *כל לא תעשה שהוא בא מכח עשה עשה הוא: ועובר בעשה. רבי ירמיה אמר עובר בעשה. ורבי יוסה אמר אפילו עשה אין בו.



מ"פ"ק ג. ירושלמי שבת פ"ז ה"א. סנהדרין פ"ז ה"ט כס"ע.

ירושלמי בכורי' פ"ב ה"א וה"ב

**פני משה**

שיכול אני לפרש להאי מתני' במקיים להכלאים לחוד ור"ע הוא דאמרינן לעיל דס"ל דעובר בל"ת: כלום. ומדחי לה דר"ל דכלום אר"ע אלא לעבור בל"ת שמא ללקות הוא דקאמר בתמיה ועוד על כרחך דהסיא מתני' לאו כר"ע מיתוקמא מן הדא דתנינן התם. כמי שביעית וכי אית לך למימר שביעית כר"ע והא לדידיה אין לוקין על החרישה בשביעית: פתר לה שביעית דר' אלעזר. כלומר אליבא דר"א שפיר מוקמינן לה כמי כר"ע דאיהו ס"ל דל"פ תנאי בזה ולכ"ע לוקין על החרישה בשביעית כדפליגי בהא ר"א ור"י וסוגיא זו עד סוף הלכה גרסינן לה בשבת פרק כלל גדול ובפ"ז דסנהדרין בהלכה ה': הזורע והזומר בכלל היו. בכלל ושבתה הארץ ולמה פרט הכתוב להן ודריש להו במדה דבר שיצא מן הכלל ללמד על הכלל כולו יצא ולענין להקיש אליהן דכל דבר שהוא עבודה בארץ או באילן לוקין עליהן: מה עביד לה ר' יוחנן. ומה טעמא סבירא ליה אין לוקין: שני דברים הן. לא תזרע ולא תזמור ושני דברים שיצאו מן הכלל חולקין בתמיה ופלוגתא היא פ' כלל גדול ובסנהדרין שם בהא דאמרינן הבערה יצאת מן הכלל לחלק ללמד על הכלל כולו לענין חילוק חטאות וחייבין על כל אחת ואחת וכן כרת באחותו דאמרינן דיצאת לחלק ואם שני דברים יצאו מן הכלל כגון הכא בשביעית וכן לא תנחשו ולא תעוננו דבכלל כל כישוף היה ויצאו מן הכלל פליגי בהא דלתני ר' ישמעאל התם חולקין הן כלומר מלמדין הן על הכלל כולו לענין חילוק חטאות והנא דפליג עליה שם ס"ל דשני דברים שיצאו אינן חולקין דהוה להו כשני כתובים ואין מלמדין ור' יוחנן ס"ל כהאי תנא דאינן חולקין והכתי לא אסיק טעמייהו עד לקמן: ולית ליה לר' אלעזר חולקין. כלומר דשואל הש"ס דאם בגופה דמילתיה פליג על ר' יוחנן בכללא דחילקין דסבירא לן כתנא דפליג על ר' ישמעאל ושני דברים אין חולקין וכי לית ליה להאי כללא אלא דפוסק כר' ישמעאל ובסנהדרין גרים ועל דעתיה דר"א אינן חולקין והיינו הך דהש"ס שואל אם ר"א אית ליה כמי האי כללא בעלמא דאינן חולקין והכא טעמא אחרינא איכא כדלקמיה או דר"א כר' ישמעאל ס"ל דשני דברים חולקין הן: אית ליה. וקאמר הש"ס דאף ר"א אית ליה האי כללא וכת"ק דר' ישמעאל דשני דברים אינן חולקין מיהו שאני ליה בין ענין לחלק ובין ענין להקיש כדמסיק: לחלוק אינן חולקין. דלענין ללמד על הכלל לחלק שיהא חייב על כל או"א אין אנו למדין משני דברים שיצאו מן הכלל הא ללמד על הכלל לענין להקישו להפרט כדהכא דקאמר מה הפרט מפורש מיוחדין שהן עבודה בארץ וכו' בהא ס"ל לר"א דמלמדין: ולית ליה לר' יוחנן מלמדין. ואם ר' יוחנן פליג וס"ל דאף לענין להקיש אין מלמדין: שנייא היא. בעלמא ס"ל דמלמדין ושאני הכא שהכלל הוא בעשה ושבתה הארץ והפרט בלא תעשה ואין עשה מלמד על ל"ת וכן אין הל"ת מלמד על העשה: על דעתיה דר' יוחנן ניחא. כלומר ניחא לן הא דפשיטא שמותר לחפור בשדהו בשביעית בורות שיחין ומערות שהרי אפי' חרישה שהיא לצורך עבודת הקרקע קאמר דאינה אסורה מן התורה: על דעתיה דר' אלעזר. אלא לר' אלעזר דקסבר חרישה אסורה מן התורה: מהו לחפור בה בורות שיחין ומערות. מי אמרינן דכל עבודה בקרקע אסור או דילמא דלמדין אנו מן הפרט דדוקא דומיא דהני שהן עבודה לצורך הקרקע הוא דאסור: כשם שאין מלמדין וכו'. כלומר דמהדר הש"ס דמאי קמיבעיא לך אדרבה לר' אלעזר טפי פשיטא לן דמותר דאילו לר' יוחנן איכא למיפרך דכשם שאין מלמדין מן הפרט לענין איסור דלא קאי בל"ת על החרישה כך לענין היתר חפירת בורות לא ילמדו דאימא ושבתה הארץ הקפידה התורה כל שהוא עושה בארץ ומיהת עובר בעשה הוא ואפ"ה אמרת דלרבי יוחנן מותר ומכ"ש לר"א דכשם שמלמדין לענין איסור כך ילמדו לענין היתר: א"ר בא קרתיגנייא וכו'. ר' בא פליג אהא דקאמר דטעמיה דר' יוחנן דאין לוקין על החרישה משום דהכלל בעשה והפרט בל"ת דלא היא אלא היינו טעמיה דבהדיא גילתה לנו התורה במקומו דעל שאר עבודות הקרקע בעשה הוא דעובר ואינו בל"ת: שש שנים תזרע שדך. ומשמע ולא בשביעית וכן שש שנים וכו' וא"כ הוי לאו הבא מכח עשה וכל ל"ת שהוא בא מכח עשה הוי עשה והאי קרא לגופיה לא איצטריך דהא כתיב שדך לא תזרע וא"ת לעבור עליו בעשה ול"ת הא נמי לא איצטריך דהא כבר כתיב עשה ושבתה הארץ אלא ע"כ ללמדך דעל שאר עבודות קרקע שאינו עובר עליהן אלא בעשה וכן א"ר ירמיה דעובר בעשה: ר' יוסי אומר אפי' עשה אין בו. לחרישה ולשאר עבודות קרקע ואין איסורן אלא מדבריהן:



א מיי' פ"א משמיטה ה"ד

**רידב"ז**

ועוד מן הדא דתנינן שביעית אית לך מימר שביעית דר"ע. פי' האיך חייב בשביעית במחפה מלד מקיים כר"ע וכי בשביעית אפשר לאוקמי כן כר"ע מלד מקיים בתמי' אלא ע"כ דמחפה הוי זורע. ע"ז פתר לה דבשביעית חייב מלקות על החרישה גופה דר"א אמר לוקין על החרישה וקמפרש ואזיל מ"ט דר"א ושבתה הארץ וגו' כלל שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור פרט וכו' ולמה יצאו להקיש אליהן ולומר לך מה זרע וזמר מיוחד שהן עבודה בארץ ובאילן כו' פי' רש"י ז"ל במס' ב"ק דף ג' ע"א דדריש כלל ופרט וכלל ושבתה הארץ כלל שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור פרט שנת שבתון כלל וע"כ הוי כלל ופרט וכלל. ופריך מה עביד לה ר"י ומשני ב' דברים אינן מחלקין ר"ל דלא הוי כמו הבערה דיצאה לחלק וללמוד על כל הכלל ופריך ולית ליה לר"א דאינן חולקין ומשני לחלוק אינן חולקין וללמוד מלמדין ופריך ולית ליה לר"י מלמדין ומשני שניא היא שכלל בעשה ופרט בלא תעשה אין עשה מלמד על לא תעשה ואין לא תעשה מלמד על עשה וכזה איתא בבבלי ג"כ שם ופריך ע"ד דר"א ניחא [וכן גרס המהרא"פ ז"ל וכן מוכח הוא] מותר לחפור בה בורות שיחין ומערות משום דדרים כלל ופרט וכלל ואי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש דבר שהוא מועיל לעבודת הארץ אף כל דבר שמועיל לעבודת הארץ אבל לר"י קשיא למה מותר לחפור בה בורות שיחין ומערות הא הל"ת דהפרט אינו מלמד על עשה דהכלל דושבתה הארץ א"כ אף בחופר בורות שיחין ומערות נמי עובר דהא ושבתה הארץ שייך בכל עבודות אף שאינו מועיל לעבודת הארץ וא"כ קשה למה מותר לחפור בה בורות שיחין ומערות וה"פ ע"ד דר"א ניחא מה דמותר לחפור בורות שיחין ומערות משום דכשם דמלמדין לענין איסור מהפרט כן למדין נמי לענין היתר אבל ע"ד דר' יוחנן מהו לחפור בורות שיחין ומערות ר"ל מהו הענין דלחפור בורות שיחין ומערות בשביעית [או דנ"ל למה חופר במקום מהו לחפור] כשם שאין מלמדין לענין איסור כן לענין היתר לא ילמדו ע"ז משני א"ר בא קרתיגנייא טעם דר' יוחנן שש שנים תזרע שדך לא בשביעית ושש שנים תזמור כרמך לא בשביעית כל ל"ת שהוא בא מכח עשה עשה הוא פי' וא"כ לפ"ז מותר לחפור בורות שיחין ומערות דהא אין עשה מלמד על ל"ת ואין ל"ת מלמד על עשה. אבל עשה על עשה שפיר מלמד וא"כ הוי כלל ופרט בעשה והעשה דהפרט מלמד על העשה דהכלל וכמלא דהעשה דהוי בהפרט דזרע וזמר למידה על העשה דהכלל של ושבתה הארץ נהי דלא מלמד שיהא כעין הפרט באיסור ל"ת אבל למידה על הכלל שתהא מיוחד כעין הפרט מה זרע וזמר מיוחדין שהן עבודות הארץ ואילן ומועיל להארץ כן הכלל צריך להיות מועיל לעבודת הארץ. וה"ג במס' שבת פ' כלל גדול כל ל"ת שהוא בא מכח עשה עובר בעשה ואם כן הוי הפרט והכלל בעשה. ע"ז נחלקו ר' ירמי' ור' יוסי ר' ירמי' אמר עובר בעשה דהכלל הוי ג"כ עשה וכל המלאכות בשביעית הוי בעשה ור' יוסי אמר אפילו עשה אין בו בהכלל [וע"כ ממילא לא צריך לשנויי דלפיכך מותר לחפור בורות שיחין ומערות משום דהפרט הוי נמי עשה ז"א דאפילו לא הוי הפרט עשה מ"מ מותר לחפור בורות שיחין ומערות דליכא כאן שום עשה אפילו בהכלל] והא דכתיב ושבתה הארץ וגו' הוא לאו לאיסור עשה על שאר מלאכות אלא הוא אזהרה על זרע וזמר כדמסיק וליידא מילה כתיב ושבתה הארץ לענין ל"ת שנו ר"ל דמנוה תשבות הארץ הוא מהל"ת דהוא שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור: יכול



צע"ל דעתי' דר"י וכו'. ע' בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תמת ובחידושיו לחולין דף פב. וברמב"ן וריטב"א בקידושין דף לט:

**מראה הפנים**

דאפי' את"ל דר"ע לוקה ס"ל הא תנינן בשביעית איח לך מימר שביעית וכו' והיינו דר' יוחנן לשיטתיה דהכא כדקאמר לקמן הוא דמהדר ליה ס"ל דאין לוקין על חרישה בשביעית ואי לאו דשמיע ליה דר"ע ס"ל הכי לא הוה פליג אדר"ע דהלכה כר"ע מחבירו והא דלא מהדר ליה התם כך משום דלשיטת הבבלי איפכא הואי דר' יוחנן הוא דס"ל לוקין על החרישה בשביעית כדגרים בריש מו"ק (דף ג' ע"ב) לפלוגתייהו דר"א ור"י איפכא וכן משמע מהתם דר"ע ס"ל דלוקין על החרישה וכדכתבו התוס' שם ד"ה בהרי כבר נאמר וכו' וכמה דכתבו התוס' בפרק ג' דפסחים (דף מ"ז ע"ב) ד"ה ושביעית דלמ"ד בפ"ק דמו"ק חורש בשביעית אינו לוקה מוקי הך דהכא בחורש ומחפה דמחפה חייב משום זורע לגמרי

**שנויי נוסחאות** (בו"ה) על החרישה בד"ו על ידי חרישה (וכן בסמוך). (שו"כ) שאין בד"ו שאינן.

**פירוש מהרא"פ**

**כלום** אמר ר"ע זה ודאי פליגי אדרבי יוסי דלעיל [וכן כיים בכל מקום דלר' יוסי לוקה לר' עקיבא דמקיים לתודה בלא היפוי]: **ושביעית** התם נמי תנן ובשביעית ובשביעית לא נאמרה חרישה אלא זריעה וע"כ במחפה איירי אי לא דאף בשביעית מוקמ' ליה במקיים וכר"ע וס"ל כזורע והלא לא מלינו לר"ע לענין שביעית דדוקא לענין כלאים אמרו כדמייתי לאיס מקרא לעיל דכתיב בכלאים: **דר"א** כן פדת היא דמייתי בסמוך לאיי' מקרא: **כלל** כל דבר במשמע: **בכלל** היו בכלל ושבתה וגו': **אף** כל שיעו חרישה דדומה להן: **ושני** דברים שיצאו מן הכלל אינן חולקין דבר א' שיצא מן הכלל כגון הבערה שיצאת מן הכלל לחלק גם כל הכלל לחייב על כל א' וא' אבל שני דברים שיצאו מן הכלל אינן מחלקים ס"ל אין מחלקים ולא מלינו מלקות לחרישה לבדה: **הא** ללמד נדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד כו' הם מלמדים [פי' אין אנו לריכים לחלוק אלא באנו ללמוד חרישה **מן הפרט** ודומה להן לוקה. כמותן] ומכה הלימוד הוא דמבטלת מלקות על החרישה כמו על הפרט לבדו: **בעשה** ושבתה אינה אלא עשה כו': **ה"ג** על דעתי' דר"א ניחא כו' ע"ד דר"י כו' וה"פ לר"א דס"ל לענין איסור ולילקות על החרישה ה"נ מרבה להו להיתר מה שאינו דומה לפרט והיינו להפור בשביעית כו' אבל כשאינו מלמד לאיסור הוא הדין להיתר אינו מוליא מן הכלל דושבתה הארץ להפור בשביעית בהרי אף חפירת בורות כו' בכלל ושבתה וגו': **לא** בשביעית אבל בשביעית לא והכ"ל לאו הבא מכלל עשה וה"ל כלל ופרט בעשה ומרבה חרישה לעשה ומוליא חפירת בורות ומערות דלא דמיא לפרט ומותר אף לר"י: **עובר** בעשה בחרישה: **אפי'** עשה אין בו ליידא

עין משפט נר מצוה

יא א מיי' פ"ז משכת ה"ב
יב ב ג מיי' שם
יג ד מיי' פ"ט מכלאים ה"ז סמ"ג לאוין רפב טוש"ע יו"ד סי' רצז ס"י
יד ה מיי' שם טוש"ע שם סי"א
טו ו מיי' שם ה"ו ט סמ"ג שם טוש"ע שם סעיף יב יג

בו. לידא מילה כתיב ויושבתה הארץ שבת לה' לענין לא תעשה שבו. *יכול יהו לוקין על התוספות שבו. רבי יוחנן פתר מתניתא יכול יהו לוקין על חרישה בשביעית. ר' לעזר פתר מתניתא יכול יהו לוקין על איסור שני פרקים הראשונים. אית תניי תני שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך. אית תניי תני שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור. מאן דאמר שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך מסייעא לרבי יוחנן. מאן דאמר שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור מסייעא לר' לעזר. מתניתא פליגא על רבי לעזר השמר לא תעשה. וכתיב ושם תעלה. שם תעשה. בגין דכתיב הא אילו לא כתיב עשה הוא. שלא תאמר כמה דתימ' גבי שבת חפר חרץ נעץ אינו חייב אלא אחת. ודכוותה שחט זרק והעלה לא יהא חייב אלא אחת. לפום כן צריך מימר חייב *על כל אחת ואחת. רבי זעירא רבי חייה בר אשי בשם כהנא הנוטע בשבת חייב משום זורע. רבי זעירא אמר הזומר כנוטע. נטע וזמר בשבת על דעתיה דכהנא חייב שתים על דעתיה דרבי זעירא אינו *) חייב אלא אחת. כלום אמר רבי זעירא אלא הזומר כנוטע שמא הנוטע כזומר. הכל היה בכלל זריעה יצאת זמירה להחמיר על עצמה. מפני שיצאת זמירה להחמיר על עצמה את פוטרו משום זורע הוי לא שנייא בין על דעתיה דכהנא בין על דעתיה דרבי זעירא חייב שתים:

## הלכה ב מתני'

בהמה עם בהמה וחיה עם חיה בהמה עם חיה וחיה עם בהמה טמאה עם טמאה וטהורה עם טהורה טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה אסורין לחרוש ולמשוך ולהנהיג: *המנהיג סופג את הארבעים והיושב בקרון סופג את הארבעים. רבי מאיר פוטר. והשלישית שהיא קשורה לרצועתיהן אסורה

יכול יהו לוקין על תוספות שבו ר' יוחנן פתר מתניתא יכול יהו לוקין על חרישה בשביעית. ר"א פתר מתניתא יכול יהו לוקין על תוספות שביעית דהוא איסור ב' פרקים הראשונים. ובהתחלת הברייתא הזאת פליגי ר' יוחנן ור"א היך הפי' בהברייתא ביכול יהו לוקין על התוספות. והשתא מביא הגמ' כיפא דהברייתא בתרי תנאי אית תנא דנקט בסיפא דיכול יהא לוקה על תוספות שביעית ת"ל שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך ואית תנא דנקט בסיפא דיכול יהא לוקה על תוספות שביעית ת"ל שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור כן פי' מהרא"פ ז"ל בלשון שני וזהו האמת ולפ"ז צריך להפך הגירסא מדר"א לר"י וה"ג מ"ד שש שנים תזרע שדך דהכוונה דאין לוקין על תוספות שביעית מדכתיב שש שנים תזרע שדך א"כ מותר לעשות מלאכה שבשדה כל שש שנים ולפ"ז אתיא כר"א דשש שנים תזרע מפיק לי' איסור דב' פרקים ולהאי תנא דתני ת"ל שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור דמפקע חריש' מדלא כתיב רק זרע וזמר מסייע לר' יוחנן ומצאתי שכן הגי' בכ"י מתלמידי החסיד ז"ל: מתניתא פליגא על ר"א השמר ל"ת וכתיב שם תעלה ושם תעשה. וה"ג במס' שבת פ' כלל גדול שם תעלה זו עלי' ושם תעשה זו שחיטה וזריקה מה עלי' שהיא בעשה הרי היא בל"ת אף שחיטה וזריקה שהן בעשה יהיו בל"ת בגין דכתיב שם תעלה ושם תעשה הא אילולי דכתיב שם תעלה ושם תעשה אין עשה מלמד על ל"ת ואין ל"ת מלמד על עשה עיי"ש ואם כן קשיא לר"י דהא לדידי' הל"ת דזרע וזמר מלמד על הכל שהן בל"ת וה"נ הל"ת דהעלאה מלמד על הכל שהן בל"ת ואם כן ל"ל ההיקש שם תעלה ושם תעשה ומשני לפיכך איצטריך ההיקש העלאה לשחיטה וזריקה ללמדך שחייב על כל אחת ואחת: ר"ז ר"ח ב"א בשם כהנא הנוטע בשבת כו'. נקט הכא משום דמפרש מהו זורע מהו זומר: מפני שיצאת זמירה להחמיר על עצמה את פוטרו משום זורע. ר"ל את פוטרו לנוטע משום זורע פי' בתמי':

גליון הש"ס וציון ירושלים

ודכוות' שחט זרק. ע' בק"ע בשבת פ"ז ה"א. ובמ"ל פ"ח ממעה"ק ה"ו.

תורה אור

ויקרא כה | דברים יב

לידא מילה. וא"ת לאיזה דבר כתיב ושבתה וגו' לענין הל"ת שבו המפורש בקרא בהדיא לא תזרע ולא תזמור ולעבור עליהן בעשה ול"ת אבל שאר עבודות אפי' עשה אין בהן: יכול יהו לוקין על התוס' שבו. כך היא ברייתא שנויה ופליגי בפירושה דר' יוחנן מפרש כשיטתיה דה"ק יכול יהו לוקין על החרישה בשביעית גופה. וקרי לה תוספת לפי שאינה מפורשת בתורה ותוספת על המפורש בכתוב היא ואסוקי להא לפטורא ורבי אלעזר מפרש להאי ברייתא דעל איסור השנה בשני פרקים הראשונים דמס' שביעית קאי ובתוספת ממש דשביעית איירי התם וקאמר דאין לוקין על תוספת שביעית: אית תניי תני שש שנים וכו'. כלומר דאית תנא דמדייק האי קרא ולמדין אנו דעל שאר עבודות אינו עובר אלא בעשה כדלעיל ומסייעא לר' יוחנן ואית תנא דמדייק קרא דשדך לא תזרע וגו' ולומר דדוקא בשביעי' הוא עובר בלאו ולא בתוספת וכן נמי ס"ל למידק מהאי קרא ללמד על הכלל כולו ומסייעא לר' אלעזר: מתניתא פליגא על ר"א. ברייתא היא בספרי פ' ראה השמר בל"ת ופן בל"ת *) ולא נ"ג גבהא דכתיב השמר לך פן תעלה עולותיך וגו' וכתיב בתריה כי אם במקום אשר יבחר ה' שם תעלה ושם תעשה ודרשינן תעשה זו השחיטה והזריקה וה"ז לעבור עליהן בחוץ בעשה דהא כתיב ולא במקום אחר והוי לאו הבא מכלל עשה והקישן התורה בכתוב אחד ללמד מה העליה שהיא בעשה ובל"ת דבהעלאה כתיב השמר פן תעלה אף שחיטה וזריקה שהן בעשה ולעבור עליהן גם בל"ת: בגין דכתיב. הפתא מסיק הקושיא אלא טעמא דהקישן הכתוב במקום אחד הא אילו לא כתיב האי הקישא עשה הוא כלומר דלא הוה ידעינן אלא דקאי בעשה על השחיטה וזריקה אבל לא בל"ת והאי כימא דהא פרט העשה ומלמד על הל"ת דמה בעשה שחיטה וזריקה בכלל אף בהלא תעשה כן אלא לאו ש"מ דאין עשה מלמד על ל"ת ואין ל"ת מלמד על עשה וקשיא לר' אלעזר: שלא תאמר כמה דתימר גבי שבת וכו'. כלומר דמשני דאיצטריך האי קרא שם תעלה ושם תעשה שלא תאמר כדאמרינן גבי מלאכות בשבת שאם חפר וחרץ ונעץ שאינו חייב אלא אחת דכולן מעין מלאכה אחת ותולדות דחורש הן ודכוותה הו"א שאם שחט והעלה בחוץ אינו חייב אלא אחת לפום כן צריך מימר שם תעלה ושם תעשה ללמד נמי על השחיטה בפ"ע ועל העליה בפ"ע ומכיון דאיצטריך לגופיה לא הוה הפרט מלמד על הל"ת אי לאו הקישא [דבחד] קרא כתיבי ולעולם בעלמא הפרט שהוא בעשה מלמד על הכלל שהוא בל"ת: הזומר כנוטע. שעל ידי שכורת הענפים הגדולים מתגדלין ביותר: ע"ד דכהנא. דקאמר דנוטע חייב משום זורע וזומר לאו בכלל נוטע הוא אלא תולדה דקוצר וחייב עליה בפ"ע וא"כ חייב שתים: על דעתיה דר"ז דקאמר הזומר כנוטע. וקס"ד דזומר כנוטע וכן נוטע כזומר ס"ל ואינו משום זורע וא"כ אם נטע וזמר חדא היא דמחייב ודחי לה הש"ס דכלום א"ר זעירא אלא הזומר כנוטע ושמא הנוטע כזומר ולא כזורע בתמיה הא ודאי ליתא כדמסיק ואזיל: הכל היו בכלל זריעה. נוטע וכולהו דדמו ליה בכלל זריעה ויצאת זמירה בפי' דכתיב הכא לא תזמור וללמד להחמיר ע"ע שאם זרע וזמר חייב על הזמירה בפ"ע וכי מפני שיצאת זמירה להחמיר על עצמה אתה פוטרו לנוטע שלא יתחייב משום זורע בתמיה: הוי לא שנייא וכו'. דלכ"ע חייב שתים בנטע וזמר דנוטע משום זורע הוא:

הלכה ב מתני' בהמה עם בהמה. אדין הרכבה דמתני' דלעיל קאי דבין בהמה עם בהמה שאינה מינה וכן חיה עם חיה או בהמה שמרכיב אותה על החיה או חיה על בהמה וכן טמאה עם טמאה שאינה מינה או טהורה עם טהורה כל אלו אסורין מן התורה בהרבעה ואם הרביען לוקה: טמאה עם טהורה. כלומר אבל טמאה עם טהורה או טהורה עם טמאה בין שזו קדמה ואח"כ קשר לשניה עמה או איפכא באלו יש עוד איסור אחר מן התורה שאסורין לחרוש יחדיו או למשוך איזה דבר או להנהיג ומפני שיש שדרכה במשיכה כגון גמל דארחיה במשיכה וחמור ארחיה בהנהגה לפיכך קתני הני לישני וכל זה אסור מן התורה דכתיב לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו וה"ה כל בהמה וחיה או עוף במשמע ובלבד שיהא מין אחד טמא ומין א' טהור כשור וחמור שדיבר בהן הכתוב אבל מדרבנן אסור בכל מין עם שאינו מינו אף בכלאים דהנהגה ואפי' שניהם

מסורת הש"ס

מו"ק ג: וירושלמי שבת פ"ז ה"א.
ע' זבחים קז. סנהדרין לד:
נ"ח

## מראה הפנים

למאי דאמרן אתי שפיר שני תרתי סוגיות דהכא לשיטתא דר"י דס"ל אינו לוקה על החרישה בשביעית א"כ היינו דקא מהדר ליה אית לך מימר שביעית דר"ע וע"כ דמוקמ ן במתפס וא"כ ה"ה בכלאים וסוגיא דהתם ס"ל אליבא דר' יוחנן דלוקה על החרישה כדאמרן אלא במה שפירשו דמתפס משום זורע לא משמע הכי מהם גיא ובהדיא קאמר לעיל דמתחייב משום מקיים כלאים ע"י מפשה וכך הוא דעת הרמב"ם וכך הוא מפרש להסוגיא דהתם וככל כתבתי וביארתי מזה בחיבורי על סדר נזיקין בסוף מסכת מכות עיי"ש ב"ה יש חורש תלם אחד ושם ביארתי ג"כ מפני מה השמיט הרמב"ם למתני' די"ב חורש כמו שתרלה שם ומה דלא פסק הרמב"ם כר"ע וכר' יוחנן דהתם בענין חרישה בשביעית מבואר הוא משום דמסיק במ"ק שם דר"ג וב"ד דינו כר' ישמעאל ס"ל ואיהו פסק כר"ג וביה די"ו ובחיבורי הנזכר במסכת סנהדרין פ"ו בהלכה ה' תמצא מבואר הכל מה דשייך לכל הסוגיא וע"ש מ"ש בהשמטות מענין זה בס"ד:

בהמה עם בהמה וכו'. למאי שהסברתי בפנים מבואר הוא מה שנראה כפשט הלשון במתני' ולפי דרך הרמב"ם בפי' המשנה וכן בחיבורו וריהא דמתני' אדלעיל קאי והרכבה דבוז לכ"ע כל מין ושאינו מינו אסורין מן התורה ואף בשניהן טמאין או טהורין וסיפא דמתני' טמאה עם טהורה וכו' בכלאים דהנהגה איירי וזה דעת הרמב"ם וגם בחיבורו בפ"ט בהל' ח' דדוקא מין א' טמא וא' טהור אסורין בהנהגה מן התורה ומד"ס אף בשניהן טמאין או טהורין ומהתוספתא ראיה לדבריו והביאה הסמ"ג בלאוין רפ"ב כיאו הכ"מ שם דקתני התם בפ"ה לא יקשור סוס לפרד ופרד לחמור וחמור לערוד מפני שהן מנהיגין זא"ז ואם עשה כן ר"מ מחייב וחכמים פוטרין ויש עוד ראיה לדבריו ז"ל מבר ייתא דספרי פ' תצא לא תחרוש בשור ובחמור אין לי אלא שור וחמור מנין לרבות שאר בהמה וחיה ועוף כיוצא בשור ובחמור ת"ל לא תחרוש מ"מ ופי' כיוצא בשור וחמור במין א' טמא ומין א' טהור כשור וחמור וטעם לזה בארתי בסוף פ"ה דב"ק דכך נתבאר מהתוספתא שם לר"ע דלענין כלאים דהרכבה ילפינן בהמתך בהמתך משבת וא"כ מרבה אני כל בהמתך ואף בשניהם טמאים או טהורים אבל לענין כלאים דהנהגה ילפינן שור שור משבת דאף שאר בהמה וחיה ועוף במשמע ובלבד שיהא א' מין טהור וא' מין טמא כשור וחמור וביארתי שם דגם הסוגיא דב"ש דילן התם מתפרשא הכי לפי המסקנא והברייתא דמייתי

**שנויי נוסחאות** (סוי"א) לא תעשה וכתיב נכי"ר לא ת,שה פן לא תעשה וכתיב. (סוי"ז) רבי חייה נד"ו רב חייה. (ג"כ) אחת כלום נכי"ר אחת לא כלום.

## פירוש מהרא"פ

לידא מלה [וא"ת] לאיזה דבר כתי' ושבתה אליבי' דר' יוסי הגליל וס"ל אפי' שבת אין בו א"כ לא מנפי שכלל לגמרי שהכל מותר חוץ מן הספעות וכן כתובים בהדיא: לענין לא תעשה שבו וה"ק ושבתה הארץ מתה תשבות שדך לא תזרע כו' דשבת קאי על שלא תעשה אלו ועל הקצירה והזמירה הוא דמחייב נמי בעשה אבל לא על החריפה: יכול יהו לוקין על תוספות שבו ברייתא היא וכשיום לא נכתב וכשיום לפטורה היתה והכי איתא בפ"ק דמ"ק: ר"י פתר לגא דעל חרישה קאמרה וקרי לה תוספות שאינו מפורש בקרא אלא דמרבי לה מן הכלל ופרט דשבה ור"א מפרש לה על תוספות שביעית והיינו שני פרקים הראשונים שאסור בעבודה מן כעלת לפני ל"ס דשביעית כוהיל והנה ממנה בשביעית וכן בעדם לבן מפסה והיך והיינו לפי מה שהיה במשנה לאמונה אבל ר"ג וב"ד התירו שני פרקים הראשונים: אית תניי תני איסור חרישה מקראי דשש שנים וכמו שמפורש [לעיל גדר' יוחנן] ואית דמפיק לה מן הלאוין וכמו שמפורש וחדא כר"י וחדא כר"א נ"א דהוא הסיום דברייתא דלעיל ובו נחלקו תנאים אחד מקיים בה [פוטרה מכח] כשבה דאין לוקים על השבה ואית תנא דמפיק ליה מן הלאוין וה"ק ובשנה השביעית וגו' ולא קודם לכן בשביעית איכא מלקות זריעה אבל לא באיסור שני פרקים אלא פטור אפ"ג בנהגה ממנה בשביעית: השמר לא תעשה בחוטי חוץ כתיב השמר פן תעלה עולתיך בכל מקום אשר תראה ודרשינן בספרי כשמר ליתן לא תעשה על הדבר וכתיב בסיפא דקרא שם תעלה כי אם במקום אשר יבחר ה' שם תעלה ושם תעשה וגו' שם תעלה כייט העלאה ושם תעשה שחיטה וזריקה ואמרינן מנין ליתן לא תעשה על השחיטה והזריקה וקאמר ההגא כתיב שם תעלה ושם תעשה מה העלאה איכא עשה ולא תעשה אף שם תעשה עשה ולא תעשה ונחון לא תעשה הבער פן תעלה וגו' והשמר לא תעשה ה"נ שם תעשה עשה ולא תעשה עשה כתיב בה ושם תעשה ולא תעשה יליף בהקישא מן העלאה: בגין דכתיב בשביל שכתוב שם תעלה ושם תעשה ואיכא היקישא הוא דילפינן העשה מן הלא תעשה הא לאו הכי לא ילפי' הכי לר"א ילפינן העשה מן הלא העשה דהיינו מה שיש בכלל ושבתה שהיא השבה והיינו חרישה מן הל"ת דלא תזרע אפ"ג שאין כאן היקש: שלא תאמר לעולם אפי' בלא היקישא הוה יליף לה כהנא והא דמצריך היקישא שלא האמר כמו גבי שבת חפר חרץ ונעץ אינו אלא א' משום חרישה ה"ה הכא שחט זרק והעלה אינו חייב אלא אחד דהא לאו א' דהשמר לכולהו כתיב לכך שמכינהו ליתן לשם תעשה ב"כ לאו מיוחד: חייב משום זורע דנטיעה נמי כזריעה היא נטיעה באילנות וזריעה בזרעים זה אב בזרעים וזה באילנות ולא הוה נתכבן רק זריעה והנוטע וזרע בהעלם אחת אינו חייב אלא אחת: הזומר כנוטע שמתוך שמחתך הזמורות מסייע לגפן להתגדל ולהתפשט וה"ל כנוטע והזומר (וכן) והנוטע לר"ז אינו חייב אלא אחד: נטע וזמר בשביעית גלקינן: שתים משום לא תזרע ומשום לא תזמור: אלא א' משום לא תזמור: כלום אמר ר"ז אלא הזומר כנוטע שמא הנוטע כזומר בתמי' וכי אמר ר"ז נוטע כזומר דנאמר דנוטע אינו חייב משום זורע אלא משום זומר בהרי לא אמר אלא זומר כנוטע [אפה כולה לזמר דאין זמורה בכלל זריעה וגם נטיעה אינו בכלל אלא אין חילוק ביניהם כלל] ר"ז לא פליג אדכהנא אלא מוסיף עליו זומר לענין שבת דאף היא בכלל זורע הואיל והיא כנוטע ונוטע כזורע זומר נמי כזורע דאי לפלוגי עלי' דכהנא בא ר"ז הכי ה"ל למימר נוטע כזומר ולא כזורע

מסורת הש"ס

תוספתא פ"ד. ועי' תוס' חגיגה ב: ד"ה ליתא.

ב"מ ה: סנהדרין ס': תוספתא קידושין פ"ק. קידושין כב:

עם כד.

חולין עט.

שניהם טמאים או טהורים : **גמ'** יכול לא יהא מעמיד. בדיר זכרים אצל הנקבות וכו' וכלומר בין שאלו קדמו שם או אלו : אין את אסור אלא מלהרביע. זה על זו. ופריך וכי מה עשה מעשה אם לא עשה אלא שהרכיב זע"ז : ומשני לא אמרו אלא בשהטיל בידים והכניס כמכחול בשפופרת שזה בודאי לפי דעתו הוא מטיל ועושה המעשה בהרבעה : איסי בן עקביה אומר. תוספתא היא בפ"ה : אין למדין מן המלכות. כלומר מבית המלכות שאפשר שאלו היו עושים כן שלא ברצון דוד או שלא היה יודע מזה : והא כתיב והרכבתם וגו' על הפרדה אשר לי. א"כ דוד בעצמו היה עושה כן : ומשני בריה מששת ימי בראשית היתה. ונראית כפרדה אבל לא נולדה מכלאים : המנהיג קולו בכלאים. שהנהיגם ע"י קולו שצעק עליהם לוקה: ותני. בברייתא כן ומייתי לה לקמן בפ"ד דמעשר שני ובפ"ק דקידושין הנהיגה השואל להבהמה או שמשכה או שקרא לה ובאת אחריו נתחייב בה לשלם באונסין כשואל גמור אלמא הנהגה בקול מילתא היא : והתני שמואל היתה עומדת חוץ לתחום. בשבת וקרא לה ובאת אחריו ה"ז פטור אלמא קלא לאו מילתא היא : וקאמר שאני היא תמן דלדעתה היא מהלכת. בתחילה : ברם הכא. בשואל וכן בכלאים על כרחה היא מהלכת ע"י קולו ובכה"ג קלא מילתא היא : והתני. גבי עבד כנעני שיוצא לחירות בראשי אברים ואם טיפח בידיו כנגד עינו וסמייה או כנגד אזנו וחרשה מחמת הקול לא יצא לחירות דכמו שנעשה בו מאליו חשבינן ליה אלמא קלא לאו מילתא היא : שנייא היא. התם שהרי היה יכול העבד לברוח עד שלא יבעית מן הקול וכשלא ברח הוא גרם לעצמו ולא רבו : תדע לך שהוא כן. דזהו הטעם דהא תני אם תפש בו והבעיתו בקולו וחרשו ה"ז חייב אלמא כ"מ שנעשה מעשה בע"כ של זה ע"י קולו של זה הוי כאילו עשה המעשה בידיו :

**הלכה ג מתני'** המנהיג וכו'. כלומר אפי' אחד מנהיג והשני יושב בקרון שניהן חייבין שאף זה היושב בקרון גורם להבהמה שתלך כדאמר בגמרא משקל הוא כלומר שמחמת שהוא יושב ועושה כמשקל אנה ואנה זהו גורם שתמשך העגלה ור"מ סבר אינו משקל דישיבתו אינה גורמת כלום ואין הלכה כר"מ. והרמב"ם בפי' המשנה כתב קרון הוא מין מהעגלות והם ב' עגלות האחת קשורה בשניה ועגלה שלישית קשורה באותן הרצועות שבה וזה שאמרו והשליש' וכו' שאם יושב בעגלה השלישית כשימשכו העגלות ההם בהמות כלאים אסורין ויש לפירוש הזה סמך בגמרא : **גמ'** היושב בקרון רבנין אמרין משקל הוא. כדפרישית במתני' : בראשונה. על הא דקתני והשלישית קאי לפי שבראשונה לא היה מנהגם אלא לקשור שתים עגלות כאחת וזהו מרכבת המשנה דקרא ואח"כ עמד פרעה ועשה ג' עגלות קשורות וזהו דכתיב וכל רכב מצרים ושלישים על כולו שהוסיף עגלה שלישית לכל מרכבה כדי להושיב הרבה בני חיל בתוכם וכשעמדה מלכות הרשעה הוסיפה ועשה אותן ארבעה וכך ראיתי בדברי הימים שלהם שהיו נוהגין ברומא כשנלחו לאיזה שונא וחזרו לרומא והביאו להמנולא היו עושין מרכבה וקראו אותה מרכבת הטרוימפ"א וקשרו עגלות זו לזו ובהם היו מושיבין בראשונה להמנולא וכן באחרי העגלות להמסייעים לכבוד ובאחרונה להמנולא וכך באו להעיר בקול הלה ותרועה :

**הלכה ד מתני'** אין קושרין את הסוס לא בצדדי הקרון. שמושכין אותה הבקר אין קושרין את הסוס בצדו אל הקרון או לאחוריו ואע"פ שאינו קשור ביחד עם הבקר למשוך את הקרון אפ"ה הוי כמחוברין יחד כדמפרש בגמרא : ולא את הלובדקים. בגמרא מפרש חמור הבא מלוב והוא מגרים : כל הנולדים מן הסוס אע"פ שאביו של זה ושל זה חמור מותרין זה עם זה ומסיק בפ' אותו ואת בנו דר' יהודה ספוקי מספקא ליה אי חוששין לזרע האב או לא וא"כ מן הדין מותרין הן דאי חוששין הרי יש בשניהן שני לדדין והוו כמין אחד ואי אין חוששין לזרע האב מכ"ש דשרי דהא אמותיהן סוס אלא דמהו דתימא ה"א אתי לדו סוס דהאי ומשמש בלד חמור דהאי קמ"ל אבל אם אמו של זה סוס ואמו של זה חמור בתר מין האם אזלינן ואסורין זה עם זה והלכה כר' יהודה : **גמ'** תני. בתוספתא פ"ה וגרים התם ר"מ מתיר. לקשור את הסוס בלד הקרון הואיל ואינו קשור עם הבקר ביחד למשוך את הקרון : אם היה הסוס מסייעו. להבקר בין במעלה כשעולה להר בין בירידה שלא יפול הקרון על הבקר ומסייעו לעכב את הקרון הכל מודים שהוא אסור שהרי זה כמושכין את הקרון ביחד

תורה אור

אסורה : **גמ'** בהמה עם בהמה כו'. יכול לא יהא מעמיד זכרים אצל הנקבות ונקבות אצל הזכרים תלמוד לומר °בהמתך לא תרביע אין את אסור אלא מלהרביע אבל מעמיד את זכרים אצל נקבות ונקבות אצל זכרים. וכי מה עשה מעשה לא בשהטיל ולפי דעתו הוא מטיל. איסי בן עקביה אמר *אסור לרכב על גבי פרדה מקל וחומר ומה אם בבגדים שאת מותר ללבוש זה על זה את (אוסר) [אסור] בתערובתן. בהמה שאת אסור להנהיג בה בזו עם זו לא כל שכן את אסור לרכוב עליה. והא כתיב °וירכבו איש על פרדו וינוסו. אין למדין מן המלכות. והא כתיב °והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי. בריה מששת ימי בראשית היתה. רבי חמא בר עוקבא בשם רבי יוסי בי רבי חנינה אמר *המנהיג (קולו) [בקול] בכלאים לוקה. ותני כן *הנהיגה המשיכה קרא לה ובאת אחריו נתחייב בה לשלם כשואל. והתני שמואל היתה עומדת חוץ לתחום וקרא לה ובאת אחריו הרי זה פטור. תמן לדעתה היא מהלכת. ברם הכא על כורחה היא מהלכת. והתני *טיפח כנגד עינו וסימייה כנגד אזנו וחרשה לא יצא לחירות. אמר רבי לעזר בי רבי יוסי קומי רבי יוסי שנייא היא שהוא יכול לברוח. תדע לך שהוא כן דתני תפש בו הרי זה חייב. היושב בקרון רבנין אמרין משקל הוא. ר' מאיר אמר אינו משקל. בראשונה לא היו אלא שתים דכתיב °וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו. עמד פרעה ועשה שלש דכתיב °ושלישים על כולו. עמדה מלכות הרשעה ועשה אותן ארבעה :

**הלכה ג מתני'** אין קושרין את הסוס לא בצדדי הקרון ולא לאחר הקרון. ולא את הליבדקם לגמלים. *רבי יהודה אומר כל הנולדים מן הסוס אף על פי שאביהן חמור מותרין זה עם זה. וכן הנולדין מן החמור אף על פי שאביהן סוס מותרין זה עם זה אבל הנולדים מן הסוס עם הנולדין מן החמור אסורין זה עם זה : **גמ'** אין קושרין את הסוס לא לצדדי הקרון ולא לאחר הקרון. תני רבי מאיר פוטר. אם היה מסייעו בין במעלה בין בירידה הכל מודין שהוא אסור

תני ר"מ פוטר אם הי' מסייע אף ר"מ מודה. ולא נחלקו ר"מ וחכמים אלא בשאינו מסייע ולא נקשר לגד הקרון רק להרגילו בהילוך. ע"ז מפרש ר"י טעמא דרבנן למה אסור כיון שאינו מסייע ומפרש הטעם מפני שזה נושא עגלותו של זה וזה נושא עגלותו של זה פי' כשזה מתעגל השני דוחף להקרון אע"פ שנקשר לאו משום סיוע. רב אמר מפני שנושאין את החבל שבינתיים פי' הסוס נקשר להקרון בחבל והבקר נקשר ג"כ להקרון נמלא דהחבל הנקשר מהסוס להקרון נישא ע"י שניהם. ע"ז בעי ר' ירמי' באם הי' נקשר בשערן ר"ל דהסוס נקשר להקרון בלא חבל רק בהשער והאיך הדין בין לרב בין לר"י ע"ז פשיט הגמ' דבמה אנן קיימין אם בקשרו בשערו ר"ל בלא חבל רק בשער לחוד לכ"ע מותר בין לרב בין לר' יוחנן לר"י פשיטא דמותר כיון דאם דחיף להקרון כאיב ליה בקשור בשערו פשיטא דמותר ואפילו לרב ג"כ מותר דבזה אין שייך למימר השערות נישאות ע"י שניהם וכי זה אסור כך אנו אומרין אסור להרכיב בהמה ע"ג חבירתה בתמי' דהא אינו אסור רק כששניהם נושאים משא אבל בהמה אחת מותר לשאת השני' וא"כ מה איכפת לן מה שנושאת שערות דחבירתה ואם בקשרו החבל בשערו נאמר מפני שנושאים החבל שבינתיים פי' דבזה פשיטא דלא שייך הטעם דר"י מפני שזה נושא עגלותו של זה משום דכאיב ליה ככ"ל [וכ"כ הר"ש ז"ל דכאיב לי' כשידחוף בקשור בשערו] ונאמר רק טעם אחד מפני שנושאים החבל שבינתיים. כך השיב הגמ' על איבעיא דר' ירמי' ומכיא הגמ' דכן תני ר' יונה בקשור החבל בשערו ליכא רק טעמא דרב ולא טעמא דר"י כדמסיק ואזיל : ר'

עין משפט
נר מצוה

טז
א מיי' פ"ט מכלאים ה"ז סמ"ג לאוין רפא טוש"ע יו"ד סי' רצז סי"א

יז
ב מיי' פ"ב ממכיר' טוש"ע ח"מ סי' קנז ס"ג

יח
ג מיי' פ"ה מעבדים ה"ו סמ"ג עשין פי"ז טוש"ע יו"ד סי' רסז סנ"ד

יט
ד טוש"ע יו"ד סי' נז סט"ו

כ
ה מיי' פ"ט מכלאים ה"ו סמ"ג לאוין רפב טוש"ע שם ס"ע

גליון
הש"ס
וציון
ירושלים

ממסכת ימי בראשית. עי' בתוספתא פ"ד ובר"ש כאן. ועי' שו"ת הרשב"א ח"א סי' תלה. ובשו"ת השב"ץ ח"ב סי' ד ועי' בריטב"א קידושין פ"ק. ועי' במגילת ספר לאוין קמט ועי' בברכי יוסף ביו"ד סי' רצו. ובחו"מ סי' י:

מראה הפנים

דמייתי שם אתיא כר"ע דהתוספתא וע"ש ועיין עוד לקמן ד"ה הלכה כדברי התלמיד מה שיתבאר מענין קושית הרא"ש על זה מה שיישבתי בס"ד :

**יכול** לא יהא מעמיד זכרים וכו'. וכך הוא מסקנת הבבלי ב"מ (דף נא) דמותר להכניס מין ושאינו מינו לדיר וכו' ובכלאים עד שיכנים כמכחול בשפופרת וכ"פ הרמב"ם :

שם : **אין** למדין מן המלכות. ובתוספתא בפ"ה הגירסא על הראיה מוהרכבתם וגו' שהשיב אין למדין מן התקוע כלומר שתקע עצמו בדבר הלכה שלא ברצון החכמים ועל זה אמרו לו הרי הוא אומר ויעש דוד הישר בעיני ה' ולא סר מכל אשר צוהו וגו' וא"כ מותר ולא כדדתי לה הכא בריה מששת ימי בראשית היתה :

**המנהיג** קולו בכלאים לוקה. הכי פסק ר' יוחנן בפ' השוכר את הפועלים (דף נא) וכבר כתבתי מזה בפ"ז דסנהדרין דמוכח ממסקנא דהתם דר' יוחנן חזר בו מענין דקאמר דעקימת שפתיו הוי מעשה והרמב"ם דפסק כאן בפ"ט שם דהמנהיג בקול לוקה טעמיה דהכי דרים בספרי מרבוי הכתוב יחדיו לרבות מכל מקום וה"ה להמנהיג בקיל וזהו דסיים הרמב"ם ואפי' בקול לוקה שנאמר יחדיו מ"מ כלומר דשאני הכא דמיחדיו דרשינן לרבות כל שהנהיגן אם הם קשורין יחדיו :

**הנהיגה** המשיכה קרא לה וכו'. מבואר הוא בפרק קמא דקידושין : **וירכב** אותו במרכבת המשנה. לפי פירושו דהש"ס משמע שכך היו נוהגין במרכבה

שנויי נוסחאות (פוכ"ש) וכן בשרי"ד ובל.

פירוש מהרא"פ

כזרע כמ"ש ככנה אלא ודאי הוא בא להוסיף עליו לענין שבת דלא כתיב במשכן אלא זריעה ולהכנים ג"כ זומר שהיא נאמת נמי בכלל זריעה היתה לענין שביעית שהכל היה בכלל זריעה זומר ונוטע ומבריך ומרכיב אלא שזורע בזרעים ואלו הם באילנות והא דכתיב זומר בשביעית בלאו מיוחד אם היה בכלל זריעה למה נכתב לן הו זומר שהרי היא ג"כ בכלל אלא ודאי דאינה בכלל לכ"ע לא היא אלא מש"ה יצאת כדי להחמיר עליה שאם זרע וזמר כאחת חייב שתים משום זורע ומשום זומר ולא משום דאינה בכלל וס"ה נמי נטיעה בכלל זורע אלא דלא יצאת ג"כ בלאו מיוחד כזומר וכי בשביל דיצאת זמירה להחמיר עלי' אתה כולה לומר דאין זמורה בכלל זריעה וגם נטיעה אינו בכלל שאין חילוק ביניהם ולתרווייהו מחייב בתים נוטע משום בנשארת בכללה וזריעה היא וזומר משום זמירה דלכך יצאת להחמיר עליהם : מתני' : בהמה עם בהמה כו' אע"ג דכתיב לא תחרש בשור ובחמור ה"ה לכל בבהמה חיה ועוף : ולמשוך להנהיג למשוך את שדרכו למשוך ולהנהיג את שדרכו להנהיג גמל אורחיה במשיכה חמור דרכו להנהיג ותיהו בין גמל בין חמור אסור למשוך ולהנהיג : (ע"כ לדף לז ע"ב): גמ' יכול לא יהא מעמיד אותן שכן כלאי' זה עם זה זכרים כו' : וכי מה עשה זה כשמעמידן זא"ז לא כשהטיל כשמזדווגין אילטרך יחדיו לגופא שלא נימא כל אחד בפ"ע אסור ממילא אסור אפילו בלתי קשורות : ע"א ורש"י פי' כרמב"ם שפ"ט מכלאים דחולין ומוקדשין הוה כב' מינים ור"ת מייתי מש"ס בכורות דלגבי ואיל מיותר להכי לומר שהוא כשני גופים. וי"ל להכי איצטריך דה"א דתערובות ב' מינים בגוף א' שרי שפי כמו פרדה קמ"ל דהוה כלבי ואיל גופים מוחלקים ועי' היטב בזה ברע"ב ותי"ע רפ"ח דכלאים ובתוס' ריש הגיגה ומהכא מוכח מן התורה דפרידה

חתם סופר

**איסי בן עקביה** אמר אסור לרכוב על הפרידה מקל וחומר וכו'. עי' בחגיגה ב' ע"ב תוס' ד"ה ליתא וכ' הרא"ש בהל' קטנות ה' כלאים דקל וחומר פריכא היא דהא כלאי בהמה בעי קשורות לקרון ע"ש ולכאורה נהי ק"ו ליכא מ"מ שוים הם ונילף זה מזה בלי ק"ו ונראה היינו דכתבו התוס' ומטעם זה מותר לרכוב על הפרידה פי' משום שנתמזג זה מזה ונעשה בריה חדשה ומין בפ"ע היא ואין כאן ב' מינים משא"כ כלאי בגדים אפילו הם שועים וטוים ונוזים זה מזה מ"מ לא יתמזגו ונעשו מין א' כי לעולם יש מציאות לגמר בפ"ע ולפשתן בפ"ע והתערובת ב' מינים קפיד רחמנא ואינו דומה לפרידה דפנים חדשות ובריה חדשה ומין חדש בא לכאן לכן מצד ההשויה מותר לרכוב עליו רק מק"ו דירושלמי דעל ק"ו ליכא למיפרך מסברא אלא קולא וחומרא ע"כ צריך הרא"ש לומר ק"ו פריכא היא. ואיסי בן עקביה דיליף ק"ו ולא חיים לפירכת הרא"ש היינו משום דס"ל כר' יונתן דלר' יאשיה אייתר יחדיו בחרישה לומר שצריך שיהיו קשורים מה שאין כן לר' יונתן : אין למדין מן המלכות והא כתיב והרכבתם את שלמה בני וכו'. עי' מכות כ"ב

עין משפט
נר מצוה

כא
א מיי' פ"ט מכלאים ה"ו סמ"ג לאוין רפב טוש"ע יו"ד סי' נז ס"ס

ר' יונה אמר איתפלגון רב ור' יוחנן ר"י אמר מפני שזה נושא עצלותו של זה וזה נושא עצלותו של זה רב אמר מפני שנושאים את החבל שבינתים מה נפק מבינייהון קשרו בחבל אבל קשרו בשערו בין ע"ד דרב בין ע"ד דר"י פטור. כן גי' הגר"א ז"ל בכי"ק וה"פ דהנ"מ ביניהון בשקשרו בחבל להשערות כנ"ל דלר"י מותר דהא כשידחוף כאיב ליה אבל לרב נושאים החבל שבינתים. אבל אם נקשר בשערות לחוד לכ"ע מותר דלר"י משום דכאיב לי' לא ידחוף להקרון ולרב מותר להרכיב בהמה ע"ג חבירתה ולפ"ז מפורש דבקשור בשערות ליכא כאן לא טעם דרב ולא טעמא דר' יוחנן ואם בשקשור החבל בשערות אין לנו לומר רק טעמא דרב לחוד דזהו כל עיקר הנ"מ בין רב לר"י ופי' זה ברור הוא והתלמיד שהדפיס הסמ"א ז"ל אינו מובן לי כוונתו והפי' האמיתי הוא כדברינו בע"ה. והב"י ז"ל סי' רנ"ו והמעדני יו"ט ז"ל בהרא"ש ז"ל הלכות כלאים עמלו לפרש הסוגיא הזאת ועפ"י גי' הגר"א ז"ל וכפירושינו שפיר נכון בע"ה:

סליק פירקא בס"ד

ביחד: א"ר יוחנן. לפרש טעמייהו דרבנן דאוסרין מפני שזה נושא עצלותו של זה וזה של זה כלומר מה שזה מתעצל בהליכה חבירו מזרזו שע"י שרואה שזה הולך בזריזות אף הוא נזדרז ללכת ונמצאו כמושכין שניהם ביחד: רב אמר. היינו טעמא מפני שנושאין את החבל שבינתים שאע"פ שזה קשור בצדדי הקרון ואינו נראה כמושך עם הבקר מ"מ החבל שהוא קשור בו להקרון שניהם נושאין אותו והוי כלאים דהמשכה בשביל החבל: ר' ירמיה בעי קשרן בשערן. מהו ומפני שסתם דבריו הלכך פריך הש"ס במה אנן קיימין והיכי דמי להבעיא דר' ירמיה: אם בשקשרו בשערו. כלומר אם בשקשר הבהמה עצמה בשערה להקרון ממש וא"כ אינה מושכת כלל עם האחרת ובעי אם זה מותר: כך אנו אומרים אסור להרכיב בהמה ע"ג חברתה. בתמיה וכי כך אנו אומרים שאסור להרכיב מין אחד על מין אחר שיהא זה נושאו הא ודאי ליכא חששא מידי ומאי קמיבעיא ליה: אם בשקשרו החבל. שהוא קשור להקרון קשרו לדו האחר בשערו הא כמי פשיטא דאסור משום דנאמר כהאי דאמר רב דמיהת איכא איסורא מפני שהן נושאין את החבל שבינתיים דמ"מ אם החבל קשור בגופו או בשערו של זה הרי לדו השני קשור בקרון והיכא המשכה: ר' יונה אמר איתפלגון רב ור' יוחנן וכו'. כלומר דר' יונה הוה ס"ד דדין קשרו בשערו תליא בפלוגתא דרב ור' יוחנן כדאמר מה נפק מן ביניהון קשרו בשערו דהא הוא דאיכא בינייהו דלמ"ד מפני שזה נושא עצלותו של זה אפי' בקשרו בשערו להקרון איכא חששא דמחמת שזה דוחף להקרון נזדרז זה והולך יותר במהרה וכן כשזה הולך מהר מזדרז זה ודוחף ביותר להקרון וא"כ הויא המשכה אבל למ"ד מפני שהן נושאין את החבל שבינתיים והכא דליכא חבל שהוא קשור בשערו להקרון אין כאן המשכה כלל: בין על דעתיה דרב וכו'. כלומר דדחי הש"ס להא דר' יונה דלא היא דבין על דעתיה דרב ובין ע"ד דר"י פטור כשקושרו בשערו לקרון דהוה כמו שזה מונח בהקרון וכדאמרינן וכי אסור להרכיב בהמה ע"ג חבירתה שאינה מינה ושיהא נושאה: שם ליבו. ממצרים עם"ה לובים וכושים במצעדיו ולובים על מצרים נאמר: מהו אבהטם חמר סלק. חמור הבא מארץ אסור כדאמרינן בפ"ק דיומא אסור זו סילוק: ר' יונה אמר רב הושעיא בעי גרים הבאים מארץ ליבו. מהו דחוששין להם שהוא מצרי ולהמתין להם ג' דורות לבא בקהל: א"ר יונה מבוצרייה. דודאי לוב מצרים היא שהרי ממה שאנו רואין כשהוא לא קורין אותו לובי וכשנתייבש קורין אותו פול המצרי א"כ היא לוב היא מצרים: הלכה כדברי התלמיד. כר' יהודה וקורא אותו תלמיד מפני שרבים חולקים עליו ובכללם גם ר"ע רבו: דברי חכמים. אבל לדברי חכמים כל מין פרדות אחד ומותרין זה עם זה: ואלו הן הסימנין. גרסי' להא לעיל פ"ח דברכות בהלכה ה' דקאמר פרד אלו הייניס שאליו סוס ואליו חמור ואלו הן הסימנין להכיר לאמו וכן הכא לר' יהודה: אין בעיתון מיזבון מולון. אם אתם רוצים לקנות הפרדות וכן הוא בלע"ז מולוי"ן ולהשים אותן במרכבה תראו שלא יהו כלאים וכל שאזניהם קטנות הן מאם סוסיא ואביהן חמור וכשהסימנין ניכרין אין חוששין

תורה אור

אסור. אמר רבי יוחנן מפני שזה נושא עצלותו של זה וזה נושא עצלותו של זה. רב אמר מפני שנושאין את החבל שבנתים. רבי ירמיה בעי קשרן בשערן. מה נן קיימין אם בשקשרו בשערו כך אנו אומרים אסור להרכיב בהמה על גבי חבירתה אם בשקשרו החבל בשערו נאמר מפני שהן נושאין את החבל שבנתים: רבי יונה אמר איתפלגון רב ורבי יוחנן. רבי יוחנן אמר מפני שזה נושא עצלותו של זה וזה נושא עצלותו של זה. רב אמר מפני שהן נושאין את החבל שבנתים. מה נפק מן ביניהון קשרו בשערו בין על דעתיה דרב בין על דעתיה דרבי יוחנן פטור. ולא הליבדקס אית *תניי תני ניברקוס. מאן דאמר ליבדקס שם ליבוי על שם °לובים וכושים במצעדיו. מ"ד ניברקוס אבהטם. מהו אבהטם [דניאל י"א] חמר סלק. רבי יונה רב הושעיא בעי גרים הבאים מליבוי מהו להמתין להם שלשה דורות. אמר רבי יונה בוצרייה מן מה דאנן חמין ההן פולא מצריי כד רטיב אינון צווחין ליה לובי כד הוא נגיב אינון צווחין ליה פול מצריי. הדא אמרה גר מלובי צריך להמתין ג' דורות. הדא אמרה היא לוב היא מצרים. רבי יצחק בר נחמן בשם רבי הושעיה הלכה כדברי התלמיד. דברי חכמים כל מין פרידות אחד. ואלו הן הסימנין אמר רבי יונה ה °כל שאזניו קטנות אמו סוסה ואביו חמור. גדולות אמו חמורה ואביו סוס. רבי מנא מפקד לאילין דרבי יודן נשיאה אין בעיתון מיזבון מולוון אתון זבנין לו אזניהון דקיקין שאמו סוסה ואביו חמור

מסורת הש"ס

ירושלמי שבת פ"ה ה"א. ע' תוס' שבת נא: ד"ה חמ:א. ובכורות ה ד"ה תשעה וע' ערוך ער' לבדקס

גליון הש"ס וציון ירושל"ים

כל שאזניו קטנות. ע' בירוש' ברכות דף כי. ומ"ש שם:

מערכת הערוך

אית תנייתני ניברקוס כו'. בערוך (ע' לבד"ס) אית דתני ניבדקוס מאן דמר לבדקס על שם ולובים וכושים במצעדיו (דניאל י"א. מ"ג) ומאן דמר ניבדקוס אבבטים מהו אבבטים חמר סלק. ר' יונה אמר ר' אושעיה בעי גרים הבאים מלובי מהו להמתין להן עד ג' דורות אמר ר' יונה בן צריה מה דאנן חמיין ההן פולי מצריי כד הוא רטיב אינון צווחין ליה [לובי. כד הוא נגיב אינון צווחין ליה] פול מצריי. הדה אמר גר מלובי צריך להמתין ג' דורות הוא לובי הוא מצרים. ועיירים עשרה תרגום ירושלמי לבדקין עשרה (ובס"י ל"ב ט"ו):

## מראה הפנים

במרכבה כפולה משתי עגלות כדמפרש לקרא וכ"כ הרמב"ם בפי' המשנה ובחיבורו ב"ט הל' ט' סתם דבריו בדין זה וכתב עגלה שהיו מושכין אותה כלאים היושב בעגלה לוקה וכו' ולא הביא דין דהשליסית וממתני' משמע דבעגלה השליסית ליכא אלא איסורא ואינו לוקה ואם כדברי הכ"מ שכתב לא הוצרך לכתוב שמאחר שכתב שהיושב בעגלה לוקה וכו' ממילא משמע דאפי' ליושב בעגלה שליסית אסור ולפ"ז הוה קשה דהא מדפלגינהו במתני' לתרי בבי ש"מ שהשליסי' ליתא אלא באיסורא ומשום דלא דמיא ליושב בראשונה שמש ודאי ישיבתו גורמת לבהמה שתמשוך משא"כ ליושב בשליסית שהיא רחוקה והיה לו לבאר דבשליסית אסור ואינו לוקה דע"כ כך הוא לפי פירושו אלא דלאו היינו טעמא שהשמיט לזה כ"א דרכו של הרמב"ם לכתוב בחיבורו אף דברים שאינם נוהגים אבל עתיד להיות נוהגים כמו כל סדר קדשים וטהרות ולא תמצא בחיבורו דבר שהיה נוהג לפי שעה ואינו נוהג עכשיו ולא להבא וכבר זכרתי מזה בפ' גט פשוט דמה"ט נמי לא הביא גט מקושר בחיבורו שלא היה אלא לפי שעה וה"נ נמי דהשמיט כאן להשליסית ולא פי' בהדיא גם להשניה שזה המנהג היה בשנים קדמוניות ולא נראה ולא נמצא המנהג כזה ומפני כך לא כתב אלא דין דיושב בעגלה לבד:

ר' יוחנן אמר מפני שזה נושא עצלותו של זה וכו'. בב"י סי' רצ"ז הביא לזה וע"ש כמה שפירש וא"צ לדחוק כלל כ"א פשוט הוא דהא דקאמר בין על דעתיה דרב וכו' דברי סתמא דהש"ס הן ולמידחי להא דר' יונה וכן קשור בשערו כדפרישית וכמבואר שכל בפנים והרמב"ם ז"ל לא הביא דין דאין קושרין וכו' בהדיא מפני שהוא בכלל דבריו כמ"ש שם בהל"ז כל העושה מלאכה וכו' או המושך בהם עגלה או אבן כאחד או הנהיגו כאחד וכו' וא"כ כל שהנהיגם כשקשורין זה בזה וכן אם מסייעין זא"ז בכלל דבריו הם:

הלכה כדברי התלמיד. וכך הובא לקמן פ' במה בהמה ומשמע דאדר' יהודה דמתני' קאי מדקאמר בתרה דברי חכמים כו' וכך אמר בש"ס דילן בכתובות (דף קיא) הלכה כרבי יהודה בפרדות וכ"פ הרמב"ם שם בהלכה ו' וכתב הילודים מן הכלאים אם היו אמותיהם מין אחד מותר להרכיבן זה על זה ואם היו שני מינין אסור להרכיבן זה על זה ואם הרכיב לוקה וכן אם הרכיב זה הנולד אפי' על מין אמו לוקה וכו' ולמה הרא"ש ז"ע בהלכות קטנות על זה הביאו הכ"מ דדבריו סותרין אהדדי דמדקאמר אם היו אמותיהן משני מינין לוקה אלמא פשיטא ליה דאין חוששין לזרע האב והדר קאמר אם הרכיב זה הנולד אפי' על מין אמו לוקה אלמא פשיטא ליה דחוששין לזרע האב ואם היה מזכיר בשניהם אסור או לוקה מכת מרדות הוה ניחא עכ"ל הרא"ש ועפ"ז רצה הכ"מ בסוף דבריו להגיה וכתב ויותר נכון היה לגרוס בשניהם אינו לוקה והגהה זו קשה היא דאם דעתו היה דספק הוא ולפיכך בשניהם אינו לוקה א"כ מאי אפילו דקאמר הכא דאם הוא מזכיר האיסור בלבד שפיר הוה האי לישנא דאפי' וכדאמר בפ' אותו ואת בנו (דף פ"ע) דמיבעיא ליה אי מיפשט ליה לר' יהודה דאין חוששין לזרע האב או ספוקי מספקא ליה למאי נ"מ למישרי פרי עם האם דאי אמרת מיפשט פשיטא ליה פרי עם האם שרי ואי אמרת ספוקי מספקא ליה פרי עם האם אסור ומסיק התם דספוקי מספקא ליה וא"כ אם היה דעת הרמב"ם להשמיענו כאן האיסור וכפי המסקנא ניחא הוה הא"י הפי' ד"ף עם אמו אסור דשמא חוששין לזרע האב אבל מכיון דלא הזכיר אלא דין מלקות ואם דאינו לוקה קאמר מה שייך כאן אפי' פשיטא דאינו לוקה אם הרכיב על מין אמו דמטעמא דשמא חוששין לזרע האב ניחא הוא דחוששין לאיסורא ומהיכי תיתי שיהא לוקה ולומר על זה לשון אפילו לכך נראה דהגי' שלפנינו היא עקרית ובהה"ה יישב דבריו בכאן ואת"כ יישב דעתו שלא יהיה כסותר דברי עצמו שפסק בפ' י"ב מהל' שחיטה גבי אותו ואת בנו דינהג בזכרים מספק כמסקנת הש"ס שם דספוקי מספקא לי' לר' יהודה וכאן משמע דפסק כסתמא דמתני' דפשיטא ליה דזרע האם הוא העיקר ואין חוששין לזרע האב כלל. ופי' דבריו כאן כך הם אחר שנדקדק בלשונו דכתב וכן אם הרכיב זה הנולד וכו' דמאי השמיענו בזה ולא סגי דקאמר וכן אם הרכיב הפי' וכו' אלא דתוכן הדבר מתבאר הוא למאי דגרסי' בתוספתא בריש פ"ה בענין דין זה סוס שילדה מין חמור מותר עם אמו ואם היה אביו חמור אסור עם אמו וזה ודאי הוא דתנא דהתוספתא אליבא דחכמים דר' יהודה קתני דס"ל חוששין לזרע האב ומיהו קמ"ל ברישא דאף דאמו סוס וזה הנולד מין חמור הוא אפ"ה מותר עם אמו וכהאי דתנן בפ"ק דבכורות פרה שילדה כמין חמור מותר באכילה וכו' דלענין אכילה הולכין אחר אמו ואתי לענין בכורה דגלה לנו הכתוב פטר חמור ב"פ עד שהנולד חמור ויולד חמור ואשמעינן התנא דהתוספתא דלענין כלאים לאכילה מדמינן לה ולא לבכורה והשתא נמי מתפרשין דברי הרמב"ם כן למאי דס"ל כמ"ד דאין חוששין לזרע האב כ"א בתר האם אזלינן כדמשמע מדבריו הכא לפי גי' הספר אשר לפנינו וא"כ אם סוס ילדה כמין חמור ודאי מותר עם אמו אבל אם זו שאם הסוס נולדה מן האם כחמור וא"כ היא חמורה ועכשיו זה הפרד הנולד ממנה מין אמו הוא סוס אבל באמת הוא חמור שהרי אמו נולדה מן החמור ולפיכך אסור עם מין אמו והיינו עם פרד הנולד מן הסוס ממש אע"ג דסוס מין אמו הוא אסור והיינו דקאמר וכן וכו' ומדויק זה הנולד דקאמר כלומר עכשיו הפרד זה הנולד מן הסוס והאם הלזו היא משני מינין שאמה היתה חמור אפי' להרכיב על מין אמו והוא פרד מן האם הסוס ממש לוקה דאמו של זה סוס ואמו של זה חמור ואע"פ שאמו כמין סוס היא מ"מ היא נולדה מהאם כחמור וכן להיפך וכדאמרן. איברא דלפ"ז הוה קשיא דהא איהו פסק בהלכות שחיטה שם באותו ואת בנו דנוהג בנקבות ואם נודע בודאי בזה הוא אביו אין שוחטין שניהם ביום אחד ואם שחט אינו לוקה שהדבר ספק אם נוהג בזכרים או אינו נוהג וא"כ מה שנפסק בכתובות הלכה כר"י בפרדות היינו לפי המסקנא דחולין שם דר' יהודה ספוקי מספקא ליה אם חוששין לזרע האב או לא ומ"ט פסק הכא דחוששין לזרע האם בלבד כמו שזכרנו מזה לעיל המ:ם כי דייקא בגופא דדינא בכאן לדעתו ז"ל ממילא מתיישב זה דהא אמרינן התם בענין הסימנין דפרדות דאביי קאמר עבי קליה בר חמרא צניף קליה בר סוסיא וא"ר פפא רבנן אודניה וזוטר' גנובתיה בר חמרא וכו' וזהו כדאמר נמי הכא ואלו הן הסימנין וכו' ר' מנא מפקד וכו' וכדר' אבא דהתם דא"ל לשמעיה אי מעיילת לי כודנייתא בריספק עיין להנך דדמיין להדדי ועייל לי אלמא קסבר אין חוששין לזרע האב וסימנין דאורייתא



## פירוש מהרא"פ

זה אצל זה ומטיל זרע ואותה בעת הבהמה על דעת עצמה עושה שהרי אינו מכנים כמכחול בשפופרת לפיכך אין כאן איסור במכמי זן: פרדה מן הכלאים באה מן הסוס והחמור: זה על זה כנגד צמד על כנגד פשתן: בהערובן כשנתערבו צמר ופשתן בבגד א': אין למידין מן המלכות בהולכים בברירות לבן אפי' שלא כדת: והרבבהם וגו' ובדוד כתיב ויעש הישר בעיני ה': בריה מששת ימי בראשית היתה נבראת ולא משל כלאים באת: המנהיג בקול בכלאים לוקה כהגו הנהיגה בידים: ותני בברייתא נמי הכי לענין קניית בהמה דקה נקנית בתוספתא פ"ק דקידושין: נתחייב בס לשלם כשואל שכל הנאה שלו ומייב באונסים כ"כ קנס ה וכשלו היא: הרי זה כשור לענין שבת ולמה לענין כלאים חייב בקול: לדעתה הליכתה מדעתה מרצונה בשכר בגדה היא ויכולה לברוח משא"כ בין שואל למשאיל בע"כ מהלכת וכן מנהיג בקולמי בע"כ היא: טיפח כנגד פיהו שככה בכותל נגד פיהו ושימאו מכת קול הכלה או כנגד אזנו והורשו אינו יוצא לחירות ג"מ זקול נאו כלום הוא דאל"כ היה עבד יוצא בשן לחרות כשלו שכהו על אזנו והורשו ובפ"ק דקידושין איתא להא ברייתא: הפש בו ושפח כנגדו והכשו חייב: משקל הוא לקיחה הוא וכמנהיגו: שהים בתי סוסים למרכבתו: ועשה

## חתם סופר

דפרידה שרי. אמנם לרמב"ם לא גרס הך דלבי ואיל וס"ל באמת הטעם משום קדשים וחולין מעורבין כמ"ש משנה למלך ספ"ט מהל' כלאים. נ"ל ברייתא דכרידה משום דלא אסרה תורה אלא מין טהור וטמא כמו שור וחמור אבל כרידה ב' מינים טמאים שם לא נזכרו מן התורה. ובירושלמי מתחלה הוה ס"ל שור וחמור לאו דוקא ע"כ שאל מנ"ל התירה דכרידה ושוב מייתי מוהרכבתם את שלמה בני על הכרדה וכתיב ויעש דוד הישר בעיני ה' ע"כ מקובל הי' בידו הל"מ היתר דפרידה וע"כ היינו טעמא משום דשור וחמור דוקא טהורה עם טמאה ולא ב' מינים שוים. ובזה י"ל מה דאמר בירושלמי בתחלה אין למידין מן התקועים (ממלכיות שתוקעין עצמן לדבר הלכה). והיינו משום אפי' לא נימא הלמ"מ שור והמור דוקא ולא ב' מינים שוים. מ"מ מסברא הוה ידעינן דזיל בתר טעמא דבעל הטורים כ' משום דמין טהורה מעלה גרה ולא ההמור ויהי' צער בע"ח שרואה חברו אוכל ולא הוא. אלא הלילה לדון על טעמי התורה ולעשות מעשה להקל בשארי מינים ולהתיר בפרדה אי לאו הלמ"מ. ולכן מתחלה דבעי למילף מבני דוד דחי אין למידין מן התקועי' שהם תוקעין עצמן לדבר הלכה אטעמא דקרא להקל כמו שאמר שלמה אני ארבה נשים ולא יסורו ואני ארבה סוסים ולא אשוב העם למצרים אך כדמייתי מדוד המלך ע"ה והוא בעדותו של כתוב עשה הישר בעיני ה' א"כ ע"כ גזרת הכתוב הוא. הקצרתי עי' הו"מ שם ותבין: אמר ר' יונה כל שאזניו קטנות וכו' עד ובלשתן שותפין בו. מבואר מזה דאודנא להוד הוי סימן וכ"מ במדרש רבה ויצא ס"פ פ"ב. ועי' בב"ש כי' י"ז ס"ק ע"ג בשם מ"ב. ועי' בשו"ת ח"ס אהע"ז ח"ר סי' נ"ש:

מסורת הש"ס

קדושין ל: וש"נ

ע' ערוך ערך אדן :

ברכות לו. ולעיל פ"ה ה"ז. תוספתא פ"ב דכלים. וע' בר"ש פ"ב שם. שביעית פ"ב מ"ט

עין משפט נר מצוה

כב א ב מיי' פ"ט מכלאים ה"ו סמ"ג לאוין רכ: טוש"ע יו"ד סי' נז ס"ו

כג ג מיי' שם ה"ו טוש"ע שם סע"ו

תורה אור

חמור. הלובן מן האיש שממנו מוח ועצמות וגידים. והאודם מן האשה שממנו העור והבשר והדם. והרוח והנפש והנשמה משל הקב"ה. *ושלשתן שותפין בו. רבי בא רבי יהודה בשם רב מודים חכמים לרבי יהודה בסוס בן סוס בן חמור עם חמור בן חמור בן סוס. רבי חגיי רבי זעירא בשם רבי (איסת) [איסי] בני עזים בני רחלים אסורים זה עם זה. ולא כן נן אמרין עז בן עז בן רחל עם רחל בן רחל בן עז :

## הלכה ד מתני'

[א] הפרוטיות אסורות והרמך מותר ואדני השדה חיה רבי יוסי אומר מטמאות באהל כאדם. הקופד וחולדת הסנאין חיה חולדת הסנאין רבי יוסי אומר בית שמאי אומ' מטמא בכזית במשא וכעדשה במגע. [ב] שור הבר מין בהמה. רבי יוסי אומר מין חיה. כלב מין חיה. רבי מאיר אומר מין בהמה. החזיר מין בהמה. הערוד מין חיה. הפיל והקוף מין חיה. ואדם [ג] מותר עם כולן לחרוש ולמשוך :

גמ' הפרוטיות אסורות והרמך מותר כו'. רבי אימי בשם רבי לעזר רמכה דלא כלינס. כמה דתימר שה"ר ס בני הרמכים. *(אבני) [אדני] השדה חיה. ייסי ערקי ח בר נש דטור הוא והוא חיי מן טיבורייה איפסק טיבורייה לא חיי. רבי חמא בר עוקבא בשם רבי במדבר יט יוסי בן חנינה טעמא דרבי יוסי. וכל אשר יגע על פני השדה בגדל על פני השדה. הירודות והנעמית הרי הן כעוף לכל דבר. והנחש הרי הוא כחיה. רבי חייה בשם רבי יוחנן ששה ספיקות הן *הצלף באילן כבית שמאי. *כלי חרס בכלי נתר כבית שמאי. חולדת הסנאים בשרצים כבית שמאי. *פול מצרי

פני משה

חוששין לאביהן : הלובן מן האיש וכו'. משום דקאמר אזויו קטנות ניכר שאמו סוס מייתי לה שמלד האם בא העור והבשר של הגוף והאברים ולפיכך ניכר באברים אם אמו סוס או לא: מודים חכמים לר' יהודה בסוס בן סוס בן חמור. כלומר כשזה הסוס נולד מן האם הסוס והוא גם בן חמור שאביו חמור עם זה השני שהוא חמור הנולד מן האם החמור והוא גם בן סוס שאביו הוא סוס בזה מודים לו שאסורין זה עם זה דלא פליגי אלא כשאמותיהן לבדן הן שני מינין שזה מן האם הסוס וזה מן האם חמור ואביהן לא ידעינן מנו אבל הכא אנו יודעין ודאי אביהן שזה חמור וזה סוס ומיהו זה א"א לפרש כן שהרי כל הפרדות הם כן מלד אחד סוס ומלד אחד חמור וכשאמו של זה סוס א"כ בודאי אביו חמור וזה אמו חמור א"כ בודאי אביו סוס ובהא פליגי חכמים ואמרי כל מין פרדות אחד לכך נראה לפרש דה"ק בסוס בן סוס בן חמור הייני כשחמור ילדה כמין סוסיא ועל אותה הסוסיא בא חמור ונולד זה והוא סוס כמלא זה הפרדה הוא חמור גמור מב' לדדין שהרי אביו חמור ואמו אע"ג שהיא מין סוס מ"מ נולדה מן החמורה והרי היא חמורה ממש ואף שנראית כמין סוס ומפני כך הפרד הנולד ממנה נראה כסוס וכן זה השני הוא חמור בן חמור מלד האם והאם בן סוס שאמה היתה סוס וילדה כמין חמור וכשבא עליה הסוס נולד זה הפרד ודומה לאמו החמור והרי הוא סוס גמור שאמו הנראית כמין חמור היא נולדה מן הסוס והשתא שפיר קאמר דבהא מודים חכמים לר' יהודה שאסורין זה עם זה: בני עזים בני רחלים אסורין זה עם זה. ומשום דקשיא מאי קמ"ל הני כלאים ממש הן הלכך מפרש לה : ולא כן אנן אמרין. כלומר דעל כרחך דלא כן אנן אמרין אלא בכה"ג כדלעיל וה"נ כן עז בן אם עז והיא בן רחל שרחל אחת ילדה כמין עז והרי הוא רחל עם רחל שהיא נולדה מן רחל ואותה האם נולדה מן העז והרי היא עז וקמ"ל דאף שנראית כמין זה מ"מ אחרי אותה האם אנו הולכין שילדה כמין אחר והרי הן כלאים זה עם זה :

הלכה ה מתני' הפרוטיות אסורות. פרוטיות הן ממין הבא משני מינין שיש בהן לד סוס ולד חמור : והרמך. הוא מין ממיני הסוסים ומפ' בגמ' כדכתיב בני הרמכים והם כולם מין אחד לפיכך מותר זה עם זה : ואדני השדה חיה. מפרש בגמ' שהוא ממין החיה הדומה לאדם ונקרא בר נש דטור ומטיבורו יוצא כמין חבל ומחובר בארץ וזהו חיותו והוא אוכל מן העשבים שסביב החבל וכשנפסק מזה החבל מיד הוא מת: רבי יוסי אומר מטמאות באהל כאדם. דכתיב וכל אשר יגע על פני השדה לרבות האדם שגדל על פני השדה ואין הלכה כרבי יוסי: הקופד. הוא אריל"ו בלעז והוא מלא קולים וחדודים כמחטות כדתנינן ולא פרה בעור הקופד וטבעו של זה כשנוגעין בו כופל עלמו ומכניס ידיו ורגליו בבטנו ונעשה ככדור והוא ממין חיה: וחולדת הסנאין. חולדה הגדילה בסנה והיא כמיני השועלים: חולדת הסנאין ר' יוסי אומר בש"א וכו'. דמספקא להו אם ממין חיה ונבלתו מטמאה בכזית ומטמאה במשא לטמא אדם לטמא בגדים כנבלת בהמה וחיה או אם מין שרץ הוא ומטמא כעדשה במגע אבל לא במשא ואין הלכה כר' יוסי: גמ' רמכה דלא כלינס. הוא קטן בשנים שעדיין לא הורגל במתג ורסן כמה דתימר בני הרמכים. כלינס מלשון מתג ורסן כך פירש בערוך. ובמדרש ילמדנו וישם ה' דבר בפי בלעם נתן לו המקום כלונס וכלמו ובאבות דר' נתן אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה למה הוא דומה לסוס שיש לו כלינס ושאין בו מעש"ט דומה לסוס שאין לו כלינס כיון שרוכב עליו זוקרו בבת ראש : ייסי ערקי. כך היה שמו ומפרש מהו אדני שדה בר נש דטור וכו' כדפרישית במתני' : טעמיה דר' יוסי. משום דכתיב וכל אשר יגע וכו' : הירודות וכו'. תוספתא פ"ה : ששה ספיקות הן. ושלשה לב"ש כדחשיב ואזיל הצלף לב"ש ספק אילן ספק ירק כדגרסי' לעיל סוף פ"ה הצלף בש"א כלאים בכרם וכו' הכל מודים שהוא חייב בערלה ומשום דמספקא להו לב"ש ס"ל לענין כלאים לחומרא דכמין ירק חשבינן ליה ולענין ערלה מין אילן הוא ולב"ה אמרינן התם דכאילן הוא לכל דבר : כלי חרס בכלי נתר כב"ש. תוספתא דרים פ"ב דכלים כלי נתר בש"א מטמאין מתוכן ומאוירן ככלי חרס ומאחוריהן ככלי שטף וב"ה אומרים כלי נתר הרי הן ככלי חרס לכל דבר : חולדות הסנאים וכו'. כדאמר ר"י במתני' : פול מצרי בזרעים. לעיל בפ"ג בהל"ב מייתי לה התוספתא האפונים הגמלונים ופול המצרי שזרען לזרע אין זורעין אותן בערוגה זרען לירק זורעין אותן בערוגה ומשום דמספקא לן אם מין ירק או מין זרע הוא והא דלא חשיב אפונים הגמלונין משום דבמתני' התם קתני סתמא אפונים הגמלונין

מראה הפנים

דאורייתא והקשה הרא"ם ז"ל מזה על דעת הרמב"ם שכתב בענין כלאים דהנהגה שאינו לוקה מן התורה אלא דוקא בב' מינין שא' מהן טמא וא' מהן טהור והא מפשיטות סוגיות הש"ס מוכח דמן התורה היא דהויא דהא פשיט מיניה דס"ל סימנין דאורייתא וקושיא זו כתובה בתשובה בכלל ב' סי' ע"ז שנשאל להרשב"א ז"ל בענין זה וזכרתיה לעיל בפ"ח דברכות בהלכה ד' ד"ה ואלו הן הסימנין וכתבתי שם ליישב קושיא זו דדעת הרמב"ם היה לפרש דה"ק מדסמיך על הסימנין למישרי כלאים דהנהגה אע"פ שאינה אלא מד"ס בשניהן טמאין או טהורין מ"מ שמעינן דס"ל סימנין דאורייתא דאל"ה היכי סמכינן על הסימנין אפי' בהנהגה הא איכא למיחש דאתי למיסמך נמי בכלאים דהרבעה ובהרבעה לכ"ע מדאורייתא היא אף בשניהן טמאין או טהורין וזהו כדאמרינן בפ' יוה"כ (דף פג) גבי הא דמאכילין אותו הקל הקל טבל ונבלה וכו' דבמעשר דגן דטבל דאורייתא הוא הכל מודים דאי שרי' ליה בענין שאינו נקוב דלא הוה אלא מדרבנן אתי למישרי ולמיכל בענין שהוא נקוב דהוי מדאורייתא וכן בכיוצא בזה בכמה דוכתי בש"ס דאי שרינן לה במידי דרבנן אתי למיסמך עלה נמי במידי דאורייתא אלא ש"מ דסימנין דאורייתא ומובהקין הן וסמכינן עלייהו אף במידי שהוא מדאורייתא וזהו מדוייק בדבריו דכאן שכתב שם לפיכך הרוצה להרכיב פרד על פרדה או למשוך בשתי פרדות בודק בסימנים אזנים וזנב וקול אם דומין זה לזה בידוע שממין אחד הן ומותרין הרי שסומכין עליהם אף בהרבעה כמו שסומכין בהנהגה וזה נלמד מדברי ר' אבא מדשרי לכתחילה לסמוך על אלו הסימנין בהנהגה א"כ ש"מ דלא חיים דילמא אתי למיסמך נמי בהרבעה משום דס"ל דסימנין דאורייתא ושפיר סמכינן עלייהו אף בהרבעה דאורייתא ולפענ"ד ישוב זה נכון הוא לדעת הרמב"ם בענין זה והשתא נוכל לומר דיש ליישב גם בענין הקושיא הנזכרת לעיל ממה שאנו למדין לדעתי בדברי ר' אבא דהא דקאמר אלמא קסבר אין חוששין לזרע האב פירש"י ז"ל דאי חוששין הוו כלאים בני החמורה ובני הסוסיא דכולן שוין בכולם יש ב' צדדין ור"ל דאף דכאן אמותיהן של שניהן שוין הן וא"כ אם אמותיהן סוסיא הוא דהוה כניכר מן הסימנין אביהן של שניהן חמור הוא ואי איפכא איפכא מ"מ אי דחוששין הא איכא מיהת ב' צדדין בשתיהן מהחמור ומסוס ולפ"ז נוכל לומר דר' אבא לא פליג אהאי מסקנא דלעיל אליבא דר' יהודה דספוקי מספקא ליה אי חוששין לזרע האב או לא דהכי מה דדייק הש"ס לר' אבא לא אתיא אלא אליבא דר' יהודה דאי לרבנן פשיטא דמותרין הן כדקאמר התם לעיל דהאי בר סוסיא ואמרא והאי בר חמרא וסוסיא כולה חדא מינא ניהו ומהיכי תיתי דנחמיר לרבנן היכא דידעינן בודאי דאמותיהן שוות הן אלא ודאי דה"ק דלר' יהודה דהלכתא כותיה דזרע האם הוא העיקר כ"א במקום דאיכא לספוקי כגון שא"א להעמיד על הסימנין וכעין דאמר שם בהלמת וגידמת או במינין אחרים דאלו פרדות הן כגון בבא מן העז ומן הרחל לענין כלאים דהרבעה או לענין אותו ואת בנו בהא אמרינן ספוקי מספקא לן דילמא חוששין ולענין איסורא אבל היכא דאיכא סימנין הניכרין בהא ס"ל לר' אבא אליבא דר' יהודה דאין חוששין כלל וטעמא דמילתא דבמקום דאין כאן סימנין הניכרין אף שידעינן בודאי שאלו אמן הן שילדו אותן בפנינו אפ"ה איכא למיחש דילמא אתי למישרי או למיסמך באותו ואת בנו היכא דאינו ידוע בודאי מאמו ואביו הוא ידוע בודאי שאין שם זכר אלא אחד בלבד ובכה"ג נמי הוא דאמרו ספק נוהג בזכרים או אינו נוהג אבל בידוע לנו מהסימנין שנוכל לעמוד עליהן מי היא האם בזה הוא דקאמר ר' אבא דאין חוששין לזרע האב כלל דליכא למיחש למידי דכשלא יהיו נכרין הסימנין נאסור מספק וכן באותו ואת בנו דלא שייכא סימנין דהאי לא שייכא אלא בפרדות לענין כלאים ג"כ הדין כן דאפי' ידוע לנו שהאם חוששין גם להאב הודאי דילמא אתי למישרי עם האב אף דלא ידיע ליה האם דהא ליכא סימנין למיקם עלייהו זהו הנראה לחלק לפי דעת הרמב"ם באותו ואת בנו וכאן בפרדות ולפי הגירסא בספרים שלפנינו ואם נאמר להגיה כהגהת הכ"מ צריך למחוק גם תיבת אפי' או להוסיף תיבת אסור ולגרום אפי' על מין אמו אסור ואינו לוקה כמוזכר לעיל :

**מודים** חכמים לר' יהודה בסוס בן סוס בן חמור. האי מילתא לא מיתפרשא אלא כמו שבארתי בפנים וכעין התוספתא שהבאתי בדבור דלעיל וקמ"ל דלדין אכילה מדמינן לה ולא לדין בכורה דגזירת הכתוב הוא כמבואר לעיל :

**והנחש** הרי הוא כחיה. והכי אמרינן בבבלי פ"ז דסנהדרין (ד' נט) ובכל חיה הרומשת על הארץ לאתויי נחש הוא דאתא ועי' בתוס' פ"ק שם (דף י"ז) ובמ"ש

**שנויי נוסחאות** (סו"ד) רבי יהודה בד"ו רב יהודה. (סו"ח) ולא כן נן אמרין בכי"ר דלא כן מה אנן אמרין.

פירוש מהרא"פ

ד' כמו שהוא הנהוג עד עכשיו הכי : מתני' : והשלישית שהיא קשורה לנוצה אם בני סוסים הולכים בקרון וקשר בם חמור אלנן אע"ג דבנא חמור גן מנהיגים מ"מ אסור : **אין קושרים** הסוס לצדדי הקרון אם הבקר מושכות בקרון אין קושרים סוס בלידו או אחריו של קרון כדי שיעמוד למשוך וסוסים אחר הקרון דוחף הקרון ומנהיגו בגופו : **לובדקום** חמור של לוד והוא גדול משאר החמורים ודומה לגמל : **מותרים** זע"ז כאביו של זה חמור ואביו של זה חמור וקמ"ל דלא אמרינן הכי לד כום ומעמתם בלד חמור כיון דתרוייהו אימותיהן שוות לא חייבי' תו לזרע אב אבל הנולדים בן החמור בם כנולדים מן הסוס אסורים זע"ז כיון שכן בן האימהות שכן כלאים זה ע"ז דבתר זרע האם אזלינן גמ' : ואם היה מסייע זה הנקשר אלנן מסייע להולכים בקרון כשרוצין להעלות הקרון בהר או ממטה זה בההר שקרון אם רוצין לירד מן ההר מודה ר"מ שהוא אסור: (ע"כ לדף ל"ח): **מפני** שזה נושא עגלתו על זה כשזה על. ועיף ממלאכתו הרי זה באצלו עוסק במלאכתו נמצאת שהקשור אצלו ג"כ מנהיג:
שנושאים החבל בבינתים החבל שהן קשורים בו נושאים בין שניהם וה"ל מסייע הקשור לאותו שהולך בקרון ל"א נושא עגלותו כשהוא עיף נסמך ונשען הוא על זה שאצלו והאזן עיקר : **קשרן** בשמנן לכב קמצא [illegible] בני שנושאים החבל בינתיים קושרן בשמנן דע"כ כל א' בלא"ם נושא שערותיו ואין כאן מסייעו אפ"ה אסור כמו חבל : **מה** אנן קיימין בבעייתו של ר' ירמיה אי מיירי שקשור הסוס בשערו של חמור [illegible] ואם זה אסור נימא כ"ש מתוך כך באסור להרכיב בהמה על גבי חברתה שהן כלאי' זה ג"ה בשרי הקשור אינו עושה אלא נושא בשערות של אידך ואי מיירי שיש חבל נקשר בשער החמור ובשער הסוס הייט [illegible] דבר דמ"ש דהא הביעי מחובר בגופן אלא ודאי אין מקום לבעיה זאת : **מה** נפיק מביניהן מאי נפקא לן מפלוגתייהו אם הטעם משום חבל או עגלותו ולמה ליה להש"ס כלל להשמיענו פלוגתייהו [illegible] אלא ודאי דבא להשמיענו שהוא מותר כשקבלן ע"י בעקות באינו כרב וכר"י : **על** שם הכתוב לובים וגו' המר סלק חמור שהוא גדול ועלה כגמל : **גרים** הבאים מלובי מהו להמתין ג' דורות [illegible] כיבוסו בקסל כמצרי : **מן** דאנן חמיין מתה באינו לואים : **דהן** פולא האי פול מין קטניות הוא וקורין לו פול המצרי : **כד** דמיב בעוד שהוא לא קודם שנתייבש ספול שן קורין ליה לובי וכי נתייבש קורין [illegible]

*) בר נש דטור כמ"ב מג"ת (סי' ל"ט) : (עמודי ירושלים תנינא)

עמודי ירושלים

**והאודם** מן האשה שממנה העור והבשר והדם. בש"ס נדה (ל"א א') לא חשיב גבי [illegible] הדם למנס בשאלתות פ' יתרו איתא כן הגירסא. וכ"ה בליקוטי הפרדס (ד' י"א ע"א) ועי' הגהת הרי"ב שם ובב"ק כ"ה וזבחים ס"ט שנתקשה במ"ש ר"ת שהם נותן כנגד שניהם דהא באשה לא חשיב רק ד' וכ' דהי' לר"ת הגירסא כהשאלתות ו[illegible] לא הי' צריך להאריך בזה. דכ"ה להדיא כדברי ר"ת הובאו בשלימותן בתמים [illegible] (סי' קס"ב) ובקלרה בס' היסר (סי' תמ"ה) אולם ביתר הדברים אינם שוים הבבלי והי[רושלמי] ששם חשיב גבי אביו ה' דברים וגבי אמו ה' דברים וגבי הקב"ה עשרה דברים וכאן קחשיב בכל א' שלשה :



פול

הגמלונין מין ירק: והאנדרוגינוס באדם. דמספקא לן אם זכר או נקבה וכן כוי בחיה אם מין חיה היא או מין בהמה אלו שלשה לד"ה הן בספק: ואמה טרקסין. דתנן בפ"ד דמדות אמה טרקסין וכו' אמה בית קדשי קדשים ג"כ בספק הוא כדמפרש לקמיה: מהו ואמה טרקסין. מהו הלשון של טרקסין ומפרש רבי יונה בוצרייה טריכסון. כלומר על שם הספק נקרא כך כאדם האומר מה זה מבפנים או מבחוץ אם קדושתו כלפנים שהוא בית קודש קדשים או קדושתו כהיכל שהוא מבחוץ ממנו והותו אמה היה כותל מפסיק בין הקדש ובין קדשי קדשים: מן מה דכתיב. במלכים ויבן לו מבית לדביר לקדש הקדשים וארבעים באמה היה הבית הוא ההיכל לפני אלמא דמבית לדביר והוא הכותל המפסיק והוא בכלל זהו קדש הקדשים והדביר הוא בחשבון של לפני ולפנים שהרי הארבעים אמה שהוא ההיכל לפני לפי משמעות הכתוב הוא חולה לו הדא אמרה שהדביר והוא אמה טרקסין נחשב מבפנים: א"ל ר' מנא והכתיב. בד"ה ויעש את בית קדש הקדשים ארכו על פני רוחב הבית אמות עשרים ורחבו אמות עשרים ושם לא הוזכר דביר אלמא דבית קה"ק הוא עשרים אמה וגו' מלבד הדביר וא"כ הדא אמרה מבחוץ הוא הדביר ואכתי מספקא לן דחד קרא משמע הכי וחד משמע הכי:

ותמור עם הבר כלאים זה בזה וקמ"ל דהאי תנא דתוספתא ר' יוסי הוא: ואלין דמתרגמין. בקרא דז' מיני חיות איל וצבי ויחמור ואקו ודישון ותאו וזמר והתרגום על דישון ותאו ורימא ותורבלא וזהו כר' יוסי דתור ברא מין חיה הוא: אווז עם אווז מדבר כלאים זה בזה. אלא אווז. הישוב עם אווז הים מהו: ולא ידעינן מאן תנא. בשם מי הוא ששנה זה דק"ו מאווז עם האווז הבר שמניהם ביבשה ואת אמר כלאים אחד מיבשה עם אחד בים לכ"ש: ואדם מותר בכולן. מ"ט משום דכתיב לא תחרוש בשור וחמור שהאדם הוא שלא יחרוש בשני מינין אבל אתה חורש בשור עם האדם או בחמור ואדם:

מצרי בורעים. *ואנדרוגינוס באדם. *כוי בחיה דברי הכל. רבי חמא בר עוקבא אמר *ואמה טריקסין. מהו ואמה טריקסין רבי יונה בוצרייה אמר טריכסון מה מבפנים מבחוץ. אמר רבי יוסי מן מה דכתיב °וארבעים באמה היה הבית הוא ההיכל לפני הדא אמרה מבפנים. אמר ליה רבי מנא והכתיב °ויעש את בית קדש הקדשים עשרים אמה אורך ועשרים רוחב הדא אמרה מבחוץ: שור בר מין בהמה. רבנין אמרין מיכא הוה וערק לתמן. רבי יוסי אמר עיקריה מן תמן הוה. הא שור עם שור בר אינן כלאים דלא כרבי יוסה דרבי יוסה אמר כלאים. ואילין דמתרגמין ותורי בר וראמנין כרבי יוסה. רבי בא בשם רבי שמואל אווז *עם אווז מדבר כלאים זה בזה. אווז עם אווז הים תני רבי יודה בן פזי דבר דליה ולא ידעין מאן תני קל וחומר מה אם בשעה ששניהן ביבשה את אמר אסור. בשעה שאחד ביבשה ואחד בים לא כל שכן. ואדם מותר בכולן לחרוש ולמשוך. *)כתיב °לא תחרוש בשור ובחמור יחדו. בשור ובחמור אין את חורש. אבל חורש את בשור עם אדם בחמור עם אדם:

# הדרן עלך כלאי הכרם

# הלכה ו מתני' שור בר.

במדבר מין בהמה וכ"מ לענין כלאים דאם מין בהמה הוא הרי הוא שור ואינו כלאים עם השור ואילו לר' יוסי כלאים הוא והכי אמר בגמ' וכן לענין חלבו דאם מין בהמה חלבו אסור ואם מין חיה הוא מותר וכן לענין כיסוי ואין הלכה כר' יוסי: כלב מין חיה. וכ"מ לענין מקח וממכר ולענין מתנה וכן במקדיש שאם כתב לכל חיה שברשותו וכן לכל הני דקחשיב במתני' ואין הלכה כר"מ: ערוד. חמור הבר. והוי כלאים עם החמור להתנא דהתוספתא בפ"ק: ואדם מותר עם כולן. כדדריש בגמ' לא תחרוש וכו': גמ' רבנין אמרין מיכא הוה. מכאן בישוב היה זה השור הבר וערק לתמן למדבר והלכך קסברי מין בהמה הוא ור' יוסי קסבר דעקריה מהמדבר הוא: הא שור עם שור הבר. כלומר דהא שמעינן לת"ק דמתני' דאינן כלאים ודלא כר' יוסי דר' יוסי אמר כלאים כדתני בתוספתא בפ"ק דשור עם שור הבר

# הדרן עלך כלאי הכרם

# הלכה א מתני' אינו אסור משום

כלאים אלא צמר ופשתים. דכתיב לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו פרט הכתוב צמר ופשתים דוקא אבל שאר מינין לא ובגמ' יליף לה מקרא דאינו נקרא צמר אלא של רחלים ואילים בלבד: ואינו מטמא בנגעים אלא צמר ופשתים. כדכתיב והבגד כי יהיה בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים: אין הכהנים לובשים לשמש במקדש אלא צמר ופשתים. דכתיב בבגדי כהונה שש ובד וזהו פשתן שעולה בד בבד שאין שני קנים עולין מגרעין אחד אלא קנה יחידי מכל גרעין וכתיב באבנט תכלת והוא צמר צבוע בדם חלזון וארגמן הוא צמר צבוע בצבע אדום שקרוי ארגמן והוא לאכ"א בלעז ותולעת שני הוא צמר צבוע בצבע אדום שקורין כרמז"י: שטרפן. שעירבן זה בזה אם רוב מן הגמלים מותר לערב עמהן פשתן לפי שצמר הרחלים המועט נתבטל ברוב של הגמלים: וכן הפשתן והקנבוס שטרפן זה בזה. אם רוב מן הקנבוס מותר לערב צמר עמהם: גמ' כתיב לא תלבש שעטנז וכו'. ברייתא היא בספרי פ' כי תצא: ת"ל לא יעלה עליך. ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך: הייתי אומר לא יפשיל את הקופה. של בגדי צמר ופשתים שבתוכה לא יעלה עליו לאחוריו תלמוד לומר לא תלבש וכו': לאיזה דבר נאמר לא יעלה עליך. כלומר דמאחר שלמדת דבר שהוא מהנה את הגוף א"כ איזוהי העלאה שרבתה התורה: לא יכסה בו מצד השני. אפי' מצד השני שאין בו כלאים לא יכסה בו מכיון שיש בו כלאים בקצתו ואע"פ שזה המקצת מונח על הארץ: הייתי אומר אפילו פשתן של ים. הקנים הגדלים במים

אינן אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים *ואינו מטמא בנגעים אלא צמר ופשתים. אין הכהנים לובשין לשמש במקדש אלא צמר ופשתים. צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה אם רוב מן הגמלים מותר. אם רוב מן הרחלים אסור. מחצה למחצה אסור. וכן הקנבס והפשתן שטרפן זה בזה. השיריין והכלך אין בהן משום כלאים אבל אסורין מפני מראית העין. הכרים והכסתות אין בהן משום כלאים ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהן. *אין עראי לכלאים. *לא ילבש כלאים על גבי עשרה אפילו לגנוב את המכס: גמ' אינו אסור משום כלאים כו'. כתיב °לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו. הייתי אומר אינו אסור אלא מללבוש תלמוד לומר לא יעלה עליך. אי לא יעלה עליך הייתי אומר (לך) [לא] יפשיל את הקופה לאחוריו תלמוד לומר לא תלבש *מה מלבוש מיוחד דבר שהוא מהנה את הגוף אף אין לי אלא דבר שהוא מהנה את הגוף. לאי זה דבר נאמר לא יעלה עליך. רבי ניהה בר סבה רבי יוחנן בשם רבי זעירא שאם *היה בגד גדול קצתו יש בו כלאים ומונח בארץ ומקצתו אין בו לא יכסה בו מצד השני. הייתי אומר אפילו פשתן של ים אפילו קנבס תלמוד לומר צמר

## מראה הפנים

ונמה שבארתי מענין זה בפ"ד דסנהדרין בהלכה א' בס"ד: שור הבר מין הבהמה. מה שכתב הפי"ט כאן בשם דכתב הרמב"ם בפי' המשנה דנ"מ לענין חלבו משום דלענין כלאים לא נ"מ דכל ב' מינין לפי' אם שניהם מין בהמה וכו' אסורין זה עם זה לפום ריהטא כתב כן והשתא עתיה להא דכתב הרמב"ם בחיבורו בפ"ט מהלכות כלאים בהלכה ה' דשור עם שור הבר אינם כלאים זה בזה וא"כ נ"מ לענין כלאים גופיה עם השור וכדקאמר הכא בהדיא וא"כ בלא"ה צריך לומר דהדא והרתי מתלא נקט ובענין שור ושור בר דפסק דלא כהתוספתא והובאה בפ"ק וסוף פ"ה דב"ק משום דהכא קאמר דהסיא כר' יוסי היא וכן משמע ממסקנת הבבלי דפ"ה דב"ק דאווז הישוב עם אווז הבר הוא דהוו כלאים זה בזה כדקאמר נמי הכא וכדמפרש רבי התם טעמא זה בזיוו מבחוץ וכו' וא"כ בהאר המינים השוים מין ישוב ומין מדברי אינם כלאים זה בזה ועיין לעיל בפ"ק ממה שנתבאר מענין מין הים עם מין היבשה בס"ד: סליק פרקא בס"ד: אינן אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים. כמסקנא כריש יבמות דלית ליה דתנא דבי ר' ישמעאל דכל מקום שנאמר בתורה בגדים סתם של צמר ופשתים הן וצמר ופשתים דכתב להמנא גבי שעטנז לאפנויי הוא דאתא לאיסורי כלאים בציצית ועיין בריש מכילתין מה שבארתי מענין זה בס"ד: לאיזה דבר נאמר לא יעלה עליך. אע"ג דאי לאו הוה כתב לא יעלה ה"א לגיבוס דנפישא הניתא הוא דלאסור כדאמרינן בריש יבמות (דף ד) איכא למימר דהכא דייק מדכתיב עליך דהוה מצי למיכתב לא תעלה כמו הכתוב דלא תלבש ומדכתיב עליך ש"מ לריבויא הוא דאתא וכדקאמר ר"י דמדנה אני שאם היה בגד גדול וכו' והכי איתא ברוש זתא בפ"ה בגד בים בראשו אחד כלאים לא יתכסה בצד השני אע"פ שהכלאים מונח בא ד. והרא"ש ז"ל כ' לכות כלאי בגדים בפסקיו בפ"ה דנדה הביא זה בשם הא תלמודא וכ"כ הטור סי' ש"א. והרמב"ם ז"ל לא הביא לזה בפירוש משום דסמיך עצמו על הגדולה מזו שאמרו בתוספתא שם והביאה בפ"ט בהלכה ט' העושה בגד כולו צמר גמלים או צמר הרנבים ו"ק בים וארג בו חוט של צמר בצד זה וחוט של פשתן מצד זה ה"ז אסור משום כלאים. וא"כ מכ"ש בדין הנזכר שאסור שהכלאים שבצד השני סמוכין הם זה לזה והרא"ש ז"ל הביא שם להתוספתא וגי' אחרת היתה לו שכתב בשם התוספתא אבל העושה חלוק שכולו צמר גמלים וכו' וארג בו חוט א' של צמר וחוט אחד של פשתן אסור פי' בשני חוטין של צמר ושל פשתן זה אצל זה אבל אם חוט של צמר בצד אחד וחוט של פשתן בצד אחר מותר עכ"ל ועיין בב"י סי' רנ"ט והנה גי' הרמב"ם כגי' התוספתא אשר לפנינו ואילו הוי גי' זו לפני הרא"ש בודאי לא היה חולק על התוספתא: הייתי אומר אפי' פשתן של ים וכו'. ובהעתקת הר"ש כתוב שלם וכן הביא הרא"ש שם פשתן שלם ופשתן קנבים ופי' מיני פשתן שכך הן נקראין ובהדיא גרים כהאי תלמודא

שנויי נוסחאות (סו"ז) עשרים אמה אורך ועשרים רוחב במקרא כתוב „ארבו על פני רוחב הבית אמות עשרים ורחבו אמות עשרים". (סומ"ג) של ים בכי"ר שלם.

## פירוש מהרא"פ

...לכי פ"ת לובי נמי בייכי למלרים שהרי כשהוא לא קורים אותו פ"ש מקומו לובי וכשנתייבש ...והו על שם המדינה פ"ת דלובי למדינת מלרים שייכה: הלכה כדברי התלמיד שחזר ר' ...ופסק הלכה כר' יונה תלמידו: דברי חכמים דפליגי אדר"י כל הפרידות שוין שתובבים ...הב וא"כ הכל שוין ומותרין זע"ז: אילו שן איזה הן סמנים שלהן שאמו סוס או חמור לר' ... מולון פרידות: אתון נואו: דקיקן קטנים: (עד כאן שייך לדף ל"ח ע"ב): ...מן האיש בילירת הולד מיירי כלומר שלו היינו גוף ועלמות והגידים באו מזרע האיש ...גם כן לוכן ומייתי זה הכא להוכיח בהטור מן האם הכי נמי האזנות אחר האם אם ...כה אזניו קטנות כמו אמו ואם גדולות מן החמורה באזניה ג"כ פור ובאר הם ומן האם ...מודים חכמים לר"י אע"ג דפליגי עליו וס"ל שוכבין לזרע האב ואתא לר סוס ומצמצם בלד ...מייבינן לכלאים ה"מ אם הם שוין זה חמור בן סוס וזה סוס בן חמור אבל בשים לזה יותר ...ולזה יותר לד חמור כגון שזה סוס בן סוס בן חמור וזה חמור בן חמור בן סוס מודים ...בני עזים שאמן עז בן רחל אסורים עם בני רחלים שאמן רחל בן עז בהרי יש כאן נמי יותר ...לבני עזים יש יותר לד עז ולבני רחלים יש יותר לד רחלות ומייתי לאיה ולא כן אנו אומרים ...בן עז בן עז כו' כמו בסוס וחמור דלעיל אליבא דרב דמודים רבנן הכי נמי מודים: ...: הפרוטיות מין פרידות באין אדם יכול לגדל פ"י בימנים אינו מהן אמו חמור או סוס ...סורים זה בזה: והרבך הם הלמנים: מותר בכולן מין א' ואמם שיש נלבון פרדי קונין

נסוס נקבה כרך: אדני השדה חיה הגדילה בשדה וכמין חבל גדול יולא מן הארץ שגדלה ... כחיה ובמה ידוע והוא ידעוני הכתוב במורה ומחובר בטיבורו בהותו חבל היולא מן הארץ ... אדם בפרלוף וידים ורגלים ואין כל אדם יכול לקרב אליו כי הוא הורג וטורף ומורים חילים ... עד שנפסק ולועק בקול מר ומת מיד וזהו באמנו מטבורו הוא חי ומטבורו הוא מת *) ... באוהל כאדם דכתיב וכל אשר יגע על פני השדה באדם הגדל בשדה: הקופד שנן ... קולים: חולדת הסנאים חולדה הגדילה בסנה: בזית במשא דמספקא להו אם מין חי... ונבילתו מטמאה בכזית במשא כמו בהמה או מין שרץ הוא ומטמא בכעדשה כשרץ בנוגע ... במשא לפיכך נתנו לו ב"ש חרי חומרות של חיה ושל שרץ: שור הבר שור הגדל במדבר: מין ... וחלבו אסור ואינו טעון כיסוי הדם דכברי רבנן עיקרו מן הישוב הוא אלא שברח במדבר: ... וחלבו מותר וטעון כיסוי קסבר מן המדבר הוא וקיימים שמנו חכמים להכיר בין חי' לבהמה ... המור בבר הוא: כלב מין חיה הוא נ"מ לכותב כל חיה שברשותו לאחר: ערוד המור הבר: ... מותר עם כולן דכתיב לא תחרוש בשור ובחמור לאפוקי אדם עם א' מהן: גמרא דלא כלינם ... נקיבה באינה מקושט ברכן יפה כדכתיב בני הרמכים משמע דרמך נקבה היא. [ומדברי הרמב"... נראה בהוא מין סוס נקבה הלוקי התאוה ואינה מקבלת זכר ולכך נראית לעולם ילדה והיינו דכת... הרמכים רמכים נערים ועיקר]: יוסי פרקי על שם מקומו: בר נש דטור אדם הגדל בהר: ה... באילן כר"ש נפרק כילד מברכין וגפיל בוף פרק כרם במרב: ה"ג כלי נהר בכלים במסכת כל... נהר

*) עיין סמ"ג הלכות ע"ז מל"ת כינן לט. (יסודי ירושלם תנינא)

מסורת הש"ס

במים ויש בתוכן כעין פשתן: מה צמר שאין לו שם לווי. שסתם צמר הוא של אילים ורחלים וכדיליף מקרא ומישע מלך מואב וגו': מהו נוקד רועה. כלומר כרועה הזה שמעמיד צאן וצאן לבעלים שלו: והשיב למלך ישראל וגו'. ודייק מדכתיב צמר לבסוף שהרי אין לומר שלא העמיד לו אלא צמר של מאה אלף וכו' דא"כ הו"ל למיכתב צמר מאה אלף ומדלא כתיב בצמר ללמדך שאין קרוי צמר סתם אלא צמר אילים ורחלים בלבד לכך מסיים בתיבת צמר שזהו הוא הקרוי צמר: יכול יהו מטמאין בין צבועין וכו'. ברייתא היא בת"כ: מה פשתים כברייתה. שכל זמן שאינו צבוע ניכר שהוא פשתן וכן בריית פשתן לעולם לבנה היא: ולא אוציא את הצבוע בידי שמים. כגון צמר שחור של רחלים שחורות: ת"ל. עוד קרא אחרינא לפשתים ולצמר להקיש מה פשתים לבנה בברייתה אף צמר לבן דוקא: תנינן. במתני' תרין כללין ולא דמיין דין לדין דבכלאים בין צבועים בין לבנים אסור ובנגעים לבנים דוקא: ר' יונה בוצרייה. הקשה זה לפני ר' מנא מ"ט לא דמיין דין לדין: א"ל שנייה היא. בנגעים ששנה עליו הכתוב צמר וכתב אללו פשתים מה פשתן וכו': והרי צמר ג"כ עולה יחידי. שכל נימא ונימא בפ"ע היא: פירש בקבלה. ביחזקאל שלא יעלה עליהם צמר בשרתם וכתיב וביתה משמע דבר שהוא פנימי וזהו כתונת לא יעלה עליהם משל צמר הא מבחוץ כמו האבנט ובבגדי כ"ג האפוד וחושן מותר לעלות עליהם שהיו בהן שש משזר ג"כ עם הצמר: מנין שהן מותרין בכלאים. בשעת עבודה דהשתא דלא ילפינן מידי מדכתיב בד כדמקשינן והרי צמר א"כ מנ"ל דאיכא כלאים בבגדי כהונה: את דרש שש משש. בתחלה דרוש שש דכתיב באבנט משש דכתיב במכנסים והתם גופה מנ"ל דפשתן הוא יליף שש דמכנסים משש דכתיב גבי פארי מגבעות ויליף פארי מפארי דיחזקאל דכתיב ופארי פשתים יהיו על ראשם והן המגבעות אלמא שש פשתן הוא וא"כ ש"מ דהאבנט היה של כלאים דכתיב ביה תכלת וכן במקום דכתב הכי כמו בחשן ואפוד דכ"ג: מה שני תולעת. מילתא אחריתא היא ודריש שני תולעת דכתיב בבגדי כהונה ופירושו שהצמר הוא צבוע בדם התולעת וקאמר דה"ה בכל דבר שבא מרוח חיים וצבעו אדום כמהתולעת: מה צמר. וכן ילפינן פשתן דבגדי כהונה מצמר דכתיב בקרא דיחזקאל ולא יעלה עליהם צמר ודריש לעיל מיתורא דוביתה דמבפנים והוא הכתונת והמכנסים אינן של צמר הא מבחוץ והוא האבנט עולה עליהם ומה צמר שאין לו שם לווי כדאמרינן לעיל דצמר סתם של רחלים הוא אף פשתן שנאמר בהם שאין לו שם לווי ולאפוקי פשתן של ים כדדרים לעיל גבי כלאים: צמר ופשתים שטרפן אסור. אע"פ שלא טוואן אסור לטוות מתערובתן ומשום הסיפא דמותר לבטלן נקט לה: כיצד הוא עושה. להתיר תערובתן מביא ליטרא ועוד צמר גמלים ומבטלן וכגון שלא היה בהצמר כי אם ליטרא דהשתא צמר גמלים רבה עליו ומבטלו: בטלן. ולקמיה מפרש לה: מה מפליגי. במאי קמיפלגי וכי ר' ירמיה מתיר תערובתן וקאמר דלא היא ולא פליגי אלא מה דאמר רב בשעשאו בגד בפ"ע מהתערובות וקמ"ל דלא בטלו זה בזה ואע"פ שהאחד מרובה הוא ומה דאמר ר' ירמיה בההוא דבעי מערבתה עם חורן בדבר אחר וכהאי דר' אלעזר דלעיל וקמ"ל דיש תקנה להוסיף לכתחילה צמר גמלים ולערבו כדי לבטל הצמר:

ומלא

תורה אור

צמר ופשתים. מה צמר שאין לו שם לוויי אף כל דבר שאין לו שם לוויי. מניין שאין לו שם לוויי. אמר רבי יהושע בן לוי כתיב °ומישע מלך מואב היה נוקד. מהו נוקד רועה. והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אלים צמר. אין לך קרוי צמר אלא צמר אלים בלבד. אין מיטמא בנגעים אלא צמר ופשתים דכתיב °בבגד צמר או בבגד פשתים. *יכול יהו מטמאין בין צבועין בין שאינן צבועין תלמוד לומר בגד צמר או בגד פשתים. מה פשתים כברייתה אף צמר כברייתו. [ה] אוציא את הצבוע בידי אדם ולא אוציא את הצבוע בידי שמים תלמוד לומר °לפשתים ולצמר. מה פשתים לבנה אף צמר לבן. תנינן תרין כללין ולא דמיין דין לדין. תנינן אין אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים בין צבועין בין לבנין. תנינן אין מטמא בנגעים אלא צמר ופשתים [ו] ובלבד לבנים. רבי יונה בוצרייה בעי קומי רבי מנא תמן את אמר בין צבועין בין לבנים. והכא את אמר ובלבד לבנים. אמר ליה שנייא היא ששנה עליו הכתוב צמר צמר שני פעמים מה פשתן כברייתה אף צמר כברייתו. אמר רבי זעירא כתיב °כתונת בד קודש ילבש. בד שהוא עולה יחידי. והרי צמר עולה יחידי. פירש בקבלה °ולא יעלה עליהם צמר בשרתם בשערי הפנימית וביתה. הא מבחוץ מותר לעלות עליהם. מנין שהן מותרין בכלאים שנאמר °ואת המצנפת שש ואת פארי המגבעות שש ואת מכנסי הבד שש משזר ואת האבנט שש משזר תכלת וארגמן ותולעת שני וכתיב °פארי פשתים יהיו על ראשם ומכנסי פשתים יהיו על מתניהם ולא יחגרו ביזע. את דרש שש משש. שש מפארי. פארי מפארי. *) מה שני תולעת דבר שיש בו רוח חיים אף כל דבר שיש בו רוח חיים. מה צמר שאין לו שם לווי אף פשתים שאין לה שם לווי. רבי יונה עולה בר ישמעאל בשם רבי לעזר צמר ופשתים שטרפן אסור. [ג] כיצד הוא עושה מביא ליטרא ועוד צמר גמלים ומבטלן. אבא בר רב הונא בשם רבי ירמיה צמר ופשתים שטרפן בטלן. רב אמר אסור בתערובתן. מה מפליג. מה דאמר רב בשעשאו בגד בפני עצמו מה דאמר רבי ירמיה בההיא [ז] דבעי [ז]מערבתה עם חורן. רבי הלל בי רבי וולס היה לו בגד בשלשים ריבוא דינר ויהביה לרבי

ומצא

רבי יונה עולה בר ישמעאל בשם ר"א צמר ופשתן שטרפן אסור כיצד הוא עושה מביא ליטרא ועוד צמר גמלים ומבטלן. ר"ל דשני מינין הללו צמר ופשתים אינו מבטל זא"ז רק כשאיכא רוב צמר גמלים בטל הפשתן וכן ברוב קנבוס בטל הצמר מפא"כ בב' מינין הללו צמר ופשתן לחוד לא נתבטל אפילו במיעוט ברוב וכדמסיק בסמוך מה דאמר רב בשעשאן בגד בפ"ע ר"ל בדליכא רק ב' מינים הללו מה דאמר ר' ירמי' בההוא דבעי מערבתה עם חורן פי' דצמר בפשתן ופשתן בצמר אינן בטלין אך במין אחר בטלו. מכאן קשה על הרמב"ם ז"ל שכ' בפ"י מהלכות כלאים ה"ז דלפיכך מותר לתפור עורות הכבשים בפשתן מפני שנתבטלו וקשה מאד הא בב' מינים הללו לא שייך ביטול כדס"ל לרב בשעשאן בגד בפ"ע ורק במערב ביה חורן וכבר הקשה הראב"ד ז"ל ומן הירושלמי הזה מוכח כהראב"ד ז"ל וכן כתב הגר"א ז"ל בסי' רצ"ט ע"ש:

רב

עין משפט נר מצוה

יא
א מיי' פי"ג מטומ"צ ה"א

יב
ב מיי' פי"ב שם ה"ו

יג
ג טוש"ע יו"ד סי' רצ"ט ס"א

יד
ד מיי' פ"י מכלאים ה"ו ז ובראב"ד וכ"מ טוש"ע שם וסי' ה

גליון הש"ס וציון ירושלים

[ה] ובלבד לבנים. ע' בכ"מ פי"ב מטומ"צ ה"י ופי"ג ה"א וצ"ע בר"ש פי"א מ:געים מ"ג: [ז] מערבתה עם חורן ע' בכ"מ פ"י מכלאי' ה"ו ז. וע' ביו"ד סי' רצ"ט בט"ז. וע' בר"ש בנגעים שם מ"ב. ובמגלת ספר לאוין רפג. ובחבורנו מגן גבורים סי' ט הארכנו בזה. וע' בשו"ת שארנו נו"כ מהד"ת סי' קפ"ו:

## מראה הפנים

אלמודא רים פ' במה מדליקין ולא כירוקה שעל פני המים כיתן דמיי וניכר שסגי' שביתם לפניהם משובבת ביותר ביתם ומזה תדין למקום אחר:

**את** דרים שש משש שש מפארי פארי מפארי. הא דלא דרים בפשיטות כתיב ואת מכנסי הבד וכתיב הכא ומכנסי פשתים אלמא בד פשתן הוא משום דבעי למילף נמי דבבגדי כהונה כלאים איכא והיינו בהבנט וא"כ אתה צריך לדרוש בתחילה שש דהאבנט משש דמכנסים והשתא אי הוה מסיק בקרא דמכנסים בלחוד דכתיב ומכנסי פשתים אכתי הוי מצינן למידק דילמא שאני מכנסים דכתיב בהו שש ובד ומגלן דשש לחודיה פשתן הוא הלכך מסיק שש מפארי וכו' וא"כ ע"כ דשש בלחוד נמי פשתן הוא דהא ילפינן נמי פארי מפארי וכתיב בהו פשתים ובת"ק דזבחים (דף י"ח ע"ב) דפריך נמי אימא בד עמרא וכו' רבינא אמר מהכא פארי פשתים וגו' ומכנסי פשתים ויליף בפשיטות מסיפיה דקרא כדפירש"י ז"ל משום דהתם לא בעי למילף כ"א לפירושא דבד בלחוד והלכך ל"צ לאסוקי כל הני וממילא ידעינן השתא דכל היכא דכתיב שש פשתן הוא ולהכי מייתי התם נמי רישיה דקרא פארי פשתים יהיו על ראשם וא"כ שש דמגבעות פשתן הוא והיינו הך כדהכא: **מה** שני תולעת דבר שיש בו רוח חיים אף כל וכו'. בת"כ פ' מצורע דרים ושני יכול פיקס (מין צבע) ת"ל תולעת אי תולעת יכול אחד מן הצבעים ת"ל ושני הא כיצד זו זהורית טובה יוחנן בן דהבאי אומר ושני תולעת שני שבתולעת ונראה דצריך לגרוס ת"ל שני התולעת ופי' זה מתבאר למאי דדרים בספרי פ' חוקת והולעת שני שבינתו תולעת ולא שבינתו דבר אחר והשתא ברייתא דת"כ ג"כ מתפרש בענין זה ות"ק ויוחנן בן דהבאי ל"פ אלא דת"ק דרים דאי משני לחוד הוה אמינא אפי' חוט השני שנצבע בדבר אחר ואי מתולעת הו"א דלאו דוקא כ"ש לאחד מן הצבעים והוא אדום כתולעת אלא משום דדרך לצבעו בתולעת נקט והולעת ת"ל שני התולעת כלומר דלהכי כתב בקרא דבתריה התולעת דוקא מהשני שהתולעת צבעו וזהו תכלית האודם וזו היא זהורית טובה ויוחנן בן דהבאי קאמר דל"צ אלא ממשמעות שני תולעת ילפינן שני שבתולעת כלומר שהתולעת היא שבינתו ולא דבר אחר וכדרשת הספרי ודברי הרמב"ם ז"ל בענין זה כן הם שאצל בגדי כהונה כתב בפ"ח דהלכות כלי המקדש בהלכה י"ג ותכלת האמורה בכל מקום הוא הצמר הצבוע כעצם השמים שהוא פתוך מן הכוחל שהארגמן הוא הצמר שצבוע אדום ותולעת השני הוא הצמר הצבוע בתולעת. וא"כ התולעת לאו היינו תלזון המוזכר בפ' שהתכלת שצבעו דומה לרקיע וזהו מראה התכלת אלא תולעת אחרת וכמבואר בדבריו בפ"ג מהל' פרה אדומה בהלכה ב' שכתב וא"כ נוטל עץ ארז וכו' וצמר צבוע בתולעת וכו' ואומר לעומדים שם עץ ארז זה וכו' שני תולעת זה וכו' ג' פעמים על כל דבר וכל כך למה לפי שמיני ארזים שבעה הן וכו' והצבוע אדום יש שצובעין אותו בפואה ויש שצובעין אותו בלכא ויש שצובעין אותו בתולעת והתולעת היא הגרגרים האדומים ביותר הדומים לגרעיני החרובים והן כמו האוג והולעת כמו יתוש יש בכל גרגיר מהן לפיכך מודיע לכל ומגלה להן שאילו הן המינים האמורים בתורה וא"כ התולעת הוא הנמצא באותן גרגרים האדומים ביותר והוא צבע הכרמ"ז שכתב כאן בפי' המשנה ומבואר מכל מה שאמרנו דלא סמיך אהא דהכא בפי' שני תולעת אלא אברייתא דת"כ ודספרי דדוקא שבינתו התולעת ולא דבר אחר:

**כיצד** הוא עושה מביא ליטרא ועוד צמר גמלים ומבטלן. הרא"ש ז"ל מביא לזה בהל' כלאי בגדים שם וכן הטור בסי' רצ"ט פלפלו האחרונים בענין ביטול איסור לכתחילה עיין עליהם אבל כלל הדברים כך הם דכל זמן שלא נאסר מחמת הכלאים כגון הכא שטרפן להצמר ופשתן ועדיין לא עשה כלום ואין כאן איסור כלאים לכ"ע דאף לדעת הרמב"ם עד שטע אותן מיהת בעינן והלכך לא שייך כאן ביטול איסור לכתחילה ובודאי אם כבר עשה בהן איזה צד איסור כגון שטע אותן לו כיוצא בזה הרי הוא בכלל שאמרו אין מבטלין איסור לכתחילה ולכל חד וחד לפי שיטתו להרמב"ם אף אם שען בלבד דאסורין מן התורה ואין מבטלין איסור דאורייתא לכתחילה ולבתרי הפוסקים לאחר שיעשה מהן חוטין דאז אף בדיעבד לא מהני ביטול ברוב בהאיסור כלאים כדכתב שם הרא"ש דלא שייך ביטול ברוב אלא בהאיסור שנתערב בהיתר אבל בהיתר שנתערב בהיתר וע"י תערובות זה נאסר לא שייך ביטול ברוב דהכל נעשה כגוף אחד של איסור ולא דמיא לבשר בחלב דבנתינת טעם תליא מילתא דדרך ביטול אסרה תורה ולפיכך מהני ביה ביטול ברוב ודין דהכא ג"כ הוא לדעת הרמב"ם ואם שלא ביארו בפירוש נכלל בדבריו הוא

**שנויי נוסחאות** (סוכ"ג) בשערי הפנימית במקרא „בשערי החצר הפנימית". (סוכ"ד) תכלת במקרא „ותכלת". (סוכ".) ולא במקרא לא. (סוכ"ט) הונא נד"ו חונא. (סוכ"ג) ויהביה לרבי בכי"ר ליתא.

## פירוש מהרא"פ

נסר ב"ש אומרים מטמאים מתוכן ככלי הרס ומאחורן ככלי שטף ש"מ דמספקא להו: חולדת הכלאים מפנתיו: (ע"כ לדף לט): פול המצרי בזרעים זרעו לזרע מתעבר נעבר לירק מתעשר להכא בפ' ב' דשביעית ש"מ יש בו דרכים שונים פעמים דומה לזרע ופעמים לירק הר"ש ז"ל: ד ה אהני תלתא קאי: ואמה טרקסין נמי ספק אי כלחוץ אי כלפנים לבית קדשי הקדשים: מהו אמה טרקסין למה נקרא כן: טריכסון שנור בו הלוות שניתנו נסימי: וארבעים באמה מדלא חשיב בהיכל אלא מ' אמות ש"מ שאחר כלפנים ואמה טרקסין היא אמה א' בין היכל לקדשי הקדשים בהפרוכת היה שם באותו אמה והפרוכת אמה רוחב: ועשרה רוחב ש"מ כלמון דאל"כ היה לו לחשוב י"א אמות לבית ק"ק אלא ספיקא היא: מיבא כוה מן הישוב היה וב"ת למדבר: ה"ג תנא שור עם שור הבר אינן כלאים: ואילין דמתרגמין ודיבון ותאו וזמר תור בר ואמכין ובחיות מיירי קרא ומשיב שור בר ש"מ מין חיה היא וכל"י: אווז עם אווז הים הכי איתא בסוף שור שנגח: תני ר"י בן פזי בדליא ולא ידעין מהי תני אם לאיסור' אם להיתרא: בשעה כו' באווז הים אינה היה ביבשה וקאמר הש"ם פשיטא דלאיסורא קתני בהדי שפניסם ביבשה את אמר אסור וכדשמואל אחד בים ואחד ביבשה לא כ"ש: סליק פרק שמיני

**אין** אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים דכתיב לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו בשעטנז כלל צמר ופשתים פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט צמר ופשתים אין בידי אחריכא לא וצמר הוא צמר רחלים ואילים בלבד כמפורש בגמרא: ואינו מטמא בנגעים אלא צמר ופשתים דכתיב והבגד כי יהיה בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים: אין הכהנים לובשים לשמש בבית המקדש אלא צמר ופשתים דכתיב שש ובד ובד היינו פשתים שעולה בד בד כלומר קנה יחידי מכל גרעין ואין בני קנים עולין מגרעי' אחד ובאבנט כתיב תכלת וארגמן ותולעת שני ותכלת צמר צביע בדם חלזון וארגמן צמר צבוע בצבע אדום שכמו ארגמן ותולעת שני צמר צבוע בצבע אדום שכמו כרמזי"א מכאן ג"כ ארגמן שהוא לאב"א בלע"ז: שטרפו

## עמודי ירושלים

תמן את אמר בין צבועין בין לבנים והכא את אמר ובלבד לבנים א"ל שניא היא ששנה עליו הכתוב צמר צמר שני פעמים. בספר חידושי הש"ס להג' ר' ישעי' ברלין (די"ז ע"א) הניח בתימה על מה דאמרינן דנלמד מותר בכלאים ומשמע דלבגדי כהונה ג"כ מותר כיון דאינו מבואר בו שיהי' צריך צמר ופשתים וא"כ מנ"ל דבגדי כהונה הי' של כלאים דלמא הי' של נדמה גם כיון דצבועים מותר בנגעים דאינו מטמא כמבואר פמ"ו מנגעים מצמר ופשתים א"כ בכלאים ג"כ הדין כן וא"כ תכלת ואבנט אין בו כלאים עכ"ד ולק"מ דלקושיא הא' י"ל דילפינן בגדי כהונה מתכלת דציצית וכן כתב בנחל איתן בפ"ב מהלכות ציצית ולקושיא הב' דצבוע אינו מטמא בכלאים וא"כ מדוע תכלת ואבנט הי' כלאים. במח"כ אשתמיט מיני' דברי הירושלמי הללו שמבואר דבכלאים גם צבוע אסור. והירושלמי בעצמו מקשה זה דמ"ש מבגדי כהונה ומתרץ זה. ומהתימה מהגאון הרי"ב שנעלם ממנו זה. ועתשב"ץ (ח"ב סי' ד') מ"ש בזה:



בטרני

עין משפט נר מצוה

ומלא בו כלאים. דבר מועט ושרפו: א"ל זבנית למיתב. וכי לקחת בגד היקר כל כך ליתן לאחרים וכלומר שלא רצה לקבל ממנו בגד חשוב כזה: והוה עלוי עד דמברך. ואעפ"כ הטריחו ר' מנא לקבל והיה מפליג בו עד שקיבל ובירך עליו כמו ששנינו בפרק הרואה קנה כלים חדשים אומר שהחיינו ניתן לו אומר ברוך הטוב והמטיב א"כ עד דהוא מברך שהיה חביב עליו הבגד ונתנו תמיד עליו עד שנתיישן ונעשה רך ומבורך: א"ר חגיי. כך היה נוהג ר' שמואל בר יצחק כשהביא לו הבגד מבית הכותים ורצה שהושיב עליו עשרה חוטין ממין אחר וכהאי דתנינן לקמן בפרקין אותות הגרדין ואותות הכובסין אסורות משום כלאים וכשרצה שיש שם איזה חוטין ועשרה לאו דוקא וזה צריך להסירם ור' שמואל החמי' עוד ולוה שיפשפשו לו אם ימצאו איזה דבר ואף שלא היו נראין כ"א אותן החוטין שעשה הכותים לאות א"נ חוטין מל' תופרין כמו חייטין שהשיב כמה חייטין ע"ז הבגד שיפשפשו לו אם ימצאו איזה אותות שעשה הכותים והן כלאים ומפני שהן בקיאים לכך הושיב אותם כדי להפש אחר זה: א"ר חגיי. ועוד היה נוהג ר' שמואל שהיה מלוה בביתו שלא יקימו הנבל דעמרא מיקמי נבל דכיתנא נבל כמו נול מלשון מטוה הוא ולשון גמרא הוא אשכחה דיתבה וגולה כלומר שלא יקימו מטוה של צמר אצל מטוה של פשתן: בגין פיפה. כמו לפיפה מל' חיבור ויחבר תרגומו וילפף שהיה חושש פן יתחברו זה לזה איזה חוטין מן המטוה ויבאו לידי כלאים. וכל כך היה מחמיר כדי שלא יזלזלו בכלאים:

## הלכה ב מתני' השיריים והכלך.

מיני משי הן וכדמפרש בגמרא: מפני מראית העין. שיש בהן שדומה לצמר ויש שדומה לפשתן: ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהן. ודוקא אם הן קשים אבל אם הן רכים אע"פ שמן התורה אינו אסור אלא העלאה ושהיא דרך לבישה וכן מותר מן התורה ליסב על מצעות של כלאים דכתיב לא יעלה עליך אבל אתה מציעו תחתיך אבל מדברי סופרים החמירו ואמרו אפי' עשר מצעות זו על גבי זו והתחתון שבהן כלאים אסור ליסב על העליון שמא תכרך נימא על בשרו: אין ערדי לכלאים. דלבישת ערדי לבישה היא: אפילו על גבי עשרה. ואף על פי שאינו נהנה מן הכלאים: אפילו לגנוב את המכס. שלא יכירו בו שהוא יהודי או במקום שפורעין המכס מבגדים וכשהוא לובשו אינו נותן מכס: גמ' השיריין מטכסא. מין משי: אגבין קיסריי. אגבין שמו הבא מקסרי ואמר

ומצא בו כלאים ושרפו. רבי מנא היה לו בגד בשלשים ריבוא דינר ויהביה לרבי חייא בר אדא אמר ליה [א] זבנית למית והוה עלוי עד דהוא מברך. אמר רבי חגיי רבי שמואל בר יצחק מייתי מאנא מבי קצרא ומייתב עלוי עשרה חוטין מפשפשין ליה. אמר רבי חגיי רבי שמואל בר רב יצחק הוה מפקד גו בייתיה דלא מוקמה נבל דעמר מיקמי נבל דכיתן בגין פיפה: השיריין והכלך כו'. השיריין מטכסה והכלך אגבין קיסריי. אמר רבן שמעון בן גמליאל *חזרתי על כל מפרשי הים ואמרו כלכה שמו: אבל אסורין מפני מראית העין: רב *אמר [ג] כל שהוא אסור מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור. מתניתה פליגא על רב *פשתן שצבעה (בחרם) [בחרת] לא יעשה ממנה אימרה מפורסמה. בכרים ובכסתות מותר. מתניתא פליגא על רב *נתפזרו מעותיו לפני עבודה זרה [ג] לא יהא שוחח ומלקטן שלא יהא כמשתחוה לעבודה זרה ואם היה מקום צנוע מותר. מתניתא פליגא על רב [ד] פרצופות שהן מטילין מים בכרכים לא יתן פיו על פיו שלא יהא כמנשק לע"ז ואם היה מקום צנוע מותר. מתניתא פליגא על רב [ה] *אין שוחטין בגומא אבל עושה הוא גומא בתוך ביתו בשביל שיכנס הדם בתוכו ובשוק לא יעשה כן שלא יחקה את המינין. מתניתא פליגא על רב הגיע לחצר החיצונה שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם. *מתניתא פליגא על רב [ו] *ביב שהוא קמור ארבע אמות ברשות הרבים אין שופכין לתוכו מים בשבת. ותני עלה אם היה מזחילה מותר. עונת גשמים מותר. צינורות מקלחין אסורין. תני בר קפרא אם היה מקום צנוע מותר. אילין פליגין על רב. [ז] ולית להון קיום: בכרים וכסתות מותר. [ח] הדא דתימר בריקן אבל במלא אסור. בנתון על גבי מסטווה אבל בנתון על גבי המיטה אפילו ריקן אסור. *הרי שהיה מהלך בשוק ונמצא לבוש כלאים. תרין אמוראין [ט] חד אמר אסור. וחרנה אמר מותר. מאן דאמר אסור דבר תורה. מאן דאמר מותר כההיא דאמר רבי זעירא גדול כבוד הרבים שהוא דוחה את המצוה בלא תעשה שעה אחת. תני אין מדקדקין במת ולא בכלאים [י] בבית המדרש. רבי יוסי הוה יתיב מתני והוה תמן מיתא. מן דנפק ליה לא אמר כלום. מן דיתיב ליה לא אמר

רשב"ג חזרתי על כל מפרשי הים לומר לי מה הוא ואיך הוא נקרא ואמרו כלכה שמו ואין לו שם אחר: אפי' בחדרי חדרים אסור. דלא חלקו חכמים וקאמר הש"ס דכל הני ברייתות פליגי על רב כדמייתי ואזיל: מתניתא פליגא על רב. בתוספתא שלהי מכילתין וגרים התם פשתן שצבעו בחרת מין צבע הוא שצובעין בו הצמר ואם צבעו בו הפשתן לא יעשה ממנה אימרא לבגד צמר כשהיא מפורסמת ונראית ואף ע"פ שהאימרא אינה מחוברת להבגד דרך חיבור שאסור בכלאים אעפ"כ מפני מראית העין אסור ואם בכרים וכסתות שאינה נראית מותר וקשיא לרב: נתפזרו מעותיו לפני ע"ז: תוספתא בפ"ו דע"ז וכן להא דלקמן פרצופות שהן מטילין מים שעושין כמין פרצופות על המעין ועולין המים למעלה ויורדין ומקלחין דרך פי הפרצופות וקתני ואם היה מקום צנוע מותר: מתני'. דפ"ב דחולין ג"כ פליגא על רב: אין שוחטין בגומא. מפני שהוא חק המינין אבל עושה וכו' וקתני בשוק לא יעשה וכו' אבל בביתו הוא מותר: הגיע לחצר החיצונה. מתני' בפ' כ"ב דשבת מי שנשרו כליו בדרך במים מהלך בהן ואינו חושש הגיע לחצר החיצונה וכו': ביב שהוא קמור. מתני' בפ"ח דעירובין וקתני שם לחכמים לא ישפוך ע"פ הביב וכו' ותני עלה בתוספתא דעירובין פ"ו אין עושין לה נצור אבל עושין לה מזחילה שלא יאמרו נצורו של פלוני מקלח מים בשבת ובמזחילה מותר מפני שהיא על כל פני הכותל ואינה מקלחת לר"ה כ"א לחצר וכן אם עונת גשמים היא מותר: צנורות מקלחין. מים לר"ה אסורין ותני בר קפרא אם היה מקום צנוע מותר: אלין. כל המשניות וברייתות אלו פליגי על רב ולית להון קיום לדברי רב: בכרים ובכסתות מותר. אתוספתא דלעיל הוא מהדר: הדא דתימר בריקן. אם הם ריקנים אבל אם הם מלאים במוכין אסור ובנתון ע"ג מסטווה על האיצטבא אבל על המטה אפי' הם ריקנים אסור: חד אמר אסור. וצריך לפושטו בשוק ואידך אמר מותר הואיל ובשוק היא: מ"ד אסור דבר תורה. כלומר דהאי מ"ד אסור מיירי בכלאים שהן ד"ת ומ"ד מותר מיירי בכלאים שהן מד"ס וכדר"ז דאמר גדול כבוד הבריות שדוחה את הל"ת דלא תסור ולא פליגי: אין מדקדקין וכו'. משום ביטול תורה וכהאי דר' יוסי שהיה יושב ושונה והיה שם טומאת מת מי שהיה יוצא לא אמר ליה מידי וכן מי שהיה יושב ולא יצא שלא לבטל ת"ת נמי לא א"ל ולא מידי ומייתי לה לעיל בפ"ג דברכות ובפ"ז דנזיר: שלא

מסורת הש"ס

גליון הש"ס וציון ירושלים

## מראה הפנים

הוא במ"ם בפ"י בהל"ו והל"ז שכל זמן שלא נעשה איזה צד איסור בהן מותר לערב לכתחלה כדי שיתבטל המיעוט ברוב. ועיין לקמן בהל"ז מה שיתבאר שם בס"ד:

רב אמר כל שהוא אסור מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור. מילתיה דרב איתמר בבבלי פ' במה אשה (דף סד) ובכמה מקומות בש"ס והכא איפרך מילתיה ואמרו לית ליה קיום אבל התם כל מקום דפריך עליה ממתני' לו מברייתא קאמר תנאי היא דתניא שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם ור"א ור"ש אוסרין והסכימו הפוסקים להלכה כרב דהא ... ביטתיה כרבים והאי מתניתין דחולין תירצו התוס' שם דהתיא ככ"ע דטעמא דהתם מותר ... לומר ... הוא צריך וכן הרמב"ם ז"ל פסק בפ' י"ט מהל' שבת כרב ופסק ג"כ כהאי מתני' דחולין והני תוספתות דע"ז מפני לה. התם (דף יב) ... מפני שהוא נראה כמשתחוה לע"ז וכו' ולכל הני שאר תוספתות דמייתי הכא נ"ל דת"ה היא כדמשני בשבת וס"ל כת"ק דהתם:

הדא דתימר בריקן וכו'. הא דמחלק בין נתון ע"ג המסטווה ובין נתון ע"ג מיטה ע"כ נ"ל דהטעם מפני שבנתון ע"ג המיטה לעולם ... הן ואפי' הן ריקנים דמה...

## הפנים

שמונת ע"ג המטה שהיא רכה בלבדים שיש בה אף הן נתשבו רכין והלכך אפי' ריקנין אסור שמא תכרך נימא על בשרו והרמב"ם ז"ל כתב בדין כרים וכסתות בפ"י בהל"ג שהם דכשהן קשין מותר ליסב ולהסב עליהן והשיג עליו הראב"ד ז"ל דהא בירושלמי אמרו הא דתימר בקשים וכו' וכתב הכ"מ דרבינו השמיטו מפני שמאחר שכתב דלא שרי אלא בקשים דוקא ממילא משמע שלא התירו אלא בקשים דאילו מלאים הו"ל רכים ובעיקר קושית הראב"ד לא תירץ כלום דמפני מה לא ביאר החילוק אף גבי קשים דכשהן נתונים ע"ג המטה שאסור כדקאמר הכא בהדיא ולפי מה שאמרנו ניחא דזהו נכלל בכוונת דברי הרמב"ם שכתב אבל בקשים שאינן נכרכין כגון כריסים וכסתות מותר וכלומר אם הם בענין שאינן נכרכין כגון שאינן נתונין ע"ג המטה דאלו נתונים ע"ג המטה לעולם נכרכין הן ואפי' ריקנין כדמוכח מדמחלק בין נתון ע"ג האיסטווה וגו' והלכך לא היה צריך הרמב"ם להאריך בזה:

הרי שהיה מהלך בשוק ונמצא לבוש כלאים וכו'. למאי דפרישית בפנים הוה אתי שפיר כמסקנת הבבלי בפ"ג דברכות דאין כבוד הבריות דוחה ל"ת שבתורה כ"א לדבר שהיא

שנויי נוסחאות (סו"ב) דינר ויהביה בכי"ר דינר ומצא בו כלאים ויהביה. (סו"ג) והוה עלוי עד דהוא מברך בד"ו מכרך. ובכי"ר וקיים עלוי עד קרחייא. (סו"ד) ומייתב עלוי עשרה חוטין בכי"ר מיתי עליה עשרה חייטין. (סו"ט) אגבין בכי"ר אכבין. (סו"ד) בחרם בכי"ר בחורת. (סו"כ) מטילין בכי"ר מקלחין. לא יתן בד"ו לא יהא נותן. (סו"ח) היה בד"ו היתה.

### פירוש מהרא"פ

שמרכן: מותר לערב כמהן פשתן לפי שצמר רחלים נתבטל ברוב גמלים וכן פשתן וקנבוס שנתערבו והרוב קנבוס מותר לבגד צמר ולערב עמהן: השיריים והכלך מינים של משי הן והכלך גדל בכרכי הים ותבניתו כתבנית הזהב והוא רך ביותר ודומה לצמר: אבל אסורים דאתי לא חלופי בצמר ופשתן ומפני שאין מצויין בינינו אתי לאחלופי שהלכך אסור משום מ"ע ובזמן הזה שמתבי מלוי בינינו וכולם יודעים ומכירים בו אין איסור בום מין מהן בצמר או בפשתן וכן הקנבוס הרי בצמר ובפשתן בשלא מכירים בו: וכן הכרי' והכסתות אין בהן משום כלאים לפי שהן שווין לבישה וכתיב לא יעלה עליך אבל אתה מציע תחתיך וס"מ בשהם קשים וקניס ונתונים על גבי אצטבא אז הן מותרים כשאין בשרו נוגע בהן אבל אם הם רכים או מלאים או אפי' רקים ומונחים על גבי המטה אפי' עשר מצעות ע"ג זו וכלאים תחתיהן אסור לישן עליהן לפי שנכפפים ונכרכים ע"ג בשרו: אין ערדי לכלאים דלבישת ערדי לבישה היא: אפילו ע"ג עשרה ואע"פ שאינו נהנה מן הכלאים: ואפי' לגנוב בהם המכס בלובש כלאים כדי שלא יכירו שהוא יהודי ויפטר מן המכס ל"א לפי שאין אדם נותן מכס מן הבגד שהוא לבוש בו: גמ': כתיב לא תלבש וגו' כלומר אלו לא כתיב אלא לא ילבש הייתי אומר כו': שאם היה בגד גדול קלתו יש בו כלאים ולגותו קלת מונח בארץ אפ"ה לא יכסה מלד השני לבכי אתי לא יעלה עליך: ה"נ אי פשתן ה"א אפי' פשתן גלס ופשתן קנבוס ומיני פשתן הם בנקראים פשתן גלס ופשתן קנבוס אבל לא פשתן סתמא: (עד כאן שייך לדף ל"ט ע"ב): שם נויי באינו נקרא פשתן לתודא אלא בנתחבר לו ג"כ שם אחר והיינו פשתן גלס פשתן קנבוס: מה פשתן כברייתו באין דרך לגבוע פשתן: הצבוע בידי שמים והיינו כגון צמר בחור: מה פשתן לבנה אין לך פשתן כברייתו אלא לבן אף כו': תנינן תרין כללין כו' שניהו תרי כללין לענין צמר ופשתן ואינן דומין זה לזה חדא לענין טומאה והדא לענין כלאים ובומסיק דמכוויהו לא נסיבי אלא בצמר ופשתן ואינן דומים בכלאים אפילו לבנים ולענין טומאה דוקא לבנים ולא צבועים: תמן את אמר כו' בהל למה בלמת אינן דומים קה להו חכמים שחלקו ביניהם: ששינה כליו הכתוב בסוף הפרשה כתיב זאת תורת כלרעת בגד למר או הפשתן וס"ע למכתב והבגד כמו בכתוב בפרשת מלורע זאת תורת וגו' והבגד לכך בינה כליו לומר דוקא דומיא דפשתן אבל בכלאים לא כתיב אלא פעם א': עולה יחידי כל נימא ונימא לבדה ואימא נהי קאמר: בשערי בפנימים היינו לפני ולפנים בי"ה והקרא דבד נמי בי"ה מיירי ב"מ דפשתן קאמר: הא מכחון סיינו בהיכל מותר לגמע בצמר: שש מבס בש דהכא מבש דמגבעות ובש דמגבעות מפאר בשמו ופארי דמגבעות

### חדושי רד"א

אין מדקדקים במת ולא בכלאים בבית הכנסת כו'. וכתב המפרש [מהר"א מפולדא] וזה לשונו אם אירע מת בבית הכנסת אין מדקדקים להודיע לכהנים שיפסיקו מללמוד בשביל הכת ויצאו עכ"ל, נכתב בצידו מיטעי קטעי דוהו נגד הדין, דודאי צריכין להודיע לכהנים בטומאת אהל כה"ג דהוא דאורייתא. רק הפי' הוא כמו דא תא להדיא בס' אלקושי כת"י על קלף בחלק שו"ת שלו סי' ק"נ וז"ל. אין מדקדקין במת ולא בכלאים בבית המדרש פי' אם מת בביהמ"ד אין מונעין בו מלדבר דברי תורה עכ"ל. אבל שלא להודיע לכהן אם מת בביהמ"ד חלילה נשתקע הדבר ולא נאמר. ולאחר הכתיבה מצאתי סיוע לדברי המחבר בס' תורת האדם להרמב"ן ד' ל"ד ע"א וב' דקאי על אהל המת ע"ש:

מסורת הש"ס

תוספתא יומא פ"א. זבחים כב:

כלאים יד: ופ"ג

כלים פרק כד מ"ד.

בתוספתא פ"ה.

עין משפט נר מצוה

כד א מיי' פ"י מהלכות מקדש ה"ט

כה ב מיי' פ"ח מהלכות כלי המקדש

כו ג מיי' שם

כז ד טוש"ע שם

כח ה מיי' פ"י מהלכות כלאים

כט ו מיי' פ"י מהל' כלאים

ל ז מיי' שם

לא ח מיי' שם

לב ט מיי' שם

שלא. הפשט בגדיך ותן לו שלא היה לך לומר לו כלום מכיון שהוא יושב ושונה אין לו להפסיק בשביל כך: אין עראי בכלאים בבית המקדש. כלומר שלא בשעת העבודה דלא הותר לו אלא בשעת עבודה ואח"כ אפי' במקדש אין עראי בכלאים שאפילו לבישת עראי אסור: והתני כהן שילא לדבר עם חבירו אם הפליגו. בדברים ששהה עמו צריך טבילה מפני היסח הדעת ואם לשעה מועטת טעון קידוש ידים ורגלים אלמא חוזר לעבודתו מיד וא"כ הוא לבוש בגדי כהונה והאיך יצא והאמרת אין עראי בכלאים שלא בשעת עבודה: כאן בבגדי זהב. של הכ"ג שיש בהן כלאים בחשן ואפוד לא יצא בהן אחר גמר עבודה והברייתא מיירי בבגדי לבן של כ"ג ואבנטו של כ"ג ביוה"כ של בוץ היה ולכ"ע לא היו בבגדי לבן שלו כלאים: לא יעלה עליך. כתיב אבל אתה מותר להציע תחתיך ולפיכך תנינן הכרים והכסתות אין בהן משום כלאים מן התורה אפילו ברכים אבל אמרו חכמים לא יעשה כן ברכים ובקשים מותר כדפרישית במתני': הלכה ג מתני' מטפחות הידים. שמנגבין בהם כשנוטלין את הידים: ומטפחות הספרים. שנותנין אותו ע"ג ספר תורה: ומטפחות הספג. שמנגבין בהם כל הגוף אחר המרחץ: ר' אלעזר אוסר. לפי שכל אלו שהידים נוגעות בהן והן נכרכין על היד תמיד ומתחממין והלכה כר"א: ומטפחות הספרים. המגיהין בכ"א ומשימין עליהן מטפחות שלא יתלכלכו בגדיהם: גמ' תמן תנינן. בפכ"ד דכלים: של ידים טמאה מדרס וכו'. כדמפרש טעמייהו: ושל תכריך נבלי בני לוי. שהיו בני לוי כורכין את כלי שיר שלהן במטפחות וגם דרך לעשות להן תיק של עור ואף הן טהורין מכלום: מפני שהוא נותנה. לפעמים על הכסת למטפחת הידים וישן לו עליה לפיכך טמאה מדרס: רב אמר. טעמא דמטפחות הספרים מפרש מפני שהוא נותנה תחת אלילי ידיו להתחמם בה והוי תשמישו של אדם לפיכך מטמאה טומאת מת: רב אמר אסור. אמתני' קאי והלכה כדברי האוסר באלו המטפחות: ולמה לא אמר. בהדיא הלכה כר"א וקאמר משום דאית תניי תני ומחליף דברי ר"א לדברי ת"ק: יהב מפה על מנוי. ולא היה מקפיד אם היה בה כלאים ופריך וכי אינו אסור משום כלאים בהעלאה: דלא ינבלון מנוי. כלומר שלא היה עושה זה אלא כדי שלא יתנבלו ויתלכלכו בגדיו ואין זו העלאה דרך לבישה כ"א לשמור את בגדיו: ביעתא במפה דאית בה כלאים. ובילה חמה היתה ולא רצה לקבל על שם האי דתנינן לקמן גבי מוכרי כסות שלא יתכוונו בחמה וכו' ולפיכך היה חושש שלא יהנה בכלאים מפני החמימות של הבילה: מפני שהוא עושה אותה כמין תיק. ליתן הס"ת עליה ואיכא חששא שמחמם בה את ידיו: ר' בא ר' חייה בר יוסף בשם רב. לפרש טעמא דמטפחות הספג קאי וקאמר מפני שהוא מחמם בה את ידיו והקשה ר' בון בר חייה לר' בא וכי בלא כך אינו אסור משום כלאים שמנגב בהן כל גופו ואמאי תלי לטעמא מפני חימום הידים: א"ל. ר' בא לא רב הוא דאמר כך ורב לטעמיה דאמר אסור והלכה כדברי האוסר בכל אלו השלש מטפחות אלמא חד טעמא הוא לכולהו כמו דמטפחות הידים מפני חימום ידים נגעו בה הלכך קאמר נמי האי טעמא במטפחות הספג:

אמר ליה כלום. רבי אימי הוה יתיב מתני אמר חד לחבריה את לבוש כלאים. אמר ליה רבי אימי שלח מאנך ויהב ליה. תני אין עראי בכלאים בבית המקדש. והא תני א *כהן שיצא לדבר עם חבירו אם הפליגו טעון טבילה אם לשעה טעון קדוש ידים ורגלים. כאן בבגדי זהב כאן בבגדי לבן. *לא יעלה עליך מותר להציעו תחתיך. ב אבל אמרו חכמים לא יעשה כן שלא תהא נימא אחת עולה על בשרו:

הלכה ב מתני' מטפחות הידים מטפחות הספרים ומטפחות הספג אין בהן משום כלאים. רבי לעזר ג אוסר. ומטפחות ד הספרים אסורות משום כלאים: גמ' תמן תנינן ה *שלש מטפחות הן. של ידים טמאה מדרס ושל ספרים טמאה טמא מת. של תכריך נבלי בני לוי טהורה מכלום. רבי לא בשם רבי יוחנן מפני שהוא נותנה על הכסת וישן עליה. רב אמר מפני שהוא נותנה תחת אצילי ידיו. רב אמר אסור ו והלכה כדברי האוסר. ולמה לא אמר כרבי (אליעזר) [לעזר]. *אית תניי תני מחלף. רבי יוחנן יהב מפה על מנוי. ואינו אסור משום כלאים. דלא ינבלון מנוי. א"ר זריקן יהיבו לר' אבונא ביעתא במפה דאית ביה כלאים ז והוא לא מקבל עד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. מטפחות ספרים. רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן מפני שהוא עושה אותה כמין תיק ונותן ספר תורתו עליה. רבי בא רבי חייא בר יוסף בשם רב ח מפני שהוא מחמם בה ידיו. אמר רבי בון בר חייא לרבי בא בלא כך אינו אסור משום כלאים. אמר ליה לא רב הוא ורב אמר אסור ט והלכה כדברי האוסר.

אמר

רב אמר אסור והלכה כדברי האוסר. ופריך הגמ' ולמה לא אמר כר"א ומשני משום אית תניא תנא ומחליף:

מטפחות ספרים רשב"נ בשם ר' יונתן מפני שהוא עושה אותה כמין תיק ונותן ס"ת עלי' ומניחה בחיקו. וכ"כ הרע"ב ז"ל וכן גרס הר"ש ז"ל וכן גי' המהרא"פ ז"ל. ר' בא ר' חייה בר יוסף בשם רב מפני שהוא מחמם בה ידיו אמר רבב"ח לר' בא בלא כך אינו אסור משום כלאים. הסוגיא הזאת חמורה ובס' מלאכת שלמה ז"ל כתב בשם הרב ר' יוסף ז"ל דהגירסא משובשת כאן ונראה לפענ"ד דשפיר נכון ומדויק כל הסוגיא בע"ה ואך תיבה אחת מלא מסלקתה תיבת מלא נדפס בטעות מלא בחל"ף אלא צ"ל בה"א וה"ג מלה מסלקתה ותיבת מלה דמשמעו מילתא אותיבה מלוי בירושלמי לאין מספר ותיבת מסלקתה איתא ג"כ בירושלמי למשמעות תשובה ועיי' במס' תרומות פ"ה ה"ד ובמס' סוכה בפ"ב ה"ח ומלוי כמה פעמים מסלקין לי' הוא משמעות תשובה גמורה דמשיב לו תשובה גמורה ומסלק לי' מן הקושיא שלו זה איתא בירושלמי כמה פעמים ומעתה מובן כל הסוגיא וכד נדייק בסוגיא הזאת מבואר היטב דיש לדקדק למה בלא כך אינו אסור משום כלאים בפעם הראשון גרסינן בלשון זכר אינו אסור ובלא כך השני דבלא כך אינה אסורה בהנאה גרסינן בלשון נקבה אינה אסורה בהנאה. אך מובן מאד דהנה הר"ש ז"ל והרע"ב ז"ל מפרשין בהני ג' מטפחות ג' טעמים במטפחות הידים לפי שפעמים מחמם בה ידיו מטפחות ספרים פעמים שמשימה בחיקו ומתחמם ומטפחת הספג פעמים שרואה את רבו ומתעטף בה אבל הרמב"ם ז"ל בפ"י מהלכות כלאים הכ"ב כתב על כל הג' מטפחות טעם אחד מפני שהידים נוגעות בהם ונכרכין על היד תמיד ומתחממין וכתב בתוס' אנשי שם ז"ל דהרמב"ם ז"ל מפרש דהא דא"ר בא מפני שמחמם בה את ידיו אכולהו מטפחות קאי והרמב"ם ז"ל מפרש דלא כהרע"ב ז"ל שלפעמים מתחמם י"א אלא שתמיד מתחמם הואיל והידים נוגעות בהן והן נכרכין על היד תמיד ואע"ג שאינו מתכוין לחימום אבל הוי פסיק רישיה עיי"ש בתוס' אנשי שם ז"ל. והנה הא דפסק רב כר"א דאסור לנגד החכמים משום דרב לטעמיה דס"ל דכולהו הידים מתחממין תמיד ולא כהנך אוקימתות משום דלפעמים מניח בחיקו הס"ת



## מראה הפנים

שהיא מדבריהם ול"ת דקאמר לאו דלא רסור הוא חוץ מאבידה דפעמים שהוא בהעלמה וכן בטומאת מת מצוה דגלי בהו קרא ולא ילפינן מינייהו כדקאמר התם דאיסוכא ממונא לא ילפינן ולהמסקנא דמשני גבי מת מצוה שב ואל תעשה שאני ועיין פירש"י שם והתוס' העלו דמלאו דנזיר וכן מכהן לא ילפינן דנזיר ישנו בשאלה וכהן לאו שאינו שוה בכל הוא ולפ"ז היכא למימר דלף על גב דאמרי' הכא לעיל בפ"ג דברכות בהל"א דההיא דר"ז מיתוקמא אפי' בטומאה שהיא מד"ת מותר הכהן להטמא מפני כבוד הרבים וכתבתי שם דמסקנת הבבלי לאו הכי היא וזהו לפי פי' רש"י שם דטומאת דלאו דטומאה לא נכתבה כלל על מת מצוה כשם שלא נכתבה על הקרובים וא"כ לא מצינו לפרש להא דהכא דלעיל בברכות בכעין זה דהא קאמר התם בהדיא שכבוד הרבים דוחה לטומאה שהיא מד"ת אבל לפי' התוס' דאיתא דודאי לאו דטומאה שתם ניתנה ומת מצוה דוחה אותה ולא גמרינן מינה כדקאמר טעמא דלאו שאינו שוה בכל הוא והזלא שיטתא דהכא בכלאים כמסקנא דהבבלי דהתם ונקטינן דמשום כבוד הבריות לא דחינן בעלמא אלא לאו דלא תסור:

כאן בבגדי זהב כאן בבגדי לבן. משמע מהכא בהדיא דלא הותרו בגדי כהונה שלא בשעת עבודה אלא דוקא בבגדי לבן של כה"ג ביוה"כ שלא היה בהן כלאים והיינו נמי דקאמר בבבלי פ"ז דיומא (דף סט) דבגדי כהונה ניתנו ליהנות בהן והיינו כעין בגדי לבן של כה"ג ביוה"כ אבל בשל כהן הדיוט לא ניתנו ליהנות אלא באלו שאינן כלאים אבל באבנט אסור בהעלאה ובלבישה מפני הכלאים שבאבנט וזהו דעת הרמב"ם ז"ל בסוף הל' כלאים וכן בפ"ח מהל' כלי המקדש בהלכה י"א וכדמוכח מהכא דבגדי זהב של כ"ג אסור וא"כ ה"ה באבנט של כהן הדיוט דמעט א' להן שיש בהן כלאים וכדקתני הכא בהדיא אין עראי לכלאים במקדש אלא דבהנאה תמתיכן הוא דהתירו מפני שבגדי כהונה קשין הן והנאה אינה אלא מדרבנן כדכתבו התוס' שם בשם רבינו תם וזה נמי מוכרח מדהכא דהא בגדי זהב נמי קשין הן ולא התירו בהעלאה לפי שהיא מד"ת וממילא אזדא לה ג"כ

הבנת הרא"ד בזה שהקשה ממאי דקמייתי לברייתא ביומא שם דבמקדש אפי' שלא בשעת עבודה מותר דהתם כעין בגדי לבן של כה"ג ביוה"כ מיירי כדאמרן וזה מוכרח גם מהתוספתא דס"ג להאי ברייתא בתוספתא דסוף מכילתין בגדי כהנים ובגדי כה"ג אין בהן משום כלאים בגדי כה"ג היוצא בהם למדינה חייב שבמקדש בין בשרת בין שלא בשרת פטור מפני שהן ראוין לעבודה וע"כ דריבא מיירי בבגדי זהב של כהן גדול דאית בהו כלאים בחושן ובאפוד ואין כהן משום כלאים בשעת עבודה קאמר כמו בבגדי כהונה של כהן הדיוט דאשתרי להו כלאים בשעת עבודה והשתא מדלא קתני בסיפא אלא בגדי כ"ג ולא קאמר שתם היוצא בהן וכו' ש"מ דס"ק ובבגדי כה"ג יש מהן שהיוצא בהן למדינה חייב והיינו בגדי זהב ובמקדש דקאמר י"ל דהיינו בגדי לבן של כה"ג ביה"כ דאותן נקראין שבמקדש וכמ"ד דמגניזין אותן במקדש ולא ישתמש בהן ביוה"כ אחר לעולם פטור הוא דהא אין בהם כלאים ומסיים מפני שהן ראוין לעבודה כלומר דאע"ג דאחר שישתמש בהן צריך לגונזן וכ"א הלובשם אותן חייב ואף דלית בהו כלאים קמ"ל דכשא ליכא חששא דהא מיהת ראוין לעבודה הן ופטור הוא ואע"ג דאית בהו נד איסור:

רב אמר אסור והלכה כדברי האוסר. וכ"פ הרמב"ם שם בפ"י בהלכ"ב וטעמא דכולא מתני' מפני שמחמם בה ידיו דאע"ג דקאמר לקמן גבי מטפחות הספג דאיכא נמי טעמא אחרינא פעמים שהוא רואה את רבו וכו' משמע דלא תפסו לעיקר להאי טעמא כדקאמר מה הוא ליה מימר וכו' ועוד דהא מסיק דדוקא במתכוין לשם מלבוש אבל כלאים אין חוששין וא"כ טעמא דמחמם בה את ידיו הוא העיקר דלעולם אסור הוא מהאי טעמא: יהיבו ליה לר' אבונא ביעתא במפה דאית ביה כלאים והוא לא מקבל וכו'. וכן כתב הרמב"ם שם בהל' י"ז ומה שהשיג הרא"ד בזה מהסיא דפשיטי וביזרני דסוף פ"ק דיו"ט דקאמר רב אשי אחד זה ואחד זה אין בהן משום כלאים לפי שאין דרך חימום בכך כדכתב הרמב"ם בזה שם בהלכה י"ט וסובר הרא"ד דמהאי דר' אבונא דהכא אין ראיה דשמא מחמיר על עצמו היה אבל דעת הרמב"ם הוא דמדינא הוא דאסור דנהי

דודאי

שינוי נוסחאות (שוס"ז) ר' לא בשם גכי"ר ר' לא ר' חייה בשם. (שוכ"ז) כמין תיק בכי"ר כמין בחיק.

## פירוש מהרא"פ

דמגבעות מפארי דפשתן יהיו על ראשם ש"מ דשש הוא פשתן וכתיב נמי בההיא דאבנט שכלת ותכלת עמרא הוא והיינו כלאים ש"מ דמותרים הם בכלאים: מה שני תולעת דבר שיש בו רוח חיים היינו צבע כדם תולעת אף תכלת היינו שיש בו ר"ח והוא חלזון ולא סמים אחרים: ומה נמר כו' היינו בקרא דקבלה דכתיב לא יעלה עליהם צמר בכנסם לפני ולפנים הא בחוץ מותר וכתיב נמי פשתן בהאי קרא בבגדי מה צמר ט' וכדאמרן לענין כלאים ועומאה ה"ה נמי לענין בגדי כהונה: ליטרא ועוד כיון דכתיב תצמר גמלים שקתם עירוב הוא בשוה ע"כ מביא כאן ליטרא ועוד ומבטל הצמר: מה נפקא מינה ... פליג כ' ירמיה אדרב בתמיה: בששאו בגד בפני עצמו מן אותו השירפה לאודא עשה ... ביניהם צמר גמלים הוא דאסור: דבעי מערבהה בכולה לערבן תו עם צמר האחרים של ... בשלשים ריבוא דיגר שהוא שזור נקי וזך לאחר שקיפלה היה כל שנגד לאגוז: (ע"כ לדף מ'): ... מית שהיה בו כלאים ואינו מותר אלא למת: והוה הבגד עליו עד שהוא מגרך הברכה בגון ... אצל וא"כ היה מפשיטה ואפשר שהיה כלאים דרבנן: מייתי מאנא מבי קנרא הביא בגד מבית ... תייבא על הבגד עברה הוטין של פשתן ומשפשף להן משום מ"ע ומבלקן: מפקד גו ביתי' ... בני ביתו שלא יעמידו כלי שיש בו לבונות של צמר לפני כלי שיש בו נעורת של פשתן מפני ... זה בזה ויעשה בהן עבותות ופיפה אסור מדרבנן שמא יתערבו גאריג: בחרת כמו חרתא ... : אימרא מפורסמת שאין דרך לצבוע פשתן והוע האימרא דרכו להיות עב וחזק ונראה לעין ... שהם אימרא מפורסמת יאמרו צמר הוא ועשאו בבגד פשתן ואיכא מ"ע ובכרים ובכסות שאין

שם משום כלאים לא גזרינן ומדנקט מפורסמת משמע שלא במפורסמת מותר והיינו דלא כרב הר"ש ז"ל: ואם היה מקיש לגוע שאין רגיש שכיחים שם מותר והיינו נמי דלא כרב: פרצופים ששם מטילין מים ע"י פיהם בהמשיכי מים מן המעיין או הנהר ומטילין דרך פיהם לשוק' לא יתן פיו על פי הפרצוף וישתה בלא יהא נראה כמנשק לע"ז אבל במקום לגוע מותר ודלא כרב: אין שוחטים בגומא שכן דרך המינים להתאסף הדם ולאכול עליו הרמב"ח ז"ל: אבל עושה גומא בתוך ביתו שלא יתלכלך הבית וישחוט חוץ לגומא והדם יזוב לגומא וכיון שהוא בבית במקום לגוע מותר ודלא כרב: שלא יחקם את המינים שנראה כמחזיק חוק המינים ואפי' בכה"ג שחוטם חוץ לגומא והדם זב לגומא אסור: הגיע לחצר החיצונה מי שנישנו בגדיו במים בשבת והגיע לחצר החיצונה שוטחן בחמה אבל כנגד העם אסור אפילו בביתו וכנגד העם אפילו בחמה אסור שלא יאמרו שכבסן בשבת אבל שלא כנגד העם מותר בחמה ודלא כרב: ביב שהוא קמור מתני' היא בפרק כילד מעתתפים ביב שהוא קמור ד"א ברה"ר הריך שהוא מכוסה במשך ד"א ברה"ר אין שופכים כו' אע"ג דמתני' תני שופכים מתני' ר"ב"י היא וחכמים פליגי עליו והש"ס נקט מילתיה אליביה דרבנן בקוצר כדי למיתני עלה מה שמנויים בתוספתא על דברי חכמים: ותני עלה אם היתה מזחילה מותר הכי תנינן בתוספתא דיומא שהיא מאה אמה לא ישפוך על פי הביב אבל שופך הוא לגג והן יורדים לביב אין עושים לה צינור אבל עושים לה מזחילה שלא יאמרו צינורו של פלוני מקלח מים בשבת ע"כ ומזחילה היינו צינור קטן באינה בולטת מן הגג ג"ט וי"מ שהמזחילה היא יורדת מן הגג בגובה לכותל עד הארץ אבל צינור בולט ג"ט ויותר לכך גזרו בצינור ולא

אמר רבי יונה לרבי בא ולמה לא אמר ליה מלא מסלקתה. אלו אמר ליה בלא כך אינה אסורה בהנייה. מה הוה ליה מימור ליה. מטפחות הספג. פעמים שהוא רואה את רבו ומתעטף בה. רבי אבהו בשם רבי יוחנן *בלנרי נשים אסורין משום כלאים. היא בלנרי נשים היא בלנרי אנשים. מהו בלנרי נשים רבנין דקיסרין אמרי [ה]אנטיטיה. מטפחות הספג. הדא דתימר במתכוין לשם מלבוש. אבל אם אינו מתכוין לשם מלבוש לא בדא:

## הלכה ג מתני' [א] תכריכי המת ומרדעת של חמור אין בהן משום כלאים,

לא יתן את המרדעת על כתיפו אפילו להוציא עליה את הזבל. [ב] *מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. והצנועין מפשילין לאחוריהן במקל. [ג] תופרי כסות תופרין כדרכן ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. והצנועין תופרין בארץ:

גמ' תכריכי המת כו'. *דכתיב °במתים חפשי. (תהלים פח) כיון שאדם מת נעשה חפשי מן המצות. *רבי ציוה שלשה דברים בשעת פטירתו מן העולם אל תזוז אלמנתי מביתי. ואל תספדוני בעיירות. ומי שניטפל בי בחיי יטפל בי במותי. אל תזוז אלמנתי מביתי. ולאו מתניתא היא אלמנה שאמרה אי איפשי לזוז מבית בעלי. אמר רבי דרוסא דלא יימרון לה ביתא דנשיותה הוא משועבד הוא לנישיותה. אמר רבי לעזר בר יוסה כהדא דתני [ד] *[ה]דרה בבתים כשם שהיתה דרה בהן ובעלה נתון במדינת הים. ומשתמשת בכלי כסף ובכלי זהב כשם שהיתה משתמשת ובעלה נתון במדינת הים. וניזונת כשם שהיתה ניזונת ובעלה נתון במדינת הים. ואל תספדוני בעיירות מפני המחלוקת. ומי שנטפל בי בחיי יטפל בי במותי. אמר רבי חנניה דציפורין כגון יוסי אפרתי ויוסף חפנים. רבי חזקיה מוסיף אל תרבו עלי תכריכין. ותהא ארוני נקובה בארץ

---

**פני משה**

א"ר יונה לר' בא ולמה לא אמרת ליה מי לא מסלקתא. היה לך לומר טעם נכון ודבר שלם. ולקמיה מפרש מה היה לו לומר: אילו אמר לי בלא כך אינה אסורה בהנאה. כלומר שר' בא השיב אילו הוה שאיל לי בל' הזה וכי בלא כך אינה אסורה בהנאה אם מנגב בה כל גופו והרי כל גופו נהנה הייתי אומר לו טעם אחר אבל עכשיו שאמר לי סתם משום כלאים אף אני השבתי לו דחימום ידים ג"כ איכא משום כלאים כדרכו: מה הו"ל מימר ליה. השתא מפרש הש"ס ומה היה לו לומר טעם אחר במטפחת הספג וקאמר דאיכא טעמא אחרינא שלפעמים הוא רואה את רבו ובוש לעמוד ערום לפניו ומתעטף בה והרי הוא מתעטף בכלאים: בלנרי נשים. מלשון בלן הוא וכדקאמר דלאו דוקא של נשים אלא ה"ה של אנשים ומהו בלנרי אנטיטיה כך שמן והן סדינין שמתכסין בהן בבית המרחץ אסורות משום כלאים ואע"ג דאינן דרך לבישה ממש מ"מ אסורין משום העלאה: מטפחות הספג. דאמרינן מפני שהוא מתעטף בה והדא דתימר במתכוין לשם מלבוש אבל בשאינו מתכוין לשם מלבוש לא בדא אמרו להאי חששא דדבר שאינו מתכוין הוא:

הלכה ד מתני' תכריכי המת. שהוא נקבר בהם אין בהן משום כלאים כדדרים בגמרא דכתיב במתים חפשי כיון שאדם מת נעשה חפשי מן המצות וכלומר שאין מוטל על החיים שינהגו בהם מצוה מהמצות: ומרדעת של חמור. ג"כ אין בה משום כלאים ומותר לישב עליה ובלבד שלא יהיה בשרו נוגע בה ודוקא שהכלאים ניכרים בה אבל בגד שאבד בו כלאים ואין מקומו ניכר אסור לעשות ממנו מרדעת לחמור דחיישינן שמא ישכח ויקח ממנו לעשות טלאי לבגד או שמא ימצא אותו אחר ויסירנו מעל המרדעת וילבשנו שהרי אין הכלאים ניכר בו: ולא יתן את המרדעת. זו שיש בה כלאים על כתיפו מפני שזה הוא העלאה ואסור מן התורה ואפי' דרך עראי להוציא עליה את הזבל אסור: מוכרי כסות מוכרין כדרכן. ולובשין בגד כלאים להראות להקונה מדת ארכו ורחבו או שנושאין אותו על כתפיהן להראות ובלבד שלא יתכוונו בחמה שיליל להם זה הבגד כלאים שעל כתפיהן מפני החמה ובגשמים להציל אותן מפני הגשמים: והצנועין. המחמירין על עצמן מפשילין את הכלאים לאחוריהן במקל שעל כתפיהן ואין הכלאים מונחים עליהן: תופרי כסות תופרין כדרכן. מניחין הכלאים על הברכים והשוקיים ותופרין ובלבד שלא יתכוונו להנאתן: גמ' כתיב במתים חפשי וכו'. סוגיא זו עד סוף הלכה כתובה היא בפי"ב דכתובות בהלכה ג': ולאו מתניתא היא. בתמיה ולמה הוצרך לצוות על זה דהא תנינן שם אלמנה שאמרה וכו' ומשני ר"א בר' יוסי כהדא דתני וכו' כלומר שאע"פ שאם אמרה אי אפשי לזוז מבית בעלי שומעין לה מ"מ אין מחייבין לתת לה דירת בית חשוב ולא להשתמש בכלים חשובים אלא כשם שאם היה בעלה במדינת הים ולא כשם שהוא עמה ולפיכך לא היה בית הנשיאות ראוי לה והוצרך לצוות עליה: מפני המחלוקת. שאם יספדוהו בעיירות יבואו רבים מהכפרים הסמוכים ולא תשא אותם הארץ ויבאו לידי מחלוקת: כגון יוסי אפרתי ויוסף חפני. שהיו משמשין אותו בחייו וכן במותו דקדים ערסייהו לערסיה כדקאמר בבבלי בפ' הנזכר: אל תרבו עלי תכריכין. שלא להרבות הרימה: נקובה בארץ

---

**קרבן העדה**

הס"ת לפעמים מתעטף כשרואה את רבו כדאיתא בירושלמי בלשון לפעמים דלפעמים הוא רואה את רבו. וע"כ מפני טעם זה דרק לפעמים מניח בחיקו ולפעמים מתעטף כשרואה את רבו ומתחמם רק לפעמים ע"כ מתירין חכמים אבל ר"א אוסר משום הלפעמים וא"כ היה צריך לפסוק כהת"ק אבל רב לטעמי' דפליג בכל הטעמים דג' מטפחות וס"ל דכולהו מחממין ידיו תמיד ע"כ פסק הלכה כר"א דהא באופן זה ע"כ דהלכה כר"א דאל"כ קשה לרב למה פסק כיחיד לנגד רבים ואי משום דבברייתא איפכא תניא קשיא שבקית מתניתין ועביד כברייתא וכן הקשה הכ"מ ז"ל בה"כ הכ"ב ואלא ע"כ דר"א ס"ל דטעמא משום חימום ידים תמיד כשמכרכן תמיד וע"כ פסק כיחיד לנגד רבים משום דמסתבר טעמי' כדאיתא במס' יבמות דף מ"ז כשמסתבר טעמא דיחיד יש לפסוק כיחיד לנגד רבים וע"כ רב מתניתין נמי איפכא תניא עיי' במסכת ב"ק דף ל"ו ע"ב. ועפ"ז מבואר הסוגיא היטב רשב"ג בשם ר"י מפני שהוא עושה אותה כמין תיק ונותנה בחיקו עם הס"ת והוי כמו דאיתא במס' יומא פרק בא לו דף ס"ה ע"ב וגולל ס"ת ומניחה בחיקו וזה לא הוי תמיד אלא לפעמים וע"ז אמר ר' בא ר"ה ב"י בשם רב מפני שהוא מחמם בה ידיו פי' דפליג על ההיא דמניחה בחיקו ומתחמם אלא שמחמם הידים וזה הוי תמיד כדכתב הרמב"ם ז"ל וכל המטפחות כן ככ"ל ע"ז הקשה רבב"ה לר' בא בלא כך אינו אסור משום כלאים ר"ל למה לך לחדש בהנך ג' מטפחות משום דהידים מתחממין בשעה שמכרכין על היד וע"כ הוא דבר דתמיד מחמם ולמה לך לזה בלא כך אינו אסור משום כלאים בתמי' דהא אפילו בלא האוקימתא דידך הזאת נמי יש לומר דמפני שלפעמים מניחה בחיקו ונתחמם מטעם זה גופה אוסר ר"א ע"ז מסני ליה ולא רב הוא ורב הא ס"ל דאסור ר"ל דע"כ אסור וע"כ הלכה כדברי האוסר וא"כ ע"כ הוא מפני חימום היד שמכריך תמיד על היד וכהי דבטעמא דר"א יש לומר דאפילו משום הטעמים דלפעמים נמי ס"ל לר"א דאסור אבל משום דרב ס"ל דאסור וקובע הלכה כר"א ע"כ דהוא משום חימום היד דמכריך תמיד על ידו וע"כ מסתבר טעמא דר"א [ומכאן יצא לו להרמב"ם ז"ל לפרש דרב ס"ל על כל המטפחות שמחממין ידיו תמיד אף שבגמ' איתא לפעמים והוא משום דלכן איתא בירושלמי הזה דלפיכך פסק רב כר"א לנגד רבים משום טעם הזה] ע"ז א"ל ר' יונה לר' בא ולמה לא אמר לי' מלה מסלקתה פי' למה לא אמר ליה מילתא דמסלקתה ר"ל מילתא של תשובה גמורה כדמסיק אילו אמר לו בלא כך אינה אסורה בהניי' מה הוי מימר לי' ר"ל אילו הי' משיב ר' בא לרבב"ה דע"כ מוכרח הוא להא דמחמם בה ידיו דהא ליכא לאוקמה כהטעם דרשב"ג בשם ר' יונתן מפני שהוא עושה אותה כמין תיק ונותנה בחיקו ז"א דע"כ הוא משום הטעם דמחמם בה ידיו דהא ובלא כך אינה אסורה בהנאה בתמי' ר"ל דהאיך יניח בחיקו הס"ת והמטפחת ויתחמם בה הא אסורה בהנאה מפני קדושת התורה ולא דמי להא דמס' יומא דגולל ס"ת ומניחה בחיקו דע"כ מיירי דאינו מתחמם בה לפי רגע הזאת אבל להניח הס"ת עם המטפחת בחיק ולהתחמם פשיטא דאסור. וע"כ דכל החימום הוא ע"י כריכת היד דכורך תמיד בנגיעת ידו ונתחמם וע"כ הי' לי' למימר מלה דמסלקתה הזאת ואילו הי' ר' בא מסלק לרבב"ה בזה דבלא כך אינה אסורה בהנאה. בתמי' מה הוה ליה למימר לי' ר"ל מה הי' לרבב"ה למימר לי' ע"ז בתמי' והא זה היה סילוק גמורה דלא הי' מה למימר ליה ע"ז כלום אם הי' אמר ליה מר דבלא כך אסור בהנאה:

רבנן דקסרין אמרין אנטיטי' מטפחת הספג. ע"ס וצ"ל מטפחת הספרים וקאי על הסיפא דמטפחת הספרים דמודין הכמים לר"א ומפרש הדא דתימר במתכוין לשם מלבוש אבל אם אינו מתכוין לשם מלבוש לא בדא ר"ל בזה לא מודין הכמים לר"א וכתב הגר"א בשנו"א ז"ל אבל לר"א אפילו באינו מתכוין לשם מלבוש עיי"ש:

מנעל

---

## מראה הפנים

דודאי מה שתופס בתוך ידו אין דרך חימום בכך זהו אם היה כאן הטעם מפני חימום שרוצה לחמם ידיו כעין דהתם אבל שאני הכא דדרך הגנה והצלה הוא שתופס בילה התמה במפה שלא תכוה ידו בהבילה וזה ודאי נהנה מכלאים הוא ודמיא ממש למוכרי כסות אם מתכוונין בחמה מפני החמה דאסור: ומרדעת של חמור. כתב הר"ב היא קשה יותר מכרים וכסתות שלכך אפי' בשרו נוגע לא חיישינן שמא תכרך נימא על בשרו. וזה ראה כפי' הרא"ש והובא בהגהת פי' הר"ש אבל תוס' כפ"ז דיומא (בדף סט) העלו דבשרו נוגע בה אסור כדתנן בהדיא בכרים וכסתות ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בה וה"ה במרדעת וכך כתב הרמב"ם שם בהל' כ"ה והוא שלא יהא בשרו נוגע בה: מפני המחלוקת. ובבבלי כתובות (דף קג) אמרו סבור מינה משום טירחא הוא דקאמר כיון דחזי דקספדי בכרכים ואתו כ"ע אמרו ש"מ משום יקרא הוא דקאמר. והיינו נמי דקאמר הכא דכשיספדו אותו בעיירות אפשר ימנעו מלבוא כולם מפני המחלוקת שלא יחזיק המקום את כולם וא"כ היינו נמי משום יקרא:

כד

---

### פירוש מהרא"פ

ולא במזחילה ואם היה עונת גשמים אפי' ע"י ליעור מותר דמאי אמרת ליעור של פלוני כו' כל הלינורות מקלאים בעת הגשמים ותני נר קפרא ואם היה מקום לנוע מותר דאז ליכא למגזר שמא יאמרו כו' דלא כרב: אילין פליגי' על דרב וליה להון קיום והין לתרכן ולקיימן אליבא דרב דודאי פליגי: הכרי' והכסתות מותר כמו אמר מר: בריקן לא אכרי' וכסתות דלעיל קאי דהתם אפי' מלא מותר אלא מזל אכרים וכסתות דמתני' וכן משמע דגרי' הר"ש ז"ל: אסור וצריך לפשוט הבגד אפי' בשוק: דבר תורה כלומר כלאים דאורייתא צריך לפשוט אפי' בשוק [לפי פשוטו משמע דר"ל מה"ת אסור אבל משום כבוד הבריות מותר ומשמעו גם כן דלא פליגי להכי פירשתיו לפי מסקנת הבבלי]: גדול כבוד הבריות כו' ובכלאים דרבנן ול"ת היינו לאו דלא הסור התירו לו בעה אתה בעוד שהוא בשוק הכי מוקי לה בברכות בבלי: אין מדקדקים במת ולא בכלאים בבית המדרש אם אירע מת בבית המדרש אין מדקדקים להודיע לכהנים שיפסיקו מללמוד בשביל המת ויצאו וכן בלבישת כלאים דרבנן אין מדקדקים להודיע לו שילך לביתו ויפשוט [עי' ברים פ' מי שמתו והר"ש ז"ל פי' דר"ל לענין שאסור ללמוד בתוך ד"א של מת מותר הכא אבל ברים פ' מי שמתו בתלמוד ירושלמי משמע בהדיא דאכהנים קאי]: יתיב מתנה יושב ושונה: מאן דנפק לי' מי שילא לא היה מוחה ומי שיושב גם ג"כ לא היה מוחה אלא כל הרוצה ללמוד ילמוד ואין משגיחים על המת: (עד כאן שייך לדף מ' ע"ב): שלח מהנך הפשט נגדך והן לו שאיקפד על בסיה מודים לו: אין ערלי בכלאים בבית המקדש אין ערלי בכלאים של בגדיהם כלומר בבגדי כהונה שעליהן אע"פ שהותרו בשעת עבודה ומותר כלאים לגביהו במקדש אפ"ה אמרינן נמי אין ערלי לכלאים הלן והכורים ולהראב"ד ז"ל דס"ל דאפי' שלא בשעת עבודה מותרים הם בכלאים של בגדיהם מיירי זה ביליאתן לחוץ דרך ערלי אבל להרמב"ם ז"ל אפי' במקדש וכ"ש לחוץ: והתני כהן שילא לדבר עם חבירו בתוספתא דיומא גרסינן כהן גדול וכב"ג בי"ה מיירי: אם לשעה לזמן מועט כגון קידוש ידים ורגלים ומדקנא שילא כו' מ"מ במוהל לגאז ופ'כ בבגדי כהונה מיירי דא"כ היה צריך עבילה אפילו לשעה מבגדי חול לבגדי קודש אלא ודאי בבגדי כהונה ילא מ"מ דאין דין ערלי במקדש והא דתני בתוספתא כהן שילא בבגדי כהונה למדינה חייב דלא ניתנו בגדי כהונה ליהנות מהן היינו לירושלים והכא מיירי חוץ לחומת העזרה והכי איתא בפ"ב דזבחים: כאן בבגדי זהב שהיה כה"ג לובש בעבודת חוץ ושיש בהן כלאים במושן ואפוד והא דתני דמותר ללאת בבגדי כהונה בבגדי

### עמודי ירושלים

היא בלנרי אנשים הרא"פ כ' דהוא לשון סתמא דהש"ם דפליג על ר' יוחנן. אולם בא"ז ה' יו"ט (סי' שמ"א) רצה מתחלה לומר כן ואח"כ מסיק דהוא מלשון ר' יוחנן דהוא עצמו מסיק כן ע"ש שהאריך בזה:

---

**עין משפט נר מצוה**

לג
א מיי' פ"י מכלאים הל' כ"ה סמ"ג לאוין רפג טוש"ע יו"ד סי' שא ס"ו ח

לד
ב מיי' שם הט"ו סמ"ג שם טוש"ע שם ס"ו

לה
ג מיי' שם סמ"ג שם טוש"ע שם ס"ו

לו
ד מיי' פי"ח מאישות סמ"ג לאוין פ"א טוש"ע אהע"ז סי' צד ס"א

**גליון הש"ס וציון ירושלים**

[ה]אנטוטי'. עי' במפרש כאן. ועי' בערוך ערך אנטוטי' שפירש מטפחת הנשים בבית המרחץ, וזה מסכים לבלנרי נשים. ועי' בירושלמי מו"ק שם שגרסה ג"כ כן דלא כמפרש כאן:

[ה]דרה בבתים וכו'. עי' בכר"מ פי"ח מאישות שם. ועי' בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תתקפב. ועי' במגילת ספר לאוין פ"א שהאריך:

**מערכת הערוך**

כיון שאדם מת. גי' הערוך (ע' כך א') כיון שמת אדם:

**מסורת הש"ס**

תוספתא פ"ה ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה.

שבת כט: וש"נ

שם ג. וש"נ ירושלמי כתובות פי"ב ה"ג כה: כתובות קג. וירושלמי שם כפ"ע.

תוספתא כתובות פי"א וש"נ.

מהר"מ יפ"מ [א] מטפחות. כפג צ"ל במטפחות הספרים

*) בארץ. מילתא אמרין בסדין אחד נקבר רבי. *) דרבי אמר לא כמה דבר אינש אזל הוא אתי. ורבנין אמרין כמה דבר אינש אזיל הוא אתי. *תני בשם רבי נתן א כסות היורדת עם אדם לשאול היא באה עמו מה טעמא °תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש. *אנטולינוס שאל לרבי מהו תתהפך כחומר חותם א"ל מי שהוא מביא את הדור הוא מלבישו. רבי יוחנן מפקד ב *מלבשוני (בירידיקא) [בורידיקא] לא חיוורין ולא אוכמין אין קמית ביני צדיקייא לא נבהת אין קמית ביני רשיעיא לא נבהת. רבי יאשיה מפקד ג אלבשוני חוורין חפיתין. אמרין ליה ומה את טב מן רבך. אמר לון ומה אנא בהית בעבדאי. רבי ירמיה מפקד אלבשוני חוורין חפיתין אלבשוני בנרסיי יהבון מסנא ברגליי וחוטרא בידיי ויהבוני על סיטרא אין אתא משיחא אנא מעתד. צפריא אמרין *מאן דאמר לן רבי דמך אנן קטלי' ליה אדיק לון בר קפרא רישיה מכסי מאנוי מבזעין. אמר לון מצוקים ואראלים תפוסין בלוחות הברית וגברה ידן של אראלים וחטפו את הלוחות. אמרין ליה דמך רבי. אמר לון אתון אמריתון וקרעון. ואזל קלא דקרעון לגו פפתה מהלך תלתא מילין. רבי נחמן בשם רבי מנא מעשה ניסין נעשו באותו היום ערב שבת היתה ונתכנסו כל העיירות להספידו ואשירוניה תמני עשרה כנישן ואחתוניה לבית שריי ותלה לון יומא עד שהיה כל אחד ואחד מגיע לביתו וממלא לו חבית של מים ומדליק לו את הנר. כיון ששקעה החמה קרא הגבר. שרון מציקין אמרין דילמא דחללינן שבתא. יצתה בת קול ואמרה להן כל מי שלא נתעצל בהספדו של רבי יהא מבושר לחיי העולם הבא בר מן קצרא. כיון דשמע כן סליק ליה לאיגרא וטלק גרמיה ומית. נפק בת קלא ואמרה ואפילו קצרא. רבי הוה יתיב ליה בציפורין שבע עשרה שנין וקרא על גרמיה °ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה. ויחי יהודה בציפורין שבע עשרה שנה. ומן גובעין עבד תלת עשרה שנין *חשש בשינוי. אמר רבי יוסי בי רבי בון כל אותן שלש עשרה שנה לא מתה חיה בארץ ישראל ולא הפילה עוברה בארץ ישראל. ולמה חש שינוי חד זמן עבר חמא חד עיגל מנכס געה ואמר ליה רבי שיזבי אמר ליה לכך נוצרת. ובסופה איך אינשמת חמתון קטלין חד קן דעכברין אמר ארפונון °ורחמיו על כל מעשיו כתיב. רבי הוה ענוון סגין והוה אמר כל מה דיימר לי בר נשא אנא עביד חוץ ממה שעשו זקני בתירה לזקני. דשרון גרמון מנשיאותיה ומנוניה. אין סליק רב הונא ריש גלותא להכא אנא מותיב ליה לעיל מיניי דהוא מן יהודה ואנא מבנימין דהוא מן דכריא ואנא מן נוקבתא. חד זמן אעל רבי חייא רובה לגביה אמר ליה הא רב הונא לבר נתכרכמו פניו של רבי. אמר ליה ארונו בא. אמר ליה פוק וחמי מאן בעי לך לבר. ונפק ולא אשכח בר נש וידע דהוא כעיס עלוי. עבד דלא עליל לגביה תלתין יומין. אמר רבי יוסי בר בון כל אינון תלתין יומין יליף רב מיניה כללא דאוריתא. לסוף תלת עשרתי שניא ותלתתוי יומיא עאל אליהו לגביה בדמות רבי חייא רובה. אמר ליה מה מרי עביד. אמר ליה חד שיניי מעיקא לי. אמר ליה חמי לה לי וחמי לה ליה ויהב אצבעתיה עלה ואינשמת. למחר עאל רבי חייא רובה לגביה א"ל מה עביד רבי האי שינך מה היא עבידה. אמר ליה מן ההיא שעתא דיהבת אצבעתך עלה אינשמת. באותה שעה אמר אי לכם חיות שבארץ ישראל אי לכם עוברות שבארץ ישראל. אמר ליה אנא לא הוינא. מן ההיא שעתא הוה נהיג ביה ביקר. כד הוה עליל לבית וועדא הוה אמר יכנס רבי חייא רובה לפנים. אמר לו רבי ישמעאל בי רבי יוסי לפנים ממני. אמר לו חס ושלום. אלא ר' חייה רובא לפנים ורבי ישמעאל בי רבי יוסי לפני לפנים. רבי הוה

פני משה

בארץ. שיהא הארון נתחב בקרקע כדלך הכוכין שעושין בכותלי המערות שלא יבאו הגשמים וישטפו אותו וכגי' הב"ר באגדה זו מפני המבול א"כ שיהא הארון עצמו נקוב לארץ שאם יכנסו המים יעמדו במקומן ולא ישטפוהו למקום אחר: מילתא אמרין. יש אומרין שבסדין אחד בלבד נקבר רבי: דרבי אמר וכו'. כלומר לא כמו שאדם נקבר הוא עומד בתח"ה בלבוש זה עצמו אלא במלבושים אחרים ולפיכך לא לוה שילבישוהו כהוגן: כסות היורדת וכו'. כלומר כמו שיהי' הגם בתחייה וכבנין הגופות כך יהיה בלבושים שלו: כמו לבוש. כמו שהיה לבוש: מי שמביא את הדור. מי שהוא מחיה ומביא אותם הוא מלבישם וזהו תתהפך כחומר חותם שהיו כחומר ומהפכן שיהו לחותם לורה ולתחיה וגם יתילבו כמו לבוש שהוא ילבים אותם: מלבישוני. שילבישו אותו בורדיקא והוא לבע כמראה התכלת וממולע בין הלובן והשחרות: אין קמית. שאם אני עומד בין הלדיקים המעוטפים לבנים איני מתבייש שאין מלבושי שחורים ואם בין הרשעים איני מתבייש להיות כמתגאה עליהם שהרי אינם לבנים וכהא דר' ינאי בבבלי פ' כל היד שאמר לבניו אל תקברוני לא בכלים לבנים וכו': חיוורין חפותין. לבנים מגוהלין ונאים. א"נ שיש להן אימרא כמו ובחפת חלוקו כלומר שילבישוהו כהוגן וכראוי: מן רבך. ר' יוחנן: והשיב ומה אנא בהית בעובדיי. וכי אני בוש במעשיי ולעורר לב התלמידים ליראת ה' אמר כן: בנרסיי. כפי מה שאני רגיל בחיי ותנו מנעלים ברגליי ומקלי בידי והשכיבוני על לדי כדי שאהיה מוכן להתעורר ולעמוד בביאת משיח אז יחיו המתים והכל לחזק האמונה בפנת תחיית המתים: ליפוראי. אנשי לפורי שבשם היה רבי מוטל ואמרו מי שיאמר לנו מת רבי אנו הורגים אותו מרוב לערם אמרו כך: אדיק. הליץ להם בר קפרא וראוהו ראשו מכוסה ומעוטף כאבל ובגדיו קרועים: מלוקים ואראלים. מלוקי ארץ ומלאכים תפשו בלוחות הברית וגברה ידם של המלאכים וחטפו ועל רבי רמז לומר כן: דמך רבי. אם כבר מת: אתון אמריתון. ולא ילא הדבר מפי: לגו פפתה. עד שם המקום פפתה שהוא מהלך ג' מילין מליפורי: ואשירוניה ח"י כנישן. הניחוהו בח"י קבולות והספיות בכ"א כי כן היה דרכם לעשות מושבות ומעמדות ומתאספים שם העם להספד: ואחתוניה לבית שריי. והורידוהו לבית שערים ששם נקבר רבי ועמד להן השמש ונתארך היום עד שהיה וכו': שרון מליקין. התחילו לנער עצמן שמא ח"ו חללנו שבת: בר מן

מראה הפנים

קצרא. חוץ מן הכובס אחד שהיה דרכו לבוא תמיד לפני רבי ואותו היום לא בא כיון דשמע כן עלה לראש הגג והפיל עצמו לארץ מרוב לערו ומת: ואפילו קצרא. אף הכובס מזומן הוא לחיי עוה"ב: ומן גוביהן. כך כתוב בכתובות מן אותן הי"ז שנים עשה י"ג שנים בלער כאב השיניים וקמ"ל חסידותו של רבי שאף שהיה *) דף לו יסורין אלו קבל באהבה וקרא על עצמו ויחי יעקב וגו' לומר שדומה לו כמו שהיה יעקב חי באלו השנים ובשלוה גדולה היה: לא מתה יולדת בא"י. לפי שיסורין של רבי היו מגינים על הדור: ולמה. מאיזה מעשה באו לו היסורין: חד זמן. היה עובר וראה עגל אחד שמוליכין אותו לשחוט ולעק וא"ל רבי הלילני: ובסופה. ובסוף מאיזה מעשה נתרפא ונסתלקו היסורין: חמתון. ראה אותם הורגין קינה אחת של עכברין ואמר להם הניחום ורחמיו על כל מעשיו כתיב ובשביל שנתרחם עליהן נתרחמו ג"כ עליו מן השמים: רבי הוה ענוון סגין. עניו גדול היה ואמר כל מה שאומר לי אדם אעשה חוץ מה שעשו זקני בתירה לזקני הלל שסילקו עצמן מן הנשיאות ומינו אותו במקומן כדאמרי' בפ"ו דפסחים: אין סליק. ואם יעלה רב הונא ריש גלותא לכאן לו אני מושיבו למעלה ממני מפני שהוא מיהודה ואני מבנימין שהוא מן הזכרים כלו' שרבי היה ג"כ מיהודה מדבית דוד אלא שרב הונא היה מזכרים מיהודה ורבי מנקיבות ומלד אביו היה מבנימין וחשוב הוא ביחוס ממני: נתכרכמו פניו של רבי. שחשב שר' חייא א"ל שיקיים דבורו ולנסותו הוא בא: א"ל ארונו. הוא שבא שמת רב הונא: פוק חמי. לא וראה מי קורא לך מבחוץ וידע ר' חייא דכעס עליו רבי וכוונתו היה שילא מלפניו על שביישו ורלה לנסות אותו: עבד. ר' חייא ונהג עצמו בנזיפה ולא נכנס אללו שלשים יום דנזיפת הנשיא ל' יום כדאמר בפ"ג דמ"ק: כל אינון. ל' יום יליף רב מיניה דר' חייא כל הכללים שבתורה: לסוף. הי"ג שנה דלעיל ול' יום אלו אח"כ נכנס אליהו אללו בדמות ר' חייא רבה: חמי לה לי. הראני אותה והראהו ונתן אלבעו עליו ונתרפא ואע"ג דהמעשה דלעיל גרמה הרפואה היינו הך דקאמר הכא שלפי שריחם בא אליהו ועשה לו כן אלא מפני כבודו של ר' חייא לא נתרפא עד לאחר ל' יום כדי שינהוג בו כבוד: אי לכם. מי יגן עכשיו עליכם: מן ההיא שעתא. התחיל רבי לנהוג כבוד בר' חייא שידע שאליהו בא בדמותו לכבודו: לבית ועדא. לבה"מ: רבי הוה

תורה אור

מסורת הש"ס: א בב"ר פ"ט ועי' תוס' כתובות קיא. ד"ה בלבושיהן (אולי צ"ל אנטוכינוס) · ב כת' קיד. נדה כ. · ג כתובות קד. ירושלמי שם.

עין משפט נר מצוה: לו א ב טור יו"ד סי' שנב · לח ג שם ובש"ע ס"ב

שנויי נוסחאות (סוי"ד) אלבשוני בנרסיי בכי"ר לא לבשון לי דרכי. (סוכ"ב) לגו פפתה בכי"ר לגופפתא. (סוכ"ח) קרא הגבר בכי"ר ליתא. (סומ"ו) הונא בד"ו חונא. (סוג"ס) תלתין יומין בד"ו תלתויי יומיא. כללא בכי"ר כל כללה.

פירוש מהרא"פ

בגנדי לבן מעובד בהן נפנים בבית קדשי הקדשים שאין בהן כלאים אלא הכל פשתן: לא יפלו עליך טעם הוא נותן למה בגדי' ובכסות מותר אבל כו' ומתני' דין דאורייתא קאמר: מתני': מטפחות הידים שמנגבים בו כבנועלים את הידים: כמפחות הספרים שמותנים ע"ג ס"ת: ומטפחת הספג שמנגב בהן כל גופו אחר שרחץ: ר"א אוסר במטפחת הידים לפי שפעמים מחמם בה ידיו ומטפחת ספרים בפעמים נוהגה בחיקו ומתחמם ומטפחת הספג פעמים רואה את רבו ומתעטף בה: מטפחת ספלים [קרי בתת"ה הסמ"ך והפ"א בקמ"ץ והכי"ש בחירי"ק] במנגבים בני אדם ופורסים עליהן מטפחת כלא יתלכלו בגדיהם: אסורים משום כלאים לפי שיש להם בית דאם ולובשים אותו דרך מ:בוש כדאיתא בגמרא: גמ': תמן תנינן בפרק ד"ד דכלים: של ידים שמקנח בו הידים טמאה מדרס וכמו שפירשו רבי יוחנן ורב לפי שהוא נותנה תחת הכסת ויושן עלי' א"כ נעשית מדרס הזב: ושל ספרים טמאה מת אינו נעשית מדרס אבל כלי היא ומקבלת טומאה ע"י מת וה"ה ע"י שרץ ונבילה אלא שאינה נעשית אב הטומאה ע"י זב אלא ע"י מת: של תכריך נבלי בני לוי מטפחת שכורכים כלוים כלי שיר שלהם טהורה מכלום שאינו כלי לגמרי: רב אמר אסור מטפחת סופרים ה"ה שנים אחרים דמתני' אסור משום כלאים והלכה כדברי האוסר משום כלאים: (ע"כ לדף מ"א): ולימא הלכה כר"א שהרי הוא האוסר: אית תניי תני ומחליף דאיכא תנאי דמחליפים דברי ר"א מדברי רבנן שר"א מתיר

חתם סופר

ר' ירמיה מפקד אלבשוני וכו' וחוטרא לידי דאי אתי משיחא אנא מעתד. כתב בשו"ת כתב סופר יו"ד סי' קע"ה שזה מקור להמנהג שמותנים לנ"מ הגעפליך ועיין בשו"ת ח"ס יו"ד שכ"ו ובס' חכמת אדם:

עמודי ירושלים

כיון ששקעה חמה קרא הגבר כו' מבואר להדיא מדברי הירושלמי הללו שהי' דואגים שמא חיללו שבת וגם הקבר דאג כן שמא חילל שבת. וכ"ה ג"כ כוונת ש"ס דילן בכתובות (ק"ג ב') וכמש"ש המהרימ"ש בחידושיו וכן פירש בשיטה מקובצת שם בשם ר' קלונימוס איש ירושלים ולכן קשיא לי על שו"ת שאילת יעבץ (ח"א סי' מ"ג) שכתב לחדש דמי שלא זכה להטפל עם עושי מצוה רשאי לחבול בעצמו ע"ש שלמד כן מהעובדא דהקצר ואינו מוכרח כלל דהכא לאו הטעם משום שלא טיפל עצמו רק מפני חילול שבת. ובלא"ה בעובדא דידי' שאינו רוצה לאבד עצמו רק את הוולד נראה דזה בודאי אסור ודבריו שם צע"ג:

תורה אור

הוה מתני שבחיה דרבי חייה רובה קומי רבי ישמעאל בי רבי יוסי. חד זמן חמי גו בני ולא איתכנע מן קומוי א"ל אהנו דאת מתני שבחיה. א"ל מה עבד לך א"ל חמתי גו בני ולא איתכנע מן קומוי. א"ל למה עבדת כן. א"ל ייעול עלי דאין סחית לא ידעית בההיא שעתא אשגרית עיניי בכל ספר תילים אגדה. מן ההיא שעתא מסר ליה שני תלמידין דיהלכון עימיה בגין סכנתא. רבי יוסי צם תמניי יומין למיחמי ר"ח רובה ולסופא חמא ורגזן ידיה וכהו עינוי. ואין תימר דהוה רבי יוסה בר נש זעיר. חד גרדיי אתא לגבי דרבי יוחנן אמר ליה חמית בחילמי דרקיעא נפל וחד מן תלמידך סמך ליה. א"ל וחכים את ליה. א"ל אין אנא חמי ליה אנא חכים ליה. עבר כל תלמידוי קומוי וחכים לרבי יוסה. ר"ש בן לקיש צם תלת מאוון צומין למיחמי ר"ח רובה ולא חמתיה. ובסופא שרא מצטער. אמר מה הוה לעי באוריתא סגין מיניי. א"ל ריבץ תורה בישראל יותר ממך ולא עוד אלא דהוה גלי. אמר לון ולא הוינא גלי. אמרין ליה את הוית גלי מילף והוא הוה גלי מלפה. *כד דמך רב הונא ריש גלותא אסקוניה להכא אמרי אן אנן יהבין ליה. אמרין נייתיניה גבי רבי חייא רובא דהוא מן דידהון. אמרין מאן בעי מיהב ליה. אמר רבי חגיי אנא עליל יהיב ליה. אמרו ליה עילתך את בעי דאת גבר סב ואת בעי מיעול מיתב לך תמן. אמר לון יהבון משיחתא ברגליי ואין עניית אתון גרשין. עאל ואשכח תלת דנין יהודה בני אחריך ואין עוד. חזקיה בני אחריך ואין עוד. אחריך יוסף בן ישראל ואין עוד. תלת עינוי מסתכלה אית אמר ליה אפיך אפיך שמע קליה דר"ח רובא אמר לרב יהודה בריה נפיש לרב הונא יתיב ליה ולא קביל עלוי מתיב ליה אמרין כמה דלא קביל עלוי מתיב ליה כן זרעיתיה לא פסקה לעולם ויצא משם והיה בן שמונים שנה *)ונכפלו לו שניו. *כתיב °ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם. יעקב כל הן דהוא מה הוא מנכי. רבי לעזר אמר דברים בגב. רבי חנינא אמר דברים בגב. רבי יהושע בן לוי אמר דברים בגב. מהו דברים בגב. ר"ש בן לקיש אמר °אתהלך לפני ה' בארצות החיים. והלא אין ארצות החיים אלא צור וחברותיה וקיסרין וחברותיה תמן זולא *תמן שובעא. ר"ש בן לקיש משום בר קפרא ארץ שמיתיה חיין תחילה לימות המשיח. ומה טעם נותן נשמה לעם עליה. אלא מעתה רבותינו שבגולה הפסידו. אמר רבי סימיי מחליד הקב"ה לפניהן את הארץ והן מתגלגלין כנודות וכיון שהן מגיעין לא"י נפשן חוזרות עליהן. ומה טעם והנחתי אתכם על אדמת ישראל ונתתי רוחי בכם וחייתם. רבי ברכיה שאל לרבי חלבו רבי חלבו שאל לרבי אימי רבי אימי שאל לר"א רבי לעזר שאל לרבי חנינה. ואית דאמרין רבי חנינה שאל לרבי יהושע בן לוי אפילו כגון ירבעם בן נבט וחביריו. אמר ליה גפרית ומלח שרפה כל ארצה. אמר רבי ברכיה מה הן שאל להן והן שאל להן לא שמעינן מינה כלום. מיי כדון כיון שנשרפה א"י נעשה בהן מידת הדין. תני בשם רבי יהודה *שבע שנים עשת א"י נשרפת הדא הוא דכתיב °והגביר ברית לרבים שבוע אחד. כותים שבה מה היו עושים מטליות מטליות והיתה נשרפת. כתיב °ואתה פשחור וכל יושבי ביתך תלכו בשבי ובבל תבוא ושם תמות ושם תקבר רבי אבא בר זמינא אמר רבי חלבו ורבי חמא בר חנינא חד אמר מת שם ונקבר שם

יש

מסורת הש"ס: מ"ק כה. | כתובות קיא. | בראשית מז | תהלים קטז | כעין זה יומא עה. | יומא נד. | דניאל ט | ירמיה כ

הוה מתני. היה מספר שבחו של ר' חייא לפני ר' ישמעאל בר' יוסי פ"א חמי ליה גו בני בתוך המרחץ ולא נכנע לקום לפני ר' ישמעאל בר' יוסי ולהדרו ובחדר של בית המרחץ שעומדים שם לבושים היה דאיכא מקום הידור: אהינו. זהו שאתה מספר בשבחו א"ל ומה עשה לך והגיד לו ושאל רבי לר"ח למה עשית כן: ייתי. יבא עלי שאף אם רחצתי עצמי לא ידעתי ג"כ מהרחיצה לפי שבאותה שעה הייתי טרוד במחשבה שהייתי מסתכל לעיין באגדת ספר תילים: מן. אותה שעה מסר לו רבי שני תלמידים שיהו מהלכין עמו שלא יסתכן מחמת טרדת המחשבה: ר' יוסי. התענה שמונים תעניות שיזכה לראות ר' חייא רבה שכבר היה בישיבה של מעלה ולבסוף ראהו ורגזון ידיה רעדו אבריו וכהו עיניו: ואין. וא"ת שר' יוסי אדם קטן היה ולא היה כדאי לראותו לא היא דהא חד גרדיי בא לפני ר' יוחנן וא"ל ראיתי בחלום הרקיע נופל וא' מתלמידך סומך אותו שלא יפול: וחכים את ליה. אם יכול אתה להכירו ואמר אם אראהו אכיר אותו והעביר כל תלמידיו לפניו והכיר לר' יוסי שזהו שראה בחלום הרי שאדם גדול היה ואעפ"כ לא היה כדאי לראות את ר"ח מפני גודל מעלתו: ובסופא. התחיל לנער עצמו ואמר מה זה וכי היה יגע בתורה יותר ממני ואמרו לו הוא ריבץ תורה בישראל יותר ממך ולא עוד אלא שהיה גולה כדי להרביץ תורה: את הויתה גלי מילף. אתה היית גולה כדי ללמוד והוא היה גולה ללמד לאחרים: אן. היכן אנו קוברין אותו ונתנו עלה ביניהם ואמרו המוטב ונכון הוא להניחו אצל ר"ח רבה שהוא משלהם מבני בבל: מאן בעי מיהב ליה. מי הוא אשר ימלא לבו להכניסו לשם וא"ר חגיי אני* אכניסנו להניחו שם: עילתך את בעי. עילה ותואנה אתה מבקש לפי שאדם זקן אתה ורוצך למות שם ולהקבר אצל ר' חייא: יהבון משיחתא ברגליי. יתנו לקשור משיחה אחת ברגלי: ואין עניית. שאתעכב שם הרבה: אתון גרשין. תגררו אותי ע"י החבל והמשיחה לחוץ: עאל ואשכח תלת דנין. שלשה שהיו מדנין אותם בקול שבח ותהלה. א"כ רנין גרסי' ג' קולות של שבח: יהודה בני אחריך ואין עוד. זה יהודה בנו של ר' חייא וכלומר שאין עוד אחריך בחסידות ובמעלה וכן לחזקיה בנו וכן ליוסף בן ישראל הוא יוסף הצדיק: תלת עינוי מסתכלה. הגביה ר' חגיי פניו ותלה עיניו לראות ושמע דאיתאמר ליה אמיך אפיך. כן הוא בכתובות. השפל פניך והזהר מלהסתכל ושמע קולו של ר"ח רבה שאמר לרב יהודה בריה נפיש לרב הונא יתיב ליה. הנח לרב הונא מקומך שיכנס ויקבר כאן: ולא קביל עלוי מתיב ליה. ולא קבל עליו רב הונא שיעמוד רב יהודה ויקבר במקומו וזהו מרוב ענותנותו: אמרין. שמע רב חגיי קול שאמרו כשם שלא קיבל עליו זה שיעקור רבי יהודה ממקומו וישב הוא שם כן בשכר זה לא יפסוק זרעו לעולם: ויצא משם. רב חגיי והיה באותו זמן בן שמונים ונכפלו לו שניו על שנתעסק עם רב הונא: יעקב כל הן דהוא מה הוא מנכי. כל היכן הוא שהוא קבור מה הוא מפסיד ומה איכפת ליה ליעקב הצדיק [שרצה] להקבר בא"י: דברים בגב. יש דבר פנימי ונסתר בזה: אלא צור וחברותיה. ששם הזול ושם השובע שהן נתונין על חוף הים והכל מצוי שם בריות אלא להכי קרא דוד לא"י ארצות החיים כדר"ל ארץ שמתיה חיים בתחלה לעתיד: ומה טעם. מהיכן למדנו זה מדכתיב נותן נשמה לעם עליה ואריסיה דקרא רוקע הארץ וצאצאיה קאי וסתם ארץ א"י היא ומשמע בא"י הוא שנותן נשמה ושם הם חיים: הפסידו. בתמיה: מחליד. נוקב לפניהם את הארץ ועושה להן מחילות תחת הקרקע והן מתגלגלין כנודות הללו וכו' ובשביל כך לא רצה יעקב להקבר בח"ל שלא יהיה לו צער גלגול מחילות: אפי' כגון ירבעם בן נבט וחביריו. הא דרים נותן נשמה לעם עליה אם לירבעם וחבריו שנקברו בא"י מועיל נמי להם זכות הארץ: א"ל. והשיב מקרא הזה גפרית וגו': מה זה הן שאל להן. זה שאל לזה וזה לזה ואחרי כל השאלות השיב מקרא הזה ואכתי לא שמעינן כלום דלא ידעינן מאי קאמר ומה תשובה זו: מאי כדון. ומעתה מה אנו למדין מזה וקאמר דזאת היא הכוונה דמכיון שנשרפה א"י שנתקיים בה גפרית ומלח וגו' נעשה באלו ג"כ מדת הדין שכבר קבלו דינם שנשרפו בהיותם קבורים שם ועי"ז יזכו לתחיה כשאר המתים: והגביר ברית לרבים. מה שהקב"ה אמר להן בשעה שכרת ברית עמהן גפרית וגו' זה הגביר שבוע אחד: כותים שבה. שהיו דרים בה אז כשהביאם סנחריב לשם מה היו עושים: מטליות מטליות. כלומר שהיו זורעין אותה חתיכות חתיכות ומל' מטלניות של ג' על ג'

## מראה הפנים

כד דמך רב הונא ריש גלותא. כבר כתבתי זה בכתובות דמה שפסקו התוס' במ"ק (דף כה) דהא לעיל משמע שרב הונא מת קודם ר' חייא דהאמר ליה לרבי אחוי בא ו"ל דרב הונא אחר היה ומיהו קשה דבירושלמי קאמר בעובדא דהכא רב הונא ריש גלותא עכ"ל וכס' יוחסין מצאתי שכתב בשם תשובת רב שרירא גאון ז"ל דתרי רב הונא ריש גלותא הוו והראשון בימי רבי היה כדאמרינן בהוריות (דף יא) בעא מיניה רבי מר' חייא כגון אני מהו בשעיר א"ל הרי צרתך בבבל וזהו רב הונא וזה האחרון היה ריש מתיבתא דבבל (וקרו ליה הכא ריש גלותא) חבירו של רב נחמן ורב חסדא היה תלמידו ועליו אמרו בבבלי פ' שני דייני גזרות (דף קו)

כד

שנויי נוסחאות (סו"ה) ייעול בכי"ר ייתי. (סו"ג) רב הונא בכי"ר חייה ברב הונא. (סו"ו) תלת בכי"ר על. (סו"ג) הונא בד"ו חונא. (סו"ז) דהוא מה בכי"ר ליתא. הוא בכי"ר ההוא. (סומ"ג) משום בד"ו בשם. תחילה בכי"ר ליתא. (סו"ה) והגביר ברית (דניאל ט').

## פירוש מהרא"פ

וחכמים אוסרים לפיכך אמר שתא הלכה כדברי האוסר: יהב מפה של כלאים על בגדיו: דלא יגבלון מא ויי רבי יוחנן לא כיוון לגבישה רק נתן עליו שלא יתלכלכו בגדיו: ביעותא בילה במפה של כלא ס והוא לא רצה לקבלה במפה זו: על שלא יתגוונו כו' כלומר בשביל שאמרו חכמי' לתופרי כסות שלא יתכוונו בהמה מפני החמה נקמן במתני' והא נמי דמיא להם בבבילה המה היתה מגולגלת וה"ל מפני החמה: ה"ג מפני שכופה אותה כמין תיק ונותנה בחיקו ונותן הורתו עלי' נמצאת נמי אסורה משום כלאים: שמחמם בה ידיו וה"ל מכוין להנאתו מחמה ואסורה משום כלאים דאילו נטמא דרבי יוחנן אין זה כלי גמור וגם אין כאן איסור גמור משום כלאים שאינו מכוון להנאה אבל לרב מטעם זה מקבל טומאה נמי כמ"ש בסוף פ"ק דבילה גבי וילון וגו' וגם יש בו נמי משום כלאים [וים לפרשו נמי כפשוטו דאף לר' יוחנן כלי גמור הוא וכלאים גמורים הן אלא דרבי בא היה אצל ר' חייא בבית המדרש כשאמר הא מלתא לפיכך מקשה לדידיה וה"ה דאדרבי יוחנן נמי קשה והכי מקשה בלא כך אינו אסור משום כלאים ובמתני' תנן אין בהן משום כלאים וכי משני לא דרב היא צריך לומר דר' יוחנן נמי כרב ס"ל]: לא רב הוא קושייתך אליבא דרב היא דאמר הכי רב בהמת ס"ל דאסור משום כלאים וה"נ אמרינן התם בוילון דאסור לעשותו כלאים מטעם זה הואיל והשמש מתחמם כנגדו: ולמה לא אמרת ליה מלא מסלקהה שטוכך בה הם"ת וה"ל מעלמא מלא וריקן לפיכך מקבלת טומאה לרבנן [אבל אינו אסור משום כלאים דאין מתחמם בה ידיו לרבנן אלא לרבי אלעזר הוא דס"ל דמתחמם בה ידיו וא"כ יש משום כלאים ומה"ט נמי מקבלת טומאה לר"א דכלי הוא] אבל למאן דאוסר נמי משום כלאים הוא שטעם נמי משום טומאה ואתיא מתני' דכלים לדברי הכל ולמה מוקמת לה כר"א ולא תרצא ליה לרב דאתיא נמי כ מסלקתה [פירוש דכי נאמר מפני שהוא מתחמם בה כו' א"כ מתני' דכלים ר"א היא דהא לרב שאינו מתחמם בה לפיכך אינה משום כלאים אבל כי קאמר לרבנן מלא מסלקתה אתיא מתנה כרבנן] ומדברי הר"ם ז"ל בכלים נראה דאמתני' דהכא להודא קאי ולפ"ז הכי מקשה ואין כלאים בלא"ה כדר' יוחנן שסברי בהמת הוא עושה כן שנותנה בחיקו ומשני לא רב היא כו' רבה דהית בי' בשמש מתחמם כנגדו לפיכך אסור רב דאילו לר' יוחנן לא נתכוין לחימום לטעמיה דרב אסור שמכוין לחמם בה ומקשה ולמה לא אמרת ליה דבלא"ה אינו משום כלאים שמסלקה מלא ואמרינן בבילה גבי צררי דפשיטי דמותרים כו' אלו אמר כו' כך הביב ר' מפעם זה לא הייתי רוצה לאוקמה שמסלקה מלא דא"כ נעשית המטפחת פ"י ש"מ איסור ליה דאסור נגמרי ניסות ממנו אפילו בלא כלאים ואי הוה מקשה לי הכי מה הייתי קושיא זאת לפיכך אמרתי לו לא רב היא כו' ובפרק נגמר הדין אמרינן להא מילתא נתנוהו ב"מ דע"י כן נאסר המטפחת [אבל לדידי נראה עיקר כפירוש הראשון]: היא בלנכרי כו' אדר' אבוה וסבירא ליה דשווין הן: אנטיטי מין בגד הבלנים: מתני': תכריכי בהמת נקבר נכן אין נכן משום כלאים דכתיב במתים חפשי כיון שמת נעשה חפשי ומרדעת החמור קשה יותר מכרי' וכסתות הלכך אפילו בשרו נוגע בהן לא חיישינן שמא על בשרו ודווקא שהכלאים נכרים בהן אבל לא נכרים אסור שמא יקח ממנו שלא לגבדו

הכלאים

מסורת הש"ס

ג' ובעוד שהיו זורעין אותה נשרפת: יש בידו שתים. כמו שתי מיתות ולפיכך כפל הכתוב: וחרנה. ואידך אמר קבורה שבכאן בא"י מכפרת על מיתה שמתו בחו"ל ולא עלו בחייהן ואין בידו אפי' אחת: רגלוי דבר נש. הם ערבים שלו ומובלין יתיה להעמידו למקום שמבקשים שימות שם: וימות בתוך ביתו. ומפני מה לא מת בביתו ולא שם אלא שהיה צריך להיות שם לפי שנגזר עליו שיפול במלחמה ולקיים הנבואה במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות ילקו הכלבים את דמך גם אתה: איסקוריטירו. סופריו ויועציו: חמא. שלמה למלאך המות מסתכל בהן וחורק בשיניו שכעס על שלא היה יכול למלאות רצונו בהן: אמר. שלמה מלה. איזה שם ונתנ' בחלל באויר העולם וחשב להצילם מידו והלך מלאך המות ולקחם משם שכך נגזר עליהם שימותו באויר ובא ושחק לנגד שלמה ושאל לו בתחלה היית כועס ועתה שוחק והשיבו לפי שהקב"ה צוה עלי עליהן לקחת אותם מן האויר ואמרתי מי יתן לאלו אל המקום אשר שולחתי לקחת אותם ונתן בלבך לעשות כדי לקיים שליחותי: אזל. שלמה ולקחם משם להטפל בקבורתם ובבבלי פ' החליל גרים האי עובדא בנוסחא אחרת: ואיטפל בון מן תמן. כן הוא בכתובות: תרין בנוי דר' ראובן. כן הוא שם: חמא. רבי: וחרק בשינוי. שלא היו במקומן שנגזר עליהן: נגלינון לדרומא. לארץ הדרום שהגלות יכפר עליהם שלא ימותו ואזל מלאך המות ולקחם משם שנגזר עליהם שבארץ הדרום ימותו: עולא נחותא. על שם שהיה רגיל לילך ולירד מא"י לבבל הוו קרו ליה נחותא: הוה אידמך תמן. בא זמנו למות שם בבבל והתחיל לבכות: אמרין ליה מה לך בוכה. אנחנו מעלין אותך להקבר בא"י ואמר להן ומה מהנייה לי אם אני מאבד מרגלית*) נשמה שלי בארץ טמאה אינו דומה הפולטה בחיק אמו היא א"י שהיא כאם להנשמה מפני קדושתה: באסייא. שהיא חו"ל ואמר אמרין לבני ארעא דישראל הא המשיח שלכם כלומר שלוה להם שיאמרו תשגיחו על הרב שלכם שמת בחו"ל שתעלו אותו להקבר בא"י: ואפי' כן. ועכ"ז צוה להן שם שאפי' בעוד ארונו באסייא שיתנוהו על חוף הים לפי שא"י מיוסדת על הימים וחוף הים בכל מקום יש לו איזה צד שייכות לא"י ומביא ראיה מן המקרא דכתיב על ימים יסדה ועל א"י נאמר זה כדמסיק שבעה ימים הן שסובבין את א"י: והא איכא ימא דחמץ. שם מקום ולמה לא נחשב בתוכן משום דלאו יש מששת ימי הבריאה הוא אלא דיקליטיינוס המלך חפר מהנהרות וקיבלם ועשאו ים: להר ישימון. וזהו הר הכרמל דגרים בפ' ב"מ בענין זה: כמין כברה. סלע עגול ועשוי ככברה: שערונה. שיערו אותה חכמים לבארה של מרים שהיא נתונה בים טבריא ומכוונת כנגד שער האמצעי של בהכ"נ הישנה בעיר סרוגנין מא"י וקמ"ל היודע אותו שער האמצעי יכול לכוון לנגדו לבארה של מרים בים טבריא: רבה בר קיריא וכו'. היו מטיילין ברחוב וראו ארונות שהן באין מחוץ לארץ ליקבר שם לא"י: מה הועילו אלו. שצוו להוליך אותן אחר פטירתם לכאן והיה מכיר אותם שהיה בידם לעלות בחייהם ולא עלו ולפיכך אמר קורא אני עליהם ונחלתי וכו': כיון שהן מגיעין לא"י והן נוטלין גוש עפר. מן הארץ ומניחין על ארונן מכפר עליהן על מיתת חו"ל כדכתיב וכפר אדמתו של א"י על עמו:

**הלכה ה מתני'** הברסין והברדסין. פי' בערוך ערך ברדס הן מיני גלופקרין שמכסין בהן את המטות אלא שאלו רפופין ר"ל דקין ואלו עבין: והדלמטיקיון. הן מיני בתי שוקיים של צמר קאלצי"ש בלע"ז: ומנעלות הפינון. עשויין מפסולת של צמר: לא ילבשם עד שיבדוק. שמא יש פשתן מעורב בהן: מחוף הים וממדינת הים. מפרש בגמ' מחוף הים שמביאין לשם ממדינת הים אינן צריכין בדיקה שאין הפשתן מצוי שם וחזקתן תפורין בקנבוס וקאמר בגמרא שמשנה זו נשנית בראשונה אבל בזמן הזה שהפשתן מצוי בכל מקום כולם צריכים בדיקה: ומנעל של זרד. אית דמפרשי מנעלים של עור שנותנין אותן תחת כף הרגל ואית דמפרשי שמגיעין עד הירך ואית דגרסי של זרב וכך הובא בגמרא והם מנעלים שמשימין בתוכן צמר לחמם את הרגל מלשון יזורבו נצמתו ואית דמפרשי שעשוין לימות החמה ואין בו משום כלאים כדמפרשינן בגמ' מאי טעמא: **גמ'** הברסין. נקרא בריה וכו' כך היו נקראים בימיהם: מה. מאי קאמר אם מחוף הים וממדינת הים כלומר שצריך שיהיו ממדינת הים ממש ומחוף הים של המקומות אשר שם: או מחוף הים שממדינת הים. כלומר או דמחוף הים בלחוד סגי שמביאין לשם ממדינת הים ותולין אנו כל מה שבחוף הים שהן הובאו ממדינת הים וממקום שאין הפשתן מצוי שם: מן מה דתני. עלה בברייתא כגון צור וכו' ש"מ מחוף הים של כאן ומביאין לשם ממדינת הים כגון צור שהיתה רוכלת ימים וכן חברותיה: מנעל של זרב. ומפרש דלגי' זרב מאי האי: וקאמר אית אתרין דזרבין עימר מן

סוכה נג. | כ"ב עד בשינוי: | פסח לס.

תורה אור

יש בידו שתים. מת שם ונקבר כאן יש בידו אחת. וחרנה אמר קבורה שבכאן מכפרת על מיתה שלהן. רבי יונה בשם רבי חמא בר חנינה *ריגליי דבר נשא ערבתיה למיקמתיה כל הן דהוא מתבע. כתיב °ויאמר מי יפתה את אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד (מלכים א כב). וימות בתוך ביתו ולא תמן. אליחורף ואחיה תרין איסקבטיריי דשלמה חמא מלאך מותא מסתכל בון וחריק בשינוי. אמר מלה ויהבון בחללא. אזל (ונסתון) [ונסבון] מן תמן אתא קאים ליה גחיך לקבליה. א"ל ההיא שעתא הויתא איחרוק בשינייך וכדון את גחיך לן. א"ל רחמנא אמר דינסב לאליחורף ואחיה מן חללא ואמרית מאן יהיב לי אילין להן דאישתלחית מיסבינין ויהב בליבך למיעבד כן בגין דנעביד שליחותי. אזל ואיטפל בון זמן תמן. תרין ברויי דרבי ראובן בר איסטרובילוס תלמידוי דרבי חמא מלאכא דמותא מסתכל בון וחרק בשינוי ואמר נגלינון לדרומה שמא הגלות מכפרת. אזל (ונסתון) [ונסבון] מן תמן. עולא נחותא הוה אידמך תמן שרי בכי. אמרין ליה מה לך בכי אנן מסקין לך לארעא דישראל אמר לון ומה הנייה לי אנא מובד מרגליתי גו ארעא מסאבתא. לא דומה הפולטה בחיק אמו לפולטה בחיק נכריה. רבי מאיר הוה אידמך ליה באסייא אמר אימורין לבני ארעא דישראל הא משיחכון דידכון. אפילו כן אמר לון יהבי ערסי על גיף ימא דכתיב °כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה (תהלים כד). *שבעה ימים סובבין את א"י. ימא רבא. ימא דטיבריא. ימא דסמכו. ימא דמילחא. ימא דחולתא. ימא דשליית. ימא דאפמיא. והא איכא ימא דחמץ. דיקלטינוס הקוה נהרות ועשאו. כתי' °הנשקפה על פני הישימון (במדבר כא). אמר רבי חייא בריא *כל מי שהוא עולה להר ישימון ומצא כמין כברה בים טבריא זו היא בורה של מרים. אמר רבי יוחנן שערונה רבנין והא היא מכוונא כל קביל תרעא מציעיא דכנישתא עתיקתא דסרונגין. רבי בר קיריא ורבי לעזר הוון מטיילין באיסטרין ראו ארונות שהיו באין מחוצה לארץ לארץ. אמר רבי בר קיריא לרבי לעזר מה הועילו אילו אני קורא עליהם °ונחלתי שמתם לתועבה (ירמיה ב) בחייכם ותבואו ותטמאו את ארצי במיתתכם. אמר ליה כיון שהן מגיעין לארץ ישראל הן נוטלין גוש עפר ומניחין על ארונן דכתיב *) °וכפר אדמתו עמו:

(דף לב ע"ד)

**הלכה ד מתני'** א הברסים והברדסים והדלמטיקיון ומנעלות הפינון לא ילבשם עד שיבדוק. רבי יוסי אומר אף הבאים מחוף הים וממדינת הים אינן צריכין בדיקה מפני שחזקתן בקנבס. ב ומנעל של זרד אין בו משום כלאים:

**גמ'** הבורסין בריה הברדסין דילמא הדלמטיקון קובלין ומעפורין דרדסין. רבי יוסי אומר אף הבאים מחוף הים וממדינת הים. מחוף הים וממדינת הים. או מחוף הים שממדינת הים. מן מה דתני כגון צור וחברותיה קיסרין וחברותיה הדא אמרה מחוף הים שממדינת הים: אינן צריכה בדיקה. הדא דתימר בראשונה שלא היתה הפשתן מצויה בכל מקום אבל עכשיו שהפשתן מצויה בכל מקום צריכין בדיקה. מנעל של זרב ג אית אתרין דזרבין (עימיה) עימרה

מנעל של זרב אית אתרין דמזרבין עימרא מגו. ר"ל דנותנין עימרא בתוך המנעול של פשתן ואין בו משום כלאי' משום דיכול להוציא העימרא מבפנים אף שלא ישלוף המנעל כהדא דר"ז מפקיד לר"א ב"ן דיאמר לבר רחמנו דלא יחטי

עין משפט נר מצוה

לט א מיי' פ"י מכלאים הט"ו טוש"ע יו"ד סי' שא ס"ב

מ ב מיי' שם הט"ו וברמב"ם וכ"מ טוש"ע שם סי' שא ס"ג

גליון הש"ס וציון ירושלים

אית אתרין דזרבין עימרה. ע' כלאב"ד בהשגות פ"י הט"ו. וכבי' סי' שא. ובש"ך שם ס"ק י'. ועי' בתוס' אליהו זכריה

מערכת הערוך

אית אתרין כו' בערוך (ע' מנעל ד') אית אתרא דזרבין עמרא מלגיו כהדא דרבי עקיבה:

מראה הפנים

כד קמו רבנן וכו' ואמרי במערבא קמו להו רבנן ממתיבתא דרב הונא בבלאה: **כיון** שהן מגיעין לארץ ישראל הן נוטלין גוש עפר וכו'. כלומר דבקבורה שמקברין שם אכתי הייתי קורא והבואו ותטמאו וגו' על שעת הבאת אותם לשם שעדיין לא כיפרה עליהם אדמת הארץ יבר"ל לפיכך מיד כשמגיעין לארץ ישראל נוטלין גוש עפר ומניחין על ארונן וזה מכפר מיד עליהן כדכתיב וכפר אדמתו עמו

דאף שהתומה שבא עליהן מקודם הקבורה מכפרת עליהן: **מנעל** של זרב אית אתרין דזרבין עימר מן גו. הרא"ש ז"ל בהשגה בפ"י כלט"ו מביא לזה ופי' כלומר דאין חוששין לאותן מקומות שהן מועטין והאי אסור הוא מפני שתופרין בפשתן וכו' עכ"ל ולפירושו זה היה נ"ל דמתני' דקתני אין בו משום כלאים היינו אם הוכרו כלומר או בקנבוס ואם כן מאי קמשמע לן ודוחק הוא לפרש דלאין בו וכו' דקתני

**שנויי נוסחאות** (סו"ג) שלהן בכי"ר של הלן (ואולי הוא תיבה אחת שלהלן). (סו"ה) ויאמר מי במקרא „ויאמר ה' מי". (סו"י) א"ל רחמנא אמר דינסב בד"ו ליתא. הנת אמר ובכי"ר א"ל אמר לי רחמנא דינסב. (סוי"ב) זמן תמן בכי"ר ליתא. (סוי"ג) רבא בכי"ר רובה. (סוכ"ב) ומצא בכי"ר ורואה. (סוכ"ג) בורה בכי"ר בארה. (סוכ"ח) דכתיב בכי"ר הרי הוא. (סול"ב) דילמא בכי"ר דמלא. קובלין בכי"ר קולבין (וע' בערוך השלם ע"ך מעפורת וערך קלב ג).

פירוש מהרא"פ

הכלאים ניכרים: **מוכרי** כסות מוכרים כדר"ן נושאים בגדי כלאים להראות לקונה מדת ארכו ומדת רחבו ובלבד שלא יתכוונו להנאתן ואע"ג דלא מתכוונין איכא איסורא דאורייתא כי לא מתכוונו מותר לכתחילה: **והצנועים** מפשילין במקל לאחוריהן בקלתו ואין מונחין על כתפיהן: **תופרין** כדרכן מניחים על ברכיהן כבהן תופרים: **גמרא: ולא** מתני' בתמי' ולאיזה דבר היה צריך ליה לאומרה: **דלא** ימכון שלא יאמרו ביתו של נביא לנביא מבוטל ולא לאמתו ל"א בית הכנסת מבוטל לבית ולא אחר: **בהדא** דתני' לזה נצרכה לענין כל כלים ותשמישים שהיתה משמשת בהן בחיי דלכי אף שמתא משמש בהן: **מפני** המחלוקת הואיל ואין העיירות מספיקים לבא שם כ"ע אתי לאנצויי משא"כ בבכיים גדולים: **כגון** יוסף כו' שמשמשו אותו בחייו הם היו משמשים אותו ג"כ בהספד שלמה ומתו קודם לרבי והיה אמר זה כדי שלא יאמרו עליהם מילתא דעבר לה הוה בהו ועד הספתא זכותיה דרבי הוא דאהני' להו הכי אמרינן בכתובות: (ע"כ לדף מ"א ע"ב): **מילתיה** אמרה בסדין א' לחודא נקבר רבי: **לא** כמו שאדם מת הוא עומד בתחיית המתים דה"כ ה"ל לגזות שימנו לו תכריכים הרבה ונאים: מי שהוא מביא את הדור שמתים אתם לאחר שמתהפך כחומר חותם הוא עושה להם מלבושים קודם שיעמדו והיינו ויתיצבו כמו לבוש: **בירידיקא** לבע חכלא לא לבנים ולא שחורים א"כ ירוקי גרסינן: **אין** קמית אני עומד לבין לדיקים אוי מתביים שהרי אינן שחורים ואי בין הרשעים נמי לא מבעית שהרי אינן לבנים: **חפיתין** מגוהלין: **מה** אתה עב מן לבך וכי אתה עוב מבבך כ"י בלוים לקוברו בירוקים כדי בלא יבעת: **מה** אני צריך להכניע ממעשים שלי: **בנרסיי** לבושיו הטבוכים: **יהבון** וכו' נוה ליתן מנעליו ברגליו ומקל בידיה והסכיבני על צידי ולא על גבי והיינו טעמיה כפיבוא משיח אני מוכן לילך עמי: **ציפוריא** אנשי ציפורין אמרו כל מי פיבוא ויאמר רבי שכיב אנו הורגים אותו: **אדיק** הלין: **רישא** מכסי מעוטף בהבל ובגדיו קרועים כקורע על המת: **מצוקים** ואראלים בני אדם ומלאכים: **בלוחות** הברית כלומר כבכי: **דמך** ר' וכי בכיב רבי: **אתון** אמריתו אתון אמרין דבכיב נפי בירא לומר להם בפירוש: **פפתה** שם מקום: **ואשרוניה** במינה עשר והניחוהו י"א קיבולי' לעשות מוצבות למת ומתחתם בם ואח"כ הורידוהו לבית הקברות לקוברו: **ותלה** לון יומא וההמה לא שקעה שהיה היום מאריך כ"כ עד כו': **שרן** מתחילו: **בר** מן קלרא כוכב אחד שלא היה בא להם ממנו וכל יום היה רגיל לבא לפניו: **וטלק** גרמי' והפיל עצמו מן הגגא לארעא: **ומן** גובהן ומתוך הוכן י"ג בנים היה עושה י"ג בנים בלצער כתב הסיניים: **חיה** יולדת: **חד** עגל מנכם רהט עגל אחד שרוצין לבוחטו ועשק העגל להצילו תחתיהם: **ובסופה** היך איכמת ולסוף י"ג בנים איך איכמת על איזה מעשה נסתלק הכתב ממנו: **קן** קינה שהעכברים בתוכה: **ארפונון** הניחום ולא הרגום: **ען** רון הגין עניו גדול היה ואמר כל מה שיאמר

עמודי ירושלים

שבעה ימים כו' ימא דשליית כו' הוא ע"ס וצ"ל אילת. עי' בספר תבואות הארץ פרק ז (דף כ"ת ע"א)

עין משפט נר מצוה

מא
א הגהת רמ"א סי' שס"ד

מב
ב מיי' פ"י מכלאים ה"ב סמ"ג לאוין רפג טוש"ע יו"ד סי' ש ס"א

מג
ג ד ה שם וטוש"ע שם

מד
ו מיי' שם ה"ג טוש"ע שם ס"ה

מה
ז מיי' שם הכ"ג טוש"ע שם סי' ש"א סע"ו

**רידב"ז**

יחטי לי' מסאני' לא בכיתן אלא ברצועה ר"ל דלתפור אסור בכיתן משום דאז הוי שעטנז אבל אי לא תפור מותר ליתן עימרא לתוך מנעל של פשתן משום דיכול להוציא העימרא אף דלא ישלוף המנעל של כיתנא ומודי ר"ז באהן דאסר פיסקי דעימר על דכיתן דהוא שרי ר"ל דקשר התיכה דעימר על כיתן דלמטה הוא מלובש בכיתן יכול לקשור עליו מלמעלה עימרא משום דיכול הוא להוף את עצמו ויפול הבגד דכיתנא תחת החגור וישאר העימרא עליו מלמעלה ולא יצטרך להפשיט תחלה בגד העליון ואח"כ התחתון ז"א אלא דיכול לדחוף את עצמו ויפול הבגד התחתון והבגד עליון ישאר עליו מלמעלה:
בעון קומי ר"א מהו למיחטי מסאנא בכיתן א"ל למה לא כגין דר"ז דר"ז אמר אסור. כן מגי' בשנו"א ז"ל מודה ר"א בהן דילבש דרדסין דעמר ע"ג דרדסין דכיתן דהוא אסור דאי לא שלח עילאי לא שלח ארעי ר"ל דבפוזמקאות אסור דלא יכול לפשוט התחתון אם לא שיפשוט תחלה העליון: נתני שוע ולא נתני טוו. פי' דמקשה על המתניתין דתני דבר שהוא שוע טווי ונוז ל"ל למיתני כולהו הא בחדא סגי [כשיטת הרמב"ם ז"ל] ומשני דלעולם

**מתני'/גמ'**

[עימרה] מן גו כהדא דרבי זעירא מפקד לרבי אבא בר זבינא ויאמר לבר ראשון דלא יחוט ליה מסאניה בכיתן אלא ברצועה. מודי רבי זעירא באהן דאסר פיסקי דעמר על דכיתן דהוא שרי דהוא שנץ גרמיה דהיא נחתא לה. בעון קומי רבי לא מהו מיחוט מסאניה (דכיתן) [בכיתן]. אמר לון כגון דר' זעירא דר"ז אמר אסור. מודה רבי אילא בהן דילבש [א] דרדסין דעמר על גבי דרדסין דכיתן דהוא אסור דלא שלח עילייא לא שלח ארעייה. אבוי דרב ספרא שאל לר' זעירא מהו מיתן פריטין גו גולתה ומיקטרינון בחוט דכיתן. מהו מיתן פריטין גו סדיניה ומיקטרינון בחוט דעמר. א"ל חכם רבי לרב הונא דרב הונא אמר אסור. רבי אבינא אמר אסור. שמואל אמר מותר. רבי יעקב בר אחא בשם רבי יסא אמר מותר:

**הלכה ה מתני'** [ב] אין אסור משום כלאים אלא טווי ואריג שנאמר לא תלבש שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז. ר"ש בן אלעזר אומר נלוז ומליז את אביו שבשמים עליו. [ג] הלבדין אסורין מפני שהן שועין. [ד] פיף של צמר בשל פשתן אסור מפני שהן חוזרין באריג. רבי יוסי אומר [ה] משיחות של ארגמן אסורות מפני שהוא מולל עד שלא קושר. [ו] לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן לחגור בו את מתניו אף על פי שהרצועה באמצע. [ז] אותות הגרדים ואותות הכובסין אסורות משום כלאים:

**גמ'** [א] נתני שעז ולא נתני טני. אילו תנינן שעז ולא תנינן טני הוינן אמרין הא טווי מותר. מתניתא לא אמרה כן אלא אין אסור משום כלאים אלא טווי ואריג

**פני משה**

מן גו. שמשימין צמר לפנים כדי לחמם הרגל כדפרישית במתני' להאי גירסא: כהדא דר' זעירא מפקד לר' אבא. שיאמר לבר לאשון כך היה שם החייט שלא יתפור לו מנעליו בפשתן אלא ברצועה של עור וכלומר מדלא חשש אלא שלא לתפרו בפשתן ומשום הצמר שלפנים הא בלאו הכי אין במנעל כזה חשש כלאים שאין חוששין שמא פשתן מעורב עם הצמר: מודי ר' זעירא. כלומר אע"ג דמחמיר שלא לתפור המנעל בפשתן מבחוץ מפני הצמר שיש בו מלפנים מודה הוא במי שקשר עצמו בפיסקי דעמר על בגד הפשתן שלו שהוא מותר משום דהוא שנץ גרמיה דהיא נחתא ליה כלומר כמו שהוא מסנס וחוגר עצמו בשל צמר כך הוא יכול להורידו להחגור למטה מבלי שיצטרך להתיר קשר החגור וא"כ אין כאן חיבור צמר לפשתן ושאני גבי מנעל דחשש שמא יגעו חוטי התפירה של הפשתן בהצמר שמבפנים: מהו מיחוט מסאניה דכיתן. ועל מנעל כגוונא דלעיל בעו מניה אם מותר לתפרו בפשתן מבחוץ ופשט להו לאיסור משום חומרא כדר' זעירא וכלומר דמדינא ליכא חששא הואיל והוא תופר בתוך הטור מבחוץ והיינו דקאמר מודה ר' אילא במי שלובש דרדסין והן מנעלות הפיגון של צמר ע"ג מנעלים של פשתן דאסור הוא מדינא: דלא שלח עילייא לא שלח ארעייא. משום שכל זמן שאינו פושט מנעלים העליונים אינו יכול לפשוט התחתונים והוי כחיבור צמר לפשתן: מהו מיתן פריטין גו גולתיה. בגלימא של צמר שלו ולקשור לרור המעות בחוט של פשתן וכן איפכא מהו ליתן הפרוטות בתוך סדינו של פשתן ולקשרן בחוט הצמר: חכים רבי. אם רבי מכיר הוא לרב הונא דאדם גדול הוא ואמר אסור וכן ר' אבינא אוסר: שמואל אמר מותר. דאין כאן חיבור שהקשר עשוי להתיר בכל שעה וכן ר' יעקב אמר מותר:

**הלכה ו מתני'** אין אסור משום כלאים אלא טווי ואריג. כלומר אם נתחבר הצמר עם הפשתן ע"י טוויה שטרפן וטווה מהן החוט או שארג בגד מן הטווי הזה או שארג חוט צמר עם חוט פשתן כל אלו הוו כלאים ולאפוקי אם חיברן בלא טויה ובלא אריגה כגון שקשר עצמו בחוט של צמר ע"ג בגדו שהוא של פשתן דכה"ג לא הוי כלאים מכיון שהצמר והפשתן אינן מחוברין יחד וכדקא"ר יוסי לקמן דדוקא אם הוא מולל ותוכפן יחד הוי כלאים הא לאו"ה לא: שנאמר לא תלבש שעטנז. ודרשינן נוטריקון דבר שהוא שוע כלומר אם טרפן להצמר ופשתן וחלק אותם והיינו שוע. איש חלק תרגומו גבר שעיע וכה"ג הוי כלאים שהרי הן מחוברין ע"י השעיעה: טווי. או שטוה מהן חוטין הוי חיבור: ואריג. או שלקח חוטי צמר וחוטי פשתן וארגן זה עם זה. והא דלא קתני ברישא כ"א טווי ואריג ולא נקט שוע ה"ט דאלו הוה תני הכי הו"א למטעי דעד שיהו שלשתן יחד שוע וטווי ונוז והלכך תלתן ולא נקט ברישא אלא טווי ואריג והדר קאמר דבר שהוא שוע וכו'. ללמדנו דלאו או דרשינן דכמו השוע לבד אסור כך הטווי והאריג והכי מפרש לה בגמ': נלוז. ומליז. עקום הוא ומעקם הוא את דרכי אביו שבשמים עליו וזהו מל' ונלוזים במעגלותם: הלבדין אסורין. אם טרף צמר ופשתן ושע אותן ועשה מהן לבדים אסור מפני שהוא שוע: פיף של צמר בשל פשתן. אם לקח עבותות של צמר וגדלן בשל פשתן אסור מפני שהן חוזרין באריג כלומר שהן דומין לאריג שנקשרו חוטי צמר עם של פשתן: משיחות של אריג. של צמר ובנוסחת המשניות כתוב של ארגמן והיינו הך צמר צבוע ארגמן: אסורות. לחגור בהן על בגד של פשתן: מפני שמולל עד שלא קושר. כלומר לפי שדרכן לחבר במלילה אלו החוטין והמשיחות עם הבגד של פשתן קודם שיקשר בהם מתניו כדי שלא יפלו הא אם אינו מולל מותר כדקאמר בגמ': לא יקשר סרט של צמר. חגורה מגדיל של צמר לא יקשר עם של פשתן לחגור בה את מתניו אע"פ שהרצועה של עור באמצע וגדיל של צמר מראשה האחד וגדיל של פשתן בראשה השני אסור שהרי כשחוגר בה קושר הראשים של צמר ושל פשתן זה בזה: **גמ'** ניתני שעז ולא ניתני טני. כלומר דהש"ס מפרש לסידרא דמתני' דפתח בטווי ואריג וסיים בשוע טווי ונוז וטעמא מאי הלכך קאמר דודאי לא מצי למיתני ברישא לכל הנוטריקון שוע טווי ונוז דא"ה הו"א עד שיהו כל הג' יחד ולפיכך דילג בתחלה לאחת מהן להשמיעט דלא בעינן עד שיהו כל השלשתן אלא או או דרשינן להנוטריקון כדפרישי' במתני' וכדי שלא תקשה מ"ש דדילג לשוע ברישא הו"ל למיתני כסדר הנוטריקון ולדלג אחת ללמדנו זה להכי קאמר דה"ט כדמסיק ואזיל: ניתני שעז. כלומר דאמאי לא נקט בראשו שוע ונוז לחוד ולדלוג טני כלומר טווי דזה נדרש מטני דשעטנז דהכ' נדרש לפניו ולאחריו בנוטריקון: אילו תנינן שעז וכו'. כלומר אילו הוה תני כסדר הזה והיה דולג טווי הנדרש מטני הו"א דטווי מותר ומתני' לא אמרה כן אלא אין אסור וכו' וכלומר דבאמת לא קיי"ל כן דטווי יהא מותר דהא במתני' חשיב ברישא לטווי דאסור והשתא ממילא שמעינן כוונת התנא דפתח בטווי ואריג כדאמרן שהוא להשמיענו דלאו או דרשינן והיינו דקאמר מתני' לא אמרה כן לומר שהולך לפרוש בתרתי ולסיים בתלתא ובתרתי דשעז נמי לא מצי למינקט הכי דא"כ הוי כסותר דבריו דברישא מדלג דרשא דאמצע נוטריקון והדר

**גליון הש"ס וציון ירושלים**

[א] ניתני שעז וכו'. ע' בכ"מ שהאריך בזה. וע' בתו"כ פ' קדושים וברמב"ן על התורה. ובמזרחי שם ובמגלת ספר לאוין רפג. ובשנות אליהו כאן. וכתב ר"ו סימן ס"ו בארכנו בזה:

## מראה הפנים

דקתני. כלומר שאין חוששין למיעוט שתופרין בפשתן ונראה דמשו"ה לא רצה הרמב"ם ז"ל לפסוק כהאי גירסא וכהאי פירושא והפס הגי' בברוב הספרים מ"על של זרד וכן הוא בנוסחת המשנה דהכא ופירושו דהואיל ואין לו עקב אין חוששין להכלאים כדכתב שם מפני שעור הרגל קשה הוא ואינו נהנה כשאר עור הגוף ואין לו עקב דקאמר פשוט הוא דמתפרש כהאי דתנינן כרים פ' מ"ות תליצה סנדל שיש לו עקב כשר ושאין לו עקב פסול ויש לו עקב היינו עור המכסה את גובה הרגל שכנגד שוקיו מאחוריו כדפרישית שם וכ"פ הר"ב בפ"ו דכלים וזה מכיון שאין לו זה העור המכסה את גובה העקב מאחוריו כ"א העור שלו אינו אלא תחת כל הרגל והעקב אינו נהנה ממנו שכל עור אדם שם קשה הוא ובזה מסולק דיוק הכ"מ שם והרי אין לך קשה בעור הרגל כעור העקב וכו' ולא כמו שהעלה שם אלא דאם יש לו עקב אסור שהרי הוא נהנה ממנו ולא כמה שרצה התי"ט להגיה בדברי הרמב"ם ועיין במ"ש בב"י סי' ש"א ואין להאריך:
**מודה** ר' אילא וכו' דלא שלח עילייא לא שלח ארעייה. מכאן איכא סייעתא למ"ש בהג"א ספ"ק דבילה בשם א"ז אסור ללבוש אנפלאות של צמר ע"ג אנפלאות של פשתן ומביאו הרב בהג"ה סי' ש' משום דא"א לפשוט התחתון דלא העליון כדקאמר הכא
**מהו** מיתן פריטין גו גולתה ומיקטרינון בחוט דכיתן וכו'. הרא"ש ז"ל מביא לזה בהל' כלאי בגדים בפ"ת דנדה ולא גרים מאוסרין אלא לרב הונא בלחוד וא"כ ממילא הלכה כרבים המתירין ומ"ש בהג"א בסוף פ"ק דבילה וגרים שם לרב שהוא מהאוסרין ע"ש הוא ולא הוזכר רב כאן וצ"ל ורב אבינא ונראה שהוא בכלל מה דתני בתוספתא והביאה הרמב"ם ז"ל בפ"י בהלכה י' בגד צמר שנפרם מותר לפרוף אותו בחוטי פשתן וקושר וכמו שפי' הרא"ש ז"ל שם לתרץ קושית ר"ת ז"ל בתשובה שכתב דטעות היא בתוספתא דקשר הוא חיבור לענין כלאים מדא"צטריך להתיר כלאים בציצית ופי' הרא"ש דמיירי שחיבר שני ראשי הקרעים וכרך החוט סביבם וקשרם יחד ולא הוי חיבור חוט של פשתן עם החלוק של צמר כיון שיכול להוציא שני ראשי הקרעים בלא התרת הקשר עכ"ל וכך הוא מורה ל' הרמב"ם דבענין זה הוא דמיירי דבקושר הצמר והפשתים יחד כתב בהדיא לעיל שם דהוי כלאים וא"כ ה"ה בנידון זה מכיון שיכול להוציא בגד הצמר בעצמו בלא התרת הקשר אין כאן חיבור:
**ניתני** שעז ולא ניתני טני וכו'. הר"ש ז"ל הביא לזה בקיצור ולא ביאר כלום והומר [?]י דאהר שמבואר הוא בגניש כוונת סוגיא זו והאמור בה ושמעינן מיהא דשיעתא

שנויי נוסחאות (סו"א) גו בכי"ר לגב. (סו"ב) זבינא ויאמר בכי"ר זמינה דאמור. (סו"ז) כגון בד"ו בגין. (סו"ח) בהן בכי"ר בההז. (סו"י) ספרא שאל לר' זעירא בכי"ר זעירא שאל לר' ספרא. (סו"ט) אריג בכי"ר ארגמן.

## פירוש מהרא"פ

שיאמר לי אדם אני עושה חוץ ממה ששנו זקני בתירה לזקני שלי שהתירו כלמן מן הנשיאות והיו ממנין לזקני הלל במקומן כדאיתא בפסחים: אין שליק אמר רבי אסיעלה רב הונא מבבל לכאן אני מושיב אותו למעלה ממני שהיא חשוב ממני מלך יחוסו: דהוא מן דכרים הוא מן הזכרים ואני מן הנקבות: נתברכמו פניו של רבי שיהא צריך להושיבו למעלה ממנו: ארונו בא שמת: מאן בעי לך כר מי שלריך לך בחוץ וכוונתו הוא שילך מלפניו שכעס עליו על שרלה לנסותו: יליף רב מרבי: בסוף י"ג שנים ול' יום שהיה זה המעשה ביום שנתרפא השמא: ואינשמת ונתרפאת והיה מעשה דעכברים גרמה ליה שנתרפא השמא: אנא לא סוינא אני לא הייתי שיהב אלבמותי פל שינך תאותם שהה הנהיג ר' בר"ח כבוד בראה אליהו ז"ל בא כדמותו ובשבילו: לפני' ממני אפילו לפנים ממני יכנס ר"ח: (ע"כ שייך לדף מ"ב): גו בני בראה את רבי ישמעאל במרחץ ולא קם ר"ח מפניו: אהן דאת מתני שבחי' וכי זה הוא שאתה מספר שבחים: יתתי עלי יבוא עלי אם אני יודע אם רחלת בבית המרחץ שהייתי שכוד באותו זמן עיינתי באגדת ספר תהלים: תמנין במונים: ורגזון ידו ולעדו ידיו וכהו עיניו ואם תמלא לומר שהיה ר"י אדם קטן ובפל שהרי חד גדלי כו': וחבי' ומכיר: אין אנא חמי אם אני רואה אותו אני מכירו: שרא החתיל: ריבץ חולה שהיה נ"ח מרבין תילם בישראל: גלי שהיה גולה ממקום למקום כדי ללמוד תורה וכמו שמפיק: גלי מילף ללמוד: גלי מלפה ללמד לאחרים: אן אן היכן אנו קוברים אותו: דהוא מן דידהו מן משפחתו: מאן בעי תיהב ליה מי הוא שיכניסו אלל ר"ח שהיו יראים מפני ר"ח: עילתא את בעי עלילה אתה מבקש הואיל ואתה אב זקן ואתה רולה ליקבר אלל ר"ח לפיכך אתה רולה להכניסו כי אתה ידעת שר"ח ימית אותך ואתה רולה בכך: יהבון מניחתא תנו חבל קטן וקשרו אותו ברגלו: ואין שכבית ואם אני מתעכב שם יותר מדאי גררו אותו ע"י החבל משם: ואשכח שלח דיין מלא בלבה שדנו בן יהודה בני אחריך ואין עוד ואמר בני מפני כבודו של ר"ח שהיה לו בני בנים ישראל ותזקיה ובא ו הם נמי לאוי לשבת לפני אחריך ואין עיד כלומר שלא הניתו עוד אחריהם בחסידות ובמעשה: יוסף בן ישראל אחריך ואין עוד הוא יוסף הצדיק ומדבר בזה מבין רבי חגי שאין לאוי פיסא רב הונא נקבר שם: תלת שיעיים סבביה ר' חגי עיניו להיות אחד מ"ח איתאמר ליה נאמר לו הפוך אפיך ולא תראה: שמע קלי' דר"ח רבא באתר לכ' יהודה בכי' אמור לר"ה שישב בכאן כלומר שיקבר בכאן ולא קיבל עליו ר"ס מחמת ענוותנותו אמר כן שאין לאוי מחיב ליה ליקבר כאן: אמר עליו ר"ח הא בבכה כו': ויצא ר' תגי בשלום בן שמונים שנה וזכה ע"י מעשה זאת שנכפלו שנותיו: הן דהוא כל מקום שהוא נקבר מה מפסיד לדיק גמור זה ולמה אמר דווקא שיבאו אותו לא"י: דברים נגב יש דבר נסתר בדבר זה: אלא לור ותכנותי' ט' כדמסיק שסעם על

## עמודי ירושלים

**דלא** שלח עילייא לא שלח ארעיי' עי' במראה הפנים שכ' שמכאן ראי' למ"ש ההג"א דאסור ללבוש אנפלאות של צמר ע"ג אנפלאות של פשתן ובאמת מבואר כן להדיא בא"ז ח' יו"ט (סימן ש') שלמד כן מהירושלמי הזה. ועי' בב"י שם מה שפי' הירושלמי והקשה מזה על הא"ז ובד"מ יישב בזה ע"ש:

ואריג. ניתני שעט ולא ניתני נוז. אילו תנינן שעט ולא תנינן נוז הוינן אמרין הא לנוז מותר. מתניתא לא אמרה כן אלא פיף של צמר בשל פשתן אסור מפני שהן חוזרין לאריג. ניתני טנז ולא ניתני שע אילו תנינן טנז ולא תנינן שע הוינן אמרין הא שע מותר. מתניתא לא אמרה כן אלא הלבדין אסורין מפני שהן שועין. משיחות של ארגמן אסורות. אית תניי תני מותרות. מאן דאמר [א] אסורות כגון אילין טרסייה דהוא מכפת ביה. מאן דאמר מותרות דהוא שנץ גרמיה והיא נחתא לה:

## הלכה ו מתני'

[ג] *התוכף תכיפה אחת אינה חיבור ואין בה משום כלאים [ג] והשומטה בשבת פטור. [ד] עשה שני ראשיה בצד אחד חיבור ויש בה משום כלאים והשומטה בשבת חייב. רבי יהודה אומר עד שתשלש. [ה] והשק והקופה מצטרפין לכלאים: גמ' *רבי חנינה אמר עד יחות כל סיטרה. אמר רבי ינאי אמרו לו לרבי חנינא צא וקרא. והתנינן עשה שני ראשיה לצד אחד. מעתה עד יחות ויסוק. והתני רבי יהודה אומר עד שישלש מעתה עד יחות ויסוק ויחות. אלא הכין והכין. חוט שהשחילו למחט אפילו קשור מיכן ומיכן אינו חיבור לבגד.

החוט

**פני משה**

והדר הוי תני גם לטווי ועוד דאי הוי תני שעז והיינו שוע ונוז א"כ דרים הכ' של שעטנז להז' בלבד ולא להט' שלפניו אבל השתא דרים טנז וזהו טווי ואריג והדר מפרש נמי לשוע ושלשתן לא הוי מלי למינקט ברישא כדלעיל: ניתני שעט. השתא מסיים ג"כ לטעמא דלא נקט בענין אחר ברישא דאילו הוה תני שוע וטווי לפי דרשת הנוטריקון ה"א דאריג לחוד והיינו נוז מותר הוא ובאמת לא קיי"ל כן כדמסיים מתני' לא אמרה כן וכו' וכדפרישית להא במתני' דהיינו אריג: ניתני טנז וכו'. השתא מסיק לכולא מילתא וכלומר דלא תימא דאי הכי ליתני גם בסיפא כן ולימא טווי ואריג דהיינו טנז וכמו דפתח ברישא וקאמר דהא נמי לא מלי למיתני כן דא"ה הו"א דשוע לחוד מותר ובאמת אינו כן דמתני' לא אמרה כן וכו' וזהו כדאמרן דהעיקר מה שבא התנא להשמיענו בדילוג דברישא לומר דלאו או דרשינן: כגון אילין טרסייה. האורגים דרכן לקשר עצמן בחגורה: דהוא מכפת ביה. כלומר שכופת ומחבר החגורה של צמר במלילה עם החלוק הפשתן שלו שיוכל למהר ולחגור עצמו: מ"ד מותרות. הוא בגוונא דהוא שנץ גרמיה והיא נחתא ליה כלו' שאינו מחבר במלילה אלא מכנס את מתניו באותה חגורה בלבד וכך הוא יכול להורידה מעליו למטה ובכה"ג לא הוי חיבור:

**מסורת הש"ס**

שבת נד. וש"נ.

ירושלמי שבת פ"ו ה"ב

דלעולם סגי בחדא ואך אי תני שוע לחוד ה"א דטווי מותר לגמרי ע"כ תני שוע וטווי אבל לא דתני שוע וטווי להורות דבעינן תרתי ז"א דבאמת בחדא סגי אך כדי שלא תימר דטווי כלל כלל לא. ע"ז מקשה הגמ' דז"א מתניתא לא אמרה כן אלא אין איסור משום כלאים אלא טווי ואריג א"כ מוכח כפירוש דטווי ג"כ אסור וא"פ למה קתני דבר שהוא שוע טווי ונוז ואלא ע"כ להורות דבעינן כל ג' ושוע לבד לאו כלום הוא וכן מדייק בנוז דליתני הדא שוע ולא נוז אם לא להורות דבעינן כולהו ומשני ג"כ דה"א דנוז כלל כלל לא ומדחה דז"א דמתניתא לא אמרה כן אלא פיף של צמר וכו' אלמא דנוז אסור וכן מדייק גבי שוע דנתני טווי ולא שוע ומשני ג"כ לאו דבעינן טווי עם שוע אלא דה"א דשוע כלל כלל לא ע"ז מקשה מתניתא לא אמרה כן אלא הלבדים אסורים מפני שהן שוע א"כ ידעינן האיסור דטווי ושוע ונוז וא"כ למה נקט התנא דשעטנז הוא דבר שוע וטווי ונוז כל ג' ביחד דהא ע"כ על כל אחד בפני עצמו הוה ידעינן ממתניתין גופי' ואי דאשמעינן דבעינן כל ג' ביחד ג"ז אינו דהא מוכח ממתניתין דאפילו כל אחד לבד נמי אסור וא"כ קשיא מתניתין למה נקט שוע טווי ונוז בין דתני או או ובין דקמ"ל דבעינן כולן ביחד דהא ע"כ דכל אחד בפני עצמו נמי אסור וא"כ קשה מאי קמ"ל בהא דקתני שוע טווי ונוז דהא ליכא למימר דבעינן כל הג' ביחד דהא מוכח ממתניתין דבחדא סגי ול"ל דאו או קתני דהא כבר מנה התנא לכל אחד ואחד ואם כן מאי קמ"ל בזה ונשאר בקושיא:

מאי דתני אסורות כגון אילין טרסיים דהוא מכפת בי'. כפ' מלאכת שלמה ז"ל פי' כפי' הראשון של מהרא"פ ז"ל:

א"ר

**עין משפט נר מצוה**

מו
א מיי' פ"י מכלאים הכ"ג טוש"ע יו"ד סי' ש ס"ג

מז
ב מיי' שם ה"ג טוש"ע שם ס"ג ז

מח
ג מיי' פ"ו מהל' שבת ה"ט סמ"ג לאוין ס"ה טוש"ע או"ח סי' שמ ס"ו

מט
ד מיי' פ"י מכלאים הי"ג טוש"ע יו"ד סי' ש ס"א

נ
ה טוש"ע שם ס"ו

## הלכה ז מתני'

אותות הגרדין ואותות הכובסין. שעושין סימנין על הבגד כדי שלא יתערבו ויתחלפו של אחד בשל חבירו ואם האותות של צמר בבגד של פשתן או איפכא אסורות משום כלאים אע"פ שזה אינו חשוב כלום: התוכף תכיפה אחת. חיבר בגד צמר עם של פשתן בתחיבה אחת של חוט אין זה חיבור ולא הוי כלאים: והשומטה בשבת. אם משך החוט הזה בשבת אפי' ע"מ לחזור ולתפור פטור ואין זה כקורע ע"מ לתפור: עשה שני ראשיה בצד אחד. שתחב המחט עם החוט וחזר והעביר החוט לאותו צד ונמצא ששני ראשי החוט הם מצד אחד הוי חבור לכלאים וכן אם תכף שתי תכיפות: עד שישלש. שיכנים החוט ויוציא ויחזור ויכנים שלשה פעמים ואין הלכה כר' יהודה: והשק והקופה מצטרפין לכלאים. אם חתיכת בגד צמר מחוברת לאחת מהן וחתיכת בגד פשתן מחוברת לשנייה וכרכן יחד בחיבור זה עם זה הוי כלאים ואע"פ שהן מחוברות לשני כלים לא אמרינן האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי וה"ה אם מחוברין לשאר כלים דינן כמו שק וקופה: גמ' עד יחות כל סיטרה. על התכיפה קאי עד שירד המחט עם החוט כל צד הבגד מעבר לעבר דבכה"ג הוא דמיקרי תכיפה: א"ר ינאי. אמרו לר' חנינא צא וקרא מבחוץ דלא היא דהתנינן עשה שני ראשיה לצד אחד אלמא דלא קפדינן אלא שיהו שני ראשי החוט מצד אחד ומעתה לדבריך עד יחות ויסוק בתמיה. שהיה צריך לירד החוט דרך כל צד הבגד ויחזור ויעלה כמו כן וזה לא הוזכר בדברי התנא אלא אפי' תחב המחט בתוך אמצע הבגד ולא העבירו לצד האחר אם חזר והעביר החוט לאותו צד שתחב הוו שני ראשיה בצד אחד והוי חיבור: והתני. כלומר ועוד דמדברי ר' יהודה נמי קשיא לדברי ר' חנינא דלא קאמר אלא עד שישלש ומעתה לדבריך עד יחות בכל הבגד לעבר אחר ויסוק ויחזור ויחות ולזה ודאי לא הקפיד ר' יהודה דא"כ הו"ל בהדיא כן: אלא הכין והכין. אלא ע"כ דליתא דלא בעינן אלא שיעשה כך וכך וכלומר שיתחוב אפי' באמצעית תוך צד הבגד ויחזור ויעביר החוט לאותו צד שיהו שני ראשיה בצד אחד: חוט שהשחילו למחט. שהכניסו והורידו לנקב המחט ומלשון משחילין הוא בפ"ה דיו"ט: אפי' קשור מכאן ומכאן. כלומר אם תחב המחט בבגד עם החוט ולא חזרו אלא הניחו כך אע"פ שהחוט קשור מכאן ומכאן אינו חיבור לבגד:

החוט

## מראה הפנים

דפיטתא דהאי ש"ס ס"ל דבדבר אחד הוי כלאים או שוע או טווי או נוז כדקאמר בהדיא אילו תנינן וכו' וכן בכולם וזהו דעת הרמב"ם ז"ל בחיבורו בפ"י בהלכה ב' וכן בפי' המשנה בלשון ערבית שהביא הב"י בסי' ש' וכן בכ"מ שם שכתב מה שאינו דבר שהוא שוע טווי ונוז זהו כלאים של תורה ועד שיהו נחברים אלו הג' עניינים כולם וכל מה שאינו כן הוא כלאים מד"ס כך אמרו מקצת הגאונים וזה אינו מאמר בלתי אמיתי אלא שכל אחד מהן כלאים של תורה ומה שנזכר בגמ' נדה אינו לשון הגמרא אבל הוא ל' איזה מפרש עכ"ל ומעתה אין לנו להוסיף בעיון דבריו כ"א להזקם ולהראות פנים ומקום לדבריו בקצרה מ"ש שאינו לשון הגמ' להא דאמרו בנדה (דף סא ע"ב) והלכתא כמר זוטרא מדאפקינהו רחמנא בחד לישנא דע הוא לישנא דבה"ג ולכית לך איזה מדוגמ' זה בפ"ו דברכות (דף לו ע"ב) כתוב והלכתא כמר בר רב אשי וכו' ומדלעגין ערלה לאו פירא וכו' כ"ז אינו מלשון הגמרא אלא נוסחת בה"ג היא כמ"ש הרא"ש ז"ל שם ואח"כ הוסם זה בהעתקת הגמרא. ועיין לעיל פ"ו דברכות בהלכה א' ד"ה והאמר שבארתי לטעם דהרי"ף והרמב"ם ז"ל שפסקו כפי נוסחא זו. בפ"ק דפסחים (דף ח) גבי שתי שורות החיצונות שהן עליונות וכו' כתוב בגמ' שלפנינו והלכתא כוותיה דשמואל ואין זה מל' הגמרא אלא ל' בה"ג ויש מן הגאונים כמ"ש הרא"ש ז"ל שם ורוב גדולי הפוסקים הסכימו דהלכתא כרב וכן בפ"ח דבכורות (דף מט) גבי פלוגתא דרב ושמואל בפודה את בנו בתוך ל' יום כתוב בגמ' שלפנינו ואע"ג דקיי"ל הלכתא כרב באיסורי הכא הלכתא כשמואל אין זה ג"כ מל' הגמרא אלא מל' יש מהגאונים ואח"כ הועתק בגמרא וכמ"ש הרא"ש ז"ל שם דה"נ רוב גדולי הפוסקים פסקו הלכתא כרב והנה תמצא הרבה בש"ס ולא יכיל הגליון לציינם וא"כ גם כאן דעת רב אשי דנדה היא העקרית דאו שוע או טווי או נוז. ופיטתא דהאי ש"ס מסייעא לדעת זה כדמוכרח וכמבואר הכל בפנים ומתורץ ג"כ דקדוק ר"ת בתוס' פ"ק דיבמות (דף ה ע"ב) ד"ה עד שיהא שוע וכו' להא דלא קאמר בריבא לכולהו על שוע טווי ונוז והביא הת"ט לזה וכמה שפירשתי בפנים יתבאר לך הכל נבאר עלינו לבאר בהא דדקדק הכ"מ למאי דכתב הרמב"ן טרפם וטווה אותן כאחד וארג בגד מטווי זה ה"ז כלאים וכ"ל שם דלדעת הרמב"ם על טווי לחוד אינו חייב מן התורה ועל אריג לחוד מיחייב וע"ש ובכ"י מה שהאריך בזה וזה דוחק גדול לחלק כן דמאי שנא אי לא בעינן לכולהו אם כן בהדא מינייהו מיחייב כלישנא דרב אשי וכפיטתא דהאי הל נודא ולא עלה זה על דעת הרמב"ם לומר כן אלא מ"ש וארג בגד מטווי זה סדר הנלת כלאים הוא שכתב כמ"ש לקמן תפר בגד צמר וכו' וכן להשמיענו דאף על גב שטרפן יחד קודם הטויה לא אמרינן דבטל אחד במיעוטו אם חבירו רבה עליו וכמו דאמרינן דיכול לבטל אחד מהן קודם הטויה ועיין לעיל בהלכה א' ד"ה כיצד הוא עושה בביאור ענין זה והיינו דקאמר הכא דאם לא נתבטל אחד מהן וטווה אותן כאחד שוב אין הביטול מהוטין שירבה על מין הא' מועיל בו ואם ארג בגד מטווי הזה הרי זה כלאים ודלא תימא כיון שעדיין לא ארג המוטין לא תשיבי ויתבטל מין אחד ברוב קמ"ל דככבר נאסרו בטווי זהו דעתו ז"ל ולא לאפוקי איסור טווי בלחודיה ומה שמייך עוד לעיין דבריו ודעתו ז"ל נתבאר הכל לעיל ובפנים כפי אשר תמצא ללמוד דבר מדבר ואין לנו להאריך ביותר:

**התוכף** תכיפה אחת אינה חיבור. הר"ב כתב אינה חיבור לטומאה ולטהרה וכו' ומפי' הר"ש כתב כן וכן הרמב"ם בפי' המשנה כתב ואם נטמא האחד לא נטמא השני וזהו ענין באמרו אינו חיבור אבל בחיבורו שם בהלכה כ"ד כתב אינו חיבור ואין זה כלאים ונראה שחזר בו ופי' להמתני' ג"כ בענין זה דהכל על כלאים אמרו וכן פירש"י ז"ל בפ' במה בהמה (ד' נד) אינו חיבור דכתיב צמר ופשתים יחדיו לא אסרה התורה אלא חיבור יפה המתקיים ובדין הוא לפרש כן דאי על ענין טומאה וטהרה קאמר אם כן סיפא דקתני עשה שני ראשיה בצד אחד חיבור ג"כ על ענין טומאה וטהרה ע"כ דמיתפרשא לפי פי' הר"ש וזה קשה דהא תנן בפרק י"ב דפרה הבגד שהוא תפור בכלאים חיבור לטומאה ולא להזייה וזהו מדבריהם דוקא אבל מן התורה אינו חיבור אף לטומאה היכא דעתיד להתיר הוא והרי כאן במתני' בדבר שהוא מן התורה איירי דומיא דכלאים דהני תכיפות הוי חיבור בכלאים מן התורה והשתא מי עדיפי שתי תכיפות מכולו תפור בכלאים לענין טומאה וכבר כתב הרמב"ם לכלל הזה בפי"ב מהל' פרה אדומה בהל' ד' הנה למדת שכל מקום שאתה שומע חיבור לטומאה ואינו חיבור להזייה אין זה אלא גזירה מדבריהם ועיי"ש דהוכן דין הנזכר שם נלמד מדברי רבה בפ' במה טומנין (דף מח ע"ב) ומיהת שמעינן דמתני' דפרה בדרבנן איירי ומעתה אין לנו לפרש למתני'

## פירוש מהרא"פ

של גדול ושובע גדולה ששם מקומות של ים ופירות ותבואה עוברים שמה: **מחליד** נוקב ועושה לשם מחילות תחת הקרקע: **מהן** שאל להן והן שאל להן כו' כלומר שאלות הרבה ראינו כאן זה לזה וזה לזה ואנחנו אין לא ידענו מכל אלו מה היא התשובה על זאת השאלה: **מאי כדון** מהשתא מה באמת היה התשובה: **כיון** שנכנסה ארץ ישראל שבע שנים כעשית דינן של ירבעם והביאו באותו שריפה ושוב כן אין כאמר כל אדם: **שבוע** שמיטה: **מטליות** מטליות זוגיים אותן במזוגות שאין שהן ג' על ג' כמטליות שאין בהן שלש על שלש שאינן נחשבים לכלום והדר נשרפו וקבלו עונשם: **מת** שם בח"ל ונקבר בח"ל יש בידו שתים שהוא מת שם וכשמתו יוצאת שלא במקום קדושה וגם גופו נקבר שלא במקום הקדושה: (ע"כ שייך לדף מ"ב ע"ב): **מת** שם ונקבר כאן בא"י יש בידו אחד חטא א' שלא בא בארץ בחייו: **על** מיטה שלהן על מטה שלא מתו בארץ ונעשה כאלו מת כאן ג"כ: **ריגלוהי** דבל איניש רגליים של אדם הם ערבים נגד האדם להעמידו במקום שנגזר עליו שימות ולאיזה מקום שמבקשים שם בימות: **וימות** בתוך ביתו לא תמן במלחמה אלא ודאי דצריך הוא למות במקום שנגזר עליו: **איסקבטירי** כופריו: **וחריק** בשיניו חרק מלאך המות בשיניו שהיה רוצה להמיתן וכעס שלא היה יכול להמיתן שלא היה זה מ זמן שנגזר עליהן ושלמה כשראה כן אמר שם ונתנן באויר ובתחלה של עולם אזל מלאך המות ולקחן משם שבם היה נגזר להם מיתותו: **אתא** מלאך המות ושחק נגד שלמה: **ובדון** והשתא: **אמר לי** רחמנא כך השיב מלאך המות לשלמה הקב"ה אמר לי שאקח אותם מן האויר ולא בא"י ואמרתי מי יתן גי אלו באויר שנשלחתי ליקחם משם ונתת בלבך לעשות כן כדי שאוכל לעשות שליחותי: **אזל** ואיתפל בסון תמן הלך והמיתן שם באויר ולכתחילה לקחן משם בידו שלא יורידן שלמה והלך תחילה מפני כבודו והודיע לו כל הדברים וא"כ מטפל בהו: **תרין** בלויי ב' בניו של ר' ראובן היו תלמידיו דרבי ראה רבי שמלאך המות מסתכל בהו וחריק בשיניו שרוצה להמיתן ולא היה זה מקומן: **ואמר** ר' נגלינן בגלות לארץ דרומי שמא הגלות יכפר עליהן ולא ימותו והלך ולקחן משם: **עולא** נחותא הוה שירד מא"י לח"ל: **אידמך** תמן בא הזמן למות שם התחיל ובכי: **מה** הנייה לי מאי מהני' לי באני מאבד מרגליות שלי והיא הנשמה בארץ טמאה: **בחיק** אמו בא"י: **הא** מקבלין דידכון שיבגימו עליו להספדתו ולקוברו בארץ ועם כל זה לא היה כמו ארונו באניה שיתנו הארון על המים ולא על הארץ לפי שא"י מיוסדת על הימים וכדמסיק: **הקוה** נכרות יחד והוא שפאו ולא מעלמא היא: **בורה** באירה של מים: **שערונה** פירוש רבנן לבאירה של מים והוא מכוונת נגד בעל אמצעי של בית הכנסת ישנה דקורגנין שם מקום: **מתני' הברסין** והבלדסין שניהם טוין מצמר ומכסין בהן המיטות אלא שאילו דקין ואילו עבין: **דולמטוקיון** בתי שוקיים: **מנעול** הפיטון שעושים מפסולת צמר: **עד** שיבדוק שמא פשתן מעורב בהן: **מחוף** הים שהוא במדינת הים: **שחזקתו** מן הקנבוס מפני זו שכויים בראשונה שלא היה פשתן מצוי אבל בזמן הזה שהפשתן מצוי בכל מקום כולן צריכים בדיקה: **מנעל** של זהב מנעלים של עור ומחופים בפנים בלבדים או בצמר עב ומגיעות עד הירך ולפי שעושים לחמם הרגל קלוי זהב ל' יזרבו יצמתו: (ע"כ לדף מ"ג): **אין** חוששים משום כלאים אין חוששים שמא פשתן מעורב בהן: **שוע** טוי ונז שוע סרוק במסרק נוע חלק גבר שטיע נז שזור

דסייתו

מסורת הש"ס

החוט חיבור לבגד ואינו חיבור למחט. כלומר דאקן בעינן שיהא החוט חיבור לבגד ולא שיהא חיבור למחט דזה לא מועיל כלום הלכך אע"פ שהוא קשור מכאן ומכאן לגד המחט והמחט תחוב עמו בבגד לאו כלום הוא דלא מיקרי חיבור להחוט עם הבגד: בקשור מיכן ומיכן. התם בשבת קאי על הא דתנן בארבות מלאכות התופר שתי תפירות דוקא אם קשור הוא החוט מכאן ומכאן דאי לאו הכי אינו מתקיים: מיליהון דרבנן. דלקמן פליגין על ר' יונה ור' יוסה דהאמר ר' בא ור' ירמיה בשם רב לקמן בפ' י"ג דשבת הממתיח לדדיו בשבת שמתח לדדי החוט בהבגד שהיה נכוון בו ומתחו על פני הבגד חייב משום תופר ולאו אמרת דקשירה בעינן וה"נ עד שיקשר ראשי החוט א"כ ויימר משום תופר ומשום קושר אלא דלא בעינן קשירה בהדי תפירה: אמר ר' סימון טעמא דר' יהודה. כל"ל דקאמר עד שילשל משום שעל ידי שלישי שמכניס ומוליא וחוזר ומכניסו עד פעם שלישי מלאכתו מתקיימת שמתקיים החוט בבגד: מה ר' יודה כר' אליעזר. אם ר' יודה בשיטת ר"א קאי דס"ל ברים פרק י"ג דשבת דהאורג בתחילה אינו חייב עד שיארוג שלשה חוטין ואם ר' יודה ס"ל נמי בשבת כוותיה דר"א באריגה: אמר ר' עולא. דלא היא דלא דמי כלאים לדינא דשבת בענין הזה דתמן טעמא דר"א שע"י החוט השלישי מלאכתו מתקיימת ובפחות מיכאן אינה מתקיימת אם הוא בתחילת האריגה וס"ל לר"א בשבת מלאכה המתקיימת בעינן אבל הכא בכלאים דמשום חיבור הוא טעמא דר' יודה מפני שבפחות מיכאן מסתתר הוא שיכול לסתור בקל ולהוליא החוט ולא הוי חיבור לדידיה עד שילשל ומיהו באורג מודה הוא לרבנן דהתם דלעולם שיעורו בשני חוטין דבהכי מיקרי אריגה ומיהת מלאכה מיקריא: לא שנו אלא שק. דמבטל ליה להחתיכה להשק והלכך מלטרף הוא לכלאים עם החתיכה שבקופה ולע"ג שאותה חתיכה שמחוברת להקופה לא מבטל לה להקופה דאין שייכות חתיכת בגד לקופה מ"מ הואיל דחתיכה שמחוברת לשק שייך בה ביטול להשק מלטרפת עם החתיכה של הקופה לכלאים: הא סל לא. אבל אם החתיכה של מין הא' מחוברת להסל אינה מלטרפת עם אותה שבקופה מכיון דבשתיהן לא שייך בהו ביטול: אשכח תני. בהדא ברייתא הסל והשק וכו' דלאו דוקא שנו במתני' השק והקופה אלא ה"ה שאר כלים מלטרפין זה עם זה לכלאים: הוא ובנו מהו שילטרפו בכלאים. כדמפרש ואזיל היך עבידא וכו' שאם אחד מהן לבוש בגד למר ואחד מהן לבוש בגד פשתן ולקח פיסקי דעמר ועגלה על תריהון וכרכן עליהן ודעימר לאו דוקא אלא ה"ה פיסק דכיתן מהו שיעשה זה כלאים ואסורין לילך ביחד כשהפיסק של הכריכה עליהן: א"ר יוסי והההן נו נשוך. בתמיה וכי זהו חיבור והלא אינו נשוך זה בזה: הוא עלמו וכו'. כדמפרש ואזיל שהיה לבוש דרדסין דעמר מנעל או אנפלאות של למר ברגלו האחת ושל פשתן ברגלו השנייה אם זה מלטרף לכלאים ויהא אסור: אמר ר' יוסי וההן נו נשוך. בתמיה ולא לורכה אלא היו בראשו וכו' וזה הכל מתמיהת ר' יוסי הוא וכדמסיק על זה ג"כ א"ר יוסי וכו' וכלומר לא היה לריך לך עדיין להסתפק אלא נמי בכגון זה אלא אם היו בראשו פלעות וחבורות ונתן איספלנית ורטיה של סמרטוט למר על האחת ושל פשתן על האחרת האם כמי תיבעי לך אם זה הוי כלאים אתמהא וה"ה באיבעיא דילך כן כללא דמלתא אין לך אסור משום כלאים אלא נשוך בלבד שיהו הלמר והפשתים נושכות ומחוברות זה עם זה באיזה חיבור או בקשירה וכל הכי אינן נשוך זה עם זה ואין כאן כלאים כלל:

א"ר סימון טעמא דר"י על ידי שלישי מלאכתו מתקיימת. ול"ע בהא דכתב הר"ש ז"ל לעיל בפ"ב ה"ט דר' יהודה ס"ל דבעינן ב' חיטים ושעורה או ב' שעורים וחטה דר"י אזיל לטעמו בכאן והא כאן בעינן ג' משום דבג' מלאכתו מתקיימת:

סליק פירקא וכולה מסכת

ברחמי ובסייעתא דשמיא

החוט חיבור לבגד ואינו חיבור למחט. רבי יונה ורבי יוסה תרויהון אמרין בקשור מיכן ומיכן. מיליהון דרבנן פליגין דא"ר בא רבי ירמיה בשם רב *הממתיח צדדין בשבת חייב משום תופר ויימר משום תופר ומשום קושר. א"ר סימון טעמא דרבי (יוסי) [יהודה] ע"י שלישי מלאכתו מתקיימת. מה רבי יודה כרבי אליעזר דתנינן תמן *רבי ליעזר אומר האורג שלשה חוטין בתחילה ואחת על האריג חייב. אמר רבי עולא טעמא דרבי ליעזר תמן ע"י שלישי מלאכתו מתקיימת. ברם הכא פחות מיכן מסתתר הוא. רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי. לא שנו אלא שק הא סל לא. אשכח תני הסל והשק והקופה מצטרפין בכלאים. אוהלים אין בהן משום כלאים. רבי ירמיה בעי הוא ובנו מהו שיצטרפו בכלאים. האיך עבידא הוא לביש מאנין דעמר ובריה לביש מאנין דכיתן נסב פיסקי (דאמר) [דעמר] ועגלה על תריהון. אמר רבי יוסי והההן נו נשוך. רבי חגיי בעי הוא עצמו מהו שיצטרף בכלאים. האיך עבידא הוא לביש דרדסין דעימר בחדא ריגלייא ודרדסין דכיתן בחדא ריגלייא. אמר רבי יוסי והההן נו נשוך. לא צורכה (ולא) [דלא] היו בראשו פצעיות יהב סיפלני (דמרטוט) [דסמרטוט] דעמר על חדא (דספלני דסמרטוט) [וספלני דמרטוט] דכיתן על חדא. אמר רבי יוסי והההן נו נשוך. אין לך אסור אלא נשוך בלבד:

## הדרן עלך אינו אסור סליקא לה מסכת כלאים

## הדרן עלך אינו אסור וסליקא לה מסכת כלאים. בריך רחמנא דסייען מריש ועד כען:

### מראה הפנים

להמתני' דהכא אלא הפל לענין כלאים לבבא זו וזהו הטעם שחזר בו מפירושו במשנה ובענין שבת מה שנלמד ממתני' דהכא יתבאר במקומו בפ' כלל גדול בהלכה ב' בהגיעי לשם בעזה"י וברוב רחמיו וחסדיו עלי לטובה:

בקשור מיכן ומיכן. הרא"ש ז"ל הביא לזה בהל' כלאי בגדים בפ"ט דנדה וכן פסק הטור בסי' ש' ויש לתמוה דהא קאמר עלה מיליהון דרבנן פליגי ומשמע דסתמא דהש"ס מסיק דלא כותיה דר' יונה ור' יוסה אלא כהני רבנן דפליגי וכרב דהלכתא כותיה וכן הרמב"ם ז"ל כתב לדין הזה שם ולא הזכיר שיקשרן אלא בשני ראשיה לגד א' או בשתי תכיפות בלחוד הוי חיבור לענין כלאים וכמסקנת סתמא דהש"ס:

הוא ובנו מהו שיצטרפו בכלאים וכו' א"ר יוסי וההן נו נשוך. והרא"ש ז"ל העתיק והההן נו נשוך וכך היא גירסת הר"ש ז"ל אין שיהיה האי וההן לא מיהפרשא אלא בל' תמיה וכדמסיק בהדיא אין לך אסור אלא נשוך בלבד וא"כ הכוונה דכל כה"ג לא הוי נשוך והטור בסי' ש' פסק כהבעיא לדינא ונהי דענין דהבעיא בלחוד איכא למימר דהפס לחומרא באיסור כלאים אבל מה נעשה בהא דר' יוסי ואם לר' ירמיה הוה מספקא ליה לר' יוסי הוה פשיטא ליה דאין כאן כלאים כלל דזה לא מיקרי נשוך וסר"ב בהגהה שם הביא לדעת הטור בפשיטות לאיסור ולכל הפחות היה לו לכתוב בשם י"א דלא מינו לפוסק אחר דס"ל כספיקא דהבעיא וכן הרמב"ם ז"ל לא הזכיר מזה כלל דהא המסקנא היא אין לך אסור אלא נשוך בלבד:

שנויי נוסחאות (שו"ל) צדדיו בנ"ו צדדיו. (שו"ח) ואחת בנ"ו ואחד.

### פירוש מהרא"פ

דהיינו ב' חוטי' שזורים יחדו בגמ' מפרש לה: נלוז ומליז עקום ומעקם דרכי אביו שבשמים עליו לשון אל יליז מעיניך: הלבדי' צמר עלוף בלא טווי' ואורגה ועושים ממנו בגד ואם ערף צמר ופשתן יחד ועשה מהן בגד אסור מדרבנן: פיף לאחר שמשלימין הבגד עושים על שפתו ד' וה' חוטי ערב כדי שיתקיים הבגד והוא קרוי פיף ואם הבגד של צמר אסור לעשות פיף של פשתן מפני שמחזירים לאריג מסגבים את האריג פ"א דומין לאריג: משיחות של ארגמן יתירים וחבלים של צמר לצבוע ארגמן: אסורות לחגור על גבי חלוק של פשתן: מפני שהוא מולל עד שלא קושר שדרכן לחבר במלילה החגור של צמר עם החלוק של פשתן קודם שיקשר על מתניו: לא יקשר סרט לא יעשה אגורות של צמר ואגורות של פשתן ויקשרם זה בזה אע"פ שהרצועה של עור באמצע דכשהוא חוגר ע"כ יקשר אידך שני ראשין יחד: אותות של גרדים בגדים לגרדים עם הבעלים שלא יתחלפו אביל לרבוש פשתן על בגד צמר או איפכא: (ע"כ לד' מ"ג ע"ב): תכיפה אחד שתחוב המחט פעם אחד בלבד אינו חיבור לא לכלאים ולא לטומאה אם נטמא א' מהן לא נטמא חבירו ואם הזה על א' מהן לא הזה על חבירו: והשומטה בשבת על מנת לתפור שתי תפירות פטור דלא הוי כקורע ע"מ כו': עשה שני ראשים בצד א' כגון שהעביר המחט פ"א ונ"א העביר כל החוט והעביר המחט פעם שנית נמצאת שני ראשים בצד אחד וקשרן יחד דאם לא קשרן אינו מתקיים: עד שילשל שיכנים ויוציא ויחזור ויכנים ג' פעמים: השק והקופה מצטרפים לכלאים כגון חתיכת בגד צמר מחוברת לשק ותתיכת בגד פשתן מחוברת לקופה ותכן יחד בשתי תכיפות מצטרפות אחד אע"פ שהן מחוברים לשתי כלים ולא אמרינן האי לחודא קאי והאי לחודא קאי ואינן מצטרפין אלא אם מחוברים לשאר כלים דהוה דינן כמו שק וקופה: גמרא: בירה דילמא קובלין ולשון יוני גלו זקרי' שמכסין בהן כמבות אחד דק וא' עב: כגון צור כו' על הא דר' יוסי ודריה צור וכו' וכן מקומות שבחוף הים וממדינת הים: דזרביה עמרא מן גו שפוסים צמר גופה חוטין שמא פשתן ביניהם: מפקד מלוה שיאמר לגד הכאשון הבעל מלאכה: דלא יהא חוט התפרה: בכיתן נפשתן אלא בנלועה של עור אבל בכיתן אסור וש"מ מנפל של דקופל בחוטו עמלא לכך חייש לחוט כפשתן: באהן דאסר בתי שקושר: פסקי חתיכה: בשל חלוק פשתן כלומר חגורה בגד של חלוק פשתן: דהוא שנן גרמי לה והוא נחתי לה ונ' דמדובק בחלוק בא לו מכח השנצים שלו והיינו רצועות קטנות שמחבר בהן שני קלות ולא נחתה לה דכל מה שמחובר ע"י שנצים נמשכת למטה והינו כתפירה שאינה יכולה ליגמע ולא למטה: דלא שלא עילייא לא שלא ארעייא אם לא יפשוט העליון אינו יכול לפשוט א"ל כחיבור ואסור: אבוי דרב ספרא אביו של רב ספרא: מהו מיתן פרופות מעות בתוך פשתן בחוט של צמר וכן להיפך: חכים רבי לר"ה מכיר רבי לר"ה שאדם גדול הוא ה"ג ליתני שש ולא ליתני עגז: הא טווי מותר וזה אינו שהרי מתני' לא אמרה כן: ולא טווי מרבינן מן הפי"ת: לנוז מותר והיינו כשמחבר ב' חוטין יחד ובאמת אינו כן כדתנן כגון אילין פרמיי' גרדיי': דהוא מכפה ביה שמחובר ע"י חוט וכאלו. תפור בו שאינו בגד מכל לד מאח"כ מה שהוא מחובר ע"י שנצין היא נחתא לה ומותר ל"א ועיקר דהוא מכפה בי' אותן כיפה של הכאש ואז אינו משמש לכל לד מאח"כ כשחוגר עצמו ע"י שנצים היא נחתא לגד מטה [ומתני' ס"ק מפני שהוא מולל שהוא פתלן תחילה בא' מן המשיחה של אותו אריג עד שמעמן כתו כיפה ושוב אינן יכולין להשמט מן הראש זה מזה וברייתא מתרת אף במולל לפי שמתגורה לא מהני מלילה שהכל ביחד נשמטים לגד מטה]: עד יחות כל שערא אינו חיבור לכלאים ולטומאה עד שירד כל הלד של בגד דאל"כ שלא יחבר כל הלד של בגד יחזור ויתפרק: צא וקרא ר"א היה לו ר"א קרא וכמ"ש בסוף פרק תפלת השחר ג"כ ברבי ינאי רבו שאמר כן לר"א פוק קרי קראיך ל... והתנינן עשה שני ראשים לגד א' משמע לריך שירד כל הלד של בגד וגם יחזור ויתפור עד שעלה ל... הבגד שהתחיל וכן לר"י עד שירד ויעלה ויחזור בתמיה מי לריך כולי האי אלא ודאי דהאמת הוא והכין הכי והכי לת"ק לא לריך אלא עשה ב' ראשים כו' וכן לר"י כו' ותו לא: חוט שהשחילו שהשמיט במחט אפי' נקשר משני לדדין בענין שאין המחט יכולה להשמט מן החוט א"ה לא שיקרע אין החוט חיבור למחט ואם נטמא זה לא נטמא זה: (עד כאן שייך לדף מ"ד): התפר החוט והניח המחט בחוט בענין שאין המחט יכולה להשמט מן החוט אם לא שיקרע החוט או יתפרק הכ... אפ"ה החוט ה"ל שפיר חיבור לבגד אבל הבגד אינו חיבור למחט וגם החוט אינו חיבור למחט המחט לכן וגרסי' תפרו לבגד וכן הגירסא בפרק כלל גדול: בקשור מכאן ומכאן אמתני' אם עשה ב' ראשים לגד א' מיירי בקושר ב' לידי החוט מכאן ומכאן דאל"כ לא מתקיים ויתפרק: מיליהון דרבנן הם רבי ירמיה בשם רב פליגי: הממתיח לדדיו כגון שנתפרק התפירה ו... ומושך בחוט התפירה כדי שיתקרבו הלדדים זה לזה חייב משום תופר בשבת ואע"ג דלא מתקיים שיחזור ויתפרק עד שיקשור ואם תאמר דבאמת הא דרב מיירי נמי בעושה קשר בחוט א"כ הל"ל תרתי משום תופר ומשום קושר בשלמא מן מתני' דכלל גדול לא קשיא ליה דזיני תפירה תנא בה... ודיני קשירה בכלל קושר אבל לרב קשיא דלא מתני ליה דיני קשירה לחודא לימא דחייב תרתי ודאי פליגא: ע"י שלישי התפירה שלישי מתקיימות כל התפירות דבלא"ה חוזרת ומתפרקת: מ... כר"א וכי נאמר ר"י כר"א ס"ל האורג שלשה חוטין בתחילת האריגה אינו חייב אלא כ... ג' חוטין אבל אם הוא כבר אריג ובשבת מוסיף על האריג אפילו אינו מוסיף אלא חוט א... והטעם דבפחות מג' לא מתקיים אבל בשכבר אריג הרבה מתקיים אפילו חוט א' והיינו ר"י דלרבנן אפילו ב' חוטין סגיא: טעמיה דר"א כו' לענין שבת מלריך ר"א ג' משום קיום מ... שאל"כ יתפרק לגמרי ואין כאן מלאכה ורבנן ס"ל דאינו מתפרק ומלאכתו מתקיימת בלתי ור"י נמי בהא כרבנן ס"ל והא דמלריך הכא שלש לא משום קיום מלאכה אלא דמסתבר הוא תפירות אין עושין חיבור גמור וחזק שאין בכח שתי תפירות להחזיק הבגד יחד בחוזק וכל כ... גוונא לא חשיב ליה ר"י חיבור לכלאים: אבל סל לא אין מצטרפין דס"ל לריב"ל דבענין שי... אף לרבנן ודרך הסל להפרק יותר משק וקופה: אוהלים אוהל שמאהיל כגון אהלי קדר או במ... דלא יעלה עליך בלבישה משמע ואין זה כעין לבישה: הוא האב לבוש פשתן ובנו צמר והבין... מהו שיצטרפו לכלאים: פסקי חגורה: ועגלה והכריכה סביב תרווייהון בעיגול ותנן: וההן נו... ניהו נשוך בתמיה כאלו תפרן יחד וקי"ל נשך חיבור והיינו דלא מתפרק מהדדי אלא א"כ קרע ממנו כמו נשוך בשתי עיסות והכא הכי אין תפורים האב ובנו. יחד דנימא כאלו כנון זה מזה דמי: דרדסין בתי רגלים: אהן כנון לפי שהדרדסין אינן הם חבורים על הרגלים [ולפי שמסקנא פירשתיה אבל... בקס"ד ר"ל שהרגלים אינן מחוברין]: לא צורכה דלא לא נלרכא הבעיא אלא לזה היו לו בראשו... ועל אחד יהב רמייה והיא של צמר והשנייה של פשתן וע"י ראשו היה זה חיבור ומצטרף ומסיק ד... נמי נשוך שאין הרעיות מחוברים על ראשו עד שנושכין מן הראש: סליק מסכת כלאים

**הלכה א מתני'** עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית. משום שצריך להוסיף משנה ששית על שביעית באיסור עבודת הארץ כדיליף ר"ע לקמן בפרקין מקראי ועד אימתי יהא מותר בערב שביעית שלא יאסר עדיין בשביל תוספת שביעית: כל זמן שהוא יפה לפרי. כלומר שעדיין החרישה היא יפה לפרי של ששית דהוי כמתקן לצורך שנה ששית ולא לצורך שביעית: עד העצרת. דעד העצרת הוא יפה לפרי של ששית אבל מעצרת ואילך נראה כמתקן לצורך שביעית ואסור ובגמרא אמרינן דר"ג ובית דינו נמנו על שני פרקים הללו וכן בשדה אילן עד עצרת ובשדה לבן עד הפסח כדר"ש לקמן (בפ"ב) וכן התירו דס"ל דרשה דקרא כר' ישמעאל דלא קאי אתוספת שביעית ואיסור תוספת שביעית הלכתא גמירי לה וכי גמירי בזמן שבית המקדש (קיים) אבל בזמן הזה לא ולפיכך התירו: **גמ'** כתיב ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות כצ"ל. דלהאי קרא דפ' כי תשא דריש דשם נאמר ג"כ בחריש ובקציר תשבות: מה אנן קיימין. להאי בחריש ובקציר תשבות ואהיכא קאי: והלא כבר נאמר ששת ימים תעבד וביום השביעי תשבות. וכל העבודות בכלל וכן לגי' הספר דמייתא קרא שנא' בהדברות וכתיב ויום השביעי שבת וגו' וג"כ הכל בכלל ולמה פרט הכתוב כאן בחריש ובקציר: ואם לענין שבתות שנים. של שמיטה ולעבודה שמותר נעשה והלא כבר נאמר שש שנים וגו' ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ: תניהו ענין באיסור שני פרקים הראשונים, שנשנו כאן בשדה האילן ובשדה לבן בפ' דלקמן וכלומר דהתורה נותנה להוסיף על השביעית ודרשינן בחריש ובקציר תשבות. בחריש שקצירו אסור ואיזה וכו' שלא תחרוש ערב שביעית ויהא נכנס הקציר לשביעית ואז קצירו אסור: ובקציר שחרישו אסור ואיזה וכו'. כלומר שלא תחרוש בסוף שביעית בשביל צורך הקציר שיצא למוצאי שביעית וזהו קציר שחרישו אסור: וא"כ למה נאמר חורשין עד ר"ה. לקמן (בהלכה ה') ג' אילנות של ג' אנשים וכו' ותני בברייתא עלה דחורשין עד ר"ה כדמייתי שם וקאמר דר"ג ובית דינו התירו באיסור התוספת שנשנו בשני פרקים הראשונים וברייתא דלקמן לאחר שהתירו נשנית: לא כן תנינן. (בפ"ק דעדיות) אין ב"ד יכול לבטל וכו' והאיך בטלו ר"ג ובית דינו מה שאסרו הראשונים: ר' קרוספי בשם ר' יוחנן שאם בקשו לחרוש יחרושו. כלומר דבתר דבעי ר' יוחנן להאי קושיא הדר קאמר שכך תיקנו שכל המבקש לחרוש יחרוש עד ר"ה וכל הרוצה להחמיר על עצמו יחמיר וזה לא הוי ביטול דברי הראשונים לגמרי אלא שלצורך שעה התירו להמבקש לחרוש: ויעקרו אותן. שני פרקים מן המשנה ולמה נשנו כלל עכשיו לאחר שהתירו: שאם בקשו לחזור יחזורו. והשתא מסיק למילתיה וכדאמרן דלא ביטלו לגמרי אלא מה שהתירו לפי צורך השעה התירו ולא עקרו אותן מן המשנה לפי שאם יבא ב"ד אחר ויבקש לחזור ולאסור כמו שנשנה בפרקים אלו יחזורו: התיב ר' יונה. על הא דדייק מעיקרא ויעקרו אותן מן המשנה והוצרך לשנויי שאם בקשו לחזור יחזורו והרי פרשת מלואים שאינה אלא לפי שעה והרי פרשת דור המבול וכיוצא בה ומצינו שנשנה במשנה על הפרשיות הללו א"כ תיקשי מעתה הרי אינן עתידין לחזור ויעקרו אותן מן המשנה: אלא כדי להודיעך מה שהיה בימים הראשונים. ואע"פ שאין עתידין לחזור ואין בהן צורך לדורות האחרונים והכא נמי בא להודיעך מה שאסרו הראשונים ואע"פ שלאחר שהתירו אין צורך בהן לא עקרו אותן מן המשנה: א"ר מנא. טעמא אחרינא איכא נמי הכא שלא עקרו אותן וכהאי דתנינן תמן בעדיות ולמה נשנו דברי היחיד שאם יאמר אדם כך אני מקובל בדין הזה יאמרו כדברי ר' פלוני שמעת ואין הלכה כדבריו וכן ה"נ שאם יאמר אדם וכו' באיסור שני פרקים הראשונים שמעת שכך נשנה ואח"כ התירו: בשעה שאסרו. הראשונים למקרא מן התורה סמכו כדמפרש בחריש ובקציר תשבות וכו' כדלעיל ובשעה שהתירו למקרא הזה סמכו דכתיב ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות סמכו במקרא אחד להקיש שביעית לשבת בראשית: עד שתשקע החמה. דאין תוספות לשבת מן התורה אף ערב שביעית את מותר לעשות מלאכה עד שתשקע החמה של ער"ה שביעית: ולמה. אמרו במתני' עד העצרת: מפני שעד כאן יפה החרישה לפרי של ששית ומתקנו מכאן ואילך האילן מגבל מל' עלה נבל שמתחיל להסיר פירותיו ומיחזי דלעבודת הארץ לצורך שביעית הוא חורש: והא תנינן. לקמן: אחד אילן סרק. ואין בו פירות וקאמר הש"ס דנס באילן שייך זמן הזה דעד כאן הוא מעבה את הכורת. כמו קורות, כלומר שעד העצרת יש בו כח להתגדל ולהתעבות מכאן ואילך הוא מתיש את כחו אם הוא חורש אצלו ולפיכך אמרו שעד העצרת מותר לחרוש כל בית סאה בשבילן אם הם ג' אילנות ופחות מג' לבית סאה אין חורשין אצלו קודם העצרת אלא לצורכן: ופריך ויחרוש לרכו אף מעצרת ואילך ואין בכך כלום. ומשני שמתוך שהוא יודע שהוא מתיש כחו של אילן אף הוא אינו מתכוין אלא לעבודת הארץ. כצ"ל כלומר בשביל שביעית ולא לתקנת האילן שהרי אינו מתקנו מכאן ואילך וכן יש לפרש לפי מה שכתוב בספרים ובל' תמיה וכלומר וכי אף הוא אינו מתכוין לעבודת הארץ ובשביל שביעית שהרי מכאן ואילך סוב אינו מועיל להאילן ומתיש את כחו: ולמה לא תניתה. למתני' בעדיות גבי מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה דהא ב"ה מחמירין וקאמרי עד העצרת ותו לא: ומשני לפי שלכעמים שאין הגשמים מצוין ואין הלחלוחית מצויה והוא עתיד לחרוש קודם לעצרת כדברי ב"ש. כלומר שאז אם הוא חורש קודם לעצרת דוקא הוא חורש לב"ש משום שכשאין הלחלוחית מצויה אין הזמן שהוא יפה לפרי אלא קודם העצרת שעדיין יש מקצת לחלוחית מימות הגשמים ולב"ה יכול הוא לחרוש עד העצרת וא"כ הוו להו ב"ש לחומרא וב"ה לקולא ולפיכך לא נשנה בעדיות:

**הלכה ב מתני'** איזהו שדה אילן. שחורשין עד העצרת לשדה בשביל האילנות אשר בתוכה: לבית סאה. שהוא חמשים על חמשים: אם ראוין לעשות. כל אחד מהן יחיד ראוי לעשות ובין כולן יחד עושין ככר של דבילה והן תאנים יבשים עשוין בדפוס כעיגול כעין ככר לחם וקרוי ככר דבילה: של ששים מנה באיטלקי. כמשקל מנה של איטליא של יון ולפי שהיה כך בימי משה מפטרין בו והמנה היא מאה דינרים שהן כ"ה סקלים והסקל ד' דינרים והדינר שש מעה כסף ומשקל המעה פ"ו שעורות בינוניות: פחות מכאן. שלא היו ג' אילנות בבית סאה או שלא היו כל הג' ראוין לעשות שיהיה בין הכל מהן ככר של ס' מנה אין חורשין בשבילם כל הבית סאה אלא תחתיהן והולך להן כמלא אורה וסלו. המלקט תאנים קרוי אורה מל' וארוה כל עוברי דרך ומקום הסל שהוא נותן בו מה שהוא לוקט ושאר השדה כשדה לבן חשבינן לה שאין חורשין אותה אלא עד הפסח כדתנן לקמן (בפ"ג):

תורה אור

עד

[א] אימתי (א) חורשין בשדה האילן ערב שביעית בית שמאי אומרים כל זמן שהוא יפה לפרי ובית הלל אומרים עד עצרת וקרובים דברי אלו להיות כדברי אלו: **גמ'** עד אימתי חורשים כו' כתיב ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות וכתיב בחריש ובקציר תשבות מה אנן קיימים אם לענין שבת בראשית והלא כבר נאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ואם לענין שבתות שנים והלא כבר נאמר שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך אלא אם אינו ענין לשבת בראשית (ב) ולא לענין שבתות השנים תניהו ענין באיסור שני פרקים הראשונים בחריש ובקציר תשבות בחריש שקצירו אסור ואיזה זה זה [ב] חריש של ערב שביעית שהוא נכנס לשביעית ובקציר שחרישו אסור ואיזה זה זה [ג] קציר של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית וא"כ למה נאמר חורשים עד ראש השנה רבי קרוספי בשם רבי יוחנן (ג) רבן גמליאל ובית דינו [ד] התירו באיסור שני פרקים הראשונים רבי יוחנן בעי לא כן (ד) תנינן [ה] אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין רבי קרוספי בשם ר' יוחנן שאם בקשו לחרוש יחרושו ויעקרו אותן מן המשנה רבי קריספא בשם ר' יוחנן שאם בקשו לחזור יחזורו התיב ר' יונה הרי פרשת המילואים הרי פרשת דור המבול הרי אינן עתידין לחזור מעתה יעקרו אותן מן המשנה אלא כדי להודיעך ובא כדי להודיעך אמר ר' מנא כיי דתנינן תמן (ה) שאם יאמר אדם כך אני מקובל יאמרו לו כדברי ר' איש פלוני שמעת וכן שאם יאמר אדם שמעתי שאסור לחרוש עד ראש השנה יאמר לו באיסור שני פרקים הראשונים שמעת רבי אחא בשם רבי יונתן (ו) בשעה שאסרו למקרא סמכו ובשעה שהתירו למקרא סמכו בשעה שאסרו למקרא סמכו בחריש ובקציר תשבות בחריש שקצירו אסור ואי זה זה זה חריש של ערב שביעית שהוא נכנס לשביעית ובקציר שחרישו אסור ואי זה זה זה קציר של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית ובשעה שהתירו למקרא סמכו ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך מה ערב שבת בראשית את מותר לעשות מלאכה עד שתשקע החמה אף ערב שבתות שנים את מותר לעשות מלאכה עד שתשקע החמה (ז) ולמה עד עצרת עד כאן הוא יפה לפרי מכאן ואילך הוא מנבל פירותיו והא תנינן [ו] (ח) אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל עד כאן הוא מעבה את הכורת מכאן ואילך היא מתיש את כוחו ויחרוש מתוך שהוא יודע שהוא מתיש כחו של אילן אף הוא אינו מתכווין לעבודת הארץ ולמה לא תניתא מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה פעמים שאין הגשמים מצויין ואין הליחה מצוייה והוא עתיד לחרוש קודם לעצרת כדברי בית שמאי ובית הלל אומרים עד העצרת:

**הלכה ב מתני'** [ז] איזה שדה האילן כל שלשה אילנות לבית סאה אם ראויין לעשות ככר דבילה של ששים מנה באיטלקי חורשין כל בית סאה בשבילן [ח] פחות מיכן אין חורשין להן אלא האורה וסלו חוצה לו: **גמ'** רב יהודה בשם שמואל רבי אבהו

בשם

**עד** כאן הוא יפה לפרי כו' עד כאן הוא מעבה את הכורת מכאן ואילך הוא מתיש את כחו מתוך שהוא יודע שהוא מתיש את כחו אף הוא אינו מתכוין אלא לעבודת הארץ כן גי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו בירושלמי שת"י ותיבת ויחרוש מיותר:

**ולמה** לא תני נתה מקולי ב"ש כו' פעמים שאין הגשמים מצוין ואין הליחה מצויה ואין עתיד לחרוש קודם לעצרת כדברי ב"ש כן גי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו:

רב

**שאם** בקשו לחרוש יחרושו. ר"ל שכן התנו מתחילה שאם יתקלקלו השדות שיש לב"ד להתיר התוספת. וכדאיתא לקמן דף ב' ע"ב בשעה שניתנה הלכה ניתנה שאם בקשו לחרוש יחרושו. ומה שמתרץ שאם בקשו לחזור יחזורו הכונה אם יושבו השדות. ועיין בבבלי במו"ק דף ג' ע"ב ובתוס' שם בד"ה כל הרוצה. והפ"מ לא פירש יפה: **פעמים** שאין הגשמים מצויין ואין הליחה מצויה והוא אסור לחרוש כצ"ל:

### תוספת הרי"ד

הקינה

**ולמה** עד עצרת עד כאן הוא יפה לפרי כו' ולמה לא תניתא מקולי ב"ש וחומרא דב"ה פעמים שאין הגשמים מצוין ואין הליחה מצויה ואין עתיד לחרוש קודם לעצרת כדברי ב"ש וב"ה אומרים עד העצרת התוס' ז"ל במסכת מ"ק (דף ג' ע"ב) ד"ה עד עצרת דהיינו יותר דבכ"מ ב"ש לחומרא וב"ה לקולא לבד מאותן דברים דחשיב בעדיות עכ"ל ז"ל וכן פרש"י ז"ל ד"ה כ"ז ותמה הפ"מ ז"ל במראה הפנים דהוא לנגד הירושלמי וכן ראיתי בס' מלאכת שלמה בפי'

עין משפט נר מצוה א [א] מיי' פ"ג משמיטה הל"א סמ"ג לאוין רס"ו. ב [ב] מיי' שם ופ"ג הל"ט. ג [ג] מיי' פ"ד שם הל' יג. ד [ד] מיי' פ"ג שם הל"א. ה [ה] מיי' פ"ב ממרים הל"ב. ו [ו] מיי פ"ג משמיטה הל"ב. ז [ז] מיי' שם הל"ב. ח [ח] מיי' שם הל"ג.

מסורת הש"ס (א) מו"ק ג. עי' תוספות ר"ה ט': ד"ה ומותר. (ב) ר"ה ט'. מכות ח:. (ג) מו"ק ג. תוספתא פ"א. (ד) עדיות פ"א מ"ה מגילה ב. גיטין לו. (ה) עדיות פ"א מ"ו. (ו) עי' תוספות ר"ה ט'. ד"ה ור"ע. (ז) עי' תוספות ר"ה שם ד"ה ומותר. (ח) לקמן ה"ג:

שנוי נוסחאות (ס"ב) אימתי חורשין בשדה [סרי"ר] אמתי חורשים שדה. (ס"ג) שמאי לפרי ובית [סרי"ר] שמי לפירי בית. (ס"ד) עצרת אלו [סרי"ר] חצרת אלו. (ס"ה) אלו [סרי"ר] אילו. (סי"ב) רבן גמליאל ובית דינו. [סרי"ר] רבן גמל אל הנשיא דוא וב"ד. (סי"ט) יאמר לו [בכ"י ליידען] יאמרו לו. (סל"א) איזה אילנות ראוין [סרי"ר] איזו היא דילועים ראוים. (סל"ג) מנה באיטלקין חורשין [סרי"ר] מנא באיפלק חורשים. (סל"ג) אין חורשין להן אלא האורה [סרי"ר] אן חורשים להם אלא מלוא האורה. [וכ"ה גד"ו]

### טוב ירושלים

מה ע"ש בראשית אתה מותר כו'. והקשו התוס' במו"ק ד' א' הא גם בש"ב צריך להוסיף מחול על הקדש כדדרשינן בבלי ר"ה ט' א'. יומא פ"א ב'. וצ"ל דבאמת לפי השיטה דס"ל מדאורייתא לקולא א"כ בבה"ש מותר לעשות מלאכה מה"ת ורק מדרבנן אסור א"כ היינו הך הסוגיא דהוספת על הקדש שמחויב מדאורייתא וכן נמי בערב שביעית והתוספות שהקשו זאת יש לומר. דאזלי לשיטתייהו דסבירא להו ספק דאורייתא לחומרא מן התורה כמו שכתבו האחרונים. וגם יש לומר דהם דייק ר"י לומר "ולאחריה" מותרין והא לאחריה ודאי אסור מדאו' דלאתחזק אסורא. ודע דלפי סוגין דהכא אתישבת אקשיא דכב אהי שם ע"ב:

בשם רבי יוחנן [א] (א) הקונה שלשה אילנות בתוך של חבירו רחוקים מטע עשר לבית סאה קרובים [ב] כדי (ב) שיהא הבקר עובר בכליו קנה קרקע שתחתיהן קרקע שביניהן שחוצה להן מלוא האורה וסלו רב אמר בעשויין צובר ושמואל אמר בעשויין שורה אמר רבי יוסי תמן איתאמרת וכא לא איתאמרת א"ר יונה אפילו הכא איתאמרת בקרובים א"ל רבי מנא ואם בקרובים והא תנינן כדי שיהא הבקר עובר בכליו איתא חמי בשעה שהבקר עובר בכליו השרשים מהלכין מן הצד ובשעה שאין הבקר עובר בכליו אין השרשים מהלכין מן הצד. ר' ליעזר שאל מזו לזו שש עשרה ולצד עשרין וחמש רבי שמואל בר רב יצחק בעי היו נתונים בצד הגדר חורשים כל בית סאה בשבילן אמר רבי יוסי אין בעי ניתן להן ארבעים סאה סאה מכאן וסאה מכאן סאה מכאן וסאה מכאן ר' ירמיה בעי היתה גפן אחת מודלה על גבי שתי סאין את חורש קרקע שתחתיה וקרקע שחוצה לו מלוא האורה וסלו חוצה לו באיסור שני פרקים הראשונים אלו מלמעלן חורשין בו מלמטן ואלו מלמטן חורשין בו מלמעלן ניחא אלו מלמעלן חורשין בו מלמטן אלו מלמטן חורשין בו מלמעלן. נשמיענא מן הדא (ג) מרחיקים את האילן מן הבור עשרים וחמש אמה ותני עליה

**רב** אמר בעשוין צובר ושמואל אמר בעשוין שורה אמר ר' יוסי תמן איתאמרת וכא לא איתאמרת פי' דוקא לענין קנין קרקע בזה נפ"מ בין צובר לשורה כדאיתא במס' ב"ב (דף פ"ג) דמ"ד כתצובה אבל שורה לא משום דמיזדרע וכיון דיכול לזרוע ע"כ לא מכרו המוכר אבל מאי שייכות הוא הפלוגת' הכא לענין חרישת בית סאה בשבילן ע"ז אמר ר' יונה אפי' הכא איתאמרת בקרובים פי' דאיתא לקמן (בה"ה במתניתן) היו עשויות שורה ומוקפות עטרה פי' הר"ש ז"ל והרע"ב ז"ל דהפי' שורה הוא דעשוי כחומה דתרגום חומה הוא שורה עיי"ש והוא ע"פ הירושלמי כאשר יתבאר בע"ה לקמן וסמוכין האילנות זה אצל זה ממש ונעשו כחומה לא מהני בנטיעות לקמן וקאמרינן שם בגמ' לקמן (ה"ה) דתרי גונא שורה איכא דיש הנקרא שורה בעומדין בשורה אחת ומפוזרין זמ"ז ויש הנקרא שורה בעומדים במקום אחד ופי' שורה הזה הוא חומה ע"ז קאמר ר' יונה דהא דקאמר רב בצובר ולא שורה הוא השורה הקרובה ונקרא שורה על שם חומה בזה לא מהני באילנות כמו בנטיעות אבל שמואל ס"ל דבאילנות מהני שורה כחומה וע"ז מקשה ר' מנא דאי אפשר לומר דבשורה כחומה שמואל מתיר באילנות והא תנינן כל שהבקר יכול לעבור בכליו ולא תימא דהטעם דבעינן שהבקר יכול לעבור בכליו ואי לא למיעקר קיימא כדאיתא ברשב"ם ז"ל במס' ב"ב ובהר"ם ז"ל ובכל הראשונים ז"ל משום דמפסיד האדמה וע"כ למיעקר קיימי ולפוזרן כדי שלא להפסיד האדמה כיון דמפוזרין זה מזה רק ב' אמות ואין הבקר יכול לעבור בכליו א"כ מפסיד האדמה בלא שום תשמיש אותו שטח האדמה שבין אילן לאילן ע"כ יעקרם ויפזרם מה שא"כ בעומדים בשורה כחומה דאין מפסיד שום שטח מהאדמה שפיר דמי ע"ז מסיק דז"א הטעם אלא איתא חמי בשעה שהבקר עובר בכליו השרשים מהלכין מן הצד ובשעה שאין הבקר עובר בכליו אין השרשים מהלכין מן הצד דאין מקום להשרשים להתפשט א"כ מכח טעם זה למיעקר קיימא בשעה שאין הבקר עובר בכליו וא"כ לפ"ז גם בעשוין בשורה כחומה נמי אין חורשין בית סאה בשבילן באילנות כמו בנטיעות משום דבאילנות למיעקר קיימא וע"כ מיירי רב ושמואל בשורה מפוזרת ובשורה מפוזרת לכו"ע מהני הכא וע"כ צ"ל דהכא איתאמרת:

**ר"א** שאל מזו לזו ט"ז ולצד עשרים וחמש פי' דיהא בית סאה מחזקת נ' אמה והאיך הוא החשבון דחורשין כל בית סאה עד כ"ה אמה וביניהם רק ט"ז אמה ר"ש בר"י בעי היו נתונים בצד הגדר האיך חורשין כל בית סאה בשבילן הא כל אילן מתפשט א"ע בשרשיו בכל הצדדין לכל רוח ונתפשטין גם אחורי הגדר ולמה הולכין מצד זה ואין הולכין מצד השני לגדר וא"ר יוסי לפ"ז יתן סאה לכל רוח ורוח כמו דנותנין סאה לפנים מן הגדר ואם תתן להם מחוץ לגדר א"כ יהיה להם ארבעה סאין כצ"ל ארבעה בית סאין:

**אילן** מלמעלן חורשין בו למטה ואילן מלמטן חורשין בו מלמעלן פי' דשאל אפי' בזה יפה להם החרישה אפילו להשרשים עמוקים הרבה מ"מ יפה להם החרישה וקאמר נשמיענה מן הדא מרחיקין את האילן מן הבור כו' ותני עלה

גמ' הקונה ג' אילנות בתוך של חבירו: דקי"ל דקונה קרקע כדתנן בפרק המוכר את הספינה וקמ"ל הכא כמה צריך שיהא בין זה לזה: רחוקים מטע עשר לבית סאה. כלומר שיעור הריחוק ביניהן הוא כפי הערך אם היו כאן מטע עשרה אילנות לבית סאה ולפי שיעור הזה צריך שיהא ההרחק בין אלו ג' האילנות שקנה ולא יותר: קרובין. ושיעור הקירוב ביניהן צריך שיהא כדי שיהא הבקר עובר בכליו ולא פחות מזה ואם הוא כך אז קנה קרקע שתחתיהן ושביניהן וחוצה להן כמלא אורה וסלו: רב אמר בעשוין צובה. כמו מצובה ודוגמתו בפרק אלו מציאות (בהלכה ג') גבי ג' מטבעות כגון אהן מצובה. מצ' אליבה כג' רגלי הקנקן וכלומר דרב ס"ל אם הן נטועין אחד כנגד האויר של השנים מיירי ושמואל אמר בעשויה שורה אפילו הן במקום אחד ועשוין כחומה ופליגי ר' יוסי ור' מנא היכא קאי מילתייהו דרב ושמואל: תמן איתאמרת. לקמן בפרקין על מתני' שלשה אילנות של שלשה אנשים מצטרפין וחורשין כל בית סאה בשבילן והתם איתמר מילתייהו דרב קאמר בעשוין כמין מצובה מצטרפין הן אבל אם הן כשורה זה אצל זה במקום א' אין מצטרפין שיהא מותר לחרוש כל בית סאה בשבילן וטעמא דמכיון שהן קרובין כל כך למיעקר קיימי דכל שרשי האילנות הן נוגעין זה בזה ומזיקין זה לזה ולשמואל אפילו עשוין כשורה מצטרפין אבל בדין קניית קרקע ס"ל לר' יוסי דלא שייכא מילתיה דרב ושמואל דלעולם קנה קרקע כ"ז שיש ביניהן כדי שיהא הבקר עובר בכליו: א"ר יונה. דלא היא אלא אפילו הכא בדין קניית קרקע איתמר נמי מילתיה דרב ושמואל וכגון בקרובין זה לזה דלרב צריך שיהו עשוין כמציבה ולשמואל אפי' עשוין כשורה זה אצל זה: א"ל ר' מנא. לר' יונה ואם בקרובין מיירי והתנינן שיעור הקרובין שלא יהא ביניהן פחות מכדי שיהא הבקר עובר בכליו והשתא הוה קשיא דבמאי פליגי אם עשוי כך או כך הא מיהת בעינן שיהא הבקר עובר בכליו ומ"ש אם הן כמצובה או כשורה: איתא חמי. ר' יונה הוא דמהדר ליה בל' תמיה בא וראה דמאי קשיא לך מ"ש עשוין כמצובה או עשוין כשורה מהאי דצריך שיהא בקר עובר בכליו התם טעמא הויא דבשעה שיש ביניהן כדי שיהא הבקר עובר בכליו השרשים מהלכות מן הצד כלומר שאינם נוגעין זה בזה אלא מן הצד הן מהלכין למיקם קיומו ובשעה שאין ביניהם שיהא הבקר עובר בכליו א"כ השרשים אין מהלכין מן הצד אלא הן נוגעין זה בזה ולמיעקר קיימו והשתא איכא למימר דבדאיכא ביניהם שיהא הבקר עובר בכליו פליגי רב ושמואל דרב ס"ל אע"ג דיש ביניהן כשיעור הזה אפ"ה צריך שיהו עשוין כמצובה ולא כשורה מפני שהן נראין כבמקום אחד ושמואל ס"ל אפי' הן עשוין כשורה הואיל ויש ביניהן כמלא הבקר עובר בכליו לאו למיעקר קיימי: ר' ליעזר שאל. אמתני' קאי שהא דתנן ג' אילנות לבית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן אם צריך שיהא מזה לזה ט"ז ולצד עשרין וחמש. כלומר לפי שבית סאה היא חמשים אמה אורך על חמשים אמה רוחב והשאלה היא אם דוקא כשהג' אילנות מסודרין הן באמצע הבית סאה שנמצא מן אילן לאילן ט"ז אמה שהן שני מרחקין של ט"ז אמה לג' אילנות והן ל"ב אמה דהכי אמרינן נמי בפ' הספינה לענין קניית קרקע בג' אילנות דבעינן שלא יהא ביניהן פחות מד"א ולא יותר מט"ז אמה נשאר עוד י"ח אמה תן ט"ז אמה לשני הצדדין של האילנות ח' אמות מכאן וח' אמות מכאן לפי שכל אילן תופס יניקתו ח' מכאן וח' מכאן ונמצאו ב' המרחקין שבין האילנות צריך ט"ז אמה ולצדדין ח' מכאן וח' מכאן והן בין הכל מ"ח אמות ושתי אמות העודפין למקום האילנות וזהו לאורך חמשים לפי סדר האילנות בשורה באמצע שבית סאה. ומן הצדדין של האילנות לרוחב הסאה שהוא נ"כ חמשים והן כ"ה מכאן וכ"ה מכאן: היו נתונין בצד הגדר חורשין כל בית סאה בשבילן. הך בעיא כך היא פירושה אם חורשין כל בית סאה בשבילן גם מצד השני להגדר דתופסין בית סאה מכאן ובית סאה מכאן דמי נימא הואיל ונתונין בצד הגדר לא חשבינן הבית סאה אלא מצד האילנות ולא מצד השני להגדר דהגדר מפסיק הוא או לא והיינו דמקשה ר' יוסי עלה: אין בעי ניתן להן ארבעה סאה. כצ"ל סאה מכאן וסאה מכאן סאה מכאן וסאה מכאן. כלומר לדידך להבעיא דמספקא לך אם נותנין בית סאה מצד השני להגדר ש"מ דסבירא לך לפרש דחורשין בית סאה בשבילן מכאן ובית סאה מכאן הלכך מספקא לך אם הגדר הוי הפסק לענין זה א"כ טפי הוה לך למיבעי אם נותנין להן ארבעה בית סאה והיינו בית סאה לכל רוח ורוח סאה מכאן למזרח אורך סדר האילנות וסאה למערב וסאה לדרום מצדי האילנות וסאה לצפון מצידי האילנות אלא דלא היא דהכא לא תנינן אלא חורשין כל בית סאה בשבילן דמשמע בית סאה אחת והו לא דהא לא קתני בית סאה לכל רוח: היתה גפן אחת מודלה על שתי סאין. לפי שדרך הגפן המודלה ע"ג קנים להתפשט ולהתרחב לפיכך נקט הבעיא בגפן ואם נתפשטו הזמורות והעלין עד מקום שתי בית סאה אם אמרינן דאת מותר לחרוש כל הקרקע שתחתיהן ואף שהן שתי סאין ועוד גם לקרקע שחוצה להן כמלא אורה וכמלא סלו חוצה לו והבעיא היא כשאין עושין כל אחד מהן כדי ככר של ס' מנה דתנינן דאין נותנין להן אלא צרכן ובכה"ג אם מותר לחרוש כל שתחתיהן ואפילו הן ב' סאין מלבד שיעור חוצה להן ולא איפשטא: באיסור שני פרקים הראשונים אלו מלמעלן וכו'. כלומר דמפרש הדין כיצד הוא בענין החרישה שאמרו חורשין כל סאה בשבילן עד העצרת ומפני שזה אינו נוהג בזמן הזה שהרי כבר נמנו ר"ג וב"ד והתירו לאלו ב' פרקים הראשונים הלכך קאמר באיסור ב' פרקים הראשונים במשנה הקודמת בזמן שהיו נוהגין באיסור תוספת שביעית כפי שנשנה בב' פרקים הללו ומפרש דכך היה הדין: אלו מלמעלן חורשין בו מלמטן. אם הג' האילנות הללו שאמרו במתני' הן מלמעלן כגון שהן נטועין במקום הגבוה והשדה בית סאה היא מלמטן במקום המדרון חורשין אותה בית סאה בשבילן וכן איפכא אם אילנות אלו מלמטן במקום המדרון חורשין בשבילן את השדה בית סאה שהיא מלמעלן: ופריך ניחא. אם אלו אילנות מלמעלן שפיר הוא שמותר לחרוש השדה מלמטן מפני ששרשי האילנות מתפשטין למטה והחרישה מועלת להאילנות ואין החרישה כנראית לצורך השדה בשביל שביעית: ולא מלמטן חורשין בו מלמעלן. בתמיה. דהרי אין דרך השרשים שילכו למעלה א"כ אם הן נטועות מלמטן לא יהו חורשין בשבילן להבית סאה שהיא מלמעלן דנראית החרישה שהיא לצורך השדה לבד ולא התירו בה אלא עד הפסח: נשמיענה מן הדא. דתנינן בפ' לא יחפור דאיכא חילוק בין אם האילנות מלמעלן או אם הן מלמטן כדלקמן: מרחיקין את האילן מן הבור. משום דשרשי אילן מזקי לבור: ותני עליה

## תוספת הרי"ד

בפי' המשניות בשם הרב ר"ש סירליו ז"ל שתמה על רש"י ותוס' ז"ל. וכתב שלא דקדקו יפה ובאמת דבריהם הק' הוא כנהלי אש ודקדקו יפה יפה דה"פ בירושלמי דמתחלה ס"ל בטעמא דב"ה עד כדון יפה לפרי מכאן ואילך מנבל פירותיו ולפ"ז ע"כ דב"ש לקולא וב"ה לחומרא וע"כ הנפ"מ בין ב"ש וב"ה הוא באופן שלפעמים נמשך הזמן שיפה לפרי אחר העצרת דאז מותר לב"ש דאמרי כ"ז שהוא יפה לפרי ולא הגבילו זמן לזה ולב"ה לא מהני היפה לפרי רק עד עצרת דווקא דאל"כ מאי נפ"מ ביניהם הא אם היפה לפרי נגמר בעצרת בזה ב"ש וב"ה שוין ואם היפה לפרי נגמר קודם עצרת בזה גם ב"ה מודים דלא מהני עצרת דהא טעמא דעצרת מפני שהוא יפה לפרי ואח"כ מנבל פירותיו וא"כ אם מנבל פירותיו קודם לעצרת ג"כ דינא אליבא דב"ה כמו לאחר העצרת וא"כ ע"כ אין נפ"מ בין ב"ש וב"ה רק בזה דלפעמים שנמשך זמן יפה לפרי אחר העצרת דמהני לב"ש ולב"ה לא מהני רק בדאיכא ב' תנאים יפה לפרי ועד עצרת וע"כ הא דמקשה ולמה לא תניתא מקולי ב"ש וחומרא ב"ה נלמד מזה האוקימתא, ע"ז משני דלא כן כדאמרינן טעמא דב"ה עד עצרת משום על כאן

עין משפט נר מצוה ט [א] מיי' פ"ד ממכירה הל"א טוש"ע חו"מ סי' רל"ו סע"ז. י [ב] מיי' פ"ג משמיטה הל"ב.

מסורת הש"ס (א) ב"ב פ"ב א' ב'. (ב) לקמן מ"ה ה. (ג) ב"ב כה:

שנויי נוסחאות (ס"ס) צובר [ס"י"ר] ציבה. (סע"ו) אין בעי ניתן להם ארבעים סאה [סרי"ר] בית ארבעתא אין [וכי"ר] אין כיני ר' ינתן להן ארבעים סאה. (ס"כ) חורשין בו מלמט [כי"ר] וד"ס בו מלמעלה. (סכ"א) אלו מלמטן [ד"ו] ולא מלמטן [כי"ר] ואילו מלמעלה. (סכ"ב) נשמיענא [ד"ו] נישמעינה.

## חדושי רד"א

הקונה ג' אילנות בתוך של חברו רחוקים מטע עשר כו'. נ"ב ר"ל אם היו רחוקים זה מזה לא יהיה רחוק יותר ממטע עשר לב"ס. ואם היו קרובין לא יהיו קרוב יותר עד שבכ"פ יהיה הבקר עובר בכליו. וכעין זה איתא בב"ב ד' פ"ג.

עליה בין מלמעלן בין מלמטן או נימר בין שהאילן למעלן והבור מלמטן בין שהאילן והבור מלמטן והתני אילן מלמעלן והבור מלמטן אילן מלמטן והבור מלמעלן ניחא אילן מלמעלן והבור מלמטן אילן מלמטן והבור מלמעלן ודרך השרשים לעלות מלמעלן אמר רבי חנינא לא מפני השרשים אלא שהן עושין עפר תיחוח והן מלקין ארעיתו של בור אתא עובדא קומי רבי יוסא דבי רבי בון אמר יחידי הוא ולא סמכון עליו דתני עלה. ר"ש אומר כשם שאמרו מלמעלן כך אמרו מלמטן:

## הלכה ג מתני'

[א] אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל רואין אותן כאלו הן תאינים אם ראוין לעשות ככר דבילה של ששים מנה באיטלקי חורשין כל בית סאה בשבילן פחות מכאן אין חורשין להן אלא צורכן [ב] היה א' עושה ככר דבילה ושנים אין עושין או שנים עושין וא' אינו עושה אין חורשין להן אלא צורכן עד שיהו שלשה [ג] ומשלשה ועד תשעה היו עשרה ומעשרה ולמעלה בין עושין בין שאינן עושין [ד] חורשין כל בית סאה בשבילן שנאמר בחריש ובקציר תשבות (א) אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית. אלא חריש של ערב שביעית שנכנס לשביעית וקציר של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית (ב) רבי ישמעאל אומר מה חריש רשות אף קציר רשות [ה] יצא קציר העומר:

גמ' אחד אילן סרק ולמה אמרו תאינים ע"י שפירותיהן גסין והן עושות הרבה הרי אתרוג פירותיו גסין ואינו עושה הרבה הרי זיתין עושין הרבה ואין פירותיהן גסין ואלו עושות הרבה ופירותיהן גסין אמר רבי חייא בר אדא כל אילניא עבדין שנה פרא שנה והדא תאינתא עבדא כל שנה: היה עושה כו'. רבי ביבי בשם רבי חנינא ובלבד שלא יפחות מחשבון משולשים זעירא ב"ר חנינא אמר ובלבד שלא יפחות *מחשבון מתושעין היו ארבעה והבקר עובר בכליו שנים ואין הבקר עובר בכליו מכיון שאין הבקר עובר בכליו את רואה אותן כאלו חמשה. היו חמשה תפלוגתא דר"ש ורבנן דתנינן תמן (ג) כרם שהוא נטוע על פחות מד' אמות ר"ש אומר אינו כרם [ו] ורבנן אומרים כרם ורואין את האמצעית כאילו אינן וחורשין כל בית סאה בשבילן. שנאמר בחריש ובקציר תשבות. לא אתיא דלא על רישא אין חורשין להן אלא צורכן שנאמר בחריש ובקציר תשבות. אין צריך לומר כו'

ר'

---

עליה. בתוספתא דב"ב (פ"ק): או נימר בין שהאילן למעלן וכו'. כלומר דמעיקרא רוצה הש"ס לפרש התוספתא דהא דקתני בין מלמעלן בין מלמטן אם נימא דה"ק בין שהאילן הוא למעלה והבור הוא מלמטן במקום הנמוך ובין איפכא או דנימא בין שניהן למעלה בין שניהן למטה קאמר: והתני. כלומר דפשיטא ליה דהתני בהדיא בברייתא כן בין שהאילן מלמעלן וכו': ניחא. והשתא מדייק עלה. וכדי לפשוט להא דלעיל וכלומר דהא קשיא לן הניחא אם האילן הוא מלמעלה והבור מלמטה דצריך להרחיק את האילן לפי שהשרשים הולכין למטה ומזיקי לכותל הבור אלא אם האילן מלמטה והבור הוא מלמעלה וכי דרך השרשים לעלות מלמעלן בתמיה. ואפ"ה קתני דמרחיקין אלמא דלא פליג רבנן וה"נ במתניתין כן: א"ר חנינא. דלא היא דמהתם לא תפשוט דלא מפני השרשים שמתפשטין והולכין עד כותל הבור הוא הטעם אלא מפני שהן עושין עפר תיחוח במקומן ומתוך כך הן מלקין ארעיתו של בור שנתקלקל הקרקע והולך עד יסוד הקרקע של בור וזה לא שייך הכא לטעמא דמתניתין דהחרישה שניתרת היא בשביל שמועלת היא להאילנות וא"כ איכא למימר דדוקא כשהאילנות למעלה אז מהניא החרישה מלמטה מפני השרשים שהולכין לשם ולא כשהן מלמטה דלא מהניא להו החרישה שמלמעלן ונראה שלצורך השדה בלבד הוא חורש: יחידי הוא. ר' חנינא ולא סמכין עליה בהא דאמר לפרש הך ברייתא דמרחיקין אלא דטעמא מפני השרשים שהולכין לשם והכי תני עלה בהדיא בתוספת' שם רש"א כשם שאמרו להרחיק להאילן מלמעלן כך אמרו להרחיק מלמטן ש"מ דחדא טעמא אית להו ואע"ג שאין דרך השרשים לעלות מלמעלן לא פלוג רבנן וה"ה במתני' כן:

**הלכה ג מתני'** אחד אילן סרק. שאין עושה פירות ונטועין ג' לבית סאה ולעיל פי' הש"ס דהא דאמרו כן באילן סרק אף שאינו עושה פירות מעבה הוא את הקורה עד העצרת: רואין אותן כאילו הן תאנים. בגמרא מפרש למה שיערו בתאנים: צרכן. כדקתני לעיל מלא האורה וסלו חוצה לו: גמ' על ידי שפירותיהן גסין. ועוד שהן עושות הרבה וכדמסיק ואזיל שהרי אתרוג אף שפירותיו גסין אין האילן עושה הרבה וזתים איפכא הוו ולפיכך שיערו בתאנים דתרוייהו איתנהו בהו וזהו לקולא דאף שאותן האילנות אינן מוציאין הפירות כשיעור הזה רואין אותן כאלו הן תאנים שהן הרבה והן גסין והיה כשיעור ככר ששים מנים מכל אחד ואחד: א"ר חייא בר אדא. דהיינו טעמא. לפי שכל האילנות עבדין שנה פרא שנה פחות שנה אחת כלומר לא כמו שעושים פירות בשנה זו עושים בשנה זו אלא שנה אחת כך ושנה אחת פחות מזה אבל הדא אילן תאינתיה עבדא כל שנה ושנה בשוה וזהו נמי לקולא דאף שאין האילן הזה מוציא פירותיו בכל שנה כשיעור הזה רואין אותו כאילו היה תאנה והיה מוציא כל כך אף בשנה זו וחורשין כל בית סאה בשבילן:

**הלכה ד מתני'** היה אחד עושה וכו'. עד שיהו ג' וכאו"א יהיה ראוי לעשות ככר דבילה: ומג' ועד תשעה. כלומר וכן אם היו מג' ועד ט' צריכין שיהו ראוין לעשות ככר דבילה אלא דאם הן כ"כ אינן צריכין שיהא כאו"א מהן ראוי לעשות דאם כן הו"ל למינקט בחדא בבא עד שיהו מג' ועד ט' אלא דאפילו אם יש בהן שאינו ראוי לעשות והשאר ראוין לעשות ככר דבילה סגי בכך ומיהו ראוין לעשות שיעור הזה בעינן: היו עשרה. אבל אם היו עשרה ומעשרה ולמעלה לא בעינן עושין אלא דבין עושין בין שאין עושין חורשין כל בית סאה בשבילן: שנאמר בחריש ובקציר תשבות. ארישא קא מהדר דתנינן אין חורשין להן אלא לצרכן ומנין לנו רמז לת"ס שביעית לפי שנאמר בחריש ובקציר תשבות אם אינו ענין לשבת בראשית וכו' כדקאמר לעיל בגמרא בריש פרקין. ר' ישמעאל אומר דקרא בשבת משתעי וא"ת הלא כבר נאמר ששת ימים וגו' וביום השביעי תשבות סיפיה דקרא להכי הוא דאתא לומר לך מה חריש רשות שאין לך חריש של מצוה אף קציר דאמר קרא תשבות בקציר של רשות יצא קציר העומר שהוא מצוה דלכתחילה מצותו לקצור בלילה ואם חל ט"ז בשבת נקצר בליל שבת דהכי ילפינן מהאי קרא וקצירתו ג"כ דוחה שבת וכן הלכה: גמ' ובלבד שלא יפחות מחשבון משולשים. על מג' ועד ט' קאי דמחלקין התנא בתרי בבי ש"מ דאין דינן כמו אם היו ג' בלבד שראויין לעשות כולן בעינן אבל מג' ולמעלה ועד תשעה אינו צריך שיהו כולן ראוין לעשות וקמ"ל דמיהת בעינן שלא יפחתו מחשבון משולשים כלומר דמ"מ ככר של ששים מנה יהו עושין וכדפרישית במתני': זעירא בר חינגא. פליג וקאמר ובלבד שלא יפחות מחשבון מתושעים. כלומר כמו שאם היו ג' היה צריך שיהו כל השלשה ראוין לעשות ובין הכל יהיה ככר של ששים מנה כך אם היו תשעה צריך שיהיו מתושעים כל אחד ואחד מהן יהי' ראוי לעשות ובין כולן יהא שיעור ככר ס' מנה לכל אחד מהן חלק התשיעית של שיעור הזה: היו ארבעה. והבקר עובר בכליו ביניהן. לפי שכך צריך שיהו רחוקין זה מזה כדי שיהא הבקר עובר בכליו ביניהן כדאמרינן לעיל דאי לאו הכי למיעקר קיימי: שנים ואין הבקר עובר בכליו. כלומר ועוד יש כאן שנים אבל הארבעה והן קרובין שאין בין אלו השנים כדי שיהא הבקר עובר בכליו בהא אמרינן מכיון שאין הבקר עובר בכליו בין השנים אינן נחשבין אלא לאחד ואת רואה אותן כאלו הן חמשה: היו חמשה. כלומר והיאך הדין באלו החמשה וקאמר דהפלוגתא דר"ש ורבנן היא לעיל (בפ"ד דכלאים) בכרם שהוא נטוע על פחות מד' אמות בין שורה לשורה דלר"ש לא הוי כרם וא"צ להרחיק ממנו אלא כדי עבודת גפן יחידית וחכ"א כרם ורואין את האמצעית כאלו אינם והן לעצים והשאר יש שיעור הרחק ביניהם והכי נמי לרבנן רואין את אלו שאין ביניהם כשיעור כאלו אינן ונשארו אלו שיש ביניהם כשיעור וחורשין כל בית סאה בשבילן: שנאמר בחריש ובקציר תשבות. לא אתיא דלא על רישא. כלומר לא קאי הא אלא על רישא אין חורשין להן אלא צורכן שנאמר בחריש ובקציר תשבות כדפרישית במתני': אין צריך לומר כו'

ר'

---

עלה בין מלמעלן בין מלמטן וא"כ מוכח דהשרשים עולין מלמעלן ומדחה דאין מזה ראי' דה"ק בין שהאילן מלמעלן והבור מלמטן בין שהאילן ובור מלמטן נפשוט דתני בהדיא אילן למעלן ובור מלמטן וקאמר הגמ' דמשם אין ראיה דנימא אילן מלמעלן כו' ודרך השרשים לעלות למעלן בתמי' א"ר ח לא מפני השרשים אלא שעושין עפר תיחוח:

**ר' ביבי** בשם ר"ח ובלבד שלא יפחות מחשבון משולשים פי' דבעינן שיהא שלשה מן הט' הללו שיהא מהן ככר דבלה של ששים מנה. אע"פ שמהשאר לא יצא כלל. זעירא בר' חנינא אמר ובלבד שלא יפחות מחשבון מתושעין פי' דסגי ליה באם יצא החשבון הזה מכל תשעה דדין תשעה כמו דין ג' וכמו דבג' צריך שיצא מן הג' כך בתשעה צריך שיצא מן התשעה החשבון הזה כן פי' בשנות אליהו ז"ל ועיין ברמב"ם ז"ל ובראב"ד ז"ל בהלכות שביעית (פרק ג' הלכה ה'):

**היו** ארבעה והבקר עובר בכליו שנים ואין הבקר עובר בכליו פי' דנמצא בין אלו הארבעה ב' שאין הבקר עובר בכליו וי"ל דנחשבים השנים לאחד ונשאר שלשה. ע"ז אמר כיון שאין הבקר עובר בכליו את רואה אותן כאלו שנים [ותיבת חמשה נשתרבב מהא דבסמוך] וטעמא כיון שאין הבקר עובר בכליו אין השרשים מהלכין מן הצד ויורדין למטה וע"כ לא מהני החרישה דבית סאה להאילנות הללו דהחרישה היא מועלת לרכך הקרקע ותועיל להשרשים וע"כ הג' האילנות העומדים בערך מעט עשר לבית סאה וקרובים בכדי שהבקר יעבור בכליו מועיל התפשטות השרשים על כל הבית סאה לחירשין כל בית סאה בשבילם והנ"מ כשהשרשים מתפשטין מן הצד משא"כ בשנים הקרובים שאין הבקר עובר בכליו שאין בהם התפשטות שרשים מן הצד לא מהני להבית סאה וע"כ את רואה אותן כאלו הם שנים:

**היו** חמשה פי' ושנים באמצע הבקר עובר בכליו תלי' בפלוגתא דר"ש ורבנן גבי כרם שהוא נטוע פחות מד' אמות דר"ש סבר דהוי כמו גדר המפסיק ורבנן ס"ל רואין את האמצעים כאלו אינן וחורשין כל בית סאה בשבילם משא"כ בארבעה ושנים מהן הבקר עובר בכליו אין אנו אומרים דרואין את האחד כאלו אינו אלא את רואה אותן כאלו הן שנים: אין צריך לומר כו'

ר'

### תוספת הרי"ד

כאן הוא יפה לפרי ז"א דלא בעי ב"ה יפה לפרי אלא אפילו דלפעמים שאין הגשמים מצוין ואין הליחה מצויה קודם עצרת [ואינו יפה לפרי מ"מ ב"ה מתירין עד העצרת אע"פ שאינו יפה לפרי ולב"ש לא מהני אלא כ"ז שהוא יפה] ולהמסקנא לעולם לא נמשך זמן יפה לפרי אחר העצרת ולעולם ב"ש לחומרא וב"ה לקולא ומה דפריך מעיקרא ולמה לא תניתא מה לי ב"ש וחומרא ב"ה הוא רק לפי מה דאמר לעיל עד כאן הוא יפה לפרי ונמשך היפה לפרי אחר העצרת אבל לפי המסקנא דלב"ש לא בעינן יפה לפרי רק דהוא קבע זמן עד עצרת א"כ לעולם ב"ש לחומרא וב"ה לקולא באופן זה שלפעמים נגמר היפה לפרי קודם עצרת אבל סתמא לעולם נגמר היפה לפרי עד עצרת והא דמהני לב"ה עד עצרת אפילו כשנגמר היפה לפרי קודם הוא משום דכל עיקר ב' פרקים הראשונים הוא מדרבנן כדאיתא לעיל בסוגיא דלא הוי רק תקנתא דשמאי והילל והורו שאם בקשו לחרוש יחרושו כדאמרינן לעיל אבל אליבא דר"ע דס"ל דמדאורייתא

---

**עין משפט נר מצוה** יא [א] מיי' פ"ג משמיטה הל"ג. יב [ב] שם הל"ג. יג [ג] שם הל"ד, יד [ד] שם הל"ה. טו [ה] מיי' פ"ז מתמידין הל"ס סמ"ג עשין קל"ט. טז [ו] מיי' שם הלכה ד סמ"ג שם.

**מסורת הש"ס** (א) ר"ה ט. וש"נ. (ב) שם ומנחות עב. (ג) כלאים פ"ה מ"ב וש"נ.

**גליון הש"ס** *מחשבון מתושעין. ע' בר.אב"ד בהשגות פ"ג הל"ה ובכ"מ שם וע' בתוס' יו"ט ובקול רמז. ובית דוד:

**שינויי נוסחאות** (ס"א) או [כי"ר] אין. (ס"ב) בין שהאילן והבור מלמטן [כי"ר] בין שאילן מלמטה והבור מלמעלה. (ס"ז) ארעיתו [פרי"ר] ארציתו. (פ"ט) עליו [נכ"י ליידן] עלוי. (סי"ב) כאלו [פרי"ר] כולו. (סי"ג) ראוין של ששים [פרי"ר] ראוים שלשים. (סי"ד) מנה חורשין [פרי"ר] מנא חורשים. (סט"ו) מכאן אין חורשין אלא צורכן היה [פרי"ר] מיכן אן חורשין אלא צורכן: ד. היה. (סט"ז) ושנים אין עושין ואחד אינו עושה [פרי"ר] ליתא. (סי"ז) עד שיהו שלשה ומשלשה (פרי"ר) עד שיהוא משלשה. (סי"ח) ומעשרה ולמעלה [פרי"ר] מעשרה ולמעלן. (סי"ט) בין בין [פרי"ר] בן ובן. (ס"כ) תשבות אין [פרי"ר] תשבות: ה. אן. (סכ"א) צריך (פרי"ר) צורך. (סכ"א) צריך [פרי"ר] צורך, (סכ"ב) שנכנס [פרי"ר] שהוא נכנס. (ס"ל) היה עושה וכו' [ד"ר] היה אחד עושה וכו'. (סל"ו) ורבנן אומרים [ד"ו] וחכמים אומרים. (סל"ז) לא [פרי"ר] ליתא.

(ככר לארן) **לא אתיא דל"א** על רישא. פי' לא אתיא דא אלא על רישא ועי' בהלכה ח' ובהר"ש:

ר' ישמעאל כדעתיה כו' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו גרס איפכא יצא קציר העומר שהוא מצוה ר' ישמעאל כדעתיה דר' ישמעאל אומר אין העומר בא מסוריא: **א"ר** יוסי אף אנן נמי תנינן דר"ח רבה שלשה אילנות של שלשה אנשים כו' וחורשין כל בית סאה עד ר"ה הגר"א ז"ל בכי"ק מחק תיבות עד ר"ה:

ר' ישמעאל כדעתיה וכו'. הך דר' ישמעאל גרסינן לקמן (בריש פ"ד דשקלים) דמייתי התם מתניתן דמנחות כל הקרבנות הציבור והיחיד באין מן הארץ ומחו"ל מן החדש ומן הישן חוץ מן העומר ושתי הלחם שאינן באין אלא מן החדש ומן הארץ ומוקי לה כר' ישמעאל דס"ל אין העומר בא אף מן הסוריא אלא מא"י דוקא ומייתי

ר' ישמעאל כדעתיה (א) דרבי ישמעאל אמר [א] אין העומר בא מסוריא יצא קציר העומר שהיא מצוה:

**הלכה ד מתני'** [ב] (ב) שלשה אילנות של שלשה אנשים הרי אלו מצטרפין וחורשין כל בית סאה בשבילן [ג] וכמה יהא ביניהן רבי שמעון בן גמליאל אומר כדי שיהא הבקר עובר בכליו: **גמ'** תני ר"ח אילנות של אדם אחד וקרקע של אדם אחד מצטרפין וחורשין כל בית סאה בשבילן אמר רבי יוסי אף אנן נמי תנינן דר"ח רבה שלשה אילנות של שלשה אנשים הרי אלו מצטרפין וחורשין כל בית סאה *עד ר"ה:

**הלכה ה מתני'** [ד] (ג) עשר נטיעות מפוזרות תוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ר"ה [ה] היו עשויות שורה ומוקפות עטרה אין חורשין להן אלא צרכן: **גמ'** (ד) ר' זעירא בשם רבי לא רבי יוסי בשם רבי יוחנן [ו] (ה) ערבה הלכה למשה מסיני ודלא כאבא שאול (ו) דאבא שאול אמר ערבה דבר תורה וערבי נחל שתים חד ערבה ללולב וערבה למקדש רבי בא רבי חייא בשם רבי יוחנן (ז) ערבה [ז] **וניסוך המים הלכה למשה מסיני ודלא כר"ע (ח) דר"ע אמר ניסוך המים דבר תורה בשני ונסכיהם בששי ונסכיה בשביעי כמשפטם מ"ם יו"ד מ"ם רבי חייא בר אבא בעי קומי רבי יוחנן ועכשיו למה הן חורשין בזקינות א"ל בשעה שניתנה הלכה ניתנה (ט) שאם בקשו לחרוש יחרושו רבי בא בר זבדי בשם רבי חוניה דבקעת חוורן (י) ערבה וניסוך המים ועשר נטיעות מיסוד הנביאים הראשונים מה ופליג (כ) רבי יוסי ב"ר בון בשם לוי כך היתה הלכה בידן ושכחוה ועמדו השנים והסכימו על דעת הראשונים ללמדך שכל דבר שבית דין נותנין נפשם עליו סופו להתקיים בידם כמה שנאמר למשה מסיני ואתיא כיי דמר רבי מנא כי לא דבר רק הוא מכם ואם דבר רק הוא מכם למה שאין אתם יגיעין בו כי היא חייכם אימתי היא חייכם בשעה שאתם יגיעים בו (ל) רבי יוחנן אמר לרבי חייא בר ווא בבלייא תרין מילין סלקין בידכון מפשוטיתא דתעניתא וערבתא דיומא שביעיא ורבנן דקיסרין אמרין אף הדא מקותה. (מ) תני נטיעה מעין עשר זקינה מעין שלוש אתא חמי נטיעה שהיא נראית כזקינה את נותן לה כזקינה ואת אמרת נטיעה מעין עשר אמר רבי חונה מהו מעין עשר שאין נטיעה מעין שלוש שלא תאמר שלש נטיעות שהן עושות כעשר שאינן עושות ודכוותה שלוש זקינות שהן עושות כעשר שאינן עושות לפום כן צריך מימר נטיעות מעין עשר. (נ) שדה קנים נדונות כשדה תבואה ר' אבהו בשם ר' יוסה ב"ר חנינה בסאתים שנו

לית

תני נטיעה מעין עשר כו' פי' דבתוספתא מסיק נטיעה שהיא נראית כזקינה הרי כזקינה ונטיעות מעין עשר ע"ז פריך איתא חמי נטיעה שהיא נראית כזקינה את נותן לה כזקינה דחורשין עד עצרת וסגי בג' ולמה מסיים נטיעה מעין עשר דמשמע דשוה לכל הדינים לנטיעה ומשני א"ר חונה מהו נטיעה מעין עשר לאו לכל הדינים ז"א אלא דווקא למנין עשר דבזה אזלינן לחומרא לענין המנין שאין נטיעה מעין שלש שלא תימר שלש נטיעות שהן עושות כעשר שאין עושות דהא חזינן דכוותיה שלש זקינות שהן עושות כעשר שאין עושות וא"כ הוי די מנין ג' במקום מנין עשר לפום כן צריך מימר נטיעות מעין עשר דלענין זמן כיון דנראית כזקינה חורשין עד עצרת דווקא אבל לענין מנין לא הוי כזקינה אלא כנטיעה וצריך עשר דווקא:

לית

ר"ה גם מהכא דס"ל דילא קצירת העומר שהיא מצוה ואין להביא עומר אלא מן החדש ומא"י דוקא והלכך לא שכיחא ולפיכך דרשו דאף קצירת העומר דוחה את השבת כמו הקרבתו:

**הלכה ה מתני'** ג' אילנות של ג' אנשים הרי אלו מצטרפין. והוו כאלו הן של איש אחד וחורשין כל בית סאה בשבילן: וכמה יהא ביניהן. אכל ג' אילנות קאי ואפי' של איש אחד כדאמרינן לעיל שצריך שיהא ביניהן כדי שיהא הבקר עובר בכליו והיינו ד"א אבל בפחות מיכן למיעקר קיימי ואין חורשין בשבילן: **גמ'** וקרקע של אדם אחד. כגון שמכר לו האילנות ופירש שמייר הקרקע לפניו הרי אלו מצטרפין וחורשין הקרקע בית סאה בשבילן: אף אנן תנינה לדרבא. רבותא מפי שמעינן מהאי ברייתא בשל ג' אנשים מצטרפין הן וחורשין כל בית סאה בשבילן עד ר"ה:

**הלכה ו מתני'** עשר נטיעות. אילנות קטנים ואילנות שקורין אותן נטיעות והן מפוזרות לתוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ר"ה אף בזמן המקדש ודבר זה הלמ"מ: היו עשויות שורות. כשורה אחת במקום אחד ואינן מפוזרות או שהיו מוקפות עטרה והוא גדר סביב אין חורשין אלא לצרכן של כל אחד ואחד: **גמ'** ערבה של מקום הל"מ וכו'. וגרסי' להסוגיא בריש פ' לולב וערבה: למקדש. שהיו מקיפין את המזבח: וניסוך המים. בחג: ועכשיו למה הן חורשין בזקינות. עד ר"ה הרי הל"מ בנטיעות ילדות דוקא: בשעה שניתנה הלכה לכך ניתנה שאם וכו' וכן הוא בסוכה. כלומר שבתחלה כך נאמרה הלכה שאם בקשו לחרוש אף באילנות זקנות יחרושו ושלא למחות בידם: מה ופליגי אם פליג הוא על הא דקאמר ר' יוחנן דהל"מ הן וקא"ר יוסי בר בון דלא פליג אלא כך היתה הלכה בידם ואח"כ שכחוה ועמדו השנים והן נביאים אחרונים וחזרו ויסדום: כופו להתקיים בידם. שיסכימו לדבר כמה שנאמר למשה בסיני וכך יתקיים: ואתיא וכו' כדגרסינן להא לעיל (בפ"ק דפאה) וספ"ח דכתובות בכמה

מקומות: תרין מילין סלקון בידיכון. אלו שני דברים עלו בידכם בני בבל ואנחנו קבלנו מנהג שלכם וגרסי' להא גם בפ"ד דע"ז (בהלכה א'): מפשיטותא דתעניתא. השתחויה בפשיטת ידים ורגלים שהיו נוהגין בת"צ כדאמר התם דלא התירו השתחויה בפישוט ידים ורגלים אלא בתענית צבור בלבד: וערובתא דיומא שביעייא. ערבה שנוהגין ביום ז' של חג ומבבל נתפשט המנהג שהיו עושין זכר למקדש: אף הדא מקותה. אף מנהג הקוה באיזה יום מקיזין ובאיזה שאין מקיזין כדאמרינן בשילהי פ' מפנין ומבבל הוא המנהג: תני. בתוספתא (פ"ק) ולא הועתקה כאן אלא הסיפא ובתוספתא דפ"ס ג"כ חסרה במקצת וה"ג בתוספ' כתיבת יד אשר לפני אשר הובאה ממארים וזקינה נראית כנטיעה הרי היא כנטיעה ונטיעה נראית כזקינה הרי היא כזקינה מה בין זקינה לנטיעה זקינה עד עצרת נטיעה עד ר"ה זקינה מעין ג' ונטיעה נראית כזקינה מה בין זקינה לנטיעה זקינה מעין ג' ונטיעה מעין עשרה. וקס"ד השתא דמה דתני ברישא נטיעה נראית כזקינה הרי היא כזקינה היינו לכל דבר דאם האילן גדול הוא ונראה כאילן זקן דינו כזקן ממש והלכך מתמה הש"ס איתא חמי דהא גופא קשיא דברישא אמרת דהואיל ונראית כזקינה נותנין לה דינה כזקינה והדר קתני בסיפא מה בין זקנה לנטיעה וכו' והאי מה בין דסיפא ע"כ אהאי חלוקה שאם נראית כזקינה מתפרשא דבין נטיעה ממש לזקינה ממש הא כבר תנא לה ברישא אלא ודאי דהכא קמ"ל דבכנטיעה נראית כזקנה יש ג"כ חילוק בינה לבין זקינה ממש דזקינה ממש היא מעין ג' כלומר דדינה כג' אילנות לבית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן ונטיעה מעין עשרה כלומר הך נטיעה אף שהיא נראית כזקינה מ"מ דינה כשאר נטיעות ומעין עשרה שאם עשר נטיעות בבית סאה אז חורשין כל בית סאה וקשיא ארישא: א"ר חונה מהו מעין עשר. דקתני בסיפא לענין שאין נטיעה מעין ג' דלא לכל דבר קאמר ברישא דהוי כזקינה אלא להאי דינא לא הוי כזקינה כדמסיק ואזיל: שלא תאמר שלש זקנות שהן עושות כעשר שאינן עושות ודכוותה שלש נטיעות שהן עושות וכו' כצ"ל ובספרי הדפוס נתחלפו התיבות בטעות. כלומר דלא תימא הואיל ובזקינות הדין הוא דג' אילנות לבית סאה צריך שיהו ראוין לעשות ככר דבילה ואם הן עשרה א"צ שיעשו כדתנן לעיל (בהלכה ד') דבין עושין ובין אינן עושין חורשין כל בית סאה בשבילן וא"כ שלש זקנות העושות כעשר שאינן עושות ומהו תימא דה"נ דכותה בנטיעות אלו שהן נראות כזקנות דג"כ הוא כך דשלש שהן עושות כעשר שאינן עושות וחורשין כל בית סאה בשבילן: לפום כן צריך מימר. הלכך קמ"ל בסיפא דלעולם נטיעה מעין עשרה ואע"פ שהיא נראית כזקינה דלא אמרו ברישא דאם נראית כזקינה דינה כזקינה אלא לחומרא כדקתני בה מה בין זקנה לנטיעה זקינה עד עצרת נטיעה עד ר"ה ובהא הוא דאמרינן דהולכין אחר המראה ולפעמים גם לקולא כגון בזקינה שנראית כנטיעה דינה כנטיעה וחורשין עד ר"ה ונטיעה שנראית כזקינה דינה כזקנה ואין חורשין אלא עד העצרת מפני מראית העין אבל לענין מעשה הפירות לעולם נטיעות נחשבין הן ואע"פ שנראית כזקנה וטעמא דהואיל דלא שכיחא שהנטיעות הילדות יעשו פירות עד שיתגדלו אין הולכין בהן אחר המעשה ואף שלפעמים אירע שעשו ולעולם בעינן שיהו עשר לבית סאה ואז הוא שחורשין כל הבית סאה בשבילן דלא פלוג רבנן: שדה קנים נידונות כשדה תבואה. בתוספתא שם היא שנוייה וכלומר דאם נטע קנים בשדה שיתגדלו ויתעבו וכהאי דאמרינן לעיל (בע"ו דדמאי) דהכיח שעושין כן נידונית כשדה תבואה וכדמפרש ר' אבהו בסאתים שנו כלומר שדינה כשדה לבן דומנה עד הפסח כדלקמן (בפרק ב') ולא כשדה האילן דשיעורה בג' אילנות לבית סאה אלא אף בסאתים והוא הדין נמי שפי אלא משום דבשדה אילן קתני סאה קאמר הכא בסאתים וקא משמע לן דלעולם דינה כשדה תבואה שהיא שדה לבן:

לית

### תוספת הרי"ד

דמדאורייתא הוא אסור בב' פרקים הראשונים ע"כ לטעמא דב"ה הוא כדאמר מעיקרא עד כאן הוא יפה לפרי דאל"כ הרי אסור לחרוש מן התורה בערב שביעית לצורך שביעית אבל אי מן התורה מותר לחרוש בע"ש לשם שביעית ורק מדרבנן אסור מפני מראית עין ע"כ שפיר נחלקו בזה דלב"ש לא הוי מראית עין כשיפה לפרי ולב"ה הוי קביעות זמן דאל"כ נתת תורת כל אחד בידו כדאיתא לקמן (ברפ"ב) והא דלא חשיב במס' עדיות מקולי ב"ש הוא דס"ל בעדיות דלא כר"ע ואיסור ב' פרקים מדרבנן ולא בעינן לב"ה יפה לפרי ועצרת הוא רק קביעות זמן ועפ"ז שביארנו ה"ל דלפי המסקנא לא בעי ב"ה יפה לפרי כלל אלא דהוא מדרבנן וע"כ מותר. קביעות זמן יאיר עינינו בע"ה לקמן ברפ"ב עיי"ש: הדרן עלך שדה האילן

עין משפט נר מצוה יז [א] מיי' פ"ז מכלאים הל"ב טוש"ע יו"ד סי' רצו סעיף לג. יח [ב] מיי' פ"ג משמיטה הל"ב סמ"ג לאוין רסז. יט [ג] מיי' פ"ג משמיטה ויובל הלכה ב סמ"ג לאוין רסז. כ [ד] מיי' שם הלכה ה. כא [ה] שם הלכה ו. כב [ו] מיי' פ"ז מלולב הל"ד טור וב"י או"ח סי' תרסד. כג [ז] מיי' פ"ז מתמידין הלכה ו כמ"ג עשין רח.

מסורת הש"ס (א) ירושלמי שקלים פ"ד ה"א. (ב) ב"ב קו: (ג) שם וש"נ. (ד) ירושלמי סוכה פ"ד ה"א כה"ע: (ה) זבחים קי: וש"נ. (ו) סוכה לד. וש"נ. (ז) שם. (ח) שבת כג: (ט) מו"ק ג. (י) סוכה מד. ושם בירושלמי פ"ד ה"א. (כ) ירושלמי פאה פ"א ה"א שבת פ"א ה"ד. (ל) ע"ז פ"ד ה"א סוכה פ"ד ה"א. (מ) תוספתא פ"א כאן. (נ) שם.

גליון הש"ס *עד ר"ה השנה. ע' בר"ש כאן ובתוס' יו"ט. וע' בס"ף ספרי חדרי תלמוד לר"ז הגאון מוהר"ש זצ"ל אב"ד דק"ק אמשטרדם. **וניסוך המים. ע' בקרבן עדה בסוכה פ"ד שם. ומ"ש בהגהותיו על הש"ס שם במו"ק:

שנויי נוסחאות (ס"ד) אלו [פרי"ר] אילו. (פ"ס) ביניהן [פרי"ר] ביניהם. (ס"ו) רבי [פרי"ר] רבן. (ס"ט) דר"ח רבה [כד"ו] דרבא תיבת דר"ח ליתא. (סי"ב) תוך [פרי"ר] לתוך. [וכ"ה בד"ו]. (סי"ד) בשבילן [פרי"ר] ליתא. ומוקפות [פרי"ר] או מוקפות. (סט"ו) אין להן [פרי"ר] אין להם לא צרכן [ד"ו] לא צרכן. ר' זעירא בשם רבי [ד"ו] בשם ליתא. (סי"ט) מ"ם יו"ד מ"ם [ד"ו] מים יו"ד פ"ב מים רבי. (סכ"א) הלכה ניתנה שאם בקשו [כי"ר] הלכה לכך ניתנה [וכ"י ליידען] הלכה כך ניתנה. (סכ"ב) מה ופליג [ד"ו] הם מה ופליג. (סכ"ה) ואם דבר רק [ד"ו] דבר ליתא. (סל"א) נטיעות [ד"ו] נטיעה. (סל"ב) עשר [כי"ר] שלש עשר.

### טוב ירושלים

ר' ישמעאל כדעתי' דא' אין העומר כו'. עי' מש"כ בס"ד פ"ד דשקלים וכאן אין לפרש כן: לדבריהם מירושלמי דהכא וכמדומני העיר על דבריהם זולת דברי הגמ' דהכא נגבורות ערבה וגז"מ הלל"מ ודלא כר"ע. ע' תוס' מ"ק ג' ב'. ד"ה וניסוך במכת"ה פתירה אחרי להענית ב' ב' ובבבלי שם הוא דרשת ריב"ב ור"ע יליף מקרא אחרינא:

לית הדא פליגא על שמואל. אסיפא דמתניתן ק״י דקתני היו עשויות כשורה אין חורשין להן אלא לצרכן וכי לא פליגא היא על הא דאמר שמואל לעיל (בהלכה א׳) דבשלשה אילנות עשוין כשורה איירי ואפ״ה חורשין כל בית סאה בשבילן: תמן. כלומר דמשני דלא דמי לעשר נטיעות דמתני׳ דע״י שהן מפוזרות בכל הבית סאה את רואה כאלו כל הבית סאה מלאה כרם ובשבילן הוא חורש ולא בשביל השדה והלכך מפוזרות דוקא בעינן דאם הן נתונין במקום אחד כשורה אינו ניכר מה שחורש דבשבילן הוא חורש הואיל ונטיעות ילדות הן: הכא כולן נתונין במקום אחד. כלומר אבל הכא גבי אילנות זקנות דרים פרקין אף שהן כולן נתונין במקום אחד הואיל ואילנות גדולות הן ניכר הוא שבשבילן הוא חורש לכל הבית סאה. א״נ דהאי הכא וכו׳ סיומא דמילתא לטעמא דמתני׳ הוא וכלומר דדוקא במפוזרות את רואה וכו׳ אבל הכא בעשויות כשורה הוי כאילו נתונין במקום אחד ואינו ניכר שבשבילן הוא חורש להבית סאה ומאי מתני׳ דרים פרקין והיינו הך דאמרן:

**הלכה ז מתני׳** הנטיעו׳ והדלועין מצטרפין לתוך בית סאה אם יש בין כולן עשרה חורשין כל בית סאה בשבילן: רשב״ג אומר. אפילו היו כל העשרה דלועין חורשין כל בית סאה בשבילן עד ר״ה כאלו הן נטיעות ומסיק בגמ׳ דלא אמר רשב״ג אלא בדלעת יונית מפני שהיא גדולה כאילן ולא בשאר דלועין ואין הלכה כרשב״ג דדוקא מצטרפין הן כת״ק ואין חילוק בין דלעת יונית לבין שאר דל עין: גמ׳ והן. ודוקא שיהו הנטיעות רבות על הדלועין כגון שהיו הנטיעות שש והדלועין ד׳ אז מצטרפין הן: לא מסתברא. אם זה לא מסתברא דדוקא בדלעת יונית שהיא נראית כנטיעה הוא דאמרו כן אבל לא בשאר דלועין: התיב רב מנא והתני. בתוספתא (פ״ק) ג׳ קשואין וכו׳ אלמא דאף קשואין מצטרפין הן וא״כ הני דלועין נמי אף בשאר דלועין אמרו: לא אתיא. הא דר׳ חנניה אלא על הסיפא דרשב״ג אומר וכו׳ עליה הוא דשייך דקאמר לא מסתברא אלא בדלעת יונית:

**הלכה ח מתני׳** עד שיחולו. כדמפרש בגמרא על הא דבעי אם עד שיפדו בשנה הרביעית ואם לא פדאן בשנה הרביעית עד שיעשו חולין מאליהן בשנה החמישית: נטיעה כשמה. כלומר כל זמן שבני אדם קורין אותה נטיעה ואין קורין אותה אילן והלכה כר״ע: אילן שנגמם. שנחתך והוציא חליפין שנתגדל אח״כ: מטפח ולמטה. כל זמן שהוא פחות מטפח דינו כנטיעה לענין חרישה בתוס׳ שביעית אבל לא לענין ערלה ואם נקצץ מטפח ולמעלה דינו כאילן והלכה כר׳ שמעון: גמ׳ מהו עד שיחולו. אם עד שנפדו בשנה הרביעית כדין נטע רבעי ומל׳ חילול הוא או מלשון חולין הוא ועד שיעשו חולין מאליהן וזהו בשנה החמישית דאף אם לא פדאן ברביעית מ״מ הפירות של חמישית הם חולין מאליהן: ר׳ אבא בשם ר׳ יוחנן. פשיט לה דכן הוא דקתני עד שיעשו חולין מאליהן וקראין נטיעות עד ה׳ שנים: ואתיא. האי פירושא דר׳ יוחנן בדברי ר״א בן עזריה דמתני׳ כהאי דר׳ יהושע בת ספתא דקאמר שיש שנקראו נטיעות עד חמש שנים: כדקתני. התם (בפ״ק) וה״ג שם איזו היא נטיעה ר׳ יהושע אומר בת חמש בת שש בת שבע אמר רבי מפני מה אמרו בת חמש בת שש בת שבע אלא אומר אני גפנים בני חמש תאנים בני שש וזיתים בנות שבע. והכי מייתי לה לקמן (בפ״ק דערלה): ופריך הש״ס והא אנן חמיי הדא מרביתא דתאנתא אתיא בפירי. ילדה אחת של תאנה שמוציאה פירות והיא לא היתה בת שש ואמאי קרי לה נטיעה עד שש אם היא מביאה פירות מקודם: א״ר יהודה בן טרפון לעוביה. שאינה מתעבה להיות כאילן עד שש ולפיכך קרו לה נטיעה: ר״ש. דמתני׳ דקחשיב לאילן שנגמם עד פחות מטפח כנטיעה ור״א בן יעקב אמרו דבר אחד: דא״ר שמואל בר נחמן וכו׳. לקמן (בפ״ו דכלאים) גרים לה בהדי שאר מילי דראב״י דקחשיב התם: הגומם את כרמו פחות מטפח. שקוצץ כל הגפנים עד שיהו פחותין מטפח חייב בערלה מפני מראית העין לפי שנראות הן כנטיעה בת שנתה והרואה שאוכלין מפירותיה יאמר פירות ערלה מותרין הן אלמא דכל פחות מטפח כנטיעה מחשבינן לה: דברי חכמים. פליגי וסברי דעד שיגום אותן עד הארץ אז מה שיתגדל אח״כ חייב בערלה כאלו נטעה מחדש אבל כל זמן שנשאר אפי׳ פחות מטפח פטור ולא חיישי מפני מראית העין: הדרן עלך שדה האילן



לית הדא פליגי על שמואל (א) דשמואל אמר בעשוין שורה תמן על ידי שהן מפוזרות בתוך בית סאה את רואה כאלו מליאה ברם הכא כולן נתונים במקום אחד:

**הלכה ו מתני׳** [א] הנטיעות והדלועין מצטרפין לתוך בית סאה רבן שמעון בן גמליאל אומר עשרה דילועין לתוך בית סאה חורשין כל בית סאה עד ר״ה עד אימתי נקראו נטיעות רבי ליעזר בן עזריה אומר עד שיחולו רבי יהושע אמר בת שבע שנים רבי עקיבא אמר כאילן נטיעה [ב] כשמה [ג] אילן שנגמם והוציא חליפין מטפח ולמטן כנטיעה מטפח ולמעלן כאילן דברי ר״ש: גמ׳ הנטיעות והדלועין. והן שיהו נטיעות רבות על דילועין רבי חנניא בריה דרבי הילל בעי *לא מסתברא בדלעת יונית התיב ר׳ מנא והתני ג׳ (ב) קישועין ושלושה דילועין וארבע נטיעות מצטרפין וחורשין כל בית סאה בשבילן לא אתיא דלא על סיפא רשב״ג אומר עשרה דילועין לבית סאה חורשין כל בית סאה עד ר״ה עליה ר׳ חנניא בריה דרבי הילל בעי לא מסתברא בדלעת יוונית עד אימתי נקראו נטיעות כו׳ מהו שיחולו עד שיפדו או **עד שיעשו חולין מאליהן ר׳ אבא בר יעקב בשם רבי יוחנן כיני מתני׳ עד שיעשו חולין מאליהן ואתיא כרבי יהושע כדתני (ג) ר׳ יהושע אומר אף שאמרו בנות חמש בנות שש בנות שבע אלא בגפנים בנות חמש בתאנים בנות שש בזתים בנות שבע ואנן חמיין הדא מרביתא דתאינתה אתיא בפוריא אמר רבי יודן כד טריפן לעוביה ר״ש ור״א בן יעקב שניהם ***אמרו דבר אחד דאמר רבי שמואל בר נחמן רבי יונתן בשם ר״א בן יעקב (ד) הגומם את כרמו פחות מטפח חייב בערלה מפני מראית עין דברי חכמים [ד] עד שיגום מעם הארץ:

## הדרן עלך שדה אילן

**עד** (ה) אימתי חורשין שדה הלבן ערב שביעית משתכלה הליחה כל זמן שבני אדם חורשין ליטע מקשעות ומדלעות אמר רבי שמעון נתת תורת כל אחד ואחד בידו אלא [ה] בשדה לבן עד הפסח ובשדה אילן עד העצרת: גמ׳ עד אימתי חורשין מאן תנא ליחה ר״מ הוא ורבי

לית הדא פליגא על שמואל דשמואל אמר בעשוין שורה פי׳ דמקשה על המשנה דתני גבי נטיעות היו עשויות שורה אין חורשין להן אלא צורכן ואילו שמואל קאמר לעיל (בה״ב) באילנות העומדים בשורה דמהני וקס״ד דהכא נמי שורה פשוטה קאמר ולא שורה כפי׳ הר״ש ז״ל פי׳ שורה דמתניתין הוא כחומה תרגום חומה מתרגם שורה א״כ קשה אמאי לא הוי שדה אילן בעומדין בשורה ומשני דז״א דפי׳ המתניתן שורה הוא חומה ולפיכך לא דמי לאילנות דשמואל דתמן ע״י שהן מפוזרות בתוך בית סאה את רואה כאילו מלאה פי׳ דמיירי במפוזרות רק דעומדים בשורה ברם הכא כולם נתונים במקום אחד דפי׳ שורה דמתניתן הוא חומה ומחלק בין השורה דאמר שמואל להשורה דמתניתן ומזה לק״ד הר״ש ז״ל לפרש שורה דמתניתן חומה: **והן** שיהא נטיעות רבות על דילועין התיב ר״מ והתני ג׳ קישואין וג׳ דילועין וד׳ נטיעות מצטרפין וחורשין כל בית סאה בשבילן ר״ח ברי׳ דר״ה בעי לא מסתברא אלא בדלעת יונית לא אתיא דלא על סיפא רשב״ג אומר עשרה דילועין לבית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עלי׳ ר״ח ברי׳ דר״ה בעי לא מסתברא בדלעת יונית כן גי׳ הגר״א ז״ל בכ״י קדשו וכן הוא בשנו״א ז״ל ופי׳ דל״ל דר״ח בדר״ה בעי אח״כ כיון דס״ל להת״ק דאף קישואין מצטרפין כ״ש דלעת מצרית ולא בעינן יונית אלא דקאי על רשב״ג דס״ל דילועין בעצמן די ע״ז מיבעיא ליה כיון דאינן אלא דילועין א״כ לא מסתברא דלעת יונית דווקא ודע דבכל הש״ס ירושלמי תיבת לא מסתברא היא כמו בבבלי אלא. מסתברא: **מהו** שיחולו עד שיפדו או שיעשו חולין מאליהן. פי׳ דמבעיא ליה אם בשנת ד׳ שראוי לפדיון או עד שנת ה׳ שנעשו חולין מאליהן ולא תלי בחילול ממש אלא מבעיא על הזמן או עד שנת ד׳ או עד שנת ה׳ ופשיט מהתוספתא דתני ר׳ יהושע אמר בנות חמש בנות שש בנות שבע ראב״ע אומר מפני מה אמרו בנות חמש בנות שש בנות שבע אלא בגפנים בנות ה׳ בתאנים בנות שש בזיתים בנות שבע כן גי׳ הגר״א ז״ל התוספתא ומובא בשנות אליהו ז״ל ופסיק מראב״ע גופיה דבכליר מבנות חמש לא מסכתת לה אלמא עד הזמן שנעשו חולין מאליהן:

סליק פרקא בס״ד

**עד** אימת חורשין מ״ת ליחה ר״מ הוא פי׳ דהמשנה הראשונה משדה אילן סוא הא תנא

(שו״כ) מרו שיחולו כו׳, בערוך (ע׳ חל א׳) מאי עד שיחולו עד שיפדו או עד שיעשו חולין מאליהן. פי׳ עד שיפדו עד שנה רביעית דבני פדיה נינהו או עד שיעשו חולין מאליהן דהיינו שנה חמישית דאינן קודש. השיב רבה בר יעקב כן היא מתניתא עד שיעשו חולין מאליהן.

### גליון אפרים

**ואנן** חמיין הדא מרביתא דתאנתא אתיא בפוריא. נירסא הפ״מ אתיא בפירי ונירסת הגר״א בפוריא ופירושם לחוקים מאד. וי״ל לגרוס אתיא בפרא ופירוש בפרא בפחות כמו לעיל בה״ג בדף ב׳ ע״א כל אילניא עבדין שנה פרא שנה ובכלאים ריש פ״ה כרא סורה ובמגילה ריש פ״ב חד פרא חד ובכתובות פ״ו תרי חולקין פרא ליבהר ועוד בכמה מקומות. והכונה שרואים אנו מרביתא דתאנה אתיא פירות כשהיא פחותה מבת שש:

**הלכה א מתני׳** עד אימתי חורשין שדה הלבן. שדה של תבואה וקבנית נקרא שדה לבן לפי שאין בה אילן ואין כאן צל וכן מפני שכשמתבשלת התבואה היא מתלבנת: עד שתכלה הליחה. לחלוחית הקרקע מחמת הגשמים והוא כל זמן שבני אדם חורשין כדי ליטע במקשאות ומדלעות והוא מקום שזורעין בו הקשואים והדלועין אבל מכאן ואילך מיחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית: א״ר שמעון נתת תורת כאו״א בידו. שזה אומר כלתה הליחה וזה יאמר לא כלתה הליחה בתוך שלי: אלא בשדה לבן. שהיא עשויה לזורעה אחר החרישה וצריך שבתחלה תהא הליחה קיימת אין חורשין אלא עד הפסח ובשדה האילן שהיא נטועה מכבר ואין צריך שתהא רוב הליחה קיימת והחרישה היא כדי שירדו הגשמים בתוך הקרקע לפיכך חורשין בה עד העצרת והכי קאמר בגמ׳ והלכה כר״ש וכל זה בזמן המקדש כדאמרי׳ לעיל בריש מכילתין דר״ג ובית דינו נמנו על שני פרקים הללו והם פסח ועצרת והתירו בזמן הזה לחרוש עד ר״ה של שביעית: גמ׳ מאן תנא ליחה ר״מ היא. פלוגת׳ דר״מ ור״ש בתוספת׳ דריש מכילתין גבי שדה האילן דתני התם שלשה בתוך בית סאה הרי אלו מצטרפין וחורשין כל בית סאה בשבילן דברי ר״מ ור׳ יהודה

עין משפט נר מצוה כד [א] מיי׳ פ״ג משמיטה הל״ו. כה [ב] שם הל״ז. כו [ג] שם הל״ח. כז [ד] מיי׳ פ״י ממעשר שני הל״ג טור וש״ע יו״ד סי׳ רפ״ד סעיף יח. א [ה] מיי׳ פ״ג משמיטה הלכה א׳ כמ״ג לאוין רכז.

מסורת הש״ס (א) לעיל הל״ב. (ב) תוספתא פ״א. (ג) שם. ירושלמי ערלה פ״א הל״ג. (ד) ירושלמי כלאים פ״ו ה״ב. (ה) מו״ק ג.

גליון הש״ס *לא מסתברא בדלעת ע׳ בפירוש המשנה להרמב״ם ובר״ש ותוס׳ יו״ט וקול רמז ובית דוד שם וריבו בפירוש הירושלמי הלז. ועי׳ בשנות אליהו:
**עד שיעשו חולין מאליהם ע׳ במפרש ובשנות אלי׳ דאיבעיא היא אם בשנה ד׳ או בשנה ה׳ ע״ש. וכן נראה מפירוש הרמב״ם והרע״ב:
***אמרו דבר אחד כו׳ לפ״ז לפי מה דפסק רבינו כאן בפ״ג הל״ח כר״ש הי׳ לו לפסוק ג״כ כראב״י דאדרבא דר״ש עדיפ׳ מדראב״י דלר״ש אף מדאורייתא הוה ליה כנטיעה חדשה. ועיי׳ במפרש. והרי רבנו פסק בפ״י ממעשר שני הלכה י״ב כחכמים ויותר קשה על הכ״מ שכתב בפ״ג משמיטה הל״ח כיון דחכמים פליגי עלייהו הוה ליה למיפסק כרבים ושפי הוה ליה להקשות מדידיה אדידיה שהרי באמת פסק כחכמים. וע״כ נראה דרבינו באמת פסק כחכמים דראב״י. ובפרט דבכה״ג הוה סיעה כמו שכתב הכ״מ. ואף דהרמ״ע נפלגו בתשובה סי׳ י״ג כתב דאמרו דבר אחד לא מיקרי סיעה. אבל מדברי הרשב״א ח״א סי׳ עד ובתורת הבית גבי נוטל הנולה נראה דהוי סיעה. ועי׳ בחיבורנו סי׳ ס׳. והא דפסקו כאן כר״ש לא כהבנת הכ״מ בפירוש המשנה לרבינו דנתכוין להירושלמי כאן. רק כוונתו לדברי התוספתא דאמרו זקנה נראית כנטיעה וכו׳. ועי׳ בקול רמז. ויותר נראה דרבינו מפרש דהא דאמרו דבר אחד היינו בסברא אחת דכשם דראב״י מחלק בין טפח לפחות. כן ר״ש מחלק. אבל בדין אין ענין זה לזה. דלענין ערלה בנטיעה הדבר תלוי. וכל שלא נגמם עד לארץ אין בו ערלה משא״כ כאן בשם הדבר תלוי וכו׳ שהוא פחות מטפח בעי עשר לבית סאה. אבל מדברי הרע״ב והר״ש כאן נראה דמפרשי לה כפשוטו. אבל הרמב״ם נ״ל מזה. ומפרש בפירוש המשנה בהדיא דברי ר״ש לענין שם שדה האילן בלבד ודו״ק:

שנוי נוסחאות (ס״ג) רוא־ כאילו [ד״ו] רואה אותה כאילו. (ס״ס) לתוך בית [סרי״ר] לבית. (כ״ז) עד אימתי [כרי״ר] ר׳ עד אמתי. (ס״ח) ליעזר [סרי״ר] לעזר. (ס״ט) עקיבא [סרי״ר] עקיבה. (סי״כ) הנטיעות והדלועין [ד״ו] הנטיעות והדלועין כו׳. (ס״כ) מהו שיחו לו [ד״ו] מהו עד שיחולו. (סכ״ז) כד טריפן [סרי״ר] בר טרפין. (סל״ג) אימתי (סרי״ר) אמתי. (ל״ד) משתכלה הליחה [כרי״ר] עד שתכלה הלחה. (סל״ס) מקשעות [סרי״ר] מקשיות.

ורבי מאיר (א) כבית שמאי ורבי שמעון כבית הלל וכן אתינן מתניתין ר"מ כב"ש ור"ש כב"ה אלא ר"מ כמשנה ראשונה ור"ש כמשנה אחרונה וכן אתינן מתניתין ר"מ כמשנה ראשונה ור"ש כמשנה אחרונה אלא ר"מ שנייא מחלוקת ורבי שמעון שנייה כדברי הכל הוי מאן תנא עד אימתי חורשין שדה הלבן ערב שביעית ר"מ ברם כר"ש ד"ה עד העצרת לא סוף דבר כשיש מוקשה ומודלה אלא אפילו מאחר שבני אדם עתידין ליטע במוקשיות ובמודלעות מותר אמר ר"ש נתת תורת כל אחד וא' בידו זה אומר כלה ליחה שלי וזה אומר לא כלה ליחה שלי אלא בשדה לבן עד הפסח ובשדה אילן עד עצרת מה בין שדה לבן לשדה אילן שדה הלבן על ידי שהוא עתיד לזורעה בתחילה צריך שתהא הליחה קיימת אבל שדה האילן על ידי שהיא נטועה מכבר אינו צריך שתהא רוב הליחה קיימת:

## הלכה ב מתני'

[א] מזבלין ומעדרין במוקשאות ובמודלאות עד ר"ה וכן בבית השלחים מזבלין ומפרקין ומאבקין ומעשנין עד ר"ה ר"ש אומר אף נוטל הוא את העלה מן האשבול בשביעית [ב] מסקלין עד ר"ה מקרסמין ומזרדין ומפסלין עד ר"ה ר' יהושע אומר בזירודה וכפיסלה של חמישית כן של ששית ר"ש אומר כל זמן שאני רשאי בעבודת האילן אני רשאי בפיסולו:

גמ' מזבלין ומעדרין במקשאות מהו לחרוש להם תני (ב) כל זמן שאת מותר לחרוש את מותר לזבל ולעדר אם אין את מותר לחרוש אין את מותר לא לזבל ולא לעדר אמר רבי יוסה *ומתניתא אמרה כן

תנא תנא לה וס"ק עד אימתי חורש שדה האילן ומפרש דנחלקו בזה בית שמאי ובית הלל ומסיים התנא דבריו ועד אימתי חורשין שדה הלבן [כדאיתא במס' מ"ק (דף ג' ע"ב) דהוא חד תנא] ותני דבזה נחלקו רבי מאיר ורבי שמעון והוי ר"מ במקום ב"ש ור"ש במקום ב"ה והתחלת דברי ר"מ הוא משתכלה הליחה ולאו דר"מ גופיה הוא התנא דמפרש לכל המשנה ראשונה דבשדה האילן ס"ל לב"ש כ"ז שהיא יפה לפרי ובשדה הלבן לב"ש משתכלה הליחה ז"א אלא דתנא אחריתי הוא דשונה בשדה אילן פלוגתא דב"ש וב"ה ובשדה הלבן פלוגתא דר"מ ור"ש והתחלה דר"מ הוא משתכלה הליחה והוי ר"מ במקום ב"ש ור"ש במקום ב"ה ור"מ כב"ש ור"ש כב"ה פי' דלר"מ עד שתכלה הליחה הוא כמו לב"ש בשדה אילן כ"ז שהוא יפה לפרי ור"ש ס"ל כב"ה דצריך קביעת זמן ע"כ הוא עד הפסח ופריך וכן אתינן מיתני ר"מ כב"ש ור"ש כב"ה בתמי' ומשני אלא ר"מ כמשנה הראשונה ור"ש כמשנה האחרונה פי' דר"מ ס"ל כר"ע דמדאורייתא הוא אסור ב' פרקים וע"כ הדין כמשנה ראשונה ולפיכך טעמא דב"ה דס"ל קביעת הזמן עד עצרת בשדה אילן הוא משום דעד כאן הוא יפה לפרי אבל בלא זה מאי מהני קביעת זמן כיון דאינו יפה לפרי ממילא אסור מן התורה לחרוש ער"ש וא"כ הכא גבי שדה לבן דאינו יפה לפרי משתכלה הליחה ואין בני אדם חורשין לקישואין ממילא ליכא קביעת זמן ע"כ בית הלל מודים בזה ולא נחלקו כלל בזה בשדה לבן אבל ר"ש ס"ל כמשנה אחרונה דמדרבנן הוא הב' פרקים וז"כ ב"ה ס"ל דעצרת הוי קביעת זמן מדרבנן אף שאינו יפה לפרי והקביעות זמן הוא שלא יהא תורת כל אחד בידו. ע"כ ס"ל לר"ש הכא גם בשדה הלבן דתלי בקביעת זמן לבית הלל אף שתכלה הליחה כמו בשדה אילן דבשדה אילן הוי נמי תלי בקביעת זמן אף דאינה יפה לפרי כמנואר (ברפ"ק) כאשר ביארנו לעיל בת ס' (ברפ"ק) בע"ה עיי"ש ע"ז פריך וכן אתינן מתניתן דר"מ כמשנה הראשונה ור"ש כמשנה אחרונה בתמי' ומשני אלא לא תימא דרבי מאיר הוא תני ליחה אבל משנה קמא דשדה אילן לכולי עלמא פלוגתא דבית שמאי ובית הלל דלבית שמאי תלי ביפה לפרי ולא בקביעת זמן ז"א אלא ר"מ הוא דתני לעיל הפלוגתא בשדה אילן דלב"ש לא בעינן קביעת זמן רק תלי ביפה לפרי וכל המתניתן כולה ר"מ תני לה עד אימתי חורשין שדה האילן ער"ש בש"א כ"ז שהוא יפה לפרי וב"ה אומרים עד עצרת ועד אימתי חורשין שדה הלבן ער"ש משתכלה הליחה הוא הכל ר"מ תני לה ותני לה דלב"ש לא הוי קביעת זמן רק ביפה לפרי וכשלא תכלה הליחה ואתא ר"ש ופליג עליו וקאמר דז"א דאף לב"ש הוי קביעת זמן בשדה אילן עד עצרת ובשדה לבן עד הפסח לד"ה והיינו דמסיק ר"מ שניא מחלוקת ותני לה משתכלה הליחה וכ"ז שהוא יפה לפרי אליבא דב"ש ור"ש פליג עליו בזה וס"ל דגם ב"ש מודים דבעינן קביעת זמן דאל"כ נתת תורת כל אחד בידו והיינו דמסיק הוי מ"ת עד אימתי חורשין שדה אילן ער"ש ר"מ ברם כר"ש לד"ה עד עצרת ובמקום הלבן נ"ל האילן א"כ דגרסינן הלבן והכונה אחת דהוא עד אימתי חורשין שדה הלבן הוא סיומא מדברי התנא דלעיל דמתחלה תני עד אימתי חורשין שדה האילן וקאמר דנחלקו בזה ב"ש וב"ה ומסיים ועד אימתי חורשין שדה הלבן ומסיים דנחלקו ר"מ ור"ש דלר"מ משתכלה הליחה ולר"ש עד הפסח דמשמע מזה דבשדה האילן לכו"ע נחלקו ב"ש וב"ה ולפ"ז מאימתי מתחיל דברי ר"מ הוא משתכלה הליחה דהתנא דמתניתין קאמר דבשדה אילן נחלקו ב"ש וב"ה ובשדה לבן נחלקו ר"מ ור"ש ותיבת עד אימתי חורשין הוא דברי תנא אחר דשונה עד אימתי חורשין שדה האילן. ותני בהם ב"ש וב"ה ועד אימתי חורשין שדה הלבן הוא דנחלקו בזה כמו כן ר"מ ור"ש [עיי' במס' מ"ק (דף ג') ותמצא שהוא דברי תנא אחד] והתחלה דר"מ הוא מן משתכלה הליחה א"כ ר"מ במקום ב"ש ור"ש במקום ב"ה אבל אי ר"מ הוא התנא דשנה הא דשדה אילן הפלוגתא דב"ש וב"ה והמסיים דבריו הראשונים ועד אימתי חורשין שדה הלבן א"כ הוא תני הפלוגתא דב"ש בשדה אילן כ"ז שהוא יפה לפרי ומסיק דועד אימתי חורשין בשדה הלבן הוא ג"כ משתכלה הליחה ותני לה אליבא דב"ש לאורוי לן דלב"ש לא בעינן קביעת זמן לא בשדה האילן ולא בשדה הלבן ואתא ר"ש למימר דז"א דלב"ש בעינן נמי קביעת זמן שלא יהא תורת כל אחד בידו ונמצא דלא הוי התחלת דעתא.

אמרו מפרקין את האילן אלא בתוספת שביעית וכן כל דבר שהוא לתיקון השדה אז להאילנות אסור בשביעית עצמה מדבריהם אבל לא בתוספת שביעית כדאמרן: גמ' מהו לחרוש להם. להלן דקתני במתני' מעדרין: תני בת כפתא (פ"ק) כ"ז וכו' ובת כפתא לא גרים לעדור: אמר רבי יוסי ומתני' אמרה כן

יהודה. ר' יוסי ור"ש אומרים אין חורשין להן אלא צרכן וקס"ד השתא דר"ש דפליג במתניתן בשדה הלבן ולא ס"ל עד שתכלה הליחה אלא עד הפסח לטעמי' הוא דאזיל דכמו דמחמיר בשדה האילן מחמיר נמי בשדה לבן דאפי' לא כלתה הליחה קודם הפסח אסור לחרוש מפסח ואילך ור"מ דמיקל בשדה האילן מיקל הוא נמי בשדה לבן והיינו דקאמר מאן תנא ליחה דכל זמן שלא כלתה הליחה מותר לחרוש ר"מ היא: ור"מ כב"ש ור"ש כב"ה. כלומר וטעמיה דר"מ דמיקל בהני דיני משום דכב"ש ס"ל דמקילין ג"כ ברים מכילתין בשדה האילן וקסברי מותר לחרוש כ"ז שהוא יפה לפרי ור"מ דתוספתא אליבא דב"ש קאמר לפיכך מיקל נמי הכא בשדה לבן ור"ש דמחמיר בתוספת בשדה אילן וכן במתני' בשדה לבן כב"ה ס"ל דקאמרי ברים מכילתין דאין מותר לחרוש אלא עד העצרת וכן מחמיר הכא בשדה לבן ודקאמר ר"ש בשדה אילן אין חורשין להן אלא צרכן היינו אחר העצרת: וכן אתינן מתניתא. בתמיה כלומר דמתמה מאי חזית לפרש למתניתן דהכא דר"מ לטעמיה דב"ש קאמר ור"ש לטעמיהו דב"ה והא לא שמעינן להו לב"ש ולב"ה דפליגי בהדיא בשדה הלבן ומאי תלית לה בפלוגתייהו דפליגי בשדה האילן אימא בהא דפליגי פליגי ובמאי דלא פליגי לא פליגי: אלא היינו הכא. דרבי מאיר כמשנה הראשונה שנה משנתו וזהו קודם תקנת ר"ג ובית דינו שהיו מחמירין בתוספת שביעית ור"ש כמשנה אחרונה ומתמה עלה הש"ס וכן אתינן מתני' וכו' דהא נמי לא מצית אמרת דר"ש אליבא דמשנה אחרונה קאמר דהא משנה אחרונה של ר"ג וב"ד לגמרי התירו לתוס' שביעית ומותר לחרוש עד ר"ה: אלא ר"מ שנייה מחלוקת. כלומר אלא לעולם כדאמרינן מעיקרא דמאן דמחמיר בשדה אילן מחמיר הוא בשדה הלבן ומאן דמיקל בזה מיקל בזה ודקשיא לך היכא שמעינן לב"ש וב"ה דפליגי בשדה הלבן בסברא זו גופה פליגי ר"מ ור"ש דר"מ שנה לה במחלוקת דאיהו הוא דס"ל הכי דבמחלוקת ב"ש וב"ה בשדה האילן תליא וכמו דמקילי ב"ש בשדה האילן ה"ה נמי בשדה הלבן ור"ש שנה לה לדינא דשדה הלבן כד"ה דס"ל דלא פליגי ב"ש וב"ה בהא ולכ"ע עד הפסח:

הוי. דמסקנא דמלתא כך היא כדאמרן דמאן תנא עד אימתי חורשין שדה הלבן ערב שביעית משתכלה הליחה ר"מ וס"ל כב"ש: ברם כר"ש דברי הכל עד הפסח כנ"ל. דלדידי' לא פליגי בשדה הלבן ולגי' הספר עד העצרת י"ל וה"ק דר"מ שנייה במחלוקת למתני' דרים מכילתין בשדה האילן כמו שנשנית בינשנה והלכך תלי נמי דינא דשדה הלבן בפלוגתייהו וס"ל כב"ש וא"כ ת"ק דהכא ר"מ היא אבל ר"ש לא שנה להמתני' דרים מכילתין בפלוגתא אלא דברי הכל בשדה האילן עד העצרת והלכך נמי שנה דינא דשדה הלבן עד הפסח וככ"ע היא והיינו דמסיים במתני' וקתני לשדה האילן עד העצרת לומר דכמו דלא פליגי ב"ש וב"ה בזה ל"פ נמי בזה: לא סוף דבר וכו'. הא דקתני כל זמן שבני אדם חורשין וכו' וא"ע: דכבר תני משתכלה הליחה ולמה לו לשנות עוד לסימן הזה הלכך מפרש דהא קמ"ל דאע"ג דלית ליה לדידיה מוקשה ומודלה לידע מתי כלתה הליחה מהן מ"מ כל זמן שבני אדם שיש להן עתידין ליטע מיתר לו לחרוש שדהו דאכתי לצורך שנית היא ולא מיחזי לצורך שביעית: א"ר שמעון וכו' כדפרישית במתניתי' וכן לאי מה בין וכו':

## הלכה ב מתני'

מזבלין את השדות: ומעדרין. חופרין בעיקרי המוקשאות והמודלעות עד ר"ה וכן מעדרין בית השלחין והיא שדה שצריכה להשקותה תמיד ואין די לה במי הגשמים: מזבלין. ובנוכחת הנשיות מיבלין. חותכין היבלת הנולדות באילנות ונראה דנוסחא דהכא מזבלין היא: מפרקין. העלין מן האילן כדי להקל מעליו: מאבקין. להשרשים. מגולין מכסין אותן באבק: ומעשנין. תחת האילן להמית התולעים הגדילין בו כל אלו וכן הא דחשיב בפרקין דלקמן מותרין בערב שביעית עד ר"ה אף בזמן ה"ק"ש ואע"ג דכל אלו עבודות וכיוצא בהן שהן לתיקון השדה והאילנות והן אסורין מדבריהן בשביעית כמו החרישה שהיא ג"כ מדבריהם איסור הלאו שבה שאינו אסור בלאו מן התורה אלא אותן ארבעה עבודות המפורשין בכתוב והן הזריעה והקצירה והזמירה והבצירה מ"מ לענין תוספת שביעית כל אלו דחשיב כאן וכיוצא בהן אינן אסורין בתוספת שביעית מלבד החרישה והקצירה דלמ"מ שאסורין בתוספת שביעית בזמן המקדש כדפרישי' בפ' דלעיל: רש"א אף נוטל הוא את העלה מן האשכול בשביעית עצמה והלכה כת"ק דלא

(שוי"א) משנה ב' מזבלין ומעדרין ט'. בערוך (ע' זבל) מזבלין מייבלין ומעדרין מפרקין מאבקין מעשנין מקרסמין מזרדין ומפסלין. פי' מזבלין ומעדרין במקשאות משליכין זבל בשדה או בעיקר האילן. מעדרין חופרין.

### גליון אפרים

וכן אתינן מתניתן ר"מ כב"ש ור"ש כב"ה. כלשון זה איתא לקמן בפ"ד דף י"א ע"ב וכן אתינן מתניתן ר' יוסי כב"ש ור"ע כב"ה ופירש שם בפ"מ בתמיה וכי כאן בא להשמיענו לזה הא כבר ידעינן דר' יוסי הגלילי מתלמידי ב"ש ס"ל כב"ש. לדעתי זה אינו. דהא ר"י הגלילי תחלת ביאתו לבה"מ היתה לפני חכמים בכרם ביבנה. כדאיתא בזבחים דף נ"ז ע"א וזו שאלה נשאלה לפני חכמים בכרם ביבנה כו' היה שם תלמיד אחד שבא לבה"מ לפני חכמים תחילה ור' יוסי הגלילי שמו. ובודאי היה מתלמידי ב"ה. וביבנה יצאה ב"ק שהלכה כב"ה לעולם. (ירושלמי ספ"ק דיבמות) ומסתמא ריוה"ג היה פוסק כב"ה ככל החכמים בני זמנו. ונראה שהפירוש הוא וכן אזינן מתניתין ר"מ כב"ש כו' איך יהכן שר"מ ס"ל כב"ש הא ב"ש במקום ב"ה אינו משנה וכן הוא הפירוש לקמן בדברי ריוה"ג. וצ"ל שסה"ד יש כאן וצ"ל אלא ר"מ שנייא כדברי הכל (דס"ל דבשדה לבן לא נחלקו ב"ש וב"ה וכו"ע ס"ל עד שתכלה הליחה) ור"ש שנייא מחלוקת. הוי מאן תנא עד אימתי חורשין שדה הלבן ערב שביעית ר"מ כדברי הכל ברם ר"ש כב"ה. ומה דס"ד דר"מ כמשנה ראשונה ור"ש כמשנה אחרונה היינו דלמשנה ראשונה דתוספת שביעית דאורייתא לכן תלוי לכל אחד לפי שדה שלו אבל לפי משנה אחרונה דתוספת שביעית ליכא מדאורייתא אלא מדרבנן מסתמא רבנן קבעו זמן מיוחד עד אימתי מותר מטעם ר"ש שאל"כ נתת תורת כל אחד ואחד בידו. וכעין זה פירש בניר:

עין משפט נר מצוה ב [א] [ב] מיי' פ"א משמיטה הלכה א ופ"ג הלכה טו.

מסורת הש"ס (א) לעיל פ"א משנה א. (ב) תוספתא פ"א.

גליון הש"ס *ומתניתא אמרה כן ע' בתוספת יו"ט שהאריך לחלק על הרע"ב. וכתב להקשות אמאי לא שרינן עידור באילנות כמו זיבול והרי תרוייהו בשביעית עצמו מדברי סופרים הם כמו שכתב הרמב"ם ברים שמיטה ע"ש. ודבריו תמוהים כמ"ש המס"ח דהרמב"ם לא כתב רק שאין לוקין על החרישה מדאורייתא אבל איסורא איכא כמו שכתב בהלכה א' שם ע"ש. ובאמת דעדיין יש מקום לומר דעשה הוא על הזמירה ולא על החרישה. אמנם כבר האריך המים חיים בהגהותיו שם והוכיח דהוא אסור מה"ת ממ"ש הרמב"ם פ"ג הל"א. דהלמ"מ הוא אף על התוספת. וכן היא דעת הר"ש כאן והתוס' בע"ז. והנני יוספים להפליא דהאי הדבר מבואר בהדיא בירושלמי פ"ח דכלאים דר"י דאמר אינו לוקה על החרישה הוא משום דסבר כל ל"ת שבא מכח עשה הוא. ועל זה אמר בירושלמי עובר בעשה. ר"י אמר עובר בעשה ור"י אמר אפי' עשה אין בו. ופשטא דסוגיא שם משמע דקיי"ל דעובר בעשה. ואף דמס"ם דילן בו משמע דאינו רק מדרבנן. מ"מ אנן לא קיי"ל כן. וע' בריטב"א שם. וע' בקול רמז שהאריך דאינו רק מדרבנן. והרי הרמב"ם והר"ש והתוס' סברו דהוא מה"ת וכמ"ש. וע' בפני משה בסנהדרין פ"ז הל"ה. ובבית דוד:

**שנויי נוסחאות** (ס"ח) כשיש מוקשה [ד"ו] בשיש לו מוקשה. (סי"ח) ומעדרין במוקשאות ובמודלאות [סרי"ר] מעדרין במקשיות ובמדלעות. (ס"ט) בבית [סרי"ר] בית. (ס"כ) מזבלין ומפרקין ומאבקין ומעשנין [סרי"ר] מייבלין מפרקים מאבקין ומעשנים. (סכ"ב) מסקלין ומזרדין [סרי"ר] מסקלים מזרדים. (סכ"ג) ומפסלין [סרי"ר] מפסלים. (סכ"ד) כן [סרי"ר] וכן. (סכ"ה) רשאי אני רשאי [סרי"ר] רשאי אני.

**(כבר לאדן)** וכן אתינן פי' בתמיה: מתני ר"מ כב"ש וכו' מתני ר"מ כמשנה א' וכו' כצ"ל: אלא ר"מ שנייה וכו' פי' שנאה. ועי' פ"ד סוף הלכה ה':

כן מובלין ומעדרין במקשיות ובמדלעות עד ר"ה וכן בית השלחין ותני עלה חורשים בית השלחין עד ר"ה רבי אומר עד לפני ר"ה שלשה ימים כדי שיזרע וישרש ויטע וישרש ואילן עושה שרשים לשלשה ימים רבי אומר עד לפני ר"ה ג' חדשים כדי שיזרע אורז וישריש ויטע אורז וישריש מעבירין את היבולת מפרקין בעלין. מאבקין עושין לה אבק. מעשנין מתנינן לה. תני מכוונין מצדדין מכוונין לה מצדדין חברייא אמרי עושין לה דוקרין רבי יוסה אומר תולה לה אבן תני. (א) מוותרין ומשמטין כיני מתניתא מוותרין בגפנים ומשמטין בקנים מקום שנהגו לוותר ולשמט קודם לחג מוותרין ומשמטין קודם לחג לאחר החג מוותרין ומשמטין לאחר החג ר"ש אומר ובלבד מן הבקעה ולמעלה ר' ירמיה בשם ר' הושעיה נוטל את הקבוצין עמה. ר"ש אומר אף נוטל הוא את העלים מן האשכול בשביעית מחלפא שיטתיה דר"ש תנינא תמן [א] ממרסין את האורז בשביעית דברי רבי שמעון אבל לא מכסחין וכא הוא אומר אבין שנייא הוא הבא שהוא כמציל מן הדליקה: מסקלי' עד ר"ה כו'. תמן תנינן [ב] (ב) המסקל נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ וכא את אמר הכין א"ר יונה כאן בתלוש כאן במחובר אמר רבי יוסי הוינן סברין מימר דר"ש כרבי יהושע בקירסום דאינון תרין תנאין. מסקלין עד ר"ה מקרסמין ומזרדין מפסלין עד ר"ה כרבנן רבי יהושע אומר כזירודה וכפיסולה של חמישית וכן של ששית הוי תלתא תנאין אינון מסקלין עד ר"ה מקרסמין ומזרדין ומפסלין עד ר"ה כרבנן רבי יהושע כזירודה וכפיסולה של חמישית וכן של ששית ואפילו יותר מכאן ר"ש אומר כל זמן שאני רשאי בעבודת האילן רשאי אני בפיסולו עד העצרת:

**הלכה ג מתני'** [ג] (ג) מזהמין את הנטיעות וכורכין אותן וקוטמין אותן ועושין להם בתים ומשקין אותן עד ר"ה ר"א ב"ר צדוק אומר אף משקה הוא את הנוף בשביעית אבל לא את העיקר סכין את הפגין ומנקבין אותן עד ר"ה [ד] פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית ושל שביעית שיצאו למוצאי שביעית לא סכין ולא מנקבין אותן רבי יהודה אומר מקום שנהגו לסוך אין סכין מפני שהיא עבודה מקום שלא נהגו לסוך סכין ר"ש מתיר באילן מפני שהוא רשאי בעבודת האילן: גמ' מזהמין את הנטיעות (ד) מתני' דרבי ברם כרבנן מזהמין מתליעין בשביעית [ה] אבל לא במועד

כאן

כן. מתני' גופה שמעט לחרישה ועדירה חדא היא דהא קתני וכן בית השלחין ותני עלה בתוספתא סוף הפרק שם חורשין בית השלחין עד ר"ה אלמא כל היכא דהתירו זה התירו גם את זה: רבי אומר עד לפני ר"ה השנה ג' ימים וכו'. ופריך והלא עושין שרשים לג' ימים בתמיה: רבי אומר וכו'. כלומר הלא תני הכי שלשה חדשים לפני ר"ה כדי שיזרע אורז שם וישרש וכו' מפני שהאורז ממהר להשריש בקרקע: מזבלין וכו' כדפרישית במתני': מעשנין. ומפרש מתנינן לה עשן תרגומו תננא: תני. בתוספתא (פ"ק): מכוונין. מצדדין. ומפרש מכוונין היינו כפשטה מכוונין לה שעושין שיתגדל האילן בשוה ושיעלה כיון: מצדדין חברייא מפרשי עושה לה דיקרין. כמין דקר עוש' ותוחב בצדדי האילן כדי שיעלו הענפים בשוה ור' יוסי מפרש תולה לה אבן אם מתעקם האילן מצד אחד תולה אבן מצד השני כדי שיעלה בשוה: תני. בתוספתא שם: מוותרין משמטין. כדמפרש ואזיל כיני מתניתא מוותרין בגפנים שעושין לה סמיכה בעצים ובקנים שיתוותרו ויתרחבו הזמורות ביותר: ומשמטין בקנים: אם הקנים תכופין הרבה זה לזה שומטין כמה מהם כדי שאלו יתגדלו ויתעבו: מקום(שנהגו) לוותר ולשמט לפני החג. של שנה שמינית ומפני שיש מקומות שנוהגין לוותר ולשמט אחר החג ולא קודם שמחמירין מפני תוספת שביעית ביניהתו והכל אחר המנהג: ובלבד מן הבקעה ולמעלה. כמו הפקעה והיינו פקעת האילן שממנו יוצאין הענפים וס"ל דלא התירו כל זה באילן אלא מן הפקעה ולמעלה לפי שזה הוא נעשה לתיקון גידול הענפים: נוטל את הקבוצין עמה. לפרש מכוונין דלעיל קאי שנוטל את הקבוצים והקוצים שעולין באילן כדי לכוונו: ר"ש אומר וכו'. ופריך מיחלפה שיטתיה דר"ש דהא תמן בסוף פרקין הוא אומר ממרסין וכו' אבל לא מכסחין שאין חותכין וקוצצין העלין ממנו: והכא הוא אומר הכין. שנוטלין את העלה מן האשכול בשביעית: ומשני שנייא היא הכא שהוא כמציל מן הדליקה. כלומר שזהו הצלה מן ההפסד והקלקול שלא יתקלקל האשכול מחמת העלין שעלו עליו וכל שהוא דרך הצלה מן ההפסד מותר אבל בסוף פרקין הוא עושה שיתגדל ביותר וזהו אסור בשביעית עצמה:

**הלכה ג מתני'** מסקלין. מסירין את האבנים מן השדות: מקרסמין. כמו קרסמוה נמלה שחותכין וכורתין הענפים היבשים מן האילן: מזרדין. זירוד שייך בלחין כשהענפים הלחין הם מרובים רגילים לקוץ מקצת מהן: מפסלין. שנוטלין הפסולת וכו' מה שיבש מענפי האילן ולפי זה מקרסמין דלעיל אתבואה קאי שכורתין את השבלים ביד ולהכיא התבן. וי"מ מפסלין מלשון פסל לך שנוטל כל הענפים כדי שיתעבה האילן לקורות: ר' יהושע אומר וכו'. בגמ' מסיק דג' מחלוקת בדבר לת"ק לא שרי אלא עד ר"ה של שביעית ור' יהושע קסבר כזירודה ופיסולה של שנת החמישית שמותרת בשנה הששית עד ר"ה כך הוא של שנת ששית שמותרת אף בשביעית ר"ש קסבר דאף זירודה ופיסולה של חמישית בששית לא התירו אלא כ"ז שהוא רשאי בעבודת האילן בששית והיינו עד העצרת ולא יותר והלכה כת"ק: גמ' תמן תנינן. לקמן (בפ"ג) המסקל את שדהו נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ כי היכי דלא ליתחזי שמתקן את שדהו והכא את אמר הכין בתמיה דקתני מסקלין סתם ולא מחלק בין עליונות להנוגעות בארץ. ואע"ג דלקמן בשביעית עצמה מיירי והכא בשנת ששית עסקינן ולר' יהושע הוא דפריך דפליג אזירודה ופיסולה וס"ל דמותרת אף בשביעית בשל ששית ומסתמא פליג נמי אמסקלין דברישא דלת"ק עד ר"ה דוקא ולדידיה אף בשביעית מותר דמאי שנא תיקון האילן מתיקון השדה ופריך דמי נימא דר' יהושע פליג נמי אסתמא דמתני' דלקמן: כאן בתלוש. אבנים תלושות המונחות ע"פ השדה דאף אם נוטל לאותן הנוגעות בארץ לא מחזי כמתקן את השדה אלא שמפנה אותן שלא יעכבו ההליכה וכאן במתני' דלקמן במחובר מיירי שאותן הנוגעות בארץ מחוברין הן בקרקע וכשנוטלן מיחזי שמתקן את שדהו: הוינן סברין מימר. מעיקרא הוינו רוצין לומר דר"ש כר' יהושע ס"ל בקירסום וה"ה לאידך כלומר שהיו סבורין לפרש להא דר' יהושע דמחמיר הוא מהת"ק דלהת"ק כל אלו מותרין עד ר"ה והתא ר' יהושע למימר כזירודה וכו' היינו כמו בחמישית דנוהגין לתקן בתחלת ימות החמה כך של ששית בתחלת ימות החמה וזהו כסברת ר"ש כל זמן שהוא רשאי בעבודת האילן רשאי הוא בתקנו ולא יותר וא"כ ר"ש ור' יהושע בחדא שיטתא קיימי ורישא כרבנן וליכא אלא תרין תנאין דפליגי במתני': ר' יהושע אומר וכו'. כלומר אבל לבתר דדייקינן בלישניה דר' יהושע דקאמר כזירודה ופיסולה של חמישית וכן של ששית ואי ס"ד דר' יהושע מחמיר הוא מת"ק וכדאמרן כזירודה ופיסולה בחמישית כן בששית תבעי ליה מאי של חמישית ושל ששית דקאמר אלא ודאי ר' יהושע מיקל טפי וס"ל דכמו של חמישית בששית מותר כך של ששית בשביעית מותר הוי תלתא תנאי אינון ורישא לרבנן עד ר"ה ולר' יהושע אפי' יותר מכאן דאף בשביעית מותר ולר"ש עד העצרת ותו לא:

**הלכה ד מתני'** מזהמין את הנטיעות. דרך עובדי האדמה שמושחין את הנטיעות בשמן זוהמא וריחו רע כדי שיבריחו את התולעים מהן: וכורכין אותן. כשהענפים מתפרדות הרבה כורכין אותן למעלה וקושרין אותן בראשיהם שלא יהו נוטות על הארץ: וקוטמין. ראשיהן לפי הערוך וי"מ קוטמין באפר על השרשים: ועושין להן בתים. כמו סוכה למעלה להגן עליהן מפני החמה והצנה: ומשקין אותן. ששופכין את המים על ראש האילן ויורדין על גוף ה ילן כולו ומשקהו: אף משקה הוא את הנוף. של האילן בשביעית עצמה אבל לא את העיקר שלא יעשה בשביעית כדרך שעושה בשאר שנים ואין הלכה כר"א בר' צדוק: גמ' מתניתא דרבי וכו'. פלוגתא דרבי ורבנן בענין זה לא מצאתי בפירוש ובתוספתא (בפ"ק) גרס רשב"א אומר במועד צורך בשביעית חותך וקתני בתרה מסקלין מקוולין מקטפין ומסתתין ומגזמין עד ר"ה ונוטל את הרואה דברי שמעון בן אלעזר אומר אף סמין את הגפנים בשביעית ופי' כמין זהו מזהמין שמושחין אותו בסם שריחו רע להבריח את התולעים שבגפנים ולפ"ז יש לגרוס הכא כן מתני' דרבי שמעון דהא דקתני מזהמין כרבי שמעון בר"א דאיהו דס"ל הכי בין במזהמין ובין בקוטמין והיינו מגזמין ברם כרבנן מזהמין מתולעין בשביעית כלומר בשביל התולעים אבל לא במועד דחמירה משביעית

כאן

דעתא דר"מ מן משתכלה דמנלא או ר"מ במקום ב"ש ור"ש במקום ב"ה כדלעיל ז"א אלא ר"מ הוא דמסיק דברי המשנה קמייתא דתני לעיל אליבא דב"ש דליכא קביעת זמן אלא כ"ז שיפה לפרי הוא מסיק דבשדה הלבן הוא ג"כ עד שתכלה הליחה ולפיכך גרסינן בתחילת הבוניא מ"ת ליחה ר"מ ולבסוף מסיק מ"ת עד אימתי חורשין ר"מ ואולי גרסינן בהדיא מ"ת עד אימתי חורשין שדה האילן ע"ש ר"מ ברם כר"ש ד"ה עד עצרת. ועיי' בתוס' ר"פ קמא:

**תמן** תנינן המסקל את שדהו נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ וכא את אמר הכין פי' דקשה למה לא פי' דמותר הסיקול אפילו בהנוגעת בארץ והו"ל למיתני מסקלין הנוגעת בארץ עד ר"ה ולמה נקט סתם מסקלין דיש לומר דקאי על עליונות וע"ז משני א"ר יונה כאן בתלוש כאן במחובר פי' במתני' דהתם דמיירי מדברים תלושים שם כדמסיק וכן צרורות וכן גל של אבנים ע"כ הסיקול דהתם מיירי בתלוש לפיכך איכא נפ"מ בין העליונות בין הנוגעת בארץ משא"כ הכא דמיירי מתניתין כולו במחובר כדמסיק בהמשנה הזאת מסקלין מקרסמין מזרדין ומפסלין עד ר"ה וכיון דמיירי במתניתן דידן במחובר ע"כ א"ל לפרש דע"כ מיירי בסיקול הנוגעת בארץ דהוא מחובר:

**א"ר** יוסי הוינן סברין מימר דר"ש כר"י בקירסום דאינון תרי תנאין פי' דהת"ק שנה קירסום זירוד ופיסול עד ר"ה ור' יהושע פליג אזירוד ופיסול את"ק מכלל דמודה בקירסום להת"ק ופליג רק אזירוד ופיסול ור"ש פליג רק אפיסול מכלל דמודה בקירסום וזירוד לר"י ולפ"ז נמצא דליכא רק תרי תנאין בזירוד דהוא הת"ק דיעה חדא ור"ש ור' יהושע דיעה חדא דהא ר"ש כר' יהושע בקירסום ר"ל אבל הבבא דקירסום וזירוד וליכא פלוגתא בקירסום וזירוד בין ר"ש ור"י ולא פליג רק על הפיסול שהזכיר ע"ז מסיק דאינו כן דע"כ ר"י פליג את"ק בכולהו ור"ש פליג אר"י בכולהו מדקתני מסקלין עד ר"ה מקרסמין ומזרדין ומפסלין עד ר"ה כרבנן ר"י אומר כזירודה כו' ואי ס"ד דר"י לא פליג רק אזירוד ולא על הקירסום כמו דלא פליג על מסקלין א"כ קשה למה נקט הת"ק מקרסמין בבבא שני' הו"ל למינקט בבבא הראשונה מסקלין ומקרסמין עד ר"ה ומזרדין ומפסלין עד ר"ה והי' בבא שני' ר"י אומר כזירודה כו' דאז הוי משמע דר"י פליג אבבא שני' בזירוד ואלא מדקתני מסקלין עד ר"ה בבא ראשונה דבזה ליכא פלוגתא והדר תני מקרסמין ומזרדין ומפסלין עד ר"ה בבא שני' וע"ז פליג ר"י כזירודה כו' מוכח מזה דפליג גם אקירסום, והתנא תפס זירוד והכונה דפליג אכולהו וכמו כן ר"ש נקט פיסול ופליג אכולהו ורק התנא תפס אחד מהם הוי תלתא תנאין אינון:

**מסקלין** ומקרסמין ומזרדין עד ר"ה כו' מילתא באנפי' נפשי' וקאי על מתניתין לפרש כילד פלוגתתן ומתחיל מרישא מדברי הת"ק מסקלין כו' עד ר"ה כרבנן רי"א כזירודה כו' אפי' יותר מכאן רש"א כ"ז כו' עד עצרת זהו פלוגתתן:

נטעו

(סו"ו) מעבירין את היבולת. בערוך (שם) מייבלין מעבירין את היבלת. כלומר אם יש לאילן יבלת יסירה ממנה וירפא. מפרקין בעלין כלומר. משברין העלים היבשים. מאבקין עושין לה אבק. כלומר משליכין אבק על עיקר האילן. מעשנין מתנינן לה כלומר עושין עשן תחת האילן שימותו התולעים. (סו"ל) מסקלים כו'. בערוך (שם) מסקלין מסירין האבנים מלשון (ישעיה ס"ב י') סקלו מאבן. מקרסמין כמו מכרסמין שחותך הענפים שיבשו. מזרדין כורתים הפרחים העולים בשורש האילן. מפסלין שנוטל הפסולת. וי"א מזרדין שחותך קצת מן הענפים הלחים ומניח מקצת. מפסלין שנוטלין מן הכל כדי שתתעבה הקורה. מלשון (שמות ל"ד, ד') ויפסול שני לוחות אבנים. (סוכ"ו) כזירודה וכפיסולה כו'. בערוך (ע' זרד א') כזירותה וכפיסולה של חמשת כן של ששית. שהוא ערב שביעית ואפי' יותר מכן. פירוש לפי שיש לאילן ענפין לחין יותר מדי חותך מקצת ומניח מקצת וזהו זירוד. (סול"ב) משנה ג' מזהמין את הנטיעות בערוך (שם) מזהמין נותנין זבל ומים בעיקרין. כורכין מלשון (אסתר ח' ט"ו) ותכריך בוץ וא"גמן. קוטמין תרגום אפר (בראשית י"ח, כ"ז) קטם. וי"א שובר הראשים כמו (סוכה ל"ג ע"ב) נקטם ראשו. וסכין את הפגין פירות שלא נתבשלו סכין אותן שמן ומיד מתבשלין. ובע"ז פ' ר' ישמעאל (נ' ע"ב) התם פיטומי פירא. (סול"ד) ועושין להם בתים. בערוך (ע' בת ב') עושה להן בתים. לצל והיא גדלה מחמתו. (וזה לשון הגמרא לקמן ע"ב).

עין משפט נר מצוה ג [א] מיי' פ"א משמיטה הל"ו. ד [ב] מיי' פ"ב משמיטה הל"ט. ה [ג] מיי' פ"ג שם הל"ט. ו [ד] מיי' שם הל"י. ז [ה] מיי' פ"ח מיו"ט הל"י סמ"ג לאוין עה טוש"ע או"ח סי' תקו סעי' ג.

מסורת הש"ס (א) תוספתא פ"א. (ב) לקמן פ"ג מ"ז. (ג) ע"ז דף נו ע"ב. (ד) ע"ז נא:

שנויי נוסחאות (ס"ד) ואילן עושה [ד"ו] ואי' עושה. (ס"ו) וישריש מעבירין. כד"ו] וישריש מובלין מעבירין [ונכי"ר] וישריש מיבלין מעבירין. (ס"ז) מאבקין עושין לה [ד"ו] מאבקין עושה לה. (ס"ח) מכוונין לה [מצדדין] (בכי"ר) ליתא. (ס"ט) אמרי עושין [ד"ו] אמרי עושה לה. (סנ"ט) ר' ירמיה בשם ר' הושעיה נוטל את [ד"ו] ר' ירמיה בשם ר' הושעיה ר' יעקב בר אחא בר אסי בר תנינא בשם ר' חמא אבוה דר' הושעיה נוטל את. (סכ"א) המסקל נוטל [ד"ו] המסקל את שדהו נוטל. (סכ"ב) ר' יהושע [ד"ו] ר' ירושע אמר. (סכ"ג) מזהמין [כי"ר] מזהמים. (סל"ג) וקוטמין אותן ועושין [כי"ר] וקוטמים אותם ועושים. (סל"ה) את [כי"ר] על. (סל"ז) את העיקר סכין את הפגין ומנקבין אותן עד [כי"ר] על העיקר: ה. סכים את הפגים ומנקבים אתם על. (סל"ח) סכין ולא מנקבין אותן רבי [כי"ר] סכים ולא מנקבים ר'. (ס"מ) אין [כי"ר] אינן. (סמ"א) רשאי [כי"ר] רש'.

**נטעו** ומת בנו מהו שמותר לקיימו תני ר' יעקב בר אביי דברדלי' כו' נטעו ומת בנו אסור לקיימו ואתא כמ"ד מפני החשד אבל מפני הבינוי אב בנו בונה ז"ל מפני המינוי אב ובנו מונה פי' דאיכא פלוגתא בש"ס דילן ובירושלמי לקמן במס' תרומות (פ"ב) מפני מה בשביעית לא יעקר מפני שנחשדו ישראל על השביעית ולא נחשדו על השבתות ד"א מפני שישראל מונין לשביעית ואין מונין לשבתות וא"כ הא דמיבעיא ליה גבי נטעו ומת בנו מהו שמותר לקיימו הוא כדגרסינן בש"ס דילן במס' גיטין (דף מ"ד) ובמס' מ"ק (דף י"ג) איהו דעבד איסורא קנסוהו רבנן בנו דלא עבד איסורא לא קנסוהו רבנן או דלמא קנסוהו רבנן והא איתא וא"כ אימתי שייך האי איבעיא דווקא למ"ד משום קנס מש"ה א"כ למ"ד מפני שישראל מונין לשביעית ומחזי כמו דהוי נטועי שביעית א"כ לא שייך כלל האי איבעיא דמה לי הוא מה לי בנו והיינו דגרסינן כמ"ד מפני החשד אתיא האי איבעיא פי' לפי שנחשדו על השביעית וקנסו רבנן ע"כ שייך האי איבעיא בנו דלא עבד איסורא לא קנסו רבנן או דלמא לנונינא קנסו והא איכא גרס כמ"ד מפני המינוי ר"ל מפני המנין א"כ אב ובנו מונה כלומר מה לי אב מה לי בנו:
א"ר

כאן וכאן אין מגזמין ומתני' דקתני קוטמין כרשב"א אתיא דרישא דברייתא נמי כותיה : אבל נוטל הוא את הרואה. כלומר מה שלפניו והוא רואה שראשיהן תלויות נוטל וקוטם אותם דמכיון שאינו מחזר לקטום את כל הראשי נטיעות אלא מה שלפניו מותר: מה בין המזהם לעושה לה בית. להתוא דהתוספתא פריך דקתני שמין את הנפנים בשביעית כי מה בין זה לעושה בית על הנטיעות דלא התירו במתני' אלא בערב שביעית ומ"ש מזהמין דמתיר אף בשביעית דקס"ד דתרוייהו לשמירה הוא דעבידי שלא יתקלקלו האילנות : וקאמר דהיינו טעמא דהמזהם אינו אלא כמושיב שומר כלומר שלא יתקלקלו וכל כה"ג אף בשביעית מותר אבל בית שמסכך עליהן ועושה להן צל ומחמת זה הן גדילין בשביעית לפיכך אסור : תמן תנינן. לקמן (בפ"ד) המבקיע בזית ליקח ממנו לעצים לא יחפה בעפר את מקום הבקיע אבל מכסה הוא באבנים ובקש ובעי נמי ר' אבונה מה בין זה לזה ומשני ליה דכשמכסה בקשין אינו אלא כמושיב שומר ששומרו שלא יתיבש אבל בעפר עושה לה טיט ומחמת כן היא גדלה וזה אסור בשביעית : תני. בתוספתא (פ"ק) : משקה. הוא את הנטיעות עד ר"ה לב"ש על הנוף והמים יורד לעיקר וב"ה וכו' ומתני' אתיא כב"ה : משקה בסלא. בסל ולשנות בשביעית משאר השנים עשו כן : ועדר. כלומר שהיה נוהג ג"כ לעדור בנפנים והיה אומר וכי בכך מתכוין לעבודת הארץ הוא : בכנישתא. כמו בכניתא מלי' כנתא דפרי בכל חדשה והיתה נקובה בחורין חורין ולשנות בשביעית היו נוהגין כן :

**הלכה ה מתני'** סכין את הפגים. פגי תאנה שאינן נגמרות דרך הוא לסוכן בשמן ומנקבין אותן ומשימין שמן בנקבים למהר בישולן: פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית כלומר שאין דרכן של אלו להתבשל עד שנכנסו לשביעית וכן של שביעית שיצאו למוצאי שביעית לא סכין ולא מנקבין אותן לא בערב שביעית ולא בשביעית : ר' יהודה וכו'. דס"ל דבמקום שלא נהגו לסוך לא מיחזי הסיכה עבודה ואין הלכה כר' יהודה : ר"ש מתיר באילן. כלומר באילן זה שהוא מלא פירות שביעית ומתיר לעשות בו מלאכה במוצאי שביעית מפני שעכשיו הוא רשאי בעבודת האילן ואע"פ שהפירות קדושין מקדושת שביעית בעבודת אילן הוא מותר ואין הלכה כר"ש : גמ' אנן תנינן. ברישא דמתני' סכין את הפגין בערב שביעית אבל תנאי דבית רבי לא היו שונין כן אלא ואלו

[א] *כאן וכאן אין מגזמין אבל נוטל הוא את הרואה רבי יוסה אמר ר' אבונה בעי מה בין המזהם לעושה לה בית המזהם אינו אלא כמושיב שומר בית עושה לה צל והיא גדילה מחמתן תמן תנינן [ב] (א) המבקע בזית לא יחפה בעפר אבל מכסה הוא באבנים וקש רבי יונה אמר רבי אבונה בעי מה בין קשין מה בין עפר קשין אינן אלא כמושיב שומר עפר עושה לה טינא והיא גדילה מחמתה (ב) תני רבי יוסי בן כיפר א ר משום ר' לעזר בן שמוע ב"ש אומרים משקה על הנוף ויורד על העיקר ב"ה אומרים משקה בין על הנוף בין על העיקר דבית רבי ינאי משקה בסלא אמר רבי יצחק בר טבלייא משקה בסלא אמר רבי חייא בר בא רבי יודן בר גורייא משקה בסליא ועדר וכי מתבווין לעבודת הארץ ביומי דרבי חייא בר בא הוון משקין דיקלייא בכנישתא חרתא וחרוותא. סכין את הפגין אנן תנינן סכין את הפגין תניי דבי ר' ואילו הן פני ערב שביעית שנכנסו לשביעית ר"א כמתני' רבי יוחנן כהדא דתניי דבית רבי על דעתיה דר"א לא בא רבי יהודה אלא להקל ע"ד דר' יוחנן לא בא ר' יהודה אלא להחמיר :

**הלכה ד מתני'** [ג] (ג) אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות משלשים יום לפני ר"ה ואם נטע או הבריך או הרכיב יעקור (ד) רבי יהודה אומר כל הרכבה שאינה קולטת לג' ימים שוב אינה קולטת רבי יוסי ור"ש אומרים [ד] לשתי שבתות : **גמ'** אין נוטעין ואין מרכיבין כו'. רבי לעזר בשם רבי יוסי בר זימרא [ה] **בסתם הוא דבר ברי שחרש מותר אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות משלשים יום לפני ר"ה ואם נטע או הבריך או הרכיב יעקור לא עקר פירותיו מה הן רבי בא רבי לא הוו יתבין בצור אתא עובדא קומיהון הורי רבי לא [ו] ישפכו פירותיו אמר ר' בא אני לא נמניתי עמהן בעליית אמרין נצא לחוץ נלמוד נפקון ושמעון רבי יונה רבי יצחק בר טבלייא בשם רבי לעזר אין מחדשין על הגזירה רבי יוסה רבי יצחק בר טבלייא בשם רבי לעזר אין מוסיפין על הגזירה נטעו ומת בנו מהו שיהא מותר לקיימו תני ר' יעקב בר אביי דברדליה נוטעו ומת בנו [ז] אסור לקיימו ואתיא כמ"ד מפני החשד אבל מפני הבינוי אב בנו בונה תני (ה) הנוטע המבריך המרכיב שלשים יום לפני ר"ה עלתה לו שנה תמימה ומותר לקיימו בשביעית פחות משלושים יום לפני ר"ה לא עלתה לו שנה תמימה ואסור לקיימו בשביעית אבל [ח] אמרו פירות נטיעה זו אסורין עד חמשה עשר בשבט ומה טעם אמר רבי יוסא בשם רבי יוחנן ובשנה מה את ש"מ אמר ר"ז שלוש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל ובשנה
אמר

הן פגי ערב שביעית כו' כלומר שהיו שונין בפגי ערב שביעית שסכין אותן כמו אלו פגין שנשנו ברישא דמתני' : ר' אלעזר. שונה במתני' דלא התירו אלא בפגי ערב שביעית עצמן ולדידיה לא בא ר' יודה אלא להקל דאסיפא פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית קאמר דמקום שלא נהגו לסוך סכין ור' יוחנן היה שונה כתנאי דבית רבי ור' יודא להחמיר הוא בא דקאמר במקום שנהגו לסוך אין סכין ולת"ק לעולם סכין :

**הלכה ו מתני'** אין נוטעין וכו' לאו משום תוספת שביעית הוא אלא כדמפרש בגמרא מפני החשד שלא יאמרו בשביעית נטעו הואיל דאינו ניכר שנטעו לפני שביעית כל שהוא פחות מל' יום : ואין מבריכין וכו'. הברכה הוא שכופף את היחור של אילן לתוך הארץ ומכסהו בעפר והיחור יוצא לצד האחר והרכבה שמרכיב נוף של אילן זה על גב אילן אחר שהוא ממינו : **גמ'** מתניתא בכתם היא דבר ברי שחרש מותר. כלומר הא דאסרו ליטע בפחות מל' יום לפני ר"ה של שביעית לא אסרו אלא מפני מראית העין שלא יאמרו בשביעית נטעו כדפרישית במתני' ולהכי קאמר דהיינו דוקא בסתם שאינו ניכר שנטעו קודם לשביעית אבל אם דבר ברי הוא שנטעו לפני שביעית כגון שחרש וחפר בארץ למקום הנטיעה שיעמיד שם את האילן ונראה לכל הוא שעשה זה לפני שביעית מותר ליטע שם האילן אף בפחות מל' יום : לא עקר. את האילן פירותיו מה הן באכילה וקאמר דר' בא ור' אילא הוו יתבין בצור ובא מעשה כזה לפניהן והורי ר' אילא שישפכו פירותיו ישליכם לחוץ שאסורין הן ואמר לו ר' בא אני לא נמניתי בעלייה עם החברים לאסור אלא נצא לחוץ ונלמד כלומר נשאל מה שאמרי חברים אומרים בדבר זה ויצאו ושמעו ר' יונה וכו' אין מחדשין על הגזירה דנטיעה גופה גזירה הוא כדאמרן ואין לחדש עליה ולאסור להפירות: ר' יוסה וכו' אין מוסיפין על ההלכה. כצ"ל וכך הוא לקמן (בפ"ק דמעשר שני) וכלומר אף אם היתה הלכה ולא גזירה בעלמא אין מוסיפין להחמיר עוד עליה ודי במה שקבלו חכמים להחמיר שלא ליטע לכתחלה ואם נטע יעקור האילן אבל אם לא עקר אין לנו להוסיף ולאסור הפירות : נטעו ומת. מהו שבנו יהא מותר לקיימו : ואתיא כמ"ד מפני החשד. שלא יהו חושדין שנטעו בשביעית מאחר שאינו ניכר אם נטעו קודם שביעית והלכך בנו ג"כ אסור לקיימו מהאי טעמא שלא יאמרו מקיים הוא נטיעה של שביעית : אבל מפני הבניין. אבל למ"ד דטעמא הוא מפני קנס חכמים שקנסו אותו לעקרו על שעבר ובא ונטעו פחות מל' יום לפני שביעית : אב בנו בונה. בתמיה כלומר זה שייך דוקא אלא האב שהוא בנאו אבל בנו וכי הוא בנה דליקנסיה ולדידיה קנסו רבנן לבריה לא קנסו רבנן : תני. בתוספתא (בפ"ב) : עלתה לו שנה תמימה. כשיגיע אחד בתשרי שהוא ר"ה לנטיעות ועלתה שנה למנין שני ערלה : ומותר לקיימו בשביעית. אם ערב שביעית היא : לא עלתה לו שנה. לערלה עד א' בתשרי הבא ואם ערב שביעית היא אסור לקיימו בשביעית הואיל ונטעו בפחות מל' יום לפני שביעית : אבל אמרו פירות נטיעה זו שנטעה ל' יום לפני ר"ה אם רין עד ט"ו בשבט אותן פירות שחנטו אחר ר"ה של שנת השלישית אע"פ שזה כמי שעברו עליו ג' שנים שהרי הל' יום שלפני ר"ה הראשון נחשב לשנה אפילו כן אסורין משום ערלה עד ט"ו בשבט לפי שאחד בתשרי ר"ה הוא לנטיעות דוקא וזה כבר נעשה אילן ור"ה שלו לצאת מידי ערלה ט"ו בשבט הוא שהוא ר"ה לאילנות וכדיליף לה מקרא : ובשנה. כתיב וכדמפרש ואזיל דמה את שמע מינה מהאי ובשנה וקא"ר זעירא דה"ק משום דכתיב שלש שנים יהיו לכם ערלים לא יאכל ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש וגו' ודרשינן וי"ו דובשנה מוסיף על ענין ראשון שלפעמים יהיה לכם ערלים אף בתוך שנה רביעית שלו כגון זה שלא יצא מדין ערלה עד ט"ו בשבט ואז יש לו דין רבעי להפירות שחנטו אחר ט"ו בשבט שמותרין בפדיון וה"נ דרשינן לקרא דאבתריה ובשנה החמישית תאכלו את פריו דמוסיף אדלעיל שלפעמים דין רבעי לו אף בשנה החמישית שלו וצריך פדיון אם חנטו קודם ט"ו בשבט:
נראין

### תוספת הרי"ד

**כמ"ד** מפני החשד אבל מפני המינוי אב ובנו מונה ע' בפנים שמבואר היטב בע"ה והוי כהיא דפסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג מה' שמיטה ויובל הי"א דנטעו ומת בנו אסור לקיימו וגבי נטייבה או נדיירה פסק דמותר לקיימו בש"ס דילן לא קנסו בנו אחריו והיינו מטעם דכתב גבי נטיעה כיון דמפני מראית העין בנטעו ל'

**עין משפט נר מצוה** ח [א] מיי' פ"ח מיו"ט הל"י ופ"א שם הלכה ה סמ"ג שם ועשין קמח טוש"ע או"ח שם ט [ב] מיי' פ"ז תמידים הל"ט י [ג] מיי' פ"ג שם הלי"א סמ"ג לאוין רס יא [ד] [ה] [ו] מיי' שם סמ"ג שם יב [ז] מיי' שם יג [ח] מיי' פ"ט מנטע רבעי הל"ט סמ"ג עשין קלו טוש"ע יו"ד סי' רלד סעי' ג ה

**מסורת הש"ס** (א) לקמן פ"ד מ"ס. (ב) תוספתא פ"א. (ג) ר"ה י: יבמות פג. (ד) פסחים נה. (ה) תוספתא פ"ב כאן. וכר"ה פ"א. בבלי ר"ה ט: ירושלמי שם פרק קמא הלכה ב.

**גליון הש"ס** *כאן וכאן אין מגזמין ע' במפרש כאן. ובבבלי בע"ז שם וברש"י. וע' בתוספתא פ"א ובמפרש שם. ודוק: **בסתם לזה כיון הרמב"ם ז"ל במ"ם וכתם קליטה וכו'. והכ"מ לא העיר בזה. ועיין בש"ך ביורה דעה בימן רלג סק"ב. ובנה"כ שם. וע' בטורי אבן בר"ה השנה דף י. ובנו"ב מה"ת סי' פד:

שנויי נוסחאות (ס"ה) משקה על הנוף [ד"ו] משקה כל הנוף. (שי ג) אמר ר' יצוק [ד"ו] אמר ר' יעקב בר זבדא ר' יצחק [וכ"ה כ"י ליידן]. (ס"כ) אן נוטעין [שרי"ר] אן נוטעים ואין מבריכין [כד"ו] ליתא. (כ"א) יהודה [שרי"ר] יודה. (שכ"ב) הרכבה [שרי"ר] ארכבה. שוב [שרי"ר] ליתא. יוסי [שרי"ר] יוסה. (שכ"ד) זימרא] בסתם [ד"ו] זים א מתני' בסתם (שכ"ז) לחוץ נלמוד [בכי"ר] לחוץ לארץ נלמוד. (שכ"ח) הגזירה [בכי"ר] ההלכה. (ש"ל) אבי בנו [בכי"ר] אף אני. (של"ג) מעם אמר [ד"ו] תיבת אמר ליתא.

נראין הדברים בשנטעו לפני ר"ה ל' יום. כלומר שלא תטעה לומר דהואיל וט"ו בשבט ר"ה לאילנות וקאמרת דמשום הכי אע"פ שעברו עליו ג' שנים עדיין אסור משום ערלה עד ר"ה לאילנות א"כ אף בגוונא שעברו עליו ג' שנים שלימות נימא נמי הכי וכגון שנטען פחות מל' יום לפני ר"ה דאז אינן נחשבין לשנה ומנינן ליה שני ערלה מר"ה עד ג' שנים ויהיו ג"כ הפירות אסורין עד ט"ו בשבט הלכך קמ"ל דהא לא אמרינן אלא נראין הדברים שאמרנו דוקא בשנטעו לפני ר"ה ל' יום והן נחשבין לו לשנה דבהא הוא דאסרו הפירות משום ערלה עד ט"ו בשבט: הא אם לא נטעו ל' יום לפני ר"ה. אלא פחות לא אמרינן דיהו הפירות נאסרין עד ט"ו בשבט של שנה הרביעית כדמסיק הטעם איתא חמי שנה שלימה עלתה לו ואת אמר הכין בתמיה כלומר בזה ורזה דנוכין שעברו ג' שנים שלימות מהיכי תיתי יהו עוד אסורין משום ערלה עד ט"ו בשבט: אמר לו ואין כיני. אי הכי דכדאיכא ג' שנים שלימות תו לא אסרינן משום ערלה עד ט"ו בשבט וא"כ קרא דובשנה לא דרשינן אלא בגונא דלא עברו ג' שנים שלימות כ"א ב' שנים ול' יום שלפני ר"ה של שנת הנטיעה דאז אסורין עד ט"ו בשבט ולא יותר מעתה תקשי לך דאימא כוליה לחומרא דרשינן ואפילו אם נטעו ל' יום לפני ר"ה יהא אסור עד ל' יום שלפני ר"ה שלאחר ט"ו בשבט דג' שנים שלימות בעינן מיום אל יום ואימא דקרא ה"ק ובשנה הרביעית דלפעמים אף שעברו ג' שנים והיינו ב' שנים עם אותן ל' שלפני ר"ה הקודמין והן נחשבין לשנה אפילו כן אסורין כל שנה הרביעית עד ל' יום לפני ר"ה של שנת הרביעית דאז הן ג' שנים מיום אל יום: מאי כדון. והשתא מ"ט דאמרת שאינו אסור אלא עד ט"ו בשבט שלאחר ר"ה של

א"ר אב"מ נראין הדברים שנטעו ל' יום לפני ר"א השנה פי' כיון דנטעו שלשים יום לפני ר"א השנה והקלנו עליה בתחלתה שעלתה לו שנה מחמירין עלה בסופה להמשך שנתה עד ט"ו בשבט שהוא ר"ה לאילן אבל אם נטעו פחות מל' יום כיון דלא הקלנו בתחלתה אין להחמיר בסופה דאיתא חמי שנה שלימה לא עלתה לו ואת אמר הכין שיהא נוהג עד ט"ו בשבט א"ל ר"ז דאימו כן אלא ואין כוני כלומר כן הוא אפי' נטעו פחות מל' יום לפני ר"ה אסור ג"כ עד ט"ו בשבט ופריך מיי כדון א"ר מנא מכיון שעומד בתוך שנתו של אילן משלים שנתו דהוא ג"כ משלים לשנתו של אילן עד ט"ו בשבת ופי' הזה והגירסא מפורש בר"נ ז"ל במס' ר"ה (פ"ק):

מה

(שוי"א) **אפונים** הגימלונים שתרמלו לפני ר"ה. בערוך (פ' תרמל) **אפונין** הגמלונין שתרמילו. פי' שהקשו ועשו כמין כיס כמו תרמיל: (כדאי' לקמן) עבדין קנקולין.

אמר רבי אבא בר ממל קומי רבי זעירא נראין הדברים [א] *כשנטעו לפני ר"ה שלושים יום הא אם לא נטעו שלושים יום לפני ר"ה איתא חמי שנה שלימה עלהה לו ואת אמרת הכן א"ל ואין כיני ואפילו נטעו שלשים יום לפני ר"ה יהא אסור עד שלשים יום לפני ר"ה מיי כדון אמר רבי מנא מכיון שעומד בתוך שנתו של אילן משלים שנתו:

**הלכה ה מתני'** [ב] (א) האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו לפני ר"ה מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה ר"ש שזורי אומר פול המצרי שזרעו לזרע בתחילה כיוצא בהן ר"ש אומר אפונים הגימלונים כיוצא בהן ר"א אומר אפונים הגימלונים שתרמלו לפני ר"ה: גמ' האורז והדוחן כו': [ג] בפירות הלכו אחר שליש ובאורז אחר השרשה ובירק בשעת לקיטתו איסורו מניין שהילכו [ד] (ב) בפירות אחר השליש מגרנך מיקביך מגרנך מיקביך ולא כל גרנך ולא כל יקביך מעתה אפי' פחות משליש (ג) אמר ר"ז כתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך דבר שהוא נזרע ומצמיח יצא פחות משליש שאינו נזרע ומצמיח מעתה שליש הראשון לשעבר ושליש השני לבא אמר רבי יוחנן מחג הסוכות מה חג הסוכות לבא ואת מהלך בו לשעבר ואילו הואיל וזה לבא את מהלך בהן לשעבר נאמר אף באורז ובדוחן ופרגין ובשומשמין כן רבי הונא בר חייא אמר שא"א לעמוד עליו מתיבין לחונא בר חייא (ג) והתני צובר את גורנו לתוכו ונמצא מעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו אמר רבי יוסה קיימא חונה בר חמא רבי יונה חונה בר חייא בשם שמואל כתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך מעשר אחד את מעשר בשנה אחת (ה) ואין את מעשר שתי מעשרות בשנה א' התיבין הרי פול המצרי הרי הוא שתי מעשרות בשנה אחת דתני צובר את גורנו להוכו ונמצא מעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו

אמר

שנת השלישית שהיא רביעית מהל' יום: א"ר מנא. היינו טעמא דמכיון שעומד בתוך שנתו של אילן כלומר מכיון שהגיע לט"ו בשבט שהוא שנתו של אילן משלים הוא שנתי וכמו שעברו ג' שנים מיום אל יום דמי ודי בזה שנחמיר לאסור מר"ה שלאחר שנת השלישית שהיא רביעית עד ט"ו בשבט ותו לא מחמרינן. וגרסינן להא לקמן (בפ"ק דר"ה בהלכה ב') וכתוב שם בדברי ר' בא בר ממל איתא חמי שנה שלימה לא עלתה לו וט"ס הוא וצ"ל עלתה לו כמו שכתוב כאן:

**הלכה ז מתני'** האורז. ריזו"ו בלע"ז: ודוחן. מי"ל: והפרגין. הוא מין מלא זרע כעין הרימון והזרע שלו מקשקש בתוכו כמו השומשמין: והשומשמין. כמין זרע הרוך סיגלי"ה בלע"ז ובערבי כומכו"ס: שהשרישו לפני ר"ה. בשאר מינין יש שהלכו בהן אחר השליש כגון תבואה וזיתים ואילן בתר חנטה וירק בתר לקיטה אבל אלו מתוך שאין מתלקטין אלא מעט מעט היום מעט ולמחר מעט ונותנן בגורן ונמצאו חדש וישן מתערבין זה עם זה ואי אפשר להלך בהן אחר הלקיטה לפיכך אזול רבנן בהו בתר השרשה שבשנה אחת משרשת כל השדה שהרי זורעין אותן בבת אחת: מתעשרין לשעבר. לפי מעשר השנה שעברה אם מעשר שני כגון שנה ראשונה ושנייה ורביעית וחמישית של שמיטה ואם מעשר עני כגון שנה שלישית וששית: ומותרין בשביעית. אם היתה שנת הששית והשרישו לפני ר"ה של שביעית מותרין הן ואין בהן קדושת שביעית: מתעשרין לשנה הבאה. כפי מעשר שנה הבאה שהיא שנת הלקיטה לפי שבאותה שנה השרישו ואם היתה שנת שביעית אסורין הן כדין פירות שביעית ואין מתעשרין כלל: גמ' בפירות הילכו אחר שליש. כלומר יש שהילכו בהן אחר שליש בישולן שהוא עונת המעשר שלהן כגון תבואה וזיתים והאורז וכו' כדפרישית במתני': מגרנך. משמע אפילו לא נגמר כולו ולא כל גרנך: מעתה. נימא אפילו לא נגמרו אלא פחות משליש נמי לן יתחייבו במעשרות: את כל תבואת זרעך. והו"ל למיכתב את כל תבואתך אלא ללמד דבר שכשזורעין אותו מצמיח והיינו אם הביא שליש לכך נאמר זרעך: מעתה. ופריך הכתי נימא דאף דלמדנו דמשהביא שליש כבר הגיע לעונת המעשר וא"כ אותו השליש הראשון יתעשר לשעבר לפי מעשר שנה שעברה שנגמר בישולו עד שליש ושליש שני כלומר ומה שנגמר אח"כ בשנה שאח"כ יתעשר לבא כפי אותה שנה הבאה ואמאי הילכו הכל אחר שנה שעברה שהביא שליש הראשון: אמר רבי יוחנן מחג הסוכות. כל מר מקרא דכתיב ביה בחג הסוכות למדנו זה דהכל הולך אחר לשעבר דכתיב מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות וכי מה ענין לשמיטה בחג הסוכות שהוא מקץ שבע שנים והלא בשמינית הוא אלא לומר לך: מה חג הסוכות לבא ואת מהלך בה לשעבר. כך ואילו וכו' כלומר כמה שנאמר בחג הסוכות דכתיב ביה וחג האסיף בצאת השנה ואסיף קציר הוא וגמירי דכל תבואה הנקצרת בחג הסוכות בידוע שנגמרה שליש לפני ר"ה וקרי ליה בצאת השנה אלמא שהיא לפי השנה שעברה והלכך נמי שכתוב הראשון מתפרש כך דתבואה שהביאה שליש בשביעית לפני ר"ה אתה נוהג בחג הסוכות שהוא בשמינית מנהג שביעית ומכאן הוא נלמד דהכל הולך אחר שליש הראשון הן לענין מעשר והן לענין שביעית: נאמר אף באורז וכו' כן. ומפני מה הילכו בהן אחר השרשה: שא"א לעמוד עליו. כלומר לפי שבמינין אלו אין לעמוד עליהן מתי הביאו שליש בישולן אבל באלו שאמרנו יש לעמוד עליהן דכשזורעין אותו ומצמיח בידוע שהביאו שליש: מתיבין לחונה בר חייה. לדידך דאמרת לפי שא"א לעמוד עליו הלכך הלכו בהן אחר השרשה וא"כ אין להן תקנה אחרת אלא זה והתני בתוספתא (פ"ב) על הא דר"ש שזורי דקאמר במתני' דלקמן פול המצרי שזרעו לזרע בתחילה כיוצא בהן דהולכין בו אחר השרשה ותני התם ר' יוסי בן כיפר אמר משום ר"ש שזורי במה דברים אמורים בזמן שזרעו לירק וחשב עליו לזרע אבל אם זרעו מתחלה לזרע ומקצתו השרים לפני ר"ה ומקצתו השרים לאחר ר"ה אין מעשרין הימנו על מקום אחר ולא ממקום אחר עליו כלומר דאף נזה על זה אין מעשרין דהוי כמי שמעשר ממקום אחר שהוא חדש על זה הישן וכן איפכא אלא כונס את גרנו לתוכו ומעשר הימנו עליו ונמצא מעשר מן החדש על החדש ומן הישן על הישן והשתא קשיא לחונה בר חייה דבאורז ודוחן נמי ליעבד הכי ואמאי קאמר דהואיל ואי אפשר לעמוד על מן בישול השליש שלהן הילכו בהן אחר השרשה הא מיהת במקצתן השרישו לפני ר"ה ומקצתן לאחר ר"ה אמרינן יצבור הגורן לתוכו וה"נ כאן דאיכא ספיקא ומתי הביא שליש בישולן יעשה תקנה זו ולעולם יצבור הגורן כדי שיתערבו ויעשר מן החדש ומן הישן על הישן: א"ר יונה קיימא חונה בר חמא דר' יונה וכו'. כלומר ואית דאמרי דר' יונה אמר קיימא הונה בר חייא גופיה בשם שמואל לתרץ הקושיא דהיינו טעמא דלא עבדינן להאי תקנתא משום דכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה ודרשינן מעשר אחד אתה מעשר בשנה אחת ואין אתה מעשר שני מעשרות בשנה אחת וכלומר דנהי אם היתה שנה שעברה ושנה הבאה ממעשר אחד שהיו שתיהן מעשר ראשון ומעשר שני ולא היה החשש כאן אלא משום חדש וישן דאין מעשרין מזה על זה ניחא בהאי תקנתא דיצבר גרנו לתוכו ונמצא הכל הוא מעירב ותורם ומעשר מן החדש שבו על החדש שבו ומן הישן שבו על הישן שבו אבל אם היתה שנה שעברה מעשר ראשון ומע"ש ושנה הבאה מעשר ראשון ומעשר עני ונמצא כשמעורב הכל יש כאן של שנת מעשר שני ושל שנת מעשר עני מעורבין זה עם זה וצריך לעשר שתיהן לפי חשבון והכי קתני בתוספתא מעשר עני ומעשר שני לפי חשבון והיינו אם היו אלו ב' שנים מחלי מעשרות הללו כדאמרן ושמואל פליג וקאמר דא"א לעשות כן דא"כ מעשר אתה שתי מעשרות בשנה אחת והתורה אמרה מעשר אחד אם היא שנת מעשר שני או אם היא שנת מעשר עני ולא שתי מעשרות הללו בשנה אחת כ"א מעשר ראשון דנוהג הוא בכל השנים של מעשר כדילפינן מקראי והלכך לא עבדינן להאי תקנתא אפי' אם שתי השנים של מעשר שני הן: מתיבון הרי פול המצרי וכו'. הא בפול המצרי עבדינן הכי לר"ש שזורי דתני צובר את גרנו לתוכו וכו' וכדמסיים בתוספתא מעשר עני ומעשר שני לפי חשבון:

אמר

### תוספת הרי"ד

ל' יום לכני שביעית במה יאמר הרואה בשביעית נטעו אותם והוא מפני שישראל
מוזגין לשביעית ג"כ מה לי הוא מה לי בנו בשלמא גבי נטייבה או נדיירה דהוא
מפני קנס קי"ל דלא קנסו בנו אחריו אבל גבי נטיעה שישראל מוכין לשביעית
וגבי נטיעה דשייך מגין א"כ מה לי הוא מה לי בנו:

**עין משפט נר מצוה** יד [א] מיי' פ"ט מנטע רבעי הלט"ו וברמב"ד וכ"מ שם. טו [ב] מיי' פ"ד משמיטה הלי"א ופ"א ממעשר שני הל"ח סמ"ג לאוין רסח וכשמואל. טז [ג] מיי' פ"ב מתרומות הלי' ופ"ב ממעשר הל"ס כמ"ג עשין קלג קלה. יז [ד] מיי' מתרומות הלי"א ופ"א ממעשר שני הל"ב ד' ופ"ד משמיטה הל"ב סמ"ג עשין קלה.

**מסורת הש"ס** (א) ר"ה יג: (ב) שם. (ג) ירושלמי מעשרות פ"א הל"ב וב"ג. (ד) תוספתא פ"ב. (ה) ע' תוס' ר"ה יג: ד"ה ויצבור.

**גליון הש"ס** *כשנטעו לפני ר"ה שלשים יום. ע' ברמב"ד בהשגות פ"ט ממעשר שני ובכ"מ שם. וע' בטעה"מ ובר"ן פ"ק שדר"ה האריכו בביאור דברי הירושלמי. וע' בכנה"ג או"ח בלשונות הרי"ף והר"ן מ"ס בזה. וע' בטורי אבן בחידושיו שם. ובשו"ת ש"ב הגאון בעל נו"ב מהד"ק כי' פז. פח. וע' בש"ך פ"א דב"ה שם.

**שינויי נוסחאות** (ס"א) אמר רבי אבא [ד"ו] אמר רבי בא. (כ"ד) ואין כיני [כי"ר] ואוכבי. (כ"ח) והפרגין והשימשמין. [שרי"ר] והפרגים והששמין. (ס"ט) ומותרין אסורין [שרי"ר] ומותרים אסורים. (ס"ין) הבאה ר"ש שזורי. המצרי. בתחלה. בהן. אפונים הגימלונים [שרי"ר] הבא: ת. ר' שמעון שיזורי. מצרי. מתחלה. בהם. האפונים והגמלונים. (שי"א) ר"א. אפונים הגימלונים שתרמלו [שרי"ר] ר' לעזר. האפונים והגמלונים שתירמי לו. (שי"ז) וזה [כי"ר] והם. (שי"ט) חמא [כי"ר] הייא. (פ"כ) מעשר אחד את מעשר [ד"ו] מעשר את מעשר אחד. חונא בר חייא בשם שמואל תבואת זרעך [כי"ר] הונא בשם ר' חייא מעשר תבואתך. (סכ"א) מעשר שתי [ד"ו] מעשר שני.

### עמודי ירושלים תנינא

ואין כיני כו' כ' הס"ק בר"ה פ"א ה"ב וז"ל גירסת הרז"ה והר"ן א"נ כן הוא אפי' נטען פחות משלשים יום לפני ר"ה אסור ע"כ ומתוך כך פסקו דאם נטעו פחות מל' יום לפני ר"ה אסורין עד ט"ו בשבט של שנה רביעית והכ"מ בפ"ט מהל' נטע רבעי כתב ויש לתמוה על מ"ש הר"ן דפלוגתא היא בירושלמי דלפי האמת לאו פלוגתא היא דלע"ג דאקשי ליה אפי' נטעו ל' יום לפני ר"ה יהא אסור וכו' הרי השיב לו ושתק ועיד דהאי דאקשי ליה וכו' אינו סותר דין זה שכתב רבינו וק"ל עכ"ל ואני שמעתי ולא אבין דהר"ן כתב לפי גרסתו כמש"ל וכא ודאי פליגי ור' מנא לא השיב לו כלום אדרבא סייעא ליה לר"ז וצע"ג. ודע דפירושי שבקרבן עדה הוא פירוש הראב"ד בהשגות והוא כדעת הרמב"ם ורש"י וכ"כ בש"ע והרא"ש במס' שביעית פ"ב פי' לפי המסקנא כדעת הרז"ה ע"ש ואינו מהוזר דלפי גירסתי מודה הרז"ה לדעת הראב"ד אלא שגירסא אחרת היתה לו וכמש"ל. ולולי דמסתפינא אמינא דה"פ נראין הדברים הא דתני אבל אמרו פירות נטיעה זו וכו' קאי אנטעו שלשים יום לפני ר"ה דמחמרינן וצריך להמתין עד ט"ו בשבט אבל לא קאי אנטעו פחות משלשים יום ולקולא דבט"ו בשבט ושנה שלישית תהא מותרת כיון דנטעו שלשים יום לפני ט"ו בשבט היתה חמי דהא מ"מ שנה שלימה לא עלתה לו ולמה תאמר כן שיהא

מותר

אר"ז וכו'. כלומר דר' זעירי מסני סינויא אהריכא למייהב טעמא דב' ורז ודחן הלכו בהן אחר הפרשה ולא מהניא בהו תקנתא לצבור את הגורן לתוכו: כתיב שש שנים. ברייתא בת"כ פ' בהר מנין לאורז ולדוחן ולפרגים ולשומשמין שהשרישו לפני ר"ה כונסין אותה בשביעית ת"ל ואספת את תבואתה בשביעית יכול אע"פ שלא השרישו תלמוד לומר שש שנים תזרע שדך ואספת ששה זרעים וששה אסיפים לא ששה זרעים ושבעה אסיפים. כלומר מיתורא דואספת דרשינן שאתה אוסף בשביעית מה שנזרע בששית וכדכתיב שש שנים תזרע ואספת משמע בהלו שש שנים שאתה זורע אתה אוסף אבל לא תוסיף בשביעית אפילו למה שנזרע בששית הא כיצד אם השרישו לפני ר"ה של שביעית אתה אוסף אותן בשביעית ואם השרישו לאחר ר"ה הוו להו כפירות שביעית ואין אתה אוספן דרחמנא אמר משש שנים ואספת ולא משבעה ומשביעית גלמד למעשר דג"כ הולכין בהן אחר השרשה: בשיטה לי אנן יכלין קיימין אלא בשבעה בתמיה. כלומר דר' יונה מתמה על הא דר' זעירא דבעי למילף לענין מעשר מהאי דרשה דבשביעית והא בהלו ששה שנים קשיא לן דאמאי לא אמרו להאי תקנתא לצבור את גרנו לתוכו וליעשר מניה וביה ובענין המעשר של הששה הלוהי אנו יכולין לקיים ולפרק קושיין אלא דאת בעית לאתויי מהאי דרשא דבשביעית ואתי הקושיא כדקאי קאי: אלא כיני ששה זרעים וששה אסיפין לא ששה זרעים וחמשה אסופין כצ"ל. כלומר אלא הכי מבעי לן למימר דכמו דדרשו משש שנים תזרע ואספת למעוטי שבעה אסיפין כדלעיל כך נדרוש כאן לענין מעשר דשש זרעים ושש אסיפין אמרה תורה והיינו מכל זרע של שנה ושנה תאסוף ותפריש מעשר אבל לא ששה זרעים וחמשה אסיפין שאם אתה אומר צובר את גרנו לתוכו שיהיה מעורב הכל מה שהשרים לפני ר"ה עם מה שהשרים לאחר ר"ה נמצא אין כאן אלא היכוף אחד מששתי שנים הללו ואנן בעינן שיהא היסוף מכל שנה לזרע שבה שיהיו ו' זרעים וו' אסיפין ולא ו' זרעים וה' אסיפין: התיבון הרי פול המצרי וכו'. כלומר הא מ"מ קשיא לעולם

אמר רבי זעירא כתיב שש שנים תזרע שדך ואספת ששה זורעין וששה אוספין לא ששה זורעין ושבעה אוספין אמר רבי יונה בשיטה לי נן יכלין קיימין אלא בו' אלא כיני ששה זרעין ושבעה אוספין לא ששה זרעין וחמשה אסיפין התיבון הרי פול המצרי הרי ששה זורעין וחמשה אוספין דתני צובר גורנו לתוכו ונמצא מעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו מניין שהילכו בירק אחר לקיטתו עישורו מגרנך ומיקבך מה גורן ויקב שהן חיין ממי השנה שעברה את מהלך בהן לשעבר ואילו הואיל והן חיין ממי השנה הבאה את מהלך בהן לבא התיבון הרי פול המצרי זרעו לזרע מתעשר לשעבר זרעו לירק מתעשר לבא וקסמיה בידיה זרעו לזרע הוא חיי ממי השנה שעברה זרעו לירק הוא חיי ממי השנה הבאה: ר"ש שזורי אומר כו'. מהו תרמילו עבדון קנקולין רבי בא בר זבדי בשם ר"ש בן לקיש (א) *הלכה כר"ש השזורי אמר רבי יוסה הורי רבי לעזר לרבי שובתי דצדוקי כהדא דר"ש שזורי תני [א] (ב) שש מידות אמרו חכמים בפול מצרי זרעו לזרע מתעשר לשעבר זרעו לירק מתעשר לבא זרעו לזרע ולירק או שזרעו לזרע וחישב עליו לירק מעשר מירקו על זרעו ומזרעו על ירקו בשהביא שליש לפני ר"ה אבל אם הביא לאחר ר"ה זרעו מתעשר לשעבר וירקו מתעשר בשעת לקיטתו עישורו בשלקט ממנו לפני ר"ה אבל אם לקט ממנו לאחר ר"ה בין זרעו בין ירקו מתעשר לבא זרעו לזרע וחישב עליו לירק באין מחשבה זרעו לירק וחישב עליו לזרע לעולם אין מחשבת זרע חלה עליו אלא אם כן מנע ממנו שלושה מורביות כשהביא שליש לפני ר"ה אבל אם הביא שליש לאחר ר"ה אפילו לא מנע ממנו שלשה מורביות: זרעו לזרע ועשה כולו קצצין גמורין לפני ר"ה זרעו מתעשר לשעבר ירקו מתעשר בשעת לקיטתו עישורו מקצתן עשה קצצין גמורים ומקצתן לא עשה הדא הוא צובר גורנו לתוכו ונמצא מעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו הגי רבי אבדומי דחיפה אפילו לא עשה כולו קצצין גמורין לפני ר"ה זרעו מתעשר לשעבר וירקו בשעת לקיטתו עישורו אר"י והוא שהביא שליש למחשבת זרע אבל אם הביא שליש למחשבת ירק אפשר לומר זרעו מתעשר לשעבר וירקו בשעת לקיטתו עישורו ואת

מהכיא דתני גבי פול המצרי צובר את גרנו לתוכו ומעשרו מניה וביה והרי יש כאן ששה זרעים וחמשה אסיפין ואפ"ה אמרינן ביה האי תקנתא ולימא נמי כה"ג גבי אורז ודוחן: מנין שהילכו בירק. אחר לקיטה למעשר משום דכתיב מגרנך ומיקבך הרי אנו למדין מה גורן ויקב שהן חיין וגדלין ממי שנה שעברה ואתה הולך בהן למעשר אחר שנה שעברה כדאמרינן אחר שהביאו שליש הראשון ילאו אלו ירקות הואיל והן חיין וגדלין ממי שנה הבאה שהיא שנת לקיטתן שהרי גוזזין אותן והן חוזרין וגדלין ולפיכך הילכו בהן למעשר אחר שנת הלקיטה: התיבון הרי פול המצרי. דתנינן התם בתוספתא אם זרעו לזרע מתעשר לשעבר לפי שנת השרשה ואם זרעו לירק מתעשר לפי שנה הבאה ומה טעמא דמחלקינן ביה אם אנו הולכין אחר מי שנה שנתגדל בה: וקסמה בידיה. כלומר אחוי ליה בידיה לסימן ולקוכם דמה"מ גופיה מחלקינן ביה הכי דאם זרעו לזרע הוא חיה ממי שנה שעברה. דלאחר שנתגדל עד שנולד בו הזרע שוב אינו מקפיד על הירק שלו לאחר לקיחת הזרע ממנו והרי מה שנתגדל היה ממי שנה שעברה ומתעשר לשעבר אבל אם זרעו לירק הוא גוזזו וחוזר וגוזז מה שנתגדל אח"כ והרי הוא כשאר ירק שחיה ממי שנה הבאה ומתעשר לפי מעשר שנה הבאה:

**הלכה ח מתני'** פול המצרי. פאז"ל בלע"ז: שזרעו לזרע בתחלה. דעתו היה להוציא ממנו הזרע לזריעה ולא לאכילה: כיוצא בהן. כאורז ודוחן דאזלינן ביה בתר השרשה בין לענין מעשרות בין לענין שביעית אבל אם זרעו לירק אזלינן ביה בתר לקיטה כירק: הגמלונין. הגסין: משתרמלו. משהוקשו קליפתן ונעשה כמין כיס כמו תרמילו של רועה הוא הכיס שלו: גמ' עבדון קנקלון. כשיעשו כמין כיס והסדר שלהן שמונחין בתוכו ודוגמתו (בפ"ג דעבודה זרה) מן הקנקילין ולפנים: תני. בתוספתא (פ"ב) וגרים התם ג' מדות וכאן הברייתא מבוארת ביותר לפי הנוסחא שמצאתי: זרעו לזרע מתעשר לשעבר. שאין לו דין ירק כלל וכשהביא שלים לפני ר"ה מיירי כדלקמן: זרעו לירק מתעשר לבא. לפי שנת הבאה שהיא שנת לקיטה והכל כדין ירק יש לו שאינו מתעשר אלא לפי שעת לקיטה: זרעו להתיבן. להוציא ממנו מקלת הזרע לזריעה ולהניחו ג"כ לירקו לאכילה או שזרע בתחלה לזרע בלבד ושוב נמלך וחישב עליו גם לירק הרי מחשבת הירק חל עליו ג"כ ומעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו לפי שהכל אחד הוא והא דמייתי בהלכה דלעיל להברייתא דקתני צובר את גרנו לתוכו ונמצא מעשר מזרעו על ירקו ומשמע הא לאו הכי אינו מעשר מהזרע על הירק ולא מהירק על הזרע התם בשלא הביא שלים לפני ר"ה מיירי אלא מקלתו השרים לפני ר"ה ומקלתו השרים לאחר ר"ה והואיל ולא נגמר השלים עד לאחר ר"ה היה בדין לילך אחר גמר הפרי ואפי' אם לא יצבור את הכל בגורן אלא מכיון דמיהת השרים המקלת לפני ר"ה והרי הוא זרע אותו לזרע ולא לירק כדמיירי התם לפיכך צריך לצבור את הכל לגורן שבזה נראה שהוא מעשר על הכל כאחד לפי המעשר של השנה שנגמר ומשום דנגמר הפרי היה באותה שנה אבל הכא כיון שהביא שלים לפני ר"ה והוא זרע גם בשביל הירק נמצא דנגמר הפרי מיהת השלים גם פהירק ועכשיו דין הזרע והירק אחד הוא ומעשר מזה על זה: כשהביא שלים לפני ר"ה. כל הא דאמרן דוקא כשהביא שלים לפני ר"ה וכטעמא דפרישית: אבל אם לא הביא השלים עד לאחר ר"ה אז חלוק דין הזרע מדין הירק ובשזרעו לזרע ואח"כ חישב לירק מיירי כדאמרינן לקמן ולהכי הזרע מתעשר לפי שנה שעברה כדלקמן דמיירי שליקט מן הזרע לפני ר"ה שאף שלא הביא עדיין השלים מן הירק מ"מ הזרע הוא מתלקט לפעמים אף בקודם ובשעת לקיטת הזרע פיסורו: וירקו. שנגמר אח"כ מתעשר בשעת לקיטתו עיסורו: בשליקט ממנו לפני ר"ה. כלומר והא דאמרן דהזרע מתעשר לשעבר בשליקט מן הזרע לפני ר"ה וכדפרישית: אבל אם לקט ממנו להזרע לאחר ר"ה אז חוזר ג"כ דין הזרע והירק כאחד שהרי לא לקטו ממנו כלום עד שנת שנגמר ושתיהן מתעשרין לפי שנה הבאה שהיא שעת הלקיטה: זרעו לזרע וחישב וכו'. כלומר והא דאמרינן לעיל דמחשבה שלאחר הזרע מהניא היינו דוקא אם בתחלה זרעו לזרע ואח"כ חישב עליו גם לירק אז בלאו מחשבה וכלומר שבלאת המ' שבה של הירק וחלה על מחשבה שבתחלה שהיתה לזרע וכזרע בתחלה בשביל שתיכן דמיא כדלעיל אבל איפכא שזרעו בתחלה לירק ושוב חישב עליו לזרע לעולם אין מהשבת הזרע חלה על המחשבה שהיא בתחלה לירק מפני שבעיקר שזורעין בשביל אכילת הירק הוא ואין מחשבת הספל חל על העיקר: אא"כ מנע ממנו ג' מורביות. גידולין שמתגדל בתחלת צמיחתו ולוקטין אותו מעט מעט נקרא מורביות ודוגמתו בשלהי הפרק לעיל הלא מרביתא דתאנתה ואם מנע ג"פ ולא ליקט ממנו כלום אז גילה דעתו שלא בשביל הירק בלבד זרעו בתחלה ולפיכך חלה עליו גם מחשבת הזרע שאח"כ וחזר דין הזרע והירק כאחד: כשהביא שלים לפני ר"ה. והא דבעינן ג' מורביות כשהביא שלים לפני ר"ה ואעפ"כ נמנע ולא ליקט אבל אם לא הביא שלים גידולו לפני ר"ה אלא לאחר ר"ה אפי' לא מנע ממנו ג' מורביות הדין הוא כך אם זרעו לזרע בתחלה ועשה כולו קצצין גמורין לפני ר"ה כלומר אע"פ שלא הביא שלים גידולו מ"מ עשה כל כך שיוכל לקציץ ממני בידו לפני ר"ה ואז חלוקין הן דין הזרע מהירק מפני שמ"מ לא הביא שלים לפני ר"ה וכדלעיל וזרעו מתעשר לשעבר וירקו מתעשר לשבא כשעת לקיטתו וזה דוקא אם כולו עשה קצצין גמורין לפי שנראה וניכר כולו הוא והזרע לחוד והירק לחוד אבל אם מקצתו עשה קצצין גמורין ומקצתו לא עשה בשדא הוא הדין דצובר את גרנו לתוכו ומעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו: תנא ר' אבדומה דחיפה. לברייתא חדא דפליגא על הא דלעיל בענין הקצצין וס"ל דאפי' לא עשה כולו קצצין גמורין לפני ר"ה דין הזרע לחוד ודין הירק לחוד כל היכא שלא הביא השלים לפני ר"ה וזרעו שליקט ממנו לפני ר"ה מתעשר לשעבר וירקו מתעשר בשעת לקיטתו עישורו כפי אותה השנה שמתלקט בה: אמר ר' יוסי והוא שהביא שלים למחשבת זרע. ר' יוסי אהאי דלוקה דלעיל אם לא הביא השלים עד לאחר ר"ה קאי דאמרינן בה דהיכא שזרעו לזרע בתחלה אע"פ שאח"כ חישב עליו לירק ובעלמא מחשבת ירק חלה על מחשבת הזרע והוי כמי שזרעו בתחלה לזרע ולירק ובדין היה שיתעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו אפ"ה משום שלא הביא שלים עד לאחר ר"ה חלוק הוא דין הזה מדין הירק וזרעו מתעשר לשעבר וירקו מתעשר כשעת לקיטתו ועלה קאמר ר' יוסי דהיינו דוקא בשהביא השלים לאחר ר"ה למחשבת זרע כלומר בעודו במחשבת זרעו ואכתי לא חישב עליו לירק בהא הוא דאמרינן דמכיון שכבר הביא השלים קודם מחשבתו על הירק חלוק הוא דין הזרע מדין הירק שחישב עליו אח"כ ולא הוי כמו שזרעו בתחלה לזרע ולירק: אבל אם הביא שלים למחשבת ירק. כלומר שהבאת השלים שלאחר ר"ה לא היתה עד לאחר שחישב עליו לירק בכה"ג חזר הדין להיות הזרע והירק כאחד שהרי לא הביא כלום עד שחשב עליו לירק וספיר הוי כמי שזרעו בתחלה לזרע ולירק וכדמסיק ואזיל אפשר לומר וכו' בתמיה וכי אפשר לומר בכה"ג שיהא חלוק דין הזרע מדין הירק והזרע יתעשר לשעבר והירק כשעת לקיטתו והלא לא הביא כלום עד לאחר מחשבת הירק: ואת

עין משפט נר מצוה יח [א] מיי' פ"א ממעשר שני הל"י ובראב"ד וכ"מ.

מסורת הש"ס (א) (ר"ה יג ב'). (ב) תוספתא פ"ב בשינוי קצת.

גליון הש"ס *הלכה כר"ש שזורי ע' פ"א ממעשר שני הלכה ח. ופ"ד משמיטה הלכה י"א. ותרלה דפריך כר"ש שזורי ולא מטעמיה אלא כשמואל. וע"כ לא קיי"ל כמתניתין רק דהכל הולך אחר גמר פרי. וכ"כ במ"מ במשנה והעין משכם כאן לא הרגיש בזה. וגם בר"ה שם ע"ש. וע' בתוס שם. ובעזרי אבן.

שנויי נוסחאות (פ"ה) בירק אחד לקיטתו [ה"] בירק בשעת לקיטתו. (ס"י) דצדוקי [כי"] ר' צדוק. (פי"ב) מעשר מירקו על זרעו ומזרעו על ירקו [ד"] מעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו. (פט"ו) מורבות [כי"ר] מרביות. (פי"ז) אבל אם הביא [ג"ו] אבל הביא. (פכ"א) א"י והוא שהביא שליש למחשבת זרע אבל אם הביא שליש למחשבת ירק אפשר לומר (פ"ו) זרעו מתעשר לשעבר וירקו בשעה [כי"ל] א"ר ר' יוסה והוא שהביא מן הירק את השליש זרעו למחשבת זרע אבל לא הביא השליש למחשבת ירק אפשר לומר זרעו מתעשר לירק בשעת

(ככר לארון) וקסמה בידיה. פי' המקסם הזה העלה בידו קיסם דהתירוץ מבואר זרעו לזרע וכו':

עמודי ירושלים תנינא

מותר בט"ו בשבט א"ל א"כ דל' יום קודם ט"ו שבט לא מהני אלא בעינן שנה שלימה אף בנטעו שלשים יום קודם ט"ו בשבט נמי יהא אסור מיום ליום מאי כדין באמת מ"ש לחלק א"ר מנא היינו טעמא שאם נטעו בפחות מל' יום לפני ר"ה כיון שעדיין האילן לא כלו לו שלש שנים מתשרי דהיה אילן קרא דהוא שנים מתשרי מנינן כדאמרי' לעיל צריך להשלים שנתו מה שאין כן בנטעו שלשים יום קודם ר"ה כבר כלו שלש שנים לתשרי דשלשים יום בשנה חשיב שנה והא דאסיר עד ט"ו בשבט טעמו כדמסיק ר' זעירא בעצמו שעדיין הן היין ממי שנה שעברו וזהו הנ"ל נראה לפום פשטא דשמעתתא ומדוקדק מאוד בלשון הגמרא ומסכים לשיטת הפוסקים:

ואת אומר צובר את גרנו לתוכו וכו'. כלומר לכך היותר דאת יכול להחמיר בו הוא זה דאת אומר דאינו מתעשר כולו כאחד אלא א"כ צובר את גרנו לתוכו ומ"מ מעשר מזה על זה שפיר אבל לא שתאמר בו שיהא חלוק לגמרי דין הזרע מדין הירק אלא דדי הוא בזה דנחמיר שצריך שיצבור את הגורן לתוכו כי היכי דליעשריה כולו כאחד ולא דנחמיר ביה טפיה וא"ת ומאי קשיא ליה לר' יוסי הא אמרינן לעיל בחלוקה זו דדוקא בשליקט ממנו לזרע לפני ר"ה בהא הוא דאמרינן דהזרע חלוק הוא מהירק אבל לא בשליקט ממנו לאחר ר"ה יש לומר דר' יוסי האי גופי' הוא דקשיא ליה דכיון שלא הביא שליש לפני ר"ה אמאי יהיה דין הזרע חלוק מדין הירק ואע"פ שליקט ממנו היה גרעיני זרע לפני ר"ה ס"ל לר' יוסי דמ"מ לאו כלום היא מכיון שעדיין ליכא שליש הפרי והלכך לא מסתברא ליה לדידיה לחלק דין הזרע מדין הירק אלא בענין הבאת שליש שלאחר ר"ה בהא דאיכא לחלק אם הוא קודם מותר הירק או א"כ כדלעיל ותנא דברייתא דלעיל ס"ל דהאי לאו קושיא היא דהא מיהת לקט מן הזרע לפני ר"ה ואע"פ שעדיין לא הביא שליש מ"מ כשלקט ממנו אחשביה ואמרינן ביה ג"כ בשעת לקיטתו עישורו ומתעשר לשעבר: זרעו לזרע לפני ר"ה שביעית. הני חילוקי דינים דלעיל במעשר הן והשתא קאמר האיך דינו לענין שביעית: זרעו לזרע בשביעית. וכגון שהשרים לפני ר"ה של שביעית להאי מ"ד דאזיל ביה בתר השרשה ולמ"ד דהולכין אחר גמר הפרי מיירי שנגמר פריו קודם ר"ה של שביעית: ונכנסה שביעית. ועדיין לא עקרו: בין זרעו בין ירקו מותר. ואע"פ שעודנו הוא מתגדל ביותר בשביעית אפ"ה לא נאסר משום ספיחי שביעית משום שהוא זרעו לזרע וכבר השרים הוא נגמר קודם שביעית ונתבטל הירק לגבי הזרע והזרע הוא העיקר: זרעו לירק לפני ר"ה השביעית. והרי הירק הוא העיקר ונכנסה שביעית וגדל הירק והלכך הכל אסור משום ספיחי שביעית שאף הזרע שנגמר מקודם בטל הוא לגבי הירק: זרעו לזרע ולירק וכו'. פשיטא זרעו מותר שהרי זרעו גם בשביל הזרע והלכך לא מתבטל לגבי הירק אלא ירקו מהו משום ספיחי שביעית: מאן דאמר מותר דבר תורה. מן התורה הוא מותר שהרי כבר נגמר קודם השביעית ומאן דאסר מפני מראית עין הוא דאסור שהרואה עוקר אותו בשביעית ואינו נוהג בו קדושת שביעית יאמר פירות שביעית מותרין הן: ואפילו. אם אפילו להאכיל את בהמתו נמי יהא אסור כדין פירות שביעית שהן מיוחדין למאכל אדם שאין מאכילין אותן לבהמה כדתנינן בתוספתא (בפ"ה) ובפול המצרי הזה שנגמר מערב שביעית ונכנס בשביעית דאמרת דאסור מפני מראית העין אם להאכיל לבהמתו נמי א"כ אסור מפני מראית העין: א"ל לא יתן לא לבנו ולא לשלוחו. כלומר מ"ש לבהמתו דמבעיא לך אם אמרינן דאסור הוא כפירות שביעית מפני מראית העין א"כ כדין פירות שביעית לכל מילי הוא ואף לבנו ולשלוחו לא יתן כמה שאסור ליתן להם שאר פירות שביעית כגון שהן חשודין על השביעית שאין מוסרין פירות שביעית לחשוד או שהוא אחר זמן שביעית בשביעית: ולא יהא לוקט על אומן. למ"ד מותר קאי אבל לא יהא לוקט אותו על הסור' כסדר שצריך לגמות בשביעית אף בדברים שהתירו בשביעית אלא עומד מצד השורה ולוקט מעט מכאן ומעט מכאן: אם נעקרה הגומא. כדרך שעושין כעין גומות בין שורה לשורה ואם נתקלקלה הגומא ואינו יכול לעמוד שם מותר ללקט אף על האומן: ואפי' כמ"ד אסור היה לוקט. מה שמותר כגון שיש שם מה שזרע לזרע לפני ר"ה של שביעית דבזה הכל מותר ללקט בשביעית או אפי' זרע לזרע ולירק דהזרע מותר ללקט לד"ה: ונמצא בתוכו ירק. בתוך הלקיטה של זרע נמצא גם מעט מן הירק מותר דלא אסרו ללקוט הירק אלא מפני מראית העין וכיון שהנמצא דבר מועט הוא לא גזרו: כהדא. דשמעינן מינה דבדבר מועט לא הקפידו חכמים: עשר מיסרין דלובי מעשר. עשרה היסורות והאגודות של לוף מעשר עשר עיקרין בכל האגודה והגודל של לוף של ערב שביעית שנכנס לשביעית היה המעשה כדתנן לקמן (בפ"ה) שהתירו לעקור אותו בשביעית וזה הביא הרבה לפני ר' ירמיה וא"ל לא תו עבד כן לא תוסיף לעשות עוד כן: לא תלקוט אלא צריכה דלפצה. כמו לפסה כלומר לצורך האילפס והקדרה לבשל בה לפעם אחת שלא התירו אלא מעט מעט: זרעו לפני ר"ה השמינית. כגון שעבר וזרע בשביעית: בין זרעו בין ירקו אסור.

ואת אמרת צובר את גורנו לתוכו ונמצא מתעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו. [א] זרעו לזרע לפני ראש השנה שביעית ונכנסה שביעית בין זרעו בין ירקו מותר זרעו לירק לפני ר"ה שביעית ונכנסה שביעית בין זרעו בין ירקו אסור זרעו לזרע ולירק לפני ר"ה השביעית ונכנסה שביעית פשיטא זרעו מותר ירקו מהו תני רבי חייא אסור תני רבי חלפתא בן שאול מותר מאן דאמר מותר דבר תורה מ"ד אסור מפני מראית עין רבי סימון בר זבדי בעי קומי רבי יוסי ואפילו להאביל את בהמתו יהא אסור *מפני מראית עין אמר ליה לא יתן לא לבנו ולא לשלוחו ולא יהא לוקט על האומן א"ר יוסה ב"ר בון אם נעקרו הנימה מותר ואפילו כמ"ד אסור היה לוקט ונמצא בתוכו ירק מותר כהדא בר נש עאל טעון עשר מיסרין דלובי מעשר לרבי ירמיה א"ל לא תיעבד כן לא תלקוט אלא צורכה דלפצה זרעו לפני ר"ה השמינית ונכנסה שמינית בין זרעו בין ירקו אסור זרעו [ב] לירק לפני ר"ה השמינית ונכנסה שמינית בין זרעו בין ירקו מותר זרעו לזרע ולירק לפני ר"ה שמינית ונכנסה שמינית זרעו אסור וירקו מותר:

## הלכה ו מתני'

[ג] (א) בצלים הסריסים ופול המצרי שמנע מהן מים שלושים יום לפני ר"ה מתעשרים לשעבר ומותרין בשביעית ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין להבא ושל בעל שמנע מהם מים שתי עונות דברי ר"מ [ד] וחכמים אומרים שלוש: גמ' (ב) מהו בצלים הסריסין אילין בצלייא כופרייא דלא עבדון זרע אמר רבי מנא (ג) כיון שמנע מהם מים שלושים יום לפני ר"ה נעשו כבעל ר' יונה בעי למפרע הוא נעשה זרע (זרעו) מכן לבא מה נפק מביניהון לקט בתוך שלושים ולאחר שלושים אין תימר למפרע הוא נעשה זרע מעשר מזה על זה אין תימר מכן ולבא אינו מעשר מזה על זה:

## הלכה ז מתני'

[ה] הדילועין שקיימן לזרע אם הוקשו לפני ר"ה ונפסלו מאוכל אדם מותר לקיימו בשביעית ואם לאו אסור לקיימו בשביעית התימורות שלהן אסור בשביעית [ו] מרביצין בעפר לבן דברי ר"ש ראב"י אוסר [ז] ממרסין באורז בשביעית דברי ר"ש [ח] אבל לא מכסחין: גמ' למה לי הוקשו אפי' לא הוקשו מכיון שהוקשו נעשו כשאר זירעוני גינה שאינן נאכלין כיצד הוא בודק רבי יוסי בן חנינא אומר עוקצו אם נתאחה אסור ואם לאו מותר רבי יונה בוצרייא אמר קרמולין פטורין מן המעשר הדא דתימר עד שלא עשו דילועין אבל אם עשו דילועין כירק הן מאן הורי כן רבי יוסי באילין עלי קולקסייא שאסור לגמות בהן מים מפני שהצבאים אוכלין אותן. מרבצין בעפר לבן [דברי]

כדין ספיחי שביעית שאסורין אף במוצאי שביעית: זרעו לירק וכו' מותר. הכל במוצאי שביעית דמכיון שזרעו לירק אין לו דין ספיחי שביעית לפי שהירק אינו נלקט אלא לאחר שנגמר כולו ומתחלה זרעו ע"מ ללקטו במוצאי שביעית: זרעו לזרע ולירק וכו'. שהזרע אסור משום ספיחי שביעית וירקו מותר:

## הלכה ט מתני'

בצלים הסריסים. כדמפרש בגמרא אילין בצלייא כופרייא מיני בצלים שגדלין בכפרים ואין עושין זרע כשאר בצלים ואינם אלא לירק וכן פול המצרי שלא זרעו לזרע וסתמו לירק: שמנע מהם מים ל' יום לפני ר"ה. לפי שרגילין להשקותן וכשמנע מהם מים ל' יום הרי הן גדלין בשנה שעברה לפיכך מתעשרין לשעבר: ומותרין בשביעית. לפי שהן כפירות ששית: ושל בעל. שדה שהיא בעל אין רגילין להשקותה אלא מסתפקת ממי גשמים אבל כשזורעין בה ירקות צריכה השקאה ואם מנע מהם מים שתי עונות והם זמן השקאה לפי הרגיל להשקותה וקווי עונה הרי מה שגדל בה משנה שעברה: וחכ"א שלש עונות. אם מנע מהן הרי הן כגדלין בשנה שעברה פחות מכאן כגדלין בשנה הבאה הן וכן אם הם משנית שנכנסו לשביעית אסורין משום ספיחי שביעית והל' כחכמים: גמ' מהו הבצלים הסריסין וכו'. כדפרי' במתני': אמר ר' מנא. טעמא מפרש דמכיון שמנע מהן מים ל' יום לפני ר"ה יצאו הן מתורת ירקות ונעשו כשדה הבעל לענין שהן כגדלין ממי גשמים בשנה שעברה אלא אם הן זרועין בשדה הבעל גופה צריך שימנע מהן מים שתי עונות לר"מ וג' לחכמים לשיהו נחשבין כגדלו בשנה שעברה: ר' יונה בעי. אם מנע מהן ל' יום לפני ר"ה מי אמרינן למפרעו הוא נעשה זרע זרעו כלומר שנעשה כמי שזרעו לזרע ולא לירק מפני שהירק צריך השקאה תמיד וכל הל' יום מחשבין ליה כאלו זרעו לזרע והולכין בו אחר השרשה כדתנן במתני' דלעיל או מכאן ולהבא לאחר הל' יום הוא דמחשבינן ליה כאלו זרעו לזרע: מה נפק מביניהון. וקאמר דהנ"מ אם לקט ממנו בתוך אלו השלשים וחזר ולקט ממנו לאחר ל' דאין תימר למפריעו הוא נעשה כזרעו לזרע א"כ שתי הלקיטות משנה שעברה הן נחשבין ומעשר מזה על זה אבל אין תימר מכאן ולהבא הוא דנעשה כזרעו לזרע אינו מעשר מזה על זה דמה שליקט בתוך ל' דינו כירק ולאחר ל' דינו כזרע ואין מעשרין מזרעו על הירק ומירק על הזרע אלא אם הוא בענין דאמרינן בהלכה דלעיל גבי ו' מדות בפול המצרי ולא איפשטא:

## הלכה י מתני'

הדלועין שקיימן לזרע. ליטול מהן הזרע לזריעה אם הוקשו לפני ר"ה של שביעית שנעשו קשין ונפסלו מאוכל אדם מותר לקיימן בשביעית לפי שהן מפירות ששית ואם לאו אסור לקיימן בשביעית מפני שהן כספיחי שביעית ובגמרא מפרש למה לי תרתי הוקשו ונפסלו מאוכל אדם: התמורות. אלו הן הניצים וקודם שנפתחות דומות לתמרה וכעין דאמרינן בפרק לולב הגזול נקטם ראשו ועלתה בו תמרה: אסורות בשביעית. משום ספיחי שביעית: מרבצין בעפר לבן. עפר שבין האילנות נקרא עפר לבן מרבצין אותן במים בשביעית בשביל שלא יפסדו האילנות: ממרסין באורז בשביעית. מערבין עפר שלו במים ודוגמתו בי"מ נתני למי שהוא ממרס: אבל לא מכסחין. שאין חותכין את העלין ממנו כדי שיתגדל ביותר והלכה כר"ש בשתיהן: גמ' ל"ל הוקשו אפילו לא הוקשו בנפסלו מאוכל אדם סגי וקאמר דה"ט משום שכיון שהוקשו נעשו כשאר זרעוני גנה שאין נאכלין ואינן עומדת אלא לזריעה לפיכך אם הוקשו לפני ר"ה הוו להו כזרעוני גנה של ששית ומותר לקיימן בשביעית אבל אם לא הוקשו לפני ר"ה הו"ל כזרעוני גנה של שביעית ואסור לקיים מפירות שביעית לזריעה: עוקצו. תוחב במחט או בקנה אם נתאחה הנקב עדיין יש בהן לחלוחית ואסור ואם לאו מותר: קרמולין מין ירק וכדאמרינן פ"ז דנדרים (בהלכה א') קרמולין הן כירק ולענין מעשרות הדין הוא כדמסיק ואזיל: הדא דתימר. דפטורין עד שלא עשו דלועין. כלומר עד שלא גדלו ונעשו כדלועין אבל אם גדלו ונעשו דלועין כשאר ירק הן וחייבין במעשרות: מאן הורי כן ר' יוסי. כלומר לפי דלקמן ובנדרים שם גרים הורי ר' יוסי באילין עלי קולקסייא. והוא מין שורש נטע שגדל במצרים ואוכלין אותם. כך פי' הערוך: שאסור לגמות בהן מים. בשביעית דתנן לקמן (בפ"ז) כל שהוא מאכל אדם או מאכל בהמה יש להן שביעית ויש להן ביעור ואילו העלין הואיל והצבאים אוכלין אותן חייבין הן בביעור וכלה לחיה מן השדה קרינן בהו וכשהגיע זמן הביעור

(סוכ"ז) מהו בצלים הסריסין כו'. בערוך (ע' בצל) מהו בצלים הסריסים (אמר ליה) אילין בצלייא קפראי (י"ג קפראי עי' פס"ש) דלא עבדין זרע. פי' בצלים שנתחך זרעם (י"ג ואשם עי' פס"ב) ולא יעשו זרעונים כמו הסריס שאינו עושה זרע. פירוש אחר שגידך זרעם קודם שהוקשו כדי לגדל ראשם.

עין משפט נר מצוה יט [א] מיי' פ"ד משמיטה הל"ד וכ"מ. כ [ב] מיי' שם הלט"ו וברא"ב"ד וכ"מ. כא [ג] מיי' שם הלי"ז ופ"א ממעשר שני הל"ט. כב [ד] שם. ושם. כג [ה] מיי' שם פ"ד משמיטה הלי"ח סמ"ג לאוין רכח. כד [ו] מיי' פ"א משמיטה ויובל הל"ט סמ"ג לאוין רמז. כה [ז] [ח] מיי' שם הלט"ו כמ"ג שם.

מסורת הש"ס (א) ר"ה יד. (ב) ע' תוס' ר"ה יד. ד"ה בצלים. (ג) ע' תוס' שם ד"ה ופול וד"ה לבציעות וע' תוס' סוכה לט: ד"ה ולבציעות.

גליון הש"ס *מפני מראית העין. ע' בכ"מ פ"ד משמיטה הלכה יד.

שנויי נוסחאות (כ"ד) מית' [כי"ר מית] יוסי [כב' ליד] יוסה. (ב"ח) אסור [כי"ר אזור]. (כי"ב) דלובי [כי"ר דולבי]. (כי"ת) מות'. (כב"ג) בצלים הסריסים [כי"ר הבצלים והסריסין]. (שכ"ג) המצרי שלושים [כי"ר] מצרי שלשים. (כב"ד) וזית"ן [כי"ר] ומתירים. (כב"ה) אסורין ומתעשרין להבא ושל [כי"ר] אסורים ומתעשרין. לשנה הבאה: י"ל. ושל. (כב"ז) מים [כי"ר] ליתא. (כב"ז) שלוש [כי"ר] שלש. (כב"ה) הדילועין [כי"ר] הדלועים. (כב"ז) הוקשו מאוכל [כי"ר] הקשו מאוכל אדם. (כב"ז) לקיימו [כי"ר] לקיימן [כי"ר] לקיימן. (כב"ח) אסור בשביעית [ד"ו] אסורות בשביעית. התימורות אסור מרביצין [כי"ר] התמורות אסורות מרבצים. (כב"ט) לבן ראב"י [ע' ייי] הלבן ר' לעזר בן יעקב. (כמ"ו) מאן [כי"ר] ליתא.

(כבר לאדן) טעון עשר מיסרן וכו' א"ל תו לא תעבד וכו' צורכה לפסה כצ"ל:

**מה** בין מועד מה בין שביעית שביעית ע"י שהוא מותר מלאכה פי' בתלוש התירו בין דבר שהוא טורח כו' מועד ע"י שהיא אסור מלאכה לא התירו אלא דבר שהוא אבוד ובלבד דבר שאינו טורח. ואית דבעי נשמעינה מן הדא שביעית ע"י שזמנה מרובה התירו כו' ואותן ז' ימים אחרונות לא מיסתברא מיעבדינון כשבע ימי הרגל כו' פי' דמיבעיא לי' אם הז' ימים אחרונות הוי כמו ז' ימי הרגל ופי' לא מסתברא הוא כמו אלא מסתברא כדרך הש"ס ירושלמי בכ"מ וכמ"ש ביבמות ומסיק אשכח תני מפ'רש כמו דמחלקינן בין מועד לשביעית דתניא מרבצין בעפר לבן בשביעית אבל לא במועד דברי ר"ש כו' הרי מפ'רש דלא כמו דס"ל לעיל דר"ש אזיל בשיטת רבנן ור"אב"י בשיטתי' ז"א אלא דלר"ש לא דמי שביעית למועד: סליק פרקא בס"ד

**והורי** על גרמי' לצאת חו"ל כו' המסורת הש"ס לא מציין כאן במסכת מע"ש פ"ה ה"ג:

**באיסור** ב' פרקים מהו שיהא מותר לעשות כסדר הזה פי' אם בסדר ג' אשפתות מותר וקפשיט נשמעינה מן הדא מוכרין ומוציאין זבלים עם העושים שביעית עד ראש השנה עם העכו"ם עם הכותים אפי' בשביעית ובלבד שלא יפרוק את המשפלות והאי ובלבד קאי ארישא דמוציאין זבלים עם העושים שביעית עד ראש השנה לא אמר אלא ובלבד שלא יפרוק

דברי ר"ש ראב"י אוסר אתיא דר"ש כרבנן ודראב"י בשיטתיה דתנינן תמן [א] (א) מושכין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקו את כל השדה כולה (ב) רבי מנא אמר לה סתם רבי אבין בשם שמואל בשתם חולקין מה נן קיימין *אם במרווחין דברי הכל אסור אם ברצופין ד"ה מותר אלא כי נן קיימין [ב] בנטועין מטע עשר לבית סאה ראב"י עבד לון כמרווחין ורבנן עבדין לון כרצופין הא רבנן אמרין במרווחין אסור להשקות מהו להמשיך נילף הדא דרבנן מן דראב"י כמה דראב"י אמר במרווחין אסור להשקות ומותר להמשיך כן רבנן אמרין מותר להמשיך ואסור להשקות לא כן סברינן מימר במרווחין דברי הכל אסור והן עפר לא כמרווחין הוא אלא כאן בשביעית וכאן במועד (ג) מה בין שביעית מה בין מועד שביעית על ידי שהוא מותר במלאכה התירו בין דבר שהוא טורח בין דבר שאינו טורח מועד על ידי שאסור במלאכה לא התירו אלא דבר שהוא אבד ובלבד דבר שאינו טורח **ואית דבעי נשמעינה מן הדא שביעית ע"י שזמנה מרובה התירו מועד ע"י שזמנו קצר אסור ואותן שבעת ימים אחרות לא מסתברא מיעבדינון כשבע ימי הרגל ויהיו אסורין אשכח תני מרביצין בעפר לבן בשביעית אבל לא במועד דברי רבי שמעון ורבי אליעזר בן יעקב אוסר:

## הדרן עלך שדה לבן

**מאימתי** [ג] מוציאים זבלין לאשפתות משיפסקו עובדי עבודה דברי ר"מ רבי יהודה אומר משיבש המתוק רבי יוסי אומר [ד] משיקשור [ה] עד כמה מזבלין עד שלוש אשפתות לבית סאה של עשר עשר משפלות ושל לתך לתך מוסיפים על האשפלות ואין מוסיפין על האשפתות ר"ש אומר אף על האשפתות: גמ' מאימתי מוציאין כו'. עד שלא פסקו עובדי עבודה מהו שיהא מותר לעשות אשפה על פתח חצירו סילני שאל לר' חייא בר בא ואמר ליה רבי אמר שרא ליה והוון אמרין דו נסב והורי על גרמיה לצאת לחוץ לארץ דלא למיסב מעשר מעתה אפילו משפסקו עובדי עבודה יהא אסור מפני מראית עין שלא יהו אומרים לתוך שדה בית השלחין שלו הוא מוציא יודעין הן בני עירו אם יש לו בית השלחין אם אין לו אמר רבי יוסי הדא אמרה ***לא חשו לעוברין ושבין מפני מראית עין באיסור ב' פרקים מהו שיהא מותר לעשות כסדר הזה נישמענא מן הדא מוכרין ומוציאין זבלים עם העושין שביעית עד ר"ה עם העכו"ם עם הכותי אפילו בשביעית ובלבד שלא יפרוק את המשפלות לא אמר אלא ובלבד שלא יפרוק

ביטיור אסור ליטמות מהן ולגמות מים בהן: אתיא דר"ש כרבנן דלקמן ור"אב"י לשיטתיה אזיל: דתנינן תמן. (בפ"ק דמ"ק) וגרסינן להאי סוגיא התם. ראב"י אומר מושכין את המים מתחת אילן זה לתחת אילן זה דליכא טירחא יתירה ובלבד שלא ישקה את כל השדה. והכמים מתירין: ר' מנא אמר לה. להא דלקמן סתם ולא בשם שמואל ור' אבין קאמר לה בשם שמואל: בשתם חלוקין. כלומר הא דפליגי בהשקאת כל השדה לא תוקמי בנלגות בשהן נטועין מרווחין ולא בשהן נטועין רצופין זה אצל זה פליגי אלא בשתם שהן לא כמרווחין ולא כרצופין אלא כדמסיק ואזיל: מה אנן קיימין. פלוגתייהו אם בנטועין מרווחין ד"ה אסור להשקות שדה ביניהן דכיון שיש ריוח הרבה ביניהן אינו נר' זה כמשקה לצורך האילנות שלא יפסידו אלא כמשקה השדה עצמה וזה אסור בשדה של אילנות: אם בנטועין רצופין אף ראב"י מודה דמשקה להשדה ביניהן שניכר שלצורך האילנות הוא משקה: אלא כי אנן קיימין. פלוגתייהו בנטועין מטע עשר אילנות למקום בית סאה דמר מחוי להו כמר וחין ומר מחוי להו כרצופין: ובעי הש"ס הא לרבנן דאמרינן דמודו במרווחין הרבה דאסור להשקות השדה שביניהן מהו שמותר להמשיך המים מאילן לאילן וקאמר דניליף הדא דרבנן מן הדא דראב"י כמה דלדידיה במרווחין דיליה להשקות השדה ביניהן הוא דאסור דהא איהו דאוסר במטע עשר לבית סאה משום דעביד להו וא"כ מה דמתיר להמשיך אף במרווחין דלדידיה מותר וה"נ לרבנן אפי' במרווחין ממש: לא כן סברינן מימר. בשתא פריך על הא דקאמר אתיא דר"ש דהכא כרבנן דהתם והא לא כן סברין למימר דגם לרבנן במרווחין אסור והרי עפר לבן שבין האילנות וכי לא אף במרווחין נ"כ מתיר ר"ש להרביץ דהא סתמא קאמר מרבצין בעפר לבן וא"כ לא אתיא כרבנן דהתם: אלא כאן בשביעית כאן במועד. השתא לא נריכא לן לאוקמי לדר"ש כרבנן בכל מילי דסברי התם אלא לענין השקאת השדה בלחוד הוא דאמרן דר"ש מתיר הכא כמו דרבנן שרו התם כד ר"ש הכא ולעולם יש חילוק בין שביעית דכאן למועד דהתם ור"אב"י מחמיר אף בשביעית וכשיטתיה במועד דהתם: ואית דבעי נשמעינה. להחילוק בין מועד לשביעית מן הדא טעמא דשביעית שזמנה מרובה ואם ימתין להרביץ יפסידו האילנות לפיכך התירו אבל מועד שזמנו קצר ימתין עד לאחר המועד: ואותן ז' ימים אחרונות. כצ"ל וכן הוא במ"ק. כלומר של שביעית לא מסתברא שנעשה אלו הז' ימים אחרונים כז' ימי הרגל שהרי זמן קצר הוא ויכול להמתין ויהיו אסורין ודרך בעיא הוא אם מסתברא לומר כן: אשכח תני. נברייתא בהדיא דר"ש מתיר בשביעית אבל לא במועד. וש"מ דכנגד הימים שאמור במועד מותר בשביעית ואפילו באלו הז' ימים אחרונים מותר: הדרן עלך שדה לבן

**הלכה א מתני'** מאימתי מוציאין זבלים לאשפתות. לפי שדרך עובדי אדמה להוציא הזבל ולכונסו במקום אחד בשדה ולעשות אשפה גדולה ואח"כ מפזרין אותו בשדה כדי לזבלה ומאימתי מותר להוציאו בשביעית ושלא יהא נראה כמזבל שדהו: משיפסקו עובדי עבודה. ויש נסחאות שכתוב בהן עוברי עבירה והיינו הך שהם עוברים ועובדים עבודת הארץ בשביעית ועד שלא יעבור זמן שרגילין לזבל לעבודת הארץ אסור להוציא שלא יאמרו לזבל שדהו הוא מוציא: משיבש המתוק. בגמרא מפרש: פקועה. כהכן פקועה דבקעתם והם הסדקין שבבקעה וכשהמטר יורד מתמלאין מים ואינן מתייבשין אלא לאחר זמן וע"ד מתקו לו רגבי נחל. כך פי' הערוך וכלומר שכשעבר זה הזמן שוב אין דרך לזבל השדה לפי שאינו מועיל כ"כ: משיקשר. בגמרא קאמר משיעשה קשרין קשרין כלומר שיעשה הזבל כמו קשרים מחוברים יחד ואינו ראוי לזבל השדה כהמפוזר: עד כמה מזבלין. כלומר והא דהתירו לאחר זמנים הנזכרים להוציא הזבלים לאשפתות וכמה יהיו אותן האשפתות: עד ג' אשפתות. לתוך קרקע בית סאה וכל אשפה ואשפה יהיו בה עשר משפלות והן קופות שמוליכין בהן הזבל וכל משפלה תהיה מחזיק לתך והוא ט"ו סאין שהלתך הוא חצי הכור: מוסיפין על המשפלות. הא דאמרן עשר משפלות היינו שלא יפחות מעשר משפלות לאשפה אבל אם רצה להוסיף עוד למשפלות מוסיף: ואין מוסיפין על האשפתות. אבל לא יעשה יותר מג' אשפתות לכל בית סאה שזה נראה כמפזר להזבל לתוך שדהו: ר"ש אומר אף. מוסיף הוא על האשפתות דס"ל דמכיון שיש הרבה בכל אשפה ואשפה לא מיחזי כמזבל שדהו ואין הלכה כר"ש: **גמ'** עד שלא פסקו וכו'. מהו שיהא מותר. לעשות אשפה על פתח חצירו. אם דווקא להוציא וליתן בתוך שדהו הוא דאסרו או דלמא על פתח חצירו נמי אית ביה משום מראית העין שכרואה אומר דעתו של זה ליטלו מכאן וליתנו בתוך שדהו: סילני. כך היה שם איש אחד: ר' חנינא אמר. לא כך היה המעשה אלא מעיקרא שרא ליה דכיון שעשה על פתח חצירו ליכא חששא והיו אומרים על ר' חייא בר בא בשביל שהוא לוקח המעשר של זה סילני שהיה רגיל ליתן לו מעשרותיו לפיכך הוא מקיל עליו ואח"כ אכרו: והורי על גרמיה. ר' חייא בר בא כשראה שחושדין אותו הורה על עצמו היתר לצאת מא"י לחו"ל וחזר לבבל כדי שלא יטול מעשרות: מעתה. אם חוששין אנו מפני מראית העין א"כ אפי' משפסקו עובדי עבודה יהא אסור להוציא שלא יהו אומרים לתוך שדה בית השלחין שלו הוא מוציא שאע"פ שכבר עבר הזמן של המזבלין לשדה הבעל מ"מ בית השלחין שדרך להשקותה תמיד מועיל לה הזבל אף לאחר הזמן. ומשני שיודעין הן בני עירו שאין לזה שדה בית השלחין: הדא אמרה לא חשו לעוברין ושבין מפני מראית העין. שאע"פ שהן אין יודעין אם יש לו בית השלחין או לא אין מראית העין אלא מפני בני עירו שהן רואין שהוא מוציא הזבל מתוך חצירו ונותנו לשם: באיסור שני פרקים. בראשונים שהיו אוסרין עבודת הארץ בתוספת שביעית לפי משנה הראשונה ומהו שיהא מותר לעשות כסדר הזה ששנינו במתניתין או נימא דחוששין אנו שיאמרו שמוציא עכשיו לצורך עבודת הארץ בשביעית: נשמעינה מן הדא. דתנינן בתוספתא (פ"א): מוכרין. הזבלים ומוציאין אותן עם ישראל החשודין לעשות בשביעית אפילו הכי בערב שביעית מותר להוציא עמהן: עם העכו"ם ועם הכותי. מותר אפילו בשביעית: ובלבד שלא יפרק. הוא את הזבל מן המשפלות ולפזר על פני השדה: לא אמר וכו' כלומר מדלא אסר אלא לפרק

**עין משפט נר מצוה** בו [א] מיי' פ"ח מיו"ט סמ"ג לאוין ע"ה טוש"ע או"ח סי' תקלז סעיף ז'. בז [ב] מיי' פ"א משמיטה הל"ח ט וכ"מ. א [ג] [ד] מיי' פ"ב משמיטה ויובל הל"ב. ב [ה] מיי' שם הל"ב.

**מסורת הש"ס** (א) מוע"ק ג. ו ע"ב. (ב) ירושלמי שם פ"א הל"ג. (ג) ירושלמי שם. והל"א.

**גליון הש"ס** *אם במרווחין עי' בשירי קרבן במ"ק שם. ועי' במים חיים בהגהותיו לרמב"ם פ"א הל"ח. ועיין בפנות אליהו. ובתוס' יו"ט פ"ק דמ"ק משנה א ג: **ואית דבעי נשמעינה כו'. ע' בתוס' יו"ט פ"ק דמ"ק משנה א'. שמפרש לה בלשון אי נמי, והם שני חלוקין בין שביעית למועד. ומה דקאמר הכא לא מסתברא מיעבדין כז' ימי הרגל ופו' הוא קושיא דא"כ שבעה ימים אחרונים יהיו עכ"פ אסורין כמו שבעת ימי הרגל ולא חש לשנוי'. והטעם פשוט דמהכ"ת לחלק בין כל שנה שביעית לשבעה ימים אחרונים. והם ג"כ בכלל כל השנה. וכן נראה מק"ע במו"ק שם בהלכה ב'. והמפרש כאן פירש דמה דקאמר הירושלמי א"כ אשכח תני וכו' הוא דחוי. דא"א לחלק בין זמן מרובה למועט. וע"כ כחילוק הראשון ע"ש, ומלבד דפירושו דחוק בלשון אף גם דבמ"ק שם בהלכה א' לא מכיים הירושלמי הך אשכח תני. וע"כ דהוא ענין בפ"ע. וכמ"ש הק"ע שם בהל"ב ובמ"ק. ושארנו הגאון בעל נו"ב פירש דהך לא מכתבר דקאמר הירושלמי הוא דחי' לחילוק השני. וע"כ דחה דברי התוס' יו"ט. ובאמת שאין בזה כדאי לדחות דל"ק כמ"ש. ומי שרגיל בירושלמי יודע כי כן דרכו לסיים בקושיא אשר הוא בקל ליישבה. ודברי דז"ז הגאון מוהר"ש ז"ל שם נכונים שסמך על התוס' יו"ט. וע"ש במהד"ת סימן קא לענין גילות בתוס"מ: *** לא חשו לעוברין ושבין. עי' במ"א סימן רמ"ד ס"ק ו. ובשו"ת נו"ב מהד"ק סי' י"ב. י"ג. ובמהד"ת סי' ק"א:

**שנוי נוסחאות** (ס"ג) מותר להמשיך ואסור להשקית [פרי"ר] מותר להשקות ואסור להמשיך. (פי"ו) לא כמרווחין [ד"ו] עפר לבן לא במרווחין. (סכ"א) כשבע ימי הרגל [ז"ן] בשבעת ימי הרגל. [וכב"י ליידען] כשבתת. (סכ"ד) מאימתי מוציאים זבלין. עובדי עבודה. יהודה [פרי"ר] מאמתי מוציאין זבלים. עוברי עבירה. יודה. (סכ"ג) יוסי משיקשור [פרי"ר] יוסה משיקשר. שלש אשפתות [בכ"י ליידען] שליש שלש אשפתות [וכ"ה בד"ו ובפרי"ר]. (סכ"ו) וש"ל לתך לתך מוסיפים על האשפלות [פרי"ר] של לתך לתך מוסיפין על משפלות. (סכ"ח) ואמר ליה רבי אמר שרא ליה [ד"ו] ואסר ליה. ר' חנינא אמר שרא ליה. (סכ"ט) דו נסב והורי [ד"ו] דו נסב מעשר וחורי. לחוץ [כי"ר] חוץ. (ס"ל) אפילו משפסקו עובדי עבודה יהא אסור מפני [כי"ר] אבל היתה משכלת א. הרבים אג"ג שיפסקו הוה מכשיר את צדיה לזר עה והר או משיר הבל מורין שם שיש ק עובדי עבודה שיהא אסור לצאת לחוץ מפני. (סל"ד) את [כי"ר] בן.

(חדושי רד"א) **ומוציאין** זבלין עם העושין שביעית כו'. נ"ב ר"ל עם יהודים שהם עושין בשביעית.

## עמודי ירושלם תנינא

בשתם חלוקים. כי הב"ק במו"ק כ"א ה"ג וז"ל הרא"פ פירש בשתם חלוקים ולא הוזכר ראב"י בהדיא ע"כ ואינו מתוור ול"נ לפרש עוד דבשתם חלוקים היינו בשנטועים עשר לבית סאה ומה שפירשתי בקרבן עדה נראה עיקר: אשכח תני וכו'. כי הב"ק במו"ק פ"א ה"ג וז"ל פי' הרא"פ דקתני בהדיא מיעד ש"מ כמו שאוסר התם דומיא דהכי מתיר הכא אפילו בשבעה ימים אחרונים דאי איכר משבעה ימים אחרונים אין שייך לומר יבמועד אסור אף בשביעית בכי האי גוונא אסור אלא ודאי חילוק של היתר ואיסור מלאכה ביניהן ור"ש נמי כראב"י סבירה ליה וכדאשכח בברייתא ע"כ ודבריו תמוהים למה אין שייך לומר ובמועד אסור הכי הנ"ל דאין שייך לומר דבשביעית מותר דהא איכא שבעה ימים אחרונים דאסורים אלא דליתא נמי להא דכיון דכל השנה שרי לא חש לאותן בשבעה ימים וע"ק מאי קאמר דר"ש כראב"י הא עפר לבן כמרווחין ובהן אף רבנן אסרי וע"ק לעיל בפרקין נמי קאמר הנך תרי טעמי שחלוקים שביעית ממועד ולא מייתי הא דאשכח תני אלא ודאי פי' שבקונטרס עיקר וכ"מ בתיו"ט ע"ש:

יפרוק את המשפלות הא לצאת מוציא הדא אמרה שהוא מותר ואין תימר שהוא אסור יהא אסור מלהוציא משיבש המתוק פקועה א"ר מנא ההן פקועה דבקעתא משיקשר משיעשה קשרין קשרין אמר רבי חנניא מכיון שנתקשר בו קשר העליון מיד הוא יבש ותני עלה קרובים דבריהם להיות שווין א"ר ירמיה בפוחת מן האשפלות הא שתים מותר רבי יוסי בעי אם בפוחת מן האשפלות הא שתים אסור אלא כי נן קיימין העושה יותר מן כשיעור כהדא דתני (א) אין מוסיפין לא על המשפלות ולא על האשפתות דברי ר"מ *וחכ"א מוסיפין על המשפלות ואין מוסיפין על האשפתות ומוסיפין על המשפלות לא בכשיעור ודכוותה אין מוסיפין על האשפתות אפילו בכשיעור:

## הלכה ב מתני'

[א] עושה אדם את שדהו שלש שלש אשפתות לבית סאה יותר מכאן אסור דברי ר"ש וחכ"א עד שיעמיק ג' או עד שיגביה שלשה עושה אדם את זבלו אוצר ר"מ אומר עד שיעמיק ג' או עד שיגביה שלשה [ב] היה לו דבר מועט מוסיף עליו והולך ר"א בן עזריה אומר עד שיעמיקו או עד שיגביה שלשה או עד שיתן על הסלע: גמ' ולמה תניתה תריין זימנין **כאן בפוחת מן האשפלות ברם הכא בעושה כשיעור (ב) ותני כן על דרבי שמעון ובלבד שלא יפחות לאשפה משלש משפלות וחכמים אוסרין בעושה

**פני משה**

לפרק את המשפלות ש"מ דמיהת כסדר שנשנה במתני' מותר בערב שביעית להוציא דאם תאמר שהוא אסור וכלומר דהא דקתני בהדיא מוציאין תפרש דהיינו קודם הזמן שנשנה כאן וקמ"ל שזה מותר בערב שביעית ואין חוששין שמא זה לצורך שביעית הוא מוציא הואיל וחשוד הוא על כך ואסור לסייע ידי עוברי עבירה דמכיון שהוא קודם שפסקו עובדי עבודה תלינן דבשביל שנה זו הוא מוציא ולא בשביל שביעית אבל אם כבר פסקו עובדי עבודה בערב שביעית אימא דלא התירו להוציא עם זה החשוד על השביעית: יהא אסור מלהוציא. כלומר דאם תאמר כך א"כ קשיא לישמעינן רבותא כפי דאפילו מלהוציא אחר שפסקו עובדי עבודה בערב שביעית אסור דראה שלצורך שביעית הוא מוציא אלא ש"מ דכל ערב שביעית מותר ואפי' משפסקו עובדי עבודה דלא גזרו משום תוספת שביעית על כך: משיבש המתוק. ומפרש פקועה וכו' כדפרישית במתני': מכיון שנתקשר בו קשר העליון מיד הוא יבש. כלומר כשרואין העליון שבו הוא נתקשר כבר נקרא יבש ואין צריך שיהא כולו קשרין קשרין: ותני עלה. בברייתא על האי פלוגתא במתני' וקרובין דבריהן להיות שוין: בפוחת מן המשפלות הא שתים מותר. על סיפא דמתני' קאי דקתני ואין מוסיפין על האשפתות ובעי ר' ירמיה לפרש דבפוחת מן השיעור שאמרו במשפלות איירי ורוצה לעשות בכל אשפה פחות מעשר משפלות ומתוך כך יוסיף על ג' אשפות ולזה הוא דאסרו להוסיף על האשפות שמכיון שבכל אשפה הוא פחות משיעור המשפלות שאמרו והוא מוסיף באשפות נראה כמזבל הוא אבל לעשות שתים אשפות מותר בפוחת במשפלות: ר' יוסי בעי. על האי פירושא דר' ירמיה דאדרבא איפכא מסתברא אם בפוחת מן שיעור המשפלות א"כ הא אפי' בשתים אשפות אסור דליכא שיעורא שתהא נראית כאשפה והוה קשיא מאי אריא דקתני אין מוסיפין על האשפות הא אף אין פוחתין מהן מבעי ליה למתני: אלא דלא כר' ירמיה. וכי אנן קיימין להא דקתני אין מוסיפין על האשפות בעושה יותר מן כשיעור כלומר שהוא עושה האשפות יותר מן כשיעור שאמרו והיינו כמו שאמרו שמותר לעשות ג' אשפות של עשר משפלות והוא רוצה לעשות ד' אשפות ואפי' בכל אשפה יש בה עשר משפלות מ"מ אסור הואיל ועושה אשפות במקומות הרבה נראה כמזבל השדה ומכ"ש אם פוחת הוא בשיעור המשפלות בכל אשפה דפשיטא דאסור הוא ואפילו בשתי אשפות או אחת אסור אם אין בה כשיעור המשפלות אלא דבמתני' לא איירי אלא בדאיכא כשיעור המשפלות בכל אשפה ולפיכך בא התנא להשמיענו האיסור בתוספת האשפות בדווקא דאלו בפחות מג' אשפות פשיטא דמותר ואפי' אשפה אחת מותרת כשיש בה כשיעור המשפלות שאמרו: כהדא דתני. בתוספתא (פ"ב) דפליגי התם בהוספת המשפלות: ומוסיפין על המשפלות לא בכשיעור. כלומר וכי לא בכשיעור שאמרו במשפלות שהוא עשר של לתך לתך איירי דהתירו חכמים להוסיף עליהן ולעשות י"א או יותר ממשפלות כאלו בכל אשפה ואשפה דהא במאי דפליג ר"מ ואוסר להוסיף על המשפלות בהאי גופיה מתירין חכמים ודברי ר"מ אי אתה יכול לפרש אלא דכשיעור הנשנה במשפלות דאם המשפלות הן פחות מכשיעור א"כ מ"ש אם הוא עושה עשר משפלות של לתך לתך או אם הוא מוסיף במשפלות הפחותין מלתך לתך הלא חדא היא אלא ודאי בכשיעור איירי וחכמים מתירין להוסיף על המשפלות: ודכוותיה אין מוסיפין על האשפתות אפי' בכשיעור כנ"ל. וא"כ בהכ"ג נמי מפרשינן להא דאסרו להוסיף על האשפתות דאפי' בכל אחת ואחת יש בה כשיעור שאמרו באשפה שהוא של עשר משפלות אפ"ה אסור. כדאמרן:

**הלכה ב' מתני'** עושה אדם את שדהו וכו' יותר מכאן מותר דברי ר"ש. ובספרי הדפוס כתוב אסור וט"ס הוא. ובגמרא פריך הא תני ליה רישא ומשני לה: וחכמים אוסרין. בגמרא קאמר דהא דאסרו חכמים יותר מכאן היינו יותר מכשיעור האשפתות שאמרו שהיא ג' אשפתות לבית סאה והוא עושה ד' אשפתות לבית סאה דבזה הוא דאסור דכיון דמוסיף באשפתות במקומות מקומות נראה כמזבל עד שיעמיק ג"ט בארץ ויתן שם האשפתות או עד שיגביה ג' להמקום שבהן האשפתות דאז ניכר הוא שאינן לזבל את השדה אלא לכניסת הזבל למקום מיוחד אבל אם אינו מוסיף על שיעור האשפות אלא שהוא עושה כל שיעור האשפות במקום אחד מותר דהשתא בג' מקומות מותר במקום אחד לא כ"ש: עושה אדם את זבלו אוצר. השתא אשמעינן דאפי' יותר מג' אשפתות במקום אחד מותר ומוסיף עליהן כמו שירצה ולאצור עליהן הרבה: ור"מ אוסר. דס"ל הואיל ועושה יותר מג' אשפתות במקום אחד עד שירצה כאוצר ניכר הוא שאין בדעתו שיהא כל הזבל הזה מכונס שם אלא שבדעתו לפזרו ולזבל השדה ולפיכך אוסר ואין הלכה כר"מ: והיה לו דבר מועט. בגמרא מפרש לה בתרין פתרין הא' שהי' לו דבר מועט מן הזבל בתוך שדהו והב' שהיה לו דבר מועט בתוך ביתו ת"ק סבר מה שיש לו יש לו ומוסיף עליו והולך ורא"ב"ע סבר שמא לא ימצא לו עוד זבל יותר ויהא נראה כמזבל שדהו ואסור עד שיעמיקו בארץ או עד שיגביהו שלשה או עד שיתן אותו על הסלע והיא קרקע קשה שאינו ראוי לזריעה ואין הלכה כר"א בן עזריה: גמ' ולמה תניתה תרין זימנין. להא דר"ש ורבנן הא כבר תנינן לה במתניתן דלעיל דלחכמים אסור להוסיף על הג' אשפתות לבית סאה ולר"ש מוסיפין אף על האשפתות: כאן בפוחת מן המשפלות וכו'. כלומר במתני' דכאן אשמעינן לר"ש דמותר להוסיף על האשפתות אפי' בפוחת מן המשפלות ממה שאמרו עשר משפלות לאשפה והוא עושה פחות מעשר משפלות לאשפה אפ"ה מתיר ר"ש להוסיף באשפות כאלו ואינו חושש: ברם הכא בעושה בכשיעור. כלומר אבל במתני' דלעיל בעושה כשיעור איירי עשר משפלות לכל אשפה ואי לאו דהדר תני לה הכא ה"א דר"ש לא מתיר להוסיף על האשפות אלא אם יש בהן כשיעור המשפלות הלכך קמ"ל כאן דאפי' בפוחת משיעור המשפלות שאמרו מותר להוסיף על ג' אשפתות: ותני כן על דר"ש. בתוספתא (פ"ב) תני הכי לדברי ר"ש מוסיפין אף על האשפתות ובלבד שלא יפחות לאשפה שמוסיף פחות מג' משפלות אלמא דאף בפחות מעשר משפלות מתיר ר"ש ובלבד שלא יהו בפחות משלש. ובתוספת' ובלבד שלא יפחות מג' אשפתות לבית סאה ונראה דט"ס הוא וגי' דהכא עיקרית: וחכמים אוסרין. ומפרש לה דדוקא

בעושה

**רידב"ז**

יפרוק את האשפלות אבל לצאת מוציא פי' כיון דס"ל להאי ברייתא ג"כ דאין מזבלין בשני פרקים הראשונים ע"כ קאי הברייתא לפי משנה ראשונה דאי לפי משנה האחרונה א"כ מותר אפילו לפרק את האשפלות ולזבל את השדה וע"כ הברייתא לפי משנה ראשונה וטכ"ז ס"ל דלצאת מוציא הדא אמרה שהוא מותר גם בשלו להוציא כסדר הזה דבזה אין לחלק בין שלו לשל חבירו דאין תימר דאסור בשלו יהא אסור גם בשל חבירו החשוד:

א"ר ירמי' בפוחת מן האשפלות הא שתים מותר פי' דר"י ס"ל הא דתני מוסיפין על האשפלות ואין מוסיפין על האשפתות הוא דאם ירצה לפחות מן האשפלות ולהוסיפם על האשפתות אז אסור אבל בשיעור אשפלות מותר להוסיף כמה אשפתות כיון דהוא בשיעור אשפלות לא מיחזי כמזבל שדהו אלא אשפה הוא ע"ז קאמר ר' יוסי דאי כ"ד דמיירי בפוחת מן שיעור דאשפלות בזה גם שתים אסור כיון דלא הוי אשפה א"כ מיחזי כמזבל שדהו אלא כי נן קיימין שעושה יותר מכשיעור כלומר דעושה האשפתות מן שיעור דאשפלות ומוסיף בשיעור דאשפתות הוי יותר מכשיעור דהא אינו פוחת מן האשפלה על הוספת דאשפה אשפתות בזה ג"כ אסור אפי' דעושה בשיעור דאשפלות ומייתי ר"יס כהדא דתני אין מוסיפין לא על המשפלות ולא על האשפתות דר"מ וחכ"א מוסיפין על האשפלות ואין מוסיפין על האשפתות ומוסיפין על המשפלות לא בכשיעור פי' דע"כ ר"מ ס"ל דאין מוסיפין על המשפלות הוא ע"כ בכשיעור דג' אשפתות דאל"כ אלא דפוחת מג' אשפתות ועושה אשפה אחת מחמשים אשפלות למה אסר אליבא דר"מ באופן זה להוסיף על המשפלות אלא ע"כ דאינו פוחת משיעור אשפתות ורק דמוסיף על המשפלות בזה אסור אליבא דר"מ מוכח ממילא דלרבנן שרי באופן זה להוסיף על המשפלות ודכוותיה אין מוסיפין על האשפתות אפילו כשיעור דאשפתות דמוכח כן מברייתא מהא דר"מ דממתניתין לא מצי לאוכוחי דלמא הא דמוסיפין על האשפלות הוא נמי דפוחת מן האשפתות ומוסיף על האשפלות אבל מברייתא מוכח שפיר דאם בפוחת מן האשפתות ומוסיף על האשפלה בזה לא הוי פליג ר"מ וכן מוכח מירושלמי לקמן (בהלכה ב') דלר"מ הא דאסור לעשות אוצר במקום אחד דווקא יותר משיעור ל' אשפלות אבל בשיעור דל' אשפלות מותר לעשות אוצר במקום אחד וע"כ הא דר"מ ס"ל דאסור להוסיף על האשפלות היינו דווקא בעושה יותר מל' אשפלות דהוא יותר מכשיעור דג' אשפתות אבל אם עושה אשפה יותר מעשרה משפלות ולעומת זה פוחת אשפה אחת בודאי שרי וע"כ הא דאוסר להוסיף על המשפלות היינו דווקא בכשיעור של ג' אשפות אבל אם פחות מן השיעור דג' אשפתות מותר להוסיף על המשפלות אלא דווקא בעושה גם האשפתות כשיעור וע"כ כשמוסיף על האשפלות הוי יותר מכשיעור וא"כ מוכח ע"כ דחכמים דפליגי אר"מ מיירי נמי בעושה האשפתות כשיעור וכמו כן דמוסיפין על האשפות מיירי ג"כ אפי' דאיכא שיעור דאשפלות וזה מכתיע לפי' הרע"ב ז"ל במשנה ג':

**ולמה** תניתה תריין זימנין פי' פלוגתא דר"ש וחכמים ומשני כאן בפוחת מן האשפלות ברם הכא בעושה כשיעור פי' דאליבא דר"ש הוי רבותא דבמשנה אחת מיירי בפוחת מן האשפלות וזהו מוסיף על האשפתות ובמשנה אחת קמ"ל בעושה כשיעור האשפלות ומוסיף על האשפתות ובשתיהן רבותא קמ"ל דבפוחת רבותא כמו דא"ר יוסי לעיל אם בפוחת אפי' שתים אסור אליבא דחכמים ובמשנה אחת קא משמע לן רבותא בעושה כשיעור האשפלות בכל האשפה וא"כ כשהוא מוסיף על האשפתות נמצא דמוסיף על השיעור של ל' האשפלות ומסיק ותני כן על דר"ש ובלבד שלא יפחות לאשפה מג' משפלות והכמים אוסרין ע"כ הא התוספתא אלמא דר"ש ס"ל דמותר לפחות מהאשפלות ולהוסיף על האשפתות דגרסינן במתניתין בדברי ר"ש מותר וזהו הגירסא הנכונה המוכחמת ודוק:

בעישה

**מערכת הערוך**

(סו"ג) משיבש המתוק פקועה. בערוך (ע' מתק) פקיעה. פי' אחי ר' דניאל ז"ל כמו פקועות שדה (מ"כ ד', ל"ט) דלועין הן קרא. האי דכתיב (שם פסוק מ') מות בסיר. פי' דלועין מרין. ובמשנת עוקצין בפ' יש צריכין הכשר (פ"ג מ"ד) לולבי זרדין ושל ערל ועלי הלוף אינן מטמאין טומאת אהלים [נ"ל [illegible] עה"ס] עד שימתקו. פי' שיתבטלו ושימתקו. ר' שמעון אומר אף של פקועות כיוצא בהן. [ובפני משה הביא פירוש אחר מספרוך בפירש בערך פקס א'].

---

עין משפט נר מצוה ג [א] מיי' פ"ב משמיטה הל"ב. ד [ב] שם הלכה א'.

מסורת הש"ס (א) תוספתא פ"ק. (ב) תוספתא פ"ב.

גליון הש"ס *וחכ"א מוסיפין ע' ברע"ב משנה ג' ובירושלמי שם ובמס"ח שם ובתוספתא וד"ק: **כאן בפוחת ע' בכ"מ פ"ב שם ובמגיה. וע' ברע"ב ותוס' יו"ט ובקול רמז וע' בבית דוד שכתב ג"כ כדברי המגיה דמ"ש כאן במשנה בירושלמי יותר מכאן אסור הוא ט"ס וצ"ל מותר.

שנויי נוסחאות (פ"ז) האשפלות [ד"ו] המשפלות. (ס"ה) האשפלות [ד"ו] המשפלות. (ס"ט) העושה [ד"ו] בעושה. (סי"ג) אין מוסיפין [ד"ו] אין מוציאין. (סי"ז) יותר מכאן אסור דברי ר"ש וחכ"א [סי"ז] יתר מכן דב' ר' שמעון וחכמים איסרים. (ס"כ) מועט. ר"א [סרי"ב] ממיט. ר' לעזר. (סכ"א) אומ' [ד"ו] אומר. עד שיעמיקו או עד שיגביה שלשה או עד שיתן [סרי"ב] עד שיעמיק שלשה או שיגביה שלשה או שיתן. (סכ"ג) כאן בפוחת מן האשפלות [ד"ו] א"ר ירמיה כאן בפוחת מן המשפלות.

(כפי לאון) מיבש המתוק פקועה. פיסקא היא ומפרש מהו משמתוק פקועה:

בעושה יותר מכשיעור אבל בשיעור בשלשה מקומות מותר במקום אחד לא כל שכן (א) פתר לה תרין פתרין כשהיה לו דבר מועט בתוך שדהו בשביעית הרי זה מוסיף עליו והולך. משפסקו עובדי עבודה רבי ליעזר בן עזריה אוסר מ"ט דראב"ע שמא לא ימצא לו זבל ונמצא מזבל את אותו מקום פתר לה פתר חורן כשהיה לו דבר מועט בתוך ביתו ערב שביעית והוא מבקש להוציאו בתוך שדהו שביעית הרי זה מוסיף עליו והולך משפסקו עובדי עבודה ראב"ע אוסר שמא לא ימצא לו זבל ונמצא מזבל את אותו המקום ולא כבר הוא מזובל מערב שביעית

רבי בא רבי ירמיה ב"ר בון בר חייא בשם רבי בא בר ממל כפני מראית עין עד שיוציא עשר משפלות כאחת וליתי לרבנן מפני מראית עין אמר רבי אידי דחוטרא סלו ומגריפו מוכיחין עליו שהוא עושה אשפה רבי יוסי ב"ר בון אמר אילין שמועתא דהכא דתנינן (ב) רבי אליעזר בן עזריה אומר אין עושין את האמה בתחלה במועד ובשביעית (ג) אמר רבי זעירא *מפני שהוא מכשיר את צדדיה לזריעה רבי ירמיה רבי בון בר חייא בשם רבי בא בר ממל מפני מראית עין הוון בעין מימר מאן דאמר תמן כפני מראית עין והכא מפני מראית עין מ"ד מפני שהוא מכשיר את צדדיה לזריעה הכא מאי אית לך למימר לית לך אלא כהדא שמא לא ימצא לו זבל ונמצא מזבל את אותו המקום מה נפק מביניהון חפר לעשות אמה של בניין הוון בעין מימר מאן דאמר מפני מראית עין והכא מפני מראית עין ומ"ד התמן מפני שהוא מכשיר את צדדיה לזריעה הכא הרי אינו מכשיר את צדדיה לזריעה הכל מודים שאם היה לו שם סיד או צרורות או אבנים גיפסים מותר:

## הלכה ג מתני'

[א] המדייר את שדהו עושה סהר לבית סאתים עוקר שלש רוחות ומשייר את האמצעיות נמצא מדייר בית ארבעת סאין רבן שמעון בן גמליאל אומר בית שמונת סאין [ב] היתה כל שדהו בית ארבעת סאין משייר ממנו מקצת מפני מראית עין [ג] ומוציא מן הסהר ונותן לתוך שדהו כדרך המזבלין: גמ' (ד) תמן תנינן [ד] שדה שנתקווצה תזרע למוצאי שביעית [ה] שניטייבה או שנידיירה לא תזרע למוצאי שביעית א"ר יונה כיני מתני' הרוצה להעמיד צאן בתוך שדהו עושה סהר בית סאתים (ה) בבל עושין סהרין במחצלאות ובקש ובאבנים אפילו שלשה חבלים זה למעלה מזה ובלבד שלא יהא בין סהר לסהר כמלוא

---

**רידב"ז**

**בעושה** יותר מכשיעור אבל בכשיעור זה קאי אמתניתין עושה אדם זבלו אוצר ר"מ אומר עד שיעמיק ג' וקאמר הא דאמר ר"מ עד שיעמיק הא לא"ה אסור היינו דוקא בעושה יותר מכשיעור ל' אשפלות במקום אחד אבל בכשיעור בג' מקומות מותר במקום אחד לא כ"ש וזהו מסתייעא לפי הרע"ב ז"ל:

**פתר** לה תרין פתרון הגר"א ז"ל בכ"י קדשו בירושלמי שת"י מחליף הגירסא וגרסינן כאן כשהיה לו דבר מועט בתוך ביתו ער"ש כו' ראב"ע אוסר שמא לא ימצא לו זבל ונמצא מזבל את אותו המקום ע"ז פריך ולא כבר הוא מזובל מערב שביעית:

**הוין** בעי מימר מ"ד תמן מפני מראית העין כו' מ"ד מפני שהוא מכשיר את צדדי' לזריעה אבל ל"ל מפני מראית העין הכא מה אית לך ע"כ לית לך אלא כהדא שמא לא ימצא לו זבל ונמצא מזבל את אותו המקום פי' דע"כ פתר לה כפיתרא חורן שהיה לו דבר מועט בתוך ביתו עי"ש:

ואם

---

**פני משה**

בעושה יותר מכשיעור כלומר יותר מכשיעור ג' אשפות שאמרו שהוא עושה ד' לבית סאה אבל בכשיעור ג' אשפות והוא עושה אותן במקום אחד פשיטא דמותר דהשתא בג' מקומות וכו' כדפרישית במתני': פתר לה תרין פתרין. אהיה לו דבר מועט קאי דיכול אתה לפתור זה בתרין פתרין הפתרא הא' דה"ק בשהיה לו דבר מועט מונח בתוך שדהו בשביעית שכבר הוציא מערב שביעית וקאמר הת"ק הרי זה מוסיף עליו מעט מעט והולך משפסקו וכו' דליכא למיחש למידי וראב"ע אוסר להוסיף עליו בשביעית מעט מעט שמא לא ימצא לו זבל עד שיהא בו לעשות האשפות כשיעור ונמצא מזבל הוא אותו מקום שהוסיף עליו בתחלה בשביעית: פתר לה. ויכול אתה לפתור בה פתרא אחרינא דבשהיה לו דבר מועט בתוך ביתו ערב שביעית ולא הוציאו לשדה ועכשיו מבקש להוציאו לת"ק מוסיף עליו והולך וראב"ע אוסר שמא לא ימצא וכו': ולא כבר מזובל הוא מערב שביעית. אפתרא קמייתא פריך דאם בשהיה לו דבר מועט בתוך שדהו בשביעית א"כ נתנו לשם מערב שביעית וכבר הוא מזובל שדהו ומאי אוסר ראב"ע להוסיף עליו: מפני מראית העין. שהרואין אותו מוציא פחות מכשיעור יאמרו לזבל שדהו הוא מוציא שאין הכל יודעין שכבר מזובל הוא מערב שביעית ועד שיוציא עשר משפלות כאחת שהוא שיעור אשפה: ולית לרבנן מפני מראית העין. בתמיה: דחוטרא. מנקיטתו רא: סלו ומגריפו. שמוציא עמו מוכיחין עליו שלעשות אשפה הוא מכוין כדרך העושין אשפה גורפין את הזבל במגריפה אל מקום אחד ומחליכין האשפה בכיס ובמקל ויש אנו במוט ת"י באשכולא. וגרסינן להאי סוגיא מן פתר לה תרין פתרין עד סוף הלכה לקמן בפ"ק דמ"ק (בהלכה ב') ו.י' דהכא עיקרית הוא: אילין שמועתא דהכא דתנינן וכו'. כלומר מהשמועות שנאמרו כאן אליבא דראב"ע הולכין הן למאי דתנינן במ"ק גם ראב"ע אומר אין עושין את האמה והיא החריץ שעושין כביב השדה להיות המים נמשכין בו ומשדה לשדה וכהנו רחבו אמה ועומקו אמה לכך קרוי אמה ואין עושין אותה במועד בתחלה אם לא היתה שם מקודם נ בוס כרחא: ובשביעית. ופליגי בטעמא דשביעית: מפני שהוא מכשיר את לדדיה לזריעה. שע"י שרוצה שיתקיים החפירה הוא מתקן ומחזיק הצדדין שלא יפול העפר לתוכה וע"י כך מכשיר את הצדדין לזריעה והרי הוא עושה עבודת הארץ בשביעית: מפני מראית העין. כלומר שהחפירה גופה אסורה בלאו הכי מפני מראית העין שנראה כחופר את הקרקע בשביעית: הוון בעי מימר. השתא מפרש לה להא דקאמר ר' יוסי בר בון דאילין שמועתא דהכא למאי דתנינן תמן הן כהאי דהון בני ישיבה בעי מימר דלמ"ד התמן מפני מראית העין ניחא דה"נ כן כדמשנינן לעיל אליבא דראב"ע ולשיטתיה הוא דאזיל אבל למ"ד התמן מפני שמכשיר את הצדדין לזריעה ואינו חושש משום מראית העין א"כ הכא מאי אית לך למימר ומ"ט דראב"ע דאוסר להוסיף בשהיה לו כבר דבר מועט: לית לך אלא כהדא וכו'. כלומר ע"כ אין לנו טעם אחר אליביה כי אם כהאי דאמרינן לעיל שמא לא ימצא לו זבל וכו' ואע"ג דכבר הוא מזובל מערב שביעית כדמסקינן לעיל מ"מ כל זמן שמוליא מעט מעט אינו מניחו במקום שיש שם זבל לפי שאין לו לעשות שיעור אשפה אלא מניחו בשדה אבל הזבל שישנו שם ונמצא מזבל אותו המקום שהניחו לשם: מה נפק מביניהון. ומהדר הש"ס לפרש מאי בינייהו דהני מ"ד לטעמיה דראב"ע גבי אין עושין את האמה בשביעית: חפר לעשות אמה של בניין. איכא בינייהו שחפר ועושה הצדדין של אמה בבנין עצים ואבנים לחזקן וכהאי דהוון בני הישיבה בעי מימר דלמ"ד תמן כלומר בשתם אמה דאסור מפני מראית העין הכא נמי אסור דהא מיהת חופר הוא בקרקע ובשעת חפירה אית ביה מפני מראית העין אבל למ"ד דבאמה בעלמא אית בה טעמא מפני שהוא מכשיר את הצדדים לזריעה ואינו חושש למראית עין א"כ באמה של בנין הרי אינו מכשיר צדדיה לזריעה דאינו ראוי לזרוע שם ומותר: הכל מודים. בין ראב"ע וחכמים דפליגי התם באמה בשביעית מודין הן שאם היה לו שם במקום שחופר את האמה סיד או צרורות או אבנים או גופסיד מותר וזה ג"כ לתרווייהו דהני מ"ד אליבא דראב"ע דאין המקום הזה ראוי לזריעה ולית ביה ג"כ מפני מראית העין כחופר קרקע בשביעית לעבודת השדה שאין המקום ראוי לכך:

**הלכה ג מתני'** המדייר את שדהו. לשון דיר הוא הרוצה לעשות דיר של צאן בשדהו בשביעית: עושה סהר. היקף מחילה ונכנסת המשכיות כהר והיינו הך: לבית סאתיים. למקום המחזיק בית סאתים והוא מאה על חמישים ומכניס את הצאן לתוך ההיקף ולאחר שנתמלא המקום זבל מדיר הצאן עוקר הוא ג' הרוחות של המחילה כדי שיכנס הצאן לצד האחר של אותה המחילה שמניחה ברוח הרביעית וזו היא שאמרו ומניח את הרוח האמצעית שמצד האחר עושה ג"כ סדיר למקום בית סאתים והיא האמצעית בין שתי הדירים ונמצא מדייר בתוך שדהו בית ארבעת סאין אבל לא יותר שלא יהא נראה שמזבל כל השדה: רשב"ג אומר בית שמונת סאין. שכשם שהוא חוזר ועושה מצד האחד בית סאתים כך הוא עושה מכל ג' הצדדים אחרים ונמצא מדייר עוד בית ח' סאין חוץ מן האמצעית שהוא הסהר הראשון ואין הלכה כרשב"ג: היתה כל שדהו בית ארבעת סאין. לא ידייר כולה אלא משייר ממנה מקצת מפני מראית העין שלא יאמרו זיבל זה כל שדהו בשביעית ויהיו הכל יודעין שהצאן הטילה בה זבל ונדיירה: ומוציא מן הסהר. הך סיפא מילתא באנפי נפשה היא. דקמ"ל דכשם שמוציא הוא מחצירו כדרך המזבלין כמו ששנינו ברים הפרק כך מותר להוציא הזבל מתוך סהר הצאן ונותן לתוך שדהו כדרך המזבלין דמהו דתימא דכשמוציא מן הסהר והוא מקום שאינן מקפידין לפנות הזבל בכל פעם כדרך שמפנין מהחצר א"כ נראה כמו שזה מוציא כדי לזבל שדהו הלכך קמ"ל דאף מן הסהר מותר אם היא עושה האשפות כדרך המזבלין. א"נ איפכא משום דאיכא לד קולא בסהר יותר מבחצר כדמפרשי' בגמ' וה"א דאף קודם הזמן שנשנה לעיל מותר קמ"ל דדין הסהר כמו דין החצר: גמ' ותמן תנינן. לקמן (בפ"ד) שדה שנתקוצה שניטלו הקוצים ממנה בשביעית תזרע במוצאי שביעית ואם נידיירה לא תזרע ואיך מתיר הוא כאן לדייר לכתחלה בשביעית ומשני ר' יונה כיני מתניתא הרוצה להעמיד צאן בתוך שדהו עושה סהר בית סאתים כלומר דהכין מפרשינן דוודאי לדייר כל שדהו אסור בשביעית והרוצה להעמיד צאן בתוך שדהו כדי שתודבל עושה סהר לבית סאתים ולא יותר שיהיה הכל בית ד' סאין וכדקתני לקמן במתני' והאי מתני' דפרק ד' לקמן איירי שנידיירה כל השדה דהוי כמזבל כל שדהו בשביעית וזהו שאסור ולפיכך קנסו חכמים שלא תזרע במוצאי שביעית: בבל עושין סהרין וכו'. תוספתא היא (בפ"ב): אפי' ג' חבלים זה למעלה מזה. ומסיים בתוספתא ובלבד שלא יהא בין חבל לחבירו ג"ט כדי שיכנס הגדי ומשום שבת הוא דתנא כלמיירי ג"כ בסיפא מענין שבתות ויו"ם וצריך שתהא מחילה מעלייתא וכהאי דתנן (בפ"ק דעירובין) גבי שיירא שחנתה בבקעה מקיפין בג' חבלים זה למעלה מזה וכו' ומפני שהוא עושה תשמישו שם. וחסר כאן בהעתקה והאי ובלבד שלא יהא בין סהר וכו' דכתוב כאן מילתא אחריתא היא וה"נ בתוספתא עוקר מסהר זה ונותן לתוך סהר אחר ובלבד שלא יהא בינו לחבירו בית שמנה ד"ר דוסתאי בר' יהודה ר' יוסי בן כיפר אומר משום ר"א בית סאתים ובית סאתים זו חולב וגוזז לתוכה ומכנים ומוציא דרך עליה. כלומר דלת"ק כשעוקר את הצאן מסהר זה ליתנס לתוך סהר אחר צריך שלא יהא בין זה לזה כמלא בית ח' סאין משום דסבירא ליה כרבן שמעון ב"ג דבמקום הסהר מותר לעשותו בית שמנה סאין ועושה הוא סהר אלא הסהר הראשון אבל כשים בין זה לזה כמלא

---

עין משפט נר מצוה ה [א] מיי' פ"ב משמיטה הל"ד. ו [ב] מיי' שם הל"ה. ז [ג] שם הל"ד. ח [ד] מיי' פ"א משמיטה הלי"ג יד סמ"ג לאוין רכו. ט [ה] שם ושם.

מסורת הש"ס (א) ירושלמי מו"ק פ"א הל"ב כה"ע. וע' ירושלמי ב"מ פ"ה הל"ו. (ב) מו"ק ב: (ג) שם ד: ובירושלמי מו"ק פ"א הל"ב. (ד) לקמן פ"ד מ"ב ג מו"ק יג. וש"נ. (ה) תוספתא פ"ב.

גליון הש"ס *מפני שהיא מכשיר לדדיה ע' ברש"י במ"ק שם ובשיורי קרבן שם. וע' בתוס' שם ד"ה מפני מ"ש בתירוצם השני דמודה ר"ש בפסיק רישא. וצ"ע דהא כאן היה דרבנן דכל שאר אבות ותולדות מלבד חרישה וזריעה אינו רק מדרבנן. וע' ברמב"ם פ"א משמיטה הלכה ה ג ג ד. ובת"כ בע"ז דף כ ובחרישה גופא נחלקו אי דאורייתא או דרבנן כמ"ש לעיל פ"ב בזה. וא"כ הוה ליה פסיק רישא דדרבנן. וע' בתה"ד סי' סו ובש"ע או"ח סימן רנג סעיף ה בסג"ה ובט"ז שם. ובכו' שיר במ"א סק"ה. וע' בליקוטי פר"ח הלכות יו"ש שבשפי הגרל"- רמז לזה. ובלא"ה הא כל עיקר איסור עבודה בשביעית הוא משום שנהנה מעבודת הקרקע. ובהנ"ה לא שייך פסיק רישא. כמ"ש מר"ן פ' גיד הנשה ומיהו לדברי הר"ן סותרין זה את זה. ובתשובה הארכנו:

שנויי נוסחאות (ס"י) ראב"ע אוסר שמא לא ימצא [ד"ו] ראב"ע אוסר מה פשמה דר' ל.זר בן עזריה שמא לא ימצא. (ס"ו) בעין [ד"] כמי. (ס"ט) בעון [ד"ו] כמי. (ס"כ) דאמר כמני [ד"ו] דאמר תמן מפני. (סכ"א) הכא הרי אינו מכשיר את צדדיה [ד"ו] הרי אינו מכשיר צדדיה. (סכ"ב) או אבנים גיפסום [ד"ו] או אבנים או גיפסים. (סכ"ג) סהר [כב"ל] סחר. לבית. שלש. ומשייר [בר"ל] בית. שלש. ומניח. (סכ"ד) האמצעיות. סאין [בר"ל] דאמצעית. סאים. (סכ"ה) סאין. סאין. ממנו [בר"ל] סאים. סאים. מגנה. (סכ"ו) עין. המזבלין [בר"ל] העין. דמזבלים. (סכ"ו) הסהר [בכי"ל] הסחר. (סכ"ח) צאן [בכי"ל] דיר.

עמודי ירושלים תנינא

שמפני שהוא מכשיר צדדיה לזריעה. כתב הש"ק מו"ק פ"א ה"ב וז"ל כמו שפירש"י שהוא מכשיר את הצדדים שבחפירה עצמה ובאמת לשון הש"ס בבבלי שהוא מכשיר בקרבן עדה כן פירש רש"י בגמרא וכ' פירש הרא"ש אך הא דקאמר הש"ס אנפיה לזריעה אבל לשון הירושלמי שהוא מכשיר צדדיה והשתא שפיר קאמר דבאמה בממון חפר לעשות אמה של בניין הפירוש דחוק לכן נראה לי לפרש דהכי קאמר כל בניין ליכא משום מכשיר צדדים לזריעה:

כמלא סהר נראה שהוא רוצה לדייר כל השדה ואסיר ולדברי ר"א דס"ל כת"ק דמתני' דמקום הסהר הוא בית סאתים ועוקר הסהר ונותנו למקום אחר ובלבד שלא יהא בין זה לזה יותר מבית סאתים וכדפרישית תמן ואותו המקום שהוא בין סהר לסהר חולב בו וכו' ומעביר את הצאן מסהר לסהר דרך עליה ואינו חושש שלא יהא נראה כאילו גם המקום הזה הוא סהר ונמצא מוסיף הוא על שיעור הסהר הלכך ק"מ משמע לן דמכיון שאינו אלא דרך, אקראי בעלמא לחלוב בו ולגזוז הצאן ולהעביר דרך עליה מותר: תני רשב"א אומר וכו'. כל זה הוא בתוספתא שם בסוף הפרק עד תני השוכר את הצאן: אם רצה. שלא להקיף המקום במחילה תוקע את היתד בארץ ועושה בהיקף ד' סהרין בד' הרוחות של שמנת סאין. ובתוספתא לא גרים אלא עושה ד' סהרין מד' רוחותיה. ולפי גי' דהכא רשב"א כרשב"ג ס"ל דמקום הסהר הוא בית ח' סאין: אין מדיירין לא בשבתות וכו'. אין מכניסין את הבהמות בשדה כדי שיוציאו זבל שתודבל השדה: אפי' בטובה. אדלעיל קאי וכך כתוב בתוספתא אפי' בטובה אם באו מאליהם אין מסייעין אותן כלומר אם של עכו"ם הן ואפילו באו מאליהם אין מסייעין אותם להסיען ממקום למקום כדי שתודבל כל השדה ופי' בהחזקת טובה בעלמא ואין העכו"ם נותנין להם כלום אסור: ואין רשאי להושיב שומר ולנער את הצאן. כך הוא בתוספתא. כלומר שלא יושיב שומר שינער את הצאן ממקום למקום כדי שיוציאו זבל על פני השדה: ואם היו עושין עמו בשבתות וביו"ט. כלומר אם נעשה ישראל זה שכיר שבת או חודש או לשנה של העכו"ם כדי לשמור לאנו רשאי הוא להושיב שומר ולנער את הצאן דזהו בהבלעה ומותר לת"ק: תני רשב"ג וכו'. בשבת דוקא בחנם אלא בהחזקת טובה בעלמא וביו"ט מותר בשביל מזונות שנותן לו העכו"ם ובחולו של מועד מותר בשכר: תני השוכר את הצאן. מחבירו לחלוב או לגזוז אסור לנערה. כדמפרש מהו לנערה מוליכה ממקום למקום כדי שתטיל את כל הזבל מפני שמפסיד להמשכיר וכדמסיק ואזיל הדא אמרה דוקא בששכרה לזמן מועט על יום או יומים ואח"כ מחזירה להבעלים ונמצא שמפסיד אותו אם מנערה אבל אם השכירו לזמן מרובה נתרצה המשכיר בזה דכל אותו הזמן יהיה הזבל של שומר ומותר לנערה: אותו היום האחרון. של זמן השכירות ומחזירה להמשכיר אסור לנערה דעכשו מפסידו: ההן דאזיל ליה לצרכה ולא מתעני. מי שהולך לעשות צרכיו ול"ז נפתח מעיינו ואינו יכול להפנות ילך ממקום למקום שמתוך שהוא מרבה בהליכה נפתח מעיינו. ואיידי דאיירי במנער הצאן ממקום למקום נקט לה: חפריתה. הוא מין ירק המכבת ודוגמתו בפ"ו דיבמות (דף ס"ג) מאה זוזי בארעא מילחא וחפורה: עיקר טב למעייא. זהו עיקר ותרופה לפתוח המעיים של בן אדם: ר' חייא בר בא שאל. על סיפא דמתני' קאי דקתני ומוציא מן הסהר ונותן לתוך שדהו ומספקא ליה דאם דייקינן ממשנה יתירה זו דאף עד שלא פסקו עובדי עבודה מותר להוציא מן הסהר ליתן לתוך שדהו כדרך המזבלין וטעמא דאיצטריך לי קולא בסהר משום דדחיקא ליה המקום שהבהמות עומדין שם תמיד ומתמלא זבל ואיכא למימר דאף קודם לכן התירו לו כשעושה האשפות כדרך המזבלין דאל"כ מאי קמ"ל בהא דמ"ם סהר מחצר או דילמא איפכא אמרינן דאיכא לד חומרא בסהר מפני שדרך לפנות הזבל מתוך הסהר לתוך השדה וה"א דמסהר אסור נפיך קמ"ל דאף מן הסהר מותר ולעולם אחר שפסקו עובדי עבודה דוקא:

כמלוא סהר אותו המקום חולב בו גוזז בו ומוליך ומביא את הצאן דרך עליה. תני ר"ש בן לעזר אומר אם רצה תוקע את היתד בארץ ועושה סהרין בארבע רוחותיה של שמונת סאין [א] (א) אין מדיירין לא בשבתות ולא בימים טובים ולא בחולו של מועד אפי' בטובה ואינו רשאי להושיב שומר ולא לנער את הצאן ואם באו מאיליהן אין מסייעין אותן ואם היו עושין עמו בשבתות ובימים טובים הוא רשאי להושיב שומר ולנער את הצאן ואם באו מאיליהן מסייעין אותן תני רשב"ג אומר בשבת מדיירין בטובה וביום טוב במזונות ובחולו של מועד אפילו בשכר תני השוכר את הצאן אסור לנערה מהו לנערה מוליכה ממקום למקום הדא אמרה בששכרה לזמן מועט אבל בששכרה לזמן מרובה מותר אותו היום האחרון אסור רבי חונה בשם רבי נחמן בר יעקב (ב) ההן דאזיל ליה לצורכה ולא מתעני ייזיל מן אתר לאתר והוא מתעני רב בשם מר עוקבן חפריתה עיקר טב למעייא רבי חייא בר בא שאל עד שלא פסקו עובדי עבודה מהו שיהא מותר להוציא מן הסהר וליתן בתוך שדהו כדרך המזבלין:

ואם היו עושין עמו בשבתות כו' מהר"פ ז"ל גרים כשם התוספתא ואם היה שכר חודש שבת כו':

א"ר יוסי לא חני טפח לסיתות מכאן כו' נמצא ג'

## הלכה ד מתני'

[ב] לא יפתח אדם מחצב בתחילה לתוך שדהו עד שיהא בו שלוש מורביות שהן שלוש על שלוש על רום שלוש שיעורן עשרים ושבע אבנים [ג] גדר שיש בו י' אבנים של משוי שנים שנים הרי אילו ינטלו שיעור גדר עשרה טפחים פחות מכאן מחצב וגוממו עד פחות מן הארץ טפח [ד] בד"א מתוך שלו אבל מתוך של חבירו מה שהוא רוצה יטול בד"א בזמן שלא התחיל בו ערב שביעית אבל אם התחיל בו מערב שביעית מה שהיה רוצה יטול: גמ' *היאך עבידא תלתא זמנין מן תשע תשע זמנין מן הלת עשרין ושבע תני מחצב שבינו לבין חבירו ופתח בו חבירו בהיתר מותר ואם היתה ריקה אסור תמן תנינן [ה] (ג) הזיז מביא את הטומאה בכל שהוא הגזרה והגובלית בפותח טפח אמר ר"ח בר בא הדא אמרה זה שהוא מקבל נדבך מחבירו צריך לעשות לו ארבעה טפחים כדי מקום א"ר יוסי מתני' אמרה כן [ו] ובמה אמרו הזיז מביא את הטומאה בכל שהוא בזיז שהוא גבוה מן הפתח ג' נדבכין שהן שנים עשר טפח ולמה הנינן נדבכין למדת הדין ר"ח בר בא שאל אינון שיעורין כאינון שיעוריא רבי חזקיה בר יעקב בר אחא בשם ר' יוסי ב"ר חנינא אילין שיעורייא כאינון שיעורייא הכא את אמר שיעור גדר עשרה טפחים פחות מכאן מחצב וכא את אמר הכין מה אנן קיימין אם כשהיו ב' נדבכין ניתני שמונה טפחים אם כשהיו ג' ניתני שנים עשר טפחים א"ר יוסי צא חצי טפח לסיתות מכאן וחצי טפח לסיתות מכאן וכן לחבריה נמצא ג'

הלכה ד' מתני' לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו. בשביעית והוא מקום שחוצבין ממנו אבנים לבנין אין פותחין אותו בתחלה שלא יאמרו לתקן שדהו הוא מתכוין ומסיר את האבנים ולא להוציאן לבנין: עד שיהו בו. במקום הזה מקודם שביעית: שלש מרביות. והן שורות של אבנים: שהן ג' על ג' על רום ג'. כלומר שבכל שורה ושורה יהיו ג' על ג' אבנים זע"ז וכל אבן ואבן הוא אמה על אמה ברום אמה נמצא בכל שורה תשעה אבנים ותהיה השורה ג' אמות אורך על ג' אמות רוחב ברום ג' אמות ונמצא בכל הג' שורות הן כ"ז אבנים: גדר שיש בו עשרה אבנים של משוי שנים. שכל אחת היא משאוי של שני בני אדם הרי אלו ינטלו שהרואה יודע שהגדולות כאלה לצורך בנין הוא נוטל ולא מיתחזי כמפנה המקום לעשותו שדה ומתוך שהותר לו ליטול אלו נוטל את כל האבנים שבגדר: פחות מכאן. שהיה הגדר פחות מי"ט. או שהיו פחות מעשר אבנים או שהיו האבנים קטנות ממשוי שנים: מחצב וגוממו. נוטל ממנו עד פחות מהארץ טפח. כלומר שטפח הסמוך לארץ יניח כדי שלא יהא ראוי המקום לזריעה: בד"א מתוך שלו. דאז צריך שלא יהא נראה כרוצה לתקן שדהו אבל מתוך של חבירו מה שהוא רוצה יטול וכן דוקא בזמן שלא התחיל לפנות מערב שביעית אבל אם התחיל בו מערב שביעית נוטל מה שהוא רוצה ועל סמוך לנאן דמכיון שהתחיל מקודם לא מיחזי כמתקן שדהו בשביעית: גמ' היך עבידא. הא דקתני שהם ג' על ג' מפרש: תלתא זימנין מן תשע תשע זימנין מן תלת. כלומר שבכל שורה ושורה עושה ג"פ של ג' אבנים זו על זו היינו דקאמר מן תשע תשע זימנין שבכל שורה יש תשעה אבנים אבל אין התשעה מסודרות זו אצל זו באורך תשעה דא"כ תלתא זימנין מן תשע תשע מיבעי ליה למימר אלא שהן מונחות ג' ג' ועל גבי ג' שבתחלה מסדר ג' שורות של ג' אבנים זו אצל זו והן פעם אחת תשעה וחוזר ומניח עליהן ג' על ג' אבנים והן שני פעמים תשעה וחוזר ומניח עוד ג' של ג' אבנים עליהן והרי הן ג"פ של תשע תשע פעמים: מן תלת. וזהו כדאמרן שבכל פעם של תשעה יש ג' של ג' שהן בין הכל עשרין ושבע והשתא מדויק ג"כ לישנא דמתני' ג' מורביות ובכל מורביה ג' של ג' ונמצא שכשהן מונחות כולן זו על זו יש בהן ג' אמות אורך וג' אמות רוחב וברום ג' אמות לפי שכל אבן ואבן אמה אורך ואמה רוחב וברום אמה אחת כדפרישית במתני': תני. בברייתא: מחצב של אבנים שבינו לבין גבול חבירו ופתח בו חבירו בהיתר קודם שביעית מותר לכאו"א מהם ליטול ממנו בשביעית: ואם היתה. אותה המחצב ריקה שאין בה אבנים שפתח לחצוב מהם קודם שביעית אסור: תמן תנינן. (ברים פי"ד דאהלות) הזיז מביא את הטומאה בכל שהוא כדמפרש התם במתני' איזהו הזיז שפניו למטה כלומר שהזיז הזה היוצא מן פתח הבית כפוף למטה לארץ ואז שיעורו להביא את הטומאה להבית בכל שהוא ואם פניו למעלה זהו נקרא הגיזרה או הגיבלית ואינו מביא את הטומאה אלא בפותח טפח ומסיים שם במתני' ובמה אמרו הזיז מביא את הטומאה בכל שהוא בזיז שהוא גבוה מן הפתח שלשה נדבכין שהם שנים עשר טפח וכלומר שגם בזיז שהוא גבוה מן הפתח ג"כ הדין כן ובלבד שלא יהא גבוה מעל גבי הארץ אלא עד י"ב טפח ולא יותר אבל אם הוא גבוה מעל הארץ יותר מכאן אינו מביא את הטומאה אלא בפותח טפח: הדא אמרה זה שהוא מקבל נדבך מחבירו. שהוא מקבל עליו לעשות נדבך לחבירו והוא שורה של אבנים צריך לעשות לו שיהא הנדבך ארבעה י"ט שהוא כדי מקום חשוב דהא קחשיב במתני' ג' נדבכים שהן י"ב טפחים וזהו ד"ט לכל נדבך ולמד ר' חייא בר בא לענין מקח וממכר מהמתני' דקתני לענין שיעור גבי טומאה: מתניתא אמרה כן. כלומר דר' יוסי מחזק דברי ר' חייא בר בא שלא תקשה מנין לנו ללמוד דין ממון מדין טומאה וקאמר דמלישנא דהאי מתני' שמענו כן דקתני ובמה אמרו וכו'. כדפרישית ולמה תנינן נדבכין לא הוי ליה למיתני אלא בגבוה י"ב טפחים ומאי קמ"ל בשיעורא דנדבכין אלא למדת הדין כלומר להשמיענו אגב דגם לענין דין ממון הוא כן דכתם נדבך שיעורו בגובה ד"ט: אלין שיעוריא כאינון שיעורייא. כלומר אם שיעור האבנים המוזכר במתני' כאן שוה לשיעור הנשנה במתני' דאהלות וקא"ר חזקיה אין דהכי הוי דאילין שיעורייא כמו אלין שיעורייא: הכא. ופריך והיכא מצית למימר כן דהא הכא במתני' את אמר שיעור גדר שאמרו שנוטל ממנו אבנים הגדולות י"ט והכא במתני' דאהלות את אמר הכין שהנדבך של אבנים גבהו ד"ט והשתא קשיא מה אנן קיימין בגדר דמתני' אם כשהיה בו גובה שני נדבכין א"כ אין כאן אלא ח' טפחים ואמאי תני עשרה ואם כשהיו בו ג' נדבכין י"ב טפחים מבעי ליה: א"ר יוסי. דלא קשיא דלעולם סתם נדבך של גובה ד"ט הוא והיינו כשניטל מהמחצב אבל כשבא לעשות גדר צריך הוא לסתת האבנים ולתקנם ולא חצי טפח לסיתות מכאן ומכאן לכל נדבך מהעליונים ונשתייר בו גובה ג"ט וכן להבריה והוא הנדבך האמצעי שצריך ג"כ לכתתו חצי טפח מכאן ומכאן אבל הנדבך השלישי והוא התחתון הסמוך לארץ אין מדרך לתקנו ונמצא עושה הגדר מג' נדבכין שהוא גדר של י"ט א"כ דגם הנדבך התחתון מכתתו כמו שנים העליונים ונשאר מהשלשה גובה

(פו"ט) מהו לנערה מוליכה ממקום למקום. בערוך (ע' נער ד') מובילה ממקום למקום (וכפי' פי' נער מל' התעוררת: וכפיעל „מקים ומעורר ללכת"). (פו"כ) היאך עבידא מ' פערוך (ע' מרביות א') איך עבידא פו' פי' מרביות נדבכין.

עין משפט נר מצוה י [א] מיי' פ"ח מיו"ט הל"א טוש"ע או"ח סי' תקלז סעי' יד. יא [ב] מיי' פ"ב משמיטה הל"ו. יב [ג] שם הלכה ו'. יג [ד] שם הל"ח. יד [ה] [ו] מיי' פ"ז מטומאת מת הל"א.

מסורת הש"ס (א) תוספתא פ"ב ומוע"ק יב: (ב) שבת פב: (ג) אהלות פי"ד מ"א.

גליון הש"ס *היאך עבידא תלתא זימנין וכו' ע' במפרש כאן. וכן הוא בר"ש ורע"ב. ובקול רמז השיג על הרע"ב. ולא ראה דברי הירושלמי. וכבר השיג הבית דוד. וע' בשנות אלי'. ודו"ק.

שנויי נוסחאות (פ"ג) סהרין בארבע [בכ"י ליידען] ארבעה סהרין בארבע. [ד"ו] ס"ר"י ארבעה בארבע רוחותיה. (פ"א) חונה [בכ"י ליידען] הונה. (פי"כ) רב בשם מר [ד"ו] רבי חונא בשם מר. (פע"ו) בתחלה. שיהא [פרי"ך] כתחלה. שיהוא. (פי"ז) משוי [פרי"ך] משוי. (פי"ח) מן הארץ טפח [פ. ייר] מהארץ טפח: ו'. (פי"ט) יטול. ערב [פרי"ך] ליטול מערב. (פ"כ) תשע תשע [ד"ו] תשע תשעה. (פכ"ו) אינון שיעורין [ד"ו] אילין שיעורא.

(ככר לאדן) דאזיל ליה לצורכא. ולא תתפני וכו' והוא מתפני כל"ע. זהו המוזכר בשבת פ"ח על מי שאינו עושה צרכיו במקום א' שיסתלק לצדדין:

ג' נדבכים של עשרה טפחים פחות מכאן אינו לא גדר ולא מחצב תני א"ר יודא [א] בד"א בזמן שלא נתכוין לתיקון שדהו אבל אם נתכוין לתיקון שדהו אפי' יותר מכאן מותר אמר רשב"ג בד"א בזמן שלא נתכווין לתיקון שדהו אבל אם נתכווין לתקן שדהו אפילו פחות מכאן אסור א"ר ביבי הורי רבי יוסי כהדא תניא לקולא:

**הלכה ה מתני'** [ב] אבנים שזיעזעתן המחרישה או שהיו מכוסות ונתגלו אם יש בהן שתים של משוי שנים שנים הרי אלו ינטלו [ג] והמסקל את שדהו נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ וכן גרגיר של צרורות או גל של אבנים נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ אם יש תחתיהן סלע או קש הרי אלו ינטלו: גמ' לא סוף דבר בשזיעזעתן המחרישה [ד] אלא אפילו מחרישה עתידה לזעזען אמר רבי יוסי מתניתא אמרה כן אם יש בכל א' וא' של משאוי שנים שנים הרי אלו ינטלו . רבי יעקב בר בון בשם ר"ש בן לקיש זאת אומר' אסור ללקט צרורות מתוך שדה חבירו דו מנכש ויהב עיסביה עליהן הדא דתימא בבקעה אבל בהרים וטרשים וטיבו השב ליה:

**הלכה ו מתני'** [ה] אין בונין מדריגות על פי גיאיות ערב שביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקנו לשביעית אבל בונה הוא בשביעית משפסקו גשמים מפני שהוא מתקינו למוצאי שביעית ולא יסמוך בעפר אבל עושהו חייץ כל אבן שהוא יכול לפשוט את ידיו וליטלה הרי זו תינטל: גמ' רבי קריספא בשם רבי יוחנן חנני בן גמליאל באיסור שני פרקי' היא מתניתא תני (א) רבי יהודה ורבי נחמיה אוסרין לא באיסור ב' פרקים וכא באיסור ב' פרקים ר' שמאי בעי אם באיסור שני פרקים בהדא תנינן לחרוש מותר ולבנות אסור
אלא

ג' נדבכים של שנים עשר טפחים פחות מכאן אינו לא גדר ולא מחצב בירושלמי שת"י מוסגר תיבת אינו לא גדר ולא. וקאי ציון על המתניתין דגרסינן פחות מכאן מחצב ע"ז אר"י בד"א דמחצב וגוממו עד פחות מן הארץ טפח בזמן שנתכוין לתיקון שדיהו כני' התוספתא ומובא בס"מ ז"ל אבל בשלא נתכוין אפילו יותר מותר ורשב"ג ס"ל להיפך וכדי שלא למחוק לגמרי ארבע תיבות הללו יש לומר דה"נ פחות מכאן אינו גדר אלא מחצב:

**לא** סוף דבר פי' לאו דווקא בשזעזעתן המחרישה אלא אפילו מחרישה עתידה לזעזען:

**א"ר** יוסי מתניתא אמרה כן פי' מילתא באנפי' נפשיה הוא דר"י קמ"ל דברייתא אמרה כן באופן הזה ולא כמתניתין דידן דבמתניתין דידן תני אם יש שתים של משאוי שנים שנים הרי אלו ינטלו דסבירא ליה למתניתן דאפי' כל האבנים אין בהם משאוי שנים שנים מכל מקום כיון דנמצא שתים שיש בהם משאוי של שנים שנים בגללם ינטלו כולם כדפי' הרע"ב ז"ל הכא בברייתא פליגי וסבירא ליה דאם יש בכל אחד ואחד משאוי של שנים שנים דר"ל דבעינן בכל אבני השדה שיהא בו משאוי של שנים שנים ופליגי אמתניתין דידן כן למדתי מפי' מלאכת שלמה ז"ל:

**ר'** יעקב בר' בון בשם רשב"ל זאת אומרת אסור ללקט צרורות מתוך שדה חבירו דו מנכיש ויהיב עיסביה עליהן בירושלמי שת"י נמחק תיבת זאת אומרת והרב ר' ש' סירילו ז"ל מובא בספר מלאכת שלמה ז"ל מפרש דהאי בבא דגרגיר של צרורות קאי על כל השנים דאסור ללקט מתוך שדה חבירו ומשום דאל"כ מאי קמ"ל:

**ר'** קריספא אמר בשם ר"י חנניא בן גמליאל באיסור ב' פרקים הראשונים הוא מתניתא פי' דווקא למשנה הראשונה דאסור חרישה בב' פרקים אסור בנין אבל לפי משנה אחרונה דמותר חרישה ער"ש מותר גם בנין ומביא ראי' תני ר"י ור"ן מתירין כצ"ל וכן היא מפורשת בתוספתא וע"כ דמתירין מטעם לפי דקי"ל כמשנה אחרונה דר"ג וב"ד התירו ב' פרקים וע"כ דמתירין מאיסור ב' פרקים וכיון דאמרינן הוא ג"כ מאיסור ב' פרקים אבל לפי משנה האחרונה דב' פרקים מותר בחרישה מותר ג"כ בבנין דבנין לא חמיר מחרישה ובמקום דמותר חרישה מותר בנין ג"כ ר"ש בעי אם באיסור ב' פרקים בהדא תנינן לחרוש מותר ולבנות אסור דע"כ דלא תלו איסור בנין באיסור שני פרקים ובהיתר שני פרקים
אלא

גובה תשעה טפחים ועכשיו צריך כיח של סיד וטיט לחברן והוא מפת ונמצא הגדר של ג' נדבכין גבוה י"ט ובמתני' דאהלות דתנן בג' נדבכין שהן י"ב טפחים היינו לשיעורא דנדבכין מקודם שמסתתן הוא דקחשיב וכדי להשמיענו אגב הדין לענין המקבל עליו לחצוב נדבך לחבירו שצריך שיהא בתחלה ד"ט כדאמרינן לעיל: פחות מכאן וכו'. כלומר אין לו דין גדר שאמרו ולא דין מחצב דרישא דמתני' אלא מחצב וגוטל ממנו עד כמוך לארץ ואף ע"פ שלא פתח מקודם שביעית כדין המחצב: תני בתוספתא (ברים פ"ג) והועתקה כאן בספרי הדפים בטעות בדברי ר' יודה ור"ש כמו דגרים שם אר"י בד"א בזמן שנתכוין לתיקון שדהו אבל אם לא נתכוין לתיקון שדהו אפילו דבר מרובה מותר כלומר בהמחצב דרישא או בגדר שאמרו בכן השיעור הזה דוקא אם כוונתו בהסירו את האבנים כדי לעשות השדה ולתקנה ומשום דבשביעית אסור הוא לתקן שדהו לפיכך אמרו בהן שיעורין הללו כדי שלא יהא נראה שהוא עושה לתקן את שדהו בשביעית אלא מה שנוטל עכשיו צריך שיהא ניכר שלצורך בנין הוא נוטל ולא לתיקון שדהו אבל אם לא נתכוין לתיקון שדהו כלומר שאנו יודעין בו שמעולם אין כוונתו בהסירו את האבנים לתקן שדהו אלא לבנין בלבד כגון שאנו מכירין בו שדרכו בכך: אפילו יותר מכאן מותר. כלומר מה שהוא רוצה יכול הוא ליטול ואפילו אין באבנים שהוא נוטל השיעור שאמרו וכן הין במחצב כפי השיעור שאמרו נוטל הוא ואף את הכל מאחר שאנו יודעין בו שאין הפנו לתקן שדהו: ארשב"ג וכו' כלומר דפליג והיפכא אמרינן ולחומרא דדוקא בזמן שאין אנו חוששין בו שהוא מתכוין לתיקון שדהו בהא דאמרו דנוטל וכפי השיעור ששנינו דתולין בו שלצורך בנין הוא נוטל אבל אם נתכוין וכו'. כלומר שיש לחוש בו שהוא מתכוין לתקן שדהו: אפי' פחות מכאן אסור. כלומר אף היה בהן כשיעור שאמרו והוא נוטל פחות ממה שהתירו בשיש בהן כשיעור אעפ"כ אסור הוא דאיכא למיחש ביה דכל מה שהוא נוטל לתקן את שדהו הוא נוטל: כהדין תנייא לקולא. כר' יהודה:

**הלכה ה מתני'** אבנים שזעזעתן המחרישה. שהאבנים שבשדה והמחרישה זעזעתן מעט ממקומן ומפרש בגמ' לאו דוקא שכבר זעזעתן אלא אפי' ראויות הן לכך ועתידה המחרישה לזעזע אותן וזה נלמד ג"כ מהת כפתא דתנינן (בפ"ג) אבנים תושבות שהמחרישה מזעזעתן כלומר שהן מיושבות עדיין בקרקע אבל אינן קבועות בעימק בארץ ועתידה המחרישה לזעזען: או שהיו מכוסות. בעפר ונתגלו: אם יש בהן שתים של משוי שנים שנים הרי אלו ינטלו. אותן וקמ"ל דאף שראויין הן שהמחרישה תזעזע אותן מ"מ בעינן דוקא שיהו של משוי שנים שנים ואם היו קטנות מזה לא ינטלו: המסקל שדהו בשביעית. מפני שהוא צריך לאבנים ומכלקן מן השדה נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ שלא יהא נראה כמתקן שדהו לזריעה: וכן גרגיר של צרורות. אבנים קטנות המכוספות במקום אחד: ואם יש תחתיהן סלע או קש. דאין מקום הזה ראוי לזריעה הרי אלו ינטלו כולן: גמ' לא סוף דבר וכו'. כדפרישית במתני': מתניתא אמרה כן וכו'. ממתני' גופה שמעינן להא דמדקתני של משאוי שנים שנים א"כ צריך עד שיהא בכל אחת ואחת משאוי של שנים ובאבנים גדולות כאילו אי אפשר שתזעזע אותן המחרישה אלא ודאי לא שזעזעתן ממש קאמר אלא שעתידה לזעזע אותן וכלומר שראוין הן לכך לפי המקום שמונחות בארץ שאינן קבועות בעומק הרבה והמחרישה יכולה לנגוע בהן וזהו עתידה לזעזען דקאמר: ר' יעקב בר בון וכו'. זה מציין בספרי הדפוס אחר הלכה דלקמן וטעות הוא ואין אנו סומכין על ציון הלז של ספרי דפוס שנעשה מכספרי העתקות ולא שלטה יד המגיהים הבקיאים בהם לא כאן ולא בכל מקום אלא כל דבר ודבר לפי הענין השייך לו וזה שייך למתניתין דידן דמדייק מדקתני וכן גרגר של צרורות ש"מ דגם צרורות קטנות נצרכין הן לבעל השדה לאיזה דבר ואע"פ שאינן ראוין לבנין ועלה קאמר זאת אומרת שאסור לאדם ללקט צרורות מתוך שדה חבירו לפי שבעל השדה מקפיד עליהן ולפעמים נצרכין לו: די מנכש ויהיב עסביה עליהון. כשהוא מנכש את השדה מהעשבים נותן אותן על הצרורות ובמתני' נמי אוסף אותן אל מקום אחד להיות מוכנים להניח עשבים שמנכש עליהן: הדא דתימר בבקעה. בשדה מישור אבל בשדה שבהרים ובטרשים מקום סטרשים ובלעים מצוין והינו צריך לכך ולפיכך מותר לאחר ליטלן: וטיבו חשב ליה. כלומר ואדרבה לטובה נחשבת ליה שמנקה את השדה מן הצרורות ובשדה הרים וטרשים צריכה ביותר שתהא נקיה מן העפר וצרורות:

**הלכה ו מתני'** אין בונין מדרגות על פי גיאיות ערב שביעית משפסקו הגשמים. גיאיות הן השדות השתונות בעמק ועושין להן מדרגות ומעלות על שפתן שיהא נוח לירד בהן ולעלות מהן ומפני שדרך לתקן השדות אחר שעבר זמן הגשמים להכי נקט התנא משפסקו הגשמים ואין בונין או מתקנין אותן בערב שביעית מפני שנראה שהוא מתקן שדהו לשביעית לירד בתוכה ולזורעה שהרי בשביל שנת שמיטה אין לתלות עכשיו שכבר פסקו הגשמים: ולא יסמוך בעפר. וכשהוא בונה את המדריגות בשביעית שאמרנו שהוא מותר לפי שנראה שתיקון המדרגות הוא למוצאי שביעית אבל מ"מ לא יסמוך את הבנין בעצמו ג"כ למלאות אותו או לתקנו בעפר דזהו מתקן את שדהו בשביעית: אבל עושהו חייץ. מל' מחיצה כלמפרש בגמרא כדכתיב והוא בונה חייץ כלומר עושה מחיצה על פני הגיא להבדיל אותו מן שאר השדות: כל אבן וכו'. כשהוא בונה על שפת הגיא כל אבן שיכול הוא לפשוט את ידו וליטלו מן הגיא ה"ז תנטל אבל אם אינו יכול להגיע לימול אותם בהפשטות ידו לא ירד לתוך הגיא כדי ליטלה שזה נראה שיורד לתקן את שדהו: גמ' ר' קריספא וכו' באיסור שני פרקים היא מתניתא. הא דקתני אין בונין המדרגות בערב שביעית היינו דווקא למשנה הראשונה שאסרו כל מלאכות שאסירין בשביעית גם בתוספת שביעית כמו ששנינו בשני פרקים הקודמין דבשדה האילן אין חורשין אלא עד העצרת ובשדה לבן עד הפסח אבל למשנה אחרונה והוא לאחר שבא ר"ג וב"ד והתירו באיסור שני פרקים הראשונים כדאמרינן ברים מכילתין ואין איסור בתוספת שביעית כ"א בזמן שמקדש מותר גם לבנות המדרגות בערב שביעית בזמן הזה: תני וכו'. כלומר וראיה לזה כמו דתני בתוספתא (בפ"ג) . ושם לא גרים לר' יודא אלא כך היא שנויה ר' נחמיה אומר אין בונין מדרגות על פי גאיות בערב שביעית ובשביעית כומך להן כפר ונותנן ע"פ גאיות . ובספרי דפוס כתוב שם ר' נחמיה אומר בונין וט"ס הוא וכדגרים הכא בהדיא אוסרין: לא באיסור שני פרקים. כלומר וכי לא מיירי בהתוספתא באיסור שני פרקים דהא לא קתני טעמא מפני שהוא מתקנן לשביעית אלא משום איסור תוספת שביעית נגידא קתני והכי נמי במתני' באיסור שני פרקים מיירי והא דמסיים התנא מפני שהוא מתקן לשביעית משום דבא להשמיענו טעמא דאיסור תוספת שביעית שכל מה שנאסר בתוספת שביעית הכל מפני שנמתקן לשביעית הוא: ר' שמאי בעי. על האי אוקמתא דר' יוחנן ויש כאן חילופי הגירסות שנתחלפו מענין לענין בספרים וטעות דמוכח הוא וכצ"ל בקושיא דר' שמאי אם באיסור שני פרקים בהדא תנינן אבל הוא בונה בשביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקינן למוצאי שביעית ומה שכתוב כאן שייך לקמן בקושיא דמקשה הש"ס על הא דרבי שמאי אם בהיתר שני פרקים בהדא תנינן לחרוש מותר ולבנות אסור וכ"פ דר' שמאי מקשה במאי אוקימתא באיסור שני פרקים אי הכי קשיא בהדא תנינן אבל הוא בונה בשביעית וכו' בתמיה. והרי בזמן איסור תוספת שביעית היה נוהג גם במוצאי שביעית כמו בערב שביעית כדדרשינן להאי מאן דאמר והוא רבי עקיבא דיליף לה מקרא בחרים ובקציר תשבות אין צריך לומר של שביעית וכו' וקציר של שביעית שיצא למוצאי שביעית כדאייתינן לעיל ברים מכלתין וא"כ כל שנעשה בשביעית לצורך מוצאי שביעית אסור הוא:
הלא

עין משפט נר מצוה טו [א] מיי' פ"ב משמיטה ויובל הל"ח וכ"מ. טז [ב] שם הל"ט. יז [ג] שם הל"י. יח [ד] שם הל"ט. יט [ה] שם הלי"א וברא"ב"ד וכ"מ.

מסורת הש"ס (א) תוספתא פ"ג.

**שינויי נוסחאות** (ס"ז) רבי יוסי כהרא [ד"ו] רבי יסא כדון. (ס"ח) המחרישה [שרי"ר] המחישה, (ס"י) משוי [סרי"ר] מסוי. [ס"א] והמסקל [שר"י] המסקל. (סי"ב) גרגיר [שרי"ר] גרגש. (סכ"א) וטרשים וטיבו [ד"ו] והטרשים מיתר וטיבו. (סכ"ג) השב ליה [בכי"ל] חשב ליה. (ס"ג) הגשמים. מתקנו [בכי"] מתקנן [ובכרי"ר] גשמים מתקינן. (סכ"ו) מתקינו [שרי"ר] מתקינן (סכ"ז) ולא. עושהו [שרי"ר] לא. עושה הוא. (סכ"ח) כל [שרי"ר] וכל. ידיו [בכי"ל] ידו.

**חרושי הרד"א**

ר' יעקב בר בון בשם רשב"ל כו' עד וטיבו חשיב ליה כל זה בוקף ונ"ב ע"י ברמב"ם פ"ב הלכה י"א בכ"מ דזה שייך לקמן על מתני' דבסמוך בסופו כל אבן כו' ה"ז תנטל ופי' הראב"ד משדה חבירו ואין בו משום גזל כיון שהוא סמוך לר"ה.

**פני משה**

אלא בהיתר שני פרקים. מיירי במתני' לאחר שהתירו ר"ג וב"ד לתוספת שביעית והפ"ה אין בונין בערב שביעית כדמפרש ר' מנא לטעמא לקמן: ופריך הש"ס אם בהיתר שני פרקים בלא תנינן לחרוש מותר ולבנות אסור. בתמיה דהא אמרינן לעיל דלר"ג וב"ד שביטלו איסור שני פרקים מותר לחרוש בערב שביעית עד ר"ה וא"כ אמאי אסרו כאן לבנות המדרגות בערב שביעית: א"ר מנא יאות א"ר שמאי. דלעולם בהיתר שני פרקים מיתוקמא המתני' ולקשיא לך מ"ט דלחרוש מותר ולבנות אס"ר היינו טעמא: הדא קדמיתא לחרוש מותר. כלומר הא דאמרינן לעיל דלחרוש מותר בתוספת שביעית לפי משנה האחרונה מפני דבחרישה תלינן שהוא מתקינן להשדות בשביל מוצאי שביעית ולא בשביל שביעית דכ"ע ידעי שאסור לזרוע ולחרוש בשביעית ולא אתו למטעי בה והרואין שזה חורש בערב שביעית יאמרו ודאי בשביל שנה שאחר השביעית הוא חורש עכשיו כדי למהר הזריעה לאחר שתעבור שנת השביעית: לבנות אסור. אבל לבנות בערב שביעית אסור מפני שיאמרו שזה הוא מתקינן למדרגות לצורך שביעית שאם דעתו לצורך מוצאי שביעית מפני מה הוא מקדים לתקן בערב שביעית הלא אף בשביעית עצמה יכול הוא לבנות בשביל מוצאי שביעית ושמא בתוך הזמן יחזרו ויתקלקלו אלא ודאי לצורך שביעית הוא עושה והלכך אסרו לבנות בערב שביעית: מתניתא לא אמרה כן. כלומר דהדר הש"ס ודחי לטעמא דקאמר ר' מנא דליתא וכדדייקינן ממתני' דהא לא אמרה אלא אבל בונה הוא בשביעית משפסקו הגשמים וכו' ואי ס"ד כטעמא דידך דלחרישה התירו בערב שביעית משום דלא אתו למטעי שחורש עכשיו כדי לזרוע בשביעית שהכל יודעין שאסור לזרוע בשביעית וא"כ גם בלבנות מפני מה אמרו דווקא משפסקו הגשמים מותר לבנות לצורך מוצאי שביעית אבל קודם לא הא לא אתי למטעי ולומר שמתקן המדרגות שיהא נוח לו לירד לתוך השדה שבניא לחורשה ולזורעה בשביעית אלא מה שהוא מתקן לצורך מוצאי שביעית עושה וא"כ לכל הפחות נתיר לו לבנות אף קודם שפסקו שגשמים אלא ע"כ לא מיתוקמא מתני' אלא בזמן איסור שני פרקים והא דהקשה ר' שמאי דא"ה אף לצורך מוצאי שביעית יהא אסור משום תוספת השביעית שלאחריה הא בלא"ה לאו קושיא היא דלא אסרו בתוספות שלפניה ושלאחריה אלא בעבודה שהיא בגוף השדה כדדרים מבחרים ובקציר וכו' אבל לבנות המדרגות לא חששו לאסור כל זמן שנוכל לתלות דלצורך מוצאי שביעית הוא עושה ולא לשביעית וכגון שפסקו הגשמים וכדפריסית במתני': מהו חייץ חייץ ליה. להגיא שמבדילו מבין שדות אחרות שסביבותיו כמה דתימר והוא בונה חייץ פסוק הוא (ביחזקאל י"ג) גבי נביאי שקר והיתה ידי אל הנביאים החוזים שוא וגו' והוא בונה חיץ והנם טחים אותו טפל ועל בנין מחילה גרועה נאמר כתרגומו ואינון דמין דבני מחילה ושעע ליה סין פטיר דלא תבן:

**הלכה ז מתני'** אבני כתף באות מכל מקום. ואפי' מתוך שדה שלו דהני מינכרי הם ולא נתכוין לתקן את השדה: הקובלן. האריס שמקבל השדה בקבלנות מביאין מכל מקום ואפילו מתוך שדה זו שקבלוה בקבלנות ואפילו הן פחותין מאבני כתף כדמפרש בגמ': כל שהן ניטלות ג' או ב' על הכתף. כלומר אף שלפעמים הן ניטלות ג' אבנים גדולות מיקרו שצריכות להנשא על הכתף והלכה כר' יוסי: גמ' אפילו מתוך שלו. כדפריסית במתני': אפילו פחות מאבני כתף. כלומר שביעור האבנים אינן כשיעור אבני כתף אעפ"כ הוא מביא אף מן השדה שקיבלה לפי שאינה נחשבת כשדה שלו כדאמרינן לעיל מתוך של חבירו מה שהוא רוצה הוא נוטל:

**הלכה ח מתני'** הבונה גדר בינו ובין רה"ר. בשביעית ולפי שהשדה סמוכה לו התירו לו לעשות גדר בשביעית אבל בינו לבין שדה חבירו אסור כדקאמר בגמ': מותר להעמיק עד הסלע. כלומר אע"פ שחופר בעומק להעמיק הגדר עד מקום קרקע קשה התירו לו מפני שהיא סמוכה לרה"ר ושלא יקלקלו העוברין את השדה: מה יעשה בעפר. שהוא נוטלו משם: צוברו בר"ה. לפי שעה ומתקינו אח"כ ומסלקו: כדרך שאין מקלקלין בר"ה כך לא יתקן. כלומר אע"פ שמתקן ומסלקו אח"כ לא ניחא להו לבני ר"ה לא קלקולו שבתחלה ולא תיקונו שאח"כ שאם מסירו ממקום זה ומניחו במקום אחר נמצא לעולם מקלקל הוא אלא מה יעשה בעפר צוברו בתוך שדהו כדרך המזבלין שמנינו בריש פרקין שיעורן וכן החופר בור ושיח ומערה בשביעית צובר העפר בתוך שדהו כדרך המזבלין: והלכה כר"ע: גמ' לא שנו. שהתירו לבנות גדר בשביעית בהשדה אלא בינו לבין ר"ה מפני בני ר"ה העוברין אבל בינו לבין שדה חבירו אסור דהוי כמתקן את שדהו בשביעית: אבל במועד וכו'. דכל שהוא משום טירחא אסרו במועד: בפרצה וכו'. זה שייך להמתני' דפ"ק דמו"ק (בהלכה ד') ולהדהתם הוא דקאי ואיידי דאיירי בבנין בשביעית מייתי לה הכא והגירסא בכאן משובשת היא ובמ"ק שם היא הגירסא הנכונה דהכי אמרינן התם על המתניתין דקתני מקרין את פרצה במועד ובשביעית בונה כדרכו כלומר דבמועד לא התירו אלא בקירוי מסידור אבנים זע"ז ובלא טוח בצרור וטיט אבל בשביעית בונה את הפרצה של הגדר כדרכו באבנים ובטיח טיט וצרור ביניהן והכי מפרש לה שם וקאמר התם עלה. ובפרצה שאינה סגה את העפר אבל בפרצה שהיא סגה את העפר אסור לגודרה בשביעית ותני כן כל פרצה שהיא סגה את העפר אסור לגודרה בשביעית ושאינה סגה את העפר מותר לגודרה בשביעית בשאינה מכשלת את הרבים אבל אם מכשלת הרבים אע"פ שהיא סגה את העפר מותר לגודרה בשביעית. ע"כ שם. ופירושה דבתחלה קאמר הא דהתירו לבנות פרצת הגדר בשביעית כדרכו דוקא בפרצה שאינה סגה את העפר כלומר שנפרצה לגמרי ואינה סוגה בעפר כלל אבל אם הפרצה עדיין סוגה וסתומה בעפר אלא שהאבנים נפרצו ממנה לא דמכיון דאינה פתוחה כולה לא התירו לגודרה בשביעית: ותני. בברייתא בהדיא כן כל פרצה וכו'. בשאינה מכשלת את הרבים. כלומר והא דאמרינן דאם היא סוגה בעפר אסור לגודרה דוקא בשאינה מכשלת את הרבים העוברין שם אבל אם היא מכשלת את הרבים דמחמת שנפרצה והיא סמוכה לרה"ר נכשלין בה בני רה"ר העוברין מן האבנים הפרוצות וכיוצא בזה בכה"ג אע"פ שהיא סוגה עדיין בעפר ואינה פרוצה לגמרי מותר לגודרה בשביעית שלא להכשיל את הרבים: כתיב ושם דרך אראנו בישע אלקים. כלומר אהא דקתני כשם שאין מקלקלין ר"ה כך לא יתקן פריך דאמאי לא יתקן הלא הוא משים דרך לרבים: ומשני שנייה היא הכא שהוא תיקון וסופו לקלקול כדפריסית במתני'. דמה שהוא מתקן כאן במקום שמסיר את העפר מקלקל הוא במקום שמניחו וסוף סוף קלקול הוא: דארשב"ל וכו'. כלומר דמייתי ראיה שיש להזהר שלא לעשות איזה קלקול בר"ה כ"א לעשות להם תיקון וזכות הוא לו כהאי דאמר ר"ל לא זכה שאול למלוכה:

**[גמרא]**

אלא בהיתר שני פרקים אם בהיתר שני פרקים בהדא תנינן אבל בונה הוא בשביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקינן למוצאי שביעית אמר רבי מנא יאות אמר רבי שמאי הדא קמייתא לחרוש מותר מפני שהוא מתקינן למוצאי שביעית לבנות אסור מפני שהוא מתקינן לשביעית מתניתא לא אמרה כן אלא אבל בונה הוא בשביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקינן למוצאי שביעית לא יסכך בעפר אבל עושהו חייץ מהו חייץ חייץ ליה כמה דתימר (יחזקאל יג) והוא בונה חייץ:

**הלכה ז מתני'** [א] אבני כתף באות מ"מ והקובלין מביאין מ"מ ואילו הן אבני כתף כל שאינה יכולה לינטל באחת יד דברי ר"מ רבי יוסי אומר אבני כתף כשמן כל שהן ניטלות שלוש או שתים על הכתף [ב] הבונה גדר בינו ובין ר"ה מותר להעמיק עד הסלע מה יעשה בעפר צוברו ברשות הרבים ומתקינו דברי רבי יהושע רבי עקיבא אומר כדרך שאין מקלקלין ברשות הרבים כך לא יתקן מה יעשה בעפר [ג] צוברו בתוך שדהו כדרך המזבלין [ד] וכן החופר בור ושיח ומערה: גמ' אבני כתף באות מ"מ [ה] אפי' מתוך שלו והקובלן מביא מ"מ אפילו פחות מאבני כתף רבי חייא בשם ר"י [ו] לא שנו אלא בינו לבין ר"ה הא בינו לבין חבירו אסור בשביעית [ז] אבל במועד אפי' בינו לבין ר"ה אסור בפירצה [ח] (א) שהיא סגה את העפר אבל בפירצה שאינה סגה את העפר מותר לגודרה בשביעית ותני כן כל פירצה שהיא סגה בעפר אסור לגודרה בשביעית ושאינו סגה את העפר מותר לגודרה בשביעית שאינה מכשלת את הרבים אבל אם היתה מכשלת הרבים אע"פ שאינה סגה את העפר מותר לגודרה בשביעית כתיב (תהלים נ) ושם דרך אראנו בישע אלהים שנייא היא הכא שהוא תיקון וסופו לקילקול דאמר ר"ש בן לקיש שאול לא זכה למלוכה

**רידב"ז**

אלא אפי' לבתר היתר ב' פרקים לחרישה מותר וע"כ בנין אסור דהא תנינן בהדיא דלחרוש מותר ולבנות אסור וע"כ דאפי' לפי היתר ב' פרקים ג"כ אסור בנין אלמא דבנין חמור מחרישה וקפריך הגמ' אם בהיתר ב' פרקים בהדא תנינן אבל בונה היא בשביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקינן למוצאי שביעית כלומר אם דאפילו בהיתר ב' פרקים על החרישה מ"מ בנין חמור מחרישה, א"כ האיך תנינן דבונה בשביעית גופא משפסקו הגשמים דהוא מתקן למוצאי שביעית ולפי זה בנין קיל מחרישה דחרישה אסורה בשביעית אפי' ביום האחרון של שביעית שהוא בוודאי לצורך מוצאי שביעית כדקי"ל לא יטייב ולא ידייר אפי' למוצאי שביעית וכל עבודת הארץ אסור אפי' שהוא לצורך מוצאי שביעית ואילו בנין שרי אלמא דבנין קיל משאר עבודת הארץ גופיה ע"ז אר"מ יאות אר"ש הדא קמייתא כלומר רישא דמתניתין דמיירי בער"ש דלחרוש מותר ולבנות אסור דהגם דבנין קיל משאר עבודות הארץ גופא מ"מ לענין תוספת שביעית חמור מחרישה לחרישה האי טעמא דמותירן במשנה האחרונה משום דראוי למוצאי שביעית אבל בנין אינו ראוי למוצאי שביעית דהא לאחר פסיקת הגשמים צריך לבנות מדרגות פעם שני דע"י הגשמים מתקלקל הראשון ובכל שנה צריך לבנות חדשה אחר פסיקת הגשמים וע"כ הוא לצורך שביעית ע"כ בזה חמור בנין מחרישה משא"כ בעבודת הארץ דשביעית גופה דחרישה אסורה אפי' לצורך מוצאי שביעית משא"כ בנין דאינו בארץ גופיה מותר בשביעית כיון שאינו לצורך שביעית אלא למוצאי שביעית ונקיט כללא זו בידך דלאיסורא דבנין היא דווקא משום תיקון שביעית אבל שאר עבודת הארץ בשביעית אסור אפי' לצורך מוצאי שביעית אבל לענין תוספת לא התירו במשנה האחרונה רק דווקא הדברים שמועילין גם למוצאי שביעית א"כ מותר לתקן ערב שביעית על מוצאי שביעית דדווקא בשביעית אסור לתקן לצורך מוצאי שביעית אבל בערב שביעית מותר לתקן על מוצאי שביעית ודווקא דעושה בערב שביעית תיקון שאינו שייך על מוצאי שביעית כלל כי אם על שביעית כבנין מדרגות זה אסור אפי' למשנה האחרונה ונמצא לפי דברי ר"מ דהטעם דמשנה אחרונה דהתירו הוא דווקא משום דמהני תיקונו לצורך מוצאי שביעית ע"ז מסיק הגמ' דמתניתא פליגי ע"ז דלא אשכחן דמותר עבודת הארץ בשביל מוצאי שביעית אלא בדבר אחד בלבד דהוא הבנין מדרגות לאחר שפסקו הגשמים דמוכח דרק למוצאי שביעית עושה דלא חזי על שנת השביעית אבל היכי דגם על שנת השביעית חזי בזה לא אמרינן שהי התירא ומדויק תיבת אלא והיינו דמסיק מתניתא לא אמרה כן אלא אבל בונה הוא בשביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקינן למוצאי שביעית אבל לחרוש קודם שביעית שהוא מתקן למוצאי שביעית לא שמענו וע"כ הא דמותר לחרוש קודם שביעית למשנה האחרונה הוא מטעם שהוסיף לשבת בראשית כדאיתא בריש מכילתין ואפילו מתקנו לצורך שביעית כמו בערב שבת בראשית דמותר לטרוח בערב שבת בשביל שבת כן נמי בשביעית מותר לתקן ערב שביעית על שביעית וא"כ גם בנין מותר וע"כ דבאיסור ב' פרקים מיירי מתניתן אבל לפי משנה האחרונה גם בנין מותר וכן המסקנא וכן פסק הרמב"ם ז"ל ודו"ק: סליק פירקא בס"ד

---

עין משפט נר מצוה כ [א] מיי' פ"ב משמיטה הל"ב. כא [ ] שם הל"ד. כב [ג] [ד] שם. כג [ה] מיי' שם הל"ב וברא"ד וכ"מ. כד [ו] שם הל"ד. כה [ז] מיי' פ"ח מיו"ט טוש"ע או"ח סי' תקמ סעיף א'. כו [ח] מיי' פ"ב משמיטה ויובל הל"ג.

מסורת הש"ס (א) ירושלמי מוע"ק פ"א ה"ד.

שנוי נוסחאות (ס"ב) והקובלין מביאין. ואילו [שרי"ר] והמקבלן מביא. א לו. (ס"ג) לינטל [שרי"ר] להינטל. (ס"ד) יוסי [שרי"ר] יוסה. (סט"ו) שלוש או שתים על הכתף הבונה [שרי"ר] שתים שלוש על הכתף: י'. הבונה. (בט"ו) ובין [שרי"ר] לבן. (ס"ח) עקיבא. מקלקלין [שרי"ר] עקיבה. מקלקלים. (ס"כ) צוברו בתוך [שרי"ר] צרב כמי. (כל"א) מכשלת הרבים [ד"ו] מכשלת את הרבים.

**ככר לארן**

כתיב ושם דרך כו'. נר"ע פריך דתנן כדרך שאין מקלקלין בר"ה כך לא יתקנו ומקשי והכתיב ושם דרך ואמרו בהגדה למסקלי דרכים ומתקנן עליהם נאמר ושם דרך ואיך אר"ע שלא יתקנו בר"ה ואפיסקה דמתני' קא ומשני שאני הכא דסופו להתקלקל מפני שהוא עפר וסופו להתפזר ולהתפרד. ומאי דמייתי דאר"ע הוא סיעתא לשם דרך. והגירסא הנכונה פה דאר"ל סמוך לשם דרך וא"כ התירוץ שניא וכו'. (אמר המעתיק הי"א ולי א"ל לזה אלא גרסי'. אר"ע וכו' והביאו אגב זה וק"ע):

**עמודי ירושלים**

שאול לא זכה למלוכה אלא ע"י שהיה זקינו מדליק נר לרבים וקרא שמו נר כתוב א' אומר ונר הוליד את קיש וכתוב א' אומר וקיש בן אביאל והלא אביאל הי' שמו אלא ע"י שהי' זקינו מדליק נר כו' נ"ל דתיבת זקינו השני הוא ט"ס וצ"ל אלא ע"י שהי' מדליק נר ונשתרבב הטעות ממה שמבואר למעלה גבי שאול שהי' זקינו ע"כ נכתב גם כאן זקינו והוא ט"ס ותמהני מהיפה מראה והפ"ם שלא העירו בזה להגיה כן. וראיתי להיפה מראה שכ' וז"ל אביאל היה זקינו צ"ע במה שכתוב בשמואל ונר אבי אבנר בן אביאל דמשמע דאביאל אביו של נר הי' עכ"ל ולא ידענא מאי קושיא די"ל דאה"נ דאבי אבנר הי' נר וזה הי' שמו העצם ואביהם הי' אביאל שמו העצם ונקרא ג"כ נר לפי שהי' מדליק נרות לרבים וכ"כ רש"י בשמואל (י"ד נ') וז"ל אבנר

למלוכה אלא *ע"י שהיה זקינו מדליק נר לרבים נקרא שמו נר. כתוב אחד אומר ונר הוליד את קיש וכתוב אחד אומר וקיש בן אביאל והלא אביאל היה שמו אלא ע"י שהיה זקינו מדליק נר לרבים נקרא שמו נר רבי אבין בעי עד שלא פסקו עובדי עבודה מהו לצבור עפר בתוך שדהו כדרך המזבלין:

## הדרן עלך מאימתי מוציאין.

[א] (א) **בראשונה** היו אומרים מלקט אדם עצים ואבני' ועשבים מתוך שלו כדרך שהוא מלקט מתוך של חבירו את הגס הגס ומשרבו עוברי עבירה התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה שלא בטובה ואין צריך לומר שיקצץ להן מזונות: גמ' בראשונה היו אומרים כו' אמר רבי יונה הכין צורכה מיתני בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ועשבים מתוך שלו את הגס הגס כדרך שהוא מלקט בשל חבירו בין דקים וגסים נחשדו להיות מלקטין דקים והן אומרים בגסין ליקטנו התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה שלא בטובה נחשדו להיות מלקטין בטובה והן אומרין שלא בטובה ליקטנו התקינו שיהו מביאין מן הקרוב ומן המצוי אמר רבי זעירא **ראשונה ראשונה מתקיימים [ב] היתה בהמתו שם בהמתו מוכחת עליו היתה כירתו שם כירתו מוכחת עליו ליקט בגסין מהו שיחזור וילקט מן הגסים שבדקים אם אמר את כן אף הוא מלקט כל שדהו בשביעית היתה שדהו מליאה גסין תרתין מתניין חדא אמרי שדי וחדא אמרה אסור [ג] (ב) המסקל שדהו נוטל את העליונים ומניח את הנוגעות בארץ הדא אמרה שדי (ג) איזהו המודל אחת או שתים הדא אמרה אסור אף במועד כן אשכח תני מלקט אדם עצים ועשבים מתוך שלו את הגס הגס כדרך שהוא מלקט מתוך של חבירו בין דקין בין גסין בשביעית ***אבל לא במועד אף באבנים כן אשכח תני אף באבנים

**ליקט** בנסין מהו שיחזור וילקוט מהגסין שבדקין אם אמר את כן אף הוא מלקט כל שדהו בשביעית היתה שדהו מלאה גסין תרתין מתניא חדא אמרי שרי וחדא אמרה אסור המסקל שדהו נוטל העליונות ומניח הנוגעות בארץ הדא אמרה שרי איזהו המידל נוטל אחת או שתים הדא אמרה אסור, ע"כ. פי' דמיבעי ב' איבעית חדא אם ליקט בנסין מהו שיחזור וילקט מהגסין שבדקין ואם אמר את כן איפשר שבאופן זה מלקט כל שדהו בשביעית והכל מלשון איבעיא הוא דאיפשר דבאופן זה מותר ללקט באמת כל שדהו [או דהגמ' תמה על הך איבעיא דבאופן זה האיך נתירו דא"כ מלקט כל שדהו בשביעית בתמי'] ועוד מיבעיא בעיא אחריתא היתה כל שדהו גסין אם למשנה האחרונה מותר ליטול הגסין דאולי אינו נותר רק ליקח הגסין מהדקין אבל כשאין כאן דקים נראה כמתקן שדהו ע"ז אמר תרתין מתניין חדא אמרי שרי וחדא אמרה אסור פי' דמתרתין מתניתא איכא למיפשט הנך ב' איבעיות חדא אמרה שרי וחדא אמרה אסור דמחד מתניתא מוכח לאיבעיא אחד שרי ומחד מתניתא מוכח לאיבעיא אחד דאסור ומפרש המסקל שדהו נוטל את העליונים ומניח את הנוגעות בארץ הדא אמרי שרי אפי' שאין כאן דקין ומופשט היתה כל שדהו מלאה גסין דמותר ליטול העליונים ולא חיישינן למשנה אחרונה דמשרבו עוברי עבירה ונחשדו להיות מלקטין דקים ואומרים בגסין ליקטנו דשמא ילקט מהנוגעת בארץ ויאמרו מעליונות לקטנו ז"א אלא דבאופן זה מותר הדא אמרה שרי ומיפשט איבעיא אחד היתה כל שדהו מלאה גסין ולענין איבעיא הראשונה ליקט בגסין מהו שיחזור וילקוט מהגסין שבדקין זהו נפשט ממתניתא אחריתא איזהו המידל אחת או שתים הדא אמרה אסור פי' דלקמן תנינן דבמידל מותר לב"ה אפי' לפרש אבל במחליק אסור לפרש אלא שיגום ומפרש במתניתין איזהו המידל אחת או שתים וא"י ס"ד דאם ליקט בגסין חוזר ולוקט מהגסים שבדקין א"כ במידל נמי אם הידל שתים ומניח א' או הידל אחד ומניח שנים יחזיר וידיל עוד אחד משנים או שנים מאחד וא"כ ידיל עוד אחד משנים אם בדרך מידל שרי למה תני איזהו המידל אחד או שנים א"ו דדווקא בשיעור אחת או שתים מותר כגון אם היה לו שלשים אילנות מותר לו ליטול בסירוגין אחד משנים והוא עשר או שנים מאחד והוא עשרים אילנות אבל לא יותר אבל לחזור ולידול מהעשרה הנותרים אסור דאם יטול אחד א"כ נמצא דהוא מחליק ג' אילנות ולקמן (בה"ד) גרסינן תניא דבית רבי נוטל אחד ומניח שנים ופריך והתנינן המחליק ג' זה בצד זה הא מידל נוטל שנים ומניח אחד ומשני א"ר יונה מתניתא במידל בה מתחלה ומה דאמר רבי במודל בה מכבר פי' דרבי מיירי שהדיל פעם א' ונטל אחד משנים וע"כ מותר ליטול עוד הפעם אחד משנים ונמצא דע"י ב' פעמים הוי שנים מאחד אבל מתני' מיירי במידל פעם הראשון ע"כ נוטל שני מאחד ונמצא למדין מזה דאם הדיל פעם אחד אינו מידל פעם שני אלא מה שנשאר במידל הראשון אבל אסור לדול פעם שני ומוכח ממתניתא הדא דדווקא אחת או שתים מותר ליטול בסירוגין מכל הכרם אבל להדיל פעם שני' אסור דלמה קתני איזהו המידל אחת או שתים דלמה עשה שיעור לזה והלא במס' פיאה (פרק ג' משנה ג') נקט התנא גם כן המידל לענין פאה וכן נקט גם כן המחליק שם והרמב"ם ז"ל מפרש שם גם כן חילוק בין מידל למחליק דמידל הוא בכל הכרם ובכל הגלדים כדי לסקל על הכרם ומחליק הוא שנוטל מרוח אחת בשוה והתם במס' פיאה לא נקט התנא שיעור למידל ויכול להדיל כמה פעמים לטובת הכרם ואין קצבה לדבר וכן הרמב"ם ז"ל בפרק שלישי מהלכות מתנות עניים הלכה ג' לענין פאה שם לא נקט כלל שיעור אחת או שתים ורק לענין שביעית בפרק ראשון משמיטה ויובל הלכה י"ח נקט הרמב"ם ז"ל שיעור דמידל שתים אילנות במקום אחד וע"כ דהכא השיעור דווקא דאסור לכרות לעצים יותר משיעור שתים או אחת ולהשאיר אחת דהתם גבי פיאה מידל לתיקון הכרם ע"כ אין שיעור לדבר וכל כמה דרואה טובת הכרם מידל אבל הכא גבי שביעית דאסור לתקן הכרם רק מידל לצורך עצים כמו שכ' הרמב"ם ז"ל לפיכך יש שיעור לדבר דאסור ליטול יותר מאחת או שתים משום דאם יטול יותר מהאי שיעור הרי הוא מתקן ומחליק הקרקע וחילוק הקרקע אסור בשביעית א"כ מוכח מהך מתניתא דאסור למידל ולחזור למידל משום דא"כ מתקן הוא הקרקע ואם הידל בה כבר פעם אחת ונטל אחת אסור בשביעית לוקח עוד שנים אלא נוטל אחת דאם יטול שנים מתקן הקרקע ורק בהידול פעם ראשונה נוטל שתים ומניח אחת הרי מוכח דאסור לחזור ולהדיל ע"כ כמו כן ליקט מהגסין אינו חוזר ולוקט מהגסין שבדקין:

תמן

למלוכה אלא ע"י זכות זה שהיה זקנו מדליק נר לרבים במבואות האפלים ולכן ג"כ נקרא שמו נר ואף ששמו האמיתי היה אביאל כדדרי' ואזיל מהפסוקים בד"ה: עד שלא פסקו עובדי עבודה מהו וכו'. כלומר הא דקתני לזברו בתוך שדהו כדרך המזבלין אם אפילו עד שלא פסקו עובדי עבודה התירו לזה שחופר בהשדה ברשות וכדרך המזבלין דקאמר על האשפתות ושיעורן קאמר כמו ששנינו בריש פ"קין או דילמא כדרך המזבלין הכולא מילתא קאמר דדוקא משפסקו עובדי עבודה יעשה כן:

הדרן עלך מאימתי מוציאין

## הלכה א

**מתני'** בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים מתוך שלו וכו'. מפרש בגמ' דאת הגס הגס אמתוך שלו קאי וה"ק בראשונה היו אומרים שמלקט מתוך שלו את הגס הגס כדרך שהוא מלקט מתוך של חבירו בין דקין בין גסין דכשהוא מלקט מתוך שלו את הגס הגס ומניח את הדקין ניכר הוא שאינו מלקט לתקן את השדה אלא לעצים הוא צריך ואבנים הגסין לבנין ועשבים לבהמתו כדרך דתלינן במלקט מתוך של חבירו אף הדקין דלא לתקן את השדה הוא מכוין דלא עביד איניש לתקן שדה חבירו: משרבו עוברי עבירה. והיו מתכוונין לתקן את השדה ומלקטין את הכל ואומרים את הגס הגס אנו נוטלין: התקינו שלא יהא מלקט כלל מתוך שלו אלא זה מלקט מתוך של זה וזה מתוך של זה וכדאמרן דמתוך של חבירו אין חוששין לכלום ומלקט את הכל אלא שצריך שיהא שלא בטובה שלא יחזיק לו טובה ולא יאמר לו זה שליקט כמה טובה עשיתי לך שנקיתי את שדך: ואין צריך לומר שיקצץ להן מזונות. בשביל שהוא לוקט זה מתוך של זה יקצצו להן מזונות זה לזה דהא פשיטא דאסור: גמ' והכין צורכה מיתני וכו' כן צריך לפרש המתני' דאת הגס הגס אמתוך שלו קאי דאילו מתוך של חבירו אין חשש אף אם הוא מלקט את הכל כדפרישית במתני': נחשדו להיות מלקטין בטובה. חזרו ונחשדו גם על כך שהיו מלקטין בהחזקת טובה זה לזה ואמרו שלא בטובה לקטנו: התקינו שיהו מביאין מן הקרוב ומן המצוי. הכי תנינן לה בתוספתא (פ"ג) דכשאין מביאין אלא מן הקרוב ומצוי אין חוששין שיחזיק לו טובה בשביל כך: ראשונה ראשונה מתקיימת. כלומר דר"ז קאמר דחזרו לומר שתקנה הראשונה מתקיימת דמלקטין אף משאינו קרוב ומצוי ושלא בטובה ואין חוששין שמא ילקטו בטובה: היתה בהמתו שם. עומדת בתוך שדה שלו מלקט ואינו חושש שהרי בהמתו מוכחת עליו שהוא מלקט להביא לפניה לאכול וכן אם היתה הכירה שלו סמוכה לשדהו מלקט שהרי כירתו מוכחת עליו שמה שהוא מלקט להדליק הוא מלקט: ליקט בגסין מהו שיחזור וכו'. אמשנה ראשונה מהדר ולפרש להא דקתני את הגס הגס. ואם ליקט את הגסין בתחלה מהו שיהא מותר אחר כך לחזור וללקט הגסין שבדקין כלומר ממה שנשארו הדקין ילקט הגסין שבהן והיינו דקתני את הגס הגס ופשיט לה דאת הגס הגס דוקא קתני שאם אתה אומר כן א"כ אף הוא ילקט את כל שדהו בשביעית ויאמר יש איזה מהן שנחשבין לגסין נגד הדקין מהן ונמצא מתקן הוא את שדהו שלא יניח אלא מעט מן הדקין שבדקין ואינן נכרין אבל למשנה אחרונה דאינו מלקט אלא מתוך של חבירו מותר ללקט את הכל: היתה שדהו מלאה גסין. ואין שם דקין כלל אם הוא מותר ללקט את כולן אף למשנה הראשונה הואיל ואין שם דקין וכילד הוא נוהג וקאמר הש"ס דתרתי מתני' פליגי בה חדא אמרה דשרי ללקט כשהוא ניכר שאינו מתקן את השדה וחדא מתני' אמרה אסור כלומר דאיכא תנא בהך מתניתין דס"ל דאעפ"כ אסור כדמפרש ואזיל: המסקל שדהו. דתנינן בפרק דלעיל (בהלכה ה') שנוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ הדא אמרה שרי כלומר דמהאי מתני' שמעינן דהכל מודים שמותר ללקט כל העליונות ובלבד שיניח אלו הנוגעות בארץ ובהכי סגי שניכר שאינו מתכוין לתקן את השדה: איזהו וכו'. אבל האי מתני' בפרקין לקמן דקתני המידל בזתים שבורת איזה מהן לעצים ולא את כולן כדמפרש התם איזה מידל אחד או שנים ופליגי התם בית שמאי וב"ה דבש"א יגום שאסור לפרש אותן אלא גומם ומקצץ את האילן ומניח השורש בארץ שלא יראה כמתקן את הארץ ואע"פ שאינו נוטל את כולן וא"כ הדא מתני' אליבא דב"ש אמרה אסור: אף במועד כן. בעיא היא אם דינא דמתניתין היה נוהג בראשונה אף במועד וקאמר דאשכחן לתנא דתני בברייתא דבמועד לא התירו כן: אף באבנים כן. אמועד קאי אם באבנים ג"כ אסרו במועד משום דבהך ברייתא לא תני אלא עצים ועשבים בלבד וקאמר דאשכחן תני דתני בהדיא אף באבנים לא התירו במועד אף בראשונה:

הלב

**עין משפט נר מצוה** א [א] מיי' פ"א משמיטה הלט"ז סמג לאוין רסו. ב [ב] שם הלי"ז. ג [ג] מיי' פ"ב שם הל"י.

**מסורת הש"ס** (א) תוספתא פ"ג. (ב) לעיל פ"ג משנה ז. (ג) לקמן משנה ג.

**גליון הש"ס** *ע"י שהי' זקנו מדליק וכו' ע' בט"ז באו"ח סי' תרעד סק"ג: **ראשונה ראשונה מתקיימת כו'. ע' במפרש שפירש דשתי תקנות הראשונות דהיינו שילקוט הגסין ושניה שילקטו שלא בטובה מתקיימת אבל השלישית דאמר ר"י והוא בתוספתא פ"ג דמביאין מן הקרוב ומן המצוי המשנה לא ס"ל הכי. ולא תני רק שתי תקנות הראשונות ע"ש. ופירושו נכון. וכן נראה שפירש הרמב"ם ז"ל. ולכך לא הביא רק משנתנו כצורתה. והשמיט התקנה דר"י. והמים חיים בהגהותיו תמה על דרך השמטה. ולפמ"ש המפרש א"ש. וע"ע בר"ש ושנות אלי' שהעתיקו רק דברי ר"י ולא דברי ר' זעירא ע"ש. וע' ברע"ב ותוס' יו"ט. ***אבל לא במועד ע' בבבלי במו"ק ד' ע"ב ובטוש"ע או"ח סי' תקלז סעיף י וצ"ע:

**שנויי נוסחאות** (ס"ט) מלקט אדם [סרי"ר] מלקט הוא אדם. (סי"ג) ואין [סרי"ר] ואן. (סי"ד) צריך [סרי"ר] צורך. (סי"ח) מלקטין דקים והן [ד"ו] מלקטים והן. (סכ"ד) מתקיימים [סכי"ע] מתקיימת. (סכ"ה) כירתו [סרי"ר] כוורתו. (סכ"ו) מלקט כל שדהו [ד"ו] מלקט את כל שדהו. (סכ"ט) העליונים [ד"ו] העליונות. (סל"ג) אשכח תני [ד"ו] אשכח תנא תני.

**עמודי ירושלים**

בו נר ונר הי' דוד שאול אחיו של קיש ושניהם בני אביאל וגם אביאל נקרא נר בדברי הימים שהי' מדליק נרות לרבים במבואות האפלים עכ"ל מבואר כמ"ש:

הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות רבי יוסי בשם מנחם רבי עקיבא עבד כשיטתיה (א) חמא חד איזמר כרמא א"ל ולית אסור א"ל לעקלין אנא בעי הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות:

**הלכה ב מתני'** [א] (ב) שדה שנתקווצה תיזרע (ג) למוצאי שביעית [ג] שניטייב' או שנידיירה לא תזרע למוצאי שביעית שדה שניטייבה ב"ש אומרים אין אוכלין פירותיה בשביעית [ג] וב"ה אומרים אוכלין ב"ש אומרים אין אוכלין פירות שביעית בטובה [ד] ובית הלל אומרים בטובה ושלא בטובה רבי יהודה אומר חילוף הדברים זה מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה: **גמ'** שדה שנתקווצה כו' תמן אמרין (ד) בשניטלו קוציה ורבנן דהכא אמרין בשחריש על דעתייהו דרבנן דהכא איזהו הטיוב כל העם חורשין פעם א' והוא חורש שני פעמים וכא כן אמר רבי יוסי ב"ר בון תמן אין המלכות אונסת (ה) ברם הכא המלכות אונסת בראשונה *כשהיו המלכות אונסת הורי רבי ינאי שיהו חורשין חרישה ראשונה חד רשיעא הוה אני עבר חמיתון דמיין קובעתא אמר לון האיסטו שרא לכון מירדי שרא לכון דמיין קובעתה אמר רבי יעקב בר זבדי קומי רבי אבהו לא כן אמר רבי זעירא ורבי יוחנן בשם רבי ינאי רבי ירמיה (ו) רבי יוחנן בשם ר"ש בן יוצדק נמנו בעליית בית נתזה בלוד על כל התורה מניין אם יאמר עכו"ם לישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכת דמים [ה] יעבור ולא יהרג הדא דתימר בינו לבין עצמו אבל ברבים [ו] אפילו מצוה קלה לא ישמע לו (ז) כגון לולינוס ופפוס אחיו שנתנו להם מים בכלי זכובית צבועה ולא קיבלו מהן אמר לא מתכוין משמדתכון ולא איתכווין אלא **מיגבי ארנונין כמה הם רבים רבנן דקיסרין [ז] אמרי עשרה דכתיב ונקדשתי

### פני משה

הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות. תוספתא היא שם ואתקנה שניה ושנית התם כדמייתי לעיל כשחזרו להיות נותנין זה לזה בטובה התקינו שיהו מביאין מן המצוי ומן הקרוב והלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות כלומר דאף על פי כן הדבר תלוי בכוונתו והלב יודע אם נתכוין בטובה או שלא בטובה וכהאי דאהדר ר"ע להההוא גברא לקמן: ר"ע עביד כשיטתיה. האי כשיטתיה דסוף פרקין דלעיל הוא דקאמר ר"ע כדרך שאין מקלקלין ר"ה כך אין מתקנין שהלב הוא יודע שאומר לתקן נתכוין ואפשר שקלקול הוא וכך השיב לזה שראה אותו זומר כרמו בשביעית א"ל ולית אסור זה בשביעית וא"ל לעקלין אנא בעי לצורך עקל בית הבד אני עושה ולא לתקן את הכרם והשיב לו ר"ע על זה הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות:

**הלכה ב מתני'** שדה שנתקווצה. שהסיר הקוצים ממנה בשביעית ולכתחילה אסור הוא ואע"פ כן אם עשה לא קנסו חכמים בזה ותיזרע למוצאי שביעית: שניטייבה. שחרשה והפכה היטב וזהו שקראו אותה במקום אחר ניר כדכתיב נירו לכם ניר: או שנדיירה. שעשה הדיר על כל פני השדה לזבל אותה ולא התירו חכמים להיות מדייר כל שדהו אלא בית ד' סאין כדתנן בפרק דלעיל ואם דייר וזבל כל השדה בזה קנסו אותו חכמים ולא תיזרע במוצאי שביעית: שדה שניטייבה. בשביעית ומחמת כן צמחו פירותיה מן הזרע שנפלו בה מקודם שביעית או העיקרים שנשארו בה חזרו וצמחו וזהו נקרא ספיח: ובה"א אוכלין. ומה שאמרה התורה את ספיח קצירך לא תקצור שלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה אלא קוצר מעט מעט ואוכל וזהו מן התורה אבל חכמים גזרו על כל ספיחי שביעית שיהו אסורין באכילה כדתנן לקמן בפ"ט בש"א אין אוכלין פירות שביעית בטובה. פירות שעלו מאליהן בשביעית כגון פירות האילנות או מיני עשבים שאין דרך רוב בני האדם לזורען ואלו מותרין באכילה בשביעית אף מדבריהם וקאמרי ב"ש שאין אוכלין אותן בטובה שלא יחזיק לו טובה על כך דרחמנא אפקרינהו ובה"א אוכלין אף בטובה: חילוף הדברים. בזה דב"ש לקולא וב"ה לחומרא ואין הלכה כר' יהודה: **גמ'** תמן. בבבל אמרין לפרש שנתקווצה היינו שניטלה קוציה והן מפרשין שניטייבה שנחרשה היטב כדפרישית במתניתין: ורבנן דהכא אמרין. דשנתקווצה היינו שנחרשה שמחמת המחרישה ניטלו הקוצין מאליהן ועל דעתייהו דרבנן דהכא איזהו הטיוב: כל העם חורשין פעם אחת. כדמפרש לקמן דבשעת שהמלכות אונסת לפרוע לו המס איירי והתירו להן לחרוש פעם אחת כדי שימהרו לזרוע במוצאי שביעית והוא חורש שני פעמים וזהו שנטייבה לדעתייהו דרבנן דהכא ולפיכך קנסו אותו שלא תיזרע למוצאי שביעית: וכא כן. הש"ס קיצר כאן וקושיא היא כדגרסינן לה לקמן (בפ"ז) וכן בפ' זה בורר (בהלכה ה') על הא דתני שם א"ר יהודה אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא היא וכו' ומפרש לה דרבי יהודה אפירות שביעית נמי קאי כדמייתי התוספתא דהתם איזהו תגר שביעית שאמרו חכמים שפסול לעדות כל שיושב ובטל כל שני שבוע וכיון שהגיע שביעית התחיל מפשט את ידו ונושא ונותן בשביעית ואיכא ברייתא דתני לחומרא כדמביא שם שאע"פ שיש לו מלאכה אחרת אסור ופסול הוא וקא"ר בא שם בשם ר' אבהו דהלכה כרבי יהודה והיו מקלסין אותו ומזכירין אותו לשבח שאמר שמעתא משם דזעיר מניה והוא ר' אבהו: ופריך הש"ס עלה ואוף הכא כן. כלומר הואיל דשמעינן דהלכה כר' יהודה דמחמיר בפירות שביעית לפי האי ברייתא דתני לחומרא וא"כ אמאי הקילו הכא. ועלה הוא דמשני תמן בשאין המלכות אונסת ברם הכא המלכות אונסת. כלומר בשעה שאין גזירת המלך לא הקילו ומתני' דהכא איירי בשעה שהמלכות אונסת ולפיכך התירו חכמים לחרוש פ"א כדפרישית לעיל: בראשונה כשהיתה המלכות אונסת לפרוע המס הורי ר' ינאי שיהו חורשים חרישה הראשונה בשביעית כדי למהר הזריעה אח"כ שיהיה להם ממה לפרוע מס המלך: חד רשיעא הוה איעבר בשמיטתא. כך כתוב בסנהדרין: חמתון רמיין קובעתה. ראה אותן שהרימו הגדר סביב השדה בכדי שלא יוכלו להכנס שם אלו הרוצין לחרוש שלא יהא חורשין בשביעית. קובעתה מלשון וקובע ישימו עליך סביב (ביחזקאל כ"ג): אמר לון האסטו. ל' מקרא הוא (בדניאל ג') ענה נבוכדנצר וא"ל הצדא. ופירושו וכי כן הדבר ואמת הוא: שרא לכון מירדי. אם התחילו אתם למרוד במלך והתחילו אתם לרמיין אותן קובעתה. שלא לחרוש ושלא לפרוע מנת המלך: לא כן א"ר זעירא וכו'. על הא דהתיר ר' ינאי לחרוש בשביעית פריך והא נמנו וגמרו בעלית בית נתזה בלוד דעל כל התורה כולה חוץ מאותן ג' עבירות שאמרו יעבור ולא יהרג הדא דתימר בינו לבין עצמו בצינעא הוא דחילקו דבאלו שלשה יהרג ואל יעבור ובשאר התורה כולה יעבור ואל יהרג אבל ברבים אפילו על מצוה קלה אל ישמע לו כגון פפוס ולולייינוס דמסכת תענית שאפילו על דבר קל שנתנו להם מים לשתות בכלי זכוכית צבועה שם ע"ז בתוכה ולא קבלו מהן וקדשו השם על זה והיכי עביד ר' ינאי הכי להתיר דבר שהוא ברבים: אמרי שאני הכא דלא מתכוונין משמדתהון שהרי לא משום גזרת שמד גזרו עליהן שיחרשו בשביעית ולעבור על התורה אלא בשביל הנאתן נתכוונין כדי להגבות ארנונין והמס מהן ובכהאי גוונא מותר בשאר כל התורה: עשרה. אם הוא בפני עשרה מישראל אל יעבור אפילו על מצוה קלה דכתיב ונקדשתי

### רידב"ז

**תמן** אמרין בשניטלו קוצי' ורבנן דהכא אמרין בשחריש ופריך ע"ד דרבנן דהכא איזהו הטיוב ומשני כל העם חורשין פ"א ר"ל כולם חרשו ליטול הקוצים פ"א ע"כ מותרין ליזרע מוצאי שביעית והוא חרש ב' פעמים: **ובא** כן הסוגיא הזאת שייך עיקרה לקמן בפ"ז (ה"א) ובסנהדרין (פ"ג) והכא מביאה אגב גררא משום הא דמסיק הא דר' ינאי וכל הסוגיא כדרך הש"ס הזה הורה ר' ינאי לחרוש חרישה ראשונה פי' כדי לשלם לארנונא הורה לחרוש רק פעם אחת לקווצה מן הקוצים דדרך הוא לחרוש ב' פעמים חרישה ראשונה לקווצה וחרישה שני' כדי שתצמח הרבה והורה ר' ינאי לחרוש פעם אחת לקווצה ולזרוע כדי שתצמח מעט על השיעור דארנונא הנוטל כך וכך כורין לשנה ואיננו סותר למה דאיתא בבבלי במס' סנהדרין (דף כ"ו) מכריז ר' ינאי פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא דהתיר זריעה ג"כ ואילו בירושלמי התיר רק חרישה ראשונה ולדברינו ניחא וזהו שב' הרמב"ם ז"ל בפ"א משמיטה דמותר לזרוע רק מה שצריכין לעבדי המלך בלבד ומבואר הוא כאן: טייבה

### תוספת הרי"ד

**והוא** חורש ב' פעמים וכא כן אר"י בר"ב תמן אין המלכות אונסת ברם הכא המלכות אונסת פי' המפרשים ז"ל לא הבנתי והנראה לפע"ד ברור לאמיתה ש"ת בע"ה דהסוגיא הזאת כפולה בפ"ז במס' שביעית ובפ"ג במס' סנהדרין ולא נמצא שינוים רק בתיבה אחת שכן ראוי להיות כל אחד לפי מקומו ונראה לפע"ד פי' הסוגיא ויתלבן הענין ויתברר ויתבאר על הא דהרמב"ם ז"ל פסק בפ"י מה' עדות לענין סוחרי שביעית ולענין משחק בקוביא דלענין סוחרי שביעית כתב וז"ל בני אדם שיושבין ובטלין כ"ש שבוע כשבא שביעית פושטין ידיהם ומתחילין לישא וליתן בפירות שחזקת אלו שהן אוספין פירות שביעית ועושין בהם סחורה וכן משחק בקוביא שאין לו אומנות אחרת הרי זה בחזקת שאוכל מן הקוביא וא"כ ס"ל להרמב"ם ז"ל דהלכה כר"י א"כ קשה למה קאמר גבי שביעית שחזקת אלו שהן אוספין פירות שביעית ועושין בהם סחורה אבל אם עוסק במלאכתו כל שני שבוע כשר מפני שיש לומר שהפירות הללו פירות של ער"ם היא כדאיתא בכ"מ ז"ל וקשה הא בירושלמי מפורש דעוסק במלאכתו בכ"ש שבוע מותר אפילו לישא וליתן בפירות שביעית א"כ הו"ל להרמב"ם ז"ל לפרש דמותר אפילו בפירות שביעית אם יש לו מלאכה אחרת ואם אין לו מלאכה אחרת אסור ולא מצאתי בהמפרשים ז"ל שעמדו על זה. אבל כאשר יתבאר הסוגיא הזאת יתבאר באר היטב בע"ה דהנה הסוגיא הזאת איתא בג' מקומות כאן ובסנהדרין ובפ"ז במכלתין במוקצת ומהרא"פ ז"ל והפ"מ ז"ל מפרשין דהעיקר הוא הכא וביתר המקומות הוא באגב כדרך הש"ס הזה ולפענ"ד דהעיקר הוא בפ"ז דמכילתין ובפ"ג דסנהדרין כי שם עיקר דהאי סוגיא ואגב גררא מה ששייך לכאן לענין דיקן הובאה כאן ועיי' בפ"ז במכילתין דגרסינן שם על המתניתין דה"א צידי חיות ועופות ודגים שנזדמנו להם מינין טמאין מותר למוכרן ר"י אומר אף מי שמתמנה לו לפי דרכו לוקח ומוכר ובלבד שלא תהא אומנתו בכך גרסינן שם תמן תנינן א"ר יהודה אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא הוא אבל אם יש לו אומנות שלא הוא מותר האיך עבידא היה יושב ובטל ממלאכתו כל שני שבוע כיון שהגיע שביעית התחיל מפשיט ידו ונושא ונותן בפירות עבירה אם יש עמו מלאכה אחרת כשר ואם לאו פסול אבל אם היה יושב ועוסק במלאכתו כ"ש שבוע כיון שבא שביעית כו' אע"פ שאין עמו מלאכה אחרת מותר ר"ב ב"ז ר"א בשם ר"א הלכה כר' יהודה דמתניתין אקלס רבב"ז דמר שמועה בשם זעיר מיני' תני ר"ח לחומרא האיך עבידא היה יושב ועוסק במלאכתו כ"ש

עין משפט נר מצוה ד [א] מיי' פ"א משמיטה הל"ד סמ"ג לאוין רסז. ה [ב] שם הל"ג. ו [ג] מיי' פ"ד שם הל"א סמ"ג לאוין רסח. ז [ד] מיי' פ"ז שם הלט"ו סמג עשין קמח. ח [ה] מיי' פ"ה מיסודי התורה הלכה ב ג. סמ"ג עשין ה טוש"ע יו"ד סי' קנז סעי' א. ט [ו] [ז] שם טוש"ע שם.

מסורת הש"ס (א) סנהדרין כו. (ב) גיטין מג. בכורות לו. (ג) מו"ק יג. וש"נ. (ד) ע' תוס' גיטין מד: ד"ה שנתקוצה ובכורות לד. ד"ה שנתקוצה ושם ע"ב ד"ה שנטייבה וע' בערוך בפי' כן. (ה) ירושלמי סנהדרין פ"ג הל"ה כצ"ע. (ו) סנהדרין עד. (ז) ע' תוס' שבת עב: ד"ה רבא וסנהדרין סא: ד"ה רבא. וע"ז כז. ד"ה יכול:

גליון הש"ס *כשהי' המלכות אונסת ע' ברע"ב וקול רמז ובית דוד. ובלח"ם: ** מגבי ארנונא ע' בר"ן בחידושיו לסנהדרין דף כו. ובלף על שם ע"א. ע' בבעה"מ וברמב"ן במלחמות פ' ד"מ בסנהדרין שם. שגרסו מיזל. וכמו שהוא בירושלמי בסנהדרין. וע' ביפה מראה כאן ובפ"מ שם ובב"י סי' קנז.

שנויי נוסחאות (ס"א) לעקל [כי"ר] לעיקול. (ס"ב) עבד כשיטתיה [כי"ר] עבד בשיטתה. (ס"ס) שנתקווצה [שרי"ר] ניקווצה. (ס"ו) למוצאי [שרי"ר] מוצאי. (ס"ז) למוצאי [שרי"ר] מוצאי. (ס"פ) וב"ה [שרי"ר] ב"ה. (ס"י) ו"ה [שי"ר] ב"ה. (ס"כ) זה [שרי"ר] זו. (ס"ז) חד רשיעא [ד"ו] חד משמר. [וצ"ל חד משומד וכ"ה בירושלמי סנהדרין פ"ג]. (ס"ו) [כי"ר] רמיין. מידי. (ס"ט) בית נתזה [ד"ו] בית לבזה. [ובכי"ר] נימזה.

ונקדשתי בתוך בני ישראל רבי אבונה זעירא חמנוניה פרי חורי חמרא בשבתא רבי יונה ורבי יוסי הורין מפי לארסקינס בשובתא אמר רבי מנא קשיתי קומי רבי יונה אבא לא כן אמר רבי זעירא רבי יוחנן בשם רבי ינאי רבי ירמיה רבי יוחנן בשם ר"ש בן יוצדק נמנו בעליית בית נתזה בלוד על כל התורה כולה מניין אם יאמר עכו"ם לישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה חוץ מן העבודה זרה וגילוי עריות ושפיכת דמים יעבור ולא יהרג הרא דתימא בינו לבין עצמו אבל ברבים אפילו מצוה קלה לא ישמע לו כגון לוליינוס ופפוס אחיו שנתנו להם מים בכלי זכוכית צבועה ולא קיבלו מהן אמר לא אתכווין משמדתון ולא אתכווין אלא מיכל פיתא חמימה כמה הם רבים רבנן דקיסרין אמרין עשרה דכתיב (ויקרא כב) ונקדשתי בתוך בני ישראל רבי אבונה (א) בעי קומי רבי אימי עכו"ם מהו שיהו מצווין על קידוש השם א"ל ונקדשתי בתוך בני ישראל ישראל מצווין על קידוש השם [א] ואין העכו"ם מצווין על קידוש השם ר' נסא בשם ר' אלעזר שמע לה מן הדא (מלכים ב ה) לדבר הזה יסלח ה' לעבדך וגו' ישראל מצווין על קידוש השם ואין העכו"ם מצווין על קידוש השם רבי אבא בר זמינא הוה מחייט גבי חד ארמאי ברומי אייתי ליה בשר דנבילה א"ל אכול אמר ליה לינא אכיל א"ל אכול דלכן אנא קטילנא לך א"ל אין בעית מיקטל קטיל דאנא לינא מיכל בשר דנבלה א"ל מהן מודע לך דאילו אכלת הוינא קטיל לך או יהודיי יהודיי או ארמאי ארמאי אמר ר' מנא אילו הוה ר' אבא בר זמינא שמע מיליהון דרבנן מיכל הוה: (ב) טייבה ומת בנו מהו שיהא מותר לזורעה ר' יעקב בר אחא ר' אימי בשם רבי יוסי בי ר' חנינא טייבה ומת בנו [א] מותר לזורעה *טייבה ומכרה אסור לזורעה עבר וזרעה מותר שלא גזרו אלא על הגדר שהוא יכול לעמוד בו טייבה בזמן הזה מהו רבי ירמיה סבר מימר שרי אמר ר' יוסי ולא שמיע רבי ירמיה [ג] **שהוא לוקה לא שמיע שהוא פסול מן העדות חזר ואמר אין דהוא שמיע אלא כאינש דשמע מילה ומקשי עלה אמר רבי חזקיה אתותבת קומי רבי ירמיה דאמר וכי אין זה בית דין עמד וביטל חייליה דרבי ירמיה מן הדא (ג) בת ישראל שבאת להדליק מן הכהנת [ד] טובלת את הפתילה בשמן שריפה ומדלקת רבי חונא בשם דבית רבי ינאי שעת משלחת זאבים היתה ולא עמד בית דין וביטל כמה דתימר תמן לא עמד בית דין וביטל וכא לא עמד בית דין וביטל ודכוותה מאימתי אדם זוכה בפירותיו בשביעית ר' ירמיה סבר מימר משיתנם בתוך כליו רבי יוסי סבר מימר אפילו נתנם לתוך כליו לא זכה בהו דהוא סבר דאינון דידיה ולית אינון דידיה כהדא (ד) רבי טרפון ירד לאכול קציעות מתוך שלו שלא בטובה כבית שמאי חמונ'

## רידב"ז

**טייבה** בזה"ז מהו דאימתי גזרו במתניתין על הטיוב שנטייבה אסור לזורעה הכ"מ בשביעית דאורייתא אבל בזה"ז לא שמעינן דגזרו רבנן ואפי' דלא שמענו שעמד ב"ד וביטל הגזירה הראשונה מ"מ לא בעינן לבטל כיון דמדרבנן הוא בזה"ז ולא התקינו עוד הפעם שנטייבה לא תזרע ממילא תזרע ע"ז ס"ל לר' ירמיה דמותר לזורעה ופריך ליה ר' יוסי והא כיון דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון דהא לוקה ופסול לעדות ומשני כאינש דשמע כו' א"ר חזקיה איתותבת קומי ר' ירמיה וכי איזה ב"ד עמד וביטל דהא צריך ב"ד לבטל הגזירה וכ"ז דלא עמד ב"ד וביטל לא נתבטל הגזירה ממילא וע"ז אומר חיילי' דר"י וה' כתיב בר"ת חיילי' דר"י וה' סבר המדפיס דהוא ר' ירמיה ובאמת הוא ר' יוסי בר פלוגתי' דר' ירמיה דס"ל דכ"ז דלא עמד ב"ד וביטל להגזירה לא נתבטל הגזירה ממילא ולא אמרינן כיון דהוי מדרבנן בזה"ז הוי גזירה לגזירה דהא בת ישראל שבאת להדליק כו' לא עמד ב"ד וביטל כמה דתימר תמן לא עמד ב"ד וביטל אפילו לקולא וכן הכא לחומרא לא עמד ב"ד וביטל. ודכוותיה מאימתי אדם זוכה בפירותיו בשביעית פי' בזה"ז דהוי הפקר מדרבנן ואם עבר וזכה בהם הוי כמו בזה"ז בעבר. וטייבה דלר' ירמיה שרי וכן בעבר וזכה בהם בזה"ז הוי זכייתו זכי' ובדיעבד אין מוציאין מידו ע"כ סבר רבי ירמיה משיתן לתוך כליו ר' יוסי סבר מימר אפילו נתנס בתוך כליו לא זכה בהם דהוא סבר מימר דאינון דידיה ולית אינון דידיה דאין זכי' באיסורי הנאה אפי' בזה"ז אפי' בדיעבד:

מ"ד

## פני משה

ונקדשתי בתוך בני ישראל וילפינן דעשרה הן: חמנוניה פרי. ראו אותו שהיה רץ אחר החמור בשבת שכפוהו העכו"ם להיות מחמר אחריהם: הורון מפי. הורו והתירו לאפות הלחם בשביל ראש החיל ואנשים שלו בשבת: קשיתי. הקשיתי לפני ר' יונה אבל לא כן וכו'. כדלעיל וא"ל ג"כ כהך סיגוית שלא נתכוונו אלא להנאת עצמן לאכול פת חמה: מהו שיהו מצווין על קידוש השם. לפי שמוזהרין הן על ע"ז ואם אומרים לו עבור ואל תיהרג אם מצוה עליו לקדש את השם: שמע לה מן הדא. נעמן שקיבל עליו שלא לעבוד ע"ז ואמר לדבר הזה יסלח ה' לעבדך בבא אדוני בית רימון להשתחוות שמה והוא נשען על ידי בהשתחויתי בית רימון. והודה לו אלישע שהרי אמר לו לך לשלום ש"מ שאינן מצווין על קידוש השם: הוה מחייט. תופר בגדים אצל עכו"ם אחד ברומי ונתן לפניו בשר נבלה לאכול וא"ל לית אנא אכיל: וא"ל אכול דאם לא כן אנא קטיל לך והשיב לו אם רצונך להרוג הרוג אותי ואיני אוכל בשר נבלה. וא"ל העכו"ם מאן מודע לך הדבר. שאני לא באתי אלא לנסות אותך ואם היית אוכל הייתי הורגך שאם יהודי צריך להיות יהודי ואם ארמאי ארמאי: אלו הוה ר' אבא בר זימנא שמע מיליהון דרבנן. דלעיל דאמרו דבשאר עבירות אם הוא בצנעה יעבור ואל יהרג מיכל הוה והיה נהרג ולטובתו היה שלא שמע זה. ובסנהדרין גרים מיזל הוה שהיה חלף והלך לו והיינו הך: טייבה ומת. אמתני' מהדר שאם עבר וטייבה ומת מהו שיהא בנו מותר לזורעה: טייבה ומכרה אסור. לו להלוקח לזורעה דאע"ג דאיהו לא עביד איסורא מ"מ אם אתה מתיר להלוקח לזרוע מרגילו אתה לזה לעשות כן שיהא תמיד חורש בשביעית ולמכור לאחרים: עבר וזרעה. זה המטייב מותר הזרע ליהנות ממנו כדאמרינן לעיל (בפ"ב) גבי אין נוטעין וכו' ואם נטע ולא עקר פירותיו מותרין שלא גזרו אלא על הגדר שהוא יכול לעמוד בו ואין מוסיפין על הגזרה: טיוב בזמן זה מהו. אם גזירת חכמים במקומה עומדת ואפי' בזמן הזה: ולא שמיע ר' ירמיה שהוא לוקה. וכי לא שמע מה שאמרו דאם עבר על דברי חכמים לוקה מכת מרדות וכן אמרו שהוא פסול לעדות וכי לא שמע גם לזה ומ"מ מיקל בזמן הזה יחזור ואמר. ר' יוסה אין דודאי שמע אלא כאינש דשמע מלה ומקשי עלה והוא מפלפל למה נחמיר כ"כ בשביעית בזה"ז ולפיכך סבר מימר שרי ולא דשרי להדיא: א"ר חזקיה אתתבת קומי ר' ירמיה דאמרי וכי איזה ב"ד עמד וביטל. כצ"ל הקשיתי לפניו דמהיכי תיתי דנתיר וכי איזה ב"ד עמד אח"כ שביטל גזירה הראשונה שגזרו דאם טייבה אסור לזורעה והרי אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין ואיזה בית דין שמבטלו בזה"ז: חייליה דר' חזקיה. נ"ל דהא הראיה היא מדלקמיה שהתקנה הראשונה במקומה עומדת כדמתיב ליה ר' חזקיה ור' ירמיה הא סבר מימר שרי וכן הוא בהדיא בסנהדרין שם דר' ירמיה סבר מימר בטל הדין בטלה גזירתא ור' יוסי פליג עליה כדלעיל וס"ל כר' חזקיה דלעולם הגזירה עומדת עד שיעמוד ב"ד אחר ויבטלה ומייתי סייעתא לר' חזקיה ור' יוסי מן הדא דגרסינן לקמן בפ' בתרא דתרומות: בת ישראל שבאת להדליק מן הכהנת טובלת את הפתילה. שלה בשמן שריפה ומדלקת ואף ע"פ דשמן שריפה והוא שמן של תרומה שנטמאת ועומד לשרפה אין רשות להדליק אלא הכהן או לבת ישראל שניסת לכהן הרי היא ככהנת לענין זה ואם בת ישראל אחרת נכנסה לביתה או לכהנת ממש והיא בבית אביה. ורוצה להדליק את הפתילה יכולה היא לטבול בתוך שמן שריפה שדולקת שם ומדלקת את שלה וכדמפרש ר' חונא לטעמא: שעת משלחת זאבים היתה. והתירו מפני הסכנה. שלא תכשל באישון לילה ולפיכך אמרו שיכולה היא לטבול את הפתילה בשמן שריפה כדי להדליק ולהאיר לה בהליכתה: ולא עמד ב"ד וביטל. כלומר ואע"פ שלא היה זה אלא לפי שעה נשארה התקנה כמו שהיתה ולא בטלוה אח"כ ולאסור וא"כ כמה דתימר תמן לא עמד ב"ד וביטל ואף דלקולא היא והכא נמי לא עמד ב"ד וביטל ומכ"ש הוא דלחומרא היא: ודכוותה. כמו דפליגי ר' ירמיה ור' יוסי בענין שביעית לעיל דכוותה פליגי נמי בפירות שביעית וג"כ ר' ירמיה לקולא ורבי יוסי לחומרא: מאימתי אדם זכה בפירותיו בשביעית. שלא יהו הפקר לכל: משיתנם לתוך כליו. ואף על פי שלכתחילה אסור ללקט פירותיו בשביעית דרחמנא אפקרינהו מ"מ אם ליקט ונתן לתוך כליו זכה: ר' יוסי סבר מימר. דלא היא אפילו נתן לתוך כליו לא זכה דזכיה בטעות היא כהכין דסבר דאינון דידיה ולית אינון דידיה שהתורה הפקירה בשביעית לכל אדם ואין הבעלים יכולין לזכות בהן: כהדא. אמתני' קא מהדר אפלוגתייהו דב"ש וב"ה בסיפא ומייתי האי עובדא דר"ט לקמיה דכסבור היה להחמיר על עצמו ולנהוג כב"ש לאכול פירות שביעית שלא בטובה דוקא וירד לאכול מהלו להקציעות ונתנכר לפני אנשיו שלא יכירו אותו כדי לקיים דברי ב"ש לפי שסבורים יהיו שזה איש אחר והוא אוכל

## תוספת הרי"ד

כ"ש שבוע ובשביעית התחיל מפסק ידו כו' אם יש עמו מלאכה אחרת מותר ואם לאו אסור אבל אם לא היה עוסק במלאכתו [כן מועתק בשנו"א ז"ל] כ"ש שבוע כיון שבא שביעית התחיל מפסק כו' אפי' יש עמו מלאכה אחרת אסור [כן מועתק בשנו"א ז"ל בפ"ז דשביעית ופשוט הוא] לא בדא רבב"ז בשם ר"א הלכה כר"י דמתניתין אקלס רבב"ז כו' [ובסנהדרין מועתק תמן רבב"ז כו' דמר שמועה כו' ותיבת תמן אין לו מקום] אוף הכא כן אר"י בר"ב תמן אין המלכות אונסת גרס הכא המלכות אונסת ע"כ הסוגיא ופי' הר"ש והרע"ב ז"ל דהטעם דת"ק דפליג עם ר' יהודה דת"ק ס"ל דווקא ליידין התירו חכמים משום דהמלכות מטיל מס על אומנתם ע"כ מותר לו בנזדמן לו משום שיהא לו לפרוע מס המלך משא"כ באינם דעלמא לא ור"י פליג וס"ל אף באינם דעלמא כן ולמדו מהאי ירושלמי דמפרשי תמן המלכות אונסת לחלק בין ציד לאינם דעלמא ועוד רואה הר"ש ז"ל לפרש פי' אחרת בירושלמי אבל הרמב"ם ז"ל ברור דלא מפרש כן ולא מחלק בין ת"ק לר"י בצייד לאינם דעלמא משום דלצייד צריך לפרוע מס המלך והמלכות אונסו דהא פסק בפ"ח מה' מאכלות אסורות הי"ז הצייד שנזדמנו לו חיה ועוף ודגים טמאין ולדן או שנילדו לו טהורין וטמאין מותר למוכרם אבל לא יכוין מלאכתו לטמאים עכ"ל ז"ל ולא כתב בד"א בזמן שהמלכות אונסין הרי ע"כ דלא מחלק בזה וברור הדבר שס"ל דהפלוגתא דת"ק ור"י הוא בזה דהת"ק ס"ל דווקא בצידה דלא מכוין לטמאים ולא ידע דיתצוד טמאין מותר אבל בלוקח בהזדמניות דבר טמא אסור כיון דרואה שלוקח דבר טמא בזה אסור אבל ר"י ס"ל דאפילו לוקח דבר טמא בכיון רק בהזדמניות ואין אומנתו בכך מותר דסבירא ליה דהתורה לא אסרה רק במכוין למסחור ולוקח דבר לקיים לסחורה אבל בהזדמניות מותר כמו בנבילה דהתורה התירה למוכרה לעכו"ם משום דנעשה בהזדמניות ולא מחלק ר"י בין מכוין ללא מכוין אלא כיון דהתורה התירה בהזדמניות מותר אפי' במכוין וגמר לה מהיתר מכירה דנבילה משום

## גליון אפרים

**שנתנו** להם מים בכלי זכוכית צבועה ולא קבלו מהם. בפ"מ פירש שהיה צבוע על כבישה ע"ג ולא נראה. ונ"ל שנתנו להם מים לשתות בכלי זכוכית צבוע ולא קבלו לשתות שן יטעה הרואה ויחשוב שנתנו להם יין בכלי והם שתו סתם יינם. כי מפני שהיה הכלי צבוע א"א להכיר מתוך הכלי מה בתוכו יין או מים: **טייבה** בזמן הזה מהו כ"ל שצ"ל הרשה בזה"ז מהו ר' ירמיה סבר מימר וכו': **אמר** ר' חזקיה אתותבת קומי ר' יוסי דאמר וכי איזה ב"ד עמד וביטל חיילה דר' ירמיה מן הדא כו' שעת משלחת זאבים היתה ולא **עמד** ב"ד ובטל כו' כצ"ל. ומ"ש שעת משלחת זאבים היתה הוא מפני שטבע הזאבים לברוח מן האש ויראים ממנו לכן התירו בשעת משלחת זאבים לטבול פתילה בשמן שרפה ולהדליקה: **ודכוותה** מאימתי אדם זוכה בפירותיו בשביעי'. תיבת ודכוותה אינה מובנת וכן ראיתי שכתב בניר. וברור לי שבירושלמי בכתובות פ"ט ה"א נ"ל ר' יוחנן אמר ואפילו צבורין בתוך ביתו לא זכה לו ביתו דהוה סבר דאינון דידיה ולית אינון דידיה ודכוותה אימתי בעה"ב זכה בפירותיו בשביעית כו'. וכל שאמר כה הונא מהם לכן העתיקו גם הכא ודכוותה כדרך הירושלמי בכמה **מקומות**. ונ"ל כאן **מאימתי** בעה"ב זוכה **או** שצ"ל בכתובות **מאימתי אדם** זוכה:

**עין משפט נר מצוה** י [א] מיי' פ"י ממלכים הל"ב. יא [ב] מיי' פ"א משמיטה הל"ב. יב [ג] מיי' שם הל"ב ג. יג [ד] מיי' פי"א מתרומות הלי"ז.

**מסורת הש"ס** (א) סנהדרין עד: (ב) מוע"ק יג. וש"נ. (ג) ירושלמי תרומות פי"א הל"ס. תוספתא שם פ"י. (ד) נדרים סב.

**גליון הש"ס** *טייבה ומכרה וכו' ע' מהרי"ט אלגזי פ"ה דבכורות מ"ש בזה. ובזה יש ליישב מה שהקשה במים חיים בהגהותיו על דבר המשנה ודו"ק. **שהוא לוקה. היינו מכות מרדות כמו שפי' המפרש. וכן פסק הרמב"ם ז"ל וכן ליינו. ומה שאמר דפסול לעדות. היינו ע"כ מדרבנן. וע' בחו"מ סי' לד. וברמב"ם פ"א משמיטה הלי"א דמשום ארנונא התירו:

**שנויי נוסחאות** (פ"ז) בית נתזה [ד"ו] בית לבזה. (פ"ז) התורה כולה מנין [ד"ו] התורה מניין. (שכ"ד) מהן [בכי"ל] מאן, (שכ"ס) זמינא [ד"ו] זימנא. (של"ו) זכה בהו דהוא [ד"ו] זכה הבן דהוא. [ובכי"ר] בהם

(עמודי ירושלים תנינא) ר' אבא בר זמינה (ברוקח זבינה): אי בעית מיקטול קטול (רוקח שורש קדושת היחוד):

אוכל ואינו מחזיק להם טובה: חמוניה. ורצו אותו הסנטירין והשומרין והתחילו להכות אותו כשראה בעצמו שהוא בסכנה אמר להן בחייכון תאמרון בבית טרפון שיכינו לו תכריכין שהוא ימות מחמת המכות אלו כששמעו אנשיו כן נשתטחו על פניהם ובקשו ממנו רבי תמחול לנו זה והשיב להם יבא עלי על כל מקל ומקל שירד עלי מחלתי לכם מקודם. שקבלתי עלי הדין על שעברתי על דברי ב"ה: באלין תרתין מילייהו נהג ר"ט. לחומרא כב"ש ונסתכן חדא הא דפירות שביעית ובק"ש (פ"ק דברכות) שהיה בדרך והטה לקרות כדברי ב"ש ונסתכן מן הלסטים: היה מתענה על דבר זה. שגילה עצמו לפני אנשיו שיניחו אותו וחשב לזה כמשתמש ונתכבד בכתרה של תורה:

חמונ' סנטוריה ושרון חבטון עלוי כד חמא גרמיה בסכנה אמר לון בחייכון אמרין גו בייתי' דטרפון עתדין ליה תכריכין כד שמעון כן אישתטחון על אפיהון אמרין ליה רבי שרי לן אמר לון ייתי עלי על כל חוטרא וחוטרא דהוה נחית עלי הוינא שרי לכון על קדמייא באילין תרתין מילייהו נהג רבי טרפון כב"ש וסכין בהדא (א) ובקריאת שמע ר' אבהו בשם רבי חנינא בן גמליאל כל ימיו של ר' טרפון היה מתענה על הדבר הזה ואמר *אוי לי שנתכבדתי בכתרה של תורה:

## הלכה ג מתני'

[א] חוכרין נירין מן העכו"ם בשביעית [ב] אבל לא מישראל [ג] ומחזיקים (ב) ידי עכו"ם בשביעית אבל לא ע"י ישראל [ד] ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום: גמ' (ג) רבי חייא רבי אימי חד אמר חרש בה טבאות ואנא נסב לה מנך בתר שמיטתא **וחרנא [ה] אמר אישר מאן דאמר חרוש בה טבאות ואנא נסב לה מינך בתר שמיטתא מהו שואלין בשלומן אישר מ"ד אישר מהו שואלין בשלום ישראל שלום עליכם דלמא רבי חיננא בר פפא ורבי שמואל בר נחמן עברון על חד מחורשי שביעית אמר ליה רבי שמואל בר נחמן אישר א"ל רבי חיננא בר פפא לא כן אולפן רבי ולא אמרו העוברים מכאן שאסור לומר לחורשי שביעית אישר א"ל לקרות אתה יודע לדרוש אין אתה יודע ולא אמרו העוברים אלו עובדי כוכבים שהן עוברין מן העולם ולא אמרו לישראל ברכת ה' עליכם מה ישראל אומרים ברכנו אתכם בשם ה' לא דייכם כל הברכות הבאות לעולם בשבילנו ואין אתם אומרים לנו בואו וטלו לכם מן הברכות הללו ולא עוד אלא שאתם מגלגלין עלינו פיסים וזימיות גולגליות וארנוניות [ו] הורה רבי אימי לרדות עמו:

## הלכה ד מתני'

המידל בזיתים ב"ש אומרים יגום [ז] וב"ה אומרים ישרש ומודים במחליק עד שיגום ואיזהו המידל א' או שנים המחליק ג' זה בצד זה במה דברים אמורים מתוך שלו אבל מתוך של חברו אף המחליק ישרש [ח] (ד) המבקיע בזיתים לא יחפהו בעפר אבל מכסהו באבנים או בקש [ט] (ה) אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית מפני שהיא עבודה רבי יהודא אומר [י] כדרכו אסור אלא או מגביה עשרה טפחים או גומם מעם הארץ: גמ' המידל בזיתים מהו המידל נוטל אחד ומניח שנים או נוטל שנים ומניח א' תני דבית רבי נוטל א' ומניח שנים והא תנינן המחליק בגפנים שלשה זה בצד זה הא מידל נוטל שנים ומניח א' אמר רבי יונה מתניתא במידל בה בתחילה ומה דתני דבית רבי במידל מכבר [כ] (ו) אין מציתין את האור באישת של קנים מפני שהיא עבודה רשב"ג מתיר וכן היה רשב"ג אומר [ל] נוטעין אילן סרק בשביעית [מ] ואין מלמדין את הפרה לחרוש אלא בחולות רבן שמעון בן גמליאל אומר אפילו בתוך שדה מותר ובלבד שלא יסמוך את המענה (ז) תני אבא שאול אומר מבדין בחרשים וגומם עם הארץ ובלבד שלא יקוץ בקורדם [נ] אין בודקין את הזרעים באדמה בעציץ אבל בודקין אותן בגללים בעציץ ושורין אותן בשביעית למוצאי שביעית ***ומקיימין את האלווי בראש הגג ולא משקין אותן

אין

מ"ד אייסר מהו שואלין בשלומן בשלום ישראל שלום עליכם כן הגי' נכונה דשואלין בשלומם דתנינן במתניתין הוא כמו בישראל דהוא שלום עליכם:

א"ר יונה מתניתא במידל בה מתחלה פי' שלא הידל מעולם אלא עכשיו הוא מתחיל למידל ע"כ רשאי להידל שנים מן אחד ומה דתני דבית רבי במידל בה מכבר פי' שכבר הידל אחד מן שנים ע"כ אינו מידל בפעם שני אלא עוד אחד ונמצא דהוי שנים מן אחד:

אין

**הלכה ג מתני'** חוכרין נירין מן העכו"ם בשביעית. מותר לומר לו אני אקבל ממך שדה זו שחרשת בשביעית בכך וכך כורים לשנה ולא איכפת לן מה שהעכו"ם חורשין בשביעית לפי שאינן בני חיוב לקנוס אותן: אבל לא מישראל החורשין בשביעית דקונסין אותן. נירין כבר פירשתי במתני' דלעיל שדה שנהפכה בחרישה היטב נקראת ניר: ומחזיקין יד עכו"ם בשביעית. שאומרים לו בשעה שהוא עובד בשדה אייסר חילך והתחזק וכיוצא בזה: ושואלין בשלומן. שיכול לומר שלום עליכם בלבד שלא יכפול שאין כופלין שלום לעכו"ם וכן הלכה: גמ' ר' חייא ור' אימי. פליגי בפירושא דמחזיקין ידיהם ופירושא דשואלין בשלומן: חד אמר חריש בה טבאות וכו'. כלומר דאפילו זה מותר לומר לו תחרוש בה בטוב ואני לוקח ממך אחר שביעית: וחרנא. ואידך אומר דאסור לומר לו כך אלא אייסר חילך הוא דאומר לו וזהו מחזיקין: מ"ד חרוש וכו' כלו' להאי מ"ד לחרוש בה טבאות היינו מחזיקין א"כ מפרש שואלין בשלומן דקתני שזהו אייסר: מ"ד לעכו"ם אייסר מהו שואלין בשלום ישראל. שלום עליכם כך כתוב הוא בפ"ד דע"ז (בהלכה י') וגירסא נכונה היא וכאן חסר מקצת ובסוף פ"ה דגיטין הגירסא יותר מסובבת היא. וה"פ דלהאי מ"ד גופיה מפרש ואזיל דלדידיה דמחזיקין הוא חרוש בה טבאות ושאילת שלום לעכו"ם אייסר הוא ומהו שאילת שלום לישראל וקאמר שלום עליכם משום דהאי מ"ד ס"ל דאסור לומר לעכו"ם שלום עליכם דשלום שמו של הקב"ה הוא אבל לאידך מ"ד דס"ל מחזיקין אייסר הוא ושואלין בשלומן דקתני שלום עליכם הוא דהאי מ"ד סבר דמותר הוא לומר שלום עליכם אפילו לעכו"ם ולא אסרו אלא בכפילת שלום לעכו"ם כדפרישית במתני': דלמא. מעשה בר"ח ור' שמואל שעברו על אחד מחורשי שביעית וא"ל ר"ש אייסר חילך: לא כן למדנו רבי ולא אמרו העוברים וכו'. שאסור לברך להעוברים על המצות: לדרוש אי אתה יודע. שלא כך דרשו חכמים אלא על העכו"ם קאמר: ברכנו אתכם בשם ה'. כלומר שישראל אומרים להם לא דייכם וכו': פיסין וזימיות. מיני מסים הם: הורי ר' אימי לרדות עמו. לא שייך הכא אלא בע"ז שם אמתני' דנחתום העושה בטומאה קאי שאסור לרדות עמו פת לתנור כדאמרינן התם ואיידי דהאי סוגיא דשביעית כתובה היא שם הועתק גם לזה כאן וככה תמצא בהאי ש"ס למאות מאות מקומות:

**הלכה ד מתני'** המידל בזיתים. שקוצר וכורת מהן לעצים ומפ' בגמ' שנוטל אחד ומניח אחד ולהכי קרוי מידל כלומר שממעטן ומדלדלן ואם נוטל ג' זה בצד זה ה"ז מחליק שעושה המקום חלק: ב"ש אומרים יגום. יקצץ מעל הארץ ומניח השרשים בארץ ובה"א אף ישרש: ומודים במחליק עד שיגום. דכיון שהוא מחליק את הקרקע נראה שלעבודת השדה הוא מתכוין ואסור לשרשן: אבל מתוך של חבירו. דלא עביד איניש דמתקן שדה חבירו בודאי לעצים הוא מכוין אף המחליק ישרש: גמ' מהו המידל. ומפרש שנוטל אחד ומניח שנים או איפכא זהו נקרא המידל: תני דבית רבי. דוקא נוטל אחד מתוך ג' ומניח שנים אבל כשנוטל שנים אין זה מידל: והתנינן. בסיפא איזהו המחליק ג' זה בצד זה וא"כ שמעינן הא מידל נק' כשנוטל שנים ומניח אחד: ומשני ר' יונה דמתני' איירי במידל מכבר בתחלה. כלומר שהוא מידל עכשו ממה שהיה בתחלה שמתחלה נטל אחד מהג' ועכשו הוא נוטל עוד אחד לפיכך אפי' כן שנים והאחד הוא שמניח נק' מידל ומה דתני דבית רבי איירי במידל מכבר שנוטל עכשיו ולא נטלן אחד אחד ומכיון שהוא נוטל שנים בבת אחת אין זה מידל: אין מציתין את האור באישת הקנים. תוספתא היא (בפ"ג) ושם כתוב בחישות הקנים והיינו הך כשיש הרבה קנים תכופין זה בזה נק' חישת הקנים שהן כאגודה ואינן יכולין להתגדל ומציתין את האור למעטן כדי שהנשארין יתגדלו ויתעבו ואין עושין כן בשביעית מפני שהיא עבודה: וכן היה רשב"ג אומר נוטעין אילן סרק בשביעית. שאינו עושה פירות ואינו אלא לבנין: אלא בחולות. מקום שאינו ראוי לזריעה שלא יהא נראה כחורש ואף ע"פ שאינו מתכוין אלא ללמדה ולהרגילה לחרוש: ה"ג בתוספתא רשב"ג אומר אף בתוך שדה חבירו מותר ללמדה. דבשדה חבירו אין חוששין שיאמר לחרוש הוא נתכוין ובלבד שלא יסמוך לה מענה של חרישה שלא יהא נראה כחורש ממש כמו שעושין מענה ושורה של מחרישה: תני. שם. אבא שאול אומר מגררין בחרשים וגומם מעם הארץ. עצים שבחורשין מגררין אותן וגוממין מעל הארץ: ובלבד שלא יקוץ בקרדום. כדרך שעושין בשאר שני שבוע: אין בודקין את הזרעים באדמה בעציץ. מפני שכן דרך לזרוע בעציץ מלא אדמה ונראה כזורע בשביעית אבל בודקין אותן בגללים בעציץ שאין דרך לזרוע בעציץ מלא גללים: ושורין אותן בשביעית. שיהיו יפין לזריעה למוצאי שביעית דאין זה עבודה: ומקיימין את האלויי בראש הגג. אלויי מין פרי הוא. כמו אהלות ואהלון ובפי"ז דכלים הרימון האלון והאגוז שחקקום התינוקות. דרך להטמינו בעפר בראש הגג לקיימו וקמ"ל דאין זה עבודה אבל אין משקין אותו שיתגדל ביותר:

אין

### תוספת הרי"ד

משום דהוי בהזדמניות וכ"כ הרא"ש ז"ל בפ"ז דמס' שביעית עיי"ש ועיי' בכ"מ ז"ל בפ"ח מהל' מהלכות אסורות הי"ז דמשמע כן ואח"כ מצאתי שמבואר קצת כן בתוס' אנשי שם ז"ל עיי"ש וזה ברור לפענ"ד דהרמב"ם ז"ל לא ס"ל הטעם דלייד משום דהמלכות אונכת דהא"כ הוא"ל הכ"מ בזמן שהמלכות אונכת וז"ב ופירוש הירושלמי אתא שפיר ע"פ דרכן דס"פ דר"י דמתניתן ור"י דברייתא דר"ח נחלקו דבמתניתן תנינן כדר"י לקולא דלא בעינן שיעסוק במלאכתו כ"ש שבוע וגם בשביעית גופיה אלא בחדא סגי או דעוסק במלאכתו כ"ש שבוע או דיש לו מלאכה בשביעית אבל ברייתא דר"ח ס"ל דבעינן תרתי שיהא עוסק במלאכתו כ"ש שבוע וגם שיהיה לו מלאכה בשביעית גופיה ומפרש האיך עבידא הי' יושב בטל כו' והוא ר"י דמתניתין דתנינן לקולא ומסיק רבב"ז ר"א בשם ר"א הלכה

(שוי"ט) ולא אמרו העוברים אלו עובדי כוכבים ט'. בערוך (ע' פס ג') ולא אמרו העוברים לא אמרו עובדי מכבים שהן עוברין מן העולם ולא אמרו לישראל ברכת ה' עליכם מה ישראל אומרים ברכנו אתכם בשם ה' ולא דייכם שכל הברכות הבאות לעולם בזכותינו הן באות ואינכם אומרין לנו טלו מהן שאתם מגלגלין עלינו פיסים (פס) וזימיונות (שנשי ממון) מגולגליות וארנוניות. (שוכ"ז) מגביה עשרה טפחים או גומם מעם הארץ. בערוך (ע' גם א') קוצץ למעלה מעשרה או גומם מעם הארץ (כעס ב מביא גירסת כ"י „מן הארץ" וכפי' כ"כ לרגמ"ה איתא או גימס. או יחתוך כל הענפים עד הארץ כסמוך לארץ). (שוכ"ח) תני דבית רבי נוטל פו' בערוך (ע' מדל א') תנא דבי רבי מדל נוטל אחד ומניח שנים. וכך מנהג בזמן שהבצלים זרועים רצופים מוציא מהם מבינתיים שיתגדלו בריות ויעשו גדולים אותם שעוקר משם להרויח הנשארים אינן נחשבין לקצירה לפי שתקנת הנשארים הוא הלכך נותן פיאה מן הנשאר לבד ומן הנעקר לבד.

### גליון אפרים

תני אבא שאול מבדין בחרשים. בתוספתא סוף פ"ג הגירסא מגדר בחרסין ובתוספתא כתב יד הגירסא מברך וצ"ל כמ"ל בירושלמי מבררין בחרשים מלשון הכתוב ביהושע י"ז עלה לך היערה ובראת לך. כי יער הוא ובראתו. וכמו שאיתא בפ"ז דשבת ה"ב המברר בחרשים:

**עין משפט נר מצוה** יד [א] מיי' פ"ח מכמיטה ויובל הל"ח כמ"ג עשין קסח. טו [ב] מיי' פ"א שם הל"ג. טז [ג] מיי' פ"ח שם הל"ח. יז [ד] מיי' פ"י מע"ז הל"ס. יח [ה] [ו] מיי' פ"א מממיטה הל"א. יט [ז] מיי' פ"א שם הל"ח. כ [ח] שם הל"ט. כא [ט] [י] שם הלכ"א כב. כב [כ] מיי' שם הל"ו. כג [ל] מיי' שם הל"ה כרבנן דרשב"ג. כד [מ] [נ] שם הל"ו.

**מסורת הש"ס** (א) ברכות י: (ב) ע' לקמן פ"ס מ"ט וש"נ. (ג) לקמן ירושלמי פ"ס הל"ד. גיטין פ"ס הל"י. ע' כתוס' גיטין דף סב. ד"ס אברהא. (ד) לעיל פ"ב הל"ג. (ה) (ב"ב כ נדה ח). (ו) תוספתא פ"ג. (ז) שם י.

**גליון הש"ס** *אוי לי שנתכבדתי כו'. ע' בפי' המשניות להרמב"ם ז"ל באבות פ"א. ובשו"ת תשב"ץ חלק א' סי' קמ"ז ובכ"מ הלכות תלמוד תורה פ"ג הל"י ובשו"ת ב"ח הישנות סי' נב. **וחורנא אמר אייסר ע' בר"ש כאן. ובתוס' בגיטין דף סב ד"ה אמרתא. ובפירוש קרבן שם. ובפ"מ: ***ומקיימין את האלווי ע' בראב"ד וכ"מ פ"א הל"ו פירושו:

**שנויי נוסחאות** (פי"א) ומחזיקים [שי"ר] ומחזק ם. (בי"ב) על ידי. [כרי"ר] ידי. ושואלין [כרי"ר] ושואלים. (סט"ו) חיננא בר [פפא [ד"ו] בר ליתא. (ס"כ) אומרים ברכנו [ד"ו] [illegible] (סכ"ג) המידל. וב"ה. ומודים [שי"ר] המדל. ב"ה. מודים. (סכ"ד) ואיזהו המידל [שרי"ר] איזהו. המדל. (סכ"ה) ישרש המבקיע בזיתים [שרי"ר] ושרש: ה. המב[illegible] יח:הו. מכסהו [שרי"ר] יחפהו. מכסה הוא. אי בקש אין קוצצין בתולת [ד"ו] או בקש דקוצץ קורת שקמה לא יחפהו בעפר אבל מכסהו באבנים או בקש אין קוצצין. (סכ"ז) שהיא [illegible] שהוא. כדרכה. (סל"ט) ומניח שנים המחליק בגפנים שלשה זה בצד זה הא מידל [כי"ר] ומניח אחד המחליק שלשה בצד זה הא הוא מידל. (ס"ל) במידל בה בתחלה [ד"ו] במידי[illegible] (סל"א) באישת של קנים [ד"ו] באישה קנים. (סל"ב) נוטעין [כי"ר] אין נוטעין. (סל"ג) שדה מות- [ד"ו] שדה חברו מותר. (סל"ד) וגומם עם הא"ץ [ד"ו] וגומם הא"ץ. (סל"ו) האל[illegible]

**גליון אפרים**

מהו בחילו רבי חייא בר בא אמר הייתה צ"ל מהו ביחילו. עמ"ש במעשרות פ"א דף ב' ע"ב:

**רידב"ז**

**אין** תולין תוכין בתאנה ומפרש ואזיל מהו תוכין מייתי יחור מתאנה שטר ותולה בה ואמר הדא עבדת ואת לית את עבדת פי' דזהו לחש וסגולה שיתעבד האילן פירות ואסור הוא בשביעית למיעבד כן ופריך ולא כן תני אילן שהוא מנבל פירותיו עושין לו סגולה דסוקרין אותו בסיקרא ומטעינין אותו אבנים ומהבתין לי' דיעבוד וזהו סגולה שלא ישיר פירותיו [כדאיתא במס' מע"ש שזהו סגולה] אלמא דבשביעית מותר לעשות עניני סגולה להאילן ומשני דלא דמי דתמן הסגולה הוא דלא יתן פירותיו פי' דלא ישיר פירותיו והכא דהסגולה הוא דיצמח כל עיקר וזהו אסיר בשביעית אפי' סגולות:

**משלשה** ועד תשעה היא מתניתא פי' אהא דתני במתניתין גבי בתולת השקמה דס"ל לר"י דגומס מעט הארץ או מגבי' עשרה טפחים הכונה דאף בפחות משלשה מותר כמו דמותר למעלה מעשרה כן נמי בפחות מג' ורק מג' ועד עשרה אסור דדרך לקוצצו שם וכן מוכח מסוגיא במס' ב"ב (דף פ' ע"ב) וגרסינן מג' ועד עשרה וכן גי' מהרא"פ זצ"ל וכן עיקר:

**ריה"ג** כב"ש ור"ע כב"ה פי' הא דנחלקו לעיל (כה"ד) גבי המידל בזיתים ב"ש אומרים יגום וב"ה אומרים ישרש וא"כ ריה"ג דס"ל גבי מזנב בגפנים דירחיק טפח ע"כ ס"ל כב"ש והנה הר"ש ז"ל והרע"ב ז"ל מפרשין שירחיק מן הקרקע טפח ומפרשין דמזנב מן הארץ מה שנתעבו הענפים ובמידל פי' הרמב"ם ז"ל דמידל לעצים ועיין בתוס' י"ט ז"ל דמוכח דלשון מידל הוא לשון שאול מעלמא ועיין בדברינו לעיל דאינו פעולה בכאן כמו מידל בעלמא להקל על הכרם דאילו בעלמא אין שיעור למידל אלא כל כרם לפי טבעו וכל האדמה שע"ג הכרם לפי טבעה והכא לשון מידל הוא רק לשון שאול מעלמא והכא קאי כל עיקר קוצץ לעצים ע"כ. כתב הרמב"ם ז"ל בפ"א מה"ש הי"ח וז"ל ז"ל הקוצץ אילן או שתים לעצים ולא נקט כלל לשון מידל ולא נקט כלל זיתים אלא סתם עצים לגלות לן דלא מיירי מתיקון הכרם ולא מיירי כלל מכרם וקס"ד דהכא במזנב נמי כה"ג דהא הוא ג"כ רק לשון שאול וכל עיקר דחותך קצת הענפים הוא על עצים ולא באופן שיפה לאילן כגון דהאילן א"צ להזיכוב או שחותך באופן שאינו מעלה להאילן לא כפי תיקונו אלא לעצים בלבד הוא קוצץ וא"כ ריה"ג דס"ל דצריך לשייר טפח ולא ישרש א"כ ע"כ דכב"ש ס"ל וע"ז משני דז"א דריה"ג חשש במזנב לעבודת הארץ דהוא לעבודת הגפנים ולא דמי למידל דבמידל דבקוצץ לעצים באופן דלא מיקל על הכרם ס"ל לב"ה דישרש דכיון דבשתים אינו מועיל לקרקע מה אכפת לן ולא חיישינן שמא יהיה תיקון להזיתים ז"א דבתיקון להכרם לא יועיל בשתים משום דצריך להדל לפי תיקון הכרם וכ"ז שלא הידל לפי תיקון הכרם הצריך לו לא הועיל כלל משא"כ גבי מזנב אע"פ שמזנב לעצים ולא לפי תיקון הגפן מ"מ כל מה שמזנב אפילו דאינו מזנב לפי תיקון הגפן וזינב רק מקצת מ"מ חיישינן שיהיה לו קצת פעולה ע"י אותו מקצת ור"ע ס"ל דלא חיישינן גם כאן למקצת פעולה כמו דלא חיישינן במידל:

**תלמוד ירושלמי**

תורה אור

אין תולין תוכין בתאנה כיצד הוא עושה מייתי יחור מתאנה שטר והולה בה ואמר לה הדא עבדת ואת לית את עבדת ולא כן תנא [א] (א) אילן שהוא מנבל פירותיו סוקרין אותו בסקרא ומטעינן אותו אבנים ומבהתין ליה דיעבוד אמר תמן דלא יתן פירותיו והכא דיעבוד לכתחילה [ב] אין מרכיבין דקלים מפני שהיא עבודה שלא תאמר הואיל וחזי רובה שרי הוא לפום כן צריך מימר אסור משלשה ועד תשעה היא מתניתא:

**הלכה ה מתני'** [ג] המזנב בגפנים והקוצץ בקנים רבי יוסי הגלילי אומר ירחיק טפח ור' עקיבא אומר קוצץ כדרכו בקרדום במגיל ובמגירה ובכל מה שירצה [ד] אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית לא שיעלה אלא שלא יוסיף: גמ' תני (ב) הקוצץ בקנים ר' יודה אומר מקום שנהגו לקוץ יתוק לתוק יקוץ ומגביה טפח וקוצץ הקוצץ בקורות לא יהא מחליק ומדריג ומדריג ומחליק אלא מתכווין שיהא קציצתן שווה תני רשב"ג אומר מקום שנהגו להחליק ידריג לדרג יחליק וגומם עם הארץ ובלבד שלא יקוץ בקורדם ר' יוסי הגלילי כב"ש ורבי עקיבא כב"ה וכן אתינן מתניתין ר"י כב"ש ור"ע כב"ה אלא רבי יוסי הגלילי חשש לעבודת הארץ:

**הלכה ו מתני'** [ה] מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית הפגין משהזריחו אוכל בהן פתו בשדה ביחילו כונס לתוך ביתו וכן כיוצא בהן בשאר שני שבוע חייבין במעשרות הבוסר משהביא מים אוכל בו פיתו בשדה הבאיש כונס לתוך ביתו וכן כיוצא בו בשאר שני שבוע חייבין במעשרות: גמ' מהו בחילו רבי חייא בר בא אמר חייתה כמה דאת אמר °וגם נפשם בחלה בי כתיב

**פני משה**

אין תולין תוכין בתאנה. תוספתא היא (בפ"ק) והתם גרים תחובין והיינו הך וכך הוא כתוב שם תאנה שנתקלפה אין טחין אותה בטיט מפני שהיא מלאכתה אין תולין תחובין בתאנה ומפרש ואזיל מהו זה: כיצד הוא עושה מייתי יחור דתאנה שטר ותלי בה. שטר ממרח הוא. וימרחו על השחין. ויתי תרגומו ויסטרו על שיחנא ויתסי. כלומר אע"פ שאינו ממרח בטיט להאילן עצמו אלא שמביא יחור של תאנה וממחה ותוחב ותולה בו אפילו כן כעבודה היא שמתוך כך נתחזק האילן: ואמרי עלה. כלומר דאיכא דפרכי עלה. הדא עבודה ואית לית את עבודה בתמיה. לזה את מחשב לה לעבודה ואית כה"ג דלית את מחשב עבודה כדמסיק הקושיא דהא לא כן תני התם בתוספתא: אילן שמנבל פירותיו שפירותיו נובלין ונושרין ממנו סוקרין אותו בסקרא ומטעינין אותו אבנים ומבהת ליה דיעבד כלומר שמכחישין ומתישין אותו בשביל שיעשו פירות וכדמסיים שם ואין חוששין לא משום שביעית ולא משום דרכי האמורי אלמא דכל כה"ג לא הוי כעבודה בשביעית: אמרי שאני תמן דאינו עושה אלא דלא יתן ממנו פירותיו. כלומר שלא ינשרו ממנו וכה"ג מותר בשביעית דלא הוי אלא לנטורי בעלמא ברם הכא דיעביד בתחלה. שהוא גורם שיתחזק האילן ויעשה פירות בתחלה וכל אברויי אילנא אסור בשביעית: אין מרכיבין דקלים. בשביעית מפני שהיא עבודה: שלא תאמר. כלומר וכי תימא מאי קמ"ל פשיטא דהרכבה עבודה הואי הלכך מתרץ לה דהא קמ"ל שלא תאמר הואיל והוא רובה שרי הוא מתוך שהדקל גדול הוא ואינה ניכרת ההרכבה בו כל כך: א"כ שדי הוא נ"ל. מתוך שהוא גדול הוא משיר פירותיו ומרכיבין אותו באילן דקל אחר שלא ישיר ומהו דתימא דזהו מותר הוא שהרי אין כאן אלא לשמור ולא להחזיקו לפום כן צריך מימר אסיר דאפ"ה הואיל והוא עושה התיקון על ידי הרכבה והרכבה עבודה היא: מג' ועד תשעה היא מתני'. אהא דקתני המחליק ג' זה בצד זה קאי וקאמר דמג' ועד ט' איירי כלומר שאם יש שם מג' אילנות ועד ט' כשנוטל מהן ג' זה בצד זה נקרא מחליק ומודים ב"ה עד שיגום:

**הלכה ה מתני'** המבקיע בזית. ליטול לעצים לא יחפה מקום הבקוע בעפר לפי שהעפר נעשה טיט ומשבית את האילן: אבל מכסהו באבנים או בקש. דזה לא הוי אלא כשומרו שלא יפסד ויתייבש וכן בקוצץ קורת שקמה והוא מין ממיני התאנים: אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית. בתולת שקמה הוא הצמח הראשון שיצא בה קודם שיכרתו ואין קוצצין אותה הפעם הראשון בשביעית מפני שהיא עבודה שמתוך כך היא מתגדלת ומתעבה: כדרכה. כדרך שקוצצין אותה בשאר שני שבוע אסור אלא או מגביה י"ט מהארץ וקוצץ או גומם סמוך מעט הארץ שאין דרך לכורתה כך והלכה כר' יהודה: המזנב בגפנים. שמקטע זנבות ענפי הגפנים: ירחיק טפח. מן הגפן עצמו ובקנים ירחיק טפח משורש הקנה שלא יהא נראה כעבודה: ר"ע אומר קוצץ כדרכו בקרדום במגל. והוא חרמש או במגירה ובכל מה שירצה מותר כל זמן שאינו מתכוין אלא לעצים והלכה כר"ע: אילן שנפשח. שנבקע. ויספק תרגומו ופשח. קושרין אותו בשביעית ולא שיעלה שיתחברו בקועיו ויהיה נדבק ונקשר אלא שלא יוסיף להתבקע יותר: גמ' תני. בתוספתא (פ"ג) והתם גרים לדברי רבי יהודה במקום דגרים הכא רשב"ג לקמן ורשב"ג במקום רבי יהודה כאן: מקום שנהגו לקוץ יתוק. מל' ננתקה את מוסרותימו ובתוספתא גרים לתוך מל' עמוד התוך כלומר שיקוץ באמצע שלא יעשה כדרך שעושין בשאר השנים: הקוצץ בקורת. שקמה לא יהא מחליק ומדריג מדריג ומחליק כלומר כדרך שעושין בקציצת קורות מן האילן שעושין כמו מדריגות מדריגות וחולקין אותן שיהיו חלקין. ובתוספתא גרים ה"ז לא יחליק ולא ידריג אלא מתכוין כדי שתהא קציצתן שוה: ר' יוסי הגלילי כב"ש. קס"ד דטעמא דר"י הגלילי במתני' דבעי שיור כדסברי ב"ש בפ' דלקמן גבי בצלים הקיצונים דעוקרין אותן במארופות של עץ וב"ה אומרים בקרדומות של מתכת ור"ע דקאמר הכא קוצץ כדרכו בקרדום וכו' כב"ה: וכן אתינן מתני' וכו'. בתמיה וכי כאן בא להשמיענו לזה הא ידעינן דר"י הגלילי מתלמידי ב"ש כב"ש ס"ל ור"ע הוא מתלמידי ב"ה אלא הכא טעמא אחרינא איכא דריה"ג חשש שלא יהא נראה כעבודת הארץ ור"ע אין חושש לכך מכיון שהוא כורתן לעצים:

**הלכה ו מתני'** מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית משום דכל זמן שאינן ראוין לאכילה אסור לקוץ ולאכול שהרי הוא מפסידן ורחמנא אמר לאכלה ולא להפסד: הפגי'. פני תאנה כדכתיב התאנה חנטה פגיה: משיזריחו. כשיתחיל המים והלחלוחית להכנס בתוכן דרכן להסביק ולהיות נראות חלק וזהו משיזריחו: אוכל בהן פתו בשדה. אבל לא יכניס בתוך ביתו כדדרים בגמ' דכתיב כל תבואתה לאכול וכתיב מן השדה תאכלו את תבואתם בענין שתי תבואות הכתוב מדבר אחת מענין השדה ואחת שמותר לו לאכול בבית והיינו כשנתבשלו כדקתני בסיפא: בחילו. מל' וגם נפשם בחלה בי. כלומר שהתחילו להתגדל ולהתבשל: וכן כיוצא בו בשאר שני שבוע. משביחלו חייבין במעשרות כדתנן לקמן (בפ"ק דמעשרות) התאנים משיבחילו: הבוסר. ענבים שלא נתבשלו: משהביא מים. בתוכו ובשוחטן מוציא מים: הבאיש. שנתבשלו והגיעו לכלל שיקראו באשה והגרעינים נראין מבחוץ: גמ' מהו ביחלו חיתה. כלומר שנתבשל' מעט ונראית גדולה כמה דתימר וכו' כתיב

**תוספת הרי"ד**

הלכה כר"י דמתניתין. וקאזיל הגמ' ומפרש מאי קמ"ל ר"י דמתניתין תיבת דמתניתין מאי כוונתו בזה ע"כ מסיים תני ר"ח לחומרא האיך עבידא כו' אע"פ שיש עמו מלאכה אחרת אסור לא בדא פי' לא בזה הלכה כר"י לפום כן כנ"ל רבב"ז ר"א בשם ר"א הלכה כר"י דמתניתין לאפוקי דלא בדא כר"י דברייתא דר"ח ופריך הגמ' אוף הכא כן ובסנהדרין פריך אוף תמן כן ונשתרבב תיבת תמן דגרסינן לבתר תיבת דמתניתין ושייך כאן ופשוט מאד וה"פ דשאל במתני' דשביעית דמתיר ר"י בהזדמניות ובלבד שלא תהא אומנתו לכך אם מתיר ר' יהודה ג"כ בשיש לו מלאכה אחרת לעשות מכחר אפילו שלא בהזדמניות כמו בפירות שביעית או לא ובשנו"א ז"ל נראה דשאל אם גם כאן הלכה כר"י כמו במשנה דסנהדרין ע"כ במס' שביעית שייך הלשון אוף הכא כן ובמס' סנהדרין שייך אף תמן כן דקאי על מתניתן דמס' שביעית וקאי בסנהדרין והכא דקאי במס' שביעית בהמשנה דליידין שייך למשאל אוף הכא כן וע"ז מסיק ר"י בר"ב בלשון דמס' סנהדרין ומועתק גם כאן כלשון הזה כמצוי כו"כ פעמים בירושלמי תמן אין המלכות פי' במשנה דמסכת שביעית דמיירי שאין המלכות אונסת ע"כ לא התירו רק בהזדמניות כדגמרינן מהיתר מכירה דנבילה כנ"ל אבל לא בהזדמניות אפילו יש לו מלאכה אחרת אסור ברם הכא במס' סנהדרין דמיירי בסחורה דשביעית שם מיירי בזמן שהמלכות אונסת כדאיתא שם בריש' ומשרבו האנסין קראו אותם סוחרי שביעית אבל מותר לאסוף בשביל המלכות אבל לסחור אסור אף דיצטרך לפרוע המס ע"ז ס"ל לר"י דאימתי אסור לסחור בשביל המס רק לאסוף בזמן שאין לו אומנות אלא היא אבל כשיש לו אומנות בלעדו

עין משפט נר מצוה כה [א] מיי' פ"א משמיטה הל"ז. כו [ב] מיי' פ"ג שם הל"ח. כז [ג] מיי' פ"ח שם הל"ב. כח [ד] שם הלכ"ג. כט [ה] מיי' פ"ה שם הלכה ט"ז.

מסורת הש"ס (א) שבת סז. חולין עז: ירושלמי מע"ש פ"ב הל"א. (ב) תוספתא פ"ג.

שנויי נוסחאות (ס"א) תוכין [בכי"ל] תובין [כי"ר] חובים. (ס"ב) הדא [בכי"ל] הדא. (ס"ס) פירותיו [בכי"ר] פריו. (ס"ו) לכתחילה [בכי"ל] כתחילה. (ס"ו) והכא דיעבד [ד"ו] ברם הכא דיעבד. (ס"ז) הואיל וחזי רובא [ד"ו] דואיל והוא רובה [וכ"ה בכי"ר]. (ס"י) והקוצץ [בכי"ר] הקוצץ. (סי"א) בקנים. יוסי [בכי"ר] קנים. יוסה. (סי"ב) ור' עקיבא [בכי"ר] ר' עקיבה. (סי"ג) במגיל ובמגירה ובכל מה [בכי"ר] ובמגל במגירה ובכל מין. (סי"ד) קושרין [בכי"ר] קושרים. (סי"ו) ומדריג ומדריג [בכי"ר] ומדריג מדריג. (סי"ח) קציצתן (תני) [בכי"ר] קוצצתן. יתנא. (ס"כ) שלא יקוץ בקורדם [בכי"ר] שלא בקורדם. (סכ"א) מתניתין ר"י [בכי"ר] מתני ר' יוסה הגלילי. (סכ"ג) הארץ [בכי"ר] הארץ ור"ע לא חשש לעבודת הארץ. (סכ"ד) מאימתי אוכלין [בכי"ר] באמתי אוכלים. (סכ"ה) הפגין [בכי"ר] הפגים. (סכ"ז) במעשרות הבוסר [בכי"ר] במעשרות: ח. הבוסר. (סכ"ט) חייבין [בכי"ר] חייב. (סל"א) כמה דאת אמר וגם [ד"ו] כמה דתימר וגם.

**גמרא**

כתיב (ויקרא כה) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול רחב"ב אמר שתי תבואות אחת מן הבית ואחת מן השדה וכתיב (שם) מן השדה תאכלו את תבואתה. רבי יוסי בן חנינא בעי פגין מהו לעשות מהן מלוגמא מאחר שהוא אוכל בהן פתו בשדה יהא אסור או מאחר שהוא מכניסן לתוך הבית יהא מותר תמן תנינן [א] (א) הפגין והבוסר ר"ע אומר מטמא טומאה אוכלין ר"י בן נורי אומר משבאו לעונת המעשרות תני כאן מיד ולית כאן מיד רבי חנניא בשם ר"ל בפגי תאנים היא מתניתא הא בשאר כל הפגין אינן מטמאין טומאת אוכלין עד שיבאו לעונת המעשרות אמר ר"י מתני' אמרה כן הפגין משיזריחו אוכל בהן פתו בשדה ר' פדת בשם ר"י *הכל מודין בשביעית הכל מודים חברייא אמרין שאינן מטמאין טומאת [ב] (ב) אוכלין הקור כעץ לכל דבר אלא [ג] שהוא נלקח בכסף מעשר [ד] **וכפניות לאוכלין ונפטרין מן המעשרות דרש רבי יודה בן פזי בבית מדרש הקור אין קדושת שביעית חלה עליו רבי יוסה מפקדין על שואלייה אמרין לון מן לכון מימר כן והוון אמרין הוא אמר לן רבי יוסה מתניתא פליגא על רבי יודה בן פזי ומסייע לן דתני (ג) הפגין של שביעית אין שולקין אותן ובמסוייפות מותר מפני שהוא מלאכתן קור וכפניות הרי הן כעץ וכן אנו אומרין ועץ אסור לשולקו אלא בגין [ה] דקדושת שביעית חלה עליו לפום כן צריך מימר אסור גבי בוסר מה אית לך מימר אמר רבי אבון שכן דרך הקיהות אוכלות אותו:

זיתים

**פני משה**

כתיב וכו'. כדפרישית במתני': פגין מהו לעשות מלוגמא. משום דתנינן לקמן בפ"ח כל האוכלין המיוחדין לאדם אין עושין מהן מלוגמא לרפואה בשביעית דרחמנא אמר לאכלה ולא למלוגמא והלכך בעי מי נימא דמאחר שהוא אוכל בהן פתו בשדה מאכל אדם נקראין ויהא אסור או דילמא מאחר שהוא מכניסן לתוך הבית כלומר לאחר שהוא מכניסן לתוך הבית דווקא ומכיון שהוא צריך להמתין עד שיהו ראוין שהוא מכניסן לתוך הבית יהא מותר למלוגמא דהכתי לאו מיוחד למאכל אדם הן ולא איפשיטא: תמן תנינן. בפ"ג דעוקצין: תני כאן מיד. כלומר דמפרש הא דר"ע מטמא בהן משום טומאת אוכלין תני בהן מיד דאע"פ שלא הגיעו להשיעור דתנינן הכא במתני' מיד הן מטמאין משום אוכלין ופריך ולית כאן מיד הא לא תנינן מיד בהדיא ואמאי לא בעית למימר דצריך שיהא בהן כשיעורא דמתני' ומקודם לאו אוכלין נינהו כלל: בפגי תאנה היא מתניתא. כלומר ר"ל מפרש למתני' דעוקצין דבפגי תאנה מיירי ובהו פליג ר"ע וקסבר דמטמאין טומאת אוכלין הואיל ונקראין אוכלין לענין שביעית וא"כ שיעורא דידהו לענין טומאה כדתנינן הכא בשביעית: הא בשאר כל הפגין. דכל פירות שלא נתבשלו נקראין פגין אף ר"ע מודה שאינן מטמאין טומאת אוכלין עד שיבואו לעונת המעשרות האמורה בהן: מתניתא אמרה כן. מלישנא דמתני' שמעינן נ"כ דבפגי תאנה עסקינן דקתני משיזריחו ודרך פגי תאנה הוא כן ואז הן ראוין לאכול בהן פתו בשדה ומתני' דעוקצין נמי בהכי מיירי ושמעינן נמי דמקודם לכן לאו אוכל נינהו וכן בשאר כל הפגין דלא שייך בהן האי שיעורא לאו אוכלין נינהו עד שיבואו לעונת המעשרות: ור' פדת בשם ר' יוחנן אומר. דשאני שביעית והכל מודין בשביעית וכדמפרש ואזיל: הכל מודין. כלומר לענין מאי הכל מודין: חברייא אמרין שאין מטמאין טומאת אוכלין. כלומר בשביעית הכל מודין שאין מטמאין טומאת אוכלין מקודם שיבואו לשיעורא דמתני' משיזריחו דבשביעית בעינן שיהו מיהת ראוין לאכילה כ"ד וכן לענין טומאה לאו אוכלין נינהו בשביעית עד שיגיעו לשיעור שיכול לאוכלן בשדה מיהת אבל מתני' דעוקצין פלוגתייהו בשאר השנים ואיכא למימר דלר"ע בין פגי תאנה ובין שאר כל הפגין מטמאין טומאת אוכלין אע"פ שלא הגיעו לשיעורא דמתני' דהכא: הקור וכו'. סיפא דמתני' בעוקצין שם והוא עץ רך הנוסף בבינות הדקל בכל שנה ואוכלין אותו כשהוא רך: כעץ לכל דבר. ואינו מטמא טומאת אוכלין אלא שהוא נלקח בכסף מעשר דגידולי קרקע הוא: כפניות. תמרים שלא בשלו כל צרכן: לאוכלין. לענין טומאת אוכלין כאוכלין הן ופטורות מן המעשרות: ור' יוסי מפקדין על שואלייה. על השואלים אותו היה מצוה עליהם שינהגו בו קדושת שביעית והיה אומר להם מי הוא זה שאמר לכם כן שלא יהא שביעית חלה עליו שאתם מסתפקים ושואלין על כך ואמרו לו הוא ר' יודה בר פזי שדרש כן: א"ל ר' יוסי. אל תחושו לו דמתנית' פליגא עליה ומסייעה לן דקדושת שביעית חלה עליו: דתני. בתוספתא (פ"ג): אין שולקין אותן. כחומרי מאכל בהמה שאין שולקין אותן בשביעית: ובמסויפות. של סוף הקיץ מותר מפני שהוא מלאכתן שכן דרכן לאכלן ע"י שליקה וכמאכל אדם הן ומותר לשולקן: קור וכפניות הרי הן כעץ. ובתוספתא שם גרים בקור וכפניות מותר. ונראה שחסר כאן הסיפא דתוספתא וצ"ל כדהתם והיינו דמדייק דמדקתני מותר וקשה מאי קמ"ל הלא קור כעץ הוא וכן אנו אומרין ועץ אסור לשלקו בתמיה. אלא ש"מ בגין דקדושת שביעית חלה עליו לפום כן צריך מימר מותר כצ"ל כמו שהוא בתוספתא ומיהת מסייעא לן דקדושת שביעית חלה עליו ומאכל אדם הוא לפי שלפעמים בני אדם אוכלין אותו: גבי בוסר מה אית לן מימר. כלומר מ"ט דקתני במתני' אוכל בו פתו וכי ראוי לאכילה הוא וקאמר ר' אבון אין שכן דרך הקיהות אוכלות אותו כלומר אלו שאוהבין לאכול מידי דאית ביה קיוהא ואוכלין פתן עמו:

זיתים

**רידב"ז**

תמן תנינן הפגין והבוסר ר"ע אומר מטמא טומאת אוכלין ר"י ב"נ אומר משבאו לעונת המעשרות תני כן מיד ולית כאן מיד פי' דלענין טומאת אוכלין מיד ולית כאן מיד בשביעית אינו מיד אלא בהנך שיעורא דמתניתין וקמ"ל דבשביעית לא פליגי ר"ע וריב"נ דלכו"ע ס"ל בשביעית שיעורא דמתניתין אבל ר"ח בשם ריב"ל בפני ראשונה היא מתניתא דעוקצין דבתאנים איכא השיעור משיזריחו אבל בשאר ספגים דליכא שיעור אחריני כי אם לעונת המעשרות אינן מטמאין טומאת אוכלין עד שיגיעו לעונת המעשרות אר"י ותני כן דמתני' דידן מוכח דבתאנה איכא עוד שיעור טרם שיגיעו עונת המעשרות הפגין משיזריחו כו' ומביא ראיה מהך מתניתין דידן למימרא דרשב"ל דבפני תאנה איכא עוד שיעור אחר טרם עונת המעשרות והוא מפורש בהך מתניתין דידן:

ר' פדת בשם ר"י הכל מודים בשביעית וקאי על הרישא דמתניתין הפגין והבוסר דמתניתין דמס' עוקצין הנ"ל דאיתא שם פלוגתא אחריתא בין ר"ע לריב"נ בהקושט והחמם וראשי בשמים וכו' נלקחים בכסף מעשר ואינן מטמאין טומאת אוכלין דברי ר"ע א"ל ר"י ב"נ אם אוכלין נלקחים בכסף מעשר מפני מה אינן מטמאין טומאת אוכלין אם אינן מטמאין טומאת אוכלין אף הם לא ילקחו בכסף מעשר ע"כ במשנה שם ובסיפא תניא דהפגין והבוסר ה"נ איתא שם במתניתא הקור הרי הוא כעץ לכל דבר אלא שהוא נלקח בכסף מעשר ע"ז קאי ר"פ בשם ר"י ארישא אע"ג דנחלקו ר"ע וריב"נ אם לקוח בכסף מעשר דמי לטומאת אוכלין דאליבא דר"ע אע"ג דא"מ טומ"א נלקח בכ"מ ולריב"נ כיון שא"מ טומ"א אינו נלקח בכסף מעשר כ"ז דוקא לענין לקוח בכסף מעשר אבל לענין שביעית הכל מודים דלא שוה לטומאת אוכלין ויש לפרש בשני פנים או דהכל מודים אע"ג דאינו מטמא טו"א מ"מ חלה עליו קדושת שביעית דחשיב אוכל לענין שביעית או דילמא דהכל מודים דאף על גב דטמא טומאת אוכלין אין חלה עליו קדושת שביעית דלענין שביעית לא חשיב אוכל וע"ז מיבעיא הכל מודים כלומר היאך הכל מודים ומפרשין חברייא שאינן מטמאין טומאת אוכלין דלענין שביעית חלה עליו קדושת שביעית דחשיב אוכל אע"ג דאינו מטמא טומ"א וע"ז מסיים הקור הרי הוא כעץ לכל דבר אלא שנלקח בכסף מעשר וחשיב אוכל לענין מעשר אע"ג דאינו חשיב אוכל לענין טומאה וע"ז דרש ר"י ב"פ בבהמ"ד דקור אין קדושת שביעית חלה עליו ור' יוסי מקפיד על שואלייה אמרין לון וכו' אלא בגין דקדושת שביעית חלה עליו וכו' כלומר כיון דשביעית הכל מודים דחשיב אוכל אע"ג דאינו חשיב אוכל לטומאה ע"כ שפיר ס"ל לר"י דקור קדושת שביעית חלה עליו וחשוב אוכל אבל אי הי"מ הכל מודים בשביעית דלא כחברייא אלא דאף לחשיב אוכל לענין טומאה מ"מ לא חשיב אוכל לענין שביעית א"כ לפ"ז לא היה ס"ל לר"י דקור חשיב אוכל לענין שביעית כיון דלא חשיב אוכל לענין טומאה ק"ו לשביעית אבל לפי החברייא דלענין שביעית חשיב אוכל אע"ג דאינו מטמא טומאת אוכלין ע"כ שפיר ס"ל לר"י אע"ג דקור אינו מטמא טומאת אוכלין ולא חשיב אוכל לענין טומאה מ"מ חשיב אוכל לענין שביעית וקדושת שביעית חלה עליו ועפ"ז מתורץ קושית גליון הש"ס דמקשה ע"פ המפרשים ז"ל דהכל מודים בשביעית שאינו מטמא טומ"א דקאי על פגין משהזריחו דבשנה השביעית גופא אינו מטמא טומאת אוכלין משום דלא חשיב אכילה לענין שביעית דאסור להכניסו לבית וע"כ לא חשיב ג"כ אוכל לענין טומאת אוכלין קשה מפ' הרמב"ם ז"ל בפ"א מה' טומ"א הלכה כ"ה ואלו מקרי לא היתה לו שעת הכושר ועיי' במס' מנחות דף ק"א ודו"ק היטב עכ"ל וכונתי קושיא עצומה דהא הפלוגתא בין הת"ק ור"ש לענין איסור הנאה אם מטמא אוכלין מובא בכמה מקומות דלר"ש אין מטמא טומ"א דאוכל שאין אתה יכול להאכילו לאחרים לא מקרי אוכל לענין טומ"א אבל הת"ק ס"ל דחשיב אוכל והרמב"ם ז"ל פסק כהת"ק בפ"א מה' טומאת אוכלין הכ"ה שם וא"כ למה בשנה השביעית אינו מטמא טומ"א משהזריחו כיון דחשיב אוכל בעלמא והכא רק משום איסור דשביעית אינו ראוי לאכילה והרי באיסור הנאה בעלמא כיון דחשיב אוכל בעצם ורק משום איסור דשביעית לא חזי לאכילה למה לא יטמא טומ"א ודוחק למימר דאזיל אליבא דר"ש והא ר"ש ס"ל במס' מנחות הנ"ל דבהיתה לו שעת הכושר חשיב אוכל וזה נמי מיקרי היתה לו שעת הכושר וזה דוחק וקושיא עצומה היא דהא נקטינן הכל מודים בשביעית ומשמע דהכל מודים וקאי אליבא דכולהו ולפי דברינו ניחא שפיר דלא מיירי בפגין משהזריחו בשנה השביעית וקאי על מתני' קמייתא דעוקצין כנ"ל ואין מקום לקושיא זו כמובן ודו"ק: סליק פירקא בס"ד

בכל

**גליון אפרים**

רבי יוסה מפקדין על שאלייה אמרין לון מן לכון מימר כן והוון אמרין הוא אמר לן ר' יוסה מתניתא כו'. נ"ל שצ"ל ר' יוסה מקפיד על שואלייה ואמר לון מן לכון מימר כן. והוון אמרין הוא אמר לן. אמר ר' יוסה מתניתא כו': אמר רבי אבון שכן דרך הקיהות אוכלות אותו. נ"ל שצ"ל שכן דרך הקרייות אוכלות אותו ופירושו בני כפרים. ל מ ד ת י להגיה כן מהתוספתא פרק י"ג דתרומות מעי אתרוג אסורין מפני שהקיאות אוכלות אותן והגיה הגר"א שהקרייות והכא נמי נ"ל שיש להגיה כן:

## תוספת הרי"ד

בלעדו התירו חכמים משום מס המלך ודווקא שיעשה מסחור רק מזה לבד לא התירו חכמים אפילו משום מס המלך ולהשגו"א ז"ל דלא משני ג"כ דבסנהדרין הלכה כר"י להקל משום דהמלכות אונסת כרם הכא אין המלכות אונסת וז"ב ולפיכך התחיל הגמ' במס' סנהדרין להעתיק המשנה מהרישא מדברי ר"ש מתחלה קראו אותן אוספי שביעית משרבו האנסין כו' וע"כ לפ"ז ניחא הא דהרמב"ם ז"ל דאפילו באינו יושב בטל כ"ש שבוע ויש לו מלאכה אחרת מ"מ אסור לישא וליתן בפירות שביעית רק בנישא ונותן כהם תלינן שהם מפירות היתר אף דמבואר בירושלמי שיש לו מלאכה אחרת מותר לישא וליתן אף בפירות שביעית ז"א דהא הירושלמי ס"ל דמותר משום שהמלכות אונסת דהא ר' יהודה קאי אדברי ר"ש דקאמר משרבו האנסין ע"ז ס"ל לר"י דאם יש לו מלאכה אחרת מותר אף בסחורה משום דרבו האנסין והא דלא פסק הרמב"ם ז"ל כן בשהמלכות אונסת לחלק בין יש לו מלאכה אחרת לאין לו מלאכה אחרת דבאין לו מלאכה אחרת אסור אף שהמלכות אונסו ז"א דהרמב"ם ז"ל ס"ל דהש"ס דילן פליג על ההיא דירושלמי ס"ל דהא דתני במתניתין אר"י אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא הוא לא קאי רק אסוחרי שביעית וקאי על מה דסמיך ליה אדברי ר"ש דר"ש קאמר משנגו האנסין חזרו לקרותן סוחרי שביעית ע"ז קאי ר' יהודה וס"ל דגבי סוחרי שביעית נמי אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא הוא דאם יש לו אומנות בלא הוא מותר משום לפרוע המס אבל לא קאי על משחק בקוביא וכיוצא בה דהא קי"ל דאסור להציל עצמו בממון חבירו והאיך מותר להציל עצמו בגזל אבל בהבבלי ע"כ לא ס"ל דביש לו אומנות אחרת

מותר

עין משפט נר מצוה ל [א] מיי' פ"א מטומאת אוכלין הל"ג. לא [ב] מיי' שם הל"י. לב [ג] מיי' פ"ז ממעשר שני הל"ח. לג [ד] מיי' פ"א מטומאת אוכלין הל"ג. לד [ה] מיי' פ"ה משמיטה הלכ"א ובכ"מ.

מסורת הש"ס (א) עוקצין פ"ג משנה ו. (ב) שם משנה ז עירובין כח. (ג) תוספתא פ"ג.

גליון הש"ס *הכל מודים בשביעית ע' במפרש כאן וצ"ע בפ"א מטומאת אוכלין הל"כה. ואולי זה מיקרי לא היה לו שעת הכושר. וע' במנחות ק"א ודוק היטב: **וכפניות לאוכלן ונפטרין מן המעשר השמיטו רבינו. וע"ל כהגהותינו על הש"ס בעירובין דף כח:

שינויי נוסחאות (פ"נ) תני כאן [ס"י"ר] ותני כאן. (ב"א) בשאר [ס"י"ר] שאר. (ס"ד) בשביעית הכל מודים [סרי"ר] בשביעית מה הכל מודים. (ס"כ) מן לכון [כי"ר] מן אשר לבון. (סכ"א) לן רבי [כי"ר] אמר רבי. (סכ"ג) מלאכתן קור [ר"י] מלאכתן, מאימתי איכלין פירות וכו' קור. (סכ"ו) אשר גבי [ד"ו] אסור. הבוסר משהביא מים כו' גבי. (סכ"ז) מימר [כי"ר] למימר (הקיהות) [בכי"ר] ליתא. אוכלות [סרי"ר] אוכלין.

## עמודי ירושלים

או מאחר שהוא מכניסן לתוך הבית עי' מה שפי' הפני משה והוא דחוק והברור שהוא ט"ס וצ"ל או מאחר שאינו מכניסן לתוך הבית. ומצאתי בשו"ת מהרי"ט (ח"ח סי' פ"ג) שהעתיק כן וע"ש שכ' וז"ל ומסיק דהכל מודים בשביעית שאינו אוכל כלומר ושרי לעשותו מלוגמא כו' ומזה מבואר דס"ל דהאיבעיא נפשטה להקל דמותר לעשות מלוגמא וע"ש מה שהקשה ע"ז המהרי"ט ומה שתירץ שם ולא כהפני משה במראה הפנים שכתב דהאיבעיא נפשטה להחמיר ועי' בראב"ם שפי' דאינו מטמא טומאת אוכלים יע"ש וגם ממנו נעלמו דברי מהרי"ט האלו:

הלכה ז מתני' [א] זיתים שהכניסו רביעית לסאה פוצע ואוכל בשדה הכניסו חצי לוג כותש וסך בשדה הכניסו שליש כותש בשדה וכונס לתוך ביתו וכן כיוצא בזה בשאר שני שבוע [ב] חייבין במעשרות [ג] ושאר כל פירות האילן כעונתן למעשרות כך עונתן לשביעית: גמ' זיתים שהכניסו רביעית לסאה מהו שליש לוג *מתניתא שהן עושין שלושת לוגין לסאה כתיב °כי יובל היא קודש תהיה לכם וגו' מה היא קודש אף תבואתה קודש רבי יוסי בן חנינא (א) מנשק לכיפתא דעכו עד כה היא ארעא דישראל ר"ז עבר ירדנא במנוי רבי חייא בר בא מתעגל בהדא אליסום דטבריא ר"ח רבא **מתקל כיפי רבי חנניא מתקל גושייא לקיים מה שנאמר °כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו:

הלכה ח מתני' (ב) מאימתי אין קוצצין את האילן בשביעית ב"ש אומרים כל האילן משיוציא וב"ה אומרים [ד] החרובים משישלשלו והגפנים משיגרעו והזיתים משיניצו ושאר כל האילן משיוציא [ה] וכל האילן כיון שבא לעונת המעשרות מותר לקוצצו (ג) וכמה יהא בזית [ו] ולא יקצנו רובע רשב"ג אומר הכל לפי הזית: גמ' תני רבי חנינא בר פפא חרובין שלשולן היא חנטן גפנים משיגרעו אמר רבי יונה משיזחילו מים כמה דאת אמר °כי יגרע נטפי מים יזוקו מטר לאידו זיתים משיניצו אמר ר' יונה משהכניסו רובע מה רובע נץ או רובע זיתים אמר רבי יונה לאי דו נץ שהוא עושה רובע זיתים אמר רבי יונה כתיב °כי ישל זיתיך חד לתלת מאה וארבעין קיים בה א"ר יונה כתיב °כי עץ נשא פריו מגיד שלא נשא פריו בעולם הזה וגפן ותאינה נתנו חילם מגיד שלא נתנו חילם בעה"ז א"ר יונה בשם ר' חמא בר חנינא המת בשבע שני גוג אין לו חלק לעתיד לבא סימנא דאכיל (ד) פרוטגמיא אכיל משתיתא שמע רבי יוסי ואמר ויאות עד כדון אית תותבה לעלמא דאתי רבי יונה בשם (ה) ר' חייא בר אשי עתידין הן חבירין להתייגע מבתי כנסיות

הלכה ז מתני' זיתים שהכניסו רביעית לסאה. שמסאה מהן יכול להוציא רביעית לוג שמן פוצע דרך הזיתים לפצוע אותן כדי למתק מרירותן ואוכל בשדה דלאכילה הוא דחזו אבל אין סכין דלא חזי לסוך ואין סכין אלא בדבר שדרכו לסוך כדתנן לקמן (בפ"ח): הכניסו חצי לוג שיכול להוציא חצי לוג שמן מסאה: הכניסו שליש. שיכול להוציא מהן שליש ממה שמוציא לסאה כשנתבשלו יפה. ה"נ שליש הוא שליש לוג וכדמפרש בגמ' כגון שהן עושין ג' לוג לסאה כשיגמרו וכשהכניסו שליש הלוג שהוא תשיעית ממה שראויין לעשות כשיגמרו כותש וכו' וכך עונתן למעשרות: ושאר כל פירות האילן כעונתן למעשרות. המפורש לקמן בפ"ק דמעשרות כך עונתן לשביעית לאכול מהן דדוקא תאנים וענבים וזיתים שדרך לאכול מהן קודם שנתבשלו יפה התירו לאכול מהן בשדה בשביעית קודם שיגיעו לעונת המעשרות אבל לא בשאר פירות לפי שלא התירו אלא כדרך שאוכל בשאר שני שבוע: גמ' מהו שליש לוג. כלומר דמפרש מהו שליש אם שליש ממה שמוציא לסאה כשיגמרו קאמר או שליש אחר. וקאמר הש"ס לוג. כלומר שליש לוג הוא ולא שליש מסאה וכדמפרש ואזיל מתני' וכו' דמתני' מיירי שהן עושין ג' לוגין לסאה כשיגמרו וכשהכניסו שליש הלוג שהוא תשיעית להסאה כשיגמרו עונתן אז כותש וכו' וכך למעשרות וכהפרישית בל' הב' במתניתין והוא העיקר: כתיב כי יובל היא קודש. ודריש היא יתירא לרמז מה היא קודש הארץ אף תבואתה קדש ויש לנהוג בפירות שלה קדושה בשנת השבת ולפיכך לא ניתן אלא לאכילה ולא להפסד: מנשק לכיפתא דעכו. שהיא גבול א"י והיה מנשק לכיפי סלע אשר שם ואמר עד כה היא ארעא דישראל והיה מחבב אף הגבולין שלה: עבר ירדנא במנוי. שלא היה לו במה לאחוז על מעברות הירדן ועשה מהבגדים שלו כדי לאחוז בו כדרך שעושין בחבל מפה ומפה לאחוז בו ולעבור על המעברת: מתעגל בהדא אליסום דטבריא. מחוץ של טבריא הנקרא כן והיה מתעגל עצמו על הארץ וכל זה מפני חיבוב קדושת הארץ: מתקל כיפי. היה שוקל האבנים לידע אם כבר הוא בא"י מפני שאבניה יותר כבדים הן וכן גושי האדמה שלה ולקיים מה שנאמר כי רצו עבדיך וגו' ומר מקיים רישא דקרא ומר לסיפיה:

הלכה ח מתני' מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית. לפי שאסור לקוץ את האילן בשביעית משיתחיל לעשות פרי שהוא מפסיד הפרי וכתיב לאכלה ולא להפסד: כל האילן משיוציא. משיתחילו העלין להיות ירוקין: ובה"א החרובין משישלשלו. משיתחילו להכביד ויראו בהן כמין שלשלת של חרובין: משיגרעו. משיעשו בוסר כשיעור פול לבן וזהו נקרא גרוע ובגמרא דהכא מפרש משיזחלו מים מל' כי יגרע נטפי מים וחד שיעורא הוא: משיניצו. משיגדל הנץ עליהן סביב: ושאר כל האילן משיוציא. הבוסר שלו וכשיגיעו לשיעורים הללו שנשנו אסור לקוצצן בשביעית: וכל האילן כיון שבא לעונת המעשרות. שכבר גדלו הפירות עד שהגיע לעונת המעשרות האמור בהן מותר לקוצצו בשביעית לפי שזה כבר הוציא פירותיו ובטל דין שביעי' ממנו וכן קודם שיתחילו לעשות פרי מותר לקוץ לעצים בשביעית ומשום קוצץ אילנות טובים ליכא דהכא מיירי שהוא מעולה בדמים לעצים יותר מלאילן: וכמה יהא בזית ולא יקוצנו. האי דינא לאו אשביעית קאי אלא בעלמא ומשום קוצץ אילנות טובים כדדרשינן מדכתיב כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות: רובע. הקב משום דזיתים חשיבי שיעורו ברובע ובדקל שיעורו בקב שאם עושה קב תמרים לא יקצנו ואין הלכה כרשב"ג: גמ' שלשולן היא חנטן. לענין מעשרות קאמר דאמור רבנן באילן אזלינן בתר חנטה לפי השנה שחנטו מתעשרין אבל עונתן למעשרות מפורש בפ"ק דמעשרות משיבקדו: משיזחלו מים. כשסוחט מוציאין מים: מה. ופשאל הש"ס מאי משהכניסו רובע דקאמר אם רובע נץ או רובע זיתים: א"ר יונה. ומאי תיבעי לך לאי דהוא נץ שהוא עושה רובע זיתים כלומר לאיזה דבר הוא הנץ אלא שמשערים לפי הנץ שהוציאו כמה זיתים יכולים להיות ממנו ואם היה כל כך שיעשה רובע זיתים קאמרי הכא: א"ר יונה וכו'. כמו ועוד א"ר יונה כדמייתי לכל הני מילתיה אהדדי: חד לתלת מאה וארבעים קיים בה. מנין ישל קדרים שלא ישאירו זיתיך כ"א חלק אחד קיים מנין ישל שעושה האילן: כתיב כי עץ נשא פריו. ישא פריו מבעי ליה אלא מגיד שלא נשא פריו בעוה"ז כראוי ולזה אמר הנביא שלעתיד תראו מה שנושא פירות ותאמרו כי עץ נשא פריו עכשיו וכן ותאנה וגפן נתנו חילם: המת בשבע שני גוג אין לו חלק לע"ל. לפי שבאותו הזמן יהיה בהלה גדולה ורב היגיעה והטרחא כדכתיב אם לא ביום ההוא יהיה רעש גדול על אדמת ישראל ואותן שבע שנים דכתיב ויצאו יושבי ערי ישראל ובערו והשיקו וגו' ובערו בהם אש שבע שנים הן הן הכנה למתן שכרן של צדיקין לעתיד לבוא לפי היגיעה שיהיה להן בשבע שנים הללו וזהו דמסיים ואמר: סימנא דאכל בבי"ת גרסי'. מי שהוא מוביל ומביא פרטגמיא אכיל משתותא. פרוטגמיא. מלה לעז יוונית היא על מיני מגדים ופירות שדרך להביא לבחור הנושא בתולה וזהו הסימן מי שמביא הפרוטגמיא הוא מזומן לאכול שם בסעודת המשתה והוא כעין שושבינות הנשנה בפ"ט דב"ב ואף כאן מי שמטריח עצמו ויהיה לו היגיעה זה הוא מזומן לחלק לע"ל: ויאות עד כאן אית תתובה לעלמא דאתי. כל מר שהוטב לו לר' יוסי זה ואמר עד כאן שמענו שים מנוחה בלא יגיעה לעתיד לבא שהרי אמר כל המתיגע באותן שבע שנים זה הוא זוכה לחלק לעתיד לבא אם כן יהא מנוחת ישיבה לעתיד לבא: עתידין הן חבירין להתייגע וכו'. כלומר אף שאמרנו שלעתיד יהיה הכל במנוחה יגיעה זו יהיה להם לתלמידי חכמים שילכו מבתי כנסיות

תורה אור: ויקרא כה · תהלים קב · איוב לו · דברים כח · יואל ב

(פוי"ט) והגפנים משיגרעו בערוך (ע' גרע) פי' שבענה שיהיה בוסר ושיעורו כפול הלבן יש לו גרעינא ואז נקרא פרי ואסור לקצצו ולהפסידו דלאכלה אמר רחמנא ולא להפסד (משיגרעו נתפרש מן השם גרעין. ערה"ש גרע ב' עיי"ש): (שול"ד) דאכיל פרוטגמיא אכיל משתיתא. בערוך (ע' משתיתא) פי' דאכיל פחורות בעולם הזה כגון פרקמטיא אבל משתה שלו שהיה מזומן לו לעתיד לבא כלומר לא נשתייר לו מה לאכול לעתיד לבא:

גליון אפרים

תני ר' חיננא (בג"ן) בר פפא חרובין שלשולן היא חנטן מעשרות פ"א ה"ב, ולקמן בפ"ט ה"א נ"נ ולא במיע דתני ר"ם ב"פ חרובין פי':

תוספת הרי"ד

מותר בשהמלכות אונסו דהא הבבלי ס"ל דהא דקאמר ר"י אימתי כו' אבל יש לו אומנות בלא הוא מותר קאי אכל המתניתין אפירות שביעית והמשחק בקוביא וס"ל להבבלי דטעמא משום ישובו של עולם וכדפירש הכ"מ ז"ל בשיטת הרמב"ם ז"ל בפי' הגמ' ביישובו של עולם הוא דבמשחק עם ישראל בלא מצוה מ"מ פסול לעדות משום דחזקתו דכיון דאינו עסוק ביישובו של עולם חזקתו דעוסק במצות א"כ נ"כ אבל בים לו אומנות להחיות א"ע אינו מוחזק במשחק בלא מצות שחזקתו משחק בקוביא במעות וכמו כן בסוחרי שביעית אם יש לו אומנות ועוסק ביישובו של עולם ואינו יושב בטל תלינן שהוא פירות היתר משא"כ כשאינו עוסק ביישובו של עולם כל ימות השבוע תלינן שחזקתו מפירות שביעית הוא עיי' בכ"מ ז"ל שפירש כן בפ"י מה' עדות וא"כ לפ"ז ע"כ לשיטת הבבלי שפיר ס"ל להרמב"ם ז"ל דאם יש לו מלאכה בשאר שני שבוע אמרינן שפירות דלפני שביעית הן אבל בשביעית אסור אפילו כשהמלכות אונסת ולפיכך לא פסק הרמב"ם ז"ל כהירושלמי משום דסמך אבבלי ושיטת הבבלי אינו כן אלא כיון דהוא עסוק במלאכה והוא מן היישוב אמרינן דבפירות היתר עסוק ומשחק בקוביא בהיתר וכשר לעדות והינו בחזקת פסול וע"כ לא מחלק בסוחרי שביעית בשהמלכות אונסת באם יש לו מלאכה אחרת או לא דביש לו מותר לעסוק ובאין לו אסור לעסוק ז"א אלא דפסק כהבבלי:

הארכתי בזה כדי להוציא מלב הטועים שמוע שמעתי שבשנת השביעית עמדו איזה רבנים והתירו לאחינו ב"י לעבוד בשביעית לחרוש ולזרוע ולעבוד את עבודת הכרם כדי להחזיק את יסוד המושב בתחלה וסמכו עצמם על הגמ' דמס' סנהדרין מכריז ר' ינאי פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא והק' בתוס' ז"ל וה"ת משום ארנונא התירו לו לחרוש ולזרוע דהוי איסורא דאורייתא וי"ל דמיירי בשביעית בזה"ז דרבנן א"נ י"ל דפיקוח נפש הוא כו' והכי איתמר בירושלמי משום חיי נפש עכ"ל ז"ל וסמכו עצמם על תירוץ הראשון שבתוס' ז"ל כיון דמדרבנן הוא בזה"ז התירו משום ארנונא וא"כ אין לך ארנונא גדול מאשתו ובניו בתחילת התיסדות המושב שלא להתרושש וע"ז סמכו להתיר ובאמת אין ממש כלל בזה ואין שום יסוד ומקור מכאן דהא ע"כ מודו הני רבנים ג"כ דאין להתיר איסור דרבנן במקום פסידא דאל"כ נבטל ח"ו כל איסור דרבנן במקום פסידה וזהו עקירה ח"ו בתורה ואנן קי"ל גבי שבת אמירה לעכו"ם שבות ולא שרי במקום פסידא רק שבות דשבות אבל חדא דרבנן לא שרי במקום פסידא ובל"ם לא אמרו הרבנים כן בכל הדרבנן בעולם ח"ו דלא אמרו רק במקום דאשכחן דשרו רבנן את דבריהם במקום פסידא וסמכו דבריהן ע"ז דאשכחן דשרו רבנן בשביעי' את דבריהם משום פסידא דארנונא וע"כ פסידא דלפרנס אשה ובנים לא גרע מארנונא לפי דבריהם ובאמת מהגמ' הזה גופא מוכח דאסור דהא גרסינן אלא בתחלה היו אומרים אחד זה ואחד זה פסולין משרבו האנסין ומאי ניהו ארנונא כדמכריז ר' ינאי פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא חזרו לומר אוספין כשירין סוחרין פסולין ע"כ והנה נפ"מ בין אוספין וסוחרין הוא מבואר בירושלמי ומביאו הר"ש ז"ל וכן פסק הרמב"ם ז"ל דאוספין מלקטין לעצמן וסוחרין מלקטין למכור וצ"ב מ"ט בין אוספין לסוחרין הא בירושלמי מפורש דהמלכות אונסת הוי אף בסוחרין דצריכין מעות לפרוע מס המלך ובזה ליכא למימר דפליגי הבבלי והירושלמי בהמציאות האיך היה המעשה א"ו דהנפ"מ בין אוספין לסוחרין היא בזה כדפי' הרמב"ם ז"ל בפי' המשניות במס' סנהדרין שם דאוספין כשירין מפני שלא היו אוספין לעצמן עיי"ש ולא התירו חכמים רק כשהמלאכה הזו יהיה בעד המלך כהסיא דר"י פוקו וזרעו מפני ארנונא דלא היו זורעין רק בכדי שיעור

עין משפט נר מצוה לה [א] מיי' פ"ה משמיטה הלט"ז סמ"ג עשין קמח. לו [ב] מיי' פ"ב ממעשרות הל"ח וברא"ב"ד וכ"מ. לז [ג] מיי' פ"ס משמיט' הלט"ו ט"ז. לח [ד] מיי' שם הלי"ח. לט [ה] מיי' שם הלי"ז. מ [ו] מיי' פ"ו ממלכים הל"ט.

מסורת הש"ס (א) כתובות קיב. (ב) ברכות לו: פסחים נב: (ג) ב"ק צא. (ד) ע' ערוך ערך משתותא. (ה) ברכות סד. מוע"ק כט.

גליון הש"ס *מתניתא שהן עושין ג' לוגין ע' בר"א"ב"ד בהשגות פ"ב ממעשר שם. ובמשנה למלך. וע' בתוס' יו"ט ובדע"ב. ומש"ח. ושנות אלי': **מתקל כיפי. מכאן ראיה לפירוש התוס' בכתובות דף קיב ד"ה ר"ח ודוק. וע' בכ"מ פ"ה ממלכים:

שנויי נוסחאות (פ"ד) בזה [ד"ו] בהן. [ובכרי"ר] בהם. (ס"ו) כך [בסרי"ר] כן. (פי"א) דעכו עד-[ד"ו] דעכו ואמר עד. (פ"ד) גושיא [כי"ר] גומיה. (סט"ו) מאימתי [ברי"ר] מאמתי. (פי"ח) וב"ה החרובים [ברי"ר] ב"ה. החרובין. (פי"ט) והגפנים משיגרעו והזיתים [פי"ר] הגפנים משיגרעו והזיתים. (פ"כ) וכל כיון [ברי"ר] כל כיון. (פכ"א) לקוצצו וכמה [ברי"ר] לקוצי כמה. (פכ"ב) ולא [ברי"ר] לא. (פכ"פ) משיזחילו [ברי"ר] משיזחלו. ודאת אמר כי [ד"ו] דאת אמר כי. (פכ"ח) נץ שהוא עושה רובע (כי"ר) נץ הוא שהוא עושה בה רובע. (פל"א) וגפן ותאינה [ברי"ר] תאנה וגפן. (פל"ד) פרוטגמיא [כי"ר] פרגמטיא. (פל"ו) תותבה [ברי"ר] תתובה.

עמודי ירושלים

תני ר' חנינא בר פפא חו בין שלשולן הוא חנטן ע' פני משה שכ' לענין מעשרות קאמר דאמרו רבנן באילן אזלינן בתר הנטה כו'. אולם בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' פ"ג) הוכיח דכל אילנות משיוציאו לענין קציצת האילן ה"נ הוא חניטת הפירות והביא ראי' מירושלמי הזה מבואר דפי' הירושלמי לענין שביעית. אולם מדברי רש"י שפי' משיוציאו העלין והמהרי"ט הקשה מהירושלמי הזה על רש"י ע"ש י"ל דרש"י פי' הירושלמי כהפני משה ולא קשיא עליו והבן:

עמודי ירושלים הנינא

דאכיל פרוטגמא אכיל משתיתא. עי' במת"כ ויקרא (פי"א) שכתב וז"ל פרגמטיא הערוך הביאו ולא פירשו עכ"ל והנה הוא ראה ראייה אחת בערוך ערך פרטיגס שם הביאו ולא פירשו אולם לא ראה בערך משתיתא שם הביאו הערוך וכתב וז"ל דאכיל פרגמטיא כו' פי' דאכל סחורות בעוה"ז כגון פרקמטיא אכיל משתה שלו שהיה מזומן לו לעתיד לבא כלומר לא נשתייר לו מה לאכול לעתיד לבא עכ"ל ובערך פרטיגס כמך א"ע על מה שפירש בערך משתיתא וראיתי בידי משה שם שכ' בשם היפ"ת דפי' פרטיגס היא סחורה וכתב שגם הר"ם פי' כן והוא תמוה דאדרבה הר"מ בדמאי (פ"ב מ"ב) כתב סעודות בחור שנשא בתולה קורין בלשון יון פרוטגמא ע"ש: [וכן כתב בעל מוסף הערוך ז"ל בערך פרטיגס פי' בלשון יוני כשאים ראשונים]:

כנסיות לבתי מדרשות וזה יהיה להם לנחת שמתוך כך יזכו להסתכלות אל אלהים כדכתיב ילכו מחיל אל חיל ואז יראה וגו': קטני עכו"ם. שלא היה בהן כח לעשות רעה לישראל וכן שאר חיילותיו של נבוכדנצר אותן שלא פשטו ידיהן בזבול כדאמרינן לעיל בברכות פ' הרואה (בהלכה א') והן הן לא חיין ולא נידונין אבל אותן שפשטו ידיהן בזבול אין להן תקנה כדאמר התם ואיידי דאיירי בלעתיד לבא מייתי לה הכא: מאימתי קטני ישראל חיין. פי' לע"ל: יסופר. משעה שיכול לספר: שומר אמונים. שאומרים אמנים: נשאתי אימך. אימת מצות מילה שקבלנו לשמך: אפילו נפלים. חיין לע"ל דכתיב ונצורי קרי ונצירי משעת יצירה של ישראל זוכין הן להשיב:

הדרן עלך בראשונה

**הלכה א מתני'** בנות שוח. הן תאנים לבנות ואינן נגמרות אלא לאחר ג' שנים: שביעית שלהן שניה. שנה שניה של שני שביע לפי שהחונטים בשביעית אינן נגמרין עד שנה שניה משמטה שלאחריה שהיא שלישית להחנטה ואז נוהג בהן דין שביעית דבאילן בתר חנטה אזלינן: הפרסאות. מין תאנים שהן נגמרות לשתי שנים לפיכך שביעית שלהן מוצאי שביעית שהיא שמינית ואין הלכה כר' יהודה: **גמ'** מהו בנות שוח פיטיריה. כך היו קוראין לתאני חיוורתא: מה. האי דקתני שהן עושות לג' שנים אם בכל שנה ושנה הן עושות אלא שאין נגמרין עד לאחר ג' שנים מזמן חנטתן או אחת לג' שנים הן עושות וטעמא דשביעית שלהן שנייה משום דכשנטען קודם שביעית הלה שביעית עליהן לשנה שיעשו ופשיט לה דבכל שנה ושנה הן עושות וכו' ואותן שחנטו בשביעית נגמרין בשניה לפיכך נוהג בהם דין שביעית דבתר חנטה אזלינן: כיצד הוא יודע. אם בכל שנה ושנה הן עושות כיצד הוא יודע להבחין ביניהן: משיקשור עליו החוט. על אלו שרואה שחונטין הן בשביעית קושר החוט עליהן להכירן אח"כ: תני שמואל. דבלאו הכי יכול הוא לידע שתוחב בהן קסמין וכשרואה שהן רכין נגמרין הן ובידוע שחנטו בג' שנים מקודם: תני. בתוספתא (פ"ד) והתם לא גרים לרשב"ג בריש' אלא סתמא דברייתא היא: אילן שחנט קודם ט"ו בשבט. שהוא ר"ה לאילנות מתעשר לשעבר לפי השנה שעברה ואם לאחר ט"ו בשבט מתעשר לפי שנה הבאה: באילן שהוא עושה שתי גרנות בשנה. שאין פירותיו נגמרין כאחת ומתלקט פעמים בשנה כגון תאנים: אבל באילן שהוא עושה גורן אחד. שפירותיו נלקטין כאחד בתר לקיטה אזלינן אפי' חנט קודם ט"ו בשבט מתעשר לפי שנה הבאה: מותיב רבי שמעון. בן לקיש: והא תנינן בנות שוח וכו'. ועל דעתך דנהגו כר' נחמיה מה שעשו בשביעית יהו שביעית כלומר דוקא אלו שעשו ונגמרו בשביעית יהא שביעית חלה עליהן דהא אמרת בתר לקיטה אזלינן אבל אלו שעשו ונגמרו בשניה אמאי יהא שביעית חלה עליהן אלא לאו ש"מ בתר חנטה אזלינן: והוא מקבל מניה. וקבלה ר' יוחנן לאותה תשובה ממנו בתמיה וכדקמתמה ר' בון לקמיה: ותמיה אנא. איך היה מקבל ממנו לקושיא זו: ויתיביניה. ומפני מה לא השיבו אנא אמר בחרובין נהגו כר"נ ואת מקשית לי מבנות שוח ואנא אמינא מנהג ואת מייתית לה מהלכה ועוד אמינא אנא כר' נחמיה ואת מקשית לי מסתם מתני' דאתיא כרבנן: אלא היא חרובין וכו'. מסקנת התמיה דר' בון היא כלומר אלא היכי ס"ד דהמקשה דהיא חרובין היא בנות שוח וכו'. דמותיב מבנות שוח על האי דחרובין ודהלכה על המנהג ומסברת רבנן דפליגי על הא דר' נחמיה וכי היינו הך הוא: תמן. בבבל: אמרין. דהא דאזלינן באילן בתר חנטה הייתו בשנה של עולם הדבר תלוי שהוא אחד בתשרי ואם חנט קודם אחד בתשרי מתעשר לשעבר וכו': הרי חרובין. שהן חונטין קודם אחד בתשרי ואפ"ה אמרינן דמתעשרין לפי שנה הבאה שהיא שנת לקיטתן: ולא שמיע. וכי לא שמיע ליה לר' יודן בר פדיא הא דא"ר חיננא בר פפא לעיל בסוף הפרק דחרובין

חיל יראה אל אלהים בציון [שם פד] כנסיות לבתי מדרשות מה טעם ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון (א) רבנן דקיסרין אמרי *קטני עכו"ם וחיילותיו של נ"נ לא חיין ולא נידונין עליהן הוא אומר [ירמיה נא] וישנו שנת עולם ולא יקיצו מאימתי קטני ישראל חיין רבי חייה רובה ור"ש ברבי חד אמר משיולדו וחד אמר משידברו מ"ד משיולדו [תהלים כב] יבאו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה מ"ד משידברו [שם] זרע יעבדנו יסופר לה' לדור תני בשם ר"מ משהוא יודע לענות אמן בבית הכנסת מ"ט [ישעיה כו] פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים. [תהלים פח] תמן אמרי משימולו נשאתי אימך אפונה ורבנן [שם פז] דהכא אמרין משיולדו ולציון יאמר איש ואיש יולד בה והוא יכוננה עליון רבי אלעזר אומר אפי' [ישעיה מט] נפלים מה טעם ונצורי ישראל להשיב ונצירי ישראל להשיב:

## הדרן עלך בראשונה

[א] **בנות** שוח (ב) שביעית שלהן שנייה שהן עושות לשלוש שנים רבי יהודא אומר הפרסאות שביעית שלהן מוצאי שביעית שהן עושות לשתי שנים אמרו לו לא אמרו אלא בנות שוח: **גמ'** מהו בנות שוח פיטיריה מה (ג) בכל שנה ושנה הן עושות או אחת לשלוש שנים בכל שנה ושנה הן עושות אין שאין פירותיהן נגמרין אלא לאחר שלוש שנים כיצד הוא יודע רבי יונה אמר משיקשר עליו חוט תני שמואל תוחב בהן קיסמין תני רבן שמעון בן גמליאל אומר [ב] (ד) אילן שחנט קודם חמשה עשר בשבט מתעשר לשעבר לאחר חמשה עשר בשבט מתעשר לבא תני אמר רבי נחמיה בד"א באילן שהוא עושה שתי גורנות בשנה אבל באילן שהוא עושה גורן א' בשנה כגון זיתים ותמרים וחרובין אע"פ שחנטו קודם לזמן הזה הרי הן כלעתיד לבא אמר רבי יוחנן [ג] נהגו בחרובין כרבי נחמיה מותיב ר"ש קומי רבי יוחנן והא תנינן בנות שוח שביעית שלהם שנייה שהן עושות לשלש שנים על דעתך מה שעשו בשביעית יהו שביעית והוא מקבל מיניה א"ר בון בר כהנא ותמיה אנא איך היה מותיב ר"ש קומי רבי יוחנן והוא מקבל מיניה ויתביניה אנא אמר חרובין ואת אמר בנות שוח אנא אמר מנהג ואת אמרת הלכה אנא אמר ר' נחמיה ואת אמר רבנן אלא היא חרובין היא בנות שוח היא מנהג היא הלכה היא ר' נחמיה היא רבנן תמן אמרין אילן שחנט קודם ראש השנה של עולם מתעשר לשעבר ולאחר ר"ה של עולם מתעשר לבא התיב רבי יודן בר פדיא קומי רבי יונה הרי חרובין הרי הן חונטין קודם ר"ה של עולם והן מתעשרין לבא ולא שמיע דא"ר חיננא בר פפא חרובין

בבל שנה ושנה הן עושות או אחת לשלש שנים פי' אי דבכל שנה ושנה נלמח רק מה שנלמח בשנה זו נגמר סוף ג' שנים אי דלא נלמח כלל רק פעם אחת לשלש שנים, ובכל הג' שנים אינו נלמח כלל. ופשיט דבכל שנה ושנה הן עושות אלא שאין פירותיהן נגמרים אלא לאחר שלש שנים כנ"ל ופשוט הוא:

**תני** אר"נ בד"א באילן שהוא עושה שתי גרנות כו' גורן א' בשנה כו' ה"ה כלע"ל אר"י נהגו בחרובין כר"נ מתיב ר"ש קומי ר"י והתנינן בנות שוח על דעתך מה שעשו בשביעית יהא שביעית פי' דלא יהא שביעית אלא מה שעשו בשביעית ותו לא והוא מקבל מיני' פי' דלא הותיב לו תשובה תמן אמרין אילן שחנט קודם ר"ה ש"ע מתעשר לשעבר לאחר ר"ה ש"ע מתעשר לבא פי' דתמן אמרין הוא דלא כר"י ורשב"ל דאילו לר"י ורשב"ל נשאר בקושיא ממתניתן דב"ש על מה שנהגו כר"נ דאילו לר"נ לא יהא שביעית אלא מה שעשה בשביעית ומה שלא נגמר בשביעית אין עליו קדושת שביעית דלא אזיל ר"נ בתר חנטה כלל באילן דגורן אחד וקאפרשי אר"נ בד"א דאזלינן בתר חנטה בב' גרנות אבל בגורן אחד לא אזלינן בתר חנטה ועוקר החנטה מגורן אחד ולא שנתו אבל לרבנן דתמן גם ר"נ אזיל בתר חנטה רק דפליג ארשב"ג דס"ל שנתו בט"ו בשבט ור"נ פליג עליו וס"ל דלעולם הולכין אחר חניטתו רק בזה דהחנטה הוא קודם ר"ה מתעשר לשעבר ואם נחנט לאחר ר"ה אע"פ שהוא קודם חמשה עשר בשבט מתעשר לבא ועוקרין שנתו ולא חניטתו וע"כ לא קשה מב"ש דהא כיון שנחנט קודם ר"ה מתעשר לשעבר ושייך לשביעית אבל ר"י ורשב"ל דנשארו בקושיא על הא דנהגו כר"נ ולמה ב"ש הוי שביעית משום דס"ל דר"נ לית ליה כלל חנטה בגורן אחד ועוקר חניטתו ולא שנתו אלא דאזיל בתר לקיטה ולא מהני החנטה לא בט"ו בשבט ולא בר"ה ש"ע וכזה נפ"מ בין ר"י ורשב"ל לרבנן דתמן והתיב ריב"פ והרי חרובין הרי הן חונטין קודם ראש השנה של עולם ומתעשרין לבא וא"כ קשה על רבנן דתמן דפליגי על ר"י ורשב"ל וס"ל דר"נ אזיל בתר חנטה דר"ה ש"ע וא"כ קשיא מחרובין דס"ל לר"נ דמתעשר לבא והא חנוטן קודם ר"ה של עולם ואלא ע"כ כר"י ורשב"ל דר"נ לא ס"ל כלל חנטה אלא אזיל בתר לקיטה ומשני ולא שמע דמר רחב"פ חרובין

(פוי"ז) בנות שוח שביעית שלהן שנייה שהן עושות לשלש שנים. בערוך (ע' בנת שוח) פירש בני שוח תאנים לבנות... שביעית שלהן בשנה שנייה של שמיטה שהם שחונטין בשמיטה אחר ט"ו בשבט נוהגין בהן דין שביעית בשנה שנייה של שבוע כי מתאחרין שלשה שנים באילן אבל מה שחנטו קודם ט"ו בשבט בשביעית מן הששית חשובין ומותרין בשנה אחת של שביעית וכן דרכן בשנה אחת חונטין והן פגין [שלא נתבשלו] ובשניה בוחל [נתבשלו שלא כל צרכן] ובשלישית נגמרין והן צמל [פי' קשים] ובכל שנה הן חונטין וכן סידורן מה שחונטין בשנה ראשונה של שבוע נגמרין בשלישית ומה שחנטו בשנייה נגמרין בד' ומה שחנטו בג' נגמרין בחמשית ונוהגין בהן מעשר עני דקיי"ל אילן בתר חנטה אזיל. ואלו שנגמרו בחמשית בשלישית חנטו לפיכך הן פירות שלישית ושחנטו ברביעית נגמרו בששית ושחנטו בחמשית אע"פ שנגמרין בשנה של שמיטה מותרין הן כי פירות חמשית הן. ושחנטו בששית נגמרין בשמינית ונוהגין בהן מעשר עני ושחנטו בשנת השמיטה בשביעית נגמרין בשנה התשיעית שהיא שנה שנייה של שבוע ונוהגין בהן דין שביעית כי בשביעית היתה חניטתן וכן דרך סידורן לעולם כל הפירות שחונטין בשביעית נוהגין בהן דין שביעית בשנה שנייה של שבוע והיא שנת גמירת הפרי הנחנט בשביעית עצמו נמצאין בכל שנה שלשה פירות בזה האילן מקצתן צמל והן שחנטו מקודם לכן בשנתים ומקצתן בוחל והן שחנטו מראשתקד ומקצתן פגין והן שחנטו בזו השנה... ואמרם בכל שנה הן עושין

## תוספת הרי"ד

שיעור הכירין ששייך למלך וכדאיתא בירושלמי [במבואר בדברינו בפנים] וכמו שכ' הרמב"ם ז"ל בפ"א מה"ש דאין מותר לחרוש אלא רק כשיעור הצריך למלך ונמצא דהחרישה והקצירה גופיה הוא למלך וכן המלאכת אסיפה האסיפה גופה היא למלך דגוף התבואה הוא להמלך אבל לעסוק במסחר דגוף התבואה אינו להמלך אלא להרויח כדי שיכול ליתן מס להמלך לא התירו הרי בפירות אף. דהמלכות אונסת ושייך ארנונא בין על אסיפה בין על הסוחרים מ"מ לא התירו רק באוספים ולא בסוחרים ואפילו לר"י דמתיר בסוחרים ג"כ בשהיה עוסק כל שני שבוע לא התיר לסחורה בשביעית לשיטת הבבלי אלא דכשר לעדות דתלינן שסוחר בפירות היתר לשיטת הבבלי כדס"ל להרמב"ם ז"ל ואפילו לשיטת הירושלמי דלר"י התירו בסוחרים ג"כ כשהיה עוסק בכל שני שבוע מ"מ לא דמי לאוספים דאוספים דפירות גופיה הוא למלך מותר אפי' כשהיה בטל כ"ש שבוע משא"כ בסוחרים דאין התבואה גופיה למלך אינו מותר אלא בשהיה עוסק כ"ש שבוע ואכן לפי שיטת הבבלי דפסק הרמב"ם ז"ל דסוחרים אפי' עסק במלאכה כ"ש שבוע מ"מ אינו מותר רק דכשר לעדות דתלינן שסוחר בפירות היתר א"כ היאך נתיר לאחינו בא"י היושבים בא"י ליטע אילנות ולעשות יין למכור ולפרנס אשה ובנים שאם בזה יתיסדו כשיתו בעצמם היין הלא כל עיקר הוא שימכרו סחורתם ויעשו מזה ממון והרי בזה אפילו ארנונא אסור ג"כ דהא הוכחנו דאפילו בסוחרים איכא ג"כ ארנונא כדמפרש בירושלמי ולית מאן דפליג בזה ואפ"ה לא התירו רבנן בעד ארנונא רק ליתן גוף התבואה שעוסק בה לארנונא גופיה ואפי' לפי' הר"ש ז"ל בירושלמי מוכח ג"כ דשייך המלכות אונסת בארנונא דסוחרים ג"כ דמפרש דהאיך עבידא דמתניתן דמס' שביעית ס"ל לר"י לחומרא דבעינן תרתי עוסק במלאכה כ"ש ויש לו אומנות ובמס' סנהדרין ס"ל לר"י לקולא ופריך אוף הכא כן ומשני תמן המלכות אונסת הרי מפורש דבארנונא דסוחרים נמי איכא מלכות אונסת וכן הגר"א ז"ל בשנו"א ז"ל נמי מפרש הירושלמי קרוב לדברינו ומפרש ג"כ מפורש דגבי ארנונא דסוחרים נמי איכא מלכות אונסת וע"ז ליכא פלוגתא כלל ומ"מ לשיטת הבבלי ולפסקי הרמב"ם ז"ל לא הכשיר ר"י בסוחרים אלא לענין עדות דלא הוי בחזקת רשעים אבל לענין איסור לית מאן דפליג דאסור לחרוש ולזרוע ולאסוף על למכור היין וליתן לארנונא וע"כ ממקום הזה גופיה מוכח דאין ממש בדבריהם כלל וכלל ואין שום סמיכות ומקור מכאן אדרבה מכאן מוכח בפירוש לאסור בלא שום ספק והמקום יקרב קץ משיחו ונזכה למנות שמיטין ויובלות בקדושה ובטהרה אמן.

הדרן עלך בראשונה

עין משפט נר מצוה א [א] מיי' פ"א ממע"ש הל"ב טוש"ע יו"ד סי' שלא סעי' כה. ב [ב] מיי' פ"ד משמיטה ויובל הל"י. ג [ג] מיי' שם הל"ג.

מסורת הש"ס (א) ירושלמי ברכות פ"ט הל"א. סנהדרין קי: (ב) ר"ה טו. (ג) ע' תוס' בכורות דף ה. ד"ה בנות. (ד) ר"ה טו: תוספתא פ"ד.

גליון הש"ס *קטני עכו"ס כו' ע' בר"ן בחידושיו לסנהדרין דף קי שם.

שנוי נוסחאות (כ"ב) בציון רבנן [בכי"ל] בציון עד יראה אל אלהים בציון רבנן. (סי"מ) יהודה [שכי"ל] ידה. (סכ"ג) הן עושות אין שאין [ד"ו] הן עושות אלא שאין. (סל"ג) נחמיה [כי"ר] חייא. (סל"ע) פדיא [בכי"ל] פליא.

(מה"ש יפ"מ) מהו בנות שוח וכו' הן עושות אין ל"ב הן עושות אלא.

## עמודי ירושלים

**ומאימתי** קטני ישראל חיין כו' היפה מראה הקשה וז"ל וא"ת וכי מאי נ"מ וכי הלכתא למשיחא עכ"ל ונראה ליישב זה דהנה בירושלמי שם סיים תמן אמרין משימולו. וכ"ה בש"ס בבלי סנהדרין (ק"י ע"ב) לדעת רב נחמן בר יצחק (וגם שם הכוונה על תחיית המתים כמבואר בחידושי הר"ן שם) והנה בספר באר שבע (דף ע"ז ע"א) כ' ע"ז ומפני זה תינוק שמת קודם שיגיע להיות בן ח' מלין על קברו כן נ"ל. וא"כ זה הנ"מ בין האמוראים דאותן שס"ל שמשעה שנמול סבירא ליה דצריך למולו ואינך לא ס"ל כן ולא צריך למולו. ועי' בא"ז ה'מילה (סי' ק"ד) שהעתיק תשיבת דגאונים להוכיח דאותו מ"ד דס"ל משעה שנולד ס"ל דצריך למולו והיינו דרב נחמן בר יצחק ע"ש באורך ועכ"פ זאת הנ"מ ביניהם:

[א] חרובין שלשולן היא חנטן אמר רבי יסא הביא שליש לפני ר"ה של עולם מתעשר לשעבר אחר ר"ה של עולם מתעשר לבא התיב ר' זעירא קומי ר' יוסא פעמים שהשנים מאפילות ותמרים מטילות שאור אחר ר"ה של עולם [ב] והן מתעשרות לשעבר א"ר זעירא לא מן דעתיה אמר הדא מילתא אלא מן הדא רבי יוחנן ור"ש בן לקיש רבי יעקב בר אחא בשם שמואל בר אבא [ג] הביא שליש קודם ט"ו בשבט מתעשר לשעבר אחר ט"ו בשבט מתעשר לבא אמר ר"ז ויאות הרי אתרוג [ד] עקרתה חנטו ולא עקרתה שנתו וכאן עקרת שנתו ולא עקרתה חנטו רבי בון בר חייא בעי קומי רבי זעירא מעתה שליש הראשון לשעבר שליש השני לבא א"ל שליש הראשון קשה לבא מכיון שהוא בא מיד הוא גדל אמר רבי בא בארים אומן יליף לה רבי זעירא שמואל אמר שיתין יומין שיתא עליי שיתא יומין שיתין עליי תני (א) רשב"ג אומר מן צאת עלין ועד הפגין נ' יום מן הפגין ועד השיתין הנובלות נ' יום מן שיתין הנובלות עד התאינים נ' יום רבי אומר כולהן ארבעים יום לקט תאנה ואינו יודע אימתי חנטה אמר רבי יונה מונה מאה יומין למפרע אם חל לתוכן חמשה עשר בשבט והוא יודע אימתי חנטה. אמרו לו והרי עמך בטבריא והן עושות לשנה אחת אמר להן והרי עמכם בציפורין והן עושות לשתי שנים:

הלכה ב מתני' הטומן את הלוף בשביעית רבי מאיר אומר לא יפחות מסאתים עד גובה שלשה טפחים וטפח עפר על גביו [ה] וחכמים אומרים לא יפחות מארבעה קבין עד גובה טפח וטפח עפר על גביו וטומנו במקום דריסת בני אדם לוף שעברה עליו שביעית רבי ליעזר אומר אם לקטו העניים את עליו לקטו ואם לאו יעשה חשבון עם העניים רבי יהושע אומר אם לקטו עניים את עליו לקטו ואם לאו אין לעניים עמו חשבון לוף של ערב שביעית שנכנס לשביעית וכן בצלים הקיצונים וכן פואה של עידית ב"ש אומרים עוקרין אותן במארופות של עץ [ו] ובית הלל אומרים בקרדומות של מתכות ומודים בפואה של צלעות שעוקרין אותן בקרדומות של מתכות מאימתי מותר אדם ליקח לוף במוצאי שביעית רבי יהודה אומר מיד [ז] וחכמים אומרים משירבה החדש: גמ' הטומן את הלוף עד כדון לוף בצלים א"ר יונה *היא לוף היא בצלים אמר רבי יוסה מסתברא בבצלים אפילו פחות מכאן מותר דאינון שפין: לוף שעברה עליו שביעית כו' רבי אבהו בשם רבי יוחנן אתיא דרבי יהודה כרבי ליעזר ודרבי יוסי כרבי יהושע דתנינן תמן (ב) העניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי רבי יהודא רבי יוסי אומר [ח] אחד עניים

**פני משה**

דחרובין שלשולן היא חנטן ואין דרכן שישלשלו אלא עד אחר א' בתשרי: א"ר יסא הביא שליש וכו'. אשאר אילנות קאמר וס"ל דאחר שנה שהביאו שליש אזלינן. התיב ר' זעירא. לפני ר' יוסי הרי תמרים שלפעמים בשנים מאפילות אינן מטילות שאור עד לאחר א' בתשרי. כלומר שלא נראו בהן הסדקין כמו בשאור כדתנן (בפ"ק דמעשרות) לענין עונת המעשר התמרים משיטילו שאור וכל זמן שלא הטילו שאור מכתמא לא נגמר שליש בישולן ואפ"ה הן מתעשרות לשעבר והיאך אמרת דאחר שליש אזלינן ואחר שנה של עולם וא"כ בשנים מאפילות לא יהו מתעשרין אלא לפי שנה הבאה: א"ר זעירא. כלומר הדר א"ר זעירא דלא מן דעתיה הוה ר' יוסא אמר הדא מילתא אלא מן הדא דר' יוחנן דלעיל דאמר נהגו בחרובין כר' נחמיה ומשמע בחרובין בלחוד הוא דנהגו כותיה דמתעשרין להבא אבל זתים ותמרים דק"ר נחמיה לא נהגו כותיה אלא מתעשרין הן לשעבר ולמד ר' יוסא מזה דהיינו בשבאת שליש תליא מילתא ובתר שנה של עולם אזלינן כהאי דתנין אמרין והא דאקשי לי' משנים מאפילות בלא"ה לא קשה מידי דאה"נ בשנים מאפילות שאין מביאין שליש עד לאחר אחד בתשרי מתעשרות הן להבא: דרשב"ל וכו'. מילתא באנפי נפשה היא כלומר והא דר"ל לא ס"ל דהולכין אחר שנה של עולם אלא אחר ט"ו בשבט שהיא ר"ה לאילנות ומיהו בתר הבאת שליש אזלינן: א"ר זעירא ויאות הוא. דמסתברא דאזלינן בתר שליש שהרי אתרוג עקרתו חנטתו דלא אזלינן ביה בתר חנטה לענין מעשר כדתנן (בפ"ב דבכורים) דשוה לירק בדרך אחד שבשעת לקיטתו עישורו: לא עקרתו שנתו. בתמיה כלו' וכי לא עקרתו שנתו דלא אחר שנה של עולם אנו הולכין בו אלא אחר ר"ה השנה לאילנות שהוא ט"ו בשבט אם כן וכאן נמי שעקרתו שנתו דאחר ט"ו בשבט אנו הולכין לא עקרתו חנטו בתמיה אלא דגם חנטה עקרינן ובתר הבאת שליש אזלינן וכמו באתרוג דעקרתו השנה והחנטה וה"נ כן אלא דבאתרוג מתעשר אחר שנת הלקיטה כירק משום דגדל על כל מים כירק ובאילו שאין גדלין על כל מים אם עקרתה השנה דין הוא שתעקור גם החנטה: מעתה. דאזלת בתר הבאת שליש נימא דשליש הראשון יהא מתעשר לשעבר ושליש השני כלומר מכאן ואילך יהא מתעשר להבא דבשלמא למ"ד בתר חנטה אזלינן לא שייך למיפרך כן דחנטת הפרי לאו כלום הוא לשנאמר דמה שחנט יהא מתעשר לשעבר דהא אכתי ליכא פרי כלל וכי אמרינן דאזלינן בתר חנטה ודאי כל גמר הפרי שדינן בתר שנת החנטה אבל כי אזלת בתר שליש שכבר נגמר שליש הראשון של הפרי אימא דאותו השליש הראשון בלבד יהא מתעשר לשעבר והשאר להבא: א"ל. ר' זעירא לא היא דשליש הראשון קשה לבוא כלומר כל עיקר של עיכוב זמן גידול הפרי הוא עד הבאת שליש הראשון ומכיון שהוא בא מיד הוא גדל ונמהר גמר בישולו ולפיכך הכל הולך אחר הבאת שליש הראשון דשוב אינו מתעכב גמר גידול הפרי אח"כ: בארים אומן יליף לה ר' זעירא. כלומר כמו אם היה ר"ז ארים אומן כך הוא יליף למילתיה שבקי הוא בענין גידול הפירות כארים אומן: שיתין יומין שיתא עליי. כלומר בתחלה מתעכב האילן ששים יום עד שיוציא ששה עלין ממנו ומכאן ואילך בשיתא יומין יוציאין ממנו ששים עלין והרי זה כעין דהאי דר' זעירא: תני. בתוספתא (פ"ד): מהוצאות העלין ועד הפגין. עד שיהא ניכר חנטת הפרי כעין הפגין וכד"א התאנה חנטה פגים מתעכב חמשים יום ובתאנה קאמר: ועד השיתין הנובלות. כלומר שיתגדל כשיעור השיתין והן תאני' מדבריות והן נובלות מאליהן מתעכב ג"כ חמשים יום ועוד חמשים יום עד שיהו תאנים ממש: לקט תאנה ואינו יודע אימתי חנטה באיזו שנה וכמ"ד בתר חנטה אזלינן: מונה מאה יומין למפרע. כת"ק דמן הפגין ועד השיתין חמשים יום וכן עד התאנים ואם חל ט"ו בשבט של שנה זו לתוכן יודע אימתי היתה החנטה שחנט קודם ומתעשר לפי מעשרות של שנת החנטה: אמרו לו והרי עמך בטבריא. שאתה שם ורואה אתה שהן עושות לשנה אחת מחניטתן עד גמר הפרי והיאך אתה סומך על מאה יום למפרע: אמר להן והרי עמכם בצפורי והן מתעכבות לשתי שנים. אלא לא אמרנו כ"א בסתם תאנה בזמן גידולו מחניטתה ועד גמר הפרי מאה יום ואין מביאין ראיה ממקומות שמשתנין הן לפעמים כך ולפעמים כך:

הלכה ב מתני' הטומן את הלוף בשביעית. לוף הוא מין ממיני הבצלים ודרך להטמין אותו בארץ ולא יטמין בשביעית דבר מועט שנראה כזורע: לא יפחות מסאתים. שיעשה חפירה אחת המחזקת סאתים שהן י"ב קבין ובגובה ג"ט וטפח עפר על גביו לכסות אותו: וחכמים אומרים וכו'. וטומנו במקום דריסת האדם. כדי שלא יצמח והלכה כחכמים: גמ' עד כדון שמענו לוף בצלים מהו. שדרך ג"כ להטמין אותן וכמה שיעורן: א"ר יונה היא לוף היא בצלים. וחדא דינא ושיעורא אית להו: דאינון שפין. מל' נישוף ברגלי אדם וברגלי בהמה (בב"ק פ"ז) כלומר שהן נישופין מיד שם כשדורסין עליהן ונשחתין והלכך אפי' בפחות מכאן מותר:

הלכה ג מתני' לוף שעברה עליו שביעי'. ונכנס לשמינית והוא נזרע קודם שביעית והפרי שלו גדל תחת הארץ והעלין נראין על הארץ ויש להן ביעור כדתנן לקמן (בפ"ז) דכל מאכל אדם ומאכל בהמה שאינו מתקיים בארץ יש להן ביעור ולדמיהן ביעור: ר"א אומר אם לקטו העניים את עליו לקטו. כלומר אם לקטו העלין בשביעית מה שלקטו לקטו ואם לאו וגדלו עוד העלין ביותר בשמינית יעשה חשבון עם העניים דמה שגדלו בשביעית הוא שלהן וכדמפרש בגמרא דאם נתקיימו בארץ ג' שנים אחר השביעית יתן להם הרובע שהיא של שנת השביעי' ואם שתי שנים יתן להן השליש ואם שנה אחת יתן להם מחצה משום דר"א ס"ל כר' יהודה לקמן (בפ"ט) דעניים אוכלין פירות שביעית אחר זמן הביעור אבל לא העשירים ור' יהושע ס"ל כר' יוסי שם אחד העניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור ולפיכך אין לעניים עליו חשבון: גמ' אתיא דר' יודה כר' ליעזר ודר' יוסי כרבי יהושע ל"ל: דתנינן תמן. (לקמן פ"ט): עניים וכו'. כדפרישית במתני':

ר'

**רידב"ז**

חרובין שלשולן היא חנוטן פי' דהוי החינוט אחר ראש השנה של עולם בשעת שלשולן א"ר יוסי הביא שליש לפני ראש השנה ש"ע מתעשר לשעבר אחר ר"ה ש"ע מתעשר לבא דס"ל לר"י דלא ס"ל חנטה כלל בגורן אחד אלא תלוי בשליש ולא אזלינן בתר חנטה ועיקר בגורן אחד בין חניטתו בין שנתו ופריך ליה ר"ז מתמרים דבשנים אפילות מטילות שאור אחר ר"ה ש"ע ומתעשרין לשעבר כדאיתא במתניתין גבי הפרסאות דהוא תמרים כדאיתא בר"ש ז"ל וע"כ דאזלינן בתר חנטה והחנטה הוא קודם ר"ה ש"ע כרבנן דתמן וע"ז אמר ר"ז לא מן דעתי' אמר הדא מלתא אלא מן הדא דר"י ורשב"ל דס"ל דלא אזלינן בתר חנטה כלל באילן של גורן אחד וס"ל דר"ג עיקר באילן דגורן אחד חניטתו ומוסיף ר' יוסי דאף שנתו הוא עיקר לפיכך ניחא מש"ה משום דהביאו שליש לפני ר"ה ר"י ב"א בשם שמואל בר אבא הביא שליש קודם ט"ו בשבט מתעשר לשעבר אחר ט"ו בשבט מתעשר לבא וס"ל דר"ג עיקר בגורן אחר חניטתו אבל לא שנתו ולא קשה מב"ש משום דאזיל בתר שליש וב"ש הביאו שליש לפני חמשה עשר בשבט ונמצא בסוגיא הזה ד' מחלוקת בדבר דר"י ורשב"ל ס"ל דר"ג עיקר בגורן אחד חניטתו ולא שנתו ואזיל בתר לקיטה ורבנן דתמן אמרין דר"ג עיקר בגורן אחד שנתו ולא חניטתו ור' יוסי ס"ל דעיקר חניטתו ושנתו ואזיל בתר שליש וריב"א בשם שב"א ס"ל דר"ג עיקר חניטתו ולא שנתו ואזיל בתר שליש ור"ז מקשי על אוקימתא דר' יוסי מתמרים וע"כ דאזלינן בתר חניטתו ולא עקרת חניטתו כרבנן דתמן ואחר האוקימתא דריב"א בשם שב"א דר"ג עיקר חניטתו ולא שנתו ורק דלא כרשב"ל דעוקר חניטתו ומעמידו על לקיטתו ז"א אלא דעקר חניטתו ומעמידו על שליש ולא קשה מב"ש משום דהביא שליש קודם חמשה עשר בשבט ע"ז אמר ויאות דא קימתא דריב"א בשם שב"א יאות יותר מאוקימתא דרבנן דתמן דהרי אתרוג עקרת חניטתו ולא עקרת שנתו ואילו לרבנן דתמן עקרת שנתו ולא עקרת חניטתו בתמי' א"ו כריב"א בשם שב"א דלר"ג עיקר חניטתו ולא שנתו ורק דעקר חניטתו ואזלינן בתר שליש ולא קשה מב"ש וזהו פי' מחוורתא דהאי סוגיא בע"ה והרמב"ם ז"ל אזיל בשיטת הבבלי במס' ר"ה (דף י"ד ע"ב):

מן הפגין עד השיתין הנובלות גי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו בירושלמי שת"י הבוחלות:

אמר להם והרי עמכם בציפורי כו' זה קאי על המתניתין דר"י ס"ל בפרסאות של תמרים דעושות לשתי שנים אמר להם והרי עמכם בציפורין והן עושות לשתי שנים אמרו לו הרי עמך בטבריא כו' כן פי' בשנו"א ז"ל:

ר"א בשם ר"י אתיא דר"י כר"א ודר' יוסי כר' יהושע דתנינן תמן העניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי ר"י ר' יוסי אומר אחד

**מערכת הערוך**

(...)ישין או אחת לשלשה שנים ופירשו בכל שנה עושות אלא שאין פירותיהן נגמרין אלא עד שלש שנים כיצד יודע כלומר איך ידע פירות של כל שנה ושנה ר' יונה אמר קושרן בחוט פי' אלו בחוט לבן ואלו בחוט שחור ואלו בחוט אדום. תני שמואל תוחב בהן קסמין, גם זה כענין הראשון וכו'. (שייך לעמוד הקודם) (סוע"ו) תני רשב"ג אומר מן צאת עלין ועד חנטת הפגין נ' יום כו' נעתוק (ע' הנ"ל) תני רשב"ג אמר מהוצאת העלין עד חנטת הפגין שלשים יום ומן הפגים ועד השיתין הנובלות חמשים יום ומן השיתין עד התאנים חמשים יום ליקט תאנה ואינו יודע מתי חנטה אמר רבי יונה מונה מאה יום למפרע אם חל בתוכו ט"ו בשבט הוא יודע מתי חנטה אמר לו והא עמי הוה בטבריה ועושות לשנה אחת אמר להן והלא עמי [הוה] בצפורי ועושות לג' שנים (עי' פס"ם).

**גליון אפרים**

רבי אומר כולהן ארבעים ארבעים יום כצ"ל כמו שהגירסא בתוספתא פ"ד. ועיין בבכורות ח' ע"א כלב נ' יום וכנגדו באילן תאנה:

עין משפט נר מצוה ד [א] מיי' פ"ה משמיטה הל"ח. ה [ב] [ג] מיי' פ"ב ממעשר הל"ה ופ"א ממעשר שני הל"ב. ו [ד] מיי' פ"א ממעשר שני הל"ה ופ"ד משמיטה הל"ב טוש"ע יו"ד סי' שלא סעי' כו. ז [ה] מיי' פ"א משמיטה הלט"ו. ח [ו] מיי' שם פ"ד הל"ח. ט [ז] שם הל"ח. י [ח] מיי' שם פ"ז וכגרסתו.

מסורת הש"ס (א) תוספתא פ"ד. (ב) לקמן פ"ט משנה ח.

גליון הש"ס *הוא לוף הוא בצלים. לזה כיון רבינו ז"ל במ"ש בפ"א הלט"ו וכיוצא בהן ע"ש וע' במים חיים בהגהותיו.

שנויי נוסחאות (כ"ו) דעתיה אמר [ד"ו] דעתיה הוה ר' יוסא אמר. (פ"ט) ארבעים יום [ד"ו] ארבעים ארבעים יום. (סכ"ז) עד [סרי"ר] על. (סכ"ח) מארבעה. כר. [סרי"ר] בארבעת על. (ס"ל) בני [ס י"ר] ליתא. אדם לוף [ס"י"ר] אדם ג'. לוף. (סל"ב) עניים [סרי"ר] הענ'ים. (סל"ד) לוף שנכנס [סרי"ר] ד'. לוף שהוא נכנס. (סל"ה) פואה. עוקרין [סרי"ר] בפיאה. עוקרים. (סל"ו) במארופות ובית [סרי"ר] במרופות. בית. (סכ"ז) בקרדומות של מתכות ומודים. צלעות [סרי"ר] בקרדמות של מתכת מודים. צילעות. (סל"ח) שעוקרין אותן. מתכות מאימתי [סרי"ר] עוקרים אותה. מתכת: ה'. מאמתי. (כל"ט) במוצאי. יהודה [סרי"ר] מוצאי יורה. (סמ"ד) ודרבי יוסי [ד"ו] ודרבי ותיבת יוסי ליתא. [וכ"י ליידען] ודר' שמעון.

*עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור רבי אימי בעי קומי ר"י מתני' עד שלא גזרו על הספיחי' א"ל וכי בעלי' הוית סבר רבי אימי איסור ספיחים תורה א"ר ירמיה בעלי לוף שוטה היא מתניתא אייתי רב הושעיא מתני' דבר קפרא מן דרומא ותני עלי לוף ועלי בצלים אית לך מימר עלי בצלים השוטין מילתי' דר' ירמי' אמרה דבר שיש לו ביעור שנמצא בתוך דבר שאין לו ביעור יש לו ביעור מה עבד לה ר' ירמיה פתר לה בששיקף בעלין ר' יוסי פתר לה מתניתא לפני ר"ה השביעית נטעו לפני ר"ה השביעית עשה ביצים לפני שביעית ודיכנו בשביעית עקרו במוצאי שביעית אין תימר דיכון כעיקר כולו לעניים אין תימר אין דיכן כעיקור אין כולו לעניים מספק יעשה חשבון עם העניים רבי חזקיה פתר מתני' ערב ר"ה שביעית נטעו ערב ר"ה שביעית ועשה ביצה בתחילת שביעית ודיכנו בשביעית ועקרו בסוף שביעית אין תימר דיכון בעקור כולו לבעל הבית אין תימר אין דיכון בעקור אין כולו לבעל הבית לפיכך אין לעניים עמו חשבון (א) עשה בארץ שלש שנים נותן לעניים רובע שתי שנים נותן לעניים שליש שנה אחת נותן לעניים מחצה רבי יוסה פתר מתני' לפני ר"ה שביעית רבי חזקיה פתר מתני' ערב ר"ה שביעית לוף של ערב שביעית כו' רבי בון בר חייא בעא קומי ר' זעירא אף בשאר שני

**פני משה**

ר' אימי בעי קומי ר' יוחנן מי נימא דמתני' עד שלא גזרו על הספיחין איירי דתניא בת"כ את ספיח קצירך לא תקצור מכאן סמכו חכמים על הספיחים שיהו אסורין בשביעית וזהו אליבא דר"ע דלקמן התם אבל רבנן פליגי עלי' בה וס"ל שמגזירת חכמים היא ומה שאמרה התורה לא תקצור שלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה אלא קוצר מעט מעט ואוכל וראו חכמים לגזור על הספיחים שיהו אסורין שלא ילך זורע בשביעית ויאמר ספיחין הן וס"ד דר' אימי דלאחר שגזרו על הספיחים אף הלוף שעברה עליו שביעית אסור שהרי גדל בשביעית וזהו ג"כ מספיחי שביעית וא"כ מתני' קודם שגזרו נשנית : א"ל וכי בעלייה היית. כלומר אתה רוצה לפרש המתני' כמו אם היית בעלייה שנמנו חכמים וגזרו עליהן וכאלו אתה יודע אותו הזמן שנמנו על זה בתחילה : כבר ר' אימי אמר איסור ספיחין תורה. כלומר מתשובת ר' יוחנן שהשיב לו כך ככבר היה סבור ר' יוחנן לומר שמן התורה הספיחין הן ולפיכך הוא שכעס עליו : א"ר ירמיה וכו'. מילתא באנפיה נפשה היא דר' ירמיה מפרש לעלי לוף דקתני במתני' בעלי לוף שוטה דוקא איירי כדתנן לקמן (בפ"ז) דעלי הלוף השוטה יש לו ביעור וזהו מין אחד של לוף שנקרא בשם לווי הזה ועל שם שהוא מר כדתנן (בפ"ג דעוקצין) לבני ורדים וכו' שגדל ועלי הלוף השוטה אינן מטמאין טומאת אוכלין עד שימתקו שלאחר שכובשין אותן יוצא מהן מרירותן אבל בשאר מין לוף לא דקסבר ר' ירמיה דאותן אין להן ביעור ולא שייכא פלוגתא דר"א ור' יהושע בהן : מייתי ר' הושעיה. ברייתא דבר קפרא דקתני בהדיא דמתני' עלי לוף ועלי בצלים וכי אית לך למימר עלי בצלים השוטים מיירי הא בבצלים לא משכחת לחלק בין מין למין וא"כ ה"ה בעלי לוף דתני בהדיה אין חילוק בין מין למין ודלא כר' ירמיה : מילתיה דר' ירמיה אמרה. כלומר שמעינן ממילתיה דס"ל דבר שיש לו ביעור שנמצא מעורב בתוך דבר שאין לו ביעור יש לו ביעור לכל ופי' הדבר. שאין לו ביעור אם היה לבדו הואיל והדבר שיש לו ביעור נמצא בתוכו הרי הכל חייב בביעור והשתא לא קשיא עליה דר' ירמיה מהאי ברייתא דבר קפרא כדמסיק ואזיל : מה עבד לה ר' ירמיה. כלומר ובמאי מתרץ להך ברייתא דבר קפרא דדייקינן מינה דלאו בעלי לוף השוטה מיירי מדקתני בהדיא עלי בצלים וכדאמרן : פתר לה בששיקף בעלין . מל' משקוף השקופי בשקיפין ועירבן אלו באלו וכלומר דלעולם בעלי לוף השוטה מיירי דלהן יש להן דין ביעור והקשיא לך הא קתני נמי עלי בצלי' ואין להן חילוק בין מין למין הכא במאי עסקינן שהקיפן ועירבן להעלין כולן ומכיון שעלי לוף השוטה מעורבבין בהן יש דין ביעור גם לעלי בצלים לסברת ר' ירמיה דדבר שיש לו ביעור שנמצא בתוך דבר שאין לו ביעור יש לו ביעור לכל המעורב עמו : ר' יוסה פתר לה מתניתא וכו'. משום דקשיא להו הרי לוף ממיני ירקות הוא וקי"ל דבירק הולכין בתר לקיטתו בין לענין מעשרות בין לענין שביעית וא"כ זה שעברה עליו שביעית ונכנס לשמינית אמאי ס"ל לר"א דיעשה חשבון עם העניים הרי בתר לקיטתו בשמינית הוא ואין כאן לא דין שביעית ולא דין ביעור עליו ולפיכך מתרצי לדינא דמתני' כל חד וחד לפי אוקימתיה דנקט ואזיל : ר' יוסה מוקי להמתניתין דמיירי שנטעו לפני ר"ה של שביעית . כלומר זמן רב לפני ר"ה בכדי שהוא יכול להתגדל בו : עשה בילים לפני שביעית כלומר ונתגדל כשיעור ביצה לפני שביעית שהוא גידול הניכר בכל מקום : ודיכנו בשביעית. מל' הרי"ן בראשו כלומר שבשביעית כפפו והטה את עליו למטה כדי שלא יתגדלו יותר ולא עקרו לגמרי אלא במוצאי שביעית הוא שעקרו ומספקא לן אם הריכון הזה כעיקור הוא נחשב או לא כדמסיק ואזיל : אין תימר ריכון כעיקור. דאם נחשב הריכון לעיקור הואיל ושוב אינו מתגדל עוד כל כך א"כ כולו לעניים הוא שהרי בשביעית הוא שעקרו ולקטו ואין תימר דאין הריכון כעיקור לגמרי א"כ אין כולו לעניים כלל כלומר שאין כאן לעניים כלל שהרי בשמינית הוא שעקרו ומספק הזה ס"ל לר"א דיעשה חשבון עם העניים אם נתגדל עוד לאחר שביעית וכפי חשבון השנים שעשה בארץ כדלקמן : ר' חזקיה. פליג על ר' יוסה בהא דקאמר שצריך שנטע אותו זמן כל כך לפני ר"ה בכדי שיתגדל כבילה לפני שביעית דהא לא בעינן ומוקי להמתני' בשנטעו סמוך לשביעית ואפי' בערב ר"ה נמי ובלבד שיהא נטוע קודם שביעית ולא יהא נעקר לגמרי בתחלת שביעית. כלומר אפי' הגידול כבילה היה בשביעית עצמה ובהתחלתה בכדי שהיה יכול לרכנו בהתחלת שביעית : ודיכנו בשביעית. כלומר בתחלתו קודם שהגיע זמן הביעור שהוא בזמן שכלה לחיה מן השדה כדאמרינן בפ' מקום שנהגו : ועקרו בסוף שביעית. שהוא אחר זמן הביעור והשתא הספק הוא דאם הריכון הוא כעיקור הרי כולו לבעל הבית שהרי ריכנו קודם זמן הביעור ויכול הבעה"ב לזכות בו ואם אין הריכון כעיקור אין כולו לבעה"ב כלומר אין כאן לבעה"ב כלל שהרי עקרו אחר זמן הביעור לפיכך יעשה חשבון עם העניים נ"ל ולגי' הספר הוי משמע דר' חזקיה פליג גם על הא דקאמר ר' יוסי דהחשבון הוא מחמת הספק אם הריכון הוא כעיקור או לא ואיהו ס"ל דאין כאן חשבון אלא או כולו לבעה"ב או כולו לעניים ומה שייך חשבון הכי הו"ל ומספק יחלוקו ביניהן הלכך מסיק דלאו בהכי מיתוקמא אלא עשה בארץ וכו' וכלומר דבכה"ג מיתוקמא שפיר וחשבון דקתני לפי חשבון השנים הוא וכדפרישית במתני' : ר' יוסה פתר וכו'. לא שייכא הכא אלא ברים הלכה דלקמן על מתני' לוף של ערב שביעית וכו' :

**הלכה ד** מתני' לוף של ערב שביעית. שנגמר בערב שביעית ונכנס לשביעית ולא נשאר אלא לחפור ולעקרו : וכן בצלים הקיצונים , שהן מיוחדות לקיץ מפני שהם יבישות והן של ערב שביעית : וכן פואה . מין צבע אדום רוי"א בלע"ז : של עידית. היא הפואה הטובה : בש"א עוקרין אותו במארופות של עץ. דבעי שינוי והלכך יחפור אחריהן במארופות והן כלי עץ שהן עשוין לחפור בהן אבל לא בשל ברזל שלא יהא נראה כחופר לעבודת הארץ : ובה"א אף בקרדומות של מתכות . ואין בזה משום עבודת הארץ : ומודים בפואה של צלעית. שהיא פואה שיש לה צלעות בעומק הארץ ואי אפשר לעקור אותה בכלי עץ אלא בכלי ברזל : גמ' ר' יוסי פתר לה מתניתא לפני ר"ה שביעית רבי חזקיה פתר מתניתא ערב ר"ה השנה שביעית זה כתוב בספרים קודם הלכה זו וטעות הוא דלמתני' דהכא הוא דשייך וקמפלגי כעין פלוגתייהו במתני' דלעיל דר' יוסי בעי שיהא נטוע לפני ר"ה שביעית בכדי שיוכל להתגדל לפני שביעית ור' חזקיה לא חייש להכי אלא אפי' נטעו ער"ה של שביעית יש לו דין לוף של ערב שביעית ועוקרו בשביעית : אף בשאר שני

**רידב"ז**

אחד עניים ואחד עשירין אוכלין אחר הביעור רבי אימי בעי קומי ר"י מתניתין כו' עד סוף הסוגיא מבואר בשנו"א ז"ל מתוק מדבש וה"פ עד שלא גזרו על הספיחין פי' מתניתין דקתני יעשה חשבון עם העניים ע"כ עד שלא גזרו על הספיחין דלאחר שגזר א"כ אסור ספיחין א"ל וכי בעלי' היית פי' דכלום גזרו על הלוף שתאמר קודם גזירה הוי הרי לא גזרו על הלוף כלל סבר ר' אימי אין איסור ספיחין תורה. מדאמר עד שלא גזרו א"ר ירמי' בעלי לוף שוטה היא מתניתא פי' דעלין שלהן אינו מתקיים בארץ ואינו הולך אחר העיקר ע"כ יש לו ביעור דבעלי לוף פיקח אין ביעור כמו בדעיקר אתא ר"ה ואייתי מתניתא דבר קפרא מדרומא ותני עלי לוף ועלי בצלים אית לך מימר עלי בצלים השוטין בתמי' וע"כ בפקחין מיירי מה עביד לה ר' ירמי' ומשני בששיקף בעלין פי' דרך לתלום העלין במקום הזה אינו הולך אחר העיקר ויש לו ביעור מילתא דר"י אמרה מדמוקי בעלי לוף שוה בשלא שקפן ומחובר הוא להעיקר ומ"מ יש לו ביעור מזה מוכח דדבר שיש לו ביעור שנמצא בתוך דבר שאין לו ביעור יש לו ביעור ר"י פתר מתניתין ער"ה שביעית פי' ר' יוסי דמוקי פלוגתי' דר"א ור"י דמתניתי' בהכי פתר שנטע לפני שביעית פי' כמה שנים לפני שביעית ועשה בילים לפני ר"ה השנה השביעית ודכן לפני ר"ה השביעית פי' שדכן את העלין שלא יגדלו לפני ר"ה אין תימר אין דיכון כעיקר כולו לעניים דגידולו אסור ואוסרין אף את ההיתר וא"ת דוכן כעיקר והוי כמו שנעקרו לפני ר"ה השביעית וא"כ אינן נאסרין מחמת הגידולין שגדל בשביעית ולא הוי כולו לעניים אלא יעשה חשבון עם העניים מה שגדלו לפני שביעית לבעה"ב ומה שגדלו בשביעית לעניים והשתא ר"א סבר דוכן כעיקר ולפיכך יעשה חשבון עם העניים ור"י סבר אין דוכן כעיקר והוי כולו לעניים לפיכך אין לעניים עמו חשבון אלא יטלו את כולו וה"ג א"ת אין דוכן כעיקר הוי כולו לעניים ואי דוכן כעיקר אין כולו לעניים אלא יעשה חשבון עם העניים ומספק מותר ר' חזקי' פתר מתניתא פי' פלוגתא דר"א ור"י במתניתין בשנטעו ער"ש ועשה בילים בשביעית ודיכנו בסוף שביעית פי' אחר כמה שנים א"ת אין דוכן כעיקר כולו לבעה"ב פי' דגדולי היתר מעלין את האיסור וא"ת דוכן כעיקר א"כ הוי כאילו נעקרו בסוף שביעית ואין הגידולי היתר מעלין אותן ואין כולו לבעה"ב ועושה חשבון עם העניים וה"פ ר"א סבר דוכן כעיקר לפ"ז מה שגדל בשביעית אסור ומה שגדל אח"כ מותר לפיכך יעשה חשבון ור"י סבר אין דוכן כעיקר וא"כ בגידולין של אחר שביעית העלו את האיסור לפיכך אין לעניים עמו חשבון אלא כולו לבעה"ב וה"ג א"ת אין דוכן כעיקר כולו לבעל הבית ואין לעניים עמו חשבון וא"ת דוכן כעיקר אין כולו לבעה"ב לפיכך יעשה חשבון והשתא מפרש האיך יהיה החשבון כדמסיק עשה בארץ כו' ר' יוסי פתר מתניתא לפני ר"ה השביעית פי' שזרע לפני ר"ה וא"כ אותן הג' שנים היו ג"כ לפני ר"ה ר"ח פתר מתניתא ערב ר"ה פי' שנטע ערב ר"ה וא"כ אותן השנים היו אחר שביעית ע"כ הגהות ופי' בשנו"א ז"ל מתוק מדבש :

**לוף** של ערב שביעית רבי בון בר חייא בעי קומי רבי זעירא אף בשאר שני

מסורת הש"ס (א) תוספתא פ"ד.

גליון הש"ס *עניים ואחד עשירים אוכלין. הרמב"ם ז"ל גרס אין אוכלין ולדידי' צריך לפרש הא דקאמר ר' יהושע במתני' ואם לאו אין לעניים עמו חשבון היינו משום דכיון דאסור גם להם א"כ מה להם על הבעלים . וע' בפירוש המשנה לרבינו ז"ל. ובפ"ז משמיטה הל"ג . וצ"ל דעניים לאו דוקא דה"ה דאין לעשירים בהם כלום ורק משום ר"ר נקט עניים וכ"כ בקול רמז לפי גרסת הר"ש והרע"ב וצ"ע שלא הרגישו בזה התוס' יו"ט ומפרשי המשניות. ובחידושינו אמרנו בזה דבאמת צריך להבין לפי מ"ש הר"ש דעקרו בשביעית וחזר ונשרש בשמינית והוסיף גדולים בשמינית. ולפ"ז אם היו רבין גדולין על עיקרו היה בטל כמבואר בנדרים דף נט וע' בפ"ד משמיט' הלכ"ח. והאיך קתני כתם דעניים עושין עמו חשבון. וצ"ל דהרי אמרו ממונא לא בטיל ואפילו אם יש באותו ממון איסורא האיסור בטל וע' בביצה דף לח ב ובמהרש"א וא"כ גם כאן אין ממון של עניים בטל בממונו. ומעתה לר"י דס"ל דאסור אחר הביעור . א"כ אין כאן שם ממון עליו רק שם איסור שביעית ממילא בטל . ואין לעניים עליו חשבון . והוא של בעה"ב דבטל וע' במ"א סי' שיח ודו"ק . כנלע"ד הפלפול . שוב ראיתי בר"ש סוף המשנה שכתב בזה הך דירושלמי דעשה בארץ שלש שנים כתב ואף דגדולי היתר מעלין את האיסור . הפיקי ממונא שאני . ע"ש ודבריו כתומין ואולי כוונתו כמ"ש דממונא לא בטיל והיינו דהתוספתא והירושלמי הם אליבא דר' יהודה כמ"ש המפרש בתוספתא. ולדידי' שפיר הוה ממונא ולא בטיל. משא"כ לר' יוסי דבטיל. ואפשר דלכך השמיט רבינו כל הדינים האלה דאין בו נ"מ וכמ"ש. ות"ל זכינו לכוון לדעת הר"ש ז"ל :

שנויי נוסחאות (ס"ג) רבי אימי איסור [ד"ו] רבי אימי אמר איסור (ס"ו) לוף ועלי [ג"ר] לוף שוטה ועלי. (ס"א) ודיכנו [בכי"ל] ורכנו וכן לקמן במקום דיכון ריכון.
(מהר"ם יפ"מ) רבי חזקיה וכו' ועשה בילה בתחילת שביעית ודיכנו בשביעית נ"ב נ"ל בתחלת שמינית ודיכנו ערב שביעית.

שני שבוע כן והא תני היתה שנייה נכנסת לשלישי' אינו מרכנו ואינו מונע ממנו מים בשביל שיהא מעשר היתה שלישית נכנסת לרביעית מרכנו ומונע ממנו מים בשביל שיהא מעשר עני הדא אמרה שריכון כעיקור רבי יוסי בשם רבי לא תפתר שעקרן עד שלא צימחו: וכן בצלים הקיצונים קטינאי מודים בפיאה של צלעית פיטרה ותני עלה מקום [א] (א) שנהגו לחרוש יחרוש לנכש ינכש: מאימתי מותר אדם ליקח לוף כו'. מ"ט דרבי יודה גזרו על הלוף ולא גזרו על הירק מעתה אפילו בשביעית יהא מותר בטמון אנן קיימינן שלא ילך ויביא מן האיסור ויאמר מן הטמון הבאתי (ב) תני אמר ר' יודה מעשה שהיינו בעין כושין ואכלנו לוף על פי רבי טרפון במוצאי החג של מוצאי שביעית אמר לו רבי יוסי עמך הייתי ולא היה אלא מוצאי הפסח:

## הלכה ג מתני'

[ב] (ג) אלו כלים שאין האומן רשאי למכרן בשביעית מחרישה וכל כליה העול והמזרה והדקר [ג] אבל מוכר הוא מגל יד ומגל קציר ועגלה וכל כליה [ד] זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת לעבודתו אסור לאיסור ולהיתר מותר [ה] היוצר מוכר חמש כדי שמן וחמש עשרה כדי יין שכן דרכו להביא מן ההפקר אם הביא יותר מכאן מותר ומוכר לעכו"ם בארץ ולישראל בחו"ל (ד) בש"א לא ימכור לו פרה חורשת בשביעית [ו] ובית הלל מתירין מפני שיכול לשוחטה ומוכר לו פירות אפילו בשעת הזרע ומשאיל לו סאתו אע"פ שהוא יודע שיש לו גורן ופורט לו מעות אע"פ שהוא יודע שיש לו פועלין וכולן בפירוש אסורה: גמ' אילו כלים כו'. אמר רבי יונה כיני מתניתא אילו כלים שאין האומן רשאי למוכרן בשביעית לחשוד על השביעית סתמן מהו וממה דתני לאיסור ולהיתר מותר הדא אמרה [ז] סתמן מותר: היוצר מוכר כו'

וחמש

**רידב"ז**

שני שבוע כן פי' כמה דתימר במתניתן דלוף של ערב שביעית מותר לעוקרו בשביעית ולא חיישינן להפסד דספיחי שביעית שנגמר בקדושה של שביעית א"כ כן תימר בשאר שני שבוע דלוף של שנה שני' יהא מותר לעוקרו בשלישית ולא ניחוש להפסד דעניים דשנגמח על מ"ע והא תני היתה שני' נכנסת לשלישית אינו מרכנו ואינו מונע ממנו מים בשביל שיהא מעשר פי' מע"ש ומע"ש היתה שלישית נכנסת לרביעית מרכנו ומונע ממנו מים בשביל שיהא מ"ע הדא אמרה שדוכן כעיקר פי' דלמה אינו רשאי לדכן בשלישית משום דחשוב כעוקרו והעיקר איסור דדוכן הוא משום איסור עקירה ודוכן כעיקר א"כ חזינן דאסור לעוקרו בשלישית להפסיד המ"ע א"כ קשה למה בשביעית מותר לעוקרו ומשני ר"י בשם ר"ל תפתר שעקרן עד שלא צמחו פי' דבשהתחיל לצמוח אז אסור לעוקרו בשלישית משום דמפסיד המ"ע וכמו כן בשביעית נמי אסור אבל קודם שהתחיל לצמוח מותר:

**מאימתי** מותר אדם ליקח לוף כו' ר"י אומר מיד כו' מ"ט דרבנן גזרו על הלוף ולא גזרו על הירק פי' דמקשה מ"ט דרבנן דס"ל הכא דאינו מותר רק משירבה החדש ואלו גבי ירק לקמן (בפ"ו מ"ד) מותר האפל משעשה הככיר ומשני גזרו על הלוף ולא גזרו על הירק פי' דבלוף הוא דבר שדרכו להתקיים גזרינן שיצניע בשביעית אלאחר שביעית אבל ירק לא גזרינן ופריך מ"ט דר"י דמתיר גבי לוף מיד ומשני טמון אנן אמרין פי' דתלינן דמטמין מער"ש ופריך דלפ"ז אפי' בשביעית יהא מותר ומשני שלא ילך ויביא מן האיסור ויאמר מן הטמון הבאתי כן גי' הסמ"ג ז"ל ופירושו:

מחלפא

**פני משה**

שני שבוע כן. אם הדין הוא כך גם בשאר שנות השמיטה לענין מעשרות ראשונה והשניה של שמיטה מעשרין מעשר ראשון ומעשר שני וכן ברביעית ובחמישית אבל בשלישית ובששית אחר שמפרישין מעשר ראשון מפרישין מעשר עני ואין בהן מעשר שני ואם הלוף של השנה שניה ונכנס לשלישית אם יש לו דין מעשר שני כמו בלוף של ערב שביעית הנכנס לשביעית שיש לו דין ערב שביעית לענין שמותר לעקרו בשביעית וה"נ לענין מעשרות בשאר שני שבוע או לא: והא תני. בתוספתא (פ"ב): היתה שניה וכו'. כלומר דפשיט ליה ממה דתני בהדיא לענין מעשרות דגרסינן שם רשב"ג אומר בצלי' הקיצונים שרכנן לפני ר"ה מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה היתה שניה ונכנסה לשלישית אינו מרכנו ואינו מונע מים בשביל שיהא מעשר שני היתה שלישית נכנסת לרביעית מרכנו ומונע ממנו מים בשביל שיהא מעשר עני. ובתוספתא נדפס בשיפוך בהיפך וט"ס הוא וגי' דהכא עיקרית. כלומר בשניה ונכ"ס לשלישית לא יהא מרכנו בשניה כדי שיהא נראה כעוקרו וכלוקטו בשנה זו שיהא מעשרות שלו מעשר ראשון ומעשר שני דבירק אזלינן בתר לקיטה או אם מונע ממנו מים לפני ר"ה של שנת שלישית כדי שיהא מע"ש וכהאי דתנן לעיל (בפ"ב) גבי בצלים הסריסים שאם מנע מהם מים ל' יום לפני ר"ה יצאו מתורת ירקות לפי שגדלו ממי שנה שעברה ומתעשרין לשעבר ובשניה ונכנסת לשלישית לא יעשה כן לכתחילה בשביל שיהא מעשר שני דזה כגוזל את העניים הוא דאם לא ימנע ממנו מים יתעשר לפי שנת לקיטתו שהוא מעשר עני אבל בשלישית שנכנסת לרביעית עושה הוא לכתחלה מפני תקנת עניים כדי שיהא מתעשר לשעבר והוא מעשר עני שמעינן מיהת מהאי ברייתא דלענין מעשרות לעולם אזלינן בתר לקיטה בירקות ובבצלי' הקיצונים שדינן תלוי אם מנע מהם מים או הרכינם וה"ה בלוף דהא קתני להו במתני' גבי אהדדי: הדא אמרה שריכון כעיקור. קושיא היא דהא שמעינן מהברייתא שהוא כעיקור דקתני אם מרכנו מתעש' הוא לשעבר וקשיא להא דאמרינן בהלכה דלעיל דמספקא לן אם הריכון כעיקור או לא: תיפתר. להאי ברייתא דחשיב ליה כעיקור כגון שעקרן כלומר שהרכינן והטה אותן עד שלא צמחו וכלומר שריכנן כל כך עד שלא צמחו שוב אח"כ ולא נתוספו להתגדל וריכון זה ודאי כעיקור הוא ולעיל דמספקא לן אם הריכון הוא כעיקור מיירי שצמחו עוד אח"כ וניתוספו להגדל: הקיצונים קייטנאי. שעומדים ומיוחדים לזמן הקייטא: פיטרא כך שמה של פואה של צלעות: ותני עלה. בברייתא על הני דקחשיב במתני' שהן של ערב שביעית ונכנסו לשביעית מקום שנהגו לחרוש אחריהן יחרוש לנכש ינכש ואין חוששין שמא יאמרו לעבודת השדה הוא מתכוין:

**הלכה ה מתני'** ר' יהודה אומר מיד. ולא חיישינן שמא של שביעית הוא והא דתנן לקמן (בפ"ו) גבי ירק דמשעשה כיוצא בו במוצאי שביעית אז הוא דמותר ליקח ולא פליג ר' יודה מפרש טעמיה בגמרא משום דגזרו על הלוף ולא גזרו על הירק וה"פ דר' יהודה לשיטתיה הוא דאזיל כדאמרינן לעיל (בהלכה ג') גבי לוף שעברה עליו שביעית אתיא דר' יהודה כר' אליעזר וכלומר דתרוייהו בחדא שיטתא קיימי כמו דר' יהודה ס"ל לקמן (בפ"ט) דעניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים ה"נ ס"ל לר"א והלכך קאמר דאם לקטו עניים את עליו מה שגדלו בשביעית לקטו ואם לאו וגדלו עוד העלים ביותר בשמינית יעשה חשבון עם העניים דמה שגדלו בשביעית הרי הוא של עניים וכמו דס"ל לר"א בלוף ס"ל נמי לר' יהודה והיינו דקאמר אתייא דר' יודה כר' אליעזר דלכל חד ס"ל למאי דס"ל לאידך וזהו דקאמר הכא גזרו על הלוף ולא גזרו על הירק משום דלא אשכחן דאמרו כן אלא בלוף בלבד אבל לא בשאר ירק אלא דבירק כ"ע מודים דאם עברה עליו שביעית ונכנס לשמינית דאין עליו דין שביעית כלל דאזלינן ביה בתר לקיטה בין לענין מעשרות בין לענין שביעית והלכך גבי ירק אמרינן נמי דמה שהוא של ערב שביעית מניחו כך בארץ עד לאחר השביעית כדי להשביחו שהרי במוצאי שביעית יכול הוא ללקטו ולאוכלו אלא דחוששין אנו שמא זה חשוד על השביעית ועקרו בשביעית עצמה ולפיכך אסור ליקח מהן ירק במוצאי שביעית עד שיעשה כיוצא בו דשמא זה משביעית הוא ואסור משום ספיחי שביעית אבל גבי לוף מכיון דגזרו עליו אף אם נכנס לשמינית של א יהנה הבעה"ב ממה שגדל בשביעית אמרינן דמסתמא עוקר הוא אותו מערב שביעית ואינו מניחו בארץ עד לאחר שביעית שהרי הוא מפסיד מה שיתגדל בשביעית שצריך ליתן זה לעניים ואם נגמר הוא לגמרי לפני שביעית עוקרו או בערב שביעית או בשביעית עצמה דג"כ מותר לעקרו כדתנן במתני' דלעיל ולב"ה דהלכתא כוותייהו מותר לעקרו אפי' בלא שינוי ובקרדומות של מתכות כדרך שעוקרין אותו בשאר השנים ולפיכך ליכא חששא גבי לוף כלל וזהו טעמיה דר' יהודה דמתיר ליקחו במוצאי שביעית מיד והיינו דפריך עלה בגמ' מעתה אפי' בשביעית יהא מותר ומשני לה כדמפרשינן בגמ': משירבה החדש ובגמרא מייתי עלה מהתוספתא עובדא דר' יהודה אבל ר' טרפון מיהו סתם משירבה החדש מעשה שנתרבה מהחדש של שמינית יהיה באיזה זמן שיהיה ולאפוקי מקודם שיתרבה החדש והלכה כחכמים: גמ' גזרו על הלוף ולא גזרו על הירק. כדפרישית במתני' ופריך מעתה דמכיון דאמרת דהואיל וגזרו על הלוף שעברה עליו שביעית ואע"פ שנכנס לשמינית שלא יהנה הבעה"ב מהגדל בשביעית שהוא חלק של עניים הלכך לא אתי להשהותו בארץ עד השמינית אלא עוקרו בערב שביעית או שעוקרו אף בשביעית אם הוא נגמר מערב שביעית א"כ אף בשביעית עצמה יהא מותר ללוקחו דהא תלינן שהוא מערב שביעית ואפי' אם עקרו בשביעית אין כאן איסור למה שהוא נגמר מקודם כדתנן לעיל: בטמון אנן קיימין. כלומר דמשני דודאי נוכל לתלות לקולא כדאמרן מיהו הפ"ה אית ביה חששא בשביעית עצמה דבטמון עסקינן שכן דרך להטמין את הלוף בארץ כדי שיתקיים ואפי' בשביעית מותר להטמינו אם הוא של ערב שביעית וכדתנן לעיל (בהלכה ב') הטומן את הלוף בשביעית וכו' אלא דחוששין אנו שלא ילך ויביא מן האיסור והיינו שעקרו בשביעית מאותו שלא נגמר מערב שביעית וזה ודאי אסור הוא משום ספיחי שביעית ומפני שיתעגל להביא מן הטמון יביא מן האיסור וימכרנו ויאמר מן הטמון הוא שהבאתי לפיכך חששו בשביעית עצמה אבל במוצאי שביעית שאין כאן איסור לפנינו לא חיישינן למידי ומשו"ה קסבר רבי יהודה שמותר מיד: תני. בתוספתא (פ"ד) שהביא ר' יהודה ראיה לדבריו מעשה שהיינו בעין כושין שם מקום: ואכלנו וכו' במוצאי החג של שנת השמינית והוא מיד והשיב לו ר' יוסי אין אתה זוכר ועמך הייתי ולא היה זה אלא מוצאי חג הפסח של שמינית שבודאי באותו הזמן נתרבה החדש של שמינית:

**הלכה ו מתני'** אלו כלים שאין האומן רשאי למוכרן בשביעי'. ומפרש בגמ' דדוקא למי שהוא חשוד על השביעי' לפי שאסור לסייע ידי עוברי עבירה אבל מן הסתם שאינו ידוע אם הוא חשוד או לא מותר למוכרו אפי' דבר שמלאכתו למלאכה האסורה בשביעית שאני אומר שאינו קונה אלא להצניע עד אחר השביעית: וכל כליה. ואלו הן העול והמזרה שזורין בו התבואה בגורן והדקל. כמו והדקר וכן הוא בנסחת המשניות. והוא כמין יתד של ברזל שק"ריין קולדר"ו בלע"ז ועשוי לחפור בו את הקרקע: אבל מוכר הוא מגל יד ומגל קציר ועגלה וכל כליה. לפי שאנו תולין שיקצור בהן מעט ויביא על העגלה מעט מעט וזה מותר: לאיסור ולהיתר. שאפשר שתהיה מלאכתו אסורה ואפשר שתהיה מותרת מותר למוכרו אף להחשוד שתולין להקל: גמ' כיני מתניתא וכו'. כן אנו צריכין לפרש דדוקא למי שהוא חשוד על השביעית אמרו שאסור למוכרן: סתמן מהו. אם הוא מן הסתם בני אדם ואינו ידוע אם הוא חשוד או לא: ופשיט לה מן מה דתני להכלים שהן מיוחדין לאיסור ולהיתר מותר למוכרן אף להחשוד א"כ הדא אמרה שה"ה לאלו שהן מן הסתם מותר למוכרן אף להכלים שמלאכתן מיוחדת לעבירה דתולין להקל:

**הלכה ז מתני'** היוצר. אומן שעושה כלי חרס: מוכר. הוא לכל חמש כדי שמן וט"ו כדי יין שכן דרך להביא כ"כ מן ההפקר ואין חוששין שמא יחליף אלו ליין ואלו לשמן לפי שניכרים הן כדקאמר בגמרא שאין האדמה שעושין ממנה כדי יין דומה להאדמה שעושין ממנה כדי שמן: ואם הביא יותר מכאן מותר. כלומר אע"ג שאמרו דאינו מוכר לו אלא כפי שיעור כלים הללו לשמן ולייין אם הביא יותר מכדי שיעור הנזכר כגון שהביא וזר והביא

מותר

עין משפט נר מצוה יא [א] מיי' פ"ד משמיטה הל"ה. יב [ב] מיי' כ"י שם הל"ב. יג [ג] מיי' שם הל"ג. יד [ד] שם הל"ב. טו [ה] שם הלכ"ה ופ"ד שם הלכ"ד. טז [ו] מיי' פ"ח שם הל"ו. יז [ז] מיי' שם הל"ד

מסורת הש"ס (א) תוספתא פ"ב. (ב) שם פ"ד. (ג) ע"ז טו: (ד) שם.

שנויי נוסחאות (ס"ג) מעשר [בכי"ר] מעשר שני. (בט"ז) אלו שאין [בכי"ר] אילו שאין. (פי ז) דבאי [בכי"ר] רשי. (בי"ח) והדקר [בכי"ר] והדקל. (בי"ט) ומגל. ועגלה [בכי"ר] מגל. עגלה. (ס"כ) לעבודתו. לאיסור [בכי"ר] לעבירה. לאסור. (בכ"א) ולהיתר מותר [בכי"ר] ולהתיר מותר: ז'. היוצר [בכ"ו] המוכר. (בכ"ה) שיש לו גורן [ד"ו] שיש לו פועלין. (בכ"ו) אסו ה [וככי' לייד.] אסור.

מותר ואין חוששין שמא לא הביא מן ההפקר. א"נ דאם הביא יותר מכאן איוצר קאי ואדלעיל סייכא שאם הביא כלים יותר מכאן מותר ומוכרן לעכו"ם מה שהוא יותר מכאן ואין חוששין שמא ימכור העכו"ם לישראל ואפי' בארץ: ולישראל בחו"ל. ואין חוששין שמא יביאם ויקנה מהארץ: גמ' והם לומר שמא החליף. וניחוש שמא יחליף להביא שמן באלו של יין: נכרות הן וכו'. כדא"ר עולא אדרא דאלין חכימא. אדרא מל' גורן וקבוץ האדמה הוא כדנן מן הגורן תרגומו כעבורא מן אדרא ובדניאל כעור מן אדרי קיט כמוץ מן הגורן של קיץ כלומר האדמה שעושין לאלו של שמן נכרת וכן אלו של יין ניכרות הן שמן אדמה אחרת עשויין הן: מוכר לעכו"ם בארץ ואפי' יותר מכאן. כלומר דמפרש הא דקתני ואם הביא יותר מכ"ן מותר איוצר קאמר שהיותר מותר לו למכור לעכו"ם אפי' בארץ כדפרישית במתני' בל' הב': ואפילו מן הקנוי בארץ. הכלים שיותר מכאן מוכרן לישראל בחו"ל והינו חושש שמא יביאם לארץ:

**הלכה ח מתני'** לא ימכור לו פרה חורשת. פרה העומדת לחרישה לא ימכור בשביעית להחשוד דאמרינן לחרישה הוא דזבן: וב"ה מתירין. לפי שתולין להקל ואפשר לשחיטה הוא קונה אותה: ומוכר לו פירות אפילו בשעת הזרע. דתלינן לאכילה הוא קונה ולא לזריעה: ומשאיל לו סאתו. למדוד בה אע"פ שיודע שיש לו גורן לפי שאנו תולין שלא ימדוד בה בגורן אלא בתוך ביתו: ופורט לו מעות. מחליף לו הסלע בפרוטות אע"פ שהוא יודע לו שיש לו פועלין לא אמרינן לשלם לפועלין הוא פורט ונמצא זה מסייע ידי עוברי עבירה אלא תלינן דלשאר צרכיו הוא פורטו: וכולן בפירוש. שפירש לו לדבר האסור אני רוצה אסורין למסור לו: גמ' רב אמר מקח טעות הוא. ואפילו אם לא ידע בו שלקחו לחרישה ויעכבנו אצלו מ"מ הואיל ורובה דאינשי לרדיא הוא דזבני אזלינן בתר רובא והוי מקח טעות: לשחיטה מכרתיו לך. דאין הולכין בממון אחר הרוב: מה אנן קיימין. במאי עסקינן לפלוגתייהו אם בשמכרו לאריס המקבל עליו לעבוד את השדות בזה דברי הכל לחרישה מכר דהרי ידוע הוא שהאריס קונה שורים לחרישה: אם בשמכרו לטבח. ודאי לשחיטה מכר לו וד"ה מודים בה: אלא כי אנן קיימין. לפלוגתייהו בשמכר לסרסור הקונה בהמות למכור לאחרים והוא קונה לכך ולכך לפי מה שיזדמן לו למכור לחרישה ולשחיטה ובהא הוא דפליגי רב אמר וכו' כדפרישית: מחלפה וכו' קשיא דרב ודשמואל דידהו אדידהו ממאי דפליגי בעלמא: דאיתפלגון. במוכר שדהו ביובל עצמו דרב אמר קנה הלוקח ואין המוכר צריך להחזיר לו הדמים ויוצאה השדה ממנו ביובל להמוכר בלא דמים ושמואל אמר לא קנה דהוי כמקח טעות והשתא קשיא דרב אדרב תמן וכו' ומשני דלא דמי דתמן יובל מפרסם לכל הוא ולא מצי הלוקח למימר לא ידעי דיובל הוא וא"כ מעיקרא אדעתא דהכי זבין דליפוק מניה והדמים מתנה הוא דיהב ליה אבל הכא מכיון דרובא דאינשי לרדיא הוא דזבני מקח טעות הוא דאלו הוה ידע דנגחן הוא לא זבניה: מיחלפה שיטתי' דשמואל וכו'. אכתי קשיא דשמואל אדשמואל ומשני שאני הכא בשדה דלאיזה דבר מכר לו לא לזריעה וכיון דיובל הוא ולא מצי לזורעה אינה מכורה כלל והדמים חוזרין אבל הכא יכול המוכר מימר ליה לשחיטה מכרתיו לך דלא אזלינן בממונא בתר רובא: רב כב"ש. דמתני' דלא תלינן שלוקח לשחיטה ושמואל כב"ה: ופריך ורב כב"ש. בתמיה: ומשני דאפי' תימא דיסבור כב"ה וכי לית אורחא משהתא תלתין יומין כלו' אע"פ דבמתני' אמרי ב"ה דמקילין למיתלי שזה לשחיטה הוא שלוקחה מ"מ וכי אין דרך להשהותה בביתו שלשים יום או איזה זמן מועט ולא ישחטנה מיד והלכך במתני' מותר למוכרה לו דהא מיהת ספיר תלינן שעתיד הוא לשוחטה ולא לחרוש עמה: ויתון תלתין יומי לא מקח טעות הוא. בתמיה כלומר אבל התם נכי דהאמרת דמצי למימר ליה לשחיטה מכרתיו לך הא מיהת כיון דמדרך שלא לשחוט מיד אחר הקניה אלא משהא אותו בביתו כמה ימים וא"כ הנגע עלמך וכי לאו מקח טעות הוא שהרי באותן הימים שזה משהא אותו בתוך ביתו יכול הוא לנגוח ויפסידנו דבר קשלא הוא והשתא מילתיה דרב אף לב"ה דמתני' הוא דאזלא: ושמואל כב"ה וכו'. כלומר וכן הא דאמרת דשמואל כב"ה נמי מלינן למימר דאפילו אי יסבור כב"ש שאני מתני' מדהתם דלית אורחא דבר נש מיכוס תורא רדיא והלכך הכא כיון שפרה חורשת היא קסברי ב"ש דלא תלינן שלוקח אותה לשוחטה לפי שאין מדרך לשחוט את השור העומד לחרישה אבל התם כיון דמתוגא הוא אין מוציאין הממון מיד המוכר המוחזק בהאי סברא בעלמא אלא דאפ"ה מצי מימר ליה אנא לשחיטה מכרתיו לך ולא דמיא דיכא דמתני' לפלוגתייהו דרב ושמואל: השאיל לו סאתו. הא דקתני במתני' ומשאיל לו סאתו דתלינן לקולא כדפרישית ואם השאיל לו ובא ומצאו מודד בה בגורן אינו זקוק לו למחות בידו: כ"ש במשכירה לו. כלומר והא דהתירו להשאיל לו סאתו וכ"ש הוא במשכירה לו שמותר דהאי ודאי לאו מסייע עוברי עבירה הוא דלטובת עצמו נתכוון ומתני' דקתני משאיל לו לרבותא קתני:

**הלכה ט מתני'** משאלת אשה לחבירתה החשודה על השביעית. שהיא חשודה לשמור פירות שביעית ולהכניסן מן הביעור ואילך: נפה וכברה. נפה היא לקמח וכברה היא לתבואה שהיא יותר גסה מהנפה וטעמא מפרש בגמ' שאני אומר נפה לספור בה את המעות היא צריכה וכברה לכבור בה את החול ריחים שמא לטחון בהן הסממנין ותנור שמא ליבש בו אונין של פשתן: אבל לא תבור ולא תטחון עמה. שאסור לסייע ידי עוברי עבירה בשעת עבירה: לאשת ע"ה. והיא חשודה על המעשרות נפה וכו' ובוררת וכו' ולא החמירו בה כדרך שהחמירו בחשודה על השביעית משום דרוב ע"ה מעשרין הן: אבל משתטיל את המים. בעיסה לא תגע אצלה לפי שהעיסה משנילגלה הוטבלה לחלה והרי היא מיטמאה מחמת כלים של ע"ה שהן טמאים והרי כבר הוכשרה לקבל טומאה וזו מסייעתה לגלגל ואסור לגרום טומאה להטבול לחלה: וכולן לא אמרו. להתיר אלא מפני דרכי שלום: ומחזיקין ידי עכו"ם בשביעית. שאומרין לו יישר כחך כשמוצאין אותו חורש או כיוצא בזה: ושואלין בשלומן. מותר לומר לו שלום ואע"פ שהוא שמו של הקב"ה התירו לומר להם ואפי' ביום חגם מפני דרכי השלום כדתנן לעיל (בפ"ד): גמ' ר' זעירא בעי קומי ר' מנא. אם מתני' בסתם דוקא מיירי אבל במפרשת שהיא נוטלת את הכלים כדי לנפות הקמח או התבואה וכיוצא מהכלים שהוזכרו לא התירו להשאיל וכדתנן לעיל משאיל לו סאתו וכו' סתמן מותר פירושן אסור או דילמא דהכא לעולם התירו: א"ל וסתמו לאו כפירושו הוא. ומאי תיבעי לך שהרי אלו הכלים עומדין לכך ואפ"ה התירו: אני אומר. תשובת ר"ז היא ובגיטין (סוף פ"ה) גרים הכי א"ל אני אומר וכו' כלומר לעולם פירושן אסור והא דאמרת סתמן כפירושן לא היא דבסתם היינו טעמא דהתירו שאני אומר נפה וכו': במה קנסו. הא דתנינן אבל לא תבור ולא תטחון עמה היכא הוא דקנסו בכך: במקום שזורעין ואוכלין. כלומר אם בשני המקומות קנסו במקום החשודין על הזריעה בשביעית וכן נמי במקום שאינן חשודין על הזריעה אלא שחשודין הן שאוכלין פירות שביעית אחר הביעור ג"כ קנסו: או במקום שזורעין ולא אוכלין. כלומר או דילמא דוקא במקום שהן חשודין על הזריעה הוא דקנסו דאיכא למיחש עפי שמא מפירות שנזרעו בשביעית הן ולא קנסו במקום שאוכלין בלבד ואינם חשודין על הזריעה דכיון שאינן חשודין לזרוע לא שכיחי פירות שביעית כ"כ ותלינן לקולא שמא ממקום היתר

(נ)מחלפא שיטתי' דשמואל דאיתפלגון מכרה לו ביובל **וחש לומר** שמא החליף אמר רבי יונה ניכרית הן אלו של יין. ואלו של שמן אמר רבי עולא אדרא דאילין חכימא ואדרא דאילין חכימא מוכר לעכו"ם בארץ [א] ואפילו יותר מכאן ולישראל בח"ל אפי' מן הקנוי בארץ: ב"ש אומרים כו'. תני (א) המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן רב אמר מקח טעות הוא ושמואל אמר [ב] יכול הוא מימר לשחיטה מכרתיו לך מה אנן קיימין אם בשמכרו לארים ד"ה לחרישה מכר אם בשמכרו לטבח ד"ה לשחיטה מכר אלא כי נן קיימין בשמכרו לסירסור רב אמר מקח טעות הוא שמואל אמר יכול הוא מימר לשחיטה מכרתיו לך מחלפא שיטתיה דרב מחלפא שיטתיה דשמואל דאיתפלגון (ב) מכרה לו ביובל עצמו רב אמר קנה ויוצא מידו ביובל [ג] שמואל אמר לא קנה מחלפא שיטתיה דרב תמן אמר קנה וכא הוא אמר לא קנה תמן ביובל מפורסם הוא ברם הכא מקח טעות הוא מחלפא שיטתי' דשמואל תמן הוא אמר לא קנה וכא הוא אמר קנה לאיזה דבר מכרה לו לא לזריעה ברם הכא יכול הוא מימר ליה לשחיטה מכרתיו לך רב כב"ש ושמואל כב"ה רב כב"ש ואפי' יסבור כב"ה לית אורחא משאת' תלתין יומין ויתין תלתלתי יומי לא מקח טעות ושמואל כב"ה ואפי' יסבור כב"ש לית אורחא דבר נשא מיכום תורא רדייא ר' א"א רבי תנחום בר חייא בשם ר' יוחנן השאיל לו סאתו ובא ומצאו מודד בה אינו זקוק לו כ"ש במשכירה לו:

**הלכה ד מתני'** [ד] (ג) משאלת אשה לחבירת' החשודה על השביעית נפה וכברה וריחיים ותנור אבל לא תבור ולא תטחון עמה [ה] אשת חבר משאלת לאשת עם הארץ נפה וכברה ובוררת וטוחנת ומרקדת עמה אבל משתטיל את המים לא תגע אצלה שאין מחזיקין ידי עוברי עבירה וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום [ו] (ד) ומחזיקין ידי עכו"ם בשביעית אבל לא ידי ישראל [ז] ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום: גמ' (ה) רבי זעירא בעי קומי רבי מנא *מתניתא בסתם אבל במפרש לא א"ל וסתמו לאו כפירושו הוא אני אומר נפה לספור בו מעות כברה לכבור בה חול ריחיים לטחון בו סממנין תנור לטמון בו אונין של פשתן רבי פנחס בעי במה קנסו במקום שזורעין ואוכלין או במקום שזורעין ולא אוכלין מה

**מחלפא** שיטתי' דרב מחלפא שיטתי' דשמואל דאיתפלגון מכרה לו ביובל עצמה רב אמר קנה כו' מחלפא שיטתי' דרב דתמן אמר קנה וכא אמר לא קנה פי' דהתם ביובל נמי לא מצי מיעבד מידי בה זו שדה שקנה ומ"מ ס"ל לרב דלא מבטל מקח והכא בנגחא נגחן דלא מצי למיעבד מידי בהאי שור ס"ל לרב דכיון דלא מצי למיעבד בי' עידי בהאי מקח הוי מקח טעות ומשני תמן יובל מפורסם הוא והלכך סבר וקבל ברם הכא לא סבר וקיבל אלא לרדיא זבין ופריך מחלפא שיטתי' דשמואל תמן הוא אמר לא קנה דס"ל דכיון דלא שוי מידי לא קנה והכא ס"ל דקנה ומשני שאני הכא דהא ראוי לשחיטה וע"ז קנה: **ושמואל** כב"ה דאי כב"ש הא ס"ל דלא תלינן בשחיטה ומשני אפי' יסבור כב"ש לית אורחא דב"נ מיכס תורא דרדיא פי' כיון דראוי לחרישה לית אורחא דב"נ לשוחטו והא איך יתלה בשחיטה משא"כ הכא דנמצא נגחן דאינו ראוי לרדיא ע"כ לשחיטה הוא עומד ועיי' בשו"ת ז"ל:

**ר"פ** בעי במה קנסו במקום שזורעין ואוכלין פי' בין במקום שזורעין בין במקום שאוכלין או במקום שזורעין אבל לא במקום שאוכלין כדמסיק

**אמר** ר' עולא אדרא דאלין חכימא ואדרא דאלין חכימא. מפרש הר"ש אדרא לשון מור כו'. כלומר קרקע של או ניכר משל אלו דמאותו קרקע שעושין כדי יין אין עושין כדי שמן והוא דחק גדול. ול"נ שצ"ל אדרא דאילין חכימא ואדרא דאילין חכימא ואדרא הוא עפר. כמו בירושלמי סוטה בפ"ב מי יכול מראה מים ת"ל אדר ומפרש בערוך אדר עפר. והפירוש הוא כפירוש הר"ש שמאותו עפר שעושין כדי יין אין עושין כדי שמן: ואפילו יסבור כב"ה לית אורחה משהתה תלתין יומין ויתין תלתין יומין לאו מקח טעות הוא. עיין בבלי ב"ק ריש דף פ' ע"א ובתוס' שם בד"ה והטבח:

עין משפט נר מצוה יח [א] מיי' פ"ח משמיטה הל"ה. יט [ב] מיי' פט"ז ממכירה הל"ה טוש"ע חו"מ סי' רלב סעי' כג. כ [ג] מיי' פי"א משמיטה ויובל הלי"א. כא [ד] מיי' פרק ט שם הל"ז. כב [ה] מיי' פ"ח מבכורים הלי"ב יג. כג [ו] מיי' פ"ח משמיטה ויובל הל"ח. כד [ז] מיי' פרק ג מע"ז הל"ה.

מסורת הש"ס (א) ב"ק מו. ב"ב נג. (ב) ערכין כט גיטין מד: (ג) גיטין סא. (ד) שם ולעיל פ"ד משנה ג. (ה) ירושלמי גיטין פ"ה הל"י. וע' תוס' גיטין שם ד"ה משאלת.

גליון הש"ס *מתניתא בסתם וכו' ע' בחידושי הרמב"ן והרשב"א ז"ל בגיטין דף סא. וע' בר"ש כאן. ובפירוש קרבן שם פרק ה הלכה י ועיין בריטב"א בחידושיו לע"ז דף טו.

שינויי נוסחאות (סט"ו) תמן אמר [ד"ו] תמן הוא אמר. (ס"ט) משאתה. [כי"ר] מישתהא. תלתלתי [בכ"י ליידן] הלתי.

**עמודי ירושלים**

**ובתמא** לאו כפירושו היא אני אומר נפה לספור בו מעות כו'. עי' באור לישרים שעל ספר הישר לר"ת (סי' ק"ג סק"א) שפי' בהירושלמי פי' חדש וז"ל לדעתי הכל הוא מדברי ר' מנא ובלשון בתמיה הוא אני אומר יפה לספור בו מעות בתמיה הא ודאי לא שכיח וממילא דהוי כמפרש ושפיר קם דינא דאפי' במפרש שרי עכ"ל ושגה בזה ונעלם ממנו דבירושלמי סוטה (פ"ה ה"ו) איתא התם להדיא אמר לי' וסתמא לאו כפירוש הוא א"ל אני אומר יפה לספור בו מעות כו' ע"ש מבואר להדיא דהוא מדברי ר' זעירא ולא מדברי ר' מנא וע"כ הפי' כהתוס' וז"ב. וראיתי להשירי קרבן בסופה שם שהביא דברי הרשב"א בחי' לגיטין (ד' ס"א ע"א) שכ' דהיכא דלית לי' הנאה מיני' צריך דוקא דרכי שלום ואם לאו לא הו"ל לעיולא נפשי' לספיקא אבל במכירה כיון דאיכא למתלי התירו לצורך עצמו וכ' ע"ז השירי קרבן דקשה דהא ר' מנא דסבר דסתמא כפירושו ואפ"ה התירו משום דרכי שלום ובשביעית תנן דאין האומן רשאי למכור כו' וטעמא משום דליכא למיתלי ולא התירו מפני דרכי שלום וצ"ל דלר' מנא יש להתיר טפי בשאלה ממכירה א"כ סברא זו היפוך סברת הרשב"א יע"ש שהניח בקושיא. ולא ידענא מאי קושיא דהא הרשב"א כ' שם להדיא דאף במכירה דליכא משום דרכי שלום מבואר דבמכירה לא שייך דרכי שלום והיינו כשיטות התוס' בגיטין (ד' ס"א א') ור"ת בס' הישר (סי' ק"ג) ולא כשיטות הריטב"א בע"ז (ד' ט"ו ע"ב) דגם במכירה שייך דרכי שלום וא"כ מעיקרא לק"מ קושית הקה"ע דלמה התירו כאן משום דרכי שלום להשאיל ובשביעית לא התירו לאומן למכור מפני דרכי שלום כו' דהא ליתא דבמכירה לא שייך דרכי

מה נפק מביניהון ראו אותו לוקח מן הסירקי אין תימר במקום שזורעין ואוכלין ראו אותו. לוקח מן הסירקי אסור אין תימר במקום שזורעין ולא אוכלין ראו אותו לוקח מן הסרקי מותר רבי יוסי בר חנינא בעי על כל פרקא איתאמרת או על הדה הלכתא איתאמרת רבנן דקיסרין בשם רבי יודא בר סוסם מן מה דלא תנינן בגיטין אלא הדא הלכתא הדא אמרה על הדא הלכתא אתאמרת תמן תנינן [א] (א) נחתום שהוא עושה בטומאה לא לשין ולא עורכין עמו ותני עלה לא בוררין ולא טוחנין ולא מרקדין עמו והכא הוא אמר הכין אמר רבי לא כאן לחולין כאן לתרומה אית לך מימר נחתום בתרומה חברייא אמרי כאן בלותת וכאן בשאינו לותת מתניתא מסייע לחברייא אבל משתטיל מים לא תגע אצלה שאין מחזיקין ידי עוברי עבירה וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום רבי חייא ורבי אימי (ב) חד אמר חרוש לה טבאות ואנא נסב לה מנך בתר שמיטתא וחרנא אמר (ג) איישר [ב] מאן דאמר טבאות מה שואלין בשלומן איישר מאן דאמר לעכו"ם איישר מה שואלין בשלומן ישראל שלום עליכם דלמא רבי חיננא בר פפא ור' שמואל בר נחמני עברון על חד מחורשי שביעית א"ל רבי שמואל בר נחמן איישר א"ל רבי חיננא בר פפא ולא כן אולפן רבי ולא אמרו העוברים ברכת ה' עליכם שאסור לומר לחורשי שביעית איישר א"ל לקרות אתה יודע לדרוש אין אתה יודע ולא אמרו העוברים אלו עובדי כוכבים שעוברין מן העולם ולא אמרו לישראל ברכת ה' עליכם מה ישראל אומרת להן ברכנו אתכם בשם ה' לא דייכם שכל הברכות הבאות לעולם בזכותינו ואין אתם אומרים לנו באו וטלו לכם מן הברכות האילו ולא עוד אלא שאתם מגלגלין עלינו פיסים וזימות וגלגוליות וארנוניות:

## הדרן עלך בנות שוח

[ג] **שלש** ארצות לשביעית כל שהחזיקו עולי בבל מארץ ישראל עד גזיב לא נאכל ולא נעבד כל שהחזיקו עולי מצרים מגזיב ועד הנהר ועד אמנה נאכל אבל לא נעבד מן הנהר ומאמנה ולפנים נאכל ונעבד: גמ' (ד) כתיב אלה החוקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ בארץ אתם חייבים לעשות ואי אתם חייבים לעשות בחוצה לארץ עדיין אנו אומרים מצות שהן תלויות בארץ אינן נוהגין אלא בארץ יכול אפילו מצות שאינן תלויות בארץ לא יהו נוהגות אלא בארץ ת"ל השמרו לכם פן יפתה לבבכם וחרה אף ה' בכם וגומר ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם מה אית לך כגון תפילין ותלמוד תורה מה תפילין ותלמוד תורה שאינן תלויות בארץ נוהגין בין בארץ בין בח"ל אף כל דבר שאינו תלוי בארץ יהא נוהג בין בארץ בין בח"ל מעתה משגלו יהו פטורין כתיב ויעשו כל הקהל הבאים מן השבי סוכות וישבו בסוכות כי לא עשו מימי ישוע בן נון ולמה ישוע רבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמן (ה) פגם הכתוב צדיק בקבר מפני כבוד צדיק בשעתו [ד] הקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע מה ביאתן בימי יהושע (ו) פטורים היו ונתחייבו אף ביאתן בימי עזרא פטורים היו ונתחייבו ממה נתחייבו רבי יוסי בר חנינא אמר מדבר תורה נתחייבו הדא הוא דכתיב והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה הקיש ירושתך לירושת אבותיך מה ירושת אבותיך מדבר תורה אף ירושתך מדבר תורה והטיבך והרבך מאבותיך אבותיך פטורים היו ונתחייבו ואתם פטורים הייתם ונתחייבתם אבותיכם לא היה עליהם עול מלכות ואתם אע"פ שיש עליכם עול מלכות אבותיכם לא נתחייבו אלא לאחר ארבע עשרה שנה שבע שכיבשו ושבע שחילקו אבל אתם כיון שנכנסתם נתחייבתם אבותיכם לא נתחייבו עד שעה שקנו כולה אבל אתם ראשון ראשון קונה ומתחייב אמר

---

**פני משה**

היתר הן: מה נפק מביניהון. כלומר מהו ההפרש ובאיזה צד תלינן לקולא במקום שאוכלין בלבד וקאמר דזהו מה שיש מן ההפרש ומה דנוכל לתלות להתירא אם לא קנסו אלא במקום שזורעין דוקא: ראו אותו לוקח מן הסירקי. זהו שהוא מוכר תבואה בשוק במעט מעט וא"כ סירקי נקרא סוחר שמעמל. הש"ס הזה דאין תימר במקום שזורעין ובמקום שאוכלין בלבד ג"כ קנסו א"כ ראו אותו לוקח מן הסירקי נמי אסור אבל אין תימר במקום שזורעין דוקא הוא דקנסו: אין אוכלין. כלומר אבל לא במקום שאוכלין בלבד א"כ ראו אותו לוקח מן הסירקי מותר לסייע עמו דליכא למיחש למידי דתולין שזה הביא ממקום שהיתר למכור כאן ולא איפשטא: על כל פירקא איתאמרת. על הא דתנינן וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום הוא דבעי אם על כל מה ששנינו לעיל קאי מוכר לו פירות ומשאיל לו סאתו וכו' או על הדא הלכתא דמתני' משאלת לחודה אתאמרת וג"מ במקום דליכא משום דרכי שלום לא התירו: מן מה דלא תנינן בגיטין. דהתם (בפ"ה) קחשיב לכל הני שאמרו מפני דרכי שלום ולא מייתי מהאי פרקין אלא להך מתני' דמשאלת בלבד הדא אמרה דלא נשנה הכא מפני דרכי שלום אלא על הדא הילכתא דהאי מתני' בלבד ולא על הא דלעיל שאותן התירו אף במקום דליכא מפני דרכי שלום כגון שמצוי לו לקנות הפירות ולשאול הסאה וכיוצא בזה: תמן תנינן. (בפ"ד דע"ז): לא לשין ולא עורכין עמו. שאסור לסייע ידי עוברי עבירה: ותני עלה. בברייתא שם דאף לא בוררין וכו' והכא הוא אומר הכין דאשת חבר בוררת וטוחנת עם אשת ע"ה והא': כאן לחולין. מתני' דהכא בחולין מיירי וכאן במתני' דע"ז בתרומה והחמירו בה: אית לך למימר נחתום בתרומה בתמיה. וכי נחתום מוכר תרומה הוא: כאן בלותת. מתני' דהתם איירי בלותת את החטים במים והוכשרו לקבל טומאה ולפיכך אסור והכא בשאינה לותתת: מתני' מסייעא לחברייא. דקתני משתטיל המים אסור אלמא כל היכא דאיכא הכשר טומאה אסור: ר' חייא ור' אימי וכו'. גרסינן להא בפרק דלעיל (בהלכה ג') וגי' דהכא עיקרית מאן דאמר לעכו"ם איישר וכו' וכך היא כתיבה בפ"ד דע"ז כמפורש ומבואר הכל לעיל ע"ש:

הדרן עלך בנות שוח

**הלכה א מתני'** שלש ארצות לשביעית. חלוקות הן לענין דין שביעית: כל שהחזיקו עולי בבל מא"י. עזרא וסייעתו כשעלו מבבל והרבה כרכים שכבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל: ועד כזיב. הוא סוף המקום שכבשו עולי בבל: לא נאכל ולא נעבד. הארץ ההיא אסורה בעבודה בשביעית ואם נעבדה והוציאה כל הצומח בה אסור באכילה: וכל שהחזיקו עולי מצרים. ולא החזיקו עולי בבל והוא מכזיב ולחוץ ועד הנהר והוא נחל מצרים וכן מכזיב לצד השני ועד אמנה והוא הר ההר המוזכר בגבולת הארץ ות"י טורי אמנוס ואותן המקומות אין בהן קדושת הארץ ממש וכהאי דתנן לעיל (בפ"א דדמאי) מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי לפי שכל שהחזיקו עולי מצרים כיון שגלו בטלה קדושתן שקדושה הראשונה שהיתה מפני הכיבוש בלבד קדשה לשעתה ולא קדשה לע"ל וקדושה שנייה שקדשו עולי בבל והחזיקו במקומות אותה קדשה לשעתה ולע"ל: נאכל אבל לא נעבד. לכתחילה אסור בעבודה אף מכזיב ולהלן. ואם נעבדה מותר באכילה הצומח בה: מן הנהר ומאמנה ולפנים. האי ולפנים כמו ולהלן בישראל כלומר מהם ולהלאה לצד ח"ל וזהו הקודם למקומות הללו נאכל ונעבד: גמ' כתיב אלה החקים והמשפטים וכו'. האי סוגיא גרסי' לה (בפ"ק דקידושין) על המתניתין כל מצוה שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ ומשום דקתני במתני' שלש ארצות וכו' גריס לה נמי הכא: ת"ל השמרו לכם וגו'. דמשמע אע"פ שאתם גולים כדכתיב ואבדתם מהרה מעל הארץ וא"פ ושמתם את דברי אלה על לבבכם: מה אית לך ללמוד. מפרשה זו: כגון תפילין ות"ת. דכתיבי בתר ושמתם ומינן לכל המצות שהן חובת הגוף וקאמר דילפינן במה מצינו מתפילין ות"ת: מעתה משגלו יהו פטורין. המצות התלויות בארץ קאי שמשגלו בטלו. ומעתה אף לאחר שנתאלגבבית השני יהו פטורין דכתיב בהאי קרא אשר נתן ה' אלהי אבותיך לך לרשתה וכיון דלא נצטוו אלא בירושה הראשונה בלבד: ולמה ישוע. חסר ה"א: פגם הכתוב כבוד צדיק בקבר. אגב דרים לה להא דכתיב ישוע חסר לפי שפגם הכתוב בכבודו בקבר מפני כבוד עזרא בשעתו כדאמרינן בפ' בתרא דערכין משום דעזרא בעי רחמי על יצרא דע"ז ובטליה ויהושע הו"ל למיבעי רחמי עליה דהא הו"ל זכותא דארץ ישראל ולא בעי ומשום דהזכיר הכתוב ליהושע בן נון דרים דמקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע שחזרו ונתחייבו במה שהיו פטורין כשהיו גולים: ממה נתחייבו. בביאתן בימי עזרא ופליגי בה אם חזרו לחיובן ממש כבראשונה או לא: מדבר תורה נתחייבו. בביאה שניה כמו בראשונה כדדרים מקרא דכתיב אשר ירשו אבותיך וירשתה שתי ירושות במשמע ומקיש ירושתן בשניה לירושת אבותיך בראשונה: מאבותיך. משמע עוד יותר מאבותיך בדבר אחד כדמסיק שהם נתחייבו אע"פ שהיה עליהם עול מלכות פרס ואבותיכם לא נתחייבו עד לאחר י"ד שנה שכבשו אויביהם ונחו וחילקו ביניהם אבל אתם מיד וראשון ראשון שתירשו קונה ומתחייב במצות: אמר

**רידב"ז**

להמסיק ראו אותו לוקח מן הסרקי אם במקום שזורעין דווקא ולא במקום שאוכלין אם לקח מן הסרקי מותר דהא כיון שאינו זורע אלא אוכל לבד:

**ר"י** ב"ח בעי על כל פירקא איתאמרת כו' לפי הסגו"א ז"ל נתחלף הגיונים דזה קאי על הא דבסמוך על הגיון וכולן לא אמרו אלא מפני. ד"ש וכאן גרסינן תחלה על מה דמוקדם במשנה שבוררת וטוחנת ומרקדת עמה גרסינן תמן תנינן נחתום כו':

**חד** אמר חרוש בה טבאות כו' הגי' מדויקת כדלעיל (בפ"ד ה"ג) וכן גרסינן שם מ"ד חרוש בה טבאות מה שואלין בשלומן אייסר מ"ד אייסר מה שואלין בשלומם בשלום ישראל שלום עליכם פי' דלדידי' דבשביעית מחזיקין באמירת אייסר וא"כ מה דמסיק ושואלין בשלומן הוא כבשלום ישראל שלום עליכם: סליק פרקא בס"ד:

**יכול** אפי' מצות שאינן תלוין בארץ לא יהו נוהגין אלא בארץ ת"ל השמרו לכם וגו' ושמתם את וגו' פי' דהא האי קרא דושמתם את וגו' מיירי לאחר שאבדתם מן הארץ הטובה מ"מ ושמתם את דברי אלה הרי תפילין ות"ת ואנו לומדין כל המצות שאין תלוין בארץ מתפילין ות"ת ומכאן קשה לי על הא דכתב רש"י ז"ל במסכת קידושין (דף ל"ז ע"א) גבי הא דפריך והרי תפילין ופטר חמור פרש"י ז"ל דידעינן מכמה תנאים שהניחו תפילין והתוס' ז"ל כתבו לה"ק דילמא מדרבנן היו מניחין ובאמת מכאן מוכח דמה"ת הוא תפילין בחו"ל מהאי קרא גופי' דבתפילין ושמתם את וגו' דמיירי בפירוש בחו"ל ג"כ וכן פטר חמור ממילא ג"כ דכל זה כיון דחיובא דתפילין פשיטא דהוא גם בחו"ל ממילא פטר חמור דהוא מפרשה שבתפילין הוי האזהרה על חו"ל ג"כ:

**מעתה** משגלו יהא פטורין הגר"א ז"ל בשנו"א ז"ל גרים יהא חייבים ומפרש כמו במצות שאינן תלוין בארץ נוהגין ואף משגלו כמו כן המצות התלויות בארץ יהא נוהגין בארץ אף בזמן גלות ולמה אמרינן דקדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא ומשני ויעשו כל הקהל וגו' הקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע מה ביאתן בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו אף ביאתן בימי עזרא פטורין היו ונתחייבו הרי דפטורין היו מטעם דקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא:

**ר' יוסי** ב"ח אמר מדבר תורה נתחייבו אמר

**גליון אפרים**

רבנן דקיסרין בשם ר' יודא בר סוסם ובדפוס קאראטשין ר' יודה בר סימס. שהש"ד סוא וצ"ל ר' יודה בר סימון כמו בע"ז פ"ב רבנן דקיסרין משום ר' יודה בר סימון. אי שצ"ל בשם ר' יודה בר סימס. כמו בברכות פ"ג ה"ד א"ר יודה בר סימס ר' אחא בשם ר"א בתחילה והיו נכונים ובש"מ ומאמרו שבכאן נמצא גם בגטין סוף פ"ה ושם הגירסא ר' יודה בר סימס. והנה מאמרו בע"ז פ"ב הנ"ל הובא ג"כ בתרומות ס"ח ה"ג דף מ"ב ע"א וצ"ל שם רבנן דקיסרין בשם ר' יודה בר טיטס ובשבוש נדפס שם בשם ר' חייא בר טיטס. ולקמן בפ"ג דבכורים דף י"א ע"ב איתא אמר ר' חמא יהודה בן טיטוס הוה ברומי ובדפוס קאראטשין יהודה בן טיטס. ומסתברא דבכ"מ בירושלמי צ"ל ר' יודה בר טיטס ולא טיטוס מטעם שכתב בגליון הש"ס וניון ירושלים בתרומות שם. אבל מ"ש שבתמים דגיב ובכה"ג הגירסא שם בן אנטיגנוס נראה ודאי שט"ס הוא וצ"ל בר טיטס:

---

עין משפט נר מצוה כה [א] מיי' פ"ח מבכורים הלי"ג. כו [ב] מיי' פ"ח משמיטה הל"ח. א [ג] מיי' פ"ד משמיטה ויובל הלכ"ו. ב [ד] מיי' שם הלט"ו.

מסורת הש"ס (א) כ"ז נה: (ב) לעיל פ"ד הל"ג. (ג) ירושלמי גיטין פ"ה הל"י וע' גוס' גיטין ס"ב. ד"ס אברהא. (ד) ספרי ראה. קידושין לז. ירושלמי שם פ"א הל"ט. (ה) ערכין דף לב: כעין זה. (ו) ע' הו' יבמות פב: ד"ס ירושה.

**שנויי נוסחאות** (ס"ז) איתאמרת [בכי"ל] את אמרת. (ס"ו) סוסה [בד"ו] סיסם [ובכי"ל סימס. (בי"ל) לתרומה. יית [בכי"ל] לתרומה והתנינן נחתום אית [וכ"ה בד"ו]. (שכ"ד) אולפן רבי ולא [בכי"ל] אולפן רבי ואמר לעוברי עבירה אישר ולא כן תני ולא. (של"ס) בבל מארץ ישראל עד גזיב [ד"ו] בבל מן גזיב ועד ארץ ישראל, אמנה [בכי"ל] אמנס. (של"ז) ומאמנה [בכי"ל] ומאמנס. (סמ"א) בכם וגו' ושמתם [ד"ו] בכם וגו' שמתם את דברי אלה על לבבכם וגו' אפילו גולים ושמתם. (סמ"ס) הכתוב צדיק [ד"ו] הכתוב כבוד צדיק. [וכ"ה בכי"ל].

**עמודי ירושלים**

דרכי שלום וצע"ק על הרשב"א בחי' שם בראש דבריו על המשנה דמשאלת אשה לחברתה כו' דק"ל מס"פ דע"ז דאינו יכול לומר כל דלמא אי ליכא למתלי אסור דאמילא משני דכאן מפני דרכי שלום התירו אף בליכא למיתלי והתם במכירה דליכא דרכי שלום לשיטתו לכן הוצרך דוקא היכא דאיכא למתלי בהיתרא וצ"ל דקושטא דמלתא דק"ל היכא דאיכא למתלי בהיתרא ואת"נ דלא מנא מיתר מפני דרכי שלום גם היכא דליכא למתלי ובזה פליגי ר' זעירא ור' מנא וז"ב:

א"ר אלעזר [א] (א) מאליהן קיבלו עליהן את המעשרות מה טעם °בכל זאת אנו כורתים אמנה וכותבים ועל החתום שרינו לויינו וכהנינו מה מקיים ר"א ואת בכורות בקרנו וצאנינו מכיון שקיבלו עליהן דברים שלא היו מחוייבים עליהן אפילו דברים שהיו מחוייבים עליהן העלה עליהן כאילו מאיליהן קבלו עליהן מה מקיים רבי יוסי ב"ר חנינא ובכל זאת מכיון שקיבלו עליהן בסבר פנים יפות העלה עליהן הכתוב כאילו מאיליהן קבלו עליהן מה מקיים ר"א מאבותיך פתר לה לעתיד לבא דאמר רבי חלבו שמעון בר בא בשם ר' יוהנן אבותיך ירשו ארץ של שבעת עממין ואתם עתידין לירש של עשר עממים תלתי חורנייתא [ב] אילן אינון את הקיני ואת הקניזי ואת הקדמוני ר"י אומר ערביי' שלמייא נבטייא רבי שמעון אומר אסיא ואספמיא ודמשק ראב"י אומר אסייא וקרתיגנא ותורקי רבי אומר אדום ומואב וראשית בני עמון מאבותיך אבותיך אע"פ שנגאלו חזרו ונשתעבדו אבל אתם משאת' נגאלים עוד אין אתם משתעבדין מה טעם °שאלו נא וראו אם יולד זכר כשם שאין הזכר יולד כך אתם משאתם נגאלין עוד אין אתם משתעבדין [ג] (ב) המהלך מעכו לכזיב מימינו למזרח הדרך טהורה משום ארץ העמים וחייבת במעשרות ובשביעית עד שתוודע לך שהיא פטורה משמאלו למערב הדרך טמאה משום ארץ העמים ופטורה מן המעשרות ומן השביעית עד שתוודע לך שהיא חייבת עד שהוא מגיע לכזיב רבי ישמעאל בר"י משום אביו עד לבלב עכו עצמה מה היא רבי אחא בר יעקב בשם רבי אימי (ג) מן תרין עובדוי דרבי אנן ילפין *עכו יש בה א"י ויש בה ח"ל (ד) רבי הוה בעכו חמתון אוכלין פיתא נקיי' אמר לון מה אתון לתין אמרו ליה תלמיד אחד בא לכאן והורה לנו [ד] על מי ביצים שאין מכשירין סברין מימר ואנן שלקין ביעין ולתין במיהן סברין מימר מי שלק של ביצים ולא אמר אלא מי ביצים עצמן. אמר רבי יעקב בר אידי מאותה שעה גזרו [ה] שלא יהא תלמיד מורה הורויה רבי חייא בשם רב הונא תלמיד שהורה אפי' כהלכתא אין הוראתו הורייה תני [ו] (ה) תלמיד שהורה הלכה לפני רבו חייב מיתה (ו) תני בשם ר"א לא מתו נדב ואביהו אלא שהורו בפני משה רבן מעשה בתלמיד א' שהורה לפני רבי אליעזר רבו אמר לאימא שלום אשתו אינו יוצא שבתו ולא יצא שבתו עד שמת אמרו לו תלמידיו רבי נביא אתה אמר להן לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך אני מקובל שכל תלמיד המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה תני אסור לתלמיד להורות הלכה בפני רבו [ז] עד שיהי' רחוק ממנו י"ב מיל כמחנה ישראל ומה טעם °ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השיטים וכמה הן י"ב מיל כהדא רבי תנחום בר חייא הוה בחפ' והוון שאלין ליה והוא מורה שאלין ליה והוא מורה אמרין ליה ולא כן אולפן רבי שאסור לתלמיד להורות הלכה לפני רבו עד שיהא רחוק ממנו י"ב מיל כמחנה ישראל והא רבי מנא רבן יתיב בציפורין אמר לון ייתי דלא ידעית מן ההיא שעתה לא הורי רבי הוה בעכו חמי חד בר נש סלוק **מן כיפתא ולעיל א"ל ולית את בריה דפלן כהנא לא הוה אבוך כהן א"ל עיניו של אבא היו גבוהות ונשא אשה שאינה הוגנת לו וחילל את אותו האיש: (ז) תחומי א"י כל שהחזיקו עולי בבל פרשת חומת מגדול שיר ושינא דרור ושורא דעכו וקצירייא דגלילא וכברתה ובית זניתה וקובעיא ומילתא דכור ובירייא רבתא תפנית וספנתה מחרתה דייתיר וממציא דאבהתא וראש מי געתן וגעתן עצמה מי ספר ומרחשת ומגדול חרוב ואילים רבתא ונוקבתא דעיון ותיקרת ברכה רבא ובר סנגרא ותרנגולא עילאה דלמעלן מקיסרין וטרכונא דמתחם לבוצרה ומלח דזרכאי ונימרין ובית סבל וקנת ורפיח דחגרא ודרך הגדולה ההולכת למדבר חשבון ויבקא ונחלא דזרד ויגר שהדות' ורקם רגיעה וגניא דאשקלון אשקלון עצמה רבי יעקב בר אחא בשם רבי זעירא מן מה דתני גנייא דאשקלון הדא אמרה אשקלון כלחוץ רבי סימן בשם חולפייא (ח) רבי רבי ישמעאל ב"ר יוסי ובן הקפר [ח] ***נמנו על אויר אשקלון וטיהרוהו מפי רבי פנחס בן יאיר דאמר יורדין היינו לסירקייא של אשקלון

**פני משה**

אמר ר' אלעזר. ר"א פליג וסבירא ליה דלקדושה ראשונה שבטלה משגלו שוב לא קדשה בשניה לענין קדושת הארץ ובימי עזרא לא נתחייבו מדברי תורה במצות שהן חובת הקרקע אלא מאליהן קבלו עליהן להתחייב בתרומות ובמעשרות כדכתיב ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה וגו' ואת ראשית עריסותינו ותרומותינו נביא לכהנים ומעשר אדמתינו ללוים וגו': מה מקיים ר"א ואת בכורות בנינו וגו' ואת בכורי בקרינו ולהביא לבית אלהינו. דכתיבי התם הא בהני ודאי ליכא למימר מאליהן קבלו שהרי אלו אינם תלויות בארץ ואף משגלו היו חייבין בהן: מכיון שקבלו עליהן וכו'. ולפיכך כתוב לכל אלו לפי שהעלה עליהן המקום כאילו גם אותן קבלו עליהם עכשיו: מה מקיים ר' יוסי ב"ח. דס"ל מד"ת נתחייבו הא אנחנו כורתים אמנה כתיב: העלה עליהן הכתוב וכו'. ואע"פ שמד"ת חזרו ונתחייבו: מה מקיים ר"א מאבותיך דמשמע שמד"ת נתחייבו כמו בירושה ראשונה: פתר לה. להאי קרא לעתיד לבא על הגאולה אחרונה שתהיה במהרה בימינו: את הקיני וגו'. שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים לתת לו ארץ עשר עממים ולא מצינו שניתן להם אלא שבע' ואלו הקיני והקניזי והקדמוני עתידין לירש לעתיד לבא וזהו מאבתיך ומפרש מה הן ר' יודה וכו'. מאבותיך ועוד דרשינן יותר מאבותיך שמשאתם נגאלים אין אתם משתעבדים עוד עד עולם: המהלך מעכו לאכזיב. תוספתא היא (בפי"ח דאהלות): מימינו למזרח הדרך טהורה משום ארץ העמים וכו'. הכי גרים לה בתוספתא שם ולפי שעכו בצפונה של א"י הוא וכזיב ממנה ולהלן לצד דרום והדרך שבין עכו לכזיב הוא גבול מזרחה של א"י ונמצא המהלך מעכו לכזיב וזהו מצפון לדרום מימינו למזרח של א"י היא א"י ודאי וטהורה מארץ העמים וחייבת במעשרות ובשביעית ומשמאלו למערב הדרך והיינו לצד הים ונקרא מערב הדרך ואע"פ שהוא מזרח של העולם מפני שהוא להלן ממזרחה של א"י. והואיל והימין הדרך הוא מזרח של א"י קורא לשמאל מערב הדרך ושם טמאה משום ארץ העמים ופטור וכו': עד שתתודע לך. כלומר שיבא אחד ויאמר לך בכאן נתעקם הדרך וזהו שייך לארץ העמים ואע"פ שהוא מימין הדרך וכן בהפך שיאמר לך שנתעקם הדרך וזה שייך לא"י ואע"פ שהיא משמאל הדרך: עד לבלבו. שהוא להלן מכזיב: עכו עצמה מה היא. שלא שמענו כאן אלא הדרך שהוא מעכו לכזיב ועכו עצמה שהיא עומדת במקצוע צפונית מזרחית של א"י מה היא אם היא נחשבת לא"י או לא: מן תרין עובדין דרבי. דלקמן אנן ילפין שעכו יש בה מא"י ויש בה מח"ל לפי שפעם א' חשיב לה כא"י ופעם כח"ל ש"מ שיש בה משתיהן ואיתא להא לקמן בפ"ק דגיטין (בהלכה ב'): חמתון. ראה אותם אוכלין פת נקיה ביותר ושאל להם במה אתם מלתתין החטים להיות פת יפה ונקיה כל כך ונתכוון לידע אם נשמרו מדבר המכשיר לקבל טומאה: הורה לנו על מי ביצים שאינן מכשירין ואנן שלקין ביעין ולתתיי במיהן סברין מימר מי שלק של ביצים. כך הוא בגטין. כלומר שזה התלמיד אמר להם מי ביצים אינן מכשירין והיו סבורין לומר מי ביצים מי שלק של ביצים קאמר והיו מבשלין ביצים ומלתתין במים שנתבשלו בהן: ולא אמר. ואותו התלמיד לא נתכוין אלא מי ביצים עצמן וזהו המשקה של הביצים והיינו החלבון דהוי כמי פירות ואינן מכשירין והן טעו בדבריו: שלא יהא התלמיד מורה הורייה. אא"כ נטל רשות מרבו כי יהיב ליה רביה רשות מידק דייק בלישניה ושלא יטעו בהן השומעין לדבריו שמעינן מיהת מהאי עובדא דעכו מא"י היא מדהקפיד רבי על הטהרה ומעובדא אחריתא דלקמן שמעינן דיש בה ג"כ מח"ל: י"ב מיל כמחנה ישראל. דכתיב ויחנו וגו' וגמירי די"ב מיל הוו וכתיב ומשה יקח את האוהל וגו' והיה כל מבקש ה' יצא אל אוהל מועד אשר מחוץ למחנה ש"מ עד י"ב מיל אסור: ייתי. יבא עלי אם ידעתי שר' מנא יושב בצפורי: רבי הוה בעכו וכו'. וזו היא העובדא אחריתא: מכיפתא ולעיל. מן הגשר שהיה עומד שם ולהלן: לית את. וכי אין אתה בנו של פלוני שהיה כהן ואתה עומד בארץ העמים וחכמים גזרו טומאה עליה שמעינן מהא דעכו יש בה מחו"ל: היו גבוהות. שהלך אחר עיניו ונשא אשה גרושה שאינה הוגנת לו וממנה נולדתי וחילל אותי: תחומי ארץ ישראל. תוספתא (פרק ד') והתם גרים פרשת אשקלון וחומת מגדל שור וכן נשתנה נוסחת שאר שמות המקומות במקצת: אשקלון עצמה. מהו: מן מה דתני גנייה דאשקלון. הגינית של אשקלון הן שהתחום שמע מיניה אשקלון עצמה כלחוץ הוא: נמנו על אויר אשקלון וטיהרוהו. משום ארץ העמים: מפי רבי פנחס בן יאיר. מכח עדותו שאמר שהיו יורדין לשם ליריד הסוחרים שבאשקלון וכהנים היו כדמפסיק אלמא אינה בכלל ארץ העמים. וגרסינן להא בפרק שביעי דיבמות (הלכה ג'): וטובלין

**רידב"ז**

אמר ר"א מאליהן קבלו עליהן את המעשרות פי' הגר"א ז"ל בשנו"א וז"ל דר"א ס"ל דיהושע נלטוה לקדש כל מה שבתחומין ועזרא לא נלטוה אלא קידש כמה שרצה וכדאמרינן הרבה כרכים קדשו עולי מצרים ולא קדשו עולי בבל ולהכי קרי ליה מאליהן אבל מה שרצה לקדש וקידש הוי מדאורייתא: ואבל לריב"ח נלטוה עזרא לקדש כמו יהושע וכפ"מ דלר"י בר"ח הנתקדש ע"פ ציווי קדשה לעולם ועד קיימת הקדושה אפילו בזה"ז ולר"א לא נתקדש על זה"ז דאיסתמא לא הי' בלבם לקדש אלא בזמן שבהמ"ק קיים הואיל והדבר תלוי בהם והא דמשמע בכמה מקומות דקידשה לע"ל היינו לענין קדושת הר הבית והמקדש אבל לא לענין קדושת הארץ ע"כ דברי הגר"א ז"ל בשנ"א ולשיטתי' ז"ל בזמן הבית שני הוי מדאורייתא לכו"ע במקום שקידשו עולה גולה וכיבשום אבל דעת כמה מרבותא ז"ל דאפילו בזמן הבית שני הוי מדרבנן עיין בהר"ם ז"ל: נמנו על אויר אשקלון וטיהרוהו מפי ר' פנחס בן יאיר דאמר יורדין היינו לסירקיא של אשקלון

## תוספת הרי"ד

הדא אמרה אשקלון כחוץ עיין בכ"מ ז"ל דמקשה על הרמב"ם ז"ל בפ"א מה' תרומות ה"ט דכתב דאשקלון הוא חו"ל הא בירושלמי בכאן מבואר דלא הוי מכיבוש עזרא אבל מא"י הוי עיי"ש ולפי מה דמבואר בהסוגיא הזאת בדברינו דר"ס ור"י פליגי אם למחר כשנמנו לפוטרה מן המעשרות אם נתבטל מנין דאתמול אם לא א"כ ע"כ דהא דנמנו לפוטרה מן המעשרות הוא משום דהחליטו דהוא חו"ל גמור ודו"ק:

עין משפט נר מצוה ג [א] מיי' פ"א מתרומות הלכ"ו. ד [ב] מיי' פ"ח מרולח הל"ד. ה [ג] מיי' פ"א מתרומות הל"ז ח וכגירסת הבבלי. ו [ד] מיי' פ"א מטומאת אוכלין הל"א ב ופ"י שם הל"א. ז [ה] מיי' פ"ה מתלמוד תורה סמ"ג עשין יג טוש"ע יו"ד סי' רמב סעי' ד. ח [ו] מיי' שם טוש"ע שם. ט [ח] מיי' פ"א מתרומות הל"ה ופי"א מטומאת מת הלי"ב.

מסורת הש"ס (א) ירושלמי דמאי פ"ב הל"ד וש"נ. (ב) גיטין ז'. (ג) ירושלמי גיטין פ"א: תוספתא דאהלות פי"ח: (ד) סנהדרין ה: ע"ש. (ה) ברכות לא עירובין סג. כה"ע. (ו) שם ויומא נג. (ז) סנהדרין ה וע' תוס' שם ד"ה רבי. תוספתא פ"ד כלן. (ח) תוספתא דאהלות פי"ח בשינוי. וירושלמי יבמות פ"ז ה"ג.

גליון הש"ס *עכו יש בה א"י וכו' ע' בכ"מ פ"א מתרומות הל"ט. וע' בתוס' בגיטין דף ב' ע"א ד"ה ואשקלון וברמב"ן שם. ודף ז ע"ב באורך. וע' ברשב"א שם. ודו"ק: **מן כופתא ולעיל ע' ברא"ש בה"ק הלכות טומאה ובלחם חמודות שכתב שלא ידע מקומו וכוונתו לכאן. וע' ברמב"ן בגיטין שם. ובמגלת כפר לאוין רלד. וע' ברש"י ותוס' בסנהדרין ד' ה' שהביאו הך דירושלמי. וע' בק"ע בגיטין שם: *** נמנו על אשקלון והתירו' ע' במ"ל פ"א מתרומו' הל"ה ובמים חיים שם.

שנוי נוסחאות (ס"א) מאליהן קבלו עליהן את המעשרות [כי"ר] מאליהן נתחייבו במעשרות שקבלום עליהם. (ס"ו) העלה עליהן [בכי"ל] העלה עליהן דמקום. (סי"ב) לירש של [ד"ו] לירש ארץ של. (סכ"א) בר"י משום [ד"ו] בר"י אמר משום. עד לבלב. [בכי"ל] עד לבלבו. אחא בר יעקב [כי"ר] יעקב בר אחא. (סכ"ד) שמואל שלש [ד"ו] שמואל בר נחמן שלש. (סל"ה) רבן [בכ"י ליידען] רבך. (סל"ו) ייתי [בכי"ל] ייתי עלי. (סל"ו) דפלן [בכי"ל] דנפלי. (סל"ט) פרשת חומת מגדל שיר [כי"ל] פרשת דשקלון חומות מגדל סר. (ס"מ) וספנתה. [כ"ס בכי"ר וכד"ו] וסנפתה.

(חרושי רד"א) יורדין היינו לסיקרא של אשקלון. נכתב בצידו עיין באהלות סוף פרק י"ח בר"ש:

**גליון אפרים**

והרי עזה נויה יפה פשפשה. נ"ל פירושו שעזה היתה מלאה פשפשים והיא בעלת פשפשים לכן אין נויה יפה ואין דרים בה ולא כפ"מ:

אשקלון ולוקחין חיטין ועולין לעירנו וטובלין ואוכלין בתרומתינו למחר נמנו עליה [א] לפוטרה מן המעשרות משך רבי ישמעאל ב"ר יוסי את ידיו מסתמך על בן הקפר א"ל בני למה לא אמרת לי מפני מה משכת את ידך ממנו הייתי אומר לך אתמול אני הוא שטמאתי אני הוא שטהרתי ועכשיו אני אומר שמא נתכבשה מדבר תורה והיאך אני פוטר' מדבר תורה אימתי היא טמאה משום ארץ העמים אמר רבי סימון משתשהא הגזירה ארבעין יומין א"ר ירמיה ולא בטעות אנו מחזיקין אלא מיד היא טמאה משום ארץ העמים אמר רבי מנא לא כן אמר רבי יעקב בר אחא בשם רבי זעירא מן מה דתני גנייא דאשקלון הדא אמרה אשקלון כלחוץ וכי צור אינו אסור לילך שם והקונה שם אינו מתחייב דלא תסבור מימר אוף הכא כן לפיכך נמנו עליה לפוטרה מן המעשרות ר' סימון ורבי אבהו הוון יתיבון אמרי הא כתיב וילכוד יהודה את עזה ואת גבולה ליתי עזה. את אשקלון ואת גבולה ליתי אשקלון. מעתה ההן נחל מצרים ליתי נחל מצרים אמר ריב"ל כתיב ויברח יפתח מפני אחיו וישב בארץ טוב זו סוסיתא ולמה נקרא שמו טוב שפטור מן המעשרות ר' אימי בעי ולא מבעלי סיסין הן סבר רבי אימי כמי שנתכבשו דאמר רבי שמואל [ב] (א) שלש פרסטיגיות שלח יהושע לארץ ישראל עד שלא יכנסו לארץ מי שהוא רוצה להפנות יפנה להשלים ישלים לעשות מלחמה יעשה גרגשי פינה והאמין לו להקב"ה והלך לו לאפריקי עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם זו אפריקי גבעונים השלימו וכי השלימו יושבי גבעון את ארץ ישראל שלושים ואחד מלך עשו מלחמה ונפלו מפני מה לא גזרו על אותו הרוח שבגדריקו ר' סימן בשם רבי יהושע בן לוי מפני שנוויה רע עד היכן רבי חנן בשם רבי שמואל בר רב יצחק עד נחל מצרים והרי עזה נויה יפה פשפשה אמר רבי יוסי שאלית לרבי אחא ושרא ר' זעירא הוה אזיל לחמתא דפחל והוה חמי גרמיה יהב מבר מדקלייא דבבל שלח שאול לר' חייא בר ווא לתרי בנוהי דר' אביתר דדמא אמרין ליה נהיגין כהנייא מטיא עד תמן כהנייא שאלון לר"י אהן חוטא דנייא אמר לון ר' יוחנן בשם ר' חוניה דברת חוורין נהגין כהניי' מטיי עד דריי והחן חוטא דבוצרייא עד דפרדיסא אמר ר' אבהו יש עיירות של כותי' שנהגו בהן היתר מימי יהושע בן נון והן מותרות רבי יוסי בעי מעתה לא יחושו כהנים על חלתן ואנן חמיין רבנן חששין אמר רבי יודה בן פזי לא בגין מילתא דאת אמרת אלא בגין דלא חלטתון מלכותא בידא רבי יוסי שמע (ב) *דאתת אימין לבוצרה שאל לרבי יוחנן מהו לצאת א"ל אם מפני

**רידב"ז**

אשקלון כו' פי' אלמא דכהן מותר לילך שם דתלינן שהיא מארץ ישראל למחר נמנו עלי' לפוטרה מן המעשרות דתלינן דהיא מחו"ל משך ר"י בר"י את ידיו כו' ומסיק טעמא מאי דאזל לקולא לענין טהרה ולא חיישינן שמא אשקלון כחוץ וטמאה ואזלינן לקולא ה"נ ניזול לקולא לענין מעשרות דיהא לקולא דתלינן שהיא מחוץ ע"ז מבאר טעמו מפני מה הסכים לקולא לענין טהרות אתמול הוא משום דטהרות מדרבנן דרבנן הוא שגזרו טומאה על ארץ העמים וע"כ תלינן לקולא דכחוץ הוא והיינו דקאמר אתמול אני הוא שטמאתי אני הוא שטהרתי כלומר דהוי מדרבנן כל עיקר הטומאה דאני הוא שטמאתי ר"ל מדרבנן ולשון זה מצוי בירושלמי כו"כ פעמים במקום דבעי למימר דהוא מדרבנן לפיכך אני הוא שטהרתי אבל לענין מעשרות דהוי ספק תורה דעכשיו ר"ל דהיום דעסוקין לענין מעשרות אני אומר שמא נתכבשה מד"ת והאיך אני פוטרה מד"ת בתמי' ע"כ אזלינן לענין מעשרות לחומרא ולענין טומאה לקולא והם שנמנו לפוטרו ממעשרות משום דס"ל דהוי ודאי חו"ל ומ"מ טהור מארץ העמים משום דמובלע בתחום כדכ' הרמב"ם ז"ל:

אימתי היא טמאה משום ארץ העמים פי' דאיתא בתוספתא דאהלו' (פי"ח) דהא דקאמר ר"פ ב"י יורדים היינו לפירקי של אשקלון וכו' א"ל מהו שינהגו בה כארץ העמים א"ל כשיהא מ' יום פי' משום מדור העכו"ם דקי"ל כמה ישהא במדור ארבעים יום בזה הוי המנהג בטומאה כמו בארץ העמים. ובזה נחלקו ר' סימן ור' ירמיה דר' סימן ס"ל דלמחר שנמנו לפוטרו מן המעשרות לאו דבהמנין הזה נתחרטו על המנין דאתמול דנמנו לטהרו ז"א אלא דתרווייהו איתניהו דס"ל כר"פ ב"י דטהור משום ארץ העמים וס"ל כר"פ ב"י דפטור ממעשרות דהגם דהוי נמנו וגמרו דהוא חו"ל מ"מ כיון שמובלע בתחו' א"י הוי טהור משום ארץ העממים כמו שכ' הרמב"ם ז"ל בפי"א מהט"מ הי"ב וע"כ ס"ל כר"פ ב"י על שאלתם מהו שינהגו בה כארץ העממים לטומאה והשיב להם כשיהא במדור ארבעים יום ור' ירמיה ס"ל דלמחר שנמנו לפוטרו מן המעשרות והסכימו דהוא חו"ל נעקר המנין דאתמול שנמנו לטהרו מארץ העממים. כז"י ועי"ז מובן סוגית הגמ' דשאל מאחר שנמנו למחר לפוטרו מן המעשרות אם נתבטל המנין דאתמול לענין טהרות מארץ העמים או לא וס"ל כר"פ ב"י בזה שהשיב להם כשיהא במדור ארבעים יום ושאל מאימתי טמאה משום ארץ העמים כההיא ששאלו לר"פ ב"י מהו שינהגו בה כארץ העממים ע"ז א"ר סימן משיתפשט ארבעים יום [כן גרס הק"ע ז"ל בפ"ו במס' יבמות] כלומר דאף ע"פ שנמנו למחר לפוטרו ממעשרות והסכימו דהוא כחו"ל מ"מ לענין טומאת ארץ העממים אינו מטמא אלא כשיתפשט ארבעים יום וס"ל כר"פ ב"י בזה ולא נתחרטו על המנין דאתמול וע"ז פליג ר' ירמיה וא"ל ולא בטעות אנו מחזיקין ר"ל דלמחר שנמנו שהוא כחו"ל ולא בטעות אנו מחזיקין בתמי' דע"כ דס"ל דבטעות נמנו אותו אתמול לארץ ישראל אלא מיד הוא טמא משום ארץ העממים דהא דטיהרוהו אתמול הוא משום דהחזיקו אותו כא"י וע"כ עכשיו שנמנו דהוא חוץ לארץ ע"כ טמא משום ארץ העממים והרמב"ם ז"ל פסק כר' סימן:

אר"מ לא כן כו' פי' דר"מ מקשה כל עיקר על הברייתא דמנו לפוטרו ממעשרות למה להם למנות ע"ז הא לא כן אמר ריב"א בשם ר"ז מן מה דתני גנייא דאשקלון הדא אמרה אשקלון כחוץ א"כ מוכח בפירוש דהוי אשקלון כחוץ ופטור ממעשרות ולמה להם למנות ע"ז כיון דכבר מוחזק בידינו גניא דאשקלון הא אשקלון כלחוץ ועל מה הוא כלחוץ ע"ז מסיק הגמ' וכי צור אינו אסור לילך לשם והקונה שם אינו מתחייב בתמי' פי' דתיבת וכי צור תיבת וכי קאי אתרווייהו ר"ל וכי צור אינו אסור לילך שם וכי הקונה שם אינו מתחייב בתמי' הלא אסור לילך והקונה מתחייב ולפ"ז דלא תסבור מימר אוף הכא כן דאע"פ דאשקלון כלחוץ הוא רק לענין דאסור לילך והוא כחו"ל מ"מ חייב במעשרות לפיכך נמנו עליה לפוטרה מן המעשרות:

**פני משה**

וטובלין . מפני ציפורות של עכו"ם שנתזו עליהן : למחר . חזרו ונמנו עליה לפוטרה מן המעשרות משום דלא חששו לעדות זו וסבירא להו כדלעיל דאשקלון לחוץ ומשך ר' ישמעאל בר' יוסי את ידיו שהיה רגיל להיות מסתמך על בן הקפר כדי שיבין שאין דעתי מסכמת לזה : למה לא אמרת לי וכו'. למה לא שאלת אותי הטעם שמשכתי את ידי והייתי אומר לך אתמול הייתי מן המנויים לטהר משום ארץ העמים ועכשיו איך אהיה מן הנמנים לפוטרה ממעשרות ולהחשיבה כחו"ל : אני הוא שטמאתי. היום אני הוא שטהרתי אתמול בתמיה ויש לפרש הה"ק דבשלמא לענין טומאה גזירה דרבנן בעלמא היא שגזרו על ארץ העמים אני הוא שטמאתי אני הוא שטיהרתי : ועכשיו . אבל עכשיו לענין מעשרות אני אומר שמא נתכבשה מד"ת להתחייב במעשרות וכהאי מ"ד דאע"ג שלא כבשוה עולי בבל קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקידשה לע"ל : והיאך אני פוטרה מד"ת . דס"ל כמ"ד לעיל דמן התורה נתחייבו בבית שני : אימתי היא טמאה משום ארץ העמים. לאחר שנמנו עליה לפוטרה ממעשרות אם היא טמאה מיד משום ארץ העמים או עד שתתפשט תקנה זו : משתשהא הגזירה ארבעים יום. כלומר משתתפשט תקנה זו מ' יום להיות פטורה ממעשרות שהגזירה להיות טמאה משום ארץ העמים היא מחמת תקנה זו אבל קודם לכן לא שעד שלא נתפשטה יהיה זה נוהג בה חיוב מעשרות וזה יחזיקנה כארץ העמים והן סותרין זא"ז : א"ר ירמיה . דלא היא שהרי ולא בטעות אנו מחזיקים אותה עד עכשו לחייבה במעשרות בתמיה וא"כ משעה שנמנו עליה לפוטרה מיד היא טמאה משום ארץ העמים ולא איכפת לן אם אחד או שנים שלא ידעו מהמנין שנמנו עליה ויהיו נוהגים בה חיוב מעשרות לפי שבטעות הוא : א"ר מנא לא כן וכו'. ר' מנא נמי כר' ירמיה ס"ל ועל ר' סימון הוא דמקשה דהא לא כן א"ר יעקב בר אחא לעיל דשמעינן מהתוספתא דאשקלון עצמה כלחוץ וא"כ לכל דבר היא כח"ל לפוטרה ממעשרות ולטמאה משום ארץ העמים : וכי צור אינו אסור לילך לשם. מסקנת דברי ר' מנא הן כלומר וכי תימא דאי הכי דשמעינן מהאי ברייתא להדיא דכח"ל היא מפני מה הוצרכו להיות נמנין עליה לפוטרה ממעשרות הלכך קאמר דהיינו טעמא לפי שהיו רגילין להיות נוהגין בה חיוב מעשרות ובטעות וע"ז לא היו חוששין דמה בכך אם הן פטורין ומחמירין על עצמן אלא דמשום טומאה הוא דחששו שלא ילמדו ממה שנוהגין בצור דכי אינו אסור לילך לשם מפני טומאת ארץ העמים והקונה תבואה שם אינו מתחייב במעשרות דודאי ח"ל הוא : דלא תסבור מימר אוף הכא כן . כלומר שיסברו דלפי זה הכא נמי כן דזה תלוי בזה וכמו דצור מחזיקין אותה לטמאה ולפוטרה ממעשרות ה"ה הכא איפכא דכשיראו שנוהגין בה חיוב מעשרות יחזיקו אותה כא"י ויטהרו אותה ג"כ לפיכך הוצרכו להיות נמנין עליה לפוטרה מן המעשרות שיחזיקו אותה כח"ל לגמרי ויטמאו אותה משום ארץ העמים : אמר . חד לחבריה והכתיב וילכוד יהודה את עזה ואת גבולה אלמא מארץ יהודה היא ואמאי לא החזיקו בה חיוב מעשרות : ליתי עזה . השיב לו אין זו עזה שבכתוב וכן שאלו הא כתיב שם את אשקלון ואת גבולה והשיב דנמי ליתי' האי אשקלון : מעתה. תאמר ג"כ על נחל מצרים דליתיה להאי נחל מצרים שהזכיר בכתוב : ולא מבעלי סיסין הן . והיה מוחזק בימיהם לחייבה במעשרות וכן בתוספת' דקחשיב עיירות שחייבות במעשרות בתחום סוסיתא ועיינית וכו' : סבר ר' אימי . דהוה פשיטא ליה שחייבת במעשרות ואע"פ שלא נכבשה שהגרגשי שישבו שם פינה מעצמו כמי שנתכבשה דמי : ג' פרסטיגיות שלח יהושע לא"י. מל' פריסתקא דמלכא ציווי המלך בכתב : עד בואי וכו'. וזהו לארץ הזאת שהיא חשובה כא"י כמו שאמר מלך אשור : מפני מה לא גזרו. טומאה משום ארץ העמים על אותו הרוח שבגדריקו שם מקום הסמוך לגבול : מפני שנויה רע . ואין רגילין לילך לשם שנוט רע הוא : והרי עזה נויה יפה. ולא גזרו וכהאי דפשפשה שם איש אחד שאל לר' אחא ושרא ליה: והוי חמי גרמיה. ראה עצמו שנתרחק ונתון הוא לחוץ מן מקום הנקרא דיקליא דבבל והוא היה כהן כדאמרי' לעיל (בפ"ג דברכות) ר' זעירא קם מקרי כהן במקום לוי וכן עוד בכמה מקומות ושלח שאל לר"ח ולתרין בנוי דר' אביתר דדמא שהיו בקיאין במקומות להיכן הן נחשבין אם מא"י או מארץ העמים ואמרו לו נוהגין הן הכהנים להיות הולכין ומגיעין עד לשם : ההן חוטא דנוה. השביל והדרך של מקום נוה והשיב להם נוהגין הן להגיע עד מקום דריי ובההן דרך של בוצרייא עד דפרדיסא : שנהגו בהן היתר . לענין תרומות ומעשרות : מעתה לא יחושו כהנים על חלתן. שמפרישין ואנן חמיין רבנן חששין לה ושיהו מפרישין בטהרה וחששו לה משום חלה שלא תהא נאכלת לזרים וקס"ד דר' יוסי דטעמיה דר' אבהו משום הכותים עצמן לפי שאין נחשבין כישראל והלכך הקשה דמ"מ חששו לחלתן : לא בגין מילתא דאת אמרת. לא כדקס"ד דבשביל הכותים עצמן א"ר אבהו אלא בגין דדא חלטתון מלכותא בידה. כלומר בשביל אותן העיירות שלא כבש אותם יהושע להיות נחלטין בידו ואין להם דין א"י אבל הכותים קודם שגזרו עליהם היו חוששין לחלתן כדתנן (בפ"ד דחלה) ג' ארצות לחלה וכו' : שאל לר' יוחנן מהו לצאת. לח"ל לקבל אותה ור' יוחנן היה מסופק בשאלתו וא"ל אם מפני

עין משפט נר מצוה ט [א] מיי' פ"א מתרומות הל"ה ופי"א מטומאת מת הלי"ב. י [ב] מיי' פ"ו ממלכים הל"ה וברא"ד ולח"מ.

מסורת הש"ס (א) ע' תוס' גיטין מו ד"ה כאן. (ב) קידושין לא: ירושלמי ברכות פ"ג.

גליון הש"ס *דאתת אימי' לבוצרה ע' במגלת ספר להרב מוהר"ב קוזים הספרדי לאוין רלד שהאריך בזה.

**שנויי נוסחאות** (סכ"ג) מבעלי סיסין [נכי"ר] ממעלי מיטין. (סל"ה) אמר ר' יוסי [ד"ו] אמר קומי ר' יוסי. (סל"ו) ר' זירא הוה אזיל [ד"ו] תיבת הוה ליתא. (סל"ח) בר ווא לתרין [נכי"ל] בר ויא שאל ר' חייא בר ווא לתרין. (סמ"ח) ר' יוסי [ד"ו] ר' יסא.

## חדושי הרד"א

**אני הוא שטמאתי** נ"ב ר"ל דטומאה אינו אלא מדרבנן:

**משתשהא** הגזירה ארבעין יומין. נ"ב לפי' ר"ש משמע דר"ל משישהה הגוי מ' יום ואפשר דלא גרסינן הגזירה אלא צ"ל הגוי: **גרגשי** פינה והאמין כו'. נ"ב במ"ר מצורע סוף פי"ז גרס גרגשי עמד מאליו לפיכך נתנה לו ארץ יפה כארצו שנא' עד בואי וגו'. ונכון יותר:

**ר' יוחנן** בשם ר' חוניא דברת חוורין כו' נ"ב ר"ל מבת חוורין כו':

## עמודי ירושלים

**וישב** בארץ טוב זו סוסיתא ולמה נקרא כו'. הנה בילקוט נביאים (רמז ס"ו) איתא וישב בארץ טוב אמר ריב"ל למה נקרא שמו טוב שהיא פטורה מן המעשרות כ' הזית רענן צ"ל שהי' ח"ל ומ"מ צ"ע עכ"ל ולא ידענא מאי מספקא לי' דנראה בודאי דהוא ח"ל דמבואר בירושלמי כאן דהוא סוסיתא ובתוספתא דאהלות (פ"ז ס"ז) איתא כגון סוסיתא וחברותיה מובלעות בא"י אע"פ שפטורות מן המעשרות ומן השביעית אין בהם משום ארץ העמים וא"כ מבואר דהן מח"ל ומובלעות בא"י ומה דאיתא בתוספתא פ"ד דמס' שביעית עיירות שחייבות במעשר בתחום סוסיתא כו' כבר תרגמה בכפתור ופרח פרק המישי דמה דהיא בתחום סוסיתא חייב במעשר אבל סוסיתא עצמה פטורה ע"ש ואם כן ליכא ספיקא כלל. וע' מדרש איכה בפסוק צוה ה' ליעקב כגון סוסיתא לטבריה כו' משמע דסוסיתא סמוכה לטבריה:

מפני סכנת דרכים צא אם משום כבוד אמך איני יודע אמר רבי שמואל בר רב יצחק עוד היא צריכה לרבי יוחנן אטרח עלוי ואמר אם גמרת לצאת תבא בשלום שמע רבי ליעזר ואמר אין רשות גדולה מזו ר"ש בן לקיש שאיל לרבי חנינא הקונה בעמון ומואב מהו אמר ליה אני לא שמעתי מר"ח הגדול אלא מפרשת אשקלון ולחוץ וקשיא דהוא שאיל ליה הדא ואמר ליה הדא אלא בגין דלית רבי חנינא אמר מלה דלא שמע מן יומוי ובגין דלא מפיקתיה ריקן בגין כן שאל ליה הדא ומגיב ליה הדא ר"ש בן לקיש אזיל לבוצרה אתון לגביה אמר ליה חמי לן בר נש דריש דיין סופר חזן עביד כל צורכינן חמי חד בבלייא א"ל חמית לך חד אתר טב אתא לגבי רבי יוחנן א"ל מן בבל לבבל אמר רבי יעקב בר אבא מן מה דאמר רבי יוחנן מן בבל לבבל הדא אמרה הקונה שם אינו מתחייב וכי צור אינו אסור לילך שם והקונה משם אינו מתחייב אשכח תני סימן לעמון ומואב ולארץ מצרים שתי ארצות אחת נאכלת ונעבדת ואחת נאכלת ולא נעבדת סבר ר"י מימר את בצר במדב' שאל לר"ש בן לקיש (א) בצר בוצרה רבי יצחק בר נחמן ר"ש בן לקיש שאל לרבי חנינא *הקונה מעמון ומואב מהו אמר ליה קשיתה קומי רבי יסא לית עמון ומואב דמשה אמר רבי מנא קשיתה קומי רבי חגיי לית עמון ומואב דמשה לית עמון ומואב דרבי אליעזר בן עזריה א"ר יוסי בר בון כתיב (ב) כי חשבון עיר סיחן מלך האמורי היא צריכה לרבי שמעון טהרה מיד סיחון ועוג אי לא טהרה אין תימר טהרה חייבת אין תימר לא טהרה פטורה א"ר תנחומא החל רש לרשת את ארצו עשיתי את ארצו חולין לפניך רבי חונה בעי משרי ההן יבלונה אתא לגביה רבי מנא א"ל הא לך חתום ולא קיבל עילוי מיחתם למחר קם עמיה רבי חייא בר מדייא א"ל יאות עבדת דלא חתמת דרבי יונה אבוך הוה אמר אנטונינוס יהבה לר' תרין אלפין דשנין באריסות לפיכך נאכל אבל לא נעבד בסוריא ופטור מן המעשרות מפני שהיא כשדות עכו"ם. רב הונא אמר כיני מתני' **מגזיב עד הנהר מגזיב עד אמנה (ג) תני [א] איזו היא ארץ ואיזה הוא ח"ל כל ששופע מטורי אמנה לפנים ארץ ישראל מטורי אמנה ולחוץ ח"ל הנסים שבים את רואה אותן כאלו חוט מתוח מטורי אמנה עד נחל מצרים מהחוט ולפנים ארץ ישראל מהחוט ולחוץ חוץ לארץ רבי יודה אומר כל שהוא כנגד א"י הרי הוא כא"י שנאמר וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול שבצדדין מהן את רואה אותן כאלו חוט מתוח מקלפריא ועד ים אוקיינוס מחוט ולפנים א"י מחוט ולחוץ ח"ל אמר רבי יוסטא בר שונם לכשיגיעו הגליות לטורי אמנה הן עתידות לומר שירה מה טעם תשורי מראש אמנה :

## הלכה ב מתני' עושין בתלוש בסוריא אבל לא במחובר

דשים וזורין ודורכין ומעמרין אבל לא קוצרים ולא בוצרים ולא מוסקין כלל אמר רבי עקיבא [ב] כל שכיוצא בו מותר בארץ עושים אותו בסוריא : גמ' עושים בתלוש בסוריא כו'. אמר רבי אבהו [ג] שלא יהו הולכים ומשתקעין שם בתלוש למה הוא מותר מן גו דו חמי רווחא קריב לא נפק רבי יוסי ב"ר בון בעי קומי רבי מנא מהו לטחון עם העכו"ם בארץ א"ל מתניתא אמרה שהוא אסור דתנינן עושים בתלוש בסוריא אבל לא במחובר הא בארץ אפילו בתלוש יהא אסור מקום שהוא נאכל ולא נעבד מהו להשכיר בהמתו שם רבי לוי צובריא שאל לרבי יצחק ולרבי אימי ואסרון. רבי הושעיא
הב

פני משה

מפני סכנת דרכים שהיא צריכה לך שתהיה לה לעזר מפני הסכנה לא ואם היא לא צריכה לכך אלא בשביל כבודה בלבד איני יודע אם מותר הוא. וגרסי' להא לעיל בפ"ג דברכות (בהלכה א') : עוד היא צריכה לר' יוחנן וכו'. כלומר אע"פ ששמענו שא"ל ר' יוחנן אח"כ אם גמרת לצאת תבא בשלום עדיין הדבר בספק וספוקי מספקא ליה לר' יוחנן אלא מפני שר' יוסי הטריח עליו בדברים אמר לו כן : שמע ר' אלעזר ואמר אין רשות גדולה מזו. מכיון שברכו אין לך נתינת רשות גדולה מזו ולא מפני שהטריח עליו אמר לו זה : הקונה. מארץ עמון ומואב מהו בשביעית : וקשיא. על התשובה דר' חנינא דהוא שאיל ליה על הדא מעמון ומואב והוא אומר לו הדא מענין אחר : אלא בגין דדרכו של ר' חנינא דלא אמר דבר שלא שמע מעולם ולא היה רוצה להשיבו ריקם בשביל כך על ששאל לו דבר אחד השיב לו דבר אחר : חמי לן בר נש. אנו מבקשים שתראה לנו אדם אחד שיהא בו כל המעלות הללו ושיעשה כל צרכינו וראה בבלי אחד וא"ל אני רואה לך שיש מקום אחד טוב לפניך : אתא האי בר נש לגביה דר' יוחנן לשאול אותו אם ילך לבוצרה וא"ל מן בבל לבבל שלא אתה מבבל ולמה לא תלך אל מקום אחר שהוא ג"כ ח"ל : הדא אמרה הקונה שם. בבוצרה אינו מתחייב במעשרות ובשביעית וכי צור אינו אסור לילך מא"י לשם והקונה שם אינו מתחייב כדלעיל וה"ה בוצרה דח"ל חשיבא כדשמעינן מדברי ר' יוחנן : אשכח תני. אשכחן ברייתא דתני סימן זה הוא לעמון ומואב ולארץ מצרים שדין שתי ארצות להן אחת נאכלת ונעבדת בשביעית ואחת נאכלת ולא נעבדת : סבר ר' יוחנן מימר את בצר במדבר. כלומר מעיקרא סבר ר' יוחנן לומר דבוצרה היינו בצר מארץ עבר הירדן כדכתיב בשלש ערים שהבדיל משה בעבר הירדן את בצר במדבר בארץ המישור לראובני והדר שאל לרשב"ל וא"ל בצר בוצרה. בצר לחוד ובוצרה לחוד שהיא מח"ל : ר' יצחק בר נחמן. מתמה על הא דשאל ר"ל מר' חנינא לעיל הקונה מארץ עמון ומואב מהו ואמר קשיתה עלה קומי ר' יוסי לית עמון ומואב דמשה בתמיה וכי לא משה כבש ארץ סיחון ועוג שהיא מעמון ומואב וא"כ דין ארץ עבר הירדן להם וכן הקשה ר' מנא קומי ר' חגיי : לית עמון ומואב דראב"ע. מסקנת הקושיא היא דהא תנינן (בפ"ד דידים) בו ביום שהושיבו את ראב"ע בישיבה נמנו וגמרו עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית וא"כ עכשיו התירו להם לזרוע בשביעית מפני שלא קידשום עולי בבל ומאי מספקא ליה לר"ל : א"ר יוסי בר בון. היינו דמספקא ליה לרשב"ל דכתיב כי חשבון וגו' ואם טהרה לגמרי מיד סיחון ועוג או לא טהרה לגמרי דאם טהרה על ידם שיהו ישראל מותרין ליכבש א"כ לעולם קדושה היא דקסבר כמ"ד קדושה הראשונה קדשה לשעתה וקדשה לע"ל ואם לא טהרה פטורה לעולם היא : החל רש. ודרים ל' חולין ולעולם היתה פטורה : ההן יבלונה. שם מקום וביקש להתירה בשביעית : הא לך חתום. תחתום גם אתה על היתר הזה ולא קביל עליו מיחתום ולמחר קם עם ר' מנא ר' חייא בר מדייה וא"ל שפיר עבדת דלא חתמת דא"ר יונה אבוך אנטונינוס יהבה לרבי תרין אלפין דשנין באריסו' דשנין מקומות שמנים וטובות כמו דשנה של יריחו ושיהו שלו להניח לעובדם באריסות וכלומר שמאחר שנתן לו אלו והמקום יבלונה הוא בכלל ונקרא שם של רבי עליהן לפיכך נאכל אבל לא נעבד בשביעית כסוריא ופטור מן המעשרות מפני דמ"מ כשדות עכו"ם היא : כיני מתני'. דהא דקתני עד הנהר אמנה תרווייהו בכזיב קאי מכזיב וכו' כדפרישית במתני' : תני. בתוספתא דתרומות בפ"ב ופ"ב דחלה : כל ששופע מטורי אמנה ולפנים א"י. והוא הר ההר שנאמר בגבולין וגבול צפוני לא"י הוא וקמ"ל דהאי ההר הוא הגבול וכל ששופע ויורד מן ההר ולפנים לצד דרום א"י הוא. מטורי אמנה ולחוץ לצד צפון ההר ח"ל הוא : הנסים שבים.

איי הים שהוא במערב א"י ונחל מצרים שהוא דרום של א"י ובמקצוע מערבית דרומית ומחובר לים הגדול שהוא במערב נמצא ארץ ישראל בין נחל מצרים לבין הר ההר זה במקצוע מערבית דרומית וזה במערבית צפונית ויש מקומות שהים נכנס לתוך ארץ ישראל מהלך כמה ימים ובאותה כניסה יש ניסין והן מתפשטין גם לחוץ מא"י לתוך הים לצד מערב לפיכך רואין כאילו חוט מתוח מהר ההר עד נחל מצרים וכל שהוא מהחוט ולפנים א"י והזורע בהניסין במקומות שלפנים חייבות במעשרות ובשביעית ומן החוט ולחוץ ח"ל : ר' יהודה אומר כל. הים שהוא כנגד א"י הוא א"י עד אוקיינוס שהוא בסוף העולם שנאמר וגבול וגו' וגבול בתרא יתירא הוא אלא למידרש דכל רוחב הים הוא בתוך גבול המערבי : שבצדדין. כלומר ואם באת לחלק בניסין לא לצד מערב הוא אלא לצד צפון ודרום שיש ניסין שהן מתפשטין לאורך הים ונמשכין חוץ מכנגד א"י מכאן ומכאן ושם רואין למתוח החוט וממזרח למערב לחלק בין מה שכנגד אויר א"י ובין מה שכנגד אויר ח"ל : מהן את רואה אותן וכו' : קפלריא. היא עיר היושבת בראש גבהו של הר ההר הגבול הצפוני ועד ים אוקיינוס שהוא סוף העולם במערב וזהו החוט לצפון וכן רואים חוט מתוח מנחל מצרים ועד ים אוקיינוס : מחוט ולפנים. כלומר בין אלו ב' החוטין הוא א"י שזה הכל כנגד א"י ומהן ולחוץ ח"ל : לכשיגיעו הגליות. איידי דאיירי בטורי אמנה דריש לה להאי קרא וקמ"ל דמיד כשיגיעו לגבול א"י יגילו וישמחו ויאמרו שירה :

### הלכה ב מתני' עושין בתלוש בסוריא אבל לא במחובר.

סוריא מפורשת לעיל בדמאי פ"ו (בהלכה י') שהוא ארם נהרים וארם צובה ואחלב וכיוצא בהן אלו הארצות שכבשן דוד ולפי שכבש אותן קודם שנכבשה כל א"י לפיכך לא קדשו בקדושת הארץ ממש אלא במקצת דינים היא כא"י ובמקצת היא כח"ל והקונה בה קרקע כקונה בא"י לענין תרומות ומעשרות ושביעית והכל מדברי סופרים הוא והלכך במחובר אסור בה העבודה בשביעית ומפרש טעמא בגמרא דגזרו במחובר שלא יהו הכל הולכין מא"י ומשתקעין שם אבל בתלוש מכיון דריוח מועט היא לא גזרו : כל שכיוצא בו מותר בא"י. כגון בכל דבר תלוש שמותר בא"י או כהאי דתנן לעיל מדברים המותרים לעשות בשביעית מרבילין בעפר לבן ומשקין בית השלחין ועוד כיוצא בהן זהו שעושין אותו גם ריא ולאפוקי דברים האסורים לעשות בשביעית בא"י והא קמ"ל ר"ע דלכל דיני דשביעית עשו סוריא כא"י מדבריהם : גמ' א"ר אבהו. טעמא דגזרו במחובר שלא יהו הכל הולכין ומשתקעין שם : בתלוש למה הוא מותר. ולמה לא גזרו גם על התלוש שכיוצא בו אסור בא"י כגון האי דאמרינן לעיל (בפ"ד) אין בודקין את הזרעים בעציץ וכן המסקל את האבנים והרבה כיוצא בהן שאסרו מה שהוא נראה שעושה לתקן את הקרקע ואע"פ שהן עכשיו בתלוש : מן גו דהוא חמי רווחא קריב לא נפיק. רווחא קריב הוא ריוח מועט ועל שריוח כזה מצוי וקרוב קרי ליה רווחא קריב כלומר לא חששו לכך שבשביל שהוא רואה שהריוח דבר מועט הוא לא יצא להשתקע שם : מהו לטחון עם העכו"ם בארץ. מי נימא כיון דאין העכו"ם מצווה על השביעית אין כאן מסייע ידי עוברי עבירה או דילמא מכיון שבארץ הוא הוי כגורם לעשות עבודת הקרקע בשביעית דהואיל ויש לו מסייעין אף הוא עובדה ביותר : מתני' אמרה. ממתני' איכא למיפשט שהוא אסור דקתני עושין בתלוש בסוריא ומשמע הא בארץ אפי' בתלוש יהא אסור ואי דשרי עם העכו"ם א"כ משכחת לה דגם בארץ מותר בתלוש ואמאי קתני סוריא דוקא : מקום שהוא נאכל ולא נעבד. כהאי דתנינן לעיל מהו להשכיר בהמתו שם מי תלינן להביא פירות סוכר הוא זה או דילמא חיישינן דאתי לעבוד בה עבודת הקרקע והרי אסור לעבוד שם בשביעית : ר' הושעיא
יהיב

עין משפט נר מצוה יא [א] מיי' פ"א מתרומות הל"ז ח. יב [ב] מיי' פ"ד משמיטה ויובל הלכ"ז ופ"ח שם הל"ט. יג [ג] מיי' פ"ד שם הלכ"ז.

מסורת הש"ס (א) ע"ז נח : (ב) גולין ס : וש"נ. (ג) גיטין ח. תוספתא תרומות פ"ב. ופ"ב דחלה. ירושלמי חלה פ"ד הל"ד.

גליון הש"ס * הקונה מעמון ומואב ע' ברמב"ם ז"ל פ"ד משמיטה הלכ"ח ובכ"מ שם. ולפי שאינו מבואר ע"כ לא ציינו אותו. **מכזיב ועד הנהר עיין בתוס' יו"ט ובבית דוד וע' בשנות אליהו וברמב"ן בגיטין דף ח ודו"ק.

שנויי נוסחאות (שכ"ג) אמר ליה קשיתה [בכי"ר] אמר ר' זעירא קשיתה. (ש"ו) מטורי אמנה [בכי"ל] מטורים אמים. (ש"ז) חולבין ומשתקין [בד"ו] הולכין הילכין ומשתקעין.

יהב לעממיא פריטין לא משום דהוא אסור אלא [א] שלא ליחד בהמתו עם העכו"ם ומה נן קיימין אם [ב] בפירות ששית שנכנסו לשביעית אפילו בארץ מותר [ג] אם בפירות שביעית שיצאו למוצאי שביעית לחרוש מותר ולקצור אסור אלא כי אנן קיימין בפירות שביעית בשביעית רבי חנינא אזל לצור ואסר לון הדא אשקייתה שמע רבי יוסי ואמר ויאות והדא לא במחובר היא והא תנינן [ד] (א) משקין בית השלחין במועד ובשביעית אמר רבי יודן לזרעים שבו רבי מנא בעי מעתה יהא מותר לחרוש להן:

## הלכה ג מתני'

[ה] (ב) בצלים שירדו עליהם גשמים וצימחו אם היו העלין שלהן שחורין אסורים הוריקו הרי אלו מותרים רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר אם אינן יכולין להתלש בעלין שלהן כנגד כן מוצאי שביעית מותרין:

גמ' כיני מתניתא שחורין אסורין וירוקין מותרין רבי יוסי בשם רבי יוחנן [ו] (ג) בצל שעקרו ושתלו מכיון שהשחיר מתעשר לפי כולו רבי חייא בשם רבי יוחנן בצל שעקרו ושתלו מכיון שהשריש מתעשר לפי כולו ולא שנייא בין שעקרו בשביעית ושתלו במוצאי שביעית בין שעקרו בשביעית רבי זירא אמר [ז] מכיון שרבה עליו החדש מותר רבי לא רבי אימי תרוויהון אמרין אסור מתניתא פליגא על רבי לא ועל רבי אימי דתני (ד) זה הכלל שהיה ר"ש אומר משום רבי יהושע [ח] כל דבר שיש לו מתירין כגון טבל ומע"ש והקדש וחדש לא נתנו להן חכמים שיעור אלא מין במינו בכל שהוא ושאינו במינו בנותן טעם [ט] וכל דבר שאין לו מתירין כגון תרומה וחלה וערלה וכלאים נתנו להן חכמים שיעור מין במינו ושלא במינו בנותן טעם התיבון הרי שביעית [י] הרי אין לה מתירין ולא נתנו לה חכמים שיעור אמר להן לא אם אמרתם בשביעית שאינה אוסרת כל שהו אלא בביעור אבל לאכילה בנותן טעם מה עבדין לה רבי הילא ורבי אימי פתרין לה בעירובין אבל בגידולין *חומר הוא בגידולין דאמר רבי זעירא בשם רבי יונתן [כ] (ה) בצל של כלאי הכרם שעקרו ושתלו אפילו הוסיף כמה אסור שאין גידולי איכור מעלין את האיסור מתניתא פליגא על רבי זעירא דתנינן [ל] (ו) גידולי תרומה תרומה וגידולי גידוליהן חולין אבל [מ] טבל ומעשר ראשון [נ] וספיחי שביעית [ס] ותרומת מעשר [ע] והמדומע [פ] והביכורין (ז) גדוליהן חולין ותני עלה (ח) במה דברים אמורים [צ] בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה גידולי גידולין אסורין מה עבד לה ר' זעירא פתר לה בקדושת שביעית בביעור אבל לאכילה [ק] כיון שרבה עליו החדש מותר רבי אבהו על לארבל ואתקבל גבי אבא בר בנימין אתון ושאלין ליה באילין בוצלייא והורי לון הדא דר' זעירא מכיון שרבה עליו החדש מותר חמתון סמיכין עלוי אמר לון אני לא אמרתי **אלא במורכנין אמר רבי יודא בן פזי אנא ידע ראשה וסופה כד דשמע רבי לא ורבי אימי פליגין שרע מינה:

מאימתי

---

יהיב לעממיא פריטין. נתן להם מעות שהן בעצמן יביאו לו הפירות ממקום ההיתר ולא רצה למסור להם בהמתו: לא משום דהוא אסור. דהא ליתא ולא ס"ל כהאי דר' יצחק ור' אימי שאסרו דאין אדם מצווה על שביתת בהמתו בשביעית אלא מטעמא אחרינא שלא לייחד בהמתו עם העכו"ם דחיים לרביעה כהאי דתנינן (בפ"ב דע"ז) אין מעמידין בהמה בפונדקאות של עכו"ם: ומה אנן קיימין. לפרש מתני' קאי הא דקתני דשין וזורין וכו' אם בפירות של ששית שנכנסו לשביעית הרי אפי' בארץ מותר לדוש בשביעית בפירות של ששית ומאי איריא סוריא דנקט ואם בפירות של שביעית שיצאו למוצאי שביעית קשיא לחרוש לכתחילה מותר במוצאי שביעית ולקצור אסור בתמיה ואמאי לא יהא קוצר מפירות אלו במוצאי שביעית אלא ודאי כי אנן קיימין במתני' בפירות שביעית בשביעית וכגון ספיחי שביעית דמותרין באכילה בסוריא ואפי' כן לא יקצור כדרך שקוצרין בשאר השנים שכל שהוא במחובר אסרו בסוריא מה שהוא אסור בא"י: ואסר לון הדא אשקייתה. שלא ישקו את השדות בשביעית דצור ג"כ מארצות סוריא היא: ויאות. עביד דאסר לון וכי הדא לא במחובר הוא שאסור בסוריא: והא תנינן. (בפ"ק דמו"ק) משקין בית השלחין במועד ובשביעי' ואמאי אסר להן השקייתה סתמא הוה ליה לפרש דלבית השלחין מותר: א"ר יודן לזרעים שבו. התירו להשקות בית השלחין שלא יפסידו וכי קאמר דאשקייתה אסור היינו לצורך הקרקע עצמה שמשקה אותה כדי שתהא נוחה ליחרש: ר' מנא בעי. דא"ה דכל שהוא לצורך הזרעים התירו מעתה יהא מותר לחרוש להן כדרך שחורשין סביבות השדה שיתמלאו החפירות מים וישקו אותה ואנן לא תנינן אלא משקין בית השלחין לדברי הכל אבל בעשיית האמה להשקותה ע"י כך פליגי התם ולדידך יהו הכל מודים בה:

**הלכה ג מתני'** בצלים. של ששית שירדו עליהן גשמים בשביעית וצמחו מאליהן בלא נטיעה: אם היו העלין שלהן שחורין. כשהבצלים גדלין העלין שלהן משחירין ונתפשטין הלכך אם השחירו הרי הן כנטועין בארץ ואותן העלין אסורין משום ספיחי שביעית: הוריקו. כלומר כל זמן שהן ירוקין וכמושין הרי אלו מותרין והכי מפרש בגמרא: אם אינן. האי אינן כמו הינן כלומר אם הן גדלו כל כך שכבר יש להן כח בעלין שכשאוחז אותם יכול לתלוש הבצלים מן הארץ אסורין לפי שהן נחשבין גידולי שביעית: כנגד כן מוצאי שביעית. כלומר וכך הוא הדין בבצלים של שביעית שנכנסו למוצאי שביעית שגידולי מוצאי שביעית מעלין אותן אם הן יכולין להתלש בהעלין שלהן מותרין ואין הלכה כרבי חנינא בן אנטיגנוס: גמ' כיני מתניתא וכו'. כלומר הא דקתני הוריקו קמפרש דלא כשהתחילו להוריק קאמר אלא ה"ק כל זמן שהן ירוקין מותרין הן ואם התחילו להיות שחורין אסורין כדפרישית במתני': בצל שעקרו. ועישרו: וחזר ושתלו. מכיון שהשחיר העלין שלו ויש כאן גידולי טבל מתעשר לפי כולה לפי שהגידולין מבטלין את העיקר ונעשה הכל כטבל וצריך לעשר לפי כולה: מכיון שהשרים. ר' חייא היה שונה בשם ר' יוחנן דלאו מכיון שהשחיר בעינן אלא מכיון שהשרים בארץ בטל העיקר ומתעשר לפי כולה: ולא שנייא בין שעקרו בששית ושתלו למוצאי שביעית בין שעקרו בשביעית. כצ"ל והמתני' קאי דקתני וכנגד כן במוצאי שביעית מותרין ומפרש דלא תימא דדוקא בבצל שעקרו בששית ושתלו למוצאי שביעית מיירי אבל לא שעקרו בשביעית והלכך קמ"ל דאין חילוק בין שעקרו בששית ובין שעקרו בשביעית ושתלו למוצאי שביעית גידולי מוצאי שביעית מעלין את העיקר ומותרין ודברי ר"ז הן דהוא מפרש הכי להמתניתין וכדמסיק דמכיון שרבה עליו החדש של מוצאי שביעית מותר ואע"פ שעקרו בשביעית: רבי לא ורבי אימי. פליגי אדר' זעירא ותרויהו אמרי אסור אם עקרו בשביעית ומתני' בשעקרו בששית מיירי: מתני'. הך ברייתא' לקמן פליגי על ר' הילא ור' אימי: דתני. בתוספת' דתרומות (סוף פ"ה) ומייתי לה לקמן בנדרים פ"ו (הלכה ד'): כגון טבל. שמתקנו ומעשר שני והקדש שיש להן היתר ע"י פדייה וחדש שהעומר מתירו: לא נתנו להן חכמים שיעור. אם נתערבו במינן אוסרין בכל שהן אבל שלא במינן בנ"ט: כגון תרומה וחלה. דאע"ג דמצי לאתשולי עלייהו כיון דליכא מצוה למיעבד הכי לא מיקרי דבר שיש לו מתירין וכן תרומת מעשר: נתנו להן חכמים שיעור. אם נתערבו מין במינו תרומה ותרומת מעשר וחלה עולין בא' ומאה וערלה וכלאי הכרם באחד ומאתים משום דכפל איסורן שאסורין בהנאה כפלו עלייתן ואם נתערבו שלא במינן הכל בנ"ט: התיבון. לו חכמים בתוספתא שם שהקשו לו הרי שביעית שאין לה מתירין ולא נתנו לה חכמים שיעור דתנן (בסוף פרק דלקמן) השביעית אוסרת כל שהוא במינה: אמר להן לא אם אמרתם בשביעית. מה שאמרו אוסרת בכל שהוא לא אמרו אלא לענין ביעור שהכל חייב בביעור וכגון שאין עומדין לאכילה שהן עדיין בארץ והוא של ששית ונכנס לשביעית ונתוסף הגידולין צריך לבער הכל כשיגיע זמן הביעור לפי שגדולי שביעית מבטלין את העיקר: אבל לאכילה. אם נתערבו פירות שביעית בשל ששית אף במינן בנותן טעם קתני מיהת דלענין ביעור הגידולין מבטלין את העיקר. וא"כ ה"ה נמי בבצל של שביעית שעקרו ושתלו במוצאי שביעית גידולי היתר של מוצאי שביעית מעלין את העיקר של שביעית וקשיא לר' הילא ור' אימי ומה עבדין לה: פתרין לה בעירובין. הא דקתני דלענין ביעור אוסרת בכל שהוא לאו בגידולין מיירי אלא בתערובת שאם נתערבו פירות שביעית במינן הכל חייב בביעור אבל בגידולין חומר הוא בגידולין שאין מעלין את העיקר כדאשכחן דא"ר זירא בשם ר' יונתן לעיל בפ"ה דכלאים (בהלכה ז'): אפי' הוסיף כמה. אח"כ בהיתר הכל אסור: שאין גידולי איסור. כלומר גידולין הבאין משמת האיסור אע"פ שהן עצמן נתוספו בהיתר אין מעלין את העיקר האסיר וקסברי ר' הילא ור' אימי דה"ה בשביעית אין הגידולין מעלין את העיקר: מתניתא. ומהאי מתני' קשיא על ר' זעירא דתנינן לקמן (בפ"ט דתרומות): ותני עלה. שם: בד"א. דגידוליהן חולין בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה כגון הלוף והשום והבצלים אפי' גידולי גידולין אסורין וקשיא לר"ז דמתיר בבצל של שביעית שעקרו ושתלו במוצאי שביעית הרי בצל דבר שאין זרעו כלה הוא וקתני הכא גם לספיחי שביעית דאפי' גידולי גידולין אסורין ומה עבד לה ר' זעירא: פתר לה. דהתם מיירי לענין קדושת שביעית שהכל חייב בביעור אבל לאכילה באלו שגדלו במוצאי שביעית ועדיין לא הגיע זמן הביעור כגון של כלה לחיה מן השדה מותר משירבה החדש במוצאי שביעית ואין בהן איסור אכילה משום ספיחי שביעית דהגידולין מעלין את העיקר לענין זה: לארבל. שם מקום: באילין בצליי. שעקרן בשביעית ושתלן בשמינית והורה להן כר"ז דמשרבה עליו החדש מותר: חמתון. כשראה אותן אח"כ שסומכין עליו בזה ועושין לכתחילה כן לעקור אותן בשביעית ולחזור ולשתלן בשמינית אמר להן אני לא אמרתי להתיר אלא במרוכנין כלומר שהטה העלין מל' הרכין בראשו כדי שלא יתגדלו ואם עשה כן בשמינית וה"נ בשביעית בזה הוא דגידולי שמינית מעלין את האיסור: אנא ידע ראשה וסופה. מעיקרא היכי הוה העובדא ולבסוף וכלומר לא משום הכי אמר להם דבמרוכנין דוקא מותר אלא מעיקרא כר"ז הוי ס"ל וכד שמע אח"כ דר' הילא ור' אימי פליגין שרע מיניה הסיר עצמו ונמנע מהיתר זה. מני' או שרוע. ולא מדינא חזר בו אלא משום חומרא בעלמא:

משיעשה

---

**עין משפט נר מצוה** יד [א] מיי' פכ"ב מאיסורי ביאה הל"ט. סמ"ג לאוין קכ"ו טוש"ע יו"ד סי' קנ סעיף א. טו [ב] מיי' פ"ד משמיטה הל"ט. טז [ג] מיי' שם הלי"ג. יז [ד] מיי' פ"ו מיו"ט ופ"א משמיטה הל"א סמ"ג לאוין ע"ה ועשין דרבנן ג טוש"ע או"ח סי' תקלז ס"א. יח [ה] מיי' פ"ד משמיטה הל"כ. יט [ו] [ז] מיי' שם הלכ"א. כ [ח] מיי' פט"ו ממאכלות אסורות ופ"א מיו"ט סמ"ג לאוין קמה טוש"ע או"ח סי' תקיג סעי' א' וטוש"ע יו"ד סי' קב ס"א. כא [ט] מיי' פט"ו ממאכלות אסורות הלי"ג. כב [י] מיי' שם הל"כ ופ"ז משמיטה הלכ"ב. כג [כ] מיי' פ"ה מכלאים הלכ"ד טוש"ע יו"ד סי' רצו סעי' יח. כד [ל] מיי' פי"א מתרומות הלכ"א כב. כה [מ] מיי' פ"ט ממעשר הל"ו סמ"ג עשין קלה. כו [נ] מיי' פ"ד משמיטה הל"ו. כז [ס] [ע] מיי' פי"א מתרומות הל"ב. כח [פ] מיי' פ"ד מבכורים הלט"ו. כט [צ] מיי' פ"ו ממעשר הל"ו. ל [ק] מיי' פ"ד משמיטה הלכ"א.

**מסורת הש"ס** (א) מע"ק ג. (ב) נדרים נט. (ג) נדרים שם. (ד) שם. ירושלמי נדרים פ"ו הל"ד כל הסוגיא. (ה) נדרים נז: ירושלמי כלאים פ"ה הל"ז. (ו) תרומות פ"ד מ"ד וש"נ. פסחים לד. (ז) ב"מ נ. (ח) שם. נדרים ס.

**גליון הש"ס** *חומר הוא בגידולין ע' בשו"ת שארגו הגאון בעל נו"ב מהד"ת חלק יו"ד סי' ג"ג ובנמשך. וע' בשעה"מ הל' מא"א פט"ו. **אלא במורכנין כו' ע' במפרש כאן מה שפירש מדוכנין. וע' ברמב"ד הלכ"א מ"ש בזה. וע' ברש"י ור"ן ורא"ש בנדרים דף נח. ובתוס' ישנים ותמצא שם ב' פירושים בזה:

**שנויי נוסחאות** (ס"ו) חנינא [ד"ו] חונא. (שז"ו) שלהן כנגד [ד"ו] שלהן אסורין בנגד. (שמ"ו) אסורין וירקין מותרין [נכי"ר] מותרין וירקין אסורי. (של"ו) יונתן בצל [כי"ר] יונתן בשם ר' מנא ור' מנא א' בשם בי ר' בון ור' בון בשם ר' בא ור' נא בשם ר' יוחנן בצל. (שמ"ט) הדא [נכי"ל] כהדא.

### חדושי רד"א

בין שעקרו בשביעית ושתלו במוצאי שביעית כו' בר"ש הגירסא עקרן בשביעית ושתלן במוצאי שביעית ר' זירא אמר כו' ותיבות בין שעקרו בשביעית קודם ר' זירא ליתא. וגם גירסתו עקרן ושתלן בנונין:

### הר"א מגריידץ

שהיה ר"ש אומר משום רבי יהושע וכו'. נ"ב וכן איתא נמי בירושלמי בפ"ו מנדרים ס"ז וע' מ"ש בנדרים פ"ח ובע"ז ע"ג ב'.

הלכה ד מתני' מאימתי מותר אדם ליקח ירק במוצאי שביעית משיעשה כיוצא בו עשה הבכיר התיר האפל * (א) רבי [א] התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד [ג] אין מוציאין שמן שריפה [ג] ופירות שביעית מהארץ לחוצה לארץ אמר רבי שמעתי בפירוש שמוציאין לסוריא ואין מוציאין חוצה לארץ [ד] ואין מביאין תרומה מחוצה לארץ לארץ אמר רבי שמעתי בפירוש שמביאין מסוריא ואין מביאין מחוצה לארץ: גמ' בראשונה היה ירק אסור בספרי ארץ ישראל התקינו שיהא הירק מותר בספרי ארץ ישראל אעפ"כ היה אסור להביא ירק מחוץ לארץ לארץ התקינו שיהא (ב) מותר להביא ירק מחוצה לארץ לארץ אעפ"כ היה אסור ליקח ירק במוצאי שביעית מיד רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד בר מן קפלוטא מה עבדין ליה ציפוראי אלבשוניה סקא וקיטמא ואייתוניה קומי רבי אמרין ליה מה חטא דין מן כל ירקא ושרא ליה לון עולא בר ישמעאל בשם רבי חנינא רבי ורבי יוסי בר רבי יהודה נחתון לעכו ואתקבלון גבי רבי מנא אמר להו רבי עשה לנו לפס אחד של ירק עבד ליה קופד למחר אמר ליה עשה לנו לפס אחד של ירק עבד לון תרנגולתא אמר רבי ניכר הוא זה שהוא מפתח של שמואל אמר רבי יוסי בר רבי יהודה אפילו מפתח של שמואל אינו ולמה עבד כן דו תלמיד מן תלמידוי דרבי יודא דרבי יודא אמר הירק אסור בספרי ארץ ישראל כד אתא לגביה תני לה עובדא א"ל צריך הויתה עביד כוותין תמן (ג) תנינן מן הירק מותר בירקות השדה שהוא שם לווי ותני עלה (ד) הנודר מן הירק בשביעית אסור אף בירקות שדה תני רבי קריספא בשם רבי חנניא בן גמליאל ואמר טעמא הדא דתימר עד שלא התיר רבי להביא ירק מחוצה לארץ לארץ אבל משהתיר רבי להביא ירק מחוצה לארץ לארץ היא שביעית היא שאר שני שבוע רבי יוסי בר חנינא אמר עולשין חשובות הן לטמא טומאת אוכלין בשביעית הדא דתימר עד שלא התיר רבי אבל משהתיר רבי היא שביעית היא שאר שני שבוע הוון בעון מימר לא פליגין אשכח תני רבי יודה אמר עד גזיב ר"ש אומר עד אמנה (ה) תני פירות הארץ שיצאו חוצה לארץ מתבערין במקומן דברי ר"ש ר"ש בן אלעזר אומר מביאן לארץ ומבערן דכתיב °בארצך תהיה כל תבואתה לאכול אמר רבי יעקב בר אחא הורי רבי אימי כהן תניא קמיא. [ה] לקולא אמר רבי הילא [ו] ובלבד שלא יעבירם ממקום למקום תמן תנינן אריסטון (ו) הביא בכורים מאספמיא וקיבלו ממנו ויביא תרומה אמר רבי הושעיא [ז] ביכורים באחריות בעלים תרומה אינה באחריות בעלים אם אמר את כן אף הן מרדפים אחריהם לשם:

הדרן עלך שלש ארצות

כלל [ח] גדול (ז) אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין ואינו מתקיים בארץ יש לו שביעית ולדמיו שביעית יש לו ביעור [ט] ולדמיו ביעור ואיזה זה (ח) עלה הלוף השוטה ועלה הרנדא העולשין והכרישין הרגילא ונץ החלב ומאכל בהמה החוחים והדרדין (ט) וממין הצובעין ספיחי איסטים והקוצה יש להן שביעית ולדמיהן שביעית יש להן ביעור ולדמיהן ביעור עוד [י] כלל אחר אמרו כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין ומתקיים בארץ יש לו שביעית ולדמיו שביעית אין לו ביעור ולא לדמיו ביעור איזה זה (י) עיקר הלוף השוטה ועיקר הרנדא הערקבלין והחלבצים והבוכריא ומין הצובעים הפואה והרכפא יש להן שביעית ולדמיהן שביעית אין להן ביעור ולדמיהן ביעור ר' מאיר אומר דמיהן מתבערין עד ר"ה אמרו לו להן אין ביעור קל וחומר לדמיהן קליפי [כ] רימון והנץ שלו קליפי אגוזים והגלעינין יש להן שביעית ולדמיהן שביעית [ל] הצבע צובע לעצמו לא יצבע בשכר שאין עושין סחורה בפירות שביעית [מ] ולא בבכורות [נ] ולא בתרומות [ס] ולא בנבלות ולא בטריפות ולא בשקצים ולא ברמשים [ע] ולא יהא לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק אבל הוא לוקט ובנו

הלכה ד מתני' משיעשה כיוצא בו. מזה המין דאז תלינן ביה: עשה הבכיר. מקום שממהר לבכר ולהוציא בתחלת מוצאי שביעית הותר גם מקום האפל שמאחר להוציא משום דתלינן ממקום הבכיר הביאום: רבי התיר ליקח ירק מוצאי שביעית מיד. משום שראה שבשנים או בשלשה ימים הוא נתגדל והכי אמרינן לעיל פ"ז דפאה (בהלכה ד') והלכה כרבי: גמ' בראשונה היה הירק אסור. במוצאי שביעית מיד בעיירות הסמוכות לספר א"י משום דחששו שמא מא"י ומשביעית הוא: אעפ"כ היה אסור להביא ירק מח"ל לארץ כלומר שלא יסמכו על זה ויקחו אף מהארץ אסרו להביאו מח"ל עד שיעשה כיוצא בו בארץ ואח"כ התירו להביא ולא חששו לכך: אעפ"כ היה אסור. בז"י ליקח במוצאי שביעית מיד אא"כ היה ידוע שהוא מח"ל עד שבא רבי והתיר: בר מן קפלוטא. דאותו לא רצה להתירו שהיה חושש שמא משביעית הוא לפי שאינו ממהר להוציא כמו שאר ירק ומה עשו אנשי ציפורי הלבישוהו להקפלוט בשק ואפר על גביו כמתאבל על עצמו והביאו אותו לפני רבי ואמרו לו מה חטא הדין קפלוט יותר מכל הירק והתירו להן רבי לפי שהעידו לפניו שגם זה המין ממהר לעשות מיד: עולא בר ישמעאל בשם ר' חנינא. היה מספר המעשה שפ"א ירדו רבי ור' יוסי בר"י לעכו ומוצאי שביעית היה ונתקבלו אצל ר' מנא וא"ל רבי עשה לנו לפס של תבשיל ירק ועשה להם תבשיל של בשר וכך אמרו לו למחר ועשה להם תרנגולת אחת וכסבור היה רבי שזה מגודל ותרבות שלו ואמר ניכר הוא זה שהוא מפתח של שמואל כלומר שנתגדל בביתו ותלמידו היה ונוהג בוותרנות כשמואל. א"כ על שם שמואל רופא מומחה היה וזה נתגדל אצלו ויודע שתבשיל של ירק אינו יפה להגוף לפיכך עושה לנו תבשיל אחר: והשיב לו ר' יוסי אפי' וכו'. כלומר לא בשביל כך אלא אני אגיד לרבי למה הוא עושה כן דמתלמידיו של ר' יהודה הוא ור' יהודה היה אוסר הירק במוצאי שביעית בכפרי א"י כמו עכו וכיוצא בו וכשבא אח"כ ר' מנא לפניהם ושאל לו רבי והגיד להם המעשה שבשביל שקיבל כך מתלמידי ר' יהודה הוא נוהג כן ואמר לו רבי צריך היית לנהוג ולעשות כוותין שאנחנו התרנו ליקח ירק במוצאי שביעית מיד: תמן תנינן. (בפ"ו דנדרים): הנודר מן הירק מותר בירקות שדה מפני שהוא שם לוי שנקרא ירק השדה וזה לא נדר אלא מסתם ירק: אסור אף בירקות שדה. לפי שאין זורעין ואין נוטעין ואין ירקות הגנה מצויין ולא נתכוין זה אלא על ירקות השדה: ואמר טעמא. לכך דאמרן והדא דתימר דדוקא עד שלא התיר רבי להביא ירק בשביעית מח"ל אבל לאחר שהתיר היא שביעית היא שאר שני שבוע. משום דשכיחי ירקות גנה מח"ל ואדעתא דהכי נדר: עולשין. עולשי שדה חשובין הן לטמא טומאת אוכלין בשביעית דבשאר שני שבוע דשכיחי עולשי גינה לא חשיבי עולשי שדה ולא הוו אוכלין עד שיחשב עליהן כדתנן בפ"ג דעוקצין: היא שביעית היא שאר שני שבוע. לענין טומאת אוכלין ולענין נדר דהואיל ושכיחי עולשי גנה הבאים מח"ל עולשי שדה לא חשיבי: הוון בעיין מימר וכו'. הכתוב כאן בספרי הדפוס טעות הוא ולא שייך אלא על המתני' דלקמן:

הלכה ה מתני' אין מוציאין שמן שריפה. שמן של תרומה שנטמא והואיל ואינו ראוי אלא לשריפה קרי ליה שמן שריפה ואין מוציאין אותה מהארץ לח"ל וכן פירות שביעית אלא מתבערין במקומן שמוציאין לסוריא ואין הלכה כר"ש: גמ' הוון בעיין מימר. סברי בני הישיבה לומר דלא פליגין ת"ק ורבי שמעון אלא דמר קאמר לה"ז ורבי שמעון מאי דשמיע ליה קאמר דלסוריא מוציאין: אשכח. והדר אשכחן חדא ברייתא דפליגי בהאי דינא דר' יהודה סבר עד כזיב הוא דמוציאין דעד כאן מקום שהחזיקו עולי בבל הוא ורבי שמעון סבר עד אמנה והשתא רבי שמעון דמתני' פליג את"ק דלא שרי להוציא לסוריא ור"ש מתיר ולר"ש דברייתא עד אמנה מקום שהחזיקו עולי מצרים ותרי תנאי ואליבא דר"ש: תני. בתוספתא (ריש פ"ה): פירות הארץ. של שביעית: מתבערין במקומן דברי רבי. כצ"ל וכמו שהוא בתוספתא: מביאן לארץ ומבערן דכתיב בארצך וגו'. ומהאי קרא ילפינן ביעור דכתיב ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול ודרשינן כל זמן שיש לחיה בשדה אתה אוכל בבית כלה לחיה בשדה כלה מן הבית ודריש האי תנא מדכתיב בארצך דגזירת הכתוב הוא שיהא הביעור בארצך ואפי' בדיעבד ורבי דריש אלכתחלה שמצוה להיות הביעור בארצך ואם הוציאן לחו"ל מתבערין במקומן: הורי ר' אימי. למעשה כהדין ת"ק לקולא: ובלבד שלא יעבירם ממקום למקום. אע"פ שהכל חו"ל הוא צריך לבערן במקום שהוציאן:

הלכה ו מתני' אין מביאין תרומה מחו"ל לארץ. כדמפרש טעמא בגמרא שלא יהו הכהנים מרדפין אחריה לח"ל וחכמים גזרו טומאה על ארץ העמים ור"ש מתיר להביא מסוריא הואיל ויכולין ליכנס לתוכה בשידה תיבה ומגדל כדאמרי' (בפ"ק דגטין) דסורי' על עפרה גזרו ועל אוירה לא גזרו וחכמים ס"ל דאעפ"כ חוששין אנו שמא יבואו ליכנס לתוכה בעצמה ואין הלכה כר"ש: גמ' תמן תנינן. (סוף מסכת חלה): אריסטון הביא בכוריו מאספמיא שם מקום וקיבלו ממנו מפני שאמרו הקונה בסוריא כקונה בפרור ירושלים: ויביא תרומה. ג"כ משם: בכורים באחריות בעלים. שהן צריכין להביאן לירושלים וחייבין באחריותן עד שיביאו להר הבית כדתנן בפ"ק דבכורים אבל תרומה אין הבעלים מחזרין אחר הכהן אלא הכהן הוא מחזר אחריה שיתנו לו ואם אומר את כן שיביאו תרומה משם אף הן הכהנים מרדפין אחריה לשם וחכמים חששו לזה כדפרישית במתני':

הדרן עלך שלש ארצות

הלכה א מתני' כלל גדול אמרו בשביעית. הא דאמרו גדול מפרש בשבת משום דגדול ענש של שביעית יותר מן המעשר דאלו שביעית איתא בין במאכל אדם בין במאכל בהמה ואלו מעשר במאכל אדם איתא במאכל בהמה ליתא: ואינו מתקיים בארץ. משום ביעור נקט לה: ולדמיו שביעית. שאם מכרן נתפסין הדמים בקדושת שביעית: יש לו ביעור. כשכלה לחיה בשדה: זה עלה הלוף השוטה. יש ממיני לוף שם לווי שלו הוא כך ועל שם שהוא מר כדתנן בפ"ג דעוקצין ומשום שהעיקר שלו הוא מתקיים הרבה בארץ ואין לו ביעור כדתנן במתני' דלקמן תני ליה הכא דהעלין שלו יש להן ביעור: ועלה הרנדא. מינט"ו בלע"ז: העולשין. תרי גווני עולשין איכא עולשי גנה ועולשי שדה וכן בכרישין כרישי גנה וכרישי שדה: והרגילה. פורקוקל"י בלע"ז: ונץ החלב. נקרא מקדונ"ס והוא עשב כשסוחטין אותו יוצא ממנו חלב וידוע הוא אצל הרופאים: החוחים והדרדרים. מיני קוצים של מאכל בהמה: ספיחי אסטים. הצבע שלו כעין צבע תכלת וקוצרים אותו וחוזר וצומח ולכך נקרא ספיח: וקוצה. מין ממיני הצבעונים: יש להן שביעית. קדושת שביעית נוהגת בהן שלא להפסידם ושלא לעשות בהן סחורה ויש להם ביעור שצריך לבער' מן העול' כשהגיע זמן הביעור: צבעין

עין משפט נר מצוה לא [א] מיי' פ"ד משמיטה הל"ז. לב [ב] מיי' פ"ב מתרומות הל"ז. לג [ג] מיי' פ"ה משמיטה ויובל הל"ג. סמ"ג עשין קמ"ח. לד [ד] מיי' פ"ב מתרומות הל"ז. לה [ה] [ו] מיי' פ"ז משמיטה הל"ב. לו [ז] מיי' פ"ב מבכורים הל"כ. א [ח] מיי' פ"ז משמיטה הל"ג. ב [ט] מיי' שם ובהל"ז. ג [י] מיי' שם הל"ג. ד [כ] מיי' שם הלט"ו. ה [ל] מיי' פ"ו שם הל"ב. ו [מ] מיי' פ"ה מבכורות הל"ט. ז [נ] מיי' פי"ב מתרומות הלכ"א. צ [ס] מיי' פ"ח ממאכלות אסורות סמ"ג לאוין קלט טוש"ע יו"ד סי' קיז סעיף א. ט [ע] מיי' פ"ו משמיטה הל"ב.

מסורת הש"ס (א) ירושלמי פאה פ"ג הל"ג וש"נ. (ב) נדרים נג: סנהדרין יב. (ג) נדרים נג: (ד) שם וירושלמי שם פ"ו הל"ח. (ה) פסחים נב: (ו) חלה פ"ד משנה יא. (ז) שבת סח. (ח) נדה נא: (ט) ב"ק קא. (י) נדה נא:

גליון הש"ס *רבי התיר להביא ירק כו'. ע' בשו"ת כאן ובמים חיים בהגהותיו:

שינויי נוסחאות (ס"ט) שמביאין [ד"ו] שמוציאין. (סכ"ד) של שמואל [כי"ל] של סמאל. אמר רבי יוסי [ד"ו] אמר לה רבי יוסי. (סל"ח) משהתיר רבי שביעית [ד"ו] משהתיר היא שביעית (סנ"ס) הרנרא [ד"ו] הרנדא. (סנ"ו) והדרדין [ד"ו] והדרדרים. (סנ"ח) הרנדא [ד"] הינרנא.

אין לך מיוחד לבהמה אלא חציר בלבד ושלקטו לחטן בו מותר להטן בו ותני חציר וכל שאר ירקות שלקטן לחטן בהן מותר לחטן בהן חישב עליהן למאכל בהמה אסור לחטן בהן. כצ"ל כמו שהוא בתוספתא : תני בר קפרא מותר להטן בהן ואסור ללוות מהן. נ"ל ואסור לנתות מהן. והכונה שאסור לסוחטן וזה שמסיים ר' יוסי ושמעינן שמותר לסוחטן ולעשות מהן סממנין לאדם :

ובנו מוכר על ידו לקח לעצמו והותיר מותר למוכרו [א] לקח בכור למשתה בנו או לרגל ולא צריך לו מותר למוכרו [ב] (א) צידי חיה עופות ודגים שנתמנה להן מינין טמאין מותר למוכרן ר' יהודה אומר אף מי שנתמנה לו לפי דרכו לוקח ומוכר ובלבד שלא תהא אומנתו לכך וחכמים אוסרין : גמ' צביעין לאדם מהו שיהא עליהן קדושת שביעית נישמענא מן הדא לכם (ב) כל שהוא צורך לכם ותני עלה כגון אכילה ושתיה וסיכה וצביעה [ג] יצאת מלוגמ' שאינה אלא לחולין יצאת אלונתין שאינה אלא לתפילין רבי יונה בעי ולמה יצאת מלוגמא שאין עליה קדושת שביעית והתני (ג) דן וצר וזרע איסטים שזורעין אותן במוצאי שביעית קדושת שביעית חלה עליהן מיי כדון לכם השוה לכולכם רבי יוסי בשם רבי לא שמע מן הדא תהיה אף [ד] להדלק' הנר ולצבוע בה צבע ולא נמצא מאבד את אוכלי בהמה תיפתר בצביעין לאדם אמר רבי מנא תיפתר באוכלי בהמה לאדם ולית שמע מיניה כלום צבעין לבהמה מהו שיהא עליהן קדושת שביעית נשמיענא מן הדא (ד) עיקר הוורד ועיקר האנה ועיקר האוג אין בהן קדושת שביעית [ה] מיני כביסות מהו שיהא עליהן קדושת שביעית נשמעינא מן הדא היירעינן והבורית והאוהל יש להן קדושת שביעית בשמים מהו שיהא עליהן קדושת שביעית נשמיענא מן הדא הפרח לבן והאורז אין עליהן קדושת שביעית חברייא אמרי דר"ש היא דר"ש אמר [ו] (ה) אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי רבי שמואל בשם רבי אבהו תפתר דברי הכל היא בהדא נסורתא מיני אדלקות מה אית לך כגון ההן פקיעה וההן וורד תני בה תלת מילין (ו) עלין שלו יש להן שביעית ולדמיהן שביעית יש להן ביעור ולדמיהן ביעור פיקה שלו יש להן שביעית ולדמיהן שביעית אין לו ביעור ולא לדמיהן ביעור עיקר שלו אין לו שביעית ולא לדמיו שביעית אין לו ביעור ולא לדמיו ביעור ר' ירמיה בעי קומי ר' אבהו מהו לכבוש מן ההן וורד א"ל וכי יש לו מלאכה אחרת תני רבי חייא אוכל אדם הוא הורי רבי מנא ארוסטי שרי קיטריטון שרי דרמינן שרי מורמינטן שרי איטרוטירון אסור דיומדין אסור ציפוריי שאלין לרבי אימי מהו לחטן בחוטין אמר לו אתון אמרין בשם רבי חנינא עלי קורקסייה שרי אמר רבי יאשיה לעובד' אמר רבי יאשיה אין לך מיוחד לבהמה אלא חציר בלבד ושלקחו לחטן מותר לחטן בו (ז) ותני חציר וכל שאר ירקות שלקחן לחטן בו מותר להטין בהן חישב עליהן לאכל אדם אסור להטן בהן תני בר קפרא מותר להטין ואסור בהן ללוות מהן למה שיש עליהן קדושת שביעית ואוכלי בהמה אין עליהן קדושת שביעית דאת אמר עושין מהן מלוגמא לאדם אמר רבי יוסי שמעינן שעושין מהן מלוגמא לאדם ושמעינן שמותר לסוחטן ולעשות מהן סממנין לאדם תמן תנינן[ז] (ח) לולבי זרדין ושל עדל ועלי לוף שוטה אין מטמאין טומאת אוכלין עד שימתיקו למה שהן מרין [ח] ותורמסין לאו אינון מרין שנייא היא תורמסין שעיקרו אוכל אדם לא צורכה דלא שמעינן שאין קדושת שביעית חלה עליהן עד שימתיקו לא כן אמר רבי יוסי ברבי חנינא (ט) עולשין חשובות הן לטמא טומאת אוכלין בשביעית ואיתמר טעמא הדא אמרה עד שלא התיר ר' להביא ירק מחוץ לארץ לארץ אבל משהתיר רבי להביא ירק מחוצה לארץ לארץ היא שביעית היא שאר שני שבוע וכא לא יהו חשובות עד שיחשב עליהן ומצינו דבר בתחילה קדושת שביעית חל עליהן ובסוף אין קדושת שביעית חלה עליו התיבון הרי הטיאה

לא צורכה דלא שמעינן דאין קדושת שביעית חל עליהן עד שימתיקו פי' בשנו"א ז"ל דמבעיא ליה אם לענין שביעית צריך ג"כ להמתין עד שימתיקו ע"ז אמר לא כן אר"י בר"ח עולשין חשובות כו' בשביעית אלמא דשביעית חשוב יותר דאף דבכל השנים אינו חשוב ומ"מ בשביעית חשוב לאוכל א"כ ה"נ אף דאינו חשוב לטמא טו"א עד שימתיקו ואכל בשביעית א"צ להמתין עד שימתיקו וחשוב אוכל מיד ע"ז פריך הא איתמר טעמא עד שלא התיר רבי להביא ירק כו' אבל משהתיר דמי שביעית לכל מקום וא"כ צריך להמתין

גמ' צבעין לאדם מהו שיהא עליהן קדושת שביעית. משום דמין הצובעים דקתני במתני' היינו מה שצובעין בהן מיני בגדים דזה ודאי מותר ויש להן קדושת שביעית דשביעית נתנה לאכילה לשתיה לסיכה ולצביעה והבעיא היא אם מותר לצבוע לאדם בדבר שדרך לצבוע בהן כגון אלו הנשים שמתקשטין במיני צבע אם פירות שביעית הותרו נ"כ לכך ולא נקרא הפסד או לא : נשמעינה מן הדא. דכתיב והיתה שבת הארץ לכם ודרשינן לכם לכל שהוא צורך לכם וצביעת אדם נמי בכלל ועוד הא תני עלה בהדיא בת"כ כגון אכילה וכו' יצאת מלוגמא שאינה אלא לחולין לרפואה יצאת אלינתין והוא האלונתית שעושין מיין שמן ודבש שאינה אלא לתפילין כמו לטפלין. לקונים שעושין האלונתית להן והואיל ואינה שוה לכל אדם לא הותרו פירות שביעית לכך ומדלא ממעט בברייתא אלא אלין ש"מ דלצביעה דקתני כולל ג"כ צביעה לאדם שניתנו פירות שביעית לכך : ר' יונה בעי. מ"ט דיצאת מלוגמא שלא יהא עליה קדושת שביעית ומי גרעה מהא דתני הדן וצר וזרע אסטים ומיכין לצבועין הן ומשל שביעית מיירי : שזורעין אותן במוצאי שביעית. כלומר אפי' שזרע מהן במו"ש שביעית עדיין קדושת שביעית חלה עליהן וחייבין בביעור ומ"ש דממעטינן מלוגמא : מאי כדון. והשתא מ"ט וקאמר דשאני מלוגמא דאינה שוה לכל אדם דלכם כתיב השוה לכולכם : שמע מן הדא. אבעיא דלצבוע לאדם מהדר דר' הילא פשיט לה מהדא ברייתא דדרים לקרא ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה וגו' ותהיה לכל דבר אף להדלקת הנר ולצבוע בה צבע : ולא נמצא מאבד את אוכלי בהמה. בתמיה כלומר דהא האי קרא באוכלי בהמה משתעי ואי מפרשת לה כפשטה דמרבה גם לצבוע ממאכל בהמה הלא הוא מפסיד אותן ושביעית לא ניתנה להפסד אלא על כרחך תיפתר בצבועין לאדם דלאו הפסד הוא וש"מ לצבוע לאדם מותר : א"ר מנא. דלא היא דמהכא לא מצית למיפשט בעיין דתיפתר להא דמרבה צבע היינו באוכלי בהמה לאדם שמותר לצבוע לאדם במאכלי בהמה והכן קמיבעיא לן אם אפי' במיוחד למאכל אדם מותר לצבוע בהן לאדם ולית ש"מ מהאי כלום אלא כדפשטינן מעיקרא מקרא דלכם דבמאכלי אדם משתעי ודרשינן אף לצביעה ש"מ דגם מאכלי אדם הותרו לצבוע בהן לאדם כדאמרן דלא ממעטינן אלא דבר שאינו שוה לכל אדם : צבעין לבהמה וכו'. השתא בעי אם ניתנו פירות שביעית אף לצבוע לבהמה : נישמעינה מן הדא דתני בתוספתא (פ"ה): עקר הורד וכו'. אין בהן קדושת שביעית. כלומר שאותן העיקרין מן המינים הללו עושין מהם מיני צבעים לבהמה ואין להן קדושת שביעית אלמא דלכל מילי שיש בהן קדושת שביעית לא נתנו לצבוע לבהמה שאין לצבע בהמה קדושת שביעית : מיני כביסות. שכובסין בהן בגדים מהו שיהא עליהן קדושת שביעית ואם הותרה הכביסה בשל שביעית : נשמעינה מן הדא. דתנינן בתוספתא שם : הירעונין. ממיני כביסה הן והבורית שאפוכ"ו והאהל ממיני אלומ"א הוא וקתני דיש להן קדושת שביעית אלמא דשביעית ניתנה לכביסה מאותן המינין : בשמים מהו וכו'. ואם מותר לאבדן ולהפסידן ופשיט לה דתני הפרח הלבן וכן פרחי האורז שעשויין להריח בהן ואין עליהן קדושת שביעית : חברייא. הוו אמרי דר"ש היא הא דקתני הפרח אין לו קדושת שביעית אתיא כרבי שמעון דאמר לקמן בפרקין אין לקטף שביעית והוא אילן אפרסמון מפני שאינו פרי ור' שמואל דחי לה דתיפתר לה כדברי הכל בהדא נסורתא-כמו נעורתא כלומר הפרח הנושר ולד"ס אינו פרי : מיני אדלקות מה אית לך. בעיא היא מיני הדלקות שמדליקין בהן מה את אומר בהן אם יש להן שביעית כגון הטן פקועה מל' הפקעת של גמי (בפ"י דכלים) שעושין מגמי מכורך כמין פקעיות ועשוי ג"כ להדליק אותן : והסן ורד תני בה תלת מלין. הוורד דאמרינן לקמן דיש לו שביעית ושנינו בו שלשה חלוקי דינים עלין שלו וכו' מפני שהן נושרין ואינן מתקיימין בארץ לפיכך יש להן ג"כ ביעור: פיקה שלו. הוא העץ האמצעי ובלשון המשנה כמין פיקה יוצא מגודלו כעין חתיכת בשר (בפ"ז דבכורות) גבי מומין וכהנה הרבה במשנה כלומר חתיכות העץ שלו זה יש לו שביעית ואין לו ביעור לפי שמתקיים הוא ואינו כלה: עיקר שלו. אינו חשוב כלום לפיכך אין לו שביעית ואין לו ביעור שמתקיים בארץ : מהו לכבוש בשמן מן ההן ורד של שביעית. אם אין זה הפסד הפרי : אמר לו וכי יש לו מלאכה אחרת. כלומר והלא למלאכה זו עומד שדרך לכבשו כדתנן בסוף פרקין וורד חדש שכבשו בשמן ישן וכו' שמעינן מיהת שכן דרכו : תני ר"ח אוכל אדם הוא. כלומר דר' ירמיה השיב לו והא תני ר"ח דלאוכל אדם הוא ואפשר דשל שביעית אין לכבשו דמפסידו ומתני' דפרקין לקמן דיכא אתא לאשמעינן אם כבשו בשמן ולענין נתינת טעם בשמן מיתניא : הורי ר' מנא אורוסטון וכו'. כל אלו שמות המינין מהעשבים הן ועושין מהן מאכל הידוע להם והיו קוראין אותן כך ואלו שדרכן לעשות מהן כך ולא נקרא הפסד שרי ואידך אסור: מהו לחטן בחטין. לחטן כמו להטן (בפ"ג דמכשירין) המלקט עשבים כשהטיל עליהם להטן בהם חטים לטמון אותן בהן אינן בכי יותן והבעיא אם זה הוא הפסד ומאכלי בהמה יש להן ג"כ קדושת שביעית שאין להפסידן או אין זה הפסד והשיב להם הלא אתון אמרין בשם ר' חנינא שהיה בצפורי והורה שאפי' עלי קרקסיה הן הכרישין והן לפעמים מאכל אדם ואפ"ה שרי להטן בעלין שלהן ולא נקרא הפסד : א"ר יאשיה. כלומר וכן ר' יאשיה אמר שהורה כן ר"ח לעובדא וסמיך עלי' להתיר : אלא חציר בלבד. מיני עשבי בהמה נקראו חציר מלמיח חציר לבהמה: ושלקחו לקטו בתחלה להטן בהן הטין מותר ותני נמי הכי בתוספתא שם חציר כו' ואם חישב עליהן לאוכל אדם אסור לחטן בהן דזה הפסד מאכל אדם הוא: ואסור ללות מהן. כלומר להלוות ולשלם הלואתו מהן שאין פורעין חוב משל שביעית כדתנן בפרק דלקמן : ופריך ולמה אם מפני שיש עליהן קדושת שביעית והרי כל אוכלי בהמה יש להן קדושת שביעית והפ"ה את אמר דעושין מהן מלוגמא לאדם כדתנן בר"פ דלקמן : א"ר יוסי. ומאי קשיא לך שמעינן דזה מותר לעשות מהן מלוגמא לאדם וכן נמי שמעינן שמותר לסוחטן ולעשות מהן סממנין לאדם דהיינו הך אבל לא שמעינן הכא לעשות מהן שאר דברים שאסור לעשות ממה שיש לו קדושת שביעית: תמן תנינן. (בפ"ג דעוקצין): לולבי זרדים. הם הענפים רכים שיוצאין בעת שהאילנות מלבלבין והקצוות ורכים מהן יש שכובשין אותן בחומץ או במים ומלח ואוכלין אותן: ושל עדלה. ממיני הגמון הוא : ועלי לוף שוטה. כדפרישית במתני': למה לפי שהן מרין. ואינן חשובין אוכל עד שיוצא מהן מרירותן: ותורמוסין לאו מרין אינן. עד שישלקו אותן ואמאי מטמאין טומאת אוכלין בתחלה. ומשני שאני תורמסין שעיקרן הן נזרעין לאוכל אדם אבל אלו לאו אוכל אדם מיקרו עד שימתקו : לא צורכה דלא שמעינן וכו'. כלומר לא צריכה דקמיבעיא לן אלא הא אם שמעינן נמי שאין קדושת שביעית חלה עליהן עד שימתקו דלא הוו אוכלין לענין שביעית מקודם שימתקו כמו לענין טומאה: לא כן. אעולשין דמתני' קאי כלומר דפריך וכי לא כן א"ר יוסי ב"ח בסוף פ' דלעיל עולשין של שדה חשובות הן לטמא טומאת אוכלין בשביעית הואיל דעולשי גינה לא שכיחי בשביעית חשיבי אוכלין ואיתמר טעמא לעיל דהדא אמרה עד שלא התיר רבי וכו' אבל משהתיר רבי להביא ירק מחו"ל אין חילוק בין שביעית לשאר שני שבוע משום דשכיחי עולשי גנה הבאים מח"ל ולא חשיבי עולשי שדה ואינן מטמאין טומאת אוכלין עד שיחשב עליהן והכא נמי לא יהו חשובות אוכלין לענין קדוש' שביעית עד שיחשב עליהן: ומצינו דבר בתחלה אין קדושת שביעית חלה עליו ובסוף קדושת שביעית חלה עליו. כצ"ל בתמיה אלא דבתחלה חלה ג"כ עליהן קדושת שביעית : התיבון. ולא והרי מצינו הסיאה

עין משפט נר מצוה , [א] מיי' פ"ה מבכורות הל"י. יא [ב] מיי' פ"ח ממאכלות אסורות הל"ז סמ"ג לאוין קלט. טוש"ע יו"ד סי' קיז סעי' א. יב [ג] מיי' פ"ה משמיט' הל"א. יג [ד] מיי' שם הל"א. יד [ה] מיי' שם הל"י. טו [ו] מיי' שם פ"ז הל"ט. טז [ז] מיי' פ"א מטומא' אוכלין הל"ד. יז [ח] שם הלט"ו

מסורת הש"ס (א) פסחים כג. (ב) ב"ק קב. סוכה מ (ג) תוספתא פ"ה. (ד) שם. (ה) לקמן מו. נדה ח. (ו) תוספתא פ"ה (ז) שם (ח) עוקצין פ"ג מ"ד. (ט) לעיל פ"ו הל"ד

שנויי נוסחאות (שע"ז) ועיקר האוג [כי"ר] ועליה האוגנין. (שי"ז) כביסות [כי"ר] סכוכות. (שי"ח) והאורז [כי"ר] והאורו. (שי"ט) חברייא אמרי דר"ש [ד"ו] חברייא דר"ש. (שכ"ה) ארוסטי שרי קיסריבלן [בד"ו] אורוסטין שרי אודורודוסטין שרי קיטיסון [ובכי"ל] אודורוסטין [ובכי"ר] אודורדודוסטין איטרוטירון אסור [בד"ו] ארדוטורון אסור [וכ"ה בכי"ל] דיומרין אסור [בד"ו] דיומי־ן אסור [בכי"ל] דיומילן אסור. (שכ"ו) לחטן בחוטין [בכי"ר] להטן בחוחין : בשם ר' חנינא [בכי"ר] בשם ר' יוסה בר חניא. עלי קורקסינה [בד"ו] אפי' עלי קורטייה [ובכי"ר] עלי קינריסה. (שכ"ז) לעובדה [בד"ו] לעובדה וסמך עלי. לחטן מותר [בד"ו] לחטן בו מותר. (שכ"ח) יתני [בכי"ר] ותני כן. (שכ"ט) לחטן ואסור בהן ללוות [בד"ו] לחטן בהם ואסור ללוות [ובכי"ר] ואסור ללות. (של"א) ולעשית מהן [בד"ו] ולעשות מן. ובכי"ר] ולעשות בהם. (של"ב) ושל עדל [ד"ו] ושל ערלה. (של"ד) שמעינן [בכי"ר] ש־א.

**פני משה**

הסיאה וכו'. דתנן בריש פרק דלקמן דאם לקטן לעצים הרי הן כעצים ואין שביעית חלה עליהן ואם אח"כ חישב עליהן לאוכלין חלה שביעית עליהן. ומשני שאני התם שכן אם לקטן בתחלה לאוכלין חלה שביעית עליהן מיד והכא לא אמרינן אלא דלא מצינו שבתחלה לא יהא עליהן תורת שביעית כלל ואם חישב עליהן אח"כ לאכילה תהיה חלה עליהן שביעית לבסוף: הסיאה וכו'. איידי דאייתי להו מפרש להו: קורניתא. כך שמה: מהו חלביצין. דמתני' דלקמן: ביצי. הן השרשין של נץ חלב דתנינן הכא:

**הלכה ב מתני'** עוד כלל אחר אמרו וכו'. ומתקיים בארץ. דכיון שאינה כלה לחיה מן השדה שמתקיים בארץ אין לו ביעור אע"פ שיש לו ולדמיו קדושת שביעית: הערקבנין. בסוף פ' עושין פסין אמרינן מאי ערקבלין אצוותא חרוזיאתא והוא כמין סיב עבה הגדל וכורך סביבות הדקל ועולה בו כעין לולבי גפנים: והחלבנין. מפ"רש בסוף הלכה דלעיל ביצי נץ חלב: והבוכריא. מין עשב אחד ובערבי נקרא כנג"ר: הפואה. פוו"ה ובלע"ז זרוי"א: והרכפא. ברז"ל בלע"ז ויש ששולקין אותן ושותין את המים להמית התולעים שבבטן: דמיהן מתבערין עד ר"ה. כלומר רואין שיהו מתבערין עד ר"ה ואם לא ביערן מקודם ר"ה מבערן לאח"כ: ק"ו לדמיהן. וטעמיה דר"מ משום דיש חומר בדמי שביעית יותר מבהן כדקאמר בגמ' ואין הלכה כר"מ: גמ' אמר להן ר"מ. בתוספתא (פ"ה) היא שהשיב ר"מ לחכמים על הק"ו ואמר מחמיר אני בדמים של שביעית יותר מן העיקר שכן מצינו חומר בהן שהשמן של שביעית מדליקין בו שנתנה שביעית להדלקה ואם מכרו ולקח בו שמן חולין אין מדליקין בו לפי שאין מדליקין בשמן מדמי שביעית: החליף שמן בשמן. ושניהן של שביעית אלא שהחליף אחד בשל חבירו שניהן אסורין להדליק לפי שביד כל אחד כדמי שביעית הוא: מחליף שניהן של חולין. כלומר מחליפין לשניהן בשמן של חולין לפי שהשביעית מתחללת דרך מקח לכ"ע שזה מוכר לו הפירות שביעית וזה מוכר לו החולין: החליף יין בשמן. ושניהן של שביעית: כמה דאת אמר יין. של שביעית אין סכין אותו לפי שאין דרך סיכה ביין כדתנן בפרק דלקמן לא יסוך יין וחומץ ודכוותה שמן זה אין מדליקין בו לפי שהשמן ביד זה כדמי היין הוא: החליף עלין בלולבין. באותן שיש חילוק בין העלין ללולבין שלהן כאותן דתנינן לקמן לולבי האלה והבטנים והאטדים יש להן שביעית ואין להן ביעור ולעלין שלהן יש להם ביעור מפני שנושרין מאביהן ואם החליף עלין של זה בלולבין של זה נעשו הלולבין כדין העלין לפי שהן כדמי העלין וצריך לבערן: החליף אוכלי אדם. של זה באוכלי בהמה של זה כמה דאת אמר אוכלי אדם אין עושין מהן מלוגמא כדתנן בריש פ' דלקמן ודכוותה אוכלי בהמה אלו נכנסו תחת האוכלי אדם ואין עושין מהן מלוגמא אף לאדם: והתנינן. בניחותא והכי תנינן בתוספתא שם מוכרין וכו' וכ"ש אוכלי אדם אין מוכרין ליקח בהן אוכלי בהמה לפי שחמורין הן אוכלי אדם בענין שביעית יותר מאוכלי בהמה והלכך כשהחליף אוכלי אדם באוכלי בהמה נתפסין הן האוכלי בהמה בחומר של האוכלי אדם: והדא קניבתא דירקא. ירק שקונבין ובוררין אותו והפסולת הנשאר נקרא קניבתא דירקא כלומר מה שנקנב מהירק: מסקין לה לאיגרא והיא יבשה מן גרמה. לענין ביעור קאמר לפי שזה ראוי לבהמה הוא וחייב בביעור כשמעלין אותה לגג והיא מתייבשת מעצמה וזהו הביעור שלה: ביין עד הפסח. איידי דאיירי הכא בענין ביעור תני לכל הני דקחשיב ביין זמן ביעור שלו עד הפסח של שמינית ובשמן עד העצרת לפי שהשמן מתיישן יותר מן היין ובגרוגרת וכו': ר' אילא וכו' הכתוב בספרים כאן לא שייך אלא על המתני' דלקמן:

**הלכה ג מתני'** קליפי רימון והנץ שלו הנץ הוא הפרח של הפיטמא: וקליפי אגוזים. וכל אלו ראוין לצביעה הן: והגלעינין. גרעיני פירות כגון הגרעינים שבזיתים שמוציאין מהן שמן וגרעיני תמרה ראוין למאכל בהמה הן יש להן שביעית ולדמיהן שביעית: גמ' ר' אילא בשם ר' שמעון בר ווא אמר דר' יוחנן וחברותיה הוון יתבין ומקשיין בדינא דמתני' דיש להן שביעית קתני ומענין ביעור לא הוזכר ומה דינן יש להן ביעור או אין להן ביעור והדכי עבר ר' ינאי ואמרו הא גברא דנוכל משאליניהו שאלוהו ואמר להן זה הכלל כל דבר שדרכו ליסור יש לו ביעור כדתנן לקמן להעלין של האלה והבטנה וכו' יש להן ביעור מפני שנושרין הן מאביהן ואינן מתקיימין בארץ ודבר שאין דרכו לנשור אין לו ביעור לפי שמתקיים הוא ואלו דקחשיב במתני' יש מהן שדרכן ליסור מאליהן כגון הקליפין החיצונים והנץ של רמון דלפעמים נושרין הן ויש מה שאין דרכן ליסור כגון הגלעינין וכן הקליפין עצמן יש מהן שאין דרכן ליסור: ושרע תנייא מינה. כלומר ולפיכך הסיר ומנע עצמו התנא מינה ולא שנה כאן מדין ביעור לפי שסמך עצמו על הכלל הזה הלמד ממתני' דלקמן דבעינן שיהא דרכן ליסור לעולם כמו העלין דשנה שם ולפיכך לא שנה כאן כלום מביעור דמסתמא אין להן ביעור והיינו טעמא דמתני':

**הלכה ד מתני'** הצבע צובע לעצמו. כדאמרינן לעיל דשביעית ניתנה לצביעה דכתיב לכם לכל צרכיכם: ולא יצבע בשכר לפי שאין עושין וכו'. וצביעה בשכר הוי סחורה: ולא בבכורות. דין הבכור למוכרין אותו תמים חי בזמן הזה שעומד לאכילה אבל לא בזמן הבית שעומד לקרבן אין לכהן זכות בו כדי למוכרו ובעל מום מוכרו בין בזמן הבית בין בזמן הזה בין חי בין שחוט וכדתנן לקמן (בפ"ק דמעשר שני) והכא קאמר דאע"פ שמותר למכרו כדאמרן מ"מ לא יעשה תמיד סחורה בו שאין עושין סחורה לא בבכורות ולא בתרומות: ולא בנבלות וכו'. כדקאמר בגמרא דכל שאיסורו מד"ת אסור לעשות בו סחורה מן התורה כדדרים לה מקראי: ולא יהא לוקח ירקות שדה. שלו ומוכר בשוק דזה הוי כלוקט פירות שביעית לסחורה: אבל הוא לוקט. כלומר כשלוקט לעצמו לאכילה גם מותר אם בנו מוכר על ידו וכן אם לקט לעצמו לאכילה והותיר מותר למכרו אפי' הוא עצמו והדמים דמי שביעית הן בין כשבנו מוכר ובין כשמוכר הוא בעצמו: גמ' מהו לצבוע בטובת הנייה. שאינו מקבל שכר אלא זה מחזיק לו טובה אם מותר הוא: מן מה דתני. בתוספתא (פ"ה) היא אלא שחסר שם וניכר החסרון מתוכה וגי' דהכא עיקרית: השלשושית. מין עשב. והחלביצין דתנן לעיל ואין עומדין לצביעה דהא לא קחשיב לעיל חלבינין במיני צבעונים אלא שלפעמים צובעין מהן איזה דבר מועט וקתני דהתגר עושה לעצמו ולא יצבע בהן לאחרים ואלו ודאי אין מדרך לצבוע בהן בשכר שהרי אינם מיני צבעונים ממש אלא בטובת הנאה וא"כ הדא אמרה שאסור לצבוע אפי' בטובת הנאה: כתיב טמאים הם לכם וכו'. ומיתורא דקראי דרשינן דאחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה אסור והיינו לסחורה כדמסיק ואזיל כל דבר שאיסורו דבר תורה וכו' וגרסי' להא בבבא קמא סוף פרק מרובה: והרי חמור. או גמל שאיסורן מדבר תורה ויהא אסור לעשות בהן סחורה. ומשני למלאכתן

**גמרא**

[א] (א) הסיאה והאיזוב והקורנס שלקטן לעצים אין קדושת שביעית חלה עליהן חישב עליהן לאוכלין קדושת שביעית חלה עליהן אמר רבי חנניה שכן אם לקטן לכתחילה לאוכלין קדושת שביעית חלה עליהן מיד הסיאה (ב) צתרי איזוב איזובא קורנית קורנית אמהו חלבצין ביצי נץ חלב. (ג) אמר להן רבי מאיר מחמיר אני בדמין מן העיקר שהשמן של שביעית מדליקין בו מכרו ולקח בהן שמן אין מדליקין בו רבי אימי בשם רבי יוחנן [ב] החליף שמן בשמן שניהם אסורים כיצד הוא עושה רבי חזקיה בשם רבי ירמיה מחליף שניהם של חולין החליף יין בשמן כמה דאת אמר יין אין סכין אותו ודכוותה שמן אין מדליקין החליף עלין בלולבין כמה דאת אמר עלין יש להן ביעור ודכוותיה לולבין יש להן ביעור החליף אוכלי אדם באוכלי בהמה כמה דתימר אוכלי אדם אין עושין מהן מלוגמא ודכוותה אוכלי בהמה אין עושין מהן מלוגמא והתנינן [ג] (ד) מוכרין אוכלי אדם ואוכלי בהמה ליקח בהן אוכלי אדם אבל לא אוכלי בהמה אוכלי בהמה ליקח בהן אוכלי בהמה וכ"ש אוכלי אדם ליקח בהן אוכלי בהמה וה‍דא קניבתא דירקא מסקין ליה לאיגרא והיא יבשה מן גרמה ר"י בשם ר"ש בן יוצדק [ד] ביין (ה) עד הפסח בשמן עד העצרת ובגרוגרות עד הפורים רבי ביבי בשם רבי חנינא ובתמרין עד החנוכה רבי אילא בשם ר"ש בר ווא ר"י וחברותיה הוו יתבין מקשיין אמרי יש להן ביעור או אין להן ביעור עבר רבי ינאי אמרי הא גברא משאליני' אתו שאלוניה אמר להן כל דבר שדרכו לישור יש לו ביעור ושאין דרכו לישור אין לו ביעור ואלו מהן שדרכן לישור ומהן שאין דרכן לישור ושרע תניי מינה מהו לצבוע בטובת הנייה מן מה דתני השלשושית וחלבצין התגר עושה לעצמו הדא אמרה שאסור לצבוע בטובת הנייה °כתיב (ו) טמאים המה לכם מה ת"ל וטמאים יהיו לכם אלא אחד איסור אכילה ואחד איסור הניי' [ה] כל דבר שאיסורו דבר תורה אסור לעשות בו סחורה וכל דבר שאיסורו מדבריהן מותר לעשות בו סחורה והרי חמור למלאכתו גדל והרי גמל למלאכתו

°ויקרא יא

**רידב"ז**

להמתין עד שימתיקו ע"ז פריך א"כ לפ"ז דבשביעית צריך ג"כ להמתין עד שימתיקו מצינו דבר דבתחלה אין קדושת שביעית חלה עליהן ובסוף קדושת שביעית חלה עליהן בתמיה וא"כ א"צ להמתין עד שימתיקו ופריך מסיאה ואיזוב כו' שלקטן מתחלה לעצים אין קדושת שביעית חלה עליו וכשנמלך לאכילה חלה קדושת שביעית ע"ז מפני דהתם הי' בידו מתחלה לחשוב לאכילה אבל הכא קודם שימתיק לא אפשר לחול עליו קדושת שביעית ע"כ אין סברא לומר דבעינן עד שימתיק משום דלא מצינו דבר שמתחלה אין קדושת שביעית חלה עליו ולבסוף קדושת שביעית חלה עליו:

**אמר** להן ר"מ מחמיר אני בדמים יותר מן העיקר פי' בשנו"א ז"ל דטעמא דר"מ הוא מפני שהשמן ופרי בעצמו ניכר הוא ולא אתי לעשות בהם סחורה משא"כ הדמים דלא ניכר חיישינן שמא יעשה סחורה בהם אבל חכמים משיבין לו עכ"פ האיך אפשר לומר כן והאיך מצינו שהדמים יהא חמור מהפרי עצמו ומשיב להם ר"י דמצינו כן בשמן דחמור הדמים משמן עצמו:

**ביצד** הוא עושה ר"ח בשם ר"י מחליף שניהן בשל חולין פי' בשנו"א ז"ל דקי"ל דאחרון אחרון נתפס והפרי עצמו אסור א"כ מה שבא מחמת דמים אזיל האיסור ונשאר כמקדם ומותר להדליק השמן:

**החליף** אוכלי אדם באוכלי בהמה כמה דתימר אוכלי אדם אין עושים מהם מלוגמא ודכוותי' אוכלי בהמה אין עושין מהן מלוגמא פי' דכיון דאוכלי בהמה בא מאוכלי אדם הרי דינו כמו אוכלי אדם ופריך והתנינן מוכרין אוכלי אדם ואוכלי בהמה ליקח בהן אוכלי אדם אבל לא אוכל בהמה ליקח בהם אוכלי בהמה וכ"ש אוכלי אדם ליקח בהם אוכלי בהמה כצ"ל וכן הגי' בתוספתא וא"כ קשה האיך מסכ"ל שיהא אוכלי בהמה בא מאוכלי אדם הא לא חל החליפין כשהחליף אוכלי אדם על אוכלי בהמה וא"כ האיך מסכ"ל שיהא אוכלי בהמה בא מתוך אוכלי אדם ומשני והדא קניבתא דירקא מסקין ליה לאגרי' והיא יבישה מן גרמי' פי' דנעשית אוכל בהמה מאוכל אדם עצמו וע"כ שייך שפיר הא דקאמר דאסור לעשות מלוגמא מאוכל בהמה הבא מאוכל אדם:

תמן

עין משפט נר מצוה יח [א] [ב] מיי' פ"ה משמיטה הל"א והלכה ח. יט [ג] מיי' שם הל"ב. כ [ד] מיי' פ"ז שם הל"א. כא [ה] מיי' פ"ח ממאכלות אסורות טוש"ע יו"ד סי' קיז סעי' א.

מסורת הש"ס (א) לקמן פ"ח מ"א. (ב) שבת קכח. (ג) תוספתא פ"ה. (ד) שם. (ה) פסחים נג. (ו) ירושלמי ב"ק פ"ז הל"ו. ע' תוס' פסחים כג. ד"ה אמר. ב"ק פב: תוס' ד"ה לא.

שנויי נוסחאות (ס"ד) לכתחילה [ו"ו] מתחילה. (ס"ו) קורנית [ד"ו] קורניתא. אמהו [ד"ו] מהו. שכ"מ) אמרי הא [בכי"כ] אמרין האי. (של"ג) וחלבצין [בכי"ל] וחלבנין.

**עמודי ירושלים**

**מהו** לצבוע בטובת הנאה כו' הדא אמרה שאסור לצבוע בטובת הנאה. בספר שערי צדק שער מצות הארץ (פי"ח בכינת אדם סק"ד) הניח בצ"ע מזה על הר"ן בפ"ד דע"ז שכ' דאם מוכר פירות שביעית בשביל טובת הנאה פירתא שרי דלאו סחורה מקרי שאין זה כעין מקח דהוא היפוך הירושלמי הזה ע"ש. והנה הפני משה כ' דלהכי השמים הר"מ הדין הזה משום דס"ל דהאי סוגיא ס"ל דטובת הנאה הוי מכון אבל הר"מ פסק דאינו ממון ולכן דחה דין זה מהלכה ע"ש. וא"כ היינו יכולים ליישב גם דברי הר"ן כן אך באמת נראה מהר"ן ס"פ האיש מקדש דס"ל דטובת הנאה הוי ממון והדרא קושיא לדוכתה. אולם יש לחלק דדוקא כשלקח קצת מעות עבור הסחורה זה לא מקרי דרך מקח שימכור בזול כל כך. אולם אם אינו לוקח כלל ורק הוא נותן לו בשביל הטובה שהי' לו ממנו או שעבור זה יהי' לו טובת הנאה ממנו ויוכל להיות שהי' לו טובת הנאה כסך ששוה הסחורה יש לומר דשוב הוי דרך מקח וא"ש דברי הר"ן:

תמן תנינן א"ר יהודה אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא הוא כו' ה"ג היה יושב ובטל ממלאכתו כ"ש, שבוע כיון שבאת שביעית התחיל מפשיט את ידיו וליתן בפירות כו' אם יש עמו מלאכה אחרת כשר כו' אבל אם היה יושב ועוסק במלאכתו כ"ש שבוע כו' אע"פ שאין עמו מלאכה אחרת מותר פי' דכיון דאיכא חד לד או הי' עוסק במלאכתו או יש לו מלאכה אחרת ע"ז אמר ר' בא בר זבדי ר' אבהו בשם ר"א הלכה כר"י דמתניתין אקלם כו' ומפרש ה"מ' דלמה קאמר ר"י דמתניתין תיבה דמתניתין מאי כונה איכא בו ומפרש תני ר"ח לחומרא [כן איתא בסנהדרין פרק שלישי] היאך עבידא הי' יושב ועוסק במלאכתו כו' אם יש עמו מלאכה אחרת מותר אבל אם לא הי' עוסק במלאכתו כו' אעפ"י שיש עמו מלאכה אחרת אסור [כן הגירסא בשנות אליהו ז"ל] וסבירא ליה דבעינן תרווייהו שיהא עוסק במלאכתו ושיהי' לו מלאכה אחרת לא בדא פי' לא בזה הלכה כר"י אלא הלכה כר"י דמתניתין לקולא לפום כן כצ"ל ר' בא בר זבדא בשם ר"א הלכה כר"י דמתניתין לקולא לאפוקי מהא דר"י לתני ר"ח ושאל אוף הכא כן פי' הגר"א ז"ל בשנו"א משמע דשאל אם גם במתניתין דידן הלכה כר"י או לא ע"ז אמר תמן אין המלכות אונסת פי' במתניתין דידן אין המלכות אונסת ברם הכא המלכות אונסת ברם במתניתין דידן פי' במס' סנהדרין המלכות אונסת ולשון תמן הוא בירושלמי כמה פעמים והם במס' סנהדרין איכא האי סוגיא נ"כ ושם קרי מתניתין דהכא תמן ודרך הירושלמי להעתיק הסוגיא בלשון הנשנה שם א"כ הא דשאל אוף הכא כן פי' במתניתין דידן דר"י מתיר ליקח כדרכו ובלבד שלא תהא אומנתו לכך אם יש לו אומנות אחרת ג"כ דיושב ועוסק במלאכתו אם מותר אפי' שלא בהזדמנות כמו בשביעית או לא ומסיק דהא דהתירו התם בשביעית משום דהמלכות אונסת דצריך לפרוע המס ברם הכא אין המלכות אונסת ועיין בתוס' ד"ה והוא (לעיל בפ"ד):

בראשה את אמרת אין אוכלין על העיקר ותיבת פירקא נמחק בירושלמי שת"י מהגר"א ז"ל ופריך ברישא דמתניתין תנינן דלולבי זרדין יש להן ביעור אע"פ שעיקרו מתקיים בארץ אין אוכלין לאחר הביעור הלולבין על העיקר ובסיפא את אמר גבי לולבי האלים דאין להם ביעור דאוכלין על העיקרו דמתקיים בארץ וקשיא מרישא לסיפא ומשני אר"פ תמן אין סופן להקשות פי' דברישא אין סופן להקשות משא"כ בסיפא משום דסופו להקשות מכיון שהוקשו נעשו כאביהן:

תני וכולן שנכנסו מששית לשביעית ששית חוץ

לאלאכתן הם גדולים ואינן עומדין לאכילה ולא אסרה תורה אלא בהעומדין לאכילה: ר' יהושעיא. היה נושא ונותן בשביעית בהדין מוריים שזה נעשה ממיני קמח וידוע הוא דלאו משל שביעית הוא שאין זורעין בה וקמ"ל דלא היה חושש שמא יאמרו מספיחי שביעית הוא בהדין חלותא. קורט של חלתית וקמ"ל דאין קדושת שביעית עליו: תני. בתוספתא (פ"ו): לא יהו חמשה מלקטין ירק ואחד מוכר. את הכל ביחד לפי שכשמוכר הרבה ביחד הוי כסחורה: אבל מוכר הוא שלו ושל חבירו. כלו' אבל מוכר הוא על יד על יד בתחלה את שלו ואח"כ של זה ושל זה דמכיון דמוכר מעט מעט לא מתחזי כסחורה ואותה מכירה לא אסרו: ואחד מוכר על ידיהן. על יד על יד כדקתני ברישא ומשום סיפא הוא דהדר קתני לה כדמסיים שם ובלבד שלא יעשוהו פלטר ומפרש לה ר' יוסי בר' בון שלא יהא מזבין בהוא אתר בכל שנה כלומר שלא יקבע עצמו למכור באותו המקום בכל שנה ולהעשות כפלטר המוכר על יד על יד דזה נראה כעושה סחורה תמיד בהן שהרי בכל שנה הוא מתעסק בכך וא"כ אסור בשביעית: ואית דבעי מימר דאע"פ שאינו מתעסק למכור אותן בכל שנה אמרו ובלבד שלא יעשוהו פלטר והיינו דלא יהא מזבין בכל שעה בשביעית שלא התירו אלא בהזדמנות פעם או פעמים אבל לא בכל שעה שזה כעושה סחורה בפירות שביעית: תני. בתוספתא שם: החנווני שהיה מבשל ירקות בשביעית. למוכרן והירק של שביעית הוא לפיכך לא יהא מחשב שכרו על דמי שביעית שהוא שכר הירק אבל מחשב הוא על היין ועל השמן שיש לו מקודם שביעית ועל האבטלה על שכר בשולה וטרחתו ומבליע שכר הירק בהן: לאלין חלטוריא. המוכרין מיני חליפות והן ממיני קמח מטוגנין בשמן וכשהן מטגנין בשמן של שביעית היה מצוה אותן שלא יחשבו שכרן על השמן אלא על הקמח של חטין שזה הוא מקודם שביעית שאין חטין בשל שביעית:

הלכה ה מתני' לקח בכור למשתה בנו. בכור בעל מום ומותר באכילה לכל: מותר למכרו. דזה הוי כנזדמן ואינו אסור אלא לקיימן לעשות סחורה כדלעיל: ר' יהודה אומר אף מי שנתמנה לו לפי דרכו. אע"פ שאינו צייד אלא שנזדמן לו לפי דרכו לוקח ומוכר: וחכמים אוסרין. דלא התירו אלא לצייד דוקא ומשום כדי חייו והלכה כחכמים: גמ' תמן תנינן. בפ' זה בורר וכל הסוגיא עד סוף הלכה להתם שייכא ואיידי דאיירי ר' יהודה במתני' ובלבד שלא תהא אומנותו בכך מייתי לה הכא דהתם נמי קאמר ר' יהודה כעין זה דלענין פיסול עדות נמי בעינן שלא תהא אומנותו אלא בכך ודקאמר הלכה כר' יודה דמתני' נמי אר' יודה דזה בורר שייכא ולא אמתני' דהכא וכן הא דקאמר בסוף הלכה על דפריך אוף הכא כן ומשני תמן אין המלכות אונסת וכו' לא קאי כלל אהאי מתני' אלא על המתני' דלעיל בפ"ד (בהלכה ב') שדה שנחרשה וכו' דהך קושיא והכא כן אהתם קאי וכן האי שינויא דר' יוסי בר בון כדמייתי הש"ס לעיל בהלכה ואני בארתי הכל שם עיין עליו ובמה שמצוין שם:

הלכה ו מתני' לולבי זרדים. זרדים הן הענפים ולפעמים יכרתו מן הענפים וכשהן לחין נקראו זרדין ולולבי הן הפרח שעליהן: לולבי האלה. מין אילן כדכתיב כאלה וכאלון גלנד"י בלע"ז ובערבי באלו"ט: והבטנה. מל' בטנים ושקדים פאסתא"ק בערבי: והאטדים. מין ממיני הקוצים ואומתים בו גרגרים שחורים קשים כמו אפונים ואוכלין הן: אבל לעלים. של אלו יש ביעור מפני שנושרין מאביהן והן הענפים המחוברין בהן קרוי אביהן וכיון שנושרין יש להן ביעור אבל הלולבים אינן נושרין ומתקיימין הן לפיכך אין להן ביעור כדאמרינן לעיל: גמ' בראשה דפירקא פריך דקתני אבל לעלים יש להם ביעור מפני שהן נושרין מאביהן ומשמע דכל זמן שאינם נושרין אין להן ביעור והא ברישיה דפרקא תנינן סתמא דעלי הלוף השוטה וכיוצא בו יש להן ביעור ואין אוכלין אותן אחר זמן הביעור על ידי העיקר שלהן שהעיקרין אין להן ביעור כדתנן לעיל והכא את אמר דאוכלין העלין כל זמן שלא נשרו ע"י העיקר שלהן ואמאי לא נימא מכיון שהן עתידין ליבש לא יהו אוכלין אותן ואע"פ שעדיין לא נשרו כדאמרי' גבי העלין דלעיל: א"ר פנחס. לא דמיא דתמן בעלין דריש הפרק אין סופו להקשות שהרי העלין אין דרכן להקשות וכיון דהתם אין בהן לולבין הלכך לעולם יש להן ביעור להעלין מפני שאין מתקיימין ועתידין ליבש אבל הכא סופו להקשות כלומר דהכא דאיכא לולבין והלולבין סופן להקשות ומכיון שהקשו נעשה הלולבין כאביהן של העלין משום דעל הרוב מחוברין הן העלים עם הלולבין לפיכך כל זמן שלא נשרו הרי הן כלולבין ואין להן ביעור א"נ יש לפרש דהקושי' ארישא דמתניתין קאי דקתני לולבי זרדין והחרובין יש להן שביעית ויש להן ביעור והעלין לא קתני ומשמע דאין להן ביעור להעלין ומ"ש מהעלין דר"פ דיש להן ביעור ומשני תמן אין העלין סופן להקשות בשם הכא סופו להקשות והיינו עלין של החרובין והדומה להן אין דרכן להיות נובלות וכלות וסופו להקשות קרי להו מפני שמתקיימין הן ולפיכך נעשו כאביהן והן בענפים ואין להן ביעור: תני. בתוספתא (פ"ה) והכי גרסי' שם לולבי האלה והבטנה והאטדין והעלין ר"מ אומר ללולבין עם העלין אין ביעור וחכמים אומרים לעלין עם הלולבין יש ביעור רש"א ללולביו אין ביעור אבל לעלים יש ביעור מפני שנושרו מאביהן וכולן שנכנסו מערב שביעית לשביעית או שיצאו משביעית למוצאי שביעית ניזונין כאילן חוץ

למלאכתו הוא גדל׳ רבי יהושעיא נסב ויהב בהדין מוריים ר' חונא נסב. ויהב בהדין חלתותא תני (א) לא יהו חמשה מלקטין ירק וא' מוכר אבל מוכר הוא שלו ושל חבירו חמשין אחין מלקטין ואחד מוכר על ידיהן א"ר יוסי ב"ר בון ובלבד שלא יעשו פליטר שלא יהא מזבין בה בכל שנה ואית דבעי מימר שלא יהא מזבין בהו בכל שעה תני (ב) החנווני שהיה מבשל ירקות בשביעית לא יהא מחשב שכרו על דמי שביעית אבל מחשב הוא על היין ועל השמן ועל האבטלה ר' לא מפקיד לאילין חלטוריא לא תיהוון מחשבין אגריכון על משחא אלא על חיטיא: תמן תנינן (ג) א"ר יהודא [א] אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא הוא אבל יש לו אומנות שלא הוא הרי זה מותר (ד) היאך עבידא היה יושב ובטל ממלאכתו כל שני שבוע כיון שבאת שביעית התחיל מפשיט ידו ונושא ונותן בפירות עבירה אם יש עמו מלאכה אחרת כשר ואם לאו פסול אבל אם היה יושב ועוסק במלאכתו כל שני שבוע כיון שבא שביעית התחיל מפשיט ידו ונושא ונותן בפירות עבירה אע"פ שאין עמו מלאכה אחרת מותר רבי בא בר זבדא רבי אבהו בשם רבי לעזר הלכה כרבי יהודא דמתני' אקלם רבי בא בר זבדא דמר שמועה בשם זעיר מניה תני רבי יהודא לחומרא היאך עבידא היה יושב ועוסק במלאכתו כל שני שבועות ובשביעית התחיל ומפשיט את ידו לישא וליתן בפירות עבירה אם יש עמו מלאכה אחרת מותר ואם לאו אסור אבל אם היה עוסק במלאכתו כל שני שבועות כיון שבא שביעית התחיל ומפשיט ידו לישא וליתן בפירות עבירה אע"פ שאין עמו מלאכה אחרת אסור לא בדא רבי בא בר זבדא רבי אבהו בשם רבי ליעזר הלכה כרבי יודא מתני' אקלם רבי בא בר זבדא דמר שמועה בשם זעיר מיניה אוף הכא כן אמר רבי יוסי ב"ר בון (ה) תמן אין המלכות אונסת ברם הכא המלכות אונסת:

הלכה ב מתני' [ב] לולבי זרדין והחרובי' יש להן שביעית ולדמיהן שביעית יש להן ביעור ולדמיהן ביעור לולבי האלה והבוטנים והאטדים יש להן שביעית ולדמיהן שביעית אין להן ביעור ולא לדמיהן ביעור אבל לעלין יש להן שביעית מפני שהן נושרין מאביהן [ג] הוורד והכופר (ו) והקטף והלוט' יש להן שביעית ולדמיהן שביעית [ד] (ז) ר"ש אומר אין לקטף שביעית שאינו פרי [ה] ורד חדש שכבשו בשמן ישן ילקט את הוורד וישן בחדש חייב בביעור [ו] חרובי' חדשים שכבשו ביין ישן וישנים בחדש חייב בביעור [ז] זה הכלל כל שהוא בנ"ט חייב לבער מין בשאינו מינו ומין במינו כל שהוא (ח) שביעית אוסרת בכ"ש במינה ושלא במינה בנ"ט: גמ' בראשה דפירקא את אמרת אין אוכלין על העיקר וכא את אמר אוכלין על העיקר אמר רבי פנחס תמן אין סופן להקשות ברם הכא סופן להקשות מכיון שהקשו נעשו כאביהן תני [ח] (ט) וכולן שנכנסו מששית לשביעית ששית חוץ

## תוספת הרי"ד

תני וכולן שנכנסו מששית לשביעית כו' עד סוף הסוגיא כדי לבאר מה שמבואר בפנים וכדי להבין היסודות האלו יש לנו לבאר מה דכתב הגו"ר ז"ל באו"ח סי' תל"ד גבי כל חמירא דאיתי' ברשותי' די חמיתי ולא חמיתי לבטל כו' שלא יאמר בהדין ביתא אלא דאיתא ברשותי כדי לכלול אף חמץ שיש לו במקומות אחרים

עין משפט נר מצוה כב [א] מיי' פ"י מעדות טוש"ע חו"מ סי' לד סעי' טז. כג [ב] מיי' פ"ז משמיטה ויובל הלט"ו ט"ז. כד [ג] [ד] שם הלי"ט. כה [ה] שם הלכ"א. כו [ו] [ז] שם הלכ"ב ופט"ו ממא"א הלכה ח'. כז [ח] מיי' פ"ד משמיטה הל"ט.

מסורת הש"ס (א) תוספתא פ"ו. וע' תוס' סוכה לט. ד"ה וליתיב. (ב) תוספתא שם. (ג) סנהדרין כד (ד) ירושלמי סנהדרין פ"ג הל"ה. (ה) שם ולעיל פ"ד. (ו) נדה ח (ז) שם: (ח) נדרים נח. (ט) תוספתא פ"ה.

שינוי נוסחאות (ב"ו) פלי' ר שלא יהא מזבין בה בכל שנה ואית דבעי מימר שלא יהא מזבין בהו בכל שעה [בכי"ר] פלטיר מהו ובלבד שלא יעשה פלטר די לא דוו מזבנין בההוא את"א בכל שעה. (ב"ז) בה׳ [ד"ו] ב"ר ליתא. (ב"ל) ידו לישא וליתן בפירות [ד"ו] ידו ונושא ונותן בפירות. (כל"ג) אקלם [בכי"ר] תמן. (במ"א) שביעית [ד"ו] ביעור. (במ"ג) שביעית שאינו פרי [ד"ו] שביעית מפני שאינו פרי.

(מהר"ם יפ"ם) אבל לעלין יש להן שביעית נ"ל יש להן ביעור; ר' שמעון אומר אין לקטף שביעית שאינו נ"ב נ"ל מפני שאינו:

**חוץ** מן הערל מפני שהוא כירק רבי אבהו בשם רבי יוחנן לית כאן משׁשית לשביעית ששית אלא שביעית והתני (א) הסיאה והאיזוב והקורנס שהובילו לחצר אבל אם היתה שנייה נכנסת לשלישית שלישית משׁשית לשביעית ששית הכא את מני לחוריה וכא את מני לקומיה אמר רבי יוסי שלישית וששית אע"פ שאין בהן מע"ש יש בהן מעשרות [א] שביעית אין בה מעשר כלל לא כן אמר רבי אבהו בשם רבי יוחנן לית כאן משׁשית לשביעית ששית אלא שביעית תמן ברשות בעלים ברם הכא ברשות עני הן מוטב ליתן ליה אחד בודאי ולא שנים בספק עלין שכבשו עם לולבין (ב) אית תניי תני בין אלו ובין אלו יש להן ביעור ואית תניי תני בין אלו בין אלו אין להן ביעור ואית תניי תני עלין יש להן ביעור לולבין אין להן ביעור מ"ד אין להן ביעור רבי יהושע מ"ד עלין יש להן ביעור לולבין אין להן ביעור רבן גמליאל

רבי

## פני משה

**חוץ** מן הערל שנידון כירק והיינו דמייתי הכא הסיפא דמתני' דסתמא כר"ש לתוספתא היא וכולן שנכנסו משׁשית לשביעית דין ששית להן וחייבין במעשרות ופטורין מן הביעור מפני שנידונין כאילן דאזלינן ביה בתר שנת חנטה ועונת המעשר חוץ מן הערל מפני שהוא כירק דאזלינן ביה אחר שנת לקיטתו בין למעשרות בין לשביעית. ערל מין לנון הוא ושנוי בפ"ג דעוקצין והובא לעיל (בהל' ח'): לית כאן משׁשית לשביעית ששית. כלומר מכאן הא דקתני דאם נכנסו משׁשית לשביעית דין ששית להן דהא לית אלא שביעית הן והתוספת' משבש' היא דהכי מיבעי למיתני דהואיל ונכנסו לשביעית אזלינן לחומרא ושביעית נוהגת בהן ואע"ג דלענין מעשרות אזלינן בהו בתר שנה שעברה כדין אילן מ"מ לענין שביעית מחמרינן: והתני הסיאה והאיזוב והקורנים שהובילו לחצר. סיומא דמילתיה דר' אבהו בשם ר' יוחנן היא דמייתי ראיה דמחמרינן בשביעית מפי מלענין מעשרות דהא לענין מעשרות תנינן לקמן (בפ"ג דמעשרות) הסיאה והאיזוב והקורני' שבחצר אם היו נשמרין חייבין דמשמע דוקא אם הן נשמרין אבל אם אינן נשמרין אע"פ שהובילן לחצר פטורין מן המעשרות ואלו לענין שביעית תנינן כרים פרק דלקמן כל שאינו מיוחד למאכל אדם ולא למאכל בהמה חישב עליו לאוכל אדם ולאוכל בהמה נותנין עליו חומרי אדם וחומרי בהמה חישב עליו לעצים הרי הוא כעצים כגון הסיאה והאיזוב והקורנית אלמא דלענין שביעית מחמרינן מפי דבמחשבה בעלמא סגי כשחישב עליה לאוכל אדם ואוכל בהמה נותנין עליהן חומרי שתיהן ולענין מעשרות לא אמרינן דעד שיהו נשמרין בחצר והכתי לא אסיק הש"ס לפרש טעמא דר' אבהו עד לקמן: אבל אם היתה שניה נכנסת לשלישית שלישית. כלומר אבל לענין מעשרות אם הן משנה שניה של שני השבוע שמעשרות שלה מעשר ראשון ומעשר שני ונכנסת לשלישית שמעשר שלה מעשר ראשון ומעשר עני דין שלישית להן ומתעשרין מעשר עני: משׁשית לשביעית ששית. ואם נכנסו משׁשית לשביעית דין ששית. להן ומעשרין מעשר ראשון ומעשר עני דגם שנת ששית מעשרות כמעשר שנת שלישית: הכא. ופריך דהא גופה קשיא הכא את מני לחוריה והכא את מני לקומי' דבסיפא את אמרת משׁשית לשביעית ששית ואת מחשב לאחריה כשנה שעברה והכא ברישא בשניה נכנסת לשלישית את מחשב לפניה דאמרת דין שלישית להן: א"ר יוסי היינו טעמא דשלישית וששית אע"פ שאינו נוהג בהן מעשר שני מ"מ יש בהן מעשרות דמתעשרין מעשר ראשון ומעשר עני וכיון דמיהת איכא חיוב מעשרות בשנה שעברה כמו דאיכא חיוב מעשרות בשנה זו לא איכפת לן ומתעשרין כשנה שנכנסין לתוכה אבל בששית שנכנסת לשביעית אם אתה הולך אחר שנה זו שנכנסין לתוכה הרי שביעית אין בה מעשרות כל עיקר ונמצא פוטר אתה אותן מן המעשר לפיכך אזלינן בתר שנה שעברה ודין ששית להן ומתעשרי כשנת ששית: לא כן א"ר אבהו בשם ר' יוחנן וכו'. השתא פריך כדי לאסוקי טעמא דידיה כלומר ואמאי מחייבת להו בשביעית כדא"ר אבהו בשם ר' יוחנן לעיל והא כיון דאמרת דלענין מעשרות אמרינן בששית שנכנסת לשביעית דדין ששית להן ונימא נמי לענין שביעית כן ויהו פטורין מדין שביעית ומשני דהיינו טעמא: תמן גבי מעשר ברשות הבעלים הוא ליתן לכל מי שירצה ואין העני יכול ליטלו מעצמו שאומר לו לעני אחר אני נותנו ברם הכא לענין שביעית ברשות העני הן דהפקר הוא וכל מי שירצה נוטל בעצמו וכדמסיק ואזיל: מוטב ליתן לי אחד בודאי ולא שנים בספק. דדך משל הוא כאדם האומר יותר נוח לי שיהא ת"י האחד בודאי מלהמתין עד שיתנו לי שנים והוא בספק דשמא לא יתנו לי וה"נ כן דיותר נוח הוא לעניים שיהא לאלו דין שביעית והן באין ונוטלין מעצמן מלחייבן לאלו במעשרות ואע"פ שיהיה לה מעשר עני כדין הששית מ"מ הרי לכאו"א בספק הוא דשמא לא יתנו הבעלים לו אלא לעני אחר ומה"ט נמי לא חיישינן דאתו למימר אם אתה מחייבן בשביעית א"כ לא נפרים מהן המעשרות דלא ישמעו לחכמים האומרים דהולכין בזה ובזה להחמיר משום דאף אם לא ירצו להפרים המעשרות לא איכפת להו להעניים ומשום תקנתא דעניים עבדינן הכי: עלין שכבשן עם לולבין. מדין סיפא דמתני' דהעלין דין ביעור להן והלולבין אין להן ביעור ואם כבשן יחד פליגי בה דאית תנא תני דלאלו ואלו יש להן ביעור הואיל דכ תנין טעם זה בזה ואית תני איפכא דלכולן אין להן ביעור ואית דתני דבדין הראשון שלהן עומדין לעלין יש להן ביעור ולולבין אין להן וקאמר הש"ס דפלוגתייהו תליא בהך פלוגתא במתני' דלקמן (בפ"ט) הכובש ג' כבשים בחבית אחת וכו' ומ"ד אין להן ביעור לאלו ולאלו כר' יהושע דהתם דאמר אוכלין אף על האחרון ומ"ד דבדינן הראשון קיימי כר"ג דאמר התם כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן הבית ואין ענין מין זה למין זה וה"נ כן ולעלין יש להן ביעור ולולבין אין להן ביעור:

## רידב"ז

חוץ מן הערל כו' ר"א בשם ר"י לית כאן משׁשית לשביעית ששית אלא שביעית פי' דלית כאן ששית כלל אלא שביעי' לבד ומאן דפליג על ר"י ס"ל דאית כאן גם ששית והשתא מביא הגמ' הברייתא והתני הסיאה והאיזוב והקורנס שהובילו לחצר אם היתה שני' נכנסת לשלישית שלישית [ותיבת אבל מיותר כמובן] משׁשית לשביעית ששית ע"ז קשיא הכא את מני לחורי' פי' לאחריו וכא את מני לקומי' פי' לפניו וע"כ דמספקא לן אם אזלינן בתר חנטה או בתר לקיטה א"כ מ"ש הכא דאת מני לאחריו וכא את מני לקומי' א"ר יוסי שלישית וששית אע"פ שאין בהם מע"ש יש בהם מעשרות פי' דאפילו דתנהג בה מנהג שלישית בחיוב מ"ע מ"מ יש בה מעשרות פי' אם יתן מספק מע"ש שפיר דמי מש"כ שביעית אין בה מעשרות כלל פי' אם ינהג בה מנהג שביעית דיתחייב להפקיר כמנהג שביעית אז יהא הפקר ופטור ממעשרות כל עיקר [וכ"כ התוס' ז"ל במס' ר"ה דף ט"ו ע"א דאם ינהג בה מנהג שביעית דיחייבוהו חכמים להפקיר מספק יפקיע כל חיובא דמעשרות שיש עלי' מספק שמא אזיל בתר חנטה יעיי"ש] וע"כ אינו נוהג מנהג שביעית ר"ל דלא יפקיר כדי שלא יפקע חיובא דמעשרות ויהי' חייב מספק במ"ע ובביעור דהא כיון דהוי ספק הפקר לא יצא עדיין מרשותו וברשות בעלים הוא עד הזכיה וע"כ חייב במ"ע מספק ע"ז שאל הגמ' לא כן ר"א בשם ר"י לית כאן משׁשית לשביעית ששית אלא שביעית כלומר אם כמו דאמר ר"י אלא שביעית לבד הם גם כאן כן ע"ז קאמר דו"א דתמן ברשות הבעלים פי' דלא דמי דאימתי קאמר ר"י דל"כ ששית אלא שביעית לבד רק דווקא על הברייתא שלו הנזכר לעיל מש"כ בברייתא דהסיאה והאיזוב שהובילו לחצר דתמן כיון שהוא בחצירו הוא ברשות הבעלים וע"כ כשאינו נוהג שביעית ואינו מפקיר נוהג ששית מספק דהא לא הוי הפקר ממילא דאפילו דניחא לבעלים שיהא הפקר כדי שלא יצטרך לנהוג חומרת שניהם חומרת מעשרות וחומרת שביעית דהא מחויב בעזיבה מספק דשמא היא שביעית מ"מ כיון שהוא בחצירו ועומד ברשותו ע"כ הוי עליו חומרת שניהם חומרת דהפקעתא דמלכא וחומרת מעשרות ברם הכא ברשות עני הן פי' ברשות הפקר הוא [כדאיתא במס' ר"ה (דף ט"ו ע"א) דכ"ל לרבה דאפי' דאזיל בתר חנטה מ"מ פטור ממעשרות משום דיד הכל ממשמשין בה ופרש"י ז"ל דכיון דעומד בגנות ופרדסים של הפקר ויד הכל ממשמשין בה בשביעית והוי הפקר ממילא ולפיכך פטור ממעשרות ואפי' לרב המנונא דפליג שם וס"ל דזה אינו הפקר אלא גזל היינו דווקא בפשיטא לן דאזלינן בתר חנטה וע"כ מקפיד בעה"ב וכשבעה"ב מקפיד עליהן הוי גזל מש"כ הכא כשמספקא לן ויש עליו חומרת שניהם חומרת נתינה דמעשר וחומרת נתינה דהפקר ע"כ אף שאינו מפקיר אבל אינו מקפיד עליהן דניחא ליה וכיון שעומד במקום שאינו משומר ואין הבעה"ב מקפיד על מי שנוטלן ע"כ הוי הפקר ממילא וע"כ הוי שביעית ולית כאן ששית כלל] והיינו ברשות משומר והא דקרי ברשות עני משום דעפ"י רוב העניים מלקטים וממשמשין בשדה הפקר ואין בעה"ב מקפיד עליהן וניחא ליה משום דמוטב ליה ליתן ליה אחד בודאי ולא שנים מספק וקי"ל דדבר שעומד במקום שאינו משומר ואין בעה"ב מקפיד עליהן מותרין משום גזל ופטורין ממעשרות עיין במס' פסחים (דף ו' ע"ב) וע"כ הוי שביעית לגמרי ולית כאן ששית כלל משא"כ בהא דהסיאה והאיזוב והקורנס שבחצר דהתם עומד ברשות הבעלים במקום משומר אפי' דאין בעה"ב מקפיד עליהן וניחא ליה נמי לא הוי הפקר ממילא לשיטת הירושלמי [כאשר מבואר בתוס' ד"ה תני עיין שם היטב] וע"כ אית כאן ששית:

ר"פ

## תוספת הרי"ד

אחרים עכ"ל ז"ל ותמה הט"ז ז"ל מהי תיתי לאמר כן דבר מיותר ומיגע א"ע ליסב עיי"ש והגר"א ז"ל שם כתב וז"ל ז"ל כל אמירה כ"כ הרי"ף והגא ניס ז"ל וכ"ה בירושלמי (פ"ב ה"ב) רב אמר צריך שיאמר כל חמץ שיש לו בתוך בית והינו יודע בו יבטל וכ"כ הגמ' ז"ל והטור ז"ל שלא יאמר בהדין ביתא אלא ברשות כדי לכלול כל מקומות כמו שכ' בגמרא אין לי אלא בבתים כו' וה"ם דלית ברשותי וכ"ה ברי"ף ז"ל ורא"ש ז"ל עכ"ל ז"ל עיי"ש מובן דעת הגר"א ז"ל כדי לכלול אפי' לא שבבתים אלא מה שמונח בגבולים כמ"ש בגמ' אין לי אלא בבתים כו' כמ"ש הגר"א ז"ל ע"כ צ"ל ברשותי והא דהק' הט"ז ז"ל דמהי תיתי לומר כן דווקא בית ומתרץ דה"א דכוב לומר בבית כדי לכלול מה שיש לאשתו ובניו שחלקו עיי"ש ולדידיה קשה יותר אדרבה קשה על הסיא דירושלמי דס"ל לרב דצריך שיאמר כל חמץ שיש לו בתוך ביתו וה"י בו יבטל ולמה קאמר באמת יותר לשון בתוך ביתי' הול"ל ברשותיה בשלמא למה דצריך כלל למימר ביתי או רשותי ולא קאמר כל חמץ שיש לי כבר תירץ הט"ז ז"ל דהא"מ דלו לצורכו קאמר ואינו מבטל רק החמץ דלצרכו עיי"ש אבל הנפ"מ בין ביתו לרשותו דכתבו הגמ' ז"ל והטור ז"ל דשלא יאמר ביתי אלא רשותי כדי לכלול מה שבגבולין קשה מאד דא"כ למה קאמר בירושלמי דצריך לאמר ביתי והאיך יבואו הגמ' ז"ל והטור ז"ל לתקן לישנא דרב בירושלמי

**ונראה** לפענ"ד דהירושלמי אזיל לטעמי' והפוסקים ז"ל פוסקים ע"פ סוגית הבבלי ולשיטת הבבלי אינו כן דהנה כל עיקר הדין דביטול הוא מבואר במס' פסחים (דף ו' ע"ב) אמר רב יהודה אמר רב הבודק צריך שיבטל מ"ט אי משום פירורין הא לא חשיבי וכ"ת דמינטר אגב ביתי' חשיבי' והתניא שכי תאנים ובעה"ב משמר שדהו מפני ענבים סופי ענבים ובעה"ב משמר שדהו מפני מקשאות ומדלאות בזמן שהבעה"ב מקפיד עליהן אסורין משום גזל וחייבין במעשרות אין בעה"ב מקפיד עליהן מותרין משום גזל ופטורין מן המעשרות אלא אמר רבא גזירה שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתי' עליה ונמצא לפי הא"כ דהגמ' הוא לאו משום גלוסקא דזה אין סברא דהא כבר בדק כל הבית כדפרש"י ז"ל והוי סד"א משום פירורין אבל לא ניחא ליה להגמ' למימר כן משום דפירורין אע"ג דמינטר אגב ביתי' הוי בטל והוי הפקר וע"כ דחיישינן אפילו לאחר בדיקה משום גלוסקא יפה אבל שיטת הירושלמי אינו כן אלא דפירורין לא בטלו בבית המשומר דהנה לכאורה קשה בהא דמביא הגמ' במס' פסחים הנ"ל הברייתא דסופי תאנים ובעה"ב משמר שדהו מפני ענבים בזמן שהבעה"ב מקפיד עליהן חייבין במעשרות ואין בעה"ב מקפיד עליהן מותרין משום גזל ופטורין ממעשרות קשה לכאורה מהא דגרסינן במתניתין במס' מעשרות (פ"ג) הסיאה והאיזוב והקורנס שבחצר אם היו נשמרין חייבין. ולמה תני סתם דחייבין במעשרות ולמה לא תני

ואם

**עין משפט נר מצוה** כח [א] מיי' פ"ד ממתנות עניים הל"ד ה.

**מסורת הש"ס** (א) מעשרות פ"ג משנה ט. נדה נא: (ב) תוספתא פ"ה.

**שנויי נוסחאות** (בי"א) כוטב ליהן ליה [נכי"ר] מוטב לו. (בי"ב) בספק [נכי"ר] בז"ן.

רבי פדת רבי יוסה בשם רבי יוחנן *אתיא דר"ש כרבי יהושע דתנינן תמן (א) אמר רבי יהושע שמעתי שהמעמיד בשרף האילן ובשרף העיקרין מותר בשרף הפגין אסיר מפני שהוא פרי אמר רבי זעירא לרבי פדת במה דתימא תמן הלכה כרבי יהושע וכא אמר הלכה כר"ש אמר רבי יונה ודמיא היא כל רבה קטף בטל על גבי שרפו אילן אינו בטל על גבי שרפו [א] אוכלי בהמה קדושת שביעית חלה עליהן ואין קדושת ערלה חלה עליהן

אמר

**ר"פ** ר"י בשם ר"י אתיא דר"ש כר' יהושע דתנינן תמן אר"י שמעתי כו' בסוגיא הזאת רבו הפירושים והגר"א ז"ל בכ"י קדשו מגי' א"ר יונה ודמיא הוא לכל דבר קטף בטל ע"ג שרפו אילן אינו בטל ופי' בשנו"א ז"ל דר"פ מוקי מתניתין דמיירי בשרף של העץ וא"כ ע"כ דר"ש כר"י וחכמים ס"ל כר"א דאי כר"י הא ס"ל דשרף העץ אינו פרי אבל ר' יונה מוקי מתניתין כד"ה דאף חכמים ס"ל כר' יהושע דאימתי ס"ל לר"י דשרף של עץ לא הוי פרי רק באילן העושה פרי אבל באילן שאינו עושה פרי מודה ר"י דקטפו זהו פרי כדאיתא במס' נדה (דף ח' ע"ב). ונראה דפי' הירושלמי לפי זה הוא כך דהנה במשנה דידן גרסינן הורד והכפר והקטף ומזכיר הקטף ואלו במשנה דערלה גרסינן רא"א המעמיד בשרף הערלה ומזכיר רק השרף וכן ר"י אומר ג"כ המעמיד בשרף האילן והעיקרין ומזכיר רק השרף והנה פי' קטף שיא העץ והשרף הנוטף ממנו נקרא צרי כדגרסינן הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף וכן פרש"י ז"ל במס' נדה שם דקטף הוא העץ שנוטף ממנו שרף וכן איתא במס' שבת (דף כ"ג ע"א) שרף קטף הרי דיש שרף של הקטף ויש קטף עצמו ובמשנה דידן לא קאמר שרף הקטף אלא קטף עצמו ואילו במשנה דמסכת ערלה קאמרינן המעמיד בשרף הערלה הרי דמזכיר שם רק השרף לבד והוא משום דשם בערלה דלא מיירי בקטף אלא בסתם אילן דעושה פרי וע"כ לא בטל העץ לגבי שרף שיהא העץ בעצמו חשוב כהשרף שלו אבל עצי הקטף כיון שאין עליו שום פרי אלא רק השרף שבו ע"כ בטל הקטף לגבי השרף והעץ בעצמו הוא חשוב כשרף שלו ע"ז אמר לו ר' יונה ולכל דבר פי' בתמיה דא"כ לדבריך דקמדמית ר"ש לר"י וחכמים ע"כ כר"א דלא כר"י דאי לחכמים הוי פרי אף שרף של עץ א"כ הו"ל להיות המעמיד בשרף האילן ג"כ אסור משום ערלה א"כ לדבריך צריך להיות אליבא דחכמים שרף של ערלה חשיב פרי כמו גבי שביעית והא ז"א דהא בשביעית אף הקטף עצמו חשיב פרי ואילו התם לענין ערלה לא חשיב פרי רק השרף לבד אבל לא העץ אפי' לר"א דר"א נמי לא קאמר אלא המעמיד בשרף הערלה אסור מפני שהוא פרי וע"כ דהקטף בעצמו בטל על גבי שרפו אילן אינו בטל ע"ג שרפו פי' דהקטף בטל לגבי שרפו והוא בעצמו חשיב כשרף ואילו אילן אינו בטל ע"ג שרפו ולא חשיב כמו השרף והוא ע"כ משום דקטף אינו עושה פרי ואין לו אלא שרף ע"כ בטל לגבי השרף משא"כ אילן דעושה פרי לא בטל לגבי השרף א"כ ע"כ דשם מיירי באילן העושה פרי וא"כ מנין לך להוכיח דר"ש כר"י וחכמים לא ס"ל כר"י ז"א דע"כ לא ס"ל לר"י דשרף אינו פרי אלא דוקא מאילן העושה פרי אבל בקטף דאינו עושה פרי אף ר"י מודה דהוי פרי דהא ע"כ דאפילו לר"א לא דמי ג"כ קטף לאילן דאילו באילן לא הוי פרי אלא השרף ולא העץ ואילו בקטף הוי הקטף ג"כ חשיב פרי ואלא ע"כ משום דהקטף אין עושה פרי רק השרף משא"כ באילן דהוא עושה פרי וא"כ לדבריך דקמדמית מתניתין דידן למתניתין דמס' ערלה הו"ל להיות שוה לכל דבר התם כמו הכא ובאמת חזינן דלא דמי אפי' לר"א דקטף בטל ע"ג שרפו ואילן אינו בטל ע"ג שרפו ואינן שוין לכל דבר והוא ע"כ דבאילן העושה פרי מיירי התם ולא דמיא למשנה דידן דהקטף א"כ יכול להיות דאתיא חכמים כר"י ואעפ"כ לענין שרף הקטף הוי פרי משום דע"כ לא קאמר ר"י אלא דווקא התם באילן העושה פרי אבל בקטף שאינו עושה פרי אף ר"י מודה דשרף חשוב כפרי ע"ז קאמר הגמ' דלא היא דמזה אין ראיה דלא דמי אילן העושה פרי לאילן שאינו עושה פרי דיכול להיות שדמי א"כ אפילו אי לא דמי מ"מ אין ראיה דשם מיירי מאילן העושה פרי דוקא דז"א דיכול להיות דאילן העושה פרי דמיא לאילן שאינו עושה פרי א"כ דשם מיירי ג"כ מאילן שאינו עושה פרי כמו הכא והא דלא דמי הכא והתם לכל דבר לענין העץ עצמו הוא לאו משום שיש נפ"מ בין אילן העושה פרי לאינו עושה פרי דז"א דבזה לא דמי שביעית לערלה לענין חשיבות העץ כמו הפרי דהא הרי אוכלי בהמה קדושת שביעית חלה עליו ואין קדושת ערלה חל עליהן דשביעית חמור בזה מן ערלה לענין העץ דהא חל קדושת שביעית אף על דבר שאינו ראוי למאכל אדם כמו כן חל קדושת שביעית על העץ שמלא בתוכו שרף אי שרף חשיב פרי חשיב גם עץ של עבורו משא"כ לענין ערלה אבל לענין גוף השרף דמיא להדדי וע"כ ר"ש כר"י וחכמים כר"א דלזה חשיב פרי ולזה לא חשיב פרי כן נראה לפענ"ד ברור הפי' בירושלמי ע"פ דעת הגר"א ז"ל בשנו"א ז"ל וכן כונתו ז"ל וראיתי בספר מעיני יהושע ז"ל דמפרש השנו"א ז"ל ואינו מובן ומה שכתבנו הוא הנכון בעה"ש ודע דהגירסא שהיא כתובה לפנינו ודמיא לכל רבה דגרס הגר"א ז"ל לכל דבר דע שטעות הדפוס הוא תיבת רבה אלא הי' כתוב לכל דבר והוא כמו במס' דמאי (פ"ג ה"ד) לכל דבה ושם פירשו המפרשי' ז"ל לכל מה שיש בה לכל מה דבה וה"נ הכונה דדמיא לכל מה דבה והוא כמו הכונה לכל דבר:

**הלכה ז מתני'** הוורד. הם השושנים האדומים שיש להם ריח טוב כדכתיב שפתותיו שושנים נוטפות וגו': והכופר נקרא בערבי אלח"נא וי"א שהוא הבושם הנקרא גרופיל"י: והקטף. סתם קטף פירושו הוא השרף היוצא בין מהפרי בין מן העץ או מן העלין ובאילן אפרסמון עיקר השרף שלו הוא מן העץ והוא הצרי הנקרא באלסו"ם ולכן נקרא אילן אפרסמון קטף ע"ש שעיקר הבושם שלו היוצא מן העץ הוא וזהו פריו לפי שאינו עושה פרי אחר: והלוט'. צרי ולוט תרגומו קטף ולטום וי"א שהלטום הוא הנקרא בלו"ט בל' ישמעאל והוא קאסטאני וי"א שהוא הנקרא ניונב"ר בערבי ובלע"ז פילוגים · רש"א אין לקטף שביעית. מפני שאינו פרי ר"ש פליג על כל מיני קטף דס"ל דאין השרף פרי והלכה כת"ק ודוקא באילן שאינו עושה פירות כמו אילן האפרסמון וכיוצא בו וקטפו זהו פריו ויש לו ולדמיו שביעית אבל אילן העושה פרי שרף היוצא מן הפרי הוא כהפרי ויש לו שביעית והיוצא מן העץ או מן העלין אינו פרי ואין לו שביעית: **גמ'** אתייא דר"ש כר' יהושע. ר' יוחנן בא לפרש דחכמים דמתני' היינו ר"א ור"ש כר' יהושע דתנינן תמן (פ"ק דערלה) ר"א אומר המעמיד בשרף הערלה אסור א"ר יהושע שמעתי בפי' שהמעמיד בשרף העלין ובשרף העיקרין מותר בשרף הפגין אסור מפי שהוא פרי והאי מתני' דערלה ודאי באילן העושה פירות מיירי דבאילן סרק שאינו עושה פרי לא שייכא ערלה גבי' דונטעתם כל עץ מאכל כתיב ופליגי ר"א ור' יהושע בהשרף היוצא מן העץ או מן העלין דלר"א גם השרף הזה הוא אסור דכפריו הוא ור' יהושע קאמר דאינו אסור אלא שרף היוצא מן הפגים שהוא הפרי והשתא קא"ר פדת בשם ר' יוחנן דר"ש דמתני' דאמר אין לקטף פרי היינו הקטף היוצא מן העץ ומן העלין דשמע לת"ק דקאמר דסתם קטף יש לו שביעית ואפי' בהיוצא מן העלין ומן העץ ואף באילן העושה פירות וכר"א ועלה פליג דאין לקטף הזה שביעית אלא דוקא היוצא מן הפרי והיינו כר' יהושע דהתם: א"ר זעירא לר' פדת. א"כ לדבריך כמה דתימא תמן הלכה כר' יהושע דלית הלכתא כוותיה דר"א לגבי ר' יהושע והכא נמי את אמר הלכה כר"ש בתמיה והא אנן קיי"ל בכל מקום הלכה כת"ק למתני' דרבי סתים לן דברי הת"ק שהן חכמים דפליגי עליה דר"ש: א"ר יונה ודמיא הוא לכל רביה. כך הוא בפ"ק דערלה. ובתמיה הוא דקאמר כלו' דר' יונה אסיק למילתיה דר' זעירא ומתמה על הא דר' פדת דמעיקרא דהיכי מדמי לה האי מתני' דשביעית למתני' דערלה בכולא מילתא וכי כל הרביה והן הגידולין של כל מיני האילן שוין הן כדמסיק ואזיל: קטף בטל ע"ג שרפו. כלומר אילן קטף והוא האפרסמון בטל הוא האילן לגבי שרפו והיינו שהשרף שלו היוצא מן העץ הוא העיקר ואילן כלומר שאר האילן שעושה פירות אינו בטל ע"ג שרפו שיוצא מן העץ שלו דעיקר הוא הפרי ואין השרף היוצא מן העץ שלו נחשב לכלום וכיון שכן הוא ת"ק דמתני' נמי כר' יהושע ס"ל דלא מיירי הכא באילן העושה פירות אלא בקטף שאינו עושה פירות אלא הקטף שלו זהו פריו ושאני מתני' דערלה דלא איירי אלא באילן העושה פירות והיינו דמסיים ואזיל: אוכלי בהמה קדושת שביעית חלה עליהן ואין קדושת ערלה חלה עליהן. כלומר הא ודאי דבמתני' דידן שפיר מצינו לומר דבאילן שאינו עושה פירות מיירי שהרי אפילו על אוכלי בהמה קדושת שביעית חלה עליהן וכמו העלין של האילן וכיוצא בהן וא"כ בהא הוא דקאמר הת"ק דיש לקטף שביעית דאינו עושה פרי אחר אלא זה וקטפו זהו פריו אבל ערלה אין קדושת ערלה חלה על דבר שאינו עושה פירות וכמו העלין של האילן סרק והקטף היוצא ממנו וכדומה אלא דוקא באילן העושה פירות חל על הכל וא"כ ר' יהושע דערלה דלא איירי אלא באילן העושה פירות שפיר ס"ל כת"ק דהכא דלא איירי אלא בקטף שאינו עושה פרי אחר או בכיוצא בו באילן סרק דבהא מודה ר"י דקטפו זהו פריו ודלא כר' פדת:

א"ר

## תוספת הרי"ד

ואם אין בעה"ב מקפיד עליהן פטורין מן המעשרות ומ"ש מההיא דסופי תאנים דנשמרין בשדה מפני הענבים מ"מ אם אין בעה"ב מקפיד עליהן מותרין משום גזל. ובאמת בירושלמי מס' דמאי (פ"ק ה"א) גרסינן גבי סופי תאנים והוא משמר שדהו מפני ענבים · דס"ל לרבי דאפילו בעה"ב מקפיד עליהן מותרין משום גזל ר"י בעי צווח ולא אמרת הכין פי' כיון דבעה"ב צווח ומקפיד למה מותר משום גזל א"ר יונה יאות הוא מקשי והא מתניתא פליגי הסיאה והאיזוב והקורנס שבחצר אם היו נשמרין חייבין הא בגינה פטורין פי' אפי' נשמרין ומשני תמן יכול הוא מימר ליה כל העולם לפניך פי' גבי הסיאה והאיזוב דכל העולם כולו לפניך וע"כ הקפדתו לא מעלה ולא מוריד דבטלה דעתו אצל כל אדם ואפילו אם מקפיד הוי הפקר בגינה אפילו משומרת ברם הכא גבי סופי תאנים כלכלה אחת היא ואני משמרה כו' עיי"ש א"כ לפי הירושלמי לא דמי שדה וגינה לבית דבשדה וגינה גבי סיאה ואיזוב וקורנס פטור אפי' אם נשמרין אגב שדה וגינה משא"כ בחצר א"כ לפ"ז לא קשה קושית הבבלי דפריך וכ"ת כיון דמינטר אגב ביתי' חשיבי והתניא סופי תאנים ובעה"ב משמר שדהו מפני ענבים כו' אין בעה"ב מקפיד עליהן מותרין משום גזל ופטורין מן המעשר ז"א דהיכי דמינטר אגב ביתי' שפיר לא הוי הפקר אבל גבי סופי תאנים דמיירי בשדה כדגרסינן ובעל הבית משמר שדהו מפני ענבים התם הוי הפקר ומאי פריך מסופי תאנים דמיירי בשדה לבדיקת חמץ בבית דהכא כיון דמינטר אגב ביתי' שפיר חשיבי ואלא ע"כ דלהבבלי אין חילוק בין בית לשדה וגינה וכיון דהוי הפקר בגינה הוי הפקר גם בבית ובהא מתניתין דהסיאה והאיזוב והקורנס שבחצר אם היו נשמרין חייבין לשיטת הבבלי שיטה אחריתי היא דגרסינן במס' נדה (דף נ"א ע"א) אמר רבא מנא אמינא לה דתנן הסיאה והאיזוב והקורנס שבחצר אם היו נשמרין חייבין ש"ד אלימא דזרעינהו מתחלה לאדם צריכה למימר פרש"י ז"ל דס"ד דפי' אם היו נשמרין דנשמרין לאכילת אדם אלא לאו דזרעינהו מתחלה לבהמה. וקתני אם היו נשמרין חייבין פי' אם היו נשמרין אח"כ לאכילת אדם חייב אמר רב אשי הכא בחצר שעלו מאליהן עסקינן וסתמא לאדם קיימי וה"ק אם החצר משמרת פירותי' חייבין ואם לאו פטורין פרש"י ז"ל אם החצר משמרת פירותיו דלא הוי הפקר ובתוס' ז"ל ד"ה אלא והא דנקט שבחצר לפי מה דמסיק דעלו מאליהון שפיר משום דבחצר אין דרך לזרוע אלא בגינה ועוד דבחצר סתמא לאדם לפי שיודע ורואה מתי ילקטון עד שלא יתקשו ולפי מה דס"ד השתא יש לפרש דנקט חצר לפי שדרך התנא למינקט חצר כדקתני תאנה עומדת בחצר אוכל אחת אחת והא דתנן (פ"ח דשביעית) כל שאינו מיוחד לא לאוכל אדם ולא לאוכל בהמה חישב עליו לאוכל אדם ולאוכל בהמה והיזהו האיזוב והקורנס לא קשה אהא דאמרינן בשמעתין

דסתמא

עין משפט נר מצוה כט [א] פיו' פ"ה משמיטה.

מסורת הש"ס (א) ערלה פ"א משנה ז. נדה ח: ע"ז לה.

גליון הש"ס *אתיא דר"ש כר"י ע' בתוס' יו"ט ובשנות אליהו ובלח"ם ובבית דוד.

שנויי נוסחאות (פ"א) פדת [בכי"ר] פדא. (פ"ס) זעירא לר' פדת (בכי"ר] אלע' לר' פדא [ובד"ו] זעירא לר' פדא.

ככר לארן

ורמיא היא לכל רביא כנ"ל. וכ"ה פ"ק דערלה. (א"ס חיד"א נהירנא שהר"ש סירליו פירש גרסתנו ורמיא היא כלרבה כמ"ש במ"א):

אמר רבי אבין אית לך חורי רבי יהושע אמר שמועה ור"ש בשם גרמיה אמר לה שרף פירי פגין פירי ואין תימר שרף פירי עשה כן בתרומה אסור ואין תימר פגין פירי עשה כן בתרומה מותר למה [א] שהניית תרומה מותרת [ב] והניית ערלה אסורה הכא את אמר ילקט את הורד וכא את אמר חייב בביעור רבי אבהו בשם רבי יוחנן תרין תניין אינון אמר רבי זעירא יכיל אנא פתר להון ורדי בתרי תניין [ג] *ורד חדש שכבשו בשמן ישן ורד של שביעית שכבשו בשמן של ששית וישן בחדש ורד שביעית שכבשו בשמן של שמינית:

הדרן עלך כלל גדול

א"ר אבין אית לך חורי. יש לך כאן דבר אחר למיפרך ועל הא דבעי ר"ז לדייק אליבא דר' פלת דלאי אתיא האי דר"ש כר' יהושע א"כ נימא הלכה כר"ש כמו דהלכה כר' יהושע לגבי ר"א הא בלאו הכי לא קשיא דר' יהושע אמרה התם מפי שמועה דקאמר שמעתי וכו' ואיכא למימר דליה לא סבירא ליה הכי אבל ר"ש דמתני' בשם גרמיה אמרה הוא עצמו ס"ל כן ומיהת לענין הלכתא לא קיי"ל כוותיה דר"ש ואע"ג דהוה אתיא מילתיה כר' יהושע דהא ר' יהושע לאו אליבא דנפשיה אמרה. א"כ דר' אבין אדר' פלת גופיה מהדר דאית לך חורי לפרוכי מילתיה דקאמר אתיא דר"ש כר' יהושע הא ר' יהושע שמעתי קאמר ואיכא למימר דליה לא ס"ל הכי. ועיקר: למה. ובעי הש"ס אליבא דר' אבין ולמה ומ"ט נימא דר' יהושע אליבא דנפשיה לא ס"ל כהאי דשמע בהאי דינא: שרף פרי פגין פרי. כלומר אי משום דמספקא ליה לר' יהושע דאפשר דשרף עצמו הוי נמי פרי וא"כ שרף העלין והעיקרין של ערלה אסור או דנימא דוקא הפגין פרי הוי והמעמיד בשרף הפגין הוא דאסור ולא בשרף העלין והעיקרין והא דקאמר על מילתיה דר"א שמעתי וכו' היינו משום דר"א מדמה להו לכולהו שרף אהדדי דקאמר סתם המעמיד בשרף ערלה אסור ועלה קא"ר ר' יהושע אני שמעתי לחלק בין שרף העלין והעיקרין לבין שרף הפגין ולדידי מספקא לי האי מילתא אי אמרינן קטפו זה פריו או לא: ואין תימר שרף פרי עשה כן בתרומה מותר. כלומר דהש"ס מסיים לפרש הכ"מ אי אמרינן דמשום דמספקא ליה לר' יהושע הוא משום דלא תקשי ומאי נ"מ לענין ערלה הא אפי' אי מספקא לן מ"מ אסור הוא משום חומרא דערלה הלכך קאמר דלענין תרומה הוא דאיכא נ"מ בהא שאם עשה כן בתרומה שהעמיד הגבינה בשרף של תרומה דאין תאמר שרף פרי כלומר דאיכא לספוקי דשמא השרף של העלין הוי נמי פרי א"כ גבי תרומה מותר שאם הפרים הפירות עם העלין והעמיד בשרף העלין ליכא איסורא לזרים דהא לא שייך למיסר כ"א באיסורי הנאה כמו ערלה אבל תרומה אין איסורה איסור הנאה כדקאמר לקמיה: ואין תימר פגין פרי עשה כן בתרומה אסור כלומר אבל אי הוה ברירא לן דדוקא שרף הפגין הוי פרי ותו לא בזה ודאי תרומה כערלה ואם העמיד בשרף פגי תרומה אסור כמו בערלה: ולמה שהניית תרומה מותרת וכו'. סיומא דמילתא היא בפירוש הכ"מ לתרומה דאין תימר משום ספק דשרף הוי פרי מותר הוא בתרומה דשאני תרומה מערלה כדפרישית:

הלכה ח מתני' ורד חדש שכבשו בשמן ישן. הורד הוא של שביעית וכבשו בשמן ישן של ששית ילקט את הורד והשמן מותר מפני שהשמן כשהוא ישן אינו נכנס בו כח הוורד מיד אא"כ יניחנו בו זמן רב: וישן בחדש. אם הורד הוא של שביעית וכבשו בשמן של שמינית שעכשיו יקרא הוורד ישן לגבי השמן וזה חייב בביעור כל השמן מפני שהשמן חדש הוא ונוח להכנס בין טעם הורד מיד ולפיכך חייב השמן בביעור: חרובין. אבל החרובין ביין מיד הן קולטין לטעם היין וכן היין קולט לטעם החרובין מיד לפיכך בין החרובין הן של שביעית ביין של ששית או שהן של שביעית ביין של שמינית חייבין בביעור: והשביעית אוסרת כל שהוא וכו'. הא דהדר תני להא-לאתויי פירות בפירות של שביעית שאם נתערבו פירות של שביעית בפירות אחרות מין במינו אוסר בכל שהוא אף לענין אכילה והיינו שקדושת שביעית חלה עליהן וצריך לאכול הכל בקדושת שביעית. ושלא במינו בנ"ט: גמ' הכא את אמר. ארישא בדין דוורד פריך מאי שנא חדש בשמן ישן דה"א אמר ילקט את הורד והכא ישן בחדש את אמר חייב בביעור וקאמר ר' אבהו דתרי תנאי נינהו: יכיל אנא פתר להון וורד בחד תנא. כצ"ל וורד חדש וכו' כדפרישית במתני': הדרן עלך כלל גדול

א"ר אבין אית לך חורי פי' דאית לך עוד דבר אחר לדחות הא דר"פ דלא אמרינן דר"ש כר"י דהא ר' יהושע אמר שמועה ור"ש בשם גרמי' ואי ס"ד דהא סוף דר"י הו"ל לר"ש ג"כ למימר שמעתי כמו דר"י אמר שמעתי אלא ודאי דב' ענינים הן כן פי' בספר מלאכת שלמה בשם הרש"ם ז"ל.

שרף פרי פגין פרי פי' דמיבעיא ליה הא דקאמר בשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי האי מפני שהוא פרי אמאי קאי אי אפגין מפני שהפגין פרי ע"כ השרף אסור ג"כ אף שאינו בעצמו פרי או מפני שהוא פרי קאי על השרף עצמו וקאמר דנפ"מ לענין תרומה דאינו אסור בהנאה אלא באכילה כן פי' המהרא"פ ז"ל:

אר"ז יכיל אנא פתר לה בתרין פתרין ורד חדש שכבשו בשמן ישן ורד של שביעית כו' שכבשו בשמן של שמינית פתר חורן וורד חדש שכבשו בשמן ישן וורד של שביעית שכבשו בשמן של ששית וישן בחדש וורד של ששית שכבשו בשמן של שביעית כן גי' הגר"א ז"ל בשנו"א ז"ל: סליק פירקא בס"ד

א"נ

(שו"ט) וורד חדש שכבשו בשמן ישן כו' כצרוך (ע' וכד) וורד חדש [שכבשו בשמן ישן] וורד שביעית בשמן של שביעית. וישן בחדש וורד שביעית בשמן של שמינית (ועי' עס"ש גם טעם 3).

## תוספת הרי"ד

דסתמא לאדם דהיינו דוקא בחצר כדפרישית לעיל עכ"ל ז"ל ולכאורה צ"ב למה לרב אשי לשנויי סתמא לאדם קיימי לימא דזרען מתחלה לאדם וכ"ת אי זרען מתחילה לאדם צריכה למימר ז"א דקמ"ל אם היו נשמרין דאם החצר משמרת פירותי' חייבין דלא הוי הפקר וקמ"ל כמו ההיא ברייתא דסופי תאנים ובעה"ב משמר שדהו מפני ענבים דחייבין במעשרות ז"א דא"כ הו"ל לפרש ג"כ בזמן שאין בעה"ב מקפיד עליהן פטורין ממעשר כמו בברייתא דסופי תאנים גבי שדה דהבבלי לא מחלק בין חצר לגינה דנימא דבחצר אפי' אינו מקפיד נמי הוי שמור וא"ו דמיירי בעלו מאליהן וקמ"ל דבחצר הוי עלו מאיליהן כתמא לאדם כדפי' התוס' ז"ל אבל בגינה כשעלו מאליהון לא הוי כתמא לאדם וכיון שכן לא קשה כלל דלמה לא תני במתניתין כל הפרטים אם בעה"ב מקפיד עליהון הייבין במעשר ואם אין בעה"ב מקפיד עליהון אע"פ שנשמרין פטורין ממעשר דז"א דהא התנא דהך משנה לא נחית כלל בהאי דינא דהפקר דהימתי חשיב הפקר והימתי לא חשיב הפקר אלא דעיקר אתא לאשמעינן דבחצר בעלו מאיליהן כתמא לאדם קיימי ומקיים התנאי שלא יהא הפקר ויהא שמור דיהא החצר משמר פירותי' משום דכתם חצר למדרס רגלי אנשים עבידא ולהילוכי ולהשתמש בו ואין הפירות נשמרין בו והחצר מקלקל החיוב לפיכך מקיים התנאי דיהא החצר משמר פירותיו. אבל שיטת הירושלמי (בפ"ק דדמאי) אינו כן דהא מדייק מהך מתניתין הא בגינה אפילו נשמרין פטורין משום דכל העולם כולו לפניך כדמסיק שם רק בחצר חייב דאל"כ אמאי נקט חצר וע"כ דלא ס"ל להירושלמי דנקט חצר משום דכתמא לאדם כמו שתירצו בתוס' ז"ל לשיטת הש"ס דילן דדוקא בחצר כתמא לאדם דז"א דהא דהירושלמי מוקי ג"כ כשעלו מאיליהן מ"מ לא בא התנא להשמיענו דכתמא לאדם קיימי בחצר ז"א דהירושלמי ס"ל דמיירי בשחישב עליהן לאדם כההיא מתנית' (דפ"ח דשביעי') דמייתי התוס' ז"ל הנ"ל ועיקר המשנה אתא לאשמעינן דדוקא בחצר אם היו נשמרין הייבין וע"כ אפילו כשאין בעה"ב מקפיד עליהון אבל בגינה אפי' נשמרין פטורין למעוטי מההיא דסייפות דמהכי בשדה הנשמר ע"י ענבים או ע"י קישואין ודילועין או דס"ל כרבי דפליג על ההיא ברייתא או דסיאה והאיזוב והקורנס לא דמי לכייפות כדמחלק בירושלמי שם תמן כל העולם כולו לפניך ברם הכא כלכלה אחת היא והני משמרה לבעל מלאכתו א"כ ע"כ לשיטת הירושלמי חלוק חצר מגינה דבגינה לא מהני נשמר בדבר שאינו חשוב מלד עצמו ובחצר מהני נשמר וכיון שהמתני' דהסיאה והאיזב והקורנס הוא להשמיענן ההוא דינא דברייתא דכייפות הו"ל לאפלוגי בין בעה"ב מקפיד או לא כהברייתא הנ"ל א"ו דבחצר אין חילוק בין מקפיד או לא כתמא קתני וע"כ לפ"ז ניחא שפיר דהא דקאמר רב דצריך לומר כל חמץ שיש לי בתוך בית ואיני יודע בו יהא בטל משום דהירושלמי ס"ל כמ"ד בש"ס דילן דאין אנו חוששין לאחר הבדיקה שמא נמצא עוד גלוסקא שפייר מן הבדיקה ואין אנו חוששין רק לפירורין וכיון דמינטר אגב ביתא השיבי ולא קשה מן הברייתא דסופי תאנים דאפילו דמינטר אגב שדהו נמי פטור מן המעשר כשאין מקפיד עליהן דהפקר הוא משום דשאני שדה וגינה מבית וחצר דהא אפי' לרבי דפליג בכייפות וס"ל דאפילו במקפיד עליהן נמי הוי הפקר משום דבטלה דעתו מ"מ בחצר מודה דהוי נשמר ובפירש מחלק המתני' דהסיאה והאיזוב והקורנס בין חצר לגינה דבגינה לא מהני נשמר מאילנו ובפרט בדבר שאינו חשוב דכל העולם כולו לפניך ואין לך כל העולם כולו לפניך מחמץ בפסח דהפקר לכל הוא ומ"מ בחצר חשוב נשמר וכיון שכל עיקר הביטול הוא משום פירורין דמינטר אגב בית לפיכך ס"ל לרב בירושלמי דצריך לומר כל המץ שיש לי בתוך ביתי ואינו ידוע לי יהא בטל אבל הפירורין שיש לו בגבולין א"צ לבטל דהא הוי הפקר ממילא אבל לפי דקי"ל להלכה דחיישינן לגלוסקא כמסקנא בש"ס דילן ע"כ פסקו הפוסקים ז"ל דא"צ לומר ביתי ויאמר כתם ברשותי כדי לכלול כל המקומות כדכתב הגר"א ז"ל דלאו דוקא בבתים אלא אפי' בגבולין. היוצא לנו מדברינו שיש נפ"מ בזה בין בבלי וירושלמי דלהבבלי אין להוכיח מהך מתניתין דהסיאה והאיזוב והקורנס כו' דבחצר אפי' אינו מקפיד עליו ג"כ הוי שמור ולא הוי הפקר ז"א דאין שום הוכחה מהך מתני' מדלא מחלק בין אם הבעה"ב מקפיד עליו או לא ז"א דהא התנא לא נחית כלל בדין הזה והעיקר דאתא להשמעינן דבחצר הוי סתמא לאדם ואף שלא תימא הא חצר הוי חסרון לזה דהא להילוכא עבדי ולדריכת רגלי אדם והוי הפקר דמופקר לדריסה ע"כ מסיים אם היו נשמרין חייב אבל להירוש' דהעיקר אתא התנ' להשמעינן דין דנשמר מאיליו הוי שמור ולא הפקר ולחלק בין חצר לגינה קשה למה לא נקט גם התנא דאם הבעה"ב מקפיד עליו ושמור חייב כההיא דכייפות א"ו דלא בעינן כלל התנאי הזה וסתמא קתני בין אם הבעה"ב מקפיד בין הבעה"ב אינו מקפיד אם נשמר בחצר חייב אפילו בעה"ב אינו מקפיד ובגינה פטור אפילו בעה"ב מקפיד אבל בחצר ס"ל כיון דמנטר אגב ביתי' חשיבי ולא קשה מברייתא דסופי תאנים א"כ מוכח ע"כ לשיטת הירושלמי דבחצר הנשמר חייב במעשרות דלא הוי הפקר אפי' כשבעה"ב אינו מקפיד ועוד דהא לשיטת הירושלמי בסיאה ואיזוב וקורנס דמקפיד ואינו מקפיד שוין משום דכל העולם כולו לפניך וכשמקפיד הוי כאינו מקפיד דהקפדתו אינו מעלה ואינו מוריד מ"מ בחצר חייב:

ועפ"ז יתבאר הירושלמי בסוגיא דידן בע"ה באר היטב עפ"מ דגרסינן במס' ר"ה (דף ט"ו ע"א) אמר רבה אתרוג בת ששית הנכנסת לשביעית פטורה מן המעשר ופטורה מן הביעור ובת שביעית הנכנסת לשמינית פטורה מן המעשר וחייבת בביעור ה"ל אביי בשלמא סיפא לחומרא אלא רישא פטורה מן הביעור אמאי דאמרינן אזיל בתר חנטה א"ה תתחייב במעשר וכרש"י ז"ל ותוס' ז"ל דבסיפא אזלינן לחומרא דחייבוהו חכמים להפקיר בשביעית משום ספיקא אי אזלינן בתר חנטה או בתר לקיטה אמרו רבנן דאזלינן לחומרא לענין שביעית מספיקא שמא אזלינן בתר חנטה והוי שביעית ומחויב להפקיר כדין שביעית וכיון דמחויב לנהוג דין שביעית ומחויב להפקיר ממילא פטור ממעשרות משום דהפקר פטור ממעשרות וליכא למיזל הכא לחומרא והכא לחומרא דאם תנהוג ביה מנהג שביעית ממילא אי אפשר להייבו במעשרות אבל ברישא אי ס"ד דהוי כספק אי אזלינן בתר חנטה או בתר לקיטה א"כ הו"ל להיות חייב בביעור מספיקא אלא ע"כ דפשיטא לך דאזלינן בתר חנטה א"כ קשה תתחייב במעשר

עין משפט גר מצוה ל [א] מיי' פ"ב מתרומות הלי"ד. לא [ב] מיי' פ"י ממאכלות אסורות סמ"ג לאוין קמ"ד טוש"ע יו"ד סי' רנ"ד סעיף א. לב [ג] מיי' פ"ז משמיטה הלכ"א ובכ"מ.

גליון הש"ס *וורד חדש שכבשו בשמן ישן וכו'. ע' בר"ם ורע"ב ותוס' יו"ט ובלח"ם שהאריכו הרבה בזה וע' בבית דוד וע' בתוי"ט פ"ו דתרומות משנה י ובשו"ת נו"ב מהד"ק סי' כו וע' בב"י ביו"ד סי' נ"ח דרש"י מחלק בין אם נקח האיסור ולא נשאר רק טעמא דזה נקרא טעמו ולא ממשו ע"ש וא"כ יש לחלק גם כאן כן ודו"ק:

שנויי נוסחאות (ש"ב) אסר לה [ז"ו] אסרה למה. (ש"ג) אסור [ד"ו] מותר. (ש"ד) מותר [ד"ו] אסור.

כלל [א] גדול אמרו בשביעית כל המיוחד לאוכל אדם אין עושין ממנו (א) מלוגמא לאדם ואין צורך לומר לבהמה וכל שאינו מיוחד לאוכל אדם עושין ממנו מלוגמא לאדם ולא לבהמה [ב] וכל שאינו מיוחד לא לאוכל אדם ולא לאוכל בהמה חישב עליו אוכל אדם ואוכל בהמה נותנין עליו חומרי אדם וחומרי בהמה חישב עליו לעצים הרי הן כעצים כגון (ב) הסיאה והאיזוב והקורנס:

גמ' כלל גדול כו' רבי בון בר חייא בעי קומי ר"ז אוכלי אדם ואוכלי בהמה היו בפרשה מה חמית מימר אוכלי אדם אין עושין מהן מלוגמא ואוכלי בהמה עושים מהן מלוגמא א"ל והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מיעט מה מיעט אוכלי אדם אין עושין מהן מלוגמא ומיעט אוכלי בהמה אמר רבי בון בר חייא כל מדרש שאתה דורש ושובר מדרש ראשון אין זה מדרש רבי יוסי לא אמר כן אלא והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מיעוט לך ולעבדך ולאמתך מיעוט אחר מיעוט לרבות אוכלי בהמה כיי דרבי בון בר חייא כל מדרש שאתה דורש ושובר מדרש ראשון אין זה מדרש אמר רבי מתנייה כשמיעטתה אוכלי אדם מיעטתה ושריביתה אוכלי בהמה רביתה א וכלי בהמה מהו לעשות מהן צבועין לאדם מה אם אוכלי אדם שאין עושין מהן מלוגמא לאדם [ג] עושין מהן צבועין לאדם אוכלי בהמה שעושין מהן מלוגמא לאדם לא כל שכן שעושין מהן צבועין לאדם מיני מלוגמיות מהו לעשות מהן צבועין לאדם מה אם אוכלי אדם שאין עושין מהן מלוגמא לאדם עושין מהן צבועין לאדם מיני מלוגמיות שעושים מהן מלוגמא לאדם לא כל שכן שיעשה מהן צבועין לאדם לא צורכה דלא אוכלי אדם מהו לעשות מהן צבועין לבהמה כמה דאת אמר באוכלי אדם שאין עושין מהן מלוגמא לאדם עושין מהן צבועין לאדם ודכוותה אוכל בהמה שאין עושין מהן מלוגמא לאדם עושין מהן צבועין לאדם ודכוותה אוכלי בהמה שאין עושין מהן מלוגמא לבהמה עושין מהן צבועין לבהמה אמר רבי יוסי מפני מה אוכלי אדם אין עושין מהן צביעה לאדם שכן צבעי אדם יש להן קדושה יעשה מאוכלי בהמה צבועין לבהמה שכן צבועין לבהמה אין עליהן קדוש' ניחא חומרי אדם וחומרי

**רידב"ז**

**א"ל** והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מיעוט מה מיעט אוכלי אדם שאין עושין מהן מלוגמא ולא מיעט אוכלי בהמה ר"י לא אמר כן אלא והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מיעוט לך ולעבדך ולאמתך תהי' כל תבואתה לאכל מיעוט אחר מיעוט לרבות אוכלי בהמה שעושין מהן מלוגמא ופריך וריבה אוכלי אדם פי' אוכלי אדם נ"כ ומשני אמר רב מתני' דרבנ"א כל מדרש שאתה דורש ושובר מדרש הראשון אין זה מדרש כן גי' הגר"א ז"ל בשנו"א ז"ל וכן גרס מהרא"פ ז"ל פי' אם תדרוש לרבות גם אוכלי אדם א"כ מיעוט מאי אהני ליה וכדפי' הגר"א ז"ל בשנו"א ז"ל דהענין מיעוט אחר מיעוט לרבות הוא כגון הכא דהמיעוט הראשון ממעט מלוגמא ובא המיעוט השני למעט על המיעוט הראשון כלומר דלא מיעט המיעוט הראשון לגמרי אלא מיעט רק אדם לבד וממילא נתרבה בהמה ע"כ הוי מיעוט אחר מיעוט לרבות:

**לא** צורכה דלא גי' הגר"א ז"ל בכי"ק אוכלי בהמה מהו לעשות מהן צבועין לבהמה כמה דאת אמר כו' ודכוותה אוכלי בהמה שאין עושין מהם מלוגמא לבהמה עושין מהן צבועין לבהמה ומה שבינתים נמחק:

**א"ר** יוסי מפני מה אוכלי אדם עושין מהן צבועין לאדם כצ"ל ותיבת אין מיותר כן הוא הגי' בכ"י קדשו של הגר"א ז"ל: תני

**פני משה**

**הלכה א מתני'** כלל גדול אמרו בשביעית כל המיוחד לאוכל אדם. כגון חטים תאנים וענבים וכיוצא בהן. אין עושין מהן מלוגמא לאדם. מלוגמא מלה מורכבת היא מלא לוגמא. ושם לוגמא הוא על צד אחד משני צדדי הפה מבפנים וכלומר לעיסה אחת שילעום מן החטים או מן התאנים לשום על מכתו או לעשות תחבושת או רטיה וכיוצא בו זה הכל אסור בשביעית מדבר המיוחד לאדם לאכילה כדדרים בגמ' דכתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה דבר המיוחד לכם יהיה לאכלה ולא למלוגמא ורפואה אבל דבר שאינו מיוחד למאכל אדם כגון קוצים ודרדרים הרכין וכיוצא בהן שהן מאכל בהמה עושין ממנו מלוגמא לאדם אבל לא מלוגמא לבהמה: וכל שאינו מיוחד לא לאוכלי אדם ולא לאוכלי בהמה כדמפרש לקמיה כגון הסיאה והאיזוב והקורנית הרי זה תלוי במחשבתו: חשב עליו למאכל אדם ולמאכל בהמה. שיהא לזה ולזה נותנין עליו חומרי אדם שאין עושין ממנו מלוגמא וחומרי בהמה שאסור לשלקן לפי שאין משנין פירות שביעית מברייתן כדרך שאין משנין בתרומה ומעשר שני ודבר שדרכו לאכול מבושל אין אוכלין אותו חי ודבר שדרכו לאכול חי לא יאכלנו מבושל לפיכך אין שולקין אוכלי בהמה: לעצים. חשב עליו לעצים הרי הוא כעצים ואין בו קדושת שביעית כעצים. וה"ה אם חשב עליו לאכילת אדם בלבד הרי הוא כשאר פירות שהן לאכילה: כגון הסיאה. מפרש לה בפרק דלעיל הסיאה צתרא ונקרא בערבי סידר"ג והיזוב בערבי צעתו"ר איזופו בלע"ז וקורנית נקרא בערבי האש"א ובלע"ז שידרייאה והן מיני עשבים:

גמ' ר' בון בר חייא בעי קומי ר' זעירא מכדי אוכלי אדם ואוכלי בהמה שניהן הן כתובין בפרשה לכם לאכלה ולבהמתך וכו' מה ראית לומר דאוכלי אדם אין עושין מהן מלוגמא ואוכלי בהמה עושין מהן מלוגמא לאדם: לכם לאכלה מיעוט. הוא באוכלי אדם שאין עושין מהן מלוגמא: ומיעט אוכלי בהמה. ונמעט נמי אוכלי בהמה וכדמסיק הקושיא אמר רבי בון בר חייא וכו' דאיהו הוא דהקשה מעיקרא לר' זירא ומהדר ליה נמי הששא דהא כל מדרש שאתה דורש מהפסוק ושובר אח"כ מדרש הראשון אין זה מדרש וה"נ כן הוא שאם אתה דורש לאכלה למיעוט דרוש נמי לאכול דכתיב בקרא ולבהמתך תהיה כל תבואתה לאכול דממעט למלוגמא. ואם אין אתה דורש כן לאכול דסיפי' דקרא נמצא שובר אתה מדרש הראשון דלאכלה ואין זה מדרש: ר' יוסי לא אמר כן. כדר' זירא ומיתרצה הקושיא דר' בון כדלקמן: לכם לאכלה מיעט. והדר כתיב לך ולעבדך ולאמתך וגו' ולבהמתך וגו' כל תבואתה לאכול חזר ומיעט ומיעוט אחר מיעוט לרבות הוא והכתי לא אסיק להשינוייא עד דרבי מתנייה דלקמן והיינו דפריך הש"ס מאי לרבות דקאמר' אם לרבות לאיסורא לאוכלי אדם שאין עושין מהן מלוגמא א"כ סוף סוף הדרא קושיא לדוכתא ואימא דריבה נמי אוכלי בהמה לאיסורא וכהאי דא"ר בון בר חייא כל מדרש וכו' ואם ריבה כאן ריבה נמי כאן: א"ר מתניה. לא היא אלא ה"ק אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות וריבה מלוגמא שמותר לעשות והלכך כשמיעטתה אוכלי אדם מיעטתה דבמיעוט הראשון אין לנו לרבות כ"א למעט ונמצא לאכלה דכתיב גבי אדם למעט מלוגמא היא והמיעוט השני הוא דמרבה מלוגמא ונמצא כשרביתה אוכלי בהמה הוא דרביתה דלאכול דכתיב גבי בהמה הוא מיעוט השני ולרבות הוא: אוכלי בהמה מהו לעשות מהן צבועין לאדם. אם מותרה כמו מלוגמא לאדם וקאמר דק"ו הוא דמה אם אוכלי אדם שאסור לעשות מהן מלוגמא לאדם מותר לעשות מהן צבועין לאדם כדאמרינן בריש פרק דלעיל דהפי' אוכלי אדם עושין מהן צביעת אדם אוכלי בהמה שהותר למלוגמא לאדם לכ"ש שהותרו לעשות מהן צביעה לאדם: מיני מלוגמיות שהן עומדין למלוגמא ולרפואה מהו לעשות מהן לצביעה לאדם וקאמר דהא נמי ק"ו מאוכלי אדם הוא דמותר: לא צורכה דלא אוכלי בהמה. כצ"ל מהו וכו' כלומר לא איצטריך למיבעי לן אלא הא אם אוכלי בהמה מותר לעשות מהן צבעין לבהמה מי כימא דכמה דלת אמר דאוכלי אדם אף שלא הותרו למלוגמא הותרו לצבע לאדם ה"נ דכוותה אוכלי בהמה אף דלא הותרו למלוגמא לבהמה הותרו לצבע לבהמה או לא: א"ר יוסי. דלא דמיא דאם אמרת באוכלי אדם שהותרו לצבע לאדם שכן צבעי אדם יש להן קדושת שביעית דחלה עליהן תאמר שנעשה אוכלי בהמה לצבע בהמה והרי צבע בהמה לא חלה עליו קדושת שביעית כדאמרי' לעיל שם: ניחא.

**תוספת הרי"ד**

המתני' בשם ר"י ליח כאן מפשית לשביעית שפית אלא שביעית פי' בברייתא הראשונה ס"ל לר"י בברייתא לית כאן שפית כלל אם בברייתא הזאת ס"ל נ"כ כן ע"ז אמר דז"א דתמן ברשות בעלים פי' בברייתא דהסיאה והאיזוב והקורנס שבחצר דמיירי בחצר ואין ידי הכל ממשמשין בה ועומד ברשות הבעלים ע"כ מספיקא אינו נוהג בה מנהג שביעית וה"ל להפקיר והוי ספק הפקר ספק שביעית ספק שפית ונוהג ב' חומרות חייב במ"ע וחייב להניח לזכות לכל מי שירצה ברם הכא בברייתא דר' יוחנן דשוכה לית כאן אלא שביעית משום דלא מיירי בחצר אלא בגנות ופרדסים דיד הכל ממשמשין בה ואין נשמר לבדו ולא הוי גזל כדאמר רב המנונא ז"א דמשום דאע"פ דאין הבעה"ב מחויב להפקיר ואינו מפקיר מ"מ אין בעה"ב מקפיד עליהן כשיבוא מי ליטול והוי הפקר ממילא משום דטוב ליה לבעה"ב ליתן ליה אחד בודאי ולא שנים מספק פי' דהא יצטרך ליתן לו שנים בספק א' מספק מ"ע ואחד מספק שביעית יתן לו בתורת הפקר וכיון דניחא ליה לבעה"ב שיטול אחת בוודאי ולא יצטרך ליתן לו שנים בספק ע"כ כיון שאין בעה"ב מקפיד על נטילתו מטעם זה וכיון דאינו נשמר דיד הכל ממשמשין בה ואין בעה"ב מקפיד עליהן ממילא הוי הפקר ע"כ הוי שביעית ופטור ממעשרות אבל בברייתא הזאת דהסיאה והאיזוב והקורנס שמיירי בחצר ע"כ הוי ספק שפית ספק שביעית בע"כ והא דס"ל לרה"מ דלא הוי הפקר אלא גזל משום דרה"מ ס"ל דודאי אזלינן בתר חנטה א"כ בעה"ב מקפיד עליהן דלא שייך מוטב ליתן לו אחד בודאי ולא שנים מספק מש"כ הכא בירושלמי דס"ל דהוי ספק אי אזלינן בתר חנטה אי בתר לקיטה ע"כ אינו מקפיד עליהן משום דמוטב ליתן לו אחד בודאי ולא שנים בספק ודו"ק:

**תוספת**

במעשר. ע"ז משני ליה א"ל יד הכל ממשמשין בה ולא אמר תתחייב במעשר פרש"י ז"ל נהי דלא חייב לאפקורה דלא נהגו בה שביעית מיהו כל שדות פרדסות הפקר הן בשביעית ואין אתרוג זה נשמר בה לבדו וע"כ הכל ממשמשין בו והפקר פטור ממעשרות ורב המנונא אמר בת שפית הנכנסת לשביעית לעולם שפית פרש"י ז"ל לחייב במעשר כיון דשביעית לא נהגו בה ולא הפקירא דמלכא הוא משמום יד הכל שבה אינו אלא גזל ואין הפקר כזה פוטר מן המעשר עכ"ל ז"ל:

**ועפ"ז** ניחא סוגיא דידן תני וכולן שנכנסו משפית לשביעית שפית חוץ מן העדל ר"א בשם ר"י לית כאן משפית לשביעית שפית אלא שביעית פי' דלית כאן שפית כלל אלא שביעית לבד והשתא מביא הגמ' הברייתא הסיאה והאיזוב והקורנס שבחצר אם הית' שניה נכנסת לשלישית שלישית [ותיבת אבל מיותר כמובן] משפית לשביעית שפית ע"ז קשה הברייתא כיון דמספקא לן אם אזלינן בתר חנטה או בתר לקיטה מפני מה הכא את מני לחורי' פי' לאחריו וכא את מני לקומי' פי' לפניו ומשני א"ר יוסי שלישית ושפית אע"פ שאין בהם מע"ש יש בהם מעשרות פי' דיש בהם חיוב מעשרות ומה שאתה מחמיר ותנהוג ביה מעשרות דשלישי אינו סותר חיוב המעשרות ויכול ליתן מספיקא ב' עישורין גם מע"ש אבל שביעית אין בה מעשר כלל פי' אם תחמיר עליו לנהוג בו דין שביעית ויחייבוהו חכמים להפקיר א"כ תפקיע דין דמעשרות כלל ע"כ נוהג בו דין דשפית מספיקא ודין דשביעית מספיקא והוי ספק הפקר דשביעית וספק אינו הפקר וחייב במעשר עני כיון דהוי ספק הפקר ע"כ אינו יוצא מת"י הבעלים אלא בזכיה וקודם הזכיה ברשותו הוא עדיין וע"כ מחויב מס' במעשרות ע"ז שאל לא כן ר"א

עין משפט נר מצוה א [א] מיי' פ"ה משמיטה ויובל הל"א. ב [ב] מיי' שם והלי"ג. ג [ג] מיי' שם הל"ט.

מסורת הש"ס (א) נ"ק קנ. כוכס מ. (ב) שבת קכח: לעיל פ"ז הל"א:

**שנויי נוסחאות** (ס"ד) לאדם ולא לבהמה [ד"ו] לאדם אבל לא לבהמה. (סי"ג) מיעט בה מיעט [ד"ו] מיעט. מיעט. (סי"ט) כיי דר' בון [ד"ו] כיי דאמר ר' בון. (סכ"ח) מלוגמא לאדם עושין מהן צבועין [ד"ו] מלוגמא לבהמה געשה צבעין. (ס"ל) אין עושין מהן צבעין אין ליתא. (סל"א) שכן צבוע ן [ד"ו] וצבעין ותיבת עכו ליתא.

*וחומרי בהמה [א] שאסור לשולקן תני המוכר מוכר לאוכלין והלוקח לוקח לעצים לא הכל ממנו המוכר מוכר לאוכלין והלוקח לוקח לאוכלין וחישב עליהן לעצים לא הכל ממנו המוכר מוכר לעצים והלוקח לאוכלין וחישב עליהן לעצים מה אנן קיימין אם כשנתן לו מעות ואח"כ משך דמי עצים נתן לו אם בשמשך ואח"כ נתן לו מעות דמי אוכלין נתן לו אלא כי נן קיימין בשנתן לו מעות ואח"כ משך (א) תפלוגתא דרבי יוחנן ור"ש בן לקיש **על דעתיה דרבי יוחנן דו [ב] אמר אין המעות קונות דבר תורה דמי אוכלין נתן לו על דעתיה דר"ש ב"ל דו אמר המעות קונין דבר תורה דמי עצים נתן לו המוכר מוכר לעצים והלוקח לוקח לאוכלין היה זה מעמיד וזה מעמיד ריבה כהדא אם המוכר תובע ללוקח יעשו כדברי הלוקח ואם הלוקח תובע למוכר יעשו כדברי המוכר וכא כן :

## הלכה ב מתני'

[ג] שביעית נתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה [ד] לוכל כל דבר שדרכו לאכול [ה] ולסוך דבר שדרכו לסוך ולא יסוך יין וחומץ אבל סך את השמן [ו] וכן בתרומה [ז] ובמע"ש קל מהן שביעי' שנתנה להדלק' הנר : גמ' [ח] (ב) כיצד לוכל דבר שדרכו לוכל אין [ט] מחייבין אותו לוכל לא פת שעיפשה ולא קנובת ירק ולא תבשיל שנתקלקל צורתו וכן הוא שביקש לוכל תרדין חיין או לכוס חיטין חיות אין שומעין לו כיצד לשתות דבר שדרכו לשתות (ג) אין מחייבין אותו לשתות ***אניגרון ולא איקסגורין ולא יין ושמרים החושש בשיניו לא יהא מגמא חומץ ופולט אבל מגמא הוא ומבליע ומטבל כל צרכו ואינו חושש החושש גרונו לא יערענו בשמן אבל נותן הוא שמן לתוך אניגר וגומא לא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן החושש את ראשו או שעלו בו חטטין סך שמן אבל לא יסוך יין וחומץ [י] (ד) אין מפטמין שמן של שביעית אבל לוקח הוא שמן ערב שביעית ואינו חושש רבי

מתני' מסדר דקתני נותנין עליו חומרי אדם וחומרי בהמה וניחא הוא לפרש לחומרי אדם שאין עושין ממנו למלוגמא וחומרי בהמה מאי ניכהו וקאמר שאסור לשלקן כדפריש' טעמא במתני': תני. בברייתא על אלו דתנינן במתני' דבמחשבה הן תלוין ואם המוכר מוכר אותן על מנת לאוכלין והלוקח לוקח הוא לעצים לא הכל ממנו כלומר אין מחשבתו של הלוקח כלום ולא כל הימנו להפקיע מהן קדושת שביעית הואיל וכבר חישב עליהן המוכר לאוכלין חלה קדושת שביעית עליהן וכן אם המוכר מוכר לאוכלין וכו' וזה מכ"ש הוא שהרי גם הלוקח חישב בשעת המקח לאוכלין ופשיטא דלא מהניא מחשבתו אח"כ שנמלך עליהן לעצים אלא משום הסיפא נקט לה: המוכר מוכר לעצים וכו'. כלומר אלא בהא הוא דמיבעיא לן אם המוכר מכרן לעצים והלוקח הוא שחישב בתחלה לאוכלין ואח"כ נמלך וחישב עליהן לעצים מהניא מחשבה בתרייתא דהלוקח שיהו לעצים או דילמא מכיון שהלוקח כבר חישב עליהן בתחלה כשבאו לידו לאוכלין תו לא מצי הדר ביה ומפרש ואזיל בהי גוונא מיירי דמיבעיא ליה הכי: מה אנן קיימין. בהאי בעיא ובאיזו שעה היא נתינת מעות והמשיכה: אם בשנתן לו מעות ואח"כ משך. כלומר אם נתינת המעות היה מיד בשעת המקח ומשיכת הלוקח לא היתה אלא אח"כ כשחזר ונמלך עליהן לעצים בזה לא הוה שייכא הבעיא דבכה"ג ודאי דמי עצים נתן לו והוא אפי' למ"ד מעות קונות מד"ת ולענין שאינן יכולין לחזור בהן וא"כ הכא בשעת נתינת מעות הקנה לו המוכר להלוקח את המקח ודעתיה דהמוכר לעצים היה וכשקיבל הדמים בשביל מחשבה שיהיו לעצים הוא שקיבל ואע"ג דדעתיה דלוקח היה בשעת המקח לאוכלין מ"מ דעת המוכר שמקנה לו היה לעצים ובו הדבר תלוי שמקנה לו בשעת נתינת המעות ולמ"ד משיכה היא דקונה מד"ת פשיטא שהוא לעצים שהרי המשיכה היתה כשנמלך הלוקח וחישב עליהן לעצים: אם בשמשך. בשעת המקח ואח"כ נתן לו מעות בזה נמי לא מספקא לן דלפשיטא הואיל דדמי אוכלין נתן לו שהרי אפי' למ"ד מעות קונות מודה הוא דמשיכה עדיפא לענין דאם קדמה המשיכה לכבר נקנה המקח אלא דס"ל דמעות קונות אף שעדיין לא משך הלוקח וא"כ הכא שבשעת המקח היה דעת הלוקח לאוכלין והדעתא דהכי משך אותן ודאי דבדעתו הדבר תלוי שהוא עושה הקנין במשיכתו וכיון שמשך אותן אדעתא דאוכלין וקנו לו מה שנתן דמים אח"כ בשביל דמי אוכלין נתן וכלומר דבכה"ג אין אנו הולכין אחר שעת נתינת המעות שאע"פ שלא נתן לו המעות עד אחר שנמלך עליהן לעצים לאו כלום הוא לפי שכבר נקנה לו במשיכה מאז שהיה דעתו לאוכלין והרי מה שנתן הדמים בשביל דמי אוכלין הוא שנתן: הלא כי אנן קיימין. להבעיא בכה"ג דוקא הוא: בשנתן לו מעות ואח"כ משך. כלומר שהנתינת מעות והמשיכה היה מיד בשעת המקח אלא שבתחלה נתן המעות ואחר כך משך ואם נתינת מעות הוא עיקר הקנין אם כן בדעת המוכר הדבר תלוי שהרי מיד כשנותן לו המעות מקנה הוא לו ואף שעדיין לא משך ודעתיה דמוכר לעצים הוא וכשנתן לו המעות אחר כך דמי עצים נתן לו אבל אי אמרינן דאין המעות קונות ועיקר הקנין מד"ת משיכה היא א"כ בשעה שנתן המעות עדיין לא קנה הלוקח וכשמשך אח"כ הוא שקנה אותן ומכיון שדעת הלוקח בשעת שקניה לאוכלין היתה א"כ דמי אוכלין נתן לו וכלומר שעת הקניה היא לאוכלין ובדעת הלוקח הדבר תלוי שאז היה דעתו לאוכלין ובכה"ג הוא דמיבעיא לן לדינא וקאמר דתפלוגתא דר"י ור"ל היא וכו' דלמ"ד אין המעות קונות מד"ת אלא משיכה דוקא א"כ דמי אוכלין נתן לו וכדפרישית ולמ"ד מעות קונות מד"ת דמי עצים נתן לו וכדאמרן: המוכר מוכר לעצים וכו'. השתא מיבעיא ליה בגוונא אחרינא דאם לא נגמר המקח ביניהן לזה או לזה אלא כל א' מהן מעמיד על דבריו המוכר אומר לעצים אני מוכר לך והלוקח אומר לאוכלין אני רוצה ליקח ממך ולא נתרצו ביניהן ואח"כ לקח ממנו סתם ולא פירש לכך או לכך ומיבעיא לן אחר איזה מחשבה אנו הולכין: וייבא כהדא וקאמר הש"ס דאמרינא כהדא דתנינן בתוספתא דקידושין (סוף פ"ב) זה אומר במנה וזה אומר במאתים והלך זה לביתו וזה לביתו ואח"כ תבעו זה את זה אם הלוקח תבע את המוכר יעשו דברי מוכר ואם המוכר תבע את הלוקח יעשו דברי לוקח: וכא כן. וה"נ כן הוא דאם אח"כ תבע המוכר את הלוקח יעשו כדברי הלוקח והרי הן לאוכלין וחלה קדושת שביעית עליהן ואם הלוקח הוא שתבע את המוכר יעשו כדברי המוכר והרי הן לעצים :

הלכה ב מתני' שביעית ניתנה לאכילה וכו'. בפירות האילן או באילו שאין דרך רוב בנ"א לזורען מיירי דאלו מותרין באכילה ולא גזרו עליהן כדאמרינן לעיל (בפ"ד במתני' ב') ומפרש בגמרא כשדרכו ליאכל אבל אין מחייבין אותו לאכול דבר שאין דרכו לאכול כגון פת שעיפשה וכיוצא בו תבשיל שנפסד ולא קניבת ירק וזהו הנשאר מהפסולת הירק אחר שקנבו ובררו אותו וכן דבר שדרכו לאכול כשהוא חי אוכלו חי ודבר שדרכו לאכול מבושל אוכלו מבושל ואין מסכין אותן וכן לשתיה וכו': וכן. הוא הדין בתרומה ומעשר שני שלא ניתנו אלא לאכילה ושתיה וסיכה ואין משנין אותן מדבר שדרכו בכך לדבר שאין דרכו בכך: קל מהן שביעית. בדבר זה שניתנה להדלקת הנר כדדריש בריש פ' דלעיל תהיה אף להדלקת הנר משא"כ בתרומה ומעשר שני שהתרומה כל זמן שהיא טהורה לא ניתנה להדלקה ואם נטמאת מדליקין בה אבל מעשר שני אין מדליקין בו בין שהוא טמא בין שהוא טהור בל"א ניתן אלא לאכילה ולשתיה ולסיכה ולא להדלקה והכי איתא בתוספתא (פ"ז) וכן הלכה: גמ' אין מחייבין אותו לאכול וכו'. כדפרישית במתני': אין שומעין לו. לפי שאין דרכן לאכלן חיין: אין מחייבין אותו לשתות וכו'. בפ' כיצד מברכין מפרש להו אניגרון מיא דסילקי אכסיגרון מיא דכולהו שלקי ואם שלקן משביעית אין מחייבין אותו לשתות המים לפי שאין דרך לשתותן אלא עם השמן כדאמר התם: ולא יין ושמרים. כלומר היין שיש בו שמרים הרבה וא"א לבוררן אין מחייבין אותו לשתותו כך וכן בתוספתא (פ"ו) לשתות יין בשמריו: לא יהא מגמע חומץ ופולט. לפי שהוא מפסידו ועוד שניכר שהוא לרפואה וכל המיוחד לאדם לא ניתנו לרפואה בשביעית: ואינו חושש. שאם נתרפא נתרפא כדרך שמנינו בשבת: לא יערערנו בשמן. שזהו לרפואה אבל לתוך אניגרון נותן הוא שמן הרבה וגומע ואם נתרפא נתרפא: לא יסוך יין וחומץ וכו' ומפרש לה כגון החושש את ראשו וכו' שלפעמים עושין זה לרפואה ובשל שביעית אסור שאין דרכן לסיכה וניכר שהוא לרפואה: אין מפטמין את שמן של שביעית לתת בתוכו עיקרי בשמים שיהא מפוטם מפני שהעיקרין בולעין את השמן והולך לאיבוד: אבל לוקח הוא שמן ערב שביעית. כלומר אבל שמן ערב שיש לו ריח לוקח הוא בשביעית ואינו חושש שמא נתפטם בעיקרי בשמים משל שביעית וכך הוא בתוספת' שם אין מפטמין שמן של שביעית אבל לוקחין שמן ערב לסיכ' מ"מ:
ר'

תני המוכר מוכר לאוכלין כו' המוכר מוכר לעצים והלוקח לאוכלין פי' משך הלוקח לאוכלין וחישב עליהן לעצים אח"כ מה אנן קיימין אם בשנתן לו מעות ואח"כ משך דמי עצים נתן לו פי' דהאי בעיא הוא אם המוכר מוכר לעצים ודמי עצים ביד המוכר ע"כ גם הסחורה הוי לעצים ג"כ ביד הלוקח ויכול הלוקח לחשוב אח"כ על העצים ע"ז פריך אם בשנתן מעות ואח"כ משך א"כ המוכר קיבל המעות על עצים והוי דמי עצים ביד המוכר ואם בשמשך ואח"כ נתן מעות א"כ לא קני המוכר המעות עד לאחר המשיכה [עי' בתוס' ז"ל במס' ב"מ (דף מ"ג ע"א) עיי"ש] שנעשית אוכלין ביד הלוקח בשעת משיכה א"כ קיבל דמי אוכלין והוי דמי אוכלין בידו ומוקי בשנתן מעות ואח"כ משך ותליא בפלוגתא דר"י ורשב"ל דלמ"ד אין מעות קונות א"כ לא קני המוכר המעות עד לאחר המשיכה לאחר שנעשית אוכלין ביד הלוקח [עיין בתוס' במסכת ב"מ (דף מ"ג ע"א) עיי"ש] ונמצא דבשעת קנין המעות הוי דמי אוכלין בידו דמוכר דהא בע"כ נעשה אוכלין דהא לא כל הימנו כדאמר לעיל ולמ"ד דמעות קונות נמצא דקני המוכר המעות קודם משיכת הלוקח לאוכלין והוא מכר לעצים והלוקח חישב על אוכלין רק בשעת משיכה נמצא דמי עצים בידו ומכיון דדמי עצים בידו דמוכר ע"כ מהני גם המחשבה לעצים גבי לוקח אח"כ שיהא הסחורה ג"כ לעצים. העולה מתוך זה דאם כשהלוקח חישב לאוכלין עם המוכר לא מהני המחשבה אח"כ על עצים רק באם שדמי עצים הוא ביד מוכר אז אם כשחישב לאוכלין ונשאר במחשבה הזאת הוי אוכלין אבל אם יכול לחזור ולחשוב על עצים תלי במעות קונות או לא אם קונות המעות והמחשבה דלוקח על אכילה הוא לאח"כ בשעת משיכה נמצא דדמי עצים ביד המוכר וכיון דדמי עצים ביד המוכר מהני החזרה אח"כ אבל אם משיכה קונה ולא מעות וכשחישב בשעת משיכה על אוכלין הוי אוכלין בע"כ דהא כ"ז שהלוקח עומד במחשבה הזאת פשיטא דהוי אוכלין נמצא דקנין המעות שביד המוכר הוא לאחר משיכה והוי דמי אוכלין בע"כ ביד המוכר וע"כ לא מהני החזרה וע"כ מיבעיא לן אם דמי עצים בידו דמוכר אם דמי אוכלין :
אין מפטמין שמן של שביעית אבל לוקח כו'
מהו

עין משפט נר מצוה ד [א] מיי' פ"ה משמיטה הל"ג והל"א. ה [ב] מיי' פ"ג ממכירה הל"א טוש"ע חו"מ סי' קנ"ח סעיף א. ו [ג] מיי' פ"ה משמיטה הל"א. ז [ד] שם הל"ב. ח [ה] שם הל"ו. ט [ו] מיי' פי"א מתרומות הל"א ב. י [ז] מיי' פ"ג ממעשר שני הל"א ופ"ט הל"ג. יא [ח] מיי' פ"ה משמיטה הל"ח. יב [ט] שם הל"ג. יג [י] מיי' שם הל"ו.

מסורת הש"ס (א) ב"מ מ"ז. ומ"ט. (ב) תוספתא פ"ו. (ג) שם ופ"ט דתרומות. ברכות לה לו ופ"ג. (ד) שם.

גליון הש"ס * וחומרי בהמה שאסור לשולקן. ע' בפי' המשניות לרבינו ז"ל שמפרש בענין אחר ובחיבורו כתב כמו שהוא בירושלמי כאן. והתוי"ט הרגיש שמשנה בחבורו ממה שפי' במשנה ולא הרגיש שהדבר מבואר בירושלמי כאן וגם כ"מ לא העיר בזה ועי' בראב"ד פ"ז משמיטה הל' יד ובכ"מ שם: **על דעתיה דר"י וכו'. בבבלי המחלוקת בהיפך וגם בירושלמי בב"מ שם מבואר בהיפך דר"י סבר מעות קונות עי"ש: ***אניגרון ולא אקסיגרון. ע' במפרש כאן וכדאמרו בש"ס דילן בברכות דף לה ושבועות דף כג וע' בערוך ערך אכסגרין וערסיגרין ודבריו צ"ע:

שנויי נוסחאות (פ"י) קונות [ד"ו] קונין. (פי"ג) דו אמר (ד"ו) דו אמר ליתא. (פי"ו) ריבה [בכי"ר] ייבה. (פי"ח) לוכל כל דבר [ד"ו] לוכל דבר. (פי"ט) שדרכו לאכול (ד"ו) שדרכו לוכל. (כל"א) שמן לתוך [ד"ו] שמן הרבה לתוך.

## עמודי ירושלים

אין מפטמין שמן של שביעית אבל לוקח הוא שמן ערב שביעית ואינו חושש כו'. פ' הרא"פ אבל שמן של ערב שביעית ולא חיישינן שמא יאמרו של שביעית הוא עכ"ל וקשה לי ע"ז דאם פירושו כן א"כ מפני מה אמרו את"ז ר' אימי סבר מימר אפי' מן החשוד דאמאי הוי ס"ל דמותר לקנות מן החשוד דהא בחשוד בודאי הי' לן למיחש שמא יכשילנו ע"כ נלע"ד הפי' כך עפ"י מה שראיתי בתוספתא דשביעית פ"ה אין מפטמין שמן של שביעית אבל ליקחין שמן ערב לסיכה ע"כ והיינו דלא חיישינן שמא פיטם אותו בשביעית דתלינן דפיטם אותו מקודם וכ"ה הפי' בירושלמי דאין מפטמין שמן של שביעית אבל לוקחין שמן ערב [בקמץ צירה] בשביעית ואינו חושש היינו דלא חיישינן שפיטמו בשביעית דתלינן דפיטמו אותו מקודם וע"ז הי' ס"ד דר' אימי דגם מן החשוד מותר ליקח וצ"ל השיבו דדוקא מי שאין אנו יודעין בבירור שהיא חשוד תלינן דפיטמו מקודם אבל בחשוד חיישינן שמא פיטמו בשביעית. וג"ל דכן פי' הירושלמי הפר"ח ביו"ד (סי' קל"ט סק"א) שעל מה שהביא הש"כ שם ראי' מדברי הירושלמי האלו דמותר ליקח דבר מסתם אדם כ' הפר"ח וז"ל מ"מ הראי' שהביא הש"כ לזה מירושלמי פ"ח דשביעית אינו כלום דהתם לקנות שמן ערב בשביעית מיירי ואין לו ענין בדינים אלו ע"ש עכ"ל. וראיתי להשערי דעה שם סק"א שכ' וז"ל ומ"ס יש בדבריו וצ"ל לקנות שמן של ערב שביעית בשביעית כי כן הוא בירושלמי אבל לא ידענא מאי קאמר דהא ע"ז אנו דנין אם נאמינו שהוא של ערב שביעית והרי גם כאן מיירי שהוא מוכר בחזקת כשרות עכ"ל. והנה מ"ש דמ"ס הוא בפר"ח ליתא דהפר"ח פי' דברי הירושלמי כמו שכתבתי ולפ"ז א"ש דברי הש"כ דכיון דחזינן דקל איסורו דתלינן דנעשה מקודם שביעית ולהכי הוי ס"ד דירושלמי דגם בחשוד נאמין על זה ולהמסקנא לסתם בני אדם מאמינין ואין בזה ראי' לשאר דוכתי. ועי' ירושלמי שבת (פ"ס ה"ס) ושוב נדפס פי' הפני המשה וראיתי שגם הוא פי' הירושלמי כמ"ש ונהנתי :

רבי אימי סבר מימר אפי' מן החשוד אמר רבי יוסי לא אמרו אלא בשאינו יודע אם חשוד אם אינו חשוד הא דבר ברי שהוא חשוד אסור מהו לפטם יין של שביעית נשמעינא מן הדא קל מהן שביעית שנתנה להדלקת הנר הדא אמרה שהוא מותר והתני אסור אמר רבי אלעזר דרבי יהודא היא (א) דרבי יהודא מתיר מפני שהוא משביחו קל מהן שביעית שנתנה להדלקת הנר ותרומה לא נתנה להדלקת הנר [א] תרומה טמאה נתנה להדלקת הנר שביעית אפילו טהורה נתנה להדלקת הנר רבי חזקיה על מסחי יהב צלוחיתא לזוסימא אודייתא א"ל אעל ליה לי לאשונא א"ל לית אסור אתא שאל לרבי ירמיה אתא ואמר ליה למדתנו ותני כן [ב] אין סכין שמן של שביעית במרחץ אבל סך הוא מבחוץ ונכנס *ולא שמן שריפה לא בבתי כנסיות ולא בבתי מדרשות מפני בזיון קדשים :

## הלכה ג מתני'

[ג] אין מוכרין פירות שביעית לא במדה ולא במשקל ולא במנין ולא תאנים במנין ולא ירק במשקל ב"ש אומרים אף לא אגודות ובית הילל אומרים [ד] את שדרכו לאגוד אותו בבית אוגדין אותו בשוק כגון הכרישין ונץ החלב : גמ' למה כדי שימכרו בזול וישקלו בליטרא וימכרו בזול אם אמר את כן אף הוא אינו נוהג בהן בקדושה תני [ה] (ב) פירות ח"ל שנכנסו לארץ לא יהו נמכרין לא במדה ולא במשקל ולא במנין אלא כפירות הארץ ואם היו נכרין מותר אמר רבי יוסי ב"ר בון אילין קורדקיא דסלקין ומזדבנין מן סוסיא לטבריא רבי חזקיה בשם רבי אבא בר ממל **זה שהוא מודד בכפישה ונסתיימה לו שנים ושלשה פעמים אסור למוד בה אמר רבי הושעיא אסור מימר עבוד אצבעך טבח כהן שנתמנה לו בכור מהו מקטעתא קופדין ומזבנתא גוא שוקא ר' ירמיה סבר מימר שרא מן הדא את שדרכו ליאגד בבית אוגדין אותו בשוק אמר רבי מנא כל גרמה היא אמרה דהוא אסור שלא יהא כעושה סחורה בגופו :

## הלכה ד מתני'

[ו] (ג) האומר לפועל הילך איסר זה ולקוט לי ירק היום שכרו מותר לקט לי בו ירק היום שכרו אסור [ז] לקח מן הנחתום ככר בפונדיון כשאלקוט ירקות שדה אביא לך מותר לקח ממנו סתם לא ישלם מדמי שביעית שאין פורעין חוב מדמי שביעית : גמ' מה בין האומר לקוט לי ובין האומר לקוט לי בו רבי אבין בשם רבי יוסי בן חנינא מהלכות של עימעום היא תמן תנינן [ח] (ד) לא יאמר אדם לחבירו העל את הפירות האילו לירושלים לחלק אלא אומר העלם שנאכלם ונשתם בירושלים רבי זעירא בשם רבי יונתן מהילכות של עימעום היא תמן תנינן [ט] (ה) שואל אדם מחבירו כדי יין וכדי שמן ובלבד שלא יאמר לו הלויני מה בין האומר הלויני לבין האומר השאילני אמר ר' זעירא בשם רבי יונתן מהילכות של עמעום היא

פיתן

**פני משה**

ר' אימי סבר מימר. דהאי מ"מ הוא לומר אפי' מישראל החשוד על השביעית וקא"ל ר' יוסי לא אמרו אלא בכהם שאינו ידוע אם הוא חשוד או אינו החשוד הא אם ברור הוא שהוא חשוד אסור ליקח ממנו: מהו לפטם יין של שביעית. דבמעשר שני תנן (בפ"ב) דמ"ש אין מפטמין את השמן אבל מפטם הוא את היין ובשביעית מהו: נישמעינה מן הדא. דקתני במתניתין קל מהן שביעית וכו' וא"כ אם במעשר שני החמור לענין הדלקה מותר בשביעית מכ"ש לפטם את היין דמותר במעשר שני שהוא מותר בשביעית: א"ר אלעזר דר' יהודה היא. (ברים פרק י"א דתרומות) תנן אין מפטמין את השמן אבל עושין את היין יגומלין אין מבשלין יין של תרומה מפני שהוא ממעיטו ר' יהודה מתיר מפני שהוא משביחו ומפרש לה ר"א דר' יהודה דמתיר בבישול אוסר הוא ביגומלין דהיינו מפטם שנותן לתוכו דבש ומיני בשמים וטעמא דאינו מותר לר' יהודה אלא במשביח את היין עצמו שהוא מתקיים ביותר כשמבשלו אבל במפטם שהוא יגומלין שאינו משביח את היין להתקיים ע"י כך אוסר וה"נ מאן דתני אסור ר' יהודה היא: קל מהן שביעית וכו'. דקתני במתני' ופריך וכי תרומה לא ניתנה להדלקת הנר ומשני תרומה טמאה היא שניתנה להדלקת הנר דזהו שמן שריפה שאמרו בכל מקום ותרומה טהורה אין מדליקין בה אבל שביעית אפי' טהורה ניתנה להדלקת הנר: על מיסחי. נכנס לרחוץ במרחץ: לזוסימי אודייתא. לזוסימי הוא כהאי דאמרינן פ' במה טומנין כוספא דיסמין וזהו הוורד של יסמין ונכבש בשמן שומשמין ועושין אותו לסוך ולרחוץ את הזוהמא ואודייתא הוא מהגדל בשדה. וכל השדמות עד נחל קדרון בירמיה (ל"א) תרגומו וכל אדיתא: וא"ל לשלוחו העל לי הצלוחית הזאת עם השמן לאשונא להתנור לחממו כדי שיהא נוח לסוך ולרחוץ בו ושל שביעית היה וא"ל זה וכי לית הוא אסור לסוך במרחץ כהאי ברייתא דלקמיה: אתא זה השליח ושאל לר' ירמיה וא"ל שר' חזקיה צוה לו כך: אתא. ר' ירמיה וא"ל לר' חזקיה הלא אתה למדתנו זה ותני בברייתא כן אין סכין שמן של שביעית במרחץ וכו'. והא דתנינן שמן של שביעית סכין בו היינו שסך עצמו מבחוץ ונכנס אבל במרחץ אין סכין בו משום בזיון קודש וכן לא שמן שריפה כדמסיק לטעמא מפני בזיון קדשים: לא בבתי כנסיות וכו'. כלומר וכן אין סכין בו לא בבתי כנסיות ובתי מדרשות מפני שנראה כבזיון קדשים בפני רבים:

הלכה ג מתני' אין מוכרין פירות שביעית וכו' כלומר מה שמותר למכור כאותו ששנינו בפ' דלעיל שאם לקט לעצמו והותיר מותר למכרו וכיוצא בזה וכן מותר למכור מעט מעט כדאמרי' שם (בהלכה ד') וכשמוכרן לא ימכור לא במדה ולא במשקל ולא במנין שלא יהא נראה כסוחר בפירות שביעית ומדקדק למוכרן בצמצום במדה וכו' אלא מוכרן אכסרה שמתוך כך ימכור אותם בזול ויהא ניכר שהוא נוהג בהן מנהג הפקר: ולא תאנים במנין. כלומר שאע"פ שדרך למוכרן במשקל וה"א דכשמוכרן במנין מותר וכן הירק שדרכו להמכר במנין וה"א כשמוכרן במשקל מותר שאין זה כדרך שרגילין למוכרן קמ"ל דאפ"ה לא משום דהוי כמדקדק במכירתן: בש"א אף לא אגודות. מפני שהוא דרך שאוגדין אותו למכור בשוק: ובה"א את שדרכו לאגוד אותו בבית מה שהוא מדרך לאגוד אותו כשמביאו לבית מותר לאגוד אותו למוכרו לשוק לפי שאגודת הבית מסתמא הוא דרך אכסרה שאינו מדקדק כמה יהיו באגודה לפיכך מותר למכור לשוק כדרך אגודה זו אבל אם אין דרכו לאגדו כשמביאו לבית אלא כשמוכרו בשוק אוגד אותו מודו ב"ה שאין מוכרין אותו אגודות שניכר שאגודה זו למכור בצמצום הוא והוי כסחורה: ונץ החלב. מפורש בריש פרק דלעיל: גמ' למה לא ימכרו במדה וכו' כדי שימכרו בזול. כלומר שמתוך שאינו מקפיד עליהן לצמצם ימכרו בזול וכדפרישית במתניתין: וישקלו בליטרא וימכרו בזול. שאם אין הקפידא אלא כדי שימכרו בזול א"כ הו"ל לחכמים לתקן שלעולם ימכור אותן בזול יותר מבשאר השנים ולמה אסרו לשקול וה"ה דפריך על מדה ומנין וחדא מינייהו נקט. ומשני אם אתה אומר כן אף הוא אינו נוהג בהן בקדושה כלומר דמ"מ חששו שאם ימכור אותן דרך מכירה של שאר שנים אתי לזלזולי בהו ולא ינהוג בהן קדושת שביעית ואע"פ שמשנה הוא המקח ועוד דאם אתה מתירו למדוד וכו' אתי נמי לדקדק בהמקח: תני. (בתוספתא פ"ד): אלא כפירות הארץ. שלא במדה וכו' דלא ליתי לאחלופי ואם היו נכרין שהן מחו"ל מותר: אילין קורדקייא. כמו חיטי קורדנייתא בפ' כל שעה כלומר כגון אלו שרגילין להעלותן מן סוסיתא והיא בח"ל סמוך לא"י כדאמרינן לעיל (בפ"ו בהלכה א') ארץ טוב זו סוסיתא ומעלין משם למכור בטבריא: זה שהוא מודד בכפיפה. והיא עשויה למדידות הרבה עד כאן הוא כך ועד כאן הוא כך והוא לא מדד בצמצום אלא שנזדמנה לו ב' וג"פ כפי מה שרצה אסור למוד בה דהוי כמתכוון למדוד: א"ר הושעיא אסור מימר עבד אצבעך. בתמיה וכי אסור לומר עשה כך באצבע שלך לסימן שעד כאן יהיה כך וכך וזה נמי כך הוא דמכיון שלא נתכוון למדידה ממש אין כאן איסור: טבח כהן שנתמנה לו בכור. והכן תנן בפ' דלעיל שאין עושין סחורה בבכורות אא"כ לקחו למשתה בנו או לרגל ולא צריך לו מותר למכרו והא כיון דטבח הוא לא התירו לו והבעיא היא אם מותר לקטעו קופדין וזהו לחתיכות התיכות בשר ולמכרו בשוק דאפשר דמכירה כזו לא מיחזי כעושה סחורה: ר' ירמיה סבר מימר. דבכה"ג שרי ורצה לפשוט ממה דשרו ב"ה את שדרכו ליאגד בבית אוגדין אותו למכור בשוק וה"נ מכיון שדרך לעשות חתיכות חתיכות לבית מותר למכור כך לשוק: א"ר מנא. דלא דמיא לדהדבה כל גרמה היא אמרה דהוא אסור. מכל עצמה של מתני' נלמד בזה אסור שהרי הכא דרכו כך למכרו בשוק חתיכות התיכות ושלא יהא נראה כעושה סחורה בגופו של הבכור ולא התירו ב"ה במתני' אלא דווקא בגוונא של האגודה שאינו מדרך לעשותה כשמוכר לשוק:

הלכה ד מתני' הילך איסר זה ולקוט לי ירק היום. אין זה כדמי שביעית ושכרו מותר אבל אם אמר לקוט לי בו ירק היום ל' זה משמע יותר בשכר של שביעית ושכרו אסור להוציא ממנו לשאר דברים אלא שצריך לנהוג בו כדמי שביעית שהוא לאכילה ושתיה כמו פירות שביעית: כשאלקוט ירקות שדה אביא לך. בשכרו מותר מפני שא"ל כן בשעת המקח ואותו הככר הרי הוא כפירות שביעית אבל אם לקח ממנו כתם בהקפה ה"ז הפונדיון כחוב עליו לא ישלם לו מדמי שביעית לפי שאין פורעין חוב מדמי שביעית: גמ' מה בין האומר לקוט לי ומה בין האומר לקוט לי בו. ומ"ש זה מותר וזה אסור: מהלכות של עמעום הוא. של עמעום שבגוף הדין עמעמו בו ואינו אלא חומרא בעלמא ולפיכך התירו באומר לקוט לי ולא אמר בו וכן להכי דחשיב להו לקמן: תמן תנינן. (ברפ"ג דמע"ש): תמן תנינן. (ברפכ"ג דשבת) וגרים להא הכל שם במעשר שני וכן במסכת ע"ז (בפ"ב):

פיתן

**רידב"ז**

מהו לפטם יין של שביעית פי' דבשמן כיון דלאסור בתרומה אסור ג"כ בשביעית אבל יין כיון דמותר בתרומה מיבעיא לן אם מותר בשביעית אי לא אם שביעית חמור מתרומה או לא וקפשיט דתנינן במתני' קל מהן שביעית כו' אלמא דשביעית קל מתרומה הילכך שמן דאסור לפטם בתרומה אסור לפטם גם בשביעית אבל יין כיון דתנינן במתני' (בפי"א דתרומות) דמותר לפטם יין כדגרסינן שם אבל עושין יין יגומלין עיי"ש וע"כ מכיון דמותר בתרומה כ"ש דמותר בשביעית ופריך והתני אסור אלמא אפי' דמותר בתרומה אסור בשביעית ומשני הסיא ר' יהודה היא דר"י מתיר מפני שהוא משביחו פי' דבמשנה (פי"א דתרומות) גרסינן שם אין מפטמין שמן של תרומה אבל עושין יין יגומלין אין מבשלין שמן של תרומה מפני שממעיטו ר"י מתיר מפני שהוא משביחו פי' דר"י פליג גם ארישא דאין מפטמין שמן של שביעית ואין מבשלין יין של תרומה פליג ר"י וס"ל דמותר מפני שמשביחו א"כ לר"י נמצא דחמור שביעית מתר' מזת וכיון דאין מפטמין של שביעית אע"פ דמותר בתרומה ה"ה נמי אין מפטמין יין של תרומה אבל לרבנן דפליגי על ר"י וס"ל דבתרומה שמן אין מפטמין אבל יין מפטמין אם כן גם בשביעית מפטמין יין אע"פ שאין מפטמין שמן דלא דמי יין לשמן דבשמן הרי אסור גם בתרומה מש"כ יין דמותר בתרומה אבל לר"י דס"ל דגם שמן מותר בתרומה מ"מ בשביעית אסור א"כ גם יין אסור :

מבניתא

**גליון אפרים**

דרבי חזקיה בשם ר' אבא בר ממל זה שהוא מודד בכפישה. עיין בבבלי יבמות ק"ז ע"ב במידה כפושה מדד וברש"י שם. ובירושלמי שם הגירסא לפי שמדד בכפישה לפיכך מדדו חכמים בכפישה :

**עין משפט נר מצוה** יד [א] מיי' פ"ב מתרומות הל"ד. טו [ב] מיי' פ"ה משמיטה הל"ה ו'. טז [ג] מיי' פ"ו משמיטה הל"ג. יז [ד] מיי' שם הל"ד וברא"בד וכ"מ. יח [ה] שם הל"ה. יט [ו] מיי' שם הל"ב. כ [ז] שם הל"ד. כא [ח] מיי' פ"ג ממע"ש הלכ"ב. כב [ט] מיי' פ"ג משבת הל"ב כמ"ג לאוין סה טוש"ע או"ח סי' שז סעיף יא.

**מסורת הש"ס** (א) תרומות פי"א מ"א. (ב) תוספתא פ"ד. (ג) ע"ז כב. (ד) מע"ש פ"ג משנה א וכ"ג. (ה) שבת קמ"ח:

**גליון הש"ס** * ולא שמן שריפה וכו'. ע' במפרש כאן שהקשה מסוף תרומות ומה שמחלק בזה וע"ע ברמב"ם פי"א מתרומות הל' יח דפסק כבתם משנה שם ולא חלק: **זה שהוא מודד בכפישה. ע' בתוספתא פ"ו דשביעית ובמפרש שם אות כה:

**שנויי נוסחאות** (ש"א) אמר רבי יוסי [ד"ו] אמר ליה רבי יוסי. (ש"א) אודייתא [כבי"ר] אורדיא. (ש"ב) אעל ליה לי. [כבי"ר] אעיל לה לי. (ש"ג) לרבי ירמיה אתא [ד"ו] לרבי ירמיה אמר ל' א"א (שכ"ד) ב"ר בון אילין [כבי"ר] ב"ר בון כגון אילין. (שכ"ו) עבוד אצבעך [כבי"ן] עבד אצבעך. (של"ד) תמן תנינן [כבי"ר] דתנינן תמן. (של"ו) ב"ר שליח ר' זעירא [כד"ו] בירושלים מה בין האומר לחלק מה בין ר"אומר העלם שנאכל ונשתה בירושלם ר' זעירא. (של"ז) הלוני לבין [ד"ו] הלויני מה בין.

**טוב ירושלים**

ולא שמן שרפה לא בבתי כנסיות ולא בבתי מדרשות מפני בזיון קדשים. הר"ש העתיק שם ואין מדליקין ס"ס. ועי"ז כ' שלא נתברר לי ד"ז דלהדיא תנן שלהי תרומות דמדליקין וגם מאי בזיון קדשים דקאמר ועי' במהר"ש וס"מ שנדחקו. ולענ"ד דנתחלף ס"ם מרלאכי תיבות בהסי' כתוב בב"כ ובב"מ. והכונה לס"מ דתנן דמותר להדליק בבתי כנסיות וב"מ ובמבואות האפלים דהותר ס"ם לגבי רבים. ע"כ קמ"ל ד"מ אסור להדליק בבתי כסאות ובבתי מרחצאות מפני בזיון קדשים של התרומה אף דבשאר מבואות האפלים ולגבי רבים מותר בכה"ג אסור. ובמעתיקים טעו והדפיסו בתי כנסיות ובתי מדרשות. הסך מן המשנה. ועי' ירושלמי פ"ד דפסחים ס"ד הני אפי' בתי כנסיות ובתי מרחצאות מדליקין. נ"ל נ"ב דצריך להיות בתי כסאות ולא כנסיות או דצ"ל אמ"כ מדרשות במקום מרחצאות. והגרסא הנדפסת היא שלא כדרי דאוני. וס"ם בזה נזהר גם בבבלי ע"ז נ"ח כ'. עד שתהא מבית המרחץ או מבהכ"נ שלבד שהקדמה האם כזונג ובודאי נ"ל מבהכ"ם ומקביל נגד בבא דרישא שם ועי' יו"ד סי' קכ"ם ס"א ובגאר כוולה שם :

(א) פיתן רבי יעקב בר אחא בשם רבי יונתן מהילכות של עימעום אמר רבי יוסי קשייתה קומי רבי יעקב בר אחא מהו מהלכות של עימעום אני אומר במקום שאין פת ישראל מצויה בדין היה שתהא פת עכו"ם מותרת ועימעמו עליה ואסרוה אמר רבי מנא ויש עמעום לאיסור ופת לא כתבשילי עכו"ם היא כך אנו אומרים במקום שאין תבשילי ישראל מצויין שם בדין הוא שיהא תבשילי עכו"ם מותרים ועמעמו עליה ואסרום אלא כן היה במקום שאין פת ישראל מצויין בדין [א] שתהא פת עכו"ם אסורה אלא שעמעמו עליה והתירוהו מפני חיי נפש רבנן דקיסרי בשם רבי יעקב בר אחא כדברי מי שהוא מתיר [ב] ובלבד מן הפלטר ולא עבדין כן ר"ש בן לקיש אומר במראה לו את הלוקט שאינו אלא כנותן לו שכר רגלו רבי יוחנן אמר אפילו לא הראה לו כמי שהראה לו מתני' פליגא על ריש לקיש דתניא (ב) השוכר את הפועל *להביא לו יין לחולה או תפוח לחולה אם הביא חייב ליתן לו אם לאו אינו חייב ליתן לו אבל אם אמר לו יין לחולה ממקום פלוני התפוח לחולה ממקום פלוני בין שהביא בין שלא הביא חייב ליתן לו שכר רגליו הוא נותן לו מה עביד לה ר"ש בן לקיש פתר לה במראה לו מתני' פליגא על רבי יוחנן דתני (ג) לא יאמר אדם לפלוני הא לך דינר זה והבא לי לקט היום הבא לי פאה היום אלא אומר לו בלקט שתביא לי היום בפיאה שתביא לי היום וכן אתה מוצא בבן לוי והרי לא הראה לו ואת אמרת כמי שהראה לו מה עבד לה רבי יוחנן קל הקילו בשביעית שהיא מדרבנן לקח מן הנחתום כבר בפונדיון כשאלקוט ירקות השדה אביא לך מותר תני רבי יודא ורבי נחמיה אוסרים מה אנן קיימין בההוא דאמר הב לי וברי לי אנא יהב לך ר' יהודא ור' נחמיה אוסרין שאין ירקות שדה מצויין וחכמים מתירין מפני שירקות שדה מצויין:

**הלכה ה מתני'** [ג] אין נותנין לא לבייר ולא לבלן ולא לספר ולא לספן אבל נותן הוא לבייר לשתות ולכולן הוא נותן מתנת חנם: גמ' תני ר' יוסי אף לא למבייר מחלפא שיטתיה דרבי יוסי תמן הוא אמר (ד) אין לוקחין הימנו מים ומלח והכא הוא אמר הכין אמר ר' יוסי מה פליגי בשתשמשו אבל בשתייה אף ר' יוסי מודה הוי מאן תנא אבל נותן לבייר לשתות ר' יוסי אמר רבי יוסי דברי הכל היא כאן

**פני משה**

פיתן. של נכרים: עוד היא. גם זו מהל' של עמעום: קשייתה. הקשיתי לפני ר' יעקב בר אחא מהו מהלכות של עממום היא דקאמר גבי פיתן מפני שיש לפרש בזה לכאן ולכאן: כך אני אומר. אם כך אני אומר במקום שאין פת ישראל מצויה בדין היה שתהא פת עכו"ם מותרת ועמעמו עליה ואסרוה אף בשאין פת ישראל מצויה. או כך אני אומר במקום שפת ישראל מצויה בדין היא שתהא פת עכו"ם אסורה ועמעמו עליה והתירוה. וכן הוא בהדיא לקמן (בפ"ג דמעשר שני) ובשבת (בפ"ק): ויש עמעום לאיסור. בתמיה ומאי תיבעי לך דלא שייך לשון עמעום לאיסור דאי לאיסור החמירו מיבעי ליה ולהיתר הוא דשייך ל' עמעום וכלומר שלא התירו בפירוש אלא בגמגום שלא רצו לאסור: ופת לאו כתבשילי עכו"ם הוה. כל זה הוא מדברי ר' מנא והלא פת היה נראה שהוא כתבשילי עכו"ם וכי כך אנו אומרים ג"כ בתבשילי עכו"ם שבדין היה שבמקום שאין תבשילי ישראל מצויים שיהו מותרין אלא שעמעמו לאסור בתמיה והלא מדינא אסורין: אלא כן היה אלא ע"כ כך הוא במקום וכו'. כלומר אפי' שאין פת ישראל מצויה היה בדין שתהא אסורה כתבשיל שלהם ועמעמו עליה והתירוה מפני חיי נפש: כדברי. כלומר אפילו לדברי מי שהוא מתיר ובלבד מן הפלטר ולא מבעה"ב: ולא עבדין כן. לא נהגו כך אלא נוהגין היתר אף בפת בעל הבית: רשב"ל אמר במראה לו את הקלח. מתני' דקתני לקוט לי ירק היום שכרו מותר מיירי במראה לפועל את הקלח של הירק וא"ל כן והלכך ברישא מותר שאינו אלא כנותן שכר רגלו שיביא לו הקלח הזה ואם אמר לקוט לי בו א"כ על האיסר קאמר בזה האיסר תלקט לי והוי כמכר: ר' יוחנן אמר דאין חילוק ואפי' לא הראה לו נעשה כמי שהראה לו ומותר ברישא דשכר רגלו נותן לו: מתניתא. האי ברייתא פליגא על ר"ל דקתני כשאומר לו הביא לי ממקום פלוני אע"פ שלא הביא חייב ליתן לו שכרו מפני ששכר רגלו הוא נותן לו ושליח שליחותו קעביד קתני מיהת דשייכא שכר רגלו ואפי' בשלא הראה לו וקשיא לר"ל: פתר לה במראה לו. אותו מקום פלוני כגון שהיה סמוך ונראה: מתני' פליגא על ר' יוחנן דתני. בתוספתא דמכלתין (פ"ו): לא יאמר אדם לעני הילך סלע זו והבא לי לקט היום וכו' דכיון שהקדים לו הסלע או הדינר וא"ל הבא לי בזה מתנות עניים שלך הוי כמי שלוקט בשביל הבעה"ב הזה ואסור שמפקיע מן המעשרות ועוד דאין העני זוכה בהן עד שיגיעו לידו ואינו יכול למוכרן לזה מקודם אבל אומר לו בלקט שתביא לי היום דבזה לא הוי כמוכר לו מקודם אלא אחר שיזכה בו העני והרי הוא שלו יביא לו בעד הסלע והדינר שקיבל: וכן אתה מוצא בבן לוי. שאמר לו אחד כן בשביל המעשר שלו קתני מיהת בסיפא דכשאמר לו הילך דינר זה בלקט שתביא לי דלא הוי כמכר. והרי לא הראה לו כלומר דטעמא הוי משום דלא הראה לו המקום ללקוט ואת אמר כמו שהראה לו. כלומר ולדידך דאת אמר אפי' לא הראה לו נעשה כמו שהראה לו ואם כן התם גם בסיפא יהא אסור וקשיא לר' יוחנן דהא מיהא שמעינן מהכא דלא אמרינן נעשה כמי שהראה לו והשתא במתני' אמאי שכרו מותר בשלא הראה לו ומה עביד לה ר"י ומשני קל שהקילו בשביעית שהיא מדרבנן והלכך אמרינן בה נעשה כמי שהראה לו לקולא ואע"ג דלא אמרינן הכי בעלמא: תני. בתוספתא שם ר' יהודה ור' נחמיה אוסרין בלקח מן הנחתום ככר אע"פ שא"ל כשאלקוט ירקות שדה אביא לך ומפרש לה מה אנן קיימין לפלוגתייהו ובמאי הוא דפליגי: בההוא דאמר הב לי. הככר הזה וברי לי דהכא יהיב לך מירקות השדה שאלקט ור' יודה ור"נ דאוסרין טעמייהו שאין ירקות שדה מצויין והלכך אף שזה אמר לו ברי לי שאני אביא לך לא סמך הנחתום על דבריו שאינן מצויין בשביעית ושמא לא ימצא ללקוט לפי שהכל רצין לזכות מן ההפקר ומה שנתן לו הככר כחוב בעלמא נתן לו ומש"ה אסור אם מביא לו אח"כ דהוי כפורע חובו משביעית וחכמים מתירין דס"ל ירקות שדה מצויין הן וסמך הנחתום על זה ולא נתן לו הככר שיהא כתוב עליו אלא זה מקבל הככר וזה יקבל הירקות שדה שבודאי ימצא ללקטן ולהביא לו:

**הלכה ה מתני'** אין נותנין. דמי שביעית לא לבייר והוא החופר בורות לא יתן לו שיספיק לו מים לכל תשמישו אלא דוקא אם הוא נותן לו שיספיק לו מים כדי לשתות כדקתני סיפא אבל הוא נותן לבייר לשתות: ולא לבלן. המחמם מרחצאות: ולא לספר. שכר התספורת: ולא לספן. שכר הספינה: ולכולן לכל האומנין הוא נותן. דמי שביעית או פירות שביעית מתנת חנם ולא בשביל שכרן ואע"פ שממילא לא יתבעו ממנו שכר כשנותן להם מתנה שרי: גמ' תני. בחדא ברייתא דר' יוסי אומר אף אין נותנין דמי שביעית לא למבייר וכהאי דשנינו במתני': ופריך מיחלפא שיטתיה דר' יוסי דתמן הוא אומר - בתוספתא (פ"ו) דגרים התם פירות שביעית אין לוקחין בהן מים ומלח ר' יוסי אומר לוקחין בהן מים ומלח והיינו דרמי דר' יוסי דהך ברייתא אדר' יוסי דהתוספתא והש"ס לא הביא כאן אלא דברי הת"ק דהתוספתא וכמו וכו' הוא והכא אמר הכן א"ר יוסי אף לא למבייר: מה פליגין. כלומר דהש"ס בעי לאוקי דהאי רומיא דר' יוסי אדר' יוסי אי אפשר לשנויי בענין אחר אלא דנימא תרי תנאי ואליבא דר' יוסי ומפרש לה דבמה פליגי הני תנאי אליבא דר' יוסי: בשתמשו. כלומר ר' יוסי דתוספתא מתיר אף במים של שאר תשמישיו אבל בשתיה אף ר' יוסי דהך ברייתא מודה דלוקחין בהן ות"ק דהתוספתא אוסר אפי' לשתות: הוי. דשמעינן דמאן תנא במתניתין דקתני אבל הוא נותן לבייר לשתות ר' יוסי לאידך ברייתא היא: א"ר יוסי. הוא ר' יוסי אמורא דלא היא דדברי הכל הוא דלשתות שרי אליבא דכ"ע ואפי' לת"ק דהתוספתא דלא פליגי אלא בשאר תשמישיו:
כאן

**רידב"ז**

**מתניתא** פליגי על ר"י דתני לא יאמר אדם לפלוני הא לך דינר זה והביא לי לקט היום הביא לי פיאה היום אלא אומר לו בלקט שתביא לי היום בפיאה שתביא לי היום וכן אתה מוצא בב"ל. והרי לא הראה לו את אמרת כמו שהראה לו פי' והאיך תאמר דבלא הראה לו נמי כמו שהראה לו דאינו נותן לו אלא שכר רגלו דז"א דהא קחזינן ברישא דאסור לומר לו הא לך דינר זה והביא לי לקט היום משום דנמצא לוקט בשליחות העשיר עבור העשיר ובסיפא מותר משום דלוקט בעד עצמו והעשיר לוקח מאתו ואי אמרת דכמו שהראה לו דמי ואינו נותן לו אלא שכר רגלו נמצא גם בסיפא נותן לו שכר טרחו שיביא עבורו פיאה ולקט ונמצא דלוקט עבור העשיר אלא ע"כ דכמו שלא הראה דמי אלא נוטל הדמים בעד גוף הדבר אבל הוא לוקט עבור עצמו ולפ"ז בשביעית נ"ל אסור דהוי מוכר פירות שביעית ובלקט ובפיאה מותר אבל אי כמו שהראה לו דמי ושכר רגליו הוא נוטל הוי להיפך בשביעית מותר ובפיאה אסור וכיון דתנינן בסיפא דברייתא בפיאה שתביא לי מותר א"כ ע"כ דלא כמו שהראה לו דמי וא"כ קשיא לר"י ומשני דלעולם בעלמא אינו נוטל שכר רגלו אלא דמי גוף הדבר ורק בשביעית הקילו דשכר רגלו הוא נוטל וכמו שהראה לו דמי:

**תני** ר' יוסי אף לא למבייר הגר"א ז"ל בכ"י קדשו מגי' וכן גרס תני אין נותנין לא לספר ולא לספן ר"י אומר אף לא למבייר מחלפא שיטתי' דר"י תמן הוא אומר אין נותנין והכא אמר אבל נותן פי' דבמתניתין דידן תנינן אבל נותן הוא לבייר לשתות ע"ז משני אמר ר' יוסי מה פליגי בשתשמשו אבל בשתיה אף ר' יוסי מודה הוי מ"ת אבל נותן לבייר לשתות ר"י כן גי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו בירושלמי שת"י וה"פ דתני בברייתא אין נותנין לא לספר ולא לספן ר"י אומר אף לא למבייר פי' דפליגי ת"ק ור' יוסי דת"ק ס"ל דדוקא לספן ולספר אבל למבייר מותר ור"י מוסיף אף לא למבייר ולא מחלק דלשתיה מותר ומתניתין דידן ע"כ דאתיא כר"י מדקחשיב ואזיל ספר וספן ומבייר ובלן וע"כ דר"י הוא דאילו לרבנן אסור אלא לספן ולספר לבד וא"כ כיון דר"י הוא מחלפא שיטתי' דר"י דתמן בברייתא נקט סתם אף לא למבייר ואילו הכא במתניתין דידן מפרש ומחלק אבל נותן הוא לבייר לשתות ומשני אר"י אמורא מה פליג בשתשמשו פי' דגם בברייתא דנחלקו חכמים ור"י לא נחלקו אלא בשתשמשו דרבנן מתירין לבייר אף לתשמיש וע"ז אוסר ר' יוסי אבל לשתיה אף ר"י מודה שם לרבנן וע"ז מסיים הוי מ"ת אבל נותן לבייר לשתות ר"ל לשתות מותר אבל לא לשתות אלא לתשמיש לחוד אסור הוא ר"י דאילו רבנן מתירין אף לתשמיש וע"ז אמר ר' יונה כצ"ל דברי הכל היא
כאן

עין משפט נר מצוה כג [א] מיי' פי"ז ממאכלות אסורות הלי"ב סמ"ג לאוין קלב טוש"ע יו"ד סי' קי"ג סעיף א. כד [ב] שם. כה [ג] מיי' פ"ו משמיטה ויובל הלי"א.

מסורת הש"ס (א) ע"ז לה: ירושלמי ע"ז פ"ב הל"ח. ומע"ש פ"ג הל"ח. שבת פ"א ה"ד. (ב) ע' ירושלמי ע"ז פ"ה הל"ח. (ג) תוספתא פ"ו כאן. (ד) שם

גליון הש"ס * להביא לו יין לחולה וכו'. ע' בתוספתא ב"מ פ"ז בשינוי מכאן וברמב"ם פ"ט משכירות הלכה ד ח ובבה"מ וטוש"ע ח"מ סי' שלה סעיף ב' וצ"ע דכאן מחלק בענין אחר וע' במחנה אפרים בהלכות שכירות סי' ח:

שינויי נוסחאות (בל"א) יונתן מהלכות [ד"ו] יונתן עוד היא מהלכ"ת. (ס"ג) עימעום אני אומר [ד"ו] עימעום היא כך אני אומר. (ס"ו) שאין [ד"ו] ליתא. תבשילו [כד"ו] שתבשילי. (ס"ת) מצויין [ד"ו] אינן מצויין. (ס"ט) עליה [ד"ו] עליהן. (נ"י) בדין שתהא [ד"ו] בדין הוא שתהא. (ס"א) אלא שעמעמו עליה [ד"ו] ועימעמו עליה. (ס"ד) הלוקט [ד"ו] הקילה. (ס"ו) להביא לו יין [ד"ו] להביא יין. (סכ"ד) לפלוני [ד"ו] לחבירו. (סכ"ט) ר' יוסי אף [ד"ו] ר' יוסי אומר אף. (סמ"ג) בשתשמשו [כב"ר] בתשמישו. (סמ"ג) נותן לבייר [ד"ו] נותן הוא לבייר.

(סוכ"א) אין קוצין אותה כו'. בפרק (פ' ה') אין קוצץ אותו במוקצה אבל קוצה היא בחורבה. ובפרק מוקצה כ' מביא הפלו' פי' גאון ז"ל המוקצה הוא המקום המוכן להקצות בו פירות כדי ליבשן כדי שתגמר מלאכתן.

כאן לאדם כאן לבהמה פי' דאף רבנן לא פליגי אר"י ומתירין אלא דוקא בשתיה לבהמה [אבל לתשמיש אחרינא לא] ור' יוסי אוסר בשתיה לבהמה ומתיר לשתיה לאדם ומגלא זה דקתני אבל נותן לבייר לשתית אבל לא לשתי' אסור הוא כד"ה דסתמא דמתני' דיכן ס"ל דלד"ה נותן לבייר לשתות לשתות דווקא למר לאדם ולמר לבהמה אבל לתשמיש אסור לכו"ע כן פי' לתג"ה של הגר"א ז"ל בכ"י קדש בירושלמי שת"י ולפ"ם לפי הגרסא כמ"ש לפנינו יש לפרש ג"כ בעז"ה וה"פ תני ר"י אף לא למבייר וע"ז כריך מהלכא סיפתי' דר"י תמן הוא אומר אין לוקחין מים ומלח והוא בתוספתא ומביא דברי הת"ק ור' יוסי ס"ל שם דלוקחין מים ומלח [ומביא רק התחלת הברייתא כדרך הירושלמי בכמה מקומות] כמבואר בפ"מ ז"ל א"כ מצינו דר"י מתיר ליקח מים ומלח וקס"ד דע"כ במים ומלח לתשמים נמי מתיר דבזה פליגי חכמים ור"י דאי ס"ד דלשתיה הא בזה אף רבנן מודי ואלא ע"כ לתשמים פליגי ור' יוסי מתיר אף לתשמים א"כ קשה מר' יוסי אר"י דהכא ס"ל אף לא למבייר והתם מתיר במים ומלח ומשני הר"י אמורא דאף ר' יוסי אינו מתיר במים ומלח אלא רק לשתי' אבל לא לתשמים ורבנן פליגי עליו גם בשתי' וצ"ל מה פליגין בשתיה אבל בתשמים אף ר"י מודה [ותיבת בשתי' ובתשמים נתחלפו זה בזה] א"כ הרבנן דאין לוקחין מים ומלח ס"ל דאף לשתיה אסור הוי מ"ת במתניתין אבל נותן לבייר לשתות ר' יוסי ע"ז אמר ר' יונה ד"ה היא כאן לאדם כאן לבהמה פי' דהא דנחלקו חכמים ור"י בשתי' היינו בשתיה דבהמה אבל בשתיה דאדם אף חכמים מודים דמותר ונמצא דלתשמים אסור לכו"ע ובשתיה דבהמה פליגי ובשתיה דאדם לד"ה מותר ומתניתין מיירי בשתי' לאדם וד"ה הוא:

אתיא

כאן לאדם כאן לבהמה. כלומר והאי רומיא דר' יוסי אדר' יוסי הכי הוא דמתרצינן דר' יוסי דהתוספתא דע"כ דמתיר אפי' בשאר תשמישיו היינו לצרכי אדם ור' יוסי דאידך ברייתא דאסור אף ליתן למבייר היינו שיספיק מים לצורכי בהמה והשתא מתני' אתיא כת"ק דהתוספתא דלשאר תשמישיו אסור ואפי' הוא לצורך האדם ולשתות שרי דבהא כ"ע מודים: תני. בתוספתא דב"מ (בפ' יא בסופו) ומייתי להא בפ' יא דנדרים (בהלכה א'): מעין של בני העיר. שמושך והולך לעיר אחרת ואין בו כדי סיפוק לשתיהן: הן ואחרים קודמין הן לאחרים. לחייהם ולחיי אחרים הייהן קודמין ורשות בידם לסותמו שלא ילך לעיר אחרת שלמטה הימנה: אחרים ובהמתן. חיי אחרים וצורך בהמתם של אותה העיר חיי אחרים קודם לבהמתן: כביסתן וחיי אחרים. אם אין בו יותר אלא כדי שיעור אחד או לצורך כביסת בגדיהם או לצורך חיי אחרים כביסתן קודמת לחיי אחרים: מאן תנא כביסה חיי נפש. ודמיא לחייהן וחיי אחרים ר' יוסי הוא דתני בתוספתא דמכילתין (פ"ו) אין נותנין מהן מפירות שביעית לא למשרה להפרות הפשתה ולא לכביסה: ור' יוסי מתיר בכביסה. דחיי נפש היא ולרבנן כביסתן וחיי אחרים חיי אחרים קודמין: מחלפא שיטתיה דר' יוסי דתמן. (בריש פי"א דנדרים) אמר דאין רחיצה בכלל נדרי ענוי נפש והכא הוא אמר הכביסה חיי נפש: אדם מגלגל ברחיצה. יכול הוא לגלגל עצמו ולהסתפק מלרחוץ גופו ואין אדם מגלגל עצמו בכביסה וכדאמרינן התם דלר' יוסי אלימא ליה כביסה דערבוביתא דמנא מייתי לידי שעמומיתא: יהודה איש הוצי וכו'. עשה עצמו נטמן במערה ג' ימים לעיין ולעמוד על טעמו של דבר מנין הוא זה שחייהן קודמין לחיי עיר אחרת: הן הויתה. היכן היית וא"ל וכו' וקרא ר' יוסי לר' אבורדימוס בריה וא"ל הפיג לו הטעם הזה וא"ל מדכתיב תהיינה הערים האלה עיר ועיר ומגרשיה סביבותיה ודרשינן תהיינה לעיר ועיר לכל צרכיה ואח"כ לצורך סביבותיה: א"ל ר' יוסי מי גרם לך שלא ידעת הטעם דלא פלתה. כמו דלא ילפת עם חבירך. וכך כתוב הוא בנדרים. שעשית נטמן במערה בפני עצמך ולא למדת עם חבירך:

<sup>תורה אור</sup>

כאן לאדם כאן לבהמה תני (א) מעיין של בני העיר הן ואחרים הן קודמים לאחרים ובהמתן אחרים קודמין לבהמתן כביסתן וחיי אחרים כביסתן קודמת לחיי אחרים אמר רבי יוחנן מאן תנא כביסה חיי נפש רבי יוסי דתני [א] (ב) אין נותנין מהם לא למשרה ולא לכביסה *ורבי יוסי מתיר בכביסה מחלפא שיטתיה דרבי יוסי המן הוא אומר אין רחיצה חיי נפש וכא הוא אמר הכביסה חיי נפש אמר רבי מנא אדם מגלגל ברחיצה ואין אדם מגלגל בכביסה יהודא איש הוצי עביד (ג) טמר במערת' תלתא יומי בעי למיקם על הדין טעמא מניין שחיי עיר הזאת קודמין לחיי עיר אחרת אתא לגבי רבי יוסי בן חלפתא א"ל הן הוית א"ל עבדית טמיר במערתא תלתא יומין בעי למיקם על הדין טעמא מניין שחיי עיר הזאת קודמין לחיי עיר אחרת קרא לר' אבירודימס בריה א"ל אניב הדין טעמא מניין שחיי העיר הזאת קודמין לחיי עיר אחרת א"ל תהיינה הערים האלה תהיינה עיר ועיר ואח"כ ומגרשי' סביבותיה אמר ליה מה גרם לך דלא פלתה עם חבריך:

## הלכה ו מתני' [ב] תאנים של שביעית אין קוצין אותה במוקצה אבל

קוצה הוא בחרבה ואין דורכים ענבים בגת אבל דורך הוא בעריבה ואין עושין זיתים בבד ובקוטבי אבל כותש ומכנים לבודידא: גמ' כתיב °ואת ספיח קצירך לא תקצור-הא קצירה כנגד הקוצרים לא אמר ר' לא אם אינו ענין לספיחי איסור תניהו ענין לספיחי התר אמר רבי מנא לכך נצרכה כשעלו מאליהן שלא תאמר הואיל ועלו מאליהן יהו מותרין לפום כן צריך מימר אסור °את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור (ד) **מן השמור בארץ אין אתה בוצר אבל בוצר את מן המופקר לא תבצור כדרך הבוצרים מיכן אמרו תאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה אבל קוצה הוא בחרבה אין דורכין ענבים בגת אבל דורך הוא בעריבה ואין עושין זיתים בבד ובקוטבי ורבותינו התירו לעשות בקוטבי רבי יוחנן הורי לאילין דרבי ינאי [ג] לטחון ברהיים כר' שמעון ולעשות בקוטבי כרבנן רבי יוחנן הורי לאילין דבית רבי ינאי שלא יהו נוטלין שכר בדיהן שמן אלא מעות כרבי יודא וכרבי נחמיא הורי לון (ה) הני [ד] החמרין והכתפין כל העושות שביעית שכרן שביעית אמר רבי זעירא בפירות היתר היא מתניתא מהו שכרן שביעית שיהו נוטלין ממה שיהו עושין שכרן שביעית ויהא הא דהורי רבי יוחנן לאילין דבית רבי ינאי שלא יהו נוטלין שכר בדיהן שמן אלא מעות כרבי יודא וכרבי נחמיה הורי לון רבי הילא במכתפי ***פירות עבירה היא מתניתא ומהו שכרן שביעית כיי דאמר רבי אבהו בשם ר' יוחנן [ה] (ו) יי"נ קנס קנסוהו [ו] וכא קנס קנסוהו:

## הלכה ז מתני' [ז] (ז) אין מבשלין ירק של שביעית בשמן של תרומה שלא יביאנו לידי פסול (ח) רבי שמעון מתיר [ח] (ט) והאחרון אחרון נתפס בשביעית

הלכה ו מתני' תאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה. כשרוצה לייבשן ולעשותן קציעי תאנים לא יעשינן במוקצה והוא המקום העשוי לכך שמשטחין עליו התאנים: אבל קוצה הוא בחרבה. מייבש אותן במקום אחר שהיא חרבה כדדרים בת"כ ומייתי לה בגמ' לא תבצור לא תבצור כדרך הבוצרין מכאן אמרו תאנים של שביעית אין קוצים אותן במוקצה אבל קוצה אותה בחורבה: אין דורכין ענבים בגת. כדרך שעושין בשאר השנים אבל דורך הוא בעריבה. כלי שלשין בו את העיסה והכל כדי לשנות כהם מדרך שאר השנים: בבד ובקוטב. כדרך שעושין שמכניסן בבית הבד ומשימין עליהן עץ גדול וכבד וכראשו אבן גדולה ונקרא קוטב ובשביעית לא יעשה כן: אבל כותש. אותן ומכנים לבודידא. בד קטן: ר"ש אומר אף טוחן הוא אותן בתחלה בבית הבד ובקוטב וחוזר ומכניס לבד קטן. והלכה כר"ש: גמ' כתיב ואת ספיח קצירך לא תקצור הא. כלומר מכאן אמור דקצירה כנגד הקוצרים לא שלא יקצור כדרך הקוצרים: א"ר לא. כלומר דר' אילא מכיים ומפרש להאי דרשא דעל ספיחי היתר אמרו שהרי אם אינו ענין לספיחי איסור שהן משביעית עצמה שכבר נאמר שדך לא תזרע וגו' תנהו ענין לספיחי היתר מהזרעים שנפלו לפני שביעית ואמרה התורה שלא יקצור אותן בשביעית כדרך הקוצרים: א"ר מנא לכך נצרכה. ר' מנא מוסיף הוא דלכך נצרך שכתוב לאותן עשבים שעלו מאליהן שלא תאמר שיהו מותרין לקצור כדרך הקוצרים לפום כן צריך מימר דאף בעלו מאליהן צריך לשנות מדרך הקוצרים: את ספיח קצירך וגו' כך הוא נדרש בת"כ מן השמור בארץ וכו' כלומר כל מה שתוציא הארץ אין אתה יכול לשמרו אלא צריך שיהא מפקירו לכל ובוצר אתה מן המופקר ואפי"כן לא תבצור כדרך הבוצרין: לטחון בריחים כר"ש. דמתיר לטחון אותן כמו בשאר השנים: ולעשות בקוטבי כרבנן. כאילו רבותנו שהתירו לעשות: שלא יהו נוטלין שכר בדיהן יין של שביעית או שמן אלא מעות. כר' יודה ור' נחמיה דאורי לון. דאסרי לעיל (בסוף הלכה ד) גבי לקח מן הנחתום ככר בפונדיון שלא יביא לו מירקות שדה שמלקט בשביעית דסבירא להו דהוי כפורע חובו מדמי שביעית: תני. בתוספתא (פ"ו) החמרין והגמלין והספנין שהיו עושין בשביעית שכרן משביעית ופליגי ר"ז ור' הילא בפירוש ומייתי להא ברים פ"ה דע"ז: בפירות היתר היא מתניתא. כלומר דלא מיירי שעשו מלאכת איסור אלא בפירות שהן היתר כגון בשל הפקר וכיוצא בזה מה שהוא מותר בשביעית ומהו שכרן שביעית דקתני: שיהו נוטלין ממה שיהו עושין שכרן שביעית. כלומר שמותרין ליטול בשכרן משל שביעית עצמה מנה שהיו עושין בה: והיא דהורי ר' יוחנן. כצ"ל וכן הוא בע"ז שם. כלומר ולא חיישינן להא דהורי ר' יוחנן שלא יהו הבדדין נוטלין שכרן משביעית כגון משמן שביעית או מיין שעשו אלא מעות משום דס"ל להחמיר כר' יודה ור' נחמיה ואנן כתנא דמתני' סבירא לן: ר' הילא. לא מפרש הכי. אלא במכתפי פירות עבירה היא מתניתא שעשו מלאכת איסור ומהו שכרן שביעית דקתני שחלה על שכרן קדושת שביעית: כהאי וכו'. כלומר ולא קשיא ממתני' דפרק דלעיל דקתני גבי פועל שא"ל לקוט לי ירק היום שכרו מותר דשאני חמרין כדא"ר אבהו בשם ר' יוחנן בע"ז שם דביין נסך קנס קנסוהו חכמים ושכרו אסור והכא נמי קנס קנסוהו בחמרין משום דנפיש אגרייהו ולהכי שכרן שביעית אבל פועל דלא נפיש אגריהו לא קנסוהו רבנן משום כדי חייו ופועל דיי"נ משום חומרא דיי"נ הוא:

הלכה ז מתני' אין מבשלין ירק של שביעית בשמן של תרומה שלא יביאנו לידי פסול שאם תפסל בשביל שמן התרומה ישרף הכל ונמצא מביא את הירק של שביעית לידי פסול: ר"ש מתיר. דס"ל מביאין את הקדש לידי פסול ואין הלכה כר"ש: והאחרון אחרון נתפס בשביעית

עין משפט נר מצוה כו [א] מיי' פ"ה משמיטה ויובל ה"י. כז [ב] מיי' פ"ד שם הלכ"ב כג. כח [ג] מיי' פ"ד שם הלכ"ג וככ"מ. כט [ד] מיי' פ"ו שם הלי"ג. ל [ה] מיי' פי"ג ממאכלו' אסורו' הפ"ו טוש"ע יו"ד ס"קלג ס"א. לא [ו] מיי' פ"ו משמיט' הלי"ג. לב [ז] מיי' פ"ה שם הל"ד. לג [ח] שם פ"ו הל"ו.

מסורת הש"ס (א) נדרים פ: תוספתא ב"מ פי"א. (ב) סוכה מ. ב"ק כב. (ג) ע' נדרים פ"א. (ד) תו"כ פ' בהר. ע' תוס' סוכה לט: ד"ה כד"א. ותוס' מנחות פד. ד"ה בומרי. (ה) ע"ז סב א. ירושלמי שם פ"ה הל"א. (ו) ע"ז שם ע"ב. ושם (ז) זבחים עו. (ח) סוכה מ: (ט) קידושין נח. ע"ז נד:

גליון הש"ס * ור"י מתיר בכביסה. ע"ב"ם בהשע"ז סי' פ ס"ק טו ויותר יש להקשות דכאן פוסק רבינו כת"ק דר"י כמבואר בפ"ה משמיטה הל' י ודוק: ** מן השמור בארץ אתה בוצר. ע' בפירוש הרמב"ן על התורה פ' בהר שם וע' בתוס' במנחות דף כד ע"א ד"ה בומרי וע' בשנות אליהו: *** פירות עבירה היא מתניתא. ע' בריטב"א בקידושין לע"ז דף סב שם:

שנויי נוסחאות (ס"ב) הן קודמים. [ד"ו] קודמים הן. (ס"י) יהודה איש [בכי"ר] א"ר יוחנן איש. (סט"ו) הדין [ד"ו] ההו. (סי"ט) מה [ד"ו] מאן. (סכ"ס) לבודידא [ד"ו] לבודידא ר' שמעון אומר אף טוחן הוא בבית הבד ובקוטב ומכניס לבודידא. (סכ"ח) מאליהן שלא תאמר [ד"ו] מאליהן שמא לא תאמר. (ס"ל) בוצר אבל בוצר [ד"ו] בוצר בוצר. (סל"ד) שמן אלא [כד"ו] יין אלא [וכבי"ר] שביעית שלמ' אלא. (סל"ס) כל [כנ"ו] וכל [וכ"ס כפי"ל].

חדושי רד"א

מניין שחיי עיר כו' א"ל תהיינה הערים האלה וכו'. נ"ב פסוק הוא ביהושע ודרש לשון היות שמקודם תהיינה עיר ועיר ואחר כך ומגרשיה. דאל"כ הפסוק הוא למותר.

מהר"ם די לונזאנו דלא פלתה י"ג פי' הלפלת ובנדרים דף ס"ג ע"ג גרים ילפת:

בשביעית והפירי לעצמו אסור: גמ' תמן (א) תנינן [א] ובכולן הכהנים רשאין לשנות באכילתן ולאוכלן צלויין שלוקין ומבושלים [ב] וליתן לתוכן תבלי חולין ותבלי תרומה דברי ר"ש ר"מ אומר לא יתן לתוכן שלא יביא את התרומה לידי פסול אתיא דיחידאי דהכא כסתמא דתמן ודיחידאי דהכא כסתמא דתמן אלא דסתמא דהכא ר"מ דתמן *ר"מ ור"ש הלכה כר"ש אמר רבי יוסי אשתאלית לאילין דבית רבי ינאי אמרי נהיגין הוינן [ג] מבשלין על יד על יד ואוכלין מאי כדון הלכה כר"מ דתמן היא רבנן דהכא האחרון אחרון נתפס בשביעית והפירי עצמו אסור [ד] (ב) הא כיצד לקח בפירות שביעית בשר אילו ואילו מתבערין בשביעית לקח בבשר דגים יצא בשר נתפשו דגים לקח בדגים שמן יצאו דגים ונכנס שמן האחרון אחרון נתפס בשביעית והפירי עצמו אסור בעו מיניה מרבי יוחנן (ג) שביעית מהו שתצא דרך חילול אמר ליה [ה] ולמה לא אמר ר"א אין שביעית יוצא דרך חילול אלא דרך מכירה מתניתא מסייע לדין ומתניתא מסייע לדין מתניתא מסייע לר"י כל מי שיש לו מעות מדמי שביעית והוא רוצה לחללן על עיסתו מחללן מתניתא מסייע לרבי אלעזר (ד) מי שיש לו סלע מדמי שביעית והוא רוצה ליקח חלוק **הולך אצל חנווני הרגיל אצלו ואמר תן לי בזו פירות והוא נותן לו והוא אומר לו הרי פירות האלו נתונים לך במתנה והחנווני אומר לו הרי סלע זו נתונה לך במתנה וחוזר לוקח לו חלוק רבי יוחנן שתי חמרא ויהיב פריטוי עד כדון רבי יוחנן דהוא מתייחמון הא שאר כל אדם דלא מתייחמון רבי יעקב בר אחא בשם רבי אבינא מחוי ליה בהדא ונסב בהדא רבי חזקיה הוה אמר א"ל הב לי מן קומוי מן גו דו אמר ליה הב לי מן קומוי כמאן דלא יהב ליה מן דמי שביעית:

**הלכה ח מתני'** [ו] אין לוקחי' עבדים וקרקעות ובהמה טמאה מדמי שביעית ואם לקח יאכל כנגדן אין מביאין קיני זבין וקיני זבות קיני יולדות מדמי שביעית ואם הביא יאכל כנגדן אין סכין כלים בשמן של שביעית ואם סך יאכל כנגדן עור שסכו בשמן של שביעית ר"א אומר ידלק [ז] וחכ"א יאכל כנגדן אמרו לפני ר"ע אומר היה ר"א עור שסכו בשמן של שביעית ידלק אמר להם שתוקו לא אמר לכם מה ר"א אומר בו ועוד אמרו לפניו אומר היה ר"א ***האוכל פת כותי כאוכל בשר חזיר אמר להם שתוקו לא אמר לכם מה ר"א אומר בו [ח] מרחץ שהוסקו בתבן ובקש של שביעית מותר לרחוץ בה אם מתחשב הוא לא ירחץ בו: גמ' (ה) א"ר יוסי זאת אומרת ****שאסור ליקח אשה מדמי שביעית דלכן מה בין הקונה אשה מה בין הקונה שפחה תני [ט] (ו) שמן של שביעית אין חוסמין בו תנור וכיריים ולא סכין בו מנעלים וסנדלין ולא יסוך אדם את רגלו והוא בתוך מנעלו והוא בתוך סנדלו אבל סך הוא את רגלו ונותנו לתוך מנעלו ולתוך סנדלו וסך שמן ומתעגל ע"ג קטבליא ואינו חושש לא יתגנה לא על גבי טבלה של שיש להתעגל בה רבן שמעון בן גמליאל מתיר

עור

**אתיא** יחידאי דהכא כסתמא דתמן פי' דהכא במתניתין דידן נקט ר"ש וסתמא והתם במס' זבחים נקט ר"ש ור"מ והנה לפי ממתניתין דידן ר"ש וסתם הלכה כסתם ואילו במתני' דזבחים ר"ש ור"מ הלכה כר"ש ע"ז קאמר דיחידאי דהכא דהוא ר"ש לגבי סתם הוא כסתמא דתמן דהתם בזבחים הוא כמו סתם דהא בר פלוגתא שלו שם הוא ר"מ ולא סתמא כמו במתניתין דידן א"כ שם לנגד ר"מ הוי ר"ש כסתם וע"ז מתמה הגמרא על האי לישנא ודיחידאי דהכא כסתמא דתמן פי' בתמיה האיך קרית לר"ש דהתם סתם ולא שייך למימר בהאי לישנא כסתמא דתמן ומשני אלא דכן צריך לומר דסתמא דהכא דהלכה כסתם הוא ר"מ [לנגד ר"ש] דתמן ר"מ ור"ש הלכה כר"ש א"כ לפי משנה דידן הלכה כסתם ואילו לפי משנה דתמן הלכה כר"ש וא"כ ספק הוא האיך הלכה אם מביאין הקדשים לבית הפסול או לא ע"ז אמר ר"י אישתאלית לאילין דבית ר' ינאי פי' שאלתי מהן האיך פוסקין הלכה אם כמתניתין דידן או כמתניתין דזבחים אמרין נהיגין הוינן מבשלין על יד על יד ואוכלין מאי כדון ר"ל מפני מה וקאמרי הלכה כר"מ דתמן הוא רבנן דהכא ר"ל לפיכך פסקינן כר"מ לנגד ר"ש משום דהוי סתמא דהכא ור"ש וסתם הלכה כסתם והסכימו דבית ר' ינאי לפסוק כהך משנה דידן ולפי זה נמצא הכלל דר"ש וסתם ור"מ הלכה כסתם:

עור

בשביעית. דכתיב כי יובל הוא קודש תהיה לכם מה קודש תופס את דמיו אף יובל ושביעית שדינם שוה תופסין את דמיהן אי מה קודש תופס את דמיו והוא יוצא לחולין אף יובל ושביעית כן תלמוד לומר תהיה בהווייתה תהא כיצד לקח בפירות שביעית בשר וכו' כדמפרש בגמ': גמ' תמן תנינן. בפרק עשירי דזבחים: ובכולן. בכל הקרבנות כולן רשאין הכהנים לשנות באכילתן ולאכול כמה שהן רוצין צלויין וכו': ר"מ אומר לא יתן לתוכן תבלי תרומה שלא יביא את התרומה לידי פסול שאם יפסלו הקדשים משום נותר יפסלו גם התבלי תרומה משום טעם הקדשים הבלוע בהן: אתייא יחידאה דהכא כסתמא דתמן. כלומר יחידאה דזבחים והוא ר"מ סתים לן רבי תמן בשביעית והיינו מתני' דהכא דדברי הת"ק כר"מ דזבחים שאין מביאין את הקדשים לידי פסול: ודיחידאה דהכא כסתמא דתמן בתמיה. כלומר דמתמ' הש"ס עלה מאי קאמרת ומאי נפקא לן מינה דהתם ת"ק הוא כר"מ והלא לא סתם לן רבי המתני' דנימא הלכה כסתם משנה שהרי מחלוקת ר"ש בצדו אלא כלומר דילמא איפכא הויא דמשום האי טעמא דסתמא דהכא דהת"ק כר"מ דתמן ור"מ ור"ש הלכה כר"ש כדאמר הכא לקמן (ברפ"ג דתרומות). וגרסי' כאן לגה דלקמן מאי כדון וכו' דהכא הוא דשייך. מאי כדון ומאי הוי עלה וקאמר דהלכה כר"מ דתמן דזבחים דהיא רבנן דהכא דאפ"ה הואיל וסתים רבי הת"ק כר"מ הלכתא כוותיה לעולם הת"ק היינו כרבנן דפליגי עליה דר"ש והלכה כרבים: נהיגין הוינן מבשלין ירק של שביעית בשמן של תרומה על יד על יד ואוכלין מיד שלא יבוא לידי פסול: האחרון אחרון וכו': ומפרש ואזיל הא כיצד וכו' דלעולם פרי עצמו של (שביעית) נשאר באיסורו והאחרון אחרון נתפס ג"כ ושניהן קדושת שביעית עליהן לענין הכל: שביעית מהו שתצא דרך חילול. משום דהא דאמרן אינו דרך חילול אלא שלקח בעד פירות שביעית בשר ודרך חילול הוא שאומר פירות שביעית יהו מחוללין על מעות האלו כדרך שפודין הקדשות והשיב לו ולמה לא: ר' אלעזר פליג. דדוקא דרך מכירה כדלקמן: כל מי שיש לו מעות מדמי שביעית והוא רוצה לחללן על עיסתו. שתהא קדושת שביעית חלה על העיסה והמעות יצאו לחולין מחללו וזה כר' יוחנן: מי שיש לו סלע וכו'. בתוספתא (פ"ו) היא שנויה: והוא רוצה ליקח לו חלוק. ואינו יכול לפי שהחלוק מתקיים הוא לאחר הביעור ודמי שביעית צריך שיאכל בהן קודם זמן הביעור: והוא נותן לו. והרי קדושת שביעית על הפירות וחוזר ואומר להחנווני הרי פירות האלו נתונים לך במתנה ואוכלן החנווני בקדושת שביעית: והחנווני אומר לו הרי הסלע זו נתונה לך במתנה והסלע הרי הוא חולין שיצא לחולין בשמכר לו הפירות ונכנסו לקדושת שביעית ולפיכך יכול זה ליקח בו חלוק וכל מה שירצה קתני מיהת דדרך מכירה דוקא מתחללת וזהו כר' אלעזר: שתי חמרא ויהיב פריטוי של דמי שביעית בעדו. וקאמר דעד כאן ר' יוחנן יכול הוא לעשות כזה דהוא אדם מהימן ומאמינין לו עד לאחר זמן ולא הוי כפורע חובו מדמי שביעית. הא שאר כל האדם דלא מהימנינן ליה היכי עביד וקאמר ר' יעקב דנותן לפניו שני מיני מעות דמי שביעית ודמים אחרים ומחוי ליה בהדא באלו דמים אחרים והוא יכול לנסוב מן הדא דמי השביעית וכן היה עושה ר' חזקיה כשהן באין אצלו ליקח ואמר לכן הב לי קומוי תתן המעות לפני: ומן גו דהוא אמר וכו'. כלומר מכח זה שאמר הב לי קומוי מעות אלו ואלו אע"פ שנותן לו מדמי שביעית כמאן דלא יהיב ליה מדמי שביעית היא שהרי אם היה רוצה היה לוקח מדמים האחרים:

**הלכה ח מתני'** אין לוקחין עבדים וכו'. שלא ניתנו אלא לאכילה וכיוצא בה: ואם לקח יאכל כנגדן. כנגד אותן דמים שהוציא יאכל ממעותיו בקדושת שביעית: אין מביאין קיני זבים וכו'. לפי שהן דברים שבחובה ואינם באים אלא מן החולין: אין סכין כלים. דלא ניתנה שביעית אלא לסיכת אדם: גמ' זאת אומרת. מדאסרו ליקח עבדים ושפחות אסור ג"כ ליקח לו אשה מדמי שביעית: דלא כן. שאם אתה אומר לא כן א"כ מה בין קונה האשה שהוא כקונה שפחה לשמשו ומה בין הקונה לשפחה בלבד ואם זה אסור גם זה אסור: תני. בתוספתא (פ"ו): אין חוסמין בו תנור וכירים. חסימה לי גמר במשנה (בפ"ב דכלים) אין מקבלין טומאה עד שיתחסמו וכן הרבה ולפי שאחר שהתנור והכיריים עשויין סכין אותן בשמן עם הטיט שיהו חלקים וזה הנגמר מלאכה שלהן ואין סכין כלים בשמן של שביעית: ונותנה לתוך. מנעלו וכו'. אע"פ שהן נמשחין בהשמן מפני שהסיכה על גופו היא וכן סך את גופו שמן ומתעגל ע"ג קטבליא עור שלוק ואינו חושש אם העור ג"כ נמשח מחמת כן אבל לא יתנגה מתחלה לא ע"ג טבלה של שיש כדי להתעגל בה ואע"פ שהשיש אינו בולע מ"מ הסיכה בתחלה ע"ג כלי הוא: מתיר. מטעם שאינו בולע:

עור

עין משפט נר מצוה לד [א] [ב] מיי' פ"י ממעה"ק הל"י. לה [ג] מיי' פ"ה משמיטה הל"ד וע' בכ"מ. לו [ד] מיי' פ"ז שם הל"ג. לז [ה] שם הל"ה. לח [ו] [ז] שם הל"י. לט [ח] מיי' פ"ה שם ה"כ ובראב"ד וכ"מ. מ [ט] שם הל"ז.

מסורת הש"ס (א) בכורות ט. זבחים טו. (ב) סוכה מ: (ג) שם. (ד) שם וע' תוס' שם דף מא ד"ה פירות. (ה) ירושלמי מע"ש פ"א הל"א. (ו) תוספתא פ"ו.

גליון הש"ס *ר"מ ור"ש הלכה כר"ש. בש"ס דילן בעירובין דף מו הוא איבעיא הלכה כמי והסיקו בתיקו וע' בכ"מ פ"ה משמיטה הלכה ד דלכך לא פסק רבינו כן כאן כר"ש ע"ש. ובשו"ת מהר"ם מלובלין סי' קלב וקבעו בשכנה"ג בכללי התלמוד דכללותיו דר"מ ור"ש הלכה כר"מ וזה דלא כמאן לדהירושלמי הלכה כר"ש ואף בדידן הוא איבעיא ולא אפשטא ומבואר התלמוד לר"ש הגיד מבואר דהלכה כר"ש וכפי הנראה לקחו מירושלמי וכן העתיק הבה"ג מהלכות קצובות דבני מערבא וע' בשו"ת נודע ביהודה סי' כו ובהגהות מיימוני פ"ז מברכות כתב ג"כ דר"מ ור"ש הלכה כר"ש ובחבורנו סי' קסז הארכנו לתמוה עליו ע"ש וע' בפ"ב מאבות הטומאה הלכה ה בכ"מ בשם הר"י קורקוס וע' בפכ"ד מטומאת מת הל' ד בראב"ד בהשגות דכתב דר"מ ור"ש הלכה כר"ש והכ"מ כתב דאינו יודע מנין לו דבעירובין לא נפשטא והדבר פשוט שסמך הראב"ד על הירושלמי במקום שלא נפשט בש"ס דילן וע' בש"ך יו"ד סי' קמה ס"ק א ומהרי"ק שורש קא וכן פסק הרא"ש בע"ז פ"ב כר"ש לגבי ר"מ ובקונטרס מכלל יופי הארכנו בזה והמפרש כאן ובפ"ג דתרומות כתב דבש"ס דילן בעירובין פסק כר"ש ולא הרגיש בכלל זה: **הולך אצל חנווני הרגיל וכו'. ע' בריטב"א בסוכה דף מא וברמב"ן בחידושיו לע"ז דף סב: ***האוכל פת כותי וכו'. ע' בתוס' בחולין דף ד ודף יג וגיטין דף י ול"ע שלא הזכירו משנה זו וגם הרי ר"ע מיקל בה כמ"ש הרמב"ם והרע"ב כאן ובתוס' יו"ט כאן הביא דברי התוס' אלו ולא העיר בזה וע' בחידושי הר"ן ז"ל בחולין דף יג שם שהביא דברי המשנה הזאת וע' בב"י ביו"ד סי' קכ"ג: ****שאסור ליקח אשה מדמי שביעית. ע' ברמב"ם פ"ט מאישות הל' ג ובמשנה למלך שם דרבינו פסק כירושלמי הנ"ז ולכך נקט המקדש דיעבד דוקא וע' בריטב"א בע"ז דף סב שכתב בשם הרשב"א ז"ל ג"כ דדוקא דיעבד וכדאמרו בירושלמי כאן וע' בר"ש כאן וברמב"ן בחידושיו בע"ז שם:

שנויי נוסחאות (ס"ד) לתוכן [בכי"ר] לתוכן תרומה. (ס"ז) דסתמא דהכא [בכי"ר] ליתא תיבת דהכא. (ס"ח) אשתאלית לאילין [כי"ר] אשאלת ותיבת לאילין ליתא. (בס"ו) ונכנס [בכי"ר] ונתפס. (בכ"ו) מן קומוי [ד"ו] מן ליתא. (בל"ד) הוא לא ירחץ בו [ד"ו] הוא הרי זה לא ירחץ ותיבת בו ליתא. (בל"ס) ליקח אשה [ד"ו] ליקח לו אשה. (בל"ו) חוסמין [בכי"ר] חותמין.

## הר"א מגריידץ

שם בהמפרש ד"ה אתיא שכתב שלא היה במשנה דברי ר"ש. והלא לפנינו בזבחים צ' ע"ב איתא דברי ר"ש וגם בד"ה מאי כדון קשה להבין פירושו (שפירש מאי אשמעינן בזה הלוא אשמעינן טובא דהלכה כר"מ אף שבכל מקום ר"מ ור"ש הלכה כר"ש) אולם אומר אני בהקדם כלל בזה דכל היכא שיש פלוגתא ר"ש מתיר ור"מ אוסר הוי פלוגתא אבל היכא דהתנא סתם מקודם ואמר מותר והדר אמר דברי ר"ש גם זה הוי כסתם משנה וקאמר הירושלמי הלוא היחיד הכא הוא ר"ש ושם בזבחים סתם כיון דלא נאמר מיד ר"ש אלא סתם מותר (ואח"כ אמר דברי ר"ש והוי נמי סתם כנ"ל) והיחיד דמשנה זבחים שהוא ר"מ הוי בשביעית סתם ולוא יהיה דמניהם שוים דלזה סתם ולזה סתם דהלוא מינו סתמא כר"מ כאן בשביעית וסתמא כר"ש שם בזבחים וכנ"ל) שוב הכלל ר' מאיר ור"ש הלכה כר"ש כן פלפלו בביהמ"ד שכן משמע לפסוק (כר"ש) אמר ר' יוסי שאלתי לאילין דבית ר' ינאי איך נוהגים שם ואמרו דהלכה כר' מאיר דאסור שרק התירו על יד על יד באופן שלא שייך כלל לחוש ופריך הסתם גמרא מאי כדין היינו מה זאת (דבבית ר' ינאי הוי נהיגין כר"מ) הלוא נכון לפסוק כר"ש לגבי ר' מאיר ומשני דאיתא תמן חכמים דסברי כרבי מאיר והוא בזבחים ע"ה ע"ב וכמו שמביא המפרש הנ"ל ובזה נסתלקה קושית הלח"מ והמש"ל בה' מעשה הקרבנות פ' יו"ד ה' יו"ד וקושית הכ"מ בהלכות שמיטה ויובל פ"ה הלכה ד' על הרמב"ם מדוע פסק כר"מ (נגד הכלל דר"מ ור"ש הלכה כר"ש): שם בהמפרש הנ"ל באותו הדבור ואנן קיי"ל בעירובין ר"מ ור"ש הלכה כר"ש ל"ב כן הוא בבבלי מ"ו ע"ב אבל בירושלמי יש כל הני כללי לקמן ריש פ"ג דתרומות (מ"ו ע"א): שם בירושלמי בפניה אמרי נהיגין הוינן. מבשלין על יד על יד ואוכלין ל"ב כיון שהרמב"ם

## עמודי ירושלים

**א"ר** יוסי זאת אומרת שאסור ליקח אשה מדמי שביעית. עי' תוס' ע"ז (ס"ב א' ד"ה נמצא זה) שכ' דמשום פרי' ורבי' הקילו לקדש אשה לכתחלה מפירות שביעית והנית הגרע"א בצ"ע מהירושלמי הזה דמבואר דאסור. ונראה שאין ראי' מזה דבירושלמי בקידושין (פ"ב ס"ו) איתא התם את ש"מ חמש כו' ומקדשין בפירות עבירה כו' וכ' הפני משה דהירושלמי סובר דגם לכתחלה



מביא

עוד שסכו בשמן מה אמר בו ר"א אמר רבי יוסי עצמותיו של אותו האיש ישרפו רבי חזקיה בשם רבי אחא אמר מותר ועוד אמרו לפניו אמר רבי יוסי [א] (א) זאת אומרת שאסור ליקח בתו של עם הארץ רבי חזקיה בשם רבי אחא מתיר היה ר"א (ב) חמיצן של כותים לאחר הפסח מיד הדא דתימר באילין דימוסיי ברם באילין פריבטה אסור אם מתחשב הוא הרי זה לא ירחוץ ואם הם אדם של צורה הרי זה לא ירחוץ *כהדא רבי יהושע בן לוי אזל מן לוד לבית גברין בגין מיסחי ר"ש בן לקיש הוה בבוצרה חמתון מזלפין להדא אפורדיטי אמר לון ולית אסור אתא שאל לרבי יוחנן א"ל ר"י בשם ר"ש בן יוצדק [ב] אין דבר של רבים אסור:

הדרן עלך כלל גדול אמרו

**הפיגם** [ג] (ג) והריבוזין השוטין והחלוגלגות כוסבר שבהרים וכוסבר שבנהרות וגרגים שבנהרות של אפר פטורין מן המעשרות ונלקחים מכל אדם בשביעית שאין כיוצא בו נשמר רבי יהודה אומר ספיחי חרדל מותרין שלא נחשדו עליהן עוברי עבירה (ד) ר"ש אומר כל הספיחים מותרין חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהן בירקות השדה וחכמים אומרים [ד] כל הספיחים אסורים: גמ' הפיגן והריבוזין כו'. (ה) סירוגין וחלגלוגות ומי גדול בחכמה ובשנים אצרכת לחבריא אמרין ניסק ונשאל לאילין דבית רבי סלקון מישאל ויצאת שפחה של בית רבי ואמרה להן הכניסו לשנים אמרין ייעול פלן קדמא ייעול פלן קדמאי שורין עללין קטעין קטעין אמרה להן מפני מה אתון נכנסין סירוגין סירוגין חד ר' הוה טעון פרפחוני' בגולתי' ונפלון מיניה אמרה ליה שפחה של בית ר' ר' נתפזרו חלוגלגותיך מהו ברפס שבנהרות רבי יוסי ב"ר אמר פיטרוסלינן ולמה לא תנינן הסיאה והאיזוב והקורנס עמהן שלא תאמר אלו נשמרים בחצר חייבין ואלו נשמרים בחצר פטורים אלא אילו ואילו [ה] אם היו נשמרין בחצר חייבין ואילו נשמרים בגינה חייבי' ואילו נשמרים בגינה פטורין אלא אלו ואלו אם נשמרים בגינה פטורין ולמה לא תנינן אלא אילין הוא שלא תאמר הואיל ורוב המינין הללו נזרעים ובאין מן האיסור יהו אסורים לפום כן צריך מימר מותרים מהו

עוד שסכו בשמן מה אמ' בו ר"א פי' מפני מה לא נ"נ ר"ע לגלות מה דאמר ר"א ע"ז פליגי ר' יוסי ור' חזקיה בשם ר"א דר' יוסי ס"ל דלא רצה לגלות להן החומרא מפני שהחמיר כ"כ עד שקילל ע"ז שישרף עצמותיו של אותו האיש אבל ר"ח בשם ר"א ס"ל דלא רצה לגלות מפני שהקיל לגמרי דס"ל מותר אף לכתחלה:

**ועוד** אמרו לפניו פי' דג' תיבות הללו הוא ציון על המשנה וצריך להיות כאן נקודה וקאי לפרש המתניתין דתנינן ועוד אמרו לפניו אומר הי' ר"א האוכל פת כותי ואמר להם ר"ע שתוקו ע"ז שאל ג"כ למה לא גילה להם ונחלקו ג"כ ר' יוסי ור"ח בשם ר"א דר"י ס"ל דלא רצה לגלות להם משום שהחמיר כ"כ עד שאסר אפי' פתו של עם הארץ וגי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו בירושלמי שת"י אמר ר' יוסי אסור ליקח אפי' פתו של ע"ה והיבת זאת אומרת מיותר ור"ח בשם ר"א אומר הי' ר"א חמצן של כותים לאחר הפסח מותר מיד וא"כ ה"ל ר"י ס"ל דלא רצה לגלות להם משום דהחמיר כ"כ דאסר אפי' פתו של ע"ה ור"ח בשם ר' אחא ס"ל דלא רצה לגלות להם משום דהקיל כ"כ דהתיר פתן אפי' לאחר הפסח מיד:

סליק פירקא בס"ד

עאל

הדא דתימר באילין דימוסיי ברם באילין פריבטה אסור. דימוסיי הם מרחצאות של הכלל—של צבור—ופריבטה הם מרחצאות של יחידים. (עיין בערוך ערך דמוס וערך פריבטה) והטעם שמרחץ של צבור מותר י"ל מפני שמסיק לקמן דאמר ר"י בשם ר"ש בן יהוצדק אין דבר של רבים נאסר. וכן הוא לקמן בפ"י דתרומות סוף ה"ה דבר של רבים אינו נאסר. ועיין בבבלי בע"ז דף מ"ז ע"א ודף נ"ם ע"א וביור"ד סי' קמ"ה. או י"ל משום של צבור מותר שא"א שלא יהיה בין הרבים הרוחצים מי שצריך לרחוץ לרפואה. או י"ל דבמרחץ של יחיד היישי' שמא יסיקו בשבילו דברים אחרים מותני ריח טוב נגרם ריח סרחון המרחץ ויכסידו פירות שביעית וכמ"ש הפ"מ לפי פירושו:

הלכה ט מתני' עוד שסכו בשמן של שביעית ר"א אומר ידלק מפני שהעור בולע הרבה ועם כל זה ניכר עליו השמן יותר מנעל שאר כלים: וחכ"א יאכל כנגדו. כמו בדין סיכת שאר כלים והלכה כחכמים: שתוקו לא אומר לכם מה ר"א אמר בו. בגמ' פליגי בזה מפני מה אמר להם שתוקו: גמ' עוד שסכו בשמן מה אמר בו ר"א. לר"ע שאמר שתוקו וכו' ומה אמר בו שלא רצה לגלות להם: א"ר יוסי. כך היה אומר עצמותיו של אותו האיש ישרפו. כלומר שקילל להעושה כן אבל בעור עצמו לא אמר שום איסור אחר שכבר עבר וסך אותו ואמר להם ר"ע שתוקו ולא רצה לגלות דעתו של ר"א שלא היה מחמיר כמו שאמרו בשמו: ר' חזקיה אמר. מותר אפילו לכתחילה היה אומר בו ר"א ומפני כך לא אמר להם ר"ע לפי שהיה ר"א מיקל בו ביותר:

הלכה י מתני' האוכל פת כותי כאוכל בשר חזיר. שהחמירו עליהם ונידו אותם בהתחלת בית שני על שקטרגו עליהם וגזרו שיהא פתן יותר חמור משל נכרים: שתוקו וכו'. כדמפרש ר' חזקיה בגמ' שלא היה ר"א עושה פתן אלא כדין פת נכרים ור"ע לא רצה לגלות להם זה: גמ' זאת אומרת שאסור ליקח בתו של ע"ה. בתו כמו פתו לפי שחשבו לע"ה ככותי כדאמרי' בפ"ג דסוטה (דף כב) קרא ושנה ולא שמש ת"ח ה"ז עם הארץ וכו' רבי ינאי אמר ה"ז כותי: ר' חזקיה וכו'. מפרש מפני מה א"ר עקיבא שתוקו לפי שלא רצה לגלות להם שר"א לא היה מחמיר כל כך בפת כותי שהרי מתיר היה לחמצן של כותים לאכול מהן אחר הפסח מיד שדינם כנכרים גמורים וחמצו של נכרי אחר הפסח מותר מיד ומיהת לא עשו פתן כבשר חזיר:

הלכה יא מתני' מרחץ שהוסקה בתבן וקש של שביעית. תבן וקש ראוין למאכל בהמה הן ומותר לרחוץ בה בשכר ואע"פ שאין שורפין תבן וקש של שביעית כדתנן לקמן (בפ"ט) דאין נסכין ושורפין בהן אלא מתגרד רביעה שנייה מ"מ מותר לרחוץ במרחץ שהוסקה בהן לפי שהוא לרפואה ומאכלי בהמה של שביעית ניתנו לרפואה לאדם: אם מתחשב הוא. שאדם חשוב הוא ה"ז לא ירחוץ דחיישינן שמא יסיקו בה דברים אחרים בשבילו כדי שיהיה ריחה נודף מפני שהריח של תבן וקש רע ומוסרח הוא ונמצא שיפסידו פירות שביעית: גמ' הדא דתימא. דמותר באילן דימוסייא הן המרחצאות העשוין לכל: ברם באילן פריבטה. הן החשובות העשויות להחשובים וחיישינן שמא יסיקו בה דברים אחרים כדפרישית במתני'. בב"ר בפסוק ויאמר אלהים נעשה אדם משל למלך שהיה מטייל בפתח פלטין שלו וראה בלורין אחת. אבן מאבני הגזית. מושלכת. אמר מה נעשה בהן מהן אומרין דימוסיות ומהן אומרים פריבטאות אמר המלך אנדרטן אני עושה אותה מי מעכב: ואם היה אדם של צורה כלומר שנראה כחשוב ואע"פ שאינו מפורסם לחשיבות ה"ז לא ירחוץ מטעמא דאמרן: לבית גוברין. מקום והלך לשם בשביל לרחוץ מפני ששם אין מכירין אותו: להדא אפורדיטי'. שמעמידין אותה במרחץ לנוי כדתנן (בפ"ג דע"ז) בר"ג שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי וראה אותן מזלפין ביין לצורה זו בשביל הריח וא"ל וכי לית אסור זה שמזלפין להצורה ואתא ושאל לר' יוחנן וא"ל אין דבר של רבים אסור ואין בה משום חשש זילוף להצורה שהמרחץ עשויה בשביל רבים לרחוצה ואינה נאסרת בשביל כך: הדרן עלך כלל גדול בתרא

הלכה א מתני' הפיגם. מין עשב רוד"א בלע"ז: והריבוזין. אספרזי בלע"ז: השוטים. הם שהעלין שלהן רחבים ושל שדות הן: והחלוגלוגות. בגמרא קורא אותן פרפחיני. ובלע"ז פורפליני או וירדלוזים: וכוסבר. גילאנד"ר בלע"ז: שבהרים. שאינו חשוב כשל גינה: והכרפס. אפיי"ו בלע"ז שבנהרות שגדל סביב הנהרות: והגרגר. אוריג"ו בלע"ז: של אפר. הגדל במדבר באחו ואינו חשוב כשל גינה: פטורין מן המעשרות. בכל שני שבוע לפי שאין כיוצא בהן נשמר ומפקירין אותן והפקר פטור מן המעשר כדתנן (בפ"ק דמעשרות): ונלקחין מכל אדם בשביעית. ואפי' מע"ה שכל שאר הפירות אין לוקחין אותן מע"ה דשמא מן המשומר הן אבל אלו שחזקתן מן ההפקר לוקחין מהן ודוקא בדמי מזון ג' סעודות בלבד שהתירו זה משום כדי חייו של מוכר ולא יותר לפי שאין מוסרין דמי שביעית לע"ה שמא לא יזהר לאכול בהן בקדושת שביעית ודוקא בכתם ע"ה אבל בידוע שהוא חשוד על השביעית שעושה סחורה בפירות שביעית ומשמר פירותיו ומוכרן אין לוקחין ממנו דבר שיש עליו זיקת שביעית כלל: שלא נחשדו עליהן עוברי עבירה. להיות זורען או משמרין אותן ואין הלכה כר' יהודה: כל הספיחין מותרין. באכילה דס"ל לר"ש שלא גזרו על כל הספיחין אלא על ספיחי כרוב לפי שאין כיוצא בהן בירקות שדה ואינן נזרעין אלא בגינה וחששו שמא יזרע אותו בשביעית ויאמר ספיחין הן וחכ"א כל הספיחין אסורים באכילה דחוששין על כל מיני זרעים שדרך רוב האדם לזורען בגינה שמא יזרעם ויאמר ספיחין הם ולפיכך גזרו על כל הספיחין שיהו אסורין באכילה ואי אתה מוצא היתר אכילה בפירות שביעית אלא בפירות האילן ובמינין שאין דרך רוב האדם לזרוע אותו וכגון אותן שהוזכרו ברישא דמתני' וכיוצא בהן והלכה כחכמים: גמ' סרוגין והלגלוגות ומי גדול בחכמה ובשנים. מי הוא הקודם הגדול בחכמה או הגדול בשנים כל אלו הדברים היו צריכין לחברייא ללמוד שהיו מסופקין בזה וכן לא ידעו הפירוש של סירוגין וחלגלוגות. וגרסי' להא בפ"ב דמגילה (בהלכה ב'): אמרין ניסוק ונשאל. ללמוד מן אילו דבית רבי: ואמרה להן השפחה של בית רבי תכנסו שנים שנים כדי לידע מי הוא הראוי להכנס בתחלה ולא יהו מעורבבין ושמעו שאמרו פלוני זה יכנס הקודם קודם וזה קודם מזה ומתוך כך למדו מי הוא הקודם: שרון עללין קטעין קטעין. התחילו להכנס פסקי פסקי ולא רצופין זה אחר זה ואמרה להן מפני מה אתם נכנסין סירוגין סירוגין ולמדו הפירוש של סירוגין: חד רבי. נושא מרבנן אחד היה טעון פרפחיני בגלימא שלו ונפלו ממנו ואמרה השפחה ר' ר' ראה נתפזרו חלגלוגותיך והבינו מה הוא חלוגלוגות: מהו כרפס שבנהרות. פי' רוסילנון. כך הן נקראין בלע"ז: ולמה לא תנינן הסיאה והאיזוב והקורנית עמהון. דקחשיב להו במתני' וליחשב נמי אלו שדרכן לעלות מאליהן בלא זריעה כעין הני דחשיב במתני': שלא תאמר וכו'. כלומר לא תטעה לומר דמשום הכי לא חשיב להו לפי שאילו הסיאה וכו' אם היו נשמרין בחצר חייבין הן במעשרות כדתנן (בפ"ג דמעשרות) ואלו דקחשיב במתני' אף אם נשמרין בחצר פטורין הא ליתא אלא אלו ואלו אם היו נשמרין בחצר חייבין: אינו נשמרין בגינה. זה הכל על שלא תאמר קאי וכלומר וכן לא תטעה לומר דמשו"ה לא קחשיב הסיאה וכו' בהדי הני דמתני' לפי שאלו דמתני' נשמרין בגינה הן וחייבין במעשרות אף אם אינן נשמרין אלא בגינה וכלומר שהן גדלים בשדה והביאן לשמרן בגינה: ואלו הסיאה וכו'. אם נשמרין בגינה פטורין דלוקא אם הם נשמרין בחצר תנינן שם דחייבין אבל לא אם הם בגינה הא נמי ליתא: אלא אלו ואלו אם נשמרין בגינה. ולא בחצר פטורין: ולמה לא תנינן. כיומא דמילתא היא וכלומר וא"כ הוא למה לא תנינן להו במתני' אלא אלין בלבד: הוא שלא תאמר. כלומר זהו הטעם דלא צריך למיתני כ"א אלו דקחשיב להו במתני' ולא משום מעשרות בלבד הוא אלא דהעיקר מטעמא דדין שביעית הוא מפני שלא תאמר הואיל ורוב המינין הללו נזרעין ובאין מן האיסור בשביעית יהו אסורין אף המינין הללו דנגזור הני אטו הני לפום כן צריך מימר דמותרין הן ליקח מכל אדם לפי שאלו חזקתן מן ההפקר ודין דסיאה וכו' לענין שביעית הא כבר תנינן להו ברים פרק דלעיל: מהו

עין משפט נר מצוה מא [א] טוש"ע אה"ע סי' ב' סע"ו. מב [ב] מיי' פ"ח מע"ז הל"ב טוש"ע יו"ד סי' קמ"ה ס"א. א [ג] מיי' פ"ח משמיטה הל"ב. ב [ד] מיי' פ"ד שם הל"ב. ג [ה] מיי' פ"ב מתרומות הל"ב.

מסורת הש"ס (א) פסחים מט. (ב) תוספתא פסחים פ"ב. חולין ד. בבלי. (ג) סוכה לט: (ד) פסחים נא: (ה) ר"ה כו: מגילה יח

גליון הש"ס *כהדא ריב"ל אזיל מלוד וכו'. ע' בר"ם שהעתיק ואם הי' אדם של צורה אסור כהדא דריב"ל וכו' וכפי הנראה חסר פה והנה לפי פירושו הטעם בא"דם חשוב הוא משום שלמדין ממנו וכ"כ הרע"ב אבל הרמב"ם ז"ל בפירושו במשנה ובחבורו פ"ה הל' כ כתב דאם אדם חשוב אסור שמא יסיקו בשבילו בדברים אחרים שאינם עצים וע"ש ולא משום שלומדין ממנו ולדבריו נ"ל דזה שהביא הירושלמי דבאדם של צורה אסור אינו פירוש על המשנה וע' בשנות אליהו מ"ש בזה ופירושו כפי הנראה הוא כפי' הרא"בד בהשגות שם וע' במ"ל שם:

שינויי נוסחאות (ס"ג) עצמותיו של אותו האיש ישרפו [בכי"ר] אפילו עצמותיו ישרפו. (ס"ד) שאסור ליקח [בכי"ר] שאסור לחבר ליקח [וכ"ה בכ"י לידען]. (ס"ח) ואם הם [ד"ו] ואם היה. (ס"כ) הפיגן והריבוזין כו' סירוגין [ד"ו] הפיגם והריבוזין כו' אמר רבי חגיי סירוגין. (סכ"ד) אמרה ליה שפחה של בית ר' ר' [ד"ו] אמרה ליה ר' ר'. (סכ"ה) ר' יוסי ב"ר אמר [ד"ו] ר' יוסי בר חנינה אמר. (סכ"ז) בגינה חייבין [ד"ו] חייבין ליתא.

מהר"מ יפ"מ

כוסבר שבהרים וכוסבר שבנהרות וגרגיר שבנהרות של אפר. נ"ל כוסבר שבהרים והכרפס שבנהרות וגרגיר של אפר: הפיגן והריבוזין וכו' סירוגין נ"ב נ"ל הפיגן והריבוזין וכו' אמר רבי חגיי סירוגין: חד רבי הוה טעין כו' נ"ל חד דבית רבי הוה טעין:

הרא"מ מגריידץ

מביא זאת רק בה' שמיטה ויובל לענין שביעית ולא בהל' מעשה הקרבנות פ"י ה"ד נראה דסבר דלענין חמץ מותר מיד דהוי מיד גם על יד לא מותר לר"מ אך בבית ר' ינאי התירו בשביעית דהחשש הוא לזמן מרובה:

עמודי ירושלים

מקדשין ופליג על הסוגיא דשביעית. וע' במראה הפנים שם. וברפ"ק דמעשר יא"כ אין קושיא על התוס' והם אזלי בשיטות הבבלי ויש לפרשו דלכתחלה מותר ויש לפרשו רק בדיעבד ועי' תוספות קידושין (נ"כ ה') ששם כ' דוקא בדיעבד ושוב ראיתי בפל"מ ה' אישות (פ"ס ה"ג) שגם הוא הקשה על התוס' מהירושלמי ולק"מ ועמ"ש בנחל איתן בה' אישות:

מהו שיהו אסורין משום ספיחים נשמענא מן הדא רבי יודא אומר ספיחי חרדל מותרין שלא נחשדו עליהן עוברי עבירה ואלו הואיל ולא נחשדו עליהן עוברי עבירה יהו מותרין עד כדון ירקו זרעו אפשר מימר ירקו מותר זרעו לכ"ש ר"ש בן לקיש הוה בחיקוק חמתוי מגלגלין בהדין חרדלא נפל מיניה והוא לא נסב ליה ימר מאן דמייתי לי חרדלא אנא מורי כרבי יודא אמר רבי בא בר זבדי הורי ר' חוניא דמן חוורין בבית חוורן כהדא דר' יודא (א) עאל ר' יוחנן ודרש כרבנן דהכא וכרבנן דתמן ר' אבא בר זמינא בשם ר' יצחק מן קומוי אילין תרתי מילייא נחית ליה ר' יוחנן מציפורין לטבריה אמר מה אתיתן לי הדין דיינא סבא דאי אנא שרי והוא אסיר אנא אסיר והוא שרי אמר רבי ווא אתא עובדא קומי רבי יוסי ובעי מיעבד כרבי יוחנן כד שמע דרב ור' חנינא מתפלגין שרע מינה (ב) דאיתפלגון [א] *שירי פתיל' שירי מדורה שירי שמן שכבו בשבת מהו להדליקן בי"ט רב ורבי חנינא תרוויהון אמרין אסור ור"י אמר מותר א"ר יודן קומי רבי מנא מה מפכא לה גבי ביצה א"ל מן דאנן חמיין דרבנן מדמיא לה הדא אמרה היא הדא היא הדא (ג) משום ארבע זקנים אמרו כל הנאכל עירובו בראשון הרי הוא כבני עירו בשני רב הונא בשם רב [ב] הלכה כארבע זקנים רב חסדא בעי מחלפא שיטתיה דרב תמן הוא עבד לה שתי קדושות וכא הוא עביד לה קדושה אחת דאיתפלגון שירי פתילה שירי מדורה שירי שמן שכבו בשבת מהו להדליק בי"ט רב ור"ח תרוויהון אמרין אסור ור"י אמר מותר אמר ר' מנא קומי ר' יודן מה אפכן לה פתילה גבי ביצה א"ל מן מה דאנן חמיין רבנן מדמיי לה הדא אמרה היא הדא היא הדא: שאין כיוצא בהן בירקות השדה. ומפני שאין כיוצא בהן בירקות השדה יהו אסורים רבי חמא בר עוקבא בשם ר' יוסי ב"ר חנינא מפני שדרכן לגדל אימהות ומפני שדרכן לגדל אימהות יהו אסורי' א"ר שמואל בר רב יצחק כל הירק את יכול לעמוד עליו אם חדש הוא אם ישן הוא ברם הכא שלא ילך ויביא מן האיסור ויאמר מן האימהות הבאתי [ג] (ד) אין מחייבין אותו לעקור את הלוף בשביעית אבל מניחו כמו שהוא אם צימח מוצאי שביעית מותר [ד] אין מחייבין אותו לשרש הקורנס בשביעית אבל משקף בעלין אם צמחו מוצאי שביעית מותר ולא נמצא מאבד אוכלי בהמה מאיליהן הן אבודין (ה) ר"ש בן יוחי הוה עבר בשמיטתא וחמי חד מלקט שביעית א"ל ולית אסור **ולאו ספיחין אינון א"ל ולא את הוא מתירן א"ל ואין חבירי חלוקין עלי קרא עליו ופורץ

**פני משה**

מהו שיהו אסורין משום ספיחין. לאלו דקחשיב להו במתני' דלא קתני אלא שהן נלקחין מכל האדם לפי שחזקתן הפקר הן אבל אם עלו שלא במקום הפקר מהו שיהו אסורין משום ספיחי שביעית כדקתני בסיפא דמתני' וחכמים אומרין כל הספיחין אסורין באכילה ואם אלו המינים ג"כ בכלל: נשמעינה מן הדא ר' יהודה אומר וכו'. הרי לא אמר הטעם דמותרין אלא מפני שלא נחשדו עליהן עוברי עבירה לזורען בשביעית וא"כ ממילא ש"מ שאלו לכ"ע הואיל ולא נחשדו עליהן עוברי עבירה שהרי נלקחין הן מכל אדם וגם הספיחין שלהן מותרין דלא גזרו על אלו וכיוצא בהן כדפריטית במתני' ולא פליגי רבנן על ר' יהודה אלא בספיחי חרדל בלבד דס"ל הואיל והדרך רוב האדם לזרוע אותן גזרו עליהן בכלל כל הספיחין: עד כדון זרעו ירקו. כצ"ל לר"י הוא דבעי דעד כאן לא שמעינן ליה דמתיר אלא בזרע שזהו הנקרא חרדל ירקו מאי וקאמר אפשר מימר בתמיה ומאי תיבעי לך אליבא דר' יהודה זרעו מותר והוא העיקר ירקו לכ"ש שמותר: בחיקוק. שם מקום ובפ"ק דפסחים יוחנן חקוקאה: חמתון מגלגלין בהדין חרדלא. ראה אותן מגלגלין ומבזין את החרדל בשביעית: נפל מניה. מהנושא אותו. ולא נסב ליה. שלא היה חושש עליו מכיון דאינו מותר בשביעית ואמר ר"ל מאן דמייתי לי חרדלא ולשאול אותי מה דינו. אנא מורי כר' יודא. כצ"ל. אני מורה לו להיתר כר' יודה דמתני': עאל ר' יוחנן ודרש כרבנן דהכא וכרבנן דתמן. דאסרי ספיחי חרדל בשביעית: מן קומוי וכו'. מפני אלו שני דברים ירד והלך לו ר' יוחנן מצפורי לטבריה ולא היה רוצה לדור בצפורי משום דר' חוניה והוא ר' חנינא הורה בצפורי בחרדל כר' יודה ובפ"ק דביצה גרים בהדיא ר' חנינה הורי לצפוראיי בספיחי חרדל ובביצה כר' יודה ור' יוחנן ס"ל בחרדל לאיסורא ובביצה להתירא כדלקמן ואמר מה זה שהביאו לי להדין דיינא סבא שהוא מתנגד אותי דאי אנא שרי והוא אסור ומה דאנא אסור הוא שרא והלך לו משם שלא להחזיק במחלוקת: אתא עובדא קומי ר' יסא. בדין ביצה שנולדה בזה אם מותרת בזה: ובעא מיעבד. מעיקרא כר' יוחנן להתירא וכד שמע דרב ג"כ סובר כר' חנינא ופליגין עליה דר' יוחנן: שרע מינה. הסיר ומנע עצמו מזה: דאיתפלגון. והיכא איתמר להא וקאמר דפליגי בשירי פתילה וכו' שכבו בשבת מהו להדליקן ביו"ט שלאחריו. אם אסור משום מוקצה כמו בביצה או לא: א"ר מנא קומי ר' יודן. נ"ל וכך הוא בפ"ג דעירובין ובפ"ק דביצה וכן הוא בהא לקמן: מה אפכא לה גבי ביצה. מה זה שאתם מהפכים ומחזירים למ"ת דין פתילה לדין ביצה דהא שאני ביצה דנולד הוי אבל פתילה הרי היא עצמה שהדליקו בה בשבת אלא שכבתה ונשתייר בה וכן איתך ובפ"ג דעירובין גרים מכפלה פתילה גבי ביצה והיינו הך: א"ל מן מה דאנן חמיין דרבנן מדמיין לה. והיינו רב ור' חנינא הדא אמרה שהיא הדא היא הדא ודין אחד להם: משום ארבעה זקנים אמרו. איידי דאיירי בהאי עניינא מסיק לה לכולה מילתא דאיירי התם כדרך הש"ס: כל הנאכל וכו'. דהתם פליגי ר"א וחכמים במתני' בי"ט הסמוך לשבת רא"א מערב שני עירובין דס"ל שתי קדושות הן וחכמים סברי מוליך עירובו בראשון ומחשיך עליו ונוטלו ומוליכו בשני ומחשיך עליו ואוכלו נאכל עירובו בראשון אינו עירוב לשני והרי הוא כבן עירו ועלה קאמר התם דמשום ארבעה זקנים שהורו כן וקאמר רב דהלכה כד' זקנים: מחלפה שיטתיה דרב דתמן. בהאי דינא דעירובין עבד לה שתי קדושות בענין נאכל עירובו והכא גבי שירי פתילה עבד לה קדושה אחת דאתפלגון וכו' כלעיל והתם משני לה דלחומרא עביד בתרוייהו: שאין כיוצא בהן בירקות השדה. אמתני' קא מהדר ופריך ומה בכך ומפני וכו': מפני שדרכן לגדל אמהות. כלומר שדרכן להשהותן בארץ ומניחין אותן לגדל זרע דוגמא ששנינו (בפ"ג דפאה) האמהות של בצלים. ופריך ואכתי מפני מה יהו אסורין: א"ר שמואל דה"ק מפני שכל הירק אתה יכול לעמוד עליו אם חדש הוא משנה זו ואם הוא ישן משנה שעברה ברם הכא גבי כרוב מתוך שנשתהא בארץ לגדל אמהות וכשעוקרין אותו נראה כחדש משנה זו יכול הוא להערים ושלא ילך ויביא מן האיסור שנזרע בשביעית ואם יאמרו לו מה זה שנראה חדש יאמר מן האמהות הבאתי ונראין כחדש אבל הוא משנה שעברה ויסברו כדבריו שהוא מספיחי שנה שעברה ובאמת מן האיסור הוא לפיכך קסבר ר' שמעון דגזרו על ספיחי כרוב: אין מחייבין וכו'. תוספתא היא (בפ"ב) מפני שדרכו של לוף וכן הקודם ומין ירק הוא להשתהות בארץ ולהתקשות ולא גזרו עליהן משום ספיחין לפי שעל ירקות הרכים אית בהו למיגזר משום ספיחין כדלעיל שמא ילך ויביא מן האיסור וכו' דזהו ג"כ טעמא דרבנן שגזרו על כל הספיחין אבל אלו שנתקשו וניכרין ליכא למיגזר בהו אבל משקף בעלים והעלין שלהן מכה וכורת אותן. ופריך ולא נמצא מאבד אוכלי בהמה. שהעלין ראויין לבהמה הן: ומשני מאליהן הן אבודין כשהן עליהן ג"כ נכמשין מאליהן ואינן ראויין למאכל בהמה: ולאו ספיחין הן. ואסורין. והשיב לו זה ולא אתה הוא המתירן לכלל שאר הספיחין וא"ל וכי אין חבירי חלוקין עלי והלכה כרבים וקרא עליו ופורץ

**רידב"ז**

עאל ר' יוחנן ודרש כרבנן דהכא וכרבנן דתמן פי' כרבנן דהכא גבי ספיחין במתניתין דידן וכרבנן דתמן דפליגי עם ר' יהודא במסכת ביצה (דף ד' ע"א) נולדה ביו"ט תאכל בשבת ר"י אומר משום ר"א עדיין היא המחלוקת שב"ש אומרים תאכל וב"ה אומרים לא תאכל וכן איתא מפורש במס' ביצה בירושלמי ושם כל הסוגיא כמו בכאן עיי"ש (בפ"ק):

אתא עובדא קומי ר' יוסי ובעי מיעבד כר' יוחנן דנולדה בזה מותרת בזה כדשמע דרב ור"ח פליגין שרע מינה דאיתפלגין שירי מדורה כו' אר"מ קומי ר' יודן מפכא לה פתילו גבי ביצה המפרשים ז"ל דחקו בזה הק"ע והפ"מ והגו"י ז"ל במס' ביצה ולפענ"ד נראה בפשיטות דשיטת הירושלמי ברים מס' ביצה דמיירי דעומדת לאכילה וטעמא דנעשה כמוקצה שיבש ולא ידעו בו הבעלים וזה לא הוי מוקצה גמור כי אם רק חומרא בעלמא דבש"ס דילן (דף כ"ו ע"ב) איתא בהדיא דמוקצה ואין הבעלים מכירים בו מותר ורק משום חומרא בעלמא לפי שיטת הירושלמי דאין זה מוקצה גמור וכן היתה מפורש בירושל' בפ"ק דביצה (סוף הט"ו) דגרסינן שם רבב"ח בעי קומי ר"ז מה בין נשרין [כלומר פירות הנושרין] מה בין ביצים ומשני אלו נשרין באימותיהן שמא אינן אסורין אילו ביצים באימותיהן שמא אינן מותרות בתמיה כמו דמוקי ברים הלכה שם בעומדת לאכילה ופריך מעתה נולדה ביו"ט לא תאכל בשבת בשבת לא תאכל ביו"ט כלומר דזה כל עיקר החילוק שבין נשרין לביצה דבנשרין הוי מוקצה באימותיהן משא"כ ביצה דמוכנת ע"ג אמה א"כ לב"ה דלא ס"ל מוכנת ע"ג אמה דסברי דדמי למוקצה שיבש ואין הבעלים יודעים א"כ אין הפרש בין ביצה לפירות הנושרין א"כ צריך להיות נולדה בשבת לא תאכל ביו"ט וכן נולדה ביו"ט לא תאכל בשבת בשלמא אם הי' הפרש וכפ"מ אחריתי בין פירות הנושרין לביצה דביצה קילא מנושרין ע"כ שפיר ניחא דנולדה בשבת תאכל ביו"ט משא"כ בנושרין אבל כיון דכל עיקר החילוק הוא משום דעומדת לאכילה ולא מוקצה באימותיהן א"כ לפ"ז לב"ה דפליגי על האי סברא א"כ דמי ממש לנושרין א"כ למה נולדה בשבת תאכל ביו"ט א"ל וכיני לא דייק שהחמרת עליה שאם נולדה בשבת לא תאכל בשבת ביו"ט לא תאכל ביו"ט תחמיר עליה נולדה ביו"ט לא תאכל בשבת ע"כ פי' דזה גופא דב"ה ל"ל מוכנת ע"ג אמה משום דנעשית כמוקצה שיבש ואין הבעלים יודעים בו הוא גופא חומרא דמצד הדין מוקצה שיבש כו' ג"כ מותר אלא חומרא בעלמא ומן הדין אפי' ביו"ט גופי' מותר וכן בשבת ג"כ מותר כמו בעגל בנולד מן הטריפה ע"א במסכת ביצה (דף ו ע"א) עיי"ש ע"כ אין להחמיר עוד שאם נולדה ביו"ט לא תאכל בשבת דהוא גופה חומרא בעלמא הוא וע"כ ניחא סוגיא דידן דפריך ר' מנא לר' יודן מה איכפלה פתילה גבי ביצה וכי בשביל שירי פתילה שכבו בשבת אסור להדליק ביו"ט בשביל זה מדמית ביצה לזה דביצה גופה חומרא בעלמא הוא לא דייק שהחמרת עליה על יו"ט גופיה א"ל מה דאנן חמיין רבנן מדמינן לה הדא אמרה היא הדא היא הדא פי' דרבנן מדמין לה למאן דמתיר מתיר בזה ובזה ומאן דאוסר אוסר בזה ובזה עיין ברז"ש ז"ל דמביא הירושלמי הזה בפ"ק דמס' ביצה וכתב בשם בעל התרומות ז"ל דרב חסדא לטעמי' דל"ל סכנה אבל לפי הטעם דסכנה מתורץ הקושיא דרב אדרב כמו דמשני בש"ס דילן דביצה שאני משום סכנה דרבה כן נמי פתילו שייך הסכנה ולעולם ב' קדושות הן עיי"ש ועיין בש"ע או"ח סי' תק"א ודו"ק:

הר"ח

עין משפט נר מצוה ד [א] טוש"ע או"ח סי' תק"א ס"ז וסי' תקיד ס"ד. ה [ב] מיי' פ"ח מעירובין סמ"ג עשין דרבנן א טוש"ע או"ח סי' תרו ס"ב. ו [ג] מיי' פ"ד משמיטה הל"ח. ז [ד] שם.

מסורת הש"ס (א) ירושלמי ביצה א הל"א. (ב) ירושלמי ביצה שם ועירובין פ"ג ה"ח. (ג) שם עירובין לח. (ד) תוספתא פ"ב. (ה) ירושלמי ברכות פ"א הל"א וע' תוס' פסחים נה: ד"ה אני וד"ה כל והוס' קידושין ג: ד"ה אתרוג.

גליון הש"ס *שירי פתילי שירי מדורה. ע' ברא"ש פ"ב דביצה ובב"י סי' תקא וע' בק"ע בעירובין פ"ג הל' ח ובפ"י ריש ביצה: **ולאו ספיחין אינון. ע' בריטב"א בחידושיו לקידושין סוף דף ב מ"ש בשם ר"ג גאון ז"ל ובמפרש בתוספותיו כאן ובשנות אליהו ודו"ק:

שנויי נוסחאות (ס"ג) עבירה יאלו [ד"ו] עבירה לא אסרו אלא שלא נחשדו עליהן עוברי עבירה ואלו. (ש"ת) יודא [ד"ו] יונה. (סכ"א) מנא מה מפכא[ד"ו] מנא מפכא.

ופורץ גדר ישכנו נחש וכן הוות ליה (א) ר"ש בן יוחי עביד טמיר במערתא תלת עשר שנין במערת חרובין דתרומה עד שהעלה גופו חלודה לסוף תלת עשר שנין אמר לינה נפיק חמי מה קלא עלמא נפיק ויתיב ליה על פומא דמערתא חמא חד צייד צייד ציפרין פרס מצודתי' שמע ברת קלא אמרה (ב) דימוס ואישתיזב' ציפור אמר ציפור מבלעדי שמיא לא יבדא כ"ש בר נשא כד חמא דשדכן מילייא אמר ניחות ניחמי בהדין דימוסין דטבריא אמר צריכין אנו לעשות תקנה כמו שעשו אבותינו הראשונים °ויחן את פני העיר שהיו עושין איטלוסין ומוכרין בשוק אמר נידכי טבריא והוה נסב תורמסין ומקצץ ומקליק וכל הן דהוה מיתא הוה טייף וסליק ליה מן לעיל חמתי' חד כותי אמר לינא אזל מפלי בהדין סבא דיהודאי נסב חד מית אזל ואטמריה הן דדכי אתא לגביה ר"ש בן יוחי א"ל לא דכית אתר פלן איתא ואנא מפיק לך מן תמן צפה ר"ש בן יוחי ברוח הקודש שנתנו שם אמר גוזר אני עליך העליונים שירדו ועל התחתונים שיעלו וכן הוית ליה מי עבר קומי מגדלא שמע קליה דספרא אמר הא בר יוחי מדכי טבריא א"ל יבא עלי אם לא שמעתי שטבריא עתידה להיטהר אפי' כן לא הימנין הוית מיד נעשה גל של עצמות:

תורה אור: °קהלת י · °בראשית לג · °דברי הימים ב' א'

## הלכה ב מתני' [א] (ג) שלש ארצות לביעור

יהודה ועבר הירדן והגליל ושלוש שלוש ארצות לכל אחת ואחת גליל העליון וגליל התחתון והעמק מכפר חנניא ולמעלן כל שאינו מגדל שקמין גליל העליון מכפר חנניא ולמטן כל שהוא מגדל שקמין גליל התחתון ותחום טבריא העמק וביהודא ההר והשפלה והעמק ושפלת לוד כשפלת הדרום וההר שלה כהר המלך מבית חוורן עד הים מדינה אחת ולמה אמרו שלוש ארצות שיהו אוכלין בכל אחת ואחת עד שיכלה האחרון שבה ר"ש אומר לא אמרו שלש ארצות אלא ביהודה ושאר כל הארצות כהר המלך וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים: גמ' ולבהמתך ולחיה וגו' [ב] (ד) כל זמן שחיה אוכלת מן השדה הבהמה אוכלת מן הבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית רבי חמא בר עוקבא בשם רבי יוסי בר רבי חנינא שיערו לומר אין החיה שבהר גדילה בעמק ולא גדילה חיה שבעמק בהר דיקליטיאנס אעיק לבני פניים אמרין ליה אנן אזלין אמר ליה סופיסטה לא אזלין לון ואין אזלון לון חזרון לון ואי בעית מבדקא *אייתי טביין ושלחון לארעא דרחיקא ובסוף אינון חזרון לאתריהון עבד כן אייתי טביין וחפי קרנתייהו בכסף ושלחון לאפריקא ובסוף תלהין שנין חזרו לאתריהן (ה) תני רשב"ג אומר סימן להרים מילין לעמקים תמרים לנחלים קנים לשפילה שקמין ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר °ואת הארזים נתן כשקמים אשר בשפלה לרוב אית דבעי מימר (ו) למידת הדין אתמר ואית דבעי מימר **לעגלה ערופה איתמר (ז) איזו עמק בגליל כגון בקעת גנוסר וחברותיה וכן כיוצא בהן איזה הר שביהודה זה הר המלך ושפלתו זו שפלת דרום ועמק שלו מעין גדי עד ירחו איזה הר שבעבר הירדן תני רשב"א אומר כגון הרי מכוור וגדור וכן כיוצא בהן ושפלתו חשבון וכל עריה אשר במישור דיבון ובמות בעל ובית בעל מעון וכן כיוצא בהן ועמק שלו בית הרים ובית נמר' וכן כיוצא בהן ובעמק בית הרים ובית נמרה וסוכות וצפון יתר ממלכת סיחון מלך האמורי אשר מלך בחשבון בית הרים בית רמתה בית נמרה בית נמרון סכות תרעלה צפון עמתו שפלה שבהר כהר (והר) שבשפלה כשפלה מן מה דתני הר והרו עמק ועמקו שפל ושפלתו הדא אמרה שפלה שבהר כהר והר שבשפלה כשפלה אמר ר"י מתני' אמרה כן והשפלה כהר המלך מבית חורון ועד ים מדינה אחת פרא כורין אמר ר"י עוד היא יש בה הר ושפלה ועמק מבית חורון ועד אמאום הר מאמאום ועד לוד שפלה מלוד ועד הים עמק ניתני ארבע מעורבות הן תני אין בסוריא שלש ארצות איתא

ופורץ וכו': ר"ש בן יוחי עביד טמיר במערתא. מן המעשה שהוזכר וכו'. הכי דריש לה בת"כ כמו דפרישית במתני': שיערו לומר אין חיה בפ' במה מדליקין ומייתי לה הכא איידי דקאמר שהענים לזה על שעבר על שבהר וכו'. ר' יוסי בר' חנינא מפרש להא דמחלק לשלש ארצות בכל אחת דברי חכמים וכן הענים להני דלקמן שהיה זה אחר שיצא מהמערה: חרובין דתרומה. ואחת משום דשיערו לומר דאין חיה שבהר מתגדלת מאשר שבעמק וכן איפכא באינה כך היתה המערה נקראת על שם הנס שנעשה לו שם שנבראת אילן חרובין מתגדלת אלא במקום שרגילה היא ואם הולכת למקום אחר חוזרת לעמק מה אחד לפרנסתו: לינה נפק. וכי איני יוצא לראות ולשמוע מה קול בעולם: דימוס. חסד כדאמרינן באדה"ר יצא בדימוס. וכששמע הבת קול אמרה דימוס ניצול הצפור ואמר אם צפור מבלעדי שמיא לא נלכד וניצול כ"ש בר נשא ויצא: כד חמא דשדכן מיליא. שהדברים נוחים דמית סקיסר ולא היה לו פחד אמר נלך ונרד לראות בהדין דימוסין דטבריא כך היא נקראת ע"ש המרחצאות מחמי טבריא: נדכי. נטהר אותה ממקום איזה ספק טומאה: ומקליק. משליך וכל מקום שהיה טומאת מת היה צף ועולה למעלה וסילקו לטהר המקום וראהו כותי אחד ואמר אני אלך ואשחק בהדין סבא דיהודאי ולקח מת א' והטמינו במקום שטיהר ובא אצלו וא"ל ולא טהרת ופנית הכל ממקום פלוני בא וארא שאוציא מת אחד משם: על העליונים שירדו. על אותו הכותי שירד למטה לארץ ואותו המת יעלה ויחיה וכן הוות ליה: מי עבר. כשעבר לפני המגדל שמע קול סופר אחד שהיה אומר דרך לעג וקלס הא האי בר יוחי מדכי טבריה: אפי' כן לא הימנין היית. לאחר כל הטרחות שטרחתי ואפי' כן אין אתה מאמין ונעשה זה גל של עצמות:

## הלכה ב מתני' שלש ארצות לביעור.

דין הביעור בשביעית כך הוא לפי שאין אוכלין פירות שביעית אלא כל זמן שאותו המין מצוי הוא בשדה או באילנות שבשדה כדדרים בת"כ ומייתי לה בגמ' דכתיב ולבהמתך ולחיה אשר בארצך וגו' והאי ולחיה מיותר הוא אלא לומר לך כל זמן שמין זה מצוי לחיה אשר בשדה אתה אוכל ממנו ממה שבבית כלה לחיה מן השדה חייב לבער אותו המין מן הבית וכיצד הוא עושה אם היו לו פירות מרובין מחלק הוא מזון ג' סעודות לכאו"א ואם נשאר לו עוד כגון שלא מלא בכ"א אוכלין בשעת הביעור שורפן או משליכן לים המלח ומאבדן בכל דבר שמאבד לפי שאסור לאכול אחר זמן הביעור לכל אדם בין לעניים בין לעשירים והשתא קאמר התנא דזמן הביעור נחלק לג' ארצות אלו שבכל אחת ואחת מהן אוכלין בה עד שתהא כלה לחיה מן השדה שבאותה הארץ כולה וכשכלה מן כולה אסור לאכול וחייב לבער אע"פ שעדיין לא כלה לחיה מן השדה שבארץ האחרת כדמפרש טעמא בגמ' לפי שאין חיה שבמקום הזה גדילה ואוכלת מפירות המקום הזה: גליל העליון וגליל התחתון והעמק. אלו ג' ארצות שבארץ הגליל ובמתני' דלקמן מפרש לה למה אמרו ג' ארצות הואיל ואמרת דשלש ארצות בכל אחת ואחת ומשני לה: שאינו מגדל שקמין. לפי שאינן מתגדלין אלא בשפלה כדקאמר בגמרא וסימן לדבר כשקמים אשר בשפלה לרוב: וביהודה הם ג' ארצות המתחלקות ההר והשפלה והעמק ונסחא דהכא והנגב והיינו הך וזהו עמק חברון כדכתיב ויעלו בנגב ויבא עד חברון: ושפלת לוד. הם שלש שבעבר הירדן ושפלת הלוד כשפלת הדרום כלומר שלחלק אחד נחשבין: וההר שלה. של השפלה: כהר המלך. כלומר ההר שהוא כהר המלך זהו נחשב לחלק הב' ומבית חורון ועד הים מדינה אחת וזהו החלק השלישי שבעבר הירדן: גמ' ולבהמתך

וכדמייתי האי עובדא דדיקליטאנים מלכא אעיק לבני פניים. היה מעיק ומיצר להם במיני הכבדות ומס ואמרו לו אנחנו הולכין מכאן למקום אחר: א"ל סופיסטה. שר המשנה שלו סופיסירא בלשון יוני: ואי בעית מיבדקה. אם אתה רוצה לנסות הדבר שהטבע גורם לחזור למקום שנולדו והורגלו שם תנסה בצביים שהורגלו כאן ותשלחם לארץ רחוקה ותראה שבסוף יחזרו למקומם: וחפי קרנתהון בכסף. כדי שיהו ניכרים: תני. בתוספתא (פ"ז): סימן להרים מילין. עפצים שקורין גאל"ום ודרכן ליגדל בהרים: אית דבעי מימר למדת הדין איתמר. דהנפקא מינה לענין דין מקח וממכר שאם א"ל הרים אני מוכר לך צריך שיהו בהן מילין ובעמקים צריך שיהו בהן תמרים וכן כולן: ואית דבעי מימר לעגלה ערופה איתמר. הא דלנחלים קנים איכא נ"מ גם לעגלה ערופה דכתיב בה אל נחל איתן ואי ליכא בו קנים לא מקרי נחל: איזהו עמק בגליל. בתוספתא שם: בקעת גינוסר. וזהו תחום טבריה דמתני': ושפלתו שפלה שביהודה כגון שפלת דרום ולאפוקי שפלה שבהר עצמו מקום שמתחיל להשפיל נידון כהר כדפשיט לה לקמן: סכות תרעלה צפון עמתו. כל אלו משמות המקומות הן: שפלה שבהר כהר ושבשפלה כשפלה. בעיא היא אם שפלה שבהר עצמו והוא מקום שמתחיל ההר להשפיל נידון כהר או לא דשייך למקום השפלה וכן ושבשפלה כלומר מקום הגבוה שבשפלה אם נידון כשפלה או דזה לא הוי כשפלה עצמה ופשיט לה מן מה דתנא בתוספתא לעיל מהאי דמייתי הכא שאין אוכלין מהר על שבעמק ולא משבעמק על שבהר אלא הר והרים עמק ועמקו שפלה ושפלתו כלומר ההר ועוד המקום היותר גבוה שבו כמו הר ההר נידון הכל כהר וכן העמק והיותר עומק שבו הכל כעמק והשפלה ושפלתו שבה הכל כשפלה הדא אמרה שפלה שבהר שמתחיל להשפיל נידון כהר שזהו הר והרים והר שבשפלה נידון כשפלה שזהו שפלה ושפלתו: מתני' אמרה כן. ממתני' בעצמה שמעינן נמי הכא דקתני שפלת הלוד כשפלת הדרום וההר שלה כהר המלך ומדנקט עוד סימן אחר כהר המלך ולא סגי בהא דקתני וההר שלה דהוה נמי משמע דזהו החלק השני שבעבר הירדן אלא ש"מ דקמ"ל דדוקא ההר שלה שהוא כגון הר המלך זהו שנחשב להר לחלק שני אבל ההר שבשפלה כשפלה וממילא נשמע נמי דשפלה שבהר כהר: מבית חורון ועד הים מדינה אחת. קתני במתני' וקאמר הש"ס פרא כורין פרא היא לשון חוץ ופחות בהש"ס הזה בהרבה מקומות ופרא כורין הן המקומות שחוצה להן וסמוכין כדאשכחן בפ"ד דגיטין (בהל"ו) הפרכורים צריכה וכדפרישית שם וכלומר שכל אלו נחשבין כמדינה אחת: א"ר יוחנן עוד היא יש בה הר ושפלה ועמק בהא דקתני מדינה אחת יש בה ג"כ ג' חלקים אלו כדקחשיב מבית חורון ועד אמאוס הר וכו' ודהי לה הש"ס דא"כ ניתני ארבע מעורכות הן כלומר שהחלק הזה נחלק עוד לשלשה ועמו ארבעה הן: תני. בתוספתא שם ובסוריא לא אמרו שלש ארצות אלא אוכלין מן הראשון עד שיכלה האחרון שבה: ולמה

(שו"ד) סופיסטה. פי' בערוך (ע' ספסטה) פי' יועץ של מלך (מס"ע פי' בלשון יוני ורומי איש חכם ומליץ טוב. ובעס"ש פי' איש מתחכם עיי"ש).

עין משפט נר מצוה ח [א] מיי' פ"ז משמיטה הל"ט סמ"ג עשין קמח. ט [ב] מיי' שם הל"א.

מסורת הש"ס (א) שבת לג: בשינוי וברש"י שם (ב) ע' תוס' ע"ז טז. ד"ה דימוס. (ג) פסחים נב: (ד) שם. תענית ו: נדה נא: וע' תוס' פסחים שם ד"ה עד. (ה) פסחים נג. תוספתא כאן פ"ז. (ו) פסחים נג. (ז) תוספתא פ"ז.

גליון הש"ס *אייתי טביין וכו' עי' בפי' הרמב"ן על התורה פ' ויחי על פסוק נפתלי אילה שלוחה. **לעגלה ערופה איתמר עיין בשו"ת אא"ז הח"ן ז"ל סי' לב ודו"ק:

שינויי נוסחאות (ס"ז) ואישתיזבת ציפור אמר [ד"ו] ואישתיזבת אמר. (ס"ו) לך מן [כי"ל] לך מיתא מן. (ס"ע) אני עליך [ד"ו] אני על. (ס"ג) הימנין [כי"ד] בעין. (של"א) והעמק [ד"ו] והנגב. (סמ"א) חמא [כי"ר] הייה. (סמ"ח) תלתין [כי"ל] תלת עשרה.

איתא חמי אילין עמק שביהודא אינו אוכל עד הר יהודא ועמק שבגליל אוכל עד הר יהודא כל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים [א] תני אף לחרובים תני אוכלין על התמרים עד שיכלו מיריחו ועל הזיתים עד שיכלו ממרון ומגוש חלב:

## הלכה ג מתני'

[ב] אוכלין על המופקר אבל לא על השמור רבי יוסי אומר אף על השמור [ג] *אוכלין על הטפחין [ד] ועל הדיפרא אבל לא על הסיתוונִיות רבי יהודה מתיר כל זמן שביכרו עד שיכלה הקיץ: גמ' מתני' דר"ש כתיב °מן השדה תאכלו את תבואתה כל זמן שאת אוכל מן השדה את אוכל מה בבית כלה מן השדה כלה מן הבית מה טעמא דר"ש את הוא שגרמת לה שלא תאכל מתני' דרבי יוסי (א) דתניא אין אוכלין על הטפחין שבעכו ר"י אמר אוכלין על הטפחין שבעכו אמר רבי יוסי הוינן סברין מימר מה פליגין רבי יוסי ורבנן בסיתוונות אבל בדפרין לא אשכח תני רבי יהודא מתיר בדפרון והן שבכרו עד שלא יכלה הקיץ:

(תורה אור — ויקרא כה)

## הלכה ד מתני'

(ב) הכובש ג' כבשים בחבית אחת ר"א אומר אוכלין על הראשון ורבי יהושע אומר אף על האחרון רבן גמליאל אומר כל שכלה מינו בשדה יבער מינו מן הבית ר"ש אומר כל ירק אחת לביעור אוכלין ברוגילא עד שיכלו סגריות מבקעת בית נטופה: גמ' (ג) מה טעמא דר"א הראשון נותן טעם באחרון מה טעמא דרבי יהושע האחרון נותן טעם בראשון וקשיא על דרבי יהושע ואין הראשון נותן טעם באחרון רבן גמליאל אומר [ה] כל שכלה מינו בשדה יבער מינו מן הבית תני [ו] והלכה כדבריו חזקיה אמר מכיון שהתחיל באוצר כמבוער הוא אתא עובדא קומי רבי יסא והורי כחזקיא לא דאנא סבר כוותיה אלא מן מה דאנן חמיין רבנן עבדין עובדא כוותיה רבי יצחק בר רדיפא הוה ליה עובדא אתא שאל לרבי ירמיה א"ל מה אריוותא קמך ואת שאל לתעליי' אתא שאל לר' יאשיה א"ל חמי לך תלתא רחמין ואפקרה קומיהון קפודקאי דציפורין שאלין לרבי אימי בגין דלית לאילן עמא רחים ולא שאל שלם איך צורכה מיעבד א"ל כד תיחמון ריגלא צלילא תיהוין מפקון לשוקא ומבקרין ליה וחזרין וזכיין ביה רבי חגיי מפליג לה צלוחין צלוחין רבי אליעזר מפליג לה צלוחין צלוחין רבי חזקיה סלק גבי רבי ירמיה א"ל זכיתי בהן אוצרה א"ל צור לי אילין פריטייא גביך א"ל הרי מקומן מושכר לי א"ל לא כן אפקרתן חזר וזכיתה בהן:

המלקט

---

## הלכה ג מתני'

ולמה אמרו שלש ארצות ולענין מאי אמרו שלש ארצות. הן שחלוקות לענין ביעור ותו לא הא כיון דאמרת שלש שלש ארצות בכל אחת ואחת וא"כ הוו להו טפי וקאמר דשלש ארצות בכל אחת ואחת שאמרנו לאו לענין שכל אחת ואחת מהן חלוקות הן אלא כדי לידע עד כמה הגבול של כל אחת מאותן ג' הארצות ששנינו ברישא דמתני' דלעיל וכדנקיט ואזיל: שיהו אוכלין בכל אחת ואחת עד שיכלה האחרון שבה. כלומר באמת לענין הדין אין כאן אלא ג' ארצות חלוקות לביעור ואי לא הוה תני אלא אותן ג' הארצות יהודה ועבר הירדן וגליל בלבד נהי דהוה ידעינן דאוכלין ביהודה על כל מה שביהודה וכן אינך אבל אכתי לא הוה ידעינן עד היכן הוא השייך לארץ יהודה ועד היכן הוא השייך לאינך הלכך חזר ושנה ג' ארצות בכל אחת ואחת והן כך וכך ונלמד שיהו אוכלין בכל אחת ואחת מהן עד שיכלה האחרון שבה כמו בארץ יהודה עד שיכלה האחרון שביהודה וכן בכולן אבל אין אוכלין ביהודה על שבגליל ולא בגליל על שביהודה משום דגמירי דאין חיה שביהודה הולכת לגליל ואין חיה שבגליל הולכת ליהודה אבל הולכת היא מיהודה ליהודה ומגליל לגליל וכן בעבר הירדן: לא אמרו שלש ארצות אלא ביהודה. ר"ש פליג בתרתי את"ק דת"ק סבר דאותן ג' ארצות שבכל אחת ואחת לא לענין חילוק הדין אמרו אלא לענין הגבול וע"ז פליג וקאמר דביהודה ג' ארצות הן לענין הדין ואין אוכלין באחת על של חברתה ודקאמר הת"ק דדוקא בכל אחת אוכלין עד שיכלה האחרון שבה אבל אין אוכלין בגליל על של יהודה וכן בעבר הירדן ע"ז פליג וקאמר דשאר כל הארצות ככר המלך מפני שהיה שם פירות הרבה והוא האחרון שבארץ ישראל ואין הלכה כר"ש: וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים. דברי חכמים הן שכל הארצות של א"י נחשבות כאחת לזיתים ולתמרים שאוכלין אותן בכל א"י על ידי שלא כלו בה בארץ אחת בין אם היא מיהודה או בגליל או בעבר הירדן: גמ' איתא חמי. ומתמה הש"ס אליבא דר"ש דקאמר דביהודה חלוקות הן הג' ארצות שבה ושאר כל הארצות כאחת הן בא וראה אילין שבעמק שביהודה אינן אוכלין על ידי הר שביהודה ואילין שבעמק שבגליל אוכלין על ידי הר שביהודה בתמיה אם אין החיה שבעמק שביהודה הולכת להר שביהודה מכ"ש שאין החיה בעמק הגליל הולכת להר שביהודה: תני. בתוספתא (פ"ז). אף לחרובין כל הארצות כאחת הן: תני. שם. והנסחא נשתנית דהתם גרים אוכלין על הזתים עד שיכלה האחרון שבתקוע רשב"י אומר אף על גוש חלב וגי' דהכא נראית דקתני תמרים עד שיכלו מיריחו שהיא נקראת עיר התמרים והלכך קאמר מתניתא. כלומר הך ברייתא אתיא כר"ש דלדידיה ארץ יהודה חלוקה היא לג' ארצות ואם כלו שביריחו אין אוכלין על שאר ארצות שבה דאלו לרבנן כל הארצות כאחת הן ואוכלין התמרים בכל א"י על יריחו שביהודה וכן על שאר מקומות: כתיב מן השדה תאכלו את תבואתה כל זמן שאתה אוכל וכו'. הכי דרים לה בת"כ ומכאן למדין אנו שאף האדם אינו אוכל אחר שכלה מן השדה: מ"ט דר"ש. דאמר כל הארצות וכו' דדרים תאכלו על כל מה שהוא בשדה בכל הארץ זאת הוא שגרמת לך שלא תאכל שהמתנת עד שכלה מכל השדות:

## הלכה ד מתני'

אוכלין על המופקר. כל זמן שמצוי מאותו המין במקום ההפקר אוכלין אותו בבית אבל אם כלה אותו המין במקום ההפקר אע"פ שהוא מצוי אלא שהוא במקום השמור כגון בפירות האילן שבחצר וכיוצא בזה אין אוכלין עליו לפי שאין זה מצוי לחיה: ר' יוסי וכו'. ואין הלכה כר' יוסי: אוכלין על הטפחין. טופח הוא מין ממיני השעורים נקרא קורטמא"ן ובפ"ה דפאה אין מגלגלין בטופח. והוא קשה ויבש מאוד ולפיכך הוא מתקיים בארץ זמן רב וקמ"ל דאוכלין עליו כל שיש בבית מאותו המין על סמך זה שעדיין לא נגמר מפני קשיותו וה"ה בכל כיוצא בזה: ועל הדופרא. מל' דו פרי. אילן העושה פירות שני פעמים בשנה ואם יש לו בבית מפירותיו הראשונים אוכל אותן כל זמן שפירות שניות שלו מצויין בשדה: אבל לא על הסיתוניות. הן פירות שלא נגמרו עד ימי הסתיו ואם יש לו מאותו המין בבית אין אוכל בשביל אלו ורבי יהודה מתיר כל זמן שביכרו שהתחילו לבכר עד שלא יכלה הקיץ ואין הלכה כרבי יהודה: גמ' מתני' דקתני אוכלין על הטפיחין דר' יוסי היא דתני בתוספתא (פרק ז') אין אוכלין וכו' שבעכו ששם היו מצויין: אמר רבי יוסי. הוא ר' יוסי אמורא: הוינן סברין מימר. מה פליגין ר' יודא ורבנן. כנ"ל. כלומר דהוה סלקא דעתן דלא פליגי אלא סיתונויות בלבד: אשכח תני. בתוספתא שם ר' יהודה מתיר בדופרא ודוקא הם שבכרו עד שלא יכלה הקיץ וא"כ פליג גם בדופרא דלתנא דמתני' לא בעינן שהפירות השניים ביכרו עד שלא יכלה הקיץ:

## הלכה ה מתני'

הכובש שלשה כבשי'. שלשה מיני ירק שכבשן בחבית אחת במים ומלח או בחומץ: ר"א אומר אוכלין על הראשון. כלומר אוכלין כל זמן שלא כלה שום אחד מן המינין מן השדה אבל אם כלה אחד מהן ראשון שוב אין אוכלין שאר המינין שבחבית אע"פ שהן עדיין לא כלו מהשדה ומפרש בגמרא טעמא דר"א דס"ל הראשון נ"ט באחרון כלומר מכיון שהן נכבשין בחבית אחת נותנין טעם זב"ז ואחר שא' מהן כלה נאסרו כולן בנו"ט ממנו: ר"י אומר אף על האחרון. כדקאמר בגמ' דס"ל האחרון נותן טעם בראשון כלומר כי היכי דזה שכלה ראשון נותן טעם באחרון כך זה האחרון שלא כלה נותן טעם הוא בראשון וא"כ אוכלין אף הראשון על סמך זה האחרון שעדיין לא כלה שהרי יש בו נתינת טעם מהאחרון: רבן גמליאל אומר דאין הולכין בזה אחר נתינת טעם אלא כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן החבית ואיפסקא הלכתא בגמ' כר"ג: רש"א כל ירק אחד לביעור. כלומר ר"ש ס"ל דלא נתנו חכמים שיעור לכל מין ומין של ירק בפני עצמו לענין ביעור אלא כל הירקות כמין אחד הן וכל זמן שיש איזה מין ירק בשדה אוכלין כל המינין על סמך אותו המין ואוכלין ברגילה והוא עשב חלוגלוגת ויש בו לחות הרבה ומתקיים הוא זמן רב. עד שיאכלו סגריות. מין ממיני עשבים מבקעת בית נטופה והוא מקום שיש בו לחות הרבה וע"ש זה נקרא בית נטופה וכשיבש זה העשב באותה בקעה יודעין שככר נתייבש בכל מקום ואין הלכה כר"ש: גמ' מה טעמא דר' אליעזר וכו'. כדפרישית במתני' וקשיא על דר' יהושע אין הראשון נותן טעם באחרון. בתמיה כלו' הניחא לר"א דאזיל לחומרא אלא לר' יהושע קשיא דמאי חזי דאזיל ליה בתר מין האחרון ולקולא ואימא איפכא לחומרא דכי אין הראשון נותן נמי טעם באחרון וכיון שהוא כלה בדין הוא שיאסור גם האחרון שיש בו נתינת הטעם ממנו ולא משני מידי: תני עלה. בברייתא דת"כ והלכה כדבריו דלא אזלינן כאן בתר נתינת טעם מכיון שכל מין ומין ניכר בפ"ע הוא: מכיון שהתחיל באוצר כמבוער הוא. האי אוצר דקאמר על מה שהוזכר בתוספתא קאי דתני התם (בריש פ"ח) בראשונה היו שלוחי ב"ד יושבין על פתחי עיירות כל מי שמביא פירות בידו נוטלין אותן ממנו ונותנין לו מהן מזון ג' סעודות והשאר מכניסין אותו לאוצר שבעיר וכו' וקחשיב שם לכל הפירות שהגיע זמן שנגמרו מכניסין אותן לאוצר שבעיר ומחלקין מהן ערבי שבתות כאו"א לפי ביתו הגיע שעת הביעור עניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי ר' יהודה וכו' כדתנן בפרקין לקמן רש"א עשירים אוכלין מן האוצר אחר הביעור. והיינו דקאמר חזקיה דאזלא שיטתיה כר"ש. דמכיון שהתחיל להכנים באוצר של העיר הרי הוא כמבוער ויכולין הכל לאכול ממנו אחר הביעור: לא דאנא סבר כוותיה. דהא מילתיה כיחידאה הוא דאזלא אלא מפני שאנו רואין דרבנן מקילין בזמן הזה ועבדין עובדא כותיה מורה אני ג"כ כותיה: הו"ל עובדא. שהיו לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור: מה. זה הרי אריות הם לפניך ואתה שואל מהשועלים כמוני ודרך ענוה אמר כן: חמי לך תלתא רחמין. שתוכל לסמוך עליהן שלא יזכו בהן אם תפקירן בפניהם ומשום שצריך להפקיר בפני ג' והפקר לפניהן ותחזור ותזכה בעצמך בהן: קפודקאי דציפורין. אנשי קפודקיא שהיו דרים בציפורין ובאו ושאלו לר' אימי בשביל שאין לנו כאן אוהב ולא שואל בשלומינו שמחזיקין אותנו כגרים ביניהן והיך צריכין אנחנו למיעבד שמתיראין אנו אם נפקיר יזכו הן מיד בהן ואמר להן כשתראו הרגל צלולה מן השוק שאין בני אדם מצוין תוציאו הפירות להשוק ותפקירו ובזה אתם יוצאים שהרי מ"מ ההפקר בשוק הוא ותחזרו ותזכו בהן בעצמיכם: מפלג לה צלוחין צלוחין. היה מחלק השמן או היין צלוחית צלוחית לכל מי שראה לפניו וכנסיה נוהג ר"א: זכיתי בהן אוצרה. אוצר אחד של פירות שהופקר ואני זכיתי בו וא"ל ר' ירמיה צור לי אילין פריטייא גבך תשמור לי אלו הפרוטות שאני נותן לך ולאחר שקיבלן ממנו א"ל הרי מקומן של אותן הפירות שזכית בהן יהו מושכרין אצלי באותן הפרוטות שקיבלת ממני ועכשיו זוכה אני בהן ע"י שכירות מקומן וחזר ואמר לו לא כן אפיקתך ראה וכי לא הוצאתיך מהזכות שזכית בהן ולך ותחזור ותזכה בהן פעם אחרת וללמדו נתכוין על שהיה מתפאר שזכה מן ההפקר והראה לו שהיה יכול להוציאן מידו ע"י תחבולה זו:

המלקט

---

עין משפט נר מצוה: [א] מיי' פ"ז משמיטה הל"א. יא [ב] [ג] מיי' שם הל"ד. יב [ד] מיי' שם הל"ה. יג [ה] [ו] מיי' שם הל"ו.

מסורת הש"ס (א) תוספתא פ"ז (ב) פסחים נב (ג) ע' תוס' שם ד"ה הכובש.

גליון הש"ס *אוכלין על הטפוחין עיין במפרש כאן ובתוספתא פ"ז ובמפרש שם אות כה:

שנויי נוסחאות (ס"ג) מה בבית [ד"ו] מן הבית. (סי"ה) אבל [ד"ו] הא'. (סכ"ח) בראשון וקשיא [בכי"ר] בראשון וקשיה על ר' אלעזר אין האחרון נותן טעם בראשון וקשיה. (ס"ל) מינו בשדה [ד"ו] מינו מן השדה. (סל"ג) כחזקיה לא [ד"ו] כחזקיא א"ר לא. (סל"ח) קפודקאי [בכי"ר] קפודאי. (במ"א) לשוקא [ד"ו] לה לשוקא.

### עמודי ירושלים

ר"ג אומר כל שכלה מינו בשדה כו' תני והלכה כדבריו כן היתה ג"כ גירסת הר"מ עי' בה' שמיטה ויובל (פ"ז ה"ו) וע"ש בכ"מ ומהתימה על המגיה שם שכתב שלא נמצא כן בירושלמי ולהדיא מבואר כן דפסקו הלכה כמותו:

**הלכה ה מתני'** [א] המלקט עשבים לחים עד שיבש המתוק והמגבב ביבש עד שתרד רביעה שנייה [ב] עלי קנים ועלי גפנים עד שישרו מאביהן והמגבב יבש עד שתרד רביעה שנייה ור"ע אומר בכולן עד שתרד רביעה שנייה כיוצא בו [ג] המשכיר בית לחבירו עד הגשמים עד שתרד רביעה שנייה [ד] (א) המודר הנייה מחבירו עד הגשמים עד שתרד רביעה שנייה [ה] עד אימתי נכנסים עניים לפרדיסות עד שתרד רביעה שנייה [ו] עד אימתי נהנים ושורפים בקש ובתבן של שביעית עד שתרד רביעה שנייה: גמ' ר' אבין בשם רבי יוחנן לית כאן עלי קנים אלא עלי גפנים עלי קנים אין להם ביעור ותני כן [ז] עלי קנים ועלי האוג ועלי חרובים אין להן ביעור מפני שאין מינן כלה (ב) ר"ז בעי אמר עד הגשם עד שירד גשם אחד (ג) תמן תנינן [ח] האומר הרי עלי עצים לא יפחות משני גזירין אמר רבי יוסי ב"ר בון ר' בא בר ממל בעי אמר [ט] הרי עלי עץ מביא גיזר אחד אמר רבי ליעזר מתני' אמרה כן שזה קרבן בפני עצמו וזה קרבן בפ"ע (ד) דתנינן שנים [י] בידן שני גזירי עצים תני רבי יוסי אומר כל דבר שהוא תלוי ברביעה עד שתרד רביעה שנייה ושאינה תלוי ברביעה עד שיגיע זמנה של רביעה (ה) תני רשב"ג אומר שבעת ימים שירדו בהן גשמים ולא פסקו יש בהן כדי רביעה שנייה תני רבי חנינא בשם רשב"ג ולמה נקרא שמה רביעה שהיא רובעת את הארץ אמר רבי חנינא מכיון שתסרח מה שבשדה הותר מה שבבית תני ר' הושעיה אפי' לאחר ג' שנים אסור עד שיסרח תבן של שביעית [כ] אין שורין אותו בטיט שריין בטיט בטל והוא שגבלו תבן של שביעית אין נותנין אותו בכר נתנו בכר בטל והוא שישן עליו [ל] (ו) תבן של שביעית מה שיהא אסור משום ספיחים רבי לוי שאל לרבי בא בר זבדי ושרי אמר רבי זעירא ואנא דלא סמכית עלי אשתאלת לאילין דבית ברסנא ואמרין נהגין הוינא כנישין תבן מן ערובת שמיטתא וכד מחסרין מייתי מן שוריא אמר רבי ירמיה מתני' אמרה [מ] שהוא מותר דתני הצבועין והפטמון לוקחין מורסן מ"מ ואינו חושש סבר רבי ירמיה מימר אפילו מן החשוד א"ל רבי יוסי לא אמרו אלא בשאינו יודע אם חשוד הוא אם אינו חשוד הא דבר ברי שהוא חשוד אסור אמר רבי שמאי מתני' אמרה שהוא אסור דתנינן (ז) תמן ובשביעית ובכלאי הכרם והקדש אם יש בזרע ובעץ כדי ליתן טעם לא נמצא מאבד אוכלי בהמה תפתר באוכלי בהמה לאדם אמר רבי מנא תיפותר בקדושת שביעית בביעור ולית את שמע מינה כלום:

מי

---

**אר"ח** מכיון שתסרח מה שבשדה הותר מה שבבית פי' הר"ש והרע"ב והתוי"ט ז"ל דלאו משום דהוי ביעור אלא רק מרביעה שניה ואילך פקעה קדושתיה והטעם כתב התוי"ט ז"ל דלא אמרינן כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך שבבית אלא דווקא אי הוי בשדה ראוי לאכול משא"כ כאן כיון דאפילו אם הי' בשדה כבר נרקב וכלה ונפסד א"כ מה שנשאר בבית קים לא חל עליו חובת ביעור אלא רק פקע קדושתי' והותר לשרפו מפני הנאת אדם ומשמע מכאן דמאכל בהמה אסור להנאת אדם ע"י כילוי דלאכילה ולא להפסד וכ"כ הרע"ב ז"ל במשנה הזאת וכן פסק הרע"ב ז"ל בפ"ה מה' שמטו"י וכתב הכס"מ ז"ל בהי"ט הא דאכור מאכל בהמה בהנאת של כילוי לאדם הוא נלמד ממשנה הזאת ע"ז מסיק דתבן של שביעית אין שורין אותו בטיט שריין בטיט בטל משום דהוי הנאה של כילוי וכן אין נותנין אותו בכר כו' ואח"כ שאל מהו שיהא אסורין משום ספיחין פי' אם גזרו עליהם ספיחים או לא כו' ומסיק א"ר ירמיה מתניתין אמרה שהיא מותר דתני הצבועין כו' ולוקחין מורסן ואינו חושש דלא חיישינן שמא הוי מן המשומר הרי דלא גזרו על הספיחין כדמסיק. סבר ר' ירמיה אפילו מן החשוד כו' א"ר שמאי מתניתא אמרה שהוא אסור דתנינן תמן ובשביעית ובכלאי הכרם והקדש אם יש בזרע ובעץ כדי ליתן טעם פי' דאיתא (בפ"י דמס' תרומות) דבשביעית ובכלאי הכרם ובהקדש שנפלו לתוכן חולין אם יש בזרע ובעץ כדי ליתן טעם וע"כ דהא דאוסר שביעית הוא ע"כ דאוסר משום ספיחין אסורין ואח"כ פריך על מתניתין לפי האוקימתא דר"ח דמשתסרח בשדה אינו ביעור אלא פקע קדושתי' לבד והוי הולין ולא נמצא מאבד אוכלי בהמה פי' דס"ל דהא דקתני במתניתין נהנין ושורפין הוא או או קתני או נהנין או שורפין וע"ז שאל היאך רשאי לשרוף אפי' דפקעה מהן קדושתן מ"מ הא אפי' אוכלי חולין אסור לאבד אוכלין בידים וכדאיתא בכמה מקומות ועיין במסכת דמאי (פ"ז ה"א) ע"ז משני תיפתר אוכלי בהמה לאדם פי' דנהנין ושורפין חדא קתני דשורפין בשביל הנאת אדם לבשל ולהסיק תנור וכיריים וכיון דע"פ אוקימתא דר"ח נהנין ושורפין חדא קתני נמצא שפיר מתקיים הא דמוכח לעיל דתבן של שביעית קודם שירד הרביעה השני' אין שורין אותו בטיט ושום הנאה של כילוי לאדם דהא לאחר רביעה השניה אז מותר הנאה של כלוי לאדם ע"ז אמר ר"מ תיפתר בקדושת שביעית בביעור ולית ש"מ כלום פי' דלעולם או או קתני רק דפליג על ר"ח דס"ל דמשתסרח בשדה אינו מחויב בדיעבד אלא דמותר דפקעה קדושתה ז"א אלא ברביעה השניה משתסרח בשדה הרי חייב בביעור ושורפין דקתני במתניתין הוא בביעור בקדושת שביעית ותרתי קתני נהנין בהפקיר או בשחלק לג' סעודות והנשאר יבער בשריפה במצות ביעור דקדושת שביעית כדפסק הרמב"ם ז"ל וא"כ לית ש"מ כלום דתבן של שביעית אין שורין אותו בטיט דז"א דלאדם מותר אוכל בהמה בהנאה של כילוי דהוי כמו מלוגמא ולאחר רביעה שניה מותר שרפה לחוד ולאו דמותר אלא מחויב לשורפו משום מצות ביעור דקדושת שביעית וב' הפירושים הללו דבין ר"ח ובין ר"מ נחלקו הר"ש ז"ל וסייעתו ז"ל והרא"ש ז"ל עיי"ש. ועיין במשנה ראשונה ובירושלמי שת"י שלמד הגר"א ז"ל והגי' בו מ"כ שמחליף הגירסא לגרס אר"מ תיפתר בקדושת שביעית ובביעור קודם הקושיא לא נמצא מאבד אוכלי בהמה בתר בזרע ובעץ כדי ליתן טעם וגרס בקדושת שביעית ובביעור וה"פ דקאי על הא דר"ש דרצה למילף ממתניתין דבשביעית ובכלאי הכרם ובהקדש דזרע והעץ אוסר בכדי נ"ט ומפרש ר"ש דע"כ הא דאוסר שביעית הוא באיסור ספיחין דבלא"ה היתר היא וע"ז משני ר"מ תיפתר בקדושת שביעית ובביעור ר"ל דלעולם היתר הוא רק דאוסר התערובות הוא דצריך לאוכלו בקדושת שביעית וגם בביעור דצריך לבער התערובות בביעור דשביעית אבל לא ידעתי אם הוא מהגר"א ז"ל או לאו כי לא נכתב תיבות ואותיות רק סמן בעלמא על היפוך הגירסא:

רשב"ל

---

**הלכה ו מתני'** המלקט עשבים לחים. יכול הוא ללקט ולאוכלן עד שייבש המתוק וזהו כדפרישית לעיל (ריש פ"ג) דקאמר בגמרא מתוק פקועה והן הסדקין שנבקעה וכשהמטר יורד מתמלאין מים ואינן מתייבשין אלא לאחר זמן וע"ד מתקו לו רגבי נחל: והמגבב ביבש. לקיטה ביבש נקרא מגבב: על שם שהיבש נקרא גבבא: עד שתרד רביעה שניה. במוצאי שביעית והיא בשנה בינונית בכ"ג במרחשוון ומכאן ואילך חייב לבער: עד שישרו מאביהן. עד שינשרו ויפלו מהענפים שהן אביהן: ור"ע אומר בכולן. בין לחים בין יבשים זמנן עד שתרד רביעה שניה ואין הלכה כר"ע: גמ' לית כאן עלי קנים. שמי מכאן עלי קנים ותני עלי גפנים בלחוד דלעלי קנים אין להן ביעור ותני בתוספתא (פ"ה) כן עלי קנים וכו' לפי שהן קשות ואינן נוכלות יכלות וכל דבר המתקיים אין לו ביעור:

**הלכה ז מתני'** עד אימתי נכנסים עניים לפרדיסות. במוצאי שביעית כדי לאסוף פירות שביעית: עד אימתי נהנין ושורפין וכו'. לפי שבשביעית אסור לשרוף תבן וקש שלה מפני שהוא ראוי למאכל בהמה ובמוצאי שביעית משתרד רביעה שניה נהנין ושורפין בתבן וקש של שביעית: גמ' ר' זעירא בעי. גרסי' להא בנדרים (פ"ח בהל' ה') על המתני' דקתני נמי התם האומר עד הגשמים או עד שיהו הגשמים מסתמא דעתו עד הרביעה השניה שאינה מוקדמת כל כך כמו הראשונה ולא מאוחרת כמו השלישית ובעי ר"ז אם אמר עד הגשם מהו לאיזה זמן גשם נתכוין ופשיט לה שאסיר עד שירד הגשם אחר כלומר גשם האחרון והיינו רביעה שלישית: תמן תנינן. (בפ"ו דשקלים) ואיידי דבעי לקמיה כגוונא דבעיא דר"ז מייתי לה הכא: אמר הרי עלי עץ. אם מביא גיזר אחד או שני גיזרי עצים דהדא מילתא היא: מתני' אמרה כן. דמביא גיזר אחד שכל אחד קרבן בפני עצמו הוא דתנן (בפ"ב דיומא) תמיד קרב בתשעה וכו' בין הערבים באחד עשר הוא עצמו בתשעה ושנים בידם שני גיזרי עצים לפי שבין הערבים צריך להוסיף שני גיזרין ומדבעי שני כהנים אלמא כל גיזר קרבן בפני עצמו הוא: כל דבר שתלוי ברביעה. אם הדבר הנדור ממנו תלוי בגשמים עד שתרד רביעה שנייה ואם אינו תלוי בגשמים מסתמא לא נתכוון אלא עד שיגיע זמנה של רביעה ואע"פ שלא ירדו גשמים: תני בתוספתא (סוף פ"ז). יש בהן כדי רביעה שניה. כלומר יש בהן נמי כדי רביעה שניה דס"ל כר' יוסי דאמר התם רביעה ראשונה י"ז במרחשוון ושנייה בכ"ג ושלישית בר"ח כסלו ומי"ז עד כ"ג ז' ימים והן ב' רביעיות: ולמה נקרא שמה רביעה. על שהגשם רובע את הארץ: מכיון שתסרח. על תבן וקש דמתני' קאי דמכיון שתסרח מה שבשדה והיינו משתרד רביעה שנייה הותר מה שבבית: תני ר' הושעיא. ופליג אמתני' שאפילו לאחר ג' שנים אסור עד שיסרח ממש: אין שורין אותו בטיט. לפי שאינו בטל ומ"מ נפסד הוא: שריו בטיט בטל והוא שגבלו. כצ"ל כלומר ואם שרה אותו בטל והוא שגבלו. ואינו נראה וניכר: תבן של שביעית אין נותנין אותו בכר. מפני שלא ניתן ליהנות כך ואם נתנו בכר בטל הוא והרי הוא כמבוער והוא שיישן עליו דמתוך כך נתקלקל הוא ואינו ראוי למאכל בהמה: מהו שיהא אסור משום ספיחין. אם גזרו עליו משום ספיחין כמו בשארי ספיחין או דילמא דלא נחשדו עוברי עבירה על התבן: ואנא דלא סמכית עלי. להתיר ושאלתי להלו דבית ברסנא ואמרו שהיו נוהגין להחמיר על עצמן והיו אוספין תבן מערב שביעית לצורכן ואם היה חסר להן היו מביאין ממה שנדבק בחומה של טיט ולא היו נהנין מתבן של שביעית משום גזירת ספיחין: מתניתא. מהברייתא דהתוספתא שמענו שהוא מותר ולא גזרו עליו דתני בתוספתא (פ"ה) הצבעין והפטמין לוקחין מורסן מ"מ דלא נחשדו על הפסולת וה"ה על התבן: ר' ירמיה וכו'. כדאמר לעיל בפ' דלעיל (בהלכה ב') ושם מפורש: א"ר שמאי הא ממתני' דתרומות שמעני שהוא אסור דתני תמן (בפ"י) ובשביעית וכו' אלמא קדושת שביעית חלה גם על העץ וה"ה לתבן דנחשב כמו התבואה עצמה: לא נמצא מאבד אוכלי בהמה. אמתני' פריך מאימתי נהנין ושורפין וכו' הא מאבד אוכלי בהמה ומשני תיפתר באוכלי בהמה לאדם כלומר דמיירי לצורך האדם והותר ליהנות באוכלי בהמה לאדם: א"ר מנא. דלא היא דתיפתר שהוא נוהג בו קדושת שביעית וכן בביעור ומשתרד רביעה שניה במוצ"ש שביעית זמן ביעורו של תבן הוא ולית ש"מ כלום דהותר לאבד אוכלי בהמה בשביל צורך האדם:

והגיע

---

עין משפט נר מצוה יד [א] מיי' פ"ז משמיטה הל"ז. טו [ב] שם הלט"ז. טז [ג] מיי' פ"ו משכירות הל"ז סמ"ג עשין פ"ט טוש"ע חו"מ סי' שיב סעיף ה ו. יז [ד] מיי' פ"י מנדרים הלי"א טוש"ע יו"ד סי' רכ סי"ח. יח [ה] מיי' פ"ז משמיטה הלי"ח. יט [ו] מיי' פ"ה שם הלכ"ג. כ [ז] מיי' פ"ז שם הלט"ו. כא [ח] מיי' פ"ט ממעה"ק הלי"ג. כב [ט] שם. כג [י] מיי' פ"ב מתמידין הל"ב. כד [כ] [ל] מיי' פ"ה משמיטה הלכ"ג. כה [מ] מיי' פ"ד שם הל"ד וכס"מ.

מסורת הש"ס (א) תענית ו: נדרים סב: (ב) ירושלמי נדרים פ"ח הל"ה (ג) שקלים פ"ו משנה ו מנחות קו. (ד) יומא כו: (ה) תענית ו. נדרים סג. תוספתא כאן פ"ז. ופ"א דתענית. (ו) תוספתא פ"ה (ז) תרומות פ"י משנה ה.

שנויי נוסחאות (סי"ח) בון ר' בא [ז"ו] בון אמר ר' בא. (של"א) חנינא [נכי"ל] חיננא. (של"א) שרין (ד"ו) שריין. (של"ד) מה שיהא [ד"ו] מהו שיהא. (של"ה) לוי [נד"ו] לוי צנבריא. (של"ו) סמכית עלי [נכי"ר] עליו. (של"ז) ברסנא [נכי"ל] כרסנא. (שנ"ח) את [ד"ו] ליתא.

## הלכה ו מתני'

[א] מי שהיו לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מזון ג' סעודות לכל אחד ואחד והעניים אוכלין אחר הביעור אבל לא העשירים דברי רבי יהודא רבי יוסי אומר [ב] אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור [ג] מי שהיו לו פירות שביעית שנפלו לו בירושה או שנתנו לו מתנה רבי ליעזר אומר ינתנו לאוכליהן וחכמים אומרים אין החוטא נשכר אלא ימכרו לאוכליהן ודמיהן יתחלקו לכל אדם [ד] (א) האוכל מעיסת שביעית עד שלא הורמה חלתה חייב מיתה: גמ' מ"ט דרבי יודא ואכלו אביוני עמך ויתרם מה טעמא דרבי יוסי ואכלו אביוני עמך ויתרם (ב) תני ר"ש אומר עשירין אוכלין מן האוצר אחר הביעור מ"ט דרבי שמעון ואכלו אביוני עמך עד יתרם ר"ש בן לקיש אומר *בפירות עבירה היא מתני' והתני המוצא פירות עבירה אסור ליגע בהן שנייא היא מציאה שנייא היא שנפלו לו על כרחו רבי יוחנן אמר בפירות היתר היא מתני' בהדא תנינן ר"א אומר ינתנו לאוכליהן ר"א **דהוא שמותי (ג) דתנינן אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה כדברי ב"ש בהדא רבנן מתיבין ליה שאין חוטא נשכר בשיטתו השיבוהו בשיטתך שאת אומר ינתנו לאוכליהן שאין חוטא נשכר אמר רבי ביבי הורי רבי יוסי באילין קונדסיא שילכו מעותיהן לים המלח רבי מנא שאל לרבי חזקיה מהו מייבלא בפונייין לאשקלון א"ל אסור רבי חזקיה הוה קאים בשוקא דקיסרין חמי חד טעון עלל מן איסורי הפך אפוי דלא מחמיניה תני פרק כל כך למה כדי שיעשה מקומו הוכיח שמע רבי יעקב בר אחא ואמר

אמה

## פני משה

**הלכה ח מתני'** והגיע שעת הביעור. זמן הביעור הוא מפורש לעיל (בהלכה ב') במתני' דג' ארצו' ושניה עוד בפ' מקום שנהגו אוכלין בתמרים עד שיכלה האחרון שבצוער ואימתי הוא כלה עד הפורי' ובענבים עד הפסח ובזיתים עד העצרת ובגרוגרות עד החנוכה והובא זה לעיל (בפ"ז סוף הלכה ב'): ועניים אוכלין אחר הביעור וכו'. טעמייהו דפלוגתייהו מפרש בגמ': גמ' ואכלו אביוני עמך ויתרם. תאכל חית השדה כתיב ודריש ר' יהודה ואכלו אביוני עמך דוקא והאי ויתרם אדלמטה קאי והיותר תאכל חית השדה כל זמן שהוא מצוי להן: מ"ט דר' יוסי ואכלו אביוני עמך ויתרם. כלומר דר' יוסי לא דריש להאי ויתרם אדלמטה דא"כ מיותר הוא דלא הו"ל למיכתב אלא ואכלו אביוני עמך וחית השדה תאכל ועוד דכל זמן שהוא מצוי לחית השדה עדיין לא הגיע זמן הביעור כדדרשינן לעיל מקרא דולבהמתך כלה לחיה מן השדה וכו' והלכך דריש דה"ק קרא ואכלו אביוני עמך ויתרם כלומר וגם יתר העם והאי תאכל חית השדה ה"ק שזהו שאמרתי לך ואכלו וגו' אחר שתאכל חית השדה הוא וכשיכלה אז ואכלו אביוני עמך וגם יתרם: תני. בתוספתא (פ"ח) והבאתי לעיל (בהלכה ה') דקתני התם דכל הפירות משנגמרו מכניסין אותן לאוצר שבעיר ומחלקין מזון ג' סעודות לכאו"א ובערבי שבתות כאו"א לפי ביתו עד שעת הביעור הגיע שעת הביעור פליגי התם ר' יודא ור' יוסי כדגרים במתני' רש"א עשירים אוכלין מן האוצר אחר הביעור כדפרישית לעיל דס"ל דמכיון שהתחיל באוצר כמבוער הוא והיינו לאחר שהכניסו לאוצר ה"ז כמבוער ובהא פליג אדר' יוסי דס"ל דעשירים אוכלין אחר הביעור מכל מה שימצאו ור"ש קאמר דאוכלין הן ממה שהוכנס לאוצר שבעיר דבהכי כבר נתקיים מצות ביעור מקודם שהגיע זמנו ולפיכך אוכלין משם אף לאחר שהגיע שעת הביעור ומפרש הכא לטעמא דר"ש בדרשה דהאי קרא: ואכלו אביוני עמך עד יתרם. כלומר דר"ש דייק ליה אביוני עמך כדדייק ר' יהודה ודריש ליתורא דויתרם אבל לא כר' יוסי אלא דה"ק ואכלו אביוני עמך ולא עשירים וזה שאמרתי לך אביוני עמך דוקא עד ויתרם הוא והיינו מכל שאר המקומות אשר ימצאו שם אבל מויתרם וזהו מה שנותר אחר שתאכל חית השדה וכבר כלה אלא שניתותר באוצר שהכניסו מקודם אוכלין מזה אף העשירים אחר הביעור כדאמרן:

**הלכה ט מתני'** מי שהיו לו פירות שביעי' שנפלו לו וכו'. בגמרא פליגי בפירושא דמתני' ולר' יוחנן דמוקי לה בפירות היתר הכי פירושא דר"א ס"ל כב"ש דאמרי לעיל (בפ"ד) דאין אוכלין פירות שביעית בטובה שלא יחזיק טובה למי שנתן לו דהפקירא דמלכא היא שביעית והלכך קסבר ר"א דהוא עצמו לא יאכל מפני שהוא יאכל בטובה אלא ינתנו לאוכליהן כלומר לאותן הרגילין לאכול פירות שביעית ואין מדקדקין אם הן של היתר או של איסור והן יאכלו אותן ואמרו לו חכמים לדבריו ולשיטתו דלדידן הוא בעצמו יכול לאוכלן וכב"ה סבירא לן דאוכלין פירות שביעית של היתר בטובה ושלא בטובה אלא לדידך דאמרת דינתנו לאוכליהן והן שאין מדקדקין בפירות שביעית ונמצא החוטא נשכר וכך היה לך לומר ימכרו לאוכליהן שהן ישלמו הדמים ובשביל שלא יהנה זה המוכר מן הדמים שקיבל בעד הפירות של טובה יתחלקו הדמים לכל אדם: עד שלא הורמה חלתה חייב מיתה. דמהו דתימא דאין חלה נוהגת בשביעית מפני שאם אירע טומאה בחלה טעונה שריפה ובשביעית לאכלה כתיב ולא לשריפה קמ"ל דראשית עריסותיכם אמרה תורה מאיזו עיסה שתהיה חלה תרימו: גמ' בפירות עבירה היא מתני'. שנלקטו באיסור וגרים לקים מיתפרשא המתני' כפשטא דרבי אליעזר סבירא ליה דינתנו לאוכליהן שהן רגילין לאכול פירות שביעית באיסור וחכמים אומרים אין החוטא נשכר אלא ימכרו להן ולדמיהן שהן דמי פירות שביעית של איסור יתחלקו לכל אדם לפי שצריך להפקירן: שנייא היא מציאה. דמכיון שידע שהן פירות עבירה אסור ליגע וליטפל בהן אבל הכא שאני הוא שנפלו לו על כרחו או שניתנו לו במתנה וכיון שכבר הגיעו לידו פליגי בה ר"א וחכמים מה יעשה בהן: ר"י אמר בפירות היתר היא מתני'. משום דקשיא ליה דאי בפירות איסור א"כ מה לי הן מה לי דמיהן ולחכמים דאמרי דמיהן מתחלקין אמאי לא יתחלקו הפירות בעצמן אלא ודאי דהואיל ושל איסור הן אין לחלקן לכל אדם לא הן ולא דמיהן הלכך מוקי לה דבפירות היתר מיירי וכדמסיק לקמיה במאי פליגי ר"א וחכמים: בהדא תנינן רא"א ינתנו לאוכליהן. בתמיה ואמאי לא יאכל הוא בעצמו. וקאמר משום דר"א שמותי הוא. מתלמידי ב"ש דתנינן אין אוכלין פירות שביעית כדברי ב"ש. כצ"ל ולגי' הכתובה בספרים כנו וכו' הוא דר"י הוא דקאמר הכי לעיל (בפ"ד) דב"ש מקילי וב"ה מחמירי ומציין הש"ס בדברי ר' יהודא אוכלין פירות שביעית בטובה וכו' וכלומר דלת"ק דהתם ב"ש מחמירין ואין אוכלין פירות שביעית בטובה: בהדא. פריך בהדא רבנן משיבין לו שאין החוטא נשכר בתמי' ומאי חטא הוא ומשני בשיטתו השיבוהו וכו' כדפרישית במתניתין והחוטא קאי על אלו אוכליהן שדרכן לאכול שאר פירות שביעית ואף של איסור ומ"מ על כרחך דבעי ר' יוחנן לפרש דבשיטתו השיבוהו דאי לאו הכי אכתי הוה קשה למאי דאמרו חכמים ימכרו דאם פירות היתר הן יאכל הוא בעצמו ולפיכך צריך הוא לומר דבשיטתו השיבוהו והכל כמפורש במתני': באילין קונדסייא. מין ירק הקונדס והקנבוס (בפ"ה דכלאים) דאע"פ שאין ראויין לאכילה כל כך מ"מ אם נלקטו באיסור יוליך מעותיהן לים המלח: מהו מייבלא בפונייין לאשקלון. פוניין מלה היא באגרוף שבידו ומשום דאשקלון ח"ל היא כדאמרינן לעיל (בפ"ו בהלכה א') אשקלון כלחוץ ואנן תנן שם בסוף הפרק אין מוציאין פירות שביעית מהארץ לח"ל ושאל ר' מנא מהו להוביל מעט מעט במלא אגרוף לאשקלון וא"ל אסור: חמא חד טעין עלל מן איסורא. שהיה טוען משא אחד בפירות שביעית שלקטן באיסור: הפך אפוי דלא מחמיניה תני פרק. הפך ר' חזקיה פניו שלא יראהו שהוא שונה ופורק המשא של איסור מעליו וכדמסיק כל כך למה עשה ר' חזקיה כן כדי שיעשה מקומו הוכיח. כלומר להוכיח לאנשי מקומו שזה שלא כדין עשה ושלא ילמדו ממנו לעשות כן:

המה

## רשב"ל

**רשב"ל** אומר בפירות עבירה היא מתניתא. פי' במלאכת שלמה ובמשנה ראשונה כגון דמורישו בעל הכרם שזרע בשביעית בעבירה וס"ל לר"א דכיון דהיורש לא עבר עבירה לא קנסוהו ומותר לאוכלן ויתנו לאוכליהן למי שזכה בהם ואמרו ליה רבנן א"כ יהא חוטא נשכר ר"ל הראשון שחטא יהא מתקיים מחשבתו אלא ימכרו אותם ב"ד ליורשין ויתחלקו הדמים לכל ויתקיים מצות שביעית שיהא יד הכל שוין בה כן פי' במלא"כת שלמה והמשנה ראשונה פי' דינתנו לאוכליהן פי' בשעת הביעור יחלק לאוכליהן מזון ג' סעודות והוא בעצמו יכול ג"כ ליטול מהן ולשון המשנה נוטה לפי הרמ"ם ז"ל וחכמים אומרים אין חוטא נשכר פי' דהלעיטהו לרשע דלמה יקוים בו מצות ביעור אלא ימכרו לאוכליהן ודמיהן יתחלקו לכל אדם לא במזון ג' סעודות ר"י אמר בפירות היתר היא מתניתא ופריך בהדא תנינן ר"א אומר ינתנו לאוכליהן פי' בתמיה כיון דהיתר הוא אמאי אינו נאכל בעצמו ומשני ר"א דהוא שמותי פי' מתלמידי ב"ש דתנינן אוכלין פירות שביעית שלא בטובה כצ"ל וכן היא במתניתין (פ"ד) לפיכך אם יאכל היורש והמקבל מתנה יחזיק לו טובה ע"כ צריך שיאכלו עם אחרים ופריך א"כ מ"ט ס"ל לרבנן דאין חוטא נשכר משום דאוכל גם הוא עם אחרים וכן האחרים יחזיקו לו טובה הא לרבנן מותר להחזיק טובה ומשני בשיטתו הושיבוהו דלשיטתך האיך מותר גם הוא לאכול וגם יתן לאחרים הא סוף סוף יהי' מזה החזקת טובה אלא דימכרו לאוכליהן ודמיהן יתחלקו לכל אדם ופי' הרמב"ם ז"ל והרע"ב ז"ל דימכרו אותם לו ליתן דמיהם ליחלק אותן הדמים לכל בני אדם נראה לפענ"ד דיעשה כהסיא דבי ר' ינאי דיזפי פירות שביעית לעניים ופרעו בשמינית דאיתא במס' ע"ז (דף ס"ג) עיי"ש ברש"י ותוס' ז"ל ובדברינו במס' שקלים (פ"ד) דמבואר שם דחליפין שאינו בעין אינו תופס את דמיו והכ"נ יאכל תחלה ואח"כ יפרע הדמים ויהי' חליפין שאינו בעין אינו תופס את דמיו וכדגרסינן שם כי קפרע דמי היתר קפרע וע"כ לא חשוב כעושה סחורה בפירות שביעית וכיון דהדמים לא נתפסו בקדושת שביעית ע"כ שפיר יכול ליתן לכל אדם ולא שייך החזקת טובה מהמקבל המעות ז"א כיון דאינו חשוב דמי שביעית ואם שימכור לאוכלין אחרים והאחרים יתנו הדמים אחר האכילה ליורשין הגם דחליפין שאינו בעין אינו תופס דמיו מ"מ כיון דהדמים באו לו מן הפירות שביעית שקיבל מתנה מהנותן והמוריש א"כ יחזיק טובה להנותן עבור הפירות שקיבל דמים בשבילם אבל עכשיו המקבל מתנה לא יחזיק לו טובה להנותן ומקבל הדמים כיון דלאחר האכילה אינו תופס את דמיו לא איכפת לן על מה שיחזיקו טובה כיון דאינו תופס את דמיו ויחזיק לו טובה בעד מעות חולין והיורש לא יחזיק טובה להמוריש או להנותן מתנה כיון דאינו נהנה מהן דצריך ליתן דמיהם והאחרים שיחזיקו טובה להאוכלן לא איכפת לן כיון דהוי כמו חולין וניחא מאד הא דקרי להו במתניתין אוכליהן והאחרונים קרי כל אדם ולמה לא נקט יפרע דמיהם והדמים יחלק א"ו כדברינו דלאחר שיאכלו יתחלקו הדמים לכל אדם ובזה מתורץ קושית התוס' ז"ל: ר' חזקי' הוה קאים בשוקא דקיסרין חמי חד טעין עלל מן איסורא הפך אפוי דלא מחמיני' תני פרק פי' טעינה ופריקה ותני היא כמו טענו דלא רצה לאותו טענו ופריך כ"כ למה ומשני כדי שיעשה מקומו הוכיח פי' רצה שיהא במקומות וכחה שיטלו תוכחה אנשי מקומו: סליק פרקא בס"ד

אתא

(שוי"ט) ר"א אומר ינתנו לאוכליהן בערך (ע' שמת) אהא דקתני בבבלי במס' שבת (ק"ל ע"ב) הדא דר"א שמותי הוא. פי' מבורך הוא (מלשון שמתא). פ"א מתלמידי שמאי הוה והכי מסתברא וכן מפורש בי' ושל' מס' שביעית פ"ט רבי אליעזר אומר ינתנו לאוכל דהא ר"א שמותי הוא דתנינן אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה כדברי בית שמאי וכו'.

## גליון אפרים

רבי מנא שאל לר' חזקיה מהו מייבלא בפוניין לאשקלון. נ"ל שצ"ל מפוניין ופוניין שם מקום. והשאלה היתה אם פוניין דינה כא"י ואין מוציאין פירות שביעית לחו"ל. ועיין בדמאי פ"ב דף ח' ע"ב ר' יונה בשם ר' שמעון בן זכריה המינין האסורין בפניו האגוזין כו'. אולי צ"ל שם בפיניין. וראיתי בדפוס ק-אטאפין והגירסא שם המינין האסורין בפניים. ועיין בתוספתא בפרק א' דתרומות ומעשה בפונא אלא שיש גורסים שם בפונא או בפינא. ועכ"פ יש לומר בפיניין הוא שם מקום והשאלה היתה אם דינו כא"י וכנ"ל. שוב ראיתי בניר שכתב נ"כ שמשמע לו בפיניין שם מקום: תני פרק. אולי יש לפרש שמי שנשא את המשא הכיר את ר' חזקיה ופרק את המשא מעליו. ולשון הירושלמי ביבמות פ"י אמר לה לית תני ופירש בק"ע איני מכירך: כל כך למה כדי שיעשה מקומו הוכח. הנה קיסרין דינה כחו"ל. ברבי התיר קיסרין. כמבואר בדמאי פ"ב דף ח' ע"א ובפ"ג בדף י"א ע"א ונ"ל שר' חזקיה ידע שהשא נכרא בבית הפירות מא"י והפך ר' חזקיה פניו ממנו. כשהיה נושא את הפירות בשוק למכור. כדי שעי"ז הש"ס הוכחה לאנשי מקומו שהפירות הם פירות איסור ולא יקנו ממנו. ורציתי להגיה כדי שלא יעשה מקומו הוכח. בר' חזקיה הפך את פניו כדי שהכל יבינו שפירותיו אסורים שאם לא הפך פניו היה מקומו קיסרין הוכח שהם פירות קיסרין

עין משפט נר מצוה כו [א] מיי' פ"ז משמיטה ה"ג סמ"ג עשין קמח כז [ב] שם וכגרסתו וע' בכ"מ. כה [ג] מיי' פ"ו שם הלט"ז. כט [ד] מיי' פ"ט מבכורי' הל"ד.

מסורת הש"ס (א) בכורות יב: (ב) תוספתא פ"ה: (ג) לעיל פ"ד משנה ג ע"ש.

גליון הש"ס *בפירות עבירה היא. עי' במהרי"ט אלגזי בחבורו על בכורות להרמב"ן פ"ה שם באורך וע' בשנות אליהו. **דהוא שמותי. כתב המפרש דהוא מתלמידי ב"ש וע' בכ"מ פ"ו כאן הל' טו וע' בתוס' שבת דף קל ובנדה דף ז וז"פ וע' בתוס' יו"ט פ"ה מ"ג ובקול רמז ובבית דוד ודו"ק:

שנויי נוסחאות (פס"ו) עד יתרם [בכי"ל] עד ש תרם.

## מהר"מ יפ"מ

מ"ט דרבי יודא כ"ב גי' הר"ש לר' יודא אסור משום דכתיב ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה ולא עמך. וטעמא דר' יוסי ואכלו אביוני עמך וגם עמך. וטעמא דר"ש ואכלו אביוני עמך ויתרם והוא שביעי וכו' ע"ש:

## בכר לאדן

כדי שיעשה מקומו הוכיח. פי' ר"ש והוכחה דהרואים שהפך פניו יבינו שהוא אסור ולא יקנו ולא יעשו כזה. ולר"י אמא דהכן ילדה בר כלומר לזאת יקרא יולדת בן שהוא ראוי ליקרא בן כמ"ש בזבחים על ר"ש: (א"ה הידו"א במכות דף י"ו ע"ב ועי"ש בחידושי הריטב"א ז"ל):

אמה דהן ילדת בר (א) רבי יהושע בן לוי הוה מפקיד לתלמידים *לא תזבון לי ירק אלא מן גינתא דסיסרא קם עימיה זכור לטוב א"ל איזיל אימא לרבך לית הרא גינתא דסיסרא דיהודאי הות וקטלי' ונסביה מיניה אין בעיתא מחמרא על נפשך אשתווי לחברך חד בר נש הוה **חשיד על שמיטתא אמר לאיתתיה אפקין חלתה א"ל ההוא גברא חשיד על שמיטתו ואת אמר אפקין חלתה א"ל חלתה מדבר תורה שביעית מדרבן גמליאל וחביריו:

## הדרן עלך הפיגין והריבוזין

[א] **השביעית** (ב) משמטת את המלוה בשטר ושלא בשטר [ב] הקפת החנות אינו משמטת אם עשאה מלוה הרי זו משמטת רבי יהודא אומר הראשון ראשון משמט [ג] שכר שכיר אינו משמט ואם עשאו מלוה הרי זו משמט רבי יוסי אומר כל מלאכה שהיא פוסקת בשביעית משמטת אינה פוסקת בשביעית אינה משמטת [ד] (ג) השוחט את הפרה וחילקה בר"ה אם היה החודש מעובר משמיט ואם לאו אינה משמיט [ה] האונס והמפתה והמוציא שם רע [ו] וכל מעשה ב"ד אינן משמיטין [ז] (ד) המלוה על המשכון [ח] והמוסר שטרותיו לב"ד אין משמטין: **גמ'** השביעי' משמטת כו' ***ניחא שלא בשטר בשטר ויעשה כמלוה על המשכון ולא יהא משמט (ה) אמר ר' יוחנן תיפתר בשטר שאין בו אחריות נכסים וכר"מ אתא עובדא קומי ר"י בשטר שאין בו אחריות נכסים והורי משמט אמר מפני שאנו למידין מן ההלכה אנו עושין מעשה א"ר ירמיה בשאין לו קרקע הא יש לו קרקע אינו משמט אמר ר"י אפילו יש לו קרקע משמט אתיא דר"י כדרב דא"ר בא בשם רב [ט] ייחד לו קרקע משמט לא אמרו אלא ייחד לו הא לא ייחד לו אינו משמט [י] (ו) ****המשעבד שדה לאשתו והלך ומכרה אם רצתה לגבות ממנו משאר נכסים גובה אמר ר' הילא הורי ר' לעזר כהן תנייא חברייא בעיין לא תגבה אלא מנכסים משועבדין אמר לון ר"י בני חורין לפניה ואת אמרת תגבי משועבדין מתני' בשלא אמר לה לא יהא לך פירעון אלא מזה [כ] אבל אם אמר לה לא יהא לך פירעון אלא מזה אינו גובה אלא ממנה [ל] המשעבד שדה לחבירו והלך ומכרה ר' אחא אמר מכורה לשעה ר"י אמר אינו מכורה לשעה חיילי דר' יוסי מן הדא שורו מצוי הוא להבריח שדה אינו מצוי להבריח' הגע עצמך שהיתה מכורה לבעלי זרוע אמר ר' יודן אבוי דר' מתנייה מצויין הן בעלי

**פני משה**

אמה דהן ילדת בר. כלומר אשרי אמו של זה שילדה בן חשוב כזה ודוגמתו בפ"ג דע"ז: ריב"ל. וכו'. גרסי' להא לעיל בפ"ב דדמאי (בהל' א') ושם מפורש: אמרה ליה ההוא גברא חשיד על שמיטתא. ומפני מה אתה נזהר ואומר לי הפרש חלה הלא כל העיסה של איסור הוא והשיב לה חלה מד"ת אבל שביעית מדרבנן בזמן הזה ור"ג וחביריו התקינו לנהוג שביעית בזמן הזה:

הדרן עלך הפיגם והריבוזין

**הלכה א מתני'** השביעית משמטת את המלוה. כדכתיב שמוט כל בעל משה ידו וזהו החוב שעברה עליו שביעית שאינו יכול לתבוע אותו ואם תבעו עובר בלאו דכתיב לא יגוש את רעהו וגו': בשטר ושלא בשטר. בין שכתוב בו אחריות נכסים בפירוש בין שלא כתוב בו ומכ"ש שלא בשטר כלל כ"א בעל פה: הקפת חנות. מה שלוקחין מן החנות באמנה דרך מקח וממכר אינה משמטת שאין זה דרך מלוה: אם עשאה מלוה. שחישב כל מה שלקח ממנו ביחד וזקפן עליו במלוה משמטת כשאר מלוה: הראשון ראשון משמט. אם לקח ממנו פעם ראשון וחזר ולקח פעם שני ולא פרע לו את הראשון נעשה הראשון מלוה ומשמט מפני שדרך בעלי הקפה שפורעין את הראשון וחוזרין ולוקחין פעם שנית וזה שלא פרע לראשון הרי הוא כמלוה עליו ואין הלכה כר' יהודה: שכר שכיר אינו משמט. דאין זה דרך מלוה ואם זקפן עליו במלוה משמט: כל מלאכה שפוסקת בשביעית. אם שכר שכיר זה הוא מהמלאכות שכשבאה שביעית הן פוסקות שאסורין הן בשביעית כגון זריעה וקצירה וחרישה וכיוצא בהן נעשה השכר הזה בשביעית כמלוה ומשמטת ואם השכר הוא מהמלאכות שאף בשביעית אינן אסורות אינה משמטת ואין הלכה כר' יוסי: **גמ'** ניחא שלא בשטר. שפיר הוא דמשמט אלא בשטר אמאי הא יש כאן שעבוד נכסים ויעשה כמלוה על המשכון ולא יהא משמט: תיפתר בשטר שאין בו אחריות נכסים. בפירוש וכר"מ דס"ל בפ' שנים אוחזין גבי מצא שטר חוב דלא אמרינן אחריות ט"ס ואם אין בו אחריות מפורש אינו גובה ממשועבדים וקס"ד השתא דמדמוקי ר' יוחנן למתני' כר"מ א"כ למאי דקיי"ל כרבנן דאחריות טעות סופר הוא אינו משמט למלוה בשטר ואע"פ שאין בו אחריות מפורש: בשטר שאין בו אחריות נכסים. מפורש והורי רבי יוחנן דמשמט ואע"ג דלאוקימתא דידיה הוה ליה להורות דאינו משמט למאי דקיי"ל כרבנן: אמר מפני שאנו למדין מן הלכה אנו עושין אותו. בתמיה וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה דאף דאוקימנא למתני' כר"מ לפי מה שנדמה בעינינו מ"מ לענין מעשה אין אנו סומכין על זה אלא דאפי' לרבנן משמט הוא: בשאין לו קרקע. הא דאמרינן דבשטר משמט הואיל ואין בו אחריות מפ'רש דוקא בשאין לו קרקע להלוה אבל יש לו קרקע אינו משמט שהרי לעולם גובה הוא מבני חורין של הלוה והוי כמלוה על המשכון: א"ר יוסי. דלא היא אלא אפי' יש לו קרקע להלוה משמט וכרב דלקמיה: ייחד לו קרקע. בהלואתו שיהא דהבטחון של המלוה על המשכון ולא קרינן ביה לא יגוש וכן אם יחד לו הקרקע: המשעבד שדה לאשתו. בכתובתה ואח"כ מכרה אם רצתה לגבות משאר נכסים של הבעל גובה: חברייא בעיין. על זה ואמאי. ולא תגבה אלא מנכסים משועבדים שהרי כתב לה אפותיקי על שדה זו: אמר לון ר' יוסי. וכי סלקא אדעתין הכי. הרי יש כאן בני חורין לפניה ואת אמרת משועבדין תגבה בתמיה: מתני'. הך ברייתא מיירי דוקא בשלא אמר לה לא יהא לך פרעון אלא מזו אבל אם אמר לה וכו' אינה גובה אלא ממנה דהואיל ועשאה אפותיקי מפורש אינה גובה משאר נכסים ומוציאה השדה מיד הלוקח ואינו יכול לסלקה בדמים: מכורה לשעה. כלומר אם היה המכר לשעה שהוא עד זמן שיבא הב"ח לטרוף כשלא ימצא נכסים בנ"ח ה"ז מכורה: ר' יוסי אומר אינה מכורה לשעה. כדמייתי ליה סייעתא דחייליה דר' יוסי מן הדא דמחלקינן בין שורו לשדה שאם עשה שורו אפותיקי ומכרו אין הבע"ח יכול לגבות ממנו כדקאמר טעמא לפי שהשור מצוי הוא להבריחו ולמכרו בצנעא והואיל ואין לו קול אין הב"ח טורף מהלוקח אבל שדה אינו מצוי להבריחה ויש לה קול שנעשית אפותיקי לב"ח ולא היה לו להלוקח לקחה ולפיכך הב"ח טורפה מהלוקח וס"ל לר' יוסי דמכיון שכן הוא אינה מכורה כלל ואפי' לשעה ויכול להחזיר מהמקח: הגע עצמך שהיתה מכורה לבעל זרוע. שהלוקח הוא אלם והב"ח מתייאש ממנה לפי שלא יכול להוציא מתחת יד האלם הזה ואמאי לא נימא בזה דמיהת מכורה לשעה היא: מצוין הן בעלי

**רידב"ז**

**אתא** עובדא קומי ר"י בשטר שאין בו אחריות נכסים והורי משמט ובירושלמי שת"י מהגר"א ז"ל ג"כ בשטר שיש בו אחריות נכסים כבש"ס דילן אבל ז"א מהגר"א ז"ל דלאו כ"י הוא ובשנו"א ז"ל גרס כמו הגי' דלפנינו דאע"פ דמוקי כר"מ דס"ל אין אחריות ט"ס משמע דאילו לרבנן הוי שטר שאין בו אחריות נכסים כמי שיש בו אחריות וצריך להיות שלו ומשמט מ"מ הורי דמשמט ואמר אע"פ שאנו מדמין ואומרים דבשטר שיש בו אחריות דמי למשכון מ"מ אין אנו עושין מעשה אר"י בשאין לו קרקע הא יש לו קרקע אינו משמט כו' דא"ר בא בשם רב יחד לו קרקע משמט נ"ל אינו משמט וט"ס דמוכח הוא: **המשעבד** שדה לחבירו והלך ומכרה ר' אחא אומר מכורה לשעה ר' יוסי אומר אינה מכורה לשעה חילי דר' יוסי מן הדא שורו מצוי להבריח שדה אינו מצוי להבריחה הגע עצמך שמכרה לבעלי זרוע א"ר יודן אבוי דר' מתני' עתידין בעלי זרוע ליפול ע"כ. המפרשים ז"ל דחקו מאוד א"ע בזה ונראה לפענ"ד לפרש בע"ה דה"פ דלמ"ד מכורה לשעה המכר קיים עד שעת גובייגא כמו שכ' הרמב"ן ז"ל מובא בר"ן ז"ל (במס' גיטין דף מ"א) וז"ל דהמכר קיים עד שעת גובייגא ועל בע"ח להביא ראיה עכ"ל ולמ"ד אינה מכורה לשעה אין על הבע"ח להביא ראיה דהא לא חשיב מוציא מחבירו דעליו הראיה ואמר דחיילי דר"י מן הדא שורו מצוי להבריח שדה אינו מצוי להבריחה דלפיכך עשה שורו אפותיקי ומכרו מכור ואין בע"ח גובה ושדה בע"ח גובה ממנו מ"ט שורו מצוי להבריח וע"כ לא סמיך שעבודו עליו אבל שדה אינה מצוי להבריחה וע"כ סמך שעבודו עליו וא"כ הגע עצמך שמכרה לבע"ז כלומר הי אמרת שמכורה לשעה והבע"ח חשיב מוציא ועליו הראי' א"כ גם שדה מצוי להבריח מבע"ח שימכרנה לבע"ז ולא יכול להוציא מיד הבע"ז [כההיא אית ליה סהדי מדחילא מיניה דגבר אלם הוא במס' ב"מ (דף מ' ע"ב)] אלא ע"כ דלא מכירה כלל לבע"ז ולא צריך להוציא מבע"ז וע"ז משני א"ר יודן אבוי דר"מ עתידין בע"ז ליפול א"כ שדה אינה מצוי להבריח דאף שימכור לבע"ז מצוי היא לנפול כן הוא לפי הגירסא שלנו וגירסת הגר"א ז"ל בכי"ק חילי דר"י מן הדא דתני עשה אפותיקי ומכרו אינו מכור עבדו מצוי הוא להבריחו ועיין בפ"ז דיבמות עכ"ל פי' העושה עבדו אפותיקי ומכרו אינו מכור הוא מפורש בירושלמי פ"ז דיבמות ומדקתני אינו מכור משמע דאינו מכור כלל דאל"כ ליתני בע"ח גובה הימנו ולשון אינו מכור משמע דאינו מכור כלל ומשני דשאני עבד דמצוי הוא להבריחו ואי דיהא מכור ללוקח שעה אחת יבריחנו המוכר ולא יכול לגבות הימנו ע"כ אינו מכור לגמרי אבל שדה אינו מצוי להבריח והלכך לא אכפת לן אם דיהא מכורה לשעה ופריך הגע עצמך שיהא מכורה לבע"ז ומשני א"ר יודן אבוי דר' מתני' מצוין הן בע"ז ליפול ודו"ק: רב

**גליון אפרים**

קיסרין ומותרים וחזרהי בי. שבכ"מ בירושלמי הוכח הוא לאסור. כמו בירושלמי רפ"ח דשקלים מכיון שנמצאו דרך ירידה לבית הטבילה נעשו הוכח. היינו שהם טמאים. וברפ"ג דעירובין אמר ר' יונה לא טמא ר' יוסי אלא משום הוכח, וגם בתוס' [דטהרות פ"ו] הביאו התוס' בנדה ז' בד"ה שלא תאמר. אלו ואלו מוכיחים וכתבו שם התוס' פירוש מוכיחים לטומאה. ולא דוקא בענין טומאה אלא גם בענין איסורים איתא בירושלמי ריש ביצה גרס הכא יש כאן אחת לאיסור והיא מוכחת על כולן. ולעיל בדמאי פ"ב דף ז' כהדא סורקיא שהיא נסתפקת יום אחד מן האיסור נעשה אותו היום הוכח לכל הימים: אמר לה חלתה מדבר תורה שביעית מדרבן גמליאל וחבריו. הרמב"ן בפירושו על התורה פ' בהר כתב שכיון שהזכירו חכמים דבריו נראה שהם אמת. אלא שהרמב"ן לשיטתו אזיל דס"ל דשביעית בזה"ז דאורייתא מפרש לענין ביטור והפוסקים דשביעית בזה"ז דרבנן מפרשים כפשוטם דשביעית בזה"ז ר"ג וחבריו תקנו. וכמו שמפרש בפ"מ ור"א שמה שכתב הרמב"ן שם. (ומ"ש הרמב"ן שם דחלה דאורייתא אינו מובן לי דהא לכו"ע חלה בזה"ז דרבנן וכך היה לו להרמב"ן לומר דבשלמא לענין חלה איכא למימר דההוא גברא טעי וסבר דהלכה כר"מ ור' יהודה וכרבנן דבי רב בנדה מ"ז ע"א ובכתובות כ"ה ע"א דסוברים חלה בזה"ז דאורייתא. וכדאמרינן כעין זה בגטין נ"ה ע"א התם איכא למימר טעי בר' ירמיה. אבל לענין שביעית במאי טעי גומר דרבן גמליאל וחבריו תקנו א"ו שבזה דברי ההוא גברא אמת) ולאורה קשה הא הסוברים שביעית דרבנן ס"ל דקיי"ל כרבי במו"ק ב' ע"ב וגטין ל"ו ע"א דגם בזמן בית שני לא נהגה השמיטה נוהגת אלא מדרבנן משום דבבית שני לא נהג יובל ולמה הוצרך ר"ג וחבריו לתקן שתהא שביעית נוהגת בזה"ז פשיטא שכמו שהשמיטה נהגה מדרבנן בזמן בית שני ה"נ

עין משפט נר מצוה א [א] מיי' פ"ט משמיטה הל"ו סמ"ג עשין קלט טוש"ע חו"מ סי' סז ס"ב. ב [ב] מיי' שם הל"א טוש"ע שם סעיף יד. ג [ג] מיי' שם טוש"ע שם סעיף טז. ד [ד] מיי' שם הל"ה. ה [ה] מיי' שם הל"ב טוש"ע שם סעיף טו. ו [ו] מיי' שם הלט"ז טוש"ע שם סעיף ח. ז [ז] מיי' שם הל"ד טוש"ע שם סעיף יב. ח [ח] שם הט"ו טוש"ע שם סי"א. ט [ט] מיי' פ"ט משמיטה הל"ו טוש"ע חו"מ סי' ס"ז ס"ב. י [י] [כ] [ל] מיי' פי"ח ממלוה ולוה הל"ג ד וברא"ב"ד וסמ"ג ולח"מ טוש"ע חו"מ סי' קיז ס"אב.

מסורת הש"ס (א) ירושלמי דמאי פ"ב הל"א. (ב) גיטין לז. (ג) שבת קמח: (ד) ע' ב"מ מח: שביעית לד גיטין לו. מכות ג: (ה) גיטין לו. (ו) גיטין מה:

גליון הש"ס *לא תזבון לי ירק ע' בפ"ד משמיטה ויובל הלכ"ט בכ"מ ולזה רמז המפרש כאן ועיין בשו"ת מהרי"ט בראשונות סי' מב מג ושו"ת ב"י ותשובתו עליו ועיין בשו"ת אבקת רוכל להב"י: **חשיד על שמיטתא עיין רמב"ן בפירושו על התורה פ' בהר על פסוק ולבהמתך: ***ניחא שלא בשטר וכו' ע' בשנות אליהו מ"ם בישוב דברי הרמב"ם:**** המשעבד שדה לאשתו וכו'. עיין רמב"ן במלחמות פ"ד דגיטין ובספר הזכות שלו ובחידושיו שם ובמגדול עוז פי"ח ממלוה הל"ד רמז לדבריו:

שנויי נוסחאות (ס"ד) אימא [ד"ו] אמור. (ספ"ז) ר"י תיפתר בשטר [בכי"ל] ר' יוחנן שטר. (סכ"ע) עושין מעשה. [ד"ו] עושין אותו. [ובכי"ר] עושין אותו מעשה. (כל"ג) הא לא [כד"ו] הא אם לא [וכ"ה בכי"ל]. (כל"ז) ר' יוסי [כ"ה כד"ו] [ובכי"ר] ר' יונה. (כל"ח) אמרת תיגבי משועבדין [ד"ו] אמרת משועבדין:

בעלי זרוע ליפול תני (א) הכותב שדה אפותיקי לאשה בכתובתה ולבעל חוב בחובו מכרה הרי זו מכורה [א] והלוקח יחוש לעצמו מתני' בשאמר לה יהא לך פירעון מזו מה פליגין כשאמר לו לא יהא לך פירעון אלא מזו (ג) רב אמר [ג] פגמה אע"פ שלא זקפה זקפה אע"פ שלא פגמה תני ר' חייא עד שתפגום ותזקוף ומפני שהוא מקיף לו פעם שנייה נעשית ראשונה מלוה אמר ר"א *דר' יורא היא וראוי לתובעו בר"ה ר' בא בשם ר' זעירא בממון שהוא ראוי להאמינו ומכיון שהוא ראוי לתובעו ראוי ליתן לו מעות ובאן הואיל והוא ראוי ליתן לו מעות ולא נתן נעשית ראשונה מלוה ר' יוחנן אמר בנין חרישה ר"ש בן לקיש אומר בנין בניין על דעתיה דרבי יוחנן כל מלאכה שהיא פוסקת בשביעית על דעתיה דר"ש בן לקיש כל מלאכה שהיא פוסקת מאיליה מה רבי יוסי כר' יורא דר' יוסי אמר כל מלאכה שהיא פוסקת בשביעי' משמטת ושאינ' פוסק' בשביעי' אינה משמט' ולא

**פני משה**

בעלי זרוע ליפול. ולעולם אין הב"ח מתייאש ממנה שמצפה הוא שעתיד האלם הזה ליפול ויטרוף אותה: והלוקח יחוש לעצמו. שאם ימות הבעל או יגרשנה/תטרוף האשה וכן הב"ח אם לא ימצאו לגבות משאר נכסים: מתניתא. וקאמר הש"ס דלא תקשי מהאי ברייתא לר' יוסי דאמר אינה מכורה לשעה וזה ר' יוסי המורא הוא דפליג עם ר' אחא והא תנינן בהדיא הרי זה מכורה כל זמן שאינן באין לטרוף אותה ולהכי מפרש דהאי ברייתא מיירי בשאמר לה יהא לך פרעון מזו דזהו אפותיקי סתם אבל לא בשעשאה אפותיקי מפורש: מה פליגין ובמה פליגין. ר' אחא ור' יוסי בשאמר לה בפירוש לא יהא לך פרעון אלא מזו דמכיון שעשאה אפותיקי מפורש ס"ל לר' יוסי דאינה מכורה אפי' לשעה מטעמא דאפותיקי מפורש אין הלוקח יכול לסלק ואפילו בדמים הלכך לא הוי ליה מכר כלל: רב אמר פגמה לא זקפה. השתא מהדר הש"ס לדינא דמתני' דהשמט' השביעית ואיידי דהאי דינא מייתי לעיל דין דאפותיקי בכתובת אשה ולבע"ח וקאמר דבכתובת אשה דקיי"ל אין השביעית משמטתה ואמר רב דאם פגמה שקיבלה ממנו המקצת ואפי' לא זקפה עליו במלוה וכן אם זקפה אע"פ שלא פגמה הוי' כשאר החוב והשביעית משמטתה: תני ר' חייא. ופליגא על רב דעד שתפגום ותזקוף דהכי תני לה בתוספתא (פ"ח) כתובת אשה פגמה וזקפה הרי זו משמטת פגמה ולא זקפה זקפה ולא פגמה ה"ז אינה משמטת: ומפני שהוא מקיף לו וכו'. אר' יהודה דמתניתין פריך דקאמר בהקפת חנות הראשון משמט ומאי טעמא וכי מפני שהוא מקיף לו עוד פעם שניה נעשית הראשונה מלוה: א"ר אלעזר דר' יודה היא. הא מלתא דר' אלעזר לקמן (בהלכה ב') היא שנויה ועלה הוא דשייכא לומר דר' יהודה היא ומייתי לה הכא לפרש דברי ר' יהודה דממילא שמעינן לה מהא דלקמן לטעמיה דר' יודה במתני' כדמסיק: וראוי לתובעו בראש השנה. לקמן אמרינן בשם רב המלוה את חבירו על מנת שלא לתובעו אלא אימת שירצה יפרענו אפ"ה השביעית משמטתו דאע"ג דלא שייך ביה לא יגוש מכל מקום דהחוב מוטל עליו לפרוע קרי ביה לא יגוש ומשמטתו ופריך עלה והתני במתני' דלקמן השוחט את הפרה וחילקה בר"ה אם היה החדש מעובר משמט ואר"א עלה דהאי מתני' דר' יודה היא וראוי הוא לתובעו בר"ה בתמיה כלומר דמסקנת דברי ר' אלעזר היא דמשום הך קושיא ע"כ דמתני' לא אתיא אלא כר' יודה שהרי אין ראוי לתובעו בראש השנה והוי ליה כהקפת חנות ואמאי משמט אלא דכר' יודה שפיר הוא דאתיא דס"ל דהראשון ראשון משמט וה"נ מיירי כגון שלקח ממנו וחזר ולקח דהוי ראשונה כמלוה ומשמט ושמעת מינה מדדחיק ר"א לאוקמי מתני' כר' יודה דאלמא לרבנן אינו משמט ומהאי טעמא גופא דהו"ל כהקפת חנות הואיל ואין ראוי לתובעו וקשיא לרב דאמר אפי' בשאין ראוי לתובעו השביעית משמטת: ר' בא וכו'. ר' בא משני להקושיא אליבא דרב לא היא דלא תדחוק לאוקמי להאי מתני' דהשוחט את הפרה כר' יודה אלא ככ"ע אתיא דבממון שהוא ראוי להאמינו מיירי שאינו סך מרובה כל כך ומכיון שהוא ראוי לתובעו כמי שראוי להאמינו ומכיון שראוי להאמינו כמו שראוי ליתן לו מעות הכי גרים לה לקמן וכאן קיצר הש"ס דסמיך אהא דלקמן כלומר דהא בעלמא במקום שהוא ראוי לתובעו היום הוי כראוי להאמינו שהרי מיד הוא תובעו לשלם לו: ומכיון וכו'. כלומר וא"כ ה"ה איפכא נמי דהכא מכיון שהוא ראוי להאמינו אע"פ שאינו ראוי לתובעו בר"ה מ"מ הוי כמי שראוי ליתן לו מעות שהרי הוא מאמינו עד לאחר יו"ט ומיד אחר יו"ט מוטל עליו ליתן לו מעות ולפורעו וא"כ שפיר אתיא אף לרבנן דלא דמיא להקפת חנות שאינו עומד לפרוע אלא לזמן מרובה אבל הכא כיון שהוא ראוי ליתן לו מעות מיד אחר יו"ט אפי' רבנן מודו דמשמט: וכאן הואיל וראוי ליתן לו מעות וכו'. סיומא דמילתא דר' בא היא וכלומר וכאן בהקפת חנות דפליגי בה היינו טעמא דר' יודה ס"ל הואיל והוא ראוי לשלם לו הקפה הראשונה כשלקח את השניה ולא שילם נעשית הראשונה מלוה ורבנן ס"ל דאין דרך להשתלם הקפת חנות עד לאחר זמן הרבה ולא דמי להשוחט את הפרה דהתם כ"ע מודו בה כדאמרן והשתא נמי לא קשיא מידי להא דרב דשפיר אתיא מילתיה אף כרבנן דמכיון דבכל שעה ושעה מיהת מוטל עליו לפרעו והואיל וראוי הוא ליתן לו מעות משמט אע"פ שאין ראוי לתבעו. וגרסי' להא במסכת מכות (פרק קמא בהלכה ב'): ר' יוחנן אמר בנין חרישה. אדברי ר' יוסי דמתני' קאי דאמר כל מלאכה שהיא פוסקת משמטת וקאמר ר' יוחנן דכוונת ר' יוסי בשביל חרישה כלומר בשביל המלאכה שבשדה כגון חרישה וכיוצא בה שפוסקת בשביעית ומכיון דאין מלאכה זו נוהגת בשביעית אין דרכו של השכיר להמתין עד אחר השביעית מה שחייב לו מקודם ונעשה כמלוה על בעה"ב ומשמטת ור"ל אמר לאו דוקא מלאכה שבשדות קאמר אלא בנין בניין. כלומר אפילו שכרו לעשות לו איזה בנין ונגמר הבנין מקודם שביעית הוי כמלוה: ומשמטת ומפרש ואזיל דלדעתי' דר' יוחנן משום דדייק ליה דקתני מלאכה שהיא פוסקת בשביעית דמשמע מחמת השביעית היא פוסקת וזהו מלאכה שבשדה דאילו מלאכת הבנין אינה אסורה בשביעית ולדעתיה דר"ל לאו שפוסקת מחמת שביעית קאמר אלא מלאכה שהיא פוסקת מאליה כלומר שכלתה מלאכת הבנין שלו נגמרה ופסקה בשביעית: מה ר' יוסי כר' יודה דר' יוסי אמר כל מלאכה וכו' כצ"ל. והכתוב בספרי הדפוס דר' יודה אמר טעות הוא. ודברי ר' יודה מייתי ליה לקמיה דאמר (בפ"ז דשבועות בהלכה ז') גבי אמר לשלחני תן לי בדינר מעות ונתן לו אמר ליה תן לי את הדינר וא"ל נתתיו לך ונתתו באפלי ישבע בעל הבית נתן לו את הדינר אמר לו תן לי את המעות וא"ל נתתים לך והשלכת לתוך כיסך ישבע השלחני ר' יהודה אומר אין דרך השלחני להיות נותן איסר עד שיטול דינרו ושואל הש"ס מה אי נימא דר"י דמתני' כר' יודה דהתם ס"ל דקס"ד דדינא דהכא דמי להתם דכמו שאין מדרך השלחני להמתין על הדינר ואינו נותן המעות עד שיטול את הדינר מקודם ה"נ בשכיר כן שאין דרכו להמתין בשכרו אחר שפסקה המלאכה ואע"פ שיש לו עוד לעשות בכעין מלאכה זו אחר שתעבור השביעית ומש"ה הוי כמלוה על הבעה"ב ומשמטת: ולא

**רידב"ז**

רב אמר פגמה אע"פ שלא זקפה והגר"א ז"ל בכי"ק בירושלמי שת"י מגי' רב אמר עד שתפגום ותזקוף שמואל אמר פגמה אע"פ שלא זקפה כו' והוא כבש"ס דילן במסכת גיטין (דף י"ח ע"א):

ומפני שהוא מקיף לו פעם שניה נעשית ראשונה מלוה פי' דמקשה על ר' יהודה דמתניתין דהראשון משמט ר"ב בשם ר"ז בממון שהוא ראוי להאמינו הגר"א ז"ל בכי"ק גרס כיי דתנינן תמן השוחט את הפרה כו' וראוי לתובעו בר"ה ר"ב בשם ר"ז בממון [נראה כצ"ל כמו בסמוך ולא גרסינן בממון] שהוא ראוי להאמינו כו' פי' דקשה למה אם הי' החודש מעובר משמט הא אינו ראוי לתובעו ולא קרינן ביה לא יגוש וא"כ כשנתן לו הא"ל משמט אני [עיין במס' שבת בבבלי (דף קמ"ח) ברשב"א ז"ל וברמב"ן ז"ל עיין בתוס' הרי"ד] ומשני ע"ז ר' בא בשם ר"ז בממון שהוא ראוי להאמינו ומכיון שהוא ראוי להאמינו כאילו ראוי ליתן לו מעות כן גי' הגר"א ז"ל וכאן הואיל וראוי ליתן לו מעות ולא נתן לו נעשית הראשונה מלוה פי' דאיש שהוא ראוי להאמינו א"ל ראוי לתובעו אלא דראוי ליתן בעצמו בלא תביעה וקרינן לא יגוש דהוא נוגש בעצמו ליתן בעינן נגישה לתובעו אלא נגישה ליתן וראוי לתובעו וראוי ליתן הכל אחד הוא ובר"ה הוי כאילו ראוי ליתן אע"פ שאינו ראוי ליתן מפני שהוא יו"ט מ"מ הוי כאילו ראוי ליתן אי לא הי' יו"ט ע"כ קרינן לא יגוש משום דאין נפ"מ בין נגישה דתביעה לנגישה דליתן והגם דהלואת יו"ט לא ניתנה להתבע ואינו ראוי לתובעו לעולם אבל ראוי ליתן תביעה והגם דביו"ט גופי' אינו ראוי ליתן בפועל מ"מ חשוב כאילו ראוי ליתן אילו לא הי' יו"ט וכמו כן ס"ל לר"י גבי הקפת חנות דאע"ג דגבי הקפת חנות הוא כמו שכ' הרמב"ם ז"ל דדרך להקיף בחנות ולקבוץ עד סך ממון ואז ישלם עכ"ל ז"ל מ"מ אע"ג דאין ראוי לתבוע אותו מ"מ כשמקיף פעם שני' ראוי ליתן מעצמו וראוי ליתן הוי כראוי לתבוע וקרינן ביה לא יגוש וכיון דר"י ס"ל דלא בעינן דוקא מלוה אלא אפי' שכר שכיר והקפת חנות נמי נ"ל משמט דלא קפיד רחמנא דווקא אמלוה אלא ה"ה כל חוב רק דבעינן לקרות לא יגוש ע"כ בשהקיף פעם שני' קרינן אראשון לא יגוש משום דתובע א"ע וחכמים דפליגי אר"י ס"ל נמי דראשון קרינן לא יגוש דהוא תובע א"ע אך דס"ל לת"ק דאינו משמט רק מלוה אבל לא חוב אחר כדאיתא בירושלמי בסמוך גבי קנס דאונס ופיתוי וזולת השוחט את הפרה בר"ה ס"ל לת"ק דלא הוי כהקפת חנות כמו שכתב הכ"מ ז"ל דאילו לא הי' יו"ט הי' פירעו מיד הוי כזוקף עליו מלוה ואע"פ שלא נתן להתבע ס"ל כסברת ר"י גבי הקפת חנות דהוא תובע א"ע ובהקפת חנות ס"ל דלא מהני מטעם אחר משום דס"ל דבעינן דווקא מלוה אבל בשוחט את הפרה חשוב כמלוה ולא כהקפה כמ"ש הכ"מ ז"ל:

ר' יוחנן אמר בנין חרישה רשב"ל אמר בנין בניין וקאי על הא דכ"ל לר' יוסי במתניתין כל מלאכה שהיא פוסקת בשביעית דסבירא ליה לר' יוחנן בנין חרישה כלומר דנפסק המלאכה בגין איסור שביעית דהוא חרישה עליונה קאמר דעל דעתיה דר"י כל מלאכה שהיא פוסקת בשביעית ר"ל מחמת איסור שביעית ע"ד דרשב"ל כל מלאכה שהיא פוסקת מאיליה אפילו לא מחמת שביעית כגון בנין ושאל הגמ' מה ר"י כר"י דר' יוסי אומר כל מלאכה שהיא פוסקת בשביעית משמטת ושאינה פוסקת בשביעית אינה משמטת כר' יהודה דר' יהודה אמר הראשון ראשון משמט כן גי' הגר"א ז"ל בכי"ק וה"פ כמה דר' יהודה ס"ל דהראשון משמט משום דאע"ג דאינו ראוי לתובעו אבל ראוי ליתן כמו כן ס"ל לר' יוסי דאע"ג דאינו ראוי לתובעו שכר שכיר עד לבסוף מ"מ כשהיא פוסקת ראוי לו ליתן מעצמו ולא

**גליון אפרים**

ה"נ נוהגת מדרבנן בזה"ז. וי"ל לפי מ"ש הר"ן בגיטין שם דבזמן בית שני נהג יובל מדרבנן מטו"ה נהגה שביעית מדרבנן אבל אחר החורבן דודאי לא נהג יובל אפי' מדרבנן. וכמ"ש הרמב"ן בספר הזכות בגטין שם שאין הדעת מסכמת ולא השכל מקבל שינהגו ביובל לאחר חורבן אפילו מדבריהם שהרי הארץ חרבה וממנה ביד עו"ג ואין ישראל עליה אלא כאכסנאים ולמה יתירו שזה ובתים וינהגו דרור לעבדים. ודאי לא נהג יובל לאחר החורבן אפילו מדרבנן. מטו"ה כ"ד שלא ינהגו ג"כ דיני שביעית וגזר ר"ג וחבריו שינהגו. אלא לכאורה לדעת הגאונים ולפי חשבונם שקידש בית שני בזמן החורבן היו מוגים שמיטות והרמב"ם ז"ל הכריע לפסוק כדעתם בפ"י מה' שמיטה ויובל אמאי לא ימנו שמיטות לאחר חורבן בית שני. וי"ל שבזמן חורבן בית ראשון ידעו קנים וידעו שרק ע' שנה יהיו בגלות מטו"ה לא רצו לפסוק מנין השמיטין אבל בחורבן בית שני שלא ידעו קץ גלותם היה ס"ד שלא ינהגו שמיטין וגזר ר"ג וחבריו שתהיה שמיטה נוהגת גם בזה"ז. והנה לכאורה לא תיכף אחר חורבן בית שני היה רבן יוחנן בן זכאי נשיא ולא ר"ג ואמאי לא תקן ריב"ז וחבריו שמיטה. והנה אף שיש לומר שר"י ב"ז לא היה נשיא רק שנים אחדות אחר החורבן. ועיין בתוס' בשבת כ"ד ע"ב בד"ה הוה מעשר. ומבואר אצלי באריכות בהערה בספרי זבחי אפרים בגמרא זבחים י"ב ע"א. והבית חרב בשנת השמיטה או בשנה הראשונה לשמיטה ובזמן שהיה ריב"ז נשיא לא הגיע עוד שנת השמיטה לכן לא תקן הוא וחבריו וכשהגיעה שנת השבע כבר היה רבן גמליאל נשיא לתקן הוא וחבריו שתנהג שמיטה יותר נ"ל שאחר החורבן נהגו שמיטה מפני שהיו סוברים שמהרה יבנה בית המקדש ולמה יפסקו על זמן מועט מלנהוג שמיטה. רק בימי אנדרייאנוס שסבירו אז לדעת שלא במהרה יבנה בה"מ. ודבר אמת היה בפי ר' יוחנן בן תורתא לר"ע עקיבא יעלו

**תוספת הרי"ד**

ומפני שהוא מקיף לו פעם שני' נעשית ראשונה מלוה לר"י פריך ומשני כא דתנינן השוחט את הפרה וחילקה בר"ה כן גי' הגר"א ז"ל וראוי הוא לתובעו בראש השנה והאיך קרינן לא יגוש ולמה משמע ר' בא בשם ר' זעירא בממון שהוא ראוי להאמינו ומכיון שהוא ראוי להאמינו כן גירסת הגר"א ז"ל לקמן וכן הכא וכן נמי לגי' ספרי' דידן וה"ג כיון שהוא ראוי להאמינו כמו שהוא ראוי לתובעו ומכיון שהוא ראוי להאמינו כמו שהוא ראוי ליתן לו מעות [ומוכח הגירסא הזה טעות דמוכח] וכאן הואיל וראוי ליתן לו מעות ולא נתן נעשית הראשונה מלוה ע"כ. מסך ירושלמי מבואר היטב שיטת רש"י והרמב"ם ז"ל אשר לכאורה קשה להבין וכבר הקשה הרמב"ן והרשב"א ז"ל במס' שבת (דף קמ"ח ע"ב) גבי הלואת יו"ט אם נתנה ליתבע מתיב ר"א בר אבין השוחט את הפרה וחילקה בר"ה אם הי' החודש מעובר ושמיט וכו' ואם לא נתנה ליתבע מאי משמט וכו' ופי' רש"י ז"ל דה"ג ואי לא נתנה ליתבע מאי

עין משפט נר מצוה יא [א] מיי' פי"ח ממלוה ולוה הל"ג ד וברמב"ד והס"מ ולח"מ טוש"ע חו"מ סי' קיז ס"אב. יב [ב] מיי' פ"ט משמיטה הל"ג סמ"ג לאוין רעא טוש"ע חו"מ סי' סז ס"יז.

מסורת הש"ס (א) ירושלמי יבמות פ"ז הל"א. (ב) גיטין יח.

גליון הש"ס *דר' יהודה היא עיין בר"ש כאן ובלח"ם וברמב"ד וכ"מ פ"ט משמיטה הל"ה:



שנויי נוסחאות (כ"ד) לו [ד"ו] לה. (ס"ו) פגמה אע"פ שלא זקפה [ד"ו] פגמה לא זקפה. (סי"א) לתובעו ראוי. [ד"ו] לתובעו כמי שהוא ראוי. הואיל והוא ראוי [ד"ו] הואיל וראוי. (סי"ז) דר' יוסי [ד"ו] דר' יורא.

## חתם סופר

ומפני שהוא מקיף לו פעם שנייה נעשית ראשונה מלוה הא הקפת החנוני אינו משמט ומשני הא מני ר' יהודה היא והדר פריך וכי הלואת ר"ה ניתן ליתבע ומשני והמפרש נדחק בפירושו. ונלע"ד לפרש כפשוטו דפריך איך מיתוקם כר' יהודה הא כל עצמו לא אמר ר' יהודה ראשון ראשון משמט משום שהיה לו לפרוע הראשון כשלקח השני. ומדלא פרע זקף הראשון במלוה ומשמט זה הוא סברת ר' יהודה ותינח בחול אבל בר"ה שהוא יו"ט וא"א ליקח מעות ואפילו משכון על הראשון א"כ כשלקח השני לא הו"מ לפרוע הראשון ולעולם לא זקפו במלוה ואם כן אמאי משמט ומשני כיון שהיה ראוי להאמינו שהרי נותן לו בלי משכון ש"מ שמאמין לו א"כ יכול לתבעו ביו"ט וליקח ממנו משכון לזכרון דברים ובזה מותר ביו"ט ומדלא תבעו ממנו משכון נ"ל ראשון ראשון משמט כנלע"ד פירושו בפשיטות:

ולא ר' יהודה כר' יוסי דר"י אומר אין דרך השולחני להיות נותן איסר עד שיטול דינר כן גי' הגר"א ז"ל וה"פ דר' יהודה לא ס"ל כר' יוסי דהא ר' יהודה ס"ל דאינו נותן האיכר עד שיטול הדינר כן אין דרך השכיר לעשות מלאכתו עד שישלמו לו וא"כ אפילו אינה פוסקת בשביעית נ"ל נמי משמע ע"ז אמר דז"א דאע"ג דר"י אמר אין דרך השולחני כו' הוא בשכר שכיר שאינה משתלמת אלא בסוף כן גי' הגר"א ז"ל בכי"ק:

רבי אומר ניסן לא נתעבר בימיו והא תנינן אם בא חודש בזמנו אם בא לא בא פי' אם הי' בא הי' כן הדין אבל מעולם לא בא והתנינן אם הי' החודש מעובר ומשני גם כן אם הי' אבל לא הי' ופריך מהמשנה וכשקידשו את השנ' באושא כו' כו' אמר רשב"ג כן היינו נוהגין ביבנה ומשני ר' בא בשם רב שנה ראשונה ושנה שניה ופריך וקתני יום ראשון ויום השני ומשני ר"ז בשם ר"ח אותה שנה נתקלקלה כן גי' הגר"א ז"ל בכי"ק:

א"ל כן ר' בא אמר בשם ר' יוחנן אין מדקדקין בעדי החדש ר' בא ב"מ עמרם ר"מ בשם רב המלוה את חבירו ע"מ שלא לתובעו שביעית משמטתו כן גי' הגר"א ז"ל בכי"ק [ומה שכ' בינתים אר"א דר"י הוא מיותר] והתני השוחט את הפרה וחילקה בר"ה ואמר ר"א דר"י הוא וראוי לתובעו בר"ה כיי דאמר ר"ב בשם ר"ז במי שהוא ראוי להאמינו [ומכיון שהוא ראוי לתובעו מיותר כן גי' הגר"א ז"ל בכי"ק] ומכיון שהוא ראוי להאמינו כמו שהוא ראוי ליתן לו מעות וכאן הואיל וראוי ליתן ולא נתן לו נעשית הראשונה מלוה כמבואר לעיל דאע"ג דאינו ראוי לתובעו ראוי הוא ליתן מעצמו וקרינן לא יגוש וזהו כעמא דר"י דהראשון ראשון משמע אע"ג דאינו ראוי לתובעו ראוי הוא ליתן מעצמו וכמבואר לעיל בדברינו:

ולא רבי יוסי כר' יודא אע"ג (א) דר' יודא אמר אין דרך השולחני להיות נותן איסר עד שיטול דינר מודה הוא בשכר שכיר שאינו אלא לבסוף (ב) רבי אומר *ניסן לא נתעבר מימיו והא (ג) תנינן אם בא חדש בזמנו אם בא לא בא רב אמר תשרי לא נתעבר מימיו והא תנינן אם היה החודש מעובר אם היה לא היה (ד) וכשקידשו את השנים באושה ביום הראשון עמד ר' ישמעאל בנו של ר"י בן ברוקה אמר כדברי ריב"נ אמר רשב"ג לא היינו נוהגין כן ביבנה ביום השני עבר ר" חנניא בנו של ר' יוסי הגלילי אמר כדברי ר"ע אמר רשב"ג כן היינו נוהגין ביבנה והתני קדשוהו בראשון ובשני ר' זעירא בשם רב חסדא אותה שנה נתקלקלה מה בין הראשון ומה בין השני ר' בא בשם רב שנה ראשונה ושנה שניה התני יום הראשון ויום השני קדשוהו קודם לזמנו או אחר עיבורו יום א' יכול יהיה מעובר ת"ל °אותם אתם אלה הם מועדי לפני זמנו אין אלה מועדי לפני זמנו עשרים ותשעה יום לאחר עיבורו שלשים ושנים יום [א] ומניין (ה) שמעברין את השנה על הגליות שיצאו ועדיין לא הגיעו ת"ל °בני ישראל מועדי עשה את המועדות שיעשו אותן כל ישראל אמר רבי שמואל בר נחמן והן שהגיעו לנהר פרת ר' יעקב בר אחא ר' אימי בשם ר' יודא בר פזי [א] קידשוהו ואח"כ נמצאו העדים זוממין הרי זו מקודש קם ר' יוסה עם ר' יודה בר פזי א"ל את שמע מן אבוך הדא מילתא א"ל כן רבי בא אמר בשם ר' יוחנן [ג] אין מדקדקין בעדי החודש אמר ר' לעזר דר' יודה היא וראוי לתובעו בראש השנה ר' בא בר ממל עמרם רב מתנה בשם רב המלוה את חבירו על מנת שלא לתובעו [ד] שביעית משמטתו והתני השוחט את הפרה וחילקה בר"ה (ו) ואמר ר' לעזר דר"י הוא וראוי הוא לתובעו בר"ה כיי דאמר רבי בא בשם ר' זעירא מכיון שהוא ראוי לתובעו כמי שהוא ראוי להאמינו ומכיון שהוא ראוי ליתן לו מעות וכאן הואיל והוא ראוי ליתן לו ולא נתן נעשית ראשונה מלוה רבי יוסי בי רבי בון בשם רב (ז) המלוה את חבירו על מנת שלא תשמיטנו שביעית השביעית משמטתו (ח) והתנינן בין נותנין מכאן ועד שלשים יום ובין נותנים מכאן ועד עשר שנים ויש עשר שנים בלא שמיטה אמר רבי הונא איתפלגון רב נחמן בר יעקב ורב ששת חד אמר במלוה על המשכון וחרנא אמר בכותב לו פרוזבול

תני

ולא ר' יוסי כר' יודה. ולמי לה דלא היא דדברי ר' יוסי לא אזלי כר' יודה ולא ר' יודה כר' יוסי דשאני התם דאע"ג דר' יודה אמר אין דרך השלחני וכו' משום דאין דרכו להקדים את המעות עד שיטול בתחלה את הדינר אבל הכא מודה הוא ר' יודה לרבנן בשכר שכיר שאינו אלא בסוף דשכירות אינה משתלמת אלא בסופה וכיון שהוא יתעסק עוד במלאכה זו אלא שעכשו היא שפסקה אינה נעשית כמלוה בשביעית ואינו משמט:

הלכה ב מתני' השוחט את הפרה וחילקה בר"ה. של מ לאי שביעית כלומר על דעת שהיום הוא יו"ט של ר"ה ולפיכך לא קיבל המעות: אם היה החודש מעובר. כלומר שנמלא אח"כ שעיברוהו לחודש אלול ונמלא שאותו היום הוא סוף השנה ושביעית בסופה היא משמטת: משמט. ואבדו המעות שהרי עברה שביעית על החוב: האונס והמפתה והמוציא שם רע. כל אלו קנסות הן שחייבה התורה לשלם ואינם כשאר החוב שלפי' עברה עליהן שביעית אינו פטור עד שישלם: וכל מעשה ב"ד. שכתבו עליו פסק דין שחייב ליתן לפלוני כך וכך אינו משמט לפי שזה כגבוי היא וכאילו בא לידו ואינו כמלוה: המלוה על המשכון. והיה החוב כנגד המשכון אינו משמט דכתיב ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך פרט לזה שיש מאחיך בידך ואם היה החוב °ויקרא יותר על המשכון משמט הוא את המותר: והמוסר כו שטרותיו לב"ד. ואמר להם אתם גבו לי חובי אינו משמט דכתיב ואשר יהיה לך את אחיך וזה ב"ד תובעין אותו: גמ' רבי אמר ניסן לא נתעבר מימיו. לא הוקבע ר"ח ניסן מעולם ביום ל"א לפי שאדר הסמוך לניסן לעולם חסר הוא: והא תנינן אם בא החדש בזמנו. עקרא דהאי מילתא בתוספתא (בפ"ק דר"ה) היא שנוייה ניסן ר"ה למלכים וכו' ולתרומת שקלים וכו' כיצד לתרומת שקלים כל קרבנות צבור קרבין בא' בניסן אם בא חדש בזמנו קריבין מן החדשה ואם לאו קריבין מן הישנה וכעין דתנן נמי (בפ"ד דשקלים) מותר הקטורת וכו' אם בא החדש בזמנו וכו' וקס"ד דה"ק אם בא החדש בזמנו כלומר שלא בא תרומה חדשה אלא עד זמנו שהוא יום שלשים קריבין למחר מן החדשה והיינו שעל כרחם היו צריכין לעבר החודש ולקבוע ר"ח ניסן ביום ל"א כדי שיקריבו תמיד של שחר וכן הקטורת באחד בניסן מתרומה חדשה ואם לאו שעדיין לא בא החדשה קריבין מן הישנה לפי שא"א בענין אחר ושמעינן מיהת דלפעמים קובעין ר"ח ניסן ביום ל"א ומשני אם בא קאמר אבל באמת לא בא שלא נזדמן להיות כך לפי שהיו מקדימין להביא שקליהם דתנן בא' באדר משמיעין על השקלים ומעולם לא נתאחר מלבוא עד שיהיה זמנו לשיצטרכו לעבר משום כך כדי להקריב מן החדש. וגרסי' להא בפ"ק דר"ה ובפ"ו דנדרים ובפ"ק דסנהדרין: תשרי לא נתעבר מימיו. מעולם לא הוקבע ביום ל"א לפי שאלול לעולם חסר הוא: והתנינן במתני' אם היה חדש מעובר ומשני אם היה אבל באמת לא היה שלא נזדמן להיות כך: וכשקידשו את השנה באושא. תוספתא היא (בפ"ד דר"ה) ופריך לקמיה מהא דאמר רב תשרי לא נתעבר מימיו: אמר כר' יוחנן בן נורי. דקאמר התם כולל מלכיות עם קדושת השם ואינו תוקע כדברי ר"ע דאמר כולל מלכיות עם קדושת היום ותוקע: והתני קדשוהו בראשון ובשני. כלומר הא מיהת שמעינן מברייתא זו דעשו שני ימים ר"ה וקשיא לרב: אותה השנה נתקלקלה. אירע להם איזה קלקול וטעות בחשבון ומחמת טעות עשו שני ימים: מה בין הראשון וכו' הוא כלומר ואי בעית אימא למה בראשון ובשני דקאמר כדאמר ר' בא בשם רב שנה ראשונה ושנה שניה וליום השני בשנה הבאה הוא דהוה ודחי ביום הראשון וביום השני אלמא דבשנה אחת הוא דהוה אלא מחוורתא כדר' זעירא: קידשוהו קודם זמנו וכו'. כדמפרש לקמיה קודם לזמנו ביום כ"ט או אחר עיבורו ביום ל"ב ואע"פ שקידשוהו ליום זמנו או עיברוהו ליום העיבור שהוא יום ל' יכול יהא מקודש ת"ל עוד לקדשו או אם עברוהו יהא מעובר ת"ל אותם אלה הן מועדי אשר תקראו אותם במועדם בזמנם ואין אלה שלא קראו בזמנם מועדי: על הגליות שיצאו בני הגולה שיצאו לעלות לרגל וצריכין להגיע למקומן ולעשות הפסח בזמנו: והן שהגיעו לנהר פרת. דוקא אם נשמע שכבר הגיעו לגבול א"י: ואח"כ נמצאו העדים זוממין. אלו שהעידו ביום הזה במקום פלוני ובאו אחרים ואמרו להן עמנו הייתם. שאע"פ ששטעו את הב"ד ה"ז מקודש דכתיב אתם אפי' שוגגין: אין מדקדקין בעדות החודש. אמר ר' לעזר דר' יודה היא וכו'. על המתני' קאי ומפורש זה בהלכה דלעיל עד נעשית הראשונה מלוה: על מנת שלא תשמטנו שביעית אין השביעית משמטתו. כך היא הגירסא גם בפ"ק דמכות (הלכה ב') ולפי גירסא זו צריך לפרש להאי קושיא דלקמיה דפריך מאי קמ"ל רב הא תנינן במתני' שם מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב לחבירו אלף זוז על מנת ליתנם מכאן ועד ל' יום והוא אומר מכאן ועד עשר שנים אומדין כמה אדם רוצה ליתן ויהיו אלף זוז בידיו בין נותנין מכאן ועד ל' יום ובין נותנין מכאן ועד עשר שנים. והאי ש"ס מפרש דכשהלוהו לעשר שנים הוי כמי שהתנה עמו שלא תשמטנו שביעית כדמסיים וכי יש עשר שנים בלא שמיטה והרי זה כהרחיב לו זמן עד לאחר השמיטה ואע"פ שיעבור עליו השמטה ישלם לו לזמנו ואי ס"ד השביעית משמטתו הרי אלו העדים שהעידוהו שחייב ליתן לו עד ל' יום בעו לאפסודי לכולא ממונא שהאמת הוא שהלוהו עד עשר שנים בלא שמיטה וה"א לעשר שנים בלא שמיטה והיתה השביעית משמטת את הכל ולמאי אומדין כמה אדם רוצה ליתן וכו' כולהו בעו לשלומי ליה אלא לאו ש"מ דאין השביעית משמטתו וא"כ מאי קמ"ל רב הא מתני' הוא: איתפלגון. פליגי בה ר"נ ורב ששת לאוקמי מתני' דלא תקשי לרב חד אמר דמתני' איכא לאוקמי במלוה על המשכון מיירי ואידך אמר בכתב לו פרוזבול דאינן משמטין ולא שמעינן ממתני' מידי להא דרב:

תני

## תוספת הרי"ד

מאי משמט כיון דאין ב"ד נזקקין לכופו שמיטה היא ועומדת ול"ג ה"א בשלמא נתנה ליתבע וכו' כוונתו דהי' הגירסא הישנה א"א בשלמא נתנה ליתבע מש"ה משמט דקרינא ביה לא יגוש אלא ה"א לא נתנה להתבע אמאי משמט וכו' רש"י ז"ל דלא גרסינן זאת אבל הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל גרסו שפיר בפירוש כגי' הישנה וה"פ אלא אי אמרת לא נתנה לתבע מאי משמט אי שלא יגוש הא שמוט ועומד הוא ואי אמרת משמט פנ"ל משמט אמאי הא לא קרינא ביה לא יגוש ורש"י ז"ל פי' אי אמרת בשלמא וכו' שלא לצורך משום דפי' מאי משמט הא שמוט ועומד הוא ואינו מחוור שא"כ הי' יכול לתרץ סיפא פנ"ל משמט

עין משפט נר מצוה יג [א] מיי' פ"ד מקידוש החודש הל"ה. יד [ב] [ג] מיי' פ"ב שם הל"ב. טו [ד] מיי' פ"ט משמיטה הל"י סמ"ג עשין סז טוש"ע חו"מ סי' סז ס"ט:

מסורת הש"ס (א) שבועות מה. (ב) ירושלמי ר"ה פ"ג הל"א שקלים פ"ד משנה ה (ג) ר"ה לב.(ד) תוספתא שם פ"ג.(ה) סנהדרין יא. (ו) ירושלמי מכות פ"א הל"ב כל הסוגיא. (ז) מכות ג: (ח) שם:

גליון הש"ס *ניסן לא נתעבר מימיו. עיין בק"ע פ"ג דר"ה הל"א ועיין בטור אבן בר"ה ד"ז א ד"ה ואם הביא:

שנויי נוסחאות (סי"ד) זעירא בשם רב חסדא [בכי"ר] ר' בשם ר' אחא. (סכ"ז) שמע [ד"ו] שמעת. ר' בא אמר [כד"ו] ר' אבא אמר [וכי"ר] אמר אבא. (סל"ד) שביעית השביעית[ד"ו] שביעית אין השביעית.

## עמודי ירושלים תנינא

אם בא חדש וכו'. כ' הש"ק בר"ה פ"ג ה"א וז"ל בשביעית פ' בתרא פי' הרא"פ דקושית הש"ס כיון דמשמיעין על השקלים מא' באדר לפי שמואלין ודורשין בענין החג ל' יום קודם ולא משכחת ל' יום אא"כ ניסן מעובר וש"מ דניסן נמי מעברין ומשני אם בא וכו' כלומר התנא דתנא מאחד באדר משמיעין מיירי אם עיברו ניסן ור' אמר דלא בא שלא אירע שעיברו ניסן ע"כ ודבריו תמוהים מאוד א"כ למה שבק הש"ס העיקר ולא פריך ממתני' דא' באדר משמיעין והוא המשנה הראשונה דשקלים והך מתני' אם בא חדש אין לה מקום כאן לפי פי' זה לשיטת המקשה והמתרץ ותו נראה דשואלין ודורשין חדש אחד קודם אחד סני דמהיכא קילפת ליה דבעינן ל' יום שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני אם"ד דבעינן ל' יום דוקא מנא ידע משה שיהיה ניסן מלא אולי יבואו עדים ויעידו שראו החדש וצריכין אנו לקבל אותן אם א"א להכחישן והיה לו להקדים יום א' אלא ודאי דאחדש הוא קפיד קרא ועיין בבכורות דף נ"ח ע"ב בתוס' בד"ה בפרוס וכו' אלא ודאי פירושי שבקרבן עדה עיקר ואף שהרמב"ם והר"ב פירשו בשקלים אם בא החדש בזמנו שהביאו שקלים חדשים קודם ר"ח ניסן


ניסן

תני ל' יום לא איתיי מהו ל' יום לא איתיי שמואל אמר [א] במלוה את חבירו סתם שאינו רשאי לתובעו עד ל' יום עאל רב יהודה ואמר טעמא °קרבה שנת השבע שנת השמיטה לא היא שנת השבע ולא היא שנת השמיטה מה ת"ל קרבה שנת השבע שנת השמיטה שלא תאמר כל שלושים יום אינו רשאי לתובעו לאחר שלושים יום בהשמט כספים הוא ולא יגבנו לפום כן צריך מימר קרבה שנת השבע שנת השמיטה לא כן אמר רבי בא בר ממל עמרם רב מתנה בשם רב המלוה את חבירו על מנת שלא לתובעו השביעית משמטתו אשכח תני רבי ישמעאל קרבה שנת השבע שנת השמיטה לא היא שנת השבע היא שנת השמיטה ומה ת"ל °קרבה שנת השבע שנת השמיטה שלא תאמר כל שש שנים שדהו לפני כרמו לפני ולאחר שש שנים בהשמט כספים הוא ולא יגבנו לפום כן צריך מימר קרבה שנת השבע שנת השמיטה האונס והמפתה והמוציא שם רע רב יהודא אמר רב דר"מ היא דר"מ אמר במלוה הדבר תלוי וכל מעשה ב"ד [ב] אילו גזרי דינים (א) פשיטא דא מילתא [ג] *מלוה שהיא נעשית כפרנית אינה משמטת כפרנית שהיא נעשית מלוה משמטת רבי ירמיה בעי אם למידת הדין כן לא צורכה דלא מלוה שהיא נעשית מלוה גובה בבינונית המלוה על המשכון שמואל אמר אפילו על המחט °ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידיך [ד] פרט למה שיש לאחיך תחת ידיך ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידיך ולא המוסר שטרותיו לב"ד:

פרוזבול

**פני משה**

תני ל' יום לא איתי כדמפרש ואזיל שהלואה שהיא בסתם לא יש בה תביעה עד לאחר ל' יום עאל רב יהודה לבית המדרש ואמר טעמא דכתיב קרבה וגו': שלא תאמר כל ל' יום וכו'. כלומר אם אני מלוה לו קודם השמיטה ל' יום איני רשאי לתובעו בלאו הכי דסתם הלואה ל' יום וכשיעברו הל' יום יגיע השמיטה והיא בהשמטת כספים ונמצא שלא אגבנו כלל ויהיה עם לבבך בליעל ולא תתן לו וגו' נתון תתן לו: לפום כן צריך מימר וכו' דלהכי כתבה התורה כפל ללמדנו זה דסתם הלואה ל' יום: ולא כן א"ר בא וכו'. כלומר דפריך הי דמוקמינן לקרא בהכי אם כן קשיא להא דקאמר רב לעיל אמאי קאמר סתמא ולא יליף ליה בהדיא מהאי קרא שהרי אם הלוהו ל' יום קודם השמיטה הוי כאילו בתחילה הלוהו על מנת שלא לתובעו שכל ל' יום אינו רשאי לתובעו ואח"כ יגיע השמיטה ואמרה התורה דמשמטת ואפי' הלואה כי הך שלא היתה בכלל תביעה. א"כ כמו לימא מסייע ליה לרב מיתפרשא והיינו הך: אשכח תני ר' ישמעאל. שינויא היא כלומר רב דלא דריש למילתיה מהאי קרא כהאי ברייתא ס"ל דאשכחן דדריש ליה ר' ישמעאל לדרשה אחריתא. שלא תאמר כל שש שנים הריני יכול לפרנס את עניי מכרמי ומשדי אשר לפני ולאחר שש שנים שאסור אני בעבודת שדה וכרם ואתה אומר לי שג"כ בהשמט כספים הוא ולא אגבה חובי מהלוין וא"כ במה אתפרנס בשנה השביעית: לפום כן צריך מימר וכו'. דכלפי תלונתו אמרה התורה כך שלא תאמר קרבה שנת השבע ואסור אני בעבודת שדה וכרם וקרבה שנת השמיטה על תלונת מהשמט כספים קאי והשתא לא גמרינן מהכא מידי להא דלעיל: דר"מ היא דר"מ אמר במלוה הדבר תלוי. האי מילתא איתא בהאי תלמודא (בפ"ד דכתובות בהלכה ב') דגרים התם על המתני' עמדה בדין עד שלא בגרה הרי הן של אב מת האב הרי הן של אחין רש"א אם לא הספיקה לגבות עד שמת האב הרי הן של עצמה ומפרש בגמרא רש"א במגבה הדבר תלוי כלומר משעה שהיא גובה הדבר תלוי שיהו של אב להורישו לבניו ורבי אומר בעמידת ב"ד הדבר תלוי ורבי היינו ר"מ דסוה הת"ק וכד פלוגתי' דר"ש ומסיים ואזיל ר"ש עביד לה כמעשה ב"ד ורבנן עבדין לה כמלוה על דעתיה דר"ש אין השביעית משמטתה על דעתון דרבנן השביעית משמטתה. כלומר דר"ש עושה הקנס כשאר פסק דין דלא הוי ממון להורישו לבניו עד שעת הגבייה ואין השביעית משמטתה כשאר מעשה ב"ד דאין משמטין והת"ק משוה להקנס כמלוה ומשעת העמדה בדין הוי כמלוה מן התורה עליו והשביעית משמטתה משעת העמדה בדין כשאר מלוה. והיינו נמי דקאמר הכא דר"מ היא והיינו ת"ק דר"ש התם ומשום דקשיא ליה לרב מאי איצטריך למיתנייהו דאין משמטין את כל בעל משה ידו כתיב ואין הקנס משה ידו הלכך מוקי להמתני' כר"מ דאמר במלוה הדבר תלוי וכלומר דהשתא לדיוקא אצטריך להא דתני אין משמטין בשלא זקפן במלוה והיינו עד שלא עמד בדין אבל משעמד בדין הוי כמלוה עליו ומשמטתן השביעית: גיזרי דינין. פסקי דינין שאמרו חייב אתה ליתן לו: פשיטא דא מילתא מלוה שנעשה כפרנית. שתבעו קודם השמיטה וכפר בו והגיע השמיטה והוא עודנו בכפירתו ולאחר השמיטה הודה לו או שבאו עדים והעידו שחייב הוא לו הא ודאי פשיטא לן דאינה משמטת דבשעת השמיטה לא קרינן ביה לא יגוש שהרי כפר בו: כפרנית שנעשית מלוה. כלומר וכן לאידך גיסא אם בתחלה כפר בו ואח"כ הודה לו או שבאו עדים והשתא נעשית מלוה קודם השמיטה בהא נמי פשיטא לן דמשמטת היא כשאר מלוה בשלא כתבו לו ב"ד פסק דין: ר' ירמיה בעי אם למידת הדין כן. כלומר תלא הא דקמבעיא ליה אם לכל הדין כן ולענין גבייה נמי ממה לגבות ג"כ אמרינן הכי כדמסיים ואזיל: לא צורכה דלא כפרניית שהיא נעשית מלוה גובה בבינונית כנ"ל. וכך הוא בגיטין (פרק ה בהלכה א') דגרסי' נמי להא כלומר לא צריכה דקמיבעיא ליה אלא הא מי נימא דהאי כפרנית שנעשית מלוה במילתא קמייתא קיימא וגבית בבינונית כמו דהויא כשאר מלוה לענין שמיטה או דילמא דהוי ליה כנמחל שעבודו הראשון ומוקמינן אד"ת ואינו גובה אלא מזיבורית ולא איפשטא: אפי' על המחט. הלוה לו הרבה משמט הוא את כל החוב משום דס"ל לשמואל דאם אבד המחט אבד הכל הילכך הויא ליה נמי כמשכון על כל החוב לענין שמיטה: ואשר יהיה לך וכו'. טעמא דמשכון ומוסר שטרותיו מפרש כדפרי' במתני' ומשכון יליף מדכתיב את אחיך תשמט ידיך פרט וכו' ומוסר שטרותיו לב"ד מאשר יהיה לך קדרים פרט ליה דלא אתה הוא הגובה אלא הב"ד:

פרוזבול

**רידב"ז**

תני שלשים יום לא אייתי וכו' עייל רב יהודה ואמר טעמא קרבה שנת השבע שנת השמיטה לא היא שנת השבע ולא היא שנת השמיטה מה ת"ל כו' שלא תאמר כל שלשים יום אינו רשאי לתובעו לאחר שלשים יום בהשמט כספים הוא ולא יגבנו לפום כן צריך מימר קרבה שנת השבע שנת השמיטה לא כן וכו' ה"פ דהאי קרא דהשמר לך פן יהיה דבר וגו' קרבה שנת השבע וגו' מידרש על הלואה שלא תמנע א"ע מלהלוות לאחיך מחשש השמיטה דשביעית שכן גרסינן במתניתין דלקמן שראה העם שנמנעו מלהלוות זל"ז ועוברין על מה שכתוב בתורה השמר לך פן וגו' ומובא במס' גיטין (דף ל"ו ע"א) עיי"ש וע"כ יליף מיתורא דקרא דשביעית ושמיטה לא היא שנת השבע ולא היא שנת השמיטה אלא ע"כ יש לך שמיטה אחרת שהיא כזו כדאיתא במס' מכות (דף ג' ע"ב) עיי"ש מפורש כן והכא יליף לה כך שהתורה הזהירה שלא תניח ידך מלהלוות לו מחשש שתשמט בשביעית ואי דיגבה קודם זמן השמיטה אך בשלשים יום קודם השמיטה שמא תניח את ידך להלוות לו מטעם כל שלשים אינו רשאי לתובעו ולאחר ל' יום בהשמט כספים הוא ולא יגבנו קמ"ל התורה שלא תאמר כן והיינו דקאמר שלא תאמר כל ל' יום וכו' אלא תלונו עד יום האחרון של שמיטה וע"כ דקמ"ל התורה שלא תשמט מטעם שכל שאינו רשאי לתובעו לא קרינן לא יגוש ואינו משמט דל"ל דהתורה גזרה אפי' שבוודאי תשמט מ"מ תלונו ז"א דא"כ לאו הלואה היא אלא מתנה אלא ע"כ דהתורה מגלה לנו שעד יום האחרון תלונו ולא תניח את ידך משום שלא תשמט שביעית וילפינן מהכא דל' יום אינו רשאי לתובעו ואמרה התורה אעפ"כ לא תירא מלהלוות לו דכל שאינו רשאי לתובעו לא תשמטנו השביעית והיינו דכתב רחמנא שנת השבע שנת השמיטה דיש לך שמיטה אחרת שהיא כזו [כדאיתא בבבלי במס' מכות (ד"ג ע"ב)] דאל תירא מפני ל' יום ומפני שנת השמיטה שלא תאמר כן משום דשביעית אינה משמטת בשאינו רשאי לתובעו וע"ז פריך לא כן א"ר בא בר ממל עמרם רב מתנא בשם רב המלוה את חבירו ע"מ שלא לתובעו השביעית משמטתו וע"כ ל"ל דהתורה אמרה שלא תירא מן הל' יום דשביעית משום דלא תשמט ז"א דבוודאי משמט והאיך ילונו דדמי למתנה וא"כ אין למילף מיתורא דשביעית ושמיטה השלשים יום הנ"ל והגר"א ז"ל בכי"ק מחק תיבת לא וגרס כן אמר רבב"מ כו' פי' דהתורה קמ"ל דמשמט אע"פ שאינו רשאי לתובעו בתוך ל' יום ומביא ראיה דכן אמר רבב"מ ג"כ דבמתנה שלא יתבעו נמי דיכא הכי אשכח תני ר"י וכו' לתרוצי יתורא דשביעית ושמיטה שלא תאמר כל שש שנים שדהו לפני כרמו לפני והנכו"ן כמו דגרסינן שנת שבע כמו שנכתב אצלי בהגהת הגר"א ז"ל כלומר דיש לו לירא מלהלות לו מחשש שביעית מפני ב' דברים דיש לו לירא מלהלות לחבירו בשנת שבע מחשש שלא יהי' לו במה לפרוע כיון דשנה זו אסור בזריעה ובקצירה ולא יהי' ממה לשלם דשדהו לפניו פי' דשדהו עומד לפניו כמו לנגדו פי' דהוא הפקר לפניו ואין לאל ידו לזרוע ור"ל שדהו אינו בידו אלא לפניו ואחר שבע אמרה התורה דסוף שביעית משמט כספים וא"כ שאיך אגבה חובי מחשש ב' דברים משביעית ושמיטה כלומר דין שביעית ודין שמיטת כספים ע"ז אמרה התורה שלא תירא ולא תניח את ידך מלהלות לו אך הלל הזקן ראה שנמנעו העם מלהלות זל"ז ועוברין על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהי' וגו' עמד והתקין פרוזבול: **האונס** והמפתה והמוצש"ר רב יהודא בשם רב דר"מ היא דר"מ אמר במלוה הדבר תלוי פי' דבמתניתין קתני הת"ק השביעית משמטת את המלוה [דווקא מלוה] הקפת חנות אינו משמט אם עשאה מלוה משמט ר"י אומר הראשון ראשון משמט פי' דת"ק ס"ל נמי כר"י דהראשון ראשון עומד ליגוש משום דהוא נוגש א"ע וע"כ בשוחט את הפרה וחילקה בר"ה ס"ל דמשמט אע"פ דהלואת יו"ט לא ניתנה להיתבע מ"מ קרינן לא יגוש משום דנוגש א"ע וכמבואר בשיטת רש"י ז"ל במסכת שבת (דף קמ"ח) [עיין בדברינו בתוס' ד"ה ומפני] אך הת"ק דפליג על ר"י הוא משום דס"ל דאינו משמט רק מלוה אבל לא חוב אחר כגון הקפת חנות ושכר שכיר [ובהשוחט את הפרה דהק' הראב"ד ז"ל הא הוי נמי הקפת חנות כבר תירץ הכ"מ ז"ל דלא חשיב הקפה כמבואר לעיל בדברינו] ובסוף מתני' לבתר דברי ר' יהודה בהקפת חנו' ולבתר דברי ר' יוסי בשכר שכיר תני האונ' והמפתה והמוציא שם רע אינו משמט א"כ משמע דזה ד"ה הוא אפילו לר"י ור' יוסי ע"ז קאמר ר"י אמר רב דר"מ הוא כלומר דהוא הת"ק דס"ל דבמלוה הדבר תלוי משא"כ בשכר שכיר והקפת חנות ע"כ גם אונס ומפתה אינו משמט אבל לר' יהודה ולר' יוסי משמט ועיין בכ"מ ז"ל בהשמטו"י פ"ט ה"ז דמקשה על הרמב"ם ז"ל מהאי ירושלמי ולפי דברינו ניחא:

אין

**תוספת הרי"ד**

משמט אתי אלא ש"מ מתרווייהו פריך ומשום דכתיב לא יגוש כדפירשתי עכ"ל הרמב"ן ז"ל פלוגתתן היא דרש"י ז"ל ס"ל דקרינן ביה שפיר לא יגוש אע"פ שלא כתנה לה תביעה ובאמת הי' יכול לתרצו מאי משמט דנ"ל מאי משמט דנ"ל משמט אני אך הגמ' לא ניחא ליה לאוקמי' מאי משמט דנ"ל משמט אני כמו

דלא

**עין משפט נר מצוה** טז [א] מיי' פ"ז ממלוה ולוה הל"ה סמ"ג עשין לה טוש"ע חו"מ סי' עג ס"א. יז [ב] מיי' פ"ט משמיטה הלט"ו. יח [ג] שם הל"ת טוש"ע חו"מ סי' סז ס"ז ח. יט [ד] שם הלט"ו טוש"ע שם סי"א.

**מסורת הש"ס** (א) ירושלמי גיטין פ"ה הל"א.

**גליון הש"ס** * מלוה שהיא נעשה כפרנית. עיין בר"ן בחידושיו סוף פרק כל הנשבעין ובשו"ת הרא"ש כלל פ"ו בסופו. ועיין ברמב"ן בספר הזכות ובחידושי הקדמונים בגיטין שם. ועיין בק"ע פ"ה דגיטין הל"א ועיין בתשב"ץ ח"ב סי' נ"ט.

**שנויי נוסחאות** (ס"כ) דינים [כי"ר] דיינין.

**עמודי ירושלים תג נא**

ניסן שהוא זמן תרומה חדשה לוקחין מותר הקטרת מתרומה חדשה וכו' ע"כ קשי' לי ליסנא דמתני' דתני אם בא החדש כיון דלאתרומה קאי ה"ל למתני אם באה התרומה חדשה בזמנה לוקחין אותם ממנו וכ"ה לשון הרמב"ם סוף ה' שקלים משיגיע ר"ח ניסן מקריבין קרבנות ציבור מן תרומה החדשה ואם לא באה החדשה לוקחין מן הישנה ע"כ ועוד בשביעית פ"ב מפורש בירושלמי אם בא החדש והרא"ש הגיה ללא צורך ואי תימא לפי פירושי מאי קמ"ל התנא יש לומר דטובא קמ"ל דבשחרית ביום שלשים מקטירין הקטורת מן הישנה אם לא באו עדים קודם הקטרת קטרת והשתא ל' המתרץ נכון ופירושי זה במתני' דשקלים נראה ברור ודלא כהרמב"ם והר"ב:

**הלכה ג מתני'** פרוזבול אינו משמט. פרוז לי תקנה פורסא דמילתא בול עשירים ופברתי את גאון עוזכם שנו טלאות שביהודה כלומר תקנה לעשירים שלא יעברו על הכתוב השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל ונקרא נ"כ פרוסבוטי בוטי כן העניים שהוא נ"כ תקנה לעניים שימצאו להלוות להם וקאמר בגמרא דהו"ל והשמטת כספים בזמן הזה דרבנן היה כח ביד הלל לתקן תקנת פרוזבול: **גמ'** מיכן סמכו וכו'. בספרי פ' ראה דרים לה דלעיל והשר יהיה לך וכו' ולא המוסר שטרותיו לב"ד מיכן אמרו הלל התקין פרוסבול: ופריך וכי פרוזבול דבר תורה דאמרת מכאן אמרו ומשני דה"ק כשהתקין הלל סמכוהו לד"ת על הכתוב הזה

**אין** לו קרקע ולחייבין לו יש לו קרקע זה שייך לבתר הלכה ג' ונדפס בטעות בהלכה זו:

סליק פרקא וכולא מסכת שביעית ברחמי ובס"ד

**הלכה ב מתני'** [א] (א) פרוזבול אינו משמט זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברין על מה שכתוב בתורה שנאמר °השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמור וגו' התקין הלל הזקן פרוזבול [ב] זהו גופו של פרוזבול (ב) מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה *והדיינים חותמין למטן או העדים: גמ' מכאן סמכו לפרוזבול שהוא מן התורה ופרוזבל דבר תורה הוא כשהתקין הלל **סמכוהו לדבר תורה א"ר הונא קשייתא קומי ר' יעקב בר אחא (ג) כמ"ד מעשרות מד"ת והלל מתקין על ד"ת אמר רבי יוסי וכי משעה שגלו ישראל לבבל לא נפטרו מן המצות התלויות בארץ והשמט' כספים נוהג בין בארץ בין בח"ל ד"ת חזר רבי יוסי ואמר °וזה דבר השמיטה שמוט (כל) [ג] בשעה שהשמיטה נוהגת ד"ת השמט כספים נוהגת בין בארץ בין בח"ל ד"ת ובשעה שהשמיטה נוהגת מדבריהם השמט כספים נוהגה בין בארץ בין בח"ל מדבריהם תמן אמרין אפילו כמאן דאמר מעשרות ד"ת מודה בשמיטה שהיא מדבריהם דתני (ד) °וזה דבר השמיטה שמוט רבי אומר שני שמיטין הללו שמיטה ויובל בשעה שהיובל נוהג שמיטה נוהג ד"ת פסקו יובלות שמיטה נוהגת מדבריהן [ד] (ה) אימתי פסקו היובלות °יושביה בזמן שיושביה עליה לא בזמן שגלו מתוכה היו עליה אבל היו מעורבבים שבט יהודא בבנימין ושבט בנימין ביהודה יכול יהו היובלות נוהגין ת"ל יושביה לכל יושביה נמצאת אומר כיון שגלו שבט ראובן וגד וחצי שבט המנשה בטלו היובלות ר' חזקיה בשם רבי ירמיה ואפילו נתונים ברומי רבי בא בשם רבנן דתמן [ה] (ו) שלושה שדנו ומת אחד מהן חותמין בשנים ואמר אע"פ שחתמנו בשנים דננו בשלושה אמר רבי חגי מתני' אמרה כן והדיינין חותמין מלמטן או העדים ולמידין מידת הדין מפרוזבול אשכח תני הוא מידת הדין למד מפרוזבול (ז) אין לו קרקע ולחייבין לו קרקע [ו] כותבין לו פרוזבול האיך עבידא ראובן חייב לשמעון ולוי חייב לראובן ראובן אין לו קרקע וללוי יש לו קרקע כותבין לשמעון על נכסיו של לוי:

**הלכה ג מתני'** [ז] פרוזבול המוקדם כשר והמאוחר פסול (ח) שטרי חוב [ח] המוקדמין פסולין והמאוחרין כשרין [ט] א' לוה מה' כותבין פרוזבול לכל א' וא' [י] חמשה לווין מן אחד אינו כותב אלא פרוזבול א' לכולן (ט) אין כותבין פרוזבול [כ] אלא על הקרקע אם אין לו מזכהו בתוך שדהו כל שהוא [ל] היתה לו שדה ממושכנת בעיר כותבין עליה פרוזבול רבי חוצפית אומר [מ] כותבין לאדם על נכסי אשתו וליתומים על נכסי אפטרופין (י) כוורת דבורים רבי ליעזר אומר הרי היא כקרקע וכותבין עליה פרוזבול ואינה מקבלת טומאה במקומה [נ] והרודה ממנה בשבת חייב וחכמים אומרים אינה כקרקע ואין כותבין עליה פרוזבול ומקבלת טומאה במקומה והרודה ממנה בשבת פטור [ס] (כ) המחזיר חוב בשביעית אומר לו משמט אני אם אמר לו אעפ"כ יקבל ממנו שנאמר °וזה דבר השמיטה [ע] כיוצא בו (ל) רוצח שגלה לעיר מקלט ורצו אנשי העיר לכבדו יאמר להם רוצח אני אמרו לו אעפ"כ יקבל מהן שנאמר וזה דבר הרוצח: **גמ'** פרוזבול המוקדם כשר מפני

(פני משה) דכמו דהתורה מיעטה להמוסר שטרותיו לב"ד ה"נ נתקין לפרוסבול שאם בתחלה מסר החוב בלבד להב"ד דגם כן אינו משמט: כמ"ד מעשרותיו ד"ת. בזמן בית שני ופלוגתא היא לעיל (בפ"ו בהלכה א') והשתא להאי מ"ד דס"ל דכל המצות התלויות בארץ היו נוהגות מד"ת בבית שני קשיא והלל מתקין על דבר תורה: א"ר יוסי. ומאי קשיא ליה וכי משעה שגלו לא נפטרו וכו' והכתי לא אסיק ר' יוסי למילתיה עד דאקשי ליה והאי קרית לא להשמט' כספים מצוה התלויה בארץ הרי חובת הגוף היא ונוהגת בין בארץ בין בח"ל דבר תורה: חזר ר' יוסי ואמר. דהכי קאמינא דמשעה שגלו נפטרו ממצות התלויות בארץ ואח"כ אע"פ שחזרו בבית שני לא היו נוהגות אלא מדבריהם והשתא דרשינן מקרא דכאן וזה דבר השמטה שמוט דבשתי שמיטות הכתוב מדבר בשמטה וכו' וס"ל לר' יוסי דהאי דהלל לא מיתוקמא אלא כמ"ד לעיל דכל מצות התלויות בארץ לא נהגו בבית שני אלא מדבריהם: תמן. בבבל אמרין. שאפי' כמ"ד מעשרות מד"ת בבית שני מודה הוא בשמיטה שהיא מדבריהן וכדדרים רבי וזה דבר השמיטה וכו': אימתי פסקו היובלות. וקאמר דלכל יושביה כתיב ומשמע בזמן שיושבין עליה ולא בזמן שגלו מתוכה ואע"פ שחזרו: ת"ל יושביה לכל יושביה. מדמצי למיכתב ליושביה וכתב לכל יושביה דרשינן מיושביה פרט למעורבבין ואין כל שבט ושבט ניכר בפ"ע דאין זה מיושבין עליה כתקונן ומלכל דרשינן בזמן שכל יושביה עליה ולא מקצתן נמצאת אומר משגלו שבט ראובן וגד וחצי שבט מנשה שהיו בעבר הירדן בטלו היובלות שאין כל יושביה על הארץ שניתן לכולן ואפי' בבית ראשון לא היה היובל נוהג לאחר שגלו אלו השבטים:

**הלכה ד מתני'** זהו גופו של פרוזבול. גוף הנוסח שלו הוא פ' ופ' הדיינים וכו' הא דנקט תרי לאשמעינן דסגי בב"ד של שנים: והדיינים חותמין למטה או העדים. להכי קתני הדיינים או העדים לאשמעינן דהכא נעשה דיין הוא"ל ומדרבנן היא וכמידי דרבנן הפוד נעשה דיין: **גמ'** ואפי' נתונין ברומי. אינו צריך שיהא לפני הבית דין אלא אפי' הן במקום רחוק מוסר להם ע"י הכתב: חותמין בשנים ואומרים אע"פ וכו'. כדי שלא יאמרו בשנים ישבו בתחלה לדון וגרסי' להא בסוף (פ"ה) דסנהדרין: מתני' אמרה כן. מהמתני' שמענו כרבנן דתמן דקתני ברישא הדיינים שבמקום פלוני משמע שבפני ב"ד של שלשה הוא מוסר דבריו וקתני והדיינין חותמין למטה או העדים ש"מ שאע"פ שבתחלה מסר דבריו לפני הב"ד של ג' סגי בהתימת שנים וה"נ בשלשה שדנו כן: ולמדין מדת הדין מפרוזבול. בתמיה דילמא שאני פרוזבול דאינו אלא מסירת דברים בעלמא אבל היאך נלמד דין ממש ממנו: אין. מלינו דהתני בברייתא דלמדין שאר דיני ממונות מפרוזבול כדלקמיה: אין לו קרקע וכו'. תוספתא היא (בפ"ח) לפי שאין כותבין פרוזבול אא"כ יש קרקע ללוה כדתנן לקמן ואם אין ללוה קרקע ולחייב לו יש לו קרקע כותבין לו פרוזבול כדמפרש ואזיל היך עבידא וכו' וטעמא דלוי שלוה של ראובן משועבד הוא לשמעון כאלו הוא לוה שלו וכך היא בדיני ממונות אלמא דדין פרוזבול ושאר דיני ממונות דין אחד להם:

**הלכה ה מתני'** פרוזבול המוקדם כשר. כדמפרש טעמא בגמ' מפני שהוא מרע כחו של המלוה לפי שאין הפרוזבול מועיל אלא להחוב שלפניו שהוא מוסר להב"ד ואינו משמט החוב ולא למה שהלוה לו לאחר כתיבת הפרוזבול ונמצא אם הפרוזבול היה כתוב בניסן והקדים זמנו בתוכו לומר שנכתב באדר אם כן אינו מועיל אלא להלואה שהיא קודם אדר ולא להלואה שהיא לאחר אדר דאותה נשמטת והמאוחר פסול מפני שמייפה כחו של מלוה שלא כדין שהרי אם מסר להב"ד בניסן ונכתב בו זמנו מאוחר שהוא באייר ונמצא כל הלואה שהיא עד אייר אינה נשמטת וזהו שלא כדין שהרי בניסן הוא נכתב כשמסר לפני הב"ד ואינו מועיל להלואה שהיא אחר המסירה לב"ד: שט"ח המוקדמין. שלוה ממנו בניסן והקדים לכתוב זמנו בתשרי שלפניו פסולין. לפי שטורף מהלקוחות של תשרי עד ניסן שלא כדין וקנסו רבנן שלא יטרוף מהלקוחות כלל ואפי' מאותן שלקחו מהלוה מניסן ואילך אבל מבני חורין של הלוה גובה הוא: והמאוחרין כשרין. שעומד בניסן וכותב הזמן הלואה בתשרי שלאחריו וא"כ הוא מורע כחו של המלוה כנגד הלקוחות שמניסן ועד תשרי ולפיכך כשרין: אחד לוה מחמשה כותבין פרוזבול לכאו"א. מן המלוין לפי שהמלוה הוא שמוסר להב"ד וצריך כל מלוה ומלוה לפרוזבול בפ"ע אבל חמשה לוין ממלוה אחד דיו כשמוסר כל חובותיו להב"ד וא"צ אלא פרוזבול אחד לכל הלוין: **גמ'** פרוזבול המוקדם כשר מפני

## תוספת הרי"ד

דלא ניחא ליה בסמוך להגמ' דמקשה מסיפא מאינו משמט ולא ניחא ליה למימר דהל"ל משמט אני וס"ל להגמ' דע"כ פירוש משמט הוא דאינו רשאי לתובעו ע"כ פריך הא בלא"ה שמוט ועומד הוא אבל הרשב"א ז"ל והרמב"ן ז"ל ס"ל דכיון דלא נתנה להתבע לא קרינן ביה לא יגוש והא"ל משמט אני ובהאי ירושלמי מתורץ שיטת רש"י ז"ל דע"כ דהגמ' כריך מאי משמט הא' שמוט ועומד ולא ס"ד הכתא דנפ"מ דל"ל משמט אני כפי הס"ד דפריך בסמוך מסיפא קודם שמשני דל"ל משמט אני דל"ל דפריך דאינו צ"ל משמט משום דלא קרינן ביה לא יגוש כיון דלא נתנה להתבע דהא מפורש בירושלמי בסוגיא דידן ר' בא בר ממל עמרם רב מתנא בשם רב המלוה את חבירו ע"מ שלא יתבענו השביעית משמטתו והתני [בגיטות] הבוחש את הפרה וחילקה בר"ה פי' והוא כלותה יו"ם

עין משפט נר מצוה כ [א] מיי' פ"ט משמיטה הלט"ז סמ"ג לאוין רעא טוש"ע חו"מ סי' סז סי"ח. כא [ב] שם הלי"ח סמ"ג שם טוש"ע שם סי"ט. כב [ג] מיי' שם הל"כ טוש"ע חו"מ שם ס"א. כג [ד] מיי' פ"י משמיטה הל"ח. כד [ה] מיי' פ"ו מעדות הל"ו טוש"ע חו"מ סי' מו סכ"ט. כה [ו] מיי' פ"ט משמיטה הל"כ טוש"ע חו"מ סי' סו סכ"ג. כו [ז] מיי' שם הלכ"ג טוש"ע שם סעיף לג. כז [ח] מיי' פכ"ג ממלוה ולוה סמ"ג עשין לד טוש"ע חו"מ סי' מג ס"ז. כח [ט] [ ] מיי' פ"ט משמיטה הכ"א סמ"ג לאוין רעא טוש"ע חו"מ סי' סו סכ"ס כו כז. כט [כ] מיי' שם הלי"ט סמ"ג שם טוש"ע שם סכ"ג. ל [ל] מיי' וסמ"ג שם טוש"ע שם ס"ד. לא [מ] שם הכ"ט וש"ע שם סכ"ה. לב [נ] מיי' פכ"א משבת סמ"ג לאוין סה טוש"ע או"ח סי' שכ"א ס"נ. לג [ס] מיי' פ"ט משמיטה הכ"ח טוש"ע חו"מ סי' סו סל"ו. לד [ע] מיי' פ"ז מרוצח הל"ו.

מסורת הש"ס (א) גיטין לו: (ב) שם. (ג) ירושלמי גיטין פ"ד הל"ג כה"ג. (ד) ע' רש"י ג סין דף לו. ד"ה בשביעית. ותוס' ד"ה בזמן. ותוס' ערכין לב: ד"ה מט. (ה) ערכין לב: (ו) כתובות כב: ע"ש. ירושלמי סנהדרין פ"ה הל"ה. (ז) גיטין לז. (ח) ר"ה ב. ח. ב"מ יז. עב: ב"ב קנז: קעה: סנהדרין לב. (ט) גיטין לז. (י) עוקצין פ"ג מ"י. ב"ב ס"ה: פ: (כ) שבת קמה: גיטין לז: (ל) מכות יב:

גליון הש"ס *והדיינים חותמין למטה. עיין בגיטין דף לג דיינים דומיא דעדים ודוק ועיין בתוי"ט כאן ובכה"ג סי' ס"ז בהגהות ב"י אות מ"א: ** סמכוהו לדבר תורה. עיין נרמב"ן בספר הזכות פ"ד דגיטין ובחידושיו שם וברשב"א ועיין במגלת ספר לאוין ע"ר:



שנויי נוסחאות (פ"ס) הלל הזקן פרוזבל [ד"ו] הלל פרוזבל. (ס"ע) מעשרות מד"ת [בכי"ר] מעשרות מדבריהם ניחא שיתקן הלל פרוזבול ברם כמ"ד מעשרות מד"ת. (ס"י) לא נפטרו [בכי"ר] כלום נפטרו ואלא. (ס"א) דבר תורה חזר [בכי"ר] דבר תורה משום דחובת הגוף הן חזר. (סע"ו) שני שמיטין הללו [בכי"ר] שתי פעמים שמטות. (סע"ז) יושביה [בכי"ר] כל יושביה. (ס"ז) שגלו מתוכה [בכי"ר] שאין עליה. (סכ"ג) הוא מדת הדין למד [בכי"ר] הוא למוד מדת הדין.

## עמודי ירושלים

ר' חזקיה בשם ר' ירמיה ואפי' נתונים ברומי. המראה הפנים פי' דאפי' אם הוא במקום רחוק מוסר לב"ד ע"י כתב. אולם עי' בר"ן פ' השולח שנראה שהוא מפרש שאפי' השטרות הן ברומי עכ"ז יש לו למסור תביעותיו לב"ד אבל המלוה צריך להיות אצל הב"ד ועי' מ"ש בהוס (סימן ס"ז ס"ק כ"א) ע"ש:

*מפני שהוא מורע כוחו והמאוחר פסול מפני שמייפה כוחו שטרי חוב המוקדמים פסולין מפני שמייפה כוחן והמאוחרין כשרין (א) מפני שהוא מורע כוחן מי מידע שמעון בר ווא בשם רבי יוחנן החתומין בשטר לא כן (ב) אמר ר"ש בן לקיש [א] עשו דברי החתומין בשטר כמי שנחקרה עדותן בב"ד תמן אותן שאמרו לא חתמנו כל עיקר ברם הכא אמרי על זה חתמנו ולא חתמנו על זה רבי יוחנן אמר **פסולין ממש ור"ש בן לקיש אמר אינו מונה אלא משעת הכתב והתני פרוזבול בין מוקדם בין מאוחר כשר ואינו מונה אלא משעת הכתב אם אומר את כן בשטרות מה בין פרוזבול (ג) מה בין שטר [א] שטר שזמנו כתוב בשבת או בי' בתשרי רבי יודה מכשיר ורבי יוסי פוסל א"ל רבי יודה מעשה בא לפניך בציפורי והכשרת א"ל אני לא הכשרתי ואם הכשרתי הכשרתי הוון בעון מימר מאן דאמר פסול משום מאוחר ומ"ד כשר משום מוקדם אלא מ"ד פסול משום זיוף רב אמר והוא שיהא קרקע למלוה וללוה ור' יוחנן אמר למלוה אף על פי שאין ללוה וללוה אע"פ שאין למלוה [ג] (ד) אין לו קרקע ולחייבין לו קרקע כותבין לו פרוזבול רבי בא בשם רב [ד] מי שאין לו אלא קלח א' בתוך שדהו כותבין לו פרוזבול והתני השותפין והאריסין והאפיטרופין אין להם פרוזבול אמרי תמן כל קלח וקלח של שותפות הוא ברם הכא הוא שלו מהו ליכתוב לאפטרופוס על נכסי יתומים נשמעינא מן הדא כותבין לאיש על נכסי אשתו ***מהו [ה] לכתוב לאשה על נכסי בעלה נשמעינא מן הדא וכן ליתומין על נכסי אפוטרופון רבי אבהו בשם ר"ש בן לקיש (ה) טעמא דר"א °ויבא העם אל היער והנה הלך הדבש מה את ש"מ אמר רבי מנא חורשא מפיק דבש ואילו אמר ויטבול אותו ביערת הדבש יאות רבי יוסי ב"ר בון בשם ר"ש בן לקיש אמר שמעה יתה כן ויטבול אותה ביער' הדבש מה אנן קיימין אם במחובר לקרקע כל עמא מודיי שהוא כקרקע אם בנתונה על גבי שתי יתידות כל עמא מודיי שאינה כקרקע אלא כי אנן קיימין במונחת על גבי קרקע ואתיי כיי דאמר רבי זעירא בשם רבי ירמיה [ו] (ו) כותבין פרוזבול על מקומה של תנור ועל מקומה של כירה רבי חונא בר אדא אמר אף על מקומה של נר אף בפת כן מחלוקת ר"א וחכמים דבש גידולי כוורת

מפני שהוא מורע כחו וכו'. כדפרישית במתני': מי מודע. מי מודיע לנו שהשטר מוקדם הוא: החתומין בשטר. עדים החתומין בשטר הן מודיעין שזמנו מוקדם וכגון שאומרין שבתחלה כשחתמו שלא בכוונה היה שלא השגיחו על הזמן שכתוב בו וחתמו על עיקר המלוה ועכשיו כשרואין הזמן מעידין הן שהמלוה לא נעשית בו ביום אלא מוקדם הוא דאי לאו הכי ודאי פסולין הן להעיד שהרי חתמו שקר ופריך לא כן אמר ר"ל בפ"ד דגיטין (בהלכה ב') ובכמה מקומות שעשו דברי החתומין בשטר כמי שנחקרה עדותן בב"ד ואין יכולין לחזור ולהעיד בענין אחר: תמן. מיירי אותן שאמרו לא חתמנו כל עיקר ורוצין להכחיש עדותן בזה אין נאמנין הן דחתימתן כמו שנחקרה עדותן בב"ד וכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד ברם הכא שאומרין ע"ז חתמנו על עיקר המלוה ועל זה הזמן לא חתמנו שלא השגחנו עליו נאמנין הן: ר' יוחנן אמר פסולין ממש. על שט"ח המוקדמין דקתני פסולין שפסולין הן לגמרי ואפי' מזמן כתיבת השטר ואילך אינו יכול לטרוף מהלקוחות דקנס קנסו חכמים בזה מפני שהקדים זמנו: ר"ל אמר לאו פסולין ממש קתני אלא אינו מונה כ"א משעת הכתב של השטר שהוא יום המלוה ואינו יכול לטרוף מזמן הקדימה: והתני. בברייתא פרוזבול בין מוקדם ובין מאוחר כשר ואינו מונה אלא משעת הכתב כלומר דהברייתא מפרש להא דקתני במתני' המאוחר פסול לענין זה הוא פסול שאינו גובה בו מזמן המאוחר הכתוב בו אבל כשר הוא למנות מזמן כתיבת הפרוזבול וכל החובות שנעשו מקודם יום הכתיבה אינו משמט והשתא קשיא לר"ל דאם אומר את כן בשטרות המוקדמין א"כ מה בין פרוזבול ומה בין שטר ואמאי קתני לה בברייתא בפרוזבול הא גם בשטר הדין כן ועוד דהא מסתברא לן להחמיר כפי בשטר שנתכוין לגזול את הלקוחות מזמן הקדימה והוא גזל ממש מן התורה מבפרוזבול דלא נתכוין לעבור אלא על מידי דרבנן דהא עיקר תקנת פרוזבול לא נתקן אלא בזמן דהשמטת כספים אינה אלא מדבריהם כדאמרינן לעיל (בהלכה ג') ולר"ל דאף בשטר לא קנסו הלא שאינה מונה כ"א משעת הכתיבה א"כ מה בין פרוזבול ומה בין שטר: שטר שזמנו כתוב בשבת. תוספתא היא (בפ"ק דמכות): אני לא הכשרתי. לא זכור אני שהכשרתי ואם הכשרתי הכשרתי כלומר מאחר שיצא הדבר בהכשר יצא שאף אני לא אמרתי אלא לחוש בו לכתחילה כדמסיק טעמיה לקמן: הוון בני הישיבה בעי מימר דבהא פליגי. מ"ד פסול משום מוקדם ומ"ד כשר משום מאוחר. כצ"ל ונתחלפו התיבות כלומר דמר חושש שמא מוקדם הוא הואיל ובודאי לא נכתב בשבת וביוה"כ ומר לא חשיש להא ותולין אנו שטעו ואיחרו הזמן: אלא מ"ד פסול משום זיוף. הש"ס הוא דמסיק לה על הא דהוון בעי מימר וקאמר דלא היא דלכ"ע יש לתלות להכשיר ולומר דמאוחר אלא מ"ע דמ"ד פסול משום זיוף הוא כלומר דלא פסיל אלא היכא שאין השטר מקויים וחיישינן שמא מזויף הוא מכיון שכתוב בו זמן שאין כותבין בו אבל אם השטר מקוים הוא מודה הוא דתולין לומר שמאוחר הוא וכשר:

**הלכה ו מתני'** אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע. שיש לו קרקע להלוה דאז חשיב הוא כגבוי במסירת חובו לב"ד: אם אין לו. להלוה מזכה הוא המלוה להלווה בתוך שדהו כל שהוא וסגי בכך משום דקרקע כל שהוא ראוי לגבות בה כל חובו דגבי והדר גבי ואע"ג דחוב הוא ללוה תקנת חכמים הוא דכל דהו כותבין פרוזבול: היתה לו להלוה שדה ממושכנת בעיר. משל אחרים כותבין עליה דהשתא הויא כשלו: על נכסי אשתו. נכסי מלוג שלה לפי שמשועבדין הן לו לפירות: על נכסי אפוטרופין. שלוו לצורך היתומין ואין להן קרקע כותבין על נכסי האפוטרופין וכן הלכה דליכא מאן דפליג עליה: גמ' רב אמר. הא דקתני על הקרקע והוא שיש קרקע למלוה וללוה וטעמיה דכי אין לו קרקע להמלוה לא סמיך אקרקע של הלוה דשמא ימכור אותה אבל אם יש קרקע גם להמלוה סמיך עלה ואם ימכרנה יזכה לו בתוך שדהו כל שהוא: ור' יוחנן אמר אם יש למלוה או ללוה כותבין כדמשמע מסתמא דמתני': אין לו קרקע ולחייבין לו יש קרקע כותבין. כדקאמר טעמא לעיל (בהלכה ד'): אלא קלח א'. שמכר כל השדה ושייר לו קלח א' כותבין: והתני וכו' אין להן פרוזבול. אין כותבין על מה שיש להן משל שותפות או באריסות לפי שאין הכל שלו ואמאי לא יהא כמי שאין לו אלא קלח א': ומשני תמן כל קלח וקלח של שותפות (הכא) ואין מבורר לו אפי' קלח א' אבל הכא זה הקלח מבורר שהוא שלו: מהו לכתוב לאפטרופין. שלוו לצורך עצמן ואין להם קרקע אם כותבין להן על נכסי יתומים שיש להם קרקע: נשמעינה מן הדא. דתנן כותבין לאיש על נכסי אשתו והרי הבעל אינו אלא כאפטרופוס על נכסי מלוג שלה וה"נ כותבין. מהו לכתוב לאשה. שליתה לצורך עצמה אם כותבין לה על נכסי בעלה: נישמעינה מן הדא. דקתני וכן ליתומין וכו' ולמאי דמחשבינן להבעל כאפטרופוס לאשתו אם היו לה נכסים א"כ שיש לה מטלטלין לנכסי מלוג ולא מכרן הבעל ליקח בהן קרקע והרי הוא כאפטרופס עליהן וכותבין לה על נכסי בעלה:

**הלכה ז מתני'** כוורת דבורים וכו'. בגמ' מפרש דלא פליגי אלא כשמונחת ע"ג הקרקע ואינה מחוברת בטיט להקרקע: הרי היא כקרקע. לענין שיש לה דין קניית קרקע שנקנית בכסף וכו' כשאר הקרקע: וכותבין עליה פרוזבול אם יש להלוה כוורת דבורים וקמ"ל דאע"פ שאין המקום שעומד עליו הכוורת של הלוה אלא שהעמידה בתוך שדה של אחר שלא בידיעתו מ"מ כותבין לפי שהכוורת עצמה נחשבת כקרקע: ואינה מקבלת טומאה במקומה. כקרקע שאינה מקבלת טומאה דס"ד להחמיר בטומאה הואיל והיא מיטלטלת קמ"ל. והרודה ממנה. דבש בשבת חייב כדדרים בגמ' דכתיב ביערת הדבש מה יער התולש ממנו בשבת חייב אף דבש הרודה ממנו בשבת חייב: וחכ"א וכו'. והלכה כחכמים והרודה דבש בשבת אסור הוא משום שבות כחכמים דברייתא בפ' המצניע (דף צה): גמ' טעמא דר"א מדכתיב ויבא העם אל היער וגו' ופריך על הא דר' אבהו ומה את שמע מינה מהכתוב הזה דהאי נוכל לומר כדא"ר מנא חורשא מפיק דבש היער הוא הוליך ומוציא הדבש ועדיין לא שמענו דהדבש עצמו נקרא יער. ואילו אמר וכו'. כלומר ניחא אם היה אומר דיליף מהפסוק דלמטה דכתיב ויטבול אותה ביערת הדבש שפיר הוא דמצי למילף דהדבש הוא כיער אבל מהמקרא דקאמר ר' אבהו בשם ריש לקיש לא שמעינן מידי. ר' יוסי בר בון קאמר בשם ר"ל דבאמת שמעה אותה כן מזה המקרא ויטבול אותה ביערת הדבש: מה אנן קיימין. לפלוגתייהו דר"א ורבנן אם במחוברת הכוורת בטיט להקרקע כולי עלמא מודיי שהיא כקרקע ואם בנתונה באויר ועל גבי יתדו' כ"ע מודיי דאינה נחשבת כקרקע אלא כי אנן קיימין במונחת ע"ג קרקע ואינה מחוברת בטיט ובכה"ג הוא דפליגי: ואתיא הכיא דר"א כהאי דאמר ר"ז וכו'. על מקומו של תנור וכירה שהן של הלוה והשאיל לו אחד מקום להעמיד עליו וה"נ בכוורת אליבא דר"א כן: אף על מקומו של נר. המנורה של הלוה והשאיל לו אחד מקום להעמיד עליו: אף בפת כן מחלוקת וכו'. בעיא היא אם אף בר"דה פת מן התנור בשבת ס"ל נמי לר"א דחייב: וקאמר הש"ס דלא דמיא לדבש גידולי כוורת

אם במחובר לקרקע כו' אם בנתינה על גבי שתי יתידות. עיין בתוספתא בסוף עוקצין:

### תוספת הרי"ד

יו"ט לא נתנה לתבע כדפריך וראוי הוא לתובעו בר"ה דכיון דס"ל להירושלמי דהלואת יו"ט לא נתנה להתבע וע"כ דאע"פ שהלוהו ע"מ שלא לתובעו בשביעית משמטת ואי דלא קרינן לא יגוש כא דלר"ב בשם ר"א מכיון שהוא ראוי להאמינו כמו שהוא ראוי לתובעו כמו שהוא ראוי ליתן לו מעות כלומר דאע"פ שהלוהו ע"מ שלא לתובעו רק שסמך על נאמנותו מכיון שהוא ראוי להאמינו שישלם מעצמו דמי כמו שהוא ראוי לתובעו ומכיון שהוא גברא שראוי

**עין משפט נר מצוה** לה [א] מיי' פ"ג מעדות סמ"ג עשין קט טוש"ע חו"מ סי' סו כל"ח בהג"ה. לו [ב] מיי' פ"ג ממלוה ולוה הל"ד סמ"ג עשין לד טוש"ע חו"מ סי' כג סי"ד. לז [ג] מיי' פ"ט משמיטה הל"כ טוש"ע חו"מ סי' סז סכ"ב. לח [ד] מיי' שם הלי"ט טוש"ע חו"מ שם סכ"ג. לט [ה] טוש"ע חו"מ סי' סז סכ"ה. מ [ו] מיי' פ"ט משמיטה הי"ט טוש"ע שם סכ"ב.

**מסורת הש"ס** (א) ע' תוס' גיטין דף לו: ד"ס דאלימי (ב) כתובות יח. גיטין ג: (ג) תוספתא מכות פ"א. ב"ב קעא. (ד) גיטין לז. (ה) ב"ב סו. פ: שבת לה. כעין זה: (ו) גיטין לז:

**גליון הש"ס** *מפני שהוא מורע כחו. עיין בשו"ת הרשב"א ח"ג סי' ג ד ז ח ובר"ן בר"ה פ"ק ופ"ב דכתובות ובקדמונים במקימם ובבעל העיטור דף ב ב' ובתשב"ץ סי' רכ ובש"ע חו"מ סי' מו: **פסולין ממש. עיין בתוי"ט שתמה על דבר השמטה. וע' בתומים מ"ם בזה בס"ק כז ועיין בשו"ת מוהר"א ששון סי' קמה: ***מהו לכתוב לאשה על נכסי בעלה. עיין בתוספתא פ"ח דר' חוצפית אומר כותבין לאשה על נכסי בעלה אבל הוא תמוה דהרי כאן במשנה לא אמר רבי חוצפית רק דכותבין על נכסי אשתו וכאן בירושלמי מיבעי' ליה ולא פשיט מהם. ועיין במפרש שם ואילולי דמסתפינן הווין אמרין דט"ס הוא בתוספתא וצ"ל כמו שהוא במשנה שלפנינו כותבין לאיש על נכסי אשתו. והרמב"ם ז"ל לא הזכיר דין זה כלל רק הטור כתב כן בשם הרא"ש והוציאו מדברי הירושלמי הנו ע"ש בב"י וע' בכנה"ג אות לה ובהידושנו הארכנו

**שנויי נוסחאות** (ס"ד) מידע [בכי"ר] מודע. (ס"ו) החתומין בשטר כמי [ד"ו] החתומין בשטר כמי. (ס"א) ולחייבין לו קרקע [ד"ו] ולחייבין קרקע. (בל"ב) ר' מנא [בכי"ר] ר' בא. (של"ד) שמעה יתה כן [בכי"ר] שמועה כן. (סמ"א) רבי חונא [ד"ו] רבי הייא.

### עמודי ירושלים

**מי** מידע כו' עי' ברא"פ שפי' דקאי על פרוזבול ע"ש. אולם בכל הראשונים מבואר דפירשו דקאי על שטרות ועל מה דאיתא בירושלמי ר' יוחנן אמר פסולין ממש עי' ביאורו באורך בשו"ת הרשב"א (ח"ג סי' ג' וסי' ז') ולפי המבואר בחי' הריטב"א (ד"ס ע"ב) ובחי' הרשב"א (ב"מ ע"ב) מבואר דכן הי' גירסתם גם בבבלי בירושלמי פרק קמא ולפנינו ליתא שם. ועי' בשיטה מקובצת ב"מ שם שכ' בשם הרמ"ה ירושלמי ולא הביאו הרי"ף ז"ל כו' ע"ש ולענ"ד י"ל דמה שהשמיטו הרי"ף הירושלמי הוא עפ"י מ"ש התומים (סי' מ"ג ס"ק ז') יעו"ש ודו"ק:

**רב** אמר והוא שיהי' קרקע למלוה וללוה עי' פני משה מה שדחק בזה והרא"פ כ' דאפשר דחד מינייהו מתני ובכה"ג אשתמיט מהם דברי הב"ח בח"מ (סי' ס"ז) בשם בעה"ת דטעמא של רב שצריך להקנות השטר אגב קרקע ולכן צריך שיהי' לו קרקע. ועי' בתומים שם שכ' שלכן לא פסק בעה"ת כר' יוחנן אף דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן משום דר' יוחנן אזיל לשיטתי' שס"ל שעל שטר בלא"ה אין כותבין פרוזבול לדידן דאחריות ט"ס וצע"ק דהא ר' יוחנן בעצמו לא ס"ל כן כמבואר לעיל בהלכה א' ובבבלי גיטין דל"ז וצ"ע וצ"ע:

כוורת פת אינו גידולי תנור המחזיר חוב בשביעית אומר לו משמט אני (א) רב הונא אמר בשפה רפה והימין ״:וטה לקבל אמר רבי יוסי הדא אמרה בר נש *דתני חדא מיכלא והוא אזל לאתר ואינון מוקרין ליה בגין תרתיי צריך מימר לון אנא חדא מיכלא אנא חכים:

## הלכה ד מתני׳

[א] המחזיר חוב בשביעית **רוח חכמים נוחה הימנו [ב] הלוה (ג) מן הגר שנתגיירו בניו עמו לא יחזיר לבניו ואם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו [ג] כל המטלטלין נקנין במשיכה [ד] וכל המקיים דברי חכמים רוח חכמים נוחה הימנו: גמ׳ רבי לעזר אומר ובלבד לבניו רבי יוסי בעי מהו ובלבד לבניו אם יש לו בנים מחזיר לבנים ואם אין לו בנים מחזיר לבנותיו שלא תאמר הואיל ואין ירושת הגר דבר תורה יחזיר לבניו כיוצא בו מי שמת סוף משפחתו ואין לו יורש אלא אמו לא יחזיר ואם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו הגולן שעשה תשובה וביקש להחזיר את הגזלה [ה] (ג) המקבל ממנו אין רוח חכמים נוחה הימנו (ה) רבי חייא בשם ר״י אמר [ו] (ד) ***הנושא והנותן בדברים זמנין דאת אמר אין רוח חכמים נוחה הימנו וזימנין דאת אמר (ה) אין מוסרין אותו אלא למי שפרע ר״ז רבי אבהו בשם רבי יוחנן הנותן עירבון טבעת לחבירו וביקש לחזור בו [ז] חוזר בו רבי זעירא בעי קומי רבי אבהו זהוב א״ל טבעת מה בין זהוב מה בין טבעת ****שזהוב דרכו להשתנות טבעת בעינו הוא רבי יעקב בר זבדי רבי אבהו בשם רבי יוחנן (ו) אמר ליתן מתנה לחבירו וביקש לחזור בו [ח] חוזר בו קם רבי יוסי עם רבי יעקב בר זבדי אמר ההן [ט] לאו צדק והן צדק אמר בשעה שאמר הין של צדק היה רב פליג דרב אמר כד אנא אמר לבני ביתי ליתן מתנה לבר נש לינה חוזר בי מתניתא פליגא על רב אימתי



כוורת הוא והו״ל כעוקר דבר מגידולו אבל פת אינה גידולי תנור ואף ר״א מודה דאינו אסור אלא משום שבות:

## הלכה ח מתני׳

המחזיר חוב בשביעית. כלומר חוב שעברה עליו שביעית ואף על פי כן מחזיר לו זה צריך שיאמר לו המלוה משמט אני וכבר נפטרת ממני: אמר ליה הלוה אף עפ״כ אני רוצה ליתן לך יקבל הימנו שנא׳ וזה דבר השמיטה בדיבור שאמר משמט אני יוצא הוא ידי חובתו ואחר כך כשיאמר לו אף על פי כן אני רוצה ליתן לך ולא משום החוב אלא בתורת מתנה יקבל הימנו: כיוצא בו וכו׳. וזה דבר הרוצח. שצריך שיאמר בתחלה רוצח אני ואם אמרו לו אעפ״כ אז יקבל מהן: גמ׳ המחזיר חוב בשביעית וכו׳. וכלומר והא דתנן. לקמן המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה הימנו היינו בשאומר לו המלוה משמט אני והוא אומר אעפ״כ וכו׳ כדפרישית במתני׳ וסמיך התנא במתני׳ דלקמן על הא דשנה כאן: רב הונא אמר אומר משמט אני בשפה רפה והימין פשוטה לקבל ומסבב עמו בדברים עד שיאמר לו אעפ״כ ובמתנה אני נותן לך: הדא אמרה. ממתני׳ דצריך הרוצח להודיע להם דשמא אינם יודעים ולפיכך רוצים לכבדו ומכאן לבר נש דתני חדא מיכלא מכילתא ומסכתא אחת ובא לעיר אחת ואינון מכבדין ליה כמו בשביל דתני תרתי מסכתא צריך שיאמר להן אנא חדא מיכלא בלחוד אנא חכם. וגרסינן להא (בפ״ב דמכות) על האי מתניתין כיוצא בו:

## הלכה ט מתני׳

המחזיר חוב בשביעית. שעברה עליו שביעית רוח חכמים נוחה הימנו שיש להן נחת ממעשיו ודוקא שאמר לו המלוה משמט אני ואומר לו אעפ״כ אני נותן לך במתנה כמפורש בהלכה דלעיל: הלוה מן הגר שנתגיירו בניו עמו. ומת הגר לא יחזיר לבניו ואם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו: כל המטלטלין נקנין במשיכה וכל זמן שלא משך אע״פ שנתן המעות יכול כל אחד מהן לחזור בו מן המקח אלא דקאי במי שפרע: וכל המקיים את דברו. שרוצה להיות משאו ומתנו באמונה אע״פ שאין שם משיכה ולא נתינת מעות מקיים דיבורו רוח חכמים נוחה הימנו דכך סמכו חכמים על הכתוב איפת צדק והין צדק שיהא הן שלך צדק כשתדבר דבר השלימהו לטוב: גמ׳ ובלבד לבניו. הא דקתני ואם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו ובלבד שיחזיר לבניו כדמפרש לה לקמיה: ר׳ יוסי בעי מהו ובלבד לבניו ולאפוקי מאי וקאמר הש״ס דה״ק אם יש לו בנים בי וצריך שיתנו לו:

זכרים יחזיר לנס ולא להבנות ואפ׳ אין לו בנים אז יחזיר לבנותיו: כלומר וכ״ת מאי קמ״ל הא ילעולם הבנים קודמים שלא תאמר הואיל ואין ירושת הגר לאביו דבר תורה יחזיר לבניו וכלומר לכל בניו בכלל הבנים והבנות דסד״א דוקא בירושת התורה הבן קודם להבת כדכתיב ואם אין לו בן וגו׳ אבל הכא כיון שאין ירושת תורה כולן שוין הן להכי קמ״ל דאף כאן יחזיר להבנים ואם אין בנים יחזיר להבנות: כיוצא בו במי שמת סוף משפחתו. מן האב ואין לו יורש כלל מן התורה אלא אמו והאם אינה יורשת את בנה והיה אחד חייב לזה המת אינו מחויב להחזיר לאמו ואם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו וזהו כיוצא בו לדינא דמתני׳: הגוזל שעשה תשובה. תוספתא היא בסוף מכילתין: אין רוח חכמים נוחה הימנו שלא יבטל דלת להשבים שיש אחד שאין לו להחזיר את הגזילה: הנושא והנותן בדברים זימנין דאת אמר אין רוח חכמים נוחה הימנו. בלבד כשאינו מקיים דיבורו וזהו בשאין כאן נתינת מעות: וזימנין דאת אמר וכו׳. והיינו בים כאן נתינת מעות ולא משך דלחזור יכול הוא אבל מוסרין אותו למי שפרע כדאמרי׳ בפ״ד דב״מ ומקצת מן הסוגיא דלקמן שנויה שם (בהלכה ב׳): הנותן עירבון טבעת לחבירו. שנתן לו טבעת אחת בשביל עירבון על מקחו לאו כלום הוא ואם בקש לחזור חוזר בו: ר׳ זעירא בעא קומי ר׳ אבהו זהוב. אם נתן לו דינר זהוב לערבון מהו אם דינו כטבעת. א״ל טבעת. דוקא כדמפרש ואזיל. מה בין זהוב ומה בין טבעת לפי שהזהוב דרכו להשתנות כלומר דרכו להוציאו ולשנות ליתן לו זהוב אחר כשיביא לו מעות כסף ביד מקחו והוי ליה כמי שנתן מקצת הדמים אבל טבעת נשארת בעינ׳ שהרי זה אינו יכול להוציא ומתחילה לא לקחה אלא לסימן בעלמא ולא הקנה לזה המקח בשביל הטבעת שאין לו בה הנאה של כלום: חוזר בו. ואין בזה משום מחוסר אמנה: קם ר׳ יוסי עם ר׳ יעקב בר זבדי. והקשה לו וכי זה הלאו צדק והין צדק שאמרו חכמים שצריך לקיים דיבורו: אמרי דבשעת אמירה היה הין של צדק שאמר לו בדעת גמורה ליתן לו ולא דרך כיזוב והיתול: רב פליג. אהא דר׳ יוחנן דבזה אינו יוצא י״ח אף שבשעה שאמר היה בדעת גמורה מכל מקום אם אינו מקיים הדיבור הוי כמחוסר אמנה וכך היה נוהג: לינה. לית הנא הזר מתניתא. הך ברייתא דלקמיה פליגא על רב: אימתי

## תוספת הרי״ד

שראוי הוא להאמינו ראוי לו ליתן מעות בלא תביעה שהוא תבוע ועומד מעצמו ודמי כמו שתובעין אותו וראוי לו ליתן מעות בלא תביעה דתבוע ועומד הוא מעצמו הנאיל והוא ראוי ליתן מעות ושפיר קרינן ביה לא יגוש כיון דתבוע ועומד הוא וראוי ליתן מעות בלא תביעה כמו שכתב הכס״מ ז״ל בשם הר״י קורקס ז״ל דלא דמי למלוה חבירו לעשר שנים דהתם אין החוב מוטל עליו קודם הזמן משא״כ הכא עיי״ש ולפי הירושלמי הזה הוא כפתור ופרח דשפיר קרינן לא יגוש כיון דראוי ליתן מעות בלא תביעה דתבוע ועומד הוא מעצמו הואיל וסמך על נאמנותו והאי סברא הוא ג״כ סברא דר׳ יהודה במתניתין דראשונה משמט הגס דהקפת חנות לא נתנה ליתבע כמו שכ׳ הרמב״ם ז״ל בפי׳ המשניות דדרך להקיף בחנות ולקבוץ עד שך ממון ואז ישלם וא״כ ס״ל להרי״ק דאינו משמט ור״י ס״ל דראשונה משמט מפני שמקיף לו פעם שני׳ נעשית הראשונה מלוה דלאחר שהקיף פעם שני׳ הרי הוא תבוע ועומד מעצמו וראוי ליתן מעות מעצמו בלא תביעת הבע״ד וקרינא לא יגוש וזהו סברת ר״י ות״ק ס״ל דבהקפת חנות לאחר שהקיף פעם שני׳ לא נקרא תבוע ועומד ובע״מ שלא לתובעו ס״ל ג״כ דאינו משמט ועפ״ז ניחא שיטת רש״י ז״ל דע״כ לא פריך הגמ׳ ממתניתין דהשוחט את הפרה וחילקה בר״ה על מ״ד שלא נתנה להתבע דמאי משמט דאצ״ל משמט אני כיון דלא קרינן לא יגוש ובכ״מ דלא קרינן לא יגוש אצ״ל משמט אני כדכתב הרמב״ן ז״ל והרשב״א ז״ל ז״א דשפיר קרינן לא יגוש דתבוע ועומד הוא מעצמו כהכי׳ ירושלמי א״ו דפריך רק על לשון משמט הא שמוע ועומד הוא ולא ניחא לי׳ לתרץ דצ״ל משמט אני ז״א דס״ל כהס״ד דבסמוך כשפריך מהסיפא אבל באמת קרינא לא יגוש דיגוש ועומד הוא ועכשיו נבאר בע״ה יתברך הירושלמי בפרוטרוט דפריך וכי מפני שמקיף לו פעם שני׳ נעשית ראשונה מלוה ומשני הא דתנינן השוחט את הפרה וחילקה בר״ה ואמר ר״א דר׳ יהודה הוא כלומר דהוא ממש סברת ר׳ יהודה כדמסיק וראוי הוא לתובעו בר״ה אלא כא דאמר ר׳ בא בשם ר״ז מכיון שהוא ראוי להאמינו כמו שהוא ראוי ליתבע ומכיון שהוא ראוי לתובעו ראוי ליתן מעות כמו שפרשתי דאינו צריך לתובעו אלא הרי הוא תבוע ועומד ומסיק והיינו סברת ר׳ יהודה וכאן הואיל והוא ראוי ליתן לו מעות ולא נתן נעשית ראשונה מלוה ומביא הכא האי מימרא דר״א דר׳ יהודה היא משום דר״א אמר מימרא דידי׳ על הך מתניתין דהשוחט את הפרה וקאמר התם דזהו סברת ר״י עכ״פ ידעינן השתא סברת ר״י דכשמקיף לו פעם שני׳ נעשית ראשונה מלוה וכן נשנית הענין הזה על מימרא דרב״א בר ממל עמרם רב מתנא בשם רב המלוה את חבירו ע״מ שלא לתבעו והרמב״ם ז״ל פסק כרב דע״מ שלא לתבעו שביעית משמטתו כמו דמוכח ממתניתין דהשוחט את הפרה וחילקה בר״ה כמו שמוכח בירושלמי והא דקאמר ר״א דר׳ יהודה היא היינו דזה סברת ר״י ג״כ דכשמקיף לו פעם שני׳ נעשית ראשונה מלוה משום דהוא תבוע ועומד ות״ק לא ס״ל דבזה דמקיף פעם שני׳ נעשית ראשונה תבוע ועומד אבל במלוה ע״מ שלא לתובעו כולהו ס״ל דמשמט וע״כ פסק ג״כ דמשמט ובמס׳ שבת (דף קמח) מפרש כפירש״י ז״ל ומתורץ קושית הראב״ד ז״ל על פסק הרמב״ם ז״ל דהשוחט את הפרה וחילקה בר״ה דהק׳ דהאיך פסק כמתניתין דהשוחט את הפרה הא הירושלמי מדמי הא לדר״י והוא ז״ל פסק כהת״ק אבל לדברינו ניחא דלא קאמר רק דר״י א״ל נ״כ דינו רק מכח הסברא

עין משפט נר מצוה מא [א] מיי׳ פ״ט משמיטה הכ״ח. מב [ב] טוש״ע חו״מ סי׳ קנז סב. מג [ג] מיי׳ פ״ג ממכירה סמ״ג עשין פ״ג טוש״ע חו״מ סי׳ קצ״ח ס״א. מד [ד] מיי׳ פ״ז שם הל״ח סמ״ג שם טוש״ע שם סי׳ רד ס״ז. מה [ה] מיי׳ פ״א מגזילה ואבידה הל״ג ופ״ד ממלוה ה״ה סמ״ג לאוין קכג טוש״ע חו״מ סי׳ כשו ס״א. מו [ו] מיי׳ פ״ז ממכירה הל״א והל״ת סמ״ג עשין פ״ב טוש״ע חו״מ סי׳ רד ס״א ז. מז [ז] [ח] מיי׳ שם ה״ע סמ״ג שם טוש״ע שם ס״ח. מח [ט] מיי׳ פ״ה מדעות הל״י.

מסורת הש״ס (א) ירושלמי מכות פ״ב הל״ו. (ב) קידושין יז. (ג) תוספתא פ״ח כאן ב״ק לד: (ד) ב״מ מח. (ה) שם. ירושלמי ב״מ פ״ד ה״ב כל הענין (ו) שם וירושלמי שבועות פ״ד הל״ז ב״מ מט.

גליון הש״ס *דתני חדא מיכלא. עיין בהגהת מיי׳ פ״ז מרוצח ושמירת נפש אות א. ועיין בריטב״א בחידושיו לקידושין דף ל: **רוח חכמים נוחה הימנו. עיין ברמב״ם שהביא משנתנו לענין שמיטה בהלכ״ח ולא הביאו לענין גר ובטו״ע השמיטוהו לענין שמיטה והזכירו לענין גר בסי׳ קכ״ז ומיהו הרמב״ם השמיט כל הדין לענין גר וצ״ע וע׳ ברמב״ן ובריטב״א בקידושין דף יז שנראה שהיו לראשונים גירסא אחרת במשנתנו ולא גרסו הך דרוח חכמים נוחה הימנו לענין גר ע״ש: ***הנושא ונותן בדברים וכו׳. ע׳ בשטמ״ק ב״מ דף מח ע״א ודף מט שם: ****זהוב דרכו להשתנות. ע׳ בבעל העיטור דף ג ע״ב ובשטמ״ק דף מח שם.

שנויי נוסחאות (ס״ג) אומר כו׳ אני רב הונא [ד״ו] ואומר כו׳ אני רוח חכמים נוחה הימנו רב הונא. (ס״ג) המקיים דברי חכמים רוח [ד״ו] המקיים את דברו רוח. (ס״ד) מחזיר לבנים [ד״ו] יחזיר לבניו. (ס״א) אמר התן [ד״ו] אמר ליה ההן.

(א) *אימתי אמרו המטלטלין נקנין במשיכה ברשות הרבים או בחצר שאינה של שניהם [א] ברשות הלוקח כיון שקיבל עליו ברשות המוכר לא קנה עד שיגביה או עד שימשוך את הכל מרשות הבעלים ברשות זה שהיו מופקרים אצלו לא קנה עד שיזיכנו בהן או עד שישכיר לו את מקומן מה עבד לה רב כאן שהעמידו עמו כאן בשלא העמידו עמו רב פליג דרב אמר כד אנא אמר לבני ביתי ליתן מתנה לבר נש לינה חוזר בי תרע לך דחד בר נש אפקיד ערבון על מילחא ויקרת אתא לגביה (ב) רב א"ל או יתן לו כל עירבונו או ימסור לו למי שפרע מחלפא שיטתיה דרב תמן הוא אמר כד אנא אמר לבני ביתי ליתן מתנה לב"נ לינה חוזר בי וכאן הוא אמר הכין תמן למידת הדין ומה דרב נהג **למדת חסידות:

## הדרן עלך שביעית משמטת וסליקא עלה מסכת שביעית.

אימתי אמרו המטלטלין נקנין במשיכה וכו'. תוספתא היא (בפ"ק דקידושין) קתני מיהת שאם הן ברשות המוכר לא קנה הלוקח עד שיגביה דבר שדרכו להגביה או עד שימשוך ויוציא את הכל מרשות הבעלים והשתא אם במוכר ולוקח אמרו כן דלא קנה הלוקח עד שיגביהנו או עד שיוציאנו מרשות הבעלים מכ"ש במקבל מתנה דלא זכה בדיבור להודיה ואמאי קאמר רב לית אנא חזר בי: מה עבד לה רב. להאי ברייתא כאן בשהעמידו עמו וכו' רב מוקי להאי ברייתא בשלא העמיד ללוקח עמו במקום שהמטלטלין מונחין בשעת תנאי המקח הלכך לא קנה עד שיקנה בדרכי הקניה והאי דרב גופיה בשהעמיד להמקבל עמו בשעה שאמר ליתן לו והראה לו מה שהוא: רב פליג וכו'. היינו הא דלעיל דפליג על דרבי יוחנן ומה דהדר מייתי לה משום דבעי עוד למיפרך מהא דלקמן וכמו אמר מר הוא: תדע לך. מהאי עובדא דלקמיה: מה רב. קסבר לדינא ואע"ג דקאמר הכי כדמסיק ואזיל: חד בר נש אפקיד עירבון על מלחא. שעשה מקח עם א' על המלח ונתן לו משכון על המקח: ולבסוף יקרת. נתייקר המלח ורצה המוכר לחזור בו ואתא לקמיה דרב וא"ל או יתן לו כל ערבונו. כלומר כל מה שהוא נגד ערבונו יתן לו כפי שוויו כך וכך מלח או אם אינו רוצה כלל וכלל במקח ימסור לו למי שפרע דס"ל דבמקחת דמים שקיבל נתחייב מיהת לקבל עליו מי שפרע: מחלפיה שטתיה דרב וכו'. הא לדידיה בדיבור בלחוד זוכה הוא המקבל והכא הוא אומר הכין דאפילו מוכר שקיבל ערבון על המקחת יכול הוא לחזור בו: ומשני. תמן בהאי עובדא למדת הדין הוא דלדינא הורה כן ומה דרב נהיג בעצמו למדת חסידות הוא אע"פ שמדינא לא זכה בה המקבל לפנים משוה"ד עשה ונהג בעצמו מדת חסידות:

## הדרן עלך שביעית משמטת וסליקא לה מסכת שביעית

### תוספת הרי"ד

הפכרא דנקרא תבוע ועומד מעצמו שפיר קרינן ביה לא יגוש ורבנן נמי מודו בזה רק דס"ל דבהקפת הנות לא מהני תבוע ועומד דבלא"ה אינו משמט דאינו משמט אלא מלוה אבל לא הקפה כדאיתא לקמן דהת"ק ס"ל דבמלוה הדבר תלוי מפא"כ השוחט את הפרה דלא הוי הקפה כדאיתא בכ"מ ז"ל דאי לא היה יו"ט היה נותן לו הדמים מיד לא חשיב הקפה אלא מלוה עיי"ש ודו"ק:

הדרן עלך שביעית משמטת וסליקא לה מסכת שביעית

**עין משפט נר מצוה** מט [א] מיי' פ"ד ממכירה הל"ו טוש"ע חו"מ סי' ר' ס"א ב'.

מסורת הש"ס (א) ב"ב פ"ס (ב) ב"מ מ"ח

**גליון הש"ס** *אימתי יאמרו וכו' כר"ה. ע"ע בבבלי ב"ב דף עו וכדף כד מבואר ההיפוך וע' בש"ע ח"מ סימן קלח ס"ע: למדת חסידות ע' בתוס' בכ"מ דף מז ע"ב ד"ה אי ובשטמ"ק שם ובשנות אליהו כאן ויאלו דברינו במדת הסידות:

**שנויי נוסחאות** (ס"ג) שימשך את הכל [ד"ו] שימשוך ויוצא את כל. (ס"ח) וכאן [ד"ו] וכא. חרין ומה [ד"ו] חדין הוא ומה.

# ציון ירושלים מהרב הגאון רבי מרדכי זאב סג"ל איטינגא ז"ל מלבוב

**דף א ע"א** הרי פרשת המילואים וכו'. מכאן מבואר דפרשת המילואים אינו נוהג לדורות ועי' רמב"ן בספר המצות שורש רביעי ובמגילת אסתר כשם וזוהר הרקיע דף ג' ע"א ודלא כר"ע דר"ע אמר ניסוך המים דבר תורה בשני ונסכיהם וכו' ועיין תענית דף ב' דר"ע דרים ונסכיה וריב"ב הוא דדרים ובשני ונסכיהם וכו' מיהו כיון דלענין ניסוך המים לא פליגי דגם ר"ע ס"ל הרמז הלז דאל"כ דילמא המרא כדאמרו בתענית שם סבר לה כריב"ב דרמיזא מיא ע"ש ועי' זבחים ק"י לכך נקיט הך דרשא דר"ע לא חולק על ריב"ב רק מה דבשני דנסכיה בשני כתיב אבל לענין ניסוך המים לא פליג ודוק. ועי' פ"ד דסוכה ה"א בירושלמי שם כל הסוגיא ועי' בק"ע וש"ק ובפני משה ובמראה הפנים שם וכולם לא הרגישו דר"ע דרש מנסכיה וריב"ב דרש לה מנסכיהם וכו' וע"ש ובשבת דק"ג ב' וצ"ע ברמב"ן בשורש ג' ובמג"א כי אינו לפני כעת:

**דף ד ע"ב** נטעו ומת בנו אסור לקיימו. עי' מפרש שהאריך בזה והביא הך דאמרו ... ועי' שו"ת נו"ב מהד"ק חא"ח סי' ב' מ"ש לחלק בין חמץ בפסח דקנסו לבנו ובין הנך דלא קנסו לפי שאין האיסור בעין משמע דאף דהאיסור בעין ג"כ אפשר לומר דלא קנסו ע"ש ויש להאריך בזה כאן וגם לפי מה דמחלקינן בין דאורייתא לדרבנן דבדרבנן לא קנסו ג"כ צ"ע מכאן ודוק:

**דף ו ע"ב** ואותן שבעת ימים אחרות לא מיסתברא וכו'. עי' בירושלמי מ"ק פ"א ה"א מ"ש הק"ע שם ומה שרמזתי שם למ"ש הנו"ב מהדו"ת חלק או"ח סי' ק"א לדו"ז הגאון מו"ה שאול ז"ל בעל בנין אריאל ותמהני שאם שהיטב לראות אבל עפי היה לו לומר שבמ"ק שם נשמט הסיום וכאן מסיים אשכח תני ומזה הוכיח הירושלמי שאין הטעם כמו דרצו לפרש משום זמן קצר שא"כ הוה שבעת ימים אחרונים שזמנו קצר יהיה אסורים והרי אשכח תני דמותרין כמ"ש המדר' כאן וכפי הנראה לא ראה דברי המפרש מהרא"פ כאן. ובאמת שלפענ"ד אין טעם לקושיא זו דלמה לא אסרו השבעת ימים אחרונים דהרי כל שהתירו בשביעית לא שייך לומר דשבעת ימים אחרונים יהיו אסורים וכל שהתירו כל השנה כלה לא מסתברא לחלק ולאסור שבעת ימים האחרונים. ולפענ"ד הפי' בירושלמי דבאמת ס"ל לחלק בין שביעית שזמנה מרובה למועד וע"ז אמר דאף שבעת ימים האחרוני' לא מיסתברא למיעבדינן כרגל ויהיו אסורין והיינו שלא מיסתברא לעשות חילוק בין כל השנה לשבעת ימים האחרונים דלימא שיאסרו דזה לא מיסתבר ומשום לא פלוג התירו בכל השנה ואף בשבעת ימים האחרונים. ... דאמר אשכח הני הוא ענין בפ"ע ותדע שהרי במ"ק לא סיים להא וע"כ דברי התוס' יו"ע נכונים וא"כ גם דברי דו"ז הגאון ז"ל אשר נשענים על דברי התוי"ע נכונים ודוק:

**שם** דלא אמרה לא חשו לעוברין ושבין מפני מ"ע. עיין מ"א סי' רמ"ד סק"ו שכתב הטעם משום דבשביעית הקילו ובשו"ת נו"ב מהדו"ק הא"ח סי' י"ב שכתב הטעם דאין איסורו המג... שבת ויו"ע ומזה למד לחוה"מ שאין איסורו לרוב הפוסקים רק מדרבנן ואף לאותן הפוסקים דהוא מה"ת מ"מ לא מצינו שיהיה לוקה על מלאכת חוה"מ ע"ש. והנה ב... פ"ב דמ"ק גבי הלכות מועד כהלכות שבת יש מהן פטור אבל אסור כתב דהא דאין לוקין על מלאכת חוה"מ אף דכתיב חג המצות תשמור והשמר פן ואל הוא ל"ת משום דהוה לאו שבכללות ע"ש וא"כ מבואר דהיה לוקה ג"כ אלא דהוה לאו שבכללות ע"ש ואולי כיון דעכ"פ אינו לוקה יהיה מאיזה טעם שיהיה הוה איסור קל. ודרך אגב אומר דדברי הנמוקי יוסף תמוהין לכאורה דהא השמר דעשה עשה וכאן כתיב את חג המצות תשמור וצ"ל דס"ל כשיטת התוס' בעירובין דצ"ו ד"ה השמר דדוקא בקום ועשה היא דהוה עשה ולא בענין ל"ת ע"ש וה"ה כאן דהוה השמר דל"ת מלאכה בחוה"מ. ועיין בפסט הזה בשעה"מ פ"ד מתפלין הי"א יעו"ש ואכ"מ. ועכ"פ דברי הנו"ב נכונים ועי' בנו"ב מהדו"ת חא"ח סי' ק"א מ"ש בזה דו"ז הגאון בעל בנין אריאל ז"ל והנו"ב. והנה מ"ש דו"ז הגאון בעל בנין אריאל דהטעם דבשביעית הקילו משום שזמנן מרובה ולפענ"ד אדרבה בשביעית שזמנו מרובה וד... לחוש לעוברין ושבין שכל השנה יש עוברין ושבין מרובים ויש משום מ"ע ובשבת וחוה"מ אינו מצוי כ"כ עוברין ושבין וע"כ העיקר משום דאיסורו קלוש כמ"ש הנו"ב ודוק:

**דף ח ע"א** אין מדיירין לא בשבתות ולא ביו"ט. עי' פ"א הלכות יו"ט ה"א ובהה"מ שם ועיין בשו"ת הגאון ר"י בסאן ז"ל המכונה לחמי תודה הנספח לחידושי הר"ן נדה בסי' ד' ע"ש:

**דף י ע"א** הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות. עיין ב"ש דילן סנהדרין כ' וכתוס' שם ודו"ק:

**דף יב ע"א** וכפניות לאוכלין ונפטרין מן המעשרות. משמע דעכ"פ נקח בכסף מעשר דהרי הקור כעץ ואפ"ה ניקח בכסף מעשר מכ"ש בזה דהוה אוכל וכ"כ התוס' בעירובין כ"ז ד"ה מאן אבל בבכורות די"ח ד"ה אם אכלת כתבו דאמרו בעירובין כ"ח דאין ניקח בכסף מעשר ועיין ריטב"א בעירובין ובהגהת הלבוש שם מ"ש בזה ועי' בבאר שבע מ"ש על דברי התוס' בעירובין שם והארכתי בזה הרבה ואכ"מ:

**דף יג ע"א** מ"ד משידברו זרע יעבדנו. בסנהדרין דף ק"י דרשו משעה שזורע ומזה הקשיתי בחידושי לתורה פ' ויחי על היש"ש שכתב דזרע לא מיקרי בעודה מעוברת והארכתי בזה ואכ"מ:

**דף טו ע"ב** מה אית לך כגון תפלין ות"ת. עי' ש"ס דילן קידושין דל"ז ד"ה הרי תפלין שנדחקו וכאן מבואר הדברים ועי' ריטב"א קידושין שם וברמב"ן שם ואינו לפני כעת וכמדומה שלא הביאו מהירושלמי כאן:

**דף טז ע"א** סברין מימר מי שלק של בילים ולא אמר אלא מי בילים ע"ן. עיין סנהדרין דף ה' הוא מי בילים דרש להו ואינהו סברי מי בלעים והת"ס הקשו דאיך שייך לטעות בין בילים לבלעים וכתבו דסברי דהכוונה מי בילים מלשון הי... גומא בלא בילה ועיין בר"ש במס' פרה גבי ... קרמיין ופגה פסולין מפני שהן מי בלעים פי' ר"ש דהוא מלשון היגאה גומא בלא בילה והתוס' לא הביאו זאת והוא מוכח בש"ס שם ועכ"פ נלמד מזה שהתלמיד אמר להם לבן בילים בחירי"ק ואף דמי בלים היינו בצירי הפסר דשניה כדי שלא יהיה הרגש לעבירה ומה"ע כתב הרש"ל הובא במ"א סי' קנ"ו דלא יאמר בתלמוד בילים רק ביעים והעולם מקשין מן הש"ס הנ"ל דמשמע דאמר בלים ולפמ"ש א"ש דהוא באמת שינה ואמר בחירי"ק בילים כדי שלא יהי' הרגש לעבירה ומ"מ כיון למי בלים ולפמ"ש כאן בירושלמי הוא שינוי אחרת ובאמת אמר ביעים רק דהם סברו מי שלק של בלים ודוק:

**שם** הדא אמרה אשקלון כלחוץ. עי' רמב"ם פ"א מתרומות ה"ט ובכ"מ שם ובמ"ל ועי' תוס' ריש גיטין ד"ה ואשקלון ועי' כתובות כ"ו ב' והא אשקלון דיד א"ה תקיפה וכו' ועיין רש"י ובשיטה שם בשם הריטב"א ודוק:

**דף יז ע"א** לית עמון ומואב דמשה. עי' רמב"ם פ"ד משמטה ויובל הכ"ח ומ"ל שם הכ"ז ודוק:

**שם ע"ב** אבל בגידולין ... היא בגדולים. עי' בסוגיא דנדרים כ"ח בש"ס דילן ובת"י שם ועי' שעה"מ פי"ד מהמ"א ה"י שהאריך הרחיב בזה ויש לי פלפולים הרבה ואכ"מ ועי' נו"ב מהדו"ת חיו"ד ס"ג:

**דף יח ע"ב** אריוסטו סרי כו'. ע' בערוך ערך אידרורוסטון שפירש משקה עשוי מן וורדים ודבש ומים. ויש תקונים שונים ע"פ דעות הרופאים. ואריוסטו הוא משקה המשלשל ונקרא אירא ותיקנה יוסטו הרופא. וקוטריטון הוא שם כללי לרפואה המשלשלת. ומורסינטון הוא רטיה הנעשית מהדס. ורודמירון מין משקה העשוי בשמן וורד. וכל אלו לרפואה ולכך שרי. אבל אידרורוסטון הוא מין משקה עשוי מן וורדים ודבש ומים. ודיומירון הנעשין ממיץ תותים ודבש אסור. מפני שהם לא לרפואה לבד כי הם משקה ומאכל אדם וערבים לפיו. וע' מוסף הערוך ערך אריוסטו. והמפרש כאן לא ביאר הדבר היטב:

**דף יט ע"א** כל דבר שאיסורו דבר תורה. ע' בתוס' יו"ט ובמשנה למלך פ"ח ממאכלות אסורות ובט"ז וש"כ סי' קי"ז סק"ד וע' בשו"ת תשב"ץ חלק ג' סי' רל"ב. ולזו התשובה רמז בכנה"ג ביו"ד בהגהות הטור אות א' שם. וע' בשו"ת הרשב"א סי' ש"א ובשו"ת מהר"ם יונה סי' י"ז ומשאת בנימין סי' כ"ה ובכנה"ג ופר"ח ובבאר יעקב. וע' בשו"ת צמח צדק ועיין בלחם שמים:

**שם ע"ב** כראשה דפירקא וכו'. עי' בר"ש ובתוס' יו"ט ולחם שמים:

**דף כד ע"א** ר"מ ור"ש הלכה כר"ש. כן היא שיטת הירושלמי אבל בש"ס דילן בעירובין מ"ו עמד בתיקו ובשו"ת מהר"ש מלובלין סי' קל"ב כתב בפשיטות דר"מ ור"ש הלכה כר"ש. וכבר הקיפו בהלכות היד מלאכי סי' תק"פ ועי' בסוף ספר שלום ירושלים מ"ש בזה:

**שם** ת' סמן של שביעית אין הוסמין בו הגור וכיריים. כעין זה אמרו בתוספתא סוף תרומות לענין סמן תרומה וכתבו הרמב"ם בפי"א מתרומות ה"ו ועיין מ"ל שם ה"ה. ושוב ראיתי במ"ל פ"ה משמטה ה"ז שרמז לזה מ"ש פי"א מתרומות:

**דף כה ע"א** מן קומי אילין תרתי מילייא נחית ר"י מציפורין לטבריה וכו' כל הסוגיא פ"א דבילה ה"א וע"ש בק"ע ופ"מ:

**שם ע"ב** ואית דבעי מימר לעגלה ערופה. עי' בפסחים בש"ס דילן דף נ"ג ועי' שו"ת אא"ז הח"צ ז"ל סי' ל"ב והיא תשובה להגאון מהר"ז מורל כמ"ש חתנו הרב מו"ה שמעון ז"ל בספרו אור הישר ועמ"ש בהגהותיו לח"צ ז"ל שנדפס בלבוב:

**דף כו ע"ב** הרי עלי עץ מביא גיזר אחד. עי' תוס' מנחות דק"ו בד"ה לאו ובירושלמי שקלים פ"ו ה"ד וש"כ ברמב"ם פט"ו ממעה"ק הי"ג ועי' מ"ל:

**דף כז ע"ב** לא תיזבון לי ירק אלא מן גינתא דסיסרא. עכ"מ פ"ד משמטה הכ"ט:

**דף כח ע"ב** קדשוהו ואח"כ נמצאו עדים זוממין. עי' ירושלמי פ"ג דר"ה ה"א ומ"ש שם בציון ירושלים:

**שם** ויש י' שנים בלא שמטה אמר ר"ה וכו'. עי' קצה"ח סי' ס"ו:

(דף ה' ע"ב במתני') הכל לפי גודל השדה ולפי העניים. בנוסחת המשנה לפי רוב העניי' ואין נ"מ בזה. ופירשתי בפנים על דרך הרמב"ם ז"ל כמ"ש בסוף פ"א מהלכות מתנות עניים כילד שדה שהית קטנה ביותר שאם הנית ממנה אחד מששים אינו מועיל לעני הרי זה מוסיף על השיעור וכן אם היו עניים מרובים. מוסיף ואם זרע מעט ואסף הרבה שהרי נתברך מוסיף לפי הברכה ע"כ. ובשדה גדולה ועניים מועטין שנותן לפי השדה זה פשוט הוא ולא היה צריך לבארו דלא אמרו אלא להוסיף במקום שצריך הוספה ומהיכי תיתי שיפחות מכשיעור שתקנו חכמים וכן כתב הרא"ש ז"ל בפי' המשנה שלו. ולמדנו עוד מדברי הרמב"ם ז"ל דהא דאמרו שיש לו להוסיף לפי הברכה היינו דוקא אם היו עניים מרובים שהרי לא כתב זה ואם זרע מעט וכו' עד אחר חלוקה וכן אם היו עניים מרובים וכן פי' המשנה ולפי רוב הענוה אחלוקה דלעיל מינה ולא תקשי הא בלא"ה צריך להוסיף הוא בעניים מרובים הא ליתא דודאי מוסיף הוא בכדי שיגיע חלק לעני שיהא מועיל לו ואם יתן להם כ"א כשיעור לא יגיע לכל אחד כ"א הדבר מיעוט ואינו כלום ולפיכך אמרו בזה להוסיף אבל אם נתוסף לו ברכה בשדהו צריך הוא להוסיף לפי הברכה יותר ויותר ולא דמיא האי הוספה להאי הוספה. כך היה נראה מדבריו ז"ל בחיבורו אלא שבפי' המשנה כתב וכן אם תוציא הארץ זרע רב והעניים מועטים יתנו הרבה והכריחני להוציא סברא זו מדבריו בחיבורו דנראה שכך הוא נלמד מדברי הש"ס דהכא דקאמר ביתר מכשיעור בהא הוא דתני בברייתא דאין אומרין לו הבא גמלים וטעון אבל בכשיעור אומרים לו הבא גמלים וטעון אלמא דהיכא דאם מוסיף הוא יגיע לעני אחד הרבה ביותר וכגון בעניים מועטין בזה אין אומרי' לו הבא גמלים וטעון כלומר שבזה לא אמרו להוסיף הרבה והרבה לפי הוספת הברכה כדלעיל אלא דבכשיעור אומרים לו הבא גמלים וטעון שהרי אי אפשר לפחות משיעור שתקנו חכמים ובהא לא איכפת לן אם מגיע לעני אחד הרבה ביותר דאי לא תימא הכי ולחלק לפי הסברא שזכרנו א"כ מ"ש דבכשיעור לא חששו אם מגיע לעני אחד הרבה ביותר ומ"ש ביותר מכשיעור דחששו לכך: והר"ש ז"ל פי' בזה דאין אומרי' לו הבא גמלים וטעון אם יתעשר העני בפאה שלא יפקיע את המעשר. וכי קאמר במתני' ביותר מכשיעור והיינו בשדה מיעוטה ועניים מרובין שנותן יותר מששים התם הוא דקתני דאין אומרים לו הבא גמלים דאין להרבות כ"כ שיתעשרו בה אבל בכשיעור דהיינו בששים אומרים לעני הבא וטעון דכיון שהוא עני עתה יכול ליטול הרבה כאחת כדתנן בסוף מכילתין היו לו מאתים חסר דינר אפי' אלף נותנין לו כאחת עכ"ל ומי יתן וידעתי זה להבין דאם יכול הוא ליטול הרבה כאחת כשהוא עני עתה א"כ מאי איכא בין נתינת בעה"ב בכשיעור לבין יותר מכשיעור הלא העני יכול הוא לקבל הרבה כאחת לעולם ומאי איכפת לן אם יתעשר ואם דחששו להפקעת המעשר א"כ מפני מה אמרו להוסיף כלל על תקנת חכמים דכשבאנו לחשש זו אין לנו סברא לחלק ולומר דפעם חששו להפקעת המעשר ופעם לא חששו אלא ודאי דבלא"ה ליתא דכל שהוא נותן משום פאה אין כאן הפקעת מעשר דפטור הוא ממעשר מדינא וכהדיא אמרו הכא בריש מכילתין דאחר שקצר שבולת הראשונה יכול הוא לעשות כל שדהו פאה. וכבר זכרתי שם ד"ה הרי אין אדם וכו' דדעת הרמב"ם בזה נמי כן שכתב ואם נתן להם רוב קציר משום פאה ה"ז פטור מן המעשרות וכהאי ברייתא דנדרים ע"ש והתם סתמא קתני עושה אדם את כל שדהו פאה ולא מחלקינן אם שדהו גדולה או לא ואף אם אין כאן אלא עני א' ואם יקח את הפאה יתעשר ולפי מה שפירשנו להא דמחלק בגמ' בין יתר מכשיעור לכשיעור הכל ניחא וכמו שבארנו דהך תוספת שהיא מחמת הוספת הברכה והיא הוספה ביותר זה לא אמרו אלא בעניים מרובין בכדי שלא יגיע לעני אחד עד שאומרים לו הבא גמלים. וכלומר דמסתמא אם הן מרובים לא יגיע לאחד מהן כל כך הרבה והכוונה דלא החמירו על הבעה"ב בהך הוספה שהיא מרובה ביותר אלא בעניים מרובים. ובכשיעור ודאי לא איכפת לן אם יגיע לעני אחד הרבה ביותר דהא אין לו לפחות משיעור תקנת חכמים. ופירוש זה עולה יפה בהסוגיא ובלי שום פקפוק לדינא. ועולה לדברי הרמב"ם בחיבורו אבל לא למ"ש בפירושו ורואין אנו שחזר בו מפירושו כמו שנראה בהרבה מקומות בחיבורו ובפרט בסדר הזה תמצא ברוב המקומות שחזר בו בחיבורו מפירושו במשנה:

(שם) רבי שמעון אומר ובלבד שיתן בסוף כשיעור. כדמסיק בגמ' דר"ש אית ליה נמי דמה שנתן תורת פאה עליה אבל אינה פוטרת אלא למה שקצר ולא מה שהיה עתיד לקצור ובהא הוא דפליג את"ק והלכך צריך שיתן בסוף כשיעור המשתייר וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב מה' מתנות עניים בהלכה י"ב אין מניחין את הפאה אלא בסוף השדה וכו' עבר והניח הפאה בתחילת השדה או באמצעה הרי זו פאה וצריך שיניח בסוף השדה כשיעור הפאה הראויה למה שנשאר בשדה אחר שהפריש את הראשונה ופסק כר"ש בכל דבריו דגם ריש דבריו דלכתחילה אין מניחין וכו' דברי ר"ש בתוספתא פ"ק הן אר"ש מפני ד' דברים אמרה תורה לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו וכו' וטעמא דפסק כותיה משום דבפשיטות אתמר לסברי' דר"ש בפ' במה מדליקין (דף כג) ומנא תימרא דחיישינן לחשדא דתניא אר"ש בשביל ד' דברים וכו' וכיון דעיקר מצות פאה לבסוף היא פסק נמי בדיעבד כסברת ר"ש דצריך שיתן ג"כ בסוף כשיעור המשתייר ובכ"מ הוסיף בטעם פסק זה משום דבירושלמי מפרש מילתיה אלמא סבר דהלכה כותיה. ולאו משום הא אין כ"כ ראיה דהא מפרש נמי מילתיה דת"ק וכן מלתי' דר' יהודה ומאריך בפירושא דדברי ר' יהודה כמו שמבואר בגמ' ר' חייא בשם ר' יוחנן וכו' ועיין מזה בדבור דלקמן ואם יש להוסיף עוד טעם אחר להאי פסקא זה הוא משום דר' יונה מסיק בגמ' דלא דריש רשב"ל כהא דקא"ר יוסי משמיה אלא כך הוא דדריש ליתורא דקרא דלקצור דשקצרכם לאחת בתחלה ולקצור לאחת בסוף וכדפרישית בפנים והיינו כר"ש:

(דף ו' ע"ב) רבי חייא בשם ר' יוחנן במחובר וכו' מסתברא דפליגי במילתיה דר' יוחנן היכך מפרש להאי דברי ר' יהודה במתני' כמבואר בפנים וראיתי להר"ש ז"ל שהבין להאי. וכגי' שהוא לפנינו אלא כי אנן קיימין בשאינו מתכוין לפטור שדהו ויש שם ט"ס בדבריו בסיום הפירוש שפי' בזה ומיהו קשה להבין דבריו ולפירושו נראה דהך פלוגתא מילתא באנפי נפשה היא ולא לפרש דברי ר' יהודה דמתני' שכך סיים שם והשתא דר' יוסי דלא כר' יהודה וצ"ל וכו' וזהו לשיטתו שפי' לעיל דברי ר' יהודה דמתני' דאם שייר קלח אחד במחובר איירי ודוקא במחובר שאז יכול להוסיף עליו אבל לא בתלוש וכו' אבל היכא דלא נתן כלל במחובר מודה ר' יהודה דנותן מן התלוש כדמוכח בתוספתא ונראה שהיה מפרש להתוספתא דלקמן לא נתן מן הקמה יתן מן העמרים וכו' כסיומא דמילתיה דר' יהודה היא והלכך מחלק בין אם נתן מיזה פאה במחובר ובין אם לא נתן כלל ואף דאין סברא לחילוק הזה אליבא דר' יהודה. והתוספתא לא נתן מן הקמה וכו' נראה דברייתא אחריתא היא וכן הובאה בהגוזל קמא דף צ"ד ובכמה מקומות בש"ס ולא בשם דברי ר' יהודה והכא פליגי אם ר' יוחנן היה מפרש מילתיה דר' יהודה במחובר או בתלוש וכן מדקאמר בפשיטות אם כמתכוין לפטור את שדהו כבר נפטרה אלמא דלא שייך כלל הוספה. אם כבר נפטרה שדהו וזה בין בתלוש כדס"ל לר' יוסי משום ר' יוחנן במילתיה דר' יהודה ובין אם מפרש כר' חייא בשם ר' יוחנן דבמחובר מיירי ר' יהודה והיינו דא"ל להוסיף אם כבר נתן כל הפאה לאותה השדה. וגם להתוספתא שלפנינו דלא כתוב בה ב' פעמים א"ר יהודה כמו שהועתקה בדברי הר"ש (או שיש ט"ס בדבריו) כ"א אחר דברי ר' יהודה כתוב סתם בד"א בזמן שנתן את הפאה ומבקש להוסיף. נוכל לפרש דלא אדברי ר' יהודה לחוד קאי אלא בד"א דפליגי ת"ק ור"ש ור' יהודה לעיל בזמן שנתן בתחלה או באמצע את הפאה של כל השדה ועכשיו מבקש להוסיף לבסוף כדי לקיים מצות לא תכלה דכך היא עיקר מצות הפאה ובהא פליגי דלת"ק א"צ להוסיף כלום לבסוף אלא כבר יצא כדקתני בהדיא התם כמילתיה דת"ק ואם נתן בין בתחלה בין באמצע בין בסוף יצא. ולר"ש צריך שיתן בסוף כשיעור המשתייר כדלעיל ולר' יהודה אם שייר וכו' ונוכל לפרש השתא לדבריו או במחובר או בתלוש וכדפליגי הכא אבל אם לא נתן בתחלה את כל הפאה לכ"ע צריך שיתן אותה לבסוף ואף הת"ק מודה בזה. והשתא נוכל לקיים פי' הרמב"ם במשנה במילתיה דר' יהודה כדפרישית ודקדוק התי"ט דליתני אם נתן קלח וכו' דקדוק קל הוא וכמה פעמים ששנינו במשנה לשון שייר ואף דשייך בו יותר ל' נתן:

(דף ז' ע"ב) קוטף מנין ת"ל קצירך כך היא שנויה בברייתא בת"כ שם ובתוספתא פ"ק שנינו היה מקטף ומכניס לתוך ביתו אפי' כל שדהו פטור מן הלקט שכחה ופאה וחייב במעשרות וגרסי' בפ' ראשית הגז דף קל"ג ע"א תני חדא השוטף את הרחלים ומעבירן בנהר ליפותן והצמר נתלש מהן פטור מראשית הגז ותניא אידך חייב לא קשיא הא רבנן הא ר' יוסי דתניא ר' יוסי אומר לקט קצירך ולא לקט קיטוף אלמא קצירך דוקא ה"נ גז דוקא א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי מודה ר' יוסי במידי דאורחיה ופירש"י ז"ל כגון בצלים ושומין דקיטוף שלהן זו קצירן דתניא ר' יוסי אומר קציר אין לי אלא קציר עוקר מנין ת"ל לקצור תולש מנין ת"ל בקצרך. והשתא לכאורה איכא למימר דכמו דשני התם דל"ק דר' יוסי אדר' יוסי ומחלק בין מידי דאורחיה ללאו מידי דאורחיה כן נמי נוכל לשנויי ברייתא דת"כ דלא תקשי עלה דתוספתא דבת"כ מיירי במידי דאורחיה ובתוספתא במידי דלאו אורחיה וא"כ אזלי תרווייהו כר' יוסי אלא דאנן חזינן דא"א לשנויי הכי דהא לבתר הכי הוא דקאמר בת"כ אין לי אלא תבואה קטנית מנין וכו' אלמא דבתבואה דריש ליה לרבות את הקוטף והתם ודאי לאו מידי דאורחיה הוא ועל כרחך דברייתא דתוספתא פליגא אברייתא דת"כ. והרמב"ם ז"ל פסק כדברי התוספתא שכך כתב בפ"ב ממתנות עניים בהלכה ו' וכן כל הקוטף מלילות מעט מעט ומכניס לביתו אפי' קטף כן כל שדהו פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה והכ"מ פלפל בזה אם פסק כר' יוסי או לא והעלה דלא פסק כר' יוסי אלא כהתוספתא וירושלמי דפ"ג שהביא שם בסוף פ"ד. ומירושלמי שלנו מוכח שהוא דוקא אם קטף למלילות ויתבאר מזה במקומו אי"ה. ועיין לקמן פ"ג בהלכה ג' דעם כל זה אין להשוות התוספתא עם הברייתא דת"כ אלא דזהו האמת שהכריע הרמב"ם כהתוספתא



נגד ברייתא דת"כ וכדאמרינן בסוף מס' חולין כל מתניתא דלא תניא בי ר' חייא ובי ר' אושעיא משבשתא היא ולא תותבו מינה בי מדרשא ובענין קושית הר"ן ז"ל והניחו שם דאמאי פסק הרמב"ם בפ"י מבכורים בהלכה ו' התולש צמר רחלים בידו ולא גזז חייב בראשית הגז וע"ז כתב הכ"מ דאע"ג דבגמ' דידן מדמי תולש צמר לקיטוף מלילות אינו מוכרח ואפשר לחלק ביניהם עכ"ל וגם כתב טעם בסברא לחלק בזה וכדסיים הר"ן בקושיתם דמנין לו להרמב"ם לחלק בזה בצמר רחלים ועוד אומר אני דכד דייקת בדברי הרמב"ם בכל עניני דינים כאילו תמצא דדעתו בהיפך הוא מדברי הכ"מ שהרי בפ"ג דבכורות ד' כה שקיל וטרי הש"ס אם תולש היינו גוזז או לאו היינו גוזז ומסיק דלאו היינו גוזז בצמר כ"א בתולש כנף בשבת דחייב משום דהיינו אורחיה וע' בתוס' שם דכתבו עוד בסברא לחלק בין שבת לשארי דינים. מיהו חזינן להדיא דהרמב"ם פסק דתולש לאו היינו גוזז כדכתב בפ"א מהל' מעילה בהלכה ז' ותולש אינו כגוזז וא"כ נתחזקה קושית הר"ן ועוד דטפי קשה דבצמר גופיה נראה דסתרי הני תרי פיסקי אהדדי ההיא דפ"י דבכורים עם ההיא דפ"א דמעילה אלא דנראה דגם בראשית הגז היינו טעמיה כמו שאמרנו בטעמא דפאה דהכריע הוא ז"ל כהתוספתא נגד שארי ברייתות דהברייתא דקמייתא שהביא הש"ס בפ' ראשית הגז השוטף את הרחלים פטור ברייתא בספרי הוא פ' שופטים ראשית הגז ולא ראשית השטף וברייתא בתרייתא תוספתא היא בפרק י' דשחיטת חולין הגוזז עזיו פטור מראשית הגז השוטף רחליו חייב בראשית הגז וברייתא דתוספתא עיקרית היא כדר' זירא בסוף חולין שהבאתי לעיל. ואפשר ליתן טעם להתוספתא דכתיב וראשית גז צאנך תתן לו וכדדרים בעלמא תתן לו מ"מ. ומ"מ פיסקיה דהרמב"ם נתברר כמו שאמרנו:

(שם) תלמוד לומר קצירך. לא מצינו בתורה קצירך גבי פאה כ"א בלקט וצ"ל ת"ל בקצרך כמו שהוא בפ' ראשית הגז שהבאתי בדבור דלעיל וכן לקמן צ"ל ת"ל בקצרך:

(שם) תני זורעין זרעים וזרעי אילן כאחת. כהאי רישא דהתוספתא פסק הרמב"ם ז"ל בפ"א דכלאים בהלכה ו' ומותר לזרוע זרעים וזרע אילן כאחד וכו' והכ"מ הביא שם להא דהכא וכתב על דברי ר' זעירא נראה דדייק מדלא כתיב כרמך לא תזרע כלאי' כדכתיב שדך לא תזרע כלאים ש"מ מדסמיך כלאים לכרמך דאפי' עיקר כרמך שהם החרצנים עכ"ל בזה ולא משמע כן בפ"א דכלאים וכמה שהבאתי בפנים אלא דמיתורא דקרא כולי' הוא דדייק להאי מ"ד כדקאמר בהדיא דלר' יונתן הא כתיב שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים וכדפרישית וכה"ג דריש נמי בספרי פ' כי תצא לא תזרע כרמך כלאים מה אני צריך והלא כבר נאמר שדך לא תזרע כלאים מלמד שכל המקיים בכלאים בכרם עובר בשני לאוין ור"ז דריש אליבא דר' יונתן דאפי' עיקר כרמך נטוע לא תזרע כלאים ולמון עיקר דנקט לאשמועינן נמי דאין מלקות אלא על עיקר הכרם והכי אמרינן בהדיא לקמן בפ"ז דכלאים בסוף הלכה ג' א"ר יוסי אין לוקין אלא על עיקר הכרם וכלומר לאפוקי אם זרע בתוך ד"א שהוא עבודת הכרם שאע"פ שאסור ומקדש מ"מ אין מלקות על זה ומה שפי' עיקר כרמך אפי' עיקר כרמך שהם החרצנים מאי רבותא היא וכי ס"ד דדוקא הזמורה צריך שיטע ובכל מקום בהש"ס אמרינן חרצן לכלאי הכרם. ולמאי דפרישית הרבותא היא אפי' כבר עיקר כרמך הוא נטוע דלא בעי ר' יונתן שני מינים במפולת יד ודלא כר' יאשיה גם בזה דאמרינן אליביה בכל מקום עד שיזרע במפולת יד ומה שתמה הכ"מ שם למה השמיט הרמב"ם דין האיסור בב' מינין גבי כלאי הכרם דאע"ג דלא קיי"ל הכי לענין מלקות אלא כר' יאשיה מ"מ למה לא יהא הלכה כמותו לענין איסור וצ"ע עכ"ל וכפי' כתב הרמב"ם בפ"ה בהלכה א' דאפי' בצד הגפנים אסור לזרוע ירקות או תבואה וכו' אע"פ שאינו לוקה ה"ז קידש וכו' עיי"ש ויתבאר זה במקומו מהא דמוכח בכמה מקומות בש"ס דאף לענין איסור קיי"ל כר' יאשיה וא' מהן מההיא דקידושין דף לט רב חנן ורב ענן הוו שקלי ואזלי באורחא חזיוה להאיך גברא דהוי זרע חיטי ושערי בי גופני א"ל ניתי מר נשמתיה א"ל לא להריתו לא קיי"ל כר' יאשיה וכו' אלמא דאפי' באיסור קיי"ל כר' יאשיה שהרי אף אם היה עובר על איסורא בלחוד היה להם לשמתיה וזה ברור וכן רש"י ז"ל פירש שם נשמתיה דהא עבר על ד"ס אלא דהתם כת"ל הוה ועיין בפ"ח דכלאים מה שיתבאר שם עוד בס"ד:

(דף ח' ע"א) יאמר זית ואל יאמר כרם וכו'. אתרווייהו לא מצי פריך דאל יאמר כרם וזית ונילף מכללא דבקצרך דכל מה שאתה קוצר בכלל כדקאמר אפי' קציר אורז וכו' דהא צריך כרם לדונו כדין פרט מה דליתא בשאר אילנות וא"ת יכתוב כרם ולדונו בפרט ולא ליכתוב היוב: דפאה בכרם הא כבר נכלל הוא כדברי הש"ס שאלו נאמר זית ולא נאמר כרם והיינו תיובתא דפאה בכרם הייתי אומר וכו' והיינו דקאמר יצא זית ולימד על כל האילנות פאה דמכרם לא מצינן למילף כל האילנות דא"כ נילף נמי לפרט בכל האילנות וכ"ת אה"נ א"כ קשיא לא יאמר זית ונלמד כולן מכרם ולחיוביה בפאה ובפרט אלא מדכתב זית ש"מ למילף מיניה מה דכתיב ביה דוקא וכמו שהוא אינו חייב בפרט כך כל האילנות והשתא ניחא נמי בהא דר' אבון דלקמן עכשיו שיצא כרם וזית וכו' וכדפרישית בפנים ולא תקשי למה לי למיכתב זית כלל דודאי אצטריך ואע"ג דעל שינויא דהש"ס דקאמר הכא אלו נאמר כרם ולא נאמר זית וכו' איכא למידק לכאורה הא הוה ילפינן לזית מכללא דבקצרך מ"מ לשינויא דאמרן לק"מ והש"ס לא חש להאריך כ"כ ועוד מצינן למימר דאי הוה כתב כרם לחוד היינו דנין במדת כלל ופרט בקצרך כלל כרם פרט ואין בכלל אלא מה שבפרט אבל השתא דכתב לתרווייהו אין לנו לדון במדה זו דא"כ תרי פרטי למה לי והתוס' בפ' הזרוע דף קלא הקשו למה לא גמרינן בג"ש דאחריך דליהוי פרט בזית כמו בכרם והניחו בצ"ע ומסוגיא דהכא ממילא מיתרצא קושיתם. ודע דהר"ש ז"ל כתב לדינא אחר שהביא במתני' להאי דרשה דת"כ וז"ל ומסתברא דדרשה דת"כ אסמכתא בעלמא מדאיצטריך קרא בפ' הזרוע לכרם וזית ומדאורייתא לא מיחייב בפאה אלא דגן תירוש ויצהר דלא שייך קצירה אלא בתבואה ותירוש ויצהר דהוא כרם וזית דריש התם מדכתיב אחריך עכ"ל וכן דעת הרא"ש ז"ל בפי' המשנה דשאר כל הפירות לא מיחייבי אלא מדרבנן אבל אין דעת הרמב"ם ז"ל כן שהרי אחר שכתב בפ"א ממ"ע בהלכה ו' וז' והביא הכתוב כי תחבוט זיתך וגו' כתב וה"ה לשאר אילנות וביאר שם מדין מתנות עניים ד' בכרם הפרט והעוללות השכחה והפאה ג' בתבואה הלקט והשכחה והפאה ב' באילנות השכחה והפאה וכו' ואח"כ כתב בהלכה י"ד כל מתנות האלו אינן נוהגות מן התורה אלא בא"י כתרומות ומעשרות וכו' וא"כ בא"י כולם מן התורה הן גם האילנות שהזכיר למעלה סתם ולאו דוקא זית אלא כדקאמר הכא יצא זית ולימד על כל האילנות וקושית הר"ש מדאיצטריך כרם וזית מגילא מהורלת היא לפי דעת הסוגיא דהכא וזה מבואר הוא וע' לקמן ריש פ"ג:

(דף ט' ע"א) הפריש בכורים מכרי ממורח. וכו' האי דינא מבואר הוא וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' בכורים בהלכה יט כילד מפרישין הבכורים וכו' לא הפרישן במחובר ולא קרא להם שם ותלשם ה"ז מפריש אחר שנתלשו ובכלל אחר שנתלשו הוא ג"כ אף לאחר שנגמרה מלאכתן למעשר ומחלק הבכורים ודאי פטור הוא מתרומה וממעשרות דהן קודמין לכל וכדמסיק ר' יוסי לטעמיה מהך מתני' דתרומות אלא דס"ד דרב חגיי להוכיח ממתני' דידן מדלא קתני תרומה והיה רוצה לחלק בין תרומה למעשר ודאי ליס ר' יוסי כמבואר היטב בפנים. ולא תקשי לפי המסקנא מ"ש תרומה גדולה דנקט הא ודאי הבכורים פטורין מן הכל די"ל דלרבותא נקט דאע"פ שהתרומה חמורה היא אפ"ה פטור מלהפריש מהבכורים ואפי' הופרשו מכרי ממורח ומכ"ש למעשרות והתוס' בפ' הגוזל קמא (דף צ"ד) הוקשה להם כהאי דיוקא דרב חגיי שכתבו שם על הא דקאמר בברייתא לא הפריש מן הקמה מפריש מן העמרים וכו' עד שלא מירחו מירחו מעשר ונותן לו וא"ת תרומה נמי ליתני שתורם ונותן לו ואין לומר דתרומה בלאו הכי יפריש העני וכל פאה חייבת בתרומה חדא דא"כ מקדים מעשר לתרומה גדולה ועוד דתנן במס' תרומות בפ"ק אין תורמין מן הלקט ושכחה ופאה ונראה לפרש משום דתרומה דבר קל לתרום לא חש להזכיר וי"מ דלהכי אין תורם משום דבגורן רגילים לתרום כדתנן במס' מעשר פ"ב מלא פירות ממורחין בשדה מכונסין אסורות משום גזל מפוזרין מותרין משום גזל בין כך ובין כך חייבין במעשרות ופטורין מן התרומה לפי שא"א לגורן שתעקר אלא א"כ נתרמה תרומה גדולה ע"כ הך דכתבו ועוד דתנן במס' תרומות וכו' אינה ראיה כ"כ לכאן דהתם אין תורמין על שאר הפירות קתני ומלקט שכחה ופאה שניתנו עד שלא נתחייבו בתרומה ומעשרות דלא ליהוי מפטור על החיוב ולעולם מיניה וכו' יכול הוא לתרום והיינו אם לא תרם הבעה"ב ולא עישר צריך העני לתרום ולעשר כל שבאו לידו אחר שנגמרה מלאכתן. לתרומה ולמעשרות ומהאי טעמא גופה החובה על הבעה"ב אם מירחו לתרום ולעשר וליתן לעני כי היכי דלא ליהוי פסידא להעני וכל פאה פשיטא היא דפטורה מן הכל ומה שהביאו הי"מ כדתנן וכו' ברייתא היא כהאי תלמודא כפ"ג דמעשרות והאי טעמא דהי"מ דלא קתני תרומה יש לכלול גם לזה במסקנת דברי ר' יוסי וכל הקודם את חבירו וכו' כלומר דמכאן שמעינן דבכורים פטורין מתרומה גדולה לעולם ואפי' לא הפרישן אלא מכרי ממורח שנגמרה מלאכתו למעשרות ומעתה מתורץ גם דיוקא דידך דלא קתני במתני' דידן תרומה משום הא גופא דכל הקודם את חבירו מתחייב בו וא"כ מסתמא אחר שהפריש בכורים כמצותן לכתחילה הפריש ג"כ אח"כ תרומה גדולה וכעין האי דאמרו א"א לגורן שתעקר אא"כ נתרמה תרומה גדולה:

(שם ע"ב) מתניתין דר"ש היא. הר"ש ז"ל כתב בזה וז"ל משמע שרוצה לומר דאיירי כשנתן פאה שכבר נפטר מן הפאה ואח"כ בא להוסיף עליה בכל מה שמוסיף עד שלא נתמרח פטור מן המעשר לר"ש מטעם הפקר אע"פ שאין מפקיר אלא לעניים דהא משום פאה נותן אף התוספת ולר"ה לא מיפטרה התוס' עד שיופקר לעניים ולעשירים כשמיטה עכ"ל וקשיא לי מה דקרי התוספת הפקר ולאוקמי פלוגתא דר"ש ור"ה בתוספת פאה כדפליגי בהפקר דעלמא הא מדינא יכול לעשות כל שדהו פאה ובלבד שישייר לו דבר מועט וכל מה שנותן משום פאה פטור מן המעשר לכ"ע דקאמר הכא בפשיטות בריש מכילתין דמשקצר שבולת הראשונה עושה כל שדהו פאה ועי"ש וכבר זכרתי מזה

כמה פעמים והקשיתי על שיטת הר"ש בכעין זה לעיל בהלכה ב' ד"ה הכל לפי גודל השדה ע"ש ונראה דהביאו ז"ל להאי פירושא ולומר שכבר נתן פאה משום דהא צריך הוא ליתן פאה והיאך יתן זה לעני משום הפקר לשיטתא דהאי ש"ס דמוקי לה כב"ש ואי משום הא לא איריא דמתני' דינא קמ"ל לענין פטורא דמעשר שאם עבר ולא נתן משום פאה אלא משום הפקר ולא אשמועינן אלא היאך דינו למעשר ומצינו כה"ג בריש שבת כמ"ש שם הרא"ש ז"ל וכן בכמה מקומות בש"ס ולפי מה שפירשתי בפנים דס"ל להאי ש"ס דמתני' או או קתני והלכך הוא דמוקי לה כב"ש ניחא ומיהו טעמא בעי מאי דוחקיה דמוקי לה כב"ש ונראה דלישנא דמתני' קשיתיה דקתני ונותן משום הפקר ואי אהפקר דעלמא קאי הול"ל וכן אם הפקיר פטור וכו' אלא מדקתני הכי משמע דה"ק או שנותן לעני משום פאה או שנותן לו משום הפקר וזהו כב"ש:

(שם) **ואתיא** דר"ע כחנויות בני חנון. האי ברייתא דחנויות בני חנון מייתי לה בבבלי פ' הפועלים (דף פח) ע"א מפני מה חרבו וכו' מפני שהעמידו דבריהם על דברי תורה שהיו אומרים עשר תעשר והכלת ולא מוכר. תבואת זרעך ולא לוקח וכתב הר"ש ז"ל אין ר"ל דר"ע סבר כוותיה לפוטרן אפילו מדרבנן דח"ו שהרי מזכיר אותם לגנאי וכו' אלא ה"ק אתיא דר"ע לאפקינהו לדידהו דמשמירת אסור לזרוע עד שיעשר מדרבנן וכו' ולישנא ואתיא דר"ע כחנויות בני חנון לא משמע אלא דס"ל כוותייהו בהך דרשה וכדפרישית בפנים והאי דרשה דמן התורה הוא פטור למסקנא היא וכב"ע אלא דממילתיה דר"ע וממילתייהו דהנך בני חנון שמעינן לה להך דרשה וכלא"ה ח"ו דאין לדמות לעובדא מה דשמעי' מר"ע להך עובדא דבני חנון דהם הוציאו עצמן לגמרי מחיובא דמעשר דהתבואה שלהן מכרו ומה שהיו צריכין לעצמן לקחו מאחרים ונמצא שלא היו מעשרין כל עיקר אחר שהעמידו דבריהם על ד"ת אבל לר"ע אשכחן לעולם חיובא דמעשר מה שאינו זורע ואפי' מה שזורע אם הוא אחר המירוח חיובא דרבנן מיהו איתא:

(שם) **קנס** קנסו להן וכו'. זה הטעם כתב הרמב"ם כדין זה בפ"ו מהל' מעשר הלכה ט"ו והראב"ד השיג עליו שם וכתב אני אומר שאינו קנס אבל מפני שאומר להם מתנה דכהן לא זכני לך כדאיתא בפ' הזרוע ומזה הטעם בעצמו וכו'. כוונת הראב"ד מפני שהוקשה לו על טעמא דהכא משום קנס דא"כ אף אם קנו קודם מירוח ליקנסו להם וכעין דמקשי ר' יוסף לקמן על האי דטבח כהן דאם משום קנס אף שבת אחת לא יפטור לו ומש"ה הוה ס"ל להראב"ד דגם בענין דינא דמתני' מיפרך הוא טעמא דקנסא דהא ר' יודן מדמי לה להדא דר' יוחנן ואם מיפרך האי טעמא גבי טבח כהן ה"ה דמיפרך בדינא דמתני' ומשום הא דאמרן ולפיכך הלך לו לטעם אחר והיה רוצה ללמוד זה מהא דרבא סוף פרק ראשית הגז דמפרש טעמא דמתני' דפ' הזרוע א"ל מכור לי בני מעיה של פרה וכו' משום דמתנות דכהן לא מזבין איניש והלכך קודם מירוח לא דאכתי לא נתחייבו המעשרות שלהם ולהכי ג"כ לדמות דין דהתוספתא דפ"ו דדמאי לזה והוא שהביא הרמב"ם שם אח"ז בהלכה ט"ז כהן או לוי שמכרו וכו' וכמו שסיים ומזה הטעם עצמו כשמכר הלוי לישראל וכו' זהו דעת הראב"ד. אבל לדעת הרמב"ם נראה דכל זה אינו דהאי טעמא דרבא בסוף ראשית הגז לא שייכא כלל להא דהכא דהתם בישראל שמכר לישראל מיירי והלכך אומר לו מתנה דכהן לא זכני לך אבל הכא דכהן ולוי הם הלוקחים וכדין היה שלא יוציאו מידם מה שזכו במתנותיהם אלא לטעמא משום קנס הוא ולא קנסו חכמים אלא בשקנו הפירות אחר שנתחייבו במעשרות וזהו שכתב ויקנו טבלים כדי להפקיע וכו' ועוד דלא שכיח שיקנו קודם המירוח ושיצטרכו לטרוח בזה והכי זה דומה להא דלקמן דרבי דפליג על ר' יודה נשיאה דקאמר משום קנס וס"ל דדוקא בעשיר אבל בעני דלא שכיח הוא שיקנה לא קנסו. ודין דהתוספתא עיין לקמן פ"ו דדמאי בהלכה ד' ד"ה המעשרות לבעלים:

(שם) **טבח** כהן וכו' בפ' הזרוע (דקל"ב ע"ב) גרים זקני דרום הורו כהן טבח שתים ושלש שבתות פטור מן המתנות מכאן ואילך חייב והא דדריש רבא התם לעיל כשהוא אומר מאת זובחי הזבח אפי' טבח כהן במשמע כבר פירשו התוס' שם דמיירי בשחיט בהמת ישראל אבל אם היתה שלו אפי' למכור רחמנא פטריה אלא מדרבנן גזרו כשהוא טבח ליתן מתנות כהונה אפי' הבהמה שלו כדי שלא ירגילו טבחי ישראל לשתף כהנים עמהם וכו' וכעין זה קאמר הכא אלא דמוסיף וקאמר משום קנס ומדמי לה להא דר' יוחנן וכדפרישי' וע"ז מקשי ר' יוסף ואי משום קנס אפי' שבת אחת לא יפטור דהא במתני' קנסו להם אפי' בפעם ראשונה שלקחו הגורן אחר המירוח אלא דטעמא משום גזירה כדכתבו התוס' ובב' וג' שבתות דאיכא למימר לדידיה הוא שחיט לא גזרו רבנן. והיא דתגווני הוא כדקאמר התם דאי קבע מסחתא לא פטרינן ליה כלל כדחייביה ר"נ שם אלא דהתם נראה דטעמא משום דגלי אדעתיה דקביע כדפירש"י ז"ל והכא מוסיף בטעמא משום דכשהוא תגווני יכול להערים:

(שם) **תני** לא נחלקו רבי ור' יהודה הנשיא וכו' האי ר' יהודה הנשיא בהאי ש"ס הוא ר' יהודה נשיאה המוזכר בש"ס דילן וכדאשכחן בפ"ב דע"ז דקרי ליה ב"ד דשרו משחא וקאמר התם ג"כ ר' יהודה הנשיא. בג' מקומות נקרא ר' יהודה הנשיא רבותינו בגיטין ובשמן ובסנדל וכו' והוא ר' יהודה נשיאה נכדו של רבי ור' יהודה הנשיא בש"ס דילן הוא רבי. וברייתא זו לא מצאתיה במקום אחר כמו שהיא כתובה כאן ומיהו האי דינא דפירות מחוברין ותלושין מן העכו"ם מבואר בכמה מקומות וכדפסק הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות תרומות וזכרתי מזה בסוף פ"ק דע"ז דכמה עקרים בדין הזה נלמדו' מהאי ש"ס דפ"ה דדמאי ויתבאר עוד מזה בהגיעי לשם בס"ד כי שם מקומו. ומאי דקאמר הכא בדין פלוגתייהו בלוקח פירות תלושין מחבירו וטעמא דרבי לקט שכחה ופאה אינן טובלין כמעשר עני וכדפרשי' בפנים שאין דין טבל להם ויכול הוא לאכול מהם קודם שמפרישן משא"כ במעשר עני. באמת שהדין הוא כך אבל לא היה צריך לזה דהתם במתני' דהמוכר וכו' במוכר את השדה וקמתה מיירי כדמוקי הש"ס שם לקמן ומטעמא דהמוכר אינו מותר אלא בכה"ג ומיהת שמעינן דהתם במחובר איירי והכא בפירות תלושין איירי ובלאו הכי לא דמיא לדהתם ולפיכך נראה דהא"נ דה"ק לטעמא דר' לקט וכו' אינן טובלין כלומר שהרי התם במחובר איירי ולא באו לידי חיוב ביד המוכר כ"א אח"כ ביד הלוקח כשיקצור את השדה והלכך אינו יכול הלוקח לזכות בהן מאחר שהחיוב ברשותו היא דחל והעני מוזהר על שלו ליתן לעניים אחרים אבל הכא בלוקח פירות תלושין וכבר נטבלו עד שהוא ברשותו של ראשון איירי והרי זה כמו שכבר הופרש מעשר העני וכהאי דאמרינן מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין וזכה העני הזה במה שבא המעשר לידו ועיין ש"פ דלקמן ובפ"ה הלכה ה' ד"ה המוכר את השדה מה שבארתי שם בס"ד:

## סליק פירקא בסייעתא דשמיא

(דף יו"ד ע"ב במתני') **ואלו** מפסיקין לפאה. הנחל והשלולית. כתב הר"ש ז"ל לא זו אף זו קתני. ראיתי מקשין מהתוס' ריש פ' האיש מקדש שכתבו דבשתי תיבות לא שייך למיתני לא זו אף זו. אבל הא ליתא דהכא גם בשתי בבות דרך היחיד ודרך הרבים ושביל היחיד ושביל הרבים נ"ל דלא זו אף זו תנא להו וכיון שכן שייך נמי גם בשתי תיבות והתם ליכא אלא שתי תיבות בו ושבלותו ע"ש:

(שם בגמ') **ואינו** מתוכר. כדפרישי'. וראיתי לפירושי' יכנו בעיני הרואים והפותחים ספר אחת בשנה או לחדשי' ולא רציתי להעתיקם ולמ"ז דפרישי' תראה הסוגיא מבוארת היטב הדק ומבואר הוא לפי הדין דבנחל אין צריך שיהי' מתוכר ונמשך על כל פני השדה כדלקמן וכמ"ש הרמב"ם בריש פ"ג ממתנות עניים ע"ש:

(דף י"א ע"א) **נתכוין** לזכות מן המיצר ושרע מינה. כדפרישית דהבעיא היא בפ"ק דקידושין לענין חזקה בנכסי הגר וה"ה לענין פאה וקס"ד דבעי אם המיצר הוי כהפסק ולהמסקנא לענין דיעבד ובפ' חזקת הבתים (דף נה ע"א) איכא תרי לישני אליבא דר' יוחנן בדין המיצר לפאה ולטומאה וללישנא בתרא מפסיק אף לפאה וטומאה והרמב"ם ז"ל גם לא הזכיר כלום מדין המיצר אם הוא מפסיק או לא ומשמע דדעתו ז"ל היה לפסוק לקולא בדין המיצר מדלא כתב כ"א אלו השנויים במשנה של פרק הזה וכן הנזכרים בתוספתא ולכאורה קשה דהוה ליה לפסוק לחומרא בדבר שהוא מדאורייתא ועוד דהא הכא מסיק דאף המיצר מפסיק ואפי' בדיעבד לא קידשה הפאה משדה לחברתה ויש גי' אחת בהשגת הראב"ד ז"ל בפ"ב מהל' זכייה ומתנה שהיא כוללת קושיא זו ומדברי הרב המגיד שם ביישוב ההשגה משמע שלא היה גורס כך ע"ש וצ"ע שהרי נראה דלא תפס דרשא דשדך לאסמכתא בעלמא דכתב בריש הפרק אין מביאין את הפאה משדה ע"ג חברתה וכו' שנאמר לא תכלה פאת שדך בקוצרך וכו' עיי"ש:

(שם) **בהן** חלק יהושע את הארץ וכו'. לכאורה נראה דאיכא בין הני תרי לישני דרב חסדא כדפרישית בפנים. ובבבלי פ' חזקת (ד' נ"ו) קאמר שבו תיאם ופי' הרשב"ם ז"ל בין שבט לשבט בין איש לאיש וכך נראה מדברי התוס' שם בהא דקאמר לא מנה יהושע אלא עיירות העומדין על הגבולין דכתבו על הגבולין של כל שבט ושבט וא"כ אותן הגבולין ג"כ תיאם ולכך נראה דלא בא ר' חנינא אלא לומר דלא כך אמר רב חסדא שבהן חלק לפי שלא ע"י זה חלק את הארץ כ"א על פי הגורל אלא כך צריך לומר שבהן תיאם את גבול חלק של כל שבט ושבט:

(שם) **אנא** מימר לך אפי' דרך הרבים אינו מפסיק לאילן וכו'. התוס' שם (דף נה) ובכמה מקומות הביאו לזה וכפי הגי' שלפנינו וכתבו והשתא איצטריך למיתני כולהו וכו' עיי"ש ובמנחות (דף עא ע"ב) הביאו הגי' דהקושיא בשביל בהיפך והקשו שם והגיהו עיי"ש ולפי הגי' שלפנינו ניחא:

(שם ע"ב) **רבי** זעירא בשם ר' אלעזר ר"מ ור"י שניהם אמרו דבר אחד. במנחות פ' ר' ישמעאל (ד' עא ע"ב) בעי למימר מעיקרא דר"מ דמתני' בשיטת ר"ש דהתם קאי דכל לשחת לאו קצירה היא ואף משהביאה שליש ופריך עלה מהך ברייתא דתוספתא' אכלה גובא וכו' דס"ל לר"מ דבעינן חרש וא"כ ע"כ דטעמא הוי דברייתא מיירי בשהביאה שליש ומתני' דר"מ בשלא הביאה שליש והדר מוקי לה דר"מ בשיטת דר' יהודה אמרה ובשלא הביאה שליש ופריך נמי עלה אימר דשמעת ליה לר' יהודה בבהמה לאדם מי שמעת ליה וכו' אלא ר"מ בשיטת ר"ע רבו אמרה וכו' והשתא האי סוגיא דהכא אליבא דר' אלעזר ודאי ליכא לאוקמי בשום פנים כדהתם דהכא לא איירי כאוקימתא דמתני' ודברייתא' אלא דוקא בשהביא שליש דהא בחיוב פאה תלי לה וא"א להשוות לאוקימתא דהתם למאן דמוקי לר"מ בשיטת ר' יהודה וזה מבואר הוא דמטעמא אחרינא אתינא הכא לתרץ המתני' והברייתא ולאוקמי מיל' דר"מ כר' יהודה כמבואר בפנים אלא דמילתיה דר' זירא דהקשה על הא דר' אלעזר ובעי נמי לאוקמי מילתיה כר' יהודה היה מקום לומר דכמאן דמוקי לה התם הכי ס"ל וברייתא מתרץ בשהביא שליש ומתני' בשלא הביא שליש כדפרישית בפנים ולא תא להביא פירכא דפריך התם אימר דשמעת ליה וכו' וקצת משמע נמי כן בפ' כל שעה וע' בתוס' שם ועוד דנהי דהתם לבהמה איירי כדמוכח דא"כ הוו לה תלתא תנאי כדפירש"י שם הכא מיהת נוכל לומר דהא דר"מ נמי לבהמה איירי אע"ג דלא קתני בהדיא משום דסתם קצירת תבואה שלא הביאה שליש לשחת לבהמה היא ודע דהר"ש פי' במתני' שם עד שלא הביא שליש אחרון של גמר בישולה קוצר אף לאחר שהביאה שליש בריש דבריו סמך על פי' הרמב"ם במשנה שפי' כן על שליש האחרון וסוף דבריו הם דברי רש"י במתני' וכ"כ התוס' ד"ה אימר דשמעת ליה אבל אין כן דעת הרמב"ם בחיבורו שפסק כר' יהודה דאיתמי' נפרש הוא וכתב בפרק ט"ו מהל' תמידין ומוספין הל' ט"ו תבואה שלא הביאה שליש מותר לקצור ממנה להאכיל לבהמה אלמא בשלא הביא שליש הראשון הוא והכי מוכחא הסוגיא דהתם דבשעדיין לא הביאה שליש קאמר ואינה ראויה אלא לבהמה וכן לא כתב דאם התחיל עד שלא הביא שליש דמותר לקצור אף לאחר שהביא שליש וליכא דר' יהודה דקאמר בזמן שהתחיל לאו דוקא היא כן נראה לדעתו ז"ל:

(דף י"ב ע"א) **אשכח** תני ופליג היה עומד באמצע וכו'. הכי איתא בתוספתא ואלו מפסיקין לפאה הנחל והשלולית וכו' ואמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת א"ר יהודה אם עומד באמצע וכו' כמו שהעתקתי בפנים וכתב הר"ש ז"ל בתחלה על המשנה אמת מים היינו שלולית דקאמר ת"ק בכל ענין מפסיק ואתא ר' יהודה למימר דוקא באינה יכולה לקצור כאחת שאם עומד באמצע אינו יכול לקצור מכאן ומכאן כדמשמע בתוספתא. וכזה כבר כתב התי"ט שהוא ט"ס וצ"ל שאם אינו עומד באמצע וסיים הר"ש ומיהו בתוספתא משמע דתרי מילי נינהו דקא חשיב במילתי' דת"ק שלולית וקוצר לשחת וג' תלמים של פתיח ואמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת רבי יהודה אומר אם עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק ואם לאו אינו מפסיק ולת"ק מפסיק אע"פ שעומד מצד אחד וקוצר מצד השני עכ"ל ואיכא למידק לפירושו דנהי דהוס משמע דשלולית ואמת המים וכו' תרי מילי נינהו על כרחך כך דאמת המים לאו דברי ת"ק הן דהא לפירושו ס"ל לת"ק דאפי' עומד מצד זה וקוצר מצד השני מפסיק א"כ מאי האי לישנא דקתני שאינה יכולה לקצור כאחת ובאיזה אופן הוא ואם הכל דברי ר' יהודה הן מאי האי אריכות הלשון דקתני הול"ל ואמת המים ר' יהודה אומר אם עומד באמצע וכו' ועוד דמנ"ל לומר דלת"ק מפסיק אע"פ וכו' אם לא הוזכר בהדיא בדבריו ושלולית דקתני סתמא דמפסיק הא מילתא אחריתא היא לפירושו. ומן התימא שהתי"ט הרגיש בט"ס בתחלת דבריו ולא הרגיש כלום בסוף דבריו וכל מה שתאמר בזה יהיה דוחק גדול ואין להאריך ודעת הרמב"ם מבואר נגלה שפי' אמת מים היינו שלולית שכך כתב בפ"ג ממ"ע הלכה ב' היתה שדהו זרועה כולה מין אחד והיה נחל בתוך השדה אע"פ שאינו מושך או אמת המים שאינו יכול לקצור מה שבשני צדדיה כאחת והוא שתהיה מושכת וקבועה הרי זו כשתי שדות והחילוק בין נחל לאמת המים בענין מושך הוציא מש"ס הזה כדקאמר הכא בהלכה דלעיל שלולית כל שהיא מושכת נחל אע"פ שאינו מושך נתכוון וא"כ פשוט הוא שפי' הוא ז"ל התוספתא דאין כאן פלוגתא כלל ופשיטא לפי הגי' אשר לפנינו בהתוספתא א"ר יהודה וכו' וה"ק ואמת המים שאמרנו לעיל וזהו השלולית שמפסקת דוקא שאינה יכולה להקצר כאחת ומפרש ר' יהודה דזהו אם עומד באמצע וכו' וכדמוכחא ג"כ ממסקנא דהכא לפירושא דמילתיה דר' יהודה וכזה פי' ג"כ הכ"מ כן להך כוון בעי מימר וכו' הכתרא וזהו פשוט אבל מה שכתב בפירושא דהוון בעי מימר ולא פליגין וכו' קמייתא דה"פ לדעת רבינו דהאי פליגין לאו ל' מחלוקת חכמים היא אלא היינו לומר שאין חילוק בדבר שכל אמת המים מפסקת בין שאינה קבועה בין שאינה קבועה עד שמצאו דתני דדוקא קבועה מפסקת ולא שאינה קבועה עכ"ל ובחנם הכניס עצמו לדוחק הזה אלא דפליגין ל' מחלוקת הוא וכדפרישית בפנים דהוון בעי מימר דליתא שום תנא דפליג עליה דר' יהודה עד דאשכחו ברייתא דס"ל דדוקא בקבועה לחוד תליא מילתא ולא בקצירה כאחת ואם משום פיסקא דהרמב"ם בלאו הכי אתיא שפיר דאחר שמבואר לן מהתוספתא דלא פליג מידי את"ק ומוכרח הוא כדאמרן דמפרש הוא לשלולית דלעיל וא"כ פסק כסתם מתני' וכפירושא דר' יהודה וזה מבואר ג"כ מהתוספתא וכמסקנא דהכא כפירושא דמילתיה דר' יהודה ולא כהך תנא דהאי ברייתא דבקביעות לחוד תליא מילתא אלא דבעינן קבועה שהיא נמשכת כדקאמר הכא לעיל וגם שאינה יכולה להקצר כאחת וזה ברור:

(שם) **היה** שם סלע על פני כל שדהו וכו'. כן פסק הרמב"ם ז"ל שם בהל' ז' ובדין מדריגות פסק שם כפשטא דהתוספתא דמשמע דנקט עשרה טפחים לדוקא הא פחות מעשרה טפחים נותן פאה מאחת על הכל ואע"ג דהכא משני אליבא דר"ל דלא קתני עשרה אלא משום הסיפא וא"כ אף בפחות מעשרה בעוקר את המחרישה תליא מילתא כדמדמי לה בהדיא לדין דסלע איכא למימר דלדידיה בעלמא קאמר הכי דיכולנא לשנויי לך להאי תוספתא דאתיא כהא דר"ל ועשרה טפחים משום הסיפא נקט אבל לקושטא דמילתא לא דמיא האי דינא דמדרגות לדינא דסלע דהתם כיון דסלע לאו בר זריעה כלל בדין הוא דמפסיק כ"א בשאינו צריך לעקור את המחרישה מצד זה וליתנה לצד זה או אינו ניכר ההפסק וכשדה אחת היא אבל במדריגות של השדה כיון שהן עצמן זרועות הן ואין כאן משום הפסק להשדה אלא ענין אחר הוא דההפרש אם הן בעצמן חשובות כשדה אחת נותן מאחת מהן על הכל ואם לאו נותן מכל אחת ואחת מהן פאה בפ"ע וכיון שכן הוא צריך דוקא גבוה עשרה טפחים למיחשב לכל אחת ואחת כרשות בפ"ע וכדאמרינן גבי שבת ומצינו דמדמי הש"ס פאה לשבת כדאמרינן בפ' חזקת הבתים (ד' כ"ה) וה"ה נמי לענין זה מדמינן פאה לשבת והכ"מ שם פי' בענין אחר לחלק בין סלע למדרגות ולפ"ד אם היו המדריגות תכופות זו אצל זו על פני כל השדה היה דינן כסלע ממש ולא משמע כן מסתימות דברי הרמב"ם:

(שם במתני') **ולחרובין** כל הרואין זה את זה. כדפירש הר"ב כך הוא פי' הרמב"ם במשנה וכ"פ הראב"ד בהשגות והרמב"ם בחבורו שם הל' כ"א כתב כל שאדם עומד בצד חרוב זה וחבירו עומד בצד חרוב זה ורואין זה את זה ואפשר משום דהאי פירושא שייך ביותר להא דקאמר בגמ' הראשונים רואין את האמצעים וכו' והביא הוא ז"ל שם ולכך חזר בו מפירושו במשנה:

(שם ע"ב בגמ') **הדא** אמרה כותש ע"ג גדר. וכ"כ הרמב"ם ז"ל שם בהלכה י"ט והבדים והפארות מעורבין מלמעלה ונוגעין בגדר על גבו דאז כשדה אחת חשיבא ומה שלא הזכיר כלום מהא דר' מנא דמחלק לדינא בין אילנות לנטיעות בענין הרחק מן הגדר נראה דהוא ז"ל היה מפרש דדברי ר' מנא לאו אליבא דמסקנא הן דהא מכיון דמסיק הש"ס דבעינן שיהא כותש ע"ג גדר תו לא איכפת לן אם האילנות הן רחוקין או קרובין להגדר דהרי מיהא הענפים מעורבין ונוגעין בגדר עצמו ולא ניכר הבדל הגדר ביניהן ולפי הס"ד דעולה במכתש הוא דענפי האילנות הן כשער מלמעלה ואינן נוגעין בגדר עצמו יש סברא לחלק בענין הריחוק מהאילנות להגדר או הקירוב וצ"ל דר' מנא לא דייק ליה הך דאם היה שער כותש כדדייק הש"ס כמבואר בפנים והלכך היה מפרש עולה במכתש ומחלק בריחוק וקירוב האילנות כדאמרן. ולפי' הב' שפירשתי להבעיא ולהפשיטות צ"ל נמי כעין זה דכיון דמיהת בעינן שיהא הכותש נוגע בגדר תו לא חיישינן להא דמחל' ר' מנא:

(שם) **ארבעה** בדים. הר"ש ז"ל מפרש מלשון בית הבד שעוצרין שם הזיתים. ולישנא דהן נותנין לכל בד ובד וכו' משמע דבדים שורות שורות האילנות הן מל' הבדים והפארות:

(שם) **קצר** חצי אגדו וכו'. הר"ש ז"ל הביא הגי' אגורי כמו שהוא במעשר שני וטרח התי"ט להוציא השרש מהמקראות ואינו ל' מקרא כ"א ל' גמרא גורדלי כדפרישית ומלה ארמית היא ודע דהר"ש לא העתיק אלא ריש הסוגיא ואם להלכה כתבה היה צריך ג"כ לסוף הסוגיא בשכלה את שדהו וכו' וכמו שמבואר בפנים והרמב"ם ז"ל לא זכר כלום מאלו החלוקי דינים שבהסוגיא כ"א דין המשנה כתב בפ"ג ממ"ע הל' טו וטעמו יתבאר אי"ה לקמן בפ"ג:

(דף י"ג ע"א) **עליהם** ועליהם וכו'. כעין זה דרשו חז"ל בש"ס דילן פ"ק דברכות ופ"ב דמגילה והארכתי באגדה זו בחיבורי פני המנורה בנר הג' חלק הג' ואין כאן מקומו:

(שם) **אין** למדין לא מן הלכות וכו'. משמע דהאי הלכות מהל"מ היא דקאמר דהא עלה פריך והא תני ר' חלפתא וכו' ובבבלי פרק יש נוחלין (דף ק"ל ע"ב) אין למדין הלכה לא מפי למוד ולא מפי מעשה עד שיאמר לו הלכה למעשה וכו' והיינו הא דלקמן אין למדין מן ההורייה וכו' וכעין דאמר התם מעיקרא ובלבד שלא ידמה אלא דפריך עלה והא כל התורה כולה דמויי מדמינן לה אמר רב אשי ה"ק ובלבד שלא ידמה בטריפות וכו' ולפי המסקנא דהכא בזה בין סבר וכו'

והוא

כהוא דפליגא אם כן בדבר שיש בו מחלוקת חכמים קאמר דלא יסמוך על המעשה שראה וכן לא ידמה והוית כדהתם דבעינן עד שיאמרו לו הלכה למעשה ואז יכול הוא לדמות מילתא למילתא אם בעל סברא הוא. וכמה שאמר הכא אלא מן התלמוד היינו מסכרת המוראים ומה שאמרו בנדה (דף ז') אין למדין הלכה מפי הגמרא היינו מן המשנה או מן הברייתא כדפירש"י ז"ל שם שבימי התנאים היו קוראין אותה גמרא. ובענין דין משנתינו בשני מיני חטין מהל"מ משמע דדתי לה להא דר' זעירא דאמר אף מיני שעורין הלכה היתה בידם ושכתוה דהא פריך עלה והתנינן המחליק בצלים וכו' והיינו משום דפשיטא ליה דלא שייך לומר הל"מ גבי בצלים דפאה דבצלים אינה אלא מדרבנן וזהו לכ"ע דהא לדעת הר"ש והרא"ש אין פאה מן התורה אלא בדגן תירוש ויצהר וכך הוא דעת התוס' בנדה ר"פ בא סימן (דף נ) ד"ה למעוטי תאנה ואפי' לדעת הרמב"ם שמוכח מדבריו כפ"א ממ"ע דכל האילנות מן התורה חייבות בפאה בא"י וזכרתי מזה בפ' דלעיל בהלכה ד' ד"ה יאמר זית וכו' עיי"ש מיהו בבצלים מודה שאינו אלא מדרבנן שהוציאו שומין ובצלים מכללא דירק דפטור משום דדרך להכניסן לקיום והכי משמע נמי מהברייתא דת"כ דמייתי כפ' דלעיל שם דלא מרבי אלא מיני קטניות וכל שדרכן לקצרן והרמב"ם כפ"ג שם כדין משנתינו כתב זרע ב' זרעים ממין א' כגון שזרעה ב' מיני חטין או ב' מיני שעורין וכו' ודבר זה הל"מ משמע דתפס להאי דר' זעירא למסקנא דלא חש להאי פירכא והתנינן המחליק בצלים וכו' משום דאף דהתם לא שייכא הלכה היתה בידם במיני תבואה שפיר שייכא וכי מיני חטין דקתני במתני' לאו דוקא:

(שם ע"ב) **מתניתא** בשקצרוה לעצמן. וכן פסק הרמב"ם ז"ל כפ"ב ממ"ע הלכה ד' וכן להאי דתוספתא שם בהלכה י' אין שוכרין פועלים עכו"ם לקצור מפני שאין בקיאין בלקט ופאה ואם שכר וקצרו את כולה ה"ז חייבת בפאה וכן בהמסקנא דר' הובעיא בהאי דקצרו לסטים האי בנגאר כדהתם וכתב שם בהל"ה ה"ז פטורה שהחיוב הוא בהאי שקצרו הלסטים ומשמע כל היכא דקצרו אפי' שלא לאבדה ובהא דקאמר ואין קרקע נגזל עיין לקמן בפ"ז דכלאים ד"ה ויש קרקע נגזלת מה שיתבאר שם בס"ד:

(שם) **המוכר** מהו שיזכה וכו'. והמסקנא דאינו זוכה ובענין בעיא דלוקח דתלי בפלוגתא דר' ור' יהודה נשאה עיין סוף פ' דלעיל ואע"ג דמשמע התם דהכל מודים בלקט שכחה ופאה שאין אדם זוכה בשלו ומוציאין מידו ולא פליגי אלא לענין מעשר עני בלוקח פירות תלושין מחבירו באני התם דבלקט שכחה ופאה שנתחייבו אגלו מיירי כדמוכח וכדפרישית שם אבל הכא בהך פאה במתרת את העומרין והיינו באותו התליה שכבר קצר המוכר בעוד השדה ברשותו ונתחייב אותו הקציר אגלו דמיא ממש לדין פירות תלושין דפליגי שם לענין מעשר עני:

(שם) **קציר** ארצכם ולא קציר חו"ל. אבל מדבריהם נוהגת אף בחו"ל כדקאמר כפ' ראשית הגז (דף קלז ע"ב) לפאה בששים מאי קמ"ל תנינא התם בארץ הכא בחו"ל וכ"כ הרמב"ם ז"ל כפ"א ממ"ע הלכה י"ד וכבר נתפרש בגמ' שהפאה נוהגת בחו"ל מדבריהם ויראה לי שה"ה לשאר מתנות עניים אלו שכולן נוהגות בח"ל מדבריהם:

(דף י"ד ע"א) **קצר** הגזבר חצי תליה וכו'. לכאורה כיון דבעיא דלא אפשיטא היא הוה לן למיזל לחומרא במידי דמדאורייתא והרמב"ם בפ"ב לא זכר מזה כלום ונראה דאף דהש"ס לא פשיט לה מ"מ איכא למיפשט מסתמא דמתני' דפ"ד הקדיש קמה ופדה עומרין פטורה שבשעת חובתה היתה פטורה אלמא כל מה שקצר הגזבר ופדה אח"כ פטור הוא והא דלא פשיט הש"ס הכי משום דאיכא למידחי דהכא הואיל ואיכא ג"כ מקצת הקמה שצריך הפודה להפריש ממנה אפשר דמפריש ממנה גם על מה שקצר הגזבר ומ"מ כיון דמסתם מתני' אין לנו הכרח לדייק כן לא חש הרמב"ם לזה גבי האי דינא שכתב שם בהלכה ח' כדברי סתמא דמתני' ויותר נראה לפרש דלאו כדכך בעיא היא אלא דה"ק קצר חצי תלייה הגזבר ולא הספיק וכו' מפרים מן הקציר על הקציר כלומר ממה שיקצור אחר כך הוא שמפרים פאה והא קמ"ל דאף על גב שפדה מקצת קמה אינו מפרים כ"א על הקציר שהוא קוצר ולאפוקי כל מה שנקצר ברשות הקדש שהוא פטור:

## סליק פירקא בסייעתא דשמיא

(שם במתני') **מלבנות** התבואה שבין הזיתים. אנן תנינן של בין הזיתים וכו'. מפשטות סוגיא זו נראה דדוקא זיתים הן שחייבין בפאה מן התורה ושאר האילנות אינם אלא מדבריהם וזהו כדעת הר"ש והרא"ש והתוספות בנדה בריש פ' בא סימן מכח האי דדרשו פ' הזרוע (דף קל"א) לחיוב פאה ושם לא הוזכר אלא כרם וזית ומדאצטריך כהו ב"מ דשאר אילנות אינן מד"ת וכבר זכרתי מזה לעיל בפ"ק בהלכה ד' ד"ה יאמר זית דנראה מסוגיא דהאי ש"ס דתפס לדרשא דת"כ דמייתי התם לדרשה גמורה ולא לאסמכתא בעלמא וקושית הר"ש מדאצטריך כרם וזית מתורצ' שם בהסוגיא דשפיר אילטריכא כמבואר התם ומדקאמר שם ילא זית ולימד על כל האילנות פאה ש"מ דלא דמי להא דאמרי' בעלמא אסמכתא היא. וקרא לדרשא אחריתא הוא דאתא אלא דהאי דקאמר ילא זית וכו' אתא מסי"ג מדות הוא שהתורה נדרשת בהן וכך הוא דעת הרמב"ם כפ"א ממ"ע כמו שמבואר בדבריו בהלכה ו' וז'. ובהלכה י"ד כתב כל מתנות האלו וכו' וא"כ כל אלו שהזכיר למעלה. מן התורה הן בארץ ישראל ולפ"ז פירשתי כאן בפנים דהא דקאמר אבל דבר שהוא פטור פאה וכו' היינו דאף בזה הו"א למעטי ובהאי גופא קמ"ל נמי דלמדין שאר אילנות מזית לדין דחיוב פאה והלכך שוין הן גם לדינא דמתני' דבכולהו פליגי ב"ש וב"ה והא"ה קשיא האי סוגיא דפ"ק וכזה שפירשנו עולה יפה לדעת הרמב"ם ז"ל:

(שם בגמ') **מה** אנן קיימין אי במרווחין וכו'. הר"ש העתיק הגירסא כמו שהוא בספרי הדפוס להרישא ולא העתיק מהסיפא כלום ב"ש עבדין וכו' דלפי גי' זו צריך להפך בסיפא ב"ש עבדין לון כרלופין וב"ה עבדין לון כמרווחין וכך היא גירסת הראב"ד בהשגו' בפ"ג ממ"ע על הלכה ט' ופי' לפי גירסתו דבשהן מרווחים אין חלוקת האילנות ניכרת וכשהן רלופין ניכרת והגי' שלפנינו בסיפא מוכחת להפך הגי' ברישא וזו היא גי' הרמב"ם שם וכמבואר בטעמו כדפרישית בפנים:

(שם) **היה** שם גדר וכו'. לכאורה משנה שאינה לריכה היא דהא גדר מפסיק אפי' בשדה האילן כדתנן בפ' דלעיל הכל מפסיק לזרעים ולאילן אינו מפסיק אלא גדר ומהיכי תיתי דלא יפסיק בשדה זרעים שהיא עשויה מלבנות מלבנות ואפשר דהא קמ"ל דלא תימא הואיל ואיכא גדר בין מקום המלבנות מעתה יחשבו כל המלבנות כשדות כפ"ע ואפי' אותן שהן מלד אחד להגדר דהגדר שהוא במקום א' ביניהן מוכית על כולן שדעתו היה לזרען מלבנות כדי שיהו כל אחת ואחת בפני עלמו הלכך קאמר דאין הגדר מפסיק אלא כמו אם הוא בשדה אילן דאין מפסיק אלא לענין שנחשבין כמו שהיו שנים כלומר ב' שדות מלד הגדר מכאן ומלד הגדר מכאן. ובהא דקאמר עד כדון במעורבין וכו' כך נראה מל' הרמב"ם שם בהלכה ח' שכתב ואין כל הזרע מעורב וכו' והיינו לב"ה דהלכה כוותייהו משמע דאילו לב"ש שהן מודין במעורבין היינו דוקא שיהא כל הזרע מעורב מכל לדדי האילנות:

(שם ע"ב) **עד** כדון כשהיה יבש מכאן ומכאן וכו'. אחר שנתבארה הסוגיא בפנים היטב הדק אחר הטיון אין מן הלורך להרחיב הענין יותר כ"א עין בעין תראה שהן הן דברי הרמב"ם ז"ל שם בהלכה י"א וי"ב ומבוארים דבריו בכל וכמ"ש כשבת או חרדל הטעם שהרואה אומר ערוגות וכו' ולמד זה מדברי ר' יוחנן דקאמר מפני שדרכן וכו' וכמבואר בפנים וכזה רמז ג"כ להטעם דהלכה י"ב בד"א כשהי' יבש מכאן וכו' והכל כדפרישית דהאי עד כדון ודאי בעיא היא ובסוף הסוגיא הוא דאיפשטא והמעיין יראה היך מדויקת כל הסוגיא וכמאי דקאמר תליו לא וכו' אף ר"ע מודה וכן והתנינן וכו' ובזה לא תצטרך להפירושים שנמצאו והביא הכ"מ שם דודאי מהך דתברייא לא איפשטא מידי. ולא לכל סיבובי הדברים אשר המה שמה. ובענין שיטת ר"מ לס"ד דר' בא כשם ר' יוחנן הוה כהאי דמנחות (דף ע"א) ג"כ להס"ד דר"ע במגמר לקליות קאמר ולמאי דדתי לה ר' יוסי כדפרישית בפנים דמוכרת הוא דאף ר"ע לא ס"ל דלא ויבש ב' מינין הן דהא מוכרת מהמתני' דבתליו לא ותליו יבש מודה הוא א"כ אתיא דר"ע אף במגמר לאוצר כדקאמר התם לר' יוחנן ומזה תדע ג"כ דהך דתברייא לא קאי למסקנא וכל הדברים ברורים ומבוארין ואין להאריך יותר:

(דף ט"ו ע"א) **היו** לו חמש גפנים והוא בולרן וכו'. תוספתא זו הביאה הרמב"ם ז"ל כהגי' שם מן הפרט ומן השכחה. וכגי' דהכא ומן הרבעי וכו' כמ"ש בסוף פ"ד ממ"ע וה"ה דפטור מן הפאה והיינו אם לאכלן ענבי' דאז הוי כתבואה שקטפה מעט מעט ולאכול מלילות דתד דינא אית להו כדמסיק הכא וכן פסק הוא ז"ל שם דבכולר ליין חייב בכל וא"כ שייר וא"כ ה"ה בשבלים לעיסתו דבעינן שייר מקצת ואז פטור הוא מפאה ומהכל שמנו מאותן שקטפן מעט מעט ומ"ש הוא ז"ל בפרק ב' בהלכה ו' דקוטף פטור **הוא מן** הלקט ומשכחה ופאה ואפי' כל שדהו היינו למלילות כמו שביאר שם וכן כל הקוטף מלילות וט' **ודבריו** ז"ל ממש כפשטות הסוגיא דהכא ומ"ש הכ"מ שם דפשט' דסוגי' משמע כדברי הראב"ד **בהשגות** ובנתכוון לכך או לכך תליא מילתא עיי"ש ואינו נראה כן דאדרבה לפי' הראב"ד צריך לדחוק דהאי והוא שייר הוי כאפי' שבייר כמו שדחק עלמו שם ועיין לעיל בפ"ק בהלכה ד' דמייתי התם ברייתא דת"כ דמרבה מקראי לקוטף לחיובא דפאה וע"כ דברייתא זו **פליגא עם ברייתא דהתוספתא דאין לומר דבת"כ מיירי בקוטף לעשות עיסה וכדמחלק הכא דא"כ**



מיהא פטור הוא בשייר מקלת והתם סתמא קתני דחייב ומשמע דדומיא דקולר הוא ולא מחלקינן בין למלילות ובין לעיסה וע"ש בד"ה קוטף מנין מה שנתבאר בפיסקא דהך דינא לדעת הרמב"ם ובפיסקא דראשית הגז ובדינא דמעילה בסייעתא דשמיא:

(שם ע"ב) **הדא** דתימא בשעיבה ע"מ להדל וכו'. הר"ש ז"ל הביא לזה ופי' בשעיבה שזרען רלופין בעובי ולפירושו בדעתו בשעת זריעה תליא מילתא וזהו דוחק לומר דנתלי חיובא ופטורא בדעתו בשעת זריעה. ולמאי דפרישית דבשעיבה הוא על מה שהניח מעובה בשעה שמדל וזהו כדעת הרמב"ם לחלק בין מדל מלד אחד או ממקומות הרבה כמ"ש בפי' המשנה לפרש להמחליק מאחת יד וכן בחבורו בסוף פ"ג ממ"ע וכפ"ב בהלכה ו' וכמה שבארתי במילתא בטעמא בפנים:

(שם) **הוי** דלית טעמא אלא משום מכניסו לקיום. כדפרישית דבהא פליגי דלת"ק אע"פ שבותלין אותן בארץ לזרע מכניסו לקיום קרי ליה. ולר' יוסי לאו מכניסן לקיום הוי. והני אמוראי דבהלכה דלעיל ר' ירמיה ור' יוסי נמי הכל מודים לדינא כת"ק דהכא דקאמר בפשיטות כד את בתל ליה הוא עבד בלל רב וכו' ופריך בפשיטות מאי קמ"ל דפשיטא אף שהוא לזריעה חייב בפאה כדפרישית שם וזהו כת"ק דמתני' וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב ממ"ע בהלכה ב' השומים והבצלים חייבין בפאה שהרי מייבשין אותן ומכניסן אותן לקיום וכן האמהות של בצלים שמניחין אותן בארץ ליקח מהן הזרע חייבות בפאה וכלומר דזה הוי נמי כמכניסן לקיום והר"ש פי' בענין אחר דפליגי באכילה ע"י הדחק ואחרי' נמשך הר"ש כפי' המשנה:

(שם) **אינן** מפרים אלא שבסוף על חבירו שבסוף וכו' והביא הרמב"ם ז"ל לדין זה כפ"ג ממ"ע בהלכה ט"ז וע"ש. ויש מגיהין ומותקין תיבת אינו כגי' דהכא ויותר נוח להוסיף תיבת אלא מלמחוק התיבה ואם דלענין הכוונה דא ודא אחת היא:

(דף ט"ז ע"א) **אמר** ר' יוחנן קלר חלי שדה וכו'. דברי ר' יוחנן מבוארין היטב בפנים וריב"ל פליג ומוסיף דלדידיה אף כשהביא שלים בלבד נמי דינא הכי כמבואר בפנים וטעמיה דכמו דמלינו בתרומות ומעשרות דאין תורמין ומעשרין לכתחילה מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו וגמר מלאכה בתבואה וזיתים משיביאו שלים וכשם שאין מלטרפין מה שהביא שלים עם מה שלא הביא שלים לתרומות ומעשרות כך אין מלטרפין לפאה ופסק הרמב"ם ז"ל שם בהלכה יז כריב"ל דהלכתא כותיה לגבי ר' יוחנן ויש שם חסרון בדבריו וכבר כתובה ההגה בשם מהר"י אבוהב ז"ל דל"ל אבל לא מן הראשון על האחרון וזה פשוט דלמ"ז שכתוב בספרים אין לו שחר כלל:

(שם) **וכא** לא שנייא בין שהתחיל לקלור וכו'. מפשטות הסוגיא משמע דהכי מסיק לה דאפי' לא התחיל לקלור אם שייר בעל השדה הוא חייב ליתן פאה לכל אבל בבבלי פ' ראשית הגז (דף קל"ח) לא מסיק הכי דהתם בעי רב חסדא לאוקמי להאי מתני' דראשית הגז כר' יותנן דהכא דר' יהודה היא ודחי לה רבא בפשיטות דהא מר הוא דאמר דהאי דר' יהודה דפאה והוא שהתחיל בעל השדה לקלור והתם ודאי אין לחלק בין שהתחיל לגזוז או לא. וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ג ממ"ע בהלכה י"ח דדוקא שהתחיל בעל השדה לקלור אז הוא דנתחייב בפאה על הכל אם שייר לעלמו ומה"ע לא ביאר בהאי דינא דקאמר הכא לקמן מה נפק מביניהון וכו' דכיון דבעינן שהתחיל לקלור א"כ ודאי אין הטעם אלא משום דחובת הקליר בקמה הנשארת לו ואם הפרים הלוקח הפרים כדקאמר הכא להאי טעמא וזה לא היה לריך להשמיענו כ"א לבאר על מי חל חיובא דפאה בדוקא ומה שכתב שם בתחלת דין זה המוכר מקומות מקומות משדהו לאנשים הרבה וכו' ואף דלכאורה אין אנו מוכרחין לפרש המתני' דאיירי במוכר לאנשים הרבה נראה דלטעמיה כפי' המשנה הוא דאזיל שפי' קלתי אילן הם שרשי למתים בהם מחוייבים בפאה ואינם אילן וכן יבאר בגמ'. רלונו בזה דמדשקיל וטרי בגמ' אם התחיל לקלור או לא התחיל לקלור משמע דאתבואה שבשדה קאי ולא שמכר אילנות ממש והיינו נמי דכתב בחבורו מקומות מקומות משדהו ולפ"ז הא דקתני נותן פאה מכל אחד ואחד לאו מכל אילן ואילן ועל הלוקח אחד מתפרשא כמו שפי' הר"ש אלא דה"ק שמכר ממקומות מקומות שדהו לאנשים הרבה ולא שייר לעלמו נותנין פאה מכל א' וא' כמו שסיים כאו"א נותן פאה אחת מחלקו שלקח ואע"ג דלענין דינא דמתני' גם כלוקח אחד שפיר שייכא לחלק בין שייר ובין לא שייר לענין על איזה מהם חל חיוב הפאה על הלוקח או על המוכר וכמו שסיים כפי' המשנה מ"מ נקט בחבורו מה שמתיישב יותר בפשיטות ללישנא דמתני' לפי פירושו לקלתי אילן כנזכר:

(דף י"ז ע"א במתני') **קרקע** כל שהוא וכו' הרמב"ם ז"ל פסק כר"ע בכל הני דחשיב כמבואר כל א' במקומו מלבד בבכורים שלא כתב בהדיא כן ובפ"ב מהלכות בכורים שכתב שם בהלכה י"ג קנה אילן א' וקרקעו ה"ז מביא. אינו מוכרח מידי די"ל כשיעור יניקתו ט"ז אמה ובשדה תבואה לא פירש כלום ובבבלי פ' לא יחפור (דף כו) מוקי למתני' דקנה אילן וקרקעו בשיעור י"ו אמה וכדר"ע דקאמר כל שהו בחטי ומשמע דלמסקנא קאמר התם הכי ולא לדיחויא בעלמא:

(שם ע"ב בגמ') **אמר** שמועתה כן מי שאין לו קרקע פטור מן הוידוי. התוס' שם מביאין לזה ומשמע דתפסי להלכה אלא דבמתני' לא גרים להא דהכי משמע מהש"ס דל"ג לה במשנה אלא משמעתא דאמוראי אבל בפ"ק דקידושין (דף כו ע"א) ד"ה וכוידוי וכו' נראה שחזרו בהם שסיימו שם וגם משמע מי שאין לו קרקע מתודה וכגון בפירות לקוחין. וכן הרמב"ם ז"ל לא זכר מזה כלום בוידוי מעשר שמעכב אם אין לו קרקע וכן לא זכר בהל' חגיגה דמי שאין לו קרקע פטור מלעלות לרגל וכן הוא בש"ס דילן פ"ק דפסחים גבי דמייתי לברייתא דאיסי בן יהודה דשלותי מלוה אין נוזקין לא בהליכתן דכתיב לא יחמוד וגו' ולא כחזירתן דכתיב ופנית בבקר והלכת לאוהליך מלמד שתמלא אהליך בשלום. ופריך וכי מאחר דאפי' בחזירה בהליכה למה לי והיא מבעיא ליה כדר' אמי דכל מי שיש לו קרקע עולה לרגל וכו' ואפשר מדקאמר התם לעיל מינה בהני כי בהגי דשאלו לרב מהו למיזל ואמר עלי ועל לוארי למיחזר אמר להו לא ידענא וא"כ משמע דרב לא ס"ל האי דרשא דאיסי בן יהודה דאליבא דר"א אמרו שם כמאן כי האי תנא וכו' אבל לרב לא דריש מהאי קרא לחזירה והשתא לא אייתר ליה האי קרא דלא יחמוד דדריש על הליכה ולית לן למידרש להא דר' אמי ומ"מ נ"פ דהכא דרשי להא דר' אמי בפשיטות בלי שום חולק:

(שם) **מנין** לנכסים שאין להן אחריות וכו'. זה מבואר וכדאיתא פ"ק דקידושין וכדפשטינן נמי התם להבעיא והלכתא דאגב וקני בעינן וצבורין לא בעינן:

(דף י"ח ע"א) **שייר** קרקע כל שהוא מתנתו קיימת וכו'. כבר כארתי בפ"ט דב"ב דהגי' דהכא בהסוגיא היא עקרית ושם נשתבשה וכל הדינים השייכים בענין מתנת שכ"מ מבוארים שם ובפ' י"ג והאי פלוגתא דרב ור' יוחנן דהכא כתב לזה וכו' פלוגתא דרב ושמואל בבבלי פ' מי שמת (דף קנב ע"ב) ופסקו הפוסקים כשמואל לפי הגי' דהתם ועיין בתוס' שם ע"א ד"ה מתנת שכ"מ שיש בה קנין וכו' ובזה מבואר להא דר' יוסי דאמר הכא יודע הוא האיש הזה וכו' דשייך נמי במתנת שכ"מ במקלת בקנין ובמקום דשייך כן ועיין במה שבארתי בפ' י"ג בד"ה דייתיקי מבטלת דייתיקי שם מבואר גם מהתוספתא דמייתי לקמן איזוהי דייתיקי וכו' ומייתי לה התם בפ' יש נוחלין (דף קלה ע"ב) עיי"ש:

(שם ע"ב) **אחתיה** דר' גוריון וכו'. כעין האי עובדא גרים התם פ' מי שמת (דף קנא ע"א) אימיה דרמי בר חמא מאורתא כתבה נכסי לרמי בר חמא בצפרא לרב עוקבא בר חמא ואוקמיה רב נחמן לר' עוקבא בנכסי משום דמלי הדרא בה. והכא מיירי בשכתבה לראשון מהיום וכו' כדמסיק וכאופן דמועיל זה של' גם במתנת שכ"מ כמבואר בהא שליינתי לעיל א"כ איכא למימר דהכא האי עובדא במתנת בריא איירי:

(שם) **במזכה** על ידיה וכו'. הכי פליגי נמי בבבלי פ' י"נ (דף קלב) וקאמר התם דלדר' יוסי ב"ח באומר לה טלי קרקע בכתובתך סגי דמקולי כתובה שנו והמסקנא התם דכיון שעשאה שותף בין הבנים אבדה כתובתה:

(דף י"ט ע"ב) **שייר** מטלטלין לא עשה כלום. הא לא עשה כלום לא דמי להאי לא עשה כלום דר' ירמיה בהלכה דלעיל דהכא ע"כ דהוי שיור קאמר ולא עשה כלום לשחרר העבד הוא דהא מסיים לטעמא אני אומר גופו שייר וכ"כ התוס' פ' מי שמת (דף קמט ע"ב) ד"ה שייר קרקע וכו' לפרש הא דהכא כן וזה מוכרח וטעמיה דת"ק דקאמר בשייר כל שהוא לא יצא ב"ת מסיק התם משום דלאו כרות גיטא הוא וכן מסיק כפ"ק דגיטין (דף ט ע"א) ולא משום דקסבר לא פלגינן דיבורא דהא מסקי' בפ' יש נוחלין (דף קלד ע"ב) דבתרי גופי לכ"ע פלגינן דיבורא ועבד ונכסי כתרי גופי הוו וכ"כ הר"ן ז"ל וזכרתי מזה ריש גיטין אלא דטעמא דאין זה כורת גט הואיל ואיכא שיורא וכ"כ הרמב"ם ז"ל בריש פ"ז מהל' עבדים להאי טעמא וסיים שם ומתוך שאינו גט אין העבד משוחרר ולא קנה מן הנכסים כלום:

## סליק פירקא בסייעתא דשמיא

(דף כ' ע"א במתני') **הפאה** ניתנת במחובר לקרקע. כתיב לא תכלה וכו' ולית דבעי משמעינס מן הדא וכו' נראה דאיכא נ"מ בין הני דרשות דקרא לטאי דיליף מינייהו בהא דאמרי' לקמן התנו ביניהן אפי' כן אין שומעין לו וכדפרישית דאף דהתנו שילכו אחר רוב דיעות העניים אין שומעין להרוב אלא לזה שאומר כהלכה והיינו להאי אית דבעי דיליף לה מתעזוב ומיעוטא דדלית ודקל מאותם וכדמפרש טעמא מפני שהן של סכנה וא"כ אפי' התנו ביניהן בדלית ובדקל שיטוו לא מהני כלום וכעין דאמרי' ס"פ החובל דדרך בנ"א למחול על לער נזקי ממון אבל לער נזקי

גופו

גופו לא ניתן למחילה וה"ה כאן דאין הולכין אחר הרוב ואפילו התנו ביניהן דלא ניתן למחילה דבר שיש בו סכנת הגוף והשתא כיון דמיעוטא דאותם דוקא ואפי' התנו ביניהן אמרינן נמי דרישא דקרא תעזוב ג"כ דוקא הוא ואפי' התנו ביניהן בשדה תבואה לילך אחר הרוב שאומרים לחלק אין שומעין להרוב אלא יבוזו אבל למאן דיליף מיעוטא דדלית ודקל מקליר שהוא מיוחד שהקטן מושל בו כגדול ולאפוקי דלית ודקל שאינו כן ואתי לאפסודי להקטן שבהם שאינו יכול להגיע אם הם יבוזו בעצמן וא"כ איכא למימר דאם התנו ביניהן שילכו אחר הרוב אפשר דשומעין לו דהא להאי ליכא משמע דאין הטעם אלא משום הפסד ממון ולא חיים לסכנה וכיון דממון ניתן למחילה התנאי קיים. ועוד י"ל דאיכא נ"מ בינייהו באר אילנות שהן גבוהין אבל ליכא בהו סכנה כולי האי כמו דלית ודקל וכדפליגי ר"מ ורבנן לקמן בשאר אילנות דלליפנא קמא כל שהקטן אינו יכול למשול בו כהגדול ממעטינן מקליר ולליפנא בתרא דוקא דלית ודקל דאית בהו סכנה גדולה הוא דממעטינן מאותם. וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל שתפס לדרשת דת"כ דהוא ליפנא בתרא דהכא לעיקר שכך כתב בפ"ב ממתנות עניים הלכה ט"ז פאה של דלית ושל דקל שאין העניים מגיעים לבוז אותה אלא בסכנה גדולה בעה"ב מוריד אותה ומחלק אותה בין העניים ואם רצו כולן לבוז אותה לעצמו בוזזין. והיינו כסתם מתני' וכרבנן דר"מ בברייתא ולא מהני תנאי לילך אחר הרוב ולפיכך עד שיתרצו כולן דוקא:

(שם ע"ב בגמ') **המריחן** על הבעה"ב שתהא הולאה שלו. וכ"כ הרמב"ם ז"ל שם ומחייבין בעל הבית להוריד ולחלק ביניהן והיינו שתהא ההולאה משלו:

(שם) **התנו** ביניהן אפי' כן אין שומעין לו. עי' בהר"ש מה שפי' בזה דאין שומעין לו וכו' אבעה"ב קאי והא דבעי ר' שמואל פי' דמילתא דפשיטא לן מיבעיא ליה לר' שמואל וכו' אפי' כן בעה"ב מחלק כלומר אע"פ שחזרה פאה לעומרים להיות דינה לבזבז כמו הקמה אמרינן דאפ"ה מחלק שלא יראה לעני מודעתו ויבליך לפניו עכ"ל וכל זה מלבד שהוא דוחק גדול קשיא לן דהיאך נאמר דכשאין בעה"ב מחלק אלא הן בוזזין לעצמן איכא למיחש שלא יראה לעני קרובו ויבליך לבניו וכשהוא מחלק לא חיישינן להא וזהו נגד הסברא דאדרבה איפכא מסתברא דכשהוא מחלק יכול לעשות איזה ערמה יותר מכשהן בוזזין לעצמן ועוד דבכל מקום דקתני בזה הש"ס חד מ"ד דבעי מילתא לא אדפשיטא לי' לאידך קאי כ"א במקום דמפרש לה בהדיא הכי וממשמעות הסוגיא נראה דר' שמואל בכילה שדהו לחוד הוא דבעי וא"כ הא דקאמר מעיקרא דלא מהני תנאי אמחובר לקרקע קאי וכזה ודאי לא שייך לומר דאם הבעה"ב אינו מחלק חוששין שלא יראה עני קרובו וכו' דהא ממחובר לקרקע הן בוזזין. ולמאי דפרישית הכל ניחא ובעיא דר' שמואל כדרך הת"ל מתפרשא וכך נראה דהאי התנו ביניהן אמתני' קאי ואלא תתמה על הלשון אין שומעין לו דקאמר שכן דרך הש"ס הזה שלא להקפיד בלישנא ואומר לשון יחיד על רבים וכן איפכא וזה ידוע למי שמורגל בו ועוד דגם למאי דפרישית נוכל לומר דבזה קאי אבעל הבית ור"ל דאם אפילו הבעה"ב מתרלה כמה שהתנו אין שומעין לו ומטעמא דמסיק. והאי בעל הבית וכו' אם הבעל הבית מחלק קאמר דכך הסברא נותנת דמה שיש בידו יותר יכול הוא להעריס כדי ליתן לעני קרובו ממה שהן בוזזין בעצמן ופשיטא להא דמתני' דבוזזין מהמחובר לקרקע והכל כמו שמבואר בפנים בס"ד:

(דף כ"א ע"א) **תני** בשם ר"מ קונסין בו וכו'. דברי ר"מ בתוספתא בלי שום חולק נשנו ומשמע דלפרש קאתי דהא דתנינן אין לו בה כלום שקונסין אותו אפי' למה שנטל כבר מוליאין ממנו וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב ממ"ע בהלכה י"ח עני שנטל מקלת הפאה וזרקה על השאר או שנפל עליה או שפירס טליתו עליה קונסין אותו ומעבירין אותו ממנה ואפי' מה שנטל לוקחין אותו מידו וכו'. והתי"ט כתב על זה משמע מדבריו דבכולי עניינא לוקחין מה שנטל משום קנס ואין נראה כן מן המשנה אלא דוקא בשנטל וזרקו וכו' שהרי חילקם לשתי בבות עכ"ל ולמאי שרלה לפרש דברי הרמב"ם דהאי קונסין אותו גם על נפל עליה וכו' קאי יותר היה לו להקשות דמה קנס שייך בזה הא מדינא לא קני מידי כמה שנפל או פירס טליתו עליה כדמסיק רב ששת בפ"ק דב"מ (או רב אשי לפי גי' התוס' בגיטין פרק הזורק וכ"כ דכך היתה גי' הרמב"ם שם) דאין ד"א של אדם קונין לו בשדה חבירו בר"ה כמו שפסק הרמב"ם בפ' י"ז מגזילה ואבידה ובפ"ד מהלכות זכיה ומתנה אלא ודאי דדברי הרמב"ם כך הן מתפרשין דהוא ז"ל נקט הני תרתי בבא דמתני' בבא אחת נטל וכו' או שנפל וכו' ועל זה מסיים קונסין אותו ר"ל אדרים דבריו כשנטל וכו' קאי ומעבירין אותו ממנה אתלוקה או שנפל וכו' קאי והדר מפרש האי קונסין אותו דרישא מה הוא וקאמר ואפי' מה שנטל וכו' וזה ברור הוא דהא בחלוקה השניה שנפל על המחובר לא נטל כלום אלא שמעבירין אותו ממנה מטעם דלא קני מידי במה שנפל או שפירס טליתו עליה וזה ביאר במקומו בדיני הקניה והא דעירב להני ב' בבות דמתני' בחדא בבא משום דסיים וכן בלקט וכן בעומר השכחה וכהו שייך ג"כ לפעמים שנטל אנפל עליה נמי דאם נטל הלקט או השכחה אחר שנפל עליהן לוקחין מידו מה שנטל ואע"פ שקנה בנטילה מוליאין ממנו משום קנס על שנפל עליהן בתחלה ומנע אותן משאר העניים:

(שם) **עד** כדון מזיד ואפי' שוגג. משמע דבעיא דלא איפשטא היא ואף אם נפרש דבניחותא קאמר מ"מ משמע דזהו דוקא לר"מ דס"ל בעלמא דקונסין שוגג אטו מזיד וכן משמע מדברי הרמב"ם בפ"ב שם דלא כתב אלא עני שנטל מקלת הפאה וזרק על השאר וכו' ולא הזכיר כלום בדין זה משוגג. מיהו קשיא לן ממ"ש בפ"ד גבי דין גדיש שלא לוקט תחתיו דהתם נמי טעמא משום קנס הוא וכתב שם בהלכה ז' דקונסין אותו ואפי' היה שוגג והוא מדברי הש"ס הזה ומ"ם דינא דהתם מדינא דהכא ועיין לקמן ריש פ"ה ד"ה עד כדון מזיד וכו' מה שיתבאר שם בס"ד:

(שם) **אדם** זכה במליאה בתוך ד"א שלו. כך הוא בפרק הזורק ובפ' שנים אוחזין וביארתי שם בהא דקאמר בבבלי שם (דף י) אהא דר"ל משום אבא כהן ברדלא אמר אביי מותיב ר' חייא בר יוסף פאה אמר רבא מותיב ר' יעקב בר אידי נזיקין וכו' ומשני לה התם בחדא שנויא כיון דנפל גלי אדעתיה וכו' ומ"ש דלמר דייק מפאה ומר דייק לה מנזיקין וכתבתי משום דבכל חדא איכא סברא מה דליתיה באידך דבפאה איכא למימר כיון דזכי ליה רחמנא בגוה גילוי דעתיה לאו כלום הוא קמ"ל ובמליאה איכא למימר כיון דבשעה שראה אותה לא היה שם אחר מה דנפל עליה לאו משום דגלי דעתיה דליקני ליה בנפילה משא"כ בפאה דיש שם עניים אחרים קמ"ל דאפ"ה בתרווייהו אמרינן כיון דנפל גלי אדעתיה וכו' ועיין בדיבור דלקמן לפי המסקנא:

(שם ע"ב) **רובה** דר' יוחנן וכו'. כדפרישית דאע"ג דר' יוחנן לית ליה הא דר"ל דד"א קונין במליאה כדפליג בהדיא עליה בפ' שנים אוחזין הכא לא דייק לה כן אלא להא דקאמר ר' יסא בשם ר' יוחנן והא דדייק על דר"ל מהא דלקמן ואע"ג דר"ל קאמר בהדיא גבי מליאה דד"א קונין וא"כ למאי דאמרינן דר"ל מודה לר' יוחנן במתנה דאין ד"א קונין קשיא עליה נמי הך קושיא גופה דמקשי על דר' יוחנן דהא ק"ו הוא י"ל דאה"נ אלא דבעי להקשות על דר"ל עוד קושיא אחריתא מהא דלקמן וקשיא על דר"ל כתרתי קאמר. והרמב"ם ז"ל משוה דין מליאה ודין מתנה כאחד למאי דפסק כרב ששת (או כרב אשי לפי גי' התוס' דגיטין פ' הזורק) דפ"ק דב"מ שם דלא תקינו רבנן ד"א כ"א בסמטא או בלדי ר"ה אבל לא בשדה חבירו ולא בר"ה שכך כתב במליאה בפ' יז מהלכות גזילה ואבידה בהל' ט' וכן במתנה בפ"ד מהלכות זכיה בהלכה ט' ואע"ג דבמתנה דעת אחרת מקנה לו אפ"ה לא תקינו ליה רבנן ד"א ברשות חבירו או בר"ה כדקאמר בפשיטות כאן וכן בפ' הזורק משא"כ במתנה וכך הוא דעת הרי"ף ז"ל ובהגמ"י בהל' גזילה ואבידה שם כתוב תימא הא אמרינן בפ' הזורק היתה עומדת בר"ה ומפרש בגמ' דהיינו בתוך ד"א שלה אלמא דאפי' ברה"ר קני וי"ל התם כיון דדעת אחרת מקני לה אפי' ברה"ר קניא. תוס'. עכ"ל ולפי תירוץ הזה קשיא לן מתנה דג"כ דעת אחרת מקני ליה אפ"ה ברה"ר לא קני. ובאמת בתוס' שלפנינו לא מלאתי תירוץ זה כ"א בפרק הזורק (דף עח ע"ב) ד"ה ר' יוחנן אמר קרוב לה וכו' תירלו ב' תירולים אחרים על קושיא זו שכתבו ועוד קשה דרב אשי אית ליה בפ"ק דב"מ דבר"ה לא תקנו ד"א והכא תנן היתה עומדת בר"ה קרוב לה מגורשת וי"ל דהתם כאין יכול לשומרו והכא ביכולה לשומרו א"נ י"ל דהכא לאו דוקא נקט ר"ה אלא בסמטא או בלדי רה"ר עכ"ל. ולדעת הרמב"ם נראה שתפס כתירוץ הראשון דהתוס' לעיקר כדמשמע מדבריו שבפ"ה מהל' גירושין הלכה י"ג וי"ד ע"ש ואכמ"ל:

(דף כ"ב ע"א במתני') **שלש** אבעיות ביום וכו'. כתב הרא"ש והובא בדפוס החדש בהגהת פירוש הרא"ש וז"ל אבעיות פרשתי בא' מג' הזמנים משום דהיה קשה לי לפרש בכל אלו הג' זמנים משום דבפעם א' מניח אדם פאה בתוך שדהו ומיד העניים נוטלין הכל ולהך פירושא אפשר לפרש דפלוגתא דר"ג ור"ע משום לקט הם דבכל זמן שאין בעה"ב בשדה אין העניים רשאין ליכנס וליטול הלקט וכו' עכ"ל ואלו ראה הוא ז"ל להתוספתא דפ"ב לא היה כותב לכל זה ולא היה מפרש כפירושו בא' מג' הזמנים דבהדיא שנינו שם דאין לעני ליגע בפאה ואסור משום גזל עד שיודע לו שהיא מדעת הבעה"ב לפי שאין לעניים בה כלום עד שיפרישנה בעה"ב מדעתו וכ"פ הרמב"ם בפ"ב ממ"ע בהלכה י"ג וא"כ דין פאה ודין לקט שוין הן דבכל זמן שאין בעה"ב בהשדה אין רשות לעניים ליטול מהן כלום והשתא ג' הזמנים הללו בדוקא הוא דשנו דבכל ג' הזמנים הללו לריך שיהא הבעה"ב נגלה בהשדה לפי שיש ג' כתות עניים אלו באין בשחר ואלו בחלי היום ואלו במנחה וכ"כ הרמב"ם שם בהלכה י"ז בג' עתות ביום מחלקין את הפאה לעניים וכו' כדי שיהיה עת קבוע לעניים שיתקבלו בו כולן ליטול וכו' ור"ל כולן של כל אחת ואחת מג' כתות הללו וא"כ כל זמן שעדיין לא באו כולן אין רשות לעניים הבאים בראשונה ליטול את הכל וממילא מתורלת הקושיא שלו וא"ל לדוחק התירוץ דבלקט מתפרשא פלוגתייהו דתנאי במתני'. ופירושא דג' אבעיות מבואר הוא בפריסית וכמבואר מדברי הרמב"ם שזכרנו



(שם בגמ') **מפני** חמשה דברים לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו. ובתוספתא הגי' מפני ד' דברים אמרה תורה לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו מפני גזל עניים וכו' וכך הובאה הברייתא בבבלי פ' במה מדליקין (דף כג) וגרים נמי ומשום בל תכלה ופריך אטו כולהו לאו משום בל תכלה נינהו דהא כולהו טעמי על הא דאמרה תורה לא תכלה הוו אמר רבא מפני הרמאים כלומר שעוברי' על לא תכלה ואומרי' כבר הנחנו פאה והכא דקתני' מפני הרמאין ליכא לשנויי הכי ואפשר דלגי' דהכא דלא"ג אמרה תורה ה"ק מפני אלו דברים כדין הוא שלא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו ואפי' אי לא הוה כתוב בלשון לא תכלה כ"א בלשון אחר. ומשום שאמרה תורה וכו' וכלומר ולא עוד אלא שכך אמרה התורה בפי' לא תכלה פאת שדך:

(שם ע"ב) **ואיתפלגון** שדה שקלרוה שלים לפני עכו"ם וכו'. פלוגתא דר"ע ורבנן בברייתא הובאה לקמן פ"ה דמעשרות ה"ד ושם יתבאר בענין פלוגתא דרשב"ג ורבי במתני' דהתם והעולה ממסקנת הסוגיא דהכא דלא פליגי ר' בא ותבריא אלא בענין אוקימתא דרישא דמתני' אי כר"ע אתיא או לדברי הכל כמבואר בפנים וכן הנ"מ אי מפרשינן למתני' דהכא דהסיפא מיירי בתלושין ובמירות תליא מילתא ומתני' דתלה במחוברין ובהבאת שלים או איפכא ומיהו לכ"ע הדין הוא כך דבמחוברין בהבאת שלים תליא ובתלושין בגמר מלאכה למעשר תליא והיינו מירות בתבואה וזהו שכתב הרמב"ם ז"ל בסוף פ"ב מהל' מעשר המקדים פירותיו כשהן מחוברין עד שלא באו לעונת המעשר ופדאן וכו' ובסוף פ"ג ביאר דין פירות תלושין דבהו בגמר מלאכה למעשר תליא מילתא כדכתב שם וכמבואר מסוגיא דהכא:

(שם במתני') **מי** שליקט את הפאה ואמר הרי זו לאיש פלוני עני וכו'. הר"ש ז"ל הקשה על פירש"י ז"ל בפ' שנים אוחזין (דף ט) דמי שליקט את הפאה באדם שאינו בעל השדה איירי דאי בעל השדה לא אר"א זכה לו דליכא למימר מיגו דזכי לנפשיה דאפי' הוא עני מוזהר הוא שלא ללקט פאה משדהו כדאמרינן לא תלקט לעני אזהרה לעני על שלו וכתב על זה וקשה לפירושו מהא דתנן לקמן פ"ה שבולת של לקט שנתערבה בגדיש וכו' אר"א וכי היאך העני הזה מחליף דבר שלא ברשותו ואמרינן עלה בירושלמי מיחלפ' שיטתי' דר"א תמן הוא אומר זכה לו וכאן הוא אמר כן ומסיק דלדבריהם קאמר להו משמע בהדיא דבעל השדה גופיה יכול לזכות בשביל עני וכן העלה שם לדינא. והתי"ט האריך בזה בפ' הגו' מסכה ה' וכתב שם והירושלמי אפשר דלא סבר דר"א דרים אזהרה לעני א"נ ס"ל דדרים הכי מ"מ דוקא בשדה שלו אבל בתרי מיגו דהיינו מגו דאי בעי מפקיר וכו' תו לא מקרי בעל השדה וכו' עיי"ש ואני תמה דמה לנו לאהדורי ולהכרית מפרק ה' הא במקומו הוא מוכרע דלא ס"ל האי ש"ס אזהרה לעני דהא קאמר ריב"ל בגמ' בבעה"ב עשיר נחלקו אבל בבעה"ב עני מאחר שהוא ראוי ליטול זכה. וכן כמה פעמים בהסוגיא והמסקנא כריב"ל כדקאמר בסוף ההלכה ובזה שוין הן. הסוגיא דהכא ודהתם דפ' שנים אוחזין דחד מגו אמרינן לכ"ע אלא דהכא קאמר בבעל הבית עני וכו' ואם כן לא סבירא ליה אזהרה לעני וסוגיא דהבבלי סבירא ליה דדוקא עני אחר ולא בבעל השדה כדאיתא פ"ק דגיטין ובפ' הזרוע (דף קלא ע"ב) וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ב ממ"ע הלכה יט מי שלקט את הפאה ואמר ה"ז לאיש פלוני העני אם עני הוא זה שלקט וכו' א"כ באדם אחר מיירי וכמסקנת הבבלי ומעתה אין לפלפל בזה לסברת הש"ס דהכא. והסיא דפ"ה יתבאר במקומו בס"ד:

(שם בגמ') **אדם** זוכה לחבירו במליאה. נתבאר מקלת מזה לעיל בהלכה ב' ועיקרא דמילתא נתבאר בפ' שנים אוחזין בהלכה ד' והלכה ה' ובדין השוכר את הפועל וכו' ועיי"ש:

(שם) **איתפלגון** ר' יונה ור' יוסי חד אמר הראוי ליטול זכה וכו'. מבואר בפנים היטב וא"ל לשבש הגי' מלבד מהא דמותיב לקמן ממתני' דפ"ה ממעשר שני דל"ל הא מתני' פליגא על מ"ד הראוי ליטול זכה וכו' וזה טעות דמוכח הוא וכמבואר. ולענין העולה ממסקנא דהכא דלמ"ד הראוי ליטול אותו זכות בעינן דהוא שיכול לזכות לאחר ואי לא לא דלדידיה מוקי להמתני' דפ"ק דגטין לגדדין דרישא מיירי שמזכה הגט לאשתו ע"י בן חורין שכן הוא ראוי לקבל גט בתו וסיפא שטר שחרור זה לעבדי מיירי שמזכה לו ע"י עבד של אחר שכן הוא ג"כ ראוי ליטול ולקבל גט שחרורו מיד רבו שלו כמבואר למה שליינתי בפנים וכך הוא הדין לפי מסקנת הבבלי פ"ב דגיטין (דף כג ע"ב) בענין שהעבד מקבל גט לחבירו מיד רבו של חבירו וכו' מיהו בהאי אוקימתא דמתני' דפ"ק דגיטין לא נחית הש"ס הבבלי להא דאע"ג דקיי"ל דגבי פאה מי שראוי ליטול בעינן דהוא שזוכה לאחרים כדאמרינן דמגו דזכי לנפשיה וכו' וכה"ג אמרינן במליאה כמבואר בפ' שנים אוחזין מ"מ גבי גט שאני הוא דדעת אחרת מקנה להזוכה הזה שיזכה להאחר ומוקי הש"ס הבבלי למתני' דפ"ק דגיטין דטעמא הויא משום דכל האומר תנו כאומר זכו דמי כדאמר התם (דף יא ע"ב) לענין דלא מוכחא מהמתני' דהתופס לב"ח במקום שחב לאחרים שיקנה. וא"כ ה"ה לענין זה דאף שאין זה הזוכה ראוי הוא ליטול לעצמו אותו הזכות קונה הוא העבד ומטעמא דאמרן. ובענין דין התופס לב"ח וכו' ביארתי בפ' שנים אוחזין שם דמ"ם הטור בסי' קה דאם זה התופס הוא ג"כ ב"ח של הלוה אז יכול הוא לתפוס לאחרים ואפי' לא תפס לעצמו כלל דאיכא מגו דאי בעי זכי לנפשיה וכו' וכן דעת רוב הפוסקים וכתבתי שם ללמוד מדברי הרמב"ם שגם דעתו ז"ל כן וע"ש:

(דף כ"ג ע"א) **רבי** יוסי בשם ר' יוחנן מ"ד אין קנין לעכו"ם בא"י וכו' הר"ש הביא מקלת מזה ולא ביאר כלום ולמאי דמבואר היטב בפנים תמלא דסתמא דתלמודא ס"ל כהאי אוקימתא דר' יוסי בשם ר' יוחנן דכמ"ד אין קנין לעכו"ם מיתוקמא ולא קשיא מידי עליה דהכל ניחא אליביה ודלא כר' חנינא בשם ר' פנחס כמבואר בפנים הנ"מ לדינא בין סתמא דתלמודא לבין ר"ת בשם ר' פנחס. ובזה נתברר דעת הרמב"ם ז"ל דפסק כמ"ד אין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע ממעשרות והיינו כאם לקחן הישראל להפירות קודם שתגמר מלאכתן למעשר וכן אם מכר הישראל פירות שלו להעכו"ם אחר שבאו לעונת המעשר וכמי שמרחן תליא מילתא כמ"ש בפ"א מהל' תרומות בהלכה י' וי"א ועיין ג"כ בהלכה י"ב וי"ג ותמלא מבואר חלוקי הדינים בענין זה ובפ"ב בהלכה י' פסק כהאי מתני' בהדיא הלקט והשכחה והפאה של עכו"ם חייבין בתרומות ומעשרות אא"כ הפקיר. ומתוך מה שנתבאר בפנים תמלא דפסק כסתמא דתלמודא דהכא דעולה ממש כאוקימתא דרבה בבבלי בסוף פ' השולח בשדה דנכרי ולקטינהו ישראל וכו' והא דקאמר התם לא לעולם דישראל ולקטינהו נכרי וכו' לדחויא בעלמא קאמר דלא מלית לאוכוחי מהאי מתני' דאיכא לשנויי לך לא לעולם דישראל וכו' ומיהו להמסקנא דהתם דרב אשי ס"ל כרבה דקאמר שתי תקנות הוו וכו' אוקימתא דרבה במתני' דהכא קאי שפיר וכסתמא דהאי תלמודא והכל עולה בקנה א' וכשיטה אחת. ול"ל לומר דיש לירושלמי שיטה אחרת כמ"ש הר"ש אלא דשיטת ר' חנינא בשם ר' פנחס היא שיטה אחרת דלדידיה קאי בהאי קושיא דר"א ואין לו קנין נכסים אבל לא כן לסתמא דתלמודא דקאמר לא על הדא איתאמרת וכו' ואין אנו לריכין לכפול הדברים כשכבר מבואר היטב בפנים ומזה תראה דמ"ש התי"ט בזה בספ"ק דע"ז לשיטת הר"ש הוא ולא כן הוא לשיטת הרמב"ם לדעתו ז"ל אוקימתא דרבה קיימת היא וכדלעיל וכבר זכרתי מזה שם וכן כהאי דתמה בפיסקי' דר"מ דהתם ביארתי היטב במקומו ודעת הרמב"ם כדעת הי"מ שהביאו התוס' שם ובתוס' דמנחות הכל מבואר שם בס"ד:

(דף כ"ד ע"א) **תני** לקט קלירך לא כל הקולר בידו וכו'. פירשתי בפנים על דרך דינא דמתני' והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ד ממ"ע הלכה ב' היה קולר ביד בלא מגל הנופל מתוך ידו אינו לקט וכו'. נראה דפירש ברייתא זו כפשטה דלמעוטי הקולר בידו קתני אלא דלפ"ז היה לו לבאר גם בדין דפרט כן כדקאמר הכא ודכוותיה פרט וכו' והוא ז"ל גבי דין פרט מהלכה ט"ו ואילך לא ביאר זה שם ואפשר שסמך עלמו על מ"ש בדין הלקט וה"ה לפרט בכרם שהוא כמקום לקט בתבואה. ומה שליין הכ"מ שם בפ' ראשית הגז והוא כדעת ר' יוסי שם דמחלק בין דבר שדרכו ליתלש וכו' ועיין לעיל בפ"ק בהלכה ד' ד"ה קוטף מנין וכו' ובפ"ג הלכה כ' ד"ה היו לו חמש גפנים וכו' מה שנתבאר שם בס"ד:

(שם במתני') **העליונים** לעניים בלבנים וכו'. פירשתי בפנים ע"ד הרמב"ם ז"ל כפירושו במשנה וכחיבורו בפרק הנזכר הלכה ט"ו ועיי"ש:

(שם בגמ') **אמר** ר' יוחנן דר' יהודה בן תגרא היא וכו'. הכא מייתי לה מברייתא דנשנית כפאה כמו המתני' ור"ל הוא דמשני דאיכא לחלק בין דין דפאה גופי' בין ישראל שעיקרו חייב לבין עכו"ם שעיקרו פטור ובבבלי פ' הזרוע (דף קלד) גרים דרמי ליה ר"ל לר' יוחנן מתני' דהכא אמתניתין דהתם גר שנתגייר והיתה לו פרה וכו' ושני לי' ר"י לר"ל ואמר אל תקניטני שבלשון יחיד אני שונה אותה דתני ר' יהודה בן תגרא משום ר"מ שספק לקט לקט ספק שכחה שכחה וכו' והמסקנא ג"כ שם דכדברי הכל היא וכדמשני רבא דפרה בחזקת פטורה קיימא דבחזקת נכרי היתה עומדת אבל קמה בחזקת חיובא קיימא דשל ישראל היא ולפי האי שינויא א"כ דין דקמה של גר הגשנית בברייתא דמייתי הכא שוה הוא לדין דפרה הגשנית במתני' דהתם. וסוגיא דהכא אתיא כהאי דאמר התם כי אתא רבין אמר קמה אקמה רמי ליה ועיין פירש"י שם ולפ"ז דחה לה ר' יוחנן שבלשון יחיד שונה הברייתא וכן אמר הכא ור"ל הוא דא"ל כתר הכי דד"ה היא כדמחלק הכא והני דרשות דקרא דמייתי הכא לספק לקט מת"כ פ' קדושים ומספרי פ' כי תלא הן:

## סליק פירקא בסייעתא דשמיא

(שם ע"ב במתני') **גדיש** שלא לוקט תחתיו. עד כדון מזיד אפי' שוגג וכו' משמע דבניחותא קאמר הכא וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ד ממ"ע הל' ז' דאפי' שוגג וכו' קנסו אותו ולפ"ז לריך טעם אמאי לא פסק כן כדין דפרק דלעיל בהלכה ב' נטל מקלת הפאה וזרקה על השאר.
דקאמר

דקאמר נמי שם עד כדון במזיד ואפי' שוגג וכו' והוא ז"ל לא זכר כלום משוגג גבי האי דינא שהביא בפ"ב בהלכה י"א ולעיל שם כתבתי דנראה דדוקא אליבא דר"מ אמר הכי לעיל דס"ל דקנסינן שוגג אטו מזיד כדשמעינן ליה בכמה דוכתי בש"ס וא"כ אמאי קנים הכא שוגג אטו מזיד ושמא יש לחלק דבפ' דלעיל העני הזה רצה לזכות לעצמו ודי בזה שקונסין אותו במזיד ועשה שלא כדין אבל הכא הבעה"ב הוא שעשה והגדיש על גבי חלק של עניים ורצה להפסיד לכל העניים מהלקט והלכך קונסין אותו אפי' שוגג ואפי' הגדישו אחרים שלא מדעתו כדי שיהא נזהר בחלק של העניים לתת להם כפי שחייבתו התורה ועיין לקמן בפ"ב דתרומות בהלכה ג' ד"ה בשוגג באיסור במזיד באיסור ותמצא שם מבואר בענין קנסו בשוגג אטו מזיד לדעת ר' יהודה דפסק הרמב"ם כותיה וכמה דמחלק בין מיד' דאורייתא למידי דרבנן וככל חלוקי דינים שנאמרו בענין זה:

(דף כ"ה ע"א) **אמר** ליה ר' יוסא שמענו שהוא פטור ממעשרות. הר"ש ז"ל הביא מקצת מהסוגיא וכתב דר' יוסי סבר דאפי' לב"ה פטור משום הפקר ב"ד. ונראה דאף אם לא היינו גורסין להא דר' יוסי דלקמן לא הוי משמע לפרש דבניתותא קאמר ומכ"ש דמסיק לקמן לר' יוסי בהדיא דלב"ה עניים מעשרין ואוכלין והוא ז"ל חיבר האי שהפקר ב"ד הפקר לריש דברי ר' יוסי ואינו כן אלא דחסר כאן תיבת מנין שהפקר ב"ד הפקר וכמו דגרסי' בשקלים ומילתא בהנפי נפשה היא כמו שבנויה התם ולבסוף מסיק דר' יסא מדתי לה וקאמר בלשון תמיה וכי שמענו ממתני' דפטור ממעשרות דאיכא למימר דלב"ה אה"נ דעניים מעשרין ואוכלין וכלומר דמהכא נמי לא שמעינן מידי. ומיהו לענין דינא אע"ג דהכא מדחי לה ר' יסא דממתני' לא שמע מינה מידי מ"מ משמע דהוא"ל וכב"מ אמרו שתם הפקר ב"ד הפקר דכשאר הפקר גמור הוא ופטור מן המעשר וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל כדין זה כמו שהבאתי בדבור דלעיל שכ' שם מפני שאין אנו יודעים איזה מהן שהיתה לקט וספק מתנות עניים לעניים שנאמר תעזוב אותם לפניהן מצלך. וא"כ פשוט הוא שבדין זה דהוי כמתנות עניים ממש ופטור מן המעשרות אלא דע"כ אתינן הכא גם לטעמא דקנס שקנסו ב"ד אותו ועשאוה כהפקר דהל"ה אמאי אין אומדין אותה כמה לקט ראויה לעשות כדאמר הכא לעיל וכן מסיים הרמב"ם שם ויש לי ראיה ללמוד דגם בעלמא כל שהפקירו ב"ד מחמת קנס הרי הוא הפקר גמור ופטור מן המעשר דבפרק האשה רבה (דף פט) וכן בגיטין (דף לו) יליף ר' יצחק דהפקר ב"ד הפקר מקרא דעזרא כדיליף הכא ור' אלעזר אמר מהכא אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון ראשי האבות וגו' וכי מה ענין ראשים הלל אבות לומר לך מה אבות מנחילין את בניהם כל מה שירצו אף ראשים מנחילין את העם כל מה שירצו והנ"מ בין הני דרשי דקראי נראה דלמאן דיליף מקרא דיהושע לא שמעינן דהפקר ב"ד כשאר הפקר שפטור ממעשר דהא לא הקישו הכתוב אלא לנחלה ואין נחלה פטור ממעשר אבל למאן דיליף מקרא דעזרא וכתיב יחרם כל רכושו והרי החרם כהקדש הוא ופטור מן המעשר והיינו נמי טעמיה דהרמב"ם דמביא בפ' כ"ד דסנהדרין בהלכה ו' קרא דעזרא ללמוד ממנו דהפקר ב"ד הפקר ולא הביא כהאי מ"ד דיליף מקרא דיהושע דקדים מקרא דעזרא אלא משום דמהתם שמעינן דכהפקר גמור הוא ופטור מן המעשר:

(שם) **אמר** ליה לבית כור. והכי פשיט ליה בבבלי פ' המקבל (דף קה ע"ב) דארבעת קבין לכור זרע וכדפירש"י ז"ל לשדה שזרעו בה כור והיינו לבית כור דקאמר הכא וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ד שם בהל' ה' וכמה הוא שיעור זה ד' קבין תבואה לכל בית כור ומה דלא שני הש"ם להא דרמי דר' אבהו אהדר' אבהו דקאמר בפ' המקבל בנופל לה כדי לזורעה כבר כתבתי שם דלא חש הש"ם להאי קושיא דשאני התם דבדאיכא בנופל לזריעה חייב להטפל בה דשמא בשנה האחרת תעשה כדרך השדות אבל הכא חייב ליתן לעניים לכל מקום זריעת הכור שיעור נפילה של הקצירה של מקום הזה שהוא ד' קבין לזרע הכור:

(שם ע"ב) **והוא** שיהא הקציר סובבה וכו'. כדפרישית וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ד ממ"ע בהל' ג' וכן הא דלקמן היו שתים וכו' שם בפ"ד וכדפרישית בפנים מילתא בטעמא:

(שם) **רומם** הייתי זיתים וכו'. עי' מזה לקמן סוף פ"ז:

(שם) **עימר** את הראשון וכו'. הרמב"ם ז"ל הביא לדין זה בפ"ה שם בהלכה ו' ובמה שפירשתי בפנים מובן הטעם במילתיה דר' בון בר חייא במה דקאמר דלא פליגי ועיין במה שפירש הר"ש בזה ומביאו הכ"מ שם. ולפי משמעות הסוגיא והאי דינא נתבאר בפירושי שבפנים כל צורך ועיין עוד מזה לקמן בפ"ו בהלכה ג' ובענין פשיטות הבעיא דבר שהוא ראוי להליל וכו' וכדפרישית פשוט הוא וכדקאמרי' דמכיון ששכחו א"כ שכחה הויא ולא היה צריך לבארו וכן בענין הבעיא השניה וכדפרישית דהנכון לגרוס גם כאן דבר שהוא ראוי להליל וכו' ופשיט ליה דהוי שכחה והע"ג דר' יונה קאמר תיפתר וכו' אינה אלא דחיה בעלמא כלומר דמהכא לא תפשוט דיכולא לשנויי לך בקולר שורה וכו' אבל לפי האמת לעולם העומר אין מליל את הקמה וכסתמא דמתני' דפ' דלקמן וזה מבואר בדבריו בפ"ה שם בהלכה כ"א:

(דף כ"ו ע"א) **ביצד** הוא עושה וכו' א"ר יונה מביא שתי שבלים וכו'. לפי משמעות הלשון דר' יונה משמע להדיא דאינו בא להוסיף ולומר דמביא עוד שתי שבלים אחרות מלבד מאותה שנותן לעני וכו' כדפי' הר"ש ז"ל והאריך נמשך הר"ב בפי' המשנה. דא"כ לא היה לומר אלא מביא עוד שלישית וכו' לכך נראה דלא בא ר' יונה לתרץ אלא מה דהקשה על הא דאמר ונותן לו הראשונה והא איכא למיחש שמא האחרת היא של לקט ונמצאת הראשונה אינה מתוקנת וכדפרישית בפנים אלא לא תימא נותן לו הראשונה דוקא והיינו אחר שהתנה פ"א דבהא לא סגי אלא כך יעשה מביא ב' שבלים ומתנה על זו וחוזר ומתנה כן על האחרת והאת היא מתוקנת ממ"נ והשניה היא מעשר. וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ד ממ"ע בהלכה י' ועי' בכסף משנה שהאריך בזה ולבסוף כתב שנראה שרבינו מפרש דבתחלה קס"ד שלא היה אומר אלא פעם א' וכו' ושוב אין להקשות שמא אותה שקבע בה מעשרות של לקט היא דממילא משמע את תה שאינה של לקט יהיו מעשרותי' קבועים בה בעלמה וכו' וזה דוחק ואינו מכוון בדברי הרמב"ם שכתב וחוזר ומתנה כן על השניה משמע שמתנה כבתחלה וגם הא דסיים ונותן שתיהן לעני וכו' זה יותר דוחק כפי' דברי הרמב"ם מפי' הר"י קורקוס ז"ל שהביא לעיל שבדברי הרמב"ם לא כתב אלא ונותן האחת מהן לעני וכו' אבל אין אנו צריכין לכל זה אלא דתוכן טעם הדבר כך הוא דהא אנן תנן לקמן המחליף עם העניים בשלו פטור ובשל עניים חייב והתם שלו הוא מה שלקח מעניים ודאי ממתנות עניים הוא והלכך בשלו פטור אבל כאן ספק הוא דאינו ידוע איזהו של לקט והלכך צריך להתנות וכשמתנה על זו וחוזר ומתנה על זו הרי אין כאן חשש דמה תאמר דשמא אותה שקבע בה המעשרות בפעם הראשונה היא של לקט ולא חל המעשר בה ונמצאת האחרת אינה מתוקנת האי חששא ודאי היינו חוששין אילו נתן להעני את הראשונה מיד על סמך קביעות מעשר שבשניה מה"ט גופה דאמרן משום דזהו כמחליף עם העני וא"כ מה שקבל העני הוא של הבעה"ב מה שמחויב במעשר והאנן תנן בשל עניים חייב ונמצא צריך הוא לעשר קודם שיתן להעני ואין כאן מקום לחול המעשר בשבולת השניה דשמא לקט היא אבל מכיון שאינו נותן לו כלום עד שיחזור ויתנה על השבולת השניה והיינו שיאמר ואם זו שקבעתי בה המעשר בתחלה לקט היא ונמצאת האחרת מחוייבת במעשר הרי עכשיו מחליף אני שבולת זו בהאחרת ושבולת השניה היא עכשיו שלי ואם האחרת היתה שלי הרי מעשרותיה קבועין בזו מאחר שהחלפתי אותה בהאיך וכ"ת דא"כ פטור הוא בשלו הא ליתא דהא כבר הקדמנו דבשלו אינו פטור אלא דוקא בחליפי מתנת עניים של ודאי ולא תקשי דא"כ יאמר כך אחר תנאי שבראשונה ולמה צריך הוא לחזור ולהתנות על השניה ממש כבתחילה כדמשמע מדברי הרמב"ם הא ג"כ ליתא דהא נמי איכא למיחש איפכא דשמא שבולת השניה היא אינה של לקט ומחויבת במעשר בפני עצמה והוי ודאי חיוב והיאך תפקיע המעשר מהראשונה דיש בה ספק חיוב מעשר הלכך צריך לחזור ולהתנות כבתחלה וא"כ כך הוא כוונת הדברים אם זו היא של לקט נמצא שיפה אמרתי בראשונה שהיא חליפי האחרת ואם לאו מעשרותיה של זו השניה קבועין בהראשונה וג"כ מכח האי דינא דחליפין וממ"נ אחת מתוקנת ואחת מעשר ונותן אחת להעני והשניה למעשר עם שאר המעשר של הגדים וכזה דברי הש"ס ודברי הרמב"ם מבוארין ולא היה צריך לבאר להדיא מדין החליפין דממילא שמעינן כהאי דתנינן לקמן במתני'. ועוד דלקושטא דמילתא א"ל שיאמר כן בפירוש שמחליף הוא אלא דאם מתנה וחוזר ומתנה על שתיהן הוי כאילו אמר ומטעמא דדינא דחליפין אתינן עלה וכן משמע מלקמן בהסוגיא דכשנותן אחת מהן לעני הוי כההיא דר' יוסי דבכורות דכל שחליפיו ביד כהן עשו שאינו זוכה כזוכה ועיין עוד מזה בדבור דלקמן:

(שם) **כל** גרמה אמרה דהיא דר' יוסי וכו'. מזה למדנו לעיקר הטעם להאי דינא דמתני' כדמסיק הכא דת"ק סבר דכיון שהוא מזכה את העני בשבולת אחת סגי בהא ואע"פ שהוא ספק שמא אינו של לקט מ"מ חליפיו של לקט מיהא ביד העני היא והלכך כשמתנה על שתיהן כדאמרן לעיל יוצא י"ח בנתינת אחת מהשבלים להעני דהוי כהאי דר' יוסי ממש וכמבואר בפנים. ודע דהאי דינא דר' יוסי מסיק לה הכי גם בבבלי פ"ב דבכורות (דף י"ח) דלא א"ר יוסי עשו שאינו זוכה כזוכה אלא בשחליפיו ביד הכהן וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהל' בכורים בהלכה ג' אבל לא בספק בכור שלא בא חליפיו ליד כהן דאז בא הכהן בטענת ממ"נ ותייב במתנות ועי' בתוס' שם ד"ה עשו את שאינו זוכה כו' דמדקדקין מההיא דפ' כל הגט המלוה מעות את הכהן ואת הלוי וכו' דלא בעי התם שמואל לאוקמי כר' יוסי ואע"ג דהתם נמי בהו חליפין ביד כהן שהרי נתן לו המעות ומסיימו שם דשמא לא סבר שמואל כר' יוסי בגיטין וזהו כמילתא בלא טעמא ואני מצאתי טעם לחלק בין ההיא דגיטין לבין ספק בכור וכיוצא בו שהחליפין בידו ולמדנו זה מהאי תלמודא כפ"ג דגיטין בהלכה ז' דקאמר ר' אבהו בשם ר"ל על האי מתני' המלוה מעות את הכהן וכו' דר' יוסי היא דתנינן תמן ר' יוסי אומר כל שחליפיו ביד הכהן פטור מן המתנות ודמי לה הש"ס כלום א"ר יוסי לא בקיים ברם הכא עד כדון בעי מיזרע כלומר דלא דמי להא דהתם דלא א"ר יוסי אלא בדבר שהוא בעין וכהא הוא דשייך לומר דעשאוהו כזוכה אבל הכא שעדיין בעי למיזרע התבואה ולא באה לעולם והאיך זוכה הכהן בדבר שלא בא לעולם שיזכה לזה שיקבלנו בחובו לאחת בו ידי נתינה. ובזה בארתי שם לדברי הרמב"ם דפסק בהאי דינא דהמלוה מעות את הכהן וכו' בפ"ז מהל' מעשר וכתב שם בהלכה ו' כאוקימתא דרב ודשמואל התם שמזכה להן ע"י אחר וכו' ואם היו רגילין ליטול ממנו וכו' א"ל לזכות ע"י אחר ולא בארו המפרשים טעם למה לא פסק כר' יוסי כדפסק בהל' בכורים דלעיל וה"נ חליפין ביד הכהן הן אלא והאי דלמד מהאי ש"ס דלא אמרינן עשו שאינו זוכה כזוכה בחליפין בידו אלא בדבר שהוא בא לעולם מה שהוא זוכה עכשיו ולא בדבר שעדיין לא בא לעולם ושם נתבאר גם מאחרי דינים דפסק כר' יוסי וע"ש:

(שם ע"ב) **בשיטתך** דאת אמר ע"י התליפין וכו' כדפרישית דגם בהאי סברא גופא פליגי רבנן ור"א ולרבנן הוא"ל דעיקר טעמא הכא משום דהחליפין הוא נותן להעני יכול הוא לזכות לו אף לדבר שאינו ברשותו ולהתנות עליו כדלעיל א"כ בשבולת אחת סגי ועיין בפ' דלעיל בהלכה ו' ד"ה מי שליקט את הפאה וכו' מה שנתבאר שם דלשיטת דהאי ש"ס אליבא דכ"ע אמרינן דאפי' בעה"ב עני יכול לזכות לעני אחר כמבואר שם בהדיא דקאמר בבעה"ב עני לא נחלקו וכו' ומשמעות דברי הרמב"ם בדינא דמתני' דהתם כמסקנת הש"ס דילן דאית להו אזהרה לעני ולא קשיא מידי על דינא דהכא דהא לקושטא דמילתא מסקינן הכא דלרבנן אינו צריך לזכות את העני בכל הגדים אלא מדינא דחליפין אתינן שמחליף שבולת שלו בשבולת של לקט שיש כאן ומתנה עליהן מספק וא"כ לא מוכחא מידי מהכא דבעלמא יכול הבעה"ב לזכות להעני במתנות עניים אלא דר"א הוא דקאמר הכי לדבריהם דרבנן ולהו לא ס"ל הכי וכדאמרן. והגע עצמך דע"כ לומר כן דטעמא דרבנן דס"ל כר' יוסי וכהאי דקאמר ר' מנא דהת"ק סבר דא"ל לזכות את העני בכל הגדים אלא בשבולת אחת שהוא נותן לו ומזכהו בשניה להתנות עלי' ומדינא דחליפין וא"כ ע"כ נמי לפרש להא דקאמר והתני ר' זעירא וכו' דלסיועי לר' מנא הוא דקאמר דאל"כ אלא דפריך עליה ותפרש דהא מדר' זעירא שמעינן דלדבריהם דרבנן קאמר ר"א וא"כ רבנן סברי דצריך לזכות את העני בכל הגדים וכר' יוסי האמורה דקאמר לית היא דר' יוסי דבכורות הוה קשיא לן השתא מ"ט דרבנן בגופא דדינא דהא לא דמיא לדר' יוסי דבכורות שהרי לא בא כל הגדים ליד העני וכהא לא אמרינן עשו את שאינו זוכה כזוכה אלא ודאי דהאי והתני ר"ז לסיוע דר' מנא היא וכהכי אתיא שפיר הסוגיא והמסקנא לדינא דטעמייהו דרבנן כר' יוסי דשבולת אחת באה ליד העני והוי ממש כדרבי יוסי דבכורות וכדפרישית:

(שם במתני') **אין** מגלגלין בטופח. לפי הסוגיא דגמרא ומייתי הך דתוספתא על המתני' משמע להדיא דמתני' בענין דין הכא לרבנן שדהו מיירי וכמו שפירש הר"ש ז"ל ומ"ש שם לרבנן שמין הפסד עניים ובעה"ב משלם לעניי אותה העיר זהו אגב שיטפא דפשיטא היא ולמי משלם אם לא לעניים שהפסיד להם ומה שאמרו כאן לעניי אותה העיר לא עלה קאי אלא על הסיפא בעל הבית שהיה עובר ממקום למקום וכו' דבזה דינא קמ"ל לר"א דצריך להטריח עצמו להוליך הזלאות ולשלוח להן לעניי אותה העיר שנטל משם ועי' בדין זה בדיבור דלקמן. והרמב"ם ז"ל בפי' המשנה פי' לאין מגלגלין בטופח בענין אחר וכמו שהביא הר"ב בפי' הא' ובחיבורו שתק מענין דין מה שפי' בהמשנה דנהי דהלכה כחכמים שמתירין מפני שאפשר שיהיה הלקט מזרע הטוב כמו שמסיים בפירושו מ"מ היה צריך להשמיענו דין היתר הזה והרי שנוי במשנה הוא וא"כ לאו מילתא דפשיטא היא ולומר דמילתא דלא צריכא לא תני והנראה שחזר בו מפירושו וכפי דמשמע מסוגית הש"ס דמתני' כדין דהמרבק שדהו מיירי ומיהו במ"ש הוא ז"ל בדין זה בפ"ד ממ"ע בהלכה ח' הצריך לרבק שדהו וכו' כתב כלשון התוספתא וכהת"ק ועל דברי ר' יהודה כתב שזהו מדת חסידות דלא קיי"ל לדינא אלא כהת"ק אבל קשה דלא כתב כלום משומת ההפסד להעניים כדמשמע מהכא וא"ת לפרש הא דקאמר והא רבנן אמרין וכו' בענין אחר כ"א על רבנן דמתני' קאי וכדאיתא ואם נפרש ושמין לעניים בהפסידן היינו כסברת הת"ק כהתוספתא שאם אין הפסדן שוה להפסד הבעה"ב אז מותר א"כ מאי האי דקאמר לר"מ שמין של בעה"ב בהפסידן וכמאי הוא דפליגי סוף דבר איך שהיה מפרש להמתני' מה דפסק כהת"ק דהתוספתא ולא פס למסקנת הש"ס בהא צ"ע:

(דף כ"ז ע"א בגמ') **למידת** הדין נצרכה. יש לפרש דארבנן דמתני' קאי וכהאי דיוקא דדייק הש"ס בבבלי פ' הזרוע (דף ק"ל ע"ב) על רב חסדא דקאמר התם המזיק מתנות כהונה או שאכלן פטור מלשלם וכו' ואב"א משום דהו"ל ממון שאין לו תובעין ופריך לבסוף מדקאמרי רבנן עני היה באותה שעה הא עשיר משלם ואמאי ליהוי כמזיק מתנות כהונה או שאכלן אמר רב חסדא מדות חסידות שנו כאן ולר"א קאמר התם לעיל דמדינא הוא דמשלם דמדייק תנא תני ישלם והא אמרת אליביה מדת חסידות וכו' ופירשו התוס' בשם ר"ת דה"ק תנא תני ישלם לר"א ורבנן פליגי עליה ואת אמרת מדת חסידות דעל מדת חסידות לא הוו פליגי רבנן והשתא לפי המסקנא דרבנן מחייבי לעשיר בבא לצאת ידי שמים ל"ל דה"ק עני היה באותו שעה ולפיכך פטור הוא לעולם הא עשיר מדינא הוא דפטור אבל בבא לצאת ידי שמים משלם והיינו דקאמר הכא מה דאמרו חכמים לטעמא דעני היה באותו שעה למידת הדין הוא דנצרכה וכלומר דהוא"ל ור"א אמר דאף מדינא חייב לשלם להכי קאמרי דזה שעני היה באותו שעה פטור הוא אפי' מלצאת ידי שמים ותידוק מינה הא עשיר נהי דמדינא הוא פטור דמיהת ממון שאין לו תובעין הוא מיהו ממידת חסידות משלם. וכזה הוי כמסקנא דהתם אליבא דרבנן ולפי משמעות הפשט י"ל דאדברי ר"א קאי דקאמר ישלם ולא קאמר וכשיבא לביתו יחזיר אלא ללמד דמדינא הוא דמשלם ויכולין להוציאו ממנו בדיינין והלכך קאמר ישלם:

(שם) **תני** האב ובנו וכו'. משמע דהא דקאמר בשניהם עניים הייט לדברי ר' יהודה שאמר תבא לו מארה וכו' ואם שניהם עניים אין כאן מארה דמה יעשה הבן וכן משמע מהגהמ"ר כפ"ק דב"ב שהביא להאי דהכא ול"ג שם אמרי מנין כ"א ומנין וכו' ופי' ומנין דתבא מארה והא הברייתא מתיר ליתן לאביו מעשר עני והוא השיב אב ובנו דקאמר אם היו תרוייהו עניים אבל אם היה הבן עשיר תבא מארה לו אם מאכיל לאביו מעשר אלא יפרנסו בכבוד משלו מכאן אני למד דאם אדם עשיר הפרים לדקה לא יפרנס אביו עני ממנו שלא תבא לו מארה עכ"ל והב"י בי"ד סי' רנ"א הביא שם מקצת דבריו ומיהו לדינא הוי כת"ק דברייתא דאפי' אם אביו לבדו עני הוא יכול ליתן לו מעשר עני שלו דלא אמרו אלא שלא תבא לו מארה דוגמא מה דאמרינן בפ' לולב וערבה מי שהיה עבד אשה וקטן מקרין אותו עונה אחריהן וכו' ותהי לו מארה ומ"מ לדינא כך הוא וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל שכתב לזה בפ"ו ממ"ע בהלכה י"ג אב ובנו איש וקרובו שני אחין שני שותפין שהיה אחד מהן עני נותן לו האחר מעשר עני שלו הרי שלא הצריך שיהו שניהם עניים דלדינא הוא כסתמא דברייתא וכת"ק ומצאתי ברייתא זו בתוספתא דמעשר שני בפ"ג והגי' שם פשוטה היא שני אחין ושני שותפין אב ובנו פודין זה לזה מעשר שני ונותנין זה לזה מעשר עני א"ר יהודה תבא מארה לאדם שנותן מעשר עני לאביו אמרו לו מה אילו היו שניהם עניים ע"כ:

(שם ע"ב) **פועל** שעשה כן ה"ז גוזל לבעה"ב ולעניים. מה דקרי ליה גוזל לבעה"ב אף דהלקט של עניים הוא פירשתי בפנים ועוד יש לומר דכשהפועל עושה מדעת עצמו ומסתמא רוצה הוא להמציא הלקט לבנו וקוצר במקום שבנו הולך ללקוט כדי שיפול שם הלקט ונמצא שמתוך כך ממעט במלאכתו של בעה"ב והרי הוא גוזל גם לבעה"ב אבל כשבעה"ב מתנה עמו כן בתחילה וסבר וקיבל על כך לפי שמנכה לו משכירותו גם בשביל זה נמצא הבעה"ב הוא שגוזל להעניים וראיתי בפי' הר"ש ז"ל שכתב פועל שעשה כן יתר מדין לקט לפיכך קרי ליה גוזל בעה"ב לעניים וכו' ע"ש והפשר גי' אחרת היתה לו. וגם לא הוזכר כאן מיתר מדין לקט ולפי שהיה קשה לו מה דקרי ליה גוזל לבעה"ב פי' כן ולמאי דפרישית ניחא ולפי גי' הספרים אשר לפנינו:

(שם) **רבי** שמעון בן יהודה אומר משם ר"ש אפי' תמרין שהן עוכרין וכו' ולא שכחו בעל הבית וכו' הר"ש ז"ל כתב כזה בכל הספרים כתוב במילתיה דר"ש ולא שכחו בעל הבית וצריך לומר דבשלא שכחו בעה"ב או בעי שיהא שכות מכל אדם וזה דוחק גדול ועוד מאי מהני שכחת כל אדם אם בעל הבית לא שכחו ועומד שם. ומה דמסיים וא"א לומר דגרסי' ושכחו בעה"ב דאי בעומד בעיר הא א"ר שמעון בסיפא דלא הוי שכחה ואי בעומד בשדה אפי' לא שכחו בעה"ב חשיב ליה שכחה וכו' הרבה יש לתמוה על זה שלא ראה ז"ל כאן בתוספתא דהך סיפא לאו דברי ר"ש היא אלא סתמא דברייתא וגרים התם היה עומד בעיר וכו' קודם דברי ר"ש ואיפכא גרסי' שם דבעומד בעיר ה"ז שכחה ובעומד בשדה אין זה שכחה וגי' הספר טעות דמוכח הוא כמ"ש בפנים ולהגי' בתוספתא בדפוס בדברי ר"ש ג"כ ע"ש הוא ובתוספתא כ"י. כמו שכתבתי בפנים דגרים בדברי ר"ש ושכחוהו סתם ומשמע דבין הפועלים ובין הבעה"ב שכחוהו היא הגי' נכונה בזה וכך היא גירס' הרמב"ם ז"ל ברים פ"ה ממ"ע ולפי זה הכל ניחא וגי' התוספתא היא עקרית כמו שמבואר בפנים ואתיא כמסקנת הש"ס בבבלי פ' שנים אוחזין (דף יא) וכדמפרש התם בשדה שכות מעיקרו הוי שכחה זכור ולבסוף שכות לא הוי שכחה ובעיר אפי' זכור ולבסוף שכות הוי שכחה שכחת פועלין עושה שכחה כשאין הבעל הבית בשדה:

(שם) **אף** לענין מציאה כן וכו' והוא שיכול ליגע בהן. והכי א"ר יוחנן בבבלי (שם ע"ב) והוא שרץ אחריהן ומגיען וכבר נתבאר זה במקומו שם:

(שם) **בזוכר** את הקשים. הרמב"ם ז"ל בפ"ה שם בהלכה ג' כתב עמדוהו עניים בפניו או חפהו בקש והוא זוכר את הקש וכו' אינה שכחה ונראה שהוא ז"ל היה מפרש דמה דבעי הש"ס היה כולו מחופה בקש לאו אכל השדה קאמר כדנראה לכאורה אלא על כל העומר ומשום דבמתני'

דכמתני' דקתני שחיפהו בקש יש לפרש דמקלתו הוא שחיפהו דומיא דעמדו עניים בפניו ולפיכך בעי אם כולו מחופה בקש בכיוון מהו ופשיט ליה מהאי דסומא דהוי שכחה ודחי לה ר' יונה דסומא לא דמיא דהכא דהשה"ב כזוכר את הקש ולפיכך לא הוי שכחה ואפי' אם חפהו כולו ופסק כר' יונה ולקולא ועיין בפ' דלקמן שם מה שיתבאר מזה בס"ד:

## סליק פירקא בסייעתא דשמיא

(דף כ"ח ע"א במתני') **בית** שמאי אומרים הבקר לעניים הבקר. ליתן מתניתא דמסייעא לרשב"ל וכו' ומשום דלקמן קאמר דאיכא בינייהו לדינא אליבא דב"ה וכמבואר בפנים. ובהא דקאמר לעניי אותה העיר וכו' כתב הר"ש ז"ל לאו דוקא אלא כלומר לבני אותה העיר. ואע"פ שלכל הפקיר נקט לעניים ומשום דסתמא לפי שראה צורך עניים עכ"ל ומיהו מלקמן משמע דהוי דוקא לענין זה דכל זמן שלא זכו בו עניי אותה העיר יכול הוא לחזור בו אליבא דר' יוסי כדמוקי ר' אבון בר חייא להא כפלוגתא דר"מ ור' יוסי וכדפרישית בפנים ומה דהוה קשיא ליה להר"ש הא לב"ה בעינן שיהא הפקר אף לעשירים כבר ישבתי לזה בפנים דלא בעינן שיאמר בפירוש ואף לעשירים אלא לאפוקי שלא יאמר ה"ז הפקר לעניים אבל לא לעשירים והכא דקאמר לעניי אותה העיר לא מיעוט אלא לעניי עיר אחרת וממילא הוי הפקר אף לעשירים וזה פשוט ומ"ש עוד הר"ש בההיא דפ' השולח (דף מז) דקאמר התם נהי דאדעתא דישראל הפקיר אדעתא דנכרי מי הפקיר דים לאוקמי נמי כר' יוחנן דהכא דס"ל הפקר לישראל ולא לנכרי הוה הפקר ומיהו דוקא כי שקיל ליה ישראל אבל כי שקיל ליה נכרי הפקר בטעות הוא ואינו הפקר וכ"כ בתוס' שם ויש לדון לפי סברא זו דא"כ אמאי לא נימא נמי איפכא דאם הנכרי הפקיר את שלו אדעתא דנכרים אפקרינהו וכי שקיל ליה ישראל ליהוי הפקר בטעות והוה קשיא לאוקימתא קמייתא דהתם דמוקי לה להמתני' הלקט ושכחה ופאה של נכרי חייב במעשרות אא"כ הפקיר דבדנכרי היא השדה ולקטינהו ישראל ומאי מהני אם הפקיר הנכרי לימא נמי דמסתמא לא אפקרינהו לישראל ולא הוי הפקר כלל ובעיקרא דדינא דהתם האי אוקימתא קמייתא קאי לפי המסקנא וכרב אשי וכבר נתבאר מזה לעיל בפ"ד בהלכ' ו' ד"ה ר' יוסי בשם ר' יוחנן וע"ש:

(שם ע"ב בגמ') **הבקיר** את שדהו ב' וג' ימים חוזר בו. ברייתא זו הובאה גם בבבלי שם פ"ד (דף מד) וכבר באתי במקומו דלמאי דפרישית אזלא האי סתמא דהש"ס כאוקימתא דעולא התם דאוקי רישא וסיפא כרבנן דר' יוסי והיינו ר"מ דהכא. ולר"ז דהכא ע"כ דאתינו לטעמא דלא ליפתכח תורת הפקר דהסברא דר"ל בהא דאמר התם קיימת היא ועיי"ש. ופסק הרמב"ם ז"ל בפ"ב דנדרים בהלכה יז וית כאוקימתא דעולא דכרבנן אתיא וכן אזלא האי סוגיא כמבואר בפנים ועיי"ש:

(שם) **כל** שהוא יכול לחולקו ולעשותו שורה. הר"ש ז"ל פי' לזה בפשיטות שהוא יכול לחלקו עמרים של קב קב ולעשות ממנו שורה ולפ"ז אינה מתורצת קושית הש"ס דאם משום שורה דיו שלשה וזה ודאי דשלשה ג"כ ראוי לשורה כדקאמר הכא לעיל בפ"ה בהלכה ב' וכן בפרקין לקמן בהלכה ג' ולמאי שפירשתי ניחא דהאי דקאמר ר' יוחנן שינויא היא להך קושיא דדיו בג' וכמבואר בפנים. וכן בהא דשל שמונת קבים בעיא דר' יונה היא אליבא דב"ש כדפרישית ומיהו בזה אפשר לפרש דהך בעי' לאו דרך בעיא היא אלא דר' יונה בעי למימר דהוא שיעורה ולפי חשבון עומרי השדה וכו' א"נ לפי' גי' הספר והוא בעי שיעורה ואדברי ר"ל קאי כלומר דלמאי דמפרש ר"ל ש"מ דשיעורא הוא דבעי והכל לפי ערך עומרי השדה כדמסיק ולפיכך כתב לזה בפשיטות לב"ש. וכתב עוד הר"ש ז"ל וב"ש לטעמייהו דאמרי בפרקין ג' לעניים וד' לבעה"ב וב"ה לית להו רואין עכ"ל וכוונתו בזה לתרץ הקושיא דדיו בג' דראוי לשורה לב"ש ולפ"ז היה אפשר ליישב להא דר' יונה דלכאורה קשה אי ס"ד דהכל לפי חשבון עומרי השדה ואם הם של ב' ב' קבין וא' של ח' קבין אינו שכחה והא דנקטי ב"ש האי גונא במתני' משום דתושבתא קמייתא הוא דנקטי א"כ מ"מ לא נקטי מה דקודם טפי והיינו כל עומרי השדה של אלי קב וא' של שני קבין וג"כ ראוי לחלקו ולעשות שורה ואשכחן דתלי קב תנין שיעורא הוא בענין כזה כהאי דתנינן בפ"ת אין פותחין לעניים בגורן מאלי קב חטים וכן פ' כילד משתתפין משמע דכתני' תלי קב שיעורא הוא אלא דבזה היינו יכולין לומר דהיא גופה נכלל בדברי ר' יונה דלעולם אמרינן דהשיעור הוא לפי חשבון והא דלא נקט מה דקדים טפי בעומרי השדה של אלי קב וכו' משום דאיכא למימר דב"ש לטעמייהו וקמ"ל דעד ד' קבין לעניים ומיהו אכתי לא ניחא לן דמ"ש בד' קבין דנקטי הא מה שאמרו ב"ש ד' לבעה"ב ג"כ הכל לפי מה שהוא בלקט ד' שבלים ובשכחה ד' עומרין לפי מה שסן והדרא קושיא לדוכתה מ"ט לא נקטי מה דקדים טפי אם השיעור הוא לפי החשבון לכך נראה לתרץ בדרך אחר והוא דרך הרמב"ם ז"ל שכתב בדין הזה בפ"ה ממ"ע בהלכה יז היו כל העומרין של קב קב ואחד של ד' קבין ושכחו ה"ז שכחה יתר על הארבעה אינו שכחה וכו' ולכאורה תמוה הוא האי פסקא דמנין לו דב"ה לא קאמרי אלא דוקא בד' קבין ולא ביותר ולסברת הר"ש דב"ה לית להו רואין קשיא טפי אם כך היה דעת הרמב"ם בטעם המשנה והמשנה למלך הניח זה בל"ע אבל באמת לא לדרך הרמב"ם בטעם דהר"ש ומ"ש יתר על הד' אינו שכחה מכאן הוא דלמד דמדקאמר ר' יונה דבך הוא השיעור לב"ש לעולם ולפי חשבון עומרי השדה א"כ אמאי לא נקט התנא לפלוגתייהו בשיעור היותר קודם בעומרי השדה של אלי קב וכו' אלא ודאי להשמיענו אליבא דב"ה דע"כ ל"פ ב"ה אלא עד ד' קבין וכדלקמן אבל אם העומר השכוח הוא יותר קסברי ב"ה דלא הוי שכחה וטעמא דמה שהוא יותר מהארבעה קבין שוב אין ראוי לעשותו שורה וכן מה שהוא יותר משמונה קבין אין ראוי לשורה אם עומרי השדה של ב' ב' קבין וכזה לב"ש אין לתלות בדעתו לעשות שורה והוי שכחה כ"א במקום שנוכל לתלות בשורה והיינו בד' קבין אם העומרים של קב קב או בשמנה קבין אם העומרים של ב' קבין וכהאי סברא הוא דפליגי דלב"ש תולין בשורה ולא הוי שכחה ולב"ה לעולם אין תולין בשורה ולומר מה שהניחו משום שיכול לעשותו שורה אלא אדרבה איפכא אמרינן דכיון דראוי לשורה הוא והניחו ולא עשה אותו שורה כשאר עומרין ודאי שכחו והוי שכחה אבל מה שאינו ראוי לשורה כגון שהוא יותר מד' קבין או משמנה קבין ולא ראוי לשורה לפי ערך העומרין אמרינן דלאו שכחו בתחלה אלא הניחו עד שיקצור עוד ויוסיף עליו עד שיעשה ממנו שורה של ערך עומרי השדה והלכך לא הוי שכחה ומיהו יותר מד' קבין בעינן וכדאמרינן ר"פ בית כור א"ר ינאי טרשים שאמרו ד' קבין ועד ד' קבין מחיל איגם טפי לא מחיל וע"ש בפי' הרמב"ם ז"ל ואין כן דעת הרמב"ם בחיבורו בענין מ"ש בפאות מזה והדין שלפנינו מבואר הוא ככ"ל לדעת הרמב"ם ז"ל:

(דף כ"ט ע"א) **וקשיא** על דב"ש בגפה ובגדיש וכו'. בסוגיא זו רבו הפירושים וכן בפירושא דמתני'. הר"ש ז"ל כתב על זה דנראה מהא דקאמר וקשיא וכו' בההנחה אצל דבר מסוים עושה שכחה ועל זה תמה דמתוך הסברא היה נראה איפכא דדבר שהוא מסוים קשיא לב"ה אמאי הוי שכחה דכיון שהוא במקום מסוים הרי הוא כאילו לא שכחו ודבר שאינו מסוים קשיא לב"ש אמאי לא הוי שכחה ובמה ע"ש יש בירושלמי והתי"ט רצה להעמיד הגי' ובסברא דחוקה עיי"ש והביאו הרב בעל משנה למלך והוסיף עוד באיזה סברא ע"ש שהאריך הרבה בפלפול הסברות והפירושים ולבסוף כתב שלא נתקררה דעתו לא במ"ש הרב בעל תי"ט ולא במ"ש הוא ז"ל בעצמו דאיך יהיה ההנחה אצל מקומות אלו סיבה שיהיה שכחה אך פשט דברי רבינו שבפי' המשנה מורין כן וכדכתב הרב בפי' הא' ובענין פירושא דהש"ס הסכים שם לגי' הר"ש דאיפכא גרסי'. ואחרי כל טרחת אריכות הדברים האלה אומר אני שאין אנו צריכין לשבש הספרים. ותורה מוטל עלינו להבין פי' המשנה ופי' הש"ס ופי' דברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו. והנה פי' המשנה מתפרשת כפשטא כפירש הר"ב בפי' האחר וכפי אשר כתבתי וזה אליבא דר' יהושע בהתוספתא שהביא הש"ס דהוא ס"ל דב"ש פליגי כמו שהוא במתני' דס"ל לב"ש דגפה וגדיש הוי דבר מסוים ומה שהניח בצדם לא הוי שכחה וסברא זו קיימת היא לפי סוגית הש"ס דהכא וזה דההנחה אצל דבר מסוים ודאי אינו עושה שכחה אלא דר' יהושע ס"ל דגפה וגדיש מקרי דבר מסוים לב"ש ור"א ורא"ב"ע דלקמן ס"ל דאף לב"ש לא מקרי גפה וגדיש דבר מסוים אלא דוקא כדאיכא עוד חד צד למעליותא והיינו בשנטל להעומר בתחלה בידו דאז זכה בו לב"ש. ולב"ה בעינן דוקא שיטול העומר על מנת להוליכה לעיר ואז בכל מקום שיניחו ושכחו אח"כ לא הוי שכחה וזהו בין לר' יהושע ובין לר"א ולר"א בן עזריה אליבא דב"ה ומזה תדע דמתני' דלקמן העומר שהחזיקו בו להוליכו לעיר ושכחו מודים ב"ה שאינו שכחה אתיא ככ"ע דלא פליגי ר' יהושע ור"א ור"א ב"ע כ"א אליבא דב"ש ולא פליגי אליבא דב"ה כלל ובעינן דוקא שיטלו ע"מ להוליכו לעיר אבל ממקום למקום לא מקרי זכיה דנראה שאינו אלא כמפנה המקום שהיה העומר מונח בו בתחלה. וכל זה הוא לגי' הש"ס בתוספתא אבל לא לגי' התוספתא כמו שהיא כתובה לפנינו וכדלקמן. וזכינו מזה דפירוש המשניות האלו מובנים ולא צריכין אנחנו לומר דמתני' דלקמן העומר שהחזיקו וכו' אתיא כר' יהושע ודלא כר"א כמ"ש הר"ש דהוא ז"ל כתב לפי גי' התוספתא בדברי ר"א אבל לגי' הש"ס בהאי ברייתא ככ"ע אתיא דל"פ כלל אליבא דב"ה וכדאמרן. ופי' סוגית הש"ס מכוונת היא למאי דפרישית בפנים דקשיא לב"ש וכו' על דעירבו דבר מסוים לפי הס"ד וכר' יהושע עם דבר שאינו מסוים בחדא בבא וא"כ לא נודע לנו טעמייהו וכן קשיא לב"ה וכו' וכמבואר בפנים. ולישנא קייטא נקט הש"ס כדרכו ברוב המקומות וא"צ לשבש כלל הגי' כ"א בהא דנקט בברייתא בדברי ר' יהושע בתורה הזאת וכו' ב"ש אומרים שכחה וכו' דטעות דמוכח הוא. ואחר הסוגיא מבוארת היטב בפנים דהסברא קיימת היא דדבר מסוים עושה שכחה ומהו נקרא דבר מסוים בהא פליגי ר' יהושע ור' אליעזר וכדאמרן ולר"א לא חשיבה גפה וגדיש דבר מסוים אף לב"ש כ"א כדאיכא עוד חדא לטיבותא וכדלעיל. ודבר מחובר אצל דבר מחובר וכהאי מתני' דפ"ז ודאי לכ"ע מיקרי שלד דבר מסוים ואינו עושה שכחה. וכזה הסוגיא מבוארת. ודברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו בפ"ה ממ"ע בהלכה ג' וכפי גי' הספרים אשר לפנינו אבל אם נטלו ממקום למקום אע"פ שהניחו סמוך לגפה וכו' ה"ז שכחה וזה כב"ה ומ"ש נטלו וכו' אע"פ וכו' זהו אליבא דגי' הש"ס בברייתא בדברי ר"א (וגי' זו היא עקרית ותפס לפי' המשניות לפי דבריו בחיבוריו כר"א וכר"א ב"ע נגד ר' יהושע ועוד דדברי ר' יהושע מופרכים הם כדמקשי הש"ס וקשיא וכו' ולא כדבריו ז"ל כפי' המשנה כדלקמן) ולב"ש בנטלו בידו מהני בהא דהניחו אח"כ סמוך לגפה וכו' דבמקום דאיכא תרתי לטיבותא מהני גפה וגדיש וכו' שיהו כדבר מסוים ושלא יהא שכחה להכי קאמר למאי דקיי"ל כב"ה דבנטלו ממקום למקום לא מקרי זכיה לב"ה ומטעמא דאמרן ולא מהני כלום במה שהניחו סמוך לגפה וכו' אלא דוקא בשהחזיקו לעומר ע"מ להוליכו לעיר דאז גם אם הניחו בשדה באיזה מקום שיהיה ושכחו אח"כ לא הוי שכחה כדכתב שם וכב"ה דמתני' דלקמן. ודבריו ז"ל כפי' המשנה ואחריו נמשך הרב בפי' הא' אליבא דגי' התוספתא בדברי ר"א הן דהתם גרים על מה נחלקו על העומר שהחזיקו בו להוליכו לעיר ונתנו בצד הגפה וכו וכפי אשר הביא הר"ש ולפיכך פי' המשנה כן אבל בחיבורו חזר בו מטעמא דהך מתני' דלקמן העומר שהחזיקו וכו' ולא היה נראה לו ז"ל בעצמו הדוחק שכתב בפי' המשניות האלו ואחריו נמשך הרב בפי' הא' כ"א המשניות מפורשין היטב לפי גי' הברייתא דהכא ולדינא מבואר הדבר הדק היטב ואין אנו צריכין לאריכת דברי' ביותר ודע דבגי' התוספתא יש בדברי ר"א ט"ס דברים דבריו גרים א"ל לא נחלקו וכו' ומודים באלו שאין שכחה וכן היא הגי' בתוספתא כ"י אשר לפני אבל א"א להעמידה וטעות דמוכח הוא כמבואר ואין לנו אלא כפי גי' הברייתא שהובאה כאן ובדברי ב"ש וב"ה כמו שהגהתי וכמו דשנינו במתני' דכר' יהושע ואליבא דב"ש היא:

(שם) **לא** אתינן מיתני אלא דבר שהוא תומר משני צדדין וכו'. מה שפירשתי בפנים הוא כפירוש התוס' שם ד"ה נפלו וכו' והרי"ף ז"ל פי' בסוף הפרק שם בענין אחר עיי"ש וכבר כתבתי בחבורי שם דהסוגיא מוכחת כפי' התוספות:

(דף ל' ע"א) **היה** שם את המים וכו'. האי דינא דמי להא דאמרי' לעיל בפ"ב בהלכה ב' היה שם סלע ע"פ כל שדהו אם עוקר הוא את המחרישה וכו' מפסיק וכשם שהוא מפסיק לפאה כך הוא מפסיק שלא יהא נידון בשורה לענין שלא יהא שכחה ודין הסלע כבר כתב הרמב"ם כמה שציינתי וביארתי שם וכן דין שלאחר זה קצר תלי שורה וכו' פשוט הוא ולא הוצרך לזכרו:

(שם) **רבי** זעירא אומר בזוכר וכו'. לכאורה היה נראה כדפרישית בפנים דאדברי ר"ש הוא דקאי ולמאי דפרישית לא פליגי ת"ק ור"ש בזוכר אלא דמסוגית הש"ס דילן לא משמע הכי אלא דפליגי ת"ק ור"ש אי מין במינו הוי טמון או לא ולפי אוקימתא בתרייתא דהתם ותפסה הרמב"ם לעיקר פליגי בפלוגתא דר' יהודה ורבנן דלר"ש טמון לא הוי שכחה ואפי' מין במינו הוי טמון וא"כ אי דמפרשינן דר' זעירא אר"ש קאי ובזוכר העליון הוא דקאמר התחתון אינו שכחה אתיא הא דלא כהלכתא וזהו מה שהשיג הראב"ד בפ"ה שם בהלכה ד' על דפסק הרמב"ם כהאי דר"ז מיהו גם על פי' הראב"ד יש לפקפק דהתם קאמר טעמא לר"ש דס"ל כר' יהודה דטמון לא הוי שכחה ואף לאוקימתא קמייתא סברוה וכו' משמע דליכא טעמא אחרינא אלא משום דמין במינו לא הוי טמון והכא קאמר דבזוכר את העליון תליא מילתא והיאך נרכיב אותם להדדי. ומה שכתב הכ"מ דהרמב"ם מפרש דה"ק דע"כ לא פליג עלי' ת"ק אלא בשאינו זוכר אבל אם זוכר העליון לת"ק נמי אינו שכחה. זה דוחק הוא דא"כ הו"ל לר' זירא למימר בשאינו זוכר. לכך נראה דהרמב"ם היה מפרש כך דדברי ר"ז נשנו בבית המדרש סתם ולא ידעו על מה הוא אומר בזוכר ופירשו דבריו ואמרו ואתיא דר"ז כר' יונה וכו' כלומר כך הוא כוונת דברי ר"ז הא דקאמר בזוכר שיש איזה צד דלפעמים אין התחתון שכחה לכ"ע וכהאי דר' יונה על הא דתנינן בפ' דלעיל דאם חפהו בקש אינו שכחה ופירש רבי יונה בזוכר את הקש והלכך לכ"ע אין העומר שתחתיו שכחה מפני שנתכסה מתחת הקש שזכרו וה"ה ה"נ בזוכר את העליון בתחלה שוב אין שכחה גם להתחתון לכ"ע כמו דין העומר שחפהו בקש וכך נשנה לעיל שם דדברי ר' יונה כדברי ר' זעירא:

(שם) **עשאן** כמין גם. כדפרישית והכי איתא בתוספתא פ"ג שני עומרים המובדלין זה מזה שכחה וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ה שם בהלכה י"ד וטעמא דכל שאינן מובדלין ומעורבבין אינו שכחה כדתנינן בתוספתא והביא הרמב"ם לעיל בהלכה ז' שם:

(שם) **היו** עשוין כמין סניפין. היותר נראה לפרש דאהא דמשני ר' אימי קאי בקוצר ומניח תחת הגפן ומפרש שהיו עשוין כמין סניפין לסמוך בהן הגפן והשתא שייך שפיר הא דקאמר ר' יונתן עלה והוא שיהא תותבן בשוה דאז ניכר שנעשו לסניפין ואפי' תלי אשכול או אשכול שלם הוי פרט אלא דמדברי הרמב"ם נראה שהיה מפרש להאי היו עשוין וכו' למילתא באנפי נפשה שהרי פסק כדתני ר' חייה גבי פרט בפ"ד שם בהלכה ט"ז היה בוצר ומשליך לארץ כשמפנה האשכולות אפי' תלי אשכול הנמצא שם הרי הוא פרט וכו' ולא זכר כלום מהאי דבתרה ועיי"ש:

(שם) **היך** עבידא וכו'. הר"ש ז"ל פי' דמאי בינייהו קאמר וכו' עיי"ש דעשה להני תרתי דרשות דספרי כשתים חלוקות הן ובעל המל"מ העתיק זה בפ"ה ממ"ע והאריך שם ולעיל רצה לנטות דין זה בפלפול לענין סברת הר"ב כמתני' דהעומר שהוא סמוך לגפה וכו' דדבר המסוים הוא עושה שכחה לדבר שבצדו ועוד כמה אריכות דברים ולענ"ד פשוט הוא דהכא מבעיא ליה בהא דפשיטא ליה לרב הונא בש"ס דילן בס"פ המוכר את הבית (דף עב:) דאמר התם עומר שיש בו סאתים תורת עומר עליו ותורת גדיש עליו דשני עומרים שכחה שנים והוא אינן שכחה תורת גדיש עליו דתנן עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה. והש"ס דהכא ספוקי מספקא ליה אי אמרינן דלענין עצמו כגדיש דיינינן ליה ולענין עומרים שבצדו נחשביה כעומר שילטרף עמהם דלא ליהוו כולן שכחה והכל כמו שמבואר בפנים. וטעמיה דרב הונא דהתם נראה דהואיל ובספרי דריש ליה מהעומר ולא גדיש ומלא תשוב לקחתו ותרתי למה לי אלא ללמדנו דלענין עצמו נתמעט הוא מהעומר ולא גדיש ולענין לצרפו עם העומרים שבצדו דליהוו כמו שכחת ג' עומרין וכולן אינן שכחה ממעטינן מדכתיב לא תשוב לקחתו והיינו העומר שאתה יכול לנקחו הרי הוא בכלל תשוב ולאפוקי אם אין אתה יכול ליקחו כולו כאחד שיש בו סאתים וכלומר דאף דחשיב כעומר בין העומרים מ"מ הרי אי אתה יכול ליקחו כולו כאחד וממילא ממעיט דלענין שאר העומרים כעומר הוא ואם שכח שנים והוא כולן אינן שכחה והלכך דרים רב הונא הכל לקולא של בעה"ב. והואיל דלא מחשבינן ליה כגדיש אלא לענין שכחת עצמו אם שכח אותו לבדו לא היה צריך הרמב"ם להזכיר דיניה דרב הונא בהדיא לענין העומרים שבצדו דנכלל בכלל דבריו שכתב שם בהל' י"ד שלשה אינן שכחה סתם ובכלל הוא גם אם יש א' מהן שיש בו סאתים ואם שכח אותו לבדו הוצרך לכתבו כמ"ש שם בהלכה י"ח ומטעמיה דרים דרשת הספרי העומר ולא הגדיש דעל מיעוט אותו עצמו הוא נדרש:

(שם ע"ב) **ובלבד** שבלין. כדפרישית וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ה שם בהל' יט קמה שיש בה סאתים וכו' אין בה סאתים רואין את השבלים הדקות כאילו הן בריאות וארוכות וכו' ואם היתה ראויה להיות קמה אחת אומדין זה לעשות סאתים ושכחה אינה שכחה. מה שכתב ואם היתה ראויה להיות קמה אחת זה צריך ביאור מה כוונתו בזה דלענין הך דינא היה די בסיום ואם היתה ראויה לעשות סאתים. והנראה דמלמדנו בזה דין שכחת הקמה גופיה דאין שכחה נוהגת בקמה אא"כ היה בקמה סאתים ושכח מקצתה דאז יש בה תורת שכחה ולאפוקי אם הקמה כולה היא פחותה מסאתים דאין שם קמה עליה. וזהו מ"ש בפ"ה מהל' אלו בה"ו כשם שהשכחה בעמרים כך הוא בקמה אם שכח מקצת הקמה ולא קצרה ה"ז לעניים והיינו אם יש בה סאתים שם קמה עליה ואם שכח מקצתה הוי שכחה ולאפוקי אם שכחה כולה כדתנן במתני' ונלמד דין זה מהתוספתא פ"ג שאחר שהובאה שם פלוגתא דרשב"ג ורבי בענין עומר אם מציל את הקמה כדמייתי לה הכא בהלכה דלקמן ושם כתובה בשיבוש ברישא דברייתא כמו שיתבאר לקמן ובתר הכי גרים יפה כח עני בקמה יתר מבעומר ובעומר יתר מבקמה שהקמה יש בה לקט שכחה ופאה משא"כ בעומר העומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה הקמה אינו שכחה עד שיהא בה סאתים. וזה לכאורה נגד מה דתנן במתני' ואין לנו לומר דהברייתא פליגא על סתמא דמתני' שנשנית בלי שום חולק ולא אשכחן שום פלוגתא בזה אלא דה"ק אין בה דין שכחה עד שתהא קמה שיש בה סאתים ואז אם שכח מקצת ממנה יש בה שכחה אבל העומר מה שיש בו דין שכחה עליו ובלבד שלא יהא בו סאתים והיינו מה שסיים הרמב"ם כאן ואם היתה ראויה להיות קמה אחת. כלומר שהיתה ראויה להיות בה סאתים שהוא שיעור קמה אחת אומדין זה לעשות סאתים. השבלים הדקות והשדופות כאילו הן בריאות ומלאות וזהו שחזר וכתב ושכחה. כלומר ואם שכחה כולה אינה שכחה. וסמך על מה שכבר הזכיר בפ"א כמו שנתבאר וכן למדנו זה מדבריו בפי' המשנה דלקמן ועיין בדבור שאח"ז:

(שם במתני') **הקמה** מצלת את העומר ואת הקמה הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה גבי מצלת את הקמה כתב וכן כשישכח קמה והיו ראשי שבלים ממנה מחוברים בקמה שנית והיתה הקמה השנית סאתים ויותר תהיה מצלת הקמה המחוברת אליה ולא תהיה שכחה ותשאר לבעה"ב. הנה אם נאמר שכיוון במ"ש והיתה הקמה השנית סאתים לומר דבכה"ג לא הוית שכחה אפי' אם שכח גם אותה ומצלת את הקמה השכוחה שבצדה היה קשה דלמה לו להאריך ולומר בכה"ג דוקא ולא די לומר בעיקר הדין דהקמה השניה לא היתה שכוחה אלא דבא ללמדנו אגב עיקר הדין בתורת שכחה בקמה דכל זמן שאין בה סאתים אין תורת קמה עליה גם לענין זה. ומה שאמרו מצלת את הקמה השכוחה היינו בגוונא דהיה שייך בה שכחה אי לאו קמה זו שמצלת אותה וכגון שהיה בה סאתים או יותר בתחלה וקצר המקצת ונשאר פחות מסאתים כמו שמבואר ממתני' דלעיל ובדבור דלעיל כתבנו

נתבאר שנלמד זה מהתוספתא ובכך מוכרח דבריו בחיבורו כדינא דלעיל עיי"ש וכמ"ש והיו ראשי שבלים מגיעה מחוברים בקמה שנית. וכ"כ הר"ש ז"ל וכן הוא כפי' הר"ב במתני' ובאמת דכך הוא נלמד מהאי ש"ס בפרק דלעיל בריש הלכה כ' דקאמר איזו היא קמה שהיא מצלת את הקמה א"ר יוחנן כהדא דתנינן שבולת של קציר וראשה מגיע לקמה וכדפרישית שם. וכן נראה מהתוספתא דפ"ג דלעיל מן זה שזכרתי בדבור דלעיל שנינו אימתי אמרו קמה מצלת את העומר בזמן שלא ניטלה מבינתים הא אם ניטלה מבינתים הרי זו אינה מצלת וכך הוא פירושה בזמן שלא ניטלה מבינתים דראשי שבלים שלה סמוכים ומחוברים להעומר שבצדה שלא נקצר כלום מבינתים וגילה הדין הזה בהצלת העומר והוא הדין בהצלת הקמה שהרי הצלת הקמה ילפינן מהצלת העומר דנדרש מהכתוב וכדפרישית בפנים בזה והר"ש ז"ל הביא התוספתא כפי' המתני' ופי' בזמן שלא ניטלה בינתים כלומר בין שכחה לזכירה הא אם ניטלה קודם שזכרה ה"ז אינה מצלת. וכמדומה שזה הוא דוחק בכוונת התוספתא ועוד מאי קמ"ל שאם את"כ כשנזכר מהעומר ואין כאן קמה מהיכי תיתי לומר שתציל מחמת שהיתה בתחלה בצד העומר שהיה שכוח ואם שיש איזה ס"א מ"מ מילת מבינתים אינו מדוקדק לפי זה ולא נצריך כזה. ומיהו בעיקר הדין דראשי שבלים מחוברים אנן חזינן דהרמב"ם בחבורו חזר בו מסברתו בפי' המשנה שהרי לא הזכיר כלום בדין זה שם בהלכה כ"א מראשי שבלים מחוברים לא בהצלת העומר ולא בהצלת הקמה ונראה שהוא ז"ל היה מפרש להא דאמר הכא בפ' דלעיל איזו היא קמה שמצלת את הקמה וכו' כלומר דדינא דמתני' דהתם שבולת שבקציר וכו' הוא ג"כ בכלל בדין שאמרו קמה מצלת את הקמה והא הוא דאשמועינן ר' יוחנן התם אבל לא שנאמר דבדין קמה מצלת הקמה צריך שיהו ג"כ ראשי שבלים מחוברים וטעמא דמילתא דהתם נקצר כל מה שסביבות השבולת כדמפרש התם הש"ס וכ"כ הוא ז"ל לדין הזה לעיל בפ"ד בהלכה ג' שצריך שיהא כן וכדפרישית טעמא לעיל שם וא"כ כל זמן שאין ראש השבולת זו מגיע להקמה ואינה יכולה להקצר עמה אינה נחשבת עם הקמה אבל הכא מטעמא דסביבות קציר בעינן כדמפרש הש"ס גבי עומר וילפינן קמה מעומר אע"פ שאין ראשי שבלים מחוברים מ"מ סביבות קמה יש כאן ומצלת כנ"ל לדעתו ז"ל בחיבורו:

(שם בגמ') **תני** רשב"ג אומר כשם וכו'. בתוספתא כתובה בהיפוך ונתחלפה הגי' וכן הר"ש ז"ל כתבה ע"פ גי' דהאי ש"ס שלפנינו בדברי רשב"ג אבל בדברי רבי העתיק הוא ז"ל א"ל רבי מה להקמה מצלת את העומר שהורע כח העני בו יציל עומר את הקמה שיפה כח העני בה. ואם כך שיטת הגי' לפניו פשוט הוא ואפשר שנתחלפו התיבות בהשיטות בדברי רבי ומיהו למאי דפרישית בפנים א"צ להגיה כל כך ומבואר הוא דהיינו הך:

(שם) **מדברי** שניהן נלמד מצילין עומר מעומר וכו'. הקושיא מבוארת למאי דפרישית בפנים וכן להא דמסיים ואין מצילין קמה מקמה ולא תם הש"ס לתרץ מפני שכבר תירצו לעיל בריש ההלכה דמקשה ולמה עומר שסביבותיו עומרין וכו' וכדפרישית ומשני שאני עומר שסביבותיו עומרין וכו' כמבואר לעיל:

(שם במתני') **רבי** יוסי אומר אם באת רשות העני באמצע וכו' הביא הר"ש ז"ל להתוספתא והתוי"ט כתב תימא דמשמעות לה בפאה דבייבא באילן וממה שבארתי התוספתא בפנים נק"מ וא"צ לסברת תירוצו שמחמת כך הניח בתימא על דברי הרמב"ם בפי' המשנה עיי"ש ומלבד דזה מן הסברא לחלק בין דודאי שכיח שיבא הרשות באמצע ובין דאינו שכיח כ"א בדרך מקרה שבאה או בנתן הפאה שלא במצוה לכתחילה ראיה גדולה לזה מהמסקנא דמסיק בסוף ההלכה דלא בעינן שבאת ממש אלא אפי' נראית לבוא וא"כ היינו מה שבארתי התוספתא דבתבואה וכרם בודאי נראית לבוא ובפירות האילן מן הכתם אינה נראית לבוא כ"א דרך מקרה מה דלא שכיח ועיין בסוף הלכה:

(שם בגמ') **כתניתא** כרבן גמליאל. א"כ דלאו כהלכתא היא והרמב"ם פסק כמתני' שם בהלכה כ' וצ"ל דהאי דיוקא לאו דיוקא היא די"ל דלגופה דדינא איצטריך דאין הקמה מצטרפת עם העומר לסאתים ועוד דבשתיהן עקורות לעולם הן שכחה אפי' הן שתיהן יחד יתר מסאתים והשתא לעולם מתני' כרבנן וסאה עם סאה הוא דצריכא לאשמועינן דקמה עם עומר אין מצטרפין אבל בשני עומרין אין צירוף כלום אף אם יהיו יותר מסאתים וזהו שכתב הרמב"ם בדין ב' עומרי' בהלכה י"ח וכן יראה לי שכן שכחה אפי' הי' בשניהן יתר מסאתים דיש קצת הוכחה לזה אם באנו ליישב בתמא דמתני' כחכמים דלעיל:

(דף ל"א ע"א) **ותציל** עקורה שאינה עקורה. עיקרא דהאי מילתא לעיל בפ"ה ונתבאר היטב בפנים והר"ב הביא להאי דסוגיא דהכא וכתב ומסיק ר' יונה תיפתר וכו' וכבר כתבתי שם דאין דעת הרמב"ם כן ודברי ר' יונה לא נאמרו אלא לדחיה בעלמא דמהכא לא תפשוט הבעיא דבעי התם וכסתמא דמתני' דלעולם אין העומר מציל את הקמה:

(שם) **וכרם** לא על אחר הוא. הר"ש ז"ל הביא לזה ופי' בניחותא עי"ש. ומלבד דסוגית הש"ס הזה בכל מקום דאמר לא כן וכו' או לא כך הוא דאינו אלא ל' תמיה ואף הסברא נותנת דפרט בכרם מיד הוא כשמתחיל לבצור אי אפשר שלא יפלו איזה גרגרים לארץ ואין להזהר בכך והם שלקט ג"כ שכיח הא הפרט הוא מיד ושכיח הרבה ביותר והיינו דנקט כרם כדפרישית בפנים. והוספתי קצת בביאור למאי דפרישית במתני' להתוספתא ובריש ההלכה כאן ואם דבלאו הכי פשוט הוא בעיקרא דמילתא וזה מבואר:

(שם) **לא** סוף דבר גבין וכו' וכ"כ הרמב"ם ז"ל שם בפ"ה הלכה ח' ואם היה הסומא או הקוצר בלילה מתכוין ליטול את הגס אין לו שכחה והיינו אין לו שכחה כלל:

## סליק פירקא בסייעתא דשמיא

(שם במתני') **כל** זית שיש לו שם בשדה. ביישני אית דבעיי מימר ביישני ממש. פר"ש ז"ל פי' כלומר יבישין שאין טובין שמן וזהו דחוק ותמוה דאם על שאר אילנות הכוונה שהן יבישין מפני מה קורין אותו ביישני והוא ודאי נוטף שמן הוא דלשון קרינן ליה נטופה וכן דברי הרמב"ם ז"ל בפירושו קשי ההבנה שם שכתב שפכוני על שם המקום שהיה מוציא שמן הרבה וביישני הוא נקרא ע"ש המקום והזיתים ששם לא היו עושין שמן הרבה ע"כ נקראו ביישני לקות מבושה. וזה נא כליסנא קמייתא דהכא דקאמר ביישני ממש ולא כליסנא בתרא דקאמר לשון בושה ולאחרים הוא דמביים ובחבורו פ"ה ממ"ע הל' כב כתב בזה שהוא נוטף שמן הרבה או השפכני או הביישני וזה נראה כליסנא קמא וע"ש המקומות שלהוד הוא דמפרש והנכון ממקום בישן כדפרישית בפנים וכהאי דאמר הכא לעיל פ' היה קורא אין מעבירין לפני התיבה לא חיפנין ולא בישנין ובבבלי פ' הקורא עומד תופני ובישני לא ישא את כפיו והיינו דקאמר ביישני ממש ולא לשון בושה ואית דבעי מימר בהוא ל' בושה ולאחרים וראיה לזה שפירשתי שהזיתים שלהם עושין שמן הרבה מדאשכחן בריש פ' מקום שנהגו בני בישן הוו נהיגי דלא אזלי מצור לצידון במעלי שבתא א"כ קרובים לצידון היו ובארץ הגליל שהוא סמוכה לשם וזה ידוע דבגליל היה שכיח שמן הרבה כדאמרינן פ' כירה (דף מז) בגלילי שנו וכדכתבו התוס' שם בשם ר"ת וכן בכמה מקומות עיי"ש:

(שם ע"ב בגמ') **עד** דיעביד כל שנה ושנה. לכאורה קשיא. מאי קמיבעיא ליה הא אפי' כזית הנוטף בשעתו קתני ומשמע אפי' אינו נוטף בכל שנה אלא שהוא נוטף בשעתו וכן פי' הר"ב לכך נראה דה"פ דהא כליסנא דמתני' יש לדקדק מאי שאי דקתני אפי' כזית בכ"ף הדמיון ועוד דכי לא סגי למיתני אפי' נטופה בשעתו אלא דה"ק שיש לו שם בשדה מחמת שהוא נטופה כדמפרש לה אבתרה ואפי' הנטופה שלו אינו כל כך הרבה אלא כמו הזית הנטופה בשעתו ולפעמים כדרך מקרה שאותו הזית מכתמת אינו נוטף הרבה כך הזית הזה אינו נוטף כ"כ וכמו דמפרש לקמן לחלוקה דכשמו או שהיה בפכוני הרבה או ביישני שמביים אחרים שעושין יותר מיעוט ממנו ואף שהוא ג"כ אינו נוטף הרבה מ"מ הוא היותר מסוים ביניהם והשתא נוכל לומר דמיבעיא בעינן שיהא הוא עושה כן בכל שנה ושנה או דנימא דברוב השנים סגי והיינו דקא מיבעיא ליה להש"ס ומסיק דלא בעינן שיתמיד כן בכל השנים אלא אפי' ברוב השנים סגי ושמעינן דמיהא רוב השנים בעינן וכך היה לו להר"ב לפרש וכ"כ ה"ה"ש ז"ל כפי' המשנה ומפרש בירושלמי אע"פ ששנה זו אינו נוטף ובלבד שיהא נוטף ברוב השנים עכ"ל וכך נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו שכתב שם כזה או כשמו כגון שהיה לו שם ידוע כגון זית הנטועה בין הזיתים שהוא נוטף שמן הרבה ושם ידוע דקאמר משום שהוא נוטף ברוב השנים וקנה לו שם הזה ומ"ש או השפכני או הביישני עיין בדיבור דלעיל ובענין עיקר הדין מ"ש שם ומה שהשיגו עליו עיין בהלכה דלקמן ד"ה לא על הדא איתאמרת מה שאבאר שם בס"ד:

(שם) **אלא** ר"ע דהוא דרש אחריך אחריך. ובבבלי פרק הזרוע (דף קלא) א"ר לוי אחריך זו שכחה פאה גמר אחריך אחריך מזית וכו' ועיין לעיל פ"ק בהלכה ג ד"ה יאמר זית מ"ש שם בס"ד:

(דף ל"ב ע"א) **ביני** מתניתא של בני מלבנים ושכחו. כדפרישית דר"א מדייק לפרש מלבנים על האילנות שבשורות וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו בפ"ה שם הל' כ"ה זית העומד באמצע השורות לבדו וג' שורות של זיתים מקיפין אותו מג' רוחותיו אע"פ שאין בכל שורה מהם אלא שני זיתים שכח את האמצעי אינו שכחה ששני השורות הסתירוהו. והרי זה חזר בו מפירושו בענין המלבנות וכן ממ"ש שם ששכח אילן באמצע השורה שלישית וכמו שהבאתי בפי' המשנה שא"כ ה"ז מוקף מארבע רוחותיו אבל בחיבורו כתב ממש כדברי ר' אלעזר כפי' המלבנים דמתני' ולפיכך לא הזכיר כלום ממלבנות שבין השורות ונתב שני זיתים בכל שורה. והאמצעי. היינו שבשורה האמצעית או השלישית כדפי'. ובזה שתפס דברי ר' אלעזר לעיקר נגד ר' יוחנן דפליג עליה משום דנוסחת המשנה בכל הספרים בגמרא עומד מסייעא לר"א ומתני' היא עקרית נגד התוספתא דאתיא כר' יוחנן והלכך פסק כר"א וכטעמיה ע"י שורה ע"י שורות בשבורות הסתירוהו וכזה דברי הרמב"ם מבוארין וכן הסוגיא מבוארת בפנים. ומשום זה יש לתמוה על הר"ש ז"ל בפירושו בזה ושיים ולא נסתבר כלל לפרש טעמא לפי שהשורות מכרית את הזית וכו' ובפירושו מגיה בספרים שלפנינו דהוי כדבר מסוים והם דברי הרא"ש ז"ל והא הש"ס מדחי לה בפשיטות אם משום דבר מסוים וכו' ולפי דברי הרמב"ם בחיבורו המשנה מבוארת כמו דפרישית כאן בפנים:

(שם) **לא** על הדא איתאמרת וכו'. מבואר להדיא הוא דהש"ס קאמר גם על האי בבא זית שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה דלא קאי על הדא דאיירינן הכא ברישא משום זיתים אלא דקאי על זית נטופה דמתני' דלעיל וכן האי כד"א וכו' על מתני' דלעיל. על כרחך הוא לפי זה וכמבואר בפנים. וזהו טעמו של הרמב"ם ז"ל מה שפסק כן כזה שם בהלכה שאחר זה דשאר אילנות אפילו יש בהן כמה סאין הוו שכחה כדין שכחה בשנים ובזית המפורסם הוא דיש חילוק דאם לא התחיל בו לעולם אינו שכחה ואם התחיל בו דהוי שכחה דוקא שלא נשאר בו סאתים וכו' והראב"ד ז"ל השיג עליו בכל זה וכתב אינו מחוור כלל וכלל ומן המשנה נראה שאינו כן וטעמו דהאי בבא זית שיש בו סאתים הוא קודם מהאי כד"א אלמא דעליה קאי א"כ בכל הזיתים סאתים אינו שכחה ובזית נטופה נמי אין בו הפרש כ"א שלא התחיל בו כלל כסתמא דמתני' דלעיל. והרמב"ם דרך בשיטת הש"ס הזה דאף דלכאורה אינו נראה כן מסידור המשנה הא ל"ק דכמה פעמים אומר הש"ס הכי תנינא להמתני' איפוך או חסורי מיחסרא או כל כיוצא בזה ועל הש"ס הוא דסמכינן וכן התוספתא מסייעא ליה כמבואר בפנים:

(שם) **פתר** לה תרין פתרין. למאי שבארתי הני תרי פתרין היטב בפנים ולפי הגי' הנכונה שבפתרא תורן תראה דהני פתרי לא פליגי במידי לדינא ותרווייהו קושטא נינהו כ"א להאי פתרא קמא דייקינן הא קודם לכן אע"פ שאין לו תחתיו יש לו בראשו ולפתרא תורן דייקינן אע"פ שאין לו בראשו יש לו תחתיו ופירושא דהך בבא [?] לתרווייהו חדא הוא דהוית דכל זמן שיש לו תחתיו מסתמא יש לו בראשו ולהכי דייקי דאצטריך כמבואר הכל בפנים ודוק מינה לתרווייהו דקושטא הן לדינא והיינו דקאמר תפתר לה בתרין פתרין וכזה תראה מבוארים דברי הרמב"ם ז"ל היטב הדק בדין הזה ובפירושו כמ"ש בפ"ה ממ"ע בהלכה י"ב דחלוקה הראשונה כל זמן שיש לעני ליטול שכחת הזיתים המונחים בארץ תחת האילנות נוטל ואע"פ ששכבר הותר כל אדם בשכחה שבראש האילן זה נלמד מדיוקא דמתני' כהאי דפתרא תורן וחלוקה השניה וכל זמן שיש לו ליטול שכחה שבראש האילן נוטל ואע"פ שעדיין אין לו שכחה תחתיו זה נלמד מדיוקא דהאי פתרא קמא וכמבואר בפנים במילתא בטעמא ופירוש דהני רבותא דתרווייהו וכן כדין שלפניו בדבריו ז"ל דמחלקינן בין שכחה שבראש האילן ובין מה שתחתיו לענין הזמן זה נלמד מהאי ברייתא על מתני' דריש פ' דלקמן כמו שהבאתי בפנים והכ"מ הביא הגירסא בהאי פתר תורן כמה שהוא בספרי הדפוס ופירש מה שפירש וכן בהאי פתר קמא ואין מן הצורך להאריך בסתירת דברים אלו ומה שפי' הראב"ד ז"ל בזה בהשגה ודאי יש לו פנים אבל הוא לפי שיטתו ז"ל בפ"ה בהאי פירושא דזית שיש לו סאתים והאי כד"א דבתרה כמו שהוכחת בדבור דלעיל וכן לא העתיק כ"א פתר קמא וכמדומה דאף לפי שיטתו אינו סובל ענין פירושו לפי פתר תורן ולא ביאר כלום בזה ולשיטת הרמב"ם בהאי בבא זית שיש בו סאתים וכו' כבר נתבאר לעיל דמוכרח הוא מסוגיא דהכא בהא דקאמר לא על הדא איתאמרת וכו' וכמה שפי' הראב"ד להא דלקמן אמר ר' אבהו וכו' נראה דגי' אחרת היתה לו בכמה תיבות או שהוא טעות סופר ואין נפקא מינה לדינא דהא אליבא דרבי מאיר מפרש לה הש"ס והלכה כת"ק וגם כפי' הרמב"ם במשנה כתוב בדברי ת"ק דכל זמן שיש לו וכו' ארבות העני קתי כמו שהעתקתי כפי' הב' במשנה ובדברי ר"מ כתוב שם בהיפוך מדמשמע הכא עיי"ש. וכן מה שהביא הראב"ד ז"ל מהסיא דגיטין אינו כתוב בספרים שלנו כן אלא הדא דאמר כדאמרית. אבל הלוקח ביד זכתה לו ידו וכדפרישית שם דלא פליגי ר' יוסי ורבנן התם אם הוא גזל גמור או משום דרכי שלום אלא כאלו פירות המונחין על הארץ ממה שהעני נוקף בראש הזית אבל אם כבר לקחן העני בידו שלקטן מע"ג הקרקע זכתה לו ידו והכ"ע דהוי גזל גמור ואין זה ענין כלל למאי דקמן וכבר מבוארת כל הסוגיא דהכא כמה שלפנינו בס"ד:

(שם ע"ב) **והן** שיהו כולן נוגעות בפסי ידו. כן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ד ממ"ע בהלכה י"ג והשיג עליו הראב"ד ז"ל דהא נראה מהסוגיא שחזרו מזה ואמרו והן שיהו כולן נוגעות בעגלה. ועיין בכ"מ שם ופשוט הוא וכעין שפירשתי בפנים דלאו חזרה הוא אלא בירור הדבר ולעולם כדאמר מעיקרא:

(שם) **בן** לוי שנתמנה לו מעשר טבל וכו'. וכתב הרמב"ם ז"ל בזה שם בהל' כו ומצא בו עוללות נותנן לעני ואם נקרלת וכו' והקשה הראב"ד הלא בתוספתא אמרו אינו חושש שמא של עניים ומפרש הכא טעמא אני אומר עם הנקרלת וכו' ודעתו ז"ל היה לפרש דלעולם תלינן לקולא ושבוש הוא לדעת הרמב"ם שמפרש דהא דאמרו אינו חושש היינו בכגון שנוכל לומר שנקרלת עם האשכול דהא בפשיטות פריך והעוללות לאו של עני הוא ומשני אני אומר וכו' וכמבואר בפנים ואי ליכא למיתלי בכה"ג כגון שאין מלוי ארכובה בכרם של הבעה"ב שנתן לו המעשר הנה העוללות לעניים דלא יהא אלא ספק וכל ספק מתנות עניים של עניים הוא:

(דף ל"ב ע"ב) **הגע** עצמך שאכלתן היא וכו'. נראה דלא תם הש"ס להשיב ע"ז דלאו קושיא היא דהכא אונס הוא ואף דקי"ל השותפין שומרי שכר הן וכדשמואל פ' חזקת הבתים (דף מב) פטור הוא כאן דאין אונסין בשומר שכר ואף למה שהסברתי בפנים די"ל לומר דמחמת שהודל כהן נתגלו לעין וגרם שתבא החיה ואכלתן מ"מ גרמא בעלמא הוא והוא לטיבה נתכוין שיתוקנו הגפנים ואין כאן חיוב לשותף לכ"ע:

(שם) **מתוך** שהוא מעכן כן עושות יותר לשנה הבאה על כרחך דמשום פאה קאמר דכשכן עושות יותר לשנה הבאה יתרבה ג"כ חלק העניים בפאה שאין פוחתין לפאה מששים דאלו משום עוללות הטו כל השנים שוות בהן ושמא לשנה הבאה לא יהיו עוללות כלל בכל האשכולות יהיה להם כתף ונטף והכי מכאן תשובה על קושית התי"ט שהקשה על פירש"י בריש מ"ק בפי' שיש בהם חלק לעניים פאה ועוללות וכן פי' הר"ב והקשה לטעמא דדין שותף יש להם שהרי כאן אם הניח פאה כבר נתבשלו הגפנים ואינו מדל אלא לשנה הבאה ואין כאן שותפות לעניים לשנה הבאה בקלה הזאת שהניח בה פאה עכביו עכ"ד ולק"מ דמה בכך שלא תהיה השותפות בקלה הזאת שהניח פאה עכביו מ"מ מחמת שמדל תעשה יותר לשנה הבאה ויתרבה גם חלק הפאה לשנה הבאה כמו שאמרנו וכלא"ה מוכרח הוא מהסוגיא דמשום פאה קאמר כדקמסיים דהתם גבי שדה מלוי הוא לזורעה ירק וכו' ויכרית פאה מן העניים לשנה הבאה ומה דלא נקט הרמב"ם כ"א עוללות בליסניה היינו טעמא דמילתא פסיקא הוא דנקט דאחר שנודעו העוללות כדכתב שם בפ"ד הלכה כ"ד יש כאן ודאי חלק העניים משא"כ בפאה דדינה לכתחילה להניח בסוף הקצירה וא"כ בשעה שהוא מדל לאו מילתא ברירה הוא דיש שם פאה אבל באמת אילו כבר הפריש פאה וכדתנן נותנין פאה מתחילת השדה וכו' והוא רוצה אח"כ לתקן כרמו מה שיהא שייך איזה תיקון שייך ג"כ חלק העניים בהפאה שהפריש וזה פשוט הוא ודע דהכא מתרץ הש"ס קושית דר"י אדר"י משום האי טעמא מתוך שהוא מעכן וכו' ולעיל בפ"ה משני ביתיה אתריגא תמן הן גרמו לעצמן ולא באו וכו' ומיהו שיטית דקושית דרבנן אדרבנן על כרחין צריכין כדמשני התם תמן אפשר וכו' ופשיטא למאי דקאמר הכא דבכרם שייך תיקון לשנה הבאה מה שאין כן בשדה דקשיא טפי דרבנן אדרבנן וע"כ כדמשני שם ועיין במה שדקדקתי שם לדעת הרמב"ם בדין המרכך שדהו:

(שם) **על** דעתיה דהכן תנייא לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני. בכולה סוגיא דהכא משמע דב"ש הן דלמדו לנטע רבעי ממעשר שני לענין שאין לו חומש ולא ביעור בשביעית וזהו לדעתיה דרבי וכן הסיא שקלא וטריא דר' ביבי ור' זעירא דלקמן הכל הוא לדעתיה דרבי אליבא דב"ש ור"ז השיב לו תמי מה אמר וכו' לפי הגי' שלפנינו וכן הסיא דאתיא דר' יהודה כב"ש ופלפלו בהא אם ר' יהודה סבר אין לנכרי כרם רבעי כל עיקר או דוקא בסוריא הוא דפליג והדר מייתי להאי תוספתא דפ"ק דתרומות דקתני בהדיא דר' יהודה לא קאמר אלא בסוריא והכל כמבואר היטב בפנים וכן להא דאכתרה שמואל בר אבא וכו' עד סוף הסוגיא הכל הוא אליבא דר' יהודה וכשיטת ב"ש דלמדו נטע רבעי ממעשר שני וטעמייהו דב"ה במתני' לא מצינו מבואר בסוגיא דהכא להדיא דכל מה דאמר למדו ממעשר שני אינו אלא אליבא דב"ש אלא דנראה דהאי ש"ס ס"ל דב"ה לא למדו כלל לנטע רבעי ממע"ש כב"ש דקדש קדש וטעמייהו דב"ה לסוגיא דהכא דס"ל דגלי רחמנא בהדיא דטען חומש וכהאי ברייתא בתרייתא דר' אייבו דחזר ותנא בתי גאולות הן אחת למעשר שני ואחת לנטע רבעי והיינו דמייתי לה להאי דר' אייבו לאשמועינן דברייתא קמייתא כבית שמאי דמתני' ובתרייתא כבית הלל כדפרישית בפנים ונלמוד למדין דלסוגית הש"ס דהכא לא למדו ב"ה כלל לנטע רבעי ממע"ש דגאולה וחומש בהדיא כתיב ביה כמו דכתיבא במעשר שני וכן ביעור לא צריכין למילף ממעשר שני דהא בערתי הקודש מן הבית

הבית כתיב ובתרווייהו קודש כתיבי בהו וכדתנן בפ"ה דמעשר שני בערתי הקדש מן הבית זה מע"ש ונטע רבעי ולא מיבעי לן למילף נטע רבעי ממעשר שני כלל וכלל לשיטתייהו דב"ה כפי הנראה מסוגיא דהכא. ולסוגית הש"ס דילן איפכא הוא בענין טעמייהו דב"ש ודב"ה ובילפותא דידהו דבהדיא קאמר בפ' האיש מקדש (דף נד ע"ב) אהאי מתני' דכרם רבעי מ"ט דב"ה גמרי קדש קדש ממעשר מה מעשר יש לו חומש ויש לו ביעור אף כרם רבעי יש לו חומש ויש לו ביעור וב"ש לא גמרי קדש קדש ממעשר וזהו כרבב"ג דהתוספתא דמייתי הכא אליבא דב"ש ומיהו לב"ה קאמר התם דילפי ממעשר וסוגיא דהכא לא משמע כן דלא איבתמיע לומר כאן אליבא דב"ה אלא כבך כברייתא דר' אייבו כדאמרן וכבולה סוגיא דקאמר דלמדו ממעשר הכל אליבא דב"ש ולדעתים דרבי ולר' יהודה דקאי בשיטתייהו דב"ש ומזה נתבאר לן הנ"מ לדינא בין סוגיא דהכא לסוגיא דהתם וגם הנלמד מסוגיא דהכא לדהתם דלמאי דקאמר הכא דלב"ש הוא דלמדו נטע רבעי ממעשר א"כ בפיר ילפינן הכל ממעשר לענין שאינו נוהג בסוריא כמו מעשר כדקאמר בפשיטות בכל הסוגיא אבל לב"ה לא ילפינן מידי ממעשר לדינא דמתני' דבגופיה כתיב ביה וכדאמרן וכן לא ילפינן לענין שאינו נוהג נטע רבעי בסוריא אבל לסוגיא דהתם דב"ה הוא דילפי נטע רבעי ממעשר בג"ש א"כ הדרינן למאי דנלמד מסוגיא דהכא בפשיטות דמאן דיליף ממעשר ס"ל נמי דאין נטע רבעי נוהג בסוריא כמעשר וזה מבואר הוא ועיין בקונטרס אחרון סי' ס' ד"ה על דעתיה דההן תניא וכו:

(שם) **ויפדה** במחובר לקרקע. לכ"ש פריך כדפריש' דהואיל דאמרת דלא למדו ממעשר אלא לקולא ולב"ה כיון דאית להו ג"ש דקדש קדש כמבואר בש"ס דילן א"כ פשוט הוא דהכל גמיר ממעשר ואינו נפדה במחובר לקרקע כמעשר כדאמרי' בתוספתא שהבאתי בפנים וכ"פ הרמב"ם בה בהלכה ב' ואין פודין אותו במחובר כמעשר שני. וגם בזה טען הרמב"ן בתשובה סימן קנו מההיא דפ' מרובה (דף כט) והביא לזה הכ"מ שם ופשוט הוא לדעת הרמב"ם דאזיל בתר המסקנא דקאמר לבסוף אלא לעולם כל הנלקט וע"ש. וכמה שהקשה עוד הרמב"ן שם על פסקא דהרמב"ם בהאי דלמועין יתבאר במקומו לקמן ריש פ"ה דמעשר שני בס"ד:

(דף ל"ד ע"א) **ודכוותיה** לא תהא תרומת תודה במדבר א"ר יוסי וכו'. משמע דמסיק בקרבנו תודה ולחמיה במדבר וזה דלא כר"ש בפ' התכלת (דף מה) שנתן כלל כל האמור בת"כ אין קרב במדבר אלא כר"ע וכדכתבו התוס' שם שהי' להם לחם הפנים במדבר והיו מקריבין מנחת העומר וממה שהיו מביאין להם אומות העולם כ"א שתי הלחם אותן לא הקריבו במדבר דכתיב ממושבותיכם למעוטי ת"ל ולפ"ז במנחת העומר היה קשה ועי' בריש פ' כל קרבנות הצבור ואין כאן מקומו להאריך בזה:

(שם ע"ב) **אבל** כגבולין לא. והכי קאמר רב הכדא בבבלי פ' חלק (דף קיב) דבגבולין ד"ה פטור דממון גבוה הוא. וכמה שפסק הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהל' בכורים הלכ' ד' דעיסת מעשר שני בירושלים חייבת בחלה והע"ג דבעלמא קיי"ל כר"מ דאמר ממון גבוה הוא עיין בזה לקמן פ"ק דחלה הלכה ד' מה שיתבאר שם בסייעתא דשמיא:

(שם) **המקדיש** שדה אילן מהו שיצייר בגידוליהן. נ"ל דהליבא דת"ק דמתני' דפרק ג' דמעילה קא מיבעיא ליה דתנינן התם הקדיש אילן ואח"כ נתמלא פירות שדה ואחר כך נתמלאה עשבים מועלין בהן ואין מועלין כמה שבתוכן ומיבעיא ליה דשמא מעילה הוא דליכא בגידולין אבל איסורא מיהו איכא וככר האי ש"ס דהואיל וספיקא היא אם גידולי הקדש אסורין או לא מיתו כיד הגשי יריחו על שנהגו היתר לגמרי כדקאמר ואפי' תימר וכו' לריכא לרבנן דמיחת מספיקא לא היה להם לנהוג היתר לכתחילה ור' יוסי ס"ל התם המקדיש שדה ואילן מועלין בהן ובגידוליהן מפני שהן גידולי הקדש וה"ט דלא פשיט לי' מר' יוסי דהאי מתני' דקאמר יתנו בכר גידוליהן להקדש דר' יוסי לטעמיה ה"א דהויל דס"ל דאפי' מעילה איכא בגידולי הקדש והרמב"ם ז"ל פסק כר' יוסי בההיא דמעילה וכדכתב הכ"מ בשם הר"י קורקוס ז"ל דבגמ' פרק המוכר את הספינה גרים להת"ק דהוא ר' יהודה ור"י ור' יוסי הלכה כר' יוסי ודע דכל זה הוא דוקא בשדה ואילן דהקדש דגידוליהן אסורין אבל זרע הקדש שזרעו בהדיא תנן בפ"ט דתרומות גידולי הקדש ומעשר שני חולין ומשמע התם אפי' בדבר שאין זרעו כלה דבטבל מחלק שם במתני' לקמן בין דבר שזרעו כלה או לא ובהקדש ומע"ש סתמא תני גידוליהן חולין וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מהל' מעילה בהלכה ו' בשדה ואילן כר' יוסי וכזרע פירות הקדש כסתם מתני' דתרומות בהלכה י"א שם וכתב הזורע פירות הקדש פודה אותן בשעת זרען ואע"פ שלא פדה הרי הגידולים חולין וטעמא דמילתא נראה דהתם בשדה ואילן בהקדיש בעין הם והלכך אף גידוליהן אסירין אבל בזורע אע"פ שהוא דבר שאין זרעו כלה כארץ מ"מ אינו בעין והלכך הקילו בגידוליהן ודע דבקונמות תנן בפ"ז דנדרים קונם פירות האלו עלי או על פי או לפי אסור כחילופיהן וכגידוליהן שאיני אוכל שאיני טועם מותר בחילופיהן וכגידוליהן בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה אפי' גידולי גידולין אסורין ופסק כן הרמב"ם בפ"ה מהל' נדרים ונתן שם הטעם כדבר שאין זרעו כלה ולמה לא יבטל עיקר האיסור בגידולין ברבו עליו שהרי הוא דבר שיש לו מתירין ואינו בטל ברוב וזהו כדמסיק שם בגמ' (דף נ"ט) דקונמות דמצוה לאתשולי עליה מקרי דבר שיש לו מתירין ועל כרחך דלא קאי הטעם הזה אלא על האי דאמרו בדבר שאין זרעו כלה וכו' דאי אריכא קונם פירות האלו בלאו הכי איכא טעמא דכיון דקאמר האלו אסור אף ביוצא מהן כדכתב הוא ז"ל שם בזה והנ"ל במשנה היוצא מהן וזהו מטעמא דקאמר פירות אלו אלא בבסיפא דקאמר שאיני אוכל שאיני טועם דמשמע אותם דוקא כדכתב שם בזה שאיני אוכל אותם והלכך בדבר שזרעו כלה מותר בגידוליהן ולדבר שאין זרעו כלה דאסור ולמה אין הגידולין מעלין את העיקר לפיכך לריכין לטעמא דדבש"מ אינו בטל וזה מוכרח הוא דאלת"ה קשיא הקדש דהוא נמי דשיל"מ בפדייה וכדתני התם בברייתא דר"ש כדף נ"ח דהקדש ויוצא בו לא נתנו חכמים שיעור בתערובתן מהאי טעמא וכ"כ הרמב"ם בפט"ו מהמ"א בהלכה י'. וא"כ אמאי לא נימא כן גם בגידולין דליתסרו מה"ט גופה וכן מעשר שני ואנן תנן גידוליהן חולין ואין לומר משום דליכא מצוה לפדות להקדש ולא דמי לקונמות דתינח קדשי מזבח קדשי בדק הבית מאי איכא למימר דסתמן לפדייה קאי וכ"כ שם הר"ן ז"ל גבי הא דקאמר התם תרומה מאי מצוה לאתשולי עלה וכיון שאין היתר בא מעלמו וליכא מצוה למיעבד הכי לא מקרי דשיל"מ והקדש דקא מני לעיל כדבר שיל"מ בהקדש בדק בבית עסקינן דע"כ לפדייה קאי עכ"ל וזרע הקדש נמי סתמן מהקדש בדק הבית הוא והיה צריך לדחוק דהפשר דבפירות שראויין למזבח מיירי אבל סתמא דמתני' דתרומות לא משמע כן ולטעמא דאמרן ניחא דבהאי גבי קונם כיון דאמר פירות אלו אסור בגידוליהן אבל גבי הקדש כיון דאין ההקדש בעין לא גזרו בגידוליהן ולא חילקו בין דבר שארעו כלה או לא וכן במע"ש ובתערובתן הוא דאמרו דאפי' באלף לא בטיל מטעמא דהוי דשיל"מ דהא מיהת איסורא בעין הוא אלא שנתערב ואינו בטל ברוב וזהו מה שנ"ל כדי להבין טעם חילוקי דינים האלו והרא"ש והר"ן ז"ל שכתבו בטעמא דרישא דמתני' דקונם לפי שגידולי קונם אסורין כגידולי הקדש קשה לי להבין דבריהם דהא מתני' דקונם בזרעים מיירי ובהדיא תנן גידולי הקדש ומע"ש חולין וככר זכרתי מזה בחיבורי על סדר נשים בפרק המוכר בהלכה ז' ו"אפשר שכך הוא כוונת דבריהם. דמ"מ כיון שפרט הדברים הנאסרים עלי שויהו עליו כהקדש ומשו"ה מיתסר בחילופיהן ובגידוליהן כי היכי דחליפי הקדש וגידוליו אסירי וכו' האי דמיון דמדמי להקדש היינו במקום שגידוליו אסירי וזהו בשדה ואילן והאי כדיניה והאי כדיניה דבקונם כיון שפרט הדברים אסירי ליה הגידולין אפי' בגידולי זרעים ומיהו אכתי לריכין לטעמא דאמרן:

(שם) **הנוטע** כרם להקדש פטור מן ערלה וכו'. דין דפטור מן הערלה מבואר עוד לקמן בפ"ק דערלה בהלכה ד' דאם הקדיש ואח"כ נטע פטור מן הערלה וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"י ממע"ש ונטע רבעי בהלכה ז' ודין דשביעית לא ביאר הרמב"ם בהדיא אבל פשוט הוא דגם כרם הקדש מתחייב כדין שביעית ואסור בעבודה כדכתיב שבת לה' ומהיכי תיתי יהא מותר ההקדש בה וכתוספתא דנקטה משום דאיכך פטורין אן בהקדש נקטה אגב לחיובא דשביעית והא דשקיל וטרי הש"ס הכא היינו למאי דס"ד כאם הקדיש כרם בפירות בשנת שביעית וכו' כמבואר בפנים וזה ג"כ פשוט הוא דהיסור שביעית קדים וזה נלמד ג"כ מדין קונם דדינו כהקדש כדמדמי לה הכא ובהדיא תנן בפ"ד דנדרים דהם נדר מתכירו בשביעית יורד ואוכל וכו' שאין חל עליו הקונם הואיל והפקר שביעית קדים וזה כבר ביאר במקומו בפ"ו דנדרים:

(דף ל"ה ע"א) **שנייא** היא בערים שדרכו לכתן. כדפרישית ולפ"ז הוא בערים גבוה אבל לא בקטן וכן הוא בהדיא בתוספתא סוף פ"ג איזהו שכחה בעריסין גדולים כל שאינו יכול לפשוט את ידו וליטלה בעריסין קטנים כשיעבור הימנו והרמב"ם ז"ל בפ"ה ממ"ע הל' כו כתב וכתב איזהו שכחה בערים כל שאינו יכול לפשוט את ידו וליטלה ומשום דכתם ערים גדול וגבוה הוא כדשנינו כרים פ"ו דכלאים איזהו ערים וכו' בלד גדר שהוא גבוה עשרה טפחים:

(שם) **רומם** הייתי זיתים עם ר' חייא הגדול וכו'. ומשמע מדקאמר לית היא פליגא דר' הושעי' א"כ מחלקינן בין זית ובין שאר האילן דדינו כרוגליות אבל בתוספתא שם לא משמע הכי דקתני בדלית ובדקל מבירר ממנו ושאר כל האילן מסיפנה וילך לו וכ"כ הרמב"ם שם ולא חילק כלום בין זית ובין שאר כל האילן דזית בכלל כל האילן הוא וי"ל דס"ל דהא דקאמר הכא לית היא פליגא לא למסקנא איתמר אלא דאיכא למיבני אליבא דר' הושעיא נמי ומ"מ לענין הלכה פסק כר' יוחנן וכבתמא דהתוספתא דאין חילוק בין זית לשאר כל האילן:

## סליק פירקא בסייעתא דשמיא



(שם במתני') **מאימתי** כל אדם מותרין. אית תניי תני נמושות וכו'. לא פליגי אלא בלישנא ובמשמעות המלה וכהאי דגרים בבבלי פ"ק דתענית (דף י) וכן בפ' אלו מליאות מאי נמושות א"ר יוחנן סבי דאזלי אתיגרתא ר"ל אמר לקוטי בתר לקוטי והך דר"ל כאית תני משושות ותרווייהו כחדא הוו דכשהולכין לקוטי בתר לקוטי גם הוא הזמן שהזקנים ההולכים בנחת הן באין להשדה ולפיכך נקט הרמב"ם בלישני' לקוטי בתר לקוטי כדכתב בפ"א ממ"ע הלכה י"א עיי"ש:

(שם בגמ') **תני** מתנות עניים שבשדה וכו'. עיין לעיל בפ"ז הל' ב' ד"ה פתר לה תרין פתרין מה שנתבאר שם בס"ד:

(שם) **ולא** לעורבים ולא לעטלפים. וכן הוא בבבלי סוף פרק הזרוע (דף קלד):

(שם) **על** ידי שהן תכיכין באין על אתר. הרא"ש ז"ל פי' משום דזקנים חביבים עליהם ענבים ובאין מיד פירוש באים והולכים ואין העניים מתייאשין בהליכתן. וכך הוגה כפי' הר"ש ז"ל וכמדומה דמה דפרישית בפנים יש לו פנים לפי משמעות הענין:

(שם ע"ב) **נאמן** על השני וכו'. יתבאר מזה במקומו לקמן פ"ד דדמאי הלכה ד' בס"ד:

(שם) **מתני'** אמרה כן וכן לוי נאמן לעולם. היותר נכון דגרסי' להא בתר האי בעיא דר' מנא ונתחלפו השיטות דעל דבעי אם נאמן אפי' בשביעית פשיט לה דהא מתני' אמרה לעולם ואפי' בשביעית וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ' י"ב מהל' מעשר הלכה ע"ו שסתם וכתב ה"ז נאמן לעולם. ומ"ש שם אבל אינו נאמן עליו לפוטרו ממעשר שני הכא מחלק בין אומר מעשר ברור הוא וכדפרישית. א"כ שאומר בפי' זה המעשר ברור הוא מהכל מתיובא דתרומת מעשר וגם אינו עליו חיוב דמעשר שני לפי שהופרש א"כ מעשר שני על כל הכרי דאז הוא נאמן גם לפוטרו ממעשר שני אבל אם אמר סתם ניתן לי המעשר הזה ופירות הללו ממנו הוא או משלי הוא המעשר דבזה אינו נאמן לפוטרו ממעשר שני ואע"ג דקיי"ל כחכמים דהתוספתא ולדידהו מיהת נאמן על הראשון נאמן על השני שאני התם דבבעל הבית מיירי וכיון שהוא נאמן להפרים הראשון שאינו שלו מכ"ש שיפרים השני שהוא שלו אבל הכא בבן לוי טעמא הוא דהאמינוהו למה שאומר שהפרים ממנו תרומת מעשר מפני שלא נחשד על עון מיתה. והלכך על מעשר שני שאינו אלא בלאו לא האמינוהו. ומה שלא הזכיר הרמב"ם כאומר מעשר ברור הוא דנאמן לפוטרו ממע"ש י"ל דהוא בכלל מה שפסק שם למעלה דהנאמן על הראשון נאמן על השני וכשאומר מעשר ברור הוא נאמן על הכל:

(שם) **פשיטא** ליה שהוא נאמן. כדפרישית דלא הוי לריך למיתני לפי שהוא בכלל שאמרו דנאמן לומר חטים אלו ניתן לי ואין חטים אלא לקמח וכן הרמב"ם שכתב זה בפירושו ובחיבורו שם לא הזכיר כלום מזה מפני שהוא בכלל. וגם לא הזכיר התוספתא דלקמן והנלמד ממנה מפני שהוא דבר פשוט דאם הוא מקום שנהגו כך נאמן:

(שם) **היו** הכל יודעים שרוב בני אדם מכנסו לקט. כדפרישית וכך העתיק הרא"ש ז"ל ומסיים לפי שאין דבר זה מלוי ובפי' הר"ש ז"ל הועתק היו הכל יודעין שרוב מנכסי לקט וט"ס הוא. וכתב שם ואין להאמינו במגו דאי בעי אמר חטים ניתן לי ועשיתי קמח או פת דנאמן וכך מוכח בירושלמי משום דהוי כמגו במקום עדים כיון שאין דרך בנ"א ליתן כך ע"כ. ולא דמי לירק מבושל והוא דבר מועט דלקמן דמתוך שיכול לומר כבעה"ב נתן לי נאמן ג"כ לומר אני בשלתי ממתנותי וכ"כ הרמב"ם שם לפי שהתם דרך הוא שהבעה"ב נותן מעט ירק מבושל מקדרתו לעני כדכתב שם לעיל כן:

(דף ל"ו ע"א) **תני** רובע אורז כולה תבלין וכו'. ברייתא זו הובאה בבבלי פ' בכל מערבין (דף כט ע"א) רשב"א אומר עוכלא תבלין ליטרא ירק וכו' ולא גרים שם לא אורז ולא חרובין והרמב"ם ז"ל בפ"ו ממ"ע בהלכה ח' הביא אורז וחרובין וכו' כהאי ברייתא מלבד תבלין השמיט ובפ"א דהל' עירובין בהלכה י"א הביא עוכלא תבלין ולא זכר שם אורז ואע"ג דהאמר הכא וכן לעירוב וכן בגמ' שם ומאי דקאמר התם שאני ליה מרי' לרב מנשיא בר שוכליא הנא אמריתא ניהלי' אמתני' וכו' להו דרב יוסף לא ס"ל דהא דאמר רב וכן לעירוב שייכא אהאי ברייתא אלא משום דמוכחא דרב אמתני' קאמר כדמסיק שם ועוד דהא תבלין מהאי ברייתא הוא דנלמד לעירוב אלא דנראה דה"ט דהרמב"ם דגבי מתנות עניים בגורן הוא דאיירי כדמסיק שם בד"א שאינו נותן לעני אלא כדי שבעו בשדה אבל אם היה המעשר בבית וכו' וזה נלמד מהתוספתא כדפרישית במתני' ואף דבתוספתא גרים בד"א על הגורן אבל בתוך ביתו נותן לו כ"ש ואינו חושש (כן הוא בתוספתא כ"י אשר לפני ובתוספתא דפוס ט"ס) והוא ז"ל כתב בזה אפי' כזית כזית י"ל דהואיל בעלמא אמרינן אין נתינה פחות מכזית כתב כן ועכ"פ הא דלעיל בגורן איירי והלכך לא הזכיר תבלין כמ"ע דלא שכיחי תבלין בגורן ובעירוב דלא הזכיר אורז בהדיא משום דבכלל הוא כמ"ש שם לעיל כל אוכל שהוא נאכל כמות שהוא וכו' ומיני דגן דקאמר להו למיעוטי אורז דאע"ג דלענין חמץ לא מיקרי דגן דלא קיי"ל כריב"ן בפסחים מיהו הכא אורז בכלל אוכלין הוא ובכינו בפ' כילד מברכין הביאו לפניו פת אורז וכו' וא"כ בכלל פת הוא שהביא שם. ודע דבספר הרמב"ם שלפנינו כתוב במ"ע שם גבי כוסמין קב ושיא חסרון הניכר מתוכו שהרי כתב כדי שבעו כמה אם מן החטין נותן לא יפחות מחצי קב אם מן השעורין לא יפחות מקב ואם מן הכוסמין לא יפחות מקב ומן הגרוגרות לא יפחות מקב וכו' ואם דעתו דקב בכוסמין ולא יותר אמאי לא שנה הכי שיעורי דקב בחדא מחתא ולפחות במיני תבואה הי' לו לשנות כאחד ואם מן השעורין או מן הכוסמין לא יפחות מקב ולא מלינו שיעור זה בכוסמין לא בשום ברייתא לא בתוספתא ולא בספרי דבתוספתא לא הוזכר אלא חצי קב חטין וקב שעורין וכן הוא בספרי פ' ראה ולא דברו כלל משאר מינין אלא דנראה וניכר החסרון בהעתקת דבריו ז"ל וצ"ל ואם מן הכוסמין לא יפחות מקב ומחצה וכדקתני במתני' ולא נמצא שום חולק בדבר זה:

(שם) **כדי** לטבול בירק הנאגד שתי סעודות. ולקמן בפ"ג דעירובין שהובאה הסוגי' שם גרים כדי לטבול ירק הנאגד שתי סעודות ואינו נראה דמילתא באפי נפשה היא ירק וכו' ועוד מאי הנאגד דקתני ולמה יחלק בין הנאגד לשאינו נאגד כאן כהאי דינא והנראה דהנאגד פירושו הוא שנאגד ונאכל בלפתן עם הפת במזון שתי סעודות והאומן קאי והרי זה כדקאמר בבבלי שם אומן כדי לטבל בו א"ר גידל אמר רב כדי לטבול בו מזון שתי סעודות של ירק איכא דאמרי א"ר גידל אמר רב ירק הנאכל בשתי סעודות וכדפרש"י ז"ל בפת ואתיא האי דהכא כאיכא דאמרי דהתם ועיין בדיבור דלקמן:

(שם) **בשר** חי וכו' ובבבלי שם ע"ב קאמר בפשיטות בשר חי כדי לאכול הימנו ונראה דהא דר' יודן מקשי הכא הדא בלקירא וכו' או בלכורא כדגרים בהאי תלמודא בעירובין שם הוא כעין קושיא דמקשי התם אבייא אהא דרב יוסף דלקמן ופרסאי הוו רוכא דעלמא ואסיק בקשיא גמיהו בבשר חי לא מדייק מידי התם ושיעורו כדי לאכול הימנו מזון ב' סעודות וכ"פ הרמב"ם בעירובין שם בהלכה י' ובכשר ללי פליגי התם רבה אמר כדי לאכול בו ור' יוסף אמר כדי לאכול הימנו ופסק הרמב"ם שם כרבה דהלכתא כותיה לגבי דרב יוסף לבר מעגין שדה ומחצה וכתב שם הה"מ כענין דין דתומץ והביא הני ב' לשונות שהבאתי בדבור דלעיל וז"ל ולא מזכרו לשונות אלו לא בהלכות גם לא בדברי רבינו אלא ברייתא כפשטה ונראה שהם פוסקין כל' ראשון דמשמע דבעינן דוקא טבול מזון שתי סעודות עכ"ד ולענ"ן דמבואר בהדיא מדבריו ז"ל דפסק כאיכא דאמרי שהרי כתב וכל שהוא לפתן ודרך העם לאכול בו פתן כגון יין מבושל ובשר ללי וחומץ וכו' שיעורו כדי לאכול בו שתי סעודות והרי האי בו שכתב והוא כרבה וכדפי' רש"י ז"ל כדי לטבול בו ללפת בו את הפת מזון ב' סעודות ואם אנחנו מדייקין האי בו שכתב בבשר ללי וכדכתב הה"מ בעצמו שפסק כרבה למה לא נדייק ג"כ אחומץ שכללו בכבא זו דשיעורו כדי לטבל בו הליפתן הנאכל בב' סעודות כמו עם הפת ולא הוצרך להזכיר כאן ירק דהוא ג"כ בכלל לפתן וכתב ודרך העם לאכול בו פתן וה"ה כיוצא בו ולעולם בעינן שיהא בו שיעור לדבר הלפתן לשתי סעודות ולא הימנו בעצמו שני סעודות וזהו כאיכא דאמרי גבי ירק דהלו ללשון ראשון בתי סעודות של ירק היינו שכל הסעודה מן הירק כך נ"ל בזה:

(שם במתני') **מידה** זו אמורה בכהנים וכו'. מה דפרישית הוא כפי' הר"ב והוא פי' הרמב"ם במשנה ומה שדקדק התי"ט דלמאי אילטריך ולפי' הר"ב שפירש מדה זו שאמרנו בין בכהנים עניים ובין בלוים עניים ובין בישראל עניים ניחא ליה דהשתא איכא למימר דאילטריך כהנים ולוים דסד"א שכיון שיש להן תרומות ומעשרות לא נתחייב לתת להם ממעשר עני כדי שבען קמ"ל עכ"ד והכתי לא ניחא דהא בהאי קרא דכתיב במעשר עני מפורש בכתוב ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך והגר וגו' ואכלו בשעריך ושבעו הרי דלריך ליתן אף ללוי כדי שביעה וכן לכהנים דכהנים נקראו לוים וכמפורש בטעם כי אין לו וגו'. וזהו דוחק לומר דקמ"ל במתני' מאי דמפורש בקרא ולפי' הרמב"ם ניחא טפי דה"א דהואיל וכתיב לוי בפרשה שהוא בכלל המקבלין ובאין ליטול וכן כהן כדאמרן א"כ לא נלטוו הן ליתן כדי שביעה אם יהיה להן מעשר עני משלהן קמ"ל דאף הם בכלל המצוה כשלהן כישראל וקרא אורחא דמילתא נקט דישראל מסתמא יש להן לעולם מעשר עני לחלק ואם יש איזה ישוב גם לפי' הר"ש יותר טוב לנו לומר דזהו כוונת התנא כאן מדה זו אמורה בכהנים וכו' כלומר דמדה זו האמורה כאן כל העניים הבאין לגורן בין שהן כהנים וכו' הכל שוין בה ולאפוקי מדה האמורה במתני' דלקמן אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום וכו' דאין הכל שוין בזה אלא כהן קודם ללוי ולוי לישראל לענין לפרנסו מן קופה של לדקה ולכסות כהאי דשנינו בסוף הוריות וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ח ממ"ע בהלכה י"ז בענין זה ע"ש:

(שם בגמ') **רבי** יונה פתר מתני' ביותר מכשיעור. ולהך פתרא סיפא דמתני' לא קאי אהיה מליל וכדפריש' בפנים והרא"ש ז"ל כתב בזה על פי' הר"ש ז"ל (ועכשיו הוגה דבריו.

כתוך

כתוך פי' הר"ש) ואלמלא לא פי' הירושלמי הייתי מפרש דלהך אמורא מילתא באנפי נפשה היא ולא קאי אהיה מליל אלא אמדה זו אמורה וכו' היה לו דבר מועט שאין לו ליתן לכל עני העומד בגורן כשיעור המפורש לא יתן להם דאין לו ליתן לעני מידו בפחות מכשיעור אלא מניח הכל לפניהם והם מחלקים אותו בשוה ביניהם עכ"ד וזה הפי' תפס הרמב"ם ז"ל בחיבורו דאף שכתב בפי' המשנה כהאי דר' חזקי' וכמו שהעתיק הרב בחיבורו חזר בו וכתב בפ"ו ממ"ע בהלכה ט' לדין בפ"ע לסיפא דמתני' היה לו דבר מועט והעניים מרובין וכו' ואח"כ בהלכה י"א כתב לדין דהיה מליל היה לו מעשר בגורן ורצה ליתן לעני קרובו וכו' יש להפרים מחצה ליתנו לו והחצי מחלקו לכל עני שיעבור כשיעור שאמרנו וזהו כר' יונה וכדפרישית בפנים ומשום דלהאי פתרא מתפרשת המשנה טפי שפיר כפשטה וליכא דהיה לו דבר מועט משמע נמי כהתחלה לדין בפ"ע:

(שם ע"ב) תמחוי בכל יום. האי תוספתא הובאה בבבלי פ"ק דב"ב (דף ח) וקאמר התם טעמא דתמחוי נגבה בשלשה ומתחלק בשלשה שגבויה וחילוקה שוים ופירש"י ז"ל שהוא בכל יום לפיכך אין גיבויו בשנים שלא יצטרכו לטרוח ולבקש את השלישי לחלק ופירושו נראה מדקאמר הכא שהוא על אתר והרי"ף והרא"ש ז"ל פירשו מפני שאינו דבר קצוב וחילוקו כך גיבויו וכ"נ מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ט ממ"ע בהלכה ה' ע"ש:

(שם) אין מעמידין שני אחין פרנסין. הא לא פליגא אהא דאמר התם בשבת ומינה רבי ב' אחין על הקופה דהתם לאו בגביים איירי אלא לעשותן גזברים ולענין נאמנות דאף דחשיבי כחד הימוני מהימני כדקאמר התם דלברבה אין עושין בממון פחות משנים והא דקאמר הכא אין מעמידין פרנסין בפחות מג' היינו לפקח על כל עסקי לבור דיש כמה ענינים הדומין לדיני נפשות כדמסיק טעמא וזהו דמדייק הרמב"ם שם שאין עושין שררה על הלבור בממון פחות משנים ואף דהתם סתמא אמרו אין עושין וכו' נלמד הא מדהכא:

(שם) הוה מטעין לון אורייתא. האי מטעין כמו מטעים הוא כדפרישית בפנים ולשון מטעים דבריו וכך הובא הגי' בתשובת מיימוני השייכים לספר שופטים סי' א' וכתוב שם מטעים:

(שם) והתני למזונות שלשים יום וכו' והיינו לקופה כדקתני בהדיא בתוספתא אם שהא שם ל' יום הרי הוא כאנשי העיר לקופה ולכסוי ו' חדשים והרמב"ם ז"ל פסק כן שם בהלכה י"ב ולתמחוי ג' חדשים ואף דהגי' בש"ס דילן שם איפכא היא בין תמחוי לקופה דגרים לתמחוי ל' יום ולקופה ג' חדשים כבר כתב המהרי"ק בשורש י"ז דיש שינוי נוסחאות וגי' הרמב"ם בגמ' דילן כגי' הירושלמי והובא דבריו בב"י יו"ד סי' רנ"ו וסברתו ז"ל לדעת הרמב"ם כמו שכתבתי בחיבורי על סדר נזיקין בפ"ק דב"ב דמייתי התוספתא התם ובארתי שם די"ל עוד דה"ט דהרמב"ם דתמחוי הואיל ונגבה בכל יום וזהו לעול ולמשא להבעה"ב ולפיכך אין מחייבין אותו עד אחר ג' חדשים אבל קופה מכיון שאינה נגבית אלא מע"ש לע"ש מחייבין אותו מיד אחר ל' יום ועיין עוד שם כמה דמסיק בב"ב לאיתוי הספת וכו' ובתוספתא מסיים בזה ולמסי העיר י"ב חודש ומ"ש שם בענין זה:

(דף ל"ז ע"א) כאן בגופו כאן בשאינו גופו. ואיפרך מילתא דר' מנא כדפרישית בפנים והכי מבני לה בבבלי כתובות (דף ס"ח ע"א) על רומיא דמתני' אין מחייבין אותו למכור וכו' עם הברייתא היה משתמש בכלי זהב וכו' אמר רבא ברי' דרבה במחריבה דכספא ורב פפא מבני התם כאן קודם שיבוא לידי גיבוי כאן לאחר שיבא לידי גיבוי ופסק הרמב"ם ז"ל שם בהל' י"ד כדברי שניהם דלא פליגי לדינא והיינו כפיר"ת בתוס' שם וכדפרישית במתני' וכך הם דברי הרמב"ם ומה שדקדקו התוס' על פי' ר"ת וק"ק דמתני' דאין מחייבין אותו למכור גבי לקט שכחה ופאה ומשמע דברייתא נמי דמחייבין אותו למכור גבי לקט שכחה ופאה מיתניא ולדעת הרמב"ם ור"ת י"ל דמסידור דברי התוספתא נראה דלענין הנוטל מן הלדקה איירי התם דשנית אחר דיני דקופה ותמחוי אחר כל דיני דלדקה מעשה בהלל הזקן שנתן לעני בן טובים וכו' כדמייתי הכא וכן התם לעיל ושוב שנית הברייתא היה משתמש בכלי זהב מוכרן וכו' משמע דלאחר שבא לידי גיבוי מקופה של לדקה או מן העם מיירי:

(שם) צריך אדם שיהו לו שני עטיפין א' לחול וא' לשבת וכו'. והכי דריש לה בבבלי פ' ואלו קברים (דף קי"ג) ובמס' במלותיך הר"א אלו בגדים של שבת וקאמר התם לעיל אם אין לו להחליף ישלשל בגדיו והיינו נמי דא"ל ר' שמלאי הכא אעפ"כ לריכים אתם לשנות כלומר לשלשל הבגדים:

(שם) הדא אמרה חמשין עבדין עבין מן מאתים דלא עבדין. וכך הוא גי' התוס' בסוטה דף כ"א ע"ב ד"ה זה הנותן דינר לעני וכו'. וכך היא גירסת הר"ש ז"ל ופירש כלומר ממאתים חסר דינר דהתם יטול והכא לא יטול ולמאי דפרישית דמן דקאמר מעין הוא כדרך הש"ס הזה בלישנא קלילא ניחא בפשיטות דשוין עם מאתים דלא עבדין הן:

(שם) שמואל פרק מן אבוי וכו'. כעין הני עובדי עד ר' יעקב בר אידי וכו' מייתי להו בפ' מליאות האשה שם (דף ס"ז) ועובדא דנחום וכו' בתענית פ"ג (דף כ"א):

(שם ע"ב) ביני מתניתא וכו' וכ"כ הרמב"ם ז"ל בסוף הל' מ"ע לחלק כן דכל מי שיכול לעזור עלמו ולדחוק את השעה ואינו נוטל שלא יטריח על הלבור אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו ועליו ועל כיוצא בו נאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו:

(מהר"א פולדא)

(שם) בואו וספדו להרוגו של נחמיה. ובכתובות משמע איפכא דאמר אוי לו לזה שהרגו נחמי' ואפשר דה"נ מתפרש הכי להרוגו של נחמיה שהוא שלא כדין עשה דלא היה לו לפנוקי שביה טולי האי:

(שם) א"ל ומה את מבעט ביסורים. וא"ת הא אמרינן בסנהדרין כשחלה ר"א נכנסו ארבעה זקנים לבקרו כו' עד ר"ע אומר חביבין יסורין ואין לומר מהא מעשה דנחום איש גם זו קיבל' שהרי מסיק שם מנין לך זה א"ל ר"ע מקרא אני דורש בן שתים עשרה שנה וגו' וי"ל הא דהכא היינו כל ימי חייו דומיא דנחום איש גם זו הוא דלא ס"ל לר"ע שיהיו חביבין יסורים משא"כ בהיא דר"א דלפי שעה היה שהכביד עליו החולי ס"ל חביבין יסורין דלא ניחא לומר קיבל ר' את עולמו וכה"ג אמר בקידושי' דעבדינן ליה יום טב ויום ביש והיינו עבדינן ליה יום ביש כדי למרק עונותיו בעולם הזה אבל כל ימיו של לדיק ברוך בטובה וכמו שפי' שם ר"ת ושבת א"ש הסיה דהוריות דאמר לדיקים דאכלו לתרי עלמא מי בזי להו:

## סליק פירקא וכולא מסכתא ברחמי בסייעתא דשמיא

(דף א' ע"א במתני') הקלים בדמאי. וביהודה האוג והאומן והשקמה ובנוסחת המשניות וביהודה האוג והאומן שביהודה והשקמה. ולפ"ז השקמה שבכל המקומות קאמר וכך היתה גירסת הרמב"ם ז"ל במשנה. ומפני כך הזכיר השקמה בריש פ' י"ג ממעשר ולא הזכיר האוג שלא מנה אלא דברים הנוהגות בכל מקום ועיין לקמן בד"ה מה בין ביהודה בין בגליל. ובענין דין תרומות מעשר של דמאי פשוט הוא שצריך ליתנו לכהן בלא דמים וכ"כ הרמב"ם בפ"ט מהלכות מעשר בהלכה ה' שביאר כילד מעשרין את הדמאי מפריש כדי תרומת מעשר וכו' ונוטל אותה ונותנה לכהן וכו' ולא כתב שיתן לו דמים והרא"ש כתב בזה והובא בהגהת פי' הר"ש ולא רלה להקן שימכור תרומת מעשר לכהן דחייבינן אי משהי ליה ישראל גביה עד שיזדמן לו כהן שיקנה דילמא אתי ביה לידי תקלה וכו' ולענ"ד נראה טעם אחר נוס משום דכללא הוא כל שהחמירו בו חכמים מחמת ספיקא דאורייתא הרי הוא כודאי ובנס עלמך מה שטבס בו שישראל אם לא ימלא לשום כהן שיתן לו דמים שהרי לאכלו אי אפשר דיש בו ספק עון מיתה ולשמרו להבקה נמי אינו יכול דשמא מתחייב הוא מן התורה ואסור לשרוף תרומה טהורה הלכך ע"כ לריך ליתנו לכהן בחנם וזהו הטעם בתרומת מעשר דמאי וכשספק חלה ובכל ספק אם יש כאן חיוב תרומה מלבד כדין דתרם ולריך לחזור ולתרום כהאי דריש פרק ג' דתרומות וכל כיולא בזה דהשכר נתרמה והוא תרומה גמורה מדאורייתא אלא שחכמים החמירו לחזור ולתרום מספק בכל כה"ג הוא דלריך הכהן ליתן דמים בשביל אחת מהן וכמו שביאר הרמב"ם לזה בפ"ה מהל' תרומה וטעמא דכאן אי אתה יכול לומר שזו הספק ודאי שהרי אין כאן ספק עון מיתה לפי שהשכר נתרמה ממנה ותרומה גמורה מן התורה ומזה תדע דדעת הרמב"ם בזה הוא עיקר ולא כמ"ש הר"ש בפ"ג דחלה שמסתפק בזה והביאו כאן התי"ט וכן במקומו ועיין כמ"ש בזה התוס' וכל הדברים אינם מוכרחים כ"א כמו שזכרנו בשם הרמב"ם וראיה לזה מסוגיא דחולין (דף קל"ד) והבאתי במקומו לקמן בפ"ג דחלה בהלכה ה' ע"ש ד"ה תמן את אומר ספק פטור וכו' וכן בהלכה ז' שם ד"ה ואם לאו מוליא תרומה ותרומת מעשר לכל. ומכל המקומות יתבאר לך שדעת הרמב"ם הוא עיקר:

(שם בגמ') רבי יוחנן אמר לא שנייא בין בדמאי בין ודאי פטורין. כ"פ הרמב"ם ז"ל שם. אפי' אמר לו ע"ה אינם מעושרין הרי אלו פטורין מן המעשרות עד שיודע לו שגמרן מן השמור וזה כשיטת דהתוספתא דשייתא היא לר"י וקשיא לר"ל ואע"ג דמשני הכא אליבא דר"ל לא סמיך על הני שינויי. ומיהו לכאורה קשיא אהך פסקא מסוגיית הש"ס דילן בפ' כילד מברכין (דף מ' ע"ב) דפליגי התם ר' אילעא ור' זעירא בפירושא דנובלות תמרה דמתני' חד אמר בושלי כמרא וחד אמר תמרי זיקא ופריך בשלמא למ"ד בושלי כמרא היינו דקתני הקלין בדמאי בספיקן הוא דפטור הא ודאי חייב אלא למ"ד תמרי זיקא ודאי חייב בהפקירא נינהו בשלמא גורן וכו' ומדדייק בפשיטות הא ודאי חייב משמע כדר"ל וכ"כ כאן הר"ש ז"ל דסוגיא דגמרא דכילד מברכין כוותיה דר"ל היא והנראה בזה לדעת הרמב"ם דלא סמיך אהאי דיוקא דלישנא קמא דכילד מברכין אלא על איכא דאמרי דהתם דמדייק איפכא בשלמא למ"ד תמרי זיקא היינו דהכא קרי לה נובלות סתמא והתם קרי לה תמרה אלא למ"ד בושלי כמרא ניתני אידי ואידי נובלת תמרה או אידי ואידי נובלות סתמא קשיא ומשמע ליה מדקאמר בפשיטות בהאי לישנא דלמ"ד תמרי זיקא ניחא ולא לריכין לאוקימתא דתיקא דלישנא קמא דמתני' בשבאן גורן איירי ומשום דלקושטא דמילתא אף בודאן פטור דהפקירא נינהו והא דנקט בדמאי משום דהך מכילתין לא איירי אלא בדמאי וכדמתרץ הכא לר' יוחנן וא"כ נאמר דהני תרי לישני דהתם פליגי בהך דיוקא גופה כדפליגי ר"י ור"ל הכא דללישנא קמא מדייק ליה הא דנקט הקלין בדמאי לדוקא הוא דנקט כסברת ר"ל וללישנא בתרא ס"ל דלאו דוקא נקט דמאי וה"ה בודאן וכדמפרש ר' יוחנן ופסק כאיכא דאמרי דאזלא בשיטת ר' יוחנן בענין דיוקא דמתני' אבל לא בפירושא כדלקמן.

ובענין פירושא דנובלות תמרה נראה שהוא ז"ל לא סמיך אהא דמשמע מהתם להאי לישנא כמ"ד תמרי זיקא שהרי כתב שם ונובלות תמרה והן שעדיין לא הטילו שאור והיינו כחכמים דהתוספתא וכדמסיק הכא לקמן והכ"א לא כדברי זה וכו' וכמו שהבאתי בפנים ואי דמפרשינן תמרי זיקא אף אם נפלו לאחר שהטילו שאור הפקירא נינהו אלא נובלות הן שלא נתבשלו ואינם מתבשלים באילן וכך פי' להנובלות דהתם שכתב בפ"ח מהל' ברכות בהלכה ח' והנובלות שהן פגין וזהו שם הכולל לכל שלא נתבשלו וה"ה בתמרים ואע"ג דאסיק בקשיא להאי מ"ד דלא מפרש תמרי זיקא הא לא איכפת לן וכדנקטינן מסוגיית הש"ס בכל מקום דקשיא אינה מבטלת הלכה כ"א תיובתא והיינו נובלות תמרה. ועוד שיותר נראה לן כהאי עניגא דר' אילעא ור"ז דפליגי התם בפירושא דנובלות תמרה היינו ר"ז ור' סילא דהכא דפליגי לקמן בפלוגתא דר' מנא ור' חנינא ואליבא דר' יוסי בר' יהודה דהתוספתא כמבואר לקמן והלכך נמי למאן דמפרש דר' יוסי בר"י כשהטילו שאור מיירי ודוקא במעורבות מחייב הא לאו הכי פטור איהו הוא דמפרש תמרי זיקא וכדקאמר בהדיא לית יכיל דא"ר יוחנן וכו' וא"כ לעולם הפקר הן ור' יוסי בר"י לא מחייב אלא במעורבות ומאן דמפרש להא דר"י בר"י בשלא הטילו שאור והיינו שלא נתבשלו או בושלי כמרא דהיינו הך וכדפירש"י ז"ל שם שרופי חמה והן אינן מתבשלות לעולם וזכינו מזה דהך פלוגתא דהתם היא פלוגתא דהני אמוראי גופייהו דהכא וזה תליא בפלוגתא דפליגי אליבא דר' יוסי בר' יהודה וכיון שכן למאי דמסקינן כחכמים דהתוספתא דבשהטילו שאור תליא מילתא א"כ ממילא אודא לה האי פירושא דתמרי זיקי וזהו טעמו של הרמב"ם בהך דינא ובהך פירושא כנ"ל:

(שם) שנייא היא מכיב להלן בין דמאי בין ודאי וכו'. ומש"ס דילן מהרבה מקומות משמע דמקום שהחזיקו עולי מלרים בלבד נוהגין בתרומה ומעשרות מדבריהם כ"א בדמאי הוא דלא גזרו וכך הוא דעת הרמב"ם ועיין בפ' דלקמן בה"א ד"ה רבי התיר בית שאן מה שנתבאר שם בס"ד:

(שם ע"ב) תני נכנס לעיר שרובה עכו"ם וכו'. לפי גי' הספר בריש ד"ה חייבין והיה לריך לומר משום דהעכו"ם מסתמא לא עיברו וקסברי אין קנין לעכו"ם בא"י לפוטרו ממעשר והלכך אף לר"י חייבין הואיל ואיכא ספיקא דרוב משמרין ולאו כהפקר הן אלא דקשיא מליעתא בעיר שרובה ישראל ד"ה פטורין הא מסיק לר"ל לעיל דבספק אם הוא הפקר או לא בודאי אינו מעושר מיהא חייבין ולמאי שהגהתי בפנים עפי ניחא הולי. ובענין אין קנין וכו' עיין לעיל בפ"ד דפאה הלכה ו' ד"ה ר' יוסי בשם ר' יוחנן מה שנתבאר מזה בס"ד:

(שם) הבכורות והמסוייפות וכו'. בתוספתא גרים בגינה חייבות בבקעה פטורות וכ"פ הרמב"ם ז"ל שם הל"ב וטעמא דבגינה בתוקה המשתמר הוו עפי מבבקעה שרגלי כל אדם מלויין בה ואע"ג דבדין הסיאה והאזוב וכו' דמייתי לקמן דוקא בחלר הוא אבל לא בגינה התם טעמא משום דהן עולין מאליהן הואי ובחלר מתמן לאדם קיימי וכדרב אשי פ' בא סימן (דף נ"ח):

(שם) נמתייפן האלים וכו' הך תוספתא מייתי לה בבבלי פ"ק דפסחים (דף ו' ע"ב) וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ק מהל' מעשר הלכה יב ואע"ג דנראה מהאי עובדא דלקמיה דרבי פליג עלה מ"מ מסיק הכא דר' יוחנן יאות הוא מקשי דכיון שהוביל שומר פרי הבעה"ב מקפיד עליהן וכסתמא דהתוספתא:

(דף ב' ע"א) רבי וזירא ור' סילא חד אמר כהדין וחד אמר כהדין. עיין לעיל בד"ה ר' יוחנן אמר וכו' מה שנתבאר מהאי עניגא:

מה בין ביהודה בין בגליל וכו'. כדפרישית דנראה להאי תלמודא לפי הנוסחא שבמשנה וביהודה האוג והאומן והשקמה דהך דקתני לעיל מינה הגופנין והגלפה בגליל הוא דשנו. ובתי"ע הבי' להא דמדייק אבתרה גבי השקמה. מה בין ביהודה וכו' וכתב לא ידעתי ליישב הירושלמי לדעת הרמב"ם שכתב לשקמה סתם ומשמע בכל מקום. ואם נדייק זה להרמב"ם א"כ אמאי לא דקדק בהקודם דלפי האי תלמודא הגופנין והגלפה בגליל דוקא שנה והרמב"ם מנה שם גם להגופנין והגלפה סתם ומשמע בכל מקום אלא דנראה דהרמב"ם היה סובר דהך דיוקא לא אתיא אלא לפי הנוסחא אשר היה לפניהם ומביא ראיה מהכי מתלי דאף דאין ראיה לדינא ממתלי דאיגבי מ"מ סמך הוי לפי הנוסחא שלפניהם אבל לפי נוסחת הספרים אשר לפנינו בכל נוסחאות המשנה כתוב וביהודה האוג והאומן שביהודה וא"כ אין ראיה לא להגופנין והגלפה ולא לשקמה אלא דבכ"מ שנו כ"א האוג והאומן ברהבונה שביהודה ולפיכך לא הזכיר הרמב"ם לאוג דביהודה דוקא נשנית ולא מנה אלא הנוהגים בכל מקום וזה פשוט והאומן של סתמד כתב שם לקמן דפטור כדמשמע מהאי דהכא לקמן:

(שם ע"ב) לא כיותן כ"ג וכו'. וגי' הר"ש ז"ל לא יותן כ"ג ופי' דרך קושיא ותירוץ ולפי מה שכתוב לפנינו שפיר מתפרש כדפרישית בפנים:

(שם) תני נאכל כאונינה ואינו נאכל בטומאה. זה לא מלאתי מבואר להדיא במקום אחר שאינו נאכל בטומאה ומ"מ גם ממתני' נלמד מדקתני ונותנו לע"ה ואי דנאכל לכתחלה בטומאה מאי קמ"ל דנותנו לע"ה ואפשר דהיינו טעמיה דהרמב"ם במה שכתב בפ"ג מהל' מע"ש בהלכה ט' דפחות מגרוגרת הוא דנותן לע"ה משום דמיכת אינו נזהר לאכול בטהרה ודינים של מע"ש של דמאי שלא לאכלו בטומאה ועל דבר מועט לא הקפידו דלאו מילתא ברורה היא שיאכלנו בטומאה ועיין לקמן ד"ה דבי ר' ינאי:

(שם) תמן ר"מ גרס הכא רבנן. הכי מבני לה שמואל בבבלי פרק הזהב (דף נ"ה) ומייתי התם דלר"מ עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה מהסיא דגיטין דאמר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים יוליא והולד ממזר והכא מייתי בפ"ב דערלה מהסיא דחכמים כמו שהבאתי בפנים וה"מ דאיכא בינייהו אכתוב במקומו בערלה בהגיעי לשם בס"ד. והרמב"ם ז"ל לא תפס לאוקימתא דשמואל דהתם אלא כשינויא דר' זעירא בשם רבנן דלקמן דקאמר כדין היא וכו' שכך כתב להדיא בפ"ו מהל' תרומות בהלכה ד' וכבר העיר התוי"ט בזה בפ' הזהב אלא דמ"ש שם דלא כהכ"מ שליין שם דא"כ הוו כתרי פיסקי דהרמב"ם אהדדי דבתומה בתרומות מעשר פסק כר"מ ובהסיא דפ"ב דערלה לא פסק כן בפט"ו מהל' מ"א מדכשמיע לתרומת מעשר של דמאי שם בהלכה י"ג שכתב ואלו הן השיעורין שנתנו חכמים וכו'. ובמחילת כ"ת בזה לא דק הוא שלא השמיט לתרומת מעשר של דמאי ונעלם ממנו מקומו שבפט"ו מהל' תרומות כתב בהדיא כן בהלכה כ' תרומה גדולה וכו' לפיכך דין ארבעתן לענין אכילה ודימוע אחד הוא כולן עולין בא' ומאה ומלטרפין וכו' ודין תרומת מעשר של דמאי בכל אלו הדרכים כתרומת מעשר של ודאי אלא שאין לוקין על אכילתם. הרי של דמאי כשל ודאי בענין השיעורין בדימוע ובהלכה מ"א לא כתב אלא דרך כלל מפני שסמך על שיתבאר במקומו דרך פרט והטעם דפסק כמתני' דריש פ"ב דערלה יתבאר אי"ה לקמן פ"ד דדמאי בהלכה א' ופ"ב ד"ה תני תרומת מעשר של דמאי וכו' ומה שצריך לפרש דינים הללו. ומיהו אכתי לריך טעמא בכאן דהנית לאוקימתא דהש"ס דילן ותפס כהאי דהכא ובמה הואיל דבקלי ועדי התם אי שפיר מבני לה שמואל או לא ואפ"ג דהכא קאמר דשפיר מבני לה דשם מיתס כעולם לטעמיה דשמואל קאמר הכי ותפס לאוקימתא דר"ז בשם רבנן דהכא דהכיא כר"ם אתיא וכדפרישית בפנים. והשתא להאי אוקימתא נקטינן נמי דמתני' במע"ש של דמאי איירי והאי דאמר ר"ז לעיל משמיה דשביק הכא ולא כר' אימי וא"כ בהאי דמהדרין מיעוטו בדרכים א"נ לחללו ואף שיש בידו מעות כדקאמר לקמן ואתייא דר"ת בר ווא בר' זעירא וזהו טעמו של הרמב"ם שכתב בהל' מע"ש שם כדין ומהדרין מיעוטו בדרכים התם דספיקא כאוקימתא דר"ז דכד"ם אתייא כמו שנתבאר:

(דף ג' ע"א) אין מביאין תרומה מן הגורן לעיר וכו'. רישא דהאי ברייתא מייתי לה בבבלי פ' הזרוע (דף קל"ד ע"ב) והרמב"ם ז"ל הביאה בפי"ב מהל' תרומות בהלכה י"ו כולה כמו שהובאה כאן ואם היתה חיה או בהמה אוכלתה שם וכו' וגי' הר"ש ז"ל כאן היתה גודרתה וכו' ועיין בדבריו שלא נתבאר כל הצורך בהאי דר' יוסי וכו' ואין להאריך:

(שם ע"ב) דבי ר' ינאי אמרי פחות מאוכל מותר לאכלו בטרום וכו'. הרמב"ם ז"ל בפ"ג ממעשר שני בהלכה ט' פסק כן בשניהם כן וכמה הוא מיעוט פחות מגרוגרת בין כאוכל שלם בין בפרוס וכו' ועיין בכ"מ כמה שנדחק ולא להביא אבל וכן עד ולמאי שכתבתי בפנים שפיר מתפרש כולה ולהא דר' מנא דלא פליגין במידי וקשטינן דלר"ש אין חילוק בין שלם ובין פרוס לענין השיעור דעד גרוגרת ולא עד בכלל כדנקטינן כל שיעורי חכמים להחמיר חוץ משגרים של כתמים ומה שנלמד למאי דפרישית דבפרוס מותר לאכל אם יש כמה פרוסות מעט מכאו"א ועד כגרוגרת זה פשוט הוא ולא היה לריך הרמב"ם לבארו בהדיא דהא כיון דליכא ברכה פרוסות מה לי מא' מה לי משתים ושלם ובלבד שלא יאכל יותר מכשיעור שקבעו חכמים וברכה שלמים מסתברא הוא כדפרישית ולא היה לריך לבאר גם לזה דאם לא התירו לו לאכל אלא פחות מכגרוגרת למה יאכל משאר השלמים ולפיכך לא דיבר אלא

מאוכל שלא אחד ומפרוס אחד ומזה נלמד לדין אם יש כאן פרכס וכפי שהולאתי מן הסברא ולכאור הסוגיא לפי שבקלא וטריא כדרך סוגיית הב"ע עד דאזלו למסקנא. וכעניין מ"ש הראב"ד ז"ל בהשגה וזה לפי גירסתו שלא היה גורס עד כגרוגרת כמבואר שם ופי' פחות מאוכל פחות מכביצה וכ"פ הר"ש ז"ל כמתני'. ויש לדקדק ע"ז דהא מלבון פשטה נראה דקרינן לפחות מכביצה אוכל כמו שהבאתי בפנים וכן בכמה מקומות פחות מכביצה אוכלין ומלבון המקרא שמעינן דבית נקרא אוכל כדנקטינן כל שיעורי אוכלין בכזית חוץ מטומאת אוכלין והתם טעמא מפני שבינה הכתוב במשמעו דכתיב מכל האוכל אשר יאכל כדאמרי' בפ' יוה"כ (דף פ' ע"א) ואין לנו סמך לפירוש זה דפחות מאוכל שאמרו יהיה פחות מכביצה אם לא שנאמר שהוא פחות מהאוכל שנאכל בבת אחת ואכתי ל"ע דמהיכי תיתי נדמה לזה למאי דאמרו בטומאת אוכלין דנדרש מיתורא דקרא דכתיבא התם:

(שם) **מהו** לאבד כל שהו ולאבד. דברים אלו א"א לסולמן. ואין פסק בש"ס הוא וצ"ל מהו להפריש וכו' כדפרישית בפנים וזהו שכתב הרמב"ם אבל לא יפרישנו לכתחילה לאבדו שאין מפרישין לאבד וזה מבואר בכמה מקומות בש"ס דילן שאין מפרישין לאיבוד:

(שם במתני') **חלת** ע"ה. עיין לקמן ד"ה א"ר יוחנן ובמקומות המצויינים שם ויתבאר לך ענין הדין הזה על נכון בס"ד:

(שם בגמ') **לקחן** לזרע וחישב עליהן לאכילה וכו'. דין זה לא מצאתי מבואר במקום אחר. ונכ"ל רס יש להביא ראיה לזה דמחשבה מועלת לענין מעשר מההיא דפ' כל (דף ג') א"ר יוחנן מולבין בורען מתחלה לבהמה ונמלך עליהן לאדם לריבות מחשבה לכשיתלשו מחשבת חיבור לא במה מחשבה וכו' אמר רבא ומודה ר' יוחנן לענין מעשר דמחשבת חיבור שמה מחשבה וכו' ודחי התם רב אשי לאו דבעי רבא לאתויי סייעתא לדידיה ומדשקלי וטרי במחשבת חיבור ש"מ דמחשבת תלוש מהני לענין מעשר וכגוונא דהאי ברייתא דמייתי הכא ומיהו יש לדחות דהכא לענין שיתחייב במעשר דמאי שהכל הולך אחר מה שלקח בתחילה על מנת כן וכהאי דתנינן בתוספתא ומייתי לה בפ"ק דחולין (דף ז) גבי עובדא דר"פ בן יאיר בלוקח פירות מן השוק לאכילה ונמלך עליהן לבהמה ה"ז לא יתן לא לפני בהמתו ולא לפני בהמת חבירו אא"כ עישר וכ"פ הרמב"ם בפי"ג מהלכו' מעשר הלכה טו וא"כ יש לומר דבין לחומרא ובין לקולא וכגוונא דאיירינן הכא הכל הולך אחר שלקח בתחלה ע"מ כן וכן הרמב"ם ז"ל לא הביא האי דינא דברייתא להלכה:

(שם) **אין** זורעין טבל ואין מחפין טבל וכו' וכמו שהבאתי בתוספתא בפנים. וכ"פ הרמב"ם בפ"ו מהל' מעשר הל"ג ולא הביא שם להך דאין עושין עם העכו"ם בטבל משום דהך ברייתא אזלא כמ"ד דלעולם אין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע ממעשרות וא"כ דין טבל דעכו"ם כטבל דישראל ואין דומיא פמו לעבות בטבל אבל לדעת הרמב"ם אף בפסק כמ"ד אין קנין לעכו"ם היינו דוקא אם לא נגמרו מלאכתן להפירות בידו או לענין בחוזר ולקחם ממנו ישראל להשדה כדכתב בפ"א מהלכות תרומות לחלוקי דינים אלו וזכרתי מזה כמה פעמים במסכת שלה וא"כ לא משכחת לה האי דינא דכל גוי דלם נגמרו מלאכתן להיות עליהן שם טבל בידו פטורין הן מכלום ולפיכך השמיט הוא ז"ל להאי בבא דהתוספתא וסך דמחלק הכא דבדבר שדרכו להתלקט קונסין אותו שילקט הייצו אפי' בדבר שזרעו כלה כמה שהביא שם בהלכה ו' ועיין עוד במקומו לקמן בפ"ע דתרומות בהלכה ו' וכמה שכתב בהלכה ד' בדין ליטרא מעשר טבול שניטע עיין בתרומות שם בהלכה ג' ד"ה ליטרא בצלים של מעשר ראשון שנטעה מה שיתבאר שם בס"ד:

(שם) **דך** חבם למכקין שיה כהן. הכא משמע דלענין מעשר ונ"תי חבם להון דזו היא תשובה למה שבאלו התלמידים לא כן אולפן רבי וכו' דאלו בדמאי קאמר לקמן דלא גזרו על תערובת דמאי וכדאמרינן פ"ק דחולין (דף ו) גבי כלים שבלומקות ביין ואסבר דר' יוחנן היה מחמיר ע"א:

(שם) **ר'** ירמיה שלח לר' זעירא וכו'. הובאה האי עובדא בת"ם דשקלים והתוס' מביאין בחולין שם ד"ה לדיקים עלמן לא כ"ש וכו' לתרץ לדר' זירא ד"כל דבהמת קאמר אם בוין קדמאי בני מלאכים וכו' וכדאמרי' בבבלי שבת (ד' קיב):

(דף ד' ע"א) **מה** נעביד לסדא עלוכתא דהיא מהמרם על גרמיה שגין. התוס' מביאין לזה בפ"ק דחולין גבי האי עובדא דלא מבני כדמבני התם דלקחן מתחלה לאדם הוו ונראה דגירסא דהש"ס דהתם קאמר לה למאי דגרים שם שא"ל ר' פנחס עניים זו הולכת לעשות רצון קונה ומתם מאכילין אותה טבלים ועלה פריך ומי מחייבא וכו' וא"כ אמאי קאמר טבלים ומפני התם הא לה דלי"ם אלא שלקחן מתחלה לבהמה וכו' והשתא ניכל לומר דאא"כ שם בו לי דאיהו לקחו ולו מתחלה לבהמה. וע"ז השיב להם מה נעביד וכו' כדקאמר הכא ורש"י ז"ל פירש שם אם לאדם לקחו מתחלה. ובמאה דכך היה סבור ר' פינחס קאמר וכהך עוגדא דרבי נבתניה הנוסחא שם במקלת:

(שם) **יין** נמוריים וכו'. כל זה הביא הרמב"ם ז"ל שם בהל' מעשר פי"ג בהלכה י"ד ובהלכה י"ח:

(שם ע"ב) **הלוקח** מן ההמרת בלור וכו'. בתוספתא פ"ק הגי' מהופכת והרמב"ם ז"ל שם בהלכה ס' ואילך פסק כהך גי' דהכא שהיא נראית עיקרית וכפי אשר נתבאר בפנים בטעמא דמילתא:

(שם) **אמר** ר' יוחנן בשעה שגזרו על הדמאי לא גזרו על דברים הללו. מילתיה דר' יוחנן קאי דהא דר' הושעיא מיפרכא היא מהאי דתני בתוספתא וכולן וכו' כדפריך עלה לקמן. והכי אזלא הסוגיא לקמן ריש פ"ה כר' יוחנן וכ"כ הרמב"ם ז"ל שם בהלכה י"ד ואלו דברים שלא גזרו עליהם בשעה שגזרו על הדמאי וכו' ומני התם גם להדברים שנשנו בסיפא דמתני' ובענין פירובא דחלת ע"ה כתב הר"ם ז"ל שתיקן לו גבל הגר בטהרה והעלה התי"ט דטעמו דאי לאו הכי הויא החלה טמאה שאין ע"ה נאמן על פירות שהוכשרו שלא נטמאו כדלקמן בפ"ב. ולפ"ז היה צריך לומר שתיקן לו החבר כל העיסה בטהרה דהא אין עושין חלת ע"ה בטהרה כדתני בתוספתא ריש פ"ג ומייתי לה בבבלי סוף פ' הנזקין (דף ס"ב) אא"כ עושה לו כל העיסה של חולין בטהרה אבל נראה דאי משום הא לא הוה צריך לאוקמי דהכא בפירות שלא הוכשרו מיירי וכדמוקי שם בפ' הנזקין לעיל להאי דמפקידין תרומה אצל ישראל ע"ה וע"ש בזה נאמן ע"ה לומר שלא הוכשרו ולקושטא דמילתא פירוש חלת ע"ה מעיסתו ובפירוש הוא החלה אין חושבין במאה העיסה זו מתכוונה שהיא מתוקנת וצריך לתקנה ולהפריש עליה מעשר כדין דמאי משום דלא גזרו דמאי על דברים הללו. וכן הרמב"ם כתב שם חלת ע"ה סתם. ובאי הסוגיא נתבאר היטב בפנים ועוד יתבאר מזה לקמן רפ"ה בס"ד:

(דף ה' ע"א) **כולן** בקרא שם לתרומת מעשר וכו'. כן פסק הרמב"ם ז"ל שם בהלכה יט. ומדברי הכ"מ נראה שהיתה הגי' לפניו שם חוץ משירי מנחות ובספרי הרמב"ם שלפנינו ליתא זה ולא בספרי דפוס הישנים וט"ס הוא בליונו ועוד דלאי איתא דס"ל דעל שירי מנחות לא גזרו שם תרומת מעשר ומע"ש של דמאי וטעמא דקדש הן כדס"ל לר' לעזר א"כ אף במעשר לא צריך. כדקאמר הכא בפשיטות אין כר"מ היא מעשר היא שירי מנחות והרי הוא ז"ל פסק כר"מ במעשר אלא דנראה דהרמב"ם ז"ל לא סמיך כלל אהאי סוגיא דהכא וכולא שקלא וטריא דשקיל ופרי אם פסק כסתמא דהתוספתא דוכולן קתני ועל הכל חל השם שקרא עליהן וטעמו נ"כך נראה דסוגיית הש"ס דילן בקידושין בס להאי מתני' דהמקדש בחלקו וכו' דקאמר התם טעמא דבמעשר דכתיב ביה קודש הוא לה' וכו' הוא בהווייתו יהא והמקדש בחלקו בק"ק וכו' מביק שם ותודת דכתיב מן האם כאם מה אם לאכילה אף הוא נמי לאכילה כדלריש ר' יוסי התם ופריקין דלא מיעט הכתוב דלא חל על חלק הקדשים אלא קידושי האשה וכיונא בה דאינם לאכילה א"כ הכא דתרומת מעשר ומעשר שני שהן לאכילה חלו על שירי מנחות ובלקוח בכסף מעשר ולפ"ז אלא פשוט הוא דהא לא אימעוט התם אלא מעשר גופיה דכתיב ביה קודש הוא דהא בתרי דברים שנאמר כהן קדש ולפ"ה מקדשין בו האשה כדקאמר התם והרי תרומת מעשר והרי שביעית והרי תרומה וכו' עד דמסיק ואלני מעשר דכתיב ביה קדש הוא וא"כ לא יהא חמור הלקוח בכסף מעשר מכל מה דכתיב כהו קדש ותפ"ר חל על הלקוח בכסף מעשר לכל הא דתביב הכא. ובענין שסיים הרמב"ם שם אבל אם תיקן את הדמאי וכו' פשוט הוא דדבריו הם כדברי התוספתא דס"ד דמכילתין ודאי בתקנו דמאי ודמאי שתקנו ודאי לא עשה כלום ואין לזה ענין כלל להמתני' דסוף פ"ה דדמאי כמו שכתב הראב"ד ז"ל בהשגה כפי' דברי הרמב"ם וכמ"ש הכ"מ בזה אלא שדברי התוספתא זו צריכין ביאור כיותר דמ"ש הכ"מ דטעמא דודאי שתקנו דמאי פשוט הוא מפני שלא הפריש תרומה גדולה זה לכאורה קשה דהיכי דמי אם לא הפריש תרומה גדולה כלל מאי לא עשה כלום דקאמר הא טבל הוא והרמב"ם כמו כדין אוכל טבל שלא הופרש תרומה גדולה או תרומת מעשר ואם הפריש א"כ תרומה גדולה אמאי לא עשה כלום ה"ז כמקדים מעשר ראשון לתרומה שאע"פ שעובר בל"ת מה שעשה עשוי כדתנן בפ"ג דתרומות וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהל' תרומות. וצריך לומר דלאו משום שלא הפריש תרומה גדולה קאמר הכא אלא דה"פ ודאי שתקנו דמאי שכסבור היה שהוא דמאי ותקנו בתורת דמאי תרומת מעשר ומעשר שני כדין דמאי ואף על פי שאח"כ נזכר שהוא ודאי ותיקן הכל והו"א דמה שקרא שם בתחילה חל ג"כ ע"ז קמ"ל דלא עשה כלום דבטעות הוא מה שקרא שם והיינו מ"ש בזה אבל וכו' לפי שהוא ההסוך מן הרישא וכולן וכו' שאע"פ שבטעות הוא שהרי סבור הוא ד"מ מה שעשה עשוי כיון שהפרים אבל בזה הדין קריאת שם בטעות לאו כלום הוא דלא ידע שהוא ודאי ותקנו בתורת דמאי וזהו הטעם דסאי בכא ודמאי שתקנו ודאי שכסבור היה שהוא ודאי ותיקן תרומה גדולה נמי לא עשה כלום שהרי קריאת שם דתרומה גדולה בטעות היתה וזהו פי' התוספתא ופי' דברי הרמב"ם. ולפ"ז ל"ל ג"כ להגיה הכ"מ במקום כי"ת כדבריו אלא דה"ק אם תיקן את בדמאי בודאי כלומר בתורת ודאי שכסבור היה שהיא ודאי וכן בסיפא וה"ז דומה לדין המתכוין לומר תרומה ואמר מעשר וכו' דתנן בפ"ג דתרומות דלא אמר כלום עד שיהא פיו ולבו שוין וה"נ בלבו היה שכסבור שהיא ודאי וכן איפכא וזה הפי' ברור הוא:

(שם) **לא** פטרו אלא שמן של פלייטון בלבד. וכדפרישית דטעמא הוי דלריחא עבידא ולא לסיכה וההיא דלוחית של פלייטון דפרק במה אשה ושמן ערב דמתני' כולל שמן אפרסמון וגם שמן זית שמעורב בו מיני בשמים דכולהו לריחא הוו כדאמרינן בפרק כילד מברכין (דף מג) לענין ברכת בורא מצא כבשא ומשחא עתיקא וכו' והר"ש ז"ל כתב על שמן ערב דמתני' דעיקרו למשיחה ולא לאכילה דתאיר ודחק עלמו התי"ט בזה דאע"ג דסיכה כשתיה מ"מ לא תאיר כמו אכילה ושתיה עצמם וסיפיה דפרקין קשיא להאי פירושא דשמן שהגרדי סך באצבעותיו חייב בדמאי ולמאי דפרישית ניחא וכך הוא לשון רמב"ם שם בהלכה ט"ו שמן ערב פטור מן הדמאי שאין חזקתו לאכילה כלומר משום דשמן ערב כולל גם לשמן זית שנכנס בו מיני בשמים אפ"ה פטור שאין חזקתו לאכילה אלא לריח והיינו נמי טעמא דאחרים דמחייבין היו כ"ש בשמן ורד משום דדרך לסוך בו כדפרישית בפנים:

(שם ע"ב במתני') **ומברכין** עליו. הרשב"א ז"ל בחידושיו ריש פרק שלשה שאכלו הביא ראיה מכאן לדעת הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' ברכות בהלכה י"ט שאין מברכין על האוכל דבר אסור אפי' אכל טבל של דבריהם דמדקתני הכא דמאי מברכין עליו הא טבל אין מברכין עליו ודוחק לומר דמברכין כדי נקטיה ואגב גררא דמזמנין עכ"ל והביאו הכ"מ שם ומיהו עיקר דין זה בפלוגתא דר' יונה ור' יוסי לקמן בסוף פ"ק דחלה תליא ויתבאר מזה במקומו בהגיעי לשם בס"ד:

(שם בגמ') **שאינו** טעון ברכה. הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהל' מעשר בהלכה ד' נתן טעם שאין מברכין לפי שהוא ספק וזהו כדאביי בפ' במה מדליקין דספק דדבריהם לא בעי ברכה וי"ט שני דמברכין טעמא הוא דלא ליזלזלו ביה ורבא קאמר התם טעמא דאין מברכין על הדמאי משום דרוב ע"ה מעשרין הן וככר כתב הרשב"א ז"ל בחידושיו בשבת שם דלדברי רב האי גאון ורב אלפס ז"ל שפסקו גבי נולד כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית ואינו מברך עליו וא"כ ליכא למימר דלרבא מברכין בספק דבריהם כשיש לו עיקר מדאורייתא והיינו טעמא דיו"ט שני לדידיה ולפיכך קאמר לטעמא דדמאי משום דרוב ע"ה מעשרין הן וליכא ספיקא כלל וכדפי' רש"י ז"ל שם דאי לאו הכי היו מברכין עליו משום דעיקרו שהוא ודאי דאורייתא הוא דאי הכי קשיא מילה דעיקרה דאורייתא ואמאי אין מברכין על תינוק שנולד מהול אלא דנ"ל דרבא לא פליג אדאביי ופירוקא אחריתא הוא דמפרק בדמאי ולעולם ביו"ט שני טעמא כדי שלא יזלזלו בו כדאביי עכ"ד וזהו דעתו של הרמב"ם ז"ל ג"כ וכתב טעמא דאביי להשמיענו זה דעל כל ספק דבריהם לא מברכין ואע"פ שיש לו עיקר מן התורה בלבד יו"ט שני דאית ביה טעמא אחרינא ורבא מודה נמי להא:

(שם) **אם** היו פירות על פדיון מעשר שני אם היו מעות וכו' וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ד בהלכה ג' ו' וכתב שם ואם חללן על פירות אחרות או שחלל מעות על הפירות מברך על חילול מע"ש. והשיג הראב"ד ז"ל על מה שכתב פירות על פירות דפליג אעיקרא דדינא וסובר דאין מחללין פירות הראשונים של מעשר שני אלא על הכסף ויתבאר מזה במקומו בפ"ד דמע"ש בס"ד:

(שם) **מותר** להקדים שני לראשון בדמאי. וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות מעשר בהלכה ו' כר' יוחנן דאפי' לכתחילה מותר להפריש מעשר שני קודם להראשון בדמאי ולכאורה קשה דהא ריב"ל פליג עליה וקיי"ל כותיה לגבי דר' יוחנן ועוד דדיוקא דמתני' מסייע ליה וכדדייק הש"ס אם הקדים בשעבר הא בתחלה לא ונראה דלמד הוא ז"ל ממסקנת הסוגיא בדין דמותר לקבוע להשני קודם הראשון אפי' בודאי כדמסייע ליה לקמן מהאי עובדא דר' יוסי בן שאול ובמע"ש של ודאי איירי כדאמר אייתי ליה תריסים פירי וזהו מפירותיו של יוסי בן שאול וא"ל לא וקבע וכו' והשתא מדברי בודאי לקבוע להשני קודם הראשון ואף דלהפרישו קודם אסור לכתחילה ובל"ת הוא כדתנן בפ"ג דתרומות א"כ ש"מ דבדמאי ס"ל לסתמא דתלמודא דמותר אף להפריש להשני קודם הראשון דאי לא תימא הכי מה בין ודאי לדמאי אי אמרינן דבשניהן אסור להפריש לכתחלה ולקבוע מותר והא במתני' קחשיב לקילו של דמאי שהקילו בו מבודאי אלא ודאי הא דקתני אם הקדים לאו דוקא הוא וה"ה לכתחלה מותר להפריש להשני קודם לראשון ועיין בדיבור דלקמן:

(דף ו' ע"א) **מביא** סאה אחת של טבל ועושה אותה שני ופודה וכו' והכי קאי המסקנא כדמשני לה ר' מנא דשאני הכא מההיא דשתי כלכלות של טבל מפני דהתם מתקן הוא כסדרן בתחלה להראשונה ואח"כ להשניה וכמבואר בפנים וא"כ לדידיה דברי ר' יוחנן מתפרשין כפשטן דמביא סאה אחת וכו' ואף שעדיין לא הפריש הראשון. דבהכי מיירי ומשום דיכול הוא לקבוע להשני קודם הראשון ואע"ג דלהפרישו מקודם אסור הוא לכתחילה וכדלעיל ואע"ג דלשנוייא דר' חנניא נראה דהוא מפרש להא דר' יוחנן דמיירי אחר שהפריש למעשר הראשון ועושה אותה כתרומת מעשר דקאמר בדוקא הוא משינויא דר' מנא לא משמע הכי וכמבואר מזה דפרישית בפנים והיינו דאיכא בין הני שינויי והשתא לר' מנא תרומת מעשר דנקט לאו דוקא הוא אלא ה"ה שיכול לעשות אותו לראשון ואורחא דמילתא נקט כדפרישית בפנים לדברי ר' יוחנן וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ז מהל' מעשר בהלכה ב' שכתב ויש לאדם לקבוע מע"ש ופודהו ועושהו מעשר ראשון על הפירות או תרומת מעשר למקום אחר וזהו כר' מנא וזכרתי כמה פעמים בחבוריי שלמדתי מדבריו דדרכו לפסוק על הרוב כר' מנא דהוא מבתראי דהאי תלמודא ושמעינן ממילא נמי דלקבוע למעשר שני קודם להראשון מותר לכתחילה אף בודאי ובדמאי אף להפריש מקודם מותר וזהו ההפרש שיש ביניהם כמבואר בדיבור דלעיל. וכמ"ש שם הראב"ד ז"ל דבתרומה לא יכול לעשות כן נראה שגם דעת הרמב"ם ז"ל כן ובדין דשתי כלכלות של טבל נראה מהתוספתא דאיירי בטבל גמור שלא נתרמה תרומה גדולה ג"כ כדקתני נוטל מן השניה שני תאנים והרמב"ם כדין זה בפרק הנזכר כתב בהלכה י"א מי שהיו לפניו שתי כלכלות של טבל שנטלה תרומתן וכו' ויתבאר מזה במקומו לקמן בפ"ז בהלכה ו' בס"ד:

## סליק פירקא בסייעתא דשמיא

(דף ו' ע"א במתני') **אלו** דברים מתעשרין דמאי בכ"מ. הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה כתב בכל מקום אחד שיהיו בא"י או בח"ל. ודקדק התוי"ט על זה דהא פירות א"י שיצאו לח"ל פטורין מתרומות ומעשרות אפי' מדבריהם כדמשמע מדבריו שכתב בפ"א מהל' תרומות בהלכה כ"ב שלא כתב שם חייבים מדבריהם אלא אם יצאו לסוריא. ובחיבורו בפי"ג מהל' מעשר בהלכה ד' כתב בזה פירות שידוע שהן מפירות הארץ שהחזיקו בה עולי בבל אע"פ שהן נמצאות בסוריא ובח"ל בארץ שהחזיקו בה עולי מצרים בלבד הרי אלו חייבין בדמאי. ויש ליישב גם דבריו שבפי' המשנה דמה שכתב בחו"ל היינו הארצות הסמוכים לא"י כמו ארץ שנער וכיוצא בה כמ"ש בריש הל' תרומות ונביאים התקינו שיהו נוהגות אפי' בארץ שנער שהיא סמוכה לא"י וכו' וחכמים הראשונים התקינו שיהו נוהגות אף בארץ מצרים ובארץ עמון ומואב וכו' וכן כתב עוד שם בהלכה ו' נמצא כל העולם כולו לענין מצות התלויות בארץ נחלקת לג' מחלוקות א"י וסוריא וח"ל וא"י נחלקת לשנים וח"ל נחלקת לשנים וכו' והשתא צ"ל דמ"ש שם בהלכה כב בענין פירות הארץ שיצאו וכן מ"ש בי"ג מהל' מעשר סוריא וכו' לאו דוקא הוא ועל כרחך לומר כן שהרי אפי' פירות ארץ שנער עצמה וכיוצא בה חייבין מד"ס ומהיכי תיתי לומר שפירות שיצאו מא"י לשם שיהיו פטורין אף מדבריהם אלא דנראה לומר דהא דנקט סוריא וארץ שהחזיקו עולי מצרים משום שיש מקומות שם שב"ד שאחריהן נמנו עליהן והתירום כגון בית שאן ואשקלון כמו שהביא הוא ז"ל בהל' תרומות שם בהל' ה' ולפיכך קאמר באלו פירות הידועין שהן מפירות הארץ גזרו עליהם דמאי אף באלו המקומות שהתירום אח"כ ולעולם ח"ל הסמוכה כמו ארץ שנער וכיוצא בה ג"כ בכלל דין זה וכן הוא בכלל מה שנזכר בהלכה כב דפ"א מתרומות. ויתבאר עוד מדין הנזכר במ"ש שם וכן פירות ח"ל שנכנסו לארץ חייבין בחלה וכו' לקמן בפ"ב דחלה בס"ד:

(שם בגמ') **אמר** רבי לעזר לא שנו וכו'. הגי' שבספרי הדפוס ודאי ט"ס הוא ואין להעמידה ומה שפירשתי בפנים כלשון הא' הוא מפני שלא רציתי להגיה הרבה בדברי ר"א הכתובין כאן ולפי הך ליטנא הא דאמר לר"א דחש למיעוט הייטו חששא לקולא והא לא הוי קשה מידי שמצינו בכמה מקומות ליטנא דחששא לקולא בפ' שואל (דף קנא) שמואל אמר חיישינן שמא חוץ לתחום באו ובפ"ק דחגיגה חיישינן שמא באמבטי עיברה אלא דבלאו הכי ע"כ דצריכין להגיה בדברי ר"א שהן מהופכין ומסורסין בספרי הדפוס וצ"ל כמו שפירשתי בלשון הב' דלא שנו אלא בלוקח מהישראל אבל בלוקח מן העכו"ם ודאי וכמבואר הכל בפנים דהא קאמר מתניתא מסייעא לר"א התגר וכו' אבל אם היה לוקח מן העכו"ם ודאי וטעמא כדפרישית דס"ל דאין קנין לעכו"ם בא"י לפוטרה מן המעשרות ולמאי דא"ר אלעזר גופיה לקמן בפ"ה וכן הובא לעיל בפ"ד דפאה בהלכה ו' דאע"ג דאין קנין לעכו"ם בקרקע בפירות מיהת יש לו קנין כדפרישית שם בפירות שנגמרו מלאכתן בידו וא"כ הוה קשה להא דקאמר הכא דמסתמא בפירות שנגמרו מלאכתן ביד הגוי מיירי דהא בלוקח מן התגר שלקח מן הגוי קאמר ובודאי אותן הפירות נגמרו מלאכתן היו וצ"ל דלהאי תנא דהתוספתא הוא דקאמר הכא דקתני בהדיא בלוקח מן הגוי ודאי הן אלמא דס"ל דלעולם אין קנין לעכו"ם להפקיע ממעשרות. ולר' יוחנן דהכא פשוט הוא דשפיר אתיא מילתיה אף להמסקנא דהתם דיש קנין לגוי בפירות שנגמרו מלאכתן בידו וכמו שפסק הרמב"ם בפ"א מתרומות והבאתי שם דהכא טעמא משום דרוב א"י נתונה ביד ישראל לדידיה ותיישינן שמא הגוי מישראל הוא דלקחן ולפיכך לעולם הן דמאי והיינו מן התגר גבי כדמסיק ועיין בדיבור דלקמן:



איזהו

(דף ח' ע"א) **איזהו** התגר וכו'. כהך תוספתא פסק הרמב"ם ז"ל בפ' י"ג ממעשר בהלכה ט' גבי מה שפסק שם כר' יותנן דכראשונה בזמן שהיה רוב א"י ביד ישראל הלוקח מכל תגר גוי מעשר דמאי. דכיון שהוא תגר חיישינן שמא לקח מישראל ופסק שם כהוכא שלשה מבואין כאחת וכן הוא וכנו ופועלו דלא הוחזק תגר כדמסיק הכא. ובעגין בעיא דלא איפשטא הכא אם למפרע נעשה תגר או מכאן ולהבא לא זכר כלום. וטעמא דהך בעיא לא אזלא אלא למ"ד דאין קנין לגוי בא"י לשולם ואפי' בפירות שנגמרו מלאכתן בידו כסתמא דהסוגיא דמיירי הכי וזכרתי בדיבור דלעיל וכיון שכן מיבעיא ליה אי אמרינן דמכאן ולהבא הוא דנעשה תגר אבל מה שמכר מקודם הוי ודאי כדפרישית בפנים אבל לשיטת הרמב"ם דפוסק דלענין פירות שנגמרו ביד העכו"ם יש לו קנין ופטורין הן ממעשרות וזהו כמסקנת הסוגיא דלקמן בפ"ה וזכרתי לעיל א"כ אין נ"מ כלל בזה דמה שהוא גלקח מן הגוי פטורין הן לגמרי כ"א מה שנלקח מן התגר גוי אחר שהוחזק לתגר יש חשש דמאי לפי שהוא לוקח גם מישראל וברוב ישראל כמבואר והלכך לא זכר מזה כלום:

(שם) **הפירות** לא הילכו כהן לא אחר הריח וכו'. והרמב"ם שם בהלכה י"ב לא פסק כהאי דר' יותנן דביין חדש ויש'ן הילכו בו אחר הטעם אלא כתב שם כסתמא דהתוספתא שלא תילקו כלום ואפשר דהך דר' יותנן ביינות שלהם שהיה חזק ביותר בדוקא הוא והיה ניכר הטעם ממה שהובא מא"י ולפיכך השמיטו:

(שם) **רבי** התיר בית שאן מפי יהושע בן זירוז וכו'. הכא משמע דלענין שביעית התיר וכפ"ק דחולין (דף ה) נמי קאמר העיד ר' יהושע בן זירוז על ר"מ שאכל עלה של ירק בבית שאן והתיר רבי את בית שאן כולה על ידו ופירש"י ז"ל אכל עלה של ירק ולא עישר. ולכאורה יש חילק באלו המקומות בין שביעית למעשרות בשאר שני שבוע דהא אמרינן הרבה כרכים כבשום עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל והניחום כדי שיסמכו עניי ישראל עליהם בשביעית וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"א דתרומות בהלכה ה' שלא פטרום מתרומה ומעשרות כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית. וא"כ היי נוהגין בתרומות ומעשרות ולא היתה שביעית נוהגת באלו המקומות אלא שהוא ז"ל סיים שם בהך דרבי ורבינו הקדוש התיר בית שאן מאותן המקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל. וא"כ מן הכל התיר ואף מתרומה ומעשרות דכך מוכחא הסוגיא דהתם. והתוס' מפלפלין שם בעגין מעשר בח"ל והביאו מן הסוגיא דהכא לקמן ובסוף סיימו ועוד יש מפרשים בגמרא בירושלמי דהא דקאמר מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי לאו דוקא דמאי אלא אף מן הודאי והאי סמכינן. וזהו מה דקאמר הכא לעיל בריש פ"ק בנייא היא מגזיב ולהלן בין דמאי בין ודאי וכו' ומיהו דעת הרמב"ם מבואר שם ובפרק י"ג ממעשר והבאתי לעיל בריש הפרק דר' מיני א"י וכ' מיני הו"ל הן ומכזיב ולהלן שהן מקומות שלא החזיקו בו עולי בבל כ"א עולי מצרים נוהג שם תרומה ומעשר מדבריהם כ"א בית שאן ואשקלון שכתב שם דאותן התיר רבי לגמרי ובדמאי הוא דלא גזרו במקומות הלו והך דכפר למא דקאמר הכא ותוספתא דשביעית היא כמו שציינתי בפנים ולא הזכיר הרמב"ם מזה ולא מאינך שמא דהואיל ואלו עיירו' של תחום הן ועוד דהיותר נראה דהוא ז"ל סמך אהא דמשמע מהתוספתא שמשביעית הוא דהתיר ולא זכר כ"א בית שאן דמשמע מהסוגיא דחולין דאף ממעשרות פטרה וכן אשקלון קאמר הכא בהדיא לקמן בפ"ו דשביעית שנמנו עליה לפוטרה ממעשרות:

(שם ע"ב) **ולענין** ספיחים מר"ה ועד חנוכה אסור ספיחין וכו'. לפי הגי' שלפנינו על שנת שביעית עלמה מתפרשא ועל בית שאן דלעיל קאי והיינו דקאמר מן החנוכה ועד העלרת היתר ספיחין מפני שעד החנוכה מלוין הן שם הספיחין שמביאין ממקום האיסור אבל מחנוכה ועד עלרת כבר היכס מלוין כ"כ ומעלרת ועד ר"ה מספקא לן מפני שיש לחוש שחזרו ונתגדלו ספיחי אותה השנה וממקום היסור באו ויש לתלות ג"כ דבסוף השנה רבו ספיחין ממקום ההיתר כדפרישית בפנים. והתוס' בפ' מקום שנהגו (דף נא ע"ב) ד"ה כל הספיחין וכו' הביאו בשם רבינו נסים לפרש על ספיחין של שביעית שיצאו למוצ"ש וכמקום האיסור מיירי לפירושו וגרים להא דהכא מר"ה ועד חנוכה איסור ספיחין מתנוכה ועד ר"ה היתר ספיחין. והרמב"ם ז"ל כ"כ בפ"ד מהל' שמטה בהלכה ו' ועד מתי אסורין ספיחי שביעית במולאי שביעית מר"ה ועד חנוכה ומחנוכה ואילך הן מותרין והראה הכ"מ מקומו להא דהכא וכגי' התוספות ועיקר הדין הזה יתבאר במקומו לקמן בפ"ט דשביעית בהל' א' בס"ד

(דף ט' ע"א) **רבי** יותנן כדעתיה ור' יותנן אמר קל וכו'. לפי הכתוב לפנינו פירשתי בפנים והיותר נכון לגרוס ורבי אמר קל הקילו בשביעית וכו' וכך הוא בבבלי פ' השולח (ד' ל"ז) בשביעית בזה"ז ורבי היא וכו' ובעיקרא דהאי דינא אם הולכין אחר מקומו או אחר מעמדו לא כתב מזה הרמב"ם כלום ונראה דנלמד מהאי ברייתא שהובאה לעיל בפ"ק בהלכה ג'. מחמר יחידי בלור פטור וכן פסק הרמב"ם בפרק י"ג ממעשר בהלכה ו' וכן תמר יחידי שנכנס ללור והוא טעון פירות פטור מן הדמאי בחזקתן מבדה העיר ובתמרים מרובים שהכניסו ללור חייבין בדמאי וכיון דלקולא מחלקינן בין דבר מרובה לדבר מועט ותולין בדבר מועט שהוא מאותה העיר שעומד שם ה"ה לחומרא אם הותה העיר ממקום החיוב וגן לענין שביעית וכגוונא דהאי עובדא דאייתי הדא מפלה והולכין אחר מעמדו ומהאי טעמא קאמר נמי דנלטרפה דעתו של ר' יותנן עם ראב"ש ורבו על רבי דדמאי הוא ג"כ מדבריהם ואפ"ה הולכין אחר מעמדו ואף לחומרא כדנלמד מהאי ברייתא וכן נמי בשביעית בזמן הזה:

(שם) **מתניתא** פליגא על ר' יוסי וכו'. הר"ש ז"ל פי' בזה דר' יונה בא לפרש דמתארח אצל ע"ה לא נחשד לאכול בביתו דבר שאינו מתוקן ולא להאכיל לאחרים ור' יוסי סבר דכל זמן שהוא בבית החשוד נחשד לאכול אבל לא להאכיל מפירות ביתו וקאמר דמתני' פליגא דמשמע דשאין נאמן על עצמו אין נאמן על אחרים ולא משמע דלפלוג רבי יהודה בהך סברא אלא דקסבר דאף על עצמו לא נחשד והדר קאמר דמליהון דרבנן מסייעי לר' יוסי דאמרי דלא א"ר יהודה שלא נחשד אלא בסוף כלומר כשחוזר לביתו דלא נחשד על פירות ביתו אבל בתחלה כשהלך ונתארח נחשד כל זמן שהוא שם עכ"ל וקשיא לפירושו דאי מפרשינן דרבי יונה ורבי יוסי אליבא דר' יהודה פליגי דר' יונה סבר דהיינו טעמיה דר' יהודה דאף מתארח אצל ע"ה נאמן משום דלא נחשד לאכול שם ור' יוסי סבר דנחשד הוא לאכול שם ומ"מ אינו חשוד להאכיל מפירות ביתו דכך הן הלעת דבריו ז"ל ולהכי מפרש דהא דקאמר דמתני' פליגא על ר' יוסי משום דמשמע דלא פליג ר' יהודה אהך סברא דכשאינו נאמן ע"ע אינו נאמן על אחרים אלא דר' יהודה קסבר דאף על עצמו לא נחשד אף כשהולך להתארח אצל ע"ה אינו אוכל שם וכסברת ר' יונה לפירושו והאי פירושא א"א לכוין בהסוגיא ולומר דאיכא סברא דאף כשמתארח אצל ע"ה לא נחש' לאכול שם דבר שאינו מתוקן שהרי כל מה שאוכל בביתו של ע"ה דבר שאינו מתוקן הוא וזהו טענת חכמים על ר' יהודה על עצמו אינו נאמן כילד יהא נאמן על של אחרים ועוד דבתוספתא קתני בהדיא בתשובת ר' יהודה לחכמים מימיהן של בעלי הבתים לא נמנעו מלהיות אוכלין זה אצל זה ואעפ"כ פירותיהן שבתוך בתיהן מתוקנין והשתא מאי האי דקאמר דלא משמע דלפלוג ר' יהודה בהך סברא אלא דקסבר דאף על עצמו לא נחשד הא ע"כ כ"ע סברי דנחשד לאכול שם אלא דפליגי אם בשביל כך נחשד גם על פירות ביתו של עצמו או לא. ועוד דפירושו בהאי תחילה וסוף דחוק הוא מאוד. ועוד האי דתני המקבל וכו' דאבתרה לא שייך כלל להא דלעיל לפי פירושו והוא ז"ל לא העתיק אלא עד האי דתני לכך נראה דאם נפרש דר' יונה ור' יוסי אליבא דר' יהודה פליגי וכן משמע בהלכה דלקמן לריך לומר דהכין היא מתפרשא פלוגתייהו דר' יונה סבר הא דקאמר רבי יהודה אף המתארח אצל ע"ה נאמן טעמיה משום דאף שהוא אוכל בבית ע"ה לא אמרינן דאוכל דבר שאינו מתוקן אלא דתלינן שמא על תנאי שבלבו הוא אוכל שיפרים ויתקן אח"כ על מה שאוכל כדאמרינן לקמן גבי חבר שראו אותו מיסב בסעודת ע"ה אינה חזקה למעשרות שאני אומר על תנאין שבלבו הוא מיסב וא"כ אינו אוכל דבר שאינו מתוקן והיינו דקאמר ר' יונה חברים אינן חשודין לא לאכול ולא להאכיל כלומר דודאי אם אוכל הוא דבר שאינו מתוקן חשוד הוא ג"כ להאכיל לאחרים אף לר' יהודה אלא דטעמא דר' יהודה משום דאינו חשוד הוא לאכול וכדאמרן ור' יוסי סבר דטעמיה דר' יודה דאף דחשוד הוא לאכול בביתו של ע"ה מ"מ אינו חשוד הוא להאכיל וכדקאמר חברים חשודים וכו' וכפשטה דהתוספתא בתשובת ר' יהודה ולר' יונה מפרשינן דברי ר"י דהתוספתא ג"כ בכעין דאמרן לא נמנעו מלהיות אוכלין זה אצל זה וכו' ומשום דתלינן דמה שהוא אוכל על תנאי שבלבו הוא אוכל וקאמר בש"ס מתני' פליגא על ר' יוסי אמרו לו וכו' כלומר דאי ס"ד דסבריה דר' יהודה דאף שהוא חשוד לאכול אינו חשוד להאכיל א"כ מאי האי שהשיבו לר' יהודה על עצמו אינו נאמן וכו' לימא להו ר' יהודה בהא פליגנא דאף דאינו נאמן על עצמו כשהוא אוכל בבית ע"ה מ"מ נאמן הוא על אחרים דבשביל כך אינו חשוד להאכיל בביתו דבר שאינו מתוקן דאף דהשיב להם ר' יהודה כך בתוספתא מ"מ מאי קשיא להו לחכמים מעיקרא עליה הא איהו ס"ל דאעפ"כ לא הפסיד נאמנות שלו לאחרים והניחא לר' יונה דמעיקרא הוי סלקא אדעתייהו דר' יהודה קאמר דאף שאוכל שם דבר שאינו מתוקן אפ"ה נאמן ועפ"ז אמרו לו על עצמו וכו' והשיב להם ר' יהודה דאף שלא נמנעו מלאכול שם מ"מ מתקנין מה שבבתיהן והיינו דאף מה שאוכלין שם תלינן דעל תנאי אכלו וכדלעיל אלא לר' יוסי קשיא והדר קאמר מליהון דרבנן מסייעין לר' יוסי דר' יהודה ס"ל דהעיקר שיקבל עליו בתחלה שלא יתארח אצל ע"ה ואף שלבסוף נתארח אללו מ"מ לא הפסיד נאמנות שלו בכך וזהו כסברי' דר' יוסי אליבא דר' יהודה דאי ס"ד שלריך שלעולם לא יהיה חשוד לאכול ואז אינו חשוד להאכיל א"כ מה בין בתחלה בין בסוף הא לעולם לריך שלא יהא חשוד לאכול ואף לבסוף ועלה קאמר דתני וכו' וכלומר דמלינו דפליגי בכה"ג אם הפסיד נאמנות שלו לכל



דבר בשביל דבר א' או לא וה"ה בפלוגתא דמתני' וכר' יוסי וכעין מה דפרישית בפנים בענין זה ובהכי מתפרשא הסוגיא על נכון והכל ניחא בס"ד:

(שם) **החשוד** על דבר אחד וכו'. האי פלוגתא נשנית בתוספתא פ"ב כדברי רבי מאיר וחכמים ע"ה שקבל עליו כל דברי חבירות ונחשד לדבר אחד נחשד על כולן דברי ר"מ וחכ"א אינו חשוד אלא על אותו דבר בלבד ופסק הרמב"ם ז"ל בפ' עשירי מהל' משכב ומושב בהלכה ט' כחכמים וטעמיה משום דכך הובאה הברייתא בש"ס דילן בסוף פ"ד דבכורות (דף ל' ע"ב) ופלוגתא דמתני' נשנית ג"כ בתוספתא שם בדברי ר"מ וחכמים ור' יהודה דמתני' הם החכמים דהתוספתא ואפ"ה לא סמיך עליה משום דמתני' היא עקרית ופסק כחכמים בפ' עשירי מהל' מעשר בהל' א':

(שם ע"ב) **הנאמן** על הטהרות נאמן על המעשרות. פשוט הוא וכן נלמד מהמתני' דסוף פ"ד דבכורות החשוד על השביעית וכו' ויש שהוא חשוד על הטהרות ואינו חשוד לא על זה ולא על זה. ומשום דטהרות מדרבנן בעלמא הן וא"כ הנאמן על הטהרות מכ"ש שהוא נאמן על המעשרות:

(שם) **עד** שיקבל עליו כרבים. וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות מעשר שם. והכ"מ ליין בסוף פרק עד כמה וכו' וזה לדברי חבירות כמו שנשנה בתוספתא ולמעשרות מכאן הוא דלמד:

(שם) **הכל** מה דהוא אכל מן שוקא הוא אכל. והמוכר לשוק לריך שיעשר קודם כדתנן בפ"א דמעשרות בד"א במוליך לשוק וכו' ורב שמואל לא יקח ממי שאינו נאמן על המעשרות ואם היה אוכל ממה שבבית בהא הוי חששא שמא שולח לו קודם שעישר וכהאי עובדא שליינתי בפנים:

(שם) **הוא** נאמן וכו'. ככל זה פסק הרמב"ם בפרק עשירי מהלכות מעשר:

(שם) **לית** הדא פליגא על דר' יונה. עיין מזה לעיל בד"ה מתניתא פליגא על ר' יוסי:

(שם) **תני** כל הכא לריך לקבל עליו אפי' חבר אפי' ת"ח. ובתוספתא ל"ג אפי' חבר ולפי גי' הספר יש לפרש דאפי' חבר שנוהג כבר בדברי חבירות לריך לקבל עליו בפני שלשה חבירים דמה שנהג בלנעא בתוך ביתו לא מהני אלא לענין שבזה מקבלין בתחלה ואח"כ מלמדין אותו שאר דיני טומאה וטהרה ואם לא נהג בלנעא מלמדין אותו ואח"כ מקבלין אותו כדמחלק התם בברייתא דלעיל והובאה בפ"ד דבכורות (דף ל) ומ"מ בין כך ובין כך לריך לקבל עליו בפני ג' וכת"ח פליג שם אבא שאול דת"ח א"ל לקבל עליו ולא עוד אלא אחרים מקבלין בפניו וכך הובא בפ"ד שם ומסיק דבימי בנו של ר"ח בן אנטיגנוס נשנית משנה זו שאף ת"ח לריך לקבל עליו וכו' שמיום שחרב ביהמ"ק נהגו כהנים סלסול בעלמן שאין מוסרין את הטהרות לכל אדם וכ"פ הרמב"ם בעשירי מהל' משכב ומושב בהלכה ג' ומיהו מהכא משמע דאם לא קיבל משעה ראשונה בלנעא לא מהני כדמוכח מהאי עובדא דר"ל ור"ל דה"ק ע"ה אני אלל טהרות מפני שלא קבלתי ע"ע משעה ראשונה ולריך אני לקבל עכשיו בפני ג' וכדין מי שלא נהג בתחילה בלנעא כדלעיל וכל זמן שלא קיבל עליו בפני ג' עדיין אינו מוחזק לטהרות כמו המקבל עליו משעה ראשונה:

(דף יו"ד ע"א) **הוא** נענה לחבורה ובניו ובני ביתו נענין לו וכו'. ופלוגתא דרשב"ג ורבנן היא בתוספתא וכך הובאה שם ופסק הרמב"ם כת"ק שם בהלכה ה' ולא כדקאמר הכא דלא פליגי וכו' דהתם הובא פלוגתייהו בסתם ולא מחלק בין אינן טפולין לבין אינן טפולין ולעולם אין בניו וב"ב לריכין לקבל בפני חבורה:

(שם) **בראשונה** היו אומרים חבר שנעשה גבאי וכו'. משמע דלמשנה אחרונה כיון שפירש הרי הוא כחבר כבתחילה וא"ל לקבל עליו מחדש וכך משמע מל' התוספתא חזרו לומר פירש מגבייתו הרי הוא נאמן אבל בבבלי בכורות פ"ד הגירסא חזרו לומר פירש הרי הוא ככל אדם וא"כ לריך לקבל עליו כבתחילה וכ"פ הרמב"ם שם בהלכה ח' וכרבה דהלכתא כוותיה לגבי רב יוסף בם בהאי עובדא דרב הונא בר חייא ורבה ס"ל כמשנה אחרונה ולריך לקבל עליו דברי חבירות כבתחלה אלא שמקבלין אותו ולא כרב יוסף שלא רלה לקבלו כלל:

(שם) **הבא** את הומר הלוקח מפריש והכא את אומר הנחתום הוא מפריש. התוס' בפ"ק דיומא (דף ח' ע"ב) ד"ה תנן התם הביאו מסוגיא זו קלתה ופירשו בתחילה לשינויא דכאן בעושה בטהרה וכו' דתרוייהו הני מתני' בנחתום ע"ה מיתוקמי וכמו שהבאתי בפנים בענין הך שינויא ועוד פירשו להך דלקמן על דמקשי אדרב יוחנן אם בעושה בטהרה יפרים על הכל ומשני בדין הוא שלא יפריש כלום שאין מוסרין ודאי לע"ה כלומר דאפי' ודאי איכא למימר דע"ה יעשרנו אפ"ה לא סמכינן עליה דחיישינן דלמא לא מתקין ליה והיינו דקאמר אין מוסרין אפי' וודאי לע"ה דוקא אבל לחבר שרי ומתני' בנחתום חבר שמוכר לחבר עסקינן וא"כ בדין הוא דהנחתום לא יפריש לכל הפחות מעשר שני משום דטריחא מילתא טובא לאסקיה לירושלים וכו' ואין לפרש שאין מוסרין ודאי לע"ה אבל דמאי מוסרין דהא ליתא דבכמה מקומות בש"ס מוכח דאין מוסרין דמאי לע"ה וכו' וקודם שאבא להעיר בעיקר פירושם זה שלריך לבאר לפי דבריהם דנראה דהשתא חזרו בהן ממה שכתבו בתחילה להך שינויא דר' יוחנן לרומיא דהני מתני' כאן בעושה בטהרה דתרתי הני מתני' בנחתום ע"ה מיתוקמי. והמהרש"א ליין בדבריהם שהוא מפי' הר"ש ז"ל וזהו ודאי מפי' הר"ש אבל לא מה שכתבו בתחלה דהר"ש מפרש גם בתחילה דבנחתום חבר מיתוקמא ועיי"ש בדבריו ולא נאריך בזה כי עיקר הפירוש שפי' הר"ש והתוס' שם בהאי בדין הוא וכו' נסתר הוא כדלקמן וא"ל לדוחק הגדול הזה ומיהו לדברי התוס' ע"כ לומר דהם מפרשי דהשתא הדר ביה הש"ס ממאי דבעי לאוקי מעיקרא דבנחתום עם הארץ מיירי וכאן בעושה בטהרה וכו' אלא דהכא בנחתום חבר מיירי וכן מתני' דפ"ה וכפי' הר"ש. או דנאמר דהכי מפרשי למאי דהדר ביה הש"ס ולא בעי לאוקמי כדמעיקרא אלא דהכא בנחתום חבר מיירי ומתני' דפ"ה בנחתום ע"ה מיירי והשתא ל"ק כלל רומיא דמתני' אהדדי וכפשטא דהאי דמתני' דבנחתום חבר עסקינן וכפשטא דהסוגיא דהש"ס דהתם ביומא דלא קשיא ליה כלל מהאי מתני' דפ"ה דהתם בנחתום ע"ה מיירי אלא דבעי לשנויי הא' קושיא ולמה לא יפריש את הכל וגם למעשר שני וכדמדייק הש"ס התם ועל זה פירשו ומשני בדין הוא שלא יפריש כלום וכו' וזהו כפי' הר"ש בזה בהא דקאמר שאין מוסרין ודאי לע"ה. והנה אנן מה נענה אבתרייהו דרבותינו בעלי התוס' ז"ל כ"א אומר אני לפני המעיין ולבו שלם בש"ס וביחוד בדינים האלו שאינן נוהגין בעונותינו בזה"ז ואם נפשו חשקה בתורה לידע ולחפש בכל מחבואיה ומלפוניה יראה בעין שכלו כמה נפלאו דרכם ממנו ולא נוכל להבין מדוע הלכו בדרך רחוקה ודחוקה לפרש האי בדין היה וכו' ולא לריך להאריך בעגין הקושיות על הפי' הזה דאם בנחתום חבר מיירי המתני' לפי פירושם להך שינויא למה לו להש"ס להזכיר כלל הך שאין מוסרין ודאי לע"ה דהא מע"ה לא איירינן הכא ואם הכוונה לדיוקא הא לחבר מוסרין ולמה לא אמר הש"ס בהדיא הכי והאי לאו מתני' ולאו ברייתא היא דנידק מדיוקא אלא דברי הש"ס הן ומי סני ליה למימר בהדיא כן ועוד מאי האי דקאמרי בנחתום חבר שמוכר לחבר וכי הנחתום אינו מוכר אלא לחבר הרי נחתום עושה לכל הוא ועוד דלפירושם האי ודאי דקאמר הכא ודאי טבל הוא ולפיכך היה קשה להם לפרש כפשטא דא"א למידק הא דמאי מוסרין לע"ה הא קיי"ל דאין מוסרין דמאי לע"ה ולכן הלכו לפרש לדיוקא אבל לחבר שרי וכו' ומי יתן ואוכל להבין זה דמאי שיטתיה דודאי שאינו מתוקן הכא במתני' הכי אמרו דיפרים תרומת מעשר וחלה והקשו ולמה לא יפרים את הכל ויתקננו ותירלו בדין היה וכו' וא"כ ודאי מאי דבר שאינו מתוקן שייך כאן דנלך אחר סיבוב הדברים לע"ה הוא דאין מוסרין אבל לחבר וכו' ועוד דלדינא קיי"ל דאפי' לחבר אין מוסרין לו ודאי טבל כדמוכח מהתוספתא בפ"ג לחכמים דר' יוסי והבאתי לקמן בפ"ג הלכה ג' וע"ש בד"ה שלא ליה רבי יוסי ברבי אתרוג. סוף דבר יותר ממה שנגרד לעמיק בענין דבריהם אלו יותר יהא קשה והדוחק מובן מאליו כאין לורך להאריך בזה ונעלם ממנו כוונתם ולמה לא נלך בדרך כבושה ופשוטה דלא איירי הכא אלא בודאי מע"ש ובדמאי שלו וכדפרישית בפנים והיא משנה ערוכה בפ"ג דמעשר שני ותלמיד ערוך שם בהדיא כדאמר הכא ואף דכאן לא הפרים מעשר ראשון הא לא איכפת לן דהא קיי"ל אם הקדים מע"ש לראשון מה שעשה עשוי הא לאיי דמעשר שני של ודאי נקרא אם היה מפרים וכן מבואר היא בהדיא לעיל פ"ק סוף הלכה ב' גבי מעשר שני. ור"י ור"א פליגי בשינויא דרומיא דהני מתני' דלר"י בנחתום ע"ה מיירי הני תרתי מתני' ומשני כאן בעושה בטהרה וכו' וכדפרישית וזה עולה כתחילת דברי התוס' כנזכר. ור"א משני דתרוייהו בנחתום חבר מיירי וכאן במדה דקה וכו' וזה מבואר והדר מקשי לר' יוחנן וא"כ יפרים את הכל וגם למעשר שני ומשני בדין הוא שלא יפרים שאם יפרים יהא מעשר שני של ודאי בידו ואין מוסרין מע"ש של ודאי ביד ע"ה כ"א מעשר שני של דמאי מוסרין וכדתנינא וכדכתיבנא הכל בפנים. ולא איירינן הכא כלל בודאי שאינו מתוקן דפשיטא הוא דאין מוסרין דבר שאינו מתוקן לע"ה ואפי' הוא מדמאי וזה מבואר בהרבה והרבה מקומות בש"ס דהכא ודהתם אלא כדפרישית והא ל"ק דאמאי חוששין למעשר שני בטומאה ואין חוששין להפרשת מע"ש דזה לא יפרים כלל דהא ליתא דמבואר הוא בש"ס דגיטין (דף סא) דמתמיר אביי טפי בטומאה מבמעשר וא"כ האי ש"ס כסבריה דאביי הוא דס"ל וכזה מבוארת הסוגיא על מכונה וכפשטא בלי שום דוחק ולפי הדין ולר' יוחנן הוא דמשני הש"ס אבל לר' אלעזר אסיק בקשיא כמבואר בפנים דלדידיה תרתי מתני' בנחתום חבר מיירי והלכך אסיק אליביה בקשיא וכזה עולה כל מילי דהסוגיא בדיוק יפה:

**והנה** ראה זה אחד מי שהוא בתורת חכם מופלא ואמר לא הבינותי לזה דהרי מע"ש של דמאי מוסרין אותו לע"ה וכהאי מתני' דמעשר שני שליינתי וא"כ כאן דמיירי בנחתום ע"ה לפי הך שינויא ולמה לא יפרים מעשר שני הרי זה מע"ש של דמאי הוא עכ"ד. ובשמעי נפלאתי האיך נעלם מעיני חכים כאלה עיקרי דינים האלו וכיולא בהן וכי מה שייך כאן חשש מע"ש משום דמאי הלא עיקר קושית הש"ס דלהאי מ"ד דמוקי למתני' דהכא ג"כ בנחתום ע"ה ובעושה בטהרה וא"כ למה לא תייבוהו

חכמים

אכמים להפרים גם מע"ש כבאר לו שנאמנים לעשות בטהרה שהרי האמינוהו על תרומות מעשר והלא וכמו כן יפרים גם מע"ש דרס"ל דלא נאמן במכירת טהרה על זה נאמן ג"כ על זה שמכרו בטהרה ומשני דלא דמי שהרי אם להם אומר שיפרים למעשר שני א"כ מעשר שני ודאי יהיה בידו דמה שייכות דמאי לכאן הרי אנחנו מחזיקין לע"ה הזה שמה שהוא מפרים להקן כתורת ודאי היא מפרים ומאמינים אותו על הפרשת תרומת מעשר והלא הוא"ל דמקפיד על עשייתן בטהרה ומשום דחמירה ליה אבל מעשר שני דלא חמירה ליה וכדפרישית בפנים מוטב שלא יפרים כלל משיפרים ויהיה תורת מעשר שני ודאי בידו והא תנינן אין מוכרין מע"ש ודאי לע"ה שעל זה חששו שאינו מקפיד לשמרו בטהרה ואע"פ שמקפיד על טהרת תרומת מעשר והלא וכדאמרן והרי זה כאילו אתה מוסר מעשר שני ודאי לע"ה ואסור כ"א דוקא בחבר שתיקן משום שבי בפירות שלקח מע"ה ותקנו בתורת דמאי ומשום ספק וזהו שהתירו למכרו לע"ה הוא"ל והיינו הנא משום ספק וכל זה פשוט הוא ואינו אלא כהוספת דברים להמבואר דכל הפרשה שאמרו כאן להך אוקימתא דהאי מ"ד לא נתתינן לה מתורת ספק אלא מתורת הפרשה לתקנו כודאי הוא: ולא כתבתי זה אלא להראות לפני המעיין כמה יש מן המתרשלים בדבר ואין נפשם תפילה לידע תוכו הדבר ולירד לעומקו של האמת. ולדינא דמתני' מבואר הוא דאין לנו נ"מ כלל מהאי סוגיא דהכא דהא מבואר דהש"ס דילן ביומא מפרש להמתני' בנחתום חבר וזהו דמקשי התם אלא מע"ש נפרשו כו' והך קושיא לא שייכא כ"א אחבר וא"כ פשוט הוא דל"ק כלל מההיא דפ"ה דהתם בנחתום ע"ה מיירי והלוקח ממנו צריך שיפרים וזהו דרך הרמב"ם דלא גמר כלל מהאי סוגיא דהכא כ"א כתב בדין בפשיטות כבמתני' בפ"ט ממעשר הלכה י"ב ובדין הלוקח מנחתום ע"ה דריש פ"ה כתב שם לעיל בהלכה ו' ומ"ש שם בדינא דמתני' כדי שיפרישנה בטהרה עם החלה פשוט הוא דבהתם נחתום חבר צריך שיעשה בטהרה וכדתנינן בפ"ד דע"ז וכבר מבואר בחיבורי שם בדין הזה. ומ"ש כד"א וכו' הוא מבתוספתא והובאה לקמן בהב"א ועיין בדיבור דלמטה לא על הדא וכו' מה שנתבאר מזה ומה שמצויין התוס' ביומא שם עוד ומביאין לסוגיא דהכא בריש פ"ה יתבאר מזה במקומו בסייעתא דשמיא:

(שם ע"ב) **חברייא** בשם ר' לעזר דר"מ היא. למאי דפרישית בלשון הא' היה נ"ל דר"מ ורבנן פליגי בעיקרא לדינא אם התגרים שמוכרין במדה דקה צריכין לתקן הכל או לא וקושית רבי יוסי ממתני' דלקמן אלו הן המשפיעין וכו' היה נ"ל הוי אית תורגין דקאמר היינו משום דהך מתני' בסתמא שנוית ומשמע דכ"ע מודים בה לחלק בין סיטונות לתגרי' ותגרים הירדנין ג"כ ס"ל הכי אבל כל זה דוחק וגם היותר נכון כדפרישית בלשון הב' דמילתא באנפי נפשה היא:

(שם) **לא** על הדא ר' אלעזר אמר הדא מילתא וכו'. למאי דמוקי הכא להאי כד"א בזמן שהוא מוכר בחנותו וכו' כר"מ דאיהו ס"ל דהכל הולך אחר דרך דבר הנמכר כן ולפיכך אם מוכר לפלטר והפלטר דרכו למכור במדה דקה מעט מעט צריך לתקן הכל וכדמסיים וכן פלטר מדה דקה. והנות מדה גסה טפילה היא הגבה לדקה וכמבואר בפנים דכלומר אף שהנחתום שהוא מוכר מחנותו לפלטר ודרך הנחתום למכור הרבה ככרות ביחד להפלטר וכדתנן לקמן בפ"ד מ"מ מכיון דהפלטר הוא מוכר מעט מעט צריך הנחתום המוכר לו לתקן הכל מפני שדרך הככרות למוכרן מעט מעט מיד הפלטר ואמרינן דטפילה מדת גסה של מכירת הנחתום למכירת הפלטר שהוא במדה דקה ולפ"ז לחכמים דפליגי עליה דר"מ בתוספתא דגרסי' התם על דברי ר"מ והכ"א דברים שדרכן למדוד בדקה ומדדן בגסה משפיעה ומוכרן דמאי אם מדדן בדקה ה"ז חייב ולדידהו דס"ל דהכל הולך אחר המדידה והמכירה שעכשיו ולא אחרי דרך שדרכו להמכר פליגי נמי על האי כד"א דהא כיון שהנחתום מוכר להפלטר במדה גסה אין חיוב בדמאי עליו ולעולם אין הנחתום צריך לתקן הכל כ"א מה שחייבוהו חכמים במתני' וה"ט דמוקי לה הכא כר"מ. וכיון שכן הוה קשיא להרמב"ם דפסק בפ"ט ממעשר בהלכה י"ב כהאי כד"א דהתוספתא דהנחתום מוכר לפלטר או בחנות הסמוכה לפלטר חייב להפרים אף מעשר שני ובפי"א שם בהלכה ב' פסק כחכמים דהתוספתא וכהאי דמתני' דהכא כל המשפיעין במדה גסה מותרין למכור את דמאי וכו' וע"כ דר"מ פליג עלה לפי גי' התוספתא בדבריו וכך היא גי' הרמב"ם במשנה דלקמן בדברי ר"מ כדפי' בפי' המשנה שהיא כשיטתא דמבית הש"ס כאן דלר"מ הולכין אחר דרך שדרכו להמכר ולחכמים הולכין אחר המכירה של עכשיו ולכאורה הוי כמזכי בטרא לבי תרי ובהדיא מוקי לה הכא להאי כד"א דהתוספתא כרבי מאיר ולא כחכמים דפליגי עליה. והראב"ד ז"ל בהשיגו בפי"א בהא דלא פסק כר' יוסי דמתני' דלקמן וטפי קשיא בהא דפסק בפ"ט כהאי כד"א דהתוספתא דלא אתיא אלא כר"מ ולא כתב הראב"ד שם כלום וזה צ"ע אם לא דנדחוק לומר דלא סמיך אההיא דחברייא דהכא דבשם ר"א הוא דאמרי הכי דמוקי להתוספתא כר"מ ומשום דמצינן לאוקמי אף אליבא דחכמים דאע"ג דס"ל דבעלמא הולכין אחר המכירה של עכשיו ואם מוכר במדה גסה פטור המוכר מלתקן דמאי שאני הכא דכיון שהנחתום מוכר להפלטר וזה ודאי אינו נמכר כ"א מעט מעט הוי כמי שהנחתום בעצמו מוכר במדה דקה ועוד דכיון דמתני' דהכא בנחתום חבר מיתוקמא כדמוכח מהש"ס דפ"ק דיומא כמוזכר לעיל בד"ה הכא את האומר וכו' וא"כ כשהוא מוכר להפלטר או לחנותו והפלטר ע"ה הוא אין לו להחבר להוציא מידו דבר שאינו מתוקן וצריך להפרים אף מעשר שני ובהאי בנחתום ע"ה דהדין הוא שהלוקח הוא מפרים אף מעשר שני כדתנן בריש פ"ה ומ"ש כנפשו וכו' משום דהנחתום המוכר לו הוא ע"ה ולא תיקן הכל בהא שלוקח מן הפלטר שלקח מן הנחתום חבר יסמוך על החבר שתיקן הכל לפיכך אמרו בתוספתא דבכה"ג צריך הנחתום חבר להפרים אף מע"ש ומיהו הכתי' צ"ע דלא פירש כחברייא בשם ר' אלעזר ואין כאן מי שחולק על אוקימתא דר"א להתוספתא:

(שם) **מידה** דקה הוא"ל והמוכר משתכר וכו'. כן כתב הרמב"ם ז"ל בפי"א ממעשר בהלכה ב' והטעם דהכריע כר' לא בשם ר' יוחנן ודלא כחברייא בשם ר' יוחנן והנ"מ מבוארת דלטעמא דחברייא אף אם המוכר בגסה דאינו משתכר כ"כ והיה בדין שהלוקח הוא שיפרים מ"מ כיון דלפעמים גם הוא מוכר לתינוקות והם לא יתקנו צריך שיתקן וכדפרישית בפנים למאי דקאמר דר' ירמיה מסייע לחברייא והלו לר' לא בשם ר' יוחנן הולכין אחר השכר ונמשך עוד נ"מ לטעמייהו דלפעמים מצינו דאף שהוא מוכר בגסה המוכר הוא משתכר והיינו כר' זירא דלקמן דאמר תשבון שכר ביניהון וכדפרישית דמחשבין עכשיו בין המוכר ובין הלוקח מי הוא המשתכר וכגון שהלוקח עשה עמו מקח על רבעין והוא מודד לו במדה גסה הרבעין ונמצא המוכר שהוא מודד במדה גסה בבת אחת הוא שמשתכר במדה וזהו דקאמר דמסייע לר' לא בשם ר' יוחנן דאע"ג דהוא קאמר לעיל במדה גסה הלוקח הוא שמשתכר זהו במקח דכך הוא דרך המוכרין ולוקחין והמוכר מעט מעט המוכר הוא משתכר במקח אבל בכגון זה שאמרנו שהמקח נעשה על הרבעין וזה מודד לו הרבעין במדה גסה ודאי שהמוכר משתכר במדה הוא והיינו דקאמר דכר' לא בשם ר' יוחנן הוא דאתיא דהולכין אחר שכר והלכך בעלמא דהמוכר במדה דקה מסתמא הוא משתכר והוא שיתקן. והשתא מכיון דר' זעירא פירש לדברי ר' לא בשם ר' יוחנן ולהנא דמסייע ליה ומשמעות ס"ל כוותייהו לפיכך פסק הרמב"ם כוותיה דר' לא בשם ר' יוחנן וכר' זעירא:

(דף י"א ע"א) **תנאי** בית דין הוא שתהא תרומת מעשר של מוכר וכו'. כן פסק הרמב"ם ז"ל שם בהלכה ה' וכפירושא דהמסקנא דמסיק ר' יוסי כאומר לו בדעתו נתקן וכדפרישית בפנים שהאומר א' מהן בא ונתקן לפי אומד הדעת ביניהו וזהו דקאמר אעפ"כ האומר לו תנאי ב"ד הוא וכו' כלומר דלא תימא כיון שנתרצו בכך א"כ יפרישו לנאהן זה ההוי מתרומת מעשר ומעשר שני וזה ההוי קמ"ל דאעפ"כ אומרים לו תנאי ב"ד הוא דתרומת מעשר שהיא ניתן לכהן על המוכר לתקן שלא יוציא מידו דבר שאינו מתוקן ומע"ש שצריך להעלותו לירושלים הטילו על הלוקח שהרי הן שלו והוא יטריח עצמו להעלותו והראב"ד ז"ל פירש בדעתו היינו המוכר מדעתו שלא בהכרח ב"ד וזהו דקאמר ואעפ"כ מ"ש על הלוקח ולפיכך השיג עליו שם ואפשר שהיתה הגי' לפניו מדעתו ולפי הגי' אשר לפנינו יותר מרווח פירוש הרמב"ם וכדאמרן:

(שם) **תנאי** ב"ד הוא החלב משל טבח וכו'. מפני שהטבח נאמן הוא על שניהם כחכמים כר"פ גיד הנשה. ומסקנת הסוגיא נראה דלענין הדמים קאמר הכא ועל מי לקבל חסרון המשקל ודומיא דתנאי ב"ד דלעיל גבי תרומת מעשר ומעשר שני אלא שלא ראיתי דין זה מבואר בשום מקום אחר והרמב"ם לא הביא כלל מזה ולא בהלכות מכירה בפרק י"ז ולא בפ' כ"ב וכ"ג שנמצא שם מדינים כיוצא באלו ולא בשום מקום בחבורו ונראה שהוא ז"ל לא היה מפרש בענין דמי המקח וחשבון חסרון המשקל אלא לענין נאמנות קאמר וכהאי דגרסי' בפ' גיד הנשה (דף צג ע"ב) על המתני' בענין גיד הנשה ארהב"א א"ר יוחנן חזרו לומר אין נאמנין וכו' והשתא קאמר הכא דבזמן שחזרו לומר אין נאמנין על גיד הנשה דעל חלב הטבח נאמן כחכמים במתני' דהתם ועליו לטרוח ולנקר החלב וג"ה משל לוקח שעליו לטרוח ולחטט אחריו והטבח אינו נאמן עליו שנהיג ר' אבהו בקיסרי שיהו שניהן משל לוקח שאף על החלב לא רצה להאמין להטבח מפני שראה שאין חוששין לנקר בטוב שלא יחסר להן מהמשקל וזהו דקאמר כגון דיהוון מרכין טבחא לפי שהלוקחין משכר לקחו הבשר הן בודאי יהיו מנקרין כל החלב ומחטטין אחר גיד הנשה והשתא שפיר הוא שלא זכר הרמב"ם מזה כלום דהא מסיק התם דאמר ר"נ בזמן הזה נאמנין כדמפרש טעמא וכן על החלב וכחכמים דמתני' כמו שפסק הוא ז"ל בהלכ בסוף פ"ח ממ"א וכן בגיד הנשה בפ"ח שם:

## סליק פירקא בסייעתא דשמיא

(שם במתני') **מאכילין** את העניים דמאי. כתב הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה אולי יקשה עליך ותאמר אחר שהתרנו לעניים אכילת דמאי מפני מה נאמר בלוקחי



שלדקה הרוצה לתקן יתקן והוא עני. ותירץ דאכילה אחת היא שהתירו אבל כשיחלקו עליהם ונפל לכל אחד מהם חלק טוב נתחייב להוציא מהן דמאי וזהו דקאמר מאכילין ולא אמר אוכלין עכ"ד והנה פתרונו הוא בו וכתב כדין זה בפרק עשירי מהל' מעשר הלכה י"א מותר להאכיל את העניים ואת האורחים דמאי וצריך להודיע והעני עצמו והאורח אם רצו לתקן מתקן וכן גבאי לדקה וכו' א"כ לעולם בין ברישא מאכילין וכו' ובין בסיפא גבאי לדקה צריך להודיע והרוצה לתקן יתקן וכבר העיר התי"ט בזה שבחבורו חזר בו. וטעמו דחזר בו נראה שהוא ז"ל הכריע כר' יונה דהכא מפני התוספתא דקתני וצריך להודיע וא"כ מתני' בעניים חברים מיתוקמא דלהו מהני שמודיע להן והרוצה לתקן יתקן כדאמר בגמ' דלר' יונה ניחא האי ברייתא ואע"ג דמשני גם לר' יוסי דס"ל דגם בעניי ע"ה מיירי דמודיע להם כדי שהאחר הרואה ידע שאינו מתוקן הוא. שינויא דחיקא הוא ולא סמכינן עליה דהרי קתני וצריך להודיע להן והאיך יודע להאחר הרואה שנותנין להם דמאי במה שמודיע להן בש"ע אלא לא תיקנו שצריך להודיע כ"א מפני טעם שאם ירצו לתקן יתקן וא"כ בעניי חברים מיירי וכך הם כוונת דברי הרמב"ם בחיבורו שאם רצה לתקן וכו' ומי הם המתקנים הלא החברים וזהו פשוט וכתבתי זה מפני הנלמד לדבר מדבר דאם מפרשינן בעניי חבירים ומטעמא דהך ברייתא תני וצריך להודיע נמשך מזה דאכסניא דקתני היינו באורחים ולא חיל המלך ומטעמא דהוי כפורע חובו בדמאי כדלקמן וכן אין חילוק בין אם לנו בין לא לנו דהא כי דייקינן אסכתן דהך ברייתא דצריך להודיע פליגא אהך ברייתא דר' יהושע לענין שמחלק בין לנו או לא דהא התם יודעין היו שהי' דמאי כדקתני והיו אותן בני העיירות מביאין להן פירות וכו' ולפי הברייתא דצריך להודיע כדי שהרוצה לתקן יתקן דמשמע אפי' מיד מפני מה לא תיקנו מיד אלא ודאי דהך ברייתא דר' יהושע ס"ל דבלנו תליא מילתא ואז הוא צריך לתקן דשוב לא הוי כאורח והך ברייתא דצריך להודיע ס"ל דאין חילוק ולהכי קתני סתמא צריך להודיע שאם ירצה לתקן יתקן מיד והיינו נמי טעמיה דהרמב"ם דפסק בפירוש אכסניא כר' יונה וכברייתא דר' יהושע ולא חילק בין לנו או לא משום דסמיך אהך ברייתא דצריך להודיע דהש"ס דייק מינה והיא עקרית ועוד דהך ברייתא דתוספתא דשביעית דלקמן מסייע לה דקתני נמי וצריך להודיע (ומה שהקשה הר"ש לת"ד דלנו חייבין לתקן מההיא דעירובין דמשמע משם דאפי' לנו פטורין מדמאי וגם בזה דחק התי"ט בחנם בספ"ק דעירובין שפי' לצדדין קתני וכו' וע"ש דבלא"ה לא קשה מידי דהכא מדינא קאמר דחייבין והתם הא קתני ד' דברים פטרו במתנה וכו' דאף שהן חייבין מדינא פטרום כדתניא שם שאר דברים דחייבין מדינא ובמתנה פטרום וזה פשוט) ולמדנו עוד מזה דשביעית ודמאי דיינינן שוה בענין זה דאף דדמאי מדרבנן היא שביעית בזה"ז ג"כ מדרבנן היא וזהו דמדייק ר' מנא הדא אמרה וכו' מדמאי לשביעית כדפרישית בפנים ונמצינו למדין דילפינן נמי דמאי משביעית דכשם שבשביעית אין נפרעין מהן וכו' ואין פוסקין לדקה וכו' דכל דבר המוטל כחוב אין נפרעין ממנה וכך הוא בדמאי כ"א דוקא דרך ג"ח מותר והשתא ניחא דקתני מאכילין ולא קתני אוכלין לאשמועינן שמאכילין להן דרך ג"ח אבל לא לעניים המוטלין עליהן לפרנסן דהוי כפורעת חוב וכן לא לאכסנאי של מלך המוטלת עליהן אלא לאורחים שהוא ג"כ דרך ג"ח ולא נריכין אנו לדוחק התי"ט שדחק עצמו לפרש מאכילין לפי דברי הרמב"ם בחיבורו דפירושו שנותנין לתוך ידם משא"כ ברוצה חבר וכו' והא בלא"ה לאו מילתא היא דהתם מדרך ליתן ליד החולה שאינו נוטל בעצמו וכאן אין דרך ליתן לידים אלא נותנין לפניהן ולישנא דמאכילין דינא קמ"ל כדאמרן ועוד דהא קתני נמי אכסניא והיינו אורחים ולא שייך לישנא דאוכלין גבי אורחים ומיהו האי דינא קושטא היא דאין להאכילן לעניים דמאי אלא בתורת ג"ח ולא כשהן מוטלין עליו לפרנסו והיינו נמי טעמא דקתני במתני' גבי גבאי לדקה גובין סתם ולכאורה גובין מאן דכר שמיה ומשום פלוגתא דב"ש לא הוה צריך למיתני אלא מחלקין סתם אלא הא קמ"ל דגובין סתם שאין להן לשאול אם הוא מתוקן או דמאי דכשהן יודעין שהוא דמאי אין להם ליתן לעניים המוטלין עליהן כדקתני גבי שביעי' אין פוסקין לדקה לעניים והלכך גובין סתם ומחלקין סתם ובזה יהיו מבוארין דברי המשנה והסוגיא ודברי הרמב"ם בענין זה ולא רציתי להאריך יותר כמובן מאליו:

(דף י"ב ע"א) **רופא** חבר וכו'. דין זה הביא הרמב"ם שם בהלכה י"א ודין דבני נח השמיט ואף דלענין דינא קושטא הוא כדפרישית בפנים וכמו שהבאתי ממתניתין דתרומות ולטעם הנלמד מהאי דאמרינן פרק קמא דערכין (דף ו) נכרי שהפריש תרומה מכריו בודקין אותו אם בדעת ישראל הפריש תנתן לכהן ואם לאו טעונה גניזה חיישי' שמא לבו לשמים וכן פסק בפ"ד דתרומות וא"כ בכגון זה גם פירותיו טבל הוא לו כל זמן שאינם מתוקנים וא"א לפרש נסא דהכא בענין אחר דהא בהדיא קאמר אפי' בודאי מותר ומאי האי ודאי אם לא טבל ודאי וקאמר טבל תולה וכו' אלא דנראה דהוא ז"ל לא דקדק לדין זה גבי בני נח דהא מ"מ גברא לאו בר חיובא הוא ומאי קמ"ל ואפשר דס"ל דאף משל רופא מותר וכן השמיט הוא ז"ל לדין דאבר מן החי לבן נח שאסור לו ליתן ולא זכר זה בחיבורו ומיהו זה צ"ע דהא תוספתא ערוכה היא והובאה הך ברייתא בפ"ק דע"ז (דף ו) מנין שלא יושיט אדם אבר מן החי לב"נ וכוס יין לנזיר וכו' ומוקי לה התם דקאי בתרי עברי נהרא דאי לא יהיב ליה לא מצי שקיל וכן הביא הסמ"ג בלאוין קס"ח ודמיא הא דהכא ג"כ לזה דאי לא יהיב ליה הרופא החולה לא שקיל ובעת לא מצאתי טעם על שהשמיט כל זה מחיבורו:

(שם ע"ב) **גבאי** לדקה בי"ט וכו'. דין זה הביא הרמב"ם בסוף פ"ד מהל' יו"ט וכן לדין גבאי קופה בשביעית בסוף פ"ח מהל' שמטה ויובל ומדין כהנים וכו' בחלוקת של אוכלי שביעית לא זכר כלום ולא בהלכות בכורים:

(דף י"ג ע"א) **שהזובה** וכה כדקה וכו'. כדפרישית בפנים וכולה הסוגיא מבוארת ועיין בהר"ש שפי' דחוק וגם במאי שפי' דהאי כהדא ר"ש בר כהנא וכו' כתירוץ הוא להקושיא ואינו אסור משום גזל אלא משום דלעלין הוא מפרים ולא חשיבי כולי האי ובהאי עובדא שאין זה דבר להקפיד עליו וזהו דוחק גדול ועוד אי לעלין הוא דמפרים דלא חשיבי וא"כ הוי מן הרע על היפה ואין תורמין מן הרע על היפה לכתחילה וכן אין מעשרין. ולמאי דפרישית בפנים הוא מהקושיא ולא משני אלא לבסוף ר' אבהו וכו' דנותן דמי' וכו' וכן האי ויקבע אותן לתוך פירותיו קושיא אחרת היא ולא שייכא לתירוצא דעוש' אותן ליבור כמו שהועתק בדבריו ז"ל והעתיקו התי"ט ועוד שסיפא ותו בירושלמי ולא כן תני וכו' עיי"ש ומאי עביד ליה בהא דר' תנינא ואין להאריך כמבואר ודע דהרמב"ם ז"ל העתיק לדין הלוקח ירק מן השוק ומבך וכו' כסתמא דמתני' בפי"א ממעשר בהלכה ח' ולא כתב כלום שנותן דמי המעשר להמוכר שכתב בפי' המשנה וצריך טעם לזה דודאי לא דמי להאי ברייתא דנבנית פרק המוכר את הספינה (דף פח ע"א) הלוקח ירק מן השוק וביבר והניח אפי' כל היום כולו אינו חייב לעשר גמר בלבו לקנותו קנה ונתחייב במעשר וכו' הא כיצד מעשרו ונותן לו דמי מעשר ופריך אטו משום דגמר בלבו לקנות קנה ונתחייב במעשר א"ר הושעיא הכא בירא שמים עסקינן כגון רב ספרא דקיים בנפשיה ודובר אמת בלבבו וכן פסק הוא ז"ל בריש פ"ה מהל' מעשר דאינו מחויב לעשר אלא בירא שמים דבהאי הכא דהא קנה ממש במשיכה או בהגבהה דבר שדרכו להגביה כדכתב כאן ומבך ונראה דהוא ז"ל סמיך דמדאמרינן שצריך הוא לעשר ממילא שמעינן דצריך ליתן דמי המעשר להמוכר דאי לאו הכי גזל הוא וראיה לזה שבריש פ"ה בדין המוכר לא כתב אלא כך ואם היה ירא שמים מבגמר בלבו מעשר וא"כ יחזיר להמוכר אם רצה להחזיר ולא כתב בפירוש שצריך ליתן לו דמי המעשר כדקאמר התם בירא שמים אלא דמכללא שמעינן שבכל מקום שהוא מעשר ונתחייב בו ומחזיר המקח להמוכר צריך ליתן לו דמי המעשר:

(שם ע"ב) **בראשונה** אבל עכשיו מותר מפני הכשפים. והכא מסיק נמי בבבלי עירובין (דף סד) ועיין בפ"ק דע"ז בהלכה ט' ד"ה והתני מעשה בר"ג וכו' שתירצתי לקושית התוס' שם והיא קושית הש"ס דהכא דפריך התם והאיך נתן ר"ג למגנאי הכתיב לא תחנם:

(דף י"ד ע"א) **שלח** לי ר' יוסי בריבי אתרוג וכו' התוס' בפ"ד דע"ז (דף נח ע"ב) וכן בפ"ק דחולין (דף ו) הביאו לזה ופירשו כמה שהבאתי בפנים וכן הר"ש ז"ל בפ"ב דמכילתין והקשו בע"ז שם דהתנן בתוספתא דטהרות אתרוגים אין מזלפין עליהן מים ותירצו דהכא בחג איירי ומרביצין משום הדר ומתמת זה הוקשה להם וא"כ מאי קאמר ויעבר ממנו עליו והאיך יוצא י"ח בחסר ותירצו דבחולו של מועד איירי כדאמרינן ר' תנינא מטביל ונפק ביה ויש לומר דמשום האי דתוספתא דטהרות א"צ לדחוק כ"כ דהתם קאמר אין מזלפין עליהן מים לכתחילה משום דיד הכל ממשמשין בהם וכאן אירע שזילפו עליו מים ולכן שלח לו זה כא כידי לומר שיודע שלא נטמא אף שזילפו עליו מים כמו שבארתי בפנים בתוס' ביאור על דבריהם ולעולם בשאר ימות השנה איירי ודע דבתוספתא דמכילתין קודם המעשה משלח ר' יוסי בריבי אתרוג לרשב"ג גרסי' המשלח בין לע"ה ובין לחבר צריך לעשר רשב"ג אומר לע"ה צריך לעשר לחבר צריך להודיע וזה בודאי כדאיירי האי ברייתא ואם כן הלכה כת"ק ומשמע הא בדמאי כ"ע ל"פ דמשלח לחבר דהוא מסתמא לא יאכל עד שיתקננו דמאי אלא דבודאי ס"ל לת"ק שאין החבר המשלח יוציא מידו ודאי טבל עד שיעשר ומזה למד הרמב"ם לומר בי"ב פי"א ממעשר דאסור למכור ולשלוח לע"ה דמאי אבל לת"ח מוכרין ומשלחין אותו שאין ת"ח אוכל עד שיעשר או עד שיודיעו אדם נאמן שזה מעושר ובודאי הוא דאסור אף לת"ח

מטעמא

מטעמא דאמרן דכתב הוא ז"ל בפ"ו ממעשר בהל' ו' ועיין בפ' דלעיל בהלכה ד' ד"ה הכא את אמר מה שקשה מזה על פי' הר"ש שם וכן נלמד מהאי עובדא כדקאמר הש"ס שאילו היה לו אתרוג אחר היה מעשר דלא הוה עבד עובדא דכוותיה וחכמים חולקין עליו. ובענין מה שמפלפלין התוס' שם ממעשרו' בחוץ לארץ עיין לעיל בפרק ב' הלכה א' ד"ה רבי התיר בית שאן מה שנתבאר לדעת הרמב"ם מזה:

(שם) **אתא** מימר אפילו משנתשדו. וכהש"ס בבלי פ"ק דחולין וכהמה מקומו' מסיק דלאחר שנחשדו עשאום כעכו"ם גמורים לכל דבריהם:

(שם ע"ב) **כאן** קופה בקופות וכאן פירות בפירו'. כדפרישי' בפנים וכל ענין השייך לזה עד א"ר יהושע בן קבסיי מבואר הוא הדק היטב והרי זה עולה לדרך הרמב"ם ז"ל שדעתו בענין פירות הגוי שאם נגמרו מלאכתן בידו פטורין מן המעשרות כמ"ש בפ"א מהל' תרומות בהלכה י"א וזכרתי מזה כמה פעמים דבהל"ג יש קנין לגוי להפקיע ממעשרות וזה נלמד מהש"ס דהכא לקמן בפ"ה בהל' ט ומהש"ס דהתם וכרבה ורב אשי בסוף פרק השולח והשתא הא דקאמר אצל העכו"ם כפירותיו היינו שפטורין הן ממעשרות וזהו בהפקיד אצלו חולין מתוקנין דממ"כ פטורין הן וברישא אצל הטוחן נכרי דמוליכין אצלו קופות ובמידה חיישינן שמא הוחלפה קופתו עם קופת ע"ה ולפיכך הוא דמאי. וה"ז כדברי הרמב"ם בפי"א ממעשר בהלכה י"ג בדין המוליך לטוחן עכו"ם ובהלכה ט"ו בדין המפקיד פירותיו אצל הנכרי ובחולין מתוקנין והראב"ד ז"ל פי' בהשגות שם להא דקאמר כאן קופה בקופות לפי שמתיירא שמא לא יתכוין במילואם ולפיכך הוא דמאי וזה לשיטתו שפוסק דמירות הגוי חייב במעשר מדרבנן כדכתב שם לעיל והלכך פירש דבסיפא דהתם שהוחלפו פירות בפירות נכרי הרי הן כפירותיו וחייב ודאי במעשר ומדרבנן וברישא דמוליך לטוחן נכרי בקופה ומתיירא הוא להחליף בשלו שמא לא יתכוין במדה ואין כאן אלא ספק ולפיכך הוא דמאי ולא מחשש שמא הוחלפה עם של ע"ה כדהשיג בזה לעיל דהא לא הוי אלא ספק ספיקא. ולשיטת הרמב"ם כדפרישית דפירות בפירות פטורין בהפקיד חולין מתוקנין דאין החשש אלא שהחליף בשלו דהא הת"ק לא חייש שמא ישראל אח"כ ג"כ הפקיד אצלו וברישא אצל הטוחן דהחשש שנתחלפה קופה בקופה של ע"ה שהביא ג"כ לטחון וכמו שהסברתי בפנים שידוע הוא שמוליכין אצל הטוחן במידה ובמידה של זה כך של זה ול"ק כלל מסך דש"ס תדע דכל מקום דאיכא למיחש לאחלופי כהאי מתני' דלקמן הנותן לפונדקית חיישינן וסא עכ"פ כל חששא דחליפין גבי דמאי לא הוי אלא ס"ס אע"כ דחיישינן באיחלופי במקום דאיכא למיחש וכמו בטוחן נכרי דהוחלף זה עם הדמאי ונבאר דין דמאי על זה וזהו הספק שאסרוהו חכמים בלא"ה ואין ס"ס כדבר שעיקר איסורו מדאורייתא א"כ יש כאן ב' ספיקות מלבד הספק שרה"ון באסרו חכמים ועשאוהו כודאי איסור וזהו א' מכללי דיני ס"ס כמ"ש שאו"ה בכלל מ"ו והביאו הש"ך ביו"ד סי' ק"י בגבינות של ישראל שהיו בבית עכו"ם וספק אם נחלפו בגבינות העכו"ם דאין בייך להתיר כאן מכח ס"ס כספק לא הוחלפו ואת"ל הוחלפו שמא לא הועמדו בעור קיבת נבילה דמאחר שאסרו חכמים גבינות העכו"ם מחמת אותו ספק ודאי איסור הוא והרי הוא כאילו ראינו להדיא שהועמדו בעור קיבת נבילה דהא אם נודע לנו שהוחלפו היו אסורים בודאי מחמת גבינות עכו"ם שאסרו חכמים וכשאינו ידוע לא הוי רק ספק אחד ויצא מכלל ס"ס ע"י גזירה דידהו עכ"ל וה"נ ממש דכוותה. וא"כ ברור לנו הדין בהפקיד אצל הנכרי חולין מתוקנין והחילוק בין טוחן לנפקד. ואם הפקיד אצל הנכרי טבל ודאי פשיטא שם שחייב לעשרים שמא לא החליף הנכרי וזהו נלמד מדקאמר הכא בפשיטות ולא על יאות הוה ר' חנינא מתרים וגו' כדפרישית דבתחנה הקשה לו קושיא זו דפשיטא הוא שאם הפקיד טבל ברור שהוא כמו בשיה דהא איכא למימר שמא לא החליף ואיך אתה יכול לפטרו ממעשר אלא שהוא ז"ל הוסיף שם מסברת עצמו וכתב ולפיכך יראה לי שהמעשרות ביפרים ספק. ומטעמא דהא מיהא איכא נמי למיחש שמא החליף והרי הן פירות הנכרי ופטורין ממעשרות והרי לפניך מבוארין דברי הרמב"ם בדינים הללו. ויש עוד ראיה מיכן להא דפסק דמירות הנכרי פוטר מדמקשה בפשיטות אם כפירותי' ממש פטור הא טבל ברור וכו' אלמא דפירות נכרי שנגמרו בידו פטורין הן. ודע שיש להר"ש בענין קופה בקופות וכו' פי' אחר ולא ראיתי להאריך כי המעיין יראה שהוא פי' דחוק ומעורבב דברי ר"ש עם דברי חכמים וגם מאי שפירש אחת ודאי דלקמן ודאי פטורה וכן הוא בהגה שם מדברי הרא"ש ולא משמע כן בכל הסוגיא דהא קאמר בבר נראו להיות ודאי וא"כ משמע דלאתומרא הוא נותפרש וכמבואר הכל בפני':

(דף ט"ו ע"ב) **אמר** ר' יהושע בן קבסיי כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה והזה הטהור וכו'. פירשתיה בפנים למאי דבקיל ועיי בש"ס דילן בריש פ"ט דנזיר אם כל היכא דכתיב בני ישראל למעוטי נכרים הוא וכן להאי דרשא בקרא דוהזה הטהור כדקאמר התם ואע"ג דהתם מסיק דכל היכא דכתיב איש גניבות נכרי היא דאתא ולהוציא ממשמעות המיעוט דמבני ישראל ומשמע דבמקום דלא כתיב איש ממעטינן נכרים מדכתיב בני ישראל וגבי מעשר דכתיב גביה בני ישראל לא כתיב בהם איש האי קושיא בלא"ה היכא למיקמי' למ"ד פירות הנכרים חייבין במעשר ואמאי והא בני ישראל כתיב ולא בייכא דוקא אליבא דר' יהושע בן קבסיי בהא דאמר שלמד מהולדה של יבנה למידרש דבני ישראל לאו למעוטי נכרים ואמאי מדמי להאי דבני ישראל גבי פרת חטאת והתם כתיב ואיש אשר יטמא וגו' ובאמת דהאי קושיא נוכל לתרץ אליביה דר' יהושע דאיהו ס"ל דהאי קרא גבי כרת כתיב ואיצטריך ללמד לחיוב כרת לאיש אשר לא יתחטא ולא שמעינן מכאן רבוי לנכרי דנימא דמבו"ה איצטריך והזה הטהור וגו' למעט נכרים והשתא הכל ניחא דמעיקרא ס"ד דמבני ישראל לחוד ממעטינן לנכרים והלכך לא איצטריך והזה הטהור וגו' למעט נכרים אלא לדרשא דיליה הוא דאתא טהור אחד וכו' עד שלמד מהולדה של יבנה דמבני ישראל לחוד לא הוה המעוט נכרים ואיצטריך והזה הטהור וגו' למעוטי נכרים וממילא נשמע דטהור א' מזה על כמה טמאין ובענין האי קושיא דבני ישראל דגבי מעשר להאי מ"ד דפירות נכרים חייבין כבר מיפרקא הקושיא מדרשת אמוראי מקראי כדגרסי' בסוף פרק השולח כי לי הארץ קדושת הארץ וכו' וזה מבואר במקומו'. ודע דבהאי דינא דהולדה של יבנה ומשנה היא בפ"ב דמכשירין כתב התי"ט שם בדברי חכמים אפי' כולו נכרי וישראל א' וכו' וז"ל ומ"מ לא ידענא טעמא מאי דאפי' ודאי תרומה עולם כמאה וא' ותרומת מעשר אינה אלא א' ממאה נמצא כשיש עוד מנכרי א' בלבד שנתבטלה וכו' והרמב"ם בחיבורו לא העתיק לבבא זו כלל עכ"ל. ואין הנידון דומה לראיה דהכא לא שייך ביטול כלל דהרי דבר שיש לו מתירין הוא וצריך לתקן הכל דמאי. ובאני תרומה בככר הופכה ומדאורייתא חד בתרי בטל ורבנן הוא דתיקנו בתעלה בק' ומאה דתרומה לא מיקרי דשיל"מ כדאמרינן בנדרים (דף נט) עיי"ש והרמב"ם שלא הביא לבבא זו בחיבורו בפי"א ממעשר שלא כתב שם בהלכה ט' אלא רישא דהאי מתני' דמכשירין המוצא פירות בדרך וכו' לאו מטעמיה הוא אלא דמהאי טעמא גופיה לא הוצרך להביאו להאי דינא כאן שהרי דין זה שכל של דמאי שנתערב בדבר הפטור הוא דפירות של גוי הממורחין בידו פטורין הן כדפסק בפ"א מתרומות והבאתי לעיל וכדמייתי הכי מתני' דאוצר דמסקמא מטילין לתוך האוצר את שככר ממורח ושל ישראל הוא טבל לדמאי וכבר ביאר זה לעיל בכמה מקומות בפ"א מהלכה י"ט. ובפט"ו ממ"א דפסק כרב אשי דרים מסכת י"ט דכל דבר שיש לו מתירין אפי' בדרבנן לא בטיל:

(שם) **כמאן** דאמר מאליהן קיבלו עליהן את המעשרות. כבר כתבתי בחבורי על סדר נשים בפ"ו דיבמות בהלכה ג' ובכמה מקומות דסייעתא מהאי ש"ס לדעת הרמב"ם בסוף פ"א מהל' תרומות דאף בימי עזרא אין תרומה מן התורה אלא מדבריהם וכן במעשרות ויש דעות חולקות בזה כמה שהביאו התוס' בפ' הערל (דף פב) ודעת הראב"ד בהשגות שם כדעת הר"ש דכיון שנתחייבו נתחייבו מן התורה וכתבתי שם שזה היא של גאת דאמוראי בהאי ש"ס לקמן בפ"ו דשביעית דר' יוסי בן חנינא קסבר כן אבל לר' אלעזר דהתם לא נתחייבו אלא מדבריהם וסוגיא דהאי ש"ס בכמה דוכתי כר"א הוא דקאמר בפשיטות כמ"ד מאליהן קיבלו עליהן את המעשרות ועיין כמה שבארתי בגיטין פ' השולח (דף יב) ועיין עוד לקמן בפ"ו דשביעית בהלכה א' ד"ה כמה נתחייבו וכו' ובפ"י בהלכה ב' ד"ה אימתי פסקו היובלות ומשם יתבארו לך עיקרי הדברים בענין זה והיוצא ממנו:

(דף ט"ז ע"א) **הא** ר"ש אומר מפריש וכו'. כדפרישית דלמאי דס"ד דאף חכמים דמתני' קסברי דפירות הנכרי חייבין הן במעשרו' וא"כ במאי פליגי הא מיהת ספק הוא כאן שמא החליף ושמא לא החליף והיינו ר"ש דאמר דמאי דפשיטא הוא דאף לרבנן אינו מפרים אלא מספק והלכך קאמר דניטל דמים הוא דאיכא בינייהו וה"ז כאוקימתא דר' אלעזר בבכורות (דף י"ח ע"ב) להפרים כ"ע ל"פ כי פליגי ליתנן לכהן דת"ק סבר ודאי חלפינהו ובעי מיתנינהו לכהן ור"ש סבר דמאי וזהו כמ"ד במנחות (דף סו) דמירות הנכרי אינו פוטר וכבר נתבאר לעיל לשיטת הרמב"ם דפוסק דמירות הנכרי פוטר וכמשמעות הסוגיא בהא דלעיל בפירושא דמתני' ולמאי דמסיק דעל עיקר טפלו של נכרי אתמר ול"ר"ש בלוקח טבל ממורחין מן הנכרי צריך להפרים מדבריהם דלדידיה מירות הנכרי אינו פוטר אלא מן התורה וכדאמרי' במנחות שם אליבא דר"ש ולתנא קמא דהכא פוטר הוא לגמרי כמו שנתבאר הכל לעיל ד"ה כאן קופה בקופות:



(שם ע"ב) **מסתברא** ר' יוסי יודי לרשב"ג ורשב"ג לא יודי לר' יוסי וכו'. ולפ"ז ת"ק ור' יוסי בהא הוא דפליגי דת"ק סבר דאף שאין אנו אחראין לרמאין מ"מ הכא כיון שפונדקית היא ואחרים אוכלין אצלה צריך לעשר אף מה שהוא נותן לה ולא יוציא מידו דבר שאינו מתוקן לשכשיל לאחרים ורשב"ג מודה לת"ק הכא וכן הת"ק מודה לרשב"ג דבעלמא אין אנו אחראין לרמאין וזה לא כדפרישי' במתני' שהוא עולה כפי' הר"ש והר"ב והתי"ט החזיק לפירושם דכהכי ניחא קושית התוס' דפ"ק דחולין (דף ו) דבאמת בהא פליגי לת"ק אין כאן רמאות דלטובה היא מתכוונת ולר' יוסי לגזול היא מכוונת דלא היא. דאפי' אם אמרינן דלגזול היא מכוונת ס"ל לת"ק דצריך לעשר מה שנותן לפונדקית דחיישינן לאחרים וכבי יוסי לא חיים להא דס"ל מה שהיא מחלפת היא אוכלת ובהא הוא דפליגי והתם דקאמר דמורית ואמרה בר בי רב ליכול תמימא ולא קרירא כפי' הר' מנחם בתוס' היא דכתמיה היא בר בי רב וכו' ואני טרחתי בשבילו אבל גבי שכנתו אין לחוש לחילוף בשביל כך דדרך שכנים שטורחים זה בשביל זה וסוגיא דהכא מסייעא להאי פירושא והשתא שתי הסוגיות דהכא ודהתם עולין בקנה אחד וסני תרתי פיסקי דהרמב"ם ג"כ עולין יפה דבפ"ט מהל' מעשר שני וכטע רבעי פסק כרשב"ג בהלכה ז' דדוקא בשנת השמטה מלייגין ובדינא דפונדקית כת"ק בפי"א בהל' י"ב וזהו דכתב שם מעשר את שהוא נותן לה כדי שלא יהיה תקלה לאחרים. כלומר דלאו משום דידה ודאי אין אנו אחראין לרמאין אלא משום דפונדקית היא צריך שלא יוציא מידו דבר שאינו מתוקן שלא יביא מכשול לאחרים וזה נלמד מהכא ומסוגיא דהתם וכדאמרן:

(שם) **ורבנן** אמ"ין הנותן לחמותו כנותן לשכנתו. כן פסק הרמב"ם בהל' מעשר שם כרבנן ולא כמ"ש בפירוש המשנה וצריך דוקא שיתן לה שאור ותבלין אבל אם נתן לה חושש משום השאור והתבלין משום דלטעמא עבידי ולא בטלי וזהו כהתוספתא דמייתי הכא ולא כדגרים התם בחולין ואם אמר לה עשה לי מגליכי וכו' אלא כרפ"ס דהתם וגי' התוספתא ושיטת הש"ס מסייעא ליה לרפ"ס דאפי' לא אמר לה כהדיא עשה לי מגליכי ומשום דלטעמא הן עבידי וכן בחמותו כדמסיק הכא בין מן הארוסין בין מן הנשואין ולרבנן לא חיישינן אם נותן לה שאור ותבלין:

## סליק פירקא בסייעתא דשמיא

(שם במתני') **הלוקח** פירות ממי שאינו נאמן על המעשרות אימת שבת עליו וכו'. כדמפרש הש"ס דנ"מ בינייהו אם שאלו בחול ועוד נ"מ איכא אם יש לו מאותו המין דלמ"ד מפני כבוד שבת ליכא דהרי יש לו מאותו המין ולמ"ד מפני אימת שבת עליו אפי' יש לו מאותו המין מותר הוא בשבת לאכול על פיו והאי מ"ד מפני כבוד שבת מופרך הוא מהתוספתא כדפרישית והלכך פסק הרמב"ם ז"ל בריש פי"ב מהל' מעשר כמ"ד מפני אימת שבת עליו ואפי' יש לו פירות מתוקנין מאותו המין ומ"מ בתשיבה מוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר כדמסיק הכא לטעמא מפני שגזרו משום אחד שאין אימת שבת עליו וכמ"ש שם שלא הקלו והאמינוהו אלא לצורך אותה שבת ולפיכך צריך במוצ"ש לעשר גם על מה שאכל בשבת כדכתב שם דזהו ג"כ איכא בינייהו בין הני טעמי דאלו למ"ד משום כבוד שבת התירו לא היה צריך לעשר על מה שאכל בשבת ועי' לקמן ד"ה תשיבה מוצאי שבת ועי' כפי' הרא"ש והוא בהגה כפי' הר"ש שפי' שעשו טעם אימת שבת סעד עם כבוד שבת ואין דרך הרמב"ם ז"ל כן כדמוכרח מדבריו אלא כדפרישית וכהא דגרים על ידי עולי עולה פירשתי בפנים לפי' הגי' וכתוס' במנחות (ד' ל' ע"ב) וכן בחולין (ד' עה ע"ב) גרסי' ע"י עילה כלומר עילה בעלמא מצאו חכמים שלא יאכל עד שישאל ואע"פ שלטעם הזה לא היה צריך שאלה ובהא דקאמר לקמן לא אמר אלא שוגג וכו' פירשו דשינויא הוא להא דפריך למ"ד מפני כבוד שבת א"כ אפי' שואלו בחול יאכל בשבת ומשני לא אמרו וכו' וצ"ל לפי פירושם דה"ק דהרי לא התירו אלא כשוגג דוקא דהא ושכח לעשרן תנינן ואם בחול שאלו וא"כ השיס אל לבו בחול והוי כמזיד דמפני מה לא תיקן הוא בעצמו. ולמאי דפרישית דהרמב"ם הכריע כהאי מ"ד מפני אימת שבת משום דאידך מופרך הוא צ"ל דהוא ז"ל לא פירש האי דלא אמרו וכו' דלשינויא איתמר וטעמיה דמה בכך ששאלו בשעה שלקח ממנו ואם אח"כ שבת מלעשרן שוגג הוא ולא מזיד אלא האי לא אמרו ענין בפני עצמו הוא דמפרש הש"ס דלא אמרו שיסמוך על פיו בשבת אא"כ היה שוגג אחר שבת לידו ולא נזכר לעשרן כדתנינן ושכח אבל לא אם נזכר אחר שבת לידו ושוב שכח מזיד הוא דהאמ"י לא עישרן מיד שנזכר:

(שם ע"ב) **בשאין** עמו תנאי וכו'. וצ"ל דהכא גם להתנות מע"ש דהא"כ אלא דסמיך על השאלה שישאלנו למחר א"כ מזיד הוא אלא ודאי דגם מהתנאי שבת וה"ז בכלל דקתני ושכח לעשרן והיינו נמי דקאמר בשאין עמו תנאי:

(דף י"ז ע"א) **תשיבה** מוצאי שבת מעשר מזה על זה וכו'. לפי הגי' אשר לפנינו א"כ להאי מ"ד משום אימת שבת א"צ לעשר על מה שאכל בשבת דלא משני מידי אליביה דהאי מ"ד. והרמב"ם שכתב הטעם מפני אימת שבת עליו ופסק שצריך לעשר גם על מה שאכל בשבת כמה שליינתי בריש פרקין צ"ל דגי' אחרת היה לו ואיפכא מ"ד מפני שאימת שבת עליו ניחא ומ"ד מפני כבוד שבת למה לי מעשר מזה על זה ויש פנים לכאן ולכאן דלפי גי' הספר יותר מסתברא הוא דלמ"ד מפני שאימת שבת עליו שא"צ לעשר על מה שאכל בשבת דהא אינו מתקר וא"כ דבר מתוקן הוא שאכל אלא דלא רצו חכמים להקל ולסמוך עליו גם מה שיאכל אחר שבת כדקאמר לעיל ויש לומר נמי איפכא דלמ"ד משום כבוד שבת א"כ כשהתירו לגמרי התירו דלא חששו על הספק אלל כבוד שבת וא"צ לעשר אח"כ על מה שאכל בשבת ולמ"ד מפני שאימת שבת עליו ולא הקילו אלא לצורך השבת אבל אח"כ לא סמכו על כך מפני שיש שאין אימת שבת עליו כדלעיל וא"כ גם על מה שאכל בשבת צריך לעשר מפני חשש זה דשמא לזה המוכר אין אימת שבת עליו ויש ראיה לסברא זו מהאי דתנינן פ"ג דגיטין המניח פירות להיות מפרים עליהן תרומות ומעשרות וכו' ואם אבדו חושש הוא לכל מה שתיקן והפרים וכחכמים לפי מסקנת הש"ס דהכא ודהתם. וכמ"ש הרמב"ם בפ"ה מהל' תרומות ובפ"ז מהל' מעשר ובדין הזה לא הצריך לתקן על מה שאכל כדכתב כאן והטעם לזה כבר כתבתי בחבורי על סדר נשים וכתבתי שם שהוא נלמד מהש"ס הזה דמחלק שם בין דבר שלא הוברר מעולם התרומה והמעשר כמו הלוקח יין מן הכותים וכו' למאן דחיים שמא תבקע הנוד וגמלא שותה עבלים למפרע ובין דבר דהתחם הוא שמא אח"כ נתקלקלו וכדינא דהתם שאבדו אח"כ הפירות שהניח להפרים מהן ולפ"ז דינא דהכא ג"כ לא הוברר מעולם שהרי בתחילה בחזקת דמאי הוא ובספק שלא הופרש עליו מעולם והלכך לא התירו אלא לאכול בשבת וא"כ צריך לעשר גם על מה שאכל בשבת מש"כ בהמניח פירות וכו' דא"צ לתקן מה שאכל כ"א למה שהפרים עליהן ועודן בעין וזהו שלא כדקדוק התי"ט שרצה שם להשוות דעת הרמב"ם עם דעת רש"י לפי דקדוקו בדברי רש"י ואם לא אכלן וכו' ורצה שם לומר דלהרמב"ם למאי דפסק כחכמים תששא מעלייתא היא ואף אם אכלן צריך להפרים עליהן ע"ש ואין כן דעת הרמב"ם אלא דסתימת דבריו איפכא הן נראין דבדין המניח פירות לא כתב אלא לכל מה שתיקן לכל מה שהפרים ולא על מה שאכל כדכתב כאן וסברא זו נלמדת מהש"ס דהכא בגיטין שם וכדאמרן:

(שם) **יום** טוב הסמוך לשבת כו'. כן פסק הרמב"ם בפי"ב ממעשר כדמסיק הכא דלכ"ע לא נראה לעשר בינתים וכפשטא דהתוספתא. דהאי פתרא דר' יונה דתייה בעלמא היא וכן ר' יוסה דתי להאי סייעתא דר' מנא לדר' יונה כדפרישית כל' הכ' בפנים. וכן נראה דהגי' היא לקמן א"ר יוסה תמן בההוא דשאל על נפשיה וכו' דהילו לגי' הספר אמר רבי יונה אם כן הוא בעצמו דחה לסייעתיה והיה צ"ל דהכי קאמר אי מהכא לא תסייע לי:

(שם ע"ב) **תני** תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה מדמעת וכו'. כדברי התוספתא שהבאתי בפנים כך העתיק הרא"ש בשם האי תלמודא לדברי חכמים דס"ל דבכל מקום מדמעת וכן הובא בדפוסים חדשים בהגה כפי' הר"ש ולפ"ז ניחא מ"ש הרמב"ם בדין זה שם בהלכה ד' בין למקומה בין למקום אחר וכו' דפסק כחכמים דהתוספתא ולא כמה שליין הכ"מ שם בזה כר"ש והתי"ט הניח בל"ע למה פסק כר"ש ועוד דדברי ר"ש בכל מקום אינה מדמעת הוא דס"ל וכך הוא בתוספתא ומזה נתברר לנו דתרומת מעשר של דמאי דין דימוע יש לה כמו בשל ודאי וכסתמא דמתני' דריש פ"ב דערלה וכגי' האי ש"ס התרומה ותרומת מעשר של דמאי והחלה וכו' ואע"ג דמוקי הש"ס התם להמתני' כר"מ דמחמיר בדבריהם וכענין אוקימתא דשמואל בש"ס דילן בפ' הזהב לענין חומש מ"מ הכריע הרמב"ם להלכה דשל דמאי נוהג בה חומש וכן דין דמוע. וטעמיה בחומש שלא יזלזלו בה כמ"ש בפ"י מהל' תרומות בהלכה ד' וזה נלמד ממסקנא דהאי ש"ס לעיל בפ"ק בהלכה א' ר' זעירא בשם רבנן בדין היה תרומת מעשר של דמאי שלא יפרים עליה חומש ולמה אמרו שיפרים מפני גדירה וכו' ואף דמשמע מסוגיא דהש"ס דילן הנזכר דמוקי לה כר"מ וכחד מ"ד הכא לעיל שם תפס לעיקר אוקימתא דר' זעירא דלעיל משום דלדידיה מתני' דפ"ק ככ"ע אתיא ועוד דבענין אוקימתא דשמואל הקשו עליה שם דלאו שפיר הוא דמשני להמתני' ורבא דקאמר התם שפיר משני לה לתרץ אליבא דשמואל קאמר ועוד דלקושטא דמילתא לא איפסקא הלכתא כר"מ דמחייב חומש מדינא אלא מפני תקנת גדר הוא שינהגו בה קדושה וא"כ אוקימתא דהש"ס דילן דאוקי להאי מתני' כר"מ ולאו דהלכתא היא היינו מדינא ומסקנת הש"ס דלעיל דהכא היינו מפני התקנה כדקאמר בדין היה שלא יפרים חומש וכו' והשתא לא פליגי כלל לדינא וכך הם דברי הרמב"ם בענין החומש דתרומת מעשר של דמאי כפ' הנזכר וכבר בארתי זה לעיל שם ד"ה תמן ר"מ עיי"ש. ובדין דימוע דתרומת מעשר של דמאי פשוט הוא דתפס להלכה

להלכה דיש לו דימוע כהחכמים דהתוספתא שהבאתי וסוגית הש"ס דריש פ"ב דערלה דמוקי להמתני' כר"מ אלא כר"ש דהתוספתא דס"ל אינה מדמעת לעולם ולפיכך הוכרחו התם לאוקמי להמתני' דערלה כר"מ דמחמיר בדבריהם אבל באמת האי מתני' כהלכתא היא וכחכמים כנזכר ועיין עוד לקמן ריש פ"ב דערלה שם תמצא טעם כעיקר בדין הזה וכ"כ עוד הרמב"ם בהדיא דתרומת מעשר של דמאי יש לה דימוע בסוף הל' תרומות שכתב שם דין תרומה וחלה ותרומת מעשר והבכורים לענין אכילה ודמוע אחד הוא וכו' ודין תרומת מעשר של דמאי בכל אלו הדרכים כתרומת מעשר של ודאי אלא שאין לוקין על אכילתה וככר זכרתי מזה לעיל בפ"ק שם דמבואר הוא דלא כהתי"ט בפ' הזהב שרצה לומר דהרמב"ם השמיט לתרומת מעשר של דמאי בט"ו ממ"א בהל' י"ג וכ"כ ברפ"ב דערלה דלאו מילתא היא שהרי בפירוש כתב בסוף הל' תרומות דיש לו דין דימוע אלא דבהלכות מ"א לא כתב אלא דרך כלל ואלו הן השעורין שנתנו חכמים וכו' וכהאי ברייתא השנויה בנדרים (דף נח) כמו שביאר שם לעיל ולקמן ובמקומו ביאר דרך פרט ודין של דמאי והרי לפניך ביאורי הדברים וטעמם בדין תרומת מעשר של דמאי ועוד יתבאר לקמן כמה שיש חילוק בין תרומת מעשר של דמאי ושל ודאי בענין כיע"ל לדעת הרמב"ם ונבא אל הביאור בעיקרא דדינא דאיירי הכא במתני' בתרומת מעשר של דמאי וכביאור דברי הרמב"ם בדין זה וכפי' השגת הראב"ד ובמאי דפליגי. ואומר אני דאחר שנתבאר לפניך הסוגיא דהכא עד סוף הלכה כמפורש בפנים תרתה דמילתיה דר' אבין דקאמר לא דמיא ההיא שאילתא וכו' קאי לתרץ הא דפריך על ר' אחא דקאמר אין הלכה כר"ש שזורי וזה א"ל לפנים וממילא אזדי להו כל הדוחקים שרצה הכ"מ שם לפרש לפי דעת הרמב"ם שמעולם לא עלתה על דעתו לפרש כן ומכלתי צורך להאריך בזה אלא דפשוט הוא דכל זה הוא אליבא דמ"ד דלאו הילכתא כר"ש שזורי ומפרש הטעם דמ"ש ברישא שהאמינוהו וכו' וכמבואר. והרמב"ם פסק כתני בר קפרא וכר' חנינא דהכא וכסוגית הש"ס דילן במנחות ובכמה מקומות שציינתי בריש פרקין דפסקו הלכה כר"ש שזורי דאימת דימוע עליו ואומר האמת וביאור דברי הרמב"ם בזה כך הם. מי שאינו נאמן שראינוהו שהפריש וכו' שזה צריך שנדע שהפריש תרומת מעשר דאל"ה אינו נאמן לומר שהפריש דאין אימת טבל של תרומת מעשר על ע"ה. וזה ידוע הוא ורש"י ז"ל ביאר זה בנדרים (דף פד ע"א) דאע"ג דתרומת מעשר במיתה כמו תרומה גדולה מ"מ נחשדו ע"ה עליה דלא למדנו בה עון מיתה אלא מהקישא דתרומה גדולה והואיל ולא כתיב בה בפירוש מיתה משו"ה לא ניית ע"ה להקישא ולא מפרים תרומת מעשר. וראינוהו שחזרה ונפלה וכו' והיינו לפחות ממאה שמדמעת בין למקומה בין שלא למקומה וכחכמים דלעיל וחזר ואמר הפרשתיה היינו שעירב והוסיף בידים עד שיהיה שם כדי להעלותה בא' ומאה וזה מבואר הוא לשיטתו ז"ל דפסק בפט"ו מהל' מ"א בהלכה כ"ו דבאיסור של דבריהם מבטלין האיסור. לכתחילה ואפי' בדבר שיש לו עיקר מן התורה ודלא כדעת התוס' ברפ"ק דבילה (דף ד) שרוצים לחלק כן וזה מבואר מדבריו שאחר זה עיי"ש ובהדיא כתב בפ"ב מהלכות כלאים גבי סאה שיש בה רובע ממין אחר דימעט מהרובע או מוסיף על הסאה שאין האיסור אלא מדבריהם מפני מראית עין כמה דאמרינן הכא לקמן בפ"ב דכלאים בהלכה א' ומשם הוא דלמד דאפי' בדבר שיש לו עיקר מן התורה כמו כלאים והיתיה לאיסורא בעיניה אפ"ה מבטלין לכתחילה בדרבנן ועיין לקמן שם ד"ה כל האסורין והשתא לא צריכין לדוחק הכ"מ גם בזה שכתב שנתערב עם פירות חולין שלא במתכוין עד שעלתה בק"א אלא במתכוין מותר לעשות כן בדמאי לדעת הרמב"ם וזהו החילוק שרמזתי לעיל בין דמאי לודאי דאף שיש לדמאי דין דימוע כמו בטבל ודאי היינו כל זמן שלא הוסיף על הדמוע או שאין לו להוסיף דין דמוע יש לו בכל אבל בשיש לו להוסיף פשוט הוא לדעתו דאחר שהופרשה התרומה של דמאי ונפלה למקום שמדמעת דיש לה תיקון להוסיף עד שתוכל לעלות בק"א וליסני' דייק הכי וחזר ואמר הפרשתיה וכלו' שאמרו לו להוסיף במתכוין והוספתי והפרשתיה נאמן לפי שאימת דימוע עליו דכל זמן שלא תיקנה דמוע ממש הוא וכזה מסולקת תלונת הראב"ד עליו אלא לפי שדעת הראב"ד אינו כן בעיקר הדין דביטול לכתחילה ודעתו כדעת הרשב"א שהביא הטור י"ד סי' לט שאפי' באיסור דרבנן אין מבטלין איסור לכתחילה או כדעת התוס' הנזכר דבדבר שיש לו עיקר מדאורייתא וכמו דמאי וכיוצא בו אין מבטלין לכתחילה לפיכך עלתה על דעתו שדברי הרמב"ם הן בשנפלה למאה ולפיכך השיג וכתב מה שכתב אבל באמת כוונת דברי הרמב"ם הוא כמו שנתבאר ודי בזה לענין ביאור הדין כאן במקומו.

(שם) **בשבת** של פרוטגמייא. הר"ש ז"ל פי' לסעודת בחור שנשא בתולה קורין בל' יון פרוטגמא בויקרא רבה פרוטגמא של צדיקים לע"ל והיתי ברבה ריש פ' שמיני גבי שבע שנים של גוג ואותן שבע שנים הן הן פרטגמיא של צדיקים לע"ל וסימנא דעביד פרטגמיא אכיל משתותא וגרים להא בהאי תלמודא לקמן פ"ד דשביעית ובתנית הנוסחא במקצת דהתם קאמר ר' יונה בשם ר' חנינא המת בשבע שני גוג אין לו חלק לע"ל סימנא דאכיל פרטגמייא אכיל משתותא ומביאו הערוך בערך משתיתא ופי' דאכיל סעודות בעוה"ז כגון פרטקמיא אכל משתה שלו שהיה מזומן לו לע"ל כלומר לא נשתייר לו מה לאכול לע"ל ופי' זה קצת דחוק הוא לפי הענין המוזכר שם וכן להמוזכר בב"ר. ולפי הנראה דאכיל פרטגמייא גרסי' בכי"ת וזה דומה ממש לגי' דהמ"ר דעביד פרטגמייא. ופירושו מי שמוליך ומביא לבית המשתה מיני מגדים ופירות הוא הסימן שיאכל שם בסעודת המשתה. פרוטגמייא מלה לעז היא כנזכר וזהו מעין שושבינות הנשנה בפ"ע דב"ב והכוונה המטריח עצמו יאכל מהסעודה לפי טרחתו. וזהו דאמרו במ"ר אותן ז' שנים הן הן וכו' שהן הן הכנה לשכרן של צדיקים לע"ל כפי הטרחא שיהיה להם באותן ז' שנים והיינו נמי דקאמר בשביעי' וסימנא דאכיל הפרטגמייא וכו' ולפיכך המת באותן ז' שנים אין לו חלק לע"ל וזה מוסכם לפי הענין והכי משמע נמי לקמן שם וה"ז נוטה במקצת לפי' הר"ש בהא דהכא ודעת הרמב"ם ז"ל כפי' פרוטגמייא מלשון הזמנה והכנסה לסעודה הוא שכך כתב בפי"ב ממעשר בהלכה ג' הנשבע על חבירו שיאכל עמו בשבת והוא אינו מאמינו על המעשרות אוכלו ואוכל על פיו בשבת הראשונה בלבד ולא הזכיר שבת של נשואין ומפני איבה היינו לפי שזה מפצירו ומדירו לפיכך התירו שיאכל עמו בשבת ראשונה של הזמנה שמזמין אותו ולא יותר:

(שם) **שאלן** בשבת הראשונה וכו'. הכא לא פשיט לה דסמיך על הא דלעיל בהלכה א' דקאמר בהדיא השנייה לא יאכל עד שיעשר וכו' עיי"ש:

(דף י"ח ע"א) **מבין** שהוא יודע שהוא בעון מיתה מפריש. זהו כדקאמר רב הכא אבל בבבלי פ' אלו הן הלוקין (דף טז ע"ב) אמר רב אכל טבל של מעשר עני לוקה והלאו הוא לא תוכל לאכול בשעריך וכו' כדדריש התם ר' יוסי וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"י מהל' מ"א בהלכה כ' אין מיתה אלא בתרומה גדולה ובתרומת מעשר ופירשתי בפנים דר"א ורבנן פליגי בהא דלר"א סבר כהאי דרב דהכא והלכך לא נחשדו ורבנן סברי כרב דהתם דבלאו והלכך נחשדו והיינו בלא כך דאמרי הר"ש ז"ל פי' בלא כך דיהא פשיטא לך שהוא מפריש הא שני בקריאת שם וכו' ויש לפרש בלשון מה בכך הא א"ל אלא קריאת שם בלבד ואיך שיהיה מיהת שמעינן דלרבנן סבירא להו דנחשדו ע"ה על מעשר עני ולא פליגי סוגיא דהכא עם סוגיא דהתם דמכות וכן בנדרים (דף פד ע"ב) אלא בטעם פלוגתייהו דהתם קאמר נמי דר"א סבר לא נחשדו ורבנן סברי דנחשדו ומפרש טעמא בנדרים דר"א סבר כיון דאילו מפקיר נכסיה והוה עני ושקיל ליה הוא לית ליה פסידא ורבנן סברי נכסי לא מפקר איניש מירתת דילמא זכי בהו איניש אחרינא הלכך נחשדו והכי מפרש טעמא לר"א דלא נחשדו משום דבעון מיתה הוא ולרבנן בלאו בעלמא ונחשדו. ומשו"ה כתנס הוא מה שהרעים בכאן התי"ט וכתב דהרמב"ם פסק כסוגיא דהכא דלרבנן לא נחשדו והראב"ד לא השיגו בזה והכ"מ לא העיר בזה כלום עכ"ד ומאין לנו לומר דדעת הרמב"ם הוא דלא נחשדו אם מפני שהוסיף עוד בטעם בפ"ט מהל' מעשר בהל"ג שקורא שם למעשר עני כדי שיקבע מעשר שני בזמן שהוא נוהג שמעשר עני הוא במקום מעשר שני בשלישית ובששית וע"כ הטעם הזה אינו עוקר להטעם שנחשדו שהרי בפי' כתב בריש הפרק בימי יוחנן כ"ג וכו' מצאו שהכל זהירים בתרומה גדולה ומפרישין אותה אבל מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני היו ע"ה מישראל מקילין ע"ע ולא היו מפרישין אותן לפיכך גזרו וכו' הרי שדעתו שנחשדו גם על מעשר עני כרבנן דפליגי אדר"א וא"כ הגע עצמך שאין זה אלא להסביר הטעם דהואיל וספק הוא ואין העני יכול להוציא מידו מפני מה הצריכו לקריאת שם דבשלמא קריאת שם של מעשר ראשון הוא מפני הפרשת תרומת מעשר שצריך ליתנו לכהן וא"א להפרישה קודם המעשר לכתחילה כדכתב שם אלא במעשר עני קריאת שם למה ומאי מהני הלכך כתב דמהני מפני מעשר שני בזמן שהוא נוהג שלא ישכח מלקבוע אותו וזה מוכרח הוא לפרש לדעתו ז"ל שהרי בפירוש כתב שנחשדו כדלעיל:

(שם) **הנאמן** לראשון נאמן לשני הנאמן לשני אינו נאמן לראשון. כן פסק הרמב"ם ז"ל בפי"ב מהלכות מעשר בהלכה ה' וסיים שם לפיכך מי שאינו נאמן שהוציא פירות מביתו ואמר אלו מעשר ראשון נאמן ואין מפרישין מהן תרומות ומעשרות וכו' והשיג הראב"ד ז"ל ואמר אין זה לא בתוספתא ולא בירושלמי שלא אמרו אלא הנאמן לראשון וכו' כלומר שראינו שהפריש אותו אבל לא אמרו שיהא מסתמא נאמן לומר מעשר ראשון הוא זה ויהיו פירותיו מעושרין מן הראשון. וע"ש שם הכ"מ בפירוש לפיכך הזה בלתי מובן הוא ומאי א"ל להפריש מהן תרומה גדולה דקאמר בי האינו נאמן על המעשר חשוד הוא לתרומה גדולה. ומאי שייכא תרומ' גדולה בכאן וא"ל לאריכות דברים בזה. ולענ"ד פירוש דברי הרמב"ם יתבארו אחרי שנבין מי הוא המוציא פירות דקאמר אם בעה"ב מוציא אותן ואומר של מעשר ראשון הן א"כ ללוי הוא צריך ליתנו והלוי הוא המפריש תרומת מעשר ומאי האי דקאמר ואין מפרישין מהן וכו' אלא דנראה דאין כוונת דבריו על הבעל הבית אלא על הלוי שהוא הבעה"ב של מעשר ראשון ואם הוא אינו נאמן על המעשרות וכן הוא דאיירי ואף שכ' אין בן לוי שאינו נאמן לקמן שם בהל' ט"ו וכן בן לוי שאמר פירות אלו ממעשר ראשון שנטלה תרומתו אינו נאמן לעולם על תרומת מעשר כשם שנאמן הישראל על תרומה גדולה אבל אינו נאמן עליו לפוטרו ממעשר שני ודין זה הוא ממתני' דפ"ת דפאה ומה דתני עלה בהאי ש"ס כמבואר שם בהלכה ב'

וגם דקדקתי מפני מה לא הזכיר מה שחילקו בהאי ש"ס לעיל דאם אומר מעשר ברור הוא נאמן אף לפוטרו מן השני אבל באומר ניתן לי או באומר משלו הן אין נאמן על מעשר שני. וכתבתי בסמך הוא ז"ל על מה שכתב למעלה הנאמן על הראשון נאמן על השני ובן לוי ג"כ בכלל אם אומר מעשר ברור הוא והרי הוא ז"ל קיצר במקום א' וסמך על מה שביאר במקומו בדין הזה. וזהו שכתב כאן לפיכך מי שאינו נאמן וכו' והוא בן לוי שאומר אלו מעשר ראשון וברור הוא אין מפרישין מהן לא תרומת מעשר ולא מעשר שני לפי שבזה הוא בכלל הנאמן על הראשון נאמן על השני ועל תרומת מעשר נאמן הוא לעולם ואם אמר אלו מע"ש אינו נאמן וכו' דנאמן על השני אינו נאמן על הראשון ובן לוי ג"כ בכלל וסיים וירא' לי שהוא פודה את כולם לפי שהוא ספק ושמא באמת מעשר שני הן ומספק גם התרומת מעשר שמפרים פודה אותו ומה שכתב עוד הראב"ד שם עוד אמרו הוציא להם מעשר שני וכו' משיג הוא מפני מה לא הזכיר חילוק דין הזה כמו שאמרו בירושלמי ולדעת הרמב"ם פשוט הוא דסמיך אמסקנא דמסיק ר' חנניא בשם ר' איסי דכר"א הוא דאתיא ולא כחכמים דהא מ"מ יש כאן חשש על הראשון דנאמן על השני אינו נאמן על הראשון ועיין במס' פאה שם יתבאר לך להא דלעיל ולקמן ד"ה אתא ר' חנינא ויתבאר עוד מענין ישוב השגה השניה:

(שם) **והתנינן** ר"א אומר אין אדם צריך לקרות שם וכו'. בלא האי דיוקא הוה מצי למיפרך בפשיטות דאם נחשדו על מע"ש מכ"ש שנחשדו על מע"ר אלא משום דלא שמעינן ליה לר"א בהדיא דס"ל דנחשדו על השני דשמא ס"ל דגם טבל של מעשר שני במיתה כמו של מעשר עני לשיטתו ולא נחשדו והלכך דייק מדקאמר ר"א א"צ לקרות שם למעשר עני משמע הא לשני צריך משום שאינו במיתה ונחשדו דאל"כ ליסמועינן רבותא טפי דאפי' על מעשר שני הוא בעון מיתה ומכ"ש על מעשר עני אלא ודאי דמודה ר"א דאין טבל מעשר שני במיתה ונחשדו. והשתא ק"ו דנחשדו על הראשון דצריך הוא להוציא מידו:

(שם ע"ב) **אתא** רבי חנניא בשם ר' איסי דר' אליעזר היא דברי ר' חנניא קאי למסקנא משום דקשיא על אוקימתא דר' יוסי דמוקי לה כד"ה דנהי דהמעשר שני עצמו פטור מן הראשון דמדמית ליה כתוספת בכורים בדמאי מ"מ מדקתני סתמא נאמן משמע דנאמן הוא גם על כל פירותיו שהן מתוקנין מן הכל והא לא אתיא אלא כר"א דס"ל נאמן על שני נאמן על הראשון והיינו טעמיה דהרמב"ם לא הביא החילוק בהוציא פירות מע"ש אם אמר פדוי הוא דנאמן משום דלאו כהילכתא היא והלכך כתב דלעולם אם אמר על הפירות אלו מע"ש אינו נאמן וצריך להפרים מהן תרומת מעשר ולא כר' יוסי דמדמי ליה לתוספת בכורים ועוד דבתוספתא ספ"ק דמכילתין דקתני התם הפטורין מדמאי ומנה לתוספת בכורים כדתנן בסוף מס' בכורים ופסק כן הרמב"ם לקמן בפי"ג ממעשר בהלכה י"ד עם השנויים במתני' דפ"ק ולא קתני התם אלא הלקוח בכסף מעשר שני ולא קתני להאי דהכא ובזה מסולקת תלונת הראב"ד גם בזה כמ"ש בהשגות פ' י"ב והבאתי לעיל ד"ה הנאמן לראשון וכו' וע"ש. שוב מצאתי לברייתא זו בתוספתא דתרומות פ"ד וכך היא שנויה שם הוציא מע"ש מביתו אמר פדוי הוא לא אמר כלום פדאוהו לכם נוהג בו טבל ומע"ש דברי ר' רשב"ג אומר אינו נוהג בו אלא מע"ש בלבד ואנכרי דמיירי התם לעיל קאי והכי מייתי לה הש"ס לקמן סוף פ"ג דתרומות וכתר הכי גרים ישראל החשוד והוציא מע"ש מתוך ביתו ואמר פדוי הוא לא אמר כלום פדאוהו לו פדאוהו לכם דבריו קיימין וזה דלא כדגרים הכא והביאו הראב"ד ואין ספק דהרמב"ם סמיך אהא דתוספתא ולא כמו ששנויה כאן וגם למאי דגרים הכא מסיק לה כר"א וכדאמרן:

(שם) **ביני** מתניתא לא ניתנום בשבת וכו' למאי דתנינן התם במתני' מוקי לה הש"ס למתני' דהכא ככ"ע דלתרומה אף לב"ה אין מוליכין אבל המסקנא בבבלי פ"ק שם אמר שמואל הלכה כר' יוסי. דקאמר לא נחלקו ב"ש וב"ה על המתנות שמוליכין ולא נחלקו אלא על התרומה שב"ש אין מוליכין וב"ה אמרי מוליכין וכ"פ הרמב"ם בסוף פ"ד מהלכות י"ט כר' יוסי אליבא דב"ה וא"כ מתני' דהכא לא מיתוקמא אלא כב"ש ולפיכך לא זכר הרמב"ם בחבורו מן חלוקי הדינים שיש בה דעיקרא לאו דהילכתא היא:

(שם) **הדא** ילפא מן ההיא וההיא ילפא מן הדא וכו' והתוס' בפ"ק דבילה (דף יב) שכתבו שם בשם האי תלמודא דלאו דוקא אין מוליכין דה"ה אם יבא הכהן לביתו לא יתנם לו והעתיקו להא דהכא וגרסי היא ילפינן מההיא וההיא ילפינן מהיא ופירשו דאותה של ירושלמי קרי היא ולפי' הגי' אשר לפנינו הדא וכו' פשוט הוא ואין שום נפקותא בזה וכבר נתבאר לעיל דלפי המסקנא דהתם האי מתני' דהכא לאו כהילכתא היא:

(שם) **תני** לא יסרב אדם בחבירו וכו'. מקצת מהאי ברייתא מייתי לה בבבלי פג"ס (דף לד) וקאמר התם אם בשביל כבודו מותר וכבר ביארתי מזה בחבורי על סדר נזיקין בפ"ק דע"ז וכן בהא דלקמן:

(דף יט ע"א) **ועד** א' נאמן. כדפריכית דפריך וכי היאך נאמן על מה שאין בידו לתקנו במקום דאיתחזק איסורא והכי משמע בבבלי פ' האשה רבה (דף פח) דקאמר גבי טבל והקדש וקונמות האי טבל ה"ד אי דידיה משום דבידו לתקנו וכו' א"כ דאחר לא מהימן בפה"ג והלכך איצטריך לשנויי קל הקילו באכסניא וכן דעת התוס' בריש גיטין ודעת הרא"ש ז"ל בפ' הנזקין גבי כללי דעד אחד נאמן באיסורין דבמקום דאיתחזק אסורא בעינן דבידו לתקנו הוא אבל דעת הרמב"ם ז"ל אינו כן אלא סתם וכתב בפי"א מהל' עדות בהלכה ז' עד אחד נאמן באיסורין וזהו לשיטתו שאף בחשוד כתב שם דעל שלו אינו נאמן אבל על של אחרים נאמן הוא דפסק כרשב"ג דלקמן כמ"ש ג"כ בסוף פי"ב ממעשר ובכמה מקומות. והראב"ד השיג עליו והקשה מהאי דריש פרקין לא מצאו א"ל אחד שאינו נאמן על המעשרות מעושרין הן וכמוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר הרי שאינו נאמן גם על של חבירו וכר"מ דלקמן ולדעת הרמב"ם יש לומר דשאני בריש פרקין שהרי במוצ"ש יכול לתקנן ולא הקילו אלא לצורך שבת אבל היכא שיכול לתקן לא הקילו כדלעיל שם. ומה שהקשה עוד מהא דהוכרח לשנויי הכא אכסנאי הקילו יש לומר נמי דההיא אליבא דר"מ אזלא והיינו דמייתי הש"ס עלה להך ברייתא דפלוגתא דרבי ורשב"ג דפליגי בפלוגתייהו דר"מ ורשב"ג דבכורות וכיון דהרמב"ם פוסק בזה כרשב"ג דסמך על מה שאמרו חזקה אין אדם חוטא ולא לו א"כ לא קשיא ליה מההיא דהכא לקושיא בפ"ע אלא בכלל הקושיא היא שהשיג שם דסבירא ליה להראב"ד דהילכתא כר"מ היא. ומה שהרמב"ם הכריע כרשב"ג י"ל בזה דמלבד הא דאמרו חזקה אין אדם חוטא בשביל אחרים יש עוד ראיה וסיוע מההיא דמתני' דלקמן החמרים שנכנסו לעיר דטעמא דרבנן דאינן נאמנין מפני שהן גומלין זה את זה כדאמרי' בפ"ב דכתובות. ובמתני' דהכא דהתירו בגומלין היינו משום אכסנאי והשתא אי כר"מ דהחשוד על הדבר אינו נאמן אף על של אחרים למה לי טעמא דגומלין תיפוק ליה משום דהן חשודין על המעשרות ואין נאמנין אף על של אחרים אלא דמשמע דכרשב"ג אזלו הני מתני' ובמקום דאיכא למיחש לגומלין היא דחיישינן ולא התירו אלא באכסנאי:

(שם) **תני** הנכנס לעיר וכו'. ומסיים בתוספתא כד"א בזמן שאין מכיר אדם שם אבל אם היה מכיר שם אדם לא יטול אלא מן המומחה ופסק הרמב"ם כן שם בהלכות מעשר והראב"ד בהשגה פי' להתוספת' דבזמן שהוא מכיר באחד שהוא מומחה קאמר והלכך לא יסמוך עוד על א' מן העיר שיאמר לו פלוני נאמן ולא יקח אלא מן הידוע לו והרמב"ם שהעתיקה כפשטה נראה דכך היה דעתו בפירושה דהיכא דאיכא חששא דגומלין קאי וכמ"ש שם לפני זה הלך ליקח ממנו וא"ל מי כאן מוכר יין ישן וכו' אע"פ שהן כגומלין ה"ז הרי אלו נאמנין וטעמא דבאכסנאי התירו אפי' בחששא דגומלין ועלה קאמר כד"א דדין אכסנאי יש לו בזמן שאין מכיר אדם שם אבל אם מכיר אדם שם אין לו דין אכסנאי שיתירו לו מפני חיי נפש כדקאמר הכא משום דיכול הוא לילך לזה מכירו והוא ימציא לו מן המתוקן והלכך לא יקח אלא מן המומחה והיינו נמי דמסיים ואם שהה שם ל' יום וכו' וכך הוא בתוספתא ומהאי טעמא גופא דשוב אין לו דין אכסנאי. ומה שהביא הראב"ד שם בירושלמי שלא בפנין נאמן וכו' גירסת התוספתא כך היא ולפי גי' דהכא אינה מתפרשת אלא כמבואר בפנים וענין אחר הוא ולא על האומר איש פלוני נאמן מיתפרשא:

## סליק פירקא בסייעתא דשמיא

(שם ע"ב במתני') **הלוקח** מן הנחתום. הר"ב פי' כאן דהא דתנן לעיל בפ"ב שהנחתום חייב להפרים במוכר במדה דקה והכא מיירי במוכר במדה גסה ונמשך בזה אחר פי' הר"ש שפי' בפ"ב להא דר' יוחנן ודר"ל דהתם ומייתי להו הכא בגמ' דתרווייהו ס"ל לאוקמי הני תרתי מתני' אידי ואידי בנחתום חבר מיירי אבל האמת יורה דרכו כמו שכבר בארתי שם כפי' הסוגיא דלר' יוחנן אידי ואידי בנחתום ע"ה מיירי ולר"ל אידי ואידי בנחתום חבר מיירי כמו שמוכח מהסוגיא דהתם בפ"ב ולענין דינא ופירושא דמתני' אזלינן בתר סוגיא דהש"ס דילן ביומא (דף ע) דמוכרח הוא דהש"ס דילן מפרש למתני' דפ"ב בנחתום חבר שלוקח פירות מע"ה כמו שזכרתי שמה וכן מבואר הוא דעת הרמב"ם בחיבורו שכתב למתני' דפ"ב כפ"ט מהל' מעשר בהלכה י"ב הנחתומים לא חייבום חכמים להפרים מעשר שני מן הדמאי וכו' וזהו בנחתומים חברים ומתני' דהכא בלוקח מהנחתום ע"ה מיירי כמ"ש דין משנתינו שם לעיל בהל' ו' בדיני דמאי שמפרישין בלוקח מע"ה וכן הלוקח מנחתום וכו' וגם מה שפי' הר"ב א' ממאה שיש כאן מכל מה שיש כאן משמע אף עם כדי שיעור חלה וכו' וזהו לפי הס"ד דסוגיא דהש"ס דהכא וקיל' וטרי בה אבל לפי המסקנא ולשינויא דר' אבין בשם ר' אחא דה"ק חוץ מן הראוי ליקדש לשם חלה א"ל להפרים דמאי על שיעור חלה וכן תפס הרמב"ם הך שינויא למסקנא

למסקנא וכתב שם וכן הלוקח מן הנחתום וכו' והיתר על א' ממאה שיש בזה שהפרשתי הרי הוא חלה וכו' הרי בא"ל להפריש דמאי על שיעור החלה וכמ"ש הוא ז"ל שם בפי"ג בהלכה י"ד כסתמא דמתני' דפ"ק דחלה ע"ה פטורה מדמאי וכדר"י דהתם דלא חילקו בין חלה שהפריש ע"ה ובין חבר שלקח עיסה מע"ה והפריש חלה דלעולם פטורה מדמאי דלא גזרו כלל דמאי בדברים השנו שם בפ"ק דחשיב להו התם כ"א חלה בעלמה לריך הוא שיפריש כדין הלוקח מנחתום ע"ה כדקתני במתני' וזכרה עוד הפעם הרמב"ם בדיני חלה בפ"ו מהל' בכורים ומזה תבין דמ"ש הכ"מ שם ויש לתמוה על רבינו שכתב שתי המשניות ולא פירש דלמאי שנתבאר בדברינו אין כאן מקום תמיה כלל וכלל דהרמב"ם לא סמך כלל אסוגיא דהכא דפ"ב דרמי להני מתני' אהדדי דלדידי' דהופס סוגית הש"ם דיומא לק"מ דבפ"ב בנחתום חבר מיירי והכא בנחתום ע"ה מיירי כמו שמבואר מדבריו שזכרנו בפ"ט דמעשר ומסוגיא דהכא למד כשיטת דר' אכין כמה שנזכר וכן למד דהעיקר כר' יוחנן דפ"ק דבכל מקום לא גזרו כלל בדמאי בחלה ובדברים שנשנו שם וכולא סוגיא דהכא אזלא כר' יוחנן דפ"ק וכ"כ הר"ש ותוס' דיומא שהן הן דבריו בעלמו בענין זה וזה פשוט ומוכרח דאי כר' הושעיא דפ"ק דס"ל טעמא מפני שאימת קדשים עליו א"כ דוקא בחלה שהפרישה ע"ה דוקא אבל לא בחבר שלקח עיסה מע"ה והפריש הוא החלה כדאמר בה ולפ"ז מאי פריך הכא ממתני' דפ"ק עלה דהכא דמייירי בחבר הלוקח מנחתום ע"ה דאותה חלה לא פטרו מדמאי אלא ע"כ דאליבא דר' יוחנן דפ"ק אזלא הסוגיא דהכא אלא כמה שפי' שם להסוגיא דפ"ב ככר הראתי באצבע לעיל בפ"ב שם ד"ה הכא את אמר הלוקח מפריש וכו' פי' האמיתי באותה סוגיא וכהא דנאמר שם שאין מוכרין ודאי לע"ה ודלא כפירושם בזה ומתבארת הסוגיא שם על מכונה וע"ש ומ"ש התוס' עוד שם בענין פירוש הסוגיא דהכא והן הן ג"כ דברי הר"ש בעלמו כאן עיין בדיבור דלקמן ויתבארו לך אמיתת הדברים כפי שהראיתי לעין כל המעיין ויתבארו ג"כ עוד מקלוות וממקור הדינין בס"ד:

(שם בגמ') **אלא** במגבל עיסתו במי פירות. התוס' בפ"ק דיומא (ד' י) הביאו לזה וככר בארתי לעיל בפ"ב בהא שהביאו ברים הדיבור שם להסוגיא דפ"ב וכמו שליינתי בדיבור דלעיל. וכהא דהכא כתבו שם וז"ל ומשני אלא במגבל עיסתו במי פירות פי' הא דפטרה מתני' בפ"ק בטורת לגבל במי פירות דלא הוכשרה כדי שלא תקבל טומאה וכיון דטרח כולי האי מסתמא תקוני נמי תקניה ופריך ולא כן א"ר יוסי בן חנינא דר"א איש ברתותא היא הא כרבנן לא פי' ר"א איש ברתותא הוא דפטר מדמאי היכא דגבלה במי פירות אבל רבנן פליגי עליה וא"כ לית לן לאוקמי מתני' כיחידאה ומשני אלא כר' יוחנן וכו' והן הן דברי הר"ש בעלמו כאן והנה ככר תמהתי לעיל בפ"ב בהא שפירשו לעיל במאי דקאמר שם שאין מוסרין ודאי לעם הארץ וביארתי שם בפירוש האמיתי והנכון אמנם ע"ז שפירשו בהא דהכא יש יותר להפליא פלאי פלאות וכי היכן מלינו זה דקאמר ר' יוסי בן חנינא הכי אליבא דר"א איש ברתותא ומאי שייכא להא דר"א איש ברתותא לענין פיטור מדמאי בעיסה שגבלה במי פירות ומעולם לא אמר זה לענין דמאי ולא נמלא זה לא בכל התוספתא ולא בכל הש"ם דהכא דהכא כ"א לענין דין חיוב חלה בעלמה קאמר ר' יוסי בן חנינא לקמן בפ"ב דחלה גבי עיסה שנילושה במי פירות דקתני חייבת בחלה. ומוקי לה ר' יוסי בן חנינא כר"א איש ברתותא דמתני' בפ"ג דטבול יום כמו שבארתי בפנים וא"כ לאו אמתני' דפ"ק קאי הך בינוייא דלא הוזכר בדברי ר' יוסי בן חנינא מענין פיטור דמאי אלא איפכא הוא דדבריו לענין חיובא הן ובחיוב חלה עלמה ואמתני' דהכא קאי הך בינוייא אלא במגבל וכו' ועלה פריך לא א"ר יוסי בן חנינא בפ"ב דחלה דר"א בן יהודה היא וכו' כמו שמבואר הכל בפנים ואין ספק אללי דהר"ש שכתב כאן פי' הנזכר זה היה אגב שיטפיה ועד שלא הגיע למס' חלה מפני ששם הביא להא דר' יוסי בן חנינא דהתם כליבני' וכמשמעותיה ובודאי חזר בו ממה שפי' כאן ובתוספת דיומא הוקבעו דבריו הראשונים ועד שלא חזר בו אבל פי' זה נדחה וכמבואר ואין מן הצורך להאריך כמה שנראה לעינינו להדיא. ולכן זה דרכי בחבורי ת"ל על כל הש"ם הזה בבכל מקום שנמלא לא כן תני או ותני כן או תני. להפש אחר כל התוספתא אם אמלא דין זה כמו שתמלא מלויין בכל המקומות ממש בהתוספתא ואם שלא במקומה היא או במס' אחרת או בסדר אחר וכן בכל מקום שנמלא בש"ם הזה לא כן א"ר פלוני טרחתי להפש בכל התלמוד היכן היא וכל זה כדי להגלל משגיאה וטעות ואם לא מלאתי מהברייתא בהתוספתא כתבתי שהיא ברייתא או אם נמלאת בש"ם דילן בארתי או באיזה ברייתא אשר היתה לפני חכמי הש"ם ושגורה בפיהם ולא נמלאת לפנינו או באיזה מימרא דאמורא שלא מלאתי בכל הש"ם הזה ואינו מבואר בש"ם דילן א"כ לא אמר זה אלא במקומו. רהה והכן מליוני הש"ם הזה ברמז ובקילור נמרץ. כללו של דבר אומר אני מי שאינו מפרש להש"ם הזה כסדר ואינו מחפש במטמונים ובמחבואות אשר בו א"א לו להנלל משגיאה ואחר כל הטורח והיגיעה ועיון הדק הטיב נתפלל ונבקש על זאת מהא-ל חונן הדעת להלילנו משגיאות ולהנחנו בדרך אמת אכי"ר. ונבואה אל עיקרי קלוות הדינים המסתעפים מן הסוגיא דע דלסברי' דר"י בן חנינא דבעי לאוקמה להאי מתני' דפ"ב דחלה כר"א איש ברתותא דטבול יום והע"ג דלא קאמר התם אלא לענין טומאה ס"ל דמה שהוא חיבור לטומאה הוא לחיוב חלה וסברא זו נלמדת מהתוספתא דטבול יום פ"ב והובאה בפרק יולא דופן (ד' מו ע"א) דילפינן התם פטורא וחיובא דחלה מדין טבול יום לטומאה ולקמן בהאי הגמודה בפ"ב דחלה על המתני' הנזכרת פליג התם ר' יוחנן אאוקימתא דר' יוסי בן חנינא והסברא דידיה אלא דמוקי למתני' דחלה כדברי הכל דאע"ג דר"ע אמר תמן אין מי פירות מחוורין לטומאה מודה הוא הכא שמי פירות מחוורין לחלה. ולפי אוקימתא דר"י הוה מלי לשנויי הכא דהא איהו קאמר דכדברי הכל אתיא הך מתני' דחלה אלא דהוא"ל כלא"ה שינויא דחיקא היא לאוקי מתני' דהכא במגבל עיסתו במי פירות ומתני' סתמא קתני הלוקח מן הנחתום לא בעי הש"ם להדורי אהאי שנוייא ועוד דכתמא דהש"ם ניחא ליה עפי כך שנוייא דר' אכין בשם ר' אחא לקמן דבאמת אין כאן חיוב דמאי על השיעור של החלה וכמו דמוכח מסה דלא פריך מידי אהאי שינויא דלקמיה לר' יוחנן כאן בעושה בטהרה וכו' וכמה שבארתי בפנים וכן האי שנויא דמשני לאוקי מתני' דפ"ק במתארת אללו שנויא דחיקא היא דאין הסכר רשאי להיות מתארת אצל ע"ה כדתנן לעיל בפ"ב ולכן גופא דפירושא דמתארת אללו לריך לפרש בלוקח מהמתארת אללו וכן הוא בהדיא בתוספתא דפ"ק דחלה והובאה בתוספת דיומא ובהר"ש. הלוקח מן הנחתום לריך להפריש חלת דמאי מן הבעה"ב ומן המתארחין אללו א"ל להפריש חלת דמאי. וכל זה דוחק הוא לאוקמי מתני' דפ"ק בכך. ורישא דהתוספתא אטעיה למאן דמפרש במתני' דלריך להפריש דמאי אף על החלה דלאו מילתא היא וכמו שבארנו לעיל דעל החלה אין לריך להפריש דמאי וכמסקנא דהסוגיא דהכא כמו שהוזכר אלא דה"ק לריך להפריש חלת דמאי כלומר מהדמאי שהוא לוקח לריך להפריש חלה דגזרו בנחתום שהוא מחזיר הרבה אבל לא בבעה"ב כו' ואיך שיהיה מסקנת הש"ם בהסוגיא שא"ל להפריש דמאי על שיעור החלה כמו שנתבאר וכך היא הדין וכך הוא הפי' במתני' וכדעת הרמב"ם שנתבאר דדעת מכרעת ומוכרחת מהסוגיא היא ובענין דין חיוב חלה בעיסה שנילושה במי פירות יתבאר במקומו בפ"ב דחלה בהגיעי לשם ברתתי ובסייעתא דשמיא וע"ש בהלכה ב' ד"ה ר' חייא בשם ר' יוחנן ד"ה היא:

(דף כ' ע"ב) **העושה** עיסה מן הטבל וכו'. כדברי התוספתא זו פסק הרמב"ם בפ"ו מהל' בכורים בהלכה ז' ומיהו אע"ג דהאי מ"ד דס"ל אין משנה אמורה על כדר מייתי לי' כייעתים מהתוספתא דהקדים חלה לראשון הפ"ב לא תליא הא בהא אלא דאיהו משני להא דפריך אליבי' מעתה לא יהו מעברות חייבין בחלה וקאמר דאי משום הא לאו פירכה היא דהא תני כן וכו' כדפרישית בפנים אבל בהאמת אף למ"ד דכסדר היא שנויה המתני' בתחלה מעשר ותרומת מעשר ואח"כ חלה דין דהתוספתא מוסכם הוא לכ"ע ועיין עוד לקמן בפ"ג דתרומות בהלכה דהמקדים וכו' מה שנתבאר שם:

(שם במתני') **הרוצה** להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחת. משנה זו מפורשת הטיב בפנים על דרך דעת הרמב"ם ז"ל כפי אשר מבואר מכמה מקומות בחבורו מהדינים השייכים לדינא דמתני' וכפי אשר דקדקתי מסוגיא דהכא ויתבאר עוד גם מסוגית הש"ם דילן מה שנוגע לדינא ומעיקר הפירוש בנלמד מסוגיא דהכא יתבאר לך טעם דהאומר בתחלה א' ממאה שיש כאן וכו' והלא אינו קורא שם לתרומת מעשר עד אחר התרומה לפי שאסור להקדים מעשר ותרומת מעשר קודם לתרומה ואם כן. הוא קשה דלמה לא יאמר בתחלה שנים ממאה שיש כאן הרי זה תרומה ואח"כ יאמר וא' ממאה שיש כאן ה"ז מעשר ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר עשוי תרומת מעשר וכו' ודבר זה לא נתבאר בכל הפירושים ממפרשי המשנה אשר לפנינו והנני מבאר לך זאת אל אחת מהדינים השייכים להמתני' ולפירושה. כמה ששנינו דבעל הבית שהוא מפריש תרומת מעשר שמי' מפרישו כאחת עם התרומה גדולה וזה הבעה"ב הוא שמפריש הא ודאי כהכא אלעזר בן גומל הוא כמו שפי' הר"ש ג"כ בזה והאי דהלכתא היא דכך היא המסקנא בגיטין (דף ל') דקאמר וכי יש רשות לבעה"ב להרום תרומת מעשר אין הכא אלעזר בן גמלא היא וכו' ומיהו כמה שפירש הר"ש דמטעם הזה אותו א' ממאה שאומר לתרומת מעשר אע"פ שהיה ראוי לפחות ממנו מעשר מחמת אותן השנים שנוטלין לתרומה גדולה וא"כ נחסר התרומת מעשר דבר מועט מאחד ממאה מ"מ הואיל ומתני' כהכא אלעזר היא ואיהו ס"ל דגם לענין זה איתקש תרומת מעשר לתרומה גדולה שנוטלת באומד ובמחשבה הלכך הוא דברי ואחריו נמשך הר"ב בפירושו אבל דלא כהלכתא היא דלא קיי"ל כהכא אלעזר בהא וכן הוא דעת הרמב"ם ז"ל דבפ"ג מהל' תרומות בהלכה י' כתב תרומת מעשר אין מפרישין אותה באומד וכו' ואע"ג דבענין שיש רשות לבעה"ב לתרום תרומת מעשר פסק כוותיה דהכא אלעזר כמ"ש שם בהלכה י"ב וטעמא דהך מילתא פשוט הוא משום דלענין אומד פלוגתא דתנאי היא בפ"ט דבכורות גבי היו לו מאה ונטל עשרה עשרה ונטל א' אין זה מעשר ר' יוסי בר'

יהודה אומר ה"ז מעשר ומוקי לה התם (בדף נח) דר' יוסי בר' יהודה ס"ל כהכא אלעזר בן גומל דתרומת מעשר ניטלת באומד וכו' ואיתקש מעשר בהמה למעשר דגן וכו' וא"כ עכ"ייהו דרבנן דפליגי עליה דר' יוסי בר"י משום דלא ס"ל הא דהכא אלעזר דנלמד תרומת מעשר מתרומה גדולה לענין אומד דהא ודאי אהקישא דמעשר בהמה למעשר דגן לא פליגי כדאמרי' התם בבכורות ברים הפרק דאתקשו לכ"ע אלא דתרומת מעשר מתרומה לא ילפינן כ"א לענין שיש רשות לבעה"ב לתרום וכדהיא סתמא דהש"ם דגיטין אבל לא לענין אומד וטעמא דאין סברא ללמוד זה מזה לגבי הכי דתרומה גדולה אין לה שיעור ותרומת מעשר יש לה שיעור וכדכתבו התוס' במנחות (דף נה) דהכא אלעזר היא דס"ל דאפ"ה ילפינן מהדדי גם לענין זה וא"כ רבנן דבכורות פליגי עליה מהאי דאין סברא לומר דלמדין זה מזה לגבי הכי וזהו דסיים הרמב"ם שם גבי תרומת מעשר אין מפרישין אותה באומד שהרי שיעורה מפורש בתורה ומסתייעא לי' לסברא זו מרבנן דבכורות והלכתא כוותייהו וכמו שפסק ברים פ"ו מהל' בכורות ועוד דע"כ להכא אלעזר אף במעשר גופי' ס"ל דניטל באומד כדקאמר אליביה דמעשר קרייה רחמנא תרומה וכו' וכ"כ התוס' בגיטין שם דלית ליה להכא אלעזר המרבה במעשרותיו מעשרותיו מקולקלין וכן כתבו בבכורות וא"כ בלא"ה האי סברא דלאו כהלכתא היא דהא אנן קיי"ל כהך ברייתא דהמרבה במעשרות וכו' והשתא נמי אין ראיה כלל מהסית דמנחות שהביא הר"ש דמוקי התם כהכא אלעזר גם לענין אומד דע"כ אף להך אוקימתא דברייתא דהתם אליבא דיחידאה היא דמעיקרא פריך התם על הברייתא ותורמין תאנים על הגרוגרת במנין ולהאי מ"ד דכ"ל לכמות שהן מעיקרן מהאי ברייתא דהמרבה במעשרות ומשני לה דבתרומה גדולה עסקינן ומקשי א"ה אימא סיפא אר"א בר' יוסי אבא היה נוטל עשר גרוגרות וכו' עשר מאי עבידתיה אלא הכא בתרומת מעשר עסקינן והכא אלעזר בן גומל הוא וכו' וא"כ אפי' להך אוקימתא כיחידאה היא דמוקי לה אלא דאין אנו לריכין לכל זה דהא למסקנא אידחי לה להאי אוקימתא כדקאמר התם שאני גרוגרו' הואיל ויכול לשלקן ולהחזירן לכמות שהן וא"כ לעולם רישא דברייתא דתורמין מן תאנים על גרוגרות אף בתרומה גדולה מיתוקמא ולכן נמי פסק הרמב"ם כהך ברייתא בפ"ה מהל' תרומות בהלכה י"א ומשום דבעין יפה הוא וכיונו מזה דמהסית דמנחות לק"מ להרמב"ם ז"ל דלא פסק כהכא אלעזר לענין אומד והשתא למאי דאמרן ממילא מיתרלה נמי דלא תקשי מהסית דכפ"ק דבילה (דף יג) דמוקי להמתני' דכפ"י דתרומות מי שהיו לו תבילי תלתן של טבל וכו' דטבל דקתני בטבל טבול לתרומת מעשר וכגון שהקדים בן לוי ונטל למע"ר בשבלים דשמו טובלו לתרומת מעשר וכותא דקתני משום קנסא הוא ומתשב דקתני כהכא אלעזר בן גומל הוא דתרומת מעשר ניטלת באומד ולכאורה מהאי סתמא דמתני' עפי ראיה היא דאיכא להאי דהכא אלעזר דנלמד זה מזה אף באומד והיה לו להר"ש להביא ראיה מכאן אבל הא ליתא דהא הך אוקימתא דמוקמינן להאי מתני' בטבל של תרומת מעשר אליבא דלישנא בתרא דאביי היא דקאמר התם מחלוקת דרבי ור' יוסי בר' יהודה דפליגי לעיל בהכניס למוללן מלילות בשבלין דוקא אבל בקטנית ד"ה אסורייתא לא טובלה ואותיב מהאי מתני' דתרומות ומשני לה בטבל של תרומת מעשר וכו' וא"כ האי מתני' ככ"ע אתיא והשתא מה דקתני שם ומחשב האי אליבא דר' יוסי בר' יהודה קתני ואיהו לשיטתיה אזיל דס"ל בהדיא בבכורות כהכא אלעזר בן גומל דתרומת מעשר ניטלת באומד כדלעיל אבל לרבי עיקר דינא דהאי מתני' אתיא נמי כותיה אבל לא להא דקתני מחשב דלא מיתני אלא לר' יוסי בר' יהודה והיינו נמי טעמיה דהרמב"ם בהא דפיסק כהך מתני' דתרומות וכאוקימתא אליבא דלישנא בתרא דאביי דתופס בכל מקום כאיכא דאמרי בהש"ם וכתב לדין הזה בפ"ג מהל' תרומות בהלכה י"ד בן לוי וכו' ואם הפריש תרומת מעשר שבלים כמו שנתנו לו ה"ז כותש ונותן לכהן וכו' והשמיט מחשב משום דהאי לא אתי אלא אליבא דר' יוסי בר' יהודה וכדאמרן. ואחר שנתבאר לנו בבירור גמור מהש"ם דילן דאין תרומת מעשר ניטלת באומד נבאר ג"כ דמהאי ש"ס מבואר בהדיא כן כדקאמר בסוף הסוגיא דמפרש להא דקתני הרי היא בלד זה תולין טבל ולמאי ויאמר הרי הוא בלד זה מעשר ומסדר נמלא מקדים והדר מדייק ויאמר הרי הוא בלד זה תרומה ותהו הקושיא בעלמה שזכרתי בתחלת הדבור ולמה לא יאמר בתחילה ה"ז תרומה להראוי להכרי הזה ואח"כ יאמר וא' ממאה שיש כאן וכו' ומשני נמלא או פוחת על התרומה וכו' וכדפרישית בפנים דבשום פנים אין לפרש להך על התרומה דנקט כ"א על תרומה של מעשר וזה מוכרח וכמבואר הכל בפנים במילתא בטעמא לחלק בהא דקאמר תנאי ב"ד הוא דדוקא גבי מעשר הוא דשייך מלד הפקר ב"ד אבל לא בתרומת מעשר וא"כ הגע עלמך דסתמא דהאי סוגיא נמי אתיא כדאמרן דאין תרומת מעשר ניטלת באומד ולפיכך לא מלי מימר בתחלה על התרומה גדולה דא"כ יהיה פוחת או מוסיף עי"ז לתרומה של מעשר דא"א לכוין אחר שינטל שנים מהן לתרומה גדולה כמה יהא לריך לתרומת מעשר ובאומד א"א והלכך ע"כ לריך הוא שיקדים ויאמר א' ממאה וכו' ואם את"ב אי אפשר לכוין לתרומה גדולה בהא לא איכפת לן דאין לה שיעור מפורש ודקאמר מתוך שהוא אומר וכו' או פוחת מן התרומה וכו' וככאן ודאי על התרומה גדולה קאי ולפיכך אין בכך כלום וזה ברור ואין לזה פתרא אחרינא. וכמלינו למדין טעם המתני' ופירושה מסוף הסוגיא דהכא ודין זה דאין תרומת מעשר ניטלת באומד ברירא לן גם מהש"ם דילן וכפי פסקו של הרמב"ם ז"ל כאשר נתבאר הכל ומה שמדייק הר"ש דאין תרומת מעשר עולה ממש לא' ממאה אחר שתנטל התרומה אין אנו לריכין לדחוק ולומר מטעמא דאומד אלא באמת הראוי לתרומת מעשר הוא לתרומת מעשר כמו המעשר הראוי להיות מעשר מכרי הזה אחר שתנטל התרומה ומה שאומר א' ממאה אינו קורא שם לתרומת מעשר אלא אומר הוא ה"ז תולין טבל ומטעם שלא יקדים אותו לתרומה הוא וא"א לו לומר בענין אחר כ"א להתחיל ולומר א' ממאה וכו' והרי אינו יודע בתחלה כמה יפחות מהכרי מחמת תרומה ולפיכך אומר דרך כלל א' ממאה שיש כאן ישאר טבל עד אחר הפרשת תרומה ואח"כ הנשאר והראוי להיות מעשר יהיה מעשר והראוי ממנו יהיה לתרומת מעשר וזה ג"כ דרך הרמב"ם בדין המשנה ופירושה כמו שכתב בסוף פ"ג מתרומות ויתבאר עוד מזה בדבור דלקמן. ומההיא דהכא אלעזר בן גומל השנה בהאי תלמודא בפ"א דתרומות בהלכה ז' ומביאין לזה התוס' בגיטין ובמנחות שם יתבאר במקומו בס"ד:

(שם) **נוטל** אחד משלשים ושלשה ושליש. הר"ש פי' סאה אחת מל"ג סאין ושליש סאה דבין הכל יש מאה שלישים וכ"כ הר"ב ול' המשנה מורה דמחלק עכשיו לל"ג ושליש וא"כ יש כאן יותר וכגוונא דפרישית במתני' ואם דלדינא חדא הוא וכן נראה מדברי הרמב"ם בסוף פ"ג מהל' תרומות בדין משנה זו וכדביאר שם הרא"ד פי' שהן ג' סאין וכו' וכוונת השגתו שהיה לו להרמב"ם לבאר דבריו ביותר דכך הוא פי' המשנה ומ"ש התי"ט בכאן שחולק המאה לשלשה חלקים וכו' וזה קל יותר וכו' וגם קל יותר משאם מתחלק מתחלה לל"ג ושליש חלקים וכו' ור"ל דעכשיו שהוא מחלק המאה לג' חלקים וחלק אחד מחלקו לעשרה חלקים וחלק אחד מהעשרה לי' חלקים ונמלא שלא חילק כ"א כ"ג פעמים ושוב א"ל לחלק אלא דנוטל עשירית העשירית מזה וכך הוא נוטל מכ' חלקים האחרים כמדה של עשירית העשירית שבידו והלו הג' עשיריות הן חלק א' מל"ג ושליש ואם שלפ"ד הוא יותר קל אבל זה יותר רחוק מכוונת דברי התנא כמו שהעיד בעלמו שאין ל' המשנה משמע כך. ולפי' הרא"ד פשוט הוא דמיירי שהוא מחלק הכרי לשלשה חלקים וחלק אחד מהן מחלקו לל"ג חלקים ושליש וע"י כך שמולא לזה שיש בו ל"ג סאה ושליש יודע הוא שיש בכרי הזה מאה סאים שכפי החלקים של זה הן ג"כ השנים ורולה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחת כדי שלא יצטרך למוד לתרומה ועוד פעם אחרת למעשר ולתרומת מעשר ונוטל חלק א' מכל אלו ג' החלקים שהן ג' סאין וכל א' מהן הוא א' מל"ג ושליש ואומר וכו' כמבואר בפנים וכדיבור דלעיל. וסיים הרמב"ם שם והנשאר מזה שהפרשתי הוא תרומה על הכל והמעשר שהוא ראוי להיות למאה וכו' משום שנפחת עכשיו מעשרה הו"ל והפריש התרומה וזה הנשאר יתר על התרומה ממה שהפרשתי הרי הוא תרומת מעשר לכל. מלשון זה משמע שכל אותו הנשאר הוא א' ממאה שאמר בתחילה יהיה לתרומת מעשר ואע"פ שאין שיעורו כל כך אחר שנחסר שיעור התרומה ומטעם דניטלת באומד א"א לומר לדעתו ז"ל כמבואר כדיבור דלעיל אלא משום דאמר בתחלה א' ממאה וכו' נשאר זה לתרומת מעשר שלא יצטרך לדקדק כמה יהיה לתרומת מעשר בלמלום והרי הוא מפריש תרומה ותרומת מעשר כאחת שלא יצטרך לדקדק כל כך בהפרשתם וא"ז כך נ"ל לטעם דא' ממאה נשאר לתרומת מעשר לדעתו ז"ל:

(שם בגמ') **תני** ר' חייא כוללן ברכה אחת. בתוספתא דברכות פ"ו היא. היה מהלך להפריש תרומות ומעשרות אומר ברוך אשר קדשנו להפריש תרומה ומעשר וכתבה הרמב"ם בסוף פ"א מהל' מעשר:

(שם) **עד** כדון כהן לוי וכו'. משום דבמתני' סתמא קתני הרולה להפריש ואף על ישראל קאי והלכך פריך וישראל היכי עביד אין יאמר וכו' וכדפרישית דעיקר הקושיא שנמלא זה או פוחת מעשרותיו וכו' והא ידע המקשה דאינו מפריש וקורא שם למעשרות ולתרומת מעשר עד אחר שיפריש ויקרא שם לתרומה גדולה כדקתני ה"ז בלד זה תולין טבל כו' לאח"כ והאי אין יאמר קמייתא וכן הא דמדייק אם מעשר ואח"כ תרומה נמלא מקדים הוי כמכריח להקושיא וכלומר ע"כ אי אפשר בענין אחר אלא כדקתני במתני' שיאמר בתחלה ה"ז בלד זה תולין וכו' דהרי אין יאמר תרומת מעשר בתחלה בלאו הכי לא מלית אמרת להא דא"כ מפריש על דבר שאינו שלו ומעשר בתחלה נמי לא מלית אמרת דא"כ מקדים מעשר לתרומה ואין לו תקנה אחרת אלא שיאמר תרומה ואח"כ מעשר וכדקתני אלא דמ"מ קשיא נמלא או פוחת ממעשרותיו וכו' ודרבת הספרי שהבאתי בפנים לכהנים ולוים מביא הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' מעשר בהלכה ג' והא דמייתי הכא להתוספתא הפוחת מעשרותיו וכו' מזה הוה קשיא להרמב"ם בענין פירושו למתני' דרים פ"ד דתרומות המפריש מקלת תרומה ומעשרות כמ"ש בפ"ג מתרומות

מתרומות הל' ד' וכפ"א ממעשר הל' ט"ו והראב"ד השיגו שם מהא דהפותת מעשרותיו דקאמר מעשרותיו מתוקנים. ובאמת בש"ס דילן לא נמצא זה דהפותת ממעשרותיו כ"א המרבה במעשרותיו מביא הש"ס בעירובין (דף ג) ובכמה מקומות ומפותת לא דברו כלום ומיהו עיקר פירושו במתני' דתרומות צריך ראיה ומהיכן נלמד זה ויתבאר זה במקומו בס"ד:

(דף כ"א ע"א) **מעשר** מן המעשר ולא חולין מן המעשר. וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מהל' תרומות בהלכה כ"ב וכן המניח פירות להיות מפרים עליהן תרומה גדולה צריך שיהו טבולין לתרומה ואם הניחן להיות מפרים עליהן מעשר צריך שיהו טבולין למעשר ומכאן הוא דלמד:

(שם ע"ב) **ויאמר** הרי הוא בצד זה תרומה וכו'. עיין לעיל ד"ה הרוצה להפריש וכו' מה שנתבאר שם מהנלמד מכאן:

(שם) **ראשון** על גבי שני מין אחד הוא ראשון על גבי שלישי שני מינין הן. כצ"ל וכן העתיק הר"ש והרא"ש ז"ל וז"ל הרא"ש ובירושלמי קאמר עד ט"ו יום שהרי ר"מ להפריש מזה על זה אבל טפי לא והא דמפרים מן הלוננת על החמה ואע"ג דהוי מן הרע על היפה סבר כר' אלעאי דאמר אם תרם מן הרע על היפה תרומתו תרומה ובדמאי התירו אפי' לכתחילה ולפי הירושלמי דשרי עד ט"ו יום אין כאן רעה ויפה עכ"ל. ולכאורה הא דלא דייקא היא דאם מפרים מן הלוננת הקודמת ביותר עד ט"ו יום על החמה של היום אמאי אין כאן רעה ויפה אלא דקשיא טפי על עיקר פירושו דאם ט"ו יום דוקא א"כ לימא עד ט"ו יום ולמה הזכיר ל' יום כלל ולפי דברי ריב"ל נראה דה"ק דאם יש לפניו מה שלקח בתחלת ל' ובאמצע ובסוף מה שלקח היום והיא חמה אז לא יעשר מה שבתחלת ל' על של היום שהרי יש לפניו מה שלקח באמצע ואינו כ"א ט"ו יום והיינו דקאמר ראשון ע"ג שני הוא מין אחד אם ירצה לעשר מזה על זה וה"ה שני ע"ג שלישי דהיינו אלא ט"ו יום וראשון ע"ג שלישי שני מינין הן כלומר בנידון זה שיש כאן מה שלקח באמצע אבל אם אין כאן אלא מה שלקח בתחלת ל' ובסופו מעשר משל תחלת ל' על של היום או משל היום על של תחלת ל' וכזה הוא דקאמר עד ל' יום וטפי לא:

(שם) **ולא** אללו היא נטבלת אלא וכו'. דרך הש"ס דבקיל וטרי בקושיות ובפירוקי עד דאתי למסקנא דמודה ר' יודה בחלה דה"נ לא חשש כלל הואיל ואללו היא נטבלת וכדתני בהדיא הכי ומסיק נמי דבתרומת מעשר פליגי בהד לד דמ"ד יודה אין חוששין אא"כ יש כאן מקום לחוש כגון בחמה ולוננת דהלונן של אמש הוא ויש לחוש דמשל אחר הוא והחמה משל היום והיא משל אחר וא"כ אפי' הן מדפוס אחד חייש ר' יהודה אבל בליכא מקום לחששא לפנינו כגון שניהם חמין או לוננים לא חייש ר' יהודה ואפי' הן מדפוסים משנים כדקאמר בהדיא אליבא דר' יודה מתנור לתנור מפרים וכדפריסית בפנים והן מסתמא מב' דפוסים וכ"כ הר"ש ז"ל בזה כללא דמילתא לר' יודה לא תלינן כלל בדפוסים ולפיכך בפלטר דמתני' דלקמן נמי לא חייש כלל וכדפריסית שם ובארתי לדעת ר"מ ולדעת ר' יודה דמאי פליגי במתני' דהכא בנחתום ובמתני' דלקמן בפלטר כל חד וחד לפי סברתו וכדמוכרת מסוגית הש"ס. והתוס' בפ' הזהב (דף נו) ד"ה הלוקח מן הנחתום שמפלפלין שם בפי' פלוגתייהו דר"מ ור"י בנחתום ובפלטר וכתבו דלסברת ר' יודה כיון שהיא חמה ולוננת וגם הדפוסים משונים מוכח מילתא דמשני בנ"א לקח הכל בשינוי של דפיסה לחוד אפי' בפלטר לא חייש ר' יהודה ע"ש שכן כתבו למסקנא דפירושא אליבא דאביי דהתם אבל זהו נגד דברי הש"ס דהכא דבהדיא מוכח דמפרש לר' יהודה דהעיקר הוא דתלי בחמה ולוננת וכלומר במקום דאיכא למיחש שמשל אמש היו משל אחד ושל היום משל אחר וא"כ אפי' הן מדפוס אחד חייש ר' יהודה דמשני בני אדם הן כדקאמר על דעתיה דר' יהודה אינו מפרים לא משל היום וכו' והיינו דלא חייש כ"א לזה ובמקום דאיכא למיחש להכי חייש ואפי' הן דפוס אחד הלכך נמי מתנור לתנור לא חייש ואפי' הן דפוסים משונים דלא תלינן בדפוס כלל וכלל לר' יודה במקום דליכא הוכחה למיחש שלקח מב' בני אדם וכגון במנפול דמתני' דלקמן דנמי טעמא משום שזה דרכו ליקח מנחתומין הרבה. ובביאור זה ובמה שנתבאר בפנים ובמתני' דלקמן תמצא דעת הרמב"ם בדינים הללו על נכון במה שביאר דעתו בדבריו בקצרה כמ"ש בפי"ד ממעשר מהלכה ה' ולהלן דהלכה כר' יודה ובדין דנחתום דקדק וכתב לא יעשר מן החמה על הלוננת וכו' וכן להיפך וכ"ש הוא וכלומר דהשמיענו בזה דזהו עיקר החשש בנחתום דכשיש חמה ולוננת בידו יש לחוש דזה של אמש וכו' והאי אומר חטים של אמש וכו' ולדפוסים לא חיישינן כלל והלכך בפלטר מעשר מא' על הכל כ"א במנפול שדרכו ליקח משני נחתומין ובחלה פוסק בריש פ"ו מבכורים דמותר להפריש לעולם מזה על זה וזהו כב"ע כדאמרינן הכא. והכ"מ כתב שם יש לתמוה על רבינו שכתב שתי המשניות סתם ולא חילק. ובמה שבארנו די לביאור בזה שנתבאר בדבריו שם ובהל' מעשר ואין שום פקפוק בדבריו בדינים הללו וכדאמרן:

(דף כ"ב ע"א) **תשעה** פלטרין ועשרה נחתומין וכו'. כן פסק הרמב"ם בהל' מעשר שם בהלכה ד' וקורא אותן שם מנפולין מפני שכשידוע שהפלטר לוקח מב' נחתומין נקרא הוא מנפול כמו שנלמד גם זה מכאן דקאמר איזהו מנפול ומפרש תשעה פלטרין וכו' ולא היה צריך לבאר דגם איפכא והדין כן הוא בתשעה נחתומין ועשרה פלטורין כדמסיק הכא דממילא הוא נלמד דבכל מקום דאיכא למיחש שמא לקח מזה שלקח משני נחתומין חיישינן דהיכא דיש איזה ספק בענין הפרשת חיוב על הפטור או איפכא חיישינן לחומרא בכל מקום. וראיתי להרב בעל משנה למלך בהל' מעשר שם שהאריך הרבה יותר מדאי בענין דברי הרמב"ם בפי' המשנה ובפי' הר"ש ואח"כ חזר לפרש באיזה דבר בהסוגיא וגם בזה האריך הרבה ולפי מה שנתבאר מדברינו בענין פי' המשנה לר"מ כדאית ליה בחילוק בין נחתום לפלטר ולר' יהודה כדאית ליה וכן בפי' הסוגיא ועל דרך הרמב"ם בחיבורו כי כן דרכו בכ"מ ואחר העיון תמצא כל דבר על אופניו נכון בלי פקפוק וא"צ להאריכות דברים כאלה וכן מה שדקדק שם למה השמיע דברי ר' יונה זה כבר מתורץ בדברינו דמה שנלמד דבר מדבר אין דרכו ברוב המקומות לבאר להדיא וזה פשוט:

(שם ע"ב) **רבי** יונה בשם חזקיה אין בלילה אלא ליין ושמן בלבד. כשמואל בבבלי פ"ק דר"ה (דף יג) לכל אין בילה חוץ מיין ושמן ועי' לקמן ד"ה דבית ר' ינאי אמרי בגורן שנו:

(שם) **מתניתין** פליגא על ר' יוחנן. לכאורה קשה דהא טפי פליגא על חזקיה דאמר אין בלילה כלל ביבש וי"ל דודאי לחזקיה ידע המקשה דשאני במתני' דבדמאי התירו אלא לר' יוחנן דס"ל דיש בילה ביבש ובלבד שיהו כזיתים וא"כ פריך הא במתני' קתני דאפי' ביותר מכזיתים נבללין וכלומר דאם ר' יוחנן מפרש ג"כ להמתני' משום טעמא דבדמאי הקילו או לא וע"ז משני דאיכא למיפתר למתני' דעד שיכתוש אותן ויהיו כזיתים וה"ט נמי דר' זעירא מדאי לא להאי אוקימתא דהא על כרחך אליבא דחזקיה מי בעית לשנויי דבדמאי הקילו ולמה לא תשני נמי לר' יוחנן הכי והאי שינויא מוכרת הוא כדמסיק כר' יודה דמחלק בין מתנה מרובה למתנה מועטת והאי אמרת דמעטא דיש בילה ביבש א"כ מאי שנא מרובה ומ"ש מועטת הרי הכל נבלל זה בזה אלא על כרחך דטעמא דבדמאי הקילו ולא רצו להקל כ"א במתנה מרובה ומטעמא שיתבאר בדיבור דלקמן:

(שם) **דבית** ר' ינאי אמרי בגורן שנו. הר"ש ז"ל מביא ראיה מכאן לפירושו דפי' בהא דר' יודה דמתנה מרובה אם הכל נותנין כך והואיל והמתנות שוות מועלת בילה אבל אם האחד נותן מתנה מרובה ואחד נתן מועטת לא מהני בילה דחיישינן שמא מרוב מפרים על המיעוט ובאמת מההיא דבית ר' ינאי משמע כפירושו וסיים עוד הר"ש ואין טעם ברור להתיר בודאי בכה"ג שלא התירו אלא בדמאי כדאמרינן בירושלמי ר' יוסי בשם ר' זעירא וכו' והרמב"ם ז"ל בחבורו בסוף פ' י"ד מהל' מעשר כתם וכתב כל' המשנה וכר"י דאימתי לפרש הוא ונראה דדעתו ז"ל בפי' זה כמו שכתב בפי' המשנה והבאתי בפי' הא' במתני' דבמתנה גדולה אמרינן הואיל ונדיב הוא מסתמא הוציא גם המעשרות ויתעשר הכל דמאי דמ"מ כספק הוא הכל במתנה מועטת ונחשב שהוא כילי ולא עישר לא יתערב הכל שמא יפרים מדמאי על הודאי ובענין ההיא דבית ר' ינאי נראה דהוא ז"ל היה מפרש דההיא פליגא אהא דר' יוסי בשם ר' זעירא דקאמר דטעמא דמתני' דבדמאי התירו אבל בעלמא אין בילה ביבש ובדמייתי להיה מהא דמחלק ר' יהודה בין מתנה מרובה למועטת דאי אמרת דיש בילה ביבש מ"ט דמחלק ולטעמא דבדמאי הקילו ניחא דהואיל דהכל מתנה מרובה יש לתלות שמא ג"כ עישר וכסברת הרמב"ם ועלה קאמרי דבית ר' ינאי דאין ראיה מדר' יהודה דאיכא למימר דהיינו טעמא דבעינן שיהו המתנות שוות דבהא הוא דמהני בילה והשתא מדפליגי בסברא דיש בילה או לא וכדילפינן מטעמייהו הכריע הוא ז"ל כהאי דר' יוסי בשם ר' זעירא נגד ההיא דבית ר' ינאי מתרי טעמי חדא דהאי אמרינן יש בילה ביבש אלא דבעינן שיהו שוות קשיא דמאי איכפת לן אם הם שוות או לא והא הן נבללין הכל זה עם זה ולא אשכחן האי סברא למ"ד יש בילה לאיפלוגי בין מעט להרבה ואיפכא שמעינן מההיא דזבחים (ד' פ) גבי צלוחית של חטאת שנפלו לתוכה מים כל שהוא דבעי לאוקמי פלוגתייהו דר"א ורבנן ביש בילה או לא וכו' עיי"ש והתם בלח הוא. וה"ה למ"ד יש בילה ביבש נמי אי יש בילה א"כ אפי' מעט בהרבה נבללין הכל זה עם זה דמ"ש. ועוד הא לסברת דבי ר' ינאי שמעינן מיהת דיש בילה ביבש סבירא להו וזהו דלא כהלכתא דהא קי"ל כשמואל דאין בילה חוץ מיין ושמן וכחזקיה דלעיל דהכא דהכין מסקינן בר"ה שם דשמואל אמר הלכה כר"ש שזורי דפ"ל המצרי וכו' אבל לא כטעמיה דאיהו סבר יש בילה ביבש אלא מטעמא אחרינא דהכל הולך אחר גמר פרי כדאיתא התם וכ"פ הרמב"ם בפ"א מהל' מעשר שני בהלכה ח' בדין הנזכר שם דטעמא שהכל הולך אחר גמר הפרי וכיון שכן הוא דברי ר' יוסי בשם ר' זעירא עיקר הן כמו שנתבאר דאיהו ס"ל נמי כשמואל וכחזקיה דבעלמא אין בילה ביבש אלא דהכא בדמאי התירו ובדמייתי להיה מדמחלק ר' יודה בין מתנה מרובה למועטת וכדאמרן וא"כ שמעינן דהאי טעמא כהלכתא הוא למאי דקיי"ל אין בילה ביבש וזהו טעמו של הרמב"ם לפי סברתו ופירושו כדמוכרת מהסוגיא. ובענין האי דינא דר"ש שזורי יתבאר עוד במקומו בפ"ב דשביעית בס"ד:

(שם) **אפילו** השבית לו מקחו וכו'. נראה דלא חש הש"ס לבעיא זו ואף דלא פשיט ליה בהדיא ממילא איפשטא וממתני' גופה דייקינן לה דהא הכא בסיטון חבר עסקינן שהתירו לו למכור דמאי כדלעיל בפ"ב וא"כ מאי קמ"ל דנאמן לומר משל אחד הן וכי נאמנות של חבר אשמועינן כאן אלא ודאי קמ"ל דאפי' זה אומר מה שלקחתי ממך אתמול היה משובח משל היום לא חיישינן דשמא הסיטון בעצמו הוא טועה ומרוב טרדתו שכח שזה הוא של אדם אחר להכי קתני דאפ"ה כשאומר של אדם אחד הוא משים אל לבו לידע שהוא כן ונאמן. ויש לפרש נמי הא דקמסיים מאינון אינון לאו מלשון הבעיא דר' ירמיה הוא אלא פשיטותא דפשיט ליה הש"ס דאפ"ה נאמן לומר מאינון אינון מאותו אדם בעצמו אינון אינון וכדייקינן מלישנא יתירא דמתני':

(שם) **תני** הלוקח מן התנווני וכו'. ובתוספתא פ"ה שנויה לא כך אלא הכי תני התם הלוקח מן תנווני וחזר ולקח ממנו שניה אע"פ שמכיר את החבית שהיא לא יעשר מזה על זה וכך פסק הרמב"ם ז"ל בריש פי"ד מהל' מעשר כהלוקח מן הסיטון וכו' אע"פ שמכיר את החבית שהיא היא וכו' והיינו הך דתנווני שגם הוא לוקח מבני אדם הרבה. והכ"מ ציין שם על זה מירושלמי ולא כן הוא אלא מהתוספתא הוא דנלמד ומיהו צריך טעם למה לא פסק כהך נוסחא דהכא ודרכו של הרמב"ם לתפום הברייתא כמו שהיא שנויה בהש"ס ואם הוא נגד התוספתא כמו שמצינו לעיל בפ"ו דפאה בדין העומר שהוא סמוך לגפה ולגדים וכן בהרבה מקומות. ונראה שהוא ז"ל היה מפרש להדא דתימר וכו' דארישא דברייתא קאי דאם הדרך הוא שמפנין את היין מחבית אל חבית אפי' מכיר הוא את החבית אינו כלום שאני אומר אחר שנחסר מעט מן החבית שפכו יין אחר לתוכה למלאותה ושמא היין של חבית אחרת מאדם אחר הוא. וא"כ סתמא דהתוספתא מיירי בסתם יין שדרכו להריקו מחבית לחבית ולמלאות את החבית ולא פליג הש"ס על נוסחת התוספתא לפי הך מסקנא ובהכי מיירי ג"כ דבריו ז"ל לפי שסתם יין דרכו בכך ולפיכך הכרת החבית לא מהני מידי:

(דף כ"ג ע"א) **לא** סוף דבר מגנותיו אלא אפי' מגנות אחרות וכו'. והרמב"ם ז"ל בפ' י"ד מהל' מעשר בהלכה ד' סתם וכתב דין הזה ובלשון המשנה ולא הזכיר הא דר' יונה ומשום שאם מעשרין הן לדעתו לא צריכא למימר דכולן שוין הן או מעושרין או אינם מעושרין ולמה לא יעשר מזה על זה והואיל ופשוט הוא לא כתב אלא כסתמא דמתני' דמיירי בסתם בעל הבית שמביאין לו מגנות אחרות:

(שם) **ובלבד** לחבר. כן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהל' מעשר בהלכה ו' והא דפריך מעתה ע"ם שנתערב טבלו בחולין וכו' כדפריסית בפנים דאף שבחולין מרובין מדרבנן מיהת הכל כטבל הוא כדתנן בסוף פ"ג דחלה הטבל אוסר בכל שהוא במינו והר"ש ז"ל כתב בזה איפכא הו"ל חולין בטבלי דאי כשהחולין מתוקנים מרובין מן הטבל לא מיחייב במעשר אלא מדרבנן כדמוכח בהקומץ רבה דא"ל לך קח מן השוק או לך קח מן הנכרי עכ"ל. הא דקשיא ליה וא"כ א"א לו לעשר מן הטבל גמור דחייב מדאורייתא על טבל מועט שנתערב בחולין מרובין דפטור מדאורייתא ולא מיחייב אלא מדרבנן וכדמוכח מההיא דפ' הקומץ הא כלא"ה לאו ראיה היא מהאי דהתם לשיטתא דהאי ש"ס דאילו התם מוקי לה לליבנא דאיכא דאמרי דא"ל לך קח מן הנכרי קסבר יש קנין לנכרי בא"י וכו' ואלו הכא בהלכה דלקמן דמייתי להא דר"ש שזורי וגרים כהאי איכא דאמרי שא"ל לא ולקחם מן הגוי ועשר עליהם ומוקי לה כמ"ד אין קנין לנכרי בא"י וא"כ פליגא האי שיטתא דהש"ס אדהתם בהאי עניינא וכמו שיתבאר לקמן מזה וע"ש ד"ה א"ר שמעון שזורי. ומיהו בגופה דהקושיא וכי היאך יכול להפריש מהטבל גמור על טבל שנתערב בחולין הא הוי מן החיוב על הפטור מדאורייתא בזה הוה מצינן לשנויי דאין ה"נ דלוקח טבל מן השוק דדין דמאי הוא לו וא"כ הוי מדרבנן על דרבנן אלא דהא גופא תליא בחלופי גרסאות בהאי דר"ש שזורי דהתם והלכה דלקמן כמו שאבאר לקמן בדבור הנזכר ועיי"ש:

(שם) **מתני'** דר"מ. דר"מ אמר אין קנין לעכו"ם בא"י וכו'. כבר ביארתי לעיל בכמה מקומות דפסקו של הרמב"ם ז"ל שפסק כמ"ד אין קנין לעכו"ם בא"י והיינו דלא פקעה קדושתה אם חזר הישראל ולקח הקרקע ממנו וכן אם לקח פירות שלא נגמרו מלאכתן למעשרות ממנו וגמרם הישראל ומירחן דחייבין במעשרות וכמ"ש בפ"א מהל' תרומות בהלכה י' וי"א. ועוד מחילוקי הדינים המוזכרים שמה וכתבתי בפ"ד דפאה בהל' ו' ד"ה ר' יוסי בשם ר' יוחנן כמ"ד אין קנין לעכו"ם וכו' דמבוררין דבריו מההיא דסוף פ' הגוזל בש"ס הבבלי ברבה ורב אשי דהתם ומהש"ס דהכא דמסיק דר"מ מודה דמיהת קנין פירות יש לעכו"ם בא"י כמבואר מהסוגיא דהכא וסתמא דתלמודא בהסוגיא דפאה שם. ומ"ש הר"ש שם דיש לירושלמי שיטה אחרת בהאי מתני' דהלקט והשכחה והפאה של נכרי וכו' נתבאר שם דלסתמא דהתלמודא שיטה אחת היא עם ההיא דגיטין דהתם ודהכא בסוף פרק הגוזל כמה שהקשה הר"ש כאן וכתב וקשה אסוגיא דירושלמי דשמעינן ליה לר"מ דיש קנין לעכו"ם בספ"ק דע"ז וכו' והן הן דברי התוס' שם ובמנחות (דף סו) ד"ה מירוח העכו"ם וכו' זה כבר ביארתי במקומו בסוף פ"ק שם בהלכה ט' ד"ה שדה מלוי להתברך מתוכו ובענין מה שתמה התי"ט שם ונתבאר הכל דלדעת הרמב"ם שהוא כדעת הי"מ בתוס' שם הכל ניחא ומוכרח הוא מהסוגיא ובענין הפקעה המוזכר שם מבואר הכל בס"ד והרוצה לעמוד על זה יעיי"ש והתוס' בבכורות (דף יא) ד"ה טבלים שאתה לוקח מן הנכרי וכו' מביאין שם מקצת מפלפול הנז' וסיימו שם וההיא דע"ז יש לפרש הפקעה בענין אחר וכבר ביארתי שם מה היא ההפקעה לדעת הי"מ ודעת הרמב"ם בפ"י מהל' ע"ז ע"ש:

(שם ע"ב) **הלוקח** פירות תלושין מן העכו"ם וכו'. יש לפרש דסוגיא דהכא מיירי דמרחינהו העכו"ם והלכך מדאורייתא פטור מן המעשרות אלא שמדבריהם ס"ל לר' סימון אליבא דריב"ל דמפרים ור' זעירא דלקמן דקאמר בשמיה דריב"ל שלשה מעשרין שלא ברשות פליג אדר' סימון כדפריסית בפנים ובבכורות (דף יא) גרסי' בהאי דינא א"ר חנינא שלוקח טבלים ממורחין מן הנכרי מעשרן והן שלו ופריך דמרחינהו מאן אי לימא נכרי דגנך אמר רחמנא ולא דגן נכרי אלא דמרחינהו ישראל בתר דלקחו מרשות נכרי מעשרן משום דאין קנין לעכו"ם והן שלו דא"ל קאתינא מכח גברא דלא מלית אישתעית דינא בהדיה וכו' ומסיק התם לחלק דתרומת מעשר נותנה לכהן והכהן נותן לו דמים. אבל תרומה גדולה נותנה לכהן בלא דמים דקרא מאת בני ישראל וכו' גבי תרומת מעשר הוא דכתיב ופסק הרמב"ם כן בפ"א מהל' תרומות בהל' יא וכתב שאם גמרן ישראל חייבין בכל מן התורה וזה מוכרח הוא לשיטתיה דס"ל דאין קנין לעכו"ם בכגון זה וכדכתבו התוס' שם שהקשו על הא דלאמר מעשרן דאין קנין הא אפי' למ"ד יש קנין חייב לעשרן מדרבנן כדמוכח בהקומץ רבה כשמעתא דר"ש שזורי וכ"ת פרוזה למצות חיוב דאורייתא והא ממ"נ לקות פטור מדאורייתא כדמוכח בפ' הפועלים ומיהו לפי' ר"ת דמפרש דהיינו דוקא לוקח אחר מירוח אבל לוקח קודם מירוח ומירחו חייב ניחא עכ"ל בתירוץ הזה ושיטת הרמב"ם כשיט' ר"ת בענין לקות כדכתב בפ"ב מהל' מעשר בהל' כ' דאין הלוקח פטור מן התורה אלא כשלקחן אחר שנגמרו מלאכתן ביד המוכר אבל אם נגמרו ביד הלוקח חייב לעשר מן התורה וכיון שכן מוכרח הוא מדקאמר הכא מטעמא דאין קנין דג"כ מן התורה הוא שחייב לעשרן ועיין לעיל בפ"ה דפאה בהלכה ד' בסוף ד"ה המוכר את שדהו שזכרתי שם מזה:

(שם) **הלכה** כר' שמעון. האי אזלא כר' חזקיה בשם ר' יוחנן לעיל בפ"ד דפאה וזכרתי מזה בד"ה מתני' דר"מ דאיהו מוקי לסתמא דמתני' הלקט והשכחה והפאה של נכרי חייב במעשרות אא"כ הפקיר כמ"ד יש קנין לעכו"ם וכדפריסית שם דאסיפא קאי דס"ל אליבא דהאי מ"ד הוא דהפקירא דידיה מהני אבל ר' יוסי בשם ר' יוחנן קאמר התם דאדרבה לא מיתוקמא האי סתמא דמתני' אלא כמ"ד אין קנין לעכו"ם וכמבואר הכל שם דמינה סייעתא לפסק הרמב"ם כמ"ד אין קנין לעכו"ם אלא לפירות יש לו קנין כדקאמר ר' בא וכסתמא דתלמודא בסוגיא דפאה ס"ל הכי למסקנא והא דפריך הכא בפשיטות דלא כן מה אנן אמרין ר"מ ור"ש אין הלכה כר"ש בזה אזיל האי ש"ס לשיטתו דלקמן פ"ג דתרומות בהלכה א' כייל בהאי כללא דתנאי ר"מ ור"ש הלכה כר"ש אבל בבבלי עירובין (דף מו ע"ב) גבי הני כללי איבעיא להו ר"מ ור"ש מאי תיקו:

(שם) **אמר** ר' שמעון שזורי וכו' ואמר לי לא ולוקחם מן הנכרי. ובתוספתא גרים א"ל לא וקח פירות מן השוק. ולכאורה הני גירסות שונות הן כהני תרי לישני דאיתמר בהאי ברייתא דר"ש שזורי בהקומץ רבה (דף לא) דלליבנא קמא הוא כגי' התוספתא שא"ל לך קח מן השוק וכטבל גמור שנתערב לו בחולין מיירי וכפירש"י ז"ל בפי' הב' ומפרש התם קסבר דאורייתא ברובא בטל ורוב ע"ה מעשרין הן והו"ל כתורם מן הפטור על הפטור ולימא ליה לך קח מן הנכרי קסבר אין קנין לנכרי בא"י להפקיע ממעשר והו"ל מן החיוב על הפטור וגי' דהכא כאיכא דאמרי דהתם שא"ל לך קח מן הנכרי כך היה נראה לכאורה אלא דא"א לומר כן דהא מפרש התם להך ליבנא בתרא קסבר יש קנין לעכו"ם בא"י והוה ליה מן הפטור על הפטור ולימא ליה קח מן השוק קסבר אין רוב ע"ה מעשרין ושמא הוי מן החיוב על הפטור והרי הכא משני להאי קושיא דלמה ליה למימר הלכה כר"ש וקאמר אלא בגין דתני א"ר שמעון שזורי וכו' דלא תסבור למימר תריי כל קביל תריי לפום כן צריך לומר הלכה כר"ש אלמא דהאי תלמודא מפרש לה לדר' טרפון כר"מ ס"ל דאין קנין לעכו"ם וכמו שזכרתי זה בהלכה דלעיל בד"ה ובלבד לחבר במה שהר"ש רצה לפרש להא דקאמר שם שנתערב טבלו בחולין איפכא נ"ל חולין בטבל כדמוכח בהקומץ רבה עיי"ש והשתא דהקומץ רבה ע"כ דפליגא אהא דהכא באוקימתא ובטעמא דליכא לפרש הכא נמי לטעמא דקאמר התם הא דלא א"ל קח מן השוק משום דקסבר אין רוב ע"ה מעשרין הא השתא דקא"ל קח מן הנכרי נמי היה ליה מן החיוב דהא מוקי להא דר"ט כר"מ דאין קנין לנכרי ומיהו הא סוף סוף קשיא לן דהיאך מעשר מן החיוב על הפטור וכן קשיא הך להא דהלכה דלעיל ואפשר לתרץ דהכא מיירי שנתערב פירות טבולין בפירותיו שוה בשוה והשתא איכא חיובא מדאורייתא והו"ל מן החיוב על החיוב וניחא נמי דלא א"ל לא וקח מן השוק משום דקסבר רוב ע"ה מעשרין

שעברין הן והו"ל מן הפטור על החיוב וכן צריך לפרש הא דלעיל שנתערב טבלו בחולין דבוין היו וכן מוכרח לשיטתא דהאי ש"ס והא דקאמר לקמן אליבא דריב"ל שלשה מעברין שלא ברשות וקחשיב שנתערב טבלו בחולין י"ל דר"ז ס"ל נמי כן דמי שנתערב טבל בחולין בשוה ודאי יש לו תקנה דלוקח טבל גמור ומעשר עליו אלא דס"ק דמי שנתערב לו טבל מועט בחולין ומעשר משל נכרי עליו אפ"ה שלא ברשות הוא דזהו התערובת מדרבנן מיהת מחייב לעשר דלא בטיל ברוב וזה של עכו"ם אפי' מדרבנן ס"ל שהוא פטור דהא פליג על ר' סימון דקאמר משמיה דריב"ל דמעשר מהלכה כדפרישית כך היה נראה לתרץ אבל יתבאר מגוף הדין הזה לקמן בסוף פ"ג דחלה וע"ש בד"ה אמרין לית הדא דר' זעירא תתיבא על ר' בון בר חייא מה שנתבאר מדין הזה ומעקרי שאר דינים השייכים לו בס"ד:

(דף כ"ד ע"ב) **עציץ** עשו אותו ספק והתנינן עציץ נקוב וכו'. עיין מזה מה שיתבאר במקומו בס"ד:

## סליק פירקא בסייעתא דשמיא

(דף כ"ח ע"א במתני') **המקבל** שדה מישראל וכו' בגמרא קאמר זו דברי רשב"ג דהתוספתא אבל חכמים חולקין עליו ופסק הרמב"ם כרשב"ג הואיל וסתם לן תנא כותיה כמ"ש בפ"ו מהל' מעשר בהלכה יא:

(שם) **החוכר** שדה מישראל תורם ונותן לו. כתב הר"ש מסתברא דמנכה ליה מחכירות את התרומה ואחריו נמשך הר"ב ובאמת לא מצינו זה לא בהש"ס הזה ולא בהש"ס בבלי • בפ' השואל (דף קא) דמייתי מהאי עניינא ולא בתוספתא וכן דעת הרמב"ם ז"ל שנותן לו חלקו משלם אחר שיפרים את התרומה שכך כתב שם אבל החוכר שדה מישראל אם נתן לו מזרע אותה שדה תורם ואח"כ נותן לו מזו שקצץ ליתן לו ובעל השדה מעשר לעצמו וכו' הרי שאחר שתרם נותן לו שקצץ ליתן לו. והחילוק שבין חוכר לבין מקבל כענין זה מבואר הוא לקמן בהלכה ב בהסוגיא כדפרישית שם בפנים ד"ה קנסו חכמים. וכן מה שכתב הר"ש כפי' הפלוגתא דחברייא וה' לא כשם ר' יוחנן דלקמן דפליגי אי יש קנין לנכרי או לא וע"ש ומלבד שהם דברים שאינם מוכרחים שאמת יורה דרכו דפלוגתא זו מבוארת בהאי ש"ס בפ"ע דב"מ גבי פלוגתא דרשב"ג וחכמים המקבל שדה מחבירו לזרעה שעורים לא יזרענה חטים וכו' וכמו שביארתי שם פלוגתא דחברייא ור' לא שמביא הב"ס שם כרמיזה וכקצרה ועיין בהלכה דלקמן ד"ה חברייא בשם ר' יוחנן שמביא שם הסוגיא דב"מ ומה שצריך לביאורה ומתוכה יתבאר הכל בס"ד:

(שם בגמ') **אתם** עושין שליח ואין העכו"ם עושה שליח. עיין מזה במקומו לקמן בפ"ק דתרומות מה שיתבאר לפי שיטות החולקין בענין דאין שליחות לעכו"ם:

(שם ע"ב) **תני** ר' חייא מאותה השדה בין מאותו המין וכו'. מבואר שיטה בפנים במאי דפליגי הני תרי ליבני ובפלוגתא דרשב"ג וחכמים דפ"ע דב"מ ועיין בד"ה חברייא דלקמן:

(שם) **במקום** פלוני שלא נהגו לעשות שעורים כפלים כחטים. כצ"ל וזהו טעות דמוכח וכמבואר הכל בפנים ובדיבור דלקמן מהאי סוגיא דפ"ע דב"מ:

(שם) **חברייא** בשם ר' יוחנן קנסו חכמים בחוכר מן הגוים וכו' דברי חברייא ודברי ר' לא בשם ר' יוחנן הוזכרו בפ"ע דב"מ ברמז מועט וביארתי שם הסוגיא ומה שצריך לעניננו לפי המתבאר מתוך הסוגיא דהכא וגמה שהוזכר בסוף הלכה דלעיל מפלוגתייהו דרשב"ג וחכמי' במתני' דהתם והנני מעתיק הסוגיא דהתם וביאורה ומתוכה יתבאר במה דפליגי חברייא ור' לא הכא והנ"מ דאיכא בינייהו לדינא דהא בדינא דהכא ליכא בינייהו מידי דלא פליגי אלא בטעמא למר טעמא משום קנסא ולמר דינא הכי הוא ומיהו לכ"ע החוכר מישראל תורם ונותן לו ומן הנכרי מעשר ונותן לו אלא מסוגיא דהתם למדנו מה דאיכא בינייהו לדינא ולפי שיטתא דהאי תלמודא דגרסי' התם בהלכה ז' על המתני' המקבל שדה מחבירו לזרעה שעורי' לא יזרענה חטים יזרענה שעורים ורשב"ג אוסר והוכא זה בסוף הל' דלעיל וקאמר עלה בגמ' ניחא שעורים לא יזרענה חטים חטים לא יזרענה שעורים פי' בתמי' ולרשב"ג הוא דפריך אמאי אוסר בשתיקן ניחא שעורים לא יזרענה חטים דאיכא טעמא שמכחישי' את הקרקע אלא אם קיבל לזורעה חטים אמאי לא יזרענה שעורים ומשני ואתיא כר' לא או כדברי הכל במקום שאין שעורים כפלים כחטין אבל במקום ששעורין מעלין כפלים כחטין זורעה שעורים והיינו ר' לא דהכא וכני פלוגתיהו חברייא דהכא והכי פירושא דהואיל דר' לא סבר דמן הדין הוא כאן שעל החוכר לעשר ומתני' דהכא בחוכר מן הנכרי מדינא קאמרה ומתני' דלעיל בחוכר מישראל לא הפשה בו מדת הדין כמבאר זה בפנים והשתא דאתינן להכי שמעינן דר' לא כשיטת ליבנא קמא דסוף הלכה דלעיל סבירא ליה דהא איהו קאמר דמן הדין על החוכר לעשר ולא אמרו במתני' דלעיל בחוכר מישראל שא"צ לעשר ומפני שלא תפסו בו מדת הדין כ"א דוקא בנותן לו מאותו המין ג"כ אבל אם שינה מחטין לשעורין ואפי' במקום דעבדי שעורין כפלים כחטין לאו כלום היא דכל היכא דאיכא שינוי אוקמוהו רבנן אדינא והיינו דקאמר ואתיא כר' לא דלדידיה לק"מ הא דרשב"ג אוסר בקיבל לזרוע חטין שלא יזרענה שעורים משום דלעולם אסור לו לשנות דעתו של בעל השדה ומהאי טעמא נמי אוקמוהו רבנן אדינא לענין מעשר ושמעינן נמי מינה דלדידיה ע"כ דמתני' דכאן דלעיל כרשב"ג דהתם מיתוקמא וזהו כל"ק בהלכה דלעיל דמפרשי דל"רשב"ג לעולם שינוי הוי ממין למין ותני ר"ח כחכמים דהתם ופליגי או כד"ס כלומר או כדאמרינן בשיטת חברייא דהתם דאינהו ס"ל דלעולם החוכר א"צ לעשר מדינא ובחוכר מהנכרי טעמא משום קנסא הוא ובחוכר מישראל לא קנסו בו והשתא הא דאמרינן דחוכר מישראל צריך שיתן לו מאותה השדה ומאותו המין ולאו הוא דא"צ לעשר על כרחך טעמא משום קפידא דבעל השדה הוא ומינה דכל היכא דליכא קפידא ואפי' במשנה ממין למין וכגון במקום שהשעורין עושין כפלים כהטין א"צ לעשר וזהו כליבנא בתרא דלעיל דקאמר דמתני' והני ר"ח לא פליגי ולכ"ע כל היכא דליכא פסידא וליכא קפידא דא"צ לעשר ואפי' נותן לו מין אחר שזרע באותה השדה אלא דמתני' איירי במקום שאין השעורין עושין כפלים כחטין ותני ר"ח מיירי במקום שעושין כפלים כחטין וכיון שכן הוא ולהאי ליבנא בתרא דל"פ מתני' עם תני ר"ח וכדאמרן א"כ ממילא שמעת מינה דתרוייהו ככ"ע דהך מתני' דב"מ ס"ל והיינו דכמו דאמרינן לענין מעשר דכל היכא דשינה לו מהטין לשעורין צריך הוא לעשר דהכא מסתמא קפיד בעל השדה וכדלא עבדי כפלים כחטין וההכי מיירי מתני' דלעיל ובמקום שעושין כפלים כחטין דבהא אמרינן דמסתמא לא קפיד בעל השדה אם שינה לו מחטין לשעורין וההכי מיירי הא דר"ח א"כ ה"ה הכא נמי במתני' דב"מ דרשב"ג והכמים ל"פ כלל אלא לד"ה במקום שאין השעורין עושין כפלים כחטין אם אמר לו חטין לא יזרענה שעורין אבל במקום שמעלין שעורין כפלים כחטין לד"ה אם אמר לו חטין זרעה שעורין ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. ע"כ מה שביארתי שמה לצורך הסוגיא שהבאתי לעיל. ולפי סוגיא זו שנתבארה ממילא תבין מהנ"מ לדינא דאיכא בין ר' לא ובין חברייא דר' לא כל"ק ס"ל ולמתני' דלעיל אם נותן לו ממין אחר צריך הוא לעשר ואפי' במקום דעבדי שעורין כפלים כחטין ולחברייא דס"ל כליבנא בתרא דל"פ המתני' עם תני ר"ח ומחלקינן בין מקום דעבדי שעורים כפלים כחטין או לא. והנה לפניך במאי דפליגי חברייא ור' לא כדמוכחת מסוגיא דב"מ ומסוגיא דסוף הלכה דלעיל והוספתי לבאר עוד שם בחידושי מראה דשמעינן מהסוגיא דהש"ס לא רצה לפרש מין אחר דקתני במתני' דלעיל כ"א בשינה מחטין לשעורין אבל איפכא לא ומשום דבשינה משעורין לחטין מן הסברא הוא דלאו שינוי מקרי לענין מעשר ואע"ג דאמרינן התם לזרעה שעורים לא יזרענה חטים היינו דלכתחילה לא ישנה משום שהכחשת הקרקע אבל אם שינה וזרע ונותן לו חטים תחת אשר קיבל עליו ליתן לו שעורים לא בשביל כך יתחייב במעשר אם נותן לו ממין המשובח ביותר ולפיכך לא פירש הש"ס כ"א בשינה מחטין לשעורין וביארתי עוד לדינא לדעת הרמב"ם שפוסק בפ"ו ממעשר שם כשיטת חברייא בדינא דחוכר מהנכרי דטעמא משום קנסא וטעמו יתבאר לקמן וכדינא דמתני' דב"מ פוסק כחכמים דרשב"ג דהתם ואע"ג דלכאורה קשיא הא מסוגית הש"ס דהכא מוכחא. דהא כהא תליא ולשיטת חברייא מחלקינן בין מקום דעבדי שעורין כפלים כחטין או לא וכ"ע ל"פ בהא וכתבתי שמה דהוא ז"ל סמיך אסוגית הבבלי דפ' המקבל שם דמשמע דלא מחלקינן בהכי ופוסק כחכמים דרשב"ג. וזה מבואר במקומו וכמה דפסיק בהא כטעמא דחברייא עיין בדיבור דלקמן:

(שם) **מתניתא** מסייעא לחברייא החוכר שדה מן העכו"ם מעשר ונותן לו. כצ"ל ונתחלפו הני מסייעא בדפוס בטעות וזה מוכח והטעות נראה וניכר הוא וכמבואר הכל בפנים ונווה תראה דטעמו של הרמב"ם דפסק כטעמא דחברייא מפני שלדברי הברייתא בתוספתא מיתוקמא המתני' אליבא דחכמים ולא כר"ש. ולדברי ברייתא קמייתא דמסייע לר' לא ולטעמיה לא מיתוקמא המתני' אלא כר"מ ולא כחכמים ומפו"ה תפס לטעמא דחברייא לעיקר וכחכמים דהתוספתא וזה מבואר הכל בפנים ומיהו אנן צריכין לבאר עוד כדברי הרמב"ם שם בפ"ו ממעשר בענין דברי ר' יהודה דמתני' וכן המקבל שדה אבותיו מהנכרי וכו' דמוקי לה הכא במחזיקין שהן וכו' כדלקמן בסוף הלכה וכן תנינן לדברי ר' יהודה בברייתא בהדיא דמייתי לה בבבלי פ' השואל. (ד' קא) ר"י אומר המקבל שדה אבותיו מהנכרי מעשר ונותן לו וכדברי

הרמב"ם שהיה שם דין הזה לא כתב אלא סתם וכן המקבל שדה אבותיו מן העכו"ם קנסוהו שיעשר וכו' ולא הזכיר המציק ופשוט הוא דטעמיה דלא הביא הש"ס שם ברייתא זו אלא להכרית דשדה אבותיו לאו שדה אנסהם ילחק ויעקב היא כדקאמר התם מעיקרא דאי הכי מאי איריא מציק אפי' אין מציק נמי כדפריך התם אלא שדה אבותיו ממש וכמ"ד יש קנין לנכרי וכו' כדאיתא התם וא"כ להמסקנא באמת אין חילוק בין מציק לאינו מציק ואפי' קנה זה הנכרי השדה מאבותיו דו"ל כתב טעמא ולפיכך סתם וכתב כן וכענין יש קנין לנכרי ככר מבואר לעיל דעתו של הרמב"ם בזה ועיין בפ' דלעיל בהלכה ט' ד"ה מתני' דר"מ וכו' ובמקומות אשר ציינתי שם. ולדעתו ז"ל לק"מ הא דמוקי התם כמ"ד יש קנין לנכרי דס"ק אלא לעולם יש קנין כלומר לא תדחיק לאוקמי הך מתני' שמקבל שדה אבותיו וכו' כמ"ד אין קנין דוקא דאפי' כמ"ד יש קנין מיתוקמא דהכא טעמא אחרינא איכא דמאי שדה אבותיו וכו' ומשום קנסא וזה פשוט:

(דף כ"ו ע"א) **אמר** להן אין אתם מודין לי שאם התנו ביניהן שהן חולקין במעשרות. מדקאמר להן הכי בפשיטות משמע דאה"נ דדינא הכי הוא וכדהשיבו לו שאני התנו דהוה כאומר תלוש מן הקרקע וכו' ולכאורה קשה דהא דבר שלא בא לעולם הוא וכהדיא אמרינן לקמן דאינו יכול להקנות מעשרות שדהו לחבירו משעמא דהוי דבר שלב"ל וכן מוכח מהאי דתוספתא דלקמן ומייתי לה בבבלי פ' המוכר את הבית (ד' סג) בן לוי שמכר שדה לישראל וא"ל על מנת שהמעשר שלי המעשר שלו ופריך והא אין אדם מקנה דבר שלב"ל כיון דא"ל על מנת שמעשר ראשון שלי שיורי שייר' למקום מעשר הלכא דדוקא בכה"ג היכא דהמוכר הזכה שיהא שלו דגבי בעל השדה הוא דשייך שיורי שייריה למקום המעשר אבל לא במקבל דלא מהני בי' תנאה כדשלב"ל וכדמסיים בהא דלקמן אלא מוכר לו שדה ומשייר לו מעשרותיו מוכר לו שפתה וכו' וצריך לומר דהכא לדבריו דר"א אמרו לו שהשיב להן אין אתם מודין לי שאם התנו וכו' ועל זה השיבו לו דאפי' לדבריך לא דמי היכא דהתנו בתחלה דנעשה כאומר תלוש וכו' להיכא דקבלו סתם אבל באמת לענין דינא לא מהני הכא מידי כ"א בגוונא שיהא לבעל השדה המעשרות וכדאמרן והתי"ט העתיק לדברי ר"א ולתשובת חכמים נעשה כאומר לו וכו' וסיים וכהכי קני כדתנן במשנה ז' פ"ה דב"ב משמע דמדמינן לה להא דהתם ולכאורה לא דמי דהתם דבר שבא לעולם הוא כדקתני הלוקח פשתן מחבירו וכו' ואם היה מחובר לקרקע ותלש כל שהוא קנה וכדמוקי לה בגמ' התם (דף פו) דא"ל יפה לך קרקע וקני כל מה שעליה אבל הכא לא קנה כלל ולא מהני תנאי לגבי מעשר כ"א לגבי בעל השדה וכן הרמב"ם ז"ל בהביא דינא דמתני' בפ"ו מהל' מעשר בהלכה י"ז כהן ולוי שקבלו שדה מישראל וכו' וכחכמים דמתני' ולא כתב כלום שאם התנו בתחלה דמהני התנאי שיהיה המעשרות שלהם כ"א בהאי דינא דתוספתא כהן שמכר שדה לישראל וכו' כתב. ובהל' י"ט דמהני מפני שאלל בעל השדה הוא דשייך לומר שיורי שייר' למקום מעשר או אם המעשרות של בעל השדה הן כגון ישראל שקבל מכהן ולוי כהני דיני דתוספתא דלקמן דבזה הדין דהמעשרות לבעלים לפיכך יכול הוא לסלק עצמו אף כדבר שלב"ל מזכותו ויהיה לישראל המקבל ממנו ולהתנות עמו על המעשר שיהא לשניהם או הכל לישראל ועל זה מה כמבואר לקמן וכמ"ש הרמב"ם שם בהלכה כ' ולא תמלא בדבריו שם שביאר להדיא דליהני תנאי לענין מעשר כ"א בגוונא דאמרן ועיין לקמן ד"ה תיפתר כאומר לו תלוש וכו' ובד"ה כהן במכר שדה לישראל מ"ש מהאי דשיורי שייר':

(שם) **ישראל** שקיבל שדה מכהן וכו'. והיינו שאם התנה שיהו המעשרות של ישראל על איזה זמן דהלו לע"ל אינו רשאי שאין כהן שוכה כהן כהאי אידך ברייתא דתוספתא והובאה לקמן בסוף הלכה אלא דגרים שם ישראל שמכר וע' לקמן שם וכל דיני דהתוספתא שהובאו כאן מבוארים הן ויש שהוא נלמד זה מזה דבכל מקום שצריך למיחש שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות אסור ואם לאו מותר ולכן תמלא שהרבה דינים הנ"יים בהתוספתא והובאו בהסוגיא כאן ולא הזכירם הרמב"ם כלל לפי שהן נלמדין דבר מדבר:

(שם ע"ב) **פתר** לה ברוצה ליתן לבניו כהנים וכן כתב א' מכן וכו'. למאי דנראה ממשמעות הלשון שהיה רוצה ליתן התלי לזה והתלי לזה והלכך הואיל ובלא"ה היה רוצה ליתן לו בחנם רשאי ליתן לו סלע שיתן לו כולו אבל נראה מדברי הרמב"ם ז"ל שלא היה מפרש כך שכתב בפי"ב מהל' תרומות גבי אסור לכהן לסייע בבית הגרנות וכו' וכתב שם בהלכה כ ורשאי ישראל לומר לישראל אחר הא לך סלע זו וכו' וזהו כמסקנא דהכא אליבא דר' יוחנן דכהן לכהן אסור כמבואר בפנים והכי מסיק לה בריש פ"ד דמס' בכורות. כד"א כשהיו הבעלים רוצים ליתן לאחד משני כהנים אלו או לאחד משני הלוים אלו בחנם ואמר לחבירו הא לך סלע ותן לזה. ולפ"ז פי' הוא ז"ל להא דהכא דקאמר ברוצה ליתנו לבניו כהנים היינו או לזה או לזה וטעמא דהתירא לפי דעתו נ"ל דהא מיהת רצה ליתן בחנם לאחד מהן והא דקאמר ותן כולו לבן כתי כהן פירוש שיתנו לו לבדו וכך הוא מוכח בטי"ד סי' שלי"א:

(שם) **פתר** לה בתרומה שנפלה לו משל אבי אמו כהן. ובבבלי סוף פ' האיש מקדש מוקי לה בטבלים שנפלו לו מאבי אמו כהן דאי בתרומה פשיטא ומאי קמ"ל אבל בטבלים קמ"ל דמתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין ועיין לעיל בפ"ד דפאה ד"ה המוכר את שדהו מה שנתבאר מענין מתנות שלא הורמו:

(דף כ"ז ע"א) **תיפתר** כאומר לו תלוש מן התורכה הזו וכו'. וכא קרקע לפניו וכו'. משמע דמדמי להו לענין שלא קנה אע"פ שאמר לו כן דהא באויר תורכה ודאי לא קני כדקאמר אויר חורבתו לא עשה כלום ופריך עלה ואיך אפשר וכו' וכלומר ומאי קמ"ל דלענין מאי מוכר לו האויר ומשני תיפתר כאומר לו תלוש מן התורכה וכו' והיינו כדי להוציא לשם זיזין וגווזטראות כדפי' ולא קנה משום דאויר דבר שאין בו ממש הוא וכמ"ש הרמב"ם כדינים אלו בפכ"ב מהל' מכיר' בהלכה י"ג והטור חו"מ בסי' רי"ב ביאר להדיא כדברי הש"ס דהכא ומדברי הרא"ש שהביא כן בפ' המוכר את הבית והשתא הא דמסיים וכא באומר לו תלוש מן הקרקע וכו' נמי לא קנה ומשום דאין יכול להקנות לו דשלב"ל וכמדמי להו ברישא דלא עשה כלום כ"א דוקא לעצמו יכול הוא לשייר כדקאמר אלא מוכר לו שדה וכו' וכדפסקו הם ז"ל שם וזהו שרמזתי לעיל בריש הלכה דמשמע לענין דינא דלא מהני שיור למעשרות לחבירו משום דדשלב"ל הוא אלא דמדברי הרא"ש שם והביאו הטור בסיף סי' ר"ע דגבי תנאי מהני אף לדשלב"ל דאע"ג דאין אדם מקנה דשלב"ל מתנה הוא על דשלב"ל והיינו בתולה מקחו בהתנאי שאם לא יתקיים התנאי יהיה המקח בטל וכיוצא בזה כמבואר שם ולפ"ז גם במעשר כן שאפי' שישראל הוא בעל השדה ומתנה עם המקבל הכהן ולוי שיהו המעשרות שלהם התנאי קיים וזהו כדמשמע בריש הלכה והכא מיירי בלא תנאי כ"א שמוכר לו המעשרות שיכולו א"כ דכהא הוא דלא קנה ומיהו בדעת הרמב"ם יש להסתפק דיש לדון מדלא הביא בפ"ו ממעשרות שום דין אחר בעניני תנאי המעשרות מהתוספתא ומהסוגיא כ"א דינא דמתני' ובעניני התנאי לא הביא כ"א בגוונא דהכהן הוא בעל השדה וא"כ י"ל דדוקא בכה"ג הוא דמהני אי משום דשיורי שייריה לעצמו מקום המעשר כמו שהוזכר בהלכה י"ט שם או משום דיכול לסלק עצמו מזכותו אף בדבר שלב"ל וזהו שהוזכ' שם בהלכה כ ישראל שקיבל שדה מכהן וכו' וזהו מוסכם לכ"ע כדמוכח מהסיא דר"פ הכותב וכמה שזכרתי לעיל מזה ועיין עוד בדיבור דלקמן:

(שם) **כהן** שמכר שדה לישראל וא"ל על מנת שיהו המעשרות שלי וכו'. ברייתא זו היא המובאה בבבלי פ' המוכר את הבית (ד' סג) בן לוי שמכר שדה לישראל וכו' וזכרתי מזה בריש הלכה וכ"פ הרמב"ם דפ"ו שם בהל' יט. ובענין מה שהוקשו על דבריו דהא קיי"ל דעל מנת תנאה הוי ולא שיורא והוא בעצמו פסק כן בפ"ע מהל' בכורים בהלכה י"א בהתנה הכהן עמו שהוא שותף חוץ מן המתנות הרי המתנות לכהן וכו' דחוץ הוי שיורא אבל ע"מ תנאה הוי והואיל ולא שייר לו הכהן שותפות לא קנאן כתנאי זה והט"ז הניח זה בתימא בי"ד סוף סי' סא וכבר יישבתי זה בחבורי על סדר נזיקין בפ' איזהו נשך בהלכה ב' ד"ה על מנת שהמעשרות שלי ביארתי דדעתו ז"ל כדעת רבו הר"י מיגאש ז"ל שהביאו הרמב"ן ז"ל בחידושי ב"ב שכתב לחלק בין דבר שבא לעולם לדשלב"ל דבמעשר שהוא דשלב"ל הלוקח גופי' מקנה לו המקום בעין יפה לשיור המעשר ובין דאמר חוץ ובין דאמר לו ע"מ שיורא הוי דכיון דתלו מקחו בזה ואם יבטל התנאי גם מקחו יהא בטל ולא קנה השדה משא"כ גבי מתנות דהתם דבר שבא לעולם הוא וקנה הלוקח מקחו אף שאין התנאי כלום וכדאמרי' בפ' הזרוע (דף קלד) ולפ"ז איכא למימר דלדעת הרמב"ם ג"כ כהבעל שדה ישראל הוא ומתנה עם המקבל הכהן שיהו המעשרות שלו דהתנאי קיים ומטעם שנזכר וכדעת הרא"ש. והטור בזה שזכרתי בדבור דלעיל אלא שלא ביאר כדבריו בהדיא כן:

(שם) **לי** ולבני ולי וליורשי וכו'. למאי דגרים הכא ולי וליורשי שפיר מדייק הוא מליבנא יתירא דאף ביורשין שאינן מדבר תורה המעשרות שלהן כדמסיק והרמב"ם העתיק הברייתא שם כמו שהובא' בבבלי שם ואם אמר לי ולבני מת יתן לבניו ומיהו י"ל דלאו דוקא לבנו וה"ה לאיזה יורש שלו ואפי' הוא יורש מדרבנן דמ"ש וכדפסיק הכא והכי משמע גבי פלוגתא דרשב"ג וחכמים בגיטין (דף עד) למ"ד לי אף ליורשי לאו דוקא בנו ה"ה לכל היורשים וא"כ ה"ה הכא אם פי' לי וליורשי דבזה כ"ע מודים וכדמשמע מדברי הפוסקי' שלמדו מהאי דגיטין לכל תנאי דלי ולא ליורשי הוא למאי דקיי"ל כחכמים דרשב"ג וא"כ אם פירש פירש וכמה שהביא הב"י בסי' ר"ע בשם

הרמב"ן דמחלק בין דבר המסויים לשאינו מסויים וכגון כאומר על מנת שדיותא עליונה שלי ושוזלת כזה דכהכ"ג לכ"ע אף שלא פירש לי וליורשי יורשין בניו זכותו אחריו וזה נלמד ג"כ מההי' דגיטין דדוקא בדבר שאינו מסויים כהאי דהתם פליגי רבנן עליה דרשב"ג וכמה שהביא הב"י בב"ע על הרמב"ם במ"ש בפ"ג מהל' מכירה בהלכה ד' במכר אילן ושייר פירותיו לעצמו דבעין יפה שייר לעצמו ולא הזכיר מבניו אחריו דמשמע דלעולם ירשו בניו אחריו אע"פ שלא פירש והרי בפ"ו ממעשר כתב שדוקא אם פירש לו ולבניו וכב"מ תירץ דבמאי י"ל שסמך פה על מ"ש שם. ואין ספק שסמך ג"כ על מ"ש בהל' גירושין הלכה כ"ב בעל מנת שתתן לי מאתים זוז שאינם יכולם ליתן ליורשיו והכי כל עיקר דין התנאי בענין זה נלמד מההיא דגיטין כדאמרן:

(שם) **ואתיין** אילין פלוגוותא כאילן פלוגוותא דתנינן תמן וכו'. לפי הגי' שלפנינו פירשתי בפנים אבל בבבלי סוף פ' הכותב גבי קטן שהשיאו אביו כתובתה קיימת פליגי אם יש לה תוספת כלל בה"א תנאי כתובה והכי משמע מהאי ש"ס התם ומייתי פ' הנושא דפליגי נמי בהמגרש את אשתו והחזירה אם יש לה תנאי כתובה או אם אין לה כלל ולפ"ז היה צריך להפך הגי' כאן מ"ד לכתובה אבל לא לתנאין אין לו במעשרות לפי שבטל תנאי הראשון ומ"ד בין לכתובה ובין לתנאין יש לו במעשרות וכברייתא דמייתי הבבלי פרק המוכר את הבית שגי' כתני ר"ת דהתוספתא שאם אמר כל זמן שהוא בידך מכרה וחזרה ולקחה אין לו עליו כלום וכ"פ הרמב"ם בהל' מעשר שם:

(שם) **והתני** ר' חייא מכרה. הבמל"מ הבית זה ופי' והתני רבי חייא דכהנת שמכרה לישראל והתנית על מנת שהמעשרות שלי וכו' עיי"ש ולא מצינו לזה דתני ר"ת כן ב"א קיבל שדה מכהנת קתני כדמייתי הכא ובעי לחלק כאן שמכר כאן שקיבל ועלה פריך והתני ר"ח מכרה משמע שבהדיא תני הכי ועל הא דלעיל כתוספתא ק"י שמכרה להשדה לישראל אחר לכתר שקיבל זה ממנו וכמבואר הכל בפנים גם מה שפירש להא דלקמן יכול הוא למחות בידו וכו' אתא עובדא קומי ר' אחא בר עילא וכו' דיש לומר דהמעשה היה כא"ל ד' או ה' בנים וכו' וא"א לפרש כן דא"ה אמאי קנסיה כחד מן עבריית דקניא הרי הוא יכול למחות בידו כאותן הבנים והם זה עבר על התנאי היה צריך לשלם לו דמי מעשר מעליא אלא ודאי הך עובדא כאומר לו ע"מ שהמעשרות שלי לעולם הוי ולדינא ס"ל לרב אחא בר עולא כהך ברייתא דאם הכהן התנה עמו ע"מ שיהא שלי לעולם הרי הן שלו לעולם דפשוט הוא דכברייתא דלעיל פליגי על הך ברייתא דהרי אם הכהן יכול לשייר לעצמו המעשרות לעולם למה לא ימחה בידו שלא ליטע ולזרוע מהלו שאינם הייבין במעשרות ולפיכך זה שעבר על תנאו קנסו כדי שלא יוסיף עוד לעשות כזה ולהפקיע מהמוכר המעשרות. ומה שדקדק למה לא הביא רבינו מדינים אלו לא אלו בלבד דנקט חד מעבייתא מהסוגיא וכתב למה לא הביא והרי כמה וכמה דינים בהלכה זו ומהתוספתא שלא הביא והכלל הוא לדעת הרמב"ם מה שהוא. נלמד דבר מדבר אינו מבאר הכל בהדיא והרי הך עובדא דנלמד מהאי ברייתא דלעיל וכפי אשר תירצתי ואותה הברייתא הביא וכן הא דבת כהן אם נשאת לישראל אין לה דין בעלים שיהא התרומה שלה וכשנתאלמנה או נתגרשה פשוט הוא שחוזרה לכבתחילה ודינה כדין המתניתין ישראל שקבל מכהן ולוי ואותה הביא שם וכן כל כיוצא בזה:

(שם) **כהן** שמכר שדה לישראל וא"ל ע"מ שיהא המעשרות שלך וכו'. והרמב"ם בהל' מעשר שם בהל' כ העתיק כגי' התוספתא ישראל שקיבל שדה מכהן וכתב הראב"ד בהשגות דגי' הירושלמי היא עיקר וכך היה לפניו בהתוספתא. ואם היה דעת הרמב"ם כמו שבארנו בריש הלכה דדוקא בכהן שמכר השדה לישראל ומשייר המעשרות לעצמו בהא הוא דהמשיען דיכול לשייר בדשלב"ל וכן בישראל המקבל. ממנו הואיל ויש לו להכהן זכית במעשרות מן הדין יכול הוא לסלק עצמו ולזכות לישראל הזה כדין הסילוק דמהני בדשלב"ל הייתי אומר דבכוונה כתב כנוסחת התוספתא ולא כנוסחת דהכא להשמיענו דעתו בזה דבענין אחר לא מהני התנאי להיות המעשר לישראל וכגון בכהן שמכר השדה לישראל שאין לכהן כלום בהשדה ולא יכול להתנות שיהיו המעשרות לישראל דאין זה בידו להתנות בכה"ג והראב"ד חולק עליו בעיקר דין התנאי בדבר שלב"ל וסובר כדעת הרא"ש והטור שהבאתי לעיל ולפיכך כתב דגי' דהכא היא עיקר דמהכא משמע אפילו בכה"ג שאין לו זכות במעשרות שיכותו מ"מ יכול הוא להתנות על דשלב"ל ומיהו לעיל כתבתי דבעיקר דין התנאי בדבר שלב"ל יש להסתפק בדעת הרמב"ם לסיכן דעתו נוטה בזה ומהאי דינא אין כל כך ספרא דיש לומר דחדא מגווני נקט דלא נתכוין אלא להשמיענו דאין יכול להתנות שיהו המעשרות לישראל לעולם שאין כהן טובה כהן:

(שם במתני') **המעשרות** לבעלים. וכדמפרש בתוספתא שם דאם כהן הוא בעל השדה התרומה שלו ומעשר ראשון ומעשר שני חולקין ביניהן ואם לוי הוא מעשר ראשון שלו והתרומה ומע"ש חולקין ביניהן וכ"כ הרמב"ם בפ"ו שם בהלכה יז. ותא גרסי' בתוספתא אח"כ כהן ולוי שמכרו פירות לישראל במחובר לקרקע מעשרות שלהן בתלוש מן הקרקע עד שלא מירחו מעשרות שלהן משמירחו מעשרות שלו מפרים תרומה ומעשר ונותן לכהן והשאר שלו מכר הוא להן פירות עד שלא מירחו מעשרות הרי אלו שלו משמירחו מעשרות הרי אלו שלהן ופסקה הרמב"ם שם לעיל בהלכה י"ו להבייתא דהתוספתא. וטעמא דהך מילתא משום דכל זמן שלא נגמרו מלאכתן למעשר לא היה לו להמוכר להפרים והלכך אמרינן דמסתמא לא מכר לו הנך המעשרות אלא דמה שלא הפרים מפני שעדיין לא נתחייבו במעשרות ומשו"ה המעשרות להמוכר אבל אם מכר אחר שמירחו א"כ היה לו להפרים המעשרות ומדלא הפרים אמרינן דאת הכל מכר לו והמעשרות של הלוקח ולפ"ז הדא טעמא הוא דהויא להרישא ולהסיפ' וכמו שהיא שנויה בהתוספת'. והיינו מדינא דוקא דהא לכאורה קשיא על הסיפא דהא אנן איפכא תנינן במתני' בפ"ק דפאה כהן ולוי שלקחו את הגורן המעשרות שלהן עד שימרח אלא דהתם טעמא משום קנסא הוא כדמפרש לה בש"ס שם וכו' ולא קנסו להם כ"א כשלקחו אחר המירוח כדפריבית שם ומיהו הא דהיינו יכולין לייבב סיפא דסיפא דהתוספתא דהא דקתני משמירחו המעשרות שלהן היינו מדינא מ"מ אכתי תקשה רישא דסיפא דקאמר עד שלא מירחו הרי המעשר של ישראל המוכר והיינו טעמיה דהרמב"ם שלא פסק כ"א להרישא דהתוספתא משום דמתני' דפאה קשיא להסיפא וכדכתבנו גם כדין דלעיל להמתני' וכטעמא דהש"ס ועיי"ש בהשגת הראב"ד שנה שמשיג על טעמיה דהרמב"ם כדין דלעיל וכתב שם טעם אחר וכבר ביארתי דעתו וטעם דעתו של הרמב"ם בפ"ק דפאה בהלכה ה' ד"ה קנס קנסו לאן ועיי"ש:

(שם ע"ב בגמ') **רבי** יודה עביד זיתים בקרקע וכו'. פירשתי בפנים על דרך הרמב"ם בחיבורו שכתב שם בהלכה י"ח כדעת חכמים ומפני שבמין תשיב אלא וכמו שפי' בפי' המשנה לחכמים על דרך כלל הוא דלעולם חולקין הן. וכמו שהבאתי במתני' ונראה דלמד פירוש מאתי דקאמר מעתה אין יסבור ר' יודה כר"ת וכו' דלכאורה קשה מאי קמ"ל בזה אלא דקמ"ל דפלוגתייהו דחכמים אף בכהן ולוי שקבלו מישראל והיינו דאשכחן פלוגתא זו אליבא דר"ת דלעיל דלר"י איכא למימר דאם לסברת ר"ת דהתם ה"נ כן הוא דהמעשרות שלהן הוא דהא עביד זיתים בקרקע ולרבנן דהכא דפליגי ס"ל דאף לר"ת דהתם מודה הוא הכא דחולקין הן משום דזיתים תשובין הן ולפיכך דעת הישראל הנותן בקבלה ג"כ הוא שיחלוקו ביניהן את הכל:

(שם) **כהן** שנתן מעות לישראל ליקח כהן פירות למחצית שכר וכו'. למאי דמשמע לכאורה שהנותן אמר כך להמקבל שאם הותירו או פיחתו שלי וא"כ אין לפרש דמשום איסור דרבית איירי הכא לא לפי גי' התוספתא שהבאתי בפנים דגרים אסור כרישא דאם הנותן מקבל עליו האחריות מאי איסורא דרבית איכא הכא הרי הוא קרוב להפסד ורחוק מהשכר ולגי' דהכא מותר נמי קשה מאי קמ"ל והיה צריך לומר דאגב הסיפא נקטו ואיסורא דהסיפא משום תשם כהן כמסייע הוא כדפרישית בפנים מיהו נראה דבענין איסור רבית מתפי הברייתא וכגי' התוספתא דגרים ברישא אסור וצריך לפרש דהאי א"ל הותירו או פחתו שלי אמקבל קאי שהמקבל קיבל עליו האחריות וזה ודאי אסור הוא דהייט מתני' דפ' איזהו נשך אין מקבלין צאן ברזל מישראל דכל היכא שנותן לו מחצית השכר כל זמן שהמעות ביד ועל המקבל כל אחריות הקרן היינו צאן ברזל לא מהני הכא שנותן לו שכר עמלו כ"א במקבל פלגא ברווחא ופלגא בהפסידא וכהאי מתני' אין מושיבין חנווני ואין נותנין מעות ליקח פירות למחצית שכר בהא הוא דאמרו אא"כ נותן לו שכרו וכו' כמבואר שם ואף לגי' התוספתא אסור איכא למידק מאי קמ"ל פשיטא דאסור אם כל האחריות על המקבל וצריך לדחוק דה"ק דאף שהמקבל אמר לו והמעשרות שלך אפ"ה אסור משום דהנותן אין לו באחריות כלום ועל כרחך ע היא סברת התוספתא בטעמא דהסיפא שהישראל הוא הנותן והכהן הוא המקבל וא"ל המקבל האחריות הקרן יהי עלי והמעשרות שלך דהואיל והמעשרות של ישראל הנותן הוי כאילו אין להמקבל חלק בריוח כלל ובכה"ג איכא נד התירא כמו שזכרתי בחבורי על סדר מיקין בפ' א"נ בהלכה ה' ד"ה לא פעמים שמתנה ש"ת להיות כשואל דהבאתי שם כבס כה"ת דכל היכא שהמקבל נותן כל הריוח לבעל הבהמה אף שמקבל עליו כל האחריות הבהמה בנכסי צאן ברזל בהא אית דאמרי דודאי שרי דהא לא מקרי הלואה אלא שליחותיה קעביד וכתבתי שם דאין לפקפק בזה דכך הוא נלמד מהאי ש"ס שם ומיהו בהא דתלי הכא להתירא באם נותן לו שכרו אכתי קשה דהאי התירא במקבל בעיסקא הוא דשייכא כדלעיל ובגוונא דהאחריות על המקבל עיקר היתר הוא אם מתנה שלא יהיה לו בריות כלום דזהו כש"ת שמתנה להיות כשואל סוף דבר אין כאן דבר ברור לדינא מהאי תוספתא ואיך שתפרש יש לפקפק בה והרמב"ם לא זכרה ולא למד ממנה כלום:

(שם) **ישראל** שהיה מוכר זיתים בשמים לוג טבולים וכו'. תוספתא זו מבוארת היטב בפנים ודינה מבואר כפי אשר פירשתי בה ובאוקימתא דהש"ס ובכר נכלל דין זה בדיני הרבית בפ' הנזכר ובדברי הרמב"ם במקומו בהל' מלוה מדין כיוצא בו וזה נלמד דבר מדבר הוא:

(דף כ"ח ע"א) **בשם** שאמר קטן תומרין וכו'. מבואר היטב בפנים על איזה דין של קטן שאמרו בו לתומרא קאי ולפי מה שהבאתי במתני' פי' הרמב"ם במשנה שפירש לפלוגתייהו דב"ש וב"ה באם מותר לגרום טומאה לחולין של א"י א"כ הא דקתני בברייתא שוין שאין מוכרין גדים של חטים וכו' היה צריך לומר דבכה"ג מודו ב"ה משום דהוי כודאי הוכשרו ומ"מ הוי קשה דאם מותר לגרום טומאה לחולין של א"י מאי איכפת לן שהוכשרו לכן נראה שחזר בו הרמב"ם מפירושו במשנה אלא דפלוגתייהו אם תולין להקל שמא לאכילה לקחם או לא כדמשמע מהסוגיא ודוקא בשלא הוכשרו מיירי במתני' ולפיכך תני עלה בברייתא ושוין שאין מוכרין וכו' דבכה"ג אפי' ב"ה מודו דלא תלינן להקל מכיון שמסתמא הוכשרו אין מוכרין אותן למי שאינו עושה בטהרה והשתא אולא המתני' והסוגיא כולה אליבא דמשנה ראשונה דסוף פ"ד דע"ז שהיו אומרין אסור לגרום טומאה לחולין של א"י ומפני דאנן קיי"ל כמשנה אחרונה דהתם חזרו לומר וכו' ומותר לגרום טומאה לחולין של ארץ ישראל לפיכך לא זכר הרמב"ם בחיבורו כלום מדין המשנה והברייתא ומה דאיתמר עלה בהסוגיא דהכל אליבא דמשנה הראשונה הוא שנשנה:

(שם ע"ב) **אין** לך אלא כההיא דאר"י ד"ה היא וכו'. כדפרישית. וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות מעשר הלכה י"ג שנים שבצרו כרמיהן בתוך גת אחת והאחד מהן אינו נאמן על המעשרות אע"פ שעישר זה הנאמן על חלקו כשהוא נוטל חלקו מן היין חייב להפרים ממנו מעשר דמאי על חלק ע"ה כיצד היה מחצה למחצה ונוטל בחלקו מאתים לוג יין ה"ז מפרים ממנו לוג אחד תרומת מעשר ועשר מע"ש כנגד המאה לוג שהרי הפרים המעשר של ודאי תחלה על חצי כל שדרכו בגת. והרי היא כמסקנא וכפירושא דר' יוחנן דעל חלק ע"ה שבידו והוא חצי חלקו שהן מאה לוג מפרים עליו כדין דמאי אחר שככר הפרים כדין ודאי על כל המאתים לוג שלו שהן חצי כל שדרכו בגת וטעמו מבואר בפנים ומה שהקשה הראב"ד שם ממתני' דלקמן שנים שקבלו השדה באריסות וכו' הלמא יש ברירה ככר פי' הכ"מ דבמתני' שאני דמיירי שחלקו בתחלה בענבים ואח"כ נתערבו בנתינתם בגת דבכה"ג לכ"ע אין ברירה דלא אמרינן הוברר לכאו"א חלקו שבתחלה וכמו שכתב הרמב"ם בפי' המשנה וכזה מבוארת המשנה כמו שהבאתי במתני' ומבוארין דבריו בחבורו ועיין עוד בהלכה דלקמן:

(שם במתני') **שנים** שקבלו את השדה באריסות וכו'. הר"ש פי' להמתני' כגון שחלקו שדה בקמתה וכו' ואחריו נמשך הר"ב וכתב שם משום דהש"ס מייתי להברייתא עלה דמיירי בכה"ג וכו' ואין זה מוכרח כלל דבכמה וכמה מקומות מצינו דהש"ס מייתי איידי דאיירי בענין זה וה"נ איידי דבמתני' מיירי משותפות מייתי הך ברייתא דשותפות ואף שאין דינם שוות ואין ענין זה לזה והבאתי בפנים לפי' המשנה ע"ד הרמב"ם בחיבורו דזהו עיקר הטעם במתני' וכמה שזכרתי מזה בדיבור דלעיל:

(שם בגמ') **ישראל** ועכו"ם שקנו שדה בסוריא. הכי נמי גרים בהדיא בתוספתא. ובבבלי גיטין (דף מ"ז) וכן בפ' ראשית הגז (דף קל"ה) דמייתי הך ברייתא לא גרים בהדי' סורי' אלא דמוקי לה בגיטין דבסוריא מיירי משום סקיפי' דמקשי התם לרבה דס"ל אין קנין לנכרי בא"י להפקיע ממעשרות ופריך מהאי ברייתא דע"כ ל"פ אלא דמר סבר יש ברירה ומ"ס אין ברירה אבל דכ"ע יש קנין לנכרי בא"י ומשני בסוריא שנו ופירש"י ז"ל דלמ"ד טבל וחולין מעורבין צריך לעשר חלק של ישראל מניה וביה ולא ממנו על טבל גמור ולא מטבל גמור עליו שלא יהא מן הפטור על החיוב ומן החיוב על הפטור והתוס' שם הקשו על זה והעלו דעבל זה אין לו תקנה דכיון שאין ברירה שמא הגיע לו כל חלקו של נכרי או חציו ולא ידעינן כמה ואי מעשר מניה וביה שמא מעשר מחלקו והשאר חלק של נכרי או איפכא או מקצתו ומיהו יכול לתקן שיפרים עליו ממקום אחר ויפרים גם עליו ממקום אחר ואחרון אחרון מקולקל וכו' ועיין בפירש"י בראשית הגז שם שמאריך בענין זה ונבאר לדעת הרמב"ם בהאי דינא שכך כתב בפ"א מהל' תרומות בהלכה כ' שותפות העכו"ם חייבת בתרומות ומעשרות כיצד ישראל ועכו"ם שלקחו שדה בשותפות אפי' חלקו שדה בקמתה וא"צ"ל אם חלקו גדיש הרי טבל וחולין מעורבין בכל קלא וקלא מחלקו של עכו"ם אע"פ שמרחן העכו"ם ותייבן מדבריהם כמו שבארנו כד"ת בא"י שהמעשרות של תורה ובשל תורה אין ברירה אבל אם לקחו שדה בסוריא הואיל והמעשרות שם מדבריהם אפי' חלק הגדיש חלקו של העכו"ם פטור מכלום וביאור דבריו כך הם דמ"ש ותיובם מדבריהם כמו שבארנו ר"ל מ"ש שם לעיל בהלכה יג בישראל שמכר פירותיו לעכו"ם אחר שבאו לעונת המעשרות אע"פ שגמרן העכו"ם חייב בכל מדבריהם וכן העכו"ם שגמר פירות ישראל הואיל ודיגונן ביד העכו"ם אינן חייבות במעשרות אלא מדבריהן. והכוונה דאף על גב דפסק לעיל כמאן דאמר אין קנין לעכו"ם בא"י היינו דוקא בגמרן ישראל להפירות שגדלו בקרקע של הנכרי שקנה בא"י דאז חייבין מן התורה אבל אם גמרן העכו"ם לפירות שלו פטורין מכלום כמ"ש בהלכה י"א וכאן שהפירות הן של ישראל והגיעו לעונת המעשר בידו משו"ה כשמכרן לעכו"ם ומרחן העכו"ם אי אתה יכול לחייבן מן התורה דהא לפירות יש קנין לעכו"ם כמבואר לעיל בפ"ה בהל' ט' דאע"ג דקנין קרקע אין לו קנין פירות יש לו ובשמרחן. ולפוטרן מכלום ג"כ אי אתה יכול לפוטרן דהא הגיעו לעונת המעשר ביד ישראל והלכך חייבין מדבריהן וזהו ביאור הדין הנזכר בהלכה י"ג והשתא דין הזה דשותפות העכו"ם ואפי' חלקו שדה בעודה בקמתה והרי עכ"פ הגיעו לעונת המעשרות שהוא משהביאו שליש וא"כ חלק הישראל שמעורב בחלק העכו"ם הוי כמו פירות של ישראל שמכרן לעכו"ם שהרי הוא נוטל חלק ממנו כנגד חלקו וכחלקו מעורב פירות העכו"ם. וזהו שכתב הרי טבל וחולין מעורבין בכל קלא וקלא מחלקו של עכו"ם כלומר דודאי זה פשוט הוא דבחלקו של עכו"ם אילו היה ברירה היה פטור מכלום שהרי יש קנין לעכו"ם בפירות כמוזכר ובפירות של עכו"ם ומרחן העכו"ם לא היה שום חיוב כאן אלא מדקי"ל אין ברירה בדאורייתא א"כ יש בכל קלא וקלא של חלק העכו"ם ג"כ חלק ישראל מעורב בו ודינו כמו פירות של ישראל ומכרן להעכו"ם כנזכר ואע"פ שמרחן העכו"ם יש כאן חיוב מדבריהם והוא הדין נמי בחלק הישראל הוא כן וזהו שרמז וכתב מחלקו של עכו"ם ולא כתב בחלקו של עכו"ם אלא דר"ל דגם בחלק ישראל שהוא טבל יש בו ג"כ מחלקו של עכו"ם בכל קלא וקלא והוא חולין שהרי יש קנין פירות לעכו"ם אלא דהואיל וא"א לברר דאין ברירה ובכל קלא וקלא יש מגביהן ועיקר הדין מידי דאורייתא הוא הלכך דינן דאף שמרחן העכו"ם חייבין במעשרות מיהת מדבריהם ועיין בכ"מ ובמה שהבית בשם הר"י קורקוס ז"ל וכמה שכתבתי נתבארו דבריו על נכון ואין שום קושיא בדין זה לפי שיטתו ז"ל. נשאר לנו לבאר בעיקר הדין דשותפות העכו"ם דברים פ' ראשית הגז שם משמע דמאי דמחייב בשותפות העכו"ם מדאורייתא הוא מיחייב וכהאי לישנא דאב"א התם דקאמר דבשותפות בעכו"ם אפי' לרבנן חיובי מחייבי ודייק מהאי ברייתא דפלוגתא דרשב"ג ורבי דלעיל דע"כ ל"פ אלא דמ"ס יש ברירה ומ"ס אין ברירה אבל שותפות דנכרי ד"ה חייבת וכך הוא דעת הרמב"ם וכבר ביארתי טעמו לעיל בפ"ד דפאה הלכה ד' ד"ה ישראל ועכו"ם שהיו שותפין בקמה בהא דלא פסק כרבא דהתם כ"א בבכורה ולא בחינך דחשיב שם ע"ש ותמצא דבכל הדינים דפסק שותפות הנכרי חייבת מדאורייתא הוא כדמשמע מהסוגיא דהתם ומהך אב"א כדין תרומה וא"כ לכאורה יש לשאול מ"ט כתב כאן על הא דפסק שותפות העכו"ם חייבת בתרומות ובמעשרות ומפרש כיצד וכו' ונקט גוונא דלא מיחייב אלא מדבריהם אבל הא ל"ק כלל דהא קאמר אע"פ שמרחן העכו"ם וכו' וזה בא להשמיענו דאף שמרחן העכו"ם מ"מ חיובא מדרבנן מיהת איכא דדמיא להאי דינא שזכר לעיל וכמו שנתבאר למעלה ואין ה"נ דאם מרחן ישראל מדאורייתא חיובי מחייב מכיון שאין ברירה ודמיא להאי דינא שכתב לעיל בהלכה י"א דפירות העכו"ם שלקחן ישראל אפי' אחר שנתלשו אלא שלא נגמרה מלאכתן למעשרות וגמרן הישראל דחייבין מן התורה וה"נ כן דמטעמא דאין ברירה הוי כמכר כמו שבארנו למעלה וא"כ שותפות הנכרי מן התורה חייבת ובהא דמחלק בין א"י לסוריא פשוט הוא דהואיל דקי"ל כר' הושעיא דפ' אין מעמידין דבדאורייתא אין ברירה ובדרבנן יש ברירה כדפסק הוא ז"ל שם בהל' תרומות ובכמה דוכתי ודאי יש חילוק בין סוריא ובין א"י בהאי דינא וסוגיא דגיטין דמשני בסוריא לתרץ הקושיא על רבה דאמר אין קנין לעכו"ם ומשמע דמיהת לרבי אין ברירה אף בסוריא התם אליבא דרבה הוא דמשני ואיהו ס"ל כרב אסף בפ' בכל מערבין (דף ל"ז) דאין חילוק בין דאורייתא לדרבנן בדין ברירה ע"ש ותמצא דרבה ורב יוסף לא פליגי בהאי סברה כ"א בטעמא דהריבא בהאי שנויי דהתם וכן הא דלא מפני בגיטין דמיירי במירת העכו"ם ואפי' בא"י וכדקדוק הר"י קורקוס שהביא הכ"מ ע"ש שתירץ בדוחק אבל מעיקרא לק"מ דהא במירת העכו"ם גופא איכא פלוגתא כדאמרינן במנחות (דף ס"ז) דתנאי היא אי מירוח העכו"ם פוטר או לא וכפ"ד דפאה מבואר יותר ופליגי התם אם יש קנין פירות לעכו"ם או לא וע"ש הלכך לא בעי הש"ס לשנויי הכי ומוקי לה בסוריא דלכ"ע יש קנין לעכו"ם בסוריא ואין להאריך יותר כ"א כמה שרמזתי ולייגתי תמצא הכל מבואר בס"ד:

(שם במתני') **חבר** וע"ה שירשו את אביהם ע"ה וכו'. כתב הר"ש הא ככר תנא ליה ריבא או שירשו והא דתני ליה הכא משום דבעי למתני ונכרי וכו' וזהו לפירושו במתני' דלעיל אבל לפי' הרמב"ם בחבורו והבאתי לעיל דהתם טעמא דכמוכר טבל הוא ול"ל לאוקמי שירשו אביהם ע"ה וכמבואר לעיל והכא טעמא משום דכמוכר דמאי הוא וכן מה דמסיים הר"ש ועוד משום דקתני הכא לא ויבש דאסור למכור לע"ה לא ויבש כדתנן לעיל בפ"ב ואחריו נמשך הרב וא"כ הא מתני' לא הוה אתיא אלא כמשנה הראשונה דסוף פ"ד דע"ז דאסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל וכמו שכתבתי לעיל בפ"ב בהלכה ג' אבל לא צריך לכל זה דמתני' דהכא אתיא אף למשנה אחרונה דהתם דקיי"ל

וקי"ל מותר לגרום טומאה לחולין של א"י דכולא טעמא דריבא דמתני' דכאן משום דמאי הוא דכשמחליף עמו הוי כמוכר דמאי וכ"כ הרמב"ם בפירושו ובחבורו פי"א ממעשר הלכה ו' :

(שם בגמ') **ישראל** ועכו"ם שקנו ביתו של עכו"ם וכו'. למאי דמסיק הכא מכיון שקנה כמי שנכנסה לרשותו א"כ דין זה דהתוספתא נכלל בהאי דינא דברייתא השנית בבבלי פ"ב דע"ז (דף ע"א ע"ב) הלוקח גרוטאות מן הנכרי ומצא בהן ע"ז אם עד שלא נתן מעות משך יחזיר ואם משנתן מעות משך יוליך ליה המלח וכו' כדמפרש לה התם וה"ה הכא בשותפות עם העכו"ם דמכיון שקנה אע"פ שלא נכנס לרשותו אסור לו להחליפן ולכן לא הביא הרמב"ם לדינא דהתוספתא בהדיא כ"א דינא דמתני' גר ועכו"ם שירשו את אביהם עכו"ם כתב בפ"ז מה' ע"ז הלכ' ה' ודינא דהתוספתא נכלל במ"ש שם לעיל האי דינא דהלוקח גרוטאות ועיי"ש :

(דף כ"ט ע"א) **תני** עכו"ם שהיה לוה והומר וכו' רישא דהתוספתא בבבלי שילהי יבמות (דף קכב) ופירש"י ז"ל שם דנראה לו דהאי עזק שם עיר שבא"י היא ופירותיה משובחים ואף דבענין מה שהקשה רש"י על מי שפירש עזיקה פרדס מעוזק הגדר סביב ושנת שביעית היא וכו' דמה איסור יש כאן כבר תירצו התוס' שם דיש איסור מן המשומר בשביעית מ"מ בענין פירושא דעזיקה נראה כפי' רש"י כדמסיים התם טעמא שאינו נאמן שלא נתכוין אלא להשביח מקחו וכך היא בתוספתא וא"כ ברייתא כולה משום האי טעמא הוא. ובענין הפלוגתא אם אמר מעכו"ם פלוני הבאתים גרים בתוספתא דרבי ורשב"ג פליגי בה רבי ס"ל דנאמן להחמיר ור' שמעון בן גמליאל אומר אינו נאמן בדברי שעכו"ם לא מעלין ולא מורידין ולפי הך גירסא הלכה כרבי דהא קיי"ל הלכה כרבי מחבירו אפי' לגבי רשב"ג אבוהי כדמוכח מכמה מקומות שזכרתי לעיל וכהך פלוגתא דפ' גט פשוט (דף קסט) הכא לידון בשטר ובחזקה דפליגי רבי ורשב"ג ופסקו כל הפוסקים הלכה כרבי וכך הביא הרא"ש ז"ל בפ' אלו מגלחין בפיסקא דברייתא במועד קרובה וכו' (דף כ) כהאי גי' דהתוספתא ובענין ברלה אבי העזרי להביא ראיה דנכרי מסל"ת נאמן לענין אבילות מהך דרבי דנאמן להחמיר ובשם רבינו מאיר כתב שם לסתור ראיה זו דבהאי התם שהפירות הן שלו ונאמן הוא לאוסרם אבל לאסור פירות חבירו בהיינו מוחזקין בו להיתר לא מהימן ועי"ש שהביא ראיה אחרת דעכו"ם מסל"ת נאמן לענין אבילות. וכהאי סברא דרבינו מאיר כתב ג"כ הרשב"א בתשובה סי' קי"ח ע"ש ומיהו בעיקרא דדינא דהכא נראה מדבריהם דבמקום דלא שייך להשביח מקחו היה נאמן לאסור במה שתחת ידו וכן שלו במיגו דאי בעי לא היה מזבין לן כדכתב שם הרשב"א וא"כ בהך דינא דאומר של ערלה הן וכו' ומעכו"ם פלוני לקחתים כסברת רבי דבכה"ג לא שייך להשביח מקחו כדמוכח מדמחלק בתוספתא כן היה נאמן להחמיר ולפ"ז היה קשה על מה שפסק הב"י בסוף סי' רל"ד שהביא הברייתא דיבמות ומסיים שם בשם רבינו ירוחם דאפי' אמר מאיש פלוני אינו נאמן הא לפי גירסת התוספתא הלכה כרבי דנאמן הוא להחמיר בכה"ג והש"ך ביו"ד (סי' קכז) הביא לדברי הרשב"א ולדברי הרא"ש הנ"ל ובדינא דערלה דלעיל לא ראיתי למי שכתב טעם לדעת רבינו ירוחם הנז' ומיהו לגי' דהכא ניחא דגרים דחכמים פליגי עליה דרבי וס"ל דדברי הנכרי לא מעלין ולא מורידין ודעת הרמב"ם אינו מבואר לנו בדין זה :

(שם) **ישראל** שהיה לו אריס בסוריא וכו' כן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות תרומות הלכה י"ט ומשמע מדבריו שכתב סתם הרי אלו פטורין אפי' לא אמר לו האריס הרי אלו מעושרין וכתב הכ"מ שם שנוסחא אחרת היה לו לרבינו בירושלמי. ואפשר שהוא ז"ל פי' להא דגרים הכא ואמר הרי אלו מעושרין לאו דוקא אלא כיון שגילה לו הפירות סתם ולא א"ל שיתקנם הוי כאילו א"ל הרי אלו מעושרין שהרי זה סומך עליו ויאכלם כך ועיקר הטעם דכשיש אותו המין מצוי בשוק תולין בהקל. כיון שבסוריא חיוב המעשרות מדרבנן הוא ולפיכך סתם וכתב הרי אלו פטורין :

(שם במתני') **עם** הארץ שאמר לחבר קח לי אגודת ירק. בבבלי פ' בכל מערבין (דף ל"ז ע"ב) דמייתי האי מתני' והפלוגתא דפליגי בברייתא מוקי לה התם דפליגי ביש ברירה או לא ופירש"י ז"ל שהיה החבר הולך לשוק ליקח לו ירק לעצמו ואמר לו ע"ה קח גם לי אגודת ירק וא"ל החבר לעשר דיש ברירה כשנותנו לע"ה שזה לצורכו לקחה ואין חבר זה מוכרה לו וכן פי' הר"ש להמתני' ואחריו נמשך הר"ב בפי' הא'. והרמב"ם לא רצה לפרש בענין זה וטעמיה כדלקמן ופי' בענין אחר דלאו משום ברירה נגעו בה אלא כדפרישית בפנים וזה נלמד מהסוגיא דהכא כדמפרש הש"ס במאי דפליגי ר' יוסי ור' יהודה בתוספתא וכן בחיבורו בפ"י מהלכות מעשר דפסק כסתם מתני'. וזהו כר' יוסי דהתוספתא ודבריו בחיבורו כן מתפרשין לפי דבריו בפי' המשנה וזה מבואר ומיהו לכאורה טעמא בעי אמאי הניח סוגיא דהש"ס דילן מפני סוגית הש"ס דהכא אלא דלמאי שזכרתי לעיל בהלכה א' ד"ה ישראל ועכו"ם שקנו שדה בסוריא תראה דלק"מ דכל הסוגיא דבכל מערבין אזלא למ"ד דאין חילוק במידי דאורייתא למידי דרבנן בענין ברירה כדקאמר התם בהדיא מאן האי תנא דאפי' בדרבנן לית ליה ברירה וכו' וכדקאמר רב יוסף לקמן שם מאן דאית ליה ברירה ל"ש בדאורייתא ול"ש בדרבנן אית ליה וכו' וסוגיא דהכא ס"ל כמסקנת הסוגיא בפרק משילין דקאמר ר' הושעיה בדרבנן אית ברירה ובדאורייתא לית ברירה וא"כ תו לא מצינן לאוקמי פלוגתייהו דר' יודא ור' יוסי בענין ברירה דבמידי דרבנן כמו הכא בדמאי לכ"ע יש ברירה אלא בדעת המוכר פליגי למי היה דעתו לזכות כדמפרש לה בהסוגיא וכמבואר היטב בפנים ולפיכך הוא דנאדי הרמב"ם מסוגיא דהתם וסמיך אסוגיא דהכא ובענין מה שהביא הר"ש לראיה הסוגיא דהכא ופירש דפריך מיחלפא שיטתיה דרבי יוסי דקאי על האי ברייתא דמייתי לה בבבלי פ' אלמנה ניזונת (דף נה) הוסיף לו אחת יתירה הכל לבעל דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר חולקין. לא היה צריך לכל זה דבהדיא פליגי בתוספתא בהאי דינא גופיה כמו שהבאתי בפנים. גם מה שפירש להא דמשני והעתיק שם באותן מעות שלי זהו רגלים של זה כלומר שאומר למוכר אני שלוחו של פלוני ולכן פטור מלעשר עכ"ל ודברים אלו קשי הבנה הם דמאי שייכא הך לשינויא דהקושיא דר' יוסי אדר' יוסי בענין הלוקח מהאחת יתירה וכמדומה שאף לפי גירסת העתקתו אין מקום לדברים אלו ועיקר התירוץ דמתרץ הש"ס פשוט הוא וכמבואר בפנים דלטעמא דחולקין קאי לר' יוסי וכענין דאמרו במדרש אנא ברגלי ואת בפרוטה. וכדמסיק בהדיא כאן ע"י מעותיו של זה וכו' שניהן חולקין. ובענין הניא דכתובות נתבאר במקומו דבדבר שאין לו קצבה אם הוסיף הכל הוא לבעל המעות ובדבר שיש לו קצבה מסקנת הפוסקים דחולקין השליח והמשלח :

(שם בגמ') **תני** רשב"ג אומר אם החליף את המעה צריך לעשר. וכן פסק הרמב"ם שם בהאי דינא והכ"מ דחק עצמו שם לבאר זה לפי דעת הרמב"ם בעיקר דינא דמתני' וכפי פירושו וכתב ואפשר לומר שבסברא המוכר שהחליף את המעה חושב שחוזר בו משליחותו ומתן לו דמאי וכל זה דוחק הוא דאטו בראית המוכר עסקינן כאן אלא דעיקר הטעם דהכא לאו משום דידעינן בודאי בזה המוכר תיקן קאמרינן אלא דכל היכא דהמוכר ידע מהשליחות שאלא ע"ה לחבר שזה לקנות בשבילו תלינן לקולא דמסתמא מה שהוא נותן בשביל ע"ה אינו נותן כ"א מהדבר המתוקן שיש לו ואינו עובר למכור לע"ה דמאי וכשהחליף זה השליח החבר המעה ונתחייב באחריות המעות הוי כשלו ועליו מוטל הדבר שלא להוציא מתחת ידו עד שיתקן דבכה"ג לא תלינן לקולא כדפרישית בפנים והאי דקאמר הכא הדא המרה וכו' ואף דלכאורה נלמד זה ממתני' דהמפקיד שאם הפקיד אצל בעה"ב בין צרורין בין מותרין לא ישתמש בהם לפיכך אם אבדו אינו חייב באחריותן ומשמע דאם השתמש בהן חייב באחריותן מ"מ מכאן נלמד דאפי' לא השתמש ממש אלא החליף מעה שלו במעה של המשלח הוי כשליחות יד וחייב באחריותן והביא זה הגהמ"י בפ"ז מהל' שאלה ופקדון ע"ש :

(שם ע"ב) **שמואל** אמר במחלק בידיו וכו'. הר"ש ז"ל כתב גם בזה וז"ל ובמחלק בידיו לא אגתערבו קאי וכו' עיי"ש ולמאי דפרישית בפנים הדברים כתיקונן וכהוייתן הן בלי שום דוחק :

(שם) **תני** אומר הוא אדם לפועל הילך דינר זה וכו'. תוספתא זו הובאה בבבלי פ' בתרא דע"ז (דף סג) על הא דקאמר התם לעיל דבי ר' ינאי יזפי פירות שביעית מעניים ופרעי להו בשמינית ומתיב רב ששת מהאי ברייתא אומר אדם לחמריו ולפועליו לכו ואכלו בדינר זה וכו' ואם אמר להם לאו ואכלו ואני פורע חושש משום שביעית וכו' ומוקי לה רב פפא במסקנא דהסיפא מיירי כגון שהקדים לו דינר לחנווני דהשתא משל בעל הבית קאכלי ואיסורא דידיה הוא ותני ברייתא לאו ואכלו ואני מחשב ורב אשי מוקי לה כגון שנטל ונתן ביד ותני טלו ואכלו וטלו ושתו. והרמב"ם ז"ל בפי"ג מהמ"א לא כתב אלא כאוקימתא דרב פפא כמבואר בדבריו שם בהלכה כ"ח ואע"ג דלכאורה משמע דרב אשי לא פליג עליה דרב פפא לדינא וכ"כ הרשב"א ז"ל בתה"א בשער השני מבית החמישי ומסתברא דרב אשי ל"פ אדר"פ אלא דניחא ליה טפי לאוקמי הברייתא בהכין דלישנא דברייתא לא ניחא ליה לאוקימתא דר"פ משום דאני מחשב מיבעיא ליה ואיתא לדרב פפא ואיתא לדרב אשי עכ"ל והביאו הכ"מ והב"י ביו"ד (סי' קלב) נ"מ הרמב"ם הכריע בפירושא דברייתא כאוקימתא דר"פ וטעמו הוא חדא דאילו לר"א צריך להגיה בברייתא דלאו ואכלו קאמר אלא טלו ואכלו ולאוקימתא דר"פ הא דקאמר ואני פורע היינו שאני מחשב חשבון הפרעון כפי מה שתאכלו בהמעות שהקדמתי לחנווני ועוד דאי שנטל ונתן ביד צריכא למימר דאסור הא ספי להו איסורא בידים ולפיכך לא העתיק הרמב"ם אלא כאוקימתא דר"פ ואף דלדינא הא דרב אשי פשיטא דאסור הוא ולא היה צריך לבארו. ולפי סוגית הש"ס דהכא נראה להדיא דלא בעי לפרושי כהני אוקימתא דהתם אלא הברייתא כפשטה היא מתפרשא דהא לפי גי' דמייתי הכא בהסיפא ואני נותן לך דמים וא"כ לא מיירי כשהקדים הדינר להחנווני ועוד דלמאי דמפרשי ר"ז ור' אילא לטעמא דהסיפא למר החנווני כשלוחו של בעה"ב הוא ולמר הפועל הוא מזכה לבעה"ב משל חנווני וקאמר דחנווני חרש איכא בינייהו ואי בשהקדים מעות לחנווני לא שייכי הני טעמי ועוד דהכא לעולם אסור הוא לכ"ע דהרי איסורא דאכלי משל בעה"ב הוא ופשיטא דלא מצינן לאוקמי בשנטל ונתן ביד דלא הוי שייכא כלל להא דר"ז ור' אילא אלא דהאי ש"ס ס"ל לפרש להברייתא כדס"ד דמעיקרא התם וזה פשוט הוא ועיין עוד בדיבור דלקמן ובענין קידושין מה שלמדין אנו מסוגיא דהכא נתבאר במקומו פ' האיש המקדש ע"ש ד"ה תניא לעני וכו' ובדיבור שלאחריו מ"ש גם בס"ד :

(שם) **תני** לא יאמר אדם לחבירו הילך מאתים דינר וכו'. והתם בע"ז (דף עא) גרים בהאי ברייתא אל יאמר אדם לנכרי עול תחתי לעשר ול' אוצר הוא וכפירש"י כל' הכי שם ולדינא חדא הוא דהתם מיירי לענין יי"נ והכא לענין פירות טבל וכדפרישית בפנים. ובפירושא דברייתא יש כמה פירושים שונים דרש"י מפרש מה שחייב לתת למנת המלך יין או תבואה וכן היא דעת הראב"ד בהשגות והרמב"ם מפרש בהל' מ"א בפי"ג אחר הלכה המוזכר בדיבור דלעיל במלך שהי' מחלק יינו לעם ולוקח מהן דמיו כפי מה שירצה והרשב"א בת"ה שם מביא לשני הפירושים וכן הטור בסי' קלב פוסק כשני הפירושים לדינא ונראה דיש ללמוד מכאן לב' הפירושים לדינא דהכא מייתי להברייתא בתרי גווני לא יאמר אדם וכו' ושקול על ידי לאוצר וכו' וכן לא יאמר אדם וכו' ושקול על ידי לאומנות וכו' דמהו אוצר ומהו אומנות אלא דאוצר הוא מתפרש על דרך הרמב"ם שהמלך הוא שמחלק יינו ונותנין לו דמים עבורו לאוצר ולאומנות מתפרש למנת המלך וכו' דרך רש"י והראב"ד מה שצריך ליתן למנת המלך מיין ותבואות כך וכך לשנה מכאו"א ותרוייהו שוין הן לאיסורא דגוונא דרישא והן להתירא לגוונא דהסיפא ושאו שפוסק הרשב"א והטור לשתיהן והרמב"ם לא העתיק כ"א לא' וכפי' משמעות אוצר בשנה שם ומשני בדין הב' למד מחבירו הוא. ומיהו במה שהקשה הרשב"א בת"ה שם עלה מהאי ברייתא דלעיל דהכא משמע דכי א"ל עול תחתי לאוצר אסור הא לעיל גבי לאו אכלו ואני פורע דאוקמה ר"פ בשהקדים לו דינר ורב אשי אוקמה בשנטל ונתן ביד הא לאו הכי שרי משום דשעבודא בלחוד הוא דאית לי' וכי קא פרע ליה לאו דמי יי"נ קא פרע ותירץ הרא"בד ז"ל דהתם בשעת הפרעון כבר שתו הפועלים להיין וכו' והביא לזה הב"י שם והרמב"ן ז"ל תירץ דהכא נמי בשהקדים לו דינר כי התם והכין משמע בגמרא דבני מערבא בפ"ו דדמאי דגרים התם לא יאמר אדם לחבירו הילך מאתים דינר ושקול על ידי לאוצר אלמא בשהקדים לו מעות מיירי עוד יש לנו לומר דגבי פועלין אינו חייב ליתן להם יין דוקא אלא מעות אבל במנת המלך שחייב לו יין ממש אלא שלפעמים שהוא לוקח מעות לפיכך עול תחתי לאוצר והוא פורע יין הרי הוא כאילו קונהו ובשליחותו נתנו הנכרי לאוצר אבל כאומר מלטני מן האוצר אע"פ שהוא פייס ביין כיון שלא אמר לו לפייס ביין אלא בכל דבר שיוכל לסלק את המלך ה"ז מותר עכ"ל ולפי מה שנתבאר בדיבור דלעיל קשיא על תירוץ הא' דהא הכי דהאי ברייתא בדוקא קתני שהקדים לו המעות אבל לא הקדים אפי' שקול על ידי לאוצר שרי א"כ מ"ט דאסור בברייתא דלעיל אם א"ל לא וקח לך וכו'. וע"כ בשלא הקדים המעות לחנווני מיירי התם כדמוכרח למאי שביארתי לעיל ומזה היה נראה דתירוץ האחרון של הרשב"א היא העיקר :

# סליק פירקא בסייעתא דשמיא

(שם במתני') **המזמין** את חבירו שיאכל אצלו. הכא בשלא הדירו מיירי כדפרישית בפנים וזהו העיקר ועיין לעיל בפ"ד הל"ב בד"ה בשבת של פרוטגמייא מה שכתבתי גם ומה שנתבאר לדעת הרב רבינו משה בן מיימון זכרונו לברכה בזה :

(שם בגמ') **רבי** ינאי הוה ליה תנאי ודאי וכו'. האי דר' ינאי ודר"ת נשנית בבבלי פ' האשה רבה (דף צג) בענין אחר דגרים התם ר' ינאי הו"ל אריסא דהוה מייתי לי' כנתא דפירי כל מעלי שבתא ההוא יומא נגה לי' ולא אתא שקל עשר מפירי דביתי' עלייהו אתא לקמיה דר' חייא א"ל שפיר עבדת דתניא למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל הימים אלו שבתות ויו"ט למאי הילכתא אלימא לעשורי ומיכל אלטריך קרא למישרי טלטול דרבנן אלא לאו כה"ג ופירש"י ז"ל כה"ג דמותר לעשר על דבר שלב"ל ועתיד לבוא לצורך עונג שבת והתוס' פירשו בשם ר"י דאתי קרא למישרי שבת שלא מן המוקף ע"ש ואינו נראה דעובדא אחרת היא דהתם נמי קאמר והא אקריון בחלמא קנה רלון וכו' לא ה"ק לך קנה רלון לא ישבר אלא דהכא משמע דשאל לו מקודם ולא קיבלה מניה להקל והתם אחר המעשה שאל לו משום דאקריון ליה בחלמא והיה סבור שטעה ולכך שאל לו אח"כ לידע הדין ומיהו איך שיהיה קשה על הנוסחא דהכא דמשמע ששאל לו אם לתקנו בשבת בשעת הדחק מאחר שבשבת להתנות והשיב לו מדרשא דקרא דמותר וכי אלטריך קרא למישרי טלטול דרבנן לכך נראה דעיקר השאלה היתה אם יכול להתנות על הודאי ואע"ג דקאמר מהו מתקנתא בשובתא לאו תיקון ממש בשבת קאמר דאי הכי קשיא הא דאמרן אלא כה"ג להתנות על שיתקן לצורך השבת ועיין בדיבור דלקמן :

(שם) **רבי** הושעיה היה לו תנאי ודאי חדא איתתא בשלה ירק וכו'. הר"ש ז"ל מביא לזה ופירש שהתנה על ודאי טבל ואמר שאני עתיד להפריש ולקחה אשה אחת מאותו ירק ובישלתו לצורך שבת ושכחה לעשר ושאלו ר' הושעיה לזכדי שיתקננו ומבעיא לי' לר' בא היאך מותר בשבת להפריש לצורך ההרים הואיל ולא היה לו זכיה מאותו ירק שלא היה אוכל ממנו ומסיק ר' זירא וכו' עיי"ש שלא רצה לגרוס כדברי ר"ז כמו שהוא כתוב לפנינו וכאן העתיק כמו שהוא לפנינו היה לו תנאי ודאי ולעיל בפ"ד במשנה ד' העתיק להא דר' ינאי דלעיל וגרים הוי ליה תאני' ודאי. ומיהו במה שפירש להאי דר' הושעיה יש לתמוה הרבה על פירושו חדא שאם ר' הושעיה כבר התנה מע"ש על כל הודאי טבל שהיה לו א"כ למה היה לו לתקן בשבת הא במתני' דלקמן בכה"ג א"צ לכלום אחר שכבר התנה מאתמול ואין זה קרוי תיקון מה שלוחש בשפתיו למחר בשעת אכילה כדלקמן ואם לצורך ירק האשה בלבד שלחו שיתקננו הרי לפי פירושו שלקחה מאותו ירק וא"כ הרי הוא בכלל התנאי שהתנה ר' הושעיה ועוד מאי האי דקמיבעיא ליה ר' בא היאך מותר בשבת וכו' אם הירק היה משלו וכי צריך שיאכל הוא ממנו דוקא ומאי נופל לי' זכיה על אכילה ועוד שאחרי דוחקים כדבריו שאין להאריך בהם ולכך נראה דאותה האשה באת לשאול על ירק שלה בתוך כך שהיה עוסק ר' הושעיה וביקש להתנות על שלו ועבש שלית לר' זכדי שיעשה התנאי בשביל שניהם כאחד וזהו ל' לילא כדפרישית בפנים ולא לשון לילה כמו שהבין ואף שלא העתיק תיבה זו שם אבל כתב שלוה לתקנו בשבת וכבר נדחה זה בלא"ה דאם איתא שכבר התנה מע"ש למה לי תיקון בשבת. ודע דל' לילה לא תמצא בש"ס הזה בתיבת לילא כ"א לילית או לילי או לילה כלשון המקרא ואיך שיהיה לא שייך זכייה כאן לפי פירושו וכל הא דלקמן כמו שרמזתי לעיל ולמאי דפרישית בפנים מתבאר הכל כן בקושית ר' בא לפי הס"ד דידיה דאם לא היה מזכה לר' הושעיה בהירק של האשה היאך יכול לערב התנאי על שלה בתוך התנאי שלו וכי אדם מתנה על דבר שאינו שלו אלא כאן היה ודאי ולא דמאי וכן בהא דר"ז דפריך לה אמילתי' דר' בא מבואר היטב בפנים והמסקנא דלא בעי כלל לזכות מאחר דאיתותב לי' הא דר' בא כדקאמר ר' אבהו בהדיא איתותבת ולא זכי וכו' וזהו עוד סתירה לשר"ש גם בזה שכתב ומסיק ר' זירא וכו' כלומר דלא יאכלו ממנו וזה ודאי אין לו פנים כלל ולא תקשה לפירושי שבפנים דהכא מיירי שעדיין לא התנה רבי הושעיה ולא הספיק להתנות עד שבאה האשה משאלה זו לפניו ושלא לר' זכדי שיתנה על שניהן א"כ מה הלשון דיתקן דקאמר דזה אינו דפשיטא דשייך לשון תיקון על התנאי שצריך כדי לתקן הדבר שיוכל לאכול אותו בשבת אבל איפכא דאחר שכבר התנה מע"ש כפי' הר"ש ודאי לא שייך ל' תיקון שהרי כבר מתוקן הוא בתנאי זה ועוד הא לעיל גביה דר' ינאי קאמר נמי לשון תיקון מהו מתקנתא בשובתא וע"כ א"א לפרשו על תיקון הפרשה ממש דא"כ היכי פשיט ליה מדרשא דקרא וכי אלטריך קרא למישרי טלטול דרבנן כמו שביארתי בדבור דלעיל אבל על תיקון התנאי של ע"ש כדי לתקנו בהיתר אכילה בשבת שפיר מתפרש הוא דאיצטריך קרא למישרי כה"ג שיכול להתנות על הפירות מערב שבת שהם לצורך השבת אע"פ שאינם מעושרים אם לא היה לו פנאי לתקנם קודם השבת או כיוצא בזה וכהאי שבדא דגרים ביבמות בהא דר' ינאי והבאתי לעיל :

(דף ל' ע"א) **ולא** נמצא כמתקן בשבת וכו'. בלשון הב' של הר"ש כתב שהיא תיבה אחת אדהתנה כלומר בשביל שהתנה עליו מע"ש מותר להלוים בשבת וזה יש לו פנים וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בהאי דינא שכתב בפ"ט מהל' מעשר בהלכה ט' וצריך לרשום בשפתיו בשעה שמפרים זו אחר זו ואינו כמתקן בשבת שהרי הקדים תנאי וגם מה שפירשתי בפנים בזה סובל לפי הענין ולענין הכוונה דא ודא אחת היא :

(שם) **מליהון** דרבנן פליגי וכו'. מה שפי' הר"ש בזה פלוגתא שהיו זורקין זה לזה ומאכלין גם זה אינו דהא לא קאמר אלא ומתקנין וא"כ היו מניחין ולא מאכלין וכן נראה דקאי המסקנא הכי דלא צריך לפרר ולאבד אלא מניח כך להתרומת מעשר שא"א לו לאכול וכרבי ור' יוסי בר' יהודה ולכן לא הזכיר הרמב"ם שם מפירור ואיבוד גבי דינא דהמזמין ועוד דמוכרח הוא דאילו לפירושו שהיו מאבדין בזריקה זה לזה ופליגי אהא דלעיל דקאמר דצריך לפרר כל שהוא וא"כ רבי ור' יוסי בר' יהודה ס"ל דמותר לאבד את האוכלין אתמהה ומשנה שלימה שנה לנו רבי בפ"ת דברכות בש"א מכבדין את הבית וכו' ול"פ אלא אי מותר להשתמש בשמש ע"ה או לא ודכ"ע אין מאבדין את הפירורין שיש בהן כזית אלא ודאי הא דהיו זורקין לאו לאיבוד עשו כן אלא שלא ירגיש בהן שבעה"ב היו זורקין זה לזה כלומר איני רוצה לאכול זה תאכל אתה וחבירו גם הוא עשה כן ובתוך כך היו מניחין ולא היו אוכלין זה והוא התיקון ופליגי אהא דלעיל דצריך לפרר ולאבד וכדאמרן :

(שם) **המוכר** פירות טבולין לחבירו וכו' פירשתי תוספתא זו בפנים לפי הנראה בהא דקתני וקורא שם למעשרותיהם וכדין ספק מעשרות והרמב"ם ז"ל מביא דין זה בפ"ו מהל' מעשר בהלכה ז' וכתב ואם ספק שהן קיימין או אין קיימין צריך להוציא עליהן מעשרות מגיכות

בתנה

אחרות ודקדק הראב"ד ז"ל עליו בהשגות שם על שאמר צריך להוציא וכו' ואני אומר ואותן המעשרות ותרומת מעשר שבהן כספק וכו' ולא היה צריך הרמב"ם להשמיענו זה כאן שכבר ביאר בכמה מקומות מדין הספק במעשרות ובתרומה לעיל בפ"ה מהל' תרומות ובשאר מקומות וכן בהל' מעשר ולא בא כאן לומר אלא הואיל והטבל שלו היה צריך להוציא עליו מעשרות אע"פ שספק הוא אם ישנו בעולם או לא ופשיטא שדינן כספק מעשרות וספק תרומה. ומ"ש הראב"ד דמהתוספתא נראה דמיניה וביה קאמר זה קשה להבין כוונתו אם לא שנפרש כקושיא על התוספתא דמשמע שהכעה"ב הוא המפרים מזה המין שנשאר לו בביתו ולא שצריך לחזור ולתקן המעשרות בתנאי וא"כ א"א לכהן בלא תקלה וכבר רמזתי זה בפנים די"ל דהתוספתא לא מיירי כ"א מהמעשרות שא"ל להפרים אלא בקריאת שם שגי בכה"ג וכהאי דתנינן לעיל בפ"ד ותכ"א קורא שם וא"ל להפרים וכמה שהביא הכ"מ שם בשם מ"כ והביא התוס' דפ' שבולת עיין בפרק דלעיל מזה בהלכה א' ד"ה ישראל ועכו"ם שקנו שדה בסוריא ואין להאריך :

(שם במתני') מזגו לו את הכוס. פי' הר"ב ביום השבת ואין די לו כמה שהתנה מע"ש אלא צריך לחזור ולומר בשבת כשבא לאכול ולשתות וכו' והתי"ט רצה לומר שהוא נסמך על מה שאמרו כאן בהלכה דלעיל וצריך להחליט בשפתיו וכו' ובאמת הכי משמע מפי' הרמב"ם בהמשנה אלא שבחיבורו חזר בו דהכי מוכח ממה דקאמר בגמ' כיני מתני' וכו' משמע דמפרש לה דכך הוא הדין לענין מזיגת הכוס כחול קאמר ועוד דמפרש מה אנן קיימין וכו' אי בשבת קאי ואע"פ שהתנה מע"ש שצריך לחזור ולהתנות קודם שישתה מאי קשיא ליה הא כבר מתוקן הוא בתנאי של ע"ש ומה שאמרו צריך להחליט בשפתיו בשבת לא קודם שיאכל וישתה קאמר ולהתנות פעם אחרת אלא בשעה שהוא מפרים בשבת זו אחר זו צריך שירחוש בשפתיו כמ"ש הרמב"ם בפ"ט ממעשר בזה ובדין מזיגת הכוס כתב שם בהלכה י' נתן לו ע"ה כוס לשתות וכו' דזהו דין בפ"ע ובחול קאמר ואם מזמינו לשתות בשבת צריך שיהא מתנה מע"ש כמ"ש שם אחר זה והא דלא הזכיר הרמב"ם בפירוש בענין התנאי דמסיק הכא כאומר מכבר ולכשאשתה טעמיה דבש"ס דילן כדמדייק הכא מבני נעשה כאומר מעכשיו ולכשאשתה וכו' כדאמר בעירובין ובגיטין ובכמה מקומות ואפשר לפרש להא דהכא ג"כ נעשה כאומר קאמר ולא שצריך שיאמר בפירוש כן :

(שם ע"ב בגמ') והדא מתניתא לא כר' יוסי ור"ם היא. כתב הרא"ש ז"ל אינו מובן לי ירושלמי זה דמה בקיעת הנוד שייך הכא בשלמא גבי הלוקח יין מבין הכותים יבקע הנוד קודם שיפרים למחר נמצא מה ששתה בשבת למפרע טבל הוא כיון שלא בא לסוף לידי הפרשה אבל הכא אם יבקע הנוד קודם שתים מאי חששא איכא ואם לאחר ששתה כבר הוא מתוקן עכ"ל והובא בדפוס חדש בהגה כפי' הר"ם ולמאי שפירשתי ניחא דבאמצע שתייתו איכא חששא שמא ישבר הכוס או ישפך היין מתחת ידו ונמצא לא בא לידי תיקון וס"ד דאיכא למיחש למה ששתה כבר :

(שם) פשיטא הדא מילתא וכו'. יתבאר מזה בהגיעי למקומו פ"ד דתרומות בס"ד :

(שם) תני לא יתרום אדם כפרתו כלילה וכו'. תוספתא זו הביא הרמב"ם בסוף הלכות שכירות והובא שם בהגי' מיימוני גם מהאי עובדא דר"י :

(שם) תניי ב"ד בתהא תרומה מעשר מכל בעה"ב ומע"ש מכל פועל. כדאיתא בתוספתא והביאה הרמב"ם בפ"ט מהל' מעשר בהלכה י"א וכתב הראב"ד בהשגות איני יודע מה צריך תנאי ב"ד לכל מה שכתב וכו' והכ"מ תמה למה שבה עצמו הראב"ד כמי שאינו יודע הלא הוא בתוספתא ובירושלמי ופשוט הוא דלא השיג הראב"ד בכאן בענין הדין אלא על מה שהעתיק הרמב"ם גם להסיפא דהתוספתא שהמעשר שני מכל פועל ע"ז כתב איני יודע למה הוא צריך לתנאי ב"ד לכל מה שכתב כדין הזה כדברי המשנה ובמשנה לא הוזכר תנאי ב"ד על מע"ש דכיון דקתני שהוא אומר ומעשר שני בחללות א"כ פשיטא דהוא מכל פועל שהרי הוא מחללו על המעות ועל התוספתא לק"מ שכן דרך הברייתא להשמיענו אף שהוא פשוט ועוד דבתוספתא לא הוזכר כלל בתחילה ומעשר שני אלא כך נשנה שם פועל שאינו מאמין לבעה"ב ר' יוסי אומר תנאי ב"ד הוא שתהא תרומת מעשר מכל בעה"ב ומע"ש מכל פועל וא"כ לא נשנה ב' פעמים להא דמעשר שני אבל הרמב"ם שהעתיק כלשון המשנה לא היה לו להזכיר עוד הפעם דהוא מכל פועל אלא למה שכתב וככך כר' יוסי דלא פליג את"ק וכך נשם דברי ר"י בתוספתא שני שוה הולך ולא היה לו לכתוב אלא לענין מה שצריך לדין המשנה שהוא תנאי ב"ד שתהא תרומת מעשר מכל בעה"ב מיהו אין זו השגה כ"כ על הרמב"ם דבכמה מקומות מעתיק לשון התנא ואף שהוא פשוט ונראה ככפול ואינו נצרך כ"כ לעיקר הדין :

(שם במתני') שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה. בכל הספרים אשר לפנינו ובמשניות דגמ' גרסינן גבי ודאי שאני עתיד להפריש כמו הכא ובמתני' דלקמן גבי התאנים של טבל וגבי דמאי גרסי' בריש פרקין שאני עתיד להפריש למחר וכן במתני' דלקמן בסיפא היו דמאי וכו' והר"ש בפ"ד במ"ד כתב דל"ג למחר בסיפא דמתני' דלקמן והביאו התוי"ט במתני' דלרמן בשבת היו דמאי ולטעמיה דמחלק בין אינו מתקן אלא מה שאוכל לקיתקן את כל הנוד וכו' וכמו שפי' הר"ב במתני' עיי"ש ולא נצריך בזה וגם מה שהביא הר"ש שם ראיה מסוגית הש"ס דהכא בריש פרקין מהיא דר' ינאי הו"ל תהני ודאי וכו' הוא בעצמו גורס בפרקין בהא דר' הושעיה תנאי ודאי כמו שזכרתי שם לעיל וא"כ בהאי דר' ינאי תנאי ודאי הוא הנכון וכמבואר הכל לעיל. ומיהו למ"ש התי"ט שם וגם להרמב"ם לא גרסינן למחר הכל מטעמא אחרינא וכו' וכל זה אינו מוכרח ולא מצאנו מקום להרמב"ם שהיה גורס במתני' דלקמן כסיפא כן. ושלא להאריך אבאר לך עיקרי הדברים לדעת הרמב"ם בפי' המשנה ובחיבורו ותמצא פי' המשנה על נכון לפי גי' המשניות כולם אשר לפנינו והדין לפי המסקנא על מכונו כפי' המשנה כאן כתב וזאת ההלכה היא לר"מ שהוא סובר יש ברירה והדבר הנשאר כאלו הופרש מתחילה והעיקר כדינו כדאורייתא אין ברירה בדרבנן יש ברירה ומפני זה אין הלכה כר"מ אלא יוציא תרומה ומעשרות קודם שישתה על כל פנים וכ"כ עוד במתני' דלקמן היו לו תאנים של טבל וכו' ומאכל קדם לו ג"כ תדע כי מה שנאמר בתאנים של טבל אינה הלכה לפי שהטבל מדאורייתא ובדאורייתא אין ברירה א"כ הוציא כל המתנות קודם אכילתו וזה מותר בשבת בשביל שהתנאי בהקדים מערב שבת וא"כ מבוה דין יין דמתני' ודין התאנים דטבל ודאי דהיכא שלא הפרים בשבת קודם אכילתו בתייתו אסור לסמוך על מה שאמר שאני עתיד להפריש מבום דאין ברירה ואם הפרים בשבת מותר והפרשה כזו מותרת בשבת מפני שכבר התנה מע"ש ווה נלמד מהאי ש"ס בהלכה א' דקאמר ולא נאמר מתקן בשבת מה שנורע בשפתיו קודם אכילה ומבני אדהתנה או כדהאי תנא כדפריטית שם דאם התנה מע"ש מותר להפריש בשבת אפי' בטבל ודאי אבל החילוק בין דמאי לודאי בענין התנאי הוא זה דבדמאי מתנה הוא אף על דבר שאינו ברשותו ובודאי אינו מתנה אלא על דבר שיש ברשותו כדקאמר הכא ריש פרקין. וכדברי הרמב"ם בפירוש המשנה כך הם דבריו ממש בחיבורו בדינים אלו דברים פ"ז מהלכות מעשר כתב הדין ביין טבל דאורייתא אם אמר שני לוגין שאני עתיד להפרים וכו' שאינו יכול לשתות כל כמך בינית בכוף שיעור תרומה ומעשרות אלא יפרים והא"כ ישתה וזהו גוונא דמתני' דהכא ודלא כר"מ דטעמיה דאית ליה ברירה כדאמרי' פ' בכל מערבין (דף לו) ובכ"מה וכמה מקומות בש"ס והמסקנא בגמ' נבילין דבמידי דאורייתא לית ברירה ובריש פ"ז לא ביאר מדין דשבת כ"א כתך על מה שיבאר בפ"ט מהל' הנזכר בדיני דמאי והגב ביאר גם מדין ודאי בשבת שיכא דלא היה אפשר לו לתקנו מקודם והתנה עליו מע"ש דמפרישו בשבת ואוכל כמ"ש שם בהלכה ה' מדין תאנים של טבל דמתני' דלקמן וביאר שם החילוק בין דמאי לודאי בענין התנאי כדלעיל וכמו שנתבאר ג"כ בריש פרקין ועכשיו צריך שתדע דמה שכת"ב במשנה גבי ודאי שאני עתיד להפרים וגבי דמאי כתוב שאני עתיד להפרים למחר הטעם הוא דהאי תנא ס"ל דבדמאי יכול להפרים בשבת אם קרא שם והתנה מע"ש אבל בודאי לא מהני קריאת שם של ע"ש דאף שקרא שם מע"ש אסור לו להפרים בשבת והחילוק זה כתבו התוס' ביומא (דף נה) בין שאר חילוקים שבין דמאי לודאי שביארו שם וע"ש בזה נלמד ממה דגרים במתני' גבי דמאי שאני עתיד להפרים למחר ולא כן בודאי ומה שתמלא בתום' סוכה (דף כ"ג) שכתבו שלא לגרום גם בדמאי להפרים למחר בסיפא דמתני' דלקמן כן הן דברי הר"ש שזכרתי ואמנם דבריהם ביומא הוא שעיקר להאי תנא דמתני' דאתיא כותיה והוא כר"מ דאית ליה ברירה ג"כ בדאורייתא ולזה יש הכרח מן הסברא לפי שיטתו דהא כיון דאית ליה ברירה א"כ למה יפריש בודאי בשבת אף שהתנה וקרא שם מע"ש הרי יכול הוא לאכול בשבת אף קודם הפרשה על סמך שיפריש אחר השבת דיש ברירה ואמאי יעבור על שבות בחנם והו דוקא בודאי אבל בדמאי כיון דעיקר תקוניה אינו אלא מדרבנן מן הסברא הוא שיכול הוא לתקנו בשבת מכיון שכבר התנה וקרא שם מע"ש. ואחר שנתבררה זה החילוק דהתוס' דיומא א"כ נאמר דבדוקא שנה לנו התנא גבי ודאי שאני עתיד להפריש וגבי דמאי להפריש למחר להשמיענו זה כפי הסברא דידיה ובטבל ודאי להפריש דקאמר היינו אחר השבת דאסור לו לתקנו בשבת אפי' לאחר קריאת שם מע"ש מכיון דאחר קריאת שם כבר יכול הוא לאכלו ולשתותו בשבת מטעמא דיש ברירה וכדאמרן וגבי דמאי בסיפא דמתני' בכיון הוא דשנה להפריש למחר להשמיענו דבדמאי הוא מותר להפריש בשבת אחר קריאת השם מע"ש והרי נתבאר לך גי' המתני' כולהו כאשר לפנינו בדוקא הוא אלא דלא קמה אליבא דהלכתא כמו שבארנו דהא כך מתני' דלקמן דוקא אליבא דר"מ הוא דאתיא כמו מתני' דהכא וריבא בודאי וסיפא בדמאי הכל בדוקא הוא אליבא דידיה דס"ל יש ברירה בדאורייתא ומזה נולד לנו החילוק בהפרשה בשבת בין ודאי לדמאי אבל אליבא דהלכתא דקיי"ל בדאורייתא אין ברירה וא"כ אף בודאי צריך להפרים קודם אכילתו ושתייתו שוב אין חילוק בזה בין ודאי לדמאי וסומכין על התנאי וקריאת שם של ע"ש להפרים בשבת אף בודאי ומכ"ש בדמאי והחילוק שבין ודאי לדמאי אינו אלא בענין התנאי

דבזה צריך שיהיה ברשותו ובדמאי מתנה אף על שלא ברשותו וזה הכל נלמד מהאי ש"ס דהלכה א' מעובדא דר' ינאי דמותר להפרים מפני כבוד השבת אחר שהתנה וקרא שם מע"ש והחילוק שביניהם מבואר להדיא שם ומזה למד הרמב"ם לדינא מאחר שאינו מבואר לנו ההיפוך מש"ס דילן הרי לפניך דיוקא דהמתני' דהכא ודלקמן הרישא והסיפא אליבא דר"מ דאתיא כותיה וביאור הדין לפי המסקנא :

(דף ל"א ע"א בגמ') רבי יוסי אומר לא חילל. ברייתא זו דהתוספתא מייתי לה שם בפ' בכל מערבין וג"כ להכרית דר' יוסי לית ליה ברירה וכן מסיק התם אליבא דר"ש דאית ליה ברירה. וכבר מבואר בפנים להא דקאמר הכא טעמיה דהדין להו כטעמיה דהדין כדמוכח מהני ברייתות והבאתי הכל בפנים ולטעמא דהשיבו לר"מ משום בקיעת הנוד ואע"ג דאין זה עיקר הטעם דתרווייהו וכעין זה כתבו התוס' שם (דף לח) ד"ה אי אתה מודה וכו' שאע"פ שהן עצמן לא היו חושבין לזה הטעם עיקר מ"מ היו שואלין לדעת מה ישיב להן ויכדינא דהאי ברייתא על הסלע שתעלה וכו' פסק הרמב"ם בפ"ד ממע"ש הל' טו כחכמים הרי זה חלל וסיים וסלע שתעלה בידו תהי' מעשר וכו' ל"ל בזה דאע"ג דבעלמא קי"ל כמ"ד דבדאורייתא אין ברירה שאני הכא שהרי נתבררו דבריו ועלתה הסלע בידו ולפיכך דייק וכתב סלע שתעלה וכו' הכוונה דכשתעלה בידו או סמכינן על מה שאמר כתחלה והסלע מעשר והפירות של מע"ש חולין ותוכן הדברים יתבארו לקמן בסוף פ"ב דמס' מע"ש בס"ד :

(שם) תמן תנינן המניח פירות וכו'. ככר ביארתי בגיטין שם מה ששייך לזה :

(שם ע"ב) רשב"ל בעא קומי ר' יוחנן מה בין האומר בכים וכו'. כה"ג גרים לה התם בסוף מעילה רמי ליה ר"ל לר"י מ"ש רישא ומ"ש סיפא וכרב פפא דקאמר התם כיסין אלוגין רמי ליה וכלומר מכח מתני' דלוגין הוא דקשיא רישא לסיפא אליבא דר"ע כדמוכח מסוגיא דהכא ובענין הקושיא ביארתי בפנים כעין שפירשו התוס' שם בהא דר"פ ומתוך מה שנתבאר יתבררו דברי התוס' וכוונתם בהקושיא והתירוץ דמתרץ ליה התם וכתירוץ דר' יונה דהכא ועיי"ש :

(דף ל"ב ע"א במתני') היו דמאי וכו' מה שאני עתיד להפרים למחר. ככר ביארתי דהגי' שלפנינו בכל הספרים גבי דמאי למחר היא העיקר וכדברי התוס' דיומא ועיין בהלכה דלעיל ד"ה שני לוגין שהוספתי בסברא מוכרחת דהאי תנא קמ"ל בזה לסברא דידיה מהחילוק אליביה בין ודאי לדמאי ע"ש ותמצא מבואר הכל :

(שם בגמ') וחזר ביה. ר' יוסי כר' כון מכח הדא דר"ת דאפי' לכתחילה מתנה כן ולישנא דמתני' דקתני ואמר לאו לאפוקי לכתחילה הוא אלא משום הסיפא נקט לה דאם אמר ה"ז עירוב לא אמר כלום וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהל' עירובין בדין הזה ואף שכתב שם והתנה וכו' נמי לאו לאפוקי לכתחילה הוא אלא כדאמרן :

(שם ע"ב במתני') היו לפניו שתי כלכלות של טבל. הרמב"ם בסוף פ"ז מהל' מעשר כתב בדין זה שתי כלכלות של טבל שנטלה תרומתן וכו' וזה למד מהתוספתא דנשנה שם בהדיא נטלה תרומתן כמו שהבאתי בפנים בריש הסוגיא דהגמ' וכל התשובות דקתיב התם על המעשרות לכד הן וא"כ מתני' נמי במעשרות דוקא מיתפרשא ומה שרצה התי"ט לומר דמהש"ס בהלכה דלקמן למד זה דהאמר כל טבל דקיימינן הכא טבל לראשון ולשני ופי' דעל האי מתני' נמי קאי מזה אין ראיה דהתם ודאי א"א לפרש בענין אחר הא"כ כבר הופרשה תרומה גדולה דתלת"ה מאה ושלש מיבעי ליה ליטול כדפריבית שם אבל הכא הואיל וכתוספתא מפרש למתני' במעשרות לחוד למד לומר כן ועיין בד"ם בזו מאה ובזו מאתים דלקמן ותמצא דכל דבריו בדין הזה מן התוספתא הן וכמו שמבואר שם :

(שם בגמ') שמואל אמר לא מליתה תניתה וכו' עיין בהר"ש ז"ל מה שפי' והאריך בזה ובענין הרישא דהתוספתא שהביא וכמדומה שלא היה לו ז"ל בעצמו פירוש מבורר בזה ובנה וסתר ופי' בה שתי לשונות והכא דשמואל לענ"ד כמו דרישא דהתוספתא כפשיטות מיתפרשא לענין דינא כמו המתני' דבשתי התלוקות שברישא הראשונה היא שמשוערת כך דברי שמואל מתפרשין בפשיטות דלא מתמה אלא על כפל הלשון נוטל שתי תאנים והן התרומת מעשר של שתיהן והדר ותני ועישורו של עישור וצריך מיסב הדא למאה בתמיה הוא דקאמר וגן כולם כמבואר בפנים ולפ"ז א"ל לשום דוחק מה שאינו סובל המשמעות והדין והאי דשמואל דהכא גרסי' נמי לקמן בפ"ד דמע"ש ויתבאר במקומו בהגיעי לשם ברתמי ובס"ד ועין בעין תראה שם דמה שהביא הש"ס התם להא דשמואל לא שייך כלל לעניינא דמתני' דהתם אלא הכא הוא דשייכא והתם אגב גררא נסבה :

(שם) על הראשונה עיכר בעשה וכו'. גם בזה מה שפי' הר"ש אינו מוכרח ועיי"ש ומה שפירשתי נוטה קצת לפי' הכי בתוס' דתמורה (דף ד) ע"ש אבל הוספתי לבאר בפנים לדברי ר' יוסי בר' חנינא דהכא אף להאי גי' שלפנינו דמייתו שם לפי' הא' ובתמורה שם מסיק אליביה דאינו לוקה משום דלאו שאין בו מעשה בדבורו הוא ע"ש דקאמר המקדים וכו' ואע"ג דגבי מימר אמרינן בדיבורו עשה מעשה שאני הכא דניתק לעשה הוא דכתיב מכל מעשרותיכם תרימו והיינו עשה דקאמר הכא וכל זה אליבא דר' יוסי בר' חנינא אבל בחמת המלקות גבי תמורה אינו משום דהדיבור הוא מעשה אלא דיוצא מן הכלל דבכל התורה כולה לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם ואע"ג דר' יוחנן שם בדף ג' ע"ב קאמר לא תתני מימר משום דבדיבורו עשה מעשה בפ"ז דסנהדרין סדר ביה וס"ל דהדיבור לאו מעשה הוא וכ"כ הרמב"ם בריש הלכות תמורה דהא דלקי בתמורה ואע"ג שאין בו מעשה משום שהוא אחד מג' דברים היוצאים מן הכלל בזה ועיין בספ"ג דשבועות שם ביארתי וציינתי המקומות :

(שם) אמר ר"א דר"מ היא וכו'. פירשתי להדא דר' אבינא דלקמן בענין זה דנראה דהוא כר' יוחנן דאמר בפ"ה דתמורה (דף כו) על פלוגתא דר"מ ור' יוסי הכל מודים באומר תחול זו ואח"כ תחול זו ד"ה תפוס ל' ראשון. לא תחול זו אא"כ חלתה זו תרווייהו קדשי לא נחלקו אלא כגון שנתכוון דאמר המורת עולה תמורת שלמים ר"מ סבר מדהוה ליה למימר תמורת עולה ושלמים ואמר תמורת עולה תמורת שלמים הו"ל כאומר תחול זו ואח"כ תחול זו ור' יוסי סבר אי אמר תמורת עולה ושלמים הוה אמינא קדושה ואינה קריבה קמ"ל והנה דברי ר' אבינא כדברי ר' יוחנן כמבואר בפנים והבאתי לכל המימרא דר' יוחנן למען ירוצה הרואה בענין מה שתמה התי"ט כאן על הרמב"ם בדינים אלו ויודה דמתיישבים דברי הרמב"ם היטב הדק במה שהקשה על שפסק בספ"ז מהל' מעשר כמשנתנו דאתיא כר"מ לר' אלעזר דהכא והביא שם לזה בשם הר"ש ובסוף פ"ב מהל' תמורה פסק כר' יוסי דהתם נגד לק"מ דר' אלעזר מוקי לה הכא כר"מ אבל לדברי ר' אבינא והן הן דברי ר' יוחנן דלעיל א"כ תו לא צריכין לאוקמי מתני' דהכא כר"מ דהא להאי מילתא דר' יוחנן בעינן לאוקמי טעם פלוגתייהו בתמורה דוקא כאומר המורת עולה תמורת שלמים כדמסיים דבהא פליגי ר"מ סבר וכו' וטעמיה דר' יוסי משום דלא הוה בעי למימר תמורת עולה ושלמים דטעי אלו אמינא הכי קדושה ואינה קריבה וכו' וזה לא שייך כ"א גבי גוונא דהתם אבל הכא במתני' אי ס"ד באומר של זו בזו ושל זו בזו דדעתו היה לקבוע מעשר אחת מהן בחבירתה היל"ל בהדיא כן כמו בסיפא מעשרותיהן מעשרות כלכלה בחברת' וליכא למטעי מידי הכא ומדלא אמר הכי ש"מ דחזרה היא והא כ"ע מודים דתפוס לשון ראשון ואפי' בתוך כדי דיבור אינו יכול לחזור בו ומזה תדע דר' אבינא פליג על הא דר"א דלדידיה מתני' ככ"ע אתיא וכן אליבא דר' יוחנן דהתם והיינו טעמיה דהרמב"ם ז"ל :

(שם) אדם נשאל על הקדישו ואין נשאל על תרומתו. לפי הכתוב לפנינו בספרי הדפוס הוה פליג על הש"ס דילן דבפשיטות אמרו בנדרים (דף נט) בתרומה דאי בעי מיתשל עלה וכן בכמה מקומות וכ"פ הרמב"ם בפ"ד דתרומות הלכה י"ז והנראה דטעות הדפוס הוא כאן כמו לעיל באומר תרומה תחת שנים דודאי צ"ל תמורה וה"נ כצ"ל אמר ה"ז תמורה אפי' בתוך כדי דבור אינו חוזר וכו' ואין אדם נשאל על תמורתו והכי קיי"ל דאין שאלה בתמורה דתמורה בטעות הוי תמורה כדאמרי' ברפ"ה אמור וכרים תמורה. ובענין תוך כדי דבור כהקדש ביארתי בחבורי על סדר נזיקין בפ' מבוכה לדעת הרמב"ם ע"ש :

(דף ל"ג ע"א) בזו מאה ובזו מאתים וכו'. האי תוספתא קשה מהקשות היא והיותר נות כמ"ש כאן דודאי החליפין שנמצאו בהתוספתא הליפי טעות הדפוס הן כמו שהבאתי בפנים בריש הסוגיא וכמו שיראה המעיין שם והאי אחת עשרה ותמש עשרה פירשתי בפנים על צד היותר קרוב להסברא והדעת נכונה משום שכאן החשש של קביעת תרומת מעשר מספק הוא אם דעתו היה לקבוע המעשרות בחברתה בדוקא במה שאמר מעשרות כלכלה בחבירתה או לא וזה מבואר הוא דעיקר הקפידא משום תרומת מעשר הוא דאילו במעשר גופיה מאי איכפת לן אם הוא מפרים מכל אחת מינה ובה או מאחת על חבירתה דאין חיוב ואין שום איסור ואין נ"מ בדבר כ"א הכל משום התרומת מעשר שבמעשר בודאי איכא קפידא דבמקום שקבע חל עליו איסור תרומת מעשר לזרים וכל מקום שתמלא שחששו לקביעת מעשר במקום אחד ושיפרים דוקא משם הטעם משום התרומת מעשר שבו וכל זה דחוששין שמא בדוקא הוא שקבע את המעשר של אחת בחבירתה היינו בשאין שוות כמבואר הכל בפנים בטעם וכסברא והרמב"ם שכתב בסוף פ"ז ממעשר כדין הזה דמשנתנו וביאר שם כדברי התוספתא שנטלה תרומתן כמו שזכרתי לעיל במתני' מזה וכדין אם הם שוות כתב מפרים מעשר שתיהן מאחת מהן או מעשר כל אחת מהן ממנה וזהו ג"כ כדברי התוספתא נוטל עשרים תאנים מאיזו מהן שירצה וא"כ ה"ה לכל אחת מהן ממנה דמאי שנא בדנן אינן שוות של התוספתא כתב ואם היתה אחת גדולה מחברתה מפרים מן הקטנה מעשר הגדולה ומן הגדולה מעשר הקטנה וביאור דבריו כך הם במכוין שיש חשש ספק שמא קבע מעשר אחת מהן בחברתה כמו שמבואר מהתוספתא דהאי חששא איכא בשאינ

כשאין שוות דוקא כמו שביארתי בפנים וכיון שכן הוא לא נחית לכל חילוקי הדינים של התוספתא בספק הזה ולומר אם אינן שוות כזה התשבון יפרים כך ואם כך כך כדי שלא יבוא לידי תקלה והטעות בחשבון אלא דמחמרינן לעולם מכח הספק הזה וכשיפרים מעשר קטנה מן הגדולה ושל גדולה מן בקטנה יוצא מידי כל הספיקות ולפיכך סתם וכתב כן ופשוט הוא דמעשר הגדולה שמפרים מהקטנה היינו אם יש בה כדי מעשר הגדולה דאי לאו הכי פשיטא הוא שצריך להפרים מעשר הגדולה ממנה בעצמה וכדברי התוספתא בהה"ג אפי' נוטל הוא את כולם אינו משלים וכלומר דודאי בכה"ג אמרינן דלא היה בדעתו לקבוע מעשר אחת מהן בתכרתה בדוקא שהרי ידע שאין בכל הקטנה כדי המעשרות של הגדולה ומאחר דמילתא דפשיטא היא לא היה צריך הרמב"ם ז"ל לכתוב זה בפירוש:

(שם במתני') מאה טבל מאה חולין וכו'. פירשתי להמתני' ע"פ דרך הרמב"ם בפירושו ובחיבורו בפ"ח מהל' מעשר ותוכן הדברים עם קצת תוס' ביאור תמצא מפורש בפנים.

ומה שהביא בפי' המשנה לתרץ הקושיא מפני מה אין אנו אומרים דאף שנתערב סאה תרומת מעשר של טבל בהחולין הרי הוא עולה בא' ומאה ולמה יפסיד סאה אחת מן החולין וע"ז מביא דברי ר' יוסי בגמרא אם אתה אומר וכו' כמו שהבאתי בפנים. דע דהגמרא כאן לא מצינו לדברי ר' יוסי אלו אבל הם במקום אחר ובפרק עשירי דב"מ בהלכה א' דמייתי הש"ם להמתני' דהכא שם תמצא לדברי ר' יוסי הללו ואין אנו צריכין להוסיף כאן ולבאר כ"א שני דברים בלבד. הא' דמ"ש הר"ש לפי דרכו בפי' המתני' ואחריו נמשך הר"ב וכתב בהכא מאה חולין מתוקנין מאה מעשר וכו' וז"ל והא דלא מחמרינן הכי בנתערב עם הטבל וכו' משום דכך הוא הדין דכל דבר המתערב חוזר להיות כתחלתו הלכך המעשר חוזר להיות כטבל ואין הטבל חוזר להיות כמעשר עכ"ל. ונעלם ממני מהיכן למד הכלל הזה שכל דבר המתערב חוזר להיות כתחלתו והיה צריך ראי' לכלל הזה ואדרבה איפכא שמעינן מהסוגיא דמנחות (דף כג) דפליגי התם בדבר שנתערב אי בתר בטל או בתר מבטל אזלינן ולענין כל דבר שאפשר להיות כמוהו וכו' כמבואר להמעיין שם ולדברי הר"ש דאמרינן דכל דבר המתערב חוזר להיות כתחלתו א"כ היה הדין בנתערב טבל עם מעשר שיהא הכל טבל כמו שאמר שהמעשר חוזר להיות כטבל וקאמת אינו כן אלא דתליא בהך פלוגתא דמנחות שם דלמ"ד בתר מבטל אזלינן א"כ הטבל אפשר להיות כמעשר שהרי אתה יכול לתקנו ואין המעשר חוזר להיות טבל ולמ"ד בתר בטל אזלינן איפכא הוי לענין דין ביטול ולא אישתמיט לן במקום מהש"ס ללמוד הכלל הזה בפשיטות שכל דבר המתערב חוזר להיות כתחלתו (ועיין לקמן בפ"ד דתרומות בהלכה ג' ובסוף פ"ג דחלה מה שביארתי בענין דין ביטול) אמנם לפי דרך הרמב"ם ופירושו אין אנו צריכין לכל זה דהטעם הוא הואיל שאין כאן תרומת מעשר מבורר לפיכך אמרינן שאם נתערב המעשר עם החולין אע"פ שאין בהחולין כדי להעלות התרומת מעשר שעדיין הוא בתוך המעשר אינו עושה הכל מדומע לפי שלא נתברר בתרומת מעשר שבו והלכך די לנו שנחמיר לאסור עד כדי עשרה מן החולין מפני החשש של תרומת מעשר שהוא בתוך המעשר ואכתי לא הופרש וצריך להפרים מן החולין מה"ד חומרא בעלמא ובהיות כן ממילא מתורצת לן ג"כ קושית הר"ש במ"ש והא דלא מחמרינן הכי בנתערב עם הטבל וכו' כמו שהוא בדברי הר"ב דהא בלא"ה ניחא דמהיכי תיתי לומר לן להחמיר כ"כ שאם נתערב המעשר בטבל להזקיקו שיפרים עשרה מן הטבל והרי עדיין אין התרומת מעשר מבורר ולא קרא לו שם לתרומת מעשר ודי בזה שנחמיר שיפסיד סאה אחת מן הטבל כנגד תרומת מעשר שבטבל דמלא מין את מינו והן שוין שבכאן יש עשרה שהמה ראויין לתרומת מעשר ובכאן יש אחת ראויה לתרומת מעשר ושתיהן עדיין לא קרא להן שם לתרומת מעשר והלכך בחומרי שמפסיד סאה אחת מן הטבל סגי משא"כ בנתערב המעשר עם החולין המתוקנין דבחולין לית בהו מהמין הראוי לתרומת מעשר ונמלא כשאתה חושש לסאה אחת מהן מפני חשש התערובות הראוי לתרומת מעשר שנתערב בכן צריך אתה לחשוש לכל העשרה הראויין לתרומת מעשר שנתערבו בהחולין דהכא ר"ל טעמא לחלק בין אחת ובין כל העשרה כדאמרינן גבי תערובת טבל עם המעשר דמלא מין את מינו וזהו הטעם הנכון לפי דרך הרמב"ם ופירושו. הב' במ"ש הר"ש ואחריו נמשך הר"ב בחלוקה דהסיפא בגון שהטבל מרובה וכו' דהוי כיש לו פרנסה ממקום אחר וכו' ובדין המוזכר במשנה בפ"ג דחלה זה הדמיון מעיקרא פריכא הוא דלא אמרינן הכי אלא כשיש לו פרנסה ממקום אחר בדוקא ולא מהתערובות המרובה והכי תנינן בהדיא בתוספתא שם בין שהטבל מרובה על החולין ובין שהחולין מרובה על הטבל נוטל את כל החולין וכדי תרומת מעשר בשבטבל הרי בהערובות שאחד מהן מרובה לא דייניק ליה כאילו יש לו פרנסה ממקום אחר לומר בו שאינו מפרים אלא לפי התשבון של הטבל בלבד וכ"כ הרמב"ם שם בהלכה ג' כדברי התוספתא וטעמא דמילתא דהא איכא מיהא תערובת טבל בכל חלק וחלק ואין זה דומה לפרנסת טבל ממקום אחר ועוד דאפי' לפי דבריו לא שייך זה אלא דוקא בטבל וחולין שנתערבו ולא בטבל ומעשר שנתערבו ולא דמיא האי כלל להך מתני' דפ"ג דחלה. ועוד זאת אזכיר מי יתן וידעתי להבין מה שסיים הר"ש וכן הר"ב ודוקא עשרה מרובה קאמר כדאיתא בירושלמי ואם כך היתה הגי' לפני הר"ש שהטבל מרובה על המעשר עשר וזהו כריך תלמות מבלתי טעם ועיין בתי"ט שרלה ליתן איזה טעם וכמה חלוש הוא ולמה לא נוכל גם בפחות מזה לדונם כך ולעולם נדון הפרושה לפי ערך המרובה ולא יפסיד כדי תרומת מעשר שבו. אבל באמת הגי' הכתובה לפנינו הוא עיקרית. כל זמן שהטבל מרובה על המעשר מעשר לא הפסיד כלום וכדפרישית בפנים דהעיקר דקפדינן שהמעשר הוא שלא יפסיד כלום ובין הטבל מרובה עשרה או פחות אם הוא באופן שאם ידמע המעשר כשתחשבהו כתרומת מעשר ממש בכה"ג לא מחשבינן ליה כתרומת מעשר ממש הואיל ועדיין לא קרא לו שם וכדי שלא יפסיד המעשר וזהו דרך הנכון לדעת הרמב"ם ומכאן הוא דלמד לומר כן כנראה מהתימת דבריו שם ובזה נדע להבין כל דברי הרמב"ם שם בדיני המשנה ונתיישב הכל מהשגת הראב"ד שם כמבואר להמעיין בהנכלל בדברינו אלו ובענין הנלמד ממתני' דפ"ג דחלה יתבאר במקומו בס"ד:

(שם ע"ב בגמ') שני כריים וכו'. עיקרא דהאי מילתא לקמן בפ"ג דתרומות ויתבאר במקומו בסייעתא דשמיא:

(שם) תיפתר בדברים שאין להם עלייה. דהוייא בעלמא הוא ועיקרא דשנוייא כדמשני הש"ם בפ"י דב"מ והבאתי בפנים במתני' ולעיל בד"ה מאה טבל עיי"ש:

(שם) כיני מתניתא כל זמן שהטבל מרובה על המעשר מעשר לא הפסיד כלום. וו היא גי' הנכונה ועיין לעיל ד"ה מאה טבל מה שנתבאר מזה:

(שם) מה אנן קיימין. הר"ש פי' בזה דהיא קושיא על המתני' וכתב אינו חושש לתרץ כלום וכו' ע"ש ואינו כן ודהך מאה טבל ותשעים מעשר וכו' תוספתא היא ומה אנן קיימין אפלוגתייהו דרבי ור' דוסתאי קאי דלא מיתוקמא פלוגתייהו אמתני' כלל דהא קתני לא הפסיד כלום וקאמר דעל התוספתא מיתוקמא ולמבואר:

(שם במתני') מי שהיו לו שתי שורות של שבר כדי יין. בכאן תפס הר"ב דרך הרמב"ם מפני שראה שהר"ש בעצמו חזר בו מפירושו הא' וכתב וי"מ כשם רבינו האי גאון ז"ל דאחת לאו אשורה קאי אלא אחבית קאי ועל פי' הא' הקשה דא"כ אמאי נקט שתי שורות של שבר עשר ומיהו במ"ש הר"ב וימלא חבית אחת משתיהן ותהיה מעשר נמשך בזה אחר דברי הרמב"ם בפי' המשנה אבל באמת אין הדין כן שיהא כל היין מהשתי חבית מעשר והוא לא קבע אלא אחת ובחיבורו חזר בו ונשמר מזה וכתב בסוף פ"ח ממעשר לדין המשנה נוטל שתי חביות באלכסון ומערב שתיהן ומפרים מהן וכלומר מעשר הראוי שקבע ואינו אלא חבית אחת וכדמסיים שם בחלוקה דסיפא קבע המעשר בכד אחת וכו' ומפרים כדי כד אחת מעשר וכן הוא בכל החלוקות דמתני' ופשוט הוא וזה נלמד מקושית הש"ם ויטול שתים ומהתירוץ כמבואר בפנים דהע"ג דמשני בשהפרים תליין על מקום אחר הא ודאי לאו דדייקא כיה אלא כלומר אם ככר הפרים תליין ודאי א"ל ואינו יכול ליטול שתיהן ומיהו שמעינן דכתליין של שתי חביות סגי לקביעת המעשר שקבע לחבית אחת אלא שצריך לערבן מפני הספק מפני שאינו יודע באיזו שורה קבע האחת לפיכך מערבן ומפרים מהן חבית אחת ואפשר לפרש גם לדבריו כפי' המשנה כן:

(דף ל"ד ע"א בגמ') תני היו לפניו שתי חביות וכו'. הך דינא דהתוספתא לא הזכיר הרמב"ם בפירוש בחבורו וה"ז דומה לענין הספק לדינא דשני שבילין וכו' המוזכר בפ"ק דפסחים ובכמה מקומות בש"ס וכתבו הרמב"ם בריש פ' י"ט מאה"ט וכך הוא לפי המסקנא דהכא במאי דפליגי וכר"א בר"ש דהמשקה הראשון שבתה אינו אלא ספק משקין והתם אם לא טבל בינתים בטהרות הראשונות בשבה תלויות כן והכא שככר שתה הספק למנין טבילת גופו א"ל לטבול דקיי"ל שהוא טהור וכדכתב הרמב"ם בריש פט"ו מהלכה הנזכר והשותה משקין שכן טמאין מספק ה"ז טהור:

## סליק פירקא וכולא מסכתא ברחמי בסייעתא דשמיא

(דף א' ע"א במתני') עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית. כל זה הוא אליבא דר"ש דדרים בחרים ובקציר תשבות לאיסור תוספ' שביעית כדקאמר הכא בגמ' ובדגרים בהדיא בבבלי פ"ק דר"ה דר"ע הוא דדרים הכי וכן בריש מ"ק (דף ג) ולר' ישמעאל האי בחרים ובקציר תשבות בשבת הכתוב מדבר ולמעוטי קציר העומר שהוא מצוה ודוחה את השבת ואין תוספת שביעית אלא הל"מ ודוקא בזמן המקדש כמו שהבאתי בפנים ולפיכך נמנו על זה ר"ג וב"ד והתירו לתוספת שביעית בזמן הזה ויצא עוד לנו נ"מ בין דרשת ר"ע לדרשת ר' ישמעאל בשביעית גופה דהיינו בחרישה ובשאר עבודת הארץ שאינן מפורשין בכתוב דלר"ע לוקין על החרים' בשביעית כדכתבו התוס' במו"ק שם וע"ש לפי תירוצם הב' שהוא העיקר ולר' ישמעאל אין לוקין וכבר ביארתי מזה לעיל בפ"ח דכלאים בהלכה א' וע"ש ד"ס כתר כל אלין קילוסייא

וכו' שאמרתי דלפ"ז מבואר הוא מה שפסק הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' שמיטה כר' יוחנן דהאי תלמודא ולא כר' יוחנן דהבבלי דמ"ק כמבואר הכל שם וכן בפ"ז דסנהדרין בהלכה ה' ובסוף פ"ג דמכות בתיבורי שם. מיהו מה שכתבתי בפ"ז דסנהדרין בד"ה כלל בעשה ופ"ע כל"ת דמ... מדברי הרמב"ם כמ"ש שם בהלכה ד' דעל שאר עבודת הארץ מכין אותו מכת מרדות ... מדבריהם לגמרי הוא ואפי' עשה אין בו וכר' יוסי בהאי תלמודא שם וכן בפ"ח דכלאים וכן נראה עוד מדבריו כמ"ש שם בהלכה י' ומפני מה התירו כל אלה וכו' והואיל ואיסור כל הדברים האלו ובאלה בהם מדבריהם לא גזרו על אלו שאין אסור מן התורה אלא אותן שני אבות ושתי תולדות שלהם כמו שבארנו וא"כ שאר עבודת הארץ חוץ מ... ארבעה וכן הוריעה והקלירה הזמירה והבצירה מדבריהם לגמרי הן אבל מ"מ כי דייקינן אשכחן דמכת מדבריו דפסק כר' ירמיה שם דעל שאר עבודת הארץ עובר היא בעשה שהרי כרים פ"א שם כתב בזה הלשון מצות עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת אילן בשנה שביעית שנא' ושבתה הארץ שבת לה' ונאמר בחרים ובקציר תשבות וכו' ולכאורה קשה הא דמייתי קרא דבחרים ובקציר דלא אתיא אלא כר"ע דקרא בשביעית מתתעי וללמד על תוספת שביעית והא הוא פסק כר"ג וב"ד דס"ל כרבי ישמעאל דקרא בשבת ברשבית מתתעי כדמכיא' מהא דפסק שם וכן מהא דפסק דאין לוקין על החרים' בשביעי' כדלעיל דהא בהא תליא ועוד דבהדיא פסק בפ"ז מהלכות תמידין ומוספין כר' ישמעאל שכת' שם בהלכ' ו' מצותו להקציר בלילה בליל ט"ו בין בחול בין בשבת וזה מבואר הוא דכל היכא דתנינן דקלירת העומר דוחה שבת אליבא דר' ישמעאל הוא דס"ל דכולי' קרא בשבת מתתעי דאילו לר"ע אין לו שתהא קלירתו דוחה שבת כ"א שקרפתו הואיל וזמנו קבוע וא"כ האיך שכיא כאן קרא דבחרים ובקציר. אבל תוכן הדבר כך הוא דלא הביא האי קרא ללמוד ממנו שעשה בשביעית אלא דהעשה נלמד מדכתיב ושבתה הארץ ומבחרים ובקציר דכתיב גבי שבת וכר' ישמעאל נלמד דכמו דשביתת שבת כל העבודות בכלל אף ושבתה דכתיב גבי שביעית כל העבודות בכלל ולעבור עליהן בעשה ומה שלמד שביעית משבת זהו לא מעצמו כ"א כך נדרש בת"כ פרשה בהר כמו שנאמר בשבת בראשית שבת לה' כך נאמר בשביעית שבת לה' שדך לא תזרע וגו' כל מלאכה שבשדך וכל מלאכה שבכרמך כמלינו למדין דמה שעובר בעשה על החרישה ועל שאר עבודת הארץ בשביעית זהו נלמד משבת וכר' ירמיה דהאי תלמוד' בכלאים שם וכר' בא דס"ל התם כותים ומשום שאין לוקין כ"א על הוריעה והקלירה והזמירה והבלירה כדכתב שם אינו לוקה מן התורה אלא על הוריעה וכו' וזה נלמד ממה שאמרו בגמ' דמ"ק שם כן וכמסקנא דאתיא כר' יוחנן דהכא דבשביעית ר' ישמעאל היא וכר"ג וב"ד כמבואר לעיל ומ"ם מכין אותו מכת מרדות משום דאין כאן לאו מן התורה מפורש על שאר עבודת הארץ ואין הלאו כ"א מדבריהם ולא שייך הכא לומר דהואיל ובעשה היא מכין אותו עד שתצא נפשו כדאמרינן בפ' הכותב (דף פ"ו) דזהו דיקא בקום ועשה כמו דאמר התם שאומרין לו עשה סוכה ואינו עושה וכו' אבל הכא כיון שכבר עבר על העשה מה לעשות לו כ"א על לאו שהוא מדבריהם מכין אותו מכת מרדות לפי ראות עיני ב"ד וכמ"ש הריב"ש בתשובה סי' ל' וכן הוא בכל מקום שכבר עבר על העשה וביטלה ואין בה לאו מפורש בתורה ודבר זה מבואר הוא וכתבתי זה ג"כ בהשמטות דסנהדרין בחיבורי שם והשתא מ"ש בהלכה י' שאין אסור מן התורה אלא אותן שני אבות וכו' היינו שאין בהן איסור לאו מן התורה כ"א מדבריהם אבל עשה דושבתה הארץ מיהת איכא על החרישה וכיוצא בה שהן מעבודות הארץ ותיקונה ולאפוקי דברים שאינן לתיקון עבודת הארץ או האילנות אלא שלא יפסידו וכן הדברים דתשיב בם מהלכה ז' ואילך אותן התירו אפי' בשביעית וכן יש חילוק גם בדברים שאסרין באיסור לאו מדבריהם בשביעית לענין תוספת שביעית וכגון בחרישה דאסור בתוספת שביעית בזמן המקדש בין שאר דברים שהן לתיקון הארץ או האילנות כגון מסקל ומזבל וכיוצא בהן מה דמתה לותן שם בהלכה ה' דגם עליהם מכין מכת מרדות בלבד כמו החרישה ואפ"ה אינן אסורין בתוס' שביעית אפי' בזמן המקדש כדתנן לקמן בפ"ב במשנה ב' וכדכתב הוא ז"ל בפ"ג בהלכה ט' ועיין עוד מזה לקמן בפ"ב בהלכה ב':

(שם בגמ') מה ערב שבת בראשית את מותר לעשות מלאכה עד שתשקע החמה וכו'. וזה כר' יוחנן במ"ק אליבא דר"ג בדף ד' גמר שבת שבת משבת בראשית מה להלן היא אסורה לפניה ולאחריה מותרין וכו' וכתבו התוס' שם דמה דמפיק מקרא בפ' בתרא דיומא שצריך להוסיף מחול על הקדש בשבתות וביו"ט איכא למימר כיון דלא הוי אלא גל שהוא לא קתשיב וכ"כ פ"ק דר"ה (ד' ט) וכתבו עוד שם דלהאי דמו"ק ולהירושלמי דשביעית לית ליה לר"ג תוספת כלל וסיימו אלא דלא קאי כמסקנא שכי במו"ק וכו' וזהו לענין טעמא דר"ג כמה שהתיר תוספת שביעית מיהו בתוספת שבת פלוגתא דרבוותא היא דבעל הלכות ושאר מפרשים ס"ל דתוספת שבת מדאורייתא אבל הרמב"ם ז"ל לא הזכיר מתוספת שבת בפ"ה מהל' שבת כ"א כתב שם לזמן בין השמשות משתשקע חמה כו' ובפ"א מהל' שביתת עשור בהלכה ו' כתב לתוספ' יוה"כ שהוא מן התורה וכ"כ הה"מ שם דלדעתו ז"ל לית לי' תוס' שבת דבר תורה ומ"ש שם דפסק כר"ע לגבי ר' ישמעאל היינו בדרשא דקרא ועניתם אבל בדרשא דבחרים ובקציר פשוט הוא דפסק כר' ישמעאל בהא מסום דר"ג ובית דינו ס"ל כוותיה כמבואר בדיבור דלעיל אלא דאם כדבריו דהה"מ דר' ישמעאל ור"ע פליגי בדרשא דתוספת יוה"כ ולר"ע דיליף לי' לתוס' שביעית מבחרים וכו' לית ליה תוספת שבת ד"ת דלא דרים לרבות שבת וי"ט אלא מדרבנן בעלמא היא א"כ אמאי הביא הרמב"ם לדרשת ר' ישמעאל בתוספת יוה"כ שכתב שם לתוספת כניסתו ילפינן מדכתיב בתשעה לחודש בערב וביליאתו מדכתיב מערב עד ערב וזהו דרשת ר' ישמעאל לכן נראה דס"ל דלענין כל האוכל ושותה בתשיעי וכו' מועניתם בתשעה דרים לה דהא לעיל כתיב בעשור לחודש ועניתם וגו' ומדכתיב בערב וכו' דרש לתוספת וכלומר דסשתא דכתיב בתשעה מאי בערב אלא לתוספת ולא היה גי' הרמב"ם בברייתא כמו שהיא לפנינו דמסיים אין לי אלא ביוה"כ שבתות וי"ט מנין וכו' ובת"כ גרים כמו כן בפ' אמור אבל בפסיקתא ראיתי שלא הביא סך ברייתא כ"א עד אין לי אלא בכניסתו ביליאתו מנין ת"ל מערב עד ערב וכך היתה הגי' בגמ' שלפנינו והשתא פסק כהולא מילתא כר' ישמעאל ר"ל לענין תוספת יוה"כ ולענין דרשא דבחרים ומהטעם שנתבאר לעיל ומפרש הוא ז"ל דר' חייא בר רב מדפתי לא פליג אר' ישמעאל וכן ר"י לא פליג עליה אלא תרוייהו נפקא לן מהאי קרא אלא דאליבא דר"ע הוא דאמרינן דס"ל דכולא קרא גבך דר"ת בר רב הוא דאתא:

(שם) מיכן והילך הוא מתים את כחו. כדפריש' דמשו"ה אסור אחר עצרת דהשתא מיחזי דלצורך שדהו הוא מתקן וכ"פ התוס' בפ"ק דר"ה (דף ט ע"ב) ד"ה מרכיב וכו' וע"ש שכתבו על זה ולפי טעם זה ניחא וכו' ועוד טפי ניחא הוא דלפי טעם זה אתיא אליבא דהילכתא דאילו לטעם ר"ת שהביאו שם לעיל הא לא אתיא אלא אליבא דר"ע ואנן כותיה דר' ישמעאל קיי"ל בהא ועיין כמה שנתבאר בריש פרקין ובדיבור שלאחריו ועיין עוד בפ' דלקמן בהלכה ו' ד"ה אין נוטעין וכו' מה שית' שם בס"ד:

(שם) ולמה לא תניתה מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה וכו'. התוס' בריש מו"ק (דף ג) כתבו ד"ה עד עלרת דהיינו יותר מדקאמרי ב"ש דבכל מקום ב"ש לחומרא וב"ה לקולא לבד מאותן דברים דקחשיב בעדיות ובהיא לזה בתי"ט ובהדיא פריך הכא דאמאי לא קחשיב לה בעדיות אלמא דהש"ס מפרש דב"ש לקולא ומה דמשני משום שלפעמים בית במאי לחומרא היינו כשאין הגשמים מלויין אבל מסתמא בישורא דב"ש הוי טפי אלא דהואיל דמשכחת לה לפעמים דב"ש לחומרא הלכך לא קחשיב לה בעדיות:

(שם ע"ב) רב אמר בעשויין לוכה. בבבלי פ' המוכר את הספינה (דף פג ע"ב) מוחלפת השיטה וגרים התם כילד הן עומדין רב אמר כשורה ושמואל אמר כתלוכה. מ"ד כשורה כ"ש כתלוכה. ופי' רשב"ם ז"ל דכשהן כתלוכה כקנקן שיש לו ג' רגלים אין הקרקע ראוי לחרישה ולא שיירה לעלמו ומסתמא מכר לו הקרקע שביניהן ומ"ד כתלוכה אבל כשורה לא מ"ט משום דמיודרע בינתייהו. ולפ"ז סוגיא דהכא מתפרשת כפשטא דר' יוסי בעי למימר דתמן אתאמרת פלוגתייהו כלומר גבי דין קניית קרקע אבל הכא בדינא דמתני' לא איתמר דלא שייכא פלוגתייהו לענין שחורשין כל בית סאה בשבילה דבין נטועין כשורה ובין נטועין כתלוכה מסיק להו כחרישה הסמוכה להן וקא"ל ר' יונה אפי' הכא שייכא פלוגתייהו וכקרובים זה לזה דמר סבר אם הן כשורה יכול הוא לחרוש בסמוך להן אבל אם הן כתלוכה אין כל כך מקום לחרוש ביניהן ואם חירש חולה לכן נראה כחורש ללורך השדה וא"ל ר' מנא אם בקרובים וכא תנינן כדי שיהא הבקר עובר בכליו ובתוספתא פ"ת היא בנויה כך הדינא דמתני' וכלו' ואם דבקרובין לריך עכ"פ שיהא ביניהן כדי שיעבור הבקר בכליו א"כ ראוי הוא לחרום ביניהן ומ"ט דמ"ד כתלוכה לא ומהדר ליה ר' יונה איתא חמי כתמיה התם טעמא אחרינא איכא דלריך שיהא כשיעור שהבקר עובר בכליו ביניהן מפני שבשעה שיש ביניהן כשיעור הזה הפרשין מהלכין מן הלד ולא נגעי בהדדי אבל בפחות מיכן נגעי בהדדי ולמיעקר קיימי ולא מיקריא בדם אילן ומיהו פלוגתייהו שייכא בשיר אף הכא ובקרובים דמ"מ כשהן כתלוכה אין דרך לחרוש ביניהן לפי שלריך לסבבים בכל פעם סמתריבה ואין יכול לחרוש בסמוך להן בכל אחת כמו שחורש בסמוך להן אם הן נטועין כשורה:

(שם) רבי אליעזר שאל מזו לזו שש עשרה ולמד שמונה והמם. יש לפרש זה כעין שפירשו התוס' במעשתא דאילן דעולא בסוף פ' לא יחפור דמייתי התם לסתמני' לפרש מילתיה דעולא

דעולא ותניא התם כמה עולא פתחנן לאילן א' מג' אילנות לבית סאה וכתבו בד"ה ה"ג ר"ת וכו' דרך אחרת כהגה . או כעין זה שליש סאה הוי ששה עשר וכו' שלשים על חמשים התוך באמצע ובין זה על זה יהיה כ"ה על ל"ג ושליש וע"ש . וא"כ היינו צריכין לומר דהכא דקאמר מזו לזו וכו' ר"ל לכאו"א מהאילנות יפה' ט"ז ואותן כ' שלשים לא קתני . וזהו ברוחב . ולצד שבדין והמש . היינו לכאן ולכאן וכדרך הנזכר ויש פנים לזה אלא דלשון מזו לזו דחוק קצת וכן האי ולצד וכו' . ולפי מה שפירשתי בפנים עיקר הספק הוא אם צריכין להיות נטוע באמצע . ואם אנו מפרשין כדרך הנזכר צריך עוד לדעת מה הוא הספק ומה הנ"מ אם תחשוב כך או כך והתם הוא דשייך שפיר כדי לתרץ מילתיה דעולא :

(דף ב' ע"א) **כל** אילניא עבדין שנה פרא שנה . יש לפרש דהאי כל לאו דוקא הוא דיש גם מבחר מיני אילנות שעושין פירות בכל שנה ושנה אלא רוב מיני אילנות קאמר ולפ"ז יכול לומר דר' חייא בר אבא מפרש לטעמא דשיעורו בתאנים משום חומרא היא דלכך אמרו שצריך שיהו מיני אילנות האלו שיעשו פירות בכל שנה ובתאנה דבהא התירו לחרוש כל הבית כולה בשבילן עד העצרת דהחרישה היא כדי שירדו הגשמים בתוך הקרקע ומהניא לפירות האילנות ולא בשביל השדה והיינו דאיכא נ"מ בין טעמא דר' חייא בר אבא ובין טעמא דסתמא דהש"ס ומדברי הרמב"ם ז"ל נראה שתפס לטעמא דסתמא דהש"ס לעיקר ולפיכך סתם דבריו בזה בפ"ג מהל' שמיטה בהלכה ב' וכתב רואין אותן כאילו הן תאנים :

(שם) **ובלבד** שלא יפחות מחשבון משולשים וכו' . כדפריש' דרב ביבי וזעירא בר חיננא תרווייהו אבבא דמג' ועד ט' קאי ופליגי אם צריך שיהו כל אילנות ראוין לעשות גם במג' ולמעלה ועד ט' כמו בשלשה או לא ופסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג שם בהל' ד' כרב ביבי משום דליבנא דמתני' דייק כותיה וכפי הנוסחא דהכא במתני' עד שיהו שלשה ומשלשה ועד תשעה דמתחלקן בתנא לבתי בבות ש"מ דחלוקין במקצת הן דבשלשה צריך שיהו כולן ראוין לעשות ובמג' ולמעלה ועד ט' לא בעינן שיהו כולן ראויין לעשות ובלבד שלא יפחתו אלו הראויין לעשות מחשבון המשולשים והוא ככר של ששים מנה . והראב"ד ז"ל במשנה שם פירש דרב ביבי דאמר משולשים קאי אשלשה אילנות וזעירי דקאמר מתשעים קאי אתשעה וכו' ולפירושו איכא למידק דמאי האי דקאמר ר' ביבי שלא יפחות מחשבון משולשים לא ה"ל למימר אלא ובלבד שיהו משולשים והפשר דגי' אחרת היה לפניו וגי' שלפנינו מוכרח הוא כדאמרן :

(שם ע"ב) **יצא** קציר העומר בבית מנה . ומתני' דפ"י דמנחות כר' ישמעאל הוא דאתיא ועיין במה שנתבאר בריש פרקין ועוד יתבאר אי"ה בסוף פ"ק דר"ה בהגיעי לשם ברחמי ובסייעתא דשמיא :

(שם) **אף** אנן תנינן דרבנא וכו' . כלומר מילתא דרבותא טפי מהא דקאמרת בדפריסית . והתי"ט כתב דהא דקאמר בירושלמי נהניא עד ר"ה היינו לאחר תקנת ר"ג וב"ד . ולאו מילתא היא דא"כ מאי קמ"ל הא כבר תנינן בברייתא דלעיל והיא תוספתא דריש מכילתין דר"ג וב"ד הגיזרו בעבודת הארץ עד ר"ה וכל האילנות בונין מן בזה"ז אלא האי ברייתא ודאי בזמן המקדש וקודם תקנת ר"ג וב"ד נשנית וס"ל דכך ניתנה הלכה שאם בקשו לחרוש יחרושו כדקאמר בהלכה דלקמן הכל אינו מוסכם כך לפסק הלכה כהאי ברייתא אלא כהמשנה דמתני' לפי משנה הראשונה דקודם ר"ג וב"ד וגם להאי דתני ר"ת לענין צירוף לא נשנית כך בהתוספתא וכך היא שנויה שם בפ"ק ג' אילנות של ג' בנ"א והשדה של אחר אע"פ שבעל השדה חורש מפני צורך שדהו בזה"ז מותר והרמב"ם ז"ל לא פסק אלא כהאמת דמתני' כמ"ש שם בהלכה ב' :

(שם בהגי') **היו** עשויות שורה ומוקפות עטרה . הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה כתב שורה על קו אחת ומוקפות עטרה להיות כקשת מעגולה וכ"כ בחיבורו בפ"ג שם בהל' ו היו עשויות שורה אחת או מוקפות עטרה אין חורשין וכו' וכך הוא נראה דאילו לפי' הר"ש והר"ב והבאתי במתני' דעטרה הוא גדר קנה מאי מעכב הגדר סביב שלא יהיו' נראה כאילו מלאה כרם אם הן מפוזרות בתוך בית סאה כדקאמר הכא בגמ' דהיינו טעמא דמפוזרות בעינן . ומ"ש הראב"ד ז"ל בהשגה שם נראה לי מן הגמ' דאו מוקפות עטרה קתני במתני' נראה שלמד לומר כן מדקאמר בסוף הלכה בהא דמשני אליבא דשמואל תמן ע"י שהן מפוזרות בתוך בית סאה וכו' ודקדק הוא ז"ל דדוקא בתוך בית סאה ולאפוקי אם היו עטרה מוקפת ואין בתוך הבית סאה כלום דאז אין רואין כאילו היא מלאה כרם וזהו דעתו ומיהו אין הכרח בשביל כך לשנות כל הנוסחאות של המשנה שלפנינו דודאי מפוזרות בעינן וכשהן מוקפות כעטרה וכנזכר נ"כ לאו מפוזרות הן ודע דלכל מה שנשנה בהתוספתא מענין נטיעה נראות כזקנה וכו' וכמו שהבאתי בפנים בהסוגיא נטיעה מעין שבר וכו' כל זה לא הביא הרמב"ם כלל והסבר דהואיל ומילתא דלא שכיחא היא ובלאו הכי לא נאמר כל זה אלא בזמן המקדש כשמיטו הוא ז"ל :

(שם בגמ') **ערבה** הלכה למשה מסיני . בבבלי פרק לולב וערבה (דף מד) קאמר נמי ר' יוחנן דהלמ"מ היא ובקיל וטרי התם ומסיק אליבא דר' יוחנן דבמקדש הלמ"מ ובגבולין יסוד נביאים ובהיכורי פני המנורה הרחבתי בביאור הענין והסוגיא דהתם ובמה שהביאו התוס' שם דהיה לגי' ר"ת דילכון אמר דילהון היא ול"ג הוא ופי' דלכון שהוא רב כהנא מבבל אמר דילהון היא במנהג וע"ש וכבר זכרתי מזה בפ"ד דע"ז בהלכה א' ומה שכתוב בתוס' שם פרק אין מעמידין בירושלמי ט"ס הוא ואין כאן מקומו להאריך בזה :

(דף ג' ע"א) **והן** שיהו נטיעות רבות על הדלועין . לאו דמותיב ר' מנא מהתוספתא דקתני שלשה קשואין וכו' להא דבעי לפרש שריבה בדלעת יוונית ממילא איתותב נמי להא דקאמר שיהו הנטיעות רבות על הדלועין דהא קתני ג' קשואין וג' דלועין וד' נטיעות ואין לומר דהנטיעות רבות דהד מינייהו כמ"ש בהגהת פי' הר"ש דקשואין ודלועין כחדא נינהו והוו להו נטיעות מיעוטא אלא דלא בעינן רבו הנטיעות ולפיכך כתב הרמב"ם וכתב שם כליבנא דמתני' והדלועין והנטיעות מצטרפין לבית סאה . וכן משמע נמי מהאי כתמא דתוספתא דפליגי על רשב"ג בהא דעברה דליעין וזה כדמסיק הכא אליביה דבדלעת יוונית קאמר דהא קתני קשואין וכו' וד' נטיעות אלמא דלכולם נטיעות מיעוטא נינהו אלא דאינך מצטרפין בהדייהו ולפיכך חזר בו ממה שפסק בפי' המשנה הלכה כרשב"ג ופסק בחיבורו כת"ק וכסתמא דהתוספתא :

(שם) **רבי** שמעון וראב"י אמרו דבר אחד הרמב"ם ז"ל פסק שם בהלכה ז' כר"ש וכתב הכ"מ יש לתמוה למה פסק כיחידאה וכו' ויש לתמוה על תמיהתו וגודל בקיאותו דהא בש"ס דילן בפ' עגלה ערופה (דף מג) דמייתי להא דראב"י עם אינך מילי דקתיב שם וכולן הלכות פסוקות הן וכמו דפסק הרמב"ם לכולן לכ"א במקומו וא"כ גם דברי ר"ש מוסכמין הן להלכה וכבר זכרתי מסוגיא זו דסוטה לעיל בפ"ו דכלאים וע"ש במה שנתבאר בפ"ד :

## סליק פירקא בסייעתא דשמיא

(שם בהגי') **עד** אימתי חורשין בשדה הלבן . אלא ר"מ שנייה מחלוקת וכו' . לפי גי' כפי שפירשתי בפנים דעל המתני' דריש מכילתין קאי והוא הנכון לפי גירסת הספר כרם כר"ש ד"ה עד עצרת כמבואר בפנים :

(שם ע"ב) **מזבלין** ומעדרין במקשאות ובמדלעות וכו' . משמע מהסוגיא דמזבלין נ"כ אמקשאות ומדלעות קאי דהא מביא ראיה מהתוספתא דקתני כל זמן שאת מותר לחרוש את מותר לזבל וכו' וכן מהא דר' יוסי מתני' אמרה כן וכו' והרמב"ם ז"ל בפ"ג בהל' ט' כתב אף בזמן המקדש מותר לסקל ולזבל השדות ולעדור המקשאות והמדלעות ובית השלחין עד ראש השנה וכו' ולכאורה התוספתא קשיתיה דהא קתני אם אין את מותר לחרוש אין את מותר לזבל והרי השדות אין את מותר לחרוש אלא עד הפסח בשדה לבן ובשדה האילן עד העצרת והש"ס למד מהאי תוספתא כדאיתא וכן צריך טעם אמאי השמיט היתר חרישה לבית השלחין עד ר"ה כדקתני בתוספתא כדפסק האי ש"ס כמבואר מהסוגיא ובש"ס דילן לא מצינו לא היתר ולא איסור בהדיא . והתי"ט אחר שהביא דעת הרמב"ם בענין היתר זיבול השדות והעידור במקשאות ובמדלעות דוקא כתב וא"ת ואמאי לא שרינן עידור בכל אילנות כמו זיבול בכל השדות והרי תרווייהו בשביעית עצמה מד"ס כמו שפסק הרמב"ם בריש הל' שמיטה דחרישה מד"ס וי"ל דהחמירו בעידור וחרישה שהיא עבודה בגוף הקרקע עכ"ל ואין טעם זה מספיק למאי דמבואר מהתוספתא ומהאי ש"ס בהדיא לא לענין היתר זיבול השדות עד ר"ה ולא לענין איסור העידור והחרישה בבית השלחין כדאמרן . לכך נראה דעיקרן של הדברים כך הם דהא במה דהתירו ר"ג וב"ד לתוס' שביעית איכא תרי טעמי בהש"ס דילן בפ"ק דמו"ק (דף ד) דלר' יוחנן מדאורייתא בטילה להו דגמר שבת שבת וכו' ואתקיף התם רב אשי אהאי סברא דלעיל ומסיק דה"ט דר"ג וב"ד כר' ישמעאל ס"ל דתוספת שביעית הילכתא גמירי לה וכי גמירי הילכתא בזמן שבית המקדש קיים וכו' כמו שהבאתי בריש מכילתין והאי תלמודא ס"ל כטעמא דר' יוחנן כדקאמר בפ' דלעיל בהלכה א' בשעה שאסרו למקרא סמכו ובשעה שהתירו למקרא סמכו וכו' והנ"מ בין הני טעמי מבואר הוא דלטעמיה דהאי תלמודא וכר' יוחנן א"כ אף בזמן המקדש הותר תוספת שביעית לגמרי וכל מה שאמרו במשנה הראשונה לא היה אלא מדבריהם דאע"ג דקאמר הכא בשעה שאסרו למקרא סמכו לא דלמדו לאיסור ממש דהרי יש מקרא לדרוש להיתר אלא דבמשנה הראשונה הכריעו לאיסור ובמשנה האחרונה הכריעו להיתר והיינו דקאמר סמכו ולכ"ע לא היתה הגזירה בתוספת שביעית כ"א מדבריהם וכיון שכן

הוא הם אמרו והם אמרו ורצו להתיר כזה עד ר"ה וכזה עד הפסח ועד העצרת אבל למסקנת רב אשי דתוס' שביעית הילכתא גמירי לה בזמן המקדש וזהו עד ל' יום . וחכמים הן שהוסיפו לאסור עד הפסח ועד העצרת בחרישה ועידור ומה שהיא מעבודות הארץ כעין הסיא דהלמ"מ בזמן המקדש שלא נאמרה אלא על עבודת הארץ ממש והשתא אין כאן קושיא כלל לא מהתוספתא ולא מהאי תלמודא דאזלו להאי שיטה דמעולם לא נאסרה תוספת שביעית כ"א מדבריהם והרמב"ם פסק כמסקנת רב אשי כמ"ש בריש פ"ג וזהו עיקר טעמן של הדברים ועיין בריש מכילתין מה שביארתי עוד לכלל הדברים לדעת הרמב"ם בתוס' שביעית וכן בשביעית עצמה ולטעמן דיש מהדברים שנאסרו ויש מה שהותרו . והוספתי עוד לבאר בנראה מדעת הרמב"ם דאף שכתב כל העבודות שהן חוץ מארבע העבודות שהן בכתוב אינן אלא מד"ס בשביעית עצמה מיהו חזינן לדעתו שכתב דמ"ע לשבות בשביעית מכל העבודות כדדריש בת"כ בהדיא והבאתי שם ומה שתמצא בדבריו איסור הדברים האלו מדבריהם בשביעית היינו איסור לאו הוא מדבריהם ואין לוקין עליהן כ"א מכת מרדות מדרבנן אבל מ"מ מ"ע יש בשביעית לשבות מכל המלאכות שהן עבודת הארץ ממש והיינו שהביא בריש פ"א קרא דבחריש ובקציר תשבות כמבואר הכל שם . ומה שהתיר בהלכה ז' שם לעדור תחת הגפנים בשביעית כדאמרי' בהדיא במו"ק (דף ג ע"א) דמייתי ברייתא שדך לא תזרע וכו' מנין לניכוש ולעידור וכו' יכול לא יקשקש תחת הזיתים ולא יעדר תחת הגפנים וכו' וא"כ כי מסקינן התם מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא היינו לעידור וכיוצא בו בשדות ובשאר אילנות אבל בגפנים אף מדבריהם מותר וטעם לחילוק זה נלמד מהא דקאמר הכא לקמן בהלכה ד' גבי נטיעות דעביד ר' יודן עובדא משקה בשלא ועדר וכי מתכוין לעבודת הארץ ומפרש להא בנטיעות גפנים דלא מיחזי כמתכוין לעבודת הארץ :

(דף ד' ע"א בגמ') **רבי** אומר עד לפני ר"ה שלשה חדשים וכו' . לפי גי' זו הוי קשיא איפכא דא"כ אמאי קאמר כדי שיזרע אורז ויפרים וכו' והלא בזמן ג' חדשים אף שארי זרעים יכולין להשריש ולחזור ולהשריש ושמא דס"ק שישריש ויעקור אותן ויחזור ויטע וישריש וזהו דוקא באורז אבל שארי מינים אינן נגמרים בזמן כזה ובתוספתא כתיבת יד אשר לפני כתוב בה עד לפני ר"ה שלשים יום וגי' זו יותר נוחה היא דמש"ה נקט אורז דוקא :

(שם) **כאן** בתלוש כאן במחובר . התי"ט הביא לזה לקמן בפ"ג משנה ז' וסיים וכתב ומן התימה בעיני שהרמב"ם בפ"ב שהעתיק למשנתנו דהכא ובפ"ג העתיק למשנה דפ' דלעיל ולא פירש דזו בתלוש וזו במחובר עכ"ל ולהתמהה על הרמב"ם הו"ל לתמוה על הש"ס מעיקרא דמאי פריך מפ"ג דאיירי בשביעית עצמה אמתני' דהכא דאיירי בתוספת שביעית דודאי אין לפרש דהכי פריך דהתמן קתני דאף בשביעית עצמה מסקל והכא את אמר הכין דמסקלין עד ר"ה בדוקא דהא פשיטא דליתא כלל וכלל דמאי פריך דהיא הנותנת דהכא מיירי בערב שביעית שאינו אלא משום תוספת מדבריהם הלכך קתני נמי מסקלין סתם ואפי' הנוגעות בארץ כמשמע ותמן דאיירי בשביעית עצמה הלכך צריך להניח להנוגעות בארץ ועוד מאי האי דמשני כאן בתלוש וכו' דילמא תרווייהו הני מתני' בחדא גוונא הוא דאיירי וכאן בערב שביעית בדוקא וכאן בשביעית עצמה וא"כ הרי לפניך דא"א לפרש כלל וכלל כהאי פירושא והשתא תדע דכד ניחא לן לפרש להא ממילא ניחא לן פסק הרמב"ם וכמה שביארתי בפנים דעל כרחך לר' יהושע הוא דפריך ומשני הכי וכמבואר בהדיא מהסוגיא דר' יהושע פליג גם ארישא דהא קאמר סברין מימר דר"ש כר' יהושע בקירסום והרי רבי יהושע לא הזכיר מקירסום אלא ודאי דזירוד ופיסול דנקט מילתא בתרייתא הוא דנקט וה"ה לקמייתא וכדקאמר נמי למאי דס"ד דתרין תנאין אינון מסקלין וכו' וכן למאי דמסיק הוי תלתא תנאין אינון מסקלין וכו' אלמא דפשיטא ליה להש"ס דר' יהושע מתיר אף כמסקלין בשביעית עצמה אבל לת"ק דהילכתא כותיה וכדפסק הרמב"ם שם כן מעיקרא לק"מ דבערב שביעית מסקלין אף להנוגעות בארץ ובשביעית הוא דתנן להאי מתני' דפ"ג ותו לא מידי :

(שם ע"ב) **רבי** יוחנן כהדא דתניי דבית רבי . והרמב"ם ז"ל בפ"ג בהלכה ט' וי' לא פסק כר' יוחנן אע"ג דבעלמא הילכתא כותיה לגבי ר"א מ"מ סתמא דמתני' וכמו ששנויה לפנינו בכל הנוסחאות מסייע לר"א ועיקרית היא וכפי' המשנה פסק הלכה כר' יהודה אבל בחיבורו חזר בו ופסק כהת"ק לחומרא וכהאי דר"א :

(שם במתני') **אין** נוטעין וכו' פחות משלשים יום לפני ר"ה . האי מתני' הובאה בפ"ק דר"ה (דף י' ע"ב) וגרים התם לת"ק דברי ר"א ואר"ג אמר רבה בר אבוה לדברי האומר שלשים צריך שלשים ושלשים ופירש"י ז"ל של יום לקליטה ושלשים לתוספת שביעית ולדברי האומר שלשה צריך שלשה ושלשים ולדברי האומר שתי שבתות צריך שתי שבתות ושלשים ואחר זה נמשך הר"ב בפי' המשנה כאן והתוס' הקשו שם בשם ר"ת על פירש"י דלשון המשנה משמע דלא איירי אלא בקליטה ולא משום תוספת שביעית וכו' ופי' לדברי ר"ג דלענין ערלה קאמר דלדברי האומר שלשים לקליטה בשביעית צריך שלשים ושלשים לענין ערלה אבל לענין שביעית לא חיישינן אלא שלא תקלוט בשביעית עצמה וכו' וכלומר לענין ערלה בתחלת תשובה שנה וכעין זה פי' הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה ופסק הלכה לענין שנה כמ"ד שלשים יום בשנה חשוב שנה ולענין קליטה כר' יוסי ור"ש שתי שבתות דהכי איפסקא הילכתא בסוף פרק הערל וכך הם דבריו בחיבורו בפ"ט מהל' מעשר שני ונטע רבעי לענין קליטה ולענין ערלה ובספ"ג מהלכות שמטה כתב לדינא דמתני' לענין איסור נטיעה סמוך לשביעית וז"ל אף בזה"ז אין נוטעין אילנות וכו' ערב שביעית אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהא אחר הקליטה ל' יום קודם ר"ה של שביעית ושהם קליטה שתי שבתות ודבר זה אסור לעולם מפני מראית העין שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו וכו' וא"כ מתני' לאו משום תוספת שביעית מיתפרשא שהרי אף בזה"ז דבטל דין דתוספת שביעית אף בחרישה והפ"ה נטיעה אסור בזמן המפורש וזה הטעם משום מראית העין למד מהש"ס דהכא וכדקאמר בהסוגיא בנטעו ומת בנו אסור לקיימו ואתיא כמ"ד מפני החשד וכן פסק הוא ז"ל בזה כהאי מ"ד ומשום דהכי אמרינן נמי בס"פ הנזקין שחשודין היו על השביעית ולפיכך הכריע כהאי מ"ד אבל הפירות מותרין כדקאמר הכא אין מוסיפין וכו' ומשו"ה נמי השמיט להא דקאמר בריש הסוגיא מתני' בשתם וכו' ושביעית דלמאי דמסקינן כמ"ד מפני החשד א"כ לעולם חשדא מיהת איכא כל שלא נטעו בזמן המפורש שיהא ניכר שלא ניטע נטיעה זו בשביעית וכמ"נו למדין דלפי שיטתו ופירושו להמתני' וכדמוכחת מהסוגי' ל"ק כלל לקושית התוספת שהקשו בר"ה לעיל בדף ט' ע"ב ד"ה ומותר לקיימן בשביעית וכו' ותימה דבפ"ק דשביעית תנן חורשין עד הפסח ועד העצרת וכיון דאפי' ליטע בתחלה שרי ל' יום לפני ר"ה אמאי אסור לחרוש לבתרי נמי לחרוש עד ל' יום לפני ר"ה ואור"ת דלא החמירו בנטיעה כמו בחרישה משום דאין תוספת שביעית דאורייתא אלא בחרישה דכתיב בחריש ובקציר תשבות וכו' וזה ודאי אינו עולה לפי שיטת הרמב"ם כמבואר בריש מכילתין ולעיל ד"ה מזבלין שהרי שיטת ר"ת אליבא דר"ע היא והרמב"ם פסק כר' ישמעאל וכמבואר טעמו שם וכתבו עוד ובירושלמי מפרש טעמא אחרינא בריש שביעית ולמה עד עצרת וכו' ולפי טעם זה ניחא וכו' ולשיטת הרמב"ם בלא"ה ניחא ול"ק כלל דבזה"ז חרישה מותרת עד ר"ה ולפ"ה נטיעה אסור משום דאית בה חשדא משביעית עצמה וזכרתי מזה לעיל בריש מכילתין ד"ה מיכן והילך וכו' ע"ש וכמה שכתב עוד הרמב"ם בפ"ט מנטע רבעי בענין הנטיעה קודם ר"ה לענין ערלה יתבאר לקמן בד"ה נראין הדברים :

(שם בגמ') **בנן** אסור לקיימו וכו' . כבר נתבאר בדיבור דלעיל לטעמא דהרמב"ם הכריע בסוף פ"ג מהל' שמיטה כהאי מ"ד ואע"ג דמסקינן בפ"ק דמו"ק (דף יג) גבי שדה שניטייבה בשביעית הטיבה ומת בנו זורעה התם ליכא אלא משום קנסא דהחרישה בשביעית לצורך מוכחי שביעית היא ולדידיה קנסו רבנן לבריה לא קנסו רבנן כדקאמר התם אבל הכא דאיכא טעמא מפני שהיו מזלזלין בשביעית כדאמרינן לעיל שחשודין היו על השביעית וכל זמן שהנטיעה קיימת איכא חשדא שנטעו בשביעית ותנן לקמן בפ"ב דתרומות הנוטע בשביעית יעקור אבל החרישה אינה ניכרת לאחר זמן שנחרשה בשביעית ולית בה משום מראית העין כנטיעה וכ"פ הרמב"ם לשני דינים אלו בפ"א שם בהלכה י"ב וי"ג ע"ש :

(שם) **תני** הנוטע המבריך המרכיב וכו' . ברייתא זו הובאה בפ"ק דר"ה (דף ט') וכדמפרש נמי התם לטעמא דפירות הנטיעה שנטעה אסורין עד ט"ו בשבט ודוקא פירות נטיעה זו קאמר שם כמו שיתבאר בדיבור דלקמן ומה דקאמר ומותר לקיימן בשביעית פשוט הוא דהיינו דוקא אם נטע לפני ימי הקליטה מלבד הל' יום כדקאמר ר"ג לקמן וכפי פי' הרמב"ם להמתני' כמבואר לעיל ד"ה אין נוטעין אלא דלא נחית התנא בהאי ברייתא כ"א להשמיענו לדין הערלה ודין הפירות לפיכך נקט ל' יום :

(דף ה' ע"א) **נראין** הדברים כשנטעו לפני ר"ה שלשים יום וכו' . השבעל המאור ז"ל כתב בפ"ק דר"ה על האי ברייתא דלעיל יש שטועין בפירוש שמועה זו לומר שאין פירות נטיעה אסורין עד ט"ו בשבט אלא בנוטע ל' יום לפני ר"ה בלבד אבל בנוטע לאחר ר"ה מיד או שנטע פחות מל' יום לפני ר"ה כל שנות הנטיעה כלות בר"ה ואין שנות הערלה והשבעי נמשכות עד ט"ו בשבט ודייקו מדקתני ופירות נטיעה זו ומדקאמר פעמים שברביעית פעמים שבחמישית ולדעתי כך הוא הדין לעולם והאי דקאמר פעמים לפי שהחנטה המלויה מר"ה עד ט"ו בשבט מילתא דלא שכיחא היא וכמקצת ממיני האילנות והאי דקאמר ופירות נטיעה זו כלומר שהנטיעה שגורמת לה לאיסור ערלה היא מושכתה משנה זו לשנה זו עד ט"ו בשבט וכן לרבעי ותו לא מידי וכן נראין הדברים מתוך התלמוד ירושלמי כפירשנו דגרסי' התם ר' אבא בר ממל אמר קומי ר"ז נראין הדברים בשנטען ל' יום לפני ר"ה אבל אם נטען פחות מל' יום לפני ר"ה את חמי שנה שלימה לא עלתה לו ותימר הכין א"ל כן הוא אפי' נטען פחות מל' יום קודם ר"ה יהא אסור מאי כדון א"ר מנא מכיון שעומד בתוך שנתו של אילן הוא משלים שנתו עכ"ל וכן העתיק שם הר"ן ז"ל וע"פ הדברים האלה כתב ופלוגתא היא בירושלמי וזהו מפני שראו הגי' דבפ"ק דר"ה שכתוב שם את חמי שנה שלימה לא עלתה לו וכו' ולא גרסי נמי כדבר

ד"ז יהא אסור עד ל' יום לפני ר"ה כמו שכתוב לפנינו ותפסו זה לעיקר וא"כ משמע דר' בא ור"ז פליגי בה אבל האמת הוא דגי' דהכא היא העיקרית שנה שלימה עלתה והימר הכין ושנה שלימה הייני שנים שלימות של ערלה מר"ה עד ר"ה ומתמה את חמי וכו' כלומר ומשיבי תיתי נאמר בכה"ג שיה' נמשך זמן איסור ערלה עד ט"ו בשבט והקשה לו ר"ז ואם כן הוא אף כשנטעו ל' יום לפני ר"ה נתמי' נמי דקרא קפיד אף בדאיכא ג' שנים מתמת כל' יום אפ"ה אסור עד ג' שנים שלימות ושואל והשתא ואי' כדון וקאמר ר' מנא טעמא דלא מחמרינן מט"ו בשבט ואילך מכיון שעומד בתוך שנתו וכו' כמו שהסברתי בפנים וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ט מנטע רבעי בהלכה י"א וכך פי' ג"כ הראב"ד ז"ל בהשגה להך דהכא. וכוונת ההשגה כך היא דאף שכתב דבר זה הוציא מתוך הירושלמי וכו' וכפי הגי' דהכא ופירושה מ"מ משיג הוא ז"ל על מה שכתב הרמב"ם שם נטען בי"ו בשבט וכו' דלמה היה לו זה לא היה צריך לומר אלא כתם ואם נטען פחות מל' יום לפני ר"ה לא עלתה לו השנה והרי הוא ערלה שנת הי"א וי"ב וי"ג וכו' ולא יותר וזהו שסיים הראב"ד בדבריו עתה לזה הטעם דוקא כשנטע ל' יום לפני ר"ה מוסיפין לו עד שבט אבל פחות מל' יום הואיל ויש לה ג' שנים שלימות חוץ מקליטתה אין מוסיפין לה כלום אלא מראש תשרי לראש תשרי. וכלומר דאף אם נטעו בתחילת אלול או בכמה ימים בו כל שיש ג' שנים שלימות מר"ה עד ר"ה חוץ מימי קליטתה אין מוסיפין לה כלום. ולדעת הרמב"ם שכתב כן יש לומר דאגב השמיענו עוד דין אחר דימי הקליטה והן י"ד יום צריכין שיהו שלימין מלבד אלו הל' יום ומלבד יום הנטיעה ולא אמרינן יום אחד עולה לכאן ולכאן כדאמרו בר"ה בדף י' יום שלשים עולה לכאן ולכאן דזהו אליבא דר"מ דוקא אמרו כן אבל לא קיי"ל הכי ולפיכך כתב אם נטע בט"ו באב הוא דמשכחת לה דעלתה לו שנה דאיכא ל' יום שלימין וימי הקליטה שלימין אבל לא כשנטע בט"ז באב ומיהו לענין הדין דסיכא דאיכא ג' שנים שלימות מלבד ימי הקליטה בין הרמב"ם ובין הראב"ד שוין בזה דאין מוסיפין לה עד ט"ו בשבט וכדדייק נמי דקתני בברייתא ופירות נטיעה זו ופי' בעל המאור ז"ל בזה דחוק הוא מאוד:

(שם) **אמר** ר' יוחנן מחג הסוכות. כדפרישית וזהו כר' יוחנן דבבלי פ"ק דר"ה (דף יב) אמר קרא מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות וכו' כמבואר בפנים ואקשי התם ר"ז לרב אסי ודילמא לא עייל כלל ואמר רחמנא תשמט ותיזיל עד חג הסוכות לא ס"ד דכתיב וחג האסיף בצאת השנה וכו' מאי אסיף קציר וקים להו לרבנן דכל תבואה שנקצרת בחג בידוע שהביאה שליש לפני ר"ה וקרי לה בצאת השנה וכתבו התוס' מ"מ בהאי קרא לחודיה לא סגי אי לאו במועד בשנת השמטה בחג הסוכות. ודבריהם אינם מבוארין ולמאי דקאמר הכא ניחא דאי מקרא דבצאת השנה לחוד ה"א כי קוצין דהכא דשליש הראשון לשעבר ומכאן ואילך מתעשר להבא ומקרא דבחג הסוכות שפיר ילפינן דכל שהביאה שליש בשביעית אתה נוהג בו מנהג שביעית בשמינית בכל התבואה ואף כמה שתביא לאחר ר"ה וכ"ה לענין מעשרות ואי מהאי קרא לחוד הו"א כי קוצין דהתם ודילמא לא עייל כלל וכו' הלכך איצטריך תרוייהו. והתם פריך ר"ת על דרשא דאסיף קציר הוא וכו' ומסיק דמהאי קרא למדו כן דכתיב לשלש השנים אל תקרי לשלש אלא לשליש. ולפי דרשא זו מיתרצא נמי קושיא דהכא מעתה שליש הראשון לשעבר וכו' דמדכתיב ועשת את התבואה לשלש השנים שמעינן דכל התבואה אף שנגמרה בשנה השנה הולכין בה אחר שנת שהביאה שליש הראשון:

(שם) **מתיבין** לחונה בר חייא והאי צובר את גרנו לתוכו וכו'. כדפרישית דהקושיא היא אמאי אזלי רבנן בהו בתר השרשה לגמרי וליעבד האי תקנתא לעולם שהאי דר"ש שזורי בתוספתא במקלת השרישו לפני ר"ה ומקלתן לאחר ר"ה וכהאי דאקשי אביי לרבה שם בדף י"ג ע"ב ויצבור את גורנו לתוכו וכמאי שהסברתי בפנים לפי המבואר בהתוספתא מתורצת קושית התוס' שם ד"ה ויצבור גורנו לתוכו דמאי משני ר"ש שזורי קאמרת ר"ש שזורי קסבר יש בילה וכו' הא אכתי תיקשי לר"ש דסבר יש בילה וקאזיל בתר השרשה וכו' משום דלר' יוסי בן כיפר שאמר לשם משום ר"ש שזורי ל"ק דשזרעו לזרע מתחלה אין תקנה אחרת אלא שיצבור את גרנו לתוכו וכו' ומשום דקסבר יש בילה ובעל המאור ז"ל כתב שם כזה וז"ל ואי קשיא לך א"ס קשיא לר"ש שזורי שני כמאן סוייהו רבנן ומאי שנא דאזיל רבנן בתר השרשה י"ל ר"ש לדבריהם דרבנן קאמר להו לדידי בתר לקיטה אזילנא דהיינו גמר פרי וכך הוא הדין בבלקט מקלתו לפני ר"ה ומקלתו לאחר ר"ה שצובר גרנו בתוכו אלא לדידכו דאזליתו בתר השרשה והמריהו שהם שברים מקלתו לפני ר"ה ומקלתו לאחר ר"ה אין תורמין ומעשרין מזה על זה והלא יש להם תקנה בצבירת גרנו לתוכו עכ"ל וקאמר עוד התם שמואל הלכה כהאי דר"ש שזורי ולא מטעמיה דקסבר יש בילה אלא לפי שהכל הולך אחר גמר הפרי והוה ליה כולים משנה אחת וכדפרש"י ז"ל. ומשמע מיהת דלהאי טעמא דשמואל לא בעינן צובר את גרנו לתוכו ועוד דלרבנן דקסברי אין בילה ביבש וכן איפסקא הלכתא וכן מוכחא מסקנא דשמעתתא הכא בהאי תלמודא לעיל בפ"ב דדמאי בהלכה ב' דאין בלילה ביבש אלא ליין ושמן בלבד וע"ש וא"כ לא מהני הכא בלילה וזו שיא קושית הראב"ד ז"ל בפ"א דמעשר שני בהלכה ח' שכתב הרמב"ם ז"ל האורז והדוחן וכו' וכן פול המצרי אע"פ שהשרישו קודם ר"ה אין הולכין בהן אלא אחר גמר פרי ומתעשרין להבא וצובר את גרנו לתוכו וכו' ואם הכל הולך אחר גמר הפרי ה"ל לצבור את גרנו לתוכו דהא קיי"ל אין בילה אלא ליין ושמן ויתבאר מזה בהלכה דלקמן בשמעתתא דפול המצרי ועי' כד"ה תני שם מידות וכו' ושם תמצא מבואר כל דברי הרמב"ם מתוקנים וגם הסוגיא מתוקנת ולא כמה שרצה הראב"ד שם לומר דהכל משובש הוא ותראה כל חלוקי דינים של פול המצרי מבוארין הן א' לא' בס"ד:

(שם ע"ב) **כתיב** שש שנים וכו'. האי דרשא היא דרשת הת"כ שהבאתי בפנים והתוס' שם ד"ה מתוך שעבוין פרכין וכו' מביאין לזה. וכל שטעמים שנאמרו כאן ליישב להא דחונה בר חייא או להטעמים אחרים פריכי כן מהאי דפול המצרי והתוס' שכתבו בד"ה ויצבור וקצת משמע בירושלמי דשביעית דשני מעשרות מעשר ע"י צבור גרנו וזהו כהאי דאמר בהתיבון קמייתי הרי פול המצרי וכו' ובהלכה דלקמן יתבאר הכל בס"ד:

(שם) **תני** שם מידות אמרו חכמים בפול המצרי. כדקתני ואזיל כרישא שתי מידות בשהביא שליש לפני ר"ה ובשלא הביא שליש לפני ר"ס דחלוקין הן זה מזה בדינן וזהו בשנלקט לפני ר"ה ובמליעתא בשליקט לאחר ר"ה חלוק הוא בין מנע ממנו ג' מורביות ובין לא מנע ממנו ג' מורביות לענין שתהא מחשבת הזרע חלה על מחשבת הירק והרי כאן עוד שתי מידות ובשהביא שליש לפני ר"ה ובסופה בשלא הביא שליש עד לאחר ר"ה אין בחילוק בין מנע ממנו ג' מורביות או לא אלא בין עשה כולו קלוין גמורין לפני ר"ה ובין מקלתו עשה קלוין גמורין ומקלתו לא עשה הרי כאן שש מדות וכמו שביארתי בפנים למילתא בטעמא לכל חילוקי דינים אלו. והרואה יראה כי דברי הרמב"ם בפ"א ממע"ש ונטע רבעי בהלכה י' הן הן ממש דברי הברייתא דהכא ולא כהכתוב בתוספתא אלא שדבריו סתומין ואינם מבוארים ומתוך הביאור שביארתי בפנים יתבאר לך ממילא דברי הרמב"ם שהן הדברים בעצמן ויגלו ויטתו מנהמת גלי הראב"ד אשר כתב בהשגות ואמר כי הירושלמי משובש ואיך יהיו דבריו מתוקנים. והנה אינו משובש כ"א מתוקן הוא נטוב טעם לכל חלוקי הדינים שנאמרו בפול המצרי והגם שלפי מה שמבואר בפנים אינו מן הצורך להאריך עוד ולהשקיט תלונת הראב"ד עם כל זה ארמז עוד בתוספת ביאור במקצת ובתחלה צריך ליתן טעם למ"ש הרמב"ם שם לעיל בהלכה ח' האורז והדוחן וכו' וכבר זכרתי זה בד"ה מתיבין לחונה בר חייא וכו'. ובאמת קושית הראב"ד בכאן לכאורה קושיא היא דאם הרמב"ם פוסק כדשמואל דהתם דהלכה כר"ש שזורי ולא מטעמיה אלא משום דהכל הולך אחר גמר הפרי א"כ מה צורך לצבור גרנו לתוכו ועוד מה מועיל זה כיון דקיי"ל אין בילה ביבש אבל הנכון הוא דמ"ש הרמב"ם צובר גרנו לא משום דיש כאן מקלתן שלא השרישו עד לאחר ר"ה וכדי לערב עם אותן שהשרישו לפני ר"ס דמשו"ה ודאי אינו מן הצורך דהכל הולך אחר גמר הפרי אלא הטעם הוא כדי לעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו וזהו שכתב שם תורם ומעשר מן הכל כאחד שהכל אחר גמר הפרי כ"ל מתמת שצובר הגורן לתוכו אינו חושש לעשר מן הזרע והירק הכל כאחד דלזה מהני צבירת גורן ובעי צבירה כמו שהסברתי בפנים בהך רישא דהברייתא דקתני זרעו לזרע ויירק או לזרע ותיסב עליו לירק שזהו דין אחד וקאמר מעשר מזרעו על ירקו והא לעיל אמרינן צובר את גרנו כדי שיעשר מזה על זה וביארתי דלעיל לא איירי בהביא שליש לפני ר"ה וזרעו לזרע כמבואר בפנים וכך הם דברי הרמב"ם דעד כאן לא איירי מהבאת שליש לפני ר"ה עד לקמן בהלכה י' ולפיכך כתב כאן צובר את גרנו ולא מטעם בילה נגע בה אלא כדי שיעשר מן הזרע והירק הכל כאחד דבהא ודאי לא בייך משום טעמא דבילה אלא הטעם כדאמרן ומסיים שהכל הולך אחר גמר הפרי זהו ליתן טעם להעפ"י שמקלתו השרים לפני ר"ה ומקלתו לאחר ר"ה דלא איכפת לן שהכל הולך אחר גמר הפרי והגמר הוא בשנה הבאה והכי מדוקדק לשונו דלגבי אורז ודוחן וכיוצא בהן כתב אע"פ שהשרישו קודם ר"ה אין הולכין בהן אלא אחר גמר הפרי ומתעשרין להבא ולא כתב שום תקנה אחרת במקלתן השרישו לפני ר"ה ומקלתן לאחר ר"ה משום דלעולם אזלינן בהו אחר גמר הפרי והיינו הך ואין צורך לתקנה אחרת בהן הכל בפול המצרי שיש שזורעין אותו לזרע בלבד ויש שזורעין אותו לירק בזה הוא דכתב צובר גרנו לתוכו משום כדי לעשר מזה על זה הכל כאחד וכתב בו מקלתו השרים לפני ר"ה וכו' לפי שהכל הולך אחר גמר הפרי וזה ברור בדבריו אלו. ועכשיו מה שהתלונן עוד הראב"ד בדיני דהברייתא וכתב כי אין התוספתא והירושלמי הללו מתוקנים כל צרכן וכו' ועל פול המצרי לא שמענו וכו' (והכ"מ כתב בזה והע"פ שאמרו בתוספתא לא שמענו וכו' ובמכ"ת זה לא נמצא בתוספתא אלא דברי הראב"ד בעצמו הן שאמר שבתוספתא אינו מבואר בענין הזרע והירק כ"א בשבת ובשבר ומפול המצרי לא דברו בה מענין זה) והנה כל זה פטומי מילי בעלמא הן שאחר שמצא הרמב"ם זה בברייתא דהכא למה לא יגבה כן והרי הן מבוארין כולן כמו שתראה בפנים. ומ"ש עוד על שאמרו והוא שליקט לפני ר"ס ירושלמי שהעת"ק ממנו משובש ואיך יהיו דבריו מתוקנים וכו' הרבה יש לתמוה עליו דמה היה לו לעשות להירושלמי משובש כתנם כדי לבא בעקיפין על הרמב"ם והנה סברת קושייתו היא סברת ר' יוסי דלקמן כמו שביארתי בפנים דהיא גופה קשיא ליה לר' יוסי דמכיון שלא הביא שליש לפני ר"ה אמאי יהא דין הזרע חלוק מדין הירק ואע"פ שליקט ממנו לפני ר"ה סך לקיטה לאו כלום היא לר' יוסי מכיון שאין כאן שליש הפרי וע"כ דאין לפרש מילתיה דר' יוסי כ"א אחלוקה א' בשלא הביא שליש עד לאחר ר"ה וזרעו לזרע ואח"כ חישב עליו לירק דאמרינן ביה דזרעו מתעשר לשעבר וירקו להבא דהא ברישא דרישא לא זרעו כ"א לזרע בלבד ולא שייכא דברי ר' יוסי ע"ז ומשום זה נמי א"א לפרש דבריו על סיפא דסיפא דלא איירי אלא בזרעו לזרע ואין לפרש כ"א על החלוקה שאמרנו וקשיא ליה לר' יוסי על מאי דקאמר בשנלקט לפני ר"ה. לפיכך מחלק ר' יוסי בענין אחר וכהאי סברא גופה פליג הוא עם התנא דברייתא ופסק הרמב"ם כתנא דברייתא נגד האי ר' יוסי שהוא אמורא והוא רב יוסף דש"ס הבבלי כדמוכח מהרבה מקומות והלך לו מתשכת הראב"ד שחשב לשבש הירושלמי בשביל זה. ומ"ש עוד לקמן בכך דאריות שכתב הרמב"ם אין מן הצורך להאריך בדברים כאלו שאינם אלא דברי תידודין בעלמא ואם היתה גי' הרמב"ם אריות או לא הדבר בעצמו מוכן הוא ואחרי מכ"ת של הראב"ד אשאל אם מורביות שאמרו כאן השקאה הוא ועל מניעת השקאה אמרו כך מה יעשה במורביות של ערבה הנזכרה בפ' לולב וערבה ואם שם על הגידולין והלקיטות מהן מתפרש ה"נ כן ותפס לו הרמב"ם לשון אריות על הלקיטות מהגידולים הרכים כמו שהבאתי ראיה בפנים דמורביות גידולין הרכין הן ומזה נמשך מה שסיים עוד בהשגה דלקמן על מה שכתב הרמב"ם אע"פ שלא נמנע וכו' והן הן דברי הברייתא דהכא וכתב נ"ל שהוא שבוש וכו' ודבר נאה ומתוקן ומקובל הוא כמו שביארתי הטעם בפנים שאם לא הביא שליש גידולו לפני ר"ה אפי' לא מנע הלקיטות ולקטן ואין כאן גילוי דעת שלא בשביל הירק לבד זרעו בתחילה שהרי לקט הגידולין הראשונים אפ"ה אמרינן דהדין הוא דבזה הדבר תלוי אם עשה כולו קלוין גמורין וכו' כמו שנתבאר הכל בפנים ואין מן הצורך לכפול בדברים והמעיין יבין מאליו מזה שביארתי כי דברי הש"ס ודברי הרמב"ם נאים ומתוקנים הן:

(דף ו' ע"א) **זרען** לזרע לפני ר"ה שביעית וכו'. חילוקי דינים אלו לענין שביעית נתבאר טעמם בפנים וכתבן הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהל' שמטה בהל' י"ד ומ"ש שם כזרעו לזרע ולירק אסור דמשמע דגם הזרע אסור והכא קאמר פשיטא זרעו מותר נראה דהוא ז"ל היה מפרש להא דתני ר"ח אסור דפליג והכל אסור קאמר והא דקאמר תני ר' חלפתא מותר הזרעו קאי וכלומר דהא דאמרינן מעיקרא כפשוט דזרעו מותר היא כתני ר' חלפתא אבל לר' חייא הכל אסור ופסק כותיה דר' חייא דברייתא דר' חייא עיקרית היא:

(שם) **זרען** לפני ר"ה השמינית וכו'. כן פסק שם בהל' ט"ו ובעבר וזרש איירי וכדפרישית טעמא בפנים ומה שהקשה הראב"ד שם מדאמרינן הנוטע בשביעית יעקור ככר נתבאר לעיל דבנטיעה החמירו הרבה משום דהנטיעה קיימת היא ואית בה משום מראית העין תמיד שיאמרו נטיעה של שביעית היא זו וכולא טעמא דמילתא משום שחשודין על השביעית ולפיכך אמרו בה יעקור כדאמרינן בס"פ הניזקין ועיין לעיל בהלכה ה' ד"ה בטו אסור לקיימו:

(שם) **רבי** יונה בעי למפריע הוא ,עשה זרע וכו'. בעיא דר' יונה דלענין מעשר הוא לא היה צריך הרמב"ם להביאו להאי ספיקא שכבר נכלל בדבריו בפ"א מהל' מעשר שני בחילוקי דינים דפול המצרי דלענין לעשר מזרע על הירק ומהירק על הזרע ככר ביאר שם דצובר את הגורן לתוכו ומעשר מן הכל כאחד ולענין חדש וישן ככר אמור שם דהכל הולך אחר גמר הפרי ומבואר כל זה בהלכה דלעיל ד"ה תני שם מדות ולפיכך לא הביא בפ"ד מהל' שמיטה בהלכה י"ז אלא לענין שביעית כדקתני במתני':

(שם במתני') **הדלועין** שקיימו לזרע וכו'. והרמב"ם שם בהלכה י"ח שהביא דין זה לא ביאר כהדיא דין דתמרות שלהן מפני שהוא נכלל בזה שאמר שאם לא הוקשו אסור לקיימן והרי התמרות היוצאות קודם שהוקשו הן ועל המתני' לא קשיא שדרך התנא לשנות אף שככר נשמע ממילא:

(שם ע"ב בגמ') **במרווחין** ד"ה אסור. והיינו להשקות אבל להמשיך מאילן לאילן מותר כדמסיק וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' שמיטה בהל' ח' ומה שמלויין באמלע הדין הלכה ט' ע"ש הוא שהכל דין אחד הוא ואדלעיל קאי שכתב וכן שדה האילנות אם היו מרוחקין זה מזה יתר מעשר לבית סאה מוליכין את המים מאילן לאילן אבל לא ישקו את כל השדה ואם היו מקורבין זה לזה עשר לבית סאה משקין כל השדה בשבילן וזהו כדקאמר הכא דרבנן עבדין לון כרלפין והא דפריך לקמן והן עפר לבן לאו כמרווחין הוא ומשני כאן בשביעית כאן במועד וא"כ הוה משמע דאם שריין להרבין בעפר לבן בשביעית משום דקילא מותר נמי אף במרווחין בשביעית והרמב"ם פוסק שם מרבילין עפר לבן במים בשביעית ולכאורה היה קשה דא"כ הו"ל למישרי לעיל גם במרווחין לפי שיטתא דהסוגיא דהכא אבל זה אינו דבהאי דמרבילין בעפר לבן לא סמיך אסוגיא דהכא בהא דמדמי לה לכך מרווחין דלעיל ומחלק בין שביעית למועד אלא כהך ברייתא דהובאה בש"ס הבבלי בפ"ק דמו"ק (דף ו' ע"ב) מרבילין בשדה לבן בין במועד בין בשביעית ע"ש ובחילוק דמרווחין ורצופין הוא דפסק כהאי תלמודא ולא בחילוק דמחלק בין שביעית למועד בהאי עניינא וכן דוקא לענין מרבילין פסק כן וכהאי ברייתא אבל בהשקאה גמורה פסק כסתם מתני' דריש מו"ק דדוקא בית השלחין משקין אבל לא שדה הבעל כמבואר בדבריו שם ויתבאר עוד מזה במקומו בס"ד וזהו ברור לדעת הרמב"ם ז"ל:

## סליק פירקא בסייעתא דשמיא

(שם במתני') **מאימתי** מוליאין זבלים לאשפתות. משו שיהא מותר לעשות אשפה על פתח אגירו וכו'. למאי דמסיק ר' חנינא א"כ מדינא שרי וכך הוא מדויק לי' הרמב"ם ז"ל שכתב בריש פ"ב מהל' שמיטה לא יוליא אדם זבלים מתוך אגירו ויתן בתוך שדהו בשביעית דמשמע דאינו אסור אלא ליתן בתוך שדהו אבל על פתח אגירו לית ביה משום מראית העין ומאי דפריך מעתה אפי' משפסקו עובדי עבודה יהא אסור מפני מראית העין וכו' והוכרת לבנויי יודעין הן בני עירו וכו' היינו למאי דקאמר מעיקרא דאסר לי' ר' חייא בר בא לסילני וא"כ חוששין אנו מפני מראית העין אפי' בכה"ג אבל למסקנת ר' חנינא דשרא ליה ואין חוששין לכלום גם בשפסקו עובדי עבודה אין אנו חוששין שיהו אומרים לתוך שדה בית השלחין שלו הוא מוליא ולפיכך סתם הרמב"ם דבריו בדין הזה וכתב שם דמשיעבור זמן המזבלין לעבודת הארץ יש לו להוליא ולהעמיד מתני' אשפה ואף שאין אנו יודעין אם יש לו בית השלחין או לא אין בכך כלום:

(שם בגמ') **והורי** על גרמיה לנאת לא"ל וכו'. משום דר' חייא בר בא מבבל היה ועלה לא"י ללמוד תורה מר' יוחנן כדאשכחן בריש כילד מברכין דקרי ליה ר' יוחנן בבלייא וכן בכמה מקומות בש"ס וחזר אח"כ לבבל כדאמר הכא:

(שם) **הדא** אמרה לא חשו לעוברין ושבין מפני מראית העין. כלומר בכה"ג דהכא הוא דלא חשו לעוברים ושבים כדפרישית בפנים משום שבני עירו רואין שהוא מוליא מתוך אגירו הלכך לא חששו מפני מראית העין ועד שידעו שאין לו בית השלחין ולעוברין ושבין לא חששו לפי שאינן רואין שעת ההולאה וכשהן רואין הזבל מונח לכור בתוך שדהו של זה יאמרו שאפשר מערב שביעית הונח הוא אבל בעלמא ודאי חוששין לעוברין ושבין מפני מראית העין כדאמרי' בסדיא בפ' כמה מדליקין וכן כהאי תלמודא לעיל בפ"ד דפאה סוף הלכה ג' דקחשיב התם לאלו דברים בטעמא דאמרו לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו וכו' מפני מראית העין כילד שלא יהו עוברין ושבין אומרים ראו האיך קלר איש פלוני שדהו ולא הניח פאה לעניים וכן במקבלי קיבולת בעיר אחרת וחוץ לתחום בשבתות ויו"ט וכדמייתי לה נמי בהאי תלמודא בפ"ק דע"ז בהלכה א' וכן כל כיוצא בזה:

(שם) **באיסור** שני פרקים מהו שיהא מותר לעשות כסדר הזה וכו'. משמע להדיא דאלו לזבל שדהו בערב שביעית היה אסור בזמן איסור שני פרקים הראשונים והרמב"ם בפ"ג כתב אף בזמן המקדש מותר לזבל שדהו עד ר"ה וככר ביארתי לזה לעיל בפ"ב בהלכה ב' דשיטתא דהאי ש"ס ס"ל דזיבול היה אסור כתריסה בתוספת שביעית בזמן המקדש וכהאי דהתוספתא שהובאה שם והרמב"ם פסק כדמשמע משיטת הש"ס דילן ובענין הנ"מ בין הני תרי טעמי דר"ג וב"ד התירו לאיסור שני פרקים הראשונים ע"ש ותמלא מבואר הכל בס"ד:

(דף ז' ע"א) **משיקשר** מטעמה קשרין קשרים. והרמב"ם בפ"ב שם דפסק כר' יוסי כתב משיקשור המתוק והיינו הך למאי דפרישית בפנים דאוכל קאי אלא שכפי' מתוק כתב לפי פי' בהמשנה שנקרא מתוק מפני שהוא מר ע"ד סגי נהור:

(שם במתני') **רבי** מאיר אוסר עד שיעמיק וכו'. כתב הר"ש בירושלמי מוכח וכו' והן דברי הר"ש ולפי מה שלפנינו לא אמרו כן אלא לדברי חכמים בעושה יותר משיעור וכו' ושיעור אשפתות קאי דאסרו יותר מג' אשפתות לבית סאה ודוקא בהרבה מקומות וכו' כמבואר בפנים וכ"כ הרמב"ם שם למאי דקי"ל כחכמים ולא יעשה אשפה פחותה ממאה ותמשים סאה של זבל וכו' ואם עושה יותר פשיטא דמותר ואפי' יותר משיעור ג' אשפות כשהוא עושה במקום אחד כמו שסיים ואם ירצה להוסיף מוסיף וכל שארי חלוקי דינים מבוארין הן ולפי המבואר בפנים בפי' המתני' והסוגיא:

(שם ע"ב בגמ') **אמר** ר' זעירא מפני שהוא מכשיר את לדליה לזריעה וכו'. כה"ג גריס בבבלי מ"ק (דף ד' ע"ב) דפליגי ר"ז ור' בא בר ממל וכו' וקאמר דאיכא בינייהו דקאתו מיא אכתריה וכו' ולמאי דקאמר הכא דאיכא בינייהו דעשה אמה של בנין דליכא משום מכשיר אגפיה לזריעה מתרלינן נמי כדהתם דהאי מ"ד לא ס"ל משום מראית העין כדפרישית בפנים והיינו משום דעודר כי שקיל בדוכתיה מנח ליה והאי ודאי לאו בדוכתיה מנח ליה ושייך זה שפיר כמו דאמר התם לליבנא בתרא דאיכא בינייהו דקא שקיל מניה ושדי לברא' וה"ה למאי דאמר הכא בהאמה של בנין אלא דהתם בעי לאשכוחי דאיכא בינייהו אף בהינה אמה של בנין :

(שם במתני') **ומוציא** מן הסהר לתוך שדהו. דעת הרמב"ם ז"ל לפרש המתני' שמדייר שדהו דקתני היינו בעושה כדי שיזדבל השדה מתחת כן ומותר כל זמן שאינו מדייר את כל השדה אלא שמשייר ממנה מקצת והסהר לא יהיה יותר מבית סאתים וכו' כדקתני והך סיפא מילתא באנפי נפשה היא לפי פירושו וכ"כ בחיבורו בפ"ב בהדיא בהלכה ד' מותר לאדם להוציא זבל מן הסהר של צאן וכו' וכתב הראב"ד ז"ל בהשגה עיקם עלינו את הדרך וכו' ומפרש לה כפי' הר"ש ואחריו נמשך הר"ב דהמתני' מיתפרשא שאינו עושה כדי לזבל השדה אלא להעמיד שם הצאן בלבד ולפי פי' זה הסיפא על רישא קאי דהא דהתירו לדייר דוקא בתנאי זה דכשיתמלא זבל מוציאהו לשדה כדרך המזבלין ואומר אני דהואיל וראיתי שמביאין ראיה לפירושם מהגמרא אבאר מתחלה מה דקשיא טובא לפירושם מלישנא דמתני' גופה ואח"ז אבאר דאדרבה איפכא הוא. דמסוגיית הש"ס מוכרח הוא כפי' הרמב"ם וכמה שפסק לדינא בהמתני' וזה דנהי דנאמר לפירושם של הר"ש והראב"ד דאף דלישנא דמוציא לכתחילה משמע דמותר לעשות כן כהאי מוציאין דריש פרקין ולדידהו ובלבד שיוציא מיבעי ליה דלזה יכולין לתרץ דלא רצה התנא להאריך והאי ומוציא ובלבד שיוציא הוא מיהו הא קשיא דלמה ליה למיתני ומוציא מן הסהר הא ביה הוא דאיירינן לפירושם ועוד מאי דטפי קשיא לדידהו מאי האי דקתני ונותן לתוך שדהו הא הסהר כבר הוא עומד בשדה וכי האשפות אשר עושה כדרך המזבלין צריכין להיות במקום אחר בשדה ולא באותו מקום בעצמו שהעמיד הסהר בתחילה התמהא מנין לנו לחלק בזה לא מצד הסברא ולא מצינו ג"כ מאין ללמוד חילוק הזה והכי הוה מיבעי ליה למיתני לפי פירושם ויעשה מן הסהר כדרך המזבלין ותו לא דמאי שנא אם הוא עושה האשפות כשיעור שאמרו במקום הזה או אם הוא עושה אותן במקום אחר בשדה הלא העיקר הוא שלא יראה כמזבל כל השדה וכל שהוא עושה כדרך המזבלין כבר התירו לו. ונבואה אל הסוגיא דשם שרצו להביא ראיה מהגמרא וכמ"ש הראב"ד הקשו בגמ' אנן תנינן וכו' פי' לא לזבל אלא להעמיד שם צאנו לחלוב ולגזוז עושה מחיצות לסהר וכו' והנה ערבובי דברים רואה אני כאן כי מה שנאמר מענין זה בכל עושין סהרין וכו' אותו המקום תולש בו וכו' הוא ענין בפ"ע ומהתוספתא היא כמו שהבאתי בפנים ואין זה ענין כלל להא דלעיל ואם שזה כמביא לסייעתא לדבריו שהפי' הוא להעמיד הצאן בלבד ואינו אלא לחלוב וכו' וכי צריכין אנו לזה שהש"ס יודיע לנו מה שעושין בהעמדת הצאן אל איזה מקום ועוד שהרואה בהתוספתא יראה דמה שאמרו תולש וגוזז בו על הבית סאתים שבין סהר לסהר אמרו ולא על מקום הסהר בעצמו וכן הא דקאמר הכא אותו המקום תולש בו וכו' על המקום שבין סהר לסהר קאי אלא שקיצר הש"ס בדברי התוספתא ונחסר בהעתקה כמו שכתבתי בפנים. סוף דבר לא נצריך בזה ופירוש התירוץ שתירץ רבי יונה מבואר הוא כמה שכתבתי בפנים דה"ק הרוצה להעמיד צאן בתוך שדהו דוקא ולא לדייר כל השדה דאותה הוא שאסרו במתני' והיינו דמשייר עושה סהר בית סאתים כלומר שהאי מתני' דפ' דלקמן דכמדייר כל שדהו איירי והלכך קנסוהו דהוי כמזבל כל שדהו והיינו דכתב הרמב"ם בפ"א בהלכה י"ג או זבלה בשביעית דמדייר כל השדה כמזבלה הוא ודין אחד להם אבל מתני' דהכא עושה סהר בית סאתים ולא יותר והיא דבכל עושין וכו' מילתא באנפי נפשה ומהתוספתא היא כמבואר. ומעתה נאמר דמוכח ומוכרח הוא כפי' הרמב"ם וזינו מסוף ההלכה מהאי דר' חייא בר בא שאל וכו' דאלו לפירושם היה צריך לומר דר' חייא בר בא על הסהר דרישא מספקא ליה ומי יתן ונדע טעם לזה דמשני תיתי נאמר דמסהר הזה שהעמיד בשדהו בשביעית יהי' קל יותר מאצירו שנקיל להתיר להוציא מן הסהר עד שלא פסק עובדי עבודה ואם תאמר דעל הסהר שבאצירו דעלמא מספקא ליה ולא על הסהר הזה א"כ מאי שייטיה הכא ובריש פרקין הו"ל לשאול בשאלה זו אלא. ודאי דהך סיפא דמתני' בסהר שבאצירו איירי ולא קאי אהא דרישא והדרינן למילתיה דהרמב"ם ולדיניה ולפירושו במתני' והספק שנספק ר' חייא בר בא כבר מבואר הוא בפנים וכפי' דסיפא דמתני' הוא דנסתפק דמאי קמ"ל בסהר ומשום דיש לפרש להאי גיסא ולהאי גיסא משום דאיכא מצד א' חומרא בסהר יותר מבאצר ומצד א' לקולא כמו שפירשתי והכריע הרמב"ם דהספק הוא דה"א לחומרא הלכך קמ"ל דמוציא אף מן הסהר וכו' כמבואר הכל בפנים וזהו שהתחיל הוא ז"ל שם כדין הזה מותר לאדם להוציא זבל מן הסהר וכו' ולומר דמן הסהר מותר ג"כ כמו מן האצר והא הוא דקמ"ל בסיפא דהמתני' ומצינו שמדויק לנו הכל לישנא דהמתני' ולישנא דהסוגיא והאמור בה ולישנא דהרמב"ם ז"ל ולא עיקם עלינו את הדרך כ"א השוה לנו והורנו את הדרך אשר נעלה בה להבין את הכל בס"ד :

(דף ח' ע"א) **אין** מדיירין לא בשבתות ולא בי"ט וכו'. האי ברייתא הובאה בבבלי מו"ק (דף יב) וגרים התם בהא דרשב"ג לקמן כמו שכתוב בתוספתא דדברי רבי היא בשבת בטובה וכו' אמר רב יוסף הלכתא כרבי וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מהל' יו"ט לענין שמוכרין במועד ותמה הכ"מ שם למה לא כתב דין שבת ויו"ט והוא בעצמו כתב בפ"ו מהל' שבת בהלכה י"ב על מה שכתב הרמב"ם שם השוכר את הגוי לימים הרבה מותר אע"פ שהוא עושה בשבת וכו' שיצא לו זה מהברייתא הנזכרת בפ' מי שהפך במו"ק היה שכיר שבת שכיר שנה וכו' ושוכר הר"ב ז"ל שהטעם לפי שהן הקבלנין וצ"ע עכ"ל ומה שהניח לגופא דדינא בהל' שבת בצ"ע וכן הראב"ד חולק על זה שם שאין זה דומה לקבלנות נראה לע"ד דגוף הדין יצא לו להרמב"ם מהתוספתא ריש פ"ח דב"מ והובאה בבבלי פרק השוכר (דף נח) השוכר את הפועל לשמור לו את הפרה ואת התינוק אין נותנין לו שכר שבת וכו' היה שכיר שבת שכיר חודש שכיר שנה שכיר שבוע נותנין לו שכר שבת והביא הרמב"ם לזה בסוף פרק השוכר אלמא דשכירות לזמן כקבלנות היא וה"ה לשוכר את העכו"ם לזמן לענין שמותר אע"פ שהוא עושה בשבת :

(שם) **תני** השוכר את הצאן אסור לגערה. דין זה לא נמצא במקום אחר ונראה שהשמיט הרמב"ם לזה ולא רצה לפסוק כהך דהכא משום דבפשיטות אמרי' בפ' השואל את הפרה (דף קב) על המתני' דקתני הזבל של בעה"ב במאי עסקינן אילימא בחצר דהגיר ליה לשוכר ותורי דשוכר אמאי של בעה"ב וכו' א"כ שמעינן מינה דתורי דשוכר לעולם הזבל שלו ואפי' קיימא בחצר דמשכיר ומכ"ש כאן דהא קיי"ל שכירות ליומיה ממכר הוא והו"ל תורי דשוכר :

(שם) **ההן** דאזל ליה לצורכה וכו'. כה"ג אמרי' בפרק ג' דברכות (דף כג) הרוצה ליכנס לסעודת קבע מהלך י' פעמים ד"א וכו' שההילוך מועיל לכך :

(שם) **רבי** חייא בר בא שאל וכו'. עיקר הספק שנסתפק לו לר' חייא בר בא משום דהך סיפא דמתני' כמשנה יתירה היא ולפיכך שאל דאם נפרש דהא קמ"ל דסהר קילא מחצר כדפרישית בפנים והלכך קתני סתמא ומוציא וכו' דאף עד שלא פסקו עובדי עבודה מותר או דילמא איפכא דמהו דתימא דמן הסהר לעולם אסור להוציא קמ"ל דאף דין הסהר כמו דין החצר הוא כמבואר בפנים ומיהא שמעינן מהך בעיא דר' חייא בר בא דסיפא דהמתני' אסהר דעלמא קאי ולא כהמפרשים דאסהר דרישא קאי וכמו שביארתי לזה בריש הלכה ועיין לעיל ד"ה ומוציא מן הסהר לתוך שדהו דגם מלישנא דמתני' גופה דייקינן הכי והבאתי שמעינן נמי ממילתא דבריתא לדייר כדי לזבל התירו כדעת הרמב"ם ז"ל ובלבד שלא יהיה הסהר יותר על בית סאתים כדי שיהיה בין הכל בית ד' סאין וכן שלא יהא מדייר כל השדה כמבואר הכל לעיל בס"ד :

(שם) **תלתא** זמנין מן תשע תשע זמנין מן תלת. דברי הש"ס א"א לפרש בענין אחר אלא כדפרישית שמסדר בתחילה תשעה אבנים בג' של שלשה שלשה זו אצל זו וחוזר ונותן עליהן ט' אבנים בשלשה שלשה וכן בפעם השלישית נמצא כל הג' שורות הן שלש אורך ושלש רוחב בריבוע וכל אבן אמה על אמה ברום אמה ומדייק היטב גם לישנא דמתני' שלש על שלש והיינו בריבוע כדאמרן ועל רום שלש. וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' שמיטה בהלכה ו' והר"ב שפירש שכל אבן הוא אמה על אמה ברום ג' אמות וכו' וא"כ מסודרות הן ג' שורות של תשעה זו אצל זו ואין כאן ג' על ג' כ"א תשעה אורך וג' רוחב וזהו שהלך בעקבות הר"ש שבתחילה פי' כמו שכתבתי והוא דרך הרמב"ם ואח"כ חזר בו וכתב ולכאורה לישנא דמתני' משמע כ"ז לג' המורכיות ושמא כל אבן ואבן היתה של אמה על אמה ברום ג' אמות שכן דרך לחצוב בתחלה וכו' וכמדומה דלישנא דמתני' גופה לא משמע אלא שיהו הג' שורות של ג' על ג' ברבוע ועל רום ג' וכל אבן רום אמה כדלעיל ופשיטא דלישנא דהש"ס א"א לפרש אלא כדאמרן דהא תלתא מן תשע מן תלת קאמר ולדבריו לא הוי אלא תלתא מן תשע תשע ועוד דאדרבה דרך המסדרי אבנים לבנין מסדרין שורות שורות וזו על גבי זו ולדבריו אין כאן אלא ג' שורות זו אצל זו וניחא טפי ג"כ לישנא דמתני' לדרך הרמב"ם וכן לדינא שיהו השורות מסודרות גם בזו על גבי זו והיינו דקמ"ל הש"ס היך עבידא וכו' כלומר דוקא בדרך הזה דאל"כ הוי קשה מאי קמ"ל וכי [illegible]

[illegible]

(שם) **תמן** [illegible]

(שם ע"ב) **תני** [illegible]

במתני' דלקמן מאבנים התושבות דהתוספתא ולענ"ד מה שפירשתי בפנים בתוספתא וכהא דלקמן יש לו פנים :

(שם במתני') **המסקל** את שדהו וכו'. מה שתמה התי"ט כאן על הרמב"ם כבר כתבתי דלק"מ ועיין לעיל פ"ב בהלכה ג' ד"ה כאן בתלוש כאן במחובר :

(שם בגמ') **זאת** אומרת שאסור ללקט צרורות מתוך שדה חבירו וכו'. הראב"ד ז"ל בהשגה בפ"ב בהל' י"א שהאריך כפי' המשנה דלקמן אין בונין וכו' וסיים וכתב וכל אבן שהוא יכול לפשוט את ידו כשעומד בר"ה וליטול אותה מתוך שדה חבירו תנטל ואין כאן משום גזל ובונין בה אבל מתוך שדהו לא מפני שהוא רוצה בקיומן דמנכש ויהיב עסקא עליהון. וכתב שם הכ"מ שפירושו בזה הוא על פי הירושלמי דאמ"י דתנן כל אבן שהוא יכול לפשוט את ידו וכו' א"ר יעקב בר בון בשם רשב"ל זאת אומרת וכו' ומלבד שזה הפירוש דחוק מאוד במתני' ובגמרא והעיקר חסר מן הספר שהרי טעמא דמנכש ויהיב עיסקא עליהון אהא דאסור ללקט מתוך שדה חבירו קאי ולדידיה חסר העיקר בדברי ר' יעקב בר בון ועוד דצרורות מאן דכר שמייהו במתני' דלקמן וגם עיקרי דבריו אינם מובנים כלל אלא שהאמת יורה דרכו דאהאי מתני' קאי וציוני העתקות הדפוס בירושלמי לאו ציוני נינהו ואם באנו לכך ולהשגיח על הציונים של הדפוס והעתקות בענינים ובהלכות שממש ברוב המקומות המה מסורסים ומהופכים יכלה הזמן ולא נדע כלום ולא נמצא ידינו ורגלינו בבית המדרש של הירושלמי וביחוד במקום הזה שברור כשמש הוא דעל דינא דהאי מתני' בענין גרגיר של צרורות קאמר להא זאת אומרת וכו' כמבואר בפנים ובענין השגתו בההיא דאין בונין וכו' יתבאר בהלכה דלקמן בס"ד :

(שם במתני') **אין** בונין מדריגות על פי גיאיות ערב שביעית וכו'. פירשתי בפנים לפי דרך הרמב"ם בפירוש המשנה ובחיבורו כפי הנראה משם והר"ש פי' שהמדריגות עשויות בשביל לירד לקחת המים שנתקבצו בגיא והטעם דאין בונין בערב שביעית משום דנראה כמתקן להשקות את שדהו בשביעית וכו' ואחריו נמשך הר"ב כדרכו בכל המקומות. וזה מן הדברים אשר נתקשו לי תמיד בפירושם על סדר הזה דאי טעמא משום הכי הוא א"כ אמאי סתם התנא את דבריו בדין הזה והיה לו לחלק ולומר דבשדה בית השלחין מותר דהא משקין בית השלחין בשביעית ועוד דאם המדרגות בשביל השקאת השדה הן א"כ מסתמא לבית השלחין הוא שעושין כן דצריך השקאה תמיד ואיך ישנה התנא דבריו בשדה בית הבעל דוקא (שכך צ"ל לפירושם) מה שאין דרך לעשות לה תיקון זה וזהו אפילו לדעת הרמב"ם שפסק כהאי סתמא דמתניתין דריש מ"ק דדוקא בית השלחין אמרו וזכרתי מזה לעיל סוף פ"ב ופשיטא לדעת הסוברים דאף שדה בית הבעל מותר להשקות בשביעית וכמו שהר"ב בעצמו כתב שם בריש הפרק דהשתא נסתר לגמרי פירושו שפי' כאן ועוד מה זה הטעם לחילוק דסיפא לא יסמוך בעפר וכו' לפירושם וזהו דוחק גדול לומר כן דבעפר מיחזי טפי שהוא מתכוין להשקות השדה יותר משהוא סותם בתיין דהא מיהא בתימה הוית וכשהוא סותם אפילו בסתימה כל שהוא כבר נראה שהוא מתכוין להשקות את השדה לכן שמתי אל לבי בכל מקום ובפרטות בסדר הזה לילך בעקבות הרמב"ם ולפרש כפירושו שהוא הנכון והאמיתי ומפני שראיתי שלא נעלם ממנו דבר כמו שאני רואה לחזק בכל מקום לדבריו מן הש"ס ומהתוספתא וממה שהוזכר בכל שיטת הש"ס דילן כאשר יראה הרואה המעיין ואוהב האמת וכאשר הר"ה כדין משנה זו בעצמה שפסק לפי מסקנת סוגיית הש"ס כמו שיתבאר בדיבור דלקמן בס"ד :

(שם בגמ') **באיסור** שני פרקים היא מתניתא. וכך היא המסקנא כדלתי הש"ס להא דר' מנא כמבואר הכל בפנים וכשיתבונן המעיין בהסוגיא יראה דמוכרח הוא דאין לפרש המתני' כ"א במדריגות שעל שפת הגיא שעשוין לירד ולעלות לתוך השדה שבגיא כדי לתקנה ולחרשה ולזרעה ולא בהשקאת שדה מיירי הכא כפי' הנזכר בדיבור דלעיל וכבר הקשתי על פי' זה והנה מן הסוגיא ג"כ סתירה לפירושם דאי בשביל השקאת השדה איירינן כאן א"כ מאי האי דקאמר לדחות לדברי ר' מנא מתניתא לא אמרה כן וכו' ומאי שייכא תיקון להשקאה לדמות להאי דחרישה ולפי מה שפירשתי הכל ניחא כמבואר בפנים ואין אנו צריכין לכפול כדברים להמעיין המבין ומעתה נבואה אל דברי הרמב"ם ז"ל דפסק כדינא דכולא מתניתין ולפי מסקנת הש"ס כהסוגיא דבפ"ג בהלכה י' כתב ובזמן המקדש אין בונין מדריגות ע"פ הגיאיות ערב שביעיות משיפסקו הגשמים מפני שהוא מתקן לשביעית וזהו כמסקנא דהכא דהרישא דוקא בזמן איסור שני פרקים הוא דמיירי ובדיני דהסיפא דמיירי בשביעית כיאור לעיל בפ"ב בהלכה י"א וכתב לא ימלא אדם גיא עפר וכו' וכפירושו במשנה דעל השדה שבגיא קאי דלא ימלא אותה עפר וזה הפירוש נלמד מהתוספתא שהבאתי בפנים דקתני ובשביעית סומך להן עפר ונותן על פי גיאיות. ודוקא על פיהן אבל לא יסמוך העפר בתוך הגיא מפני שהוא מתקן את הארץ וא"כ בשדה שבתוך הגיא איירינן ועל זה הוא דאמרו ג"כ במתני' וממילא אזדו כל דברי הראב"ד ז"ל בהשגה שם שכתב המשנה לא דברה על זה כלל וכו' דהא דברי הרמב"ם הן כדברי המשנה מה שכתב כאן ומ"ש בפ"ג כמבואר ופירושו מוכח ומוכרח הוא ועל פירוש הראב"ד שפירש שעל המדריגה שעל שפת הגיא הוא מדבר בהמתני' כשבונה אותה בשביעית לא יעשנה בעפר מפני שמכשירה לזריעה. יש לתמוה על זה וכי המדריגה עשויה לזריעה היא. ומה שפירש חייץ הוא באבנים זה גם לפירוש הרמב"ם הוא מוסכם כדיליף הכא מקרא דחייץ על מחילה גרועה נאמר אבל החייץ על פני הגיא הוא להבדילו מהשדות ואפילו בינו לבין ר"ה אמרינן לקמן דמותר להבדיל בשביעית ומכ"ש בתוך שלו ומש"ה יש לכאורה לתמוה גם על שכתב הראב"ד לקמן גבי והקבלן וכו' שקבל לעשותו חייץ ואין חוששין שהוא מתכוין לחלוק את שדהו ע"ש יתבאר עוד מזה לקמן. ומה שפירש הראב"ד בההוא דכל אבן שהוא יכול לפשוט וכו' כבר נתבאר בדברינו לעיל בהלכה ה' שהאמת יורה דרכו דהאי זאת אומרת דהתם אמתני' דאיירי בצרורות קאי וממילא נסתר פירושו גם בזה ונתבארו כל דברי הרמב"ם על נכון בס"ד :

(דף ט' ע"א) **והקבלן** מביא מכל מקום אפילו פחות מאבני כתף. וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב בהל' י"ב ובספרים מהדפוסים החדשים כתוב שם וכן הקבלן מביא מ"מ ואפילו אבנים גדולות וזה טעות דמוכח וצ"ל קטנות. והנה התי"ט כתב כאן והרמב"ם בחיבורו כתב ואפילו אבנים גדולות וכבר הביא עליו הראב"ד ל' הירושלמי אפי' פחות מאבני כתף והכ"מ לא הזכיר השגה זו עד כאן לשונו ונפלאתי על זה שאם גרם לו הדפוס של תיבת והקבלן שנדפס בהשגה באותיות גדולות לומר שזה ציון הוא השגה אחרת היא ומה שכתוב מקודם בשם הירושלמי אפי' מתוך שלו השגה בפני עצמה היא א"כ מה כוונת השגה זו הקודמת הלא הרמב"ם כתב בהדיא כן באבני כתף מותר להביאן מ"מ בין משדה חבירו בין משדהו והכ"מ שהביא דברי הראב"ד בזה וכתב עכ"ל נראה ג"כ שהבין לזה לענין בפ"ע אבל לא פי' לזה להשגה כ"א כמו שהראב"ד הוא מראה מקום מאין למד הרמב"ם זה ובהרבה מקומות תמצא שפי' הכ"מ כענין זה ואני כתבתי בכל מקום וביארתי דעת הראב"ד שהוא משיג ואינו מסכים ומראה מקום לדברי הרמב"ם וגם בכאן משיג הוא והכל השגה אחת היא הלא תראה שאינו כתוב אמר אברהם אחר תיבת והקבלן כדרכו בכל מקום בריש דבריו וכוונת השגה זו כמבואר לקמן כל זה מובן מאליו הוא וניכרין הטעיות לעיני הרואה. שוב חפשתי בדפוסים הישנים ומצאתי בספרי הרמב"ם שנדפסו בוויניציא שנת שי"א לפ"ק והם בלתי הכ"מ כ"א עם הה"מ והמ"ע לבדן והנה כתוב שם כדברי בדברי הרמב"ם בקבלן מביא מ"מ ואפי' אבנים קטנות ובדברי הראב"ד להשגה אחת מן תיבת ירושלמי עד תיבת כתף. ונהנתי מאוד כי ב"ה כוונתי אל האמת וכוונת הראב"ד בהשגה זו כך היא שהיה קשה לו שאם כדברי הרמב"ם שמפרש לקבלן על ענין הבאה מן השדה בלבד. ומה שאמר בירושלמי אפילו פחות מאבני כתף היינו אפי' אבנים קטנות ועיקר הרבותא דמכל מקום היא להשמיענו אפי' משדה זו שקבלה דלא אמרינן שתהא נחשבת כשלו ואסור להביא אבנים קטנות וקמ"ל דאינה כשלו א"כ הוה ליה להירושלמי לפרש בהדיא כן למ"מ דקבלן ולומר אפי' אבנים קטנות ומאי אפי' פחות מאבני כתף דקאמר הלכך מפרש לקבלן שקבל עליו לעשות חייץ באבנים ובשדה זו בעצמה שקיבלה באריסות וזה ודאי מותר הוא כדתנן לעיל אבל עושה הוא חייץ ופי' הראב"ד בעצמו לעיל שם חייץ פי' באבנים כמו שהבאתי מזה בדיבור דלעיל ועיקר הרבותא כאן דמהו דתימא דחיישינן שהוא מתכוין לחלוק את שדהו כמו דמסיים בדבריו ואין חוששין וכו' וכלומר שמתכוין לחלוק את חלק שדהו מחלק של בעל השדה והוי כמחלק בין שדה שלו לבין שדה חבירו וזה אסור לעשות בשביעית כדאמרינן בהלכה דלקמן דדוקא בינו ובין ר"ה מותר לבנות גדר אבל לא בינו לבין חבירו הלכך קמ"ל דהא לא אמרינן דמכיון שאין לו חלק בגוף השדה לא הוי כמחלק בינו לבין חבירו ומותר והיינו דמדייק הש"ס לפרש אפי' פחות מאבני כתף כלומר לא בהן אבנים קטנות ממש אלא ראוין לבנין הן וגדולות הן אלא שפחותין משיעור אבני הכתף דאלו גדולות כאבני הכתף לעולם מותר ואפי' משלו ופשיטא לעשות מהן חייץ דמותר והיינו נמי דמביא הראב"ד כל דברי הש"ס לפירושא דרישא ודסיפא לומר דהש"ס מפרש לרבותא דרישא לענין בפני עצמו ולרבותא דסיפא לענין בפני עצמו ולא הכל לענין אחד ובענין הבאה מן השדה בלבד כפירושו דהרמב"ם זהו כוונת הראב"ד בהשגה זו בשלימות וממילא אזדא לה תמיהת הכ"מ שתמה עליו והניח בצ"ע. ובאמת שהשגה זו נפלאת היא וחזקה ביותר מכל ההשגות שהשיג בספר זרעים כולו. ולדעת הרמב"ם י"ל דלא רצה לדייק האי לישנא דהש"ס דפחות מאבני הכתף אלא לישנא דהמתני' דייק ליה טפי דאי דקבלן וקיבל עליו לבנות חייץ מאי האי דקתני והקבלן מביא מ"מ ולהיכן הוא מביא אלא דמשמע שמביא האבנים מתוך [illegible]

[illegible]

(שם) **בפירצה** וכו'. [illegible]

שמיוה בהלכה י"ג והראב"ד כתב על זה זו הגירסא משובשת מאד היא בירושלמי ואינה על הדרך שכתב הוא ועוד תקן מקרין את הפרה במועד ובשביעית בונה כדרכו עכ"ל. ואם הגי' משובשת בכאן מאליה מתוקנת ומיושבת כהוגן במקומה וממנה פסק הרמב"ם כן ואומר אני באף אם הראב"ד שם על לבו בכל המקומות לרדוף ולהשיג ולחלוק על הרמב"ם ולא רצה לחפש ולתקן הדברים עד יצא הדין לאור שמעתי אומרים כי דעתו וכוונתו היה לשם שמים ועל שהרמב"ם בהקדמתו כתב שאינו צריך לקרות ספר אחר כ"א תורה שבכתב וחיבורו שממנו יהיה יודע תורה שבע"פ כולה ולכן קנא קנאת ה' על זה וכתב עליו דברים הדברים האלה מדאגה מדבר פן יגררו וימשכו אחרי דבריו אלו ותשתכח ח"ו תורה מישראל וכן נראה מדבריו שכתב שם עליו סבר לתקן ולא תיקן וכו' ועם כל זה יש לתמוה על גודל פרי לבב הטהור של הראב"ד בכאן ובכיוצא בזה במקומות כאלה שמאחר שהקשה מהאי מתני' דמ"ק הי' לו לראות שם מסקנת הש"ס במקומו והיה מוצא הגירסא נכונה ומסודרת כאשר מאושר ודברי הרמב"ם מיוסדים על קו האמת והטוב והישר:

(שם ע"ב) **רבי** אבין בעי עד שלא פסקו וכו'. מכאן יש ראיה לפי' הרמב"ם שפי' היה חופר בור וכו' גם כן אשביעית קאי כמו שכתב שם בסוף הפרק דאלו על גדר לבד אמרו בשביעית וחופר בור בשאר ימות השנה מיירי כדרך הר"ש והר"ב אחריו א"כ מאי בעי ר' אבין הא ודאי בזמן שבונה הגדר בהשדה עושה הוא האשפות בשדהו שם כדי שלא יקלקל ר"ה ואין כאן מקום להסתפק אם קודם שלא פסקו וכו' או דוקא אחר שפסקו שהרי אין מוציא הזבל משדהו אלא שם הוא כונס כדרך המזבלין אבל בחופר בור וכו' והוא בחצירו יש מקום להסתפק בזה מוציא העפר מחצירו ואם אפי' עד שלא פסקו מותר מש"ס דבמתני' סתמא קתני או דילמא מכיון שהוא מוציא מחצירו יש חשש מפני מראית עין כדרים פרקין ודוקא בזמן שהותר להוציא הזבל הותר להוציא העפר ולצבור בשדהו כמו כן וכיון דלא איפשטא הבעיא נקטינן לחומרא ולכן סתם דבריו הרמב"ם שם ובשארי הדברים שפירשתי בהמתני' תמצא מבואר בסוגיא ובענין דקאמר שהוא תיקון וסופו לקלקול וכ"כ הרמב"ם כפי' המשנה:

## סליק פירקא בסייעתא דשמיא

(שם במתני') **בראשונה** התקינו שיהא מלקט זה מתוך של זה וכו'. והיינו שמלקט את הכל בין גסין ובין דקין דהא מתוך של חבירו אין לחוש כלל וכ"כ הרמב"ם ז"ל כפי' המשנה וכאשר רבו העוברים וכו' אסרו שלא ילקט האדם משדהו דבר לא גס ולא דק אבל מלקט משדה חבירו וכ"כ להדיא בחיבורו בפ"א מה"ש בהלכה י"ו משרבו עוברי עבירה והוא שלא ילקט בטובה שלא יאמר לו ראה כמה טובה עשיתי עמך שהרי נקיתי שדך. אלמא דמשל חבירו הוא מנקה את השדה לגמרי והכי מוכחא בגמרא ועיין בדיבור דלקמן:

(שם בגמ') **נחשדו** להיות מלקטין בטובה וכו'. הרי דתקנה הראשונה היתה שיהיו מלקטין זה מתוך של זה את הכל בין גסין ובין דקין דאלת"ה א"כ אמאי חששו כשנחשדו להיות מלקטין בטובה ומה בכך אם לא היו מלקטין כ"א את הגסים הרי אין כאן תיקון בזה כלל והשתא למאי דמסיק ר' זעירא דתקנה ראשונה מתקיימת א"כ מותר ללקט מתוך של חבירו את הכל ואף מתוך שדהו מותר כשהדבר מוכיח שאינו מלקט אלא לצורך בהמתו ולצורך בירתו כדקאמר היתה בהמתו שם וכו' וכ"פ הרמב"ם שם:

(שם) **תרתין** מתניין חדא אמרה שרי וחדא אמרה אסור. כדפרישית דלב"ש דסברי במתני' דלקמן דאפי' באחד או בשנים יגוס א"כ הויא מתני' דהמסקל את שדהו לא אתיא כוותייהו אלא כב"ה דקאמרי לקמן דבג' או שנים אף יפרש ומודים במחליק והיינו שנוטל ג' זה בצד זה עד ביגוס וה"ה אם נוטל יותר או אף כולן מותר בתקנתא דיגוס שאינו נוטל את הנוגע בארץ והיינו כמתני' דהמסקל שדהו ולא קאמר הכא חדא אמרה שרי וכו' אלא משום דמתני' דהמסקל סתמא נשנית והשתא מתני' דהמידל בפלוגתא היא וניחא פיסקא דהרמב"ם בתרווייהו כהאי דמידל כב"ה כדכתב שם בהלכה י"ח וכהאי מתני' דהמסקל בפ"ב בהלכה י' דהאי מתני' כב"ה הוא דאתיא ועיין בענין המסקל שדהו מ"ש לעיל בפרק ב' בהלכה ג' ד"ה כאן בתלוש כאן במחובר:

(דף יו"ד ע"א) **הלב** יודע אם לעקל אם לעקלקלות. כה"ג אמרינן בבבלי פרק זה בורר (דף כו) גבי האי עובדא דר' חייא בר זרנוקי ור"ש בר יהוצדק הוו קאזלי לעבר שנה בעסיא פגע בהו ר"ל וכו' ועיין בתוס' שם ואין להאריך:

(שם) **תמן** אמרין בניטלו קוליה. ולפ"ז ניטייבה היינו שנחרשה פעם אחת אלא שהפכה היטב כמחרישה וכך הם דברי הרמב"ם בהאי דינא כמ"ש בפ"א מה"ש הלכה י"ג החורש את שדהו או גרה או זבלה בשביעית וכו' וגרה דקאמר היינו שנחרשה היטב ביותר כפירושו בפי' המשנה ולעולם אפי' לא חרשה אלא פעם אחת וזהו לפירוש דרבנן דתמן בנתקוולה כדאמרן וכמ"ש שם בהלכה שאח"ז ומשום דרבנן דתמן פליגי נמי באוקימתא דמתני' ארבנן דהכא דמוקמי להא דניטייבה דבשעה שהמלכות אונסת מיירי כדאמר לקמן אבל לרבנן דתמן בשעה שהמלכות אונסת אפי' לזורעה בשביעית התירו ועיין בדיבור דלקמן והרשב"ם ז"ל בפ' חזקת הבתים גבי ניר אין לו חזקה פי' ניר שנחרשה וע"ש ולדעתו לסתם חרישה קרינן ניר אבל לדעת הרמב"ם נ"ה הוא שהפכה היטב ואפ"ה אין לו חזקה ומ"ש או זבלה זהו כפירושו בנדיירה דקתני במתני' היינו שכל השדה כולה נידיירה ונזדבלה דבכה"ג קנסו אותו דלא התירו אלא לדייר בית ד' קבין והסבר לא יהיה יותר מבית סאתים כמ"ש לעיל בפ"ב בהלכה ג' וע"ש ד"ה ומוציא מן הסבר לתוך שדהו שבארתי והוכחתי מהמתני' ומהסוגיא כפירושו שם ומזה יצא לנו ג"כ לפרש דנידיירה דהכא היינו שזבל כל השדה כולה בהדיר שהעמיד עליה דהוי כזבלה ומבואר שם הכל בס"ד:

(שם) **בראשונה** כשהיתה המלכות אונסת הורי ר' ינאי שיהו חורשין חרישה ראשונה. ובבבלי פרק זה בורר (דף כו) גרסינן משרבו האנסין ומאי ניהו ארנונא כדמכרז ר' ינאי פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא וזהו כשיטתא דרבנן דתמן בפירוש ונתקוולה וא"כ ניטייבה היינו אף שלא נחרשה אלא פעם אחת והמתני' לא איירי כלל בשהמלכות אונסת כדמוקי הכא דהלו כשהמלכות אונסת אף לזרעה בשביעית מותר כמו שביארתי בדיבור דלעיל דהך אוקימתא ופירושא דרבנן דהכא בניטייבה תליא בפירושא דנתקוולה דרישא כמה דפליגי ודברי הרמב"ם שם הכל כרבנן דתמן וכ"כ שם בדין הזה בהלכה י"א משרבו האנסין והטילו מלכי גוים על ישראל לעבות מזונות לחיילותיהן התירו לזרוע בשביעית וכו'. ומ"ש הראב"ד שם אנו קבלנו וכו' היינו כסוף דברי הרמב"ם ג"כ בזה וכן מי שכפאו אנס וכו'. וסובר הרמב"ם דהמזונות שהטילו הוא ג"כ בכלל הארנונא שאמרו. ומה שהשיג ואמר ובמקומות שלא החזיקו עולי בבל ולא היתה שביעית נוהגת בהם אלא מדבריהם וכו' וזה נוטה לדעת רש"י ז"ל שפי' שם להא דר' ינאי בשביעית בזה"ז דרבנן דבטלה קדושת הארץ אבל דעת הרמב"ם ז"ל דבשעת הא נמי אין חילוק ואף אם היה בזמן ובמקום שנוהגת שביעית מדאורייתא ואליבא לפירושו מדקאמר הכא לקמן טייב בזמן זה מהו וכו' והמסקנא דתקנה סתמא דמתני' לא בטלה וכמו בזמן הבית ה"נ בזמן הזה וא"כ ה"ה איפכא דאם התירו בשעת אונס לעולם הותר הוא ואפי' בזמן הבית וכשנתרבה האונס של מלכות רומי על ישראל כידוע:

(שם ע"ב) **רבי** אבא בר זמינא הוה מחייט וכו'. כל הסוגיא זו שהיא כתובה בפ' זה בורר בהלכה ה' מבוארת במה בחיבורי על סדר נזיקין כל הדינים והענינים השייכים לה ובתוכם בארתי דמ"ש התוס' בפי"ב דע"ז (דף כז) וכן הרא"ש ז"ל להוכיח מכאן שאם רצה להחמיר ע"ע ולמסור נפשו אף בשאר המצות ולא יעבור אפי' בצנעא רשאי כמו שהחמיר ר' בא בר זמינא על עצמו ע"ש וזה קשה דהא אדרבא איפכא מוכחת מהכא שהרי מסיק דלא שמיע לי' מיליהון דרבנן ואילו הוה שמע מיכל הוה או מיזל הוה כגי' דהתם וא"כ אינו רשאי להחמיר ע"ע במקום שאמרו בשאר מצות יעבור ואל יהרג וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ה מיסודי התורה בהלכה ד' דמתחייב בנפשו קרי ליה וכדנלמד מהמסקנא דהכא:

(שם) **טייב** בזמן הזה מהו. עיין לעיל ד"ה בראשונה כשהיתה המלכות אונסת מה שנתבאר מזה:

(שם) **בהדה** ר' טרפון יכל לאכול קליעות וכו'. ובבבלי נדרים (דף ס"ב) מייתי עובדא דר"ט בענין אחר דאשכחיה ההוא גברא בזמן שהוקפלו המקלועות דקאכיל וכו' וזהו בשאר שני שבוע כדקאמר התם. דמותרות משום גזל ופטורות מן המעשרות ואפשר דתרי עובדי הוה והאי דהכא בשביעית ומתוך שלו היה:

(דף י"א ע"א) **מ"ד** לגוי אייבר מהו שואלין בשלומן של ישראל וכו'. הגי' זו הכי איתא נמי לקמן סוף פ"ה וכן היא כתובה בפ"ד דע"ז והיא הגי' הנכונה וכמבואר בפנים. וכבר כתבתי בחיבורי על סדר נשים בסוף פ"ה דגיטין דמה שכתבו התוס' שם דהאי תלמודא פליג אבבלי זהו לפי מה שמצאו הגי' בגיטין וכ"כ הר"ש כאן אבל לפי הגי' הנכונה דע"ז א"כ להאי מ"ד דמחזיקין הוא אייבר שואלין בשלומן מילתא אחריתא היא וזהו שלום עליכם וכמסקנת הבבלי שם דלא אסרו אלא כפילת שלום לעכו"ם וכ"פ הרמב"ם בשתיהם כאן בפ"א דהל' שמיטה בהלכה ח' דמחזיקין היינו תתחזק או תצליח וכו' ובשאילת שלום בפ"י מהל' ע"ז בהלכה ה' ושואלין בשלומם ואפי' ביום חגם מפני דרכי שלום ואין כופלין להם שלום לעולם:

(שם) **הורי** ר' אימי לרדות עמו לפי דרך הש"ס הזה היה נראה שאין כאן מקומו אלא דזה שייך להא דפ"ד דע"ז בהלכה ג' דאיתא התם להא דלעיל ובתר הכי גרים הורי ר' אימי לרדות עמו הסיר דכוותה לזלוף עמו אסור ואנתתום שעושה בטומאה הכנסה שם קאי לרדות פת עמו ואגב הא דלעיל מייתי נמי להא דר' אימי הכא וכמו וכו' הוא כדרך העתקת הש"ס הזה שמביא הדברים מסוגיא שנשנית במקום אחר ובדרך קצרה אלא שראיתי למה שציין הכ"מ בפ"ח מה"ש בהלכה ח' כמ"ש שם הרמב"ם ומותר לרדות עמהן הכוורת וכו' וכתב שמהא דר' אימי הוא דלמד ולאפוקי מדר' אליעזר דחשיב כוורת כקרקע ע"ש ובאמת שכך הוא נראה מדברי הרמב"ם שם שכתב דין דכוורת ודין המוזכר במשנתינו דחוכרין נירין מהן ביחד וא"כ פירש להא דר' אימי דלרדות דקאמר אכוורת קאי. ועל סיוע עם הנכרי הוא משום דאין אסור לסייע אותן כ"א במלאכת מחובר כמו שהתחיל בהלכה זו מחזיקין ידי עכו"ם בשביעית בדברים בלבד וכו' אבל לא יסעדנו ביד ומותר לרדות עמהן הכוורת וחוכרין מהן נירין וכו' ואף דר' אימי לרדות סתם קאמר צריכין אנו לבטל דעתינו מפני דעת הרמב"ם דפי' רדיה זו על הכוורת ולא על רדיית הפת המוזכר בדברי ר' אימי בע"ז ומיהו בהיות כן למדנו עוד דין אחד מדבריו ז"ל דלמאי דמחלק בין מלאכת המחובר שאסור לסייע להנכרי בשביעית ובין מלאכת דבר התלוש שמותר לסייע אותו א"כ פשוט הוא דלא סמיך הוא ז"ל אהא דנראה מסוגיא דלקמן בפ"ו בהלכה ג' עושין בתלוש כסוגיא וכו' דמשמע מהתם דאסור לטחון עם העכו"ם בארץ אלא דסמיך על האי הירא דר' אימי דהכא ועיין לקמן שם מהו לטחון עם העכו"ם בארץ מה שיתבאר מזה בס"ד:

(שם) **אמר** ר' יונה מתניתא במידל מכבר בתחילה. לפי משמעות ליגנא דהאי ש"ס דמכבר ליגנא דעכשיו הוא בכל מקום כידוע למי שמורגל בש"ס הזה היה נראה כדפרישית בפנים ולפ"ז היה צריך לומר דהרמב"ם לא היה סומך אהאי שינויא דר' יונה דבעי למימר דמתני' ותני דבית רבי לא פליגי כדמשני לה ומשום דשינויא דחיקא היא דמתני' סתמא קתני אחד או שנים ולפיכך פסק בפ"א בהלכה י"ח הקוצץ אילן או שתים לעצים ה"ז מותר לגרשן דמשמע אפי' שתים בבת אחת כסתמא דמתני' דנקיט מידל ויש לפרש איפכא להא דר' יונה דמתני' במידל מכבר בתחלה כלומר שהוא ניטל עכשיו בתחלה לאותן שנים ולא נטל כלום מקודם לכן דכיון דעכשיו הוא נוטל השנים ומניח האחד גלי אדעתיה דלעצים הוא צריך ולא להחליק את הקרקע שהרי מניח הוא להשלישי ומה דתני בית רבי במידל מכבר כלומר שכבר נטל א' מקודם ועכשיו הוא נוטל להשני דבזה יש לומר דמכיון דהוא נוטלן אחד אחד עתיד הוא ליטול גם להשלישי ואין זה מידל ולפי הך פירושא אזלא שפיר פיסקיה דהרמב"ם כהאי דר' יונה וכמשמעות ליגנא דסתמא דמתני' דשנים בבת אחת ג"כ מידל הוא נקרא:

(שם) **אין** מציתין את האור באישת קנים וכו' הרמב"ם הביא להאי תוספתא בפ"א ופסק כסת"ק וכן באילן סת"ק פסק שם כסת"ק דאין נוטעין אפי' אילן סרק וכן בהאי תני אבא שאול לא פסיק כותיה משום דברייתא דמ"ק (דף ג) פליגא עליה דקתני ולא מפסגין באילן ופי' הוא ז"ל דאין קוצצין הוא כדשמעינן בעלמא דפסיגה ל' קיצוץ ומתיכה הא ויכתר אותם בתוך ת"י ופסיג יתיה ואפי' אין הקליטה בקרדום אלא בזמירה משמע דאסור. והאי דאין בודקין את הזרעים וכו' תוספתא היא בסוף פ"ק ואיפכא גרים התם אין בודקין את הזרעים בגללים אבל בודקין אותן באדמה ובענין וטעות הוא דאיפכא מסתברא כדפרישית בפנים ולפיכך פסק הם כגי' הש"ס שהיא עקרית וכן בהא דגרים התם בסיפא ומשיירין משביעי' למוצאי שביעית נוסחא דטעות הוא דלמה לא ישייר הזרעים לזורען למוצאי שביעית ומאי קמ"ל והראב"ד שם בהשגה שהביא לנוסחת התוספתא ואם היה תופש לנוסחא זו מפני מה לא השיג בהאי דאין בודקין אלא דגם זה טעות דמוכח הוא דבודקין קמ"ל דאף שהוא כמכין לשביעית ועושה פעולה להזרעים אפ"ה מותר מאחר שאינה עבודה בגוף הקרקע בשביעית. וכן גרים התם ומקיימין את העלויים בגג והראב"ד העתיק העלים שבגג אבל אין לו פירוש והעילויים או האלוויים כנוסחי דהכא האלווי היא פרי כמו שכבארתי בפנים וכן פירש"י ז"ל בחולין (דף יב) האלון פרי שקורין גלאנ"ן וקמ"ל דאף שהוא נשמר במטמינו בעפר בראש הגג מותר דכללא הוא דכל לאברויי הוא דאסור בשביעית וכל לסתומי ולקיומי משום פסידא מותר כדאמרינן במ"ק שם והאי דסוקרין וכו' מביא הרמב"ם שם ושארי הדינים מבוארין המה:

(שם ע"ב) **משלשה** ועד תשעה היא מתניתא. נראה דלבית סאה קאמר וטעמא דהך מילתא דלמד הש"ס מהא דאמר לעיל סוף פ"ב דמטע עשר אילנות לבית סאה רבנן עבדין לון כרצופין וא"כ כשהן עשר לבית סאה למיעקר לעצים קיימי ומסתברא דבכה"ג אפי' נטל שלשה זה בצד זה לאו כמחליק הוא דמכיון דלמיעקר קיימי לא נתכוין בקציצתן אלא לעצים ויליף לה משום דבכל מקום אמרינן שלשה אילנות לבית סאה ובנטיעות הרכות הוא דאמרינן ממטע עשרה לבית סאה כדתנן בפ"ק לענין תוספ' שביעית והרמב"ם שהביא לדינא דמתני' בהלכה י"ח שם לא ביאר מהאי אוקימתא דהש"ס כלום ואפשר דדעתו ז"ל היה מכיון דהיא דפ"ק הל"מ היא ואין למדין ממנה לשארי דינים והכא במתני' סתמא קתני משמע דכל שהוא מחליק ג' זה בצד זה או יותר הדין בהם ביגוס ולא יפרש ואפי' יש כמה וכמה אילנות בהשדה:

(דף י"ב ע"א) **פגין** מהו לעשות מהן מלוגמא וכו'. וכיון דבעיא דלא איפשטא היא נקטינן לחומרא ולפיכך סתם וכתב הרמב"ם ז"ל בזה בפ"ה הל' י"א כל המשנה כלל גדול אמרו בפירות שביעית כל שהיא מיוחד למאכל אדם כגון חטים תאנים וענבים וכיוצא בהן אין עושין ממנו מלוגמא ועוד דלשון מיוחד משמע שהוא עומד לכך ופגין נמי עומדין למאכל אדם כשיתבשלו:

(שם) **רבי** פדת בשם ר' יוחנן הכל מודים בשביעית. הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' טומאת אוכלין בהלכה י"ג פסק בהאי דר"ע דעוקצין וסתם וכתב הפגין הרי הן כאוכלין ומקבלין טומאה ונראה דהוא ז"ל הוה מפרש דהא דתברייתא דהכא לאו אדברי ר' יוחנן קאי אלא דתברייתא הן שהיו אומרים דאיכא למימר דהכל מודים שאין מטמאין טומאת אוכלין בשביעית מכיון דבשביעית בעינן שיהו ראויין מיהת להוכל במקצת ודברי רבי יוחנן מתפרשין כמשמען דלא פליגי התם אלא לענין טומאת אוכלין אבל לענין אכילה בשביעית בעינן שיהא ראוין מיהת לאכול בהן פתו בשדה וכיון שכן פסק כר' יוחנן דהוא מארי' דהאי תלמודא:

(שם) **הפגין** של שביעית אין שולקין אותן וכו'. בפגין שאינן ראויין כלל עדיין למאכל אדם מיירי וכדפרישית בפנים וס"ל להאי ברייתא דנותנין עליהן חומרי מאכל בהמה ועיין לעיל ד"ה פגין מהו וכו' דמסתמא דליגנא דמתני' משמע דהעומדין למאכל אדם הרי הן כמאכל אדם ובענין הקור גי' התוספתא עיקרית היא כמו שהבאתי בפנים דגרים בקור ובפניות מותר וכן קאמר הכא בפניות בפ' בכל מערבין (ד' כח ע"ב) גבי קור שלקו וטגנו ומי איכא מ"ד דלא הוי אוכל וכ"פ הרמב"ם שם הל' י הקור הרי הוא כעץ לכל דבר ואם שלקו וטגנו מתטמא טומאת אוכלי':

(שם ע"ב) **מהו** שלים לוג. כדפרישית דשואל מהו שלים דמתני' ומפרש לוג כלומר שלים הלוג הוא וכדמסיק ואזיל דמיירי שהן עושין ג' לוגין לסאה כשיגמרו וכבר ראויין להוציא מהן שלים הלוג זהו שיעור דמתני' והשתא אתיא שפיר ליגנא דהמתני' ושיעורא בכל הני חלוקי הזמנים דכשהכניסו רביעית הלוג פולע וכו' הכניסו חצי הלוג וכו' הכניסו שלים הלוג וכו' וזהו עונתן למעשרות כשיכניסו שלים הלוג לסאה שהוא עושה ג' לוגין שמן כשיגמרו והוא החלק התשיעית וכך הוא לעולם לפי החשבון אלא משום דהמתני' איירי בחלקי הלוג מתפרשא כולא הכי וכדמוקי לה מתניתא שהן עושין וכו' וכך פי' הרמב"ם כפי' המשנה וזהו ג"כ כמ"ש בחיבורו בפ"ה מהל' שמיטה בהלכה ע"ז הכניסו חצי לוג וכו' הכניסו שלים וכו' והיינו שלים ממה שאח"כ ולאו שלים הלוג קאמר הכא אלא הכל לפי מה שהוא ממה שיוציא מהסאה כשיגמרו דעל הרוב הוא יותר מתלי לוג ולפיכך לא כתב כאן שלים הלוג אלא דהמתני' מיתפרשא כו' וכדאמרן ויותר מבוארין דבריו בפ"ב מהל' מעשר בהלכה ה' שכתב הזיתים משיעשו שמן אחד מתשעה ממה שהן ראויין לעשות כשיגמרו וזהו שלים שלהן ומ"ש שם הראב"ד ספרו הטעתו וכו' והכ"מ רצה להסכים בענין הגי' אחרת שהיה לו להרמב"ם מהו שלים שלים הלוג וכתב שגי' זו מחוורת וכו' ולא כן הדבר אלא שגי' הרמב"ם היא הגי' שלפנינו ולא פירש הוא כדפי' הראב"ד דעל פירושו קשה חדא דאם הש"ס מפרש מהו שלים הוא הלוג מאי והאי דמסיים מתניתא וכו' וכי לא ידעינן דהלוג הוא השלים מג' לוגין ועוד מאי קמ"ל כלל בזה ולפיכך פי' כדפרישית מהו שלים דתנינן ממה הוא השלים וקאמר לוג כלומר מלוג הוא השלים מתניתא וכו' כדפרישית והשתא טובא קמ"ל דאע"פ שכשהכניסו חצי לוג עדיין אסור להכניס לביתו מ"מ משכחת לה דלפעמים אפי' לא הכניסו אלא שלים הלוג מכניס לביתו וכגון שהסאה היא עושה ג' לוגין כשיגמרו ומשום דזהו עונתן למעשרות:

(שם) **ר'** יוסי בן חנינה מנשק לכיפתא דעכו. ובבבלי שלהי כתובות גרים ר' אבא מנשק כיפי דעכו וכתבו התוס' שם דבירושלמי מפרש אליה בא"י ואנייה בח"ל והכי איתא לקמן בפ"ז בהלכה א' ובירושלמי דגיטין בפ"ק בהלכה ב' עכו יש בה מא"י ויש בה מח"ל ובהאי דקאמר מתקל כיפי מתקל גובייא כן גרסי התוס' גם שם בר' חגי' מתקל מתקליה שהיה שוקל

האבנים

הזכנים **וכו'** כמפורש בתנחומא שהביאו התם ונראה דלמאי דגרים הכא לקיים מה שנאמר וכו' ומשמע דאתרווייהו קאי כדפרישית בפנים דמר דריש לקיים רישי' דקרא את אבנים וי"ל דס"ל דסיפיה דקרא ואת עפרה יחוננו לא מתקיים בכך אלא על דמתעגל בעפרה כאמר כדגרים התם ר' חייה בר גמדא מיגנדר בעפרה שנאמר וכו' ואת עפרה יחוננו ומר דמתקיל גוסייא ס"ל דגם בזה נתקיים מה שנא' ואת עפרה יחוננו. ובההיא דר"ז פירשתי לדקאמר במגוי שעשה מהן כעין תכל ובדקאמר התם ר"ז כי הוה סליק לא"י לא אשכח מעברא למיעבר נקט במצרא וקעבר וים לפרש עבר במגוי לפי שלא מצא המעברה ועבר בו כשהוא לבוש בבגדיו ולא היה חש עליהם כדי למהר ביאתו לארץ ישראל :

**(שם במתני') מאימתי** אין קוצצין את האילן בשביעית וכו'. המשנה מבוארת בפנים וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ב בהלכה י"ז וי"ח ע"ש :

**(שם) סימנא** דאכל פרוטגמיא אכיל מסותא. הערוך מביא כהאי ג' סימנא דאכל וכו' בערך מסותא ופי' דאכיל סחורות בעוה"ז כמו פרקמטיא אכל מסתה שלו בהי' מזומן לו לעה"ל כלומר לא נשתייר לו מה לאכול לעה"ל ופי' זה דחוק הוא וכהאי דאמרינן מי שני להו לצדיקי דאכלי תרי עלמא וגם אינו מתיישב כלל לפי הענין ופרטגמייא פירושו מוכרח מהאי דאמרינן לעיל בפ"ד דמאי בהל' ב' בשבת של פרוטגמייא התירו מפני איבה וכמו שזכרתי שם מהא דהכא והנכון דגרסי' דאכיל בכי"ת ואתיא כהאי דאמר במ"ר ריש פ' שמיני גבי ז' שנים של גוג ואותן שבע שנים הן הן פרטגמיא של צדיקים לעה"ל וסימנא דעביד פרטגמיא אכיל מסותא וכדפרישי' בפנים וזהו העיקר :

**(שם) עתידין** הן הרירין להתייגע מכ"כ לב"מ כהאי דר' חייא בר אשי בבבלי סוף ברכות ת"ח אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב וכו' וכדפרישית דיגיעה זו יהיה להן לנחת ולמנוחה לבסוף :

**(דף י"ג ע"א) מאימתי** קטני ישראל חיין וכו'. כה"ג אמר בבבלי פ' חלק (דף קי ע"ב) אתמר קטן מאימתי בא לעוה"ב ר' חייא ור"ש בריבי וכו' רבינא אמר משעה שנזרע דכתיב זרע יעבדנו ופירש"י ז"ל משעה שנקלט הזרע אפי' הפילה אמו וגמתה יש לו חלק לעה"ל וה"כ אמר בכתובות (דף קיא) נבלתי יקומון לרבות נפלים עכ"ל ויש לדקדק על הא דמייתי האי דכתובות דא"כ קרא לקרא הוא אלא דנראה דמר לא דריש לנבלתי יקומון לרבות נפלים אלא כר' אבא בר ממל התם יחיו מתיך אלו מתים שבא"י ונבלתי יקומון מתים שבח"ל והלכך דריש לנפלים מזרע יעבדנו. ולשיטתא דהכא דדריש לנפלים מוגלוי ישראל י"ל דס"ל דמזרע יעבדנו ליכא למידרש לנפלים ואדרבה איפכא משמע דדוקא שבא לכלל זרע חי וראוי הוא לעבוד או יגוהו וגו' והכי איתא להד מ"ד במדרש והובא בילקוט תהלים זרע יעבדנו א"ר יודן כל שבא לכלל זרע הי יגו"ו נפלים שאינן חיים לעתיד והלכך דריש דמהאי קרא א"ת לן לרבות נפלים דאל תקרי ונצורי אלא ונצירי דמשעת יצירה הן עומדין להביא אותן לעתיד לבא :

## סליק פירקא בסייעתא דשמיא

**(שם במתני') בנות** שוח התוס' בר"ה (דף טו) מפלפלין אם בנות שוח תאנים רעות הן או תאנים הטובות כדאמר באגדה שנקראות בנות שוח שגרמו שוחה לאדם ונקראות בנות שבע שגרמו שבע ימי אבילות ומשמע בפ"ג דנדרים (דף כו) דבנות שבע טובות הנה וכתבו דלר' יוחנן בירושלמי ריש דמאי דפטר אלו השנויים שם אפי' בודאי א"כ הפקר הן דפטורין ממעשר והוא הגדל ביערים אע"פ שהוא טוב וכו' אבל לר"ל דהירושלמי דמחייב בודאי ופוטר בדמאי לפי שלא נחשד מסמע משום גריעותא ושיטתיה דהש"ס כוותיה בפ' כילד מברכין וכו' וכבר ביארתי בריש דמאי דסברת ר' יוחנן עיקר ולא קשיא מידי מהסוגיא דפ' כילד מברכין דאזלא כמי כותיה לחד ליסנא וע"ש ד"ה ר' יוחנן אמר ותמצא מבואר הכל בס"ד :

**(שם בגמ') אילן** שחנט קודם ט"ו בשבט וכו'. כהך סתמא דהתוספתא הובאה בבבלי פ"ק דר"ה (דף טו ע"ב) וכן להא דקאמר ר' יוחנן נהגו העם בחרובין כר' נחמיה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"א דמעשר שני דבכל האילן אזלינן בתר עונת המעשרות שלו ואם הגיעו קודם ט"ו בשבט וכו' והכך מ"ד לקמן דר"ה שלו ט"ו בשבט הוא ומיהו לא בהכאת שלים תליא בכל האילן אלא כמו בשנוי עונת המעשר בכל אילן ואילן לקמן בריש מעשרות ומלבד בחרובין פסק כר' יוחנן דנהגו כר' נחמיה כדמשמע ממסקנא דהתם דלא קיבל ר' יוחנן לתשובת ר"ל מהאי דבנות שוח וכדמתמה שם ר' אבא הכהן כהאי דמתמה ר' בון הכא אלא דהתם מסקנת התמיה דהיכי מקשי משביעית דאורייתא על מעשר חרובין מדרבנן והכא מוסיף לתמוה גם על האי דמדמה חרובין לבנות שוח ומה שחילק הוא ז"ל בין חרובין ללמוכה לשאר חרובין זה למד מהסוגיא דלקמן בפ"ק דמעשרות וכן נלמד משם דשאר כל פירות האילן חייבין במעשרות מן התורה כדגן תירוש ויצהר כדעתו ז"ל בזה כמ"ש בהדיא בריש פ"ב מהל' תרומות ואף דבסוגיא דפ' כילד מברכין (דף לו) קאמר בהדיא דמעשר האילן מדרבנן הוא וכן דעת רש"י ז"ל והתוס' בכמה מקומות וכן דעת הראב"ד ז"ל בהשגות שם מ"מ משמע מכמה משניות וסוגיות בש"ס דילן דמעשר פירות האילן מן התורה הוא וכמו שמביאין התוס' בבכורות (דף כד) ודעתם ס דלהסמכתא בעלמא אמרו זה בכל מקום אבל לא כן דעת הרמב"ם ויתבאר מזה במקומו בפ"ק דמעשרות בהלכה א' בס"ד וכן בענין מ"ש כאתרוג :

**(שם ע"ב) אמרו** לו והרי עמך בטבריא וכו'. הנכון דענין בפני עצמו הוא ואר' יהודה דמתני' קאי וכן הוא בתוספתא ריש פ"ד ר' יהודה אומר הפרסאות שביעית שלהן למוצאי שביעית שהן עושות לשתי שנים אמרו לו הרי הן הלך בטבריא ואינן עושות אלא כנות שנתן :

**(שם) אמר** ר' יונה היא לוף היא בצלים. וכן הוא דעת הרמב"ם ז"ל שפסק כר' יונה שכך כתב בפ"ה מהל"ש בהלכה טו הטומן את הלוף וביוצא בהן לא יפחות מארבע קבים וכו' דלאו דוקא לוף אמרו אלא כל שדרכו להטמין וביוצא בו :

**(שם) לוף** שעברה עליו שביעית. הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה כתב לפרש המתני' לפי גירסתו בפלוגתא דר' יהודה ור' יוסי דלקמן בפ"ט דגרים בדברי ר' יוסי אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלין אחר הביעור וכמו שפסק בזה בחיבורו כר' יוסי כמ"ש בפ"ז בהלכה ג' ואסור לאכול אחר הביעור בין לעניים בין לעשירים ובענין המקום שלמד להוציא הגי' זו מה שאין זה בכל הספרים שלפנינו עיין בדיבור דלקמן ויתבאר אי"ה עוד במקומו לקמן שם בהלכה ב' ד"ה ג' ארצות וא"כ מתני' דידן מתפרשת כהוגן גם לפי גירסתו ז"ל דר"א ס"ל כר' יהודה ויעשה חשבון עם העניים ור' יהושע כרבי יוסי דאסור אחר הביעור לכל ואין כאן חשבון מיהו צריך טעם למה השמיט בחיבורו ולא זכר כלל לדין דמשנתנו דאין לומר דסמיך אהא דכתב בפ' הנזכר בדין אחר הביעור דמ"מ היה לו לבאר בלוף של שביעית שעברה עליו שביעית ולא הגיע עדיין זמן הביעור מה דינו דהרי יש כאן גדולי שביעית ומה שניתוסף בו מגידולי שביעית וכן אם עברה עליו כל השביעית ונכנס לשמינית כמשמעות פשטה דמתני' מה הדין בגידולי היתר של שמינית שנתוספו על גידולי איסור דשביעית ונראה דכל אלו חלוקי הדינים שיש לומר בהאי דינא דמתני' קצת מהן כבר מבוארין כדבריו בחיבורו ויש שנדחו מהלכה אם אנו מפרשין המתני' כפשטה. וזה דאם אותו הלוף שנזרע קודם השביעית נכנס לשביעית ונעקר קודם זמן הביעור כבר נכלל הוא בדין כפיחי שביעית וזה ביאר בריש פ"ד כל שתוליא הארץ בשנה השביעית בין מן הזרע שנפל בה קודם שביעית בין מן העקרים שנקלרו מקודם וחזרו ועשו ובניהם נקראו ספיח וכו' ומד"ס שיהו כל הספיחין אסורים באכילה וכו'. וא"כ הלוף שהוא מירקות הגינה בכלל וטעמו שכתב דהאיסור מד"ס תמלא בדיבור דלקמן. ואם נשהה עד אחר הביעור כבר כתב בפ"ז שהוזכר שאסור לכל ואם נכנס בשמינית וניתוסף עליו גידולי שמינית כמשמעות פשטה דהמתני' פשוט הוא דאם לא נלקט עד שנת שמינית א"כ לא שייך בו כלל דין דשביעית דהא בירק אזלינן בתר לקיטה בין לשביעית בין למעשרות וזה מבואר בדבריו בפ"ד בהלכה י"ב וי"ג כדמוכח מהאי דפ"ק דר"ה. ואם עקרו בשביעית וחזר ונטעו בשמינית או שנשרש בשמינית ועשה גידולין פשוט הוא דגידולי היתר מעלין את האיסור בשביעית כדמסקינן בנדרים (דף נח) בשמעתתא דבלל דיבמעתאל איש כפר ימא דשאני ערלה וכלאים דאין גידולי היתר מעלין את האיסור אבל בשביעית כיון דביעורה ע"י קרקע בטילתה נמי ע"י קרקע וכמ"ש הוא ז"ל לדין דבלל בפ' הנזכר בהל' כ"א וא"ב ה"ה בלוף וכל כיוצא בזה ומש"ה תמה אני על הר"ש ז"ל דהקשה על המתני' דידן והא בירק אזלינן בתר לקיטה גם לענין שביעית וא"כ האי לוף דלקט בשמינית אין עליו תורת שביעית ותירץ דמתני' איירי כגון דעקרוהו עם עליו בסוף שביעית ועקרוהו במארופות כדינו והניחו במקומו וחזר ונשרש והוסיף גידוליו בשמינית ולפיכך צריך לעשות חשבון עם העניים עכ"ל בזה והביא לזה התי"ט והא קשיא דמאי שנא אם נשרש בעצמו או אם חזר ונטעו בשמינית כל היכא דרכו גידולי היתר מעלין הן את האיסור בשביעית כדמסקינן גם. הלא דכך אנו צריכין לומר דכל שתאמר בפירושא דמתני' אזלא דלא כהלכתא דהי מיירי בשעקרו בסוף שביעית וחזר ונטעו או שנשרש מאליו בשמינית גידולי השמינית מעלין את האיסור והאי הנא דמתני' ס"ל כהאי דבעי למימר מעיקרא בנדרים שם דאף בשביעית אין גידולי היתר מעלין את האיסור כמו בערלה וכלאים ואי מיירי שלא עקרו ונשארו בארץ עד השמינית כמשמעו' פשטה דהמתני' א"כ האי תנא ס"ל דלא אזלינן בירק בתר לקיט' לענין שביעית או דס"ל דגידולי שביעית עומדין באיסורן ואפי' ניתוספו עליהן גידולי היתר והוא נשאר בארץ וא"כ כל היכא דמוקמית להמתני' לאו אליבא דהלכתא היא ולכן השמיטה הרמב"ם ועוד היותר נראה דבלא"ה קושית הר"ש אינה קושיא

דלא אמרו כאן אלא בלוף ולא בשאר ירק והכי אמרינן בהדיא לקמן בהלכה ה' לר' יהודה ולר"א דקאי כותיה גזרו על הלוף ולא גזרו על הירק ועל דינא דהאי מתני' קאי וזה ג"כ דלא כפי' הר"ש שם כמו שיתבאר לקמן ושאר חילוקי דינים שנוכל לומר כאן כבר מבוארין הן במקומן כנזכר. גם מה שכתב עוד הר"ש בענין ירק בתר לקיטה ולין בפ"ט גם שם האריך ואינם דברים מוכרחים וכן מה שפי' כאן בהסוגיא כולם מוקשים המה כמו שתראה לקמן בביאור הסוגיא אחת אל אחת ובכמו במקרא מועט בהלכות מרובות שהאריך שם :

**(דף י"ד ע"א) סבר** ר' אימי אמר איסור ספיחין תורה. כדפרישית דר' אימי היה סבור כך מתשובת ר' יוחנן אבל לקושטא דמילתא לא השיב לו ר' יוחנן כן אלא למאי דבעי למימר דהמתני' נשנית מקודם שגזרו על זה א"ל יכי בעלייה היית ויודע אתה השעה שנמנו בעלייה וגזרו ומשום דעיקר סברת ר' אימי בענין שרלה לדמות דינא דמתני' לספיחין ליתא דמתני' מיירי שעשה בארץ עד לאחר השביעית ואזלא כהאי מ"ד דאין גידולי היתר מעלין את האיסור דלא כהלכתא דהא מסקינן בנדרים דאפי' בשעקרו בשביעית וחזרו ונטעו בשמינית גידולי שמינית מעלין לאיסור שביעית ומכ"ש בשלא עקרו ועמד בארץ עד שמינית וניתוספו בו גידולי היתר ועוד דבכה"ג אזלינן בתר לקיטה והוא נלקט בשמינית וכמבואר בדיבור דלעיל. ולענין ספיחין מה שנעקר בשביעית ודאי לא פליג ר' יוחנן על התכמים דסברי דאין איסורן אלא מד"ם ופלוגתא דר"ע ורבנן היא בת"כ פרשה בהר בפסוק וכי תאמרו דהכי תני התם עתידים אתם לומר מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו אם אין זורעים מה אנו אוספים אמר ר"ע מכאן סמכו חכמים על הספיחין שיהו אסורין בשביעית ותכ"א אין ספיחים אסורים מד"ת אלא מד"ם אם כן למה נאמר הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו אמרת לנו לא תזרוע ומה שאנו אוספים אין מכנסו לקיום אמרת לנו בערוהו ומה אנו אוכלים מן הביעור והילך וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית. למדנו מברייתא זו שני דברים הא' דכל איסור הספיחין אינו אלא מדבריהם כתכמים דר"ע ובבבלי פרק מקום שנהגו (דף נ"א ע"ב) דמייתי המתני' דפ"ט וגרים התם ר"ש אומר כל הספיחין אסורין חוץ מספיחי כרוב וכו' ותרווייהו אליבא דר"ע וכו' רבנן סברי גזרינן ספיחי כרוב אטו שאר ספיחין וכו' וכתבו התוס' שם דלרבנן דת"כ דפליגי עליה דר"ע וסברי איסור ספיחין דרבנן ליכא למיגזר וכו' ע"ש ודעת הרמב"ם בזה דלרבנן דפליגי אדר"ע כל הספיחין שוין הן ואסורין מדבריהם ופסק כרים פ"ד כרבנן דר"ע וכדכתב שם הטעם ולמה גזרו עליהם מפני עוברי עבירה וכו' וזה הטעם הוא בין בספיחי כרוב ובין בשאר כל הספיחין כמינין שדרך רוב בני האדם לזורעם ומזה נמשך ממילא דדין כל הספיחין שוין הן ר"ל גם בענין זה דבין ספיחין שבאו מזרע שנפלו מקודם שביעית או שנקלרו בששית וחזרו ועשו בשביעית ובין ספיחין שעלו מאליהן בשביעית כדכתב שם דו"ל בתר טעמא והכל אסור מד"ס. הב' מה שלמדנו מהברייתא דת"כ דלאחר הביעור אסור לכל הוא כדדרשי רבנן דר"ע שאמרו ומה אנו אוכלים מן הביעור והילך דמשמע דאין שום תקנה להנאספים בשביעית שיהו מותרין אחר זמן הביעור לפי שצריך לבערם מן העולם ומכאן למד הרמב"ם לומר דזהו הביעור שאמרו ולפיכך גרים כדברי ר' יוסי א' עניים וא' עשירים אין אוכלים אחר הביעור דאזלו דברי ר' יוסי כרבנן דר"ע בת"כ ומזה תדע דהברייתא השנויה לעיל בת"כ בפסוק והיתה שבת הארץ לכם וכו' דגרים התם כגי' המתני' שלפנינו וכמו שהובאה כאן דר' יוסי ס"ל א' עניים וא' עשירים אוכלין אחר הביעור הך ברייתא אליבא דר"ע דלקמן היא דלא דריש הפסוק וכי תאמרו אלא על איסור ספיחין ולא על איסור אחר הביעור ובענין מה שתלה הראב"ד ז"ל בהשגה בפ"ז בהך פלוגתא דהכוכב שלשה כבשים יתבאר במקומו בס"ד :

**(שם) אמר** ר' ירמיה בעלי לוף שוטה הוא מתני' וכו'. כדפרישית דמוכרח הוא דענין בפ"ע הוא ולא קאי אדלעיל וכמו שרלה הר"ש לפרש זה ע"ש דמלבד שהוא פי' דחוק וכן במה שפי' לקמן מילתיה דר' ירמיה אמרה וכו' שנמצאו בתוך דבר וכו' בעיקר הלוף השוטה ולא אמרינן בטלי להו אגב עיקר וכו' זה קשה דמהיכי תיתי לומר כאן בטלו העלין הלא זה אינו מתקיים בארץ והעיקר הוא מתקיים בארץ ומה שייך ביטול בכאן ועוד ליסנא דגמלא לא שייך כלל לפי פירושו וה"ל למימר שהוא כתוך דבר וכו' וכן במה שפי' שיקף הוא בתולש העלין מן העיקר ואין זה משמעות הלשון ולא נצריך בזה דהסוגיא מתבארת כמשמעה. והאי מה עבד לה ר' ירמיה על הברייתא דבר קפרא קאי כמבואר הכל בפנים :

**(שם) רבי** יוסי פתר לה מתניתא לפני ר"ה השביעית וכו'. מה שפי' בכאן הר"ש ז"ל דקאי נמי אדלעיל ולשינויא דענין ספיחין זה יותר קשה דהא על המתני' דלקמן קאמר נמי הכי ר' יוסי פתר מתניתא וכו' דכבר כתבתי בכמה מקומות שאין לנו לסמוך על ציון הלז של העתקות והדפוס שכתוב בהן קודם הלכה דלקמן וזהו טעות דמוכרח הוא שהרי כבר שנה לדבריהם אמתני' דהכא ומאי האי דהדר ואמר ר' יוסי פתר וכו' וענין האמת מורה הדרך דלא קאי אלא על מתני' דלקמן לוף של ערב שביעית וכו' כלומר דלהאי מתני' נמי מפרשי כל חד וחד לטעמיה דלרבי יוסי צריך שיהא נטוע לפני שביעית זמן כל כך שיכול להתגדל כשיעור בילה ומטעמא שלא יהא נראה כנטוע בשביעית ור' חזקיה לא חייש לזה אלא כל שהוא נטוע לפני שביעית ואפי' בערב ר"ה נקרא לוף של ערב שביעית ולב"ש עוקרין אותו בשביעית במארופות של עץ ולב"ה אף בקרדומות של מתכות וכעין דפליגי ר' יוסי ור' חזקיה באוקימתא דמתני' דידן מהאי טעמא גופיה ודברי ר' יוסי הן עיקר להלכה במתני' דלקמן כמו שאבאר לקמן גם למאי דרלה הר"ש לגרום ודיכנו ופירש שדרך העלין במקום איכורן ודכוות' בסוף הנודר מן הירק וכו' זה קשה להבין דהתם (בדף נח) על דבעי למיפשט להבעיא דישמעאל איש כפר ימא מהמתני' דפרק דלקמן בצלים שירדו עליהם גשמים וצמחו וכו' מדחה הש"ס ודילמא במדוכנין והמעיין שם יראה דאין לפרש בענין אחר אלא שדרך ושתק העלין והעיקר ביחד ובאי בבעיא דר' ישמעאל דאיתנהו לעיקר בעין וא"כ לא שייך הך פירושא כאן וגי' ריכנו הוא עיקר שהטה העלין בעודן במחובר וכך הוא לקמן בפ"ו בעובדא דר' אבהו על לארכל וכו' אני לא אמרתי אלא במרוכנים וכך היא גי' הראב"ד ז"ל בהשגה בפ"ד בהלכה כ"א. גם בענין עיקר פירושו להאי דר' יוסי ור' חזקיה ובהא דר' חזקיה כתב שפתר נמי בשנטע' בששית ועשה בילה בששית אלא דמוקי לה בשריכנו בששית ועקרו לגמרי בשביעית וכו' ומילתיה דר' חזקיה כתובה בשיבוש בירושלמי וצריך לתקן הגי' לפי הפתרון שפירשתי עכ"ל לפי דבריו צריך לשבש כל העיקר של דברי ר' חזקיה הכתובים כאן גם ברים דבריו בהא דפתר בער"ה שביעית ומה נעשה בהא דלקמן ר' יוסי פתר וכו' ר' חזקיה פתר וכו' הגם שם צריך לשבש כך וכבר כתבתי דהאי אידך דר' יוסי ור' חזקיה אמתני' דלקמן היא שנאמרה. ולמאי דפירשתי בפנים לא היה צריך לשבש כאן אלא בסוף דברי ר' חזקיה ומה שנראה היותר נכון בפירושא דמילתא דר' יוסי ור' חזקיה כך הוא דתרווייהו ס"ל דאין לפרש המתני' בשהרכינו ועקרו אלא שעשה בארץ וכו' ורסטת דבריהם מתפרשי' בענין זה דר' יוסי קאמר דמתני' איירי שנטעו זמן כל כך לפני שביעית בכדי שיתגדל כבילה לפני שביעית שלא יהא נראה כנטיעת שביעית ור"ח לא חייש להכי אלא אפי' נטעו בערב ר"ה כדפרישית דבהא הוא דפליגי וה"נ פליגי בהא גופה בדינא דמתני' דלקמן והשתא מסיים לדבריהם כל א' וא' לפי שיטתיה דבהא תרווייהו מודו דא"א לפרש המתני' אלא כמשמעה בענין דמיירי שעשה בארץ ונכנס לשמינית או יותר והכי פירושא בדברי ר' יוסי נטעו לפני ר"ה שביעית וכו' כלומר הא דקתני במתני' שעברה עליו שביעית דמשמע דלא עקרו אלא עשה בארץ עד לאחר שביעית משום דעל כרחך כן הוא והך וריכנו וכו' לפי הס"ד הוא. כלומר דאם תימלי לומר מאי אריא דקתני שעברה עליו שביעית ואמאי לא מוקי פלוגתייהו בהכי שריכנו בשביעית ועקרו במוצאי שביעית לזה מסיים דלא מלית אמרת הכי דאין תימר ריכון כעיקור וכו' מספק יעשה חשבון עם העניים כתמים כלומר דאי הכי הוה קשיא מאי האי דקאמר ר"א יעשה חשבון ומה חשבון שייך כאן הא הספק הוא דאם הריכון כעיקור כולו לעניים הוא ואם לאו אין כולו לעניים כלומר אין כאן כלל לעניים שהרי הוא נלקט במוצאי שביעית כדפרישית בפנים בזה וא"כ יחלוקו מבעיא ליה ומאי חשבון דקאמר אלא דמיירי שעשה בארץ וכו' והש"ס לא מסיים להאי דעשה בארץ עד לבתר מילתיה דר' חזקיה משום דאתרווייהו קאי דבהא לא פליגי ותרווייהו מפרשי להא דנקט במתני' שעברה עליו שביעית בדוקא נקט והשתא מילתיה דר' חזקיה מתפרשא נמי כהוגן וכעין זה דאמרן דהוא פתר מתני' שנטעו ער"ה שביעית דבהא הוא דפליג אדר' יוסי כדאמרן ומסיים ג"כ לטעמא דנקט במתני' שעברה עליו שביעית בדוקא דאת"ל דהא בנטעו ער"ה שביעית מצינן לאוקמי בהכי שריכנו בתחילת שביעית אחר שעשה כבילה ותחילת שביעית קודם זמן הביעור הוא. ועקרו בסוף שביעית. אחר זמן הביעור וא"כ אמאי קתני שעברה עליו שביעית. לזה מסיים דהא לא מלית אמרת דאין תימר ריכון כעיקור וכו' וא"כ לפיכך אין לעניים עמו חשבון כלומר דלא הוה שייך לומר דיעשה חשבון דהא הספק הוא אם כולו לבעה"ב שריכנו קודם זמן הביעור וזכה בו או אם אין הריכון כעיקור אין כאן כלל לבעה"ב ויחלוקו מיבעיא ליה והלכך על כרחך שעברה עליו שביעית בדוקא ועשה בארץ וכו' והיינו לפי התשבון שנשתהא בארץ עם מה שנשתהא בשביעית. וזו הפי' דהסוגיא כל חד וחד למאי דאית ליה וכפירושא דעברה עליו שביעית דייקו תרווייהו כתדא. ומה דשייך לדינא בהמתני' והסוגיא כבר נתבאר הכל לעיל ד"ה לוף שעברה עליו שביעית :

**(שם ע"ב) ומודים** בפואה של צלעות וכו'. הר"ב נמשך אחר הפי' הר"ש כדרכו וכתב של סלעות הגדלה בין הסלעים דאין דרך לזרוע שם וכו' וזה דוחק דהרי עכשיו זרוע שם וא"כ הא מיהת דרך לזרוע הפואה במקומות הללו ומיחזי כעבודה לב"ש והעיקר כפי' הרמב"ם בפי' המשנה והבאתי בפנים ולמדנו עוד מזה דבקרדומות של מתכות ליכא שינוי כלל שכן דרך לפואה של צלעות שחופרין אחריה בכלי ברזל הואיל והצלעות שלה נשרשים בעומק ומן הצד ולפיכך מודים ב"ש בזה דעוקרין אותה כדרכה בשאר שני שבוע לפי שא"א בענין אחר והשתא לב"ה דמתירין לעקור בכולן בקרדומות של מתכות טעמייהו משום דלא בעו שינוי כלל שאין קרדומות של מתכות שינוי וכך הם דברי הרמב"ם

הרמב״ם בחיבורו בפ״ד בהל׳ י״ט לוף של ערב שביעית וכו׳ דמכיון דנגמרו מערב שביעית אין כאן משום ספיחי שביעית ומותר לעוקרן אף בקרדומות של מתכות וכב״ה דלא בעו שינוי ודלא כהר״ש גם בזה דרלה לומר דגם קרדומות של מתכות נקרא שינוי ונמשכו אחריו הר״ב והתי״ט ומתוך כך ילא לו לפרש לקמן בהל׳ ה׳ הא דאמרו גזרו על הלוף וכו׳ דעל האי מתני׳ הוא דקאי וגזרו שיהו עוקרין אותו בשינוי אבל פי׳ זה ג״כ אינו סובל כוונת הש״ס ונסתר הוא מכמה טעמים ועיין לקמן שם ד״ה גזרו על הלוף כמה שביארתי ותמלא פירוש האמיתי ומוכרח הוא דעל מתני׳ דלעיל קאי בדין לוף שעברה עליו שביעית ונכנס לשמינית וכל המעיין יודה בזה ולעיל בהלכה ג׳ ד״ה לוף שעברה עליו שביעית זכרתי מזה:

(שם) **היתה** שניה נכנסת לשלישית וכו׳. דברי האי תוספתא יחידאה היא דרשב״ג הוא דאמרה כמו שהבאתי בפנים ולא פסק הרמב״ם כותיה דלא כתב כן אלא בכללים השרישים בפ׳ שנזכר לעיל לענין שביעית ובפ״א ממעשר שני לענין מעשרות כסתמא דמתני׳ לעיל בפ״ב ובדין פול המלרי נתבאר שם ועיין בפ״ב בהלכה ח׳ ד״ה תני שם מידות וכו׳ מה שכתבתי בזה בס״ד:

(שם) **גזרו** על הלוף ולא גזרו על הירק. הר״ש ז״ל פי׳ בזה גזרו על הלוף שלא יעקור אותו בשביעית אלא בשינוי במארופות של עץ לב״ש ובקירדום לב״ה הלכך מואלי שביעית לא שכיח דאיסורא אבל ירק דלא גזרו לתולשו כי אורחיה שכיח נמי דאיסורא בשמינית וכו׳ ואחריו נמשך הר״ב בפירוש דברי ר׳ יהודה דמתני׳ ומעולם תמהתי על האי פירושא בין שאר פירושיו בסדר הזה ואם דדברי ר׳ יהודה אינם אליבא דהלכתא מ״מ היה קשה לי מה זה שאמרו גזרו ולא גזרו וכי ירק מותר לתולשו בשביעית הלא בזה לא מלינו מחלוקת כלל דאסור הוא משום ספיחי שביעית וכספיחי כרוב פליגי ביה לקמן בפ״ט ולפי נוסחאות המתחלפות בדברי ר״ש דהתם וכמוזכר לעיל בהלכה ג׳ ד״ה סבר ר׳ אימי לפי הגי׳ שלפנינו ולפי הגי׳ שהובאה בפרק מקום שנהגו אבל בשאר ירק ליכא מאן דפליג דספיחין הסורין ואם כן לפי פירושו דעל המתני׳ דלעיל קאי למאי שהתירו לעקור את הלוף בשביעית להנגמר מערב שביעית לכל חד וחד כדאית ליה אבל בירק אפי׳ ע״י שינוי אסור ואם עקרו דאיסורא הוא מאי האי גזרו וכו׳ שהתירו בלוף ולא התירו בירק מיבעי ליה ועוד מי הגיד לנו זה דגם בקרדום לב״ה שינוי הוא שנקרא הלא מפשטיה דמתני׳ דלעיל משמע דבהכי הוא דפליגי דלב״ש בעי שינוי אף בשתירו לו לעקרו בשביעית מ״מ לא יעשה כדרך שעוקרו בשאר שני שבוע לחפור אחריו בכלי ברזל ולב״ה מותר מכיון דנגמר לפני שביעית התירו לעקרו כדרכו ופשיטא דמוכרח הוא האי פירושא בפלוגתייהו דלעיל למאי שזכרתי שם בפירוש פואה של ללעות ואיך שיהיה האי פירושא דגזרו ולא גזרו קשה הוא מאוד וכן כמה שמסיק לפי פירושו בשינויא דבטמון אנן קיימין וכמה פעמים עמדתי על זה ולא יכולתי להבין על בוריו כמו ממש בכל המקומות שבסדר הזה שהולית לפי׳ המשנה מהאי תלמודא ולפעמים אינם לפי המסקנא ולפעמים לא שייכים כלל לפי הענין והנה האיר המקום ב״ה את עיני לבאר סדר הזה כשדת וכתיקונו כמו שתראה בכל מקום בהאי מראה בהלכש הוכחה ורחיה לפירושי ורובא דרובא הולאתי מדעת הרמב״ם ז״ל לפי מ״ש בחיבורו ומתוך כך נתבארו גם דבריו על נכון מאיזה מקום הן נובעין וכהוכס תראה פירוש האמיתי כ״ה גם בכאן להא דאמרו גזרו ולא גזרו דעל המתני׳ דהלכה ג׳ קאי לוף שעברה עליו שביעית ואליבא דר׳ יהודה ור״א שוא כמבואר הכל בפנים ובענין לוף שעברה עליו שביעית לדינא כבר נתבאר לעיל במקומו דאין חילוק בין לוף לבין שאר ירק בענין זה דהואיל ונכנס לשמינית הזלינן בתר לקיטתו כדין שאר ירק בין לענין שביעית בין לענין מעשרות כמבואר לעיל שם בס״ד:

(שם) **אמר** לו ר׳ יוסי עמך הייתי ולא היה אלא מואלי הפסח. גם בכאן רלה הר״ש לומר דמשירכה החדש היינו מן הפסח ואילך כמוזכר בהאי עובדא דהתוספתא ואין מוכרח כלל ללמוד מכאן לדינא להזמן דמעשה דהוה הכי הוה ולאפוקי מדר׳ יהודה דסיה סבור דבמואלי החג הוה וכן דעת הרמב״ם ז״ל שכתב בפ״ד בהלכה ח׳ סתם משירבה החדש דאין זמן לזה אלא לפי השנה פעמים היא אפילה ופעמים היא בכירה:

(שם) **בני** מתניתא וכו׳. לחשוד על השביעית וכן פסק הרמב״ם בפ״ח בהל׳ ב׳ ואלו כלים שאין האומן רשאי למכרם בשביעית למי שחשוד על השביעית וכו׳ ומותר למכור סתם למי שאינו חשוד אפי׳ דבר שמלאכתו מיוחדת למלאכה האסורה בשביעית וכו׳ כדעריבית במתני׳ וכדמסיק הש״ס הדא אמרה סתמן מותר:

(דף ט״ו ע״א) **מוכר** לעכו״ם בארץ ואפי׳ יותר מכאן. לפי שנראה דהש״ס מפרש להא דקתני ואם הביא יותר מכאן מותר דעל היולר קאי שאם הביא כלים יותר מיכן מותר למכור לעכו״ם ואפי׳ בארץ והיה נראה שזה מכוון בדברי הרמב״ם שם בהלכה ה׳ היולר מוכר חמש כדי שמן וט״ו כדי יין ומותר למכור לעכו״ם יתר מזה והינו הושש שמא ימכור לישראל. ובהכי הוה הודא לה תמיהת התי״ט שכתב ואני תמה על הרמב״ם שהשמי׳ לבבא זו בפ״ח מהל״ש אלא דהאמת הוא שהרמב״ם ג״כ היה מפרש כפשטה דעל הרישא קאי שכן דרכו להביא מן ההפקר ואם הביא יותר מכאן מותר ולא השמיט לבבא זו שכבר כתבה לעיל בפ״ד בהלכה כ״ד מלות עשה להשמיט כל מה שתוליא הארץ בשביעית וכו׳ אלא יפקיר הכל וכו׳ ויש לו להביא לתוך ביתו מעט כדרך שמביאין מן ההפקר חמש כדי שמן וט״ו כדי יין ואם הביא יותר מזה מותר ומהאי מתני׳ הוא שלמד כן ולא היה לריך לחזור ולכתבו כאן:

(שם) **המוכר** שור לחבירו ונמלא נוגחן. ומסיק לה דפלוגתייהו כשמכרו לסרסר והכי מסיק לה נמי בבבלי ריש פרק הפרה (דף מו) על הא דפריך כמו הכא וניהוי אי גברא דזבין לרדיא וכו׳ לא לריכא בגברא דזבין להא ולהא וכך פסק הרמב״ם ז״ל בפט״ז מהלכת מכירה בהלכה ה׳ למאי דקי״ל כשמואל דאין הולכין בממון אחר הרוב והא דפריך שם עוד וניחזי אי דמי רדיא לרדיא וכו׳ ומוקי לה דאייקיר בשרא וקאי כדמי רדיא לא פסק הרמב״ם כאוקימתא זו ולא הביאה וכבר כתבתי בחיבורי על סדר נזיקין בפ״ד דב״ק בהלכה ו׳ דטעמו דהוא ז״ל היה מפרש דהך הוקימתא הולא כרבי יהודה דפרק הספינה דס״ל הדמים ראיה אבל לחכמים דהלכתא כוותייהו אין הדמים מודיעים והתוס׳ כתבו שם בשם הריב״ם דסוגיא דב״ק אתייא אפי׳ כרבנן דהתם ואין דעת הרמב״ם כן בענין חזקה נגד הרוב ועיין במה שכתבתי ריש פ׳ המניח ובמה שליינתי שם:

(שם) **מכרה** לו ביובל עלמו וכו׳. פלוגתא דרב ושמואל בזה עיקרה בריש פ״ט דערכין (דף כט) המוכר שדהו בשנת היובל עלמה וכו׳ וקאמר התם טעמא דשמואל דקי״ל כותיה משום ק״ו הוא דמה מכורה ככר יולאה שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר והכא דנראה דמפרש לטעמא דשמואל משום דמקח טעות הוא כדקאמר לאיזה דבר מכרה לו לא לנריעה וי״ל דאת״ל קאמר דאף את״ל דטעמיה דשמואל משום מקח טעות הוא אפ״ה לא קבית דידיה אדידיה כדמפרש לה דבל היכא דאיכא למיתלי תלינן אבל לקושטא דמילתא טעמיה דשמואל ביובל משום ק״ו הוא:

(שם) **רב** כבית שמאי וכו׳. ומסיק דלאו מילתא היא ולא שייכא פלוגתייהו לדינא דמתני׳ דאיכא למימר הכי ואיכא למימר הכי כמבואר בפנים. מיהו לפי האי סברא דקאמר הכא אליבא דרב דכי לית אורחה משהתא תלתין או תלתא יומין וכו׳ הוה קשיא לשמואל דהיכי מתרץ להא הרי עכ״פ יש חשש דאתי לנגוחי ויכול הלוקח לטעון דאף למאי דסברת לשחיטה לקחתיו הלא אין דרך לשוחטו מיד והיה לך להודיעני שהוא נגחן והייתי שוחטו מיד שלא לבא לידי הפסד ונראה דהך סברא דקאמר הש״ס לדיחויא בעלמא הוא דקאמר דמלינן למימר דאף רב יסבור כב״ה דלית אורחא וכו׳ ומיהו לא קמה האי סברא דנימא דמתוך כך יש לו להלוקח לטעון נגד המוכר וראיה לזה מסוגיית הש״ס דילן דפ״ק דע״ז (דף ט״ו) דקאמר התם רב הונא זבין ההיא פרה לנכרי א״ל רב חסדא מ״ט עביד מר הכי א״ל אימור לשחיטה זבנא ומנא תימרא דאמרינן הכי דתנן בפ״ג דב״ת לא ימכור לו פרה חורשת בשביעית וב״ה מתירין וכו׳ ומסיק התם רב אשי דכל היכא דאיכא למיתלי תלינן והשתא אי איתא להאי סברא דאף דתלינן דלקחו לשחיטה מדרך לשהותו בביתו כמה ימים א״כ הניחא לענין שביעית כדפרישית בפנים דמ״מ עתיד לשוחטו ולא תלינן דלקחו למלאכה אלא בהאי עובדא דרב הונא היכי סמיך לא על האי מתני׳ דשביעית למכור לנכרי דילמא אתי לשהויי בביתיה תלתא או כמה יומי ואיכא חששא כדאמרינן שם לעיל אלא ודאי דליתא דכי תלינן לשחיטה זבנה תו ליכא למיחש למידי ואף אם משהא ליה בביתו כמה יומי וא״כ פשיטא דלענין ממון אין מוליאין מיד המוכר המוחזק ע״פ טענה זו וזהו סברת שמואל דקי״ל כותיה:

(שם ע״ב) **כאן** בלוות כאן בשאינו לוות. כבר כתבתי בפ״ד דע״ז בהלכה י׳ דהאי שינויא קיימא אף לרבא דסוף פ׳ הניזקין לפי פירוש ר״ת שהביאו שם ד״ה רישא טומאת חולין וסיפא טומאת חלה וכך הוא דעת הרמב״ם בפ״ח מהל׳ בכורים כמו שנתבאר שם וגם ביארתי מהיכן למד לומר בענין איסור גרם טומאה לכתחילה לעיסה ועוד יתבאר במקומו לקמן במסכת חלה בס״ד:

## סליק פירקא בסייעתא דשמיא

(שם במתני׳) **שלש** ארלות לשביעית. לא נאכל ולא נעבד. פירשתי בפנים לפי פי׳ הרמב״ם במשנה ובחיבורו חזר בו וכתב בפ״ד בהלכה כ״ו כל שהחזיקו בו עולי בבל עד כזיב אסור בעבודה וכל הספיחין שלומחין בו אסורין באכילה. ונראה דטעמו דחזר בו דלפי פירושו במשנה קשה דלא נעבד ולא נאכל מיבעי למיתני דהא אם נעבד אסור לאכול מה שתוליא קאמר ולפיכך פי׳ דהאי לא נאכל לא קאי אדיעבד אם עבדו אלא על כל חד וחד באפי נפשיה מיתפרש לא נאכל היינו הספיחין הלומחין בשביעית כדין הספיחין שזכר לעיל שם ולא נעבד הקרקע בשביעית ומזה תבין דמ״ש הר״ב בפ״ה ותפסו לעיקר לא נאכל אחר שביעית כלא ביעור ולא נעבד בשביעית והוא פי׳ הר״ם וע״ז בלא״ה קשה דדין ביעור לא איירי כאן אלא לקמן בפ״ז והכא לשביעית קתני ועוד דלפי׳ נמי קשה לא נעבד ולא נאכל מיבעי ליה דהא לא נאכל לאחר שביעית הוא אלא העיקר כדברי הרמב״ם בחיבורו ומפני שאיסור הספיחין הוא קודם דכולל הספיחין שלומחין מהזרע שנפל קודם שביעית ואותן הבאין מאיליהן וכו׳ כדכתב שם בראש הפ׳ לפיכך הקדים התנא לא נאכל והדר לא נעבד:

(שם בגמ׳) **מה** תפילין ות״ת שאין תלויין בארץ וכו׳. בפ״ק דקידושין כתבתי הא דלא יליף האי ש״ס כדיליף בבבלי שם (דף לז) לא ולמד ממה שאומר בענין אבד תאבדון את כל המקומות וגו׳ מה ע״ז מיוחדת שהיא חובת הגוף ונוהגת בין בארץ בין בח״ל אף כל וכו׳ וכן דריש בספרי פ׳ ראה משום דקשיא ליה אהאי ילפותא הרי חובת הגוף שלא לעבוד ע״ז לא כתיבא התם בהאי ענינא שאין הכתוב מדבר אלא לעקור אותה ולשרש אחריה והאי אינו אלא בארץ וזו היא קושית הרמב״ן מביאו הריטב״א ז״ל ומה שתירץ שם כשמו לפי שיטת הבבלי דאפשר שאנו למדין ממה שאמר בפרשה לא תעשון כן לה׳ אלהיכם כי אם אל המקום ויש בכלל זה איסור במות בח״ל עכ״ל אבל זה דוחק גדול והש״ס לא הביא אלא קרא דאבד תאבדון וקאמר בהדיא מה ע״ז שהיא חובת הגוף וכו׳ ולענ״ד נראה דהקושיא מעיקרא ליתא דאין חילוק בין א״י לבין ח״ל בענין לעקור ע״ז ולשרש אחריה אלא שבא״י אתה מלווה לרדוף אחריה ואי אתה מלווה בח״ל לרדוף אחריה והכי דריש בספרי שם מדכתיב ואבדתם את שמם מן המקום ההוא אבל אם באה לידו ויש לו יכולת אף בח״ל מלווה הוא לעקור ולשרש אחריה וכך הם דברי הרמב״ם ז״ל בריש פ״ז מהלכות ע״ז מלות עשה היא לאבד ע״ז וכו׳ ובא״י מלוה לרדוף אחריה עד שנאבד אותה מכל ארלנו אבל בח״ל אין אנו מלווים לרדוף אחריה אלא כל מקום שנכבוש אותו נאבד כל ע״ז שבו וכו׳ א״כ גם מ״ע זו נוהגת בין בארץ בין בחו״ל ומיהו השתא הדרינן להני שינויי הדרשות דהכא ודהתם וגבי דלהאי תלמודא מלינן למימר דדריש מקרא הקודם לשיטת הש״ס הבבלי מאי איכא למימר אמאי לא יליף לה מהקודם בכתוב ונראה דלשיטתייהו הוא דאזלי דסתמא דהש״ס בבבלי פוסק בכל מקום כרבנן דקי״ל ב׳ כתובים הבאים כאחד אין מלמדין כמו דקאמר בפשיטות בקידושין לעיל בסוגיא דמ״ע שהזמן גרמא ובהרבה מקומות הלכך לא מלינן למילף מתפילין ות״ת דהוו ב׳ כתובים אבל שיטתא דהאי ש״ס מסיק בכמה מקומות כר׳ יהודה דסוף פ״ז דסנהדרין דב׳ כתובים הבאים כאחד מלמדין כמו שתמלא בריש פ״ו דנזיר וכבר זכרתי שם מזה ד״ה והא תני בשם ר״ת ע״ש וכן תמלא בשבת פרק כלל גדול ובפ״ז דסנהדרין דסתמא דהאי ש״ס אליבא דר״י דסנהדרין היא ולפיכך יליף לה מהכתוב הקודם:

(שם) **במה** נתחייבו ר״י ב״ת אמר מד״ת נתחייבו וכו׳. כבר זכרתי מזה בפ׳ אלמנה לכ״ג בהלכה ג׳ ובכמה מקומות דפלוגתא דרבוותא בענין תרומות ומעשרות בזמן בית שני היא פלוגתא דאמוראי הכא דהתוס׳ פ׳ הערל (דף פ״ב) ד״ה ירושה ראשונה ושניה יש להן וכו׳ ס״ל דמן התורה נתחייבו ורלו לפרש שם דגם דמ״ד הכא מאיליהן קבלו וכו׳ שחייבו עלמן מאליהן וקדשו למה שהחזיקו וכיון שקדשו קדשו מן התורה וכן הוא דעת הראב״ד ז״ל בהשגה סוף פ״א דהל׳ תרומות ודעת הרמב״ם ז״ל שם דתרומה אפי׳ בימי עזרא אינה מן התורה אלא מדבריהם וכו׳ ובענין פירושו להאי דר״א דהכא דמפרש כפשטן דמאליהן קבלו ומדרבנן הוא ולא כפי׳ התוס׳ כדלעיל פש ט הוא דזה נלמד מכמה וכמה מקומות בהאי ש״ס בסוף פרק הרואה דקאמר בפשיטות כמ״ד מאליהן קבלו את המעשרות ומדרבנן משמע ובפ״ג דדמאי בהלכה ג׳ וכן בפ״ק דתרומות וביבמות בפ׳ המזכר ובפ׳ י״ג ובפ׳ עשרה יוחסין קאמר סתמא דהש״ס כמ״ד מאליהן וכו׳ וכיון שכן הכריע האי ש״ס כהאי מ״ד ומדרבנן ועוד דבפ״ז דיבמות קאמר אביי בהדיא דתרומה מדרבנן כמ״ד מאליהן קיבלו את המעשרות וכיון שכן תו לא קשה נמי הא דדקדק הראב״ד מהסיא דר׳ יוחנן דסוף פ׳ הערל דהלכתא כאביי דבתראה הוא וכך אמרו בפ״ד דגיטין בהלכה ג׳ ועיין לקמן בפ״י בהלכה ג׳ ד״ה אימתי פסקו היובלות מה שיתבאר עוד מענין זה ומהסיא דפ״ט דערכין בס״ד:

(דף ט״ז ע״א) **רבי** אומר אדום ומואב ור׳ בית בני עמון. היינו שאר עמון ומואב שלא טיהרו בסיחון ואותם לא כבשו עולי מלרים אבל עמון ומואב שטיהרו בסיחון הרי הן עבר הירדן ארץ סיחון ועוג שכבש משה וכ״כ התוס׳ בפ׳ חזקת הבתים (דף נו) גבי האי פלוגתא דפליגי נמי התם אם הן קני קניזי וקדמוני ועיין לקמן ד״ה קשיתה קומי ר׳ יסא ליתי עמון ומואב דמשה:

(שם) **המהלך** מעכו לאכזיב מימינו למזרח הדרך טהורה וכו׳. לפי הך גירסא וכ״ה בתוספתא היה נראה דכזיב הוא לצד דרום ולהלן מעכו ועכו הא תנינן בריש גיטין דבלפונה של א״י היא וא״כ היה אפשר לפרש כדפרישית בפנים ובבבלי גיטין (דף ז׳ ע״ב) איפכא הוא דגרים בהך ברייתא דפריך התם אמתני׳ למימרא דעכו בליפונא דא״י. קיימא ורמינהי היה מהלך מעכו לכזיב מימינו למזרח הדרך טמאה משום ארץ העמים וכו׳ ומשני אביי רלועה נפקא וא״כ לפי הס״ד דמקשה הוה משמע מהאי ברייתא דעכו הוא להלן מלפון א״י וכזיב היא יותר בלפון. מעכו וא״כ המהלך מעכו לכזיב הוי מהדרום ללפון ובתיהן בגבול מזרחו של א״י ולפיכך מימינו למזרח הדרך טמאה וכו׳ ומשמאלו למערב הדרך טהורה וכו׳ ומשני לעולם עכו במקלוע לפונית מזרחית ממש אלא דנפקא עוד רלועה ללד לפון עד כזיב ואותה רלועה מא״י היא לפי פירש״י ז״ל שם ומיתרלא שפיר הברייתא לפי הגי׳ דהתם והיא מגד הגי׳ דהתוספתא ודהכא וזה ודאי א״א לומר דפליגי במליאות היכן הוא כזיב אם ללפונה של עכו כדמשמע מהתם או לדרומה כדמשמע מהכא והתי״ט מביא בשם הר״מ ז״ל מפירושיו בכ״י שכתב שא״י הולך כולה עד כזיב אלא שמכזיב תלא רלועה אחת מארץ העמים הולכת עד עכו וכל לדדיה הם א״י ובתוספתא מס׳ אהלות פרק בתרא אומר היפך גמרין ההולך מעכו לכזיב מימינו למזרח הדרך טהורה וכו׳ ויש לתרץ שהוהא רלועה לה שני דרכים אחת אל השפה המזרחית ואחת אל השפה המערבית עכ״ל ולפי התירוץ הזה היה אפשר לתרץ גם לפירש״י דהרלועה היה מא״י וכל לדדיה הוא ח״ל ובתוספתא מיירי שהולך בשפה הנוטה למערב ומימינו היא טהורה מארץ העמים שהיא רוחב הרלועה וכו׳ ובגי׳ הגמרא דהתם מיירי שהולך בשפה המזרחית והרמב״ם בחיבורו פ״א מהל׳ תרומות בהל׳ ז׳ הולך לשיטתו ולפירושו דהרלועה היא מארץ העמים שכתב שם לפי הגי׳ דהתם כל הארץ שהוא מימינו שהוא מזרח הדרך הרי הוא בחזקת ח״ל וכל הארץ שהיא משמאלו שהוא מערב הדרך הרי הוא בחזקת ארץ ישראל וכו׳ וא״כ הולך הוא בשפה המערבית ומלישנא דברייתא משמע כפירושו דהרלועה היא מארץ העמים וממנה ואילך והיא בכלל הכל ח״ל הוא ומשמאל הדרך הכל א״י עד הגבול המערבי של א״י:

(שם) **ומה** טעם ויחנו על הירדן וכו׳. וזה בתלמיד גמור אבל בתלמיד חבר שרי כדאמרינן בעירובין (דף סה) גבי רבינא ורב אשי וכדכתבו התוס׳ שם וכן בפ״ק דסנהדרין (דף ה׳) גבי הני עובדי דמייתי נמי התם דכיון דממשה גמרינן משמע דבתלמיד גמור איירי וכך הוא דעת הרמב״ם ז״ל בפ״ה מת״ת שכתב דין זה שם בהלכה ב׳ ובהלכה ג׳ עם שארי דינים שבין תלמיד לרבו וסיים שם בהלכה ט׳ בד״א ברבו מובהק שלמד ממנו רוב חכמתו אבל אם לא למד ממנו רוב חכמתו ה״ז תלמיד חבר ואינו חייב בכבודו בכל אלו הדברים:

(דף י״ז ע״א) **קשיתה** קומי ר׳ יסא לית עמון ומואב דמשה. למאי דפרישית בפנים כנראה לכאורה וכן בענין שינויא דמשני ר׳ יוסי בר בון דמספקא ליה לר״ל אם טהרה מיד סיחון ועוג או לא טהרה מ׳מע דעל הארץ שכבש משה קאי מדהביא האי קרא כי חשבון עיר סיחון וגו׳ א״כ בה מיירי ואף על גב דבפשיטות אמרינן בגיטין (דף לח) ובכמה דוכתי עמון ומואב טהרו בסיחון וכדמשמע קראי בהא הוה מלינן למימר דס״ק אם אותה שטהרה נשארת גם עכשיו לענין שחייבת בשביעית או דילמא כיון שלא קדשו עולי בבל בטלה קדושתה אלא דמ״מ קשה דא״כ היינו עבר הירדן ואנן תנינן בפ״ט ג׳ ארלות לביעור עבר הירדן וכו׳ וא״כ חייבת בשביעית ומאי מספקא ליה לר״ל לכך נראה דהכי פירושא דהקושיא והשינויא דברים תגיגה דמייתי להא דמסיק במס׳ ידים עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית והקשו התוס׳ שם וכן בפ״ק דיבמות (דף טז) וכן בפ׳ חזקת הבתים שהבאתי לעיל על הא דפירש״י ז״ל עמון ומואב שכיבש משה מסיחון ונתקדשו בקדושת א״י ועכשיו בבית שני בטלה קדושתה וזורעין בשביעית וכו׳ והא אנן תנן ג׳ ארלות לביעור עבר הירדן וכו׳ ועבר הירדן היא ארץ סיחון ועוג אלמא שקדשוה עולי בבל וע״ז מפרשין בשם ר״ת ב׳ פירושים. הא׳ דמאי דמשמע מהמתני׳ דשביעית דעבר הירדן חייבת בשביעית התם בארץ סיחון ועוג שלא היתה מעמון ומואב אבל ארץ סיחון ועוג שכיבש מעמון ומואב לא קדשו עולי בבל ולפי התירוץ הזה נתקיים פירש״י דעמון ומואב דמסכת ידים היינו ארץ סיחון ועוג ובטלה קדושתה. ועוד מפרשים דעמון ומואב דמסכת ידים מלינו למימר דזה עמון ומואב ממש שלא כיבש סיחון מעולם ושלא קדשוהו אפי׳ עולי מלרים וזה דלא כפירש״י. והיינו דמקשה הכא וככ׳ קשיות הן לית עמון ומואב דמשה כלומר באיזה עמון ומואב מספקא ליה לר״ל אם בארץ סיחון ועוג שכיבש משה א״כ חייבת בשביעית. לית עמון ומואב דרמב״ע. כלומר ואם בעמון ומואב דמס׳ ידים קאמר והיינו שאר עמון ומואב שלא כיבש סיחון ולא כיבש משה א״כ קשה לאידך גיסא מאי מספקא ליה הא גמנו וגמרו מעשרין מעשר עני בשביעית וא״כ אינה חייבת בשביעית וממ״נ מתמה על ר״ל וכי לית וכו׳ ומאי מספקא ליה ומשני ר׳ יוסי בר׳ בון דודאי ארץ סיחון ועוג שכיבש משה היתה חייבת בשביעית דטהרו בסיחון כדכתיב כי חשבון וגו׳ ור״ל דמספקא ליה היינו בפירושא דעמון ומואב דמסכת ידים הוא דמספקא ליה אם זו היא שטהרה מיד סיחון ועוג וכפירש״י ז״ל והא דשנינו דעבר הירדן חייבת בשביעית היינו אותה שלא היתה מעמון ומואב וכתירוץ ר״ת לפי׳ הא׳ אבל ארץ סיחון ועוג שכיבש משה בטלה קדושתה עכשיו ודקאמר אין תימר טהרה חייבת היינו שהיתה חייבת או לא טהרה. כלומר או דאמרינן דעמון ומואב דמסכת ידים היינו ארץ עמון ומואב ממש שלא טהרה מעולם ואותה ודאי לעולם היתה פטורה משביעית וכפי׳ השני דר״ת וא״כ ארץ סיחון ועוג שכיבש משה לא איירי בה במסכת ידים ואיכא למימר דחייבת בשביעית היינו דמספקא ליה לר״ל

ולפ"ז הך דרי תנחומא פליגא דס"ל דמעולם לא קדשה גם ארץ סיחון ועוג שכיבש משה כדדרים התל[...]ת עביתי את ארצו תולין לפניך כל זה נראה לפרש להבין משמעות הסוגיא ומיהו אין מכאן איזהו ראיה ללמוד לדינא כמו שרצה הכ"מ לומר דמ"ש הרמב"ם בפ"ד בהלכה כ"ח עבר הירדן שביעית נוהג' בה מדבריהם וכו' לציין לסוגיא זו וסיים משמע בהדיא דחייבת בשביעית ואין כאן לא משמעות לא ראיה ולא למ"ש הרמב"ם דמדבריהם נוהגת וספיחי שביעית שלהן מותרין באכילה אלא דהנכון בדעת הרמב"ם כך הוא דהוא"ל ולא קדשוה עולי בבל וכדתנן דלא קדשו אלא עד כזיב ומשם עד נחל מצרים לא בדרום וכן משם עד אמנה שהוא בצפון לא קדשו כ"א עולי מצרים הוא שקדשום וכמו שהביא זה הרא מהל' תרומות הלכה ח' ומה שהביא הכ"מ שם דברי הר"ש בפי' זה לצד המזרח וכו' אין זה דעת הרמב"ם וע' בתי"ט מה שהביא בשם בעל כפתור ופרח במתני' ומ"ש שם הרמב"ם מכזיב ולפנים כנגד המזרח היינו לומר לאפוקי כזיב עצמה כדסיים שם ור"ל דכל מה שהיא למזרח א"י באורך וברוחב כל אותה החזיקו עולי בבל עד לפני כזיב אבל מכזיב ולתוך ועד אמנה לצד צפון וכן עד הנהר לצד דרום כל אותה הארץ לא החזיקו עולי בבל וא"כ פשוט הוא דעבר הירדן לא קדשו עולי בבל א"כ דין הוא דנאכל ולא נעבד והיינו דסיים וכתב לא יהיו ארצות האלו חמורין מא"י שהחזיקו בה עולי מצרים ומה שדקדק עליו הראב"ד דמה צורך לזה הרי לא החזיקו עולי בבל. וא"כ מה לו להאריך בק"ו זה. פשוט הוא משום דמצינו בהדיא דתנינן בהו תיובתא דשביעית בעבר הירדן בפ"ט ג' ארצות וכו' ובסוריא במתני' דלקמן כמחובר משו"ה הוא דסיים להחזיק דבריו דאין זה אלא בעבודה מדבריהם אבל ספיחין שבהן מותרין באכילה לא יהיו ארצות אלו חמורין וכו' ובההיא דעמון ומואב דמסכת ידים פי' הוא ז"ל כפי' הכ' דר"ת דלעיל וזה מוכרח לדעתו ז"ל ועיין עוד לקמן בפ"ט מדין ביעור בעבר הירדן:

(שם) **תני** איזו היא הארץ וכו'. כתוספתא הגי' מסובבת וגי' דהכא עקרית וכך הובאה בבבלי פ"ק דגיטין (דף ח):

(שם במתני') **עושין** כתלוש בסוריא אבל לא במחובר. הרמב"ם ז"ל סתם דבריו בדין הזה שכתב בפ"ד בהל' כ"ז סוריא אע"פ שאין שביעית נוהגת בה מן התורה גזרו עליה שתהיה אסורה בעבודה בשביעית כארץ ישראל כדי שלא יניחו א"י וילכו וישתקעו שם ולא הזכיר כלום מחילוק בין התלוש להמחובר. ונראה דהוא ז"ל היה מפרש דר"ע פליג את"ק וסובר דלכל ענין עשו סוריא כא"י בשביעית ובין בתלוש ובין במחובר מה שעושין אותו בא"י עושין אותו בסוריא ומה שאסור בא"י אסור גם בסוריא מדבריהם וכן משמע מדבריו בפי' המשנה שכתב ודברי ר"ע אמת וא"כ מה שאמרו בגמ' דבתלוש לא חשו שילך וישתקע בסוריא מפני שהוא ריוח מועט אליבא דת"ק דוקא הוא אבל לא אליבא דר"ע וטעם דהוא ז"ל הכריע להלכה כר"ע ולא כהת"ק משום דסמיך אהאי ברייתא שנשנית בש"ס דילן בפ"ק דגיטין (דף ח) בשלשה דרכים שוותה סוריא לא"י וכו' חייבת במעשרות ובשביעית כא"י ומשמע דלכל עניני דשביעית עשו אותה כא"י וכר"ע דמתני':

(שם בגמ') **בתלוש** למה הוא מותר וכו'. כדפרישית דרווחא קריב הכוונה שהוא ריוח מועט והלכך לא חשו דבשביל כך לא נפיק לסוריא והר"ב כתב ובתלוש התירו כדי שימצאו העניים שבא"י קצת ריוח בסוריא שהיא קרובה להם ולא יצטרכו לצאת מא"י לחו"ל וכן פי' הר"ש ג"כ דכתב כיון שימצא לו בקרוב ריוח מועט בשביעית לא יצא מא"י להשתקע בח"ל. וממשמעות הענין נראה דלא דברו כאן מחשש שילך לח"ל אלא מחשש שלא ילך מא"י להשתקע בסוריא ובתלוש לא חשו לכך מפני שבשביל ריוח מועט לא נפיק. וכל זה הוא אליבא דהת"ק אבל לא אליבא דר"ע כמבואר בדיבור דלעיל:

(שם) **מהו** לטחון עם העכו"ם בארץ וכו'. ומשמע מכאן דפשט ליה דאסור דמתני' אמרה דוקא בסוריא אבל בא"י אסור בשום פנים אפי' עם העכו"ם. והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ד בהלכה כ"ט גוי שקנה קרקע בא"י וזרעה בשביעית פירותיה מותרין וכו' ועיין בכ"מ מה שהאריך בזה בשם בעל כפתור ופרח ובסתירי' דבריו ולבסוף הביא ראיה לדברי רבינו מדגרסי' בירושלמי בפ"ט דשביעית ריב"ל הוה מפקד לתלמידיה וכו' וסיים שם והא דאמרינן בירושלמי שאסור לטחון עם העכו"ם בארץ בשביעית צריך להעמידה בספיחים שגדלו בשדה ישראל עכ"ל ולפ"ד היה נ"ל שמכרה לו הישראל או נתנה לו במתנה או כיוצא בזה דאפי' בפירות שביעית שניתנו לאכילה והיינו בפירות האילן או במינים שאין זורעין אותם רוב האדם כדכתב הרמב"ם שם בריש הפרק בהלכה ג' דתבואה וקיטנית וכיוצא בהן אסורין הן שגזרו עליהן ואפי' באלו אסור להאכילן לגוי כדאמרו בתוספתא סוף פ"ה ופסק כן הרמב"ם בפ"ה בהלכה י"ג וא"כ היה צריך להעמיד באופן הנזכר וכל זה דוחק ולא נצריך בזה דבלא"ה לא קשה מהאי דאסרו כאן לטחון עם העכו"ם בארץ כמו שכבר ביארתי מזה לעיל בפ"ד בהלכה ג' ד"ה הורי ר' אימי לרדות עמו ע"ש ותמצא מבואר דעת הרמב"ם דכללא הוא דכל שהוא במלאכת מחובר אסור לסייע עם העכו"ם בשביעית וכל שהוא במלאכת תלוש מותר לסייע עמו אף בארץ מכיון דפשוט הוא דלענין שביעית ודאי יש קנין לגוי בא"י להפקיעה משביעית ולא אמרו אלא לענין מעשרות דבלוקח הישראל הפירות ממנו קודם שנגמרו ונגמרו ביד הישראל לחיוב המעשרות בזה הוא דאמרו דאין קנין לעכו"ם בא"י וכל זה מבואר לעיל בכמה מקומות וע' בפ"ה דדמאי בהל' ט' ד"ה מתני' דר"מ דאמר אין קנין לגוי בא"י וכו' ובריש פ"ב דדמאי בהלכה א' ובמקומות המצויינים שם. ובענין החילוק בסיוע להגוי בין תלוש למחובר תמצא מבואר בדבריו בפ"ח בהלכה ח' שכתוב שם אסור לסייע אותו ביד במלאכת במחובר ובעניני תלוש התיר שכתב ומותר לרדות עמהן בכוורת וזה למד מהוראה דר' אימי דלעיל לפי פירושו דהאי לרדות אכוורת קאי כמו שמבואר הכל לעיל וא"כ ר' אימי פליג אהא דהכא דדין רידוי הכוורת ודין הטחינה שוין הן דתרווייהו בתלוש נינהו והכריע כר' אימי משום דסתמא דהש"ס דלעיל מייתי להוראה דיליה בפשיטות משמע דהלכתא כותיה וכדאמרינן בעלמא מעשה רב והיא דריב"ל דסוף פ"ט בגינתא דסיסרא האי עובדא גרסי' לה נמי לעיל בפ"ב דדמאי בהלכה א' ומשמע להדיא התם דלאו בא"י הוה אלא במקומות הסמוכין לה כגון בית שאן וכיוצא בה שנשנו שם וא"כ התירו אותן משום דלא חשיבא מא"י ועלה הוא דקאמר זכור לטוב ז"ל אמור לרבך וכו' ואין בעית מחמרא על נפשך איסתרי לחברך כמבואר שם משום שכבר התירו לאותן המקומות ועוד אזכיר מזה לקמן סוף פ"ט בס"ד:

(שם ע"ב) **לא** משום דאסור וכו'. כדפרישית דהרי אין אדם מצווה על שביתת בהמתו בשביעית וכך אמרינן בפשיטות בבבלי פ"ק דע"ז (דף טו ע"ב) ומהענין אשר הוזכר שם כזה עיין בפ' דלעיל בהלכה ח' ד"ה רב כב"ש:

(שם במתני') **בצלים** שירדו עליהן גשמים וצמחו כו'. הך מתני' מייתי לה בבבלי נדרים (דף נח) וכדפירש"י ז"ל שצמחו מאליהן בלא נטיעה ור"ל מפני שדרך ליטע הבצלים בארץ כדי שימלאו העלין ואותן לא נטען בשביעית אלא נשארו בארץ מששית וירדו עליהן גשמים בשביעית וצמחו מאליהן והן הן דברי הרמב"ם בפ"ד הלכה כ' הבצלים וכו' ואם השחירו הרי הן כנטועין בארץ כלומר כמי שנטען בארץ בשביעית וסיים שם ובין כך ובין כך הבצלים עצמן בהיתרן עומדין מפני שנשארו שם מששית והן עצמן לא ניתוסף עליהן בשביעית:

(שם בגמ') **רבי** זעירא אמר מכיון שרבה עליו החדש מותר וכו'. פלוגתייהו דר"ז ור' הילא ור' אימי כעין האי דשקיל וטרי בנדרים שם בבעיא דישמעאל איש כפר ימא שהעלה בידו דין זה בלל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גידוליו על עיקרו אם גידוליו מעלין את האיסור או לא ופשט לי' התם מעיקרא מהאי דר' ינאי בלל של תרומה שנטעו ורבו גידוליו על עיקרו מותר ובסוף הפרק שם מוקי להאי דר' ינאי בגידולי גידולין ואפי' דבר שאין זרעו כלה הוא ואהן תנן הטבל גידוליו חולין בדבר שזרעו כלה אבל דבר שאין זרעו כלה אפי' גידולי גידולין אסורין דמיירי דרבו בגידולי גידולין על הגידולין. וכן פסק הרמב"ם בפי"א מהל' תרומות בהלכה כ"ב ויתבאר עוד מזה במקומו בס"ד והדר בעי התם למיפשט בעיא דלעיל בשביעית לאיסורא מהאי דר' יוחנן בערלה ודר' יונתן בכלאי הכרם דמייתי ליה נמי הכא ומסיק דשאני שביעית הואיל ואיסורה ע"י קרקע ביטולה ע"י קרקע אבל ערלה וכלאים לאו ע"י קרקע מיקרו דערלה איסורא תליא בשנים וכלאים בתערובות. ולפ"ז ר' זירא ור' הילא ורבי אימי דפליגי בהא אם נדמה שביעית לערלה וכלאים או לא וא"כ תו לא קשיא נמי להא דמקשי לר' זירא מהאי דגידולי גידולין בדבר שאין זרעו כלה דבלא"ה שאני שביעית דביטולה הוא ע"י קרקע ואע"ג דהתם תנן נמי ספיחי שביעית מ"מ הא דמחלק בין דבר שזרעו כלה לבין דבר שאין זרעו כלה לא קאי אספיחי שביעית אלא דבטבל או בתרומה וכה"ג מיתניא ולא צריכין לתירוצא דהכא דמחלק בין ביעור לאכילה לפי המסקנא דהתם והלכך פסק הרמב"ם כדין זה בפ"ד בהל' כ"א בלל שעקרו בשביעית וכו' העלו גידוליו את עיקרו והתיר הכל וכו' וזהו בין לענין ביעור בין לאכילה להך טעמא דמסקנא דהתם דהואיל ואיסורא ע"י קרקע כך בטילת' ע"י קרקע ועיין בד"ה ר' אבהו וכו' לקמן:

(שם) **דתני** זה הכלל שהיה ר"ש אומר וכו'. הך תוספתא מייתי לה נמי בבבלי נדרים שם ומשמע מתשובת ר"ש דמה ששנינו השביעית אוסרת כל שהוא במינה היינו לענין חיוב ביעור דוקא אבל לא לענין אכילה שאם נתערבו פירות שביעית בפירות אחרות שתהא קדושת שביעית חלה על אותן פירות אחרות בין במינן בין שלא במינן בנ"ט ומיהו זו סברת ר"ש אבל לא קיי"ל לדינא הכי אלא אף לאכילה אם נתערבו בפירות אחרות במינה בכל שהוא וצריך לאכול כולן בקדושת שביעית ושלא במינן בנ"ט ועיין בפ"פ דלקמן ד"ה והשביעית אוסרת בכל שהוא ושם תמצא ביאור דין זה בס"ד:

(שם) **רבי** אבהו על להרבל וכו'. מהמעשה זה השיג הראב"ד ז"ל שם על הרמב"ם דהא ר' אבהו לא עשה מעשה אלא במרוכבי' וכו' ופי' כיון שעשה כן גלה דעתו דלא ניחא ליה בגידוליהן ס' ואין כ"מ בזה אם אנו מפרשים כפירושו דמשמע שעשה אותן עכשיו בשמינית או בתחלה בשביעית קודם שעקרן ודמיא להאי וריכנו דלעיל בפ"ה בהלכה ב' וע"ש ד"ה ר' יוסי פתר לה מתני' וכו' מ"מ עיקר השגתו דהא ר' אבהו לא סמיך למעשה אהאי היתרא דגידולין מעלין את העיקר בשביעית ולדעת הרמב"ם ז"ל נאמר דאם דבלא"ה אין זו השגה למאי דמסיק ר' יודה בר פזי אנא ידע ראשה וסופה וכו' ואם כן מלך תורמא בעלמא אמר לה ולדחותם שלא יעשו עוד כן מאחר דשמע דר' הילא ור' אימי פליגי מיהו לפי האמת לכ"ע ל"ק מהאי דהכא דהא קאמר הכא דאף לר"ז גופיה דוקא באכילה התיר ולא פטרו מן הביעור וא"כ חשש שלא ינהגו בו קדושת שביעית כלל לפיכך התמיר עליהן וזהו למאי דקא משני הכא לר"ז מהאי דתרומות אבל למסקנא דהתם בנדרים כמו שנתבאר בדיבור דלעיל אין חילוק בין ביעור לאכילה אלא דהגדולי היתר מעלין את האיסור בשביעית בכל ענין א"כ מהיכי תיתי נחמיר בו וזהו דעת הרמב"ם ז"ל בזה:

(דף י"ח ע"א) **הורי** ר' אימי כהן תניא קמיה לקולא. ואיהו דריש בארעך אלכתחילה דוקא וכן ת"ק דמתני' ס"ל כהת"ק דהתוספתא ומייתי לה בבבלי פ' מקום שנהגו (דף נב ע"ב) וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ה הל' י"ג פירות שביעית אין מוציאין אותן מהארץ לח"ל ואם הוציאן מתבערין במקומן כדכתב מזה בפ"ז בהל' י"ב וכדמסיק ר' הילא ובלבד שלא יעבירם ממקום למקום. ועיין לקמן בפ"ט מדין ביעור בהלכה ב' ובהלכה ג' ד"ה כתיב מן השדה תאכלו את תבואתה:

# סליק פירקא בסייעתא דשמיא

(שם במתני') **כלל** גדול אמרו בשביעית. כל שהוא מאכל אדם וכו'. אבל אם אינו לא מאכל אדם ולא מאכל בהמה לעולם אין לו ביעור ואפי' אינו מתקיים בארץ וזהו דעת הרמב"ם ז"ל דהא דתנינן לקמן בסיפא ועוד כלל אחר אמרו וכו' ומתקיים בארץ אין לו ביעור לא קאי האי ומתקיים אלא על מין הצובעים וכמ"ש בפ"ז בהל' י"ג וזה לפי גי' ספרי משניות במתני' דלקמן כל שאינו מאכל אדם וכו' וכך היתה גי' הרמב"ם ולפי גי' דהכא במתני' דלקמן כל שהוא מאכל אדם וכו' א"כ ומתקיים בארץ אכולהו קאי וזהו כדעת הראב"ד ז"ל בהשגה שם בהל' י"ד וכך היא דעת הר"ש ומתני' דלקמן יתבאר מהיכן למד הרמב"ם לקיים גירסתו כפי גירסת ספרי המשניות ע"ש:

(שם ע"ב בגמ') **צבען** לאדם מהו שיהא עליהן קדושת שביעית. ופשיט לה דיש להן קדושת שביעית וא"כ מותר לצבוע לאדם ואפי' הן מאכלי אדם כדמוכח מהא דדחי ר' מנא למאי דבעי ר' הילא למיפשט מדרשת דקרא תהיה דמהתם ליכא למישמע כ"א שמאכלי בהמה מותר לצבוע מהן לאדם אבל מאכל אדם אימא לא ניתנו לצביעת אדם הלכך איצטריך דרשא דלכם לכל צרכיכם דכתיבא גבי לאכלה לאדם וש"מ דאפי' מאכלי אדם ניתנו אף לצבוע לאדם אבל לצבוע לבהמה פשיט לה לקמן לאיסורא ואפי' ממאכל בהמה אסור לצבוע לבהמה וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ה הלכה ט' מפני שזה הכלל כל דבר שנאמר עליו קדושת שביעית שאין לאבדן ולהפסידן וכיוצא בו מותר לעשות כיוצא בו מכל שיש לו קדושת שביעית כגון מאכל אדם ומאכל בהמה ומין הצובעין והרי צבע אדם יש לו קדושת שביעית ולפיכך מותר לצבוע לאדם מן כל שיש קדושת שביעית עליו מלבד משרה וכביסה דאסור לעשותן מפירות שביעית אע"פ שמיני כביסה עצמן יש להן קדושת שביעית אפ"ה אסור לעשותן מן הפירות שעומדין לאכילה משום דאימעוט בהדיא כמו שיתבאר בדיבור דלקמן ולצבוע בהמה כיון שאין עליהן קדושת שביעית כדקתני עיקר הוורד וכו' לפיכך אין צובעין לבהמה אפי' ממאכלי בהמה שהרי למאכלי בהמה יש להן קדושת שביעית:

(שם) **מיני** כביסות וכו' סבורית והאהל יש להן קדושת שביעית. כ"פ הרמב"ם שם אבל בשאר פירות שביעית אסור לכבס בהן כרבנן דר' יוסי בפ' לולב הגזול (דף מ') דאימעיטו משרה וכביסה משום דהנאתן אחר ביעורן ולא הוי דומיא דלאכלה וכן הוא בפ' הגוזל עצים (דף קא) ובצביעה תירץ רש"י ז"ל שם דהנאתה וביעורה שוה שבשעת רתיחת סיורה כלה השורש וקולט הצבע ולפ"ז לכאורה הוי קשה מ"ט התירו לצבוע לאדם מפירות שביעית דלא שייך האי טעמא גבי צביעת אדם ודומיא דמשרה וכביסה הואי דהנאתן אחר ביעורן וצ"ל כסברת התוס' שם ד"ה שהנאתן אחר ביעורן וכו' דהנאתן כשלובש הבגדים ואז הוא כלה ומתבער הצבע מיום אל יום וזה שייך שפיר גם בצביעת אדם:

(שם) **בשמים** מהו וכו'. יתבאר מזה לקמן בהלכה ז' על מתני' הוורד והכופר וכו' עיי"ש:

(שם) **מיני** אדלקות מה אית לך וכו'. נראה דהיינו עצים דמשחן המוזכר בבבלי שם ומספקא ליה להש"ס דהכא משום שהנאתן וביעורן שוה אבל התם אמרו בפשיטות אין לעצים קדושת שביעית שהנאתן אחר ביעורן והאיכא עצי דמשחן שהנאתן וביעורן שוה אמר רבא סתם עצים להסקה הן עומדין:

(שם במתני') **עוד** כלל אחר אמרו כל שהוא מאוכל אדם וכו'. לפי נוסחא זו קאי ומתקיים בארץ אכולהו דבין מאכל אדם ובין מאכל בהמה ובין מין הצובעין אם הוא מתקיים בארץ אין לו ביעור וא"כ אם אינו מתקיים בארץ לעולם יש לו ביעור ואע"פ שאינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה ולא מין הצובעין דזהו כללו של דבר כל שאינו מתקיים בארץ יש לו ביעור וזו היא דעת הראב"ד בהשגה בפ"ה בהל' י"ד וכבר זכרתי מזה בריש פרקין דהרמב"ם לא היה גורס כגי' זו אלא כגי' ספרי משניות כל שאינו מאוכל אדם וכו' וכך היא גי' התוס' בריש פ' כלל גדול בספרים אשר לפנינו שכתוב כגי' הרמב"ם ע"ש בד"ה וגבי שביעית וכו' ולא כמ"ש בתי"ט ולפ"ז הכי פירושא כל שאינו מאכל אדם ומאכל בהמה לעולם אין לו ביעור ואפי' אינו מתקיים בארץ וכמין הצובעין הוא שאמר דאם מתקיים בארץ אין לו ביעור ואם אינו מתקיים בארץ יש לו ביעור כדלעיל וזה כבר מוזכר בכ"מ בשם הר"י קורקוס ז"ל דמחלוקת של הרמב"ם והראב"ד תלוי בחילוף הגירסאות. נשאר עלינו לבאר מהיכן דייק ליה להרמב"ם דגי' ספרי המשניות עיקרית היא ואומר אני דמלבד דמלשון המשנה בפירושה איזה זה עיקר הלוף השוטה וכו' היה נראה כן דהא לא קתני הכא כדקתני ברישא ומאכל בהמה החוחים וכו' ואם דהכא בסיפא ג"כ מדבר שהוא אוכל אדם מיירי הו"ל למיתני ה"נ אחר דקחשיב לאוכל אדם עיקר הלוף השוטה וכו' ומאכל בהמה הכוכבית או החלבלובין והכוכבית דכך היה נ"ל לפי גי' הראב"ד כמו שהוא בנוסחא זו דיש כאן מאכל אדם ויש כאן מאכל בהמה ומדלא הזכיר התנא בסיפא כלום אלא סתם דבריו הוי משמע דאין אלו מאכל אדם וכדעת הרמב"ם והמגס יש לנו דקדוק יותר מוכרח מזה דאם כגי' כל שהוא מאוכל אדם וכו' למה ליה לתנא להאריך בלשונו עוד כלל אחר אמרו וכו' הא זה דבר וסיפוכו הוא מרישא וא"כ לא הו"ל למיתני אלא ואם מתקיים בארץ יש לו שביעית וכו' אין לו ביעור וכו' ואיזה זה עיקר וכו' ומדקתני עוד כלל אחר אמרו ש"מ דאין זה הכלל נכלל בכלל דרישא ולא דבר וסיפוכו הוא אלא דעוד אמרו כלל אחר וזה אם אינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה אין לו ביעור לעולם ואפי' אינו מתקיים בארץ שאינו ראוי לשום דבר לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה ולא מין הצובעין הוא אלא דבשביעית מיהת יש לו הותר ואינו עומד לעצים דאותן הוא דגם שביעית אין להם מכיון שלהסקה ניתנו כמוזכר בדיבור דלעיל ואם ממין הצובעין הוא בו הוא דיש חילוק אם מתקיים בארץ וכו' ואין לו ביעור וכו' והשתא במתני' מתפרשת בדיוקה והן הן דברי הרמב"ם ז"ל:

(דף י"ט ע"א בגמ') **החליף** שמן בשמן שניהן אסורין. משמע כדפרישית שניהן של שביעית הן והחליפו של זה בזה דאי בהחליף שמן של שביעית בשל חולין הא קאמר כיצד הוא עושה מחליף שניהן בשל חולין וא"כ בשמן של חולין מותר להחליף והרמב"ם ז"ל שהביא לדין הזה בפ"ה בהל' ח' סתם דבריו וכתב מכרו ולקחו בו שמן אחר או שהחליף שמן בשמן שניהן אסורין בהדלקה שאין מדליקין בדמי שביעית וכן לא כתב התקנה דאמרו כאן. וביאור דבריו נראין דבשמן של חולין הוא שהחליף שהרי כתב ולקחו בו שמן אחר או שהחליף וכו' וא"כ האי שהחליף ג"כ בשמן אחר קאמר והוא של חולין וזה פשוט דדברי הש"ס א"א לפרשן אלא דבשמן בשמן דקאמר היינו בשניהן של שביעית וכדאמרן אלא דנראה לדעת הרמב"ם שלא הוציא מכאן אלא הדין ולא כמשמע מפירושא דהכא וטעמו דהוא ז"ל היה מפרש דהא דהכא אתיא ככה דבעינן למימר מעיקרא בבבלי פ' לולב הגזול (דף מ ע"ב) דפליגי ר"א ור"י בענין חילול פירות שביעית ולר' יוחנן דס"ל דשביעית מתחללת בין דרך מקח בין דרך חילול ואפי' בפרי ראשון כדס"ד דרב אסי דהתם וא"כ דהכא אליבא דר' יוחנן קיימינן ותליפין דרך חילול הוא אין תקנה אלא להחליף בשל חולין וכרישא דקאמר ר' יוחנן שניהן אסורין משום דתרווייהו של שביעית הן וכדפרישית טעמא בפנים והשתא שפיר קאמר כיצד הוא עושה וכו' דבשל חולין מותר אף לכתחילה אלא דהכא שכבר החליף של שביעית בשל שביעית התקנה דמחליף שניהם בשל חולין וכל זה למאי דס"ד דהתם אליבא דר' יוחנן וה"נ גרסי' לפלוגתייהו הכא לקמן בפ"ח הלכה ז' אבל למאי דמסיק רב אשי שם וקאמר מחלוקת בפרי שני אבל בפרי ראשון ד"ה דרך מקח אין דרך חילול לא והשתא מכיון דהדין הזה בפרי ראשון הוא ותליפין לאו דרך מקח נינהו א"כ אין כאן תקנה וכן אם החליף בתחלה השמן של שביעית בשל חולין שניהן אסורין דביד זה השמן של חולין חליפי שביעית הן וביד זה השמן של שביעית חליפי חולין ומ"מ השמן נשאר של שביעית כדין השביעית שתופסת את דמיה ונשארת באיסורה וכיון דהשמן של שביעית לאו שלו היתה בתחלה שתהא ניתרת בהדלקה הלכך אזלינן לחומרא ושניהן אסורין בהדלקה וזהו ביאור דבריו של הרמב"ם וגם טעמו

שמיו דלא כתב שתקנה דהכא ומשום דהוא פסק כמסקנא דרב אשי כמ"ש בפ"ו בהלכה ח ועיין בהר"ש שהביא לזה וכמה שפי' להא דכילד הוא עושה וכו' וכמה הוא מהדוחק כין שאר פירושיו במה שהביא מהירושלמי ובכל מקום כילד הוא עושה לתקנה איתמר וכן בהא דלקמן והדא קניבתא דירקא וכו' מבואר הוא דלענין ביעור איתמר וכן הא דקאמר ביין עד הפסח וכו' הוא כאותם ששנינו בפ' מקום שנהגו (דף נג) ואין להאריך וכן האי דר' הילא בשם ר"ש כר וזה וכו' לא מיתפרשא אלא על המתני' קליפי רימון והנץ שלו וכו' והאמת יורה דרכו :

(שם) **ושרש** הנייה מינה כדפריבית וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ו בהלכה ט"ו קליפי הרימון והנץ שלו קליפי אגוזים והגרעינין יש להן שביעית ולדמיהן שביעית אבל אין להם ביעור ולא לדמיהם וזה נלמד מתשובת ר' ינאי דאין להן ביעור :

(שם) **הדא** אמרה שאסור לגבוע בטובת הנייה . האי תנא ס"ל דטובת הנאה ממון הוי וכיון דקיי"ל דטובת הנאה אינה ממון כדאמרינן בספ"ב דקידושין ובכמה מקומות לכן לא הביא הרמב"ם לזה ופסק כסתמא דמתני' בפ"ו בהלכה ב' ולא יצבע מקליפי שביעית בשכר מפני שזה עושה סחורה בפירות שביעית ומקליפי שביעית ר"ל אפי' הצביעה היא מקליפי פירות לא יצבע ובשכר דוקא :

(שם) **כתיב** טמאים הם לכם וכו' . כבר ביארתי בענין זה בסוף פ' מרובה וכתבתי דמבואר להדיא בדעת הרמב"ם ז"ל דמן התורה אסור לעשות סחורה בדבר שאיסורו מד"ת כדכתב בסוף פ"ח ממ"א ומה שנסתפק כתי"ט בדעת הרמב"ם וכתב אין לכן הכרע וכו' וקרא דיהיו אסמכתא בעלמא ואין נראה כן לדעתו ז"ל בהרי דברי האי ש"ס הוא דכתב שם ודרשא גמורה היא וכ"כ התוס' בב"ק (דף פ"ב ע"ב) ד"ה לא יגדל וכו' ע"ש גם מה שהקשה הת"ט מסוגיא דבכורות (דף ז) כהכתי דלק"מ דרהטת הסוגיא הכי מיתפרשא דקאמר וחלב בהמה טהורה מנלן וכו' אלא מדכתיב ודי חלב עזים ללחמך ואת עשרת חריצי החלב וכלומר דש"מ דגילה לנו הכתוב להוליא החלב מאיסור אבר מן החי והיינו דפריך עלה ודילמא לסחורה כלומר ודילמא שלא הוציאו הכתוב מאיסור אבר מן החי אלא לענין סחורה דמותר בו ואע"פ שאר איסורי ד"ת הכורין בסחורה אבל לאכילה כדקאי קאי וא"כ לא נשמע מכאן דאיסורי ד"ת מותרין בסחורה והדרבה איפכא משמע מהתם בכל איסורי ד"ת :

(שם ע"ב) **תני** לא יהו חמשה מלקטין ירק וא' מוכר וכו' . הרמב"ם לא הביא כדברי התוספתא להדיא אבל נכלל הדין בדבריו ז"ל בריש פ"ו אין עושין סחורה בפירות שביעית ואם רלה למכור מעט מפירות שביעית מוכר וכו' ומכאן הוא דלמד :

(שייך למתני' לעיל דף י"ח ע"ב) **והחכמים** אוסרין . כתי"ט הקשה דחכמים היינו ת"ק ותירץ דלייד כשמכוון לגוד טמאים איכא בינייהו דלחכמים הרי הואיל ונתחייב מה להמלך רבאי לכוין ולת"ק אע"פ דלייד הוא לא התירו לו אלא בנזדמן עכ"ל ומלגד בזה כותר הכלל דנקטינן ההם תנא בהרא לטפויי אתא וכדכתב רש"י ז"ל בפ"ק דע"ז (דף ו ע"ב) גבי הא דפריך ההם חכמים היינו ת"ק וכו' ע"ב אלא בזהו דלא כהלכתא בהרי הלכה כהכמים בתרתי וקיי"ל דהפי' לייד לא התירו לו אלא בנזדמן דוקא וכ"פ הרמב"ם ז"ל בסוף פ"ח מהל' מ"א בהלכה י"ז הנייד שנזדמנו לו חיה או עוף ודג טמאין ולדן או שנילודו לו טמאים וטהורין מותר למוכרן אבל לא יכוין מלאכתו לטמאים ולענין הקושיא נראה לתרץ אליבא דהלכתא . וזה נמדנו מד' הרמב"ם שבתחלה כתב טמאין והדר כתב או שנילודו לו טמאין וטהורין מהי קמ"ל בזה אלא דהיינו דאיבא בינייהו במתני' דלהת"ק שנזדמנו להם מיני טמאים קאמר וכלומר דבמיני כמאן לבדן הוא דבעינן שנזדמנו לו אבל לא יכוין להם ושנילודו טמאין וטהורין ס"ל דאף במתכוין התירו שהרי אינו מכוין להטמאים לבדן כ"א לביתיהן ואתו חכמים בתרהי לטפויי והוכרין אף בלייד שמכוין לטהורין ולטמאין דלעולם בעינן שיזדמנו לו דוקא ובלייד הוא שהתירו אבל לא לכל אדם שנתמנה לו וטעמא משום כדי חייו ומכאן למד הרמב"ם לומר או שנילודו לו וכו' כלומר דאף בכה"ג בעינן שנילודו לו ולא שיכוין ומה שסיים אבל לא יכוין מלאכתו לטמאים היינו אפי' יש כאן ג"כ טהורין עמהן אסור הוא אם מתכוין לגודן בהרי הכוונה היה אף להטמאים וזהו כחכמים בתרתי ובמה שהוא ז"ל היה פוסק כפי' המשנה הלכה כר' יודה נראה שבתחלה גרס לו הא דאיתא בהסוגיא הלכה כר' יודה דמתני' ולבסוף אחר שדקדק ורלה דאין הסוגיא זו שייכא לכאן והא' יהודה דמתני' דסנהדרין קאי וכמו שכתבתי ולייגתי בפנים חזר בו בחיבורו ופסק הלכה כחכמים :

(דף י"ט ע"ב בגמ') **בראשה** דקרקא את אמר וכו' . הר"ש ז"ל פי' לזה דמלולבין דהכא העלין דרים פרקא קביא דהכא אמרינן גבי לולבין דאין להן ביעור לפי שאין נושרין מאביהן ובריבא תנן גבי עלין דיש להן ביעור אף על פי שאין נושרין מאביהן ומשני דלולבין דהכא סופן להקשות נעשין כאביהן עכ"ל וזה קשה כין שאר פירושיו דמי לא ידע דהעלין נושרין והלולבין אינן נושרין והיכי פריך מעלין אלולבין ועוד דהאי אלולבין דביפא מהדר טפי הוה ליה למירמי לולבין אלולבין דריבא ודסיפא מדרמי לולבין אעלין ודרים פרקא והנראה דזה ברור הוא דהקושיא והשינויי לא קאי אלא אעלין וכדפרישי' בפנים בשני דרכים או העלין דסיפא כמבואר בלבון הא' או אעלין דריבא כב' הכ' ותרוייהו אמת הן לדינא דאין נעלין דסיפא ביעור אלא בשבכרו ולא מקודם כדכתב הרמב"ם ז"ל בפירושו ובחיבורו בפ"ה בהל' י"ו איזו היא בעת הביעור העלין בעת טיבולו ונושרין מאילנותיהן . אבל לא קודם וללשון הב' בפירשתי דאעלין דריבא קא מהדר יותר מתיישב הלשון דמשני כרם הכא סופו להקשות והיינו דקיימות הן ואינן נובלות כדכתב הרמב"ם שם עלי זיתים ועלי הרובין אין להן ביעור לפי שאינן נובלות ובלות והוא מהתוספתא בפ"ה ומייתי לה הש"ס לקמן בפ"ט בהלכה ו' ולולבין אלולבין דמתני' ל"ק דאמת פלוגתא היא בתוספתא כמו שהבאתי בפנים בהסוגיא והא רבי דבריו של ר"ש לחלק בין לולבין דסיפא דמתקיימין הן ובין לולבין דריבא דאין מתקיימין והם הן כותים וניחא נמי דלא הקבי לדידיה ללבון הב' דאמאי לא פריך עלין אעלין מריבא דמתני' הסיפא משום דהעלין דסיפא ג"כ פלוגתא היא שם ולר"מ דהתוספתא כלולבין והעלין אין להם ביעור והכמים הכרי לשניהן יש להן ביעור הלכך לא פריך אלא מעלין דריבא דמתני' העלין דרים פרקא דהכא כ"ע מודו וניחא ליה למידק ולשנויי אליבא דכ"ע :

(שם) **תני** וכולן שנכנסו משבית לשביעית שבית וכו' . מה דמשמע מסוגיא דהכא דלקמן דמחלק בין מעשרות לשביעי' בדיני פירות שבית שנכנסו לשביעית כבר זכרתי מזה לעיל בריש פ"ה דלהתוספתא דסוף פ"ד אין חילוק בזה דתני התם אין לך שחייב במעשרות אלא דבר שגדל בחובה ונלקט בחובה ואין לך דבר שחייב בביעור הנא שגדל בשביעית ונלקט בשביעית ודברי הרמב"ם ז"ל בפ"ד לענין פירות שהלכו בהן אחר עונת המעשרות ואם הגיעו לעונת המעשר בשבית ונכנסו לשביעית לעולם הן שבית לכל דבר וזה נלמד מסוגי' הש"ס דילן בפ"ק דר"ס כמוזכר לעיל ועוד יתבאר מענין זה לקמן בפ"ק דמעשרות בס"ד :

(דף כ' ע"א) **עלין** שנכנסו עם לולבין וכו' . ע' לקמן בפ"ט בהלכה דהכובש שלשה כבשים בחבית אחת מה שיתבאר מענין זה :

(שם ע"ב) **רבי** פדת ר' יוסה בשם ר' יוחנן הלכה דר"ש כר' יהושע וכו' . אחר שהסוגיא מבוארת בפנים עד סוף הלכה וא"ל לבבם כאן לשום דבר אביא לך הסוגיא דבבלי פ"ק דנדה (דף ח) ובביאורה כדי להתבונן מה היוצא מבין הסוגיות האלו והנלמד למסקנא לדינא דנברכי' גם על המתני' דהכא דמייתי לה התם הורד וכו' א"ר פדת מאן תנא קטפה פירה ר"א וא"ל ר"ז חוי דמינך ומהכוך דאמר אין הלכה כר"א אלא בארבע דתניב התם ותו לא קבריתו קטפה לעלמא בשביעית ובתר הכי גרים דא"ל ר' ירמי' לר"ז ולא לא תכברא דמאן תנא קטפה פירה ר"א והתנן רה"א המעמיד בשרף ערלה אסור ומהדר ר"ז אפי' תימא רבנן ע"כ ל"פ רבנן עלי' דר"א אלא בקטפה דגוזזא אבל בקטפה דפירי מודו לי' דתנן א"ר יהושע שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף העלין בשרף העיקרין מותר בשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי שמעינן מהאי שינוי קמייתא דר"ז מוקי למתני' בקטפה דפירה דהאילן העושה פירות מיירי ות"ק דמתני' כר' יהושע דערלה ס"ל דדוקא שרף היוצא מן הפרי הוא דאסור ור' פדת דלא בעי לאוקמי מתני' בהכי משום דס"ל דמתני' קטף סתם קאמר ומשמע דאף קטפה דגוזא פירה הוא וסדר קאמר התם שינויא האחרינא לר"ז והא"ת כי פליגי רבנן עליה דר"א כאילן העושה פירות דבזה דוקא קטפה דפירה דיליה הוי פירה ולא קטפה דעלו אבל באילן שאינו עושה פירות מודו דקטפו זהו פריו דתנן רה"א אין לקטף שביעית וחכ"א יש לקטף שביעית מפני שקטפו זהו פריו וכלומר התם בערלה דע"כ באילן העושה פירות הוא דאין ערלה באילן סרק ובהא הוא דפליג ר' יהושע וקאמר דקטפה דעלו לאו פירה הוא אלא בקטפה דפירה דוקא אבל בעלמא ובאילן שאינו עושה פירות וכדהכא בשביעית דמלינן לאוקמי מתני' באילן שאינו עושה פירות דקדושת שביעית חלה ג"כ עליו מודה ר' יהושע דקטפה דעלו היינו פריו וכת"ק דמתני' כדהסיק למילתא מאן חכמים לאו היינו רבנן דפליגי עליה דר"א בערלה ומודו הכא בשביעית באילן שאינו עושה פירות זהו סברא דר"ז ור' פדת דלא בעי לאוקמי למתני' בהכא נמי הוא משום האי טעמא דהמרן לשינויא קמא וה"נ להאי שינויא משום דמתני' סתמא קתני ומשמע דאף באילן העושה פירות מיירי וקאמר קטף סתם ואף קטפה דעלו בכלל וא"כ ע"כ ת"ק דמתני' כר"א

דערלה ור"ש כר' יהושע והיינו דקאמר סתם בתר הכי א"ל ההוא סבא הכי א"ר יוחנן מאן חכמים ר"א דאמר קטפו זהו פריו וכלומר דההוא סבא מתרץ מילתי' דר' פדת דהכי קיבל מר' יוחנן רביה ובדקאמר הכא בהדיא בשם ר' יוחנן דמילתי' דר"ש אתיא כהאי דר' יהושע ות"ק כר"א ומשום דבמתני' סתמא מיתנייא ותו מסיק למילתי' ומהדר ואי ר"א מאי איריא אילן שאינו עושה פרי וכו' כלומר דאי תקשי לר' פדת דא"נ דבעי למימר משום דמתני' סתמא קתני מ"מ הכתי קשיא מאי איריא דקתני קטף סתם הא מלינן נמי למימר דאילן קטף קאמר וזהו אינו עושה פרי כ"א קטפו זה פריו הא לדידך דמוקמית הת"ק כר"א וא"כ ליכמועינן רבותא ספי ולימא בהדיא שרף היוצא מן האילן עלמו ג"כ אסור ואפי' באילן העושה פירות נמי ומשני דמכא לא תידוק מידי דנוכל לומר. לדבריהם דרבנן קאמר להו וכו' שמעינן מיהת דר"ז ור"פ דפליגי באוקימתא דמתני' כהאי דיוקא הוא דפליגי דר' זירא לא מדייק ליה הא דקתני קטף סתם למימר דמשו"ס על כל מיני קטף קאמר אלא ניחא ליה טפי לאוקי מילתי' דת"ק כר' יהושע דהלכתא כותיה והלכך מוקי להמתני' בקטפה דפירה לשינויא קמא וכלומר אי לא מפרשת ליה לקטף דקתני דבאילן קטף שאינו עושה פרי קאמר אלא אף באילן העושה פירות מיירי א"כ אימא לך דבשרף היוצא מן הפרי שלו דוקא קאמר וכהא מודה ר' יהושע ואי דמדייקת להאי קטף דקתני דבאילן קטף קאמר שאינו עושה פירות א"כ אימא לך כהאי שינויא דבאילן שאינו עושה פירות כ"ע ל"פ דקטפו זהו פריו וא"כ ת"ק דמתני' כר' יהושע כ"א ר"ש הוא דפליג לסברא דנפשי' והיינו דמתרץ ר"ז להני תרי שינויי משום דאי מפרשת לקטף הכי או הכי יכילנא לשנויי לך וכדאמרן תרוייהו קיבתא לדינא אליבא דר' זירא דלהכי מוקי מילתי' דת"ק כר' יהושע כי היכי דליהוי כהלכתא ור' פדת והוא סבא ותרוייהו משמי' דר' יוחנן מדייקי לקטף סתמא לאידך גיסא דסתם קטף על כל מיני שרף הוא דקאמר ובין מאילן קטף דאין לו אלא קטפה דעלו ובין מאילן העושה פירות קטפה דעלו נמי הוא פרי וא"כ מילתיה דת"ק לא אתיא אלא כר"א ודר"ש כר' יהושע . ומזה יתבאר לך דהסוגיות מתפרשין ממש כחדא מחתא דהכא ודהתם דר' פדת בשם ר' יוחנן הכא כההוא סבא דהתם ור' זירא דהכא דאקשי על ר' פדת כדהתם ור' יונה מסיק למילתי' דר"ז כדפרישית בפנים וכהאי שנויא בתרא דהתם וזה הכל מבואר . ומתוך זה יתבאר לך ג"כ דמה דמדייקין התוס' שם ד"ה בקטפה דפירה וכו' אליבא דר' פדת אמאי לא מוקי למתני' בקטפה דפירי דאיהו משום דאיהו בעי לאוקמי למתני' בכל מיני קטף ואפי' בדגוזא וכלומר משום דסתמא קתני דא"כ אמאי קא"ל ר' זירא חזי דקמישתריא קטפה לעלמא הא ודאי אמת הוא דקטפה דגוזא שרי ואף ר"ז מודי בהכי וכו' ותירלו דהיינו דקפיד ר"ז דלדברי ר' פדת דלא בעי לאוקי ת"ק דמתני' כר' יהושע יטעו ויסברו משום דר' יהושע דקאמר שמעתי וליה לא ס"ל הכי והלכך יאמרו דהפבר דקטפה דפירי שרי וכו' וזהו כעין קושית דר' אבין דהכא וכל' הכ' שפירשתי בזה והוא עיקר דנראה דר' אבין אמילתיה דר' פדת גופיה מהדר וקאמר אית לך חורי למיפרך עליה אלא [illegible] קושיא לא בייכא אלא לפי ליבנא דר' פדת דהכא דקאמר בהדיא אתיא דר"ש כר' יהושע אבל התם לא גריכין אנו לכל זה דהסוגיא מתפרשת כעין דהכא וכר"ז ור' יונה דאסיק למילתיה ועיקר קפידא דר"ז על ר' פדת על דאוקי מילתי' דת"ק דלאו כהלכתא וכדפריך ר"ז הכא בהדיא דלדידך כמה דתימא תמן הלכה כר' יהושע א"כ את אמר ג"כ הלכה כר"ש בתמיה והא מתפרשא בין לשנויא בתרא דר"ז דהתם דהתיא ממש כהאי דר' יונה דהכא דאסיק למילתיה דר"ז וכין לשינויא קמא דהתם דבקטפה דפירה מודו רבנן והיינו ר' יהושע וכמבואר לעיל דלפי דיוקיה דר' פדת דמדייק ליה קטף סתם על כל מיני קטף הוא ואפי' בקטפה דגוזא וקאמר דזהו כר"א ממילא ילא לנו דלכר פלוגתיה דר"א קטפה דגוזא לאו פרי הוא כלל ואפי' באילן שאינו עושה פרי וזהו דלא כהלכתא ואע"ג דלשנויא קמא משמע דהכתי לא אסיק אדעתיה לחלק בין אילן העושה פירות לשאינו עושה אלא לחלק בין קטפה דגוזא לקטפה דפירי והכל באילן העושה פירות מיירי מ"מ לאו ממילא ש"מ דכי מדייקת להא דקאמר קטף סתמא דאכל מיני קטף של אילן קאמר אתו נמי למימר דעל כל קטף של כל האילן קאמר ואף בקטף של האילן שאינו עושה פירות ואת מוקמית לה כר"א דלית הלכתא כותיה וא"כ קברית קטפה לעלמא (וזהו אתו למיטעי' יותר כוה הוא מהאי אתו למיטעי לפי פירושם) ומעתה שנתבאר לנו הסוגיות עם מה שמבואר עוד בפנים להאריך ביאור דסוגיא דהכא נלך לחקור אחר הדין והנשמע מהמסקנא דמסוגיא דהתם לא שמענו כ"א מפלוגתא דר' פדת ור"ז בהני אוקימתי והדרכה לכאורה היה נראה כר' פדת דההוא סבא מסמיה דר' יוחנן קאי כותיה והרמב"ם ז"ל בפ"ז בהלכה י"ט וכ' כתב הקטף והוא שרף היוצא מהאילנות מן העלין ומן העיקרים אין לו שביעית והנוטה מן הפגין יש לו ולדמיו שביעית כדר"א באילן מאכל אבל באילן כרק אף היולא מן העלין וכן העקרין כפרי שלהן ויש לו ולדמיו שביעית . וחשו כר' זירא וכהני תרתי שנויי דמחלק ואוקי דיני דקטף כר' יהושע ואף דקאמר ההוא סברא משמיה דר' יוחנן התם כר' פדת (וע' בכ"מ מה שנדחק בזה) מ"מ דברי ר' פדת מבמיה דר' יוחנן לאו אליבא דהלכתא הוא דלא מוקמינן מילתי' דת"ק דהלכה כמותו בכ"מ כר"א דלאו הלכתא כותיה והא דמסייע כסוגיא דהתם בהאי מילתא דההוא סבא לאו להכוקי כמסקנא כר' פדת אלא דבעי למידחי להא דמייתי ראיה לל"ב מהאי דתנן ר"ש וכו' מאן חכמים וכו' עלה קאמר דהנא אמינא לך דהכי שמעינא מר' יוחנן דמאן חכמים ר"א אבל כאמת מילתי' דר' יוחנן מיפרכא חדא מהא דהכא דמהדר לי' ר"ז וכן ר' יונה קאי כותיה ועוד הא אשכחן בהדיא בסוגיית הש"ס דילן כר"ז ולא כר' יוחנן כדאמר ר"נ בר ילחק בהדיא בפ"ב דע"ז (דף לה ע"ב) המעמיד בשרף הערלה אסור מפני שהוא פרי כמאן כר"א ומהדרי אפי' תימא ר' יהושע ע"כ לא פליג ר' יהושע עלי' דר"א אלא בקטפה דגוזא אבל בקטפה דפירה מודה וקיימא דתנן א"ר יהושע שמעתי בפירוש וכו' וא"כ קמה מילתי' דר"ז ודלא כר' פדת דהכי ס"ל רנב"י וקאי למסקנא דסתמא דהש"ס דהתם וממילא נסתר דיוקיה דר' פדת דלעיל וקאי נמי שינוי קמא דר"ז להלכתא דתרוייהו כהאי דיוקא תליא כמבואר לעיל אליבא דר"ז לטעמיה דפליג אר' פדת ואר' יוחנן ודע שבסברא סבריתי לכתוב עוד בחדא מילתא ואף דמילתא דפשיטא היא ובריכה . ככר מבואר בדבריי דלעיל בביאור הסוגיא דנדה דהתם דהא דקאמר בליבנא בתרא רבנן דל"פ אלא באילן העושה וכו' כלומר ולר"א הואיל דפייכא כיה ערלה ס"ל דאל פל הכל ואפי' על שרף העלין והעיקרין שלו ולרבנן והיינו ר' יהושע אינו אסור אלא בשרף היולא מן הפגין דכיון דיש לו שרף מן הפרי אין שרף היולא מן העץ והעלין חשוב לכלום ודמסיים אבל באילן שאינו עושה פרי מודה דקטפו זהו פריו היינו ודאי לאו לענין ערלה דמה שייכא ערלה באילן שאינו עושה פרי דעץ מאכל כתיב אלא בעלמא קאי במקום דשייכא איסורא באילן שאינו עושה פרי וכגון בשביעית וזה ברור . והר"ב שכתב בפ"ק דערלה גבי הא כר"א וסבר דשרף הוי פירה בין באילן העושה פירות בין באילן שאינו עושה פירות וכ"כ הר"ש וזה קשה דאטו ר"א לא ס"ל דאין ערלה אלא בעץ מאכל ואולי דמפרשי דר"א ס"ל לדידיה דגם על אילן שיש בו שרף בלבד נמי עץ מאכל קרי ליה ואם דוה לא שמענו מעולם דשרף אילן יסיה לאיזה מאכל אדם ואין לנו סברת כלל לפרש גם אליבא דר"א כן אלא דהא דקאמר שרף אילן פירה הוי במקום דשייכא דוקא כדאמרן ואיך ביהיה ודאי אין הלכה כר"א והא דר' יהושע מודה באילן שאינו עושה פרי דקטפא פירה הוי היינו לענין איסור שביעית ומשו"ה נפלאתי על דקדוק הת"ט בערלה שם על דברי הרמב"ם בפי"ו מהל' מ"א בהל' כ"ו המעמיד גבינה בשרף פני ערלה אסורה כמה שלא כתב כן נמי בשרף עלין ועקרי אילן שאינו עושה פרי וכו' והאריך בזה עד שבסוף כתב ומלאתי לפי' הר"ם וכו' דהאיך עלתה על דעת אליבא דהלכתא דערלה תהיה חלה על אילן שאינו עושה פרי ובזה לא היה לריך לחפש אחר הר"ם וקרא כתיב עץ מאכל ובענין פי' הר"ם בהא דהכא לא נהריך בזה וכמה שכתב והילין במקום אילן וכו' ועוד שיבה הגי' לקמן בהנם ופי' גם נדרכו וככר מבואר פי' הסוגיא בפנים נכונה ואמתית בס"ד :

(שייך לעיל במשנה דף י"ט ע"ב) **והשביעית** אוסרת כל שהוא במינה וכו' . כתב הת"ט תימה למאי סדר תני לה והרי זה הכלל ללמד על עלמו של שביעית נא כדתני חייב לבער וכו' הקושיא בהקשה לפי' הר"ב הוא דשייכא שהוא עד דרך פי' הר"ש השביעית אוסרת וכו' לאחר הביעור וכו' ואינו מוסכם הפי' הזה והעיקר הוא כפי' הרמב"ם כדלקמן . והתירוץ שתירץ דהיינו דמתני' לה בש"פ שנודר מן הירק לענין גידולין וכו' ומשום יתירה שמעינן וכו' גם זה אינו דהתם מייתי להתוספתא דש"א כל דבי"מ וכו' והוכחת נמי הכא בפ' דלעיל בהלכה ג' דבעי לאתויי התם מעיקרא ראיה להתירה דגידולי היתר מעלין את העיקר בשביעית מן האי דהביא ר"ש אף אני לא אמרתי אלא לענין ביעור וכו' לאו דתנינן הכא השביעית אוסרת בכ"ם וכו' דס"ד דלענין גידולין מיתפרש' ומהדר עלה ודילמא לחומרא שאני וכלומר אף לפי הס"ד דילך איכא למידחי ודילמא לחומרא שאני וכל זה הוא לבקלא וטריא לפי הס"ד אבל לבתר דמסיק התם לקמן דגידולי היתר מעלין את העיקר בשביעי' מטעמא דס"ל והיסורה ע"י קרקע ביטולה נמי ע"י קרקע א"כ ודאי תו לא מיתפרש' המתני' דהכא לענין גידולין וזה ברור אלא ע"כ דהיינו פירושא דמשנה יתירה דהכא דבתחילה תני זה הכלל וכו' לענין ביעור והדר קתני לאשמועינן דינא דתערובת שביעי' לענין אכילה שאם נתערבו פירי שביעית בפירות אחרות אוסרת בכל שהוא לענין שקדושת שביעית חלה עליהן ולריך לאכול כולן בקדושת שביעית וזהו דרך הרמב"ם בחיבורו שאף שכתב בפירושו דזה הכלל רמז גם לשאר איסורין בשבוע כל שבוע

שהוא בכ"ע וכו'. והיינו יכולין לפרש גם לדבריו אלו שאין הכוונה על מין במינו דשאר איסורין דהא לא קיי"ל כן אלא דהכוונה הוא על מין בשאינו מינו דזהו ג"כ רמז על שאר איסורין שבתורה חוץ מטבל ויי"נ וזהו שכתב ולשאר האיסורין כולם רמז באומרו זה הכלל כל שהוא בכ"ע וכו' וכלומר דעל חלוקה זו בלבד הוא רמז ואיך שיהי' המשנה מתפרשת כפשטה שכל על שביעית ולהלכה כמ"ש בחיבורו בספ"ח דבתחלה כתב דין המשנה בוורד וחרובין ולענין ביעור וסיים זה הכלל פירות שביעית שנתערבו בפירות אחרות מין במינו בכל שהוא ושלא במינו בנ"ט וזהו לענין אכילה וכדפרישית ולא ביאר זה כאן משום שסמך על מה שכבר כתב בהל' מ"א בפרק ט"ו שלאחר שהביא שם דין שאר איסורין שבתורה וכו' כתב בהלכה ח פירות שביעית אע"פ שאם נתערבו במינן בכל שהוא ושלא במינן בנ"ט אינן בכלל איסורי תורה שאין אותה התערובת אסורה אלא חייב לאכול כל התערובת בקדושת שביעית כמו שיתבאר במקומו וזהו מ"ש בספ"ח כאן והוסיף שם לבאר הטעם שלא חשבו שביעית כמה שיוצא מכלל כל איסורי שבתורה כמו שחשבו טבל ויי"נ משום שאין התערובת נאסר לגמרי כמו באלו אלא לענין קדושת שביעית חלה על התערובת אמרו אוסרת בכ"ש במינה וכו' ודבר זה נלמד מהך משנה יתירה דמתני' וזהו דלא כר"ש בתוספתא דלעיל בסמיך אף אני לא אמרתי אלא לענין ביעור וכו' משום דסתמא דמתני' פליגא עליה בזה כדשמעינן ממשנה יתירה וכבר זכרתי מזה בפ' דלעיל בהלכה ג' ד"ה דתני זה הכלל שהיה רש"א וכו' ע"ש ושכחת ר"ש בפירושא דהשביעית אוסרת וכו' לטעמיה הוא דאזיל במה דס"ל לחלק בין ביעור לענין אכילה ויתבאר מזה לקמן בפ"ט בס"ד:

(דף כ"א ע"א) **יביל** אנא פתר להון וורד כחד תנא. נ"ל לפי מה דקאמר ר' אבהו תרין תניין אינון וקא"ר זירא דיביל אנא פתר לה כחד תנא כדמסיק וכשא השנה שניה בכ"מ שהביא לזה בל"ל כתרי פתרי ואין כאן תרי פתרי וכיון דאין נ"מ בזה לא נאריך והמשנה מתפרשת כפשטה כר"ז והדינים מבוארין ולפי דרך הרמב"ם ז"ל כמבואר בפנים:

## סליק פירקא בסייעתא דשמיא

(שם ע"ב במתני') **כלל** גדול אמרו בשביעית. ואומרי בהמה שאסור לשלקן כדקאמר בגמ' וכ"כ הרמב"ם ז"ל בחיבורו בפ"ה בהלכה ג' ולא כמ"ש בפי' המשנה וטעמא כמו שהבאתי בפנים וזה נלמד ממה דאמר בגמ' בהל' דלקמן:

(שם בגמ') **רבי** בון בר חייא בעא קומי ר' זעירא וכו'. הר"ש ז"ל פי' בהא דר' בון בר חייא דלקמן לשינויא ולפיכך שיבש הגי' כאן וגריס רבנן בעי קומי ר"ז ע"ש ואינו מוכרח וא"ל לשבש הגי' בשביל כך אלא הכל מר' בון בר חייא הוא דשקיל וטרי עם ר"ז כמבואר בפנים וכ"ז פשוט הוא וכן הדין דלקמן בענין אוכלי בהמה ללבע אדם וכו' כמו שנתבאר מהאי דריש פרק דלעיל:

(דף כ"ב ע"א) **תני** המוכר מוכר לאוכלין וכו'. כל זה מבואר היטב בפנים והרמב"ם השמיט ולא זכר כלום מחלוקי דינים אלו אם הדבר תלוי במחשבת המוכר או הלוקח אם זה אומר על מנת כן וזה אומר על מנת כן כ"א שכתב בפ"ה בהל' יא, כדברי המשנה סתם ובמה לא סמיך אהאי ברייתא מכיון שלא נשנית בתוספתא דר' חייא ור' אושעיא כדאמרינן בסוף חולין ומהמתני' משמע דהכל תלוי במחשבת של זה שהן בידו לפיכך השמיט ולא זכר גם מהיוצא ממנה:

(שם) **על** דעתיה דר' יוחנן דהוא אמר אין המעות קונין מד"ת. בבבלי בפ' הזהב איפכא איתמר פלוגתייהו לר' יוחנן מעות קונין ד"ת ולר"ל משיכה דוקא וטובא איכא בחילופי סברת התנאים והאמוראים בש"ס הזה ממה דאיתמר בבבלי וכבר זכרתי בהרבה מקומות בחיבוריי על הש"ס הזה דהש"ס הבבלי הוא מהדורא בתרא דכולהו ובניהם אמת הן אלא דשם הנוסחא לפי מאי דחזרו זה לזה כדאשכחן בהרבה מקומות הדר ר"י לגבי ר"ל והדר ר"ל לגבי דר"י הדר רבא לגבי דאביי והדר אביי לגבי דרבא ולפיכך קבעו להלכה כש"ס הבבלי למאי דקיי"ל הלכתא כמר לגביה דמר ומיהו בהא אשכחן כהדיא גם בהאי תלמודא דר"ל הוא דסבר דמשיכה קונה מד"ת כדגרים בפ' הכסף בהלכה ב ונראה דט"ס הוא כאן וצריך להחליף דר"י לדר"ל ודר"ל לדר"י:

(שם) **וייבה** כהדא הם המוכר תובע ללוקח וכו'. תוספתא זו שהבאתי בפנים מביאה הרי"ף ז"ל בפ"ק דקידושין וכ"פ הרמב"ם ז"ל ברים פ' כ' מהל' מכירה והטור בסי' רכא וכ"פ לענין קידושין בפ"ז מהל' אישות והטור א"ה סי' כט וכבר זכרתי לעיל ממה דהשמיט הרמב"ם את כל זה בענינא דאיתמר הכא וטעמו בזה:

(שם במתני') **קל** מהן שביעית שניתנה להדלקת הנר. וכתב הר"ב מבא"כ בתרומה טהורה אבל תרומה טמאה מדליקין בה את הנר וזה אמת הוא דכך אמרו בפ' במה מדליקין (דף כה ע"א) מצוה לשרוף את התרומה שנטמאת ואמרה תורה בשעת ביעורה תיהני ממנה וכו' ואמר רחמנא לך שלך תהא להסיקה תחת תבשילך והכי אמרו כאן בגמ' תרומה טמאה ניתנה להדלקת הנר וכ"כ הרמב"ם ברים פי"א מהל' תרומות וזהו הנקרא שמן שריפה בכל מקום אבל מה שמסיים הר"ב ובמעשר שני כתיב ולא בערתי ממנו בטמא אבל בטהור מותר לבער זהו מדברי הר"ש שנמשך אחריו וכתב כן מסברא דנפשיה וז"ל ומיהו מעשר שני טהור מותר להדליקו מדאמר רחמנא לא בערתי ממנו בטמא ש"מ דטהור מותר עכ"ל ולא אשכחן להא לא בש"ס הזה ולא בש"ס דילן וממנו דריש שם ממנו אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר בשמן של תרומה שנטמאת וכך הוא בפ' הערל (דף עג) וכן הרמב"ם בפ"ג דהלכות מעשר שני בהלכה י לא כתב אלא כלישנא דמתני' דרפ"ב דמע"ש לאכילה ולשתייה ולסיכה ואסור להוציאו בשאר צרכיו וכו' וע"ש שלא כתב גבי מע"ש ניתנה להדלקה כמ"ש בפירות שביעית בפ"ה והא דכתב בהל' מעשר שם בהלכה ב' ואפי' להדליק בו את הנר אחר שנטמא אסור אין הכוונה לומר דדוקא אחר שנטמא קאמר אלא אדלעיל קאי שכתב דין איסור אכילה בטומאה וכדדרים ר"ש בפ' הערל שם ובפ' אלו הן הלוקין לא בערתי ממנו בטמא בין שאני טמא והוא טהור בין שאני טהור והוא טמא וכו' וסיים שם והוא שיאכלנו בירושלים קודם שנפדה שאינו לוקה על אכילתו בטומאה אלא במקום אכילתו וכו' וע"ז קאמר דל"ת דהואיל ודרשו האי קרא על אכילה בטומאה א"כ שאר דברים מותר כשהוא טמא לפיכך בא להשמיענו שאפי' להדליק בו את הנר אחר שנטמא ואף שאינו ראוי לאכילה מ"מ גם להדליק בו אסור עד שיפדה דסמכו על לשון ולא בערתי שאין להבעיר ממנו אפי' אם נטמא ואינו ראוי לאכילה וזה פשוט דלא השמיע לנו בשום מקום דמעשר שני ניתן להדלקה כשהוא טהור. שוב ראיתי בתוספתא ומצאתי בהדיא כן שכך היא שנויה בפ"ז דמכילתין חומר בשביעית שאין במעשר שני ובמעשר שני שאין בשביעית שהשביעית עשה בה את המופקר כשמור. כלומר לענין שצריך לאכול בקדושת שביעית וחייב בביעור. ופסולת אוכלין כאוכלין. לענין שחייב בביעור. ואוכלי אדם כאוכלי בהמה. כלומר כזה כך זה שאוכלי בהמה יש להן שביעית וביעור כמו אוכלי אדם. וקליפי אגוזים ורימונים כיוצא בהן לפי שצובעין בהן ומיני צביעה יש להן קדושת שביעית שאסור לאבדן ולהפסידן משא"כ במעשר שני וכו' חומר במעשר שני שהמעשר שני קונה את הקנקן וכו' ואין מדליקין בו את הנר מה שא"כ בשביעית ומבואר הוא דכל זה במעשר שני טהור הוא וכ"ה שהגהתי בדרך אמת:

(שם בגמ') **החושש** בשיניו לא יהא מגמא חומץ וכו'. דיני דרפואה אלו מהתוספתא לא זכר אותן הרמב"ם בפירוש אבל נכללין הן בדבריו דהאסור מה שהוא לרפואה כבר כתב בפ"ה בהל' י"א דאין עושין מהמיוחד למאכל אדם ואם הוא מגמע ובולע וכו' פשוט הוא דמותר דלא עדיפא שביעית משבת:

(שם) **אין** מפטמין שמן של שביעית וכו'. זה הביא הרמב"ם שם בהלכה ו' ולא יפטם את השמן והא דלא הביא סיפא דהתוספתא שלוקחין שמן ערב מכל מקום משום שנכלל בדבריו במה שהזכיר בסתם פירות שביעית בענין מכירה ולקיחה המבואר בדבריו לקמן בפ"ח וכתב שם בהל' י"ד דמן החשוד אין לוקחין ממנו דבר שיש עליו זיקת שביעית וממילא מן הסתם שאינו ידוע אם הוא חשוד או לא לוקחין ממנו כמו שמבואר בדבריו דלעיל שם:

(שם ע"ב) **מהו** לפטם את היין של שביעית וכו'. ופשיט לה דמותר דהא דתני דאסר ר' יהודה דפ' י"א דתרומות הוא ולית הלכתא כותיה והרמב"ם שכתב דין זה בתרומה בפי"א מהל' תרומות וכן במעשר שני בפ"ג מהל' מעשר שני לפיכך לא הוצרך לכתבו בהדיא בשביעית דהא קל מהן שביעית וכו' כדפשיט הש"ס ונכלל ג"כ בדבריו דפ"ה דשמיטה שכתב בהל' ג ולא ישנה פירות מברייתן כדרך שהוא משנה בתרומה ומע"ש וכו' וא"כ מה שמותר באלו מותר בשביעית:

(שם) **ותרומה** לא ניתנה להדלקת הנר וכו'. לא פריך אלא מתרומה דאלו מעשר שני לא ניתן להדלקה בין שהוא טמא ובין שהוא טהור כמבואר בתוספתא ועיין מזה לעיל ד"ה קל מהן שביעית:

(שם) **ותני** כן אין סכין שמן של שביעית במרחץ וכו'. וכ"פ הרמב"ם בפ"ה בהל' ו:

(שם) **ולא** בשמן שריפה לא בבתי כנסיות וכו'. בספר שהי' לפני הר"ש היה כתוב בו ולא מדליקין בשמן שריפה וכו' וכתב ולא נתברר לנו מאי קאמר דבמס' תרומות תנן מדליקין בשמן שריפה בב"כ. ולפי אשר כתוב לפנינו פשוט הוא דאסיכה קאי ומיהו הא קשיא דהיאך יסוך על גופו בשמן טמא ואפשר דבכהן טמא מיירי דאע"ג דבאכילתה אסור אפי' לכהן טמא מ"מ לענין סיכה ס"ל להאי תנא דברייתא דלא החמירו בכהן טמא מכיון דאף על אכילתה אינו לוקה בתרומה טמאה כדכתב הרמב"ם ברים פ"ז מהל' תרומות ומ"מ דלאו כהלכתא היא דסיכה כשתייה היא ואסמכוה אקרא ולא משכחת לה סיכה בשמן שריפה שאינה עומדת אלא להדלקה וכך הם דברי הרמב"ם ברים פ' י"א מהל' תרומות סך הוא את השמן הטהור ומדליק את הטמא. ולסברת האי תנא דברייתא י"ל מכיון דאסמכתא בעלמא היא וכדאשכחן ביוה"כ דאינו חייב כרת אלא על אכילה ושתייה בלבד ס"ל דהכא אפי' מדרבנן לא החמירו לסוך בשמן שריפה אם הכהן הוא טמא וקאמר דאעפ"כ לא יסוך בב"כ משום בזיון קדשים:

(שם במתני') **את** שדרכו לאגוד אותו אוגדין אותו בשוק. לפי מה שהסברתי בפנים דהטעם הוא שאגודת הבית מן הסתם הוא דרך אכסרה שאין אדם מדקדק כמה יהיו באגודה כמה שמביא לצורך ביתו ולפיכך מותר למכור לשוק כדרך אגודה זו ובזה מתבארין דברי הרמב"ם במה שכתב בענין זה בפ"ו בהלכה ד' ואוגד דברים שדרכן להאגד לבית למכור בשוק אכסרה כדרך שאוגדין להביא לבית לא כדרך שאוגדין לשוק כדי שלא יהיה כמוכר בלומלו' ודברים שאין דרכן להאגד אלא לשוק לא יאגוד אותן וכ"ל בזה דכולל כעין שני ענינים בענין אחד דמה שדרכן לאגוד לבית מוכר כדרך אגודה זו בשוק מפני שהיא דרך אכסרה לא במדה ולא במנין ובלבד שלא יעשה האגודים כדרך שאוגדין למכור בשוק שאינו דרך אכסרה אלא מצמצמין לידע כמה יהיו באגודה ומזה נמשך ממילא ההיפוך מה שסיים ודברים שאין דרכן להאגד לא יאגוד אותן וכ"ל דכשאין דרכו להאגד אותו אלא במוכר לשוק מסתמא אוגד אותו במנין ובצמצום והלכך לא יאגוד אותו למכרו כך והשתא ניחא לן במה שדקדק הראב"ד על זה בהשגה שם שפירש לדברי ב"ה דה"ק הואיל שדרכו לאגדו אפי' לאכלו בביתו כדי שידע בכמה אגודות הוא מסתפק בשבוע ג"כ כשימכור אותו בשוק אוגד אותו שאין אגודתו דרך סחורה אלא דרכו של ירק זה ליאגד (ובדפוס כתוב אלא א"כ וט"ס הוא) אבל בין אגד לאגד לא שמענו הפרש עכ"ד ולפי מה שנתבאר ניחא דזהו מן הסברא הוא דאגודת הבית אינו מן הדרך לצמצם בו ולידע כמה יש בו ובאגודה שאין אוגדין אלא לשוק מן הדרך לצמצם בו ולידע המנין. ואומר אני דמלבד דמילתא דמסתברא היא יש לנו ראיה לפירוש הרמב"ם ולסברתו חדא מלישנא דמתני' גופה דקתני את שדרכו וכו' אוגדין אותו בשוק ואי כפי' הראב"ד למה לו להתנא להאריך כל כך לא הו"ל למיתני אלא וב"ה מתירין את שדרכו להאגד בבית ותו לא וכי אין אנו יודעין דסתם מכירה בשוק היא ובענין מכירה איירינן כאן ולפי' הרמב"ם ניחא דלדיוקא קתני דדרך אגודת הבית הוא שאוגדו אותו אכסרה אגודה זו מותר למכור בשוק ולאפוקי אם אין דרכו ליאגד אלא לשוק וכהך טעמא דאמרן ועוד ראיה מהאי דאמר בגמ' בסוף הלכה גבי טבת כהן וכו' דר' ירמיה סבר מימר שרי מן הדא את שדרכו ליאגד בבית וכו' וא"כ ש"מ דפירושא דמתני' כך הוא דכדרך שאוגדין בבית מותר לאגדו בשוק והלכך ס"ד דר' ירמיה דגם בבכור כן דהואיל ומדרך לעשות אותו חתיכות חתיכות בבית מותר למכרו ג"כ כדרך הזה לשוק ור' מנא דדחי להא דר' ירמיה הוא מטעמא דגבי בכור אינו כך אלא אדרבה שכן דרכו להמכר חתיכות בשוק כמעיקן מיהת דלכ"ע פירושא דמתני' מוכרח הוא כפי' הרמב"ם כמו שנתבאר:

(שם בגמ') **תני** פירות חו"ל שנכנסו לארץ וכו'. כהך תוספתא פסק הרמב"ם שם בהלכה ט' וכדמסיים הש"ס ואם היו ניכרין שהן מחו"ל מותר:

(שם) **רבי** ירמיה סבר מימר שרי מן הדא את שדרכו ליאגד בבית וכו'. עיין לעיל ד"ה את שדרכו כו' מה שנתבאר לענין פי' הרמב"ם במתני' דע"ז מזה:

(דף כ"ג ע"א) **ועימעמו** עליה והתירוה מפני חיי נפש. עי' במה שנתבאר במקומו בזה בפ"ב בהל' ח' בס"ד:

(שם) **השוכר** את הפועל להביא יין לחולה וכו'. ברייתא זו הובאה גם ברים פ"ה דע"ז בהאי תלמודא ולא מצאתיה במקום אחר. ובתוספתא דב"מ פ"ז איפכא משמע דתני התם השוכר את הפועל להביא לו שליחות ממקום למקום והלך ולא הביא נותן לו שכרו משלם השוכר את הפועל להביא ענבים ותפוחים ודורמסקנית לחולה והלך ומצאו שמת או שהבריא לא יאמר לו טול מה שהבאת בשכרך אלא נותן לו שכרו משלם ופסקו הפוסקים כן וסיפא דהתוספתא הובאה בבבלי ב"ק (דף קט"ז) והביאה הרמב"ם כולה בפ"ט מהל' שכירות וכבר זכרתי מזה בע"ז שם ד"ה היה עושה עמו תני היום כאיכור ע"ש וברייתא זו היתה שנויה לפניהם ומייתי לה למירמי על הא דר"ל ומשני דאף האי ברייתא נוכל לאוקמי כר"ל ומיהו לדינא דברי התוספתא עיקר:

(שם) **לא** יאמר אדם לחבירו שא לך דינר זה והבא לי לקט היום וכו'. תוספתא זו לא הביאה הרמב"ם ונראה דמשום דהוי דבר שאינו ברשותו ואין אדם יכול להקנות דבר שאינו ברשותו כמו שאינו מקנה דבר שלא בא לעולם והאי תוספתא אתיא כמ"ד אדם מקנה דשלב"ל וכן דבר שאינו ברשותו ופלוגתא היא בכמה מקומות בש"ס ובפ"ק דב"מ (דף טז) שדה זו לכשאקחנה קנויה לך וכו' ע"ש:

(שם) **כל** היקלו בשביעית שהיא מדרבנן. יש לפרש דבשביעית בזה"ז קאמר שהיא מדרבנן ויש לפרש דהאי דינא דמתני' מדרבנן בעלמא היא כדאמר ברים הלכה מה בין וכו' מהלכות של עימעום היא:

(שם ע"ב) **דתני** אין נותנין מהן לא למרחץ ולא לכביסה. בנדרים שם פירשתי דעל ערי מקלט קאי מפני שלא ראיתי בתוספתא דמכילתין דבהדיא קתני לה גבי פירות שביעית והובאה בפ' לולב הגזול (דף מ) וזכרתי מזה לעיל בפ"ז בהל' א' ד"ה מיני כביסות ע"ש:

(שם במתני') **תאנים** של שביעית אין קוצין אותן במוקצה. הר"ש פי' וכן הר"ב אחריו מוקצה כלי ברזל שחותך בו תאנים אבל קולה היא בחרבה סכין ל' חרב. ותמיד היה קשה לי לזה בין פירושיו דמאי שנא תאנים נקט ולא קתני סתם פירות האילן והעיקר הוא כפי' הרמב"ם במשנה ובחיבורו פ"ד בהלכה כ"ג אין קוצין אותן במוקצה אבל מייבשן בחרבה והוי דומיא דאינך אין דורכין ענבים בגת וכו' דהכל על המקום קאי שלא יאספם כדרך שאוספן בכל שנה וזהו נמי פי' הת"כ דקתני להו לכולהו על הא דדרים לא תבצור כדרך הבוצרין:

(שם בגמ') **אם** אינו ענין לספיחי איסור תנהו ענין לספיחי היתר וכו'. משמע מיהת דאלו הספיחין וכן אם עלו מאליהן כולן אין בהן איסור תורה דלא אמרה תורה לא תקצור אלא שלא יקצור כדרך הקוצרים בשאר השנים והיינו הרבה ביחד אלא מעט ומדרבנן הוא דגזרו על הספיחין שיהו אסורין וחכמים דר"ע בת"כ והבאתי לעיל בפ"ה בהלכה ג' ד"ה סבר ר' אימי אמר איסור ספיחין תורה ועוד יתבאר מזה לקמן ריש פ"ט בס"ד:

(שם) **רבי** הילא אמר במכתפי פירות עבירה היא מתניתא. דברי ר' הילא כדברי רבא בבבלי ריש פ"ה דע"ז הן וכבר באתי לזה בע"ז שם וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ו בהלכה י"ג:

(דף כ"ד ע"א) **מאי** כדון הלכה כר"מ וכו'. ואע"ג דשקיל וטרי לעיל לפי כללא דהאי תלמודא דפ"ג דתרומות מ"מ מסיק לה דהלכה כר"מ דבזה לא פליג האי ש"ס דהלכה כסתם ת"ק בכל מקום דלהכי סתים רבי דברי הת"ק לפסוק הלכה כמותו שיהא בר פלוגתיה כיחיד נגד רבים וזה בין למה שכתבתי בפנים דהאי מאי כדון שייך קודם להא דא"ר יוסה איפתלגי' לאלין וכו' ובין למה שכתוב בספרים את"ז דהש"ס שואל מאי כדון מפני מה נהגו על יד על יד דוקא הא ר"מ מתיר וקאמר משום דהלכה כר"מ דרבי סתים הת"ק כחכמים וכן במתני' דפ"ח דזבחים (דף עה) אמרו לו חכמים לר"ש אין מביאין קדשים לבית הפסול וכ"פ הרמב"ם גם כאן בפ"ה בהלכה ד' כר"מ וכאלין דבית ר' ינאי דעל יד על יד מותר לאכלו מיד:

(שם) **בען** מיניה מר' יוחנן שביעית מהו שתלא דרך חילול וכו' פלוגתא דר"ת ור' יוחנן גם בבבלי פ' לולב הגזול (דף מ) כך היא וכתבו התוס' שם (דף מא) ד"ה פירות הללו וכו' בהדיא קתני בירושלמי דשביעית סוף פ"ח והתגווני אומר לו הרי סלע נתון לך במתנה וכו' ר"ל שלא היה לפניהם הגי' הרי סלע זו וכו' אלא הרי סלע נתון לך וא"כ הא דגרים התם הא לך סלע זו וכו' לאו דוקא אלא כדקאמר בירושלמי ועיקר הדיוק דרבינא דהתם מדלא תילל התגווני לכתחילה סלע של בש"כ וכו' כדמסיימו בדבריהם ע"ש וגי' הספר שלפנינו כגי' דהתם סלע זו ואין נ"מ בזה ומסיק התם רב אשי דבפרי ראשון כ"ע ל"פ דדוקא דרך מקח ולא פליגי אלא בפרי שני ולר' יוחנן בין דרך מקח בין דרך חילול וכ"פ הרמב"ם בפ"ו ועי' לעיל פ"ז בה"ב ד"ה התליף שמן בשמן מה שנתבאר מזה בס"ד:

(שם) **זאת** אומרת שאסור לו ליקח אשה מדמי שביעית. והרמב"ם לא פסק כך אלא כדמסיק בבבלי פ"ב דקידושין (דף נב) וכ"כ בפ"ה מאישות הלכה ב' המקדש בפירות שביעית מקודשת ויתבאר מענין זה לקמן ברים פ"ק דמ"ש בס"ד:

(שם) **תני** שמן של שביעית אין תוסמין בו וכו'. כ"פ הרמב"ם בפ"ה בהלכה ו' וכת"ק דהתוספתא דלא כתב כלום מטבלא של שיש להתירא:

(שם ע"ב) **זאת** אומרת שאסור ליקח פתן של ע"ה. לא קיימא הכי דלא שמענו אלא שמחזיקין אותן לעוסין בטומאה ואסור להוכלי חולין בטהרה כמבואר בהרבה מקומות אבל לא גזרו שיהא פתו כפת כותי ובכתו אמרינן בסוף פ' אלו עוברין לא ישא בת ע"ה אבל לא שייך זה לכאן:

(שם) **הדא** דתימא באלין דמוסיא וכו'. מהכא משמע להדיא כפי' הרמב"ם במשנה ובחיבורו בפ"ה בהלכה כ' ואם אדם חשוב הוא וגו' כדפרישית במתני' להטעם דאלו לפי' הראב"ד בהשגה שם א"כ אמאי חילקו כאן בשאר כל אדם בין דימוסיא לפריבוטה אלא ודאי דהתם הוא כדברי הרמב"ם ומש"ה באלין פריבוטה לכל אדם אסור כדפרישית ולאדם חשוב אפי' בסתם מרחץ אסור משום טעמא ומה שהקשה הראב"ד דאם כדבריו אדם חשוב לא ירחץ בשום מרחץ בשביעית וכו' וע' מ"ש בכ"מ והביאו בת"ע ולדעתי מתורץ הוא כדפרישית במתני' ודוקא תכן וקא נקט והוא הנכון בס"ד:

## סליק פירקא בסייעתא דשמיא

(שם במתני') **הפיגם** והירכוזין השוטים. כך הוא בכל הספרים וכן העתיק הרמב"ם בפ"ד בהלכה ג' ומ"ש בפ"ח בהל' י"ב כדין שניקחין מכל אדם כגון הפיגם והירכוזין והשוטים אינו ר"ל שהן שני מינין וירכוזין לחוד ושוטים לחוד אלא דכאן שכתב שחזקתן מן ההפקר וקאמר הירכוזין והן השוטים ולאפוקי הירכוזין התשובים שהן אינן הפקר מן הסתם ואין להאריך בזה לפי הכוונה המבוארת:

(שם) **כל** הספיחין וכו' ותכ"א כל הספיחין אסורין. כתב הר"ש כשגדלו בששית ונלקטו בשביעית איירי כדמוכח בירושלמי דפריך אספיחי כרוב וכו' ע"ש ודברים אינם מוכרחים הם ועוד דאם כדבריו דאמהות כ"ל דבזמן מועט דרכו לגדל אמהות שהן גדולים א"כ מאי האי דקאמר שלא ילך ויביא מן האיסור ויאמר מאמהות הבאתי הרי האמהות הן יכולין להתגדל בזמן מועט וא"כ הן מן האסור וזהו סיפך הכוונה ולא נאריך בפי' הזה דמבואר הוא דאיפכא הוי דהאמהות הן שמניחין אותן בארץ להתגדל כמו ששנינו בפאה בפ"ג והבאתי בפנים וממילא ניתא הסוגיא בענין הקושיא והתירוץ אליבא דר"ש ובפנין עיקר הדין וכפירושא דפלוגתא דר"ש ורבנן לפי נוסחאות המתחלפות בכאן ובפ' מקום שנהגו כבר ביארתי מזה לעיל בפ"ה בהלכה ג' ד"ה סבר ר' אמי אמר איסור ספיחין תורה והבאתי הברייתא דת"כ בפלוגתא דר"ע ורבנן ומה שנלמד מתוכה. ורמזתי שם בקצרה לדברי התוס' שם והן דברי הר"ש דלקמן והאריך הרבה עיין בדבריו ותוכן כוונתו לחלק בין ספיחי ששית לספיחי שביעית מכח הקושיא שכתב שם ויש לתמוה דהשתא ספיחי שביעית לר"ע אסורין מדאורייתא אפי' באכילה ואפי' רבנן מודו דמד"ס מיהא אסירי כדקתני בהדיא בת"כ וכמה משניות אשכחן דשרו באכילה מתני' דהכא הפיגם והירכוזין והיא דאומר נפועל הילך וכו' וא"ל דכולהו בשל ערב שביעית ומה שיש בהן תורת שביעית לפי שנלקטים בשביעית וכו' אבל לענין איסור ספיחין דנפקא לן מהן לא נזרע וגו' משמע דתחילת גידול בעינן בשביעית אבל ירק שגדל בששית והוסיף בשביעית הנהו ספיחי ששית מקרי ולא ספיחי שביעית וכו' עכ"ל ועוד האריך ודחק עצמו בענין מה שמוכח מהירושלמי דלא כדבריו ויש לתמוה הרבה דהא בסוגיא זו עצמה מבואר הוא דאין אלו השנויין במשנתנו בכלל איסור ספיחין דקאמר מהו שיהו אסורין משום ספיחין ופשיט לה דהואיל ולא נחשדו עליהן עוברי עבירה יהו מותרין אלו לדברי הכל וגם דרשא דספיחין מקרא דהן לא נזרע אליבא דר"ע בת"כ היא ורבנן לא דרשי הכי כמבואר שם והבאתי לעיל בפ"ה שם כללא דמילתא דאין חילוק בין מה שגדל בששית והוסיף בשביעית ובין מה שתחילת גידולן בשביעית היתה מהמת הזרע שנפלו מקודם שביעית או העולין מאליהן בשביעית וכדעת הרמב"ם בריש פ"ד והבאתי לעיל שם ובכמה מקומות דהכל בכלל ספיחי שביעית הן ומותרין מד"ת לרבנן דר"ע בת"כ ובלבד שלא יקצור כדרך הקוצרין וזה נלמד מהת"כ ומהאי ש"ס כפ' דלעיל בהל' ו' כתיב את ספיח קצירך וכו' וקאמר בהדיא אם אינו ענין לספיחי היתר תנהו ענין לספיחי איסור ור' מנא מוסיף לכך נצרכה וכו' לפום כן צריך מימר אסור כלומר לענין שלא יקצור כדרך הקוצרים ורבנן הוא דאסרוהו מפני עוברי עבירה וזה נלמד מדקאמר הכא דאלו דקתני במתני' וכיוצא בהן דוקא נחשדו עליהן עוברי עבירה הן מותרין אף משום ספיחין אבל שארי דברים דאיכא למיחש בהו מפני עוברי עבירה גזרו עליהן ואסורין באכילה משום ספיחי שביעית ומה שתמצא בכמה וכמה משניות במכילתין שנשנה היתר אכילה בפירות שביעית כמו המתני' פירות שביעית ניתנו לאכילה וכו' האומר לפועל וכו' וכן הרבה היינו דוקא בפירות האילן דלא שייכא גזירה דספיחין בהו וכן במינין של ירקות ועשבים שאין דרך רוב האדם לזורען בגינות והן מהשדות ועולין מאליהן באותן לא גזרו משום ספיחי שביעית דלא נחשדו עליהן וזה מבואר כאו"א במקומו ודון מינה ומינה ותמצא שזהו דרך האמת בכל עניני פירות שביעית המוזכרים במסכתא זו הן לאיסור במקום שיש חשש מפני עוברי עבירה והן להיתר במקום דלא שייכא האי חששא ועוד יש מקומות שלא גזרו על הספיחין כמ"ש הרמב"ם שם בהלכה ד' העולין משדה בור ומשדה ניר וכו' והוא מהאי תלמודא בריש פ' המוכר את הספינה דא"ר ינאי כל הספיחין אסורין חוץ מן העולין בשדה בור וכו' ואע"ג דמשמע מהאי עובדא דמיירי התם דמשום גזל קאמר וכדפרישית שם מ"מ לאו ממילא ש"מ דכל דלית ביה משום גזל בשאר השנים משום דהבעלים מפקרי להו א"כ לא שייך למיגזר עליהן משום ספיחין לאסרן באכילה בשביעית דזיל בתר טעמא וכן איפכא דמה דאין בהן משום איסור ספיחין בשביעית משום דלא גזרו עליהן הואיל ולא נחשדו על אלו דבמקום הפקר הן א"כ אין בהן משום גזל בשאר השנים ומה שנלמד עוד מהאי ברייתא דת"כ אליבא דחכמים לענין ביעור כמו שבארתי לעיל בפ"ה שם תמצא עוד בביאור ביותר לקמן בפרקין גבי עניני ביעור בס"ד:

(שם בגמ') **ומי** גדול בחכמה או בשנים וכו'. בבבלי פ"ג דר"ה וכן בפ"ב דמגילה לא הובא הספק הזה גבי שלמדו מאמתא דבי רבי דקאמר לא הוו ידעי רבנן מאי סירוגין וכו' ונראה דהספר דהיה מבואר להן לאחר ששנו להא דר' אמי המוזכר בפ' יש נוחלין (דף קכ) בישיבה הלך אחר החכמה ובמסיבה הלך אחר הזקנה ולמדו את"כ מדבריו לכל כיוצא בזה והיא דהכא ברבנן בימי רבי הוה ולא הוכא שם להנלמד מדורות שלאחריו דלא צריכין להשמיענו מה ששמעו מאמתא דבי רבי בענין זה אלא מה שלא שמעו מפי אחר:

(דף כ"ה ע"א בגמ') **מהו** שיהו אסורין משום ספיחין עיין בדיבור דלעיל כל הספיחין וכו' מה שנתבאר מהנלמד מזה:

(שם) **דאיתפלגון** שירי פתילה וכו'. יתבאר מזה כשגיעי למקומו ברתמי וכס"ד:

(שם) **שלא** ילך ויביא מן האיסור ויאמר מן האמהות הבאתי עיין לעיל ד"ה כל הספיחין וכו' מה שהוזכר מזה:

(שם) **אין** מחייבין אותו לעקור את הלוף בשביעית וכו'. תוספתא זו פסקה הרמב"ם בפ"ד בהל' יח והטעם כמבואר בפנים:

(שם) **רבי** שמעון בן יוחי הוה עבר בשמיטתא וכו'. זה הובא לעיל בפ"ק דברכות סוף הלכה א' והתוס' בפ' מקום שנהגו (דף נה ע"ב) על הא דקאמר התם אני ראיתי את ר"ש שאכל הקשו דכיון שבעצמו היה אוכל למה היה כועס על אחרים שהיו אוכלין וסומכין על הוראתו ותירצו דמ"מ לא היה רוצה שעמי הארץ יסמכו עליו כל זמן שלא פסקו הלכה כמותו וזה קשה לומר ארשב"י שהיה מיקל לעצמו ומחמיר על אחרים ואפשר זה אתמהה ובברכות שם בהדיא קתני להאי עובדא דרשב"י בהדי אינך דקאמרי אע"פ שאני מיקל לאחרים מחמיר אני על עצמי דהא פליגי עלי חבירי וכולהו דמני התם לא הוו עבדי עיבדא כותייהו. ועוד דלתירוצם שלא היה רוצה שיסמכו אחרים עליו א"כ היאך אכל ר"ש בן יוסי בן לקוניא ואמר אני שראיתי את רשב"י שאכל וכו' ומנין לנו לחלק ולומר שדוקא לעמי הארץ לא רצה שיסמכו עליו מכיון דרבים פליגי עליה. ונראה לתרץ קושייתם דשאני בהאי עובדא דהכא דמה שאכל הוא בעצמו לא היה במקום שנחשדו על השביעית וכן לא אכל אלא מפני שהיה מוחזק לכשר וכהאי דר"ש בר' יוסי וכך אמר לר' יוחנן בן אלעזר בפני אכול ושלא בפני לא תאכל דשמא לא תזהר לאוכלו בפני רבים ויהיה ביניהן החשודין והאי עובדא דהמא נהאי מלקט ספיחי שביעית בפני עוברי דרכים ומגוין הן החשודים על השביעית ולכן כעס עליו דמהאי טעמא גופה חביריי חלוקין עלי ולא היה לך ללמוד מהוראתי שאני מתיר:

(שם ע"ב) **והוה** נסיב תורמוסין ומקלן וכו'. וכן פירש"י ז"ל בפ' במה מדליקין (דף לד) בהאי עובדא דרשב"י שהיה מקליך אותן ונעשה נס ולף המת במקום שהוא שם והתוס' פירשו בענין אחר בסדינין וכו' שדקדקו להא דקאמר כל היכא דהוי קשה טהריס וכו' ולפירש"י וכדקאמר הכא בהדיא היינו כל היכא דהוי קשי שלא רתה שום דבר ונשאר הקרקע קשה טהריס:

(שם במתני') **שלש** ארצות לביעור. בתחלה נבאר לפי שיטות המתחלקות בענין חלוקת שלש הארצות ואח"כ נבאר בענין דין הביעור גופיה ומהו הביעור לפי שיטות המתחלקות גם בזה. דעת רש"י וכן דעת הרמב"ם ז"ל דאין חילוק ארצות לביעור כ"א אותן ג' ארצות בלבד יהודה ועבר הירדן וגליל כדכתב רש"י בפ' מקום שנהגו (דף נב ע"ב) ופי' להא דאמרו וג' ארצות בכל אחת ואחת דמתני' דלקמן ולמה אמרו ג' ארצות בכל אחת ואוכלין שיהו אוכלין וכו' דה"ק ג' ארצות בכל אחת שחלוקו' במנהג קיו' פירותיהן שפירותיהן של זו כלות קודם לזו ואעפ"כ עשינו כולן אחת לביעור וכו' ע"ש דלפירושו האי ולמה אמרו וכו' הכוונה היא גם למה שאמרו שלש ארצות בכל אחת ואחת מ"מ אמרו שיהו אוכלין בכל אחת ואחת עד שיכלה האחרון שבה וכן הוא דעת הרמב"ם שכתב בפי' המשנה במתני' דלקמן ולמה אמרו וכו' מה תועלת יש לזה החילוק שחלקם שלש אחר שהם ט' ארצות כמו שאמר והשיב ואמר שהתועלת שיהו אוכלין בכל אחת ואחת וכו' כגון שיהו לו פירות בגליל העליון יאכל מהן כל זמן שהמין ההוא נמצא בגליל העליון או בתחתון או בעמק ואם פסקו הפירות ההם משני גבולי ארץ הגליל ושדה בגבול הג' יש לו לאכול ממה שיש ברשותו עד שיפסוק האחרון ואמר לענין של שלש אינו לענין תוספת דין מן הדינים אבל הוא מכלל ההגבלות שנתן להם ע"כ וכמו שהסברתי בפנים במתני' דלקמן לסיום דבריו מכלל ההגבלות וכו' ע"ש ולפי פירושו מתפרש האי ולמה אמרו וכו' קאי בענין אחר מפירש"י בזה ומיהו לדינא שוין הן דכל ג' ארצות שבכל אחת ואחת נחשבות הן כארץ אחת לביעור וכך הם דבריו בחיבורו בפ"ז בהלכה ט' וי' והתוס' בפ' מקום שנהגו הקשו על פירש"י דהא מדקתני רש"א לא אמרו ג' ארצות אלא ביהודה מכלל דלת"ק ג' ארצות חלוקות שבכל אחת ואחת חלוקות לביעור ולפיכך מפרשים דאחרון שבה היינו פירות שבהר עד שיכלה האחרון שבהר וכן בעמק וכו' ומביאין ראיה מהא דקאמר הכא אין היה שבהר גדילה בעמק וכו' ומה דסיימו שם עוד וכתבו ובירושלמי במסכת שביעית על הא דסימן לערים מילין אית דבעי למימר למידה הדא איתמר פי' לענין ג' ארצות נאמר אותו סימן אפשר היה הגי' כך לפניהם ומ"מ גם אם הוא כך מה שייך להאי לנתאים קנים לפי פירושם ולא נאריך

בזה דמבואר הוא לפי הגי' שלפנינו למידת הדין איתמר והיא הגי' הנכונה וזהו לענין ממון כמו שבכל הש"ס הזה דלכו לקרות ענין ממון מידת הדין כלומר לענין הניתן לפני הדין וזה ממש כדאמרי' התם עלה דהאי ברייתא דרשב"ג כ"מ לענין מקח וממכר וכו' איך שיהיה מ"מ נראה דדעת הש"ס משמע כפי' התוס' ודעתם בענין חילוק הארצות מהא דלעיל אין היה שבהר וכו' וכן הוא דעת הר"ש אבל זה קשה מאי מכיאין ראיה מהש"ס הזה הא כתם בהדיא אמרינן לטעמא דמתני' מנה"מ וכו' וגמירי דאין היה שביהודה גדילה על פירות שבגליל וכו' וא"כ תזינן דהש"ס דילן לא ס"ל כהאי ש"ס בזה דאי הכי לישמעינן רבותא עפי אין היה שבהר וכו' ואפי' ביהודה עלמה ופשוט הוא דהרמב"ם לא סמיך אהא דהכא בזה אלא אמאי דמוכח להדיא בש"ס דילן. ובענין קושייתם מהאי דר"ש ככר מתורץ הוא כמה שפירשתי בפנים בזה דר"ש פליג את"ק כתרתי וכעין זה כתב התי"ט איברא דאי משום קושייתם לא הייתו צריכין לפרש כן לדר"ש וניחא נמי אם נפרש דר"ש לא פליג אלא בשאר הארצות אבל ביהודה ס"ל לר"ש כמו הת"ק דאין ג' הארצות שבה חלוקות לענין הדין ואוכלין בכל אחת מהן עד שיכלה האחרון שבה וג' ארצות שאמרו ביהודה לענין הגבול הוא כדפרישית במתני' וה"ק ר"ש לא אמרו ג' ארצות אלא ביהודה כלומר ביהודה דוקא הוא דאמרו דבג' ארצות שבה הוה דאוכלין בכאו"א עד שיכלה מן האחרון ואין אוכלין ביהודה אחר שיכלה מן האחרון על כמך הגליל שעדיין לא כלה שם ובהא מודינא לך אבל במה דקאמרת דגם בשאר הארצות הדין כן דאין אוכלין בגליל אחר שיכלה מן האחרון שבו על סמך שביהודה וכן בעבר הירדן בהא פליגנא עלך אלא שאר כל הארצות כהר המלך ובהכי ניחא לקושית התוס'. אלא דאנן חזינן דהש"ס מפרש לדברי ר"ש דפליג נמי ביהודה גופה לענין הדין ואין אוכלין מן ההר על שבעמק או איפכא וכדמשמע להדיא ודהא דפריך על ר"ש לקמן איתא תמי אלין עמק שביהודה וכו' וכן נמי מדמוקי לקמן להאי ברייתא דתני אוכלין על התמרים וכו' כר"ש וכדפרישית בפנים בהלכה דלקמן וע"ש ד"ה מתניתא דר"ש שביארתי דא"א לפרש בענין אחר. איך שיהי' מיהו דעת רש"י והרמב"ם מבוארין הן במאי דס"ל דאין כאן אלא ג' ארצות חלוקות בלבד לענין דין ביעור דסמכו על הא דאיתמר בש"ס דילן כמבואר. ונבא אל דין הביעור גופיה ובמאי דמצינו בו מדעות המתחלקות. דעת התוס' בפ' מקום שנהגו שם ודעת הרמב"ן ז"ל וההולכין בשיטתם דעיקר מצות הביעור הוא שלא יחזיקם בביתו כשלו אלא שיפקירם ויוציאם מרשותו ואחר שהפקירם יכול הוא בעצמו לחזור ולזכות בהם ומכניסן לתוך ביתו ואוכל והולך עד שיכלו וסמכו לדבריהם אלו על הגי' במתני' דלקמן בפרקין ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור וכך היא הגי' בת"כ וכאן ובתוספתא דפ"ח דמכילתין מבואר בהדיא כדבריהם וכן נלמד מהאי עובדא דלקמן בהלכה ה וכל זה הביא הכ"מ בריש פ"ז וכתב דמ"ש הרמב"ם שם בדין הביעור דמחלק מזון ג' סעודות לכל אחד ואחד והסור לאכול אחר הביעור בין לעניים בין לעשירים ואם לא מלא אוכלין בשעת הביעור שורף כאש וכו' כמו שהבאתי דבריו בפי' המשנה בפנים לפי שהיה גורס במתני' דלקמן ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלין אחר הביעור וזהו בלי פתרון דמאין הוא למד לומר כן ולגרוס גי' אחרת שהוא נגד הת"כ ונגד התוספתא ונגד הש"ס דהכא. והומר אני בקצרה שלא להאריך ביותר דעת הרמב"ם ז"ל דנלמד דין הביעור מדין דספיחין דהא בהא תליא וכמו שזכרתי אפס קצהו מזה לעיל בפ"ה בהלכה ג' ד"ה סבר ר' אימי אמר היסור ספיחין תורה וכאן אבאר לך בביאור גמור דהוא ז"ל סמך על ברייתא אחרת שנשנית בת"כ ועל המכילתא שמביאין נלמד דאין מצות הביעור מצות ההפקר והא בלחוד והא בלחוד ובכל מקום שתמצא שאמרו היתר אכילה אחר זמן הביעור אליבא דר"ע היא אבל לחכמים דפליגי עליה בענין דין דספיחין וקיי"ל כוותייהו ממילא נשמע דאחר הביעור אסור באכילה לכל הוא וכן אין הביעור נאמר על ההפקר כמו שנלמד מהמכילתא שיתבאר לפנינו: והנה הברייתא דת"כ כבר הבאתי לעיל בפ"ה שם דהיא שנויה בפסוק וכי תאמרו מה נאכל וכו' דר"ע דריש מכאן סמך לאיסור ספיחין מן התורה וחכמים פליגי עליה דאין איסורן אלא מד"ס ומסיימי א"כ למה נאמר הן לא נזרע ולא נאסף וגו' אמרת לנו לא תזרעו ומה שאנו אוספים אין מכניסו לקיום אמרת לנו ביערוהו ומה אנו אוכלים מן הביעור והילך. הרי לך בהדיא דר"ע דריש יותרא דקרא ולא נאסוף על הספיחין הוא דנאמר ולא דריש על הביעור א"כ באנו הפירות שיש לו בשביעית כגון פירות האילן וכיוצא בהן דלא שייך בהו איסור ספיחין אוכל בהן גם אחר זמן הביעור אלא נצריך שיפקירם ובדעת הסוברים כן אלא דלמדין אנו בזהו דעת ר"ע והשתא לחכמים דפליגי עליה באיסור ספיחין ושאינן אלא גזירת ד"ס בלבד ואינהו דרשי קרא דלא נאסוף שאין אסיפה זו לקיום שהרי צריכין אנחנו לבערן כשיגיע זמן הביעור ומה אנו אוכלין משעת הביעור והילך א"כ אסור באכילה לכל הוא. וזהו דעת הרמב"ם דנלמד מכאן מהו הביעור שאמרו ונבאר עוד דגם מן המכילתא מוכח בהדיא דאין הביעור נאמר על ההפקר אלא כאו"א מצוה בפ"ע היא ובזמנים נפרדים הן שזהו לשון המכילתא בפ' משפטים על הכתוב והשביעית תשמטנה ונטשתה וגו' ד"א והשביעית וגו' מפני מה אמרה תורה לא שיאכלו אותה עניים הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים ת"ל והשביעית וגו' מגיד שפורץ בה פרצות אלא שגדרו חכמים מפני תיקון העולם. ופירושה מגיד שמן התורה צריך שיפרוץ פרצות בגדר שדהו כדי שיוכלו העניים להכנס בריוח וליטול בעלמן אלא שגדרו חכמים בזה ולא החמירו כ"כ שיפרוץ פרצות בגדרו מפני תיקון העולם אלא שינית כך ויפקיר הכל כל מה שיכלו ליקח ובלבד שלא יהא נועל הגדר כדי שלא יוכלו להכנס או אם לא היתה שדהו גדורה לא יעשה לה גדר בשביעית אלא הרי הן הפקר לכל וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ד הלכה כד מצות עשה להשמיט כל מה שתוליא הארץ בשביעית שנאמר והשביעית וגו' וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית בטל מצות עשה וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו אלא יפקיר הכל וכו' הרי לך מבואר דמצות הפקר הוא מיד בתחילת שביעית ובזמן שתוליא הארץ ומצות הביעור ידוע הוא שאינה אלא כשכלה לחיה מן השדה. ודי בזה שנמצא דעת הרמב"ם מבואר. ובענין השגת הראב"ד ז"ל בריש פ"ז הריני מבאר לך בקצרה כוונתו בהשגה זו דהוא ז"ל ג"כ דעתו שיש ביעור שמצוה הוא לשרפו ולאבדו מן העולם אבל דעתו שיש ב' מיני ביעור ובתחלה מכניס פירותיו לאוצר העיר ומחלקין הב"ד ג' סעודות וכו' ואז דין הוא שתאסר השביעית מין במינו כמשהו לפי שיש לה היתר שהרי יכול הוא לחזור ולזכות בהן ועוד יש ביעור אח"כ כשיכלה הכל אז יתבערו לגמרי לשריפה וכו' ואז אינה אוסרת כמשהו לפי שאין לו שום היתר וכו' וכוונתו בזה דאם לדברי הרמב"ם שאין כאן אלא זמן ביעור אחד ולגמרי א"כ מאי האי דשנינו בסוף פ"ה מין במינו כל שהוא בשביעית הרי אין לו מתירין ולמה יאסור במשהו אבל כבר ביארתי במקומו גם שאין דעת הרמב"ם לפרש הסיפא שביעית אוסרת כל שהוא במינה דקאי על אחר הביעור אלא לענין אכילה בקדושת שביעית וקודם הביעור וע"ש והא דקתני חייב לבער מין במינו בכל שהוא זה ל"ק דודאי כל זמן שלא הגיע שעת הביעור צריך לבער הכל כל שאינו ניכר כמו דאיירי התם שנתערב מין במינו וביאר לזה בסוף פ"ז והאי מתני' דהכובש שלשה כבשים שכל מין ומין ניכר הוא בפ"ע ופסק שם בהלכה ו' כר"ג דאיפסקא הלכתא כותיה לקמן ואין להאריך יותר במקום אחד וע' עוד במתני' דהכובש ובסוגיא שם מה שיתבאר בס"ד:

(שם בגמ') **אית** דבעי מימר למידת הדין איתמר. היינו לענין מקח וממכר וכו' כדקאמר בפ' מקום שנהגו וזכרתי מזה בדיבור דלעיל ע"ש:

(דף כ"ו ע"א במתני') **אוכלין** על הטפיחין. הר"ש פי' בשם הערוך על מה שבעופות קיננו בטפיחין ואין לשון התוספתא דמייתי הש"ס משמע כן דהא קתני על טפיחין שבעכו ומ"ש בעכו משאר מקומות ועוד הא עופות בכלל בהמה והיא בכל מקום ומאי קמ"ל והעיקר כפי' הרמב"ם שהבאתי בפנים וכ"כ בחיבורו פ"ז בהל' ד' לפי שזה לאו דוקא במין טופח הוא אלא בכל יוצא בהן ממיני הקשים שאינן נגמרין אלא בסוף השנה והשתא טובא קמ"ל וזהו נמי בכתב שם בהלכה דלקמן להטעם שאין אוכלין על פירות הבתיו מפני שדומין לפירות של שנה אחרת דאילו מפני שאינן נגמרין אלא בימי הסתיו היה מותר לאכול עליהן אלא מפני שאלו המינין נראין כישנות ומשל שנה דאשתקד ואין אוכלין בפירות שביעית על הפירות של לפני שביעית:

(שם בגמ') **מתניתא** דר"ש. לכאורה היה נראה דאברייתא דת"כ דמייתי לקמיה קאי כתיב מן השדה תאכלו וכו' ומסיים מ"ט דר"ש וכו' והיינו דודאי דמה דדריש בת"כ כל זמן שאת אוכל מן השדה את אוכל וכו' זה לר"ע הוא דמכאן אנו למדין דאסור לאדם לאכול אחר הביעור דאילו מקרא דולבהמתך לא שמעינן אלא כלה לחיה כלה לבהמתך בבית ואיסור אכילה לאדם לאחר הביעור מהאי קרא הוא דשמעינן ור"ש דייק תאכלו דאת הוא שגרמת לך וכו' אלא דזה דוחק הוא לאוקמי בברייתא כר"ש אם בעיקר הדרשה הכל מודין בה לכך נראה כדפרישית בפנים דעל התוספתא דלעיל מינה קאי אוכלין על התמרים וכו'. וכזה מבואר דסיפא דמתני' וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים אליבא דחכמים דר"ש היא כמבואר בפנים:

(שם במתני') **רבי** אליעזר אומר אוכלין על הראשון וכו'. מפורש בהדיא לפלוגתייהו בת"כ דגריס על הכתוב מן השדה תאכלו וגו' כל זמן שאתה אוכל בשדה אתה אוכל מתוך הבית וכו' מכאן אמרו הכובש ג' כבשים בחבית אחת רא"א כיון שכלה מין אחד מן השדה יבער כל התבית ר' יהושע אומר אוכל והולך עד שיכלה האחרון שבה ר"ג אומר וכו' והלכה כדבריו רש"א כל הירק אחד לביעור אוכלין ברגילה וכו' ומה שפי' הראב"ד ז"ל בהשגה רפ"ז דדעת ר"ש שאחר הביעור הראשון כמו שפי' שם שיש ב' מיני ביעור הא' והוא שמכניסין הפירות לאוצר העיר כדאיתא בתוספתא והבאתי לקמן בהסוגיא ואז אוסר כמשהו לר"ש לפי שיש לו היתר ולר"א ולר' יהושע בכ"ע ולאחר הביעור הב' והוא לאחר שכלה מן הארץ שאז מבערן לגמרי לשריפה ולאיבוד ומאותו הביעור והילך אינו אוסר במשהו לפי שאין לו שום היתר זהו תוכן דבריו וקשה לפירושו חדא דהא בת"כ גרים בהדיא לפלוגתייהו על האי קרא מן השדה וגו' ומשמע דלאחר הביעור שהוא לאחר שכלה מן השדה הוא דפליגי ועוד דמלידה מברה למה שרצה ללמוד מהתוספתא וקרא אותן שני מיני ביעור ומפרש לדברי ר"ש שהוא אחר הביעור הראשון

הראשון שקרא להכנסה להאוצר דס"ל דאוסר במשהו א"כ האיך מתפרשין דברי ר"ש בתוספתא דגר׳ התם הגיע שעת הביעור עניים אוכלין וכו׳ דברי ר׳ יודה וכו׳ כדפליגי במתני׳ לקמן בפרקין רש עשירים אוכלין מן האוצר אחר הביעור הרי דר"ש גופיה לא ס"ל דלאחר שהגיע שעת הביעור והיינו לאחר שכלה מן השדה שצריך לבער להפירות לגמרי ואוכלין הן ממה שבאוצר העיר שהכניס מקודם ואין להאריך כמבואר וכמדומה שאע"פ שהוא ז"ל פיים אחר פירושו וזהו עיקר של דבריו הללו אין להן לא עיקר ולא שורש אלא העיקר כדין הביעור כך הוא דתליא בפלוגתא דר"ע וחכמים בברייתא אחריתא דת"כ והבאתי לעיל ד"ה ג׳ ארצות ע"ש ולפ"ז כל מקום שתמצא לאיכא תנאי דס"ל דיש היתר אכילה אחר זמן הביעור הוא אליבא דר"ע דלא דרי"ש קרא דהן לא נזרע ולא נאסוף דבביעור משתעי אלא על הספיחין הוא דדרים ליה וכולהו הני תנאי תלמידי ר"ע ניהו ר׳ יודה ור׳ יוסי ור"ש ופליגי בענין היתר אכילה אחר הביעור אבל לחכמים דהאי ברייתא דת"כ דדרשי להאי קרא דלא נאסוף על הביעור אין כאן היתר אכילה לשום אדם אחר שכלה מן השדה זהו עיקר של הדברים וזהו דעת הרמב"ם ז"ל שם ונתבארו דבריו לאחר שהולאתי לאור מהיכן הוא נלמד דעתו ז"ל בענין מ"ש בדין הביעור וביארתי ג"כ לעיל שם ואין להאריך שוב בזה. ובענין פירושא דמתני׳ דהכא פשוט הוא במאי דפליגי כמבואר בפנים ודברי ר"ש לא קאי אלא על כל הירק שבשדה דין אחד לו לביעור ולענין הלכתא פסק הרמב"ם לדין זה הכובש וכו׳ כדפסקו בת"כ ומייתי לה הש"ס לקמן הלכה כדברי ר"ג וע׳ עוד בדיבור דלקמן מאיזה דקדוק בדין דהכובש מה שיתבאר שם בס"ד:

(שם בגמ׳) **תני** והלכה כדבריו. וכך פסק הרמב"ם ז"ל שם בהלכה ג׳ כר"ג משום דהש"ס פסק כן ולא גרים הכא בנוסחת המשנה כן כמו שהוא בנוסחת המשניות דא"כ לא היו מורין כן דקיי"ל **אין מורין** הלכה מתוך המשנה כמבואר לעיל בשלהי פ"ג דפאה ובפ"ב שם בגמרא. ודע דמסיים שם הרמב"ם ואם התחיל בה הרי הכל כמבוער וציין הכ"מ בירושלמי מכיון שהתחיל באוצר כמבוער הוא. והאמת דהאי דחזקיה דקאמר הכי על ענין האוצר המוזכר בתוספתא קאי ועל הכניסה להאוצר קאמר וכר"ש דהתוספתא כמבואר בפנים ומהאי תוספתא למד הראב"ד לומר דהכנסת הפירות להאוצר הוא הביעור הראשון כפי פירושו בענין הביעור כמו שהוזכר בדיבור דלעיל אבל הרמב"ם לא למד כלל מהאי תוספתא לא כעיקר דין הביעור ולא זכר כלום מהכנסת הפירות לאוצר העיר ובתוספתא גופה לא אמרו אלא שבראשונה היו עושין כן וכבר נתבאר לעיל דעתו ז"ל ואין דברי חזקיה דהכא שייך כלל לדינא דהכובש דמתני׳ וזה מבואר להמעיין בהסוגיא אלא איידי דאיירי בדיני ביעור קאמר להא ומ"ש הרמב"ם ואם התחיל בה וכו׳ טעמו דמשום דדרך הכובשים בחביות כשמתחילין להשתמש מהן אם אינם משתמשין מהר ממנה סופה להתקלקל וזהו שאמר ואם התחיל בה הרי הכל כמבוער ממילא וא"צ להוציא את המין שכלה שאע"פ שישנו עדיין בחבית סופה להתקלקל הכל וה"ז כמבוער ונלמד זה מדין חבית יין שהוזכר בסוף פ׳ המפקיד וכן הוא בנכבשין בחבית וכך אמרו בהדיא לקמן בפ"י ... רומות ע"ש:

(שם) **חמי** לך תלתא רחמין וכו׳. הא דהקפיד על השלשה והביא אע"ג דמן ה... שם סגי אפי׳ בהפקיר בפני אחד כדקיי"ל כריב"ל בסוף פ"ד דנדרים דהלכתא כותיה לגבי דר׳ יוחנן דפליג התם ומד"ס קאמר ריב"ל צריך שיהו ג׳ בדי שיהא א׳ זוכה וכו׳ ... ין והכא לא שייך האי טעמא שהרי אמר לו כפני האוהבים שבודאי לא יזכו הן והוא בעצמו יחזור ויזכה בהן שמא לרווחא דמילתא א"נ כן א"נ דהוא ס"ל כר׳ יוחנן דאמר מן התורה צריך שיפקיר בפני ג׳ ור׳ אימי דהורה לאנשי קפודקיא להקל משום דשביעית בזה"ז דרבנן היה מקיל טפי והאי עובדא דר׳ חזקיה ור׳ ירמיה נראה דללמדו דין א׳ בהפקר היה מתכוין לפי שאמר לו זכיתי בזה האוצר והבין מדבריו שלא בא עדיין לידו מא׳ מדרכי הקניה וזה לאו כלום הוא וכדמסיק בבבלי ס"פ בתרא דב"מ דהבעי׳ בהפקר לא קני וכדפסק הרמב"ם בדיני הפקר בסוף פ"ב דהל׳ נדרים ולפיכך עשה לו תחבולה זו להורות לו שאין הזכיה הראשונה בלו כלום אלא ילך ויחזור ויזכה בזכיה גמורה בהגבהה או יתגיה בקנין שנקנה בו כמבואר שם:

(שם ע"ב) **ותני** בן עלי קנים וכו׳. ובתוספתא פ"ה גרים עלי זיתים במקום עלי האוג וכ"פ הרמב"ם בפ"ז בהלכה טו וזכרתי מזה לעיל בפ"ז בהלכה ו׳ ד"ה ברא‍שה דפרקא וכו׳ ע"ש:

(שם) **עד** שירד הגשם אחר. כבר בארתי מזה בפ"ח דנדרים בהלכה ה׳ מה שנלמד מזה לדעת הרמב"ם ע"ש:

(שם) **נתנו** בכר בטלו והוא שישן עליו. הרמב"ם העתיק בסוף פ"ה לשני הדינים כאחד שהוזכרו כאן אין נותנין תבן וכו׳ לא לתוך הכר ולא לתוך הטיט וסיים ואם נתן ה"ז כמבוער ולפיכך לא היה צריך לסיים והוא שישן עליו כמוזכר בהשגת הראב"ד דהא משום זה לדין הטיט וגריס שריו בטיט וכו׳ כמבואר בפנים וא"כ כמו שזה אינו ראוי שוב לדבר אחר כך זה מפני שכבר נתקלקל כשישן עליו והרי לא העתיק ג"כ והוא שגבלו אלא דממילא נלמד זה:

דף כ"ז ע"א) **מה** טעמא דר׳ יודה ואכלו אביוני עמך ויתרם וכו׳. מבואר בפנים לכל חד וחד למאי דאית ליה וכפי הגי׳ לר׳ יוסי בספרים ולדינא לדעת הרמב"ם כבר מבואר הוא לעיל כד"ה ר"א אומר אוכלין על הראשון וכו׳ ובד"ה ג׳ ארצות לביעור בהלכה ב׳ ובמקומות המצויינין שם ונתבאר הכל בס"ד:

(שם) **רבי** יוחנן אמר בפירות היתר היא מתני׳ וכו׳. לפי פי׳ הרמב"ם להמשנה היה קלא דחוק לאוקליכן דקאמר כבישה וכסיפה כמ"ש התי"ט וכן דקדק הרא"ש ז"ל ולפי מה שבארתי בפי׳ במתני׳ לדברי ר׳ יוחנן ניחא ולדינא תפס ג"כ בענין אוקימתא דמתני׳ דבפירות היתר מיירי ולחכמים מותר הוא בעצמו לאכלן כדכתב בסוף פ"ו ע"ש:

(שם ע"ב) **רבי** יהושע בן לוי הוי מפקד לתלמידיה וכו׳. בפ"ב דדמאי דמיירי התם במקומות הסמוכין לא"י והתיר הותן שאין חוששין בהן לא משום דמאי ולא משום שביעית ומייתי לה נמי הכא איידי דאיירי בהלו שהיו מחמירין על עצמן וא"ל אליהו זכור לטוב ז"ל אמור לרבך וכו׳ אין בעיתה מתמירא על נפשך וכו׳ וכבר זכרתי מזה לעיל בפ"ו בהלכה ב׳ ד"ה מהו לטחון עם העכו"ם כאכן וכו׳ ע"ש:

## סליק פירקא בסייעתא דשמיא

(שם במתני׳) **השביעית** משמטת את המלוה. מפני שאנו למדין מן ההלכה אנו עושין אותו. וכן א"ר יוחנן בבבלי (גיטין דף ל"ז) וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ט בהל׳ ו׳ כר׳ יוחנן דהורה הלכה למעשה ואפי׳ אם כתוב בו אחריות נכסים בפירוש כדאמר התם בהאי עובדא דהוה כתיב ביה אחריות נכסים וא"ר יוחנן משמט וכסיים לו שדה בהלואתו פסק הוא ז"ל דאינו משמט וכתניא אידך דמייתי התם והרמב"ן ז"ל טען על זה ומביאו הכ"מ דהא האי תנא ס"ל בכל שטר שיש בו אחריות נכסים שאינו משמט ואידתי ליה וכו׳ אבל דעת הרמב"ם מכיון דמהאי תלמודא סייעתא להאי תנא דקאמר רב בהדיא ייחד לו קרקע אינו משמט ומה שהקשה עוד הרמב"ן מהאי דאמרינן פ׳ איזהו נשך (דף סז) האי משכנתא באתרא דמסלקי שביעית משמטתה וכ"ש סיים. האמת דהרמב"ם פסק כן במשכנתא בפ"ז מהל׳ מלוה בהלכה ד׳ דשביעית משמטתה ומה שהביא הכ"מ בשם בעל התרומות לתרץ זה דמסתברא דהאי ברייתא סיים לו שדה מיירי באתרא דלא מסלקי אם כך הוא דעת הרמב"ם היה לו לבאר בהדיא כן אלא דנראה לדעת הרמב"ם דזהו טעמו והאי סברא גופיה דהרמב"ן דהיה פשוט לו כ"כ דאם משמטת משכנתא באתרא דמסלקי מכ"ש בסיים בזה לא הוה ניחא ליה להרמב"ם לומר כן אלא דשאני אפותיקי ממשכנתא דהתם כיון דיכול לסלקו בכל שעה שירצה לא הוי כגבוי והשביעית משמטתה ולא דמי למשכון דמטלטלין דתפים ליה בידיה כדכתבו רש"י והתוס׳ שם אבל הכא מכיון דייחד לו הקרקע לגבות ממנה אפי׳ באפותיקי סתם כגבוי הוי דכל זמן שאינו מגבה אותו מאחר נכסים הויא אותה השדה כגבוי אללו ואינו משמט וא"ל לדחוק ולאוקמי באפותיקי מפורש במה שהלה שם הרמב"ן ודחה דלאו מילתא היא דהפ"ה משמט וכו׳ אלא פשוט הוא לדעת הרמב"ם דאפי׳ באפותיקי סתם טפי עדיפ׳ ממשכנתא דמסלקי ולפיכך סתם דבריו בזה:

(שם בגמ׳) **דמשעבד** שדה לאשתו והלך ומכרה וכו׳. בתוספתא דכתובות סוף פרק י"א תני העושה שדהו אפותיקי לכתובת אשתו ובטפה נשר גובה מאחר נכסים אם אמר לה לא יהא לך פרעון אלא מזו אינה גובה מאחר נכסים. ומייתי לה בבבלי פ׳ השולח (דף מא) ופסקה הרמב"ם בפ׳ י"ח מהל׳ מלוה הלכה ב׳ וכודאי לענין שגבייה נלמד מהאי ברייתא׳ גם במכרה וכדמחלק נמי בין אפותיקי סתם לבין אפותיקי מפורש אלא דבדין המכר גופיה אם הוי מכורה או לא וכשמכרה לשעה פליגי לקמן בהא ועיין בד"ס תני הכותב שדה אפותיקי וכו׳ דלקמן:

(שם) **מצוין** הן בעלי זרוע ליפול. בישראל קאמר והכי תני לה בהדיא בתוספתא דנדרים ומייתי לה האי תלמודא בפ"ג דנדרים בהלכה ד׳ תני תולין בגוים ובמלכות אבל לא בישראל ומפרש לה התם שבעלי זרוע מצוין ליפול דלא יפול ויגלגל עלוהי קדמיתא וע"ש:

(דף כ"ח ע"א) **תני** הכותב שדה אפותיקי לאשה ולב"ח ומכרה וכו׳. ברייתא זו בלשונה הובאה בהאי תלמודא ביבמות פרק האלמנה לכה"ג בהלכה א׳ ומסיים שם רשב"ג אומר לאשה בכתובתה אינה מכורה שלא עלתה על דעת שתהא אשה מחזרת על בתי דינים ומסיק התם דבשמכרן לשעה איגון קיימין אבל בשמכרן לעולם ד"ה אינה מכורה ובדפריטית שם בפנים וכן פסק הרמב"ם בפי"ח ממלוה בהלכה ד׳ וכתב הראב"ד עליו לא הבין ולא הבין דרי הירושלמי

שמלה על זאת המימרא. והבאתי זה במראה שם ד"ה דר׳ יוחנן כרשב"ג וכו׳ וכתוב שם ואפשר לומר לדעת הרמב"ם ז"ל שפי׳ ... סמפרשים ... סר"ן בפ׳ השולח וכו׳ וכל זה ע"ם הוא וא"ל לדעת הראב"ד וכן נתסר הרבה דברים שם וזה בא ע"י שמסרתי הכל ליד המגיה שלי וסמכתי עליו ונשמטו ונאבדו כמה וכמה ממנו ולפעמים כתב מדעתו מה שרלה שהרי מבואר הוא שזהו כוונת הראב"ד להשיג עליו דהירושלמי לא קאי אלא אנכסי לאן ברזל דלעיל שם וזהו דעת המפרשים שלא פירשו כפי׳ הרמב"ם והביאם הכ"מ שם וז"ל ובאמת כל המפרשים אותו פירשוהו או בעבדי לאן ברזל הנזכרים ברים הירושלמי או בדין אפותיקי של אשה ודברי רבינו ל"ע עכ"ל ור"ל דמנ"ל לפרש דגם בב"ת הדין כן ויד נראה לכאורה שם דהא דמסיק הוי כשמכרן לשעה איגון קיימין וכו׳ אדלעיל קאי ואפלוגתא דר"י ור"א שם והדרך הנכון מה שנראה ליישב לדעת הרמב"ם זה הוא דמסוגיא דהכא הוא נלמד כדעתו וכפירושו דאין חילוק להא דמסיק זה דדוקא כשמכר לשעה מיירי בין אשה בין ב"ח באפותיקי סתם דלשעה הוא מכורה אבל ... כשמכר ממכר עולם וזהו מבואר בהדיא כאן בפלוגתא דר׳ אחא ור׳ יוסי דלעיל מהאי ברייתא דקאמר המשעבד שדה לחבירו והלך ומכרה ר׳ אחא אמר מכורה לשעה וכו׳ וע"כ דא"א לפרש בענין אחר אלא כדפרישית בפנים דה"ק דאם מכורה לשעה היא הוי מכר עד שעת הטירפא והיינו דשייך ג"כ פלוגתא דר׳ יוסי עלה דס"ל דמכיון שלא מכר לו אלא לשעה לא סמכה דעתיה דהלוקח שהרי בודאי יטרוף הב"ח אותה כדמסיק דלא פליג אלא באפותיקי מפורש והלכך לא הוי מכר כלל לר׳ יוסי וכדקאמר תייליה דר׳ יוסי משום שהשדה אינו מצוי להבריחה ויבא הב"ח ויטרפנה דאין לפרש דלעולם במכר אותה ממכר עולם מיירי ופליגי אם מיהת מכורה לשעה היא או לא חדא דלא מסתברא דליפלוג ר׳ יוסי בממכר עולם ועוד דאף דתאמר כן ... יוסי פליג בממכר עולם וס"ל דאף לשעה אינה מכורה ומשום דאפותיקי מפורש הוא כדמסיק ולא סמכה דעתיה דהלוקח א"כ מאי הוי לענין פלוגתייהו אלא דהא הוי קשיא דאי הכי מאי האי דפריך לר׳ יוסי הגע עצמך שהיתה מכורה לבעל זרוע וכלומר והרי אין סופה לצאת מתחת ידו והא על מנת כן מכרה ... שיהא הממכר ממכר עולם דהניחא אם נפרש דהמכר עצמו לפי שעה הוא שפיר פריך דמבעל זרוע הזה אין להוציא מתחת ידו ואף אם לא מכרה לו אלא לשעה יתזיקנה לעולם ומסתמא הב"ח מתייאש ממנה ואמאי לא ליהוי מכר כלל דמיהת כל זמן שאין הב"ח מחזר אחריה ולגבותה ליהוי מכר ... ל אם נפרש דבממכר עולם איירי לא שייכא האי פירכא כלל מכל הלין נראה דהעיקר דהכא בבהממכר הוא לשעה מיירי והשתא למאי דמסיק דלא פליגי אלא באפותיקי מפורש אבל באפותיקי סתם לא פליג רבי יוסי אהאי תנא דברייתא דה"ז מכורה והלוקח יחזיק לעצמו וזהו דוקא בשמכר לשעה אבל בממכר עולם כ"ע ל"פ דלא הוי ממכר כלל דאף לר׳ אחא דקאמר דאפי׳ ... אפותיקי מפורש הוי המכר לשעה מכר מ"מ בממכר עולם מודה הוא דאין זה יכול למכור לעולם אפי׳ באפותיקי סתם דשמא לא ימצא הב"ח לגבות מאחר נכסים או כה"ג והאיך נתיר לו למכור ממכר עולם שמא לא יהא סיפוק ביד הב"ח לטרוף שדה זו מהלוקח ואחרי נכסי׳ לא ימצא זהו סברת הרמב"ם ודעתו ונראה הוא דמכאן הוא נלמד גם בב"ת בענין החילוק בין ממכר לשעה לבין ממכר עולם:

(שם) **רב** אמר פגמה לא זקפה וכו׳. מחלפא שיטתיה דרב דהכא לדהתם בפ"ב דגיטין (דף יח) כדרך הש"ס הזה כתליפין עם הש"ס דילן בסברת תנאי ו... מוראי דהתם קאמר רב עד שתפגום ותזקוף ושמואל אמר פגמה אע"פ שלא זקפה זקפה אע"פ שלא פגמה וכו׳ ופסק הרמב"ם בפ"ט בהי"ג כשמואל בדיני:

(שם ע"ב) **השוחט** את הפרה וחילקה בר"ה וכו׳. הרמב"ם פסק שם בהלכה ה׳ כסתמא דמתני׳ וכתב עליו הראב"ד אשתמיטתיה מאי דאמר בירוש׳ דהאי מתני׳ ר׳ יהודה היא וכו׳ ועיין בכ"מ מה שנדחק בזה וכבר ... תי בפ"ק דמכות בהלכה ב׳ ד"ה המלוה את חבירו על מנת שלא לתובעו וכו׳ דלא אישת... מהרמב"ם מידי לא כאן ולא בכל המקומות דהכי פלוגתא היא הכא בענין אוקימתא דמתני׳ דר׳ אלעזר היא דבעי לאוקמי המתני׳ כר׳ יהודה ור׳ בא בשם ר׳ זעירא דחי לה ואוקי מתני׳ ככ"ע כמבואר היטב בפנים בהלכה דלעיל ומתרץ להקושיא דמקשה הש"ס על שמעתא דרב מהמתני׳ לפי האוקימתא דר"א כדקאמר בהלכה דלקמן והבאתי הכל בפנים בהלכה דלעיל ולהראב"ד דהל׳ לתפו׳ לאוקימתא דר"א לעיקר א"כ היה לו להשיגו גם במה שפסק בהל"ט כשמעתתיה דרב התנה עמו שלא יתבענו שביעית משמטת דהא מילתי׳ דרב לא מיתוקמא אליבא דאוקימתא דר"א כ"א דוקא אליבא דשנויא ואוקימתא דר׳ בא בשם ר׳ זעירא ועוד ראיה גדולה ונכונה לפיסקיה דהרמב"ם כסתמא דמתני׳ מהא דגרסי בבבלי פ׳ השולח (דף קמח) גבי פלוגתא דרבה ורב יוסף בהלואת י"ט רב יוסף אומר לא נית ליתבע רבה אמר ניתנה ליתבע וכו׳ מתיב רב אידי בר אבין השוחט את הפרה וחילקה בר"ה וכו ואי אמרת דהאי מתני׳ לא אתיא אלא כר׳ יהודה דהקפת חנות מאי מותיב מינה דילמא האי מ"ס לא ס"ל כהאי דר׳ יודה ור׳ יהודה ס"ל ניתנה ליתבע אלא ודאי דהש"ס דילן ס"ל כאוקימתא דר׳ בא דהכא דככ"ע אתיא המתני׳ והא קשיא להראב"ד:

(שם) **המלוה** את חבירו על מנת שלא תשמיטנו שביעית וכו׳. ... הכל מבואר בפ"ק דמכות שם וכל השייך לזה נתבאר בס"ד:

(דף כ"ט ע"א) **דרבי** מאיר היא דר"מ אמר במלוה הדבר תלוי. הראב"ד השיג לזה בהשגה שם הלכה ו על מ"ש הרמב"ם והשביעית משמטת את השבועה וכו׳ כד"א בשבועות הדיינין וכו׳ אבל שבועת השומרין והשותפין וביוצא בהן שאם יודה ישלם ה"ז ישבע אחר השמיטה ועל זה כתב הראב"ד כמדומה לי דבר זה הוציאו מן הירושלמי במסכת שביעית וכו׳ במלוה הדבר תלוי. ואחרי מחילה כבודו וגדולת תורתו של הראב"ד אומר אני שלא נדמה לו יפה דאין זה ענין כלל למ"ש הרמב"ם. דין זה וזה מתפרש לענין הקנסות כמבואר היטב בפנים דהכין הוא בהדיא בהאי א... מודא בפרק נערה שנתפתתה ומה שפסק כאן לחלק בין שבועות הדיינין לבין שבועות השומרין והשותפין הוי"א מהתוספתא דפ"ח דמכילתין ומהירושלמי דס"פ כל הנשבעין דפסק בהדיא כהאי תוספתא והכ׳ איתא התם דברים שהן משם ידו שביעית משמטתו ומשמטת שבועתו ושאין משם ידו אין שביעית משמטתו לא אותו ולא שבועתו וזהו ... קנא על הא דשקיל וטרי התם לעיל וכתר הכי מייתי סייעתא מהתוספתא כל שהשביעית משמטתו משמטת שבועתו וכל שאין שביעית משמטתו אינה משמטת שבועתו וכבר זכרתי מזה שם בס"ד וזה אישתמיטתיה להראב"ד אלא שלא רלה להטריח ולחפש אחר זכותו של הרמב"ם כמו שזכרתי מכעין זה לעיל בפ"ג כדין הפוערה שכתב על הרמב"ם שהוליא הדין מהירושלמי והגי׳ היא משובשת ואינה כדבריו והקשה עליו ממתני׳ דמ"ק ולא ראה שם הגי׳ נכונה והירושלמי מפרש המתני׳ והן הן דברי הרמב"ם וכזה תמלא למאות ולאלפים בחיבורי בס"ד:

(שם) **מלוה** שהיא נעשית כפרנית אינה משמטת. כ"פ הרמב"ם שם בהלכה א׳. והראב"ד בהשגה פי׳ לזה בענין אחר ובדוחק ואינו מוכן ומה שסיים שם ואם כדבריו שהוא פושט הדברים כפשטן מתני׳ דשבועות קשיא השביעית משמטת את השבועה והרי זה עומד בכפירתו ועיין מה שהביא הכ"מ בישוב קושיא זו מדברי הר"ן בפ׳ כל הנשבעין ואני כתבתי בפ"ה דגיטין שם ד"ה מלוה וכו׳ די"ל דאפי׳ במודה במקלת מיירי הכא או שיש כאן עד אחד וכגון שעדיין לא פסקו לו השבועה בב"ד וכיון שהיא עומדת בכפירתו בשביעית לא שייך כאן משמט ואם הודה אחר שביעית חייב לשלם ומתני׳ דשביעית פשוט הוא דאיירי שפסקו לו השבועה קודם שביעית ע"י הודאה במקלת או להכחיש העד ומשמטת השבועה וגם המלוה:

(שם) **שמואל** אמר אפי׳ על המשכון. פשוט הוא דשמואל לטעמיה דאמר בבבלי פ׳ האומנין ובסוף פ׳ שבועת הדיינין האי מאן דאוזפיה אלפא זוזי לחבריה ומשכן ליה קתא דמגלא אבד קתא דמגלא אבד אלפא זוזי אבל לא קאי הלכתא כותיה ולענין שביעית מסיק בהדיא שם בסוף הפרק במלוה על המשכון ואינו שוה אלא פלג דת"ק סבר כנגדו אינו משמט ור׳ יהודה הכניה סבר כנגדו נמי משמט דלא תפים ליה אלא לזכרון דברים בעלמא ופסק הרמב"ם כת"ק בפ"ט בהלכה י"ד דמה שהוא כנגד המשכון אינו משמט ואם היה החוב יתר משמט היתר וא"ל למה שרלה הכ"מ שם דמשמע דבירושלמי גופיה פליגי עליה דשמואל דהא דקאמר הכא אבתריה אמר יהיה לך וכו׳ לאו מדברי שמואל אלא דברי מאן דפליג עליה וכו׳ וכל זה ללא לורך דודאי לאו מדברי שמואל הוא אבל ליכא הכא מאן דפליג עליה אלא דהש"ס מביא המקרא לפרש טעמא דמתני׳ בעיקר הדין דהמלוה על המשכון אינו משמט ולא שייך זה לסברים דשמואל וטעמי׳ דהרמב"ם הוא כדאמרן:

(שם ע"ב) **והלל** מתקין על דבר תורה וכו׳. והמסקנא דהאי דהלל לא מיתוקמא אלא מטעמא דהשמטת כספים בזמן שאין היובל נוהג אינה אלא מדרבנן וכשיטתא דאביי בבבלי פ׳ השולח (דף לו) בשביעית בזה"ז ורבי היא וכו׳ וכדפירש"י שם בזה דאביי ס"ל כהניא דהכא דאף בימי הלל שהיו בבית שני לא היה היובל נוהג כדלקמן וכן הוא בהאי תלמודא בפ׳ השולח בהלכה ג׳ ומה שהקשה הראב"ד כאן בפ"ט בהלכה י"ז שכתב הרמב"ם כאביי ושא רבא פליג ואמר שפקר ב"ד הפקר והלכך נוהג בכל זמן ככר תירץ זה הכ"מ דבהאי לא פליג הרמב"ם כפירש"י דרבא קאי אקושיא קמייתא ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטא וכו׳ אלא כפי׳ התוס׳ כד"ס מי איכא מידי וכו׳ דעל קושיא בתרייתא קאי ומי איכא מידי דמדאורייתא לא משמטא ותקינו רבנן דתשמט ומשני אביי שב ואל תעשה הוא ורבא משני הפקר ב"ד הוא ומסייעא להך פירושא מסקנא דהכא

דהכא ואף דהתוס' בדיבור דלקמן שם מפלפלין בענין שאמרו כאן דהיובל לא היה נוהג בבית שני היינו פירושא דהסוגיא דהתם בענין הך בינויא דרבא עיקר הוא מדלא משני רבא למילתיה אקושיא דמעיקרא ע"ש ועי' בדיבור דלקמן:

(שם) **אימתי** פסקו היובלות וכו'. כבר ביארתי מזה בגיטין שם בענין מה שהקשה הרמב"ן ז"ל על דברי ר"ת בתוס' שם ד"ה בזמן שאתה משמט וכו' דהא דאמר בסוף פ"ט דערכין (דף לב) דלא מנו יובלות אלא לקדש שמיטין דמשמע דיובל לא נהוג בבית שני כדקאמר הכא היינו למאי דס"ד התם מעיקרא דכשעלו בבית שני לא היו כל יושביה עליה אבל במסקנא דהתם דקאמר אלא א"ר יוחנן ירמיהו החזירן ויאשיהו מלך עליהן נמצאו דהיו שם י"ב שבטים אע"ג שלא עלו כולם חשיב כל יושביה ע"כ והאריך הרמב"ן להקשות עליו מביאו הרשב"א ז"ל בחידושיו והעיקר מהקושיות שלו זה הוא דהא אמרינן בכמה מקומות בענין חלה דאפי' למ"ד תרומה בזה"ז דאורייתא חלה דרבנן משום דכתיב בבואכם בביאת כולכם אמרתי ולא בביאת מקצתיכם וכי אסקינהו עזרא לאו כולהו סליקו ואם עלו כל השבטים עד שאני קורא כל יושביה עליה כל שכן שאני קורא בהם בבואכם וזה דבר ברור ומפורש אלא איני קורא כל יושביה עליה ולא בבואכם עד דאיכא רוב שבט ושבט כדאמרינן בעלמא בכל דיני ציבור וכי תעלה על דעת הרב שאם עלו שנים מכל שבט ושבט שיהא יובל נוהג בהם עכ"ל הרמב"ן ואני כתבתי שם לתרץ דיש לומר לדעת ר"ת דהאי פלוגתא דערכין דפליגי אם היה היובל נוהג בבית שני או לא ופליגי אם נחשוב כל יושביה עליה משום דעלו מקצת מכל שבט ושבט או עד דאיכא רובא מכל שבט ושבט פליגי נמי בהאי פלוגתא גופה דאשכחן דפליגי בחלה כדאמרינן בפ"ב דכתובות (דף כה) ובפ' יוצא דופן אשכחינהו רב הונא בריה דרב יהושע לרבנן דיתבי וקאמרי אפי' למ"ד תרומה בזה"ז דרבנן חלה דאורייתא שהרי ז' שכבשו וז' שחלקו נתחייבו בחלה ולא נתחייבו במעשרות אמינא לכו אדרבה אפי' למ"ד תרומה בזה"ז דאורייתא וכו' כדלעיל והשתא לרבנן דהני רב היכי מקיימי לקרא דבבואכם אלא ודאי עיקר פלוגתייהו תליא בהני ב' ברייתות דמייתי הש"ס בכתובות כדכתבו התוס' שם ד"ה לא חילוק גרנות וכו'. והשתא ע"כ לומר דהאי ברייתא והני רבנן ס"ל כמ"ד בערכין דנוהג היה היובל בבית שני דמדעלו מקצת מכל שבט ושבט קורא אני לכל יושביה וקורא אני ג"כ בבואכם לגבי חלה. ויצא לנו מזה דלדעת הרמב"ם דמבואר הוא דהכל הוא מדרבנן כדכתב בסוף פ"א מהל' דתרומה אפי' בימי עזרא אינה אלא מדבריהם וכמו שביארתי טעמו שם ולעיל בפ"ו בהלכה א' ד"ה כמה נתחייבו וכו' ע"ש וא"כ ממילא מתיישב נמי הא דכתב כאן גבי יובל בפ"י בהלכה ח' משגלו שבט ראובן וגד וכו' בטלו היובלות וכו' ודלא כר' יוחנן דערכין משום דשיטתיה דר' יוחנן כרבנן דבי רב ודברי רב הונא הם עיקר כמבואר בכמה מקומות ואפי' למ"ד תרומה מדאורייתא קאמר אבל באמת תרווייהו מדרבנן הן כמבואר לעיל בפ"י ושם ישבתי לדקדוק הראב"ד בסוף פ"א דתרומות דהא ר' יוחנן אמר ביבמות תרומה בזה"ז מדאורייתא' ואמרתי דשיטתיה דהרמב"ם כאביי דבתרא הוא וממה שנתבאר לנו עכשיו בלא"ה ל"ק מדר' יוחנן דאיהו לשיטתיה אזיל דס"ל בערכין כהני רבנן דרב הונא וס"ל אפי' למ"ד תרומה מדרבנן קאמרי וכו' ואינהו ס"ל דתרווייהו מדאורייתא והרמב"ם לא פסק כותיה בכל דנפק מענין דבריו בזה כדלעיל:

(שם) **ואפילו** נתונין ברומי. הרמב"ם לא זכר מזה כלום ובמרדכי ס"פ השולח והביאו הד"מ בחו"מ סי' ס"ז שכתב אפי' אין המלוה בעיר הדיינים אומר שלא בפניהם אני מוסר וכו' ונלמד מכאן:

(דף ל' ע"א) **מי** מודיע וכו'. בעל המאור ז"ל מביא לזה בריש פ"ק דר"ה וכתב ומכאן אנו למדין שכל טעות שהעדים מצויין לטעות בה נאמנים הם בעצמן על זה ואין בזה משום שקר ומגיד וצריך בזה ב"ד גדול ולהתמין הדין ובגמ' דילן מצינו רבותא בדבר הזה בההיא תברא דסוס

אתים עליה ר' ירמיה בר אבא כדאיתא בפ' גט פשוט עכ"ל והר"ן שם בפ"ק דר"ה כתב על זה נראה מדבריו שהעדים נאמנין בכך אפי' בשכתב ידן יוצא ממקום אחר אבל הרמב"ן ז"ל כתב בפ' איזהו נשך דהאי ירושלמי בשאין כתב ידן יוצא ממקום אחר קאי ומשום הכי נאמנין ואין כאן מקום להאריך בזה אבל ודאי כל טעותא דעבידי עדים למיטעי ביה לית ביה משום אומר ומגיד כדמוכחא הסוגיא דפ' גט פשוט והארכתי בזה במקום אחר:

(שם) **והתני** פרוזבול בין מוקדם בין מאוחר כשר וכו'. הך ברייתא לא קיימא לדינא דהא במתני' סתם אמרו המאוחר פסול משמע דלגמרי הוא פסול וכן דעת כל הפוסקים והש"ס דפריך מהאי ברייתא לאו משום דדינא הכי אלא אליבא דר"ל דס"ל אף בשטר הדין כן פריך דהא מיהא שמעינן מהאי ברייתא דע"כ בשטר לאו דינא הכי אליבא דכולהו תנאי כמבואר בפנים ובענין עיקר הדין דשטרי המוקדמין לענין מאי הן פסולין ביארתי הכל לכל השיטות והדעות מתחלקות בפ"ק דמציעא בשמעתתא דמצא שט"ח ובהלכה הסמוכה ושם תמצא מתירוץ הקושיות לדעת רש"י והרמב"ם ומה שנלמד במקור הדין והשייך מהסוגיות בס"ד:

(שם) **שטר** שזמנו כתוב בשבת וכו'. הובא זה בבבלי פ' גט פשוט (דף קעא) ונשתנית במקצת מל' התוספתא ומיהו לדינא לפי המסקנא חדא היא דלכ"ע כשר הוא דתולין כמאוחר ומה דסיים הכא אלא למ"ד פסול משום זיוף משמע דלר' יוסי דוקא בשטר מקוים הוא דתולין להכשירו ופשוט הוא דלעולם שטר מקוים במינן והלכך סתם הרמב"ם דבריו בענין זה והטור בסי' מג מביא כן בשם בעל העיטור וכמבואר משם:

(שם) **ורבי** יוחנן אמר למלוה וכו'. דברי ר' יוחנן קיי"ל לדינא וכמבואר בבבלי פ' השולח וכן אין לו קרקע ולחייבין וכו' מלבד מה דפשיט הש"ס הכא דכותבין לאפוטרופוס על נכסי יתומין ולאשה על נכסי בעלה לא הוזכר והרא"ש ז"ל מביא שם להאי דאשה על נכסי בעלה והרמב"ם לא כ"כ אלא כלישנא דמתני' ואפשר דהואיל ופשוט הוא וממילא הוא דנלמד:

(שם ע"ב במתני') **הלוה** מן הגר וכו'. בטור סי' קכ"ז הובא דינא דמתני' וכפירש"י בקידושין (דף כב) דאם הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה הוא דאמרו רוח חכמים נוחה הימנו ואם שתיהן שלא בקדושה אין רוח חכמים נוחה הימנו ולישנא דמתני' דקתני שנתגיירו בניו עמו ק"ק לפי' זה והתוס' שם כתבו איפכא ואין להאריך והרמב"ם ז"ל לא זכר מדינא דמתני' בהדיא לא בהל' זכיה ומתנה שכתב שם בפ"ט גר שיש לו בן שאין הורתו בקדושה הואיל ואינו יורשו כמו שיתבאר במקומו וכו' ולא בפ"ז מהל' נחלות שביאר שם דין ירושת הגר שלאביו הגוי הוא יורש מדבריהם ולאביו הגר אינו יורש לא מד"ת ולא מד"ס כדאמרינן בקידושין ובלוה לגר לא כתב כלום כנראה ממסקנת הש"ס שם לחלק אימתי יחזור לבניו ואימתי לא יחזור ולא ראיתי למי שכתב בזה כלום:

(שם בגמ') **הנותן** עירבון טבעת לחבירו וכו'. הובא לכל זה בפ"ד דב"מ בהלכה ב' ושם ביארתי מה דשייך להאי דינא ומהיוצא מזה לדינים דקנין ולמי שפרע ומה שנלמד לשיטת הרי"ף והרמב"ם ז"ל תמצא הכל מבואר שם בס"ד:

(דף ל"א ע"א) **אימתי** אמרו המטלטלין נקנין במשיכה בר"ה וכו'. האי תוספתא לא קאי לדינא בענין דרכי הקנייה אלא כדמסיק בבבלי פ' הספינה (דף פו) וכן לקמן דאביי ורבא דאמרי תרווייהו מסירה קונה בר"ה ובחצר שאינה של שניהם משיכה קונה בסימטא ובחצר שהיא של שניהם והגבהה קונה בכל מקום. וסיפא דהתוספתא הובאה שם (דף פה) לדינא ע"ש:

(שם) **כאן** בשהעמידו עמו וכו'. הכא הוי מצי לשנויי כדמשני לבסוף וי"ל דס"ק דמהאי ברייתא יכילנא לשנויי לך כאן בשהעמידו וכו' אבל לקושטא דמילתא בלא"ה לא קשיא דהא רב גופיה לא פסק כן בהאי עובדא דמילתא אלא ודאי מה דנהג רב בנפשיה ממידת חסידות הוא דנהיג:

## סליק פירקא וכולא מסכתא ברחמי ובסייעתא דשמיא

| עמוד | שורה | נוסחת דפוסנו | נוסחת דפוס קושטנדינא |
| --- | --- | --- | --- |
| | | פרק ראשון | |
| א | 5 | קיימת לעולם הבא | קיימת לו לעוה"ב |
| 2 | 7 | לא תחזור פאה לקצירת | לא חזרה לקצירת |
| | 9 | אין שיעור | אין להם שיעור |
| | 15 | מאן דמר הפאה אין לה שיעור | מאן דאמר הפאה והבכורים והראיון אין להם שיעור |
| | 17 | אפר סוטה | עפר סוטה (בד"ק נדפס זה בלוח הטעות) |
| ב | 10 | סמך לדבר תורה | סמך לה לדבר תורה |
| | 11 | שתי כסף | ושתי כסף |
| | 12 | ר' יוחנן כדעתיה, דר' יוחנן אמר | ר' יוחנן כדעתיה ור' אושעיה כדעתיה ר' יוחנן כדעתיה דר' יוחנן אמר |
| | 13 | הלכה למשה מסיני דו אמר | הלכה למשה מסיני הוי דו אמר |
| | 17 | מאיזה שיעור אבל אמרי חזר ביה ר' יוחנן | מאיזה שיעור אבל הוי דו אמר ראיה כל שהוא חכמים הם שאמרו מעה כסף ושתי כסף אמרין חזר ביה ר' יוחנן |
| | 18 | ר' יונה ור' יוסי | ר' יונה ור' נתן |
| | | פרק שני | |
| | 20 | דאמר רבי לא איתפלגון | דאמר ר' אילא בשם ר' אמי איתפלגון |
| 4 | 2 | ואין אדם טופל בהמה | ואין אדם טופל בהמות לבהמה |
| 10 | במתני' | ולפי העניים ולפי הענוה | לפי רוב העניים ולפי רוב הענוה (וכן לקמן בכל ההלכה) |
| 14 | שו"א | תמן מיעט הכתוב שאין דרך בני אדם להיות קורין אותם זרעים כרם הכא ריבה הכתוב על כל זרע זרוע אשר יזרע | הכא מיעט הכתוב את שאין דרך בני אדם לקרותם זרעים התם ריבה הכתוב על כל זרע זרוע אשר יזרע |
| ח | שו"א | לידון בדבר החדש נעקר מן הכלל והרי הוא בחידושו צריך הוא שיאמר פאה בכרם | לידון בדבר חדש אי אתה יכול להחזירו לכללו ועדיין הוא בחידושו לאיזה דבר נאמר פאה בכרם |
| 19 | 3 | הפקר עניים | הפקר לעניים |
| | 9 | בשם ריב"ל פטור | בשם ריב"ל אמרו פטור |
| | 12 | מדמי ליה להדא קנס | מדמי ליה להדא דר' יוחנן קנס |
| | 16 | מן בין חנווני לטבח | מה בין חנווני מה בין טבח |
| 20 | 10 | אפילו שער כותל מפסיק | אפילו שער כותל לא מפסיק |
| יא | 9 | לא צורכה דלא קדשה משום פאה | לא צריכה אי קדשה משום פאה |
| | 14 | בשם רב חסדא בהם | בשם רב חסדא דאמר כהן |
| | 17 | אנא מימר לך | אתא למימר לך |
| 23 | 9 | או בהמה פטורה | מלת „פטורה" ליתא |
| | 15 | אסור לקצור יקצור חייב בפאה ודבר | אסור לקצור דקציר חייב בפאה הוא ודבר |
| יב | 15 | חייא בר אבא בשם רשב"ל היה שם סלע | חייא בר אבא היה שם סלע |
| 24 | 9 | לד' רוחות העיר | מלת העיר ליתא |
| | 26 | חצי אגדו וחצי השמותית | חצי אגורי וחצי שחמתית (וכן הגי' לקמן) |
| | במתני' | ושאלו אמר נחום | ושאלו את נחום |
| יג | 24 | ההורייה | ההוראה |
| | 25 | א"ל בין סבר | א"ל רב הונא בין סבר |
| | במתני' | שחובת הקציר בקמה קצרוה לכטים חציה וקצר חציה | שחובת הפאה בקמה קצרו לסטים חציה וקצר הוא חציה |
| 26 | 5 | שאין בקיאין בלקט | שאין בקיאין בלקט שכחה ופאה |
| | | פרק שלישי | |
| יד | 9 | ר"ע אומר פאה מכל א' וא' | רע"א נותן פאה מכל אחד ואחד |
| | 20 | שהוא פיטור פאת | שהוא פטור בפאה (וכן לקמן) |
| | 33 | כמין דהוא אילן | כמין דהוא אילן היו שנים |
| 28 | 2 | נמרדה | נמרה |
| | 8 | תמן | ליתא |
| | 9 | א"ר יוסי שמעינן | אר"י אם כן שמעינן |
| טו | 21 | כאן כשביקש לאכלן עושה | תמן כשבקש לאכלן ליתא |
| | 22 | כשביקש לעשותן מלילות | שאם בקש לאכלם מלילות |

| עמוד | שורה | נוסחת דפוסנו | נוסחת דפוס קושטנדינא |
| --- | --- | --- | --- |
| טו | 23 | לעשותן יין | לשתותם יין |
| 30 | 13 | הוי לית טעמא דלא משום מכניסו לקיום | הוי אומר לית טעמא דלא אלא משום מכניסו לקיום |
| | 17 | שנים שלקחו | שנים שחלקו |
| | 19 | קצרו חצי שדה | תניא קצרו חצי השדה |
| | 20 | ונשתתפו וקצרו מפריש משלו שבסוף על של חבירו בסוף ולא משלו שבתחלה | ונשתתפו וקצרו חצי השדה בשותפות מפ יש מחלקו שבסוף על הבירו שבסוף אבל לא משלו שבתחלת |
| טז | 13 | אבל אם שייר שדהו | אבל אם שייר בעל השדה |
| | 14 | אפילו | ליתא |
| | 17 | שנייא היא תמן | כמה דתימר תמן |
| | 21 | משום דמוכר לו | או משום דהוי כמוכר לו |
| | 25 | בקמה לא משום | בקמה אלא משום |
| 32 | 15 | להלן סתיים אף כאן סתיים | להלן סאתים אף שדה הנאמר כאן סאתים |
| | 17 | דרך הקוצרים | כדרך הקוצרים |
| יז | 5 | לא שייר כל שהוא | לא שייר קרקע כ"ש |
| | שו"א | וליתנן אמר | ולתנן אמרין |
| 34 | 1 | דתני בכורים תני קרקע | דתני בכורים תני נמי קרקע |
| | 2 | פטור הראיון | פטור מן הראיון |
| | 3 | לננן אמר | ליתנן אמרין |
| 36 | 2 | ור' יוחנן יכול | ור' יוחנן אמר יכול |
| | 7 | דא תהא לקיים ולעמוד | תהא לי להיות ולעמוד |
| | 12 | בשם ר' יוחנן אין יכול לחזור בו | בשם ר' יוחנן אמר אינו יכול לחזור בו |
| | | פרק רביעי | |
| כ | 3 | אינו כן אפילו | אינו כן אלא אפילו |
| 40 | 18 | התנו ביניהם אפילו כן | התנו ביניהם אפילו ק' |
| | 19 | מדעתו | מודעתו (וכן לקמן מלשון ולנעמי מודע) |
| כא | 7 | אבא כהן ברדלא | אבא כהן ברדלייא |
| כב | 21 | עכשיו הוא נותן פאה מפני הרמאים | עכשיו הוא נותן פאה אלא ילכו וילקטו בשדה אחרת ויבאו בשעת כלוי, מפני מראית העין |
| | 27 | רב יהודה בשם שמואל ושכחת קמה את שיש לו | ר' יוסי בשם שמואל ושכחת קמה זו שכחת קמה את שיש לו |
| 44 | 7 | הרי זו לפלוני ר"א אומר זכה | הרי זו לאיש פלוני עני ר"א אומר זכה לו |
| | 12 | א"ר זעירא ר"א | אמר ר' זעירא לחבריו ר"א |
| | 25 | ולא שמעינן | ולא כן שמעינן |
| | שו"א | אם רצה להחזיר יחזיר והעבד ראוי | אם רצה להחזיר יחזיר האשה שאמרה התקבל לי גטי אם רצה להחזיר לא יחזיר והעבד ראוי |
| כג | 3 | נתן לעקיבא בן יוסף ומקומו | נתון לעקיבא בן יוסף שיזכה לעניים ומקומו |
| | | פרק חמישי | |
| כה | 20 | ווידא אמרת דא | (בד"א) והדא אמרת דא |
| 50 | 7 | ואין החיצונה יכולה להקצר עם הקמה | והחיצונה יכולה להקצר ע' הפנימית ואינה יכולה להקצר עם הקמה |
| כז | 6 | ומעשר עני כשיחזור לביתו ישלם | ומעשר עני יטול וכשיחזור לביתו ישלם |
| | 17 | תמן נתחייבה שדהו ברם | תמן נתחייבה שדהו ברשותו ברם |
| | 20 | שילקט בנו אחריו | שילקט בנו עמו |
| | | פרק ששי | |
| כח | 2 | עד שיבקור אף לעשירים | עד שיבקר לכל אף לעשירים כשמיטה |
| | 7 | עזיבה אחרת כזו | עזיבה אחרת כיוצא בה |
| | 19 | הפקר לבהמה אבל לא לאדם לגוים אבל לא לישראל לעשירים אבל לא לעניים | הפקר לבהמה ולא לאדם לגוים ולא לישראל לעשירים ולא לעניים |
| | 26 | כיון שאדם מפקיר דבר מרשותו הפקרו הפקר | כיון שאדם מפקיר דבר יצא מרשותו הפקרו הפקר |
| 56 | 3 | תני ר"ש דיינא קומי ר"ז | תני ר"ש בר אבודימה קומי ר' זעירא |
| | 7 | שדי מופקרת יום אחד | שדי מופקרת ליום אחד |
| 58 | 19 | א"ר נון בר חייא מאן דאמר | ולא פליגי מאן דאמר |

| עמוד | שורה | נוסחת דפוסנו | נוסחת קושט' ואמשט' |
|---|---|---|---|
| ל | 10 | קרא לו חבירו עומר שנוטלו | קרא לו חבירו השוכח עומר שנטלו |
| | 13 | דר' יונה אמר | כמה דר' יונה אמר |
| 60 | 20 | מה אם קמה שיפה כח העניבה ושכחה הרי מצלת כו' | מה לקמה מצלת את העומר שהורע כח העני בה יציל עומר את הקמה שיש כח העני בה |
| לא | 3 | נראית להביא | (בד"א) נראית לבוא |
| | | פרק שביעי | |
| לב | 9 | כזית נודיין | כזית רודין |
| | 12 | דתני בד"א כשהיה מכירו אבל אם לא היה מכירו | דתניא בד"א כשלא היה מכירו אבל אם היה מכירו |
| | 16 | פתר לה תרין פתרין כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו קודם לכן | פתר אחרן קודם לכן כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו |
| 64 | 9 | ונפל לארץ | ונפל מידו לארץ |
| | 16 | אבל בשאר שני שבוע | אבל בשני שבוע |
| לד | 13 | אין לנכרי כרם רבעי כל עיקר | אין כרם רבעי בסורא כל עיקר |
| | | רב ביבי אמר בעון קומי ר"ז | רב ביבי אמר קומי ר"ז |
| | 23 | חיפה שאל את ר' יודא אמרינן | היפה שאל הא ר' יודא אמר וכו' לא למדו תרומת תודה וכו' לא תהא תרומת תודה נוהגת במדבר |

| עמוד | שורה | נוסחת דפוסנו | נוסחת ד' קושט' ואמשט' |
|---|---|---|---|
| 68 | 24 | מה רבנן סברין מימר קורות ופירות ואפי' תימר | מה רבנן סברין מימר קורות ופירות הקדישו ואפי' תימר קורות ופירות קורות הקדישו פירות לא הקדישו |
| לה | 2 | ולמה לית אנן אמרין כו' | ולמה לינן אמרין כיי דמר ר' יוחנן מפני שקדם נרנו להבקרו וכיי מפני שקדם נרנו להקדשו |
| | 24 | מפני שהוא צינה | (בד"א) מפני שהן ימי צינה |
| לו | 14 | הדא ברתא | הדין ברת |
| | 16 | תניא | תני |
| | 26 | היה ממועט | היה לו דבר מועט |
| לז | 29 | וכן דיין שדן | ליתא |
| | | **מסכת דמאי** | |
| | | פרק ששי | |
| כז | 2 | באומר לו תלוש מן החרבה כו' | (בירושלמי דפוס קושטא במס' קידושין פ"ב ה"י) באומר לו חזק וקנה החורבה הזו שתקנה אויר שבה, וכא קרקע לפניו שהוא אומר לו תלוש מן הקרקע שיקנה וכו' |

# תורתן של ראשונים

## לירושלמי פאה פרק א

(עמוד | שורה)

א | 4 | **אלו דברים שאדם אוכל כו'**

נוסף: בבבלי קדושין (ל"ט ע"ב) „והכנסת אורחים" ובמדרש משלי פכ"ו „ובקור חולים ועיון תפלה והשכמת בית המדרש". ובילקוט המכירי משלי שם „אהבת שלום וכו'". ובילקוט שמעוני תהלים רמז תשכ"ב „ובקור חולים וכו'". ובמדרש זוטא לשה"ש (צד 18) „והצדקה וכו'.

9 | **מפני המחלוקת**

בפי' הר"ש „כלומר שיש תרומות חלוקות זו מזו וכו' ואין מחלוקת זו לשון פלוגתא דתנאי ודכוותה בכמה מקומות וכו'".

12 | **והרי אין אדם עושה כל שדהו פאה**

בתוספתא פאה פ"א „העושה כל שדהו פאה אינו פאה" אבל בבבלי נדרים ו' ע"ב מובא ברייתא אחרת שלא נמצאת לפנינו בזה"ל „והתניא מנין שאם רוצה לעשות כל שדהו פאה עושה ת"ל פאת שדך (פי' הר"ן: „מדלא כתיב פאה שבשדך").

18 | **ביקש לעשות כל כריו תרומה אינו עושה**

בשיטה מקובצת בב"מ ט"ז ע"א „דאכתי תקשי לך מתרומה דהטה אחת פוטרת הכרי וכו', ואין לומר דחטה אחת לאו דוקא וכו', ועוד דאמרי בירושלמי דפאה גבי אלו דברים שאין להם שיעור ופריך ליחשב נמי תרומה ומשני נהי דאין לה שיעור למטה וכו' ואי בעי שוה פרוטה א"כ יש לה שיעור למטה וכו'" ולפנינו בירושלמי ליתא התירוץ שהביא הש"מ הנ"ל. ועי' בתוס' נדרים ס"ו ע"ב ד"ה מכלל.

ב | 7 | **וכעדשה מן השרץ**

בתוספתא שבועות פ"א „שרץ תהילת ברייתן כעדשה".

שו"א | **אדם טופל בהמה לבהמה**

בפי' רבינו חננאל הגיגה ח' ע"ב „פי' טופלין בהמה של הגיגה עם בהמות אחרות של מעות מעשר שני או של נדרים ונדבות ומפורש בתלמוד א"י שזה שטופל הוא ממע"ש וכו'" עכ"ל, ולפנינו בירושלמי כאן ליתא זה.

4 | 17 | **חומש מנכסיו למצוה**

בכ"י רש"ס „עד חומש מנכסיו למצות".

20 | **מהונך ומראשית כל תבואתך כמראשית.**

במרדכי ב"ק סי' קצ"ב „ובירושלמי מפיק מעשר מעות מכבד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך וכו'", ועי' בברכי יוסף (יו"ד רמ"ט אות ה').

23 | **בתחלה לקרן וכו'**

בשיורי כנה"ג (יו"ד רמ"ט) „אמר המאסף מתוך דברי הרב מפורש שלא היה גורס בירושלמי כגי' הבעל הטורים ור' ירוחם שלפי גי' בעה"ט אף מן הקרן צריך ליתן חומש ואלו הרב כתב שמן הקרן יפריש אחד מעשרה ולא יכלהי להלום הירושלמי וכו'".

ג | 19 | **הארנוניות**

בשו"ת רשב"ש סי' תי"ב „זו ארנונא ופרש"י וכא זה עשורי תבואה ובהמה משנה לשנה וזה הפי' נראה נכון לאחרונים ז"ל והביאו לו ראיה מירושלמי במס' פאה וכו'".

32 | **וחסד ה' מעולם ועד עולם**

בילקוט שמעוני תהלים רמז תתנ"ט בשם ירושלמי דפיאה „אמ"ר יצחק בר מריון בשם ר"ל החסד הוא מעולם ועד עולם אבל הצדקה עד שלשה דורות שנא' וצדקתו לבני בנים (לפנינו ליתא כ"ז בירושלמי) צדקה נוהגת בעשירים (לעניים) וגמ"ח נוהגת בין בעניים בין בעשירים".

38 | **ללמד את בנו יונית**

בתוספתא ע"ז פ"א „ספר יוני" ובמנחות צ"א סע"ב „חכמת יונית" וכ"ה בשם הירושלמי בכמה ספרי ראשונים.

6 | 2 | **ירדה לטייל לתוך חצרה בשבת**

בקדושין ל"א ע"א „בשבת ונפסק קורדייקון שלה" פי' הר"ן „מנעל שלה" ובתוס' הנ"ל „אבדה פוזמקי דידה בחצרה כו'".

36 | **גדול הוא כיבוד או"א שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו**

בילקוט שמעוני משלי רמז תתקל"ב בשם ירושלמי דפאה „אמר רשב"י גדול כבוד או"א שהשוה הכתוב כבודן לכבודו ומוראן למוראו וקללתן לברכתו וכן בדין מפני ששלשתן שותפין" ובבבלי סנהדרין נ' ע"א „שכן הוקש כבודן לכבוד המקום" [אמר המאסף: כאן לכבוד, וכאן לכיבוד, לכבוד השוה הקב"ה כבודן, אבל לכיבוד העדיפו, שלכבוד עצמו לא הטיל על האדם יותר ממה שיש לו כמ"ש חז"ל עה"כ (איוב ל"ז כ"ג) שדי לא מצאנוהו שגיא כח, אבל לכיבוד או"א הטיל עליו אף יותר ממה שיש לו ואף לסבב על הפתחים].

42 | **ואפילו אתה מסבב על הפתחים**

בר"ש פי' „לא שיסבב את הפתחים ליתן לאביו אלא שאם יתן לאביו מה שבידו יהא צריך לחזר על הפתחים בשביל עצמו וכו'", ובריטב"א קדושין „והביאו ראיה לדבריהם מדגרסינן בירושלמי תני רשב"י הבן מחזיר על הפתחים חייב לזון את אבותיו וכו'", ולהג"מ היתה כאן גי' אחרת וז"ל בהל' ממרים פ"ו ה"א כך איתא בתלמודא דילן וכו' אבל בירושלמי דפאה אמר רשב"י וכו' שאפילו אין לך כלום אתה צריך לטחון ברחיים בשבילו", ובתוס' קדושין ל"א ע"א ד"ה כבד „והיכא דלית ליה חייב לחזור על הפתחים לזון את אביו ואת אמו".

ד | 27 | **אטימיטון**

במעריך: „פי' שאין לה ערך כי טימי בלשון יוני ערך והאלף שבראש התיבה מהפך פירושה".

10 | 14 | **ולפי העניים ולפי הענוה**

בסמ"ג לווין רפ"ד וברדב"ז (מ"ע פ"א המ"ו) „ולפי רוב

עמוד | שורה

העניים ולפי רוב הענבה, פי׳ לפי רוב העניים ולפי ברכת הזרע כי גרגירי תבואה וענבים הכל נקרא ענבה״.

20 | **רש״א ובלבד שיתן בסוף**

בחזקוני (קדושים) „רש״א נתן בין בתחלה בין באמצע בין בסוף יצא והרי זה פאה וכו׳״.

14 | 4 | **ובאילן האוג**

בפי׳ הראב״ד לתו״כ קדושים פ״א „ואני תמי׳ על כמה מיני פירות שלא נמנו כאן התפוחים וכו׳״, ובס׳ יראים סי׳ קי״ט מובא המשנה וליתא שם האוג. וברדב״ז (מ״ע פ״א ה״ב) ליתא והאגוזים. ועי׳ בתוס׳ מנחות פ״ו ע״א ד״ה שלשה. ובתוס׳ קדושין ג׳ ע״א ד״ה מה כיון דאיכא אילנות טובא שאין חייבין בפאה כגון האוג והחרובין השנויים בסס׳ פאה וכו׳ וזה להיפך ממשנתנו.

ח | 2 | **כי תבצור כרמך**

בילקוט בק״א „כי תבצור כרמך לא תעולל כו׳״.

4 | **כי תחבוט זיתך**

בילקוט הנ״ל „כי תחבוט זיתך לא תפאר וכו׳״.

22 | **ודבר שאינו שוה בשניהם**

בכ״י מהרש״ם פירש „אבל פרט אינו שוה בשניהם דגבי כרם שייך פרט שנופל פרט אחד מהאשכול וכו׳״ ע״ש.

16 | 12 | **קולקוס כו׳ ולביכורים, ולנדרים צריכה**

בערוך ערך לוף לא גרס ולביכורים. וכ״כ מים חיים לפר״ה גרס „ולפיאה צריכה״.

שו״א | **עד שימרח**

במשנה שבמשניות מוסיף „ונותן משם הבקר ופטור מן המעשרות עד שימרח״.

18 | 1 | **שהן בכורים לכל**

פי׳ הר״י במ״ד „שקודמין לתרומה ולמעשר״.

3 | **ואתיא דר״ע כחניות**

במלאכת שלמה „ואתיא דר״ע דמחייב במעשרות הזורע אחר מירוח מדרבנן כחניות בני חנן שהם לא חשו לדברי חכמים ונחרבו וכו׳״.

17 | **לא נחלקו רבי ור׳ יהודא הנשיא**

רבים מהראשונים גורסים „ברבי ורי״ה״ שמצינו בהרבה מקומות „ברבי״ שם חכם. ולי (בעל אצוי״ר) נראה שחסרים הנקודות על המלה רב״י והוא ר״ת „ר׳ יוסי״ או שם חכם אחר ששמו מתחיל ביוד ואולי כן בהרבה מקומות שנפגוש שם רבי עם ר״י הנשיא.

פרק שני

20 | 7 | **ואינו מחובר וכו׳.**

בכ״י מהר״ש סיריליאו ז״ל „ואינו מחוור דאין תימר מחוור הוא וכו׳ הא גדר מחויר אף הוא אינו מחוור וכו׳ הדא אמרה שאינו מחוור ואין תימר אינו מחוור וכו׳״ ועי׳ בשדה יהושע.

יא | 21 | **ר׳ יוחנן... בג׳ תלמים של פתיח**

בביאור מהרי״ק ברמב״ם פ״ג ממתנות עניים ה״ד מובא השגת הראב״ד שם „בירושלמי וכו׳ רי״א בור וניר בית רובע וזרע אחר בג׳ תלמים של פתיח וכו׳״.

יב | 32 | **מה כותש כעלה במכתש וכו׳**

בר״ש כלאים פ״ה ה״ג „ובירושלמי גרים בגמרא דמתני׳ דפאה פ״ב ה״ג כמה כותש כעלי במכתש או כותש ע״ג גדר מן מה דתנינן שער כותש אין הגדר כותש הדא אמרת כותש ע״ג גדר משמע ומבעיא ליה כאיזה מחד מהני לישני דפרשינן האי כותש אי בגדר קאמר שהעפר תיחוח למעלה כעלי כותש במכתשת שמה שבתוכו תיחוח ודק דחשיב אותו עפר כמאן דליתי׳ לפי שסוף הרוח לפרר העפר ולמעט הכותל מעשרה או כותש ע״ג הגדר שענפי האילנות שמכאן ומכאן מסתבכין זה בזה למעלה מן הגדר ופשיט ליה מדקתני שער כותש משמע אבל אין הגדר כותש״ עכ״ל.

[illegible] | 20 | **מעשה שזרע כו׳ לפני ר״ג**

בבה״ג (ד׳ ברלין צד 639) „לפני ר״ג שני מיני חיטים״.

22 | **שקיבל מאבא**

בתנחומא הישן (במדבר כ״ד) „וצריך אדם כשהוא שומע דבר לומר אותו בשם אומרו אפי׳ משלישי של הלכה ששנו רבותינו וכו׳ מקובל אני מר׳ מייאשא שקבל מן הזקנים הל״מ וכו׳״ וכ״ה בתנחומא החדש, ולא גרס בהמשנה שקבל מאבא שקבל מן האבות, ולפי נוסחתנו ראוי להיות אפי׳ מהמישי של הלכה.

8 | **אפילו כן לא כמו זר נחשבו**

בילקוט שמעוני הושע (תקכ״ה) „אפי׳ כן כמו זר נחשבו״.

20 | **אלא מן התלמוד**

יש מהראשונים שגורסין „אלא מן הגמרא״.

25 | **א״ל בין סבר בין לא סבר בההוא דפליגי**

בתשו׳ הרשב״א ה״א סי׳ של״ה בשאלה דקיי״ל אין למדין הלכה לא מפי משנה ולא מפי ברייתא וכו׳ וקרוב אני לומר דלא אמרו אין למדין אלא במקום שאמרו הלכה נגד

עמוד | שורה

יג | הכלל האמור בגמרא כגון שאמרו הלכה כפלוני היחיד במקום רבים וכו׳ וסיוע מצאתי לדברי בירושלמי בפ״א (בפ״ב) דפאה דגרסינן התם אין למדין וכו׳ בין סבר בין לא סבר בההוא דפליג כרם בהוא דלא פליג בין סבר בין לא סבר עביד ע״כ בירושלמי. ונראה לי פירושו כמו שאמרתי״.

שו״א | **שחובת הקציר בקמה**

במשנה שבמשניות ובד׳ קושטא „שהובת הפאה בקמה״.

**נותן פאה ממה שקצר**

ברמב״ם (פ״ב ממ״ע ה״ד) „נותן פאה כשיעור מה שקצר״ וע״ש ברדב״ז וכ״מ.

26 | 5 | **שאין בקיאין בלקט**

ני׳ רבים מהראשונים „שאין בקיאין בלקט שכחה ופאה״.

פרק שלישי

יד | 8 | **המנמר שדהו**

בערוך ע׳ נמר „המנמר שדהו וכו׳ פי׳ הזורע שדהו מינין הרבה. וי״א קוצר מקום ומניח מקום כמו עור הנמר שיש בו גוונים הרבה.

**בזורע שבת או חרדל בשלשה מקומות**

בבבלי נזיר נ״ו ע״ב ונדה נ״א ע״ב „בב׳ א׳: ג׳ מקומות, וכ״ה בתוס׳ נזיר שם ד״ה שקיבל ובפי׳ הרא״ש שם.

28 | 2 | **עד כדון כשהיה יבש מכאן ומכאן**

ברמב״ם (מ״ע פ״ג הי״ב) בד״א כשהיה יבש מכאן ויבש מכאן ולח באמצע אבל לח מכאן ומכאן ויבש באמצע מניח מן היבש כפ״ע ומן הלח כפ״ע״ עכ״ל. ועי׳ בפיהמ״ש להרמב״ם כאן. ובהשגות הראב״ד שם „ערבובי דברים יש כאן ולא הסכים להלכה כי בעיא היא בגמרא (כוונתו לירושלמי דילן) ולא איפשטא וכו׳״.

4 | **ר׳ בא ר׳ חייא בשם ר׳ יוחנן**

בהשגות הראב״ד שם „ומה שאמרו בגמרא ר׳ חייא בשם ר׳ יוחנן אתיא דר״מ בשיטת ר״ע וכו׳ מילתא אחריתי היא אם יטול מן הלח על היבש וכו׳״, וברדב״ז שם „בירושלמי עד כדון וכו׳ חציו לח וחציו יבש וכו׳ זו היא הצעת הירושלמי והראב״ד ז״ל סובר שהוא בעיא ואפשר אליבא דכ״ע ולא נפשטה וכו׳ ולא ירדתי לסוף דעתו שהרי לשון עד כדון הוי כמו בד״א וא״כ אין זה לשון בעיא ומשנתנו בשהיה יבש מכאן ויבש מכאן ולח באמצע וכו׳ הרי לך כי סוגיית הירושלמי פשטה כדברי רבינו וכו׳״.

טו | 9 | **והמחליק מאחת יד**

בערוך (מדל) „המחליק באחת יד, פי׳ בענין אחד וכו׳ „פ״א באחת יד בפעם אחת״. וי״ג „מאחר יד״ וברמב״ם (מ״ע פ״ב ה״ו) „ואם היה בוצר לשוק מיוה אחת״.

17 | **אפי׳ כל שהוא פטור מן הפאה**

ברמב״ם (מ״ע פ״ב ה״ו) „וכן כל הקוטף מלילות וכו׳ אפי׳ קטף כן כל שדהו פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה״, ועי׳ תמורה ו׳ ע״א ובירושלמי מעשרות פ״א. ובמשנה למלך (מ״ע פ״ד הכ״ז) „דהראב״ד היא גריס במימרא בשיבלים חייב וניהא מאי דקאמר המלקט שיבלים לעיסתו אפי׳ כל שהוא חייב ואתי כ״ש כפשוטו דאף שהוא דבר מועט חייב וכו׳״. ואית דגרסי „אפי׳ כל שדהו וכו׳״.

19 | **פטור מן הפרט ומן הערלה ומן הרבעי**

ברמב״ם והראב״ד לא נזכרו המלות „ומן הערלה״ אבל לפני הכ״מ (מ״ע פ״ד הכ״ז) היו בירושלמי. והגי׳ תמוה הלא ערלה אסורה אפילו כל שהוא. וברדב״ז שם „והא דקתני מן הערלה אינה הלכה״.

23 | **לעשותן יין והוא ששייר**

ברמב״ם שם „ואם בצרן לעשות יין חייב בכל, אלא אם כן שייר מקצתן״, ובהשגות הראב״ד „לא כן הסוגיא אלא חייב בכל אע״פ ששייר״, ובכ״מ שם „ומחלוקתן תלוי בפירוש הירושלמי וכו׳ לכך נראה דגרסינן שאם ביקש לשתות יין חייב אא״כ שייר וכו׳״. ועי׳ במ״ל שם.

30 | 1 | **כשעיבה על מנת להדל**

ברמב״ם (פ״ג ה״ג) אבל אם הידל למכור בשוק אינו נותן פאה לזה שהודל. הודל להביא בביתו וכו׳, ועי׳ ברדב״ז ובכ״מ עם.

13 | **הוי לית טעמא דלא**

בר״ש „הוי אומר לית טעמא אלא משום מוכנסן לקיום״.

19 | **קצרו חצי שדה בשותפות**

ברמב״ם (מ״ע פ״ג הט״ו) „השותפין שקצרו חצי השדה ואח״כ חלקו זה שלקח הקציר אינו מפריש כלום וכו׳״.

20 | **חזרו ונשתתפו וכו׳**

ברמב״ם הנ״ל „חזרו ונשתתפו וקצרו החצי האחד בשותפות כל אחד מהן מפריש מחלקו שבקמה על חלק חבירו שבקמה אבל לא על החצי שנקצר״ וזהו כגירסתנו בירושלמי שלנו וכגי׳ ד״ק ודפ״א. אבל גי׳ ד״ו משובשת כמ״ש הרדב״ז שם והר״י קורקוס ע״ש.

עמוד | שורה

32 | 7 | בית רובע

בערוך (בית רובע) פי׳ בית רובע בית רובע הקב מצאנ׳ בתוספות כלאים (פ״ב) רובע הקב עשר אמות ומחצה על עשר אמות ומחצה״.

יז | 4 | הכותב נכסיו שכיב מרע

באגודה „שכיב מרע שכתב כל נכסיו ושייר כו׳״.

8 | שלא כתב לה

באגודה „שלא כתב לה כלום״.

אבדה כתובתה

במתניתא דב״מ „איבדה כתובתה״, וכן בירושלמי גיטין פ״ה ה״ב. וברמב״ם (ה׳ זכיה ומתנה פ״ו ה״ט) „אבדה כתובתה״, ובפיה״מ להרמב״ם כאן „וראיה לזה מ״ש אבדה כתובתה ולא אמר איבדה וכו׳, ועי׳ במגיד משנה כרמב״ם:

34 | 4 | מן האדמה צ״ל „ואת האדמה״.

יח | 1 | חייב בפאה אמר ר׳ מתניא

בדפוס וויניציאה וקראטאשין הגי׳ „חייב בפיאה ובביכורים קרקע כל שהוא מאי טב א״ר מתניא

3 | איזה הוא שכיב מרע

בנמוקי יוסף בב״ב (סי׳ תת״ק) „גרסינן בירושלמי איזהו מסוכן כל שקפץ וכו׳ כלומר שנפל למשכב פתאום וכו׳״.

9 | לא שייר קרקע כו׳ והוא שהבריא

בירושלמי ב״ב פ״ט ה״ח הגי׳ להיפך „ודא דתימר לא שייר קרקע כל שהוא אין מתנתו מתנה באותו שלא הבריא אבל אם הבריא וכו׳״, ובבבלי ב״ב קמ״ח ע״ב „עמד חוזר בכולן וכו׳״.

38 | 1 | הכותב נכסיו לעבדו

בראב״ן סי׳ פ״ד „הכותב כל נכסיו״.

3 | חוץ מאחד מרבוא שבהן

בערוך ע׳ רב „פי׳ אחד מריבוא לאו כל כך דוקא וכו׳, יש ששונין חוץ מאחד מרובו ופי׳ חוץ מדבר אחד שהוא הרב״.

4 | וכשבא מעשה לפני ר׳ יוסי וכו׳

בילקוט המכירי משלי כ״ד כ״ו „כשנאמרו דברים לפני ר׳ יוסי קרא עליו מקרא זה שפתים ישק וגו׳״.

## פרק רביעי

כ | 2 | אף בחילוקי אגוזים

בערוך ע׳ חלק „אף בהליקי אגוזים וכו׳, פי׳ אחר (נוסח אחר) אף בחילוק אגוזים״.

3 | ואחד אומר לבוז

בשו״ת מהרי״ט ח״א סי׳ ס״ט „ותניא בתו״כ תעזוב הנח לפניהם והם יבוזו, ואפי׳ צ״ט אומרים לחלק כו׳״, ועי׳ בתוי״ט ובמפרשים שם.

ובדלית ובדקל אינו כן

בס׳ יראים (קכ״ב) „יכול אפי׳ בדלית ובדקל פי׳ שהורכבו התבואה והגפן על הדקל ת״ל אותם מיעט״, וע״ש בהערות ובמלאכת שלמה.

40 | 13 | אלא הדלית והדקל

במלאכת שלמה כאן „הדלית מפני חלישותה והדקל מפני גובהו״.

כא | 4 | תני בשם ר״מ קונסין אותו

בפי׳ מהר״י בן מלכי צדק „תניא רמ״א קונסין אותו ונוטלין הימנו הכל נמצא מה שביקש לא נתנו לו ושלו נוטלין מידו וכו׳״, ובתשו׳ מהרש״ל סי׳ ל״ו „ותני עלה בירושלמי וכו׳ ומוציאין ממנו את התלוש ואת המחובר פי׳ אפי׳ מה שלקט כבר וכו׳״ וע״ש.

10 | אם בתוך ד״א עשיר הוא

בב״מ פ״א ה״ד „והיכי אם בנתונין בתוך ידו עשיר הוא אי בשאין נתונין לתוך ידו יש אדם מקדיש דבר שאינו שלו הוי אומר בנתונין בתוך ד״א שלו״.

אם בחוץ לד׳ אמות

בהגהת מרדכי בב״מ סי׳ תמ״ב „אי בתוך ד׳ אמות עשיר הוה אי חוץ לד׳ זכה מקדיש דבר שאינו ברשות״.

42 | 10 | רובה דר׳ יוחנן וכו׳

בשיטה מקובצת בב״מ י׳ ע״א „רובה דר׳ יוחנן (בט״ם דריש לקיש) מה אם מתנה שהוא זוכה בה מדעת אחר אינו זוכה בה בתוך ארבע אמות מציאה לא כ״ש וכו׳ זו סוגית ירושלמית והיא שנויה עוד בפ״ז (צ״ל בפ״ר) דפאה משובשת בנוסחאות ולפי דקדוקה כתבתיה״, עכ״ל בשם הרמב״ן.

כב | 3 | אפי׳ קרוב ללוה זכה הלוה

בחדושי הרשב״א בגיטין (ע״ח ע״ב) „זכה המלוה״, וע״ש ברמב״ן.

6 | ואין עוקרין אותה בקרדומות

באגודה „ואין חוטבין אותה בקרדומות״.

כב | 11 | בשהר מפני המניקות

בפי׳ מהר״י במ״צ „גרסינן בירושלמי מפני המניקות כלומר בשעה שישינין וולדותיהן הן פנויות ובאות ונוטלות פאה וכו׳״, ועי׳ בכפו״פ פנ״ב.

13 | אם רצה לפחות לא יפחות

בפי׳ מהר״י במ״צ „לא אמרו אלא שלא יוסיפו כלומר חשו לטורח בעה״ב אבל אם רוצה לפחות פוחת״.

של בית נמר וכו׳

בפי׳ מהר״י במ״צ „היו מלקטין על החבל פי׳ היו מודדין חבל של ק׳ אמה וכן אחרת והיו קושרין ראש החבל בצד הקמה עד שכלה החבל היו קוצרין ומניחין פאה אחת לכל חבל וזה פי׳ מכל אומן ואומן מכל שורה״. ובערוך השלם (ע׳ נמר א׳) „היו מלקטין עם החבל צ״ט חבלים להם וחבל אחד לעניים וכו׳״.

16 | מפני ה׳ דברים וכו׳

בפי׳ ר״ש משאנץ „תני בשם ר״ש בן יוחאי מפני ה דברים כו׳ וחד מינייהו שלא ידחה את העניים היינו אפי׳ שאינו רוצה להונותן אלא לדחותן״.

28 | עומר בשדה ושכחת קמה

בר״ש ובפי׳ מהר״י במ״צ „ושכחת עומר בשדה זו שכחת קמה את שיש לו וכו׳ שכחת עומרים וכו׳ פי דדרשינן בספרי וכו׳״.

34 | משבאו לעונת המעשרות ופראן חייבין

כן גירסת המשנה שבמשניות וגי׳ מתניתא דב״מ וכ״ה במשנה בחלה פ״ג מ״ג וכן גי׳ מלאכת שלמה.

44 | 3 | רע״א פטור וחכ״א בתוספת חייב

בחולין קל״ו ע״א „משהביאה שליש ר״ע מחייב בתוספת וחכמים פוטרין״.

19 | וא״ר יוחנן בשאין טפולין וכו׳

בבבלי ב״מ י״ב ע״ב „דאמר ר״ח בר אבא אמר ר׳ יוחנן לא גדול גדול ממש ולא קטן קטן ממש אלא גדול וסמוך על שולחן אביו זהו קטן, קטן ואינו סמוך על שולחן אביו זהו גדול״

כד | 1 | הנושר בשעת הקצירה

בספר יראים (ק״כ) „הנושר בשעת קצירה פי׳ לא בשעת קיטוף, אם הולך בשדהו וקוטף מלילות ונושר מידו אין זה לקט וכו׳״.

10 | לעניים בלבנים וכו׳

בערוך ע׳ הר א׳ „פי׳ לבנים הן המבושלים ואיכא למימר בשעת קצירה נפלו, ירוקין שאינן מבושלים דוודאי מקודם לכן נפלו וכו׳״.

לבעה״ב בירוקים

באו״ז ח״א סי׳ י״ח „בירוקים שכשהתבואה יבשת ומתלבנת קוצרים אותה״.

48 | 1 | ר׳ יהודה בן הגרא כו׳

עיין בבבלי חולין דף קל״ד ע״א בנוגע לכל השיטה כאן

6 | ומניין שספק לקט לקט וכו׳

בב״י (בטיו״ד רנ״ט) בשם הגהות מרדכי „ובירושלם אמרינן מנין שספק לקט לקט וכו׳ במתניתא וכו׳ יש לי ללמוד מכאן דה״ה ספק צדקה צדקה״.

9 | תעזוב הנח לפניהם משלך

בפי׳ הראב״ד לתו״כ קדושים פ״א פ״ג ס״ ז׳ „נראה לי מדכתיב תעזוב יתירה אחד כאן ואחד בפ׳ אמור״.

## פרק חמישי

50 | 6 | היו שתים כו׳

ברמב״ם (מ״ע פ״ד ה״ד) היו שתי שבולות זו בצד זו הפנימית יכולה להקצר עם הקמה, והחיצונה יכולה להקצר עם הפנימית ואינה יכולה להקצר עם הקמה, הפנימית נצלת ומצלת את החיצונה וכו׳.

כו | 6 | מביא שתי שבלין ואומר כו׳

ברמב״ם (מ״ע פ״ד ה״י) שבולת של לקט שנתערבת בגדיש הרי זה מפריש שתי שבולות ואומר על אחת מהן אם הלקט היא זו הרי היא לעניים ואם אינה לקט הרי המעשרות וכו׳ וחוזר ומתנה כן על שבולת שניה ונותן אחת מהן לעני וכו׳״ עכ״ל. ומקור הרמב״ם מהירושלמי לפי נוסחת שרידי הירושלמי ע״ש. ובכ״מ שם „ונראה שרבינו גורס בדרבי יונה וחוזר ואומר על השניה אם זו של לקט הרי יפה וכו׳״ ועי׳ ברדב״ז שם.

10 | א״ר יונה מביא שתי שיבלין כו׳

בפי׳ הרא״ש (ב״ה פי שנים) „ומפרש בירושלמי שלוקח שלשה שבלים מן הגדיש ואומר על אחת מהן וכו׳ אם השניה היא של לקט. היו תרומה ומעשרות הראשונה בוקעין בשלישית וכו׳״ ע״ש שגירסתו משונה.

עמוד שורה

כי 17 **דתנינן תמן אלא מזכה כו'**
בש"י ליתא מלת תמן, וכן נכון כי משנתנו היא.

52 1 **והתני ר"ז,** בר"ש ליתא מלת והתני.

7 **אין מגלגלין בטופיח**
בערוך ע' טפח א' „פי' ר' דניאל זצ"ל שלא ירביץ שדהו כל כך שתהא טופח ע"מ להטפיח מפני שמזיק לעני וכו'".

כז 9 **חלקו מעשר עני**
בסמ"ג עשין קס"א „מחלקו מעשר עני וכן זה מפריש מחלקו מעשר עני ונותן לו".

14 **תבוא מאירה למי שנותן לאביו כו'**
בהג' מרדכי „תבוא מאירה למי שמאכיל אביו מעשר עני", ובר"ש „למי שנותן פאה לאביו ומ"ע".

**אמרו מניין שאם היו שניהם עניים**
באו"ז ח"א ה' צדקה סי' כ"ו הגי' כך „אמרו ומניין אם היו שניהם עניים פודין מע"ש זה לזה בלא חומש משום שנאמר אם גאל יגאל איש ממעשרו על שלו מוסיף חומש ולא על של חבירו, אמרו לו ומנין כלומר ומנין לך דתבוא לו מאירה והלא הברייתא מתיר ליתן לאביו מעשר עני וכו', מיכן אני המחבר למד דאדם עשיר שהפריש מנכסיו לצדקה ויש לו אב עני אל יפרנסהו מצדקה שהפריש וכו'" עכ"ל.

14 **שאם היו שניהם עניים**
בר"ש „אב ובנו דקאמר ת"ק בשניהם עניים. ובאו"ז ח"א ה' צדקה סי' כ"ו ובהג' מרדכי ב"ב (תרנ"ז) „והוא השיב אב ובנו דקאמר אם היו תרווייהו עניים, אבל אם הבן עשיר תבוא מאירה לו אם מאכיל לאביו מעשר עני אלא יפרנסהו בכבוד משלו".

21 **או שהוא מסייע כו'**
בתנחומא (הישן) פ' וישלח „או מי שמסייע אחד מהן בשעת הקציר או בשעת הבציר וכו' גבול עולים אמר הקב"ה אני שעשיתי אותך למעלה וכו'".

22 **אל תשיג גבול עולים** [במקרא (משלי כ"ב כ"ח) אל תסג גבול עולם].
ובאיזה כ"י הנוסחא „גבול עולים" וממ"ש כאן חד אמר אלו עולי מצרים נראה ג"כ שקראו עולים. ובערוך (ע' על א' דפוס ראשון) „אל תשג גבול עולם עולים".

23 **ושייר לו שדה**
בפי' מהר"י במ"צ „ושייר לו השדה פי' הקרקע שניהם אסורין פי' הלוקח והמוכר אצל זה כו'" וכ"ה בר"ש ורא"ש ורדב"ז, ובבאור מהר"י קורקוס (מ"ע פ"ד הי"א) „בירושלמי דמתני' כשמכר קרקע ופירות אבל אם מכר קרקע בלא פירות אצל זה אני קורא שדך וכו'". וע"ש בכ"מ.

54 9 **העומר ששכחוהו פועלים**
בספרי תצא רפ"ב ובילקוט שם „בשדך פרט למעמר בשדה הבירו דברי ר"מ והכמים מחייבים" ולפנינו במשנה לא נזכרה ההלכה בשם ר"מ.

11 **העומר ששכחוהו וכו'**
בסמ"ג לאווין (רפ"ח) כדדריש בירושלמי דפאה כי תקצור זהו פועל, קצירך בשדך זהו בעה"ב ועל שניהם הוא אומר ושכחת".

23 **לכומסאות** באגודה „ולכמוסות".

28 **מלרע כדכתיב הלא הוא כמוס עמדי**
פי' מהר"י במ"צ „ודייק מדכתיב עמדי ולא עלי".

## פרק ששי

כח 2 **עד שיפקיר אף לעשירים**
ברמב"ם (ה' נדרים פ"ב הט"ו) „עד שיפקיר לכל כשמיטה".

10 **יש לך נטישה אחרת שהיא כזו**
בפי' הרא"ש בנדרים (מ"ה ע"א) גרס בירושלמי „שהיא כזו ואי זו זו הפקר מה זו כו'".

56 11 **אי משום דבר מסוים**
בפי' הראב"ד בעדיות פ"ד ד' ובתוס' שאנץ שם „מפרש בירושלמי מפני שהוא מסוים בין שאר העומרים כלומר ולעולם דעתו עליו מפני נדלו אבל אם היה של ב' קבים או של ג' שכחה הוי ואפילו לב"ש".

כט 3 **וקשיא על דב"ש בגפה ובגדיש... וקשיא על דב"ה בבקר ובכלים**
בר"ש מהפך הגירסא כמ"ש בפי' הרידב"ז כאן. ובמשנה למלך (מ"ע פ"ה ה"ג) „נראה דודאי גירסת הר"ש היא הנכונה דסברת הירושלמי היא דדבר מסוים גורם שלא יהיה שכחה וכו'" ע"ש.

12 **לא נחלקו... משכתו שהוא שכחה**
בתוספתא המובאה כאן במלאכת שלמה הגי' „שאין שכחה", ובפי' המשניות להרמב"ם כאן „וכבר בארנו (באורו בגמרא) שהם לא נחלקו כנראה מן המשנה הזאת שאינו שכחה".

עמוד שורה

כט 13 **ועל מה נחלקו על העומר שנטלו ונתנו בצד הגפה**
בתוספתא שם „על העומר שהחזיקו בו להוליכו לעיר ונתנו בצד הגפה וכו', וכן הגי' בר"ש ובמלאכת שלמה, ובפי' המשניות להרמב"ם כאן, אבל נחלקו בשלקה העומר להוליכו במדינה ונתנו באחד מן המקומות הנזכרות ושכח אותו וכו'.

16 **אמר לי הברית**
בפי' מהר"י במ"צ „פי' נשבע לי בברית, ואיכא דאמרי ברית התורה כדכתיב על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית".

58 9 **מניין לראשי שורות... מה שאתה קוצר אתה שוכח**
פי' מהר"י במ"צ „כלומר ממקום שהתחלת לקצור ושכחת הוי שכחה יצאו ראשי השורות שלא התחיל בהן כלל ומשו"ה לא הוי שכחה.

ל 12 **מפני שזכה בו** בתוספתא „מפני שהחזיק בו".
בבבלי סוטה מ"ה ע"א „שניהם אינם שכחה התחתון מפני שהוא טמון והעליון מפני שהוא צף".

**ר"ז אומר בזוכר את העליון**
ברמב"ם (מ"ע פ"ה ה"ד) „נטל עומר להוליכו כו' אם זכר העליון קודם שיפגע בו אין התחתון שכחה וכו'". ובהשגות הראב"ד שם הסוגיא שאמרה בזוכר לעליון לא נאמרה אלא לר"ש שאמר התחתון אינה שכהה ואר"ז דדוקא בזוכר לעליון שהוא כמכוסה וכו'" ע"ש. וברדב"ז שם דעת רבינו (הרמב"ם) דר' זעירא לפרושי דברי ת"ק אתא וכו'. והראב"ד ז"ל דר"ז לפרושי מילתיה דר"ש אתי ודברי רבינו נכונים וכו'. ועי' בכ"מ שם.

14 **שדה שעומריה מעורבבין**
ברמב"ם (מ"ע פ"ה ה"ז) „שני עמרין מעורבבין".

18 **כדברי ב"ה.** ברדב"ז (מ"ע פ"ד ה"א) „אלו כדברי ב"ה.

שו"א **היאך עבידא**
במשנה למלך (מ"ע פ"ה הי"ז) „וראיתי בירושלמי וכו' ושאלו ע"ז היך עבידא כלומר מאי בינייהו אי טעמא דמתני' היא מהאי טעמא או מהאי ותירצו דנ"מ וכו'" ע"ש.

60 9 **את העומר ואת הקמה**
בכ"מ (מ"ע פ"ה הכ"א) „משנה וכו' ולא את הקמה".

20 **אמר לו רבי מה אם קמה כו'**
בתוספתא פאה פ"ג (הוצאת צו"מ) אמרו לו רבי מה לקמה מצלת את העומר שייפה כח העני בו יציל עומר את הקמה שהורע כח העני בה", ובר"ש שם „א"ל רבי מה לקמה מצלת את העומר שהורע כח העני בו יציל עומר את הקמה שייפה כח העני בה. בכל הספרים כתובה התוספתא בשבוש ועפ"י הירושלמי כתבתי כן וכו'" ע"ש.

לא 12 **והכא שדך בגלוי**
בילקוט „וכה כתיב ושכחת עומר בשדה בגלוי".

## פרק שביעי

24 **אפילו כזית הנטופה**
בסמ"ג (לאווין רפ"ח) ליתא מלת אפילו. וכן ליתא לקמן בפרק זה הב"י שמובאה המשנה בלא מלת אפילו. ובאגודה „כשדה כזית הנוטפת".

**במה דברים אמורים**
בסמ"ג הנ"ל „בד"א שהוא משונה בשמו וכו'".

62 17 **בישני ממש**
בערוך ע' שפך „ממקום ששמו בישן כמו הופיני ובישני ובכפו"פ פ"ז „מקום ששמו בית שאן". ובפי' מהר"י במ"צ „בישני ממש כלומר יבשין שאין עושין שמן".

לב 5 **זית שיש בו סאתים וכו'**
בתוספתא פאה פ"ג „בד"א וכו' ה"ז שכחה עד שיהא בו סאתים", ובר"ש „ובתוספתא לא משמע הכי דתניא וכו' עד שיהא בו סאתים משמע דאם יש בו סאתים אפי' התחיל בו לא הוי שכחת וכו'".

64 22 **איזה היא כתף פסיגין**
בסמ"ג (לאווין רפ"ז) גירסא חדשה בירושלמי „איזהו כתף כל שאין לה פסיגין וכו'" וכה"ג במזרחי ויקרא י"ט י'".

23 **והן שיהיו כולן נוגעות בפס ידו**
ברמב"ם (מ"ע פ"ד הי"ח) „והוא שיהיו כל הענבים שבעוללות נוגעין בפס ידו". וע"ש בהשגות הראב"ד ובכ"מ ובבאור מהרי"ק ורדב"ז.

לג 3 **טעמא דר' יהודה כו'**
בפי' מהר"י בן מלכי צדק „רי"א אשכול והרי הן לבעה"ב אר"ס טעמא דר"י ונשאר בו עוללות וגו' הא פחות מיכן כגון נרגר אחד אשכול הוי, וחכ"א דעוללות הוא", ועי' ברמב"ם וברדב"ז (מ"ע פ"ד הי"ט). ובבאור מהרי"ק שם כתב „ומסמיך ליה בירושלמי אקרא וכו' משמע דפחות מיכן לא שייך ביה עוללות וכו'" (כדעת ריבמ"צ הנ"ל) ע"ש.

עמוד | שורה

לג 13 **סאה גניינין**

בערוך ע׳ גנן גרס בירושלמי „בזמן שהיו הקרבנות היתה סאה ארבלית עושה סאה סולת כו׳ סאה גנינין (בערוך ד׳ ראשון) המז־ע עבה היוצא מן הקמח״.

66 20 **מעתה אל יהא לו קדושה**

בשו״ת המיוחסות להרמב״ן „פי׳ שלא יהא צריך פדיון כלל בשביעית וא״א לומר כן שהרי לא נחלקו ב״ש אלא בהומש ובעור הא לקדושה מודו וכו׳, ותירצו קדושתו מאליו ילמדו קודש הלולים הרי הוא כקודש שאומרים עליו הלל וכו׳״.

לד י **לא מתמענין רבנן בין ה״י לחי״ת**

בחי׳ הרשב״א ובש״מ ברכות ל״ה ע״א ד״ה חד ופי׳ הראב״ד ז״ל דלא בעין למימר שנחליף את האותיות מה״א להי״ת דאין משנין האותיות וכו׳ אבל בירושלמי אמרו דלא מיתמעני רבנן מל־דרש בין ה״א לחי״ת״ עכ״ל.

29 **אלא ממ״ש כמה דתימא וכו׳**

כפי׳ הרמב״ן ובחדושי הרשב״א (ב״ק ס״ט ע״ב) „אלא ממ״ש כמה דתימא אין מע״ש בסוריא דכוותה אין נטע רבעי בסוריא כן ר׳ יוסי ב״ר יהודה אומר לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני וכו׳״.

68 3 **אלא כל הלכה שהיא רופפת בב״ד וכו׳**

כעין זה בכמה מקומות בבלי „פוק חזי מאי עמא דבר״ ובירושלמי (ב״מ פ״ז ה״ב) „המנהג מבטל הלכה״, ובשו״ת להרשב״א המיוחסת להרמב״ן סי׳ ר״ס „וכמ״ש בירושלמי כלל על כל הדברים הנהוגים ואין טעמם ועיקרם ברור כל הלכה שהיא רופפת בידך הלך אחר המנהג״ ובכמה פוסקים ראשונים „מנהגא מילתא היא״ ובמגן אבות להמאירי (צד ו׳) „והוא מ״ש בירושלמי ואל תבוז כי זקנה אמך אלו המנהגות״.

4 **ואנן חמיין צבורא דלא מפרישין**

באו״ז ח״א סי׳ תקס״ז „ואנן חמי צבורא דלא מפרשין פי׳ אפירות דבעי קאי דלא מפרשין מינייהו מעשר כלומר בין להקל בין להחמיר חזי מאי עמא דבר״. ובס׳ מנוח (שביתת עשור פ״ג סי׳ ב׳) ומ״ש הרב שאין המנהג לבטל דבר האסור אלא לאסור את המותר ילפינן וכו׳, משמע שאין המנהג מבטל דבר האסיר״ עכ״ל. ולא העיר מירושלמי דילן.

15 **עד שיהא בציר בצד הבציר**

במלאכת שלמה ג׳ אחרת וז״ל „ובירושלמי בעי אליבא דר״א ודכוותה ס״ל לר״א וכו׳ ומשני דמודה ר״א בפרט שהייב אע״פ שאין בציר ומפרש טעמיה מקראי דדוקא בעוללות מפני שסמך הכתוב בצירת עוללות העני לבצירתו של בעה״ב וכו׳״ ע״ש.

## פרק שמיני

לה 12 **משילכו הנמושות**

בשו״ת הרשב״א ח״א סי׳ שס״ח „משהלכו הנמושות״.

70 5 **עד מקום שדרכו לילך ולבוא**

ברמב״ם ה׳ מעשר (פי״ב הי״ב) „והוא שיהיה קרוב מן הגורן כדי שיצא ויבוא בו ביום״ וכ״ה בר״ש.

31 **פשיטא לו שהוא נאמן**

ברמב״ם ה׳ מעשר (פי״ב ה״ג) בבאור מהרי״ק שם ובספרים שלנו (ברמב״ם) כתוב חיטין וכו׳ אינן נאמנין וכו׳ אלא שהירושלמי קשה על זה ואולי ג׳ אחרת מצא שכתוב בה אינו נאמן וכו׳ אלא ודאי אינו נאמן גרים בירושלמי.

לו 7 **אין פוחתין וכו׳**

בילקוט שמעוני עה״ת ר׳ תתקל״ח „אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מחצי קב חטים וקב שעורים דברי ר׳ יהודה״. ועי׳ בספרי (תבא ש״ג) מכאן אמרו וכו׳ דברי ר׳ יהודה רבי אומר חצי קב״.

8 **וקב שעורים וכו׳.**

בסמ״ג (עשין קס״א) „אי קב שעורים וכו׳ או קב גרוגרות וכו׳ מזון שלש סעודות״.

**רמ״א חצי קב**

בלקח טוב (ראה) „רמ״א חצי קב חטים״.

9 **קב וחצי כוסמין**

ברדב״ז (מ״ע פ״ו ה״ח) „וקב וחצי כוסמין כך היא הנוסחא בכל הספרים, וא״כ קשיא על רבינו שכתב (שם) אם מן הכוסמין וכו׳ לא יפחות מקב, וצ״ל שכך היתה גירסתו במשנה וכו׳״.

11 **עוכלא תבלין**

בכפו״פ (פמ״ד) „ותני רובע אורז כולה תבלין וכו׳, כלה תבלין פי׳ כל שהוא״.

12 **שלשה קבין**

בר״ש „בירושלמי תני וכו׳ שלישית קב חרובין וכו׳ עשרים אגוזים״.

לו 13 **תן לו כדי שובעו.** ג׳ הראשונים „תן להם כדי שובען״.

**חזקיה שאל לאבוי**

ברשב״א גיטין פ״ד ע״ב הג׳ „חזקיה בריה דר׳ חייא בריה דרב וכו׳ אלא דחזקיה בר בריה דרב הוא וכו׳״.

שו״א **אין פותחין לעניים בגורן**

בתוספתא פאה פ״ד (הוצאת צו״מ) אין פוחתין לעניים וכו׳ בד״א על הגורן אבל מתוך ביתו נותן כל שהוא ואינו הושש וכו׳״. וכ״ה להלכה ברמב״ם (מ״ע פ״ו) ובסמ״ג עשין קס״א. ומדוע לא נזכר מזה בירושלמי? ועי׳ במשנה למלך מ״ע פ״ו ה״ג.

72 10 **אין מעמידין פרנסין פחות מג׳**

באו״ז ח״א ה׳ צ־קה סי׳ ב׳ „פרנסין פי׳ גבאי צדקה״.

23 **חד אמר מדקדקין בחיי נפשות**

הג׳ בטעות וצ״ל „חד אמר מדקדקין בכסות ואין מדקדקין בחיי נפשות״.

25 **אבל בזמן שמכירין אותו וכו׳**

ברמב״ם (מ״ע פ״ז ה״ו) „ואם היו מכירין אותו מכסין אותו לפי כבודו מיד ואין בודקין אחריו״.

26 **והתני למזונות שלשים יום**

בירוש׳ ב״ב פ״א ה״ו בג׳ אחרת „תני תוספתא פאה פ״ד שהה שם וכו׳ לכסות ששה חדשים לפסים ולזימיות י״ב חודש, ובתר כל הלין מילין אתמר וכו׳ אר״י ב״ב להמי הפסח בין לישא בין ליתן״. ובסמ״ג עשין קס״ב ובפ״ק דב״ב ירושלמי גבי שהה י״ב חודש בעיר הרי הוא כאנשי העיר אמר ר״י ב״ב לחיטי פסח וכו׳״. ועי׳ בתשובות הגאונים (זכרון לראשונים סי׳ תקל״ז). ובמרדכי ב״ב (תע״ז) בירושלמי וכו׳ לפייסים ולזימיונות וכו׳ א״ר בון לחמי הפסח בין לישא וליתן י״בח, פי׳ בין ליתן משלו חיטין לעניי העיר בין לישא משלהן אם עני הוא צריך יב״ח וכו׳״.

29 **מי שיש לו מאתים זוז**

במרדכי ב״ב סי׳ תרנ״ב „פי׳ מאתים זוז שיערו חכמים שיעור הוצאה לשנה מזונות ומלבושין״ וזה מפי׳ הר״ש כאן. ועי׳ בשו״ת רשב״ש סי׳ שס״א.

76 שו״א **היו ממושכנים בכתובת אשתו וכו׳**

בשו״ת מהר״ם בר״ב (סי׳ תתקמ״א הוצאת בלאך) „מדתנן במס׳ פאה מי שיש לו וכו׳ משמע אע״פ שיש לו קרקע ששוה מאתים זוז, מדקתני סיפא היו משועבדים לכתובת אשתו או לבע״ח ולשון שעבוד שייך בקרקעות וכו׳״. ובאגודה היו ממושכנים לכתובת אשתו וכו׳ פר״י אפי׳ לאשתו שהיא תחתיו וכן מוכח בירושלמי (עי׳ לקמן בהלכה··) ונראה לי מכאן שלוקחין צדקות אפי׳ אותן שיש להם יותר משוה מאתים ומשועבדים לכתובת אשתו״.

לז 11 **בשר צפרין בכל יום**

בתוספתא פאה פ״ד (הוצאת צ״מ) „בשר בצפורי בכל יום״. ובכ״י אחר שם „בשר צפורי״ ובספרי ראה (קט״ז) „בשר של צפור בכל יום״ (ועי׳ בבלי כתובות ס״ז ע״ב) ובספרי דבי רב (שאלוניקי דף רכ״ה) „טרחו רבנן לפי שהבינו תיבת מצפורי שהעני היה מצפורי אבל מספרין נראה דהכי פירושו שלקחו לו ליטרא בשר משל צפרים וכו׳״.

14 **כאן בגופו כאן בשאינו בגופו**

ברא״ש „ובירושלמי מחלק דבמלבושין שמשתמש בהן בגופו אין מחייבין אותו למכור אבל בשאר כלי תשמישו ימכור ויקח פחותים מהם״.

18 **אין מחייבין אותו למכור**

זהו פסקא דמתניתין אין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו, ובכל ההוצאות הסרה הגמרא על פסקא זו, אבל בפי׳ הר״ש והרא״ש (בס׳ פי שנים) „את ביתו ואת כלי תשמישו, בירושלמי א״ר חנינא כלי רגל וכלי שבת אין מחייבין אותו למכור וכו׳״. ודברי הר״ש הנ״ל מובאים בהרחבת לשון באו״ז ה׳ צדקה סי׳ י״ד ע״ש, ובאו״ז (ח״ג ב״ק סי׳ תט״ו) „כי ההוא דשלהי מס׳ פאה ירושלמי דא״ר חנינא כלי רגל וכלי שבת אין מחייבין אותו למכור אלא מתפרנס מן הכיס וכו׳״. וכ״ה בכפו״פ פמ״ד, וכ״ז חסר לפנינו בירושלמי כאן. ונראה שהמעתיקים דלגו והחסירו מן א״ר חנינא כלי רגל וכו׳ עד א״ר חנינא צריך אדם וכו׳, ולפלא שהרמב״ם והטור השמיטו זה להלכה. ובירושלמי כתובות פ״ו ה״ג א״ר יוסה זאת אומרת שאין אדם רשאי למכור כלי אשתו.

21 **אמרו ליה ־בי כעטיפתנו וכו׳**

במרדכי שבת (סי׳ שפ״ה) „גרסי׳ בירושלמי אוי לנו כעטיפותינו בחול כך עטיפותינו בשבת״.

25 **לא יטול,** בטור״ד (רנ״ג) לא יטול מן הצדקה כלל״.

29 **וכן דיין שדן וכו׳,** אולי צ״ל וכן דיין שדן וכו׳ שנא׳ צדק צדק תרדוף וכל שאינו לא היגר כוי שנא׳ דורש רעה תבואנו.

עמוד | שורה

לז 33 **חמשין דעבדין מבין מאתים וכו'**

בכפתור ופרח פמ"ד „ממאתים חסר דינר דלא עבדין, דאלו התם יטול והכא לא יטול".

74 3 **אשכחון כים דינרי' תלוי ביה**

בויק"ר פל"ד „אשכחין חדא כיסא ושית מאה דינר תלא בקדיליה אמרו ברוך שבחר בחכמים ובדבריהם וכו'".

13 **מתכפי מיניה,** י"נ „מסתפי מיניה".

37 **כל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל ה"ז שופך דמים**

בסמ"ג עשין (קס"ב) כתב ע"ז „כגון הולה או זקן או בעל יסורין או יש לו בנות רבות ואינו יכול להשיאן ולפרנסן אא"כ יטול וכו'", וכ"ה בכפו"פ פמ"ד ובסמ"ק רמ"ז. ובב"י טוי"ד (רנ"ה) „וכתב הר"ש בירושלמי אמרינן כל מי וכו' ומדברי הרמב"ם וכו' נראה שהוא מפרש הירושלמי כשאינו יכול לחיות אלא אם יטול וכו'". ובאגודה אבל אם אינו יכול להספיק ומסגף א"ע אמר בירושלמי ה"ז שופך דמים רבוטה בה' הכד יב בבנהו".

# מסכת דמאי

## פרק ראשון

א 1 **והעוזרדין**

בתשובות הגאונים (זכרון לראשונים סי' כ"ז) „עוזרדין וכו', ודע כי יש שונין אזרדין ויש ששונין זרדין וזה הוא הלשון המדוקדק" עכ"ל.

5 **מרימי שיקמא**

במתניתא דבני מערבא ובערוך הגי' „מרימי שקמנא" [והעיר הזאת נזכרת בקדמוניות ליוסף (3, 12, 13) ואצל פליניוס (5,17,1) אצוי"ר)].

14 **מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי**

בסמ"ג עשין (קל"ג) „ואילו בירושלמי דדמאי משמע שאפי' במה שקדשו עולי מצרים מכזיב ולהלן פטור בין דמאי ובין ודאי ופטור מן הדמאי לאו דוקא" עכ"ל.

2 9 **אלו הן השיתין**

בכפתור ופרח (פל"ז) השיתים והוא מין מהסנאים המדבריות ופי' בירושלמי ביוצאין תחת סלעים כמו שיתין שהם יסודות וכו'. ולפנינו ליתא.

14 **ר' לעיי אמר.** בתוספתא דמאי פ"א „ר' אלעאי".

16 **אשכול שביכר בו גרגיר**

מעשרות פ"א ה"ב „אשכול שבישל בו אפילו גרגיר.

22 **מה בין יהודא מה בין גליל**

בר"ש „בירושלמי משמע דהני תלת ביהודא פטורים ובגליל חייבים וקמאי (פי' כל הנזכרים ברישא דמתניתין) איפכא ביהודה חייבים ובגליל פטורים משום דהני הנשמרין ביהודה מופקרין בגליל, וכ"ה ברא"ש.

23 **בראשונה היה הומץ שביהודה פטור כו'**

בירוש' פסחים פ"ג ה"א בראשונה שהיו עושין יין בטהרה לנסכים לא היה יין מהמיץ ולא נזכר מהומץ שביהודה.

ב שו"א **וירבו כל הרימון שבעולם**

במלאכת שלמה „בירושלמי פריך ויהיו לר"י כל הרימון שבגליל שהן בחזקת הפקר רבין על רימי שקמונה ויהיו כולן פטורין ולא משני מידי".

4 7 **לא יוחנן כה"ג**

י"נ „לא כיוחנן כה"ג" אבל בר"ש ובהרא"ש ובכ"י רומי ועוד הגי' „לא יוחנן כה"ג", ובכפתור ופרח פרק מ"ב „וכן בירושלמי ולא (ר') יוחנן כה"ג העביר הודיית המעשר ופריק העבירן שלא יתוודו וכו'".

ג 9 **טומאה מצויה**

בתרומות פ"א ה"ד „טומאה אינה מצויה".

5 **במקום שהיתה גררתה**

בד"א במקום שהיה גוררתה ובתוספתא תרומות ספ"י „אבל במקום שהיה ובהמה אוכלת התקינו שיהא מביא ונוטל שכרו מפני הילול השם". ועי' בחולין קל"ד ע"ב (אצוי"ר).

6 3 **ר' יוחנן בשם ר"ש בן יהוצדק**

כפי' הרא"ש ר' אליעזר בשם ר"ש בן יהוצדק.

7 **בין בפרוס בין בשלם עד גרוגרות**

ברמב"ם (מע"ש פ"ג ה"ט) וכמה היא מיעוט פחות מכגרוגרות בין באוכל שלם בין בפרוס אבל כגרוגרות אין מאבדין אותו, ובהשגות הראב"ד „בגמרא (כיון לירושלמי שלנו) אר"י בשם ר"ש ב"י בין פרוס בין שלם כגרוגרות משמע יותר מגרוגרות לא ור' ינאי אומר בפרוס פחות מאוכל מותר לאבד פי' פחות מכביצה בשלם כגרוגרות" עכ"ל.

8 **להפריש כל שהוא ולאבד**

ברמב"ם (פ"ג מה' מע"ש ה"ט) „אבל לא יפרישנו לכתחלה לאבדו שאין מפרישין לאבד" (וע"ש בהשגות הראב"ד).

6 17 **אבל מחפין טבל**

ברדב"ז „פ"ק דדמאי בירושלמי אין זורעין טבל אבל מחפין טבל כך נמצא בספרים שלנו וטעות הוא דקתני סיפא אבל מחפין עם הגוי טבל ואם מותר לחפות פשיטא דמחפין עם הגוי אלא ודאי אין מחפין בטבל גרסינן, ובכפו"פ (פל"ד) תוספתא אין מחפין את הטבל ואין עושין עם הגוי בטבל.

19 **אבל אם צמח**

בכפו"פ הנ"ל „מ־צמח פטור שכבר אבד".

8 13 **הלוקח מן החמרת בצור ומן המגורת בצירן חייב**

בתוספתא דמאי פ"א הגי' פטור, וכן הגי' בכפו"פ פי"א.

ה 1 **על דעתיה דר"י חיבת ע"ד דר' הושעיא פטורה**

כפי' ר"א פולדא „ולהרמב"ן ז"ל נראה דאפכא גרסינן ופירושו לר"י פטורה וכו' ולר"ה חייב וכו'" ע"ש.

9 **בעי קומי ר' זעירא**

כפי' מהר"י במ"צ הגי' „בעא קומי ר' זירא עד כדין בלוקח בכסף מעשר של דמאי אמר ליה אפי' בודאי".

10 6 **ושהסורק נותן בצמר**

בערוך (ע' סרק דפוס ראשון) „בפ"א דדמאי ושהסרוק נתון בצמר וכו' וי"א הסורק שסורק הצמר במסרק וכו'".

## פרק שני

ז 2 **והחרובין האורז והכמון**

בספר הישר לר"ת (סי' שמ"ג) „והחרובים והוורד והכמון כו' ממנו מכזיב ולהלן כו'".

15 **לא שנו אלא הלוקח מן העכו"ם אבל הלוקח מן ישראל דמאי**

בשו"ת ר"ב אשכנזי (סי' ט"ו) גרס „לא שנו אלא הלוקח מישראל אבל הלוקח מן הנכרי ודאי וכו', ודע דלשון ודאי דנקט בירושלמי זימנין דמפרשי' לה ודאי הוא של הנכרי ופטור וכו'" עכ"ל.

14 16 **לא הוזכרו רימוני בדן והציר גבע אלא**

בכפתור ופרח (פל"ז) לא הוזכרו רימוני בדן והצירי גבע של בין הכותים אלא.

ח 6 **ר' מנא בעי הוא ובנו ופועלו מהו שיצטרפו**

בבאור מהר"י קורקוס (בה' מעשר פי"ג ה"ד) „ר' יונה בעי הוא ובנו ופועל מהו שיצטרפו, ולא פשטו" וכו'.

19 **כל המינין אסורין בקסרין**

בתוס' ע"ז נ"ח ע"ב ד"ה בצר „דהתם בירושלמי בפ"ב דדמאי אומר אלו המינין האסורין בקסרי, פי' שמשום דמאי משום דאלו המינים באלו המקומות רגילין לבוא מא"י והידועים שלא באו מא"י פטורין משום דמאי וכו'".

25 **כולכסין,** במוסף הערוך „בולבוסין".

27 **יהושע בן זירוז בן חמיו של ר"מ**

בס' הישר לר"ת „בן זירוז חמיו של ר"מ" ובמגן אבות להמאירי (צד 92) „העיד ר' יהושע בן זבין על ר"מ" ובבבלי שבת (קנ"ג ע"א בכת"י) זריזאי חתנו של ר"מ.

30 **במוצאי שביעית**

במלאכת שלמה (שביעית פ"ו ד') „במוצאי שביעית מיד".

16 2 **קם עימיה הזכור לטוב**

בתרומות פ"ח ה"י „סליק נביה ריב"ל וכו' והוה אליהו זכיר לטוב יליף מרגלוי עלוי וכו' וכן נמצא בהרבה מקומות בבבל.

5 **אשתרי לחברך**

בשביעית פ"ט ה"ט „אשתווי לחברך" וכן גרס בכ"מ ה' שמיטה ויובל פ"ט ה"ט.

7 **והשומשום והחרדל**

בחי' הרשב"א חולין ו' ע"ב גרס בירו' „והשומשמין והחרובין".

13 **ולענין ספיחין מר"ה עד חנוכה**

ברמב"ם ה' שמיטה ויובל פ"ד ה"ו „ומחנוכה ואילך הן מותרין". ובהשגות הראב"ד „הפשתי זו המימרא ולא מצאתיה לא במשנה ולא בתוספתא ולא בירושלמי וכו'". ובכ"מ שם „ואני אומר דאשתמיטתיה למרן מקור דין זה כו' ודברי רבינו מבוארים בפ"ב דדמאי ירושלמי וז"ל ולענין ספיחים כו' עד צריכה". ובבאור מהר"י קורקוס שם הקשה (על הגי' מן העצרת עד ר"ה צריכה) איך אפשר שאחר שהותרו (מן הנוכה עד עצרת) יסתפקו שיחזרו אחר עצרת להיות אסורין כו' ע"ש שרוצה לשבש הגירסא, אבל בתוס' פסחים נ"א ע"ב ד"ה כל גרסי בירושלמי „מר"ה ועד חנוכה איסור ספיחים ומחנוכה ועד ר"ה היתר ספיחים" וכתב הכ"מ שנראה שכך היתה גם גירסת רבינו.

24 **האורז שבחולת אנטוכיא**

ובר"ש גרס בירושלמי „תני האורז שבחלתא ושבאנטוכיא מותר במקומם, ולעיל בר"ש פ"א מ"ג „ואומר בירושלמי באורז של חילת ושל אנטוכיא מותר במקומן" כלומר דדמי לשל א"י.

עמוד | שורה

16 25 **וכמדתה לכל רוח**
בר"ש „וכמדתה לכל רוח פי' מותר במקומן".

ט 25 **המקבל עליו להיות נאמן**
בתוס' ריד"א בנדה נ"א ע"ב כדתנן בפ"ב ידדמאי „המקבל עליו להיות חבר מעשר וכו'".

33 **את שהוא מוכר מפירות מכנסו**
בר"ש את שהוא מוכר פירות מנכסיו.

35 **אעפ"כ נוהגין בפירותיהם מתוקנין לתוך בתיהן**
בר"ש גרס „אע"פ שהיו פירותיהן מתוקנין בבתיהן".

18 4 **עד שיקבל עליו ברבים**
בדפוס אמשטרדם וזיטאמיר ופטרקוב (ששם נסדר הירושלמי הזה) חסר מאמר זה „ר' אמי בשם ר' ינאי אפילו אני איני נאמן עד שיקבל עליו ברבים".

8 **מה את בעי מר' שמואל בר רב יצחק כו'**
במע"ש פ"א ה"ג „א"ל (ר"ז) עד כדין ר"ש בר רב יצחק קיים ואתון תליין ביה מוטריבין".

### פרק שלישי

22 19 **ואין משלמין מהן תשלומין**
בתוספתא פ"ז דשביעית מסיים „ואין פודין בהן שבויים".

שו"א **משלמין להן דבר של גמ"ח**
בתוספתא הנ"ל משלמין מהן וכן בסמ"ג (לאווין רס"ד).

יב 3 **במאכילו מן המנויין ברם הכא במאכילו מן האבוס**
במלאכת שלמה „ובירושלמי רמי וכו' ותירץ ר' יונה דהתם דקתני שעל הפועל מוטל לתקן הדמאי כשהשכירו במעות וכו' אבל מתניתין דהכא מיירי שלא השכירו במעות אלא השכר יהיה אכילתו בלבד הלכך צריך שיתן לו הדמאי מתוקן וכו'".

יג 4 **שאינו מעשר אלא מנין**
במשנה שבמשניות „שאינו מחוסר אלא מנין".

16 **אין הפקר מחוסר לבעלין אלא בזכייה מנין**
בר"ש „חזקיה אמר אינו מחוסר לבעלים אלא מנין, ובפי' ר"י במ"צ „אמר חזקיה מה טעם שאינו מחוסר לבעלין עתה אלא אי הוה לוקח מן המנין של קלחין".

17 **כיצד הוא עושה נוטל מן העליון ומתקן**
בפי' הרא"ש „ובירושלמי פריך היאך הוא מעשר משל המוכר וכי אינו אסור משום גזל איכא מ"ד דמפריש מן העלין ואין בעל הירק מקפיד על דבר מועט כזה".

יד 4 **שלח לי ר' יוסי בי רב אתרוג**
בכפתור ופרח פ"ה „ולשון התוספתא וכו' ששלח לי ר"י ברבי אתרוג גדול מצפורי וכו'".

19 **בחזקתן למעשרות ולשביעית**
בבבלי גיטין ס"א ע"ב „הרי אלו בחזקתן למעשר ולשביעית".

28 שו"א **ולכל דבה,** בערלה פ"ב סוף הלכה ז' הגי' „ולכל דבר", וכן בחי' הרמב"ן בע"ז ל"א ע"א.

30 4 **אפילו כלו עכו"ם**
בתשו' רב"א „אפילו כולו עיר נכרי".

### פרק רביעי

32 27 **ממי שאינו נאמן על המעשרות**
בס' המקח וממכר לרה"ג שער נ"ה „ממי שאינו נאמן לעשרן ושכח הוא ולא עשרן בשבת שואלו וכו'".

29 **בשם ר' יוחנן.** בר"ש ועוד... בשם ר' חנינא.

30 **ע"י עילה.** פי' הרא"ש „כלומר ע"י עלילה קטנה מצאו לסמוך וכו'".

31 **אימת שבת עליו**
בסמ"ג עשין קל"ה „ומפרש בירושלמי מפני שאימת שבת הקובעת למעשר וכו'", וכן פי' בתוס' מנחות ל' ע"ב ד"ה תרומה.

יז 6 **אפי' יש לו מאותו המין היצר תאוב**
במלאכת שלמה „ועוד אמרינן בירוש' דאפילו יש לו מאותו המין פירות מתוקנין שרי לאכול מאלו ע"י שאלה שאני אומר אלו חביבין עליו".

18 **פרוטגמייא.** פי' הר"ש לסעודת בחור שנשא בתולה קורין בל"י פרוטגמייא. ובכפתור ופרח „פי' פרוטוגמייא מלה מורכבת והוא יונית פרוט הוא ראשון וגמייא הוא שמחה" עכ"ל.

34 6 **תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה מדמעת**
ברדב"ז מעשר פי"א הי"ב „והא דתנן שחזרת למקומה אמרינן בירושלמי דאתיא כר' אליעזר דאמר (ד' מלות אחרונות ליתא בכל ההוצאות והכוונה לתוספתא תרומות פ"ה הוצאת צ"ם) תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה מדמעת למקום אחר אינה מדמעת דברי ר' אליעזר".

עמוד | שורה

34 30 **כן אימת הדימוע עליו**
בתוספתא דמאי (פ"ה) „שכשם שאימת שבת על ע"ה כך אימת דימוע על ע"ה" וכן בסמ"ג עשין קל"ה בשם ירושלמי.

יח 10 **טבולין למעשר שני חייב מיתה**
בקדושין פ"ב ה"ט ובמדרש איכה פסוק גלתה יהודה ובפסיקתא רבתי (צ"ט ע"ב) ובר"ש דמאי (פ"ד ג') ובר"ש הגי' טבולין לבעשר עני.

13 **ראו אותו מפריש שני**
בכ"מ ה' מעשר פי"ב ה"ה מייתי מירושלמי פ"ד דדמאי ותוספתא דמע"ש פ"ג „תני ראו אותו מפריש שני נאמן לראשון דר"א".

36 11 **הדא ילפא מן ההיא**
בתוס' ביצה י"ב ע"ב ד"ה אין „היא יו"ט היא שבת פי' ה"ק דהיא דבשבת ילפינן מההוא דאין מוליכין דמיירי ביו"ט וכו'".

15 **פסתיה,** בר"ש „מלשון יהי פסת בר בארץ".

שו"א **מפני שהוא טוענו טענת חנם**
בדרך ארץ רבה פ"ח מפני שמהנהו טוב חנם, והגר"א ז"ל הגיה „טוענו טובת חנם".

יט 26 **ועד אחד נאמן**
בבדק הבית בתורת הבית להרשב"א (בית ד' שער ב') „ומקשינן בירושלמי ועד אחד נאמן בתמיהא כלומר כיון שעל גופו הוא בא להעיד אם כשר אם לאו האיך עד אחד נאמן וכו'". בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תכ"א „דעד אחד נאמן באיסורין אפי' בשל עצמו מטעם המוזכר בירוש' במס' כלאים שאם לא כן אין לך אדם שיהא מתאכסן אצל חבירו וכו'". ולפנינו בירושלמי כלאים ליתא זה וסותר לירוש' שלפנינו כאן. ובתוספתא דדמאי פ"ה „עד אחד נאמן לומר פלוני אינו חשוד על המעשרות".

### פרק חמישי

42 21 **ראשון ע"ג שלישי מין אחד הוא כו'**
בר"ש „ראשון עם שני מין אחד שני עם שלישי מין אחד ראשון עם שלישי שני מינין".

כב 13 **רמ"א נחתום עושה טפוס אחד**
בר"ש „עושה דפוס אחד" ובשיטה מקובצת בב"מ נ"ו ע"א „ובירושלמי מפרש טעמייהו דר"מ נחתום עושה טפוס אחד וכו' האי טפוס לאו לשון דפוס אלא כמו טופס של שטר העתקה של שטר כלומר כל עיקר קנייתו וכו'" עכ"ל.

**ופלטר משתמש כו'**
בשיטה מקובצת הנ"ל „ופלטר אע"פ שרגיל לקנות משנים ומשלשה בני אדם כששתיהם חמות או צוננות אני תולה שנשתמש בנחתום אחד".

17 **ר' יונה בעי וכו'**
במשנה למלך (ה' מעשר פי"ד ה"ו) ודכוותה כו' תומניא מן דתומניא ותרי מחד וכו' כך היא הנוסחא הנכונה ופירושה שנסתפק ר' יונה וכו'. ועיין במלאכת שלמה כאן.

20 **שניתנו לו פרוסות**
בערוך ע' פלה „וכן העני שניתנו לו ב' פרוסות פת או פילחי דבילה חייב".

44 1 **בולל ונוטל,** במשנה שבמשניות בולל ואוכל ונוטל. ובערוך (בל, דפוס ראשון) „בולל ונוטל, ס"א בורר ונוטל". ועי' במלאכת שלמה כאן.

19 **מאותו הסוג,** כפי' רה"ג (בכלים פט"ו ג') „וסוגים קופות גדולות שדומים לסאה כששנינו אפי' מאותו הסוג וכו'". ועי' בערוך.

כג 22 **עד שיוציא עליה תרומה ומעשרות**
בתשו' הרשב"א (ח"א אלף ק"ע) „שיוציא עליה תרומה ומעשר ממקום אחר".

שו"א **אמר רבי בא אוכלת פירות**
בבבלי גיטין מ"ז ע"א „מהו קנין נכסים אמר ר' אבא אכילת פירות".

46 13 **בקשו להמנות על הר המלך לפוטרו מן המעשרות**
בירושלמי ע"ז פ"ב ה"ט שהיו עולין להר המלך ונהרגין עליו, ובחלה פ"ד ה"ז ביקש ר"ג וכו' ולא הניח לו ר' הושעיה.

16 **דלא כן מה נן אמרין ר"מ ור"ש אין הלכה כר"ש**
וכ"ה בתרומות פ"ג ה"א ובשביעית פ"ה ה"ז שר"מ ור"ש הלכה כר"ש, וכ"ה בהלכות קצובות דבני מערבא (בבה"ג ד' ברלין צד 469) אבל בגמרא בבלית עירובין מ"ז ע"ב איבעיא להו ר"מ ור"ש מאי תיקו. ובתשו' ר"ב אשכנזי סי' א' כתב „דאית לה לגמרא ירושלמית בפשיטות ר"מ ור"ש הלכה כר"ש ומיהו בגמרא דילן איבעיא להו ונשאר בתיקו" עכ"ל. ובסדר תנאים ואמוראים ר"מ ור"ש הלכה כדברי המחמיר וכו' וזה לפי שנשאר בבבלי בתיקו ולדעת רבים כל תיקו דאיסורא אפי' בדרבנן לחומרא.

עמוד שורה

כד 1 **שלשה הן שהן מעשרין**
כמרכבת המשנה ה"א ה' תרומות פ"א ה"י „שנים הן שהן מעשרין".

פרק ששי

כה 7 **זו דברי רשב"ג כו'**
במלאכת שלמה „ובירושלמי הכא במתני' רמי נמי דברישא תנן תורם ונותן לו ובסמוך גבי הוכר מן הנכרי תנן מעשר ונותן לו (לפנינו כ"ז ליתא ועי' לקמן בריש ה"ב) א"ר יוחנן זו דברי רבי אבל חכמים אומרים בישראל חולק ובנכרי סגי לקנות לתרום וליתן לו וכו'".

9 **אמר רשב"ג וכו',** בר"ש (ד' ראשון) „ובהוכר מגוי פליגי בירושלמי החוכר מגוי וכו', ומניח לפניו משדה אחר וממין אחר" (כלומר או ממין אחר).

כו 11 **כך חולקין בתרומה**
בבאור מהרי"ק (ה' מעשר פ"ו הי"ז) כך חולקין במעשר.

13 **אמר להם אין אתם מודים לי כו'**
בר"ש „ירושלמי א"ל אף אתם מודים שאם התנו ביניהם שהמעשרות שלהן כו' נעשה כאומר לו תלוש מקרקע זה שתקנה לך מעשרותיך".

52 39 **מעשרות שדהו לחבירו**
בעיטור (קנין) גרס „מעשר שדה כו' אלא מוכר לו שדה ומשייר מעשר שדה.

54 1 **על דעתיה דר"י וכו'**
בפי' מהר"י במ"צ „גרסינן ע"ד דר"י וכו' אר"י לשם (תמן) יכול הוא כו' ברם הכא לא, א"ל חכמים אף הכא יכול הוא הקרתני לעלות ולאוכלן בירושלים.

4 **יכול הקרתני,** בשנות אלי' „צריך הקרתני".

6 **המקבל זיתים לשמן.** באגודה „לשמן ישראל מכהן ולוי".

28 **ואורחיה דבר נש מיכם תורא דידיה**
בשביעית פ"ה ה"ח „לית אורחיה דבר נש מיכום תורא רדיא". וכן הגי' כאן בכ"י רומי ובד"א „תורא רדיא" ובחי' הרמב"ן בע"ז ט"ו ע"א „ופריק מערבאי וכו' לית אורחא דבר נשא מיכם תורא דרידייא פי' דוקא בפרה החורשת אסרו ב"ש אבל בס"ם שוורים לשחיטה נמי קיימי וכו'".

כח 19 **המעשר מעשר את שלו וחלקו בכל מקום שהוא**
בבאור מהר"י קורקוס ה' מעשר פ"ט ה"ג הגי' „המעשר מעשר את הלקו בכל מקום שהוא".

56 29 **דלופקי.** בפי' רה"ג לכלים (פ' כ"ב) „והדלופקי פי' מקום מוכן הנחת לגינין של יין וכו' כדגרסינן ב' צלמים אחד עשוי כמין דלפקי" עכ"ל.

34 **עקילם הגר.** בתוספתא כאן „אונקלוס הגר".

כט 1 **ע"ה שאמר לחבר וכו'**
בבבלי עירובין ל"ז ע"ב „ע"ה שאמר לחבר וכו' גלוסקא אחת אינו צריך לעשר דברי ר' יוסי וחכ"א צריך לעשר".

6 **תמן שתיקונו פטור ברם הכא שתיקונו חייב ותני כן את שתיקונו פטור נאמן להקל ברם הכא פירושו להקל אינו נאמן**
במלאכת שלמה „בירושלמי פריך תמן (בפ"ב דפאה) תנינן נאמנין על הלקט וכו' ומשמע דוקא על הלקט עצמו אבל אם הביא חטים ואמר מעושרין הן אינו נאמן וכו' ומשני וכו' דאי בעי שתיק וכו' (כנראה שגורס את שתיקותו פטור וכו') אבל ההיא דמתני' דפאה אפי' בשעת הקציר אם היה ע"ה עני מוכר חטים בשתיקה וכו'. ובבאור מהר"י קורקוס (הלכות מעשר פי"ב הי"א) „גם בירוש' אמרו למה העני אינו נאמן על הלקט אלא בשעתו (מ"ב פ"א בפאה) מכאן אתה מאמינו לומר מעושרים הם ותירצו כי שם שתיקתו מחייבו כי אם היה שותק היה חייב וכו' אבל כאן אם היה שותק היה פטור וכו'".

12 **דאיתפלגון כותי אינו כעכו"ם דברי רבי רשב"ג אומר כותי כעכו"ם לכל דבר**
בכ"י רומי „כותי כגוי דברי רבי רשב"ג אומר כותי כישראל לכל דבר". וכ"ה בתוספתא (תרומות פ"ד) ובירוש' דמאי (פ"ג ה"ד) ועוד בכמה מקומות.

19 **לפיכך אם נתן אחת יתירה כו'**
בבבלי כתובות צ"ה ע"ב מובאה הברייתא ובפרש"י שם הוסיפו לו אחת יתירה בתוספתא דמס' דמאי היא וכ"ה שם בפ"ח והמלה לפיכך ליתא שם.

21 **וע"י רגליו של זה**
במרדכי כתובות (סי' רנ"ט) „ראיתי כתוב בשם רשב"ם וכו' ומזלו דבעל המקח גרם לו ובירושלמי פ"ו דדמאי מפורש יפה".

58 18 **לא יאמר אדם לחבירו הילך מאתים דינר ושקל על ידי לאוצר כו'**
בערוך ערך פל בע"ז וכו' „ובירושלמי סוף פ' המקבל בדמאי לא יאמר אדם לגוי פול תחתי לעוצר פי' הפל עצמך

עמוד שורה

58 לפיים את העוצר השלטון וכו'", וכס' תולדות אדם וחוה (נתיב י"ז ח"א) „ובירושלמי בין אמר מלטני מן האוצר בין אמר פרשני מן האוצר מותר אפי' הקדים לו מעות", ובס' התרומות (שער מ"ו) „ובתוספתא ששנויה כך לא יאמר אדם לגוי ולא לכותי ולמי שאינו נאמן על המעשרות הילך וכו' אבל אומרים לו פרשני וכו'".

פרק שביעי

ל 8 **להחליט בשפתיו,** בכמה ראשונים הגי' „להלחיש בשפתיו".

33 **ומעשר שני בפיו**
בתוס' ריד"א (שבת קמ"ב ע"א) הגי' „ומע"ש בצפונו או בדרומו".

שו"א **עם יציאתו מן הכוס קדיש**
בראיש „אין התרומה קדושה עד שישתה ומאז והלאה אינו מטלטל את הכוס אלא מניחו על השולחן". וברדב"ז (מעשר פ"ט ה"ו) „והקשו בירושלמי עלה ולא נמצא מטלטל תרומה בשבת ותירצו באומר עם יציאתו מן הכוס קדיש" עכ"ל.

60 4 **על הכוס שהוא על אתר**
בכפו"פ (פל"ה) „אומר הירושלמי הכל מודים בכוס שהוא על אתר קורא מע"ש לשבת על אתר, כלומר זמן סמוך זה לזה וקרוב".

9 **ומחולל על המעות.** בכפו"פ „מחולל על המעות".

13 **עשו אותו שאינו מאמין לבעל הבית**
בתרומות פ"ד ה"ב „עשו אותו כפועל שאינו מאמין לבעה"ב כו' נשרפו הפירות התרומה בטילה".

17 **לא יחרוש אדם בפרתו בלילה כו'**
בסמ"ג עשין צ"א „גרסינן בירושלמי דמס' דמאי „אין הפועל רשאי להשכיר עצמו בלילה ולהשכיר עצמו ביום או לדוש בפרתו ערבית ולהשכירה שחרית ואיתא בתוספתא (ב"מ פ"ח) לא ירעיב ויסגף עצמו ויאכיל מזונותיו לבניו מפני גזל מלאכתו של בעה"ב מפני שהוא ממעט במלאכתו של בעה"ב, שהרי יכשל כחו ויתחלש דעתו ולא יעשה מלאכתו בכח והרי יעקב אבינו אמר כי בכל כחי עבדתי וגו'".

21 **ספרא אינוס.** בהג"מ ה' שכירות (פי"ג ה"ו) גרס „ספירא אטימוס" פי' מלמד תינוקות שהיה הלש כעין חולה". ובאו"ז (ח"ג ב"מ סי' רס"ו) „ובירושלמי דזרעים אמר שאסר לו למלמד ליקץ בלילה יותר מעונתו וכו'".

30 **ומיחל ושותה,** במאירי (מובא בשיטה מקובצת בב"ק מ"ט ע"ב) „ומה שאמרו מחל ושותה מיד פירשו בו גדולי המחברים מתחיל ושותה מיד, וי"ג מוהל מלשון מהול במים וחכמים הצרפתים מפרשים מלשון חלול וכו'". ועי' במאירי בסוכה כ"ג ע"ב.

64 10 **שקבעו ב' שמות.** בר"ש „שקבע ב' שמות".

לד 7 **ויטול שנים כו'.** במלאכת שלמה „ובירושלמי פריך ארישא דקתני נוטל מאה ואחד דאמאי קתני נוטל מאה לשם טבל וכו' נימא דיטול צ"ט לשם טבל ומהמאה ואחד הנשארים יטול שתים וכו' ותירץ ר' בון דאה"נ אם רצה לעשות כן עושה וכו'.

# מסכת כלאים

## פרק ראשון

א 23 **מקיימין אותן בערביא**
כפי' הרא"ש (בספר פי שנים) בכלאים פ"ה מ"א מפרש „טעמא דר"א משום דבערבוביא מקיימין קוצים לגמליהן וכו' בירושלמי דריש מכילתין מוכיח דרבנן מודי דבערבוביא מקדשין ובהא פליגי דר"א סבר כיון דבערבוביא מקיימין הוו כלאים בכל מקום וכו'" ע"ש. ובסמ"ג לאווין ר"פ (ד' קאפוסט) „המקיים קוצים בכרם בארץ מערב וכו'" אבל בסמ"ג (וויניציא רפ"ב) „המקיים קוצים בכרם בערבוביא".

2 1 **כהדא דתני ולא תזנה הארץ**
תו"כ קדושים פ"ז, ובפי' ר"ש משאנץ שם „ובגמרא דכלאים אמרינן זונין הוא בא מדרא דטופנא"עכ"ל ולפנינו ליתא.

7 **והוה מסתכל ביה.** במלאכת שלמה בפי' כאן „גרסינן בירוש' וכו' והוה ר' ירמי' מסתכל ביה".

16 **תמן הוא אמר כולן מין אחד.** לקמן בהלכה ד' יעו"ש.

20 **פילה פישונא.** המאמר משובש ומובא בגירסא מתוקנת בפי' הר"ש ומהר"י בן מלכי צדק סימפונטי וז"ל „ירושלמי הפול פולא הספיר פישונא וכו'" ע"ש שמפרשים המאמר, ועי' בערוך ערך פול א'.

21 **שהיא משעשעת את הלב**
בפי' הר"ש ובמהר"י במ"צ „שמשעשעת הלב וכו' מלשון ועיניו השע". ובפי' מהר"י קורקוס בה'כלאים פ"ג ה"ג„ובירושלמי למה נקרא שמה שעועית שמטמטמת הלב וכו'" עכ"ל.

עמוד | שורה

2 | 23 **והמלפפון**, באגודה ה' כלאים „והמלפפונים פי' קשואים לבנים", וכגירסתו כן בתרומות סוף פ"ב.

ב | 24 **וחזרת גלין... כרישים כרישי שדה**
בכפתור ופרח פנ"ו „וחזרת גנים... כרשינין וכרשיני שדה".

7 **והיא נעשית מלפפון**
בערוך ערך מלפפון (ד' פיזרו) „פי' בירושלמי אדם נוטל מעה אחת מַטמא של אבטיח ומעה של קישות ונוטען והיא נעשית מלפפון". במוסף הערוך ערך קט „תר"י את הקשואים ואת האבטיחים ית קטיא וית מלפופניא, ובל' משנה אבטיח ומלפפון שני מינים שונים" עכ"ל.

8 **עיקרו כלאים.** באו"ז (ח"א סי' רנ"ג) „עיקרן כלאים". ועי' בפי' הר"ש. ובערוך ערך מלפפון „ר' יהודה אומר כלאים דקא סבר עיקרן כלאים וכו'".

17 **הקישות והאבטיח צריכה**
באו"ז הנ"ל „פי' אני יכול להעמיד הברייתא דלצדדין קתני ולא תפשוט מינה הקישות והאבטיח וכו'".

18 **ר' חנניא אמר הסדיגרון**
באו"ז הנ"ל „ירושלמי ר' חנינא אמר חסא דאגרין". ובפי' הר"ש „חסא דאיגרון".

20 **ר' יוסי בר בון אמר יסיח לי**
בירושלמי פסחים פ"ב ד"ה „ר' יוסה בי ר' בון אמר יסי חלי".

22 **מתני' דרבי אלא כר' נחמיה בשם ר' נחמיה**
באו"ז הנ"ל הגי' בירושלמי „דלעת מצרית מתני' ר' אילא בר נחמיה דלעת ארמית וכו'", ובפי' הר"ש בכלאים כאן „ירושלמי תנא בשם ר' נחמיה", ובמלאכת שלמה בפי' „ירושלמי מתני' דלא כר' נחמיה דתני בשם ר' נחמיה דלעת ארמית וכו'" עכ"ל.

**דלעת ארמית היא דלעת מצרית**
בכפתור ופרח פ"ק כ' תוספתא מס' כלאים פ"ק „דלעת יונית עם המצרית ועם הרמוצה אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה" עכ"ל.

24 **כמין פול מצרי וכו'.**
בערוך (ערך פול א) „ירושלמי והחרוב אר"י כמין פול מצרי פרסי הוא פי' והתרמילין שלו כולן דומין להרובין וכו' וקצצויי דמיין לחרובא ולפיכך אינן כלאים זה בזה" עכ"ל. ובפי' הרא"ש „מפרש בירושלמי וכו' ועליו דומין לעלי החרוב".

26 **הלפס והנפוס**, באו"ז ח"א סי' רנ"ד „הלפת והנפוץ", וכן הוא בכפו"פ פנ"ו.

**והתרובתור**, באגודה „והכרוב תור, פי' שקלחיו דקין".

28 **והבלצול**, בהאגודה „והבצלים צול", ובכפתור ופרח פנ"ו „והבצליל".

29 **כרוב דקיק.** בפי' המשניות להרמב"ם „כרוב מדברי שקלחיו דקין וכן פירשוהו בגמרא" עכ"ל.

30 **תומניתה.** בפי' מהר"י במ"צ „תומניתא פי' רב נסים ז"ל מקום הוא ונקרא כך".

**פללגולה.** בפי' הר"ש ומהריבמ"צ „ירושלמי בצלצול פללגולה בערוך פי' בצל של יער".

32 **והעוזרדים.** י"ג העוגרדין, ובתשו' הגאונים (הוצאת הרכבי) צד 10 „עוזרדין וכן פירושו וכו' ודע כי יש שונין אזרדין ויש ששונין זרדין וזה הוא הלשון המדוקדק" עכ"ל.

33 **והחזרר.** בה' כלאים להרא"ש „והחזרד" ובסמ"ג לאוין רע"ט „והחזרת", וכן הוא באגודה.

**הפרסקין.** בסמ"ג שם „והאפרסקין". וכ"ה בערוך ע' אפרסק.

**השיזפין.** בה' כלאים להרא"ש „השזפים", ובס' אדם לרבי' ירוחם (נתיב כ"א ח"א) „ועוד במשנה וכו' והשרדפין והרמון".

35 **אספרלגין.** באו"ז ח"א סי' רנ"ו גרס „אספרגילין", ובר"ש „אלספרגין", ובפי' מהריבמ"צ „א"ר יוחנן ספרגרים".

4 | 15 **הרכיב תריד ע"ג דרכון**
באו"ז הנ"ל „הרכיב תרדין ע"ג חרבון", ובפי' הר"ש „הרכיב תרדין ע"ג ירכון", ובערוך „ע"ג דרקון" ובכפתור ופרח פנ"ח „הרכיב תריד ע"ג דרקון".

17 **כורבי לבנון.** באו"ז הנ"ל „כריסלינון", ובכפו"פ הנ"ל „כורסי לבנון".

18 **זרגון ולפת מה נפק מנהון פטר כו'**
באו"ז הנ"ל „מה נפק מינהון אסטפניני, שומר וכרפס מה נפיק מינהון פטרוסלנון" וכ"ה בפי' הר"ש בשנויים קלים.

19 **לוזין ובוטמין.** באו"ז הנ"ל „לוזין ובטנין".

**זיתין ורימון וכו'.** בס' אדם לר' ירוחם (נתיב כ"א ח"א) „שרדפין מפרש בירושלמי הנוטע זיתים ורימונים ביחד יוצא מהן מין שרדפין ונקראין שזפין" עכ"ל, ובטור יו"ד סי' רצ"ה שרפים מפרש בירושלמי הנוטע זיתים ורימונים יחד נפיק מנהון שרפין".

22 **א"ר יונתן וכו'.** בפי' מהר"י קורקוס בה' כלאים פ"ג ה"ו „שאמרו בירושלמי א"ר יונתן וכו' ומצאתי בירושלמי מוגה שכתוב בו מעתה צנון ולפת כלאים אמ"ר יונתן וכו'" ע"ש. והרמב"ם ה כלאים פ"ג ה"ו כתב הלפת עם הצנון אינם כלאים זה בזה והראב"ד שם כתב שכלאים זה בזה. וחולקים בנוסחאות הירושלמי כאן.

26 **כלב הכופרי** בערוך (פיזרו רל"ז) ערך כלב „בפ"א דכלאים כלב כפרי והשועל".

31 **עוף לא תניתה.** בפי' מהריבמ"צ „עוף לא תנינן אם יש בו איסור כלאים אם לאו".

ג | 3 **אמר ר' יוחנן צריכה כו'**
באו"ז הגי' א"ר יונה צורכא להא דא"ר יוחנן, וכ"ה בפי' הר"ש ובשיטה מקובצת.

9 **ר' אחא לא אמר כן וכו'**
כן גרס ברבה גם בפרש"י שם וז"ל „ר' אחא לא אמר כן דלא שאל ממנו המרביע בפירוש ואמר בשם ר"ל בסתם כל שכתוב בו למינהו כלאים נוהג בו מתיב רב כהנא הרי חית הים כתיב בהן למיניהם דכתיב כל נפש החיה הרומשת אשר שרצו המים למיניהם מעתה וכו'".

14 **יכול אנא פתר לה משום מנהיג**
בתוס' ב"ק נ"ה ע"א ד"ה המרביע „ר"י ב"ר יהודה היה מגיה (תחת המרביע שני מינים שבים) המנהיג שני מינים שבים לוקה משום דבראשית רבה ובירושלמי דכלאים משמע דאי אפשר להרביע דגים וכו'" ע"ש, ובפי' הר"ש בכלאים כאן ועל חנם הגיה.

17 **אין מביאין אילן באילן**
יש מהראשונים שגורסין „אין מרכיבין אילן באילן" וי"ג „אין נוטעין", ובתוס' ר"י הזקן בקדושין ל"ט ע"ב „דתנן פ"ק דכלאים אין מביאין ירק באילן ולא אילן באילן ולא אילן בירק וכו'".

6 | 1 **מנין שאין מרכיבין עץ סרק ע"ג עץ מאכל**
באגודה „בירושלמי אין מרכיבין עץ סרק על עץ מאכל משמע דעץ סרק על עץ סרק לא אסיר" עכ"ל. ובפי' הר"ש בכלאים כאן מובא באו"ז סי' ר"ס ובפי' הר"ש בס' פי שנים „ואית ספרים דגרסי מנין שאין מרכיבין אילן סרק על עץ סרק ועל עץ מאכל" עכ"ל. ובב"י (טיו"ד סי' רצ"ה) „ירושלמי וכו' או עץ מאכל על עץ סרק בשאינו מינו ת"ל וכו'".

4 **משום חוקים שחקקתי בעולמי**
בבבלי סנהדרין ס' ע"א „חוקים שחקקתי לך כבר".

22 **ליט ביזא דכן איניק**
בערוך ע' בז א' „פי' ל' יון שדים ביזא", ובפרש"י ב"ר פ"ה „כאדם שאומר לחבירו ארורים השדים שהניקוהו, ובתלמוד ירושלמי כתיב בזיעייא כמו קרועות ומתרגמינן בזועו על שם שהדדים נקובים במקום יניקת התינוק" עכ"ל.

24 **מאת חוקותי תשמרו**
בפרש"י בב"ר פ"ז „ומפיק לה בירושלמי מאת חוקותי תשמרו רבוייא הוא" עכ"ל.

ד | 5 **אין נוטעין ירק**
בס' הישר לר"ת סי' תכ"ו „אין נוטעין אילנות".

**בתוך סדין.** י"ג לתוך סדין.

7 **ע"ג קידה לבנה**
בערוך ע' קדה „וזו קידה לבנה מין אילן אבל קידה סתם מין ירק וכו'", ובס' הישר לר"ת הנ"ל „ע"ג קידה של לבונה" (לבנה).

8 **שיהא מקורו.** בס' הישר לר"ת הנ"ל „מפני שהוא מקרה אותו וכו'" ע"ש.

15 **אם היו מקצת העלין מגולין כו'**
כן היא גי' רש"י וכמה ראשונים. ובמשנה שבמשניות וכן בכמה ספרי ראשונים הגי' „מקצת עליו" אבל רב האי גאון ז"ל גירס „אם היו מקצתן מגולין", ומובא בערוך ע' לפת וז"ל „הטומן לפת וצנון תחת הגפן אם היו מקצת עליו מגולין פי' רב האי טעות הוא זה שאם האימהות טמונין והעלין מגולין הרי זו זריעה מעולה אלא דוקא אם היו מקצתן מגולין וכו'" ע"ש. ובתוס' שבת נ' ע"ב ד"ה מקצתה ובערוך ערך לפת משמע דמשום כולהו נקט דפירש בשם רב האי גאון דגרס אם היו מקצתם מגולים וכו'".

17 **הזורע חיטה ושעורה כאחת**
בתוס' ב"ק נ"ה ע"א ד"ה אלא „דתנן הזורע חטה ושעורה כאחד חייב ר' יהודה אומר שני חטין ושעורה אחת או שני שעורים וחטה אחת או חטה ושעורה וכוסמת ובלבד שיהו שלשה".

8 | 5 **דלא משום.** ברדב"ז ה' כלאים פ"א ה"ו „אלא משום" וכ"ה בכ"מ ה' כלאים ה"א.

## פרק שני

10 | 19 **לא אמרו אלא ממין אחד.** באגודה „אלא במין אחד".

שו"א **אף להקל** י"ג כד להקל" וי"ג „כד אמרו להקל".

| עמ״ד | שורה | |
|---|---|---|
| ו | שו״א | **כגון קב וחצי קב** בפי׳ מהריבמ״צ „כגון דברים הנזרעים קב לבית סאה או הצי קב לבית סאה אחד מכ״ד בקב דהיינו ביצה וכו׳״ ע״ש. |
| 12 | 18 | **היה שם עשרים ושנים רבעים ומחצה של חטים** בפי׳ המשניות להרמב״ם פ״ב דכלאים מ״ב „ובארו בגמרא זה והוא שאמרו כגון שיתערב בכ״ב קב וחצי קב מחטה חצי קב שעורים ופחות מקב עדשים והיה הכל קרוב לבית סאה וכו׳״ יעו״ש, ובהעתקת הרשב״א הגי׳ משונה בזה הלשון: „כגון אם נתערב בכ״ב רובע קב וחצי רובע קב חטין חצי רובע קב שעורים ופחות מרובע קב עדשים ויהיה הכל קרוב למאה אז יאמר ר״ש לא נאמר שני מינין מצטרפין להיתר וכו׳״. |
| | 23 | **כל מקום ששנו באמת הלכה למשה מסיני** בערוך ע׳ אמת (פיזרו רל״ז) אמר ר׳ אלעזר עדה אמרה כל באמת הלכה היא״ ולא גרס הלמ״מ וברדב״ז ה׳ כלאים פ״ב ה״ב „ואמרינן בירושלמי כל מקום שנאמר באמת אמרו הל״מ״. |
| 14 | 7 | **עד שיתליע.** יש מהראשונים שגורסין „עד שתתליע״ ובכפו״פ פנ״ו „עד שתתלע ויוזק וכו׳ כלומר ינענע הארץ עד שישחית מה שזרע מהחטין״ עכ״ל. |
| | 11 | **עד כמה היא מזרעת** נירסת כמה ראשונים „עד כמה מתלעת״ וכ״ה בתוספתא פ״א דכלאים. |
| | 12 | **במקום הטינא.** ועי׳ בבלי פסחים נ״ה ע״א „שותלה במקום הטיט ואין שותלה במקום הגריד״: |
| | 15 | **וקירטמתא.** ברדב״ז (ה׳ כלאים פ״ב הי״ד) „וקרסמתה״. |
| | 26 | **קנבס או לוף.** יש מהראשונים שגורסין „קרבס״ או קרבוס״ וי״ג „קנבוס״ או „קונבס״. |
| | 27 | **שאין עושין אלא לשלש שנים** בפי׳ המשניות להרמב״ם (בכ״י) „אע״פ שאינן עושות אלא לשלש שנים״, וכן הגי׳ בכ״מ ה׳ כלאים פ״ב הי״ב. ובס׳ ההשלמה בברכות (צד 17) „וטעם קנבוס ולוף מצאתי מוגה בספר אבא מרי ז״ל כדתנן היה שדהו זרועה קנבוס ולוף לא יביא זרע לשם מפני שעושות לשלש שנים וכו׳״ עכ״ל. |
| 16 | 15 | **כל הספיחין מותרין** עי׳ בפ״מ שצ״ל אסורין, וכן גרס בסמ״ג (לאווין רס״ה) והרמב״ן (בפירושו על התורה ויקרא כ״ח ג׳). והרדב״ז בהי׳ ה׳ שמיטה פ״ד ה״ד מביא הגי׳ כל הספיחין מותרין וכתב ע״ז „ובוודאי טעותא הוא וכו׳ אלא וודאי כל הספיחין אסורין גרסינן״ וכ״כ מהר״י קירקוס. |
| | 17 | **חוץ משדה תלתן שזרען לזרע** בסמ״ג עם „ובשדה ז״ע מותרים באכילה ומפני מה לא גזרו עליהם לפי שאין דרך לזרוע במקומות אלו״. |
| ט | 8 | **מלוא העול השרוני** ברדב״ז ה׳ כלאים פ״ג הי״ב „וגם לשון התוס׳ משמע כדברי רבינו כמלוא השרטוט היינו כמלוא השרטוט שעושה התלם״ עכ״ל. |
| | 10 | **עושה ב׳ אמות על ב׳ אמות** בפי׳ הר״ש „פי׳ עושה ב׳ אמות על ב׳ אמות כל משר ומשר וכו׳״. |
| 18 | 5 | **ונכנס בתוך של שעורים** בכ״מ ה׳ כלאים פ״ג הי״ח „היה ראש תור חיטים נכנס בתוך שדה כו׳״. |
| | 7 | **ושל חבירו מין אחר.** באגודה „ושל חבירו שעורים״. |
| | 10 | **ולא תלם של מין אחר** כתב בס׳ מלאכת שלמה „כתב ההכם ה״ר יהוסף אשכנזי ז״ל ברוב הס׳ מצאתי וכו׳ או תלם של מין אחר וכו׳״ עכ״ל. |
| | 21 | **מתניתא פליגא.** במרכבת המשנה ה׳ כלאים פ״ז „מתניתא פליגא על ר״י דתניא״. |
| י | 5 | **אם בשאינו מתכוין לבדוק** בפי׳ הר״ש „אם אינו מתכוין לבדוק למה לי שאר המינין אפי׳ זרע פשתן אסור״ וכ״ה באו״ז ח״א סי׳ רע״א ובפי׳ הרא״ש (בס׳ פי שנים) ובמרכבת המשנה „אף שאר כל המינין״. |
| | 8 | **ר׳ שמואל בשם ר׳ זעירא דר״ש היא** בפי׳ מלאכת שלמה „דהכי גרסינן התם ר״ש בשם ר׳ זעירא כדעתיה דאמר לקמן פ׳ המבריך אין אדם מקדש דבר שאינו שלו כן הוא אומר גבי כלאי זרעים אין אדם חובש דבר שאינו שלו״. |
| | 9 | **דר׳ שמעון אמר אין אדם מקדיש כו׳** באו״ז סי׳ רע״א „מפרש בירושלמי משום דר״ש סבר אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו כלומר מתוך דלא מיתסר משום חבירו לא מיתסר נמי משום דנפשיה״, וכן מובא בפי׳ הר״ש והרא״ש ע״ש. |
| | 10 | **אין אדם חובש דבר שאינו שלו** בהשגות הראב״ד ה׳ כלאים פ״ג הט״ז „וכן אין אדם חורש דבר שאינו שלו בזרעים, אבל לרבנן אינו רשאי לחרוש וכו׳״. |

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| י׳ | 14 | **סומך לבור וכו׳,** באו״ז סי׳ רע״ג „סומך לבור ולניר ולדרך ולגפה ולגדר שהיא גבוה עשרה טפחים ורחב ארבעה״. |
| 20 | 1 | **מהו חריע.** במרדכי הולין סי׳ תרט״ו „וחריע הוא הצמח (ס״א הצבע) שצובעין בו הבגדים והוא דומה לשערות אדמות מעט ונוטה לירוק״. |
| | 6 | **רש״א לכל מקיפין חרדל וחריע** במלאכת שלמה „ובירושלמי וכו׳ רש״א לכל מקיפין חרדל וחריע ואפילו לתבואה״. |
| יא | 4 | **הקיפו גדר מותר. בית רובע** באו״ז הנ״ל „מותר לזרוע בו שני מינין וכו׳, בית רובע וכו׳״. |
| | 5 | **בבקעה מותר לזרוע בו שני מינין** בפי׳ ריבמ״צ „ולהחזיר כיצד בית רובע בבקעה מותר לזרוע בו מינין הרבה וכו׳״. |
| | 23 | **הרוצה לעשות שדהו קרחת כו׳** בס׳ כריתות סי׳ ע״ד הגי׳ „הרוצה לעשות קרחת מכל מין ומין עושה כ״ד קרחות לבית סאה מקרחת לבית רובע״ וכן הגי׳ באגודה „מקרחת לבית רובע״. |
| 22 | 16 | **רבי אומר,** בכמה ספרי ראשונים הגי׳ „ר׳ מאיר אומר״. |
| יב | 1 | **והרי הקבר אסור בהנייה קבר אין איסורו ניכר** המאמר הזה שכבר נאמר לפני שלש שורות לא בא כאן כפול בירושלמי לפני הר״ש והריבמ״צ ותוי״ט ומלאכת שלמה. |
| | 6 | **כמה דאית לכון קל בשורה וכו׳** ברדב״ז ה׳ כלאים פ״ג הי״ב „ואמרינן בירושלמי דאית לרבנן קל בשורה והומר במרובע כלומר בזמן שהוא שדה שהיא מרובעת הצריכו הרחקה יתירה דהיינו ששה טפחים על ששה טפחים מרובע ובזמן שנוטע שורה הקילו וסגי בהרחקה תלם באורך ששה טפחים״ עכ״ל. |
| | 9 | **הרי זה עושה אורך שורה אורך עשר אמות ומחצה על רוחב ששה** בפי׳ מהרי״ק בה׳ כלאים פ״ג הי״ג הגי׳ „עושה שורה אורך עשר אמות ומחצה על ששה טפחים״. |
| | 10 | **אורך עשר אמות ומחצה** בפ׳ הרא״ש „מפרש בירושלמי וכו׳ יעשה אורך השורה עשר אמות ושני טפחים ומחצה על רוחב ששה״ וע״ש בר״ש. |
| 24 | 17 | **אמר ר׳ אבא מרי** באו״ז ח״א סי׳ רע״ר „א״ל ר׳ אבא מארי לא כן אמר ר׳ מנא כל הן דתנא רבי קישות ופול המצרית אף דלעת מצרית בכלל מיהו רואה אני את דבריהן מדברי כו׳״. |

### פרק שלישי

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|
| יג | 7 | **מה שנים את נותן** בפי׳ הרא״ש „והא דקאמר בירושלמי מה שנים וכו׳ לאו דוקא וכו׳״ ע״ש. |
| 26 | 3 | **כל הן דאנא משבח לה וי אנא מחק לה** בפי׳ הר״ש הגי׳ בירושלמי „כל הדין דאשכחן לה ו׳ אנא מחיק וכו׳״ וכצ״ל, וכעין זה בירושלמי סנהדרין פ״ו ה״ב „אמר ר׳ יוחנן בר מריא כל דין דאנא משכח ויו אנא מחיק ליה״. [ובפי׳ הקצר לירושלמי ד׳ קראקא שס״ט „אולי צ״ל ויו יו״ד (וי׳) שהיה מוחק את האותיות וי״ו יו״ד ואולי היה כתוב בספרים „זירועיה״ כמו בספר דרב הונא מלא״]. |
| יד | 5 | **וניתני ששה באמצע** בפי׳ הר״ש „ובירושלמי פריך וניתני ששה טעות סופר הוא דחמש גרסינן כלומר דניתני במתני׳ ג׳ על כל גבול וגבול וחמשה באמצע כמו בערוגה דרישא שאין לה גבול גבוה טפח וזורעין לתוכה ה׳ זרעין וכו׳״ ע״ש. ובפי׳ המשניות להרמב״ם „וכבר הקשה בגמ׳ על דברי ת״ק אחד באמצע ואמרו ניתני ששה באמצע והשתדלו לפרק זו הקושיא ולא עלתה בידם וכו׳״ עכ״ל. |
| 28 | 14 | **ר׳ נסא שאל לא מסתברא בגגו של גובל שני טפחים** בר״ש גרס בירושלמי „בגגו של גבול טפח בתמיהא וכו׳״, ובפי׳ מהריבמ״צ „א״ר נסא מסתברא תגבול רחבו טפח״ עכ״ל וגרסתו משונה משלפנינו. ובפי׳ הרא״ש „ובירושלמי קאמר שגם רחב הגובל טפח וכו׳״ ע״ש. |
| טו | 18 | **כל מין זרעים.** בבבלי פסחים ל״ט ע״ב „והתנן כל מיני זרעים אין זורעין בערוגה אחת כל מיני ירקות זורעין בערוגה אחת״. |
| | 21 | **גובל שהיה גבוה טפח** באגודה מס׳ כלאים „גבול גבוה וכו׳״ ובכו״פ פנ״ז „ובלשון ערבי הר הוא גבל וזהו ששנינו גובל שהוא גבוה טפח וכו׳״. |
| | 23 | **תלם ואמת המים** בס׳ הישר לר״ת סי׳ רי״א „אלא בני מערבא קרי ליה תלם לישנא קלילא וכבבל קרי ליה שורה תלם עמוק הוא כדתנן התם והאמת המים וכו׳ ושם להלן ועוד תנן התם אמת המים ותלם שהם עמוקים טפח זורע לתוכן לאורכן שלש זרעונים וכו׳״. |

עמוד שורה

30 10 **ואין סומכין לגובל וכו'**
בר"ש גרס „לגבול... גבול שנתמעט".

טו 6 **מראש השדה ועד ראשו**
יש מהראשונים גורסים „מראש השדה ועד סופו".

7 **ורוחב מלואו.** בהשגות הראב"ד ה' כלאים פ"ג הי"ב „לשון המשנה ורוחב כמלואו ופירשו כמלוא העול וכו'".

32 3 **שורה של קישואין ושורה של דילועין**
לפני הר"ת בס' הישר סי' רי"א היתה גי' משונה וז"ל „וראיה לדברי דקתני סיפא שורה א' של קישואין ושורה א' של אבטיחים ושורה א' של פול המצרי ר' אליעזר מתיר פי' האבטיחים היו הפסקה בין ב' שורות של קישואין ופול המצרי והחכמים אוסרים באבטיחים ודלועין וכו'" עכ"ל.

8 **ובלבד שתהא זו נוטה לצד זו וכו'**
בפני משה הגי' מתוקנת, וכ"ה מתוקנת בתשו' הגאונים (זכרון לראשונים סי' תכ"ה) „ויש שפירשו וכו' שזה נוטה לכאן וזה נוטה לכאן שפיר דמי כדתנן נוטע אדם קישות ודלעת בתוך גומא אחת ובלבד שלא תהא זו נוטה אצל זו ולא זו נוטה אצל זו" וגי' זו מובאת גם בפי' ר"ח בשבת פ"ה סע"ב.

יז 9 **ונוטע שער של זו.** כל הבבא ליתא בכמה ראשונים ונוטע שער. צ"ל ונוטה שער, וכ"ה בתוס' סוכה נ"ו ע"ב ד"ה בוצינא.

10 **ר' ינאי אמר במחלוקת**
בפי' הר"ש „ובירושלמי פליגי רב ור' ינאי ר' ינאי אמר דהך מציעתא דקאמרה ג' שורות רבנן היא וכו'". ובמלאכת שלמה „ירושלמי ר' ינאי אמר בבא מציעתא דמתני' נמי במחלוקת שנייה דר"א פליג בה נמי וכו'" ע"ש.

34 15 **דלעת בירק ירק**
י"ג „כירק" וברדב"ז ה' כלאים פ"ג הי"ג „כמשנה דלעת בירק פי' אע"פ שעליה מתפשטין דינה כירק".

36 13 **שתחלתו בבית כור וסופו בבית סאה**
יש מהראשונים גורסין „שתחלתו בבית סאה וסופו בבית כור ופי' בס' הכריתות (לשון למודים סי' נ"ט) „מה ששנה לר' מאיר היה בתחלת ימיו ולר' יוסי בן החוטף בסוף ימיו".

פרק רביעי

17 **מחול הכרם.** בפי' המיוחס לרש"י בתענית ל"א ע"א „מחול סביב לשון מחול הכרם".

19 **כרם שחרב מאמצעו**
במתניתא דבי מערבא „כרם שחרב מאמצעו ונשתיירו בו חמש גפנים מכן וחמש גפנים מכן".

21 **נותנין לה עבודתה**
בכמ"ג לאוין רכ"ד „נותנין לו כדי עבודתו", וכ"ה בבבלי עירובין ג' ע"ב וצ"ג ע"א.

כ 9 **הא שלש כנגד שלש**
בפי' מהרי"ק ה' כלאים פ"ז הי"א „בירושלמי אמרו שלש על שלש כרם קטן שלש על שלש על שלש כרם גדול וכו'". ה"ז כמחיצה, י"ג „ה"ז מחיצה".

40 10 **הרי הוא כפתח,** במשנה כ"י „הרי הוא כפתוח".

כא 32 **אדהי תנא.** יש ראשונים גורסים „אדהי תנא כלומר איסטייא".

כב 6 **ששית אי זו היא**
בפי' הר"ש ור"י בן מלכי צדק „שלישית איזו שלישית שבראשונה שניה שבשלישית" ע"ש.

10 **שתים כנגד שתים ואחת באמצע**
בסמ"ג לאוין ר"פ „או שלש בשורה זו ושתים כנגדן בשורה שניה" ועי' בפי' ריבמ"צ.

14 **גבולות שבדו להם הכנענים**
בפי' הר"ש „גבולות שבחרו להם הכנענים".

17 **את רואה כילו אחת נטועה כאן**
בפי' הר"ש והרא"ש והריבמ"צ „את רואה כאילו אחרת נטועה כאן כו' ורואין כאילו גפן ג' נטועה כנגד הזנב".

44 17 **היו שלש אם אין בין שורה לחברתה ט"ז אמה**
ברמב"ם ה' כלאים פ"ז ה"ג „וכן אם היו ג' שורות ובין כל שורה ושורה שמונה אמות או יותר ה"ז זורע בין השורות" וגרסתו משונה ועי' בהשגות הראב"ד שם.

22 **הנוטע את כרמו ט"ז על ט"ז אמה מותר**
יש ראשונים שגורסין „הנוטע את כרמו על ט"ז אמה מותר כו'".

23 **מותר להביא זרע לשם**
בנמוקי יוסף בב"ב פ"ב סי' תשפ"ד „מותר להביא כלאים לשם".

26 **היה הופך שער שתי שורות**
בב"ב פ"ב ע"ב „והיה הופך שער" ובנמ' כ"י „שיעור שתי זמורות" ובתוס' ריד"א בב"ב שם „היה הופך שיעור שתי שורות".

44 30 **על שמונה אמות מותר**
בב"ב פ"ג ע"א שמונה אמות על שמונה אמות מותר. ובמתניתא דב"מ „על שמונה שמונה אמות מותר".

פרק חמישי

כה 4 **העבו והרי הם מכוונות הרי זה כרם**
בתוספתא כלאים פ"ה „העבו ונעשו מכוונות הרי זה אינו כרם".

14 **כרם שהוא נטוע על פרות**
בס' יד רמה מרבינו מאיר הלוי בב"ב דף ל"ז ע"ב „איכא נוסחי דאית בהו הכי כרם שהוא נטוע על פחות מארבע אמות ר"ש אומר אינו כרם ומותר להביא זרע לשם וחכ"א כרם ורואים את האמצעים כאלו אינן ואסור להביא זרע לשם, ואיכא נוסחי דאית בהו איפכא כרם שהוא נטוע על פחות מד' אמות אינו כרם ר"ש אומר כרם ורואין את האמצעין כאלו אינן וכו'" ע"ש.

20 **הדא אמרה כשהיו שש כנגד שש**
בכ"מ ה' כלאים פ"ז ה"ג כתב ע"ז „ונראה שרבינו (הרמב"ם) היה גורס הדא אמרה כשהיו שתים אבל אם היו שלש כל עמא מודו שהם רואים האמצעיות כאלו אינם. וצ"ע, עכ"ל. ועי' בתוי"ט כלאים פ"ה משנה א'.

שו"א **על גבי גפנים**
בפי' הר"ש הגירסא „על גבי זרעים", וכן הגי' בפי' המשניות להרמב"ם פ"ה מ"ב, וכ"ה ברדב"ז ה' כלאים פ"ז ה"ב.

50 8 **רצופין ורווחן דברי הכל**
בפי' ר"י בן מלכי צדק גרסינן „רצופין ורווחן דברי הכל כרם מה פליגי במרווחין וריצפן וכו'" ע"ש ובמו"ק פ"א ה"ג.

15 **הרי זה נראה.** באגודה „הרי זה כשני כרמים"

שו"א **זורעין בתוכה.** גי' כמה ראשונים „זורעין בראשה", ובמלאכת שלמה „זורעין בתוכה כלומר בראשה למעלה וכ"כ הרמב"ם וכו' וה"ר יהוסף ז"ל הגיה בראשה וכו'" עכ"ל.

כו 1 **ואם היה סער כותש אסור**
בכפו"פ פ' נ"ח „ואם היה שער כותש אסור כלומר שיהיו זמורות הכרם מגיעות לקרקע השמירה" וכ"ה בערוך ערך סער.

1 **גפן שהיא נטועה**
ברמב"ם ה' כלאים פ"ז הכ"ד „גפן יחידית" וכן הגי' ברדב"ז.

2 **נותנין לה עבודתה,** באגודה „כדי עבודתו".

18 **שאויר הכרם מקיף**
ור"ג „שאבר הכרם מקיף" פי' זמורות הכרם נקראין אברי הכרם כמו אברין לאדם: וברדב"ז ה' כלאים פ"ז ה"ב „תירצו בירושלמי משום דאויר הכרם מקיף את הגת".

19 **א"ל ר' ליעזר בן יעקב**
במלאכת שלמה „ובירושלמי תני א"ל ר' אליעזר אי אתם מודים לי שעומק כגבוה א"ל הן אלא שאויר וכו'".

34 **משלשה ועד ארבעה משלים וכו'**
ברדב"ז ה' כלאים פ"ו ה"ג „וראיתי שכתב דהא דקאמר בירושלמי משלשה ועד ארבעה משלים ד' וזורע לא קאי אבית וכו'" ע"ש.

54 17 **שאין גדולי איסור מעלין את האיסור**
ברמב"ם ה' כלאים פ"ה הכ"ד „שאין גידולי היתר מעלין את העיקר האסור", וברדב"ז שם „שאין גידולי היתר מעלין את האיסור".

19 **ר' ליעזר,** יש ראשונים גורסין „ר' אלעזר".

22 **וכל מין זרעים כלאים בכרם**
בכמה ראשונים ובמשנה שבמשניות הגי' „וכל מין זרעים אינן כלאים בכרם".

23 **ר' טרפון אומר אינו כלאים וחכ"א כלאים**
בכפתור ופרח פנ"ח רמ"א „רמ"א אינו כלאים בכרם. ובס' הישר לר"ת סי' תכ"ו „ר"ט אמר כלאים וחכ"א אינן כלאים".

39 **שהוא עולה מגזעו מין אילן**
בירוש' ב"ב פ"ה ה"ה „העולה משרשיו ומגזעו זהו שורש מגזעו ולא משרשיו זהו אילן" וזהו סותר לכאן.

פרק ששי

כח 2 **שהוא גבוה עשרה טפחים**
בתוס' שאנץ בעדיות פ"ב מ"ב שהוא גבוה עשרה טפחים ורחב ד' נותנין לו עבודתו ד' אמות".

4 **מעיקר גפנים ולשדה**
במתניתא דב"מ „מעיקר גפנים ולגדר" ובפי' מהרי"ק „כש"א מודדין ד' אמות מן הגדר".

5 **ובה"א מן הגדר ולשדה,** בפי' מהרי"ק הנ"ל „ובה"א מןהגפנים".

9 **ורע"א שלשה.** בפי' הרא"ש (בס' פי' שנים) „ואית דגרסי שלש בלא ה"א וקאי אדברי ר"י בן נורי דבעי ד' אמות בין גפנים לגדר וקאמר ר"ע דדי בג' וכו'". ובפי' הראב"ד העדיות (פ"ב מ"ב) רע"א ג' טפחים".

| עמוד | שורה |
|---|---|

56 8 **מאן דאמר מעיקר הגפנים וכו'**

עי' ברמב"ם ה' כלאים פ"ח ה"ג בהשגות הראב"ד שם „למ"ד מן הגדר מושחין אינו אסור אלא שתי אמות, ובב"ש דאמרי מן הגפנים מושחין אסור עד שתי אמות וכו' והכי איתא בירושלמי" עכ"ל. ובכ"מ שם „ובירושלמי וכו' מ"ד מעיקר הגפנים וכו'". מזה מבואר כפי' רבינו כאן וכך היא גירסת ר"ש בירושלמי. והראב"ד שכתב דבירושלמי איתא כפירושו נראה שהיתה גירסתו בירושלמי מהופכת משלנו" עכ"ל ועי' ברדב"ז שם

10 **אסור עד שתי אמות אחר**

רבים מהראשונים גורסים „עד שתי אמות אחרות".

23 **דתנינן ר' יוסי אומר אם אין שם**

בפי' מלאכת שלמה „יש נוסחא בירושלמי שכתוב בהדיא ר' יוסי דתנינן (לקמן בפרק זה) ערים שהוא יוצא מן הכותל מתוך הקרן וכלה נותנין לו עבודתו וזורע את המותר ר' יוסי אומר וכו'" ע"ש. וגירסא זו כ"ה כפי' הראב"ד בעדיות ובמרכבת המשנה הנ"ל.

כט 22 **משום מראית העין עד שיגום מע"ה**

בס' אדם לרבינו ירוחם (נתיב כ"א ח"ב) „הגומם כרמו פחות מטפח סמוך לקרקע כלומר שקצצו כולו למטה שאין נשאר בו אלא פחות מטפח חייב בערלה דברי ר"א בן יעקב ור"ש וחכ"א אינו חייב עד שיקצצו סמוך לקרקע וכו'" עכ"ל. ובכו"פ פנ"ח „הגומם כרמו פחות מטפח וגדל חייב בערלה מפני מראית העין וחכ"א עד שיגמום מע"ה כלומר וכו'" ע"ש.

ל שו"א **שרשי פיאה נכנסין כו'**

בפי' מהר"י קורקוס בה' כלאים פ"ח הי"א „ירושלמי פ"ו ותוספתא פ"ד היו שרשים יוצאים לתוך ד' אמות שבכרם הכל מודים שיעקור, שרשי פאה יוצאים לתוך ד"א שבכרם מותר ע"כ בירושלמי ופי' שרשים שרשי הגפן ופי' שרשי פיאה שרשי הזרעים" עכ"ל.

4 **אפיפיירות.** בערוך ערך אפיפיירות פי' „אילן שעושה פירות הרבה". ובפי' מהר"י בן מלכי צדק (כלאים פ"ו מ"ג) „בערוך פי' אפיפיירות אילן שעושה פירות הרבה ולא בקיא לן וכו'". ובערוך השלם הגיה „שעושה פארות הרבה" ובכו"פ פנ"ח „על מקצת אילן אפיפירות".

5 **ואם הולך החדש.** גי' הראשונים „ואם הלך החדש".

6 **וכן המדלה על מקצת אילן סרק**

בפי' הר"ש כלים פכ"ו מ"ד „דקתני רישא המדלה את הגפן על מקצת אילן סרק לא יביא זרע תחת המותר".

10 **מן הכותל.** בפי' הראב"ד בעדיות פ"ב „עם הכותל".

14 **שיהלך בהן.** במתניתא דב"מ „שיהלך עליהן".

17 **הכל אילן סרק**

בערלה פ"א ה"א „דאמר (ר"מ) כל האילנות אילן סרק וכו'". במתניתא דב"מ „הכל אילן סרק לגפן".

33 **רמ"א צרור השעה טהורות וכו'**

בפי' הר"ש כלים הנ"ל „ובירושלמי דכלאים משמע דאיכא דתני איפכא צרור שעה טמאות צרור עולם טהורות וכו'".

35 **אית תניי תני מחלף**

בפי' הר"ש הנ"ל „פי' מחליף בדברי ר"מ כדפרישית".

36 **בשם ר' יסא במתניתין**

בפי' הר"ש שם „בשם ר' ייסא כמתני' כלומר כמשנתנו היה שונה ולא היה מחליף" עכ"ל.

60 7 **ונשתיירו בו חמש גפנים**

בכפו"פ פנ"ח „ונשתייר בו חמש גפנים בצד הגדר מכאן וחמש מכאן כנגדן אם יש ביניהם שמונה אמות ועוד".

23 **כל מדות שאמרו חכמים ועוד טפח**

בהשגות הראב"ד ה' כלאים פ"ח ה"ה „כשמונה מאות ועוד והוא טפח יותר והכי איתא בירושלמי" עכ"ל. ובמלאכת שלמה „ברמב"ם פי' דועוד היינו אחד מששים באמה", ונראה שכך היתה גרסתו בתוספתא וכו' ומפרש בירושלמי עשירית טפח ע"ש" עכ"ל. ובפי' הר"ש ומהר"י בן מלכי צדק „קתני בתוספתא וכמה ועוד אחד מששה באמה ומפרש בירושלמי טפח" עכ"ל. ובכפתור ופרח פנ"ח „ומפרש בתוספתא מכלתין פ"ד כמה ועוד אחד מששים באמה כו'" ע"ש וזהו מהרמב"ם פ"ה דכלאים ה"ה, וע"ש בכ"מ.

31 **על שבעים ושיריים**

במלאכת שלמה „בירוש' וכו' ומשני דתנינן וכו' ותני יש כאן דבר מועט ולא יכלו חכמים לעמוד עליו שאין ממנו לעשות רצועה להקיף ממנו ד' רוחות וכו'" עכ"ל ועי' בבלי עירובין כ"ג ריש ע"ב.

לא 1 **חרב הגדר כו'**

במלאכת שלמה „ירושלמי ואם חרב הגדר ואין בו עשרה' אין כאן ערים וכו'".

2 **חזר ובנייה**

במלאכת שלמה „חזר ובנאו חזר ערים למקומו".

## פרק שביעי

62 5 **המבריך את הגפן וכו'**

בס' אדם לר' ירוחם (נתיב כ"א ח"א) „המבריך זמורה פי' שהשכיבה בקרקע והיא מחוברת וכו'".

6 **לא יביא זרע עליה**

בה' כלאים להרא"ש סי' ל"ז וכן ביראים סי' קנ"ב הגי' „לא יביא זרע לשם".

7 **הבריכה בסלע.** ברדב"ז ה' כלאים פ"ו ה"ה „הבריכה ע"ג הסלע".

10 **אין כודדין.** ברדב"ז וכ"מ ה' כלאים פ"ח ה"י „אין סודדין לה אלא מן העיקר השני".

11 **לא יביא זרע וכו'**

בחי' המאירי שבת דף פ"ה ע"ב „ואף בתלמוד המערב נראה וכו' והוא שאמרו שם „לא יביא זרע לשם אבל זורע הוא את הצדדים".

**הא מן הצד מותר**

בבבלי ב"ב י"ט ע"ב „ותני עלה אבל זורע את הצדדין אילך ואילך".

13 **אי משום עבודה וכו'**

בחי' הרמב"ן בב"ב י"ט ע"ב „אי משום עבודה ניתני ששה כלומר אי כשיש שם ערבוב וצריכה היא ליתן לה כדי עבודתה ולזרוע השאר נתן לה ששה טפחים שכך שיעור גפן יחידית".

15 **אין כר"ע אפי' מן הצד ניתני שלשה**

בה' כלאים להרא"ש סי' ה' „אי כר"ע אפי' מן הצד יהא אסור ומשמע דוקא ע"ג לא יביא הא מן הצד מותר".

16 **משום זרעים ע"ג הגפן**

בחי' הרמב"ן בב"ב הנ"ל „ומתרץ וכו' משום זרעים על הגפן פי' בשאין שם ערבוב שאין עיקר הגפן נראה וכו'". ובס' אדם (נתיב כ"א ח"א) „ומפרש בירושלמי דאסור משום הרכבה דגפן שרשיו רכין וכו'": ובמאירי שבת הנ"ל „ותירץ בו אלא משום זרעים שבגפן".

20 **תמן את אמר אין השרשין מהלכין מן הצד כו'**

צ"ל „תמן את אמר השרשין מהלכין כו' והכא את אמר אין השרשין מהלכין", וכ"ה בפי' הרא"ש.

לב 4 **כהדין צלמא**

יש מהראשונים גרסי „כהדא צונמא" פי' אבן קשה וחזקה".

10 **אבל לענין עבודה**

בחי' מהרי"ק בה' כלאים פ"ו ה"י „אבל לענין גפנים".

18 **ר' אלעזר בר צדוק**

שני ראב"צ היו אחד בזמן הבית והשני בזמן ר"מ.

19 **אלו אסורין**

גי' רבים מהראשונים „אלו אוסרין" וי"ג ואלו אוסרין".

64 8 **מותר מחול הכרם וכו'**

בפי' מהר"י בן מלכי צדק כלאים פ"ז מ"ג „אבל בירושלמי אמרינן מותר מחול הכרם ד' אמות מותר חורבן הכרם וכו' וכסבורין אנחנו דגמרא משבשתא היא ובין ו' לד' איחלף ובין טפח לאמות איחלף וכו'" ע"ש וכפי' הר"ש.

11 **מותר אפיפירות ששה טפחים**

בתוספתא כלים (בבא מציעא פ"ו) „ר"מ אומר וכו' ומותר אפיפירות כולן באמה של חמשה טפחים" ועי' בפי' ר"נ גאון בעירובין דף ג' כע"ב ובפי' הר"ש בכלים פי"ז אבל בירושלמי מפרש מותר אפיפיורות ששה טפחים ושמא ר"מ היה שונה אמה" עכ"ל.

לג 7 **וחייב באחריותו**

בבבלי יבמות פ"ג ע"א מסיים דברי ר"מ, ובאשכול ה' שחיטת הולין (צד 31) תנן בכלאים המסכך וכו' דברי ר' מאור, ובדינא דגרמי להרמב"ן „דתנן בהמסכך גפנו וכו' וסתם מתני' ודאי ר"מ". ובס' הישר לר"ת סי' תק"כ משום האי משנה דהמסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו דמתניתין היא ור"מ היא ומשום סתם משנה" עכ"ל. ולקמן בריש הלכה ד' א"ר לעזר דר"מ היא.

8 **אין אדם מקדש**

רבים מהראשונים גרסי „אין אדם אוסר דבר שאינו שלו".

12 **אין לי אלא כרמך**

בספרי תצא „אין לי אלא כרם שלך כרם של אחרים מנין ת"ל לא תזרע כרמך מכל מקום". ובאשכול ה' שחיטה חולין צד 32 ות"ק דאוסר דריש בירושלמי לא תזרע כרמך כלאים מכל מקום.

66 1 **דר"מ אמר אין לגוי קנין**

בשיטה מקובצת בב"ק (דף ק' ע"א) בשם תוס' שאנץ הגירסא משונה משלפנינו וז"ל „ולא נהירא שבירושלמי דריש כרמך ולא של גוי ומפרש אליבא דמ"ד יש קנין לגוי בא"י ואמאי למ"ד נמי אין קנין תיפוק ליה משום כרמך ולא של אחרים וכו'" עכ"ל. ובחדושי הרמב"ן בגיטין מ"ז ע"א ובירושלמי פליגי תנאי ביש קנין או אין קנין ולא תמצא בגמ' דילן" עכ"ל.

עמוד שורה

66 8 ר' מאיר ור' יהודה
בירושלמי ע"ז פ"ג ה"ו הגי' ר' יהודה, ור"מ לא נזכר. ועי' לעיל במשנה.

14 נאסר לגבוה, בירוש' ע"ז פ"ג ה"ו חולק ר' בון בר חיי על דברי ר' יוסי בשם ר' לא, וכאן לא נזכר מזה.

15 וכי מה עשה מעשה
בתוס' יבמות דף פ"ג ע"ב ד"ה אין ובתוס' הרא"ש שם „ואיסור כלאים נמי תלוי במחשבה כדאמר וכו'" עכ"ל. אבל בס' המכריע להריד"א סי' ה' „אבל המסכך גפנו על תבואתי של חבירו המעשה הוא האוסר שעירב גפנים עם תבואה וכו'".

16 הוי סלעיה לר' לעזר. י"נ „לר' אלעאי".

18 שהוא נושא שכר
בתוספתא ב"ק פ"י הגי' „שהוא כנושא שכר".

לד 9 אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו
גירסת הר"ש אין אדם אוסר דבר שאינו שלו".

68 7 אע"פ שאין קרקע נגזל יש יאוש לקרקע
בפי' מהר"י קורקוס בה' כלאים פ"ה ה"י „פריך התם (בירושלמי) דאפי' מדרבנן אין קרקע נגזלת ולמה אסור ומשני כאן דנתיאשו יש יאוש לאסור מדרבנן אבל אי נשתקעו יש יאוש מן התורה".

10 יגדור מיד. ברמב"ם ה' כלאים פ"ה הי"א „יגדוד אותן מיד".
ובכ"מ שם „ומ"ש יגדוד בדלי"ת פירושו יחתוך מלשון גודו אילנא" עכ"ל. ועי' ברדב"ז שם ובכ"י מהמשנה הנ"ל „יגדוד מיד".

12 הבואה מתקדשת משתשליש
גירסת רבים מהראשונים „משתשריש", וכן במשנה שבמשניות ובכפרי תצא פ' ר"ל. וי"נ משתשרש, ובס' הישר לר"ת סי' תכ"ד „תביא שלש".

17 כיני מתני' אינן מתקדשות
בפי' הר"ש „בירושלמי תני כיני מתני' אינן מתקדשין, והגמרא מגיה אינן מתקדשין ולא אינן מתקדשות".

19 זה וזה אסורין. בכ"י מהמשנה „זה וזה אוסרין".

20 אם הוסיף במאתים אסור
בפי' ריבמ"צ „אסור העציץ" ובכפו"פ פנ"ו „המעביר עציץ נקוב בכרם ה"ז קידש".

לה 6 בחמשה עציצין שאינן נקובין
בפי' הר"ש „ה' עציצין נקובין" ובספר הון עשיר מביא גירסת הר"ש ואין ספק שהנוסחה שלפנינו „אינן נקובין" טעות סופר היא.

## פרק שמיני

70 6 אסורין מלזורע ומלקיים
בה' כלאים להר"ש סי' ג' אסורים לזרוע ולקיים וכן לקמן בכלאי זרעים.

11 מלהרביע. בה' כלאים להרא"ש „להרביע".

13 אין לי הזורע מקיים מניין
בפי' הר"ש משאנץ בתו"כ קדושים פ"ב מנין שלא יקיים וכו' ובערוך ע' קם פי' „מקיים בכלאים ברואה ומניחן והוא לשיטת הירושלמי דמשמע כן בריש פ"ח" עכ"ל, ולפנינו בערוך ע' קם א' הגי' „שרואה כלאים זרוע ואינו עוקרן". ועי' בבבלי ע"ז ס"ד ע"א ובתוס' שם ד"ה ר"ע ודלא כפי' הערוך שפירש מקיים בהנחה דכלאים וכו' ע"ש.

מקיים מניין וכו'
בריטב"א קדושין דף ל"ט ע"א „ולא מצינו איסור במקיים אלא בכלאי הכרם דכתיב בהו לא תזרע תרי זימני כדאיתא בירושלמי ומה בהמתך אפילו בחו"ל דהא חובת הגוף היא אף הרכבה אפילו בחו"ל" עכ"ל ולפנינו ליתא.

19 ונאמר להלן פן תוקדש בו
באו"ז ח"א סי' רס"ה „ונאמר להלן פן תוקש בו (דברים ז' כ"ה) וכן בפי' הר"ש ד' קושטנדינא.

לו 5 עד שיזרע שני מינים בכרם דברי ר' יאשיה
בכמה מקומות בבבלי וכן בירושלמי ברכות פ"ג מובא בשם ר' יאשיה „לעולם אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה ותרצן במפולת יד וזה סותר לדברי ר' יאשיה כאן שחייב בשני מינים, וכבר העירו כמה מהראשונים ע"ז. וע' בערוך ערך תלת מ"ש בזה בשם רב נסים גאון.

12 להתרייה שאם התרו בו
בתשובת הגאונים (ד' ליק סי' ק"ו) ומצאתי טעם בגמרא דבני מערבא דלענין התראה קאמר שאם התרו בו משום שדך לוקה משום כרמך אינו לוקה עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד עכ"ל. ועי' ע"ז בערוך ע' תלת ובתוס' קדושין ל"ט ע"א ד"ה לא „חברייא אמרין להתראה שאם התרו בו משום שדך ומשום כרמך לוקה שתים כלומר כי איכא כרם בהדי כלאים לוקה שתים וכו'" (וגי' התוס' משונה מני־סתנו) ועי' בתוס' ר"י הזקן בקדושין שם. ובחי' מהר"ם חלאוה פסחים דף מ"ז ע"א „והכי משמע בירושלמי דגרסי' התם במס' כלאים ע"ד דר' יאשיה וכו' שאם התרו בו משום שדך לוקה משום כרמך לוקה וכן נמי משום תרווייהו לוקה שתים" עכ"ל. ועי' בפי' הר"ש ובסמ"ג לאוין ר"פ.

עמוד שורה

לז 7 ושבתה כו' כלל. בתוס' מו"ק ג' ע"א ד"ה אין „והכי איכא הגי' בירושלמי דכלאים בפ"ח הד אמר לוקה סבר לה כר' אילעא דאינו נדון בכלל ופרט וכו'" וכ"ז ליתא בירו' ולפנינו הגי' מהופכת.

12 ושני דברים יצאו מן הכלל אינן חולקין
כן הגי' בירוש' שבת פ"ז ה"א ובחי' הרמב"ן בשבת דף ע' ע"א.

74 12 שם תעשה בגין דכתיב
כל המאמר כאן קטוע וחסר והנהו שלם בירושלמי סנהדרין פ"ז ה"א ובירושלמי שבת פ"ז ה"א בשנויים קלים [כמובא כאן בפי' הרידב"ז]

24 הוי לא שנייא בין וכו'
בירושלמי שבת הנ"ל „הוי לא שניא נטע וזמר בשבת בין וכו'".

27 בהמה עם בהמה
יש ספרים דגרסי „במה דברים אמורים בהמה עם בהמה וכו'".

29 טמאה עם טהורה
בהלכות גדולות (הוצאת מק"נ צד 640) וכן בסמ"ג לאוין רפ"ב מובאה המשנה והכבות מהופכות „טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה טמאה עם טמאה וכו'" ע"ש

שו"א והשלישית שהיא קשורה לרצועותיהן אסורה
י"ג שהיא קשורה ברצועה, וי"ג לרצועה, וי"ג לרצועות

לח 12 אין למדין מן המלכות
בה' כלאים להרא"ש הגי' „אין למדין מבני המלכות, פי' שלא כדין עשו ולא יכלו למחות בהן".

שו"א תני ר"מ פוטר
ועי' בהגהת מרדכי עירובין פ"א סי' תקכ"ח דגבי כלאים שייך נמי למימר פטור אבל אסור דתניא בסיפא לא יקשור סוס וכו'" ע"ש.

76 3 קשרן בשערן. באו"ז סי' רצ"א „ר"י בעי קשרו בשערו פי' שקשר סוס ועגלה אהדדי בשערו ומסיק מה אנן קיימין כך אני אומר אסור להרכיב בהמה ע"ג בהמה בתמיה, פי' הא אין כאן הנהגה כלל וכו'".

6 אם כשקשרו החבל בשערו
באו"ז הנ"ל „אם כשקישרו בחבל נאמר וכו'"

11 בין ע"ד דרב בין ע"ד דר"י פטור
במעדני יו"ט בה' כלאים להר"ש סי' ע' „לא אחוש מלומר דצריך לגרוס גבי על דעתיה דרב חייב דטפי עדיף לומר שנשמט ע"י הסופר תיבת חייב וכו'" ע"ש שהאריך בזה. ועי' בב"י בטיו"ד סי' רצ"ז.

14 גרים הבאים מליבוי. י"ג מלוב.

לט 11 ואדני השדה, באגודה „ואבני השדה".

16 רמ"א (כלב) מין בהמה
בס' מזבח כפרה בשיטה מקובצת בכורות ה' ע"ב „וז"ל הר"ש וכו' ובפ"ז דכלאים תנן ר' מאיר אומר כלב מין חיה וכו'".

18 לחרוש ולמשוך, גי' כמה ראשונים „לחרוש ולמשוך ולהנהיג".

21 ייסי ערקי בר נש. י"ג „אמר ר' יוסי בר נש".

25 כגדל על פני השדה
בפי' הר"ש כגדל מן השדה פי' מין אדם הוא.

78 12 ואילין דמתרגמין ותורי בר ודאמנין
באו"ז ה"ב סי' ש"צ „ואילן דמתרגמין ותאו וזמר תור בר ודאמנין" ולפנינו בתרגום אונקלוס (דברים י"ד ה') ותאו וזמר ותורבלא ודיצא אבל בתרגום יונתן ב"ע „ותוי בר ודיצון".

## פרק תשיעי

25 צמר גמלים וצמר רחלים וכו'
באו"ז ה"ב סי' רנ"ה גרס „צמר גמלים צמר רחלים וצמר ארנבים".

40 ר' יוחנן בשם ר' זעירא
גירסת קדמונים „ר' יונה בשם ר' זירא".

מ 6 אלא צמר אילים בלבד
בסמ"ג לאווין רפ"נ „שאין נקרא צמר אלא של רחלים ואילים וכו'". וכן גירסת כמה ראשונים.

19 ששנה עליו הכתוב צמר צמר
בשו"ת מהר"ח או"ז סי' ח' „ומתרץ שם (בירושלמי) ר' מנא ששנה עליו הכתוב צמר ופשתים כמה פעמים ולכך יש לדרוש מה פשתים כברייתא אף צמר כברייתא ולאפוקי צבעים".

80 6 ר' שמואל בר רב יצחק הוה מפקד
בפי' ר"ש משאנץ בתו"כ קדושים פ"ה פ"ב „והתם

| עמוד | שורה |
|---|---|

בירושלמי אמרינן שמואל בר רב יצחק הוי מיפקד בגו בייתה דלא מוקמי גבב דעמר גבי גבב דכיתן כגון כיפה, וגבב דעמר הוא קודם שנטוה וכו׳״.

80 17 **שלא יהא כמשתחוה לע״ז**

גי׳ כמה ראשונים „שלא יהא נראה כמשתחוה לע״ז, ובתוספתא ע״ז פ״ו (הוצאת צ״מ) „מפני שנראה כשוחה לע״ז״.

22 **אין שוחטין בגומא**

בגמרא חולין הגי׳ במשנה „אין שוחטין לגומא כל עיקר אבל עושה גומא בתוך ביתו וכו׳ שלא יחקה את הצדוקים ובס׳ התרומה סי׳ קפ״ג „וגם בירושלמי הביא ראיה מדתנן פ׳ השוחט אין שוחטין לתיך הגומא אבל עושה חריץ חוץ לע״ז וכו׳״ וגירסתו משונה.

24 **שלא יחקה את המינין**

בס׳ התרומה סי׳ קמ״ג „שלא יחזק המינין״ ובתוספתא חולין פ״ב (הוצאת צ״מ) „מפני שעושה את חוקי המינין״.

27 **ביב שהוא קמור ד״א כו׳**

באו״ז ה״ב סי׳ קצ״ד „אין שופכין בתוכו מים בשבת פי׳ משום מראית העין שלא יחשדוהו שהשליך לרה״ר״.

28 **אין שופכין לתוכו מים בשבת**

לפנינו במשנה בעירובין דף פ״ח ע״א בבבלי וירושלמי הגי׳ „שופכין לתוכו מים בשבת״ וכן בתוספתא עירובין פ״ט (הוצאת צו״מ) וכן גרסי שם הרי״ף והסמ״ג, ועי׳ ברמב״ם פט״ו ה׳ שבת הי״ת. אבל במתניתא דב״מ הגי׳ בהמשנה דעירובין הנ״ל אין שופכין וכו׳.

31 **ולית להון קיום**

באו״ז הנ״ל ובקרבן נתנאל (בשבת פכ״ט סי׳ ט׳) „ולית להון קיום פי׳ אין להן תירוץ״. ורובי הראשונים פסקו שאין הלכה כרב, אבל הרי״ף והרמב״ם פסקו הלכה כרב.

32 **הדא דתימר בריקן**

בפי׳ המיוחס בטעות להראב״ד (והוא לר׳ ברוך ב״ר יצחק) בתמיד פ״א „ומוקי לה בירושלמי בריקן ובנתון ע״ג איצטבא אבל במלא ונתון ע״ג איצטבא וריקן ונתון ע״ג מטה אסורה, ופירושו נראה שכך הוא דהיינו טעמא כשהוא ריקן ונתון ע״ג האצטבא מותר משום שכך מנהג שבעולם שאין פורסים בגד על האצטבא אלא משום נוי וכבוד בעלמא וכו׳״ עכ״ל. ובשיטה מקובצת בביצה י״ד ע״ב „והתם בסס׳ כלאים תנן הכרים והכסתות וכו׳ בירוש׳ כו׳ הדא דתימא בריקנין אבל לא במלאים בנתונין וכו׳. והרא״ה פירש דהא דירושלמי לא אתמר על משנת כרים וכסתות אלא על הא דתנן (דתנינן) התם פשתן שצבעו בהרת פי׳ מין צבע לא יעשה ממנה אימרה מפורסמת פי׳ אפי׳ בדברים קשים שאין בהם משום כלאים מפני שהפשתן וכו׳ ועלה אמרינן בירושלמי הדא דתימא בריקנין כו׳ כי כרים ריקנין המונחין ע״ג האצטבא וכו׳, וכן כתב הריטב״א ז״ל שבדק הירושלמי ונמצא כן״ עכ״ל. ובחי׳ הרא״ה בביצה שם „ובכרים וכסתות מותר לפי שאין נראין וכו׳ והיינו דאמר הדא דתימר בריקים שהריקין אינן נראים וכו׳״ ע״ש.

33 **בנתון ע״ג אסטווה**

הראשונים גרסי אצטבא, ובשו״ת הריב״ש סי׳ כ״ט „בנתון ע״ג משטה אבל בנתון וכו׳״. ובב״י טיו״ד סי׳ ש״א „ומסטויה שאמרו בירושלמי נראה שהוא אצטבא של עץ או אבן וכן הוא שמה בל׳ ערב וכו׳״.

34 **בנתון ע״ג המטה**

בחי׳ הרא״ה הנ״ל „והתם (בירושלמי) נמי אמר שבמטה אלו ואלו אסורים מפני שבמטה תשמיש שלהן מפורסמת ואימרה שלהן נראית מבחוץ וכו׳״.

35 **שהיה מהלך בשוק.** באו״ז ה״א סי׳ רצ״ט „שהיה מהלך בדרך״.

38 **גדול כבוד הרבים**

באו״ז הנ״ל „גדול כבוד הבריות״ וכ״ה בירוש׳ ד׳ אמשטרדם.

40 **אין מדקדקין במת**

בפי׳ הר״ש בכלאים פ״ט מ״ד „ירושלמי וכו׳ פי׳ אין מדקדקין במת להחמיר לענין דברי תורה שאסור לדבר לפני המת כדאמר ר׳ יוסי הוה מיתני ולא הודיעוהו שהיה שם מת עד שיצא״ עכ״ל. ובשיטה מקובצת שם „ומ״ש בפרק בתרא דכלאים בירושלמי תני אין מדקדקין וכו׳ לא לענין הוצאת המת היה אלא לענין כהן שהיה שונה בבהמ״ד וכו׳״ ע״ש.

מא 4 **והתני כהן שיצא וכו׳**

בתוספתא יומא פ״א הגי׳ „כהן גדול״ ע״ש.

12 **ר׳ לעזר אוסר.** באו״ז ח״ב סי׳ שפ״ו „ר׳ אלעזר אוסר פי׳ מטפחות הידים וכו׳״ ע״ש. ובשו״ת הרא״ש כלל שני סי׳ ז׳ „ר׳ אליעזר אוסר מטפחות הידים״.

15 **של תכריך נבלי בני לוי**

בכלים פכ״ד „ושל תכריך ושל נבלי בני לוי״, וכן גי׳ הרמב״ם. ובפי׳ הר״ש והרא״ש גורס במשנה „של תכריך של נבלי בני לוי וכו׳״.

מא 19 **ולמה לא אמר כר״א**

בשו״ת הרא״ש כלל שני סי׳ ו׳ „וגרסינן בירושלמי הלכה כר׳ אלעזר דאסר״. וברדב״ז ה׳ כלאים פ״י הכ״ב „בירושלמי וכו׳ ולמה לא אמר הלכה כר״א״.

20 **אית תניי תני מהלף**

בכסף משנה ה׳ כלאים פ״י הכ״ב „ופסק בירושלמי הלכה כר״א וכן פסק סמ״ג משום דתוספתא מפיק דר״א לרבנן וכו׳״ ע״ש. ולפנינו בתוספתא כלאים פ״ה ר׳ יהודה אומר ר׳ אליעזר מתיר וחכמים אוסרין.

22 **א״ר זריקן יהיבו לר׳ אבונא כו׳**

באו״ז ח״ב סי׳ שפ״ו „ובירושלמי כו׳ וא״ר זריקן כשהיו מביאין ביעתא וכו׳ והוא לא מקבל על שלא יתכוונו כו׳ כלומר שהמפה מונעת שלא יכוה מביצה שהיא חמה״ עכ״ל.

24 **עד שלא יתכוונו בחמה וכו׳**

בה׳ כלאי בגדים להרא״ש סי׳ ט׳ „לא מקבל על שלא יתכוונו בחמה מפני החמה ומביא ראיה ממתני׳ דלקמן (פ״ט מ״ה) מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה וכו׳״ עכ״ל וכצ״ל.

26 **מפני שהוא עושה אותה**

בפי׳ הר״ש „מפ״ש בירושלמי מפני שעושה אותה כמין תיק ומשימה בחיקו ונותן ס״ת עליה״. ובה׳ כלאי בגדים להרא״ש „פעמים עושה אותה כמין תיק ומשימה בחיקו ומתחמם בה״.

82 7 **אנטיטיה.** במוסף הערוך ערך אנטיטיא „פי׳ מטפחות מיוחדות לנשים בהיותן בבית המרחץ״.

8 **מטפחות הספג הדא דתימר וכו׳**

צ״ל „ומטפחות הספרים״ כי על בבא זו דמתניתין קאי ולא על בבא ומטפחות הספג שנשנה לעיל״, ובפי׳ הרא״ש בכלאים (בס׳ פי שנים) „הדא דאיתמר לשם מלבוש וכו׳ כלומר יש מקומות שהמטפחת יש לו בית ראש ולובשה כמין מלבוש כמו שעושין בארץ ספרד״.

שו״א **אל תרבו עלי תכריכין**

בתורת האדם להרמב״ן (ענין הקבורה) אל תרבו עלי מאד תכריכין״ וכן בטיו״ד סי׳ שס״ב.

**ותהא ארוני נקובה בארץ**

בתורת האדם להרמב״ן שם „פי׳ שיטלו דף התחתון שבארון וכו׳״ וכ״ה בטיו״ד סי׳ שס״ב.

מב 4 **היא באה עמו.** בטיו״ד סי׳ שס״ב פי׳ לעתיד לבא.

14 **אלבשוני חוורין כו׳**

בספר כתב תמים (אוצר נחמד ג׳) „אלבושני חיוורין חפיתא בגרסייא כו׳ פי׳ היה מצוה בשעת מותו שילבישוהו בגדים נקיים שהיה גורם בהם תלמוד כו׳.

15 **ויהבוני על סטרי**

בטיו״ד סי׳ שס״ב „ולדברי הכל נותנין המת על גביו ופניו למעלה והכי איתא בירושלמי יהבוני על גבי וכו׳״ ובתורת הבית להרמב״ן (ענין הקבורה) „ומניחין אותו פניו למעלה וכו׳ אי נמי מן הצד כדאמרינן בירושלמי וכו׳״

84 7 **בכל ספר תילים אגדה**

בב״ר פל״ג „מסתכל הייתי באגדת תהלים״. ובבבלי קדושין ל״ג ע״א „א״ל ר׳ חיא לאבוה שני חומשים שניתי לי בספר תהלים ובפרש״י שנותי לי מדרש אגדותיו״.

מג 24 **רבי בר קורייא ור׳ לעזר וכו׳**

באו״ז ח״ב סי׳ ת״ט „וזה שנוהגים לתת עפר א״י בקבר מצאתי אני המחבר עיקרו בירושלמי פ״ט דמסכת כלאים ובתנחומא פ׳ ויחי יעקב דמסיק התם קריא ור׳ אלעזר הוו מטיילין לאיסרטון באיכטרין וכו׳ כיון שהן מגיעין לא״י הן נוטלין גוש עפר ומניחין בארונו דכתיב וכפר אדמתו עמו, מיהו אין משם ראיה שיועיל לקבר שבחו״ל״. ובהג״ם ה׳ מלכים פ״ה הי״א גרס „רבי בר קריא ור״א כו׳ היו נוטלין גוש עפר ומניחין על ארונו כו׳ מכאן נראה סמך למה שנהגו להניח עפר מא״י על המתים אע״ג דההיא דירושלמי מיירי בא״י״ עכ״ל.

29 **הברסים והברדסים**

בפי׳ רה״ג בכלים פכ״ח משנה ח׳ גרס „הבירסין והבירדסין״.

30 **אף הבאים כו׳**

רבים מהראשונים לא גרסי מלת „אף״ וי״ג „כלים הבאים ממדינת הים א״צ בדיקה״.

31 **שחוקתן בקנבס.** י״ג „שחזקתן מן הקנבוס״.

שו״א **אית אתרין דזרבין עימרא וכו׳**

בהשגות הראב״ד ה׳ כלאים פ״י הט״ו „ואינו נראה מן הגמרא מנעל של זרב אית אתרין דזרבין אמרא מן לגיו כלומר דאין חוששין לאותם המקומות שהן מעוט והאי אסור הוא מפני שתופרין בפשתן וזורבין כמו תופרין וכו׳״ ע״ש.

86 2 **ויאמר לבר ראשון**

בפי׳ הראב״ד בתמיד „דימר לאוטן״ ובראב״ן סי׳ קט״ז הגי׳ „דו אמר לברדסין״ (ברדסין באורו בגד, ור״ל לעושה הבגד). ובראב״ן שם להלן „שיאמר לתופרין״.

| עמוד | שורה |
|---|---|

86 5 **בעון קומי רבי לא**

בראב"ן הנ"ל „קומי ר' אילא מהו מיחוט מסאני דכי תן א"ל וכו' אמר להם בשביל ר' זירא שהוא אסר אתם שואלים כן בתמיה, כלומר וכי בשביל שהוא אוסר יהא אסור" ובאור זרוע ח"א סי' ש"ג „אמר לון כגון ר' זירא דלא אסור" ועי' בפי' הר"ש ור"י במ"צ.

9 **דלא שלח עילייא**

באו"ז הנ"ל „דלא שלח עלייא אי לא שלח ארעייה". ועי' בטיו"ד סי' ש' ומ"ש שם ב"י ו־רמ"א בפי' הירושלמי בזה

10 **אבוי דרב ספרא שאל לר' זעירא**

בשו"ת הגאונים שע"ת סי' ס"א „דאמרינן בגמ' דבני מערבא אבוי דבר קפרא (במדרש קהלת פ"א פסוק מה יתרון אמר אבא בר קפרא) שאל לר' זעירא מהו למיתן פריטין בגול־א דמקטרי' בחוטי דכיתן אמ"ל אסור שמואל אמר מותר" עכ"ל. ובפרדס לרש"י סי' רפ"ו „דאמר במערבא אבוי דבר קפרא שאל לר"ז אמר מהו ליתן פריטין בטלית וכו'". וגי' רבים מהראשונים „אבוי דרב ספרא".

13 **רבי אבינא אמר אסור**

יש מהראשונים דלא גרסי המלות ר' אבינא אמר אסור.

18 **פיף של צמר כו'**

בהלכות כלאי בגדים להרא"ש סי' י"ג הגי' סיף, והוא הוטין נסין.

19 **משיחות של אריג**

גירסת הראשונים „משיחות של ארגמן".

20 **לא יקשור סרט**

י"ג פרט. ופי' בערוך ע' סרט שהיא מעבותות של צמר.

**שהרצועה באמצע**

באשכול ה' ציצית להאי סרק של צמר וש"פ ורצועה ביניהם לא יקשור דאסור משום מראית העין". ובפי' רבינו חננאל בשבת דף פ"ג ע"ב „ורובה דמילי כלאים תלינן במראית העין" עכ"ל. וכ"כ בתשו' הר"י מיגש סי' כ"ו.

22 **נתני שע"ז ולא נתני טני**

גי' איזה ראשונים נתני שוע ולא נתני נוז ובתשב"ץ ח"ג סי' שכ"ד „ובירושלמי מתבאר כדברי הראשונים ז"ל דאמרי' התם נתני שעט כלומר למה כתבה התורה שעטנז היה די שתכתוב שעט לאסור שוע וטווי למה הוסיפה נז".

מד 15 **עד שתשלש**, גי' הראשונים עד שישלש.

88 11 **פחות מיכן מסתתר הוא**

בפי' ר"י בן מלכי צדק „לא מסתתר כלומר ואפי' ר"א מודה הכא וכו'" ע"ש.

**לא שנו אלא שק**

באו"ז ח"א סי' ש"ז ר' סימון בשם ריב"ל כו' אשכח תני הסל והשק והקופה מצטרפין לכלאים פי' חזר בו מתוך הברייתא שמצא וכו'" ע"ש. ובשו"ת הרשב"א סי' רפ"ח „וסל וקופה הוה בעי למימר בירושלמי דשרי לפי שרגילין להחליק זה בזה יותר משק וקופה ואפ"ה מסיק דאסור" עכ"ל. ובפי' הר"ש בתו"כ קדושים ספ"ב והתם (בירושלמי) היה רוצה לומר כי הסל אינו מצטרף מפני שהוא ארוג נקבים וחורין גדולים ואין הנאתו הנאה ואשכח דתני שגם הסל מצטרף" עכ"ל.

16 **הוא לביש דרדסין דעמר כו'**

בה' כלאי בגדים להרא"ש „אמר ר' יוסי וההן בו נשוך כלומר שחבש יחד מנעל של צמר שברגל זה למנעל של צמר שברגל זה וכו'". ובס' אדם לר"י (נתיב י"ט ה"ב) „וכן אם הוא לבוש צמר ברגל א' וכו' כ"ז בעיא ולא איפשטא בירושלמי וכו'".

18 **לא צורכא דלא**

בפי' הרא"ש בכלאים „לא צורכה פי' לא צריכי כי האיבעיא אלא לזה היה לו בראשו פצעים ועל אחד וכו'". ובשו"ת הרשב"א ח"ג סי' רכ"ו הגי' „לא צריכה דלא ולא כלומר בתמיהא וכי זה נשוך אלא לא צריכה למימר דלא ועוד שם היה בראשו פצועות וכו'".

19 **אמר ר' יוסי וההן נון נשוך**

גי' הרשב"א „וכהן דו נשוך".

שו"א **אלא נשך בלבד**

בפי' הרא"ש בכלאים „ומסיק דאין זה נמי נשוך שאין הרטיות מחוברים על ראשו עד שנושרין מן הראש".

## מסכת שביעית

### פרק ראשון

א 1 **עד אימתי וכו'.** הר"ח גרס „עד מתי חורשין שדה האילן".

6 **ואם לענין שבתות שנים**

בפי' הר"ש „אם לענין שבת שביעית וכו' אלא אם אינו ענין לא לשבת בראשית ולא לשבת שביעית וכו'".

א 9 **תניהו ענין באיסור שני פרקים הראשונים**

בפי' המשניות להרמב"ם הגי' „תנהו ענין לאיסור שני פרקים ההצונים וכו'".

12 **התירו באיסור שני פרקים הראשונים**

בס' המכריע להריד"א סי' כ"ט „נמנו על שני פרקים הללו והתירום פי' התירו לחרוש מן הפסח ומן העצרת ואילך עד ר"ה".

13 **ר' יוחנן בעי.** בפי' מהר"י בן מלכי צדק סימפונטי כאן „והקשו ולא כן תנינן אין ב"ד כו'". ובבלי מו"ק ג' ע"ב הגי' „א"ל ר' זירא לר' אבוה ואמרי לה ריש לקיש לר' יוחנן"

**עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין**

בפי' הראב"ד בעדיות פ"א מ"ה „הא דקתני בחכמה ובמנין מנין שנים קאמר והכי איתא בירושלמי" ולפנינו כאן ובשבת פ"א ה"ד וע"ז פ"ב ה"ח ליתא. ובפי' הר"ש סיריליאו ז"ל „בחכמה ובמנין מנין גברי, ושמא בעינן נמי מנין השנים וכו'".

15 **מן המשנה.** בהשגות הרמב"ן לס' המצות להרמב"ם שורש ג' לא גרס „מן המשנה"

23 **ועשית כל מלאכתך**

במלאכת שלמה בפי' מוסיף „ובירושלמי וכו' וכתיב ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות".

24 **אי ערב שבתות שנים כו' עד שתשקע כו'**

בפי' מהר"י במ"צ „עד סוף השנה עד שתשקע החמה".

26 **מעבה את הכורות**

גי' רבים מהראשונים „את הקורות" פי' הר"ש והרא"ש „מעבה הקורות פי' פירות המחוברין באילן כששית וכו'" ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ג ה"א גרס בירושלמי „מעבה את הקבורת".

סו"א **אלא האורה וסלו**

רס"ג (פתרון ד' מלות) גרס „במלוא הארוה וכו'".

2 5 **רב אמר בעשויין צובה ושמואל אמר בעשויין ישרה**

בבבלי ב"ב (פ"ג ע"ב) „רב אמר כשורה ושמואל אמר כחצובה". ועי' בפי' הרשב"ם שם.

ב 15 **היה א' עושה ככר דבילה ושנים אין עושין או שנים עושין ואחד אינו עושה**

במתניתא דב"מ ובאגודה הגי' „הי' אחד עושה ככר דבילה או שנים עושין אין הורשין וכו'".

17 **עד שיהו שלשה ומשלשה וכו'**

ברדב"ז ה' שמיטה פ"ג ה"ר „עד שיהו משלשה ועד תשעה". וכן גרסי כמה ראשונים.

20 **אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית**

כבבלי מו"ק ג' ע"ב „דתנן רע"ק אומר אצ"ל חריש וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וכרמך לא תקצור וכו'". ועי' מכילתא ויקהל פ"א ומשפטים פ"ב.

30 **פרא שנה.** מהרי"ק פי' „פרא דילוג שמהלנין שנה".

31 **ובלבד שלא יפחות מחשבון משלשים**

בפי' הר"ש כלומר „שכל ג' מהן יעשו ככר דהיינו שלש ככר לכ"א.

33 **מחשבון מתושעין**

פי' הר"ש „שכל תשעה מהן יעשו ככר דהיינו תשיעית ככר לכל אחד".

37 **לא אתיא דלא על רישא**

בפי' הר"ש „לא אתיא אלא על רישא".

4 5 **והורשין כל בית סאה בשבילן**

בשיטה מקובצת בב"ב כ"ו ע"ב „ולענין המשנה ג' אילנות של ג' בני אדם בשדה אחת מצטרפים והורשין כל בית סאה בשבילן עד העצרת ואית דגרסי עד ר"ה וכו'".

6 **כדי שיהא הבקר עובר בכליו**

בחי' מהר"י קורקוס (ה' שמיטה פ"ג ה"ב) הגי' „כדי שיהא הכיכר (אולי צ"ל האיכר) עובר בכליו".

13 **חורשין כל בית סאה בשבילן**

בפי' ר"ג מאה"נ בתענית ג' ע"ב „חורשין כל השדה כולה בשבילן".

14 **ומוקפות עטרה**

רבים מהראשונים גורסין „או מוקפות עטרה וי"ג או סוקפות בעטרה".

16 **ערבה הלמ"מ**

בפי' רבינו חננאל בסוכה מ"ד ע"א „ירושלמי ערבה ולא כאבא שאול דאמר ערבה מה"ת, ניסוך המים כר' עקיבא דאמר [בשני] ונסכיהם. בששי ונסכיה, בשביעי כמשפטם, מם, יוד, מם, מים".

18 **ערבה ונסוך המים הלמ"מ**

אולי צ"ל ערבה עשר נטיעות ונסוך המים הלמ"מ, כמו שהוא בשם ר' יוחנן בבבלי סוכה ל"ד ע"א, ובעל המאמר בירושלמי כאן ר' בא ר' חייא בשם ר' יוחנן, וכל המאמר נשנה כאן רק מחמת עשר נטיעות שנשנו במשנתנו.

| עמוד | שורה | |
|---|---|---|

ובססוף איתא ר' חייא בר אבא בעי קומי ר' יוחנן ועכש"ו למה הן הורשין בזקנות, ואם לא היה נזכר מקודם שר' יוחנן סובר שעשר נטיעות הלמ"מ לא היה מקום לקושית רחב"א לר' יוחנן. וכס' קרית ספר להר"ם מטראני (וויניציאה שי"ג דף צ"ז ע"ב) „עשר נטיעות הלמ"מ מכלל דזקנה אסירא הרי דע"י הלמ"מ נאסרה תוספות שביעית דלהיתרא דנטיעות לחוד לא אצטריך וכו' ותמיהה לי טובא אמאי אצטריכא הלכתא להרישה דלא אסירא אפי' בשנת שביעית מדאורייתא וכו'" עכ"ל.

4 20 **בשעה שניתנה הלכה ניתנה**

בכ"י ליידען „בשעה שניתנה הלכה כך ניתנה".

31 **לפום כן צריך מימר נטיעה מעין עשר**

בס' חסדי דוד הגי' „נטיעה מעין עשר וזקינה מעין ג'".

ג 6 **עשרה דילועין וכו'**

ברדב"ז ה' שמיטה פ"ג ה"ו „כל עשרה דילועין לבית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ר"ה".

8 **ר' יהושע אומר בת שבע שנים**

במתניתא דב"מ „עד בת שבע שנים" ובאגודה „עד שבע שנים".

9 **כאילן נטיעה כשמה.** ישנם ראשונים דלא גרסי מלת כאילן.

14 **והתני ג' קישואין וכו'**

בפי' מהר"י בן מלכי צדק סימפונטי הגירסא משונה וז"ל „תניא ג' קישואין וג' דלועין וד' נטיעות מצטרפות והורשין כל בית סאה בשבילן, עשרה דילועין לבית סאה וכו' אמר ר"ח בריה דר' הלל מסתברא כדלעת יונית" עכ"ל. וכעין זה בפי' הר"ש כאן, ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה הנ"ל „ואמרו בירושלמי וכו' היתיב ר' מונא והתני וכו' ומשני לא אתיא אלא על סיפא וכו' לא מסתברא אלא בדלעת יוניה ע"כ פירוש המימרא דר"ח וכו'" ע"ש.

27 **ר"ש וראב"י.** גי' רבים מהראשונים „אמר ר' יודן בן טרפון ר"ש וראב"י וכו'".

28 **אמרו דבר אחד**

בפי' מהר"י במ"צ „אמרו דבר אחד ר"ש היינו דאמרן ראב"י מאי היא וכו'".

31 **דברי חכמים עד שיגום מעם הארץ**

בכפתור ופרח פרק נ"ד „וחכמים אומרים עד שיגום מעם הארץ כלומר גדוליו חייבין בערלה פי' נגמם נחתך מעם הארץ סמוך לארץ" עכ"ל. ובה' ערלה להרא"ש, הרמב"ם ז"ל פסק כחכמים דדוקא שגממו מעם הארץ, ולא נהירא דהלכה כראב"י דמשנתו קב ונקי עכ"ל. וכן הקשה בכ"מ ה' שמיטה פ"ג ה"ח. ולדעתי ראב"י זה הוא ראב"י השני תלמיד ר"ע וזכר לדבר שר' יונתן אומר בשמו וע"כ פסק הרמב"ם כחכמים [אבל בעל סדר הדורות לא אשכח ראב"י תנינא].

## פרק שני

36 **ובשדה הלבן עד העצרת.** במו"ק ג' ע"ב „ובה"א עד הפסח".

6 8 **כשיש מוקשה ומודלה**

כפי' הר"ש ובתוי"ט „כשיש לו מוקשה ומדלעת".

20 **מזבלין ומפרקין**

בערוך ערך זבל „מזבלין מייבלין וכו'" וכוונתו דברישא דמתני' הגי' מזבלין ומעדרין וכו' ובסיפא דמתני' הגי' מייבלין ומפרקים. ובמתניתא דב"מ הגי' הנכונה „מייבלין ומפרקין".

23 **מפסלין,** י"ג מפסגין.

ד 2 **חורשין בית השלחין עד ר"ה**

בתוספתא שביעית פ"ח (הוצאת צוקערמאנדל) הגי' „חורשין בית השלחין ומשקין אותן שלשים יום לפני ר"ה, רבי אומר לפני ר"ה ג' ימים כדי שיטע ויזרע וישרש".

6 **מעבירין את היבולת.** צ"ל „מזבלין מעבירין את היבולת".

כפי' ר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א „ובירושלמי מפרש אין מעבירין את היבולת פי' עולה באילן כעין יבולת באדם ומכחיש האילן" עכ"ל. ובפי' הראב"ד שם מהו מייבלין מפרש בירושלמי אין מעבירין את היבולת וכו'" עכ"ל. ובפי' רבינו חננאל במו"ק ג' סע"א „ירושלמי מייבלין מעבירין היבלת" עכ"ל. וכן בערוך ע' זבל.

7 **מפרקין בעלין**

בערוך שם „ירושלמי מפרקין בעלים כלומר משברין העלים היבשים".

**מאבקין עושין לה אבק**

בערוך שם „ירושלמי עושה לה אבק כלומר משליכין אבק על עיקר האילן".

**מעשנין מתנינן לה**

בערוך שם „מעשנין מתנינן לה, כלומר עושה עשן תחת האילן שימותו התולעים".

9 **עושין לה דוקרין**

במוסף הערוך ע' דוקרין „פי' בל"י קורה קטנה".

ד 10 **כיני מתניתא**

מכאן נראה שהלשון כיני מתניתא נאמר בירושלמי גם על התוספתא כי הכוונה כאן על התוספתא שביעית פ"א.

14 **ר' ירמי' בשם ר' הושעיה**

צ"ל „ר' ירמי' בשם ר' הושעיה ר' יעקב בר אחא, ר' יוסי בר חנינא בשם ר' חמא אבוי ר' הושעיה" והסר כאן מן ר' הושעיה עד ר' הושעיה.

17 **ממרסין את האורז**

בסוף פרקין ושם הגי' „ממרסים באורז בשביעית".

33 **וקוטמין אותן**

בפי' הראב"ד בתו"כ בהר פ"א הגי' „וקומשין אותם".

35 **משקה הוא את הנוף**

בפי' הר"ש הגי' „על הנוף בשביעית אבל לא על העיקר".

41 **רבי שמעון מתיר באילן**

בפי' מלאכת שלמה בשם מהר"ש סיריליאו ז"ל שכתב „ונראה דגרסינן ר' שמעון מתיר באלו בויו כך מצאתי בס' ישן ואפגין יוצאין קאי והכי קאמר באילן מלא פגין של שביעית ויוצאין למוצאי שביעית מותרין כל העבודות הצריכות להן וכו'" עכ"ל.

42 **מתני' דרבי ברם כרבנן מזהמין וכו'**

בפי' הר"ש „ירושלמי מתניתא כרבנן מתליעין בשביעית וכו' אבל נוטל הוא הרואה".

8 3 **בית עושה לה צל**

כפי' ר"ח במו"ק ג' סע"א „עושה בית מציל עליה והיא גדלה מחמתו". ובערוך ע' בית ב' „ירושלמי עושה להן בתים לצל והיא גדלה מחמתו" ובפי' הר"ש כגי' הר"ח והערוך, ו־עיל שם בפי' הר"ש „ומיהו בירושלמי משמע בית ממש לצל" עכ"ל.

6 **מה בין קשין וכו'**

כפי' ר"ח במו"ק שם „מה בין מחפה באבנים ובתבן ובקש שהוא מותר למחפה בעפר שאסור, המחפה בקש ובתבן ובאבנים אינו אלא כמושיב שומר המחפה בעפר עושה לו טינא והיא גדלה מחמתו" עכ"ל.

18 **ע"ד דר"א לא בא ר' יהודה אלא להקל**

בפי' מהר"י בן מלכי צדק סימפונטי „תני סכין את הפגין עד רה"ש ואלו הן פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית פי' בין במקום שנהגו לסוך בין במקום שלא נהגו לסוך ור' יהודה מחמיר ואמר במקום שנהגו לסוך אין סכין ואתי ר' יהודה להומרא והיינו דגרסינן בירושלמי ר' אלעזר כמתניתין ר' יוחנן כהדא דתנא דבי רבי פי' דתני סכין את הפגין עד רה"ש וכו'" ע"ש.

21 **או הרכיב יעקור**

בר"ה יו"ד ע"ב מסיים „דברי ר' אליעזר" וכן הגי' בפי' הרא"ש שם סי' ב' ובהל' ערלה להרא"ש סי' ט'.

27 **אני לא נמניתי עמהן בעליה**

בפי' הר"ש בשביעית פ"ה מ"ג „ונקט עלייה לפי שהיו רגילין לעשות גזירות בעלייה כדאמרי' בעליית בית נתזה בלוד".

ה 1 **נראין הדברים כשנטעו וכו'**

עי' ברידב"ז גירסת הר"ן. וכן גרסו המאור והריטב"א (ר"ה דף יו"ד ע"א) והרא"ש בה' ערלה.

4 **אמר ליה ואין כיני**

ברא"ש ה' ערלה הגי' „אמר ליה אין אמר ליה כיני אפי' אם נטען וכו'".

10 **שזרעו לזרע.** בפי' ר"י במ"צ „שזרעו לשם זרע", ובפרש"י ר"ה י"ג ע"ב פי' „והזורע לאכול את זרעו".

14 **דבר שהוא נזרע ומצמיח**

בפי' רבינו חננאל בר"ה י"ב סע"ב „ירושלמי עשר תעשר את כל תבואת זרעך כלומר עשר מדבר שאם תזרעהו תעשר ממני כגון דבר שזורע וצומח פרט לפחות משליש שאינו" עכ"ל.

18 **שא"א לעמוד עליו**

בפי' ר"ח ר"ה י"ג ע"ב „שא"א לעמוד על אלו, מתי יביאו שליש לפיכך אמרו כי השרשתו כמין פ־י" עכ"ל. ובכפתור ופרח (פכ"ה) „ירושלמי מתוך שעשויין פרכי' פרכי' ואי אתה יכול לעמוד על שליש שלהם הלכו בהם אחר השרשה ולא אחר השליש". ובבבלי רה"ש י"ג ע"ב אמר רבה מתוך שעשויין פרכין פרכין וכו'. וע"ש בפי' ר"ת.

21 **התיבון הרי פול המצרי**

בתוס' ריד"א בר"ה י"ג ע"ב „וכך מוכיח נמי בירושלמי בפ"ב דשביעית שרוצה שילך בקטניות בתר שליש כתבואה וכו'".

10 11 **זרעו לירק מתעשר לבא**

בהשגות הראב"ד (ה' מע"ש פ"א ה"י) טובא מר"י קורקוס בחדושיו על הרמב"ם כגי' מתוקנת וז"ל „אמרו אם הביא שליש לפני ר"ה אם זרעו לזרע מתעשר לשעבר ירקו מהו פטור או לא, זרעו לירק מתעשר להבא זרעו מהו פטור או לא וכו'" ע"ש.

עמוד | שורה

10 13 **אבל אם הביא שליש לאחר ר"ה זרעו מתעשר לשעבר.**

בנמב"ם ה' מע"ש פ"א ה"י „והוא שליקט ממנו לפני ר"ה", ובהשגות הראב"ד שם „א"א והוא שליקט לפני ר"ה, וכמה אני תמה ע"ז המחבר שסבר להורות מתוך התוספתא ומן הירושלמי ולא עלתה בידו, כי אין התוספתא והירושלמי אצלנו מתוקנים כל צרכן ולא מספיקים כל הצורך וכו', הירושלמי שהעתיק ממנו משובש ודבריו איך יהיו מתוקנים שאם לא הביא שליש לפני ר"ה אינו מתעשר לשעבר וכו' והיה לו לומר מתעשר להבא וכו'" ע"ש. ובפי' הרדב"ז ובכ"מ. ובחי' מהר"י קורקוס „וכבר כתבנו שני' הירושלמי בספרים שלנו כלשון רבינו, ואם באנו לתקן הירושלמי ולהגיה במקום שעבר מתעשר להבא ונגרוס וירקו בשעת לקיטתו עשורו וכו'. ור"ש משמע דגריס איפכא דכל מה שכתב רבינו במדה ראשונה בהביא שליש כתב הוא בלא הביא ומה שכתב רבינו בלא הביא כתב הוא בהביא וכו'" עכ"ל. ועי' בפי' הר"ש שלפנינו.

15 **וחישב עליו לירק באין מחשבה**

ברמב"ם שם „זרעו לזרע וחישב עליו לירק הולכין אחר מחשבתו". ובחי' מהר"י קורקוס שם „וחישב עליו לירק באין אחר מחשבתו".

**וחישב עליו לזרע לעולם**

מלת לעולם ליתא כפי' הרדב"ז ברמב"ם שם.

ו 38 **מרביצין בעפר לבן דברי ר"ש ראב"י אוסר**

ברמב"ם ה' שמיטה פ"א ה"ח פוסק כר"ש והקשה עליו הרדב"ז והכ"מ דקיי"ל משנת ראב"י קב ונקי והיה לו לפסוק כראב"י. אבל באמת ראב"י בר פלוגתיה דר"ש אינו ראב"י הראשון שהיה בימי הבית רק הוא תלמידו של ר"ע (ב"ר פ' ס"א) [אבל בסדר הדורות לא אשתכחו תרי ראב"י ע"ש].

39 **ממרסין באורז בשביעית ד"ר שמעון אבל לא מכסחין**

ברדב"ז ובכ"מ ה' שמיטה פ"א הט"ו הגי' ממרסין באורז בשביעית ר' שמעון אומר אבל אין מכסחין".

12 13 **והן עפר לא במרווחין הוא**

בחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה הנ"ל „והן עפר לבן לא במרווהין הוא".

## פרק שלישי

25 **משיקשור,** בערוך ע' קשר פי' „משיעשה קשרים קשרים שכיון שנתקשר קשר העליון מיד הוא יבש".

26 **ושל לתך להך.** גי' הראשונים „של לתך לתך".

ז 6 **קרובין דבריהם להיות שווין**

בחי' מהר"י קורקוס ה' שמיטה פ"ב ה"א „פי' ר' יהודה דתלי ביבש ור' יוסי דתלי בקשר אין הפרש רב ביניהם כי מיד שנקשר הוא יבש".

9 **העושה יותר.** צ"ל „בעושה יותר".

16 **יותר מכאן אסור**

בכ"מ בה' שמיטה פ"ב ה"ב הגי' „יתר מכאן מחציב כו' כ"ה גירסת ספרי המשנה, ונוסחא אחרת יתר מכן מותר וזו גי' נכונה וכו'" ובחי' מהר"י קורקוס שם ה"ג „יותר מכאן מותר כלומר ואפי' יותר מכאן דברי ר' שמעון".

17 **וחכמים אומרים**

בחי' מהרי"ק שם וברדב"ז „וחכמים אוסרים" וכן הוא במתניתא דב"מ.

18 **ר' מאיר אומר.**

בבבלי מו"ק ו' ע"ב „ר"מ אוסר" וכ"ה במתניתא דב"מ.

20 **ראב"ע אומר עד שיעמיק**

במתניתא דב"מ „עד שיעמיק שלשה" וכן בירושלמי מו"ק פ"א ה"ב.

22 **ולמה תניתה כו'**

בכ"מ הנ"ל הגי' „ולמה תניתא תרי זימנין א"ר ירמיה כאן בפוחת מן המשפלות וכו'".

שו"א **וחכמים אוסרין בעושה כו'**

להר"ש והרא"ש היתה הגי' כאן „ור' מאיר אוסר" וזה קאי על מתניתין.

14 4 **משפסקו עובדי עבודה**

במו"ק פ"א ה"ב „משיפסקו עוברי עבירה", ובכ"י ליידן „משיפסקו עובדי עבודה".

7 **בתוך ביתו ערב שביעית**

בפי' מלאכת שלמה „בתוך ביתו שביעית".

13 **ולית לרבנן מפני מראית עין**

בפי' מהר"י במ"צ „והקשו והלא כשמעמיק נראה כעודר ועודר קיי"ל דאסור מפני מראית העין, ופריק רב אידי סלו כו'".

26 **תמן תנינן שדה כו'**

בהשגות הראב"ד פ"ב מה' שמיטה ה"ד „והקשו בגמרא אנן תנינן שדה שניטייבה או נדיירה וכו' אלמא אסור לדייר והכא זאת אמרת מותר, א"ר יונה מתניתין ברוצה להעמיד צאן בתוך שדהו, פירוש לא לזבל אלא להעמיד שם צאנו להלוב ולגזוז עושה מחיצות לסהר וכו'" ע"ש.

עמוד | שורה

14 28 **בכל עושין סוהרין**

כפי' מהר"י במ"צ „תניא בכל עושין סוהרין".

ח 3 **תוקע את היתד בארץ**

בתוי"ט: הר"ש הביא עלה ירושלמי תני מ' תוקע יתר בארץ ועושה ארבעה סהרות מארבעה וכו'" ע"ש.

17 **הרי אלו ינטלו**

ברדב"ז ה' שמיטה פ"ב ה"ז „הרי אלו ינטלו וכו' ואי הוה גרסינן ינטל הוה ניחא טפי דקאי אגדר".

18 **פחות מכאן כחצב וגוממו**

בחי' מהר"י קורקוס שם „ואפשר שלא היה (הרמב"ם) גורס פחות מכן מהצב אלא פחות מכן גוממו וכו'" ע"ש.

16 1 **פחות מכאן כו'**

במלאכת שלמה „תני פחות מכאן אינו לא גדר ולא מחצב ופליגא אמתניתין" וכן מובא הירושלמי בפי' הריבמ"ץ וברש"י.

2 **בד"א בזמן כו'.**

בפי' מלאכת שלמה „עוד גרסי בירושלמי תני אמר ר' יהודה בד"א דגוממו עד פחות מן הארץ טפה בזמן שנתכוין לתקון וכו'".

6 **א"ר ביבי הורי ר' יוסי כהדא תניא לקולא**

בכ"מ ה' שמיטה פ"ב ה"א „א"ר ביבי הורי ר' יסא כדין תניא לקולא ורבינו (הרמב"ם) נראה שגורס כדין תניא לחומרא ועל האומר לקולא תמהני וכו'" עכ"ל. ובפי' מלאכת שלמה „הורי ר' יוסי לקולא כר' יהודה וכו'".

24 **גאיות.** בערוך ע' גא „גאיות פי' גומות מלשון כל גיא ינשא".

27 **ולא יסמוך בעפר,** י"ג „ולא יסכוך בעפר".

**אבל עושהו חייץ.** י"ג „אבל עושה אותה הריץ".

ט 20 **צוברו בתוך שדהו כדרך המזבלין**

בחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ב הי"ג הגי' „צוברו ומוציאו כדרך המזבלין".

31 **אע"פ שאינה סגה את העפר**

י"ג אע"פ שהיא סגה וכן הגי' במו"ק פ"א ה"ד.

18 14 **שהיה זקינו.** המלה זקינו כאן מיותרת.

## פרק רביעי

18 **נחשדו להיות מלקטין דקים כו'**

בר"ש ירושלמי „נחשדו להיות מלקטין משדותיהן בין דקין בין גסין והן אומרין בגפין לקטנו".

9 **ובה"א אוכלין**

בפי' מהרש"ס „דכיון דשדה דשביעית הפקר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ולאו כל כמיניה להפקיע כח העניים וכח כל עלמא וכו'" עכ"ל.

13 **בשניטלו קוציה**

בתוס' גיטין מ"ד ע"ב ד"ה שנתקווצה „פי' ר"ח קוצין התלושין בה וכן מפורש בירושלמי".

14 **בשהריש.** צ"ל משהרש.

17 **חד רשיעא הוה אני עבר**

בירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ו „חד משומד הוה איעבר בשמיטתא".

19 **על כל התורה**

בעיטור (פרוזבול דף ע') על כל עבירות שבתורה.

20 1 **ר' אבונא זעירא כו'**

במלחמות להרמב"ן סוף פרק בן סורר „ושם (בירושלמי) אמרו ר' בונא זעירא תמוניה פרי חורי חמרא בשובתא אלמא לא הוא מסרי נפשייהו לקטלא בלפנים משורת הדין וכו'".

2 **פרי חורי חמרא.** בערוך ע' פר ד' פי' פרה רץ.

22 **ר' אבא בר זמינא הוה מחייט**

בתוס' ע"ז כ"ז ע"ב ד"ה יכול „ואם רצה להחמיר על עצמו אפי' בשאר מצות רשאי כמו אבא בר זמינא דירושלמי וכו' ומחמיר היה דמסתמא בצנעא הוה". ובס' אדם וחוה נתיב י"ח שער ג' וכתבו הפסקנים אם רוצה להחמיר על עצמו ליהרג בצנעא על שאר מצות רשאי ואינו נקרא חובל בעצמו וכן בירושלמי" עכ"ל. וכלם לא הביאו מאמר ר' מנא שאמר כאן אילו הוה ר"א ב"ז שמע מיליהון דרבנן מיכל הוה.

יא 23 **ומודים במחליק עד שיגום**

בחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"א הי"ז „ומודים במחליק שיגום". ובתוי"ט כתב „לישנא דעד לא ניחא וכו'" ע"ש.

30 **במידל בה בתחלה**

פי' במלאכת שלמה „ומשו"ה שרי מתניתא אפי' ליטול שנים ולהניח אחד ורבי מיירי שהדל כבר ועכשיו חוזר לשלוף שעדיין מוכחשת יניקתן וכו'".

31 **באישת של קנים**

בכ"מ ה' שמיטה פ"א ה"ו „באישת הקנים (בירושלמי) מחיצת הקנים".

עמוד | שורה

יא 34 **מבדין בהדשים.**
בתוספתא שביעית פ"ג (הוצאת צו"מ) „מגדר בחורשין".

35 **ושורין אותן בשביעית**
ברדב"ז ה' שמיטה פ"א ה"ו „ושורין אותן וכו' זו היא גירסת ירושלמי אבל בתוספתא גרסינן „ומשיירין בשביעית (למוצאי שביעית) והיא גי' הראב"ד ז"ל" עכ"ל.

שו"א **ומקיימין את האלווי בראש הגג**
וכ"ה ברמב"ם שם, ובהשגות הראב"ד שם „ומקיימין את העלין שבגג וכו'" וברדב"ז שם „זו היא גי' הירושלמי".

22 5 **דלא יתן פירותיו.** במע"ש פ"ה ה"א „דלא יתיר פירוי".

19 **וגומם עם הארץ**
במלאכת שלמה „בפי' ירושלמי וכו' וכתב הר"ש ז"ל (אולי כוונתו לר"ש סיריליאו) „וגומם מעם הארץ מילתא באנפי נפשה היא ופליג אדר' עקיבא דגומם מעם הארץ אם ירצה כדאמרינן במתניתין גבי בתולת השקמה אלא שלא יקוץ בקרדום ותלתא תנאי נינהו וכו'" עכ"ל. ועי' בערוך ע' גם א'.

31 **וכן אתינן מתני' ר"י כב"ש**
בפי' מלאכת שלמה „ופריך בירושלמי איכפל תנא דמתני' דהכא לאשמעינן דריה"ג כב"ש, דאמרינן לעיל בפרקין יגום ולא ישריש משום דהיישי לעבודה ור"ע כב"ה דמשריש ולא בעי הרחקה ומשני שאני מילתא דריה"ג דאיכא עבודה באילן ומשו"ה בעי שנוי וכו'".

שו"א **חייתה,** אית דלא גרסי מלת חייתה·

25 **הפגין משהזריחו**
בילקוט עה"ת תרנ"ט הפגין משיזריעו, ובסמ"ג עשין קמ"ח „כשהן פגין משיפריחו".

26 **וכן כיוצא בהן בשאר שני שבוע**
ברמב"ם ה' שמיטה הט"ז „וכן כל כיוצא בהן ושאר שני שבוע כו' ובהי' מהרי"ק שם „וגרים (הרמב"ם) ושאר שני שבוע בוי"ו דמילתא באנפי נפשה היא וזהו שכתב כאן וכן כל כיוצא בהן, אבל אין כן גירסת ספרינו וכו'" ע"ש. ובתו"כ פ' בהר ג"כ הגי' „ושאר שני שבוע".

27 **הבוסר משהביא מים**
בתו"כ שם „הבוסר משגרע אוכל בו פתו בשדה", ובילקוט שם „הבוסר משתגע אוכל וכו'".

29 **בשאר שני שבוע**
בילקוט שם „ושאר שני שבוע" וכן במתניתא דבי מערבא.

יב 2 **שתי תבואות כו'**
בחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ה הט"ו „ובירושלמי ביארו עוד בזה ואמרו כתיב תבואתה לאכול וכתיב מן השדה תאכלו את תבואתה שתי תבואות הם אחד בבית **ואחד** בשדה פי' דלגבי שדה נקראת תבואה כשהתחילו **להתבשל כי כן** דרך בשאר שני שבוע אבל לכנוס לבית **אינה נקראת** תבואה עד שיגיעו לעונת המעשרות".

6 **או מאחר שהוא מבניסן לתוך הבית**
בשו"ת מהר"י מטראני ח"א סי' פ"ג **גרס „אי מאחר** שאינו מכניסו לתוך הבית וכו'" **ע"ש.**

14 **הכל מודין בשביעית**
בחי' מהרי"ט הנ"ל „ומסיק דהכל מודין **בשביעית שאינם** אוכל כלו' ושרי לעשותן מלוגמא".

23 **קור וכפניות כו' צריך מימר אסור**
בתוספתא שביעית הנ"ל בקור וכפניות מותר, ובחי' מהרי"ק הנ"ל הגי' כמו בגמרא כאן.

7 **מהו שליש לוג**
בפי' ר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א „ובגמ' קא בעא מהו שליש הוא הלוג מתני' במקום שהן עושות שלשה לוגין כו'" עכ"ל. וברמב"ם ה' מעשר פ"ב ה"ה „הזיתים משיעשו שמן אחד מתשעה וכו' וזה שליש שלהן" ובהשגות הראב"ד שם „ספרו הטעהו והספרים שלנו במס' שביעית מהו שליש לוג מתניתא במקום שעושין ג' לוגין למאה וספרו הטעהו שמצא מהו שליש שליש לוג והעיקר כמ"ש בספרינו וכו'" עכ"ל. וברדב"ז שם „וגרסינן עלה בירושלמי מהו שליש שליש לוג מתני' כשהן עושין שלשה לוגין לסאה והרי גרסא זו כדעת רבינו וכו' והראב"ד גורס מהו שליש לוג כלומר שליש האמור במתני' היינו לוג וכו'" עכ"ל. **ועי' סוף משנה שם.**

24 16 **מאימתי אין קוצצין וכו'**
באו"ז ח"א סי' קס"ג „דתנן אין קוצצין את האילנות בשביעית פי' דרחמנא אמר לאכלה ולא לסחורה בש"א משיוציאו את הפרי ובה"א החרובין משישרשו שיראה כמין שרשרות של חרובין וכו' והזיתים משינצו משיגדל הנץ סביב ושאר כל האילנות משיוציאו". ובסמ"ג קמ"ח „ושאר כל האילנות משיוציאו פרי".

5 **מאימתי קטני ישראל חיין... משולדו**
בחדושי הר"ן בסנהדרין דף ק"י ע"ב „איכא מ"ד דהא לא מיירי בענין עוה"ב אבל בענין **תחיית המתים וכו'". והכי**

24 איתא בירושלמי דמס' שביעית קטני ישראל מאימתי הן חיין" עכ"ל. ובהערות ותקונים לתשו' הגאונים (זכרון לראשונים צד 395) שבני א"י מתאבלין על תינוק בן יומו ובני בבל עד שיעברו לו ל' יום, ונראה שמקור טעם בני א"י מירושלמי כאן.

## פרק חמישי

יג 19 **הפרסאות.** בתו"כ בהר פ"א „הפרסיות", ובכפו"פ פ' מ"ז „הפרדסות".

22 **בכל שנה ושנה הן עושות אין שאין פירותיהן מגמרין**
בפי' ר"ח ברה"ש ט"ו ע"ב „בכל שנה עושות אלא אין פירותיהן נגמרין".

24 **כיצד הוא יודע**
בפי' ר"ח הנ"ל „כיצד יודע איך ידועות פירות של כל שנה ושנה ר' יונה אמר קושרין בחוט פי' אלו בחוט לבן ואלו בחוט אדום ואלו בחוט שחור" עכ"ל. וכ"ה בערוך. ע' בנות שוח.

28 **תני א"ר נחמי'**
בתוספתא שביעית פ"ד ליתא מילת תני **וכן הנכון.**

29 **שתי גורנות.** בתוספתא שביעית הנ"ל הגי' באילן העושה שתי בריכות. ובבבלי ר"ה ט"ו ע"ב הגי' כבתוספתא ושם שתי בריכות ס"ד אלא אימא כעין שתי בריכות. וע"ש בתוס' ד"ה שתי.

26 7 ר' יוחנן ור"ש ב"ל. צ"ל דר' יוחנן ורשב"ל.

17 **רשב"ג אומר וכו'**
בפי' ר"ח בפסחים נ"ג ע"א „ירושלמי וכו' מהוצאת עלין עד הפגין חמשים יום ומן הפגים עד השיתים שלשים יום ומן השיתים חמישים יום רבי אומר כולהו מארבעים יום".

19 **כולהן ארבעים יום**
צ"ל „כולהן ארבעים ארבעים יום". **וזה** שכתב ר"ח הנ"ל לעיל „כולהו מארבעים יום".

22 **אמרו לו והרי עמך בטבריא**
בפי' ר"ח בפסחים שם „אמרו לו **והלא עמו** בטבריא כנות שוח ועושות לשנה אחת".

24 **והרי עמכם בציפורין**
בפי' ר"ח בפסחים הנ"ל „והרי עמכם בציפורי ועושות הן לשלש שנים". וכ"ה בערוך ע' בנות שוח.

24 **וכן בצלים הקיצונים.** בפי' הר"ש „בצלים הקייצנים".

41 **עד כדין לוף בצלים**
עד כדין פי' מהרש"ם ובפתיחה „עד הנה כלומר עד כאן". ובפי' מהר"י במ"צ „גרסינן לא שנינו הנה אלא הטומן לוף בצלים מאי, אמר ר' יונה כדין הלוף דין הבצלין.

ש"א **ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור**
בפי' המשניות להרמב"ם (שביעית פ"ה מ"ג) „ור' יוסי אומר שאחר הביעור איני מותר לאכלם לא לעניים ולא לעשירים וכו' ור' יהושע אומר אין לעניים עמו חשבון שדעתו כמו שאמרנו שאינו מתיר לאכול פירות שביעית אחר הביעור לאחר" עכ"ל. וגרסתו היתה בהמשנה בדברי ר' יוסי אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלין אחר הביעור. וכן נראה מפורש מפסק הרמב"ם בה' שמיטה פ"ז ה"ג. וכגרסת הרמב"ם גרס ג"כ בספר יראים.

יד. 2 **עד שלא גזרו על הספיחין**
במלאכת שלמה בשם הר"ש סיריליאו ז"ל ובירושלמי פריך דלאחר גזירת ספיחין דאיתא לקמן רפ"ט הויא ליה עיקר איסור וגדולי היתר מעלין ומוקי לה דמשנתינו מקמי גזירה נשנית וכו'".

3 **סבר ר' אימי וכו'**
בפי' הרא"ש (במ' פי שנים) ובירושלמי פריך ואמאי אינו אסור משום ספיחין דספיחי שביעית אסירין אף לעניים ומשני בעלי לוף שיטה היא מתניתין וכו'".

14 **ר' חזקיה פתר כו'**
בפי' הר"ש „ור' חזקיה פתר נמי מתניתין בשנטעם בששית ועשאה ביצה בששית אלא דמוקי לה בשדיכנו בששית ועקרו לגמרי בשביעית וכו', ומלתיה דחזקיה כתובה בשבוש בירושלמי וצריך לתקן הגרסא לפי הפתרון שפרשתי" עכ"ל. ובפי' מהר"י במ"צ ר' הזקיה פתר מתני' בשנטעו שנת ו' ועשה ביצים בשנת ו' ודיכנו בז' וכו'" ע"ש.

17 **כולו לבעל הבית**
בפי' מהר"י במ"צ הגי' משונה וז"ל „אם תאמר דיכנו כעיקור כלומר כאלו מאז עקרן ונשארו לו עד מוצאי שביעית וכו' אם דיכון כעיקר הוא כולו לעניים שעניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים ואם אין דיכון כעקר אין כולו לעניים אלא העלין וכו'" עכ"ל.

28 5 **תיפתר שעקרן עד שלא צימחו**
בפי' מהר"י במ"צ „וקשיא לן ומותר לעיקרו ולהפסידו ופירקו בירושלמי אמר ר"י תפתר עד שלא צמחו שעדיין לא הוציאו ספיחין".

עמוד שורה

28 6 בצלים הקי ונים קטינאי
בפי' הר"ש „מפרש בירושלמי קיטנאי כלומר שנזרעין בקיץ".

20 כל שמלאכתו מיוחדת לעבודתו
י"נ כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה אסור.

לאיסו׳ ולהיתר מותר
בספר המקח והממכר לרה"ג שער י"ב הגי' „לישא וליתן מותר".

21 וט"ו בדי יין. בס' המקח והממכר לרה"ג שער י"ב „ועשר כדי יין".

25 ומשאיל לו סאתו
במתניתא דב"מ „ומשאיל לו את כלי שדהו אע"פ שהוא יודע שיש לו גור".

26 וכולן בפירוש אסורה
באגודה ובמתניתא דב"מ „וכולם בפירוש אסורים".

טו 18 רב כב"ש ושמואל כב"ה
(ובטעות נשנו המלות האלה פעמים בד' פיעטרקוב הזה).

רב כב"ש ואפי' יסבור כב"ה
בחדושי הרמב"ן ע"ז דף ט"ו ע"א ופריק מערבאי אפי' תימא כב"ה לית הוכחה משהתא תלתין יומין ויתזק בגו תלת יומי לאו מקח טעות הוא. ושמואל כב"ה אפילו תימר כב"ש לית אורחא דבר נשא מכס תורא דרידייא, פי' דוקא פרה החורשת אסרו ב"ש אבל בסתם שוורים לשהיטה נמי קיימי וכו'" עכ"ל.

25 ובוררת וטוחנת
בשו"ת הרשב"א סי' ק"ג „שאלתם וכו' וברוב הספרים לא מצאתם בוררת וטוחנת ושאלתם ממני איזו היא הגירסא הנכונה וכו', תשובה הגירסא הנכונה נראה לי כמו שהוא ברוב הספרים שלנו שאין גורסים בה בוררת וטוחנת עמה וככר בדקתי אחר נוסחאות ישנות שבסדר המשניות וכתוב בהן ובוררת וטוחנת עמה וכו'" ע"ש

ומרקדת עמה
ברי"ף גיטין פ"ה סי' תצ"ה ובתוס' ריד"א בגיטין ס"א ע"א מוסיף „בזמן שהיא טמאה אבל לא בזמן שהיא טהורה ובפרש"י בגיטין לא גרס זה. ובשו"ת הרשב"א הנ"ל „אבל אין כתוב בהן (בספרים הישנים) בזמן שהיא טמאה אבל לא בזמן שהיא טהורה וכו'" ע"ש. ובמאור בגיטין שם „אשת חבר טוחנת עם אשת ע"ה בזמן שהיא טמאה כלומר אשת ע"ה טמאה וכו'" עכ"ל. ובתוספתא טהרות פ"ח הגי' בזמן שהיא טמאה וכו'.

אבל משתטיל את המים
בע"ז פ"ד ה"י „אבל משתטיל למים".

28 נפה לספור בו מעות
בחי' הרשב"א והריטב"א גיטין ס"א ע"א „נפה למפזר בה מעות".

לכבור בה חול
בריטב"א שם „כברה לברור בה את החול".

תנור לטמון בו אונין של פשתן
בפי' הרא"ש „תנור ליבש בו אונין".

שו"א במה קנסו במקום שזורעין ואוכלין כו'
בשו"ת אבקת רוכל למרן סי' כ"ד „מדגרסינן וכו' במה קנסו במקום שזורעים אוכלין או במקום שזורעים ולא אוכלין מה נפק מביניהון ראו אותו לוקח מן הסרקי מותר ופירש דהכי קאמר במה קנסו לחשודה בשביעית שלא לבור ולא לטחון עמה במקום שזורעין בשביעית ואוכלין לאחר הביעור או אפי' במקום שזורעין אבל אין חשודין לאכול אחר הביעור ומפרש וכו' איכא למימר דאין פירושו מוכרח בירושלמי הזה דהא איכא לפרושי דהכי קאמר במה קנסו וכו'. ועוד יש לומר שהגירסא בפרק בנות שוה בטעות היא שנויה ומוחלפת השיטה והכי איתא בפ' הנזקין בירושלמי מה נפיק מביניהון ראו אותו לוקח מן הסרקי אסור ואין תימר במקום שזורעין ואוכלים ראו אותו לוקח מן הסרקי מותר. וגירסא זו ישרה ומיושבת היא והכי פירושא אין תימר שקנסו וכו'" ע"ש.

30 4 לוקח מן הסרקי. בחי' הרשב"א גיטין ס"א ע"א „מן הדיסקי".

10 ותני עלה לא בוררין כו'
בתוס' ע"ז נ"ו ע"א ד"ה שמותר „מיהו בירושלמי תני עלה דמתניתין לא בוררין ולא טוחנין עמו ופריך מההיא דגיטין דקתני בוררת וטוחנת ומשני כאן בלותת כאן בשאינו לותת פי' הכא מיירי שהוכשרו וההיא דגיטין בלא הוכשרו ואינו יורד לחלק בין חשוד לעושה בוודאי וכו' עכ"ל. וכן מובא הירושלמי בפי' הר"ש ומהר"י במ"צ כאן.

## פרק ששי

36 מכזיב ועד הנהר ועד אמנה
י"נ מכזיב ועד אמנים, ובסמ"ג עשין קמ"ז „מן כזיב ועד אמנון".

עמוד שורה

30 37 מן הנהר ומאמנה
באו"ז ח"א סי' ש"ל „ומן הנהר ומן אמנם", ובסמ"ג הנ"ל „ומהנהר ומאמנים והלאה".

ולפנים. ברמב"ם ה' שמיטה פ"ד הכ"ו „ומהנהר ומאמנה והלאה וכו'" וכן גרס גם הסמ"ג הנ"ל ובחי' הרדב"ז ה' כלאים פ"א ה"ג „וכבר כתבתי שהנוסחא המדוייקת מאמנה ולחוץ וכו'" ובפי' מהר"י במ"צ כאן מן הנהר ומאמנום ולחוץ".

נאכל ונעבד
ברמב"ם ה' שמיטה הנ"ל „הספיחין שצומחין בו מותרין באכילה", וכ"ה בסמ"ג עשין קמ"ז אבל בפי' המשניות כאן מפרש לענין גירולין.

כתיב אלה החוקים והמשפטים
גי' משונה בחי' הרמב"ן קדושין ל"ז ע"א וז"ל „כדתניא בירושלמי אלה החוקים והמשפטים אלו הדינין שומע אני בארץ יכול אפי' תלמיד תורה ותפילין כשהוא אומר ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם והיו לטוטפות בין עיניכם ולמדתם אותם את בניכם וכו' הא למדת לתלמוד ותפילין שנוהגין בין בארץ בין בחו"ל וכו'" עכ"ל.

43 מעתה משגלו יהו פטורין
בתוס' יבמות פ"ב ע"ב ד"ה ירושה „ועוד אר"י מתוך הירושלמי דשביעית פ"ו דהכי פירושו כיון שגלו נפטרו שקדושה ראשונה לא קידשה לעתיד ולא היה להם חובה לקדש את כל א' כדאמר הרבה כרכים וכו'".

טז 1 מאליהן קיבלו עליהן את המעשרות
בכפתור ופרח פרק יו"ד „ר' אליעזר אומר מאליהן קבלו המעשרות והסכים הקב"ה על ידו נמצא לפי זה דלר' יוסי מעשרות בזה"ז דאורייתא ולר' אליעזר דרבנן".

18 המהלך מעכו לכזיב מימינו למזרח הדרך טהורה
בשו"ת הרשב"א סי' אלף קע"ד „שכך אמרוה ימינו למזרח הארץ טמאה ושמאלו למערב הארץ טהורה" ועי' בתוס' גיטין ו' ע"ב ד"ה מימינו.

21 עד לבלב. בתוספת אהלות „עד לכלאבי".

22 עכו יש בה א"י וכו'
בספר הישר לר"ת סי' פ"ג „בתלמוד ירושלמי מפרש דעכו מקצתו בארץ ומקצתו בחו"ל היתה וכו'".

24 סברין מימר, בירושלמי בגיטין פ"א ה"ב ליתא המלות סברין מימר וכצ"ל.

36 אמר לון ייתי דלא. בכ"י ליידן „ייתי עלי דלא".

38 תחומי א"י כל שהחזיקו
בספרי עקב פ' נ"א „תחום א"י ועד מקום שהחזיקו עולי בבל פרשת אשקלון וכו'".

42 ומלח דזרכאי, בתוספתא שביעית פ"ד סלי הזרואי".

ונמרין ובית סבל וכו'
בפי' מהר"י במ"צ בשביעית פ"ו ע"א „וממרון ובית דיגלי סבלי וקנת ורפה".

וקנת ורפיה. במרכבת המשנה ה' שמיטה פ"ד הכ"ח „בירושלמי וכו' ונמנה בתוכן קנת שהוא בחלק מנשה".

43 השבון ויבקא ונחלא דזרד
בפי' מהר"י במ"צ „חשבון ויבק ונחל זרד". ובמרכבת המשנה שם „וחשבון בחלק גד, ויבק שהוא נחל המושך בין גד ומנשה מעבר לירדן. ונחל זרד בגבול ראובן, ויגר שהדותא שהוא גלעד וכו'".

ורקם. בתשב"ץ ח"ג סי' ד' „ורקם ששנו כאן וכן בספרי שמנו אותה בכבוש יהושע ועזרא וכן בירושלמי בשביעית במזרח היתה להלן מחלק גד וראובן וכו'".

ורקם דגיעה, בתרגום אונקלוס במדבר ל"ד ד' קדש ברנע ורקם דגיאה, ובתוספתא שביעית ס"ד (הוצאת צ"מ) ורקם גיאה.

44 וגניא דאשקלון
בפי' מהר"י במ"צ „וגוניא דאשקלון" ובירושלמי מגילה פ"א ה"א בצעננים אגניא דקדש.

מן מה דתני גניא דאשקלון
בר"ש מקוואות פ"ח מ"א „אבל לפי מה שפירשתי ניחא דאשקלון יש בה משום מדור העמים כדתניא בתוספתא בסוף אהלות ששאלו לר' פינחס בן יאיר על אשקלון וכו'" ע"ש. ובכ"מ ה' תרומות פ"א ה"ט „דבירושלמי תני כו' הדא אמרת אשקלון כלהוץ משמע שהיא חוץ לכיבוש עולי בבל וכו'".

32 6 אתמול אני הוא שטמאתי
בכפו"פ פי"א מביא בתוספתא בזה"ל „על טומאת שטמאתי טהרתי ולא על מעשרות מתיירא אני וכו'".

9 משתשא הגזירה ארבעין יומין
מלת הגזירה ליתא בתוספתא אהלות סוף פי"ח וכצ"ל, ובפי' הר"ש במקוואות פ"ח מ"א „אמר להם כשישהה שם מ' יום, כלומר אין בו טומאה אא"כ שיהא נכרי במדור מ' יום" עכ"ל. ובפי' הר"ש באהלות שם אמר להן כשישהה מ' יום

עמוד | שורה

32 16 **ר' סימון ור' אבוה הוון יתיבון**

בשו"ת מהרי"ט ה"א סי' מ"ז „ובירושלמי וכו' ר' סימון ור' אבהו הוו יתיבון אמר הא כתיב וילכוד כו' ליתא אשקלון ומשני ההן נחל מצרים ליתי נחל מצרים פי' בתמיהא דאין ראיה מן הכתובים שהרי גם נחל מצרים מתחומי א"י היא אלא שלא נתכבשה בכיבוש שני וקדושה ראשונה לא קדשה לע"ל".

21 **בארץ טיב זו סיסיתא**

בכפו"פ פ"ה „תוספתא מס' שביעית פ"ד עיירות שחייבות במעשר בתחום כוסיתא וכו' ומיהו על סוסיתא קשיא תוספתא אתוספתא אלא שיש לומר דתחום לחוד והברותיה לחוד" עכ"ל. ובשו"ת מהר"י מטראני ח"א סי' מ"ז „ועוד איתא בתוספתא בשביעית עיירות שחייבות במעשר בתחום סוסיתא, ובתוספתא דאהלות חשיב עיירות המובלעות בא"י כגון סוסיתא וחברותיה, ונראה דהיינו כפר סיסאי וכו', וע"כ לומר סוסיתא לחוד ותחום סוסיתא לחוד וכו'" ע"ש.

22 **ר' אימי בעי ולא מבעלי סיסין הן**

עי' בפי' פני משה ובערוך השלם ע' סיסין ומקום סיסין בירושלמי שביעית פ"ו „אבל כנראה שהמאמר כאן בט"ס והטעה את החכמים הנ"ל כי המאמר נשנה בדמאי פ"ב ה"א ושם הגי' ר' אימי בעי ולא ממעלי מסין הן סבר ר' אימי מעלי מסין כמי שנתכבשו, והכוונה שר' אימי מספק הלא העיירות הללו הנזכרות לעיל משלמי מסין הן ואיך א"כ נתחייבו במעשרות? והשיב שר"א חושב שבעלי מסין הם כמו שנתכבשו.

24 **שלש פרסטיניות**

ברמב"ם ה' מלכים פ"ו ה"ה „שלשה כתבים שלח יהושע וכו'". וי"ג שלש פרוזדוגמאות", ובמדרש ג' פרוטטאות, וי"ג פרוזטמאות.

47 **ר' יוסי שמע דאתת אימין לבוצרה**

באשכול (ח"ב צד 170) ובירושלמי וכו' שאל לר"א מהו לצאת לחו"ל לטמא בארץ עמים א"ל גמרת לצאת תבוא בשלום ואר"א אין רשות גדול מזה פי' שהתיר לו טומאה דרבנן לכבוד אמא" עכ"ל. ולפנינו בשנויים.

יז 14 **אתא לגביה ר' יוחנן א"ל מן בבל לבבל**

פי' שבצרה היא בחו"ל ולא בא"י וכמו שאמר ר' יוחנן (בבבלי ע"ז נ"ט סע"ב) בצר לאו היינו בצרה. וע"ש בתוס' ד"ה בצר. ובתשו' גאונים קדמונים (ברלין תר"א) דף מ' ע"ב ומשום בצר לאו היינו בוצרה וכו' דבוצרה לאו היינו בצר ולא מחייבא במעשר בניהותא ולא בקשיא" עכ"ל.

21 **שאל לר"ש בן לקיש בצר בוצרה**

פי' שהיא היא ועיר אחת היא, וכן כתב בכפתור ופרח (פ' י"א ועי' בס' י"ג).

23 **א"ל קשיתה קומי ר' יסא**

המלות אמר ליה נראה שלא גרסי', ופי' שר' יצחק ב"נ בעל המאמר אמר שהקשה זה מר' יסא לית עמון ומואב דמשה. ובכ"מ ה' שמיטה פ"ד הכ"ח מובא הירושלמי והמלות א"ל קשיתה קומי ר"י לא גרס.

34 13 **הוריקו הרי אלו מותרין**, בפי' הר"י במ"צ „ירוקין מותרין".

14 **אם אינן יכולין להתלש בעלין שלהן כנגד כו'**

צ"ל בעלין שלהן אגורין כנגד כו' ובתשו' הרשב"א סי' רפ"ז „הגי' אם יכולין להתלש כו'". וכן הגי' במתניתא דב"מ וכן הגי' בבבלי נדרים נ"ח ע"א וכן בפי' הר"ש ובמהר"י במ"צ כאן אבל בפי' המשניות להרמב"ם בשביעית ז"ל „ור"ה ב"א אומר שאם נתלשו העלין מהם ונשארו שם ולא נעקרו עם העלין והיה דינם כדין הצומח בארץ והן כמו פירות שביעית".

17 **בצל שעקרו ושתלו וכו'**

בפי' הר"ש בפ"ט דשביעית מ"א „ואמרינן לעיל בירושלמי פ"ו בצל שעקרו בשביעית ונטעו בשביעית כיון שרבה עליו החדש מותר וכו'" וגרסתו משונה משלפנינו.

**שעקרו ושתלו**

ברדב"ז ה' שמיטה פ"ד ה"כ „טעמא דשתלו אבל אם לא שתלו אע"ג דהשחיר אין מתעשר לפי כולו.

18 **ר' חייא בשם ר"י בצל וכו'**

ברדב"ז הנ"ל אר"ה בשם ר"י בצל שעקרו ושתלו וכו' טעמא דשתלו והשריש אבל ירדו עליו גשמים אין מתעשר לפי כולו".

21 **ר' זירא אמר מכיון שרבה כו'**

בפי' הר"ש „ירושלמי עקרן בשביעית ושתלן במוצאי שביעית ר"ז אמר וכו'".

28 **תרומה וחלה וערלה וכלאים.** י"ג ותרומת מעשר.

**וכל דבר שאין לו מתירין וכו' מין במינו ושלא במינו בנותן טעם**

אבל בירושלמי נדרים פ"ו ה"ח „מין במינו כל שהוא שלא במינו בנותן טעם, וכתבי הר"ש והרא"ש (שביעית פ"ו מ"ז) ובשיטה מקובצת נדרים שם וכב"מ נ"ג ע"א שטעות סופר הוא והגי' הנכונה היא בין במינו בין שלא במינו בנותן טעם.

34 32 **לא אם אמרתם וכו'**

בשיטה מקובצת נדרים נ"ח ע"א „וכ"ה בירוש' שביעית דגרסי' התם אמר להם לא אם אמרתם בשביעית שאוסרת כל שהוא אלא בביעור אבל באכילה בנ"ט, לבעור פי' המפרשים כלומר אם נטע וכו'" וכ"ה בחי' הרשב"א ובמאירי בנדרים שם.

37 **שאין גידולי איסור מעלין את האיסור**

ברמב"ם ה' כלאים פ"ה הכ"ד „בצל שנטעו בכרם וכו' שאין גידולי היתר מעלין את העיקר האסור" ובפי' הר"ש והרדב"ז שם „שאין גדולי היתר מעלין את האיסור" ועי' בכ"מ שם.

41 **ותרומת מעשר**

בפי' הר"ש ותרומת חו"ל וכן הגי' בתרומות פ"ט מ"ד.

45 **בקדושת שביעית בביעור וכו'**

כפי' הר"ש „בקדושת שביעית וביעור אבל באכילה".

48 **והורי לן הדא דר' זירא.** בכ"י ליידען „כהדא דר"ז".

יח 31 **אף בירקות שדה.** בירושלמי נדרים פ"ו הי"ג ליתא מלת אף.

39 **אשכח תני ר' יודה אומר עד גזיב**

לפני מלת אשכח צ"ל הסימן הלכה ה' כי המאמר אשכח וכו' קאי על מתניתין (משנה ה') אין מוציאין וכו' לחו"ל וע"ז נאמר אשכח תני שר' יהודה מסמן שאין מוציאין עד גזיב ור"ש אוסר עד אמנה". ובפי' מלאכת שלמה „רי"א עד כזיב מוציאין ולא כזיב בכלל דלא כבשוה עולי בבל ורש"א עד אמנה מוציאין דהיינו כל מה שכבשו עולי מצרים".

## פרק שביעי

52 **כלל גדול.** יש שאין גורסין גדול.

**מאכל אדם.** י"ג מאוכל אדם ומאוכל בהמה.

53 **וממין הצובעין**

בסמ"ג עשין קמ"ז „פי' גידולי קרקע שצובעין בהן ולא עפר" וי"ג „וממין הצבעים".

**ואינו מתקים בארץ.** בסמ"ג שם „פי' שכלה לחיה שבשדה".

55 **ועלה הרנדא.** י"ג הרנדנא.

**והכרישין הרגילא.** במתניתא דב"מ „והכרישין והרגילה".

**החוחים והדרדרים**

בפי' מהר"י במ"צ „ואלו הן מתקיימין בארץ" ולפנינו במשנה קאי זה על שאינו מתקיים בארץ.

58 **הערקבלין והחלבצים.** י"ג ועיקר הערקבנים.

60 **והגלעינין,** בפי' ר"ח ע"ז ל"ט ע"ב „והגרעינין".

**הצבע.** י"ג הצובע.

**לא יצבע,** י"ג ולא יצבע.

שו"א **ולא בתרומות**

בס' קהלת יעקב למהרי"ט אלגזי אות ס' סי' רל"ב „וראיתי למהר"ש סיריליאו ז"ל בירושלמי כתב יד וכתב במתני' דשביעית וז"ל ולא בתרומות דכתיב בהו נמי אכילה בפ' אמור וכולהו דרשות דדרשינן גבי שביעית מדכתיב לאכלה ולא לסחורה הכי נמי תני ר' חייא גבי תרומות וכו'" ע"ש.

36 16 **ועיקר האגה**

בחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ה ה"ט „ובירושלמי וכל עיקר הוורד ועיקר אגה ועיקר הלוף אין בהם קדושת שביעית". ובפי' מהר"י במ"צ בפאה פ"א מ"ה „ונראין דברי הגאון שמין צביעה היא (האוג) דגרסינן בירושלמי פ' כלל גדול צבעים לבהמה מהו שיהא עליהן קדושת שביעית ושמעינן מן הדא עיקר הוורד ועיקר התאנה ועיקר האוג אין בהן משום קדושת שביעית".

17 **מיני כביסות מהו**

בכ"מ ה' שמיטה פ"ה ה"י פירש „קדושת שביעית הלה על הכביסה ולפיכך מכבסים בהם".

22 **פיקה שלו.** י"ג פקח שלו. ובשו"ת פאר הדור להרמב"ם סי' רכ"ח כתב ר' סעדיה אבידאנין וז"ל „והתלמוד ירושלמי קרא לפיטמה פיקא והיא העוקץ וכו'". ובה' לולב לרי"ץ אבן גיאות „והפיקה עגולה היא וכו'" ע"ש.

25 **אורוסטי שרי,** במוסף הערוך ע' אוריוסטו „אוריוסטו שרי, קטרפון שרי, מורכינטון שרי, רודומירון שרי, אידרורוסטין אסיר, דיומירון אסיר, פי' בל"י אוריוסטי רפואה משלשלת הנקרא אירא כלומר קדושה מפני תועלתה, ותקנה יוסטו הרופא". ועי' בערוך השלם שם.

שו"א **בתחלה קדושת שביעית כו'**

כתקון הגירסא בפני משה כן גרס הר"ש.

יט 4 **לכתחילה,** ליתא בר"ש.

5 **הסיאה צתרי.** בר"ש בתרי.

6 **אמהו (צ"ל מהו) חלבצין**

בערוך ע' חלבץ „איכא דאמרי ביצי נץ החלב והוא פרח לבן".

12 **כמה דאת אמר יין אין סכין אותו כו'**

בפי' הר"ש „כמה דתימא יין אין סכין בו ואין מדליקין בו ודכוותיה שמן אין סכין בו ואין מדליקין בו".

עמוד | שורה

ים 23 **והדא קניבתא דירקא**
בפי' ר"ש „כהדא קינבתא דירקא", ובשו"ת מהרי"ט ח"א סי' פ"ג „הדין קינבתא דירקא מסקין לה לאגרה כו' כלומר שמאכל אדם הוא".

28 **הא גברא משאליני'**
ברדב"ז ה' שמיטה פ"ז ה"נ „אמר הא גברא רבה נשאליניה וכו'" ע"ש.

31 **ואלו מהן שדרכן לישור**
בפי' הר"ש „ואלו יש מהן שדרכן לישור ויש מהן כו'".

32 **מהו לצבוע בטובת הנאה**
בפי' מהר"י במ"צ וברדב"ז ה' שמיטה פ"ו ה"ב „אסור לצבוע אפילו בטובת הנאה".

35 **כתיב טמאים המה לכם (ויקרא י"א כ"ה) מה ת"ל וטמאים יהיו לכם**
במלאכת שלמה „כתב הר"ש סיריליאו ז"ל הכי גרסינן שקץ הם לכם ומה ת"ל ושקץ יהיו לכם וכו' דהכי כתיבי בקראי ובספרים של הירושלמי כתיב טמאים הם לכם ומה ת"ל וטמאים יהיו לכם וטעות הוא דהוא קרא בתנור וכירים כתיב ולא בשרצים ומהאי קרא דשרץ דריש ליה בתו"כ" עכ"ל. וכפי' הראב"ד בתו"כ שמיני פ"ד וקשיא לי טובא הך דרשא דקא דריש יהיו בהוייתן יהו דקא מוקי לה אשרצים לא כתיב אלא בתנור וכיריים וכו'".

שו"א **והרי גמל למלאכתו הוא גדל**
באו"ז ח"א סי' ש"ל „ירושלמי··· הרי חמור למלאכתו היא גדל כלומר לא אסרה תורה אלא בהמות העומדות לאכילה אבל שאין עומדות לאכילה דאע"ג דאסורות מה"ת אפ"ה מותר לעשות בהן סחורה".

38 1 **ר' יהושעיא** (צ"ל הושעיה) **נסב ויהב בהדין מוריים**
בשו"ת הרשב"א סי' ש"א מובאה התוספתא בזה הנוסח „אבל המוריים וכו' מותרין למכרן להם לישראל ולשכור עליהם". ובאו"ז הנ"ל „וקאמר התם ר' אושעיא נסב ויהב בהדא מוריי. וכו' פי' דברים של גוים דאסורין מדרבנן וכו'".

17 **אם יש עמו מלאכה אחרת כשר**
בתשו' רמ"ע סי' כ"ט „אם יש לו אז מלאכה אחרת כשר ומותר ואם לאו אסור ופסול".

21 **אע"פ שאין עמו מלאכה אחרת מותר**
באו"ז שם „כשר" ובתשו' רמ"ע הנ"ל „כשר ומותר".

27 **אבל אם היה עוסק במלאכתו וכו'**
באו"ז שם „אבל אם היה בטל ממלאכתו וכו'" וכצ"ל, וכ"ה בתשו' רמ"ע הנ"ל „אבל יושב ובטל כל שש", וכ"ה בפי' הר"ש כאן.

30 **אע"פ שאין עמו מלאכה אחרת אסור**
באו"ז „אע"פ שיש עמו מלאכה אחרת פסול" וכצ"ל, וכ"ה בתשו' רמ"ע הנ"ל „אפי' יש עמו אז מלאכה אחרת אסור ופסול ויש בסוגיא זו בספרים טעות סופר ודא ברירה דכולהא וקל להבין" עכ"ל.

31 **לא בדא ר' בא וכו'.** באו"ז שם „לא בדא א"ר אבא".

32 **הלכה כר' יודא מתני'**
באו"ז שם „הלכה כר' יהודה דמתניתין תמן אמר ר' אבא בר זבדא ר' אבהו בשם ר' אלעזר הלכה כר' יהודה דמתני' ואקלס ר' בא בר זבדא דאמר שמועתא בשם זעירא מיניה וכו'. ופי' מורי רבינו שמחה ב"ר שמואל משפירא דהא דפסיק הלכה כר' יהודה לאו אר' יהודה דמתניתין דנבילות וטריפות קאי (כוונתם להמשנה לעיל) אלא אר' יהודה דשביעית דפרק זה בורר קאי (כוונתו לסנהדרין פ"ג מ"ו אלו הן הפסולין וכו' וסוחרי שביעית כו' ר' יהודה אומר אימתי וכו') ותדע דבירושלמי בפ' זה בורר איתא להא גירסת ירושלמי שביעית דפסיק כר' יהודה אע"ג דלא אייתי דר' יהודה דנבילות וטריפות וכו' וגרסינן תמן א"ר בא בר זבדא ר' אבהו בשם ר' אלעזר הלכה כר' יהודה דמתניתין אוף הכא כן פי' כשם שפסק גבי שביעית דתלי טעמא כשאין לו אומנות אלא היא הכא גבי נבילות וטריפות נמי וכיון שאין לו אומנות אלא היא תלי טעמא הלכה דמותר אר"י בר בון תמן אין מלכות וכו' פי' גבי שביעית מקילינן כר' יהודה משום אונס מלכות וכו' אבל גבי סחורת נבילות דליכא אונס מלכות לא שרינן כר' יהודה וכי תימא הוי ליה למימר תמן מלכות אונסת גבי שביעית הכא אין מלכות אונסת גבי סחורת נבילות אומר מורי רבינו שמחה דאגב שיטפת גירסת ירושלמי בזה בורר דהתם נמי מסיק הכי והתם גבי שביעית קאי וקאמר אנבילות תמן אין מלכות אונסת נקט נמי הכא לישנא ובדוכתי טובי נמי לא מקפיד בתלמוד דידן בין הכא להתם דמתחיל למשקל ולמיטרא ביה קרי הכא ומשנה ובריית׳א דההיא מסכת גופא דדמיא לההיא דשקיל וטרי בה קרי התם" עכ"ל.

34 **תמן אין המלכות אונסת**
בשו"ת הרמ"ע סי' כ"ט פי' „תמן בבבל (אתריה דר' חייא) אין מלכות אונסת פי' לעבוד את האדמה בשביעית ולפיכך מתני לחומרא וכו' ע"ש. ומהריבמ"צ פי' מלכות אונסת לוקח׳ מסמן הציירים.

42 **רש"א אין לקטף שביעית כו'**
בנדה ח' ע"ב „והכ"א יש לקטף שביעית מפני שקטפו זהו פריו מאן חכמים ר"א וכו'" ע"ש.

כ 1 **חוץ מן הערל.** בתוספתא שביעית פ"ה „חוץ מן האדל".

40 6 **ודמיא היא כל רבה**
המאמר בדמאי פ"ג ה"ד „אמר ליה ולכל רבה". ובחי' הרמב"ן בע"ז ל"א ע"ב הגי' „אמר ליה ולכל דבר". ובשו"ת ר' בצלאל אשכנזי סי' א' הגי' „ולכל דבר". ובפתיחה לר"ש סיריליאו ז"ל (בחלק השני) „ודמיא היא כלרבא כמו כל ארבא כלומר כך דומה זה כמו קברניט הארבא דהיינו ספינה שמנהיגין אותה מאחוריה וכו' כלומר דבר שהוא מהופך זה שאינו דומה כלל וכו'" ע"ש.

7 **כל רבה קט׳ בטל**
בפי' הר"ש „כל דבר בטל ע"י סרפו".

כא 6 **הכא את אמר ילקט את הוורד**
בפי' מהר"י במ"צ „ירושלמי הכא את אמר ילקט את הוורד וכא את אמר וישן בחדש פי' וורד של ששית בשמן של ז' חייב בביעור ותירץ ר' אבהו בשם ר' יוחנן תרי תנאי אינון וכו'" ע"ש. ובפי' הרא"ש (בס' פי שנים) בירושלמי פריך עלה הכא איתמר ילקט כו' יכיל אנא פתיר לון בתרין פתיר כו' בשמן של ששית ילקט את הוורד קודם שיגיע זמן הביעור והכל מותר וישן בחדש כו'" ע"ש שגרסתו משונה משלפנינו.

## פרק שמיני

42 14 **ומיעט אוכלי בהמה**
כפי' מהר"י במ"צ „והקשה ונמעט נמי אוכלי בהמה כלומר דהא כתיב ולבהמה ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול, לאכול ולא למלוגמא א"ר בון כו' אין זה מדרש כלומר לאכול דבהמה לגופי' אתא ולא לדקדק ממנו".

27 **(ודכוותה אוכלי בהמה שאין עושין מהן מלוגמא לאדם עושין מהן צבועין לאדם)** [נראה שכ"ז מיותר].

36 **שכן צבעי אדם וכו'**
בחי' מהר"י קורקוס פ"ה ה"ט „שכן קדושת שביעית חלה על צבעי האדם נעשה מאוכלי בהמה צבעי בהמה שאין קדושת שביעית חלה על צבעי בהמה".

כב 9 **על דעתיה דר' יוחנן דו אמר אין המעות קונות דבר תורה**
בירושלמי ב"מ פ"ד ה"ב סובר ר' יוחנן מעות קונות דבר תורה וכ"ה בבבלי ב"מ ד' מ"ו ע"ב. ובשיטה מקובצת ב"מ מ"ז ע"ב „אבל לר' יוחנן לא הוי טעמא אלא משום מעות דקונות ואנן כר' יוחנן סבירא לן והכין נמי משמע מהירושלמי וכו'" עכ"ל. מזה נראה שהיה להש"מ מירושלמי שר' יוחנן סובר שמעות קונות. ובירושלמי עירובין פ"ז „ר' אבהו בשם ר' יוחנן זאת אומרת שאין המעות קונות ד"ת, וצ"ל זאת אומרת שהמעות קונות דע"ש בקרבן העדה.

11 **ע"ד דרשב"ל המעות קונין ד"ת**
בירושלמי ב"מ הנ"ל וכן בבבלי ב"מ הנ"ל מוכח דר"ל סובר דמעות אין קונות ד"ת.

18 **לוכל כל דבר שדרכו לאכול**
נראה שחסרות כאן המלות „ולשתות דבר שדרכו לשתות" ומפורש זה בתוספתא לקמן בהלכה זו.

28 **יין ושמרים.** בתוספתא שביעית פ"ו ותרומות פ"ט הגי' „יין בשמריו".

44 15 **ולא בשמן שריפה לא בבתי כנסיות ולא בבתי מדרשות**
בפי' הר"ש תמה ע"ז „שבמסכת תרומות תנן מדליקין בשמן שריפה בבתי כנסיות" ובספר משנת ר' בנימין כתב שצ"ל בירושלמי כאן „לא בב"כ ולא בב"מ" ר"ת: בבתי כסאות ובבתי מרחצאות".

20 **ובה"א את שדרכו לאגוד אותו בבית כו'**
בפי' הר"ש „כשרוצה אותו לבית מותר וכו'". ובהשגות הראב"ד ה' שמיטה פ"ו ה"ג „לשון המשנה ובה"א את שדרכו ליאגד לבית אוגדין אותו לשוק" וע"ש ברמב"ם.

כג 4 **במקום שאין פת ישראל מצויה בדין היה שתהא פת גוים מותרת.**
באו"ז ח"ד סי' קפ"ח „מקום שפת ישראל מצויה בדין הוא שתהא פת גוים אסורה ועמעמו עליה והתירוהו".

11 **מפני חיי נפש**
במרדכי גיטין סי' שצ"ו „כתב הראבי"ה ומשום כדי חייו אמרו אפי' יותר מכדי חייו וכו' וג"כ אני אפרש עמעמו עליו והתירוהו משום חיי נפש דההיא גזירה דפת התירוה לגמרי וכו'".

34 **לא יאמר אדם לפלוני**
בתוספתא שביעית פ"ז „לא יאמר אדם לעני" וע"ש.

עמוד | שורה

כג 27 **וכן אתה מוצא בבן לוי**
רומז למ"ש בתוספתא הנ"ל „וכן בן לוי שהיה בידו סלע של שביעית וביקש ליקח בו חלוק וכו'" ע"ש.

38 **אבל נותן הוא לבייר לשתות**
ברדב"ז ה' שמיטה פ"ו הי"א „אבל נותן הוא לבייר להשקותו".

40 **תמן הוא אמר אין לוקחין**
צ"ל „לוקחין בהם מים ומלח" כמפורש בתוספתא שביעית פ"ו. וכן היתה הגי' בירושלמי לפני בעל מלאכת שלמה.

46 6 **ור' יוסי מתיר בכביסה**
משמע למשרה לא אבל בתוספתא שביעית פ"ו גרסינן ור' יוסי אומר נותנן אותו לתוך המשרה או לתוך הכביסה" וכן מובאה התוספתא בבבלי סוכה מ' ע"א ע"ש כפי' ר"ח.

21 **אין קוצין אותו במוקציה**
כפי' רמב"ן עה"ת (בהר כ"ה ה') הגי' אין קוצצין אותן במקצע.

22 **אבל קוצה הוא בחרבה**
בילקוט עה"ת ר' תרנ"ה „אבל קוצץ הוא בחרב".

24 **בקוטבי**, בס' יראים (החדש) „ובקטבליא".

25 **אבל כותש ומכנים לבודידא**
במתניתא דב"מ „אבל כותש הוא בבית הבד ומכניס לבודידא". ובר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א „ומכניסן לברה כעין שקים שהשמן מתברר מהן, וי"ג לבדדה (בדלתין) ומפרשין נקב קטן הוא בבית הבד וכו', וביראים (החדש) ומכנים לבור. וחסר כאן במשנה „רש"א אף טוחן הוא בבית הבד".

27 **אם אינו ענין לספיחי איסור וכו'**
כפי' הר"ש הגי' „אם אינו ענין לספיחי היתר תנהו ענין לספיחי איסור א"ר מנא לכן נצרכה שעלו מאליהן שלא תאמר הואיל ועלו מאליהן יהא מותר" ע"ש.

35 **כל העושות שביעית**
בירושלמי ע"ז פ"ה ה"א „וכל העושין בשביעית".

38 **פירות עבירה**
בריטב"א ע"ז ס"ב ע"א בשם הרמב"ן „בפירות שביעית לאחר הביעור".

40 **שלא יביאנו לידי פסול**
בפי' מהר"י בס"צ „שלא יביא את התרומה לידי פסול".

כד 9 **מבשלין על יד על יד ואוכלין**
בכ"מ ה' שמיטה פ"ה ה"ד הגי' „מבשלים על יד על יד ואוכלין מיד".

31 **והכ"א יאכל כנגדן**
באגודה וברדב"ז „יאכל כנגדו" וכן לקמן במתני'.

33 **האוכל פת כותי וכו' שתוקו לא אמר לכם וכו'**
בכפו"פ פ"ה „האוכל פת כותים וכו' לא אומר לכם מה היה ר"א אומר בו. נראה שרצון ר' עקיבא היה לומר שר"א היה מקיל כדבר וכו'" ע"ש.

50 34 **אם מתחשב הוא וכו'**
בכפו"פ פמ"ז הגי' „ואם כמתחשב ה"ז לא ירחוץ". ובפי' הר"ש ואם מתחשב כלו' שב"א למדין ממנו ויש לו להחמיר על עצמו" ובאגודה „ואם מתחשב אסור פי' אדם חשוב".

35 **דלכן מה בין כו'**
בפי' הר"ש הגירסא דלא דכן פי' דאם לא כן, ובפי' מלאכת שלמה „וכתב הר"ש בירושלמי א"ר יוסא זאת אומרת שאסור לאדם ליקח אשה מפירות שביעית דאשה לקוחין כתיב בה דאל"כ מה בין הקונה אשה לקונה שפחה ויש לחלק דלגבי אשה איכא מצות פריה ורביה וראוי להקל" עכ"ל. ולפנינו בפי' הר"ש ליתא לעשר מלות אחרונות והגי' משונה. ובחי' הרמב"ן בע"ז דף ס"ב ע"א המקדש בפירות שביעית מקודשת דיעבד קאמר והיינו ש"מ דאע"נ דאסור מקודשת היא וכך אמרו בירושלמי מה בין הקונה אשה לקונה שפחה וכו' עכ"ל. ועי' ירושלמי מע"ש פ"א ה"א.

38 **סך שמן ומתעגל**
בתוספתא שביעית פ"ו „סך אדם את עצמו שמן שביעית ומתעגל ע"ג קוטבליא חדשה ואינו חושש".

48 4 **זאת אומרת שאסור ליקח בתו של עם הארץ**
במלאכת שלמה פי' „שחשודה על המעשרות ועל החלה ופתה דמי לפת כותי וכו'".

10 **לבית גברין**
בכפתור ופרח פ"א „בית גוברין למערב חברון כחצי יום באמצע הדרך שבינו ובין עזה".

## פרק תשיעי

17 **שאין כיוצא בו נשמר**
בכפתור ופרח הנ"ל „לפי שאין כיוצא בהן נשמר".

48 18 **ר' שמעון אומר כל הספיחין מותרין**
בכפו"פ פט"ו הגי' „ר' ישמעאל אומר" והנה רבותינו הראשונים נחלקו בהגירסה י"ג ר' שמעון אומר כל הספיחים מותרין וי"ג אסירין. ובפי' הר"ש ומהר"י בן מלכי צדק האריכו בזה.

20 **סירוגין והלגלוגות**
במלאכת שלמה „ירושלמי א"ר חגי סירוגין והלגלוגות ומי נכנס ראשונה המופלג בחכמה או המופלג בשנים אלו שלשה ענינים הוצרכו לשאול אותם החברים כי לא ידעו מה רוצה לומר סירוגין ומה רוצה לומר הלגלוגות אמרו נעלין ונשאל לאילן דבית רבי עלו ושאלו יצאת שפחה משל בית רבי ואמרה להן הכנסו המופלגין בשנים קודם יכנס פלוני קודם וכו'" ע"ש.

21 **בחכמה ובשנים**, במגילה פ"ב ה"ב „בחכמה או בשנים".

23 **חד ר' הוה טעון**
במלאכת שלמה הגי' „חד דבי ר' ינאי הוה טעין פרפתנין בהגירו וכו'".

כה 25 **רב חסדא בעי מחלפא שיטתיה דרב**
בס' התרומה סי' רנ"ג מביא הירושלמי ומסיים „ואומר אני לפי האמת אין צריך להחליף פלוגתייהו ולא תקשי מרב לרב דטעמא דרב דאסר שירי פתילה משבת ליו"ט לא הוי משום דקדושה אחת הן אלא משום הכנה דרבה דכבוי קרי הכנה וכו'" ע"ש. ובאו"ז ח"ב סי' קל"ט מקשה ע"ז „דאדרבה מדשביק רבה לרב חסדא בר פלוגתיה ולא שני ליה מטעם הכנה וכו' ושלחתי הדברים להר' ישעי' בן הרב מלי זצ"ל (הריד"א) וזה אשר השיב לי כל אלה דברי הר' ברוך זצ"ל נראו לי דחוקים ביותר ואין הלב מקבלן שתקרא הכנה הדלקת השמן והפתילה וכו'" עכ"ל.

29 **רב ור"ח תרויהון אמרין אסור**
בתמים דעים להראב"ד סי' ק"כ „ומביאין ראיה מן הירושלמי שאוסר שירי שמן ושירי פתילה ושירי מדורה משבת ליו"ט וכו' דכד מעיינת בירושלמי שפיר ותיד לעומקו אז תמצא נמוקי דמאן דאסר התם שירי שמן ופתילה קסבר דשבת ויו"ט קדושה אחת היא וכו'" עכ"ל. ובהגהת אשרי עירובין פ"ג סי' ז' „וכן נראה לראבי"ה דאסור לטלטלן כמו ביצה וראייתו מירושלמי דהכא וכו'" עכ"ל. ובעיטור הנ"ל „ובני צרפת מחמירין בשירי פתילה ומדורה ושמן כדגרסינן בירושלמי" עכ"ל.

36 **לגדל אמהות**
בערוך הקצר (ע' אם) באמהות פי' ראשי בצלים ומניחין אות' בארץ לעשות מהן זרע".

43 **אבל משקף בעלין**
בתוספתא שביעית פ"ב „אבל גוזזה בעלין" וכן ברמב"ם.

45 **רשב"י הוה עבר בשמיטתא**
במד"ר בראשית פע"ט „הוה עבר בהדא בקעתא דבית נטופה חמא חד בר נש קאים ומלקט ספיחי וכו'".

50 1 **רשב"י עביד טמיר במערתא**
ברבה שם „רשב"י ור' אלעזר בריה וכו'".

13 **וכל הן דהוה מיתא הוה טייף**
בפרש"י שבת ל"ד ע"א ד"ה עבד „הוה מקצץ תורמסין ומשליכן שם ונעשה נס וצף המת במקום שהוא שם וציינו למקום הקבר הכי מפרש בפסיקתא דפרשת העומר ובסדר זרעים ירושלמי" עכ"ל

20 **עבר קומי מגדלא**
במעשרות פ"ג ה"א „היו לו שתי חצרות אחת במגדלא ואחת בטבריא וכו'".

21 **קליה דספרא אמר**
בב"ר שם „שמע קלא דנקאי ספרא" ובירושלמי מע"ש פ"ה ה"ב „נקיי הוה שמש במגדל וכו'" ע"ש.

28 **מכפר חנניא.** בכפו"פ (פי"א צד ר"צ) „וקורין לו כפר ענן".

35 **עד שיכלה האחרון שבה**
בסמ"ג עשין קמ"ז „עד שיכלה האחרון שבה פי' שאם כלה ביהודה בארץ ההר ואינו כלה בארץ העמק כלה בבית ליושבי ההר אע"פ שאינו כלה להיה שבעמק".

42 **שיערו לומר.** בבבלי פסחים נ"ב ע"ב „וגמירי".

**אין החיה שבהר גדילה בעמק**
בסמ"ג עשין קמ"ז „שאין חיה שבהר גדילה על פירות שבעמק".

44 **ס:פיסטה,** בערוך ע' ספסטה „פי' יועץ של מלך".

48 **ובסוף תלהין שנין**
גי' רמב"ן עה"ת (ויחי פסוק כא) בירושלמי... בסוף תלת סרי שנין.

53 **למידת הדין איתמר**
במאירי נדרים נ"ד ע"א „בתלמוד המערב למידת הדין לענין דיני ממונות וכו'". ובבבלי פסחים נ"ג ע"א הגי' „נפקא מינה למקח וממכר השתא דאתית להכי כולהו נמי למקח וממכר".

| עמוד | שורה |
|---|---|

50 55 **ושפלתו זו שפלת דרום**
בתוספתא שביעית פ"ז „זו שפלת לוד".

**ועמק שלו מעין גדי**
בכפו"פ פמ"ח „ירושלמי עמק שביהודא מעין גדי עד יריחו".

**איזה הר שבעבר הירדן וכו'**
בפי' מהר"י במ"צ „ופירשום בירושלמי וכו' וכן ובית בעל מעון ועמק שלו בית הרן ובית נמרה וכל שפלת לוד והר לוד שאמרנו בבית חורון הוא" עכ"ל. ובכפו"פ הנ"ל „ויש תימא מן התוספתא וכו' שפלה שלה השבון וכל עריה שבמישור דיבון ובעל פעור (ובמות בעל) ובעל מעון" עכ"ל.

56 **תני רשב"א כגון הרי מכוור וגדור**
בתוספתא שביעית פ"ז (הוצאת צו"מ) כגון הרים וחברותיה, ובכ"י אחר שם וכגבור גדוד, ובכ"י אחר „וכגבוה גדוד", ובירושלמי ר"ה פ"ב ה"ב (בד"ו) תני בהרי מכוור וגדור. ובבבלי ר"ה כ"ג ע"ב „אף חרים וכייר ונדר". ובהגהות הגר"א ז"ל הגיה שם הרי מכוור. ובתוספתא ר"ה פ"ב (הוצאת צו"מ) „אף הרים וכייר גדר וחברותיה". ובהגהת כ"י שם „תהת וכייר מכמר". ובכפו"פ פ"י (צד קצ"ד) מביא הגמרא דר"ה הנ"ל וגורס „אף הרים ובצר גדר וחברותיה" ובסוכה פ"ה ה"ג בהרי אכוור וצ"ל בהרי מכוור. ובתרגום יונתן (במדבר ל"ב י"ג) „יעזר מכוור".
חשבון וכו' ובית בעל מעון (יהושע י"ג י"ז) כצ"ל.

57 **ועמק שלו בית הרן ובית נמרה וכו'**
ביהושע י"ג כ"ז ובעמק בית הרם ובית נמרה וסכות וצפון יתר ממלכות סיחון מלך חשבון. ובכפו"פ הנ"ל „עמק שלה כגון בית נמרה רמתה וחברותיה".

58 **צפון עמתו**
בירושלמי מו"ק פ"א סה"א „אחד מעמתן", ובאו"ז ח"ב סי' תמ"ב „ועלה מסיק בירושלמי וכו' אחד מעמתן פי' מאותו מקום".

60 **מדינה אחת פרא כורין**
במוסף הערוך ערך פרכורין „פרכורין פי' בל"י מקומות קרובים לעיר".

**מבית חורון וכו'**
בפי' מהר"י במ"צ „מבית חורון ועד אמעום הר ומאמעום וכו' ואע"ג דאית תמן הר ועמק ושפלה מ"מ נדונין כמדינה אחת וכו' כמדינה אחת נדונין כי מעט הוא".

שו"א **ניתני ארבע מעורבות הן**
בפי' מהר"י במ"צ בשביעית פ"ט מ"א „ירושלמי אי הכי מאי תני ג' ארצות ליתני ד' דהא איכא בית חורון ופריק מובלעת היא כלומר טובלעת היא בין ג' ארצות ששנינו".

[illegible] 4 **על התמרים עד שיכלו מיריחו**
בתוספתא שביעית פ"ז „איכלין בתמרים עד שיכלה אחרון שבצוער" ועי' בבלי פסחים נ"ג ע"ב.

5 **ועל הזיתים וכו'**
בתוספתא שם „אוכלין בזיתים עד שיכלה האחרון שבתקוע ראב"י אומר אף של גוש חלב".

8 **אוכלין על הטפחין**
בערוך ע' דיופרא „אוכלין על הטפיחין ועל הדיופרא", ובתשו' הגאונים (זכרון לראשונים) סי' תרכ"ב „ופי' טפיח אנו אומרים כי זו המלה יש לה ג' פתרונות בלשון רבותינו הא' מיני עשבים וכו'", וברדב"ז ה' שמיטה פ"ז ה"ד „דתנן אוכלין על הטפיחים והוא שם כולל לכל מיני גרגרים הקשים".

21 **אוכלין על הראשון**
בפי' ר"ה בפסחים נ"ב ע"א „אותו הכובש שכבש מתחלה".

23 **כל שכלה מינו בשדה**
בילקוט עה"ת ר' תר"ס הגי' „כל שלא כלה מינו מן השדה יאכל מינו מן הבית כלה מינו מן השדה יבער מינו מן הבית".

**יבער מינו מן הבית**
בתו"כ בהר פ"ג וכן בתשובות הגאונים (זכרון לראשונים) סי' רמ"ג הגי' „יבער מינו מן ההבית".

24 **מן הבית**, בבבלי פסחים נ"ב ע"א וכן בתו"כ וילקוט הנ"ל ובתשו' הגאונים הנ"ל מסיים „והלכה כדבריו" אבל לפני הירושלמי לא היה זה במשנה כי לקמן בגמרא תני והלכה כדבריו.

25 **בית נטופה**. בתו"כ הנ"ל הגי' „בית טיפה" ובקהלת רבה פ"ה סי' ה' „בבקעת בית טופת".

28 **וקשיא על דרבי יהושע**
ברדב"ז ה' שמיטה פ"ז ה"ו הגי' „וקשיא על דעתיה דר"א אין אהרון נותן טעם בראשון וקשיא על דעתיה דר"י" עכ"ל. ובפי' הר"ש „וקשיא ע"ד דר"א וכו' וקשיא ע"ד דר"י אין הראשון נו"ט על האחרון ולא משני מידי", וע"ש בפי' הריבמ"צ.

כו 40 **כד תיחמון ריגלא צלילא**
בתוס' ריד"א בפסחים „אמר להן כשתראו השוק פנוי מאנשים הוציאו הפירות לשוק וצעקו הפירות הללו יהו הפקר וכיון שיתחילו האנשים לבוא וליקח קדמו וזכו בהן אתם".

52 9 **עד אימתי נכנסים עניים לפרדיסות**
במתניתא דב"מ הגי' „מאימתי עניים נכנסים לפרדיסות".

10 **עד אימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית עד שתרד רביעה שניה**
מהר"י במ"צ וכן במתניתא דב"מ הגי' „מאימתי נהנים ושורפים בתבן ובקש של שביעית משתרד רביעה שנייה", ובפי' הר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א „כדתנן מאימתי נהנין ושורפין וכו' פי' אבל קודם לכן אין שורפין משום דהזי לבהמה וכו' ולא כגי' הספרים דגרסינן התם עד מתי נהנין ואוכלין וכו' שהרי קשה דהוה לו למימר עד מתי מאכילין לבהמה" עכ"ל. ובפי' מהר"ם חלאוה בפסחים נ"א ע"ב דתנן עד מתי נהנין מקש וכו', ובפי' הר"ש „כן פירושה דמתניתין משיטת ירושלמי ולמאי נמי דגרים מתני' מאימתי נהנין אבל בפ"ק דתענית גרסינן בכל הספרים עד אימתי נהנין ושורפין בתבן וקש של שביעית דמשמע עד שתרד רביעה שניה מותר מיכן ואילך אסור וכו'" עכ"ל.

16 **עד שירד הגשם אחד**
בנדרים פ"ח ה"ו „הגשם אחר" שפי' אחרון. וברמב"ם פ"י בנדרים הי"א פסק עד רביעה אחרונה. ועי' בפי' ריבמ"צ כאן.

30 **אפילו לאחר שלש שנים**
בפי' מהר"י במ"צ אפי' לאחר ב' שנים, ובפי' הר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א „אפי' לאחר ג' שנים אסור עד שיסרח פי' אסור לשרוף עד שיסרח".

כז 5 **ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור**
כתב בכ"מ ה' שמיטה פ"ז ה"ג שהרמב"ם גרס „אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלין אחר הביעור", ובחי' מהר"י קורקוס שם „ורבינו נראה שגורס אין אוכלין אחר הביעור אבל אין כן גי' הספרים שלנו" עכ"ל. וקושיית התוספות בע"ז דף ס"ב ע"א מסייעא לגי' הרמב"ם ע"ש.

12 **ואכלו אביוני עמך ויתרם**
(שמות כ"ג י"א ולא כהציון בויקרא כ"ה) בפי' הר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א „ובגמרא סוף פ"ט בשביעית קאמר טעמא דר' יהודה דכתיב ואכלו אביוני עמך פי' ולא העשירים ור' יוסי סבר ואכלו אביוני עמך ויתרם כלומר וגם יאכלום אותן שיתרם עליהם והיינו עשירים" עכ"ל. ועי' בפי' הר"ש ובמהר"י במ"צ בשביעית כאן, ובפי' הראב"ד בתו"כ שם „והאי דקאמר ואכלו אביוני עמך בזמן שהפירות מרובים אבל אוכלים בשוה והיינו דקאמר ויתרם וגו' ר"ל בזמן שיש שם יתרון" עכ"ל. ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ז ה"ב „שאמרו בירושלמי מ"ט דר' יהודה דכתיב ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל וגו' מ"ט דר' יוסי דכתיב ואכלו אביוני עמך פי' דר' יהודה דריש אביוני עמך משמע ולא עמך ולר' יוסי ואכלו אביוני עמך פי' אביוני ועמך דאי לא לכתוב אביוניך ותו לא".

13 **תני ר"ש אומר עשירין וכו'**
תוספתא שביעית פ"ה ובפי' הר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א ובגמרא מ"ט דר"ש דכתיב ואכלו אביוני עמך עד יתרם פי' כשנשאר מן השדה אבל מן האוצר אפי' העשירים אוכלין. ל"א ואכלו אביוני עמך עד יתרם כלומר בעוד שהעשירים יספיקו לעצמם מן האוצר וכו'.

54 6 **אשתווי לחברך**, בדמאי פ"ב ה"א „אשתרי לחברך".

## פרק עשירי

27 **אתא עובדא קומי ר' יוחנן בשטר שאין בו אחריות נכסים**
בעיטור (פרוזבול ד' ע"ו) „וז"ל ירושלמי אתא עובדא קומי ר' יוחנן בשטר שיש בו אחריות והורי משמט" עכ"ל. וכ"ה בבבלי גיטין ל"ז ע"א.

31 **אפי' יש לו קרקע משמט**
פי' מהר"י במ"צ „כלומר גזירת הכתוב הוא".

32 **דא"ר בא בשם רב ייחד לו קרקע משמט**
בחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"י ה"י הגי' „א"ר ביבא בשם רב ייחד לו קרקע אינו משמט לא אמרו אלא ייחד לו הא אם לא ייחד לו משמט".

35 **לגבות ממנו משאר נכסים**
בכל ספרי הקדמונים הגי' „לגבות ממנו ומשאר נכסים".

כח 3 **מתני' בשאמר לה יהא לך פרעון מזו**
בעיטור (פותיקי ד' ס"ד) „מתני' בשאמר לו יהא לך פרעון מזו".

9 **וראוי לתובעו בר"ה**
באו"ז ח"ד סי' קי"ג „ופריך (בירושלמי) והא אין ראוי לתובעו בר"ה וכו'". ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"י ה"ה „ואפשר שזהו מה שאמר בירושלמי וראוי הוא לתובעו

עמוד | שורה

בר"ה פי' בתמיהא דכיון שאין ראוי לתובעו בר"ה ה"ז כזוקפן עליו במלוה ולאו ר"י לחוד היא דרבנן נמי מודו בה" עכ"ל.

כח 10 **בממון שהוא ראוי להאמינו**

באו"ז הנ"ל „מכיון שהוא ראוי להאמינו כמי שראוי לתובעו וליתן לו מעות והואיל ולא נתן נעשה מלוה ומשמטת ושמא רוצה לומר דכיון דאיג־אי מילתא למפרע שהוא חול כמי שראוי לתובעו דמי, אלא שלשון הירושלמי דחוק" עכ"ל. ולפלא שלא ראה שהגירסא כאן משובשת והגירסא הנכונה בירושלמי מכות פ"א ה"ה (בדפוסי וויניציא וקושט') „מכיון שאינו ראוי לתובעו כמי שאינו ראוי להאמינו וכיון שאינו ראוי להאמינו כמי שאינו ראוי ליתן לו מעות וכאן הואיל והוא ראוי ליתן לו מעות ולא נתן נעשית הראשונה מלוה".

16 **מה ר' יוסי כר' יודא**

בפי' מלאכת שלמה „בירושלמי בעי מי נימא דכיון דר' יוסי נמי לא בעי זקיפה כדקתני כל מלאכה שפוסקת וכו' נימא נמי דגבי הקפת חנות ס"ל כר' יהודה ואתו ר' יוסי ור' יהודה בחדא שיטתא ומשני לא ר' יהודה כר' יוסי ויודה לו וכו'" ע"ש.

56 9 **עמד ר' ישמעאל.** בסנהדרין פ"א ה"ב „עבר ר' ישמעאל".

14 **אותה שנה נתקלקלה**

בפי' רבינו חננאל בסנהדרין י"ג ע"ב „אותה שנה נתקלקלה קודם זמנו כ"ט יום לאחר עבורו".

כט 1 **תני שלשים יום לא איתיי**

באו"ז ח"ד סי' קכ"ג „תני שלשים יום לאתויי מאי שמואל אמר ל' יום מלוה את חבירו סתם וכו', שלא נאמר כל ל' יום וכו' הוא לא יגבנו לפום כן צריך מימר קרבה שנת השבע שנת השמיטה פי' ולכך נאמר קרא יתירה להודיעך אע"ג דאתי לידי לא יגוש לאחר ל' יום השתא מיהא ליכא לא יגוש ואינו משמט" עכ"ל.

19 **במלוה הדבר תלוי**

בפי' מהר"י במ"צ „במלוה הדבר תלוי כלומר אם זקפה עליו במלוה משמט".

20 **אלו גזרי דינים**

בתשו' הרא"ש סוף כלל פ"ו „כדתנן וכל מעשה ב"ד אינן משמיטין ומפרש בירושלמי גזרי ב"ד התובע את חבירו ממון וכפר לו והביא עדים וחייבוהו ב"ד וכתבו לו פסק דין אז הוי כגבוי ואינו משמט" עכ"ל. ובתשב"ץ ח"ב סי' צ"ט „דהתם פרישו כל מעשה ב"ד דתנן במתני' דאינן משמטין גזר ב"ד פי' שהעמידו בדין והתכו הדין שהוא חייב" עכ"ל. ובתוספתא ב"מ פ"א „גזרי דינין ופרוסבולין וכו'".

21 **מלוה שהיא נעשית כפרנית**

בסמ"ג לאווין ר"ע גרסינן בירושלמי בשביעית מלוה שעשאה כפרנית פי' הלוה שכפר במלוה והגיעה שמיטה והוא עומד בכפירתו והודה אחר השביעית אינה משמטת, כפרנית ונעשית מלוה שהודה בשביעית משמטת עכ"ל. ובשו"ת הרדב"ז (סי' שני אלפים ק"מ) דגרסינן בירושלמי פשיטא הא מילתא מלוה שהיא נעשית כפרנית וכו' ורבינו כתב איפכא כפרנית ונעשית מלוה אינה משמטת מלוה ונעשית כפרנית משמטת. והראב"ד ז"ל נזדמן לו ספר משובש והיה כתוב בו הלוהו וכו' ושמא היה רבינו גורס בירושלמי איפכא מלוה שהיא נעשית כפרנית משמטת כפרנית שהיא נעשית מלוה אינה משמטת וכו'" עכ"ל. ועי' בהשגת הראב"ד שם ה"ח.

23 **לא צורכא דלא מלוה וכו'**

בירושלמי גיטין פ"ה ה"א בד"ו תני' כן חיא „מלוה שהיא נעשית כפרנית גובה, כפרנית שהיא נעשית מלוה גובה בבינונית".

25 **אפילו על המחט**

בתוספתא שביעית פ"ה מפורש „מלוה מרובה על המשכון אינו משמט".

27 **פרט למה שיש לאחיך תחת ידיך**

בכסף משנה ה' שמיטה פ"ט הי"ד „ועוד דמשמע דבירושלמי גופיה פליגי עלי' דשמואל דלא גרסינן דכתיב אלא הכי גרסינן אשר יהי' לך וגו' ולאו מדברי שמואל הוא אלא מדברי מאן דפליג עליה והכי קאמר וכו'" ע"ש.

**פרט למה שיש לאחיך בו**

בספרי ראה סי' קי"ג „את אחיך תשמט ידיך ולא של אחיך בידך מכאן למלוה על המשכון שאין שביעית משמטתו" ע"ש.

28 **ולא המוסר שטרותיו לב"ד**

בחי' הרמב"ן והר"ן בגיטין ל"ה ול"ו „דגרסינן התם (בירושלמי) תשמט ידך ולא המוסר שטרותיו לב"ד מכאן סמכו לפרוזבול וכו'". מדבריהם נראה שהמאמר מכאן סמכו (לקמן ע"ב) הוא סיום להמאמר הזה ולא המוסר שטרותיו לב"ד ובטעות נכתב באמצע המאמר „הלכה ב'".

58 6 **שכל חוב שיש לי**

בר"ן גיטין סי' תנ"ח את כל חוב שיש לי. ובעיטור (פרוזבול) שיש לי על פלוני". ובר"ן הגי' „אצל פלוני" ועי' ספרי ראה סי' קי"ג.

58 9 **כמ"ד מעשרות מד"ת והלל כו'**

כמה ראשונים גרסי „כמ"ד מעשרות מדבריהן ברם כמ"ד מעשרות מד"ת וכו'".

12 **נוהגת ד"ת השמט כו'**

גי' הראשונים „נוהגת בארץ ד"ת השמטת כו' ובשעה שהשמטה נוהגת בארץ מדבריהן כו'".

15 **שני שמיטין הללו וכו'**

רש"י בפ' השולח גט הביא ירושלמי בלשון זה „מנין שאין שמיטה נוהגת אלא בזמן שהיובל נוהג שנאמר וזה דבר השמיטה שמוט אחד שמטת יובל ואחד שמטת שביעית וכו'". ועי' ירושלמי גיטין פ"ד ה"ג.

19 **ואפי' נתונים ברומי**

במרדכי גיטין סי' שע"ט „בירושלמי אפי' נתונים ברומי פי' הדיינים כלומר יכול לומר מוסרני לפלוני ופלוני הדיינין שבמקום פלוני אפי' רחוקין ממנו וכו'" ע"ש. ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ט הי"ז „מה שאמר בירושלמי ואפי' נתונים ברומי ופירשו שאפי' הדיינים הם ברומי, אבל שאר כל המפרשים סברי שאפי' נתונים ברומי אשטרות קאי לא על הדיינים" עכ"ל. ובר"ן על הרי"ף סי' תנ"ח „דאתא הלל ותקן דאע"ג דלא מסר ואפי' אינן בידו כי אמר מוסרני כמאן דמסר דמי וכן אמרו בירושלמי ואפי' נתונין ברומי" עכ"ל.

27 **אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע**

בסמ"ג לאווין רע"א „שנינו בשביעית אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע מפני שזו מלוה מצויה, פי' מפני שאינו יכול להשמיט ממנו שאפי' לא ישוה הקרקע כנגד החוב יכול להיות גובה וחוזר וגובה וכו'".

34 **יאמר להם רוצה אני**

בסמ"ג לאווין רע"א הגי' „יאמר להם רוצה אני שנא' וזה דבר הרוצח ואם אמרו אעפ"כ יקבל מהם" עכ"ל.

ל 29 **נשמעינה מן הדא וכן ליתומין על נכסי אפוטרופסין**

בפי' הר"ש „ובירושלמי בעי מהו לכתוב לאשה על נכסי בעלה וכן יתומין על נכסי אפוטרופין" עכ"ל. ובפי' מהר"י במ"צ „וכן ליתומין שאין להן קרקע על נכסי אפוטרופוס" עכ"ל. ובחי' מהר"י קורקים ה' שמיטה פ"י ה"כ „ובירושלמי אמרו וכו' מהו לכתוב לאשה על נכסי בעלה נשמעינה מן הדא כותבין לאפוטרופין על נכסי יתומים ע"כ". וגי' הרי"ק הנכונה ולפנינו משובשת.

60 2 **בשפה רפה וכו'**

בסמ"ג לאווין רע"א „ומה שאמר שם (בבלי גיטין ל"ז ע"ב) ותלי לי' עד דאמר פי' בירושלמי תולה לו עיניו וידיו פשוטות לקבל מעותיו" עכ"ל.

4 **דתני חדא מיכלא... אנא חדא מיכלא אנא חכים**

גירסת רבים מהראשונים „מכילא" תחת „מיכלא". ופירוש מיכלה ומכילתא כמו „מדה" כלומר מדה ממדות החכמה כמו דמתרגמינן „משורה" (דה"י כ"ג כ"ט) „מכילתא". ובערוך (ע' מכל) פי' מכלא מסכת וכתב „רב נסים זצ"ל פי' מכילתא מגילתא גימ"ל בכ"ף מתחלפין כמו מכורותיך (יחזקאל כ"א ל"ה) מגורותיך". וכן כתב בסמ"ג עשין ע"ה פי' מיכלא כמו מגילה כלומר „מסכת". וכ"פ רבים מהראשונים פי' מכילא כמו מגילה. [אמר שפ"ן הסופר: „לפענ"ד הפירוש הזה הוא האמיתי, לפי שקודם שהותרה כתיבת תושבע"פ (לפי דעת רש"י וסמ"ג וכו') בדורות האחרונים היינו אחרי חתימת התלמוד היו החכמים כותבין ומסדרין לעצמן את השמועות במגילות ומסתירין אותן כדי שלא יהיו לספרי למוד לאחרים, שזה הוא עצם האיסור שאסרו חכמים לדברים שבע"פ לאומרן בכתב כלומר למוסרן לאחרים בכתב. אבל לעצמן לא נאסרה כתיבתן, כפי שמוכח ברור מלשונה של ההלכה הזאת שנאמרה בדקדוק רב ע"י ר' יהודה בר נחמני (בתמורה י"ד ע"ב) „דברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרן בכתב" והלא יפלא זרות הלשון „לאומרן בכתב" תחת הראוי לומר „אי אתה רשאי לכותבן" אבל ריב"נ עיקם שתי התבות כדי להורות עומקה של הלכה זו שהאיסור הוא רק לאומרן בכתב, כלומר למסרן לישראל בכתב, אבל לכותבן לעצמו כדי לסדרן או כדי שלא ישכחם מותר. וכן עקם ריב"נ תבה אחת באמרו דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה, שהלשון „לאומרן" הלא זר הוא שהרי היה צריך לומר תחתיו „לקרותן" כמו „קורין בתורה" „קורין את שמע" „קורין לאור הנר" אבל הוא עקם את התבה ודקדק לומר „לאומרן" תחת „לקרותן" לומר שדוקא לאומרן לאחרים אסור על פה, כפרש"י (גיטין דף ס' ע"ב) דברים שאמרתי לך בכתב אי אתה רשאי למוסרם לישראל על פה" אבל לקרותן לעצמו על פה שרי וכמ"ש התוספות בתמורה י"ד ע"ב. (ועי' ברד"ק שורש דבר שכתב אשר האמירה איננה מבלי סמיכה אל אחר", ובס' התורה והמצוה (בראשית פסוק א') מביא דברי הרד"ק הנ"ל ומסיים

„ו֗לא ימצא לשון אמירה רק אל הזולת ולא נמצא לשון אמירה אל עצמו" עכ"ל).

ובלי כל ספק שגם רבינו הקדוש בהפליאו לעשות קצור נפלא מרבבות השמועות וההלכות אשר אסף ובירר וזיקק וערך קוטב של כאו"א בנגנון ולשון נפלא וקצר עד שאפילו מחדא מילתא מיגמר מיניה כמה טעמי ותלי תלים של הלכות (לשון רב שרירא גאון באגרתו) שאין להעלות על הדעת שכל אלה הגדולות הפליא לעשות ולכונן על פה על יסוד זכרונו לבד, ובוודאי שסידר וערך את כל אלה לעצמו בכתב במגלת סתרים ואח"כ חברם למסכתות לפי עניניהם ושננם לתלמידיו בעל פה כפי עוסק ההלכה הנ"ל, ועאכו"כ שכן עשו גם ר' יוחנן ורב אשי בחבור שני התלמודים החבורים הענקים האלה שסדרום וכתבום לעצמם במגילות ושננום אח"כ לתלמידיהם על פה. ולכן נקראו כתבי החכמים בפי חז"ל בשם „מכילה, מכילתא" (מגילה, מגילתא) לפי שיסודתם נערכו במגילות.

ובזה יובנו דברי רב שרירא גאון באגרתו שנראים כסותרים זה את זה, שבתחלה כתב „וכיון דחזא רבי דאיכא שנויי כולי האי בתנויי דרבנן··· איסתיעא מילתא ותרצינהו וכתבינהו··· רבי עיקר הדברים תקן וכתב—ואח"כ יאמר „תלמוד ומשנה לא אכתיבו אלא תירוצי הוו מתרצי" והרי בתחלה אמר „וכתבינהו" תקן „וכתב" ה"ז מוכח שכוונתו היתה לומר „ותרצינהו וכתבינהו" לעצמו וכן „תקן וכתב" ל֗צמו אבל לא אכתיבו למסרם לתלמידים בכתב, כ"א שננם להם על פה. והמדייק בלשון הרמב"ם בהקדמתו לס' הי"ד יראה שגם דעתו כן שרבינו כתב המשנה רק לעצמו ולתלמידיו שננה על פה, ולחנם תלו בוקי סריקי בהרמב"ם לומר שדעתו אשר רבי מסר המשנה בכתב והתיר לכתוב תושבע"פ, כי הדעה ההיא לא תעמוד ברוח מצויה של הפירכות הרבות דפרכי לה רבנן טובא. כמו הג"מ יעקב האנ"ז ז"ל (בהקדמתו לפי' עץ חיים על משניות) ובעה"ם ישרש יעקב ובעה"ם חקרי לב והרהיד"א בס' פתחעינים במס' ב"מ והרז"פ בדרכי המשנה ועוד רבים נתחבטו בזה. ועי' במורה נבוכים פע"א טעם על איסור כתיבת תושבע"פ.

60 10 **ואם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו**

בבבלי קדושין י"ז סע"ב דתנן לוה מעות מן הגר כו' ואם החזיר אין רוח חכמים נוחה הימנו, והתנן רוח הכמים נוחה הימנו וכו'.

11 **וכל המקיים דברי חכמים כו'**

בהי' הרמב"ן הרשב"א והריטב"א בקדושין י"ה ע"א הגי' „וכל המקיים את דבריו". ובתוספתא בבא מציעא „אמרו חכמים כל המבטל את דבריו אין רוח הכמים נוחה הימנו".

14 **אם יש לו בנים וכו'**

בפי' מהר"י במ"צ „כלומר אם יש לו בנים ובנות יחזיר לבניו".

15 **שלא תאמר הואיל... יחזיר לבניו**

בפי' הרא"ש „שלא תאמר הואיל··· יחזיר דוקא לבניו".

60 22 **וזימנין דאת אמר אין מוסרין אותו אלא למי שפרע**

בירושלמי ב"מ פ"ד ה"ב הגי' „כל הנושא ונותן בדברים אין מוסרין איתו למי שפרע".

24 **הנותן ערבון טבעת כו'**

בנמוקי יוסף פ"ד בב"מ (צד 196) „וכן מפורש בירושלמי בסוף מסכת שביעית דליכא במשכון מי שפרע דגרסינן התם ר"ז אר"א בשם ר' יוחנן הנותן ערבון טבעת לחבירו ורצה להזור בו חוזר בו ואינו מקבל עליו מי שפרע" עכ"ל. וכ"ה בכמה ספרי ראשונים.

26 **מה בין זהוב**

בספרי הראשונים הגי' „א"ל מה בין זהוב".

27 **שזהוב דרכו להשתנות**

בספרי הראשונים הגי' „א"ל זהוב דרכו להשתנות".

28 **טבעת בעינו הוא**

בנ"י הנ"ל פי' „זהוב עשוי להשתנית שדרך הוא ליתנו בתורת דמים שהוא משתנה בכך אבל טבעת אין נותנין אותו אלא בתורת ערבון שאינה חוזרת לפיכך אינה קונה אפי' לענין מי שפרע" עכ"ל. ובשטה מקובצת בב"מ (מ"ז ע"ב) „טבעת בעינה היא פי' שאם נתן לו זהוב ערבון בדרך משכון כיון שדרכו להשתנות ולתתו בתורת דמים קנה דכמעות דמי אבל משכון מטלטלי לא" עכ"ל. ובהגהת מרדכי בקרושין סי' תפ"ה „זהוב לא הדר בעיניה טבעת הדר בעיניה ז"ל העיטור" עכ"ל.

31 **ההן לאו צדק וכו'**

בהגהת מרדכי ב"מ סי' תנ"ה „מתנה מועטת אין יכול לחזור אפי' יחיד ובשלהי מסכת שביעית קאמר דנעשה נדר וכל החוזר בו אין רוח חכמים נוחה הימנו" עכ"ל. ולפנינו ליתא זה. ובפסקי רקאנטי סי' שס"ג „וגרסינן בירושלמי בד"א בעשיר אבל בעני נעשה כנודר לצדקה וזכה וכו'" עכ"ל, ולפנינו ליתא. ובב"מ פ"ד ה"ב הגי' הדא דתימר בעני אבל בעשיר נעשה נדר, נראה לי דגרסינן איפכא, ויש מגיהים אבל בעשיר לא נעשה נדר וכו'".

לא 1 **המטלטלין נקנין במשיכה**

בירושלמי ב"ק פ"ג ה"ד „מילתיה דחזקיה אמר המטלטלין נקנין בהפיכה", ועי' דמאי פ"ג ה"ג.

2 **ברשות הלוקח כו'**

המאמר משובש כאן והגי' הנכונה בירושלמי בקדושין פ"א ה"ד „אבל ברשות הלוקח כיון שקבל עליו זכה, ברשות המוכר לא קנה עד שעה שיגביה או עד שעה שימשוך ויוצא חוץ לרשות הבעלים וכו'".

5 **דרב אמר כד אנא אמר לבני ביתי וכו'**

בירושלמי ב"מ פ"ד ה"ב „רב מפקד לשמעי' אימת דנימר לך תתן מתנה לבר נש אין היה מסכן הב ליה מיד וכו'".

(סוף המסכת) **דרב נהג למדת הסידות**

בתשו' הגאונים שערי תשובה סי' קע"ח מונה עשר מלין שהיה נוהג רב בחסידותא.

# הגהות וביאורי הגאון רבינו אליהו ז"ל מווילנא

## ירושלמי מסכת פאה

### באור הגר"א

### כתב יד א' — אלו דברים פרק ראשון

(דף א') **הלכה א** מפני המחלוקת. פי' דנחלקו תנאים במס' תרומות דאית לה שיעור למעלה או עד חציו או עד כדי תרומת מעשר למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ואח"כ אמר ר' יוסי אפי' למ"ד התם עד שיהא שיריה ניכרין ג"כ נחשב שיעור למעלה מה שאינו רשאי לעשות הכל תרומה כמו גבי בכורים ודו"ק: **והרי אין אדם עושה כל שדהו פאה** פי' דהא כתיב ובקוצריכם משמע שצריך לקצור תחלה לעצמו ותניתה. פי' בהדי הדברים שאין להם שיעור ותי' הר"י הו"א הו"ר פא"ה מיותר: ומפני **א"ר יוסי קצירת שבולת הראשונה דומה למירוח**. פי' כמו מירוח לענין מעשר שעיקר החיוב מעשר הוא לאחר מירוח ה"נ אינו חייב בפאה עד שיקצור מטעם דהכי משמע ובקוצריכם וכו' ולפ"ז הא דאינו יכול לעשות בתחילה כל שדהו פיאה היינו משום שקודם קצירה לא נתחייבה ואחר שנתחייבה פי' דהיינו שקצר שבולת הראשונה שנתחייבה אז בפיאה לא מותר לעשות ג"כ כל שדהו משא"כ בתרומה שהחיוב תלוי במירוח ואז אינו יכול לעשות כל כריו תרומה כדמייתי מתני' האומר כל גורני תרומה כו': **שבולת הראשונה מהו שיהא חייבת בפאה**. פי' דצריך לרבנן ליתן א' מששים אם צריך ג"כ לעשר מן השבולת הראשונה או לאו ופשיט שפטורה כדמפרש **היא חייבת שדהו פיאה** דהא קודם שקצרה לא היתה השדה חייבת בפיאה אלא היא חייבה אותה: **והיא חייבת**. פי' בתמיה מי מחייב אותה השבולת הראשונה ומסתמא היא פטורה: **ונשרפה מהו**. פי' אם נחשבת קצירה לענין חיוב בפאה או לא ופשיט ליה מהקדש: **קצר חציה והקדיש מה שקצר נותן מן המשוייר על הכל**. פי' אפי' על מה שהקדיש (חסר כאן) אסור בהנאה להדיוט והוי לענין הדיוט כמו שרוף ומה (חסר כאן) מפאה ואפ"ה נחשב לקצירה לענין פא"ה (חסר כאן). א"כ לא היה מן המשוייר על הכל אלא רק על מה ששייר א"כ מוכח שנחשבת קצירה לענין הדיוט וה"ה לשרוף: (ע"ב) **מהו שתחזור פאה לקצירה שבולת ראשונה**. פי' שיהא צריך לחשוב אחד מס' גם ממנה וגם אם רצה ליתן אותה לפאה אם מותר ופשיט שאינו חוזר: **הפאה יש לה שיעור מלמטן**. פי' היינו שלא יפחות מס': **ואין לה שיעור מלמעלן**. היינו שמותר ליתן אפי' כמה ולפי זה הא דקתני במתני' אין פוחתין לפאה מששים היינו דאורייתא והא דקתני אע"פ שאמרו אין לפאה שיעור היינו מלמעלן אפ"ה מלמטן יש לה שיעור: (**הפאה יש לה שיעור מלמטה ואין לה שיעור** וכו') [**לא למעלן ולא למטן**]. פי' מדאורייתא אבל מדרבנן ודאי יש לה שיעור כדתנן אין פותחין ואית תנא דאפי' מדאורייתא יש לה שיעור וקאמר דנפיק מבינייהו אם בתחילה פיחת מס' ובא להוסיף אח"כ דלמ"ד מדאורייתא אין לה שיעור מה שהוסיף חייב במעשר אבל למ"ד מדאורייתא יש לה שיעור א"כ מה שיוסיף עד שעה שישלים הכל פטור ומכח זה צריך לגרוס בירושלמי במקום חייב הראשון פטור ודוק: **פטור מן המעשר עד שעה שישלים**. פי' כל זמן שלא השלים פטור מן המעשרות כל מה שנתן אפי' נתן יותר מכשיעור אלא מה שנתן אחר שהשלים חייב במעשר: **ולמה לא הגינן אפר סוטה כו'**. פי' דבכולן השיעור כדי שיראו ואפי' משהו: **ומשני לא אתינן מתני'**. פי' דמתני' אתא לאשמעינן: (דף ב) **מתני' בראיית פנים**. פי' דסבר דודאי האי אין לו שיעור דקתני במתני' אין לו שיעור לא למעלה ולא למטה ולכך א"א לאוקמי למתני' אלא בראיה דבזה אין שיעור לא למעלה ולא למטה דאם עומד כל הרגל קיים מצוה בכל רגע ורגע ואפי' לא ראה אלא פ"א יצא: **אבל בראיית קרבן**. פי' הקרבן שהוא מביא בשעת ראיה: **יש לו שיעור**. פי' למטה כדמפרש: **מעה כסף ושתי כסף דבר תורה**. פי' מן התורה צריך להיות הראיה שתי כסף: ה"ג **תני ר' הושעיא קומי ר' יוחנן ראיה כל שהוא**. פי' מדאורייתא: **חכמים הן שאמרו חגיגה מעה כסף והראיה שתי כסף כו'**. הא דקתני שיש לה שיעור היינו מדרבנן: **ומקשי הגמרא ויש בעין זו**. ותי' א"ל מיותר. וה"פ דהיינו שמדאורייתא בשר אפי' כל שהוא וחכמים העמידו שיעור ומקשי וכל השיעורים לאו חכמים הן שאמרו פי' דסבר הירושלמי דהתורה לא כתבה אלא הלאו או העשה והשיעור נתנה בידי החכמים לעמוד כל דבר על שיעורו כדמפרש כזית מן הנבילה וא"כ מאי מקשי הכא שפי מבאר מקומות: **ומשני לא אתא מישאל**. פי' הגמרא אינו שואל ומתמיה: **אלא כהדא דתני ר' הושעיא לא יראו פני ריקם כו'**. פי' כל האיסורין כתבה התורה סתם הלאו ולא פי' השיעור ובאו חכמים והעמידו על השיעור כמו כזית מן הנבלות אבל הכא אמרה התורה בפי' שאפי' כל שהוא שפיר דמי דהכי משמע כל שאינו ריקם ואפי' כל שהוא וא"כ בזה לא סמוך אחכמים ליתן ובזה נמי העמידו שיעור עליה: מתמיה ויש כעין זו דהא הכא הוי כמו שהוא עוקר דבר מן התורה וכדמסיק: **וקשיא מן זו סמך לד"ת**. פי' שאפי' כל שהוא כשר אמר חכמים אמרו כו': **אמר ר' יוסי בר בון ר' יוחנן כדעתיה**. פי' הא דאמר דשיעור של מעה כסף הוא מן התורה כדעתיה פי' דסבר כל השיעורין מן התורה: **ור' הושעיא**. פי' דאמר חכמים הן שאמרו: **כדעתיה**. פי' דסבר כל השיעורים חכמים הן שאמרו וכדעתי' שאינו מחלק בין זה לשאר איסורין: **דר' הושעיא אמר האוכל איסור בזמן הזה**. פי' שאין מביאין קרבן ולכשיבנה בית המקדש יביא וכשכותב על פנקסו אני אכלתי איסור זה כדי שיזכור להביא חטאת כשיבנה ביהמ"ק: **צריך לרשום עליו את השיעור**. שאכל כמה היה גדול דהיינו אם כחצי בילה או יותר: ומפרש מאי נ"מ (חסר כאן) כזית א' לב' ומשני: **שמא יעמוד ב"ד אחר וישנה את השיעור**. דהיינו דהשתא היה השיעור (חסר כאן) יעמדו על ב' זיתים או לא ולכן צריך לידע אם הוא חייב לפי השיעור (חסר כאן) דתלוי השיעורין בחכמים שיוכלו אפי' לשנות בעת שירצו ולכך אמר הכא גבי ראיה ג"כ שהשיעור הוא מדרבנן: **חזר ר' יוחנן מן הדא**. פי' ממאי דאמר דמעה כסף כו' דבר תורה: **ר' יונה ור' יוסי כו' לא חזר בו מן הדא כו'**. כצ"ל כדפרי': ומייתי ראיה **דאמר רבי לא אתפלגון כו'**: **חולק אדם את חובתו לשתי בהמות**. פי' שהשתי כסף שהוא צריך להביא ממנה עולת ראיה ביו"ט א"צ להביא דוקא בהמה אחת שתהא שוה שתי כסף אלא רק שיקריב בעד שתי כסף אפי' שתי בהמות: **ור"י אמר אין אדם חולק כו'**. פי' אלמא דסבר ר"י שהיא מדאורייתא צריך שיהא שיעור הראיה שתי כסף ולכך אינו רשאי לחלק: **אמר ריש לקיש כו'**. פי' היא מילתא באנפי נפשה ולא שייך לדלעיל דבלא זה מוכח דלא חזר ר"י כדפרי': **אדם טופל בהמה לבהמה**. פי' אם רוצה להתנדב ג"כ חגיגה מותר לטפול אף ממעות מעשר שיש לו דשל חובה אינה באה אלא מן החולין קמ"ל שמותר לטפול ממעות מעשר להביא חגיגת נדבה וע"ז אמר ריש לקיש שאינו מותר לטפול אלא בהמה לבהמה פי' שמותר להביא כל הבהמה שהוא מביא נדבה ממעות מעשר: (ע"ב) **ולא מעות למעות**. פי' דהיינו באותה הבהמה שהוא מחוייב להביא אינו רשאי להתערב עמו מעות מעשר אף שיש כאן השתי כסף של חולין דסבר דהבהמה שהוא מביא לחובה צריך שתהיה כולה מן החולין: **ור"י אמר אדם טופל מעות למעות**. פי' שבאותו של חובה מותר להתערב ג"כ ממעות מעשר אם רוצה להביא בהמה שהיא שוה יותר משתי כסף מותר להוסיף השאר משל מעשר דא"צ אלא שיהא השתי כסף ממעות חולין אבל השאר מותר להוסיף: **ואינו טופל בהמה לבהמה**. פי' שאינו רשאי להביא בהמה כולה נדבה ממעות מעשר אלא שצריך שיהא בכל בהמה אף שהוא מביא נדבה כמו שיעור חגיגה דהיינו שתי כסף ממעות חולין ומה שהיא שוה יותר משתי כסף מותר להוסיף ממעות מעשר אפי' באותן שהוא מביא לחובה וא"כ לדידיה אין חילוק בין אותו שהוא מביא לחובה לאותו שהוא מביא נדבה: ותיבת היאך עבידא מיותר: **היו לפניו עשר בהמות**. פי' אחת שהיא חובה וט' נדבה: **והקריב חמש בי"ט ראשון**. פי' דביו"ט ראשון שהוא מקריב של חובה ודאי דוחה דכיון שניתן לדחות ג"כ אבל של חובה אלא של נדבה אלא שמבעיא להו אם גם החמש הנותרים מותר להביא ביו"ט האחרון פי' שלא ניתן לדחות אבל של חובה שכבר קרב אותה של חובה ביו"ט ראשון אם דוחים או לאו: **ר' קריספאי ר' יוחנן דו אמר טופל מעות למעות**. פי' דהיינו שמעות מתגינה אם הוא יותר משתי כסף מותר להוסיף אפי' באותו שהוא מביא לחובה ובהמה שלימה אינה רשאי להביא משל מעשר אפי' לנדבה א"כ לדידיה אין חילוק בין נדבה לחגיגה: **הוי דו אמר דוחה**. פי' כיון דלא קיל לדידיה בין נדבה לחגיגה א"כ סבר שקדושת הנדבה כמו החובה וכמו דכל חובה דוחה אף של נדבה דוחה: **ור"ש בן לקיש דו אמר אדם טופל בהמה לבהמה כו'**. פי' דהא הוא סבר דאותה שהיא של חובה אינו רשאי להוסיף אפי' אם היא יותר משתי סלעים אלמא דסבר דאותה שהיא של חובה צריך שיהא בה כולה חולין (חסר כאן הרבה) כולו ממעות מעשר אלמא שהיא קילא לדידיה מאותן (חסר כאן הרבה) עד שיאמר אין בדעתו להוסיף עוד ואם הוסיף אח"כ אז אינו לחגיגה ואינו דוחה: **עד היכן**. פי' מכמה אינו רשאי לפחות אבל להוסיף אמרינן שאינו רשאי על חומש אבל לפחות מכמה אינו רשאי: **ומפרש עד כדי תרומה ותרומת**

מעשר

### כתב יד ב' — אלו דברים פרק ראשון

(דף א) **הלכה א** מפני המחלוקת. דבמ"ס פ"ד דתרומות נחלקו תנאים דאית לה שיעור למעלה חד ס"ל עד חציו וחד ס"ל עד כדי תרומת מעשר: **א"ר יוסי אדם עושה כו'**. ר"ל אפי' למ"ד התם עד שיהא שיריה ניכרין הוי נמי יש לה שיעור למעלה דאינו רשאי לעשות הכל תרומה: **והרי אין אדם עושה כל שדהו פאה**. כלומר בשלמא לר' אמי דלא חשיב הך כל שהוא לשיעור ניחא אבל לר' יוסי דקאמר הך כ"ש הוי שיעור הרי פאה ג"כ אין אדם עושה כל שדהו פאה: **שבולת הראשונה מהו**. אם גם מהשבולת ראשונה צריך לעשר א' מששים או לא: (ע"ב) **לקצירה שבולת הראשונה**. ומותר לפרוש שבולת ההוא לפאה גם אם חזרה שבולת ההוא להשבון ששים וצריך לפרוש א' מששים גם משבולת הראשונה: **הפאה יש לה שיעור מלמטה**. ומדאורייתא הוא מה דקתני במתניתין לא יפחות מן א' מששים. ומ"ש אין לו שיעור אינו אלא למעלה: **לא למעלן ולא למטן**. היינו מדאורייתא ומ"ש אין פותחין לפאה הוא מדרבנן: **פטור מן המעשר עד שעה שישלים**.. וכל זמן שלא השלים אפי' אם נותן יותר מן השיעור הכל פטור מן המעשר: **לא אתינן מתניתין**. מתני' לא אתא לאשמועינן אלא דברים כו'(ב): (דף ב) **מתני' בראיית פנים בעזרה**. הוא אין לו שיעור לא למעלה ולא למטה שאם עמד כל הרגל כולו בעזרה בכל רגע ורגע עושה מצוה ואם לא עמד בעזרה אלא רגע א' יצא: **מן דו סמך לד"ת**. מר' הושעיא משמע דהאי ריקם סמך לכל שהוא מן התורה א"כ לא מסרה תורה השיעור לחכמים ומאי קאמר דחכמים אמרו מעה כסף כו' (ג): (ע"ב) **היו לפניו עשר בהמות**. אחד של חובה וט' של נדבה: **והקריב חמש ביו"ט ראשון**. כשנדחית יו"ט מפני החובה נדחית ג"כ מפני הנדבה: **המותר מהו כו'**. שאין בהם של חובה דכבר קרב אותה ביו"ט ראשון: **דו אמר טופל מעות למעות**. דס"ל לר' יוחנן אם באו להוסיף על חגיגה משל מעשר אינו רשאי לקנות בהמה שלמה משל מעשר אפי' אם הוא מביא אותה לנדבה בענין דוקא שיהא בכל בהמה כשיעור חגיגה דהיינו שתי כסף משל חולין והמותר מן שתי כסף היינו אם רוצה להביא בהמה השווה יותר משתי כסף מביא המותר משל מעשר ואפי' באותה שבאה חובה רשאי לטפול המותר משל מעשר וא"כ לדידי' אין חילוק בין של חובה לאותה של נדבה: **הוי דו אמר דוחה**. כיון דלדידי' לא קיל נדבה מחובה

לכן

## הגהות הגר"א

**פ"א ה"א** (דף א ע"א) התיבון והרי אין אדם כצ"ל. ותיבת והרי הוא אומר פאה נמחק: היא חייבת שדהו כצ"ל. ותיבת כל נמחק: (ע"ב) אם פיחת מששים מאן דמר הפאה כו' כצ"ל. ותיבת והן חד נמחק: והוסיף פטור מן המעשר כצ"ל. ותיבת חייב נמחק: ויש בתוספתן מצוה[א]. כצ"ל. ותיבות ויש בעשייתן נמחק:

(דף ב ע"א) אין בתוספתן מצוה כצ"ל. ותיבות אין בעשייתן נמחק: תני ר' יוחנן קומי ר' יוסי כצ"ל. ולא ר' יוסי קומי ר' יוחנן[ב]: ויש בעין זו כצ"ל. ותיבת א"ל נמחק: לא חזר ביה מן הדא כצ"ל. ותיבת ועוד נמחק: (ע"ב) אין אדם טופל בהמה לבהמה היו לפניו כו' כצ"ל. ותיבות היך עבידא נמחק:

## באור בנ"י משה מאת הג"מ יעקב משה ז"ל טסלאנים נכד הגר"א זצוק"ל

*)[א] וכלשון הזה מתבאר בפי' הרמב"ם למשניותו. וז"ל ואלה שספר בכאן כפי שיוסיף בהן יהי' תוספות שכרו עכ"ל. הביאו תוי"ט בריש פרקין והתימה דבמשנה ג' תוי"ט ד"ה לפי גודל השדה כו' כ' תמהני למה יוסיף בהכי הפאה נמי גדולה כו' ועיין עוד מה שהכתוב אי"ה לקמן: [ב] לדעת כי שביב הירושלמי לא הגיה פה כלום כ"א תוך הביאור איתא. ה"ג תני ר' הושעיא קומי ר' יוחנן. כ"ל להיפך [כי הלוא ר"י קיבל מר' הושעיא] ולא מסתבר האי גי' מדאיתא לקמן כהדא דתני ר' הושעיא לא יראו פני כו' וכן ליתא האי גי' בשיבות הירושלמי: בירושלמי (דף ג' ע"א) ללמדך שכל דבר שב"ד עתיד לפשן עליו הוא מתקיים כמה שנאמר למשה מסיני.

נלע"ד לפרש הוא מתקיים ר"ל במוסכם ומכוון הדבר לכמו שנא' למ"מ. אע"פ שלא שמע הא הלמ"מ ולכן הביא הירושלמי סמוך לזה דברי ר' תנחומא כו' דברים שלא שמע מפי רבו והסכימה דעתו כמ"ש למ"מ וכן בדברי ר' יוחנן כצ"ל כו': שם. אמרו לו אבותיך הוסיפו על שלהן ועל של אבותם כו' א"ל כל שכן. נלע"ד האי כ"ש ר"ל כל שכן שאני מוסיף: שם. לאם פטרבולי במוסף הערוך. מפרש אבות העולה. וכן נראה מלשון הבבלי קדושין ל"א א' גדולי רומי כו'. והמפרש פירש בכאן לאם הסיילות: שם. שאלו את ר"א עד היכן כיבוד או"א א"ל ולי אתם שואלין שאלו את דמה בן נתינה החכם ענס שאינו לדעת לום נכרי. ונלע"ד כאי

---

*) הודעה למעיינים בבאור בנ"י משה: כי האותיות של א"ב הבאים בסימן כזה [ ] מראים שהבאור הוא על הגהות של הגר"א ז"ל. והאותיות של א"ב הבאים בסימן כזה ( ) מראים שהבאור הוא על ביאור הגר"א ז"ל של כתב יד ב'.

## כתב יד א'

מעשר. פי' דהיינו אחד מל"נ: כמראשית כל תבואתך. פי' היינו תרי ממאה: רב הונא למצוה עד שליש. פי' דקס"ד היינו שליש ממה שיש לו חייב ליתן אם יזדמן לו מצוה ולפיכך מיבעיא ליה אם שליש לכל המצות או לכל מצוה ומצוה והא לא קשיא ליה דשלש מצות הוא מפסיד כולה דאפשר דה"נ קאמר בתחילה לקרן מכאן ואילך לשכר: סברין מימר כו': ר' חביבא בשם רבנן דתמן מהו שליש לדמים. פי' לאו ממעותיו אלא השליש הוא מן הדמים של המצוה וכדמפרש והשתא אין חילוק בין מצוה אחת לכל המצות: (דף ג) מעתה אסור ללמד את בנו אומנות בגין דכתיב כו'. פי' מדתלי האיסור ללמד יונית לא מכח יונית אלא משום שצריך ללמוד תמיד א"כ אף אומנות אסור: (ע"ב) נאמר איש אמו ואביו תיראו אחד האיש ואחד האשה כו'. פי' מתיראו דייק דמשמע שנים: (דף ד) כבוד בעוה"ז וחיים לעוה"ב: פי' לדקה היינו עוה"ז שהוא טוב יותר מעוה"ב והוא זמן עשיית המצוה כדתנן יפה שעה אחת של תורה ומעש"ט בעוה"ז מכל חיי עוה"ב: (ע"ב) א"ר יצחק בינו נא זאת שוכחי אלוה כו' אריב"ל כו'. פי' דריב"ל מפרש האיך מוכח דקאי אלשון הרע ומפרש מלכתיב בתר הכי וכו': (דף ה ע"ב) וסיגין סיגה ותרעין תרעין. פי' דהירושלמי בא לפרש מה שעשה מצוה אחת ומה שגורם עבירה אחת ואחר זאת אמר וסיגין סיגה כלומר עוד זאת גורם ע"ד מצוה גוררת מצוה ודוק:

(דף ה ע"ב) **הלכה ב** ועניים מרובים נותן לפי העניים. והאי לפי רוב העצוה דמשמע דקאי נמי אלפי גודל השדה יש לפרש הכי דהיינו אם יש במקום עצוה יפה מבמקום אחר אז אם הוא נותן ממקום היפה אף שבמעט שדה יש חלק ששים מן כל השדה מ"מ צריך ליתן כדי שיהא חלק שדה אחד מששים ואם נתן ממקום הרע אז אינו די מה שמתן חלק ששים מהשדה אלא צריך שיהא אחד מששים בתבואה לפי ערך התבואה שהשדה מוציאו:

(דף ו) **הלכה ג** שמא במחובר. פי' ופאה במחובר היא וא"כ בשעת חיוב פאה עדיין לא היה הקדש כלל: ומשני שלא תאמר יעשה קציר הקדש בקציר נכרי כנ"ל. פי' כמו שקציר נכרי פטור ה"נ אם קצר בשביל הנכרי אף אם היא שדה של ישראל שלא זכו הנכרים בהן אלא בתלוש נמי פטור הכי נמי בהקדש הו"א דפטור אף שלא זכה הלא בתלוש קמ"ל: (ע"ב) ראשונה מהו. פי' דקאי אר"ם דקתני וצריך שיתן בסוף כשיעור עליה מיבעי ופאה הראשונה מה היא אם היא ג"כ נקראת פאה אם לא: ופשיט ליה מן מה דתני. פי' בברייתא: הרי זו פאה וצריך שיתן כו'. פי' אלמא דעכ"פ הראשונה נמי פאה היא דהא קתני ה"ז פאה על הראשונה: ואח"כ מיבעיא ליה מה בשיעור כל שדהו או כשיעור המשתייר. פי' אם האי דנקט דצריך שיתן בסוף כשיעור היינו כשיעור כל שדהו או כשיעור המשתייר בשדה מלבד אותה הפאה דהיינו שמאותה הפאה בנתן בתחילה א"צ ליתן בסוף פאה: ופשיט ליה מדאמר קידשה משום פאה. דהיינו דקתני ה"ז פאה א"כ בודאי א"צ להפרים ממנו פאה אלא כשיעור המשתייר בשדה אחר נכוי הפאה שנתן צריך ליתן בסוף: ר' חייא בשם ר' יוחנן במחובר. פי' דקאי על ר' יהודה על הא דקאמר ר"י במתניתין שמותר לסמוך לה משום פאה פי' דהיינו שעדיין לא קצר כל הפאה מותר להוסיף משם להמחובר על אותו קלח אבל אם אין לו תבואה במחובר אין לו להוסיף מן התלוש ואינו נותן אלא משום הפקר. מפרש ר' יוחנן דהיינו דוקא במחובר מותר להוסיף אם יש לו קלחין ולא בתלוש פי' דהיינו אף שייר קלח א' אסור להוסיף ממנו בתלוש לשם פאה: ור' ייסא בשם ר' יוחנן בתלוש. פי' שאף בתלוש מותר להוסיף אם שייר קלח א': (דף ז ע"א) ומבעיא ליה בה במתכוין לפטור את שדהו. פי' אפילו נתכוין תחלה באותו הפאה שנתן לפטור את השדה מותר להוסיף אם שייר קלח א' או דוקא שאינו מתכוין לפטור את שדהו אז מותר להוסיף אבל כי נתכוין לפטור את שדהו אף אם שייר קלח א' אין להוסיף: ופשיט ליה נשמעיניה מן הדא דא"ר ייסא בשם ר' יוחנן לעולם הוא מוסיף והולך כו'. פי' דמשמע ליה האי לעולם אפי' נתן בתחילה כשיעור פאה מותר להוסיף עד שימרח זהאי לעולם הוא מוסיף והולך היא ברייתא וקאי על ר"י דאמר אם שייר קלח א' שמותר להוסיף ועליה קאי דמותר להוסיף בין אם נתן בתחילה כשיעור ובין אם לא נתן: וע"ז מקשי מה אנן קיימין. פי' הא דקתני שמותר להוסיף בשנתן בתחילה כשיעור: אם במתכוין לפטור את שדהו כבר נפטרה. פי' כיון שנתן כשיעור וגם מתכוין לפטור בודאי אין סברא שיהא מותר להוסיף משום פאה אף אם שייר קלח אחד אלא ודאי בשנתן כשיעור אינו רשאי להוסיף א"כ לא נתכוין לפטור ומדעריב בחד בבא ולא חילק ביניהם משמע דאין חילוק וא"כ אף כשלא נתן כשיעור נמי אינו רשאי להוסיף א"כ אינו מתכוין לפטור:

דף

## כתב יד ב'

לכן הנדבה דוחה יו"ט כמו החובה דדוחה יו"ט: (דף ג) מעתה אסור ללמוד את בנו אומנות. מדתלי איסור לימוד יוונית מפני שצריך ללמוד תורה תמיד א"כ אף אומנות אסור: (דף ד) צדקה וכבוד בעוה"ז. עשירות ועושה בה צדקה זה הוא צדקה וכבוד. ואל תתמה כי בעוה"ב חשב חיים לבד. ובעוה"ז חשב תרי צדקה וכבוד הלא באמת אמרו יפה שעה אחת בתשובה ומע"ט בעוה"ז מכל חיי העוה"ב: (דף ה ע"ב) וסיגין סיגה ותרעין תרעין. דמתחילה קחשיב כמה מצוה אחת עושה וכמה גורם עבירה אחת ואח"כ קאמר וסיגין סיגה ר"ל עוד זאת שמצוה גוררת מצוה וכן תרעין תרעין היינו עבירה גוררת עבירה:

(דף ה ע"ב) **הלכה ב** ולפי רוב הענוה. בשמקצת השדה הענוה יפה ובמקצתה ענוה רעה אם הוא נותן הפאה ממקום שהענוה יפה תמצא בחלק מעט מהשדה א' מס' בתבואה לכל השדה מ"מ צריך ליתן חלק ס' מהשדה ואם נותן ממקום שהענוה רעה אין די בחלק ס' מהשדה אלא לפי רוב הענוה היינו חלק ס' לפי התבואה שבכל השדה (א):

(דף ו' ע"א) **הלכה ג** שמא במחובר. דהא בשעת חיוב פאה שהוא במחובר עדיין אינה של הקדש: יעשה קציר הקדש בקציר נכרי. דה"א כמו גבי קציר נכרי דפטור אפי' בשדה של ישראל וקציר ישראל דלא זכה הנכרי בהן אלא בתלוש ואפ"ה פטור מפאה וה"כ גבי הקדש אף שאין הקדש זוכה אלא בתלוש מ"מ הקוצר בשביל הקדש ה"ז פטור קמ"ל: (ע"ב) או כשיעור המשתייר. ולא בעי ליתן פאה על כל שדהו אלא מנכה הפאה שנתן בתחלה או באמצע ואינו נותן אלא כשיעור המשתייר בשדה אחר ניכוי הפאה (ז): אפשר לומר קדשה משום פאה. היינו פאה שנתן בתחלה או באמצע הוי קודש משום פאה ממש ותימא דבעי להפרים בסוף פאה כשיעור כל שדהו אף על הפאה שהפרים כבר: בשם ר' יוחנן במחובר. דס"ל הא דקאמר ר' יהודה במתניתין סומך לו משום פאה היינו דוקא אם נשאר תבואה במחובר לשדה אז מותר להוסיף המחובר על אותו קלח אבל אם אין לו תבואה במחובר אין לו להוסיף מן התלוש: ר' יסא בשם ר' יוחנן בתלוש. דס"ל מותר להוסיף אף מן התלוש: (דף ז' ע"א) מה מתכוין לפטור. כשנתן הפאה שבתחלה או באמצע הי' מכוין לפטור כל שדהו אפ"ה מותר להוסיף פאה על אותו קלח ששייר: לעולם הוא מוסיף והולך כו'. זו היא ברייתא וקאי על ר' יהודא דמתניתין שאומר אם שייר קלח א' סומך לו משום פאה. ומפרש בברייתא לעולם הוא מוסיף כו'. והאי לעולם משמע אפי' אם נתן פאה בתחלה או באמצע כשיעור כל שדהו ג"כ מותר להוסיף: מה אנן קיימין אם במתכוין לפטור. הא דקתני מותר להוסיף אפי' אם נתן כשיעור וגם נתכוין בזה לפטור כל שדהו ודאי כבר נפטרה ואסור להוסיף אלא ודאי דאם נתן כשיעור אינו רשאי להוסיף א"כ בשלא נתכוין לפטור ומדעריב להו בחד בבא ולא חילק משמע דאין לחלק וא"כ אף אם לא נתן כשיעור נמי אין רשאי להוסיף א"כ בשאינו מתכוין לפטור:

דף

## הגהות הגר"א

(דף ג ע"א) מכל אשר צוה ה' את משה אותו משה אין כתיב כאן [ד] תיבת כאן נמחק: כי ד' יהי' בכסלך כצ"ל. ושמר רגלך מלכד נמחק: א"א שהצדקה נוהגת בחיים כצ"ל: חביבה יותר מן הצדקה כצ"ל. ותיבות ותלמוד תורה קאי על מתניתין ולא על תיבת הצדקה: שאלו את ר' יהושע וכו' דכתיב והגית בו יומם ולילה מעתה אסור ללמד את בנו אומנות בגין דכתיב והגית וגו' ואח"כ צ"ל והתני ר' ישמעאל ובחרת בחיים: ושקלו לו משקלה כצ"ל. ותיבת כל ישראל נמחק: אחר ויורש ג"ע בתרא צ"ל אחד האיש וא' האשה כו' עד כמי שהיא ספיקה בידו. אח"כ צ"ל נאמר איש אמו ואביו כו': בההיא דיהיב לי' כצ"ל. ותיבת דאית נמחק: ואח"כ צ"ל דיהיב לי' חורין: ובעושה נחת רוח לאביו ואחר זה גורס היא מילתא דר' חייא. ואחד האיש ואחד האשה שייך לעיל אחר ויורש ג"ע בתרא כצ"ל: מפריש תרומה ותרומת מעשר ומעשר ראשון כצ"ל: צ"ל ומאביל את הרעבים ותיבות את העניים נמחקים:

(דף ד ע"א) יקרוה עורבי נחל. הוא פסוק וצריך להפסיק בין נחל ובין יבוא וכו': מה טיבו מן יומוי צ"ל ותיבות הוא שלים לך נמחקים: ר' יעקב בר אחא צ"ל. ותיבת אחא נמחק: א"ר יונתן כופין את הבן צ"ל ולא שכופין בסין: אמרין חזו דהדין סבא צ"ל. ותיבת הייא נמחק: חפצים אלו כו' כצ"ל. חפצים אלו דברי תורה נמחק: ולא הגדולה אלא גדולות כצ"ל: (ע"ב) שהן שוחטין ואוכלין צ"ל. ותיבת ואזלין נמחק: זה לשון הרע בצדק כצ"ל. ותיבת בצנעה נמחק: דוח של שאול כולם צדיקים כצ"ל. ותיבת דוד נמחק: והיו נופלים כצ"ל:

(דף ו' ע"א) הלכה ג בקציר נכרי כצ"ל. ותיבות בקציר הדיוט נמחק:

דף

## בנ"י משה

האי עד היכן קאי אמתניתין דחשיב כיבוד או"א הוכלים פירותיהן בעוה"ז ושאלו לר"א עד היכן מגיע הפירות בעוה"ז ויתכן מ"ש שאלו את דמה בן נתינה שהוא יודע וקיבל השכל. ויתכן בזה ג"כ בבלי קדושין ל"א א' שאלו את ר"א עד היכן כיבוד או"א השיב מדמה בן נתינה כו' ובדף ל"ב איתא שאלו את ר"א עד היכן כיבוד או"א השיב כדי שיטול הארנקי כו'. אלא ע"כ בבראשונה שאלו עד היכן עולה הפירות שבעוה"ז ובשני שאלוהו עד היכן שיעור קיום כיבוד או"א. ולפ"ז יתכן ג"כ בבלי שם אחר סיפור דמה בן נתינה שמכו מאמר לו ומה מי שאינו מצווה ועושה. וכן בירושלמי סמכו לו אין הקב"ה משהא שכרן של עושי מצוה נגוי הרי דכולו מיירי בשכר עוה"ז של מצוה הזאת: שם ע"ב עלטל הקב"ה מתן שכרן של עושי מצוה. הנלפע"ד כי ביאר הקב"ה שכרן של כל מצוה. אלא שלא ביאר שכרן של כל א' במקומו אלא מטלטל במקום אחר ולא ידע האדם את מקומו כדי שיהא עוסק באמונה: דף ד' ע"א ד' דברים שהן נפרעין מן האדם בעולם הזה והקרן קיימת לעוה"ב. וכן דף ה' ע"א אבל הפורק עול כו' נפרעים ממנו בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב והתימה דלעיל שם ואמר עבירה יש לה קרן ואין לה פירות: (א) איתא בב"א הכל לפי גודל השדה אם היתה השדה גדולה נותן ס'. שומע הביאור מפי אא"ז הגאון זצוק"ל לא שמע כראוי כי לא יתכן לפרש שהתנא השמיענו לפי גודל השדה היינו שבזה לא יפחות הפאה מששים הלא כלל בתחלת המשנה אין פוחתין לפאה מששים. והנלפע"ד דגבי תרומה איתא במשנה שיעור תרומה כו' ובזאה לא אמרו שיעור פאה א' מששים. אלא אין פוחתין לפאה מששים. השמיענו בזה דהאי ששים דפאה אין זה שיעור פאה אלא שיעור של הפוחת לא יפחות מן ששים אבל עיקר השיעור להוסיף על ששים וכמה יוסיף הכל לפי גודל השדה כו' וכו' וז"ש במתניתין אע"פ שאמרו אין פוחתין לפאה מששים כלומר אלא מוסיפין הכל לפי גודל השדה כו' כן הוא שיעור הסיפה משום דמוזהר הוא להוסיף על ששים אע"פ שאין בדעתו לתת ששים ויתכן בזה מ"ש פאה אין לה שיעור למעלה. משא"כ בתרומה לא טו חז"ל כלל להוסיף על ששים אלא אם מדעתו נתן יותר מששים ה"ז כולה תרומה. אבל מי שאין בדעתו לתת יותר מששים ואם תאוה לו לתת יותר לא די שאין בתוספתו מצוה אלא ה"ז מערב טבל וכדברי הר"ש במ"א. ויותר מזה מבואר בתרומות אפי' מי שעינו יפה לתפרים א' ממ"ס ותרם ועלה בידו א' מס' והזר והוסיף חייב במעשרות ותורץ בזה קושית תוי"ע במ"א ד"ה א"ו דגרים כו' ומיהו קשיא דע"כ לא הוי ההוספה טבל כו' דפאה נמי דכוותיה וצ"ע עכ"ל. אבל בדברינו מבואר דלא דומיה גבי פאה אלא לוו חז"ל דוקא להוסיף על א' מס' וכ"ה מבואר ברמב"ם ז"ל אין פוחתין לפאה מס' ומוסיף על הא' מס' לפי גודל השדה כו' עכ"ל. וזהו דברי הרע"ב כאן ומוסיף על ששים לפי גודל שדהו כו' ועתוי"ט ד"ה לפי גודל השדה כו' בתמה למה יוסיף וכ' עוד התוי"ע דהר"ש לא כ' כאן דמוסיף המעיין בר"ש יראה דכתב יותר מששים קאי על תרווייהו על גודל השדה ועל רוב העניים. וכן מ"ש תוי"ע דברי הרמב"ם בפי' נראה כדברי הר"ש עכ"ל. והוא תימה דז"ל הרמב"ם בפי' והסברא היוצא משלש אלה הדרכים אינו אלא לתת לעניים מתנה יתרה עכ"ל ר"ל להוסיף על אחד מששים. ולפי דברינו זה ראוי להגיה בשנות אליהו שהכל לפי גודל השדה אם היתה השדה גדולה נותן יותר מס'. ולפ"ז מתפרש יפה דברי הירושלמי שדהו מרובה ועניים מועטין נותן לפי שדהו. כלומר אע"פ שעניים מועטים ומספיק להם א' מס' אעפ"כ מוסיף על ס' לפי שדהו: שם בירושל' ה' ע"ב ר"ש למד כולהון להקל כו' מתניתא לא אמרה כן אלא הכל לפי גודל השדה כו' ג"כ אין לפרש כמ"ש בשנות אליהו דהאי להקל היינו לפחות מן א' מס'. דלפ"ז כי דייק ממתניתא דלא אמרה כן מדתנן הכל לפי גודל השדה. עדיף ה"ל למידק ממתניתא דאיתא בהדיא אין פוחתין לפאה מששים. אלא לפע"ד נראה לפרש כפי לשון דאיתא בירושלמי ר"ש למד שני דברים לקולו של בעה"ב כלומר הא דאמרינן מצוה להוסיף הכל לפי גודל השדה ולפי רוב עניים מפרש ר"ש דס"ק אי איכא תרווייהו גודל שדה ורוב עניים אז חייב להוסיף אבל אם חסר א' מהם א"צ להוסיף כמש"ש שדהו מרובה ועניים מועטים נותן לפי העניים וכו' וז"ש מתניתא לא אמרה כן אלא הכל לפי גודל השדה ולפי העניים ולפי ענוה ואי כר"ש האי ענוה נ"ל ופשיטא דליכא למימר כי איכא גודל שדה ורוב עניים א"צ להוסיף עד דאיכא רוב ענוה ג"כ אלא ע"כ דלא כר"ש וחדא חדא קתני לחומרו של בעה"ב דבכל א' המרובה צריך להוסיף: כ' התוי"ע במ"ג ד"ה ובלבד כו' כ' הרב והרמב"ם כו' חוץ ממה שהניח בתחלה ובאמצע כ"כ בפירושו אבל בחיבורו כו' והדין עמו שחזר בו מפירושו שכן הוא בירושלמי כו' עכ"ל. ולפי ביאור אא"ז הגאון זצוק"ל כשיעור המשתייר דלא בעי לתת פאה על עלם הפאה להפרים בתחלה או באמצע וכן משמע בר"ש וז"ל א"כ שלא תאמר ס' בכל השדה שהיתה מקודם שיתן בכלל כו' עכ"ל, ומעתה יפה כיון הרב להוסיף ביאור על פי' הרמב"ם שכ' פאה הצריכה לכל השדה ומקוצר הלשון יש בו לטעות ולכוון דבכי פי' הרמב"ם לכל השדה דמפרים פאה אף על הפאה בהפרים כבר זהו שהוסיף הרע"ב וז"ל שצריך שיניח בסוף השדה א' מס' חוץ ממה שהניח בתחלה עכ"ל. ורלא דקדק לשונו חוץ ממה ולא כ' חוץ מה היינו ממה מהפאה שהניח תחלה לא בעי ליתן א' מס' מפאה הנ"ל. והן הן ממש דברי הרמב"ם בחיבורו וז"ל נמה שנשאר בשדה אחר שהפרים את הראשונה עכ"ל ולק"מ: וברמב"ם שם הגיה בעל מרכבת המשנה תמיה על תוי"ע הנ"ל. ואין בי לכוון דבריו ע"ש: תוי"ע ד"ה ומכניסו לקיום כו' וכ' עוד הרב דכתיב פאת שדך בקצרך ואין הירק נקצר וכ"פ הרמב"ם ופירושו זה דחוק כו' ולשון הרמב"ם אפשר ליישבו שז"ל ולא יפול על שדה ירק שם קצירה כו' עכ"ל. ופשוט בגם ברע"ב מבואר כנ"ל אלא המדפיסים החבילו נקודה א' למעלה (על הט"ן) וכצ"ל ואין הירק כ' קציר ר"ל נקרא קציר: תוי"ע ד"ה בכלל הזה כ' הרב כשישלמו בהם כל התנאים הללו וכ"ה דברי הרמב"ם ודברי תימה הם דהא ודאי שנשלמו בהם כל התנאים עכ"ל. ופשוט שברמב"ם נתוסף אות כ' וצ"ל שנשלמו בהם כל התנאים וברע"ב הוסיפו לקלקל והדפיסו כשישלמו וצ"ל שנשלמו. מדע בשמוך גבי אלנות

אית ז

## כתב יד א'

(דף ז ע"ב) **הלכה ד** תולש מנין. פי' תולש היינו שמניח השרשים בארץ אלא שאינו קוצר בסכין ועוקר היינו שעוקר גם השרשים: ה"ג אילנות מנין ת"ל שדך א"כ מה ת"ל קציר, לומר לך מה קציר מיוחד שגידולו מן הארץ ולקיטתן כא' ומכניסו לקיום חייב בפאה אף כל כיוצא בו חייב: ה"ג והזורע זרעים עם התרצנים לוקה: ה"ג תמן אמרין זרעי אילן אינן קרויין זרעים. פי' מדמותר בכרם דהא אינו אסור לזרוע בכרם אלא זרעים ולא אילנות: וכא את אמרת שדך לרבות אילנות. שזרעי אילן קרוים זרעים פי' גבי פאה שאילנות נמי חייבין בפאה: א"ל תמן מיעט שאין דרך בני אדם כו' ברם הכא ריבה הכתוב ואית דבעי נשמעינה מן הדא. פי' הא דאין חייב בפאה אלא גידולו מן הארץ ולקיטתו כאחד ומכניסו לקיום: (דף ח) דכתיב כי תבצור כרמך. והיינו חיוב פאה בכרם: ומקשי מה את שמעת מינה. שאיירי בחיוב פאה: ומפרש לא תעולל אחריך. ופי' כמה דתימא לא תדקדק. והיינו שלא יטול הכל אלא צריך להניח פאה בסוף שדהו: כמא דתימא ועולל למו. פי' דמייתי ראיה שעולל הוא מלשון דקדוק: כי תחבוט זיתך. פי' והיינו חיוב פאה: ומקשי מה את שמע מינה. פי' דאיירי בחיוב פאה: ומפרש א"ר יונה לא תפאר אחריך. פי' והיינו חיוב פאה: כמה דתימר לא תקיפו פאת ראשיכם. פי' דהיינו שצריך להניח פאה בסוף ולא להשחית (חסר כאן) ודייק מלשון נוטריקון (קא דריש) לתפאר היינו ר"ת דתקיפו פאת ראשיכם וא"כ כתיב פאה גבי כרם ואמר והלא זית וכרם בכלל כל האילנות היו פי' דילפינן מסדך (חסר כאן): אפי' קציר אורז ואפי' קציר דוחן. פי' דכמו דגבי תבואה חייב בפאה אף אותן הדברים שאינן חייבים בביכורים כמו אורז ודוחן אף שגבי תבואה נמי שייכי ביכורים דחמשת המינין חייבין בביכורים ה"ס גבי [אילנות] דאף אותן האילנות שאינן חייבין בביכורים ילפינן מתבואה שחייבין בפאה: ומקשי יאמר זית ואל יאמר כרם. פי' נ"ל תרוייהו להאי מילתא דהיינו ללמד שאינו חייב בפאה אלא על אותן שלקיטתן כאחד כו' אפי' בחד סגי דהיינו זית או כרם. ומפרש דצריכי תרוייהו דהיינו דאי הוי כתיב זית הוה אמינא הא דיצא זית מן הכלל לא ללמד שלא יהא חייב בפיאה אלא אותן אילנות שלקיטתן כאחד אלא שאף שאין לקיטתן כאחד נמי חייבין בפאה והא דיצא זית מן הכלל היינו ללמד שאינו חייב בפאה אלא אותן אילנות שאינו חייב בפרט ולמעט כרם אתא ואי הוה כתיב כרם לחוד הו"א דכרם בא להודיע שלא נלמד כל האילנות שיהו חייבין בפאה מסדך ולא יהא חייב בפאה אלא כרם לחוד שהוא חייב בפרט ולא שאר אילנות אבל השתא [דכתיב] כרם וזית ידעינן שאף מי שאינו חייב בפרט חייב בפאה כמו זית ולכך מרבינן נ"כ כל האילנות מסדך כיון דליכא מיעוט. והשתא קשה נ"ל תרוייהו דהשתא דכתיב כרם צריך לכתוב זית. אבל קשה לא לכתוב תרוייהו ונרבי הכל מסדך אלא ודאי נלמד על האילנות שאינו חייב בפאה אלא אותן שלקיטתן כאחד כו' כדפרי' א"כ לפ"ז צריך תרוייהו נלמד כו': והשתא מפרש יצא זית ולימד על כל האילנות פאה. פי' דמכרם לחוד הוי ממעטינן כל האילנות דלא נרבי מסדך: יצא כרם ולימד על עצמו פאה. פי' דאי לא הוי כתיב אלא זית לחוד הוי ממעטינן כרם: ומקשי בשם שיצא זית ולימד על כל האילנות פאה. פי' דבלא זית הוי ממעטינן כל האילנות מכרם והשתא דכתיב זית ילפינן כל האילנות פאה מזית: כך יצא כרם כו'. פי' נלמד מכרם נ"כ לכל האילנות שיהו חייבין בפרט: ומשני דבר שהוא שוה בשניהן מלמד. פי' מזית לחוד נמי לא הוה ילפינן כל האילנות שיהא חייבין בפאה אלא הא דחייבינן בפאה ילפינן מסדך לכל האילנות ולא ילפינן מזית לחיוב בפאה אלא דבר השוה לשניהם פי' דהיינו שלא יהו חייבין בפאה אלא אם הוא שוה לשניהם דהיינו לכרם וזית דהיינו שיהא לקיטתן כאחד ומכניסו לקיום: אבל דבר שאינו שוה לשניהם. פי' כמו פרט שהוא דבר חדש וליכא שום ריבוי כלל לא ילפינן במה מצינו מכרם לחוד: ומקשי על דעתיה דר' ישמעאל ניחא. פי' דקשיא ליה אהא דאמר לעיל דאי הוי כתיב זית לחוד ולא כרם הוי ממעטינן כרם שלא יהא חייב בפאה משום שחייב בפרט. וע"ז אמר דעל דעתיה דר' ישמעאל ניחא פירוש דסבר דדבר שיצא לידון בדבר החדש אין לך בו אלא חידושו וא"כ איכא למימר דה"פ אי הוי כתיב זית הו"א דזית שהוא פטור בפרט חייב בפאה אבל כרם שהוא חייב בפרט וא"כ הוא דבר חדש ולפיכך הוא פטור בפאה דאינו בכלל שדך דמרבינן מניה אילנות לחיוב פאה. אבל רבנן דר' ישמעאל דסברי אף שיצא נידון [בדבר החדש] אינו נעקר מן הכלל א"כ קשה האיך ממעטינן מזית שיהא כרם פטור מפאה לא הוי בכלל (חסר כאן) שחייב בפרט לא גרע מכל האילנות. וע"ז משני דאי לא הוי כתיב זית לא הוי צריך למיכתב כרם (חסר כאן) לא גרע והוי בכלל ריבוי דסדך. אבל השתא דכתיב זית הוי ממעטינן דה"א (חסר כאן) מסדך אלא אותן אילנות שהם דומיא לזית דהיינו שהם פטורים מפרט (חסר כאן) כרם אתא: (ע"ב) ומקשי כמא דתימר גבי קציר. פי' משום דכתיב קציר דייק דדוקא דבר שלקיטתן כאחד כו' דמשמעות קציר היינו דוקא דבר שלקיטתו כאחד כו': ויאמר אף בפועל כן. פי' שלא יהא פועל אוכל אלא בדבר שלקיטתו כאחד דהא התם נמי כתיב קמה דהיינו כי תבא בקמת רעך וקמה נמי דוקא דבר שלקיטתו כאחד היא דהא היינו קציר: ומשני דהתם כתיב וקטפת מלילות בידך והיינו אפי' בדבר שאינו לקיום דבידך משמע אפי' בדבר שאינו לקיום אלא היכף מסבא לידו צריך לאכול אותן: שאין ראשון שבהם ממתין לאחרון. פי' והוי כמו אין לקיטתו כאחד: מ"ט דרבנן. פי' הא דאין לקיטתן כאחד מודו שפטורין מפאה ואמאי מחייבי הכא: ומשני לפי שכולן מטילין שאור בבת אחת: פי' דהיינו שבאין לחיוב מעשר בב"א הוי לרבנן לקיטתו כא' ומשו"ה מחייבי בפאה: וה"כ מפני שכולן מטילין שאור בבת אחת: ה"נ קולקוס בירק למעשרות. פי' דאזלינן בתר לקיטה. ולשביעית. פי' נ"כ בתר לקיטה דהיינו שאותן שנלקטו בשביעית אסור: ולפאה. פי' שאינו חייב בפאה כמו ירק: ולנדרים צריכה. פי' שאם נדר מן הירק אם מותר בקולקוס אם לא מיבעיא ליה. ותיבת ולבכורים מיותר:

(דף ט) **הלכה ה** ה"ג הפריש פאה מכרי ממורח פטור מבכורים. פי' דבכורים נמי אם לא הפריש במחובר צריך להפריש בתלוש ולהכי אשמעינן דאפי' הפריש פאה אחר מירוח פטור מבכורים אותה הפאה. ומייתי ראי' ממתני' מדקתני לעולם הוא נותן משום פאה ופטור מן המעשרות וכו' מש"א"כ בבכורים. פי' דלא קתני במתני' נ"כ שהוא נותן משום פאה עד שימרח ופטור מן הבכורים אלא ודאי דמבכורים אף אחר מירוח פטור הפאה שהפריש: ומקשי דילמא הא דלא קתני בבכורים כה"ג משום דבבכורים אף אם הפריש קודם מירוח חייב בבכורים ולהכי לא מצי למינקט לעולם הוא נותן משום פאה ופטור מבכורים דלא אשכחן בשום פעם דפטור: ומקשי ודא אמרת דא. פי' מהיכי תיתי נימא הכי דבבכורים יהא חייב אפי' הפריש קודם מירוח. ומשני למה נקרא שמן ביכורים שהן בכורים לכל. פי' שצריך להפריש אותן קודם לכל: (ע"ב) וכל הקודם את חבירו דהיינו השני לו מתחייב בו. פי' כמו הכא שבכורים חייבין להפריש תחלה מפאה א"כ אף הפאה עצמה חייב בבכורים הלכך איכא למימר דמשו"ה חייב בבכורים אף אם הפריש קודם מירוח והשתא אין להוכיח ממתני' כלום דאף אם הפריש פאה אחר מירוח פטור מבכורים: מתני' דב"ש היא. פי' דמשמע ליה הא דקתני במתני' לעולם הוא נותן משום פאה היינו אף נתן תחלה כל השיעור דהשתא אינו נתפס לשם פאה מה שנתן אלא לשם הפקר אפ"ה פטור מן המעשרות דהא גם הפקר פטור מן המעשרות ואף שהוא נותן לשם פאה וא"כ אינו מפקיר אלא לעניים עם כל זה הוי הפקר ופטור מן המעשר והיינו כב"ש: דהוון דרשין עשר תעשר תבואת זרעך פרט ללוקח. פי' שאינו תבואת זרעך: ואכלת פרט למוכר. פי' שאינו אוכל משום שהלוקח והמוכר פטור מן המעשרות מדאורייתא וה"ה דאיכא למדרש הכי ואכלת פרט לזורע שאינו אוכל וא"כ לדידהו אף הזורע אינו חייב אלא מדרבנן ולכך קודם מירוח הקילו אבל חכמים פליגי עלי' דבני חנין ודרשי ואכלת לרבות לוקח אף שאינו תבואת זרעו ותבואת זרעך לרבות מוכר אף שאינו אוכל והזורע חייב מדאורייתא אחר מירוח. וא"כ אפילו קודם מירוח אין להתיר לכתחילה לזרוע: (חסר כאן) לכתחילה: קנס קנסו להם.

פי'

## כתב יד ב'

(דף ז' ע"ב) **הלכה ד** תמן אמרין זרעי אילן אינן קרוין זרעים. דהא אינו אוסר לזרוע בכרם אלא זרעים ולא אילנות: וכא את אמרת כו'. הכא גבי פאה מרבינן אילנות שחייבין בפאה מדכתיב שדך לרבות אילנות (ב): (דף ח ע"ב) מה את ש"מ. דאיירי בחיוב פאה: לא תפאר אחריך כמא דתימא לא תקיפו פאת ראשיכם. נוטריקון קדרים הפא"ר היינו ת"קיפו פ"א"ת ר"אשכם: והלא זית וכרם בכלל כל האילנות היו. דהא מרבינן כל אילנות משדך: אפי' קציר אורז ודוחן. שאינן חייבים בבכורים חייבים בפאה ה"נ גבי אילנות חייבין בפאה אף אותן שאינן חייבין בבכורים: יאמר זית ואל יאמר כרם. ותרתי ל"ל נילף כולם מאחד: שאלו נאמר זית ולא נאמר כרם. ה"א הא דיצא זית מן הכלל ללמד שאין כל האילנות חייבין בפאה אלא הדומה לזית היינו שאין חייבין בפרט ולמעוטי כרם אתא ולא למעוטי שאין לקיטתן כאחת: הייתי אומר כרם שהוא חייב בפרט כו'. ולא נלמוד מסדך על כל האילנות שחייבין בפאה אלא דומיא לכרם שחייב בפרט לכן בעי לומר זית ומעתה לא נכתב לא כרם ולא זית ונרבינן כל אילנות מסדך אלא ע"כ תאמר יצאו כרם וזית להקים אליהן מה כרם וזית שלקיטתן כאחת כו': יצא זית ולימד על כל אלנות פאה. דאי לא הוי כתיב זית אלא כרם לחוד ה"א דכרם אתא למעוטי דלא נילף כל אילנות מסדך לכן בעינן זית דלא למעט כל אילנות מפאה: ויצא כרם ולימד על עצמו. דאי לא הוי כתיב אלא זית לחוד ה"א דזית בא למעוטי אותן שחייבין בפרט וממעטינן כרם לכן יצא כרם ולימד על עצמו שחייב בפאה: כשם שיצא זית כו'. כדרך שאתה אומר מזית מרבינן לכל אילנות פאה כמו כן תאמר מכרם מרבינן לכל אילנות שיהיו חייבים בפרט: דבר שהוא שוה לשניהם מלמד. ומשני דמזית לא מרבינן פאה לכל אילנות אלא מסדך הוא דמרבינן ומזית ילפינן דאין חיוב פאה אלא דבר שהוא מכניסו לקיום ולקיטתו כאחת והוא דבר השוה בשניהם היינו בכרם וזית: ודבר שאין שוה בשניהם. כגון פרט דליכא לרבויי לכל האילנות ממקום אחר אלא במה מצינו מכרם לחוד לא ילפינן: (ע"ב) הייתי אומר זית שהוא פטור מפרט כו'. והייתי אומר שלא יצא זית מן הכלל אלא ללמד דלא כל אלנית מרבינן מסדך כ"א דומיא דזית שפטור מפרט ולמעוטי כרם: כמה דתימא גבי קציר. דלשון קציר אינו אלא דבר שלקיטתו כאחת וקמה היינו קציר א"כ גבי פועל דכתיב קמה ה"נ נימא למעט שאין פועל אוכל אלא בדבר שלקיטתו כא': מפני שכולן מטילין שאור בבת אחת. ובאין לחיוב מעשר בבת אחת. ולרבנן הוי כמו לקיטתן כאחת לכן חייבים בפאה: קולקוס כירק למעשרות. דאזלינן בתר לקיטה: ולשביעית. אזלינן נ"כ בתר לקיטה. ואותן שנלקטו בשביעית אסורין: ולפאה. וירק אינו חייב בפאה: לנדרים צריכה. הנודר מן הירק אי אסור בקולקוס או לא:

(דף ט ע"א) **הלכה ה** הפריש פאה מכרי ממורח פטור מבכורים. אע"ג דחיוב בכורים אפי' בתלוש כגון אם לא הפריש במחובר ונמלא הפאה חייב בבכורים אבל אם הפריש פאה אחר מירוח אותו פאה פטור מבכורים: ולימא אף בבכורים. לתני נמי במתניתין לעולם נותן משום פאה ופטור מן הבכורים עד שימרח. אלא ודאי דמבכורים פטור אף אחר המרוח: או יהא חייב אע"פ שלא מירח. ממתניתין לא מצי למידק מהא דלא קתני בבכורים כה"ג דלמא משום דבבכורים חייב אף אם מפריש קודם מירוח: ווידא אמר דא. מהיכא תיתי נימא הא דחייב בבכורים אפי' הפריש קודם מירוח: ומשני ולמה נקראו שמם בכורים כו': (ע"ב) חבירו מתחייב בו. הואיל וחיוב הבכורים קודם לחיוב פאה נמצא הפאה עצמה חייבת בבכורים לכן אם הפריש פאה קודם מירוח ודאי חייב בבכורים וממתניתין ליכא למשמע כלום: כהני' דב"ש. הא דקתני במתני' לעולם הוא נותן משום פאה משמע אפי' נתן תחלה כל השיעור אין נתפס עוד משום פאה אעפ"כ נותן משום פאה ופטור מן המעשרות משום הפקר והאי פאה אינו אלא הפקר לעניים ולא הוי הפקר אלא לב"ש: ואתיא דר"ע בחנויות. דדרשי תבואת זרעך פרט ללוקח דלא קרינן ביה זרעך ואכלת פרט למוכר דאינו אוכל וה"נ איכא למימר ואכלת פרט לזורע שאינו אוכל ולפ"ז זורע פטור מדאורייתא אפי' לאחר מרוח ומדרבנן אחר מרוח אסור אבל קודם מרוח אפי' מדרבנן מותר לזרוע וחכמים פליגי עלי' דחנויות כדאיתא בספרי דדרשי ואכלת לרבות לוקח ותבואת זרעך לרבות מוכר אף שאינו אוכל ולדידהו אף שאינו אוכל נמי חייב מדאורייתא

אחר

## הגהות הגר"א

(דף ז' ע"ב) **ה"ד** ת"ל קציר כצ"ל. ותיבת קצירך נמחק: ת"ל שדך. א"כ מה ת"ל קציר מה קציר מיוחד שהוא אוכל ונשמר וגדולו מן הארץ ולקיטתו כאחד ומכניסו לקיום אף כל כיוצא בו כצ"ל: ואח"כ מתחיל הדיבור תני זורעים זרעים כצ"ל: והזורע עם התרצנים כצ"ל. ותיבת מן נמחק: (דף ח ע"א) הכא ריבה שדך לרבות אילנות כצ"ל. ותיבות ריבה הכתוב על כל זרע זרוע אשר יזרע נמחק: א"ר יונה לא תפאר אחריך כמה דתימר לא תקיפו פאת ראשיכם והלא זית וכרם בכלל הי' ולמה יצאו להקיש להם ולומר מה זית וכרם כו' כצ"ל: יצא כרם ולימד על עצמו כצ"ל. ותיבות ולימד על כל אילנות פרט נמחק: (ע"ב) מפני שכולן מטילין שאור כצ"ל. ותיבת צריכין נמחק: תיבות ולבכורים ולנדרים נמחק: (דף ט ע"א) **הלכה ה** הפריש פאה מכרי כצ"ל. ותיבת בכורים נמחק: פטור מבכורים כצ"ל. ותיבות פטור מתרומה גדולה נמחק: תיבות מה שאין כן בתרומה נמחקים: או יהא חייב אע"פ כצ"ל: (ע"ב) ועל של ישראל שנכנס תחתיו. תיבות אלו נמחקים:

## בנ"י משה

איתא בפי' הרמב"ם וז"ל ואלה האגדות כולם נמצאו בהם השגיאים הנזכרים כו' עכ"ל היינו כמו שנשלמו בהם כל השגיאים: (ב) קורא המכתב יש לך לדעת דסביב הירושלמי נגלה גבל למעלה מן תיבות אמו אמכין זכעי גילו כו'. מוכן מזה שמתחלה הגיה למעלה כמ"ש בתבולו הכא. ובמהדורו מזל וגללו. הוא הדבר שאמרנו בהקדמה כי הגהות הנמצא סביב הירושלמי הן המה מהדורא בתרא. ולפ"ז אפשר שסדרם לפי' המפרש דעיקר מלתא דר"י בכלאים אתמר וכו':

פיין

## כתב יד א'

פי' האי כהן ולוי שלקחו את הגורן אחר מירוח קנסו אותו שלא יהא המעשרות שלו כדי שלא יהיו קופצין כו': חנוני יכול להערים. פי' דאין דרכו של חנוני להיות יושב בעיר אחת אלא יושב כאן מעט וכאן מעט וא"כ יכול הוא להטריס ולומר בכל עיר זו היא שבת ראשונה אבל טבח אין דרכו לישב אלא בעיר א' ולפיכך אינו יכול להטריס שהכל יודעין שאין זו שבת ראשונה: לא נחלקו על הלוקח פירות מחוברין מן הגוי שהן חייבין במעשרות. פי' ליתן לכהן המעשרות דהוי כמו פירות ישראל: ועל הלוקח פירות תלושין מן הגוי שהן פטורות. פי' מליתן לכהן: דכתיב מאת בני ישראל ולא כיד הלוקח מן הגוי כצ"ל והיבת ועל ישראל שנכנס תחתיו מיותר: על מה נחלקו כו' מוציאין מידו. פי' אפי' הוא עני צריך ליתן הוא לעניים: לקט שכחה ופאה אין טובלין. ולפיכך אינו נקרא פאה אלא לאחר הפרשה וכיון שהפרים ברשותן הוי שלו ואינו רשאי ליקח לעצמו: אבל מעשר עני טובל. פי' שאינו רשאי לאכול [קודם] הפרשה: וכבר נטבל עד שהוא ברשותו של ראשון. פי' והשתא כיון שנטבל ברשות המוכר א"כ נקרא המעשר עני על שם המוכר והוי הוא הבעל הבית והוא נותן ללוקח ולפיכך מותר הלוקח במעשר עני: ומ"ט דר"י הנשיא. פי' שאוסר הלוקח במעשר עני הא לא הוי שלו: ומשני משום קנס. פי' שלא יהא קופץ כו': ומקשי מ"ט דרבי. שלא קנסו הא גבי כהן מודו כ"ע שקנסו: ומשני עשיר. פי' דהיינו כהן: יש בידו ליקח. פי' ולפיכך קנסו שלא יהא קופץ אבל הכא במעשר עני דאיירי בעני שאין בידו ליקח לא קנסו:

ורבי יהודה הנשיא כו': הדרן עלך אלו דברים

## ואלו מפסיקין פרק שני

(דף י' ע"ב) **הלכה א** ה"ג שנאמר שדך שלא יוציא משדה לחברתה. פי' שמפרש טעמא דמתני' שמפסיקין לפאה והיינו משום שבפאה אין להוציא משדה לחבירתה ולכך מפסיקין שאינו נחשב כשדה אחת: ומפרש ואינו מחוור. פי' הא דאלו מפסיקין: אין תימר מחוור. פי' שאלו דברים מפסיקין להחשב כשתי שדות: ואפילו שדה אילן מפסיק. פי' יהא מפסיק דהא אף בשדה אילן אין להוציא משדה לחברתה: והתנינן תמן הכל מפסיקין כו'. פי' אלמא דבאילן אין אלו דברים מפסיקין: תיבת הא גדר מחובר מיותר וצ"ל ואינו מחוור. פי' הא דמפסיק גדר אף גבי אילן נמי אינו מחוור פי' מדאורייתא: אין תימר מחוור. פי' שגדר הפסק טוב: א"כ אפילו לשער כותש מפסיק. פי' יהא מפסיק ולא יבטל השער כותש את הגדר: ותנינן אם היה שער כותש אינו מפסיק. פי' אפי' גדר אלמא שאף גדר אינו מחוור להפסיק: הדא אמרה שאינו מחוור מיותר וכצ"ל ואינו מחוור. פי' הא דשער כותש מבטל נמי את הגדר נמי אינו מחוור פי' דמפרש דליכא למימר דהפסקת גדר מפסיק לאילן מדאורייתא אלא דאם יש שער כותש מבטל וע"ז מפרש דהא גם מה ששער כותש מבטל נמי אינו מדאורייתא: אין תימר מחוור אפי' מצד אחד לא פסיק. פי' אפי' אין שער כותש אלא מצד אחד (הסר כאן) מבטל הגדר ואין סברא לחלק בדאורייתא כ"כ אלא ודאי שכולהו מדרבנן: דהני צ"ל ותני אם היה שער כותש וכו': (דף יא) ר' זירא בעי קומי ר' ייסא מיצר מהו. פי' אם המיצר של השדה נחשב כשדה אחרת לענין שאם הפרים [פאה משדה לחברתה] שאינו פאה או לא: ושרע מניה. פי' שהיה מדחה אותו ולא פשט לו כלום: ומקשי מיחלפא שיטתיה דר' ייסא דתנינן תמן מודים חכמים לר"ע כו': שמואל אמר כו': מפני שדרכן ליזרע ערוגות ערוגות. פי' דקס"ד דמבעיא ליה אם מיצר מפסיק בין השדות לענין פאה או לאו ולכך מקשי שפיר דהא חזינן הכא גבי שבת או חרדל שזרע בג' מקומות שצריך להפרים פאה מכ"א בפ"ע לשמואל והייב מפני שדרכן ליזרע ערוגות וא"כ הוי לגבי ערוגות כמו שדות גדולות שאין נותנין פאה מא' על הכל משום דמפסקי הכא המיצר של ערוגות ומניה יכול למילף לשאר מינין שמפסקי המיצר של שדות גדולות אלמא עכ"פ דפשיטא ליה לר' ייסא דמיצר מפסיק: וכא את אמרת הכין. פי' ששרע מניה אלמא שלא רצה לפשוט כלום אם מיצר מפסיק: ומשני פשיטא ליה שהוא מפסיק. פי' אם הוא שתי שדות שאינו יכי ליתן משדה לחברתה: לא צריכה. פי' הא דמבעיא ליה לענין מיצר: היינו אי קדשה משום פאה אי לא קדשה. פי' דהיינו במיצר גופא אם נתן מן המיצר על השדה אם קדשה משום פאה או לא: תני ר' הושיעא. פי' בפירוש: הפריש פאה משדה לחברתה. פי' דהיינו שהמיצר מפסיק ביניהם: לא קדשה. אפי' בדיעבד: ושמע מימר אפילו מיצר. פי' שמשמע בפירוש שאפי' מן המיצר על השדה אם הפרים פאה נמי לא קדשה: ה"ג חצוב. פי' שם עשב ששרשיו הולכין בשוה ואם הוא בין ב' שדות מפסיק לפאה: ר"ח בעי. פי' רצה לומר בהן חילק יהושע את הארץ. פי' דהיינו שעשה סימן באותו חצוב בין שבט לשבט: אתא ר' חנינא בהם תיחם יהושע כו'. פי' שעשה סימן באותו חצוב בין א"י לחו"ל. והשתא מפרש למתניתין: שלולית. היינו כל שהיא מושכת. פי' שאינה רחבה כ"כ ולכך צריך שיהא מושך דוקא ונחל אף שאינו מושך: והשתא מפרש למה לי למיתני במתני' כל הד' דברים דהיינו דרך היחיד ודרך הרבים הא כיון דדרך היחיד מפסיק פשיטא דדרך הרבים: ומפרש אתא מימר לך. פי' רבותא גבי אילן דקתני בסיפא שהכל אין מפסיקין לאילן והיינו אפי' דרך הרבים ודרך היחיד א"צ לפרש דה"א שאינו מפסיק אלא כמו שביל שדוקא בקבוע ושביל הרבים צריך למיתני לאשמועינן דאפי' בשל רבים צריך קבוע בימות החמה ובימות הגשמים ושביל היחיד דאם הוא קבוע הוא מפסיק אף שהוא זוטר טובא: והשתא מפרש למתני' דקתני דבור וניר וזרע אחר מפסיק. מפרש רב השיעור דבור וניר. היינו בית רובע וזרע אחר אפי' כ"ש: ור"י סבר דבכולהו שיעור אחד דהיינו בג' תלמים של פתיח: ומקשי מה ופליג. פי' אם פליגי רב ור"י: ומפרש דלא פליגי דמה דאמר רב. דאפי' כ"ש מפסיק זרע אחר היינו באותו זרע אחר שהוא חיוב פאה דהירושלמי סובר דמה שהוא חייב בפאה הוא מפסיק יותר: ומה דמר רבי יוחנן בפיטור פאה. פי' באותו מין שהוא פטור מן הפאה ולכך צריך ג' תלמים של פתיח: (ע"ב) ומקשי ובור וניר חייבים בפאה. פי' הא פליגי נמי בבור וניר והתם ליכא לפלוגי בכה"ג דהא כולהו אינן חייבין בפאה: ומתרץ מה דאמר רב. פי' האי דתלי השיעור בבית רובע היינו בשדה בינונית. דהיינו סתם שדות שאינו יודע האיך הם גדולות ולפיכך תלי השיעור בבית רובע דהיינו שכל אורך הבור או הניר יהיה בית רובע או חשיב והוי הפסק: ומה דמר רבי יוחנן. פי' דתלי השיעור בג' תלמים של פתיח היינו משום דאיירי בשדה שהיא חמשים. פי' דהיינו שהיא רוחב חמשים על אורך חמשים לכך צריך שיהא רוחב הבור על שתים דהיינו רוחב שתים על פני כל אורך השדה שהיא ג"כ בית רובע ולא פליגי כלל: הקוצר לשחת מפסיק. פי' אלמא דסבר דקוצר לשחת לא חשיב ליה קצירה: כן ר' יהודה אומר הקוצר לשחת מותר. פי' לפני העומר דסבר דלאו קצירה היא: ומקשי כיון דאת מדמי זה לזה א"כ כמה דר' יהודה אומר חיוב בפאה אסור. פי' לקצור דחשיב קצירה אף כשהוא קוצר לשחת אם הוא קוצר דבר שהוא חייב בפיאה: כן ר"מ אומר חיוב בפאה אינו מפסיק. פי' דחשיב נמי קצירה אם קוצר דבר שהוא חייב בפאה: ונרכי' כאן כי דהנינן תמן עד קצרו חייב בפאה. פי' דמייתי מיניה ראיה דר"י סבר לדבר שהוא חייב בפאה אסור לקצור לפני העומר וא"כ לפ"ז היה צריך להיות לר"מ אם קצר דבר שהוא חיוב פאה שאינו מפסיק: וע"ז מקשי והא אשכחן דר"מ אמר חיוב פאה מפסיק. פי' דוקא חיוב פאה: וכדמייתי מאכלה גוביי כו' הכל מודים אם חרש דוקא מפסיק כו'. והיינו ר"מ שמודה לרבנן שהכא אינו מפסיק טפי שהרי אינו חשוב קצירה כלל והפ"ה סבר דהיה מפסיק והירושלמי מוקי האי מתני' דהקוצר לשחת מפסיק היינו אפי' אחר שהביאו שלים דסבר ר"מ אתא כר"ש ולכך קשה ליה אמאי מפסיק הכא טפי אלא ודאי משום דסבר ר"מ דלענין הפסקה כל דבר שהוא חיוב פאה מפסיק יותר ולפיכך כשקצר אחר שהביא שלים מפסיק וכשאכלה גוביי שהוא פיטור פאה אינו מפסיק א"כ חורש ור"י סבר בהיפך לענין קצירה לפני העומר אלמא דלאו הא בהא תליא ולא אמרו דבר אחד כלל: ותיבת פטורה מיותר: ותי' דבר שהוא

חייב

## כתב יד ב'

אחר המרוח וא"כ אפילו קודם מירוח אין להתיר לכתחילה לזרוע: **חנוני יכול להערים.** דדרכו של חנוני לישב איזה ימים בעיר אחת ואיזה ימים בעיר אחרת ויכול להטריס ולומר בכל עיר שזה לו שבת ראשונה אבל טבח אינו יושב אלא בעיר אחת: מן הגוי שהן חייבין במעשרות. היינו ליתן לכהן דהוי כמו פירות של ישראל: תלושין מן הגוי שהן פטורות. מליתן לכהן דכתיב מאת בני ישראל ולא מיד הלוקח מן הגוי: לקט שכחה ופאה אין טובלין. לכן לא מקרי פאה אלא לאחר ההפרשה ואז הוי ברשותו והוי שלו ובשלו אינו רשאי ליקח לעצמו אבל מ"ע שאינו רשאי לאכול קודם ההפרשה ה"ז נטבל במ"ע ברשות המוכר והמוכר נותנו ללוקח בשעת (הסר כאן) ומותר הלוקח להחזיק לו המ"ע: ומ"ט דרבי. דס"ל הכא לא קנסו ובכהן מודה דקנסו: ומשני עשיר יש בידו כו'. אבל הכא לא מיירי אלא בעני ואין בידו ליקח:

## ואלו מפסיקין פרק שני

(דף י' ע"ב) **הלכה א** שדך שלא יוציא משדה לחברתה. התחיל הכתוב קציר ארצכם וסיים פאת שדך והרי הוא שם כולל שדות הרבה ושדה היינו פרט שדה אחת לומר לך שלא יוציא משדה לחברתה והא דכתיב ארצכם של רבים נלמד אפי' של רבים היינו שותפים נותנים פאה א' וכתיב שדך של יחיד לרבות אחים שחלקו נותן פאה כל א' וא' ודרך התורה לסמוך כלל אצל כלל ופרט אצל פרט לכן סמך הכתוב של רבים אצל ארץ שהוא כלל ושדות הרבה ושל יחיד אצל פרט שדה יחידה: ואינו מחוור. הא דאמרת מדאורייתא ילפינן דאין להוציא משדה לחברתה אינו מחוור: אין תימר מחוור. א"כ המפסיקין אלו שחשב במתני' הוי מפסיקין מדאורייתא ולמה באילן אינו מפסיק: אלא גדר ואינו מחוור. דאלו מחוור שהגדר מפסיק מדאורייתא א"כ יפסיק אפי' לשער כותש: ואינו מחוור. הא דשער כותש מבטל המפסיק של גדר נמי אינו דאורייתא דמדאורייתא אין סברא לחלק בין אם שער הכותש מצד א' או שהוא מכאן ומכאן אלא כולהו מדרבנן: (דף יא ע"א) מיצר מהו. אם המיצר עצמו נחשב לשדה אחר ואין מוציאין פאה ממו על זו: מפני שדרכן לזרוע ערוגות, קס"ד דמבעי אם המיצר הוי מפסיק בין שתי שדות להחשב כשתים לענין פאה והא הכא גבי ערוגות דליכא מפסיק ביניהם אלא המיצר ואת אמרת שנותן פאה מכל א' וא': לא צורכה קדשה משום פאה או לא. ומשני דהא קמבעי לי' אם נתן מן המיצר פאה על השדה אי קדשה משום פאה: ושמע מימר אפי' מיצר. משמע שאמר אפי' מן המיצר על השדה נמי לא קדשה משום פאה: ה"ג חצוב. עשב ששרשיו הולכין בשוה אם הוא בין שתי שדות ה"ז מפסיק לפאה (א*): ר"ח בעי. רצה לומר בהן חילק יהושע את הארץ שעשה סימן באותו חצוב בין שבט לשבט אתא ר' חנינא שבהם תחם יהושע שעשאו סימן בין א"י לחו"ל: שלולית כל שהיא מושכת. מפני שאינה רחבה כמו נחל בעינן מושכות דוקא ולכן נקט שניהם במתניתין: אנא מימר לך אפי' דרך הרבים אינו מפסיק לאילן. ודרך היחיד אשמעינן אפי' שאינו קבוע בימות החמה ובימות הגשמים כמו שביל נמי מפסיק (ב): (ע"ב) ובור וניר חייבין בפאה. בתמיה כלומר הא בבור וניר נמי פליגי והתם ליכא למימר חיובי פאה: מן מה דאמר רב בשדה בינונית. היינו סתם שדות הארוכות והרחבות אינו מפסיק בור וניר כ"א בית רובע דוקא: דאמר רבי יוחנן בחמשים על שתים. לא איירי אלא בשדה שארוכה חמשים ורחבה שתים בעינן ג' תלמים של פתיח היינו רוחב שתים והאורך היה על פני כל אורך השדה הוא חמשים אמה וזהו ג"כ השבון בית רובע ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי כלל (ד): הקוצר לשחת מפסיק. דלשחת לאו קציר היא ולא חשבינן ליה אתחלתא דקצירה אלא מפסיק כן ר"י אומר הקוצר לשחת מותר לפני העומר דלא חשבינן ליה קצירה: במה דאת אומר חיוב בפאה אסור. מקשי כיון דאת מדמי זה לזה א"כ כמה דר' יהודה מחייב בפאה אסור לקצור אף אם הוא קוצר לבהמה: כן ר"מ אומר חיוב בפאה אינו מפסיק. דחשיבא אתחלתא דקצירה. וכאן גרס מה דאיתא להלן והכי גרסינן חיוב בפאה אינו מפסיק כיי דתנינן תמן א"ר יודן אימתי כו' עד הביא שלים אסור לקצור קצרו חייב בפאה וא"כ גרס והא אשכחן דרמ"א חיוב בפאה כו' עד. אפי' לא הרש מפסיק וא"כ גרס ר"ז בעי כמה דר' יודא אמר כו': כיי דתנינן תמן א"ר יודן. מביא ראי' דר"י סבר דבר שהוא חייב בפאה אסור לקצור לפני העומר וא"כ גם לר"מ אם קצר דבר שאינו חייב בפאה אינו מפסיק: והא אשכחן דרמ"א חיוב בפאה מפסיק. דוקא חיוב פאה כדמייתא מאכלה גובאי כו': הכל מודים לאו ר"מ. שמודה לרבנן דהכא אינו מפסיק משום דאינו חשיב קצירה כלל והפ"ה סובר דהוי מפסיק. והירושלמי מוקי האי מתני' דקוצר לשחת מפסיק היינו אפי' אחר שהביא שלים דסבר ר"מ אתא כר"ש ולכך קשה ליה אמאי מפסיק הכא טפי אלא ודאי משום דסבר ר"מ לענין הפסקה כ"ל שהוא חיוב פאה מפסיק

יותר

## הגהות הגר"א

**פ"ב** (דף י' ע"ב) ה"א שנאמר שדך שלא יוציא כצ"ל. ותיבת בלבד נמחק: גדר ואינו מחובר כצ"ל [א]. ותיבות הא גדר מחובר נמחק: שער כותש אינו מחובר כצ"ל. ותיבות הדא אמרה שאינו מחובר נמחק: אין תימר מחובר הוא אפילו מצד א' לא יפסיק ותני אם כו' כצ"ל: (דף יא ע"א) בעי קומי ר' יוסי מיצר מהו כצ"ל. ותיבת נתכוין לזכות מן המיצר נמחק: לא צורכה קדשה משום פאה כצ"ל. ותיבת דלא כו' נמחק: (ע"ב) והתני בור וניר. תיבת והתני נמחק: כן ר' יהודא אומר הקוצר לשחת מותר כצ"ל. ותיבת מפסיק נמחק: שברתו הרוח או בהמה פטור. בתוך הציבור כתב תיבת פטורה מיותר. (ועי' פני משה): אסור לקצור פטור כצ"ל [ב]: ודבר שהוא חייב בפאה כפסיק. כולו מחוק [ג]:

הוון

## בנ"י משה

[א] הגה"ס זו לאה שכיב הירושלמי כ"א בתוך הציבור. גם מזה נדע כי ההגהות שכתב הירושלמי שנה במסדורה בתרא. וקיים תיבות הא גדר מחובר. לא זו אף זו שהוסיף שכיב ירושלמי בכ"י קדשו ממש לקמן הא שער כותש אינו מחובר: *) (ב) הסימא על הרמב"ם שבפירושו נטה מדברי ירושלמי הלז. ומפרש טעמא אחרינא וז"ל אבל דרך הרבים לא מפרים מפני שהרבים יש להם דרכים רבים מאבד זו ואפשר שיניחוהו ולא יעברו עליו עכ"ל. גם תמוה על הכ"מ שהעתיק דברי ירושלמי הלז ולא מקשי מידי: [ב] דע על תיבת יקצור נרשם למעלה כעין מחק ובצדו כתוב גרר על איזה הגה"ס שהי' כתוב בצידו תמורת תיבת יקצור וחזר וגרר הסגה"ס ולא נגרר המחק שעל תיבת יקצור. והנראה כי צ"ל קצרו חייב בפאה: [ג] גם כאן

נראה

*) הביאור של האות (א) נשמט לסוף הפרק.

## כתב יד א'

חייב בפאה מפסיק מיותר: ר"ז בעי. פי' לפי ההו"א דר"מ ור"י אמרו דבר אחד ואף ר"מ סבר דדבר שהוא פטור פאה מפסיק מבעי אם כמו שר"י סובר שאם התחיל קודם שהביאה שליש אפי' מה שקצר אחר שהביאה שליש נמי פטור מן הלקט וכו' אם יסבור ר"מ ג"כ לענין הפסקה כן דהיינו שאם התחיל עד שלא הביאה שליש אפי' מה שקצר אחר שהביאה שליש מפסיק ולא אפשטא: (דף יב ע"א) נ"ל אפי' הביא שליש מפסיק ותיבות פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה מיותר:

(שם) **הלכה ב** הוון בעון מימר ולא פליגין. פי' ת"ק אר"י יהודה: אשכח תנא ופליג. פי' שמצא ברייתא בת"כ שפליגי ארבי יהודה ואמרי שאמת המים הקבועה ה"ז מפסקת. ולא מזכרי כלל השיעור משמע שא"צ אלא שיהא קבוע אפי' יכולה להקצר נמי מפסיק: ואח"כ אמר הווין בעיין מימר. פי' שהיו סוברין: מה דאר"י. פי' במתני' שאינה יכולה להקצר כאחד היינו בעומד מצד אחד. דהיינו שהיא רחבה כ"כ שאם עומד מצד אחד אינו יכול לקצור מצד השני מפסיק אף שאם היה עומד באמצע היה קוצר מכאן ומכאן דצריך שיהא קצרה כ"כ עד שהעומד בצד אחד יוכל לקצור: אשכח תני היה עומד באמצע כו'. פי' שעיקר השיעור באינו יכול לקצור היינו כשהוא עומד באמצע דהיינו שאם היה עומד באמצע ואינו יכול לקצור מכאן ומכאן מפסיק: ואם לאו. פי' אף שאם היה עומד מצד אחד לא היה יכול לקצור מצד השני אפ"ה כיון שאם עומד באמצע היה קוצר אינו מפסיק: וה"ג אשכח תנא ופליג אמת המים כו'. הוון בעון מימר מה דאר"י בעומד מצד אחד ותיבת מן מיותר. אבל אם היה עומד באמצע היה קוצר מכאן ומכאן מפסיק אשכח תני היה עומד באמצע ואינו קוצר מכאן ומכאן מפסיק ואם לאו אינו מפסיק. פי' דעיקר השיעור תלוי כשהוא עומד באמצע: על פני כל שדהו. פי' לרוחב כל שדהו הוא מפסיק באמצע שדה: אם עוקר הוא את המחרישה מצד זה כו'. פי' אם רוצה לחרוש בצד השני צריך לעקור את המחרישה מצד זה וליתן לצד זה ואינו יכול לחרוש בפעם א' כל השדה: מפסיק. פי' וצריך ליתן פאה מכ"א בפ"ע: ואם לאו אינו מפסיק. פי' שיכול לחרוש בפעם א' כל השדה אינו מפסיק ונותן פאה מא' על הכל: ותיבת מצד אחד מיותר: ומקשי והתני מדריגות שהן גבוהות עשרה כו'. פי' אלמא שתלוי דוקא בגבוה עשרה אז מפסיק: משמע הא פחות מיכן נותן מא' על הכל. פי' שאינו מפסיק. וע"ז מקשי דהא הכא משמע שאינו תלוי בגבוה כלל רק שאם צריך לעקור את המחרישה וזה אף בפחות מעשרה כדמסיים והשית מכאן איני עוקר את המחרישה. פי' בתמיה וא"כ א"א אינו מפסיק: ומשני אפי' פחות מכאן מפסיק כו' כל"ל ותיבת עוקר היא מיותר: לא אתינן מתני עשרה. פי' כיון דאפי' פחות מעשרה נמי מפסיק אלא לרבותא דסיפא דהיינו הא דתני שאם היו ראשי מדריגות מעורבין שהוא נותן מא' על הכל וזה אפי' כשהן גבוהין עשרה קמ"ל דמהני מעורבות לכך תני עשר ולעולם כשאינן מעורבות אף שאינן גבוהות עשר כיון שצריך לעקור את המחרישה מפסיק הוא: מעורבין שהוא נותן מאחד על הכל כל"ל:

(שם) **הלכה ג** מה כותש כו'. פי' דמבעיא ליה הא דתני אם היה שער כותש אם הוא כעלה כו' פי' שהעלין סובבין על הגדר: או כותש על הגדר. פי' אף שאינו סוכב על הגדר אלא שהן מעורבין מאוד למעלה מהגדר נגד הגדר: ופשיט מן מה דתני שער כותש. פי' מדלא תלי הכתישה רק בשער ולא הזכיר כלל גדר גבי כתיסה כלומר דהיינו ולא היה שער כותש את הגדר וזהו הפירוש ואין הגדר. כותש דהיינו שאינו נזכיר את הגדר לענין כתיסה: (ע"ב) ומדייק מיניה הדא אמרה כותש ע"ג גדר. פי' שא"ל שיהא השער כותש את הגדר אלא אף שהן מעורבין מאוד דהיינו שהן כותשין זא"ז כנגד הגדר כמי מבטלי: ה"ג ר' מנא זימנין דהוה אמר בה בתוך ד' אמות. פי' פעמים שהיה אומר הא דשער כותש מפסיק היינו כשהוא בתוך ד' אמות: וזימנין דהוה אמר בה בתוך י' טפחים. פי' וא"כ קשיא אהדדי: בנטועין מטע עשר לבית סאה. פי' דפעמים היה אומר שצריך שיהיו נטועין אותן האילנות על מטע עשר לבית סאה וא"כ לפ"ז יהיה בין אילן לאילן יותר מד' אמות וא"כ האי בתוך ד"א ובתוך י"ט לא קאי אבין אילן לאילן: וע"ז מקשי מה את שמעת מיניה. פי' האיך יכול לשמוע מאותן מימרות התנאין שצריך שיהא כשהשער כותש: ומפרש דה"פ דהאי בתוך ד"א היינו לגדר דהיינו שצריך שלא יהא האילן רחוק מן הגדר ד' אמות אז השער כותש: והאי בתוך י"ט היינו בין נוף לנוף. דהיינו שלא יהא בין נוף של אילן זה לנוף של אילן שכנגדו המסככין למעלה מן הגדר י"ט: וממטע עשרה לבית סאה. פי' היינו בין אילן לאילן: ה"ג ולזיתים. פי' הא דקתני במתני' ולזיתים שהיה להם בכל רוח נותן פאה אחת. ע"ז מבעיא ליה מי מכוון להם הרוחות. פי' בתר איזה רוח אזלינן בתר רוח העולם או בתר רוח העיר: ופשיט העיר מכוונת להם הרוחות. וכדמייתי מן של בית רבי דאזלינן בתר רוח העיר: ה"ג היו שם ל' אילנות כו'. פי' קאי אהא דקתני במתני' ולחרובין כל הרואין זא"ז ע"ז מפרש דאם היו שם ל' אילנות כו':

(שם) **הלכה ד** אינו מפריש כו' לא בתחלה ולא בסוף. פי' דהעיקר אזלינן בתר מעשה שבסוף אם עשה גורן א' אם לאו: ה"ג מפריש מן האגדו על האגדו ומן השמותית על השמותית בשכילה את שדהו. פי' שאז חזרה פאה לעומרין ולכך מפרש מן האגדו על האגדו כו': אבל אם לא כילה את שדהו אפילו מן האגדו על האגדו ומן השמותית על השמותית אינו מפריש. פי' דהיינו כשנמלך אח"כ לעשות ב' גרנות פעמים שאף מן האגדו על האגדו אינו יכול להפריש וכדמפרש דהיינו קצר חצי אגדו וכל השמותית לעשותן גורן אחד. פי' וא"כ לפי דעתו שרוצה לעשות גורן א' הוי כבין א' וחובת הפאה בקמה וא"כ נפטר כל מה שנקצר מפאה וא"כ אפי' עשה אח"כ ב' גרנות שאז אינו יכול להפריש פאה מן האגדו על השמותית דהא הוי כב' מינים אפ"ה השמותית בכך נפטרה משום דבשעה שנקצרה נפטרה תו אינה מתחייבת א"כ: וכדמפרש מפריש מן האגדו על האגדו וכל השמותית ששם פטורה קצר חצי שמותית וכל האגדו לעשות גורן אחד ונמלך ועשאן ב' גרנות מפריש מן השמותית על השמותית וכל האגדו ששם פטורה כדפרישית: (דף יג ע"א) ופירש לנו יודעין דיינו. פי' שהלכה למשה מסיני: ומקשי וכיני. פי' והלא הדברים הנדרשים מן ספר מרובים: ומשני אלא כיני חביבין כו': אכתוב לכם רובי תורתי אלו התוכחות. פי' והלא כתבתי לכם רובו של תורה מן התוכחות ואפ"ה לא כמו זר נחשבו: אילולי כתבתי לכם רובי תורתי כו'. פי' האי אכתוב לכם רובה של תורה בלשון תמיהה פי' וכי אכתוב לכם רובי תורתי והלא כמו זר נחשבו פי' אילו כתבתי לך וכדמפרש מה בינן לבין האומות וכו': אם שמרת מה שבפה. פי' שמה שבפה צריך לשמור אותן שלא ישכח: וקיימת מה שבכתב. פי' שמה שבכתב א"צ אלא לקיימו: עליהם ועליהם. פי' דהוה מצי למיכתב עליהם וכתיב ועליהם: וכל ככל. פי' דהוה מצי למיכתב כל וכתיב ככל והכל לתבות וכדמפרש: אפי' מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש לפני רבו כבר נאמר וכו'. ומייתי ראיה מפסוק יש דבר שיאמר זה חדש הוא: ולא מן התוספתות אלא מן התלמוד כל"ל: ומקשי והתני ר' חלפתא בן שאול היא שני מיני חיטין היא שני מיני שעורין. פי' דשני מיני חיטין לאו דוקא אלא אף שני מיני שעורין תלוי בגורן וס"ד משום דילפינן שני מיני שעורין משני מיני חיטין אף דשני מיני חיטין גופא הלכה אלמא שלומדין מן הלכה: ומשני דלא גמרינן אלא שכך היתה הלכה בידם שני מינים. פי' דבהלכה גופה לא נתפרש אם שני מיני חיטין

## כתב יד ב'

יותר ולפיכך כשקוצר אחר שהביא שליש מפסיק וכשהלכה גופא שהוא פטור פאה אינו מפסיק אא"כ חורש ור"י סבר בהיפך לענין קצירה לפני העומר אלמא דלאו הא בהא תליא ולא אמרו דבר כלל (ג): ר"ז בעי. לפי הס"ד דלעיל דר"מ ור"י אמרו ד"א וסובר ר"מ דבר שהוא פטור פאה מפסיק ומבעי לי' אי נימא כי היכא דרי"א אם התחיל לקצור קודם שהבי"ש שליש אפי' קצר אחר שהביאה שליש נמי פטור מן הלקט כו' ה"נ סובר ר"מ לענין הפסקה אם התחיל לקציר עד שלא הביאה שליש אפי' קצר אחר שהביאה שליש מפסיק ולא אפשטא:

(דף יב ע"א) **הלכה ב** אמת המים הקבוע. הרי דלת"ק א"צ אלא שיהי' קבוע אפי' יכולה להקצר כאחת מפסיק ור"י אומר אם אינה יכולה להקצר כאחת מפסיק הרי דפליגי: הוון בעי למימר מה דאר"י. במתניתין שאינה יכולה להקצר כאחת אפי' עומד מצד א' ואינו יכול לקצור בצד השני מפסיק (ד) מצד א' אינו מפסיק אך אם אינו יכול מצד השני רק שהעומד באמצע יכול לקצור מכאן ומכאן ה"ז אינו מפסיק: ס"ע על פני כל שדהו. היינו על פני כל רוחב שדהו כמלא שהוא מפסיק באמצע כל השדה (ה): אפי' פחות מכאן מפסיק. שנויא הוא לעולם אפי' בפחות מעשרה מפסיק רק בכדי שעוקר את המחרישה ולא קתני עשרה אלא לרבותא דסיפא:

(שם) **הלכה ג** בעלה במכתש. שהעלין סוככים על הגדר והגדר בתוך העלים כעלה במכתש או כותש על גבי הגדר שהאלנות כותשין את העלים א' בחבירו ע"ג הגדר מלמעלה כנגד הגדר ולא עליו ממש (ו): מן מה דתני שער כותש. פשיט מדלא תלי הכתישה אלא על השער היינו העלים ולא הזכיר את הגדר לגבי כתישה ש"מ אין הגדר כותש הדא אמרה כותש ע"ג הגדר שיהיו העלין מעורבין זה בזה כעלה במכתש כנגד הגדר מלמעלה: (ע"ב) זימנין דהוי אמר בה בתוך ד"א. פעמים הי' אומר שער כותש אינו מפסיק אלא כשהוא בתוך ד"א וזמנין דהוי אמר בה בתוך י' טפחים וקשיא אהדדי: בנטועים עשר לבית סאה. ופעמים הי' אומר דבעינן שיהיו האלנות נטועים על מטע עשר לבית סאה והיינו יותר מד"א בין אילן לאילן: מה את ש"מ. מקשי איך ומה תשווה מימרות הללו הסותרים זה את זה: והוא שיהא ד"א לגדר. משני הא דקתני ד"א הוא השיעור מהאילנות עד הגדר יהיו בתוך ד"א: והן שיהי' י' טפחים בין נוף לנוף. והא דקתני י' טפחים הוא המרחק שבין נוף לנוף אז נקרא שער כותש: ממטע עשר לבית סאה. השנית לענין המרחק שבין אילן לאילן: ולזיתים מי מכוון להם את הרוחות. הא דקתני במתניתין לזיתים שהיו להם בכל הרוח מבעי' להו בתר איזה רוח אזלי אם בתר רוח העולם או רוח העיר ופשיט העיר מכוונת להן הרוח כדמייתי מן של בית רבי כו':

(דף יג ע"א) **הלכה ד** רובי תורתי אלו התוכחות. והלא כתבתי לכם רובי תורתי מן התוכחות: אלולי כתבתי לך רובי תורתי. דורש לשון תמיה וכי אכתוב לכם רובי תורתי והלא כמו זר נחשבו כלומר אלו כתבתי לך הייתי נחשב כמו או"ה וכדמפרש מה בינן לבין או"ה כו': אם שמרת מה שבפה. שצריך לשמור שלא ישכח אותם: וקיימת מה שבכתב. דמה שבכתב א"צ לשמור אלא לקיים: היא שני מיני שעורים. קס"ד דר' חלפתא יליף שעורים מחטים ושני מיני חטים גופא הלכה היא אלמא דלמדין מן ההלכה וקשיא לר"ז דאמר אין למדין: כך היתה הלכה בידן שני מינים

## הגהות הגר"א

(דף יב ע"א) **ה"ב** הוון בעי מימר מה דא"ר יהודא כל"ל. ותיבת מן נמחק: בשנות אלי' הגיה ואינו יכול לקצור מצד השני אף אם הי' עומד באמצע כו'. ותיבת אבל נמחק: מכאן ומכאן מפסיק כל"ל. ותיבת אינו נמחק: אשכח תני הי' עומד באמצע כל"ל. ותיבת ופליג נמחק: היה עומד באמצע ואינו קוצר מכאן ומכאן כל"ל [ד]: ונותנו מצד זה מפסיק וא"ל אינו מפסיק כל"ל. ותיבות מצד אחד נמחק: הא פחות מכאן נותן מא' על הכל כל"ל: אפי' פחות מכאן מפסיק כל"ל. ותיבות עוקר הוא נמחק: מעורבים שהוא נותן מא' על הכל. כן מלאתי הגי' בתוך החיבור: (ע"ב) ה"ג ר' מנא זימנין דהוי אמר בה בתוך ד' אמות וזמנין דהוי אמר בה כו' כל"ל. וזו הגי' ג"כ בתוך החיבור: ולזיתים כו' מי מכוון כו' כל"ל. ותיבת ולהרובין כו' נמחק: היו שם ל' אילנות כל"ל ול"נ ג' אילנות. והוא פסקא וקאי על מתניתין ולחרובין כל הרואין זא"ז: מפריש מן האגדו על האגדו ומן השמותית על השמותית כל"ל: אפי' מן האגדו על האגדו ומן השמותית על השמותית אינו מפריש קצר חצי שמותית וכל האגדו לעשותו גורן אחת ונמלך ועשה שתי גרנות מפריש מן השמותית על השמותית וכל האגדו פטורה וא"כ נ"ל קצר חצי אגדו כו':

(דף יג ע"א) חביבין הן הדברים כו' נרשם על תיבת חביבין אכ"ה הנראה שבמקרה נפל הרושם כי גם בחבורו לא מחקו כלל: מה שתלמיד ותיק עתיד להדש כל"ל. ותיבת להורות נמחק: ולא מן התוספתות נ"ל ולא מן התוספות: כך היתה הלכה בידן שני מינין היא שני מיני חיטין כו' ותיבת שבחוה נמחק. וגם לקמן נמחק תיבה ושבחוה:

שם

## בני משה

כנראה גרר על איזה הגה"ה שהי' כתוב בצידו: [ד] הנראה להגיה כזה ג"כ בדברי הר"ש וכל"ל רי"א אם עומד באמצע ואינו קוצר כו' ועפ"ז נפרש כל דברי הר"ש בלי דוחק וסתוי"ט הגיה בתחלת דבריו שאם אינו עומד באמצע כו' והוכרח לדחוק ולומר הכי פירושו כו' ולכן מפרש דברי הרע"ב כפי הס"ד דירושלמי וקשה לו על הרע"ב דאין דכך מפרש להלכה לפרש אליבא דס"ד. ולפי הגהת הא"ז הגאון זצוק"ל דברי הרע"ב כמסקנת הירושלמי ולק"מ: (ג) אחרי שלא יכלתי לקלוט במובני תוכן כוונת הדברים העתקתיהו ככתוב בתוך החיבור: (ד) עי' תוי"ע ד"ה שאינה יכולה כו' ועוד יש תימא בדברי הרב מה שפסק הלכה כר' יהודא ולעולם הלכה כת"ק דסתם לן רבי כוותיה עכ"ל קושית תוי"ע הנ"ל מבואר בגמרא יבמות מ"ב ב' מי א"ר יוחנן הלכה כר' יוסי והא"ר הלכה כסתם משנה כו' א"ל דלמא לך הא לא תם לקמתי' סתם ואח"כ מחלוקת היא ואין הלכה כסתם וע"ש היטב ובתוספות שם: וכ' עוד התוי"ע והא דהרמב"ם פוסק כר"י הוא מטעם שכ' הכ"מ שהוא מפרש דד"ה היא נכתב בשם ר"י כו' עכ"ל. המעיין בכ"מ יראה איך שנדחק ומפרש האי פליג דקאמר הירושלמי לאו לשון מחלוקת היא אלא לשון סילוק. ולדבריו מתפרש יפה שגם הרמב"ם פסק כר"י מפני שהוא סתם ואח"כ מחלוקת אלא דתקשי לן לפי הגהת הא"ז הגאון זצוק"ל בתוספתא אליבא דר"י שאם עומד בצד א' ואינו יכול לקצור בצד השני אינו מפסיק. וכן מפרש הרע"ב אליבי' דר"י ולהרמב"ם פסק בעומד מצד א' כו' מפסיק. באנו לומר דדעת הרמב"ם הי' דבגמ' דידן משמע דלא כהתוספתא לכן דחה דברי התוספתא מהלכה כי בתוספתא מבואר דבלולית ואמת המים תרי מילי נינהו. ומשמע ליה להרמב"ם דהבבלי ב"ק ס"א ב' פליג ע"ז דשם איתא מאי בלולית כו' ומ"ד אמת המים כו' מבואר דבלולית היא היא אמת המים. ומפני זה נדחין אצלו כל דברי התוספתא. וכ"ה מבואר בלשון הר"ש וז"ל באם עומד באמצע אינו יכול לקצור מכאן ומכאן כדמשמע בתוספתא ומיהו בתוספתא משמע דתרי מילי נינהו עכ"ל. מלשון מיהו נראה שאין לפרש במשנתינו גאם עומד באמצע כו' כדמשמע בתוספתא מפני המשמעות דתרי מילי נינהו. והן בבינה הרמב"ם דרכו והגיה בפי' סעד לדבריו וז"ל וכן אמרו בב"ק דף ס"א בפי' זאת התלה אמת המים המחלקת שלא עכ"ל. הייני שעשה סמך לדבריו להתנגד דברי הירושלמי

שסמך

## כתב יד א'

חיטין א"כ מסתמא אין חילוק ובכל שני מינים ממין א' איירי: ומקשי והתנינן המחליק בצלים לחים לשוק ומקיים יבישים לגורן כו'. פי' שמפרש התם שצריך ליתן ב' פאות והכא סבר הירושלמי דילפינן משני מיני חיטין בעשאן ב' גרנות דלחים ויבישים הוי כמו שני מיני חיטין ושוק וגורן הוי ב' גרנות: אית לך למימר שוק וגורן כך היתה הלכה בידם. פי' דהא הכא ודאי ליכא למימר שמסתימת ההלכה שמעינן כמו שני מיני חיטין ושעורין אלא ודאי ילפינן מהלכה: ותיבת ושכחוה מיותר ב"פ: אין למידין מן המעשה. פי' דאמרי' שמא היה שם עוד דברים שמכח זה היה מקיל או מחמיר: ברם ההוא דסבר עביד. פי' דאם היה שם עוד צדדין מסתמא היה יודע: אמר ליה. פי' רבי חנינא בשם שמואל פי' שאין חילוק בין סביר (בין לא סביר) דאפשר שאפי' סביר לא נתן דעתו לעיין יפה ומכח זה אינו יודע הצדדין שמכח זה התיר לכך אין חילוק אלא בין פליגי פי' אם באותה מעשה יש פלוגתא והוא רוצה להכריע מכח המעשה כחד לא סמכינן עליה ואמרי' שמא היה שם צדדין אחרים להתיר או לאסור אבל אי לא ידעינן פלוגתא יכול לסמוך עליו לעשות כמותו כיון דלא חזינן פלוגתא לא אמרינן דשמא היה שם צדדין אחרים להיתר או לאיסור דמהיכא תיתי נימא הכי:

(דף יג ע"ב) **הלכה ה** מתניתא בשקצרוה לעצמן. פי' אקצרוה נכרים קאי דהיינו דוקא כשקצרוה לעצמן דהיינו ליקח להן אבל כשקוצרין לישראל דהיינו שהם פועלים אצל ישראל אף שהם נכרים חייבין וכדמייתי ראיה מברייתא ותנינן כו': מפני שאין בקיאין בלקט. אלמא דעכ"פ חייבין: מתני' בשקצרוה לאבדה. פי' הא דקתני דקצרוה לסטים פטורה היינו דוקא כשקוצרין לאיבוד אבל כשקוצרין שלא לאיבוד חייבין דאפי' התבואה שלהן נמי חייבת דאף הן ישראלים גמורים: א"ר הושיעא אפי' תימר בשקצרוה שלא לאבדה. ואפ"ה פטורה גבי לסטים וכדמפ' טעמא: שהפאה ניתנית במחובר לקרקע. ואין קרקע נגזלת. פי' הלכך במחובר לא נתחייבה שהרי הם לא קנאו ובעה"ב לא קצר ולאחר שקצרו אף שקנו מ"מ אינו חייב שאין פאה בתלוש: מפני שהוא מפריש מן הקמה על הקמה. פי' דקאי אמתני' דקתני דכשקצרו ליסטים חציה את"כ פטורה ומפרש מפני שחובת הקציר בקמה עליה קאי ואמר מפני שהוא מפריש מן הקמה על הקמה כו': ואינו מפריש מן הקציר לא על הקציר. פי' כשיש קמה שראויה ליתן ממנה פאה: ולא על הקמה. ולפיכך היה החיוב פאה באותו חצי שדה שקצרוה ליסטים בסוף ואף דאמרינן כשכלה את שדהו חוזרת פאה לעומרין היינו דוקא כשכילה הוא ולא כשכילוה ליסטים והא דקתני ולא על הקמה היינו בדרך לא זו אף זו ורבותא דסיפא דאף מן הקציר על הקמה מפריש לפעמים: ה"נ פעמים שהוא מפריש מן הקציר על הקציר ומן הקציר על הקמה האיך עבידא כו': נמצאת מפריש מן הקציר על הקציר. פי' דהיינו אותו שבולת שקצר משיעור פאה הוא מפריש אותה היום על מה שקצר תחלה והיינו מן הקציר על הקציר ותיבת על הקמה מיותר: ולא סוף דבר שכילה את שדהו. פי' שכילה את שדהו קודם שנתן את הפאה דהשתא כשקצר הוי מן הקציר על הקציר: אלא אפי' בשקצר. פי' שהתחיל לקצור וקרא שם פאה ותיכף אחר קריאת שם קצר מאותו מקום שקרא שם וא"כ צריך ליתן פאה מה (ממה) שקצר על מה שלא קצר והוי מן הקציר על הקמה: המוכר מהו שיזכה בפאה שהיא מתרת את העומרין. פי' דהיינו כשקצר חציה ומכר חציה פי' וגם השדה דאם לא מכר השדה ודאי המוכר אסור דהא אגב זה אני קורא שדך אלא דאיירי כשמכר חציה וגם את השדה שהלוקח נותן פאה לכל ומיבעיא ליה אם המוכר מותר בפאה שהיא מתרת את העומרין אם לא: ופשיט ליה נשמעינה מן הדא אר"י אימתי כו'. פי' הא דאריס אסור בלקט ושכחה ופאה היינו בזמן שקבלה ממנו כו' אבל אם אמר שליש מה שאתה קוצר כו' אסור בלקט וכו': ומקשי מה בינה לקדמייתא. פי' דהא בשניהם קנה במחובר: ומשני אלא לכשתקצור שליש תהא שלך. פי' דהשתא לא קנה אלא בתלוש ופאה לא נתנית אלא במחובר לקרקע לפיכך מותר: א"ר בון בר חייא הדא אמרה כו'. פי' שהרי אף המוכר אין לו אלא הפירות תלושין והקרקע והפאה של לוקח לפיכך ודאי נ"כ מותר ליקח הפאה שהיא מתרת את העומרין: א"ר יונה. פי' לא דמו: תמן לא נתחייבה שדהו ברשותו. פי' שהרי לא זכה אלא לאחר שנתלשו: ברם הכא נתחייבה שדהו ברשותו. פי' שהרי נתחייבה פאה ברשותו של מוכר כשהיתה המחובר שלו קודם שמכרה ולפיכך איכא למימר שאסור למוכר ליקח הפאה דכיון שבשעת חיוב הפאה לא היה יכול ליקח הפאה לעצמו שהרי היה שלו א"כ לפיכך אף היום אסור משא"כ באריס: אלא קצר חצי שדה. פי' מזה יכול להוכיח אמי שקצר חצי שדה ומכר מה שקצר שהלוקח מותר ליקח הפאה שהרי ברשות הלוקח לא נתחייבה שאין לו במחובר: והשתא מיבעיא ליה הלוקח מהו שיזכה בפאה שהיא מתרת כו'. פי' הכא במתניתין דקתני שהלוקח נותן פאה לכל פי' דהיינו אף כנגד החצי של מוכר אם מותר באותה פאה שהוא נותן בעד המוכר שהרי אינו שלו או לא: ומשני בפלוגתא דרבי ורבי יהודה הנשיא. פי' מדינא מותר אלא הי קנסו אי לא קנסו בהא פליגי רבי ור"י הנשיא: קצירת חו"ל. פי' מה שהוא קוצר לצורך חו"ל אם היא חייבת בפאה דהא של נכרי פטור ושל הקדש פטור ושל חו"ל נמי פטור וגבי הקדש כשקוצר לצורך הקדש אמרי' לעיל דחייב וגבי נכרי כשקצרוה לעצמן תנן במתני' דפטור והכא גבי חו"ל מבעי ליה שלא תאמר כו': ופשיט אשבח תני קציר ארצכם. היינו כשהוא לצורך ארצכם ולא של חו"ל: (דף יד ע"א) קצר הגזבר חצי חציה. פי' הא דקתני במתני' שהפודה מיד הגזבר הוא נותן פאה לכל היינו כשלא קצר הגזבר כלום אבל אם התחיל הגזבר לקצור אין הפודה מיד הגזבר צריך להפריש אלא על מה שיקצור ולא על מה שנקצר ברשות הקדש שהוא פטור מן הפאה ועל מה שנקצר תחלה מפריש מן הקציר של

## כתב יד ב'

מינים. ומשני היתה שני מינים שהוא במין א' שהם ור' חלפתא מפרש מסתמא אין חילוק ובכל דבר שהוא שני מינים במין א' מיירי: והתנינן המחליק בצלים כו'. ע"כ הא לחים ויבישים מדמין לשני מיני חטים ושוק וגורן מדמין לשני מיני גרנות לכן הייס (חסר כאן). דצריך ליתן ב' פאות: אית לך למימר שוק וגורן כך היתה הלכה בידן. דהא הכא ודאי ליכא למימר מסתימת ההלכה שני מינים ועשאן שתי גרנות משמע אף שוק וגורן אלא ע"כ שחכמים למדוה מן שני מיני חטים ועשאן ב' גרנות והרי ילפינן מהלכה: אין למידין מן המעשה. דשמא הי' שם עוד איזה צדדים ומכח זה הקל או החמיר: בההוא דסביר עבד. סביר היינו מבין ויודע אם הי' צדדים אחרים להקל או להחמיר: א"ל. היינו ר' חנינא בשם שמואל אמר ליה בין סבר בין לא סבר אין לחלק דאפשר גם הסביר לא נתן דעתו לידע כל הצדדים שהיו שם: בההוא דפליגי. אלא יש לחלק בין אם איכא פלוגתא בדין ההוא והוא רוצה להכריע כמ"ד מתוך המעשה לא סמכינן עליה. ואמרינן שמא הי' שם צדדין אחרים להחמיר או להקל: ברם בההוא דלא פליגי. ואי ליכא בדין ההוא פלוגתא מהיכא תיתי נימא דלא סביר אם יש שם צדדין אחרים לכן סמכינן עליה:

(שם ע"ב) **הלכה ה** מפני שהוא מפריש מן הקמה על הקמה. קאי על הא דתני במתניתין קצרו לסטים חציה פטורה שחובת הקציר בקמה מפרש מפני שהוא מפריש כו' א"כ חיוב פאה לא הי' אלא באותו מחצה שבסוף וקצרוה לסטים לכן פטורה לגמרי ולא חזרה פאה לעומרים: ולא על הקמה. לרבותא דסיפא נקט דלפעמים מפריש מן הקציר אף על הקמה: נמצאת מפריש מן הקציר על הקציר. דאותה שבולת שקצר מן השיעור פאה מפרישה על מה שקצר קודם הפרשת הפאה: שכילה את שדהו. קודם שהפריש פאה ואין בידו לתת פאה כ"א מן הקציר על הקציר. אלא אפי' בשקצר כו' בתחלת הקצירה קרא שם לפאה כיון שקצר שבולת ראשונה מאותן שקבע לפאה חזרה הפאה לעומרים היינו לאותה שבולת שקצר מעתה הרי דמפריש מן הקציר על הקמה: המוכר מהו שיזכה בפאה. קאי על מתניתין דקתני קצר חצי' ומכר חציה ומיירי במכר השדה עם התבואה דאל"כ קרינן אצל המוכר שדך ואסור בפאה שלה וכשמכר גם השדה מבעי' ליה אם נאסר בפאה של השדה מחמת שהיא מתרת אותה חצי שקצר המוכר או לאו: לכשתקצר תהא שלך. ולא קנה כלל במחובר ופאה הניתנת במחובר לא הי' ברשותו כלל: ברם הכא נתחייבה שדהו ברשותו. הפאה שנתחייבה במחובר עבור חצי שקצר המוכר אותה הפאה שמחוברת הי' ברשות המוכר קודם שמכרה איכא למימר דאסורה למוכר אף אחר שמכרוה: אלו קצר חצי שדה. מזה יכול להוכיח אמי שקצר חצי שדה ומכר מה שקצר כו' שהרי ברשות הלוקח לא נתחייבה ואין לו במחובר והשתא מבעי ליה הלוקח מהו כו' הכא במתניתין דקתני שהלוקח נותן פאה לכל אף על החצי שקצר המוכר אם מותר הלוקח באותה פאה שנתן על חצי של המוכר או לא (ז): בפלוגתא כו'. משני דמדינא ודאי מותר אלא אי אסרינן ליה ליקח מפני הקנס תליא בפלוגתא: קצירת ח"ל. כלומר שקצר בא"י בכדי להוליכו לח"ל ומבעי הא תנן של הקדש ושל נכרי ושל ח"ל פטור אי מה הקדש חייב דהא תנן לעיל הקוצר לצורך הקדש ה"ז חייב וכשקצרו גוים בשביל עצמן ה"ז פטור והכא גבי ח"ל מבעי ליה: ולא קציר ח"ל. היינו לצורך ח"ל: (דף יד ע"א) קצר הגזבר חצי חציה. הא דתני הפודה מיד הגזבר הוא נותן פאה לכל מפרש היינו כשלא התחיל הגזבר לקצור כלום אבל אם התחיל לקצור אין המקדים נותן מן הקמה על מה שקצר תחלה דקציר הקדש הפסיק הענין אלא מפריש מן הקציר על הקציר. ועוד מפריש מן הקמה על הקמה שקוצר עכשיו אחרי שפדה מהקדש ואין לפטור אותו כלל מפאה

## הגהות הגר"א

(דף יג ע"ב) הלכה ה פעמים שהוא מפריש מן הקציר על הקציר ומן הקציר על הקמה כצ"ל:

## בנ"י משה

בסמך אתוספתא הנ"ל וכיון שאין לסמוך על הפשיטות שבירושלמי מהתוספתא. לכן יצא הרמב"ם לפסוק כפי הס"ד בירושלמי הוון בעין מימר מה דהכ"י בעומד מצד א' ואינו יכול לקצור מצד השני. אבל הרע"ב ס"ל כהרמב"ם נהדא כיון שמבואר בבבלי דשלולית היא אמת המים. נדחית דברי התוספתא דתרי מילי נינהו. והכא פליג על הרמב"ם דמ"מ לא נדחית כל דברי התוספתא אלא כמסקנת הירושלמי ע"פ גי' אא"ז הגאון זצוק"ל. לכן פי' בדברי ר' יהודה שהיא רחבה כ"כ עד שהעומד באמצע אינו יכול לקצור מכאן ומכאן. ומ"ש הכ"מ ויש לתמוה למה לא כ' רבינו דשלולית היא אמת המים המחלקת בלל כו' ובפי' המשנה כתבה וכאן חזר בו משום דקפיד ני' כו' עכ"ל ע"ש. דברי הכ"מ לא יתכנו אלא לדברי התוספתא דאמת המים ושלולית תרי מילי נינהו. והיינו אמת המים שאינה מחלקת ושלולית היא המחלקת. אבל הרמב"ם והר"ש דפרשי כי היא היא אמת המים סתם. אלא בא לפרש למה נקרא לפעמים שלולית וכן תראה לשון הרמב"ם וכן אמרו בפירוש זאת המלה אמת המים המחלקת בלל. הרי שלא בא אלא לפרש המלה אבל לדינא אין נ"מ בזה ולכן לא כתב בהלכה: (ה) והוא כמו פסקא. קאי על מתניתין דקתני אע"פ שאין הבקר יכול לעבור בכליו הוא עושן פאה א' ע"ז מפרש ריש לקיש אבל אם הי' סלע ע"פ כל השדה כו'. ואחרי אלו דברי ריש לקיש ואוקימתא דידי' מסודר בירושלמי לפנינו משנה ג' הכל מפסיקין לזרעים ומ"מ אתי שפיר דברי הר"ש במשנה ג' שכ' אצטריך למתני הכל לאתויי הא דאמר ריש לקיש בירושלמי הי' שם סלע כו' עכ"ל כלומר לאתויי הא דאמר ריש לקיש במשנה דלעיל. אבל הרע"ב כתב וז"ל מפרש בגמרא בירושלמי דהכל לאתויי' סלע כו' משמע דבירושלמי מפורש קאי דברי ריש לקיש אחר משנה ג' אפס בהיות שהרע"ב מוחזק שמשנתו קב ונקי באנו לומר כדבריו כן הוא שגם לפני הרמב"ם הי' הגירסא דברי ר"ל אחרי מ"ג ויתורץ לנו בזה קושית הכ"מ פ"ג ה"ז וז"ל יש לתמוה על רבינו שפסק בסמוך לדברי ר"ל וכאן גבי מדרגות כ' שאם היו פחות מיו"ד כו' והרי אלו תרתי דסתרן עכ"ל וע"ש שנדחק מאוד ישבו ולפי דברינו הא והתני מדרגות כו' וכל האוקימתא לא קאי על דברי ר"ל ככ"ל ואין כאן תרתי דסתרי. ולפי גירסתינו זה יתיישב היטב בעזהי"ת סדורו של הרמב"ם בהלכותיו. בה"ו סדר דברי משנה ב' וכל הסרים אבל במעדר כו' ובהלכה ז' סדר דין מדרגות הסמוך בירושלמי על פסקא ואע"פ שאין הבקר ואח"כ סדר מסקנת הירושלמי באוקימתא דמדרגות לאשמועינן דבפחות מיו"ד אע"פ שאין ראשי השורות כו' ואח"כ סדר דברי ר"ל הי' שם סלע כו' שנשנית אח"כ על משנה ג'. ובדברינו אלה דהאי והתני מדרגות כו' לא קאי על דברי ר"ל. מוכרחים אנו לדחוק ולפרשו דהוא פסקא וקאי על דברי המשנה דקתני אע"פ שאין הבקר יכול לעבור בכליו אלא עוקר המחרישה מצד זה ונותנו בצד זה עושן פאה א' מקשי והתני מדרגות שהן גבוהות עשרה כו' הא פחות מכאן נותן מא' על הכל. כלומר האי גבוהות יו"ד דקתני פשיטא הוא דמפסיק דהא גדר הגבוה יו"ד מפסיק אפי' לאילנות. וע"כ דלא אתי לאשמועינן אלא דיוקא דבפחות מיו"ד אינו מפסיק הא נמי לא אצטריך דהא נשמע מדברי המשנה אע"פ שאין הבקר יכול לעבור בכליו כו' אלא עוקר את המחרישה מצד זה כו' ז"ש בירושלמי ופחות מכאן אינו עוקר כו' כלומר הרי הוא בכלל אע"פ שאין הבקר כו' ומשני אפי' פחות מכאן עוקר הוא. כלומר שפיר אמרת דזה נשמע בכלל מה שאמר אע"פ שאין הבקר וגו' בא התוספתא לאשמועינן האי דיוקא אלא האי דיוקא קמ"ל בשעה היא דבעינן ראשי שורות מעורבות אבל פחות מיו"ד אע"פ שאין ראשי שורות מעורבות. והוא שמסיק הרמב"ם בהלכותיו הי' פחות מיו"ד אע"פ שאין ראשי השורות כו' כפירושינו דהאי דיוקא קאי על פחות מיו"ד בשאין ראשי השורות מעורבות. והחילוק שכ' הכ"מ בין סלע למדרגות בסן נזכעות יפה כוון ולכן לא הקשו חז"ל ממתניתין דאע"פ שאין הבקר יכול לעבור בכליו ודברי ר"ל שאמר אם עוקר הוא את המחרישה כו': (ו) למה לנו לומר שדברי אא"ז הגאון זצוק"ל מתנגדים לדברי הרמב"ם לפירושו שהיו נוגעין בגדר ומשולחין עליו וכן בהלכות כ' הפארות מעורבין למעלה משמע שנוגעין בגדר וזה דלא כמסקנת הירושלמי לפי באור אא"ז זצוק"ל. נוח לנו לכוון דבריו עם הרמב"ם ולהגיה בבאורי זה דכן הי' דבריו לפרש כעלי במכתש הוא שהגדר מתוך כולו בתוך הענפים אף לדי דופניו מכוסה בפארות כעלי המסובב כולו בתוך המכתש. ומ"ש בירושלמי או כותש ע"ג הגדר פירושו שאין הענפים מכסין דופני הגדר אלא משולחין ע"ג הגדר ולמה אמרו כותש אלא מפני שהענפים כותשין זא"ז ומסיק הירושלמי כותש ע"ג הגדר היינו שיהיו נוגעין על הגדר מלמעלה ולא על הקירות. וכן הגה דברי הרמב"ם בפירושו ובהלכה. ומ"ש בפירושו ואמרו בגמרא כעלי במכתש ענינו שיכסו הפארות על הקיר לא שהר"מ מפרש במשנה כעלי במכתש אלא בא לפרש דברי הירושלמי כעלי במכתש. אבל הרע"ב כ' ז"ל הענפים מתערבים זא"ז למעלה מהגדר כעלי זה התקוע במכתש עכ"ל ובירושלמי מבואר כשנפרש כותש ע"ג הגדר לא יפול עוד לשנא כעלי במכתש: (ז) גם כאן נראה אשר שומע שבאור לא השמיע לנו כראוי ולענ"ד דהכי פירושו האי אלו קצר כו'. הוא כמו פשיטא בסוגיין דבבלי כלומר הא לא קמבעי לן דאם קצר חצי שדה ומכר מה שקצר וודאי דהלוקח מותר בלש"פ דהא הלוקח לא זכה כלל בקמה ופאה אינה נתנית אלא בקמה וז"ש הלוקח מותר בלש"פ יאות ר"ל פשיטא לן אלא מבעי לן אם קצר כל השדה כמלאה חזרה פאה לעומרים ומכר מהו שיהא הלוקח מותר בפאה שהיא מתרת העומרין של מוכר שמכרן לו. וגולא ירדתי פיות של המפרשים כלע"ד למחוק תיבת והפאה וה"פ בלקט ושכחה וודאי מותר שאין להם שייכות אל הקציר שלקח הוא אלא מבעי לן הלוקח מהו שיזכה בפאה דהאי פאה שנמשך על הקציר שלקח ז"ש שהיא מתרת את העומרין של מוכר. עיין עוד מזה שכתבתי בתוך המראה מקומות של מסכת הנ"ל:

(השמטה זו שייך להגהות הגר"א לד"ג ע"א ד"ה היו שם)

האי לשנא דרואין זא"ז יש לפרש שני אנשים העומדים אצל שני האלנות רואין האנשים זא"ז ולפי פירוש זה בעינן שלא יפסיק בין אילן לאילן שום גבהות שיסתיר בין האנשים וכן הם דברי הר"מ בפי' ובהלכות. או נפרש רואין זא"ז היינו האילנות רואין זא"ז ולפ"ז אע"פ שיש כותל מפסיק ביניהן מ"מ ראשי האילנות רואין זא"ז וכביאור הראב"ד בהשגות וז"ל שהאדם עומד בראש מכוב זה וכו' והר"ש

## כתב יד א'

בל הקציר ולא הפודה מיד הגזבר שמה שנקצר ברשות הקדש הפסיק הענין ואין לפטור אותו מפאה כלל מטעם זה כמו באגדו ושמותית כשנמלך לעשות שני גרנות דהכא משום שהקדיש אינו יכול להפקיע את השדה מפאה ודו"ק: הדרן עלך ואלו מפסיקין

## מלבנות התבואה פרק שלישי

(דף יד ע"א) **הלכה א** מלבנות התבואה כו': אנן תנינן של בין הזיתים. פי' במתני': ותניי דבי רבי של בין האילנות. פי' דתני במתני' מלבנות התבואה של בין האילנות ומפרש הכא דלדידי הרוייהו: דבר שהוא חיוב פאה. פי' דסבר הירושלמי שדבר שהוא חיוב פאה מפסיק יותר: אבל דבר שהוא פיטור פאה. דהיינו שאר אילנות אינו מפסיק אפי' לב"ש: מה אנן קיימין. פי' הא דקתני במתני' דזיתים מפסקי בין האילנות: אם במרווחין. פירוש שהאילנות מרווחין זה מזה: אף ב"ש מודו. דלא מפסקי דסברי דהא דמפסקי היינו משום מחיצה: אם ברצופין כו': ה"ג ר' ייסא אמר טעמא דב"ש שאין דרך בנ"א להיות מכניסין כו'. פי' וא"כ לפ"ז אפי' במרווחין מפסקי לב"ש: ומקשי אתיא דב"ש כר"י. פי' ב"ש דסבר הכא שמה שאין דרך להיות בין הירקות אם נטע ביניהם מפסיק ה"ה ר"י סבר כן גבי בצלים בין הירק שסובר שמפסיק דאי לב"ה הא סובר שאף שאין דרך כמו אילנות בין הזרעים אפ"ה לא מפסקי ונותן מא' על הכל: ומשני הא כ"ע מודו דדבר שאין דרך מפסיק אפי' לב"ה והא דב"ה סבר הכא שאינו מפסיק היינו משום דסבר שכן דרך בנ"א להיות מכניסין זרעים בין האילנות ולכך לא מפסקי אבל בצלים שבין הירק אף ב"ה מודו שאין דרך בנ"א להיות מכניסין ולכך מפסיק אף לב"ה וא"כ סבר ר"י כב"ה: וזהו פי' מסתברא ב"ש יודו לר"י כו'. פי' דבצלים בין הירק אין דרך להכניסו שפי מזרעים בין האילנות ולכך איכא למימר דר"י סבר הכא כב"ה שכן דרך כו': ה"ג היה שם אילן כמין דהוא גדר. פי' שאין שם אלא אילן א' אלא שהענפים תכופים זה בזה כמו גדר אם מפסיק או לא ולא איפשטא: עד כדון במעורבין מכאן ומכאן. פי' הא דקתני במתני' ואם היו ראשי שורות מעורבין מיבעיא ליה אם היינו מעורבין מכאן ומכאן אז אינו מפסיק או אפי' מצד אחד נמי חשיב עירוב: עוד מיבעיא ליה או כשלשה תלמים של פתיח כו'. פי' דמיבעיא ליה אם צריך שיהא מסך העירוב ג' תלמים או אפי' כ"ש: (ע"ב) המנמר כו' פי' כהדין נימרא. פי' חיה שהיא מנומר ומפרש למקום הזבלים דהיינו שהוא מזובל יפה שם עולין תחלה וממילא מתייבש נמי תחלה לכך קרי ליה נימרא: עד כדון כשהיה יבש מכאן ומכאן כו'. פי' דסובר הירושלמי הא דקתני במתני' המנמר היינו שקוצר היבש ומשייר הלח דהיבש בין הלח היה מנומר והוא השיר הנימור וצריך ליתן פאה לר"ע מכל אחד היינו ממה שקצר לכל חתיכה וחתיכה בפ"ע דהלח המשוייר מפסיק וע"ז מ"ל דהיינו כשהלח באמצע או הלח מפסיק לענין שהוא צריך ליתן פאה למה שקצר לכל חתיכה וחתיכה בפ"ע: היה לח מכאן כו'. פי' שאם קצר היבש שבאמצע אם הוי הפסק דהיינו כשיקצר אח"כ הלח אם צריך ליתן פאה מכאו"א או לאו: ופשיט ליה מדאמר ר' חייא בר בא כו' דר"מ אתיא כר"ע במה דר"ע אמר כו'. פי' ור"מ סובר ודאי דאם קצר היבש שבאמצע הוי הפסק למה שנשתייר דהא אמר הקוצר לבהמ מפסיק והיינו למה שנשתייר והיינו כשנתייבש דהא מוקי בירושלמי לאחר שלים דחיוב פאה מפסיק אלמא דסבר ר"מ שאם קצר היבש שבאמצע הוי הפסק למה שנשתייר הי"ה לר"ע נמי כן דהא שניהם אמרו דבר אחד: ומקשי חברייא קומי ר' יוסי למה לי כר"ע. פי' אמאי מוקי לר"מ כר"ע נוקי כרבנן דהא איכא סתם מתני' כותיה: דתנן המחליק בצלים לחים לשוק. פי' אלמא דלח ויבש ב' מינין הן וכיון שכן לא הוי קצירה שלהן אתחלתא דקצירה דלח ולכך הוי הפסק וא"כ איכא סתם מתני' כותיה: ומשני התם לאו משום לח ויבש אלא משום שוק וגורן דהוי ב' מינים לכך צריך ליתן פאה מכאו"א: ומייתי ראיה דהא חצי לח ותצי יבש. פי' בפעם א' אם היה קוצר חצי לח וחצי יבש: אף ר"ע מודה. שא"צ ליתן אלא פאה א' על הכל פי' משום דלא הוה ב' מינים והכא גבי מחליק קוצר בניהם כאחד אלא ודאי הא דהוי ב' מינים היינו משום שוק וגורן: תיבת והתנינן מיותר אלא דקאי אמתני' דקתני ומודים חכמים לר"ע ומפרש: (דף טו ע"א) כיני מתני' שבת בג' מקומות כו'. פי' דהא משבת אחרדל ודאי אין ליתן פאה אלא שבת בעצמו בג' מקומות ואפ"ה אין נותנין פאה מזה על זה: וכדמפרש מפני שאין ראשון שבהן ממתין לאחרון שבהן אם מפני שדרכן ליזרע ערוגות ערוגות. פי' וכיון דהוה הפסק הוי כל חד כערוגה בפ"ע ולכך צריך ליתן פאה מכאו"א דהוה כל ערוגה כשדה בפ"ע. ואין להקשות כיון שאין ראשון שבהן ממתין לאחרון אמאי חייב בפאה הא אין לקיטתן כא'. די"ל דאפ"ה הוי לקיטתן כא' כיון שאף אותן שנתבשלו אם עומדות על האילן אין פסידא אבל תאנים נפסדות: על דעתיה דשמואל מפריש מכל קלח. פי' אם זרע כל קלח בפני עצמו דהוי כל קלח כמו שדה בפ"ע כיון דטעמא שאין ראשון אין חילוק בין ערוגה לקלחין: על דעתיה דר' יוחנן מפריש כו'. פי' דתלי טעמא משום שדרכן ליזרע ערוגות א"כ היינו דוקא כשזורע כל ערוגה בפ"ע אז אמרינן דכל ערוגה נחשבת לשדה אחרת אבל אם זרע קלחין אינו מפריש מכל קלח וקלח דזה אין דרכו:

(סס) **הלכה ב** ואידן מירוג. פי' איזהו מירוג שיש בו תחילה וסוף וחייב בשניהם: ומפרש רבי ירמיה כהדא דתנינן. פי' דהיינו בצלים שחייבין בין לחין בין יבישין: ור' יוסי מפרש שהוא קלח דבר את זריע לה דעביד ליה בציל דקיק. נקרא תחי'תן ואפ"ה חייב וכשגדל נה א"כ נקרא סופו: ומקשי דלא כן מה אנן אמרין. פי' לר' יוסי מאי קמ"ל פשיטא דקלח חייב בפאה ואי משום שעומד לזריעה דהיינו שאח"כ כשרוצה לעשות בצל גדול שתיל נה: ע"ז מקשי וחיטין לאו לזריעה הן. פי' ואפ"ה חייב בפאה. ומהיכי תיתי הכא לפטור גבי קילחא: ומשני חיטין רובן כו': ומקשי ע"ד דר' ירמיה. פי' דאמר בצלים בתחילתן חייבין בפאה: וכי ירק חייב בפאה. פי' הא אין מכניסו לקיום: ומשני מינו מכניסו לקיום. פי' מין בצלים והיינו אחר שנתייבשו: מה עביד ליה ר' יוסי. פי' כיון דמוקי בקלח ולא מוקי בבצלים אלמא דסבר דבצלים תחילתן פטור מן בפאה דהוי ירק והא תנן מתני' בפי' בצלים לחין חייבין בפאה והיינו מתני' דהמחליק. ומשני האי לחיוב אינו מתהילתן אלא שנגמר הוא ואינו מחוסר אלא ליבש ולפיכך חייב בפאה דזה ודאי מכניסו לקיום: תני לקט קצירך ולא לקט קיטוף מיותר: אפי' כל שדהו פטור כצ"ל. פי' כשקצר מעט מעט: אפי' במגל. פי' דהוה קבע יותר אפ"ה פטור מן הפאה: והוא ששייר. פי' שיכול לקיים מצות פאה במה ששייר: ה"ג פטור מן הפרט ומן השכחה ומן הפאה וחייב בעוללות. פי' ולא תני והוא ששייר אלמא אע"ג דלאו שייר: ומשני כאן בגמורות. פי' בגמורות צריך לשייר: כאן כשביקש לאוכלן ענבים. פי' והוה ערא' ולכך פטור אפי' לא שייר: ברם הכא כשביקש לעשותו עיסה.

פי'

## כתב יד ב'

מפאה כמו באגדו ושמותית בשנמלך לעשות שני גרנות דהכא משום שהקדיש אינו יכול להפקיע את השדה מפאה ומה שיקצור ברשות הקדש פטור מן הפאה:

## מלבנות התבואה פרק שלישי

(סס) **הלכה א** מ"ט דב"ש שאין דרך ב"א כו'. ולפ"ז אפי' במרווחין סברי ב"ש דמפסקי (א): מסתברא ב"ש יודו לר"י. קושיא היא דמסתברא דר' יוסי ס"ל נ"כ כב"ש דאי כב"ה הא סברי נמי דלא מפסקי אף שאין דרך להכנים זרעים לבין אלנות: ר"י לא יודה לב"ש. שנויא היא לעולם ר"י כב"ה ס"ל דב"ה סברי נ"כ בדבר שאין דרך להכנים מפסקי והא דאמרי ב"ה הכא דלא מפסקי משום דב"ה ס"ל שכן דרך ב"א להכנים זרעים בין אלנות: הי' שם אילן כמין דהוא גדר. מבעי להו אם לא הי' שם אלא אילן א' רק שענפי האילן מסובכים ותכופין זה בזה כעין גדר אי חשיב הפסק או לא. ולא אפשטא: (ע"ב) עד כדון כשהי' יבש מכאן ומכאן. מדקתני מתני' ושייר קלחים לחים משמע שקצר את היבש שמכאן ומכאן ובזה סבר ר"ע פאה מכאו"א מכל חתיכה וחתיכה שקצר משום דלח המשוייר מפסיק ביניהם: הי' לח מכאן ומכאן ויבש באמצע. וקצר תחלה היבש באמצע מבעי לי' אח"כ כשקוצר הלח שמכאן ומכאן אם חשיב מקום היבש הפסק. ופשיט לי' מהא דא"ר בא ר' חייא כו': בן רמ"א לח ויבש ב' מינים הם. דהא לר"מ קצירת יבש שבאמצע ודאי הוי הפסק להמשוייר דהא אמר הקוצר לבהמ מפסיק ומוקי בפרקין לעיל דמיירי לאחר שהביא שלים דהוי חיוב פאה מפסיק והיינו כשנתייבש וכן לר"ע קצירת היבש שבאמצע הוי הפסק דהא אמרת ר"מ בשיטת ר"ע אמרה: ולמה לי כר"ע. אמאי מוקי לר"מ כר"ע הא מלינו סתם מתני' כוותי' דר"מ דתנן המ"ב לחים לשוק כו'. אלמא דלח ויבש ב' מינים הן וקצירת היבש לא חשיב אתחלתא דקצירת הלח אלא חשיב הפסק: שמעינן שוק וגורן ב' מינים הן. משני דמסתם מתני' ע"כ לא מצי לאשמעינן אלא שוק וגורן דחשיב ב' מינים אבל לא משום לח ויבש דאם תאמר לח ויבש ב' מינים הרי אם קצר בפעם א' חצי לח וחצי יבש ודאי גם ר"ע מודה דנותן פאה א' על הכל והכא במחליק בצלים הוא קוצר נ"כ שניהם בפ"א ומ"מ פליג ר"ע אלא ע"כ טעמא דר"ע אינו אלא משום שוק וגורן דהוי ב' מינים: הא תנינן מודים חכמים לר"ע. הא' הא תנינן מיותר וקאי אמתני' דקתני ומודים חכמים לר"ע ומפרש דר"ל שבת בג' מקומות: (דף טו ע"א) מפני שאין הראשון ממתין להאחרון שבהם. ואין להקשות דא"כ אמאי חייב בפאה הא לא הוי לקיטתן כא' וי"ל דשפיר לקיטתן כא' משום דאף אותן שנתבשלו אינן נפסדות אם קיימים באילן משא"כ תאנים שנפסדות (ב):

(סס) **הלכה ב** ואידן מירוג. איזהו מירוג שיש בו תחלה וסוף ובשניהם חייב מפרש ר' ירמיה היינו בצלים שחייבין בין לחים בין יבישין כהא דתנינן כו'.

ור' יוסי מפרש היינו קלח היינו שהוא בתחלה עביד בצל דקיק ובסוף עביד בצל רב ובשניהם חייבים בפאה: דלא כן מה אנן אמרין. פריך לר' יוסי דמפרש קלח כל עביד בצל דק חייב בפאה מאי קמ"ל פשיטא דלא כן דאי לא קמ"ל מה אנן אמרין כו': ע"ד דר' ירמיה כו'. דמוקי לבצלים בתחלתן דחייבים בפאה פריך וכי ירק חייב בפאה הא אין מכניסו לקיום: מה עבד לה ר' יוסי. דמוקי בקלח ולא בבצלים ע"כ דס"ל בצלים בתחלתן פטורי פאה והא במתני' תנן המחליק בבצלים חייבים בפאה: גמור הוא. משני האי לחים במתני' אינן בתחלתן אלא מיירי שהוא נגמר כו' ושפיר הוי מכניסו לקיום וחייב בפאה: לעיסהו אפי' כל שדהו. רק שקצר אותה מעט מעט לעיסה: אפי' במגל. דהוי יותר קבע: והוא ששייר. דיכול לקיים מצות פאה במה ששייר: כאן בגמורות. כשביקש לעשות עיסה דהוי נמר מלאכה אז אמרינן דוקא והוא שבייר וכאן בשאין גמורות שבקש לאוכלן ענבים

דהוי

## הגהות הגר"א

(דף יד ע"א) מן הקציר ומן הקמה על הקמה וכל מה שנקצר כצ"ל: פ"ג (סס) ה"א ר' ייסא אמר מ"ט דב"ש שאין דרך ב"א כצ"ל: אילן כמין דהוא גדר עד כדין כצ"ל:

(דף טו ע"א) ה"ב ואידן מירוג נ"ל. ותיבות ואי דינו נמחק: תני לקט קצירך ולא לקט קיטוף כולו מחוק: אפי' כל שדהו נ"ל. ותיבת שהוא נמחק: פטור מן הפרט ומן השכחה ומן הפאה וחייב בעוללות נ"ל.

ועיין

## בנ"י משה

והר"ש שכתב סתם רואין זא"ז ע"כ דעתו שראשי האילנות רואין זא"ז לכן סיים הר"ש אע"פ שיש כותל מפסיק. אבל הרע"ב כתב וז"ל שהעומד אצל אחד מהאילנות והוא כלשון הראב"ד כומד בראש הטוב יכול לראות אילן אחר אע"פ שיש ביניהן גדר אינו מפסיק עכ"ל וזה אינו לא כר"מ ולא כראב"ד ור"ש. ואין מדוקדק בלשון רואין זה את זה:

**השמטה** (שייך לדף ב' ע"ב)

(א) חידש לנו בהגהתו זא"ז לומר דהלוב אחד בקלה השדה ואחד בקלה השני מפסיק דאי כגירסת הספר הלוכות מפסיקין (בל"כ) תקשה מאי קמ"ל הא תנינן זרע אחר מפסיק. אפס ראוי לעיין הן זה רב אסי ב"ל חנינא הוא האומר בבבלי (ב"ב נ"ו א') חליבא מפסיק בנכסי הגר*) היינו כר' אסי א"ר יוחנן (דאמר שם נ"ה ע"א) דהלוב מפסיק בנכסי הגר אבל לענין פאה ועומאה לא ולמה לנו לומר דהירושלמי ובבלי פליגי יותר טוב לנו לגרום בירושלמי ג"כ הלוב אינו מפסיק לפאה. ובזה יתפרש לנו יפה מ"ש ע"ז רב חסדא נמי כלומר תקשה הא חזינן בשכן חלק יהושע את הארץ וכיון שאמר חלק ע"כ דהוי כמילר (ות"ש אינו מפסיק; ומשני אתא ר"א בר"ח בשם תיאם וכו' ר"ל אינו כמילר שניכר הפסק על פני הארץ אלא אם בא לחפש בעומק הארץ נודע הפסקו וכמ"ש הערוך בגולה כ"ה הלובא מקטע כו' דאם יגזול אחד משדה חבירו חופרין ומוצאין הלובה ומתפרסם זה הגזלן עכ"ל. ואם כדברינו זה נ"ל מ"ש בבבלי שם אר"י אמר רב שבו תיאם יהושע כו' היינו כ"ל באינו ניכר העשב הזה ע"פ הארץ כי אם בעומקו ואפשר שע"כ שנו בגמ' בבלי שם ואמר רב יהודה אמר רב לא מנה יהושע אלא עיירות העומדות על הגבולין כלומר מפני שלא הי' נראה ע"פ הארץ לכן הי' בעי יהושע למנות העיירות שעל הגבול וה"ש רשב"ם שם ד"ה על הגבולין כדי להראות התחומין עכ"ל. ות"ש המפרש חלק משמע בין שבט לשבט ותיאם משמע בין א"י לחו"ל סותר לרשב"ם שם ד"ה שבו תיאם בין שבט לשבט בין אים לאים:

*) יש לעיין שלא בירושלמי איתא ר' יוסי ב"ר חנינא ובבבלי איתא ר' אסי ב"ר חנינא.

(א) עיין ברמב"ם פ"ג ה"ט ובראב"ד שם. והכ"מ משני גירסת רבינו בירושלמי נראה שהיתה מהופכת עכ"ל קשה עלינו להפך הדברים בארבעה מקומות אם במרווחין נ"ל ברצופין אף ב"ש מודים כו' אם ברצופין נ"ל במרווחין כו' ב"ש עבדי להו כרצופין נ"ל כמרווחין וב"ה עבדי להון כמרווחין נ"ל כרצופין. והנלע"ד מוטב לנו לדחוק ולפרש דברי הרמב"ם ככתוב בירושלמי ונאמר דעת הרמב"ם דמרווחין ורצופים קאי על גוף האילנות היינו אם הענפים שבכל אילן מרווחין ומכילות הרבה ע"פ השדה וניכר היטב שמפני האילן נחלק הזרע ואם ברצופין היינו שענפי האילן מרוצף אל האילן ואינו מכיל מקום רב ע"פ השדה לאורך המלבן כולו. נראה וניכר שלא מפני האילנות זרע מלבנות מלבנות. וז"ש אם במרווחין אף ב"ש מודו ואם ברצופין אפי' ב"ה מודו ומשני במטע עשר לבית סאה ומיירי בסתם אילנות שאינן מרווחין אלא מפני שנטועין קרובים אלו לאלו בתוך חמשים על חמשים ב"ה עבדי להון כמרווחין שניכר ונודע שמפני מקום האילנות נחלק הזרע. אבל ביותר מבית סאה הרי האילנות מרוחקים הרבה ולא מפני האילנות זרע מלבנות מלבנות ולק"מ. אלא אי קשיא על הרמב"ם הא קשיא דבירושלמי אמרינן אילו תניי לדבית ר' ולא תנינן במתניתין הווינן אמרין לא אמרנו אלא בין האילנות דבר שהוא פיטור פאה כו'. והרמב"ם סתם ותני הזורע שדה ויש בה אילנות ולא הזכיר זיתים נ"כ. ובתוי"ע מ"א ד"ה לראשי שורות כו' ובסופו נחסר שורה ונ"ל ועוד אפרש דכל שדה חוץ משדה אילן נקראת שדה הלבן ע"ש בהתחה כו': (ב) ועיין תוי"ע ד"ה המנמר. והנה דבריו מעורבבים. שהזכיר בעצמו ס' ז' דלקיטתן כא' היינו להוציא תאנה כו' ובתבואה וקטניות כ' הסברא משום דכל קלח וקלח לקיטתן כא' והין גרעין מתבשל קודם לגרעין שכ"ל. ומה לנו אם גרעין נתבשל קודם לגרעין שלא בתר לקיטה אזלינן וכן סיים התוי"ע לאי' מדברי הירושלמי דאמר ע"ד דשמואל מפריש מכל קלח וקלח ע"כ הא קמן דלאו בתר שדה אזלינן אלא בתר קלחין עכ"ל. ובירושלמי

מתבאר

## כתב יד א'

פי' דס"ה נגמר מלאכה לכך צריך לשייר: הדא ילפא מן הדא כו'. פי' אף בחיטין: אם בקש לאוכלן מלילות: דהוי נמי לא נגמרה מלאכתו: אפילו לא שייר. נמי פטור מן הפאה: ואם בקש לעשותו יין. דהוי נמי גמר מלאכה: והוא ששייר. פי' צריך לשייר נמי כמו בעיסה: במידל לשוק. פי' שהוא מידל ומוכר בשוק פי' אז אינו נחשב קצירה שיתחייב עליה פאה: אבל במידל לבית. פי' אז חשיבה והוי קצירה דאי לא הוו הכך היה צריך לקצור אחרים לבית: (ע"ב) בשעיבה על מנת להידל. פי' שלכתחלה זרע אותן תכופין כדי להדל דעשה אותן כעניב לכך פטירין מפאה:

(סס) **הלכה ג** ה"ג לא אמרו אלא משום הבקר: שאין מתקיימות לו במרובה. פי' דכשיש לו מרובה אינו רוצה לקיים שא"צ כ"כ מיהו דבר מועט רוצה לקיימו וא"כ הוי כמו מכניסו לקיום הכי מקשי רבנן לר' יוסי אלמא דטעמא דפליגי אי הוי לקיום מה שמתקיימין לו במיעוט או לא: הוי לית טעמא אלא כו'. כנ"ל:

(סס) **הלכה ד** ה"ג אינו מפריש משלו על של חבירו לא בתחלה כו'. פי' דב' בנ"א הוי כב' שדות לכך אין ליתן מזה על זה ואפי' על מה שקצרו בתחלה דהיינו בעוד שלא חלקו דהוי כמו של אדם א' אפי' כן אין ליתן דלענין פאה אזלינן בתר סוף וכיון דבסוף חלקו הוי כמו ב' שדות בתחלה אבל אם קצרו תחלה. ואח"כ חזרו ונשתתפו הוי כמו של א' לענין מה שיקצור בסוף ואינו מפריש על מה שנקצר בתחלה דהיינו שהיה של שניהם. דבשעת קצירה כבר נקבע פאה בכל אחד בחלקו ואינו יכול להחליף:

(דף טז ע"א) ה"ג א"ר יוחנן נשתתפו בחצי שדה וקצר חצי חציו. פי' חצי מאותו החצי שנשתתפו ולא הספיק לקצור את השאר עד שנשתתפו בכולו: מפריש מן הראשים על האמצעים. פי' משלו על של חבירו מותר להפריש על אותו החצי חציו השני מהחצי שנשתתפו ראשון בין מהחצי חציו הראשון דבשעה שנקצרה היתה כבר בשותפות ובין מה שנשתתפו אח"כ דבשעת קצירתה כבר היתה בשותפות גם אותו החצי השני אבל מן הראשין על הראשין דבשעת קצירת הראש הראשון לא נשתתפו עדיין בחצי השני של השדה [אינו מפריש]: ה"ג והציה לא הביאה שליש וקצר החצי חציו שהביאה שליש ולא הספיק לקצור השאר עד שהביאה כולה שליש כו' כנ"ל:

(סס) **הלכה ה** עד כדון כשהתחיל לקצור. פי' בעל השדה דכיון שנתחייבה ברשותו אז אם שייר בעל השדה בעל השדה חייב או אפי' לא התחיל לקצור: ופשיט ליה מדמדמי ליה ללוקח גז צאנו וגבי ראשית הגז אין חילוק א"כ אף כאן אין חילוק: דחובת הקציר בקמה. פי' והקמה אצל המוכר: או משום דמכר לו חוץ מחובתו. פי' דהוה כמו מוכר לו חוץ מחובתו: ופשיט נמי מדמדמי ליה לראשית הגז ובראשית הגז ליכא למימר אלא שמכר לו חוץ מחובתו: ואח"כ מפרש הג"מ אי נימא שמכר לו חוץ מחובתו או חובת הקציר בקמה ומפרש א עבר הלוקח והפריש כו':

## כתב יד ב'

דהוי ערלי ופטור אפי' אם לא שייר: הדא ילפא מן ההיא. אף בחטין אם בקש לאוכלן מלילות נמי לא הוי גמר מלאכתן ואף אם לא שייר פטור מן פאה: אבל במידל לבית. חשיבא קצירה דאי לאו הכך היה קוצר אחרים לביתו (ג):

(סס ע"ב) **הלכה ג** והתני אע"פ שאין מתקיימות לו במרובה. הרי דמקשה רבנן לר' יוסי אם כשיש לו מרובה אינו רוצה בקיומו דא"צ הרבה כ"כ מיהו מועט רוצה בקיומו אלמא פלוגתייהו אם חשיב מכניסו לקיום משום אותו מועט שרוצה בקיומו הוי לית טעמא אלא משום מכניסו לקיום:

(סס) **הלכה ד** אינו מפריש משלו על של חבירו. כיון דהשדה של מכח שני בני אדם הוי כשתי שדות ואין מפרישין מזה על זה: לא בתחלה ולא בסוף. בתחלה היינו מה שקצרו בעוד שלא חלקו דאז הי' כמו של א' אפ"ה אין מפרישין מזה ע"ז דלענין פאה אזלינן בתר סופו ובסוף חלקו והוי כמו שהי' שני שדות בתחלה: חזרו ונשתתפו. הוי כשדה אחד למה שעתידים לקצור אבל לא על מה שקצרו בתחלה בעת שהי' שותפות דבשעת קצירה [נ"ל צ"ל דבשעת הלוקה] כבר נקבע הפאה של כ"א בחלקו ואינו יכול להחליף: (דף טז ע"א) וקצר חצי חציו. מחצה מן החצי שנשתתפו: מפריש מן הראשים על האמצעים. ולא הוי מפריש משלו על של חבירו דהראשון היינו חצי חציו שקצר ראשונה הוי ראש א' ומחצה השדה שנשתתפו אח"כ הוי ראש השני והאמצע הוא חצי חציו הראשון הנשאר שלא נקצרה קודם שנשתתפו במחצה השני ולכן יכול להפריש מן שני הראשים על האמצע דבשעת קצירת הראשים כבר נשתתפו בחלק האמצע וכן כשנקצר האמצע כבר נשתתפו בשני הראשים לכן מפריש מן האמצע על הראשים: אבל אינו מפריש מן הראשין על הראשין. דבשעת קצירת ראש הא' עדיין לא נשתתפו במחצה השני:

(סס) **הלכה ה** עד כדון כשהתחיל לקצור. כשהתחיל בעל השדה לקצור ונתחייב השדה בפאה ברשותו אז אם שייר בעל השדה לעצמו חייב בעל השדה או אפי' לא התחיל בעל השדה לקצור קודם שמכר נ"כ בעל השדה חייב (ד): (ע"ב) מה קצירה. דקמיבעי לי' הא דאמר כדי לקצור אם הוא כדרך הקוצרים כו' (ה): (דף יח ע"א) אלו ואלו נכנסין מיד. וכן לענין ש"מ נמי הוי האי חילוק בין קפץ עליו החולי אי לא: אפילו הבריא. דבלא הבריא אין לחלק בין שייר ללא שייר: והוא שהבריא. ומיירי בשעשו קנין ואי הוי מתנת בריא נמי מתנתו קיימת אבל הכא כשהבריא אין מתנתו קיימת כדמפרש משום דעשו דברי ש"מ כבריא שכתב ונתן. ועי' בפי' למשנה שם ביאר כל צרכו: (ע"ב) וש"מ שכתב מתנה. שכתב בלשון מתנת בריא ובאמת היא מתנת ש"מ דמיירי שלא כתב בו קנין ולפיכך מוכיח דיכול לחזור בו: ולא עוד הוא ש"מ. אפ"ה חוזר בו דכשהבריא ודאי יכול לחזור בו ממתנת ש"מ וקמ"ל דאפי' לא הבריא יכול לחזור ממתנת ש"מ

(סס ע"ב) **הלכה ו** מה קצירה. פי' דקמיבעי ליה הא דקאמר כדי לקצור אם הוא כדרך הקוצרים או אפי' כ"ש: ופשיט דכתיב אשר לא מלא כפו אלמא סתם קצירה היינו כדרך הקוצרים במילוי הכף ב:

(דף יז ע"א) **הלכה ז** הגע עצמך. פי' שמקשה על הא דאמר קרקע כ"ש חייבת בפאה והיינו אפי' אינו אלא מקום שבולת א' וע"ז מקשי הא עד שלא קצר אין כאן היוב. פי' לחיוב פאה תלוי בקצירה ומשקצר אין כאן שיור: ומשני תפתר שהיה שם קלח א' ובו חמש שבולין. דאז אינו המקום אלא כדי שבולת א' ואפ"ה יכול ליתן פאה: ומקשי וליתן קמה כ"ש. פי' אמאי תלוי בקרקע הא חיוב פאה אינו תלוי בקרקע אלא בקמה: (ע"ב) ומשני בגין דתני בכורים. ובכורים שייכי לענין קרקע נקט נמי גבי פאה קרקע: פטור מן הראיון כנ"ל: דכתיב ואת האדמה אשר נתת לנו כנ"ל: לנכסים שאין להם אחריות. פי' מטלטלין שנקנין אגב קרקע: עם ערים בצורות ביהודה. פי' דמשמע ליה דהיינו אגב ערים נתן להם הכסף והזהב: ומיבעיא ליה אם דוקא כשמונחים הקרקעות עם המטלטלין במקום א' או לא: ופשיט ליה מעשה במרוני א' כו' וקיימו חכמים את דבריו. פי' אלמא דלא בעינן שיהא קרקעות עם המטלטלין במקום א' דהא אהליה נפוני ודאי לא היה מונח המאה חביות של יין: ודמי דאיכא למימר הא דלא בעינן הכא שיהא במקום א' היינו משום דהוה ש"מ אבל בבריא איכא למימר דדוקא שיהא במקום א' דהא חזינן דבש"מ קונה אפי' דהא מזכה אפי' בדברים משא"כ בבריא וא"כ איכא למימר [דה"ה] (דהיינו) נמי לענין במקום א': ומשני ולאו ר' אליעזר היא. פי' הא ר' אליעזר אומר האי מעשה דמרוני א' ואיהו סבר שאין חילוק כלל בין בריא לש"מ דאפי' ש"מ אינו מזכה אלא בקנין ואפ"ה א"צ שיהא במקום א' וה"ה בריא לרבנן דבהא ל"פ: ומקשי ממתני' דקתני קרקע כ"ש ותני ולקנות עמה נכסים שיש להן אחריות ואי בעי שיהא מונח על הקרקעות האיך אפשר בכ"ש: (דף יח ע"א) ומשני תפתר שהיה שם מקום כ"ש ומרגליות טמונה בו: אלו ואלו נכנסין מיד. פי' דכן לענין ש"מ הוי חילוק בין קפץ ללא קפץ: אפי' הבריא. פי' דבלא הבריא ל"צ שייר: לא שייר כו' והוא שהבריא. פי' דהכא מיירי שעשו קנין ולכך אי הוי מתנת בריא נמי מתנתו קיימת: ומפרש טעמא דכשהבריא אין מתנתו קיימת משום דעשו דברי ש"מ כבריא שכתב ונתן כו' פי' דצריך דוקא שימות מאותו חולי ג: ה"ג אבנים טובות ומרגליות אין לו כו': שייר עבדים. פי' דמיבעיא ליה אי הוה שיור: ואמר תני ר' יודן בר פזי דבר דלא ולא ידעין מה תני. פי' אי הוה שיור או לא: כתב בו קנין. פי' בצוואת ש"מ פי' דמיבעי ליה אי הוי כמו מתנת בריא או לא ד: ופשיט א"ר יוסי יודע הוא האיש הזה כו': (ע"ב) כתב לזה וחזר וכתב לזה. פי' ושניהם היו צוואות ש"מ ומיבעי ליה אם יכול לחזור בו: ומפרש דפליגי רב ור"י: תיבות האיך עבידא מיותר: וש"מ שכתב מתנה. פי' היינו שכתב בלשון מתנת בריא אבל באמת היא מתנת ש"מ דאיירי שלא כתב בו קנין ולפיכך מוכיח דיכול לחזור בו: ולא עוד הוא ש"מ. פי' ואפ"ה חוזר בו דכשהבריא ודאי יכול לחזור בו ממתנת ש"מ אלא דקמ"ל דאפי' לא הבריא יכול

א מה נפיק מביניהון. ב עי' בפירושו למשניות ותראה מה שהוסיף. ג ועי' בפי' למשניות ושם מפורש כל צרכו. ד בירושלמי הגי' רבנו הקדוש בכתב יד קדשו ממש האי כתב בו כו' אתר ואנהר ר' אמי ותוב עובדא, שם ע"ב. [מנכדו הג"מ יעקב משה זצ"ל מסלאנים]:

## הגהות הגר"א

(ועי' פני משה): כשבקש לעשות יין עיסה הדא ילפא כצ"ל. ותיבות יין עושה נמחק: כשבקש לאכלן מלילות כצ"ל. ותיבת לעשותן נמחק: (ע"ב) ה"ג הוי לית טעמא אלא משום מכניסו לקיום כצ"ל. ותיבת דלא נמחק: ה"ד קצר חצי שדה וכו' אינו מפריש משלו על של חבירו לא בתחלה כו' כצ"ל:

(דף טז ע"א) א"ר יוחנן נשתתפו בחצי שדה וקצר חצי חציו כצ"ל. ותיבות קצר חצי נמחק: את השאר עד שקצר כולו. גרס עד שנשתתפו כולו מפריש מן הראשין כצ"ל. ותיבת שקצר נמחק: וחצי' לא הביאה שליש וקצר חצי חציה שהביאה שליש ולא הספיק לקצור השאר עד שהביאה וכו' כצ"ל. ותיבות החצי חצי' נמחק: עבר הלוקח והפריש כצ"ל:

(דף יז ע"א) ה"ז כשהי' שם ובו קלח א' ה' שבלים. הוא טעות דמוכח. והגהתי אני. כשהי' שם קלח א' ובו חמש שבלים: וליתנן אמר קלח כל שהוא כצ"ל. ותיבת קמה נמחק: (ע"ב) דכתיב ואת האדמה כצ"ל. ותיבת מן נמחק: דכתיב ואת האדמה כצ"ל. ותיבת מן נמחק [ו]:

(דף יח ע"א) אמר ר' יוסי יודע הוא האיש הזה שש"מ מזכה אפי' בדברים לאיזה דברים כתב בהן קנין כדי לעשות מתנת בריא. כ"ז נמחק מן כאן [עי' למעלה באות ד' בהערה של המפ' בנ"י משה]: (ע"ב) האיך עבידא. בתוך הביאור

## בנ"י משה

מתבאר הא דאמר ע"ד דשאול מפריש מכל קלח וקלח ר"ל לאפוקי מדברי ר"י דמפריש מכל ערוגה וערוגה. ולשמואל כי נזרעו בג' מקומות אפי' לא נזרע בכ"א מהמקומות אלא קלח אחד מפריש מכאו"א: (ג) דברי ירושלמי הנ"ל הובא בר"ש ג"כ. וכן מ"ש לקמן בירושלמי אבל שיבה שלא להדל אפי' לשוק נותן מן המבואר על הכל והתימא שלא מצינו כל זה בכל הר"מ ולא בהלכותיו גם הרע"ב השמיט גם תוי"ט לא הרגיש אחריו: (ד) ראוי להתבונן דהאי תיבת שייר דקאמר ר' יהודה יש בו ב' פרושים. שיור מן המכירה או שיור מן הקצירה אם שהוא שיור מן כל המכירות במכר האילנות לכמה לוקחים ואינן א' ששייר לעצמו או יפרש בהמכירות היו אחר שהתחיל בעל השדה לקצור. ואותן ששייר מן הקצירה שלא קצר מכבר להלוקחים. ובחולין קל"ח ס"ד כפי' הראשון דקמפרש שם הטעם משום דאיכא שיורא גבי מוכר בתר מוכר אזלינן ואר"ח ר' יהודה היא. ופריך לי' רבא דהא מר הוא דאמר והוא שהתחיל בעל השדה לקצור כו' אלא אמר רבא האי תנא הוא כו'. וע"כ דהכי פריך לי' רבא והא מר הוא דאמר פירוש דדברי ר' יהודה והוא ששייר היינו והוא שהתחיל לקצור ואיך האמר שראשית הגז ר' יהודה היא וז"ש וכ"ת ה"נ והוא שהתחיל לגוז כו'. ואע"פ דאמרת גבי פאה בעינן דוקא דאיכא שיורא גבי מוכר דכי לא שייר מידי מסתלק מדין פאה. אבל אין זה השיור לעצמו מחייבים בפאה דכולה שדה. אלא דביאר לנו ר' יהודה דמעידנא דאתחיל לקצור מחייב. וזהו שהאריך רש"י שם ד"ה והוא שהתחיל ומיהו כי לא שייר כו'. דהאי שיור לעצמו ממילא משמע ואינו מדברי ר' יהודה. ובהדיא איתא בפי' הר"ת ז"ל וזהו הענין שביאר ר' יהודה ר"ל שבזמן שהתחיל בעל השדה לקצור אז נתחייב בפאה כבמכר והביאר כו' עכ"ל. והן שמה דברי הרע"ב בזמן שלא שייר כלומר אם לא התחיל בעל השדה לקציר כו' ובהאי תיבת כלומר מסביר הרע"ב פירושא דשייר דמתני' שלא תטעה כס"ד דגמרא דחולין אלא כמסקנא דשם. ועתוי"ט סד"ה בזמן כו' ותיבת כלומר שכתב הר"ב לא לאסבורי פי' דמתני' כמו בכ"מ אלא בא לכתוב פסק הלכה עכ"ל. ובדבריו זה אין אנו צריכין לפי' פירושו שכ' התוי"ט בתחלת ד"ה הנ"ל אלא דוקא כלשון הרע"ב שנאמר שלא נקצר. בעיקר כוונת שיור היינו מן התחלת קצירתו. וכן מ"ש תוי"ט בסד"ה הנ"ל וע"פ דבריו עולים דברי הר"ב כגמרא דחולין וכפי' רש"י ור"ת ור"ש. ולדבריו הוא לסיפך. וגם המעיין בלשון הר"ש יראה דאין להכריע אם דעתו כדברי רש"י והר"ת. והרא"ש שליין על דברי הר"ש מבואר שהוא סיפך דברי הר"ת. ומ"ש בר"ש מסקי רבא ורב חסדא ט' צריך תיקון דבחולין מבואר דרבא מסיק כו' אבל רב חסדא האמר דר' יהודה היא. והר"ת העתיק לשון הר"ש מסקי רבא ורב חסדא. וכן הא דאיתא בר"ש ומתניתין דראשית הגז נ"ל ומייתי ראי' ממתניתין דראשית הגז. ומ"ש הר"ת הא דאר"ח ר' יהודה היא לאו למימרא דפליג עלה עכ"ל. והי' לו להביא ראי' ממסקנא דשם אלא אמר רבא האי תנא הוא ושם ג"כ ליכא דפליג עליה: (ה) והנראה דנ"ל מה קציר. ר"ל דקאי על דברי הכתוב ובקצרכם את קציר וגו': [ו] הנה רש"י ב"ב כ"ז א' וכן בקדושין כ"ו א' ד"ה ובוידוי סותרים לדברי ירושלמי הלז דבשני המקומות כתב רש"י והוא אינו תלוי בקרקע דאף מי שאין לו קרקע מתודה. וכאן בדברי ר' מנא ובדר' יוחנן מי שאין לו קרקע פטור דכתיב את האדמה אשר נתת לנו וביותר מוקשה היך מלא רש"י ז"ל לחלוק על ר' מנא ור' יוחנן ולחלק בין לי ולנו. ומשני ר"ז ר"ל לפרש הא דהר"י שמועתא כן הוא בלשון תמיהא כדרך הירושלמי בלישנא קלילא. והוא משני על קושית ר' מנא ורלה לומר דמשמעותא דקרא האדמה אשר נתת לנו לא שיהא לו חלק אלא לכל ישראל. ואין מזה משמעות דמי שאין לו קרקע פטור מוידוי, היינו מתש כפירש"י בקדושין. וברש"י ב"ב שם ראוי לגרום דאין וידוי כזה אלא במעשר. ור"ל אע"ג דבבכורים פ"ב מ"ב איתא שהמעשר והבכורים טעונים וידוי. אבל וידוי דהאדמה אשר נתת לנו אינו אלא במעשר כנ"ל. ובאנו לומר עוד כשתראה בר"ש בפל התום' בפיאה שהעתיק ירושלמי הנ"ל והשמיט דר"י שמועתא כן כו'. ע"כ דל"ג ליה ונשאר קושית ר' מנא למה לא תנן בוידוי בלי תירוץ. לכן כ' תוס' [נמי דלא גרסי' אך] לא מטעם דרש"י. ומתורץ קושית מהרש"א בב"ב שם וז"ל צ"ע בב"ז דבירושלמי שלפנינו נראה כפירש"י עכ"ל. ובדברינו זה דהר"ש ל"ג הא דר"י שמועתא כן כו'. ונשאר ר' מנא בדעתו למה לא תנן ובוידוי מי שאין לו קרקע פטור ור"י ג"כ יוחנן דאמר מי שאין לו קרקע פטור מן הראיון משמע אבל בוידוי חייב וזהו שכ' הר"ש דאיכא פלוגתא בהא בירושלמי. ומהרש"א כתב ע"ז וצ"ע. ומש"ש דבריהם תמוהים מתו"ש וגם משמע מי שאין לו קרקע מתודה כו' היינו כפירש"י וכ"כ התוי"ע ז"ל אך מסיימי וגם משמע נראה כסותרים לדבריהם וצ"ע עכ"ל. והאמת מבואר דלישנא דתוס' מי שאין לו קרקע מתודה הוא לשון רש"י שם. אלא שתוס' מפרשים דבריו בכגון פירות לקוחים. והאי גם משמע הוא כמו וגם פירושו של דבר. וכן מ"ש תוס' בב"ב דתני עלה בירושלמי אף בוידוי כתב מהרש"א ע"ז דליתא בירושלמי שלפנינו. ותוי"ע בפאה נדחק לומר דקרי לדר' יוחנן תני עכ"ל. ולא יראתי כייתי אומר האי תוס' דב"ב ס"ד דמתרגלתא היא. חדא מ"ש דלא כתיב בת"ש תום וידוי לא

מארנך

## כתב יד א'

יכול לחזור בו ממתנת ש"מ: איזהו מתנה א. פי' שיהא מתנת בריא אפי' אי כתב ש"מ: ומפרש כגון דלא תלי במיתה דהיינו כשאמר ה"ז מתנה מעכשיו: ומיבעי ליה כתוב בו מחיים ב. פי' דהיינו כשכתב בשטר מתנה שיהא קנוי לו מחיים דהיינו שעה א' קודם מותו אי הוי מתנת בריא או לא. ופשיט מאתתיה דר' גוריון כו'. דאינו יכול לחזור בו: שאם כתב בו מחיים כו'. כצ"ל: ואנהר ר' אמי. פי' שהזכיר ר' אמי ההלכה: וחזר עובדא. פי' שאינו יכול לחזור בו: במזכה על ידיה. פי' הא דקתני במתני' דאם כתב לאשתו קרקע כ"ש אבדה כתובתה היינו במזכה על ידיה פי' דהיינו שהיא מזכה לכאו"א חלקו דמסתמא קבלה עליה והיינו דאמר אם קבלה עליה כו': מקולי כתובה שנו כאן. פי' הכא בכתובה הקילו ובקל היא מפסדת כתובתה: ומפרש דאפי' להאי טעמא דמקולי כתובה אין חילוק בין מנה ומאתים לשאר הכתובה דאפי' היתה הכתובה של אלף דינרין שהכניסה לו אפ"ה אבדה הכל דלא פלוג:

(שם) **הלכה ח** שייר מטלטלין לא עשה ולא כלום. פי' דנמי לא יצא ב"ח: ה"ג אני אומר מגופו שייר. פי' דקאי על ר"ש דסבר דכשאמר חוץ מא' מרבוא שבהן לא הוי ב"ה וע"ז מפרש טעמא דכשאמר מא' מרבוא שבהן קאי אכל הנכסים וא"כ אף מגופו של עבד שייר והוי כמשחרר חצי עבדו דודאי לא עשה ולא כלום וע"ז אמר וכשבא מעשה כו': הדרן עלך מלבנות

## הפאה נתנית פרק רביעי

(דף כ ע"א) **הלכה א** הפאה כו'. מכאן שהפאה נתנית במחובר לקרקע. פי' מלשון לא תכלה דריש דמשמע לו שאסור אפי' לקצור אותו הפאה: תלתן בעמיר. פי' העמיר הוא הקשין של תלתן והם ראויים לאכילת אדם קצת וע"ז אמרו במס' שבת עמיר כמלא פי טלה: (ע"ב) מה ראית לרבות אלו. פי' כיון דבלא טעמא קציר אלא ממיעוט דאותו א"כ קשה מה ראית: מחובר או אינו מחובר. פי' הא דבמקום סכנה צריך להוריד להם הפאה אם הוא מחוור מדאורייתא או לא: ומפרש הנ"מ אין תימר מחוור. פי' מדאורייתא אסור ליתן שם פאה במחובר א"כ צריך לקרות שב פאה למטן: אין תימר אינו מחוור קורא שם פאה למעלן. והשתא מפרש הנ"מ אי מותר לקרות שם פאה למעלן אי לא ומפרש לענין הונאה וכדמפרש אין תימר כו': ודמי אפי' תימר. פי' לענין זה אין נ"מ כלל דלענין הונאה משל בעה"ב: וכדמפרש מפני הסכנה. פי' דהוי סכנה אי הוי הונאה משל עניים לא יתנו ההונאה אלא הם יקחו בעצמם ויבואו לידי סכנה: ה"ג תני בשם ר"מ כל האילנות. פי' כל האילנות צריך להניח פאה למעלן ולאו דוקא דלית ודקל לחוד: ומקשי ר"מ לא דריש קציר. פי' אלא מיעוט דאותו ולכך איכא למימר דממעט מהא כל האילנות אבל אי הוה דרשי' קציר אין למעט אלא זה שאינו דומיא דקציר והיינו אם יש בה סכנה אבל אילן שאין בה סכנה מהיכי תיתי: ומשני כ"ע דרשי קציר אלא רמ"א כל האילנות סכנה. ולכך ממעטינן מקציר: מעשה ששמתו הי' אחין כו'. פי' דמייתי ראיה דתלוקי אגוזים נמי יש בה סכנה: בעה"ב שקרא שם פאה ובילה כו'. פי' אז עובר על לא תכלה פאת שדך אבל כשלא קרא שם פאה וכילה אז לא קרינן כלל פאת שדך אלא לא תכלה שדך: התנו ביניהם. פי' שבעה"ב התנה עם העניים שיקח הוא את שלהם והוא יתן להם אחרים תחתיו: בתלוש אין שומעין לו. פי' שיהא שלו פאה ויהא פטור מן המעשרות אלא שלו חייב ושלהם פטור: אלא בעה"ב. תיבת אלא מיותר: בעה"ב יחלק בידו. פי' דקאי על מתני' דקתני מוריד ומחלק לעניים מפרש דהיינו מחלק בידו ולא ישליך לפניו כדמפרש שמא יראה עני מדעתו וישליך לפניו: את אמרת חורה פאה לעומרין. פי' מבעיא ליה אם צריך ג"כ בעה"ב לחלק בידו או לא: ומפרש אעפ"כ בעה"ב מחלק כו':

## כתב יד ב'

ש"מ: איזהו מתנה. שיהא כמתנת בריא אפי' אם כתבו ש"מ ומפרש כגון דלא תלי במיתה אלא שאמר ה"ז מתנה מעכשיו: כתב בה מחיים (ז). שכתב בשטר מתנה שיהא קנוי לו מחיים היינו בשעה א' קודם מותו מבעי לי' אי הוי מתנת בריא או לא: (דף יט ע"ב) אני אומר בגופו שייר. כצ"ל (ח) וקאי על דברי ר"ש דמתניתין דאם אמר א' מריבוא שבהן היינו מכל הנכסים וא"כ אף מגופו של עבד שייר והוי כמשוחרר חצי עבד דלא עשה ולא כלום וע"ז אמר וכשבא מעשה כו':

## הפאה נתנית פרק רביעי

(דף כ ע"א) **הלכה א** מכאן שהפאה נתנית במחובר. דרים לא תכלה פאת שאסור לקצור הפאה: תלתן בעמיר. הוא הקשין של תלתן וחזי קצת לאכילת אדם וז"ש בשבת פ"ז מ"ד עמיר כמלא פי טלה. (ע"ב) אין תימר מחובר. שהוא מדאורייתא בתלוש צריך לקרוא שם פאה למטן: הטריח על בעה"ב שתהא הוצאה שלו מפני הסכנה. דאי תימר הונאה משל עניים לא יתנו ההונאה אלא יעלו בעצמם ויבואו לידי סכנה: ר"מ לא דרש קציר. אלא דרים מיעוט דאותם ואיכא למימר דממעט כל האילנות. ומשני כ"ע דרשי קציר ומקציר ממעטינן אילנות שיש בהם סכנה ולר"מ כל האילנות סכנה: ההנו ביניהם. שבעה"ב התנה עם העניים ליקח את שלהם ולתת להם אחרים תחתיו: בתלוש אין שומעין לו. שיהא שלו פאה ופטור ממעשרות אלא שלו חייב ושלהם פטור: [אמר נכדו הצעיר. הנראה לפי ביאורו זה ל"ג אפילו כן אין שומעין לו. אלא גרס בתלוש אין שומעין לו]: בעה"ב יחלק בידו. קאי על מתניתין דקתני מוריד ומחלק לעניים מפרש מחלק היינו שבעה"ב מחלק בידו כו': את אמרת חורה פאה לעומרין. ומבעי לי' אם צריך בעה"ב לחלק בידו או משליך לפניהם ופשיט אעפ"כ כו':

(דף כא ע"א) **הלכה ב** קונסין אותו. קאי אמתני' דאין לו בה כלום. פי' דאפי' הפאה שזרק על השאר אין לו בה כלום משום קנס לר' מאיר:

ואפי' בריכו. שזרק כריכות על הפאה ולא נתערב עם הפאה כ"ז אפ"ה אין לו בה כלום משום קנס: מ"ט. מהיכא שמעינן לה מקרא: ואני בעניי הבינותי. מדאמר בעניי אלמא שעדיין לא בא לידו ואפ"ה הקדיש ומדיכול להקדיש ש"מ דשלו הוא אפי' קודם שבא לידו: רב הישעיא בעי. מקשה עלי' דמהא ליכא למשמע דמוכל לאוקמה במקדיש ראשון ראשון: (ע"ב) תפתר כשלא אמר יזכו לי ד"א שלי. דסובר דאינו קונה אלא כשאומר כו': א"ר יוחנן זו בגיטין. קאי על מתניתין דגיטין דקתני קרוב לה מגורשת קרוב לו אינה מגורשת משום דד"א קונות לו וקאמר ר' יוחנן דזה דוקא בגיטין: רובה דר"ל. ראי' דר"ל מק"ו מה מציאה שאין זוכה מדעת אחרים דליכא במציאה מקנה כלל ואפ"ה ד"א קונות לו כ"ש מתנה: רובה דר' יוחנן. ראייתו מברייתא דיליף ק"ו על המגביה מציאה לחבירו דקנה חבירו ממתנה מה מתנה כו' הרי זוכה מדעת אחרת דבמתנה ודאי אדם מזכה ע"י חבירו הרי מבואר בהך ברייתא דבמתנה אינו זוכה בה מתוך ד' אמות: (דף כב ע"א) שבן אם א"ל זורקהו לים. וה"נ הוי כאלו א"ל זרקהו:

(שם) **הלכה ג** שלא יפחות ואם רצה להוסיף מוסיף. (א) האי תנא סבר כיון דאינו נותן פאה אלא לבסוף לא חיישינן שמא יראה א' מדעתו דהא עניים משמרים לבסוף אבל לא יפחות מאלו הג' זמנים כדי שלא ימנע א' מג' המניקות והתינוקות והנמושות מללקוט הפאה: כדי שלא יוסיפו הא אם רצה לפחות יפחות. והאי תנא סבר דלא חיישינן שמא ימנעו א' מג' כתות העניים מללקוט מ"מ ישאר הפאה ביד שארי עניים אבל אם יוסיף שמא יכוון השעה לכשיראה א' מדעתו בלבד: ומפני שאמרה תורה לא תכלה(ב). והכא ליכא לאקשויי כדמקשינן אמו טלהו לאו משום לא תכלה הוא דהתם קאמרינן

(דף כא ע"א) **הלכה ב** תני בשם ר"מ קונסין אותו. פי' דבמתני' לא קתני אלא אין לו בה כלום פי' דמשמע שלא זכה כלום אבל שלו לא הפסיד עליה קאי. תני בשם ר"מ קונסין אותו ונוטלין אפי' שלו ג: עד כדון מזיד אפי' שוגג. פי' דהיינו שנפל עליה בשוגג: ואפי' בריכו. פי' שודאי לא נתערבו עמו אפ"ה קונסין אותו ונוטלין את שלו: ה"ג אדם זוכה במציאה בד' אמות ד: מ"ט. פי' מהיכן שמעינן: ומייתי קרא ואני בעניי הבינותי כו'. פי' ומדקרי ליה בעניי אלמא שעדיין לא בא לידו ואפ"ה הקדיש אלמא שהיה שלו מדיכול להקדיש: ור' הושעיא מקשי עליה דמהא לא שמעינן מידי דממ"כ אם בתוך ד' אמות וקנו לו ד' אמות עשיר הוא: אם בחוץ לד' אמות או שאין נקנית ליה: האיך אדם מקדיש דבר שאינו שלו. אלא דצריך לתרץ במקדיש ראשון ראשון. פי' מה שבא לידו ראשון תיכף היה מקדיש וא"כ ליכא למשמע מינה: או פי' בעניו (ע"ב) שהיה מתענה ומקדיש סעודתו לשמים. פי' מה שהיה ראוי להיות סעודתו כמו סעודת מלכים היה מקדיש לשמים וע"ז אמר בעניי היינו מכח עניי שהי' מתענה הקדיש כל האוצר הזה: ומקשי והתנינן ראה את המציאה כו' פי' אלמא שאין ד"א קונה ומשני בשלא אמר יזכו לי. פי' דהירושלמי סובר דצריך לומר שיזכו לו ד"א אבל כל זמן שלא אמר אין קונות לו: שנים שהיו מכתשין על העומר. פי' שהיו מריבין על העומר: א"ר יוחנן זו בגיטין. פי' דקאי על מתני' דקתני בגיטין קרוב לה מגורשת קרוב לו אינה מגורשת אלמא דד"א קונות לו. עליה אר"י דזה דוקא בגיטין אבל לא במתנות פי' אין ד"א קונות לו: ור"ל אמר אף במתנות ה. פי' דסבר דבמתנה נמי ד"א קונות: ומייתי ראיה רובה דר"י רובה דר"ל. רובה דר"ל פי' דסבר דבמתנה נמי ד"א קונות היינו משום דיליף ק"ו מה אם מציאה שאין זוכה מדעת אחרים. פי' שאין אחר מקנה אותו כמו מתנה דאיכא נמי נותן אבל גבי מציאה ליכא מקנה כלל ואפ"ה ד"א קונות לו כ"ש מתנה: רובה דר"י. דר"י מייתי ראיה לדידיה דסבר שאין ד"א קונות במתנה היינו מהאי ברייתא דיליף ק"ו שיהא המגביה מציאה לחבירו קונה ואמר מה מתנה שאינו זוכה בה מתוך ד"א ה"ה זוכה בה מדעת אחרת. פי' דגבי מתנה ודאי אדם מזכה ע"י חבירו: מציאה שהיא זוכה בה מתוך ד"א כו'. פי' דבמציאה לא פליגי כו' אלמא דס"ל להך ברייתא דבמתנה אין ד"א קונות לו מדמתחיל הק"ו הכי מה מתנה שאינו זוכה בה מתוך ד"א וכו': (דף כב ע"א) שבן אם אמר לו זרקהו כו'. פי' דהוה כאלו אמר לו זרקהו עד שיכנס לרשותו וכ"ז שהוא קרוב לגוה עדיין לא נכנס לרשותו: ה"ג מותיב קומי ר"י ופתר ליה באילין פתרייא. ותיבת מקבל מניה מיותר:

(שם) **הלכה ג** איבעיות א"ר אבין כו'. פי' שר' אבין מפרש לשון גליון כלומר נ"פ צריך האדם לגלות עצמו בתוך שדהו כדי שילכו העניים ללקוט: ומפרש בשחרית כו': ה"ג אם רצה לפחות יפחות. פי' דזה אין היזק לעניים כ"כ דאם לא ילקטו הנמושות ילקטו שאר עניים אבל כשהוא מוסיף איכא למיחש שמא יראה שעה פנויה שאינו מג' זמנים ויאמר לקרובו עני. והאי ליכא דסבר שהוא מותר להוסיף סבר דשמא יראה קרובו עני לא חיישינן דכיון שהוא אוחז אבל סוף שדהו עניים משמרין אבל הא חיישינן שלא יפחות מאלו הזמנים כדי שילקטו הכל דהיינו המניקות והנמושות והתינוקות כו': שהיו נותנין פאה א' ממאה. ורבנן תקנו שאין פוחתין לפאה מס': ונותנין פאה מבל אומן ואומן. ובהא הזכירו אותן לשבח דלא היו העניים צריכין להמתין עד שיקצור את כל שדהו: ה"ג ד"א שלא יהא בורר את היפה ומניח את הרע. פי' דאם יהיה בידו ליתן פאה מאיזה מקום שירצה יהיה בורר המקומות הרעים אבל השתא צריך ליתן פאה בסוף שדה בין רע ובין יפה: ומפני שאמרה תורה לא תכלה. פי' הכא לא שייך לאקשויי כמו שמקשינן

א בגירסתו בירושלמי נמחק איזהו מתנה עד כתב: ב בגירסתו הגיה ככתוב מהיום אלא שהוסיף בלדו תיבת מהו: ג ועי' בפי' המשנית שלו בפי' האוך במ"ג: ד כ"ה גירסתו וכ"ה בירושלמי נ"מ פ"ג ס"ד: ה כ"ה גירסתו דר"ל אמר אף במתנות וא"כ גורם מקודם רובה דר"ל מה אם מציאה כו' וא"כ גורם רובה דר"י מה מתנה וכו' ודלא כגירסת הירושלמי שלנו: [מנכדו הג"מ יעקב משה זצק"ל]

## הגהות הגר"א

הביאור כתוב היאך עבידא מיותר: איזהו מתנה הרי כל נכסי נתונים לפלוני מתנה מעכשיו ושתהא. כולו מחוק: כתב בה מהיום מהו כצ"ל: וחזר עובדא וא"כ צ"ל כתב בו קנין מהו אר"י יודע הוא האיש הזה שש"מ מזכה אפי' בדברים לאיזה דברים כתב בהן קנין כדי לעשות מתנת בריא:

**פ"ד** (דף כ ע"ב) **ה"א** מחובר קורא שם פאה למטן כצ"ל. ותיבת למעלן נמחק. אינו מחובר קורא שם פאה למעלן כצ"ל. ותיבת למטן נמחק: ר' מאיר כל האלנות ר"מ לא דריש קציר כל עמא דרשי קציר כצ"ל. ותיבות סכנה ורבנן דרשי קציר נמחק: לא תכלה שדך בקוצרך כצ"ל.

ותיבת פאת נמחק: (ע"ב) אין שומעין להם בע"ה כצ"ל. ותיבת אלא נמחק: (דף כא ע"א) **ה"ב** אדם זוכה במציאה בד' אמות כצ"ל. ותיבת לחבירו נמחק: (ע"ב) משא"כ במתנה ר"ל אמר אף במתנה רובה דר' יוחנן כצ"ל: רובה דר"ל מה אם מציאה שאין זוכה כצ"ל. ותיבת דר' יוחנן נמחק: מדעת כצ"ל. ותיבת בא נמחק: [אמר נכדו הצעיר הנראה כצ"ל בה ולא נמוחקו כלל]: רובה דר' יוחנן מה מתנה שאינו זוכה כצ"ל. ומוחק תיבות דריש לקיש: (דף כב ע"א) ריש לקיש מותיב כצ"ל. ולא וריש לקיש בוא"ו: קומי ר' יוחנן ופתר לי' כצ"ל. ותיבות מקבל מיני' נמחק: **ה"ג** אם רצה לפחות יפחות כצ"ל. ותיבת לא נמחק: ד"א שלא יהא בורר את היפה כצ"ל: הלכה

## בנ"י משה

מהלך כו' אינו מדוקדק. ועוד מ"ש בשם הקונטרס וליתא בקונטרס ב"ב. וכן מ"ש דתני פלס בירושלמי אף בוידוי הא בקדושין התוס' בעצמו שהביאו פרש"י היינו מ"פ בב"ב. ושם העתיק דבירושלמי פריך אמאי לא תני ונוידוי. וע"כ דראוי להגיה כל דברי התוס' שם וכצ"ל פי' ב"ונמרס והוא אינו תלוי בקרקע הייט כדברי הקונטרס בקדושין דבוידוי מע"ש לא כתיב מהלך כו' ומיהו אף למ"ד אין וידוי בלא קרקע דתני עלה בירושלמי למה לא תנן אף בוידוי כו': (ז) גם כאן תשוב תכלה שהביאור על הירושלמי הי' מהדורא קמא. והגהות שסביבות הירושלמי שהעתקתים כאן הוא מהדורא בתרא: (ח) דע דגם זה איתא בתוך הביאור וכו':

איתא בירושלמי כ"ב ע"א מהו אבעיות א"ר אבין כמה דתימר איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו. והתימא שהר"מ בפי' עזב לשנא דירושלמי וכתב אבעיות מלשון אם תבעיון בעיו וכו': (א) האי תנא סבר וכו'. עי' בר"ש סי' ד' דפלוגתייהו במתניתין לא מתוקמא אלא בלקט. ובלקט ליכא למימר דהא לבסוף עניים משמרים וצ"ע: (ב) כתב התוי"ע במשנה דלקמן ד"ה מן הלקט כו' אבל בקרא כתיב לא תכלה פאת שדך ולקט קצירך כו' שכן דרך ללקט אחר הקצירה עכ"ל. אין הדבר מחוור שדרך ללקט אחר הקצירה. אלא נראה טעמא דהקדים הקרא פאה משום דאיתא לעיל פ"א מ"ג נותנין פאה מתחלת השדה. ולמדו זה בירושלמי מהאי קרא דלא תכלה

## כתב יד א'

שמקשינן בגמרא אטו כולהו לאו משום לא תכלה הוא כו' פי' דהתם קאמר טעמא על מה שאמרה תורה שיניח פאה בסוף שדהו ולכך מקשי שפיר היאך קאמר ומפני שאמרה תורה הא קאמר מפני מה אמרה תורה אבל הכא קאמר סתם שמפני ה' דברים לא יתן אדם פאה פי' וא"כ הוא יהיב טעמא על נתינת האדם פאה בסוף שדהו ולכך קאמר שפיר משום דכתיב בקרא לא תכלה:

(שם) **הלכה ד** מ"ט דרבנן. פי' דפטרי משכחה הא אין שכחה אלא בשעת העמיר ובשעת העמיר כבר נתגייר ה"נ ושכחת עומר זו שכחת עומר בשדה זו שכחת קמה. פי' ומקיש זה לזה דזה שפטור משכחת קמה פטור משכחת עומר ובשעת שכחת קמה עדיין לא נתגייר: חלקו של ישראל חייב. פי' דיש ברירה דזה היה שלו: ר' חזקיה בשם ר' ירמיה במחלוקת. פי' בהא פליגי רבי ורשב"ג כמו דפליגי גבי מעשר במסכת דמאי פ"ו דסבר רבי כטבל וחולין מעורבין פי' דסבר דאין ברירה ה"ה הכא לענין פאה לרבי אין ברירה ולכך אף חלקו של ישראל מה שנותן פאה צריך לעשר דהויה פטורה מן הפאה והוי כנותן מן הפטור על החיוב או מן החיוב על הפטור אלא צריך לזכות להם כמו גבי שבולת שנתערבה בגדים כו':

(שם) **הלכה ה** ולמה תנינן תרין זימנין. פי' הכא וגבי חלה דקתני התם נמי כיוצא בו המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות כו': אחד למירוח וא' כו'. פי' להודיע דהאי וגמרן הגזבר קאי א' למירוח דהיינו שנתמרח ביד הגזבר וא' לשליש דהיינו שהביאו שליש ביד הגזבר ופדאן אח"כ שפטורים דב' זמנים יש לענין חיוב מעשרות דהיינו השליש לאסור אכילת קבע ומירוח לאסור אכילת עראי ושניהם כשהיו ברשות הקדש פטורין מן המעשר: ומפרש ר' בא בחלה למירוח. פי' הא דקתני בחלה היינו למירוח דהוי דומיא דחלה דאיירי בגלגול שאוסר ג"כ לאכול ארעי: ובפאה. פי' שאינו אסור לאכול מהן עראי קודם נתינת פאה דפאה אינה טובלת אלא שמשקצר נתחייב בפאה לכך מיירי כיוצא בו דהיינו שהביא שליש ברשות הקדש שפטור אף שלא היה אסור לאכול מחמת החיוב מעשרות: (ע"ב) ומקשי דר"ע היא. פי' דאמר אחר שליש הראשון את מהלך פי' וכיון שליש הראשון נגמר ברשות הקדש אף מה שניתוסף אח"כ פטור: ומייתי דאיתפלגון כו': ומשני מאי כדון. פי' מאי מקשי: תפתר בתוספות א כר"ע. פי' אם אתה מוקי בתוספת דהיינו אף מה שנתוסף אח"כ פטור היינו כר"ע: וכד"ה בקוצר מיד. פי' אם אתה רוצה לאוקמה כד"ה פי' דהיינו אף כרבנן צריך אתה לאוקמה בקוצר מיד דהיינו תיכף אחר הבאת שליש כשפדאה מרשות הקדש שלא נתוסף כלום ולפיכך פטור אף לרבנן דהבאת שליש ברשות הקדש פטור:

(שם) **הלכה ו** אבל אם היו טפולין לאביהם. דהיינו שאוכלין על שלחן אביהם אפי' הן גדולים: מציאתן שלו. ואף שיש להם יד לעצמן מ"מ שלו דאמרינן מסתמא נטלו מתחלה לזכות את אביהם ולפיכך זכו אלמא דהמגביה מציאה לחבירו קנה חבירו: מאחר שהוא ראוי ליטול זכה. פי' וה"ה במציאה לכל אדם: ה"ג ב מילתא דר"ש ב"ל אמרה שאין אדם זוכה לחבירו במציאה. פי' ממילתא דאמר שמעינן כן דתני השוכר את הפועל לעשות עמו בכל מלאכה מציאתו לבעה"ב ומקשי עליה רשב"ל רצה לחזור חוזר בו כו' פי' כיון דיכול לחזור בו דהוי ידו כיד בעה"ב וא"כ אמאי מציאתו לבעה"ב וקשה דאמאי לא משני דהוי כמו מגביה מציאה לחבירו דמסתמא הגביה כדי לזכות את בעה"ב אלא ודאי סבר דהמגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו: מה צריכה להדוא דאמר ר"ל. פי' מה צורך להשמיענו ממילתא דר"ל שאמר ר"ל בפי' שאין אדם זוכה לחבירו במציאה וכדמפרש איתפלגון כו': ה"ג מ"ד הראוי ליתן כ"ש ליטול. פי' דהכא לא הוה אלא חד מינו דהיינו מינו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה: מ"ד הראוי ליטול אבל ליתן לא כו'. פי' כדפרישית: ה"ג הן גט זה לאשתי. פי' דמשמע ליה דאיירי באיש ובגמ' ס"ל אי תן כזכי דמי אי לאו ואי תן כזכי אינו יכול לחזור בו דזכי בשבילה אי הוה לה זכות אע"פ שאינו יכול ליטול אלמא שאפי' ראוי ליתן זכה: ומשני דאיירי באשה: ומקשי ושטר שחרור זה לעבדי. ומשני דאיירי בעבד ולכך ראוי לקבל: שכן ראוי לקבל גט שחרורו. פי' דהוה ראוי ליטול: (דף כג ע"א) ומקשי והעבד ראוי הוא להוליך את הגט. פי' דמשמע ליה הא דאמר תן גט זה לאשתי ושטר שחרור זה לעבדי איירי הכל באדם א': ומשני פתר לה לצדדין. פי' רישא בישראל וזה איירי בעבד: ומקשי והתנינן התקבל גט זה לאשתי או הולך גט זה. פי' דהכא ודאי משמע דאיירי באדם אחד והאיך יכול להיות באדם א' אי אמרת דדוקא ראוי לטול זכה דאי הוי איש אינו יכול להיות שליח בהתקבל ואם אשה אינה יכולה להיות שליח להולכה: ומשני דאיירי הכל באיש והא דיכול להיות שליח בהתקבל היינו משום דראוי ליטול הוא שהרי ראוי לקבל גט בתו: ור"ע ראוי ליטול הוא. פי' בתמיה שהרי היה עשיר: מילתיה דריב"ל אמרה הראוי ליטול זכה. פי' לכ"ע והיינו אפי' לרבנן אבל לר"א ודאי אפי' הראוי ליתן זכה כיון דסבר דאמרי' ב' מיגו: ברם כמ"ד אין קנין. פי' וחייב מדאורייתא: אפי' הפקיר דכיון שחייב מדאורייתא אין הפקר מועיל: ברם כמ"ד יש קנין. פי' וכיון שאינו חייב במעשרות אלא מדרבנן א"כ לא היה צריך להפקיר אלא אפי' לא הפקיר היה פטור מן המעשרות דקל הקילו וכו': (ע"ב) עליה שאל ר"א ואין לו קנין נכסים. פי' וכי אין לו קנין נכסים כלל אפי' לענין הפקרו שלא יהא הפקר הא כיון שהפקיר הוי יד הכל שוין ולכך פטור מן המעשרות: ה"ג בשם ר' פנחס אף על התנייתא. וכדמפרש וכו': עליה שאל ואין לו קנין נכסים. פי' וא"כ אמאי אינו יכול להפקיע מיד מעשרות כיון שהוי שלו לכל מילי:

(דף כד ע"א) **הלכה ז** ה"ג תני לקט קצירך הקוצר בידו. פי' דמייתי קרא לאפוקי מדר' יוסי דסבר שאין לקט אלא כשקוצר ולא כשתולש עליה אמרו דכתיב לקט קצירך והיינו

א כ"ה גירסתו: ב בהגהותיו בירושלמי אינו כן אלא רשב"ל אומר וכו' דתני כו' ולפי הנראה ממ"ש בירושלמי ב"מ פ"א ה"ג הנכון כהגהותיו: [מנכדו הג"מ יעקב משה זצ"ל מסלאנים]:

## כתב יד ב'

קאמרינן מפני מה אמרה תורה מקשי שפיר על הא דאמר התם ומפני שאמרה תורה לא תכלה אבל הכא קאמר התנא מפני ה' דבריה יתכן שפיר ומפני שאמרה תורה:

(שם) **הלכה ד** חלקו של ישראל חייב. אמרינן ברירה שזה הי' שלו מעיקרא: במחלוקת. דבמס' דמאי פ"ו ורבי סבר טבל וחולין מעורבין זה בזה משום דאין ברירה וה"נ לענין שכחה אין ברירה וא"כ האי לקט שכחה ופאה מחלקו של ישראל צריך לעשר מפני חלקו של נכרי דפטור מלקט שכחה ופאה וצריך לזכות להם כמו גבי שבולת שנתערבה בגדים כו':

(שם) **הלכה ה** אחת למירוח ואחת לשליש: דשני זמנים קבעו חכמים לעונת המעשר משהביא שליש נתחייב במעשר ומירוח ג"כ קובע למעשר אלא משהביא שליש נאסר מלאכול אכילת קבע אבל באכילת עראי מותר עד המירוח ומשמירח נאסר אפי' באכילת עראי. והא דתנינן תרי זמנין בפאה ובחלה קמ"ל דבעינן שיהא ביד שבעה"ב משעה שהביא שליש ועד אחר המירוח. אבל אם הי' בשעת הבאת שליש ביד הגזבר או בשעת המירוח פטור מן המעשרות: ר' בא מפרש בחלה למירוח ובפאה לשליש. כלומר האי כיוצא בו דתני במס' חלה לאשמעינן דומיא דחלה מה חלה מיירי משנתגלגל העיסה ונאסר באכילת עראי ה"נ כיוצא בו דתני לענין המעשרות היינו נמי משנאסר באכילת עראי והוא מזמן מירוח. ובפאה דתני כיוצא בו אשמעינן דומיא דפאה דחיובה משהביא שליש ה"נ כיוצא בו דתני לענין מעשרות מיירי שהביאה שליש ביד הגזבר (ג): (ע"ב) מאי כדון. משני מאי כדון תקשה לך הלא אם תרצה לאוקמי בתוספת תוקמוה כר"ע ואם תרצה לאוקמוה כד"ה תאמר בקוצר מיד שהביא שליש:

(שם) **הלכה ו** אבל אם היו טפולין לאביהם מציאתן שלו. כשאוכלין על שולחן אביהם אפי' הם גדולים ויש להם יד לעצמן מ"מ מציאתן שלו דאמרינן מסתמא הגביהו תחלה לזכות אביהם אלמא דהמגביה מציאה לחבירו קנה חבירו: מאחר שהוא ראוי ליטול זכה. וה"ה במציאה דראוי לכל אדם: ואת אמרת מציאתו לבעה"ב. ולא משני ר"ל לעצמו דהכא מסתמא הגביה כדי לזכות את בעה"ב והוי כמו המגביה מציאה לחבירו אלא ע"כ דס"ל דהמגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו: מ"ד הראוי ליתן כ"ש ליטול. דאינו אלא חד מגו: הן גט זה לאשתי. פשטא דלישנא משמע שנתן לאיש והוא אינו ראוי ליטול. ומשני באשה שראויה ליטול: ושטר שחרור זה לעבדי. מקשה הא בין איש בין אשה אינם ראויים ליטול ומשני בעבד שכן ראוי לקבל גט שחרורו. ומקשי והעבד ראוי להוליך הוא את הגט. דמשמע לי' דלאדם א' אמר תן גט והשחרור ומשני פתר לה לצדדין. רישא בישראל [אמר נכדו הצעיר נ"ל רישא באשה] וזה איירי בעבד. ומקשה והתנינן התקבל גט זה וכו'. ובזה ודאי משמע דאיירי באדם א' ואם הוא איש איך יכול להיות שליח לקבלה ואם היא אשה איך יכולה להיות שליח להולכה. ומשני באיש שכן ראוי לקבל גט בתו לכן הוי ראוי ליטול ובעשה גם כן שליח לקבלה: (דף כג ע"א) מילתא דריב"ל הראוי ליטול זכה. דריב"ל אמר אפי' לרבנן הראוי ליטול אבל לר"א דמתניתין אפי' ראוי ליתן דאמרינן ב' מגו: ברם כמ"ד אין קנין לגוי. וחייב במעשרות מדאורייתא אפי' הפקיר חייב דאין הפקירו מועיל מדאורייתא: ברם כמ"ד יש קנין. ואינו חייב במעשרות אלא מדרבנן. אפי' לא הפקיר הי' פטור מן המעשרות דקל הקילו חכמים בליקוטים: (ע"ב) עלי' שאל ר"א ואין לו קנין נכסים. וכי אין לו קנין אפי' לענין הפקר שלא יהא הפקר הא כיון שהפקיר נמצא יד הכל שוין ופטור ממעשרות: אף על התנייתא. עלי' שאל ר"א ואין לו קנין נכסים א"כ אמאי אינו יכול להפקיע מיד מעשרות כיון דהוי שלו לכל מילי:

(דף כד ע"א) **הלכה ז** לקט קצירך הקוצר בידו. דריש לאפוקי מדר' יוסי דמייתי בחולין קל"ז דאומר אין לקט אלא הבא מחמת קציר (ד):

חד

## הגהות הגר"א

**הלכה ד** ושכחת עומר זו שכחת עומר בשדה זו שכחת קמה כצ"ל. ומש"כ בספרים בשדה ושכחת קמה הוא ט"ס: (ע"ב) ה"ה כר"ע בתוספות בדברי הכל בקוצר מיד כצ"ל. ומש"כ בספרים כר"ע במירוח הוא ט"ס:

**הלכה ו** מאחר שהוא ראוי ליטול זכה רשב"ל אומר אין אדם זוכה לחבירו במציאה דתני השוכר את הפועל כו' כצ"ל: [אמר נכדו הצעיר הנראה דל"ל ר' יוסי מקשה מה צורכה להחוא דאמר ר"ל בעי ולא שמעינן ר' יעקב בר אחא דמר ר' יעקב בר אחא איתפלגון כו']. ותיבות ר' יעקב בר אחא בעי נמחקים: מ"ד הראוי ליתן כ"ש ליטול. ומ"ד הראוי ליטול אבל ליתן לא כצ"ל: הן גט זה לאשתי באשה ותיבות שכן ראוי לקבל גט בתו נמחקים: ושטר שחרור זה לעבדי בעבד שכן ראוי לקבל גט שחרורו כצ"ל: (דף כג ע"א) והעבד ראוי להוליך הוא את הגט פתר לה לצדדין והתנינן התקבל גט זה לאשתי או הולך גט זה לאשתי אם רצה להחזיר יחזיר באיש שכן ראוי לקבל גט בתו הא מתניתא פליגי על מ"ד כו' כצ"ל: (ע"ב) אף על תנייתא על דר' יוסי כצ"ל. ותיבת הקדמייתא נמחק:

(דף כד ע"א) **ה"ז** תני לקט קצירך הקוצר בידו כצ"ל. ותיבת ולא נמחק: פרט כרמך הפורט בידו כצ"ל. ותיבת ולא נמחק:

פ"ב

## בנ"י משה

מכלה פאת שדך ולפי זה הפאה תלוי לכל בלשון המקרא מה שאין כן בלשון חז"ל דהם אמרו מפני ה' דברים לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו ושפיר נקטו פאה לבסוף: (ב) דהנה בלשון המשנה ראוי לדקדק פתח בעונת המעשרות והיה הקדישן עד שלא נגמרו. וראוי הי' לסיים הקדישן עד שלא באו לעונת המעשרות ובאו לעונת המעשרות ואח"כ פדאן. שלא דעונת המעשרות וזמן גמרן זמנים מחולקים הן כמבואר פ"א דמעשרות מ"ב ובמ"ה ועי"ש ר"מ ור"ש והא"ש ורע"ב. לכן הרמב"ם בהלכותיו הפליג דברי המשנה והפילם לשני פרקים. בספ"ב כתב המקדיש פירותיו כשהן מחוברים עד שלא באו לעונת המעשרות כו' ובספ"ג כתב המקדיש פירות תלושין כו' ואם נגמרו מלאכתן ביד ההקדש כו' ולפי שמתבאר ברמב"ם דאם הי' ביד הגזבר בשעת עונת המעשר היינו הבאת שליש בתבואה פטור מן המעשר ובכדי שלא תקשה ע"ז ממשנה ספ"א דפאה המקדיש ופודה חייב במעשרות עד שימרח הגזבר שמשמע אבל הבאת שליש ביד הגזבר אינו פוטר. זה שהשכיל הרמב"ם ידיו דבספ"ב כתב המקדיש פירותיו כשהן מחוברים ובספ"ג כתב המקדיש פירות תלושין רמז לנו טעמא דמתניתין דספ"א דפאה משום דמיירי כולו בתלושין. ואין פוטרין אלא שעת המירוח אבל במחובר פוטרן הבאת שליש ביד הגזבר. ועפ"ז באנו לומר במשנתינו כאן דלעיל מיירי קתני הקדיש קמה דמיירי במחוברין וקתני כיוצא בו היינו רישא דמתניתין עד שלא באו לעונת המעשרות דמיירי נמי במחוברים. ולפי משנה זו אות באות נשנית במס' חלה פ"ג מ"ד ושם כולו מיירי בתלושין. וקתני כיוצא בו היינו הסיפא דהקדישן עד שלא נגמרו היינו המירוח. ולענ"ד דז"ש בירושלמי ולמה תנינן תרי זמנין. למה הכן במשנה הנ"ל שני זמנים א' עונת המעשרות ב' זמן גמרן ותשני א' למירוח וא' לשליש ר"ל דשני נבות הם ובא' קמ"ל דאם הי' הבאת שליש ביד הגזבר פוטרן ובבא השני קמ"ל דאם הי' המירוח ביד הגזבר פוטרן. ולולא יראתי כו' הייתי מגיה במקצת בדברי הירושלמי בשם בר פדייה א' לשליש וא' למירוח כו' חברייא אמרין א' למירוח וא' לשליש. ר"ל דחברייא אמרי איפכא ור' בא מפרש למה חברייא משפכין משום דחברייא אמרו דבריהם בחלה ושם מתפרש כיוצא בו למירוח ואגב תני במתניתין האי רישא דמיירי לענין שליש. ובר פדייה הוא דאמר דבריו במס' פאה ושם מתפרש כיוצא בו לענין הבאת שליש ואגב תני האי סיפא לענין מירוח. והדברים ברורים בלשון הירושלמי ומתקבל יפה בפירוש המשנה ומתורץ כל הקושיות. והיכא נוכל לדמות כי הר"ש יפרש לעונת המעשרות דקתני במתניתין היינו מירוח דיהי' סותר לדברי הירושלמי ודחוק הרבה בפירוש המשנה. ועי"כ נאמר שצריך להיות בר"ש משבאו לעונת המעשרות ופדאן כו'. וכמו כן מוכרחים אנו להגיה בר"ע עד שלא נגמרו היינו מירוח כו'. ופירוש שלא באו לעונת המעשרות פירשו הרע"ב במסכת חלה ממש כלשון הרמב"ם כאן. כי אין חולק על פירושו ויתורץ מה שהרגיש תוספת יום טוב על הר"ש והרע"ב. קורא המשכיל יבין אשר כל אלה נתבאר לעניות דעתי מהערת דברי אא"ז הגאון זצוק"ל בנות אלי'. ועי"ב תסכים לדעתי כי לשון שבנות אלי' אינו אלא דברי תלמיד ששמע פי' המשנה מפי אא"ז הגאון זצוק"ל ושתלמיד הטעה על הספר והכתיב הדברים מדעתו וזהו קלקלתו. דעו נא וראו כאן בפי' הקצר במשנה הנ"ז. א' מ"ש ר"ש פי' דגמרן היינו מירוח. כולו תמוה מי מהמפרשים נמנע מלפרש גמרן היינו מירוח. ב'. מ"ש ור"ת פי' גמרן היינו שהביאה שליש. מעולם לא נמצא כן בפי' הרמב"ם. אדרבה בהלכות מעשר בפ"ג מבואר וז"ל פירות שהגיעו לעונת המעשרות ונתלשו ועדיין לא נגמרו מלאכתן כו'. ג'. מ"ש קשה לר"ת דתנינן לעיל פ"א מ"ו לעולם פטור מן המעשר עד שימרח. שנה דשם איתא לעולם הוא נותן משום פאה ופטור מן המעשרות עד שימרח ונתינת הפיאה הוא אחר שהגיע לעונת המעשרות (ובמעשרות יש שני זמנים כנ"ל בהביאור) ולק"מ. וזה אינו אלא מתלמיד הנ"ל שמע הקושיא מסוף משנה הנ"ל דקתני המקדיש ופודה חייב במעשרות עד שימרח הגזבר. ד. מ"ש וי"ל שהמשנה כיוצא בו שבחלה מיירי וכו' שגם בזהו דברי הירושלמי. וגם יגיד לנו איך מהלך בזה קושיתו על הר"ת ממשנה דלעולם הוא פטור מן המעשר כו'. שימו נא כבוד לגאון אמתי בישראל ותנו תודה שהתלמיד הכתיב דברים מדעתו: (ד) לא זכיתי להבין דבריו. שלא בחולין שם מסקינן מודי ר' יוסי בגמידי דאורמי' כו' עוקר מניח ס"ל לקצור כו'. אלא ע"כ כדברינו דכותב הביאור לא יצא

ידי

## כתב יד א'

והיינו אפי' הקוצר בידו דהיינו תולש הוי לקט: וכן ופרט כרמך הפורט בידו. פי' ואפ"ה הוי פרט: תוך היד ותוך המגל. פי' דסברי דרישא דוקא או לעניים וא"כ לפ"ז הא דקתני אחורי היד ואחורי המגל היינו או או: וחד אמר תוך היד ואפילו אחורי המגל. פי' דהיינו הא דקתני ברישא תוך היד ותוך המגל היינו או או: עליונים לעניים בלבנים. פי' דקאי על הא דקתני במתני' העליונים לעניים וקשה ליה מהיכן ידעינן עד היכן נקראים עליונים וע"ז נתן סימן בלבנים דהיינו כ"ז שהם לבנים נקראים עליונים: הכל לעניים. וירוקים אין סימן כדמפרש: שא"א לגורן כו'. פי' וא"כ אפי' בגורן איכא ירוקים ולכך איכא למימר דמהל עניים הן: דרבי יהודה בן הגרא היא. פי' הא דקתני במתני' דאפי' אם היה ספק אם הוא של עניים או לא הוי לעניים היינו כר"י בן הגרא דהוא סבר דספק לעניים אבל רבנן סברי דספק לבעה"ב וכדמייתי מספק אם קצרה משנתגייר או קודם שנתגייר שפטור לרבנן מפאה וה"ה לספק דהכא: (ע"ב) ר"ל אמר ד"ה היא. פי' הא דקתני הכא שספק לעניים אתיא אפי' כרבנן דהתם והא דפטרי גבי גר שנתגייר והיה לו קמה דהתם עיקרו פטור פי' דהיינו מתחלה היה נוי והיה פטור ומספק א"א לחייבו אבל הכא ישראל שעיקרו חייב בלקט משום ספק אחר דהיינו אם היה לקט אין לפוטרו: א"ר יוחנן. פי' דסבר דלרבנן אף הכא פטור ואין חילוק בין עיקרו חייב לעיקרו פטור דלר"י בן הגרא לעולם חייב ולרבנן לעולם פטור: שכך היה מלמד ר"מ את ר"י בן הגרא. פי' שהיה תלמידו: ספק לקט לקט. פי' ואין חילוק דלעולם ספק לעניים: אמר רשב"ל. פי' רשב"ל דסבר דהכא כיון דאיירי בישראל שעיקרו חייב אפי' רבנן מודו שחייב גרס הכי שכך היה משיב ר"מ את החכמים. פי' דפליגי עליו גבי גר שנתגייר והיה לו קמה דפטרי התם רבנן עליהם מקשה אין אתם מודים לי שספק לקט לקט. פי' דהיינו כמו הכא דהוי [ספק] אם לעניים אם לבעה"ב הוי לעניים ואמאי פליגו הכא דלר"מ לא ס"ל לחלק בין עיקרו חייב לעיקרו פטור והם השיבו לו שמחלקין בין ישראל שעיקרו חייב לעכו"ם שעיקרו פטור: ה"ג אמר רבי יוחנן כך היה מלמד ר"מ את ר' יהודא בן הגרא ספק לקט לקט. פי' לדבריו דס"ל דלרבנן אין חילוק כלל ולעולם ספק לבעה"ב ולכך ל"ל אלא שר"מ מלמד את ר"י בן הגרא ולפיכך אר"י בן הגרא בשם ר"מ במתני' ספק לקט לקט: אר"ל. פי' דלר"ל דס"ל דהכא גבי לקט אפי' רבנן מודו לפיכך אמר דהכי הקשה ר"מ את חכמים כו': ה"ג וכי זכה הוא מה ששנה לנו רבי כו'. פי' הוא לשון נקיות וכמו כעורה זו ששנה רבי בקדושין ופי' מפני מה לא דרשת כמן רבי: הדרן עלך הפאה נתנית

## גדיש פרק חמישי

(שם) **הלכה א** גדיש וכו': הכא את אמר אומדין כו'. פי' גבי רוח שפזר את העומרין: וכא את אומר כל הנוגעת בארץ ה"ה של עניים ·

## כתב יד ב'

חד אמר תוך היד ותוך המגל. ס"ל רישא דוקא דבעינן בעינן ואז הוא לעניים אבל אם הי' תוך היד ולא תוך המגל או תוך המגל ולא תוך היד ה"ה של בעה"ב והא דתני סיפא אחר היד ואחר המגל לבעה"ב לאו דוקא אלא או או קתני: וח"א תוך היד ואפי' אחורי המגל. והאי ס"ל סיפא דוקא קתני ובריסא או או קתני: עליונים לעניים בלבנים. מפרש הא דקתני במתני' עליונים לעניים היינו כל אותן שהן לבנים נקראים עליונים: שא"א לגורן לצאת בלי ירוקים. וכיון דבגורן נ"כ איכא ירוקים איכא למימר דגם הירוקים משל עניים הן: דר"י בן הגרא היא. הא דקתני במתני' דאפי' אם הוא ספק אם משל עניים או לא הוי לעניים ריב"ח הוא דסבר ספק לעניים. אבל רבנן סברי ספק לבעה"ב וכדמייתי מברייתא גר כו' (ה): (ע"ב) רשב"ל אמר ד"ה היא. הא דקתני במתני' ספק לעניים אתיא אפי' כרבנן דברייתא דגר אלא דהתם בגוי שעיקרו פטור לכן ספקו פטור (ו): מלמד ר"מ את ר"י בן הגרא. שהוא תלמידו: ר"מ משיב את החכמים. היינו חכמים דפליגי עליו גבי גר שהי' לו קמה אמרי אם ספק פטור. אי אתם מודים לי הכא בחורי הנמלים שספק לקט לקט. וחכמים השיבו לו כדלעיל שאני הכא דעיקרו ישראל חייב ספקו נמי חייב. וגוי שעקרו פטור ספקו נמי פטור: וכי זכה הוא מה ששנה לנו רבי. הוא ע"ד שאמרו בקדושין עכורה זו ששנה רבי. כלומר מפני מה לא דרשת כמו רבי:

## גדיש פרק חמישי

(דף כד ע"ב) **הלכה א** אפי' שוגג אפי' כריכות אפי' חיטין ע"ג שעורין וכו'. לא זו אף זו קתני: (דף כה ע"א) ברם כב"ה עניים מעשרים ואובלים. כלומר וכי עניים מעשרים לקט ואוכלין ואיך קנסו ליתן משלו לעניים הלא יאכלו שאינו מעושר: משום קנס דהפקר ב"ד הפקר. דהפקר של ב"ד הוא הפקר גמור בין לעניים בין לעשירים והא דלא יקחו אלא העניים משום שהוא מעורב עם הלקט שלהם (א): ומנין שהוא פטור מן המעשרות. כ"ז שנוים במס' אחרת והתם שפיר מוכיח מהאי משנה דגדיש שלא לוקט תחתיו: שאין השנים כסדרן. ואין אוכלין אחר הפסח מתבואה החדשה: ד' קבין לכור. ר"ל הא דארשב"ג כדי נפילה הוא השיעור ד' קבין לכור ופליג את"ק דאמר אומדין אותה היינו אותה השדה אומדין לפי מיטב השדה ולפי רוב התבואה ולפי הזמן ורשב"ג סבר דשמין לפי רוב התבואות ברוב הזמנים והיינו ד' קבין לכור: תמן תנינן כו'. דהתם איתא נמי לישנא דכדי נפילה ומפרש לי' בענין אחר (ב):

(דף כה ע"ב) **הלכה ב** שבולת שבקציר. שנמלטה מהמגל ונקצר כל סביבותיה אם אין מגיע ראשה לקמה ה"ה לקט של עניים. וכן פי' הר"מ. והר"ש מפרש שאותה שבולת היא שכחה. אע"פ שממשנה י"ד דפ"ו ועד מ"ז דפרקין כולו איירי

פי' דהיינו גבי גדיש שלא לוקט תחתיו כו': ומפרש קנס קנסו כו': ומפרש דהיינו אפי' שוגג. דהיינו שגידש בשוגג: ואפי' כריכות. פי' שא"א לערבן: ואפי' חטין ע"ג שעורין. פי' דהוי מין אחר והכל לא זו אף זו קתני: (דף כה ע"א) ה"ג ברם כב"ה עניים מעשרין ואוכלין. פי' בתמי' ומן הדין ודאי אינו פאה אלא כמו הפקר לעניים שהוא מפקיר אותן ויודע שלא יקחו אותם אלא עניים בתורת פאה ואי היה חייב במעשר הי' לנו לחוש שיאכלו עניים בלא מעשר דסברי שהיא פאה: שמענו שהוא פטור מן המעשרות ד"ה. פי' אפי' לב"ש משום קנס שהפקר ב"ד הפקר וא"צ דעת ב"ד הוי שיהא בין לעניים בין לעשירים כדי שיפטור מן המעשרות אף שבודאי לא יקחו אלא עניים היינו משום שמעורב בתבואה שלהן אבל ההפקר היה בין לעניים בין לעשירים: ה"ג מנין שהפקר ב"ד הפקר דכתיב כו': ומנין שהוא פטור מן המעשרות. פי' שההפקר פטור. הירושלמי מביא כאן מפני שעיקר הוכחה היתה מהאי מתני' דגדיש שלא לוקט תחתיו אבל עיקרה היא שנויה במקום אחר דאי עיקרה כאן קשה דהא בתחלה קאמר גבי גדיש שהוא פטור מן המעשרות משום הפקר ב"ד ועליה שאלו מנין שההפקר פטור מן המעשרות אלמא שהוא רוצה להוכיח ממקום אחר וא"כ מוכיח גופא מכאן: ה"ג עד כדון שביעית מוצאי שביעית מאי טעמא: א"ר אבין היא שביעית. פי' דהכא יש מה לאכול בשביעית: תני אין מעברין כו': שאין השנים כסדרן. פי' שאינו ראוי לאכול מתבואה חדשה תיכף אחר הפסח: היא מוצאי שביעית היא שאר שני שבוע כנ"ל: שומרהו שיבוא בחדושו. פי' וא"כ הוי העיבור מדאורייתא ולכך פטור מן המעשרות: ד"ה משום קנס שהפקר ב"ד הפקר כנ"ל: ד' קבין לכור או לבית כור. פי' דמבעיא לי' הא דקתני במתני' כדי נפילה כו' פי' כמו שראויה לפול לקט ממנה והא דפליג את"ק דאמר נמי אומדין אותה היינו דת"ק סבר דשמין לפי אותו זמן ולפי אותה שדה ולפי אותה תבואה והוא סבר שאין שמין אלא לפי רוב תבואות ורוב זמנים והיינו כדי נפילה ועליה מפרש בגמ' דשיעורא ד' קבין לכור ומבעיא ליה אם הוא לכור היינו לאותה שדה שקוצרין ממנה כור או לבית כור והיינו לאותה שדה שזורעין בתוכה בית כור: תמן תנינן כו'. פי' דמייתי לה לומר דהאי כדי נפילה אינו דומה להתם דהתם אמר בנופל לה כדי לזורעה והיינו השיעור שזורעין באותה שדה והכא כדי נפילה כדי לקט הראוי לפול: ומה קצבה. בפ' המקבל גבי אריס דעד מתי חייב לטפל בה דקתני אם יש בו כדי להעמיד כרי חייב:

(דף כה ע"ב) **הלכה ב** ה"ג א"ר יוחנן והוא שיהא ראשה מגיע לקמה א והוא שתהא יכולה להקצר עם הקמה כהדא דתנינן כו'. פי' דמייתי מלקט על שכחה אבל ודאי מתני' איירי בלקט כפי' התם דהא גבי לקט תניא ועוד דמסתמא גם לקט במחובר כמו השאר והא דמייתי הר"ש דאמר דאיירי בשכחה מדתניא בספרי לא תשוב לקחתו מכאן א"ר ישמעאל כו' והיינו ודאי בשכחה דהא האי קרא איירי בשכחה לאו האי מתני' אלא מתני' דעדיות פ"ב דהתם קתני משום ר' ישמעאל שבולת שבקציר ואיכא למימר דהספרי מייתי הך מתני': היתה יכולה להקצר עם הקמה. פי' דהיינו שיכוף אותה לקמה ויקצור: ה"ג יכולת להקצר עם הקמה והחיצונה יכולה להקצר עם הפנימית וא"י להקצר עם הקמה הפנימית נצולת כו': שבולת שבקציר אינו יכול לפשוט ידך וליטלה הוא. פי' בתמי' הא ודאי יכול

א בגמ' מחק והוא שתהא וגרס ויכולה להקצר כו'. [מנכדו הג"מ יעקב משה זצוק"ל].

## הגהות הגר"א

(ע"ב) כך הי' מלמד ר"מ את ר' יהודא בן חגרא שספק לקט לקט כנ"ל. ותיבת משיב ותיבות אין אתה מודה לי נמחקים: (שם) מוחק וכי זכה הוא כן הגי' אחד מן המגיהים והגי' שנ"ל וכי זרה היא מה ששנה לנו רבי):

**פ"ה** (דף כה ע"א) **ה"א** ברם כבית הלל עניים מעשרים ואוכלים כנ"ל. שהפקר בית דין הפקר ומניין שהפקר בית דין הפקר דכתיב וכל אשר וגו' כנ"ל: במוצאי שביעית מ"ט כנ"ל. ותיבת מניין נמחק: א) היא שאר שני שבוע א"ר מנא הדא דתימר כו' ותיבות תני אין מעברין כו' נמחק: שאין השנים כסדרן היא מוצאי שביעית היא שאר כו' כנ"ל: ה"ה משום קנס שהפקר ב"ד הפקר ר"ז כו' (כן הגיה בתוך הביאור): ה"ב תמן תנינן איזהו ק:ה כו' כנ"ל: (ע"ב) א"ר יוחנן והוא שיהא ראשה מגיע לקמה ויכולה להקצר עם הקמה כהדא דתנינן שבולת של קציר וראשה מגיע לקמה א"ר יוסי והוא שיהי' הקציר סובבה היתה יכולה כו' כנ"ל: [וכן הוא ברמב"ם בהלכות פ"ד ה"ג]: עם הקמה והחיצונה יכולה להקצר עם הפנימית ואין יכולה להקצר עם הקמה הפנימית ניצולת כו' ומוחק תיבת ואין: דבר שהוא

א) בהגהת כד"ל מגי' היא מוצאי שביעית.

## בנ"י משה

ידי מוכת ביאור. ובס"א בפי' המלוך מתבאר כאן יפה וז"ל הי' קוצר קצר מלא ידו כנ"ל. אשמועינן לאפוקי מדר' יוסי בחולין שם דס"ל בתבואה דדרכו לקצור אם קמץ אינו חייב. אשמועינן כאן כרבנן דאפי' בדבר שהי' קוצר היינו שדרכו לקצור אפ"ה בין אם קצר בין אם תלש חייב בלקט אא"כ הכהו קוץ כו' עכ"ל: (ה) תוי"ט ד"ה של בעה"ב. כלפי עני קורא בעה"ב אע"ג דיותר נכון למתני' בעל השדה עכ"ל. ול"נ דהנה הקונה קמה לקצור חייב ג"כ בלקט שו"פ והלא אין לו שדה ע"כ נמנע לו לכלול בשם בעל השדה: (ו) הכותב בס"א המלוך הכחיב דבריו ליישב בבלי בחולין עיין שם. ולא ביאר כל צרכו דגם על התוס' קשה דכתבו מדרבנן נמי פליך א"כ מאי משני ר' יוחנן דמינה הותפ בלשון יחיד ריב"ח אומר משום ר"מ כו' וסלא רבנן נמי ס"ל ספק חייב. אלא ע"כ כדברי הא"ז הגאון זצוק"ל דרשב"ל מקשי לשיטתו דס"ל דרבנן מחייבי בספק ור"י משנה לשיטתו דרבנן פטרי בספק והא דקאמרי העליונים לעניים הוא מטעם אחר כדבעינן למימר לקמן דלר' יוחנן רבנן דמתניתין ס"ל ספק פטור כרבנן דגר אלא דהתם אמרי' המע"ס משום דפרה בחזקתו קיימי. משא"כ גבי לקט אפקיה רחמנא השדה מרשות בעליה לגבי לשו"פ והוי חורי הנמלים ממון המוטל בספק וחולקים וכי היכא דבמציאה זה נוטל עד מקום שידו מגעת כו' ה"כ העליונים הסמוכים אל הלקט של עני לעניים. והתחתונים הסמוכים לקרקעו של בעה"ב ה"ה של בעה"ב וזהו שפתח התנא העליונים והתחתונים ולא מנה בהו סימנא מפני שחולקים בשוה. ומ"ש בירושלמי ר"י ב"ר שמואל העליונים בלבנים משמע דהוא מפרש אליבא דרבב"ל דאמר ד"ה ספק לקט חייב בעליונים שהם לבנים יש בהן ספק אם הוא מן הקמה או מן הלקט וספיקו חייב. והתחתונים בירוקין שאין בהם א' שהוא מן הלבנים לא הוי לעניים יכמ"ה דא"א לגורן לצאת בלא ירוקין והוי תחתונים ג"כ בספק לכן כולו לעניים. עוד קשה מ"ש בחולין שם והא טעמא קאמר דאמר רשב"ל מאי דכתיב וכו' ואיך יתכן דרבב"ל מקשה וה"ע קאמר מדברי עצמו דארשב"ל כו'. והנלע"ד להגיה כמ"ש בירושלמי והא ר"ש ב"ר נחמן בשם ר' יונתן עני וכו' ור' יונתן הי' בימי התנאים שפיר פריך מיניה לר' יוחנן. אלא עדיין קשה לפי דגרסינן בירוש' א"ר יוחנן וכי זכה הוא מה ששנה לנו רבי תמזוב וכו'. מבואר דר' יוחנן בעצמו קאמר טעמא משום רבי ונ"ע שם. וגם נראה דדאוי להגיה בירושלמי שם כמ"א הכל לעניים שספק לקט לקט שא"א לגורן לצאת בלא ירוקים. תניא (בתוספתא) שבולת שחליה בקמה וחליה בקציר נוטלה ומצליכה לאחריו שספק לקט לקט א"כ יוחנן דריב"ח היא דתני גר כו' וגוי שעיקרו פטור ספקו פטור שספק לקט לקט (קאי על הא דמסיים כו' במתני' שספק לקט לקט ונראה אך למותר) א"כ יוחנן כך הי' מלמד ר"מ את ריב"ח כו'. ודע לך דדרש זה הגיה הרמב"ם להלכה פ"ד ה"ו:

(א) כתב הרמב"ם פ"ד ה"ו הנוגעות בארץ כו' לעניים מפני שאין אנו יודעים כו' וספק מ"ע לעניים שנא' תעזוב הכת לפניהם מעלך עכ"ל. משמע דמדאורייתא הוא לעניים וא"כ כתב ולמה אין אומדין כו' קנסוהו הכי דאינו אלא משום קנס וכן מבואר בירוש' דקנסוהו ומאריך שם בסוגיא איך קנס פטור ממעשרות ולהרמב"ם הכי הוא מדאורייתא ופטור ממעשרות. ועוד איך יתכן דמפני שאין אנו יודעין כו' הלא מפרש לקמן אפי' חיטין ע"ג שעורין כו'. ולולא יראתי כו' נלע"ד (דמה שנדפס ברמב"ם מפני שאין אנו יודעין וכו' בהלכה ו' הוא טעות ונ"ל בסוף) ה"ה ד' קבים לכל בית כור מפני שאין אנו יודעין כו'. ולפ"ד הא"ז הגאון זצוק"ל נוכל לדחוק בדברי הרמב"ם. דמשום קנס הוי הפקר ב"ד. וההפקר הוי גמור בין לעניים ובין לעשירים. והא דאין העשירים מלקטין אלא אמרו כולו לעניים. הוא שאמר מפני שאין אנו יודעין איזה מהם שהיתה לקט וספק מ"ע לעניים שנא' תעזוב כו':

(ב) ז"ל הירושלמי בנופל לה כדי לזורעה וכא את אמרת הכין. ולא משני על זה מידי ונלע"ד מדליכא שינויא לאו מתרצתא היא והדמי לה האי מימרא דכדי נפילה הוא ד' קבין לכור. אלא כדי נפילה הוא כדי לזורעה היינו ד' שאין לכור. לכן נ"ל דבבבלי ב"מ ק"ה ב' דאי לגרום וכמה לקט ראוים לעשות כדי נפילה כי אתי ר"ד א"ר א"ר ואיתימא ר"י ד' קבין לכור ומתורץ בזה הא דלא רמיא לה בבבלי ר' יוחנן אדר' יוחנן וגם מתורץ שיטת הרמב"ם בפירושו ובהלכות. בדברי רשב"ג שאמר כדי נפילה אין לפרש כ"א כדי לזורעה וה"כ כתב הרמב"ם בפירושו בדברי רשב"ג פי' נפילה שיעור מה שזרע בה ושפיר' כ' שם דאין הלכה כרשב"ג וכן בהלכות לא פסק שיעור מה שזרע בה היינו דלא כרשב"ג אלא כת"ק דאומדין כמה לקט כו' וכפי גירסתינו בבבלי כמה לקט כו' מפרש ר' יוחנן ד' קבין והוא הוא הלשון בהלכות אומדין אותה כמה לקט כו' וכמה הוא השיעור זה ד' קבין. וניצל הרמב"ם מפי האי השוי"ע שכ' ואף הרמב"ם בחיבורו

תזר

## כתב יד א'

יכול ליטלה ואפ"ה לריך שיהא דאשה מגיע לקמה ואי לא הוי שכחה : ומשני באומן השני שנו. פי' דהתם אף רבי הושעיא מודה משיעבור הימנה הוי שכחה תיכף : ה"ג דבר שהוא ראוי להציל ונטלו. פי' אותו דבר : מהו שיעשה שכחה. פי' את מה שהציל תחלה : לא כבר נראית כו'. פי' קודם שנטל ואפ"ה כשנטל הוי שכחה : דבר שהוא ראוי להציל ושכחו. פי' דהיינו שלא נטל אלא שכח את המציל אם הוי שכחה מה ששכח תחלה או לא : (דף כו ע"א) ה"ג ותציל שאינה עקורה את העקורה : בקוצר שורה ומעמר שורה. פי' דהיינו שקולר תחלה כל השורה ואח"כ מתחיל לעמר מתחלתו : ה"ג א"ר יונה כו' ואם לאו מעשרותיו קבועין באלו ונותן לו את הראשונה א : דר' יוסי היא. פי' ת"ק דמתני' דאמר סתמא מעשר שבולת א' ונותן לו וא"צ לזכות תחלה כל הגדיש אתיא כר' יוסי : וכדמפרש כל שהל פיו כו'. וה"נ כיון שנותן חליפיו לעני פטור מליתן אותו שבולת של לקט בכל שהוא : דברי ר' יוסי. פי' אפילו לר' יוסי לריך לזכות לכהן. את הבכור ואח"כ נותן לו חליפין ב : הוי לית היא דרבי יוסי. פי' דכיון דר"א אמר אלא מזכה את העני בכל הגדיש פי' משמע דת"ק סבר דא"צ לזכות וא"כ אתיא דלא כר' יוסי : כל גרמה היא אמרה כו'. פי' ממתני' שמעינן דאתיא כר"י מדאמר האי ליטנא מזכה את העני בכל הגדיש דת"ק סבר א"צ לזכות את כל הגדיש אבל האי שבולת נופא באמת לריך לזכות והיינו כר' יוסי. ה"נ ג תניא קדמאה סבר כו'. זכייה ותיבת אינה מיותר : והתניא אחריא סבר מימר אינה זכייה היא ר"ז כו' ותיבת והתני מיותר ד :

(דף כו ע"ב) **הלכה ג** אין מגלגלין בטופח. עיין נפי' הרמב"ם : ה"נ תמן לא באו לרשות עניים ה. פי' נבי מדל שהיא קודם קלירה שעדיין לא זכו עניים ב"ס הכא הרי באו : והא רמ"א אין מגלגלין. פי' משמע אפי' היזק בעה"ב מרובה והכא נבי מרבן תני אם היזקו מרובה מותר : ומשני שמין וגבי מרבן אפשר דליכא לעמוד על השומא יפה : (דף כז ע"א) ולמי הוא משלם. עד מהני' נ"ל אחר מתני' וקאי על ר"א דאמר לכשיגיע לביתו משלם עליה קאי ולמי הוא משלם כו' ו :

(שם) **הלכה ד** ה"ג לאביו מעשר עני לא אמרו אלא אם היו שניהם עניים כו' : שהן בעזיבה. פי' שלריך לעזוב אותן במחובר ושם אין לו חלק לכך מותר אבל מעשר עני אסור שהוא בתלוש :

(דף כז ע"ב) **הלכה ה** הרי זה גוזל לבעה"ב. פי' שעושה בכיון שיפול כדי שילקוט בנו : א"ר יצחק ועניים מרודים. פי' הוא מפרש נמי הלשון של עולים ומפרש דהיינו מטולטלין כמו ועניים מרודים דמתרגמינן מטולטלים : ואח"כ דרש מ"ם אח"ז והיינו תביא בית וכו' :

(שם) **הלכה ו** ה"ג ששכחוהו פועלים ושכחוהו בעה"ב אינו שכחה כו' : ה"ג היה עומד בשדה כו' אינו שכחה היה עומד בעיר כו' הרי זה שכחה שנאמר כו' : אף לענין מציאה כן. פי' דהיינו כשעומד בתוך שדהו קונה לו שדהו מציאה שיש בתוכה שהוא יודע : ה"ג מה אנן קיימין אם באינו יכול להגיע מה לי בתוך העיר כו'. פי' כיון שאינו יכול ליטלן אם ירצה א"כ אפי' בתוך שדהו נמי לא תקנו לו : ומשני והוא שיכול להגיע בהן אפי' בתוך שדהו. פי' אפי' בתוך שדהו לריך שיהא יכול להגיע בהן אם ירצה : בזוכר את הקשין. פי' המחופים עליהן או אינו שכחה דהקשין זכו אותו :

(שם) **הלכה ז** ה"ג לכובעות ר' יונה אמר מן לעיל. פי' שמעמיד אותו על הקרקע ככובע : לכומסאות מלרע. פי' שמעמיד אותו בחפירה : לעומרין רברבין כל"ל : א"ר

## כתב יד ב'

איירי בלקט. הוליאו הר"ש מעל הסדר מפני שהכריחו הספרי דמייתי לא תשוב לקחתו מכאן א"ר ישמעאל שבולת של קליר כו'. מבואר דר' ישמעאל אמרו בשכחה. אבל המעיין יראה דמשנתינו לא נאמרה בשם ר' ישמעאל. והספרי לא קאי אלא על מ"ד פ"ב דעדיות ג' דברים א"ר ישמעאל לפני חכמים כו'. ושם שפיר איירי בשכחה. אבל כאן נאמר על הסדר בלקט. וגם לקט איתא במחובר כמו פאה ושכחה. ובמשנתינו אשמעינן לקט במחובר : כהדא דתנינן כו'. מייתי ראי' מן הלקט על השכחה : באומן השני שנו. דהתם אף ר' הושעיא מודה משיעבור הימנה הוי שכחה היכף : דבר שהוא ראוי להציל ונטלו. אותו דבר המציל : מהו שיעשה שכחה. את הדבר שניצל תחלה : דבר שהוא ראוי להציל ושכחו מהו. ששכח ליטול את המציל אם חזר השכחה שבתחלה להיות שכחה או לא : (דף כו ע"א) בקוצר שורה ומעמר שורה. שמתחלה קולר כל השורה ואח"כ מתחיל לעמר מתחלתו : בשם ריש לקיש דר' יוסי היא. דאמר כל שחליפיו ביד כהן פט"ר מן המתנות ה"נ לת"ק כיון שנותן חליפיו לעני פטור מליתן שבולת של לקט וכן א"צ לזכות תחלה כל הגדיש לעני אלא נותן לו שבולת א' : דר"י צריך לזכותו לכהן. אבי' לר"י לריך לזכות תחלה הבכור ליד הכהן ואח"כ נקרא כל שחליפיו ביד כהן : הוי לית היא דר"י. מדאמר ר"א אלא מזכה את העני משמע דת"ק סבר שא"צ לזכות וא"כ ת"ק דלא כר"י : כל גרמא היא אמרה דר"י. אדרבה מדאמר ר"א מזכה את העני בכל הגדיש משמע דת"ק נמי ס"ל דלריך לזכות בשבולת א' אלא דא"צ לזכות בכל הגדיש :

(דף כו ע"ב) **הלכה ג** אין מגלגלין בטופח. עיין בשנות אלי' (ג) : תמן לא באו לרשות עניים. גבי מדל שהיא קודם קלירה ועדיין לא זכו העניים. [כן הוא לפי גירסתו בחבורו. אבל שהיב הירושלמי גרס בכת"י עלמו תמן לא באו לזמן חיוב. לריכין אנו לפרש לפ"ז שהענפים עדיין לא באו לזמן חיוב פרט ועוללות. ברם הכא באו ר"ל התבואה באה לזמן חיוב לקט שכחה ופאה. ואפשר דהיא היא] : והא ר"מ אמר אין מגלגלין. משמע אפי' היזק בעה"ב מרובה וגבי מרבן תני אם היזקו מרובה מותר ומשני ושמין וגבי מרבן אי אפשר דליכא לעמוד על השומא יפה : (דף כז ע"א) כאן גרס ולמי הוא משלם. וקאי על מ"ש במתניתין כשיחזור לביתו משלם :

(שם) **הלכה ד** שהן בעזיבה. שעוזב פאה במחובר לקרקע ושם אין לו חלק אבל מעשר עני שהוא בתלוש דוקא לכן אסור :

(שם ע"ב) **הלכה ה** ה"ז גוזל לבעה"ב. שעושה בכיון שיפול כדי שילקוט בנו(ד) : א"ר יצחק ועניים מרודים תביא בית. ר' ילחק גמי בא לפרש ליטנא דעולים ומרודים מתרגמינן מטולטלין שעולים מבית לבית(ה) : א"ר אבין אם עשית כן כו'. והוא דרש תביא בית שנאמר אח"כ :

(שם) **הלכה ו** אם באינו יכול להגיען. שאינו יכול ליטלן אם ירצה אפי' בתוך שדהו נמי לא תקנה לו ומשני והוא שיכול ליגע בהן כו' : בזוכר את הקשים. המחפים את העומר או אינו שכחה דהקשים זכו אותו :

(שם) **הלכה ז** לכובעות רי"א מן לעיל. שמעמיד אותו על הקרקע ככובע : לכומסאות מלרע

א ומוחק תיבות בזו ונותן לו את אחת מהן : ב ובהגהותיו מוחק מן דתנינן תמן כו' עד אחת ונותן לו. וא"כ נ"ל דאמר ר' בא כו' : ג איני מבין הגירסא דכאן וה"ג שם והתניא קדמייא סבר מימר מזכה מימינו לשמאלו זכייה והתניא אחריא סבר מימר מזכה מימינו לשמאלו אינו זכייה היא ר' זירא כו' : ד ועוד גרס שם דאת אמר על ידי זכיה היאך העני הזה מחליף כו' : ה ובהגהותיו נירושלמי בכי"ק ממש הכי גרים וז"ל תמן לא באו לכלל חיוב כו' ועוד גרס דרבנן כא אינון אמרין אם הזיקו מרובה על של עני והמן אינון אמרין הכין [הכא] אי אפשר ברם [תמן] אפשר : ו ולא סיימו קמן גירסתו דתיבות (דלא כן מה אנן אמרין) מוחק וכן תיבת לריכה מוחק וג' במקומה אתמר : [מנכדו הב"מ יעקב משה זצ"ל מסלאנים].

## הגהות הגר"א

שהוא ראוי להציל ונטלו מהו כל"ל. ותיבת ושכחו נמחק : הדא אמרה דבר שהוא ראוי להציל הרי זו שכחה כל"ל. ותיבת ושכחו נמחק :
(דף כו ע"א) ותציל שאינה עקורה את עקורה כל"ל. ותיבת שאינו נמחק : הרי מעשרות קבועים באלו ונותן לו את הראשונה ר' אבהו כו'[ו] ותיבות בזו ונותן לו את אחת מהן נמחקים : פליגי על ריש לקיש א"ר בא כו' כל"ל. ותיבות דתנינן תמן אלא מזכה את העני בכל הגדיש ומעשר שבולת אחת ונותן לו נמחקים : מימינו לשמאלו זכייה והתניא אחרייא סבר מימר מזכה כל"ל. ותיבת ואינה ותיבת אינה נמחקים : (ע"ב) לשמאלו אינו זכייה היא ר"ז ר' אבהו כו' כל"ל. ותיבת והתני נמחק : ע"י זכייה היאך העני כל"ל. ותיבת חילופין נמחק : הלכה ג תמן לא באו לזמן חיוב כן לריך להיות. ותיבות הן גרמו לעצמן נמחקים : דרבנן כא אינון אמרין אם היזקו כן לריך להיות. ותיבת המן נמחק : מרובה על של עני ותמן אינון אמרין הכין כל"ל. ותיבת וכא נמחק : הכא אי אפשר כן לריך להיות. ותיבת תמן נמחק : ברם תמן אפשר כל"ל. ותיבת הכא נמחק :
(דף כז ע"א) המאמר ולמי הוא משלם א"ר יונה לעניי אותה העיר דלא כן מה אנן אמרין א"ר חייא בר אבא למדת הדין נצרכה. בכל הספרים נדפס בסוף הל' ג' ורבינו ז"ל גרים המאמר הזה תיכף אחר הל' ד' והכי גרים ולמי הוא משלם א"ר יונה לעניי אותה העיר א"ר חייא בר אבא למידת הדין אתמר תני אב ובנו איש וקרובו כו' : ה"ד מעשר עני לא אמרו אלא שאם היו שניהם כו' כל"ל. ותיבת מנין נמחק : (ע"ב) ה"ו ששכחוהו פועלים ושכחוהו בעה"ב כל"ל. ותיבת ולא נמחק : הי' עומד בשדה ואומר כל"ל. ותיבת בעיר נמחק : הי' עומד בעיר ואומר כל"ל. ותיבת בשדה נמחק : מה אנן קיימין אם באינו יכול ליגע כל"ל : ה"ז לכובעות ר' יונה אמר כל"ל : לעומרין רברבין א"ר יוחנן כי תקצור כל"ל :

פ"ו

## בנ"י משה

חזר בו ופסק כהשב"ג עכ"ל. לא זה שמלוה עלינו לקיים דברי הרמב"ם שאין בו חזרה. אף אם בכ"מ נאמר שבפירושו כתב לפי ה"א שבגמרא ובהלכות כתב לפי פסק הלכה. אבל כאן לענין פסק הלכה איך נאמר שבפי' כתב אין הלכה כהשב"ג ובחיבורו פסק כהשב"ג. ועוד שאם כתב בחיבורו כהשב"ג למה כתב בחיבורו כדברי הת"ק אומדין אותה כמה לקט כו'. ואי' אם תאמר שהרמב"ם חזר מפי' ומפרש כפי' הר"ש דלא בא השב"ג לחלק על דברי ת"ק אלא כלומר אין הדבר לריך אומד שכבר קליב עכ"ל. דלפ"ז מכ"ש דלא ה"ל להביא בהלכות ליטנא דת"ק אומדין אותה כו'. אלא ע"כ כדבריגו דפסק כת"ק וכפי גירסתינו בבבלי כנ"ל :

(ג) בשנות אלי' יש לפרש כפי' הר"מ שטופח הוא מין גלוע והר"ש מפרש כשהוא מרבץ השדה עד שיהא משקה טופח כתב בתוי"ט ד"ה אין מגלגלין בטופח כו' והוא כהר"ש וכ"מ בירושלמי ובאמת הירושלמי מתפרש יפה ע"פ דברי הר"מ וכן מ"ש תוי"ט גם הרמב"ם בחבורו לא הביא פירושו רק כהירושלמי אבל הנה הרמב"ם (חסר כאן) המרבץ את שדהו כו' זהו מולאו אלא מהתוספתא המרבץ את בדהו שהביאו הירושלמי כאן לקושיא אבל דינא דהירושלמי אין מגלגלין בטופח (חסר כאן) מפני שפסק אין הל' כר"מ אלא כחכמים דמתירין והיכן הוא בחבורו שלא הביא רק כהירושלמי ודע בשנות אלי' הגיה ר"מ טופח פי' שעורים בדופות כמו שמפורש בירושל' לקמן פ"ו מ"ז וז"ל אבי"י כו' שדופות רואין אותן כאלו הן מלאות כו'. עיניים לי ולא אראה היכן הוא מפורש בירושלמי כנ"ל אלא הר"ם שם כתב טופח מן קטניות והוא דק כו' היינו כהר"מ ובקמה של שעורים איירי בנשתדפו (חסר כאן) ותדע מדקאמר בירושלמי שדופות כאלו הן מלאות כו' עכ"ל. הולכך להביא ראי' מהירושלמי בכדי להוליא הדברים מפשוטן אבל בכאן שאמרו סתם אין מגלגלין בטופח מי הכריח אלינו לסור ממשמעות הירושלמי נדוחק שהם שעורים בדופות ונעשו דקין כטופח הלא הר"מ ביארו מין גרגר שקורין בערב קורעמן. ובביאורו של הא"ז הגאון זלוק"ל וז"ל בטופח כו' עיין בפי' הר"מ עכ"ל. ועיין עוד מה שמכתוב שם במ"ז פ"ו ע"ש :

(ד) כדבריו זה כתוב במפרש לירושלמי ג"כ וכ"ה בר"ם ג"כ. ובמ"א הביא דברי ירושלמי הנ"ל ופירש ע"ז ככל דברי המפרש. אבל היה דרכו להביא ירושלמי בשנות אליהו אם לא בהודיע שיטה אחרת או גי' חדשה או פירוש אחר וכאן לא חידש כלום. והנלפ"ד לומר כאן בירושלמי פי' מרווח. דקאי על הא דקאמר במתני' ומי שאינו מניח את העניים ללקט הא לא יתכן לאוקמי על בעה"ב שאינו מניח ללקט את העניים לקט ולא משום לא תסיג אלא ע"כ דקאי על הפועל שאינו מניח את העניים ללקט אלא הפועל עלמו עני ואחר גמר מלאכתו ילקוט הוא בעלמו. פ"ז קאי הירושלמי ואם עשה כן ה"ז גוזל את העניים. ועל מ"ש במתני' או שהוא מניח את א' כו' או שהוא מסייע את א'. מליט לייסב על בעה"ב וגם על הפועל פ"ז קאי הירושלמי בעה"ב שעשה כן כו' פועל שעושה כן ה"ז גוזל לבעה"ב שמבטל בזה ממלאכתו וגוזל לעניים כמש"ש. מפרשים ה"ז גוזל לבעה"ב מפני שמשם שימליא לבנו יותר מדין לקט תקשה מכ"מ דף י"ב

בשוכר את הפועל ילקט בנו אחריו ולא ימליא לבנו יותר. וביותר תקשה מלשון הרמב"ם בפ"ד הי"א ז"ל לא ישכור האדם את הפועל ע"מ שילקט בנו אחריו כו' ויש לפועל להביא אשתו ובניו ללקט אחריו עכ"ל. אלא ע"כ דלא מיירינן שימליא לבנו יותר :

(ה) בס"א בשם ר"ח פי' עולים ע"פ פסוק ועניים מרודים תביא בית כתרגומו תביא טיטול עכ"ל. ולא אבל עניים לבד תרגם תביא טיטול. בפסוק ולהביאך. וכן לא תביאו את הקהל. וכן כי אתה תביא. ובהרבה מקומות עוד נמי תרגומו טיטול. מוטב ה"ל לפרש בזה של דרשת חז"ל שתרגומו בכל מקום טיטול. ואפשר כתב דבריו אבל דרשת ר' ילחק ועניים מרודים תביא בית. אלא המעתיק או המדפים לא הביאו דבריו על מקומם :

[ו] זה אינו מתפרש אלא לפי פי' הר"ם דמפרים ג' שבלים כו'. אבל לפי מ"ש בס"א ז"ל אין הפי' כמ"ש מהירושלמי שמביא ג' שבלים כו' עכ"ל. א"כ הנכון כגי' הירושלמי שלאוי לעיין בדברי ס"א כי יש בו ערבוב דברים. הא' מ"ש אין הפי' כמו שהביאו מהירושלמי כו'. משמע שדעתו לפרש דכך אמר בירושלמי כמו שמפרש אנו אינן מתפרשים ככל בירושלמי. ב' מ"ש א"כ שנותן העניים בתוך גרנו. מידי מיירי שנותן בתוך גרנו. פשטא משמע שנותן לכהן י"ג שבלים כו' לא אכפת לן משום דבר כזה. לא ידעתי מאי משנה בזה מ"מ קשה איך מערב לכתחלה שני שבלים מעשר בתוך גרנו על כרחנו נאמר (חסר כאן) והכי קתני אין הפי' כמו שהביאו הר"ש והרע"ב מהירושלמי שמביא ג' שבלים ומתנה עכ"ז היאך מתקן האי שבולת של לקט אח"כ הא"כ נותן מזה לכהן וכן דלא כר"ש שכתב דכשבא לעשות תקנה לגדים כו' דלא ידעינן אם היא באותן שבלים שלקט או בתוך גרנו אלא הכלל כי לא היו מתפרשים דבר מועט כזה עכ"ל. ר"ל לא אכפת לן לבקש תקנה לכל הגדים משום שבולת של לקט המעורב בו וסוי דבר מועט כזה ומעתה מתפרשים בפיר והכותב לא זכינו לידע טעמו של רבינו הגדול לא יצא י"ח. והגב דאתי לידן נבא לבאר תומריות דברי הרמב"ם ה"ה ז"ל ותוזר ומתנה כן על שבולת שניה ונותן א' מהן לעני כו' עד אמר מוהרי"ק כתב אני אומר מתוך הדוחק כו'. וכן הכ"מ נדחק הרבה ע"ש ומבררה אלינו. מפני שעיקר שבידינו המחליף עם העניים בשלו פטור לכן בעינן כאן תקנה לעבר האי שבולת לקט שנתערבה ובאנו לומר המחליף בשלו אינו פטור אלא אם מחליף הבעה"ב ברלונו אבל אם נחלף במילא רואים כאלו הוא כולו חיוב. וכ"מ מ"ע פ"ג דהלה זיתי מסיק שנתערבו עם זיתי ניקוף משום שלא נזהר מלהתערב חיובו לכתחלה לבקש פרנסה מת"א. ואם לאו רואין הכל כאלו חיוב. ולכן גבי רות שפזרה את העומרים נתערב באוכם לא בעינן לבקש פרנסה מת"א אפי' לכתחלה, ואע"פ שנחלף עניים בשלו רואין הכל כאלו חיוב. אלא גבי שבולת של לקט שנתערבה קאמר בירושלמי ונותן לו את הראשונה. ופריך כיון דהבעה"ב נותן לו את הראשונה הרי הבעה"ב מחליף וכיון דהוא מחליף בשלו פטור וקפיא ואם נומר כו' לקט היא. ומשני ר' יונה דנותן לו א' מהן דהבעה"ב

## כתב יד א'

א"ך יונה כי תקצור קצירך. פי' הוא מפרש טעמא על מתני' מפני מה אין לפניו שכחה. ומפרש דצריך שיהא מעמר דוקא למקום גמר מלאכה : הדרן עלך גדיש

## בית שמאי פרק ששי

(דף כח ע"א) **הלכה א** ב"ש כו', ה"ג לאותה העיר אבל לא לעיר אחרת ע"ד דר"י הפקרו הפקר. פי' אליבא דב"ה דהא אינו דומה לפאה שהרי אף עשירים מותרין אף שאינו שוה לשמיטה דהא לר' יוחנן מפאה ילפינן ע"ד דר"ל הפקרו הפקר פי' כיון דלדידיה ילפינן משמיטה צריך דוקא שיהא שוה לשמיטה וזה אינו שוה לשמיטה בהרי לא הפקיר לעיר אחרת : הדא אמרה מיותר : כיון שאדם מפקיר דבר יצא מרשותו כנ"ל. פי' כיון שיצא מרשותו א"כ ליכא שום תנאי עליה ומותר לזכות אפי' לעשירים כו' : (ע"ב) עד כדון כשהפקירה לזמן מרובה. פי' או הוי הפקר : אבל הפקירה לזמן מועט. פי' אי הוי הפקר כלל או לא : שנים ושלשה ימים חוזר בו. פי' שהפקיר לשנים ושלשה ימים מותר לחזור בו : ה"ג קומי ר"ז אפי' יותר מג' ימים. פי' שהפקיר על יותר מג' ימים : א"ל כיון דאת אמר אפי' יותר מג' ימים הא יותר כג' ימים היא יותר מכמה ימים. פי' אפי' הפקיר על כמה ימים נמי יכול לחזור בו : לישן דמתני' מסייע לר' זירא. פי' שאין חילוק בין יותר מג' בין יותר מכמה דקתני : במה דברים אמורים. פי' דהוה הפקר : כשהפקיר סתם. פי' דהיינו לעולם : אבל אם אמר שדי מופקרת יום א' כו' פי' אז הוי הדין דעד שלא זכה בה בין הוא או אחר יכול לחזור בו כו' אלמא דכשהפקיר על זמן הוי הפקר וחוזר בו לעולם וגם שאין חילוק בין זמן מועט מדקתני יום א' בהדי שנה א' א"מ כר"ז שאין חילוק בין יותר מג' ובין יותר מכמה : הדא אמרה היא זמן מרובה היא זמן מועט מיותר : לא חשו על הערמה. פי' דהכא משמע דהיכא הוי הפקר ליפטר מן המעשרות אפי' יזכה בהן הוא ולא חיישי' שהוא מפקיר בפירוש כדי שיפטור מן המעשרות אלמא דלא חיישינן להערמה : דיו שנים. פי' ב' קבין דכיון דהוי ב"פ כיוצא בו הוי דבר מסוים : ה"ג משום שורה צריך ג'. פי' ג' אגודות והיא א' : ולעשותו שורה לב"ש. פי' דלדידיה צריך ד' לשורה : ה"ג כל עומרי השדה חצי קב וא' של ב' קבין כל עומרי השדה של ב' קבין וא' של ח' קבין. פי' דמבעיא ליה אי הוה לב"ש שכחה בכה"ג אי לא :

(דף כט ע"א) **הלכה ב** ה"ג וקשיא על דב"ה בגפה וגדיש כו' ואינון אמרין שכחה וקשיא על דב"ש בבקר ובכלים כו' ואינון אמרין שאינו שכחה : במקומו היה עומד בצד הגת כו'. פי' דמפרש מתני' [דלקמן פרק ז'] דיש לו שם בשדה וקתני בשמו ובמעשיו ובמקומו ומפרש במקומו היה עומד בצד הגת : ומפרש מתני' דב"ש, פי' למדמי הכא לגפה וגדיש דסברי הכא ב"ה שכחה : ומשני ד"ה היא. דהכא אפי' ב"ה מודו שאינו שכחה מפני שהוא מחובר והוי דבר מסוים טפי : ה"ג באיזו עומרים פליגי כו' מפני שזוכה בו. פי' והא דקתני ונתנו בצד הגפה היינו משום שדרכו בכך דמסתמא כיון שרוצה לזכות בו הוא נותן בצד הגפה שהוא דבר מסוים כדי שלא ישכח אותו : ותניתה ותניתה מיותר :

(שם ע"ב) **הלכה ג** מה שאתה קוצר. פי' אבל לא מה ששכח תחלה קודם הקצירה : ראשי שורות קמה. דהא בקמה כתיב דהיינו כי תקצור : ממקום שבאת. פי' שכבר באת דהיינו מה שקצר אחריו קרינן ביה שפיר לא תשוב אבל אם שוכח בסוף שורה עדיין לא בא לשם אינו שכחה וכל הני טעמים והא דמייתי מקראי הכל אינו אלא אסמכתא אבל עיקר טעמא היינו משום דעומר שכנגדו מוכיח וכדמפרש במתני' : עימר צד החיצון. פי' מה שחוץ מן כנגד הקטן : בצד הפנימי. פי' מה שהוא שוה לקטן קרוי צד הפנימי : (דף ל ע"א) משום צף. פי' שאינו על הארץ וגבי עגלה ערופה כתיב בשדה דהיינו שיהא בגלוי ויהא על הארץ : אינו נדון כשורה. פי' אינו מצטרפין להיות שורה דהיינו אם שכח שנים מצד אחד וא' מצד השני הוי שכחה : ה"ג ובא למחר אינו נדון כשורה. פי' דהוה הפסק : ישב לאכול כו'. בהא מבעיא ליה : והעליון אינו שכחה. פי' מפני שזכה בו : ר"ז אומר בזוכר את העליון. פי' הא דאר"ש שניהם אינם שכחה היינו כפעמים ששניהם אינן שכחה והיינו כששכח את התחתון אחר שכבר
זכר

## כתב יד ב'

מלרע. שמעמיד אותו בחפירה : להררה גלגל. הוא כמו עיגול (ו) : כי תקצור קצירך נפרש מ"ש במתניתין ממנו ולגורן אין לו שכחה :

## בית שמאי פרק ששי

(דף כח ע"א) **הלכה א** ע"ד דרי"י. אליבא דב"ה הפקרו הפקר כיון דהפקיר אף לעשירים הוי דומיא דפאה אף שלא הפקיר לבהמה ולגוים ולעיר אחרת דלא בעינן דומיא לשמיטה (א) : ויצא מרשותו הפקרו הפקר. אחרי שיצא מרשותו אין התנאי חל עליה ומותר אפי' לעשירים לזכות : (ע"ב) אבל אם הפקירה לזמן מועט. אי הוי הפקר או לא הוי הפקר כלל : שנים ושלשה ימים חוזר בו. המפקיר רק לב' או ג' ימים מותר לחזור בו : קומי ר"ז אפי' יותר מג' ימים. שהפקיר על יותר מג' ימים : א"ל כיון דאת אמר יותר מג' ימים כו'. אפי' הפקיר על כמה ימים נמי יכול לחזור בו : לישן מתני' מסייע לר"ז. דאין חילוק בין יותר מג' או יותר מכמה : בד"א בשהפקיר סתם. היינו לעולם אבל אם אמר כו' אלמא המפקיר על זמן הוי הפקר וחוזר לעולם ואין חילוק בין על זמן מועט ובין מרובה דקתני יום א' בהדי שבוע אחת : לא חשו להערמה. דתיכף הוי הפקר לפטר מן המעשרות אפי' יזכה בהן הוא עצמו ולא חיישינן שמא הוא מפקיר כדי לפטר ממעשר : לעשותו שורה כב"ש. דס"ל דשורה הוא ד' :

(דף כט ע"א) **הלכה ב** מפני שזוכה בו. והא דקתני ונתנו בצד הגפה כו'. אינו אלא משום שדרכו בכך כשרוצה לזכות בו מסתמא הוא נותן בצד דבר המסויים כדי שלא ישכחהו :

(שם ע"ב) **הלכה ג** מה שאתה קוצר אתה שוכח. אבל לא מה ששכח קודם הקצירה : עד כדון ראשי שורות קמה. דהא כי תקצור בקמה כתיב : ממקומו שבאת לא תשוב לקחתו. אחרי שבאת וכבר קצר קרינן בי' שפיר לא תשוב אבל השוכח בסוף שורה שעדיין לא בא לשם אינו שכחה וכל הני טעמא דמייתי לקמן מקראי אינם אלא אסמכתא ועיקר טעמא מפורש במתניתין עומר שכנגדו מוכיח : עימר צד החיצון. הוא מה שלחוץ מן כנגד עומר הקטן : בצד הפנימי. היינו מה שהוא שוה לקטן : (דף ל' ע"א) התחתון משום טמון והעליון משום צף. ובעגלה ערופה כתיב בשדה ממעטינן שיהא דוקא בגלוי ועל הארץ ממש : בחיבורו גרם ובא למחר אינו נדון כשורה. דהוי הפסק אבל ישב לאכול ולישן מבעי ליה : והעליון אינו שכחה. שזכה בו : ר"ז אומר בזוכר את העליון. הא דאמר ר"ש שניהם אינו [שכחה] היינו לפעמים אינו שכחה וכגון ששכח את התחתון אחר שכבר זכר את העליון וכיון דהו"ל זוכה בעליון זכה אף התחתון :
שם

## הגהות הגר"א

**פ"ו** (דף כח ע"א) **ה"א** אבל לא לגוים לאותה העיר אבל לא לעיר אחרת כצ"ל. ומוחק תיבת לעניי : הפקר לעניים כצ"ל. ותיבות הדא אמרה נמחק : כיון שאדם מפקיר דבר ויצא מרשותו כצ"ל : (ע"ב) הדא אמרה הוא זמן מרובה הוא זמן מועט. כל המאמר הזה נמחק : הדא פשיטא שאילתי' דר"ז ומסייע הוא זמן מרובה כו' כצ"ל. ותיבות דר"ז אמר נמחקים : אי משום שורה צריך ג' כצ"ל. ותיבת דיו נמחק : כל עומרי השדה של חצי קב וא' של ב' קבין כצ"ל [ב]. ומוחק תיבות של קב קב וא' של ד' קבין א :

(דף כט ע"א) **ה"ב** וקשיא על דב"ה כצ"ל ומוחק תיבות דב"ש : ואינון אמרין שכחה וקשיא על דב"ש כצ"ל. ותיבת אינו ותיבת דב"ה נמחקים : ואינון אמרין שאינו שכחה כצ"ל. ותיבת שהוא נמחק [ג] : ברם הכא דבר תלוש בצד דבר כצ"ל. ותיבת מחובר נמחק : באיזו עומרים פליגי כצ"ל. ותיבת באלו נמחק : וחומר לבעה"ב ותניתה. וחומר לעניים ותניתה אלו שתי תיבות ותניתה מוחק בתוך החיבור : דתנן א"ר יהודא אמרו לפני ר"ג כצ"ל : (ע"ב) **ה"ג** ושכח את השלישי ואת הרביעי. ומניח ואת השלישי ושכח את הרביעי כצ"ל ב :
דף

א ובהגהות הגר"א ז"ל העתק ע"י הרד"ל ז"ל הנדפס בק"ב שנת הרי"ח איתא הכי ר' יונה בעי כל עומרי שדה של ב' קבין כו' והשאר מיותר : ב נלפני רבנו הגר"א ז"ל סי' הגי' ושכח את השלישי ע"כ הגי' שנ"ל ושכח אלא הרביעי ולא אלא השלישי אכן בדפוסים הזמנים נתקן הגירסא כמו הגירסא של רבינו הגר"א ז"ל) :

## בנ"י משה

דהבעה"ב מניח שניהן לפני העני והעני מחליף מעצמו כחלוקה איזה מהן שירצה. ואז הלקט כאלו חיוב ושפיר קמעשר הבעה"ב. ואחרי דאמרינן העני נוטל א' מהן ע"כ דעל כל א' התנה אם זו לקט השני מעשר. וא"ש הרמב"ם והו"ל ומתנה כן על שבולת בנייה ונותן א' מהן לעני. ולא יצטרך לשום דוחק לא בדברי הרמב"ם ולא בדברי הירושלמי :

(ו) כלשונו זה גבי כובעות וכומסאות והרכה הוא ג"כ בפירוש הר"מ. ולא יצא אלא לחדש. והנלע"ד דאפשר לחדש לפרש כשגודשין בשדה עגולה ורחבה מלמטה וקצרה מלמעלה. ולוקחין עומר ועושין אותו כמין כובע של ראשו של הגדיש להצילו ממטר השמים זהו לכובעות ולגדיש [גופא] מניחין קש ותבן להצילו מלחלוחית בשם המכונס בחפירה. זהו לכומסאות כי הקשים הללו כמוכים נמתחת לגדיש בחפירה וגם עצם עיגולו של הגדיש מחפין בקש. והוא להררה גלגל באתרו :

(א) ולרשב"ל בעי דומיא דשמיטה ואם הפקיר אפילו לעשירים ולא הפקיר לבהמה ולגוים ולעיר אחרת אין הפקרו הפקר ובירושלמי קאמר ר' אבין דמתני' מסייע לרשב"ל עד שיפקיר אף לעשירים כשמיטה. והרמב"ם פ"ב הע"ו מה' נדרים כתב כלשון דמתני' אבל לא לעשירים אינו הפקר עד שיפקיר לכל כשמיטה עכ"ל. הרי דעתו כרשב"ל ותימא מדוע לא ביאר דינא דרשב"ל דאם לא הפקיר לבהמה ולגוים ולעיר אחרת לא הוי הפקר. וביותר מוקשה דהרמב"ם בפירושו מסיים ואתה צריך לדעת כי לב"ש אם לא הפקיר לבהמה ולנכרים ולעניי עיר אחרת כ"ז הפקר עכ"ל. הרי דמבואר דאלו לר' יוחנן אף לב"ה הוי הפקר. ודוחק מאוד לקיים בירושלמי הפירוש דר"י ור"ל לא פליגי כלל. אלא ר"י מפרש טעמא דב"ש ור"ל מפרש טעמא דב"ה. א"כ איך תתוקם דברי ר' אבין לשון דמתני מסייע לר"ל ומהו הסיוע אחרי דלא פליגי כלל וכן מש"ש ע"ד דר"י כו' וע"ד דר"ל כו' כיון דלא פליגי כלל והיכן הופלגו דעתם. והנה בש"א נדפס בין שני עגולי חצי לבנה נמצא לרשב"ל טעמי' דב"ש ג"כ מוכעשתי כו' אפשר כיון בזה לתמוה על פי' הר"מ ואחריו הרע"ב שהביאו לב"ש הכתוב בפאה והיינו כר' יוחנן. ולב"ה הביאו הכתוב בשמיטה והיינו כר"ל. ולא ידעתי מי הוא אשר השיב ידו ונטה קו של חצי לבנה כנ"ל. וביותר תימא על הרע"ב שמפרש אף לעשירים כשמיטה דכתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה כו' הרי מבואר דלשון מתני' הוא כר"ל ומדוע הביא לב"ש טעמא דר"י משא"כ הר"מ מתרץ דבריו דר' יוחנן סבר דכשמיטה סימנא בעלמא נקטיה : גם בירושלמי לאחר תיבת כשמטה צריך תיקון וכנ"ל וב"ה מה מקיימין טעמא דב"ש תעזוב אותו מיעוט כו' וב"ש מה מקיימין טעמייהו דב"ה תשמטנה כו' :

[ב] יש להתבונן שדהו של משנה הרי דינו של א' מד' קבין לב"ש הוי קולו של בעה"ב ובשנה במשנה א' גבי הפקר לעניים דהוי קולו של עניים ובשנה במשנה ג' גבי עומר שהוא סמוך לגפה דהוי נמי קולו של בעה"ב וכן תקשה בירושלמי לקמן [כ"ע א'] ה"ל והא תנינן שמדעתו הופקרו דקאמר עומר שהוא סמוך לגפה כו' ה"ה קל לבעה"ב עכ"ל. ומדוע לא הקשה ממשנה הקודמות גא' של ד' קבין נמי ה"ה קל לב"ש ותניתיה. ונראה שדברי ירושלמי הלז לכאורה כל דבריו מוקשה. מ"ש אי משום דבר מסוים דיו שנים ע"ז לא קמתרץ מידי ומסוים ודאי מועיל אליבא דב"ש דהא באינן אפי' עומד אצל הגת מהני וכן המכוים בדעתו אע"פ שאינו ידוע ומפורסם מהני כ"ש מסוים בעצמו שבא לזכרו. וה"נ ודאי דדיו שנים. כיון שהוא כפול ה"ז מסוים מאוד ולא מפרש ע"ז מידי לא לב"ש ולא לב"ה. ב מ"ש אי משום שורה דיו ג' קשה במאוד איך ס"ד דהמקשה לב"ש דדיו

ג' כיון שמפורש במשנה בפ"א קולו של בעה"ב. ג' מ"ש הדא דר' יוחנן מאי הדא דר"י ומה חידש לנו ר"י. או היכן מוצאו מאמר של ר' יוחנן לענין זה עד דקאמר הכא הדא דר"י. ומה זה חידש הלא במשנה מפורשת היא דלב"ש ד' לבעה"ב. ולמה ליה למימר האי חידוש משום ר"י. ד' מ"ש ר' יונה בעי נדחק המפרש לב"ש נמי א'. ואם תפרשו לשון איבעי היכן פשיטותו ומאי סברא לחלק ולאבעי. וביותר מוקשה חומר דברי הרמב"ם שכ' י"ז דאם יתר על ד' אינו שכחה וכן ביתר על שמונה ועיין שם במשנה למלך כל הקושיות ושארו בתימא והנני יוסיף להפליא. דהנה הראב"ד בפירושו לעדיות פ"ד כתב וז"ל מפורש בירושלמי פ"ו מפני שהוא מסוים בין שאר העומרים עכ"ל. ולפי הירושלמי שלפנינו אין מפורש ולא מרומז בתסקנא טעמא דמסוים. אלא משום שורה. ומדלא השיג הראב"ד על הרמב"ם הנ"ל הנלע"ד. דע"כ הי' הגירסא לפניהם הא יתר על ד' אינו שכחה אפילו לב"ה מה אנן קיימין אי משום דבר מסוים דיו שנים. כלומר ודאי מסוים מהני. וכיון שהעומר פי שנים נרחבו של כל העומרים ודאי הוי מסוים. אלא ע"כ טעמא דבעינן שיהא נראה בכל א' מהרוחות פי שנים נרחבו לכן בעינן ד' כדי שיהא כל רוח נראה שנים. ה"ז דיו שנים שהן ארבע ולמה בעי לב"ה יתר על הארבעה. אי משום שורה דיו ג'. ואי טעמא דב"ה משום שורה קשה ביותר ל"ל יתר על הד' אפי' ג' דיו. חד ב"כ אמר קומי ר"ל מתני לעולם טעמייהו דב"ה משום מסוים ולא תקשי הא דיו שנים שהן ארבע. ה"מ ברבוע אבל הכא בעומר שהוא עגול ובעינן רביעא דנפיק מגו עגולא בעי טפי משום מורשא דקרנתא נוסף חלק שבשר נכי חומש לכן קאמר יתר על הארבעה אינו שכחה כלומר במעט יתר נתמלא מדת הרבוע ודין דבעינא רבוע דנפיק מגו עגולא. הוא דינא דר' יוחנן בסוכה ח' א'. ז"ב הדא דר' יוחנן ומקשה הירושלמי עוד מנ"ל דמתניתין דקתני ד' לאשמעינן רבותא דב"ה ביתר על ד' משום מסוים. דלמא קתני ד' משום שורה ולא שמעינן טעמא דב"ש דלדידהו לא הוי של בעה"ב אלא ד' עומרים ז"ש כל שהוא יכול לחלקו ולעשות שורה כב"ש. כלומר קושיא היא וקתני ד' כב"ש. וע"ז משיב ר' יונה בשלמא אי אמרת כב"ה שפיר קאשמעינן רבותא של קב קב. וכמה מורשא דקרנתא הוא פורתא אבל אי אמרת לב"ש וטעמא משום ד' הוא שורה נ"ל למימר של קב קב וא' של ד' קבין הל"ל של ב' ב' קבין וא' של ח' קבין אלא ע"כ קאמר אליבא דב"ה ומטעם דבר מסוים. וזהו שכתב הראב"ד בפירושו לעדיות בירושלמי פ"ו דפאה הטעם משום דבר מסוים ובזה נתיישבו כל התמיהות של משנה למלך הנ"ל :

[ג] עי' בר"ש שכתב בפ"ב מ"ב מתוך הסברא נראה הפכא כו' ושמא ט"ס יש בירושלמי. ובש"א הגיה הר"ח נ"ל ב"ש במקום ב"ה וב"ה במקום ב"ש ושכחה במקום אינו שכחה ואינו שכחה במקום שכחה עכ"ל. והנלע"ד לקיים הכל ככתוב בספר. אלא נראה האי וקשיא על ב"ש כו'. עד ואינון אמרין שהוא שכחה נ"ל אחר המאמר שנאמרו למעלה בחורב. וסברת ב"ש מפני שזכה בו במה שהחזיקו להוליכו אל העיר ואע"פ שהניח אצל גפה וגדיש לא הוי כאלו נטלו ממקום אל מקום דהוי שכחה. ולא בטל בזה את הזכיה שזכה בו במה שהחזיקו בו להוליכו לעיר. (ועי' תוי"ט דמסבר מטעמא דהוא דבר הגורם שכחה ועי' רמב"ם בפירושו בשדה ג"כ אינו שכחה וכ"ה בפי' הראב"ן של הרע"ב). וב"ה סברי הזוכה במה שהחזיק להוליכו אל העיר והניחו בחלקת השדה אינו שכחה. אבל זה שהניח אצל דבר מסוים בטל בזה הזכיה דמעיקרא והוי כאלו נטלו ממקום
למקום

## כתב יד א'

זכר את העליון ולכך אינו שכחה משום דכיון שהיה לו זכות בעליון קנה אף התחתון: וכדמפרש אתיא דר"ן כר' יונה כו': עד שיטול כל סביביו. כאן נ"ל מ"ם אחר מתני' ר' בון בר חייא אפי' לא עשאו אלא כמין גם. פי' דהיינו שקלר מב' גדדין ושכחו הוי שכחה:

(שם) **הלכה ד** בקוצר ומניח תחת הגפן היו עשוין כמו סניפין ס"ס וכצ"ל תמן בבוצר גרגרין. פי' ולכך אינו שכחה אלא ב' גרגרין: ברם הכא בעשין סינפין. פי' שחותך חתיכות כמו חצי אשכול ולכך אפי' חצי אשכול הוי שכחה: ומפרש והוא שיהא הותכן בשוה. פי' אבל אם חתך אחד גדול מחבירו הרבה הגדול אינו שכחה: ב"ש אומרים לעניים ובה"א לבעה"ב ט"ס וצ"ל בש"א יתום ואלמנה תרי. פי' וא"כ הוי עם לגר ג': ובה"א הד. פי' דהא כתיב ולאלמנה בוי"ו משמע דקאי איתום ולכך ליכא עם לגר אלא תרי:

(שם) **הלכה ה** עומר שאתה יכול כו'. פי' מלא תשוב לקחתו דייק: (ע"ב) א"ר יונה כתיב כי הקצור כו'. פי' דמפרש טעמא מפני מה קמה שיש בה סאתים אינו שכחה ומפרש דמקשינן לעומר: ובלבד שבלין. פי' שצריך שיהא שבלין אז רואין אותן כדמפרש אם היו דקות אז רואין אותן אלו הן מלאות אבל אם היה מקום פנוי אין רואין אותן כאלו היו שבלין:

(שם) **הלכה ו** למה עומר שסביבותיו עומרין. פי' הוי שכחה ולא אמרינן עומר שסביבותיו קציר ולא עומר שסביבותיו עומרין וגבי קמה אמרינן כן עומר שסביבותיו קציר ולא עומר שסביבותיו קמה: ומשני עומר שסביבותיו עומרין מה שהתחתיו שדה כו'. פי' ושפיר קרינן ושכחת עומר בשדה: שיפה בה כח העני. פי' שהרי יש בה לקט שכחה ופאה: מצלת. פי' אם שכח עומר או קמה בגלו: עומר שהורע בו כח העני. שהרי אין בו לא לקט ולא פאה: אינו דין שיציל. פי' אם שכח קמה בגלו פי' דהשתא הוי ק"ו מה אם קמה מציל את הקמה כ"ש העומר שיהא מציל את הקמה: א"ל רבי מה אם קמה שיפה בה כח העני ניצולת עומר שהורע בו כח העני א"ד שיציל. פי' דה"ק ליה לדבריך הרי יכול לעשות ק"ו שיהא עומר מציל אפי' את העומר דמה אם מציל את הקמה דבקמה יפה כח העני בה אפ"ה אם שכח בגלל העומר העומר מציל. העומר שהורע בו כח העני א"ד שיהא ניצול אם שכח בגלל עומר אחר וזה ודאי א"א אלא ודאי אין למדין בק"ו כה"ג: ה"ג מדברי שניהם למדנו שאין מצילין עומר את עומר. פי' מדלדתי ליה בזה דא"כ יציל אפי' את העומר משמע דפשיט ליה שאין מציל: כח העני ושכחה תיבת ושכחה מיותר: הרי מצלת נ"ל הרי ניצולת. א"ד שיציל. נ"ל א"ד שנצולת: מצילות עומר מעומר. נ"ל שאין מצילין עומר את העומר ותי' אין מצילין קמה מקמה מיותר ד: ה"ג כל שאינו שכחה הא אם שכח פי' אא"כ שכחה: הדא אמרת דבר שהוא ראוי להציל ושכחה הרי זו שכחה תיפתר וכו': (דף לא ע"א) תציל עקורה את שאינו עקורה. נ"ל להיפך ותציל שאינו עקורה את העקורה: לא על אתר. תי' לא מיותר וה"ג ותבואה וכרם על אתר הוא. פי' בתמיה וכי על אתר בא רבות העני באמצע הרי אפשר להשכיהו שכח תיכף עד שלא היה לקט כלל בינתים וא"כ מקרי לא בא רבות העני באמצע אלא ודאי דראוי לבוא קאמר אף שעדיין לא בא אין מצטרפין ולכך קאמר שהיר תבואה וכרם שהן ראוין לבוא:

(שם) **הלכה ח** ולא סוף דבר גסין. פי' אם שכח גסין שאין לו שכחה דמשום שדרכו ליבחן א"כ בקטנים הנשארים יבוא לזכור אותו ולא מקרי שכוח לעולם או דהוי כמו מחמת אונס שמחמת הבחנה שכח והוה כמו נתופה בקב וע"ז אמר דאפי' דקין אין לו שכחה דהיינו שאטול א"כ הדקין ושכח שאין לו שכחה כדמפרש מאחר שדרכו לבחן בגסין. פי' דמשום דאף נדקין כשהוא נוטל אם הוא מבחין אם הוא דק או גס ולכן שכח מכח הבחנה והוי כמו מהופה בקש או משום שדרכו ניבחן בגסין דהיינו לראות אם יש עוד שם גסין יזכור אף את הדקין ולא הוי שכוח לעולם: הדרן עלך ב"ש

פ"ז

## כתב יד ב'

(שם) **הלכה ד** כמין גם. שקלר משני גדדין ושכחו הוי שכחה: בבוצר גרגרים. לכך אינו שכחה אלא ב' גרגרים ברם הכא בעשויין סניפין דהיינו שחותך חתיכות כמו הגאין השכולות לכן חצי אשכול נמי הוי שכחה: והוא שיהא חותכן בשוה. אבל כשחותך א' גדול הרבה והשאר קטנים הגדול הרבה אינו שכחה:

(שם) **הלכה ה** עומר שאתה יכול לפשוט ידך וליטלו. מלא תשוב לקחתו דייק (ד): (ע"ב) א"ר יונה כי הקצור כו'. מפרש טעמא מ"מ קמה שיש בה סאתים אינו שכחה. ומפרש דמקשינן לעומר (ה): ובלבד שבלין. אבל אם הי' מקום פנוי אין רואין כאלו הוא שבלין (ו):

(שם) **הלכה ו** ולמה עומר שסביבותיו עומרין ולא עומר שסביבותיו קמה. כלומר מ"ש דדרשת מקציר שסביבותיו קציר ולא שסביבותיו קמה ולמה לא תדרוש ולא שסביבותיו עומרין. ומשני וסביבותיו עומרין מה שהתחתיו שדה. ושפיר קרינן בי' ושכחת עומר בשדה: עומר שהורע כח העני אינו דין שיציל. וילפינן בק"ו מה אם קמה מציל את הקמה כ"ש עומר שהוא מציל את הקמה: א"ל רבי מה אם קמה כו'. כלומר לדבריך ניל"ף בק"ו שיהא עומר מציל את העומר אלא ע"כ דלא ילפינן ק"ו בכה"ג: מדברי שניהם נלמד אין מצילין עומר את עומר. מדלדחי לי' רבי דא"כ יציל עומר את עומר ש"מ דפשיטא להו לשניהם דאין מציל: (דף לא ע"א) ותבואה על אתר הוא. בתמיה וכי על אתר בא רבות העני באמצע הרי מצינו ששכח מיד עד שלא הי' שם לקט כלל בינתיים ולא בא רבות העני באמצע אלא ודאי אף שעדיין לא בא אלא ראוי לבוא אין מצטרפין ולכך קאמר כגון הבואה וכרם דראוין לבוא המה:

(שם) **הלכה ח** לא סוף דבר גסין. אם שכח גסין דאינו שכחה משום שדרכו לבחון בדקים הנשארים ויזכור אותו ולא מקרי שכוח לעולם או מטעם אונס לא הוי שכחה דהוי כמו מתופה בקש. וה"נ מחמת הבחנה שכח: אלא אפי' דקין. כשנוטל אח"כ הדקין אין לו שכחה דכשבא ליטול הדקין מבחין ג"כ אם הוא דק או גס וה"נ בשעת הבחנה יזכור את השכוח ולא הוי שכוח לעולם. או משום אונס דהבחנה הוי כמהופה בקש:

פ"ז

## הגהות הגר"א

(דף ל' ע"א) עד שיטול כל סביבותיו א ר' בון ב"ר חייא בשם ר' יוחנן עשאן כמין גם כצ"ל: ה"ד רבי בון ב"ר חייא בשם ר' יוחנן עשאן כמין גם. כולו מחוק ב: ר' אמר תמן בבוצר גרגרים וכאן בעשוין סניפים מנחם בשם ר' יוחנן כו' כצ"ל: והמאמר בקוצר ומניח תחת הגפן היו עשוים כמין סניפין. כולו מחוק: לגר ליתום ולאלמנה יהי' בש"א יתום ואלמנה תרי ובה"א יתום ואלמנה הד כצ"ל: והמאמר בש"א לעניים ובה"א לבעה"ב כולו מחוק: (ע"ב) ה"ו כח העני הרי מצלת כצ"ל. ומוחק תיבת ושכחה: ושכחה דרי ניצלת כצ"ל ג. ומוחק תיבת מצלת: אינו דין שניצל מוחק תיבת שיציל: מדברי שניהם נלמד אין מצילין עומר את עומר כל שאין שכחה דא אם שכח שכחה הדא אמרת דבר שהוא ראוי להציל ושכח ה"ז שכחה תיפתר כו' כצ"ל ד: ואין מצילין קמה מקמה הא אם שכח שכחה כולו מחוק:

(דף לא ע"א) ותציל שאינה עקורה את העקורה כצ"ל: ותבואה על אתר הוא כצ"ל. ומוחק המאמר וכרם לא על אתר הוא:

פ"ז

א בירושלמי שלפנינו המאמר רבי בון וכו' הוא בהלכה ד' והגר"א ז"ל הגי' המאמר הזה הוא שייך לסוף הלכה ג' אחר תיבות כל סביבותיו. ב כלומר כאן בהל"ד המאמר הוא מחוק אבן שייך המאמר הזה לעיל סוף הל"ג וכצ"ל בהגה"ס. ג גם בהמאמר רבי גרס הגר"א ז"ל תיבת ושכחה אך גורס במאמר זה הרי ניצולת - וגם להלן גורס אינו דין שניצול. ד ובהגהות בנדפס ע"י הנותקת רד ל ז"ל איתא מדברי שניהם נלמד אין מצילין עומר מעומר ומצילין קמה מקמה. ל"ה ע"א והכא קאירך בגלוי פרט לטמון כן איתא בהגהות כצ"ל.

## בנ"י משה

למקום דהוי שכחה וקשיא על דב"ש בגוב"ג דהוי דבר מכוים ואיכון אמרי א"ם כלומר כשכחה אלא דבר מכוים ודאי ראוי לבעל הזכיה דמעיקרא. וקשיא על דב"ה בגוב"כ דהוי דבר שאינו מסוים ואיכון אמרין שהיא שכחה. כלומר שכיון שאינו מסוים במה בעל הזכיה דמעיקרא. וזה הדבר שהביא לאא"ז הגאון זצוק"ל להאריך בביאור מפני שזכה בו ז"ל והא דקתני ונתנו בגלל הגפה היינו משום דדרכו בכך כיון שהוא דולה לזכות בו מניחו אלל דבר מסוים בהוא הגפה כדי שלא ישכחהו היינו לסמוכה תירוץ על האי וקשיא לב"ש. וז"ש בב"ה בו"כ רבותא לב"ה שאף שאינם מחוברים. ולכאורה נראה דהוי כאלו הניח בשדה חלקה דלכ"ע לא הוי שכחה אעפ"כ סברי ב"ה דהוי שכחה וכו' כנ"ל. ואין לנו לורך להגיה כגוס. ומ"ש בפי' הר"מ בעדיות אבל אם לא לקחו כל עיקר אין מחלוקת שאינה שכחה עכ"ל. ע"כ ר"ל על שאינה שכחה אין מחלוקת אלא כ"ע ס"ל דהוי שכחה. וכן ע"כ נפרש בפירושו לפי' המשניות במס' פאה פ"ו שהם לא נחלקו כההם מן המשנה הזאת שאינו שכחה. נמי ר"ל על שאינו שכחה לא נחלקו. דהם תפרש אין מחלוקת אלא כ"ע ס"ל שאינה שכחה כבמוטל בהחלה אלל גפה וגדיש כו'. תקשה למה השמיט דין זה בחיבורו דאף לב"ה אינו שכחה אלא ע"כ כדברינו זה. ומ"ש ברע"ב פי' שבי הוא שבגת הרא"ב"ד בפי' לעדיות. ולאוי להגיה ברע"ב בשכח הואיל והניחו אלל דבר מסוים. נ"ל הואיל ומונח אלל דבר המסוים תחת והניחו דהא מיירי בלא החזיק בו וק"ל:

(ד) לקחתו דייק. ולקיחה היינו שביד אחזו בנקל. ז"ש בירושלמי כל שאתה יכול לפשוט ידך ולטלו. וכ"ה ברמב"ם ב"ב ע"ב ב' ד"ה שני עומרים כו' לקחתו למעוטי האי דאינו ניקח בפעם א' יפה עכ"ל. דרמב"ם בא לפרש למון הספרי לקחתו כולו כאחת והוא מלשון הירושלמי כמאן תוס' כופה ל"ד א' ד"ה גמירי לא דמי ההוא דטעון מן ארעא על ארכבותיה ומן ארכבותיה לכתפיה לההוא דתלי' ליה מן ארעא על כתפיה. ז"ש הרמב"ם בפעם א' יפה. וכן הוא כוונת הר"ם כאן וז"ל פירוש כולו כאחת דבפ"א יכול להגביהו על כתיפו ולשאתו עכ"ל. מהבהר דאין הר"ם מתמעט שאינו יכול לשאתו על כתיפו מפני כבדו אלא שאינו יכול להגביהו כאחת על כתיפו לשאתו. אבל משא כתיפו אינו נפכך כובד ההגבהה דהא איתא התם. גמירי דמדלי איניש על כתפיה תילתא דמטוניה הוי. אלא שיעורו כאן בכדי שיכול להגביהו בפ"א זהו שהוסיף הרע"ב ולשאת אותו על כתפו ילא זה של סאתיים שאי אתה יכול להגביהו כולו כאחת עכ"ל. והתוי"ט מאריך להשוב משאו וקשה ליה שא משא איש על כתפו מ' סאה ומהלנו משום נפה וכתו"ה מקשה דעדיין לא נתיישב בזה ומתרץ בדרך אחר. ואין אנו לריכין לכל זה. דע לך שכותב דברי אא"ז הגאון זצוק"ל על הספר שנות אלי' שעלה בלשונו ג"כ לא יכולת לקחת מחמת כובדו. ואחר העיון בד"ה הנ"ל לא מתרלתא כל סידורי הדברים דשם. מ"ש עבר"ם שהניא הירושלמי והכ"מ שביניהם. מפני שלהכותב ההוא הי' נראה כי דבריו הם דברי הר"ם ע"כ קילר ג"כ וכתב עבר"ם. ובאמת לא כתב אא"ז הגאון זצוק"ל דבר א' (עם הר"ם) כ"א שילא לידון בדבר החדש. וכן מ"ב מזה אמרו בב"ב מאי מזה הוא כה בב"ב מגואר שדרש עומר ולא גדיש. והנלפ"ד הלעת הירושלמי הלז על אודות שתי הדרשות דאיתא בספרי מדא ושכחת עומר ולא גדיש ילא עומר שיש בו סאתיים. ועוד איתא שם לא תשוב לקחתו כל שאתה יכול ליטלו כאחת ילא עומר שיש בו סאתים. ובא הירושלמי דכאן לסקשות תרתי ל"ל. וכ"ל דס"ב בירושלמי א"ר יונה כי תקלור קלירך בשדך ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו עומר שאתה יכול לפשוט ידך וליטלו. ועוד תניי ושכחת עומר ולא גדיש היאך עבידא. כלומר הא תו ל"ל. ומשני בכת עומר א' בלידו אין תמנדיניה עומר כו'. ועד"ז מתרץ בבבלי ב"ב ועי' בבב"ס שם. וא"כ ל"ל בשנות אלי' שעומר שיש בו סאתיים ושכחו הד דרש משום דכתיב לא תשוב לקחתו כו' אי אתה יכול לקחתו כאחת. ודרש שני משום דכתיב עומר ולא גדיש. מזה אמרו כו' ות"ם כאן א"ל לא א"א בעומר א' שהוא כגדיש וככי

דייק ליפנא שהוא כגדיש כו'. ועיין בר"ם שהאריך הרבה:

(ה) ולענ"ד נראה דר' יונה בא ג"כ להרץ יתורא דשתי דרשות הללו, וא"כ נ"ל לגרוס ושכחת עומר בשדה קמה שיש בה סאתיים כו' לא תשוב לקחתו עומר שיש בו סאתיים. וכן נראה עוד בלשון הר"מ בפי' וז"ל בשכחה היא מחויבת לקמה כמו שהיא מחויבת לעומרים לפי שאמר הכתוב ושכחת ולא תשוב עכ"ל. היינו ר"ל כאילו כתיב עומר לא תשוב לקחתו. ואפשר זה ר"י לא ס"ל מב"ל פ"ד ס"ג ושכחת עומר זו שכחת עומר בשדה זו שכחת קמה. וכן הוא לעיל במשנה קמה שיש בו סאתיים כו'. וכתב בשנות אלי' דיליף שכחת קמה משכחת עומר עיין בר"ם עכ"ל. בזה דהנה גי' אא"ז בירושלמי לעיל ושכחת עומר זו שכחת העומר בשדה זו שכחת הקמה. ולפ"ז אינו יליף כלל מעומר והוא דלא כר"ם. והנראה דהכי נ"ל דיליף שכחת קמה מושכחת עומר בשדה: (ו) איתא בירוש' סוף כ"ה היו דקות רואין אותן כו' ראיתי בביאור הארוך שכתב וז"ל פי' שצריך שיהיו שבלים אז רואין אותו כדמפרש אם היו דקות רואין אותן כאלו הן מלאות. נ"ל גם דקות רואין אותן כאילו הן ארוכות ובדופות רואין אותן כאלו הן מלאות. אבל אם הי' מקום פנוי אין רואין אותן כאילו היה שבלין עכ"ל. והש"ת כתב דהכותב ומגיה כאן בש"א פ"ט וכן לעיל פ"ה מ"ג כתב הר"מ פי' שמורים בדופות כמו שמפורש בירושלמי פ"ו מ"ז עכ"ל. הן הנה דברי הר"ם האי עופה שמורים שנשתדפו ונעשו דקין כעופה כו' וכמו שמפורש בירושל' שדופות כאילו הן מלאות. אבל הר"מ פי' גם כאן ממש כנ"ל. שהר"מ פירש דברי הירושלמי הנ"ל דר"י אינו מפרש לשנא דעופה דמתני'. אלא ליבנא דראוי' לעשות סאתיים לא לבד עופה רואין אותו כאילו היה עבוה בל בעורים אלא גם שדופות רואין כו'. ועפ"ז יתבאר לשון הרמב"ם בהלכות ז"ל הדקות רואין אותן כאלו הן בריאות והארוכות ואת השדופות כאלו הן מלאות. ראוי להגיה ברמב"ם גם והם ראוי להיות קמה אחת אומדים אותה אם ראוי לעשות סאתיים כו'. הנה פרש הרמב"ם בריאות היפך עופה. ארוכות היפך דקות. מלאות היפך שדופות. והכ"מ כתב זהו פי' מש"ם אפי' היא של עופה וכ"פ הירושל' עכ"ל. והוא גמ"ם הרמב"ם בריאות וארוכות. והשמיט דברי הכ"מ בפי' למשנה. ולפי דברינו בשיטת הרמב"ם מ"ש ר' יוסי ובלבד שבלין קאי אשלבהן אפי' של עופה ושל דקות ושל שדופות רואין ובלבד שיהיו שבלין. ולפ"ז מעתה ליפנא דכותב שביאור שכתב שלריך שיהא שבלין אז רואין וכדמפרש אם היו דקות כו' אינו מוכרח מלשונו דהאי אם היו דקות הוא פי' לעופה דמהנימין כי האי ובלבד קאי גם אדקות כנ"ל. אבל גבנא דשנות אלי' בפי' הארוך נראה כפי' הר"מ שכ' וז"ל תבואה רעה בגדלה בפיזור מעט כאן ומעט כאן יש לכוון בדבריו שגדלה בפיזור על הפיזולת מעט כאן ברוב הפיזולת ומעט כאן באמצע הפיזולת. וכ"ה לשון הר"מ ובקעה גדולה ממנו הוליא זרע מעט וילא כולו בתבן וקש. אפס לא זכיתי לידע מדוע השמיט הרמב"ם להלכה דברי ר' יוסי ובלבד שבלין וצ"ע. ועי' גם בשנ"א מ"ש גם עוד ושכחת עומר לא שייך הא דמכ"מ באם יש בה סאתיים תבואה או לא. לא זכיתי להבין דבריו ולא לאוקמי גרסא. עוד גם במ"י וכל המפורשים באהרן ר"י אומר אין להם שכחה ותכ"ה יש להם שכחה. איתא בש"א דלר"י דורשים שם ריבוי דכתיב ובהכל גדיש או הקמה או השדה קמה הוי מיעוט או השדה הוי מיעוט והוי מיעוט אחר מיעוט ואינו אלא לרבות וכאן דלא כתב קמה הוי מיעוט (אחד) ע"כ. לא זכיתי להבין דבריו ולאוקמי גירסא. דהא בירושלמי הכא מבואר דמיפורא דגדים קדרים לרבות הטמון. ובבבלי ב"ק ס' ע"א ולר' יהודה וכו' קמה ל"ל לרבות כל בעלי קומה פי' בירושלמי שם הביאו תוכ' ד"ה לרבות. ומ"ם כאן גירושלמי דר"י דרים שדך בגלוי וממעט טמון ובסופה ודאי פליגי דבס איתא ר"י דריש מכי תקלור דומיא דקליר בגלוי ובשדה מבעי ליה לרבות שכחת קמה אבל מי יימר דפליגי על בבלי דב"ק. גם לא ידעתי מדוע כתב הרע"ב כאן בדברי ר"י מה שדה בגלוי כהירושלמי ולא כבבלי דקושה כנ"ל:

פ"ז

## כל זית פרק שביעי באורי הגר"א כל זית פרק שביעי

(דף לא ע"ב) **הלכה א** כל זית כו': ה"ג **היו שניהן יחידין**. פי' שזית אחד עומד אצל דקל א': **זה מסיים את זה**. פי' ושניהם אינן שכחה:

**שלא היו זיתים מצוין**. פי' וא"כ הוי אז זיתים סתם כמו השתא נטופה ולפ"ה סברי רבנן דיש להם שכחה אף שודאי לא פליגי בנטופה והיינו משום דהוה כל שהו נטופה וסברי רבנן דיש להם שכחה: ה"ג **והתנינן נטופה אלא שופכני שהוא עושה הרבה והתנן במעשיו כו'**: ה"ג **דבש"א אינו שכחה**. פי' גבי נפה וגדיש כו'; ה"ג **התיבון הרי עומר שכחה לא כתיב אחריך**. פי' ואיך יליף אחריך שיהא שכחה לזיתים: ומשני **מכיון שכתוב לא תשוב כמו שכתוב כו'**. פי' דלא תשוב הוי כמו אחריך: ופריך **מעתה אין שכחה לגפנים לר' יוסי**. פי' כיון דלא דריש אחריך דהא מאחריך ידעינן אף בגפנים ובגפנים לא פליגי: **ר' יונה בעי ההן זית נטופה כו' ע"ד דר"י אפי' התחיל בו כו'**. פי' דהא דר"י א דאמר אינו שכחה לזיתים ודאי שאין חילוק בין התחיל ללא התחיל דהא משמע שלעולם אין לו שכחה והוי טעמא משום דהוה כמו נטופה אלמא דסבר דבנטופה אין חילוק בין התחיל ללא התחיל ופליג אמתני' דלקמן דמחלק בין התחיל ללא התחיל:

(דף לב ע"א) **הלכה ב של שני מלבנים** ב. פי' בכל שורה הוי שני מלבנים ודרכם היה בכל שורה של שני מלבנים ודרכם היה בכל שורה ליטע בתוכו גפן ג וע"ז אמר שאם שכח אמצע הגפן ג שבאמצע השורה לא הוה שכחה: **אי משום דבר מסוים**. פי' להכי לא הוי שכחה: **אין כאן זיתים**. פי' בתמי' והלא יש כאן עוד זיתים ואמאי הוי מסוים יותר מהן: **אי משום שורה**. פי' שעומד באמצע שורה של מלבנים: **הוא עצמו נידון כשורה**. פי' ואמאי צריך ג' שורות: ומשני ע"י שורה. פי' של זיתים שהוא עומד באמצע וע"י שורות שלו של מלבנים לכך לא הוה שכחה שהוא עומד בין השורות באמצע זיתים והא דנקט של שני מלבנים משום שדרכן היה ליטע זית א' בין ב' מלבנים והוא ר"ל דהכא איירי שיש ג' זיתים לכך אמר ג' שורות של ב' מלבנים: **בזית גודיין**. פי' ששכח זית תלוש שהיה מונח בין ב' מלבנים אלו: **אפי' שאר כל הזיתים**. פי' מתוברין: **מכיון שדרכו ליבחן**. פי' מחמת שהוא עומד במקום מסוים לכך אין לו שכחה: ה"ג במד"א **בשלא היה מכירו, אבל אם היה מכירו**: פי' אותו האילן: **מרדף אחריו אפי' עד מאה הא אם יש בו סאתים ושכחו ה"ז שכחה**. פי' מהכא ילפינן דאם התחיל בו ויש בו סאתים ושכחו ה"ז שכחה דמשמע דהאי בד"א קאי נמי איש בו סאתים: ע"ז אמר **לא על הדא אתאמרת** ד. פי' האי בד"א א"א על הקדמייתא כל זית כו': **הא אם יש בו סאתים**: פי' השתא איכא למימר דאם יש סאתים אפי' התחיל בו אינו שכחה: ה"ג **תרין פתרין** ב"ז **שיש לו תחתיו יש לו בראשו אין לו תחתיו אין לו בראשו רמ"א משתלך המחבא קודם לכן כו'**: (שם ע"ב) **פתר כו' יש לו בראשו רמ"א משתלך המחבא הלכה המחבואות אע"פ שיש לו תחתיו אין לו בראשו תני משום ב"ש וכו'**: **וגמרו ה"ז אין לו בראשו** כצ"ל:

(דף לא ע"א) **הלכה א כזית הנטופה בשעתו**. בשעה ששכח את הזית אף שאינו נוטף בשאר שנים. ואשמעינן אף שאין לו שם רק שהוא כזית הנטופה בשעתו ובנטופה יש חסרון שאינו אוגר שמנו בתוכו ויש בו מעלה שיש בו שמן הרבה. ומעלתו פחית מזיתים שיש להם שם מ"מ אינו שכחה. כ"ה בש"א: (ע"ב) **היו שניהם יחידים**. פי' זית יחיד עומד אצל דקל יחיד: **זה מסיים את זה**. נמצא שניהם מסוימים ושניהם אינם שכחה: **לא אמר ר"י אלא בראשונה**. דאז היו סתם זיתים חשוב כמו נטופה דהשתא ופליגי עליו רבנן דהוי שכחה והא בנטופה לא פליגי רבנן דלא הוו שכחה אלא ע"כ טעמא דרבנן בסתם זיתים הוו כמו כל שהוא נטופה דיש להן שכחה (ד): **הדין זית נטופה הואיל והוא מסוים**. הא דנטופה אין לו שכחה אינו אלא משום חשיבותו הוא מסוים: ע"ד דר"י **אפי' התחיל בו כו'**. הא דאר"י אין שכחה לזיתים משמע לעולם אין לו שכחה בין התחיל ובין לא התחיל וחשיבות הזיתים לר"י הוי כמסוים דנטופה אלמא לר"י אין חילוק בין התחיל אפי' בנטופה ופליג אמתני' דמחלק בין התחיל:

(דף לב ע"א) **הלכה ב של שני מלבנים**. בכל שורה הוי שני מלבנים ודרכו הי' בכל שורה ליטע בתוכו גפן ואם שכח אמצע הגפן שבאמצע השורה לא הוי שכחה (ה): **אין כאן זיתים**. בתמיה הלא יש כאן עוד זיתים אמאי זה הוי מסוים יותר מהן: **הוא עצמו נידון כשורה**. ואמאי צריך ג' שורות. ומשני ע"י שורה של זיתים שהוא עומד באמצע וע"י שורות של שני מלבנים לכך לא הוי שכחה שהוא עומד בין השורה באמצע זיתים: והא דנקט של שני מלבנים משום שדרכן היו ליטע זית א' בין שני מלבנים והוא ר"ל דהכי איירי שיש ג' זיתים לכך אמר ג' שורות של שני מלבנים: **בזית גודיין**. זית תלוש המונח בין ב' מלבנות ושכחו: **אלא אפי' שאר כל הזיתים**. המתוברין כיון שדרכן לבחון ונמצא הוא עומד במקום מסוים אין לו שכחה: **אבל אם הי' מכירו**. אותו האילן מרדף אחריו: **הא אם יש בו סאתים**. דמשמע האי בד"א קאי נמי על יש בו סאתים דאם התחיל בו ויש בו סאתים ושכחו ה"ז שכחה. ומשני לא על הדא אתאמרת האי בד"א אלא על הקדמייתא אבל ביש בו סאתים השתא איכא למימר אפי' התחיל בו אינו שכחה (ו):

דף

פחות

א מזה נראה דקאי לר"י דמתניתין ובהגהותיו ציין ר' יונה קודם א"ר יוסי לא חייב כו'. ב בהגהותיו גרס הכי כיני מתניתין בין כל שני מלבנים מה אנן קיימין כו'. ומוחק תיבת של ותיבת ושכחו. ג לא ידעתי האי גפן מאן דכר שמיה וגם בשנות אליהו לא נזכר. ד וגם מוחק תיבת איתאמרת: [מנכדו הג"מ יעקב משה זצ"ל מסלאנים].

## הגהות הגר"א

**פ"ז** (שם ע"ב) **ה"א היו שניהם יחידים זה מסיים את זה** כצ"ל. מוחק תיבת נטופה [א]: **והתנן נטופה אלא שופכני שהוא עושה הרבה** כצ"ל. ומוחק תיבת שמן א [ב]: **דבש"א אינו שכחה** כצ"ל. ומוחק התיבות הפקר עניים הפקר: **יש להם שכחה ר' יונה בעי ההין זית נטופה הואיל והוא מסוים ע"ד דר"י** כצ"ל: **אפי' התחיל בו כמו שלא התחיל בו א"ר יוסי לא חייב כו'** כצ"ל: **מעתה אין שכחה לגפנים לר' יוסי דלא דריש אחריך** ב כצ"ל [ג] ומוחק תיבת לזיתים: **התיבון והא עומר שכחה דלא כתיב כו'** כצ"ל. ומוחק תיבת הרי וגרים דלא בדלית:

(דף לב ע"א) **ה"ב כיני מתני' בין כל שני מלבנים** כצ"ל [ה]. ומוחק תיבת ושכחו: **בזית גודיין** כצ"ל [בגימ"ל ולא במ"ן]: **בד"א בשלא סבירו אבל אם היה סבירו** כצ"ל. ומוחק תיבת בשהי' ותיבת לא: **הרי זה שכחה לא על הדא כו'** כצ"ל. ומוחק תיבת אינו ומוחק עלי' אתאמרת: **יש לו בראשו אין לו תחתיו אין לו בראשו רמ"א משתלך המחבא קודם לכן אע"פ כו'** כצ"ל: (ע"ב) **יש לו בראשו רמ"א משהלך המחבא הלך המחבא אע"פ שיש לו תחתיו אין לו בראשו** כצ"ל [ז] ג: ומאמר **הלכה המחבואה אע"פ שאין לו בראשו יש לו תחתיו** כולו מחוק: **את דברבר וגמרו אין לו בראשו** כצ"ל. ומוחק תיבות **הרי זה יש**:

א ובהגהת הרד"ל הגי' אלא שהוא עושה [הרבה] והתנינן נטופה אלא שופכני שה"א עושה הרבה והתנן במעשיו כו'. ב ובהגהות הנ"ל הגי' בזה"ל שהזיתים מ"וין יש להם שכחה ר' יונה בעי ההין זית כו' כמי שלא התחיל בו א"ר ר' יוסי לא חייב כו' גמיר אחריך את יך מעומר השכחה הרי לא כתיב תמן אחריך מכיון שכתיב לא תשוב לקחתו כמו שכתוב אחריך מעתה אין שכחה לגפנים לר' יוסי דלא דריש אחריך. ג ובהגהות הרד"ל איתא הגי' המחבואה אע"פ שיש לו בראשו אין לו תחתיו [ועי' פי' הרידב"ז ד"ה הלכה וכו'].

## בנ"י משה

[א] הרמב"ם בהל' מתנת עניים פ"ה הכ"ד כתב כגי' שספר היו שניהם זית נטופה כו'. ולא ידענו איך לפרשה. דא"ל כפירוש המפרש דמיירי אע"פ שהתחיל הרי הרמב"ם כתב אחר זה בד"א בשלא התחיל כו'. אם לא שנדחק לפרש היו שניהם ר"ל שניהם שחשב לעיל היינו המפורסם מדעתו הוא נטופה והדקל. זית נטופה זה מקיים את זה הדקל:

[ב] בתשנה בשמו בשם' שופכני או ביישני כתב הרע"ב מביים כל שאר האילנות מרוב השמן ויוצא ממנו עכ"ל. הנלע"ד כוונתו לא שעושה זיתים כ"כ עד שיעלה לו שם במעשיו שהוא עושה זיתים הרבה כ"א שעושה זיתים יותר מעט משאר אילנות. וגם לא שעושה שמן כ"כ עד שיהי' לו שם שופכני שהוא עושה שמן הרבה כ"א שעושה שמן מעט יותר משאר זיתים. כשתקבץ המעט שזיתיו מרובים וגם המעט שבכל זית שמן מרובה יוצא ממנו שמן יותר מחביריו. והרע"ב שכתב שמביים שאר אילנות לא מרוב זיתים שהוא עושה אלא מכיון שעושה יותר מחביריו וזה הדבר קיים הר"ש כמו שהוא מסוים. ר"ל אע"פ שאינו מסוים בשמו א' כמו שהוא מכוים. ותוי"ט הקשה על הרע"ב א"כ היינו שופכני. ומה שמתרץ איכא דאתרא דקרי ליה שופכני וכו' עכ"ל. א"כ הי ל"ל שנקרא שופכני או ביישני. וקתני שהיה שופכני משמע שהי' מעלתו שופכני או הי' מעלתו ביישני. ומ"ש תוי"ט עוד ולי נראה כו' שהוא עושה זיתים גדולים משאר אילנות. וכמו כן כתב הכותב בשנות אלי' וז"ל וע"ם יש בירושלמי במקום רוב זיתים נ"ל גודל זיתים דאל"כ היינו במעשיו ע"ש בת"ש. ויש בזה טעות הדפוס וכצ"ל וע"ם יש גר"ס במקום רוב זיתים נ"ל גודל זיתים דאל"כ היינו במעשיו עכתוי"ט. כאה אבי גם כאה שהכותב כתב דברים מדעתו. במה שידעת כי אין דבר הא"ז הגאון זצוק"ל להעתיק דברי תוי"ט. ואני לא יכולתי להבין דברי תוי"ט אלו. הלא זה שאמרו שופכני שהוא עושה שמן הרבה. ע"כ תאמר דהיינו שזיתיו גדולים. דא"ת הוא זה שזיתיו מרובים ע"כ עושה שמן הרבה תקשה היינו מעשיו שהוא עושה זיתים הרבה. ואם שופכני אין זיתיו מרובים וגם אין זיתיו גדולים מניין יוציא שמן הרבה אלא ע"כ שופכני הוא שזיתיו גדולים ומה תיקן התוי"ט באמרו ביישני הוא שזיתיו גדולים:

[ג] העתקתי כאן הג"ה שמצאתי סביב הירושלמי. אבל נראה שבמהדורא קמא הגיה בד"א. ואח"כ מחק ולפי המחק נראה דה"ג אלא ר"ע דו דריש אחריך התיבון הרי עומר כו' כמו שכתוב אחריך מעתה אין שכחה לגפנים לר' יוסי דלא דריש אחריך. ובביאורו נראה שכתבו לפי המהדורא קמא. לכן ביאר וז"ל התיבון הרי עומר כו' והיאך [יליף] מאחריך [שיהא] שכחה לזיתים ומשני כיון דכתיב לא תשוב כו' ופריך מעתה אין שכחה לגפנים לר' יוסי, כיון דלא דריש אחריך דהא מג"ש דאחריך ידעינן אף בגפנים ובגפנים לא פליגי כלל. ועיין עוד מזה:

(ד) ועיין בש"א שהביא בשם ר"ש שמביא הירושלמי דלא אמר אלא בראשונה כו'. ובירושלמי מביא עוד מ"ד דר"י לא ס"ל כלל שכחה בזיתים עכ"ל. כוונתו להשיב על ר"מ ור"ש שלא הביאו אלא פי' הראשון. והנראה לתרץ דעתם מדפשיט לי' בירושלמי [דין] דמדהו נטופה מדברי ר"ש בן יקים ודאי דקים להו לחז"ל דפירושו מכרעת. וזה הדבר שקיים הר"ש ומדקדק מתוך כך כו' שבא להתגלגל למה תפס לשון האבון שבירושלמי. והתוי"ט הוסיף על לשון הרע"ב ובירושלמי מדקדק דהואיל כו' ללא נורך הוסיף. ועי' בר"ת שכתב מפני שאמר ע"כ הוא וצ"ל מה שאמר אותו וכו' שהיו הזיתים מועטים מאד כו' ואח"כ כו' ורבו הזיתים לא הי' מחלוקת משמע מדבריו שביתי המשנה עדיין לא רבו אעפ"כ פליגי רבנן במשנה א' וב' [באמרם] כל זית שאמעינן אפי' זית שחשוב באותו זמן יש לו שכחה אא"כ הי' ידוע ומפורסם. וז"ש בהל' מ"ע פ"ה הכ"ה ולמה אמרו בזית בלבד כו'. והראב"ד תפרש מ"ש לא אמר ר"י אלא בראשונה ר"ל זמן הקדום לפני זמן המשנה אבל בזמן המשנה כבר רבו הזיתים ואין חילוק בין זית לאילן אחר. אפס לדעת האמורא ר"י דקאמר טעמא דתנא ר"י דלא יליף ג"ש בזיתים ואין שכחה לזיתים לעולם שפיר אשמעינן רבותא דאפי' זיתים אחר שרבו בזמן המשנה יש להם שכחה אא"כ היה ידוע ומפורסם ולאשמעינן דלא כר"י סתמא. וז"ש הראב"ד ולמה אמרו בזית בלבד ז"א אלא לדעת ר"י האמורא:

[ה] העתקתי הדברים כמו שכתוב בביאור אות באות. כי לא הבנתי דבריו ולא מצינא לאוקמי גירסא להבינהו. אבל דע לך דזה הביאור הוא מהדורא קמא. כי סביב הירושלמי הוגה בכ"י קדשו ממש כיני מתני' בין כל שני מלבנים. ויתבאר גי' הלזו ע"פ מ"ש בש"א אילן זית א' עומד בין ג' שורות של ב' מלבנים כל שורה ושורה אינו שכחה. וז"ש כל שורה ושורה אינו שכחה הוא פי' בין ב' מלבנים דכיני במתני'. וא"כ אינו עולה יפה הגיור שבש"א. ולאוי להיות

——— הגיור כזה* הנקודות הם הזיתים [והקוים שבין המלבנות ובכל שורה ג' זיתים ——— וב' מלבנות ואמר ר"א כיני מתני' ששכח זית בין כל שני מלבנים דאלת"ה אלא כדקס"ד ——— שלא שכח אלא זית א' באמצע א"כ מה אנן קיימין אי משום דבר מסוים אין כאן זיתים ובמה הוא מסוים יותר מן כל הזיתים. ואי משום שורה שהוא עומד בין שני זיתים הוא עצמו נדון כשורה וא"ל למימר עומד בין ג' שורות וה"ה בשורה א' אלא ע"י שורה וע"י שורות היינו ששכח א' בין ב' מלבנים. איזה שיהי' הוי הוא אמצעי שורה ועומד בין השורות לכן לא הוי שכחה:

(ו) ובש"א בפי' הקלר הטעה הכותב בפשיטות וז"ל ירושלמי שלא קאי אסאתיים דאפי' התחיל בם רק שנשאר סאתיים אינו שכחה. והכי ר"ל דלא מצי קאי אסאתיים דהרי אפי' התחיל רק שנשאר סאתיים א"ש. אבל בפי' האכוך לא ביאר הכותב כראוי וז"ל דאם יש בו סאתים לא הוי שכחה אף אם התחיל וכו'. ולא ביאר אם כוונתו שיש בו סאתיים קודם שהתחיל. או אחרי שהתחיל נשאר בו סאתיים. [חסר] בזה אם כשיטת הרמב"ם או הר"ש. והתוי"ט מפרש לדברי הרמב"ם בדוחק והלדיק השגת הראב"ד. והראב"ד השיגו פעמים ושלש. ואני מקוצר דעתי לא יכולתי לידע במה השיג הראב"ד ולא שיטת הר"ש. דלהר"ש ביש בו סאתיים אפי' כי התחיל הוי שכחה. והסברא נותנת להיפך. במה שהוא מסוים ביש בו סאתיים הוא מגדל רבויו וכי התחיל נגרע רבויו ואינו מסוים כ"כ ומתוכך בזה קושית הכ"מ ברמב"ם פ"ה מה' מ"ע הכ"ד שכ' וזה דבר תימא שאם כזית נטופה ע"ש אבל בנטופה סיומו מפני שמו ולמה יגרע כי התחיל הלא הוא שמו נטופה. ועוד להר"ש מוכרחים אנו לדחוק ולומר דהאי בד"א לא קאי אלא אנטופה דרישא דמתניתין. דאי קאי על כולן אנטופה ובשמו ובמעשיו ובמקומו. תקשה מ"ש בעושין הרבה אמרינן בד"א כשלא התחיל. וביש בו סאתיים לא אמרינן האי בד"א. ובאמת לאוי לסתבונן מה בין השנוי במשנה א' שהוא עושה הרבה ובין השנוי במשנה ב' שיש בו סאתיים. א"ת שבי השעורין שוין למה נכפלו וא"ת שהאחד מרובה לתני שיעור הקטן אינו שכחה כ"ש המרובה. ועוד תקשה למה סתמו שהוא עושה זיתים הרבה. ולא ביארו כמה הוא שיעורו שנקרא הרבה [חסר] וכי כי הרמב"ם יצא לו לפרש במלחב נבא לומר לדעת הרמב"ם עושה הרבה אין בו שיעור כ"א כשעושה רב מחבריו הרי יש [חסר] ושיעור סאתיים הוא שיעור מועט לאילן שלם. ורוב האילנות עושין כמה סאין וז"ש הרמב"ם הכ"ב השוכח אילן בין האילנות ר"ל שכח האילן עצמו אפי' הי' בו כמה סאין פירות ה"ז שכחה. ולא מהני כ"א שיהי' לו יתרון על חבריו בשמו או במעשיו או במקומו ומפני שהוא ידוע ומפורסם הרי הוא עתיד בוודאי לזוכרו לאחר זמן ויעלה לו בזכרונו איך לא עסק באילן המסוים לו בדעתו ואינו שכחה בד"א שלא התחיל לעסוק באילן זה המפורסם והיה יוצא מדעתו ועתיד לזוכרו אבל אם התחיל בו ושכח מקצתו מתוך שכבר לקט הרוב ממנו יצא מדעתו סיומו ומפני המקצת שנשאר בו אינו עתיד לזוכרו ה"ז שכחה. והוא שיהי' הנשאר מקצת היינו פחות מסאתים. אבל אם הנשאר סאתים הוא שיעור מרובה בין כל הנשארים והוי זה הנשאר מסוים בדעתו וכמ"ש הרמב"ם שם הכ"ד כי' מסוים בדעתו ה"ז כמפורסם וידוע. וכ"ה מפורש בתוספתא אבל אם התחיל בו הוי שכחה עד שיהא בו סאתיים. כלומר אז גם הנשאר להיות מסוים מפני שיעור הנשאר המרובה. והאי בד"א נ"ל במתניתין קודם שיש בו סאתיים וכ"ה בירושלמי לא על הדא אתאמרת כו' ויתורץ מ"ש במ"א ושאר כל הזיתים בנייס שכחה משמע אפי' יש בו סאתיים. והכא קתני שיש בו סאתיים א"ש אלא הא דלא התחיל והא דהתחיל. אלא שהראב"ד נטה לו לשיטת הר"ש דהך תוספתא פליג אמתני' כמ"ש שם הכ"ד מן המשנה נראה שאינו כן ר"ל היינו כמ"ש הר"ש במשנה דנטופה מהני אע"פ שאין סאתים וסאתים מהני אע"פ שאינו נטופה. וזה שהשיג [הראב"ד שם] הכ"ו על הרמב"ם במ"ש ואפי' הי' בו כמה סאין א"א זה אינו מחוור כלל. והוא הדבר שהשיג במ"ש סאתים ה"ג אא"כ שכח כל האילן א"א אין זה מחוור כלל וכלל. ועכ"מ שנדחק מאד לפרש השגת הראב"ד וכן מ"ש במהרי"ק שם. אלא אי קשיא הא קשיא לן תנא דמתני' שידל לן בשמו ובמעשיו ובמקומו. והרמב"ם בהל' היפך [דז"ל שם בה' כ"ג בד"א] באילן וכו' במקום כו' או במעשיו כו' או בשמו כו' אבל בהלכותיו לא קשיא דיכול לומר במתני' לא זו אף זו קתני ולכן כשכתב הרמב"ם באילן שאינו ידוע ומפורסם. [אז] היפוכן הוי לא זו אף זו אלא הא קשה לי דבפירושו למשנה הפך ג"כ וקמפרש וז"ל ותהי' ידיעתו מפני הגבלת מקומו או לרוב זיתיו או לרוב שמנו עכ"ל וצ"ע:

[ז] עי' בש"א בפי' הארוך דפי' האי כ"ז שיש לו תחתיו כו' קאי על זיתי ניקוף כו' וכו' ואדום מ"ע בזית וצ"ע כו' ר"ת: וז"ל בהשמטות שם ד"ה מה שתמה וכו' אבל באילנות אין בו רק עוללות לבד

וזה

## כתב יד א'

(דף לג ע"א) **הלכה ג** פחות א מכאן אשכול. פי' דסבר ר"י מדקתני גבי עוללות שניה ושלשה גרגרים משמע דוקא כה"ג אבל פחות מכאן אינו עוללות: בירתא דחרובתא צ"ל בריתא דחרובתא: ר' הונא בשם ר' אבון שני תמידין עד ר' חונא בשם ר' אידי מיותר: ראיה אזל צ"ל רבי אזל:

(שם ע"ב) **הלכה ד** ה"ג מתוך שהוא מעבן. פי' ע"י מה שהוא מידל. הוא עושות יותר. ותיבות לשנה הבאה מיותר:

(שם) **הלכה ה** שקורין עליו את ההלל ב. ויהא חייב בביעור עד ויפדה במחובר צ"ל למעלה קודש ויהא מותר לאונן וכן למטה צ"ל נמי כן:

(דף לד ע"א) אר"א כיני מתני' כו' כל עיקר תיבת כל עיקר מיותר וצ"ל בסוריא: א"ל חמי מה אמר כו' כרם רבעי בסוריא כאן צ"ל כל עיקר: חיפה ישאל את ר"י אמרינן צ"ל שאל לר"י דאמר: כמה דתימר אין מע"ש בסוריא דכוותיה אין נטע רבעי בסוריא כן ר' יוסי בר' יהודא אמר כמה דתימר אין מע"ש אלא לאחר י"ד שנה כו' אלו נאמר בב"ש צ"ל אם אומרים לב"ש ג: א"ל ולא ר"י. צ"ל ולא ב"ש כר"י סברין מימר כל דא הלכתא ב"ש כר"י ד: כל הסוגיא כמש' מעשר שני פ"ה ה"ג:

(דף לד ע"ב) **הלכה ו** אם אין בציר אין פרט. פי' דהיינו שנפרט ראשונה כיון שלא היה עדיין בציר אינו פרט: עד שיהא בציר בשעת הבציר כנ"ל. פי' דהא דמהני בציר היינו דוקא כשהוא בשעת הבציר אבל אכלתן היה קודם שבציר אף שהיה בציר לא הוי העוללות לעניים:

(שם) **הלכה ז** מה רבנן סברי מימר קורות ופירות. פי' רבנן דאסרי גמזיות יסברו דשניהם הקדישו: ואח"כ גרסי' אין תימר קורות ופירות הקדישו. פי' דטעמא דרבנן הוי משום דקורות ופירות הקדישו בפי' א"כ איכא למיבעי המקדיש שדה אילן פי' סתם אם שייר לו הגידולין פי' שאינו בכלל הקדש אם לא אבל אי סברי רבנן שלא הקדישו אלא קורות ופירות הוי בכלל לכך אסור גמזיות תו ליכא למיבעי מידי דה"ה בגידולין כן: מפני שהוא כרם הקדש. פי' קודם שהיה העוללות וכרם הקדש פטור מן העוללות: ה"ג פטור מן הפרט ומן השכחה ומן הפאה וחייב בשביעית ר"ז כו'. פי' דמקשי האיך עושין בפירות שביעית של הקדש דהפירות גופא א"א לאכלן כמו באחר שביעית הא אין הקדש יוצא בלא פדיון ולפדותו ולאכלו קשה דא"כ הוו המעות דמי שביעית דשביעית תופסת דמיו וא"כ יהא אסור ליקח בהם דבר מזה דהוי כלוקח לו קודם מדמי שביעית: לאוכלו בלא פדיון. פי' לא ליתן טעם מפני מה חייב בשביעית: (דף לה ע"א) ומשני מחליפו ביד אחר. פי' שמחליף אותן המעות על מעות אחרים שיש לאו של חולין שהוא רוצה לאוכלן ויוצאין אלו מאיסור שביעית דזה כלל בידינו ראשון ראשון נתפס בשביעית ופרי עצמו אסור אבל האמצעיים יוצאין ע"י חולין אלו לחולין: למה לינן אמרין. פי' החילוק אם הקדים קודם שנודעו העוללות לאחר שנודעו העוללות כו': והורו כר' יוסי. פי' שצריך ליתן שכר גידולין להקדש: ואפי' על ר' הושעיא לית הדא פליגא. פי' סיפא דקתני וברוגליות משיעבור סימנים ור' הושעיא סבר כל שאתה יכול ליפסום: ומשני שנייא היא כו': הדרן עלך כל זית

## מאימתי פרק שמיני

(שם) **הלכה א** מאימתי כו': ה"ג ופחות מכאן אינו אסור משום גזל. פי' פחות מד' איסרין בתמי' וא"כ אמאי מותר לאחר ללקוט: ומשני מתוך שהוא יודע שאינו מביא פרנסתו. פי' דהיינו ד' אסרין שהן ב' סעודות לו וב' סעודות לאשתו: אף הוא אינו יוצא. ומפקיר ליה לכך מותר לאחר ללקוט:

שם

א היינו שגרס תיבת פחות תחת תיבת יותר. ב בהגהותיו מחק את השלג. ג בהגהותיו איתא אם כב"ש. ד ושם הכי גרסי' כל הדא הלכתא: [מגכרו הג"מ יעקב משה זצ"ל מסלאנים].

## כתב יד ב'

(דל"ל ע"ב) **הלכה ו** אם אין בציר אין פרט. היינו בנפרט ראשונה כיון שלא היה עדיין בציר אינו פרט: עד שיהא בציר בשעת הבציר. הא דמהני בציר דוקא כשהוא בשעת הבציר אבל אכלתן היה קודם הבציר אף שהוי בציר אין העוללות לעניים:

(שם) **הלכה ז** סברין מימר קורות ופירות. רבנן דאסרי גמזיות יסברו דשניהן הקדישו: אין תימר קורות ופירות הקדישו צריכה לרבנן. שאם נאמר טעמא דרבנן הוא משום דהקדישו בפי' קורות ופירות א"כ איכא למבעי המקדיש שדה אילן סתם אם שייר לו הגדולין או לא. אבל אם נאמר טעמא דרבנן כשהקדיש הקורות הוי הפירות בכלל ליכא למבעי אלא בגידולין ה"ה כן: שניא היא שהוא כרם הקדש. קודם שבא לכלל עוללות הוי הכרם של הקדש והקדש פטור מן עוללות: נמצא כלוקח לו קורדם. דהא שביעית תופסת דמיו ואסור ליקח בהם דבר מדמיו וכאלו לוקח לו קורדום מדמי שביעית: (דף לה ע"א) מחליפו ביד אחר. מחליף אותן המעות על מעות אחרים שיש ביד אחר מעות של חולין ורוצה לאוכלן ובזה יוצאין אלו המעות מאיסור דמי שביעית והוא לפי הכלל דאחרון אחרון נתפס בשביעית ופרי עצמו אסור אבל האמצעיים יוצאין לחולין: ולמה לית אנן אמרין. דהחילוק הוא אם הקדים קודם שנודעו העוללות לאחר שנודעו העוללות כההיא דאר"י כו': והורו כר' יוסי. דנותן שכר גדולין להקדש: ואפי' על ר' הושעיא לית הדא פליגא. היינו סיפא דמתניתין דקתני וברגליות משיעבור הימנה ור' הושעיא אומר כל שאתה יכול לפסוע ידך כו':

## מאימתי פרק שמיני

(שם) **הלכה א** ואחר לכן אינו אסיר משום גזל פירוש אמאי מותר ללקוט לאחר מכאן. ומשני מתוך שהוא יודע שאינו מביא פרנסתו היינו ב' סעודות לו וב' סעודות לאשתו שהוא ד' איסרין אף הוא אינו יוצא ומפקיר ני' לכן כל אדם מותרין: (א):

שם

## הגהות הגר"א

**הלכה ג** שנתנה לו מעשר כו' כן צריך להיות. ומוחק תיבת שנתמנה [ח] (דף לג ע"א) ושלשה גרגרים פחות מכאן כנ"ל. ומוחק תיבת יותר: ותמריהון [אמר נכדו הצעיר לענ"ד צ"ל אינון ומהמריהון]: מקפא בריתא כנ"ל. ומוחק תיבת בירתא: ר' חונא בר"א שני תמידין שהיו מקריבין בכל יום היו מרכיבין אותן ע"ג גמל ורגליהן נוגעות בארץ. נדפס כפלייסא: רבי אזל לחר אתר כנ"ל. ומוחק תיבת ראי' ב: (ע"ב) מעבן הוא עושה יותר כנ"ל. ומוחק לשנה הבאה [ט]: ה"ה שקורין עליו ויהא חייב בביעור בגין דר"ש פוטר בביעור ויהא מותר לאונן תני קודש מגיד שהוא אסור לאונן ויפדה במחובר כו' כנ"ל ומוחק תיבות את ההלל ג: (דף לד ע"א) עליו את ההלל ויהא חייב בביעור כו' ויהא מותר לאונן כו' ויפדה במחובר כו' כנ"ל: אין לנכרי כרם רבעי בסוריא כנ"ל. ומוחק תיבות כל עיקר: כרם רבעי בסוריא כל עיקר כנ"ל ד: חיפה שאל לר' יהודא דאמר לא למ"ו נטע רבעי כו' ומוחק תיבת את ותיבת אמרינן: אין מ"ש בסוריא ודכוותי' אין נטע רבעי בסוריא כן ר"י ב"ר יהודא אומר כמה דתימר אין מ"ש אלא לאחר י"ד כנ"ל: (ע"ב) א"ר מנא אנו אומרים כב"ש כנ"ל. ומוחק תיבות אלו נאמר: א"ל ולא ב"ש כרבי יהודא וסברינן כנ"ל. ומוחק תיבת מימר: כל הדא הלכתא ב"ש כר"י כנ"ל [י].. ותיבת ר"י כב"ש נמחקים: ה"ו עד שיהא בציר בשעת הבציר כנ"ל: ה"ז תימר קורות ופירות הקדישו צריכה לרבנן כנ"ל. והשאר מיותר: בתוך החיבור כתב ה"ג כהדא דתנא כו' פטור מן הפרט ומן השכחה ומן הפיאה: ולא גרס מן הערלה ומן הרבעי ומן העוללות: וכא מפני שקדם הקדישו כנ"ל. ותיבת הפקרו מוחק: **פ"ח** (דף לה ע"ב) ה"א אחר לכן אינו אסור ומשום גזל. ומוחק תיבת וקודם ה: בשיטתן הושיבן לא אתט שאתם אומרים מפני שהוא לינס

א כבר נתקן זה בירושלמי הנדפס בזמננו: ב [בירושלמי דפוס וויניציא הגירסא ר' לעזר ברבי שמעון אזיל לחד אתר]: ג [ור"פ מקיים הגי' את ההלל]: ד וכרד"ל הגי' על מה דאמר בירושלמי בם כמה דתימר אין מעשר שני בם ריא בזה"ל כ"ב פי' גשל נכרי: ה ובהגהות הרד"ל איתא ואחר כן אינו אסור משום גזל מתוך שהוא יודע והשאר מיותר.

## בנ"י משה

וזה הוא הטעם דתקנו דוקא בזיתים מפני ד"ש כיון דתלי באומד מש"כ בכל המתנות לא תקנו עכ"ל. לא ידענא מאי עוללות דקאמר בזית ובשאר אילנות. הלוא תקנה מתולין הכ"ל. [דהלוא מבואר בחולין קל"א ע"א דמתנת עוללות אינן רק בכרם] ומאי תליא באומד דקאמר ומה שייך דרכי שלום לתלי באומד דוקא. ולענ"ד האי זיתי ניקוף מתנה דפאה היא אלא כל חיובי פאה גרעין או גרגר א' שני מדאורייתא. מש"כ בזית כתיב כי תחבוט לאשמעינן דמלוה מן המובחר החבוטים לבעה"ב והנקופים לעניים משום פאה. ואשמועינן במתניתין דלא נאסרו הנקופים מיד על בעה"ב אלא כ"ז שיש לו תחתיו החבוטים יש לו בראשו הנקופים. ונקוף היינו מותך כמ"ש רש"י גיטין נ"ט ב' והמנקף אינו אלא כפעולה לראשו של זית ומסכן בעצמו לכן תקנו ליה רבנן גזל מפני ד"ש. משא"כ בכל האילנות דלא מסכן א"ע. וז"ש גיטין שם עני המנקף בראש הזית מה שתחתיו גזל מפני ד"ש. ומדוקדק תיבת המנקף ותיבת בראשו ותיבת הזית. ועפ"ז מתורץ שפיר קושית התוס' שם [בגיטין ס"א א' ד"ה שדי אופיי מדקלי דהאי אילנות חוץ מזית כיון דלא מסכן את עצמו לא תקנו שיהא גזל מפני דרכי שלום] ולא קשה מידי הצריך עיון של הר"ח ואין מן הצורך להעמיס דברי בעל המאמות. אלא כותב דברי הסב"א החליף והתיר סידור הדברים. ולאוי לסדר כפי בהגהתי גליון השמות אלי' יעו"ש. ומה שהגיה אדוני אבי זקני הגאון זצוק"ל בירושלמי בד"ה תרי פתרין כו' לא מתוקמא לפי שיטת הרמב"ם בהלכות מת"ע פ"א הי"ב ועב"מ שם. והנראה דהכי קגרס ליה הרמב"ם תרין פתרין כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו קודם לכן אע"פ שאין לו תחתיו יש לו בראשו. פתר חורן כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו הלכה המחבואה אע"פ שאין לו בראשו יש לו תחתיו. התרין פתרין הוא דתיבת כל זמן קאי ארישא גם אסיפא הלכה המחבואה (חסר): (ח) עי' כ"מ ברמב"ם הל' מת"ע פ"ד הי"ח ד"ה אינו היא עוללת וכו' עד דברי רבינו כו' למהוי לבעה"ב אלא אם כן כל הענבים כו' עכ"ל. וקשה ליואם בזה מקרי עוללות לבעה"ב. א"כ מאי פריך הכא בירושל' ועוללות לאו של עני הם. לכן נלע"ד דהרמב"ם ג"כ לענין פיטור קאמר. וקאי על מה שכ' בה' י"ז ואין ענביו נוטפות זע"ז אלא מפוזרות מפרש הכא ביאור מפוזרות כל שאינן נסמכות אחד על א' אלא נוטין מעל השדרה ונוגעין על פק ידו הוא עוללות ואם לאו אינו עוללות ופטור ולק"מ קושית הראב"ד. ודעת הרמב"ם דכל מיני עוללות של עני ואין לך מין עוללות של בעה"ב. וקושית ירושלמי הנ"ל ועוללות לאו של עני. ר"ל הא אין עוללות כ"א של עני. ומשני הם הנקראים מן האשכול כלומר שנכרים הם שהן נקראות ואין לך לספק שמא של עני אלא הא קמ"ל התוספתא שמותר להרוס מעוללות של אשכולות. אבל כ"מ שאינו ניכר ספיקו של עני אמרינן ספק לקט לקט. הנח לפניהם מהלך. ולהרמב"ם ג"כ הגי' בתוספתא בן לוי שנתנו לו מעשר טבל ומצא בו עוללות ואינו (בוי"ו) חושש שמא של עניים הם ה"ז עושה אותן ת"מ על מקום אחר ועוללות לאו של עני הם. כלומר הא לא מצינו עוללות כ"א של עני ומשני הם הנקראים כו' ומזה יצא לו להרמב"ם דינו בהלכות מת"ע פ"ד הל' כ"ו בן לוי כו' נותנן לעני ואם נקראת כו' ועכ"מ שם. ואדרבה לגי' הראב"ד שבתוספתא אינו כתוב כ"א אינו חושש שמא של עניים הן ואמרו בירושלמי שעושה אותו ת"מ על ת"מ עכ"ל. מקשה א' למה הוסיף הירושלמי ה"ז עושה אותן ת"מ ומאי קמ"ל כיון דאינו חושש שמא של עני הן פשיטא דעושה אותן ת"מ. ב' מאי שייך שופטים. הירושלמי לכאן. הא לא הובאה התוספתא לכאן אלא להקשות ועוללות לאו של עני הן. ותקשה ג"כ אלבנא דתוספתא באמר אינו חושש שמא של עני הן. ג' למה אמרו אינו חושש אחרי שיש לספק דלמא של עני הן הא תנן בספק לעניים. ועוד איך עושה ממנו ת"מ דלמא פורס מן הפטור על החיוב ופוגע במחויבי מיתה. וביותר תקשה לגי' דידן דתני אני אומר בשם מן הנקלות עם האשכול וצ"ע: [ט] הא דנמחק כאן לשנה הבאה. הוא לפי שטתו לעיל פ"ה [ה"ג] דגרם בם בירושל' תמן שלא באו לזמן חיוב בשעה שהוא מידל שהוא קודם בצירה ועדיין לא זכו בהן העניים. ועוד נמצא במהדורא בתרא בי' אחרת תמן לא באו לזמן (חסר) ושתי הגי' כ"א נודקים דגי' קמא אינו מתרץ אלא לענין עוללות. ובגירסתו השני עולה התירוץ אף לענין פאה. והיינו (חסר) דבגפנים ניכר איזה יהי' עוללות מביפרית. וכשמדלל בשל עניים מביפרית היא עושה יותר בשנה זו. וכן לפאה. אע"פ שעדיין לא בא לזמן חיוב פאה. מ"מ יש בהם חלק מחשים פאה. אלא כל עוד שלא בא לזמן חיוב הוא לענין פאה ולא זכו בהן עניים לענין פאה. ונתחברה הבותפות דשל עני ושל בעה"ב ויש לו דין שותף. משא"כ במרכנן שדהו דבא לזמן החיוב וזכו בהן עניים. והוא כאלו נתחלקה השותפות. וז"ש הרע"ב אע"פ שיש בהן פאה או עוללות. ר"ל קודם שזכו בהן העניים יש בהן פאה או עוללות. אבל לא נקרא עוד עוללות כי לא באו לזמן חיוב ואינו אלא מעורב בהן פאה ועוללות. ומתורץ קושית התוי"ט ז"ל מ"מ אבל קשיא כו' כבר נתבטלו הגפנים כו' עכ"ל. אבל הר"ם לשיטתו דמקיים הגי' בירושלמי דלעיל הן גרמו לעצמן דלא באו והוא כמ"ש הר"ם שלא הי' להם לעניים לאחר מללקט. ע"כ דמפרש דתיירי אחר שנתכבשו הגפנים. ולא מתפרש טעמייהו משום שותף או מוכר. לכן כתב טעמייהו ופלוגתתם לכן קיים הר"ם בירושלמי הכל מודים כו' ר"ל אבל בירושלמי כאן מביא טעמייהו בדרך אחר. ואפשר שאא"ז הגאון זצוק"ל אמר לפני המקשיבים לקולו בעת המגיה לפי גירסתו כדברי הירושלמי כאן בשותף ומוכר כנ"ל. ואפשר א"כ קיים דבריו אבל הר"ם (חסר) לכן קיים הר"ם בירושלמי הכל מודים כו' ע"ם. והכותב בשמות אלי' לא ביאר וכתב פלוגתתם בשותף ומוכר עיין גל"ם שמביא פלוגתתם: (י) כ'התוי"ט פ"ז מ"ו בד"ה ובה"א וכו' [השני] ויראה לי דלהכי נקטו ב"ה כולו לגת כלומר ובלא"ה כשהן עוללות דלעניים אין בעה"ב חייב לבצור אותו וכו' ואולי במזה יצא לו כי לא פירש לנו בכ"מ מאין לו עכ"ל. ואני לא ידעתי מה משמע מהאי לבצה כולו לגת. ומה לנו לדקדק בדבריו הלא מפורש לעיל פ"ד מ"ב הפאה כו' בדלית ובדקל אינו כן (ודלית הוא שם לבדן) בעה"ב מוריד ומחלק. וגבי עוללות לא נשנית*) מ"מ דאינו חייב הבעה"ב לבצור ולחתנם לעניים והוא כמ"ש גרמב"ם וכנ"ל: (א) וירושלמי בפרט ובעוללות כו' ולא תנינן גמובות ע"י שהם חביבין הן באין של אחר. ובתוי"ט ד"ה מפילבו העניים כו' באים על אחר ואית דגרסי לאלתר ע"ב ואין חילוק בין הגירסאות בענין אלא בלשון עכ"ל. בלתי נאמין שמגדולי המפרשים כמו הר"ם ז"ל יכפול ותני שתי גירסאות במה שאין כ"ת בענין ביניהם. ולאוי לבאר דהנה הר"ת בפירושו למתניתינו כתב ונמושות הם הזקנים כו' והשאילו הכאן זה השם לנוקטים אחר לוקטים והם המלקטים השניים והמביל אותם לזקנים לאימורם כו' עכ"ל. וכ"כ בהלכותיו ה' מת"ע פ"א הי"א מפיככו המלקטים השניים כו'. ולכאורה סמוה הלא בבבלי ב"ת כ"ח: ובתענית ו': היא פלוגתא מאי נמושות אר"י שבי דאזלי אתגרא ור"ל אמר לקוטי בתר לקוטי. ומדוע פ' הר"ת כר"ל ולא כר"י דהלכה כוותיה ככ"מ

*) [שבדלית ובדקל בעה"ב מוריד ומחלק לעניים כמו דתני גבי פאה שם].

## כתב יד א'

(שם ע"ג) **הלכה ב** עד איכון. פי' על כמה תבואה הן נאמנין שהיא משל לקט: ומהני דמסערין עד מקום שדרכו לילך כו'. פי' עד אותו יום מסערינן מתחלת הקציר אם יכול ללקוט מכל השדות שדרכו לילך ולבוא שם על אותן התבואה נאמן וע"ז מייתי ראיה שאין מסערין מה שיכול ללקוט במקום א' אלא בכל מקומות שדרכו לילך כדמביא מעשה והאמין כו': ואפשר כן. פי' ללקוט כ"כ משדה אחד אלא מבא ציבחר ומבא ציבחר אלמא שאין מסערין במקום א' כו': מתני' דר"א היא כו'. פי' שאמר שנאמן על מעשר עני ולא חיישי' שמא לא הפרישו ממנו ראשון וה"ה לשני: ומפני שנייא היא. פי' דשאני כיון שהוא אוכל בעצמו איכא למימר שמא לא תיקן כראוי אבל מעשר שנתן לעני שאין נהנה מהן מסתמא אינו עושה מצוה בדבר עבירה ולהכי אמרינן שהוא נאמן: ובן לוי נאמן לעולם. פי' דמשמע ליה נאמן אפילו על הפרשת תרומת מעשר אפי' בשביעית נאמן לומר שהוא ממעשר שנתנו לו לענין שא"צ לאוכלו בקדושת שביעית וגם שיהא פטור מן המעשר אף שבלא זה פירות שביעית פטורין מן המעשרות היכא למימר דהא כיון שאמר שאינו מפירות שביעית יהא חייב ולא יהא נאמן לומר שהן ממעשר כיון שאין השנה של מעשר קמ"ל דנאמן: מעשר ברור הוא. פי' שהפרישו בפניו: אבל באומר ניתן לי. פי' שאומר שנתן לו ואמר שהן של מעשר או משלי הן דהיינו שאני הפרשתי אינו נאמן: ורצה להביא ראיה ממתני' דקתני אינן נאמנין אלא ע"ד שבנ"א נוהגין כן. פי' דהיינו שאין בנ"א נוהגין אלא להפריש בפני הלוי: ודחי דלא קאי ע"ז אלא על אותו התבואה שדרך בנ"א נוהגין ליתן כך והיינו כדמפרש לקמן במתני' נאמן על החיטין ואין נאמן על הקמח:

(שם) **הלכה ג** אפי' כן אינו נאמן. פי' לומר שנתנו לו דבר שאין דרכו [לתת]: (דף לו ע"א) יהא עני וכו' יהא עני וכו' תיבת יהא מיותר: אלין דבי אסי כו'. פי' דמי תי ראיה שנוהגין לפעמים להוציא מעט מלפניו:

(שם) **הלכה ד** א"ר אחן צררא סמך דא ברתא נ"ל קודם א"ר מנא א: תניא ד' ליטרין ב. פי' אירך קאי דקתני התם ליטרא מייתי הך דקתני ד' ליטרין: הבבלים אוכלין אותו כו'. פי' ולכך מערבין בהן שהוא ראוי לבבליים:

(שם) **הלכה ה** מדה זו אמורה בכהנים. פי' אם חולקין להם תרומה בגורן או מעשר צריך ג"כ ליתן להם כשיעור הזה: ה"ג אבל בכשיעור לא היה ממועט: נתן לפניהם והן מחלקין ביניהם נ: וכא את אמר אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום. פי' ומפרש בשיהיה חד שיעורא וככר בפונדיון היינו נמי חצי קב דהא צריך להוציא ממנה יציאה עד שיהיה פת וכיון שאתה צריך שיהא הפת גופא חצי קב א"כ בתבואה היה צריך יותר: (ע"ב) ומשני צא מהן שליש ליציאה. פי' האי ככר בפונדיון אינו חצי קב דמסתמא שמוכרין בשוק חצי קב בפונדיון החנוני מוכר שלים פחות דהוא מחזיק שליש על הוצאות שהוא צריך להוציא עד שתאפה ולפיכך הכא כשהוא נותן חיטין צריך ליתן חצי קב שאף שיוציא מהן שליש על הוצאות אפיה יהיה לו מזון ב' סעודות: ובלחוד בהדין שיעורא. פי' שאינו אופה אלא כזה השיעור אבל אם הוא אופה הרבה כא' אז א"צ להוציא כ"כ: מן העיר. נ"ל מן הגורן:

(שם) **הלכה ו** ה"ג הוי מטעים לון אורייתא. פי' שהיה מנסה אותן באורייתא אם הם ראויין להיות פרנסין מחמת אורייתא או לא: ה"ג רב ור' יוחנן ח"א מדקדקין בכסות ג. פי' ליתן לעני הגון ואין מדקדקין בחיי נפשות שצריך ליתן לכולם: וחורנא אמר אף בכסות אין מדקדקין. פי' וצריך ליתן לכולם: מתני' פליגי על מ"ד כו' דתני בר"א בזמן שאין מכירין אותו. פי' או אינו מצווה להלביש אותן: אבל בזמן שמכירין אותו אף מכסין אותו כו'. פי' אלמא שמדקדקין בכסות: ומשני תפתר לה לפי כבודו. פי' לפי כבודו או מדקדקין אבל סתם כסות אין מדקדקין כדקתני מפני בריתו של אאע"ה: וה"ג אחר ר' יוחנן מדקדקין בכסות ואין מדקדקין: פתר לה לפי כבודו נ"ל אחר הכל לפי כבודו: ותנינן מיותר וצ"ל דתני: והתני למזונות למזוגות מיותר וצ"ל לתמחוי ל' יום לקופה ג' חדשים לכסות ו' חדשים לקבורה ט' חדשים: מהו לפסין ולצדקות. פי' הא כולהו חשבינן בשלמא אי הוי קדמייתא ליטול א"כ איכא למימר דהאי לצדקות הוי ליתן אבל אי אף קמייתא ליתן קשה מהו לפסין ולצדקות כו':

(דף לז ע"א) **הלכה ז** והתני מעשה נ"ל ותני: ואפשר כן. פי' שיהא צריך לליטרא בשר צפורין: ומשני שלא היה [יכול] לאכול עם אחרים מפני שהוא איסטניס ולכך צריך ליטרא בשר צפורין כדי שיהא טעם בתוכו: א"ר מנא כלי כסף נ"ל כלי נחושת: או לבע"ח מיותר: וירדתי הגורן עד וערטילאי נ"ל קודם מתני' ד:

(שם) **הלכה ח** המסמע נ"ל המסמא: (ע"ב) אית הוית תיבת אית מיותר: דלא רהטי מית לך נ"ל מהן לך: מקבל פיוסך ויגמול יתך חסד תיבות מקבל פיוסך מיותרים: ביני מתני' נ"ל הני מתני': הדרן עלך מאימתי וסליקא לה מסכת פאה

## כתב יד ב'

(שם ע"ג) **הלכה ב** עד איכון. פי' עד איזה סך תבואה נאמנין לומר של לקט. ומהני עד מקום שדרכו לילך ולבא בו ביום. כלומר מתחלת הקציר ועד אותו יום משערינן כמה שיכול ללקוט מכל השדות שדרכו לילך לשם ומייתי ראי' ממעשה שהאמין רבי שאין משערינן בשיעור לקט ממקום א' אלא מכל המקומות שדרכו לילך לשם: מתני' דר"א: מ"ש במתני' שנאמנין על מעשר עני ולא חיישינן שמא לא הפריש מעשר שני או מעשר ראשון: שניא היא שא"א עושה מצוה בדבר עבירה. כלומר היכא שמחזיק התבואה לעצמו חיישינן שמא לא תקנו כראוי אבל מעשר שנתן לעני לשם מצוה חזקה שא"א עושה מצוה בדבר עבירה: ובן לוי נאמן לעולם אפי' בשביעית. הוא נאמן לענין שא"צ לאוכלו בקדושת שביעית ושהוא פטור ממעשרות ואפי' בשביעית שאינו שנת מעשר נאמינהו שאינה של שביעית וגם פטור מן המעשרות: דו מתני' אינן נאמנין. מייתי ראי' ממתני' שאין בני אדם נוהגין להפריש אלא בפני הלוי ודחי דלא קאי אלא על מין תבואה שדרך בני אדם נוהגין ליתן כך. וכמ"ש במתני' דלקמן נאמנין על החיטים כו':

(דף לו ע"א) **הלכה ה** מדה זו אמורה בכהנים כו'. כשחולקין להם בגורן תרומה ומעשרות נותן להם כמדה הזאת: (ע"ב) ובלחוד בהדין שיעורא. אבל אם אופה הרבה א"צ להוציא הוצאות כ"כ:

(שם) **הלכה ו** מטעים להון אורייתא. מנסה הי' אותם בתורה אם ראוין למנותן מחמת התורה או לא: מדקדקין בכסות. אם הוא עני הגון ואין מדקדקין בחיי נפשות אלא נותנין לכולם: והתני לפסין ולצדקות י"ב חודש. בשלמא אי הוי קדמייתא ליטול תאמר האי לצדקות היינו ליתן. אבל כשתאמר קדמייתא נמי ליתן מה האי לצדקות הא כל הצדקות פרטינהו:

(דף לז ע"א) **הלכה ז** ואפשר כן. שיהא צריך לליטרא בשר צפורין. ומשני מתוך שהי' איסטניס ולא הי' יכול לאכול עם אחרים נצרך לליטרא בשר צפורין שיהא טעם במרק:

א שם גרס הכי ר"ח כו' עד אלא מבני וא"כ גרס חזקיה שאל לאבוי על אילן כו'. ב ושם הגיה בירק הנאכל בשתי סעודות ומוחק תיבת הנאגד. ג בהגהותיו הגיה רב ור"י ח"א מדקדקין בכסות ואין מדקדקין בחיי נפשות פליגי על מ"ד אף בכסות אין מדקדקין ותני בר"א בזמן שאין מכירין אותו אבל בזמן שמכירין אותו אף מכסין אותו לפי כבודו וכו'. פתר לה לפי כבודו והתני לתמחוי ל' יום לקופה ג' חדשים לכסות ו' חדשים לקבורה ט' חדשים כו'. ד היינו שגורס הכי וערטילאי עד מגלה דשובתא תיקף אחר הכתוב שמלותיך עליך ואחר מגלה דשובתא נ"ל וירדת הגורן וכו'. [מנכדו הג"מ יעקב משה מסלאנים]:

## הגהות הגר"א

צינה אין יוצאין אלא בחורין כולו מחוק: שאין אדם עושה מצוה בדבר עבירה כצ"ל. ומוחק בדבר ערוה:

(דף לו ע"א) יהא עני נאמן לומר של יין כצ"ל: יהא עני נאמן לומר שמן זה כצ"ל א: ה"ד תן לו כדי שבעו ר"ח הוה יתיב קומי רבי כו' עד מסתור אלא מבני וא"כ גרס חזקי' שאל לאבוי על אילין שיעורייא כצ"ל. ומוחק תיבת מנא ב: כדי לטבול בירק הנאכל בשתי סעודות כצ"ל. ומוחק תיבת הנאגד: ה"ה אבל בכשיעור לא הי' מועט הוא נותן לפניהם כצ"ל: (ע"ב) ראו אותו יוצא מן הגורן כצ"ל. ומוחק תיבת העיר ג: ה"ו רב ור' יוחנן חד אמר מדקדקין בכסות ואין מדקדקין כו' כצ"ל ד: אף בכסות אין מדקדקין והתני בר"א בזמן כו' כצ"ל. ומוחק פתר לי' לפי כבודו ותיבת כן: והכל לפי כבודו. פתר לה לפי כבודו והתני לתמחוי שלשים יום לקופה ג' חדשים לכסות ו' חדשים לקבורה ט' חדשים כצ"ל. ומוחק תיבת למזונות: פתר לה ליתן והתני לפסין ולצדקות כו' כצ"ל. ומוחק למזונות שלשים יום:

(דף לז ע"א) ה"ז מעשה בהלל כצ"ל. ומוחק תיבת והתני: א"ר מנא כלי נחושת וכלי זכוכית בגופיהן כצ"ל. ומוחק תיבות כלי כסף: לכהובת אשתו ודא איתתא כצ"ל. ומוחק או לב"ח: ושמת שמלותיך עליך וערטילאי הוות אלא א"ל לבוש מאנך דשיבתא כצ"ל: וירדת הגורן. וירדתי כתיב א"ל זכותי תרד עמך כצ"ל*): המסמא את עינו (בירושלמי של הגאון זצוק"ל הי' נדפס בעין ע"י טעות הדפוס): (ע"ב) הוי סבין בימינו כצ"ל ומוחק תיבת אית: דלא רהטין מיתן לך כצ"ל. ומוחק תיבת מית: ולא מתחמי יגמול יתך כצ"ל. ומוחק יקבל פיוסך: ר"א בשם ר' חנינא תנא מתני' כצ"ל. ומוחק תיבת ביני:

א בהגהות הרד"ל איתא העוללות עני נאמן וכו' זיתי ניקוף עני נאמן וכו'. ב בהגהות הרד"ל גרים אילין שיעורייא ר"ח הוי יתיב כו' מבני יודן צריא סמך דא ברתא אמר ר' מנא פי'. ג ובהגהות הנ"ל גרים לא ראו אותו יוצא ונכנס ד ובהגהות הנ"ל גרס (חד אמר מדקדקין בכסות ואין מדקדקין בחיי נפשות).

*) [וא"כ מתחיל המשנה מי שיש לו וכו'].

## בני משה

בכ"מ. יבאתו לומר שהכ"מ סמך דבריו על ירושלמי הנ"ל שמתרץ הן באים על אתר. וזה אינו מתפרש אלא לפירוש ר"ל דהלקוטי בתר לקוטי אינם מאחרין לבא מפני שהן חביבים באים לאלתר. אבל בדר"י שפירש זקנים ההולכים על משענתם בנחת אם גם שהן חביבים אינם יכולים לבא במרוצה ומפני זה דחק הרמב"ם לפרש לדברי ר"י ור"ל אחת הם. משא"כ לפירש"י שהצריך לבאר דאזלי אתגרא הולכים על משענתם ורואין כל שבולת ושבולת כו' יקמפלגי ר"י ור"ל ולכן פי' הר"ש שבי דאזלי אתגרא היינו כר"י דהלכתא כוותיה. ולדידהו נבא לבאר דתירוצו של הירושלמי עולה לר"י גם לר"ל ונאמר לפירש"י בדברי ר"י שהבחורים אינם מעיינים כ"כ ואינם מלקטים כ"א דרך הליכתן ע"פ אורך השדה. לכן הזקנים ההולכין על משענתם בנחת מעייני שפי ומוצאים את אשר עזבו אחריהם הבחורים. וז"ש בירושלמי בכרם ע"י שהן חביבים באים על אתר היינו על אותו מקום ר"ל גם הבחורים אינן מספיקין בלקיטתן דרך הולכה כ"א הם שבים ובאים על אותו מקום שלקטו לעיין שפי. ולר"ל יפרש על אתר היינו לאלתר ר"ל שגם הלקוטי בתר לקוטי אינם מתאחרים לבא ומפני שהן חביבים באים לאלתר. וזהו שביאר לנו הר"ש באים על אתר ואית דגרסי לאלתר לפרש הירושלמי אליבי' דר"י וגם לריש לקיש. ומש"ה רש"י בדר"י לשון נמושות כמו לא ימושו ובדר"ל לשון נמושות כמו לא ימוש. דחק רש"י א"ע לפרש דברי שתיהן בלשון נמושות. אבל לפי הירושלמי אית תני כמושות מפני שהן באים בסוף ואית תני משושות שהן ממשמשין ובאים. נוח לנו לפרש דברי ר"י בלשון משושות ודברי ר"ל בלשון נמושות. והמעיין בלשנא דמ"א כאן יראה שכל דבריו תמוהים. והנראה שכל"ל בשנ"א כמש"כ ברש"י ב"מ שהביא מהירושלמי פלוגתא ע"ז מאי נמושות אבל למסקנא בירושלמי מ"ד משושות מלקטין ואין היינו זקנים שהולכין על משענתם:

(ב) עי' בתוי"ט על מ"ב דפיאה פ"ח ד"ה תוי"ע וכו' וז"ל יקשה מה שכתב פי' בתרומה גדולה הטעם שהעה א' פוטרת וזה לא שייך בת"מ כו' אבל ל' הירושל' משמע דמסתמא הוחזקו ול"ע עכ"ל. מה שהקשה על הרב מהירושל' דפה. כמו כן ה"ל להקשות על ריש מתני' דנאמנין על הלקט שכחה ופאה ומעשר עני. תקשה נמי מ"ע הא אין העה א' פוטרתן. וע"כ יש טעם למשנתינו. אי משום דבשעתן הפטור מצוי בידן והחיוב אינו מצוי לפיכך לא חיישינן או טעמא אחרינא. אבל האי כשם שלא נחשדו ישראל כו' דקאמר. אינו בא לשבות בזה טעמא מפני מה האמינוהו בת"מ כהטעם שהאמינו לישראל בת"ג דא"כ מה השיב לו מתני' אמרה כן ובן לוי נאמן לעולם. היאך משמעו דמתני' שום טעמא. אלא האי בא להשמיענו להשוותם לענין שעת הנאמנות ואמר כשם שלא נחשדו ישראל על ת"ג בכל שעה כן לא נחשד ב"ל על ת"מ ר"ל בכל שעה נאמן. וע"כ השיב לו שפיר מתני' אמרה כן ובן לוי נאמן לעולם. ולק"מ. ועיין בר"ש שדבריו צריכין תיקון. ועי' ברמב"ם הל' מעשרות פי"ב הט"ו שסותר לדבריו:

**במשנה ג'** פ"ח נאמנין על החיטים. כתב תוי"ט לשון הרב לומר של מ"ע הם וכן לשון הר"ש ואולי משום דבסיפא כו' דעיקר מכלתין בהו איירי ולא בת"ע וכ"כ הרב בסוף המשנה לקט שכחה ופאה עכ"ל. הרואה בר"ש יראה מבואר טעמא. דהיכי משכחת לה שמתלקין כו' וגם על ל' הירושלמי דנקט מכנסי לקט דחק לאוקמוה ע"ש. לכן נוח להם לפרש של מ"ע משא"כ בסוף המשנה דקאמר מלשו"פ שלקטתי כמ"ש הר"ב ולק"מ:

(השמטה שייך לפ"ז ה"ג) **איתא** שם בירושל' הד"א פרט בנשירתו קודש. כתב הרא"ש דאל"כ הי' מותר להניח כלכלה תחתיו עכ"ל. ותימא הא תנינן פ"ה מ"ג אין מגלגלין בטופח דאסור להפקיד לעניים אפילו קודם שזכו בו. וכן מה שכ' המפרש דאם לא הוקדש היאך הוא גוזל את העניים. תקשי הא תנינן דאין זה גזל גמור אלא משום אל תסג וכו"ל דאסור להפקיד לעניים. ועוד לדבריהם שזכו בו העניים קודם הוי צריך למתני המניח כלכלה תחת הגפן שפרט לעניים. וביותר תקשה על הרע"ב שהחליט וכתב דפרט בנשירתו זכו בו עניים קודם שיגיע לארץ. ולדברי כולם קשה מאוד ניסנא דירושלמי שניה היא שהוא גרם לו שלא יגיע לארץ. ועוד תלאה דהדא שאילה דאילפא מפורש בבבלי תמורה כ"ה ע"א אמר על הלקט עם נשירת רובו יהא הפקר כו' ערש"י דפי' הואיל ובהדי הדדי אתו למיתי כו' עכ"ל. מבואר דלאילפא פשיטא ליה עם נשירת רובו אל קודשת לקט. ומאי האי דקאמר הכא לית הדא פשיטא שאילתא דאילפא. והנלפע"ד דה"ג הד"א פרט בנשירתו אינו קודש לית הדא פשיטא כשאילתא דאילפא שאל לקט בנשירתו אמר שיהא הפקר מהו שיקדש. ר"ל הכי דפשיטא לי' לאילפא דלקט קודשהו אתי עם נשירת רובו. והדא אמרה פרט בנשירתו אינו קודש. ומשני שניה היא שהוא גרם לו שיהא כשיגיע לארץ. והוא כדברי הא"ז הגאון זצוק"ל בשנ"א פרט הוא כשנופל לארץ ונפרט כפרוטות מחמת שנתפרדו בשעה שנופל לארץ. והאמר כי הא"ז הגאון זצוק"ל אמר לפני השומע ז"ש בירושל' הדא אמרה פרט בנשירתו אינו קודש דאל"כ מאי קאמר משום אל תסג הא הוי גזל גמור. אלא השומע לא השמיע כראוי בסדרו דבריו על כוונת הגר'. אבל בוודאי גבי לקט דעם נשירת רובו הוא קודש. לא פליג הירושלמי על הבבלי דתמורה כנ"ל. וכן קבעו הרמב"ם להלכה בה' מת"ע פ"ד הי"ד מאמר שנשר רובו אין לו בו רשות:

## הקלין פרק ראשון ביאורי הר"א הקלין פרק ראשון

(דף א' ע"א) **הלכה א** (א) א"ר יוחנן מפרש טעם דמתני' דפטור מן הדמאי משום דמן ההפקר באין ורשב"ל אומר דדוקא נקט מתני' דמאי אבל בודאי אף במינים הללו לא הקילו ורבי יוחנן לטעמיה דמשום הפקר ופטור אף בודאי: וקשיא. ומקשה על רבי יוחנן הא במתניתין תנן הקלין שבדמאי משמע בודאי חייבין: ומשני ר' **לא** לפי שבכל המסכת איירי בדמאי לכן גם כאן תנן דמאי ובאמת לאו דוקא תנן דמאי: וע"ז מביא סייעתא לר"י ממתני' דלקמן מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי דהם דינו כסוריא והלכה כדברי המיקל בסוריא דיש קנין לנכרי להפקיע ממעשרות כמנא מינן אף בודאי פטור ואעפ"כ תני פטור מן הדמאי: **ושנייא היא** כלומר בתמיה וכי לעולם יש חילוק בין דמאי לודאי הא בנכרי אין שום חילוק ע"כ משום דבכל המסכת מיירי בדמאי וכן מתניתין דהכא תנן דמאי אמנם אף בודאי פטורים: **אם וכו'**. ברייתא בתוספתא וקאי אמתניתין ולר"ל צריך לפרש כך הא דתנן דפטור מדמאי אם היו נשמרים חייבים בדמאי: וקשיא להש"ס **עקרן לאו מן ההפקר בא**. והיכא תמצא שנדע אם הן מנשמרים אם לא כשקונה מע"ה בתלוש דאי כשלוקט מאילן הנשמר זהו ודאי גמור ומתני' בדמאי מיירי וכיון שכ"ל שקונה בתלוש אזי עיקרן הפקר ואיך אנו יודעים אם הן מנשמרים אם לאו בשלמא לר"י דסבר דמתני' גם בודאי מיירי שפיר שייך לומר דקאי על פטיר דודאי כשלוקט מאילן וע"ז אמר אם הם נשמרים חייבים בוודאי אלא לריש לקיש קשיא: **פתר** האי אם הם נשמרים לא קאי על אותן הפירות שלוקח תלושים דאיך יודע כו' אך קאי אם רוב העיר משמרים אזי אף מה שלוקח בשתם גם כן חייבים לעשר: **אתי חמי**. בא וראה כלומר מקשה מברייתא אחרת דתני אם הרוב נשמרים כו' והשתא קשה לר"ל איך מוקי מתני' דמחלק בין דמאי לודאי אם ברוב משמרים אף דמאי חייב ואי אין הרוב משמרים תני בברייתא אף ודאי פטור ואי מוקמת למתני' מחצה על מחצה נ"כ אי אפשר דתני. מע"מ דמאי כלומר מע"מ נידון כרוב משמרים וחייב בדמאי וקשה איך מוקמי מתני' לחלק: (ע"ב) ומשני ר"ז. לעולם מתני' דמחלק בין ודאי לדמאי מיירי במע"מ וא"כ קשיא הא תני בברייתא מע"מ דמאי: **לא סוף דבר הקלין שבדמאי**. כלומר לא קאי אקלין שבדמאי אלא דמאי עצמו שאינן מהקלין דמתני' אז הדין כשהעיר מחצה משמרים ומחצה אין משמרים אעפ"כ אזלינן לחומרא כרוב משמרים וחייב בדמאי אבל מחצה על מחצה בפירות הקלין בדמאי פלוגתא לר"ל מחלק בין ודאי לדמאי ולר' יוחנן אף ודאן פטורין: והשתא מסיים הש"ס כל הדינין לר' יוחנן ולריש לקיש שהוו בדין וגם באיזה מקום יבוא המחלוקת: ומפרש דאם העיר רובה גויס אזי חזקתו לפטור ממעשרות: ואם מצורף לזה יש ספק אפי' באותן [של] ישראל: **ספק רוב משמרים ספק אין רוב משמרים** ד"ה אפי' ודאן פטיר: אבל אם **נכנס לעיר שרוב ישראל**. נמצא חזקתו חייב במעשרות ואף אם ספק רוב משמרים ספק אין הרוב משמרים: ד"ה אפילו דמאי חייב. אך אם ספק רוב ישראל ספק רוב גויס ספק רוב משמרים ספק אין הרוב משמרים הוי דינו כמו מחצה על מחצה וכמו דפליגי גם במחצה על מחצה כמו כן פליגי כאן דבמחצה על מחצה בהקלין שבדמאי הוי תרתי לקולא חזקה ומחצה אין משמרין וכן כאן תרתי לקולא אף דאינן מהקלין אך יש כאן תרי ספיקא לקולא: **והא מתני' כו'**. דבמסוייפות דמן הסתם הן הפקר אמרן אם בעה"ב משמרן חייב ובמתניתין דלקמן תנן הסיאה והאיזוב וכל אלו גם כן מן הסתם הפקרן אך בחצר יש חילוק למשמרן ואין משמרן אבל בגינה אין שום חילוק ובמסוייפות מחלק סתם אף בבגינה: ומשני דאינו דומה להדדי דכל אלו דמתניתין הפקר הן מחמת שבכל העולם מלא מהן אף ביערות אך פירות המאחרים להתבשל לא בכ"מ גדלים רק הפקרן מחמת שאין בעה"ב מושיב שומר אך במקום שבעה"ב משמרן בודאי אינם הפקר אף בגינה וזהו שאומר ברם הבא נפירות מסוייפות: (דף ב ע"א) **כלכלה אחת היא**. שאינה גדילה בכל מקום רק אינו משמרן אך כאן: **ואני משמרה לבעל מלאכתי**: תני. דמתניתין תנן נובלות שספילן הרוח קודם נגמרו בישולם פטורין דאינן חשובין ואמר כאן אם מוכרן עם התמרים בודאי חשובים הן אבל וחייבין: וכואל אם שתי קופות זו בצד זו או זו על גב זו. ג"כ חייב: ומשיב אינו חייב אלא אם כן מערבן בקופה אחת: **כשהטילו**. דעונת מעברות בתמרים תנן משהטילו שאור: והשתא פליגי ר' מנא. סבר אף אם מערב עם התמרים צריכה שיטילו הנובלות בעצמן שאור: ור' חנינא סבר כיון למעורבות אפי' לא הטילו הנובלות חייבות: וחכמים מחלקין וסברי אף במעורבות אלו שהטילו שאור חייבות ושלא הטילו שאור פטירות נמצא חכמים פליגי אתרוייהו: **לא כדברי זה**. על ר' חנינא בודאי פליגי דסבר אף כשלא הטילו שאור חייבין ועל ר' מנא אינם מחולקין בדין אך ר' מנא סבר דכן הוא כוונת ר' יוסי בר' יהודה לחלק בין הטילו ללא הטילו ומלשון חכמים מוכח דבזה הדין הן חולקין דחכמים סברי

(דף א' ע"א) **הלכה א פתר לה אחר רוב נשמרים**. האי אם הן נשמרים דקתני בתוספתא לא קאי על הפירות תלושות שלוקח דאיך יודע אם הם מהנשמרים [כמ"ש המפרש מהרא"פ באריכות] אלא קאי אם רוב העיר משמרים אזי אף מה שלוקח בסתם חייבין (ב): **אתי חמי**. מקשה מברייתא דקתני אם הרוב נשמרים ד"ה חייבין בין דמאי בין וודאי וקשיא לר"ל דמוקי מתניתין דמחלק בין דמאי לודאי היאך מיירי אם ברוב נשמרים אף דמאי חייב ואי דאין הרוב משמרים תני בברייתא אף ודאי פטור: (ע"ב) **מחצה על מחצה דמאי**. כלומר נידון כרוב משמרים וחייב בדמאי: ומשני ר"ז לר"ל דמחלק במתני' בין דמאי לודאי מיירי במע"מ ולא קשיא מברייתא דקתני מע"מ דמאי: **לא סוף דבר הקלין שבדמאי**. כלומר האי ברייתא לא קאי אקלין שבדמאי אלא בדמאי עצמו ובמע"מ נידון כרוב משמרים אבל הקלין שבדמאי פלוגתא דר"י ור"ל אם מחלקין בין דמאי לודאי: **נכנס לעיר כו'**. מבאר באיזו מודין ר"ל ור"י ובאיזו קמפלגי. ומפרש דאם העיר רובה עכו"ם חזקתו דפטור ומצורף לזה הספק אם רוב הישראל משמרין או אין משמרן ד"ה אפי' וודאן פטורין אבל בעיר רוב ישראל חזקתו דחייב ואינו אלא ספק אם הרוב משמרין אפי' דמאי חייב אבל אם ספק רוב ישראל וגם ספק אם רוב משמרין דינו כמו מחצה על מחצה ובקלין שבדמאי דהוי תרתי לקולא חזקה ומחצה אין משמרין ה"נ בדמאי גמור תרי ספיקא לקולא: **והא מתניתא** (דף ב' ע"א) **פליגא**. על מאי דקתני לעיל במסוייפות אף אם סתמן הפקר אבל באם משתמרות (פטורין) [חייבין]. והכא קתני סיאה ואיזוב וכו' דכל אלו סתמן הפקר ואין חילוק במשתמר אלא בחצר אבל בגינה אפי' משתמר פטורין. והשני שאני אלו דמתניתין הפקרן מחמת שגדלין בכל המקומות ואף ביערות מקום הפקר משא"כ המסוייפות אינן גדלים בכל מקום כ"א שבעה"ב מפקירן ואינו מושיב שומר עליהן. אבל במקום שבעה"ב משמרן ודאי אינם הפקר אף בגינה: **ברם הבא כלכלה אחת היא**. כלומר שאינם גדלים בכל המקומות רק כשבעה"ב אינם משמרן ועשו הפקר אבל אני משמרן לבעל מלאכתי: ר"י בר"י הנובלות הנמכרות עם התמרים. היא תוספתא וקאי על מתניתין דקתני נובלות התמרה פטורין וא"ר יוסי דאם מוכרן עם התמרים ה"ה חשובים אצלו וחייבים: **לא כדברי זה ולא כדברי זה**. א"ר חנינא וודאי פליגי דסבר אף כשלא הטילו שאור חייבין וא"ר מנא אינם מחולקין בדין אם ר' מנא סבר דכן הוא כוונת ר' יוסי ב"ר יהודה לחלק בין הטילו שאור ללא הטילו שאור ומלשון חכמים מוכח דבזה הדין חולקין דחכמים ס"ל לחלק ובזה פליגי על ר"י בר"י ש"מ דר"י בר"י אינו מחלק כמנא מן דברי חכמים מוכיח הש"ס שלא כדברי זה ולא כדברי זה (ג): והגופכין

## כתב יד א' הגהות הגר"א כתב יד ב'

**פ"א** (דף א' ע"א) **ה"א** הקלין שבדמאי כו' והחומץ שביהודה כו' כצ"ל: גמ' א"ר יוחנן לפי שרוב מינין הללו אין באין אלא מן ההפקר: ר"ש ב"ל אומר ל"ש אלא דמאי אבל ודאי חייבין: ר"י אומר לא שנייא בין דמאי בין ודאי פטורין: וקשיא על ר"י: ה"ג לא תנינן אלא דמאי ואת אמרת אפי' ודאי א"ר לאי לפי שבכל מקום לא חשיב אלא דמאי: ה"ג אף הכא לא תנינן אלא דמאי: מתני' מסייעא לר' יוחנן א) מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי ושנייא כו'. מתניתא פליגא על ר"ש בן לקיש: אם היו נשמרים חייבים עיקרן לאו מן ההפקר הן באין: פתר לה אחר רוב נשמרים: אתי חמי אם הרוב משמרים ד"ה חייבים בין דמאי בין ודאי אין הרוב נשמרים ד"ה פטורין בין דמאי בין ודאי מחצה על מחצה לית יכול (ע"ב) דתנינן מחצה על מחצה דמאי: אר"ז לא סוף דבר ב) הקלין שבדמאי אלא דמאי עצמו: ה"ג נכנס לעיר שרובה גוים ספק רוב משמרים כו' ד"ה פטורים בין דמאי בין ודאי: נכנס לעיר שרובה ישראל וכו' ד"ה חייבין בין דמאי ובין ודאי: ספק רוב גוים כר"י ג) ספק אין הרוב משמרים מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש: אלו הן השיתין כו' והא מתניתא (דף ב' ע"א) פליגא: הסיאה כו' שבחצר אם היו נשמרים חייבים: הא בגינה אף נשמרים פטורים: תמן יכול הוא לומר לו כו' ברם הכא כלכלה אחת היא ואני משמרה לבעל מלאכתי: ה"ג תני ר' יוסי ב"ר יהודא הנובלות הנמכרות עם התמרים הרי אלו חייבות: מה שתי קופות זו בצד זו או ב' קופות זו על גב זו לא שנייא כו' בי אנן קיימין במעורבות: כשהטילו שאור או בלא הטילו שאור ר' מנא אמר כשהטילו שאור אנן קיימין: אם כשהטילו שאור בפני עצמן יהא חייבות: לית יכיל כו' ר' חנינא אמר כשלא כו' אם כשלא הטילו כו' לית יכיל כו' גרגר יחידי כולו חיבור למעשר: ר"י בר בון אמר: ור' זירא ור' הילא חד אמר כהדין וחד אמר כהדין: ה"ג וחכ"א אלו שהטילו שאור חייבים וש"א ה"ש פטורין לא כדברי זה ולא כד"ז ד):

פ"א (דף א' ע"א) ה"א וקשיא על ר' יוחנן לא תנינן אלא דמאי ואת אמרת אפי' ודאי. אמר רבי לא כצ"ל [א]. ומוחק מן לא שנו עד חייבין: אלא דמאי אוף הכא לא תנינן אלא דמאי מתניתין מסייע כצ"ל. ומוחק מן והכא עד ודאי: (ע"ב) מחצה על מחצה דמאי. [בירושלמי של רבינו הגאון ז"ל הי' כתוב קו על תיבת דמאי דהוא מורה דמוחק תיבת דמאי] [ואמר נכדו הצעיר לא אדע מדוע נטה עליו קו למחקו]: לא הקלין שבדמאי אלא דמאי עצמו נכנס לעיר כצ"ל. ומוחק תיבות לא סוף דבר ותיבת אפי' ותיבת תני: אין הרוב משמרין ד"ה פטורין כצ"ל. ומוחק תיבת חייבין גבי רובה עכו"ס: אין הרוב משמרין ד"ה חייבין כצ"ל. ומוחק תיבת פטורין גבי רובה ישראל:

(דף ב' ע"א) תני ר"י ב"ר יהודא הנובלות וכו' הרי אלו חייבות כצ"ל. ומוחק תיבת פטורות: וחכ"א אלו שהטילו שאור חייבת ואלו שלא הטילו

והגופנין

### הגהות נכדו הרה"ג יעקב משה ז"ל מסלאנים

**א)** ושם מוחק תיבת ר' יוחנן וכן נראה: **ב)** בהגהותיו מוחק גם תיבות סוף דבר: **ג)** בהגהותיו כתוב בר"י ר"ל ספק רוב ישראל: **ד)** בהגהותיו מוחק מן תיבות אלא אפילו שהטילו שאור עד תיבות שאור

## בנ"י משה

[א] בשנות אלי' הכריע ממש' ברכות מ' ע"ב משמע בפשיטות כר"ל כו' אבל האמת מוכרח לומר דהגמרא דילן ס"ל כרשב"ל עכ"ל. והנה הרמב"ם קבע להלכה ככל דברי ר' יוחנן. ומשמעות שיטת הירושלמי נראה הכל אליבי' דר"י ובהדיא שם ב' ע"א לית יכיל דאמר ר' יוחנן מפני שרוב המינין הללו באין מן ההפקר גם בסוף הלכה א' מקשי על רשב"ל ונשאר בקושיא. וראוי אלינו לדחוק בבבלי ברכות מ': לפרשו אליבא דהרמב"ם. ועי' תשובת הרשב"א סי' כל"ח שהבבלי שיה שיכוון ממה שתירץ בירושלמי והוי כאיכא דאמרי. ונאמר מ"ש כאן בירושלמי בין דמאי בין ודאי פטור אינם דברי ר"י כ"א שיטת הש"ס לדברי ר"י דאמר לפי שרוב מינים הללו אינם באים אלא מן ההפקר א"כ וודאי פטורין. וקשיא על ר"י ממתניתין דתני דמאי וכו' ומשני בירושלמי לפי שבכל מקום כו' אבל לא שניא בין דמאי לודאי. אבל בבבלי שם ס"ל דשניא וס"ל מ"ש במתניתין דמאי דוקא קתני אבל וודאי חייבין. ואי קשיא לר"י הא וודאי חייב הפקרא ניכסו ומשני בדלך אחד הכא בת"ע וכו' כלומר להכי פסיקא לי' למתני דמאי בכל ענין פטור. אבל וודאי חייב בשעאן גורן אבל דמאי פטור אפי' בשעאן גורן דבוודאי אם עשאן גורן לא נתחייב אלא מדרבנן דמאן דמחזי הפקר כו' וכמו שפירש"י שם בברכות לכן דמאי הוי ספיקא דרבנן ולקולא. ולפ"ז סוגיא דבבלי ג"כ כר"י ודברי ש"א אינן אלא מדרבנן וביותר רוב דבריו מפורשים בר"ש אלא שאמר לפניהם וכתבוה על שמו:

(ב) עי' בבה"א דפי' דטעמא דרשב"ל דהיך לא חביבי ואין ע"ה חש מלעשרן עכ"ל. וכ"ה לשנה דרש"י בברכות שם. וכ"כ הר"ש והרא"ש כאן. ולפ"ז כאן לרשב"ל ברוב העיר משמרים. מה מהני לרשב"ל דמשמרין הנוא אי לא חביבי אין ע"ה חש מלעשרן ואין בהן ספק של דמאי ואין לומר דכיון דמשמרין הכי מחשבי ליה א"כ ניכא נ"מ בין טעמא דר"י ובין דרשב"ל ואין לומר דפלוגתייהו רק אי הוי רוב כוודאי או כספיקא א"כ פלוגתייהו חסר מן הספר. אלא ע"כ דעת רשב"ל יש מהן שמשמרים אבל לא חביבי ולא חש מלעשרן. וראוי לנו לדחוק בדברי הירושלמי דהא דמקשי אם היו נשמרים חייב עקרן לא מן ההפקר הן באין. ר"ל כיון דתני החיוב באם נשמרים. הרי עקרן טעמן של הפטורים לא מן ההפקר הן באין. ומשני פתר לה אחר רוב נשמרים. ונפלא שהוא כעין שתרצו לר' יוחנן מ"ש הקלין שבדמאי הוא לאו דוקא אלא אחר דבכל מסכת זו איירי בדמאי נקט הכא נמי לשנא דדמאי. כמו כן נאמר לרשב"ל האי נשמרים דקתני ר"ל נחשבים. ולא נקט לשנא דנשמרים אלא משום רוב השמעיות דמיירי בנשמרים דוקא. ומביים המתרץ סיוע לדבריו דנשמרים האמור ב"ה אין פירושו בשמור כפשוטו דא"כ הכא בקונה פירות תלושים א"א לו לידע אם הם מן הנשמרים וע"כ תאמר האי נשמרים פירושו אם הרוב משמרים. ז"ש אתא חמי דאם הרוב משמרין ד"ה חייבין וכו' הנה ע"כ תפרש האי נשמרים נחשבים ויש לו לידע שהן נחשבים אפ' בתלוש. ולא בעינן מע"מ. א"כ זיכא מכאן לא משמע מידי דזה לא קאי אקלין שבדמאי כו'. וכמו כן מוכרחין אנו לדחוק בכוונת דברי הר"ש והרא"ש דכתבו [שמעמייהו] בהנך פירות משום דלא חביבי לא נחשדו עליה ובסוף המשנה כתב הר"ש משום דהני נשמרין ביהודה ומופקרין בגליל. [והרא"ש לין שם דצ"ל והני מיפקרים ביהודה ונשמרים בגליל ועל כ"פירשנו דנשמרין הכוונה נחשבין]: עי' בירושלמי א' ע"ב יאות הוא מקשי. כולם מפרשים דיאות הוא מקשי ולא משני כלום והא מתניתא פליגא דסמוך ליה קאי אדלעיל. ולענ"ד נראה לפרש דיאות הוא מקשי קאמר בלשון תמיהא וכי שפיר הוא מקשה ר' יוחנן והא מתניתא פליגא על סברת ר' יוחנן דאפי' לוית שהוא מ"מ מיתר היכא דנמייאש מדעת הבעלים דהא קתני בגינה אפי' נשמרים פטורים. הכי דאין זה תלוי בשומר אלא ביאוש בעלים:

(ג) העתקתיהו בו בלשון שכתב הכותב. להראותכם אשר אני טובה בכוונתי את טעמו ושדולו של הכותב. ומדעתי כן צ"ל וחכ"א לא כדברי זה ולא כדברי זה. הש"ס מסיק לא למדברי חכמים דפליגי על ר"י בר"י נשמע לא כדברי זה ולא כדברי זה לא כדברי ר' מנא שמפרש דעת ר' יוסי דווקא כשהטילו שאור חייבים. ומדפליגי חכמים על ר"י וס"ל דווקא כשהטילו

## כתב יד א'

סברי להלק ובזה פליגי ארבי יוסי ברבי יהודה שמע מינה דרבי יוסי ברבי יהודה אינו מחלק כמ"ש מן דברי חכמים מוכיח הש"ס שלא כדברי זה ולא כדברי זה: **והגופנין.** מפרש מאי גופנין זהו שמירה מין תבלין: ומיבעיא להש"ס מאי דינן של שמירה ביהודה אם דוקא בגליל הן הפקר אם לאו: ומשני מן המשל שאומרים בגליל דוקא ש"מ דוקא בגליל פטור: ומיבעיא להש"ס דתנן וביהודה הכוסבר אם דוקא ביהודה תנן או אפי' בגליל הן הפקר: ומשני מן המשל שאומרים ביהודה דוקא ש"מ דרק ביהודה הן הפקר ופטורים מדמאי אבל בגליל חשיבין הן וחייבין [משום] דמאי • התמד. שהיו עושין חומץ מתמד מהרצנים והפקר הן לכן פטור מדמאי דתנן במתניתין ולכאורה משמע לר' יהודה תמד לעולם פטור לכן מקשי אהדדי דתנן התמד כו' ור"י מחייב: ומשני באמת בתמד גופא קודם החורבן לא היו הרצנים חשובין לכן פטורים מדמאי אבל אחר החורבן אף התמד חשוב לכן חייב: **לית הדא כו'.** דר' יהודה מפרש מתני' ואמר בראשונה היה חומץ שביהודה פטור ממעשרות משמע דאין עליהם שום חיוב מעשרות אף בודאי ול"ד נקט במתני' הקלין שבדמאי אלא ה"ה לודאי וקשיא על רשב"ל דמוקי מתני' דוקא בדמאי פטור אבל בודאי חייבין. וקאי בקושיא: **וירבו כו'** על רימי שקמה. ס"ד הא דתנן חוץ מרימוני שקמה דחייבין היינו בכ"מ שנמצא רימון משקמה ומקשי ותיבטל רימון שקמה תוך שארי רמונים: ומשני הא דתנן חוץ מרימוני שקמה היינו בעיר שקמה לבד דשם הוי רוב משמרים: ומקשי ר"י ב"ר אף בעיר שקמה יבוטל ברוב רמונים שמביאים לשם מכל העולם וקאי בקושיא:

(שם ע"ב) **הלכה ב ונכנס לירושלים ויוצא.** כוונת מתני' דמעשר שני של דמאי אף שטיהר בירושלים מותר להוציאה ולכאורה קשה אהדדי דתנן במעשר שני פרק ג' ה"ה והדמאי נכנס ויוצא ונפדה ואמר עלה בגמרא א"ר זעירא פירות שהן טבולין לדמאי אבל דמאי עצמו היינו מעשר שני של דמאי הופסתן מחילה ואינו רשאי להוציאן. אך הענין דיש שני חילוקים מעשר שני של ודאי אין יוצא כלל אך מעשר שני של דמאי יוצא חוץ ואין נפדה שם רק מחזירו לירושלים והנה טבל מעשר שני ודאי יוצא לחוץ לכולי עלמא אך אם נפדה שם פליגי בית שמאי ובית הלל דבית שמאי סברי אינו נפדה שם אבל בטבל מעשר שני של דמאי מודים בית שמאי דיוצא ונפדה שם. וכן לתנא קמא איצטריך לבית הלל בדמאי אף נגמר מלאכתו יוצא ונפדה וזהו דנקט והדמאי יוצא ונפדה לכולי עלמא והיינו בטבל מעשר שני של דמאי אבל מעשר שני גופיה של דמאי תפסתו מחיצות היינו שלא לפדות וזהו מאמר הש"ס ש: לפרש הא דתנן ונפדה דוקא בטבל מעשר שני דמאי אזי לכולי עלמא נפדה אך מתני' דדמאי דתנן נכנס ויוצא ולא תנן ונפדה היינו דוקא במעשר שני דמאי בעינה: **תמן תנינן.** קאי אמתני' דקתני **הדמאי אין לו חומש.** ורצה הגמ' לפרש דקאי גם האוכלי זרים תרומת מעשר של דמאי בשוגג דאינו נותן חומש ומקשי אהדדי דתנן במס' ב"מ דף נ"ה חמשה חומשין הן האוכל תרומה ות"מ של דמאי: ומשני ר' זירא הא דתנן שדמאי אין לו חומש לאו אתרומת מעשר קאי אלא אמעשר שני כשפודה א"צ להוסיף חומש: ור' אימי מתרץ לעולם דקאי גם אתרומת מעשר שני של דמאי: **תמן רבי מאיר.** כלומר הא דמחמרינן הם דזר נותן חומש אתי כרבי מאיר דהוא המחמיר תמיד ועשה חיזוק לדבריהם כשל תורה ומתני' דהכא דפוטר מחומש אתי כרבנן דהן מקילין תמיד: **רבי זירא אמר** מפרש טעם על עצמו הא דמחלק בין תרומת מעשר למעשר שני של דמאי ואמר בתרומת מעשר של דמאי כשאוכל בשוגג אי נקל לפוטרו מחומש אזי יבוא לאכול לכתחלה אך במעשר שני של דמאי אם תחמיר עליו שיוסיף חומש אתי למימנע ולא יפרוש כלל מעשר שני משא"כ בתרומה לא שייך רק שמא לא יפרים כדי שלא יאכל בשוגג וזה דבר זר: **לא יוחנן.** ס"ד דהעביר גם שלא לבער וקשה אמתניתין דתנן אין לו ביעור משמע דוקא דמאי וזה ליכא למימר דמתניתין קודם תקנות יוחנן כהן גדול נשנית דהא יוחנן כהן גדול בעצמו תיקן דין דמאי ומשני דהעביר רק הוידוי שלא לאמר ובודאי אבל בדמאי א"צ ביעור: **א"ר יוסי.** מפרש דבדמאי קל יותר מספק טבל כגון אם בעה"ב בספק אם הפרים מעשר שני אם לאו: **שמא אינו אסור לאונן.** בתמי' אבל במ"ש של דמאי מותר לאונן: (דף ג' ע"א) **רבי בון.** קאי אמתניתין דתנן בדמאי מאבדין מיעוטו בדרכים כלומר אין צריך להביא ליד כהן רק מניחו במקום שהפרים ואפי' יואבד ופריך דמשמע דוקא דמאי ורק מיעוט הא מאבדין אפי' מרובה ובודאי כדתנן אין מביאין תרומה מן הגורן כו' שאין צריך להעמיד ליד כהן רק אם היתה במקום שחיות יגררו היינו מקום בזיון אזי מביאה משום בזיון אבל בלאו הכי מותר לאבדו אפי' בודאי ובמרובה. והשיב הגע עצמך בפירוש הברייתא דתני אין מביאין תרומה כו' והרי מצוה להשיב אבידה והאיך יניח התרומה שיואבד אלא מפרש רבי יוסי פירושו באמת: **מצוה להשיב אבידה בדבר מועט.** כלומר בהוצאה מועטת אפילו התרומה ג"כ מועט והא דתנא אין מביאין כו' היינו שאין צריך להוציא הוצאה מרובה על תרומה מועטת וזהו הדין בודאי אבל בדמאי אפילו ההוצאה יהיה דבר מועט אין צריך להוציא על מעט תרומה אך על תרומה מרובה מוציא הוצאה מועטת: **ומאבדין.** ושואל אם דוקא כשאין לו מעות לפדות או מאבדו: והשיב **רבי ניחומי** אפי' יש לו מעות בכים שלו אין צריך לחללו: **אתיא.** ר' חייא בר רבא דמפרש מאבדין את מיעוטו דמתני' במעשר שני של דמאי סבר כרבי זירא דמתרץ לעיל דמתני' דחמשה חומשין בתרומת מעשר ומתניתין דהכא במעשר שני: (ע"ב) **ודרבי (לאי) [אילא].** דמתרץ קושית ר' בון בר חייא דמקשי ולא כן תני אין מביאין תרומה ע"כ מפרש מאבדין קאי אתרומות מעשר שני של דמאי סבירא ליה כר' אמי דמתרץ לעיל דמתני' דחמשה חומשין מיירי בתרומת מעשר: **דבי ר' ינאי כו'.** פחות מכזית בפרוסה מותר לאבד ובשלם אינו מאבד רק כגרוגרות: **ור"י בשם ר"ש.** פליג דאפילו כמה מותר לאבד בפרוסה ופליג לקולא: **ור' מנא.** תני דר' יוחנן פליג לחומרא דר' ינאי סבר בפרוסה כבינה ור"י סבר אף בפרוסה

אינו

## כתב יד ב'

**והגיפנין שומירה.** מפרש מאי גופנין מין תבלין הנקרא זומירה: **מן מה דמתלין לה מתל בגלילא.** ואין אומרים כן המשל ביהודה ש"מ דוקא בגליל הוא דלא חשיבי ופטורין משא"כ ביהודה (ד): **א"ר יהודא בראשונה.** קאי של מתני' דקתני והחומץ פטור ומשמע מתני' אבל תמד פטור לעולם: **לית הדא פליגי.** הדא דאר"י בראשונה הי' חומץ שביהודא פטור ממעשרות משמע אף בודאי פטור וא"כ הא דתנינן הקלין שבדמאי ה"ה בוודאי וקשיא לרשב"ל דאמר דמאי אבל ודאי לא. וקאי בקושיא: **וירבו כל הרמונים.** ס"ד דבכ"מ שנמצא רמון משקמה חייבין ומקשה תבטל למון שקמה בתוך שארי רמונים: **תפתר במקום שרוב משמרין.** כלומר בעיר שקמה דשם הוי רוב משמרים: **וירבו כל הרמון שבעולם.** אף בעיר שקמה תתבטל ברוב הרמונים שמביאים מכל העולם לשם. וקאי בקושיא:

(שם ע"ב) **הלכה ב תמן תנינן.** בב"מ נ"ה תנינן חמשה חומשין הן האוכל תרומה ותרומת מעשר של דמאי הרי זר האוכל תרומת מעשר של דמאי חייב חומש והכא קתני הדמאי אין לו חומש: **ברם הכא מ"ש של דמאי.** מתני' לא איירי באוכל זר תרומת מעשר אלא בפודה מ"ש של דמאי: **תמן ר"מ.** ר' אימי מתרץ מתניתין מיירי גם בזר האוכל ת"מ של דמאי אלא מתניתין דתמן אתי כר"מ דמחמיר תמיד ועשה חיזוק לדבריהם כשל תורה ומתניתין אתיא כרבנן דמקילין תמיד: **ר"ז אמר.** בא ליתן טעם דמחלק בין תרומת מעשר למ"ש דבתרומת מעשר האסור לזרים ואם נקיל עליו לפוטרו מחומש שאוכלו בשוגג אזי יקיל לעצמו לאכול לכתחילה אבל במ"ש דמותר לאכול לזרים יש לחשוש שאם תחמיר עליו בפדיונו להוסיף חומש אתי למימנע ולא יפרים כלל מ"ש משא"כ בתרומה לא שייך ליחוש דילמא אתי למימנע מלהפרים ת"מ כדי שאם יאכל זר בשוגג לא יצטרך להוסיף חומש: **לא יוחנן כ"ג העביר הודיית מעשר.** קס"ד שהעביר הוידוי והביעור. ואין לומר דמתניתין נשנה קודם תקנת יוחנן הא עיקר דמאי יוחנן כ"ג תיקן: **כספק טבל לא עשו אותו.** אם בעה"ב מסופק אם הפרים מ"ש או לא הרי הוא ספק טבל למ"ש ואסור לאונן ומ"ש עצמו של דמאי מותר לאונן: (דף ג' ע"א) **ואם היתה במקום שחיה גוררתה מביאה.** משום בזיון אבל בלא"ה מותר לאבדו אפי' בודאי ובמרובה: **א"ל ואינו מצוה להשיב אבידה.** בתמיה ואיך תפרש הא דתני אין מביאין תרומה כו': **מצוה הוא להשיב אבידה בדבר מועט.** כלומר בודאי השבת אבידה מצוה ה"מ כי תהי' דבר מועט היינו ההוצאה מועטת אפי' תרומה מועטת והא דתני אין מביאין היינו בהוצאה מרובה על תרומה מועטת אבל אם הוצאה מועטת ותרומה מועט בודאי מביאין ובדמאי אין מביאין: **מאבדין את מיעוטו בדרכים.** מבעי לי' האי מאבדין דוקא כשאין לו מעות לפדות או אפי' אם יש לו מעות:

מתקנין

## כתב יד א' · הגהות הגר"א

והגופנין שומירה: מה הן ה) ביהודה מן מה דמתלין כו' הדא אמרה בגליל פטור וביהודה חייב: כוסבר כוסברתא מה הן ו) בגליל מן מה דמתלין בדרומא כו' הדא אמרה ביהודה פטור ובגליל חייב: א"ר יהודא בראשונה היה חומץ שביהודה פטור מן המעשרות שהיו כו' והיו עושין מן התמד כו' חייב מחלפא שיטתיה כו' וכאן אמר הכין א"ר לאי בראשונה כו' הרצנים חשובות: רב הונא אמר ר' ירמי' בעי ליהא הדא פליגא על רשב"ל וירבו כל הרימונים על רימי שקמה ויהיו פטורים אר"י תפתר במקום שרוב משמרים ר"י ב"ר בעי ואין כל העולם כולו לפניו וירבו כל הרמונים שבעולם על רימון אותו מקום ויהיו פטורים: (ע"ב) ה"ב ונכנס לירושלים ויוצא ומאבדין את מעוטו בדרכים ונותנו לע"ה ואוכלו כנגדו ומחלל כו' ויאכלו בירושלים: ה"ג תמן תנינן התרומה ותרומת מעשר של דמאי והכא את אמר הכין אר"ז תמן תרומות מעשר של דמאי ברם הכא מעשר שני של דמאי: ר' אימי אמר אין המשנה הזאת יוצאת ידי תרומת מעשר של דמאי מאי כדון תמן ר"מ ברם הכא רבנן: ר"ז אמר בדין כו' מפני גזירה שאם א"א שלא יפריש אף הוא אינו נוהג בקדושה. בדין היה מעשר שני של דמאי שיפריש כו' שאם אתה אומר שיפריש אף הוא אינו מפריש כל עיקר: ה"ג לא יוחנן כהן גדול העביר הודיות המעשר. העבירן כו' לבער. ובודאי אבל בדמאי א"צ לבער: תני נאכל כו' מצוי. אר"י אפילו כספק טבל לא עשו אותה אלו ספק טבל ספק ניתקן מעשר שני ספק לא ניתקן שמא אינו אסור לאונן ברם הכא מותר לאונן: (דף ג' ע"א) ר' בון בר חייא בעא קומי ר' לא למה לי דמאי אפי' ודאי למה לי מיעוט אפי' רוב ולא כן הני אין מביאין תרומה מן הגורן לעיר ולא ממדבר לישוב ז) ואם היתה במקום שחיות גוררות מביאה ונוטל דמים מהשבט א"ל ואינו מצוה להשיב אבידה אלא אר"י מצוה להשיב אבידה בדבר מועט ח) ואין מצוה להשיב אבידה בדבר מרובה ובודאי אבל בדמאי אפילו בדבר מועט אינו מצוה להשיב אבידה: ה"ג ומאבדין ט) את מעוטו בדרכים עד כדון כשאין בידו מעות היו בידו מעות מאי ר' ניחומי כו'. בדסקיא ולא הי' כחללו אתיא דר"ח בר רבא כר"ז ודר' לאי י) כר' אמי: (ע"ב) (א) דבי ר' ינאי אמרי פחות מאוכל מותר לאבדו בפרום אבל בשלם עד כגרוגרת. ר"י בשם ר"ש בן יהוצדק כו' בפרום אפי' כמה מותר: ה"ג מה פליג לקולא

## הגהות הגר"א · כתב יד ב'

הטילו שאור פטורות לא כדברי זה ולא כדברי זה כן צריך להיות: והגופנין שומירה מה בגליל או אף ביהודה מן מה כו' כצ"ל: כוסברתא מה ביהודא או בגליל כצ"ל: (ע"ב) ה"ב רבינו הגאון ז"ל גרים כאן תיכף אחר המשנה המאמר הלקמן המתחיל תמן תנינן התרומה וכו' עד אף הוא אינו מפריש כל עיקר והא"כ גרס לא יוחנן כ"ג כו':

(דף ג' ע"א) ולא מן המדבר לישוב ואם היתה במקום כצ"ל. ומוחק תיבות אלא א"כ: להשיב אבידה בדבר מרובה וא"מ להשיב אבידה בדבר מועט ובודאי אפי' בדבר מועט אבל בדמאי בדבר מועט אינה וכו' כצ"ל: הדא דתנינן ומאבדין את מיעוטו בדרכים כצ"ל: (ע"ב) ודר' בון כר' אמי כצ"ל: מה פליגין לקולא ר' מנא אמר לחומרא כצ"ל. ומוחק תיבות בדא פליגין:

בחיבורו

**הגהות הגרי"מ** שאור פטורים: ה) ושם גרים מה בגליל או אף ביהודה: ו) ושם גרים מה ביהודה או בגליל: ז) בהגהותיו מוחק תיבת אלא א"כ: ח) ושם מהפך שגירסא מצוה להשיב אבידה בדבר מרובה ואין מצוה להשיב אבידה בדבר מועט ובודאי אפילו בדבר מועט אבל בדמאי בדבר מועט: ט) בהגהותיו מחק וגרס (כדקאי) [כהדא] דתנינן ומאבדין: י) ושם הגיהו ודרבי בון כר' אמי:

**הגהות הגר"א ע"פ העתקת הרד"ל** (א) מה פליגין בפרום יותר מאוכל. ר' מנא אמר לא פליגין כך אלא דבי ר' ינאי כו':

## בנ"י משה

כשהטילו שאור הרי דל' יוסי אינו מחלק בין הטילו ללא הטילו. ולא כדברי ר' חנינא בשלא הטילו שאור אבן קיימין וכו' במעורבות יהו פטורין לית יכיל כו' והרי הכ"א אלו שלא הטילו שאור פטורין אפי' במעורבין:

(ד) עי' בהמפרש מהלא"פ בד"ה מן מה דמתלין וכו' והוא מדברי הר"ש מדקתני וביהודה הצוג כו' משמע דוקא הני ביהודה קלים אבל אינך דרישא ביהודה חייבים ובגליל פטורים עכ"ל. ולדבריו ה"ל להירושלמי לפרש כמו כן בשיתין וכמון וכו'. וגם הרמב"ם וכל המפרשים לא הזכירו ההפרש בין יהודה וגליל בגופנין. האומנם גם בכוסבר השמיט הרמב"ם ההפרש והרבים עליו התוי"ע ד"ה והכסבר וכו' וכתב ולא ידעתי לייסב הירושלמי לדעת הרמב"ם עכ"ל. גם התוי"ע השמיט להקשות כמו כן בגופנין שלא ידענו לייסב הירושלמי לדעת הרמב"ם. ובאמת מהירושלמי לק"מ. דמפרש הטעם דפטורים מן מתלא כו' היינו מן מתלא נשמע דלא נחשבו במקומות הללו. ואין זה הטעם מספיק אלא לרשב"ל. והרמב"ם הא קבע הלכה כר' יוחנן מטעם הפקר. וגם לן לחלק מן במתלא. אלא הא קשיא דבמתניתין קתני וביהודה הצוג

והתימן והאוג נשמט בהרמב"ם שלפנינו. ובחומץ השמיט לפרש כדמשני ר' לא עכביו שאין ענבים מכובות מלנים מבושות. וגם השמיט מ"ש בפסחים מ"ב ב' הא בכווקי הא בפורלני. והרמב"ם סתם וכ' החומץ העשוי מן התמרים. ועוד בבבלי ברכות מ' ע"ב איתא והגופנין בלהי דגופנא פירש"י ענבים שתוגיות ב"כ הכ"ם והרע"ב ובשנ"א. ובירושלמי והגופנין שומירה פי' הערוך מין ירק והכ"מ בפירושו תפס לבון הירושלמי עיקר וכ' גופנין מין מהירקות:

(ה) תוי"ע ד"ה והחומץ כו' והע"ג דתנן בפ"ד דשקלים לפנין מספיק יין לנסכים ואם החמיץ שהחמיץ לו כו' עכ"ל. וע"ש שמאריך בתירוצים. וקושיא לא קשיא דהא אמרינן במנחות פ"ו ל' כל ההלכות היו כפירות וקתני בשקלים דאם המספיק יין הביא שלא מאכל יהודא והחמיץ שהחמיץ לו. [הכי נהדיא דהא דקתני אם הממיץ שהחמיץ לו מיירי בשהביא שלא מאכל יהודה]:

(ו) כיאורו זה וכן לקמן על תיבת מאבדין מתפרש לפי גרסא שבפנים. אבל דע שבניק

סירושלמי

## כתב יד א'

אינו מאבד אלא כגרוגרת : ר' הושעיא בעא.. אם מתני' דוקא דיעבד אם הפריש מאבדן או אפילו לכתחילה מותר להפריש ואף שיודע שיאבד וקאי בתיקו :

(שם) **הלכה ג** מהו. מתניתין דפוטר כשלקח לזרע אם דוקא בדבר שזרעו כלה והשיב דלא שנא : א"ר יוחנן כו'. אם לאכילה נמצא נתחייב במעשר תו לא מהני מחשבה שמחשב אחר כך לזרע לפוטרו : תני אין זורעין טבל ואין מחפין. אפי' חפות אחר שזרע נ"כ אסור ואם זרע בדיעבד בשכחה פטור שנאבד בארץ ומחלק בין שאפשר ללקטם אזי אע"ג שזרע חייב ללקט מהקרקע ודוקא בלא נמח בארץ אבל אם כבר נשרש בארץ ונמח א"צ ללקט : א"ל תלמידיו כו' תבואת זרעך. דס"ד דסבר בשר וביצה חייבים : דחושש. כלומר הא דנתן מעשר דמאי משום היין שמעורב בו : רבי ירמי' שלח כו' (דף ד' ע"א) אמר לון מתקנין אינון אמרין לי' אין. כוונתו היה אם תקנו דמאי והם סברו דשאלתו אם תקנו מאבנים ועפר והשיבו בתקנו : א"ל כו'. כוונתו אם הפרשתה דמאי : רבי בעי כו'. שהיתה שנת רעב ורצה להתיר שמיטה בעבודות : סליק ר' פנחס כו' דרבי רצה שיסכים רבי פנחס בן יאיר עמו להתיר ואמר ליה רבי מה עיבוריה עבידין כלומר מה נעשות בתבואה שיהיה לאכול בזו השנה והשיב לו רבי פנחס בן יאיר עולשין יפות. שעשב הארץ טובים וסבר רבי אולי לא הבין מה בקשתו ואמר עוד הפעם זה עיבורייא עבדין והשיב לו עוד הפעם עולשין יפות : מישגה. אם רצונך : פחת פתורא קומי. שנפחת השלחן ונפל : אמרה לו אשתו והזכיר. שזכרו שתנאי שהתנו מערב שבת בדמאי כל מה שאני עתיד להפריש למחר כו' ונמצא כשמתנה כך אז מותר בשבת להפריש וא"צ לקרות שם וכן עשו כאן שזכרו שתנאי והפרישו מעשר ועלה השלחן : יין למוריים. ברייתא היא כשקונה יין לעשות מוריים או אלונטית שיתערב היין ולא יהיה בעינה אך הואיל וקונה בעינה אעפ"כ מפרים אפי' דמאי ואין צריך לומר ודאי אך כשקונה מוריים מתוקנים פטורים מן הדמאי : אין כרבי. דבגמרא ירושלמי פ"ח דתרומות פליגא רבי ורבי אלעזר בר"ש רבי סבר נותנין יין של תרומות ודאי לתוך המוריים דאין זה איבוד והוי כמו בעינא ואסורה לזרים ורבי אלעזר בר"ש סבר אין נותנים למוריים דהוי איבוד ונעשית היתר לזרים. והשתא מקשי דתנא הכא הן עצמן פטורים מדמאי משמע ודאין צריך לעשר קשה ממ"נ אי סבר כרבי דבמוריים לא הוי איבוד אפי' בדמאי יתחייב דהוי כמו שקונה בעינה אי סבר כראב"ש דבמוריים הוה איבוד ומותר אפי' לזרים א"כ אף כשקונה מוריים ודאים יהון פטורים : (ע"ב) ומשני לעולם כרבי אך הקילו בדמאי דפטור : הבא. קשיא אהדדי דיין לקילור תנן פטור מדמאי ויין ושמן להסטין חייב **בדמאי** : ומשני דאינו דומה דכשנותן יין ושמן ע"ג חטט נמצא כשבא על גופו בא בעינא ואח"ז בטל לכן חייב בדמאי אבל יין לקילור בטל כשנותן בקילור קודם שבא על גופו בטל לכן פטור מדמאי : ופריך א"כ כשנותן בקילור בטל אמאי קילור של ע"ז שנתערב תוכו [יין] נסך אסור בהנאה הא בטל הוי"ל בקילו : ומשני דלגבי ע"ז לא מקרי בטל דכתיב מאומה : ומייתי ראיה מסמרים של ע"ז שמא אינן אסורים בהנייה. בתמיה ואע"ג דאינם יין ראוי לנסך אעפ"כ אסירים בהנאה : תנא שמרים שיבשו מותרים : הלוקח. תנא קמא סבר הכלל דכך החמרים להביא תבואה מארץ לצור לכן כשקונה מהחמרים חייב אבל סתם מגורתם. מן תבואה של שדותיהם הוא ופטורה ובצידן לסיפך ור"י בר"י סבר בצור אפילו מן האוצר ג"כ של ארץ ישראל ומכ"ש מהחמרים ואפי' מחמר אחד שהביא תבואה לצור ג"כ אמרינן שמארץ הביא : ר' יהודה אומר. דהקונה מהחמרות בכזיב חייב דחזקתו מגליל ארץ ישראל בא ורבנן סברי בכזיב הוא בחזקת פטורה : ופריך על דברי חכמים בוא וראה איך סלקא דעתך לומר כן דהנה כשהחמר הולך לצור אזי הולך דרך כזיב והשתא אלו עמדה ופרקה בכזיב היה פטור לרבנן ועכשיו שנוסע להלן מארץ לחוץ לארץ שבא לצור חייב בתמיה וקאי בקושיא : אמר רבי יוחנן. אומר הטעם אכל הני דמתניתין דפטורים מדמאי דלא גזרו על אלו : ור' הושעיא אומר הטעם דאימת קדשים על ע"ה ובודאי האמת אתו : ומפרש הש"ס מה נ"מ בפלוגתייהו וחשיב בסדר שנויין במשנתינו הלא ע"ה לר' הושעיא אם חבר קנה מע"ה עיסה והפרים חלתה חייב הכהן להפרים דמאי מן החלה דלית כאן אימת קדשים על ע"ה ואינו נותן לכהן דבר שאינו מתוקן דהא אין עם הארץ נותנה וכשיצאו מיד עם הארץ חולין יצאו : אבל לר"י דסבר דהכלל דלא גזרו על דברים הללו בכל מקום שהן פטורים מדמאי והכל שוה : וכן אידך דמתניתין והמדומע לר' הושעיא אם חבר קנה פירות מע"ה ונדמעו אלו כנ"ל : ועוד יש נפקא מינה (דף ה' ע"א) אם סאה תרומה נפלה תוך מאה אצל עם הארץ ומגד הדין מבטלה ונעשה חולין אך לוקחה מפני גזל השבט כמנא לר' יוחנן דהטעם דלא גזרו על אלו שיש בהם קדושה אבל כך סאה דמעלה חולין גמור היא וחייבת אך לרבי הושעיא דסבר אימת קדשים על ע"ה ואינו נותן לכהן דבר שאינו מתוקן ואצל עם הארץ הכל חדא דסובר שנותן לכהן תרומה גמורה והוא אצלו אימת קדשים ואינו נותן לכהן דבר שאינו מתיקן פטור : שקרא. כל הני דתנן במתני' דפטורים אבל אם קראו גם לתרומת מעשר ולמעשר שני אזי קדושתן עליהם : ופריך בשלמא לר"י דסבר דכל הני נ"כ בספק אם ע"ה אומר אמת אם לאו אך לא גזרו עליהן לכן אם קרא שם חלה קדושה עליהן אלא לר' הושעיא דסבר מפני אימת קדשים בודאי אומר אמת ומתוקנין הן א"כ אמאי יחול עליהן קדושה כנ"ל : ומשני דטעמא דאימת קדשים דאמרינן רוב ע"ה אימת קדשים עליהם ומתקנין ואף דנשאר אחד שאין אימת קדשים עליו ואינו מתקן אזלינן בתר רובא לכן אם קרא שם כאן תפס קדושה דחיישי' לעם הארץ אחד שאין אימת קדשים עליו : עד כדון. הא דקתני והניקח בכסף מעשר לאו דוקא בכסף מעשר של ודאי [אלא] אפי' אם לקח פירות מע"ס בכסף מעשר של דמאי ג"כ פטורה : תנא. כמו אמר מר : וכולן שקרא שם כו'. אהא דתנן במתני' פטורים אך אם הפרישו תרומת מעשר ומעשר שני מה טעמו עשוי ובקדושה קיימין : ועז פליגי ר' אליעזר סבר חוץ מסירי מנחות שהוא ממון גבוה ואין בקריאתו
מנום

## כתב יד ב'

(דף ד' ע"א) **הלכה ג** מתקנין אינון א"ל הן. ר' פנחס שאל אם תקנו משום דמאי והם סברו ששאל אם תקנו מן עפר ואבנים לכן השיבו הן משו"ה פירש וא"ל ואריםהון דמיין : רבי בעי משרי שמיטתא. להתיר עבודה בשביעית שהיתה שנת רעב : א"ל מה עבורי' עבידין. שאל רבי לרפב"י מה לעשות שיהי' התבואה מצוי : בשנת הרעב א"ל עולשין יפות. כלומר גם עשב השדה טובה לאכילה : אמרה ליה. אשתו תבלין שאלתי כו' : והזכיר תניין. נזכר התנאי שהתנה מע"ש בדמאי כל שאני עתיד להפריש כו' והמתנה כן מותר להפריש גם בשבת מפני שאין צריך לקרות שם : (ע"ב) הכא את אמר פטור. דיין לקילור תנן פטור מדמאי ויין ושמן להסטין תנן חייב בדמאי : כאן ע"ג גופו. גבי יין ושמן ע"ג חטט בא על גופו בעינו לכן חייב משא"כ יין לקילור בטל בקילור קודם שבא על גופו : מאומה מן החרם. לכן ע"ז אינה מתבטלת לעולם ומביא ראי' מסמרים של ע"ז אע"ג דאינן ראוין לנסך שמא אינן אסורין בהנייה בתמיה : מן המגורות בצור חייב. דהוא סבר אפי' מן האוצר הוא ג"כ מא"י ואפי' מחמר א' אמרינן מא"י הביאו : את חמי. מקשה על חכמים דאמרי כזיב ה"ה בחזקת פטורה בתמי' הא כשהחמר הולך לצור הוא בא דרך כזיב ורואה אלו עמד בכזיב ופרקה שם פטורה. וכשהולך מכזיב להלך לחו"ל עד צור חייב בתמיה : וחלת ע"ה ע"ד דר' הושעיא. מפרש מאי נ"מ בפלוגתייהו ומפרש בכל א' השנויים במשנתינו : ועוד נפק מביניהון. עוד יש נ"מ בדין מדומע אם נפלה סאה תרומה בתוך מאה בטלה ונעשה חולין והא דצריך להרים ממנו סאה היינו אלא מפני גזל השבט ולר"י דלא גזרו על דבר שיש בו קדושה אבל כך סאה דמעלה חולין הוא וחייבת בדמאי אבל לר"ה דמפרש מפני שאימת קדשים על ע"ה. וע"ה סובר דהאי סאה שנותן לכהן תרומה גמורה היא ואימת קדשים עליו. ואינו נותן לכהן דבר שאינו מעושר : (דף ה' ע"א) ע"ד דר"י ניחא. דסבר גם בכל הני מסופק אם ע"ה אומר אמת שהפריש או לא אלא דבהכי לא גזרו עליהן אבל אם קרא שם חלה הקדושה עליהן. אבל לר"ה דמפני אימת קדשים בוודאי אומר אמת ומתקנין הם ואיך יחול עליהם קדושה כו'. ומשני הא דאמרינן אימת קדשים היינו רוב ע"ה אימת קדשים עליהם לכן אם קרא שם חוששין מפני ע"ה א' שאין אימת קדשים עליו : נ"ל בב"ם **של ודאי אפי' בדמאי**. פי' אפי' לקח פירות מע"ש בכ"מ
של

## הגהות הגר"א

### כתב יד א'

לקולא ר' מנא אמר לחומרא פליג ר' ינאי אמר כו' אבל בשלם עד גרוגרות ר' יוחנן כו' בין בפרוס ובין בשלם עד גרוגרות רבי הושעיא בעא מהו להפריש כל שהוא ולאבר : ונותנו כו' בדמאי א"ל בודאי אין מיסרין ודאי לע"ה : ה"ג הלוקח לזרע ולבהמה כו' פטור מן הדמאי חלת ע"ה כו' : ה"ג מהו בדבר שזרעו כלה או לא מכיון שלקחו לזרע לא שנייא היא דבר כו' אר"י כו' לקחן לאכילה וחישב עליהן לזרע לא כל הימנו : ה"ג תני אין זורעין טבל ואין מחפין טבל ואין עושין עם הגוי בטבל : ה"ג שכח וזרע טבל פטור שכבר אבד כו' שילקט אותו : ובלא צמח אבל אם צמח נעשה כדבר שאין דרכו להתלקט : רבי יוחנן כד הוי אכיל קופד כ) אפילו ביעה הוי מתקן א"ל תלמידיו כו' בתואת זרעך : דחושש למשקין שיש בה : ר' ירמיה שלח כו' ל) (דף ד' ע"א) א"ל מתקנן אינון א"ל אין א"ל ארמהון דמיין א"ל ולא כן כו' ואכלת : רבי בעי מישרי שמיטתא סליק רפב"י לגביה א"ל מה עיבוריה עבידין א"ל עולשין יפות. וידע ר' דלית הוא מסכמה עמיה א"ל מישנה ר' למיכל עמי : רחב"ד פחת פתורא קומי א"ל מהו כן א"ל [אשתו] תבלין שאלתי משכנתי ולא עישרתיו והזכיר תניין ועלה השלחן מאליו : מ) יין למוריים ויין לאלונטית כו' חייבים בדמאי ואצ"ל בודאי הן עצמן פטורים מן הדמאי מה אנן קיימין אין כרבי אפי' בדמאי יהיו חייבין אין כראב"ש אפי' (ע"ב) בודאי יהיו פטורים אלא כרבי אנן אמרין וקל שהקילו בדמאי : ה"ג יין לקילור קמח לעשותה מלוגמה חייבים בודאי ופטורים מדמאי : הן עצמן פטורין נ) ואצ"ל מדמאי : ה"ג הלוקח יין ושמן לתת ע"ג חטטין חייבין בדמאי הכא את אמר חייבין בדמאי והכא את אמר פטורי' מן הדמאי כאן אגב נופו הוא בטל וכאן כיון שהוא נותנו הוא בטל והתני קילור של ע"ז אסור בהנייה שאני היא דכתיב ולא ידבק בידך מאומה מן החרם מה (בינן) [בין יין] לשמרים של ע"ז אלו שמרים של ע"ז שמא אינן אסורים בהנייה תנא שמרים שיבשו אין בהם משום הניית ע"ז : מכזיב ולהלן כו' הדמאי : ה"ג בתוספתא הלוקח מן החמרת בצור ומן המגורת בצידן חייב הא מהמגורת בצור ומן החמרת בצידן פטור ר' יוסי בר' יהודה אומר הלוקח מן המגורה בצור חייב ואצ"ל מן החמרת ואפילו מחמר אחד בצור חייב ר' יהודה אומר החמרת היורדת לכזיב חייב מפני שחזקתו מן הגליל וחכ"א ה"ה בחזקת פטורה עד שתדע לך מהיכן הוא ס) אתי חמי אלו עמדה לה בכזיב פטורה עכשיו שנכנסה לצור חייבת : אמר רבי יוחנן בשעה שגזרו [על] הדמאי לא גזרו על דברים הללו ר' הושעיא אומר אימת קדשים עליו כו' מתוקן : וחלת ע"ה : ע"ד דר' הושעיא כו' לא ע"ד דר"י היא הדא היא הדא : והמדומע ע"ד דר"ה בפירות ע"ה היא כו' : ע"ד דר"י היא הדא היא הדא : (דף ה' ע"א) ה"ג ועוד נפק מבינייהון סאה עולה מתוך מאה ע"ד דר"י חייבת ע"ד דר"ה פטורה : תני ע) וכולן שקרא שם כו' עשוי ע"ד דר"י ניחא ע"ד דר"ה מתוקנין ואת אמרת הכין מפני אחד שאינו מתקן שאין אימת קדשים עליו פ) : ה"ג ר' בון בר חייא בעי קומי ר' זעירא עד כדון בכסף
מעשר

### כתב יד ב'

ה"ג בחבורו נגרס מהו בדבר שזרעו כלה או לא מכיון שלקח לזרע ל"ש כו' :
ה"ג תני אין זורעין טבל ואין מחפין טבל אבל עושין עם הגוי בטבל שכח וזרע טבל פטור כנ"ל :
(דף ד' ע"א) יהבין לה כלום למיכל כנ"ל. ומוחק תיבת תיכל : פחת פתורא קומוי נ"ל אמר להו : ונפל פיתותא מיני' נ"ל אמר להו כו'
הלוקח יין למוריים ויין כו' כנ"ל : (ע"ב) קלין שהקילו בדמאי כנ"ל. והתי"ת [של בקלין] מחוק : ואצ"ל בדמאי הן עצמן פטורים מן הודאי הכא א"א פטורין מן הודאי והכא א"א פטורים מן הדמאי כולו מחוק. וה"ג חייבים בודאי ופטורים מן הדמאי והן עצמן פטורים מן הודאי ואצ"ל מן הדמאי הלוקח יין ושמן לתת ע"ג חטטים חייבים בדמאי הכא א"ת אמר פטור מן הדמאי והכא את אמר חייב כאן על גב גופו כו' : שמא אינן אסורין בהניי' תנא שמרים שיבשו כנ"ל. ומוחק תיבת הא : ומן המגורת בצידן חייב מן המגורת בצור כו' כנ"ל. ומוחק תיבת הא : בצידן פטור מחמר יחידי די בצור חמרת שנכנס לצור דרך כזיב כולו מחוק. וה"ג בצידון פטור ר"י ב"ר יהודא אמר הלוקח מן המגורות בצור חייב ואצ"ל מן החמרת ואפי' מן חמר א' בצור חייב ר' יהודא אומר החמרת היורדות לכזיב חייב מפני שחזקתן מן הגליל וחכמים אומרים ה"ה בחזקת פטורה עד שיודע לך מהיכן הוא את חמי אלו עבדה ס' : ועוד נפק מביניהון כנ"ל. ומוחק תיבת מאי :
(דף ה' ע"א) והא תני בכולן שקרא שם כנ"ל : תני וכולן שקרא שם לת"מ או למ"ש שלהן מה שעשה עשוי כל המאמר הזה מחוק :
עד כדון בכסף מעשר של ודאי אפי' בדמאי תני כו' כנ"ל : א"ר מנא
ומותק

**הגהות הגר"ם** כ) נ"ב זה בשר : ל) כלום למיכל ומוחק תיבת תיכול : מ) שם גרים סלוקת יין : נ) ושם מוחק מן תיבות ואצ"ל עד כאן ע"ג גופו : ס) ומוחק מן תיבות מחמר יחידי עד דרך כזיב : ע) ושם גרס והא תני בכולן שקרא : פ) ומוחק מן תיבת תני וכולן כו' עד ר' בון בר חייא.

## בנ"י משנה

הירושלמי הגיה בכ"י קדשו ממש מלוס הוא לסעיב אבידה בדבר מרובה ואינו מלוס לסעיב אבידה בדבר מועט ובודאי אפי' בדבר מועט אבל בדמאי בדבר מועט אינו מלוס לסעיב אבידה סדא דמגינן ומאבדין את מיעוטו בדרכים פכ"ע. אין זה כ"א כפוטיו שסעיב סירושלמי ומסודרא במכא סי' לו :

## כתב יד א'

ממס אבל כל הני דתנן במתני' מה שעשה כו' ור' ירמיה סבר השאר במחלוקת כוונתו הא דתנן בסמוך לפני שירי מנחות והיינו והלקוח בכסף מעשר שני: וע"ז בעי ר' יוסי נר' ירמיה דסבר בלקוח בכסף מעשר [שני] מחלוקת משמע בשירי מנחות מודה. דד"ה אין בקריאתו כלום היכא תמצא מחלוקת: אי כר"מ כו'. דפליג [וס"ל] מ"ש ממון גבוה הוא מעשר היא שירי מנחות לא עשה וכו' וכדמפרש ר' מנא דשמע מר"ח דר"א אמר רישא דמתני' במס' קדושין (דף נ"ב) המקדש בחלקו כו' אינה מקודשת במ"ש רמ"א אמר אינה מקודשת ור"י אומר מקודשת: וע"ז אמר ר"א. דרישא ד"ה דאף ר"י מודה דיש חילוק בין ק"ק וק"ק למ"ש: ור"י אמר דגם רישא מחלוקת: ושאל ר' מנא לר' חזקיה ממי שמע זאת: והשיב מר' ירמיה: והשתא מפרש ואזיל ר' מנא כוונת ר' ירמי' לעיל דשמע מר"א בבק"ק וקלים מודה ר"י דשאני ממעשר שני לכן א"ר ירמיה דבמעשר שני מחלוקת לר"מ דסבר מ"ש ממון גבוה אין בקריאתו ממש ולר' יהודא דסבר ממון בעלים קריאתו ממש אבל בשירי מנחות ד"ה דאף ר' יהודה מודה דאין יכול לקדש אשה וה"ה דאין בידו לקרות שם לתרומת מעשר ולמע"ש אבל ר' יוסי דלא שמע דר"א וסבר דר' יהודא פליג בקידושין גם אק"ק וכו' דיכול לקדש וכן בשירי מנחות אם קרא שם הדין נותן דמה שעשה כו' לכן מקשה ר' יוסי היידא מחלוקת: פלייטין. דלריחא עבידא:

(שם ע"ב) **הלכה ד** פירות. הרמב"ם ז"ל פירש אם היה דבר על מה שרוצה לחלל פירות והיינו פירות מעשר שני על פירות ולכן פסק דחוץ לירושלים מחללין פירות על פירות אבל אין הדין והפירוש כן והעיקר **אם היו** פירות היינו אם המ"ש פירות ורוצה לחלל על מעות כדינו אזי מברך על פדיון מע"ש ואם היו מעות היינו שכבר חילל הפירות על מעות נחושת ועתה רוצה לחלל נחושת על כסף כדין אזי מברך על חילול מעשר שני: ר' בא פליגא בפירושא דתנן במתניתין ואם הקדים מע"ש כו' ר' בא סבר דאפי' לכתחילה מותר להקדים ור' יעקב סבר דוקא דיעבד: מהו ומבעיא אם מותר לעשות מעשר ראשון מאותה סאה עצמה שעשאה קודם מעשר שני עדיין הוא טבל לראשון וכשפודה חוזרת לטבלה ומותר לעשותה מעשר ראשון: ופשט דמלינו שצוה ר' יוסי לאריסו שיפריש קודם מעשר שני ויפדה ויקבע ממנו ראשון מוכח דבדמאי קובע שני במקום ראשון: עולא כו' ג"כ בא לומר שמותר לעשות משני כשפודה (עשהו) ראשון ומוסיף דאפי' עשה תרומת מעשר וזה אמרו פוטר טבלו בסאה אחת דא"צ לפרוש מעשר ראשון בפ"ע ומעשר שני בפ"ע: ביצד עושה נוטל סאה למעשר שני ופודהו ועושהו מעשר ראשון ואם אין רוצה לתת המעשר ראשון ללוי והוא צריך להפריש על מקום אחר תרומת מעשר עושה כל הסאה חלק אחד על הך מעשר עצמו והמותר תרומת מעשר למקום אחר: וכשירד עולא להתם [לבבל] נאספו עליו להקשות והקשה רב ששת עליו דאמר דמותר לעשות משני ראשון ממתניתא דתנא על מתני' דפרק אחרון היו לפניו ב' כלכלות של טבל ואמר מעשרותיהן של זו בזו ושל זו בזו הראשונה מעושרת דקבע המעשרות בכלכלה שניה. ודרך משל אם היו של ק' סאה נוטל מן השניה לתקן ק' סאה מעשר ראשון וידוע דמעשר הוא חלק עשירית מלבר אך מלגאו הוא חלק תשיעית נמצא על צ' סאה נותן עשרה ונשאר עשרה סאה טבל על פ' סאה נותן אחת נשאר סאה טבל נותן עליה חלק תשיעית מלגיו אך הירושלמי קורא זאת חלק עשירית סך הכל אחד עשר סאה וחלק עשירית סאה וזה למע"ר וכן סך כזה מ"ש לתקן המאה סאה מכלכלה ראשונה נמצא נחסר מהשניה כ"ב סאה ויותר ולכאורה לא היה צריך לתקן כלכלה שניה רק מה שנשאר אחר הנכוי מעשרות שנתן על הראשונה אך כיון שאמר של זו בזו ושל זו בזו נמצא היתה כוונתו שגם כלכלה שניה יתן המעשרות כעל מאה שלמים שהיה קודם הוצאת המעשרות לכן חייב ליתן כל השיעור שנתן על כלכלה ראשונה: וז"ה כוונת הס"ם ע"פ חשבון שני המעשרות משני הכלכלות שוה באמרם ותנא עלה נוטל מן השניה ב"פ ב' עישורין פי' ב' מעשרות לכלכלה ראשונה וב"פ לכלכלה שניה ועולה לסך מ' סאה: ועישורן פי' חלק עשירית מן הארבעים ד' סאה ועישורו של עישור פי' מן הד' סאה ד' עשירית וזהו כל הסך שנותן מן הכלכלה מכוון כאשר כתבתי לעיל: והשתא מסיים ומוכיח ע"כ דאין עושין משני ראשון דאל"כ קשה ויטול שני עישורין כלומר יקח רק שני מעשרות היינו ראשון ושני על כלכלה ראשונה כפי השיעור כנ"ל ויעשה אותם שני ויפדה ויחזור ויעשה אותם מעשר ראשון וכו' כלומר ומעשר השני יפדה ויחזור ויעשה מע"ר ממנו על כלכלה שניה ע"כ דאין עושין ומשני ר' חנניא דאינו דומה כשמקדים שני לראשון אזי ראוי שיפדה ויעשה ראשון: תמן כרי שהוא טובל לראשון ולשני כשמפרישים קודם שני הוא טבל לראשון ולשני וכשעושה שני קודם כשאר עכ"פ טבל לראשון הך מעשר שני עצמו דכל הקודם את חבירו מתחייב בו ונמצא צריך להפריש מן המע"ש מע"ר לכן כשפודהו הוה ליה טבל ויכול לעשות ממנו מעשר ראשון: ברם הבא שני שנתקן מחמת ראשון כלומר כאן שנתן כסדר תחלה מע"ר ואח"כ מע"ש: את חוזר ועושה אוהו מע"ר. כלומר בתמיה דכיון דבהך מ"ש אין שום טבל בתוכה איך יעשה ממנה מע"ר: וע"ז בא ר' מנא ודחה הסברא דאי סלקא דעתך דמותר לעשות משני ראשון גם כאן יעשה וא"ת דכאן כשנתן כסדר נמצא אין השני טבול לראשון זה אינו באמת כשמפרישים מאותו מקום עצמו. למשל כשנתן ממאה סאה עשרה למע"ר ונשאר תשעים ואח"ז כשנוטל עוד תשעה ממנו למע"ש אותן התשעה כבר מעושרים הן מ"ר אבל כאן ד פרים מכלכלה זו על אחרת כשנוטל סך אחד עשר סאה וחלק עשירית מ"ש על מאה דכלכלה ראשונה הך מע"ש טבולים למע"ר דמע"ר שנתן אין עולה למ"ש והא דבאמת לא מפרים מן המ"ש זו מע"ר משום דסומך עצמו כאן כשנוטל אח"ז לתקן כלכלה שניה ואמרינן דנותן מע"ר כמו מן מאה סאה שלמים כו' ובאמת אין מהצורך ליתן כשיעור זה רק כפי הנשאר אחר נכוי המעשר כו' לכן אמרי' דזאת המע"ר עולה גם מה שצריך ליתן מע"ר מן המ"ש עכ"פ קודם שמפרים ראשון לכלכלה שניה הוי המעשר שני דכלכלה ראשונה טבולים לראשון והדרא קושיא לדוכתא ויפדה ויחזור ויעשה מע"ר לכלכלה השניה ע"כ דאין עושין. וז"ה מאמר ר' מנא ואין שני שבראשון היינו מע"ש שנותן על כלכלה ראשונה טבול לראשון שבשני. כלומר למה שצריך להוציא ממנה מע"ר סומך על מע"ר שנותן אחר זה מכלכלה שניה ונמצא הוי ג"כ הך מ"ש טבל ויפדה ויחזור ויעשה ראשון. ואף דלפום ריהטא אין הוכחה ממתני' דיעשר כלכלה של זו בזו כו' משום דמיירי בודאי כדמוכח לקמן בירושלמי אך באמת אין שום נפקותא בין דמאי בין ודאי כשנותן כסדר מע"ר ואח"כ מע"ש והך מ"ש טבולין לראשון כו'

מהיכא

## כתב יד ב'

של דמאי נ"כ פטורה: השאר במחלוקת. היינו בדין הלקוח בכסף מעשר השנויה במתניתין לפני שירי מנחות: ר' יוסי בעי. לר' ירמיה דאמר בלקוח בכ"מ מחלוקת ובשירי מנחות מודה דד"ה היא היידא מחלוקת היכא תמצא מחלוקת: שמן של פלייטין. משום דלריחא עבידא:

(שם ע"ג) **הלכה ד** אם היו פירות. הרמב"ם דפסק פ"ד ה"ב מהלכות מע"ש וכ"ר למותר לחלל פירות על פירות. הוא דמפרש כאן אם היו פירות שחילל פירות מ"ש על פירות חולין. אבל אין הלכה כמותו אלא הפירוש כאן אם היו המ"ש פירות ופודהו במעות פדיונו מברך על פדיון ואם היו מעות אחר שחילל הפירות על מעות ותפס המעות בקדושת מ"ש אלא שחיללו על מעות נחושת ובא לחלל נחושת על כסף פדיונו מברך על חילולי מ"ש: מהו לקבוע שני במקום ראשון. אם מותר לקבוע מעשר ראשון מאותה סאה עצמה שעשאה מקודם מ"ש קודם לראשון וה"ה בטבלה למ"ר וכשפודאה חוזרת לטיבולה הראשון ועושה אותה ראשון או לא: וחזר ואמר לו צא וקבע ראשון (ז). והיינו כמי לויהו ר"י לפרוש תחלה מ"ש ולפדותו ולקבוע אותה ראשון תפסים מזה דבדמאי קובע שני במקום ראשון: (דף ו' ע"א) פוטר אדם את טבלו בסאה א'. אלא ג"כ בא לומר הע שם שני קודם לראשון ופודהו מותר לעשותו ראשון אלא דמוסיף ואומר שעושהו ג"כ תרומת מעשר אם אינו רוצה לתת המ"ר ללוי והוא צריך להפריש ת"מ על מקום אחר עושה הכי סאה חלק ממנו ת"מ על עצמו והשאר ת"מ למקום אחר. ז"ש פוטר טבלו בסאה א': בביאורו גרס ונוטל מן השניה שתי פעמים שני עישורין ועישורין ועישורו של עישור ויטול שני עישורין ויעשה אותן שני ויפדה ויחזור ויעשה מ"ר. ומפרש שתי פעמים שני עישורין. היינו שני עישורין לכל כלכלה מ"ר ומ"ש והוא שתי פעמים שני עישורין לכלכלה ראשונה ולכלכלה שניה ולפי שהמעשר הוא עשירית מלבר שהוא חלק תשיעית מלגו ועל צ' מבעי ליה למיסב עשר ועל המותר יו"ד לתשלום מאה הנשארים טבל על ט' מהן נותן א' ועוד על א' הנשאר טבל נותן חלק עשירית שהוא תשיעית מלגו וכ"ה למעשר שני. זה שאמר שני עישורין ועישורן של עשר הנשארים ועישורו של עישור מן א' הנשאר היינו י"א וחלק עישור למעשר א' ולשני המעשרות כ"ב וב' עשיריות. ולשני הכלכלות נותן מ"ד וד' עשיריות ולא היה צריך לתת מכלכלה השניה אלא לפי החשבון ממה שנשאר אחר ניכוי המעשרות שהפרים על הראשונה אלא כיון שאמר של זו בזו ושל זו בזו כוונתו גם מכלכלה השניה יתן מעשרותיה בשלימות כמו שהיה קודם הוצאות המעשרות על הכלכלה ראשונה: ויטול שני שעורין. זהו שמשיב רב ששת דאם יוכל לעשות משני ראשון נ"ל שתי פעמים שני עישורין. אלא יטול ב' עישורין היינו מ"ר ומ"ש על כלכלה ראשונה לבד ויפדה המ"ש ויחזור ויעשה מ"ר על כלכלה השניה אלא ע"כ דאין עושין משני ראשון: ואין שני שבראשונה טבול לראשון שבשניה. לא דמיא היא למפרים מעשרותיה מכלכלה עצמה דהמפרים מעצמה נוטל ממנו עשרה למאה מ"ר ועוד נוטל תשעה ממנו למ"ש נמצא אותן התשעה מעושרים מן מ"ר משא"כ כאן דאמר מעשרותיה של זו בזו. נוטל מכלכלה שניה אחד עשר וחלק עשירי למ"ר על מאה דכלכלה ראשונה ועוד י"א וחלק עשירי למ"ש על המאה דכלכלה ראשונה הרי הם מ"ש טבול למ"ר דהמ"ר שנתן אינו עולה כ"א על המאה דכלכלה ראשונה ולא על אלו במ"ש. ולא תתקן הך מ"ש אלא במעשרות שמפרים אח"כ על כלכלה השניה וא"כ הדרא קושין לדוכתא נ"ל להפרים מ"ר מכלכלה שניה יפדה הך מ"ש של ראשונה ויעשה ראשון. אלא ע"כ דאין עושין שני ראשון ואף דמתניתין דשני כלכלות מיירי בודאי כדמוכח בירושלמי לקמן. אבל ב ה"ג שנותן כסדרן

מ"ר

## כתב יד א' — הגהות הגר"א

מעשר של ודאי אפילו בשל דמאי תנא וכולן שקרא שם כו' מה שעשה עשוי ר' אלעזר אומר חוץ משירי מנחות ר' ירמיה אמר השאר במחלוקת ר' יוסי בעי היידא כו' אין כר"מ כו' אין כר"י מה שעשה עשוי: ה"ג א"ר מנא אזלית לקסרין ושמעית ר' חזקיה יתיב ומתני המקדש בחלקו בק"ק כו' אינה מקודשת רא"א ד"ה ר' יוחנן אומר במחלוקת ואמרית ליה ממאן שמע ר' הדא מילתא וא"ל מן ר' ירמיה ואמרית יאות ר' ירמיה דהוא שמע הדא דר"א ד"ה הוא דאמר במחלוקת ר' יוסי דלא שמיע ליה צ) הוא דאמר היידא כו' מה שעשה עשוי: תני א"ר יהודא כו' בשמן של פלייטון בלבד אחרים כו' בשמן וורדינון: (ע"ב) ה"ד מתני' הדמאי מערבין בו כו' פטורים מן הדמאי: גמ' מפרישין איהו ערום כו' ברכה ק) ר' מנא כו' אם היו פירות על פדיון מעשר שני ואם היו מעות על חילול. מעשר שני: אם הקדים מעשר שני כו' ר' בא כו' מותר להקדים שני לראשון בדמאי. ר' יעקב כו' ואם עשה מה שעשה עשוי: מהו לקבוע שני במקום ראשון: ר' יוסי בן שאול אייתי ליה אריסיה פירות א"ל צא וקבע שני וחזר ואמר ליה צא וקבע ראשון: ה"ג הדא אמר שמותר לקבוע שני במקום ראשון: (דף ו' ע"א) עולא בר ישמעאל בשם ר' יוחנן פוטר אדם את טבלו בסאה אחת של טבל ביצד עושה מביא סאה אחת ועושה אותה שני ופודה אותה וחוזר ועושה אותה מעשר ראשון ותרומת מעשר למקום אחר. נחת עולא כו' והתיב רב ששת והא מתניתא פליגא היו לפניו ב' כלכלות של טבל ותנא עלה נוטל מן השניה: ה"ג ר) שתי פעמים שני עישורין ועישורין ועישורו של עישור ויטול שני עישורין ויעשה אותם שני ויפדה ויחזור ויעשה מעש"ר. א"ר חנניה תמן כרי שהוא טובל לראשון ושני ברם הבא שני שנתקן מחמת ראשון את חוזר ועושה אותו ראשון. א"ר

מנא

## הגר"א כתב יד ב'

ומוחק תיבת במחלוקת [וכבר נתקן בס"ם החדשים]: דלא שמיע ליה כצ"ל. ומוחק תיבת צריכה ליה: (ע"ב) ה"ד ובין השמשות כהא דתנינן כצ"ל: בשעבר בתחלה לא כצ"ל:

(דף ו' ע"א) ת"מ למקום אחר א"ר חנניא תמן כתיב כו' עד ועושה אותו ראשון א"ר מני ואין שני שבראשונה כו' כצ"ל:

**הגהות הגרי"מ** צ) ומוחק תיבות צריכה ליה: ק) ושם גרס כהדא דתנינן ספק תשיכה: ר) כהגהותיו מוחק הגירסא [הזאת] ומקיים כפי נוסח הישנה:

## בנ"י משה

(ז) דע שבירושלמי שלנו נראה מחק על תיבת וחזר לומר שמא קבע שניה במקום ראשון ולפי זו הגרסא עולה ביאורו יפה. אבל נראה שנגרר מחק הנ"ל. ע"כ שקיים כמ"ש בפנים והאוי לפרש בדרך אחר. עוד תמוה תראה שביאורו לקמן (ו' ע"א) היא ג"כ אינו אלא לפי הגרסא המבוארת בביאורו אולם שביב הירושלמי ג"ב ב' פעמים ב' עישורין ועישורן ועישורו של עישור ויטול שני אבל קו נמוי שביעותם וכן בפנים נראה שסי' קו נמוי על מ"ש (מן השני' ב' תאנים וב' עישורין ועישורו של עישור ויטול ב' תאנים) ונגרר קווים הללו השיב ידו מבלע הגרסא שבפנים וכן בש"א נפי' האורך במשנה דשני כלכלות מפרש הגרסא שכתוב בפנים כאן. ועיין פירושו פ"ז שם אלא דלפירושו דלפס א"א לפרש קושיא דהכא ויטול ב' תאנים ויעשה אותן שני כו'. דהא פירושו דשם אלו השני תאנים והעישורין הם עולים לת"מ וא"כ איך מקשה כאן ויטול שני התאנים ויעשה אותן שני אחרי שהשני תאנים המה לת"מ בעינן עשרה למעשר שני ולא שתים ועוד דהא נ"ל ויטול ב' תאנים ושני עישורין ועישורו של עישור ויעשה אותן שני ויחזור ויפדה כו'. לכן באנו להתבונן מה זה דמקשה ויטול כו' ויעשה שני מאי אולמ' בהאי דיעשה מ"ש ויחזור ויפדה ולכאורה המפרים כסדרן נמי לו דלא בעי לפדות מיד. והנלע"ד דהכי קא קשיא ליה לר' יוחנן דעושה שני תחלה וחוזר ועושה אותן מ"ר הדעת נותן דגם כמי שמקדים מ"ר לא בעי למיהב מ"ם אח"כ כ"א תשעה כמ"ם בפ"ו ת"ו וכבה נמי שמקדים מ"ש לא בעי למיתב מ"ר אח"כ כ"א תשעה לתשעים הסמכים. ולפ"ז בכלכלות באומר של זו בזו ונותן מ"כ שתלה עולה הת"מ של כלכלה א' שיש בה מאה תאנים לתאנה ועישור ועישורו של עישור אבל כשמפרים מ"ם תחלה אין צריך למיתב אח"כ מ"ר לתשעים המותרים כ"א תאנה א' לבד. וזהו שמקשה ויטול ב' תאנים לשתי הכלכלות כלומר נ"ל עוד עישורין ועישורו של עישור יספיק לו ב' תאנים לבד הא כיצד ז"ש ויעשה אותן שני כלומר יפרים בשכרם תבל למ"ם ויפדה ויחזור וכו' ויהיה כזה האי ב' עישורין ועישורו של עישור כנ"ל:

בגופו

## כתב יד א'

והיכא תיתי לא יחזור משני ראשון ע"כ דאין עושין וה"ה לעיל בדמאי נ"כ כשמקדים השני לראשון אין עושה משני ראשון דהיינו הך: גופו דזה השמן שנותן על גופו הוי כסיכה וחייב אבל מה שנותן ע"ג האמר הוי כשמן לסוך בהן כלים פטור: סליק

## אלו דברים פרק שני

(דף ז' ע"א) **הלכה א** אלו דברים כו' בבל מקום. כלומר כל מקום שהם נמצאים אמרינן שמא"י הן לפי שאין כמותן בחו"ל ואזיל וחשיב הדבילה כו'

א: באורז הקילו לפי שיש מעט דוגמתן בחו"ל אעפ"כ לענין אכילת אורז חייב לעשר דמאי אך כל המשתמש ממנו איזו תשמיש שלא לאכילה דבשארי המנויים שהן בודאי מארץ אף תשמיש אדם דמאי אבל באורז פטרו מדמאי בתשמיש אדם בחו"ל: גמ'. תמן תנינן. הא דנקט כל המינים בשם לווי שום בעל בכי כו' משום דמין שם פירות האלו יש כיוצא בארץ במשומר לכן נקט שם לוי לסימן דאלו אין כיוצא בהן [בארץ] ולכן פטורים ממעשרות דמהפקר באים היוצא מזה דבמתני' דמעשרות חשיב כל הפירות דאין כיוצא בא"י ופטורים: וע"ז אמר ר' אבין. דמתני' דהכא אשמעינן חילופא ממתני' דמעשרות דכאן חשיב כל המינים שאינן רק בא"י ולכן חייבין לעשר דמאי בכ"מ: **לא שנו**. דוקא פשקונה מישראל לכן הו"ל דמאי דשמא המוכר הפרים מעשרותיו אבל כשקונה מגוי חייב להפרים ודאי וחייב בתרומה גדולה ול"א דילמא גוי הזה קנה בא"י מישראל והו"ל דמאי: וע"ז מפרש ר' אלעזר הטעם דאמרינן רוב א"י נתון ביד גוי לכן בודאי הגוי הזה קנה בודאי נ"כ מגוים וחייבין ודאי: ור"י פליג וסבר רוב א"י נתון ביד ישראל לכן אפי' קנה כאן מגוי חיישי' שמא גוי הזה קנה בארץ מישראל וכו"ל דמאי: ופריך ואפי' יסבור ר"א רוב ארץ ישראל נתונה ביד ישראל והוי גוים המיעוט אעפ"כ שמא ר"א חייש למיעוט וכו"ל ספק ודאי: ומביא ראיה מסירקייא יום אחד בשנה יש חגא לימעאלים ומוכרים מע"ז שלהם ואומר ר"א כל השנה כו': ודחה הגמרא ומסקנא כסברא ראשונה דר"א סבר הטעם דאין נתונה רובה ביד גוים: ועוד ראיה וכ"ל לגרוס (ע"ב) דר"ז שלח לר"א שהיה דר במקום שקורין לדוקא שהיו מביאין פירות שקורי' נקליסין למקום ר"ז ושאל ר"ז לר"א מה מעשר מקומו אם רוב גוים אם רוב ישראל והשיב ר"א דאינו יודע לשער עכ"פ יצא מזה דר"א סבר דוקא הטעם משום דרובה ביד גוים: **התגר**. שהוא קונה ממקומות רחוקים לכן אפי' קונים ממנו בחו"ל ויש כמותן כאן חייב דמאי דמסתמא הביא מא"י: ומפרש אימתי דידוע לנו שרובה קונה מישראלים לכן אינו חייב רק דמאי: **אבל אם היה לוקח מן הגוי**. כלומר דאינו ידוע לנו אם רוב קנייתו מישראל ואף לא ידוע לנו אם רוב קנייתו מגוים אעפ"כ ודאי דתלינן בודאי שקנה מגוים והטעם ע"כ דרוב ארץ ישראל נתונה ביד גוים והו"ל גוים רובה נמצא סייעתא לר"א: **אחת מישראל כו'**. סיומא דברייתא וה"פ אם דרכו של זה התגר לקנות מישראל ומניח הוא פירותיו דמאי: וע"ז מקשה ר' חייא בר רבא. ונשאל להתגר ממי לקח פירות הללו: ומשני בתגר גוי עסקינן ודאינו בגוים וישראלים מטיילים עמו: **ר' נחמיה**. מבואר בדבריו דאפי' כשקונה מגוי דמאי: **אמר ר' יודן לא הוזכרו רימוני בדן כו'**. פליג אם אתנא קמא דסבר דהוון דבר חשוב ואינן בטלין ור' יודן סבר דלכן נקראים על שם מקומן דניכרים וחייבים ודאי והשתא היכי דמי אם בלוקח מישראל בתמיה וכי ס"ד שחייב ודאי על כרחך כשלוקח מגוי אעפ"כ מתעשרין ודאי בכל מקום אפילו בחוצה לארץ משמע דוקא בשני מקומות הללו רובן גוים לכן פירותיהן ודאי ולא בכל ארץ ישראל ומשני לעולם מיירי שקונה מישראל ואעפ"כ חייבים ודאי כגון שהיה יושב שומר המלך ודוחק שימכרו אלו המינים בזול ומותר למכור טבל: (דף ח' ע"א) ה"ג ר' יונה בעי הביא **שלשה משואין זה אחר זה הרי זה תגר כאחת אין זה תגר** כנ"ל ונ"ל למטה קודם ר' מנא בעי. **למפרע הוא נעשה תגר או מכאן ולהבא**. פי' דבתגר פעמים להקל ופעמים להחמיר דהא כשהוא לוקח מן הגוי שאינו תגר אז יש חילוק אם היא מאותן המינין דחשיב במתני' הוי ודאי לר"א ובשאר מינין פטור לגמרי כשלוקח בחוץ לארץ ובתגר לעולם דמאי ואף שאפשר אם היה לוקח מן התגר בארץ ישראל נמי הוי דמאי לפי שמביאין לו הרבה בני אדם מהרבה מקומות ולפיכך מבעיא ליה הכי דהיינו כשלוקח ממנו בארץ ישראל או אותן המינין דחשיב במתני' דקודם שנעשה תגר היה מעשר ודאי והשתא כשנעשה תגר היה מעשר דמאי. וע"ז מבעיא לי' אם למפרע הוא נעשה תגר כו': ה"ג **בא לתקן**. פי' שעכשיו אחר שנעשה תגר רוצה לתקן אותן שלקח ממנו קודם שנעשה תגר אם נותנים לו החומר שבדמאי או לא אבל ודאי צריך להפרים ממנו ודאי אפילו אי תימר למפרע הוא נעשה תגר היינו לחומרא: **לשלש משאות כאחת**. תיבת כאחת מיותר: **הפירות לא הילכו**. פי' להבחין בהן אם הן מא"י או מחו"ל לא סמכינן אטעמא: מליהון דרבנן ט) דאמרין כן. פי' דדבילה מותר בקסרין כדמפרש: ולא פרשתינון דבילה. פי' דלא תני דבילה בהדי אותן המינין האסורין: ומשני בגין דתניתא. פי' במתני' ולכך לא צריך למתני

## כתב יד ב'

מ"ר ואח"כ מ"ש ליכא נפקותא בין ודאי לדמאי: וזה ע"ג צמר הוא בטל. דהוי כשמן לסוך בהן כלים דפטור (ח):

## אלו דברים פרק שני

(דף ז' ע"א) **הלכה א כל המשתמש ממנו פטור**. היינו תשמיש שלא לאכילה דבשארי מינים המנוים במתניתנו שאינן אלא בא"י החמיר לחייבו בדמאי אף תשמיש אדם משא"כ אורז שיש מעט דוגמתן בחו"ל (א) הקילו בתשמיש אדם בחו"ל: **צרכו חכמים ליתן להם סימן**. היינו השמות לווי לסימן דאלו אין כיוצא בהן בא"י ופטורים ממעשר: **הדא מתניתא חלופא**. דחשיב מינים שאין כיוצא בהם בחו"ל (ב) וחייבין דמאי בכ"מ: **לא שנו**, דמתעשרין דמאי. אלא הלוקח מן ישראל אבל הלוקח מן הגוי מתעשר וודאי דהא אין להסתפק שמא עישר הגוי: **ר' לעזר חש למיעוטא**. פריך דלמא ר"א סובר נ"כ רוב א"י נתונה ביד ישראל אלא בהא פליג דחייש למיעוטא ומביא ראי' מסירקייא דחייש למיעוט: (ע"ב) **לרבי אליעזר (לצדוקא) [דצדוקא]**. שם מקום: **אם היה לוקח כן הגוי ודאי**. כיון שהוא ספק אם רוב קנייתו מישראל או רובו מגוים תלינן שודאי קנה מגוים ע"כ דגוים רוב היינו שרוב א"י נתונה ביד גוים. וכר"א: **האיש הזה ממי לקח**. נשאל להתגר ממי הוא לוקח ואם מן הגוי ה"ה ודאי ולמה אמר התגר בכ"מ דמאי. ומשני שהתגר גוי ולא נעמיד על שאלתו וגוי וישראל מטיילין לפניו: **שהוא לוקח אחת מן הגוי א' מישראל דמאי**. אפי' כשקונה מן הגוי הוא דמאי וע"כ כר' יוחנן דרוב א"י נתונה ביד ישראל ותלינן שזה הגוי קנהו מרוב ישראל: **א"ר יודן לא הוזכרו כו'**. פליג את"ק דאמר דלכן הוזכרו משום דהוון חשיב ואינן בטילים. ור' יודן אמר דלכן הוזכרו ע"ש מקומם דניכרין הם לכן מתעשרין ודאי בכ"מ: **בלוקח מן הגוי**. הא שאר כל הדברים דמאי. והיינו כר' יוחנן דלוקח מן הגוי דמאי: **בודאי אנן קיימין ובלוקח מישראל**. לעולם דר' יודן מיירי בלוקח מישראל ואעפ"כ מעשרן ודאי תפתר שהיה אגרונימוס כו' ואז ישראל מוכר טבל לכתחלה: (דף ח' ע"א) **בעי למפרע הוא נעשה תגר**. דבתגר אלו מינים דחשיב במתניתין לר"א הוי ודאי אפי' בחו"ל ושארי מינין פטור לגמרי בחו"ל והקונה מן התגר בא"י הוו דמאי ומבעי לי' בתגר בא"י על כל המינים דהוו דמאי או על אלו דחשיב במתניתין דהוו ודאי אם למפרע הוא נעשה תגר או מכאן ולהבא: **בא לתקן אחר שנעשה תגר**. בא לתקן התבואה שקנה קודם שנעשה תגר אם נותנין החומר של דמאי או לא אבל ודאי צריך להפרים ודאי דהא דאמרינן למפרע הוא נעשה תגר אינו אלא לחומרא: הוי

## כתב יד א'

מנא ואין שני שבראשון טבול לראשון שבשניה: **שמן שהגרדי סך באצבעותיו חייב בדמאי** כו' מה בין זה לזה זה על גב גופו בטל וזה ע"ג צמר הוא בטל:

**פ"ב** (דף ז' ע"א) **ה"א** אלו דברים מתעשרין דמאי בכל מקום הדבילה והתמרים והחרובין האורז והכמון האורז שבחו"ל כל המשתמש ממנו פטור: **גמ'** תמן תנינן שום בעל בכי כו' המינים הללו ע"י שיש כיוצא בהם בארץ ישראל צרכו חכמים ליתן בהם סימן כו' א"ר אבון הדא מתניתא חילופא חיוב א) המינין האלו ע"י שאין כיוצא בהן בחו"ל צרכו חכמים למנותן והא דבילה בבוצרה שחיקה היא והא תמרים באלכסנדריא דקיקין אינון כו' עקום הוא: ה"ג א"ר אלעזר לא שנו אלא הלוקח מישראל אבל הלוקח מגוי ודאי ר"י אמר לא שנייא כו' דמאי. ר"א סבר כו' רוב א"י נתונה ביד גוים ר"י סבר מימר רוב א"י נתונה ביד ישראל ואפי' סבר ר"א כו' ר"א חש למיעוטא כהדא סירקייא כו' אלא כיני הא ר"א סבר רוב א"י נתונה ביד גוים ור"י סבר כו' ביד ישראל: (ע"ב) ועוד מן הדא ב) ה"ג דר' זעירא שלח לרבי אלעזר לצדוקא אלו נקלווסין דהכא מה אתון משערין בהון רובן מן הגוים או רובן כישראל א"ל לית אנן יכולין משערין בהון: מתניתא מסייעא כו' לר"א התגר בכל מקום דמאי אימתי בזמן שרוב מכנסו מישראל אבל אם היה לוקח מן הגוי ודאי ג): אחת מן ישראל אחת מהגוי דמאי: ה"ג ר' חייא בר אבא בעי קומי רבי מנא ונימר ד) האיש הזה ממי לקח מישראל דמאי מגוי ודאי תיפתר שהיה התגר גוי וגוי וישראל מטיילין לפניו ה): ה"ג מתניתא מסייעא לר"י דתני רבי נחמי' אומר אחד גוי ואחד כותי ואחד ישראל ע"ה דמאי ו) התיב ר' הושעיא כו' דתני ז) א"ר יודן לא הוזכרו רמוני בדן וחציר גבע כו' אם בלוקח מישראל בהדיא ח) תנינן ודאי אלא כו' בגוי הא כל שאר הדברים דמאי א"ר שמואל כו' בודאי אנן קיימין ובלוקח מישראל אנן קיימין תיפתר שהיה אגרנימין גדול כו':

## הגהות הגר"א

## כתב יד ב'

**פ"ב** (דף ז' ע"א) **ה"א** חילופא המינין כצ"ל. ומוחק תיבת חיוב: **צרכו חכמים למנותן** מוחק כל זה: **אלא הלוקח מן ישראל אבל הלוקח מן הגוי ודאי** כצ"ל: הוכיח לכל הגרים מוחק כל זה: (ע"ב) א) **שאל לר' אליעזר (לצדוקא) [דצדוקא]** כצ"ל: **אם היה לוקח מן הגוי ודאי** ר' חייא ב"ר אבא בעי קומי ר' מנא **האיש הזה ממי לקח מישראל דמאי** מן הגוי ודאי תפתר שהי' התגר גוי וגוי וישראל מטילין לפניו מתניתא מסייע לר' יוחנן תני ר' נחמי' אמר א' גוי וא' כותי וא' ישראל עם הארץ שהיא לוקח א' מן הגוי א' מישראל דמאי כצ"ל:

(דף ח' ע"א) ר"י בעי הביא ג' משואין זה אחר זה ה"ז תגר ב) כאחת אין זה תגר ונ"ל למטה קודם ר' מני בעי [ג]: **בא לתקן** כ"ה בתוך החיבור ובירושלמי נטה קו על תיבת בא: **לג' משואות** כצ"ל. ומוחק תיבת כאחת: **דרבנן אמרי כן המינים**



## בנ"י משה

(ח) הם בירושלמי על גב גופו בטל. כתב הר"ש והרכ"ב והתוי"ט דסיכה כשתיה וסוף מ"ג שמן ערב כתב הר"ש ותוי"ט דעיקרו לתשיחה ולא המיר כמו שתיה עצמה. וזה שחידש לנו הגאון זצוק"ל בגר"א שמן ערב שעשוי להריח לבד עכ"ל כלומר דלא נעשה לסיכה כלל. ועל הר"ש אלינו לדחוק ולומר ז"ש דעיקרו למשיחה ומשיחה אינו בכלל סיכה שהיא כשתיה אלא משיחה להריח. אבל התוי"ט ד"ה שמן ערב כו' כ' אע"ג דסיכה כשתיה לא יכד לחלק בין משיחה לסיכה ובמ"ד ד"ה חייב בדמאי כתב דסיכה כשתיה. וגם הרמב"ם בהלכותיו שכתב שמן ערב פטור מפני שאין חזקתו לאכילה. פ"כ כוונתו שאין חזקתו לאכילה ולא לסיכה אלא להריח בלבד:

(א) מפא"כ אורז ביש מעט דוגמתן בח"ל כצ"ל. הוא דברי תימה דהא מבואר כאן בירושלמי כמו שיש אורז בח"ל אלא שהוא משונה מן הנמצא בא"י כמו כן כל שארי מינים המנויין במתניתין כולם נמצאו ג"כ בח"ל אלא משונים ג"כ ומה זה שכתב משא"כ באורז וכן מ"ש דבשארי מינים המנוים במשנתינו אף תשמיש אדם חייב בדמאי עכ"ל. ג"כ תימה הא מבואר היטים לזרע קמה לעורות שמן לנר ושמן ערב פטור מן הדמאי. אלא ע"כ כדברינו שבוטע הביאור לא השמיטנו כלאוי. והכותב דבריו על הספר כפי' הקצר כאן לא ביאר כל צרכו וז"ל אפי' שהגוף נסכם ייטב בזה תמיהתינו הסניה ובמש"ם שהקילו חכמים באורז ביותר בדלין בח"ל משאר מינין כו'. ייטב תמיהתינו הראשונה אלא דפירושו האכוך הוא במחדורא בתרא שלו כדברינו זה בכמה מקומות ובמאשו את עשמו משום דעיקרו לאכילה ולא לשימוש עכ"ל. ר"ל ובשארי מינים הו"ל שביעית בהן כגם כמו האכילה:

(ב) דאין כיוצא בכן בח"ל. וכ"ה לשון הרמב"ם מתעשרין דמאי בכ"מ בין בא"י ובין בח"ל וכפי"ג ה"ד מה"מ כתב מתעשרין דמאי בכל א"י ובסוריא. וכתב הכ"מ היינו פירוש בכ"מ דקתני במתניתין אבל בח"ל לא כמ"ש בה"מ פ"א הל' כ"ב פירות א"י שיצאו לח"ל פטורים עכ"ל. והתוי"ט בריש פרקין כתב דבריו של הכסף משנה בלשון קושיא ע"ש. ולק"מ דהא הרמב"ם האריך לבאר בכדי לחלק קושיתו זאת דברים ה"ת ה"ו הקדים לבאר דלענין מצות התלויות בארץ קראו א"י שני החלקים מה שהחזיקו עולי בבל וגם מה שהחזיקו עולי מצרים ואף סוריא המצות נוהגות בהן מד"ס ומ"ש הכ"ב פירות א"י שיצאו ח"ל פטורים כו' ואם יצאו לסוריא חייבים מדבריהם מתבאר מדבריו שיצאו מא"י היינו משני חלקי א"י וכנ"ל. משא"כ בפירושו למשנתינו הקדים דבריו בפ"א מ"ג בזיב הוא המפרים בין ארץ ישראל שהחזיקו עולי בבל ובין שהחזיקו בה עולי מצרים. ואשר החזיקו עולי מצרים הן לענין דמאי כמו חוץ לארץ עכ"ל. ובמשנה א' פרק ב' כתב וז"ל כבר הקדמנו בפרק הקודם וכו' שאלו דברים הנזכרים מחויבים דיני דמאי בכל מקום אחד ביהיו בא"י או בחוצה לארץ עכ"ל. הלא מבואר דהאי ח"ל דקאמר הוא שהקדים בפרק הקודם. לכן בירר דבריו למען שלא יהא מקום לטעות וכו' פי"ג ה"ד מה' מעשר אע"פ בהם נמצאו בסוריא וא"ל בארץ שהחזיקו בה עולי מצרים בלבד חייבין בדמאי עכ"ל. וז"ש הם בכל א"י הוא החלק שקראו ח"ל לגבי לפנים מכזיב ולק"מ:

[ג] כ"ה גרסתו בתוך הביאור וקבינת הירושלמי לא הגיה כלום:

## כתב יד א'

מתני' הכא: ומקשי והא תנינן אורז וכמון. פי' במתני' ואפ"ה תני הכא בהדי מינין האסורין וא"כ קשה אמאי לא תני דבילה נמי אלא ודאי שהיא מותרת וה"נ הוי שריא היא: ישראל משמטין. פי' ומסתמא עשו בפירותיהן כדין ואין בהן איסור שביעית: בשאר שני שבוע דמאי דישראל דמאי. פי' חייב דמאי ופירות כותים נמי חייבים במעשר וישראל וכותים רבו על גוים דאין פטורין אלא פירות גוים אע"ג דפירות כותים הן ודאי לענין שלא יהא מפרים עצמו ודאי אמרינן להיפך ישראל וגוים רבו על כותים: וה"נ דישראל דמאי וכותים חייבין וגוים פטורים וישראל וכותים רבו על גוים: עד היכן. פי' יהא אותן המינין אסורין: ומפרש פונדקא כו'. כולן הם מקומות הן: וצירין בקסרין כנ"ל ט): אני אומר אותה הגינה היתה מיוחדת לו י). פי' שהיה יודע שעיבר עליה: והתיר את כולה. פי' אפ"ה התיר את כולה ואמאי אלא ודאי אלו לא היה ר"מ מחזיק אותו להיתר לא היה אוכל משום דאסור למיעבד בגבורתא דשמא יראה אחד ויסמוך עליו ויאכל שהם: (ע"ב) לא תזבון לי ירק אלא מן גינתא דסיסרא. פי' שהיה מחמיר ע"ע שלא ליקח משאר גוים לפי שבסוריא של ישראל חייב והיה מתיירא שמא גזל הגוי זה הקרקע מישראל ואין קרקע נגזלת ואף שקרקע נקנית נ"כ כשנשתקע שם הבעלים מכנה מחמיר ע"ע היה וגינתה דסיסרא היה ידוע לו שירש משל אבותיו: חזכור לטוב. פי' זה אליהו: ואי בעית מחמרא על נפשך אשתווי לחברוהי כנ"ל. פי' דבאמת מדינא מותר ליקח מכל הגוים אלא כיון שאתה רוצה להחמיר על עצמך כדפרי' לא תקח גם מזו הגינה ויהי' לך זו הגינה כמו שאר גינות של כותים: ובצלים הכופרים ובני המדינה כו' כנ"ל: והאיסטפניני לעולם. פי' אלו המינין לעולם אסורין: ה"ג ולענין כ) ספיחין, מן ר"ה עד חנוכה אסור ספיחין. פי' שודאי משביעית הן: מן עצרת עד ר"ה היתר ספיחין פי' שכבר יש ג"כ מאותו השנה: מן החנוכה עד עצרת צריכה. פי' מבעי ליה: והשתא מפרש מיני נטיעות ואף שהקשואין נמי מין ירק מ"מ נקראת נטיעה כאילן ל): ירק מותר ואורז אסור. פי' כיון שידוע שבניהם נטעו כאן ושני מינים חייבין במעשרות: מפני מה אורז מותר וירק אסור אורז מלמעלה וירק מלמטה. פי' שמסתמא הביא בניהם ממקום אחד ואמאי אורז אסור וירק מותר: ה"נ מ) א"ל רוב השדות הללו עושות המינין הללו. פי' ולכך גזרו באותן המינין טפי מבשאר: אפי' תימא כו'. רוב המינין הללו אינן באין אלא מן האיסור. פי' שרוב אותן המינין באין מן הארץ נ): (דף ט' ע"א) אין מקום בא"י עושה משאוי אחד של צמוקין. פי' ומסתמא בחד מקום לקחן לכך תלינן במחו"ל הביאן: ה"נ מתני' לא תני לי שמועה א"ל דא"ר ייסא כו'. פי' דפליגי אם הולכין אחר אותו המקום שהביאן משם ושם היה אותו המין אסור לפי ששם רוב אותו המין הוא מן האיסור או שלא גזרו אלא כשהוא במקום איסור אבל אם הוא עומד במקום היתר לא גזרו דאמרינן שמא לקח אותן הפירות כאן ולא הביאן ממקומן: הדא דתימא באילין אשפלתא. פי' הוא דבר מועט ולכך איכא למימר שלקח כאן: אבל באילין טוענייא. פי' שהוא משאוי גדול אמרינן מסתמא הביאן ממקומו ולכך הולכין אחר מקומו: היה מקומו ומעמדו היתר ועבר ס) דרך האיסור אותו האיסור כמו שלא עבר. פי' שלא חיישינן שמא לקח במקום האיסור: רבי וחבירו הלכה כרבי. פי' ואמאי הורי ליה כראב"ש: ה"נ קל ע) הקילו בשביעית שהוא מדבריהם נצטרפה דעתו של ר"י פ) עם ראב"ש. דהכא ראב"ש לקולא דהא דפליגי היינו כשמעמדו היתר ומקומו אסור דאי מעמדו אסור הוי אסור לכ"ע דהא אפי' ידוע שנזרע בודאי כאן אסור ולכך פסק כראב"ש:

(שם) **הלכה ב** א"ר יונה חברין חשודין לאבול ולהאביל כנ"ל. פי' הא דא"ר יהודה באפילו הם רגילין לאכול אצל חבריהן אפ"ה נוהגין בפירותיהן מתוקנין לתוך בתיהן היינו אפילו אם אוכלין אפי' אצל אותן שחשודין להאכיל דאיכא למיחש שמא יאכיל אותם דבר איסור ואינן חוששין אפ"ה הם נאמנין על פירותיהם: א"ר יוסי חברין כו'. פי' אבל אם אוכלין אצל החשודין להאכיל אפי' רבי יהודה מודה שאינו נאמן על פירותיו: מתניתא פליגא כו' על עצמו אינו נאמן כו'. אלמא מדקרי ליה אינו נאמן איירי שאוכל אצל החשודין להאכיל דאי אינן חשודין להאכיל לא הוה קרי ליה על עצמו אינו נאמן מדלא חיים שמא יאכילו אותו דבר איסור כיון שאינן חשודין: אלא בסוף. פי' אחר שקבל עליו להיות נאמן שלא אבד נאמנותו בכך: אבל בתחלה. פי' בשעה שהוא מקבל אף ר"י מודה שצריך שיקבל עליו שלא יאכל אצל אותן החברין: אין תימר חברין חשודין לאבול ולהאביל כנ"ל. פי' שכשאוכל אצלן ודאי הוא אוכל דבר שאינו מתוקן ואינו נאמן על עצמו אפ"ה הוא נאמן על אחרים: מה בין בתחלה כו'. פי' א"כ אפי' בתחלה לא יהא צריך לקבל עליו כלום כיון שמה שאינו אוכל דבר מתוקן אינו מזיק לאחרים כלל דמ"מ הוא נאמן על אחרים אלא ודאי שאם אינו נאמן ע"ע אינו נאמן על אחרים והכא לא אבד נאמנותו מחמת שאותן החברים אינן חשודין להאכיל אבל מ"מ בתחלה צריך לקבל עליו שלא לאכול אצלן דחיישינן שמא יאכילו אותו דבר איסור כיון שהן חשודין לאכול: ומשני דתני המקבל עליו כו'. פי' אפי' תימא חברין חשודין לאכול ולהאכיל ואינו מזיק לנאמנותו מה שאינו נאמן ע"ע אפ"ה יש חילוק בין בתחלה לבסוף דהוי כדבר אחד ותני המקבל עליו להיות נאמן כו': (ע"ב) תניתא ר' ינאי בי רבי ישמעאל הדא דתימר במתארח אצלו כו' כנ"ל. ותי' ואמר טעמא מיותר: ואפי' כניקה של יין. פי' שלא יהיה אפי' מניקה אחת של יין אינו מתוקן:

(שם) **הלכה ג** הא מכלל זו מודו בקדמיתא. פי' מדאמר ר' יהודה במתני' אף לא יגדל בהמה דקה משמע בהא דקתני לעיל מניה דהיינו ואינו מתארח אצל ע"ה: לית הדא פליגי על דר' יונה דא"ר יונה חברין חשודין לאבול צ) ולהאביל לפיכך אפי' כשמתארח אצל אותן חברים החשודין לאכול ולהאכיל שאינו נאמן ע"ע אפ"ה לא אבד נאמנותו אצל אחרים והכא קתני ואינו מתארח אצל ע"ה משמע אבל אם מתארח אינו נאמן: ומשני שלא לילך ויטמא גופו כו'. פי' הכא גבי מעשר איכא למימר שאפי' אינו

## כתב יד ב'

הוי שריה היא. מדלא תני דבילה נמי בהדי הכיא ש"מ דס"ל דדבילה מותר: בשאר שני שבוע דמאי. מפרש אמאי חייב דמאי משום דישראל מתקנין דמאי כלומר מחויבין לתקן עכ"פ דמאי. וכותים נמי חייבים אפי' בודאי וישראל וכותים רבים של גוים ה"ה דחייבין להפרים ולא בעינן להפרים ודאי משום כותים דהא ישראל וגוים שניהם לא בעי להפרים ודאי הם רבים על הכותים לכן לא בעינן להפרים אלא דמאי: (ע"ב) מן גינתא דסיסרא. שירשה מאבותיו אבל משארי גינות גוים היה חושש שמא גזל זה משל ישראל אע"פ שנשתקע שם בעלה וגם בסוריא היה ר"מ מחמיר לעצמו: מחמרא על נפשיך אשתווי לחברוהי. אם מפני החומרא גינת סיסרא שוה לחברוהי להחמיר עליו ג"כ: והאספטני לעולם. אלו המינים אסורין לעולם: מר"ה עד חנוכה אסור ספיחין. שהן ודאי של שביעית: מעצרת עד ר"ה הותר ספיחין. לפי שנמצא ג"כ מאותו השנה אלא מן חנוכה עד עצרת צריכה מבעי ליה: הקשואין כו'. השתא מפרש מיני נטיעות ואף שהקשואין נמי מין ירק מ"מ נקראת נטיעה כאילן: ר"י בעי היתה שדהו זרועה ירק ובא ומצאה אורז כו'. מקשה אמתניתין דקתני מינן הללו חייבין דמאי בכ"מ ואפי' בחו"ל וחדא מינייהו אורז הרי אם זרע בשדהו בח"ל ירק ואורז תימא שהירק מותר מפני שהוא מחו"ל והאורז אסור: אורז מלמעלן וירק מלמטן. כלומר הלא שניהם באים ממקום אחד ואמאי ירק מותר ואורז אסור: ה"ג א"ל רוב השדות הללו אינן עושות מינים הללו. ולכך גזרו במינין הללו יותר מבשאר מינין: ואפי' תימר כו' אלא מן האיסור. היינו מן ארץ ישראל: (דף ט' ע"א) חד אמר אחר מקומו. המקום ששם גדל רוב אותן המינים. חרנא אמר אחר מעמדו אם הוא עומד כעת במקום היתר לא חיישינן שמא הביאן ממקומן ושם הוא מקום חיוב דמאי: באילין אשפלתא. שהוא דבר מועט איכא למימר כאן לקח אבל באילין טוענייא שהוא משא גדולה אמרינן מסתמא ממקומן הביאן והולכין אחר מקומו: אותו מקום האיסור כמי שלא העבירו. ולא חיישינן שמא לקח במקום האיסור: נצטרפה דעתו של ר' יוחנן*) עם ראב"ש. כי היכי דאר"י שהקילו בשביעית שהוא מדבריהם ה"נ קאמר ראב"ש אחר מעמדו להקל כשמעמדו היתר דאי כשמעמדו איסור אפי' בידוע שלא נזרע כאן אסור לכ"ע אלא במעמדו היתר ולקולא (ה):

(שם) **הלכה ב** אמר ר' יונה חברין חשודין לאבול ולהאביל. הבעלי בתים חבירין חשודים לאכול וגם להאכיל והמקבל מתארח אצלו ואינו חושש שמא יאכילוהו חבירין דמאי אעפ"כ נוהגין בפירותיהן מתוקנין לתוך בתיהם: אמר ר' יוסי חשודין לאבול ולא להאביל. אם שאוכלין אצל חבירין החשודין להאכיל ס"ל לר' יוסי דמודה ר' יודה שאינו נאמן אלא שאינן חשודין כ"א לאכול אבל לא להאכיל: פליגא על ר' יוסי אמרו לו על עצמן אינן נאמנין. ע"כ דר' יונה מיירי בשאוכל אצל ע"ה החשודין להאכיל שפיר קאמרי רבנן על עצמו אינו נאמן דאינו חושש שמא יאכילנו האיסור: לא אמר ר' יודה אלא בסוף. שכבר קיבל להיות נאמן ולבסוף התארח אצל ע"ה קאמר ר' יודה דאעפ"כ נאמן: אבל בתחלה. בשעה שמקבל עליו להיות נאמן מודה ר' יודה דמבעי ליה לקבל שלא יתארח אצל אותן חבירין: אין תימר חבירין חשודין לאבול ולהאביל. והאוכל אצלן אינו חושש שמא יאכילנו האיסור הרי דאינו נאמן על עצמו אעפ"כ קאמר ר' יהודה דנאמן א"כ מה בין בתחלה או בסוף דהא מה שאוכל אצל אחרים אינו מפסיד אמונתו למה לו לקבל בתחלה שלא יתארח אצל ע"ה. אלא ודאי מי שאינו נאמן על עצמו גם על אחרים אינו נאמן ור' יודה דקאמר נאמן ע"כ מיירי בחבירין שאינן חשודין להאכיל אבל בתחלה מ"מ צריך לקבל שלא לאכול אצלן מפני הספק שמא יאכילוהו דבר האסור כיון שהן חשודין לאכול: המקבל עליו להיות נאמן חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו. משני לעולם מיירי בחבירין חשודין לאכול ולהאכיל והמתארח אצלו אינו נאמן על עצמו אעפ"כ נאמן על אחרים מ"מ דוקא בסוף שנתארח אצל ע"ה אבל בתחלה מחויב לקבל שלא לאכול אצלן דאם לא יקבל הדבר הזה הוי חוץ מדבר אחד:

(דף ט' ע"ב) **הלכה ג** מודי בקמייתא. דקאמר ת"ק ואינו מתארח אצל ע"ה לית הדא פליגי על ר"י דאמר חבירין חשודין לאכול ולהאכיל והמתארח אצלן אינו נאמן על עצמו מ"מ נאמן הוא על אחרים והכא קתני ואינו מתארח משמע אם מתארח אינו נאמן (ו): שלא ילך ויטמא על גופו. משני שאני הכא גבי טהרות אפילו אם

*) בהגהות גורס דעתו של רבי.

הגהות הגר"ם ט) ושם ירק מן הגינה בשביעית מוחק תיבת בשביעית: י) ושם מוחק תיבות היתה מיוחדת לו (והתיר את כולה): כ) בזה לא הינה כלום ע"פ גרסתו אלא לקמן מחק תיבות מן חנוכה עד עצרת היתר ספיחות ואחר תיבת ראש השנה גרס היתר מן חנוכה עד עצרת צריכה: ל) ושם מחק ופת חלה לעולם ואחר תיבות השביעית שביעית גרס במ"ש מותר מיד וכן החליף וגרס אצל ר' יונה הגינה ואצל ר' יוסי הבלנקי: מ) ושם מחק תיבת אבל וגרס רוב השדות הללו אין עושות כו': נ) שם עכשיו יש סוסיתא מוחק תיבות יש: ס) ושם גרס והעבירו דרך מקום איסור אותו מקום האיסור כמו שלא עבר: ע) ושם גרס דרבי יוחנן אמר משום ר"י קל וכו' ומוחק תיבות אית דבעי מימר: פ) ושם מוחק תיבת יוחנן ולענ"ד צ"ל יוסי: צ) היינו כי כן גרים:

## הגהות הגר"א

המינים אסורין כנ"ל: הוי שריה היא כנ"ל. ומוחק תיבת שייריה: בשאר שני שבוע דמאי ישראל מתקנין דמאי ג) כנ"ל: ישראל וכותים רבים על גוים כנ"ל [ד] ד): וצירן (בקיסרין) [בקיסרין] כנ"ל. ומוחק תיבת ודאי: ירק מן הגינה והתיר את כולה כנ"ל. ומוחק תיבת בשביעית: מיוחדת לו כנ"ל. ומוחק תיבות והתיר את כולה: (ע"ב) מחמרא על נפשך אשתווי לחברוהי כנ"ל. ומוחק תיבות אשתרי לחברך: ובצלים הכופרים ובני המדינה כנ"ל. ומוחק תיבת הנמכרים: עד חנוכה אסור ה) ספיחין מן העצרת עד ר"ה מותר מן חנוכה עד עצרת צריכה כנ"ל: הרי אלו בשביעית שביעית במ"ש מותר מיד בשאר שני כו' כנ"ל. ומוחק תיבות ופת חלה לעולם: דמאי בלוקח מן הגינה כנ"ל. ותחת תיבת הבלונקי גורס הגינה: ודאי בלוקח מן הבלונקי פה גורס תיבת הבלונקי תחת תיבת הגינה: נ"ל אמר אף אהניות הבכורות: רוב השדות הללו אין עושות כנ"ל. ומוחק תיבת אבל: אבל עכשיו סוסיתא עיינש כנ"ל. מוחק תיבת יש: (דף ט' ע"א) לא תנא לי שמועה אמר לי כנ"ל. ומוחק תיבת יחמי: הי' מקומו ומעמדו היתר והעבירו דרך מקום איסור אותו מקום האיסור כמו שלא העבירו כנ"ל: דר' יוחנן אמר משום ר"י קל שהקילו בשביעית כנ"ל: אית דבעי מימר נצטרפה דעתו של רבי וכו' גורס רבי תחת יוחנן: ה"ב מתקנין לתוך בתיהן אר"י חברין חשודין לאבול ולהאביל כנ"ל: אין תימר חברין חשודין לאבול ולהאביל כנ"ל: (ע"ב) ואמר טעמא בחיבורו כתב דלא גרס: ה"ג

הגהות הגר"א ע"פ העתקת הרד"ל ג) וגוים פטורין: ד) עד היכן עד פונדקא דעמודא כו' וודאי בקיסרין: ה) ספיחין מן החנוכה עד הקשואין ט"ס וצ"ל. וכתב הרד"ל כן מצאתי כתוב והסר הסיום עכ"ל. וכתב על זה שמו"ל ס"כ ש"ל וזה לשונו ואולי הוא ר"ת וצריך למחקו. וכוונתו מתיבות ספיחין מן החנוכה כו' עד הקשואין שבשורה שלאחריה צריך למוחקו:

## בני משה

[ד] בתוך הביאור כתב ה"ג דישראל דמאי וכותים חייבין וגוים פטורין וישראל וכותים רבו על גוים:

(ה) מוכרחין אנו לבאורו זה לפי הגרסא שבפנים אבל קשה עלינו לפרש ת"ש וירכו על רבי. אמנם נפשה קו למחוק תיבת ר' יוחנן והכא הכותב לכתוב בצידו גרסתו המדפיס. והנלע"ד לפי מה דגרים לעיל דר' יוחנן אמר משום ר"י קל שהקילו וכו'. כן נמי גרסינן הכא שנצטרפה דעת של ר"י *) ע"ד ראב"ש וירכו על רבי לכן הורי ליה ר' יוחנן כהדא דראב"ש. גם לקמן דף י"ד ריש ע"א לגה לי אבד מחק תיבה אבל. ושכח הכותב לכתוב בצידו תיבת ת"ח:

(ו) גם כאן כותב הביאור לא ביאר כל צרכו והכי נ"ל דו מודי בקמייתא היינו בפלוגתא קמייתא דפליג ר' יהודה במתניתין דלעיל וס"ל המתארח אצל ע"ה נאמן וכאן לא פליג ביה משמע כאן גבי טהרות מודי דהמתארח אינו נאמן. והכמים פליגי עליה דר"י וא"ל על עצמו אינו נאמן ופי' הר"מ אחר שאכל אצל ע"ה ואינו נאמן באמר כי מה שאכלתי עמו הי' מעושר מפני שהוא נוגע בעדותו ומאחר שאינו נאמן על מה שאכל האיך יהי' נאמן על מה שאינו אוכלין ונסמוך על דבריו כשאמר זה מעושר ואין הלכה כר"י עכ"ל. ולפ"ז אינו יכול לייבב התוספתא המובא בירושלמי וקבעו הרמב"ם להלכה בפ"י ה"ד הי' הוא נאמן ואשתו אינה נאמנת לוקחין ממנו ואין מתארחין אצלו עכ"ל. היינו כי המתארח אצלו אוכל מעשי ידי אשתו ומעתה איך לוקח ממנו על עצמו אין נאמן שאוכל תמיד מעשי ידי אשתו ואיך נאמן באמר כי מה שאכלתי עמה מעושר כו' כנ"ל וצ"ע. ודוחק לומר המתארח אצל בעל של האשה אינה נאמנת ויהי' חמור מבעלה הדר בכפיפה. וקשה עלינו לפרש ת"ש בירושלמי שם הרי כדר עם הנחש בכפיפה כ"ל אשר ידע להזהר משא"כ המתארח לא ידע להזהר:

*) [כי גם הוא ר"י שר' יוחנן אמר משמו קל שהקילו בשביעית ור"י הוה נצטרפה דעתו ע"ד ראב"ש וא"ש וירכו על רבי כיון דהצטרף עם ראב"ש הוא ב"כ תנא וק"ל]:

פי

## כתב יד א'

אינו אמן ע"ע אינו מפסיד נאמנותו על אחרים כדמפ' שאפ"ה נוהג בפירותיהן מתוקנין לתוך נתיהן אבל גבי טהרות כיון שאינו נזהר מטומאת גופו חיישינן שמא יטמא טהרות שבניתו: ואפי' על דר' יוסי. פי' דמוקי לעיל דאיירי בחברין שאינן חשודין להאכיל וה"כ לא יטמא גופו כלל ואמאי קתני הכא אינו נאמן כשמתארח אצלו: תמן ק) למעשרות ברם הכא לטהרות. פי' דבטהרות חשו שפי כיון שהוא חשוד על עצמו שלא יאכילנו דבר אסור וילך ויטמא גופו ויטמא הטהרות. ומייתי עליה ראיה שבטהרות החמירו שפי דתני הנא ן על הטהרות נאמן על המעשרות הנאמן על המעשרות אינו נאמן על הטהרות כצ"ל: תני הכל צריכים לקבל עליו אפי' חבר ת"ח ר) כצ"ל: (דף י' ע"א) אתייא דלא כריש לקיש ש). פירוש דריש לקיש סבר כן. שאינו צריך לקבל עליו כלל דכיון שישב בישיבה הוי קבלה ולפיכך לא קבל עליו כלל: והויא נשיא חזיין ליה וערקין מן קמוי. פי' שהן סבורין שצריך לקבל עליו משעה שישב אלא במסתמא אמרינן שכבר קיבל אבל אם יודע בודאי שלא קיבל אינו נאמן על הטהרות ולפיכך שלא יטמא הטהרות שהם מקריבין אותן לכנפים. פי' שיהא נאמן על הטומאות קלות: ואחר כך מלמדין אותו לטהרות. פי' כיצד יהא נזהר בטהרות שלא לטמאן: ומפרש כנפים היינו מדפות. פי' שהן טומאה דרבנן: וטהרות ידים ת). פי' שהן נמי דרבנן: ה"ג דוחין אותו מחבירתו. פי' דוחין משמע שדוחין אותו לגמרי ואפי' חזר אח"כ צריך לקבל עליו כבתחילה: חזרו לומר יצא מגבייתו הרי הוא כחבר. פי' שא"צ לקבל עליו שלא אבד קבלתו שקיבל תחלה אלא כל זמן שהוא גבוי: ה"ג בא קמן א"צ קירוב. פי' מדקתני אין דוחין משמע שלא אבד קבלתו אלא כל זמן שהוא בחו"ל אבל כשחוזר לארץ הרי הוא כבתחילה:

(שם) הלכה ד כאן בעושה בטהרה כו'. פי' בעושה בטהרה הנחתום מפרים שאינו רשאי למסור טהרות לע"ה דהכא איירי כשהלוקח נאמן על המעשרות ואינו נאמן על הטהרות אבל כשעושה בטומאה רשאי למסר לו והלוקח מפרים: אם בעושה בטהרה. פי' הדין שיפרים המוכר: יפריש הכל א) פי' אפי' מעשר שני: ומכי בדין היה שלא יפריש כלום אלא שאין מוסרין טהרות לע"ה. פי' ולפיכך הקילו במעשר שני: והדר מקשי על דר"א אם במדה דקה יפריש הכל. פי' אפילו מעשר שני ולא חש לתרץ דה"נ אפשר לתרץ בדין הוא שלא יפרים כלום אלא מפני התינוקות או מפני שהוא מתשכר לפיכך הקילו במעשר שני ב): הוי איש חורנין. פי' מדנקט כגון משמע שיש עוד. ועוד הוי מני להקשות מדנקט מוכרי תבואה נ"כ ול"מ אינן אלא סיטון בלבד: ה"ג לא על הדא ר"א אמר הדא מילתא אלא כו': ה"ג או בחנות שסמוך לפלטר. פי' דהוה מדה דקה: מפריש הכל ג). פי' אפי' מעשר שני: עליה חבריא בשם ר"א (דר"א) דר"מ הוא היידן ד) ר"מ כו' כצ"ל. ומה שביניהם מיותר: ומפרש הדא דתנינן בתרה כו' טפילה גסה לדקה כצ"ל. ותני ר' חייא בן כו' טפילה גבה לדקה. פי' דאזלינן בתר המדה שמוכר השתא ולא על מה שדרכו למכור: וכן. פי' דהכא כמי תני כן: פלטר מדה דקה וחנות מדה גסה טפילה היא גסה לדקה. פי' דסתם נחתום דרכו למכור תמיד במדה גסה כמו בחנות ואפ"ה אמר שצריך שיהיה מוכר אף עכשיו בחנות שהיא מדה גסה אבל אם מוכר עכשיו בפלטר שהוא מדה דקה צריך להפריש הכל ולא אזלינן בתר מה שדרכו למכור בגסה: מפני התינוקות כו'. פי' הא דמדה דקה צריך להפריש המוכר היינו מפני התינוקות שכשמוכר במדה דקה רגילין התינוקות ליקח ממנו: ר' לא בשם ר' יוחנן כו': ה) אמר ר"ז חשבון שבר ביניהון. פי' בין חברייא לר' לאי בשם ר"י: מדד לו סאה לענין ו) רבעים. פי' שאינו מוכר מעט מעט אלא סאה ביחד על המקח של רבעין שהמוכר משתכר ולפיכך לר' לא צריך המוכר להפרים אבל מפני התינוקות אינו צריך המוכר להפרים שהרי כשמוכר סאה ביחד לא חיישינן לתינוקות וכן להיפך דהיינו כשמוכר רבעין פי' מעט מעט על המקח שמוכרין סאה ביחד שאין המוכר משתכר וחיישינן מפני התינוקות כיון שהוא מוכר מעטד מעט:

(שם) הלכה ה את שהוא טפילה לדקה בדקה. פי' שהוא מוכר תמיד בדקה ומדד לו כמה רבעין בדקה אלא שאותו שנשאר מכר לו הכל ביחעמוזו היא מדה גסה שמוכר אותו מעט הנשאר בלא שיעור ומדה וזו היא אכסרה כמו שפירש הרמב"ם אפ"ה היא טפלה לדקה וצריך להפרים אף עליה הכל אלמא דש אף מפני התינוקות דמסתמא באותו המעט אינו משתכר כמו המוכר במדה גסה כיון שמוכרן באומד אבל מכני התינוקות חיישינן כיון שהוא רגיל למכור תמיד לתינוקות חיישינן שמא אף אותו המעט ימכור לתינוקות: אפי' ז) לא מכר לו אלא סאה ורובע צריך לעשר כו'. פי' שאין דרכו למכור רבעין אלא הוא מוכר הכל ביחד אלא אחר שמדד לו כמה סאה נשאר מעט ומדד לו אותו המעט ברבעין צריך לעשר אותן הרבעין אף דהכא ודאי לא חיישינן מפני התינוקות כיון שאינו מוכר מעט אפ"ה צריך לעשר אותו הרובע אלמא דטעמא מפני שהמוכר משתכר דמסתמא מוכר אותו הרובע כדרך שאר מוכרין רבעין ולא לענין הסאה: נתנו שיעור ליבש. פי' דהיינו ג' קבים: נתנו דמים ללח. פי' דהיינו דינר: הין מדה גסה. פי' היא מדת הלח: לימון ח) מדה דקה מן הלימון ולמעלה מדה גסה כצ"ל ולימון הוא מטבע והיינו נתנו דמים ליבש דקאמר בסמוך: ר' יוחנן בשם ר"ש בן יהוצדק כו'. פי'

## כתב יד ב'

אם הוא נאמן שלא יטמא את של אחרים בכוונה אבל כיון שילך ויטמא גופו ממילא יביא ויטמא טהרות בלא כוונה משא"כ גבי מעשר אפי' אינו נאמן על עצמו איכא למימר דאינו מפסיד אמונתו על אחרים: ואפי' על דר' יוסי. דאמר בשאינן חשודין להאכיל וה"נ בשאינן חשודין לטמאו: מכל מקום. הכא מודי ר' יהודה דאינו נאמן כשמתארח אצלו: תמן למעשרות הכא לטהרות. ובטהרות חשו טפי כיון שמתארח אצל החשוד להאכילו דבר איסור יטמא גופו ויטמא טהרות: הנאמן על המעשרות אינו נאמן על הטהרות. מכאן ראיה דבטהרות חשו טפי: (דף י' ע"א) וערקין מן קמוי. שלא יטמא הטהרות שבידו דידעו שלא קיבל עליו לטהרות: מקריבין לכנפיים. שיהא נאמן על טומאות קלות: ואח"כ מלמדין. לטהרות. האיך צריך לזהר בטהרות מלטמאן: כנפיים מדפות כו'. מפרש מאי כנפיים היינו מדפות שהן טומאה דרבנן וטהרת ידים נמי דרבנן: דוחין אותו מחבורתו. דוחין משמע לגמרי ואם חזר מגבייתו צריך לקבל עליו כבתחלה: חזרו לומר יצא מגבייתו ה"ה כחבר על סמך קבלתו מתחלה וא"צ לקבל עליו מעתה עוד: בא קמן א"צ קירוב. כדקתני אין דוחין היינו שלא הפסיד קבלתו מתחלה רק כל עוד היותו בח"ל אבל כשבא לקמן הרי הוא כבתחלה:

(שם) הלכה ד בעושה בטהרה. כנחתום מפרים דמיירי בלוקח הנאמן על המעשרות ולא על הטהרות ולכן הנחתום מפרים דאינו רשאי למסור טהרות למי שאינו נאמן על הטהרות (ז). וכאן בעושה בטומאה. רשאי למסור לע"ה והלוקח מפרים: יפריש הכל. אפי' מעשר שני יפרים המוכר: אלא שאין מוסרין טהרות לע"ה. לכן הקילו במ"ש: יפריש הכל. גם לר"א פריך כנ"ל ומתורץ בתירוץ הנ"ל בדין הוא שלא יפרים כלום ואינו מפרים אלא מפני התינוקות או מפני שהוא משתכר לכן הקילו במ"ש: (ע"ב) הוי איש חורנין. מדקתני כגון הסיטונות כו' משמע דיש עוד מדה גסה וגם הא נקט מוכרי תבואה: או בחנות שהוא סמוך לפלטרין. הוי מדה דקה מעשר הכל אפי' מ"ש: טפילה היא גסה לדקה. דאזלינן בתר המדה שהוא מוכר השתא ולא על מה שדרכו למכור וכן ה"נ פלטר מדה דקה וחנות מדה גסה טפילה גסה לדקה דסתם נחתום מוכר במדה גסה כמו בחנות ואפ"ה אמר צריך שיהי' מוכר אף עכשיו בחנות שהיא מדה גסה אבל אם מוכר עכשיו בפלטר שהיא מדה דקה מפריש הכל ולא אזלינן בתר מה שדרכו למכור בגסה: מפני התינוקות. הרגילין ליקח מהמוכר במדה דקה: (דף י"א ע"א) חשבון שבר ביניה'. בין חברייא בשם ר"י ובין ר' לא בשם ר"י: מדד לו סאה רביעין. שאינו מוכר מעט מעט אלא סאה כאחד על מקח של רביעין והמוכר משתכר לר' לא המוכר מפרים. אבל לחברייא אין המוכר מפרים דליכא למיחש מפני התינוקות שאינן קונין סאה כאחד: מכר לו רביעין סאה. שמוכר רביעין היינו מעט מעט על מקח שמוכרין סאה ביחד לר' לא המוכר מפרים מפני התינוקות שדרכם ליקח רביעין ולחברייא אין המוכר מפרים שאינו משתכר הרבה: את שהוא טפל לדקה. שהוא מוכר תמיד במדה דקה אלא שמכר כעת הנשאר בגסה ובלא שיעור ומדה כמ"ש אכסרה דינו כדקה דמפריש הכל הרי באותו המכר אינו משתכר הרבה כיון שמכר באומד אלא ע"כ טעמא מפני התינוקות שדרכו למכור תמיד לתינוקות חיישינן שמא אותו הנשאר ימכור ג"כ לתינוקות: אפי' סאה ורובע. שדרכו למכור רק שאין אלא אחד שמדד לו סאין נשאר אצלו רובע ומדד לו ברובע צריך לעשר הרביעית אע"פ שאין התינוקות קונים אצלו מפרים הכל ע"כ טעמא דמשום מה מוכר הרביעין כלרך שאר מוכרי רביעין ומשתכר

(שם) הלכה ה שיעור ליבש. היינו ג' קבין דמי' לא היינו דינר (ח): הין מדה גסה הרי שיעור ללח: לימון. הוא מטבע הרי דמים ליבש כמ"ש בסמוך:

תפתר

הגהות הגרי"ם ק) היינו שכן גרס: ר) ושם חזר לגרוס ככתוב אלא שמוחק תיבת חבר ועוד מוחק תיבת חבר גבי אי משעה דאשונה למה לי חבר: ש) ועוד גרס שם אתיא דרבי לא כעובדא דריש לקיש. ושם י' ע"א הגה לכון ביתא גרים לגתיכון: ה) ושם מוחק תיבת מעשרות: א) היינו שגרסתו כן ומוחק תיבת על. ומוסיף תיבת אלא ומוחק תיבת דאי וגורם במקומו תי' טהרות: ב) ושם כ"כ כאן נ"ל ר"י בשם ר"ש בן יהוצדק (בדף י"א ע"א) עד סוף הפרק: ג) שמוחק תי' על: ד) הך למותר ומוחק שם מן תיבת דר"מ אמר עד היידין: ה) היינו שגם גורס אמר ר"ז עד המשנה קודם מתני' מסייע כו': ו) גם מוחק תיבת לענין וכן מוחק לענין סאה: ז) ושם מוחק תיבות לא מכר לו אלא: ח) ושם גרס לימון מדה גסה מלימון ולמטה מדה דקה עכ"ל. גם מזה תבוא תרופה שהגהותיו דשם היו לו מהדורא בתרא לזה:

## הגהות הגר"א

ה"ג חבירין חשידין לאכול ולהאכיל כצ"ל: תמן למעשרות אבל הכא לטהרות כצ"ל: הנאמן על הטהרות נאמן על המעשרות הנאמן על המעשרות אינו נאמן על הטהרות כצ"ל: אפי' ת"ח כצ"ל. ומוחק תיבת חבר:

(דף י' ע"א) למה לי אפי' ע"ה אתיא דר' לא כעובדא דריש לקיש כצ"ל: לכון בייתא. נ"ב לבתיכון: טהרות ידים כצ"ל. ומוחק תיבת מעשרות: דוחין אותו מחבורתו חזרו לומר וכו' יצא מגבייתו ) כצ"ל: בא קמן כצ"ל. ומוחק תיבות הא קטן: ה"ד יפריש על הכל בדין הי' שלא להפריש כלום אלא שאין מוסרין טהרות לע"ה כצ"ל. ומוחק תיבת ודאי: יפריש על הכל מן הלוקח

ר' יוחנן בשם ר"ש בן יהוצדק בדף י"א ע"א עד סוף הפרק נ"ל כאן ז): (ע"ב) ר' אלעזר כצ"ל. מוחק תיבת אי"א: מעשר הכל כצ"ל. מוחק תיבת על: ח) דר"מ אמר לא התירו למכור דמאי אלא לסיטון בלבד כל זה מוחק: טפילה גסה לדקה ותני ר"ח את שדרכו להמדד בגסה ומדדו בדקה טפילה גסה לדקה כצ"ל: הואיל והלוקח משתכר הלוקח מפריש (דף י"א ע"א) אר"ז חשבון שבר ביניהן מדד לו כאה רביעים הואיל והמוכר משתכר המוכר מפריש מכר לו רביעין סאה הואיל והלוקח משתכר הלוקח מפריש מתניתא מסייע לדין כו' כצ"ל: אפי' כאה ורובע כצ"ל. ומן לא עד אלא מוחק: ה"ה טמן מדה דקה מן הטמן ולמעלה מדה גסה כל זה נמחק ונ"ל לימון מדה גסה מלימון ולמטה מדה דקה:

הגהות הגר"א ע"פ העתקת הרד"ל ו) חזרו לומר כ' זמן שהוא גגאי דוחין אותו מחבורתו יצא כו': ז) ר"י בשר ש בר יהוצדק תנאי שייך למעלה כמשכ"ל וקאי על קושיא דלעיל אם כעושה בטהרה יפרים על הכל וכן אם במדה דקה יפרים על הכל וע"ז אר"י בשר"ש בן יהוצדק תנאי כ ד: ח) דר"מ היא היידן ר"מ הסיא והשאר מיותר:

## בנ"י משה

(ז) פי' מ"ד בתוי"ט ד"ה נחתומין כתב הרב וכן הר"ש נחתום חבר כו' אבל אם מוכר לע"ה כו' והא דתנן לעיל דאין חבר רשאי למכור לע"ה לח ויבש כו' ע"ש בדחק ועי' פ"ס מ"ח תוי"ט ד"ה אלא כו' ומ"ש הרב ודוקא לחבר כ"ה בירושלמי וכ"ה ברמב"ם ונראה דלאו דווקא אלא ה"ה לנאמן על המעשרות עכ"ל. הס כמבע מה שכתוב בכאן דאין רשאי למכור לע"ה לח ויבש היינו אפי' לנאמן למעשרות אינו נאמן לטהרות. ובפ"ו כתב התוי"ע ד"ה לחבר והוי מצי למנקט באמר למעשר לא קפיד והרבה פעמים כתב הרמב"ם בחבורו חבר ולאו דוקא אלא ה"ה לנאמן עכ"ל. מוחזק בידינו שהרמב"ם לבונו ומשנתו קב ונקי. ובאתו לומר כן זה הנאמן על המעשר שלמיותו ע"ם דלא נמיר ולא סביר אלא שקבל עליו ד' דברים השנויים במ"נ פ"ב ורגיל בהם ה"ז נאמן ותו לא וע"כ דיתר הדינים השנויים במשנתינו לא כתנו אלא לחבר וכת"ם הר"מ כמ"ב חבר נקרא ת"ח לבן בכל פרטי חדושי דינים השייכים למוכר או לקונה חוץ מאלו הד' דברים שע"ס צריך לקבל. בכולם קפיד הרמב"ם בחבורו לכתוב חבר אלא פעמים סמך על שם חבר שכתב בריש ענינו. ועפ"ז יתוכן לנו דברי הרמב"ם פ"ע מהלכות מעשר הלכה י"ב הנחתומים כו' כדי שיפריסנה בטהרה עם החלה הכי דקבע שמעתא כר' יוחנן כאן בעושה בטהרה וכאן בעושה בטומאה היינו מתניתין דנים פ"ס מיירי בעושה בטומאה ובפ"ע שם ה"ו סתם יכתב שלוקח ככר מן הנחתום מפרים כדי תרו"מ ותלה ולא הזכיר מי הוא הלוקח אלא כיון דאורינן ליה דינא ע"כ מיירי בלוקח חבר אמרינן ליה שהוא יפרים כדי תרו"מ ותלה אם קנה מנחתום ע"ס והיינו עושה בטומאה ופ"ב מ"ד דהלכתא גמירא ליה לנחתום שהוא יפרים תרו"מ והלה ע"כ בהוא חבר ואורינן ליה מכיון שהוא חבר ומסתמא הוא עושה בטהרה דיפרים ת"מ עם החלה בטהרה. וכת"ם הר"ש כאן בפ"ב מ"ד וז"ל ודבר תימה מאי קושיא לי' דמתניתין בנחתום חבר והתם בחבר בלוקח מנחתום ע"ס וזהו שיטת הרמב"ם מפא"כ הרב והר"ש שכתבו דמתניתין דכאן לא איירי אלא מחבר לחבר א"כ אין מועיל לתרץ כמוקמוה מ"ד דפ"ב בעושה בטהרה. לכן אוקמוה הכא בים פ"ה כר"א אפי' אם גם כאן בעושה בטומאה אלא דכאן במדה דקה וכו'. ומעתה אין מקום לקושית התוי"ע מהא דתנן לעיל דאין חבר רשאי למכור לע"ה לח ויבש. דכאן לא יגרום כוד טומאה:

(ח) בחנות אני' הוסיף לקח וביאר הסיטוניות הם הקירים הגדולים ומוכרי תבואה הם המוכרים ג' קבין ביבש וכו' יעוי"ש. סילק בזה קושית תוי"ע פ"ב מ"ד ד"ה הסיטוניות כו' ז"ל ולשון הרב סיטוניות הם הסוחרים הגדולים הקונים תבואה כו' אני יכול ליישב דהא ומוכרי תבואה תנן ול' הר"ש הסיטוניות דהכן לקנות פירות מרובין כו' וגם זה הפי' דחיק דא"כ תרתי ביבש נ"ל ועוד דלקמן מפרש גסה דלח ולהרב והר"ש לא מצאן דכר שמיה עכ"ל. והנה קושיתו דהא ומוכרי תבואה תנן וכן הכתי ביבש ל"ל מבואר תירוצם בחנות אני' ות"ם לא מצאן דכר שמיה

אם

## כתב יד א'

פי' היא מילתא באפי נפשא ט) ולא קאי על מתני' ומפרש: מה אנן קיימין כו' הואיל הלוקח משתכר הלוקח מפריש כצ"ל: תיפתר במכנסו. פי' שמוכר לו פירות ודאי ואיירי במדה גסה ולפיכך הנאי ב"ד שהוא מפריש תרומת מעשר וא"צ להפריש מע"ש והא דאינו מזכיר כאן תרומה גדולה כיון שאיירי בודאי היינו לפי שא"א לגורן שתעקר אא"כ כבר נתרמה תרומה גדולה: אפי' תימר שלא מהכניסו. פי' אלא שלקח י) ואיירי ביודע שלא נתקן דהוי ודאי ואיירי ג"כ מחבר לחבר ושניהם יודעין שהוא ודאי וצריך לתקן אלא דתנאי בית דין על מי מוטל לתקן. ומפרש תרומת מעשר משל מוכר ומ"ש משל לוקח: בגין דיהוון מדכאין טבאות כצ"ל:

## מאבילין פרק שלישי

(דף י"א ע"א) **הלכה א** מאבילין כו': (ע"ב) נתני' בעניים חברים. פי' אז מותר ליתן להם דמאי דבודאי יתקנו הם ואפ"ה אי לא היו עניים היה אסור דכ"מ שאסור למכור דמאי אסור לשלוח לחבירו דמאי ואפי' חבר לחבר והכא בעניים התירו: ובאכסניא כר' יהושע. פי' שהוא חבר: ומייתי תני מעשה. פי' שהיה ר' יהושע פעם אחת אכסניא: כה מקיים ר' יוסי לאכסניא. פי' דהא אכסניא ע"ה ודאי אסור ליתן דבר שאינו מתוקן: ומשני כהדא דתני. פי' דאיירי באכסניא של גוי: אפי' מודיעו מה מועיל. פי' כיון שהוא ע"ה: ומשני מפני אחד שהוא מתקן כצ"ל. פי' דשמא יש בהן אחד שמתקן הצריכו תמיד להודיע: (דף י"ב ע"א) ה"ג תמן תנינן פועל שאינו מאמין לבע"ה חושך גרוגרת כו' תמן אמרת הבעה"ב מפריש וכאן את אמר הפועל כפריש. פי' מדאמר התם שאינו מאמין לבעה"ב משמע שהדין על בעה"ב להפרים והכא תני ר"ג היה מאכיל את פועליו דמאי אלמא על הפועל להפרים: ומשני תמן במאבילו מן האיבום. פי' כדרך הפועלין שהוא צריך ליתן להן מזונות לפיכך על בעה"ב להפרים כדמפרש לקמן דהוי כפורע חוב מדמאי: וכאן איירי במאבילו מן המנויין. פי' דהיינו שאינו מאכיל אותן כדרך הפועלים אלא כמו שאר בנ"א שנותן להם דרך מתנה לפיכך הוי הן כשאר עניים ועלייהו להפרים: ועליה אמר ר' מנא הדא אמרת אלין דעבדין (נ"ביהן) [בביתן] אסור ליתן כו'. פי' כמו שאוסר כאן להאכילן דמאי כשמאכילן מן האיבום: (ע"ב) כ"ט דב"ש. פי' דאמרי נותנין את המעושר לשאינו מעשר משמע שאסור ליתן לשאינו מעשר דבר שאינו מתוקן והא תני רישא מאכילין את העניים דמאי ומוקי אפילו בעני ע"ה: ומשני אפי' תגדרנו כו'. פי' דרישא איירי בעניים העוברים ממקום למקום ולפיכך אין אתה מצווה לראות שלא יאכלו דבר שאינו מתוקן כיון שאינן חושדין בעצמם לכך כדמפרש דעכשיו יכול אתה לגודרו כו' והכא איירי בגבאי צדקה שמפרנס עניי עירו שאוכלין תמיד מידו צריך לראות שלא יאכלו דבר שאינו מתוקן: אם מדקדק את אחריו. פי' לראות אם הוא מן המעשרין או לא לא יתן לדקה כלל: או מעות או ביצים. פי' ולא פירות שביעית עצמן: כהנים המגבלין בטהרה. פי' כדי ליטול מהן חלה בטהרה לא יהו מדקדקין: בחצירות וכו'. פי' ונוטלין חלה אף מהן: מאן דתני מדקדקין. פי' שלא לגבל אלא אותן החצירות מפני שמסייען. פי' שמסייע ידי עוברי עבירה: מאן דתני אין מדקדקין. פי' אלא מגבלין אף באותן חצירות היינו טעמא לפי שמה שאסור לסייע ידי עוברי עברה הוא משום קנס כדי להבריח אותן מן העבירה והכא משו"ה לא קנסו דחיישינן שמא מכח זה יבא לידי איסור חמור דהיינו טבל בלא חלה כלל והוא בעון מיתה וזהו פי' מבריחו מן הקלה כו': כיצד היא עושה. פי' למאן דתני אין מדקדקין כילד הוא עושה בחלתן הא ודאי אסור לאוכלו דשמא היא של שביעית: ומשני מביא כהן חשוד. פי' שאוכל פירות שביעית ומאבילה א) לו: ומקשי ולא נמצא בוסר טהרות לע"ה. פי' דהרי הוא שמא והאיך מאכילין אותו חלה: ומשני מביא כהן חשוד ומטבילו ומשמרו עד הערב כו'. ומקשי ולא נמצא מחזיק ידי עוברי עבירה. פי' דמשמע שעושה יפה מה שאוכל פירות כיון שאתה נותן לו בידים: ומשני ר"ש וכו':

דר"מ

## כתב יד ב'

תפתר במכנסו. ומוכר לו פירות ודאי ומיירי במדה גסה ולפיכך תניי ב"ד דאינו מפריש אלא תרומת מעשר והא דאינו מזכיר כאן תרומה גדולה הא איירי בודאי והוא לפי הכלל דאי אפשר לגורן שתעקר אא"כ נתרמה תרומה גדולה: אפי' תימר שלא מהכנסו. אלא דיודע שלא נתקן ומחבר לחבר ושניהם יודעין שהוא ודאי מ"מ תניי ב"ד ת"מ משל מוכר ומ"ש משל לוקח:

## מאבילין פרק שלישי

(דף י"א ע"ב) **הלכה א** מתני' בעניים חברים. דהם יתקנו בודאי מ"מ אם לא היו עניים אין ליתן להם דמאי כי היכי דאסור למכור דמאי אפי' מחבר לחבר כמו כן אסור לשלוח לחבירו דמאי (א): ובאכסניא כר' יהושע. דהוא חבר ואכלו באכסניא: מה מקיים ר' יוסי באכסניא. דהא אכסניא ע"ה ודאי אסור ליתן לו דבר שאינו מתוקן: כפני א' שהוא מתקן. שיש בין ע"ה אחד שהוא מתקן לכן חייבו להודיע לכל: (דף י"ב ע"א) תמן את אמר בעה"ב מפריש. דתני התם הפועל שאינו מאמין לבעה"ב משמע דהבעה"ב מחויב להפרים והכא קתני מאכיל את הפועלין דמאי משמע דהפועל הי' צריך להפרים: תמן במאבילו מן האבום. הם המזונות המוטל על בעה"ב לכן על בעה"ב להפרים שלא לפרוע חובו ממעשר של דמאי ברם הכא מן המנויין כמו מנות שנותן לשאר ב"א במתנה עליהם להפרים: הדא אמרה. מדאמר במאכילו מן האיבום אסור מפני שהמזונות מוטל על בעה"ב אילין דעבדין בביתין אסור ליתן הדמי שביעית: (ע"ב) מ"ט דב"ש. דקאמר מעוסר לשאינו מעשר משמע דאסיר ליתן לשאינו מעוסר דבר שאינו מתוקן וברישא תני מאכילין כו' ומוקי אפי' בעני ע"ה: ומשני אפי' תגדרנו עכשיו כו'. ר"ל דרישא איירי בעניים העוברים ממקום למקום ואין הבעה"ב מצווה להיות נשמר שלא יאכלו דבר שאינו מתוקן כיון שאינם חושדין בעצמם ע"ז דהא אינו יכול לגודרו לאחר זמן כשילך העני למקום אחר מה"מ בסיפא הגבאי צדקה המפרנס עניי עירו מחויב להזהר שלא יאכלו דבר שאינו מתוקן: מבריחו מן הקלה. הא דאסור לסייע ידי עוברי עבירה כדי להבריח מן העבירה והכא אם תבריחו מן עבירה קלה יבוא לעשות עבירה חמורה:

דר"מ

הגהות הגרי"ם ט) [כבר] הודעתיך שגלה ששגשותיו שבירושלמי הוא מהדורא [בתרא] ולפי גרסתו דהם מבואר דקאי על מתניתין ואינם באנפי נפשה: י) והם גרס ביודע שלא נתקן אעפ"כ תניי ב"ד וכו' ומותק תיבות באומר בדעתי וכן מותק תיבות אמרו לי': א) היינו שמותק תיבת ומטבילה:

## הגהות הגר"א

הלוקח מפריש כצ"ל וכבר נתקן בדפוסים החדשים: ביודע שלא נתקן אעפ"כ תניי ב"ד הוא כצ"ל. ומותק תיבות באומר בדעתו ותיבות אמרו לו: בגין דיהוון מדכין טבאות כצ"ל. ומותק תיבת מרבין:

:

פ"ג (דף י"א ע"ב) ה"א א) מפני אחד שהוא מתקן כצ"ל. ומותק תיבת שאינו (דף י"ב ע"א) תמן תנינן פועל שאינו מאמין לבעה"ב תמן את אמר הבעה"ב מפריש וכא את אמר הפועל מפריש ב) אר"י תמן במאבילו מן האבום ברם הכא במאבילו מן המנויין א"ר מנא הדא אמרה אילין דעבדין בביתין כו' כצ"ל: א"ל ר' יהושע אם לנו [ובשנות אליהו נדפס א"ל ר' יוחנן ושייך טפי]: (ע"ב) ג) או ביצים כצ"ל: מאן דתני מדקדקים מפני שמסייען כצ"ל. ומותק תיבת חלתן: מביא כהן חשוד ומאבילה לו כצ"ל. ומותק תיבת ומטבילה:

לסימן

הגהות הגר"א ע"פ העתקת הרד"ל א) לברור היל. שם מקום. [בפי'] אם לנו כאן מהו קבע למעשר שהלינה קובעת אלמא דחייב לעשר א"כ במתני' נמי הכוונה כן: ב) אר"ג מקשה דהוא מאכיל את פועליו ש"מ שהפועל מפריש ולקמן תנינן פועל שאינו מאמין כו' משמע אבל כשהבעה"ב נאמן בעה"ב צריך להפרים. אבל לרבנן לק"מ דכאן מיירי ב עה"ב חבר ע"כ הבעה"ב מפריש ודאמרי פיעל מפריש כשהבעה"ב ע"ה כדקתני פועל שאינו מאמין כו' אלא דהקושיא על ר"ג כמ"ש. ותמן הכוונה על מתנה שבכאן וכאן על מתנה דלקמן. ובגירסאות הכתובים לפנינו כתב מורי להגיה תיבת הפועל שבתמן ולגרום בעה"ב. ומ"ש וכא את אמר בעה"ב להגיה וכא את אמר פועל מפריש. ובתרוץ כתב ג"כ להגיה תמן כו' באבום ברם הכא כו' המנויין. ואחר התירוץ הכא מן המנויין כלומר ואז מותר ליתן דמאי מבא"כ באבום כדרך שמגיע לפועל אסור עד שיעשר דפורע חובו ואת"ז צריך לגרום אמר ר' מני כו' (דלעיל) כפורע חובו: ג) מ"ט דב"ש תמן אפי' כו': כאן את יכול לגודרו כו':

## בנ"י משה

את פי' הרמב"ם לא קניא לי' משום דכתב הוא שמוכר מאכילים רבים ושם מאכילים כולל לא ויבא כן הוא מ"ש בר"ש פירות מרובין כולל ג"כ לא ויבא כמבואר במקומות הרבה וכולהו סברי כדברי הר"ן ז"ל:

(א) כי ע"פ כדברים האלה יתורץ מ"ש הרע"ב מאכילין את העניים דמאי. אפי' הן חברים. דאינו לפי' הר"מ אין לחלק בין ע"ה לחברים. ואנו לפי' הר"ש הכוונה אפי' ע"ה. וקיים הרע"ב וצריך להודיען והרוצה לעשר יעשרן. והקשה התוי"ט ד"ה והרוצה וכו' א א"כ היינו הך דסיפא והרוצה לתקן יתקן ואין אנו צריכין למה שמחלק הרמב"ם בין אכילה אצל בעה"ב כו' אלא דלעולם הרוצה לתקן יתקן. ב ובאמת בחיבורו הזה גו עכ"ל. וכן בתו"ח בשם חותנו זקנו הגאון מהורא"ל ז"ל ג יש להקשות מכל דוכתי דאמר מנו דאי בעי כו' וחזי' ליה כו' הא לא חזי ליה אלא על שלחן של בעה"ב ואין בידו לסעוד אצל אחרים כו' הלכך נראה כדעת התוי"ט עכ"ל. ושם בשם מהר"ם בפירא מקשה ד הא בשבת גבי מפנין מוכח דאפי' על עובא אמרינן דאי בעי מפקיר כו' ובאמת ל"פ על הר"מ והרע"ב. ובכא קושיתו זאת מתלך קושית התום' ה דר"ם טעמיה דב"ש אמטעין. דאי לא הוי ידעינן טעמיה דב"ש פליגי. והאיך סברי בסיפא. נותנין מעושר לשאינו מעשר. אלא ע"כ דאיכא נחלק כהר"ת בין בעה"ב לגבאי. מבא"כ לשידעינן דב"ש פליגי אין אנו צריכין לחלק כדעת הר"מ כו'. מיהו על הרע"ב קשה ו שפי' דוקא במאכילין. ולפ"ז לא הי' צריך לפרש דב"ש לטעמייהו עכ"ל. והנה קושיא ז ו האחרונה לק"מ דהר"ם והרע"ב לא דייקו דב"ש לטעמייהו מדסתרי רישא לסיפא. אלא דייקו מיתורא דקאמרי ומנלא כל אדם אוכלין מתוקן. ע"ז אמרו ב"ש לטעמייהו דקאמרי אין מאכילין כו'. לכן שפיר הוי כ"א אוכלין מתוקן. אלא תרהה שהר"ם גם הרע"ב לייתו דבריהם. ונמלאו כל אדם אוכלין מתוקן וב"ש לטעמייהו. וכן מה שהעלה לתרץ קושית התום' ה לא תירץ מידי. דהא הר"מ והרע"ב לא העלו לחלק בין אצל בעה"ב כו' מכח הרומיא דב"ש עם הרישא. אלא מכח דברי חכמים דקאמרי והרוצה לתקן יתקן. עם הרישא וקושיתם על הרמב"ם. ראוי להתבונן לאות לבוכו. וממנו נקח לבא עד תכונת כוונתו. דהרי הר"מ בא לייבב מ"ש והרוצה לתקן יתקן ומסיק בחלק טוב ובא ברבותו נתחייב להוציא ממנה. הרי דהייב. ולא כמ"ש במתני' והרוצה לתקן. גם יש לדקדק מ"ש ר"ל מי שירצה לתקן הדבר שנתנו לו. למה הוסיף תיבות הדבר שנתנו לו. וגם מ"ש חלק טוב ובא ברבותו. הלא ובא ברבותו ל"ל. לכן נבאר דעת הר"מ כיון דדמאי הומרא דרבנן בעניה הוא. לא העמידו דבריהם גבי עניים ואכסניא. כדי להקל עלינו עול הצדקה ומלות אכסניא. כלומר דקנסו חכמים לתת לעני סעודה א' הוא כדי ג' בילים דבהכי מתייבא הרעבון. וא"ת דאסור ליתן לו כ"א מתוקנים הרי יוצא הנותן שיעור ג' בילים וג' עבירות. וא"ת שיתקן העני הרי מחסיר די מיותו. אבל במקום שאין בו הכבדה להנותן לדקה, וגם לא יחסיר העני די מיותו. כגון מחלק הקופה שבל גבל א' חלק טוב. נתחייב העני בחיוב גמור לתקן הדמאי. אבל לקמן מכדי מזוע לא איבוהו חז"ל אבל אם הוא בעצמו רולה לקמן ולתקן הרבות בידו לתקן. ז"ם וצריך להודיען וכו' בכדי שאם ירצו יתקנו. ואפי' האוכל פרוסה בביתו של בעה"ב. כיון שנתן לידו לא הנאה יאכל או תטעם המותר שלו. הרי לקימון נוגע לעצמו יעשה כרצונו אם לק מנפם

ולמתקן תני או לא. וז"ש הר"מ מי שירצה לתקן הדבר שנתנו לו כו'. וז"ש כי מה שמפרט לעניים הדמאי והוא כשיתן להם אכילה א'. היינו שאין לו להפרים אלא אם יקמץ. אבל כשנותן להם חלק טוב הרי הם מחויבים לתקן. אבל מעולם לא נשמע בלשון הר"מ החילוק בין שאוכל בבית בעה"ב ובין המקבל מיד הגבאי. והחפרש בין הרישא והסיפא אלא דברישא יש בעה"ב שמאכיל מתוקן. ויש המאכיל דמאי לכן צריך להודיע והרולה לעשר יעשר. אבל בסיפא הגבאי דמחלק סתם מ"מ ידוע לעני שיגבה הקופה מחברים ומע"ה ויש בו ודאי ודמאי ול"א מבעי להודיע לכו אלא קתני סתם והרולה לתקן יתקן מתורץ קושית התוי"ע א. אבל אם נפל לעני חלק טוב מפורש בפ"ס מ"ה וכן העני שנתנו לו פרוסות דאז מחויב לעשר קתני מעשר מכל א' וא'. והתוי"ע שם מוסיף דברים במתנה. ז"ל וכן העני והולה לעשרו. ולדבריו מחויב לעשר שלא ברלונו. לכן העתיקו הרמב"ם בהלכותיו כלשון המתנה בפי"ד ובפ' יו"ד העתיק מתניתו בשניהם אם ירלה יתקן והוא כדבריו בפירושו ואין בו תזרה. כקושית התוי"ע ב וכן קושית הגאון מהורא"ל ג הא לא חזי ליה אלא על שולחן של בעה"ב. מעולם לא נזכר החילוק דשולחן בעה"ב. אלא דאי בעי מפקיר לנכסיה ולא ישייר לעצמו כ"א אכילה א' בקימוץ שפיר חזי ליה בלי תיקון אם ירלה שלא לתקן. וכן קושית מהר"ם שפירא ממפנין ד אפי' ד' וה' קופות. לק"מ דהא שם מפנין בשביל פיזים וחיות ועופות. כ"ש בשביל עניים זולתו. וכבר הקשו תום' שם הוי תלי למימר כיון דחזית כו'. הלא הרהה דהר"מ נשמר שם. וכ' הדמאי שהוא ראוי לעניים. אלא א י קשיא על הרע"ב שם שכ' ואי בעי הוי מפקיר כבר הקשה תוי"ע שם. אבל בסוכה פ"ג מ"ה כתב תוי"ע אלא דהכא ל"ל לכך וגמ' לא מקשה אלא לרווחא דמלתא כו' עכ"ל. נאמר דהר"מ והרע"ב שם ס"ל כהר"ן שם. בתרומה טהורה אם נטל כבר אפי' לישראל משום דחזיא לכהן בדיעבד הוי שפיר לכם. אבל לכתחילה לא הוי לכם אלא דחזיא לנפשיה. ולא נקטו הגמרא לרווחא דמלתא. וזה שהאריך הר"מ בפי' שם וביאר כל לרכו. במה דחזי להבריכה אינו יולא אלא דיעבד. ובמאי דחזיא לעצמו מותר לכתחילה ומברכין. מבא"כ במתני' שם וב"ש מכבירין הייט דיעבד שפיר כתב הרע"ב כדתנן מאכילין. ולא קיים דאי בעי מפקיר כו' דהא בדיעבד אפי' חזיא להבריכה ב"ד. ומה דכתב בתוי"ת שם דיוקו של הר"מ מהא דלא קתני אוכלים כ"א מאכילין. דהרבותא הוא לב"ש דאפי' על שולחן בעה"ב אסורין כו' עכ"ל. וז"א דבפלמא דיוקו של הר"מ שפיר. משום דאוכלין משמע בכל מקום הוא אוכל אפי' הגיע לו חלק טוב. אשמועינן מאכילין דוקא אצל בעה"ב. מבא"כ לב"ש דאוסרין דאי הוי תני אין אוכלין כ"ש דהוה משמע בכל מקום אין אוכלין והוי רבותא לב"ש. ולדברינו בשיטת הר"מ מתורץ קושית הר"ש וז"ל ודבר תימה לר' יונה מ"ש עניי ע"ה הא חברים נמי אי בעי לא מעשרי כו' עכ"ל. אבל לשיטת הר"מ פעמים שמגיע לו חלק טוב וה"ה מחויב לעשר. וקתני במתני' סתם מאכילין לכן קאמר ר' יונה מתני' בעניי חברים. ומ"ש בר"ש ותימא דבעירובין משמע דאכסניא פטורה אף היכא דלנו דבפ"ק ד' דברים פטרו במתנה כו' עכ"ל. ולענ"ד דבירושלמי לא קאמר אלא באכסניא כר' יהושע הוא דמחלק בין לנו ובין לא לנו וכיון דלנו יש להם להביא מתוקנים מבא"כ חיל של מלך המוטל על בני המדינה. כל ימיהם לק מנפם כאכסניא. אלא דהרע"ב תפס התבל בבני כאמין וכתב חיל של מלך ישראל כדברי הבבלי וכדברי

ירושלמי

## כתב יד א'

(דף י"ג ע"א) **הלכה ב** דר"מ היא. פי' דמשמע ליה כיון שהוא משליך כדי לסקל ממשאו מסתמא הוא משליך הרבה והוה מדה גסה ואפ"ה קתני שצריך לעשר אלמא דאתיא כר"מ דאמר לא התירו כו' ולא למדה גסה: ומשני **אמר ר' יוחנן** א) כו' **שנייה היא שהזוכה זוכה בדקה**. פי' דאף שהוא משליך הרבה מ"מ כיון שמי שזוכה הוא מלקט מעט מעט ומה שנוטל תחלה ביד הוא קונה תחלה הוי כמו מדה דקה וצריך לעשר לכ"ע: ומקשי **ולית הדא פליגי על דר"מ**. פי' רבנן דהכא פליגי על סברת ר"מ דאמר כיון **שאדם מפקיר דבר ויצא מרשותו הפקר**. פי' אף שעדיין לא זכה בהן שום אדם וא"כ מה איכפת לן שהזוכה זוכה בדקה כיון שבשעת זכיה כבר יצא מרשותו והוא הפקיר בגסה. ותיבת **ואין המפקיר מפקיר בגסה** מיותר: ומשני **שנייא היא כו' ואין המפקיר מפקיר בגסה** ב). פי' שאף שהוא משליך הרבה מ"מ אינו משליך הכל ביחד אלא מעט מעט והוה כמו מדה דקה: ומסיק דאתייא אליבא דכ"ע ואפילו על דר' יוסי **לית הדא פליגי** כו' פי' דר' יוסי סבר דאין ההפקר נגמר אלא כשבא ליד הזוכה ובשעה שהוא זוכה כבר השליך הכל והוי כמו מפקיר בגסה אפ"ה צריך לעשר דהא עיקר ההפקר נגמר כשבא ליד הזוכה והזוכה זוכה בדקה לפיכך הוי כמו שמפקיר בדקה וצריך לעשר: **אין הפקרו הפקר** מיותר: ה"ג **ואין הזוכה זוכה בגסה** כצ"ל. פי' אף שהמפקיר נראה כמפקיר בגסה מ"מ כיון שהזוכה זוכה בדקה ועיקר תלוי בזוכה: ה"ג **אין מחוסר לבעלים אלא מנין**. פי' אינו נקרא חסרון מה שמחסר מעט מן האגודה כיון שאינו מחסר המנין והוא פירוש מה דקתני במתני' שאינו מעושר אלא מנין דהא דקתני לא יטליך עד שיעשר היינו שנוטל מן העלין ומתקן כדמפרש כיצד הוא עושה ועל זה הוא נותן טעם מפני מה אינו אסור משום גזל ומפרש שאינו מחוסר לבעלים כו' וע"ז מייתי הדא דרב כהנא דדבר שאינו מקפיד אינו אסור אלא משום מדת חסידות: ה"ג **לא ר"ז צריך כ"כ אלא כו'**: (ע"ב) **כיון שמשך קנה לא הוי חסר אלא ממני ליה**. פי' שהוא מפרש דמתני' נותן טעם אמאי לא ישליך עד שיעשר אבל ממה הוא נותן לא מפרש מתני' ומפרש הירושלמי כיצד הוא עושה כו': **ולא נמצא עושה תקלה לבאין אחריו**. פירש שמא יקח אחר ויעשר מזה על חבירו ונמצא מפרים מן הפטור על החיוב: ומשני **עושה אותן צבור לפניו**. פירוש שהוא עושה אותן הפירות כרי בפ"ע ויכיר מי שיקח ולא יפרים מזה על חבירו: ומקשי **ויקבע אותן לתוך פירותיו**. פי' אמאי צריך לעשות צבור לפניו יערב עם פירותיו של ע"ה ולא ניחוש לתקלה כדמייתי ולא כן תני ג) כו' אי נמי אמאי צריך ליקח ממנו אגודה ויעשר עליהן ויקבע אותן המעשרות לתוך פירותיו שבביתו. ולא כן תני קובע אדם מעשרותיו של חבירו לתוך פירותיו פי' אם מכר דמאי לאחד מהן ושכח לתקן רץ אחריו ומגיעו ואם אינו יכול להגיעו קובע המעשרות לתוך פירותיו אלמא שמותר לקבוע המעשרות לתוך פירותיו אף שאינו מן המוקף ולא חיים נמי לתקלה כדפרי': ומשני **תקנו בלוקח כו'**: **ביני מתני' היה עומד ובירר**. פי' אפי' לקח אלא שהוא בורר איזה אגודה יקח כיון שעדיין לא משך מותר להחזירו: **אפילו מין אחר**. פי' שנמלך ליקח מין אחר דהו"א לגבי מין אחר שלא היה דעתו מתחלה הוי כמו שלקח וצריך לעשר קמ"ל:

(שם) **הלכה ג** ה"ג **ולענין נזקין לא שנייא בין הפכה על מנת לזכות בה כו' והבא את אמרת הבין**. פי' גבי מעשר שאינו חייב לעשר אלא אם נטלן לאוכלן וגבי נזקין חייב אפי' לא נתכוין לזכות בה דממה שאינו אסור משום גזל לא קשיא ליה מנזקין דודאי אינו יכול לזכות בע"כ והוי הפקר אבל הכא קשיא ליה כיון דחשיב רשותא לענין נזקין נחשב נמי שלו לענין מעשר: ומשני תמן כתיב כו': **בעל הנזק ישלם**. פי' אפי' אינו שלו כיון שהוא גרם הסיזק אבל גבי מעשר אינו חייב אלא כשהוא שלו ואין אדם זוכה בע"כ: **ר' יוסי מתיר בודאי בין דקה כו' ואוסר בדמאי בדקה**. פי' דבא לפרש דהא דקתני במתני' ר' יוסי מתיר בודאי היינו דוקא בודאי ולא בדמאי והיינו משום דלא יבוא להקל כ"כ בודאי כמו בדמאי שהוא סיזק: דף י"ד ע"א) **מפני גידורו התירו למכור דמאי בגסה**. פי' מפני דהוי דבר שאין הצבור יכול לעמוד בה: ומייתי ראיה מהא דאפי' מדה דקה כשמוכר אכסרה פטור אלמא דלאו דוקא גסה התירו אלא כל שאין הצבור יכול לעמוד התירו: **שהוא ודאי שפירות קסרין ודאי**. פי' ומדהודיע לו שזה האתרוג מקסרין משמע שלא תקן דאל"כ מאי כ"מ: **ולא מתני' היא כו'**. פי' והיכא מוכח שלא בא בידו אחר דילמא היה בידו אחר ומה שלא תיקן היינו משום שא"ל כשמודיעו:

## כתב יד ב'

(דף י"ג ע"א) **הלכה ב** דר"מ היא. דמשמע ליה המשליך כדי להקל משאו מסתמא הוא משליך הרבה והוא מדה גסה ואפ"ה קתני דצריך לעשר אתיא כר"מ: ומשני **א"ר יוחנן שהזוכה זוכה בדקה**. שהזוכה מלקט מעט מעט והמעט שזוכה הוא קונה מיד והוי מדה דקה [וכ"ז אינו לפי גרסתו בירושלמי]: **ולית הדא פליגא על דר"מ כו'**. כיון שיצא מרשותו הפקרו הפקר אף שעדיין לא זכה בהן שום אדם ומה נ"מ אם הזוכה זוכה בדקה. תיבות ואין המפקיר מפקיר בגסה מיותרים: **שניא היא כו'**. אף שמשליך הרבה מ"מ אינו משליך הכל ביחד אלא מעט מעט הוי כמו מדה דקה: ואמר דאתיא אליבא דכ"ע: **ואפי' על דר"י לית הדא פליגי**. הא ר"י קאמר דאין ההפקר נגמר אלא בשעה שבא ליד הזוכה ואם השליך את הכל והוי כמדה גסה ואפ"ה צריך לעשר משום דהזוכה זוכה בדקה הוי כמו שמפקיר בדקה: **אין הפקרו הפקר** מיותר וצ"ל **ואין הזוכה זוכה בגסה**. ר"ל אף שהמפקיר נראה כמפקיר בגסה מ"מ כיון שהזוכה זוכה בדקה העיקר תלוי בזוכה: **אין מחוסר לבעלים אלא מנין**. אין נקרא חסרון מה שמחסר מעט מן האגודה כיון שאינו מחסר המנין. וז"ש כיצד הוא עושה נוטל מן העלין כמנא שאינו מחסר למוכר ואין בזה איסור גזל אלא משום מדת חסידות כהדא ר"ש בר כהנא כו': (ע"ב) **כיון שמשך קני לא חסר אלא ממני' ליה**. הוא מפרש טעמא דמתני' דקתני לא יחזיר עד שיעשר משום דקני ליה. וא"כ כיצד הוא עושה בהפרשת המעשר ומפרש בגמ' נותן דמי אחד מהן כו': **עושה אותן צבור בפ"ע**. מפני כיון שעושה כרי בפני עצמו מכיר הלוקח ולא יפרים ממנו על חבירו: **ויקבע אותן לתוך פירותיו**. מקשה אמאי צריך לעשות צבור לפניו יערב עם פירותיו של המוכר ולא חיישינן לתקלה כדמייתי ולא כן תני כו': א"נ ה"פ אמאי צריך ליתן דמי אחד מהן ומתקן יקבע אותן המעשרות לתוך פירותיו שבביתו ולא חיישינן לתקלה כדמייתי ולא כן תני: **קובע אדם מעשרותיו של חבירו כו'**. היינו אם מכר דמאי ושכח לתקן רץ אחריו ומגיעו ואם אינו יכול להגיעו קובע המעשרות לתוך פירותיו אלמא שמותר לקבוע מעשרות בתוך פירותיו אף שאינו מן המוקף וגם לא חיים לתקלה: **ביני מתני' כו'**. אפי' לקח אלא שהוא בורר איזה יקח ונמלך ליקח מין אחר דהו"א לגבי מין אחר שלא היה דעתו מתחלה הוי כמו שלקח וצריך לעשר קמ"ל:

(שם) **הלכה ג** והבא את אמרת הבין. כיון דחשיב רשותא לענין נזקין נחשב נמי שלו לענין מעשר אבל לא קשיא ליה בלא נתכוין לזכות שאינו אסור משום גזל דודאי אינו יכול לזכות בע"כ והוי הפקר: **בעל הנזק ישלם**. אפי' אינו שלו אלא הוא גרם הסיזק אבל גבי מעשר אינו חייב אלא משלו ואין אדם זוכה בעל כרחו: **ואוסר בדקה**. מפרש הא דאמר במתניתין דר' יוסי מתיר בודאי היינו דוקא ודאי מתיר אבל לא בדמאי שלא יבוא להקל: (דף י"ד ע"א) **מפני גידורו התירו**. ר"ל דהוי דבר שאין רוב הצבור יכול לעמוד בו ומייתי ראי' מהא דמוכר אכסרה אפי' מדה דקה כמור הרי דלאו דוקא מדה גסה התירו אלא כל שאין הצבור יכול לעמוד בה התירו: **שהוא ודאי**. מדהודיע שהוא מקסרין שפירות קסרין ודאי הם ולא תיקן דאל"כ למה הודיעו:

(שם) **הלכה ד** **לא היחזק ע"ה להיות טוחן שם**. ואפשר שלא טחן שם ע"ה ותיבת בתוך יום מיותר. [וסביב הירושלמי לא הגיה בזה כלום (ב)]: (ע"ב) **אם את מאמינו שנטל כו'**. דהוי ספק שאסר הוא הספק שהתיר דנאמן במינו דאי בעי שתיק: **כאן קופה בקופות**. גבי טוחן איירי שנתחלפה קופתו בתוך קופות אחרות דהא אינו מוליך לטוחן אלא בקופה וניכר הוא אגב קופתו לכן לא חיישינן שמא נתחלף ובמזיד לא חשדינן ליה אלא מתוך שהוא חשוד על הגזל אינו נותן דעתו להבחין בין קופתו של זה לשל אחר וחיישינן שמא נתחלף בקופת ע"ה והוי דמאי אבל גבי מפקיד חיישינן שמא עירב לתוך פירותיו מאחר שלא נתן לו קופה כלל והוא אינו חייש לגזל לכן הוי כפירותיו (ג): **א"ל ולכל דבר**. בתמיה והא לא הוי אלא ספק: (דף ט"ו ע"א) **ולא על יאות הוה ר"ח מתרים כו'**. ר"ל שפיר קבעי ליה: **אלא כדי קופתו**. אם נטל מן הנכרי כפי שהפקיד אמרינן אלו הן הן דמאי אבל אם נטל ממנו יותר ממה שהפקיד לא אמרינן על כל חדא וחדא שמא הוא של ישראל והוי כל אחד דמאי אלא כיון שיש כאן פירות נכרי בודאי הוי כמו שהפקיד

(שם) **הלכה ד** סירקי ד) **אי אפשר לה שלא להסתפק**. פי' דודאי יום א' מסתפקים ממנו וכיון שהוחזק יום א' ולא ידעינן איזה יום: **ברם הכא לא הוחזק ע"ה להיות טוחן שם**. פי' וכיון שאפשר לומר שלא טחן שם ע"ה כלל לכך אין לנו לאסור אלא כשיודע שטחן שם באותו יום ותיבת באותו יום מיותר: (ע"ב) **מהו שיהא נאמן לומר נטלתיו כו'**. פי' אם ע"ה נאמן לומר כך: ומשני **אם את מאמינו שנטל כו'**. פי' דהוה הפה שאסר הפה שהתיר דנאמן במגו דאי בעי שתיק: ומסיק **כותי את מאמינו שנטל ואין את מאמינו שנתן**. פי' דאפילו במגו אינו נאמן: ומקשי **מה אנן קיימין כו'**: ומשני **במ"ד כותי כגוי**. פי' ומשו"ה אינו נאמן אפי' אמר פלוני עישר לי: **כאן קופה בקופות**. פי' גבי טוחן איירי שנתחלפה קופה שלו בתוך קופות אחרות דהא ודאי אינו מוליך לטחון אלא בקופה ולפיכך לא חיישינן שמא נתערב בפירותיו של גוי דהא ניכר הוא אגב קופה ואפי' בקופה של גוי ודאי לא חיישינן שמא נתחלף שהרי ניכר הוא ובמזיד ליכא למיחש שמא חילף אלא דחיישינן כיון שהוא חשוד על הגזל אינו נותן דעתו להבחין איזה קופה של זה ואיזו של זה חיישי' שמא נתחלף בקופות עם הארץ לפיכך דמאי אבל כאן גבי מפקיד פירות חיישי' שמא עירב לתוך פירותיו כיון שלא נתן לו קופה כלל והוא אינו חייש לגזל ולכך כפירותיו: **ר' ירמיה בעי קומי ר' זעירא**. נ"ל **ר' אחא בעי קומי ר' חנינא מה כפירותיו ממש**. פי' ודאי פוטר כו' או לא הוי אלא ספק ולא הוי טבל אלא להומר' אבל אינו פוטר טבלו במקום אחר: **א"ל ולכל דבר** ה). פי' בתמיה וכי לכל דבר הוא כטבל והלא לא הוי אלא ספק: (דף ט"ו ע"א) **ולא על יאות הוי ר' חנינא בתרים כו'**. פי' דשפיר קבעי: **לא אמר ר"ש**. פי' דאמר דמאי פי' דמספקא ליה דשמא היא פירות ישראל או של נכרי לא על כל הפירות של נכרי אר"ש שהוא דמאי: **אלא בדי קופתו**. פי' דהיינו אם נטל מן הנכרי כ"כ כמו שהפקיד אלו ישראל או אמרינן דהוי דמאי אבל אם נטל ממנו יותר ממה שהפקיד אלו ישראל לא אמרינן דעל כל חדא וחדא איכא למימר שמא היא של ישראל והוה כל חדא וחדא דמאי אלא כיון שיש כאן יותר ממה שהפקיד ישראל הרי יש כאן פירות נכרי ודאי ולכך הוי כמו שהפקיד ישראל דמאי והשאר ודאי

**הגהות הגרי"מ** א) בהגהותיו גורס לית הדא פליגי אדר"מ כו' קודם א"ר יוחנן ומוחק מן תיבות שניא היא כו' עד מפקיר בגסה: ב) מעיקרא מוחקו והשתא מפרשו: ג) ובהגהותיו מוחק היבות ואפילו עושה תקלה לבאים אחריו: ד) היינו שבהגהותיו הוסיף תיבת אי: ה) היינו במקום דכה גורס דבר:

## הגהות הגר"א

(דף י"ג ע"א) **ה"ב** לסיטון בלבד ולית הדא פליגי על דר"מ כו' ויצא מרשותו הפקרו הפקר כצ"ל: **א"ר יוחנן** ד"ה הוא שניא הוא שהזוכה זוכה בדקה ואין המפקיר מפקיר בגסה. שניא היא שהזוכה זוכה בדקה ואין המפקיר מפקיר בגסה נמחק [ב]. [ועי' בהגהות הגרי"מ]: תיבות אין הפקרו הפקר מחק: **אין מרוסר לבעלים אלא מנין** כצ"ל. ומוחק תיבות הפקר בזכי': **לא ר"ז צריך כל כך** כצ"ל. ומוחק תיבת כשר: (ע"ב) ואפי' עושה תקלה לבאים אחריו כולו מחוק: **ה"ג ולענין ניזקין שנייא** ומוחק תיבות לא בדא. [ולענין מקין לא שניא בין הפכה וכו'. הגהות הרד"ל]: (דף י"ד ע"א) **שלא בא בידו אחר** כצ"ל. והוסיף הוי"ו [הספ' כתוב ביד]: שמרביצים עליו מים **שלא בא בידו** [כאן ג"כ הוסיף הוי"ו]: שאלו בא בידו אחר היה מעשר מזה על זה [מוחק תיבת הייתי הספ' כתוב לפניו וגורס תיבת היה]: **ה"ד סירקי אי אפשר** כצ"ל: (ע"ב) **כותי את מאמינו שנטל ואין את מאמינו שנתן** כצ"ל: **ר' ירמיה בעי קומי ר' זעירא** כל זה מוחק וגורס **ר' אחא בעי קומי ר' חנינא**: **א"ל ולכל דבר** (דט"ו ע"א) נ"ל **ולא על יאות** ומוחק

## בני משה

סירושלמי אכסניא כר' יהושע ואם לא. והתוי"ע כתב עליו איכא דמוקי הכי בירושלמי ונדחק כפרושין לתרץ דאותו מ"ד ס"ל דלגלדים קתני וכו'. ומש"ש הר"ש ואין לתמוה וכי בשביל שמעשר יפסיד דנותן לו יותר מכדי מעשרותיו. סתימא שאין דרכו של הר"ש להביא בלשונו דבר המפורש בירושלמי וז"ל דבגין דו יפסיד נותן לו כדי תיקונו. אבל לפ"ז תקשה לחכמים דמחלקין סתם והרוצה לתקן יתקן והמעשר יפסיד. ומש"ש הר"ש וב"ש לטעמייהו. לא יתפרש אליבי' דר' יונה דקאמר כאי מאכילין בעניי חברים. אבל לא בעניי ע"ה. וב"ש נמי ה"ק נותן המעושר לשאינו מעשר כו'. אלא כי מתוקמא לר' יוסי דקאמר אף בעניי ע"ה משום דדמאי הותרה לעניים. וב"ש דקאמר ואת שאינו מעושר למעשר ע"כ דפליג אכישא דמאכילין. ובזה מתורץ קושית תוס' ברכות מ"ז ע"א ד"ה ואמר דב"ש אהי לאשמועינן. ובדברינו עמא דב"ה אשמועינן דהאי מאכילין הוא כר' יוסי אף לעניי ע"ה. ומשמעתא דדמאי מותר לעניים. לכן בכל מקום באמרו דחזיא ליה הדמאי מייתי עלה הא דאמר רב הונא תני ב"ש אין מאכילין כו' וב"ה מאכילין. ומ"ש בביאור בעניי חברים והם יתקנו כוודאי הוא לשיטתו בפי' הקלר יעו"ש. אבל נסתבך בה הכהנ והכגסתים. ופס להירושלמי לא פליג ב"ש על הרישא דמאכילין. לא זכיתי לידע איך יפרש

משנה סוכה פ"ג מ"ה של דמאי ב"ש פוסלין. ואי דמודו ב"ש דמאכילין את העניים דמאי מ"מ פוסלין: [ב] מכל מקומות הללו תשוב תלאה שהביאור מתבאר לפי הגהותיו במהדורא קמא. ובינה שהגהות במהדורא בתרא. ולכן לפי ההגהות בכ"י אשר סביב הירושלמי כאוי לעיין ביאור בדרך אחר:

(ג) כתב תוי"ע לקמן מ"ה מעשר את שהוא נותן לו כו' ול"ע אמאי לא תקן הכי לפיל בטוחן עכו"ם כו' ובא נידו פירות של חבר בלתי מתוקנים ואפשר דהואיל ויד עכו"ם באמצע כו' לא הוי בכלל אין החבר מוציא מת"י כו' עכ"ל. ולא זכיתי להבין קושיתו כל עיקר. הא קתני במתני' לטוחן עכו"ם דמאי כלומר אפי' טחן מתוקנים. נעשו ביד הטוחן עכו"ם דמאי. ואין כתני בטוחן עכו"ם מעשר את שהוא נותן לו. משא"כ גבי פונדקית אע"פ שחשידה להחליף מ"מ אפשר הינה חשודה על דמאי לכן מעשר את שהוא נותן לה. והאפשר היא חשודה לכן מעשר אם שהיא נוטל ממנה. ומש"ש והחבר אין מוציא מידו ליד ישראל לא הוי בכלל אין החבר מוציא מתחת ידו וכו' עכ"ל. ומ"ש ממשנה ב' הרוצה לתום כו' לא ישליך עד שיעשר כדי שלא תהא תקלה לע"ה. אע"פ שאין החבר מוציא מידו ליד ע"ה:

## כתב יד א'

דאי: (דט"ו ע"א) ה"ג נטל ממנו ז) שתים אחת דמאי ואחת ודאי כדפרישית: כ"א אחד מתקן. דכל אחד אומר זה שבידי הוא של ישראל: נתנם לאדם אחד. פי' כל זותן המאה הרי יש אצלו פירות של נכרי ודאי ולכך הראשונה דמאי ח) והשאר ודאי נ"ל: כבר נראו להיות ודאי. פי' שנתחייבו אצל ישראל ראשון ודאי: ה"ג עשו פירות ישראל זה את פירות כותי זה דמאי. פי' דמשמע ליה כל הפירות של כותי ה: ומשני עוד היא לא א"ר שמעון כו'. פירוש הא דקתני את פירות כותי זה לאו כל הפירות אלא כדי קופתו: (ע"ב) ה"ג והדא ט) שטהור אחד מזה על כמה טמאים. פירוש גם זה נמלתי מאוצרה של ינבה: ותנינן אצל הנכרי כפירותיו אמר ר"א חכמים שהן בשיטת ר"ש כנ"ל. פי' טני חכמים דסברי דאפי' ישראל אחד מטיל תוכו דמאי הא דמקילין כולי האי היינו לפי דסברי כר"ש דיש קנין ולכך אין פירות נכרי חייבין אלא מדרבנן ולפיכך מקילין כשפירות ישראל מעורבין בתוכו אבל לרבנן סברי שאין קנין א"כ פירות הנכרי חייבין מדאורייתא לא הוי מקילין כולי האי: רבי יוחנן אמר חכמים ממש. פי' דמני סברי אפי' כחכמים באין קנין: בעון קומיה מה טעם. פי' [מה טעם] הקילו כ"כ כיון שהן חייבין מדאורייתא: א"ל כד תסבאון אימא כון. פי' כשתזקינו ודקייה בעלמא היא: מה הוי מימר לון עד שמואל בר אבא מיותר נ"ל שמעון בר ווא בעי ניחא לטהרות לא אמר לוהן מפני גדר טהרות. פירוש ס היו שואלין בענין טהרות ולא הוי אמר לון הוה ניחא מפני גדר טהרה: למעשרות י) לא אמר לון מפני גדר טהרות. פי' בתמיה אמאי לא אמר להון טעמא דהקילו: קשתא מקשה אילו הוי אמר לון מה הוי מימר לון. פי' באמת מפני מה הקילו דהא משמע שיש לו טעם אלא שלא רצה לומר: ומשני מאליהן קבלו עליהן את המעשרות. פי' והוה מעשר בזה"ז דרבנן: (דט"ז ע"א) מודה ר"ש שהוא מפריש מעשרותיו מהלכה. פי' קס"ד דקאי על האי מתני' דאמר ר"ש דמאי ע"ז אמר דמודה לר"ש שהוא מפריש מהלכה כמו ודאי: וע"ז מקשי כיון דשניהם אמרו מפרים מה ביניהון: ודנה נחלק דפליגי אם נוטל דמים מן השבט: ומקשי דהא אפי' לרבנן דסברי שהוא ודאי אינו אלא מספק והשתמא לא עדיף מתרומת ח"ל כ) דנוטל כו': ומשני דילמא על עיקר טבלו של גוי ל) כו'. פי' דפליג ר"ש ארבנן במקום אחר וסבר דיש קנין וטבלו של גוי פטור מן המעשר ע"ז אמר דמודה ר"ש שהוא מפרים מהלכה ובהא איכא למימר שפיר דכ"מ אם נוטל דמים מן השבט או לא. או לענין דינא פליגי אי דאורייתא אי דרבנן וכ"מ לענין ספק אבל במתני' ליכא למימר

## כתב יד ב'

שהפקיד ישראל אצלו דמאי והשאר ודאי: נטלו ממנו שתים א' דמאי וא' ודאי: ה"ג שם כל א' וא' מתקן. שמא בידו הוא של ישראל: כבר נראו להיות דמאי. בידי שנאה בני אדם: את פירות כותי זה דמאי. ומשמע ליה כל הפירות של הכותי: ומשני עוד היא לא אר"ש אלא עד כדי קופתו. ולאו כל הפירות: (ע"ב) ה"ג והדא שטהור כו' [ומוחק תיבת אמרה]: גם זה נעדר מאוצרה של ינבה. [והביא הירושלמי גרר על המחק]. וקיים כבפנים: ה"ג ותני כן אצל הנכרי כפירותיו אר"א חכמים שהן בשיטת ר"ש. היינו הני חכמים דסברי אפי' ישראל א' מטיל לתוכו דמאי לפי דסברי כר"ש דיש קנין ואין פירות נכרי חייבין אלא מדרבנן לכן מקילין בשנתערב בשל ישראל אבל לרבנן דאין קנין וחייבין דאורייתא לא הוי מקילין כולי האי: רי"א חכמים ממש. היינו חכמים דס"ל אין קנין: וע"ז בעון קומי' מה טעם. דא"כ למה הקילו כ"כ: כד תסבאין. כשתזקינו ודהיה בעלמא היא: למעשרות לא א"ל מפני גדר טהרות. בתמיה: ומשני גבי מעשרות כו'. והוי מעשר בזמן הזה דרבנן: (דף ט"ז ע"א) מודה ר"ש כו'. קס"ד דקאי על מתני' דאר"ש דמאי ואמרו דמודה ר"ש שהוא מפריש מהלכה כמו ודאי. ומקשה כיון דשניהם אמרו מפרים מה ביניהון (ד): ואפי' בתרומת חו"ל. מקשה אפי' לרבנן דסברי שהוא ודאי אינה אלא מספק ומסתמא לא עדיף מתרומת חו"ל דנוטל דמים: דלמא על עיקר טבלו כו'. דפליג ר"ש ורבנן כדלקמן דיש קנין לגוי וטבלו פטור ועליה אמר דמודה ר"ש כו' דבהא שפיר איכא למימר דכ"מ אם נוטל דמים מן השבט או לענין דינא פליגי וכ"מ לענין ספק. אבל במתני' ליכא למימר דכ"מ לענין ספק. דהא אף רבנן לא מחייבי אלא משום ספק ובנולד עוד ספק הוי ספק ספיקא וספק ספיקא בדאורייתא הוי כמו ספק בדרבנן (ה):

## הלוקח פרק רביעי

(דף ט"ז ע"ב) **הלכה א** ע"י עילה. שיהי' לו במה לתלות: **היאך עבידא.** האי שאילת חבירו אם שאילת אדם חבירו או שאילת כלכלת חבירו ופשיט בין כך ובין כך לא סמכינן עליו: (דף י"ז ע"א) שאימת שבת עליו למה מעשר מזה על זה. הא אמרינן דאומר אמת והא דצריך לתקן משתחשיכה הוא חומרא מפני

דכ"מ לענין ספק דהא אף רבנן לא מחייבי אלא משום ספק וא"כ בנולד ספק הוי ספק ספיקא וס"ס בדאורייתא כמו ספק בדרבנן:

(שם ע"ב) **הלכה ה** רבי יוסי ורשב"ג אמרו דבר אחד. פי' במסכת מעשר שני אמר רשב"ג שא"צ לציין בשאר שנים לתקן את הרמאין שלא יאכלו מכרם רבעי דהלא הן אמורין לאכול משום גזל ואתיא כר' יוסי דהכא. בפרק ה' דמע"ש היא וגם שם הוא מביא האי מילתא: ומשני מסתברא כיון דסבר ר' יוסי הכא שא"צ לתקן אף שהוא מוציא מרשות ידו דהיינו שהוא נותן לה כ"ש התם שאינו נותן בידינו כלל: אבל רשב"ג לא יודי לר' יוסי. פי' דאפשר דסבר הכא שצריך [לתקן] מפני שהוא נותן לה בידים כדמפרש שאין דרך חבר להיות מוציא מת"י דבר שאינו מתוקן:

(שם) **הלכה ו** אוף קדמיתא על דעתיה דר"י היא. פי' לאו ר"י נותן טעם אלא כולה מתני' כר"י היא דר"י חושש שמא יחליף כדמפרש מפני שהיא רוצה כו' אבל רבנן לא חיישי כלל כמו בנותן לחמותו כו': ומבעיא ליה מה חמותו מן האירוסין כו'. פי' הא דחיישי' שמא תחליף אם אף בחמותו מן האירוסין או דוקא מן הנשואין: ומפרש **נשמעינה מן הדא מודה ר"י** כו' **שנייא היא תמן בין מן האירוסין** כו' פי' דהא ודאי מה שאינה חשודה להאכיל את בתה שביעית היינו אף מן האירוסין ה"ה מה שחשודה להחליף היינו נמי אף מן האירוסין: הדרן עלך מאבילין

## הלוקח פרק רביעי

(דף ט"ז ע"ב) **הלכה א** הלוקח כו': מפני כבוד שבת התירו לאכול דמאי: ומקשי למה לי שואלו: ומשני ע"י עילה. פי' שיהיה במה לתלות: **אימת שבת עליו.** פוטל עם הארץ ולכך סמכינן על דיבור כי ירא לשקר בשבת: ומקשי בזה שטנין תנינן כו'. פי' כיון דאמרינן שהוא אומר אמת אמאי לא סמכינן גם במוצ"ש על זה: מפני אחר שאין אימת שבת עליו. פי' דחיישינן שמא יש אחד שאין אימת שבת עליו הלכך בשבת דא"א לתקן סמכינן אבל בחול דאפשר לתקן לא סמכינן: מאן דאמר מפני כבוד שבת. פי' והא דצריך לשאול היינו מפני עילה. קשה אפי' שואלו בחול נמי כו': ומשני לא אמרו אלא שוגג הא מזיד אסור. והאי כיון דשואלו בחול הוי כמזיד הא דלא תיקן: בשאין עמו תנאי. פי' אזי סמכינן על שאלתו: אבל כשיש עמו תנאי סמכינן על תנאי. פי' אם התנה מאתמול מה שאני עתיד להפרים למחר כו': ומבעיא ליה מהו שיאכל על שאילת חבירו. פי' כדמפרש בסמוך שחבירו שאל על פירותיו ואמר שעישר אם סמכינן עליו אף על הפירות שלקח זה א) או לא. או שלקח שני כלכלות פירות ושאל על אחת מהן ואמר שעישר אם סמכינן עליו אף לענין כלכלה השניה או לא: ופשיט האיך עבידא. פי' כלומר בין כך ובין כך לא סמכינן עליו כדמפרש דחיישינן שמא אלו עישר ואלו לא עישר: (דף י"ז ע"א) חעיכה בוצאי שבת מעשר מזה ע"ז. פי' דהיינו כשלקח מאדם אחד שתי כלכלות ושאל על אחת מהן דלא יאכל מן השנייה אפ"ה קמ"ל דמוצ"ש מעשרין מזה ע"ז: ומקשי מ"ד מפני כבוד שבת. פי' התירו לסמוך על דבורו משום עילה אבל באמת מחזקינן בדמאי לכך מעשרין מזה [על זה] דשניהם שוין: אבל מ"ד מפני

**הגהות הגרי"ם** ז) היינו שמוחק תיבת הפקיד וגורס נטלו: ח) ובהגהותיו גרס נתנום לאדם אחד כבר נראו להיות דמאי: ט) גם כאן תראה שנ"ל כדברי שהגהותיו אשר לפני כפת בירושלמי הוא מהדורא בתרא שהי' לו ונראה בעין שמחק שעשה מקודם על תיבות הדא אמרה גרר את המחק וסידר לפנינו כפת הסג"ה בזה הלשון הדא אמרה שטהור אחד מזה על כמה טמאים אמר ר"א חכמים דתנינן אצל הנכרי כפירותיו הן בשיטת ר"ש וכו' עכ"ל. ומתוך הענין נראה בעליל שזו הסג"ה בתראה דהאי גי' הכתובה כאן כפירושו: י) ושם גרס למעשרות למה לא אמר להון מפני גדר טהרות מה הוה מימר כו' ומוחק תיבות לקדשים לא אמר להון ואילו הוי אמר להון: כ) ושם הכי גרס אפי' בתרומת ספק אינה אילו תרומת ספק שמא אייתי כו' ומוחק תיבות תולה לארץ פעמיים: ל) ושם הכי גרס על עיקר טבלו של גוי אתאמרת דתני ר"י ור"ש כו' ומוחק תיבות אלא בגין: א) הכי גרס שם שאלו אחד מהן השני לא יאכל עד שיעשר או עד שישאלנו כו' וכן לקמן גורס עד שיעשר או עד שישאלנו כו':

## הגהות הגר"א

ומוחק תיבת עזל: נטל אצלו שתים כצ"ל ומוחק תיבת הפקיד: מאה שאין בבה אחת כצ"ל [בבי"ת תניגא]: לאדם אחד כבר נראו להיות דמאי כצ"ל. ומוחק תיבת נראה והיבת ודאי: זה את פירות כותי זה כצ"ל: (ע"ב) דתנינן ד) אצל הנכרי כפירותיו כל זה מוחק וה"ג אר"א חכמים הן בשיטת ר"ש ומוחק תיבת ר"ם: רי"א חכמים ממש דתנינן אצל הנכרי כפירותיו כצ"ל: בעון קומי' מה טעם א"ל כד תסבאון כצ"ל: מה הוי מימר להון כמ"ד מאליהן קבלו עליהן את המעשרות מוחק כל המאמר הזה מן מה וכו' עד המעשרות: ה"ג שמעון ה) בר אבא וכו': למעשרות למה לא אמר להון מפני גדר טהרות כצ"ל: לקדשים לא אמר להון ואלו הוה א"ל מוחק כל המאמר הזה מן לקדשים וכו' עד א"ל (דף ט"ז ע"א) אפי' בתרומת ספק אינה אילו תרומת ספק. דהני רבי יהודא כצ"ל. ומוחק תיבות אלא בגין:

**פ"ד** (דף ט"ז ע"ב) **ה"א** שאלו אחד מהן השני לא יאכל עד שיעשר או עד שישאלנו כצ"ל. ומוחק תיבות על אחת והוי"ו של ועד: (דף י"ז ע"א) לא יאכל עד שיעשר או עד שישאלנו [א] כצ"ל: ה"ג מה מעשר מזה על זה יו"ט שהוא סמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה כו'

**הגהות הגר"א ע"פ העתקת הרד"ל** ד) כמה שמאים אצל הנכרי: ה) שמעון בר בא כפי ניאא למסרות כצ"ל:

## בנ"י משה

עי' בתוי"ט פ"ג מ"ב ד"ה שאינו וכו' עד שדרכו כאלו כתב עשר או תחסר ואפי' כמ"ד דלא בפינן או לחלק כו' עכ"ל. ונלע"ד לפי שבאותו מאמר דרש עשר שתתעשר. ואנו רואים כמה מעשרים ואינם מתעשרים. לכן קאמר הדורש שלא תתחסר ג"כ עושר יקראו. ז"ש עשר שלא תתחסר. ר"ל מי שבא לו הגמול רק שלא יתחסר. ומי שבא לו הגמול שיתעשר: עי' בתוי"ע שם מ"ס ד"ה א"א אהראין כו' והכי קאמר ר' יוסי אין אנו אחראין ובזה אתם מודים ואני אומר שזו הפונדקית בכלל הרמאים שכוונתה לגזול. ובזה מתיישב קושית התוס' דפ"ק דחולין ד"ו שהקשו על פירש"י בדברי ת"ק דלטובה מתכוונת והאר"י לת"ק א"א אהראין עכ"ל. באמת אין זה קושיא בתוס' כ"א דקדוקי דברים. ולפי התוי"ע הוא דיש לדקדק הא לדבריס עיקר פלוגתייהו אי כוונתה לטובה או כוונתה לגזול והוא עיקר חסר מן הספר מאחר"כ לפי התוס' דגם לת"ק לטובתה מכוונת אלא הת"ק סבר משום דמוציא היתר לא הוי גזילה. ור"י סבר דלא מוציא ולגזילה מכוונת והוא ממש כדברי הרע"ב. ומש"ס לירושלמי דקאמר רשב"ג לא יודי לר' יוסי משמע כדעת התוס' דלת"ק אע"ג דדמאי הוא ס"ל דאהראין אנו לרמאין ורש"י והרע"ב פירשו כגמרין דלעיל עכ"ל. באמת אין פלוגתא בין בבלי לירושלמי. ומ"ש בירושלמי אפשר דרשב"ג סבר אחראין אנו ומה דאי' מזה על הת"ק דמתני' דס"ל ג"כ אחראין אנו: שם מ"ו תוי"ע ד"ה א"ר יהודה כו' ומזה אני תמה על הרע"ב שפסק כר' יהודא ונמשך אחר הרמב"ם נפי' שכתב וה' כר"י בשני המאמרים שחכמים מודים לו והרי המבאר בש"ס שחכמים חולקין עליו וטעייהו מתם לן התנא בספ"ד דבכורות ובחיבורו פי"א מה"ת חזר בו ופסק כהני רבנן עכ"ל. זה של' הר"מ הל' כר"י בשני המאמרים ראוי לעיין איזה הם שני המאמרים. ובכל הפרק אין לנו אלא מאמר א' משל ר' יהודא. וע"י כן נכוא לעיין מה שהאריך הר"מ נפי' ב"כ במקום שדלגו לקצר. ונאמר כי הר"מ ביאר לפניו ע"י אריכות לשונו. אמר בג' דברים פליג ר' יהודא ובשנים הודו לו ובאחד לא הודו לו. ז"ש והל' כר"י בשני המאמרים שחכמים מודו לו. וז"ש הר"מ ור' יהודא אינו חולק על מה שקדם. היינו ממותו דמחלפת וכו' ור"י חולק במה שאמר בכאן על דברי ר' יוסי שהקדמנו כו'. ב) היינו דר' יהודא ס"ל אחראין אנו לרמאין. ולפי' אומר של' יהודא מודה לר"י בפירות שביעית ג) היינו דשביעית תמירא להו וכו' והל' כר"י בשני המאמרים שחכמים מודו לו עכ"ל. הסבאר היטב דבדין ממותו כפונדקית פליגי עליה חכמים בירושלמי. ואמרו ורבנן אמרי חמותו כשכנתו. בזה אמר דאין הל' כר"י. אבל בשני המאמרים היינו בדין אחראין אנו ובדין דשביעית חמירא להו בשניהם חכמים מודו לו והלכה כר' יהודא. וכדבריו אלה בפירושו כמו כן נקט בהלכותיו יעו"ש. ולא חזר בו ממ"ש בפירושו:

(ד) ובשנות אלי' בפי' הארוך מפרש להירושלמי אליבי' דבבלי בכורות וכ' ור"ש סבר דמאי דספק אם מתלפם או לא לכך ס"ל דמפרים ונוטל דמים כן מסיק בבכורות עכ"ל. ושם האוקימתא דוקא כשמרכן ישראל ערש"י שם ד"ה מעשרן והן שלו. וכ"כ בביאורו ליו"ד של"א סקע"ז. וכן מ"ש דלא כפי' הרמב"ם כו' דהא בבכורות מפורש להדיא דלכ"ע צריך להפרים עכ"ל. גם זה אינו דהא בבכורות הכ"ל איירי במרכן ישראל ברשות עכו"ם. וכן מ"ש אלא הקושיא דמת"כ אם ממרח או לאו כו' עכ"ל. הוא דוחק גדול ושלא כדרכו. ועיין בביאורו ליו"ד שביאר כל דברי הרמב"ם על אופנים בכל מאמרי הגמרא:

(ה) ועפ"י דברים הללו לא זכיתי להבין דברי הראב"ד בפי"א הי"ג מה"מ וז"ל ואם מן הספק הזה הלא הוא ס"ס אלא שמא החליפן משלו ומלות עכו"ם חייב בדרבנן עכ"ל. ולא אבין מה הפרש בין ס"ס בדאורייתא לספק א' בדרבנן:

**[א]** ובירושלמי תני שואלו בחול לא יאכל בשבת מ"ד אימת שבת עליו ניחא מ"ד מפני כבוד שבת אפי' שואלו בחול יאכל בשבת ומשני לא אמר שוגג אבל מזיד אסור. ובהא"ם סי' א' פיים

## כתב יד א'

מפני שאימת שבת עליו. פי' אמרינן מסתמא ליתי אמנה והא לריך לתקן משתיכה היינו תומרא כו' דילמא מפני אחד שאין אימת שבת עליו. קשה אמאי מעשרין מזה על זה הא הוי מן הפטור על החיוב או להיפך: יו"ט שהוא סמוך לשבת פי' ר' יונה ז"ל עולם עד כדון: עד שלא נראה לעשר בינתים. פי' ולכך התירו לסמוך על הדבר כמו שבת אחת. ותי' עד מיותר: ותנינן נ"ל ותני כן: ה"ג עד כדון בשאין לו מאותו המין אפי' יש לו מאותו המין היצר תאב. פי' לאותן הפירות ואיכא עונג שבת ולכך התירו לו מפני כבוד שבת ב): תיפתר מיותר וכצ"ל שתני בפירות שנסמכה דעתו עליהן מע"ש. ואיכא נער כי לא אכיל להו ולכך התירו משום עונג: אבל באחרות שלא נסמכה דעתו עליהן מע"ש לא בדא. פי' ואסור לאכול בשבת דהא לא סמך על אלו מסתמא היה לו לערוך שבת פירות אחרים ומילתא באנפי נפשה היא בר' יונה בעלמא מתני' כן: ה"ג בשבת של פרוטגמיא בפירות שלא נסמכה דעתו עליהן מערב שבת ולא אמר אלא משום איבה. פי' אלמא דלא התירו בפירות שלא נסמכה דעתו דאי התירו למה לי טעמא דאיבה: כההיא דשאיל חורין עלוי. פי' הא דשאיל בשבת אחר לסמוך עליו בשבת זה הוי כמו דשאיל אחר על פירותיו או הוא על פירות אחרים דאמרינן לעיל דלא סמכינן עליה כלל: (ע"ב) ר' יונה בעי. פי' כמו אמר: מהו שישאלנו. פי' הא דישאלנו דקתני במתני' איך יהיה השאלה: ומפרש דרך עקלתון. פי' שלא ישאל לו בפירוש אם הן מעושרין דיהיה ירא לומר שאינן מעושרין דיהיה מוחזק בחשוד על המעשרות אלא דרך עקלתון: כדמפרש ר' יונה כדעתיה. דר' יונה כו' דבר הקולא. פי' בן כפר: מה אנא חשיד ליה ג). פי' מה הנאה יהיה לו דיהוי חשוד על המעשרות בשבילך בתנם והודה שאינן מעושרין אלמא דדרך עקלתון יכול לידע: ה"ג שלא למקומה אינה מדמעת דברי ר"א וחכ"א בין למקומה ובין שלא למקומה מדמעת רש"א בין למקומה כו': ה"ג על ר' חגי ואמר אנא אמר טעמא דאמר משה למקומה מדמעת שהרי היא מתרת את השיריים לאכילה. פי' שהרי קודם שהפרישה היה אוסר משום טבל ועכשיו שהפרים התירה ואיך כשנפלה אח"כ לתוכה יהא מותר הא הוי בתוכה ואיפלגא מה בין הפרישה ללא הפרישה שהיה אסור מתחלה משום טבל אבל כשחזרה שלא למקומה שלא התיר אותן התבואה מעולם אינה מדמעת כיון שהיא של דמאי: מאן דאמר אינה מדמעת נ"ל שלא למקומה אינה מדמעת כו': והורי בר"ש שזורי. פי' שאף בחול שואלו ואוכל על פיו: ה"ג הפריש תרומת מעשר ונשרפו הפירות. פירוש דחיישינן שמא כשיפו קודם שהפריש דהוי התרומה בטיבולה ומשום הפסד שלו התירו להיות אוכל על שאלת פיו משום דאימת תרומה על עם הארץ דכיון שקרא שם תרומה עליה ירא לשקר לומר שתקנו ותאכל שתרומה על ידו לזרים: לא דמיא ההיא שאילתא לההיא קדמייתא. פי' אותן השאלות דהכא שהוא צריך לומר לו שהפריש אלא שחזר ונתערב ולעיל שואל אותו לכתחילה אם תיקן או לא ובשניהם צריך לשאול לו דרך עקלתון: ומפרש האיך יהיה השאלות: תמן. פי' השאלה דלעיל היה כן: לא בגין חשוד לך. פי' שאני הני חושד אותך כו': מתקנן הוויין. פירוש דשואל אותו בתחלה אם היו מתוקנין אי לא ברם הכא. פי' שצריך לומר לו כן שכבר תיקן אלא שנתערבו צריך לומר בגין דהשדתיך פי' מחמת דחמית אוכלסין עלך ותקניהן ואיתערבין מתקנין הוויין. פי' השתא אני שואל אותך אם הם מתוקנים מחמת שנתערבו או לא. אי נמי דהכא א"צ כלל לשאול לו כלל דרך עקלתון כיון דסמכינן אהאי שאימת דימוע על עם הארץ אפילו אומר לו משום חושד אותו הוא ירא לשקר מחמת אימת דימוע עליו והשתא לפי זה הא דאמר לעיל לא דמיא הכא שאילתא כו' היינו לפי שהשאלה קדמיתא צריך לשאול דרך עקלתון כדמפרש יהא א"צ לשאול דרך עקלתון אלא סתם כדמפרש בגין דהשדתיך כו': תני בר קפרא. נ"ל ותני בר קפרא כן פי' כר"ש שזורי ומפרש טעמא משום אימת דימוע דהא מחמת הפסד קילו:

(שם) **הלכה ב** ה"ג אם מפני דרכי שלום למה לי בשבת של פרוטגמיא ד).
פי' כיון דאין השאלה נחשב לכלום אלא משום איבה התירו והשאלה משום עילה מה לי בשבת ש' פרוטגמיא אפי' שאר שבתות נמי בשלמא אי הוי סמכינן על שאלתו כמו לעיל בשבת לעשרן איכא למימר מש"ה תני בשבת של פרוטגמיא שלא היה יכול אתמול לתקן אבל בשאר שבתות הוי כמו מזיד כדאמר לעיל דבשבת של פרוטגמיא הוי כמו פירות שלא נסמכה דעתו עליהם מע"ש אבל השתא דאמרת דטעמא דהכא משום איבה התירו ולא סמכינן אשאלתו כדמפרש לעיל דלא התירו לסמוך על שאלה בפירות שלא נסמכה דעתו הלא משום איבה א"כ מה לי שאר שבתות מה לי שבת של פרוטגמיא: (דף י"ח ע"א) א"ר חסדא כאן שנינו שאסור לחבר שיאכל בסעודה שאין לה שם. פי' שאינה של מצוה פי' ולהכי תני פרוטגמיא שהיא מצוה להודיע לנו אגב גררא שאין החבר אוכל כו' ולא לענין מעשרות:

(שם) **הלכה ג** האוכל פירות טבולין למעשר עני חייב מיתה כצ"ל: מ"ט דר"א. פי' דאמר במתניתין שא"צ לקרות שם למעשר עני של דמאי: ומפני מכיון שהוא יודע כו'. פי' דתלינן שמסתמא הפריש הע"ה כמו תרומה גדולה: בלא כן קורא שם כו'. פי' אפילו לא היה האי סברא בודאי יפריש ע"ה לא היה צריך להפריש אלא יקרא שם לבד שהרי מעשר עני מותר לזרים ואינן יכולין העניים להוציא ממנו דהמע"ה וא"כ מה בכך שיקרא שם אף עכשיו. כיון שא"צ להפריש: ה"ג תני ראו אותו מפריש שני הנאמן לשני נאמן לראשון דברי ר"א וחכ"א כו' מה טעם דר"א כו'. פי' דטעמא דרבנן מסתבר הוא מה ראשון שהוא צריך ליתן לכהן הפריש כ"ש שני שהוא מפריש לעצמו אבל טעמא דר"א מיבעיא ליה מ"ט: אי טעמא משום שאינו חשוד להקדים. פי' ומסתמא כיון שמפריש שני כבר הפריש הראשון דאל"כ לא היה מקדים ליתן מ"ש קודם לראשון דאין אדם עושה מצוה בדבר עבירה: או משום שהפריש שני חזקה שהפריש ראשון כדמפרש ה) מה אם שני שאין לו תובעין הפריש. ראשון שיש לו תובעין לא כ"ש. והאי תובעין היינו שהוא ללוי משא"כ שני שהוא עצמו משלו ולאו משום שאינו חשוד להקדים אלא מסברא אמרינן כן: ופשיט מהאי מתניתין דתנינן רא"א אין אדם צריך לקרוא שם למעשר עני של דמאי. פי' דאמרינן מסתמא כבר הפריש כיון שהוא בעון מיתה כדפי' לעיל: הא ראשון צריך. פי' צריך להפריש כצ"ל. פי' ואי טעמא דר"א משום שאינו חשוד להקדים אמאי צריך להפריש ראשון הא כיון דאמרינן דמסתמא הפריש שני ע"כ הפריש ג"כ ראשון כיון שאינו חשוד להקדים אלא ודאי טעמא דר"א דחזקה שהפריש ראשון כדפרישית וגבי עני ליכא למימר האי חזקה שהרי גם במעשר עני יש לו תובעין ולכך צריך להפריש ראשון: וה"ג חזקה ו) שהפריש ראשון מה אם שני

## כתב יד ב'

מפני א' שאין אימת שבת עליו וכשמעשרין הוי מן החיוב על הפטור או מפטור על החיוב: ותנינן. היינו ותני כן: היצר תאב. שתאב לאותן הפירות ואיכא עונג כשאוכל ולכך התירו לו מפני כבוד שבת: בפירות שנסמכה דעתו עליהן. מערב שבת ואיכא צער כי לא אכיל להו ולכך התירו משום עונג: אבל בפירות כו'. כיון שלא סמך על אלו מסתמא היה לו לערוך שבת פירות אחרים. ומילתא באנפי נפשה היא שר' יונה מפרש כן במתני': ולא אמר אלא מפני איבה. אלמא דלא התירו בפירות שלא נסמכה דעתו עליהן דאי התירו למה לי טעמא דאיבה: כההוא דשאל על נפשיה ברם הכא כההוא דשאל חורין עילוי. הא דשאיל בשבת אחר לסמוך עליו בשבת זה הוי כמו דשאיל אחר על פירותיו אי הוא על פירות אחרים דאמרינן לעיל דלא סמכינן עליו כלל: (ע"ב) מהו שישאלנו. האי ישאלנו דקתני במתני' היאך יהי' השאלה (ב): ומפרש דרך עקלתון. שלא ישאל לו בפי' אם הן מעושרין ויהי' ירא לומר שאינן מעושרין שלא יהי' מוחזק חשוד על המעשרות כדמפרש: דבר הקולא. בן כפר: מה אנא חשיד ליה. מה הנאה יהי' לו שאהיה חשוד על המעשרות בשבילך בתנם והודה שאינן מעושרין אלמא דדרך עקלתון יכול לידע: טעמא דאמר משה למקומה מדמעת. שהרי היא מתרת את השיריים לאכילה. שהרי קודם שהפרשה אוסרת כולו משום טבל ואחר הפרשה התירה ואיך תאסור כשחזרה ונפלה לתוכה יהא מותר ומה בין הפרישה ללא הפרישה אבל כשחזרה שלא למקומה ולא התירה אותן התבואה מעולם שפיר אינה מדמעת משום שהיא של דמאי: מ"ד אינה מדמעת שלא למקומה אינה מדמעת כצ"ל: והורי כר"ש שזורי. שאף בחול שואלו ואוכל על פיו: ה"ז שואלו ואוכל על פיו. כיון שקרא שם תרומה עליה אימת התרומה על ע"ה וירא לשקר ולומר שתקנו וע"י תאכל התרומה לזרים: לא דמיא ההיא שאילתא להחיא קדמייתא. דהכא צריך לומר לו שהפריש אלא שחזר ונתערב ולעיל שואלו אם תקן לכתחלה ובשניהם צריך לשאול דרך עקלתון. אלא לעיל הוא אומר אין אני חושד אותך כו' מתקנן הוויין אם היו מתוקנין או לא ברם הכא אומר לו שכבר תיקן אלא שנתערב כדי דתוכרח לומר דהשדתיך אלא צריך לומר לו מחמי דחמית אוכלסין כו' מתקנן הוויין. השתא אני שואלך אם הם מתוקנין אי נמי דהכא א"צ לשאול לו כלל דרך עקלתון דסמכינן אהאי שאימת דימוע עליו לכן לעיל צריך לשאול דרך עקלתון והכא שואלו סתם בגין דהשדתיך כו': ותני בר קפרא כן. כר"ש שזורי ומפרש טעמא משום אימת דימוע דהא משום הפסד קילו:

(שם) **הלכה ב** ה"ג אם מפני דרכי שלום ל"ל בשבת של פרוטגמייא (ג). כיון דאין השאלה נחשב כלום רק עילה ומשום איבה התירו מה לי בשבת של פרוטגמייא אפי' בשאר שבתות נמי. בשלמא היכי דסמכינן על שאלתו כגון בשבת לעשרן שפיר תני בשבת של פרוטגמייא שלא הי' יכול לתקן אתמול משא"כ בשאר שבתות הוי מזיד כדאמרינן לעיל בשבת של פרוטגמייא הוי כמו פירות שלא נסמכה דעתו עליהן מע"ש. אבל הכא דלא סמכינן על שאלתו כדאמרינן דלא התירו לסמוך על שאלה בפירות שלא נסמכה דעתו א"כ טעמא משום איבה למה לי בשבת וכו' בשאר שבתות נמי: (דף י"ח ע"א) ומשני כאן שנינו שאסור לחבר כו'. לא לענין מעשרות תני של פרוטגמייא אלא מילתא אגב אורחי' קמ"ל שאסור לחבר שיאכל בסעודה שאינה של מצוה ולהכי תני פרוטגמייא שהיא מצוה:

(שם) **הלכה ג** ה"ג במינורו. תני ראו אותו מפריש שני הנאמן לשני נאמן לראשון כצ"ל. [ומוחק תיבת הנאמן הראשון וגורס תיבת תני ברישא ומוחק תיבת תני בסיפא]: מ"ט דר"א. דבשלמא טעמא דרבנן מסתבר מה ראשון שהוא נותן לכהן מפריש הני שמפריש לעצמו לא כ"ש שהפריש. אבל טעמא דר"א אסתפקא להו אי משום שאינו חשוד להקדים משום דאין אדם עושה מצוה בדבר עבירה ומסתמא כבר הפריש ראשון: או משום שהפריש שני חזקה שהפריש ראשון. מה אם שני שאין לו תובעים הפריש ראשון שיש לו תובעין לא כ"ש: [וכמו כן הי' נכתב שהיה הירושלמי ואח"כ סגרו בין חצאי לבנה למחקו]: ופשיט. תנינן רא"א א"צ לקרות שם למעשר עני של דמאי הא ראשון צריך. פי' צריך להפריש ואי אמרת משום שאינו חשוד להקדים אמאי צריך להפריש ראשון הא כיון דאמרינן מסתמא הפריש שני ע"כ הפריש ג"כ ראשון

**הגהות הגרי"מ** ב) וגורס שם אפילו למ"ד שתי קדושות הן אוכל שלא נראה כו' ומוחק תיבת עד: ג) הוא שאמרתי שבהגהותיו שבירושלמי מהדורא [בתרא] וזו היא גרסתו שם נפק לגביה טען מחזיר עלוי א"ל מה אנת חשיד לי א"ל לא דאנא חשיד לך כו': ד) הוא שאמרתי שפירושו דכאן הוא לפי משנה הראשונה שלו ועי' בהגהותיו שמוחק הגירסא בשבת של פרוטגמיא: ה) היינו שמתחלה גרס שם כן אבל בהגהותיו הנ"ל סגור ומחק אח"כ במהדורא בתרא: ו) ושם הסגיר אח"כ הגירסא הנ"ל וחזר וגרס וזו גרסתו דשם חזקה שהפריש ראשון תניין רא"א אין אדם צריך לקרות שם למעשר עני של דמאי הא הראשון צריך מה אם ראשון שאין לרבו טובת הנאה שני שיש לרבו טובת הנאה לא כ"ש דצריך להוציא להם מ"ש מתוך ביתו ואמר להם פדוי כו':

## הגהות הגר"א

כו' עד בשבת אוכל ביו"ט ואח"כ נ"ל המאמר עד כדון בשאין לו אותו המין אפי' יש לו מאותו המין היצר תאוב ר' יונה ב"ר זירא תפתר כו' כצ"ל: אוכל שלא נראה מוחק תיבת עד [ד]: בפירות כצ"ל ומוחק תיבת תיפתר: בשבת של פרוטגמייא בפירות שלא נסמכה כצ"ל: (ע"ב) מן דבר חקולא נפק לגביה טען מחזרה עליה א"ל מה אנת חשיד לי א"ל לא דאנא חשיד לך כו' כצ"ל: מהקנין הווין תני תרומת מעשר כו' כצ"ל: ה"ג שלא למקומה אינה מדמעת דברי ר"א וחכ"א בין במקומה בין שלא במקומה מדמעת ר"ש אומר בין למקומה כו' א): ה"ג על ר' חגי אמר דאנא טעמא דאמר משה ומוחק תיבות בדין הוא מימר משה: ה"ג מ"ד מדמעת כו' אינה מדמעת ומוחק תיבות דאנא אמר טעמא הנדפס פעם שניה: ונשרפו הפירות ה"ז שואלו כצ"ל: ותקינן מתקנין הווין כצ"ל. ומוחק תיבת ואיתקריין: ותני בר קפרא כצ"ל בוי"ו: (דף י"ח ע"א) ה"ג טבולין למעשר חייב כצ"ל. ומוחק תיבת עני: ראו אותו מפריש שני כצ"ל. ומוחק תיבת הנאמן: תנינן רא"א כצ"ל. ומוחק תיבת והא: הא ראשון צריך מה אם ראשון שאין לו בו טובת הנאה צריך להפריש שני שיש

**הגהות הגר"א ע"פ העתקת הרד"ל** א) מפני האיבה אמר רב חסדא כאן כו' לה שם א"כ אבין כאן התירו כו' שתעשה ראשונה: מתני'. רא"א כו':

## בנ"י משה

הייס ולמ"ד מפני כבוד השבת אפי' שואלו בחול יאכל בשבת עכ"ל. ואין זה כ"א מכוון דברים ברא"ש הנ"ל:

(ב) בשנות אלי' בפי' האלוך שניה מוכר"ח וז"ל בפי' הירושלמי אינו כן וכו' עכ"ל. הוא הדבר שבארנו בספי' לירושלמי עם הגהות אשר נשם. שמע הכותב ממנו במהדורא קמא. אבל הגהותיו שהביא הירושלמי כמה לו במהדורא בתרא. והפי' האלוך הוא כשטן על מהדורא בתרא. לכן פי' כאן בדרך אחר. אלא דהכותב על הספר פי' האלוך לא ביאר כל צרכו לפי ההג"ה שהדפס שהביא הירושלמי כצ"ל: ומש"ש בשנות אלי' מביא בשם ר"י כו' והביאו הר"ב פ"ט ומ"ש יש שם גם בר"ש וכצ"ל כו' עכ"ל. מתורץ בזה קושית תוי"ט ד"ה למקומו כו':

(ג) שהיה הירושלמי קביה ג"כ כנ"ל. אלא אח"כ מחק את ההג"ה כנ"ל ומקיים כת"ש בפנים דבעי אם מפני דרכי שלום ל"ל בלבד שיאמר לו מעושרים הן ולא מתרץ מידי אלא דבזירוזו פי' האלוך קמבאר לה וז"ל האי ואע"פ קאי אבלבד כו' אע"פ שאינו מאמינו וא"כ מאי כ"מ נאמינהו כו' עכ"ל. ובזה מתורץ קושית תוי"ט ד"ה ואע"פ שאינו ק"ל שהוא כפל עכ"ל:

[ד] אוכל שלא נראה לעשר בינתיים. הייט משום דאמר לעיל לא אמר אלא שוגג הא מזיד אסור. וכיון שיש לו לעשר בינתיים הוי מזיד מה שלא עישר בינתיים ואסור. מתורץ בזה קושית תוי"ט ד"ה לא יאכל כו' וז"ל דלא דמי ללוקח פירות דלעיל דבשכבר לקח וה"ה שלו התירו לו שיסמוך בשבת על פיו עכ"ל. ובירושלמי מבואר דגם הלוקח אסור לאכול בשבת שניה. אא"כ שני קדושות שלא נראה לעשר בינתיים:

פוי"פ

## כתב יד א'

שני שאין לו תובעין הפריש ראשון שיש לו תובעין: לא כ"ש: תנינן רא"א כו' הא ראשון צריך להוציא להם מ"ש מתוך ביתו כו' כנ"ל: (ע"ב) מתני' דר"א היא. פי' הא דתני דהם אמר גדוי הוא נאמן דמשמע דא"צ להפריש אפי' ראשון א"נ כר"א: ומפני ד"ה היא עשו אותו כתוספות ביכורים. פי' דעל המעשר שני עצמו לא פליגי דודאי פטור מן הדמאי אלא דפליגי אכל התבואה כראו שהפרים מה, מע"ש אם צריך להפריש מהן דמאי או לא: ביני מתני' לא יתננו בשבת. פי' גאו דוקא לא ישלם אלא אפילו נטל כבר לא יתנם לכהן בשבת ומייתי ממתני' דביצה דתני שם בהדיא שאין נותנין לכהן ביו"ט: אין מוליכין חלה ומתנות כו' וב"ה מתירין ומייתי שם מתני' מ"ש מתרומה שאסור להוליך משמע דבתרומה כ"ע מודו שאין להוליך: הדא ילפא מן ההיא. פי' דמפרש השתא דשתי המשניות צריכין דמהסיא ילפינן שאפי' ביו"ט אסור להוליך ומן הדא ילפינן שבשלמודין מותרין לאכול אלו: והשתא מסיק נמילתא אבל כשאין למודים משום הכי אסור דלא סלק על בר נש מיכול. פי' ומוכח מילתא שהוא אוכל המתנות כזוג: והוי כמו בנותן המתנות לכהן ביו"ט: מהו בתקרובת מיותר: ידע ו) שהוא רחיץ. נ"ל שאינו רוצה פי' דמפרש טעמא אמאי לא ירבה לו בתקרובת ומפרש ידע שאינו רוצה והוא מטרח עליו פי' והוי גניבת דעת: הוי מפיך פילבא דשמאלא לימינא. פי' פילגא הוא חוט שבו קושרין הבית יד והפכו להיכר שכבר הן מבוקשין לאחד על הסעודה ולא יבקשו אותן אחרים משום גניבת דעת: תני אין מוליכין כו'. תני מיותר וג"ל ואין מוליכין: מפני שהוא טוענו טענת חנם נ"ל מפני שהוא תובעו טובת הנאה חנם פירוש דיסברו העולם שמראה היין כן ובאמת אינו אלא מכח הזכוכית: (דף י"ט ע"ב) היה לנו להתיר ט"ם וג"ל היינו מתירין ע"ז שלהם: וברוך המקום שהרחיקנו מהם כנ"ל:

(שם) **הלכה ד** עד איתמר לו נ"ל עד שיאמרו לי קח ואני נותן מעות: אחר קרוב מצא. פי' ועשה שלא כרצונו ולקח הימנו אבל כשאמר לו אני נותן מעות יודע שדבר: דתנינן תמן נ"ל תמן תנינן הנכל כו': אתיא דר"א כר"י. פי' דשניהם סוברין דחיישינן שמא לא עשה שליחותו: שאם אמר לו אל תקבלהו כו'. פי' הכא סתם ודאי לא חיישינן דאל"כ לא יהיה נט כלל והכא בדמאי חיישינן אפי' אמר לו כפירוש אל תקח אלא מפלוני שמא אחר קרוב מצא ולקח הימנו מדלא קתני אלא עד שיאמר לו קח ואני נותן מעות משמע דבאופן אחר אינו נאמן: אפי' א"ל מפלוני נ"ל אל תקח אלא מפלוני:

(שם) **הלכה ה** ועד אחד נאמן נ"ל וע"ה נאמן: מפני חיי נפש. פי' שלא ימות ברעב כיון שאינו מכיר אדם שם ויהיה חושש על כ"א שמא הוא עם הארץ: ה"ג הנכנס לעיר ותרומה בידו ואינו מכיר אדם שם או שהיה כו'. פי' ורוצה ליתן התרומה לכהן חבר: אתיא דר' כר"מ דסבר שאין ע"ה נאמן אפילו על אחרים ורשב"ג סבר דנאמן הוא על של חבירו: מה פליגין לחלק. פי' כשהוא רוצה לחלק תרומתו אז סבר רשב"ג דנאמן על של חבירו כדמפרש לקמן דקיל יוצא נחילוק ויהיה ירא לשקר: אבל ליקח אף רשב"ג מודה. פי' שאין עם הארץ נאמן אפילו על של חבירו לומר שהוא מתוקן: ה"ג א"ל אחד אני איני נאמן. פי' דאינו נאמן על עצמו: א"ל שהוא נאמן. פי' שאחרים אמרו עליו שהוא נאמן ה"ז נאמן: אמר להם נאמן הוא וא"ל שהוא נאמן. פי' שלא אמרו מעצמם אליו שהוא נאמן אלא שהוא שאל אותם אם הוא נאמן והשיבו שהוא נאמן לכך יש חילוק בין בפניו לשלא בפניו פי' שאף שאמרו עליו בפניו שהוא נאמן אינו נאמן דחיישי' שמא לא רצו לביישו לומר עליו שאינו נאמן: (ע"ב) בבן עיר בסיעת חברים. פי' הא ברייתא יכול לאוקמי בין בבן עיר בסיעת חברים דלבן עיר לא התירו להאמין לע"ה כדאמרן לעיל שלא התירו להאמין לע"ה אלא באכסניא מפני חיי נפש ולהכי צריך לאוקמי הא ברייתא אי מוקמת לה בבן עיר בסיעת חברים אבל באכסניא איכא לאוקמי אפי' בסיעת ע"ה: ועליה חברין ואת אמרת בפניו אינו נאמן. פי' אי מוקמת לה בחברין היאך אתה חושש שיאמרו בפניו שקר: מ"ט דר"י. פי' דאמר גבי אמרין נאמנין ולא חיים לנומלין: ומפרש מפני חייהון כו': הדרן עלך פרק הלוקח פירות

## כתב יד ב'

ראשון דהא אינו חשוד להקדים אלא ע"כ שטעמא דר"א משום חזקה כנ"ל וגבי מעשר עני ליכא למימר האי חזקה שהרי במ"ע נ"כ יש לו תובעין וגרן צריך להפרים ראשון (ה): ה"ג תנינן רא"א כו'. הא ראשון צריך להוציא להם מ"ש מתוך ביתו כנ"ל. ומוחק הוא"ו יהס"א של והתנינן. [אנ"כ. לא יכולתי לכוון הדברים]: (ע"ב) מתני' דר"א היא. הא דתני [דהם אמר] שלוי הוא נאמן ומשמע א"נ להפרים אפי' ראשון אתיא כר"א: ומפני ד"ה היא עשו אותו כתוספת בכורים. ועל המעשר שני עצמו לא פליגי דודאי פטור מן הדמאי אלא דפליגי אכל התבואה כראו שהפרים מהן מ"ש אם צריך להפרים מהן דמאי או לא (ו): ביני מתני' לא יתנום בשבת. הא דקתני מתני' לא ישלם הוא נ"ד אלא אפילו כבר נטל לא יתנם לכהן בשבת ומייתי ראיה ממשנה דביצה שאין נותנין לכהן ביו"ט: הדא ילפא מן ההיא כו'. דהם מיירי מתני' בתרומה שאסור להוליך ומשמע דבתרומה כ"ע מודי שאין להוליך ושתי המשניות נייכא דמהסיא ילפינן שאפי' ביו"ט אסור להוליך ומהדא ילפינן כשלמודים מותרים לאכול אלו אבל כשאין למודים אסור ומפרש כשאין למודים האסור משום דלא סליק על בר נש מיכל כו' לכן מוכח מילתא שהוא אוכל המתנות והוי כמו שנותן ביו"ט המתנות לכהן (ז): מהו בתקרובות ידע שהוא רחיץ מיותר. וג"ל שאינו רוצה והוא מטרח עליו. והוא גניבת הדעת וז"ש לא ירבה לו בתקרובות: תיבת תני מיותר. וג"ל ואין מוליכין כו' מפני שהוא טוענו טובת חנם כנ"ל. היינו טובת הנאה חנם. שאין היין טוב כמראהו אלא בסיבת הזכוכית: מפיך פילביה. הוא חוט שקושרין בו הבית יד והפכו להכירא שהוא כבר מתבקש לאחד על סעודה שלא יבקשוהו עוד אחרים מפני גניבת דעת:

(דף י"ט ע"א) **הלכה ד** אתיא דר"א כר' יוסי. שניהם סוברין דחיישינן שמא לא עשה שליחותו: שאם א"ל אל תקבלהו אלא במקום פלוני כו'. דהא כתם ודאי לא חיישינן דאל"כ לא יהא נט כלל משא"כ בדמאי חיישינן אפי' אמר לו בפירוש אל תקח אלא מפלוני שמא אחר קרוב מצא לו ולקח ממנו מדקתני עד שיאמר לו קח ואני נותן מעות משמע דבאופן אחר אינו נאמן:

(שם) **הלכה ה** מפני חיי נפש. שאינו מכיר שום אדם ואם יחשוש על כל אחד שהוא ע"ה ימית ברעב: תני נכנס בעיר ותרומה בידו. שהוא רוצה ליתנה לכהן חבר. אתיא דר' כר"מ דסבר אין ע"ה נאמן אפי' על אחרים ורשב"ג סבר דנאמן הוא על של חבירו: מה פליגין להלק. כשרוצה לחלק תרומתו אז סבר רשב"ג דנאמן על של חבירו כדמפרש דקול יוצא לחילוק וירא לשקר אבל לוקח מודה רשב"ג שאין ע"ה נאמן אפי' על של חבירו לומר שהוא מתוקן: אמר לו אחד אני איני נאמן. על עצמו אמר שאינו נאמן: אמרו ליה שהוא נאמן. אחרים אמרו לו שהוא נאמן הרי זה נאמן: (ע"ב) אמר להם נאמן הוא ואמרו לו שהוא נאמן. שלא מעצמם אמרו לו שהוא נאמן אלא אחרי ששאל אם הוא נאמן השיבו שהוא נאמן לכן יש חילוק בין בפניו ובין שלא בפניו. בפניו חיישינן שמא לא רצו לביישו: בבן עיר בסיעת חברים. דצריך לפרש דהברייתא מיירי בבן עיר והסיעה דוקא חברים דהא לא התירו להאמין לע"ה אלא באכסניא משום חיי נפש: ובאכסניא בסיעת ע"ה. אם תוקמי דברייתא מיירי באכסניא נוקמי אפי' בסיעת ע"ה: חברין ואת אמרת בפניו אינו נאמן. אי מוקמת לה בחברין היאך אתה חושש שיאמרו בפניו שקר:

אלא

אף



## הגהות הגר"א

שיש לו בו כו' כנ"ל. מחליף השתי פעמים שני שאמר ברישא לתיבת ראשון ופעם אחת ראשון שאמר בסיפא מחליף לתיבת שני: (ע"ב) מהו בתקרובת ידע שהוא רחיץ כל זה מוחק וגורס סעיד והוא מטרח עלוי: ואין מוליכין כו' שהוא טוענו טובת חנם כנ"ל. ומוחק תיבת תני והיבת טענת: (דף י"ט ע"א) היינו מתירין ע"ז כנ"ל. ומוחק תיבות הי' לנו להתיר: שהרחיקנו מהם כנ"ל: ה"ד אינו נאמן עד שיאמר [ח] כנ"ל. ומוחק תיבת אתמר: תמן תנינן כנ"ל. ומוחק תיבות דתנינן תמן: אפי' אמר לו אל תקח לי אלא מפלוני אינו נאמן כנ"ל: ה"ה ועם הארץ נאמן כו' כנ"ל. ומוחק תיבות ועד אחד ב): תני נכנס לעיר והרומה בידו ואינו מכיר כנ"ל: מה פליגין לחלק אבל ליקח כנ"ל: אמר לו אחד אני איני נאמן כנ"ל: (ע"ב) אמר להם פלוני נאמן הוא ואמרו לו שהוא נאמן בפניו אינו נאמן כנ"ל: ואת אמרת בפניו אינו נאמן מה טעם כנ"ל. ומוחק תיבת שלא:

שהוא

הגהות הגר"א ע"פ העתקת הרד"ל ב) (ועד אחד נאמן מצאתי שנרשם קו נראה דמתכוין למוחקו ועי' שנות אליהו שהגיה וע"ה נאמן):

## בני משה

(ה) עי' תוי"ע ריש מתני' ג' ד"ה אין אדם צריך כו' אבל אפשר שהרע"ב סובר דירושלמי חולק עם הבבלי כו' וא"כ הא דפי' ריש מכילתין אתיא כבבלי והא דהכא כירושלמי עכ"ל. בא התוי"ע לכלל זה. לפי שאחרי דברי הר"ש הוסיף התוי"ע וכלומר הירושלמי ס"ק דרבנן לדבריו דר"א קאמרי לדבריך דסברית דלא נחשדו והיינו דקאמרי בלא כך כלומר בלא זה שנאמר דנחשדו כסברתינו אלא שנשבוע ונודה לך במפרים ולא נחשד הא שני בקריאת שם כו' עכ"ל. אבל לא זכיתי להבין דבריו כיון שאמר במפרים ולא נחשד. מה זה הא שני בקריאת שם דקאמר וגם נמ"ש הרע"ב והעני סוי בזה המע"ס. ואם במפרים ולא נחשד מאי המע"ס שייך כאן. ואף מה לו לסוסיף כלומר ולהפיך דברי הר"ש. והלא דברי הר"ש מתבאר כפשוטו וז"ל הר"ש כלומר בלא כך שיפשוע לך במפרים. (ר"ל אפי' כדברינו שנחשדו והוא ספק אם הפרים או לא). הא שני בקריאת השם הלכך אין לחוש אם נחמיר עליו בספק מעשר. (היינו ואפי' לדבריך דלא נחשדו והספק הוא מעשר). והן הנה דברי הרע"ב אלא שהמדפיסים חסרו תיבה א' וכצ"ל והכ"א אע"פ דלא כן קורא לו שם. (היינו נמי כלומר דלא כן. אלא אפי' שנחשדו הא שני כשקורא לו שם הלכך אפי' לדבריך אין לחוש אם נחמיר עליו) שהרי אינו מפסיד כלום כו'. ומ"ש התוי"ע ואף הרמב"ם כתב בסברת חכמים שיקרא שם למ"ע כדי שיקבע מ"ש ע"כ ס"ל נמי דלא נחשדו לרבנן כו' אבל נ"ע דלא פירש כב"ם דידן כו' והראב"ד לא השיגו בזה וכ"מ לא העיר בזה עכ"ל. והוא תימה הכי לא ראה התוי"ע דברי הרמב"ם בריש הפרק שכתב דהיו נחשדים על מ"ע כו' וכן הביאו תו"ח. אלא לפי שהעתיק התוי"ע לשון הגמרא בנוסחא שכתוב בה ש אלא דכ"ע עביל כו'. שיש בו לטעות ולומר דספיקו עביל ולכן בעי חכמים לקרוא שם כדי לאפקועי מטבלי' והיינו אם סבירא להו דנחשדו על מ"ע. אבל בב"ם נחסר תיבה א' והכי איתא בגמרא. אלא דכ"ע ודאי טובלו אבל ספיקו אינו טובלו. דאי בספיקו טובלו לרבנן אדמפלגי בנחשדו או לא ליפלגו בטובלו או לא. אלא דכ"ע ספיקו אינו טובלו. ואי דבנדרים פ"ד ע"ב אמר אביי דכ"ע ספיקו טובל. לא אמר כן אלא לדעיה פלקי' דרב יוסף. וז"ש הר"ן שם אביי אתי למיחייה פלקי' דרב יוסף עכ"ל ועי' בהא"ש שם. וגם ביניא דרבא טקמי שפיר אף אם נאמר דספיקו אינו טובלו. דהא רבא מיירי בוודאי. ולא ידעתי מדוע כתב תוי"ע דביניא דרבא קאי נמי לאביי וכן הרמב"ם פסק בהמ"א דודאי טובלו. ומ"ש בנדרים דספיקו טובלו השמיט מהלכה. וממ"ש הר"מ בפירושו לריש דמאי וז"ל מ"כ ומ"ע אינו חייב להוציאו מן הדמאי. וכן במתני' כתב שדמאי אינו חייב להוציא ממנו מ"ע מדקאמר אינו חייב כ"ם דאינו טובלו ותקנת יוחנן כ"ג לא החזיר להיות טבול למ"ע. והא דאמרו חכמים קורא לו שם מלא לו הרמב"ם טעם לשנת כדי שיקבע מ"ם כו'. ואף לטעם הזה ע"כ דרבנן סברי דנחשדו אלא משום רובא דמעשרין לא החזיר תקנת יוחנן לטיבולו כנ"ל. יתכן להחמיר עליו מ"מ לקרוא שם בכדי שיקבע מ"ם. אבל אם נאמר דלא נחשדו כלל ובודאי הפרים איך נחמיר לקרוא שם משפט בדבר שכבר הופרש בודאי ויפה פסק הרמב"ם כרבנן וכסברת הבבלי דרבנן קאמרי נחשדו. משא"כ דעת רש"י ותוס' דסברי ספיקו טובל וקאמרי בדמאי מפרישין אותם, והוא שכתב רש"י (יומא ע' א') ד"ה כמפ"ה מכי אפרשיה ואפקעיה משום טבל אין בו אלא ספק גזל ט' וכן שם מ' ב' ד"ה כנחתומין כו' וכן כתב בנוסה מ"מ א' ד"ה מפרים ת"מ כו'. וכן בתוס' יומא ע' א' ד"ה מ"כ ומ"ע נמי לא כו'. ופרש"י מטום י"ז א' ד"ה קורא. ועי' סו"מ ריש דמאי. ומשום דס"ל דמחויב להפרים מ"כ ומ"ע של דמאי כמו שמפרישין ת"מ. זהו דקשיא להו והא דלא אמרינן נמי בת"מ מפרישים וכן שלו ומכרכה לכהן כו'. אבל הרמב"ם לשיטתו דבדמאי א"צ להפרים מ"כ ולא מ"ע. והוי כרשות בעלים שפיר אמרינן גבייהו המע"ס. אולם בת"מ חייבוהו להפרים מפני עון מיתה שיש בו. וכיון שמפרישו לשם תרומה. הוא מיד בי גזיא דרחמנא; והתורה אמרה מבמרת תרומותי לך נתתים. נמצא מאליו נכנס ברשות השבט. ואדרבה בעל הפירות נעשה המע"ס. והמשנה למלך פ"ט ה"ב מס"מ מקשה על הרמב"ם וא"כ ת"מ נמי כו' כבר תירץ רש"י כו' עכ"ל. אבל באמת הרמב"ם בעצמו מקשה ליה והוא מפרק ליה בפירושו לריש דמאי כתב וז"ל ולא נעשה כן במעשר מן המעשר. ומפני מפני שהוא תרומה והוא חוק לכהן כו' ומדרך האיסור הוצאתו ממנו חוק לכהן כו' עכ"ל. הרי לא אמר מדרך האיסור חייב להוציא ממנה כו' כי לא בא להורות על חיוב ההוצאה. אלא מורה ובא טעם חיוב הנתינה לכהן. אמר שבסיבת דרך האיסור כבר הוציא ממנו התרומה וא"כ ממילא נעשה חוק לכהן. והטור ביו"ד סי' של"א כתב ומפרים ת"מ ומוגרו לכהן. הוא שלא כגרסתינו בסוטה מ"ח א'. והביא רש"י ותוס' וכן משמע מהרמב"ם. ומ"ש הב"י דלמד רבינו בת"מ שמוכרה והדמים שלו מן מ"כ ומ"ע שהוא שלו עכ"ל. ובדברינו די באר לשיטת הרמב"ם אין הנידון דומה כלל. ולרש"י שכתב הטעם דלמא מסהי ואכיל ליה. משא"כ במ"כ ובמ"ע ליכא איסורא אי אכיל ליה. ולכן לתוס' מפני שהת"מ דבר מועט משא"כ במ"כ ובמ"ע. ומ"ש בתו"ח כאן דהרמב"ם בא לתת טעם למה צריך לקרות שם כיון שאינו במיתה כמ"ש תוי"ע לעיל ריש דמאי עכ"ל. התוי"ע שם לא קאמר אלא לא גזרו להפרים. אבל קריאת שם דליכא בה הפסד ולא שום טרחא אין לחוש אם נחמיר עליו אפי' כדי להפקיע מידי לאו. וכ"ה בר"ם הא שני בקריאת השם הלכך אין לחוש אם נחמיר עליו לקרות בספק מעט עכ"ל. ומש"ש בתו"ח שהוציא זה מהירושלמי דכתב וז"ל מ"ע דרבנן בלא כך הוא קורא שם וא"צ להפרים הנאמן לאו אותו מפרים בני עכ"ל. דבריו אלו מחוסרי הבנה:

(ו) ושם במשנה ד' כתב תוי"ע ד"ה מי כו' וכתב הרע"ב יהא מונח בצפונו או בדרומו ומסיים הרמב"ם בפירושו וקיים עליו עכ"ל. ולענ"ד היינו זה שכתב הר"מ וקיים עליו היינו הוא בצפונו או בדרומו אלא שקיצר בלשונו כדדך הר"מ:

(ז) וכתב התוי"ע שם במ"ד ד"ה לא ישלם כו' והא דאמרינן שאסור ליתן כו' בשבת לפום מסקנא דמפרש הרע"ב במ"ו פ"ה דביצה אתיא כב"ש. ועלה כתב תו"ח ותמיה לי לפ"ז א"כ יהיו דברי הרמב"ם סותרין זא"ז דבפכ"ג מהל' שבת הט"ז פסק כמתניתין דהכא. ובפ"ד מהל' יו"ט ה"ד פסק כב"ה דמותר להוליך ת"מ ונ"ל דבחיבורו חזר בו ואינו מפרש כהירושלמי עכ"ל. חזרה אין כאן ברמב"ם וקושיא אין כאן מהשם מתני' כב"ש. ומאי רומיא דידהו מיו"ט על שבת. בשבת שהם מתני' דלא ישלם היינו לא יתנום כו'. ובביצה גבי יו"ט האוקימתא לב"ש דמוליכין תרומה. הלא תראה בירושלמי דמתני' שהביא המשנה דביצה לפי גרסא הראשונה דאין מוליכין תרומה לב"ש. מסיים הירושלמי הדא ילפא מן הסיא היא יו"ט היא שבת כלומר לאשמעינן דאפי' ביו"ט אין מוליכין. אבל לפי המסקנא דבבלי שם דב"ה מתיר ביו"ט לא אמרינן היא יו"ט היא שבת אבל בשבת מודו דלא יתנום כסתם מתני' דכאן אליבא דב"ה ושפיר פסק הרמב"ם כסתם מתניתין בשבת וכב"ה ביו"ט ולק"מ:

[ח] כתב תוי"ע מ"ס ד"ה מתי שהוא נאמן פי' הרמב"ם כו' ונם בקיים שאינו מאכיל איסור

נתן

(דף י"ט ע"ב) **הלכה א** אף על החלה. פי' מדתני א' ממאה ממה שיש כאן משמע מכל מה שיש כאן אפי' מן החלה הוא מפריש תרומת מעשר:
וע"ז מקשי **והלה חייבת בדמאי**: ה"ג **כלום אמרו ב"ש א"א דבר שהוא לאכילה**. פי' דהא אף בית שמאי דמחייבי חלה בדמאי היינו כשהחלה ראויה לאכילה דהיינו שהיא טהורה אבל בטמאה שאינה ראויה לאכילה אף ב"ש מודו בה"נ להפריש ממנה דמאי דמייתי ראיה מהלוקח לזרע ולבהמה דלא פליגי עליה ב"ש שהיא פטורה מן הדמאי והכא ע"כ מחזיקינן החלה בטומאה ואין לאוכלה דהא אמאי לא מפרישין חלה מספק שהוטבל בידו ואי היה חבר היו מחזיקין ודאי שתיקן אלא ודאי שאנו מחזיקין אותו לע"ה או דאיירי כאן שעושה בטומאה כדאוקי ר"י לעיל וא"כ אף החלה אסור לאכול והוי כלוקח לבהמה דפטור מן הדמאי אפי' לב"ש: ומשני **אלא במגבל עיסתו במי פירות**. פי' שלא הוכשר עדיין ולפיכך אפי' הנחתום הוא ע"ה מותר החלה לאוכלה כיון שאינה מקבלת טומאה ולהכי לב"ש חייב בדמאי ולר"י דמוקי לעיל כשעושה בטומאה ה"נ כיון שלא הוכשר עדיין הלוקח נמי מפריש דלא חיישינן שמא יוכשר ויטמא דהשתא רחוקה היא כיון שע"ה נאמן על הכשרות אף שאינו נאמן על הטהרות והאי שעושה בטומאה היינו שעושה בכלים טמאים דהיינו או שכבר נטמא או שעדיין לא הוכשר: ומקשי **לא כן א"ר יוסי בר חנינא דר"א בן יהודא איש ברתותא היא**. פי' במסכת חלה פ"ב מ"ב על האי מתני' דקתני עיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה ועליה קאמר ריב"ח דאתיא כר"א בן יהודא דס"ל שמי פירות הוה חיבור לענין טבול יום ולפיכך הוי חיבור לענין חלה אבל לר"ע דס"ל התם שאינו פוסל בט"י אלא מקום מגעו דלא הוי חבור א"כ אף לענין חלה אינה חיבור ולדידיה עיסה שנילושה במי פירות אינו חייב בחלה כלל ולפי זה הכא דקתני שחייבת בחלה ליכא לאוקמה לר"ע במגבל עיסתו במי פירות: וע"ז אמר **הא כרבנן לא**. פי' שלרבנן דהיינו ר"ע א"א לאוקמי במי פירות כדפרישית: ה"ג **לא כר' יוחנן דר' יוחנן אמר כאן בעושה בטהרה כאן בעושה בטומאה**. פי' דר"י מוקי לעיל הכי ולדידיה ודאי א"צ לתקן החלה דהא אינה נאכלת בין כשאיירי בחבר ועושה בטומאה או שאיירי בע"ה: (דף כ' ע"א) **אלא כר"א דאמר**. פי' לעיל כאן וכאן בעושה בטהרה וא"כ החלה נאכלת וצריך לתקן לב"ש: תיבות **אלא במתארח אצלו** מיותר: ומקשי **לא כן תני הנאמן על הטהרות נאמן על המעשרות**. פי' ואמאי צריך לתקן כלל דמאי כיון שאיירי בחבר מסתמא אף המעשרות הפריש אע"ג דלעיל משמע דהכא איירי בחבר והא דצריך הלוקח להפריש היינו משום דהחיוב להפריש עליו אי משום שעושה בטומאה אי משום שמוכר במדה דקה וא"כ לפ"ז לא מקשי הכא כלום דאף דהוא נאמן על המעשרות מ"מ על הלוקח להפריש כיון שהוא מוכר בדקה. נ"ל דסוגיא דהכא סבר אי לאו דתני התם הנחתומין לא חייבו אותן חכמים להפריש דמשמע דאיירי בנחתום חבר ומסתמא איירי שעושה בענין אחד כיון דבמכירה קתני סתמא הנחתום ולכך צריך לחלק ביניהם. אבל מהני' דהכא איכא לאוקמי דאיירי כשהנחתום הוא ע"ה וכן משמע הכא מדלא מקשי הכא אמאי צריך הלוקח להפריש וכן איכא לאוקמי כל הסוגיא דהכא מוקי המתני' כן. וע"ז מקשי שפיר **לא כן תני הנאמן** כו' ותיבת ותניתוה מיותר א): ומשני **רבי ינאי בר' ישמעאל** כו'. פי' דאפי' הוא נאמן על הטהרות אינו נאמן לרבים לענין שיהיו רבים סומכין עליו ליקח ממנו בחזקת שהן מעושרין ולכך צריך הכא לתקן אף שהוא נאמן על המעשרות: **שמע לה מן דבתרה**. פי' אף דקתני הכא א' ממאה הוא לאו דוקא: **אלא חוץ מן הראוי ליקדש לשם תרומה** כו'. פי' דבאמת א"צ להפריש דמאי על החלה והאי דקתני א' ממאה לגבי החלה קאמר: **תנינן חלה בין ראשון לשני**. פי' והכא בעיסה היה צריך להפריש אף קודם לראשון דהא בחלה כתיב ראשית ואסור לזר האוכלה במיתה ואמאי מפריש ראשון תחלה: **חלה אין בה משום בל תאחר**. פי' אפי' מאחר לה אין בכך כלום ולפיכך מותר להקדים ראשון: **אין משנה אסורה על הסדר**. פי' ובאמת צריך להפריש החלה תחלה: ומקשי **ולא בדמאי אנן קיימין**. פי' דהא הכא איירי בדמאי: **ולא כן א"ר בא בריה דר' חייא בשם ר' יוחנן מותר להקדים שני לראשון בדמאי**. פי' א"כ מהיך מוכח מהכא שאין בחלה משום בל תאחר אף בודאי דילמא דוקא בדמאי דמותר להקדים אף שני לראשון: ה"ג **לא כן א"ר בא בריה דר"ח בר בא בשם ר' יוחנן מותר להקדים שני לראשון בדמאי והבא בדמאי אנן קיימין**: ומשני **לא בדא אלא בדא דתני ר' חייא אף בודאי עליה ר' יונה בשם ר' זעירא** כו'. פי' מהא מוכח רבי זעירא שפיר שאין בחלה משום בל תאחר: **ור' יוסי אמר שאין משנה אמורה על הסדר אלא תקדים חלה לראשון**. פי' באמת הוא מקדים חלה תחלה: כאן נ"ל ר' מתני' **אומר בדין היה** כו'. פי' דבאמת צריך להפריש ראשון קודם החלה אף שבדין היה שמפרישים החלה תחלה כדפרישית מ"מ צריך להפריש ראשון תחלה **ולמה קדמה ראשון מפני שקדמה לגורן**. פי' שהחיוב של מעשר ראשון בא כשהיה בגורן אבל חלה לא נתחייבה עד שנעשה עיסה: **וכתיב בה ראשית**. פי' שנקראת תרומת מעשר שנקראת תרומה ובתרומה כתיב ראשית ולכך בדין שיפרישו קודם לחלה: ומקשי **והרי שני קדמה לגורן**. פי' ואמאי אינו מפריש אפי' שני קודם לחלה: ומשני **שני אע"פ שקדמה לגורן אין כתיב בו ראשית**. פי' אין בו דבר שיהא נקרא ראשית: ועליה מקשי **מעתה תהא חלה חייבת במעשרות** כו'. פי' דכיון שבדין שיקדים המעשר לחלה א"כ לא יהא המעשרות חייבין בחלה: ומשני **לא שכל הקודם את חבירו** כו'. פי' אע"פ שהוא קודם לחבירו אפ"ה חבירו דהיינו הקודם מתחייב במאוחר ושניהם חייבין זה בזה: ומייתי ראיה (ע"ב) **ותני כן** כו' **תרומה לא תאכל עד שיפריש עליה חלה**. פי' אע"ג דאפי' מדומע קתני דפטורה מן החלה וכ"ש תרומה היינו כשקרא עליה שם תרומה עד שלא נגלגל שלא נתחייב בחלה עדיין אבל אחר שנגלגל שכבר נתחייב בחלה אף שקרא עליה אח"כ שם תרומה אין נפקע מידי חיוב חלה:
קדמה ראשון עד א"ר מתני' מיותר: **א"ר מתניה** נ"ל ר' כתני' **אומר**: מן ר' מתני' ועד בתני' נ"ל למעלה קודם מעתה תהא חלה כו':



(דף י"ט ע"ב) **הלכה א** **אלא דבר שהוא לאכילה**. דהא דב"ש מחייב בחלה ע"כ אינו אלא כשהחלה ראויה לאכילה. דאי בשאינה ראויה לאכילה הא לא פליג ב"ש בהלוקח לזרע ולבהמה כו' שהיא פטורה מדמאי וכאן חלה בהם מידי ע"כ שאנו מחזיקין שעושה בטומאה. והלא שמא היא אסורה באכילה לזריעה ולבהמה דפטור מדמאי אפי' לב"ש: **אלא במגבל עיסתו במי פירות**. משום דמיירי שלא הוכשר וקבל טומאה ואפי' הנחתום הוא ע"ה החלה ראויה לאכילה ולהכי היא לב"ש חייב בדמאי. ולר"י דמוקי לעיל כשעושה בטומאה ה"נ כיון שלא הוכשר עדיין הלוקח נמי מפריש דלא חיישינן שמא יוכשר ויטמא דהשתא רחוקה היא כיון שע"ה נאמן על הכשרות אף שאינו נאמן על הטהרות ואף שעושה בטומאה היינו שעושה בכלים טמאים או שכבר נטמא או שעדיין לא הוכשר: **דר"א בן יהודא איש ברתותא היא**. בחלה פ"ב עיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה קאמר דאתיא כר"א בן יהודא דסבר במי פירות הוי חיבור לענין טבול יום ולכן הוי חיבור נמי לענין חלה אבל לר"ע דסבר שאינו פוסל בטבול יום אלא מקום מגעו בלבד דלא הוי חבור לענין חלה נמי אינו חיבור והנילושה במי פירות אינה חייבת בחלה כלל וה"ט הא כרבנן לא. רבנן היינו ר"ע א"א לאוקמי במי פירות כנ"ל: **אלא לא כר' יוחנן**. הייט ר' יוחנן דמוקי לעיל בעושה בטהרה כו'. ולדידיה ודאי פטור מחלה דהא אינה נאכלת בין כשאיירי בחבר עושה בטומאה או שאיירי בע"ה אלא כר"א דאמר לעיל כאן וכאן בעושה בטהרה וצריך לתקן לב"ש דהא נאכלת: (דף כ' ע"א) **לא כן תני הנאמן כו'**. וא"כ מיירי בחבר כלל לתקן דמאי ואע"ג דלעיל בפ"ב מתרץ לה או משום שעושה בטומאה ואי משום במדה דקה אבל הסוגיא דהכא מפרש ליה למתני' דאיירי שהנחתום הוא ע"ה לא כן תני כו': **ואמר הדא דתימא במתארח אצלו**. מהני דאפי' הנאמן אינו נאמן לענין שיהיו רבים סומכים עליו ליקח ממנו בחזקת שהוא מעשר (א): **ואת אומרת חלה אין בה משום בל תאחר**. דהא בחלה כתיב ראשית עריסותכם והכא ראוי להקדים חלה לראשון ואשמעינן מתני' אף אם מקדים ראשון אין בכך כלום: **ולא כן א"ר בא בריה דר' חייא בשם ר' יוחנן מותר להקדים שני לראשון בדמאי**. וא"כ איך תידוק ממתני' דאיירי בדמאי שאף בודאי אין בחלה משום בל תאחר: **לא בדא אלא בדא דתני ר"ח אף בודאי כו'**. מייתי מוכיח שפיר שאין בחלה משום בל תאחר: **מעתה תהא חלה חייבת במעשר**. היינו לפי גירסתו דקגרים לה הכי ה"פ מתמסקינן בדין הוא שיקדים המעשר לחלה וא"כ לא יהיו המעשרות חייבים בחלה: **לא שכל הקודם את חבירו**. מפני אע"פ שהוא קודם לחבירו. חבירו הקודם מתחייב במאוחר ושניהם מתחייבין זה בזה: (ע"ב) **ותני כן העושה עיסה כו'**. מייתי ראיה דשניהם חייבין זה בזה: **תרומה לא תאכל עד שיפריש עליה חלה**. ואע"ג דמדומע פטורה מן החלה וכ"ש תרומה זו אינו אלא כשקרא עליה שם תרומה עד שלא נגלגלה נתחייבה בחלה. אבל אחר הגלגול מיד כשנתחייב בחלה ואח"כ קרא עליה שם תרומה אינו מוציאו מידי חיוב חלה:

**הגהות הגרי"ם** א) ושם גרס הא תניתוה ומחק הוא"ו של ותניתוה וכו':

## הגהות הגר"א

**פ"ה** (דף י"ט ע"ב) **ה"א** שהוא לאכילה אילו הלוקח לזרע כצ"ל. ומוחק תיבת לזריעה: אלא לא כר' יוחנן דר' יוחנן אמר א) כצ"ל: (דף כ' ע"א) אלא במתארח אצלו מוחק שלש תיבות אלו: הא תניתה ר' ינאי בי ר' ישמעאל כצ"ל: מתני' בדמאי הא בודאי לא והבא בדמאי אנן קיימין תני כולו מחוק. וגרס במקומה מותר להקדים שני לראשון בדמאי לא בדא אלא בדא דתני ר' חייא אף בודאי כו': ב) אלא תקדים חלה לראשון א"ר מתני' בדין הי' שתקדים חלה לכל ולמה קדמה ראשון מפני שקדמה לגורן וכתיב בו ראשית והרי שני קדמה לגורן. שני אע"פ שקדמה לגורן אין כתיב בו ראשית. ואח"כ גורס המאמר מעתה תהא חלה במעשרות. ומעשרות לא יהו חייבין בחלה לא שכל הקודם [ב] סי' סוף המאמר המובא לעיל ג): ולמה קדמה ראשון מפני שקדמה לגורן והרי שני קדמה לגורן מוחק כל המאמר הזה:

הגהות הגר"א ע"פ העתקת הרד"ל א) וכאן בעושה בטהרה לא כן תני וכו' על המעשרות לא אמר אלא במתארח אצלו ותניתה ר' ינאי וכו': ב) [ר' יוסי בשם רז"ה ... תקדים חלה לראשון. [מרשימותיו שמצאתי הבנתי קצת ברורה להגיה כאן מה דכתוב סוף ההלכה בדין הי' שתקדים חלה וכו' עד שתהא חלה כו'. וקודם מעתה וכו' נ"ל א"ר מתני' על הסדר אמורה ולמה קדמה ראשון כו' עד סוף ואח"כ נ"ל מעתה מ"ר לא יהא חייב בחלה אף הקודם את כו' ג) א"ר מתני' בדין הי' כו'. נמחק ה"ר מתני':

## בנ"י משה

לאו בכל איסורין קאמר כו' אלא לענין יין נסך וגבינה והתיכות דג בלבד הוא שאמר כו'. ומיהו קשה דטומאה מאי שייכא הכא עכ"ל. ובאמת הר"מ בפירושו ביאר כל צרכו. וז"ל מ"מ נאמן אינו ר"ל נאמן על המעשר [היינו ר"ל מ"ש לעיל פ"ב מ"ב המקבל עליו להיות נאמן מעשר את שהוא אוכל ואת שהוא מוכר. ז"ש שאינו מאכיל איסור] לפי שהוא המעשר אבל פירוש נאמן הוא היה נאמן על טומאה וטהרה שאינו מאכיל איסור ולא כמה. היינו ר"ל ממש"ש במ"ג המקבל עליו להיות חבר אינו מוכר לע"ה לח ויבש היינו שאינו מאכיל איסור המעשר וטומאה מלח ויבש:

(א) אינו נאמן לענין שיהיו רבים סומכין עליו ליקח ממנו בחזקת שהוא מעשר. היינו ר"ל לפי מסקנת הירושלמי לעיל פ"ב (דף י' ע"א). על מה שהקשה הכא הא אמר הלוקח מפריש והכא הא אמר הנחתום מפריש כו'. ומסיק שם לר' יוחנן בדין היה שלא יפריש כלום אלא שאין מוסרין טהרות לע"ה ר"ל כמו שמפורש ברמב"ם הל' מעשר פ"ט הי"ב הנחתומים לא חייבום חכמים להפריש אלא ת"מ בלבד כדי שיפרישנה בטהרה עם החלה עכ"ל. וא"כ לא חייבו הנחתומים אלא בעושה בטהרה ז"ש במתני' הנחתומים לא חייבו אותה כו' בלבון בגילוי אבל קשה נחתום אין עושה בטהרה. דהא קשה ב"א אינם נאמנין על המעשרות ואפי' הנאמן על המעשרות אינו נאמן על הטהרות ואפי' הנאמן על הטהרות אמרו כאן בד"א במתארח אצלו אבל ברבים אינו נאמן של שיקבל עליו ברבים והא ברבים אנן קיימים. ז"ש אינו נאמן כו' בחזקת שהוא מעשר. כי רובא דרובא מהנחתומים לא חייבום חכמים כלל להפריש. וגם לומר כי כזה הוא דעת הרמב"ם וז"ש בפי' למתני' וז"ל דע שהלוקח מן הנחתום הוא דמאי עכ"ל. ר"ל כי רוב נחתומים אינם מעשרין כלל. ולכן הרמב"ם בהלכותיו גבי כיצד מעשרים את הדמאי שמן לו וכן הלוקח ככר מן הנחתום כו' מפה"כ בהנחתום בא לגמול לא מחייבין ליה אלא

בעושה בטהרה כדי שיפריש בטהרה עם החלה. וכ"ה מתבאר בלשון הרמב"ם שם פי"ב הנחתומים לא חייבום חכמים להפריש אלא ת"מ בלבד כדי שיפרישנו בטהרה עם החלה הרי דהרמב"ם ביאר כל צרכו ההפרש בין מתניתין הלוקח הפת מן הנחתום דהלוקח מפריש ובין הנחתומים לא חייבום חכמים להפריש כו'. אלא שהר"ב נפש לו לפרש קושיא שתי הם אמר. והכ"מ ריש פ"ו מהלכות בכורים מעתיק פירוש הר"ב כלשונו. לכן ... ויש לפרש רבינו בכתב שתי המבניות ולא פירש:

[ב] נראה מבואר שנחסר בפי' הר"מ בכפ"ה וכצ"ל אבל אמרו אותה מפני שראשון קודמת לגורן ונקרא הכתוב שם מ"ר ראשית כו'. כי כן הוא מפורש בירושלמי וז"ל ולמה קדמה ראשון מפני שקדמה לגורן וכתיב בו ראשית והרי שני אע"פ שקדמה לגורן אין כתיב בו ראשית. ותוי"ט בד"ה והאמר חלה כו' מקשה קושית הירושלמי ומתקן כתימון הירושלמי וז"ל חלה נקראת נמי ראשית ל"ק דתרומה נקראת ראשית דגנך ודגן קודם לעריסה עכ"ל. וקיים הר"מ מעשר ראשון וכתוב בו ראשית כלומר שיש בו ת"מ ותרומה קרויה ראשית. ומפ"ז יתכן הא שמתחיל במתני' מת"מ וז"ל וטעל כדי ת"מ וחלה. היינו כי ת"מ ... דגנך. ומ"ש במתני' ובאמר מעשר סמוך לו כו' ביאורו הר"מ בנים מתני' וז"ל ולא ... ת"ר וכבר באמרנו ספסם ות"מ א"א להפרישם קודם המעשר שהיא לו תרומה כו' שולרנו לזה המעשר כנזכר עכ"ל. ר"ל לזה כוונו במתני' שיאמר ובאמר מעשר ... אבל התוי"ט ד"ה ובאמר מעשר סמוך לו הביא דברי הר"מ והר"ב הללו והיה הולך ... ומקיים לא' ממאה ולא לכל המעשר לפי שאח"כ יצטרך להפריש עוד א' מעשרה ... מקום לשתי פישורים למה לי כו' עכ"ל:

## כתב יד א'

(סס) **הלכה ב** ומהחולין ב) שיש כאן. פי' היינו האחד ממאה חולין שיש כאן: זה שעשיתי חולין טבל. פי' דהשתא אין זה מסיים מה שאומר חולין שהרי יש שם עוד אחד ממ"ח חולין ולכך צריך לסיים ולומר זה שעשיתי חולין טבל ג): עשוי תרומת מעשר עליו והשאר חלה ומ"ש בצפונו כו' כצ"ל: חמש ברכות. היינו על תרומה גדולה ועל מע"ר ועל תרומת מעשר ועל חלה ועל מ"ש: ער כדון כהן. פי' שהכל שלו לכך הוא מברך כל החמש ברכות או אפי' לוי המעשר דאשון הוא יכול לברך כל הברכות שהרי הוא נ"כ מפרים תרומת מעשר: אבל ישראל אין יאמר תרומת מעשר כו' על שאינו שלו. פי' אלא יתן המעשר ללוי והוא יפרים לעצמו התרומות והאיך יכול לברך כל הברכות וגם מתני' משמע דהוא עצמו מתקן מעשר וגם תרומת מעשר ובישראל ליכא למימר הכי: ומשני אתיא כר' יוסי דאמר בעה"ב עושה תרומת מעשר. פי' אף שלא ברשות לוי: (דף כ"א ע"א) מעשר ואח"כ תרומה כד א"ר יוסי ט"ס וכאן צ"ל מ"ם למטה הרי הוא בצד זה חולין טבל עד מתני'. וה"פ דמקשי ל"ל למימר שהאחד ממאה יהיה חולין טבל והשאר תרומה ואח"כ יהא צ"ל זה שעשיתי חולין טבל יהא מעשר יאמר בתחלה א' ממאה יהא מעשר כו': וע"ז אמר ויאמר הרי הוא בצד זה מעשר. כלומר אחד ממאה יהא בצד זה מעשר והשאר תרומה: ומשני נמצא מקדים. פי' מעשר ד) לתרומה ובאמת צריך [להקדים] תרומה למעשר שהרי היא עצמה נקראת ראשית: ומקשי ויאמר ה"ה בצד זה תרומה. פי' יאמר תחילה הרי הוא בצד זה תרומה ויסיים ואח"כ יאמר ה"ה בצד זה מעשר ולמאי צ"ל תחילה שיהא חולין טבל: ומשני נמצא פוחת על התרומה ה) כו'. פי' שכשיעשה תרומת מעשר באומד דהיינו שיאמר ה"ה בצד [זה] איכא למיחש שמא יוסיף או יפחות: ומייתי ותני הפוחת ממעשרותיו מעשרותיו מתוקנים ופירותיו מקולקלים המעדיף על מעשרותיו פירותיו מתוקנים ומעשרותיו מקולקלים: מתוך שהוא אומר כו'. פי' אבל השתא כשאומר א' ממאה יהיה חולין טבל והשאר תרומה ואח"כ עושה אותו הא' ממאה תרומת מעשר א"כ התרומת מעשר ודאי מצומצם הוא ומה שפוחת או הוסיף בשיור הא' מצ"ג ושליש הוא בתרומה גדולה שנטלת באומד דוקא ושם אין לחוש אם פיחת או הוסיף: וע"ז אמר או פוחת על התרומה או מוסיף על התרומה אין בכך כלום. א"ר יוסי סומך על תנאי ב"ד: ומפרש מהו תנאי ב"ד עד מקום שהדעת טועה. פי' יהיה מעשרותיו מעשרות אף שפיחתו או הותירו היכא דלא אפשר אבל היכא דאפשר דהיינו כדלעיל שיאמר בתחילה א' ממאה לא סמכינן אתנאי ב"ד: מהו תנאי ב"ד צ"ל עוד תנאי ב"ד: כדי שיהא קובע מעשר ראשון כו'. פי' שיהא זה נמי חשוב קביעות מקום עוד תנאי ב"ד: לכשיפדה מעשר שני שבעודף. פי' אם פיחת תחלה המע"ש וכשפדה אח"כ אף העודף נפדה אף שלא כיון אליו כלל: עד כדון ביבש. פי' יכול לסיים מקום ולומר בצפונו או בדרומו: בלח. פי' האיך הוא מסיים שהרי אין כאן צפון ודרום כלל שהרי הוא מעורב: ומשני כהדא ו) דתנינן מזגו לו את הכוס. פי' דהוי מקום מסוים פיו ושולי הכוס: הרי הוא קבוע בתחלת כל עוקץ ועוקץ ומהלך כו'. פי' שלא יהיה כולה תרומה אלא יהא כ"כ בה מעשר עד שיהא מגיע לכל עשרה דהיינו לכ"א עשירית מן המעשר ולפי שאין כולה תרומה לפיכך צריך לסיים ולומר שתהא מתחלת מתחילת העוקץ והולך: תיבת מסב מיותר או בהוא לשון נסב כלומר כי נסב: אית בהון חדא תרומת מעשר. פי' שיש בכ"א כדי תרומת מעשר וכל שהוא חולין ולפיכך יכול ליקח לתרומת מעשר איזה שירצה: (ע"ב) הרי הוא קבוע מתחילת העוקץ ומסיים. פי' והוי כתחלת העוקץ המסויים והוי שהחלת המעשר מן העוקץ ואילך עד שמגיע כדי מעשר ונוטל הכהן שיעור תרומה מעשר מן העוקץ כשם ודאי הוא מעשר: למקום אחד ז) ג' פעמים מיותר כאן: הרי הוא בצד זה חולין טבל עד מתני' מיותר כאן:

## כתב יד ב'

(סט) **הלכה ב'** ומאה חולין שיש כאן. היינו א' ממאה חולין שיש כאן ג): זה שעשיתי חולין טבל. לפי שיש כאן עוד א' ממ"ה חולין לכן צריך לסיים ולומר זה שעשיתי חולין טבל: מפריש על דבר שאינו שלו כר' יוסי דאמר בעה"ב עושה ת"מ. אף שלא ברשות לוי: [ובהגסות חביב הירושלמי לא סיימוה עושה ת"מ]: ה"ה בצד זה חולין טבל ויאמר כו'. מקשה ל"ל לומר שהא' ממאה יהי' חולין טבל והשאר תרומה ואח"כ אומר זה שעשיתי חולין טבל יהא מעשר מוטב שיאמר בתחלה א' ממאה יהא מעשר כו' ומשני נמצא מקדים מעשר לתרומה וגבי תרומה כתיב ראשית: ויאמר ה"ה בצד זה תרומה. מקשי בתחלה יאמר תרומה ואח"כ מעשר ולמה צריך לומר שיהא חולין טבל: ומשני (דף כ"א ע"א) נמצא פוחת על ת"מ או מוסיף על ת"מ. היינו אם כשיאמר על ת"מ ה"ה בצד זה הנה הוא באומד איכא למיחש שמא יפחות או יוסיף ומייתי כהדא דתני הפוחת ממעשרותיו כו': מתוך שהוא אומר ה"ה בצד זה כו'. אבל השתא כשאומר א' ממאה יהיה חולין טבל והשאר תרומה ואח"כ עושה אותו האחד ממאה תרומת מעשר א"כ התרומת מעשר ודאי מצומצם ומה שפיחת והוסיף בשיור האחד מן צ"ג ושליש הוא נשאר בתרומה גדולה ושם אין לחוש דשא ניטלת באומד: מהו תניי ב"ד עד מקום שהדעת טועה. אף שפיחת והוסיף מעשרותיו מעשר היינו היכא דלא אפשר אבל היכא דאפשר כדלעיל שיאמר בתחלה א' ממאה כו' לא סמכינן אתניי ב"ד: כדי שיהא קובע מעשר ראשון. שיהא זה כמי חשוב קביעת מקום: לכשיפדה מ"ש שבעודף פדוי. אם בתחלה פיחת המעשר שני ואחר כך כשפודה גם העודף נפדה אף שלא כיון לזה כלל: עד כדין ביבש. יכול לסיים בצפונו או בדרומו אבל בלח היאך יכול לסיים ומשני כהדא דתנינן מזגו לו את הכוס ומפרש שם דפי ושולי הכוס הוו מקום מסוים: בתחלת כל עוקץ ועוקץ. שלא יהא כולה תרומה אלא כ"כ יהא בהמעשר עד שיהא מגיע לכל עשרה היינו לכ"א עשירית מן המעשר ולפי שאין כולה תרומה לפיכך צריך לסיים ולומר שיהא מתחילת מתחילת העוקץ והילך ותיבת מסב או שהוא מיותר או שהוא לשון נסב כלומר כי נסב: אית בהון חדא ת"מ. היינו בכל א' יש בה כדי ת"מ וכל שהוא חולין לכן יכול ליקח לת"מ איזה מהן שירצה: (ע"ב) בתחלת העוקץ ומסיים ואומר לכהן כו'. והתחלת העוקץ המסוים הוי התחלת המעשר מן העוקץ ואילך עד שמגיע כדי מעשר ונוטל הכהן שיעור תרומת מעשר מן העוקץ כי שם הוא ודאי מעשר:

(שב) **הלכה ג** שני מינים הן. ואין מעשרין מזה על זה: לא אצלו היא נגבלת. אלא הנחתום הוא מגבל העסה אם הוא מפרים הרי הפרים על הכל ואם אינו מפרים הרי לא הפרים כלל. ומשני אלא בשואל שאור לעשות עיסתו וחיישינן שמא שאל שאור מחבר שהפרים עליה חלה ועשה בה מקצת עיסה: אפי' כן לא אצלו היא נטבלת. אף אם הופרש על השאור ה"ה טבל כשנתערב בעיסת טבל שהרי מפרים אחר הגלגול שככר השאור בתוכו: ומשני אלא בשואל ככר כו'. וחיישינן שמא שאל ככר: בשואל ככר טמא תיבת טמא מיותר. מחמת דאמרינן לקמן לא כר' יוחנן כו'. [אמר יעקב משה המסדר דעו שהעתקה שלפני כתוב השאיר רווח בין תיבת מיותר לבין תיבת מחמת להורות כי החסיר איזה תיבות כדרכו בכמה מקומות. ולענ"ד דצ"ל תיבת טמא מיותר ומי שגרס תיבת טמא הוא מהמת דאמרינן לקמן לא כר"י דאמר כאן בעוסה בטומאה משמע ליה דמאן דמוקי הכי בעוסה בטומאה חיים שמא שאל שאור או ככר טמא ובאמת הוא ט"ס והא דאמר לא כר' יוחנן לפי מאן דמוקי בעוסה בטהרה וודאי לא הוי חיישינן לשמא שאל שאור או ככר מע"ש דהא הוי חיים לשמא שנאין הם עכ"ל]: מעשר מכל ככר וככר. פריך הא ר' יהודה אינו אוסר אלא מבל אמש על של היום ואם אתה חושש לשמא שאל ככר א"כ ראוי לעשר מכל ככר וככר (ד): ומשני אלא לא כר' יוחנן כו'. דלדידיה מתני' דהכא בעוסה

(סס) **הלכה ג** ה"נ ראשון ע"ג שני מין אחד שני ע"ג שלישי מין אחר ראשון ע"ג שלישי שני מינין הן. פי' ואין מעשרין מזה על זה: ולא אצלו היא נטבלת. פי' אבל הנחתום או הפרים על הכל או לא הפרים כלל שהרי הוא גיבל עיסתו: ומשני אלא בשואל שאור לעשות עיסתו. פי' דחיישינן שמא שאל מאור בככר הופרש עליה חלה ועשה בה מקצת עיסה: ומקשי אפי' כן לא אצלו הוא טובלו. פי' שהרי גילגל העיסה אלגו אחר שנתן בה השאור וממ"כ יכול להפרים ממנו על הכל דאם לא הפרים הוא אף שהפרים על השאור הרי הוא טבל כשנתערב בעיסת טבל ואם הפרים הוא מסתמא הפרים אף על השאור שהרי הפרים אחר גלגול שככר השאור בתוכו: ומשני אלא בשואל ככר למלאות תנורו. פי' דחיישינן שמא שאל ככר: ותיבת טמא מיותר כאן והטועה דגרס טמא מחמת דאמרינן לקמן לא כר' יוחנן דאמר כאן בעוסה בטומאה משמע ליה דמאן דמוקי הכא בעוסה בטומאה חיים שמא שאל שאור או ככר טמא ובאמת הוא ט"ס והא דאמר לקמן לא כר"י דמשמע דמעיקרא הוי מוקי כר' יוחנן היינו לפי דלמאן דמוקי בעוסה בטהרה ודאי לא הוה חיים כלל לשמא שאל שאור או ככר מעם הארץ דהא הוי חיים לשמא הן טמאין: ומקשי ואם בשואל ככר למלאות תנורו. פי' ואם אתה חושש לשמא שאל ככר למלאות כו': העישר מכל ככר. ור' יהודה אינו אוסר אלא משל היום על של אמש אבל משל היום מותר להפרים מזה על זה: ומשני לא כר"י דאמר כאן

**הגהות הגרי"מ** ב) בירושלמי איתא ומהחולין שיש בו וזה כו' והוא ז"ל גרס ומאה חולין שיש כאן: ג) זה שעשיתי כו' וא"כ הפירוש אך למותר: ד) ושם גרס בהדיא נמצא מקדים מעשר לתרומה: ה) ושם גורס על תרומת מעשר או פוחת תרומת מעשר: ו) היינו זה שהוסיף בגרסתו: ז) ר"ל ג"פ כתוב כאן למקום אחד ובניהם מיותר:

## הגהות הגר"א

(דף כ' ע"ב) **ה"ב** והשאר תרומה על הכל ומאה חולין שיש כאן זה שעשיתי חולין טבל כצ"ל. ומוחק תיבות דמהחולין שיש בו וזה: ושאר מעשר סמוך לו זה שעשיתי מעשר כו' מוחק הוא"ו של וזה. תרומת מעשר עליו והשאר חלה ומעשר שני כו' כצ"ל: נמצא מפריש על דבר שאינו שלו כר' יוסי דרי"א בעה"ב ד) כצ"ל:
(דף כ"א ע"א) מעשר ואח"כ תרומה נמצא מקדים תרומה ואח"כ מעשר נמצא ה) או פוחת ממעשרותיו או מוסיף על מעשרותיו כל המאמר הזה מחוק: וכאן גרס המאמר ד"ה הרי הוא בצד זה חולין טבל ויאמר הרי הוא בצד זה מעשר נמצא מקדים מעשר לתרומה. ויאמר ה"ה בצד זה תרומה ואח"כ מעשר נמצא או פוחת על תרומת מעשר או מוסיף על תרומת מעשר: ואחר כך גורס כהדא דתני הפוחת ממעשרותיו מעשרותיו מתוקנים ופירותיו מקולקלים המעדיף על מעשרותיו מקולקלים ופירותיו מתוקנים ואחר כך גורס המאמר מתוך שהוא אומר הרי הוא בצד זה חולין טבל או פוחת מן התרומה או מוסיף על התרומה אין בכך כלום המאמר הזה הוא בע"ב ואח"כ גורס המאמר א"ר יוסי סמיך על תניי ב"ד כו': מהו עוד תניי ב"ד א"ר יוחנן כו' כצ"ל: עוד תניי ב"ד הוא לכשיפדו כצ"ל. ומוחק תיבת מהו: עד כדון ביבש בלח כהא דתנינן מזגו לו את הכוס כצ"ל: הוה ליה מאה כצ"ל: (ע"ב) עושה תרומת מעשר כצ"ל. ומוחק תיבות למקום אחר: ואומר לכהן עד כאן סיימתי ואח"כ מתחיל המשנה הלוקח מן הנחתום: ה"ג ראשון על גבי שני מין אחד שני על גבי שלישי מין אחד כצ"ל: אלא בשואל שאור למלאות תנור ואם בשואל ככר מוחק תיבות טמא בשני המקומות: צ"ל אלא דלא כר' יוחנן: העוסה

הגהות הגר"א ע"פ העתקת הרד"ל ד) בלא כהא דתנן מזגו לו את הכוס הוו לי' מאה תאנין כו': ה) או פוחת על המ"ע או מוסיף על המ"ע מתוך שהוא כו'. אלא דלא כר' יוחנן דרי"א כאן כו' וכאן בעוסה בטהרה

## בנ"י משה

(ג) א' ממאה שיש כאן ר"ל בכל הכרי כי החלק א' מכרי לא חלק והבדיל מהכרי אלא שסיים וקראו מחובר. ויתכן שפיר לומר א' ממאה שיש כאן ותוי"ט בד"ה הרי זה כו' אבל מ"מ הרע"ב שלא יפרישם הוא כפי מ"ש הרמב"ם בפירושו אבל בחיבורו כו' עכ"ל. וכן בתוך הרמב"ם פ"ע ה"ה הניה וז"ל ולא יפרים וכאן הזכ בו רבינו וכתב מפרים עכ"ל. הנראה שאין כאן מולה כלל דהא הרמב"ם מסיים דבריו ומניחה בצד שפירות והנחת פירות אלו אבל אלו זהו חיבורו אבל בככר ביאור הר"ת וז"ל ולא יפרים מן הככר מה שפירש אלא יניחהו מחובר עכ"ל. מביאר האי מפרים דקאמרי הכא היינו כפרבה בפה. שלא תרצה מבואר בהל' ע' בשבת אסור להפרים אלא נותן פיניו בצד זה כו' וכתב שם וצריך לרמוז בשפתיו בשעה שהוא מפרים הרי מבואר דהפרשה הוא בפה. ומ"מ אין זה קריאת שם כי היינו קביעת מקום ע"ד מ"ש בצפונו או בדרומו וכל אורך הצפון או הדרום במשמע. ולא פירש שהחלק ההוא לבדנה. אבל תיבת מפרים היינו במפרים מקום שהחלק הראוי למעשרות הוא בצד זה ולא יותר מזה. ומתורץ בזה מ"ש תוי"ע כד"ה הנ"ל וז"ל ולא ידעתי למה אומר כאן בצד זה ולא בצפונו או בדרומו כדלקמן עכ"ל. אבל באמת כוונת מה שאומר בצד זה מבארו הר"ת בפי' למשנה ב' וז"ל ואח"כ יאמר חלק ממאה מכלל זה הרי הוא בצד זה חולין ותוס' כוונתו בדבר זה לשלם חלקים שפירש עכ"ל. וכוונתו דטויה כא דאמר א' ממאה אין זה משלם החלקים אלא חלק מכלל זה. ומה שאומר הרי זה בצד זה פירושו הרי זה א' משלם החלקים בצד זה בצד השני חלקים. וז"ש הר"ת ותוס' כוונתו בדבר זה שלם חלקים שפירש אבל התוי"ע קיבל וכתב א' ממאה פי' הר"ת ותוס' כוונתו בדבר הזה לשלם חלקים ור"ל בצ"ל לשלים החלקים עכ"ל. ולא לורך הגיה כנ"ל כי דברי הר"ת לא קאי על א' ממאה:

(ד) הנה בפי' הר"ת למ"ד כתב שר"ת אומר שהמתקן הלחם יתקנהו בדפוס א' יהי' קטן או גדול עכ"ל. ולכאורה קשה קטן וגדול מאן דכר שמיה הא פירוי הדפוס היינו שינוי התמונות ומה לנו אם הוא קטן או גדול. וכן במע"ש וע"ב מעשר מכל דפוס ודפוס לפי שלכל דפוס מין ממיני הזרע עכ"ל. הקשה במשנה למלך רפי"ד מהל' מעשר ז"ל ולא ידעתי למאי אצטרך רבינו לטעם זה כו' תיפוק ליה דאינו מפרים מפטור על החיוב כו' והדבר צריך אצלי תלמוד. ועוד מקשה ז"ל ולא ידעתי פירושו א"כ לעיל גבי נחתום למה ליה לרבינו טעמא משום חדש וישן כו' מיהו י"ל כו' ובדפוס א' ליכא למיחש לשני מינים משום דלעולם לא יבואו בני מינים בדפוס א' אך חששא דחדש וישן אף בשם בדפוס א' עכ"ל. ופירושו זה דחוק במאוד. ועוד הקשה ומ"מ הדבר הוא תימה בעיני שלא יהא ניכר דהא קיל דכל מיני חטים הם מין א' ומ"כ המחשבה הוא שמא הא' העין והשני הוא שעורים וא"כ הדבר הוא ניכר לכל כו' וסבור הייתי מין ממיני הזרע הכוונה בזה חדש וזה ישן ומ"מ הוא דחוק הרבה בלשון ונ"ע עכ"ל המשנה למלך. והנלע"ד בהלעת דברי הר"ת נתיישבו כל הקושיות הללו. ושיטת הרמב"ם דכולהו ס"ל דנחתום מחד בגבלא זבין לכן כדתק הרמב"ם לפרש מ"ש רי"א שאני אומר חטים של אמש היו משל אחר היינו משל שנה אחרת. ולא מפרש לי' מאיש אחר. מפני העיקר דנחתום מחד גברא זבין. אבל בקונה מן הפלטר דליכא הספרש בין ממה לוקח דביד הפלטר הכל לוקחין לא הזכיר דין דהמה וטנין

## כתב יד א'

באן בעושה בטהרה כו'. פי' ולדידיה מתני' דהכא איירי בעושה בטומאה: (דף כ"ב ע"א) אלא כר"א דאמר כאן וכאן בעושה בטהרה. וא"כ לא חייש' כלל לשמא שאל שאור או ככר כדפרישית: ס"ג ר' מתנא אומר בפלטר היא מתני' כצ"ל. פי' האי ר"ש אוסר בתרומת מעשר ומתיר בחלה קאי אמתני' דפלטר דהפלטר גופא אינו מגבל עיסתו בעצמו אלא הוא לוקח מן הנחתום דר"מ סבר מעשר מכל טפוס וטפוס אפי' שגיסה של היום דחיישינן שמא לקח משני נחתומין כיון שהטפוסין מחולקין ור"י סבר מאחד על הכל פי' דאמרינן מסתמא לקח מנחתום אחד וכיון שעיסה של היום מותר נעשר מזה ע"ז כמו בנחתום גופא ועליה קאי ר"ש ואוסר בתרומת מעשר ומתיר בחלה פי' דבתרומת מעשר הוי שתי תשבית לאיסור דחיישי שמא לקח משני נחתומין וא"כ לקח מנחתום אחד שמא הנחתום גופא לקח מב' בנ"א אבל חלה שנשבל אצל נחתום וא"כ לא חיישי' הלא אם לקח מנחתום אחד או לא לפינך מותר להפריש מזה על זה דאמרינן מסתמא לקח מנחתום אחד: אמר ר' יודן אבוי דר' מתני' בעושה בטומאה אנן קיימין. פי' לאו דוקא אלא משום דבעי לאוקמי לעיל מתני' בטומאה ובעבד וקושיא ע"ז משני הכא דאפי' תימא בעושה בטומאה: ואצלו היא טובלת. לא קשיא מידי דאמאי קאי ר' יהודה דבאמת אף ר' יהודה מודה בה: ותני בן כו' אף ר' יהודה נ"ל ואם ר' יהודה: הא ר' יהודה אוסר כו'. פי' ואי קשיא לך הא ר"י אוסר: ור"ש אומר כו'. מה ביניהו. ומפרש דמפרים מן התנור על הנכיר ביניהון דלר"ש אינו מפריש ולר"י מפריש:

(שם) הלכה ד נחתום עושה טפוס אחד כו'. פי' דר"מ סבר דיותר יש לנו לתלות שינוי הטפוסין מחמת רבוי הנחתומין מלומר שנחתום אחד עושה כמה טפוסין ור"י סבר דמסתמא לקח מנחתום אחד ושני הטפוסין הוא לפי שנחתום אחד עושה כמה טפוסין: וחד מן דתרי. פי' ור"י איזה הוא לכך חיישינן על מי שיש לו שני טפוסין שמא הן של שני נחתומין: ר' יונה בעי. פי' כמו אמר: הוכיח ח) עצמו שהן שנים. פי' דתלינן שאותן השני טפוסי' הוא של שני נחתומין [ואפי' ט) ר"י] מעשר מאחד על הכל: הושוו כולן להיות טפוס אחד. פי' שאין בכלא שני צורות ונ"ל משני נחתומים עשו דפוס אחד ור"י איזהו לכן מעשר מכל ככר וככר דאלו היה וככר חיישינן שמא הן של שני נחתומין דאין השתא הטפוסין הוכחה כיון שידעי שני נחתומין עשו טפוס אחד: וחד מן דתרי נ"ל ותרי מן דחד או תשעה כו'. פי' דמיירי נמי אי אמרינן מסתמא אין פלטר לוקח אלא מנחתום אחד והכא תלינן שב' פלטרין לקחו מנחתום אחד אבל אין בפלטר אחד משני נחתומין ולכך מעשר מאחד על הכל או דתלינן שפלטר הפלטר לקח מכל נחתום מעט מעט ולפי שאינו יודע איזו הוא צריך לעשר מכל ככר וככר ולא איפסקא: מכל בכר ובכר נ"ל מכל א' וא'. פי' או מכל טפוס וטפוס דפרישית או מכל ככר וככר כשהושוו כולן להיות טפוס אחד:

(שם ע"ב) הלכה ה עד כזיתים הנבללין נ"ל עד כזיתים נבללין. פי' אם אינו גדול מזיתים יכול לבלל: פתר לה עד כזיתים. פי' דאיירי שאינן גדולין מזיתים דהיינו חתיכות גרוגרות ותמרים: ה"ג מתני' פליגא על ר' יוסי. פי' דאמר אין בלילה אלא ליין ושמן והכא תני בגרוגרות ותמרים בולל ונוטל: ומשני ר' יוסי בשם ר' זעירא בדמאי הקילו י). פי' שיהא בלילה אפי' לגרוגרת: התירו בר"י דתנינן מיותר: דבי ר' ינאי אמרי כו'. פי' דודאי הא דאר"י במתני' במד"א בזמן שהמתנה מרובה היינו שיהא מתנת כ"א מרובה כדי שיהא יכול להיות שבא המעשר מכאו"א על שלו דהיינו שיש בכאו"א מאה [תרומת] כ) מעשר שלהן אחד וכשיש עשרה פעמים מאה שהוא מפריש עשר איכא למימר שהפריש מכל מאה אחד אבל למטה ממאה ליכא למימר שבא מכ"א על שלו אז לא אמרינן שבולל וניטל אלא יחתוך לחתיכות ואח"כ יבלול: ודבי ר' ינאי מוסיף עוד דצריך שיהא מתנות כ"א שוה כדמפרש שהכל היו נותנין ממאה מאה היו הכל נותנין ממאה ואחד מן חמשים. פי' אז צריך לעשר מכל חמשים דאם יעשר מכולן חיישינן שמא גם כל המעשר היה מן הרוב דהיינו מאותן שהיו של מאה וכשמעשר מחמשים תלינן שכל חמשים היא מתנת של אחד:

(שם) הלכה ו הוי אפי' השביח לו מקחו. פי' כדמפרש שהוא אומר למוכר: אינון חטייא דזבנית לך אתמול טבין הוויין א"ל מאינון אינו ל) כצ"ל. פי' נמי לקמן מ): הא אם אינו מכיר נ"ל ואם אינן מבירין נ) אורחייא שבנין אלין לגו אלין. פי' [אפי'] מכיר לא (מפני) [משני] ס) דשמא פוגם יין אחר לא כו:

## כתב יד ב'

בעושה בטומאה: (דף כ"ב ע"א) אלא כר' אליעזר כו': בפלטר היא מתניתא. האי ר"ש אוסר בת"מ כו'. קאי אמתני' דפלטר והפלטר אינו מגבל עיסות אלא לוקח מן נחתום ור"מ חייש שמא קנה משני נחתומין כיון שהדפוסים מחולקין ורי"א כיון דעיסה של היום מסתמא לקח מנחתום א' ועליה קאמר ר"ש אוסר בתרומת מעשר משום שיש בו ב' חששות לאיסור שמא לקח משני נחתומין וגם שמא נחתום אחד לקח משני בני אדם מה שאין כן גבי חלה שאצל נחתום אין כאן אלא חששא אחד לכן מתיר בחלה להפריש מזה על זה (ה): העושה בטומאה קיימינן. הא דמקשי לעיל לא אצלו היא נטבלת ומסיק אלא כר' יוסי דאמר כאן בעושה בטומאה והוא מתרץ לה לעולם נוכל לומר דאיירי בעושה בטומאה ואצלו היא טובלת ולא קשיא אמאי פליג ר' יהודה דבאמת אף ר' יהודה מודי בה ותני כן ר' יהודה ור"ש אוסרין כו': מאי ביניהו. כלומר ואי קשיא אם ר"י אוסר ור"ש אוסר מה ביניהון ומפרש דמפרים מן התנור על הנכיר ביניהון דלר"ש אינו מפריש ולר' יהודה מפריש:

(שם) הלכה ד רמ"א נחתום עושה טפוס א'. סבר דיותר יש לתלות שינוי הטפוסין מחמת ריבוי הנחתומין מלומר שנחתום א' עושה כמה טפוסין: וחד מן דתרי. ואינו ידוע איזה הוא לכן על מי שיש לו טפוסין חיישינן שמא הן של שני נחתומין: ר' יונה בעי. כמו אמר היו לפניו שני טפוסין הוכיחו על עצמו שהם שניים כלומר תלינן שאותן השני טפוסין הוא של שני נחתומין מעשר מאחד על הכל (אמר נכדו הצעיר. גם פה הניח הכותב ריוח. [היינו בין תיבת נחתומין ובין תיבת מעשר יש ריוח בהכת"י]. ולענ"ד שלא ידע המעתיק לקרות והחסיר איזה תיבות. וכצ"ל הוא של שני נחתומין ואפי' ר' יודא מודי דמעשר מא' על הכל): הושוו כולן לעשות טפוס א'. ואין בכל א' שני טפוסין ונ"ל ששני נחתומין עשו טפוס א' ואינו ידוע איזה הוא לכן מעשר מכל א' וא' דאכל ככר וככר חיישינן שמא הוא של שני נחתומין ומהטפוסין אין כאן הוכחה כיון דודאי שני נחתומין נעשו טפוס א': ותרי מן דחד או תשעה מן דתשעה. אי אמרינן מסתמא אין פלטר קונה אלא מנחתום א' ותלינן הכא דב' פלטרין לקחו מנחתום א' אבל אין בפלטר א' משני נחתומין ולכן מעשר מא' על הכל או תלינן פלטר הנזכר לקח מכל הנחתומים מעט מעט וצריך לעשר מכל א' וא'. היינו מכל טפוס וטפוס או כשהשוו כולן לעשות טפוס א' מעשר מכל ככר וככר:

(שם ע"ב) הלכה ה עד כזיתים נבללין. אם אינו גדול מזיתים יכול לבלל: פתר לה עד כזיתים. מיירי בחתיכות גרוגרות ותמרים שאינם גדולים מזיתים. מתני' פליגא על ר' יוסי דאמר אין בלילה אלא ליין ושמן והכא תני בגרוגרות ותמרים בולל ונוטל. ומשני דבדמאי הקילו שיהא בלילה אפי' לגרוגרות ותמרים: רי"א אימתי בזמן שהמתנה מרובה. כלומר שיהא מתנת כ"א מרובה שיהא יכול להיות שבא המעשר מכל אחד וא' על שלו דהיינו שיש מכל אחד ואחד מאה מעשר שלהן אחד. (אמר נכדו הצעיר. גם בזה לא ידע המעתיק לקרות והניח ריווח [בין תיבת מאה ובין תיבת מעשר]. והנראה שנ"ל בכל א' וא' מאה נמצא תרומת מעשר שלהן אחד). וכשיש יו"ד פעמים מאה והוא מפריש עשר שפיר איכא למימר שהפרים מכל מאה אחד אבל בפחות ממאה ליכא למימר שמכ"א בא על שלו לא אמרינן שבולל ונוטל אלא יחתיך לחתיכות ואח"כ יבלול ודבי ר' ינאי מוסיף דצריך שיהא מתנת כ"א שוה: היו הכל נותנין ממאה וא' מחמשים. צריך לעשר מכל חמשים דאם יעשר מכולן חיישינן דגם כל המעשר היה מן הרוב היינו אותן שהיו של מאה אבל כשמעשר מכל חמשים תלינן שכל חמשים היא מתנה של אחד:

(שם) הלכה ו א"ל מאינון אינון. והשבים בזה מקחו אפ"ה נאמן:

(שם) הלכה ז וכר"מ מעשר מכל קלח וקלח. קס"ד טעמא דר"מ משום שדרכו להתיר האגודות ולערבן לעשות אגודות קטנות ונימא שמא אגודה הקטנה היא משני אגודות של שני ב"א: ומשני לעולם אין דרך לערב האגודות. והא דאמר מפני משקה הפה היינו משום שדרך אגודה להתיר מאליהן והוא קושרה בפיו: (דף כ"ג ע"א) ולרבנן אין דרך האגודה להתיר. מעצמה אלא כשמתייבש האגודה מבחוץ

(דף כ"ב ע"ג) הלכה ז אלא מפני משקה הפה. פי' קס"ד דטעמא דר"מ היינו משום שדרכו להתיר את האגודות ולערבן ולעשות מהן אגודות קטנות ולכך מקשי לר"מ יעשה מכל קלח וקלח דניחוש דשמא האגודה גופה היא משתי אגודות של שני בנ"א: תיבת כמה דהימר. מיותר: ומשני תמן דרך אגודה ליתור והוא (דף כג ע"א) קשורה בפיו. פי' שאין דרכו לערב את האגודות והא דאין מוכרין היינו מפני שדרכן שמתירין מעצמן והוא קושרן בפיו אבל ודאי אין לחוש כלל שמא הוא מערב את האגודות: ברם הכא מיותר וכצ"ל ולר' יהודה ע) אין דרך אגודה ליתור אלא שהוא נותן מה שבחוץ לפנים ומה שבפנים לחוץ. פי' דר' יהודה סבר שאין דרכה להתיר מעצמה אלא שהוא מתירה

**הגהות הגרי"מ** ח) ושם גרס שהוו כולן קודם וא"כ גורס היו לפניו שני טפוסין: ט) הנראה שכן נ"ל כמו שהגהתי: י) מתיבת התירו הגיה הקילו: כ) הנראה שכצ"ל כמו שהגהתי: ל) ושם איתא מאינון אינון: מ) הנראה שנ"ל כמו שהגהתי: נ) ושם מוחק תיבת כדא: ס) הנראה שנ"ל כמו שהגהתי: ע) בהגהותיו גרס ולרבנן:

## הגהות הגר"א

(דף כ"ב ע"א) העושה בטהרה בפלטר היא מתניתא א"ר מתנייא א"ר יודן כצ"ל: ה"ד ותרי מן דחד כצ"ל. ומוחק תיבות וחד מן דתרי: וחד מן כולהון מעשר מכל אחד ואחד כצ"ל. וכאן גרס הא דלעיל המאמר ר' יונה בעי היו לפניו שני טפסין הוכיח ע"ע שהן שניים: (ע"ב) ה"ה עד כזיתים שנבללין מתניתין פליגא על ר' יוסי: ר' יוסי בשם ר' זעירא בדמאי הקילו ר"י אומר כצ"ל. ומוחק תיבת התירו ותיבות כר"י דתנינן: ה"ו אתמול טבין הוין א"ל מאינון אינון כצ"ל: ואם אינו מכיר אותו חבית לא כצ"ל. ומוחק תיבת הא ותיבת ברא ו): הלכה ז תמן דרך אגודה ליתור והיא (דף כ"ג ע"א) קשורה בפיו ולרבנן אין דרך אגודה אלא שהוא נותן מה שבפנים כו' כצ"ל. ומוחק תיבות כמה

**הגהות הגר"א ע"פ העתקת הרד"ל** ה"ג ואצלו היא נטבלת כו'. ה"ה עד כזיתים נבללין מתניתין כו'. ה"ו ממנו עליו אם אינו מכיר כו' אותה חבית לא הדא דתימא כו': ו) ה"ז מקשה תמן דרך כו' בפיו והכין אין דרך אגודה ליתור אלא שהוא נותן מה שבפנים כו':

## בנ"י

ולינן, אלא אם נמצא ביד הפלטר טפוסין הרבה. קאמר ר"מ מעשר מכל טפוס וטפוס ואע"ג דגבי נחתום קאמר ר"מ אפי' תטפוסין הרבה. מפרש ליה הרמב"ם דענין השתנות הדפוסין הוא בסיבת שינוי הבצק כי יש מין זרע חטים שמתפח הבצק ומרבהו ויש מין זרע חטים שאינו מתפח כ"כ ואין הבצק מתרבה ומתגדל. ונ"ד הנחתומים לעשות הככרות שוות כדומה קב קמח לכל ככר. ואם הקמח ממין זרע שמתפח הרבה עושה מזה הקב קמח ככר גדול ועושהו בתוך דפוס גדול. ואם אינו מתפח כ"כ עושהו בדפוס קטן. אולם מפני העיקר בידינו דנחתום מחד גברא זבין ובחד גברא זרע החטין ג"כ אחד לכן יתקן הלחם בדפוס א' יהי' קטן או גדול ואם במקרה נמצא אצל נחתום דפוסין שונים אין מזה הוכחה כלל להתנגד העיקר שבידינו דמחד גברא זבין. אבל פלטר הקונה מנחתומים הרבה וכל נחתום משנה דפוסו לפי ערך מין החטין תמיני הזרע כנ"ל כי אין כל הנחתומים קונין מחד גברא. וז"ש הרמב"ם במתני' וכשנמצא אצל הפלטר דפוסים הרבה משתנים זה מזה ידע שהוא מאנשים רבים וע"כ מעשר מכל דפוס לפי שכל דפוס מין ממיני הזרע. ודעת ר"י כי אין שינוי הדפוסים בסיבת שינוי הבצק ע"פ הזרע וז"ש הרמב"ם ורי"א כי הנחתום בעצמו אפשר ביעשה מעיסה א' בדפוסים משתנים ולק"מ: (ה) לפי גרסתו בפירושו זה מבואר דהאי ר"ש אוסר בת"מ גרסינן גמ"ג גבי נחתום אלא ר' מהניא מתרצא לה דקאי אמשנה דלקמן דמיירי בפלטר ובבכ"א בפי' הקלר בת"ג גבי נחתום כתב ול"ג הכא ר"ש שלא פליג על ר"י כנ"ל אלא גרסינן במשנה דלקמן ובת"ד כתב בכאן גרסינן כו' וכ"כ בפי' הארוך. אין זה כ"א שהשומע ביאור המשנה לא העתיק דבריו על הספר כראוי. ומביעת הרמב"ם נראה דלא גרם לה האי בפלטר מתני' ופלוגתא דר"ם גבי נחתום כדקאי ומתרץ לר"י בחלה כהאי תורגא דירושלמי אלא כר"א כאן וכאן בעושה בטהרה היינו כדפרשינן לעיל אות א יעו"ש. ולפ"ז נאמר בדעת הרמב"ם בדברי ר' יהודה. כמו שר"י אוסר במעשר מפני שאני אומר שמא חטים של אמש היו משל אחר כלומר משל שנה אחרת ואין מעשרים מזה על זה. כמו כן דעת ר' יהודה לענין חלה דאוסר משום שמא חטים של אמש לא הוכשרו. והפרים הנחתום ח"מ עם החלה כדי שיפרישנה בטהרה ושל היום הוכשרו ולא הפרים הנחתום לא חלה ולא ת"מ. ושיטת הרמב"ם בדעת ר' שמעון דבהדא ס"ל כר' יהודה דנחתום שעשה מעיסה כמה

## משה

דפוסים משונים זה מזה ובהדא ס"ל כר"מ דנחתום מחרי גברא זבין לכן אני אומר שמא חטים של אמש היו משל איש אחר כו' ואפי' תימא דמחד גברא זבין את שני החטים שמא של אמש לא הוכשרו והפרים הנחתום וכו' והוי במעשרות תרתי ריעותא לגריעותא. וכן כתבו התוס' ב"מ נ"ו ד"ה הלוקח כו' דכיון דאיכא תרתי לגריעותא עכ"ל. לכן ר"ש אוסר במעשר ומתיר בחלה כי בחלה ליכא אלא גריעותא א' מהוכשרו ולא הוכשרו. אבל אפי' מחרי גברא זבין הנחתום לא הוסיף איסור לגבי חלה דהא לא נתחייב בחלה אלא גבי הנחתום. ושפיר פסק הרמב"ם כר"ם גבי נחתום ופסק כר"י גבי פלטר דלא פליגי אהדדי כלל. ועפ"ז יתיישב בידינו למה הוכרח הרמב"ם להוציא דברי המשנה מפשטן דבמשנתינו איתא של אמש היו של אחד. והר"מ פירש של שנה אחרת היינו לפי שיטתו אליבא דר' יהודה דנחתום מחד גברא זבין ואין כאן חטים משל אחד ומשל אחר. אבל בהלכותיו דפסק כר' שמעון לכן פתח וכתב של אמש הי' של אחד דמשמע של איש אחד. וכן בהל' בכורים פסק כר"ש. והתוי"ע בריש משנה ד' מקשה על הרמב"ם דבסוף הל' מעשר פסק כר"י בנחתום ובפלטר ולענין חלה פסק כר"ש בהל' בכורים עכ"ל. אלא אי קשיא אהרע"ב שפיר קמקשה שמפרש בדברי ר' שמעון משני דפוסין אסור ופסק הל' כר"ם ולר' יהודה מפרש דלא חיים לדפוסין הרבה ופסק הל' כר"י. אבל דע דהרע"ב נטה מדעת הרמב"ם ומפרש בשיטת הר"ם והר"ם מפרש כהידך שיטה שבירושלמי דאף ר' יהודה מודי בה כו' מה בינייהו כו' מפרים מן התנור על התנור איכא ביניהו. וכתב הר"ם משני תנורים כלומר משני דפוסין. ובאמת צ"ע מה דאם הר"ם להוסיף כלומר משני דפוסין. ואם אין זה אלא דפוסין דוקא מדוע נקט בירושלמי בלשון תנורים. והנכון דהירושלמי דוקא תנורים קאמר ולא דפוסין אלא דהר"ם בא לפרש הא"ת איכא נדע הככרות אם הם משני תנורים לכן קאמר כלומר משני דפוסין ור"ל בניכר אם הם משני תנורים כעין היכר שבשני דפוסין אבל לא טפוסין ממש. אבל ת"ם מעשר מכל טפוס וטפוס היינו טפוסין ממש. ור"ם ור"י לא פליגי אהדדי כלל. אבל דע דהרע"ב העתיק דברי הר"ם כלשונו ממש. אלא דבדפוס נחסר כמה תיבות בדברי הרע"ב ע"כ יצא לו התוי"ע להקשות כנ"ל ובאמת נ"ל כלשון הר"ם וז"ל או של אמש כיון דמב' תנורים הוא כלומר מב' דפוסין ולק"ת:

## כתב יד א'

מזירה כדי ליתן מה שבפנים לחוץ ומה שבחוץ לפנים והיינו כשהיא נראית מבחוץ יבשה או שהפך אותה כדי שתהא נראית לחה אבל לא כשכן לחות עדיין ולכך מחלק בין לחה ליבשה אבל לכ"ע אין דרכה ליתור מעצמה כו':

(דף כ"ג ע"א) **הלכה ה** אלא לצורך. פי' דהיינו אם כשערב טבלו בחולין שצריך לתקן ממקום אחר או מוכרין לו אבל לא בענין אחר:

(שם) **הלכה ט** והארץ לא תמכר לצמיתות. פי' דסבר שהפי' שלא תהא מכורה אפי' אם מכר למי שיהיה לצמיתות דהיינו לנכרי: א"ל כל גרמא אמרה דאם מכרה חלוטה היא. פי' מדזהירה התורה שלא המכר משמע שאם מכרה שתהא חלוטה דאל"כ אמאי הזהירה כיון שאין יכול למוכרה כלל: ר' הונא רובא דצפורין על ר' זעירא אמר קומי נ"ל למטה קודם ועוד מן הדא דא"ר זעירא: ר' זעירא אמר קומי עד והא תנינן נ"ל למטה קודם ר' יונה ור' סימון וה"פ דמקשי על ר"מ והתנינן לוקח ומביא בכורים מפני תקון העולם. פי' היינו כשמכר שדהו לגוי: ויביא בכורים דבר תורה. פי' אי אמרת אין קנין הרי היא כו' כמו שעדיין לא מכר וא"כ צריך להביא בכורים ד"ת: ומשני ר' זעירא אמר קומי ר' אבהו אע"ג כו'. מודה הוא דיש לו קנין נכסים: א"ר בא ואוכל פירות. פי' וא"כ לא הוי כמו שלא מכר עדיין דלענין זה יש לו קנין שיהא יוצא משל ישראל אלא שאינו יכול לפוטרו מן המעשרות ולפיכך א"צ להביא בכורים אלא מפני תקון העולם: (ע"ב) ר' יונה ור' סימון כו'. ונותן לשבט ונוטל דמים מן השבט. פי' דכיון שנגמרו ברשות נכרי אינו נותן לכהן אלא משום מראית עין: והלוקח פירות מחוברין מן הגוי. פי' אף לר"ש דסבר יש קנין מודה הוא שהוא מפרים מעשרותיו מהלכה ולכך אינו נוטל דמים מן השבט: מה טעם. פי' על פירות תלושין שנוטל דמים מן השבט: ומייתי קרא כי תקחו פ) מאת בני ישראל אתה מוציא ואין אתה מוציא מיד הלוקח מן הגוי: ומבירי כהונה. היינו שנתן לכהן דמים תחלה כדי שיקח אחר כך התרומות והמעשרות שלו לעצמו עד סך המעות שנתן להם: על הר המלך לפוטרו מן המעשרות. פי' לפי שהיה בהן רוב כותים והיו סוברים שלמ"ד יש קנין פטור מן המעשרות לגמרי או שמא על הלוקח הם פירות תלושין רצו להתירו דהיינו שיהא נוטל דמים מן השבט: אמרו יבוא ר' הושעיא כו': ה"ג ר"מ ור"ש הלכה כר"ש ר"מ ור"י הלכה כר' יהודא. פי' וכל שכן ר' מאיר אצל שניהם דאין הלכה כר"מ ולמה פסק הלכה כר"ש: ומשני אלא בגין דתניא כו': צא ולוקחם מן הגוי ועשר עליהן. פי' אלמא דסבר פירות של גוי הוי טבל מדאורייתא ואין קנין מדמעשרין מיניה על של ישראל: ותני עלה ר"י ור"ש אומרים יש קנין כו'. ואם כן אסור לעשר מהן על אותן הטבל ואם כן ר"ש נמי פליג עלייהו בהא והו"א דהוי ר"מ ור"ש תרי לגבי תרי. אבל ר"י ור"ש: לפום כן כו': כאן נ"ל ר' הונא רובה דצפורן עד ר' זעירא אמר קומי ר' אבהו: ועוד מן הדא. פי' מן הדא נמי מוכח דהלכה כר"ש כמו שאפרש: מאן יעבוד דא אלא אבוך. פי' שמשבח ליה שעשה דבר הגון כזה: ומקשי מחלפא שיטתיה דריב"ל כו'. פי' דהכא משמע דסבר שאין קנין דהא מצריך ליתן לו מעשרות ולעיל אמר שנוטל דמים מן השבט והכא משמע בלא נטילת דמים דאם היה מצריך ליתן דמים מאי רבותא: ומשני ר' סימון לא אמר כן כו' ליתן אלו דאבוך. פי' שהוא פליג וסבר שאין ליתן המעשרות לכהן בלא נתינת דמים אלמא דריב"ל סבר דהל' כר"ש וזהו הא דאמר לעיל ועוד מן הדא כו': (כ"ד ע"א) ג' שהן מעשרין שלא ברשות זה שנתערב טבלו בחולין. פי' לפי שזכות הוא לו שהרי צריך ליקח טבל ולעשר עליו ואין מוכרין טבל לעם הארץ אפילו הוא לצורך לכך ניחא ליה שיעשר עליו אחר ממקום אחר: וזה שלקח בח"ל וזה שלוקח [מפסקיה] של כותים צ). פי' דבשניהם הוא נוטל דמים ואם כן לפ"ז אין היזק לבעל הבית במה שעשה זה תרומה וכן איתא לעיל דתרומות חו"ל נוטל דמים מן השבט: ה"ג זאת אומרת שנוטל דמים מן השבט דאם אתה אומר שאינו נוטל דמים מן השבט הרי שלא ברשות תרם.

## כתב יד ב'

מבחוץ הוא מתירה כדי ליתן מה שבחוץ לפנים ומה שבפנים לחוץ אבל לא כשכן לחות עדיין ולכן מחלק בין לחה ליבשה (ו):

(שם) **הלכה ט** לא תמכר הא אם נמכרה חלוטה היא. משמע ליה הא לא תמכר היא אזהרה להמוכר ואם שאינה מכורה למה להזהיר לו.

ור"מ מפרש דאם מכר שיהיה לו לצמיתות דהיינו לנכרי לא תהא מכורה: (ע"ב) ויביא בכורים דבר תורה. לר"מ פריך דאמר אין קנין לגוי וה"ה כמו שלא מכר ומחויב להביא דבר תורה: ומשני ר' זעירא אמר קומי ר' אבהו כו': א"ר בא אוכל פירות. ולפיכך אינו מביא בכורים אלא מתקון העולם: ונותן לשבט ונוטל דמים מן השבט. כיון שנגמרו ברשות נכרי אין נותן לכהן אלא מפני מראית עין אבל הלוקח מחוברין מן הגוי אף לר"ש דאמר יש קנין מודה שהוא מפרים מהלכה ולכן אינו נוטל דמים מן השבט: מיד מבירי כהונה ולויה. היינו הנותן דמים לכהן תחלה כדי ליקח אחר כך התרומות ומעשרות שלו לעצמו עד כפי סך המעות: ר"מ ור"ש הלכה כר"ש. ור"מ ור"י הלכה כר"י. וכל שכן ר' מאיר לגבי ר"י ור"ש דאין הלכה כר"מ ול"ל למימר הלכה כר"ש. ומשני אלא בגין דתני כו': וא"ל צא ולוקחם מן הגוי ועשר עליה. אלמא דר"ש נמי ס"ל אין קנין: ועוד מן הדא. מוכח נמי דהלכה כר"ש כמו שמפרש והולך: והכא הוא אמר הכין. דהכא משמע בלא נטילת דמים דאם היה מצריך ליתן דמים מאי רבותא: לית אילין דאבוך. שהוא פליג וסובר שאין ליתן המעשרות לכהן בלא נתינת דמים אלמא דריב"ל סבר הלכה כר"ש וזה שכתב לעיל ועוד מן הדא: (דף כ"ד ע"א) זה שנתערב טבלו בחולין. וקשה לי' ליקח טבל דאין מוכרין טבל לע"ה לכן ניחא ליה שיעשר עליו אחר ממקום אחר: וזה שלוקח מחוץ לארץ וזה שלוקח מפסקי' של נכרים. דבשניהם הוא נוטל דמים מן השבט ואין הפסד לבעה"ב במה שזה הפריש תרומה: את אמרת שאינו נוטל דמים מן השבט. הרי שלא ברשות תרם ומכאן נמי ראיה דריב"ל סבר כר"ש שהוא נוטל דמים כו': טעמא דר"א. שאוסר של כותים על של כותים: דמאי אחר רובן, ואף על פי כן אין תורמין מזה על זה משום חד דלא עישר הכי נמי פירות כותי ודאי לרוב כותים אין מעשרין ואעפ"כ אין תורמין מזה ע"ז משום חד דמעשר: (ע"ב) ה"ג עציץ שאינו נקוב עשו אותו ספק. אי הוי כגידולי קרקע ולכן אזלינן לחומרא בכל גווני כמ"ש במתני' מן הנקוב על כו': ויאמר אף מן הדמאי על הדמאי כנ"ל. פי' כדרך שחוששין שמא הוא מן הפטור על החיוב דקתני תרומה ויחזור ויתרום הכי נמי ניחוש שמא הוא מן החיוב על הפטור ונימא נ"כ תרומה ולא תאכל כו': ת"מ של דמאי כספק דימוע ופטור מן הדמאי. דהאי שתרם מן הדמאי על הדמאי הוי ספק אי הוי תרומת מעשר שנתרמה על החיוב או שאינו אלא כמו שהיה שנתרמה על הפטור ולכך פטרו מדמאי מספק כמו ספק דימוע שפטרו מן הדמאי:

## המקבל פרק ששי

(דף כ"ה ע"א) **הלכה א** שלא לתרום אינו תורם הא אם רצה תורם. ומדתורם פירותיו של גוי אלמא דישראל יכול להעשות שליח לגוי: במאמין על ידו. משני דמיירי שהנכרי מקיים תרומתו והוי כאלו הנכרי תורם בעצמו: ה"ג תני החוכר שדה מן הנכרי מעשר ונותן לו. אם חזר הנכרי ונתגייר או מכר לישראל מעשר ונותן לו. רש"א תורם ונותן. פי' כיון דנתגייר הוי כישראל ותורם: [אמר נכדו הגאון גם כאן תרגם כי חיבורו זה הוא לו מהדורא קמא בנוסח אחר]: שכר ממנו שדה. ואפילו נתגייר מעשר ונותן לו דאפילו מישראל מעשר: החוכר בפירות. שפוסק ליתן להמחכיר כך וכך פירות והוי הפירות גדילין ברשותו לכן א"צ החוכר לעשר: והשוכר במעות

פי' דמייתי מכאן נמי ראיה דריב"ל סבר כר"ש שהוא נוטל דמים כו': טעמא דר"א. פי' שאוסר מבל כותים על של כותים היינו כשם [שעשו] פירות א"י דמאי אחר רובן. פי' לפי שרובן ישראל ופירות ישראל הוי דמאי משום דרוב ישראל אין מפרישין אלא תרומה גדולה ואפילו הכי אין תורמין ומעשרין מזה על זה ולא אזלינן לענין זה בתר רוב אלא דחיישינן שמא אחד עישר ואחד לא עישר: כן עשו פירות כותי ודאי. פי' אף עשו פירות כותי ודאי משום דאזלינן אחר רובא ורוב כותים אין מעשרין אפ"ה לא אזלינן לענין זה בתר רובא דלימא דהוי ודאי גמור ומעשרין מזה ע"ז אלא חיישינן שמא אחד עישר ואחד לא עושר: (ע"ב) ה"ג עציץ שאינו נקוב עשו אותו ספק. פי' אי הוי כגדולי קרקע או לא ולהכי אזלינן לחומרא בכל גווני כדתנן במתני' מן הנקוב על כו' כנ"ל: ה"ג ויאמר אף מן הדמאי על הדמאי כן. פי' כמו שאנו חוששים מן [הודאי] (הדמאי) על הדמאי שמא הוא מן הפטור על החיוב דקתני תרומה ויחזור ויתרום ה"נ ניחוש שמא הוא מן החיוב על הפטור ונימא תרומה ולא תאכל כו' כמו כן מן [הדמאי] (הודאי) על הדמאי: ספק דימוע עד הפרק ט"ס וכנ"ל ספק התרומת [מעשר] של דמאי כספק דימוע ופטור מן הדמאי. פי' דהאי תרומת מעשר של דמאי שתרם מן הדמאי על הדמאי הוי ספק אי הוי תרומת מעשר שנתרמה על החיוב או דהוי כמו שהיה דהיינו שנתרמה על הפטור ולכך פטרו מדמאי מספק כמו ספק דמוע שפטרו מן הדמאי: **הדרן עלך פרק הלוקח מן הנחתום**

## המקבל פרק ששי

(דף כ"ה ע"א) **הלכה א** ה"ג ותני כן המקבל שדה מן הגוי כו': ה"ג שלא לתרום פירותיו אינו רשאי הא אם רצה תורם כו'. פי' אלמא דיכול ישראל להעשות שליח לגוי מדתורם פירותיו א): א"ר בא במאמין על ידו. פי' דמיירי שהנכרי מקיים תרומתו והוי כמו שהנכרי בעצמו תורם: ה"ג ב) תני החוכר שדה מן הכותי מעשר ונותן לו אם חזר הכותי ונתגייר או שמכר לישראל מעשר ונותן לו. רש"א תורם ונותן. פי' דכיון שנתגייר הוי כישראל ותורם: שכר ממנו שדה פי' אפילו נתגייר: מעשר ונותן לו. דאפילו מישראל ממשר: מה בין שוכר לחוכר החוכר בפירות. פי' שפוסק עמו ליתן לו כך וכך פירות לשנה דהוי פירות גדילין ברשותו ולהכי אין צריך לעשר: והשוכר במעות. פי' שחייב ליתן לו מעות ועכשיו כשנתן לו פירות הוי כמו שנותן לו הפירות בעד החוב שהוא חייב לו ולכך חייב דהוי כפורע חובו ממעשר

**הגהות הגרי"מ** פ) בהגהותיו מוחק תיבות ואתיא כדמר ר"א כי תקחו מאת בני ישראל: צ) שם גרס נכרים: א) ושם ומינה אתם עושין שליח ומוחק תיבת אותן: ב) בהגהותיו ליתא תיבת תני וגם ליתא שם אם חזר הכותי ונתגייר או שמכר לישראל מעשר ונותן לו כל זה ליתא שם:

## הגהות הגר"א

כמה דתימר ותיבות ברם הכא ותיבת ליתור השני': ה"ט נמכרה חלוטה היא (ע"ב) והתנינן הלוקח מביא בכורים מפני תיקון העולם ויביא בכורים דבר תורה רז"א קומי ר' אבהו בר"א אע"ג דר"מ אמר אין קנין לגוי בא"י להפקיע מיד מעשרות מודה הוא הכא דיש לו קנין נכסים א"ר בא אוכל פירות סתם ר' יונה ר' סימון בשם ריב"ל. כן הוא מחליף השורות: ונוטל דמים מן השבט כנ"ל. ומוחק תיבת ונותן. [בירושלמי של הגר"א ז"ל הי' כתוב ונותן לשבט ונותן דמים מן השבט ע"כ הוא מוחק תיבת ונותן השני ול"ל ונוטל כמובן וכבר נתקן בדפה"ח]: ואתיא כדאמר רבי אליעזר כי תקחו מאת בני ישראל כולו מחוק: ואין את מוציא מיד הלוקח מן הגוי כנ"ל: מה כן אמרינן ר"מ ור"ש הלכה כר"ש ר"מ ור"י הלכה כר' יהודא אלא בגין דתני וכו' הלכה כר"ש כנ"ל. ומוחק תיבת אין: כאן גרס מס"ל ע"א ר"ה רובא דציפורן אמר הנהיג ר"ח בציפורן כהדא כר"ש ועוד מן הדא דאר"ז אבא כנ"ל ז):

(דף כ"ד ע"א) זה שנתערב טבלו בחולין וזה שהוא לוקח מחו"ל וזה שהוא לוקח מפסקי' של נכרים כנ"ל. ומוחק תיבת כותים: אר"ז ח) זאת אומרת שהוא נוטל דמים כנ"ל. ומוחק תיבת שאינו: אם אמר את שאינו נוטל דמים מן השבט הרי שלא ברשות תרם כנ"ל. ומוחק תי' שהוא: (ע"ב) עציץ עשו ח) [אמר נכדו הצעיר כן הוא נקוד סגול להורות שחסר איזה תיבה או תיבות בין תיבת עציץ ובין תיבת עשו ולא כ"ב כלל] [ועי' בהביאור שגורס בין עציץ עשו תיבות שאינו נקיב]: זאת אומרת ספק תרומת מעשר של דמאי בספק דימוע ופטור מן הדמאי כנ"ל י): ומוחק תיבות דימוע בספק ותיבות פטור כן הודאי:

**פ"ו** (דף כ"ה ע"א) ה"א ותני כן המקבל שדה כנ"ל. ומוחק תיבת החוכר: ומינה אתם עושין שליח ולא בישראל כנ"ל. ומוחק תיבת אותן: הגוי הזה שלא לתרום אינו תורם הא אם רצה תורם א"ר בא במאמין על ידיו כנ"ל: החוכר שדה מן הגוי מעשר ונותן לו רש"א תורם ונותן לו שכר ממנו שדה מעשר ונותן לו מה בין שוכר לחוכר החוכר בפירות השוכר במעות כנ"ל: הנותן שדהו בקבלה לגוי ולכותי אע"פ שלא הגיע

**הגהות הגר"א ע"פ העתקת הרד"ל** ז) ועוד מן הדא. פי' עוד ראי' דהלכה כר"ש: ח) א"ר זעירא זאת אומרת שנוטל דמים כו' הרי ברשות תרם כו': ט) עשו אותו כספק והתנינן ט מקדם בכרם ויקדם מספק בת"ל כד"א מן הודאי כו': י) פי' המפרש ד"ה ז"א עד סוף הפרק מוסגר בשני חצאי לבנה:

## בנ"י משה

(ו) שם במשנה הלוקח טבל משני מקומות כו'. כתב תו"א לכן העתיק הרמב"ם כאן המשנה סתם ולא כתב לשון הר"ש ותוי"ע בטבל מרובה וכו' משום דבכל ענין הלוקח טבל פטור מדאורייתא וא"כ אפי' שטבל מועט מותר עכ"ל. ולא ידעתי לסוף דעתו דהא מפרשי האי נצרך היינו בנתערב להבירו חולין מועטין בטבל מרובה. ומי ייתר דהאי טבל הוא שלקוח ולא מתוך שדותיו. ובתוי"ט הנ"ל כתב ות"ש הכע"ב ולוקח לאו בן הוא שלשון בירושלמי וכן העתיק הרמב"ם ונראה דלאו דוקא אלא ה"ה לנאמן על המעשרות עכ"ל. לדבריו איך יפרש פי' הר"ת כאן שדייק וכתב ות"ל מ"ש אלא לצורך על תנאי שני שלא ימכרהו אלא לתלמיד חכם כו' עכ"ל. הרי דייק וכתב תנאי שני ודייק ומפרש ואמר תלמיד חכם איך נאמר דהוא לאו דוקא אלא ה"ה לנאמן על המעשרות:

אבל

## כתב יד א'

ממעשר: המקבל למחצה כו'. עד כדון נכרי. כותי. פי' דבמקבל אין חילוק בין ישראל לנכרי וכותי אבל בחוכר יש חילוק דהיינו בישראל תורם ובנכרי מעשר מבעיא ליה בכותי מאי דינא: ה"ג בקבלה לגוי ולכותי אף עד שלא הגיע לעונת המעשרות בעשר על ידו. פי' כשהגיע [עונת] המעשרות היה ברשות הגוי אפילו הכי צריך לעשר על ידו דקנסו כדי שלא יתן לגוי: ולמי ג) שאינו נאמן על המעשרות עד שלא באו לעונת המעשרות כו'. פי' דאז יש חילוק בין בא לעונת המעשרות ברשותו או לא אלמא דגוי וכותי כי הדדי נינהו והוא הדין גבי חוכר נמי אין חילוק בין גוי לכותי: במקום שישראל מצויין. פירש דהוי ליה ליתן לישראל בקבלה במקום שאין ישראל מצויין מיבעיא ליה אי קנסו או לא: שאל לרבי יוחנן כו'. פי' על מקום שאין ישראל מצויין אי קנסו או לא: א"ל כו'. פי' אפילו אין ישראל מצויין אסור להשכיר לגוי: שאל לריב"ל ושרא ליה מינה את שמע להשכיר כר' יוסי כנ"ל. פי' דמדברי ריב"ל אלמא סבר שאינו אסור להשכיר אלא בתים ולא שדות דאית תנא דאוסר להשכיר לגוי אפילו אינו בית דירה כלל כמו שדות: סבר ריב"ל מקום שאין ישראל מצוין כהדא סוריא צריכין לעשר על ידיהן או לא. פי' דמיבעיא ליה אליבא דריב"ל אם התיר דוקא כשאין ישראל מצויין כלל אבל כשישראל מצויין כמו בסוריא שאינו מצוי הרבה ישראל מקרי מצויין וצריך לעשר על ידיהן או לא דאפי' כמו סוריא מקרי נמי אין מצויין: ופשיט נשמעינה מן הדא ר' חגי כו'. פי' [עשתור] ד) הוי כמו סוריא שאין ישראל הרבה מצויין אבל מצויין ישראל מעט ואפילו הכי התירו שלא לעשר על ידיהן: ה"ג א"צ ליעשר על ידיהן ועוד מן הדא כו'. ותיבת מינה את שמע להשכיר כר' יוסי מיותר כאן וצ"ל למעלה קודם סבר ריב"ל: ה"ג והורין ליה להשכיר כר' יוסי לעשר על ידיהן שאינן מעשרין על ידיהן כו'. ותיבת הא מיותר: קבל ממנו שדה לקצור בחיטין. פי' שקיבל ממנו שדה זרועה ליתן לו חטין ויקח לו בשכר קצירה חלק ממנה דהיינו מחצה או שליש או רביע: ענבים לבצור כו'. מעשר ונותן לו. פי' אם קבל כן מן הגוי: ומקשי איתא חמי עד שלא זרע חולק. פי' דאם קבל מן הגוי קודם שזרעה שגדל הכל ברשות ישראל קתני במתני' דחולק: משזרע מעשר. פי' דהשתא שנזרעת ברשות הגוי מעשר ותיבת תורם נ"ל חולק: ומשני ר' חנינא (ע"ב) תקנו במקבל. פי' כמקבל מן הגוי עד שלא זרעה שלא יהא צריך לעשר על ידו כדי שלא יהא תבור א"י. ברם הכא זרועה היא. פי' ואפילו לא יקבל הוא נמי לא תבור ולפיכך צריך לעשר: ה"ג שדה לקצור בשבלין. פי' ליתן לו חלקו כשהן עדיין שבלים קודם גמר מלאכה: ענבים לבצור כו'. לפיכך מניח כמו שהן. פי' שלא בא שהיוב תרומה עדיין כשהיה בידו: הא מאותו המין כו'. פי' דדייק מדקתני בזמן שנתן לו מאותו השדה ומאותו המין אלמא דתלי דוקא בביהם שיהא מאותו השדה ומאותו המין וכן קתני בהדיא במתני' אלא דניחא ליה למידק מרישא אף דקתני בסיפא בהדיא: תני ר' חייא כו'. מעשר ונותן לו. פי' שאינו תלוי אלא באותו שדה דהיינו אם הוא מאותו שדה תורם ואם לאו מעשר בין שהוא מאותו המין או לא: ה"ג מתני' כר' יהודה. פי' מה דדייק ממתני' היינו כר' יהודה דר"י אמר כן במתני': ומה דתני ר"ח בהכמים ופליג כנ"ל. פי' והיה צריך לומר דמה דתני ר"ח היינו כחכמים וע"ז אמר ופליג פי' מי פליגי חכמים אר' יהודה והא כל אימתי לפרש ומשני דבאמת לא פליגי אלא מתני' במקום שנהגו לעשות שעורין כפלים בחטין. פי' לפיכך יש חילוק בין אותו המין למין אחר כיון שחלוקין זה מזה הרבה וכיון שנותן לו בעד ט"ו סאה חטין ל' סאה שעורין נראה כפריעת חוב ומה דתני ר"ח כו': ותיבת ופליגי אתינן מתני' במקום פלוני נהגו מיותר וצ"ל אלא מתניתין במקום שנהגו כו': הבא את אומר תורם כו'. פי' דמקשי מפני מה במקבל אין חילוק בין ישראל לגוי ובחוכר חילקת דבישראל תורם ובנכרי מעשר: ה"ג ולא תפשה מדת הדין בחובר מישראל. פי' דמן הדין אפי' בחוכר מישראל היה צריך לעשר אלא שהקילו בחוכר מישראל: מתני' מסייעא לחברייא נ"ל לר' לא: החוכר שדה מן הגוי נ"ל מן הישראל: תורם ונותן לו כו'. ה"ג הא רבנן אמרין קנסו חכמים בחוכר מן הגוי כו' ורמ"א קנסו חכמים אף בחוכר מישראל ויש קנס בישראל. פי' אי תימא דטעמא דמעשר בחוכר מן הגוי משום קנס אם כן לר"מ נ"ל דאף בישראל קנסו וע"ז מקשי וכי יש קנס בישראל אלא כיני רבנן אמרי הפשה מדת הדין בחוכר מן הגוי ולא תפשה כדת הדין בחובר מישראל ר' מאיר אומר אף תפשה מדת הדין בחובר מישראל כנ"ל. פי'

## כתב יד ב'

במעות. שפוסק ליתן לו מעות וכשנותן לו פירות הוי כפורע הובו במעשר: כותי נשמעינה מן הדא. דבחוכר מחלק בישראל תורם ובנכרי מעשר מבעי ליה בכותי מאי דינא: ה"ג אע"פ שלא הגיע לעונת המעשרות. דמשהגיע עונת המעשרות היה ברשות הגוי אפילו הכי צריך לעשר משום קנס שלא יתן לגוי. אלמא דגוי וכותי כהדדי נינהו וה"ה בחוכר נמי אין חילוק בין גוי לכותי: במקום שישראל מצוים. קנסוהו כדי שיתן לישראל בקבלה ובמקום שאין ישראל מצוים מבעי ליה אי קנסו או לא: ה"ג מכא את שמע להשכיר כר' יוסי. מדברי ריב"ל אלמא סבר שאינו אסור אלא שכירות בתים ולא שדות: ה"ג כהדא סוריא צריכין לעשר. מבעי ליה הא דברי ריב"ל מקום שאין ישראל מצוין היינו שאי מצוין כלל אבל כמו סוריא שבמצאו ישראל מעטים אם נקרא מצוין או לא: נשמעינה מן הדא. [אמר נכדו הצעיר לא ידע המעתיק לקרות והניח ריוח [לאחר תי' הדא] והנראה שצ"ל דבר עשתור הוי כמו סוריא שאינו מצוים ישראל כ"א מעט ואין צריך לעשר על ידיהם]: קבל ממנו שדה לקצור בחיטים. קיבל מן הגוי שדה זרועה לקצור ויטול שכר הקצירה מחצה מהחיטין או שליש ורביע ושאר החיטין יתן להגוי מעשר ישראל החיטים וניתן לו לגוי: עד שלא זרע חולק. דאם קיבל מן הגוי שדה קודם הזריעה וגדל הכל ברשות ישראל אמרינן דחולק והשתא שמזרעת ביד הגוי תאסר במעשר: (ע"ב) שדה לקצור בשבלין. שיתן לו חלקו בשבלין קודם גמר מלאכתן למעשרות לפיכך מניחן כמות שהוא: הא מאותו המין שלא מאותו שדה. וכ"ה בהדיא במתני' אלא דניחא ליה למידק מרישא אף דקתני בסיפא: בין באותו המין בין ממין אחר מעשר ונותן לו. ואין הדבר תלוי אלא אם הוא מאותו שדה או משדה אחרת: ה"ג מתני' כר' יהודא מה דתני ר"ח כחכמים ופליג, הא דדייק לעיל ממתני' הא מאותו המין שלא מהותו השדה כו' הוא כר' יהודא דר' יהודא אמר כן במתני' ואם כן הא דתני ר"ח היינו כחכמים וע"ז אמר ופליג כלומר מי פליגי חכמים על ר' יהודא והא כל אימתי היא לפרש (א): מתני' במקום שנהגו לעשות שעורים כפליים בחיטים. משני לכן מחלק במתני' בין אותו המין למין אחר כיון שהוא נותן עבור סאה חיטים שני סאים שעורים נראה כפריעת חוב: הבא את אמה תורם. מקשה מפני מה במקבל אינו מחלק בין ישראל לגוי ובחוכר הוא מחלק גבי ישראל תורם ובנכרי מעשר: ולא תפשה מדה"ד בחוכר מישראל. דמן הדין אפי' חוכר מישראל צריך לעשר אלא שהקילו בחוכר מישראל: ה"ג הא רבנן אמרין. קנסו חכמים בחוכר מן הגוי ור"מ אומר קנסו חכמים אף בחוכר מישראל ויש קנס מישראל. כלומר אי תימא טעמא דחוכר מן הגוי מעשר משום קנס א"כ לר' מאיר אף בישראל קנסו וכי יש קנס בישראל: ה"ג ר' מאיר אומר אף תפשה מדת הדין בחוכר מישראל. (מוחק תיבת אין) דהשתא הוא מעשר מן הדין אלא דלרבנן הקילו ולר' מאיר לא הקילו: (דף כ"ו ע"א) איתי בר נש מיימר הדא מילתא. דבחוכר מן הגוי הקילו יותר מדין התורה: ומשני אלא כיני קנסו חכמים. דאין זה אלא משום קנס ורש"א אף לא קנסו והעמידו על דין תורה: מ"ד תפסה ניחא. מפרש דהאי סיומא דברייתא דלעיל ניחא בין למאן דאמר תפסה ובין למאן דאמר קנסו דלמאן דאמר תפסה הכא כיון שנתגייר או מכר לישראל הקילו ולמאן דאמר לא קנסו אלא בידו היינו הבהמות בידו של נכרי ולא כשמכרה לישראל או שנתגייר: מן המסיקין שנו. האי המקבל שדה אבותיו היינו שנגזל מאבותיו וקנסו אותו שיעשר כדי שיפדה אותה ומחמת חביבות שדה אבותיו לא יניח ביד הכותי:

(שם) הלכה ב ה"ג אלא אוף הכא סתמא נעשה כאומר. וז"ש במתני' שע"מ כן באו שנכנס ידעו מזה הוי כאלו התנו: חולקין למעשרות למי נצרכה לר"א. דאילו לרבנן הא אמרי אפילו מישראל חולקין במעשרות אלא לר"א דאמר מישראל המעשרות שלהן מודה בכהן מכהן שחולקין: או שלי ושלך מותר. דמה"ד המעשרות לבעלים וכשהכהן נותן לישראל בעד טרחתו מותר: ה"ג שלי אסור ושלך מותר שלי ושלך אם קיבלה כו'. ממה"ד חולקין במעשרות לפיכך כשהכהן נותן הכל לישראל מותר אבל אם נותן הכל לכהן אסור דהוי ככהן המסייע בבית הגרנות כו' ואפילו בשלי ושלך אינו מותר א"א כשקבלה כדרך המקבלין שאינו נוטל כלל בשביל הטרחא: בלא כך אין המעשרות שלהן. מקשי הא מן הדין חולקין במעשרות ואמאי מחלק אם קבלה

דהפסתא דמן הדין הוא מעשר אלא דלרבנן הקילו ולר"מ לא הקילו ספיר: מתני' מסייעא ליה לר' לא נ"ל לחברייא החובר שדה כו': (דף כ"ו ע"א) את בר נש דימר הדא מילתא. פי' דהקילו לו בחוכר מן הגוי יותר מדין תורה: אלא כיני קנסו כו' רש"א אף לא קנסו חכמים בחוכר מן הגוי. פי' והעמידו על דין תורה: לישראל אחר מותר נ"ל תורם. פי' הוא סיום הברייתא דלעיל ואתיא לרבנן דכשחזר הנכרי ונתגייר או מכרן לישראל לכ"ע תורם ומפריש הכא דקך סיפא ניחא בין למ"ד הפסה ובין למ"ד קנסו דלמ"ד הפסה הכא כיון שנתגייר או מכר לישראל הקילו ולמ"ד לא קנסו אלא בידו פי' כשהוא בידו של נכרי ולא כשמכרה לישראל או שנתגייר: ה"ג לא קנסו אלא בידו. מן המסיקין שנו. פי' האי המקבל שדה אבותיו היינו שנגזל מאבותיו לפיכך קנסו אותו כדי שיפדה אותו כי לא יניח אותו ביד הכותי מחמת חביבת שדה אבותיו:

(דף כ"ו ע"א) הלכה ב מתיבין מ'. במה קנו. פי' דמקשי על מתני' דקתני סע"מ כן באו על זה מקשי שאפי' באו על מנת כן במאי קנו: ה"ג אמר להם אין אתם מודים לי שאם התנו ביניהם שהמעשרות שלהן אפי' התנו במה קנה אלא נעשה כאומר תלוש מן הקרקע הזה שתקנה לך מעשרותיו אוף הכא ה) נעשה כאומר תלוש מן הקרקע הזה (שתקח) [שתקנה] לך מעשרותיו. פי' כיון דעל מנת כן באו שנכנס ידעו מזה הוי כאלו התנו: חולקין במעשרות למי צרכה כו'. פי' דרבנן סברי דאפילו מישראל חולקין במעשרות אלא דהכא אשמעינן דאפי' לר"א דאמר גבי ישראל המעשרות שלהן מודה הוא גבי כהן מכהן שחולקין כו': מעשר שלהן נ"ל המעשרות שלהן: או שלי ושלך מותר. פי' דמן הדין הוי המעשרות לבעלים דהיינו הכהן וכשהכהן נותן לישראל בעד טרחתו מותר: ה"ג שלך מותר שלי אסור שלי ושלך אם קבלה ממנו כדרך המקבלין כו'. פי' דמן הדין בכהן שקבל שדה מישראל חולקין במעשרות ולפיכך כשנותן הכל לישראל מותר אבל יש נותן הכל לכהן הוי כמו כהן המסייע בבית הגרנות שהוא נותן לו המעשרות בעד טרחתו לפיכך אסור ואפי' בשלי ושלך אינו מותר אלא כשקיבלה ממנו כדרך המקבלין פי' שאינו נוטל בשביל הטרחה: ומקשי בלא כך אין המעשרות שלהם

הגהות הגרי"מ ג) בהגהותיו גרס לישראל: ד) הנראה שכן צריך להיות כמו שהגהתי: ה) בהגהותיו גורס סתמא נעשה כאומר:

## הגהות הגר"א

הגיע לעונת המעשרות מעשר על ידו לישראל שאינו נאמן על המעשרות כנ"ל. ומוחק תיבת ולמי: שאל לריב"ל ושרא לי' מכא את שמע להשכיר כר' יוסי סבר ריב"ל כו' כנ"ל: כהדא סורא צריכין לעשר על ידיהן נשמע נה מן הדא כו' כנ"ל ומוחק דהא כורא: מינה את שמע להשכיר כר' יוסי כולו מחוק. [הגר"א ז"ל גורס המאמר הזה גבי המאמר שאל לריב"ל ושרא לי' כנ"ל]: להשכיר כר' יוסי לעשר על ידיהן שאינן מעשרין על ידיהן כנ"ל. ומוחק תיבת הא ותיבת אינן: עד שלא זרע חולק כנ"ל. ומוחק תיבת תורם: (ע"ב) שדה לקצור בשבלין ענבים לבצור כנ"ל. ומוחק תיבת בשהרי: מתני' כר' יהודה כנ"ל כ). ומוחק תיבת כרשב"ג: כחכמים ופליג אלא מתניתין במקום שנהגו לעשות כנ"ל. ומוחק תיבות ופליגא אתינן ותיבת פלוני: מתניתא מסייעא לר' לא כנ"ל. ומוחק תיבת לחברי': מן ישראל תורם ונותן לו כנ"ל. ומוחק תיבת הגוי: ה"נ ל) ולא קנסו חכמים בחוכר בישראל רמ"א קנסו חכמים בחוכר מישראל ויש קנס בישראל אלא כיני רבנן אמרי הפשה מד"ה בחוכר מן הגוי ולא תפשה מד"ה בחוכר מישראל ור"מ אמר הפשה מד"ה בחוכר מישראל מתניתא מסייעא החוכר שדה מן כנ"ל. [אמר נכדו הצעיר: מחק תיבות לר' לא ולא נ"ב מה שגרס חילופיהן והנראה שצ"ל ורמ"א תפשה מד"ה בחוכר מישראל מתניתא מסייעא לחברייא החוכר שדה כו']:

(דף כ"ו ע"א) אלא כיני קנסו חכמים כנ"ל. ומוחק הה"א של תיבת הכיני: שמכרן לישראל אחר הורם כנ"ל. ומוחק תיבת מותר: מ"ד קנסו לא קנסו אלא בידו אמר ר' יוחנן כנ"ל: ה"נ מתניתא מסייעא לחברייא מוחק תיבות לר' לא: ה"ב ה"נ שאם התנו ביניהן שהמעשרות שלהן אפי' התנו במה קנו שתקנו לך מעשרות אלא אוף הכא סתמא נעשה כאומר שהקנו לך מעשרותיו אמר לי' אופנא לית לון אופנא לית סתמא נעשה כאומר תלוש מן הקרקע הזה שתקנו לך מעשרותיו: או שלי ושלך מותר כהן שקיבל כנ"ל נוחק תיבת אסור: שיהו המעשרות שלי אסור ושלך מותר שלי ושלך אם קבלה ממנו כנ"ל מ): אלא

הגהות הגר"א ע"פ העתקת הרד"ל כ) מתני' כר' יהודה מדתני (נ"ל מה דתני) ר"ת כו': ל) החוכר שדה מן הישראל תורם כו'. לישראל אחר תורם מ"ד תפסה כו' מ"ד קנסו קנסו בידו כו': מ) שלך שלי ושלך אסור שלי שלי ושלך אם קבלה כו':

## בנ"י משה

(א) אבל הר"ש מעתיק התוספתא סתמא דחכמים פליגי על ר' יהודה. וכ"כ בפי' שהלוך בשטת אלי' וחוכר מישראל יש ד' פלוגתות. אין זה כי אם יש לו גירסא אחרת או פירוש אחר בדברי ירושלמי הללו. ואם דחכמים פליגי על ר' יהודה אין הלכה כר' יהודה. והנה הרע"ב שפירש בשיטת הר"ם (ע"כ שאין) לפסוק הלכה כר"י. ותוי"ט בא כתמיה וז"ל והרע"ב לא כתב אם הלכה כן אבל הרמב"ם כתב וכו' עכ"ל:

אבל

## כתב יד א'

שלהם. פי' הא מן הדין חולקין במעשרות ואמאי מחלק אם קבלה כו' כיון שהדין כן: ומשני אלא כיני כצ"ל: שלך שלי ושלך. פי' בין אם נותן הכל לישראל ובין כשחולקין מותר דהכהן אינו נוטל כ"א מדינו וא"צ שהוא מסייע בבית הגרנות שלו: אם קבלה ממנו כדרך המקבלין כו'. פי' דהיינו כשהכל לכהן אז יש חילוק בין אם קבלה כי היכי דלא יהא הכהן מסייע בבית הגרנות: ה"ג המעשרות של זה אסור ישראל שקיבל שדה מישראל אמר ע"מ שאשלם אני ואתה ואתנם לזה מותר: ומקשי ולא דא היא קדמיתא. פי' כיון דהניחם איירי בישראל שקיבל מישראל אמאי ברישא אסור וכאן מותר: ומשני א"ר אחא קדמייתא בכהן. פי' ולפיכך אסור דהוי כמו מסייע בבית הגרנות כיון שנוטל הכל ונותנם למי שהוא רוצה: (ע"ב) א"ר יוסי הא דתימר מותר כו'. פי' והניחם איירי בישראל שקיבל מישראל ואפילו הכי אסיר כשלא קבלה ממנו כדרך המקבלים כו' כדמפרש שאין הישראל רשאי ליהנות מכח מעשרותיו שהוא נותן לכהן והכא הרי נהנה אם לא קבלה ממנו כו': יתננם לכל מי שירצה. פי' נהי הוי שלו שמותר ליתן לאיזה שירצה אבל לא בטובה: יטלו בע"ב כו' אלמא דניטלן אף שלא בטובתו: ומשני באומר אי אפשי כו'. פי' כיון שאינו רוצה כלל ליתן לכהן יתן בע"כ אבל כשרוצה ליתן לכהן יתן למי שירצה ואיכא למימר אפי' בטובהן: ומייתי ראיה הדע כו'. הילך סלע זה כו'. פי' אלמא דמותר ליקח הסלע מישראל ליתן לפלוני כהן אלמא דמכיר מעשרותיו בטובת הנאה: ומשני פתר לה ברוצה ליתנו כו'. פי' דכיון דבלא זה היה נותן לו אלא דהשתא נותן לו כולו אינו ניכר הדבר ומותר ליקח סלע אבל אם לא היה נותן לו כלל בהא סבר ר' יוחנן דאסור ליתן לו בטובת הנאה: ה"ג כהדא כהן לישראל מה ריב"ח אמר. פי' דהא חזינן דר' יוחנן אוסר אפילו אם ישראל נותן לישראל סלע כדי שיתן לבן בתו כהן והיכא דבלא"ה היה נותן לו אלא שהיה נותן לו חצי והוא נותן לו סלע כדי שיתן לו כולו מותר ה"ה לריב"ח שאסר בכהן ליתן לו סלע כדי שיתן לו המעשרות מותר הכהן ליתן לו סלע כיון שהוא נותן לו בלא זה חצי המעשרות ואינו ניכר מה שנותן לו שהוא בשביל המעות כמו בישראל לישראל לר' יוחנן או לא: ולא אגיבון. פי' שלא השיבו כלום: למה הוא אסור כו' אף ר' יוחנן כו'. פי' וכיון שאוסר מפני מראית עין בישראל לישראל ואפילו הכי כשאינו ניכר מותר הכי נמי לר"י בר"ח בכהן לישראל כשאינו ניכר מותר: א"ר בון חילול קדשים יש כאן כו'. פי' ואם כן אפילו כשאינו ניכר אסור: ועוד מן הדא. פי' מן הדא נמי שמעינן שאפילו אינו ניכר אסור דתני הכהנים כו' ו): הרי זה מקודשת אפילו ישראל. פי' אלמא דמותר הישראל ליתן מעשרותיו למי שירצה בטובת הנאה. ולפיכך הוי מקודשת דהוי כמו דמים שלו דאם לא כן שאין לישראל בה אפילו טובת הנאה אמאי מקודשת: ומשני פתר לה בתרומה שנפלה לו מבית אבי אמו כהן. פי' דהשתא ודאי שלו שמותר למוכרה וליטול הדמים שלו לעצמו: המעשרות שלו. פי' דהיינו איירי המעשר לעצמו: ומיבעיא ליה מהו שימכרם לכהן. פי' אם יכול ישראל למכור מעשר שדותיו לכהן או לא: ופשיט נשמעינה מן הדא כו': (דף כ"ז ע"א) והאיך אפשר עד כהן שמכר שדה לישראל מיותר. והפשר דשייך לעילה (בדף כ"ו ע"א) אחר התנו במה קנו וכצ"ל אפילו התנו במה קנו. והאיך אפשר לאדם למכור מעשרות שדהו לחבירו: וע"ז משני וה"ק אפשר לאדם למכור אויר חורבתו לחבירו אלא תיפתר באומר תלוש מן החורבה הזה שתקנה לך אוירה והכי נמי באומר תלוש מן הקרקע הזה שתקנה לך מעשרותי אוף הכא שהמא נעשה כאומר תלוש מן הקרקע הזה שתקנה לך מעשרותי: ואפילו ביורשין שאינן מד"ת. פי' נמי המעשרות שלהן כיון דאמר ליורשי מסתמא אכל יורשיו אמר. בין שהן מד"ת או לא: ה"ג שיהא המעשרות שלו כל זמן שהוא לפניו. פי' ז) כל זמן שהוא לפניו המעשרות שלו: מכרה לאחר אין לו במעשרות. המגרש את האשה והחזירה כו': ה"ג מ"ד לכתובה ח) ולתנאין יש לו במעשרות. פי' דהוי כמו שלא מכרה כלל: מ"ד לכתובה ולא לתנאין אין לו במעשרות. נופה נעשית ישראלית אפילו הכי

## כתב יד ב'

קבלה כיון שהדין כן: ומשני אלא כיני שלך שלי ושלך. בין אם נותן הכל לישראל ובין כשחולקין מותר דהכהן אינו נוטל כ"א מדינו וא"צ שהוא כמסייע בבית הגרנות: שלי אם קבלה ממנו כדרך המקבלים. וכשהכל לכהן אז יש חילוק בין אם קיבלה וכו' [ולא קבלה וכו'] שלא יהא ככהן המסייע בבית הגרנות: ולא דא הוא קדמייתא. הא שניהם איירי בישראל קיבל מישראל: ה"ג א"ר אחא קדמייתא בכהן. לפיכך אסור כיון דנוטל הכל ונותן למי שרוצה הוי כמסייע בבית הגרנות: (ע"ב) א"ר יוסי הדא דתימר מותר. משני דשניהם איירי בישראל שקיבל מישראל וכשלא קיבלה כדרך המקבלים אסור דאין הישראל ראוי להנות מכח מעשרותיו שנותן לכהן והרי נהנה: כהדא כהן לישראל מה ריב"ח אמר. כמו לר' יוחנן דאוסר אפילו בישראל נותן לישראל סלע כדי שיתן לבן בתו כהן וברוצה ליתנו לשניים מתיר ה"ה לריב"ח שאסר הכהן ליתן לו סלע כדי שיתן לו המעשרות מתיר ברוצה ליתנו לשניים או לא: אוף ר' יוחנן אית ליה ישראל לישראל מפני מראית העין. ואפילו הכי ברוצה ליתנו לשניים שאינו ניכר מותר הכי נמי לריב"ח בכהן לישראל כשאינו ניכר מותר: חילול קדשים יש כאן כו'. ואם כן אפילו כשאינו ניכר אסור ועוד מן הדא נמי שמעינן שאפילו אינו ניכר אסור דתני הכהנים: (דף כ"ז ע"א) ואפילו ביורשין שאינן מד"ת. נמי המעשרות שלהן כיון דאמר ליורשי על כל יורשיו אמר בין מד"ת או אינן מד"ת: בין לתנאים יש לו במעשרות. דהוי כמו שלא מכרה כלל: [אמר נכדו הצעיר. הנראה שכצ"ל נשאת לישראל חולקין במעשרות. דגופה נעשית ישראלית אפילו הכי כשנתארמלה וחזרה להיות כהנת הוי כלקחה והמעשרות שלה וקשיא לר' חייא ומשני כאן שמכר כאן שקבל. דהתם איירי שמכר השדה לאחר אלא שהתנה עמו שיהא המעשרות שלו כ"ז שהוא לפניו לפיכך כשמכר לאחר פסק זכותו מן השדה אף כשחזר ולקחה ממנו אין לו עוד במעשרות אבל לא מכרה כהנת השדה אלא שישראל קבלה ממנה וכל שנה הוי קבלה בפ"ע כשהיא כהנת הוי כמו קיבל ישראל מכהן וכשהיא ישראלית היינו שנשאת לישראל הוי כמו קיבל ישראל מישראל: תמן יצאת מרשות שניהם. דאין השדה השתא ברשות לוקח ולא המעשרות ברשות המוכר. אבל בכהנת אף שנשאת לישראל ויצתה השדה מרשות הכהנת אבל עדיין הוא ברשות הלוקח. לכן כשנתארמלה חזרה לתחלתה וחייב הלוקח ליתן לה המעשר: לעולם אינו יכול למחות. דהא יוכל ליקח המעשרות בשארי השנים א"נ טעמא דאינו יכול למחות דא"כ לא יהי' יכול לזרוע קנים לעולם אבל כשאמר לו ד' וה' שנים יכול לזרוע אח"כ: ישראל שמכר שדה לכהן כו' מותר. דגבי כהן הוי כשאר דמים שלו ומותר ליתן המעשרות לכל מי שירצה: כאן שזיכהו בדבר שהוא ברשותו. שהמעשרות ברשות הכהן והוא זוכה בהן לכן מותר ליתן אפילו לישראל אבל כשהכהן מכר לישראל המעשר הוא ברשות ישראל ואין [הוא] עצמו זוכה בהן עדיין ואיך יכול לזכות זה להישראל:

(ע"ב) **הלכה ג** בגמ' ה"ג צריך הקרתני לעלות. (מוחק תיבת יכול). שאין מוכרין מ"ש ואפי' אם יפדה אותן צריך להעלות הדמים לירושלים (ב):

(שם) **הלכה ד** ה"ג והמעשרות שלי מותר. דהא הכהן אינו עושה מאומה לישראל בשביל המעשרות שנותן לו ואין בזה משום כהן המסייע כו' וגם אין בזה משום רבית דהא הישראל אינו רשאי ליקח מעות כדי ליתן לאיזה כהן שהרי טובת הנאה אסיר לישראל: ישראל שנתן מעות לכהן. הוי כמסייע בבית הגרנות לכך אסור עד שיקבל כדרך המקבלין: כאן במרויח לו. הזמן שאינו נותן לו מיד ונמצא בשכר המתנת מעות נותן לו המעשרות והוי רבית אבל מישראל לכהן והכהן נוטל המעשרות לא הוי רבית דאין זה נחשב דמים לכהן:

(דף כ"ח ע"א) **הלכה ה** גדיש של חיטין. מיותר: [אמר נכדו הצעיר. בתוך הירושלמי נגרר על המחק ומקים כנפנים]: ה"ג טעמא דב"ש

אין

---

כיון שחזרה להיות כהנת דהיינו שנתארמלה הוי כלקחה והמעשר שלה וקשיא לר' חייא: ומשני כאן שנשברה כו'. פירוש דהתם איירי שמכר השדה לאחר אלא שהתנה עמו שיהא המעשרות שלו כל זמן שהוא לפניו ולפיכך כשמכר לאחר שפסק זכותו מן השדה אף כשלקחה ממנו אחר כך אין לו במעשרות אבל הכא איירי שלא מכרה הכהנת שדה זו אלא שקבל ישראל ממנה ואם כן הוי כל שנה קבלה בפ"ע דהיינו כשהיא כהנת הוי כמו שקיבל ישראל מכהן וכשהיא ישראלית דהיינו שנשאת לישראל הוי כמו ישראל לישראל: ומקשי והתני ר' חייא מכרה. פי' האי דינא נמי תני במכרה דהיינו שמכרה הכהנת את השדה לישראל שיהא המעשרות שלה ואחר כך נשאת לישראל שאינה ראויה למעשרות ואין המעשרות שלה ואחר כך נתארמלה דחזרה לתחילתה ומינה קשיא לר"ח דהא הוי דומיא דמכר לאחד וחזרה ולקחה הימנו: ומשני תמן יצאה מרשות שניהן כו'. פי' דהתם איירי שהלוקח התנה עם המוכר שיהא המעשרות שלו כל זמן [שה"א] לפניו ומכר הלוקח דאין השדה השתא לא ברשות לוקח ולא הוו המעשרות ברשות מוכר אבל הכא אף שהכהנת מכרה ונשאת לישראל יצתה אותה השדה מרשות הכהנת ולכך אינו מחויב ליתן לה המעשרות כל זמן שהיא נשואה לישראל אבל עדיין היא ברשות הלוקח שלא יצאה ממנו מעולם ולפיכך כשנתארמלה שחזרה (נרשות) [להיות] כהנת חזרה לתחילתה וחייב הלוקח ליתן לה המעשרות: יכול הוא למחות בידו. פי' שהוא מפקיע מן המעשרות אבל כשאמר לו שיהא מעשרות שלו לעולם יכול הוא ליקח בשאר השנים אי נמי כשהתנה עמו שיהא המעשרות שלו לעולם היינו טעמא שאינו יכול למחות בידו דא"כ לא יוכל ליזרע קנים לעולם אבל כשאמר לו ד' או ה' שנים יכול ליזרע אחר כך: על מנת שיהא המעשרות שלי כו'. דהיינו שהכהן יתן לישראל המעשרות מותר דכהן מותר ליתן המעשרות למי שירצה דהוי אלו כשאר דמים שלו: לעולם אסור. ומפרש טעמא שאין כהן עושה כהן. פי' דהוי כמו שהוא עושה אותו כהן כיון שהוא נותן לו המעשרות לעולם והוי נכרי: כאן זיכהו בדבר שהוא ברשותו. פי' שהמעשרות אגב הכהן וזכה בהן לפיכך מותר ליתן אפילו לישראל אבל כשמכר השדה לישראל שהמעשר הוא אגב ישראל ואין הכהן עצמו זוכה בהן לפיכך אינו יכול לזכות נמי לישראל:

(שם ע"ב) **הלכה ג** ה"ג ברם הכא צריך הקרתני לעלות וכו'. פי' לפי שאין מוכרין מעשר שני ואם יפדה אותן צריך להוליך המעות:

(שם) **הלכה ד** מעתה אין יסבור מיותר וכצ"ל ר' יהודא כחכמים דאי כר' אליעזר האמר המעשרות שלהן שעל מנת כן באו. פי' ואפילו בכהן מישראל והאיך אמר הכא ישראל שקבל מכהן ומלוי משמע דוקא בכה"ג ולא בכהן מישראל: וע"ז אמר והבא כהן ולוי כו': ה"ג והשוכר באחריות הנותן: ה"ג אמר לו המעשרות שלי פחתו או הותירו שלך. פי' שהכהן התנה עם ישראל שיתן לו המעשרות ופחת או הותיר לישראל בעד טרחתו לפיכך מותר שאין הכהן עושה לו מאומה בעד המעשר שנותן לו ואין בזה משום מסייע בבית הגרנות וגם משום ריבית אין בו כיון שאין הישראל יכול ליקח מעות ליתן לאיזה כהן שירצה שהרי טובת הנאה אסור לישראל לפיכך אין בזה משום ריבית: ישראל שנתן מעות לכהן כו'. פי' דכיון שהכהן נושא ונותן במעות ישראל בעד המעשרות הוי כמסייע ולכך אסור עד שיקבל כדרך המקבלין: ה"ג זיתים ששים לוג טבל אמר לו פי' הכהן תנם לי כו': במרויח לו. פי' שאינו נותן לו תיכף אלא בשכר המתנה הוא נותן לו המעשרות לפיכך אסור משום ריבית מה שנותן לישראל חצי מעשרות: ומשום בזיון קדשים פי' מה שנושא ונותן במעשרות ולא דמי למאי דאמרינן לעיל כשהכהן נוטל המעשרות שאין בזה משום ריבית דהתם שהישראל נותן לכהן דאין זה נחשב דמים כלל לכהן אבל כשהכהן נותן לישראל דהוי אלו כשאר דמים לפיכך הוי ריבית כשמרויח לו:

(שם) **הלכה ה** ה"ג טעמא דבית הלל אני אומר שיאכל עטונין. פי' בלא הכשר: ומקשי וכי דרך בנ"א לאכול עטונין: ומשני ע"י עילה. פי' כדמפרש גבי פרה הורשה שמתיר למכור בשביעית שאני תולה שהוא קונה אותה לשחיטה אף שאין דרכו בכך: ה"ג תורא רדיא אלא ע"י עילה: אף שיודע שאינו עושה אותו בטהרה. פי' דתלינן שיאכל אותו קליות וזה דרכו בכך לפיכך לא פליגי כלל: (דף כ"ח ע"א) ה"ג שוין שאין מוכרין עביט של ענבים כו'. ותיבות גדיש של חיטין מיותר: ה"ג ועביט

של

**הגהות הגרי"מ** ו) בהגהותיו גרס לפיכך המקום מביא עליהם: ז) האי פי' למותר: ח) בהגהותיו גרס אבל לא לתנאים אין לו כו' ומ"ד בין לכתובה בין לתנאים יש לו כו':

## הגהות הגר"א

אלא כיני [מוחק הה"א של תיבת הכיני] מותר שלי שלך שלי ושלך [אמר נכדו הצעיר הנראה שכצ"ל אלא כיני שלך שלי ושלך מותר שלי אם קבלה ממנו כדרך המקבלין]: ע"מ שיהו המעשרות של זה אסור ישראל שקבל שדה מישראל ע"מ שאשלם אני כצ"ל: א"ר אחא קדמייתא ביניהון כצ"ל. ומוחק תיבות אם תרצה: (ע"ב) במחיר יורו לפיכך המקום מביא עליהם כצ"ל:

(דף כ"ז ע"א) והיאך אפשר לאדם למכור אויר חורבתו לחבירו זה שייך לעיל (דף כ"ו ע"א) לקושית ר"א לרבנן אי אתם מודים לי שאם התנו במה קנו: תפתר באומר לו תלוש מן החורבה הזו שתקנה לך אוירה וכא קרקע לפניו שהוא אומר לו תלוש מן הקרקע הזה שתקנה א' מעשרה שבו.

כולו מחוק: שיהא המעשרות שלו כ"ז שהוא לפניו כ"ז שהוא לפניו המעשרות שלו מכרה לאחר אין לו במעשרות. כצ"ל: ר' חנא קומי מוחק תיבת תנא: אבל לא לתנאין אין לו במעשרות ומוחק תיבת יש: ומ"ד בין לכתובה ובין לתנאין יש לו ומוחק תיבת אין: (ע"ב) ה"ג ברם הכא צריך הקרתני מוחק תיבת יכול: ה"ד ר"י כחכמים דאי יסבור כר' אליעזר כצ"ל. ומוחק תיבות מעתה אין יסבור: והשוכר באחריות הנותן מוחק תיבת והמוכר נ): והמעשרות שלי מותר מוחק תיבת שלך: זיתים ששים לוג טבלים מוחק הבי"ת של תיבת בששים: ה"ה טעמא דב"ה אני אומר שיאכלו עטונין דרך בני אדם לוכל כצ"ל ס): מיכוס תורא (דידיה) [רדיא] אלא ע"י עילה כצ"ל:

ועביט

**הגהות הגר"א ע"פ העתקת הרד"ל** נ) שניהן והשוכר באחריות המוכר כו': ס) טעמא דב"ה שיאכל עטונין וכי דרך ב"א כו':

## בני משה

(ב) אבל הר"מ מעתיק הירושלמי כפי שכתוב בפנים יכול הוא הקרתני כו'. לכן מוכרת הר"מ לפרש דה"ל יכול הוא הקרתני לעלות אבל למוכרו אינו יכול למכור דאין מ"ש נמכר. ובירושלים אין דעתו לעלות מקודמת עכ"ל. והתוי"ט העתיק דברי ר"מ הנ"ל וקיים וז"ל אבל למכרו אינו יכול למכור דאין מ"ש נמכר בירושלים ע"כ. נראה לי דף תיבת ירושלים על לשון מיניה:

מתוי"ט

## כתב יד א'

של ענבים לא תורה היא ודכוותה מעטן של זיתים תורה היא לית הדא פליגי כו'. פי' דהא ודאי הא דאין מוכרין עבים של ענבים היינו מן התורה שהרי משקה של ענבים מכשירין מן התורה. ודכוותיה מעטן של זיתים כו' פי' מדתני שניהם כאחד משמע שניהם שוים. שמכשירין מן התורה ועל זה אמרו לית הדא פליג על הדא דר"י דר"י אמר בשם שקטן חומרן. פי' קטן שנמצא בגד הכיסה שחכמים מטמאים אינו אלא מכח חומרא שאין הדין היה מעמיד עיסה על חזקתו כך מעטן של זיתים וסבר הגמרא דקאי על הא דמשקה היוצא ממעטן של מכשירין אינו אלא מדרבנן: ומשני ר' חזקיה אמר בשם ר' ירמיה מה פלגין בחיבורין. פי' הא דאמר ר"י שאינו מן התורה היינו לענין חבורין דהיינו שאין המשקה היוצא מן הזיתים מחברין דקתני במתני' אם נגמרה מלאכתן נפלו עליהן משקין שמאין טימאן פי' בכולו דהוה חיבור על זה אמר שאינו תורה: הא הכשירן תורה. פי' דמה שיוצא ממעטן של זיתים מכשיר מן התורה: ומפרש טעמא לפי שבכל מקום נשוך חיבור. פי' בעיסה אינו חיבור אלא אם כן הוא נשוך: אבל מעוך כלומר שנדבקין זה אצל זה אבל לא נשוך דהיינו שאם מפריד האחד אינו נפרד מחבירו כלום ואפילו הכי הוי חבור מחמת המשקה שמחברן על זה אמר שאינו מן התורה אבל הכשירן מן התורה: ה"ג אמר ליה אין א"ר מני אפילו הכשרן הן חומרין. פי' אפילו מה שמכשירין המשקה של הזיתים אינו אלא חומרין ולא מן התורה: ומקשי מהאי ברייתא ושוין שאין מוכרין עביט של ענבים ומעטן של זיתים כו'. פי' משמע שניהם שוין כמו שעבים מוכשר מן התורה אף מעטן כן וקשיא לר' מנא דאמר גבי מעטן שהכשירן חומרן: ומשני מאי פריך תיפתר כר"מ. פי' האי ברייתא דתני מעטן של זיתים בהדי עביט של ענבים דהוי תורה אתיא כר"מ דאמר המוהל כמשקה ולפיכך הן מוכשרין מן התורה אבל לרבנן דאמרו שאינו כמשקה אינן מוכשרין אלא מדרבנן ור' מני דאמר הכשרן הן חומרין היינו אליבא דרבנן: ה"ג טעמא דב"ש אין דרך חבר להיות [מוכר] אלא במעשר כו'. פי' דקשיא ליה על בית שמאי אמאי אינו מזכיר כלל מעשר דהיינו שלא ימכור אלא לחבר ולמעשר ע"ז אמר דסתם חבר הוא מעשר לפיכך לא הזכיר:

(דף כ"ח ע"ב) **הלכה ו** ה"ג וחלקו בכ"מ שהוא וחצי חלקו שביד חבירו משלו דמאי. פי' כיון דאמרינן שאין ברירה לכך אמרינן שמה שבידו הוא החצי משלו והחצי משל חבירו ומה שביד חבירו גם כן החצי של חבירו והחצי שלו ולכך צריך לתקן מה שבידו ודאי והחצי שביד חבירו משלו דמאי ומזה מוכיח ר"מ דאתיא כרבי מאיר דקשיא אמאי צריך לתקן דמאי הרי הוא נתן לו במדה גסה שהרי נתן לו כל החלק שלו בבת אחת אלא ודאי דאתיא כרבי מאיר דלא התירו למכור אלא לסיטון. וזהו פי' הוא פתר לה כו' פי' דמכח שפתר לו כן הוכיח דאתיא כר"מ: וע"ז מקשי ר' יונה מוכר ודאי ומתקן דמאי. פי' האיך יכול להיות דמה שמתקן דמאי קאי על החצי שלו שביד חבירו הרי הוא אצלו ודאי בהוא יודע ודאי שלא תיקן וכיון שאינו יכול להוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן צריך לתקן עליה ג"כ והאיך הוא מתקן דמאי כיון שהוא יודע שהוא ודאי וע"ז אמר אין לך כו'. פירש דהשתא מצי לאוקמי אפי' כרבנן והא דמתקן מה שביד חבירו משלו אף שמכר במדה גסה היינו לפי שהוא ודאי: וה"פ המעשר מעשר שלו ודאי היינו החצי שבידו והחצי שביד חבירו משלו וחצי חלקו שבידו משל חבירו דמאי. פי' לפי שאינו יודע אם תיקן חבירו או לא: וה"ג וחלקו בכל מקום שהוא וחצי חלקו שבידו משל חבירו דמאי:

(שם) **הלכה ז** ה"ג כטבל וכמעשר מעורבין זה בזה. פי' שאין ברירה וחלקו של גוי פטור ושל ישראל חייב ובכל מעט אמרינן דהאיך של גוי והאיך של ישראל היא: דברי רבי רשב"ג [אומר] חלקו של ישראל כו' פי' דיש ברירה כו': ה"ג אבל אם חלקה עומרין. פי' היינו אחר שקצרה אף רשב"ג מודי לרבי שכל קלח וקלח של שותפות הן. פי' דהאי אמרינן שמא נתערב חלקו של גוי עם של ישראל: ה"ג ט) א"ר יונה כו' מה פליגין כשחלקו עומרין אבל כשחלקו גדיש. דהיינו אחר עומרין אף רשב"ג מודה לרבי: ומקשי ע"ד דר' יונה מה בין גדיש ומה בין עומרין. פי' כיון שמניחם איירי בתלוש מ"מ בגדישים מודים יותר מבעומרים: ומשני בקוצר י) כל שהוא ומניח לפניו. פי' האי עומרין איירי שאינו מזיז ממקומן כלל אלא כ"ש שקצר הניח לפניו במקומו שאינו מתערב כלל לפיכך הוי כמו קמה: ה"ג האחין השותפין מחלוקת רבי ורשב"ג האחין השותפין לא לחלק הן. פי' דודאי מעיקרא לחילוק עומדין ואפ"ה פליגי:

(שם) **הלכה ח** דמי ע"ז. פי' היינו מה שנפל לו מאביו דמים שהיה יודע שהן דמי ע"ז היה מוליך לים המלח: דמי חלקו של ע"ז. פי' אותו החלק שנטל כנגד ע"ז לא רצה ליהנות ממנו והוליך לים המלח: ע"ז עצמה הוליך לים המלח, פי' שנתן כנגד הע"ז לאחיו כדי שיפול הע"ז לחלקו והוליך לים המלח: ומפרש טעמא בשביל לעקור ע"ז. פי' שלא היה צריך לכך אלא שרצה לעקור ע"ז מבית אביו כו' ותיבת אלא מיותר:

(דף כ"ט ע"א) **הלכה ט** ע"ה שאמר לחבר כו'. כל המתני' נ"ל למפרש קודם מתני' דר"י היא: תמן תנינן נאמנין כו'. וכא את אומר הכין. פי' שאם ידוע שיש לו שדה בסוריא אינו נאמן: ומשני תמן שתיקתו פטור ברם הכא שתיקתו חייב. פי' דהתם גבי לקט הוי שתיקתו דהיינו אפילו שתק ולא אמר ליה ולא מידי נמי בחזקת פטור הן של לקט אבל הכא כשיש לו שדה בסוריא דאמרינן מסתמא מאותו השדה הוא וחייב במעשר והוי שתיקתו חייב ולפיכך אינו נאמן: ה"ג ותני כן את ששתיקתו פטור נאמן אף להקל שתיקתו להחמיר ופירושו להקל אינו נאמן: ה"ג פירות עזיקה הן פירות ערלה הן נטע רבעי הן אינו נאמן. פי' דאמרינן שהוא אומר כן להשביח כ) מקחו דהיינו שהן מאילנות הנטועין מקרוב שפירותיהן משובחין מאוד: מגוי פלוני הביאותים. פי' שאמר שהגוי פלוני [הביא] הפירות הללו ואנו יודעין שהפירות של אותו הגוי הן של ערלה: נאמן להחמיר כו' וחכמים אומרים כו' מ"ס וס"ל רשב"ג אמר דברי הגוי כו': ה"ג ר' יודן בעי היה מסיח לפי תומו. פי' אם נאמן במסל"ת או לא: ה"ג ר' יודן בעי כותי כגוי. פי' אם כותי כגוי או לא: ופשיט איתפלגון כו': שיהא רוב מכנסו שלו. פי' אז אמרינן שמסתמא הן משלו ואם אמר מעושרין הן אינו נאמן דהוי שתיקתו להחמיר אבל אם אין רוב מכנסו משלו לא הוי שתיקתו להחמיר ונאמן: אני אומר מן השוק לקח. פי' ולא חיישינן שמא לקח מן השדה שהוא אריס בה דמסתמא לא יקח שלא מדעת בעה"ב: ה"ג לא סוף דבר בשאין לאריס מאותו המין בתוך שדהו. פי' דלא חיישינן שיקח מפירות בעל הבית שלא ברשותו: אלא אפילו יש לאריס מאותו המין בתוך שדהו כבינן כו'. פי' דלא חיישינן שיקח האריס אפילו מחלקו בלא רשות בעל הבית ולכך תלינן שמן השוק לקח כיון שאותו המין מצוי בשוק: מתני' פי' דקתני לוקח סתם ופטור כר' יוסי: דתני (ר' יוסי אומר) הלוקח סתם צריך לעשר דברי ר' יהודא ר' יוסי אומר אין צריך לעשר כצ"ל: שלוחו הוא. פי' ופשיטא דפטור. פי' דהשתא מפרש האיך אומר לו עם הארץ: ומסיק דאיירי בסתם פי' שע"ה א"ל סתם והוא לקח ג"כ סתם ופליג אם נתכוין המוכר לזכות ללוקח דהיינו השליח או לבעל המעות דהיינו העם הארץ: וכא את אמרת הכין. פי' של שניהם לא ליהוי אלא של עם הארץ: ומשני כאן ע"י מעותיו של זה כו'. פי' דהכא כשנתן א' יתירה לא מספקא לן דודאי נתן לשליח אלא דמספקא לן אם לא נתן אלא לשליח או שנתן גם כן לבעל המעות ואם כן ע"י מעותיו של זה וע"י רגליו של זה שניהן חולקין: ה"ג אם החליף את המעות צריך לעשר. פי' דהוי כמו שלקח במעות שלו ונותן להם בוודאי חייב לעשרן: (ע"ב) ואבדו חייב באחריותן. פי' ולפיכך הוי כשלו והוי כמו שלוקח בשבילו ונותן לעם הארץ דודאי צריך לעשר דהוי המעות אצלו כמלוה והוי כפורע חוב מדמאי: שמואל אוסר במחליק בידו. פי' הא דקתני במתני' דאם אמר זה שלי וזה של חברי ונתערבו חייבת היינו כשמחליק בידו דחיישינן שמא נתן בעד שלו לחבירו אבל אם לא נתן לו החבר אלא שעם הארץ לקח מעצמו תלינן שנטל הככר שלקח בשבילו מתחלה כיון שלא נתן לו בידים: והוא שנטל חלקו בסוף. פי' שנתן תחילה לעם הארץ או חיישינן שמא נחלף אבל אם נטל חלקו מתחלה אמרינן מה שנשתייר הוא של עם הארץ ולפיכך אין צריך לעשר: נותן לך נותן לך. תי' לך מיותר: פרשני פרשני נ"ל פטרני פטרני. פי' דכשאמר לו פטרני לא איכפת ליה במה יפטור אותו ולכך לא הוי כשלוחו ומה ששוקל בשבילו הוא ישוקל אבל אם אמר ישקול הוי כשלוחו ולפיכך אם שקל יין נסך אסור:

הדרן עלך פרק המקבל שדה

## כתב יד ב'

אין דרך חבר להיות [מוכר] אלא המעשר. משום דקשיא לי' לב"ש למה לא אמר לחבר ולמעשר ומשני דהבר ודאי הוא מעשר לפיכך לא הזכירו:

(שם) **הלכה ו** ה"ג אלא לסיטון בלבד הוא פתר לה. ממשמע שפתר לו כן מוכיח דאית כר"מ: המעשר מעשר את שלו ודאי. היינו החצי שבידו והחצי שביד חבירו משלו: (ע"ב) וחצי חלקו שבידו משל חבירו דמאי. לפי שאינו יודע אם תיקן חבירו או לא:

(שם) **הלכה ז** ה"ג אבל אם חלקו עומרין אף רשב"ג מודה. [אמר נכדו הצעיר שכיב הירושלמי סי' ל"ב ונגרר הכתב והמחק]: ה"ג מה פליגי בשחלקו עומרין אבל כשחלקו גדיש אף רשב"ג כו'. [אמר נכדו הצעיר. ה"ג נגרר ההגהה כנ"ל]: בקוצר כל שהוא ומניח לפניו. שאינו מזיז ממקומן כלל אלא כל שהוא שקצר הניחו לפניו במקומו ולא התערב כלל והוי כמו הקמה: [אמר נכדו הצעיר. גם זה לפי המהדורא קמא כו']:

(שם) **הלכה ח** דמי עבודה זרה. דמים שהי' יודע שהן דמי ע"ז ביד אביו: דמי חלקו של ע"ז. דמים שנטל כנגד חלקו של ע"ז: ע"ז עצמה. נתן לאחיו דמי חלקו של ע"ז ונטל הע"ז לחלקו כדי להוליכה לים המלח ומפרש לא שהי' צריך לכך אלא שרצה לעקור ע"ז מבית אביו:

(דף כ"ט ע"א) **הלכה ט** והכא את אמרת הכין. הכא במתני' אמרת אם ידוע שיש לו שדה בסוריא אינו נאמן: ה"ג אינו נאמן שמשביח מקחו. דאילנות הנטועין מקרוב פירותיהן משובחין: מגוי פלוני הביאותים. ואנו יודעין שהפירות של הגוי הן של ערלה: ר' יודן בעי. אם נאמן במסיח לפי תומו אם לא: ר' יודן בעי. אם כותי הוא כגוי אם לא: אני אומר מן השוק לקח. ולא חיישינן שמא לקח מן השדה שהוא אריס בה דמסתמא לא יקח שלא מדעת בעה"ב: מתני' דר' יוסי. הא דקתני לוקח סתם ופטור אתיא כר' יוסי: מה אנן קיימין. בשעה שאמר הע"ה איך אמר לו: (ע"ב) והחליפן ואבדו חייב באחריותן. וא"כ הוי כשלו דלכן צריך לעשר דהוי המעות אצלו כמלוה והוי כפורע חובו מדמאי: פטרני. ולא איכפת ליה במה שיפטור אותו לכן לא הוי כמו לוקח ומה ששוקל בשבילו הוא שוקל: אבל אם אמר נשקול הוי כשלוחו. ואם שקל יין נסך אסור:

סמזמין

**הגהות הגרי"מ** ט) הנראה הגירסא שבכאן כ"ה כתוב שכיב הירושלמי ואח"כ גרר ומחק הגירסא ונמצא כגירסא שבנה: י) שבהגהותיו גרס כמו שהוא: כ) בהגהותיו גרס אינו נאמן שמשבית מקחו:

## הגהות הגר"א

(דף כ"ח ע"א) ועביט של ענבים לא תורה היא ודכוותה מעטן של זיתים תורה היא: ה"ג ר' חזקיה אמר בשם ר' ירמיה ולינו גורס ר' יונה: א"ר מני אפי' הכשרן כצ"ל: אין דרך חבר להיות מוכר אלא למעשר ומוחק תיבות זיתים: (ע"ב) ה"ו ע) וחלקו בכל מקום שהוא וחצי חלקו שביד חבירו דמאי וחלקו בכל מקום שהוא כצ"ל: חלקו שבידו משל חבירו דמאי כצ"ל פ): ה"ז בקוצר כמו שהוא ומניח כצ"ל: האחין השותפין מחלוקת ר' ורשב"ג [ג] כצ"ל: ה"ח ה"ג לים המלח בשביל לעקור ע"ז מבית אבא מוחק תיבת אלא:

(דף כ"ט ע"א) תמן תנינן נאמנין על הלקט כו' עד מתני' ר' יוסי היא וקודם מתני' ר' יוסי היא צ"ל משנה ע"ה שאמר לחבר: תמן שתקנו פטור ברם הכא שתקנו חייב ותני כן את שתקנו פטור נאמן להקל ברם הכא פירושו להקל אינו נאמן תני גוי כולו מחוק. וה"ג תמן שתיקתו פטור ברם הכא שתיקתו חייב ותני כן את ששתיקתו פטור נאמן אף להקל שתיקתו חייב ופירושו להקל אינו נאמן להקל: ה"ג וטלו לכם ממני פירות עזיקה הן פירות ערלה הן נטע רבעי הן אינו נאמן צ) שמשביח מקחו: דברי ר' רשבג"א דברי הגוי כצ"ל: ר' יודן בעי הי' מסיח לפי תומו כצ"ל: ר' יודן בעי כותי כגוי אתפלגין כצ"ל: בשאין לאריס מאותו המין כצ"ל: ה"ג סתם צריך לעשר' דברי ר' יהודא רי"א אין צריך לעשר: (ע"ב) ואני נותן מוחק תיבת לך: ואני נותן גם כאן מוחק תיבת לך: אומר הוא לו פטרני מוחק תיבת פרשני: אומר הוא לו פטרני גם כאן מוחק תיבת פרשני:

**הגהות הגר"א ע"פ העתקת הרד"ל** ע) בכ"מ שהוא דמאי וחצי חלקו שביד חבירו משלו דמאי כו' דאר"י כו'. פ) כטבל וכחולין מעורבים כו' כשחלקו שדה אבל אם חלקו עומרין כו'. אר"י כשר"י כו' כשחלקו שדה עומרין אבל אם חלקו גדיש אף רשב"ג כו' בשם ר' יוחנן האחין השותפים כו': צ) מפני שהוא כמשבית מקחו אם אמר (מגוי פלוני הבאתים מלאתי רושם על מלת הבאתים נראה כמתכוון למחקו):

## בני משה

[ג] פי' תוי"ט פ"ו מ"ח ד"ה טול כתב וז"ל ואע"ג דבפי' המשנה מפרש הרמב"ם לענין דיני ממונות כו' הרי בחיבורו חזר בו וכתב בכיפה דאסור משום שמוכרין את הטבל עכ"ל. ונראה דאין כאן מזכה כלל. אלא במ"ש מתני' יכול הוא לומר קשיא ליה להרמב"ם האי יכול ואין יכול מעשר של של חבירו או אינו מעשר מבעי ליה לכן מנא לו לפרש דהאי יכול לומר אשמעינן דב"ד פוסקין כדבריו מטעם דכופין על מדת סדום. אבל מ"ש במתני' אבל לא יאמר בלשון אזהרה שלא יאמר שמפרש הרמב"ם דהאזהרה היא דאסור משום שמוכרין את הטבל. ומש"ש בתוי"ט ולפום הך נפי' ג"מ הרע"ב בכיפה ונקט מעשר ושאינו מעשר בחנם נקט הכי עכ"ל. מה זה שאמר לפום הך נמי מ"ש הרע"ב הא הרע"ב אינו מפרש כשיטת הרמב"ם אלא כשיטת הר"ש דבדמאי קמיירי ומעשר ושאינו מעשר דוקא נקט לפו ואי משום דקאמר דמיירי שחלקו שדה בקמותיה אבל כיון דהוו מחליפין לכן אח"כ כשנתמלח הכרי ובא לעשר חייב לתקן בתורת דמאי חצי חלק חבירו שבידו כמ"ש הרע"ב במשנה שלפני זה ולא אמרינן בהם הטעם דהוי כמוכר טבל אלא משום דמאי ועי"ש שם למה קראוהו דמאי. וכן מש"ש התוי"ט וא"כ מ"ש בכ"מ דהוי כמוכר לע"ה אגב ריהטא כתב כן עכ"ל. והנראה דלרבותא קמ"ל דהא לחבר מותר למכור טבל עכ"פ לצורך ולע"ה כלל לא והכי אפי' לע"ה מותר:

## המזמין פרק שביעי

(דף כ"ט ע"ג) **הלכה א** המזמין: ה"ג לית יכיל דתנינן היו דמאי. פי' משמע הא ליתא בודאי ואפילו הכי הוא מתנה: ומשני מה דאמר ר' יוחנן בדמאי לא בודאי לא אמר אלא מתניתא בדמאי. פי' דהא"נ אפילו בודאי נמי מותר להתנות מה שאני עתיד להפריש למחר וגרסינן לפי זה במתני' דהיו לו תאנים של טבל מה שאני עתיד להפריש למחר ואין חילוק בזה כלל בין דמאי לודאי אלא דמתני' לא מני איירי אלא בדמאי כדמפרש דבודאי אינו יכול להתנות על דבר שאינו ברשותו: ה"נ מירחמית מיקל ותלוי ביה א"ל עתיד אתה להנהיג שררה על ישראל כו'. פי' דסומך עליו אפילו בקילא: א"ל עתיד כו'. פי' משום ביכה: דיתקן ליליא. נ"ל דיתקן לה: (דף ל' ע"א) ולא הוי זבדי בר לוי צריך מזכי כו'. פי' דליהוי שלו: ה"נ ר' זעירא אמר אי בשיש לו תנאי עליו ועל אחרים. פי' דהיינו שהתנאי היה נתקן שלו ושל אחרים לא היה צריך לזכות ואי בשאין לו תנאי אלא עליו ולא על אחרים: צריך לזכותו בירקא. פי' דליהוי שלו: ה"נ מקמוה ר' אבוהו אמר. כנ"ל ותי' איתתבת מיותר: ולא זכי זבדי בן לוי כו'. פי' בן היה המעשה אלמא שהיה התנאי עליו ועל אחרים ולא פליג ר' אבוהו על ר' זעירא אלא שהיה אומר שאיך היה המעשה: ה"נ וצריך להלחיש בשפתיו. פי' התנאי: ה"נ אדחוי הנא. פי' כמו כמי דהיינו דבאמת אין צריך להלחיש: מפני אובדן אוכלין. פי' דמשמעה מה שהפריש למחר הוא נאבדו כדי שלא יאכלו אחרים: א"ל מפררו כל שהוא. פי' על פחות מכזית שאינו אסור משום איבוד אוכלין: אלא דלא בעי דיתשדוני. וכיון שהוא רוצה שיהא נכון נחת רוח לא איכפת לן מה שאינו רוצה שיחשדו אותו ולא הוי גזל:

(שם) **הלכה ב** לענין מזיגת הכוס. פי' דהכל מעורב ואין ישיה המקום ועל זה אמר בפיו ופולי הכוס: ה"נ תנא נוטל תרומת מעשר ומניחו במקום המוצנע אחד תרומה טהורה ואחד תרומה טמאה. ועליה מקשי ולא נמצא מטלטל תרומה טמאה בשבת: עם יציאתו מן הבית קדיש. פי' וקודם שקדים מותר לטלטל דהרי יכול לעשות כשיתקן כיון שיש עליו תנאי מאתמול: (ע"ב) ה"נ אמרו לו לר' מאיר אי אתה מודה שמא תבקע הנוד ונמצא שותה טבלים למפרע ומקשי והדא מתני' לא כר"י ולא כר"ש היא. פי' דלא היישה הכא לשמא יבקע הנוד: ומשני הכל מודים כו' שהוא על אתר. פי' כיון ששותהו תיכף לא חיישינן לזמן מועט שמא יבקע:

(שם) **הלכה ג** תמן תנינן מי שנתן סאה לבן לוי וסאה לעני מפריש עליה שמינה סאין ואוכלן ר"א בשם ר' הושעיא עשו אותן כפועל שאינו מאמין לבעל הבית. פי' כמו שהתירו גבי פועל לאכול על סמך שהתרומת מעשר הפריש כבר ואמרינן כל מה שאוכל הוברר הדבר שעליה קאי האי תרומת מעשר. כן התם נמי כמי שנתן סאה לבן לוי [וסאה לעני יש] לו להפריש שמונה סאין ולומר ביהא אותן הסאין קאי על אותן השמונה: ה"נ ונשרפו התרומה הפירות בטיבולן לכשיאכלו הפירות קדשה תרומה למפרע: מהו חשך. פי' דקתני במתני' וחסך: ומפרש מן מיכליה הוא מפיק תרומת מעשר. פי' שאוכל אחד פחות: ומקשי והתני לא יפרוש כו'. אלמא שאסור להרעיב א"ע והאיך הוא חסך מן מיכליה: ומשני תנאי בית דין הוא שיהא תרומת מעשר משל בעל הבית ומע"ש משל פועל. והאי חסך היינו שחסך גרוגרות א' מגרוגרת בעל הבית ומפריש ממנה תרומת מעשר: משל פועל משל בעל הבית. נ"ל להיפך משל בעל הבית משל פועל:

(שם) **הלכה ד** ה"נ א) א"ל לר' מאיר אי אתה מודה שמא תבקע הנוד ונמצא זה שותה טבלים למפרע לא כטעמא הדין כו'. דמה שאוסרין אינו מפני טעם א' אלא זה אוסר מפני טעם אחר וזה אוסר מפני טעם אחר: ומפרש טעמא דר' יוסי שיהא מסיים. ב) פי' שצריך לסיים וכאן אינו מסיים כלל אלא מה שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה: טעמא דר"ש כו': (דף ל"א ע"א) ה"נ מ"ש שבחביות זה יהא מחולל על הסלע ישבכים זה חילל: מ"ט דר"י נ"ל ומודה ר"י שאם אמר על הסלע הישנה כו'. פי' היינו וגם"ם אי אתה מודה שמא תבקע הנוד היינו שאמרו כן לר"מ אפילו [אם] אי אתה חושש נאלו היה לך לחוש שמא תבקע הנוד: הדא מתני' לא כר"י ולא כר"ש. פי' דהן חוששין שמא יבקע הנוד ובמתני' קתני שמכרים עליהן בחזקת שהן קיימין ולא חיישינן שמא נאבדו: ומשני א"ר זעירא כו' תמן הבא נ"ל להיפך הבא תמן. פי' דכאן גבי הלוקח יין למפרע נתקלקל. פי' אם יתקלקל שתה טבל למפרע ולא יוכל להציל כלום אחר כך לכך חיישינן אבל הכא דאם יתקלקל דלא חיישינן למפרע אלא שהיה לנו לחוש שמא הפרים אחר שנתקלקל נהא לא חיישינן דאמרינן מסתמא קלא אית ליה ואם היה נאבד היה יודע שאנו מעמידין על חזקתו שעדיין הוא שלם: (ע"ב) ה"נ וחב"א על כולן לא מעל בספק ועל האחרונה מעל בודאי. פי' שעל הראשונה לא מעל אף בספק: בשהיו לו עשר. פי' שאותה הפרוטה בטל ברוב מדאורייתא ולכך לא מעל אף בספק: אבל אם היו שתים. פי' שלא בטל ברוב דהוי ספק דאורייתא אפילו חכמים מודים שעל הראשונה מעל בספק: מה בין האומר בכים זה ומה בין האומר מן כים זה. פי' דקתני התם בסיפא ומודה ר"ע לחכמים באומר פרוטה מן הכים זה הקדש שלא מעל עד שיוציא את כל הכים וע"ז מקשי מפני מה ר' עקיבא מחמיר טפי באומר בכים מבאומר מן הכים: וכאן נ"ל כאן תלוי בהפרשה וכאן אין תלוי בהפרשה. פי' דכשאומר בכים זה אין תלוי בהפרשה ולפיכך אף על הראשונה מעל בספק אבל כשאומר מן הכים אינו קדוש עד שיפרישנה וכל זמן שלא הפרים אינו קדוש כלל לפיכך לא מעל על הראשונה: ומקשי ר"ל עליה אפילו הוציא את כל הכים לא ימעול. פי' כיון שתלוי בהפרשה כיון שלא הפרים אפילו הוציא את כל הכים לא ימעול שהרי לא קדים עדיין כלל: ומייתי ראיה מהלוקח יין כמה דתימר הבא למפרע טבל. פי' גבי הלוקח יין שתלוי בהפרשה אמרינן כל זמן שלא הפריש טבל שתה הכי נמי באומר פרוטה מן הכים נימא נמי הכי דכ"ז שלא הפריש אינו קדוש כלל: כאן נ"ל צריך להיות א"ר יונה כאן וכאן אין תלוי בהפרשה. פי' דאפילו כשאמר מן הכים נמי אין תלוי בהפרשה ומה שמודה הכא ר"ע מפני שעל הראשונה לא מעל בספק היינו שנעשה כאומר אל יצא הכים הזה מידי פרוטות הקדש ולפיכך כל הכים הוי חולין עד שאחרונה והאחרונה הוי הקדש אף שלא הפרישה: מחלפא שיטתיה דר"ל תמן הוא אמר מועלין בפרוטה לפי חשבון ג' לוגין. פי' דהיינו גבי ניסוך המים דקתני במס' מעילה המים שבכד אין מועלין בהם וקאמר עליה ר"ל שאין מועלין בכלן והיינו שאם שתה מאותו המים שבכד לא מעל דשמא לא מאותן הג' לוגין של הקדש שתה אבל לפי חשבון ג' לוגין מועלין. פי' דהיינו אם שתה כ"כ עד שיבוא לכל ג' לוגין פרוטה מועלין דאמרינן שבאותן ג' לוגין של הקדש גם כן נשנה כדי פרוטה אלמא דסבר שאותן הג' לוגין קדוש אף שעדיין לא הפרים והכא משמע דסבר שתלוי בהפרשה וכל זמן שלא הפרים לא קדיש כלל דקאמר אפילו הוציא את כל הכים לא ימעול: ומשני מן דאצרכה חזר ופשטה. פי' דבתחלה היה סבור שתלוי בהפרשה דוקא וקשה אפילו הוציא את כל הכים לא ימעול וכיון שפשט לו ר' יונה שאין תלוי בהפרשה אלא גבי מעשר והכא גבי פרוטה שאמר אל יצא כו' א"כ גבי ניסוך המים תיכף קדוש ולפיכך מועלין בפרוטה לפי חשבון כו': (דף ל"ב ע"א) ה"נ ואין אדם עומד בחול ואומר הרי זו כו': ה"נ אף אין אדם עומד בע"ש כו': ה"נ אם אמר הרי זו תרומת מעשר משתחשך ה"ז תרומה. פי' דכשחל שם תרומה עליו כבר הטריג שמשו על הלנין: ואם אמר ה"ז עירוב לא אמר כלום. פי' דקניית עירוב הוא מבעוד יום אלמא שבע"פ יכול להתנות שיהיה תרומה אחר כך ולר' יוסי בר בון דאמר שאף בע"ש אין אדם מתנה קשיא: לשעבר. פי' בדיעבד אם אמר אבל לכתחלה לא יאמר: ומקשי והתני ר' חייא אומר. פי' דמשמע אפילו לכתחילה: וחזר בה. פי' ר' יוסי בר בון וסבר דמותר להתנות מערב שבת:

(שם) **הלכה ה** ה"נ תני מטלטלה אחד תרומה טהורה וא' תרומה טמאה מא בדון. פי' האיך מתנה: ומפרש היתה תרומה טהורה מכבר לכשאוכלנה. פי' דנ"ל לכשאוכלנה כדי שלא יהא מוקצה אבל מותר לטלטלה דתרומה טהורה ראויה לאכילה: היתה תרומה טמאה מכבר לכשאניחנה בקרן זווית. פ' דתרומה טמאה אסור לטלטלה אלא דאיירי שאמר מכבר לכשאניחנה בקרן זוית דכשמטלטל עדיין לא היה עליה שם תרומה ולכיכך מותר לטלטל: ומדייק מיניה ר' זעירא דטבל שיש עליו תנאי מותר לטלטלה. דאל"כ קשה האיך הוא מותר לטלטל תרומה טמאה דאפילו אמר לכשאניחנה הרי הוא טבל אלא ודאי כדפרישית: מכבר לכשאפרישנה ג) הגע עצמך מיותר שהיתה שהיתה נ"ל היתה היתה: הגע ג) עצמך מיותר:

(שם ע"ג) **הלכה ו** נוטל מן השניה שני תאנים כו'. אי גרסי' הכי נ"ל דלא קאי אלא אתרומת מעשר דתרומה גדולה א"א לנוהן שתעקר א"כ נתרמה ממנו תרומה גדולה ואיירי הכי שכבר נתרמה ומעשר ראשון יעכב לעצמו כי אף הזר יכול לאכול אלא שצריך ליתן המעות ללוי ומע"ש יכול לפדות ואם כן אין צריך להפרים דווקא אלא תרומת מעשר וכאן כשאמר מעשרות של זו בזו הרי הוא רוצה לתקן כלכלה אחד בחברתה ולהפרים המעשר עליהן מלבד ואם היה בכל כלכלה מאה תאנים הרי היא רוצה לתקן מאה ממקום אחר ואם כן הרי הוא צריך להפרים על תשעים עשרה ועל תשעה א' ועל א' הנשאר עדיין צריך להפרים עליה ג"כ על תשעה חלקים ממנה חלק עשירית ועדיין נשאר חלק עשירית מתאנה שלא עישר עליה כלום כמו שמפרש לקמן דהיה צריך להפרים עליה חלק תשיעית וא"כ הרי המעשר של כלכלה א' י"א ועשירית וכן לכלכלה השניה אף בכלכלה השניה כבר חסר מה שצריך ליטול המעשרות על כלכלה ראשונה מכל מקום כיון שעירב כ"א ואמר אחר כך ושל זו בזו משמע שרוצה להפרים מעל שניהם שזה דהוי כמו המרבה במעשרות דנכדי שהדעת סובה נתכס עליהן שם מעשר ולפיכך צריך לעשר על שניהם שזה דהיינו כ"ב ושני עישורין של תאנה ולפיכך הוא נוטל מן שניה כדי שני עישורים כדפרי' והאי קרא שם דקתני במתני' היינו שלא יעשה פעולה אלא שקרא עליה שם לענין שלא יהא מפרים לא מעליהן על אחרים ולא מאחרים עליהן אבל על אותן הכלכלות יכול להפרים מאיזה כלכלה שירצה דהיינו המעשרות של שני הכלכלות דהיינו כ"ב תאנים ושני עישורין וא"כ כן הוי התרומת מעשר מהן שני תאנים ושני עישורין ועישורן של עישור דהיינו על כל עישור יהיה עישור של עישור תרומת מעשר וזהו פי' ותני עלה ונוטל מן השניה שני תאנים כו'. פי' דקאי על הא דקתני של זו בזו דהראשונה מעושרת ולפיכך מה שאמר אחר כך ושל זו בזו לאו כלום היא ולפיכך נוטל מן השניה כדי שני מעשרות כדפרישית: ואם קאי נמי אמעשר ראשון ומעשר שני צריך לגרוס הכי שני פעמים שני עישורין ועישורין. וכן משמע לעיל סופ"ק וכבר פי' שם עיי"ש: שמואל ד) אמר לא מצי תניתיה. פי' דקאי על הלשון של הברייתא דקתני ועישורין ועישורו של עישור ע"ז אמר דבעשורי לא מצי לאפוקי ידי מעשר דכבר פי' שלתשעה חלקים צריך חלק עשירית וא"כ נשאר חלק עשירי אחר שעדיין אינו מעושר וצריך לחלוק אותו החלק עשירית לעשרה חלקים דהיינו לחלקי מאות וצריך להפרים על תשעה חלקי מאה חלק א' ממאה והיינו אין יסב חדא לעשר צריך מיסב חדא למאה. ועדיין נשאר חלק מאה א' שלא נתעשר עליה וצריך לחלק אותו החלק גם כן לעשרה דהיינו לחלקי אלפים ומפרים על תשעה חלקי אלפים חלק אלף אחד והיינו אין יסב חדא למאה צריך מיסב חדא לאלף. ועדיין נשאר חלק אלף א' שלא עישר עליה ואם תחלק אותו לעשרה צריך להפרים עליה א' לעשרת אלפים וכן לעולם אלא היה צריך לומר שני תאנים ושני תישועין ותו לא כו': למאתים למאתים נ"ל למאה למאה: ה"נ אין את תופס אלא ראשון בלבד דתנינן תמן כו': אבל בתוך כדי דבור לא. פי' אפילו ר' מאיר מודה ששניהם חלים: מן מה דאמר ר"א דר' מאיר היא הדא אמרת כו'. פי' מדמי ליה תמורה לענין מעשרות וגבי מעשרות אפילו בתוך כ"ד אינו תופס אלא ראשון כדמפרש: דתני מעשרותיהן כו'. פי' מדלא הוציא אלא כשאמר מעשרותיהן שקבע שניהם כא' משמע בזה אחר זה אפילו בתוך כדי דבור אינו תפוס אלא ראשון: ה"נ ה) אמר רבינא יודה ר' מאיר לחכמים באומר בהמה זו תמורה תחת שני זבחים אלו שחלו שניהם מפני שקבע שני שמות כאחד. פי' דמדמי תמורה למעשרות: והאמר עד לא ו) כן מיותר: ומקשי לא כן א"ר שמואל בר יצחק כו' חוזר בו בתוך כדי דבור. פי' ואם כן כיון שיכול לחזור בו אמאי כשאמר אחר כך תמורת שלמים לאו כלום הוא להוי כמו שחוזר בו: ומשני באן במתכוין לחזור ז) וכאן במתכוין להוסיף. פי' דהיינו כשמתכוין לחזור יכול לחזור אבל הכא איירי שאינו רוצה לחזור ממה שאמר תחלה תמורת עולה אלא שרוצה להוסיף אחר כך ואמר תמורת שלמים לפיכך לא אמר כלום שאינו יכול להוסיף: ה"נ מה בין הקדש לתרומה, פי' מ"ש דמהקדש יכול לחזור בו ובתרומה אינו יכול לחזור בו אפילו בתוך כדי דבור: ומשני אדם נשאל על הקדשו ואין אדם נשאל על תרומתו. פי' אין דרך לשאל על תרומתו דכשואל על הקדש יהיה שלו אבל כשואל על התרומה יהיה טבל ויהיה צריך להפרים עליה תרומה אחרת ואינו מרויח בכך וכיון שאין דרכו לישאל עליה מסתמא אם עשה תרומה גמר בדעתו שיהיה זו תרומה ולפיכך אינו יכול לחזור בו אפילו בתוך כ"ד אבל אם הוא רוצה לישאל נשאלין אף על התרומה כדתני מערבין נישאל בתרומה ואמר עליה דמנו דלאו בעי מיתשאל עליה וכו': (דף ל"ג ע"א) כיצד הוא עושה. פי' דקאי אהא אמר מעשרותיהן מעשרות כלכלה בחברתה שעירב שניהם ביחד והוי כמו שמפרים מלגאו ולפיכך מפרים דא"נ ניטול אלא עשרים תאנים: ה"נ וכל עשרים דנסב אית בהן תרומת מעשר. פי' דיכול ניטול שתים לתרומה מעשר

**הגהות הגרי"מ** א) שם במהדורא [בתרא] גרר ומתק תיבות שמא תבקע הנוד וכו' למפרע וא"צ להוסיף א"ל לר"מ וכו': ב) ומותק שמא יסיים וגורס שהוא מסיים: ג) בהגהותיו מקיים תיבות הגע עצמך: ד) בהגהותיו גרס הא עדיין ס"ר שמואל אמר כו': ה) בהגהותיו גרס ואמר רבינא: ו) בהגהותיו גרס גם כן הא זה אחר זה אין את תופס אלא ראשון בלבד לא כן כו': ז) היינו שכ"ה מגי' להחזיר במקום תיבת לפתות:

## הגהות הגר"א ע"פ העתקת הרד"ל ז"ל

**פ"ז** (דף כ"ט ע"ב) ה"א בשבת מדהמית מיקל ותלוי בי' א"ל עתיד כו'. דיתקן לה ר' בא בר ממל בעי כו':

(דף ל' ע"א) ר"י אמר אי בשיש לו כו'. תנאי אלא עליו ולא כו'. בשם רבי אבוהו אמר לא זכי כו'. וצריך להלחיש בשפתיו ר"י כו':

(ע"ב) **ה"ב** ור"ש אוסרין א"ל א"א מודה שמא תבקע כו': ה"ג תחלת גמ' המתני' דפועל שאינו מאמין נ"ל תמן תנינן המפריש מקצת כו' ר"א בר הושעיא עשו אותו כפועל שאינו מאמין כו'. נשרפה התרומה פירות בטבלן כשיפריש הפירות קדשה תרומה כו': **ה"ד** ור"ש אוסרין א"ל אי אתה מודה שמא תבקע הנוד כו'. טעמא דר"י שיהא מסוים טעמא דר"ש כו':

(דף ל"א ע"א) רי"א לא חילל מודה ר"י שאם אמר כו':

(דף ל"ב ע"א) עומד בחול ואומר כו'. ה"ז ת"מ משתחשך ה"ז תרומת מעשר אם אמר כו'. והתני ר"ח אומר אית לך כו': **ה"ה** מכבר לכשאפרשנה הגע כו'. א' טהורה וא' טמאה אר"ז כו': (ע"ב) **ה"ו** ושני עישורין וב' עישורי של עישור כו'. מיסב חדא למאה אין יסב חדא למאה כו':

(דף ל"ג ע"א) קודם עד כדון נ"ל ואם נוטל מהאחד על השני לבד נוטל אחד עשר עד כדון כו'. ובזו מאתים נוטל שלשים אם ט' אם רשב

מאתים

מעשר מאיזה מקום שירצה: ה"ג אם לשם מאתים הוא נוטל עשרים ושתים דהיינו י"א לכל מאה: היה בזו מאה ובזו אלף אם לשם מאה הוא נוטל אחת עשרה. פי' לא מן האלף נוטל על המאה נוטל י"א: ואם לשם אלף הוא נוטל. פי' שהוא נוטל מן מאה על אלף: אפי' הוא נוטל את כולה לא השלים שהרי צריך ליטול על האלף מאה ועשר דהיינו י"א לכל מאה: שני תישועין ותישוע של תישוע. פי' היינו כשמתקן מלבד שצריך להפריש על כל תאנה כן ויהיה התישוע והתישוע של תישוע מעשר והיינו עשרה והתישוע השני מעשר שני: ה"ג עשרים ושלש תאנים וארבע תישועין ותישוע של תישוע:

(דף נ"ג ע"א) הלכה ז [מתני'] מאה טבל ומאה חולין נוטל מאה ואחד. פי' דהאי מתני' קאי על מתני' דלעיל שאמר מעשרות כלכלה בחברתה שאינו יכול להפריש עליהן ממקום אחר אלא מניה וביה והשתא חיישינן על כל א' שמא היא של חולין לכך צריך ליטול מאה ואחד כדי שיהא כדי תרומת מעשר ודאי מטבל דעל המעשר לא איכפת לן דהרי אף הזר יכול לאוכלן ואם הוא קורא שם בכ"מ שהם ומטלם אותו ללוי ואותן המאה ואחד נותן לכהן ונוטל דמים ממנו חוץ מדמי שאה אחד שבהן: מאה טבל (ומאה טבל) ומאה מעשר כבר פי': (ע"ב) לא הפסיד כלום. מפרש בירושלמי היינו שהמעשר לא הפסיד כלום וכבר פי': [גמ'] ה"ג דאיתפלגון תרומת שני כריים באחד מהן ר' יוחנן אמר קידשו מדומעין. אף שאינו יודע איזו היא התרומה אפ"ה קידשו ונעשה מדומע: ור"ל אמר לא קידשו. פי' כיון שאינו ניכר המעשר ולפיכך הכי נמי לר"ל נ"ל דהיינו שיהא המעשר מפורש יותר ולפיכך צריך לכפול ולעשות המעשר מטבל לעצמו ותרומת מעשר ממעשר לעצמו ור' יוחנן לא מצריך כלל לפרש: ח) הולקין על ר"א בן ערך כו' ויעלה באחד ומאה. פי' ואם כן הכא גבי מאה טבל ומאה חולין אמאי נוטל אחד ומאה יקרא שם ויעלה באחד ומאה: ומשני תיפתר בדברים שאין להם עליה. פי' דהיינו שאיירי שהטבל הוא מדברים החשובין שאינן בטלים כלל: ומקשי ויפצע. פי' משום שלא יהיה דבר חשוב ותיבטל: ומשני וכי מותר ליפצע לא כן תני נתפצעו. פי' דמשמע דיעבד ולא לכתחילה: ה"ג ט) כל זמן שהטבל מרובה על המעשר מעשר לא הפסיד כלום. פי' דבמתני' קתני דכשמאה טבל ומאה מעשר מעורבין דנוטל מאה ואחד מפני שמטבל יוכל להפריש תרומת מעשר על המעשר אלא שממעשר לא יוכל להפריש תרומת מעשר על הטבל משום דהכא איירי שאמר תחילה על שני הכלכלות דהיינו של תרומת מעשר ושל טבל מעשרות כלכלה בחברתה וכלול כל המעשר כאחד לכך אמרינן שלא היה דעתו שיפרים ממעשר על הטבל שהרי לא יכול להפרים מן המעשר על הטבל מעשר אלא אמרינן שמסתמא היה דעתו שיפרים או מן הטבל אף על המעשר או מן הטבל על הטבל ומן המעשר על המעשר לכך צריך להפרים כדי תרומת מעשר של טבל יתירה על המעשר דהיינו מאה ואחד בודאי יש כאן אחד מן הטבל ולפיכך כשהיה טבל מרובה מן המעשר הרי לא הפסיד המעשר כלום שהרי נשאר בידו יותר ממה שהיה תהלה מעשר בעצמו ואפילו לא היתה טבל יתירה רק אחד הרי אין צריך להפרים רק כדי המעשר ואחד יתירה ואם כן נשאר בידו כדי המעשר: אתפלגון כו' עושה אותה שני למקום אחר. פי' דקא סלקא דעתך דקאי על מתני' דקתני נוטל מאה ואחד. ומפרש מה עושין במותר שהרי אין צריך ליתן לכהן גבי מאה טבל ומאה מעשר אלא י"א ומפרש דעושה את המעשר שני למקום אחר: וחורנא אמר עושה כולו שני. פי' כל המאה ואחת: למקום אחר ומפריש עליו ראשון ממקום י) אחר: ומקשי מה אנן קיימין. פי' האיך יכול להיות דקאי על מתני' האיך יכול לעשות משני ראשון ויש"ד דאם יכול להפרים עליהן ראשון ממקום אחר למה ליה כלל ליטול מאה ואחת יפרים עליהן ממקום אחר: ומשני דקאי על הברייתא וה"ג מאה טבל תשעים טבל נוטל מאה ואחד חסר עישור אחד כדי שיהיה גם כדי שיעור תרומת מעשר מן טבל השניה יותר מן טבל האחת: תשעים טבל ושמונים טבל נוטל מתשעים ואחד חסר שני עשרונים דהיינו כדי תרומת מעשר על השמונים: שמונים טבל ושבעים טבל נוטל שמונים ואחד חסר שלשה עשרונים:

(שם) הלכה ח [מתני']: אמר שורה החיצונה אחת מעשר. פי' מעשר כלכלה בחברתה דקאי נמי על מתני' דלעיל ולפיכך אינו יכול להפרים ממקום אחר על אותו השורה אלא צריך להפרים עליה מניה וביה: וא"י איזו היא נוטל שתי חבית לוכסן. פי' דודאי כדי מעשר של אותו השורה יש כאן מאותה שורה גופה ושאר השמונה נוטל מכל מקום שירצה ונותן לכהן: חצי שורה החיצונה כו'. צריך ליטול מארבע הזויות כדי שיהיה מכל חצי שורה החיצונה כדי מעשר ממנה גופה ושאר השמנה נוטל מאיזה שירצה ונותן לכהן: שורה אחת מעשר. פי' מעשר כלכלה בחברתה: נוטל שורה אחת לוכסן. כדי שיהא מעשר לכל שורה מאותה השורה גופה: חצי שורה אחת מעשר כו' נוטל שתי שורות לוכסן. דהיינו כדי שיהא לכל חצי שורה מעשר ממנה גופה ונותן לכהן ונוטל דמים כדי עשר חביות: חבית אחת מעשר. פי' שאמר מעשרותיה בתוכה צריך ליטול מכל חבית וחבית כדי מעשרות שלה בפ"ע ונותן לכהן: [גמ'] ויטול שתים עד תני היו לפניו. נ"ל קודם מתני' [בה"ח] דמקשי עליה [על ה"ז] כיון דאיירי בשניהם טבל א"כ למה לי דקתני יטול מאה וא' יטול שתים כדי תרומת מעשר על שניהם ותו לא: ומשני ר' כהן כו' כשהפריש חציין ממקום אחר. פירוש דאותו הטבל היה מכרי שהפרים עליו חציה והיינו ממקום אחר כלומר מכרי שבמקום אחר שהפרים עליו שם חציה דאינו רשאי להפרים מאותו הטבל על מקום אחר כדקתני המפרים מקצת תרומות ומעשרות מוציא ממנו עליו אבל לא למקום אחר דהוי כמו מן הפטור על החיוב ואיירי הכא ששני הטבלים היו באותו ענין המאה והתשעים ולכך צריך ליטול כ"כ כדי שיהא מכ"א תרומה עליו. והא דאינו מפרים עליהן ממקום אחר איכא למימר דאיירי הכא שאמר תחלה קודם שנתערב השני כלכלות אמר על שניהם מעשרות כלכלה בחברתה דכבר קרא שם המעשרות בתוכו ואין להפרים ממקום אחר עליהן. והא דמוקי כשהפרים חציין היינו כדי שלא יקשה אמאי אינו מפרים מא' על חבירו ועליה קאי האי איתפלגון דפליגי בהאי אי מותר להפרים ממקום אחר עליהן כשאמר מעשרות של זו בזו ולפיכך ר' דוסתאי בר' ינאי סבר כההיא ברייתא שאין מפרים עליהן ממקום אחר ולפיכך צריך ליטול מאה וא' ומפרים דעושה את השאר שני למקום אחר דהכא יכול לעשות שני מהם דהא הכא איירי בטבל וכדמפרש לעיל בטבול לראשון ולשני ולפיכך יכול לעשותן שני. וחורנא פליג עליו וסבר דאף כשאמר מעשר כלכלה בחברתה יכול להפרים ממקום אחר עליהן ולפיכך ה"נ לעשות את השאר שני אלא עושה את כולה שני ומפרים עליו ראשון ממקום אחר. וה"ה דהוה מצי למימר שא"נ לעשות אותו שני אלא אוכלן דכיון שהוא מפרים עליו ראשון ממקום אחר יכול להפרים עליהן שני נמי ממקום אחר ואוכלן אלא משום דרבי דוסתאי אומר שעושה אותו שני אמר נמי בהאי לישנא אבל דוחק הוא דליהוי חורנא פליג על מתני' דכל מתני' דהכא סברי שאין מעשרין עליהן ממקום אחר כשאומר מעשרות כלכלה בחברתה דכיון שקבע המעשרות בתוכה שוב אין יכול להפרים ממקום אחר דהוי כאלו הפרים מן החיוב על הפטור שהרי כבר קבע המעשרות בתוכו ולפיכך צריך ליטול מאה וא' ואינו מפרים עליהן ממקום אחר. ואין לומר דמתני' איירי שאין לו טבל אחר א"כ גבי מאה טבל ומאה מעשר אמאי מפרים מאה ואחד היה לו להפרים י"א ותו לא שהרי גם מן המעשר יכול להפרים תרומת מעשר על הטבל. א"כ איכא למימר דאיירי הכא שלא אמר מעשרות כלכלה בחברתה ופליגי במפרים מקצת תרומות ומעשרות אם מותר להפרים ממקום אחר עליהן או לא. דר' דוסתאי סבר כיון שהתחיל להפרים ממנה מקצת הוי כמו שקבע נמי שאר המעשר בתוכו ולפיכך אינו יכול להפרים ממקום אחר עליו. וחורנא פליג עליו. ודוחק דבמתני' לא קתני אלא שאינו מפרים ממנו למקום אחר משמע דממקום אחר מותר להפרים עליו: (דף ל"ד ע"א) וחוזר ומגביה. פי' וחוזר מיותר: ה"ג אם זהו טהור הרי הוא עשוי תרומת מעשר על שתיהן ואם לאו לא עשה כלום וחוזר ועושה כן בשני. פי' דא"כ הוי כאן חולין טמאים ומעשר טהור באותו הנגין ולפיכך שותה וטובל ושותה: ה"ג ושותה וטובל ושותה דברי רבי: ה"ג אני אומר שלא שתה משקין טמאין עד לבסוף: ה"ג אלא כי אנן קיימין כהדא מתני' מ"ט דרבי. פי' שכששותה כספק משקין טמאין מותר לשתות אפי' תרומה ודאי א"כ אמאי מצריך רבי טבילה דהא הכא לא הוי אלא ספק משקין טמאין: ומאחר שעל ידי זה וע"י זה נתברר הטומאה טעון טבילה. פי' מפני שסופו להיות טמא ודאי לפיכך טעון טבילה וכי אמרינן במותר לאכול אפילו תרומה ודאי היינו כשאינו מתברר לעולם: מ"ט דראב"ש בשותה פחות מרביעית. פירוש שפסול גויה אינו פוסל אלא ברביעית: מ"ט דר' שלא יבוא לידי רביעית. פי' לפיכך טעון טבילה משום גזירה שמא יבוא לידי רביעית: ה"ג וראב"ש אומר אני אומר שלא שתה משקין טמאין עד לבסוף:

הגהות הגרי"ב ח) בהגהותיו גרס א"ר ינאי סלא אמרת תולקין על ר"א בן ערך דתני (מעשר) טבל שנתערב כו' ומותק תיבת מעשר: ט) לא חדש כלום בזה הגירסא: י) תמור תי' למקום גורס ממקום:

# הדרן עלך פרק המזמין וסליקא לה מסכת דמאי

## הגהות הגר"א ע"פ העתקת הרד"ל ז"ל

מאתים הוא נוטל עשרים ושתים תאנים בזו כו' אם לשם מאה הוא נוטל אחד עשר אם לשם אלף כו'. כ"ג האנים וארבעה תישועין ותישועי של תישועי. מתני' כו': (ע"ב) ה"ז דהתני תרומות טבל שנתערב בחולין כו': מה נן קיימין מאה טבל ותשעים טבל נוטל כו' ושמנים טבל נוטל שמנים ושנים חסר שני כו':

(דף ל"ד ע"א) ה"ח כשהפריש חציין במקום אחר. ועושה כן בשני ושותה וטובל כו'. אני אומר שלא שתה משקין טמאין עד סוף כו'. מ"ט דר' מאחר שע"י כו' טעון טבילה ומ"ט דראב"ש כו'. פחות מרביעית מ"ט דר' שלא יבא לידי רביעית ול"ל לר"א כו'. וראב"ש אני אומר שלא שתה משקין טמאין עד בסוף:

# סליק פרק שביעי וסליקא לה מסכת דמאי

# הגהות וביאורי רבינו אליהו ז"ל הגאון מווילנא

## על ירושלמי מסכת כלאים

### שנמצאו בכ"י עם הערות נכדו הג"מ יעקב משה ז"ל מסלאנים :

## החיטים פרק ראשון

(דף א ע"א) **הלכה א** החיטים והזונין על פעם ש"ה החיטין והזונין נ"ל לחטה קודם אמר ר' בא בר זבדי וה"פ החטים והזונין אינן כלאים פי' דמקשי למה לי למתני: וכי דבר שאינו אוכל הווינן מטעי לומר כלאים פי' הלא הזונין אינן אוכל והאיך איכא למטעי לומר כלאים: ועוד מקשי החטין והזונין אינ כלאים משמע הא עם השעורים כלאים פי' דקשה ספי וכי דבר שאינו אוכל הוי כלאים. ומתני' נ"ל לומר: א"ר בא בר זבדי כר"א מיותר: דתנינן תמן נ"ל תמן תנינן: מה דרבנן נ"ל מה טעמא דרבנן: בערביא הסני מיותר: ויבדקו אלא רבנן אמרין כנ"ל: ולא ר' בא בר זבדי נ"ל ורבי בא בר זבדי כר"א פי' בתמיה ולא כרבנן: מעתה יהו כלאים עם החטים פי' זונין דסברי הוא"ל ומקומות מקיימין אותו ליונים הוי כמו אוכל והוי כלאים א"כ יהו כלאים אפי' עם החטין: ומשני אלא כו': (ע"ב) ולא מעשרין מזה על זה עבר ותרם אין תרומתו תרומה. והוי ר' ירמיה מסתכל ביה פי' על מה שאמר דמתני' לא אתיא אלא כרבי ישמעאל כו': א"ל מה את מסתכל בי פי' הא ודאי כרבי לא אתיא דלרבי אפי' עם החטין יהו כלאים דהא חטין וזונין גרע מין וחומץ: א"ל תמן למעשרות כאן לכלאים פי' דאפי' לרבי לא הוה שני מינין הלא לענין מעשרות ולא לכלאים: א"ר יונה וכן כד הוה רבנן כו' א): כיני מתניתא וכו' א"ר יונה וכו' ב):

(דף ב' ע"א) **הלכה ב** דברי חכמים. פי' דס"ל אינן כלאים משום דסבירא להו אדם נוטל מעה אחת מפיטמה של קישות ומעה אחת מפיטמה של אבטיח ונוטעה והיא נעשית מלפפון פי' וא"כ הוי מלפפון מין קישות ולפיכך אינו כלאים עם קישות: ונוטעה עד מעה אחת מיותר: ר' יהודה אומר עקרו כלאים פי' רבי יהודה דסבר דקישות ומלפפון כלאים היינו משום דסבר שעיקרו יצא מכלאים פי' מדבר שהוא כלאים עם קישות דהיינו מאבטיח ומתפוח: הקישות והאבטיח מה אמר בה ר' יהודה פי' אי הוה כלאים לר' יהודה או גם ר"י מודה דלא הוי כלאים: ומשני נשמעינה מן הדא כו': הקישות והאבטיח צריכה פי' להכי תני בחד בבא כולהו לומר דר' יהודה פליג ואמר אפי' קישות ואבטיח הוי כלאים: הסדיגרון נ"ל חסא דגורון. והוא פי' על חזרת גלים: שמעון ברי' דרב אבי נ"ל שמעון בר בא: יסית לי מיותר: כדתנן כרתי כרשי שדה קפלוטות: מתני' דלא כר' נחמיה דתני בשם ר' נחמיה דלעת כו' ג):

שם **הלכה ג** הלפס והנפוס מיותר: ואין כלאים זה בזה מיותר:

שם **הלכה ד** מתני' פליגא על רב נ"ל מתני' מסייע לרב דתני אף הבבים התיב כו' פי' ואי אמרת זוגות א"כ אין לה זוג: ומקשי (ע"ב) והתני אף הרוגיינא פי' וא"כ הוי הבכים והרוגיינא זוג: התיר ר' יוסי נ"ל התיב ר' יוסי: מה נפק וכו' ד): פטר מיותר ה):

(שם) **הלכה ה** יש מהן שהילכו בו אחר הפרי פי' להקל דהיכי דהפירות שוין לא הוי כלאים ויש מהן שהילכו אחר העלין פי' דהיכא דהעלין שוין אזלינן בתר העלין ולא הוי כלאים: ומקשי הרי צנון ונפוץ הרי הפרי דומה והעלים דומין כו': ומשני בזה הילכו אחר טעם הפרי פי' כיון דטעמם רחוק זה מזה מאוד לא הילכו בו כ"א אחר טעם הפרי והוי כלאים:

(שם) **הלכה ו** הא כלב עם כלב כופרי אינו כלאים פי' מדלא קתני במתני' הכלב וכלב כופרי כדקתני בסיפא הסוס והפרד הפרד והחמור אלא ודאי דכלב עם כלב כופרי אינו כלאים: מתני' דלא כר"מ דר"מ אומר כלאים: והשתא מפרש היכא משמע דלר"מ הוי כלאים אע"ג דר"מ אמר כלב מין בהמה כו'. פי' דרבנן סברי כלב מין חיה ור"מ סבר כלב מין בהמה ואע"ג דר"מ סבר כלב מין בהמה מודי בכלב כופרי דהוי מין חיה וא"כ הא כלב עם כלב כופרי על דעתיה [דר"מ]. פי' דהוי כמו שאר בהמה וחיה דהוי כלאים: (דף ג' ע"א) משנה שליטה שנה לנו רבי. פי' ולא צריכה לר' יוחנן: א"ר יוסי צריכה להדא דבר דליה. פי' אע"ג דתנן במתני' דגבי עוף נוהג כלאים הוצרך בר דליה לפרש באיזה עוף הוי כלאים זה עם זה דהא גם בהמה תני תמן ופרשתינה הכא. כדי לידע איזו בהמה הוי כלאים זו עם זו וכן היה תני התם ופרשתינה הכא כדי לידע איזה חיה הוי כלאים זו עם זו: ועוף תניתה התם. ולא פירש הכא במתני' לידע איזו הוי כלאים זו עם זו להכי בא בר דליה לפרש תרנגול עם הפסיון כו': הכא תמן הכא תמן. נ"ל להיפך תמן הכא תמן הכא: א"ר יוסי ויאות. תי' ויאות מיותר וכנ"ל א"ר יוסי בא להודיעך כו'. פי' אע"ג דתני תמן דגבי עוף נהג כלאים בא ר' יוחנן להודיער שעוף אסור בהרבעה ותיבת בכלאים ט"ס וכנ"ל בהרבעה: א"ל עוד הן נ"ל אוף הן כתיב בהן למיניהן. פי' ואסור אף בחית הים להרביע: הרי חית הים נ"ל הרי דגים שבים הרי כתיב בהן למיניהן מעתה יהו כלאים נוהג בהן. וזה פשיטא ליה דודאי אינו נוהג איסור הרבעה בדגים: ומשני הא למינהו משום נהוג: שייפין נ"ל שייטין: ומזרעין מיותר:

(ע"ב) **הלכה ז** מנין ת"ל תי' מנין מיותר: חקים שחקקתי לאדם הראשון. פי' דר"א לטעמיה דסבר שאסור להרכיב אילני כלאים אפי' לבני נח שגם הם נאסרו מדכתיב בהו למיניהן משמע לי' שלאדם הזהיר כן: ר' יוסי כו' חוקים שחקקתי בעולמי. פי' שלא ישנו את טבע העולם להוציא מין משאינו מינו: ותי' משום משום ותי' בעולמי מעתה אסור מיותר: וא"כ למה תי' א"כ מיותר: אילני סרק מיותר ו): איתא תנא תני מבהמתך לא תרביע כלאים. פי' מדלא כתיב לא תרביע בהמתך כלאים אלא כתיב בהמתך תחילה למידרש לא תרביע כלאים אף בלא בהמתך והיינו אפי' עוף: הרכיב אילן והרביע עוף. נ"ל הרביע בהמה והרביע עוף: מ"ד מחוקותי השמרו חייב שתים. פי' שתי מלקיות דהא איכא שני לאוין דהא הרבעת בהמה מבהמתך: מ"ד מבהמתך אינו חייב אלא אחת. פי' דהא ליכא אלא לאו אחד על הרבעת בהמה ועל הרבעת עוף וכן כשהרכיב אילן והרביע עוף להיפך כדמפרש: בשהרביע בהמה נ"ל בשהרכיב אילן ז):

(דף ד' ע"א) **הלכה ח** ר' זבדי' חתניה דר' לוי בעי בלא כך. פי' בלא אילן בירק נמי יהא אסור לתחוב זמורה של גפן לתוך האבטיח משום עבודת הגפן: ומשני תפתר בזורע חוץ לששה. שאינו אסור משום עבודת הגפן ח) אפ"ה אסור משום אילן בירק: ומקשי ואינו אסור משום זרעים תחת הגפן ומשני אלא א"ר יוסי במעמיק כו'. והשתא איכא לאוקמי אפי' בתוך ששה שמותר וכן היא הגי' ר' זבדי בר לוי בעי בלא כך אינו אסיר משום עבודת הגפן תיפתר בזורע חוץ לששה ואינו אסיר משום זרעים תחת הגפן אלא אר"י תיפתר במעמיק ט) כו':

(ע"ב) **הלכה ט** מה אנן קיימין עד תני ר' חייא. פ"ס וכנ"ל מה אנן קיימין אי משום כלאי זרעים. פי' להכי תני לפת ונוגות משום דהוי כלאים זה בזה ובא להשמיענו דאפ"ה מותר משום דלא חשיב זריעה והא לא קשיא אפי' שאר כל הדברים נמי דתני חדא וה"ה לאידך למה לי גפן כיון דבלא גפן נמי שמעי' דלא הוי זריעה מדלא הוי כלאים: אי משום כלאי הכרם. פי' לעולם לפת ונוגות לא הוי כלאים כדפי' לעיל שלפת והנגיגות הילכו בו אחר העלין פי' לקולא ולהכי תני גפן לאשמועינן דאע"ג דהוי כלאים בכרם מותר משום דלא חשיב זריעה: למה לי לפת וצנונית. פי' הא בחדא נמי שמעינן מאי דלא [מדלא] הוי כלאים בכרם מותר אלמא דלא חשוב זריעה: אי תימא או לפת או צנונית. פי' דנאמת בחדא סגי אלא דתני או הא או הא: אפי' שאר כל הדברים נמי איכא למיתני אי או מאי דהוי כלאים בכרם כיון דנחית למנות אותן הדברים שכלאים בכרם: ומשני לא תני לפת וצנונות אלא שאינו רוצה בהשרשתן (אבל שאר דברים אע"ג דהוי כלאים בכרם לא תני להו) כהדא דתני ר' חייא כו'. פי' דלא נחית למנות אלא אותן הדברים דהוי כלאים בכרם ואינו רוצה בהשרשתן אבל שאר דברים אע"ג דהוי כלאים בכרם לא תני להו משום שרוצה בהשרשתן ומייתי ראיה מדתני ר' חייא אגודות דודאי אינו רוצה בהשרשתן אלמא דאינו אסור משום שביעית דוקא אותן הדברים שאינו רוצה בהשרשתן להכי קתני במתני' נמי דוקא לפת ונגונות: לית טעמא דלא. נ"ל לית טעמא אלא: פגה שטמנה בטבל. נ"ל בתבן: מפני הוא עושה נ"ל מפני שהוא עושה: אתיא דר"א בן תדאי כר"ש. פי' הא דר"א מתיר אפי' באינן מגולין אתיא כר"ש דאמר דבר שאינו מתכוין מותר משמע הא מקצתן מגולין אפי' רבנן מודו דמותר דלא הוי הטמנה: שרגליו משוקעות בטיט שמותר לטלטלו. פירש משום דהוה טלטול מן הצד: א"ר יוסי אף אנן נמי תנינא. פי' הא אף דרבנן מודו ברגליו משוקעות משום דהיה טלטול מן הצד כו' מדקתני במתני' ניטלין בשבת משמע דאתיא כר"ע: אמר ר' יוסי בר בון דר"ש היא כו'. פי' לעולם רבנן אסרין אפי' מקצתן מגולין ומתני' דר"ש היא: ומקשי והא תנינן שביעית. פי' האיך יכול לאוקמי מתני' כר"ש הא קתני במתני' שביעית: אית לך למימר שביעית דר"ש כו'. פי' בתמיה: והתנינן רש"א כל הספיחין מותרין. וא"כ אפי' הוי זריעה ליכא למיחש לשביעית: והבא את אמרת הבין. פי' ובמתני' קתני אינו חושש משום שביעית משמע דאיכא למיחש לשביעית אלא משום דלא הוי זריעה אינו חושש וא"כ ודאי לא אתיא כר"ש: ומשני אע"ג דר"ש מתיר משום ספיחי שביעית אסור משום קדושת שביעית. פי' שאסור לעשות סחורה בהן וחייב לבער וא"כ לפ"ז איכא לאוקמי מתני' כר"ש והא דקתני במתני' דאינו חושש משום שביעית היינו לקדושת שביעית: (דף ה' ע"א) שני מינין נ"ל זרע שני מינין בבקעה שני מינין בחורבה ונפל אחד רחוק מחבירו ר' יוחנן אמר פטור. דלא הוי כלאים א"כ הגדר חבשו: ור"ל אמר חייב. פי' אע"ג דנפל א' רחוק מחבירו או שהלקן גדר א"כ חייב כיון שהיה בידו בב"א לזרוע כא' כבר נתחייב בעודן בידו: מודה ר"ל בזורע על גבי הים כו'. פי' אע"ג דסבר ר"ל דבעודן בידו נתחייבו היינו דוקא כשדעתו לזרוע במקום הראוי לזריעה ובמקום שיכול לפול כאחת סבר דחייב אפי' לא נפל כאחת אבל בזורע ע"ג הים דאינו ראוי לזרוע או על מנת להלקן גדר דבודאי לא יהיה בבת אחת שפטור: לענין שבת עד שתנוח. פי' אע"ג דסבר ר"ל דבעודן בידו נתחייבו מודה הוא לענין שבת דאינו חייב עד שתנוח ונפקא מינה אם קלטה אחר או קלטה כלב שפטור: ה"ג בנהונים בתוך ששה מוקרחים בתוך שדה תבואה או מקפת גדר דאמר ר' יוחנן כו' י): (ע"ב) לא אפי' נחה ר' יהודה מתיר. פי' דאי הוה אוסר בנחה לא היה מתיר לכתחילה דהו"ל ניחוש דילמא תנוח ור"י מתיר משמע אפי' לכתחילה: ומשני פתר ליה בשני גרעינין ר' יהודה מדמי לה לראש תור. פי' הא דקתני במתני' ר"י מתיר לא בזורע שני מינין אלא בשני גרעינין ולהכי מתיר ר"י משום דכשנחה הוי כמו ראש תור: א"ר הילא רשב"ל כדעתיה כו'. פי' דקשה ליה אפי' הוי ראש תור יהא אסור דהא לרשב"ל מתחיל החיוב משהוציא מידו וראש תור לא הוי אלא משיכות וע"ז משני רשב"ל כדעתיה דאמר ראש תור הבא בחורבה מותר. פי' אפי' לא היה מתחילה אלא שאח"כ נעשה ראש תור מותר ולהכי מותר אף הכא דכשתנוח הוי ראש תור: ה"ג פתר לה בשני גרעינין ר"י מדמי לה לראש תור א"ר הילא רשב"ל כו'. מעתה אפי' שני חיטין ושעורה. פי' יהא מותר משום דהוה ראש תור: והתנינן עד שיהא כו'. משמע דשני חיטין ושעורה אסור וכן היא מיותר: ומשני חטה מכאן כו'. פי' הא דאסור בשני חטין היינו בזו האופן: א"ר מתנה הדא דתימר בשאין שם חורבה כו'. פי'

מקום

### הערות נכדו הג"מ יעקב משה ז"ל מסלאנים

א) ותיבת הא ותיבות הוה לריך מסתכל ביה מותק: ב) ועיין מ"ש בפירוש הארוך שמפרש [illegible] בירושלמי [illegible] ובכן לא פירש כלאים [illegible] כי הפירוש הארוך [illegible] ג) [illegible] ד) [illegible] ה) [illegible] ו) [illegible] ז) [illegible] ח) [illegible] ט) [illegible] י) וקאי אמ"ש [illegible]

### הגהות הגר"א עם הערות הרד"ל ז"ל

**פ"א** (דף ב ע"א) ה"ב אדם נוטל מעה אחת מפטמא של קישות ומעה אחת ופטמא של אבטיח כו'. (ע"ב) ה"ה א"ר יונתן יש מהם שהלכו כו'. פי' לקולא ודלא כפי' הר"ש. ז"ל ואע"ג דבסמוך מקשה ממשנה דסטומן:

(דף ג' ע"א) ה"ו שהעוף אסור בהרבעה כו' אמר כהנא כו': הרי דגים שבים הרי כתיב כו': ואינן צייפין דין עם דין: כצ"ל. ותיבת ומזרעין נמחק:

(דף ד' ע"א) ה"ח בלא כך אינו אסור משום עבודת הגפן תפתר בחוץ לששה ואינו אסור משום זרעים כו' למטה מג' טפחים כהדא דתני כו'. ומוחק תיבות חוץ לששה: (ע"ב) ה"ט מה אנן קיימין כו': פי' הכוונה במשנה שלמעלה הטומן לפת כו' אי משום כלאים של לפת עם לגוגות א"כ למה תופס גפן הו"ל לפת ולגוגות לבד. ואם הכוונה שהלפת עם הגפן כלאים למה דווקא לפת ולגוגות אפי' שאר כל הדברים נמי. בצ"ל אם נאמר הכוונה לפת עם לגוגות לק"מ [illegible] לאפוקי אם הכוונה על הגפן קשה אם הכוונה חדא ליתני לפת לבד או לגוגות לבד אלא ע"כ דווקא או לפת או לגוגה א"כ קשה למה כן וע"ז משני דה"ס וכו' זרעים באילן למה לי: פן אי משום שאינו רוצה כו'. כצ"ל

(דף ה' ע"ב) ראש תור הבא מחורבה כו':

מקום כשיר בין גדר לחיטה הוא דאסור אבל אם היה כו': הדרן עלך החטים והזונין:

## כל סאה פרק שני

(דף ו' ע"א) הלכה א מ"ד שיש בה אחד מעשרים וארבעה. פי' שאם אותה הרובע היא סאה והיינו א' מכ"ד: מ"ד שנפל לתוכה משמע שהי' סאה בלא"ה ונפל לתוכה רובע ממין אחר והיינו א' מכ"ה: בין כמ"ד שנפל לתוכה א' מעשרים וארבעה. וה"פ שנפל לתוכה רובע ובין כולם היא סאה): ר' יעקב בר אחי. נ"ל דא"ר יעקב בר אחא כו' א): אילו יהבתינן ליה. פי' קודם שלקטת אותה הרבע: אלא בשנתערב דרך מכנסו נ"ל למעלה קודם מכר לו חטים יפות: (ע"ב) האיך עבידא. הראשון מיותר: עד היכן. פי' הא דקתני לר"ס דאין שני מינין מצטרפין לאסור היינו ברובע אבל ביתר מרובע פי' לכשילטרפו יהיו יותר מרובע אסר וע"ז בעי עד היכן פי' כמה אסר: ומפרש עד רובה של סאה. פי' אם כשילטרפו יהיו רובה של סאה אז אוסר: כן הוא אומר הכא. תי' הכא מיותר: אפי' כן אין שני מינין. תי' אפי' כן מיותר: ותני עלה ותני עלה. נ"ל תני תני: כגון שלשה קבין כו'. פי' הא דקתני במתני' דתבואה בתבואה משערין ברובע היינו כגון שלשה קבין וארבעה קבין פי' אפי' תבואה דקה שאינו נזרע מהם לבית סאה אלא שלשה קבין דהוי הרובע א' מי"ב אינו אוסר עד רובע: הא קביים אחד מעשרים וארבע. פי' אם היה תבואה דקה כל כך שאינו נזרע בתוך בית סאה אלא קביים אז אין משערין ברובע אלא א' מכ"ד. ותני כגון קב וחצי כו'. פי' הא דקתני במתני' דבזרעוני גינה אין משערין ברובע אלא א' מכ"ד בנופל ומפרש בברייתא דהיינו דוקא באותן דקים שאינו נופל מהם לתוך בית סאה אלא קב וחצי: הא קביים. פי' אם היו גסים שנופל מהן לתוך בית סאה שני קבין אז משערין ברובע: הכא את אמרת כו'. פי' היגה קושיא אלא הוא מסיק למילתיה הכא את אמרת פי' גבי תבואה אם היו דקים כ"כ שנופל מהם לתוך בית סאה שני קבין משערין בנופל וגבי זרעוני גינה אם נופל מהם שני קבין לתוך בית סאה משערין ברובע: (דף ז' ע"א) עד תשעה קבין. פי' אם היו גסים כ"כ שנופל לתוך בית סאה תשעה קבין משערין ברובע יותר מכאן משערין בא' מכ"ד: וחורנה אמר עד שמונה. פי' דאף בתשעה משערין בא' מכ"ד: תשעה ועשרה מהו שיצטרפו. פי' אם נפל מין שנופל ממנו תשעה לתוך בית סאה לתוך מין שנופל ממנו עשרה לתוך בית סאה דבתשעה משערין ברובע ובעשרה משערין בא' מעשרים וארבע והשתא מיבעיא לן אם אזלינן בתר המין שנופל או בתר מין הנזרע ולשון מצטרפין היינו כמו אוסרין משום שנצטרפו ונעשו עירוב. ופשיט מהא תשעה ושלשה מצטרפין פי' אם נפל מין מאותו שנופל שלשה לתוך בית סאה למין שנופל תשעה לתוך ב"ס בודאי מצטרפין לאסור ברובע דהא בשניהם השיעור כן ולענין מדידת הרובע לא מספקא ליה דודאי משערין באותו המין שנפל אם יש ממנו בית רובע אוסר תשעה ועשרה מיבעי דמצטרפין לרובע דהא קרובין זה מזה יותר מתשעה ושלשה וכיון ששם נעשה עירוב באם נפל רובע מין תשעה לתוך מין שלשה כ"ש הכא שנעשה עירוב אם נפל רובע מין תשעה לתוך עשרה: סאה חולקת ביניהון כו'. פי' דפליג על מאי דפשיטא ליה דתשעה ועשרה מצטרפין לאסור ברובע מפני ששיעורן שוה ברובע ע"ז פליג ואמר דזה לא מיבעיא לי דתשעה ושלשה ודאי אין מצטרפין לאסור ברובע דאפי' אם נפל מין חמשה לתוך מין שבעה נמי אין מצטרפין דסאה חולקת ביניהן כדמפרש אח"ז: (ע"ב) רובע סאה אסור בתשעה קבין. פי' רובע ממין הנופל סאה אם נפל לתוך תשעה קבין אוסר וכן להיפך אבל אם נפל מין חמשה לתוך שבעה שהסאה באמלע אינו אוסר ברובע אלא באחד מכ"ד והשתא הא דאמרינן בגמ' לעיל כגון שלשה קבין וארבעה קבין פי' למשערין ברובע היינו אם נפל לתוכו ממין הנופל סאה לתוך בית סאה או להיפך וכן הא דאמר עד תשעה קבין היינו אם נפל לתוכן ממין הנופל סאה לתוך בית סאה או להיפך: שלשה רבעי פשתן כו'. פי' קאי על מתני' דקתני הפשתן אחד מעשרים וארבע לבית סאה ומפרש הגמ' דהיינו שלשה רבעין פשתן כו' ומפרש הטעם: דאתר דזרע רובע חיטין כו'. פי' וא"כ בתוך בית סאה נופל מפשתן שלשה סאין ולהכי אחד מכ"ד ג' רביעין: האיך עבידא מיותר וצ"ל קודם שלשה רבעי פשתן:

(שם) הלכה ב עד כמה מורעת. נ"ל מתלעת: אבל לא במקום הגריד. תי' לא מיותר: ותני כן מקצת היום ככולו במקום הטינא פ"ס ב) וכצ"ל תני מקצת היום ככולו. פי' דאינו לריך להתלעה ג' ימים שלמים: אבא שאול אומר. הראשון מיותר דהכיא ברייתא אתיא כרבנן דאמרי כתלמי הרביעה ג): כיון שהתחיל ברובע דיו. פי' כיון שהתחיל למעט את הרובע אינו לריך לגמור את כולה: מה אבא שאול כרבנן דרבי יוסי כו'. דרבנן דר"י אמרי לעיל דא"ל אלא למעט את הרובע ואבא שאול נמי אמר מכיון שהתחיל ברובע דיו ומוחק תיבות כר' יוסי: ולר' יוסי. פי' דאמר לעיל יבור את כולה ולא סגי מה שממעט מרובע א"כ גם הכא לריך להשלים את כל הרובע: הוא דרבנן עד אבא שאול. מיותר ד):

(דף ח' ע"א) הלכה ג בצד גפנים יבשות. פ"ס וכצ"ל בצידו זרעים ה). אפי' גפן הצמר. נ"ל אפי' צמר גפן: ואם צמחו. פי' הגפנים: מן דזרע צמחון. פי' הגפנים: א"ל פוק חצוד. דס"ל אסורות לעתיד לבא: מן דחצד ארטבון. פי' בתר שקלר התחילו לרקוד מחמת הגשמים: א"ל פוק סמך. פי' תחת הגפנים שסומכין עומרין בלד גפנים: ההוא אמר לדעת גמורה. פי' הא דהתירו לזרוע בלד גפנים יבשות אפשר דהיינו דוקא ר"ש בן יהודה שבודאי כשאמר לזרוע כבר נגמרה בדעתו שאם יתחיל להצמיח יקלור אותם אבל שאר בנ"א אפשר שאסור לזרוע דאיכא למיחש שמא תצמיח דהא אסורות הן לע"ל: ופשיט דאפי' ר"ש בן יהודה עצמו שאסר לקצור אינו אוסר אלא משום מראית עין. שיתירו כלאים בכרם אבל באמת אפי' התחילו להצמיח אינן אסירין ולכך ודאי לא גזרינן שמא לא יקצור: חוץ משדה תלתן, פי' דשם עשבים חשובות ובודאי לא מפקרי: בשזרעה לעמיר. בשביל קשין דגם הקשין אוכל הם ולכן עשבים יפים אבל אם זרע לזרע של תלתן אז אין העשבים יפין לו ובודאי מפקיר ליה: ומקשי והתנינן וכן תלתן כו'. אין מחייבין אותו לנכש. משום דידעי אינשי דודאי לא זרע הוא שהרי הם רעים לתלתן אלמא שאינן חשובות ואמאי אין מלקטין ממנו עשבים: (ע"ב) ומשני בשהעלן לזרען ולזרע אינן חשובות ולכך לא הוי כלאים: ומקשי ר' יוסי וכי לא בא כו'. פי' כיון דלא אמר בשהעלן לעמיר הן חשובות וא"כ הוי כלאים עם התלתן ואמאי אין מלקטין ממנו עשבים: וכי האיך אפשר לומר דעבר עבירה אסור משום גזל לא עבר עבירה מותר משום גזל. פי' הא ודאי לא קשיא ליה אמאי מותר משום גזל כיון שלא עבר עבירה דאיכא למימר דמשו"ה מותר משום גזל כיון דרעים הם אבל תלתן מסתמא מפקיר לי' לכך מותרין משום גזל. והא נמי בפשיטות לא קשיא ליה אמאי כשהעלן לעמיר אסור משום גזל הלא עבר עבירה דכיון דאינו מפקיר אפשר אפי' עבר עבירה אסור משום גזל דאל"כ אלא דפשיטא ליה כיון דעבר עבירה ודאי יותר מש"ס גזל א"כ אף לר' יוסי דאמר אף בזרען לזרע שהן רעים אבל תלתן דמשו"ה אין מחייבין אותו לנכש רולה הוא בהן ולכך אסור משום גזל תקשי בשמוך דמקשי מעתה כלאי הכרם יהא אסורין משום גזל פי' הלא רולה בהן ואמאי הלא עבר עבירה אלא ודאי אם היה דבר האסור משום גזל בכ"מ אף כשעבר עבירה. לא קנסו שיתירו משום גזל אבל הכא מקשי שפיר כיון דבכל עשבים היה תנאי יהושע שמותר משום גזל ואף בתלתן כשזרען לזרע שאין מחייבין אותו לנכש נמי מותר מש"ס גזל ולא אסרו משום גזל אלא באותו לד שעבר עבירה דהיינו תלתן שזרען לעמיר: וע"ז משני ר' יוסי הוי לא שנייא כו'. פי' דאף בשזרען לזרע שאין מחייבין אותו לנכש משום שמוכחא מילתא שבודאי לא זרע שם שהרי רעים הם אבל תלתן אפ"ה אסור משום גזל: שהוא רוצה בהן כאלו כו'. פי' שבפני עלמן הם חשובין וא"כ אפי' אינו רולה שיגדלו שם מ"מ אינו מפקיר להו שסובר שיתלוש אותם שהרי הם חשובות בעיניו כשאר עשבי תלתן העקורין ומונחים לפניו: וע"ז מקשי מעתה כלאי הכרם יהא אסורין משום גזל *) פי' אפי' לא ניחא ליה שיגדלו כאן שבשבילם יתקדש הכרם מ"מ אותן המינים בפ"ע הן חשובין והוא רולה בהן כשאר אותן המינים העקורין ומונחים לפניו: ומשני ר"י לא אמר כך אלא שבסוף רוצה בהן כאלו עקורין ומונחים לפניו. פי' הא ודאי אלו היו העשבים לתלתן רעים כ"כ שידעו בודאי שאינו רולה ו) שיגדלו כאן כלל אע"פ שהמין בפ"ע חשוב הוא אבלו אמרינן מסתמא ניחא ליה שיתלוש אחר ויטול אותן ובלבד שלא יהיה כאן אבל גבי תלתן לא אמרינן הכי אלא אמרינן מחמת שהם רעים מעט אבל תלתן אמרינן שבודאי ניכר שהוא לא זרע כאן שאילו היה רולה לזרוע לא היה זורע אלו תלתן שהרי הם רעים מעט אבל בסוף שגדלו מעלמן הוא רולה בהן שיגדלו כאן אף שהם רעים מעט אבל תלתן מ"מ לא הפסדן בשבילן שהרי העשבים חשובים מאוד *) ולכן אסור משום גזל אבל בכלאי הכרם שבודאי לא ניחא ליה שיגדלו כאן אף לאחר שעלו מעלמן שהרי לכשיתוספו מאתים יתקדש הכרם א"כ אמרינן לודאי ניחא לי' שיתלוש אחר אף שיטול לעלמו ובלבד שלא יהיו כאן ולכך מותרין משום גזל גבי כלאי הכרם: וא"כ מקשי מעתה כלאי זרעים יהא אסור משום גזל שהרי ניחא לי' שיגדלו כאן לאחר שעלו מעלמן כיון שאותו המין חשוב בעיניו דאף לכשיתוסף מאתים לא יהא אסור באכילה: ומשני באן יש לו עם מי להכנס כו'. פי' לעולם בין שזרען לזרע בין שזרען לעמיר אינו אסור משום כלאים שהרי ניכר שלא זרע הוא שם שהרי רעים הם אבל הלתן ומה שאסיר משום גזל היינו מש"ס שבסוף הוא רוצה בהן פי' לאחר שעלו מעלמן הוא רולה בהן שיגדלו מחמת שיש לו עם מי להכנס שהרי בתלתן אף הקשין ראוי לאכילת אדם וא"כ מכניס גם הקשין לבית ויכניס אף העשבים עם הקשים אבל גבי שאר מינין אין לו במה להכנס ולכך מותר משום גזל וכן גבי כלאי הכרם או כלאי זרעים מותרים שהרי אין לו במה להכנס: ר' יוסי לא אמר כן. נ"ל ר' יונה לא אמר כן: כלאי כרם הסני. נ"ל כלאי זרעים: ה"ג מילתין דרבנן פליגין על ר' יוסי דאמר כו'. פי' על ר' יוסי דאמר לעיל לא שניא בין שזרעה לזרע בין שזרעה לעמיר פי' דבשניהם אין מחייבין אותו לנכש מפני שניכר שבודאי הוא לא זרע שהרי אינו יפה הוא אבל תלתן: מהא דאמר ר' זריקן כו' כל הספיחין מותרין (נ"ל אסורין). דחייבינן לשמא נזרעו בשביעית: חוץ משדה בור כו': ואמר חוץ משדה תלתן (נ"ל ויאמר). פי' שניכרין שודאי לא נזרעו אלא עלו מאליהן שהרי רעים הם אבל הלתן בשלמא לר' יעקב בר אחא פי' דמחלק בין שזרען לזרע בין שזרע לעמיר פי' דאם זרעו לזרע ודאי לא זרע הוא שהרי הם רעים אבל תלתן אבל בשזרען לעמיר יפין הן ולכך אסורין משום גזל ליכא לאקשויי ויאמר חוץ משדה תלתן שזרען לזרע דאיכא למימר כיון דכשזרען לעמיר אז שדה תלתן אסור הספיחין לא פסיקא ליה למיתני חוץ משדה תלתן כיון דאיכא תלתן שאסיר בהן הספיחין אבל לר' יוסי דאמר בין שזרע לזרע בין שזרע לעמיר אין מחייבין אותו לנכש משום דמינכר מילתא דודאי לא זרע הוא א"כ קשה ליתני חוץ משדה תלתן סתם: א"ר יוסי מילתא דר' יוחנן מסייעא לי. פי' דאף דאין מחייבין אותו לנכש משום דאמרי' מסתמא לא זרע אסור משום גזל: מעשה בא' שלקח ירקה של גינה מן הגוי. פי' שהגינה יהיה של גוי והירק יהיה שלו וירקות בגינה הוי כלאים בכרם: אתא ושאל לר' יוחנן. פי' אם מותר להשהות שם עד שיגדלו עוד: א"ל צא ולקוט ולפי השוק מכור. פי' שאסור להמתין עד שיגדלו אלא שלריך ללקוט בפעם אחת: ומקשי והא תנינן וכן מקום הגרנות שעלו בו מינין הרבה. פי' שאין מחייבין אותו לנכש משום כלאים משום דמינכר מילתא שודאי לא זרע וה"נ מינכר מילתא שודאי הישראל לא זרע שהרי אין הגינה שלו: ומשני א"ל מקומו מוכיח עליה שאינו רוצה בקיומו. פי' התם המקום גופא מוכיח על עלמו דאינו רולה שיהיו העשבים כאן אבל התם מי שא"י שהגינה של גוי ורואה שהישראל לוקט קלת ומניח קלת יסבור שהגינה של ישראל והישראל מקיים כלאים בגינתו ולכך אמר לו שילקוט תיכף: ויתיבוניה כאן אסור משום גזל כו'. פי' לר' יעקב בר אחא דסבר בשזרען לעמיר שהתלתן יפין עם העשבים מחייבין אותו לנכש ואסור משום גזל ובשזרען לזרע דאין מחייבין אותו לנכש מותר משום גזל א"כ לפי זה תליא הא בהא כל שאסור משום גזל מחייבין אותו לנכש וכל שאין אסיר משום גזל אין מחייבין אותו לנכש וא"כ מאי מקשי מירק מן הגינה שלוה ר' יוחנן ללקט הרי שם נ"כ אסיר משום גזל ולכך מחייבין אותו לנכש אבל לר' יוסי דאמר דאף בתלתן שהעלה מיני עשבין אסור משום גזל ואפ"ה אין מחייבין אותו לנכש משום דמוכח מילתא שבודאי לא זרע שם וא"כ מקשי שפיר: ומשני דבאמת מאי לתרץ הכי כאן אסור משום גזל כו' והא דלא תירץ: (דף ט' ע"א) ייבא כהדא דא"ר אמי א"ר נסא עשיר היה בתשובות כאינש דאית ליה וכו': כהדא דא"ר אמי עד כאינש פ"ס וכצ"ל ייבא כהדא דא"ר אמי א"ר נסא עשיר הי' בתשובות כאינש דאית ליה כו':

*) נ"ב בבי"ק של הגר"א ז"ל בעצמו. פי' לעוקרן אפילו להניח לבע"ה. ע"כ הגהת בי"ק:

*) נ"ב בבי"ק של הגר"א ז"ל בעצמו ועוד שכבר הפסידו ועתה לא יפסידו יותר. ע"כ הגהות בי"ק:

אמר

**הערות הגרי"מ** א) וגם מחק תיבת דמי. וכן מוחק שנית תיבת דמי. וכן גורס מהו שינכה לו אותו חלי הרובע. וכן גורס הויא מכר לו בסורקי: ב) וגם גרס שמחוק הגי' שלפנינו והגרלה לפרש דברי הירושלמי ותני כן מקלת היום ככולו במקום הטינא ר"ל דקאי על דברי התוספתא דאיתא התם עד שישהא ג' ימים במקום הטינא אבל לא במקום הגריד במקלת היום ככולו ולכאורה היה נראה לפרש דבגריד בעי פחות רק מקלת היום אבל מדקאמר הכא במקום הגריד בעיא היא יתר התם ע"כ הא דקתני מקלת היום ככולו קאי אמקום הטינא ז"ס ותני כן [פי' מעתה תפרש כן התוספתא מקלת היום ככולו במקום הטינא ואפשר שלזה נוון (כאן נמחק שורה שלימה): ג) [וגורס תני אין מחייבין להיות חורש וכו']. ד) וגם גרס את המחוק וגרס הכי אבא שאול ודלא כר' יוסי ודלא כרבנן דרבנן אמרי מכיון שנותן דעתו לחרוש אפילו לא רלף ור' יוסי אומר לריך להשלים את כל הרובע ואבא שאול אומר מכיון שהתחיל ברובע דיו: ה) גם גפן יבש מחק תיבת יבש: ו) גם נמחק כמה תיבות וה"ג הא שזרעה לעמיר ר' אחא בשם ר' מיישא רולה הוא בהן עקורים ומונחים לפניו והא דתנינן וכן תלתן שהעלה מיני עשבים אין מחייבין אותו לנכש אם את שדעתו עליהם יתייבו אז אותו לנכש ר' יוסי לא אמר כן אלא שבסוף יהא רולה בהן עקורין ומונחין לפניו מעתה מלא כלאים בכרם וכו' ולפי גירסא ע יתפרש פירוש:

## הגהות הגר"א עם הערות הרד"ל ז"ל

פ"ב (דף ו' ע"א) ה"א ונמצאו צרורות סהו שינכה כו': המאמר הזה אלא כשנתערבו לו דרך מכנסו. זה שייך לעיל: [בתר הקושיא מה אנן קימין אם במתכוין לזרע וכו'. ועי' ברידב"ז]: (דף ז' ע"ב) ה"ב הגי' עד כמה עד כדי שתהא בארץ ג' ימים כו'. ומוחק תיבות היא מזרעת. אבל במקום הגריד כו': ומוחק תיבת לא: ותני מקצת היום ככולו ואם צמחה כו'. ומוחק היבת כן ותיבת במקום הטינא: רצף תני אין מחייבין ומוחק אבא שאול אומר: מה אבא שאול כרבנן כו': לרבי יוסי צריך להשלים כו': (דף ח' ע"א) ה"ג ארטבון. פי' נתלחלחו:

(שם) **הלכה ד** א"ר יונה עד ואתיא כי דא"ר ינאי מיותר כאן וצ"ל תיכף אחר המשנה וכצ"ל א"ר יונה הדא דתימר בעשוין משריין. פי' אז מותר לב"ש כגי' תלמים של פתיח ולב"ה כו': אבל בעשוי מרובע לא בדא. פי' צריך שיעור אחר דהיינו תבואה בתבואה בית רובע: אף בעתי שדות. צ"ל שורות: אף בינו לבין חבירו מותר. צ"ל כן והכל מיבעי ליה אם מותר א):

(ע"ב) **הלכה ה** א"ר יוחנן צ"ל ר"י אמר*): ב) היו לו שדות צ"ל שתי שדות: ולזרע אחת חטה ואחת שעורה מפני שהחטה כו'. פי' דקס"ד דולאי ראש תור בתוך ראש תור לא הוי אמרינן והא דמותר לזרע הכא היינו משום דלאחד אמרינן דהוי ראש תור והוי כסוף שדה וא"כ אני' השניה אינה נחשבת לסוף שדה מותר לזרוע כדאמר ר"ל הכא דאותו כ"ש כו' ולכך מקשי לר"י: ומשני אליבא דר"י דשני ראש תור אמרינן כר"א בן יעקב: (דף י' ע"א) שעורה אחר שעורה הנכנסת לתוך של שעורין צ"ל לתוך של חטין שעורה ג). אבל אם היתה כו'. אם במתכוין לבדוק אפי' באמצע שדהו מותר. פי' דהוי כמו זורע לקנים: אבל באינו מתכוין לבדוק. פי' אלא לזרוע: למה לי זרע פשתן אפי' שאר כל המינים. ט"ס וכצ"ל אפי' לסוף אסור ד) ומשני במתכוין לבדוק. והא דאסור באמצע מפני מראית עין: דר"ש היא עד רב אמר הרהסין ט"ס וכצ"ל: ר"ש כדעתיה דרב אמר אין כו'. פי' הא דקתני במתני' אליבא דר"ש בשלו הסין וכל חביריו מין אחר שמותר לסמוך בין פשתן בין שאר כל המינין ע"ז אמר דר"ש כדעתיה פי' דסבר אין אדם חובש דבר שאינו שלו: אמר ר' יונה צ"ל ואמר ר' יונה:

(ע"ב) **הלכה ו** להחיות. צ"ל להסיות: דר"י אמר ראש תור הבא בחורבה אסור. ט"ס וכצ"ל אינו זורע לתוכו אלא מין אחד פי': (כ"ה בכ"י ולא נכתב יותר): גריד מותר לזרע כו'. פי' הוא קרקע קשה והוי הפסק: ובלבד שיעשה ג'. פי' שיזרע מהן ג"ט אז מותר ליזרע כל מין שירצה אע"ג דכבר נזרע סמוך לגריד מין אחר ה): בתוך ששה שהן סמוכין לגדר. פי' אז הוי הגריד מקום בפ"ע להפסיק: וששה שהן. תי' ושלשה מיותר: כגריד. מיותר: היו ג' בתוך ששה כו'. פי' אם היו נזרעים ג' טפחים בתוך ששה הסמוכין לגדר: ואחד חוץ לששה מאחר שה צלו אלו כו'. פי' אף דאין הגריד חשוב להפסיק אלא בתוך ששה הסמוכין לגדר הכא כיון שניצלו אותן השלשה שבתוך ששה אף אותו שחוץ לששה ניצול: משורה גדר ושורה חוץ לגדר תובשין את השורה של גדר כו'. תי' גבי ותי' בשדות מיותר ו): (דף י"א ע"א) תורבבינה. צ"ל שירצה: וגדר צ"ל גדר יש בו: גדר מהו שיציל. צ"ל גדר זרוע מהו שיציל ז): האלת אסיר הדא אמרה שגדר זרוע אינו מציל את הזרעים: ר"י שמע לה מן הדא כו' ולגדר שהוא גבוה מעשרה טפחים ולאילן שהוא מיסך על הארץ. פי' דהוי כמו גדר זרוע: הדא אמרה שגדר זרוע כו': אפי' תימא עד ר' יודן ט"ס וכצ"ל אפי' תימא אין גדר זרוע מציל את הזרעים שניא היא תמן אילן. פי' ולכך הוי כמו גדר: ברם הכא גדר זרוע הוא ואין זרעים מציל את הזרעים. פי' ולכך איכא למימר דאינו מציל: אינו צריך גריד עד מותר לסמוך. מיותר ח): גריד ומשך מהו שיצטרפו כו'. על רוחב ששה מותר לסמוך משתי רוחותיו עשה גריד מכאן. פי' והשלימה שיהיה הרוחב ג"כ עשר מותר לסמוך מארבע רוחותיו: ר' יונתן בן יוסי. צ"ל בן יוסף:

(ע"ב) **הלכה ז** על ראשה. פי' דס"ד הא דאמרו חכמים תשע קרחות מותרות היינו לענין הרדל דאמר ר"מ דשלש אסור קאמרי חכמים דאף תשע מותר קמ"ל ר' יוסא דעל ראשה קאי והיינו לסברי חכמים דמבית סאה אין לו לעשות רק תשעה קרחות אבל עשרה אסור. פי' דתשעה מותר אפי' יהיו ח' מהם רק בית רובע ועשר אסורות אפי' יהיה כל א' יותר מבית רובע וזה אליבא דר"מ דאמר אפי' חבושות ואפי' סמוכות וא"כ לפ"ז אין לנו לחוש אלא רק שלא יהא יותר מתשע: ובלבד שלא יהיו חבושות ולא סמוכות. פי' הא דאמרי חכמים תשע מותרות היינו שאין לו לזרוע מבית סאה רק תשעה קרחות של בית רובע דצריך שלא יהיו חבושות מד' צדדין אפי' בהרחקה ולא סמוכות אפי' מצד אחד:

(שם) **הלכה ח** אוכלת הגפן. צ"ל אכילת הגפן: והרי קבר עד עבודת הגפן מיותר. וכצ"ל והרי עבודת הגפן ט) כו': (דף י"ב ע"א) כי אנן אמרין כו'. היינו כמו לפי זה כלומר כמו שאנו אומרים פי' דצריך שלא יהא חבושה: הדא בקעת סימוניא כו'. פי' דהיא חבושה י): מתיב ר"א עד כהדא דתני ט"ס יא) וכצ"ל: ר"א רובה מדרבנן. פי' כמו אדרבה כלומר מה שזה מקיל זה מחמיר ומה שזה מקיל זה מחמיר: והדר מפרש לר"א קל במרובע. פי' שהוא מקיל במרובע לומר דאינו צריך ירק בתבואה רק ששה טפחים: וחומר בשורה. פי' שהוא מחמיר בשורה כדמפרש לקמן: לרבנן קל בשורה וחומר במרובע כהדא דתני הרוצה כו': שורה אורך מיותר. פי' דהשתא מפרש מה דקתני לעיל קל בשורה כו' דהכא תנא בברייתא צריך שיהא השורה אורך עשר אמות ומחצה על רוחב ששה וליכא מאן דפליג עליה וא"כ ר"א דמקיל במרובע גבי ירק בתבואה ששה טפחים מחמיר הוא בשורה יותר מבמרובע דבשורה מצריך עשר אמות כו' ולרבנן דמחמרי במרובע שיהי' דוקא בית רובע דהיינו שיהי' ע"ר אמות ומחצה על רוחב עשר אמות א"כ (הוא מקיל) [הם מקילין] בשורה יותר דבשורה די על רוחב ששה: ה"ג ומחצה על רוחב ששה חזקי' אמר מי שיש לו ערוגה

של ששה טפחים וכל שהוא אותו כל שהוא זורע לתוכו כל מין שירצה: ר' יוחנן אמר אינו זורע כו' יב): מן מה דמר ר' זעירא עד נטע ט"ס וכצ"ל תמן מתיבין על מה דא"ר זעירא על דר' יוחנן נטע חצי שורה כו' אומרים לו עקור את השורה או מלא את השורה. פי' דצריך למלאות את כולו: ר' יודן אמר איתפלגון כו' חד אמר אפי' ג' לתוך ששה. פי' דאינו צריך למלאות את כולה אלא אפי' לא זרע אלא ג' לתוך ששה מותר להתחיל שורה אחרת: וחורנה אמר אפי' אחד מכאן ואחד מכאן ואחד באמצע. פי' דאינו צריך שיהיו אותן השלשה סמוכין זה לזה: ולא ידעין כו' מן הא דא"ר יוסי ור' חייא בר בא בשם ר' יוחנן ובלבד שלא יהא שם חורבה הוי כו'. אלמא דקסבר ר"י דצריך שלא יהא שם חורבה אלא צריך שיהא הג' סמוכין. והכא א"ר זעירא דא"צ לזרוע כ"א טפח באותו הערוגה והשאר יהיו פנויים: אם היו הצדדין רבה על החורבה מותר. פי' קאי על ר' יוחנן דאמר צריך שיהיו הג' סמוכין זה לזה ע"ז אמר אבל אם היו הצדדין רבה על החורבה מותר דהיינו טפח ומחצה ועוד מכאן וטפח ומחצה ועוד מכאן מותר: (ע"ב) מהו רואה אני את דבריהם מדברי. פי' מ"ש קאמר רבי דהסברא נוטה כדבריהם: ומשני אם דלעת מצרי אמרת מותר קישות כו'. פי' דהא בהא לא פליג רבי על רבנן דרבנן אינו אלא דלעת יונית ורבי א' אף קישות ופול המצרי אבל על דלעת מצרי לא פליג ומסתמא גם הוא סובר דאין הסיכוך אוסר בדלעת מצרי והכי קאמר רואה אני את דבריהם פי' דאף לפי סברתו דסבר דדלעת מצרי מותר לסכך ע"ג זרעים מוכח כדבריהם דכ"ש קישות ופול המצרי שמותר לסכך: אמר ר' אבא לא כך הוי ר' מנא אומר כו'. פי' מנא לך דרבי מודה בדלעת מצרי דמותר לסכך דילמא ר' סבר דאף בדלעת מצרי אין לסכך והא דלא אמר אלא אף קישות ופול המצרי ולא אמר דלעת מצרי משום דלא צריך דכיון דאמר קישות ופול המצרי אף דלעת בכלל כדאמר ר' אבא:

הדרן עלך פרק כל סאה

## ערוגה פרק שלישי *)

(דף יג ע"א) **הלכה א** זרועיה מיעוט זרעים שנים מיותר: משנים אתה למד ארבעה. פי' ממה דאמרינן לעיל שמותר לזרוע שני מינין בבית רובע דהיינו לעשות כמו משרין אתה למד ארבעה דמתני' שמותר ג"כ לעשות כן: והדר מפרש מה שנים אתה נותן בתחלה. פי' כשאתה רוצה לזרוע משרין דצריך שיהי' בכל אחד שתי אמות אין אתה צריך ליתן זה השיעור אלא בתחלה אבל לבסוף הוא מיצר והולך אפי' כ"ש אף ארבע דמתניתין ג"כ מותר לעשות שא"צ ליתן אלא בתחילה ששה אבל לבסוף הוא מיצר והולך וא"כ אתה יכול לעשות כן בארבע צדדין ובאמצע מין א' והיינו חמשה דמתני': ומשני עבודה פוגע בעבודה כו'. פי' דמשנים ליכא למילף דהתם שורה והכא מרובע וקל הוא בשורה מבמרובע והא דקתני במתני' ארבע בארבע רוחות הערוגה היינו היכא דאינו אלא עבודה פוגע בעבודה דמה שמזרע באמצע לא איכפת לן דהרי יש שם ששה על ששה כדין ערוגה ואותן משהויין שבצדדין אינן אלא עבודה שפוגע בעבודה דאפי' למשהו ירק צריך ליתן עבודה ששה טפחים כמו שצריך ליתן לתבואה בית רובע וא"כ אותן (שנים) [ששה] שצריך ליתן לזו פוגע באותן ששה שצריך ליתן לצד השני אבל אם אתה זורע כמו שאמרת הרי מין פוגע בחבירו לחובשו: רבי יהושע בן (ע"ב) לוי זריעה זרעיה זרועיה ט"ס וכצ"ל זרעה זרועיה חמשה. פי' דג' כתובין בקרא דהיינו תוציא חד למחה חד תצמיח חד הרי תלתא וזרועיה תרי דמלי' למכתב זרעה וכתיב זרועיה הרי חמשה: וכר' יהודה דאמר ששה. מפיק ליה מקרא הכי זרעה זרעיה. פי' דהו"ל למכתב זרעה בלא יו"ד וכתב זרעיה ביו"ד הרי תרי וכתב זרועיה אף בוא"ו הרי תלתא ותלתא כתיבי בקרא דהיינו תוציא למחה תצמיח הרי תלתא הרי ששה: רבי חגי אמר זרעיה חמשה. דאין לדרוש מקרא אלא חמשה דזרעי' כתיב בלא ו' וכל היכא דכתיב וא"ו ט"ס ואנא מחיק ליה כך הי' מקובל בידו: אשתאלית כו': כולהון בתוך ששה. פי' דגם הגבולין מקנתן בתוך ששה והא דקתני ד' בד' רוחות הערוגה היינו בצד הגבולין: כהנא בשם ר"ל כולהון חוץ לששה. פי' דהגבולין הם חוץ לששה: ומקשי אם כולהון חוץ לששה (דף יד ע"א) נתני תשעה. דהא פשיטא ליה דאינו צריך הערוגה להיות ששה על ששה דוקא אלא אפי' פחות מעט וא"כ נזרע ג"כ משהו למטה והא נמי פשיטא ליה דמה שבצדדין עם המשהו שנזרע למטה כמי ליכא עירוב אע"ג דאין הגבול גבוה טפח דא"צ להיות הגבול גבוה טפח אלא כשרוצה ליזרע בצד השני או למעלה אבל מן הצד מותר להזריע אפי' אין הגבול גבוה טפח: ומשני כיני בערוגה שבערוגות היא מתניתא. פי' ולכך אסור לזרוע תשעה דהמשהו של מטה עם אותו שנזרע בצד השני חובש את הנזרע על הגבול אבל כי אינו זורע אלא על הגבול תו ליכא למימר דהערוגה שבצד זו והערוגה השני' חובש את האמצעי כיון דהערוגה רחבה ששה אינן חובשין: נתני ששה באמצע צ"ל נתני חמשה באמצע דקס"ד דאיירי שהגבולין חוץ לששה ולא שמיע ליה מאי דסקלינן וטריכן לעיל ולפיכך מקשי נתני חמשה באמצע דהיינו משהו מכל צדדין למטה: ומשני בשהגבולין ממעטין ששה. פי' דהיינו ששה בתוך ששה: ומקשי בדה תנינן רי"א ששה באמצע. דהא ודאי טעמא דר' יהודה דאמר בשדה ירק א"צ אלא אורך ששה טפחים ורוחב טפח ואם הגבולין ממעטין ששה א"כ לא יהיה לכל אחד רוחב טפח. וע"ז לא הוה אמר ר' יהודה ששה באמצע: ומשני

*) (בשנות אליהו יש ביאור ארוך של הגר"א על המשנה של הערוגה ע"ש).

### הערות הגרי"ב

א) ומוחק שם תיבות מעתה אפי' בינו לבין חבירו: שם גרס ולית לסו לרבנן תבואה בתבואה ועוד גרס שם ולית ליה לרבי מישור ועוד גרס שם תחלת מישור לרבנן תני צריך שיהא שתלמים מפולשין מראשן עד סופן ר"א שאל היתה שדה קטנה מהו נשמעינה מן הדא ראב"ש אומר בשם אבא יוסי כו' בגדולה חמשים. ועוד גרס שם ובקטנה על פי כולה ומוחק תיבת רובה (עי' תוספתא פ"ב ושם איתא ראב"ש והבא יוסי בן חנן אים יוני אומר כו'. כן הגי' אא"ז הגאון זצוק"ל. כגי' התוספתא): ב) ושם איתא תלי רובע נידון לכאן ולכאן ומוחק תי' רוב: ג) ושם גרס לתוך של שעורים שעורה: ד) ושם גרס מה לי זרע פשתן מה לי שאר כל המינים: ה) ושם גרס הכי גריד מותר לזרע בו כל מין שירצה. ושלשה שהן סמוכים לגריד כגריד. אמר ר' יוחנן ובלבד שיעשה ג' כתיב ששה היו ג' כתוך ששה כו': ו) ושם גרר על המתק וה"ג היה שם גריד שורה ושורה גדר ושורה תובשין את השורה. ב' גדרים ושורה ביניהן שתי שדות זו ע"ג זו כו' דבי ר' ינאי אמרי גדר מותר לזרוע בו כל מין תוך ובין הגדר יש בו כו': ז) ושם מתק תי' גריד זרוע מהו שיציל את הירק: ח) ושם גרר על המתק וה"ג על רוחב ששה אינו צריך גריד עשה גריד מכאן מהו לסמוך משתי רוחותיו תני ר' יונתן בן יוסף אומר כו': ט) ושם גרים ועבודת הגפן אין איסורה בהנייה כר' ישמעאל: י) ושם מוחק תי' ר' מאיר אומר אפי' חבושות כו' וכ"ז צ"ל לעיל [בגמ' אחר הלכה ז' המתחלת לעשות שדהו קרחת וככר נתקן זה בדפוסים שלפנינו]: יא) ושם גרר את המתוק וקיים ככתוב: יב) ושם מתק גי' הזאת וקיים ככתוב:

*) [וכן לעיל אמר ר"י לא שטו וכו' צ"ל ר"י אמר].

## הגהות הגר"א עם הגהות הרד"ל ז"ל

(דף ט' ע"ב) **ה"ה** (במשנה) לבדוק בתלם של פשתן. הטעם לזה משום דפשתן יש שזורעה משום קנים ויש שזורעה משום זרעים ואם עושה בדיקה אז אינו ממתין עד שיגדלו הזרעים ממנה אלא כיון שנגדל העץ קוצר תיכף לכן מותר ולכן שפיר תופס פשתן ולא זרע אחר. ופשתן דוקא ג"כ ע"י בדיקה:

(דף י' ע"א) חובש דבר שאינו שלו ואמר ר' יונה כו'. כצ"ל: (ע"ב) **ה"ו** ותריע אלא לחסיות בלבד כו' כצ"ל: ובלבד שיעשה אורך השורה כו'. פי' דזהו שיעור בית רובע: עשר אמות ומחצה. פי' המחצה היינו מאמה בת חמשה טפחים: פליגא על דר"י דרי"א בית רובע וכל שהוא אינו זורע לתוכו אלא מין אחד תמן לזורעים כו'. כצ"ל: פי' וכאן מתיר על רוחב מלואו אע"פ שאינו לרוחב בית רובע וזה ע"כ משום שיש בשדה עצמה בית רובע לארכה ולרחבה ע"כ מותר לזרוע בה חרדל הגם שאין במקום זריעת החרדל בית רובע בתוכה. והיינו דס"ל בית רובע וכ"ש אותו כל שהוא מותר לזרוע לתוכו כל מה שירצה והא דבעינן לאורך של מקום החרדל בית רובע איפשר משום דהוי תוך השדה באמצע

ע"כ מחמרינן שיהא באורך עכ"פ בית רובע ורוחב אין בה בית רובע ואעפ"כ מותר ש"מ דמותר לזרוע בכ"ש אגב בית רובע ודלא כר' יוחנן דס"ל דווקא בית רובע אגב בית רובע. ומשני דכאן מיירי בשדה ירקות ובזה אף ר"י מודה:

(דף י"א ע"ב) **ה"ח** שהיא אסורה בהנייה ועבודת הגפן אין איסור בהנייה כר' ישמעאל כו'. כצ"ל:

(דף י"ב ע"א) דתני הרוצה כו' על רוחב ששה אמר ר' יוחנן כו'. חסר כאן וצ"ל כאן פלוגתא דחזקי' עם ר"י דחזקי' אמר אם יש מקום ששה טפחים במקום אחד דמותר לר"א דמתני' לזרוע בכ"ש שאגב ששה טפחים כמו שס"ל לעיל בבית רובע. ור"י פליג כמו בבית רובע לעיל. וע"ז קאי הא דאר"ז אין זורע לתוכה כו':

**פ"ג** (דף י"ד ע"א) **ה"א** ר"י ור"א הוון כו' וא' באמצע ניתני חמשה באמצע תפתר ט' כצ"ל: (ע"ב) [התלם ואמת כו' (דף ט"ו ע"ב) לתוכן שלשה מיני ט' כצ"ל]:

(ע"ב) ומפני על ראשה. פי' הא דאר"י ששה באמצע לא קאי על היה לה גבול גבוה טפח דהתם הגבולין ממעטין ששה אלא קאי על ראשה דאין לה גבול כלל דהתם הערוגה רחבה ששה. ע"ז א"ר יהודה ששה באמצע. והא ליכא לאקשויי על ת"ק כיון דאין הגבולין ממעטין ששה אמאי נקט זורעין בתוכה חמשה זרעונים נתני תשעה דהיינו ד' על הגבולין וד' בד' רוחות הערוגה וא' באמצע דאיכא למימר דס"ל נהאי תנא כיון דאין הגבול גבוה טפח אותו מההו שעל הגבול ואותו שלמטה נעשה עירוב או כדמתרץ הגמ' בערוגות שבערונות כדפי' לעיל כו' אבל אם הגבול גבוה טפח אינו חושב המשהו שכנגד זה והמשהו שכנגד השני את שעל הגבול: ומקשי אין על ראשה בדה תנינן רי"א שמונה עשר. פי' אי ר"י לא קאי אלא על ראשה דאין הגבול גבוה טפח האיך תנינן שמונה עשר אלא ודאי על סיפא קאי ואין הגבולין ממעטין ששה וא"כ קשה נתני חמשה באמצע: מה אם ששה שלוקין עליו דבר תורה. פי' בשום מקום דהיינו גבי תבואה כדאמרי' לעיל באיסור בית רובע ללקות ו' על ו' וא"כ הוי ודאי יותר עירוב: ואת אמרת מותר. פי' לזרוע בתוכו חמשה מינין: באן כו': מהו להקריח בתחלה ששה להיות מיצר והולך. פי' נלזרוע אחד מכאן וא' מכאן דממישר ליכא למילף דהתם שורה והכא מרובע וקל הוא בשורה מבמרובע: ופשיט ליה ממתני' מה בישעה שעבודה פוגעת בעבודה. דהיינו כי מתני' שזורע בד' רוחות משהויין ולכל מההו צריך עבודה ששה טפחים וכאן אינו רחוק אחד מחבירו רק ששה טפחים וא"כ הרי עבודה של זו פוגע בעבודה של זה ואפ"ה אמרת מותר כ"ש הכא כשאתה נותן בתחלה ששה הרי כל העבודה ומה שמיצר והולך אינו אלא כמו סוף שדה וא"כ אין עבודה פוגעת בעבודה שמותר: זרע בגו מוסין משבו בבמה. פי' הא דקתני במתני' וא' באמצע מבעיא ליה משך של האחד בכמה אם צריך שיזרע כל ששה או לא: ופשיט מן מה כו': הדא אמרת אפי' (פרה) פרח מכאן. פי' פחות מכאן דהיינו שאינו צריך לזרוע כל הששה: ואח"כ מיבעי עד היכן. פי' כמה השיעור שלא יפחות מהן: ופשיט מהא דקתני גוממיות שהן עמוקין טפח ורחבן טפח זורעין כו' הדה אמרה שעד טפח. מותר לפחות דהוי דבר חשוב אבל ספי לא: בנוטים להורבה שנו. פי' הא דקתני במתני' דאם היה גבול גבוה טפח שזורעין לתוכה י"ג זרעונין היינו דוקא בנוטים לחורבה אבל בין הערונות הערוגות חושבן אפי' הגבול גבוה טפח ופליג אהאי דאמר לעיל דאין הערונות חושבין: וכן הוא נ"ל וכיני הוא: התיב ר' בון בר חייא (חסר כאן בכ"י):

(דף טו ע"א) מהו שיציל בראש גובל נ"ל מהו שיהא ניצל בראש גובל: בי"ב אמות ומחצה נ"ל עשר אמות ומחצה:

(שם) **הלכה ב** הא עבר וזרע הא מיותר. פי' בעודן בו הזרעים שבתחילה: (ע"ב) מאחר כו': ניחא נעקרו משנים תיבת ניחא מיותר: הא גדר הא גדר תיבת הא מיותר: ששה מיני זרעונין נ"ל שלשה מיני זרעונין: למטה למטה נ"ל למעלה: אם את אומר שסומכין לגבול יזרע למעלן כמה שורות. פי' דהא ודאי אין חילוק בין אם היה גבול גבוה טפח או עמוק טפח ולא ס"ל להגמ' הא דאמר לעיל דהאי א' מכאן וא' מכאן אלמעלה קאי אבל בתוכו אי אפשר לזרוע דלד שבכאן ולד שבכאן חובש את האמצעי אלא דס"ל שאין זורעין אלא א' מכאן בתוכו וא' מכאן ולפיכך מוכיח שפיר אם את אומר סומכין לגבול יזרע למעלה כו':

(דף טז ע"א) **הלכה ג** אינו זורע לתוכו אלא מין א' כו'. פי' לתוך אותו התלם הנכנסת: מה אמר ר' ישמעאל ברוחב. פי' דבאורך שמעינן לר' ישמעאל דבעינן שיהא התלם מפולש אבל ברוחב לא שמעינן ליה שיעור: ופשיט ליה מדר"ע מה אין ר"ע חובש בשלש שורות. פי' דהא אינו צריך מפולש וא"כ מקיפו מפולש נלדין: אית ליה רוחב מלוא. פי' כמו שהיא אפי' כ"ש: ר' ישמעאל שהוא חובש בשתי שורות. פי' לר"י אינו חובש אלא בשתי שורות דבעינן מפולש: לא כ"ש. דאפי' כל שהוא מותר: מה א"ר ישמעאל בשורה של ירק בשדה תבואה. פי' אם בעינן מפולש או לא: ופשיט מדר"ע דמה ר"ע דמקיל הכא. פי' דאינו צריך אלא אורך ששה: מחמיר תמן. ומצריך אורך עשר אמות והתם איירי כר"ע משום דקתם מתני' כר"ע: ר' ישמעאל דהוא מחמיר הכא. פי' דמצריך מפולש: לא כ"ש דיחמיר המן. פי' שמצריך שיהא מפולש: מה דאמר ר' ישמעאל נ"ל מה אמר ר"י תמן ברוחב. פי' דר"ע אמר תמן רוחב ששה טפחים ומיבעיא ליה אם ר' ישמעאל נמי סובר כן ברוחב או לא: ומפני כמה דאמרי הכא היא ר"י היא ר"ע ברוחב. פי' דברוחב לא פליגי: אוף תמן לא שניא היא ר' ישמעאל היא ר"ע ברוחב. פי' גם התם לא פליגי כלל ברוחב: לא שנו אלא שורה אחת. פי' הא דקתני במתני' דמותר ליטע בתוכו שורה של ירק אחר היינו דוקא א' אבל שתים אסור דהוי ערבוב: ר"ל אמר כו'. פי' דאפי' שתים מותר: רשב"ל אמר מותר להבקיע ד' שורות בבקעה. פי' בבקעה שיש בה שאר מינין מותר לזרוע ד' שורות של מין אחר פי' באופן שמפרש ר' יוחנן דהיינו שיהא שתי שורות החיצונות שסמוכות לבקעה הראויה לחבוש נידונית כערוגה פי' שיהא רחבה ששה טפחים או לא נחבשה אף האמצעית שאינה רחבה ששה: וא"ר זעירא ובלבד ג' בתוך ששה. פי' דצריך שיהא זרוע ג' בתוך אותן הששה החיצוניות או נחשבת כערוגה ואינה נחבשת: טעמא דר' יהודה. פי' דמצריך מלא רוחב פרסה היינו משום דכתיב והשקית ברגליך כגן הירק אלמא דפחות מכאן שא"א להשקותה ברגל לא מקרי שדה ירק: והשתא מפרש כמה הוא רוחב פרסה ומפרש טפח: והשתא מקשה למה תנינן תרין זימנין פי' תנינן הכא דר' יהודה. מצריך אורך ששה ורוחב טפח ותנינן תמן גבי ערוגה שהיא ששה על ששה דאר"י ששה באמצע יהיינו נמי מהאי טעמא דסני באורך ששה על רוחב טפח: ומשני צריכה תרווייהו דאי תנא הכא דר"י ולא תניתה תמן הוינא אומר מה אם הכא דמקילין רבנן. פי' ואמרו דסגי ברוחב מלוא וסיינו אפי' פחות מטפח מחמרי תמן. ומצריכי שמה שבאמצע יהיה ששה על ששה: ר"י דהוא מחמיר הכא. ומצריך שיהא דוקא טפח: כ"ש דמחמיר תמן. דיהא צריך ששה על ששה: הוי צורכה מיתני תמן. פי' לאשמעינן דאף התם ר"י מקיל ואמר דסני באורך ששה על רוחב טפח: או אילו תניתה תמן. פי' הא דא"ר יהודה ששה באמצע דהיינו דסגי באורך ששה על רוחב טפח: ולא תניתה הכא. פי' הא דאר"י כמלא רוחב פרסה: הייתי אומר מה אין רבנן דמחמרי תמן. פי' שמצריכין ששה על ששה התם סברי הכא דסגי ברוחב מלואו: ר"י דמקיל תמן ואמר דאינו צריך אלא אורך ששה על רוחב טפח: כ"ש דיקיל הכא. לומר שא"צ אלא רוחב מלואו: הוי צורכה מיתני הכא. פי' לאשמעינן דר"י מחמיר ומצריך הכא רוחב פרסה:

(דף טז ע"ב) **הלכה ד** חזקיה אמר במחלוקת. פי' בירושלמי מפרש למתני' הכי דאם נוטע שתי שורות של קישואין שתי שורות של דלועין שתי שורות של פול המצרי אינם יכולים להצטרף אותן שתי שורות החיצונות לחבוש את האמצעית מפני שהן רחוקים זה מזה ה' אמות אבל אם נטע שורה א' של קישואין שורה אחת כו' ודאי אסור דשני מינין החיצוניות מצטרפין לאסור את האמצעי אבל אם זרע שורה אחת של קשואין ושורה אחת של דלועין ושורה אחת של פול המצרי ושורה קשואין אז פליגי ר"א וחכמים דר"א אמר מותר פי' דהא ודאי שני שורות החיצוניות אינן חובשין את האמצעיות שהרי רחוקין זה מזה שמונה אמות אלא שאתה רוצה לאסור מטעם שהשורה של קשואין מצטרף עם שורה של פול המצרי לחבוש שורה של דלועין וכן מצד השני מצטרף שורה של קשואין עם שורה של דלועין לחבוש שורה של פול המצרי בהא קאמר ר"א דמותר דאפשר לפרש ב' טעמים אי משום דסבר כיון שאתה רוצה לאסור שניהם אמרינן שני מינים מצטרפין להקל וא"כ לעיל בשורה אחת של קשואין דאינו רוצה לאסור אלא מין אחד אז אפי' ר"א מודה שאסור או משום דסבר ר"א שאין שני מינין מצטרפין לאיסור משו"ה מותר וא"כ אפי' בשורה אחת של קשואין פליג ר"א ואמר שמותר כיון שאין שני מינין מצטרפין לאיסור. אבל רבנן דס"ל הכא שאסור ע"כ דס"ל אין שני מינין מצטרפין להקל ושני מינין מצטרפין לאיסור ואפי' בקמייתא נמי סבירא להו שאסור ובהא פליגי רב ור' ינאי דר' ינאי סבר טעמא דר"א דמתיר הכא גבי שורה של קשואין כו' ושורה של קשואין היינו משום דסבר שאין שני מינין מצטרפין לאסור והקשואין ודאי אין יכולין לחבוש שהרי רחוקים שמונה ולכך אמר אף קמייתא במחלוקת פי' שר"א מתיר אף בשורה של קשואין שאף שאינן רחוקין אלא ד' משום שאין שני מינין מצטרפין לאסור. ורב סבר טעמא דר"א משום דאמרינן ששני מינין מצטרפין להקל אבל באמת שני מינין מצטרפין לאסור וא"כ בקמייתא דליכא לצרופי שני מינין להקל מודה ר"א שאסור והשתא קאי על מתני' חזקי' אמר במחלוקת פי' הא דקתני הכא דאם יש שמונה אמות בין החיצונות תו אין חובשין היינו לאו אליבא דכ"ע אלא כר"ע דאמר גבי מוקשה בין הבצלים דבשמונה אמות תו אין חובשין אבל לרבנן דמצרכי התם שתים עשרה א"כ הכא אפי' שתי שורות של קשואין שתי שורות של כו' נמי אסור דשני מינין מצטרפין לאסור עד שיהא כאן שתים עשרה: ורבי יוחנן אמר ד"ה היא. פי' דאפי' רבנן דהתם ס"ל הכא שאין חובשין בשמונה דיפה כח כו': והדר מבעי ארכו בכמה חובש. פי' כמה יהיה ארך השורות החיצונות שיהיו נחשבין שדה לחבוש את האמצעי ולאסור: ומפני גלמדנה מכרם. פי' כמו בגבי כרם צריך להיות אורך שמונה אמות דצריך עכ"פ שיהיה כנגד א' שלשה גפנים ובין גפן לגפן צריך להיות לא פחות מארבע אמות והפלינו נמי שמונה פי' שלא יצטרפו השורות להיות כרם היינו נמי בשמונה דהיינו שאם היה שמונה אמות ביניהן אז מותר להביא זרע לשם והכא נמי שמעינן הפלגה דהיינו שאם יש ביניהם שמונה אמות תו אין חובשין: על דעתיה דחזקיה ניחא. פי' לא מבעיא לי פי' למ"ד הפלינו בשמונה אף ארכו בשמונה למ"ד הפלינו בשתים עשרה אף ארכו בשתים עשרה אבל לר' יוחנן דאמר אף למ"ד בשתים עשרה מודה הוא הכא בשמונה משום דהקילו הכא שאף אם רחוקים שמונה לא יחבוש ע"ז מבעיא ליה שפיר באורך מהו אי נלך בתר הכא ונימא דאורך חובש בשמונה אף דהכא הקילו שלא יחבוש בשמונה א"כ כ"ש התם שחובש אם יש אורך השורה שמונה אמות וא"כ לא הוי התם האורך כהפלגה ואי נלך בתר התם ונימא דהיינו חובש אא"כ יהיה אורך השורה שתים עשרה אמה א"כ כ"ש הכא שלא יחבוש עד שיהיה אורך השורה שתים עשרה אמה דהא הכא הקילו מלחבוש וא"כ לא הוי הכא האורך כהפלגה: (דף יז ע"א) מתני' מסייע לר' ינאי נ"ל מהני' פליגא על כו' פי' מדנקט ר"א מתיר משמע דוקא בהא מתיר הא בקמייתא לא פי' מדקתני בסיפא ולא קתני ברישא כן:

(שם ע"ב) **הלכה ה** קוצב על דברי שתיהן. פי' שהניחן נתנו קצבה בדבר כמו דר"ע לעולם שמונה כן לר' ישמעאל לעולם שתים עשרה דצריך שיזרע אותו השורה באמצע: על דעתיה דר' ישמעאל אסור לסמוך. פ' דלר' ישמעאל צריך ליטע השורה של דלועין באמצע שתי השורות שעקר כדי שיהיה אויר שתי אמות בין שורה של דלועין בין קמת בצלים אבל לרבנן לא איכפת לן אלא שיהיה שתים עשרה אמה בין שורה של דלועין לשורה של דלועין וא"כ מותר לסמוך לקמת בצלים ולהניח אויר של כל ד' אמות לצד השני או שלא להניח אויר כלל ולזרוע בתוכו ג' שירות של בצלים נמי מותר לרבנן:

(דף יח ע"א) **הלכה ו** א"ר יוחנן כו' נותנין לה עבודה. פי' אפי' שורה יחידית של דלעת צריך ליתן עבודה לרבנן ששה טפחים ולר' יוסי ד' אמות א) ר"ע אומר עד שיהא שתי שורות פי' או צריך ליתן עבודה: מהו ליתן עבודה לראשין ט"ס וכצ"ל לראשין. פי' אם רוצה לזרוע כנגד ראשי של שורות מהו אם צריך ליתן עבודה או אינו צריך ליתן עבודה אלא אם רוצה לזרוע כנגד השורה: כמה דתימר גבי כרם כו': לראשון נ"ל לראשים: בין הגומות נ"ל בין השורות: בבל הדלועין משערין. פי' אם אף בדלעת מצרי או לא מצערין ליתן עבודה אלא בדלעת יונית: ופשיט כל מקום כו': ויתיביניה. פי' רבנן דר' יוסי לר' יוסי דאמר מצינו שזו חמורה מן הגפן שלגפן יחידי נותנין ששה טפחים ולדלעת יחידי בית רובע פי' אלמא שדלעת חמורה מן הגפן: ועל זה מקשי אמאי לא מותיב ליה מהא והרי קלחים יחידים לזרע (ע"ב) צריך להפנות להם בית רובע או כו' דא"ר יונה ר' יוסי כו' עד אפי' מין במינו ותיבת אפי' מין במינו מיותר ואח"כ קל הוא בשורה. וה"פ הרי אף אם זרע קלח יחידי צריך ג"כ להפנות להם מקום בית רובע כדאמר ר' יונה בפי' ואפ"ה בשורה קל הוא דהיינו שא"צ אפי' להפנות בית רובע ולא ליתן עבודה ד' אמות וצריך לומר דקל הוא בשורה מבמרובע ואם כן האיך אתה משיב ממה שדלעת יחידי חמור מגפן במרובע לשורה הרי בשורה קל הוא ובגפן אין חילוק בין מרובע לשורה: מן מה דלא מותיב ליה כן נ"ל מן מה דמותיב ליה כן. פי' מדמותיב ליה ר' יוסי כן הוי ר' יוסי סבר מימר היא מרובע היא שורה פי' דאין חילוק בין מרובע לשורה ולכך מוכיח שפיר ממה שחמור מגפן במרובע ה"ה לשורה: ירקו פטור זרע לירק מתעשר זרע וירק פי' דמקשי אמאי קאמר המקיים קלחים יחידים לזרע למה לי לזרע הלא אפי' אם זרע לירק נמי נחשבת זרע כמו בכוסבר וא"כ צריך להפנות להם בית רובע: ומשני שניא כוסבר שהיא וזרעה נאכלין. ולכך נחשבת זרע אפי' זרע לירק אבל שאר זרעים אינן נחשבין זרע אא"כ זרע לזרע אבל אם זרע לירק נחשבת ירק: שתחילתו בבית כור וסופו בבית סאה נ"ל להיפך שתחילתו בבית סאה וסופו בבית כור: הדרן עלך ערוגה

## קרחת הכרם פרק רביעי

(דף יט ע"א) **הלכה א** נסב חד כרמין כי אית ט"ס וצ"ל נסיב חד שורה. פי' מן הסבע א"כ נשתיירו שלשה שורות לכל צד: א"כ אית ארבעה כרמין. פי' דלשלשה שורות קורא תרין כרמין דהא אמצעית נחשב לכאן ולכאן: ותלתא ביניין ט"ס וצ"ל ותרין בינוין פי' אויר שביניהן: נסב חד חורין אית תמן תלתא כרמין דמצד א' נשתיירו שני שורות דהיינו כרם ומצד א' נשתיירו ג' שורות דהיינו שני כרמים ותלתא ביניין כצ"ל: נסב חד חורין אית המן תרין כרמין. פי' שהרי לא נשתיירו אלא כדי כרם אחד מכאן דהיינו שני שורות וכן מצד השני: ותרין ביניין ט"ס וצ"ל וארבעה ביניין: כהנא אמר כתחילת מטעתו עושין אותו. פי' לב"ש דצריך גבי קרחת עשרים וארבע פליגי ג"כ על תחילת מטעתו וסברי דגם בתחילה אם על פחות מכ"ד אמות לא יביא זרע לשם וא"כ לפ"ז מתני' דלקמן דקתני הנוטע את כרמו שש עשרה אמות מותר להביא זרע לשם לא אתיא כב"ש: א"ר יוחנן מחמיר ב"ש בחורבנו יותר מבמטעתו. פי' דב"ש נמי מודו דתחילת מטעתו שש עשרה מותר להביא זרע לשם והא דמצריך הכא עשרים וארבע היינו בחורבנו: וכל הדברים ב"ש מוסיפין שליש. פי' אכהנא קאי דאמר לעיל כתחילת מטעתו עושין אותו ע"ז קאמר דלכל הדברים הוא מוסיף שליש: ומפ' בתר הכי דהיינו מחול הכרם כו': בחול הכרם על דעתיה דב"ש שמונה עשרה. פי' יהיה לב"ש שמונה עשרה דוקא דהא ע"ד דב"ה שתים עשרה וב"ש מוסיף שליש א"כ ליהוי שמונה עשרה: והא תנינן כו' פי' דלב"ש נמי די בשש עשרה: אית דבעי מימר מיותר וכצ"ל צא מהן ארבע אמות לגדר. פי' דעל הא לא מוסיפין ב"ש שליש דאין ב"ש מוסיף שליש אלא על עבודת הגפן דלב"ה ד' ולב"ש ששה וכן אם נשתייר פחות מד' לב"ה בטל לגבי כרם ולב"ש אפי' פחות מששה בטל: והשתא מקשי ועבודת הגפן אדעתיה דב"ש ששה אמות בתמיה: והא

סניגן

### הערות הגרי"ם

א) ושם מחק זה הגירסא:

### הגהות הגר"א

(דף יז ע"א) ה"ד מתני' מסייע לר' ינאי פליגא על רב כו' כצ"ל:

פ"ד (דף יט ע"א) ה"א האיך עבידא שורין מן ז' ז' נסב חד כי אית ארבעה כרמין ביניין נסב חד כו':

תנינן כו'. פי' אלמא דאף לב"ש לא קידש אא"כ זרע בתוך ארבע אמות: ומשני בגין ב"ה תניתא. פי' לעולם לב"ש מקדש ששה אמות והא דנקט כאן ארבע אמות בגין דבעי למיתני התם פלוגתא דב"ה שסבר קידש שתי שורות ואי הוה תני ששה אמות לא הוי לב"ה מקדש כלום: ומקשי והתנינן איזהו ערים. פי' דהתם קתני בהדיא בש"א מודדין ארבע אמות מעיקר גפנים כו' אלמא דלב"ש אינו צריך למדוד אלא ד"א: (ע"ב) על דעתיה דרבי יהודה. פי' דאמר איזו מחול הכרם בין שני כרמים א"כ יעשה כבתוך הכרם. פי' כמו קרחת הכרם ויאסר אף לב"ה בששה עשר: ומשני בשאין הכרתים מכוונין. פי' שזה נטוע שתי וזה נטוע ערב או הכריתין של זה כנגד הבנין של זה ולכן אינו חשוב כרם אחד: עד שיהא מוקף גדר מד' רוחותיו. פי' אם אינו נחשב מחול אא"כ הוקף הגדר מד' הרוחות: (דף כ ע"א) ופשיט מן מה דתני כו'. פי' מר' יהודה נשמע לרבנן פי' מדאמר ר' יהודה בין שני כרמים דהיינו כרם כנגד כרם ממילא נשמע לרבנן דאמרי בין כרם לגדר היינו נמי כרם כנגד גדר: עד שיהא מוקף לגדר כל אותו הרוח. פי' אם אינו נחשב מחול אא"כ הגדר כנגד כל אותו הרוח או לא: הא כנגד שלש יש לו מחול ס"ס וכצ"ל הא שלש כנגד שלש יש לו מחול הדא אמרת. פי' מדאינו מקפיד אלא שיהי' כנגד כרם גדול אלמא דא"צ שיהי' כנגד כל הרוח מדלא הזכיר כאן: (ע"ב) ואמר נ"ל וחזר ואמר אם יש שלשה טפחים. פי' בין גדר לגדר נחשב מקום בפ"ע ומותר לזרוע שם אף שאין מן הגדר החיצונה להגפנים שתים עשרה אמה ואם לא כו': היה שם מקום שתים עשרה אמה על שתים עשרה אמה. פי' בין גדר לגדר: ניטל המחול ומותר לזרוע בין גדר הפנימית לגפנים וא"צ להרחיק רק ד"א מהגפנים כאילו אין שם גדר כלל: ובלבד שתים עשרה על שתים עשרה. פי' שיהיה כל האורך שתים עשרה אמה רוחב שתים עשרה אפי' מילר והולך אח"כ:

(שם) הלכה ב והעומד רבה על הפרוץ נ"ל ופרוץ רבה על העומד: אין בעומד ארבעה נ"ל ויש בעומד ארבעה: א"ר יונה כמחיצת שבת כן מחיצת כלאים נ"ל להיפך כמחיצת כלאים כן מחיצת שבת פי' שאף בשבת מותר בצורת הפתח ביותר מעשר: א"ר יוחנן מעשה עד א"ר זעירא נ"ל למעלה קודם הר"ל בשם ר' יהודה: בן קרחה מיותר: עד שימעטן עד כזה ט"ס וצ"ל עד שהעמידן על עשר א"ל כזה כו': לענין שבת שהפאה מצלת נ"ל שאין הפאה מצלת: א"ר יונה אמר אמר הראשון מיותר: (דף כא ע"א) מה אמרת עד רבנן דקסרין ט"ס וכצ"ל מהו מלמעלן או מן הצד. פי' אם צריך גבי צוה"פ שיהיה דוקא מלמעלן או אף מן הצד שפיר דמי: ומפרש אין תימר כן הצד כ"ש מלמעלן. דמן הצד אינו חשוב פתח כ"כ כמו מלמעלן: אין תימר מלמעלן. פי' אז דוקא מלמעלן אבל מן הצד לא: ופשיט ליה מהא דאמר ר' חגי. דפשיטא ליה דחבלים א"א לעשות אלא מן הצד. וע"ז קאמר שפיר אין תימר מן הצד. פי' אף מן הצד שפיר דמי: יאות א"ר חגי. פי' יאות מוכיח ר' חגי שאין פאה מצלת ביותר מעשר דאל"כ למה לי שלשה חבלים כו': אין תימר מלמעלן. פי' אבל מן הצד לא: לא אמר ר' חגי בלום. פי' דאיכא למימר לעולם הפאה מצלת יותר מעשר והא דעשה שלשה חבלים היינו משום דחבלים אי אפשר לעשות אלא מן הצד: ומשני רבנן דקסרין אמרין כו' במין דוקרין. פי' אז יכול להניח החבל מלמעלה וא"כ אפי' תימא אין צוה"פ מציל אלא מלמעלה מוכיח ר' חגי שפיר שאין צוה"פ מציל ביותר מעשר דא"כ למה לי שלשה חבלים יעשה כמין דוקרין ויניח עליו חבל אחד: פאה אינה מצלת מרוח אחת עד שתהא מגופפת מד' רוחותי'. פי' דהפאה מלמעלה ושני קנים בצדדין וסבר הירושלמי דצריך שיהיו הקנים נוגעין בקרקע וא"כ הם ד' רוחות מעלה ומטה ושני צדדין משא"כ בצורה הא"צ קנים כלל ואפי' מונחת על המבוי מותר: א"ל פאה מצלת נ"ל אין מצלת: סוף הכך עד מה בין נ"ל למעלה קודם פאה מהו שתציל בסוכה: מה בין זה לזה עד א"ר אבהו נ"ל למעלה קודם א"ר פנחס: כל אילין מילייא. פי' דאמרת לעיל שהפאה מצלת אפי' בד' רוחות כמעשה דרשב"ל בכלאים: לענין משא ומתן. פי' לענין פלפול אבל להורות להתיר פאה בשבת לא מק"ו מסוכה: לא ריב"ן מיותר: פרוץ מרובה על העומד אסור נ"ל אף בנגד העומד אסור. פי' דכיון דליכא ארבעה מקום חשוב בטיל ליה לגבי פרוץ כיון שהפרוץ מרובה: (ע"ב) לית כאן כג' ועד ד'. פי' דאפי' עומד מרובה על הפרוץ אסור: דייש כאן פרצה ג'. פי' להחשב פרצה ואין כאן מקום ד' להגן על הפרצה וא"כ בטל לגבי הפרצה: ר' יוסי בר בון כו' פליג על ר' יודן וסובר דבעומד מרובה על הפרוץ אף בפחות מד' מותר:

(שם) הלכה ג והוא שזרע בנגד האמצעי נ"ל והוא שזרע בנגד כולן. פי' דלא תקשי אמאי דהשיב הא בעדיות גבי מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה הא פעמים הוי להיפך דהיינו כשזרע כנגד הקרן זוית דלב"ש קידש שתי שורות דהיינו עשר גפנים ולב"ה לא קידש אלא שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב מכאן ואחת יוצא זנב מכאן דלא הוי אלא ששה גפנים וכן אם זרע כנגד האמצעית ואינו יודע לאיזה [צד] קרובה בין לב"ש בין לב"ה ששה: וע"ז משני בשזרע נגד כולן. פי' כל הצד אז הוי ודאי ב"ש לקולא דלא קידש אלא שורה אחת ולב"ה קידש שתי שורות ולכך חשיב התם בעדיות: אוסר את כל השורה נ"ל אוסר שורה. פי' היינו חמשה גפנים האמצעים ושתים מכאן ושתים מכאן: הרי אלו אסורות ואם לאו הרי אלו מותרות ט"ס וכצ"ל הרי זו אסורה ואם לאו הרי שתיהן אסורות: (דף כב ע"א) איזהו שורה אסור ט"ס וכצ"ל אוסר שורה זו וזו: על דעתיה דב"ש אוסר כל השורה ט"ס וצ"ל אוסר שורה אחת מכאן ושורה אחת מכאן: זנב מכאן ושתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב מכאן ששית כו' השית עד מתני' ט"ס וכצ"ל שלישית איזו היא ומפרש שלישית שבראשונה פי' שבשורה ראשונה: ראשונה שבשלישית. פי' שבשורה שלישית:

(שם) הלכה ד מן ר' יונה עד מתני' ט"ס וכצ"ל ר' יונה בעי נטע שלש כנגד שלש ואחת מכוונת כנגד האמצעי אם רואה אותה כאלו אחרת נטוע כאן וכאלו אחרת נטוע כאן לעשותה כרם גדול. פי' הא פשיטא לי שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב אתה רואה אותה כאלו אחרת נטוע כאן. פי' הא נמי פשיטא לי: אלא הא מבעיא לי היה שלש כנגד שלש ואחת מכוונת כנגד האמצעי ואחת יוצא זנב מבאן רואין אותו כאלו אחרת נטוע כאן לית יכיל שאין זנב לכרם גדול: ומשני תמן בשעה שהוא גדול. פי' דהיינו שאם היה שלש כנגד שלש (כנגד שלש): ברם הכא ליתן זנב לכרם קטן ולעשותו גדול. פי' הרי התם אינו כרם גדול אלא מחמת רואין לזה רואין אמרינן:

(שם ע"ב) הלכה ו תוכו שמונה חוצה לו ששה עשר ס"ס וכצ"ל תוכו ששה עשר. פי' בכרם גדול חוצה לו פי' עבודת הכרם: ארבעה פי' וא"כ ליכא למילף מתוכו שיהיה חוץ ממקום כרתין דאפשר דחוץ לו הקילו: (דף כג ע"א) אתיא דראב"י כב"ש. פי' הא דאמר ראב"י במתניתין אפי' חרבה האמצעית כו' לא יביא זרע לשם אתיא כב"ש: כמה דב"ש אמרי שורה אחת כרם כן כו' וא"כ הוי קרחת הכרם ובקרחת נופה ס"ל כב"ה דדי בשש עשרה אמות: וא"כ מקשי מה נפשך פי' כיון דסבר שורה אחת כרם א"כ מאי קאמר כאילו מתחילה נטען היה מותר בשמונה דמשמע שאם היה שמונה אמות מותר להביא זרע לשם ואמאי מותר אפי' תימא אין מצטרפין בשמונה להיות נקרא כרם אחד מ"מ הם שני כרמים וצריך ליתן כדי עבודה לזו דהיינו ד"א וכדי עבודה לזו: ומשני ר' יודן לא אמר כן. פי' דאמר דלא אמר ראב"י היה מותר בשמונה אלא בשמונה היה אסור ובשמונה וכ"ש היה מותר: ועוד משני אית דבעי כו' שאילו מתחילה. פי' דה"פ דמתני' דשאילו מתחילה נטען פי' כמו שהוא היום אם הי' נוטע מתחילה כן דהיינו ט"ז על ט"ז היה מותר ובשמונה היה מותר בשמונה אמות ולהביא שם זרע שהיה נותן עבודה לזו ד"א ולזו ד"א וזורע את המותר: ר' יודא בן פזי בשם ר' יוחנן כו'. פי' שהוא מתרץ הכי הא דאמר ראב"י שאם חרבה האמצעי אסור בששה עשר לאו משום דסבר דשורה אחת כרם אלא משום דסבר החמירו בחורבנו יותר מבמיטעו שבתחילת מטעתו מותר בשמונה כדין כרם קטן שאין מצטרפין בשמונה אמות אבל בחורבנו אוסר בששה עשר והשתא לא קשה כלום: אלא כר' ישמעאל תי' אלא מיותר: הלכה כדברי המיקל. והיינו כר"מ דאף בשמונה אמות מותר: הדרן עלך קרחת הכרם

## כרם שחרב פרק חמישי

(דף כג ע"ב) הלכה א מחוי לחברייא. פי' הא דקתני במתני' עשר גפנים לבית סאה ומפרש תשעה שורין מן שבע שבע. פי' שבכל שורה יש שבעה אילנות וכל שורה רחוקה מחברתה שמונה אמות: נסב שורה פרח שורה. פי' בכל הכרם היה שורה אחת נשארת קיים ואחת נחרבת לשתי וכן לערב א"כ מאותן של שבעה נשתיירו ד' ומאותן התשעה נשתיירו ה' ד' פעמים ה' הוא כ': ע"ז קאמר נשתיירו שם עשרים גפנים נסב תרתי מכא ותרתי מכא. פי' מאותו צד שהיו שם חמשה היה (בטל) [נוטל] שתים מכאן ושתים מכאן ומניח את האמצעי וכן מצד השני א"כ נשתיירו שם שני שורות שבכל אחד חמשה ושני זנבין מב' צדדין. ואח"כ נוטל אחת מכאן ומצד השני משורה השני' נוטל עוד אחת והשתא נשארו שלש כנגד שלש וד' זנבין: והשתא מפרש את רואה כו' וא"כ ממילא מכח אותן העשרה נאסר כל בית סאה אבל בזוית מותר לזרוע. וע"ז קאמר שאין לאסור הזנב ג"כ מחמת שאני רואה את הזנב כאילו נטוע לרוחב נגד אותו הזנב: על זה קאמר שאין זנב לזנב. פי' שאין מיתחין הזנב שיהי' שורה עם אותו הזנב שנמתח אלא עם הגפנים שעומדין כנגדן נמתח הזנב: הדא אמרת שאין זנב לכרם גדול עד (דף כד ע"א) נמצאו ששים וארבעה ט"ס וכצ"ל הדא אמרת שנותנין זנב לכרם קטן לעשותו גדול. פי' אפי' אחר שנעשה גדול מחמת הזנב נותנין לו עוד זנב כיון שאינו אלא מכח רואין: הדא פשיטא שאילתא דר' יונה. פי' דר' יונה בעי לעיל הלא מילתא אם נותנין זנב לכרם קטן לעשותו גדול או לא: והשתא מפרש האיך אסור מכח זה כל הבית סאה נמצאו ששים וארבע. פי' באותו צד של תשעה יש שמונה אוירים וכל שורה רחוקה מחברתה שמונה אמות א"כ הוי שמונה פעמים שמונה דהוי ס"ד ובאותו צד של שבעה יש ששה אוירים וששה פעמים שמונה הוי ארבעים ושמונה ובית סאה הוי חמשים על חמשים וכאן אינו אלא ארבעים ושמונה: נסב לון תרתי מכא. פי' מאותן האורך שעודף שתי אמות על רוחב ויהב לון הכא נמצאו ארבעים ושמונה אורך על רוחב חמשים: חד ביני מיותר: ועקר חד ביני ויהב כא. פי' עוקר עוד שתי אמות ויהב התם נמצאו חמשים על חמשים וי"ב אמות על אורך ארבעים ושמונה עודפין על בית סאה פחות שתי אמות: קרח שש עשרה על שש עשרה. פי' שהרי בתחילה נטעו שמונה על שמונה ולבסוף כשנחרב דביניים הוי שש עשרה וכשאתה מותח הזנבין שיהיו שוים להגפנים העומדים נשאר קרח בזוית שש עשרה על שש עשרה שאם אי אתה יכול למתוח שהרי אין זנב לזנב: עבודתו בשמונה אמות. פי' מפני שכבר נחרב ואתיא כמאן דמחמיר בחורבנו יותר מבמטעו: והשתא מקשי דמשמע במתני' דאינו אוסר אלא בית סאה (ע"ב) מה את עביד ליה הוא ועבודתו לתוך בית סאה. פי' אם אתה חושב הכל מה שאסור לזרוע בתוך בית סאה או רק מה שנמתח עם הזנב אבל השאר אף שאסור ליזרע לא: והשתא מסיק למילתיה אין תעבדיניה הוא ועבודתו לתוך בית סאה. פי' א"כ לא נשתייר מקום פנוי שמותר ליזרע שם אלא בכל זוית שמונה על שמונה ול"פ שמונה על שמונה הם רנ"ו וכשתחשוב היתר שיש כאן על בית סאה דהיינו י"ב פעמים ארבעים ושמונה פחות ד"א דהיינו שתי אמות על שתי אמות והוא תקע"ב וכשתטול רנ"ו מתקע"ב נשתיירו יותר מבית סאה תלת מאון וששה עשר: אין תעבדיניה חוץ לעבודתו. פי' שלא תחשוב לשיעור בית סאה אלא עד מקום שהגפנים וכלה (יכלו) שם כשתמתח הזנבין כנגד הגפנים א"כ לפ"ז אין אתה חושב כל הזויות ובכל זוית שהוא ט"ז על ט"ז הוא רנ"ו ד"פ רנ"ו הוא אלף וכ"ד וכשתטול מהן התקע"ב אזי נשאר הסר מבית סאה תנ"ב: וכשיפלגו. פי' כשתעשה אוירים יותר רחוקים זה מזה א"כ נחשבין כיחידין ולא הוי כרם כלל: אין תימר ברוצף. פי' כשתעשה יותר קרובים זה מזה: הא תנינן (דף כה ע"א) עשר גפנים לבית סאה. וכשתעשה מקורבין אז הוי יותר מעשר גפנים לבית סאה: מ"ד בפנים בתוך טפח. פי' הכי קים ליה: זורעין נ"ל זרעים: ואיזו כרם דל תי' ואיזו מיותר: כרם דל א"ר יונה כו'. פי' הוא מפרש הלשון אמאי נקרא כרם דל: ומפרש דל בגפנים ועשיר בעבודות. פי' שאתה נותן לו עבודות הרבה:

(שם) הלכה ב כשהיו שש כנגד שש. פי' שאינו יודע איזה מהן מהחיצונות נחשב כאילו אינו החיצונה שמכאן או שמכאן ע"ז קאמר ר"ש מה שאת רואה כאילו אינן הרי הן עיקרו של כרם: אבל אם היו חמש כל עמא מודו. פי' אפי' ר"ש מודה שאת רואה השנייה והרביעית כאילו אינן: ור' מנא. פליג ואמר להיפך דלא פליגי ר"ש ורבנן אלא בחמשה על חמשה אבל בששה אף רבנן מודו דאין את רואה את האמצעי כאילו אינן שאין אתה יודע איזו היא אלו או אלו: באילו אינן אילו אילו ט"ס וכצ"ל באילו אינן אלו אלו או אלו אלו: שמותר לדלותן ע"ג גפנים ט"ס וכצ"ל שמותר ליזרע בתוך ארבע אמות שלהן א"ר מנא כו': (ע"ב) כך הם הלוקין בשכונת קברות. הדין כן אם יודע שסימן שם אסור לפנות ואם לאו מותר לפנות והאיך אני יודע אם נסמן שם לדעת או לא ואמרו התם אם יש בין קבר לקבר ד"א אמרי' לדעתן הונח שם ואם רצופין אמרי' גל נפל עליהן ופליגי התם ר"ש ורבנן בהא ומ"מ רצופין דרבנן אמרי אסור להפנות ור"ש מתיר ורצה בתחילה לומר דאזלין לטעמם לרבנן דסברי הכא רואין את האמצעים כאילו אינם גם שם אינו בטל מתורת קברות מחמת שהם מונחים רצופים ור"ש דסבר הכא שאינו כרם אף התם מחמת שהם רצופים נבטלו מתורת קברות: ודחי ר' יונה לא דמיא. פי' שאין דומין להדדי: תמן מרווחין ורצפן כו'. פי' אם היה יודע שבתחילה היו מרווחין ואח"כ רצפן בודאי אסור משום קברות אפי' לרבנן דלא מבטלי להו הרציפה מתורת קברות: רצופין ומרווחין אין כו'. פי' אם היה יודע שבתחילה היו רצופין ואח"כ רווחן אף רבנן מודו שאין לשם שכונת קברות ומותר להפנות משם כיון דבתחילה לא נקברו שם לדעת: ברם הכא מרווחין ורצפן במחלוקת. פי' אף במרווחן ורצפן כשיודע בודאי ג"כ מחלוקת דר"ש ורבנן: ברצופין ורווחן דברי הכל. פי' הכל מודים אפי' ר"ש דהוי כרם דלא איכפת ליה מה שהיו בתחילה אלא אזלינן בתר השתא ולא פליגי הכא אלא ברואין פי' אי אמרינן רואין את האמצעים כאילו אינן: ברם הכא נ"ל ברם תמן מה פליגין. פי' כיון דביודע כ"ע מודו כדפרישית א"כ במה פליגין התם גבי שכונת קברות: ואמר כשבא ומצאן רצופין. פי' שאינו יודע מה היה בתחילה ועכשיו מצא אותן רצופין: ר"ש אומר כו':

(דף כו ע"א) הלכה ג מה פליגין. פי' ראב"י ורבנן וסברי דאם אינו מבריך אסור (לכ"ע) היינו בשיש שתי שורות מכאן כשיעור כרם: אבל אם אינו אלא שורה אחת מכאן. פי' דאז אינו כרם אלא ע"י צירוף אז החריץ מהלך ביניהם ואפי' לרבנן: מכיון שהוא מגיע נגד שלש. פי' שלא ישתייר שלש גפנים לצד מהחריץ אז לכ"ע בטל הכרם ומותר ליזרע: תני פחות מכאן אסור. פי' דקאי על מתני' דקתני ואם לאו הרי הוא כנת תני עלה דאם פחות מכאן אסור: ועל זה מקשי דלא כן

מס

## הגהות הגר"א

(דף כב ע"ב) ה"ה כמה דר"ש אמר אין אדם מקדיש כו' תמן אין אדם חובש דבר ס':

פ"ה (דף כג ע"ב) ה"א [כאן ליטע כאן את יכול כו' לזנב ליטע כאן את יכול כו' ליטע כאן את יכול. וכל אין דכתיב כאו יתירים]:

מה אנן אמרין. פי' דקס"ד דקאי על עמוק שאם אינו עמוק עשרה טפחים אסור ולכן מקשה למה לי למתני הא אפי' עשרה אסור כדקתני במתני' ואם לאו הרי הוא כנת וא"כ כ"ש תשעה שאינו חולק רשות בפני עצמו: ומשני טהו פחות מכאן לרוחב. פי' שאינו רוחב ד' הי לא הוה תני הייתי סובר דהוי כסתום: ומקשי ואמאי לא הוי כסתים לא כן תני כו': ומשני שאויר הכרם מקיפו. פי' לכך אם אינו מבדיק אסור אפי' פחות מכאן דהרי אויר הכרם מקיף מכל צדדיו: אמר ראב"י אי אתם מודים כו'. פי' היא מילתא באנפי נפשה ומייתי ראיה לסברתו דמכה שאויר הכרם מקיפו הוא אוסר יותר: אלא שאויר הכרם ט"ס וצ"ל א"ל שאויר הכרם. פי' ומשו"ה החמירו כאן יותר מבנבוה: צריך שיהא שם חלל ארבעה כו' וצריך שיהא עפר על גבה ג"ט. פי' קאי על הא דקתני במתני' שומירה שבכרם כו' ואשמעינן דדוקא שיהא החלל ארבעה בלא הדפנות וגם צריך שיהא עפר על גבה ג"ט ודוקא בעגולה אבל במרובעת אינו צריך: משלשה ועד ארבעה היא מתני' מיותר וצ"ל בארבעה היא מתניתא. וקאי על הא דקתני הבית שבכרם זורעין אותו פי' דמשמע נמי היינו דוקא בארבעה הא פחות מארבעה כסתום פי' ואינו בית כלל ולכך אסור לזרוע שם: מג' ועד ד' משלים ד'. פי' אינו רשאי לזרוע מיד אלא משלים עד ד' מהגפן ואח"כ זורע: ארבעה זורע מיד. וא"כ מתני' דקתני זורעין בהוכה דמשמע מיד היינו נמי בארבעה: ומשלים ארבעה וזורע מיד ט"ס וצ"ל משלים ארבעה ארבעה זורע מיד:

(שם ע"ב) **הלכה ד** והוא שזרע כנגד האמצעית נ"ל אצל האמצעית: האיך עבידא שבע שורין מן שבע שבע. פי' הירושלמי חושב אותן השורות שהוא מקדש אבל הכרם היה יותר גדול דהיינו אם היה הכרם תשע על תשע שורין וצ"ל בין שורה לשורה ד' אמות ובתשע שורין יש ח' אוירין וח' פעמים ד' הוא ל"ב וכשזרע סביב האמצעית הוא מקדש ט"ז אמה לכל רוח והיינו ל"ב אמה על ל"ב אמה והיינו כל הח' אוירים וא"כ נשאר שורה אחת מכאן ושורה אחת מכאן כדמפרש בתר הכי שאנו חושבין ד"א אויר חוץ ממקום כרתין וא"כ הוי ל"ב אמה חוץ משתי שורות החיצונות ומכח זה מוכיח נמי לקמן הלא דר"ז דאמר שמונה חוץ ממקום כרתין פי' דלא מעטרין האילנות בשיעור ריוות כלל מדלא מעטרין הכא: צא מהן ארבע גפנים לארבע זויות. פי' שלא נתקדשו משום דאותן ט"ז אמות שמקדש היינו עגולות ובאלכסונן הוא מוסיף שתי חומשין על כל אמה דהיינו ששה אמות ושני חומשין א"כ לא נתקדש באלכסון אלא ששה שורות ושתי אמות פחות שני חומשין: הדא מסייע לדר"א דר"א אמר מד' כו'. פי' מדאינו מזכיר כאן היו נטועות שמונה על שמונה אלא משום דאינו מקדש כלל:

(דף כז ע"א) **הלכה ה** בעלה קטן נ"ל בשליקטן אחר כו': אבל אם ליקט הוא כו'. פי' דאז הוי כמו שלו: בהדין ירבוזה. פי' שעליו ניכר ההוספה ובזה מעטרין כל הפירות: ומניח אחד תי' אחד מיותר:

(שם) **הלכה ו** אין תימר בעומד בלבן נ"ל בשדה לבן. פי' הא בשדה כרם לא פי' אפי' סיערתו הרוח לאחוריו נמי אסור דלא הוה ליה ליכנס לכרם עם זרעים: אין תימר אפי' עומד. פי' וקמ"ל דאפי' בשדה לבן אם סיערתו הרוח לפניו אסור אבל לעולם אפי' בשדה כרם לאחריו מותר: עבר עבירה ואת אמרת מותר. פי' דמשמע ליה שהיה עובר עבירה שהיה עומד בכרם וזורע ואת אמרת מה שלאחריו מותר: (ע"ב) אם עשבים יופך הכל מותר. פי' דמפרש הלשון אמאי קתני גבי עשבים יופך וגבי אביב ינפץ ולכך מפרש יופך הכל מותר: אם אביב ינפץ הקשין מותרין כו': ר"י אמר לעולם הכל אסור. פי' בין עשבים בין אביב והא דקתני גבי עשבים יופך וגבי אביב ינפץ היינו כהדא דתני כו' את שדרכו כו'. פי' וזה דרכו בכך וזה דרכו בכך: אם סביב ינפץ נ"ל אם אביב ינפץ: הכל מותר אסור נ"ל לעולם הכל אסור: גדולו אסור נ"ל גידולי איסור:

(שם) **הלכה ז** והאגין נ"ל והיגין: והשיפק והחטין ט"ס וצ"ל והחשיפה והאי מין*) מין דשאים: ואינו כלאים בכרם נ"ל וכלאים בכרם: והתני ר' הושעיא אלו הן מיני דשאים כו' והאטד. פי' אלמא דהאטד מין דשאים והיכי תני לעיל הוא מין אילן: ומשני תמן לברכה. פי' הא דקתני התם גבי אילן היינו לענין ברכה הא לכלאים הוי מין דשאים ומייתי ראיה על אתרוג משום דיש באילן מיני דשאים:

הדרן עלך כרם שחרב

# איזהו ערים פרק ששי

(דף כח ע"א) **הלכה א** אם בערים המעוקם שנו מיותר: ר' יונה בעי עד רבי יוחנן אמר נ"ל למפה בע"ב קודם אמר ר' יוחנן ר' יוסי ור' ישמעאל: מכוונות הן ואת אמרת אסור נ"ל ערים הן ואת אמרת מותר: בין הגומות נ"ל בין השורות: א"ר חנינא מסתברא מודה ר"ל לר"י כו' בגין ב"ה. פי' דלא תימא מתני' לא איירי לר"ל אלא בערים המעוקם אלא מסתברא דכ"ש בערים המכוון דהוי ערים והא דמוקי מתני' בערים המעוקם היינו משום דניחא לאוקמי מתני' ביהא אף אליבא דב"ש ערים: ומודה ר"י לר"ל בערים המעוקם שנו. פי' דלא תימא לר"י לא הוי ערים המעוקם ערים כלל בא להשמיענו דלדידא סבר ר' יוחנן דאף ערים המעוקם הוי ערים אלא שאמר שאינו מוכרח לאוקמי מתני' בהכי ומתני' איכא לאוקמי בערים המכוון ובגין ב"ה: בגין ר' יוחנן בן נורי. פי' דמריב"נ מוכח דאף ר' יוחנן מודה דמתני' איירי אף בערים המעוקם וכדפרי' מדאמר טועין כל האומרין כן משמע דליכא ערים כלל בין בערים המעוקם בין בערים המכוון דאם לא כן מה אית בה כל פי' הוי לה למתני טועין האומרין כן מדאמר כל האומרין משמע דמתני' איירי בין בערים המעוקם בין בערים המכוון ומשו"ה קאמר כל אפי' אותן שאומרים בערים המכוון נמי טועין אלמא דמתני' איירי אף בערים המעוקם: (ע"ב) מה אית בה טועין נ"ל מה אית בה כל: בין כמ"ד מעיקר הגפנים מושחין בין כמ"ד מעיקר הגדר מה ביניהן ט"ס וצ"ל בין לר' יוחנן בין לר"ל מה ביניהן. פי' כיון דתרווייהו סברי דמתני' איירי בין בערים המכוון בין בערים המעוקם א"כ מאי נפקא לן דר"ל מוקי מתני' בערים המעוקם ומודה דמתני' איירי אף בערים המכוון ור"י מוקי מתני' בערים המכוון ובגין ב"ה ומודה דמתני' איירי אף בערים המעוקם: ומשני תיפתר שהיו הכרתין נתונין מקצתן בתוך ד"א ומקצתן חוץ לד"א. פי' ויש חמשה גפנים חוץ מאותן שחוץ לד"א: מ"ד בערים המעוקם שנו. פי' משמע דסבר דמעוקם ומכוון כי הדדי ניהו מדלא דחיק לאוקמי מתני' במכוון ובגין ב"ה וא"כ הכא הוי כמו חד ערים ומושחין מאותו שחוץ לד': ומ"ד בערים המכוון שנו ובגין ב"ה. פי' דלא רצה לאוקמי למתני' בערים המעוקם אלא בגין ר' יוחנן בן נורי אבל בתחילה דחיק לאוקמי יותר בערים המכוון ובגין ב"ה אלמא דסבר דערים המעוקם לא הוי ערים כל כך כמו ערים המכוון ולכך כי מקלתן בתוך ד' כו' נמי לא הוי כחד ערים ובפני עצמן לא הוי ערים שהרי הם חוץ לד' לכך לא משחינן אלא מאותן שבתוך ד': מקום שהחוט כלה אסור והשאר מותר. פי' ואותן שחוץ לד' הוי כגפנים יחידים: ועוד יש כ"מ היה שם שתי אמות. פי' שהיו מקלתן סמוך לגדר ממש ומקלתן בתוך שתי אמות לגדר וכלין בתוך ד': מ"ד בערים המכוון שנו. מניחין מאותן הסמוכים לגדר: ואינו אסור אלא שתי אמות. פי' שתי אמות רחוק מכל הגפנים: מ"ד בערים המעוקם שנו. מניחין מאותן שבשתי אמות לגדר: ואסור עוד שתי אמות: מ"ד מעיקר הגפנים מושחין ניחא מ"ד מעיקר הגדר מושחין ט"ס וכצ"ל מ"ד בערים המעוקם שנו מושחין מאותו שחוץ לד' מ"ד בערים המכוון שנו מושחין מאותו שבתוך ד' ומקום שהחוט כלה אסור כו': מ"ד מעיקר הגפנים מושחין ט"ס וצ"ל מ"ד בערים המכוון שנו: מ"ד כעיקר הגדר מושחין ט"ס וצ"ל מ"ד בערים המעוקם שני: עד שתי אמות נ"ל עוד שתי אמות: ר' יוסי ור' ישמעאל ור"י בן נורי שלשתן אמרו דבר אחד. פי' דכולהו סברי דאף שלא היה אסור כלל כי ליכא ד' אמות הוגם ואסור להביא זרע לשם: ר' ישמעאל כו' על גינה קטנה שהיא מוקפת ערים. פי' מבחוץ שמן הדין היה מותר להביא זרע בתוך המחיצות שהרי לא אסור בערים אלא אוהו לד שבגדר שהגפנים עומדים שם אבל מצד השני של הגדר מותר והכא משום שמקיפו מכל צדדיו קאמר ר' ישמעאל דאם אין ד"א בטל לגבי גפנים ואסור להביא זרע לשם: מ"ד מעיקר הגפנים מושחין אותו ניחא. פי' גבי ערים דמתני' דצריך למדוד ד"א פליגי בית שמאי וב"ה אי מודדין מעיקר הגפנים או מן הגדר והכא אי תימא שמודדין מעיקר גפנים ומסתמא ר' ישמעאל נמי סבר כן והכא דאמר אם אין מלא בוצר וסלו מכאן היינו נמי ד"א מעיקר הגפנים וסבר דאם אין ד"א בטל: ניחא. פי' שפיר אתיא הא למדמי הא לדר' יוחנן בן נורי דריב"נ נמי סבר דאין ערים כלל ואפ"ה אם אין בין ערים לגדר ד"א לא יביא זרע לשם וא"כ הוי שניהם דומין דבשניהם תלוי הדבר במקום ד"א: מ"ד מעיקר הגדר מושחין. פי' דבמתני' מושחין מן הגדר וא"כ מסתמא נמי ר' ישמעאל סבר כן דבהא ודאי לא פליג אלא ר"י בן נורי והא דא"ר ישמעאל הכא אמה בוצר ואמה סלו היינו ודאי מעיקר הגפנים מדתלי בבוצר וסלו וא"כ אין אותו הגדר ממעט פי' אפי' כשיש אמה בוצר ואמה סלו מן הגפן מ"מ מן הגדר אינו ד"א דהגדר ממעט ושמעינן לר' ישמעאל דצריך למשוח מן הגדר וא"כ אין ראיה דר' ישמעאל סבר דאם אין מקום ד"א בטל כר' יוחנן בן נורי דהא חזינן לר' ישמעאל דסבר אם יש מלא בוצר וסלו מן הגפן אע"פ שאין ד"א מן הגדר מותר להביא זרע וא"כ אפשר דלא תלוי כלל בד' אמות לר' ישמעאל לפי זה לא אמרו דבר אחד עם ר' יוחנן בן נורי: ומשני תיפתר בשהיו חבוקין לכותל. פי' דאז אף בין הגדר יש ד' אמות דאין הגדר ממעט אז הוי דבר אחד עם ריב"נ דגם לר' יוחנן ב"נ אם יש ד"א בין הגדר ולגפנים מותר להביא זרע לשם: ר' יוסי דתנינן ר' יוסי אומר אם אין שם ד"א כו'. פי' דקאי על מתני' דקתני ערים שהוא יוצא מן הכותל מתוך קרן וכלה פי' שהיה כותל כמין גאם ולצד אחד היה ארבעה גפנים לצד חוץ וגפן אחד יוצא לצד השני וגם שם יש כותל ארוך סברי רבנן דאין צריך אלא ליתן עבודתו דהיינו ששה טפחים ולזרוע את המותר וקאמר ר' יוסי דאם אין שם ד"א פי' באותו הגדר לא יביא זרע לשם: (דף כט ע"א) ומקשי מאן דאמר בעיקר הגפנים מושחין ניחא. פי' דהכא נמי דקתני אם אין שם ארבע אמות היינו נמי מאותו הגפן שעומד באותו לד: מ"ד מעיקר הגדר מושחין אין אותו הכורת ממעט. פי' למ"ד דבמתני' מושחין מעיקר הגדר א"כ הכא נמי דקתני אם אין שם ארבע אמות היינו נמי אם אין בכל הכותל ד' אמות דמושחין מאותו הכותל שבלדו וע"ז מקשי ואין אותו הכורת ממעט מד' ואפ"ה מותר להביא זרע לשם אלמא שאינו מקפיד שיהיה בו דוקא ד': ומשני תיפתר שהיה חבוק לכותל. פי' ואינו ממעט מד"א לכך קתני סתמא אם אין שם ד"א אבל באמת אם לא היה חבוק לכותל היה צריך למשוח ד"א מהגפן: והבין ר' יוחנן בן נורי דהכא. פי' במתני' דסבר שאין ערים כלל ואפ"ה אם אין שם ד"א בין ערים לגדר אסור להביא זרע לשם: כדברי מי שהוא מיקל בחו"ל. פי' דלא בעינן אלא נ"ט כר"ע:

(שם) **הלכה ב** משום כראית עין וחכ"א עד שיגום מעם הארץ: משום ב"ש מיותר: (ע"ב) דלא אנן נ"ל דלא כן: והתני שתי שורות במדריגה. פי' דקתני בתוספתא וכן שתי שורות במדרגה אם אין בין שורה לחברתה עשרה טפחים אסור א"כ משמע דהיינו אותן שתי שורות במדרגה אחת א"כ הא דקתני התם אם אין בין שורה לחברתה היינו ודאי שלא יהיה גבוה מדריגה דהא שתיהן במדריגה אחת היא אלא גבוה שורה וא"כ נפשוט הא דקתני במתני' גבוה היינו נמי גבוה שורה דסיפוע המדריגה כלמטן: ומשני א"ר מנא כל אותן עשרה טפחים שבמדרגה יעשו אותן מקום בפני עצמן. פי' לעולם שפוע המדרגה כלמטן ואפי' אין השורה גבוה מחברתה אלא טפח כיון שהמדרגה גבוה עשרה אינה מצטרפת והא דקתני גבי וכן שתי שורות אם אין בין שורה לחברתה לאו דצריך להיות השורה גבוה מחברתה עשרה אלא דכל עשרה טפחים חשוב מקום בפ"ע דהיינו אפי' אם שורה א' בטפח תשיעי ושורה א' בטפח י"א הוי כמו שיש בינהם עשרה טפחים וא"כ הא דקתני הכא אם אין בין שורה לחברתה היינו נמי בכה"ג שלא יהיה סיום עשרה טפחים בין שורה לשורה: אית לך מימר עד א"ר מנא ט"ס וכצ"ל אית לך מימר גבוה מדרגה אלא גבוה עשרה:

(דף ל ע"א) **הלכה ג** חזקיה אמר משלשה ועד ד' עד עד היכן מיותר כאן: עד היכן. פי' בכמה אסור לזרוע תחת המותר: ומפרש עד ד"א אבל יותר מד"א מותר לזרוע אותו המותר מד"א ור' אחא מפרש עד שש אמות: אם היו שתי אפיפיריות מותר. פי' והגפן על פיפיור אחד אותו פיפיור השני מותר ומשמע בכל [ענין] אפי' דרכו ללכת הגפן ג"כ על אותו פיפיור מותר כל זמן שלא הלך: א"ר חנינא תנא ופליג ט"ס וצ"ל ר' חנינא פליג ואמר אם היה דרכו לפסע אסור. פי' דאם היה דרכו של גפן לילך ג"כ על אותו פיפיור אסור כמו פיפיור אחד: כאן צריך להיות הא דלעיל חזקיה אמר משלשה ועד ד' היא מתניתא. פי' הא דקתני אם היו שתי פיפירות מותר היינו משלשה ועד ד' דהיינו שאין בין פיפיור ד' ויש יותר משלשה: ומפרש פחות משלשה כסתום. פי' דאם אין ביניהם ג' אז הוי כסתום וא"כ הוי כמו אפיפיור אחד ואפי' אין דרכו לפסע יהא אסור: ארבעה נחת לה. פי' אם יש ארבעה ביניהם א"כ לא הוה פליג ר' חנינא ואמר אם היה דרכו לפסע אסור דהא בודאי אין דרכו לפסע כשיש ארבעה אלא נחת לה. פי' בינתים: ר' יעקב בר אחא כו' במתני' נ"ל כבתני': סימנא דכלים כלאים. פי' כמו דגבי כלאים דבר שהוא מבטל חשוב כמו תחת הגפן עצמו ודבר שאינו מבטל אינו חשוב כמו גפן עצמו כן גבי כלים אם מבטל הקצירה חשוב חיבור ואם לאו אינו חשוב חיבור: דלבן מיותר:

(שם ע"ב) **הלכה ד** לית הדא פליגא עד וכל שהוא ט"ס וכצ"ל לית הדא פליגא על דר"י דר' יהודה אמר שמונה אמות וכל שהוא. פי' דאמר לעיל על הא דראב"י דאמר שאילו מתחילה נטען היה מותר בשמונה עליה קאמר דר' יודן לא אמר כן אלא שמונה אמות אסור שמונה אמות וכל שהוא מותר: ולמה לא תגיתה. פי' דהכא קתני במתני' כל מידות אין בהן ועוד חוץ כו' וא"כ יש בהן עוד ועוד כל שהוא: ומשני כהדא דא"ר יוחנן כו': ולא תסבור מיותר: למה לי נן נ"ל למה אנן אמרין כו' והתנינן כו' מכאן מוכח דלא היה להם הגירסא במתני' שאמרו חכמים בכרם דאל"כ לא הוי מקשי מידי דהא בכרם דוקא אמרו שאין בו ועוד: נטע אחת עשרה גפנים ואח"כ נפסקה האמצעית בין שנטע כו': (דף לא ע"א) קשיתיה קומי ר' יעקב בר אחא ניחא פסקי ערים שרף דברי חכמים חלוקים עליו כו'. פי' ניחא הא מה דמביא מעשה מה ששרף משום שדברי חכמים חלוקים עליו דהכי קים להו שיש חכמים חלוקים עליו

*) נסגהת הגר"א ז"ל לתוספתא פ"ג מגיה והאוסין.

## הגהות הגר"א עם הערות הרד"ל ז"ל

(דף כו ע"א) **ה"ג** א"ל ר' אלעזר אי אתם מודים לי שעומק כגובה א"ל שאויר הכרם מקיף כו':

**פ"ו** (דף כח ע"א) **ה"א** המעוקם שנו בנין דר"י דריב"א ע"י שהוא מעוקם תרתי מתבלעין בין לר"י בין לר"ל מה ביניהון א"ר יונה כו' חוץ לד' אמות מ"ד בערים המעוקם שנו מושחין ואותן שחוץ לד' אמות מקום שהחוט כו':

(דף ל ע"ב) **ה"ד** ר' יונה בעי למה לי נן אמרין כל מדות שאמרו חכמים כו'. מכאן נראה דלא גרסי' במתני' שאמרו חכמים בכרם, דא"כ לא מקשי מידי דהא בכרם דוקא אמרי' דאין בו ועוד:

(שם) עליו כלקתני במתני' מיהו פסקי ערים אסיר ואינו מקדש וכדמפ' בגמ' דמותר פסקי ענייס ג' טפחים: אבל אין תימר אין ערים לגדר שרוי דברי חכמים חליקים עליו. פי' בתמיה הא ודאי אין חולקין עליו שמוספין על נין ערים לגדר וא"כ למה לו להביא: ומשני ולא שמיע דא"ר יעקב בר אחא איתפלגון כי' ערים עצמו מהו ט"ס וצ"ל בין ערים לגדר מהו: והוא שיהא בקרן זויה ארבעה טפחים כדי מקום. פי' הא דקתני במתני' דערים שהוא יוצא מן הכותל וכלה מכותלו לו עבודתו דהיינו ששה טפחים מן הגפן מפרש בגמ' דהיינו דוקא כשיש בכותל היוצא ד"ט כדי מקום או אין נותנין עבודה אלא לגפן אבל אם אין ד"ט או בטל כל הגדר לגבי גפן ומודדין ששה טפחים מסוף גדר: באילו שפוד של מתכות תחוב בו. פי' הא דקתני במתני' הפרח היוצא מן הערים כו' כנגדו אסור מפרש דהיינו שרואין כאילו שפוד של מתכת וכו' ונתוח כו כד ואז כל מה שכנגדו אסור אפי' עכשיו כשהוא נכפף אינו כנגדו הסור: עד מקום שהוא נקמז. פי' דאינו אסיר אלא עד אותו מקום שהוא עומד נכפף והראש תלוי למטה מקום שהוא (כתחב) [נכפף] אסיר והשאר מותר: את אחר מותר צ"ל אתה אומר מותר: הדרן עלך איזהו ערים

## המבריך פרק שביעי

(דף ל"א ע"ב) **הלכה א** אי משום זרעים באילן. פי' דאסור במבריך לזרוע על גבו כשאין שם ג"ט משום זרעים באילן: למה לי גפן. פי' למה לי למתני' גפן הא אפי' בשאר אילנות אסור: אי משום עבודה. פי' דבמבריך את הגפן אפילו אינו עפר על גבה ג"ט אין אסור משום זרעים באילן אלא משום עבודה ולהכי תני גפן דעבודה לא שייכא אלא גבי גפן והא דבעיא ג"ט עפר היינו כמו הרחקה: וע"ז מקשי לתני ששה דהא עבודת גפן ששה טפחים: ומשני כר' עקיבא, פי' דלא בעי הרחקה אלא שלשה: ומקשי אין כר"ע אפי' מן הצד נמי. פי' אין תימר דמתני' איירי משום עבודת הגפן והעפר שע"ג הוי הרחקה כמו שהוא מרחיק מן הגפן א"כ אמאי קתני במתני' דאם אין עפר על גבה לא יביא זרע עליה משמע הא מן הצד שפיר דמי ואמאי כיון דמשום עבודת הגפן אפי' מן הצד יהא אסור: ומשני במבריך ליכא איסור אלא משום זרעים שע"ג דגפן אבל משום עבודתי הגפן כיון שהוא טמון בארץ אינו אסור אפי' אין עפר על גבה שלשה טפחים וכן משום זרעים באילן: אפי' מן הצד ניתני ג' ט"ס וצ"ל אפי' מן הצד נמי: תמן. הבא. צ"ל להיפך הכא תמן: אין השרשים מהלכין מן הצד. פי' מדאינו אוסר לזרוע מן הצד משום זרעים על גבי הגפן: כי רגלים ומי רגלים עד את המחרישה מיותר: (דף ל"ב ע"א) והוא שאין הראשון נראית. פי' הא דקתני במתני' בארכובה שאין מודדין אלא מעיקר השני היינו שאין הראשון נראה שכולו מכוסה בעפר: אבל אם הראשון נראה נותן ששה טפחים לכאן כו'. שמודדין מן שניהם:

**הלכה ב** (ע"ב) בינתים. חס' כאן וצ"ל תמן תנינן הנוטע שתי שורות אם אין בינתים שמונה אמות לא יביא זרע לשם זרע בינתים מהו ר' יוחנן אמר כו': מה נפשך עד א"ר יוסי ט"ס וכצ"ל מה נפשך כרם גדול שנטע מטע ט"ז על ט"ז. פי' אי איירי בכרם גדול א"כ מסתמא נטע ט"ז על ט"ז כלרך כרם גדול א"כ למה לי חורבנו אפי' מטעהו. פי' למה לי דקתני במתני' מותר הורבן הכרם שאינו מקדש אפי' לא נחרב כלל נמי אינו מקדש המותר שמד' אמות לכאן וד' אמות לכאן: (דף לג ע"א) אי בכרם קטן שנטע שמונה על שמונה אין לו מחול. פי' וא"כ אמאי קתני במתני' מותר מחול הכרם דמסתמא בכרם ה' איירי הא בכרם קטן אין לו מחול: בתוכו אסור ואינו מקדיש. פי' לר"ל דסבר גבי פחות משמונה בכרם קטן שאינו מקדש: הוצה לו לא כ"ש. פי' שאינו מקדש וא"כ אמאי קתני הכא מותר מחול הכרם שאינו מקדש דהיינו המותר מד"א ואי בכרם קטן הא אפי' אם נטע פחות משמונה על שמונה לא מקדש כלל לר"ל: ודע דכל מה דקתני הכא שמונה וגם עשרה היינו פחות מכהו דאל"כ בכרם גדול שנטע מטע שם עשרה היה יותר אפי' לכתחילה להביא זרע לשם וכן בכרם קטן בשמונה אמות כדקתני במתני'. ואין להקשות דהכא משמע דהא דאין לכרם קטן מחול היינו לענין שלא יקדש אבל להביא זרע אסור להביא זרע במחול ולעיל משמע דאין לו מחול כלל. דאיכא למימר דהא דקתני לעיל נמי דאין לו מחול היינו בשתים עשרה כשאר מחול הכרם אבל בשמונה אסור לטביא זרע אבל אינו מקדש כמו תוכו: ומשני אלא כי אנן קיימין כרם גדול. פי' דהיינו שיש לו כמה שורות אלא שנטע על מטע כרם קטן דהיינו שמונה על שמונה לכך בתחילת מטעתו מקדש ג"א מכאן וד' אמות מכאן וצריך לומר מותר חורבן הכרם וגם יש לו מחול: א"ר יוסי כו':

(שם) **הלכה ג** אין לי אלא ברמך כרם אחר מנין ט"ס וצ"ל כרם אחרים כנין. פי' דהיינו שיהא חייב אפי' זרע כרמו של עכו"ם כלאים: כרם ולא כלאים ט"ס וצ"ל ולא ברמך. פי' דכתיב ותבואת הכרם והתם לא כתיב כרמך אלא כרם לרבות של עכו"ם וחייב: דר"מ היא. פי' הא דמרבה הכא דאף בשל גוי אסור לזרוע כלאים אתיא כר"מ דאמר אין קנין לנכרי בא"י דא"כ הוי כמו של ישראל אחר ולכך אתי שפיר הא דקתני בברייתא של אחריך דמשמע של עכו"ם נמי בכלל דאי לרבנן דסברי יש קנין וכו' מנלן דבשל עכו"ם חייב דילמא האי כרם אתי לרבות של ישראל אחר: (ע"ב) אמר ר' יוחנן ד"ה היא. פי' דה"א כאי ברי הא אפי' כרבנן דסברי יש קנין וכו' וא"כ כרמו של עכו"ם מותר ליזרע כלאים והא דקתני הכא כרם אחרים דמשמע דשל עכו"ם לחיוב: הפתר בעכו"ם שזרע כרמו כלאים ולקח מכנו ישראל. וקמ"ל מקרא דכרם שאינו צריך שיהיה דוקא בשעת זריעה כרמו אלא אפי' לקח אח"כ חייב והשתא אתי שפיר אפי' לרבנן דזה אסור טפי מבשל ישראל אחר וכיון דלא כתיב כרמך א"כ אפי' של ישראל אחר חייב כ"ש הכא: רש"ל עד המסכך צ"ל למטה קודם חד בר נש: מן הדא מיותר: המהזיק בו כנושא עבר. פי' במי הסומכין עליו אף שאינו נוטל שכר חייב כאילו נוטל שכר: (דף לד ע"א) בענבים שהן אסורות. קאי על מתניתין דפליג אי אסור התבואה אי לאו מפני שהן אינן שלו וקאמר דהכל מודים בענבים שהן שלו שהן אסורות: האוסר אינו נאסר. פי' התבואה נקרא אוסר מדכתיב בקרא פן תוקדש המלאה הזרע וגו' משמע דהתבואה אוסר את הכרם לכך קרא לתבואה האוסר ולענבים נאסר: המסכך גפנו של חבירו על גבי תבואתו של חבירו. פי' דמבעיא ליה למ"ד אדם אוסר דבר שאינו שלו אם סובר אף בשניהם אינו שלו אוסר או לא: ופשיט נשמעינה מן הדא א"ר יוסי מעשה וכו'. פי' דר' יוסי מייתי ראיה לדבריו דאדם אוסר דבר שאינו שלו: ומקשי על ר"מ מהמסכך גפנו של חבירו על גבי תבואתו של חבירו והא התם הרי שניהם אינם שלו וא"כ האיך אתה מותיב לר"מ דילמא אף ר"מ מודה בהא אלא שמע מינה דלא שנא אם האחד אינו שלו או שניהם אינן שלו למאן דאוסר אסור למאן דאינו אוסר מותר [ועי' בשנות אלי']:

(שם) **הלכה ד** ביני מתני' מותר לקצרו אפי' במועד כו'. פי' דלא תימא דחייב לקוצרו אפי' במועד קמ"ל דהא דקתני במתני' קוצרו אפי' במועד היינו שאין חייב לקוצרו אלא עד אחר המועד אלא שמותר לקצרו אפי' במועד: (ע"ב) מאימתי קרא אנס. פי' דליכוי אוסר אפי' למ"ד אין אדם אוסר דבר שאינו שלו: ומפ' משישתקע. פי' או אוסר מדאורייתא לדברי הכל: אמר ר' אחא. פי' דרבי אחא מוסיף דאם נתיאשו הבעלים אף שלא נשתקעו עדיין אוסרין מדרבנן: ומקשי ויש קרקע נגזלת. פי' והאיך אוסר את שאינו שלו: ומשני אע"פ שאין קרקע נגזלת. פי' לקנות בחזקה מ"מ יש יאוש לקרקע פי' דהיינו אם נתיאשו הבעלים או אף שלא נתיאשו אלא נשתקעו קנה ומשו"ה אוסר.

(שם) **הלכה ה** וכבן עזאי יספר אשכח תני. ט"ס וכצ"ל מתני' דלא כבן עזאי יספר. פי' מתני' דקתני וכן בירק מחזיר אתיא דלא כבן עזאי דלבן עזאי צריך לספר אותן החתיכות הנוטות תחת הגפן: וכן תני ר"ע אומר וכו': מסייע לר' יוחנן מסייע לר' הושעיא צ"ל להיפך שמסייע לר' הושעיא מסייע לר' יוחנן: מ"ד משתשליש מסייע לר' הושעיא. פי' מאן דאמר שאינו נאסר אלא עד שתשליש מסייע לר' הושעיא דאמר לעיל אם עשבים יוצאין והכל מותר: ומאן דאמר משתשריש. פי' דתיכף משתשריש נאסר: מסייע לר' יוחנן דאמר לעיל לעולם הכל אסור פי' ואפי' עשבים: דכתיב ותבואת הכרם. פי' מייתי ראיה דאינו מקדש עד שתגמר קצת שיהא נקרא תבואה: ביני מתני' אינה מתקדשת. פי' הא דקתני במתני' תבואה שבשלה כל צרכה וענבים שבשלו כו' לריכן אינה מתקדשת היינו דהיא אינה מתקדשת אבל אחרים מקדשת:

**הלכה ו** בטהרה זרעים צ"ל בטהרת זרעים: (דף ל"ה ע"א) דלעת כתלוש הוא ט"ס וצ"ל דלעת שבו. פי' שבעלין נקוב כתלוש הוא לסכך בו כו'. פי' שיהא דבעי תלוש מן הקרקע אי נחשב כתלוש או לא: הפכו ויש כרם מטלטל. ט"ס וכצ"ל הפכו אינו כרם ויש כרם מטלטל: (ע"ב) הפלוגתא דר"א ור' יוחנן לר"י אסור לר"א האוסר אינו נאסר: הדרן עלך המבריך את הגפן:

## כלאי הכרם פרק שמיני

(שם) **הלכה א** מה כר"ע עד בשלא קיים צ"ל למעלה אחר כלאי הכרם אסורין. וכ"פ הגר"א דקתני במתני' כלאי הכרם אסורין פי' מלקיים אתיא כר"ע דר"ע אמר המקיים עובר בלא תעשה: ומשני הכל מודים באיסור שהוא אסור. פי' דלא פליגי רבנן אלא במלקיות אבל לענין איסור אף רבנן מודו ובמתני' לא קתני אלא אסורין: והדר מייתי ברייתא: כתיב שדך לא תזרע כלאים אין לי אלא הזורע מקיים מנין תלמוד לומר כרם ולא כלאים ט"ס וצ"ל כלאים שדך לא. פי' דכתיב ברישא דקרא לא תזרע כרמך כלאים ואח"כ כתיב שדך לא תזרע כלאים ודרשינן מדלא כתיב גבי שדך ג"כ לא תזרע שדך כלאים כמו גבי כרמך אלא למידרש כלאים דכתיב גבי כרמך על שדך כלאים שדך לא והיינו אפי' המקיים דלא כתיב בה זריעה כלל *) : והשתא מקשי מה כר"ע. פי' דהא הכא לענין מלקות קיימינן: ומשני בשלא קיים ע"י מעשה. פי' או פליגי רבנן וסברי שאין לוקין עליו אבל בשקיים ע"י מעשה אף רבנן מודו שלוקין: כהדא דתני כו'. ומשמע ליה דאתיא כר"ע: ונאמר להלן פן תוקדש וצ"ל פן תנקש: (דף ל"ו ע"א) אף כאן אסיר בהנייה ומקשי וקודש אסור בהנייה ומשני ביאתו כו': חבריא אמרין. הראשון מיותר: להתרייה. פי' שאם התרו בו משום כרם שיהא לוקה: מן ששה טפחים וכן ד' אמות ט"ס וצ"ל תמן ששה טפחים. פי' דהא ללקות אינו לוקה אלא עד שיהא בתוך ששה: וכאן ד' אמות. פי' אפי' אם הם בתוך ד"א לוקה דהיינו אם הם בתוך ד"א לכרם או לוקה אפי' השני מינין רחוקין זה מזה כמה אמות: ועל זה מקשי מה אנן קיימין. פי' מדלא מחלק ביניהם אלא דשם ששה טפחים וכאן צ"ל בתוך ד"א לכרם משמע הא בגדר שוין הן פי' דאף בכרם אין חייבין מלקות לר' יוחנן אלא עד שיהא השני מינין מוקפין בגדר ולכך מקשי מה אנן קיימין אם בשעשה הגדר בפנים. פי' שעשה הגדר באמצע הכרם וזרע בתוכו שני מינין א"כ בטל הכרם דהגדר מחלקין ואינו לוקה: ואם כשעשה גדר מבחוץ זהו מחול. וא"כ אמאי קאמר כאן דצריך שיהא בתוך ד"א לכרם הא אפי' הוה חוץ לד"א נמי לוקה מכאן מוכח דס"ל להגמרא דגבי מחול אף שאינו מקדש אלא ד"א מ"מ לוקה על כל הי"ב אמות דחמירא ליה לקדש מללקות כמו גבי כלאי זרעים שלוקה ואינו מקדש: ומשני אלא כי אנן קיימינן בשהיה שם שדה תבואה והקריח לתוכה ד"א כו'. או לוקה אם יש עוד מין תבואה זרועה באמצע דהתבואה מופסקת ונעשה שני מינין וגם נעשה מחילה לאסור פי' ללקות אף שאינו נעשה מחילה להציל והיינו דוקא כשהיא בתוך ד"א לכרם או נעשה מחילה לאסור גם אותו המין וללקות עליו אבל אם הם חוץ לד' לא נעשה מחול דאין התבואה בטל לגבי הכרם להעשות מחול מחוץ להכרם וא"כ לפ"ז אין התבואה נאסרת וגם אותו המין שנזרע בתוך ד"א אינו לוקה עליו: (דף ל"ו ע"ב) על דעתיה דר' יונתן כתיב כו' לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים. פי' דהו"ל למיכתב לא תזרע כרמך סתם בשלמא לר' יאשיה צריך למכתב כלאים למימר דבלא כרמך צריך להיות כלאים אבל לר' יונתן דאמר אפי' מין אחד אסור קשיא למה ליה למיכתב כלאים: ומשני כי הא דא"ר הילא הן דאת אמר עד או כהא ט"ס וצ"ל הן דאתה אמר צריך (כריך) למה אמרה כלאים לא אמרה אלא כרם בלבד. פי' דאי לא הוה כתיב אלא לא תזרע כרמך הוה הייתי אומר דוקא כשהוא כרם אסור לזרוע כלאים היינו גבי כרם לבד אבל במפולת יד אפי' שאר אילנות אסור לכך כתיב כלאים דהיינו שבשעת זריעה יהיה כלאים והיינו מפולת יד ואפ"ה כתיב כרמך דוקא כלאים אבל לא שאר אילנות: או כי הא כו': עיקר כרמך לא תזרע כלאים. פי' להכי כתב כלאים למימר שאינו חייב מלקות אא"כ זרע עיקר כרמו כלאים דהיינו הטה ושעורה והרצן במפולת יד: תמן. הבא: צ"ל להיפך. הכא. תמן: הכא את אמר אין זרעי אילן קרויים זרעים פי' מלמתיר לזרוע בשדה אילן ולא הוו כלאים כמו שאר כלאי זרעים: ותמן את אמר זרעי אילן קרויים זרעים. פי' דמרבי התם שאר אילנות לענין פאה: ומשני הכא מיעט. פי' מדכתיב כרמך משמע דוקא כרם ולא שאר אילנות: ברם תמן ריבה. פי' מדכתיב שדך למפרע התם שדך לרבות אילנות: על כל זרע זרוע אשר יזרע מיותר: ולאו מתני' היא כלאים בכרם. פי' דקתני במתני' יש חורש תלם א' וחייבין עליה שמונה לאוין וקא חשיב נמי לאו דכלאים בכרם. והאיך אפשר כו': יכיל אנא פתר לה כר"ע. פי' ומשום מקיים ובלא חרישה לא הוי חייב דהוי לאו שאין בו מעשה אבל השתא דמחפה הרי הוא מקיים על ידי מעשה ולכך לוקין ולעולם לרבנן דס"ל דמקיים אינו עובר בלא תעשה אף מחפה אינו לוקה דאינו זורע: (דף ל"ז ע"א) כלום אמר ר"ע כו' צ"ל א"ל כלום אמר ר"ע אלא כו' לעבור [לעבורכם] וא"כ הכא ליכא לאוקמי כר"ע ומשום מקיים

*) בלי ספק דיש כאן טעות המעתיק דהגר"א ז"ל גריס כאן בירושלמי כמו בגמ' דמו"ק ב' ע"ב דילפינן לאסור קיום כלאים מדכתיב בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים ודרשינן כלאים שדך לא [דתיבת כלאים של בהמתך וגו' מסמיכים לשדך לא דמלינו כמה פעמים בש"ס דרש כזה כמו נפסחים כ"ח ב' דמסמיך שם ר"י הגלילי תיבת חמץ לתיבת היום ועי' יומא מ"ח. ב"ב קי"ח: זבחים כ"ה. בכורות מ"ד:] והמעתיק דהסביר לפרש מדכתיב ברישא דקרא לא תזרע כרמך כלאים ואח"כ כתיב שדך לא תזרע כלאים הוא טעות דמוכח דהפסוק לא תזרע כרמך כלאים הוא בפ' תצא כ"ב ב' והפסוק שדך לא תזרע כלאים הוא בפ' קדושים י"ט י"ט. ועי' נהגהות חשק שלמה במס' מו"ק דף ב' ע"ב וכס' תורה תמימה בפ' קדושים אות ק"מ. [אב"ן ישר"ס]

## הגהות הגר"א עם הערות הרד"ל ז"ל

**פ"ז** (דף ל"ה ע"א) ה"ו הפכו ויש כרם מטלטל. נמחק מלת מטלטל:

**פ"ח** (דף ל"ה ע"ב) ה"א ד"ה הוא כשלא קיים ע"י מעשה כו': (דף ל"ו ע"א) כרמך כלאים להחמיר עליו אפי' מין אחד כו': (ע"ב) לא אמרה או כהדא דאמר ר' זעירא כו': תמן מיעט הכתוב ברם הכא ריבה. מלאתי רשום על מלת תמן והכא כגירה ברולה להגיה בחלוף הכא מיעט כו' ברם תמן ריבה כו'. על כל זרע זרוע אשר יזרע. נמחק:

מקיים דהא הכא ללקות אנן קיימינן אלא ודאי משום זורע ואפי' כרבנן אתיא: אית לך למימר שביעית דר"ע. פי' דהא משום מקיים לא מחייב בשביעית אלא ודאי דהוה זורע: ומשני אנא פתר לה שביעית כר"א. פי' ומשום חרישה אבל לעולם זורע לא הוי: אף כל שהוא עבודה בארץ ובאילן. פי' וא"כ חרישה שהיא ג"כ בארץ ובאילן חייב: על דעתיה דר"י על דעתיה דר"א צ"ל להיפך על דעתיה דר"א על דעתיה דר"י. וה"פ על דעתיה דר"א דסבר שאין בכלל אלא מה שבפרט וא"כ לפ"ז לאסור בירות שיחין ומערות שאין עבודה בארץ ובאילן מותר אפי' לכתחילה ואפי' עשה אין בו. על דעתיה דר' יוחנן פי' דסבר כל כלל בעשה ופרט בלא תעשה אין למדין ולהכי ס"ל לענין היסור שאין לוקין על החרישה שאינו אלא בעשה אף שהיא עבודה בארץ א"כ ה"ה חפירת בורות אפשר שאסור אף שאינה עבודה בארץ ובאילן כיון שאין למדין כלל מפרט הוי הכל באיסור עשה או לענין היתר למדין שאינו אסור בעשה אלא דבר שהיא עבודה בארץ ובאילן אבל לא כל דבר שהיא עבודה בארץ ובאילן אסור ג"כ בלאו אלא זריעה וזמירה לחוד דאין למדין לאיסור אם הכלל בעשה ופרט בלא תעשה: א"ר בא עד ר' ירמיה צ"ל נהגן קודם יכול יהו לוקין: (דף ל"ז ע"ב) ליידה מלה כתיב ושבתה הארץ כו' לענין [לא] תעשה שבו. פי' אף העשה לא קאי אלא על אותן הדברים שדומין ללא תעשה דהיינו מה שהוא עבודה בארץ ובאילן דומיא דזריעה וזמירה: כאן צ"ל א"ר בא קרתיגניא טעמא דר' יוחנן ט"ס וצ"ל טעמא דר' יוסי. פי' בשלמא טעמא דר' ירמיה דאמר עובר בעשה מפורש דהיינו כשם שלענין איסור אין למדין אם הכלל בעשה ופרט בלא תעשה גם לענין היתר אין למדין כו' אבל ר' יוסי דאמר שאינו עובר בעשה קשה מ"ש ומפרש ר' בא דים ג"כ פרט דזריעה וזמירה בעשה דהיינו שם שנים וכו' וא"כ ילפינן שפיר בכלל ופרט דהעשה דושבתה הארץ לא קאי אלא על מה שדומה לזריעה וזמירה דהיינו שהיא עבודה בארץ ובאילן: יכול יהיו לוקין על התוספות שבו כו'. ברייתא היא: ר' יוחנן פתר לה על תוספת איסור דהיינו חרישה יכול שיהיו לוקין אף עליה ת"ל כו': ור"א דסבר דעל החרישה באמת לוקין משום הכי פתר לה האי תוספות על תוספת זמן דהיינו איסור שני פרקים הראשונים שאסור ג"כ בעבודה יכול שיהיו לוקין עליהם ת"ל כו': אית תנא תני שש שנים כו'. פי' הוא סיום הברייתא דלעיל על הא דקתני יכול שיהא לוקין על התוספת ת"ל שש שנים: אית תנא תני שדך לא תזרע כו'. פי' שמסיים הברייתא דלעיל ת"ל שדך לא תזרע כו': מ"ד שש שנים מסייע לר"א. פי' דמפרש התוספות היינו איסור שני פרקים ולכך מסיים שפיר ת"ל שש שנים דמשמע דמדאורייתא מותר לזרוע כל השש שנים ואינו חייב מלקות אלא על השביעית: מ"ד שדך לא תזרע מסייע לר' יוחנן. פי' דמפרש התוספת היינו תוספת איסור ולכך מסיים שפיר ת"ל שדך לא תזרע פי' דאין לאו אלא על זריעה וזמירה אבל לא על החרישה: מסייע לר' יוחנן כסייע לר"א. צ"ל להיפך מסייע לר"א מסייע לר' יוחנן: מתניתא פליגא על ר"א. פי' על הא דאמר ר' אליעזר לעיל דאף שהכלל בעשה ופרט בלא תעשה למדין: מהא דקתני השמר לא תעשה כו', פי' דכתיב השמר לך פן תעלה עולותיך ומינה ילפינן על המעלה בחוץ שהוא עובר בלא תעשה ועל שאר עבירות כתיב עשה דכתיב שם תעשה משמע ולא בחוץ והוא עשה וכל העשיות בכלל: ומנין לרבות שאר עבודות שיהא בלא תעשה ילפינן גז"ש שם שם מה מעלה וא"כ לר"א למה לי ג"ש ניליף בכלל ופרט אלא ודאי דכלל בעשה ופרט בלא תעשה אין למדין: ומשני שלא תאמר כו'. פי' דבאמת הוי ידעינן שהיא לא תעשה אפי' בלא גז"ש אלא דהוה אמינא דאינו חייב אלא אחת כמו גבי שבת דהא לאו א' כתיב ביה אבל השתא דילפינן ג"ש הוי כמו שנכתב בכל אחד לאו בפני עצמו: נטע וזמר בשבת צ"ל בשביעית: כלום א"ר זעירא צ"ל א"ל כלום א"ר זעירא:

(דף לח ע"א) **הלכה ב** בהמה עם בהמה ט"ס וצ"ל בהמתך כלאים לא. פי' אילו לא הוה כתיב אלא בהמתך כלאים לא: יכול כו'. וכי מה עשה מעשה כו'. פי' וא"כ למה ליה למכתב הרבעה הלא בהעמדה ליכא מעשה כלל: כאן צ"ל וכשמרביע מה עשה מעשה. פי' הלא אף במרביע לא עשה מעשה ואפ"ה חייב משום דכשהוא מטיל לפי דעתו כו' ואם כן הייתי אומר אף בהעמדה כן לכך צריך למיכתב לא תרביע למימר דאינו אסור אלא הרבעה: תמן לדעתה היא מהלכת. פי' שהרי הוא אינו יכול לילך הגלה שהיא עומדת חוץ לתחום שלו ואם לא היה הולכת אליו מה היה עושה: ברם הכא שהוא הולך אחריה וצועק על כרחה היא מהלכת ומשו"ה הוי הקריאת קול מעשה: לשלם כשואל צריך להיות השואל: ושלישים על כולו. כאן צריך להיות עמד שלמה ועשה ארבעה עמדה מלכות הרשעה ועשה אותן ה' ה':

(שם) **הלכה ג** יר"ם פוטר צ"ל מתיר: (ע"ב) אם בשקשר החבל בשערו ט"ס וצ"ל אלא בשקשר החבל בשערו. פי' ולכך מיבעיא ליה אם נאסר מפני שנושא החבל שבינתים או לא אבל מפני שזה נושא עגלותו של זה בודאי לא היה אומר שאין האחד מנהיג את חבירו כשאינו קשור אלא בשערו: ופשיט דאיתפלגון כו' מה נפיק מביניהון קשר החבל בשערן. פי' למ"ד מפני שזה נושא עגלותו של זה פטור ולמ"ד מפני שנושא החבל שבינתים חייב אבל אם קשרן בשערן בין על דעתי' כו' כצ"ל: פטור צ"ל מותר: שם לובי על שם וצ"ל על שבא מלוב על שם ולובים וכושים כו': הדא אמרת השני צ"ל קודם הדא אמרת הראשון: ר' יצחק בר נחמן עד ואלו הן הסימנין [שייך לקמן אחר והלשתן שותפין בה]: צ"ל אלו הן הסימנין וקאי על ר' יהודה דמתני': אנן בעיתון ט"ס וצ"ל אין אתון בעיתון: (דף לט ע"א) שלשתן שותפין בו. כאן צ"ל דברי חכמים כל מין פרידות אחד. ומותרין זה עם זה ואף שלזה אביו חמור וזה אביו סוס ג"כ מותרין: ר' יצחק בר נחמן בשם ר' הושעיא הלכה כר' יהודה: ר' בא ר' יהודא בשם רב מודים חכמים לר' יהודה בסוס כו' פי' שאסור: בני עזים. פי' שאביהן רחל: עם בני רחלים. פי' שאביהן עז: אסורין כו'.

פי' כר' יהודה: ולא כן אנן אמרין. פי' רבנן מודים בעז בן עז כו' כן צריך להיות:

(שם) **הלכה ד** אסורות והרמך מותר מיוהר: רמכה דלא כלונם צ"ל דאבלינם רמך כמה דתימר: יוסי ערקי אמר בר נש דטור כו' כצ"ל: כלי חרס בכלי נתר ט"ס וצ"ל כלי נתר בכלים כב"ש: (ע"ב) הוא ההיכל לפנים צ"ל לפני: ויעש את בית קודש הקדשים צ"ל לפני הדביר עשרים אמה כו': עשר אמה צ"ל עשרים אמה: הא שור ט"ס וצ"ל תני שור עם שור הבר כו': ותורב וראמנין. פי' על תאו וזמר: כר' יוסי. דהא חשיב בהדי חיה: הדרן עלך כלאי הכרם

# אינו אסור פרק תשיעי

(שם) **הלכה א** לאיזה דבר נאמר לא יעלה עליך צ"ל אמר ר' ניחה כו' בשם ר' זעירא לאיזה כו'. פי' שהוא דורש האי לאיזה דבר לענין אחר: פשתן הייתי אומר אפי' פשתן של ים כו' כצ"ל. פי' אילו לא היה כתיב אלא פשתן הייתי כו': (דף מ ע"א) מה צמר שאין לו שם לוויי אף פשתן שאין לו שם לוויי וצמר מנין שאין לו שם לוויי כו' כצ"ל: או בבגד פשתן והבגד יכול. פי' דהשתא דריש ליה לק"א הכי אילו לא הוה כתיב אלא והבגד הייתי אומר בין צבועים בין לבנים אבל זה ודאי הייתי יודע שאינו אלא צמר ופשתן דילפינן משעטנז שכל מקום דכתיב בגד שאינו אלא צמר ופשתים ת"ל בבגד צמר או בבגד פשתן להקישא: מה פשתן כברייתה כו' אוציא את הצבוע בידי אדם כו'. פי' ועדיין אני אומר שלא אוציא אלא את הצבוע בידי אדם כו': ת"ל בגד הצמר או הפשתים מה פשתים לבנה כו': תמן אמר בין צבועים בין לבנים. פי' גבי כלאים: והבא את אמר. פי' גבי נגעים: ובלבד לבנים: ומשני שנייא היא ששנה עליו הכתוב צמר צמר שתי פעמים. פי' שהניהם מיותרים דמוהבגד לחודיה הוי ידעינן דאינו נוהג אלא בצמר ופשתים כדפי' לעיל דכל מקום דכתיב בגד ילפינן מכלאים שאינו אלא צמר ופשתן לכך כתוב שתי פעמים למעט אפי' צבוע בידי שמים: בה פשתן כברייתה אף צמר כברייתו ט"ס וצ"ל מה פשתן לבן אף צמר לבן: א"ר זעירא כתיב כתונת בד קודש כו'. קאי על מתני' דקתני אין הכהנים לובשין לשמש בביהמ"ק אלא כו' ומייתי מקרא דכתונת בד קודש כו': והרי צמר עולה יחידי צ"ל אין עולה יחידי: הא מבחוץ מותר להעלות עליהם ט"ס וצ"ל הא מבחוץ עולה עליהם: שהן כותרים בכלאים תיבת מותרים מיותר: מה שני תולעת עד ר' יונה עולא בר ישמעאל מיותר: (ע"ב) והוי עלוי ט"ס וצ"ל וקאים עליה עד דהוא מברך. פי' שצריך לעמוד שם עד שיכרך בפניו המת דצריך לחוש שמא יקח אחר: ומיתב עלוי עשרה הוטין ומשפשפין ליה ט"ס וצ"ל פשפש ביה ומצא עשרה הוטין: צנורות מקלחין ביה אסור צ"ל מותר: בכרים ובכסתות מותר מיותר: את המצוה בלא העשה שזה אחת תיבת בלא תעשה מיותר: (דף מ"א ע"א) מותר להציע תחתיך צ"ל אבל מותר להציע כו':

(שם) **הלכה ב** רב אמר אסור והלכה כדברי האוסר. ט"ס וצ"ל רב אמר הלכה כדברי האיסר ואסור: עד שלא יתכוונו צ"ל דתנינן ובלבד שלא יתכוונו: בלא כך אינו אסור צ"ל ולמה אינו אסור משום כלאים. פי' לדידך דאמרת מכני שמחמם בו ידיו א"כ יהא אסור נמי משום כלאים: א"ל ולאו רב הוא כו'. פי' הא באמת רב סבר שאסור משום כלאים: רב אמר אסור והלכה כדברי האוסר ט"ס וצ"ל דרב אמר הל' כדברי האוסר ואסור: (דף מ"א ע"ב) מלא מסלקתה ט"ס וצ"ל משום מסלקתיה וה"פ דמקשי ולמה לא אמר ליה משום מסלקתיה. פי' דהא דאמר שמחמם בו ידיו היינו לאחר שמסלק הס"ת משם אז מחמם בו ידיו ולכך איכא למימר שאינו אסור משום כלאים כיון שאינו מוכרח לחמם בו ידיו בשעה שהוא נושא הס"ת א"כ אם יהיה בכלאים לא יחמם בו ידיו כלל אבל כשאין בו כלאים לכך הוא טמא מת דמסתמא יחד ג"כ לחמם בו ידיו כשמסלק הס"ת ממנו: ומשני משו"ה לא אמר לו כן דאילו אמר ליה בלא כך אינה אסורה בהנייה מה הוה ליה למימר ליה. פי' דהיה משיב הלא כשמסלק הס"ת היא אסורה בהנייה והאיך אפשר לחמם בו ידיו אלא ודאי בשעה שהוא נושא הוא מחמם בו ידיו וא"כ לפ"ז לא הפסד בלא חומות וא"כ שפיר מקשי ולמה אינו אסור משום כלאים: מטפחות הספג הדא דתימר. ט"ס וצ"ל מטפחות הספרין הדא דתימר כו':

(שם) **הלכה ג** ביתא דנשיותיה ההוא תיבת ההוא מיותר: א"ר אליעזר בר יוסי. פי' הוא מתרץ תירוץ פי' דהיינו שנוה ליתן לה כמי שהוא כאן ולא במדינת הים: (דף מ"ב ע"א) אנטולינוס צ"ל אנטונינוס: (ע"ב) וילעו עלוי צ"ל וייתי עלי: שבע שנים עשה א"י נשרפת הדא הוא דכתיב גפרית ומלח שרפה כל ארצה ואמר על אשר עזבו את בריה וכתיב והגביר ברית לרבים שבוע אחד וגמר ברית ברית כו' פי' מה התם שבוע אף כאן שבוע: (דף מ"ג ע"א) מייתבינן צ"ל מייתי להון: ונסתון צ"ל ונסבין: ימא דשליית צ"ל ימא דחסלת: להר ישימון ומצא צ"ל רואה:

(דף מ"ג ע"ב) **הלכה ד** אמר לון בגין דר"ז ט"ס וצ"ל אמר לון ולמה לא א"ל בגין דר' זעירא כו':

(דף מד ע"א) **הלכה ה** חווי ואריג צ"ל טווי ואריג: הא לנוז צ"ל הא נוז מותר כו':

**הלכה ו** מעהה. הראשון מיותר וה"פ והתנינן עשה שני ראשיה וא"כ היכי מפרש שני ראשים: ומשני עד יחות ויסיק כו': חוט שהשחילו עד ר' יונה צ"ל למטה קודם א"ר סימון: ומכאן אינו חיבור תפרו לבגד: (ע"ב) החוט חיבור לבגד כו': אמר ר' עולא עד ב"ם הבא וצ"ל א"ר עולא תמן ע"י שנים מלאכתן מתקיימת ברם הבא כו':

# הדרן עלך אינו אסור וסליקא לה מסכת כלאים

## הגהות הגר"א עם הערות הרד"ל ז"ל

דף ל"ח ע"א) **ה"ב** תניא ר"מ מתיר אם הי' מסייע כו': (ע"ב) ע"ג חברתה אלא בשקשרו כו': נפק מביניהון קשרן בחבל אבל קשרן בשערו כו':

**פ"ט** (דף מ' ע"ב) **ה"א** זבני' למית והוי עלוי עד דהוא מברך כצ"ל. פי' דאין מותר אלא למת וזהו עלוי פי' שתעמוד על הלוקחו למת עד שתראהו שהוא מכרך המת בו כדי שלא יעלהו בשביל חי (ומפני יוקר הבגד חשש שיחוס עליו ליתנו לתכריכי המת לכן לזה שיראה עד שיכרוך בו המת ואז כיון שנאסר בהנאה לא חששי שיחזור ויטלהו. כ"ל דוד): ולית להון קיום הדא דתימר בריקן כו': מ"ד מותר מדברי סופרים כההיא דאר"ז כו': שהוא דוחה את המצוה בל"ת שעה אחת כו'. (כמדומה שכוונתו בהגהה בל"ת במקום בלא תעשה דר"ה בל"ת הוא בלא תסור ור"ל כדאי' בברכות י"ט ב'):

(דף מ"א ע"ב) **ה"ב** אנטיטה מטפחות הדא דתימר כו'. פי' אליבא דרבנן:

(דף מ"ג ע"ב) **ה"ד** מסאנא בביתן א"ל מתני' היא א"ל בגין דר"ז דאר"ז אסור כו':

### הדרן עלך אינו אסור וסליקא לה מסכת כלאים

## עד אימתי פרק ראשון באורי הגר"א עד אימתי פרק ראשון

(דף א ע"א) **הלכה א** כתיב ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר כו' כצ"ל: א"כ למה חורשין כצ"ל: ר' זירא בעי ־א כן תנינן כצ"ל: ויעקרו אותו מן התורה אלא כדי להודיעך כצ"ל: ובשנה שהתירו לו קרא סמכו ושבתה הארץ שבת לה' מה ־רב שבת כצ"ל: שהוא מתיש את כחו מתוך שהוא יודע כו' כצ"ל: פעמים שאין הגשמים מצויין ואין הליחה מצוייה והוא אסור לחרוש קודם לעצרת כדברי ב"ש. פי' וא"כ גם ב"ש פעמים מחמירים ודו"ק:

(שם ע"ב) **הלכה ב** תמן אהאמרת כא לא אתאמרת. פי' דרב נמי לא פליג אלא התם גבי הקונה אבל הכא אפי' רב מודה דגם בעשויין סורה חורשין כל בית סאה דתנן גבי עשר נטיעות מפוזרות היתה עשויה סורה אין חורשין משמע בזקנות אין חילוק: א"ר יונה אפי' כאן אתאמרת בקרובים. פי' דרב סבר אפי' בזקנות בעינן סורה והא דמשמע ממתני' דנטיעות דבזקנות לא בעינן סורה היינו במפוזרות כמו בנטיעות והכא בקרובים: והדר פריך א"ל ר' מנא ואם בקרובים בשעה שעשוין צובר השרשין מהלכין מן הצד ובשעה שעשוין שורה אין השרשין מהלכין מן הצד. פי' דאף בקרובים אין סברא לחלק בין צובר ובין סורה כיון דהטעם דאין חורשין מפני שהשרשים מהלכין מן הצד מה לי צובר מה לי סורה בשלמא גבי נטיעות הלכתא ואין משיבין על ההלכה ודו"ק: היו נתונים בצד הגדר חורשין כל בית סאה בשבילן. פי' כיון דבמתני' לא תנן חילוק בין שעומדים באמצע בין בצד הגדר משמע דאף בצד הגדר חורשין כו': וע"ז בעי ר' יוסי א"כ ניתן להם ארבע סאין סאה לכאן כו': היתה גפן אחת מודלית ע"ג שתי סאין. פי' אחת גבוה מחבירו: את חורש קרקע שתחתיה כו'. פי' הדין כן גבי גפן אחת וה"ה ג' גפנים שחורשין בשבילן כל בית סאה: אלו שלמעלן חורשין עד למטן ואלו שלמטן חורשין עד למעלן: וע"ז פריך ניחא אלו שלמטן חורשין בו עד למעלן אלו שלמעלן חורשין בו עד למטן בתמיה פי' וכי דרך השרשים לילך למעלה: ומשני נשמיענה מן הדא כו' (דף ב' ע"א) בין מלמעלן בין מלמטן. פי' משמע אף שהאילן למטה והבור למעלה: ואח"כ מקשי נימר כו' ודו"ק:

(שם) **הלכה ג** מתני'. אם ראויין לעשות ככר דבילה. פי' בין כולם: גמ'. ובלבד שלא יפחות מחשבון משולשים. פי' מאותן התשעה יהי' שלשה שיעשה כל אחד שלים מככר דבילה: ר' זעירא כו' ובלבד שלא יפחות מחשבון מתושעין. פי' שיעשה כ"א תשיעית מככר: ה"ג היו ארבעה ואין הבקר עובר בכליו אין חורשין כל בית סאה בשבילן. פי' מכיון שאתה צריך ליטול בנים לא נשתיירו ג' אילנות: היו חמשה כו': לא אתיא אלא על רישא. [פי' על הא דתנן לעיל בהלכה א'] וב"ה אומרים עד עצרת [עליה קאי] שנאמר בחריש כו': ה"ג יצא קציר העומר שהוא מצוה (ע"ב) ר' ישמעאל כדעתיה כו'. פי' אבל לרבנן דסברי העומר בא מסוריא א"כ א"צ לקצור בזמנו ובודאי אינו דוחה שבת:

(שם) **הלכה ד** ה"ג דתני ר' חייא רובה שלשה אילנות כו':

(דף א ע"ב) **הלכה א** וכא לא איתאמרת. הכא במתניתין מודה רב אפילו בעשוין סורה מדתנן בנטיעות היתה עשויה סורה אין חורשין משמע בזקינות אפי' בעשוין סורה: כא איתאמרת קרובים ור' יונה אמר דכאן נמי סובר רב צובר דוקא והא דתנן בנטיעות היתה עשוין סורה כו' ומשמע בזקינות אפי' עשוין סורה היינו דהם איתא במפוזרות וכאן איירי בקרובים לכן בעינן בזקינות דוקא צובר: בשעה שעשוין צובר השרשים מהלכין כו'. גם בקרובין אין לחלק בין צובר לסורה הרי טעם דחורשין מפני השרשים מה לי צובר מה לי סורה אבל גבי נטיעות הלכתא היא ואין משיבין על הלכה: היו נתונים בצד הגדר. כלומר מדלא פי' במתניתין שהם עומדות באמצע של בית סאה משמע אפי' עומדין בצד הגדר. וע"ז בעי ר' יוסי א"כ ניתן להם ארבעה סאין. היינו בית סאה מכל צד: (ג) ע"ג שני סאין. ואחד גבוה מחבירו: וקרקע שתוצה לו מלא האורה וסלו (ד). זה הדין בגפן יחידי וה"ה בג' אילנות שחורשין בשבילן כל הבית סאה:

(דף ב ע"א) **הלכה ג** ראוין לעשות ככר. היינו בין כולם יהי' ככר: שלא יפחות מחשבון משולשים. פי' שלשה מהתשעה יהיו עושין ככר (ה): שלא יפחות מחשבון מתושעים. אף שיהי' ככר מכל התשעה סגי רק שכל אחד לא יפחות חלק תשיעית מככר: רואין אותו כאלו אינן. ואם תאמר שנים שבינתיים כאילו אינן הרי אין כאן שלשה אילנות אבל בחמשה אפי' כשאתה רואה שתים שבינתיים כאלו אינן נשארו שלשה: אלא על רישא. היינו בה"א עד העצרת שנאמר בחריש ובקציר (ו): (ע"ב) ר' ישמעאל כדעתיה. אבל לרבנן עומר בא מסוריא ואינו צריך לקצור בזמנו וא"כ אינו דוחה שבת:

(שם) **הלכה ה** ודלא כר"ע. פי' נטיעות דלא כאבא שאול. והני תרתי דלא כר"ע (ז): אף הדא מקזתא. מלשון מגזתא מה שאומרין בבבל הלל בדילוג כדאמרינן בגמרא רב עלה לבבל כו' (ח): נותן לה כזקינה. דבשביל ג' אילנות חורשין כל בית סאה: נותן לה כנטיעה. דאין חורשין כל בית סאה עד שיהיו עשר: איתא חמי נטיעות מעין עשר כו'. דמשמע דא"כ נטיעות שהן נראית כזקינות מעין עשר וזקינות שהן נראית כנטיעה מעין שלש (ט): ומשני מהו מעין עשר כו'. נטיעות הנראות כעין זקינות מעין עשר לחרוש עד ר"ה והזקינות הנראות כנטיעות מעין שלש שאין חורשין אלא עד עצרת: (דף ג' ע"א) לית הדא פליג על רב. ר"ל לר' יונה דאמר לעיל כאן נמי אתאמרת דגם בזקינות ס"ל לרב בעשויין צובר ולא סורה. והתני כאן בנטיעות שעשוין סורה

(שם) **הלכה ה** ה"ג ערבה ונטיעות וניסוך המים הלכה כו': ודלא כר"ע. פי' נטיעות דלא כאבא שאול והני תרתי דלא כר"ע כו': ועכשיו למה הן חורשין. פי' כיון דהלכה היא ודאי אין ב"ד יכול לבטל ולמה חורשין כו': אף הדא מקז־ה: פי' מלשון מגזתה מה שאומרין בבבל הלל בדילוג כדאמרינן בגמ' רב עלה לבבל כו': ה"ג תני נטיעות שהן נראות כזקנה את נותן לה כזקנה זקנה שהיא נראית כנטיעה את נותן לה כנטיעה. פי' כזקנה אם יש ג' חורשין כל בית סאה ופי' כנטיעה שלא יהא חורשין עד שיהא עשר בבית סאה: ואח"כ מקשי איתא חמי נטיעות מעין עשר וזקנה מעין שלש. פי' דמשמע דא"כ נטיעות שהן נראות כזקנות מעין עשר וזקנה שהן נראות כנטיעה מעין שלש: ומשני אמר ר"ה כהו מעין עשר שאין נטיעה מעין שלש שלא תאמר שלש נטיעות שהן עשר כזקנות שהן עושות ודכוותי' עשר זקנות שאינן עושות כנטיעות שאינן עושות לפום כן צריך לומר נטיעות מעין עשר. פי' שיהיו הנטיעות הנראות כזקינות מעין עשר שיהיו חורשין עד ר"ה והזקנות הנראות כנטיעות מעין שלש שיהיו חורשין עד עצרת כו': ה"ג שדה קנים נדונית כנטיעות כו' ר' אבהו כו' במפוזרים שנו: (דף ג' ע"א) לית הדא פליג על דרב דרב אמר בעשויין צובר. פי' לר' יונה דאמר לעיל כאן נמי איתאמרת פי' דרב סבר דאף בזקנות בעינן צובר ולא סורה א"כ האי מתני' פליגא על רב דהכא משמע דוקא גבי נטיעות כשהיתה סורה אין חורשין אבל בזקנות אף בסורה חורשין: ומשני כאן ע"י שהן כפוזרות רואין אותן כאלו הן מלאות כו'. פי' הכא איירי במפוזרות ולכך דוקא גבי נטיעות מחלקין בין צובר ובין סורה אבל בזקנות אין חילוק ורב דמחלק איירי שכולם נתונים במקום אחד:

שם

## הגהות הגר"א

**פ"א** (דף א' ע"א) **ה"א** כתיב ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר [א] כצ"ל ומוחק תיבות תעשה מעשיך ומוחק תיבת וכתיב: למה חורשים עד ראש השנה כצ"ל ומוחק תיבת נאמר: ר' זעירא בעי כצ"ל ומוחק תיבת ר' יוחנן: מעתה יעקרו אותו מן התורה כצ"ל ומוחק תיבת המשנה: למקרא [ב] סמכו ושבתה הארץ שבת לד' כצ"ל ומוחק תיבות ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך: א) מתיש את כחו מתוך שהוא כצ"ל. ומוחק תיבת ויחרוש: אינו מתכוון אלא לעבודת הארץ כצ"ל: ב) והוא אסור לחרוש כצ"ל. ומוחק תיבת עתיד: (ע"ב) **ה"ב** אמר ר' יונה כא אתאמרת כצ"ל. ומוחק תיבת אפילו וה"א של תיבת הכא: א"ל ר' מנא ואם בקרובים בשעה שעשוים צובר השרשים מהלכין מן הצד ובשעה שעשוין שורה אין השרשים מהלכין מן הצד כצ"ל. ומוחק תיבות והא תנינן כדי שיהא הבקר עובר בכליו: מלא דאורה וסלו כצ"ל. ומוחק תיבות חוצה לו: ופס אלו שלמעלן חורשין בו עד למטן ואלו שלמטן חורשין בו עד למעלן ניחא אלו שלמטן חורשין בו עד למעלן אלו שלמעלן חורשים בו עד למטן כצ"ל ומוחק תיבות שלמעלן חורשים בו מלמטן ואלו שלמטן חורשים בו שלמעלן: (דף ב' ע"א) **ה"ג** אנו עושה הרבה כו' אין פירותיהן נסין כצ"ל ומוחק הוא"ו של ואינו עושה וגם הוא"ו של ואין פירותיהן: היו ארבעה ואין הבקר עובר בכליו כצ"ל ומוחק תיבות והבקר עובר בכליו שנים: את רואה אותן כאלו אינן ומוחק תיבת חמשה: יצא קציר העומר שהיא מצוה (ע"ב) ר' ישמעאל כדעתיה דר"י אומר אין העומר כו' כצ"ל: **ה"ד** דתני ר' חייא רבה ג' אילנות כצ"ל ומוחק תיבת דר"ח: **ה"ה** ערבה ונטיעה וניסוך המים הלכה למשה מסיני כצ"ל: תני נטיעה שהיא נראית כזקינה את נותן לה כזקינה זקינה שהיא נראית כנטיעה את נותן לה כנטיעה אית חמי נטיעה מעין עשר זקינה מעין שלש אר"ח מהו מעין עשר שאין נטיעה מעין שלש שלא תאמר שלש נטיעות שהן עושות כזקינות שהן עושות ודכוותי' עשר זקינות שאינן עושות כנטיעות שאינן עושות לפום כן צריך מימר נטיעות מעין עשר שדה קנים נידונית כנטיעות ר' אבהו בשם ר"י בר"ח במפוזרות שנו:

(דף ג' ע"א) לית הדא פליגי על רב דרב אמר בעשוין צובר הבא ע"י שהן מפיזרות כצ"ל פס כל הסוגיא: ומוחק נטיעה מעין עשר וזקינה מעין שלש איתא חמי: ומוחק ואת אמרת נטיעה מעין עשר: ומוחק בעשר שאינן עושות ודכוותי' שלש: ומוחק שהן עושות כעשר: ומוחק בשדה הבואה. ובסאתים. ומוחק שמואל דשמואל אמר בעשוין שורה תמן. ומוחק תיבת הכא:

נטיעות

הגהות הגר"א ע"פ העתקת הרד"ל א) מעבה את הקורות מכאן והולך כצ"ל: ב) הליחה מצויה ואין עתיד לחרוש כו' כצ"ל:

## בני משה

[א] כזה כתוב בסדרן שמות ל"ד כ"א. ובכ"מ ובר"ם איתא כגי' הספר. היינו שמות כ"ג י"ב כתיב ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות. אבל ליתא בחריש ובקציר תשבות. ולדידהו צ"ל דיליף ע"ד דילפינן מליאה ממליאה ז"ש כתיב בחריש ובקציר. וע"פ טעות נשמט בר"מ תיבת וכתיב וגם בטעות ליינו שמות ל"ד:

[ב] עי' תו"ח ד"ה הכב. ולקמן ילפינן לה מקראי אין לסקמות דמשמע דס"ל תוספות שביעית מן התורה ולא כן פי' הרמב"ם וכו' וגם הכב כו' עכ"ל. הנה במו"ק ד' ע"א מבואר דאין לסקמות. דאיתא שם אלא הלכתא לר' ישמעאל וקראי לר"ע. ובכדי שלא תקשה תנא היכי קאי דקתני עד אימתי חורשין. נתיישב להרע"ב דתנא אקרא קאי וזה שהכריח להרע"ב לומר ולקמן ילפינן לה מקראי היינו כר"ע. ומסקינן במ"ק דר"ג וב"ד ס"ל כר' ישמעאל. ובדפסקינן הלכתא כר"ג הכיאו דברי ר' ישמעאל. ומ"ש תו"ח דאל"כ דאינו אלא הלכה אין איסור רק כ' יום לפני ר"ה עכ"ל. בהדיא איתא במ"ק שם הלכתא ל' יום לפני ר"ה ואתי הני תיקון מפסח ועצרת וכ"ה ברמב"ם פ"ג ה"א:

(ג) ולפע"ד לפרש האי ר' לעזר שאל הייתו מקשה לר' מנא דאמר טעמא דחורשין מפני השרשים המהלכין מן הצד. הלא במתניתין דג' אילנות בעשוין סורה מזו לזו ע"ז אמה ולצד כ"ה אמה. ר"ל באורך הסורה לא ניתן לחרוש יותר מחמשים אמה. ע"כ שאין השרשים מתפשטים מכל אילן כ"ה מחוגה אמות לכל צד ואתה יכול להרחיק זו מזו רק ע"ז אמה. ולשני לדדי הסורה את חורש בשבילן כ"ה אמה מכל צד. ור' שמואל ב"ר יצחק מוסיף להקשות היו נתונים בצד הגדר חורשין כל בית סאה בשבילן. היינו נמי מזו לזו ע"ז ומן הצד חמשים אמה. א"כ יוסי אין בעי. ר"ל ר' יוסי אומר לר' שמואל ב"ר יצחק אם הקשית כזה מן העומדים בצד הגדר. הי' לך להקשות יותר. כי לפ"ז מתן להם ארבעה סאה. סאה מכל צד:

(ד) עי' ב"ב פ"ב ב' רש"י ד"ה כמלוא אורה. אורה שייך למימר בתאנים וגוזל בענבים עכ"ל והר"מ נפי' כאן. אורה הוא הלוקט בתאנים ברוב ובבל נאמר על הגפן וכו' ע"כ. משמע ע"ל הזכות נמלא בגפן. והנה מלינו גם בבשמים אריתי מורי. וכן בקליר נשים באות מאירות [ישעי' כ"ז י"א]. ועתוי"ט שקילר בלבוש:

(ה) ועפ"ז מתפרש יפה דעת הרמב"ם נגד הראב"ד פ"ג ה"ד ועכ"מ. ונראה הראב"ד בהל' ה' וכ"ה בכ"מ ול"ל בהלכה ד'. ולא זכיתי להבין דברי הר"ש ז"ל וכן ד' וה' עד ט' כו' ואם לאו שים א' מהן שאין עושה ככר אין חורשין כו' ואח"כ כתב ואמרינן עלה בירושלמי כו' היינו שליש ככר לכל א' כו' דהיינו תשיעית ככר לכל א':

(ו) לא זכיתי להבין הלא בירושלמי מתבאר [דלא קאי] אלא על רישא אין חורשין לבן אלא לורכן שנאמר בחריש ובקציר תשבות: שם בירושלמי ה"ד וחורשין כל בית סאה עד ראש השנה. ממוי"ט מ"ש ד"ה וחורשין כו' היינו לאחר תקנת ר"ג עכ"ל. והוא תימא. אם לאחר התקנה הותרה עבודת האלן היינו בין בשדה אילן בין בשדה לבן ולמה לן ה"א מלטרפים:

(ז) אין אלו אלא דברי תימא *): שם בירושלמי ה"ה שאם בקשו לחרוש יחרושו. נוגא ילאתי פיות הגדולים הייתי מגיה שאם נהמ"ק יחרוב יחרושו. ולא זכיתי להבין מ"ש בכ"ם ותימא דלא קאמר מכום דנמנו על ב' פנקים הללו והתירום עכ"ל:

(ח) אפשר ר"ל כמ"ש פיטף במלחמה תרגומו כסוסיא דגזיא בקרנא. וכוונתו מ"ש בתענית כ"ח ב' רב אקלע לבבל חזינהו דקא מדלגי דלוגי כו':

(ט) קשה הדברים מסבין. ונראה שר"ל שמקשה במ"ש את נותן לה כזקינה וחורשין בשביל שלש אילנות והתני ר"ל בתוספתא מקיים בה נטיעות מעין עשר כו':

מי

*) [פי' דים להבין הלוא בירושלמי מבואר דר"ע אמר רק על ניסוך המים דבר תורה ולא על ערבה ולמה כתב הגר"א ז"ל והני תרתי דלא כר"ע וצ"ע]:

## כתב יד א'

(סס) **הלכה ו** ה"ג והן שיהו הג' נטיעות רבות על דילועין התיב ר' מנא והתני ג' קשואין כו'. פי' דמשמע דאינו צריך שיהיה הרוב מן הנטיעות: ואח"כ נ"ל ר' חנניה כו' לא מסתברא אלא בדלעת יונית לא אתיא על סיפא. פי' דבריתא אפי' דלועין מצטרפין ותנינן במס' כלאים כל הן דאת אמר קשואין אף דלעת מצרי בכלל: ה"ג מהו שאמרו בנות חמש בנות שש כו': אתיא בפוריא. פי' קודם בנות חמש: ומשני כד טריפין לעוביה. פי' אינו עב כל כך כמו בנות חמש:

הדרן עלך עד אימתי קמא

## עד אימתי פרק שני

(דף ג' ע"ב) **הלכה א** ר"מ שנייא מחלוקת ור"ש שנייא כב"ה. פי' ר"מ מפרש דעת שניהם מסתכלה הליחה הוא דעת ב"ש שאמר לעיל כל זמן שהוא יפה לפרי ולכל זמן שבני אדם כו' הוא לב"ה ור"ש אינו מפרש אלא דברי ב"ה ונותן ג"כ זמן קבוע דלר"מ אף לב"ה אינו זמן קבוע כ"כ אלא פעמים שהוא מוקדם ופעמים שהוא מאוחר ודו"ק: מן הוי מאן תנא עד לא סוף דבר מיוהר:

(דף ד' ע"א) **הלכה ב** ה"ג ויטע וישרש ואילן עושה שרשים משלשה ימים אלא ר' אומר עד לפני ר"ה שלשה ימים כדי שיזרע אירז וישרש ויטע דלועין וישרש כו': ה"ג רש"א אבל לא מכסחין וכאן הוא אמר הכין. פי' נוטל את העלה מן האשכול: ומשני שניא הוא כו'. פי' שאם לא יטול יהיה הפסד גדול לכך מתיר ר"ש: ומניח את הנוגעות בארץ. פי' אף בשביעית: וכאן הוא אמר הכין. פי' עד ר"ה: דר"ש כרבנן בקירסום דאינון תרין תנאין. פי' מה שאמר ר"ש כל זמן שאני רשאי כו' היינו עד ר"ה: הוי תלתא תנאין כו':

(דף ד' ע"ב) **הלכה ג** אנן תנינן סכין את הפגין. פי' ופני ערב שביעית שנכנסו כו' כמו של שביעית שיצאו כו': ותנא דבי רבי ואלו הן פגי ערב שביעית כו'. פי' הא דקאמר במתני' דפגי ערב שביעית סכין ומנקבין עד ר"ה פי' לתנא דבי רבי אפי' פני ערב שביעית שיכנסו לשביעית סכין ולליסנא קמא דוקא אותן שלא יכנסו לשביעית אבל אותן שיכנסו בשביעית כו' פי' ערב שביעית אין סכין כו':

(סס) **הלכה ד** ה"ג דבר בריא שנשהרש מותר. פחות משלשה ימים קודם: ואתיא כמ"ד מפני החשד. פי' דתנן הנוטע בשביעית בין בשוגג ובין במזיד יעקר המבשל בשבת בשוגג יאכל ומקשינן מ"ש ומשני נחשדו ישראל על השביעית ולא נחשדו על השבתות ומכח זה קנסו בשביעית יותר משבת ולפי זה נטעו ומת בנו מותר דלבנו לא קנסו ועוד יש טעם אחר משום דצריך למנות לו שני ערלה מר"ס של שביעית א"כ מחזי כמו שנטעו בשביעית וא"כ אין חילוק הוא מונה בנו מונה: (דף ה' ע"א) נראין

## כתב יד ב'

שורס אין חורשין משמע בזקינות אפי' שורס חורשין. ומשני כאן ע"י שהן מפורדות לכן בנטיעות מחלקין בין נוגר לשורס ובזקינות אין חילוק כלל. ורב דמחלק בזקינות מיירי שכולם נתונים במקום אחד:

(סס) **הלכה ו** ג' קשואין וג' דלועין. ובמס' כלאים תנינן כל הן דאמר קשואין אף דלעת מצרי בכלל: לא אתיא אלא על סיפא רשבג"א וכו'. פי' הא דמוקי ר' חנינא בדלעת יוונית לא קאי אלא על סיפא דדברי רשב"ג. אבל לת"ק גם דלעת מצרי מצטרף מדתני קשואין מצטרפין מכ"ש דלעת מצרי (י): עד שיפרו או עד שיעשו חולין מאליהן. (בס"א) פי' עד שיפדו הייט שנה ד'. וחולין מאליהן היינו שנה ה'. והמפרשים שכ' שאם שלא פדאן ברביעי אין חורשין עד שיעשו חולין מאליהן בשנה ה'. קשה איך יתכן אם נפדה בשנה ד' אין מועיל לו החרישה עוד ואם לא נפדה החרישה מועיל. ופשיט לה דאמר ראב"ע עד ה' הוי נטיעה. ס"מ עד שיעשו חולין מאליהן*): אתיא בפוריא. (יא) פי' קודם בנות חמש: ומשני כד טריפין לעובי'. פי' אינו עב כ"כ כמו בנות חמש (יב):

## עד אימתי פרק שני

(דף ג' ע"ב) **הלכה א** ר"מ שניא מחלוקת. ר"ל ר"מ מפרש דעת ב"ש ודעת ב"ה מ"ש מסתכלה הליחה הוא לב"ש דאמר כ"ז שהוא יפה לפרי. ומ"ס כ"ז שב"א חורשים הוא לב"ה (א): ור"ש שניא כב"ה, אינו מפרש אלא לב"ה (כ"א) שקובע להם זמן [כמו ב"ה במ"א בפרקין דלעיל]. אבל לר"מ אף לב"ה אין זמנו קבוע. פעמים שהוא מוקדם פעמים שהוא מאוחר:

(דף ד' ע"א) **הלכה ב** שהוא כמציל מן הדליקה. הכא אם לא יטול יהי' הפסד גדול לכן מתיר ר"ש כאן: דר"ש כרבנן בקרסום. מ"ש ר"ש כל זמן שאני רשאי כו' היינו עד ר"ה:

(סס ע"ב) **הלכה ג** אנן תנינן סכין את הפגים. היינו פני ע"ש שלא יכנסו לשביעית דאלו שיכנסו לשביעית הא תני במתני' דחד דינא להו עם כל שביעית שיצא למ"ש: ותניי דבי רבי מפרש ואלו הן כו'. ר"ל האי סכין את הפגים מפרש פני ע"ש שיכנסו לשביעית:

(דף ה' ע"ב) **הלכה ה** לא ששה זורעין וששה אוספים. מפני שדרך להביא השלים אחר ר"ה ואם הלכו בו אחר שליש הפי' האסיפה נקרא בשנה השביעית והוי שבעה אוספות: בשיתא לינן יכלין קיימין. ואם הלכו בו אחר שליש אפי' ששה אסיפות ליכא דהשלים שמביא בשביעית נחשבהו לשביעית. וא"כ ליכא אלא חמשה אסיפות ואת אמרת שבעה: הרי פול המצרי. ובפול המצרי ודאי הלכו בו אחר השלים לרבנן ודרכו להביא השלים אחרי ר"ה. ונשאר בקושיא:

*) עיי"ש בשנ"א שיש שם שינוי לשון מכפי שכתוב כאן.

הדברים בשנטעו לפני ר"ה ל' יום. פי' כיון דמכת שלשים יום בשנה עולה לו לשנה או צריך להמתין עד ט"ו בשבט: הא אם לא נטעו כו'. פי' או צריך למנות לו שנה שלימה מיום ליום או מר"ה או א"צ להמתין עד ט"ו בשבט: וע"ז אמרו איתא חמי כו' א"ל אין ביני אפי' נטעו פחות משלשים יום כו' יהא אסור עד ט"ו בשבט מאי כדון מכיון שהוא כו'. פי' כיון שט"ו בשבט ר"ה לאילנות והוא עומד בתוך שנתו כלומר שאינו מתחיל ממנו השנה לעולם צריך להשלים עד ט"ו בשבט ודו"ק:

(סס) **הלכה ה** ה"ג בפירות הילכו אחר השליש ובאורז אחר השרשה כו': שא"א לעמוד עליו. פי' שאינו מביא את השלים בפעם א' אלא מעט היום ומעט למחר: וע"ז פריך ויצבור את גרנו לתוכו כו': ומשני מעשר אחד את מעשר כו' וכאן כשאתה נוברו פעמים שהוא צריך להפריש עליו שני מעשרות דהיינו מעשר שני ומעשר עני: (ע"ב) כתיב שש שנים תזרע שדך ואספת כו'. פי' משמע ליה האי ואספת אשש שנים קאי דליהוי שש שנים אוספות ואם הלכו בו אחר השלים כיון דדרך להביא השלים אחר ר"ס א"כ יהיה נקרא האסיפה על שנה שביעית ויהיה שבעה אוספות: ע"ז מקשי בשיתא לית אנן קיימין אלא בשבעה. כלומר אם הלכו בו אחר השלים אפי' ששה אסיפות ליכא דמה שמביא השלים בשביעית נאמר משום שביעית וא"כ ליכא אלא חמשה אסיפות ואת אמרת שבעה: אלא ביני כלומר אלא אימא ששה זורעין וששה אוספין ולא ששה כו': התיבון הרי פול המצרי. פי' דבפול המצרי ודאי הלכו בו אחר השלים לרבנן וגם דרכו להביא השלים אחר ר"ה ועמד בקושיא: דתני צובר גרנו מותר: וקסמיה בידיה נ"ל וקיימוה בידי': את מהלך בהן לשעבר אף אלו הואיל והן חיין כו': קנקולין. לשון כיסין: ה"ג או שזרע לזרע והשב עליו לירק. פי' דלאמריק בסמוך דבאין מחשבה: מעשר מזרעו כו' בשליקט לפני ר"ה אבל אם ליקט לאחר ר"ה זרעו מתעשר כו' עד בשעת לקיטתו עישורו ובשהביא שליש לפני ר"ה אבל אם הביא שליש אחר ר"ה בין זרעו כו' עד אלא א"כ מנע ממנו שלש מורביות פי' השקאות: ואח"כ נ"ל מה שכתוב למטה בסמוך א"ר יוסי והוא שהביא

שליש

## הגהות הגר"א

(דף ג' ע"א) **ה"ו** נטיעות רבות על הדילועין התיב ר' מנא והתני ג' קשואין וג' דלועין וד' נטיעות מצטרפין וחורשין כל בית סאה בשבילן ר"ח ברי' דר"ה בעי לא מסתברא אלא בדלעת יוונית לא אתיא אלא אסיפא כל"ל: ואתיא דראב"ע כדעתי' דתני רי"א בנות ה' בנות ו' בנות ז' ראבע"א מפני מה אמרו בנות ה' בנות ו' בנות ז' אלא בגפנים כו' כל"ל (א). ומוחק תיבות אתיא כר' יהושע. ומוחק תיבות אף שאמרו:

**פ"ב** (דף ג' ע"ב) **ה"א** ור"ש שניא כב"ה כל"ל. ומוחק כד"ה הוי מאן תנא עד אימתי חורשין שדה הלבן ע"ש ר"ם ואח"כ נ"ל ברם כר"ש ר"ה עד עצרת:

(דף ד' ע"א) **ה"ב** עושה שרשים לג' ימים אלא רבי אומר עד לפני ר"ה ג' ימים כל"ל. ומוחק ג' חדשים: כדי שיזרע אורז וישריש ויטע דלועין [ב] וישריש כל"ל. ומוחק תיבת אורז השני': ר"ש אומר כל"ל. ומוחק דברי ר"ש: וכא אמר הבין כל"ל. ומוחק תיבת את: סברין מימר דר"ש כרבנן כל"ל. ומוחק כר' יהושע: הוי תלתא תנאין כל"ל: ה"ג מתני' דר' מאיר ברם כרבנן כל"ל: (ע"ב) **ה"ד** הא דבר ברי שנשהרש כל"ל. ומוחק תיבת שהרש: אבל מפני מוחק תיבות הבנין אב בנו בונה [ג]:

(דף ה' ע"א) אפי' נטעו פחות משלשים יום לפני ר"ה יהא אסור עד [ד] פחות משלשים יום כל"ל: **ה"ה** בפירות הלכו אחר השליש ובאורז כו' כל"ל: ויצבור את גרנו לתוכו כל"ל. ומוחק תיבות והתני צובר: (ע"ב) ומוחק כל המאמר דתני צובר גורנו לתוכו ונמצא מעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו: אף אלו הואיל והן חיין כל"ל: וקיימוה בידיה כל"ל. ומוחק תיבת וקסמיה: ה"ג [ה] זרע לזרע מתעשר לשעבר זרעו לירק מתעשר לבא. זרעו לזרע ולירק או שזרע לזרע וחישב עליו לירק. פי' מדאמרינן בסמוך דבאין מחשבה: מתעשר מירקו על זרעו ומזרעו על ירקו בשלקט לפני ר"ה אבל אם לקט לאחר ר"ה זרעו מתעשר לשעבר וירקו מתעשר כשעת לקיטתו עישורו. וכשהביא שליש לפני ר"ה אבל אם הביא שליש אחרי ר"ה בין זרעו בין ירקו מתעשר לבא.

זרע

א) ובהגהת הרד"ל איתא ואתיא כר' כדתני רבי אומר מה שאמרו בנות חמש שש כו'.

## בנ"י משה

(י) מי יתן שומע לי דהאי פירושא עולה לפי גי' הספר לא מסתברא אלא בדלעת יוונית כ"ל ת"ס שיהא הנטיעות רבות לא מסתבר בדלעת מצרי דהוא לא דמיא לנטיעות אלא בדלעת יוונית שדומה לנטיעות שפיר מצטרף. ומקשה ר' מנא מדתני ג' קשואין וג' דלועין וד' נטיעות מצטרפין א"א דמתניתין מיירי במצרי היינו דבעינן רוב נטיעות ובריית' מיירי בדלעת יוונית הוי הדלעת עם הנטיעות רובא לגבי קשואין. אבל לר"ח דאמר על מתניתין לא מסתברא אלא בדלעת יוונית וקאמרינן שיהו הנטיעות רוב ד' קשיא על הברייתא דקתני ד' נטיעות מצטרף. ומשני לא אתיא האי אוקימתא בדלעת יוונית אלא על סיפא היינו דרשב"ג. ובדברינו זה תירץ הגמ' קושית ר' מנא. וגם מוכרח הא דאוקמוה אסיפא ולא ארישא. והר"ש דכתב מ"ש ג' דלועין כו' כרשב"ג דאמר כולן דלועין חורשין ובדלעת יוונית היא מתני' עכ"ל. תקשה ד' נטיעות למה ומי' בהא"ש ס"ו. וגם מבואר כדברינו במ"ש עליה ר"ח בעי לא מסתברא אלא בדלעת יוונית וכו' דברי הרמב"ם בפי' דברי רשב"ג הם בענין דלעת יוונית בלבד והלכה כרשב"ג עכ"ל. ובהלכות כתב הנטיעות והדלועין מצטרפים. כמאן אתיא אי כרשב"ג למה לי לאצטרופי. ואי כת"ק אוקמי והן שיהא הנטיעות רבות על הדלועין. ואי נימא כפי' הר"ש דג' קשואין וג' דלועין אתיא על דרשב"ג. האמר לא מסתבר אלא בדלעת יוונית וה"ל לפרש ביוונית ואי נימא ביוונית אפי' כולן דלועין. וכשיש ד' נטיעות מצטרפין אפי' עם מצרית וקשואים. ה"ל ב"כ להשמיט דבדלועין יוונית לבד חורשין:

(יא) בפשוט ערך פוליא פי' מלשון יוונית בשופע בהיות דבר מה מרובה:

(יב) ומריפון לעוביה. בערוך ערך המתיבי פי' רחבה ומשוה פניה ואין עגולות ומשופעות:

(א) בשמות אליהו מפרש אימתי מסתכלה הליחה כ"ז שבני אדם כו': שם בירושלמי ה"א שדה הלבן ע"י שהוא עתיד לזורעה בתחלה כו'. ובשנ"א העתיק לשון הירושלמי ע"י שהיא זרועה מתחלה וכן מפרש לה ברים המשנה שדה שהיא זרועה כבר חורשין בין המערוגות כו' עכ"ל. נתקיימו דבריו כי היה לו מהדורא אחריתא ולגי' הספר שהוא עתיד לזורעה ולמה קורין תבואה שדה הלבן. השכיל הר"מ לפרש שדה לבנה ענינו ידוע לזריעת תבואה. וזה הדבר שגם הר"ש

טעמו ונימוקו עמו לפרש כאן קרי לי' שדה לבן לפי שאין בה לא כשדה אילן. ולמה זה דקדק התוי"ט אחריו וז"ל וברפ"ג דפאה כ' עוד טעם לפי שהתבואה כשמתגדלת מתגלגלת עכ"ל:

[ב] האי תיבת דלועין לא נמצא בהגהות שסביב ירושלמי אלא בתוך החיבור:

[ג] אלו התיבות מחוקים. והדברים שבחילופן השמיט הכותב. גם בס"א גם כן נמחק מזה. וכתב בחיבור ז"ל ואתיא כמ"ד מפני החשד פי' דתמן תנינן הנוטע בשביעית בין בשוגג כו'. ומכח זה קנסו בשביעית יותר משבת ולפ"ז נטעו ומת בנו מותר לבנו לא קנסו ועוד יש טעם משום דצריך למנות לו שני ערלה כו' וא"כ אין חילוק הוא מונה בנו מונה עכ"ל. והמפרש לירושלמי שגורס בנו מותר לקיים. מתנגד להרמב"ם דפסק פ"ג הי"א [illegible] לעקור. והנלע"ד לגרוס בנו אסור לקיימו ואתיא כמ"ד מפני שמונין. וכ"ה [illegible] ובתרומות הטעם פשוט משום מונין. והוא כהלכה ברמב"ם הביאו התוי"ט ודבר [illegible] אפי' בזמן הזה מפני מ"ע שלא יאמר הרואה בשביעית נטעו. והגר"א כתב [illegible] מקומו עכ"ל. והנה טעם דמונין הראה הגר"א מקומו. וכיון דמשום מונין מה [illegible] או בזמן הזה. והמעיין בירושלמי תרומות שם וז"ל נטע פחות ל' יום לפני [illegible] כאן מונים יש כאן נטע פחות ל' יום לפני שמינית כו' וכאן קאי על מתניתין [illegible] שביעית הכי כמ"ד מונים. מוכרח כגירסתינו בנו אסור לקיימו ואתיא כמ"ד [illegible]

[ד] ובחיבור איתא אפי' נטעו פחות משלשים יום כו' יהא אסור עד ט"ו בשבט [illegible] פחות כו' פי' כיון שט"ו בשבט ר"ה לאילנות והוא עומד בתוך שנתו כלומר [illegible] ממנו השנה לעולם צריך להשלים עד ט"ו בשבט ודו"ק. ודע כי סביב הירושלמי [illegible] פחות משלשים יום על הגרר. נראה כי קודם הי' גורס עד ט"ו בשבט ואח"כ [illegible] מקום הגרר כל"ל. והוא כדברינו שהוא מהדורא אחריתא:

[ה] סביב הירושלמי לא נמצא הג"ה זו. ובתוך החיבור הופך את כל העמוד [illegible] למטה והתחתונים למעלה ויביד על הקורא ע"כ סדרתי כאן כל ההלכה כסדר [illegible] וכי נתערבו כל השורות לכן לי נתי הפירושים נאמלט כי לא אוכל להעמיד [illegible]

## כתב יד א'

שליש למחשבת זרע אבל אם הביא שליש למחשבת ירק לא. פי' אינו מועיל מה שחשב עליו לזרע: ה"ג לא מנע ממנו ג' מורביות. פי' אלו הולכין כתר קללין דהיינו עשה כולו קצצין גמורין לפני ר"ה זרעו מתעשר לשעבר וירקו כשעת לקיטתו עישורו לא עשה כולו קצצין גמורין לפני ר"ה בין זרעו בין ירקו מתעשר לבא מקצתן עשה קצצין גמורין ומקצתן לא עשה הדא איתמר צובר גרנו לתוכו: מן ונמצא מעשר כו' עד כשעת לקיטתו עישורו מיותר: א"ר יוסי כו' עד למחשבת ירק שייך לעיל: ואח"כ צ"ל אפשר לומר זרעו מתעשר לשעבר. פי' דמקשי על ת"ק דאמר גבי מקצתן עשה כו' ומקצתן כו' צובר גרנו כיון דמדינא אותן שעשו צריך לעשר מזרעו לשעבר ומירקו לבא והאיך אמרת צובר: (דף ו' ע"א) עד פשיטא זרעו מותר וירקו אסור כצ"ל. ואח"כ צ"ל כאן מה שכתוב למטה זרע לפני ר"ה השמינית כו' עד זרעו אסור וירקו מהו כצ"ל: ואח"כ תני ר' חייא אסור כו' עד מפני מראית עין: ואח"כ ואפי' למ"ד אסור היה לוקט ונמצא בתוכו ירק מותר ואפי' למ"ד מותר לא יתן לא לבנו ולא לשלוחו ולא יאכיל את בהמתו ולא יהא לוקט על האומן. פי' דבר מרובה: כאן צ"ל כהדא בר נש עאל בשיגון לעשר מיסרין דלובי לר' ירמיה א"ל לא תעביד כן לא הלקיט אלא צורכה דלפסה. פי' דבר מועט: א"ר יוסי בר בון אם נעקרו הנימית מותר דניכר שהוא לזרע ודו"ק:

(שם) **הלכה ז** ה"ג מה לי הוקשו מה לי לא הוקשו מכיון שהוקשו כו': קרמולין פטורין: פי' (כסהנס) [אולי צ"ל כסהנס] עלין: ה"ג הורי ר' יוסי באילין קולקסיא. פי' מין עשב: שאסור לגמות בהן מים מפני שהם באים אוכלים. פי' וכתיב לאכלה ולא להפסד: (ע"ב) ה"ג דתנינן תמן ראב"י אומר מושכין כו' וחכמים מתירין ר' מנא אמר בסתם. פי' בין מרוקקין בין מקורדין: ר' אבון בשם שמואל אמר מה אנן כו': ואותן שבעת ימים אחרות כו'. פי' בא לתרץ דלא תקשי מאותן שבעת ימים אחרונים של שביעית מפני מה התירו יותר מבמועד כיון שנכנס הם זמן קצר ועל זה אמר דלא מסתברא לחלק כיון שנכנס הם אינו אסור אלא משום איסור שביעית לא פליג:

הדרן עלך עד אימתי תנינא

## מאימתי פרק שלישי

(שם ע"ג) **הלכה א** ה"ג לר"ח בר בא ואסר ליה ר' אמי שרא ליה כו': ה"ג באיסור שני פרקים מהו שיהא צריך לעשות כסדר הזה:

(דף ז' ע"א) הדא אמרת שהוא מותר. פי' אפי' שלא כסדר הזה דאי אמרת שהוא אסור יהא אסור מלהוציא דסברי שכן שלו: פקיעה. שם עשב: משיעשה קשרין. פי' אותו העשב קודם שמתייבש הוא נעשה קשרין: קשר העליון. ג"כ באותו עשב: בפוחת מן המשפלות. אתנא קמא קאי דאמר אין מוסיפין על האשפתות היינו דוקא בפוחת מן המשפלות דהיינו שעושה מן ל' משפלות ד' אשפתות אבל אם מוסיף ג"כ על המשפלות דהיינו שעושה מן מ' משפלות ד' אשפתות מותר: וע"ז מקשי דמשמע הא שלש מותר באותו ענין: ואם בפוחת מן המשפלות אפי' שלש אסור. דהיינו אם עשה מכ' משפלות ג' אשפתות הי' אסור דבמתני' קתני של עשר משפלות: ומתרץ בעושה מן כשיעור. דהיינו אפי' אם עשה כל אשפה מן עשר משפלות אסור לת"ק: ומביא ראיה ע"ז ממתנית' כהדא דתני כו' ומוסיפין על המשפלות לא בכשיעור. דהיינו שהי' של עשר והוא הוסיף: כן אין מוסיפין על האשפתות אפי' בכשיעור. דהיינו אם הין ג' אשפתות של עשר משפלות והוא הוסיף ודו"ק:

(שם) **הלכה ב** מתני' יותר מכאן מחצב. פי' צריך לעשות עמוקה קצת: גמ' ולמה תניתה תרין זימנין. פי' דמקשי הא אסר ר"ש במתני' לאו דמוסיפין על האשפתות. ומתרץ דהכא אתא לאשמעינן דאפי' בפוחת מן המשפלות מותר: ותני כן כו' וחכמים אוסרין מ"ס ונ"ל ר"מ אומר: (ע"ב) בעושה יותר מכשיעור. היינו דוקא בעושה יותר מן ל' משפלות: אבל בכשיעור כו': פתר לה תרין פתרין. אמתני' קאי הי' לו דבר מועט כו': ה"ג בשהיה לו דבר מועט בתוך ביתו ערב שביעית כו' עד ונמצא מזבל את אותו מקום ואח"כ פתר לה פתר חורין בשהיה לו דבר מועט בתוך שדהו ערב שביעית כו' עד ונמצא מזבל את אותו מקום ואח"כ ולא כבר הוא מזובל. פי' מערב שביעית: ה"ג אילין שמועתא דהבא באילין שמועתא דהתם דתנינן כו': הוון בעון מימר מיותר: הוון בען מימר שמי מיותר:

ד"ס

## כתב יד ב'

(דף ו' ע"א) **הלכה ז** קירמולין. פי' (כססנס) [כססנס] עלין: (ע"ב) ר' מנא אמר לה סתם. פי' בין במרוקקין בין במקורדין: והן עפר לא כמרווחין הוא. פי' בשנות אלו לא שפיר לתיאור הכי דמרווחין כ"ע מודים דאסור הרי עפר לכן היינו מתני' דכאן דודאי הוי כמרווחין ואפ"ה סברי דשרי. אלא כאן בשביעית כאן במועד: ואותן ז' ימים אחרונים. פי' א"ת ז' ימים האחרונים של שביעית שזמנו קצר יאסר ג"כ כמו במועד: ומשני לא מסתברא. ר"ל כיון שאיסורן אינו אלא משום שביעית אינו מסתבר לחלק ימים האחרונים מן ימי כל השנה:

## מאימתי פרק שלישי

(דף ז' ע"א) **הלכה א** הדא אמרת שהוא מותר. פי' אפי' שלא כסדר הזה דאי אמרת שהוא אסור. יהא אסור להוציא כיאמרו שהוא שלו: פקועה דבקעתא. היינו עשב הנקרא פקיעת השדה. והעשב כשמתייבש נעשה קשרין קשרין: בפוחת מן האשפלות. את"ק קאי דאמר אין מוסיפין על האשפתות היינו דוקא בפוחת מן המשפלות כגון שעושה משלשים משפלות ד' אשפתות אבל אם מוסיף גם על המשפלות כגון מן ארבעים משפלות עושה ד' אשפתות מותר: ומקשי ע"ז הא ג' מותר. פי' אם בפוחת מן המשפלות אפי' כי לא עשה כ"א ג' אשפתות נמי אסור דהא קתני במתני' של עשר משפלות דוקא: ומתרץ בעושה בשיעור. כלומר אפי' עשה כל אשפה של יו"ד משפלות אסור ג"כ לתנא קמא כהדא דתניא אין מוסיפין כו': ומוסיפין על המשפלות לא בכשיעור. היינו כל אשפה הי' של יו"ד משפלות ובא להוסיף: ודכוותיה אין מוסיפין על האשפתות אפילו בכשיעור. שהי' שם ג' אשפתות כשיעור והוא בא להוסיף:

(שם) **הלכה ב** יתר מכאן מחצב. פי' חוצב מן הקרקע שיהא עמוק במקצת (א): ולמה תניתיה תרין זימנין. הא במתני' דלעיל אמר ר"ש אף על האשפתות ואין לומר דקתני שנית משום דינא דמחצב. הי"ל למימר במתני' דלעיל ר"ש אף על האשפתות ובלבד שיחציב: ומשני כאן בפוחת מן המשפלות. ר"ל שעושה מן המשפלות הי' או ו' אשפתות ש"ד ואפי' לא נשאר לכל אשפה יו"ד משפלות: ותני כן כו'. דבעינן שיהא לכל אשפה ג' משפלות [אמר וכדי והעיר לענ"ד דר"ל בתוספתא תני כן בהדיא. ז"ל התוספתא רש"א אף על האשפות ובלבד שלא יפחות מג' אשפות]: פתר לה. פי' למתניתין דקתני הי' לו דבר מועט. פירש בו ב' פירושים:

ד"ח

## הגהות הגר"א

זרע לזרע וחישב עליו לירק באין מחשבה. זרעו לירק וחישב עליו לזרע. לעולם אין מחשבת זרע חלה עליו אא"כ מנע ממנו שלשה מורביות. פי' שלשה השקאות: א"ר יוסי והוא שהביא שליש למחשבת זרע אבל אם הביא שליש למחשבת ירק לא. פי' אינו מועיל המחשבה לזרע: לא מנע ממנו שלש מורביות. פי' אז הולכין בתר קללין: עישה קצצין גמורין לפני ר"ה זרעו מתעשר לשעבר ירקו מתעשר בשעת לקיטתו עשורו. ואם כולן לא עשו קצצין גמורים לפני ר"ה בין זרעו בין ירקו מתעשר לבא. מקצתן עשו קצצין גמורים ומקצתן לא עשו הדא אמרת צובר גרנו לתוכו ונמצא מעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו. ומוחק תיבת תני: ר' אבדימי דמין חיפה אפילו לא עשה קצצין גמורין לפני ר"ה זרעו מתעשר לשעבר וירקו כשעת לקיטתו עשורו. אפשר לומר זרעו מתעשר לשעבר וירקו כשעת לקיטתו עשורו:

(דף ו' ע"א) ואת אמרת צובר גרנו לתוכו ונמצא מתעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו. פי' דמקשי על הת"ק: זרעו לזרע לפני ר"ה שביעית ונכנסה שביעית בין זרעו בין ירקו מותר. זרעו לירק לפני ר"ה שביעית ונכנסה שביעית בין זרעו בין ירקו אסור. זרע לזרע ולירק לפני ר"ה שביעית ונכנסה שביעית פשיטא זרעו מותר וירקו אסור. זרעו לזרע לפני ר"ה שמינית ונכנסה שמינית בין זרעו בין ירקו אסור. זרעו לירק לפני ר"ה שמינית ונכנסה שמינית בין זרעו בין ירקו מותר. זרעו לזרע ולירק לפני ר"ה שמינית ונכנסה שמינית זרעו אסור ירקו מהו. תני ר"ח אסור תני רב תחליפהא בן שאול מותר. מ"ד מותר דבר תורה מ"ד אסור מפני מ"ע ואפילו כמ"ד אסור הי' לוקט ונמצא בתיכו ירק מותר. ואפילו למ"ד מותר לא יתן לא לבנו ולא לשלוחו ולא יאכיל את בהמתו ולא יהא לוקט על האומן. פי' דבר מרובה:

כהדא בר נש עאל טען עשר [ו] מיסרין דלובין [מעשר] לר' ירמיה א"ל לא תעביד כן לא תלקט אלא צורכה דלפסה. פי' דבר מועט: א"ר יוסי בר בון אם נעקרו הנימא מותר [ז] [פי'] דניכר שהוא לזרע: ה"ז מה לי הוקשו מה לי לא הוקשו כצ"ל. ומוחק הלמ"ד של למה לי ומוחק תיבת אפילו: מאן [ח] הורי ר"י באילין [עלי] קולקמיא (במ"ס ולא בסמ"ך) שאסור לגמות כצ"ל. ומוחק תיבות בן קולקסייא: (ע"ב) דתנינן תמן ראב"י אומר מושכין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקו את כל השדה כולה וחכמים מתירים [ט] כצ"ל: ר' אבין בשם שמואל אמר מה אנן קיימין כצ"ל. ומוחק התיבות בסתם חולקין: ואותן שבעת ימים אחרונים כצ"ל. ולא אחרות:

**פ"ג** (דף ו' ע"ב) ה"א ר' אמי שרי כצ"ל. ומוחק תיבת אמר: מהו שיהא צריך לעשות כצ"ל. ומוחק תיבת מותר:

(דף ז' ע"א) הא שלש מותר כצ"ל. ומוחק תיבת שתים: אם בפוחת מן האשפלות אפי' שלש אסור כצ"ל. ומוחק תיבות והא שתים: בעושה כשיעור כצ"ל. ומוחק תיבות יותר מן: ה"ב ברם תמן בעושה כשיעור כצ"ל. ומוחק תיבת הא: ר"מ אוסר כצ"ל. ומוחק תיבות וחכמים אוסרין: (ע"ב) כשהי' לו דבר מועט בתוך ביתו (ומוחק תיבת שדהו): בשביעית והוא מבקש להוציאן בתוך שדהו ה"ז מוציא ומוסיף עליו והולך כצ"ל: כשהי' לו דבר מועט בתוך שדהו (ומוחק תיבת בתוך ביתו). ערב שביעית ה"ז מוסיף עליו כצ"ל. ומוחק ג"כ תיבות והוא מבקש להוציאו בתוך שדהו שביעית: אילין שמועתא דהבא כאילין שמועתא דהתם כצ"ל: שם מוחק תיבות הוון בעון מימר. וכן לקמן מוחק ג"כ תיבות הוון בעון מימר:

ד"ס

א) בהגהות הגר"א מהרד"ל [דף ז' ע"א] איתא הגי' בפוחת מן המשפלות ר' יוסי בעי הא שתים מותר אם כו' המשפלות אפי' שתים אסור כו' (וזה דלא כהג"ה שנתבור).

## כנ"י משה

(ו) במיבור כתוב עאל בשפון לעשר מיסרין דלובי אמתני מתנה הוא וסדרתי כבעמוד (כדאיתא פה בהגהות הגר"א):

(ז) הגהה שהכותב התחיל תיבות פירוש כי אלו תיבות דניכר שהוא לזרע הוא פי' על דברי הירושלמי: [ח] ונתבור כשמע תיבת מאן:

[ט] ע' בתוי"ט פ ב מ"י ד"ה ומרבילין כו' אבל להרמב"ם כו' כלומר השקאה מועטת דומיא דמושכין מאילן לאילן עכ"ל. ואם הוא דומיא דמושכין תקשה אין מפרש בירושלמי ר"ש כרבנן דתנינן תמן ראב"י אומר מושכין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקו את כל השדה כולה וחכמים מתירין. ואי הרבצה דומיא דמושכין שלא בהמשכה גם ראב"י מתיר. וכן מה דמקשי בירושלמי והן עפר לכן לא כמרווחין הוא. ומאי קושיא במרווחין אסרו השקאה אבל הרבצה דומיא דהמשכה שרי. והנלע"ד דהמשכה מאילן לאילן הוי השקאה מרובה. ואפ"ה מותר משום פסידא יתירא כמו בבית השלחין דמשקין השקאה גמורה משום פסידא. אבל כל השדה אסר ראב"י אפי' בהרבצה דהיינו השקאה פורתא. ות"ש במתני' אבל לא ישקה את כל השדה. והשם משקה בין מרובה בין מועטת משמע ואסר אפי' הרבצה. וחכמים דמתירים היינו נמי משקה סתם אפי' מרובה משמע. ועי' תוס' מ"ק ו' ב' ד"ה מרבילים. וכתב הכ"מ בדין הי' לפסוק כראב"י אלא מפני שאמרו שם בירושלמי איתא דר"ש כרבנן כו' עכ"ל. וכן הר"ב כתב דכן הלכה. וכתב עליו התוי"ט משום דאיתא בירושלמי דר"ש בשיטתייהו דרבנן דראב"י כו' עכ"ל. ותימא שלא ג"כ מבואר בתלמודא דידן מו"ק שם ס"ל מרבילין בעפר לבן בשביעית ט' והתניא אין מרבילין כו' לא קשיא הא ראב"י והא רבנן. הרי בתלמודא דידן רבנן דפליגי עליה דראב"י. ונאמר במדוקדק לשון הרמב"ם ז"ל שכתב ואין הלכה כראב"י והלכה כר"ש שאוסר ניכוש האורז עכ"ל. ולכאורה ה"ל לקצר ולומר הלכה כר"ש בהרבצה ובניכוש. אלא דבהרבצה לא יוכל לומר הלכה כר"ש לגבי ראב"י דמשנתו קב ונקי אלא קאמר דאין הלכה כראב"י. והוא מפני דרבנן פליגי עליה כנ"ל. אך עם כל זה איך נבין דברי התוס' שם ד"ה שרי לתרבוצא וקשה הא קיי"ל משנת ראב"י קב ונקי עכ"ל. וביותר קשה על התוי"ט הלא בגמ"ב מפורש פסקיה בו בגמון דתניא אידך דמו"ק דתלמודא דידן. וברמב"ם יעשנין כדפס הלכה ט' קודם מוליכין את המים ול"ל קודם ועושין עוגיות לגפנים וכ"מ מהכ"מ:

(א) עי' בפ"ג מ"ג ד"ה וחכ"א עד ביעמיק ג' או עד ביגביה ג'. כתב הרמב"ם פ"ב ה"ג הי' מבזיד הזבל על הסלע או שהעמיק ג' כו'. וכתב הכ"מ ז"ל ידוע דהלכה כחכמים ומשמע לרבינו דה"ה לניתן על הסלע מדקתני בבבא אחריתא דרחב"ע מגוה כותן על הסלע למעמיק ג' משמע לת"ק כו' עכ"ל. ולענ"ד נראה שהרמב"ם הוציא דינו מן ירושלמי מפורש כאן. הכל מודים שאם הי' לו קיר או גדודות או אבנים גפסים מותר. וכן מבואר בר"ש או עד ביתן על הסלע אמרינן בירושלמי הכל מודים שאם הי' לו שם אבנים כו'. הרי דעל הסלע הכל מודים. ולכן הקדימו הרמב"ם לאיך. ובכ"מ לאוי להגיה גם בנותן על הסלע לא בעי שיגביה ג':

מכאן

## כתב יד א'

(דף ח' ע"א) **הלכה ג** ה"ג ולא בחוה"מ אפי' בטובה ואם באו מאליהן אין מסייעין אותן ואינו רשאי להושיב שומר ולא לנער את הצאן ואם היו עושין עמו שבת אחד חודש אחד או שבוע אחד מסייעין אותן והוא רשאי להושיב שומר ולנער את הצאן: ה"ג רשב"ג אומר בשבת מדיירין בטובה כו' ואח"כ צ"ל מהו לנערה מוליכה ממקום למקום ואח"כ צ"ל תני השוכר את הצאן אסור לנערה בד"א בששכרה לזמן מועט כו': אותו היום האחרון אסור. פי' דהוה כזמן מועט ואם לא יוציא היום אינו יכול להוציא למחר ונכנס מאיסור שבת: הדרן עלך מאימתי

## כתב יד ב'

(דף ח' ע"א) **הלכה ג** תני רשב"א אומר אם רצה תוקע את היתד כו': ובשנות אליהו מפרש דהאי קאי על רשב"ג ומפרש את דבריו: אותו יום האחרון אסור. דהוי כזמן מועט דאם לא יוציא היום אינו יכול להוציא למחר ונמצא נכנס מאיסור שבת:

## בראשונה פרק רביעי

[על פרק ד' לא נמצא פירוש בכ"י והעתקנו הפי' משנות אליהו]

(דף ט' ע"ב) **הלכה א** אמר רבי יונה הכן צורכה מתני'. פי' כן אנו צריכין לומר דתני מתני': בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ועשבים מתוך שלו הגם הגס כדרך שהוא מלקט משל חבירו בין דקים בין גסים: והתקינו שיהו מביאין מן הקרוב ומן המצוי. ולא כשל חבירו כלל רק מן ההפקר: (דף י' ע"א) **הלכה ב** תמן אמרינן בשנטלו קוציה ורבנן דהכא אמרין בשחרש ע"ר דרבנן דהכא איזהו טייב כל העם תירשין פ"א והוא חורש ב"פ. וזהו פי' של נתקוצה פעם א' שלא נחרש רק להמית הקוצים ושנטייבה הוא שנחרש ב"פ בכדי שיהיה השדה טובה: (דף יא ע"א) **הלכה ג** מהו שואלין בשלומן איישר מ"ד איישר מהו שואלין בשלומן בשלום ישראל שלום עליכם. דאי לנכרי הא כל שכן דהרי דאפי' איישר שרי מכ"ש שלמא. ומסוגיא דהניזקין ס"ב ע"ב כמ"ד איישר ומהו שואלין בשלומן משני רבינא איום חגם קאי דמותר ליתן לו בשוק שלום בשפה רפה: דו"כ

## הגהות הגר"א

(דף ח' ע"א) **ה"ג** *) ולא בחוה"מ אפי' בטובה ואם באו מאיליהן אין מסייעין אותן ואינו רשאי להושיב שומר ולא לנער את הצאן. ואם היו עושין עמו שבת אחד אי חודש א' או שבוע אחת מסייעין אותם והוא רשאי להושיב שומר ולנער את הצאן תני [ב] רשב"ג אומר כו' כצ"ל: ובחוה"מ אפי' בשכר מהו לנערה מוליכה ממקום למקום תני השוכר את הצאן אסור לנערה הדא אמרה בששכרה לזמן מועט כו' [ג] כצ"ל: **ה"ד** ואם היתה ריקה אסור ר"ח בר בא אמר זה שהוא מקבל נדבך מחבירו צריך לעשות לו ד' טפחים כדי מקום אר"י מתני' אמרה כן דתנינן תמן הזיז מביא את הטומאה בכ"ש הגזרה והגובלית בפותח טפח ובמה אמרו הזיז מביא כו' כצ"ל. ומוחק תיבות תמן תנינן ומוחק תיבות הדא אמרה. [וגורס דתנינן תמן אמר אר"י מתניתין אמרה כן]: (ע"ב) פחות מכאן מחצב [ד] כצ"ל. ומוחק תיבות אינו לא גדר ולא: בזמן שאבון ליקתון כצ"ל. ומוחק תיבות שלא [הגהה ז' קאי על ר"י]: אם לא נתכוון לתיקון כצ"ל [קאי נ"כ על ר"י]: **ה"ה** [ה] ר"י ב"ב בשם רשב"ל אסור ללקט צרורות כצ"ל. ומוחק תיבות זאת אמרה [ו]: **ה"ו** בשם ר' יוחנן משום חנני כצ"ל: מתניתא אמרה כן דתני ר' יהודא ור' נחמיה כצ"ל. ומוחק תיבת תני (דף ט' ע"א) אלא בהיתר שני פרקים א"ר מנא יאות כו' עד מפני שהוא מתקנן למוצאי שביעית אם בהיתר שני פרקים בהדא תנינן אבל בונה הוא בשביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקנן למוצאי שביעית לא יסבוך בעפר כו' כצ"ל **ה"ז** ושם דרך אראנו בישע אלקים דאמר רשב"ל שאול לא זכה למלכה כו' כצ"ל (ע"ב) מדליק נר לרבים נקרא שמו נר שניא היא הבא שהוא תיקון וסופו קלקול ר' אבין בעי כו' כצ"ל

**פ"ד** (דף ט' ע"ב) **ה"א** צ"ל הדא אמרה אסור ומוחק תיבת שרי: ואח"כ צ"ל [אחת או שתים] הדא אמרה שרי ומוחק תיבת אסור: (דף י' ע"א) צ"ל עבד בשמיטתא ומוחק כשיטתיה צ"ל א"ל הלב יודע: **ה"ב** והוא חורש שני פעמים [א] תמן תנינן משרבו האנסין היו קורין אותן סוחרי שביעית ובא בן כו' [ב] כצ"ל: שיהו חורשין חרישה ראשונה. חזר משמד הוה עבר חמיתון כצ"ל. ומוחק תיבות חד ותיבת אני: צ"ל אמר לון האיסור שרא לכון ומוחק תיבת האיסטו: על כל התורה אם יאמר כצ"ל ומוחק תיבת מנין. וגם לקמן [ע"ב] מוחק תיבת מנין: (ע"ב) צ"ל תמן לא עמד ב"ד וביטל ודכוותיה כאן לא עמד ב"ד וביטל מאימתי אדם כו'. ומוחק תיבת ודכוותיה [הכתוב בירושלמי קודם תיבת מאימתי רק גורס תיבת ודכוותי' קודם כאן לא עמד וכו']: לאכול קציעות שלא בטובה כצ"ל. ומוחק תיבות מתוך שלו: (דף י"א ע"א) **ה"ד** במידל בתחלה כצ"ל. ומוחק תיבת בה: צ"ל אבא שאול אומר גודרין בחרשין ומוחק תיבת מבדין: (ע"ב) יחזור מתאנה

*) בהגהות הגר"א ע"פ העתקת הרד"ל איתא תני רשב"ג אומר אם רצה תוקע וכו' ולא גרס ר"ש בן לעזר.

## בנ"י משה

[ב] נראה למחוק תיבת תני. דהא כולה חדא תוספתא הוא:

[ג] כתב הרמב"ם בפירושו ז"ל. ואמר כשירצה לזבל שדהו בשנה השביעית כו' עכ"ל. ותימה הלא בירושלמי איתא כיני מתני' הרוצה להעמיד לאן. וכל המפרשים פירשו כיון דלא מכוון רק להעמיד הצאן ולא לזבל לכן שרי במתני'. ואיך יפרש הרמב"ם דמתני' מיירי כשירצה לזבל. וכן במש"ה ות"ק אומר כו' ויספיק לו להוציא הדומן מן הסהר כו' עכ"ל. דבריו אלו אין להם מובן. ובמ"מ בהלכות כבר כתב עליו הראב"ד ובלבל לשון משנתינו ונתן את הראשון אחרון. ומ"ש הכ"מ דלא נימא בהא"ג דוקא שעקר ג' רוחות הוא מוציא מהסהר. אבל בגוונא אחרינא אינו מוציא מהסהר ולהזהר מזה הקדים רבינו מוציא מן הסהר ואין בדבר עיקום עכ"ל. התימה מה לא תיתי לטעות דבגוונא אחרינא אינו מוציא. וגם בנקל ה"ל להרמב"ם לתקן בלאות לשונו בכדי שלא לטעות ולא לעקם ולבלבל. ומ"ש התוי"ט שהרמב"ם מפרש לנדיירה דלקמן היינו מזבלה ממש בלא העמדת צאן אלא דנקט ליסנא דדיר הצאן עכ"ל. תימה איך קולטתן ליסנא דדיר הצאן לענין שנזדבלה. וגם מי הניא לן ליסנא או שנזדבלה. וגם כי כוונת התוי"ט בזה לתרץ על הרמב"ם קושית הירושלמי תמן תנינן שנדיירה לא תזרע כו'. הלא בירושלמי מבואר תירוץ כיני מתניתין הרוצה להעמיד צאן בתוך שדהו עושה סהר בית סאתים (ואם נאמר שהרמב"ם מפרש שנדיירה שנזדבלה) הו"ל כיני מתני' דתמן במזבל בלא העמדת צאן. [ומשמעות לשון הירושלמי דאמר כיני מתניתין וכו' דקאי אמתני' דהכא] ולכל המפרשים תקשה מה מקום לחלק בין לשון המדייר דמתניתין דהכא ובין לשון שנדיירה דתמן. גם תקשה למה מסיים הירושלמי עושה סהר בית סאתים. וה"ל כיני מתני' הרוצה להעמיד צאן בתוך שדהו ותו לא מידי. והנלע"ד דלשון מדייר ושנדיירה א' הוא. שנותן דיר בשדהו עד שתזדבל. וכדמפרש בתוספתא שמושיב שומר ומנערה ממקום למקום. ר"ל שבדרך העלתם גללים תזדבל השדה כולה ובדרך נערותן ממקום למקום תזדבל השדה כשיעור הראוי בדרך המזבלים לפזר הזבל ע"פ השדה. וזהו לשון הרמב"ם שיתן בה דיר עד שתזדבל שדהו והוי עבודת הארץ ממש. ז"ש שנדיירה לא תזרע. ובשביעית כשאין לו דיר בביתו להעמיד בו צאנו ורוצה להעמיד הצאן בתוך שדהו כיצד הוא עושה. אמרו חז"ל עושה גדר להקיף חצר קטן מן השדה היינו בית סאתים. ויתקבץ הזבל במקום זה ולא יהי' כמזבל אלא כעין עושה אשפתות. והוא מבואר בלשון שאמרו כיני מתני' הרוצה להעמיד צאן בתוך שדהו עושה סהר לבית סאתים. ואפשר לומר הסהר מלשון בית הסוהר. שמתפש הצאן במקום צר שלא ילכו אנה ואנה. וכ"ה בלשון הרמב"ם כשירצה לזבל שדהו בשנה השביעית יעשה הגדרה כבית סאתים עכ"ל. ואמרו עוד אם התרבה הזבל בסהר יותר מדאי התירו לעשות עוד סהר סמוך לו כדי שיהא נראה קיבוץ הזבל למקום א'. ואם תתמלא גם סהר השני התיר רשב"ג לעשות בית במוגת השאין. ות"ק אוסר לעשות יותר משני סהרים. וכיצד יעשה אמרו חז"ל ומוציא מן הסהר ונותן לתוך שדהו ר"ל דס"א מתוך צרכו הוא דהתירו להוציא זבל לבדה דאמרינן לנקות צרכו הוא צריך. אבל להוציא בתוך השדה מן סהר לבדה ס"א דאסיר קמ"ל דמותר. לכן הכא כשעושה דיר בשביעית יספיק לו בית סאתים דאם נתמלאה עושה עוד סהר א' ואם לא יספיק לו גם סהר השני יש לו עוד תקנה שיוציא הזבל מן הסהר ויספיק לו הדיר לכל השנה כולה. וז"ש הרמב"ם ויספיק לו להוציא הדומן מן הסהר. וכ"ה מפורש בתוספתא עושה סהר נתמלאת עוקר מתוך הסהר ועושה אשפתות וחוזר ועושה סהר. ומעתה האי ומוציא מן הסהר כו' דקתני במתני'. בא להשמיענו היתרא להוציא מן הסהר ואעפ"כ נמלך לעיל שהוא תקנה להמדייר בתוך שדהו בשביעית. והשמיענו דלנקות הסהר מותר להוציא הדומן מן הסהר לבדה. א"כ גם סהר שנזדבל קודם שביעית מותר ג"כ להוציא הזבל בשביעית. וזו שהקדים הרמב"ם מותר לאדם להוציא זבל מן הסהר כו'. היינו אפי' מסהר שנזדבל קודם שביעית. ואח"כ כתב והעושה דיר בתוך שדהו בשביעית כו'. ומעתה לא עיקם עלינו את הדרך ולא נתן את הראשון אחרון:

[ד] בגרסתו זאת האיר עינינו. שזה ציון על דברי המשנה גבי גדר פחות מכאן מחצב. ומפרש ע"ז תני אר"י בד"א כו'. ומזה יתורץ אלינו תמיהות בעל הרמב"ם. הא'. בפירושו כתב וכ"ז אם לא נתכוון כו' והוא כרשב"ג. ובהלכות כתב בד"א בשנתכוון כו' והיינו כר' יהודא: ב'. בפירושו כתב וכ"ז כו' גבי מחצב. ובהלכות כתב דין דגדר ואח"כ בד"א כו'. ובאנו לומר מפני שבתוספתא ריש פ"ג מבואר האי בד"א אמחצב ובתוספתא סוף פ"ג מבואר וא' גדר של אבנים בד"א בזמן שמתכוון כו'. ובירושלמי לייתו את"ש בגדר פחות מכאן מחצב. תני אר"י בד"א כו'. ובזה מדוקדק לשון הירושלמי הורי ר' יוסי כהדא תניא לקולא. והי' צ"ל כר' יהודא לקולא אלא ר"ל כהדא תניא דגבי גדר אר"י ולקולא. ולא כאידך תניא דגבי מחצב פליג ר' יהודא. לכן שפיר במשנתינו פירש הרמב"ם גבי מחצב כרשב"ג כמבואר ע"ז בתוספתא. ובהלכות כתב כמו שהורי ר' יוסי להלכה:

[ה] שם בירושלמי ח' ע"ב א"ר יוסי מתניתא אמרה כן כו'. לולא יראתי אמרתי להגיה א"ר יוסי תני כן. ר"ל בתוספתא תני כן. דהכי איתא בתוספתא אבנים שעשבות שהמחרישה מזעזעתן אם יש בהם שתים כו'. הרי דלא קתני שזיעזעתן אלא מזעזעתן:

[ו] שם בירושלמי בשם רשב"ל אסור ללקט צרורות מתוך שדה חבירו דו מתקן ויהיב עשביה פליגון. הנראה לפרש דו לשון זה כלומר זה יהיה כמתקן שדה חבירו אע"ג שבעל השדה מתקן העשבים להתנקש על ערמתו [בכ"ז אסור]. ה"נ המלקט צרורות מתוך שדה חבירו הרי מתקן השדה מן הצרורות אע"פ שהמלקט לוקח הצרורות לעצמו [בכ"ז אסירן]. אפס לא זכיתי להבין פשוטי הדברים איך נאמר אסור ללקט מתוך שדה של חבירו. ובריש פרק רביעי מבואר במשנה ובגמ' בלי שום חולק דמותר ללקט מתוך שדה של חבירו עלים ואבנים בין דקין בין גסין. ושם במשנה והמסקל נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ. ולעיל [דף ד' ע"א] מסקלין עד ר"ה תמן תנינן המסקל נוטל את העליונות כו'. ופי' המפרש תמן מיירי בשביעית וכאן הוא אומר עד ר"ה שביעית. ומשני כאן בתלוש וכאן במחובר פי' הא דמסקל בשביעית לא הותר אלא התלוש היינו העליונות כדקתני ולא הנוגעות בארץ היינו המחוברים. וכאן דלא הותר אלא עד ר"ה שביעית משום דקתני סתם ומסקלין משמע אפי' נוטלין המחוברים והיינו הנוגעות בארץ. והתימה על תוי"ט בכתב ומן התימה בעיני שהרמב"ם לא פירש דזו בתלוש וזו במחובר עכ"ל:

[א] הכי איתא בירושלמי ורבנן דהכא אמרין בשחרש על דעתייהו דרבנן דהכא איזהו הטיוב כל העם חורשין פ"א והוא חורש ב"פ. פי' בשנ"א. רבנן דהכא אמרי האי שנתקוצה היינו שחרש להמית הקוצים והיינו שחורש פ"א. וטיוב הוא שנחרש ב"פ שיהי' השדה טובה:

[ב] הנראה לפרש דהכי קא קשיא להו תמן תנינן כו' חזרו לקרותן סוחרי שביעית אבל אוספי שביעית הותר להם מפני האונס. אבל לא לחרוש. וכא כן. ר"ל כאן הותר להם אפי' החרישה. ומשני תמן אין המלכות אונסת אינסג. פי' אין המלכות אונסת לחרוש דוקא. ומ"ש משרבו האנסין היינו ארנונא. לכן לא הותר להם אלא אוספי שביעית. שע"י האסיפה יספיק לשלם הארנונא. ברם הכא המלכות אונסת בהאבונה. פי' שגזירת המלכות לחרוש בשביעית חרישה לאבונה כשהיה המלכות אונסת. הורי ר' ינאי שיהיו חורשין חרישה לאבונה היינו ר"ל. וז"ש איזהו הטיוב כל העם חורשין פעם א' כו'. פי' חורשין פ"א מפני האונס: שם בירושלמי חזר משמד. פי' כשעבר הגזירה. עבר ר' ינאי חמיין דמיין קובעתה. פי' ראה שמדמין לקביעות שיתר החרישה בשביעית. א"ל האיסור שלא לכון מגדא שלא לכון. פי' לשון תמיה וכי האיסור הותר לכם אלא מגדא ר"ל יסורין התיר לכם וכשבטל השמד ושבטו היסורין האיסור במקומו. ואם כדבריכם שהגזירה היתה דוקא לחרוש פ"א בשביעית. יתכן מה שהקשו ע"ז אבל ברבים אפי' תלוה קלה לא ישמע לו. ושפיר משני לא תכוון משמדתכון אלא מגבי ארנונין. אבל אם נפרש שהמלכות אונסת היינו ארנונא לבד. מאי קושיתם ומאי תירוצם:

שם בירושלמי ד"י ע"ב טייבה בזמן הזה מהו. הנראה לפרש דאיבעי לי' בשביעית הזה [כלומר איסור שביעית כזה שטייב את השדה בזה"ז אם הוא איסור מדרבנן] דרבנן. אם קנסו שלא תזרע למוצאי שביעית או לא. ר' ירמיה סבר מימר שרי. פי' דאמרינן בבבלי בכורות ל"ד ב' בעי מיניה ר' ירמי' מר"ז גורס אוזן בכור כו' א"ל תניתוה נטייבה נקטינן כו' לבריה לא קנסו רבנן. ומדקבלה מיניה ר' ירמיה ולא השיב שאני נטייבה דהוא בזמן הזה שאינו אלא מדרבנן לכן לא קנסו בנו. משא"כ בבכור שהוא דאורייתא אלא ע"כ ר' ירמי' סבר מימר טייבה בזמן הזה שרי [אפילו מדרבנן]. ובמתני' דאמר נטייבה לא תזרע היינו בזמן המקדש שאסור מדאורייתא. ופליג ולא שמיע לי' שהוא לוקה שהוא פסול לעדות. פי' דלמא לעולם סבר ר' ירמי' טייבה בזמן הזה לא תזרע [מדרבנן ומתניתין איירי בזה"ז] ולא תקשי למה קבלה ר' ירמי' מיניה האי פשיטותא לבכור שהוא דאורייתא. מן נטייבה שהוא דרבנן. היכא למימר אע"פ שהוא דרבנן הרי שמתירו בו שהוא לוקה שהוא פסול לעדות. ובתוי"ט ד"ה טייבה. ומשני כאינש דשמע מילה ואקשי עלה פי' אע"פ ששמע האי חומרא דלוקה ושהוא פסול לעדות. מ"מ הי' יכול להקשות שאני טייבה שהיא דרבנן. אלא ע"כ דר"י סבר מימר טייבה בזמן הזה שרי לזריע. ומתני' דלא תזרע הוא בזמן המקדש שהוא מדאורייתא: שם בירושלמי וכי אין זה ב"ד עמד ובטלה. נ"ל דגרסינן וכי איזה ב"ד עמד ובטלה. פי' דאם תאמר בזמן שהשביעית דאורייתא קנסו בנו אחריו. אך הותר בזה"ז איזה ב"ד עמד ובטלה. [ע"ז משני] כמה דתימר לא עמד ב"ד ובטל. פי' משני כיון שבטל הטעם ממילא בטל הגזירה וא"צ לבטל. ודכוותיה כאן לא עמד ב"ד ובטל. אלא כשבטל הטעם ממילא בטל הגזירה:

שם בירושלמי י"א ע"א מהו שאלין בשלומן בשלום ישראל שלום עליכם. פי' בשנ"א. דאי לעכו"ם כ"ש דהרי דאפי' איישר שרי מכ"ש שלמא:

שם בירושלמי וכן הי' רשב"א נוטעין אילן סרק ואין מלמדין את הפרק כו'. כ"ז הוא בתוספתא. אלא דשם בפ"ג הגי' מותר אדם ליטע אילן ס"ק כדי לעשות סיג. ומעתה הוא ליטע בשביעית לעשות סיג. אבל הרמב"ם בהלכותיו לא הזכיר כדי לעשות סיג. גם המ"ז הגאון זצוק"ל לא הגיה בירושלמי פה. האומנם כי נראה שע"כ נשמטו מכאן הגהות. ותדע מ"ש תני אבא שאול כו'. ומהכוון להגיה ולמחוק האי תני דכל זה הוא בתוספתא כסדר. ובלבד שלא יסמוך לה מענה כו' אלא נראה לגרוס תני אין בודקין את הזרעים כו'. כי האי תוספתא במקום אחר סוף פ"א.

## כתב יד א'

(דף י"ב ע"א) **הלכה ז** מהו שליש. ומייתי תוספתא דתני בה שלים לוג. פי' דשלים הוא לוג ומפרש בירושלמי התוספתא הכ"ל וז"ל מתני' שהן עושין ג' לוגי' לסאה ולכך הוי השלים לוג ודלא כיש מפרשין דטעו בפי' הירושלמי וז"ל הירושלמי מהו שלים לוג מתניתא שהן עושין שלשת לוגין לסאה ורבנים לומר דשלים הוי מלוג ומשאה הוי תשיעית ולא כן הוא דהא תנן גבי מעשרות התבואה והזיתים משיכניסו שליש ולא קתני התם לוג ומאי שייך לוג גבי תבואה ע"כ מוכח כמ"ש:

(שם) **הלכה ח** מה רובע נץ או רובע זיתים. פי' אי בעינן שיהיה רובע הקב נץ או רובע זיתים שהנץ יהיה יכול לגדל רובע הקב זיתים: אמר ר' יונה לאיזו נץ שהוא עושה רובע זיתים. פי' לאיזו נץ אלא שעושה רובע זיתים:

[עד כאן משנות אליהו]

## בנות שוח פרק חמישי

(דף י"ג ע"א) **הלכה א** ה"ג ר' חייא בר בא אמר זה שהוא בכל שנה ושנה הן עושות אלא שאין פירותיהן כו': ר' יונה אמר משיקשור עליו. פי' דזהו סימן לידע אותן שהן משלש שנים: תוחב בהן קסמין. פי' בשביעית לסימן לאותן שגדלו בשביעית: קודם ט"ו בשבט מתעשר לשעבר. דט"ו בשבט ר"ה לאילנות כב"ה: תני א"ר נחמי'. תני מיותר: שעושה שתי גרנות בשנה. פי' שדרכן לעשות גורן א' קודם ר"ה וגורן א' אחר ר"ה לכך תקנו שיהא לו ט"ו בשבט ר"ה. אבל אם עושה גורן א' ודאי א' בתשרי ר"ה: יהו שביעית. פי' דסבר טעמא דר' נחמי' שהוא כירק שילכך ר"ה שלו א' בתשרי אלא דבעושה ב' גרנות תקנו שיהא ט"ו בשבט ר"ה לכך מקשי ניזל בתר לקיטה כמו ירק: הרי חרובין כו' והן מתעשרין לבא. פי' אלמא דט"ו בשבט ר"ה: ומשני לא שמיע כו': (ע"ב) שלשולן הוא חנטן. פי' ושלשולן אחר ר"ה ולכך נוהגין לעשר להבא: מטילות שאור. היא הבאת עלים בתמרים: ה"ג מן הדא ר"י ור"ל ואח"כ גרסינן מעתה שליש הראשון לשעבר כו'. פי' דאפי' תימא א' בתשרי ר"ה והביא עלים לפני ר"ה אפי' כן לא יתעשר לשעבר אלא עלים הראשון: עד והוא יודע אימתי חנטה ואח"כ גרסינן ר' יעקב בר אחא בשם שמואל בר אבא חנט קודם ט"ו בשבט כצ"ל. פי' דסבר דט"ו בשבט ר"ה ואזלינן בתר הנטה ולא בתר הבאת עלים: וע"ז א"ר זעירא ויאות. פי' אמת מאי דאמר דט"ו בשבט ר"ה דילפינן ק"ו מאתרוג: הרי אתרוג ועקרתה חנטו. פי' דאזלינן בתר לקיטה כירק: לא עקרתה שנתו. דהוי ר"ה שלו ט"ו בשבט כשאר אילנות: כאן שלא עקרתה חנטו לא עקרתה שנתו: ה"ג אמר להם והרי עמכם כו' עד לשתי שנים ואח"כ אמרו לו כו' עד לשנה אחת:

(דף י"ד ע"א) **הלכה ב** מתני' עד שלא גזרו כו'. פי' מתני' דקתני יעשה חשבון כו' או אין לעניים כו' ע"כ צריך לאוקמי קודם שגזרו על הספיחין דלאחר שגזרו אסור הספיחין: א"ל וכי בעלייה היית. כלומר וכי גזרו על הליף שתאמר דקודם גזירה הוי הרי לא גזרו על הלוף כלל: ה"ג סבר ר' אמי אין איסור ספיחין תורה. מדאמר מתני' עד שלא גזרו: א"ר ירמיה בעלי לוף שוטה היא כתניתא. דעלין שלהן אין מתקיים בארץ ואינו הולך אחר העיקר ע"כ יש לו ביעור דבעלי לוף פקח אין ביעור כמו בדעיקר: אייתי רב הושעיא מתניתא כו' עלי לוף ועלי בצלים. בהאי דינא דמתני' אם יעשה חשבון עם העניים אם לאו: אית לך למימר בצלים השוטים: ואח"כ גרסי' מה עביד ליה ר' ירמיה פתר לה בששיקף בעלין. פי' הא דמשמע בברייתא דעלי בצלים יש להם ביעור היינו היכא דדרך לשקוף העלין פי' לתלוש דאז אינו מתקיים בארץ ואינו הולך אחר העיקר: מילתיה דר' ירמיה. פי' מדנוקי ר' ירמיה בעלי לוף שוטה משמע אפי' לא שקפן דאי שקפן אף עלי בצלים ועלי

## כתב יד ב'

## בנות שוח פרק חמישי

(דף י"ג ע"א) **הלכה א** שהיא עושה שתי גרנות. היינו גורן א' קודם ר"ה וגורן א' אחר ר"ה תקנו חז"ל שיהי' לו ר"ה ט"ו בשבט. אבל באילן שהוא שעושה גורן א' ודאי ר"ה שלו א' בתשרי: מה יעשו בשביעית יהו שביעית. דס"ל טעמא דר' נחמי' מפני שהוא כירק לכן ר"ה שלו א' בתשרי אלא בעושה שתי גרנות תקנו ט"ו בשבט. ומקשי ניזל ג"כ בתר לקיטה כירק: והרי הן מתעשרין להבא. אלמא דר"ה הוא ט"ו בשבט: (ע"ב) ומשני שלשולן הוא חנטן. ושלשולן אחר ר"ה לכך הן מתעשרים להבא: חנט שליש קודם ט"ו בשבט. דסבר ט"ו בשבט הוא ר"ה ובתר חנטה אזלינן: א"ר זירא ויאות. ר"ל שפיר אמר ט"ו בשבט ר"ה דילפינן ט"ו ט"ו מאתרוג:

(דף י"ד ע"א) **הלכה ב** מתני' עד שלא גזרו. דקתני במתני' יעשה חשבון כו' היינו קודם שגזרו איסור ספיחין: סבר ר"א מימר אין איסור ספיחין תורה. מדקאמר מתני' עד שלא גזרו (ג): בעלי לוף שוטה היא מתניתא דעלין שלהן אינן מתקיים בארץ. ואינן הולכים אחר העקרים לכן יש לו ביעור אבל עלי לוף פקח אין לכן ביעור כמו בהעיקר: פתר לה בששיקף בעלין. ר"ל הא דדייקינן עלי בצלים י"ל ביעור היינו דדרך לתלוש העלין ואינו מתקיים בארץ ואינו הולך אחר העיקר: מילתא דר"י. מדאוקי בעלי לוף שוטה משמע דס"ל אפי' לא שקפן דאי שקפן אף עלי בצלים ועלי לוף פקח י"ל ביעור ואי בדלא שקפן הוי העלין עם העיקר והעיקר א"ל ביעור ולעלין יש ביעור שמעינן דבר שיש לו ביעור שנמצא בלד דבר שא"ל ביעור כו': נטעו לפני ר"ה שביעית. ר"ל כמה שנים לפני ר"ה שביעית. ולכן את העלין שלא יגדלו: דיכון אין כעוקר. וגדולי איסור אוסרין את ההיתר לכן כולו לעניים: אין תימר דיכון כעוקר. הוי כאלו נעקרו לפני ר"ה שביעית ולא נאסרו מהגדולין של שביעית. אלא יעשה חשבון עם העניים ומה שגדל קודם שביעית הוא של בעה"ב. ומה שגדל בשביעית הוא של עניים ור' אליעזר סבר דיכון כעוקר. ור' יהושע סבר אין דיכון כעוקר: ועקרו אחר שביעית. ר"ל כמה שנים אחר שביעית ואם אין דיכון כעוקר כולו לבעה"ב משום דגידולי ההיתר מעלין את האיסור. ואם דיכון כעוקר הרי נעקרו בסוף שביעית ואין גדולין של היתר מעלה אותן ויעשה חשבון עם העניים ומפרש איך יעשה החשבון עשה בארץ שלש שנים



## הגהות הגר"א

מ"א:ה וכותב שטר כצ"ל: ואת לית עבדית ומבהתין ליה דיעבוד כצ"ל: ומטעינין אותו אבנים אמר תמן כצ"ל. ומוחק תיבות ומבהתין ליה דיעבד [הכתוב בירושלמי אחר ומטעינן אותו אבנים]: תמן דלא יתיר פירותיו כצ"ל ומוחק תיבת יתן: ה"ה לא יהא מחליק ומדריג. נ"ל מדריג ומחליק: ה"ו ר' חייא בר בא אמר גסה כצ"ל. ומוחק תיבת חייתה [ג]:

(דף י"ב ע"א) ר' חייא בר בא השני נ"ל לפני ר' יוסי בן חנינא [ד]: או מאחר שאין מכניסן כצ"ל. ומוחק תיבת שהוא: ומוחק תיבות חברייא שאינן מטמאין טומאת אוכלין [ה] [הכתוב בירושלמי אחר הכל מודים רק גורס תיבות אלו אחר ונפטרין מן המעשרות]: ונפטרין מן המעשרות חברייא אמרין שאינן מטמאין טומאת אוכלין כצ"ל: ר' יוסי מקפיד כצ"ל. ומוחק תיבת מפקדין: קור וכפניות אסור וכן אנו אומרין ה"ה כעץ ועץ אסור לשולקו אלא בגין כו' כצ"ל. ומוחק הגירסא הרי הן כעץ וכן אנו אומרים ועץ אסור לשולקו:

(דף י"ב ע"ב) **ה"ז** מה תבואתה קודש אף היא קודש כצ"ל. ומוחק הגירסא מה היא קודש אף תבואתה: **ה"ח** רובע נץ או רובע זיתים כצ"ל:

**פ"ה** (דף י"ג ע"א) **ה"א** בכל שנה ושנה הן עושות אלא שאין כצ"ל [א]: מתעשר להבא אמר רבי נחמיה כן צריך להיות. ומוחק תיבת תני: (ע"ב) אלא מן הדא ר"י ורשב"ל ר' בון בר חייא בעי קומי ר' זירא מעתה כו' עד לפני א"ל והרי עמך בטבריא כצ"ל. ואח"כ גרס ר' יעקב בר אחא בשם שמואל בר אבא חנט שליש כו' (ומוחק תיבת הביא) עד מתעשר להבא. ואח"כ גרסינן א"ל והרי עמכם בציפורין כו' [ב]. ואח"כ גרס אמרו לו והרי עמך בטבריא כו' א):

(דף י"ד ע"א) **ה"ב** סבר ר' ירמי' מימר אין איסור ספיחין תורה כצ"ל: אית לך מימר עלי בצלים השוטים מה עבד לה ר' ירמי' פתר לה בששיקף בעלין דר' ירמי' אמר דבר שיש לו ביעור שנמצא בתוך דבר שאין לו ביעור יש לו ביעור ר' יוסה פתר לה כו' כצ"ל: עשה ביצים לפני שביעית ודיכנו לפני ר"ה שביעית עקרו במ"ש אין תימר דיכון אין כעוקר כולו לעניים אין תימר דיכון כעוקר אין וכו' כצ"ל: מספק יעשה חשבון עם העניים כל זה מוחק: ער"ה שביעית ועשה ביצים בשביעית כצ"ל. ומוחק תיבת בתחלת: ודכנו בסוף שביעית ועקרו אחר שביעית כצ"ל: אין תימר אין

דיכון

א) כהגהות הגר"א מהרד"ל [דף י"ג ע"ב] ועד הביתין הבותלות ל' יוס מן ביתין הבותלות עד התאנים וכו'.

## בנ"י משה

[ג] בגי' תרומות מוחק ג"כ תיבת חייתה. והילופה גרס גדלה:

[ד] כן כ"ב הגי' הירושלמי. אבל נראה שכוונתו להגיה כמ"ש הר"ש ובלע"ב ונתפרש דהאי כתיב השני נ"ל לפני ר' חייא והוי נ"ל כתיב ולבהמתך גו' תבואתה לאכול וכתיב מן השדה תאכלו את תבואתה ר"ח בר בא אמר בשתי תבואות כו':

[ה] כתב המפרש הכל מודים בשביעית שאין מטמאין טומאת אוכלין הואיל ואינו ראוי לאכול בגית לא הוי אוכל גמור עכ"ל. תימא דבטרומין כ"ה ב' אמרו ולענין טומאת אוכלין שאני היאיל וראוי לתקן ע"י אור. ועתוס' שם ד"ה הואיל ובנדה כ"א ב' ד"ה אם נקה כו'. ונראה לפרש ע"פ הגירסא הכל מודים בשביעית ר"ל אע"ג דבשאר שנים פליגי בפגים משיזריחו אי מטמאין טומאת אוכלין אבל בשביעית כולו דמטמאין. והדר מפרש הכל מודים הקור עץ לכל דבר היינו כמ"ש בבבלי ערובין שם איכא בינייהו בככה. ומסיים הגמרא כאן ועץ אסור לשולקו אלא בגין קדושת שביעית דחלה עליו פי' אלמא דקדושת שביעית משוי אפי' עץ לאוכל וה"ה פגים בשביעית דהכל מודים:

שם בירושלמי (י"ב ב') בהדא אליסום דעבריה. פי' אליסום הוא יער בלשון יון עי' ערוך: מתקל כיפי. מתקל גופיה. בבבלי כתובות קי"ב א' גרסינן מתקן מתקלה. ופירש"י מצוה ומתקן מכשולי העיר. וגם לגירסת מתקל יש לפרש כמו כן. וכפי' הערוך ערך תקל פי' הופך הקרקע ומסיר פניה ועפ"ז עולה יפה לפרש מתקל כיפי ומתקל גופיה היינו מצוה ומתקן מכשולי העיר. אבל המפרש פי' כאן כפי' תוס' דשם. ואיך יפורש כזה על מתקל גופיה: שם ה"ח. זיתים משיכניסו א"ר יונה משהכניסו. נראה לפרש דגירסת משהכניסו הוא מפרש לגירסתו והיינו כמ"ש במתני' הקודם שהכניסו רביעית לסאה וכו' הכניסו שלים כו'. ואח"כ מפרש למ"ש במתני' וכמה יהא בזית ולא יקללנו רובע. מיבעי ליה אם רובע מן נץ או רובע מן זיתים א"ר יונה לאי זו נץ שהוא עושה רובע זיתים. ותיבת לאי מפורש בערוך לא בגי'. כלומר לא בגי זה נץ שהוא עושה רובע זיתים. ות"ש בשנות אלי' לאיזו נץ אלא שעושה רובע זיתים עכ"ל. לא בי הוא לכוון הדברים ככתבן. דאכיל פרוגמיא. פי' הערוך מאן דאכיל נפואי הראשונים כו':

[א] לפי גרסא זו לא נדע מה נעשה לדברי הרמב"ם בפירושו למ"א פ"א דדמאי. ז"ל ובנות שוח מין ממיני התאנים הלבנים ומאנים פרי משלש שנים לשלש שנים וכ"ה לשון הרע"ב בדמאי ובשביעית ול"ע. אבל הרמב"ם במסכתא שביעית כ' והן עושין פרי שלשה שנים:

[ב] אם נאמר בגמרא ירושלמי מסייע לה במתניתין והרי עמך בטבריא והרי עמכם בצפורין. יתכן שפיר לגרוס אחרי שבייס המשנה אמרו לו לא אמרו אלא בבנות שוח אמר להן והרי עמכם בצפורי אמרו לו וה"ה עמך בטבריא כו'. אבל אם נאמר בירושלמי קאי אתוספתא הכין כגירסת הספר. דבתוספתא איתא כי"א הפרסאות שביעית שלהן כו' אמרו לו וה"ה אצלך בטבריא כו' ומסיים הירושלמי אמר להן והרי עמכם כו': כתב הרא"ש ותמי' לי במאי פליגי בדבר שיש לעמוד עליו עכ"ל ולדברי ירושלמי זה איך נעמוד עליו אחרי באמת בצפורי עושות לשתי שנים ובטבריא לשנה: ותוי"ט כ' לא נתפרש הטעם למה לא אמרו כן בפרסאות כיון שחנטו בשביעית. וכ' ע"ז תוי"ט דבירושלמי מפרש הטעם דרק במקצת מקומות עושות לשתי שנים עכ"ל ובאמת אין הכרע בירושלמי אי המקומות שעושות לשנה א' הוי מקצת. אי מקומות שעושות לשתי שנים הוי מקלת. והגלע"ד במ"ש תמן תנינן אילן שחנט קודם ר"ה כו' חרובין שלשולן היא חנטן. מייתי הגמרא הכא לתרץ בזה הא דמותיב ר"ש קומי ר' יוחנן. ומשני לעולם האי נהגו בחרובין. קסברי דאזלינן בתר חנטה. אלא חרובין שאני דשלשולן הוא חנטן ושלשולן אחרי ר"ה לכן קסברי דמתעשרין לבא. ולא תקשי מבנות שוח דאזלינן בתר חנטה. וגם הא דאמר ר' יסא הביא עלים לפני ר"ה כו'. נראה שהוא ג"כ בא לתרץ האי דמותיב ר"ש הנ"ל. כלומר שפיר נהגו כר' נחמיה דלא אזלינן בתר חנטה. ולא דאזלינן בתר לקיטה. אלא בתר הבאת עלים. ולא קשיא מבנות שוח. דהן עושות לשלש שנים וקי"ל לחז"ל דאותן שנגמרים בשני'. הביאו עלים בשביעית. לכן שביעית שלהן שנים. ות"ש אלא מן הדא דר"י ורשב"ל. כ"ומר מוכיח סברתו דאזלינן בתר עלים מיתורץ קושית רשב"ל על ר' יוחנן. ועפ"ז יפרש הא דבעי ר' בון מעתה עלים הראשון לשעבר עלים השני לבא. פי' מדוע בבנות שוח שהן עושות לשלש שנים. הרי שלא גדל בשביעית כ"א עלים הראשון. תאמר לשעבר ר"ל שביעית שלהן שנים. עלים השני ר"ל בפרסאות שהן עושות לשתי שנים. הרי ע"כ גדל גם עלים השני בשביעית ואת אמרת לבא. ר"ל אין שביעית שלהן במוצאי שביעית. ומשני א"ל עלים הראשון קשה לבא מכיון שהוא בא מיד הוא גדל. ר"ל הפרסאות אע"פ שהן עושות לשתי שנים. אינו אלא עלים הראשון קשה לבא ושוהא כל כך אבל מכוון שבא עלים הראשון מיד הוא גדל. וכשתראהו גדל במוצאי שביעית תדע שהביא עלים ג"כ במוצאי שביעית. אלא בבנות שוח הוא דקי"ל דגם עלים השני שוהא שנה וכן השלישי שוהא שנה. ות"ש במתני' לא אמרו אלא בבנות שוח. ואפשר שלזה כיון הרא"ש בכ' וחכמים סברי עיקר גדילתן בשנה ראשונה כו'. ויתכן לפ"ז גי' הא"ז הגאון זצוק"ל להקדים האי מעתה עלים הראשון סמוך להא דאמר אלא מן הדא ר"י ורשב"ל. וכמה שהגיה לשון חנט עלים קודם ט"ו בשבט. נראה לפרש דגם ר' יעקב בר אחא מתרץ להא דמותיב רשב"ל לר"י. והכי קאמר לעולם בתר חנטה אזלינן ולעולם שנתו ט"ו בשבט. אלא כמו דאמרינן לעיל בחרובין שלשולן הוא חנטן ולא החנטה הנראה לעין. כן בכל האילנות לא חשבינן מן החנטה הנראה. אלא חשבינן חנטה האמיתית הוא עלים זמן גידולו. ור"ל מזמן צאת העלין ועד זמן גמר הפרי. לא מקן עלים הזמן ואז הוא גמר חנטה האמיתית. וזהו שאמר חנט עלים. כלומר חנט אינו אלא כשהוא עלים גידולו. ואתיא שפיר הא דאמר ר' נחמי' בד"א באילן שהוא עושה שתי גרנות בשנה. כלומר וגורן הראשון שהקדים לקיטתו ע"כ הקדים ג"כ חניטתו קודם ט"ו בשבט. אבל באילן שהוא עושה גורן א' בשנה. הרי איחר זמן לקיטתו ע"כ איחר חנטתו האמיתית. וזהו שאמר אע"פ שחנטו קודם לזמן הזה ה"ה כלעתיד לבא. ר"ל ע"כ אינו חנטה האמיתית. ולכן לא תקשי מבנות שוח. כיון שעושות לשלש שנים. הוי חנטה האמיתית שנה ראשונה שהוא עלים הזמן. ולענין קדושת שביעית אין חילוק בין חנט קודם ט"ו בשבט או אחר ט"ו בשבט אלא כל שחנט עלים בשביעית אפי' ער"ה שמינית ה"ה לשעבר וכן כתב הרמב"ם פ"ד הע"ז אם באו לעונת המעשרות קודם ר"ה שמינית. אלא בפירושו כ' כשיזדמן להם שיתחילו להנץ בשנה שביעית:

(ג) כתב תוי"ט ד"ה לוף כו' ולפמ"ש כו' דהכל הספיחים אסורים באכילה יש לפרש כו' עכ"ל וכאן מבואר דמתני' עד לא גזרו על הספיחים. ע"כ שלא פירשו כפירושו:

## כתב יד א׳

לוף פקח יש ביעור וא״כ הוי העלין עם העיקר ועיקר אין לו ביעור ואעפ״כ יש לעלין ביעור שמעינן דבר שיש לו ביעור כו׳: ר׳ יוסי פתר לה מתניתא. פי׳ דמוקי פלוגתייהו דר״א ור׳ יהושע דמתני׳ בהכי דהיינו שנטע לפני ר״ה השביעית דהיינו כמה שנים לפני ר״ה השביעית: ועשה ביצים לפני ר״ה השביעית ודכם לפני ר״ה השביעית. פי׳ שדכן את העלין שלא יגדלו לפני ר״ה: אין תימר דיכון אין כעוקר כולו לעניים דגידולו היסיר אוסרין אף את ההיתר: ואין תימר דיכון כעוקר כו׳. והוו כמו שנעקרו לפני ר״ה השביעית וא״כ אין נאסרין מחמת הגידולין שגדלו בשביעית ולא הוי כולו לעניים אלא יעשה חשבון עם העניים. מה שגדלו לפני שביעית לבעה״ב ומה שגדלו בשביעית לעניים והשתא ר״א סבר דיכון כעוקר לפיכך יעשה חשבון ור׳ יהושע סבר אין דיכון כעוקר והוי כולו לעניים לפיכך אין לעניים עמו חשבון אלא יטלו את כולו: וה״ג אין תימר דיכון אין כעוקר הוי כולו לעניים ואין תימר דיכון כעוקר אין כולו לעניים אלא יעשה חשבון עם העניים וכמספק מיותר: ר׳ חזקיה פתר. פי׳ לפלוגתייהו דר״א ור״י דמתני׳: בשנטעו ערב ר״ה שביעית ועשה ביצים בשביעית ודיכון בסוף שביעית ועקרו אחר שביעית. פי׳ אחר כמה שנים: אין תימר דיכון אין כעוקר כולו לבעה״ב. פי׳ דגידולו היתר מעלין את האיסור: ואין תימר דיכון כעוקר. א״כ הוי כאילו נעקרו בסוף שביעית ואין הגידולין של היתר מעלין אותם: א״כ אין כולו לבעה״ב ויעשה עם העניים חשבון. וה״פ ר״א סבר דיכון כעוקר וא״כ מה שגדלו בשביעית אסור ומה שגדלו אחר שביעית מותר לפיכך יעשה חשבון כו׳ ור׳ יהושע סבר אין דיכון כעוקר וא״כ הגידולין שגדלו אחר שביעית העלו את האיסור לפיכך אין לעניים עמו חשבון אלא כולו לבעה״ב: וה״ג אין תימר אין דיכון כעוקר כולו לבעה״ב לפיכך אין לעניים עמו חשבון ואין תימר דיכון כעוקר אין כולו לבעה״ב לפיכך יעשה חשבון כו׳: והשתא מפרש איך יהיה החשבון עשה בארץ כו׳: ר׳ יוסי פתר מתני׳ לפני ר״ה שביעית. פי׳ כגון שזרע לפני ר״ה השביעית וא״כ אותן השלש שנים היו ג״כ לפני ר״ה: ר׳ חזקיה פתר מתני׳ ער״ה שביעית. פי׳ שנטע ערב ר״ה כו׳ וא״כ אותן השנים היו אחר ר״ה שביעית: אף בשאר (ע״ב) שני שבוע כן. פי׳ אם ג״כ נחלקו ר״א ור׳ יהושע אם דיכון כעוקר בשאר שני שבוע כו׳: אינו מדכנו. פי׳ שאם הוא מדכנו לא יעלו הגידולין שגדלו בשנה שלישית את הגידולין של שנה שנים להיותן מתעשרין מעשר עני: ואינו מונע מהן מים. פי׳ באותן שאם ימנע יהיו מתעשרין למעשר כמו בצלים הסריסין ונמצא מפסיד את העניים: בשביל שיהא מעשר. פי׳ מעשר שני היתה שלישית כו׳. אלמא דלא סברי דדיכון כעוקר: ומשני שעקרן. פי׳ אינו מדכן בלבד אלא שעקרן ג״כ עד שלא צמחו פי׳ בשנה השלישית וא״כ שתנן דודאי לכ״ע אין הגידולין מעלין כו׳: קטינאי. פי׳ של קין: ה״ג לחרוש יהפור לנבש יעקר: ה״ג גזרו על הירק ולא גזרו על הלוף: בטמון אנן קיימין. פי׳ דאינו מתיר ר׳ יהודה לאכול ירק במוצאי שביעית אלא בטמון וא״כ בשביעית גזרינן שלא יבוא מן המשומר אבל במוצאי שביעית כולי האי לא גזרינן:

## כתב יד ב׳

שנים כו׳: ר׳ יוסי פתר לה מתני׳ לפני ר״ה שביעית. פי׳ שזרע ג׳ שנים לפני ר״ה שביעית: ור׳ חזקיה פתר מתני׳ ער״ה שביעית. כלומר ואותן השנים היו אחר שביעית: אף בשאר שני שבוע כן. מבעי ליה. אם בשאר שני שבוע נחלקו ג״כ ר״א ור״י בדין דיכון כעיקור או לא (ח): (ע״ב) אינו מדכנו. שאם ידכנן לא יעלו הגידולין של שלישית לשניה. ונמצא מפסיד מעשר עני: ואינו מונע מהן מים. היינו באותן הדברים שאם מונע מהן מים מתעשרין לשעבר כמו בצלים הסריסים וכו׳: בשביל שיהא מעשר. ר״ל מעשר שני ונמצא שהוא מפסיד מעשר עני: תפתר שעקרן עד שלא צמחו. כלומר האי מדכנו ר״ל שעקרו לגמרי עד שלא צמחו בשנה השלישית וא״כ מתנן דאז לכ״ע אין הגדולין מעלין: בטמון אנן קיימינן. דר׳ יהודה לא התיר לאכול ירק במוצאי שביעית אלא מן הטמון אלא דבשביעית גזרינן שמא יביא מן המשומר אבל במוצאי שביעית לא גזרינן כולי האי:

(דף מ״ו ע״א) **הלכה ג** אדרא דאילן חבימא. ניכר העורות של יין. אבל ר׳ יונה סבר הכדים בעצמם ניכרים בלתי העורות: אפי׳ הקונה מן הא״ץ. היינו שהמוכר הוא מא״י אין לחוש אם קונה בחו״ל: ואפי׳ יסבור כב״ה. ר״ל אפי׳ רב מודה גבי שביעית דיכול לומר לשחיטה מכרתי אבל גבי נגחן אינו ראוי לשחיטה. דאינו יכול להשהותו ליום שדרך להשהות לפני שחיטה לכן הוי מקח טעות: לית אורחא דבר נש מיכום תורא רדיא. דכל שהוא ראוי לחרישה אינו שוחט אלא הוא קונה לחרישה לכ בשביעית אסיר. אבל נגחן שאינו ראוי לחרישה שפיר יכול למימר לשחיטה מכרתיו: ב״ש במשבירה. לפי שילא מרשותו:

(שם ע״ב) **הלכה ד** מן מה דלא תנינן בגיטין. דהתם קחשיב כל אלו שתקנו מפני דרכי שלום: כאן לחולין כאן לתרומה. מתני׳ דקתני בוררת מיירי בחולין דאינו אלא חשש משום מעשר ורוב ע״ה מעשרין. והא דתנינן בנחתום מיירי בתרומה דאסור לגרום טומאה: כאן בלותת. הא דתמן תנינן איירי בלותת: וכאן בשאינו לותת. מתני׳ איירי בשאינו לותת ולא הוכשר. ואין כאן אלא חשש מעשר דרוב ע״ה כו׳: מתניתא מסייעא. דעד השתא מיירי בשלא הוכשר: ר׳ חייא ור׳ אימי כו׳. קאי אמחזיקים ידי גוים:

## שלש ארצות פרק ששי

(דף מ״ו ע״ב) **הלכה א** משגלו יהו חייבין. בשנות אליהו פירש. יהו חייבים במצות התלויות בארץ כמו אותן המצות שאינן נוהג (נ״ל דנ״ל התלויות) בארץ. נוהג אף משגלו אף מצות התלויות בארץ יהא נוהג משגלו. ואנן אמרינן לא קדשה לע״ל: ומשני כתיב ויעשו כו׳: הקיש ביאתן בימי עזרא. וילפינן מהקישא מה ביאתן בימי יהושע פטורין היו כן ביאתן בימי עזרא פטורין היו. אבל מה שאח״כ נתחייבו בימי עזרא

(דף מ״ו ע״א) **הלכה ג** והש לומר שמא החליף. פי׳ שמא יקח גם אותן של שמן וימלא בהן יין: ומשני אדרא דאילין חבימא. פי׳ עורות של יין ניכרים דר׳ יונה אמר דהכדים גופא ניכרים והוא מפרש דהכדים אינם ניכרים רק העורות: ה״ג אפי׳ הקונה מן הא״ץ. פי׳ אפי׳ אותו שקונה אותם הוא מן הארץ אם הוא קונה בחו״ל אין לחוש לסרסור שהוא קונה למכור לאחרים: ואפי׳ יסבור כב״ה לית אורחיה משתחיט מיד אלא משתהא תלתין יומין ואותן תלתין יומין לאו מקח טעות. פי׳ דרב מודה דיכול לומר לשחיטה מכרתי כמו גבי שביעית אבל כאן אפי׳ לשחיטה אינו ראוי כיון דאינו יכול להשהות אותו שלשים יום לפני השחיטה משו״ה הוי מקח טעות לרב: לית אורחיה דבר נש מיכום תורא דרדיא. היכא שיכול לחרוש עמו בודאי הוא קונה אותו לחרישה ומשו״ה אסור בשביעית אבל כאן שאינו יכול לחרוש עמו מפני שהוא נגחן סבר דיכול לומר לשחיטה מכרתי לך כו׳: כ״ש במשבירה לו. פי׳ שילא מרשותו:

(שם) **הלכה ד** וסתמו לאו כפירושו הוא. פי׳ כיון שאינו מיוחד אלא לאיסור: ה״ג א״ל אני אומר. פי׳ דיכול לעשות בו דבר של היתר: ה״ג במקום שזורעין ואוכלין או במקום שאוכלין ואין זורעין. פי׳ מה שאינו יכול לסייע לו: (ע״ב) אין תימר כו׳ לוקח מן הסירקי מותר אין תימר שאוכלין ואין זורעין. פי׳ ואפ״ה קנסו: ראו אותו לוקח מן הסירקי אסור: על כל פרקא איתאמרת. פי׳ האי מפני דרכי שלום: מן מה דלא תנינן בגיטין. פי׳ דקא חשיב התם מה שתקנו מפני דרכי שלום: כאן לחולין. פי׳ מתני׳ דקתני בוררת בחולין דאינו אלא חשש מעשר ורוב ע״ה מעשרין הן ונחתום איירי בתרומה דאסור לטמאת אותה כו׳: וא״כ מתרץ כאן בלותת [כאן באינו לותת]. פי׳ מתני׳ איירי באינו לותת שעדיין לא הוכשר דאינו אלא חשש מעשר ורוב ע״ה כו׳ וכאן איירי בלותת ויש חשש מה שגורם טומאה לחלה: ומייתי ראיה מן אבל משתטיל מים כו׳ משמע דעד השתא איירי בלא הוכשר ודו״ק: וכולן לא אמרו כו׳ מיותר: ר״ח ור׳ אמי כו׳ אמחזיקין ידי גוים קאי: הדרן עלך פרק בנות שוח

## שלש ארצות פרק ששי

(דף מ״ו ע״ב) **הלכה א** ועדיין עד יכול מיותר: וחרה אף ה׳ בכם כו׳. פי׳ וכתיב בתריה ואבדתם מהרה דהיינו שילכו לחו״ל ואעפ״כ ושמתם את דברי אלה כו׳: מעתה משגלו יהו פטורין. פי׳ מעתה הוא מסיק למילתי׳ כיון דילפת מבארץ שאין המצות התלויות בארץ אינן נוהגות אלא בארץ א״כ משגלו יהיו פטורין אף אותן היושבים בארץ דכבר בטלה קדושת הארץ: ומייתי ראיה על זה מדכתיב ויעשו כו׳: הקיש ביאתן בימי עזרא כו׳. פי׳ דמהקישא ילפינן דמה ביאתן בימי יהושע

## הגהות הגר״א

דיכון כעוקר כולו לבעה״ב לפיכך אין לעניים עמו חשבון אין תימר דיכון כעוקר אין כולו לבעה״ב לפיכך יעשה חשבון עם העניים כצ״ל. ומוחק תיבות אין לעניים עמו חשבון: (ע״ב) לחרוש יהפור לנכש יעקור [ה]: ושם גורס מ״ט דרבנן גזרו על הירק ולא גזרו על הלוף. ומוחק תיבות גזרו על הלוף ולא גזרו על הירק [ו]:

(דף מ״ו ע״א) **ה״ג** אפי׳ הקונה מן הארץ כצ״ל. ולא גרים מן הקונה בארץ [ז]: רב כב״ש ושמואל כב״ה. נדפס פעמים מוחק א׳ מהן: לית אורחא דבר נש משתהיט מיד אלא משתהי תלתין יומין ואותן תלתין יומין לא מקח טעות כן צריך להיות: **הלכה ד** א״ל אני אומר נפה לספור כן צריך להיות: או במקום שאוכלין ואין זורעין כן צריך להיות.

ולא גרים שזורעין ולא אוכלין: (ע״ב) רגו אותו לוקח מן הסרקי מותר אין תימר במקום שאוכלין ואין זורעין ראו אותו לוקח מן הסרקי אסור [ט] כצ״ל. ולא גורס כגירסא זו ראו איתו לוקח מן הסרקי אסור אין תימר במקום שזורעין ואין אוכלין ראי איתו לוקח מן הסרקי מותר: מוחק תיבות וכולן שאמרו מפני דרכי שלום:

**פ״ו** (דף מ״ו ע״ב) **ה״א** עדיין אנו אומרים מצות שהן תלויות בארץ אינו נוהגות אלא בארץ כולו מחיק: מעתה משגלו יהו חייבין כצ״ל. ומוחק תיבת פטורין: מה ירושת אבותיך פטורים היו ונתחייבו אף אתם פטורים הייתם ונתחייבתם והטיבך והרבך מאבותיך אבותיכם לא הי׳ עליהם עול מלכות כצ״ל:

צ״ל

## בנ״י משה

שם בירושלמי (י״ד ע״ב) וכן בצלים הקילוסים. קטינאי. לולא פיות מפרשים הקלוסים. הנלפ״ד קילוסים מלבון קלה. וזה שמפרש הירושלמי קטינאי. והוא כמ״ש [בתוספתא מעשרות סוף פ״ג] רי״א אף הקוטנין של מטה מהן ופרושו קטני זכב. ועיין בערוך ערך קטון:

[ה] כזה מצאתי בתוך הביאור. ולא פירש אם כזה הגיה. או שהוא פירוש. וסביב הירושלמי לא נמצא הג״ה זו:

[ו] כזה הוא מוגה סביב הירושלמי. ודע לך על הא דג״ב הירק ולא על לוף. קו נטוי עליו למחקו. ובתוך החיבור איתא ז״ל ה״ג גזרו על הירק ולא גזרו על הלוף. ושם ליתא גירסא מ״ע דרבנן. ובשנות אליהו איתא ז״ל ירושלמי מ״ע דרבנן גזרו על הלוף ולא גזרו על הירק מ״ע דר״י בטמון אנן אמרין. (והגהה של״ל מטמון אנן אמרין). מעתה אפי׳ בשביעית יהא מותר. שלא ילך ויבא מן האיסור ויאמר מן הטמון הבאתי כצ״ל פי׳ דמקשה דרבנן ס״ל בכאן דבעינן משירבה החדש ובמשנה ד׳ פ״ז ס״ל דאם עשה הכביר הותר האפיל ולא בעינן שירבה דוקא ומתרץ דשאני לוף דבר שדרכו להתקיים לכך גזרינן דילמא בשביעית אלאחר שביעית וירק שאין דרכו להתקיים לא גזרינן וא״כ הקשה מ״ע דר״י ומשני דתלינן דמטמין מערב שביעית הם וא״כ הקשה דלפ״ז אפי׳ בשביעית יהא מותר עכ״ל בשנות אלי׳: מזה נראה שרצה להגיה מ״ע דר״י גזרו על הירק ולא גזרו על הלוף. ובמהדורא בתרא הגיה מ״ע דרבנן גזרו על הלוף ולא גזרו על הירק והא מ״ע דר״י וכו׳ אלא שהמעתיק השמיט הג״ה מ״ע דר״י:

[ז] עתוי״ט שכתב ואני תמה על הרמב״ם שהשמיט לבבא זו בפ״ח מה׳ שמיטה עכ״ל. המעיין כזאת דבפ״ח מיירי הרמב״ם מדין המוכר ואפס מקום לו כאן לדין זה. שפירשו הר״ם בהלכה״ב ואם הבית יותר קאי על הקונה. אבל בפ״ד הלכה כ״ד שם מיירי מדין הקונה [שם באמת הביא בבא זו] א״כ באמת קושיא זו במשנה למלך. יגאתי למצוא התגלות על הגאון בעל תוי״ט. דמייתי דברי המפרש שפירש על המוכר והיינו דלא כר״ם ור״ע. וע״כ שהוא מפרש כן על דעת הרמב״ם. אם לפ״ז תימה על הרמב״ם שהשמיט לבבא זו בפ״ח מהל׳ שמיטה. וזה שמפרש ואמר בפ״ח ולא אמר סתם שהשמיט לבבא זו. ועוד בתוי״ט שם ומוכר לעכו״ם לשון הרמב״ם תיקן זאת המשנה מוכר לעכו״ם בארץ יותר מבן ולישראל בח״ל עפי הי״ל להתוי״ט להביא הדברים ככתבן כאן בירושלמי מוכר לגוי בארץ ואפי׳ יותר מכאן ולישראל בח״ל כו׳. אבל על הרמב״ם לא קשה שאין דרכו להביא מהיכן העתיק את דבריו. ובמשנה ח׳ וטוען בפירוש אסורין כתב תוי״ח קשה מאי קמ״ל ואפשר דקמ״ל אף בדבר שאין סתמו עומד לכך ולא נימא הא ודאי קא עכ״ל. הנה תלה תניא בדלא תניא במתניתין דבר שאין סתמו עומד לכך ועוד אם כן ה״ל להרמב״ם בהלכותיו לפרש כדבריו. וטוען בפירוש אסור אף דדבר שאין סתמו עומד אפס נסתר הרמב״ם מקושיא זאת ופירש שהאיסור למכור הוא משום ולפני עור ר״ל מי שנסגרה עיניו בתאוה כו׳ [והובא בתוי״ט מ״ו]. אבל למי שאינו חשוד ולא סגרה עיניו התאוה מותר אפי׳ דבר שמלאכתו מיוחדת לדבר האסור. וה״א דמותר למכור לו טוען בפירוש. שפיר קמ״ל בפירוש אסיר. וכדברינו מפורש בירושלמי ז״ל כיני מתני׳ שאין האומן רשאי למוכרן בפ׳ למי שחשוד. סתמן מהו כו׳. וכתב המפרש דמ״ם כלים המיוחדין לאיסור. לסתמן או כלים העומדים לאיסור ולהיתר ולחשוד. ומפורש בהלכות מדין היוצר מוכר ואילך למכור סתם למי שאינו חשוד אפי׳ דבר שמלאכתו מיוחדת למלאכה האסורה. ותוי״ח בשם ע״ח דקמ״ל דלא נימא הואיל וה״א מכיס עצמו לכא דכך היתול א״נ כן עכ״ל ו האי כללא דה״א מכיס עצמו רשע. לא אמרו אלא שלא להאמין לו בכדי לפסול או לאסור להפסיד לאחרים. אבל אנפשיה אדרבה אמרינן משוי אנפשי׳ חד״א. וכאן הוא על עצמו משוי חד״א למכור לו כלים.

(ח) לפי פירושו זה סברא כי גם הוא מוחק כאן. לוף של ערב שביעית כו׳:

[ט] לדעת כי סביב הירושלמי אינו מגיה כ״א כזה לוקח מן הסרקי מותר אין תימר במקום שאוכלין ואין זורעין ראו אותו לוקח מן הסרקי מותר. ומדעתי כתבתי אסור:

גבבלי

## כתב יד א'

יהושע פטורין היו ואח"כ נתחייבו כו: ביאתן בימי עזרא פטורין היו אבל מה שאח"כ נתחייבו לא ילפינן מהקישא. והא דקאמר אף ביאתן בימי עזרא פטורין היו ונתחייבו משמע דנתחייבו היינו שרוצין עכשיו שנוהגין אותה בחיוב: ולהכי בעי אח"כ ממה נתחייבו ואמר ר' יוסי בר חנינא מדברי תורה נתחייבו. ומייתי ראיה מהקישא דאשר ירשו אבותיך ירשתה דכמו דירושת אבותיך אח"כ נתחייבו אף ירושתך אח"כ נתחייבו: ה"ג והיטבך והרבך מאבותיך א. והיבם לא היה עליהם עול מלכות כו': (דף ט"ז ע"א) ה"ג ר"א אומר מאליהן קבלו עליהן כו' וה"ג מה מקיים ר"א אשר ירשו אבותיך וירשתה. פי' הא מהקישא היכא נמילף נמי דאח"כ נתחייבו כמו ירושת אבותיך: ומשני פתר לה לע"ל. פי' דלע"ל יתחייבו דבר תורה: ומייתי ראיה דאיירי בלע"ל דא"ר חלבו כו' והיטבך והרבך מאבותיך אבותיך ירשו ארץ של שבעה עממין ואתם עתידים לירש ארץ כו'. אלמא דאיירי בלעתיד לבא: א"ל מה אתון לתין כו'. פי' הרי אתם מכשירין ונוח לקבל טומאה אלמא שהיו נוהגין לאכול שם חולין בטהרה אלמא דיש בה מא"י כמי: ה"ג שאין מכשירין ואנן שלקין ביעין ולתין כו': ה"ג בריה דפלן לא הוה אבוך כהן: נמנו על אויר אשקלון וטיהרוה. פי' משום ארץ העמים דסברי שהיא מא"י: (ע"ב) וטובלין ואוכלין בתרומתינו. אלמא משום דרגילין כהנים לילך לשם שהיא מארץ ישראל והא דצריך לטבול לערב לאכול בתרומה היינו משום ליגורי כותים שהיו כתזין עליהן: למחר נמנו עליה לפוטרה מן המעשרות. פי' משום דסברי שהיא מכבוש ראשון שסבר משום ארץ העמים ופטור מן המעשרות: מסתמך על בן הקפר. פי' שהיה סומך עליו: אתמול אני הוא שטהרתי. פי' אלמא דסברי שהיא מא"י: ועכשיו אני פוטרה. אלמא שהיא מחו"ל. ואיני רוצה לפטור מספק שמא היא מכבוש ראשון דשמא נתכבשה מד"ת והאיך אני פוטרה מד"ת. אימתי היא טמאה משום מדור הגוים. פי' דבחו"ל לא גזרו על מדור הכותים שיהא טמא משום אוהל אלא משום ארץ העמים ונפקא מינה לענין שמותר לילך הכהן לדון שם ולישא אשה ובא"י שמאו מדירת הכותים והשתא כשטהרו אויר אשקלון חזרה להיות כשאר א"י לענין שיהא מדורות הכותים שמא בהן ואמרי' בגמ' דמדורת הכותי אינו טמא אלא לאחר שיכנס הכותי ארבעים יום: והשתא מפרש אימתי היא טמאה א"ר מנא כו': מן מה דתני גניא דאשקלון הדא אמרת אשקלון כלחוץ. פי' מדחשיב נגי תחומי ארץ ישראל גניא דאשקלון ולא חשיב אשקלון עצמה אלמא דאשקלון כלחוץ ולענין מאי הא תנינן דטהרוה לילך לשם אלא ודאי לענין לפוטרה מן המעשרות: א"ל וכי צור אינו אסור לילך שם כו'. פי' דהוה ילפינן מצור דהא צור אסור לילך שם ואפ"ה הקונה שם חייב: דלא תסבור כימר אף הכא כן. פי' דהא הכא אפי' לילך מותר וא"כ כ"ש שהקונה שם חייב: לפום כן כו': את עזה ואת גבולה את אשקלון ואת גבולה כו'. ובכבוש שני כתיב וישב בארץ יהודה משמע דבכל ארץ יהודה ישבו אלמא דאשקלון הוי אף בכבוש שני וא"כ קשה למה פטרו מן המעשרות: ומשני לית עזה כו'. פי' אינן אותן עזה ואשקלון הכתובים דתרי עזה הוו: מפני מה לא גזרו על אותו הרוח שבגרדיקי. פי' טומאת ארץ העמים: ומשני שנויה רע. ובלא"ה לא יבאו לדור שם: והרי עזה נויה יפה. פי' ואפ"ה לא גזרו: ומשני א"ל פשפשה. פי' שאפשר שנויה רע: שנהגו בהן היתר מימי יהושע כו'. פי' שהיו מתירין לכהנים לילך לשם דסברי שהיא מא"י: ומקשי מעתה לא יחושו כהנים על חלתן. פי' מפני מה אין אוכלין שם חלתן הלא היא א"י: ומשני לא בגין מילתא דאת אמרת. פי' לא משום הכי אסור לכהנים לאכול החלה משום שהיא ח"ל: אלא משום דלא חלטתין מלכותא בידא. דלא כבשו יפה ולא שמיה כבוש לענין שיהא מותר לאכול שם החלה: (דף י"ז ע"א) ה"ג איני יודע אטרח עלי' דר' יוחנן כו' עד תבוא בשלום וא"כ גרסינן א"ר שמואל עד לר' יוחנן וא"כ גרסינן שמע ר"א כו': ה"ג שאיל ליה הדא ומגיב ליה הדא: אשכח תני סמוך לעמון ומואב שתי ארצות כו'. ופשיטא דמעמון ומואב גופא חייב במעשרות: חמי חד בבלייא. פי' עני א' שהיה מבבל אבל היום הוא מא"י: א"ל מבבל לבבל. פי' ולא מא"י לבבל: הדא הקונה שם אינו מתחייב. פי' בבוצרה דהוי כחו"ל מדאסר לילך לשם מא"י: ודאי וכי צור אינו אסור לילך שם. פי' מארץ ישראל הלא ודאי אסיר: והקונה שם אינו מתחייב בתמיה: סבר ר"י עד ר' יצחק ס"ס וכצ"ל סבר ר"ל את בצר במדבר. פי' דסבר הא דכתיב את בצר במדבר שהיא מא"י היינו בוצרה ולכך הותר לילך שם מא"י: שאל לר' יוחנן וא"ל בצר לאו בוצרה. פי' דבוצרה מחוץ לארץ: א"ר מנא עד א"ר יוסי צ"ל נמסה אהר ארצו חולין לפ...ך כו'. וה"פ דר"ל שאל לר' חנינא הקונה מעמון ומואב מהו. פי' אם חייב במעשרות או לא: ומקשי ר' מנא לית עמון ומואב דמשה. פי' מאי תבעי לך הא ודאי היא מא"י שהרי משה כבשן: ושני היינו אם טהרה מיד סיחון או לא: וע"ז מקשי לית עמון ומואב דר"א בן עזריה כו'. פי' הא ודאי לא טהרה מיד סיחון ולא הוי כארץ ישראל מפיס שכבש משה דהא א"ר אליעזר עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית וא"כ לפי זה ודאי אינו חייב אלא מדרבנן ועמד בקושיא: ר' חונה בעי משרי ההן יבלונה. פי' שהיה רוצה להתיר בסוריא אותן השדות שהיו של עכו"ם וישראלים אריסין לעבוד בשביעית דסבר אף של ישראל כיון שהגוף של גוי והישראל אינו אלא לפי שעה א"כ הוי כמו שדות גוים ובסור א קיימינן דיש קנין: תרין אלפין דשנין פ"ם וצ"ל (שהן) [שנין ולא דשנין] באריסות פי' לעולם וא"כ הוי הישראל אריס עולם ולכך אסור לעבוד בסוריא אפי' בשדות ישראל שהיו בסוריא: ופטור מן המעשרות אעפ"כ [מפני] שהשדה היא של גוי: מקלפריא ועד ים אוקיינוס כו' ע"ס וכצ"ל מקלפריא ועד ים אוקיינוס ומנחל מצרים ועד ים אוקיינוס מהו ולפנים כו':

(שם) **הלכה ב** אפי' בתלוש יהא אסור תיבת יהא מיותר פי' דסבר שאין חילוק בין עם הגוי בין עם הישראל ולכך פשיט לאיסור

## כתב יד ב'

עזרא לא ילפינן מהקישא. אלא שאנחנו רוצין נוהגין בחיוב. וזה דבעי ממה נתחייבו: ואריב"ח מד"ת נתחייבו. ומייתי ע"ז הקישא מאשר ירשו אבותיך וירשתה מה ירושת אבותיך נתחייבו אף ירושתך נתחייבו: (דף ט"ז ע"א) רא"א מאליהן קבלו עליהם. משום דיהושע נצטוו לקדש כל גבולי א"י. אבל בימי עזרא לא נצטוו לקדש כל הגבולים. ולא קדשו אלא מה שרצו כמ"ש הרבה כרכים כבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל. ז"ש ר' אליעזר דמאליהן קבלו. אבל ודאי קדושת עזרא מדאורייתא קדש. ור"י ס"ל מדאורייתא נצטוו בימי עזרא כדרך שנצטוו יהושע. וכ"מ אם קדשו במצות השם נוהגת אף בזה"ז. אבל לר"א בטלה בזה"ז. דמסתמא לא הי' בלבם לקדש אלא בזמן המקדש קיים הואיל והדבר תלוי בדעתם. ומ"ש (א) בכמה מקומות קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לע"ל היינו לענין בהמ"ק אבל קדושת הארץ בטלה: מה מקיים ר"א אשר ירשו אבותיך וירשתה. הא הקישא הוא להתחייב כמו ירושת אבותיך. ומשני פתר לה לע"ל. ר"ל דלע"ל יתחייבו דבר תורה. ומייתי ראי' דמיירי בלע"ל א"ר חלבו כו': המהלך מעכו לכזיב כו'. בשנ"א הארץ לפרש גבולותיה. וז"ל שם על המשנה: מא"י עד כזיב לא נאכל ולא נעבד כו'. פירוש מכזיב ועד הנהר ועד אמנה ושלשתן על הים המערבי של א"י הם וקלה גבול מערבית דרומית הוא נחל מצרים וקלה גבול צפונית מערבית הוא אמנה והוא הר ההר וכזיב היה ג"כ לרוח מערבית אלא שסמוך למעלה ביניהם לצד צפון ולכן אמר כאן מכזיב ועד הנהר ר"ל לצד מערבית דרומית וכן מכזיב לצד צפונית מערבית עד אמנה נאכל ולא נעבד ר"ל דאין מחויב לאכול בקדושת שביעית אבל לא נעבד היא עבודת קרקע. וז"ל הירושלמי כיני מתני' מכזיב עד הנהר מכזיב עד אמנה תני איזה הוא ארץ איזהו הוא ח"ל כל שופע מטורי אמנה ולפנים א"י ומטורי אמנה ולחוץ ח"ל. ודלא כהר"ש וש"מ שפרשו דכזיב ועכו היה לרוח מזרחית של א"י. וכן רש"י ז"ל מפרש כן בגיטין ודחקו כולם משום דאיתא בגיטין דף ז' ב' ורמינהו כו' היה מהלך מעכו לכזיב מימינו למזרח הדרך טמאה משום ארץ העמים ע"ש. אבל באמת דט"ס הוא וכצ"ל מימינו למזרח הדרך טהורה משום כו' וכן איתא בירושלמי ובתוספתא והביאו הר"ש ג"כ התוספתא במסכת אהלות בסופו ע"ש אלא כמ"ש דהוא ברוח מערבית דרומית (וכמ"ש שופטים א' ל"א) אשר כו' עכו ואת אכזיב וחלקו של אשר היה במערב והכלל בזה דקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא ומ"מ לענין עבודה החמירו דלא נעבד ודוקא במחובר אבל בתלוש עושין. [עד כאן לשון השטת אליהו]: מה אתון לתין. הרי מכשירין אתם לקבל טומאה. אלמא שנהגו לאכול חולין בטהרה: וטהרוהו. היינו מטומאת ארץ העמים דסבר שהוא מא"י: יורדין היינו כו'. ומדהותר לכהנים לילך שם אלמא שהיא א"י והא דטובלים הוא מפני ליגורי עכו"ם: (ע"ב) נמנו עליה לפוטרה מן המעשרות. דסברי שהוא כבוש ראשון ועכור משום ארץ העמים וגם פטור מן מעשרות: אימתי היא טמאה משום מדור הגוים. היינו בחו"ל גזרו טומאה על הארץ. ועל אהליהם לא גזרו טומאת מדור הגוים. וכ"מ שיהא כהן מותר לילך לשם לדון ולישא אשה. ובא"י גזרו טומאה על מדור הגוים. ומעתה כשטהרו אשקלון מטומאת ארץ העמים חזרה לטומאת מדור הגוים. ומדור הגוים אינו אלא כשישהא הכותי במדור ארבעים יום. וכשחזרה הגזירה על אשקלון לטומאת מדור הגוים אימתי היא טמאה כו' ואמר מתשהא הגזירה מ' יום: הדא אמרת אשקלון כלחוץ. כלומר ולא לענין טומאת הארץ הא תנינן לעיל שטהרוהו. אלא ע"כ שפטורה מן המעשרות ואמאי צריכו למנות עליה לפוטרה מן המעשרות. ומשני א"ל וכי צור כו' ולהכי צריכי למימני ולפוטרה דלא תימא נילף מצור. מה צור דאסור לילך לשם ואפ"ה מתחייב במעשר כ"ש אשקלון דמותר לילך לשם פשיטא שחייבת: את אשקלון ואת גבולה. אלמא דאשקלון מכיבוש יהודא ובכיבוש השני כתיב וישב בארץ יהודה משמע דישבו בכל ארץ יהודה. ומשני ליתי עזה וליתי אשקלון. ר"ל אינו אותה עזה ואותה אשקלון דכתיב בקרא. אלא תרי [עזה הוי ותרי] אשקלון הוי: והרי עזה נויה יפה א"ל פשפשה. ר"ל אפשר שנויה רע (ב): שנהגו בהן היתר. ר"ל היתר לכהנים לילך לשם דסברי שהיא מא"י: לא יחושו הכהנים על חלתן. אם היא מא"י למה אין הכהנים אוכלין שם חלתן. ומשני לא בגין דא. כלומר לא משום שהיא חו"ל חששו הכהנים על חלתן. אלא משום דלא הלטתין מלכותא בידיה. ר"ל דלא טבשו יפה ולא שמי' כיבוש לענין היתר אכילת חלה: (דף י"ז ע"א) חמי חד בבליא. בבלי א' שהוא בא"י: א"ל מבבל לבבל. ר"ל אבל לא מא"י לבבל: הדא אמרה הקונה שם אינו מתחייב. מדאסר לילך מא"י לבוצרה: סבר רשב"ל כימר את בצר במדבר: כלומר הא דהותר ללכת מא"י לבוצרה משום דסבר בצר הכתוב בגבולי א"י היא בוצרה: לית עמון ומואב דמשה. כלומר מאי תבעי לך הא משה כבשן ודאי מא"י היא. ומשני א"ר יוסי ב"ר בון כתיב כי חשבון כו' היא צריכה לר"ב שטהרה מיד סיחון ועוג או לא טהרה. ומקשי א"ר מנא כו'. לית עמון ומואב דראב"ע. ר"ל הא ודאי לא טהרה מיד סיחון ועוג דהא ראב"ע אומר עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית אלמא דמעשרות שלהם אינו אלא דרבנן. ונשאר בקושיא: בעי משרי ההן יבלונה. היינו שדות של גוים וישראלים אריסים בתוכן והי' רוצה להתיר להם עבודת השדה בשביעית מפני שגוף השדה של גוי והישראל אינו אלא לפי שעה בתוכו ובסוריא קיימינן דיש קנין לגוי: תרי אלפין שנין באריסות. ר"ל שהיו בהן אריסין לעולם: אבל לא נעבד בסוריא. כלומר בשדות ישראל שבסוריא מפני שהוא אריס עולם ואעפ"כ פטורים ממעשר. מפני גוף השדה שהיא של גוי:

(שם) **הלכה ב** אפי' בתלוש אסור. וס"ל בין עם גוי או עם ישראל:

שביעית

פס

## הגהות הגר"א

(דף ט"ז ע"א) צ"ל ר' אלעזר אומר מאליהן קבלו. ולא אמר ר' אלעזר: מה מקיים ר"י אשר ירשו אבותיך וירשתה פתר לה לע"ל כצ"ל. ומוחק תיבת מאבותיך: בשם ר' יוחנן והטיבך והרבך כאבותיך [אבותיך] ירשו ארץ של ז' עממין כצ"ל: על מי ביצים שאינן מכשירין ואנן שלקין ביצים כצ"ל. ומוחק תיבות סברין מימר: ברי' דפלן לא הוי אביך כהן כצ"ל. ומוחק תיבת כהנא: (ע"ב) אתמול אני הוא שטהרתי ועכשיו אני פוטרה כצ"ל. ומוחק תיבת שטמאתי ותיבת אמר: אימתי היא טמאה משום מדור הגוים כצ"ל. ומוחק תיבות ארץ העמים: גם כאן צ"ל מיד היא טמאה משום מדור הגוים. ומוחק תיבות ארץ העמים: א"ל וכי צור כצ"ל: הא כתיב וילכוד יהודא את עזה ואת גבולה ואת אשקלון ואת גבולה לית עזה לית אשקלון כצ"ל: וכי השלימו יושבי גבעון את ישראל כצ"ל. ומוחק תיבת ארץ: והרי עזה נויה יפה א"ל פשפשה כצ"ל:

(דף י"ז ע"א) אי משום כבוד אמך איני יודע אטרח עלוי ואמר אם גמרת לצאת תבא בשלום א"ר שמואל עוד היא צריכה לר' יוחנן שמע ר' ליעזר ואמר כו' כצ"ל: אשכח תני סמוך לעמון ומואב כצ"ל. ומוחק תיבת וסימן: סבר רשב"ל מימר את בצר במדבר כצ"ל. ומוחק תיבות סבר ר' יוחנן מימר: שאל לר' יוחנן וא"ל בצר לאו בצרה כצ"ל: קושיתה קומי ר' חגי לית עמון ומואב דראב"ע כצ"ל. ומוחק תיבות לית עמון ומואב דמשה. ומהפך את כל הסיטה וה"ג: בגין כן שאיל לי' הדא ומגיב לי' הדא אשכח תני סמוך לעמון ומואב שתי ארצות א' נאכלת ונעבדת וא' נאכלת ולא נעבדת רשב"ל אזל לבצרה כו' והקונה שם אינו מתחייב סבר רשב"ל מימר את בצר במדבר שאל לר' יוחנן ואמר לי' בצר לאו בצרה ר"י ב"ר נחמן שאל לר' חנינא הקונה מעמון ומואב מהו. א"ל קושיתה קומי ר' יכא לית עמון ומואב דמשה א"ר יוסי ב"ר בון כתיב כי חשבון כו' עשיתי את ארצו חולין לפניך. א"ר מנא קושיתה קומי ר' חגי לית עמון ומואב דראב"ע ר' חונא בעי משרא כו': מקלפריא ועד ים אוקיינוס ומנחל מצרים ועד ים אוקיינוס כצ"ל. [ושם במשנה דשיש וזורין ומעמרין כתב השתו"ע שלא כסדר מלאכתן קן שנוים כו' ולא ידענא טעמא מאי עכ"ל. והוא לא ראה דברי הרא"ש דהרא"ש מקשי לה

ומסכן

## בני משה

(א) בבבלי מגילה י"ד א' מבואר דתרי תנאי אליבא דר' ישמעאל ב"ר יוסי וחד סבר דבטלה לענין קדושת הארץ. ובהרבה מקומות מהש"ס כזה אלא ע"כ מקרון דברים כאן. והכי נ"ל ומ"ש בכמה מקומות דגם ר' אליעזר סבר קדשה לע"ל היינו לענין קדושת בהמ"ק אבל כו' אם כדבריו יש ישוב בפשיטות קושית תוס' שם ד"ה דכ"ע קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לע"ל הקשה ר"ת אמאי לא מייתי ראיה דר"א אית ליה דלא קדשה לע"ל כו' ותירץ ר"ת דהתם גמרא קאמר לה ולאו מלתא דר"א היא עכ"ל.

(ב) הגהה שמפרש פשפש מלשון חיפוש ר"ל לא והפש אפשר שנויה רע:

נתון

## כתב יד א'

(שם ע"ב) **הלכה ג** וירוקין מותרין. פי' שלא היו שחורין והוריקו אח"כ אלא פי' המתני' שהיו ירוקין מתחלה ולכך מותרין דניכרין שלא צריך עוד לארץ: מכיון שהשחיר ט"ס וצ"ל שהשריש מתעשר כו': מתעשר לפי כולו השני ט"ס וצ"ל אסור: שתלו במוצאי שביעית בין שעקרו בערב שביעית ושתלו בשביעית. פי' בין שעקרו בשביעית ושתלו במוצאי שביעית וככר נשרש בשביעית קודם שעקר אסור בין שעקרו בערב שביעית ושתלו בשביעית והשרים אסור דסבר שאיני בטל ברוב האיסור שביעית: רבי זירא פליג ואמר מכיון שרבה עליו החדש מותר. פי' כיון שהם ברוב מההיתר מותר ופליג אתרוייהו בין שעקרו בערב שביעית ושתלו בשביעית דסבר שאינו אסור תיכף כשנשרש אלא אחר שלא יהא רוב בהיתר בין אם עקרו בשביעית ושתלו במוצאי שביעית ורבה עליו החדש שמותר ורבי לא ור' אמי סברי שאסור: מתניתא פליגא על ר' לא ועל ר' אימי כו': לא אמרתם בשביעית עד אלא בביעור ט"ס וצ"ל לא אמרו שאוסרת כל שהוא בשביעית אלא בביעור. פי' דהיינו אפי' רבה עליו החדש חייב בביעור אבל לאכילה בנותן טעם. וא"כ קשה על ר' לא דמשמע דסבר אפי' רבה כמה אסור: ומשני מה עבדין לה ר' הילא ט"ס וצ"ל ר' לא: פתר לה בעירובין. פי' הא דאינו אסור אלא בנ"ט היינו כשנתערב מעט פירות שביעית בפירות היתר: אבל בגידולין. פי' שלא נתערב האיסור אלא שנתגדלו: חומר הוא בגידולין. פי' ואפי' הוסיף כמה אסור שאין גידולי היתר מעלין את האיסור: מתניתא פליגא על ר' זעירא. פי' היינו ר' זעירא שאמר לעיל מכיון שרבה עליו החדש מותר דתנינן כו'. אבל בדבר שאין זרעו כלה אפי' גידולי גידולין אסורין. פי' דהיינו אפי' הוסיף כמה ולעיל אמר מכיון שרבה עליו החדש משמע שהוא אינו כלה אלא שנתוסף עליו ואפילו הכי מותר: ומשני פתר לה כו' בקדושת שביעית בביעור צ"ל ולביעור:

במירכנין צ"ל במדוכנין פי' שבצלן והוי כמו נטיעה אחרת:

(דף י"ח ע"א) **הלכה ד** אתא לגביה אבוה תני ליה עובדא כ' כנ"ל: כוותין צ"ל כוותיה: תמן תנינן הנודר מן הירק כו' כנ"ל: ואמר טעמא תיבת טעמא מיותר: הוון בעי מימר ולא פליגין. פי' הא דקתני במתני' שמוציאין לסוריא ואין מוציאין לחו"ל עליה קאי והאמר שסבר דלא פליגין כלל: אשכח תני ר' יהודא אומר עד כזיב. פי' מותר להוציא כו': ויביא התרומה. פי' אמאי אינו מביא תרומה מחוץ לארץ: אמר ר' הושעיא כו': הדרן עלך שלש ארצות

## כלל גדול פרק שביעי

(דף י"ח ע"ב) **הלכה א** מהו שיהא עליהן כו' צ"ל מנין שיהא עליהן קדושת שביעית. פי' מדאורייתא ומייתי מקרא דלכם אפי' לצובעין כדקתני בברייתא בהדיא: שאינן אלא לתפילן. פי' שעושין מהן רפואה לאותן האנשים שאינם טועמין טעם אכילה: ה"ג ר' יונה בעי יצא מלוגמא שאין עליה קדושת שביעית. פי' משום שאינן אלא לחולין: והתני ורדין ונצר וזרע איסטים הנזרעין בשביעית קדושת שביעית חלה עליהן. פי' שכובשין אותן בשמן לריח ויין עושין אלא העשירים ואפ"ה קדושת שביעית חלה עליהן ומשני מאי כדון לכם הראוי לכולכם. פי' דמלכם דרשינן הראוי לכלכם וורדין ונצר אף שאין עושין מהן אלא העשירים מ"מ ראוי הוא לעניים אבל מלוגמא אינו ראוי אלא לחולין: רבי יוסי בשם ר' לא שמע לה מן הדא. פי' דצובעין לאדם קדושת שביעית חלה עליהן: מדכתיב תהיה לרבות אף להדלקה ולביעה פי' שמותר לצבוע מפירות שביעית: ומקשי ולא נמצא מאבד את

## כתב יד ב'

(שם ע"ב) **הלכה ג** כיני מתניתא שחורין אסורין וירוקין מותרין. היינו מ"ש במתני' הוריקו לא שהיו שחורין והוריקו. אלא שהם ירוקין מתחלה מותרים דניכר שאין צריך לארץ עוד: בין שעקרו בשביעית. ור"ל בגדל מה מהן בשביעית: בין שעקרו בערב שביעית ושתלו בשביעית. כיון שנשרש אסור דסבר איסור שביעית אינו בטל ברוב: ר' זירא אמר כיון שרבה עליו החדש מותר. דהוא סבר איסור שביעית בטל ברוב ופליג בין שעקרו בשביעית ושתלו במוצאי שביעית והחדש רבה עליו. ובין שעקרו ערב שביעית ושתלו בשביעית אינו אוסר מיד כשנשרש אלא אחר שלא יהא בהיתר רובא: אבל באכילה בנותן טעם. ותקשי לר' לא דאסר כשם אפי' שהחדש רבה עליו יותר מבנות טעם: מתניתא* פליג על ר' זירא. דאמר לעיל כיון שרבה עליו החדש מותר: אבל בדבר שאין זרעו כלה כו'. ור"ז דאמר מכיון שרבה עליו החדש משמע שהוא אינו כלה אלא שניתוסף עליו מותר: אלא במדובנין. ובצלן והוי כעין נטיעה אחרת:

(דף י"ח ע"א) **הלכה ד** מימר לא פליגין. הא דקתני במתני' שמוציאין לסוריא ואי מוציאין לחו"ל הי' סבר לומר שאין פלוגתא בזה אשכח תני ר"י עד כזיב מותר להוציא:

## כלל גדול פרק שביעי

(דף י"ח ע"ב) **הלכה א** שאינה אלא לתפילן. רפואה לחולין שאינם טועמים טעם באכילה: בעי יצא מלוגמא כו'. מפני שאינה אלא לחולין תקנה והתני וורדין כו' היינו שכובשין הוורד בשמן לריח טוב. שאינן אלא לעשירים ואפ"ה קדושת שביעית חלה עליהן. ומשני הראוי לכולכם. כלומר וורדין שאינן כובשים בשמן אלא העשירים מ"מ ראוי הוא לעניים. אבל מלוגמא אינו ראוי לבריאים: שמע מן הדא תהי' כו' ולצבוע בה צבע. מוכח מזה דלצובעין לאדם חל עליהן קדושת שביעית ודאילמרי' קרא לרבויא. ומפרש דאין לומר האי קרא אתיא להתיר אוכלי אדם לצבוע תקשי ולא נמצא מאבד אוכלי אדם אלא בצובעין לאדם בא הכתוב להתירן לצבוע. וש"מ שקדושת שביעית חלה עליהן. ומשני תפתר באוכלי בהמה לאדם. ואוכלי בהמה ודאי קדושת שביעית חל. ואתיא קרא דתהי' לרבות שהתירו לצבוע צבע לאדם: בהדא נסורתא. היינו מה שמנסרים מן העץ אינו פרי לדברי הכל ובהא קתני הפרח הלבן והאורז כו': להטן בהן חיטין. היינו לרכך החיטין בהן אי חיישינן לאיבוד או לא: ומשני הדין קורקסייא שרי. להטן בהן: וא"ר יאשי' אין לך מיוחד לבהמה אלא חציר בלבד. ואפ"ה מותר להטן הקורקסייא שהוא מין הציר: א"ר אמי תפתר שלקחו להטן בהן. לכן שרי אבל אם מתחלה חשב על קורקסייא למאכל בהמה אסור להטן בהן דאסור להטן חיטין במאכל בהמה: ואסור לסוחטן מהן למה. ר"ל למה אסור לסוחטן. ומשני שיש עליהן קדושת שביעית. ופריך ואוכלי בהמה אין עליהם קדושת שביעית כו' ומשני א"ר יוסי שמעינן שעושין מהן מלוגמא לאדם כו'. כלומר במעינן היתר דעשיית מלוגמא אבל מי שמעינן שמותר לסוחטן לעשות כממנים. וסממנים גרוע מלוגמא: דלא שמעינן שאין חייבין במעשרות עד שימתיקו כו' ומבעי לי' לא כן תנינן כו' פי' אלמא דגם בשביעית תלוי אם הוא חשוב אוכל או לא כדמ'. (הגהה כנ"ל כדמשמע גבי עולשין). והשתא מבעי לי' לענין תורמסין אם אין שביעית חל עליהן עד שימתיקו. פי' הא לאחר שימתיקו חל עליהן או לא (ב): בתחלה אין קדושת שביעית

אוכלי אדם כנ"ל. פי' והאיך מותר לצבוע. אלמא בצובעין לאדם ומדכתיב תהיה שמותר לצבוע אלמא שקדושת שביעית חלה עליהן: אמר ר' מני תפתר כו'. פי' לעולם צובעין לאדם אין קדושת שביעית חלה עליהן והא דמרבי מתהיה שמותר לצבוע היינו מאוכלי בהמה שבודאי קדושת שביעית חלה עליהן ואפ"ה מותר לצבוע לצורך אדם: היירעינן צ"ל הלעונין: ד"ה היא בהדא נסורתא. פי' הא דקתני והאורז והפרח לבן אין עליהן קדושת שביעית הייני מה שמנסרין מן העץ שבודאי אינו פרי לדברי הכל: פקיעה וההן ורד ט"ס וצ"ל פיקה דוורד: ובי יש לו מלאכה אחרת. פי' ומותר: תני ר' חייא אוכלי אדם הוא ואסור כנ"ל: מהו להטן בהן היטין. פי' היינו לרכך החיטין בהן אי חיישינן לאיבוד אי לא: א"ל אתון אמרין בשם ר' חנינא הדין קורקוסייה שרי. פי' להטין בהן: ואמר ר' יאשיה אין לך מיוחד למאכל בהמה אלא חציר בלבד. פי' ואפ"ה מותר להטן בהן דקורקסייה נמי מין חציר היא: ודחי א"ר אימי לא בדא. פי' מניה לא שמעינן כלום דאיכא למימר לעולם אסור להטן במאכל בהמה הטין והא דמתיר הכא להטן בקורקסייה: תפתר בשלקחו להטן ולכך מותר להטן פי' אבל אם היסב מתחילה למאכל בהמה אפשר שאסור להטן: ותני כן חציר כו': חישב עליהן לאיכל אדם צ"ל לאוכל בהמה: ואסור בהן ללוות צ"ל ואסור לסוחטן: ומפרש למה פי' מפני מה אסור לסוחטן שיש עליהן קדושת שביעית. וא"כ אסור לאבדן: ומקשי ואוכלי בהמה כו'. פי' אמאי מותר לעשות מאוכלי בהמה מלוגמא הרי הוא מאבדו ואוכלי בהמה נמי קדושת שביעית חלה עליהן: ומשני שמעינן שעושין מהן מלוגמא לאדם. פי' דמהתם לא שמעינן אלא שמותר לעשות מאוכלי בהמה מלוגמא לאדם אבל לסוחטן ולעשותן סממנין לאדם לא שמעינן שמותר וא"כ איכא למימר שאסור לסוחטן דסממנין גרוע ממלוגמא: ועלי לוף שוטה צ"ל ועלי לוף שוטה: שמעינן שאין קדושת שביעית חלה עליהן ט"ס וצ"ל שמעינן שאין חייבין במעשרות עד שימתקו כו': ומבעי ליה לא כן תנינן כו'. פי' אלמא דגם בשביעית תלוי אם הוא חשוב אוכל או לא כדמפרש*): והשתא מבעי ליה לענין תורמוסין אם אין שביעית חל עליהן עד שימתוקו. פי' הא לאחר שימתוקו חל עליהן שביעית או לא: ואיתמר טעמא מיותר: וכאן לא יהו השובות עד שיחשב עליהן ט"ס וצ"ל וכאן לא יהו שביעית חל עליהן עד שימתוקו או לא: ופשיט ומצינו דבר בתחלה אין קדושת שביעית חל עליהן ובסוף קדושת שביעית חל עליהן. פי' בתמיה אלא ודאי אף בסוף כשימתוקו אין קדושת שביעית חל עליהן: (דף י"ט ע"א) מכרו ולקח בהן שמן. פי' שמכר דברים אחרים שאינן ראויין להדלקה ולקח בהן שמן: אין מדליקין כו'. כדמפרש טעמא שמותגין עליו חומרי שניהם והא דקאמר מחמיר אני בדמין מן העיקר היינו שאם היה העיקר שמן היה מותר להדליק ואם לקח מדמי שביעית שמן אסור להדליק אבל באמת אם מכר שמן ולקח בדמיו שמן שמותר להדליק דבודאי לא גרע מאם היה שמן בתחילה: כמה דתימר יין אין סכין בו ואין מדליקין אותו. פי' שהרי אינו ראוי להדלקה ולסיכה

*) ובכת"י איתא כד"מ בכ"ם.

## הגהות הגר"א

מתרן]: ה"ב רווחא ציבחר לא נפיק כנ"ל. ומוחק תיבת קריב: הא בארץ אפי' בתלוש אסור כנ"ל. ומוחק תיבת יהא: (ע"ב) ה"ג מכיון שהשריש מתעשר כנ"ל. ומוחק תיבת שהשחיר: מכיון שהשריש אסור ולא שניא כנ"ל. ומוחק תיבות מתעשר לפי כולו: בין שעקרו בשביעית ושתלו במוצאי שביעית בין שעקרו בערב שביעית ושתלו בשביעית כנ"ל: אמר להן לא אמרו בשביעית שאיסרת כל שהוא כנ"ל. ומוחק תיבת אמרתם ותיבת שאינה: מה עבדון לה ר' לא כנ"ל. ומוחק תיבת הילא: שאין גדולי היתר מעלין את האיסור כנ"ל. ולא גרים תיבת איסור: צ"ל שאין זרעו כלה אפילו גדולי גדולין: פתר לה בביעור כנ"ל. ומוחק תיבות בקדושת שביעית: אבל לאכילת ספיחין כיון שרבה עליו החדש מותר כנ"ל [ג]: אלא במדובנין כנ"ל. ומוחק תיבת במורכנין:

(דף י"ח ע"א) ה"ד כד אתא לגבי אבהו*) תני לי' עובדא א"ל צריך הויתה עביד כוותיה כנ"ל. ומוחק תיבת כוותין: צ"ל תמן תנינן הנודר מן הירק: ותני עלה הנודר מן הירק בשביעית אסור בירקות שדה כנ"ל. ומוחק תיבת אף: ואמר הדא דתימר כנ"ל. ומוחק תיבת טעמא:

פ"ז (דף י"ח ע"ב) ה"א צבועין לאדם מניין שיהא עליהן כנ"ל. ומוחק תיבת מהו: צ"ל ר' יונה בעי יצאת מלוגמא. ומוחק תיבת ולמה: והתני וורדין ונצר וזרע איסטים שנזרעין במוצאי שביעית כנ"ל. ומוחק תיבות דן וצר. ומוחק תיבות שזורעין אותן: ולא נמצא מאבד את אוכלי אדם כנ"ל. ומוחק תיבת בהמה: אלא בצבועין לאדם כנ"ל. ומוחק תיבת תפתר: צ"ל הלעונין והבורית. ומוחק תיבת היידעינן: מה אית לך כגון פיקה דוורד כנ"ל. ומוחק תיבות חהן פקיעין וההן וורד: תני ר"ח אוכל אדם הוא ואסור הורי ר' מנא כו' כנ"ל: מהו להטן בהן חיטין כנ"ל: בשם ר' חנינא הדין קורקסייא שרי וא"ר יאשי' אין לך מיוחד כו' כנ"ל. ומוחק תיבת עלי. ומוחק תיבות א"ר יאשי' לעובדה: אין לך מיוחד לבהמה אלא חציר בלבד. א"ר אמי תפתר שלקחו להטן בהם לכך מותר להטן בו ותני כן חציר וכל שאר ירקות מותר כנ"ל. ומוחק תיבות שלקחן להטן: צ"ל חישב עליהן לאכל בהמה. ומוחק תיבת אדם: מותר להטן ואסור לסוחטן מהן כנ"ל. ומוחק תיבות בהן ללוות: צ"ל ועלי לוף שוטה. ומוחק תיבת שוקה: דלא שמעינן שאין חייבים במעשרות עד שימתיקו כנ"ל. ומוחק תיבות קדושת שביעית חלה עליהן [א]: לטמא טומאת אוכלין בשביעית הדא אמרה כנ"ל. ומוחק תיבות ואתמר טעמא: וכא לא יהא שביעית חל עליהן עד שימתקו או לא כנ"ל. ומוחק תיבות הא חשיבות עד שחישב עליהן [ג]: מצינו דבר בתחלה אין קדושת שביעית חל עליהן ובסוף קדושת כו' כנ"ל. ומוחק תיבת אין שלאחר ובסוף: ססמנן

*) כד אתי לאבוה תני לי' עובדא. כן איתא בהעתקת הרד"ל ז"ל:

## בנ"י משה

[ג] בתוך החיבור לא הביא בזה כלום. והגיה הירושלמי כ"ב ספיחין וקו נטוי עליה. ובבנ"א איתא וז"ל פתר ליה בביעור אבל לאכילה כיון שרבה עליו החדש מותר כנ"ל עכ"ל.

[א] בתוך החיבור איתא ז"ל שמעינן שאין קדושת שביעית חלה עליהן ע"כ וצ"ל שמעינן שאין חייבין במעשרות עד שימתקו. והגיה הירושלמי כ"ב נגה קו על הג"ה א' וקו שהקיף הגיה תיבות קדושת שביעית חלה עליהן. נגרר קו שהקיף.

[ב] פירושו זאת בחיבור עולה יפה לפי הגרסא בהחיבור כנ"ל. אבל לפי מסודרת במתק ההג"ה וקיים כנפנים וכן העתיק בשנות אלי' וז"ל שם ועלי לוף השוטה אין מטמאין טומאת אוכלין עד שימתוקו שמעינן שאין קדושת שביעית חלה עליהן עד שימתוקו (אי נפינן גם הכא עד שימתוקו) ואמר לא כן אמר ריב"ח כו' ע"ש עד סוף המשנה. ולפירושו זה נראה שבכוונה השמיט בשנות אלי' מן למה שכן מגיה עד לא טרכה דלא.

[ג] גם כאן כ"ב עד שימתוקו (או לא) וקו מקיף על תיבת או לא. והמתק הוא מסודרא כ"ם והוא כמו שנרשם בבנ"א.

## כתב יד א'

ביכה וא"כ הוי כמאכל: ודכוותיה שמן אין מדליקין אותו ואין סכין בו. פי' שנותנין עליו חומרי שניהם: כיצד הוא עושה. פי' אם רוצה להדליק השמן מה תקנה יש לו ביצא מותר להדליק עליו השמן או לזלף היין: ומפרש מחליף שניהם בשל חולין. פי' דזה הכלל בשביעית אחרון אחרון נתפס בשביעית והפרי עצמו אסור דהיינו הפרי שהיא בעצמו איסור שביעית אבל מה שלא היה בעצמו אסור משום שביעית אלא שבא האיסור ע"י שהחליף עליו איסור שביעית אחר אם הוא מחליף אותו על דבר אחר האחרון נתפס והראשון יוצא לחולין וא"כ הכא כשמחליף היין של שביעית בשמן של שביעית א"כ מה שהשמן אסור להדליק היינו משום שהחליף עליו היין של שביעית וא"כ השתא כשמחליף בחולין יצא ממנו אותו האיסור הבא לו מחמת היין שהחליף עליו וחזר לקדמותו כמו שלא החליף כלל. והא"כ מפרש מאי דקאמר החליף יין בשמן שניהן אסורין ומפרש כמה דתימר כו' כמו שפרשתי לעיל: ומקשי והתנינן מוכרין אוכלי אדם כו' אבל לא אוכלי בהמה ליקח בהן אוכלי בהמה כו'. פי' וא"כ היאך אמרת החליף אוכלי אדם באוכלי בהמה: ומשני תפתר בהדא קניבתא דירקא כו'. פי' כיון שהוא היה מתחלה אוכל אדם החליף עליה אוכלי אדם בשביעית ואח"כ יבשה ונעשה אוכל בהמה אעפ"כ אסור לעשות ממנה מלוגמא לאדם אף שאם היה בעצמו שביעית הי' מותר: ר' יוחנן בשם ר"ש בן יהוצדק כו' ביין עד הפסח כו'. פי' הוא זמן ביעור של יין וכן חביב כלם: אמרי יש להן ביעור או אין להן ביעור. פי' דבמתני' חשיב תחילה אותן הדברים שיש להן ביעור ולדמיו ביעור ואח"כ אותן הדברים שאין להן ולדמיו ביעור וגבי קליפי רימון והנץ שלו לא קתני במתני' אלא יש להן שביעית ולדמיו שביעית ובביעור לא קאמר מידי אי יש להן אי אין להן. ומשני משום הכי לא קתני הכא בביעור מידי משום דזה הכלל לענין ביעור: כל שדרכו לישור. פי' העלין נושרין יש להן ביעור: ושאין דרכו לישור. פירוש שמתקיימין בארץ אין לו ביעור: ואלו פי' קליפי נץ והרימון מהן שדרכו לישור. פי' יש מהן שדרכו ליסור ויש מהן שאין דרכו ליסור: וקרע תנא מניה. פי' לכך לא פירש הכא כלום ואזלינן בתר כללא: מהו לצבוע בטובת הנאה. פי' הא דקתני במתני' לא יצבע בשכר מבעיא ליה אם מותר לצבוע בטובת הנאה או לא: השלשושית והחלבצין התגר עושה כו' ט"ס וצ"ל הלשושית והחלבצין הצובע עושה לעצמו הדא אמרת כו'. פי' מדלא התיר אלא לעצמו משמע הא לאחר אפי' בטובת הנאה אסור: ואחד איסור הנייה נ"ל ואחד איסור סחורה: (ע"ב) שלא יהא מזבין בה בההוא אתר בכל שנה. פי' דמחזי כפי כעושה סחורה כשהוא מזבין במקום אחר בכל שנה: אגריכון על משחא אלא על חטייא נ"ל להיפך על חטייא אלא על משחא: תמן תנינן א"ר יהודה. פי' דחשיב התם גבי פסולי עדות סוחרי שביעית וקאמר התם ר' יהודה אימתי פי' [אימתי] הן פסולין לעדות: בזמן שאין לו אומנות אלא הוא כו': ומפרש האיך עובדא. פי' האי שאין לו אומנות אלא הוא אם דוקא שיהי' לו אומנות אחרת בלא הוא אף בשביעית אז מותר לר"י אבל כשאין לו אומנות אחרת בשביעית אף שקודם שביעית היה לו מלאכה אחרת כיון שבשביעית אין לו מלאכה אחרת חשוב נ"כ לר"י אין לו מלאכה אחרת או אינו אסור לר"י אלא אם אף בשאר שני שבוע אין לו מלאכה אחרת אבל אם בשאר שני שבוע יש לו מלאכה אחרת אף אם בשביעית אין לו מלאכה אחרת חשוב נ"כ לר"י יש לו מלאכה אחרת כיון שבשאר שני שבוע היה לו מלאכה אחרת והא דא"ר יהודה אם אין עמו מלאכה אחרת דמשמע שצריך שיהיה עמו מלאכה אחרת היכא למימר דהיינו כשהיה יושב ובטל כל שאר שני שבוע: ר' בא בר זבדי עד הנא ר' יהודא מיותר כאן: תני ר' יהודא לחומרא האיך עבידא כו'. פי' דלר' יהודה אינו מותר אא"כ היה לו מלאכה אחרת בשאר שני שבוע ואף בשביעית אבל אם לא היה לו מלאכה אחרת בשביעית אף שהיה לו מלאכה אחרת בשאר שני שבוע או אף שהיה לו מלאכה אחרת בשביעית אלא שהיה יושב ובטל כל שאר שני שבוע אסור לר' יהודה פי' דכיון שאין עושה מלאכה אלא בשביעית ויושב ובטל כל שאר שני שבוע א"כ הוי עיקר המלאכה שלו מה שהוא עושה סחורה מפירות שביעית ומה שהוא עושה עמה מלאכה אחרת הוי כטפל לגבה ולכך אסור: אבל אם היה עוסק נ"ע אבל אם לא היה עוסק: אע"פ שאין עמה מלאכה נ"ל אע"פ שיש עמו מלאכה: לא בדא מיותר: הלכה כרבי יהודה מתני' נ"ע דמתני' פי' כר' יהודה ולא כרבנן והא דקאמר דמתני' היינו לא כמו שהברייתא מפרש לחומרא אלא כמתני' דמשמע דר"י אינו אוסר אלא אם אין לו מלאכה אחרת בשאר שני שבוע וגם היום אין לו מלאכה אחרת אבל אם היה לו מלאכה אחרת בשאר שני שבוע אף שבשביעית לא היה לו מלאכה אחרת מותר: (איקלע) [אקלס] ר' בא בר זבדא. פי' לר' אבהו: ומבעיא ליה להגמ' אף הכא כן. פי' אם גבי ליידין נמי פסקינן כר' יהודה או כרבנן: ומפרש ר' יוסי בר בון תמן המלכות אונסת. פי' גבי סוחרי שביעית לפיכך הקילו דאם יש לו מלאכה אחרת מותר משום שהמלכות מטיל מס על הסוחרים: ברם הכא. פי' גבי ליידין: אין המלכות אונסת ואם כן אפשר דפסקינן כרבנן:

(סס) **הלכה ב** בראשה דפירקא תני. תיבת דפירקא מיותר וה"ג ברישא את אמרת אין אוכלין על העיקר. פי' דאמרת גבי לולבי זרדין דיש להן ביעור אף שהעיקר מתקיים בארץ: וכאן את אמרת אוכלין על העיקר. פי' גבי לולבי האלה והבוטנים דאמרת אין להם ביעור אף שאין מתקיים בארץ משום שהעיקר מתקיים בארץ:

ומשני

## כתב יד ב'

שביעית כו'. כלומר במתני' אלא תפסוק דאף בסוף כשימתקו אין קדושת שביעית חל עליהן (ו): (דף י"ט ע"א) שהשמן של שביעית מדליקין בו. ר"ל אבל אם לקח מדמי שביעית שמן אסור להדליקו אבל מכר שמן ולקח בדמיו שמן פשיטא שמותר. דמה גרע מהשמן הראשון (ז): מכרו ולקח בהן שמן אין מדליקין בו. היינו שמכר דבר שאין ראוי להדלקה ולקח בהן שמן אין מדליקין בו. משום שנותנין עליו חומרי שניהם: מחליף שניהם בשל חולין. זה כלל בשביעית אחרון אחרון נתפס. וגם הפרי עצמו של שביעית אסור. אבל דבר שהוא חילוף של איסור. וחזר והחליפו בדבר אחר הראשון יוצא לחולין כדאיתא לקמן [דף כ"ד א']. וז"ש מחליף שניהם. ר"ל שניהם הנחלפים חוזר ומחליפן בשל חולין. ומפרש כמה דאת אמר כו' אין סכין בו. מפני שאינו ראוי לסיכה הוי כמאכל ודכוותי' שמן שנחלף ביין כו'. שנותנין עליו חומרי שניהם אלא כיצד עושה יחזיר ויחליף בשל חולין: וב"ש אוכלי אדם ליקח בהן אוכלי בהמה. וקשיא למ"ש החליף אוכלי אדם באוכלי בהמה. ומשני בהדא קניבתא דירקא. וכשהחליף עליה היה ראוי לאוכלי אדם ואח"כ נתיבשה ונעשית אוכלי בהמה אסור לעשות ממנה מלוגמא אף שאם היתה בעצמה של שביעית הי' מותר. אבל כיון שבאה מחילופי אוכלי אדם ה"ז אסור: ואלו מהם שדרכן לישור. ר"ל אילו קליפי נץ ורמון יש מהן שדרכן לישור ומהן שאין דרכן לישור. לכן לא פירש תנא כלום ואזלינן בתר כללא (ח): (ע"ב) האיך עבידא. ר"ל האי אין לו אומנות אלא הוא. אם דמצריך ר' יהודא גם בשביעית יהי' לו דוקא אומנות אחרות בלא הוא. או דס"ל בשביעית אף אם אין לו מלאכה אחרת ש"ד. אלא אם גם בשאר שני שבוע אין לו מלאכה אחרת אז אוסר ר' יהודא: הלכה כר' יהודא דמתני'. ולא כרבנן והא דקאמר דמתני'. היינו דלא כמו הברייתא שמפרש לחומרא אלא כמתני' דמשמע אלא אם אין לו מלאכה אחרת בשאר שני שבוע וגם בשביעית אין לו מלאכה אחרת. אבל אם הי' לו מלאכה בשאר שני שבוע אף שבשביעית אין לו מלאכה אחרת מותר: אוף הכא כן. מבעי לי' אם גבי ליידין נמי פסקינן כר' יהודא: תמן המלכות אונסת. גבי שביעית הקילו משום שהמלכות מטיל מס על הסוחרים ברם הכא גבי ליידין אין המלכות אונסת ואפשר דפסקינן כרבנן (ט):

(סס) **הלכה ב** בראשה את אמרת. בריטא גבי לולבי זרדין את אמרת יש לו ביעור אע"פ שהעיקר מתקיים בארץ אין אוכלין על העיקר: הני וכולן כו'.

הכי

## הגהות הגר"א

(דף י"ט ע"א) שהשמן של שביעית מדליקין בו לקח בהן יין אין מדליקין [ד] כל"ל. ומוחק תיבת מכרו ותיבת שמן: החליף שמן ביין ויין בשמן כל"ל: מחליף שניהם בשל חולין החליף יין בשמן כד"א יין אין סכין בו ואין מדליקין אותו כל"ל: ודכוותיה שמן אין מדליקין אותו ואין סכין בו כל"ל: אבל לא אוכלי בהמה ליקח בהן כל"ל. ומוחק תיבות אוכלי בהמה שנדפסו שנית: הפתר בהרא קניבתא דירקא דמסקין לי' כל"ל: אין לו ביעור כל"ל. ומיחק תיבת ביאור: ושרע תני מיני' כל"ל. ומוחק תיבת ושרי [ה]: מן מן דתני הלשושית והחלבצין הצבע עושה לעצמו כל"ל. ומוחק תיבת השלשושית ותיבת התגר: ואחד איסור סחורה כל"ל. ומוחק תיבת הנייה:

(ע"ב) שלא יהא מזבן בההוא אתר בכל שנה כל"ל: לא תהוון מחשבין אגריכון על חיטיא אלא על משחא כל"ל: אבל יש לו אומנות שלא הוא כל"ל. ומוחק תיבת ושלו בוא"ו: ר' בא בר זבדא ר' אבהו בשם ר' לעזר הלכה כר' יהודא דמתני' אקלס ר' בא בר זבדא דמר שמועה בשם זעיר מיני'. המאמר הזה כולו מחוק: תני ר' חייא לחומרא כל"ל. ומוחק תיבת יהודא: אבל אם לא הי' עוסק כל"ל: הלכה כר' יהודה דמתניתין. הוסיף אות ד' לתיבת מתניתין: אע"פ שיש עמו מלאכה אחרת אסור ר' בא בר זבדא כל"ל. ומוחק תיבת שאין ותיבות לא בדא: תמן המלכות אונסת ברם הכא אין המלכות אונסת כל"ל: ה"ב בראשה את אמרת כל"ל. ומוחק תיבת בפרקא:

והאיזו

## כנ"י

[ד] כ"ה שביב סירושלמי. ובתוך החיבור ובש"א גרס כגי' הספר.
[ה] כ"ה בתוך החיבור ושביב הירושלמי מחק את הכתב ושרע. וגדר על המחק שהקיף תיבת ושרי.
(ו) זה הפירוש לפי גרסא הישנה עיין אות (ג).
(ז) גם זה הוא לפי גירסא הישנה.
(ח) דבריהם אלו קשה מהבין. הנה פרי הרימון והאגוז דרכן ליסור. ואיך נאמר על קליפיהן והנץ והגרעין בהם. יש מהן שדרכן ליסור ויש מהן שאין דרכן ליסור. ועוד עי' בתוי"ט ד"ה קליפי הרימון דהרמב"ם כתב דא"ל ביעור. והר"ש והרע"ב כתבו דתנא נקט שביעית וה"ה ביעור. מזי מחלוקתם שלא מבואר כאן בירושלמי דיש מהן שיש להם ביעור ויש מהן שא"ל ביעור. גם תקשה למה סתמו חז"ל ולא פירשו איזה מהן דרכן ליסור ואיזה מהן שאין דרכן ליסור ולולא פיות הקדושים נלענ"ד לפרש לדעת הרמב"ם דבקליפי רימון וכו' מבואר מתוך סדר המשנה דא"ל ביעור. ובהא לא נסתפקו חז"ל ולא פליגי הרמב"ם והר"ש, אלא במשנה ו' הורד והכופר כו' שאין להם משמעות במשנה אם י"ל ביעור. ע"ז אמרו הווי יתבין מקשיין י"ל ביעור או א"ל ביעור ומשני ואלו מהן שדרכן ליסור כו' היינו כמבואר לעיל (י"ח ע"ב) והכן וכד תני בהו תלת מילין עלין שלו י"ל בשביעית וביעור. פיקס שלו י"ל בשביעית וא"ל ביעור. עקר שלו א"ל שביעית ולא ביעור וכ"ה בתוספתא פ"ה. ויתכן לפנא דיש מהן שדרכן ליסור. ר"ל חלוקי דינים מהן ובהן. ובכל א' ג' חלוקי דינים לכן שרע הני מיניה. וזה הדבר בהרמב"ם ביאר בכל דבר אם י"ל ביעור או א"ל. אבל בורד וכו' גם הרמב"ם שרע מיניה. ולולא דברינו זה תקשה למה השמיט הרמב"ם גבי וורד די"ל ביעור. שלא כן מבואר בהדיא בבבלי נדה ח'. ומייתי לה הר"ש במשנה דוורד. ובתו"ש הר"ש וכאן אין כתוב בספרים ות"מ אמת היא דמדלא קתני א"ל ביעור ש"מ דיש לכן עכ"ל. מבואר מלשונו כי מולא הדין די"ל ביעור הוא מדגרסינן בנדה. ושלא לשבש הגרסא דנדה מדלא קתני כן במתניתין ז"ש ומ"מ אמת היא מדלא קתני א"ל ש"מ די"ל. ולא שיש לסמוך על סדיוק מדלא קתני כו'. וכ"ה ברע"ב מבואר ז"ל וה"ה די"ל ביעור ואע"פ שלא נזכר במשנה עכ"ל ותוי"ע במשנה ו' כתב וז"ל כתב הרב וה"ס לביעור וכ"כ הר"ש מדלא תנן דא"ל ש"מ די"ל וא"כ כ"ס לעיל מ"ג עכ"ל. ולדברינו אין ראיה למשנה ג'. ואדרבה נוח לנו לומר גם לעיל גבי קליפי רמון דעת הר"ש כדעת הרמב"ם דא"ל ביעור. מדהאריך הר"ש בפירושו וז"ל וגרעיני זיתים ותמרים חזו להסקה וחזו נמי לבהמה עכ"ל ובתוספתא ה"ל לקצר ולומר גרעיני זיתים ותמרים חזו לבהמה. אלא בדעת הר"ש כי המשנה קליפי רימון כו' שב אל הכלל שבמשנה שלפניה כל שאינו מאכל אדם ומאכל בהמה א"ל ביעור ומבואר המשנה בלבון הרמב"ם פ"ז הי"ד כל שאינו מיוחד למאכל אדם ולא למאכל בהמה. והאריך הר"ש לומר דהנהו אינם מיוחדים למאכל בהמה. כ"א שמיוחדין להסקה וחזו נמי לבהמה זהוי בכלל דאין להם ביעור. וז"ש נמי לבהמה. זה הדבר שילא לו להרמב"ם לאדם גבי קליפי רימון וכו' דין דא"ל ביעור. והתימא על הכ"מ שנדחק לפרש גרעינין י"ל שביעית כיון שעיקר הפרי ראוי למאכל אדם ואין לו ביעור כיון שאינם עיקר

## משה

הפרי עכ"ל. ולא פי' כפי' הר"ש משום דחזו להסקה וחזי נמי לבהמה לכן י"ל שביעית וא"ל ביעור. ועכ"פ פי' זה דקליפי רימון הוא שב אל הכלל כל שאינו מיוחד למאכל בהמה, יתיישב לנו סדר המשנה כמו במשנה הראשונה כל שהוא מאכל אדם כו' י"ל ביעור. משל משלו חז"ל על כל פרט. במאכל אדם כגון עלי הלוף כו' ובמאכל בהמה החוחים כו'. ובמין הצובעים איסטים כו'. כן ראוי לסדר במשנה ב' כללא דכל שאינו מאכל אדם כו'. ג"כ כסדר הזה שאינו מיוחד למאכל אדם כגון הלוף כו' עד בוכריה. כי בוכריה הוא ג"כ למאכל אדם כמ"ש בערוך בהוא מין עשב נודף כקינמון ובו היו עושין שמן ערב והעשב מנגד המכשפים עכ"ל. ובמין הצובעים משלו הפואה והרכפה כו'. ושאינם מיוחדים למאכל בהמה משלו קליפי רימון כו'. ורהוי הוא לפי סדר הכלל שיסדר התנא הפואה והרכפה ממין הצובעים. אחר הפרט של אוכלי בהמה כגון קליפי רימון כו'. ומקומו ניכר כי שם היא מקיים המשנה הצובע צובע לעצמו כו' אלא שהקדים התנא משל דמין הצובעים בשנותו את טעמו דאין לו ביעור מפני שהוא מתקיים בארץ ועי' בפי' הר"ת ז"ל ושאמרו ממין הצובעים אינו מפרש כו'. וכן בהלכות ואם הי' מתקיים בארץ כגון הפואה כו'. זה הדבר שהרמב"ם שינה מעל סדר המשנה והקדים דין דפואה ורכפה קודם הכלל דכל שאינו מיוחד כו'. כי אינו נכלל בכלל הזה דכל שאינו מיוחד כו'. ועם כל זה לא זכיתי להבין דעת הר"ם במ"ו גבי וכד דילא נהוכיח מ"מ אמת היא דמדלא תני א"ל ביעור ש"מ די"ל. וכן דעת התוי"ט שרלה לכוון בדברי הרמב"ם דורד אין לו ביעור. תימא הלא מבואר במשנה שאח"ז ורד חדש כו' ילקט את הורד ויבן באדם חייב בביעור וצ"ע.

(ט) דברי פירוש זה קשה עלי מהבינם. מ"ש גבי שביעית הקילו משום שהמלכות מטיל מס על הסוחרים. תימא הכי אמר ר' יהודא בסוחרי שביעית לבד. הלא גם במשחקי בקוביא ומלוי ברבית ומפריחי יונים אר"י אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא הוא. ועל כולם אמרו הלכה כר"י ועי' תוס' סנהדרין כ"ו ב' ד"ה הלכה כר"י. וכן במ"ש גבי ליידין אין המלכות אונסת. הלא הר"ם והרע"ב פירשו דלייד נותן מס. וכן כל הפוסקים לא הזכירו לפיטר אלא לייד דוקא. ואי באינו נותן מס מ"ש לייד. והנלענ"ד לגרוס ככתוב בספר תמן אין המלכות אונסת ברם הכא המלכות אונסת. והכי פירושו דר' יוסי בעי למפשט ומה תמן גבי כל אלו דחשיב בפסולי עדות דאין המלכות אונסת פסק נקולא כר' יהודה. ברם הכא גבי ליידין שהמלכות אונסת לא כ"ש דפסקינן לקולא כר' יהודה. וזה הדבר שכתב הרמב"ם במשנתנו והלכה כר' יהודה. ומ"ש התוי"ע ד"ה וחכ"א כו' והלכה כר"י וצ"ע דבחיבורו פ"ח מהמ"א פסק כחכמים וכן בטור עכ"ל. המעיין בחיבורו יראה שהרמב"ם כפל דבריו וז"ל הלייד שנזדמנו לו אי שנילודו לו עתאים ועטורים. ומפרש הב"י דזו וא"צ"ל זו קתני. ואפשר מפני זה השמיט בפ"ע האי או שנילודו לו כו'. אבל באמת אין דרך הרמב"ם להוסיף מדעתו דברים בהם זו וא"צ"ל זו. לכן נאמר שדעת הרמב"ם דר' יהודה לא פליג כלל עם החכמים. כ"א עם הת"ק לבד וכי הת"ק לא התיר אלא בנזדמנה לו ור"י מתיר אף מי שנתמנה לו. וזה שהאריך הר"מ בפירושו

בפירושו

## כתב יד א'

ומסני תמן כו': תני ובולן. פי' לולבי זרדין והחרובין ושאר השנויים במתני': שנכנסו מששית לשביעית ששית. פי' משום דאזלינן בתר הסרסה כשאר זרעים: (דף כ' ע"א) חוץ מן העדל. פי' דאזלינן בתר לקיטה כדמפרש בתר הכי: מפני שהוא כירק: ר' אבהו כו'. פי' שפליג וסבר דבכולן אזלינן בתר לקיטה: ומקשי והתני כו' הסיאה כו' והקורנס שבחצר אם היה שנייה כו' מששית לשביעית ששית כנ"ל. אלמא דאזלינן בתר הסרסה ועמד בקושיא: ומקשי מניה וביה הכא את מני לחודיה. פי' גבי שביעית דאזלינן בתר הסרסה: והכא את מני לקומיה. פי' גבי שניה הנכנסת לשלישית דאמרת שלישית אלמא דאזלינן בתר לקיטה: ומשני ר' יסי שלישית. פי' משו"ה שניה נכנסת לשלישית אזלינן בתר שלישית דשלישית אע"פ שאין בהן מעשר שני יש בהן מעשרות: אבל שביעית אין בהן מעשרות כלל: ומפרש הטעם תמן ברשות בעלים. פי' גבי שנית הנכנסת לשביעית דאזלינן בתר שביעית היינו משום שאין בהן מעשרות והן ברשות בעלים לכך החמירו אבל שניה הנכנסת לשלישית דים בהן מעשרות אף שאין בהן מעשר שני והן ברשות עני הלכך אזלינן בתר שלישית ליתן מעשר עני ואינו יכול לפוטרו ממעשר עני מספק ואז יתן גם מעשר שני: וע"ז קאמר מוטב שיתן מעשר אחד בוודאי מליתן שניהם בספק. פי' דאם אתה מצריך עליו ליתן שני מעשרות הוא יודע שיש ספק וא"כ אפשר שאפי' אחד לא יתן מחמת פשיעה: ה"ג מ"ד יש להן ביעור. פי' בין לעלין בין ללולבין יש להן ביעור: ר"א. פי' דאמר לעיל גבי הכובש שלשה כבשין הולכין אחר הראשון: מ"ד אין להן כו': (ע"ב) ודמיא היא כל רבה נ"ל ודמיא היא לכל דבר. פי' וכי אמרינן שהן דומין לכל דבר והא י' חילוק ביניהם: קטף בטל ע"ג שרפו. וא"כ איכא למימר שהיא עיקר הפרי כיון שאין בקטף אלא השרף אבל האילן אינו בטל ע"ג השרף וא"כ משו"ה לא הוי פרי אלא הפגין: אוכלי בהמה כו'. פי' והאיך אתה מדמי שביעית לערלה וא"כ אף בערלה מותר מיהו בשביעית אסור: (דף כ"א ע"א) אית לך חורי. פי' עוד י"ל דבר שיש לפסוק הלכה שפי כר' יהושע מכ"ש כיון שאינן דומין הדינין זה לזה: ומבעיא ליה להגמ' הא דקאמר המעמיד בשרף הפגין אסיר אי משום שהשרף עצמו פרי או משום שהפגין פרי ונ"מ לענין תרומה כדמפרש: אין תימר שהשרף פרי אף בתרומה אם העמיד בשרף הפגין אסור לזרים: ואין תימר שהפגין פרי. להכי אסור משום ערלה שהוא נהנה מן הפגין אבל השרף עצמו אינו פרי א"כ בתרומה מותר שהנאת תרומה מותרת: הכא את אמרת ילקוט את הורד. פי' גבי ורד חדש שכבשו בשמן ישן משמע יהא השמן מותר: וכאן את אמרת חייב בביעור. וישן בחדש משמע שניהם אסורים: א"ר ועירא כו' אנא פתר לה להדין ורד בתרין פתרין. פי' בשני אופנים: וורד חדש שכבשו בשמן ישן. פי' דזה הכלל בורד עם שמן דכשהשמן חדש אז בולע מן הורד אבל כשהוא ישן אינו בולע ולכך כשכבש וורד חדש היינו וורד של שביעית בשמן של ששית שאז השמן אינו בולע מן הורד אלא הורד מן השמן ולכך אמר ילקוט את הורד: וישן בחדש היינו ורד של שביעית שכבשו בשמן של שמינית שאז גם השמן בולע מן הורד ולכך אמר שניהם חייבים בביעור: כאן חסר פתר חורין ורד חדש שכבשו בשמן ישן היינו ורד של שביעית שכבשו בשמן של ששית. פי' ולעולם הורד בולע מן השמן והשמן אינו בולע מן הורד ולכך ילקוט את הורד: ישן בחדש היינו ורד ששית שכבשו בשמן של שביעית. פי' שהורד בולע מן השמן ולכך חייבים שניהם בביעור: הדרן עלך כלל גדול קמא

## כתב יד ב'

הני כולם השנוים במשנתינו אזלינן בתר הסרסה כשאר זרעים חוץ מן העדל דאזלינן בי' בתר לקיטה כירק: (דף כ' ע"א) לית כאן משששית לשביעית. דר' אבהו פליג וס"ל בכולן אזלינן בתר לקיטה. ומקשי והתני הסיאה כו'. אלמא דאזלינן בתר הסרסה ועמד בקושיא: הבא את מני לחודיה. מקשה על הברייתא מיניה וביה. דגבי שלישית אזלת בתר לקיטה. וגבי שביעית אזלת בתר הסרסה. ומשני שלישית אע"פ שאין בהם מעשר שני יש בהן מעשרות כו'. ומפרש תמן ברשות בעלים. ר"ל כשנכנסת לשביעית הנה שאין בה מעשר כלל הרי הוא ברשות בעלים והחמירו על הבעלים. אבל שניה שנכנסת לשלישית שהיא ג"כ שנה שיש בה מעשר אלא שתליא מן מעשר עני למעשר שני. ה"ה ברשות עני ואי אתה יכול להוציא מרשותו. וא"ת יתן שני מעשרות מספק. ז"ש מוטב שיתן א' בודאי ולא שניה מספק. כי אם ידע שהוא ספק יפשע ולא יתן כלל: (ע"ב) קטף בטל ע"ג שרפו. והוא הפרי של קטף שאין בקטף אלא השרף אבל שאר אילן אינו בטל ע"ג השרף ולא הוי השרף פרי אלא שרף הפגין הוא דאסור: (דף כ"א ע"א) אית לך חורי. כלומר עוד טעם לפסוק כר' יהושע שפי מלפסוק כר' שמעון: וורד חדש שכבשו בשמן ישן. דס"ל כשהשמן חדש הוא בולע מן הורד וכשהוא ישן אינו בולע מן הורד אבל הורד בולע מן השמן בין חדש בין ישן. לכן ורד חדש של שביעית שכבשו בשמן ישן של ששית השמן לא בלע כלום ז"ש ילקט את הורד. וישן בחדש היינו ורד ישן מכל שביעית שכבשו בשמן חדש של שמינית גם השמן בולע ז"ש שניהם חייבים בביעור: פתר חורין. וס"ל הורד בולע מן השמן והשמן אינו בולע מן הורד. לכן ורד של שביעית שכבשו בשמן של ששית ילקט את הורד. אבל ורד ישן של ששית שכבשו בשמן חדש של שביעית שניהם חייבים בביעור

## כלל גדול פרק שמיני

(דף כ"א ע"ב) **הלכה א** ולא מיעט אוכלי בהמה. כיון דליכא אלא מיעוט אחד מסתברא למעט אוכלי אדם: מיעוט אחר מיעוט לרבות. לא שהמיעוט יתהפך לרבות. אלא מיעוט כשהוא אחד הוא בא למעט את הכל. וכשיש השני ממעט כח מיעוט הראשון שאינו ממעט את הכל וממילא שבא לרבות: שכן צבע אדם יש להן קדושה. היינו פירות שאינן אלא לצבע אדם אפ"ה קדושת שביעית חלה עליהן אלמא לצבעי אדם חשובות פרי. והטעם לצובעין מאוכלי אדם לא נקרא איבוד. משא"כ פירות שאינן אלא לצבעי בהמה ודאי אין קדושת שביעית חלה עליהן. ואוכלי בהמה חל עליהן קדושת שביעית וכשיעשה לצובעין מאוכלי בהמה הוי איבוד: (דף כ"ב ע"א) שאסור לשולקן. משום דאין דרך לשלוק אוכלי בהמה. לכן הוי איבוד: מה אנן קיימין. האי אח"כ חישב עלי' מה מועיל הלא מחשבה אינה מועלת כ"א בשעת קנין דוקא. ואי איירי שמשך ואח"כ נתן מעות ובשעה שמשך חישב לאוכלין. ובשעה שנתן מעות חישב לעצים. תקשה ג"כ מה מהני מחשבה אחר המשיכה ומשני בשנתן לו מעות ואח"כ משך וכו': הי' זה מעמיד וזה מעמיד. בתחלת המקח המוכר חישב לעצים והלוקח חישב לאוכלין. ולא נשוו בשום המקח. המוכר אומר בשלשה והלוקח אומר בשנים. זה מעמיד במקחו וזה מעמיד במקחו. אלא שאח"כ נתרצו במקח בסתם שלא חישבו לא לאוכלין ולא לעצים אי אזלינן בתר התחלת מחשבה של לוקח. או כיון דקנה סתם נימא שנתרצה לדעת המוכר: ופשיט ייבה בהדא אם המוכר תובע ללוקח כו'. כמו באם שלא הזכירו שום המקח בשעת קנין. והמוכר אומר על דעת כשום מקח שלו. והלוקח אומר על דעת שכום שלו. ואזלינן בתר התובע אם בשעת הקנין תבע המוכר את הלוקח בסתם שיקח את החפץ יעשו כדברי הלוקח וכו': ובא בן. גם כאן כן לענין מחשבה אזלינן בתר התובע ויעשו כמחשבה שכנגדו:

## כלל גדול פרק שמיני

(דף כ"א ע"ב) **הלכה א** והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מיעט. פי' דמשמע לאכילה ולא למלוגמא וכיון דליכא אלא מיעט אחד אמרי' מה מיעט אוכלי אדם שאין עושין מהן מלוגמא לאדם: ולא מיעט אוכלי בהמה: דר' יוסי לא אמר כן. פי' שהיה לו דרש אחר לרבות אוכלי בהמה לעשות מלוגמא ולמעט אוכלי אדם: לכם לאכלה מיעט. פי' דמשמע לאכילה ולא למלוגמא: לך ולעבדך ולאמתך וגו' תהיה כל תבואתה לאכול. דמשמע נמי לאכול ולא למלוגמא: א"כ הוי מיעוט אחר מיעוט לרבות אוכלי בהמה שעושין מהן מלוגמא: ונרבה נמי אוכלי אדם. פי' לעשות מלוגמא: ומשני א"ר מתני' כיי דר' בון בר חייא כל מדרש שאתה דורש ושובר מדרש ראשון אין זה מדרש. פי' והכא נמי אם אתה מרבה אף אוכלי אדם לעשות מלוגמא א"כ לא מיעטהו ממיעוט הראשון כלום הרי אתה שובר מדרש הראשון לגמרי אבל השתא אמרינן בשמיעטתה אוכלי אדם מיעטתה: ומבעיא ליה אוכלי בהמה אם מותר לעשות מהן צבועין לאדם. ופשיט מק"ו מאוכלי אדם שמותר לעשות מהן צבועין לאדם וכ"ש אוכלי בהמה: אוכלי בהמת מהו לעשות מהן צבועין דבהמה כו': ודכותיה מיותר*): ודמי ר' יוסי דמה לאוכלי אדם שעושין מהן צבועין לאדם שכן צבעי אדם יש עליהן קדושת שביעית. פי' שפירות שאינן ראויין אלא לצבועין אפ"ה קדושת שביעית חל עליהן אלמא שגם צבעי אדם חשובות הן פרי ולכך כי עושה מאוכלי אדם צבועין לאדם לא נקרא איבוד כלל אבל בצבועין לבהמה שספרי שאינה מיוחדת אלא לצבועין לבהמה ודאי אין קדושת שביעית חלה עליהן ובאוכלי בהמה קדושת שביעית חלה עליהן וא"כ נקרא איבוד שפי: (דף כ"ב ע"א) שאסור לשולקן. פי' כיון שאין דרך אוכלי בהמה לשלוק השליקה נקראת איבוד: לא הכל ממנו. לא הכל ממנו נ"ל לא כל הימנו: ה"ג המוכר מוכר לעצים והלוקח לאוכלין וחישב עליהן לעצים כו'. פי' שאחר המכירה חישב עליהן לעצים לא כל הימנו: והלוקח לוקח לאוכלין ואח"כ לעצים. פי' בתחילת המכירה חישב עליהן לאוכלין ואח"כ היינו בסוף המכירה לקח לעצים: ע"ז מבעיא ליה אם אסור משום שביעית או לא: מה אנן קיימין. פי' בהא דקתני שלקח לאוכלין ואח"כ חישב עליהן לעצים פי' דהא מסתמא לא מבעיא ליה אם בתחילת לקיחה חישב עליהן לאוכלין ואח"כ חישב לעצים דמה מהני מה שמחשב אח"כ כיון שתיכף כשלקח חישב לאוכלין נעשה אוכל ומה שמחשב קודם הלקיחה נמי לא מהני כלום אלא ודאי הא מבעיא ליה אם בשעה שנתן מעות חישב לאוכלין ובשעה שמשך חישב לעצים ומיבעיא ליה אם מעות קונות או לא: וע"ז קאמר הגמ' אם כשמשך תחילה ובשעת משיכה חישב לאוכלין א"כ דמי אוכלין נתן לו ואף שחשב אח"כ בשעת מתן מעות לעצים לא מהני כלום: אלא כי אנן קיימין כו'. ופשיט בפלוגתא דר"י ור"ל אם המעות קונות דבר תורה: דו אמר מעות קונות כו' דו אמר אין המעות קונית כנ"ל: דמי עצים נתן לו. פי' ומה שחשב תחלה לאוכלין לא מהני כלום כיון שלא היה שלו בשעת המחשבה: המוכר מוכר לאוכלין והלוקח לוקח לעצים היה זה מעמיד וזה מעמיד. פי' דבתחלה כשרצה ליקח מהם היה המוכר מוכר לעצים והלוקח לוקח לאוכלין אלא שלא הושוו במקח שזה הי' רוצה ליקח חמשה זהובים וזה אינו רוצה ליתן רק ג' זהובים: היה זה מעמיד פי' שזה המוכר מעמיד במקחו עד שיתן לו הס' הכ"ל וגם הלוקח אינו רוצה ליתן רק הסך הכ"ל ואח"כ נתרצו ולקח סתם מבעיא ליה אם אזלינן בתר התחלת המחשבה של לוקח שהיה לאוכלין או בתר סוף המחשבה שלקח סתם אמרינן דנתרצה למחשבת המוכר: ומשני ייבא כהדא אם המוכר תובע ללוקח. פי' אם בענין המקח נתרצה המוכר ללוקח אזלינן בתר הלוקח ואם להיפך אזלינן בתר מחשבת המוכר: ובא בן. פי' דהאי דינא לענין שזה מעמיד במקחו וזה מעמיד במקחו ואח"כ נתרצו זה לזה זה אומר על מקח שלי נתרצית וזה אומר על מקח שלי נתרצית בזה נמי אמרינן כן אם המוכר תובע ללוקח דהיינו שאח"כ אמר המוכר ללוקח קח לך החפץ סתם ולקח הלוקח מסתמא על דעת הלוקח נתרצו וכן להיפך ולכך אמר הכא וכאן נמי כן:

אבל

*) פי' בהגהות הגר"א.

## הגהות הגר"א

(דף כ' ע"א) והאיזוב והקורנס שבחצר אם היתה שני' כנ"ל. ומוחק תיבת שהובילו: שלישית אע"פ שאין בהן כו' כן צריך להיות. ומוחק תיבת וששית: לא כן אמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן לית כאן מששית לשביעית אלא שביעית תמן כו' מוחק כל המאמר הזה: לולבין אין להם ביעור מ"ד יש להם ביעור ר"א אין להם ביעור ר' יהושע כנ"ל:

(ע"ב) נ"ל ודמיא היא לכל דבר ומוחק תיבות כל רבה:

(דף כ"א ע"א) שרף פרי או פגין פרי כנ"ל: להדין וורדי בתרין פתרין כנ"ל. ומוחק תיבת תניין: ורד שביעית שכבשו בשמן של שמינית פתר חורן ורד חדש שכבשו בשמן ישן ורד של שביעית שכבשו בשמן של ששית וישן בחדש ורד ששית שכבשו בשמן של שביעית כנ"ל:

**פ"ח** (דף כ"א ע"ב) ה"א מה מיעט אוכלי אדם שאין עושין מהן מלוגמא ולא מיעט אוכלי בהמה כנ"ל: א"ר בון ב"ר חייא כל מדרש שאתה דורש ושובר מדרש ראשון אין זה מדרש המאמר הזה כולו מחוק: לך ולעבדך ולאמתך וגו' תהי' כל תבואתה לאכול מיעוט אחר מיעוט לרבות אוכלי בהמה שעושין מלוגמא כנ"ל. ומוחק תיבות אדם ותיבת שאין: ורבה אוכלי אדם כנ"ל. ומוחק תיבת בהמה: א"ר מתנייא כיי דר' בון ב"ר חייא כו'. אין זה מדרש כשמיעטתה אוכלי אדם כנ"ל. ומוחק תיבות א"ר מתנייא: לא צורכה דלא אוכלי בהמה כנ"ל. ומוחק תיבת אדם: ודכוותי' אוכלי בהמה שאין עושין מהן מלוגמא לאדם עושין בהם צבועין לאדם המאמר הזה כולו מחוק. (דף כ"ב ע"א) אם כשנתן לו מעות ואח"כ נמשך דמי עצים נתן לו המאמר

הזה

## בנ"י משה

בפירוש לתת הפרש בין נתמנה לנזדמנה. היינו להפריש בין דברי הת"ק לדברי ר"י ששניהם מיירי בלייד דוקא. אלא לת"ק בנזדמנה דוקא בלא כוונה ר"ל שלא כיון לצוד כלל אלא שעבר עלת כו' ור"י מתיר אף מי שנתמנה לו היינו בכוונה שהוא מכוון לצוד כל אבר תפלה מעודתו בין טמאים בין טהורים ונתמנה לו טמאים בכוונה זו שמכוון לצוד. וז"ל הרמב"ם בחיבורו הצייד שנזדמנה לו טמאים כו שעלולו לו טמאים וטהורים. וכ"ה בטור אלא שתיקן על לשונו וכתב או שלד טמאים וטהורים ר"ל שמכוון לצוד בין טמאים בין טהורים. אבל מ"ש בתסני' לוקח ומוכר כו פליגי דלבנא משמע דאינו קאי על הצייד. אלא כל אדם לוקח ומוכר. ואין זה דברי ר' יהודה. אלא שב על דברי הת"ק. שהוא מתיר לכל אדם ליקח ולמכור. וחכמים פליגי עליה ואסור לכ"א. ולא התירו אלא לצייד כשהפלה מעודתו. ובה קאמרי הפוסקים הלכה כחכמים.

וכ"ה לשון הרמב"ם ישיבה אין פיבין ממולה כו'. הצייד שנזדמנה לו כו'. ומדוקדק לשון הר"מ וקי"ל כחכמים ובכל גווני אסור ליקח לכתחלה עכ"ל. וכ"ה בב"ך יו"ד סי' קי"ז ס"ק ו' בשם תשובת מ"ע דאפי' לצייד שאינו קבוע וכ"א מותר. אבל בדרך מו"מ אפילו בהזדמן אסור עכ"ל. ועי' לח"מ שם ברמב"ם פ"ח מהל' מאכ"א הל' ע"ז ד"ה וכל דבר וכו'. ומשם מתורץ קושית תוי"ט חכמים היינו ת"ק. אלא שהר"ש פירש בדרך אחר עיין שם. והרע"ב פי' בדרך הר"ש וכתב הל' כר"י בשיטת הרמב"ם. וקצ"י הקשה למה לא חילקו הפוסקים בין מקום שלוקחין תם מן הציידין למקום שאין לוקחין ומשני דלא פליג רבנן במילתייהו עכ"ל והוא תימה דלא מצינו דניתא לא פליג לסקל. ובאמת אמרו כל הפוסקים בשיטת הרמב"ם דאין הסיתר גבי צייד מבוס תם ולק"ת:

## כתב יד א'

(סס) **הלכה ב** אבל לוקח הוא שמן ערב בשביעית מכל מקום כנ"ל וכדמפרש לקמן מאי מכל מקום: (ע"ב) הדא אמרת שהוא מותר. פי' דמשמע ליה דלכל מילי קל שביעית מתרומה וגבי תרומה אמרינן שמותר לפסס דאל"כ לימא נמי קל תרומה משביעית שמותר לפסס: ומקשי והתני אסור. פי' דתני גבי שביעית שאסור לפסס וא"כ קשיא על מתני' דממתני' משמע שמותר לפסס כדפרישית: ומשני דהכא ר' יהודא היא דסבר גבי תרומה שמותר לבשל מפני שמשביחו וה"ה לפסס שמותר וא"כ גבי שביעית נמי מותר מדלא אמר קל מהן מעשר שני שבמע"ש לכ"ע מותר לפסס וברייתא דתני אסור גבי שביעית אתיא כרבנן ובאמת קל מהן שמותר לפסס ובשביעית אסור לפסס כמו בתרומה: אפי' טהורה נתנה להדלקת הנר. ומע"ש דטהורה נתנה להדלקת הנר מ"מ טמאה לא נתנה להדלקת הנר שנאמר לא בערתי ממנו בטמא: ולא שמן שריפה נ"ל ולא שמן תרומה. פי' לסוך הידים בבתי כנסיות אסור:

(סס) **הלכה ג** וימכרו בזול נ"ל וימכרו ביוקר: אילין קורדקיא. פי' הס ניכרין וא"כ מותר למכור במדה: מישר עבור אצבעך ס"ס ונ"ל אסור מימר ראצבעו. פי' שאסור אפילו למוד באצבע כמס הוא ארוך: טבח כהן כו'. פי' דמבעיא ליה אם הוא מותר אפי' בשוק למכור דהא אנלו אף בבית כבשוק ותנן את שדרכו ליאגד בבית כו': ופשיט דאסור. פי' שאף בבית אסור שאנלו גם בבית כבשוק ובשוק ודאי אסור שהוא כעושה סחורה בגופו:

(סס) **הלכה ד** שנאכלם ונשתם בירושלים מה בין האמור לחלק ומה בין האמור שנאכלם ונשתם בירושלים ר' זעירא כו' כנ"ל:

(דף כ"ג ע"א) א"ר יוסי קשיתיה קומי ר' יעקב נ"ל א"ר יוסי בשם ר' יעקב ויש עימעום לאיסור. פי' וכי שייך לשון עימעום על איסור: ועוד מקשי ופת לא כתבשילי גוים הן כו'. פי' ואיך (אי) [את] אמרת דבמקום שאין פת ישראל מצוי בדין הוא ביהא מותר א"כ בתבשיל נמי נימא הכי: ומשני אדרבה דאף במקום שאין פת ישראל מצוי פת הבא מן הנוי אסור אלא שעימעמו ע"יה והתירו משום חיי נפש וא"כ גבי תבשיל דליכא למימר הכי באמת אסור אף במקום שאין תבשיל ישראל מצוי: אלא כן היה ס"ס ונ"ל אלא כיני במקום כו': כדברי מי שהוא מתיר. פי' אפת כותי קאי: רשב"ל אמר במראה לו את הלוקט ס"ס ונ"ל הקלחין. פי' אמתני' קאי דמחלק בין האומר לקוט לי ירק היום ובין האומר לקוט לי בו ירק היום פי' דבלקוט לי מותר ובלקוט לי בו אסור מפרש רשב"ל דלקוט לי איירי במראה לו את הקלחין ומשו"ה מותר דאינו נותן לו אלא שכר רגלו. פי' דהיינו שכר הלקיטה אבל כשא"ל לקוט לי בו דהיינו שאינו מראה לו מקום הקלחין מחזי כמוכר לו מפירות שביעית שאסור לעשות סחורה מהן: ר' יוחנן אמר אע"פ שלא הראה לו כמו שהראה לו. פי' אלא ההילוק שביניהם כשאמר לו לקוט לי אף שלא הראה לו כמו שאומר לקוט בשבילי וא"כ אינו נותן לו אלא שכר הלקיטה ולכך מותר אבל כשאומר לקוט לי בו הוי כמו שאומר לקוט לך ומכור לי בו ולכך אסור: מתני' פליגי על ריש לקיש ס"ס ונ"ל מתני' פליגי על ר' יוחנן דתניא כו'. פי' והא הכא אף שלא אמר לו אלא להביא יין נחולה ולא אמר לו ביין שתביא לי אינו חייב ליתן לו שכר רגליו עד שיביא לו או עד שמראה לו ממקום פלוני ולא אמרינן אף שלא מראה לו כמי שמראה לו: ומשני מה עביד ליה ר' יוחנן קל הקילו בשביעית. פי' ולהכי גבי שביעית אף שלא הראה לו כמי שמראה לו: מה עביד ליה רשב"ל פתר לה במראה לו מיותר: מתני' פליגא על ר"י ס"ס ונ"ל על ר"ל לא יאמר אדם לפלוני הילך דינר זה והביא לי לקט היום כו'. פי' משום דנעשה כמו שלוקט העני בשבילו והוא אסור ליקח לקט אבל כשא"ל בלקט שתביא לי מותר דהוי כמו שלוקט לעצמו ומוכר לו אלמא דכשא"ל הבא לי לקט היום אף שלא הראה לו מקום הלקט נעשה כמו שלוקט בשבילו כמו שהראה לו: ומשני מה עביד לה ריש לקיש פתר לה במראה לו. פי' הא דקתני אם א"ל הבא לי לקט היום אסור היינו במראה לו. מה עביד לה ר"י קל הקילו בשביעית שהיא מדרבנן מיותר: מה אנן קיימין אם באומר הב לי ואנא יהיב לך. פי' ודאי א"כ לא יהוה כ"א חליפין ומותר לכ"ע: ואם באומר הב לי ואפשר שאנא יהיב לך בודאי אסור לכ"ע דהוי כמו פורע חוב דודאי לא סמך עליו שיתן לו אלא שאם לא יתן לא ישלם לו והשתא כשנותן לו הוי כפורע חוב: אלא כי אנן קיימין באומר הב לי וב"י לי ואנא יהיב לך ר' יהודה ור' נחמיה אוסרין. דסברי דאין ירקות השדה מצויין וא"כ לא סמיך עליה והוי כפורע חובו: ורבנן סברי ירקות השדה מצויין וא"כ הוי כמחליף דסמיך עליה:

(סס) **הלכה ה** תני אין נותנין לא לבלן ולא לספר ולא לספן ר' יוסי אומר אף לא למבייר. פי' למי שעושה בורות: ומקשי מחלפא שיטתיה דר' יוסי תמן הוא אומר אין לוקחין נ"ל לוקחין מים ומלח. פי' מדמי שביעית: וכאן הוא אומר הכין. פי' שאין נותנין למבייר דהא הוי כמו שהוא לוקח מים: ומשני מה פליגי בתשמיש כנ"ל. פי' הא דפליג ר' יוסי ואמר שאין נותנין למבייר היינו כשאינו אלא לתשמיש אבל כשהמים לשתות אף ר"י מודה שמותר והא דקתני לוקחין מים היינו לשתות: הוי מאן תנא אבל נותן למבייר לשתות. פי' דמשמע דוקא לשתות אבל לשאר תשמיש לא: אתיא כר' יוסי. אבל לרבנן אף לשאר תשמיש מותר: ומשני א"ר יוסי ס"ס ונ"ל א"ר יימא דברי הכל היא. פי' דמתני' אתיא כד"ה דאף רבנן מודו דדוקא לשתות אבל לשאר תשמיש אסור אלא דרבנן סברי דלשתות אפי' אינו דאוי אלא לבהמה נמי מותר ור' יוסי סבר דוקא לאדם מותר אבל לא לבהמה וא"כ הא דקתני לא למבייר היינו כשאינו ראוי אלא לבהמה והא דקתני לוקחין מים היינו כשראויין לאדם דוקא ומתני' דקתני שהוא נותן למבייר לשתות היכא לאוקמה בין לבהמה ובין דוקא לאדם ואתיא כד"ה: (ע"ב) אבירודימס נ"ל אבידומוס: פלתה נ"ל פלפלתה:

(סס) **הלכה ו** מן את ספיח עד את ספיח השני נ"ל למסה אחר ורבותינו התירו לעשות בקוטבי: כנגד הקוצרים נ"ל שלא כדין הקוצרים. וה"פ את ענבי נזירך לא תבצור דמשמע לא תבצור כדרך הבוצרים הא שלא כדרך הבוצרים מותר. ומפרש הפסוק דהיינו מן השמור בארץ אין אתה בוצר. כלל שהרי הם אסורין: אבל אתה בוצר מן המופקר. והיינו דוקא שלא כדרך הקוצרים אבל כדרך הקוצרים אסור: ומדייק האי דקאמר בלשון לא תקצור אם בשמור איירי ולאסור כולו קאתי הו"ל למכתב לא יאכל ומדקאמר בלשון לא תקצור משמע דאיירי אף (בין) [מן] המופקר ולאסור הקצירה שכדרך הקוצרים. ומקשי א"כ לפי זה הא דנקט נמי גבי ספיחין את ספיח קצירך לא תקצור אמרת נמי הכא דדוקא כדרך הקוצרים אבל שלא כדרך הקוצרים לא. פירוש מותר והא ודאי ליכא למימר כן דהא ספיחין אסור הכין ומשני ר' לא דגם גבי ספיחין איירי בספיחי היתר ואסור הקצירה שכדרך הקוצרים. ומפרש ר' מנא היכי דמי הספיחין היתי' מותרין: והיינו בשעלו מאליהן. פי' ובמקום שאין זורעין כלל שבודאי לא

## כתב יד ב'

(סס ע"ב) **הלכה ב** דר' יהודה היא. מתמיתין דקתני קל מהן שביעית ודייקין מיניה שמותר לפסס אתיא כר' יהודה. דר' יהודה מתיר בתרומה לבשל מפני שהוא משביחו והוא הדין דמתיר לפסס מפני שמשביחו וברייתא דתני אסור לפסס בשביעית כרבנן דאמרי אין מבשלין יין של תרומה. ולדידהו אין ה"כ דמצי למתני קל מהן מעשר שני דמותר לפסס לכ"ע: תרומה טמאה נתנה להדלקת הנר. וכן גבי מעשר שני טהורה נתנה להדלקת הנר: ולא טמאה נתנה להדלקת הנר דכתיב בה לא בערתי ממנו בטמא (ג): ולא בשמן תרומה לא בבתי כנסיות. היינו לסוך הידים בבתי כנסיות אסור (ד):

(סס) **הלכה ג** אסור מימד באצבעו. למוד באצבע כמה הוא הארוך אסור: טבח כהן כו'. גבי טבח הבית שלו הוי כמו בשוק. ומיבעי אם הותר לו למכור אף בשוק: כל גרמה היא אמרה דהוא אסור. ואפי' בבית אסור לו למכור:

(דף כ"ג ע"א) **הלכה ד** ויש עמעום לאיסור. בתמי' ופי' שייך לשון טמטום לאיסורא. ועוד תקשה ופת לא כתבשילי גוים הן. וא"כ בתבשיל נמי נימא במקום שאין תבשיל ישראל כו': ומשני אלא כיני במקום שאין פת ישראל כו': רשב"ל אמר. הא דקתני במתני' לקוט לי ירק היום מותר מיירי במראה לו את הקלחין דאינו נותן לו אלא שכר רגלו היינו שכר הליקוט לכן מותר (ה): ריו"א אפי' לא הראה לו כמי שהראה לו ומותר. אלא לקוט לי בו משמע לקוט לך ומכור לי בו להכי אסור: אם לאו אינו חייב ליתן לו. הא הכא לא אמר ביין שתביא לי אעפ"כ אינו חייב ליתן לו שכר רגליו עד שיביא לו או עד שהראה לו מקום ולא אמרינן אפי' לא הראה לו כמי שהראה לו הרי דמתני' פליגא על ר' יוחנן: קל הקילו בשביעית. דאף שלא הראה לו כמי שהראה לו: והביא לי לקט היום. משום דהוי כמו שלוקט העני בשבילו והא הכא לא הראה לו ונעשה כמי שהראה לו. הרי דמתני' פליגא על רשב"ל: אם באומר הב לי ואנא יהיב לך. ולא הוי כ"א חליפין ומותר לכ"ע ואם באומר הב לי ואפשר שאנא יהיב לך ד"ה אסור דהא לא סמך עליו שיתן לו ובאם שלא יתן לו ישלם כמלא כשנותן לו הוי כפורע חוב (ו): שאין ירקות שדה מצוים. ולא סמך עליו הוי כפורע חוב וחכמים מתירין מפני שירקות שדה מצוין הוי כמחליף:

(סס) **הלכה ה** מה פליגי בשתשמישו. אבל בשתיה אף ר' יוסי מודה:

(סס ע"ב) **הלכה ו** מן השמור בארץ כו' לא תבצור כדרך הבוצרים. ע"כ האי לא תבצור לא אתיא לאסור את השמור דשמור אסור אף באכילה ולמה אפקי' קרא בלשון לא תבצור אלא קרא אתיא למן המופקר דמותר באכילה אבל לא תבצור כדרך הקוצרים (ז). ופריך כתיב ואת ספיח כו'. דלא תוכל לדרוש הא קצירה שלא כדרך הקוצרים מותר דהא ספיח אף באכילה אסור. ומשני למיירי בספיחי היתר ור' מנא מפרש ספיחי היתר היכי דמי כשעלו מאליהן ר"ל במקום שאין זורעין כלל:

מן

## הגהות הגר"א

שזה כולו מחוק: נ"ל ע"ד דר' יוחנן דו אמר המעות קונות ומוחק תיבת אין: ע"ד דרשב"ל דו אמר אין המעות קונות כנ"ל: ה"ב ולא יין שמרים ומוחק וי"ו של ושמ-ים [א]: אבל לוקח הוא שמן ערב בשביעית מ"מ ואינו חושש כנ"ל. וגורס בשביעית בבי"ת: (ע"ב) ולא שמן תרומה לא בבתי כנסיות כנ"ל. ומוחק תיבת שרפה: ה"ג שימכרו בזול וישקל בליטרא וימכרו ביוקר כנ"ל. ומוחק תיבת בזול [ב] השני: אסור מימד באצבעו כנ"ל. ומוחק תיבות עבור אצבעך: ה"ד שנאכלם ונשתם בירושלים מה בין האומר לחלק לבין האומר שנאכלם ונשתם בירושלים ר' זעירא בשם ר' יונתן וכו' כנ"ל:

(דף כ"ג ע"א) א"ר יוסי בשם ר' יעקב בר אחא כנ"ל. ומוחק תיבות קושיתה קומי ר' יעקב: אלא כיני במקום שאין פת ישראל מצוין כנ"ל. ומוחק תיבות מן היה: במראה לו את הקלחין כנ"ל: ומוחק תיבת הלוקט: מתניתא פליגא על ר' יוחנן כנ"ל. ומוחק תיבות על ריש לקיש: מה עביד לה ר' יוחנן קל הקילו בשביעית שהיא מדרבנן מתני' פליגא על רשב"ל דתני לא יאמר א-ם מה עביד לה ריש לקיש פתר לה במראה לו כנ"ל: מה אנן קיימין אם בההיא דאמר ליה הא לך הב לי ד"ה אסור הב לי ואנא יהיב לך ד"ה מותר א"א כי אנן קיימין בההיא דאמר הב לי ובדי לי כו' כנ"ל: ה"ה תני אין נותנין לא לבלן ולא לספן ולא לספר ר' יוסי אומר אף לא למבייר כנ"ל: תמן הוא אומר לוקחין הימנו כנ"ל. ומוחק תיבת אין: מה פליגי בשתשמישו כנ"ל. ומוחק תיבת בשתמשו: מאן תנא אבל נותן לבייר לשתות אמר ר' יוסי ד"ה היא כנ"ל. ומוחק תיבות ר' יוסי הכתוב קודם אמר ר' יוסי: (ע"ב) קרא לרבי אבידומוס כנ"ל. ולא גרסינן אבירודימוס: נ"ל דלא פלפלתה עם חבירך ומוחק תיבת פלתה: ה"ו [תיקף אחר המשנה תאיטם של שביעית וכו'] גורס בזה הלשון את ספיח קצירך כו' מן השמור בארץ כו' ורבותינו התירו לעשות בקוטבי

## בנ"י משה

[א] גם בירושלמי כ"ב א' ס"ב איתא שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה. כתב הרע"ב בענבים וזיתים איירי שיש בהם אכילה ושתיה וסיכה עכ"ל. לא ידעתי מי הכריחו לזה ולאיזה תועלת הוא זה הפירוש. ומדברי הירושלמי זה כילד לאכול כו' כילד לשתות כו' משמע דמילי מילי קתני: שם בירושלמי ולא איקסגורין. ע' ערוך ע' אכסגרון וז"ל אכסגרון ובירושלמי גרים איקסגרין בלשון יוני ליר מעורב בחומץ ופי' אניגרון ליר מעורב ביין עכ"ל:

[ב] והרע"ב כתב כדי שימכרו בזול א"כ כדי שיהא נוהג בהן בקדושה עכ"ל נראה כגרסא הישנה ומפרש כדברי הרא"ש:

(ג) זו היא דעת הר"ש והרע"ב. אבל בתוספות אליהו כתב ז"ל ומע"ש אסור בין טמאה בין טהורה כן משמע מגמרא דילן וכן מוכח מהירושלמי דלא פריך אלא אתרומה ולא פריך אמעשר ודלא כר"ש ורע"ב שכתבו וכס"ד למע"ש כו' והפסוק שמביאין. כבר דרשו בגמרא לא בערתי ממנו בטמא אבל לא בתרומה דתרומה טמאה מותרת:

(ד) בזה ספי' מתורץ קושית הר"ש וז"ל ולא נתברר לנו מאי קאמר דבמס' סופרים שנו מדליקין בשמן שריפה בבתי כנסיות עכ"ל:

(ה) מוי"ם מ"ד ד"ה שכתו מותר. וא"ת ומ"ם מטבע בשכר דמשנה ג' פ"ז עכ"ל. ולא זכיתי להבין קושיתו מעיקרו דהם בגופא מבואר במשנה דאיירי שלוקח שכר הגבא ולא שכר

הפרכא כמת"ם שאין עושין סחורה בפירות שביעית וכאן מבואר בירושלמי דמיירי במראה לו את הקלחין ואינו נותן לו אלא שכר רגלו. ובד"ה שכתו אסור כו' סיים וכ"כ הרמב"ם עכ"ל ובר"ש מבואר יותר בדבריו:

(ו) פירושו זה שבתוך החיבור עולה יפה לפי הגרסא שבתוך החיבור ז"ל במה אנן קיימין אם באומר הב לי והנא יהיב לך ואם באומר הב לי ואפשר שאנא יהיב לך:

עי' תוי"ט מ"ה ד"ה לא לבייר כו'. סיים הר"ש אלא דוקא לשתות כדקתני סיפא עכ"ל. דברים המבוארים כאן בירושלמי הביאן בשם הר"ש:

(ז) איתא בשנות אלי' ז"ל אף כאן שמטו ואסרו אף בתלום בלי שינוי ולכך השיב הכא כי ממלאכת תלום אבל במחובר אסור אף במופקר ואפי' ע"י שינוי רק בתלום. וכ"ת לשון אסור לקצוץ אותן במוקצה בשעה שעושה קציעות ליבשם או אין לחתוך אותם בזנר שדרכו בכך כל השנה (כשיטת רבינו הגאון זצוק"ל תמוה דלפי שיטתו דאף במופקר אסור לקצור אף בשינוי כו' ואיך תתורץ האי מתניתין דפ"ה מ"ו במוכר נבן מגל יד ומגל קציר והטעם דבזה לא שייך ולפני עור דהא אף להיתר ילמכך נסס לקצור המופקר פ"ת דקצירה מותר במופקר עכ"ל). והגרסא דמשום הא לא קשיא דילמכך להם כדתנן פ"ד מ"ו קוצץ כדרכו בקרדום או במגל. אלא מפירושו דכאן משמע דע"י שינוי מותר לקצור מן המופקר:

פמו"ח

## כתב יד א'

לא מרע: שלא תאמר הואיל ועלו מאליהן יהו מותרין. פי' לקצור כדרכו: ולפום כן צריך מימר אסור: ולעשות בקוטבי כרבנן פ"ס וצ"ל כרבותינו: שלא יהו נוטלין שכר בדיהן שמן. אותן שעושין בבית הבד לא יהו נוטלין שכרן משמן שביעית: אלא מעות כר' יהודה ור' נחמיה הורי לון מיותר: תני החמרין והכתפין וכל העושין בשביעית שכרן שביעית כצ"ל: א"ר זעירא בפירות היתר היא מתניתא. פי' דהיינו שהוא עוסק בפירות היתר: ומהו שכרן שביעית היינו שיהא נוטלין ממה שיהיו עושין שביעית. פי' שיהו נוטלין שכרן מדמי שביעית: ויהא הא דהורי ע"ס אלא כצ"ל והא הורי ר' יוחנן לאלין דבי ר' ינאי כו'. אלמא שאסור ליקח שכרן משביעית: ומשני כרבי יהודה וכר' נחמיה הורי לון. פי' מדינא מותר אלא דסבר כר' יהודה כו' ולכך החמיר שלא יטלו אלא מעות ולא פירות שביעית: ר' הילא אמר במכתפי פירות עבירה היא מתניתא. פי' הא דקתני כל העושין בשביעית היינו בפירות שביעית. ומה שכרן שביעית. פי' דהשתא א"צ לפרושי שיהא נוטלין שכרן שביעית אלא שקנס קנסו שאף אם יש לו פירות היתר הן נעשין שביעית משום קנס כמו בי"כ דקתני שכרו אסור:

(דף כ"ד ע"א) **הלכה ז** דברי ר"ש מיותר: אתיא דיחידאי דהכא. פי' ר"ש דמתיר במתני': בסתמא דתמן. דהתם הוא סתם שמותר ליתן לתוכה תבלי חולין ותבלי תרומה: ויחידאי דתמן בסתמא דהכא כצ"ל. וה"פ ויחידאי דתמן דהיינו ר"מ כסתמא דהכא. דהכא היא סתם שחיישינן שמא יביאן לידי פסול: מאי כדון הלכה כר"מ דתמן. פי' דחיישינן שמא יביאנו לידי פסול ולהכי אינו מותר לבשל אלא מעט מעט וסברי דאפי' למאן דאסר לבשלו מ"מ מעט מעט מותר לבשל: מתניתא מסייע לר' יוחנן. פי' דאמר שביעית יוצא אף דרך חילול: דתני כל מי שיש לו מעות כו'. אלמא שמותר לחלל: מתניתא מסייע לר"א מי שיש לו סלע כו' והוא רוצה ליקח לו חלוק כו'. פי' ומדמצריך כולי האי ולא נקט סתמא שהולך אצל חנוני ואומר הרי סלע שלי מחולל על הפירות שלך אלא ודאי שאינו יוצא דרך חילול אלא ע"י מכירה: ר' יוחנן שתי חמרא ויהב פריטין. פי' ולא הוי כפורע חוב אלא כמו שלוקח יין מדמי שביעית: עד כדון ר' יוחנן דהוא מתהימן. פי' ולכך הוי כמו שנתן למים בתחלה: הא שאר כל אדם שאינן מתהימנין. וא"כ הוי כמו פורע חוב מדמי שביעית דכיון שלא נתן לו תחלה הוי חוב: ר' יעקב בר אחא כו' מחוי ליה בהדא. פי' בחד ידא הוה מראה לו המעות ובחד ידא הוא נוטל היין כדי שלא יהא כפורע חוב: ר' חזקיה הוה אמר ליה הב לי מן קומוי. פי' בשביל אותן המעות שיש לי: והדר מפרש מכיון דו אמר כו' כמאן דלא יהב ליה מדמי שביעית. אלא כמו שנתן ככר קודם ששתה היין וכל מה שהוא שותה יוצא המעות לחולין וא"כ לפי זה כשנותן לו אינו נותן לו אלא חולין:

(שם ע"ב) **הלכה ח** בתו של ע"ה. פ"ס וצ"ל פיתו של ע"ה. פי' שמחמיר אפי' בע"ה: ר' חזקיה אמר מתיר היה כו': הדא דתימא באלין דימוסייא. פי' הא דקתני במתני' מותר לרחוץ בו היינו באילין דימוסיא דהיינו שרוחצין שם שאינו נהנה מן האיסור עצמו אלא מהמים חמים: אבל באילין פריבטה אסור. [פי'] דהיינו (בין) במרחצאות שלנו שעושין לזיעה אסור שהרי נהנה מאיסור עצמו: ה"ג הרי זה לא ירחוץ ואם היה אדם של צורה אסור כהדא ריב"ל. פי' דהוא מפרש מאי דקתני במתני' ואם מתחשב הוא ה"ז לא ירחוץ ומפרש דהיינו אם הוא אדם חשוב שהמרחץ ניסוק בשבילו דהיינו שבעה"ב נהנה מה שהוא רוחץ אצלו אסור דהרי הוי כמו שמשלם לו ומייתי ראיה מריב"ל שלא רצה לרחוץ בלוד משום שהיו מכירין אותו שם והיה אדם חשוב ומשו"ה הוה אזיל לבית גברין כו': חמתון דהוה מולפין להדא אפורדיטי. פי' צורה של ע"ז היתה

והיו

## כתב יד ב'

שיהיו נוטלין ממה שיהיו עושין. ר"ל שיהיו נוטלין בשכרן מדמי שביעית: כר' יודא וכר' נחמי' הורי לון. כלומר מדינא מותר אלא דסבר כר"י וכר' נחמי' לכן החמיר שלא יטלו אלא מעות ולא פירות שביעית:

דף כ"ד ע"ז) **הלכה ז** אתיא דיחידאי דהכא כסתמא דתמן. היינו ר"ש דמתיר במשנה דהכא הוא כסתמא דתמן דתנן מותר ליתן לתוכה תבלי חולין ותבלי תרומה. ויחידאי דתמן. היינו ר' מאיר כסתמא דהכא דתנן אין מבשלין ירק של שביעית בשמן של תרומה כו': מאי כדון הלכה כר"מ דתמן. דאסור לבשל שמא יביאנו לידי פסול. לכן נהגו לבשל על יד על יד ואוכלין (ח): על עיסתו מחללן. משמע שמותר לחלל כר' יוחנן דאמר שביעית יוצא דרך חילול: וחוזר ולוקח לו חלוק. מדמצריך כולי האי ולא נקט סתמא דאומר הרי סלע שלי מחולל על הפירות שלך ע"כ דאינו יוצא דרך חילול אלא דרך מכירה: הב לי מן קומי. תן לי בשביל מעות המונח לפני:

(שם ע"ב) **הלכה ח** א"ר יוסי שאסור ליקח פיתו של עם הארץ. ס"ל דר"א מחמיר אפי' בפת של ע"ה: באלין דימוסיא. היינו מרחצאות של מים חמין מותר. דאינו נהנה מהאיסור עצמו אלא מחמת המים. ברם באילין פרוביטה. היינו מרחצאות של זיעה שלנו אסור שהרי נהנה מהאיסור עצמו (ט): ואם הי' אדם של צורה אסור כהדא דריב"ל. בא לפרש הא דקתני במתני' ואם מתחשב הוא. היינו שהוא אדם החשוב שניסוק המרחץ בשבילו אסור. דבעל המרחץ נהנה ממה שהוא רוחץ בו והוי כאלו משלם לו. ולכן לא רחץ ריב"ל בלוד שמכירין אותו שם לאדם חשוב: ובשנות אלי' פירש. ז"ל וא"ם מתחשב פי' שחושב עמו ואינו רוחץ בחנם אסור. ירושלמי ואם הי' אדם של צורה אסור (זה דין בפ"ע ואינו פי' על המשנה דלא כר"ם) כהדא דריב"ל דהי' אדם חשוב מאוד ואף שאינו משלם לבלן מ"מ טובה היא אצלו לכך לא הי' רוחץ בעירו דשם היסקו בקש ותבן ולנגיה אף בחנם אסור ואזל למקום אחר שמסיקין בעצים (יא): חמתון מולפין להדא אפורדיטא. ראה שהי' מולפין מן הנהר מים

## הגהות הגר"א

בקוטבי. ואח"כ גרס כתיב ואת ספיח קצירך לא תקצור הא קצירה שלא כדרך הקוצרים מותר כצ"ל: ולעשות בקוטבי כרבותינו כצ"ל. ומוחק היבת כרבנן: שכר בדיהן שמן אלא מעות תני החמרין והכתפין וכל העושין בשביעית שכרן שביעית כצ"ל. ומוחק תיבות כר' יודא וכר' נחמי' הורו לן. ומוחק גם תיבות כל העושות שביעית: צ"ל ממה שיהו עושין שביעית. ומוחק היבת שכרן: צ"ל והא הורי ר' יוחנן. ומוחק תיבות ויהא הא דהורי:

(דף כ"ד ע"א) **ה"ז** ר' מאיר אומר לא יתן לתוכן תבלי תרומה כצ"ל. ובתוך החיבור מוחק תיבות דברי ר"ש: דיחידאי דהכא כסתמא דתמן ודיחידאי דתמן כסתמא דהכא כן צריך להיות: אלא סתמא דהכא ר"מ דתמן ר"ש. ור"מ ור"ש הלכה כר"ש כן צריך להיות: ר' יוחנן דהוא מתהימן כצ"ל: הא שאר כל אדם דלא מתהימין כצ"ל:

(ע"ב) **הלכה ח** א"ר יוסי שאסור ליקח פתו של עם הארץ כצ"ל. ומוחק תיבות זאת אומרת: הרי זה לא ירחוץ ואם הי' אדם של צורה אסור כהדא ריב"ל אזל מן לוד כו' כצ"ל:

סלקין

## בנ"י משה

(ח) מתו"מ ד"ה הרב כו' זהו פי' הרמב"ם אבל בדר' שמעון טו' לק הר"ש ל' בת"ק כו' ובזה ביין ספיר טעם דר' שמעון דכתב הרב וכן מוכח בגמ' דזבחים דף ע"ו א' ע"ש ודברי הרב צ"ע עכ"ל. קושיתו ע"ה צ"ל להקשות הרמב"ם עצמו דבזבחים שם מבואר טעמו של ר' שמעון דהתם אינו אלא משום דס"ל מביאין קדשים לידי פסול והכי איתא שם דהי כר"ש האמר מביאין קדשים לידי פסול כו' אמאי לא אותביה מהא דאין מבשלין ירק כו' ור"ש מתיר וכן מבואר בירושלמי כאן דהשתא דהכא ר"מ דתמן ר"ש ובדברי ר' מאיר מבואר שלא יביא התרומה לידי פסול. אפס בקושית התו"ח הקשה תוס' דזבחים שם ד"ה אין לוקחין דרש"י מפרש משום פסול דתרומה. וכתבו התוס' ומתוך המשנה משמע שאין הקפידה משום תרומה אלא משום מעשר עכ"ל. ולכאורה תמיהא שלא כתבו התוס' בלשון תימא או צ"ע על רש"י דהלא במשנה דשם מבואר דהוא משום מעשר ואיך יפרש רש"י היפך דברי המשנה. לכן נ"ל אם עניים הם כאן עשירים הם בירושלמי מעשר שני פ"ב ה"ב וז"ל מהו ממעט באכילתו תרומה אסורה לזרים ולטבול יום כו' וכבש שהוא ממעט באכילתו כ"ה ממעט באכילתה תרומה מותרת לאונן ואינה טעונה מחילה כו' אבכת תני מפני שהוא ממעט באכילתו ובאכילתה עכ"ל. הרי דחששו משום פסול דשניהם של תרומה ושל מעשר. ובאמת יש כאן פסול לענין מעשר גם פסול לענין תרומה. אלא דקאי במעשר שני מפרש הפסול שלענין מע"ש. ולכן איתא במ"ש באכילתו אבל בזבחים דמיירי לענין תרומה וגרסינן באכילתה שפיר פירש"י פסול דתרומה זה הדבר שלא הקשו תוס' על רש"י. ומעתה לק"מ ג"כ על הרמב"ם והרע"ב מה"ש בזבחים לענין תרומה דהא מיירי לענין תרומה מפרש הגמרא לענין פסול דתרומה. אבל כאן בשביעית ראוי לפרש לענין פסול דשביעית. ואי משום הלשון של' הרב שלא יביא קדשים לבית הפסול קדושת מעשר שני וקדושת שביעית נמי קדשים קרי להו. וכן הנה דברי הא"ז הגאון זצוק"ל בשנות אלי' בשביעית וז"ל שלא יביאנו לידי פסול קאי אשביעית וכו' ומה דאיתא בזבחים כו' משמע דקאי אתרומה. ובאמת שלא יביאנו קאי גם אתרומה אבל משמעות המשנה דאיירי כאן במסכת שביעית קאי אשביעית עכ"ל. ומ"ש תו"ח בשם ר"ש מפיד דבירושלמי מוכח דקאי אתרומה דאיתא בירושלמי מבשלין על יד ואוכלין א"כ ע"כ הטעם משום תרומה כו' אבל אם הטעם משום שביעית גם מעט אסור וק"ל עכ"ל. ולדבריו תקשה על הרמב"ם דמפרש הטעם משום שביעית ובהלכה פסק ואם בשל מעט ואכלו מותר. אפס לכאורה פסקא ע דהרמב"ם כולו מוקשה. הא' למה לא הותר אלא בדיעבד ובירושלמי מבואר דהרי לכתחלה. ומ"ש הכ"מ ומ"ש ואם בישל הכי קאמר ואם רצה לבשל עכ"ל. דאוי הי' לו לתקן גם לבנה ואכלו מיד הכי קאמר ולאכלו מיד. אלא היום לשון הרמב"ם בהכי לא הניחן כדי לבא לידי פסול מוכיח דעל העבר קאמר. וא"כ מאי מותר דכתב הרמב"ם על מה שעבר ובשל ואכל. ועוד במה שאוכלו מיד אינו מניחו לבא לידי פסול דיעבור זמן הביעור. ומה מועיל לת"ש הרמב"ם במה ימצא התרומה ויפסול את השביעית. והנלע"ד לפי שיש לדקדק בירושלמי שנשאל אם הלכה כר"מ דאין מבשלין ירק כו' או הלכה כר"ש דמתיר לבשל. והשיבו נהיגין הויין מבשלין על יד על יד ואוכלין. אם שההיתר הוא משום שבשל מעט לנ"מ ואוכלין. נאי ההיתר משום דאוכלין לנ"מ על יד על יד. לכן יצא לו להרמב"ם לפרש שההיתר ע"ד שאמרו אוכלי תרומה זריזין הן וכן אוכלי פסחים בשעתן זריזין הן. כן אם רואים אנחנו שהוא זריז והסיר לבשל מעט ולאוכלו מיד כדי שלא יניחן לבא לידי פסול. אז הותר לו לבשל כי בודאי יהא נזהר לשמור את התרומה מן הטומאה ואת השביעית מליעבור זמן ביעור. ז"ש הרמב"ם ואם בשל מעט ואכלו מיד מותר ר"ל הותר לו לבשל עוד מפני זריזותו שהרי לא הניחן לבא לידי פסול כלומר לא הניחן בפעם הראשון שבשל. ועם כל זה תקשה לנו על הר"ש דס"ל דכשיגיע זמן הביעור וכו' ואף הוא עצמו דמאי לזכות מן ההפקר ואוכל והולך עד שיכלו וכאן כ' הר"ש שלא יביא שמן של תרומה לידי פסול דשביעית עד הביעור ותו לא עכ"ל. ומאי פסול דשביעית דקאמר הכא וצ"ע:

(ט) בערוך ערך דמוס. פירש מים חמין שיוצאין מן הקרקע כגון חמי טבריא. ובערך פרבעאות פירש בניינים עשויים לטנוף אדם כו' ובערך פרכיטא פירש שתם הבלן זורק מים על הגחלים. והיה להי' לומר דע"כ הרמב"ם לא גרס כג"ל. מדלא הביא בהלכות החילוק של כמילס דמותר ולהזיע דאסור. דאיכא למימר דין דלהזיע כללו הרמב"ם בדין דתנור יוצן. כי המרחץ שלהזיע הוא כעין תנור:

(י) נוא לנו פירושו שבשנות אלי' דבלשון המשנה ואם מתחשב השמיענו דבשכר אסור ובדברי ואם הי' אדם של צורה השמיענו דהנם שלו הוי כשכר. אבל לפי' הגאון שבתוך החיבור דואם מתחשב השמיענו דהוי כמשלם לו. תקשה עדיין לא שמענו דין דשכר. ובא להשמיענו בואם מתחשב הוי כשכר. והר"ש והר"ע נשמטו לפרש המשנה דהאיסור הוא משום שכר. גם הראב"ד מקשה הרמב"ם דשכר הוי כסחורה. אבל אינו מפרש המשנה דהאיסור הוא משום שכר. כדבעינן למימר. דהנה הרמב"ם יצא לפרש המשנה אחר לא כדת חיבורו להוסיף דברים על דברי המשנה דמותר לרחוץ בה בשכר. וכבר הקשה עליו הראב"ד שתי קושיות עצומות. גם הכ"מ כתב וה"ה מאחר שכתב בתמוך שאין שורפין קש ותבן של שביעית האיך התירו להסיק בהן מרחץ. התוספות לא ידעתי למה הקשה בזה על הרמב"ם. [הגה] שני הדינים אלו שני סתמי משניות הן ולרמינן אהדדי. ומה שתירץ הכ"מ וי"ל דהוסק בדיעבד קאמר כו' ועי"ל דלכתחלה נמי שרי דלצורך אדם הוא כמו מלוגמא עכ"ל. כבר הקשה לנו המשנה למלך דא"כ למה פסק הרמב"ם לקמן תנור יוצן הא אין לך צורך אדם כגון זה כו'. ומפני קושיא זו הוצרך להביא דברי הרי"ף ודחק טובא לחלק בין זה לזה וצ"ע עכ"ל. הרואה יראה שאין בדברי הר"י קורקוס לתרץ על קושיא זו. אף זו שתי' הכ"מ דלכתחלה שרי הוא מתנגד לשיטת הרי"ף דאוסר בתנור משום דהנאת ההיסק ניכר בפת. ומה בכך אם ההיסק הוא של היתר ואדרבה כשניכר בגמר לצורך אדם כ"ש שראוי להתיר. ועל מ"ש הראב"ד אבל בשכר לא דהוי כסחורה כ' הכ"מ וי"ל דלא נאסרה סחורה אלא בדבר שראוי לאכילה עכ"ל. והוא תימא דהא לקמן פ"ו ה"ב פסק ולא ילבע מקליפי שביעית בשכר. וקליפית אינם ראוים לאכילה עכ"מ שם. והנלפ"ד דהרמב"ם והר"ש אזלי לשיטתם בפי' המשנה דלקמן פ"ט מ"ז. ומשם יפרדו והוכרחו לפלוגי בפי' מתני' דהכא. דשם איתא תאימתי נהנין ושורפין בקש ובתבן וכו' הר"ש דאסור לבשלו ולהנות בו הנאה של איבוד עכ"ל. מבואר מלשונו דאמר סתם הנאה דאפי' אם יש באיבודו ושריפתו הנאה לצורך אדם אעפ"כ אסור לשורפו לכתחלה. א"כ לדידיה שפיר קתני במתני' מרחץ שהוסקה בדיעבד מותר לרחוץ בה ואע"ג דאין נהנין ושורפין לכתחלה. וכן שפיר מתפרש לדידי' אם אדם חשוב הוא צריך להחמיר על עצמו היינו בדבר שיש בו איסור לכתחלה ראוי לחשוב להחמיר אפי' בדיעבד ועה"ש שם. אבל הרמב"ם דבמשנה שם לא פי' כלום. אלא בהלכות הי"ם כ' אין שורפין כו' ולא הזכיר נהנין. ע"כ דס"ל דבהנאה ושיבוש שיש בהן חיי אדם כמו במלוגמא בודאי מותר לכתחלה לשורפן ולהנות בהן. וכ"ה בהדיא בירושלמי שם כ"ו ע"ב ולא נמצא מאבד אוכלי בהמה תפתר באוכלי בהמה לאדם. ולא נאסר אלא ההנאות שאין בהן חיי אדם. והכי ביאהן לקמן הכ"ב אין טוחנין קש ותבן של שביעית לא למוץ הכר ולא למוך הטיט. זה הדבר שלא הזכיר בה' י"ש נהנין. ולפ"ז דלצורך מרחץ הותר להסיק לכתחלה א"כ מאי קמ"ל במתני' דמותר לרחוץ בהן. [מזה] יצא לו להרמב"ם לפרש ע"כ דאשמעינן דמותר אפי' בשכר. וקמ"ל לאפוקי מדעת הראב"ד דבשכר אסור דהוי כסחורה שאני הכא דדמי למ"ש לעיל כ"ג א' נקוט לי בו היום שכרו מותר דאינו אלא כנותן לו שכר רגליו כ"ש הכא דהקש והתבן אינו ניכר במרחץ דלא הוי אלא כנותן לו שכר בית של המרחץ ושכר טרחתו. וגם לא תקשה קושית מהרי"י קורקס דבמרחץ מותר ובתנור יוצן. די"ל שאני תנור דהנאתו אחר ביעורו ועמו"ם כ"ק ק"א ב' ד"ס שהנאתן אחרי בעורן כו' כגון להסיק תנור לאפות. וגם ק"ב א' אין מוסקין פירות שביעית לא למכרס שהנאתן אחרי בעורן. אבל במרחץ הנאתו ובעורו שוה לכן מותר לכתחלה להסיק בהן במרחץ. ולפ"ז הי' קשה לו להרמב"ם לפרש טעם האיסור באדם חשוב דלא"ל בטעם הר"ש שיחמיר על עצמו מאי חומרא איכא בדבר המותר לכתחלה. וא"ל הטעם דהנם דידי' הוי כשכר הא ק"ל דבשכר מותר. והוכרח הרמב"ם להוסיף בה דברים שמא יסיקו לכבודו דברים הנאכלים. ומתורץ לו מה דקתני מרחץ שהוסקה לרבותא דסיפא באדם חשוב אסור אפי' אם כבר הוסקה בקש ותבן. ומה שהקשה הראב"ד ואם בדבריו אדם חשוב לא ירחץ בהם מרחץ בשביעית ומאי איריא כשהוסק בקש ותבן עכ"ל. [אדרבה] מינה ראי' לדברי הרמב"ם דבישא הנא מותר לרחוץ בה וכשמתחשב קתני ה"ז לא ירחץ סתם ולא קתני בה. והוא כדברי הרמב"ם דבמקום שמכירין חשיבותו אסור [באמת] לרחוץ בבית מרחץ [והאלה קושית הראב"ד]. וכ"ה בהדיא בירושלמי שלא רצה בהדא דריב"ל אזל מן לוד לבית גוברין בגין מסחי. וז' בגין תכתי מבואר שא"א לו לרחוץ כלל בלוד שהי' מתחשב שם. ואזל לבית גוברין שאין מכירין אותו והוסק לו אפי' בשל קש ותבן. ולא נצטרך לדחוק ולומר דבלוד הי' הכל

בסיקן

## כתב יד א'

והיו מולפין [מים] מהנהר [על הגורה של ע"ז] ורצו לאסור משום שנעבד בה: ואמרו אין דבר של רבים נאסר. והוא הדין לענין שביעית כן: הדרן עלך כלל גדול תנינא

## הפיגם והריבוזין פרק תשיעי

(דף כ"ד ע"ב) **הלכה א** סלקון מישאל אמרין ייעול פלן קדמא. פי' דהיינו שהיו מכבדין זה את זה: ויצאת שפחה של בית רבי ואמרה להן הכניסו לשנים שורין עללין כו' כצ"ל: ומקשי ולמה לא תנינן הסיאה והאיזוב והקורנס עמהן. פי' בהדי כוסבר שבהרים ואינך כולהו דליהוי פטורין מן המעשר ונלקחין מכל אדם בשביעית: שלא תאמר אלו נשמרים. פי' מש"ה לא קתני משום שאלו נשמרים בחצר חייבין ואלו נשמרים בחצר פטורין דהיינו כוסבר אפי' נשמרים בחצר פטורין וסיאה אם היו נשמרין בחצר חייבין: אלא אלו ואלו. פי' דאפי' כוסבר אם היה נשמרין בחצר חייבין: אלו נשמרים בגינה חייבין. פי' דליכא נמי למימר מש"ה לא קתני סיאה בהדי כולהו משום דבכולהו אף אם היה נשמרין בגינה חייבין והכא איירי במן הסתם אבל גבי סיאה ואיזוב אף אם היו נשמרין בגינה פטורין: אלא אלו ואלו. פי' אף כוסבר אם היה נשמרים בגינה פטורין: ומשני להכי קתני נאלו שפי מאחר דנכרים היינו לרבותא שלא תאמר הואיל ורוב המינין הללו נזרעין. פי' שרוב מין כוסבר שאינו של הרים נזרעין דהיינו שצריכין לזרוע אותן ואינן גדלין מאליהן: ובאין מן האיסור. דהיינו שמשמרין אותן יהו אסורין. פי' אף כוסבר שבהרים משום גזירה: לפום כן צריך מימר מותרין. דהיינו דלא גזרינן וכ"ש בסיאה ואיזוב שכל המין הוא הפקר: (דף כ"ה ע"א) ומיבעיא ליה מהו שיהו אסורין משום ספיחין. פי' דיש בשביעית ג' חלקים דליזרע אסור מדאורייתא: ספיח הקציר. דהיינו מה שגדל ממה שנפל בשעת קצירה: במשומר אסור. ובמופקר צריך לאכול בקדושת שביעית. ואותן הגדלין מחמת שנפל בשעת קציר נמי אסורין משום גזירה ואותן שעלו מאליהן כמו אילנות או שאר ירקות הגדלין מאליהן. מן המשומר אסור ומן המופקר מותר אלא שצריך לאכלו בקדושת שביעית ואסור לקצור כדרך הקוצרים וכן אמרי' בגמ' לעיל דאת ספיח קצירך לא תקצור דמשמע מניה דדוקא כדרך הקוצרים הא שלא כדרך הקוצרים לא אתיא לעלו מאליהן אבל שהם ספיחין אסור אפי' שלא כדרך הקוצרים ומתני' נמי הכי קאמר כוסבר שבהרים דהיינו שעלו מאליהן בהרים פטורין מן המעשרות דסתמן הן הפקר ונלקחים מכל אדם בשביעית דסתמן אינן מן המשומר וע"ז מבעיא ליה אם אותן כוסבר אסור משום ספיחין דהיינו שאם נדלו מחמת נפילת הזרע בשעת קצירה ואינו משובח כמו כוסבר שבהרים אם מותר בשביעית או דספיחין אסור לעולם: ופשיט ליה מן הדא ר' יהודה אומר ספיחי חרדל מותרין שלא נחשדו עליהן עוברי עבירה. פי' היכא מן המשומר אלמא דהיכא שבא מן ההפקר אף משום ספיחין מותר וכ"ש בעלו מאליהן והשתא אתי שפיר הא דאמרינן בגמ' לעיל (כ"ג ע"ב) דאת ספיח קצירך דמשמע מניה דקצירה שלא כדרך הקוצרים מותר אתיא לספיחי היתר דהיינו שבאין מן ההפקר ולפיכך מותרין הספיחין שלהן ור' מנא אמר דהא פשיטא ליה דספיחין אף שהוא בהיתר מ"מ אסור לקצור כדרך הקוצרים ומאת ספיח שמעינן דאפי' עלו מאליהן דהו"א שמותר לקצור קמ"ל: יהו מותרין תיבת יהו מיותר: ה"ג עד כדון זרעו ירקו אפשר זרעו מותר ירקו לא כ"ש. פי' דמבעי' ליה לר' יהודה אספיחי חרדל שמותרין אם גם ירקו מותר או לא: ה"ג עאל ר"י ודרש כרבנן דהכא. דכל הספיחין אסורין דהיינו אף ספיחי חרדל: וכרבנן דתמן דסברי גבי ביצה נולדה בזה מותרת בזה ואין מוקצה: א"ר בא ב"ר זבדי הורי ר' חוניא דמן חוורין בבית חוורן כהדא דר' יהודא דהכא. פי' דהיינו שספיחי חרדל מותרין: וכר' יהודא דתמן. דהיינו שנולדה בזה אסורה בזה משום מוקצה: א"ר אבא בר זמינא בשם ר' יצחק כו' כצ"ל: ה"ג הדין סבא דאנא אסר והוא שרי אנא שרי והוא אסר ובעי מיעבד כר' יוחנן. פי' כרבנן דתמן דסברי שנולדה בזה מותרת בזה: כד שמע דרב ור' חנינא מתפלגין. פי' על ר' יוחנן ואסרין משום מוקצה: שמע מיניה. פי' לא רצה להתיר: דאיתפלגון שירי פתילה כו' רב ור' חנינא אמרין אסור. פי' משום מוקצה: ור' יוחנן אמר מותר, דאין מוקצה: ומקשי מאי איכפת לה פתילה גבי ביצה. פי' דהיינו משום דרב ור"ח פליגין על ר"י גבי פתילה מסתמא פליגי בביצה ומדמי לה מ"מ שאין לחלק ביניהן: תמן הא עביד ליה שתי קדושות. דהיינו גבי עירוב: והכא עביד ליה קדושה אחת. פי' גבי פתילה מדאסר ליה שירי פתילה של שבת ליו"ט: ומקשי נמי מאי איכפת ליה. כלומר פתילה גבי עירוב האיך את מדמי לה ומדלא חילק כן ש"מ שאין לחלק ביניהן ומאן דאסר בפתילה אוסר ג"כ בעירוב: כל הירק את יכול לעמוד עליו אם חדש הוא אם ישן הוא. פי' ולכך התירו כי יהיה ירא להביא מן המשומר שמא יחקרו אחריו ויתבררו לו שהוא מן המשומר: ברם הכא. פי' גבי ספיחי כרוב שאין כיוצא בהן בירק השדה וכיון שאינו יכול להכיר אם הוא מן החדש או מן הישן גזרינן שפיר שלא ילך ויביא מן האיסור. פי' מן המשומר בשביעית ויאמר משל ערב שביעית הן דזה לא יתברר להן לעולם: (ע"ב) תלת עשר שנין במערת חרובין שהעלה גופו חלודה כצ"ל: כו' סה קלא בעלמא כצ"ל: על פומא דמערתא כצ"ל: שמע ברת קלא אמרה איתפרקולין ואיתציד דימוס ואשתזיב צפורא אמר ציפרא מבלעדי שמיא לא יצדא כ"ש בר נשא כו' כצ"ל: הוי טייף וסליק ליה לעיל כצ"ל: ואנא מפיק לך מיתא מן תמן כו' כצ"ל: גוזר אני על העליונים שירדו כו' כצ"ל:

(שם) **הלכה ב** ולבהמתך ולחיה אשר בארצך כו'. פי' מניה נפקין ביעור לאחר שכלה לחיה מן השדה שאסור לאכול בבית: והשתא מפרש אמאי קאמר במתני' שלש ארצות בכל אחת והיינו משום שאין חיה שבהר גדילה בעומק ואין חיה שבעמק גדילה על ההר וא"כ כיון שכלה מן ההר הוה כלה לחיה שבהר אף אם יש עדיין בעומק וצריך לבער אותן שבהר וכן להיפך: ומייתי ראיה שאין חיה יכולה להיות במקום שלא נדלה וכן בבקעה ובהר אבל הר והר הוי כמו אותו מקום גופא כיון שהוא במדינה אחת: תני רשב"ג אומר סימן להרים מילין כו' אית למדת הדין ואית לעגלה ערופה כו' כצ"ל. פי' דיש ביניהם למדת הדין כלומר לידע איזו היא הר ואיזו עומק ואיזו שפילה. ואית לעגלה ערופה היינו הא דקתני סימן לנחלים קנים היינו לעגלה ערופה שצריך להוליכה אל נחל איתן אבל כאן ליכא נ"מ כלל: והשתא מפרש איזו עומק בגליל. דבמתני' תני סתם ותחום טבריה העמק: ומפרש כגון בקעת גנוסר וחברותיה. והשתא מפרש השלש ארצות ביהודה היכן הם דבמתני' לא אמר אלא סתם ההר והשפלה והעמק: ומפרש ההר זה הר המלך ושפלה זו שפלת דרום ועמק מעין גדי: והשתא מפרש השלש ארצות שבעבר הירדן דבמתני' אינו מזכיר כלל ומפרש הר כגון הרי מכוור ושפלה כגון חשבון וכל עריה ועומק בית הרים כו': ומייתי ראיה על עמק מקרא שנאמר ובעמק בית הרם בית נמרה כו' יתר ממלכות סיחון מלך האמורי מלך חשבון והשתא מפרש איזו בית הרים. בית רמתה. בית נמרה בית נמרון: סוכות מפרש תרעלה צפון עמתו: והשתא מבעיא ליה אם שפלה שבהר כהר והר שבשפלה כשפלה: ופשיט מן מה דתנן הר והרו. פי' נחשב להר: ושפל ושפלתו. נחשב לשפלה אע"ג דליכא למימר כיון שיש הר בתוך ההר משמע שאין כל ההר גבוה בשוה אלא שיש מקום גבוה ומקום נמוך ואפי' הכי נחשב כולו להר וכן בשפלה: הדה אמרה כו' א"ר יוסי מתני' אמרה כן. שאין אנו מחלקין בין הר ושפלה שבתוכו הר שכולו נחשב בהר כהר ובשפלה כשפלה. מדקתני סבית חורון ועד הים מדינה אחת. אלמא שאין מחלקין בה בין הר ושפלה ועמק וה"ה לשאר מקומות

## כתב יד ב'

מים על הגורה של ע"ז ובעו לאסור הנהר מפני שנעבד בה. וא"ל ר"י אין דבר של רבים נאסר וה"ה לענין שביעית כן (יב):

## הפיגם והריבוזין פרק תשיעי

(דף כ"ה ע"א) **הלכה א** מהו שיהו אסורין משום ספיחין. ג' חלוקי דינים בשביעית. הנזרעים ביד בשביעית אסורים באכילה מדאורייתא. ספיח הקציר היינו הגדל מן הזרע שנתפזר בשעת הקציר אם הוא במשומר אסור ואם הוא מופקר מותרים לאוכלם בקדושת שביעית ואסור לקוצרם כדרך הקוצרים אבל רבנן אסרו אותן ספיחין מחמת גזירה [ב]. אבל ספיחין העולין מאליהן כגון אילנות וירקות הגדלין מאליהן. אם היא מן המשומר אסור. ואם הוא מן ההפקר מותר לאוכלן בקדושת שביעית אפי' מדרבנן אלא שגם הם אסור לקצור כדרך הקוצרים. וכן אמרינן (בירושלמי לעיל כ"ג ע"ב) את ספיח קצירך לא תקצור כדרך הקוצרים הא שלא כדרך הקוצרים מותר לא אתיא אלא לעלו מאליהן. אבל ספיח הקציר אפי' שלא כדרך הקוצרים אסור. ומתניתין נמי ה"ק כוסבר שבהרים היינו שעולין מאליהן בהרים פטור מן המעשרות ונלקחין מכל אדם בשביעית דסתמן מן ההפקר ולא מן המשומר. ומבעי לי' כאן בכוסבר שגדל מן הזרע שנתפזר בשעת הקציר ואינו משובח כמו כוסבר שבהרים אם נאסר משום ספיחין או לא. ופשיט לי' מן מה דתנן ספיחי חרדל דמותרים שלא נחשדו עליהן עוברי עבירה ללקט אותן מן השמור אלמא דספיחין מותרין וכ"ש בעלו מאליהן (ג). והשתא אתי שפיר הא דאמרינן לעיל את ספיח קצירך לא תקצור הא שלא כדרך הקוצרים מותר. אתיא לספיחי היתר שבאים מן ההפקר לפיכך מותרין הספיחין שלהן: ור' מנא אמר. דהא פשיטא לי' דספיחי היתר כדרך הקוצרים אסור. ומאת ספיח שמעינן ספיחין שעלו מאליהן דה"א שמותר לקצור כדרך הקוצרים קמ"ל דלא:

(שם ע"ב) **הלכה ב** אית למדת הדין איתמר. כלומר יש מהן סימנין לידע למדת הדין דתני במתני' איזה היא הר ואיזה עמק ואיזו שפלה: ואית לעגלה ערופה איתמר. הא דקתני סימן לנחל הוא לענין עגלה ערופה איתמר: איזו עמק בגליל. דבמתני' תני סתמא תחום טבריא והעמק: ומפרש כגון בקעה גינוסר כו': איזו הר שביהודא. דקתני במתני' נ"כ סתמא וביהודא ההר והשפלה והעמק: איזו הר שבעבר הירדן. דבמתני' לא נתפרש כלל שלש הארצות שבעבר הירדן: שנאמר ובעמק בית הרם כו'. מייתי ראי' מקרא על העמק: בית הרים בית רמתה. מפרש איזו בית הרים היינו בית רמתה. וכן איזו היא בית נמרה היינו בית נמרון. ואיזו היא סוכות היינו תרעלה ואיזו היא צפון היינו עמתו: שפלה שבהר כו'. מיבעי ליה אם שפלה שבהר כהר וכו': ופשיט לי' כן מה דתני הר והרו כו'. היינו הר שע"ג הר יש להן דין אחד ואע"פ שההר התחתון הוא שפלה להר שע"ג הרי דשפלה שבהר כהר: אר"י מתני' אמרה כן מבית חוורן עד ים מדינה א'. כלומר ממתני' נמי דיקא דשפלה שבהר

## הגהות הגר"א

**פ"ט** (דף כ"ד ע"ב) **ה"א** סלקין משאל אמרין ייעול פלן קדמא ייעול פלן קדמא ויצאת שפחה של בית רבי ואמרה להן הכניסו לשנים שורין עללין קטעין כצ"ל:

(דף כ"ה ע"א) הואיל ולא נחשדו עליהן עוברי עבירה מותרין כצ"ל. ומוחק תיבת יהו: עד כדון זרעו ירקו מאי אפשר מימר זרעו מותר ירקו לא כ"ש [א] כצ"ל. ולא גורס עד כדון ירקו זרעו אפשר מימר ירקו מותר: א"ר בא בר זבדי הורי ר' יוחנן כרבנן דהכא וכרבנן דתמן הורי ר' חוניא דמן חוורן בבית חוורן כהדא דר' יודא דהכא וכר' יודא דתמן כצ"ל. ואינו גורס כהדא דר' יודא עאל ר' יוחנן ודרש כרבנן דהכא וכרבנן דתמן אמר ר' אבא בר זמינא: מה אתיתין לי הדין סבא כצ"ל. ומוחק תיבת דיינא: מה איכפת לה גבי ביצה כצ"ל. ומוחק תיבת מפכא: מה איכפת לה פתילה גבי עירוב כצ"ל. ומוחק תיבת אכפן ותיבת ביצה: (ע"ב) במערת הרובין עד שהעלה כצ"ל. ומוחק תיבת דתרומה: מה קלא בעלמא נפק ויתיב על פומא דמערתא כצ"ל. ומוחק תיבת דעמרתא. (כבר נתקן בדפוסים החדשים): אמרה איספקולין ואיתצד דימוס ואישתזיב כצ"ל: לא יצדא כל שכן בר נש כצ"ל. ומיחק תיבת יבדא. הוה טייף וסליק לי' לעיל כצ"ל. ומוחק תיבת מן: ואנא ספיק לך מיתא מן תמן כצ"ל: גוזר אני על העליונים כצ"ל. ומוחק תיבת עליך: ה"ב דיקליטיאנוס אעיק לבני פניים כצ"ל. ומוחק תיבת לפני [ד]: ובסוף תלתא שנין כצ"ל. ומוחק תיבת תלתין: אית למדת הדין אתמר ואית לעגלה ערופה אתמר כצ"ל. ומוחק תיבות דבעי מימר קמאי ותיבות דבעי מימר בתראי: וכן כיוצא בזה שנאמר ובעמק בית הרים כצ"ל: סיחון מלך האמורי מלך חשבון כצ"ל. ומוחק תיבת אשר ובית של תיבת בחשבון: מתני' אמרה כן כצ"ל. ומוחק תיבות וההר שלה כהר המלך: מוחק תיבות פרא כורין וגירסתו ז"ל כך היא מבית חוורן ועד ים מדינה אחת ע"כ

## בנ"י

מסיקין בקש ותבן ע"ש ובבית גוברין בעלים. והא דהקשה המו"ע לאמעינן הא דוהם מתחשב במלוגמא לא אדע לדברי מאן קא קשיא ליה. אם לפי' הר"ש דמתחשב יחמיר על עצמו בדבר האסור לכתחלה. אבל במלוגמא הא שרי לכתחלה. ואם לדברי הרמב"ם דלכבודו יסיקו דברים שנאכלים. אבל במלוגמא מאי לכבודו איכא ואם דברים האלו ראוים לרפואתו לא יקח דברים אחרים לכבודו:

(יב) וה"ה לענין שביעית כן. לא ידעתי לאיזה ענין של שביעית. אם לא שנאמר בזה שהוסק מרחץ של רבים בקש ותבן של שביעית ה"ה דאין אוסר דבר של רבים. אבל יש לדחות וק"ל:

[א] הגיה הירושלמי הוא כזה עד כדון ירקו זרעו אפשר מימר ירקו מותר זרעו לא כ"ש. ונ"ב ירקו. זרעו. ואנו לא מידי ותדעתי הדרכתי כצ"ל:

## משה

(ב) אסרו אותן ספיחין מחמת גזירה. עתוי"ט פסחים נ"א ב' ד"ה כל הספיחים. ובכ"מ פ' א' תוס' ד"ה וקציר של שביעית כו':

(ג) וכ"ש בעלו מאליהן. עלובי דברים שבה המעתיק כאן. והאי כ"ש למאי אתיא. ולמאי מייתי האי דברי ר' מנא עם פירושו לכאן. וגם כי דבריו משונים מעל דבריו שבשגות אלי' ע"ש אליכות דהאבפי דהכא אם נלקטים הספיחים מע"ס או לא. ועי' תוי"ט פ"ט מ"א ד"ה ונלקחים כו' ולא ידעתי עפס דנקט בכאי איסור והכי פרוטה היא פחותה כו' עכ"ל. הלא התוי"ט בעצמו העתיק דברי הרמב"ם בפ"ח מ"ד ד"ה ככר בפונדיון כו' ואמר פונדיון והוסר על המנהג הידוע אצלם והירקות פחות ממה שלוקחין באיסר עכ"ל:

[ד] וגם איתא אמר ליה קופיסתא. כמכון ענך קוויסתא פירש אף נכרי כלוי מיתפתוה לו; קילר

## כתב יד א'

מקומות: ותיכות וההר שלה כהר המלך מיותר ותיכות פרא כורין מיותר: א"ר יוחנן עוד היא יש בה הר ושפלה ועמק. פי' בבית חורון גופא יש אלו הג' מדינות: וכדמפרש מבית חורון ועד אמאום הר כו'. ואי הקשי לך נתני ארבע. פי' ארבע מדינות שיש בכל אחת מהן שלש: ומשני מעורבות הן. דהיינו שמעורב הר שלה בעומק וכן שפלה לכך לא חשיב: תני אין בסוריא שלש ארצות. פי' דכולה ארץ אחת בין הר שלה ובין שפלה שלה: (דף כ"ו ע"א) ומקשי איתא חמי כו'. פי' דמקשי על מתני' דקתני לא אמרו שלש ארצות אלא ביהודה דהיינו שביהודה אין אוכלין משפלה על הר ומהר על שפלה וכל ארצות כהר המלך פי' דמשמע להו דכל הארצות אפי' עמק שלהן אוכלין עד שיכלה בהר המלך: והשתא מקשי שפיר אלין עמק שביהודה אינן אוכלין על הר יהודה ואלין עמק שבגליל אוכלין על הר יהודה: עד שיכלו מירחו.

פי' שהם הוא מקום מאוחר בתמרים יותר מכולן וכן בזיתים במרון:

(שם) **הלכה ג** מתני' דר"ש דהתני רש"א כתיב מן השדה האכלו את תבואתה כל זמן שאת אוכל מן השדה כו'. והיינו מקום הפקר: מ"ט דר"ש. פי' דסבר ולא מן השמור: ומפרש את שהוא גרמה לו שלא תאכל. פי' אף שהוא גרם לה שלא תאכל אסור כמו שאין לה לאכול: מתני' דר' יוסי. פי' הא דקתני אוכלין על [הספחין]: מה פליגין ר' יהודה ורבנן בסתווניות. פי' דרבנן סברי דאין אוכלין על הסתווניות כלל ור"י מתיר כיון שבכרו כל זמן עד שלא יכלה הקיץ: אבל בדיפרון. דאפי' רבנן מתירין אף שלא בכרו עד שלא יכלה הקיץ: לא פליג ר"י וסבר לדיפרון אע"ג שביכרו קודם שיכלה קיץ: אשכח תני ור' יהודא מתיר כו'. פי' שמתמיר ר"י גבי דיפרין וסבר שאין אוכלין עליהן אלא א"כ ביכרו קודם שיכלה הקיץ:

## כתב יד ב'

שהכר דימו כהר דקתני במתני' מבית חורון עד הים מדינה א' אע"פ שיש בה ג"כ הר וגם שפלה: א"ר יוחנן עוד היא יש בה הר ושפלה ועמק. כלומר בבית חורון גופא יש אלו שלשה הארצות: כדמפרש מבית חורון עד אמאום הר כו': ואי מקשי נתני ארבע פי' נתני במתני' ארבע ארצות שיש בכל אחד ואחד שלש ארצות: ומשני מעורבות הן. שמעורב הר שלה בעמק. וכן השפלה. לכך לא חשב (ה): אין בסוריא שלש ארצות. דבין הר ובין עמק ושפלה כולן ארץ אחת (ו):

(דף כ"ו ע"א) **הלכה ג** את הוא שגרמת לה שלא האכל. אף שהוא גרם שלא תאכל הוי כמי שאין לה לאכול. ובשנות אלי' מפרש דמה שנאמר בשמור הוא גרם ואם לא הי' שמור הי' החיה אוכלת (ז):

(שם) **הלכה ד** מפקין לשוקא ומבקרין ליה. והמוציא לשוק הוא מעשה דהפקר והוי הפקר גמור אף שלא בפני שלשה. אלא כשמפקיר בפני ג' א"צ להוציאו לשוק: אילין פריטייא גבך ואמור לי הרי מקומן מושבר לי. שאמר לו ר' ירמי' לר' חזקי' שיקח המעות מידו ויאמר לר' ירמי' באותן המעות הרי מקומן כל הפירות מושכר לי וכשמפקיר הפירות תזכה בהן מיד מפני שהמקום יקנה לך: א"ל לא כן. ר' חזקי' השיב לו אינך צריך לכל זה אלא כיון שמפקיר תהא מותר לך לחזור ולקותן מיד מן ההפקר:

(שם ע"ב) **הלכה ה** אפי' לאחר ג' שנים אסור עד שיסריח. בשנות אלי' פירש דפליג על ר' חנינא וס"ל דבעינן שתסרח ולא מהני מה שעבר רביעה שניה. [אמר נכדו הכותב. פי' לפירושו. דר' חנינא ס"ל דרביעה שניה הוא שיעור שתסרח בשדה. לכן הותר מה שבשבית דאלו הוציא כבר היה נסרח והוי לי' מעתה כאלו נסרח

(שם) **הלכה ד** מ"ט דר"א הראשון נותן טעם באחרון. פי' ולפיכך אין אוכלין אלא על הראשון דהיינו שכל המינין עדיין אינן כלים אבל כשכלה מין אחד אזי אותו המין נאסר ונותן טעם באחרון ואוסר אותו בב"ש: מ"ט דר' יהושע. פי' דסבר אוכלין על האחרון דהיינו כל זמן שמין אחד עדיין אינו כלה אוכלין אפי' אותו המין שכלה: ומפרש משום דאחרון שהוא היתר שאינו כלה עדיין נותן טעם בראשון ולפיכך מותר: וע"ז מקשי על דר' יהושע ואין הראשון נותן טעם באחרון. פי' דאף האחרון גופא היה בדין שיאסר ולא מיבעיא הראשון בודאי אסור דהוא אסור מחמת עצמו ומחמת שיש בה נתינת טעם מהיתר ודאי אינו מותר אלא אף האחרון גופא היה בדין שיאסר מחמת שיש בה נתינת טעם מאיסור והיינו מראשון: כל שכלה מינו כו'. פי' דלא חיישי' לנתינת טעם כלל: תני מכיון שהתחיל באוצר כמבוער הוא. פי' דהוא מפרש דרך הביעור ומפרש דכיון דהתחיל באוצר הרי הוא כמבוער ואינו צריך לבער את כל האוצר: הוי ליה עוברא. פי' שהיה להם פירות לבער: אתא שאל לר' ירמיה. פי' היכא לעביד: א"ל חמי לך תלתא רחמין. פי' כי היכא שלא יזכו תיכף כשיפקיר: ואפקרה קומיהון. פי' דלהפקר צריך שלשה בג"א: כד תחמון ריגלא צלילא. פי' שלא יהיו בנ"א בשוק וילכו כל אחד לבתיהם: תהוון מפקין לשוקא. פי' דמה שמוציא לשוק ועושה מעשה שהיא הפקר הוי הפקר אף שלא בפני שלשה אלא שבפני שלשה א"צ להוציא לשוק כלל: ר' חזקיה סליק גבי ר' ירמיה. פי' שר' חזקיה הלך אצל ר' ירמיה: א"ל. פי' ר' ירמיה לר' חזקיה: זכה (בדין) [בהן] אוצרה. ופירוש לזכות: וא"ל. פי' ר' ירמיה לר' חזקיה: צור לי אלין פריטייא גבך. פי' שהיה נותן לו מעות וא"ל קח לך המעות ואמור לו באותן המעות שנתתי לך תן לי: ואמור לי הרי מקומך. פי' שהפירות מונחין שם: מושבר לי. ואח"כ כשאפקיר תזכה בהן מחמת המקום: וא"ל. פי' ר' חזקיה: לא כן. פי' אינו צריך כן: אפקרתון. כיון שהפקרת: חזור וזכיתי' בהון. מותר לך לחזור. ולזכות בהן:

(שם ע"ב) **הלכה ה** אלא עלי גפנים עלי קנים אין להם ביעור. פי' ולעולם מותר אפי' אחר שנשרו מאביהן: ר' זעירא בעי עד הגשם. פי' אם הדיר הכוונה עד הגשם ולא עד הנשמים: עד שירד גשם אחד: שזה קרבן בפני עצמו. פי' ולכך אם אמר עד אחד אינו מביא אלא גיור אחד: כ"ג יש בהן כדי רביעה ראשונה ושניה: א"ר מנא עד מתני' צ"ל קודם ולא נמצא:

ס"ג

## הגהות הגר"א

אמר רבי יוחנ וכו'. מלוד ועד הירדן עמק כן צריך להיות. ומוחק תיבת הים:

(דף כ"ו ע"א) אוכל על הר יהודא כצ"ל: ה"ג מתני' דר"ש דתני ר"ש אומר מן השדה כצ"ל. ומוחק תיבת כתיב: מה פליגין ר' יהודא ורבנן כצ"ל. ומוחק תיבות ר' יוסי: ה"ד מכיון שהתחיל באוצר כמבוער הוא כצ"ל.

ומוחק תיבת כמבואר: א"ל זכה בהן אוצרה כצ"ל. ומוחק תיבת זכיתי: אילין פרוטייא גבך ואמור לי כצ"ל: (ע"ב) ה"ה ולא פסקו יש בהן כדי רביעה ראשונה ושניה כצ"ל: ואנא לא סמבית עלי כצ"ל. ומוחק תיבת דלא: אם יש בזרע ובעץ כדי ליתן טעם א"ר מנא תפתר בקדושת שביעית ולית את ש"מ כלום לא נמצא מאבד אוכלי בהמה תפתר באוכלי בהמה לאדם [ח] כצ"ל:

נני

## בנ"י

(ה) קיצר המעתיק כאן עיקר הדברים. ולא עוד אלא שדבריו סותרים זה את זה. דמפרש שר' יוחנן נותן הגבלה לכל חלק מבית חורון ועד אמאוס הר וכו' וכאן מפרש שמעורב הר שלה בעמק. אבל עיקרים הם דבריו בשנות אלי' שמבאר שם באריכות ג' ארצות שכתב במתני' היינו גליל ויהודא ובנימין. אבל החלוקות של עבר הירדן אך מתני' אמרה שמפורש במקרא ואח"כ מעתיק הירושלמי כפי גרסתו בכאן. וכמ"ש נתני ארבע פי' לפ"ז נתני ד' בעבר הירדן ב' ובארץ ג' ומשני מעורבות הן נמצא דהני ג' דחשב במתני' הם בבנימין כנ"ל בכלל יהודא עכ"ל. גם כאן המעתיק ערבב הדברים וכ"ל דצ"ל נתני ארבע. בעבר הירדן א' ובארץ ג' והיינו גבול יהודא וגבול בנימין וגבול הגליל. ומשני מעורבות הן פי' גבול בנימין מעורב בין גבולי יהודא וכשאמר יהודא הרי בנימין בכלל. נמצא דהני ב' דחשב במתני' הם ב' כי בנימין בכלל יהודא. ועוד איתא שם בשנות אלי' וז"ל ולמה אמרו שלש קאי אג' ארצות בכל אחת ואחת עכ"ל. גם כאן קיצר המעתיק ונכתב פה ונשמטה. הרמב"ם כתב ולמה אמרו כו' באלת השואל מה תועלתו לזה שמחלקם לשלש אחרי שהם ע' ארצות והשיב התועלת כגון שיהי' לו פירות גליל העליון יאכל מהן כ"ז שהמין ההוא נמצא בגליל התחתון או בעמק וכן בכל אחת ואחת עד שיכלה האחרון שבה. ואמר לענין של שלש שלש אינו לענין תוספות דין אבל הוא מכלל ההגבלות שנתן להם עכ"ל. וכן דעת רש"י בפסחים נ"ב ב' אלא במה שאמר לענין של שלש שלש כ' רש"י ושלש ארצות בכל אחת ואחת שחלוקות במנהג קיום פירותיהן שפירותיהן כלות של זו קודם לזו ואעפ"כ עדיין כולן כאחת לביעור עכ"ל. אבל [דעת] הר"ש כאן וכן תוס' בפסחים שם דאין אוכלין פירות שבה אלא עד שיכלה אחרון שבה ופירות שבעמק עד שיכלה אחרון שבעמק וכן בשפלה לכך יש ג' בכל אחת עכ"ל. ולדידהו האי למה אמרו שלש ארצות שאלת השואל קאי אמ"ש שלש ארצות לכל אחת ואחת. וכן הוא דבריו בשנות אלי' ולמה אמרו שלש ארצות קאי אג' ארצות בכל אחת. וכתב התוי"ט להר"ש תקשה למה נקט התנא ג' ארצות ולא אמר ע' ארצות ואולי משום ר"ש כו' עכ"ל. מוטב ה"ל לתרץ כדברי הרמב"ם שאמר לענין של שלש שלש אינו לענין תוספות דין אבל הוא מכלל ההגבלות וכ"ם לדעת הר"ש תנא שלש ארצות הכוללות מכלל ההגבלות. ועוד כמו כן ה"ל לסקבות אמ"ש שלש תקיעות של שלש שלש. אלא בהמנין הראשון הוא כוללים והשני הוא להפרטים. ותדע דהכא הכוללים נתחלקו בחלוקת טבע פירותיהן כמ"ש אין היה שביהודא גדילה על פירות שבגליל כו'. אבל הר ועמק ושפלה נתחלקו בחלוקת האוירין: וכמ"ש בירושלמי אין חיה שבהר גדילה בעמק ולא אמרו בפירות שבעמק כי הפירות לא נשתנו. ובזה נתרץ על הרמב"ם ורש"י שלא תקשה מהירושלמי שהביאו תוס' והר"ש ראי' לשיטתם מהא דאמרו בירושלמי שיערו לומר אין חיה שבעמק גדילה בהר וכו'. ונאמר שדעת הרמב"ם ורש"י במ"ש כלה לחיה מן השדה. אין נלונס בזה על כל שדה שכלה חייב בעל השדה לבער מן הבית: מפני שהיה הולכת משדה לשדה למצוא טרף בכל מקום אבל תוכלה למצוא לאין שיעור. ולא נקרא כלה לחיה מן השדה. אלא שאינה הולכת מיהודא לגליל. ולא מפני ריחוק המקום. כי תמצא חלק ביהודא הקרובה לגבול גליל קרובה יותר מן הר המלך עד שפלת דרום. ואעפ"כ תאמר כי חיה הולכת משפלת דרום להר המלך ואינה הולכת ממקום הקרובה מיהודא לגליל. אלא למקום פירות הראוים לה. [כי] תאות אכילת הפירות טובות הרחוקות קרובות ומתרחקות לילך מעתק להר לאכילת פירות הראוים לטבעה. אע"פ שאויר ההר קשה לחיה הגדילה בעמק. אחרי אכלה תשובנה לעמק. אבל למקום פירות שאין ראוי לה מי מוליכה להתרחק ז"ש רש"י בד"ה אין חיה שביהודה גדילה על פירות שבגליל. ואינה מתרחקת כ"כ לצאת מיהודא לגליל אבל יוצאה היא מגליל לגליל. ומתוי"ט ד"ה וכל הארצות כו' שהעתיק דברים על התוי"ט. ועתוי"ט בד"ה הרב כו' וז"ל במה שהקשה תוס' על רש"י דאם אינם חלוקות למה מונה ג' הארצות בכל אחת. ככר תירצו המפרשים דלרבותא קאמר אף דאמר בג"ת הויא דהר קשה או שפלה אפ"ה לענין ביעור הקילו עכ"ל. והוא דברי תימא דהנה רש"י בעצמו תירץ בד"ה ושלש ארצות בכל אחת ואחת שחלוקות במנהג קיום פירותיהן כו' ואעפ"כ עדיינו כולן אחת לביעור עכ"ל. וקשה עלי להבין דברי הר"ש כאן שכ' וז"ל ובפ' מקום שנהגו תביא ברייתא ושם פי' בקונטרס כל שאינו מגדל שקמים אינו הר עכ"ל. הדא דליתא שם ברש"י כן. ועוד הלא זה משנה מפורשת כאן אין זה כ"א יש בר"ש חסרון דברים. ומ"ש בשנות אלי' ובא יהודה ובנימין בכלל יש חילוק בין הר ושפלה כו'. צ"ל וכאמרו יהודה הדי בנימין בכלל ובבנימין יש חילוק בין הר ובפלה כו' גם נ"ל לגרוס כאן בירושלמי וא"ר יוחנן עוד היא יש בה הר ושפלה ועמק כו' כי בכאן אמתיים הראיה דמתני' אמרה כן דהר שבשפלה כשפלה מדקתני מתני' מבית חורון עד הים מדינה א'

## משה

היינו חלק העמק של בנימין ור"י מפרש לה דיש בה הר ושפלה ועמק אלמא אפי' ושפלה שבעמק קרוי כולו עמק:

(ו) שם בירושלמי ד"ה אוכלין על התמרים עד שיכלו מיריחו ועל הזיתים עד שיכלו ממרון ומגוש חלב. ובפסחים שם איתא בזיתים שבתקוע ר"א אומר של גוש חלב כו' בתמרים שבצוער. והנה תמרים אתמרים לא קשיא. דיריחו וצוער שתיהן לידי בקעת יריחו כמ"ש בקעת יריחו היא עיר התמרים עד צוער. אלא מרון אתקוע קשיא. עוד שם בירושלמי במשנה אוכלין על המופקר אבל לא על השמור. היינו הגנה מחוברות לאילן במופקר או בשמור. וכמבואר להדיא בפי' הרמב"ם לעיל משנה ב' אלא כ"ז שמצאים תאנים מחוברות לאילן ובשכלו תאנים מן האילנות חייב לבער עכ"ל. ומה דאיתא בפי' הר"ת והרע"ב דכאן אבל לא ע: השמורת שנמצא במקום השמור בבתים או בגגות. ע"כ נדחק לומר בבתים היינו בחצרות שבבתים. וכן מבואר לשון הרמב"ם בהלכות ה"ד פ"ז וז"ל אע"פ שיש ענבים בגפנים שבתוך החצרות אינו אוכל מן הלמוקים מפני ענבים אלו שבחצר עכ"ל. ואיככה נוכל לכוון דבריהם על התלוש שבבית הלא זה מדרש הראשון כלה לחיה מן השדה כלה מן הבית. והגאון תוי"ט חשב בדבריהם בבתים היינו בבתים ממש. והקשה לפ"ז לדברי ר' יוסי זמן הביעור אימתי ונדחק מאד בזה שאר"י אף על השמור ה"ק לא כדברי ת"ק כו' וממילא הפחות שבשמור דתפסת מועט תפסת עכ"ל. ומפני זה חשב התוי"ע ג"כ מ"ש אוכלין על המופקר היינו נמי תלוש שבמופקר לכן הקשה לעיל משנה ב' על הרב שכתב כשכלו התאנים מן האילנות תמיהני דלקמן משנה ד' תנן אוכלין על המופקר. וחשב התוי"ע ג"כ במ"ש הרמב"ם שימצא באילנות או בארץ. בארץ היינו בתלוש וכן במ"ש בחיבורו שמצוי בשדה היינו בין במחובר בין בתלוש. אבל האמת שדעת הרמב"ם אינו אלא שנמצא במחוברים דוקא. אלא שמפרש דבריו בין בפירות ובין בצמחים והפירות מחוברן באילנות והצמחים מחוברן בארץ. ובחיבורו כללן שמצוי בשדה היינו בין המחוברים באילנות או המחוברים בארץ. אבל מי יתן שומע לי דמלישת הרמב"ם בבתים או בגגים. הוא מלשון הכתוב בחצר גינת ביתן וגינה הוא מקום זרעוני ירקות ובית נטוע אילנות ושניהם בחצר כמ"ש במגילה שוסיבן בחצר ופתח להם פתח א' לגינה וא' לביתן: עוד שם במשנה אוכלין על הספיחין. פי' הר"ת והם גרגרים הקטין ממיני התבואה כו' ובהלכות פ"ז ה"ד כתב אבל אם יש ענבים קשים ביותר כו' כ' הר"ת נראה שזהו פי' מ"ש אוכלין על הספיחין כו' וע"פ דרך זה לקח פה הדמיון בענבים עכ"ל. ולענ"ד למצוא בפשיטות דברי הרמב"ם בפסחים נ"ג א' אוכלין בענבים עד שיכלו דליות של אוכל ואם יש מאוחרות מהן אוכלין עליהן ובתוספתא פ"ז ואם יש אפילו מהן כו' ואפילו משל אוכל אינו אלא בענבים קשים ביותר. והר"ש העתיק הברייתא במשנה ב' וז"ל ואוכלין בענבים עד שיכלו דליות שבבבל. נראה שהוא ע"ם:

(ז) עוד שם בירושלמי מתני' דר"ש דתני ר"ש מן השדה תאכלו כו' קשה לי בזה טובא. חדא דהאי איתא בספרא. והתם ספרא ר' יהודה ולא ר"ש. שנית הכי ר"ש דרש מן השדה הוא מן המופקר. אלא מן השדה ממילא משמע ולמה אמר תתני' דר"ש. ועוד אחרי שדברי ר"ש מן הכתוב מן השדה. ולמה אמרו עוד מ"ט דר"ש כו' ומה זה אשר שבקו קרא שממנו דרשו בב"ת ולבהמתך ולחיה אשר בארצך. והרי הרמב"ם בפירושו כאן בבק הכתוב שהביא הירושלמי במקומו וכו' והטעם הוא מ"ש הכתוב ולחיה אשר בארצך כו'. ולולא פיות הגדולים הי' נלע"ד דבדף כ"ו א' גרסינן מ"ט דר' יוסי היינו ר' יוסי דמתיר אף על השמור אבל טעמא דת"ק מבואר כיון שהוא שמור ואין לחיה לאכול קרינן ביה כלה לחיה וטעמא דר' יוסי את היא שגרמת לה שלא תאכל. אבל מ"מ לא כלה מן השדה. והאי מ"ש כתיב מן השדה תאכלו כו' נ"ל לקמן במתני' וקאי על דר' יהושע ואין הראשון נותן טעם באחרון וכאשר בקושיא. והשתא מתכלי כתיב מן השדה כו' כמ"ש הרב משנה ה' וער"ש ובתוס' פסחים נ"ג א': עוד שם בירושלמי רב"א כל שכלה מינו כו' כתב התוי"ע אבל תימא דאי הלכה כר"ג א"כ הא דפי' הרב בספ"ז בספיחים הוקדת בב"ע קודם הביעור דלא כהלכתא עכ"ל. והאמת מבואר בדברי הרב שם קודם הביעור אינו אלא לענין קדושת שביעית שלא להפסיד ולעשות סחורה. אבל לענין האיסור שאחר הביעור איט בנ"ע קודם הביעור משום דהוי ב"ע (חסר). גם התוי"ט מתרץ בזה על קושית התוי"ט ספ"ז בד"ה והכני מוסיף לספליא כו'. ולא תירץ כזה על קושיא ע:

[ח] שם במשנה ח' והגיע בעת הביעור מחלק מזון שלש סעודות לכל א' וא'. ואע"פ שדרך ב"א לאכול שני סעודות בכל יום אבל המתענג דרכו לאכול ג' סעודות וכאי' לזה משנת שמתנה בו להתענג ולאכול. ולא ליתן יותר מג' סעודות. ומבואר דעתינו בלשון הר"ש במשנה

**באמונה**

## כתב יד א'

(דף כ"ז ע"א) **הלכה ו** ה"ג ואכלו אביוני ועמך ויתרם כו': ה"ג ר"א שמותי דתנינן אוכלין פירות שביעית שלא בטובה כדברי ב"ש כו': הדרן עלך הפיגם והריבוזין

## כתב יד ב'

נס"ה. ור' אושעי' ס"ל דבעינן שתהרס ממש וכההוא בנית ולא נהרס לא הותר אפי' לאחר ג' שנים שעבר עליהם כמה רביעות]:

## השביעית משמטת פרק עשירי

(דף כ"ז ע"ג) **הלכה א** וכה"ם. פי' דסבר אין אחריות ע"ם: ה"ג אתא עובדא קומי ר' יוחנן בשטר שיש בו אחריות כו' בשאין לו קרקע. פי' הא דאמרינן דאף שיש בו אחריות משמט היינו דוקא דאין לגוה קרקע דליגבי כמשכון: הא יש לו כו'. ור' יוסי פליג ואמר אפי' יש לו משמט כו': ה"ג יחד לו אינו משמט לא אמר אלא יחד לו הא לא יחד לו משמט. פי' אפי' יש לו: ה"ג אם רצתה לגבות ממנה ומשאר נכסים גובה. פי' או ממנה או משאר נכסים בני חורין שלפניה: ואת אמרת תגבה משועבדין. פי' כיון דלא אמר להו לא יהא לך פרעון אלא מזה אלא בנכסים אפותיקי האיך אפשר לומר דבים בני חורין לא תגבה אלא ממנה

## השביעית משמטת פרק עשירי

(דף כ"ח ע"א) **הלכה א** כתובה רב אמר כו'. ר"ל כתובה אימתי משמטת: במי שראוי להאמינו. לכן א"נ שיהי' ראוי לתובעו שאין דרך לתובעו ואם לא פי' יו"ט הייט ראוי ליתן מעות ותיכף משמט: מלאכה שהיא פוסקת בשביעית. שהפיסוק הוא מחמת שהמלאכה נאסרת בשביעית והוי פסיקה לגמרי. אבל מלאכה המותרת בשביעית אף אם פסק אותה מלאכה אפשר יתן לו עוד מלאכה ואינו נעשה השכר מלוה (ג): (ע"ב) ולא ר' יהודא כר' יוסי. אע"ג דא"ר יהודא הראשון ראשון משמט. אבל גבי פועל א"נ שיהי' המלאכה פוסקת משום דס"ל גבי פועל דדרך ליתן המעות קודם שיתחיל במלאכה: ומשני אע"ג דאמר ר' יודא אין דרך השולחני כו':

מלוה

היכא שהיא משועבדת להכי מסני אפותיקי שאם רוצה גובה ממנה או שאם היו הכל בני חורין או הכל משועבדין שאינו גובה אלא ממנה: אינו גובה אלא ממנה. פי' אף שיש בני חורין והיא משועבדת: מבורה לשעה. פי' עד שיבוא מי שנשתעבד לו ויטרוף ממנו: ה"ג חייליה דר"י מן הדא דתני העושה עבדו אפותיקי ומכרו אינו מכור. וע"ז משני עבדו מצוי להבריח. פי' מסו"ה אינו מכור אפי' לשעה דא"א מכור הוא ימכור אותו למרחקים ומבריחו ממנו: שדה אינו מצוי כו': ומקשי הגע עצמך. פי' הא אף בדה מצוי להבריח דהיינו שימכור אותה לבעלי זרוע שאינו יכול לטרוף מהם: ומשני מצויין הן כו': (דף כ"ח ע"א) ה"ג כתובה. פי' כתובה אימת משמטת: רב אמר עד שתפגום ותזקוף ושמואל אמר פגמה אע"פ שלא זקפה כו' תני ר' חייא כותיה דרב: נעשית ראשונה מלוה. פי' הא דקתני במתני' ראשון ראשון משמט ומקשי הירושלמי מכיון שמקיף פעם שניה כו' כלומר מ"ם: וע"ז משני ר"א וה"ג א"ר אלעזר כי הדא דתנינן השוחט את הפרה וחלקה בר"ה אם היה החודש מעובר משמט. וראוי לתובעו בר"ה. פי' דסבר דהיכא דאין ראוי לתובעו אינו משמט: ומשני במי שהוא ראוי להאמינו ובכיון שהוא ראוי להאמינו ראוי ליתן לו מעות. פי' נמי שהוא ראוי להאמינו אינו. צריך שיהיה ראוי לתובעו שאין דרך לתובעו אלא מכיון שאם לא היה יו"ט היה דרך ליתן מעות תיכף משמט: וכאן הואיל וראוי ליתן לו מעות. פי' בגמר הקפה השניה דרך ליתן מעות בעד הראשונה ולא נתן נעשית הראשונה מלוה ומשמט: כגון חרישה. פי' הא דקתני מלאכה שהיא פוסקת בשביעית משמט היינו דוקא חרישה שאינו יכול לחרוש עוד אלא לאחר שביעית משו"ה נעשית מלוה אבל מלאכה שהוא יכול לעשות בשביעית אינה נעשית מלוה אף אם פוסק דאפשר שיתן לו עוד מלאכה: מלאכה שהיא פוסקת בשביעית. פי' מחמת שביעית: ר' יוסי כר' יהודה. פי' ר' יוסי דסבר כל מלאכה שהיא פוסקת בשביעית משמט סבר כר' יהודה דאמר ראשון ראשון משמט דהכא נמי כיון שפוסק כמו התם בגמר הקפה השני': (ע"ב) ולא ר' יהודה סבר כר' יוסי. פי' אע"ג דסבר גבי מלוה דראשון ראשון משמט סבר גבי פועל דא"נ שיהא המלאכה פוסקת דס"ל כמו דסבר גבי שולחני ליתן איסר עד שיתן דינר כן גבי פועל דרך ליתן מעות קודם שיתחיל במלאכה וכיון דדרך ליתן מעות משמט: ומשני א"נ דסבר ר' יהודה כו': ה"ג אם בא חודש שלא בזמנו: ומשני אם בא כלומר אם היה בא היה הדין כן אבל באמת לא בא: ה"ג כן היינו נוהגין ביבנה. פי' אלמא דהי' מעוברת: ומשני ר' בא בשם רב שנה ראשונה כו'. פי' שנה ראשונה עמד ר' ישמעאל כו': ומקשי והתני יום ראשון היום שנה. פי' משמע דהוי בשנה אחת: ומשני ר' זעירא בשם רב אותה שנה נתקלקלה: ה"ג ב"ד שקדשו את החודש בין אנוסין בין מוטעין בין מזידין מנין שהוא מקודש ת"ל אשר תקראו אתם חסר כמו אתם [בפת"ח תחת האל"ף]. פי' אימתי שאתם תקראו יהי' מקודש: קדשוהו קודם לזמנו או אחר עבורו יכול יהא מקודש ת"ל אלה הם מועדי כו': על הגליות שיצאו. פי' בשביל בני גולה שיצאו לעלות לרגל: ולא הגיעו כו': ה"ג בעדי החדש ר' בא בר ממל רב מתנה בשם רב עמרם המלוה את חבירו כו' וחילקה בר"ה וראוי לתובעו בר"ה כיי דא"ר בא בשם ר' זעירא במי שהוא ראוי להאמינו כו': ה"ג שלשים יום לא איתבעי. פי' אינו רשאי לתובעו אחר השלואה שלשים יום: שלא

שאמר

## הגהות הגר"א

(דף כ"ז ע"א) **ה"ו** גבי מה טעמא דר' יוסי גרים ואכלו אביוני ועמך. [כלומר כאילו כתיב ועמך בוא"ו ועי' בפירוש של הר"ר אליהו מפולדא ז"ל]: ר"א ושמותי כצ"ל. ומוחק תיבת דה"א: אוכלין פירות שביעית שלא בטובה כצ"ל. ומוחק תיבת בטובה וסוא"ו של ושלא בטובה: (ע"ב) אשתווי לחבריה כצ"ל. ומוחק תיבת לחברך:

**פ"י** (דף כ"ז ע"ב) **ה"א** בשטר שיש בו אחריות כצ"ל. ומוחק תיבת שאין [א]: ייחד לו קרקע אינו משמט כצ"ל: הא לא ייחד לו משמט כצ"ל. ומוחק תיבת אינו: אם רצתה לגבות ממנה ומשאר נכסים גובה כצ"ל: מתני' בשאמר לה כצ"ל. ומוחק תיבת בשלא: יהא לך פרעון מזה כצ"ל. ומוחק תיבת לא ותיבת אלא: חייליה דר' יוסי מן הדא דתני העושה עבדו אפותיקי ומכרו אינו מכור עבדו מצוי הוא להבריח כצ"ל. ומוחק תיבת שורו. [ועי' בפ"ז דיבמות הרד"ל]: (דף כ"ח ע"א) פרעון א"א מזו כתובה רב אמר עד שתפגום ותזקוף ושמואל אמר פגמה אע"פ כו' כצ"ל: תני ר' חייא כוותי' דרב עד שתפגום כו' כצ"ל: ראשונה מלוה אמר ר"א כהדא דתנינן השוחט את הפרה וחלקה בר"ה אם הי' החודש מעובר משמט וראוי לתובעו בר"ה כצ"ל. ומוחק תיבות דר' יודא היא [ב]: במי שהוא ראוי להאמינו א) כצ"ל. ומוחק תיבת בממון: להאמינו ראוי ליתן לו מעות משמט כצ"ל. ומוחק תיבת לתובעו: ראשונה מלוה ומשמט כצ"ל ב): (ע"ב) ולא ר' יודא כר' יוסי כצ"ל. ומוחק תיבות ולא ר' יוסי כר' ידא: צ"ל והא הנינן אם בא חדש שלא בזמנו: והתני קדשוהו בראשון ובשני ר' בא בשם רב שנה ראשונה שנה שניה והתני יום הראשון יום השני ר' זעירא בשם רב כו' כצ"ל: אותה שנה נתקלקלה ב"ד שקדשו את החודש בין אנוסין בין מוטעין בין מזידין מנין שהוא מקודש ת"ל אשר תקראו אותם קרי בי' אתם. קדשוהו קודם לזמנו כו' כצ"ל. ומוחק מן תיבת מה בין הראשון ומה בין השני ר' בא בשם רב שנה ראשונה ושנה שניה התני יום הראשון עד ויום השני ועד בכלל: אותם אלה הם מועדי אין אלה מועדי לפני זמנו כצ"ל. ומוחק תיבת אתם ומוחק תיבות לפני זמנו הראשון: א"ר לעזר דר' יהודה היא וראוי לתובעו בר"ה. כל זה לא גרסינן: וחלקה בר"ה וראוי לתובעו בר"ה כצ"ל. ומוחק תיבות וא"ר לעזר דר' יודא היא: דא"ר בא בשם ר' זעירא במי שהוא ראוי להאמינו [ד] כו' כצ"ל. ומוחק תיבות מכיון שהוא ראוי לתובעו:

תני

א) שהוא ראוי כאלו ראוי ליתן. כ"ה בהעתקת הרד"ל ז"ל. ב) אינה משמטת כר"י דאמר הראשון כו' ולא כר"י כר"י דאמר אין דרך כו' אע"ג דר"י אמר כו'. כ"ה בהעתקת הרד"ל.

## בנ"י משה

דאשונה דפירקין ז"ל וג' סעודות הם מזון יום אחד דהכי שבת בעי ג' סעודות עכ"ל. וכן הנכון לפרש בדברי רש"י סוכה כ"ט ד"ה יותר כו' דאיכא למימר לסעודת שבת הוא צריך וכיון שהותר בע"ש הותר לכל ימות השבת עכ"ל. אין בידינו לפרש דברי רש"י לסעודת שבת הוא צריך היינו סעודת שבת ממש וכשנותן לו דמי שביעית ביום א' או ב' כו' ימכור את הממון עד השבת שהרי לא נתינו לו אלא כדי חייו דיומו ולא ליומא אחרינא אלא ע"כ ר"ל דאיכא למימר לסעודת שבת הוא צריך בלא סעודות וכיון שהותר בע"ש ג' סעודות מכוס שהוא דרך ע"ג הותר בשביעית לכל ימות השבת ואין זה אכילה יתירה ואכילה גסה. ועתוי"ט ריש פירקין ד"ה בהרב כו': **עוד** שם במשנה האוכל מעיסת שביעית כו' ובתוי"ע ד"ה חייב מיתה כו' ותמיהני למה ידחה המשמעות את הדיוק דלאכלה ולא לשריפה עכ"ל. ולא אוכל להבין קושיתו מעיקרו. הלא כזה ה"ל להקשות על כל עשה בדוחה ל"ת. והלא כאן נמי הוא משמעות דעשה דוחה דיוק דל"ת. ואדרבה האי עשה עדיף טפי. כיון דדרשינן משמעות דלדורותיכם דקרא איירי אפי' בשביעית. א"כ עיקר העשה דלאשית עריסותיכם קאי על שביעית ג"כ. אבל הל"ת דהכא אינו אלא מן הדיוק דלאכלה ולא לשריפה. ובדברינו זה מתפרש יפה דברי רש"י בכורות י"ב ב' ד"ה לדורותיכם כתיב בחלה משמע אפי' בשביעית וכתיב מראשית עריסותיכם וכו' עכ"ל. והתוי"ע בד"ה הנ"ל מקשי על רש"י הנ"ל האי קרא למה לי ועתי"ח ד"ה שם בא"ד ובדברינו זה יתורץ ג"כ קושית התו"ח שם ד"ה תוי"ע וז"ל ותימה על הרמב"ם בפירושו דתחלת דבריו נראה דלקוחין הם מספרי ולבסוף כ' קרא דלאשית כו' מה שלא נאמר שם גם לא בגמ' דבכורות עכ"ל. ובדברינו מתפרש יפה. דלפי מ"ש במתני' חייב מיתה הוכרח הרמב"ם להביא ג"כ עיקר העשה מראשית כו'. ומ"ש התוי"ע לתרץ קושיתו וז"ל וכ"ל דכיון דהלה לא ודאי לשריפה קיימא לפיכך מרבינן מן המשמעות עכ"ל. ואיך יספיק תירוצו לגבי עומד דעיקר לשריפה. וילפינן ג"כ ממשמעות דלדורותיכם לדחות הדיוק דלאכלה ולא לשריפה:

[א] תוי"ע ד"ה בשטר כו' דתנא ושלא בשטר לגלויי אבשטר דמיירי במפורש בו אחריות והרמב"ם בפירושו פירש שלא בשטר קודם בשטר משמע שכך היתה גרסתו עכ"ל. ולענ"ד נראה אחרי שהוא בעצמו ביאר דשלא בשטר לגלויי אתי למה לי' למימר דהרמב"ם ה"ל גרסא אחרת. אדרבה דכך הנכון למפרש להקדים דבר דאתי לגלויי בכדי שיתפרש אח"ז שיעב דבשטר מיירי ע"כ שיש בו אחריות:

[ב] גרסתו זאת נמצא להעלות ארוכה לקושית הראב"ד על הרמב"ם פ"ט ה"ס:

(ג) בשנות אלי' גרס ע"ד דר"י כל מלאכה שפוסקת מאיליה ע"ד דרשב"ל כל מלאכה שפוסקת בשביעית כצ"ל עכ"ל:

[ד] שם בירושלמי ויש יו"ד שנים שלא שמיטה ה"א במלוה על המשכון וה"א בכותב ובבבלי מכות (דף ג' ע"ב) נמי איתא להא ושם תני אמר רבא במלוה על המשכון ובמוסר שטרותיו לב"ד. מזה שעד עכשיו נביעת רש"י שם ד"ה המוסר שטרותיו הוא פרוזבול שתקן הלל עכ"ל. ותוס' שם דחו דברי רש"י מהא דתני המוסר שטרותיו לב"ד והדר תני פרוזבול אלמא דתרי מילי נינהו. ולפי המבואר בידינו שיטת רש"י מתורץ קושית התוס': והוא דרש"י ס"ל בגיטין ל"ו א' דפלוגתא דאביי ורבא הוא דאביי ס"ל בזמן שבית שני לא נהגו שמיטין דאורייתא ולרבא נהגו מדאורייתא. ולכן מוקי אביי דהלל ס"ל כרבי דבזה"ז אינו משמט מדאורייתא אלא תקנו רבנן דתשמט זכר לשביעית וכשראה הלל שנמנעו להלוות אוקמוה אדאורייתא שלא תשמט. והתקין פרוזבול שיהי' בו זכר לשביעית. וכן מבואר בב"ס בשם הריטב"א ז"ל ועוד שנשכחת תורת שביעית אבל בפרוזבול יהא זכור לשביעית דאוסי מלתא כו' עכ"ל. וכ"כ התהר"ס פי"ף ד"ה ברש"י וזה עצמו אוקמה שהוצרך לכ"ע פרוזבול. ולפ"ז לא בעינן פרוזבול בב"ד רבה דאלימי לאפקועי ממונא ואפי' שלא בפני ב"ד והתלמידים שיודעים דהשמטת כספים דרבנן מסרי מילייהו להדדי. ומפתה הא דתנן בשביעית המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לב"ד אין זה מתקנת פרוזבול אלא מדרשת הספרי ואמר יסי' לך את אחיך פרט למוסר שטרותיו לב"ד, וא"כ מוסר שטרותיו ופרוזבול תרי מילי נינהו. ולרבא הלל אפי' כרבנן ס"ל דבזה"ז השמטת כספים דאורייתא ומפני סייג וגדר תקן הלל לכתוב פרוזבול שלא תשמט ועיקר דאורייתא דיש כח ביד ב"ד ליקח ממונו של זה ולתת לזה כו'. ולפ"ז בעינן ב"ד חשוב דאלימי לאפקועי ממונא ושימסור שטרותיו לב"ד ושיכתוב מוסרני לכם את שטרותי וערש"י ד"ה מוסרני. ומעתה הא דתנן בשביעית המוסר שטרותיו לב"ד היינו תקנת הלל. דאם תאמר מוסר שטרותיו הוא מדאורייתא הלל מה תקן. וכי תימא לפי שנמנעו להלוות יעץ הלל לעשות כה"ת ולא תשמט. למה אמרו התקין הלל. וכי תימא שהתקין ולמד לכל אדם לעשות כן ע"ז הקשו תוס' שביטל בכך השמטת כספים שנותה תורה. אלא ע"כ הלל לא למד לעשות כן אלא תיקן כשיכתוב מוסרני לכם את שטרותי שלא תשמט מטעם הפקר ב"ד. ומעתה סייג וגדר למי שעובר ע"מ שכתוב בתורה ונמנע להלוות שלא תשמט יכתוב פרוזבול ולא יעבור ע"מ שכתוב בתורה וז"ם תוס' ובקונטרס פי' דרבא קאי נמי לשניא פרכא דהכא דמשום סייג וגדר תקן הלל שיועיל כשיכתוב מוסרני לכם את שטרותי ומדאורייתא אינו מועיל ודרשא דספרי עיקרה כו'. ועמהרש"א שכ' הוכרחו לזה כו' דלפירש"י צ"ל דל"ל למיתא להכי. ועמהר"ם שי"ף שכ' דקשיא לתוס' דס"ל לרבא לשניא דאורייתא היא וא"ל דמ"מ פריך דלא ס"ל לנהוג כו' וע"ז לא יפול התירוץ דהפקר ב"ד כו'. ות"ם מהר"ם עוד דמוסר שטרותיו היינו נשלם להם או להמלוה כו' עכ"ל. וברש"י איתא ד"ה מוסרני לכם את שטרותי שאתם תהיו נוגשים בו ואני לא אגוש עכ"ל. אפס ביאור הענין דמוסר ופרוזבול תרי מילי נינהו מבואר היטב כה"ן. ומהר"ם שי"ף לא ראה דברי הר"ן בזה כדבעינן למימר לקמן. ומזה עולה בידינו לומר כי שיטת רש"י מוכרחת מהא דאמר שמואל (מכות ג':) ע"מ שלא תשמיטנו שביעית הוי מתנה ע"מ שכתוב בתורה. ולא פירש שמואל בין זמן שהי' השמטת כספים דאורייתא הוי מתנה ע"מ שכתוב בתורה ובין בזה"ז שמשמט רק מדרבנן. ולא נקרא מתנה ע"מ שכתוב בתורה. אלא ע"כ דשמואל ס"ל כרבנן דלכי דגם בזה"ז הוא דאורייתא. תדע הרמב"ם שפסק דבזה"ז הוא דרבנן נזהר בהלכות מלהעתיק לשון חז"ל שמתנה ע"מ שכתוב בתורה. אלא שינה וכ' שאין יכול לבטל דין השביעית ולפ"ז כשאמר שמואל שם המלוה את חבירו לעשר שנים כו'. ומשני עלה רבא במוסר שטרותיו לב"ד. יפה פי' רש"י הוא פרוזבול שתקן הלל וכדברינו לעיל. ומתורץ קושית התוס' שם הא תני בשביעית המוסר שטרותיו והדר תני פרוזבול אלמא דתרי מילי נינהו. דלשיטת רש"י הא דתני בשביעית הוא אליבא דרבי דבזה"ז הוא מדרבנן לכן ע"כ תרי מילי נינהו כנ"ל. וכאן אליבא דשמואל שבזה"ז הוא דאורייתא והוי שהיסה דבר א'. וכן לפ"ז מוכחת רש"י בפי' בגיטין ד"ה רבא אמר בין לרבנן דפליגי עליה דרבי כו' וכו' ל. ולפ"ז מ"ש ת"ם דאמר שמואל כו' ואי ס"ד לדברי עלמא נמי תקן כו' היינו דשמואל ס"ל דבזה"ז הוא דאורייתא. וזה הדבר שכ' הטור לית הלכתא כשמואל

דכולי

## כתב יד א'

תאמר. פי' אם יבוא ללות ממך שלשים יום לפני ר"ה השמינית: (דף כ"ט ע"א) קרבה שנת השבע. דשלשים יום בשנה חשוב שנה וא"א לתובעו ואחר שלשים יום משתמט כספים: ה"ג וכן א"ר בא בר ממל כו' אם למידת הדין כן. פי' לדיני ממונות נמי יש חילוק: ה"ג לא צורכה אלא מלוה שהיא נעשית כפרנית מן העדיות. פי' אם כפר ונגה ממנו בעדים הוי כגזלן וגזלן משלם בעדיות: כפרנית שהיא נעשית מלוה בבינונית. פי' אם בתחילה כפר ואח"כ הודה הוי כשאר ב"ח: ואשר יהיה לך את אחיך השני מיותר:

(שם ע"ב) הלכה ב מכאן סמכו לפרוזבול מן התורה. הוא סיום הברייתא דלעיל סוף הלכה א': וכי מישעה שגלו ישראל לבבל כו'. פי' אף למ"ד מעשרות מדרבנן השמטת כספים דבר תורה דהא לא נפטרו מעולם: כותבין לשמעון על נכסי לוי. ולמדנו מזה הא דר' נתן הנושה בחבירו מנה אלמא דלמדט דין מפרוזבול:

(דף ל' ע"א) הלכה ג ה"ג שט"ח המוקדמין פסולין והמאוחרים כשרים פרוזבול בין מוקדם בין מאוחר כשר כו': גמ' ה"ג מ"ד פסול משום מוקדם ומ"ד כשר משום מאוחר. פי' אלמא דמוקדם פסול אפי' מטעת הכתב: ה"ג א"ר מנא מה את שמע מינה כו': ואתיא כו'. פי' הא דקתני לעיל במחובר לקרקע כ"ע מודו כו': הדא אמרת. מרווח ממשין:

(שם ע"ב) הלכה ד ה"ג יהזור לבנותיו. פי' אף במקום בניו: ה"ג מוסרים אותו למי שפרע:- ר' יעקב בר זבדי אמר הין צדק יהיה לך שיהא הן שלך צדק ולאו שלך צדק בשעה שאומר הן של צדק יהיה. פי' שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב: (דף ל"א ע"א) ה"ג עד שימשוך אותה מרשות בעלים ה"ג ברשות שהיו מופקדים כו': ה"ג כאן בשהעמידו עמו. פי' במעמד שניהן: וכאן בשלא העמידו עמו: תדע לך כו' עד וכבא הוא אמר הבין. פי' אלא ודאי מפליג בין שהעמידו עמו [ובין שלא העמידו עמו]: ומשני תמן למידת הדין. כלומר מן הדין אינו מחויב ליתן אלא כדי ערבונו או לקבל מי שפרע: ומה דנהג רב כו':

## כתב יד ב'

(דף כ"ט ע"א) מלוה שהיא נעשית כפרנית. כפר ונגה ממנו בעדים הוי כגזלן ומשלם עדית: כפרנית שהיא נעשית מלוה. שכפר ואח"כ הודה הוי כשאר ב"ח.

(שם ע"ב) הלכה ב מכאן סמכו לפרוזבול מן התורה. הוא סיום ברייתא דלעיל שקודם המשנה: כותבין לשמעון כל נכסיו של לוי. ומזה למדנו הא דר' נתן הנושה בחבירו מנה כו' אלמא דלמדנו דין מן פרוזבול:

(דף ל' ע"א) הלכה ג הוון בעון מימר מ"ד פסול משום מוקדם. אלמא דמוקדם פסול הוא כלומר פסול לגמרי אפי' מטעת הכתב: ואתיא כההיא דא"ר זעירא. הא דקאמר לעיל במחובר לקרקע כ"ע מוד. אתיא כהכיא כו':

(שם ע"ב) הלכה ד הואיל ואין קרושת גר ד"ת יהזיר לבנותיו. ר"ל אפי' במקום בניס: בשעה שאמר הן של צדק יהי'. היינו שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב: (דף ל"א ע"א) וכא היא אמר הבין. אלא ע"כ יש לחלק בין העמידו עמו או לא: ומשני תמן למידת הדין. כלומר אין לחלק בין העמידו עמו או לא אלא מן הדין אינו מחויב ליתן לו אלא כנגד ערבונו או לקבל מי שפרע: ומה דנהג רב. אינו אלא למדת חסידות:

# הדרן עלך פרק עשירי וסליקא לה מסכת שביעית

## הגהות הגר"א

(דף כ"ט ע"א) תני שלשים [יוב] לא איתבעי מהו שלשים יום לא איתבעי שמואל אמר כל"ל. ומוחק תיבות אייתי בפעם ראשון ושני: נ"ל לאחר שלשים יום משתמט כספים. ותיבת בהשמט ט"ס: נ"ל וכן אמר ר' בא בר ממל. ותיבות לא כן ט"ס א): לא צורכה ב) דלא מלוה שהיא נעשית כפרנית גובה מן העידית כפרנית שהיא נעשית מלוה גובה בבינונית כל"ל: פרט למה שיש לאחיך תחת ידיך תשמט ידיך ולא המוסר כו' כל"ל. ומוחק תיבות ואשר יהי' לך את אחיך [הנדפס פעם שנית] ג):

(דף ל' ע"א) ה"ג והתני שט"ח המוקדם פסול והמאוחר כשר פרוזבל ד) בין מוקדם כו' כל"ל: מ"ד פסול משום מוקדם ומ"ד כשר משום מאוחר כל"ל. והגירסא מ"ד פסול משום מאוחר ומ"ד כשר משום מוקדם הוא ט"ס: א"ר מנא מה את ש"מ חורשא מפיק דבש כל"ל. וגורס תיבות מה את ש"מ אחר א"ר מנא והגי' את ש"מ קודם א"ר מנא הוא ט"ס:

(דף ל' ע"ב) ה"ד שלא תאמר הואיל ואין ירושת הגר ד"ת כל"ל. ותיבת קרושת ט"ס: דבר תורה יחזיר לבנותיו כל"ל. ותיבת לבניו ט"ס: וזימנין דאת אמר מוסרין אותו למי שפרע כל"ל. והגירסא אין מוסרין אותו אלא למי שפרע הוא ט"ס: אמר הן צדק יהי' לך שיהא הן שלך צדק ולאו שלך צדק בשעה שאמר הן כל"ל. והגירסא אמר ההן לאו צדק והן צדק אמר כו' היא ט"ס:

(דף ל"א ע"א) עד שימשוך אותה מרשות הבעלים ברשות שהיו מופקדים אצלו כן צריך להיות. ומוחק תיבות את הכל ותיבות זה ה) רב פליג דרב אמר כד אנא אמר לבני ביתי ליתן מתנה לבר נש לינה חוזר בי. כל המאמר הזה מחוק: ו) או יתן לו כנגד ערבונו כל"ל ומוחק תיבת כל: ומה דנהג רב כן צריך להיות. והגירסא ומה דרב נהג הוא ט"ס:

הגהות הגר"א ע"פ העתקת הרד"ל א) שלא תאמר שנת שבע שדהו לפניו כלמו לפניו ולאחר שבע כהשמט. ב) לורכה דלא כפרנית שהיא נעשית כו'. ג) (כ"ט פ"ב) אימתי פסקו היובלות דתניא יובכיה בזמן כו'. ד) וכתני פרוזבל מוקדם כשר. ה) בשלא העמידו עמ תדע לך חד בר נש כו'. ו) או יתן לו כדי ערבונו.

## בנ"י משה

דרובי פוסקים פסקו דבזה"ז הוא דרבנן ועב"י מדברי הרמב"ן והר"ן. ואפשר מפני זה הטעם השמיט הרי"ף כל זה וגם הביא אלא מ"ש שמואל אי איישר חילי' אבטלינה כדי לסמוך אליו דברי רב נחמן [דאמר] אקיימינה שהוא להלכה דבזה"ז הוא דרבנן. ולכן שלא כתב ככתוב דמי. ולכן סמך אליו הרי"ף דין דמסרין מילייהו. ולשמואל שהוא מדאורייתא מתוקמה הא דתקן הלל כרבה מטעם הפקר. וא"כ טבל למצוא עוד כ"מ להאיבעי אי כותבין בשאר ב"ד או לא. אבל תחלת האיבעי הוא בין לאביי ובין לרבא. ולאביי ליכא למימר הכ"מ בין שאר ב"ד ובין ב"ד חשוב. ונקט תלמודא הכ"מ לאבטולי שהוא איבעיא דכ"ע. ומהר"ש פי"ף מקשה לפ"ז כ"מ לענין אי כתבינן בשאר ב"ד ותלמודא נקט לאבטולי ע"ש. ומ"ש עוד בא"ד אבטלינה והא תנן אין ב"ד כו' נ"ל הך סיומא כו' ע"ש עכ"ל. והנה בר"ן מפורש לאבטולי כלומר הכולה לבטל צריך להושיב ב"ד כו' ואי לדריה תקן כו' ב"ד יכול לבטל. ואי לדרי עלמא תקן אין יכול לבטל אא"כ גדול ממנו כו'. וכן פי' הר"ן כאן אי איישר חילי' אבטלינה ואי ס"ד לדרי עלמא תקן הא תנן אין ב"ד כו': והנה הרמב"ם פסק דבזה"ז הוא דרבנן. ולכן בה' ע"ו הביא המקרא דמרבינן מניח המוסר שטרותיו לב"ד. מה שאין דנך הרמב"ם להביא המקראות אלא לבאר כדברינו דאם בזה"ז דרבנן הוי תרי מילי מוסר שטרותיו אינו משמט מדאורייתא. ופרוזבול אינו מועיל אלא לשמיטה דרבנן. ולכן בהל' כ"ז שזכר פסק לדברים בלבד היה נדחית. אלא דברים ה"מ גלע"ד דחסר וי"ו וצ"ל ואין כותבין. ר"ל אבל שמיטה של תורה אין הפרוזבול מועיל בה. היינו שתם פרוזבול דמסרין מילייהו או שכותב בשאר ב"ד אבל כי כותב בב"ד רבה דיש כח בידם לאפקועי ממונא. אליבא דכ"ע מועיל אפי' להשמטת כספים דאורייתא. וז"ש הרמב"ם אבל להשמטת כספים שהיא מדאורייתא אין הפרוזבול מועיל בה ואין כותבין פרוזבול אלא חכמים גדולים כו' והוא מתם בדברי רבא וכו"ל. ומוגל בזה הרמב"ם מקושית הראב"ד הי"ז. וכן מתורץ קושית הראב"ד הכ"ז. והכ"מ כתב ליישב דברי הרמב"ם דלא אמרינן הפקר ב"ד אלא להחזיק ממון אבל לא להוציא מידו ע"י הפקר ב"ד עכ"ל. וא"כ מה בין אביי לרבא הלא מפורש אמר שב ואל תעשה הוא ולא עקר ליה בידים. ועוד הא יליף מן יהרס כל רכושו והיינו אפי' לסוליא רכושו ובהדיא איתא ברמב"ם פב"ד מהל' סנהדרין ה"י להפקיר ממון שיש לו בעלים ומאבד ונותן כפי מה שירא. ובמ"ש הרמב"ם המלוה את חבירו והתנה עמו שלא ישמיט הוא חוב זה ואפי' בשביעית תנאו קיים ומלא זה מחייב א"ע בממון שלא חייבתו תורה שהוא חייב לשלם. וכתב ב"י סימן ב' ומשמע מדבריו שמותר להתנות כן ודלא כדברי רש"י שכ' שעבר ע"מ שכתוב בתורה וגם דברי רב"י אפשר לשמפים דלשנא דעבר לאו דוקא עכ"ל. והנה ברש"י איתא ז"ל א"ל גוס הלוני ע"מ שלא תשמיטני אתה בשביעית תנאי הוא זה ואע"פ שהתנה ע"מ שכתוב בתורה עכ"ל. ור"ל כשראה הלוה שהמלוה נמנע להלוות לו מפני שביעית שמשמט. מבקשו להחזיר לו אפי' אחר שביעית ודין דהמחזיר חוב בשביעית צריך המלוה שיאמר לו משמט אני שנא' וזה דבר השמיטה. מתנה הלוה שלא יאמר המלוה משמט אני. וכשלא יאמר משמט אני עובר ע"מ שכתוב וזה דבר השמיטה אעפ"כ תנאי היא זה. וז"ש רש"י וע"מ שכתוב בתורה כשיעבור ולא יאמר משמט אני. אבל מהרב"א גרס ברש"י אמר המלוה ע"מ כו' ונגרסתו אין נפרש דברי רש"י ע"מ שכתוב בתורה. מי הוא העובר. והיכן כתוב החיוב על הלוה שלא להחזיר אדרבה אמרו חז"ל המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה הימנו וגם המלוה אינו עובר כשמתנה קודם שביעית שיחזירנו לו בשביעית. אלא ע"כ כדגרסינן א"ל לוה הלוני ואע"פ שהמלוה עובר ע"מ שכתוב בתורה. והולכך רש"י לזה שיתורץ בזה קושית הריטב"א כיון שתנאי זה קיים למה הוצרך הלל לתקן פרוזבל ועיין בנדק הבית. אבל הרמב"ם ושאר פוסקים לא הזכירו מדברי הלוה. אחרי שיתקן פרוזבל ואין המלוה נמנע להלוות מפני השמטת בביעית לא יתכן לומר שהלוה מתנה. אלא המלוה את חבירו והתנה עמו כו'. היינו שהמלוה מתנה ע"מ שלא תשמיטנו אלא שתחזיר לי אע"פ שהתורה השמיטתו נמלא זה מחייב א"ע בממון שלא חייבתו תורה. אבל אין כאן עובר ע"מ שכתוב. כ"א גם יאמר המלוה משמט אני שמחייב א"ע להחזיר לו ובודאי מותר להתנות כן. וע"ז יתכן קושית הריטב"א כנ"ל. ועוד הביא ב"י בשם מהודם י"ז במ"ש הרמב"ם שאם תובע מלוה ע"פ וטען הלוה פרוזבול היה קודם הלואה בעשה וכו' התובע נאמן במיגו דפרוזבל ה"ל ואבד וכו' בעה"ת קשה דלא אמרינן מגו לאפוקי ממונא. ולא זכיתי להבין קושיתו שלא פרוזבול הוא מטעם מעשה ב"ד וכל מעשה ב"ד כגבוי דמי ועלה דיינינן אם הוא כדברי התובע והוא המוחזק. וכ"מ בשיבולים ובזה"ז אין אדם נאמן לומר פרוזבל ה"ל ונאמן הנתבע והתמע"ב עכ"ל. אבל אם נאמן לומר פרוזבל ה"ל הרי אין מוליא מחבירו אלא אי קשיא אהא דכ' הר"ן בשם הרמב"ן דאם אמר ע"מ שלא תשמיטני בשביעית הלויתי נאמן במיגו דפרוזבל ה"ל ואבד עכ"ל. ובטענתו ע"מ שלא תשמיטני לא הוי מוחזק תקשה דהוי מגו לאפוקי. אבל דעת תוס' טעם דהפקר ב"ד אינו אלא כי אמרינן מדאורייתא ליכא מצוה לשמט ונמלא הלוה מחויב לשלם ואתו אינהו והפקירו מעות של המלוה וחייבוהו לשמט בממון שלא חייבתו תורה לשמט ואין בזה כ"א דבר בשממון ולא עקירת מצוה כלל וי"ש כח ביד ב"ד כו'. אבל אם מצוה של המלוה לשמט מן התורה. אף אם ביד ב"ד להפקיר ממון של הלוה אבל אין ביד ב"ד לעקור המצוה וז"ש תוס' ד"ה מי איכא כו' דלא ה"ל לעקור שביעית שהיא מדאורייתא:

# מראה מקומות החדושים הנמצאים בבאור בנ״י משה

## מסכת פאה

### פרק א

א תימא על דברי תוי״ט במשנה ג׳:
ג פירוש על הירושלמי וגי׳ חדשה. וביאור בבבלי ב״ב כ״ו א׳:
ד פירוש בדברי ירושלמי. על ד׳ מאמרים:
ה רומיא בדברי הירושלמי:
ו פירוש על ירושלמי ובזה ישוב לקושית תוי״ט משנה ה׳ ויבוא לקושית תוי״ט משנה ב׳ והג״ה בשג״א ופי׳ עוד מאמר ירושלמי:
ז ישוב לקושית תוי״ט משנה ד׳ ד״ה ומכניסו לקיום ולרשייתו ד״ה בכלל הזה:
ח ישוב לקושית תוי״ט משנה ח׳ ולהצדיק דברי הר״מ בפי׳ עמ״ש בחיבורו:
י ישוב לקושית הראב״ד ופי׳ על הראב״ד וישוב על קושיית הכ״מ:

### פרק ב

ב פי׳ מכוון בהג״ה לאא״ז הגאון זצוק״ל והנה משלי בירושלמי ופרשו יפה וע״פ זה תתפרש ב׳ מאמרים שסמכו חז״ל והשנה על המפרש:
ג תימא למה נטה הרמב״ם מדברי הירושלמי:
ה הגה בדברי הר״ש ובזה יתורץ קושית תוי״ט על הרע״ב:
ט השגה על תוי״ט במה שמתמיה על הרע״ב ופי׳ שיטת הרמב״ם שלא נדחוק כדברי הכ״מ. גם ישוב על תמיהת הכ״מ למה חזר הרמב״ם בהלכות ממה שכ׳ בפירושו ובאמת לא חזר כ״ל:
י הג״ה בירושלמי נשמע מדברי הרע״ב וישוב על קושית הכ״מ בטוב טעם ע״פ סדורי ההלכות והמשניות שבירושלמי:
יא תקון בדברי הביאור וצ״ע על לישנא דרע״ב:
יב מה שיש לדקדק בלשון הרע״ב:
יג פי׳ נוסף על דברי הביאור. והנלע״ד לפרש עוד בהאי מבעי המוכר מהו שיזכה בפיאה המתרת את העומרים. האי מהרה את העומרים לכאורה נראה מיותר. לכן נראה דהאי איבעי קאי על הסמוך לה בכילה את שדהו חזרה פיאה לעומרים. כמנא החיוב על התלוש שאין למוכר זכיה בה אפשר ביזיב היתר למוכר ליקח הפיאה דהא בתלוש לא קרינן שדך. ופשיט מדקתני לכשתקצר תהא שלך מותר. שהחיוב בקצירה והלוקח א״ל בקציר כלל. ה״נ שחזר החיוב לתלוש והמוכר א״ל בתלוש כלל. אר״י תמן כ׳ ברש הכא נתחייבה שדהו ברשותו כלומר שחובת פיאה באה על התבואה עדיין כשהיתה מחובר וברשות המוכר דקרינן שדך:

### פרק ג

ב השגה על תוי״ט וחיזוק לדברי אא״ז הגאון זצוק״ל:
• לקיים גי׳ הירושלמי שלפנינו ולא להפוך כדעת הכ״מ וישוב בדברי הרמב״ם. וחסרון הדפוס בתוי״ט:
ד צ״ע מדוע הר״מ והרע״ב והתוי״ט השמיטו דינים מחודשים שבירושלמי:
ה לכוון לישנא דרע״ב כפי המדוקדק כל דבר על אופניו שהאריך ר״ש והר״מ גם כן לבאר כלישנא דרע״ב ולבלי להפוך דבריו כדעת התוי״ט ובדברי הר״ש צריך תיקון והכ״מ העתיק לשונו ממש:
ו ישוב על רש״י קדושין כ״ו א׳ מפני קושית התוס׳ ותוס׳ הוא בשיטת הר״ש די״ל גרסא אחרת ובזה מיושב קושית מהרש״א וקושית תוי״ט:

### פרק ד

י צ״ע על דברי שנות אליהו:
יא תימא על פי׳ הר״מ:
יב לפי דברי הרא״ש צ״ע על דברי הביאור:
יג תיקון בדברי הר״ש והרע״ב ומתורץ קושית התוי״ט ותיקון דברי שנות אליהו וישוב על דברי הרמב״ם בהלכותיו וסידורן:
טו ישוב על קושית התוי״ט:
טז ישוב בדברי תוס׳ בחולין קל״ד א׳ ותיקון בלשון הגמרא שם. והג״ה בירושלמי:

### פרק ה

א הג״ה ברמב״ם דברי המפרש בסה״ז צ״ל סה״ה. ומתורץ בזה על הרמב״ם כמה קושית. ועל התוי״ט צ״ע:
ב הג״ה בבבלי ב״מ ק״ה ב׳. ומיושב בזה שיטת הרמב״ם בפי׳ ובהלכות:
ג תקון בדברי ש״א וישוב על מה שהניחו ולא זכינו לידע טעמו של רבינו הגדול. וישוב על חומר מאמר הרמב״ם פ״ד ה״י מה׳ מ״ע אשר מהרי״ק והכ״מ מתמיהין עליו הרבה:
ד השגה על תו״ח בפ״ה מ״ג: ועל הגהות ר״ח בש״א:
ה פ׳ בדברי הירושלמי: ותימא בדברי מפרשים הקדמונים:
ו תיקון על הסג״ה בשם ר״ח:
ז פי׳ בדברי הירושלמי:

### פרק ו

א צ״ע שהשמיט הרמב״ם דינא דר״ל להלכה פ״ב דנדרים הט״ו: ומכוון בדברי ש״א הנדפס בין בני חלי ענולין לקיים מזה תימא על הרמב״ם בפ״ב מהל׳ נדרים הט״ו. ותימא על הרע״ב ותיקון בתוי״ט:
ב צ״ע על סדר המשנה. ותימא על שהשמיט הירושלמי להקשות ממשנה הנ״ל: ביאור על דברי ירושלמי וישוב על קושית משנה למלך:
ג לקיים ככתוב בירושלמי ולא בעינן להגיה כמ״ש בר״ש. ולא ההג״ה שבש״א בשם אא״ז הגאון זצוק״ל וכ״ב בירושלמי: ולקיים כמ״ש בש״א ולא בעינן להגהת הר״ח שם: וקושיא לשמעתא דתוי״ט והג״ה ברע״ב:
ד ביאור בירושלמי מתוקם אליבי׳ דרש״י ב״ב ומתבאר בדברי הר״ש והרע״ב יפה יפה. ולא תקשה קושית תוי״ט ותו״ח: עוד ביאור על דברי ירושלמי סמוך לזה. והג״ה בש״א:
ה ביאור בדברי ירושלמי מתוקם כפי׳ הר״מ והג״ה בשנות אליהו:
ו הג״ה בשנות אליהו: ישוב על גי׳ הר״ח בשני מקומות. הצלת פי׳ הר״מ ממל״מ שנדחה מהירושלמי. סתירה לדברי הכ״מ וצ״ע על הרמב״ם:
ז אשר לא זכיתי לאוקמי דברי הש״א אליביה דירושלמי ולא אליביה דבבלי גם תימא על הרע״ב שפי׳ כהירושל׳ ולא כבבלי סוטה:

### פרק ז

א כוונה בדברי הרע״ב וגי׳ בדברי הר״ש הנלחם מקושית התוי״ט ופרוקא על תירוץ התוי״ט. ותיקון טעות הדפוס בש״א. ובו מתבאר שכותב הש״א כ׳ דברים לפי דעתו:
ב לפרש דברי הביאור היא לפי׳ גרסא שהיה לו במדורא קמא. וישוב על קושית הש״א על הר״מ והר״ש. וישוב לדברי הראב״ד:
ג ישוב בדברי הביאור. ותיקון הציור:
ד ישוב על הרמב״ם מהשגות הראב״ד פ״ה הל׳ כ״ב וכ״ג וכ״ד ופירש הראב״ד הנ״ל. ותמיהות לשיטת הר״ם וקשיא קיימת על הר״מ כסדר המשנה:

ה תקון בדברי שנות אליהו בו מתורץ צ״ע שכ׳ הר״ח. וסתירה בעל השמטות וגירסא חדשה לשיטת הרמב״ם:
ו תימא בדברי הרא״ש והרע״ב. ואם גרסינן כדברי. יתורץ ויתפרש לנכון שיטת אא״ז הגאון זצוק״ל:
ישוב לקושית הראב״ד פ״ד הי״ח וסתירה לתירוצו של הכ״מ ועפ״ז ר״וי לגרוס בירושלמי גי׳ אחרת ויתיישב בזה קושית הראב״ד שם הכ״י ותמיהתו לפי שיטת הראב״ד:
ח ג רסתו בירושלמי הוא לפי שיטתו דלעיל ובזה יתורץ קושית תוי״ט אבל מ״ש הר״ש כאן הי׳ לפי שיטת גרסתו דלעיל זה מה שרצה לבאר בשנות אליהו והכותב לא סיימוה על נכון:
ט מקור לדברי הרמב״ם פ״ד ממשנה מפורשת בפאה ועתוי״ט שנדחק הרבה בזה:

### פרק ח

א לכוון דברי הר״ש, שדחוהו התוי״ט שאינו אלא חילוק בלישנא ועפ״ז הגה״ה נכונה בדברי שנות אליהו:
ב ישוב קושית תו״ח:
ג ישוב לדברי הר״ש והרע״ב ממה שנתבאר בר״ש ולא כמה שנדחק התוי״ט:

## מסכת דמאי

### פרק א

א להציל פסק הרמב״ם נגד הר״ש וש״א שהכריעו מבבלי היפך דינו:
ב ביאור חדש בדברי ירושלמי:
ג לבאר הפרש לשון הכותב הביאור אל לשון שסדרתי:
ד לגנות קושית תוי״ט על הרמב״ם ושהשמיט התוי״ט להקשות כמו כן על אידך דינא דהרמב״ם שמתורץ ג״כ בשנויא הנ״ל אלא דנבאר עוד ד׳ עיונים על דינא דהרמב״ם. ולסלק קושית תוס׳ יו״ט ד״ה והזומן:
ה ביאור בדברי ירושלמי:
ו יתבאר שהגהותיו שסביב הירושלמי כתבום במהדורא בתרא:
ז ביאור ירושלמי לפי גרסתו במהדורא בתרא:
ח מה שנראה סתירה בדברי הר״ש ז״ל ממ״ש במ״ג על מ״ש במ״ד יש ליישבו ע״פ מה שביאר בש״א אלא דהתוי״ט לא ירד לחלק בזה וסותר א״ע ככ״ל:

### פרק ב

א ביאור. לביאורו:
ד מה שנדחק הכ״מ בדברי הרמב״ם בתבן התוי״ט בלשון קושיא אבל הרמב״ם ביאר דבריו כל צרכו להנצל מקושיא זאת:
ו צ״ע בדברי הרמב״ם פ״י ה״ד מהלכות מעשר:
ישוב לקושית תוי״ט על הר״ש והרע״ב כאן מ״ד ובקושיתו זאת נתישב קושיתו מ״ש בפ״ס. וישוב לקושיתו בפ״ו. וגם ליישב כי הרמב״ם דייק וכתב. וליישב דברי הרמב״ם פ״ט מס״מ ה״ו עם הי״ב ונמנו יתבאר דאין מקום לקושית התוי״ט פה על הרע״ב:
ח ע״פ תיבה שהוסיף לקח בשנות אליהו נתיישב קושית התוי״ט על הרע״ב והר״ש:

## מסכת שביעית

### פרק א

א טעיות שבפי׳ הרמב״ם משנה א׳:
ב השגה על תו״ח שבמשנה א׳ ד״ה ערב.
ד פי׳ בדברי הירושלמי:
ה תמיה בלשון הרמב״ם משנה ב׳:
ו אם גי׳ הר״מ הוא כגי׳ החדשה ניצל מקושית הראב״ד. ותימא בדברי הר״ש
ז תימא על תוי״ט משנה ה׳ ד״ה וחורשין:
ח הג״ה חדשה בירושלמי:
יא פי׳ בירושלמי ותמיה בדברי הרמב״ם פ״ג ה״ו:
יב פי׳ על פי׳ הארוך:

### פרק ב

א ישוב על מה שדקדק התוי״ט אחרי הר״ש משנה א׳ ד״ה בשדה:
ד הג״ה חדשה בירושלמי וישוב לקושית תו״ח על הכ״מ במשנה ו׳:
י תימא בדברי תוי״ט. וגם בדברי הכ״מ. וגם צ״ע על תוס׳ מ״ק ו׳ ב׳ ד״ה שרי:

### פרק ג

א תמיה על כ״מ פ״ב ה״ג מהלכות שמיטה:
ד ישוב על פי׳ הרמב״ם משנה ו׳ ועל מ״ש בהלכות נגד קושית הראב״ד וצ״ע בר״ש ובתוי״ט:
ה ישוב על הרמב״ם בפירושו ובהלכות:
ו הגה״ה חדשה בירושלמי:
ז פי׳ על הירושלמי וגם צ״ע על המאמר: (שם) תימא על התוי״ט י׳ פ״ג:

### פרק ה

א צ״ע בלשון הרמב״ם בדמאי פ״א מ״ה:
ב פי׳ על ירושלמי עד סוף הסיפא כולה:
ג השגה על תוי״ט מן הירוש מי:
ד פי׳ על דברי הירושלמי:
ז השגה על תוי״ט. והתגלות על השגה זו עוד השגה על תוי״ט מן הירושלמי: השגה על תו״ח: עוד השגה על מ״ש תו״ח בשם ע״ח:

### פרק ו

ב הג״ה בדברי הביאור של אא״ז הגאון זצוק״ל. ומזה ישוב על קושית תוס׳ מגילה יו״ד א׳ ד״ה דכ״ע:

### פרק ז

ח פי׳ בדברי הירושלמי. ומזה ישוב על הרמב״ם. ודלא כסברת התוי״ט. ומקום מולא לדברי הרמב״ם. ותימא על הכ״מ: וישוב לסדר המשנה ולסדר ההלכות שברמב״ם וצ״ע בדברי הר״ש ובתוי״ט:
ט פי׳ בדברי הירושלמי. ומזה ישוב על הצ״ע שהניח התוי״ט על הרמב״ם. וגם ישוב לקושית תוי״ט חכמים היינו ת״ק וגם תימא בדברי הב״י יור״ד קי״ז:

### פרק ח

ה תמיה על תוי״ט משנה ד׳:
ז ישוב על קושית המגיה בשנות אליהו:
ט ישוב על צ״ע שבתו״ח משנה ז׳ וישוב על דברי הרמב״ם בהלכות פ״ה ה״ד: וצ״ע
י בדברי הר״ש במשנה הנ״ל:

(דף י"ח ע"א) **פ"ג ה"ז** ש"מ שכתב כל נכסיו ר' בא ר' חייא בשם רב עשו דברי ש"מ כבריא שכתב ונתן והוא שמת מאותו החולי אבל אם הבריא לא ובמסיים ואומר תנו שדה פלונית לפלוני אמר תנו חצי שדה פלונית לפלוני וחצי שדה פלונית לפלוני כמו שסיים או עד שיאמר חציו בצפון וחציו בדרום כן הוא הגירסא כאן ובמס' כתובות פרק אלמנה ה"א בענין זה הגירסא הכתובה לפנינו א"א להולמה והפ"מ שם הגיהה אמר תנו חצי שדה לפלוני עיי"ש. ונראה מכאן ראיה ברורה לדעת האלפס והר"י אבן מיגש ז"ל ורש"י גיטין דף ס' ע"א והרמב"ם בפ"ג מה' זכיה ומתנה והבעל, עיטור מאמר הגב דהנותן לחבירו קרקע ולא סיים לו איזה קרקע אינו קונה כלל ובנותן לו חצי שדה מסוימת אך החצי אינה מסוימת סוברים הפוסקים הנ"ל שקונה עכ"פ החלק הפחות שבאותו שדה והדין הזה לפי הגירסא שהגיהה הפ"מ בכתובות הוא ספק בירושלמי ולא נפשט ופוסקים דקנה שסוברים דבבבלי נפשטה האיבעיין בהך דמייתא ב"ב דף ס"ז האומר תנו חלק לפלוני בנכסי שקונה רביעי אף שלא סיים איזה רביע והיותר נכון לקיים הגירסא הכתובה בירושלמי כאן חצי שדה פלונית לפלוני וחצי שדה פלונית לפלוני ונראה דשאלת הירושלמי כיון דהם אינם מסוימים בין עצמם לא קנו כלל ונתכוון להשטות בהם וגרע מנותן חצי שדה פלונית ובייר החצי השנייה לעצמו דשם יכול לעצמו החצי היפה והגרוע לחבירו מש"כ בנותן לשניהם ואם נאמר כן מוכרח דגם הירושלמי סובר דבנותן לו חצי שדה פלונית אף שלא בירר לו החצי הוה כאילו סיים ואפשר לאמר דהירושלמי שאל לרבותא דאף באופן דכל השדה יוצאת מתחת ידו והיא מסוימת עכ"ז כיון שאינה מסוימת בין שניהם מסוימת שמא נקרא זה אינה מסוימת ונראה דזה הדין דוקא במתנה אבל במכר חייב לתן לו עכ"פ הגרוע שבנכסיו ולכן קאמר הירושלמי דמתנת ש"מ לא עדיפא לענין זה ממתנת בריא ודו"ק בזה ובזה יוסרו כמעט כל הקושיות שהקשו תוס' והרמב"ן והרשב"א והר"נ על שיטה זו זולת מהך דדיקלא נברת כתובות דף ק"ו ויכולים לאמר שלא היה לו אלא דקל אחד או שסיימו איזהו דקל וכן היא גירסת הטור בחו"מ סימן רפ"ט דקל פלוני אך רש"י בעצמו בכתובות הנ"ל מוכח לפירושו שהיה לו הרבה דקלים וגם לא פירש איזהו כתן וצריך לפירושו לחלק בין כתן לאחר לנותן לבתו שדעתו של אב קרובה אצל בניו ואף בלא סיים ג"כ אין כוונתו לשחוק ועיין במ"מ בפ"ג מה' זכיה שדעתו ג"כ לחלק בין מכר למתנה אך מחלק בין מתנת בריא למתנת ש"מ וסובר דבש"מ קונה אף באינו מסיים ודבריו צ"ע מהסוגיא ירושלמית שלנו:

**ועוד** נראה לי דבר חדש דלשעבד יכולים אף דבר שאינו מסוים ויהיה דינו כך דמי שמקנה לחבירו דבר שאינו מסוים מחויב ליתן לו אבל לא נקנה הדבר הזה לו בתורת קנין והראיה מב"ח למאי דקי"ל שעבודא דאורייתא ומוטל שעיבוד על כל נכסיו לענין שצריך לתן לו אחת מהם איזה שירצה וכאמרם מה דרכו של אדם להוציא פחות שבכלים והטעם דהוא משתעבד גופו ועבור גופו נשתעבדו כל הנכסים בתורת ערב וכולם ערבים בעדו ולא שייך ענין זה לברירה דכולם יכולים לערוב בעדו בב"א והוא יש לו רשות להטיל על איזה מהערבים שישלם דכולם נשתעבדו לשלם וכעין שכתבו הריטב"א והר"נ בגיטין על הא דאמרינן שם דנעשה כאילו כתב ליה משתעבדנא לדידך ולכל מאן דאתא מחמתך דלא שייכה לברירה דהוא משועבד לכולן לכל מי שירצה זה ודו"ק בדברים והברר עוד לחזק הסברא שחילקתי בין מכר למתנה דבמכר מאחר שמקבל מעות משתעבד הנהו לו לקיים דבריו משא"כ במתנה ואף דגם בלא נתינת מעות קי"ל דיכול אדם לשעבד עצמו זה דוקא כשכותב שהוא חייב לו לא בהבטחה שיתן ודו"ק בזה. ואפשר עוד לאמר דקנין שייך לברירה דהא הקנין אינו חל אלא על שדה אחר על אותה שיברר והוה כאומר לו שתקנה איזה שדה שארצה וא"כ שייך זה לברירה ועיין מה שאכתוב בזה לפנינו בפ"ז בדמאי בענין הקדיש שור אחד משוריו ופירש שאין דעתו על הגדול רק שיהיה להקדש שור אחד או שהיו שתי השורים שווים עיין שם שכתבתי דלא שייך לברירה אך יש לחלק בין הקדש דכל היכא דאיתא בי גזא דרחמנא איתא והוה כאילו הוברר תיכף ואחר כך נתערב וכמו שכתבתי שם או דיש לחלק בין מטלטלין שדרכן לערבן ולמוכרן בעירוב ואהכי קיימא לשדות שאין דרכן בכך וצע"ג בזה — ואחר כך מצאתי שהרשב"א בתשובה חלק ב' סימן פ"ב כאומר דאף במכר דבר שאינו מבורר גם כן לא שייך לברירה:

(שם) **ע"ב** כתב לזה וחזר וכתב לזה רב אמר אינו יכול לחזור בו רשב"ח ור' יוחנן [אמרו] יכול לחזור בו האיך עבידא היה רבו ראשון והשני כהן והשלישי ישראל ע"ד דרב יכול לאכול בתרומה ע"ד דר' אבא בר הונא ור' יוחנן אינו יכול לאכול בתרומה הכל מודים שאם היה רבו הראשון ישראל שאינו אוכל בתרומה שמא יבריא [מבואר דנחלקו רב ור"י אם יכול לחזור בו כשמת אח"כ דרב סובר דדוקא כשעמד חוזר אבל אם מת אינו חוזר ונתקיימה המתנה להראשון וכסברת רב ששת בבבלי ב"ב דף קנ"א ע"א ור"י סובר כשמואל שם דכל שאילו עמד חוזר בו אף כשלא עמד חוזר בין לעצמו בין לאחר] ר"י בר בון בשם רב הונא מתניתין מסייע לר' אבא בר הונא ור"י בריא שכ' דייתיקא וש"מ שכתב מתנה חוזר בו [פירוש שכתב דייתיקא באופן שיוכל לחזור בו כל זמן שלא ימות ולא תתקיים רק אם לא יחזור בו עד שימות ומכאן ראיה לפירוש ר"ת ב"ב דף קל"ה ע"ב ד"ה כל שכתב בה וכו'] וש"מ שכתב מתנה [ר"ל שכתב סתם כלשון מתנת בריא יכול לחזור בו] בריא שכתב דייתיקא חוזר בו כו' איזהו דייתיקא כו' איזהו מתנה הרי כל נכסיו נתונים לפלוני במתנה [התיבות מעכשיו ושתהי כתוב בה מהיום ט"ס וצריך למוחקו שהרי מסיק דכל היכא דכתיב מהיום אף ר"י מודה שאינו יכול לחזור בו בשדו ש"מ] אתתיה דר' נוריון כתבת נכסי לאחוה סליק אחוה רבה כו' [כענין מעשה זו יש בבבלי בב"ב דף קנ"א בר טובא בר מתנה ובר אחדוה בר מתנה ור"נ בשם שמואל פסק שם כר"א דהכא] אמר ר"ז לא מודה ר"י שאם כתוב בה מהיום שאינו יכול לחזור בו וכו' [פירוש דהיכא דכתבה בשטר המתנה מהיום מודה ר"י לרב דאף דהיכא דעמד חוזר אף בכה"ג היכא דמת אינו יכול לחזור בו ומזה הירושלמי ראי' מכרעת לשיטת הרמב"ן ב"ב דף קנ"ג וכפי שביארו הנ"י שם בדף רכ"ט דמתנת ש"מ שכתב בה מהיום דינה כדין מתנת בריא שצריכה קנין ובעמד יכול לחזור בו אבל לא במת ומדוקדק בזה לשון הירושלמי דמודה ר"י לרב ר"ל שסובר כמו רב דבעמד חוזר ובמת אינו יכול לחזור בו א"ה ולסברא זו הסכימו גם התוס' במס' גיטין דף ט' ע"א ד"ה ואינו חוזר העבד כו' וא"ת ואמאי יצא לחירות הא מתנת ש"מ לא קנה אלא לאחר מיתה ואין גט לאחר מיתה וי"ל דכתב ליה מהיום וכו' ומיהו אם כתב בהדיא מהיום אם אמות וכו' שאין להלום דבריהם רק ע"פ סברא זו דבמתנת ש"מ שכתב בה מהיום דינה כמתנת בריא שכתב בה מהיום אם מתי דאם מת יכנס למפרע משעת נתינה ולכן אם מת אינו יכול לחזור בו אבל אם עמד חוזר בו דאמדינן לדעתו שאילו היה יודע שיעמוד לא היה נותן מתנה ולסברא זו רמז גם הריטב"א דהא דקאמר הגמ' ב"ב דף קנ"א כל שאילו עמד חוזר חוזר במתנתו אינו כלל גמור עיין בנ"י ב"ב דף רכ"ח ע"א וכן הריטב"א בגיטין הנ"ל [א"ה הריטב"א שם דף ס"ו א' הוסיף עוד בשם י"מ דמתנת ש"מ בקנין עם יפוי כח ג"כ אם עמד חוזר ואם מת אינו יכול לחזור בו ולזו הסברא הסכימו התוס' ב"ב דף קנ"ב בד"ה מתנת ש"מ וכו' אע"פ שקנו מידו אם עמד חוזר אבל אם מת אינו חוזר דלית ליה פתרא אלא ע"פ סברא זו] וצ"ע על הסו"ע ונושאי כליו שלא הניאו סברא זו אחר הוסכמה מהתוס' והרמב"ן והריטב"א ומוכרעת מן הירושלמי:

(דף כ"ז ע"א) **פ"ז ה"ב** מכרה לאחר אין [לו] במעשרות חזר ולקח ממנו תני ר"ח אין לו במעשרות תני ר' הושעיא יש לו במעשרות אתין אילן פלגותא כאילן פלגותא דתנינן תמן שהמגרש את אשתו והחזירה ע"מ כתובתה הראשונה החזירה תני ר"ח קומיה ר' לא תרין אמוראין חד אמר לכתובה אבל לא לתנאים והרנא אמר בין לכתובה ובין לתנאים מ"ד לכתובה אבל לא לתנאין אין לו במעשרות ומ"ד בין לכתובה ובין לתנאין יש לו במעשרות ע"כ ונראה לי דפירוש הירושלמי הזה כך הוא דאם אמר לו שהמעשרות יהיו שלו הם שלו לעולם אף אם מכרן לאחר שאין לו יכולת למכור מה שאין לו לעצמו דהא מקום המעשרות משויירים הם להמוכר ורק בהתנה בלשון זה שיהיו המעשרות לו כ"ז שהוא לפניך דמוכח מלשונו שאם השדה לא יהיו לפניו ר"ל שימכרנו לא יהיו לו המעשרות לכן יכול למוכרה ואם מכרה אין לו אז בעת שהוא ביד אחר בהמעשרות כלל שאינה לפניו ואם חזר ולקחה הימנו תני ר"ח אין לו במעשרות ור' הושעיא תני יש לו במעשרות [ר"ל שנחלקו אם הכוונה כ"ז שהיא לפניך מקויים זו אבל אם תנאי שעה אחת ונפסק כחו בהמעשרות שוב לא נשתעבד לו המעשרות אף לאחר שיבוא לידו או אפשר דהכוונה שכל זמן שהשדה תהיה בידיך שייך לו המעשרות אף בביני וביני יהא עת שתצא מרשותו עכ"ז כשתחזור לרשותו יחזרו המעשרות אליו ויכול להתנות תנאי זה ולא הוי דשלב"ל דהא קי"ל כר"א כתובות דף כ"ט א' דהאומר לחבירו שדה זו שאני מוכר לך כשאקחנו תקדש דקדשה ולא הוי דשלב"ל דחשבינן לה לשיור משייר עתה ברשותו כח זה שיקדים השדה כשיקחנו לחזרה א) וכח זה אינו מוכר לו כלל וכמ"ש בפ"ה שלי בפ"ז אות קנ"ה קנ"ו ונחלקו ר"ח ור"ה בזה דר"ח סובר דהכוונה דוקא על קניה זו לא מה שיבוא לידו לאחר זמן אף דסובר אדם מקנה דשלב"ל [יבמות דף נ"ג א'] אבל אין כוונתו ע"ז ור"ה סובר דכוונתו היתה באיזה זמן שתהא השדה בידו יהיו לו המעשרות וכמש"ל דלא הוי באופן זה דשלב"ל משייר לו זכות זה בהשדה שמרשהו למכור באופן שישייר לו זכות זה דלכשיחזור ויקחנה יהיה המקום מעשר בידו למען הכהן והוכר ע"ז בירושלמי והתיא אילן פלגוותא כאילן פלגוותא דתנינן תמן שהמגרש את אשתו והחזירה כו' והכוונה דגם שם נחלקו אם הכוונה בהחיובין שחייב עצמו לאשתו שהוא על זמן בלתי מוגבל רק במה שמגרשה נפסק זה החיוב אם אמרינן כיון שסיעבד עצמו לזמן משך שתהיה אשתו חל השיעבוד אף אם יופסק בינתים או כיון שנפסק בינתיים נפטר משיעבודו אף אם אח"כ תחזור להיות אשתו ונתבאר מזה דהמחלוקת אם חוזרות לכתובתה ולא לתנאים או אף לתנאים קאי רק על בבא דהמגרש את אשתו והחזירה [דלא כהרשב"א והר"ן בפרק המישא שהם הביאו מחלוקת הזו שהובא בכתובות בפ"ט ובפ' הנושא דקאי על קטן שנשא אשה והגדיל ועכו"ם שנשא אשה ונתגייר] והנה לפסק הלכה נראה כמ"ד דדוקא לכתובה הראשונה חוזרת ולא להתנאים שהרי הירושלמי מדמה פלוגתא זו לפלוגתא דחזר ולקחה ובבבלי ב"ב דף ס"ג א' לא מייתא שם רק דברי ר"ח דקתני שם בזה הלשון ואם אמר לו כ"ז שהשדה בידיך מכרה וחזר ולקחה אין לו עליו כלום וזה כהברייתא דר"ח ב) ולפי הירושלמי אתיא כמ"ד לכתובה אבל לא לתנאים ודו"ק בזה — והארכתי בזה יען הרשב"א והר"ן בפ' הנושא הביאו הירוש' מי ודפ' הכותב דפ' הנושא הנ"ל והבינו מנגני דהפלוגתא אם לכתובה אבל לא לתנאים או אף לתנאים קאי על בבא דקטן שהשיאו אביו ורומז לפלוגתא דר"ה ור"י דהבבלי כתובות דף נ' ולפי שביארתי אין זה נכלל בהלשון דלתנאים וכן שדמיון שמדמה הירושלמי הך דהנושא דהמגרש אשתו והחזירה להך וכן הך דדמאי במכר השדה לאחר וחזר ולקחה אין דמיונו עולה יפה עם הך דר"ה ור"י דהבבלי כתובות דף נ' הנ"ל דשם לא נוכל לדון על פטר הראשון מצד עצמו שכבר נתבטל לגמרי בעת שנתגייר והגדיל ופ"ה באו לכאן שאם לא היה רוצה לקיימה היה נפטר מהכתובה זו שנכתבה בהיותו גוי שלא ע"ד כך נכתבה [וכמ"ש בפ"ה שלי פ' י"א אות י"ט] והוה כאילו נפרעת הכתובה דירושלמי דפ"ט דכתובות בדין המגרש את אשתו והחזירה שהבאתי בפ"ה שלי פי"א אות י"א דלא אמרינן ע"ד כתובתה הראשונה מחזירה או בקטן שהשיאו אביו שכתובתו היתה חספא מעיקרא ג"כ לכן נחלקו ר"ה ור"י בבבלי אם יש לה התוס' כתובה או לא אבל במגרש את אשתו והחזירה דכתובתה כ"ז שלא נפרעת עומדת בתקפה והראיה דאם כתב לה כתובה אחרת גובה את שתיהן כדין הוציאה שתי גיטין ושתי כתובות וא"כ במה דלא כתב לה כתובה אחרת במה מפסדת מכתובתה זו במה דלא כתב לה כתובה חדשה דאף דאמרינן דלא נשתעבד לה בכתובה הדשה אבל לפחות לה התוס' שנתחייב לה בכתובתה הראשונה מה שמחויב לה אף בעודה גרושה מזה לא נפרה אותו ודו"ק בזה שאין שום ספק שאין דין המגרש את אשתו והחזירה שום דמיון עם הך דקטן שהשיאו אביו אותה וגר שנתגייר לענין התוספות וכאן מחלוקת אחרת בהתנאים שהתנה עמה ונפסקו מאיליהם בהיותה גרושה אם חוזרים בהנשואים השניים ור"ה ור"י נחלקו בתוס' כתובה והראיה דאיתותב ר"י ואם היו הדינים האלו שוים עם הך דמגרש את אשתו והחזירה לא איתותב ר"י בבבלי כתובות דף נ' ה"א בירוש' דפרקן נחלקו בזה תנאים ברייתא דר"ח וברייתא דר"ה אלא מוכרח שאין הענינים דומים זה לזה כ"ל וכמו שכתבתי בזה :

הגה"ה

א) ובעבצ"ל דבזה נחלקו שאין לומר שנחלקו אם אמרינן כשיחזור ויקחנה חזר המקח דזה פשוט דבמה שלקח המקח לחזרה לא נתבטלה המכירה בשום פנים רק הוה פנים חדשות וכמו לענין האחים השותפים שהם חייבים במעשר בהמה ופטורים מהקלבון וסיכא שחלקו אף שחזרו ונשתתפו פטורים ממעשר בהמה הרי דל"מ מה שחוזרין ומשתתפין להחזיר הדבר כמו שהיה בתחילה וכן ביארתי בב"ק בדף ח' במעשתא דמכר עדית וזיבורית ובכתובות בפלוגתא דאדמון ורבנן בהד דאתא מכח ד' דלא אמרינן דבמה שימכור לחזרה יתבטל המקח כאילו לא היו רק לרשב"ג דסובר דבחזרת מטר המכירה מתבטל המקח לגמרי שסובר דאותיות נקנים במסירה אבל לדידן לא אמרינן זה ודו"ק :

ב) א"ה בהבבלי הגירסא מכרה ולא קמדכר מזלת אחר ובהירושלמי דדמאי הגירסא מכרה לאחר וכ"ל דהבבלי כיון דקתני הך דינא דחזר ולקחה קתני בלשון מכרה סתם לשורות לנו שאפילו לקחה הבן לוי ממנו לחזרה עכ"ז כיון שנפסקה מכירה הראשונה ועתה כשקונה מחדש לא הזכיר תנאי זה לא אמרינן דרלה מסתמא לקנות על דעת תנאו הראשון כיון דהוה קניה חדשה והראשונה כבר נתבטלה בלקיחתו לחזרה וכמו במגרש את אשתו והחזירה כתם דלא אמרינן דלתנאים הראשונים ג"כ החזירה ובהירושלמי דלא קתני רק דינא דמכרה ר"ל דגמה שאמר כ"ז בהשדה לפניך מפטר מיניה היכא דמכרה ולא קתני כלל דינא דחזר ולקחה לכן לא מני להשמיטנו דין זה אלא במכרה לאחר דאי במכרה לו לחזרה לא שייך לאמר אין לו במעשרות ודו"ק בזה אך לע"ג שהרשב"א בתשובה ס' תקס"ג העתיק הגמ' דב"ב הנ"ל מכרה לאחר וחזר ולקחה סימנו וכן הרב ז"ל בפ"ו מה"מ ה' י"ט כותב ג"כ דין זה במכרה לאחר ולע"ג בהדין הזה לדעתי ברור אף במכרה לו למוכר וחזר ולקחה סימנו ג"כ אין לו במעשרות שהרי הירושלמי מדמה לה למגרש את אשתו והחזירה דזה לכאורה דומה למכרה להמוכר הזה בעצמו וחזר ולקחה סימנו ואולי יש להלק בדוחק דבמגרש את אשתו נפטר מן התנאי בינו ובינו מבא"כ במזר המוכר ולקחה מסלוקת לא איסתליק המוכר ממעשר הזה לעולם ולכן אף כבחזר ומכרה לזה הלוקח בעצמו בספס יכול להיות דאמרינן מסתמא מכרה לו ע"ד תנאי הראשון וכעין שחלקו בנדרים דף ל' בין פלאן הוא ובין פלאן אחר דפלאן הוא חוזרות וקודשות ופלאן אחר אין חוזרות וקודשות ועי' שם בדף כ"ט ב' הביא הר"ן בשם הרשב"א בדין מי שהקנה בדבו בכסף לחבירו עד שיעלה לירושלים שאם הוא חזר וקנאה ממנו חוזרות להליקח ואם הפקה אחר אינה חוזרות אליו והא דהירושלמי מדמה מגרש את אשתו והחזירה לדין מכרה לאחר י"ל דהירושלמי סובר דגירושין הוה כהפסקה אחר שאינו יכול לשייר לעצמו כלום בה ול"ד להקדש וקניינים שתלים בשייר ג"כ ונראה לי דבזה בקל ועדי הגמ' בנדרים ר"ל אם אשה הוה כפלאן הוא או כפלאן אחר מעטם הנ"ל שאי"א בגירושין וקידושין להול בשייר ואל"ע בהר"ן שם ולע"ג בזה למעשה ד' יאיר עיני בזה ע"כ :

**ובזה** יתבאר לך שמה שכתב הרשב"א בתשובה ס' תקס"ג דהמגרש את אשתו והחזירה דע"ד כתובה הראשונה החזירה דאמר ר"ה עלה בגמ' ל"ש אלא מנה ומאתים אבל תוס' אין לה שזה אינו שר"ה לא אמר דבריו אלא על קטן שהשיאו אביו ועל גר שנתגייר שכתובתו הראשונה אין לה עתה שום קיום מצד עצמה וכתוספת בעלמא הוא [כן הוא לשון רש"י שם ד"ה אלא מנה ומאתים שהם תנאי ב"ד דאילו בשטר ל"ג דהספת בעלמא היא] משא"כ מגרש את אשתו ומחזירה וכמש"ל מן הירושלמי וכן מוכרח מהגמרא דפלוגתא דר"ה ור"י לא קאי אלא על בבא דקטן שהשיאו אביו וגר שנתגייר דקאמר שם ור"י מתניתין אטעיתא הוא סבר כתובתה קיימת אכולה מילתא קאי ולא היא אעיקר כתובה קאי הרי דקאי רק על בבא זו דקטן שהשיאו אביו וגר ואף שמצאתי בתוס' בפ"ט דכתובות דקתני שם שהמגרש את אשתו והחזירה ע"מ כתובתה הראשונה החזירה אם חידש נוטלת מה שחידש ומשמע לכאורה דוקא אם חידש נוטלת מה שחידש אבל אם לא חידש אין לה אלא עיקר כתובה וכעין שהקשה הגמ' בכתובות דף נ' על ר"י שם דאומר דיש לה אף תוס' דקתני חידשו נוטלות מה שחידשו חידשו אין לא חידשו לא ומשמע לכאורה כסברת הרשב"א דמגרש את אשתו ומחזירה שע"ד כתובה הראשונה הוא מחזירה לא אמר אלא בעיקר כתובתה אבל לא בהתוס' מכ"ז אנכי עומד בדעתי אשר אין שום ספק שהמגרש את אשתו והחזירה כיון שעוד לא פרע לה כתובתה יש לה אף התוס' וכמש"ל דל"ג מאילו כתב לה כתובה אחרת דגובה שתי הכתובות ואין שום דרך שתפסיד מכתובה הראשונה והתוס' או שמשובשת היא או שאפשר ליישב דהכוונה שחידש שכתב לה עוד כתובה דבזה נוטלת מה שחידש ר"ל שתי הכתובות וכדין הוציאה שני כתובות ושני גיטין או שתי כתובות וגט ומיתה דגובה שתיהן וכמו שתירץ ר"י שם ע"ז אימא אף מה שחידשו ושם ג"כ הכוונה דקטן וגר שכתבו לנשותיהם לאחר זמן מה שקיימו אותם עוד כתובה חדשה יש להם שתיהם ר"ל כדין הוציאה שתי כתובות דאם השניה נכתבה באיזה תוספות דהרשות בידה לבחור או בראשונה מזמן שקיימה לאחר שהגדיל ונתגייר או בהשניה מהזמן שכתבה עם התוס' ויהיה איך שיהיה בהתוספתא אבל זה ברור לדעתי שהמגרש את אשתו והחזירה ולא פרע לה עוד כתובתה שע"ד כתובתה הראשונה מחזירה דיש לה אף התוספות כמו שמחויב לה לשלם בעת הגירושין ואף כי מחויבין אנחנו לכוף ראשינו תחת כפות רגלי הראשונים עכ"ז תלמיד שאמר דבר אין מזיחין אותו ואין מזניחין אותו ומקים הניחו לו מן השמים להתגדר בזה ונושאי כלי השו"ע לא ביארו הדין זה על בוריו ודין דפוסק לזון את בתה חמש שנים כ"ז שאת עמי וגירשה והחזירה פטור מלזונה כמבואר בשו"ע אה"ע סי' קי"ד אמת היא אף לפי פירושי בהירושלמי וכמו שכתבתי בפסקי הלכות שלי פ' י"א אות כ"א ודו"ק בזה :

**בענין** זה בתשובות הרשב"א שם בדין מי שנשא אשה וכתב לה שיור לאשתו שלא ירשנה כאשר תמות בלא ולד וגירשה והחזירה ולא חידש עמה שום תנאים שדעתו דאמרינן מסתמא ע"ד הראשונה החזירה ואומר ע"ז ועוד דהמגרש את אשתו והחזירה כו' על דעת כתובה הראשונה החזירה אע"ג דאמר ר"ה כו' היינו דוקא במה שהוסיף לה כו' והנה בדין התוספות כבר הכרעתי דלא כהרשב"א אך דברי הרשב"א נכונים בזה מצד דקי"ל דלכתובה חוזרת ולא לתנאים וכמ"ש בפ"ה שלי פרק י"א אות כ"א אך מה שהרשב"א מחלק בין מה שכותב לה ובין דין השיור שמשייר שלא יזכה בנכסיה דלזכות לה לא אמרינן דע"ד הראשונה מחזירה משא"כ בכל הסילוקים שנסתלק מנכסיה אם מחזירה סתם אמרינן דמסתמא לא רצתה עתה להוסיף לו זכות יותר מאשר היה לו בנישואין הראשונים כיון שבלשון בני אדם שם חזרה ע"ז וכותב ע"ז בזה הלשון ועוד שלא ע"ד קידושין הראשונים בלבד קבל אלא כ"ז שתמות תחתיו בלא ולד של קיימא דומה למה שאמרו ב"ב דף ס"ג א' בן לוי שמכר בדה לישראל ואמר ע"מ שמעשר ראשון שלי מעשר ראשון שלו ואם אמר כ"ז שסדה זו בידך מכרה לאחר וחזר ולקחה ממנו אין לו עליו כלום משום כיון דאמר לו כ"ז שהיא בידיך גרוע גרעה והרי יצאה מת"י אבל אם לא אמר לו כן אפילו מכרה לאחר וחזר ולקחה עדיין תנאו הראשון קיים והכי נמי ל"ש עכ"ד הרשב"א ואנכי שואל דמרן לא ידענא דמה ראיה מביא מזה מהא דקתני הך דינא דוקא באמר לו כ"ז שהשדה בידך הא לא אמר לו בהאי לישנא אפילו מכרו לאחר וחזר ולקחה נמי המעשר שלו ומזה מדייק דכל דלא אמר בהאי לישנא אפילו ביני וביני נפסק הקנין עכ"ז כשחוזר חוזר הנהו ע"ד תנאו הראשון והכי לא אבין זה דשם אם לא היה אומר לו כ"ז שהוא בידיך אפילו מכרו ולא חזר ולקחו נמי היה המעשר שלו שאין בכחו למכור מה שמשייר המוכר לו ודוקא כי אמר לו כ"ז שבידיך נתן לו מקום למכור שבשעה שתצא השדה מרשותו יפסק כחו מהמעשר והראיה דבירושלמי דדמאי שהבאתי לעיל דלא קתני דינא דחזר ולקחו רק דינא דמכרו לאחר אינו במעשרות קתני דוקא באופן שאמר לו כ"ז שהשדה לפניך דאם לא אמר לו כן הא שייך לבן לוי המעשרות אף כשמכרה לאחר שאין לו יכולת למכור מה שאין לו לעצמו וא"כ מניין לו להרשב"א ז"ל דאם לא פירש בלשון שיורה דוקא בזמן שהיא ת"י אלא בלשון סתמא שעושה קנין זה או חיוב זה או סילוק זה מהקנין הזה שאם ביני וביני יוסר הקנין הזה ממנו ואח"כ יושב לו שיוחזר מסתמא ע"ד תנאי הראשון ואדרבא מפלוגתא שבירושלמי על דין דהמגרש את אשתו והחזירה אם חוזרות לתנאים או לא כמו שפירשתי דברי הירושלמי מוכח דלדידן דקי"ל דאינה חוזרות לתנאין דלכל התנאים אינה חוזרות כיון שקנין הראשון כבר נסתלק בהגט ועתה פנים חדשות קנין חדש בא מאן יאמר לנו שהיתה כוונתו ע"ד התנאים שהיו בהקנין הראשון כללו של דבר אין אנכי רואה שום ראיה לדינו של הרשב"א ז"ל אלא אם נאמר דהך דינא דבן לוי שאמר כ"ז שהשדה בידיך המעשרות שלי לדוקא במכרו לאחר וחזר ולקחו נחלקו אם יש לו במעשרות או לא אבל אם הבן לוי בעצמו חזר ולקחו ומכרו אח"כ להקונה יש לו במעשרות וכמ"ש בפ"ה שלי פ' י"א אות כ"א בהגה"ה 4 אז מוכרח גם דינו של הרשב"א כיון דהיא לא נסתלקה מזכותה אמרינן דמסתמא הזכיה השניה שמזכת לו בהתם כיון שהוא אותו האיש בעצמו ועדיין שם הזרת הזכות ע"ז אמרינן דמסתמא כוונתם ע"ד הראשונה ואינה מזכת לו יותר ממה שזיכתה לו בהנשואין הראשונים ואפשר לאמר כן כיון דנחלקו בירושלמי בזה אם חוזר זכותו למקומו אף בהפסקה אחר נמס לנו להרבות במחלוקת ויותר יש לנו לאמר דבכה"ג דלא הפסקה אחר ולא נסתלק מזכותו כלל שכשחוזר ומקנה לו בסתם אינו מקנה לו אלא ע"ד התנאי שהיו בקנינו הראשון ואפשר עוד לאמר דהעיקר כהגירסא בהך דב"ב דף ס"ג מכרה לאחר וא"כ אפשר דמחלוקת הירושלמי במכרה וחזר ולקחה בעצמו ומכרה לו עוד הפעם לא נפשטה גם בהבבלי וכן המגרש את אשתו והחזירה הוה כמו לא הפסקה אחר וכסברת הירושלמי בפ"ג דקידושין ה"ו שהבאתי בפ"ז מפ"ה שלי אות קנ"ו וכן י"ל דלגבי חיובים שמחייב עצמו לה אין זה קנין אישות וישנה בשיור ג"כ והירושלמי דמדמה הך דהנושא אשתו וגירשה להך דבן לוי סובר כסברתו בפ"ג דקידושין ה"א דאין חילוק בין הפסקה אחר או לא אבל הבבלי מחלק ביניהם וכמ"ש בפ"ה שלי בפ"ז אות קנ"ו ואפשר לאמר דלא תלוי כלל מחלוקת דהמגרש את אשתו והחזירה אם החזיר לתנאים או לא לדינא דבן לוי דב"ב הנ"ל. וא"כ כל הדינים האלו הן דין דהנושא את האשה ופסק לזון את בתה כ"ז שהיא תחתיו וגירשה והחזירה הוה ספק אם חוזרים לתנאים או לא אזלינן בזה מספק קולא לנתבע ואף בדין הירושה ג"כ לא נחשב הבעל מוחזק נגד יורשי האשה כמ"ש בפ"ה שלי בפ"ז אות קנ"ו בהגה"ה ועכ"ז למעשה הוא. אנכי מאוד בדינו של הרשב"א דאפשר לאמר שהרשב"א עיקר סמך בזה רק שראה שעשה ערמה כדי להפקיע זכותה וקנסו בזה לזאת למעשה בענין כזה צריך מאד להתיישב ולראות כפי ראות עיני הדיין לאחר ישוב הדעת ודעת תורה ודעת נוטה ובשו"ע אה"ע סי' נ"ב סתמו הדברים ד' יאיר עיני בזה :

ר"ל

(דף ז' ע"ב) פ"ז ה"ד ר"ל אומר אפילו הוציא את. כל הבים לא ימעיל כמה דתימא למפרע טבל שתה והומר אף הכא למפרע חולין סוגיא.

ר"י דר"ל מקשה למאן דסובר אין ברירה דאמרינן בלגין דהוה טובלין למפרע וזה קושיות הגמ' בבבלי שם אמר ייהם שם ר"פ לר"ל דמקשה לר"י לגין אכיסין. א"ה מזה נראה דמאן דסובר אין ברירה הוה טבל ולא חל שם תרומה כלל לא דחל רק דלא ידעינן על איזה מהן ועיין במעילה שם במפרש שלא פירש כן וכן נראה קצת מדברי התוס' בעירובין דף ל"ז ב' ד"ה אלא מעתה וכו' ומהר"י מפרש וכו' ואע"ג דאין ברירה דחד מינייהו ודאי תרומה משמע דתרומה הוא אלא דלא ידעינן איזה היא התרומה אבל בכאן מבואר דלא כדבריהם ואפשר לאמר דכוונת התוס' דכהן שאינו מקפיד איזה תהיה תרומה על חברתה ואינו מקפיד שיתברר לעולם אלא התרומה כמו שבארתי בקונטרס הברירה אות י"ב דהיכא דאינו חושש אם לא יתברר ולא איכפת ליה שישאר מעורב לעולם לא צריכין לבוא לברירה ודו"ק בזה ומכאן משמע דקפרך למאן דסובר אין ברירה עיי"ש בתוס' ד"ה דתנו וכו' ומתרץ הירושלמי אמר ליה כאן תלוי בהפרשה [כצ"ל ולפנינו כתיב אלא כאן תלוי בהפרשה ואין לו הבנה וברור דהיו נכתב בר"ת אל"א והכוונה אמר ליה אימא ור"ל דאמר ליה דכאן לא שייך ברירה דדוקא בשתי לוגין שאני עתיד להפריש דההפרשה צריכה לבאר הקריאת שם דמעיקרא שיחול למפרע הקריאת שם שהרי ענינו בא להתיר את הנשאר ואם לא יפריש ולא יבוא לידי בירור לא יחול הקריאת שם כלל למפרע וכמלא שתה טבלים צריכין לבוא לברירה משא"כ כאן בכים סובר דכיון דאינו צריך להפריש להתיר הנשאר דאף דלא יחול ההקדש עד ההפרשה יהיה ג"כ השאר מותר וכיון שאין צריך לברר דבר מתוך דבר שיחול למפרע ברירת הדבר דוקא וכל ענינו רק על עצמו ולא איכפת ליה מגדו אם לא יתברר למפרע כיון שאין לו קפידא בזה והנשארים לעולם מותרים ופרוטה זו כל זמן ועת שתתברר תקדש אז ולכן כיון שחלות הדבר עצמה אינו תלוי בברירה דוקא לכן יכול לחול אף למפרע כמו שיכול לחול לאחר הברירה ומתחילה חל קנינו באופן זה ר"ל שקנה בעת שקנה וקניתו הוא באופן שיכול לברור לעצמו כל עת שיבוא שעת הבירור ויקנה אז דזה ג"כ יכולים שהרי יכולים להקנות ולהקדיש שיקנה ויחול קנינו לעת ידועה ור"ל שעתה קונה קנין בנכסיו שאחד מבדותיו או ממטלטלין קנוין לו והרשות ביד זה בכל עת להחליף לו על איזה שירצה ואין אנו צריכין לאמר דוקא הוברר מתחילתו שכן היו ראוי להיות גם בתחילה אלא עתה הוברר וקניתו היתה באופן זה שיקנה לעת שיוברר ומתחילה קונה באופן זה שיכולים להחליף עמו על איזה שירצה וכל עניני ברירות תנאים באופן זה ר"ל שקנינם בשלימות צריכים להתברר דוקא למפרע כמו הך דשתי לוגין שאני עתיד להפריש דאם אין חלים בשלימותם מתחילה בעת אמירתו מה שיתברר לאח"כ אינו יכול לשתות מזה וכן במתנה תנאי בכתיבת הגט לכתוב לשם מי שירצה שאם לא יחול הברירה בשלימותה על למפרע בעת כתיבת הגט א"כ לא נכתב לשמה. וכן באומר כל המתלקט מזה יהיה הפקר דאם אין הדבר הוברר לבסוף לחול למפרע בעת אמירתו בשלימות א"א לו לחול לכשיגיע זמן הבירור דהא סברינן דגזל ולא נתיאשו הבעלים כמו שאין יכול להקדיש כמו כן אין יכול להפקיר ג"כ ולא הוה ענין הפקר לפוטרו מן המעשר והוה כלוקח ולכן צריך לבוא בזה לדין הברירה וכן באומר כל המתלקט יהיה מחולל ג"כ אם אין חל בשלימותו מה שיוברר לבסוף למפרע בשעת אמירתו א"א לו לחול כלל דגזל ולא נתייאשו הבעלים אין ברשות הבעלים לחול כלל. וכן דין דמתנה בעירוב אם יבוא חכם למזרח או למערב דג"כ צריך לחול למפרע בשלימות בעת קניית העירוב כאשר נברר לבסוף וכן בתנאי גיטין מעכשיו אם מתי דצריך לחול למפרע בשלימות דאם אין חל שלימות הגט אלא בעת שנברר א"כ הוה לאחר מיתה ואין גט לאחר מיתה וכן במתנה הריני בועליך ע"מ שירצה אבא ג"כ אין בהאפשרות לחול אלא דוקא אם נימא שהוברר למפרע שנתרצה שאב לא לאחר זמן שאין באפשרות לקנות בביאה באופן זה. ועוד דהא עניני קדושין אין באפשרות שיחולו בקניתם על מקצת [עיין מש"ע בדעת הרב ז"ל בעניני ברירה שתלוי בקיום תנאי ודו"ק בזה] [וכן עיין בהרשב"א בתשובתו חלק ב' סימן פ"ב שהלך ג"כ בדרך זה]: אמר ר"י כיני כאן תלוי בהפרשה וכאן נעשה כאומר אל יצא כיס זה מידי פרוטה הקדש [כצ"ל ולפנינו כתוב כאן וכאן תלוי בהפרשה נעשה כאומר כו' ואין לו הבנה דאיך תלוי בהפרשה כיון דנעשה כאומר לא יפטר כיס זה מן פרוטה של הקדש הוה כאילו אומר שאותה שתשאר בסוף דוקא תהיה הקדש יהיה באיזה אופן שיהיה וא"כ למה חשב מטעם זה כאלו תלוי בהפרשה אלא העיקר כמ"ש בזה א) והכוונה דר"י מחזק תירוצו של ר"ל דלהכי אינו תלוי בהפרשה משום דהוה כאילו אמר שלא יפטיר כיסי זה מן פרוטה של הקדש]:

הגה"ה

**ואפשר** לקיים הגירסא כמו שלפנינו דר"י סובר דכמה דנעשה כאומר שיהיה הפרוטה האחרונה הקדש מועיל דוקא מטעם ברירה ומהני למאן דסובר יש ברירה אבל למאן דסובר אין ברירה אינו מועיל ונראה דחולקים בזה אם אמרינן דכוונתו שיחול ההקדש בשלימות עתה ולכן צריך לבוא בזה לידי ברירה ועיין בתוס' ובהמפרש במעילה דף כ"ב מ"ש ועכ"ז נר"ל העיקר כמ"ש בפנים ע"כ הגה"ה:

**עוד** שם בירושלמי מחלפי שיטתא דר"ל תמן הוא אומר מועלין בפרוטה לפי חשבון שלשה לוגין והכא הוא אומר הכין מן דאגרכות ליה חזר ופשט ליה [ר"ל דבמעילה דף י"ג ב' סובר ר"ל דאם מילא צלוחית של זהב מים לנסכים אין מועלין אלא בשלשה לוגין וסובר ר"ל דיש שיעור למים וסובר דאינו מועיל אלא דוקא באופן שכונס כ"כ עדי יגיע לחלק שלשה לוגין ש"פ בד"מ שהצלוחית מחזקת שלשים לוג ושוה מאה וחמשים פרוטות כמלא חלק ההקדש המגה עשר פרוטות והוא חלק עשירית מכל הצלוחית והיינו מועיל אלא דוקא בנהנה כשיעור עשרה פרוטות ש"ל בשתי לוגין דאז יש מההקדש ש"פ דשתי לוגין הוה עשרה פרוטות ויהיה של הקדש ש"פ הרי דסובר ר"ל דלא שייך לברירה ויכולים להקדש השלשה לוגין אף שיתבררו שלימות הקדשים בשעת הניסוך וע"כ צ"ל כסברת ר"י דכאן אינו תלוי בהפרשה ומתרץ הירושלמי מן דאגרכיה חזר ופשט ליה ר"ל לאחר ששמע מר"י דלא שייכא לברירה בדבר שיכול לחול עתה שלא בשלימותו ושלימותו יתברר לאח"כ ודו"ק בזה --- והפירוש הזה מוכרח בירושלמי דאין לומר דהכוונה בירושלמי כמה דתימר תמן למפרע טבל שתה על אופן שלא בא לידי הפרשה ר"ל שנשבר הנוד כמו כן הכא בהוציא כיון דלא נתברר כלל ויהיו חולין למפרע דהא התם ברור הדבר דאף דלא הפריש אם נשאר רק התרומה או המעשר לבד וקבעו כן כיון שאין אין עוד מה להכריע יותר וכמו כן הכא הפרוטה האחרונה בע"כ תתברר והוה כמו הפרשה ואם באמת יאבדו מהניתן ולא יתברר אולי באמת הוה חולין לפי הסברא דתלוי בברירה וא"כ צריך להתברר אלא מוכרח דפירוש הירושלמי הוא כמ"ש ומוכרח מכאן ג"כ דהיכא דצריך לבוא לידי ברירה וסברינן דאין ברירה דלא חל הדבר כלל לא שחל בספק לעולם אלא דאינו חל כלל שהארכתי בזה מהמת שהמפרש במעילה סובר דחל התרומה אלא דלא ידעינן איזה הוא וכן שמעתי אשר הרב הגאון אב"ד דבלאזימא בעהמ"ח עמק יהושע ונחלת יהושע העיר מדברי רש"י דחולין דף מ"ד א' ד"ה אוסרין אלמא לר"י לית ליה ברירה והיינו שמא תרומה שתה הרי שרש"י ג"כ סובר כן. אבל הנכי ת"ל ראיתי את עיקרן והמיתן של הדברים מכל הראיות שהבאתי למעלה בפ"ה בלי דבדבר שא"א לחול בלא ברירה למאן דסבר דאין ברירה אינו חל כלל לא דהוה כספק וכן במתנה בעירובו אם יבוא חכם למזרח יהא עירובו למזרח ואם יבוא למערב יהא עירובו למערב ג"כ למאן דסובר אין ברירה אין העירוב חל כלל. ונשאר הנהו כבן שירו לא דאמרינן דהוה חמר גמל. ויתר הדברים בזה הארכתי בקונטרס הברירה בפ"ה שלי:

**ה"ו** היו לפניו שתי כלכלות כו'. הרמב"ם הביא הדינים האלו בפ"ז מה"מ הי"א והל' י"ב והנה דינים האלו לכאורה שייכים לברירה דהרי זה שקבע מעשר של כלכלה זו בחברתה הא בחברתה נשאר הרבה יותר מהמעשר של זו וצריך לבוא בזה לידי ברירה דאח"כ מה שיברור מהכלכלה השניה לשם מעשר על הראשונה תחול למפרע דאין לומר דבאמת לא נתקנה הכלכלה הראשונה למפרע רק משעת ההפרשה נתקנה דא"כ היו לו לשנות רק קבע השם כמו בדינא דסיפא היכא דאמר מעשר שתיהם זו בזו שיבוא לפנינו פרושו והנה רש"י ז"ל פירש בתמורה דף ד' דהמעשר חל למפרע כשיפרוש ע"ד הך דשתי לוגין שאני עתיד להפריש אבל לא כן דרך הרב ז"ל שהרי בהך דשתי לוגין פוסק דאין ברירה כמבואר בדבריו שבפ"ז מה"מ ה"א שהבאתי בקונטרס הברירה וכן הביא כאן הלשון אי שהיו לפניו שתי כלכלות של טבל שנפלו תרומתן ואמר מעשר של זו בזו הראשונה משוערת משמע שנעשית תיכף מעושרת אין צריך להמתין עדי יפריש ר"ל דאף כשלא הופרשה לבסוף עכ"ז הכלכלה הזו מעושרת וכן משמע לשון המשנה וא"כ אף אם נימא דיש ברירה באופן זה שלא נברר כלל לכ"ע לא חל המעשר וכן בכ"מ שסומכים על ברירה צריך לאמר עכ"ס לכשיברור הדבר יחול עתה למפרע כמו בהך דשתי לוגין שאמר מה שאני עתיד להפריש יהיה מעשר מעכשיו לא כשאינו אומר כלל וכן מלינו משנה בגיטין המניח פירות להיות מפריש עליהן תרומות ומעשרות מעות להיות מפריש עליהם מעשר שני מפריש עליהן בחזקת שהם קיימים ומהנראה שהפירוש הוא כך שהוא אוכל והולך מעט מעט על סמך מה שהניח שיהיו לתרומה ולמעשר הרי אינו אוכל בפ"א כל כך טבל לנגד כל הפירות שהניח ובע"כ תופסים התרומה והמעשר מעט מעט בעת שהם מעורבים כמה שמגיע לפי חשבון והרמב"ם הביא דין זה בפ"ז מה"מ ה"ד וכן בפ"ה מה"ת הל' כ"ו ושם בהל' כ"ד בענין היו בודק את החביות להפריש ממנה תרומה ומעשר ג"כ מבואר בדברי הרב ז"ל שהוא אוכל והולך ומחשב בחביות זו שהניח וכל מה שאוכל נתפס כפי החשבון בזו החביות אף שהיא מעורבת. ולכאורה צריך לבוא בזה לברירה להרמב"ם הא פוסק דבשל תורה אין ברירה וכן הרי אף באופן שלא נתברר כלל שהחמיצה החביות או שנאבדו הפירות ולא בא לעולם לידי הפרשה עכ"ז מה שהיו קיים בעת שאכל עליהם נתקנו ובאומר שתי לוגין שאני עתיד להפריש הא קי"ל דאם נתבקע הנוד ולא בא לידי הפרשה אף למאן דאית ליה ברירה שתה טבלים למפרע כמבואר בהסוגיא דגיטין דף כ"ה ושאר מקומות וכן מבואר בירושלמי כאן ודגיטין פ' כל הגט דבדין דמניח להיות מפריש עליהם לא איכפת לנו מה שנתקלקל ונאבד לאחר שמיכתו עליהם משא"כ בהך דשתי לוגין שאם נבקע הנוד ולא בא לידי הפרשה נתקלקל למפרע וזה לשון הירושלמי שם תמן תנינן המניח פירות להיות מפריש עליהן כו' והדא מתניתן דלא כר"י וכר"ש [ר"ל דמקשה על המשנה דשתי לוגין שאני עתיד להפריש דר"י ור"ש אוסרים דחוששים לשמא יבקע הנוד ונמצא דשתה טבלים למפרע ולמה לא חששו במניח פירות להיות מפריש עליהן ג"כ שמא יאבדו] אמר ר' זעירא תמן למפרע נתקלקלו ברם הכא מאיבודן ואילך נתקלקלו ר"ל דלא דמי דבשתי לוגין כאן שצריך להפרשה ואם יאבדו יתקלקלו למפרע לכן חיישינן כמו שמא ימות דחיישינן משא"כ בהך דמניח דאם היו קיים בעת שאוכל עליהם אזי שפיר קאכל ולא נתקלקלו אלא מה שיסמוך עליהם לאחר אבידתם והוה כמו שמא מת דלא חיישינן כמבואר חילוק זה בבבלי גיטין דף כ"ח א' הרי מבואר דגבי הך דמניח פירות להיות מפריש עליהם חל תיכף כשאוכל עליהם ואינם צריכים להתפרש כלל הרי. דלא שייך ענין זה כלל לברירה והטעם נראה לי דדוקא במקפיד הכהו שיחול על דבר זה שיוברר דוקא ורצונו שעתה קודם שיוברר יחול בשלימותו על דבר שיוברר לאח"כ וכן הוא אומר באופן זה לכן צריך לבוא לידי ברירה בזה כמו הך דשתי לוגין שאני עתיד להפריש שהוא רוצה עתה לשתות מזו החביות בעצמה שמפרים ממנה המעשרות ואם לא יאמר שהמעשרות יחולו דוקא על מה שיוברר ר"ל מה שיופרש לאח"כ יחולו מעכשיו נמצא דישתה תו"ג וכיון שהוכרח לקבוע המעשרות דוקא על אותה שיוברר אח"כ וצריכה לחול למפרע לכן שייך זה לברירה. ר"ל דצריכין אנו לאמר אשר מה שהוברר לבסוף זה שהוברר גם מתחילה כן. אבל כשאינו רוצה לברר לעולם ולא איכפת ליה בהמעשר אם יהיו מעורב בטבל דלבסוף יאכל כל כך עד שיעשר כל מה שהניח מעשר וכן בהבודק את החביות להיות מפרים עליה והולך ג"כ לא איכפת ליה אם לא יתברר כלל רק יחול במעורב כמו שהוא בכ"מ שהוא שהרי שותה הוא מאחרת על חשבון זה ולבסוף תעשה כל החביות מעשר ותרומה ולו לא איכפת ליה כלל זה לכן חלה תיכף בכ"מ שהוא ואף אם נאבד תיכף לאחר ההפרשה ולא דמי להך דשתי לוגין כמו שפירשתי וכן לטעמא דמפרש בעירובין דלהכי אוסרים משום דקסברי דבעינן ראשית ששיריה ניכרים ולענין זה לא אמרינן ברירה דיחשב עי"ז שיריו ניכרין ג"כ לא דמי להך דמניח דבמניח הא השיריים ניכרים בזה שאוכל שהם מסויימים מהמעשר בפ"ע ומה דהמעשר מעורב עם טבל אחר לא איכפת לנו בזה ולכן אין צריך לבוא בזה לברירה מה שאם כן היכא דהכל מעורב דצריך לבוא לידי ברירה לברר לנו למפרע מה היא התרומה ומה הם השירים שגם ע"י ברירה נחשב שיריים ניכרים למאן דאית ליה ברירה אבל במקום שניכרים איזה שיריים אף שהתרומה נשארה מדומעת לא איכפת לנו בזה וגדולה מזה קי"ל בירושלמי דתרומות פ"ג הביא הרמב"ם בפ' י"ג מה"ת ה"א דאם היו לפניו שתי סאים וכרי אחד ואמר אחד מהסאים יעשה תרומה על הכרי בזה דהכרי מתוקן והסאין מדומעין וכן להיפך כשהיו לפניו שתי כריים וסאה אחת ואמר תהא סאה זו תרומה על אחד מהכריים הללו הרי היא תרומה ונתקן אחד מהכריים ואינו ידוע איזה הוא והטעם כיון דניכר או השיריים או התרומה לא איכפת לנו במה למעורב התרומה או השיריים כיון שאחד מהם ניכר וגם לא שייך כלל לברירה כיון דלא איכפת לנו במה שמעורב ורוצה שיחול כן במעורב למשל בדינא דאחד מן הסאים יהיו תרומה על הכרי הזה לא איכפת לנו איזה מן הסאים יהיו תרומה אף שלא יתברר כן לעולם כיון דהטבל יתוקן אגלו ולאי משום התרומה שמדומעת בהטבל יפרישה תרומה על טבל אחר. וכן בדינא דסיפא הרי זו תרומה על אחת מהכריים ג"כ לא איכפת לנו אלא לעשות הסאה תרומה והכריים יהיו אחד מהם מתוקן בכ"מ שהוא ויהיו מעורב וכשירצה לתקן יפריש עוד על הכרי הטבל בכל מקום שהוא אבל לע"ע לא איכפת ליה אם הוא מעורב ויחול כשהוא מעורב ואינו מתברר לעולם ואין צריך לבוא בזה לברירה ודאי שאם היה אומר איזה מהסאים שיבחור אח"כ יהיה תרומה מעכשיו או איזה מהכרים שיברור יתוקן מעכשיו היינו צריכים לבוא לידי ברירה שהרי רוצה שיחול דוקא מעכשיו על מה שיבורר לאח"כ וצריכים אנו לאמר שמה שהוברר אח"כ הוה כמבורר וזה לא אמרינן אבל במקום שאינו מקפיד על ברירת הדברים ולא איכפת לנו אם יהיו כך במעורב בכ"מ שהוא קיים המעשה בכ"מ שהוא כמו במעורב:

**עוד** שם בהרמב"ם היו לפניו שני כריים ואמר תרומת שני הכריים באחת מהם הרי שניהם מדומעין וזה מבואר בירושלמי דתרומות הנ"ל שנחלקו בזה ר"י ור"ל והרב ז"ל פוסק כר"י דקדשי מדומע ונ"ל דר"י סבר דדוקא היכא שאין החולין מפורשין כלל מהתרומה ולא נתפרש מעולם והוא אמר שהתרומה יהיו בתוכה דכה"ג לא קעבד מאומה דהרי קודם האמירה היו התרומה בתוכה ועכ"ז הוא טבל וא"כ במה תופס מידי טבל כיון שאינו מחדש בה מאומה משא"כ באומר שני הכריין יהיו תרומתן באחת מהם דנעשה דבר חדש דהכרי האחד יהיה מתוקן לגמרי ר"ל שיהיו חולין מתוקנים שלא יוכל להפריש ממנו על טבל אחר ובע"כ נקבעו מעשרותיה בהכרי השני וא"כ אין כולו לטבל ולכן אף הטבל הנשאר אם אומר שתרומתן יהיו בתוכו ג"כ חלה התרומה כיון שתרומת כרי השני נתקיים בה ותרומתה נעשה ביחד עם התרומה שעל חברתה לכן קדשה כה"ג זו היא סברת ר"י בזה דאמר דקדשו מדומעין ולברירה לא שייכה כיון שרוצה שישאר כן לעולם אינו חושש לברר כלל וכמש"ל. ועוד שם סאה תרומה שנפלה לתוך הכרי ואמר תרומת הכרי הזה בתוכה במקום שנפלה אותה סאה שם נסתיימה תרומת הכרי ונדמע הכל בתרומה שנפלה ובתרומת הכרי הירושלמי חושב זה לסיים מקום אף שאינו מבורר כיון שבע"כ יש שם תרומה והוא מסיים שבכ"מ שעתה מונחת התרומה שנפלה שמה תסתיים התרומה מהכרי הזה ג"כ סיום מקום שאין ענינו בא לידע איזה היא רק ענינו שיהיו מופרש מה שלא יהיו באופן שהיו קודם הפרשה. וע"פ מה שביארתי נ"ל דסיפא דמתניתין באומר מעשרותיהם מעשר כלכלה בחברתה קרא שם ולכאורה בזה היה צריך לברר על איזה שיחול המעשר דאי לא הא אין השיריים מובדלים כאשר היה בתחילה ול"מ נר"ל דירושלמי פ"ג דתרומות שהבאתי לעיל באומר תרומת שני כריים באחד מהם דלא קדשו מדומעים דודאי אין המעשר יכול לחול באופן זה שלא נתברר כלל ולא נסתיימה המעשר ולא נשתנה ממה שהיתה בתחילה וגם לא אמר מה שאני עתיד להפריש דאז עכ"פ למאן דאית ליה ברירה היה נחשב לסיום מקום משא"כ כשלא אמר כלל דודאי חשיב לא סיים אלא אפילו לר"י דאומר דתרומת שני הכיריים באחד חשוב סיום וקדשו מדומעין עכ"ז בהך דינא יודה דשם הא עכ"פ נדע דכרי אחד נעשה חולין בודאי אך הכריים

# חדושי השמטה ממסכת דמאי הרדב"ש

הכרי יש מעורבין בין עצמה אבל נעשה שינוי מגוה שהיו בתחילה שבתחלה נתחייב כל כרי להפרים ממנו ועתה כרי אחד מתוקן לגמרי משא"כ כשאומר שתרומת שתי הכלכלות יהיו כל אחת בחברתה א"כ שתיהן כאשר היו שמעורבין עם מעשרותיהן ומה נ"מ במה שמעורבין עם מעשרותיהם או עם מעשר חברתה ובפרט אם הם שוות אשר לפי המתבאר שם בהתוס' נראה שמוכל להפרים מכל אחת עליה בעצמה א"כ לא שנה מידי ממה שהיתה בתחילה ואין זה ראשית שפיריה ניכרין. ודוחק לאמר דאתא כמאן דס"בר דלא איכפת לנו בראשית שיהיו שיריה ניכרין. ונראה לי דבר חדש דכוונת המשנה דבאופן זה שאומר מעשרותיהן מעשר כלכלה בחברתה קרא שם ר"ל שנקבע באופן זה שמחויב עתה להפרים המעשרות מזה המקום ולא ממקום אחר וכן הוא הדין דמי שאמר שקובע המעשרות ממקום זה אף שאומר באותו הכרי בעצמו שלא נפקע מטבלו כלל ואסר אף לכהן לאכלו עכ"ז קבע בזה שאינו רשאי עתה להפרים על הטבל הזה ממקום אחר ומחויב להפרים דוקא מזה המקום וזה כוונת שמשנה כאן קרא שם ר"ל שנקבע השם הזה ומחויב להפרים דוקא ממקום זה אבל עכ"ז הטבל עדיין בטבלו כאשר היה וכן הוא לשון הרמב"ם בפ"ז מה"מ הי"א וי"ב וז"ל שם בהלכה י"א מי שהיו לפניו שתי כלכלות כו' ואמר מעשרות זו בזו הראשונה מעושרת. הרי דנקט לשון מעושרת ר"ל שהיא מעושרת תיכף. ובהי"ב כתב בזה"ל אמר מעשר שתי כלכלות אלו מעשר כל אחת מהם קבוע בחברתה קרא שם וכבר קבע מעשרותיהם בהם ומוציא המעשרות שלהם ואינו יכול להוציא עליהן ממקום אחר ובהל' י"ג כתב הרמב"ם בזה"ל וכיצד מעשרן מוציא מעשר שתיהן מאחת מהן או מעשר כל אחת מהן ממנה אם הם שוות ואם היתה אחת גדולה מחברתה מפרים מן הקטנה מעשר הגדולה ומן הגדולה מעשר הקטנה. מפירוש דברי הרב ז"ל מבואר שאין דין הזה דומה כלל לדינא דרישא דבריישא הכלכלה הראשונה מעושרת תיכף ומותרת לאוכלה והכלכלה השניה בע"כ היא מדומעת לע"ע ואינו יכול להפרים ולאמר שזה יהא מעשר ואין לו תקנה אלא א"כ יעשנה הכל מעשרות על פירות אחרות משא"כ בדינא דסיפא אין שתי הכלכלות לע"ע מעושרות וצריך להפרים מהם המעשרות והמעשרות קובעים בעת שמפרים מהם ולא מהני כל קביעת השם רק לענין שאינו יכול להפרים עליהם ממקום אחר אבל א) זולת זה עדיין טבל הם לכל דבר והאוכלם אף כהן שאוכלם במיתה וכן מהני מה שמעשר אח"כ נקבע למעשר. וע"כ הטעם משום שאין נעשה עתה מעשר אף במעורב משום שאין ניכר מה הוא המעשר ומה הם השיריים והוה הכל כמו שהיו בתחילה לכן לא נתקנו כלל רק הוקבעו להפרים מאותם שקבע ודו"ק בזה כי זה חדש ומקום הניחו לי מן השמים להתגדר בזה

הגה"ה

א) ומסתפק אנכי אם מפרים מהם על מקום אחר אז מועיל כיון שלע"ע הם טבולים או כיון שכבר נקבע להפרים עליו בכלכלה חברתה שוב אין רשאי לעשות ממנה מעשר על פירות אחרים וצע"ג בזה ב) :

הגה"ה

ב) ומסתפק אנכי בדיעבד אם עבר והפרים עליהם ממקום אחר אם חלה התרומה או לא וכמו כן מסתפק אנכי אם נפרסה כלכלה אחת באופן שאמר בפירוש שרוצה דוקא שמעשרותיהם של כלכלה אחת וב' יהיו דוקא אחד בחבירו או שהיתה אחת גדולה ואחת קטנה דכוונתי להפרים דוקא מקטנה על הגדולה ומהגדולה על הקטנה אם נפרסה כלכלה אחת אם יכול להפרים אח"כ ממנה בעצמה וצע"ג לדינא בזה וצע"ע לא מצאתי לאחד מן הראשונים שיעורר בזה ג) :

הגה"ה

ג) כן מבואר בדברי הרב ז"ל בהל' י"ג וז"ל שהרב למד זה מלשון התוס' שהביא הר"ש שם דמפורש בה דהיכא דאמר שתי הכלכלות מעשר כלכלה בחברתה דמעשר ומסיימה שם התוספתא דנוטל משתי הכלכלות ב' תאנים [והכוונה על מעשר מן המעשר] מאיזה שירצה כן היא הגירסא לפנינו ולפי גירסא זו נראה לי דהפירוש הוא כך דנוטל תרומת מעשר מאיזה כלכלה שירצה דבשתיהם יש מעשר ויכול להפרים מהם תרומת מעשר אבל הרמב"ם לא גרסה ליה בגירסא זו דהא מתחילה צריך להפרים המעשר כי היכי דלידע מאיזה להפרים תרומת מעשר וא"כ פשיטא דיכול לעשות כן לזאת גורס נוטל כו' מאיזה שירצה והכוונה דנוטל שמעשר מאיזה שירצה ובע"כ צ"ל דכיון דאומר בזה הלשון שויכהו לתרווייהו כחדא ומדייקא התוס' זה הדין דוקא באופן שבזה מאה ובזה מאה מבואר דהיכא דאין הכלכלות שוות אזי אמרינן דכוונתו היתה בדוקא שמעשר הקטנה יהיו בהגדולה ומעשר הגדולה בהקטנה ודו"ק :

ואף שמצאתי לשון הרב ז"ל בהל' תרומה פרק ג' מה"ת באומר תרומת הכרי הזה בתוכו אם אמר לצפונו או לדרומו קרא השם וחייב להפרים ממנו תרומתו ואם לא ציין המקום לא אמר כלום ומשמע לכאורה דהיכא דסיים מקום מהני רק לחייבו להפרים לא שנעשה תיכף תרומה בכל מקום שהוא וכן משמע דאם לא סיים המקום אין עליה חיוב כלל אף להפרים מזה וזה לכאורה היפך ממה שהעלתי אבל המעיין בצדק יראה שהרמב"ם כתב כאן שלא בדקדוק וסמך עצמו על דבריו שבפרק י"ג הפ"ו ששם כתב מפורש דאם אמר תרומת הכרי בצפונו חולקין הכרי לשנים והחציו שבצפון לשנים וכמלא רביע שהוא לצפון צפוני ה"ז מדומע והוא לשון הירושלמי ובפ"ג דתרומות הרי מבואר דהיכא דסיים מקום אף שלא בירר בפרט מקום התרומה מכ"ז כיון שניכר השיריים וקבעו התרומות במקומן והם מדומעין וממילא בע"כ הנשאר הוא מתוקן גמור והתרומה חלה בכ"ע שהוא וכמש"ל דלא שייכה לברירה והוה תרומה במעורב וממילא נוכל לאמר דמה שכתב הרמב"ם דאם אמר בצפונו או בדרומו קרא השם וחייב להפרים ממנו תרומתו ר"ל שמחויב להפרים תיכף קודם שיתערבו הצפון והדרום ביחד אבל התרומה חלה תיכף אף קודם שמפרים ומותר לו לאכול מהצד השני אף שהתרומה עודה מעורבת. ומה שכתב דאם לא סיים מקום לא אמר כלום הכוונה שאינה מעושרת והוה טבל אבל על כל זה נתחייב להפרים ממנה כמו בהך דמעשר שתי הכלכלות אחת בחברתה בזמן שהם שוות דמותר להפרים מכל אחת ממנה בעצמה והרי לא נסתיים כלל התרומה והמעשר בפני עצמה ועל כל זה קבע השם שאינו יכול להפרים עליהם ממקום אחר כמבואר בדברי הרב בפ"ז מהלכות מעשר הל' י"ב. ודו"ק בכל מה שכתבתי כי רבים טעו בזה על כן הארכתי בזה :

---

## הגהות הג"מ יחיאל מיכל גאלדשלאק ז"ל אבד"ק שעפס

### מסכת פאה

**פרק ב** סוף **הלכה ד** אין למדין לא מן ההלכות ולא מן האגדות וכו' אלא מן התלמוד נ"ב פי' שאין למדין מכל אלו שחושב אלא מאותן שהובאו בתלמוד ולא מאותן שלא הובאו בו

**פרק ד הלכה ד** ישראל ועכו"ם שהיו שותפים וכו' ר"ח בש"ר ירמיה במחלוקת נ"ב יתכן לפרש תיבת במחלוקת היינו כשחלקו העכו"ם והישראל את הקמה, אז חלק ישראל חייב אבל כל זמן שלא חלקו אלא קצרו בשותפות גם חלק ישראל פטור כי רחוק לפרש במחלוקת של תנאים שנו, שלא פירש מי ומי החולקים אם ר"י ור"א או ר' ישמעאל כמ"ש במים חיים ויתי' הוראת במחלוקת כמ"ש בב"מ מחלוקת בתרף ע"ש

**פרק ו הלכה א** הפקר לאדם וכו' לישראל וכו' פלוגתא דר"י ורשב"ל וכו' נ"ב, לא תקשי ע"ז מהא דאיתא בת"כ [פ' בהר (פ"א ה"ט) לכם ולא לאחרים, די"ל דאין מאכילין לנכרי פירות שביעית שבאו לידי ישראל, אבל הפקר הוא גם לנכרים אליבא דר"ל כשלוקח בעצמו מן השדה כמו בהמה, ומש"נ ואכלו אביוני עמך לומר דהם אוכלים ופטורים מן המעשרות מהיקשא דויתרם תאכל חית השדה. מה חיה אוכלת וכו'.

**פרק ח הלכה ו** ר"ע בעון ממניתי' פרנס וכו' בפני משה פירש ושמעו קול שאמרו לו וכו' נ"ב לפי הנראה הוא אמר לבני ביתו כך,ולזה הוצרך לימלך בגו ביתי' אם הם יקפידו וכ"מ הלשון שמעון קלי' דימור, ולא קלא דימרון.

**שם** והורנא אמר אף בכסות אין מדקדקין מפני בריתו של אאע"ה נ"ב כמש"נ ועשה להם מכנסי בד לכסות וגו'

### מסכת דמאי

**פרק ג הלכה ב** רבי חגי תוה מיסמך לרבי זעירא הוה טעון חד מיכל דקיסין וכו' חזר אמר לי' וכו' נ"ב הש"ס קא מסיק דלא מצד דהוה אדם גדול היה נזהר כל כך. אלא מילין דיוצרן, ר"ל דברי תורה של מקום ב"ה שמע לן למד אותנו למעשה דהכי נעבדינן וא"כ דינא הכי לכל אדם ופי' הפ"מ רחוק.

**פרק ד הלכה א** בשבת של פרוטנמייא, במראה הפנים הר"ש ז"ל פי' לסעודת בחור שנשא בתולה וכו' נ"ב כן הוא כל' אשכנז התן „ברויטיגאם".

**פרק ז הלכה א** דיתקן לילא. בפני משה, לילא הוא תערובות בלשון הגמ' ודוגמתו בפר"א דמילה וכו' נ"ב שורש המלה „ליכא" או „לך" והכ' היא מהשורש א"כ ליכא למיטר דלילא פי' תערובות ע' ערוך ערך לך ב'.

**הלכה ב** אלא כי נן קיימין באומר וכו' נ"ב בס' שו"ת (מה"ת ח"א) ראיתי מי שהקשה לדעת רמב"ן מובא בר"ן (פ' לולב הגזול) דמאכילין תרומה טמאה של דמאי לעניים א"כ מאי מקשה הכא דהא חזי לעניים ומותר לטלטל, אמנם לק"מ לדעת הירושלמי לשיטתי' לעיל (ריש פ"ג ה"א) דהא דמאכילין לר' יונה היינו לעניים חברים, ולר' יוסא נ"כ צריך להודיעו וכ"פ הרמב"ם (פ"ט מה' מעשר הי"א) א"כ הו"ל תרומת מעשר של דמאי תרומה גמורה דלא חזי ג"כ לעניים בפשיטות, וגם אפ"ל דאליבא דב"ש פריך אך א"צ לדחוק עצמו. אלא כנ"ל וע' בשנות אלי' להגר"א זצ"ל (רפ"ג דדמאי) דמפרש בהדיא מחלוקת הירושלמי והבבלי בזה.

## סדר חדושי הרמ"ש זרעים

מהרב הגאון וכו' מו"ה מתתיהו שטראשון ז"ל מווילנא.

### מסכת ברכות

(דף י' ע"ב) **פ"א סה"ה** בפי' ההרדים שוי"ד אמר ר' ירמיה ובלחוד דלא יעביד כהדין הרדונה. נ"ב לפלא שלא הביא מהתוס' דף י"ב רע"ב :

(דף י"ג ע"ב) **פ"ב סה"א** ואפילו באמצע הפסוק וכו' נכתב בצדו הביאו התוספת דף י"ג ע"א ד"ה ובאמצע :

### מסכת דמאי

(דף כ"ג ע"ב) **פ"ה ה"ה** רבי יוסי בשם רבי יונה בשם חזקיה וכו'. נ"ב בפי' הר"ש הגירסא ר' יוסי בשם בר פדיה ר' יונתן בשם חזקיה. וכ"ה הגירסא לקמן במעשר שני פ"ב ה"ג ובתרומות פ"ד ה"ז איתא ואע"ג דבר פדיה אמר אין בלילה אלא ביין ושמן בלבד וכו': [שם] רבי יוסי בשם רבי זעירא וכו'. מתניתין פליגא על רבי יונה (דמשמע ממתניתין דגם ביבש יש בלילה כדקתני ובתמרים וכו' דהן דבר יבש) ר"י בשם ר"ז בדמאי הקילו (פי' דבודאי אין בלילה אלא בדבר לח ובדמאי הקילו דאף בדבר יבש יש בלילה) (שנות אליהו) :

### מסכת שביעית

(דף ו' ע"ב) **פ"ג ה"א** סילני שאל לר' חייא בר בא (ואמר ליה רבי אמר שרא ליה) תיבות אלו מוקפין. צ"ל [ואסר ליה: ר' חנינא אמר שרא ליה] והוון אמרין דו נסב [מעשר] והורי על גרמיה לצאת לחו"ל וכן הוא בדפוס ווינציאה :

(דף כ"ז ע"ב) **פ"י ה"א** אתא עובדא קומי ר"י בשטר שאין בו אחריות. נכתב בצדו הרא"פ הגיה שצ"ל שיש בו אחריות. ונראה שהגיה כן מחמת שבבבלי גיטין (ל"ז א') הך עובדא בשטר דהוה כתיב ביה אחריות נכסים. אבל בפירוש הר"ש איתא כגירסתינו. וכ"ה הגר"א בשנות אליהו :

### מסכת תרומות

(דף נ"ג ע"ב) **פ"ו ה"ב** ד"ה כמאן דאמר טבלים נפשו של אדם חתה מהן צ"ל דלא כרשב"א בבכורות (נ"ז א'): [שם] בגליון הש"ס ד"ה נפשו של אדם וכו' ועיין במחנה אפרים בדיני אונאה [סי' כ"ו כ"ב במחנה אפרים הלכות נזקי ממון סי' ט' ועי' בתורע"ק כאן אות מ"ב :

### מסכת מעשר שני

(דף כ"ט ע"א) **פ"ה ה"א** ויש אדם מבקר במחובר לקרקע. הגר"א גורס ויש פדיון במחובר לקרקע? וכמ"ש הפ"מ :

### מסכת בכורים

(דף ו' ע"א) **פ"ב ה"א** במראה הפנים. ד"ה התרומה והבכורים וכו' להצי שיעור מן התורה. עי' בש"מ ב"מ נ"ג א' בשם הרמב"ן ותימה מה חידוש בא להשמיענו כאן מ"ש מכל איסורים שבתורה דח"ש אסור לר' יוחנן כדאית ליה ולר"ל וכו' וי"ל דאיצטריך משום דמרבינן ח"ש מכל חלב וסד"א דומיא דחלב דאיסורו שוה בכל. ולר"ל נמי סד"א הכא לא החמירו כיון דשרי לכהנים קמ"ל הך מתניתין דאין חילוק עכ"ל : [שם] במראה הפנים. ד"ה מתניתין מסייע לר' יוחנן וכו' נראה דטעות הוא. נ"ב כן הגיה הרא"פ וגם השדה יהושע רצה להגיה כן. ותימה שלא הזכירו אשר כבר הגיה כן התוי"ט בפ"א דחלה מ"ט. וגם הגר"א בש"א הגיה כן. גם יש להעיר על הפ"מ שלא הביא כלל פי' הר"ש בחלה שמ"ש כאן „מסייע ליה לר' יוחנן" ר"ל לר' יוחנן דס"ל ח"ש אסור מה"ת ונמשכו אחריו הרדב"ז ומהר"י קורקוס. ועיין בקול הרמ"ז ובית דוד ובשושנים לדוד :

**נשלמו סדר זרעים**

# הגהות וחד"שים מהג"מ מהרש"ם הכהן ז"ל מברעזן. (בעהמ"ס משפט שלום וכו')

## מסכת דמאי

פרק א הלכה א). רי"א לא שניא בין דמאי בין ודאי פטורין. בגה"ש הביא מפיהמ"ש להר"מ שכ' כדעת ר"ל דטעמא משום דאיכא ס"ס וסיהר למ"ש בחיבורו וגם כיון שכתב בעצמו דחזקתן מן ההפקר למ"ל טעמא דס"ס וצ"ל דכיון דסתם מתני' ר"מ וגם ת"ק דר"י הוא ר"מ כמ"ש התוס' ביומא י"ב א' ד"ה הא דכרכין וכו' ולר"מ דחיים למיעוטא ל"מ הא דרוב מינין אלו מן ההפקר והא דדמאי מדרבנן גם לר"מ מבואר בתוס' יבמות קי"ט א' סוד"ה מחורתא וכו' משום דר"מ לא חייש למיעוטא רק מדרבנן או משום דהם מיעוטן הוחזקו כל ישראל לא הוחזקו ואיכא חזקת כשרות להיפך ע"ש וד"ז נעלם מבעל תוס"ח על המשניות והמגיה שם ולפמ"ש התוס' במנחות ס"ז ריש ע"א דר"מ חיים למעוטא מה"ת צ"ל כתי' ב' אבל במינים אלו אף ברובן מהפקר לר"מ אסורים לכן פי' הרמב"ם כדעת ר"ל דמתני' בדמאי דאיכא ס"ס דגם ר"מ מודה כמ"ש בהפלאה כתובות ס"ו ע"א להוכיח משם כן ושכ"ה בתוס' ביצה ד' ע"ר ד"ה והאחרות וכו' ובאמת שד"ז מחלוקת ר"י ור"ל בנדה כ"ט ע"ב אבל הכא גם לדעת ר"ל דגם בכ"ש מחמיר ר"מ מודה הכא כיון דאיכא ב' רובי והוי מיעוטא דמיעוטא דגם ר"מ מודה כמ"ש התוס' במנחות שם ועוד בכמ"ק אבל לדידן דגם בתר רובא סגי לכן פסק הרמב"ם בחיבורו דגם בודאי פטורין — ומ"ש בגה"ש מדברי הכ"מ פי"א ממעשר הי"ג דגם ס"ס ל"מ בדמאי כבר קדמו בסעה"מ פ"א מיו"ט ה"כ בקושיא זו בשם מהר"י אשכנזי ומשפט צדק ותי' דהכא איכא תרי רובא ולכ"ע מהני ועוד תי' דדוקא אם כבר נתחייבו במעשר והיכא ס"ס אם עישרום ל"מ ס"ס משא"כ בדאיכא ספק אם חל החיוב כלל וע"ש בפ"ח ממ"א ה"ו באמצע דבריו מ"ש עוד בזה ובגוף דברי הכ"מ הנ"ל ע' שו"ת ח"ס ח"ו סי' י"א מ"ש בזה [א"י ע' בחס"ד על התוספתא ריש דמאי מ"ש בזה ובחיבורי שם בשירי מנחה ד"ה הקלין וכו'] והנה בתור"ע הקשה לר"מ דס"ל סמוך מיעוטא לחזקה יהי' דמאי מה"ת דסמל"ת של טבל ובהגהת רש"ש תי' דליכא חזקת טבל ודאי כדאי' בפסחים ט' ע"א מעיקרא אומר לא טביל והתוס' ביבמות קי"ט א' סוד"ה מחורתא כתבו דאיכא חזקת טבל ולחד תי' בב"מ פ"ח ב' חסים ועורים לא בעי ראיית פני הבית. וע' פלתי דיני ס"ס שכתב בפשי' דבדמאי ליכא חזקת טבל דשמא הכניס דרך גגין ולא הביא. מתוס' יבמות הנ"ל ובכורות כ' ובתשו' מהרי"ק שרש קע"א כתב דמצוי יותר שיהי' טבל והוא רק ספק שאינו מצוי לתלות שהביא דרך גגין ובפסחים שם מגרף ד"ז רק לספק שני הרגיל להיתר וע' בס' יברי"ע ליבמות קי"ט שם וע' תשו' פ"י ח"א היו"ד סי' י"ב באמצע התשו' דכל טבל לא מיקרי אתחזיק איסורא דכל מי שאינו ע"ה מעשר פירותיו ועתשו' שו"מ תליתאה ח"ג סי' ח"י באורך להשיג עליו בזה וע' בט"ג לגיטין ס"א בהא דדמאי רק מדרבנן והא בביתו של ע"ה הוי קבוע ונימא כל קבוע כמע"מ דמי ומזה ראי' דקבוע שאינו ניכר במקומו ל"ה קבוע מה"ת ולפמ"ש הפלתי סי' ק"י ס"ק ס' דבניכר לאחד הוי ניכר א"כ ה"נ הע"ה יודע האמת ועמש"ל פ"ג ה"א [א"י בעיקר קו' התור"ע דנימא סמל"ח י"ל עפמ"ש הרשב"א במה"ב ב"ר ה"א דלכך מועיל רוב מצוין א"ש מומחין הן אע"ג דיכולין לומר סמוך מיעוטא דאינם מומחין לחזקה דבהמה בחיי' בחזקת איסור עומדת דהיכא דהרוב נגרע החזקה כמו הכא ברוב מצויין א"ש מומחין הן החזקה דבהמה בחיי' בחזקת איסור עומדת מסתלק ע"י הרוב המתעסקים לסלקה. ל"א סמל"ח ע"ש והבאתיו באריכות בספרי על התוספתא פ"ד דדמאי ג"ו בשירי מנחה ד"ה אבל וכו' א"כ ה"נ רוב ע"ה מעשרין הם ומתעסקים לסלק חזקת טבל שוב ל"א סמל"ח].

והנה בתוי"ט כ' דהא דלא גזרו להפרים גם מע"ר וגו"ע משום דליכא בהו מיתה אלא לאו ועמ"ש בחיבורי ני"ד בפתיחה אות ז' והא דעגל תוך ז"י אסור משום דהוי מיעוט דשכיח אף דהוי רק איסור לאו י"ל משום דההם סמל"ח ועמ"ש בדע"ת סי' ע"ו סקי"א וגבי בדיקת הריאה הוה רק משום דאיכא לברורי וכיון שכבר תקנו אם עבר יש אוסרים גם בדיעבד וע' ביפרי"ע ליבמות פ"ו ע"א מ"ש ע"ד התוי"ט מהא דסוטה מ"ח ב' ע"ש מ"ש בזה.

והנה במרה"פ הביא מהרמב"ם דת"מ של דמאי נותן לכהן בלא דמים וכ"ה ברש"י סוטה מ"ח הנ"ל אבל דעת הטור סי' של"א דמוכרה לכהן וע' במל"מ ושעה"מ פ"ט ממעשר באורך מכמ"ק בזה והנה מ"ש רש"י דחיישי' לתקלה כ"ה גם בתוס' יבמות צ"ע ב' ד"ה ואין חולקין וע"ש בס' עלי"ג שהוכיח מזה. דס"ל דגם לזמן מועט חיישי' לתקלה אבל י"ל דהתם אין לזה זמן קבוע ושמא לא יזדמן קונה עד זמן מרובה אך דיש לעיין איך יפרים הישראל ת"מ מן המע"ר של דמאי הרי אינו שלו וע' בס' יוס"ד סי' של"א ס"כ מכמ"ק בזה והניא מהים"ש גיטין דגם לדידן דלא קיי"ל כאבא אליעזר יכול להפרים ומצאתי בברכ"י שם אות י"ב שהאריך בזה והביא מכמ"ק וע"ל מ"ש מד' הרדב"ז ומ"ש עליו ופי' בירושלמי לקמן פ"ז ה"א והתוס' סוכה כ"ג ב' ד"ה שני לוגין ורמב"ם פ"ט ממעשר ה"ז ובכ"מ שם דבדמאי אדם מתנה על דבאב"ר וע"ש בירושלמי סוף הל"א דהיכי דא"א בע"א גם בטבל גמור אדם מפרים על דשא"ש גם הערני ח"א דהמע"ה והוא תפום ועומד הוי כשלו ואני הבאתי ראי' דהכ"ג כ' באס"ז ב"ק נ"ג והו"מ סי' ת"ז ס"א דגם בדבר שאין לו זכות אלא כשיתפסנו מהני מכירתו קודם התפיסה לכשיתפום ובירוש' פ"ח דכתובות ה"י דהועיל ואי קדים גזבר ותפס מהני של ההקדש (וברשב"ם ב"ב קמ"ג ע"א ד"ה יתומים דכיון דדיעבד מכרן קיים הוי ברשותו) ואף שבש"מ יו"ד סי' רנ"ח אות ד' הביא בשם מרדכי ב"ב דהיכי דכל דאלים גבר והקדישו קודם שיבא לידו אינו הקדש היינו משום שאין לו זכות אלא עי' אלמות וג"ז צ"ע מירושלמי הנ"ל וכנ"ד שהוא תפום ועומד י"ל דלכ"ע מהני ההפרשה.

שם זירנו של הרימון שבעולם. וכו' צ"ע די"ל דמיירי כשאין רוב עוברין ושבין שם כדאי' כה"ג בב"ב כ"ג ע"ב והרי אפי' בשכונה מיוחדת בתוך העיר לפי' הרשב"א לא אזלי' בתר רוב העיר ועי' בפר"ח יו"ד סי' א' וסי' ס"ג ובתב"ש דיני בשנמ"ס באורך.

הלכה ב במשנה ומחלל אותו כסף על כסף וכו' ע' פי' הר"מ במ"ש ואסור לפדות מע"ש של נחשת וע' קידושין י"א ובב"מ מ"ה יום ל"ג ובר"ש פ"א דמע"ש מ"ב וכ"ב מ"ח ותשו' שו"מ תליתאה ח"א סי' קמ"ט.

שם בגמ' מאי כדון תמן ר"מ וכו' ע' ב"מ נ"ה ב' ותוס' ד"ה וכי וכו' וע"ש נ"ו ע"א פלוגתא דשמואל ורבא וע' בגו"ר מ"ש בזה ועמ"ש לקמן רפ"ב דערלה בזה בס"ד.

הלכה ג דו תשם למשקין שים בהן. ע' מהר"פ שהקשה מהא דל"ג על תערובות דמאי ולפמ"ש לקמן בשם מהריט"א פ"ד דבכורות לק"מ.

שם רפב"י אזל לחד אתר וכו' עכבריא אכל עיבורן וכו' א"ל עורבן וערבון ולא איכון. ע' במד"ר פ' עקב פ"ג שם איתא מבקשים אתם שנערוב אתכם שאם אתם מפרישין מעשרותיכם כראוי אין עכברים אוכלים עוד א"ל אין ערב אותם והלכו העכברים ולא נראו עוד עכ"ל וז"ש הכא א"ל עורבן כלומר שאתם ערב לנו שאם נעשור כראוי לא יעשו לנו הפסד וערב להם ולא אירע להם יותר שום ניכוי והפסד ודלא כמ"ש הפ"מ.

שם בקלין שהקילו בדמאי וכו' זהו כהאי דחולין ו' ע"א שלא גזרו על תערובות דמאי וע' בר"ש משנה ג' בסופה וממעתי בשם ח"א שהקשה מהא דפ"ב דמכשירין מ"י וחכ"א אפי' כולם גוים וישראל א' מטיל לתוכו דמאי וכו' והא לא גזרו בתערובות דמאי ונראה דדוקא במכשה"מ לא גזרו כיון דליכא משום דשיל"מ אבל במב"מ הרי דשיל"מ לא בטל ואף בהפמ"ג בפתיחה לאו"ח ח"א אות כ"ב ליד דבדמאי ליכא משום דשיל"מ כבר השיגו עליו האחרונים וע"ל פ"ה דמעשרות ה"א וסופ"ג דחלה ומש"ש בדין שבל דרבנן וע' במרה"פ לקמן פ"ג ה"ד בד"ה אר"י בן קפסיי וסי' נ"ל עוד ראיה לזה מרש"י מנחות ל"א ע"א נתערב לו טבל דמאי בחולין אבל הערני ה"א דלפמ"ש מהריט"א פ"ד דבכורות אות מ"ו דהא דלא גזרו בתערובות דמאי בנתערב ביד הע"ה וא"כ לקחו א"כ אין ראי' מרש"י וכן י"ל בהא דלקמן פ"ו מי"ב ע"ש ודו"ק והא דפריך בחולין שם מהא דתניא הנותן לשכנתו עיסה לאפות אינו חושש לשאור וכו' ואם אמר עשי לי משלכי וכו' חושש וע"ש בתוס' והא שאור ועיסה הם מב"מ כמ"ש הפר"ח יו"ד ל"ח להוכיח ממשנה ערוכה דלא כמרדכי ואו"ה ובתשו' יד אליהו סי' נ"ז כ"ח הטעם דשאור של איסור לעיסה היתר הוו מב"מ משום דעיסה ראוי' להמתין ותהי' ג"כ שאור משא"כ עיסה איסור לשאור היתר הוי משא"מ ע"ש וי"ל דלהס"ד דהוי ס"ל דגם בעבידא לטעמא וביטול בידים שרי ס"ל דשיל"מ אבל למסקנא י"ל כמ"ש וע' באס"ז ב"ב ל"ד ע"א דבדבר שאינו ראוי אלא ע"י תערובות גם בעירב בידים שרי וע' בשו"ת נטע שעשועים סי' י"ח ושו"ת יוס"ד בבשו"ם נד"ו בשם הרי"מ מוואלשא בענין זה.

שם הלוקח מן החמרת בצור וכו' בגה"ש הביא מהמל"מ דכל שנגמרו בארץ חייבים גם ביצאו לח"ל ועמ"ש במרה"פ לקמן רפ"ב ומש"ש בזה.

שם הוא מעשר הוא שירי מנחות, בגה"ש תמה ע"ד הכ"מ וכבר קדמו במרה"פ לעיל בד"ה כולן שקרא שם וכו' וע' בהגהת רש"ש לפסחים ז' מ"ש ע"ד ירושלמי דהכא.

שם לא פטרו ב"ה אלא שמן של פלייטון וכו' בר"ש כתב דהא דלא דייק מהכא דל"ג על תערובות דמאי משום דעיקרו למשיחה ובתוי"ט ביאר דאע"ג דסיכה כשתי' מ"מ לא חמיר כאכילה ובמרה"פ תמה מהא דשמן שהגרדי סך באצבעותיו דחייב בדמאי ולק"מ דהר"ש לא כ"כ אלא לענין תערובות דמאי די"ל דל"ג בסיכה ולכן לא יליף מינה בחולין ו' לענין אכילה אבל בשמן דמאי בלא תערובות ודאי דגם בסיכה אסור דסיכה כשתי' וע' בנין-הרקח מ"ש בזה.

(הלכה ד) שאינן טעון ברכה, במרה"פ הביא ד' רמב"ם פ"ט ממעשר ורשב"א שבת וע' בירושלמי ברכות פ"ז ה"א בסופה אכל דמאי הד"א אבל פירות ספק נתקנו וכו' רוב ע"ה הי' מכניסין וכו' וצ"ע.

שם שמן שהגרדי סך וכו' זה ע"ג גופה וכו' וצ"ע לפמ"ש התוי"ט ר"פ זה דבלאו לא גזרו א"כ אף דסיכה כשתי' אפי' נימא כהסוברים דהוא מה"ת מ"מ ליכא בי' אלא איסור עשה כדאית' לקמן פ"ב דמע"ש ה"א א"כ אמאי גזרו וצ"ל דכיון שחז"ל גזרו לענין ת"מ לאכילה גזרו גם לסיכה אבל מה שלעולם אין בו אלא איסור לאו ועשה כגון מע"ר לא גזרו בו על דמאי.

פרק ב הלכה א) במשנה אלו דברים מתעשרין דמאי בכל מקום בתוי"ט העיר דהא פירות שיצאו מא"י לח"ל פטורין ובמה"פ נדחק בזה ולק"מ דבנגמרו בא"י גם בח"ל חייבים כמ"ש המל"מ פ"א הכ"ב וע' בתנ"ח מצוה רפ"ד מ"ש בזה וע' לעיל פ"א ה"ג.

שם בגמ' אר"א ל"ש אלא הלוקח מן הגוי וכו' עתשו' ר"ב אשכנזי סי' א' ובהשמטה שבשו"ם י"ד הסייך לסי' א' מ"ש בזה.

שם ככלא סורקיא שהיא מסתפקת וכו' ע' לקמן פ"ג ה"ד.

שם גר שבא להתגייר וכו' מעמון ומואב הוא וכו' ע' בשו"ת יד אליהו סי' נ"א שהעיר לר"מ דחיים למיעוטא אמאי לא פריך בחולין י"א היאך מקבלים גרים ועי"ש תי' הש"ם דהתם בהא דר"מ איך אכיל בישרא ועוד דר"מ עצמו הי' בן גרים ע"ש וע' במנ"ח מצוה מ"א ועמ"ש במנ"ח מצוה תקס"ב ושו"ת שו"מ תניינא ח"א סי' י"ח וח"ד סי' ק"ד בענין זה. הרדנ"ל.

שם רבי ותבירו הלכה כרבי וכו' ואפילו רבי אבל ר"א בר"ש וכו' ר"ל אף שר"א הי' גדול מרבי בתורה כדאי' בב"מ פ"ד ב' מ"מ הלכה כרבי וע' בכ"מ פ"ג מביאב"ח הי"ב ורפ"ח מכסמ"ק ורפ"ה מבימ"ק שכ"כ מדעתו ולא הזכיר מדברי הירושלמי וכבר העיר בזה ביי"מ אות ה' סי' קע"ה.

(הלכה ב') מימיהן של בע"ב לא נמנעו להיות מתארחין וכו' א"ר יונה חברין אינן חשודין לא לאכול ולא להאכיל אר"י חברין חשודין לאכול וכו' ע' בשו"ת שו"מ תליתאה ח"ג סוס"י י"ח שביאר ד' הירושלמי עפמ"ש בע"ז ל"ט ב' ומלן אם נתארחו אצל בעה"ב מותרין וכו' וע"ש ברש"י ובתוס"א בית ד' שער ב' שפי' דחשודין למכור אבל אינן חשודין לאכול ולא להאכיל להמתארחת אצלם והרא"ה חולק דפי' חשודים לאכול ולא להאכיל וע' תשב"ץ ח"ג סי' פ"ג ובזה נחלקו הכא הנך אמוראי ע"ש וע"ע לקמן ה"ג ליה הדא פליגא על דר"י וכו' ודו"ק וע' לקמן פ"ג ה"א הדא דתימר במקום שנוהגין וכו' לאכול אינו חשודין כ"ש להאכיל וכו' ובפ"מ גרס אינן חשודין וזה תלוי ג"כ בפלוגתא הנ"ל ועמ"ש בחיבורי דע"ת סי' ב' סקכ"ה בזה.

הלכה ד (מפני התינוקות) דלא יבלון שבל בהגהותי על האו"ח ס' שמ"ג הנדפס בס' ארחות חיים תמהתי מזה ע"ד הסוברים דבדרבנן מותר לספות לקטן אפי' בידים וברשב"א יבמות מבואר דבדמאי ג"כ מותר וכעת הראוני בשו"מ מ"ת ח"ב סי' ב' שהעיר בזה ותי' דדמאי הוי ספק תורה וליתא כמ"ש.

(הלכה ה) תני ב"ד הוא שתהא ת"מ וכו' ע' בנין הרקח מ"ש ע"ד הכ"מ והביא דברי הירושלמי בזה.

פרק ג הלכה א במשנה מאכילין את העניים וכו' ע' פי' הר"מ ותוי"ט דהא דנקט מאכילין משום אם העני אורח בבית המאכיל מותר להאכילו אבל אם יש דמאי ביד העני אסור לאכלו וע' בכפ"ת לסוכה ל"ה ע"ב שהקשה ע"ז מהא דאתרוג של דמאי דב"ש מכשירין משום הואיל וא"ב מפקיר נכסי' והוי עני הרי גם כשיהי' עני אסור לאכלו וי"ל דהא דנקט מאכילין דלוקח מבית הע"ה י"ל דהוי קבוע כמש"ל רפ"א בשם הט"ג ואסור מה"ת ולא הותר לעני אלא היכי דאסור מדרבנן רק כשפירש כבר ממקומו אז מותר להעני לאכלו וצ"ע אך מסתימת לשון הנ"מ ורמב"ם נראה דגם בבית ע"ה הוי רק מדרבנן היינו משום דהא דגם בידוע לאחד הוי ניכר י"ל דהיינו בידוע התערובות והספק לאחד אבל הכא הע"ה יודע בבירור אם כבר תרם או לא ואין אצלו ספק אלא שהוא משקר ובכה"ג מיקרי קבוע שאינו ניכר וע' שפ"ל סי' ק"י סקי"ד ובחוו"ד סק"ו ובבני הסוכה פ"ט מאיסות ה"ו וע' באס"ז צ"מ פ"ח בשם רשב"א בהא דגזרו בדמאי והא הוי לקוח דפטור ותי' דלפעמים אוכל בבית הע"ה כאורח וזהו אינו לקוח וזהו דלא כהפ"י קידושין כו' ע"ב בתוס' ד"ה מעשה בר"ג וכו' ע"ש ותבין ועכ"פ מוכח דעיקר הגזירה של דמאי באוכל בבית ע"ה.

## הגהות רב עמרם הסידא ז"ל

אבד"ק מאדע חד מגאוני אונגארן שקיל וטרי עם בעל חת"ם סופר מנוחתו כבוד בעיה"ק צפת בין קבר האר"י ז"ל ובין קבר האלשיך הקדוש ז"ל.

בירושלמי דמאי פ"ב ר"א חיים למיעוטא וכו' ר' יוסי בעי מעתה גר שבא להתגייר אין מקבלין אותו אימר מעמון ומואב הוא וכו' נ"ב עיין תשו"ד אלי' סי' נ"א שהקשה מכאן דאמאי לא מקשה הגמ' בבלי חולין י"א ולר"מ דחיים למיעוטא האיך מקבלין גרים וע"ז נ"ם לשנויי היכי דלא אפשר שאני כדמשני התם דמה לא אפשר שייך בגרים אם לא נקבלינהו ולפי פשוטו י"ל דאפשר ולא אפשר הכונה שהדבר אפשרית בפעולה גם אם ניחוש למיעוט שאפשר להמתין עד שיגדלו לקיים מצות ייבום א"כ הפעולה נעשית אף בחששת המיעוט ע"י ברורו משא"כ כאן ומדרע"ק ור"ש במסכת מכות [דף ז'] אפשר לומר דדוקא בד"כ ס"ל הכי ועיין במס' סנהדרין אבל יותר נ"ל דר"מ ס"ל כרבן גמליאל במס' ידים פ"ד דעמון ומואב במקומן הם עיי"ש וה"ה דסומ"ל הכ"ם ירושלמי הכא גם אפ"ל דהא דאמרינן חיים למיעוטא ברובא דליתא קמן הכונה שאין אנו באים לדון על הרוב ולא שייך ביטול כמו בסריסים ואיילונית דלא בטלי ברובא אבל היכי שאנו באים לדון על הרוב והמיעוט כאחד דשייך בהו ביטול ברוב לר"מ נמי מבטל בטיל ברובא. אמנם בתו' חולין נראה בהדיא דלא ס"ל הכי עיי"ש

# תלמוד ירושלמי

## מסכת פאה

עם פירוש רבינו **שלמה בכר יוסף סיריליאו** ז"ל

ממגורשי ספרד

### נמצא בכ"י בעה"ק ירושלים תוב"ב

ויצא ראשונה לאור עם הערות בשם **מאיר נתיב**

מהג"מ **מאיר** (ד"ר) **לעהמאן** ז"ל

שומר משמרת הקודש לעדת ישראל בעיר **מגנצא**

בשנת **תרל"ה** לפ"ק

### ועתה יצא שנית לאור בדפוסנו בעז"ה

נלוה על הירושלמי.

# ווילנא

בדפוס והוצאת האלמנה והאחים ראם

בשנת שוכן ירושלים הללויה לפ"ק

# תלמוד ירושלמי

# מסכת פאה פרק ראשון אלו דברים

## על פי הנוסחאות המדויקות שבידרן וזיקקן על פי כתבי יד שונים רבינו שלמה בכר יוסף סיריליאו ז״ל.

אלו דברים שאין להן שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה: גמ׳ ר׳ בנימין בר לוי אמר. ר׳ יצחק ור׳ אמי הוון יתבין מקשיין למה לא תנינן תרומה עמהון. א״ר אמי מפני המחלוקת. א״ר יוסי אדם (אדם) עושה כל שדהו בכורים ואין אדם עושה כל שדהו תרומה. התיבון והרי פאה דאין אדם עושה כל שדהו פאה ותניתה. א״ר יוסי קצירת שבולת הראשונה דומה למירוח ועד שלא קצר שבולת הראשונה לא נתחייבה שדהו בפאה משקצר שבולת הראשונה נתחייבה שדהו בפאה ביקש לעשות כל שדהו פאה עושה. ברם הכא עד שלא נתמרח הכרי לא נתחייב כיריו בתרומה. משנתמרח הכרי נתחייב כיריו בתרומה בקש לעשות כל כיריו תרומה אינו עושה. דתנינן תמן האומר כל גרני תרומה וכל עסתי חלה לא אמר כלום עד שישייר מקצת. שבולת הראשונה מהו שתהא חייבת בפאה. איפשר לומר היא חייבה כל שדהו בפאה והיא חייבת בפאה. קצר שבולת הראשונה ונשרפה מהו שיהא צריך לקצור פעם שנייה. נשמיענה מן הדא דתניא קצר חצייה ומכר מה שקצר קצר חצייה והקדיש מה שקצר נותן מן המשייר על הכל והקדיש לא כשרוף הוא. () הדא אמרה קצר שבולת הראשונה ונשרפה אינו צריך לקצור פעם שנייה. כילה את שדהו את אמרת חורה פאה לעומרים. מהו שתחזור פאה לקצירת שבולת ראשונה א״ר יוסי נילף פאת עומרין מפאת קמה מה פאת קמה לא חורה פאה לקצירת שבולת הראשונה אף פאת עומרים לא תחזור פאה לקצירת שבולת הראשונה: הפאה והבכורים. אית תניי תני הפאה יש לה שיעור למטה ואין לה שיעור למעלה. בכורים וראיון אין להן שיעור לא למטה ולא למעלה ואית תניי תני פאה ובכורים וראיון אין להן שיעור לא למטה ולא למעלה. מה נפיק מן ביניהון והן חד מן ששים. מ״ד הפאה יש לה שיעור למטה ואין לה שיעור למעלה מה שנתן נתן וחזר והוסיף חייב במעשרות עד שישלים. ומ״ד הפאה ובכורים וראיון אין להן שיעור לא למעלה

### פירוש מהר״ש סיריליאו

אלו דברים שאין להן שיעור. בגמ׳ פליגי בהני ברייתות איכא מ״ד גבי פאה שאין לה שיעור לא למעלה ולא למטה ואיכא מ״ד אין לה שיעור למעלה דוקא אבל למטה יש לה שיעור. ונראה בעיני דמתני׳ דקתני דאין להן שיעור כ״ע מודו בה דאין להן שיעור לא למעלה ולא למטה קאמר. דהא ראיון דמתני׳ מוקי ליה ר׳ יוחנן דוקא בראיות פנים כלומר במצות עשה דיראה כל זכורך ברגלים דאילו לא נתראה אלא פעם אחת ולא אייתי קרבן קיים מצות עשה. ואילו נתראה נמי הרבה פעמים יש בידו מצוה דאין לה שיעור. אבל לא מיקרי א) לה בראיית קרבן ברגלים דמחייב לאיתויי קרבן מדמי חולין ואי מתחזי ולא מייתי קרבן עבר על לא תעשה דכתיב ולא יראו פני ריקם ואע״ג דקיים מצות עשה דהיא שיעור יש לה. שאם בא לקנות בהמה או עוף מחולין שבידו וממעות מעשר יש שיעור לדמי חולין דטופל דמי חייב להוציא מעה כסף עליה דבפחות מכן אין כאן מעה דתנן בפ״ק דחגיגה ב״ה או׳ הראיה [מעה] כסף דעולת ראיה בעיא מעה כסף של חולין דיש לה שיעור למטה והילכתא גמירי לה ב״ה הכי. ומשום הכי לא מצי ר׳ יוחנן לאיקומה אלא בראיית פנים זו היא סוגית הגמ׳ משמע דקים ליה לר׳ יוחנן דאין להן שיעור דתנן במתני׳ לא למעלה ולא למטה הוא דתנן דבתרווייהו הוה מצי לאוקומה ולימא דאין להן שיעור דמתני׳ למעלה הוא דתנן ועוד דר׳ אושעיה בפ״ק דחגיגה בגמ׳ דילן פליג אדר׳ יוחנן וסבר דראיית קרבן נמי אין לה שיעור לא למטה ולא למעלה ובדרבנן הוא דפליגי ב״ש וב״ה ולהכי מוקי מתני׳ בין בראיית פנים בין בראיית קרבן. ועוד דגמילות חסדים נמי מוקי לה הכא דהיינו בגופו אבל בממונו יש לו שיעור למעלה כדתנן בערכין מכל אשר לו ולא כל אשר לו. מכל הכי משמע דס״ל לבעלי הגמ׳ דמתני׳ דקתני דאין להן שיעור לא למעלה ולא למטה הוא דתנן. וכי פליגי דתנויי בגמ׳ גבי פאה לאו בפי׳ דמתני׳ פליגי דכלהו מודו בה דאין להן שיעור דקתני לא למעלה ולא למטה הוא אלא דמתני׳ מדאורייתא קתני והנה תנוי בתקנתא דרבנן הוא דפליגי וכן פי׳ רבינו שמשון ז״ל דלישנא דאין להן שיעור משמע דאין להן שיעור כלל: הפאה. התורה הזהירה כשיקצור אדם שדה של תבואה או קטנית שלא יקצור כל השדה אלא יניח לעניים מקצת קמה מחובר כדאיתא לקמן בפרק הפאה ניתנת ולקמן פליגי תנאי בפירקין היכן מניחה אי בסוף השדה דוקא או אפילו בתחלתה ובאמצעה ואשמועי׳ מתני׳ הכא שאם קנה שבולתא לעצמו והניח כל השדה כמות שהיא לשם פאה לעניים הויא פאה דאין לה שיעור למעלה וחל עליה שם [פאה] ופטורה מן המעשרות דכלהו מתנות עניים דקרקע פטירי מן המעשרות כדתנן בריש חלה. וכן אם קצר כל השדה לעצמו והניח באחרונה שבולת אחת לעניים הויא בלחוד קדשא משום פאה דאין לה שיעור למטה ופטורה מן המעשרות וכל הקצור כלו קמא מתחייב במעשרות: והבכורים. דאם קרא שם לכל שדהו דיהוי בכורים הוו בכורים וקדשי והייבין עליהן מיתה וחומש לכל דיניהן ותנן נמי התם עושה אדם כל שדהו בכורים וכן אם לא הפרים אלא אשכול אחד או שבולת א׳ לבכורים נמי מפטר מדאורייתא: והראיון. כבר פי׳ לעיל דפליגי ביה אי מתני׳ מיירי דוקא בראיית פנים. דהיינו במצות עשה דיראה כל זכורך אי נמי במצות לא יראו פני ריקם דהיינו בראיית קרבן: וגמילות חסדים. מפרש בגמ׳ דהיינו בגופו כגון לקבור מתים לשמח חתן וכלה אין לו שיעור בין למטה בין למעלה: ותלמוד תורה. אין לו שיעור למעלה כדכתיב דדיה ירווך בכל עת וכתיב והגית בו יומם ולילה. ולא למטה דאי בעי פטר נפשיה בק״ש שחרית וערבית קיים מצות ת״ת והכי איתא לעיל פ״ק דברכות ובפ״ק דנדרים ובמנחות פ׳ שתי הלחם: גמ׳ למה לא תני תרומה עמהון. בהדי הנך דמני במתני׳ דאין להן שיעור דהא לתרומה נמי אין לה שיעור לא למעלה ולא למטה דקיי״ל חטה אחת פוטרת כל הכרי למעלה נמי דתנן בפ״ק דחלה האומר כל גרני תרומה לא אמר כלום עד שישייר מקצת הא אם שייר מקצת שם תרומה עליה וקדושה ואסורה לזרים: מפני המחלוקת. פי׳ רבינו שמשון ז״ל כלומר שיש תרומות חלוקות זו מזו דהא איכא תרומת מעשר שיש לה שיעור ואי הוה תני תרומה סתם דאין לה שיעור הוה משמע דאפילו תרומת מעשר ואע״ג דהוה מצי למיתני תרומה גדולה בפי׳ כיון דלא מיתני ליה תרומה סתם לא תני לה ואין מחלוקת זה לשון פלוגתא דתנאי ודכוותיה בפ׳ שנים אוחזין מחלוקת כשבניהם אדוקים בתורף דלאו לשון פלוגתא היא דאחלוקה קאי כדפי׳ שם בקונטרס ע״כ. ואינו מספיק למה שכתב למה לא תני תרומה גדולה ונ״ל לפרש דתרומה גדולה הוא חלוקה מן השאר דפאה ובכורים אין להן שיעור מן התורה למטה ותרומה מן התורה לכתחילה יש לה שיעור בבינונית ובעין רעה כדתניא בתוס׳ דתרומות א״ר יוסי מנין לתרומה שהיא אחד מחמשים שנאמר תקח אחד אחוז מן החמשים ונתת לאלעזר הכהן תרומת ה׳ פי׳ דאחוז מיותר הוא אלא ה״ק אחד מחמשים שאתה לוקח כאן הוא האחוז במקום אחר והיינו תרומת ה׳. ומניין שאם תרם ועלה בידו א׳ מששים שאין צריך לתרום שנאמר וזאת התרומה אשר תרימו ששית האיפה מחומר החטים וגו׳ ע״כ פי׳ חומר הוא שלשים סאה והאיפה שלש סאין וששית של האיפה חצי סאה הוי וכשתוליא חצי סאה תרומה משלשים סאין הרי אחד מס׳ הרי לך דהנביא פי׳ א׳ מששים והתורה [אמרה] אחד מנ׳ ומסרו לנו חכמים פירושו שלדבר זו בבינונית וזו בעין רעה ואפילו תלחוק ותאמר דההוא דאורייתא אסמכתא היא דברי הנביא מפורשין הן וע״כ צ״ל שגמרא היתה כן ביד הנביאים והזקנים אותן שקדמו ליחזקאל עליהם השלום אלא דאתא יחזקאל ואסמכה אקרא דומיא דשאר מצות הכתובות ביחזקאל ופירשו בהן ואמרו דבר זה מתורת משה רבינו וכו׳ כדאיתא בזבחים ובמועד קטן דהא קיי״ל אלה המצות מלמד שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה ובההיא פרשתא נמי כתיב ממשקה ישראל ואשכחן בזבחים דסברי דמאוריתא היא דמכריז הנביא עליהן כה אמר השם והיינו כדאמרן וא״כ נקטינן דיש לה שיעור למטה מן התורה והרי היא חלוקה מן השאר והיא דאמר שמואל בפרק ראשית הגז חטה א׳ פוטרת כל הכרי מוכרחין אנו לפרש דהיא כשנתכוון לפטור שדהו דנפסדה [כריו] מעונה מיתה מדין טבל דהיינו דיעבד אבל לכתחלה שיעור יש לה דלא מצי פליג אההיא דיחזקאל ובפ׳ המפרים בס״ד יתבארו דברים הללו. ועוד נראה לפרש דמפני המחלוקת הוא כדמפרש ואזיל ר׳ יוסי דלא דמי תרומה לבכורים ולפאה שהיא חלוקה מחברותיה: אדם עושה כל שדהו בכורים. משנה היא בפ׳ התרומה והביכורים וילפינן לה מקרא התם מדכתיב ביחזקאל וראשית כל ביכורי כל אבל גבי תרומה אין אדם עושה כל שדהו תרומה דבעינן ראשית שיהו שיריה ניכרין ולא אשכחן גבה רבוייה כדכתיב קרא גבי בכורים ומשום דלא דמי למעלה דביכורים לא תני לה: הרי פאה דאין אדם עושה כל שדהו פאה. דהכי תניא בתוספתא העושה כל שדהו פאה אינה פאה דבקצירה תלא רחמנא: ותניתה. ושנה אותה במשנתנו: קצירת שבולת ראשונה דומה למירוחו. דלא חלה מצות פאה עד שיתחיל לקצור ואפילו בשיבולת ראשונה אבל משקצר אם בא לעשות כל שדהו פאה עושה והא דתניא פ״ק דנדרים מניין שאם רוצה לעשות כל שדהו פאה עושה ת״ל פאת שדך פי׳ דהוי כאלו כתיב לא תכלה פאה ולא תכלה שדך התם אחר קצירת שיבולת ראשונה מיירי. אבל גבי תרומה אפילו משנתמרח דחל ביה שם תרומה בההיא שעתא דטבל הוא אם בא לעשור כל כיריו תרומה לא מצי עביד ולא חייל כדמפרש ואזיל: שבולת הראשונה מהו שתהא חייבת בפאה. כגון אם נשרף שאר הקמה או הגדים ולא נשתייר אלא אותה שבולת ראשונה שקצר: היא חייבה כל שדהו וכו׳. כדפרישית דהיא גורמת כל החיוב על השדה וחלק החיוב הוא שנשרף ופשיטא דהיא פטורה: מהו שיהא צריך לקצור פעם שנייה. כשבקש לקרות שם פאה על כל הקמה מי אמרינן כיון דראשונה גורמת על השדה חיובא כיון דנשרפה אזלה לה וכאלו לא קצר או דילמא הא קצר ונחית חיובא: קצר חצייה וכו׳. תוספתא היא בפ״ק דמכילתין: והקדיש לאו כשרוף הוא. דאין לו בו כלום ופטור מן המעשרות שחלין לאחר שהוקדש כדאיתא במכילתין בפירקין ואפילו הכי נותן מן המשוייר על הכל ולא אמרינן צריך לקצור מעט ולהניח פאה כנגד השאר אלמא דאין צריך לקצור פעם שנייה וטעמא דאילו הקדיש הקמה קודם שהתחיל לקצור פטור מן הפאה כדאיתא במכילתין דקצירך ולא של הקדש והשתא כיון דקצר שבולת ראשונה ואח״כ הקדיש בשעתא דקצר חלה מצות פאה בכל הקמה מיד ואע״ג דהדר אקדשה תו לא פקע והכא נמי כיון דקצר שבולת הראשונה חלה ואף על גב דנשרפה תו לא פקע: () את אמרת ב) חורה פאה לעומרים. כדתניא בתוספתא ומייתי לה בפרק הגוזל קמא מצות פאה להפרים מן הקמה לא הפרים מן הקמה מפרים מן העומרים לא הפרים מן העומרים מפרים מן הכרי עד שלא מירחו משמירחו מעשר ונותן לו ע״כ. ופי׳ רש״י ז״ל מירחו מחליק את הכרי ברחת ומירוח הוי גמר מלאכה למעשר. ז הילכך מעשר כל מעשרותיו תחלה ואח״כ נותן לו פאה כדי שלא יפסיד העני שאלו היה נותנו קודם מירוח אע״פ שהעני מגרף לקט שכחה ופאה הרבה ועשה מהן כרי פטור מן המעשר שהרי הם הפקר אבל משנתמרח ביד בעל הבית נחתי עלייהו מעשרות וצריך לעשר ע״כ: מהו שתחזור פאה לקצירת שבולת הראשונה. כיון דחוזרת הפאה למה שקצר ולא אמרו דחלה אהך שבולת אחרונה דקצר לבסוף א״כ אכולהו שבלים קיימא ומעריס שפיס אפי׳ בהדי שבולת ראשונה: לא חורה פאה לקצירת שבולת הראשונה. כדלעיל דאם נשרף הגדים לא חיילא אשבולת ראשונה דהיא גורמת החיוב על השדה ומקום החיוב הוא דנשרף אף פאת עומרים שחלה עליהן מטעם קצירת הראשונה אינה חוזרת לראשונה: אית תנאי תני וכו׳. חכם ששונה שמועות או ברייתות ששמע מרבו וסודרן לפניו כדי שלא ישכחם קרוי תנא וקתני תנא קמי דפלוני: הפאה יש לה שיעור למטה. דאין פוחתין לה מששים כדתנן לקמן: ואין לה שיעור למעלה. כדלעיל דכיון דקצר שבולת הראשונה אי בעי מצי עושה כל שדהו פאה ויפטר השדה מן המעשרות: מה נפיק מן ביניהון והן חד מן ששים. כיון דשנינו דאין פוחתין לפאה מששים א״כ אפילו למ״ד דאין לה שיעור למטה מודי אמתני׳ ואם כן במאי פליגי: מה שנתן נתן. כיון שנתן פחות מכשיעור ויש לה שיעור למטה מה שנתן הוא נתון למנין דאין יכול לחזור בו ולזכות בו אע״ג דחייב במעשר ואם נמי חזר והוסיף חייב במעשרות דאע״ג דפאה ולקט ושכחה פטורין מן המעשרות כדתנן במסכת חלה והכא בין מה שנתן ראשונה ובין מה שהוסיף חייב במעשרות דאין עליו תורת פאה לעולם עד שישלים לששים ומכי השלים מיהו פטור דהא קיים השתא תקנתא דרבנן ולמ״ד (ותפסה) ג) אין לה שיעור למטה מה שנתן מיד פטור ומה שהוסיף על ששים וכ״ש מששים ואילך חייב דהא בקמא קא חייל שמא דפאה וכן פי׳ רבינו שמשון ז״ל. והקשה הרא״ש ז״ל כיון דמן התורה אין לה שיעור כדפרישית לעיל ופטור מן המעשרות מה שנתן היכי מחייבי ליה רבנן במעשר דאתי להפרושי ממנו על מקום אחר דמחייב מדאורייתא ומפרים מן הפטור על החיוב ותורץ הרב ז״ל. דדילמא לעשות סייג לתקנת עניים ביטלו השם זו ואמרו דאין עליו תורת פאה כלל אף לפטור המעשרות עד שישלים השיעור כדי שיהא נראה בעיניו כאילו לא נתן כלל ויחזור

א) תיבה זו בין השיטין ובלתי ברורה ואולי צ״ל מיירי ב) בגמרא בכ״י את אמר. ג) ותפסה בר״ש ליתא ואי׳ לא מובן (המעתיק).

*) בראש כל עמוד יצויין גם העמוד של ירושלמי שלנו שבו נמצא אותו הענין. ובמקום התחלת העמוד מירושלמי שלנו יוצג סימן | כזה. ()

למעלה ולא למטה מה שנתן כבר נפטר חזר והוסיף חייב במעשרות: רבי ברכיה בעי ולמה לא תנינן עפר סוטה. ולמה לא תנינן אפר פרה. ולמה לא תנינן רוק יבמה, ולמה לא תנינן דם צפור של מצורע. אמר לון ר' יוסי לא אתינן מתני' אלא דברים שהוא מוסיף עליהן ויש בעשייתן מצוה אלו אע"פ שהוא מוסיף עליהם()אין בעשייתן מצות: והראיון: מתני' בראיית פנים אבל בראיות קרבן יש לה שיעור ואתיא כיי דא"ר יוחנן מעה כסף שתי כסף דבר תורה. תני ר' יוסי קומי ר' יוחנן ראייה כל שהיא חכמים הן שאמרו מעה כסף שתי כסף. א"ל ויש כן זו. א"ר יונה וכל השעורין לא חכמים שנתנו כזית מן המת וכזית מן הנבלה וכעדשה מן השרץ לא אתייא מישאול אלא בהדא דתני ר' אושעיא לא יראו פני ריקם אפי' כל שהוא חכמים הם שאמרו מעה כסף שתי כסף. וקשיא מן דו סמך לה לדבר תורה הוא אמר חכמים הם שאמרו מעה כסף שתי כסף. א"ר יוסי בר בון ר' יוחנן כדעתיה ור' הושעיא כדעתיה. ר' יוחנן כדעתיה דר' יוחנן דו אמר כל השיעורין הלכה למשה מסיני הן הוא דו אמר מעה כסף שתי כסף דבר תורה. ר' אושעיא כדעתיה דר' אושעיא דו אמר האוכל איסור בזמן הזה צריך שירשום עליו את השיעורין שמא יעמוד ב"ד אחר וישנה עליו את השיעורין. ויהא יודע מאי זו שיעור אכל. הוא דו אמר ראייה כל שהיא חכמים הם שאמרו מעה כסף שתי כסף. אמרין הדר ביה ר' יוחנן מן הדא. ר' יונה ור' יוסי תרווייהו אמרי לא הדר ביה. ועוד מן הדא דא"ר לא בשם ר' אמי איתפלגון חזקיה ור' יוחנן חזקיה אמר אדם חולק חובתו לשתי בהמות ור' יוחנן אמר אין אדם חולק חובתו לשתי בהמות אלא צריך שיהא בידו שתי כסף לכל אחת ואחת אמר ר"ש בן לקיש בשם חזקיה אדם טופל בהמות לבהמה ואין אדם טופל מעות למעות. ור' יוחנן אמר אדם טופל מעות למעות () ואין אדם טופל בהמות לבהמה היך עבידא היו לפניו עשר בהמות והקריב חמש ביו"ט הראשון השאר מהו שידחו ליו"ט האחרון. ר' קריצפא אמר איתפלגון ר' יוחנן וריש לקיש חד אמר דוחה. וחרינא אמר אינו

דוחה ולא ידעין מאן אמר דא ומאן אמר דא. וא"ר זעירא נפרש מיליהון דרבנין מן מיליהון דר' יוחנן דאמר אדם טופל מעות למעות ואין אדם טופל בהמה לבהמה הוא דו אמר דוחה. וריש לקיש דאמר אדם טופל בהמה לבהמה ואין אדם טופל מעות למעות הוא דו אמר אינו דוחה אמר ר' שמעון בר ווא בשם ר' יוחנן ואמר לעולם הוא מוסיף והולך ודוחה עד שיאמר אין בדעתי להוסיף: וגמילות חסדים: הדא דתימר בגופו אבל בממונו יש לו שיעור ואתיא כיי דא"ר שמעון בן לקיש בשם ר' יוסי בר חנינא באושא נמנו שיהא אדם מפריש עד חומש מנכסיו למצות. עד היכן. ר' גמליאל בר איניא ורבי אבא בר כהנא חד אמר עד כדי תרומה ותרומת מעשר וחרינא אמר כבד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך כמראשית כל תבואתך. ר' גמליאל בר איניא בעא קומי ר' מונא כה חומש בכל שנה ושנה. לחמש שנים הוא מפסיד כולא. א"ל בתחילה לקרן. מכאן ואילך לשכר. רב הונא אמר למצות עד שליש. מה לכל המצות עד שליש. או למצוה אחת. הוו סברי מימר לכל המצות עד שליש. ר' אבון אמר ואפילו למצוה אחת. רב חביבא אמר בשם רבנין דתמן מהו שליש לדמים. היך עבידא לקח אדם מצוה וראה אחרת נאה הימנה עד כמה מטריחין עליו עד שליש. תנא דבי ר' ישמעאל זה אלי ואנוהו וכי אפשר לו לאדם לנוות את בוראו אלא אתנאה לפניו במצות בלולב נאה סוכה נאה שופר נאה ציצית נאה תפילין נאים. () אבא שאול אומר אתדמה לו מה הוא רחום וחנון אף אתה תהא רחום וחנון. הני מעשה בר' ישבב שעמד וחלק כל נכסיו לעניים שלח לו ר"ג והלא אמרו חומש מנכסיו למצות. ור"ג לאו קודם לאושא הוה. ר' יוסי בר בון בשם ר' לוי כך היתה הלכה בידם ושכחוה ועמדו השניים והסכימו על דעת הראשונים ללמדך שכל דבר שב"ד נותנין נפשם עליו סוף הוא מתקיים כמו שנאמר למשה בסיני ואתיא כיי דא"ר מנא כי לא דבר רק הוא מכם ואם רק הוא מכם למה שאין אתם יגעין בו. ר' תנחומא בשם רב הונא ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה

עשה

## פירוש מהר"ש סיריליאו

ויחזור ויפליס ע"כ: עפר סוטה. שנותן עפר מקרקע המקדש במים שמשקה אותה כדתנן התם שנוטל אותה טבלא שהטבעת קבועה בה וכו'. ואין להן שיעור דאע"ג דאמרינן פרק שני דסוטה דצריכין שיראו כיון דנראה כל דהו סגי: אפר פרה. במי חטאת לא בעי אלא דיראה כל דהו: ויש בעשייתן מצוה. דהא בפאה ובביכורים איכא מצוה דמרבה בגמילות חסדים הוא לעני ולכהן: וראיון. נמי כבוד המקום איכא דמקביל פני יוצרו מה שאין כן גבי הנך: מתני' בראיית פנים וכו'. מתני' דקתני דראיון אין לו שיעור ומשמע לא למעלה ולא למטה היינו ראיית פנים דאמר קרא יראה כל זכורך דבההוא הוא דאמרינן אם לא נתראה בעזרה ברגל אלא פעם אחת קיים מצות עשה וכן אם נתראה נמי הרבה פעמים יש בידו מצוה: אבל בראיית קרבן. דמיחייב להביא בשעת ראייתו קרבן דאמר קרא לא יראו פני ריקם וי"ל דכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין ויש לו שיעור למטה והיינו כדתנן בפ"ק דחגיגה וב"ה אומרים בראייה מעה כסף והחגיגה שתי כסף דעולת ראייה במעה כסף של חולין סגיא אבל שלמי חגיגה דאכילתן להדיוט שתי מעות כסף דחולין בעינן: ואתיא כיי דא"ר יוחנן וכו'. ואתיא הך סוגיא כי הא דא"ר יוחנן בפ"ק דחגיגה ירוש' מעה כסף ושתי כסף שנחלקו בהן ב"ש וב"ה מדאורייתא הוא דפליגי מר סבר הכי גמירי ומר סבר הכי גמירי דאלו כר' אושעיא מצי לאוקמי מתני' נמי אף בראיית קרבן דאין לו שיעור לא למעלה ולא למטה ורבנן הוא דתקון מעה כסף ושתי כסף ור' אושעיא טפיה הכי נמי מוקים לה התם בפ"ק דחגיגה: דבר תורה ור' יוחנן לטעמיה. דאמר פ"ק דעירובין ופ"ק דסוכה שיעורין הל"מ: ראייה כל שהוא. קרבן ראיה: א"ל ויש כן. זו א"ל ר' יוחנן לר' יוסי ויש כן בעלמא כעין זו שאמרת דהא אין לך שיעורים על מצוה דאורייתא אלא מהלכה למשה מסיני: לא חכמים הם שנתנו כזית מן המת וכזית מן הנבלה. ר' יונה מקשי אדר' יוחנן דמאי קא מתמה ר' יוחנן על הך ברייתא דתני ר' יוסי: חכמים הם שאמרו. השיעורין והלא ר' הושעיא מסדר ברייתות הוא ור' אושעיא אית [ליה] (לקמן) דכל השיעורין חכמי ישראל ונביאים [אמרו] במתני' דכלים תנן כזית שאמרו לא גדול ולא קטן אלא בינוני כעדשה שאמרו וכו' ומשמע דאיכא שיעורים דלהוי כזית בינוני וה"נ תנן גבי כגרוגרת וכולי אפשר לפרשה דמפי השמועה אמרו ובברייתא דתני ר' יוסי איכא נמי לפרושי חכמים מפי השמועה שיערו: לא אתיא מישאל אלא בהדא וכו'. לא שייכא שאלתיה דר' יוחנן מפי השמועה אלא בהדא דתני ר' אושעיא לא יראו פני ריקם אפילו כל שהוא ואפילו פרוטה דבריקם תלה רחמנא ועלה מקשי ר' יוחנן מן דו סמך וכו' כלומר אטו משום דר' אושעיא יסמוך עצמו על המקרא דמשמע מיניה דראיית קרבן אין לו שיעור למטה יש לו כח לומר דחכמים נתנו בו שיעור ככל תקנות של דבריהם אם אין לו קבלה על זה אלא מן הסברא אין שומעין לו: ר' יוחנן כדעתיה. ר' יוחנן דס"ל בעלמא דכוס שיעור על מצוה לא שיעור אותו שום ב"ד אלא כולן דבר תורה כדעתיה וכו' דר' יוחנן אמר כל השיעורין הלכה למשה מסיני כפ"ק דעירובין ובפ"ק דסוכה אית ליה הכי: צריך שירשום עליו את השיעורין שאכל. ר' אלעזר ס"ל הכי פ' יום הכיפורים ואמר האוכל חלב בזמן הזה צריך שיכתוב שיעור שאכל שמא יבא ב"ד וירבה בשיעורין וכדמפרש התם דדילמא יבא ב"ד ויאמר דלא מיחייב בקרבן עד דאיכא כזית גדול הלכך אל יכתוב מתחייבני חטאת אלא יכתוב כזית בינוני אכלתי שמא יבא ב"ד אחר ויפטרנו מקרבן: אמרין חזר בו ר' יוחנן מן הדא. משום דר' אושעיא רביה הוא וקבל דברי רבו והכי משמע נמי בגמרא דילן בפ"ק דחגיגה דא"ר יוחנן כסבורים אנו לומר דראיון יש לו שיעור למטה עד שבא ר' אושעיא ברבי ולימד וכו' משמע דמשבא ר' אושעיא אין אנו אומרין כלום: לא הדר ביה, וכי אמר כסבורין מפני ענוותנותו אמר כן כנגד ר' אושעיא רבו והכי אשכחן ליה בפרק ב' דגיטין דאמר וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה: אדם חולק חובתו לשתי בהמות. שתי כסף דמיחייב מן החולין משלו להוציא על חגיגתו מצי זבין שתי בהמות לשלמי חגיגה וכל חדא מפיק בה מעה כסף חולין וסגי והשאר ממעות מעשר שני דס"ל כר' אושעיא דאין לו שיעור ובבהמה ראשונה נפיק דמפני הכבוד הוא דתקון ור' יוחנן פליג עליה דאזיל לטעמיה דלעיל ופחות משיעורא בטיל ליה לגבי מעות מעשר וכלהו חשיבי מעות מעשר ולא נפיק וכיון דאשכחן דפליג ר' יוחנן על חזקיה שהוא בנו של ר' חייא ור' חייא הוא חבריה דרבי אושעיא. ואפילו בהדי ר"ל נמי אשכחן ליה דפליג פ[ל]יה אלמא לא הדר ביה: שתי כסף לכל אחד ואחד. שתי כסף של חולין לכל אחד ואחד והשאר ממעות מעשר: אדם טופל בהמות לבהמה. בפ"ק דחגיגה בירושלמי נפקא לן מקראי דטופלין מעות חולין בהדי מעות מעשר בשלמי חגיגה ונפיק והכי איתא התם ומניין שהוא טופל למעשר א"ר יוסי בר חנינא נאמר כאן מסת ונאמר להלן כי לא תוכל שאתו מה שאתו האמור להלן מעשר אף כאן מעשר. א"ר אלעזר נאמר כאן שמחה ונאמר להלן שמחה מה שמחה האמורה להלן מעשר אף כאן מעשר. טופל לשון חבור כלומר דאע"ג דקיי"ל דדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין הכא מצי לטפל מעות מעשר שני בהדי מעות חולין ונפיק בהתא פליגי ר' חזקיה ור' יוחנן כדמפרש לקמן היכא דאפריש התם עשר בהמות לשלמי חגיגה ולא פירש דכלהו בעי לאקרובינהו ביום טוב ראשון והוה ליה שהות לאקרובינהו בראשון והוו ליה אוכלין ולא אקריבינהו וקאמר ריש לקיש מטעמיה דחזקיה אדם טופל בהמה לבהמה דס"ל דשפיר ספי יציאת ידי חובתו מן החולין כשמביא בהמה שלימה מן החולין ובהמות אחרות ממעות מ"ש

וכיון דדרך לטפול בהמה לבהמה ובהדי בהמות דראשון שייכא אי מקריב להו בראשון אין ואי לא לא דדמו לנדרים ונדבות ולא דחו יו"ט האחרון ור' יוחנן סבר דאדרבה דדרך הוא לטפול מעות למעות שחולין יהו מעורבין עם כל אכילותיו הלכך כשים מעות חולין עם מעות מ"ש בכל בהמה ובהמה אע"ג דלא אקריב להו בראשון מצי לאקרובינהו באחרון דהא כי אקריב להו בראשון נמי לא שייכא בהדי קמייתא דאין טופלין בהמה לבהמה וכל חדא וחדא באנפי נפשה קיימא דמעות למעות הוא דטופלין והיכי עבידא. כלומר מאי בינייהו דכיון דכלהו מודו דטופלין מה לי הכי ומה לי הכי ובמאי פליגי. ומפרש דבהכי פליגי: היו לפניו עשר בהמות לשלמי חגיגה. לחזקיה קנה אחת או שתים משני שתי מעות כסף חולין והשאר כולן ממעות מ"ש ולר' יוחנן נתן בדמי כל אחד ואחד שתי מעות כסף חולין והשאר טפלה דמ"ש והותיר שלא הקריב אלא חמש ביו"ט ראשון והיו לו שהות להקריבן ו[לא]: מהו שידחו ליו"ט האחרון. מי אמרו שואיל והללו תחלת הפרשתו לחגיגה היתה. מותר להקריבן ביום טוב האחרון ולא מיחזי כנדרים ונדבות או דילמא מיחזי ואסור בהא הוא דפליגי ר' יוחנן וחזקיה דלחזקיה לא ידחו ולר' יוחנן ידחו: ר' קריצפא אמר וכו'. בא לומר דבהדיא קבל מרבו דפליגי בהכי אלא דלא מתפרש כל חד בסברא דיליה אלא כך קבל חד אמר דוחה אותם ליו"ט האחרון ור' זעירא קא מסיים מילתייהו כדמפרש ואזיל: ר' יוחנן דוא אמר אדם טופל מעות למעות. קאמר דוחה כדפרישנא לעיל דהא אי קרבי בראשון נמי לאו משום דשייכא אהדדי בהדי קמייתא הוא דהרי דאין טופלין בהמה עם בהמה אלא דוקא טופלין מעות למעות ושמה עליהן וכיון דמעות חולין איכא בכולהו ואי בעי מצי לחוויינהו ושלמי חגיגה מיקרו: וריש לקיש דו אמר אדם טופל בהמה לבהמה דוקא. הילכך אי קרבי בראשון שפיר דמחזי טפלה אבל אי עבר יו"ט ראשון בטיל לה טפלה ומחזו כנדרים ונדבות ולא ידחו ליו"ט האחרון: ר"ש בר ווא בש"ר יוחנן וכו', כלומר איתמר נמי כר' זעירא דר' יוחנן הוא דס"ל דדחי ליום טוב האחרון דא"ר שמעון וכו' משום ר' יוחנן לעולם מוסיף והולך ודוחה אותם ליו"ט האחרון דטפלות לחגיגת של יו"ט הראשון נינהו עד שיאמר אין בדעתי להוסיף עוד. כן נ"ל פי' שמועה זו. ואית דפריסית לה בשתם דהא אמרינן לה בסיפא דשמעתין עד שיאמר אין בדעתי להוסיף משמע דמיירי דלא פי' כמה בהמות רוצה לחגיגת יו"ט הראשון אלא בדעתו הדבר תלוי. ויש דפריסית לה בדאיכא שהות פליגי משום דאשכחן בגמ' דילן דריש לקיש ור' יוחנן אסר ולא דחו יו"ט ומתמהים עלה היכי דמי אי נימא דליכא שהות לומר האי דלא אקרבינהו דליכא שהות ביום ומדמתמהינן הכי ש"מ דליכא מאן דאסר והכי נמי מתמהי' גבי אי לית ליה אוכלין כדאיתא התם אלא שקשה לי דהתם מסקינן דר' יוחנן מודו דאסר אי אית ליה שהות ואית ליה אוכלים ובהתם שלו פי' והכא שרי לה ר' יוחנן ואפשר שמא חזר בו ר' יוחנן וסבר דאפילו אית מעות חולין בכל חדא וחדא כיון שלא גמר היום ולא רצה להפריש יותר שיורי שיירינהו ולא דחי יו"ט:

ולענין הלכה גבי מעה כסף ושתי כסף פסק הרמב"ם כרבי אושעיא דהא רבו דרבי יוחנן הוא וגבי פלוגתא דחזקיה ור' יוחנן נקטינן כחזקיה דרביה דר' יוחנן הוא ובדאיכא שהות ולא אקרביה אין דוחה כתלמודא דידן וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפרק שני דהלכות חגיגה וחולק חובתו לשתי בהמות. והא דפריסית דשריא לטפול דוקא גבי שלמי חגיגה דנאכלין דאילו גבי עולת ראייה לא שריא אלא מן החולין לחוד דמעות מ"ש אין נתנין אלא לאכילה. ובספרי ממעטינן עולה בפ' מ"ש בנ"ם כדאיתא התם: בגופו. כגון ניחום אבלים וללות את המת או לחופת חתנים: בממונו. כגון לצדקה ופדיון שבויים: באושא נמנו. כשגלתה סנהדרין ובאו לאושא דסיימו אחר מות ר"ג דיבנה כדאמר בפרק בתרא דר"ה שם תקנו תקנות: שיהא אדם מפריש עד חומש. כלומר עד חומש יכול לבזבז נכסיו אבל לא יפריש יותר ויבזבז יותר והכי איתא בפ' נערה דכתובות: עד היכן. כלומר האי שיעורא דחומש דאמרן הוא שלא יותר אלא עד כאן ולא יותר אבל השיעור הנאה שיעור לו האדם עד היכן: כמראשית כל תבואתך. קסבר דבכל הפרשות התבואה משערינן אותן שקרויות ראשית דהיינו בכורים ותרומה ותרומת מעשר דהכי מקרי ראשית והוו להו ד' ממאה ושוד. ואידך סבר דבבכורים לא משערינן דאין נוהגין אלא בז' המינין וקרא קאמר מראשית כל תבואתך ראשית הנוהג בכל התבואות. ותבואה קרויה כל ה' מיני דגן כדתנן בפ' הנודר מן הירק: לכל המצות עד שליש. סבר ממונו או דילמא שליש לדמים הוא דקאמר ואפילו למצוה אחת: עד כמה מטריחין עליו עד שליש. דמיה יותר לנאות המצוה כגון מצא אדם אתרוג בן ד' דינרין ומצא אחר נאה הימנו יפזר עד שש וכדלקמן ובפ"ק דבבא קמא איבעיא לן אי שליש מלבר או מלגאו ונקטינן לחומרא: אתדמה לו. שיהו כאין מדותיו בעיני ה' לאחוז בהן: מה הוא חנון וכו'. ורש"י ז"ל פי' ולשון ואנוהו אני והוא אעשה עצמי כמותו וידבק בדרכיו: ור"ג דיבנה לאו קודם לאושא הוה. ור"ג מלך ביבנה בפ"ב דר"ה ורשב"ג בנו מלך באושא כדמשמע בפרק בתרא דר"ה ובסדר הקבלה כתוב דרבי א) מלך אחר מות ר"ג תקנתא דאל יבזבז אלא עד חומש באושא הווה וסיפי אמר ר"ג והלא אמרו והא לא אמרו עדיין. ובגמ' דילן איתא בפרק נערה ולא קאמר אלא שלא הניחו לו חבריו ומנו ר' עקיבא: ומפני כך היתה הולכה בידם וכו': ר' תנחומא אמר ובצלאל. אגב דאייתי לעיל עמדו שנים והסכימו על דעת ראשונים

פייסי

א) תיבה זו אינה ברורה בכ"י. (המעתיק)

עשה את כל אשר צוה אותו משה אין כתיב כאן א״א את כל אשר צוה ה׳ את משה אפילו דברים שלא שמע מפי רבו הסכימה דעתו כמו שנאמר למשה בסיני ר׳ יוחנן בשם ר׳ בנייה כאשר צוה ה׳ את משה עבדו כן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע לא הסיר דבר מכל אשר צוה אותו משה אין כתיב כאן אלא אשר צוה ה׳ את משה אפילו דברים שלא שמע מפי רבו הסכימה דעתו כמו שנאמר לו למשה מסיני. ר׳ יוחנן בשם ר׳ בנייה ור׳ חונה בשם ר׳ תורת אמת היתה בפיהו דברים ששמע מפי רבו ועולה לא נמצא בשפתיו אפילו דברים שלא שמע מפי רבו. ורבנין אמרין כי ה׳ יהיה בכסלך אפילו דברים שאתה כסיל בהם. ושמר רגלך מלכד ר׳ דוסא אמר מן ההורייה. רבנין אמרי מן העברה ר׳ לוי אמר מן המזיקין. א״ר אבא אם נתת מכיסך צדקה הקב״ה משמרך מן הפיסין ומן הזימיות ומן הגולגליות ומן הארנוניות. תני מונבז המלך עמד ובזבז את כל נכסיו לעניים שלחו לו קרוביו ואמרו לו אבותיך הוסיפו על שלהן ועל של אבותיהן ואתה בוזבז את שלך ואת של אבותיך אמר להן אבותי גנזו בארץ ואני גנזתי בשמים שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים וגו׳. אבותי גנזו אוצרות שאין עושין פירות ואני גנזתי אוצרות שעושין פירות שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם וגו׳ אבותי גנזו במקום שהיד שולטת בו. ואני גנזתי במקום שאין היד שולטת בו שנאמר צדק ומשפט מכון כסאך. אבותי גנזו ממון ואני גנזתי נפשות שנאמר ולוקח נפשות חכם. אבותי גנזו לאחרים ואני גנזתי לעצמי שנאמר ולך תהיה צדקה. אבותי גנזו לעולם הזה ואני גנזתי לעולם הבא שנאמר וצדקה תציל ממות. ולא מית. אלא שלא ימות מיתה שלעתיד לבוא. צדקה וגמילות חסדים שקולות כנגד כל מצותיה של תורה אלא שהצדקה נוהגת בחיים וגמילות חסדים נוהגת בחיים ובמתים. הצדקה נוהגת בעניים וגמילות חסדים נוהגת בעניים ובעשירים. צדקה נוהגת בממונו של אדם וגמילות חסדים נוהגת בין בממונו בין בגופו. ר׳ יוחנן בר מריא בשם ר׳ יוחנן אין אנו יודעין אי זה מהן רביב או צדקה או גמילות חסדים כשהוא אומר וחסד ה׳ מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים הדא אמרה שגמילות חסדים חביבה יותר מן הצדקה: ותלמוד תורה: תני שאלו את ר׳ יהושע מהו שילמד אדם את בנו יונית אמר להן ילמדנו בשעה שאינו לא יום ולא לילה משום דכתיב והגית בו יומם ולילה והתני ר׳ ישמעאל ובחרת בחיים זו אומנות. רבא א) בריה דר׳ חייא בר אבא ור׳ חייא בר אבא בשם ר׳ יוחנן מפני המסורות. ר׳ אבהו בשם רבי יוחנן מותר לו לאדם ללמד את בתו יונית מפני שהוא תכשיט לה. שמע שמעון בר ווא ואמר בגין דו בעא מלפא בנתיה הוא תלי לה בדר׳ יוחנן יבא עלי אם שמעתיה מר׳ יוחנן:

**מתני׳** אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ובין איש לאשתו ותלמוד תורה כנגד כולן: **גמ׳** כיבוד אב ואם. רבי אבהו בשם ר׳ יוחנן שאלו את ר׳ אליעזר עד היכן הוא כיבוד אב ואם. אמר להן ולי אתם שואלין לכו ושאלו את דמה בן נתינה. דמה בן נתינה ראש פטר בולי היה פעם אחת היתה אמו מסטרתו לפני כל בולי שלו ונפל קורדיקון מידה והושיטו לה שלא תצטער. א״ר חזקיה גוי אשקלוני היה וראש פטר בולי היה ואבן שישב עליה אביו לא ישב עליה מימיו וכיון שמת אביו עשה איתה יראה שלו. תני פעם אחת אבדה ישפה של בנימין אמרו מאן אית ליה טבא דכוותה אמרו אית לדמה בן נתינה אזלו לגביה ופסקו עמיה במאה דינר סליק בעי מייתי להו ואשכח אבוה דמיך. ואית דאמרין מפתחא דתיבותא הוה יהיב גוי אצבעתיה דאבוי. ואית דאמרין רגליה דאבוי הוות פשיטא על תיבותא נחת לגבון ואמר לון לא יכלית מייתותא לכון. אמרין דילמא דו בעי פריטין טובן. אסקוניה למאתן אסקוניה לאלף כיון דאיתער אבוי מן שינתיה סליק ואייתיתה לון. בעון מיתן ליה כדפסקי ליה אחרייא ולא קביל עילוי אמר מה אנא מזבין לכו איקרא דאבא בפריטין איני נהנה מכבוד אבא כלום. מה פרע לו הקב״ה שכר אמר רבי יוסי בר בון אותו הלילה ילדה לו פרתו פרה אדומה ושקלו לו כל ישראל משקלה זהב ונטלוה. אמר ר׳ שבתי () כתיב ומשפט ורוב צדקה לא יענה אין הקב״ה משהא מתן שכרן של עושי מצות בגויים. אמו של ר׳ טרפון ירדה לטייל בתוך הצרה בשבת הלך ר׳ טרפון והניח שתי ידיו תחת פרסותיה והיתה מהלכת עליהן עד שהגיעה למטתה. פעם אחת חלה ונכנסו חכמים לבקרו אמרה להן התפללו על טרפון בני שהוא נוהג בי כבוד יותר מראי אמרו לה מה עביד ליך ותניית להון עובדא אמרו לה אפילו עושה כן וכן אלף פעמים עדיין לחצי כבוד לא הגיע. אמו של ר׳ ישמעאל באת וקבלה עליו לרבותינו אמרה להן גערו בישמעאל בני שאינו נוהג בי כבוד באותה שעה נתכרכמו פניהם של רבותינו אמרו אפשר לית ר׳ ישמעאל מייקר אימיה. אמרו לה מה עביד ליך. אמרה כדו נפק מבי וועדא אנא בעיא משזגא ריגלוי ומישתי מיהון ולא שביק לי. אמרו ליה הואיל והוא רצונה הוא כבודה. א״ר מנא יאות אילין טחונייא אמרין כל בר נש ובר נש זכותיה גו קופתיה. אימיה דר׳ טרפון אמר לון הכין ואגיבוניה הכין. אמיה דר׳ ישמעאל אמרה לון הכין ואגיבוניה הכין. ר׳ זעירא הוה מצטער ואמר הלואי היה לי אבא ואימא דאגא מוקרינון ואירת גן עדן כד שמע אילין הרדי אולפנייא אמר בריך רחמנא דלית לי אבא ואימא לא כר׳ טרפון הוה יכילנא עביד ולא כרבי ישמעאל הוינא מקבלא עלי: א״ר אבין פטור אני מכיבוד אב ואם אמרו כד עוברת מיניה אימיה מית אבוי כד ילידתיה מיתת ב). תני יש שהוא מאכיל את אביו פטומות ויורש גיהנם ויש שהוא כודנו ברחיים ויורש גן עדן. כיצד מאכיל את אביו פטומות ויורש גהינם חד בר נש הוה מייכיל לאבוי תרנגולין פטומין. חד זמן א״ל אבוי ברי אילין מנן לך א״ל סבא סבא אכול ואדיש דכלבייא אכלין ומדשין נמצא מאכיל את אביו פטומות ויורש גיהנם. כיצד כודנו בריחיים ויורש גן עדן חד בר נש הוה טחין בריחייא אתת צמות לטחונייא א״ל אבא עול טחון תחותי אין מטת מבזיא טב לי אנא ולא את. נמצא כודנו בריחיים ויורש גן עדן. נאמר איש אמו ואביו תיראו ונאמר את ה׳ אלהיך תירא הקיש מורא אב ואם למורא שמים נאמר כבד את אביך ואת אמך ונאמר כבד את ה׳ מהונך הקיש כיבוד אב ואם לכבוד המקום. נאמר ומקלל אביו ואמו מות יומת ונאמר איש איש כי יקלל אלהיו הקיש קללת אב ואם לקללת המקום אבל אי אפשר לומר מכה כלפי מעלן וכן בדין מפני ששלשתן שותפין בו. תני אי זהו מורא לא ישב במקומו ולא מדבר במקומו ולא סותר את דבריו. אי זהו כבוד מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל מכנים ומוציא. מן דמאן. הונא בר חייא אמר משל זקן ואית דבעי מימר משלו. לא כן אמר ר׳ אבהו בשם ר׳ יוסי בר חנינא מניין שאפילו א״ל אביו השלך את הארנקי זו לים שישמע לו. ההוא דאית ליה חורן ובעושה הנחת רוחו של אביו. תני אחד האיש ואחד האשה אלא שהאיש ספק בידו לעשות והאשה אין ספק בידה לעשות מפני שיש רשות אחרים עליה נתארמלה או נתגרשה כמו שהוא ספק בידה היא. מילתיה דר׳ חייא בר ווא אמר תני ר׳ יודן בן דודתי דר׳ שמעון בן יוחי הוא דתני ר׳ שמעון בן יוחי אומר גדול הוא כיבוד אב ואם שהעדיפו הקב״ה יותר מכבודו נאמר כבד את ה׳ מהונך ממה א״ה מכבדו ממה שחננך מפריש לקט שכחה ופאה מפריש תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני וחלה ועושה סוכה ולולב ושופר ותפילין וציצית ומאכיל את העניים ג) ומשקה את הרעבים ומשקה את הצמאים אם יש לך אתה חייב בכל אלו ואם אין לך אין אתה חייב באחת מהן אבל כשהוא בא אצל כיבוד אב ואם בין שיש לך הון ובין שאין לך הון כבד את אביך ואת אמך ואפילו את מחזר על הפתחים. ר׳ אחא בשם ר׳ אבא בר כהנא כתיב אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע טילטל הקב״ה מתן שכרן

## פירוש מהר״ש סי ליאו

ייתי לה: דברים שלא שמע מפי רבו. במסך עשה לפוי בראשי העמודים וחשוקים של זהב ואין כתוב כן בפרשת תרומה ובעמודי החצר עשה לפוי ראשיהם כסף ואין כתוב כן בפרשת תרומה: אפילו דברים שאתה כסיל בהן. שאינך יודע תקנת הראשונים הוא יהא עמך להסית להלכה: מן ההורייה. שלא תורה הוראה שלא כהלכה: מן העבירה. שלא יכשילך יצר הרע: מן המזיקין. כמשמעו: אם נתת מכיסך צדקה. כהלך תרי מילי דרים ליה כים לך כים שלך אם חלק ה׳ היה בו: פיסין. לשון יון איספינגא: זימיות. לשון יון מק והולאה: גלגליות. כראגו. ארנוניות. מעשר הבהמות. ובערוך ד) פי׳ ארוחת דורון לשלטון העובר ממדינה למדינה נותנין לו כל עיר שעובר בה ארוחה ע״כ: מונבז המלך. בנה של הילנית המלכה מזרע החשמונאים: וצדק משמים נשקף. אלמא שהצדקה היא בשמים והיא נשקפת מן הצדיקים שנשענים עליה ומביטים אלוה ומשום דכתיב צדק שהוא לשון זכר כתיב נשקף שמן השמים יבוא אליהן ורש״י ז״ל פי׳ פ״ק דבבא בתרא כשהאמת מארץ תצמח אף משמים נשקף הצדק לשלם גמול: נשקף. מביט כמו נשקפה ותיבב כלומר זכות הצדקה מביט ומסתכל למטה: אוצרות. שעושין פירות כדלקמן דגמילות חסדים הקרן קיימת לעולם הבא והפירות אוכל בחייו שנאמר כי פרי מעלליהם יאכלו גבי אמרו צדיק כי טוב כתיב ומהכא נפקא לן לקמן: מכון כסאך. גניזתה תחת מקום הכסא: שנאמר ולוקח נפשות חכם. רישא דקרא פרי צדיק עץ חיים וצדיק היינו עושה צדקה וה״ק פרי עושה צדקה היא עץ חיים כמו אילן החיים שעושה פירות והקרן קיים לעולם ועוד שקונה נפשות וכל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא: ולא מית בתמיה: גמילות חסדים נוהגת בחיים ובמתים. ללוות מתים וכבוד חתנים: נוהגת בעשירים ובעניים. דהלואה גמילות חסדים היא ושייכא נמי בעשירים: נוהגת בין בגופו בין בממונו. בגופו כגון מספיד למת נושאו וקוברו משמח חתן וכלה מלוה חברו בדרך ובממונו מלוה לו מעות משאילו כלים ובהמה: וחסד ה׳. חסד של ה׳ חסד שעשה אדם לאהבת הקב״ה: וצדקתו שעשה בשבילו וגבי צדקה כתיב לבני בנים ואילו בחסד כתיב מעולם ועד עולם: את בנו יונית. לשון יוני בפ׳ שתי הלחם משמע דאסור אפילו למי שלמד כל התורה כולה גבי בן דמא בן אחותו של ר׳ ישמעאל וקס״ד דאסר ליה משום דכתיב והגית בו יומם ולילה דאין להתבטל מת״ת אפילו שעה א׳ ופריך ובחרת בחיים וכו׳ זו אומנות. ובפ׳ אלו מציאות דרשינן לה מדכתיב והודעת להם זו בית חייהם. ובפ״ק דקידושין דרשינן ראה חיים עם האשה זו אומנות שתחיה בה עם האשה. משני דטעמא דאסרוהו מפני המסורות שלא ילמדו הלשון למצוא חן בעיני גדולי האומות וימסרו ממונן של ישראל כי כן דרכן של אומות העולם: יבא עלי. קללה כך וכך וקיצר הלשון: **מתני׳** כיבוד אב ואם. כדאיתא לקמן מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכנים הכלים הצריכין לו ומוציאין כלים הצריכין להוציאן לכיודו וגדולה מכולן הסבלנות לא יענהו שום דבר אפילו יזיק ממונו או יצערנו וכדלקמן: ואוכל פירות בעה״ז. דכתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך: וגמילות חסדים. לעיל ילפינן לה: והבאת שלום ות״ת. בגמ׳ יליף להו ובספ״ק דקידושין פריך וליחשוב נמי שילוח הקן דכתיב ביה נמי למען ייטב לך וגו׳ ומשני אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. וכי יש צדיק טוב ויש צדיק שאינו טוב אלא טוב לשמים וטוב לבריות צדיק טוב ועליו נאמר פרי מעלליהם וגו׳: **גמ׳** עד היכן כיבוד אב ואם. דמצוה לכבדו אפי׳ יצטער הרבה כדמפרש ואזיל: ולי אתם שואלין. שר׳ אליעזר היה קפדן ולא היה לו סבלנות כדאיתא בס״פ הזהב: ראש פטר בולי. פטר אדון ורבון. בולי בית העצה כמו בולוטס: מסטרתו. הכתה אותו באחורי ידיה על פניו: קורדיקון שלה. נאפין בלע״ז. ורצתה לזרקו בפניו: הוות פשיטא על תיבותא. ולכך לא שיבר התיבה שלא יצטער כשהיה ישן: לא יכילת מייתותה לכון. לא יכולתי להביאה לכם: דילמא דו בעי פריטין טובא. שמא הוא רוצה שכום מעות יותר. דו דהוא: כי פסיקא ליה אחרייא. כמו שפסקו לו באחרונה: לא יענה. לשון עינוי הדין שאינו משהא מלדון: באה וקבלה. ונעקה עליו תרגום נעקתו וקבילתיה: כד דו נפק מבית ועדה. כד הוא כשהוא יוצא מבית הוועד מבית המדרש: משזגא רגלוי. מרחצת רגליו תרגום ירושלמי ורחצת קרבו ותשזג בני גויה: ומישתי מיהון. לשתות מימי רחיצת הרגלים: ואגיבונה הכין. והשיבוה כן כלומר ר׳ טרפון הניח שתי ידיו תחת פרסיות רגליה ולא החשיבוהו לכלום ואמו של ר׳ ישמעאל היתה טורחת בשבילו ורוחצת רגליו ובשביל כבודה לא היה מניחה ואמרו לה שכבודה הוא שיניחנה לרצונה: כודנו ברחיים. לשון שפחות מכודנות דמפרש במגילת איכה אמהן משעבדן: אכול ואדיש. אכול ושתוק כך פי׳ בערוך תר׳ ירושלמי והחרים יעקב ואדים יעקב והתוס׳ פירשו לעוס ואכול: אתת צמות לטחונייא. שהיו מתכנסין לאיזה מס מאת השלטון כמו עד דו מצמית לון מסתכן והתוס׳ גורסין אתת צווי לטחונייא ופי׳ מצות המלך. בשביל אביו לבוא לעבודת השלטון: אין מטת מבזיא. אם מגיע הענין לבזיון שיבזו אותנו טוב לך שלא תמצא לשם ואני בחור ואסבול: אלהיך תירא. ולא כתיב תבהל או תרעד אלא אותו לשון: מן דמאן. משל מי מאכילו ומשקהו ומכבדו: משלו. משל בן: השלך את הארנקי לים. וקשיא למ״ד משל אב דמאי חסרון כיס איכא לגביה: בההוא דאית ליה חורן. ומשמע לאו משום חסרון כיס קאמר לה ר׳ יוסי ב״ח אלא משום הנחת רוחו קאמר ובדאית ליה חורן שיש לו ארנקי אחר לפרנסתו אלא שעושה הנחת רוח לאביו אע״פ שמפסיד ירושתו והכי איתא בגמ׳ דילן וכמצוה להשליכה כדי להסיל אימה בתוך [ביתו דאי לאו הכי רשע הוא ועובר על בל תשחית וכן כתבו התוספת ופסק הרי״ף ז״ל כמ״ד משל אב ואי לית ליה לאב כופין לבן שיפרנסנו משלו דלא גרע מצדקה: אחד האיש ואחד האשה. חייבין בכיבוד אב ואם. בפ״ק דקידושין נפקא לן מדכתיב תיראו הרי כאן שנים: ספק בידו. יכולת דאין מוחה בידו: רשות אחרים עליה. בעלה דר״ש היא הך ברייתא דקתני אבל אשה רשות אחרים עליה ר״ש היא דס״ל דאפילו אין לו לבן חייב לחזור על הפתחים כדי לכבד אביו דהא הכא מעשה ידיה לבעלה ואמאי איצטריך למימר טעמא דרשות אחרים עליה שים מוחה בידה תיפוק ליה דאין לה ממון אלא ר״ש היא והתוס׳ הרגישו זה בפ״ק דקידושין: פן תפלס. לדעת רבותינו חוזר לתבונתו

א) סוה כ׳ נג. ב) נ״ל מית אימיה. ג) נ״ל ואת הרעבים ותיבת ומשקה מיותר. ר) בערך ארנון ב׳.

וחכמתו

שכרן של עושי מצות כדי שיהו עושין אותן באמונה. ר' אחא בשם ר' יצחק כתיב מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים. מכל מה שאמרה לך התורה נצור שאין אתה יודע מאי זה [מהן] יוצא לך חיים. אמר רבי אבא בר כהנא השוה הכתוב מצוה קלה [שבקלות למצוה חמורה שבחמורות מצוה קלה] שבקלות זו שלוח הקן ומצוה חמורה שבחמורות זו כיבוד אב ואם ובשתיהן כתיב אריכות ימים א"ר אבון ומה אם דבר שהוא פריעת החוב כתיב בו למען יאריכון ימיך וגו' דבר שיש בו חסרון כיס וסיכון נפשות לא כ"ש. (ה.) א"ר לוי והוא דר' מונא דא"ר מונא גדול היא דבר שהוא פריעת החוב מדבר שאינו פריעת החוב. תניא ר' שמעון ב"י אומר כשם שמתן שכרן שוה כך פורענותן שוה דכתיב עין תלעג לאב ותבוז לקהת אם יקרוה עורבי נחל וגו' עין שהלעיגה על כיבוד אב ואם וביזת על לא תקח האם על הבנים יקרוה עורבי נחל וגו' יבא עורב שהוא אכזרי ויקרנה ואל יהנה ממנה ויאכלוה בני נשר יבא נשר שהוא רחמן ויאכלנה ויהנה ממנה. ר' יונתן ור' ינאי הוו יתבון אתא חד בר נש ונשק רגליו דר' יונתן א"ל ר' ינאי מה טיבו הוית עביד ליה. א"ל חד זמן אתא וקבל לי על בריה דיזוניניה ואמרית ליה זיל צור בכנישתא עלוי ובזיתיה א"ל ולמה לא כפתיניה א"ל וכופין לזו. א"ל ועדיין אי את לזו. וחזר ביה ר' יונתן וקבעה שמועה מן שמיה. אתא רבי יעקב בר אחא ר' שמואל בר נחמן בש"ר יונתן הלכה שכופין את הבן לזון את האב אמר ר' יוסי בר בון הלואי הוון כל שמועתא ברירין לי כהדא שכופין את הבן לזון את האב: וגמילות חסדים. דכתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד. כבוד בעולם הזה וחיים בעולם הבא. ר' שמואל בר רב יצחק הוה נסיב שיבשתיה והוה מקלס קומי כלייא והוה ר' זעירא חמי ליה ומטמר מן קומוי אמר חמון להדין סבא איך הוא מבהית לן. וכיון דדמך הוון תלת שעין קלין וברקין בעלמא נפקת ברת קלא ואמרה דדמך ר' שמואל בר רב יצחק גמול חסדין נפקון למגמל ליה חסד. נחתת אשתא מן שמיא ואיתעבידת כמין שבשא דנור בין ערסא לציבורא והוון ברייתא אמרין חמי להדין סבא דקמת ליה שבישתיה: והבאת שלום. כתיב סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו בקשהו שבמקומך ורדפהו במקום אחר. א"ר טביומי נאמר [כאן] רדיפה [ונא' להלן] רדיפה מה רדיפה שנא' להלן כבוד בעה"ז וחיים בעולם הבא אף רדיפה האמור כאן כבוד בעה"ז וחיים בעולם הבא: ותלמוד תורה כנגד כולם. ר' ברכיה ור' חייא דכפר תחומין חד אמר אפילו כל העולם כולו אינו שוה אפילו לדבר אחד מן התורה וחד אמר אפילו כל מצותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד מן התורה. ר' תנחומא ור' יוסי בן זימרא חד אמר כהדא וחד אמר כהדא. ר' אבא אבוי דר' אבא מרי בשם ר' אחא כתוב אחד אומר וכל חפציך לא ישוו בה וכתוב אחד אומר וכל חפצים לא ישוו בה חפצים אלו אבנים טובות ומרגליות חפציך אלו דברי תורה דכתיב כי באלה חפצתי: ארטבון שלח לרבינו הקדוש חד מרגליות טבא אטימיטון. א"ל שלח לי מלה דטבא דמוותה שלח ליה חדא מזוזה. א"ל מה אנא שלחית לך מלה דלית לה טימי ואת שלחת לי מלה דטבא חד פולר. א"ל חפציך וחפצי לא ישוו בה ולא עוד אלא דאנא שלחית לך מלה דאת דמיך לך והיא מינטרא לך ואת שלחית לי מלה דאנא מנטר לה דכתיב בהתהלכך תנחה אותך. ר' מונא שמע כולהון מן הדין קריא כי לא דבר רק הוא מכם זהו תלמוד תורה. כי הוא חייכם זה כיבוד אב ואם ובדבר הזה תאריכו ימים זה גמילות חסדים. על האדמה זה הבאת שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו. תני וכנגדן ארבע דברים שהן נפרעין מן האדם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעולם הבא ואלו הן עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע כנגד כולן. עבודה זרה מניין דכתיב הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה מה תלמוד לומר עונה בה מלמד שהנפש נכרתת ועונה עמה. וכתיב בעבודה זרה אנא חטא העם חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב. גלוי עריות מנין דכתיב ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וגו' שפיכת דמים מניין דכתיב גדול עוני מנשוא. וכשהוא בא אצל לשון הרע מהו אומר לא גדול ולא גדולה אלא גדולות דכתיב יכרת ה' כל שפתי חלקות [לשון מדברת גדולות]: כתיב ויבא יוסף את דבתם רעה וגו' מה אמר. רבי מאיר ורבי יהודה ורבי שמעון. רבי מאיר אומר חשודין על אבר מן החי. ר' יהודה אומר מזלזלין הן בבני השפחות וקורין להם עבדים. ר"ש אומר נותנין עיניהם בבנות הארץ. א"ר יהודה בן פזי פלס ומאזני משפט לה' וגו' (ה:) מה אמר חשודין הן על אבר מן החי. אמר הקב"ה כך א) אני מוכיח עליו אפילו בשעת הקלקלה שהן שוחטין ואוכלין [דכתיב] וישחטו שעיר עזים ויטבלו וגו'. מה אמר מזלזלין בבני השפחות ונוהגין בהן כעבדים לעבד נמכר יוסף. מה אמר נותנין עיניהם בבנות הארץ הא דובא מתגריא לך ותשא אשת אדניו את עיניה אל יוסף. ר' יוסא בשם ר' יוחנן זה שאומר לשון הרע אינו אומרו עד שהוא כופר בעיקר מאי טעמא אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו. תני כל העבירות אדם חוטא בארץ ואלו חוטאין בשמים ובארץ מאי טעמא שתו בשמים [פיהם] ולשונם תהלך בארץ. רבי יצחק אמר בינו נא זאת שוכחי אלוה פן אטרוף ואין מציל. ריב"ל אמר תשב באחיך תדבר וגו' מה כתיב תמן ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי וגו': אזהרה ללשון הרע מנין שנאמר ונשמרת מכל דבר רע. א"ר לא. לא תלך רכיל. תני ר' ישמעאל זו רכילות ולשון הרע א"ר נחמיה שלא תהא כרוכל הזה מטעים דבריו של זה לזה ושל זה לזה: א"ר חנינא בא וראה כמה קשה אבק לשון הרע שדברו הכתובים דברי בדאי בשביל להטיל שלום בין אברהם לשרה. כתיב ואדני זקן ולאברהם אינו אומר כן אלא ואני זקנתי. א"שב"ג בא וראה כמה קשה אבק לשון הרע שדברו הכתובים דברי בדאי כדי להטיל שלום בין יוסף לאחיו הה"ד ויצוו אל יוסף לאמר אביך צוה לפני מותו לאמר כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע וגו' ולא אשכחן דפקד כלום. ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן מותר לומר לה"ר על בעלי המחלוקת ומה טעם [דכתיב] ואני אבא אחריך ומלאתי את דבריך. ר' זעירא בעא קומי ר' ייסא מפני מה נהרג אדוניה בן חגית מפני שתבע את אבישג השונמית. א"ל עילא היו מבקשין להתיר את דמן של בעלי מחלוקת. בעון קומי ר' יוחנן אי זהו לשון הרע האומרו והיודעו. תנותא דכיתנאי הוה לון צומת והוה תמן חד מתקרי בר חובץ ולא סלק אמרי מה אנן אכלין יומא דין אמר חד חובצין אמרי ייתי בר חובץ. א"ר יוחנן זה אמר לשון הרע בהצנע. בולווטייא דצפורין הוה לון צומת והוה תמן חד ומתקרי יוחנן ולא סלק אמר חד לחד לית אנן סלקין מבקרא לר' יוחנן יומא דין אמרין ייתי יוחנן. א"ר שמעון בן לקיש זה אמר לשון הרע בצדק. א"ר אבא בר כהנא דורו של דוד כולן היו צדיקים וע"י שהיו בהן דילטורין היו יוצאין למלחמה והיו נופלין הוא שדוד אמר נפשי בתוך לבאים אשכבה לוהטים. נפשי בתוך לבאים זה אבנר ועמשא שהיו לבאים בתורה. אשכבה לוהטים זה דואג ואחיתופל שהיו להוטין אחר לה"ר בני אדם שיניהם חנית וחצים אלו בעלי קעילה דכתיב היסגירוני בעלי קעילה [בידו] הירד שאול. לשונם חרב חדה אלו הזיפים דכתיב בבא הזיפים ויאמרו לשאול. באותה שעה אמר דוד לפני הקב"ה רבון העולמים מה שכינתך עושת בארץ סלק שכינתך מביניהון הה"ד רומה על שמים אלהים על כל הארץ כבודך. אבל דורו של אחאב עובדי ע"ז היו וע"י שלא היו בהם דילטוריא הי יורדין למלחמה ונוצחין. היא שעובדיה אמר לאליהו הלא הוגד לאדוני אשר עשיתי בהרג איזבל את נביאי ה' וגו' ואכלכלם לחם ומים. אם לחם למה מים

א' ביפ"מ הגירסא בך.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

והכמתי שאמר למעלה לא תוכל לשקול ולהכריע זו גדולה שכרה מזו וכדלקמן דבשלוח הקן כתיב אריכות ימים [ובכיבוד אב ואם כתיב אריכות ימים: שאין אתה יודע. מאי זה מהן יוצא לך וכו' ולשון כי ממנו שמא ממנו מאותו שהוא קל אלא כי לשון דילמא הוא: מצוה קלה. שאין בה חסרון כיס: דבר שהיא פריעת החוב. כגון כיבוד אב ואם דהא מעיקרא עשה האב עם הבן כפלי כפלים של טובות: והוא דר' מונא. האי דר' אבון היינו דרבי מונא דתרווייהו סברי דכיבוד אב ואם קלה ואיפכא הוא מדר' אבא בר כהנא דכיבוד לאו בר קבולי שכר הוא דפריעת ח"ב הוא ואדרבה גדול הוא השילום שהשמיענו בכבוד שהוא דבר שהוא פריעת הח"ב משילוח הקן דאינו פריעת החוב: לקהת אם. דרשי לה כמו לקחת אם כדדרשינן הגוליה חלוליה ובס"פ פ' כל זית נמי אמרינן לא מתמנעי רבנן למדרש ה'במקום חי"ת: עורב. הוא אכזרי שבניו נולדים לבנים ומניחן והקב"ה מפרנסן כדאי'בספ"ק דב"ב: נשר היא רחמן. כדאי' במכילתא פ' יתרו שהוא נוטל בניו על כנפיו ואומר מוטב יכנס בי החץ ולא בבני וזהו שנאמר ואשא אתכם על כנפי נשרים: קבל ליה על בריה. צעק אליו על בנו שיפרנסו: איזיל צור בנישתא. עלוי לך ואסף עליו אסיפת עם בני הכנסת ויבוש ויפרנסך ובשביל שהוריתי לו רמאית שיפרנסנו בנו מכבדני: ולמה לא כפתיניה. ולמה לא כפית אותו בשוטים עד שיזון אותו: ועדיין אי את לזו. עדיין אי אתה בקי לזו השמועה שאינך יודע זה הדין ואסיקנא דכופין לבן לזון את האב כשאין לו לאב: שיבשתיה. תרגום שריגים שיבשין והיינו ענף של הדס ארוך והיה מקלס לפני הכלות ובכתובות פ"ב נראה שהיה מרקד אתלת: ואיך הוא מבהית לן. איך הוא מביים אותנו שמזלזל בכבוד ת"ח דנוהג קלות ראש בעצמו: בקשהו במקומך. אל תדקדק בדברים שאינן כדאי לדקדק בהם וזהו במקומך אבל במקום אחר כוף עצמך ואפילו תהא נעלב ואפילו יהא חוץ מן הם רם רדוף אותו והקדימהו ואגב דבעי לאוכוחי מהך קרא דהבאת שלום דאוכל פירות בעה"ז קא מפרש לקרא כי אורחיה: רדיפה רדיפה. שנא' להלן גבי גמולות חסדים כתוב רודף צדקה וחסד: כל העולם כולו אינו שוה לדבר אחד. כל טובות שבעה"ז הוא דקא קסבר מעשה עדיף ולא בעי לפרושי דת"ת שקול כנגד כל המצות וכנגד כולן דקתני ה"ק ות"ת כנגד כל חיות הבריות היא כ"ש גמולות חסדים וכ"ש כיבוד אב ואם וכ"ש הבאת שלום דחמירי ועדיפי: אפילו כל מצותיה. של תורה כנגד כולן דתנן כנגד כל המצות קאמר ות"ת עדיפא וחפצים היינו כל חמדת העולם ואינן ברשות כל אדם: חפציך. היינו המצות שהן בידי ישראל לקיימן ולכן קרי להו חפציך שלך הן וברצונך: חפציך אלו דברי תורה. מצותיה של תורה ואתיא כמ"ד אפילו כל המצות אינן שוות לדבר אחד מן התורה. ומפרש בפ"ק דמ"ק דהיינו כשאפשר לעשות המצוה ע"י אחר: ארטבון. שם איש: טבא אטימיטון. בעלת שווי הרבה כמו ובשימו אחד דב"ר: חד פולר. שתי פרוטות או שלשה קורין בלשון פרס פול: שמע כולהון. מן הדין קריא דסוקמו אהדדי. ואוכל פירות וכו': זה ת"ת. כדלעיל ואם ריק הוא מכם: כי היא חייכם. זה כיבוד אב ואם שהאב מחיה הבן ומוציאו לאויר העולם ומצילו מכמה מיני נזקין: חסר. אשכחן דאקרי דבר דכתיב ולמען הקים את הדבר אשר נשבע ה' לאבותיך וכתיב ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד וגו': על האדמה זו הבאת שלום וכו'. עם כל בני האדמה עושה חסד: וכנגדן ארבע דברים. פי' רבינו מאיר ז' סג"ה ז"ל מנ"ם דכתיב גם את זה לעומת זה עשה האלהים וגרסינן בפ"ק דקידושין כתוב אוי לרשע רע וכו' וכי יש רשע רע ויש רשע שאינו רע אלא רע לשמים ולבריות זהו רשע רע: בעון ע"ז השמים נעצרים. ונמצא רע לבריות דכתיב ועבדתם אלהים אחרים וחרה אף ה' בכם ועצר וגו' וכן בעון גלוי עריות דכתיב וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך ובעון שפיכות דמים גלות בא דכתיב ולא תחניפו את הארץ ולארץ לא יכופר וגו' ולשון הרע הוא שקול כנגד כולן דכתיב לשון מדברת גדולות, ומדתני כנגדן משמע שהן כנגדן ממש דכיבוד אב ואם כנגדן והפכו גלוי עריות שאינו מכבד לאביו ומכבד למי שאינו אביו. וגמילות חסדים הפכו ע"ז שמאבד נפשו ונפש הבוטעים ממנו: ושפיכות דמים. הפך הבאת שלום ולשון הרע הפך מת"ת ע"כ. ונ"ל דכיבוד אב ואם הפכו ע"ז דאינו מכיר אביו שבראו. וגמילות חסדים הפכו גילוי עריות שצריך לגזול ולחמוס ולפרנס הזונה כדכתיב פן ישבעו זרים כחך: הנפש נכרתת במיתת כרת. והיינו נפרעין ממנו בעוה"ז ועונה עמה לעוה"ב וגבי ע"ז כתיב בפ' שלח לך: מה אמר. חשודין הן על אבר מן החי הייתי סבור לומר דיוסף הצדיק אמר אמת דכתיב ויבא ולא כתיב ויוצא וכן כתבו רש"י ז"ל כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו ע"כ. אבל מצאתי לרב ז"ל שכתב בס' משלי על פסוק כל אחי רש שנאוהו לשון זה והמדרש פותרו ביוסף שהיה מוציא על אחיו דבה ואומר לאביו שהן חשודין על אבר מן החי ולכך שנאוהו ונקרא רש לפי שהיה מוציא בת שקר עליהם ומחזר אחר אמרים שאינן של אמת לא המה. לו קרינן כי עליו חורה דבתו עכ"ל. ונ"ל כמו שפי' מהר"ר אליה מזרחי ז"ל בפירושו לרש"י ז"ל עיין שם: שהן שוחטין ואוכלין. עונותיו גרמו שלא שכל ה' עלתם שהרי אפילו בשעת הקלקלה שחטו השעיר ואם היו רשעים בזו לא היו זהירים עתה לשחוט והטבילו הכתונת בדמו ולכך נתייאש יעקב ממנו ולא עשה שום השתדלות כי אמר טרוף טורף יוסף בודאי. בינו נא. זאת שוכחי אלוה וכתיב לעיל מיניה פיך שלחת ברעה תשב באחיך תדבר: אזהרה ללשון הרע. לאו הוא דבעי למילף דהאו עשה בהדיא זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים וגו': ונשמרת מכל דבר רע. וכל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא בלא תעשה: זו רכילות. ולשון הרע רכילות כדמפרש ר' נחמיה שמטעים דבריו של זה לזה שהוא שליח בין אדם לחבירו לגלות סודו ואומר כך שמעתי מפלוני עליך: ולשון הרע. הוא תנין שמספר בגנות חבירו ואונו סורג אלא את עצמו שאומר כך וכך עשה פלוני כך וכך היו אבותיו ונראה דלשון הרע נפקא ליה מדכתיב ואהבת לרעך כמוך לקמיה א"כ כי כתיב לא תלך רכיל אתרוייהו מוזהר: ואני זקנתי. פי' רש"י ז"ל בפ' הבע"י שרה אמרה לשון בזוי וכשגלה הקב"ה הדבר לאברהם אמר ואני זקנתי שינה הדבר מפני השלום ע"כ משמע דוקן לשון בזוי מלשון אל תבוז כי זקנה אמך ואמרה הבזיון של אברהם והקב"ה אמר שאמרה על עצמה: מפני שתבע אבישג. בתמיה כלומר והלא מותרת היא לו דלא היו לדוד בה קידושין: האומרו והיודעו. דבין שאומרו ראשון דאומר מה תכבדו לפלוני כך וכך מעביו לא יאמר השומע הרי לי לאודועי לזה דהא פלוני פרסמו וקמ"ל דאחד זה ואחד זה מוזהרים בו. א"נ יודעו ואומרו ברמז כדי שעל ידו יזכירו כדמפרש ואזיל: תנותא דכיתנאי. חנות שמוכרין בה פשתן אותן העוסקין בו: צומת בגופיא. על אי זה מס: חובצין. הוא נקנס בלשון ירושלמי ובכך זכרו שמו: בולוטיא דציפורין. עשירים בעלי ממון

מים ואם מים למה לחם אלא מלמד שהיו המים קשין לו להביא [יותר מן הלחם] (כלחם) ואליהו מכריז בראש הר הכרמל אני נותרתי נביא לה' וכל עמא ידעין ולא מפרסמין למלכא. ולמה קורין אותו תליתאי שהורג ג' האומרו והמקבלו וזה שנא' עליו. ובימי שאול נהרגו ארבעה דואג שאמרו שאול שקבלו אחימלך שנא' עליו ואבנר. אבנר למה נהרג ריב"ל ור"ש בן לקיש ורבנין. ריב"ל אמר על שעשה דמן של נערים שחוק שנאמר יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו. וריש לקיש אמר על שהקדים שמו לשמו של דוד. הה"ד וישלח אבנר מלאכים אל דוד תחתיו לאמר למי ארץ. כתב ליה מן אבנר לדוד. ורבנין אמרין על שלא הניח לשאול להתפיים מן דוד הדא הוא דכתיב ואבי ראה גם ראה את כנף מעילך בידי אמר [ליה] מה את בעי מן גולגלוי דהדין בסירה הוערת וכיון שבאו למעגל אמר ליה הלא תענה אבנר גבי כנף אמרת בסירה הוערת זנית וצפחת בסירה הערו. ויש אומרים על ידי שהיתה ספקה בידו למחות בנוב עיר הכהנים ולא מיחה. חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים כל כלי זיין מכין במקומן וזה מכה מרחוק. כל הגחלים כבו מבחוץ כבו מבפנים ואלו אע"פ שכבו מבחוץ לא כבו מבפנים. מעשה באחד שהניח גחלים בוערות בחג ובא ומצאן בוערות בפסח: א"ר שמואל בר נחמן לעתיד לבא אומרים לנחש מפני מה אתה מהלך ולשונך שותת אמר לון דו גרם לי. מה הנייה יש לך שאת נושך ומניח. ארי דורס ואוכל. זאב טורף ואוכל אתה מה הנייה יש לך אמר להן אם ישוך הנחש בלא לחש אילו לא איתאמר לי מן שמיא נכית לא הוינא נכית. מפני מה אתה נושך אבר אחד וכל האברים מרגישין אמר להם ולי אתם שואלין אמרו לבעל הלשון שהוא אומר כאן והורג ברומי אומר ברומי והורג בסוריא. ומפני מה אתה מצוי בין הגדרות אמר להן אני פרצתי גדרו של עולם: תני הזכות יש לה קרן ויש לה פירות עבירה יש לה קרן ואין לה פירות הזכות יש לה קרן ויש לה פירות שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. עבירה יש לה קרן ואין לה פירות שנאמר אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו ומה אני מקיים ויאכלו מפרי דרכם אלא כל עבירה שעשתה פרי יש לה פרי ושלא עשתה פרי אין לה פרי. מחשבה טובה המקום מצרפה למעשה מחשבה רעה אין המקום מצרפה למעשה. מחשבה טובה המקום מצרפה למעשה דכתיב אז נדברו יראי ה' וגו' מחשבה רעה אין המקום מצרפה למעשה דכתיב און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' הדא דתימא בישראל אבל בגוים חליפין מחשבה טובה אין הקב"ה מצרפה למעשה ומחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה. מחשבה טובה אין הקב"ה מצרפה למעשה דכתיב ועד מעלי שמשא הוה משתדר להצלותיה ולא כתיב לשיזביה. מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה דכתיב מחמס אחיך יעקב וגו' וכי הרגו אלא מלמד בשביל שחשב עליו להרגו העלה עליו הכתוב כאלו הרגו. תניא ר"ש אומר הרי שהיה אדם צדיק גמור כל ימיו ובאחרונה מרד הרי זה איבד כל מה שעשה כל ימיו מה טעם ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול וגו' ולא יהא אלא מחצה על מחצה. ר"ש בן לקיש אומר ובתוהה על הראשונות, הרי שהיה אדם רשע גמור כל ימיו ובסוף עשה תשובה הקב"ה מקבלו מה טעם ובשוב רשע מרשעתו וגו'. א"ר יוחנן ולא עוד אלא כל העבירות שעשה הן נחשבין לו כזכיות מה טעם מור ואהלות קציעות כל בגדותיך כל בגידות שבגדת בי הרי הן כמור ואהלות וקציעות. תני רובו זכיות ומיעוטו עבירות נפרעין ממנו מיעוט עבירות קלות שעשה בעוה"ז בשביל ליתן לו שכרו משלם לעתיד לבא אבל רובו עבירות ומיעוטן זכיות נותנין לו שכר מצות קלות שעשה בעולם הזה בשביל ליפרע ממנו משלם לעוה"ב. אבל הפורק עול והמפר ברית בשר והמגלה פנים לתורה אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים א) אין לו חלק לעולם הבא. ע"ז וגילוי עריות. ר' יונה ור' יוסי חד אמר בקלות וחד אמר בחמורות. במה אנן קיימין אם באותו שעשה תשובה אין לך דבר שעומד בפני כל בעל תשובה אלא כן אנן קיימין באותו שלא עשה תשובה ומת ביסורין: תמן תנינן אלו שאין להן חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים ואפיקורוס. ר' עקיבא אומר אף הקורא בספרים החיצונים. והלוחש על המכה ואומר כל המחלה אשר שמתי וגו'. אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו. תני הוסיפו עליהן הפורק עול והמפר ברית בשר. והמגלה פנים לתורה אין להם חלק לעוה"ב. הפורק עול זה שהוא אומר יש תורה ואיני סובלה. המפר ברית זה שהוא מושך לו ערלה. המגלה פנים לתורה זהו שאומר לא ניתנה תורה מן השמים ולא כבר תניתא האומר אין תורה מן השמים. תנא ר' חנינא ענתותיא קומי ר' מנא זה שהוא עובר על דברי תורה בפרהסיא כגון יהויקים מלך יהודה וחביריו. תני רובו זכיות יורש גן עדן רובו עבירות יורש גיהנם. היה מעויין א"ר יוסי בר חנינא נושא עונות אין כתיב כאן אלא נושא עון הקב"ה חוטף שטר אחד מן העונות והזכיות מכריעות. א"ר אלעזר ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ואי לית ליה את יהיב ליה מן דילך. היא דעתיה דר' אלעזר דא"ר אלעזר ורב חסד מטה כלפי חסד. (ה:) ר' ירמיה א"ר שמואל בר רב יצחק בעי צדקה תצור תם דרך ורשעה תסלף חטאת חטאים תרדף רעה ואת צדיקים ישלם טוב. אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן. רגלי חסידיו ישמר ורשעים בחשך ידמו. כבוד חכמים ינחלו וכסילים מרים קלון. וסייגין סייגא והרעין תרעא. אלא כיני ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק אם שומר אדם עצמו פעם ראשונה שנייה ושלישית מכאן ואילך הקב"ה משמרו מה טעם הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר. א"ר זעירא ובלחוד דלא יתיב ליה מה טעם והחוט המשולש לא לעולם ינתק אין כתיב כאן אלא לא במהרה ינתק אין מטרחת עלוי מפסק הוא. ר' חונה בשם ר' אבהו הקב"ה אין לפניו שכחה ובשביל ישראל נעשה שכחן מה טעם נושא עון [נשא] כתיב וכן בדוד הוא אומר נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה:

**מתני'** אין פותחין לפאה מששים ואעפ"י שאמרו אין לפאה שיעור הכל לפי גודל השדה ולפי העניים ולפי הענוה: **גמ'** תני אין אומרים לו הבא גמלים וטעון. מתניתא ביתר מכשיעור אבל בכשיעור אומרים לו הבא גמלים וטעון: לפי גודל השדה וכו'. תני שדהו מרובה ועניים מועטין נותן לפי שדהו. שדהו מועטה ועניים מרובין. לפי העניים. רבי שמעון אומר שני הדברים לקולו של בעל הבית שדהו מרובה ועניים מועטין נותן לפי העניים שדהו מועטה ועניים מרובין נותן לפי שדהו. מתני' לא אמרה כן. אלא הכל לפי גודל השדה ולפי העניים ולפי הענוה:

**מתני'** נותנין פאה מתחלת השדה ומאמצעיתו ר"ש אומר ובלבד שיתן בסוף כשיעור ר' יהודה אומר אם שייר קלח אחד סומך לו משום פאה (ו.) ואם לאו אין נותנין לו אלא משום הפקר: **גמ'** ר' יוסי בשם ר' שמעון בן לקיש ובקצרכם מה ת"ל לקצור אפילו יש לו כמה לקצור ר' יונה בשם ריש לקיש ובקצרכם מה ת"ל לקצור אלא אחת בתחלה ואחת בסוף: ר' יוסי

בשם

## פירוש מהר"ש סיריליאו

ממון כמו דאמרי גולאות שביהודה פ' השונה: **לשון הרע.** בצדק בצדקך עשיית מצוה: **וכל עמא ידעין.** דקא מתנה עובדיה ואמר הלא הוגד לאדני אשר עשיתי וגו' משמע דידע עובדיה דהוו אינשי דידעי להא מילתא: **האומרו.** הרכילות עצמו שמתוך מריבה הנופלת בין השנים והורגין זה את זה הורגין גואלי הדם את הרכיל שההרג בא על ידו: **אבנר למה נהרג.** דהא אמרינן בירושלמי דפ' חלק ולא אבו עבדי המלך לשלוח וגו' מי היו אבנר ועמשא אמרי ליה כלום אית לך עלנא אלא הדין זונרא והדין קליגרין פי' כלי זיין והן הסוס בלשון יון רק שמש אמרו ליה הא טריפין לך פי' הנה הם מושלכים אליך כמו ז"ל טרוף אקן כלומר אין אנו חפצים לא בעבודתך ולא במתנותיך ודבר שנשמע ונתרחק ממנו יכשל בו: **מן אבנר לדוד.** ממני אבנר שר צבא ישראל לדוד מלך ישראל שלום ומורד במלכות חייב מיתה: **מן גולגלוי דהדין.** מעט כנף מעיל שמביא זה אתה רוצה למחול לו תרגום ירושלמי על כנפי בגדיהם על גדפי גוליהון: **בסירה הוערת.** בקוציה נסתבכה ונחתכה הכנף ולא הרגשת ומצאה זה ולא מפני שהוא צדיק: **הוערתה.** מלשון מעורות בגידין דפ"ק דביצה: **הוערת.** לשון נקבה כנף לשון נקבה כדכתיב בשתים יכסה פניו וגו': **על ידי שהיה ספקה בידו.** היה יכולת בידו ולא היה די לו להשמיט עצמו אלא התרים כי נגזר ממנו היה: **דו גרם.** לי דהוא גרם לי שפתיתי בלשוני את האשה: **בלא לחש.** שילחשו לו מן השמים שישוך: **ולי אתם שואלין.** אמרו לבעל הלשון והיינו סיפא דקרא ואין יתרון לבעל הלשון בתמיה. ותשובת הנחש היא ואין יתרון לבעל הלשון יותר ממני: **ואין לה פירות.** בפ"ק דקידושין מייתי לה ופירש רש"י ז"ל אין נפרעין ממנו יותר מכדי רשעו: **עבירה שעשתה פרי.** כגון חילול ה' שהאדם חשוב עבר עבירה ואחרים למדין ממנו לעשות כן: **נדברו יראי ה'.** מולחושבי שמו קא יליף ומפרש בגמרא דילן אמר רב אסי אפילו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה: **ולא כתיב לשיזביה.** כדכתיב היכול לשיזבותך מן אריותא שמלטך לגמרי שאפילו נשיכה קטנה לא עשו בו ובדידיה כתיב להצלותיה דהיינו להצילו מן המות אבל יכהו במקלות לשכך חמת השרים: **מחמס אחיך יעקב.** דריש ליה כמו מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי: **ובתוהא על הראשונות.** מתחרט על כל הטובות שעשה: **משלם לעתיד לבא.** וכי פרע יש לו חלק לעוה"ב: **פורק עול ומפר ברית.** לקמיה מפרש להו: **עבודה זרה וגלוי עריות.** כלומר ודכוותייהו דהיינו שפיכות דמים ולשון הרע מי יש להן חלק לעוה"ב: **בקלות.** ויש לו חלק דהקרן קיימת לו קתני בהו לעיל אבל לאחר שפרע יש לו חלק: **בחמורות ואין לו.** והרמב"ם ז"ל בה' תשובה פ"ג פסק כמ"ד האומר אין תחיית המתים רש"י ז"ל גרים בפ' חלק אין תחיית המתים מן התורה שאפילו יאמין בתחיית המתים צריך שיאמין שהיא כתובה בתורה כדדרשי גבי מתניתי ואני ארפא: **אפיקורוס.** התם מפרש כגון מבזה ת"ח או מבזה אחרים בפני ת"ח: **בספרים החיצונים.** כגון ספרי מינין כגון ספרי אריסטו וחבריו שאומרים טענות שאין השגחה ומטעה את האדם להודות בהן כדאמרי' שאני מינות דמשכא: **והלוחש על המכה.** מפרש התם וברוקק בה לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה ופי' רש"י ברוקק וא"כ לוחש והכי קאמר כי אני ה' רופאך: **ההוגה את ה' באותיותיו.** כגון שם בן מ"ב הידוע לבעלי הקבלה והתוס' בסוכה ובע"ז פי' דאפילו שם בן ארבע או שם י"ה באותיותיו נמי אסיר: **כגון יהויקים מלך יהודה.** והמגלה פנים דקתני היינו שהחליף פניו כנגד התורה ובפרק חלק מפרש כגון מנשה בן חזקיה שהיה יושב ודורש באגדות של דופי וכו' כדאיתא התם: **יתיב ליה מן דידך.** והכי קאמר ואתה תשלם לאיש מן חסד שלך כאלו הוא עושה מצוה כדי שתכריע הכף: **רבי שמואל בר יצחק בעא.** כלומר מתמיה על מקראות הללו כדמסיק ואזיל: **וסייגין סייגא ותרעין תרעא.** כמו תרעו שור סגלה כלומר וכי מן השמים עושין סייג למי שרוצה לפרוץ בעבירה או שמא פורצים פרץ לגודר עצמו דקאמר קרא חטאים תרדף רעה משמע שהרעה רודפת להחטיאם אף אם הם צדיקים ממנה וכן משמע נמי דמדריכין ליסורים לעשות מצוה אע"פ שכוונתן יהא לעשות עבירה דקאמר קרא צדקה תצור תם דרך משמע שמשמרתו אפילו שרוצה להרוס וכן קרא דואת צדיקים ישלם טוב והא קיי"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים: **הקב"ה משמרו.** כדמסיק ואזיל ובלחוד דלא יתיב ליה דהיינו שלא יתבטל מן המצות בכונה: **גושא עון.** כתיב בסי"ן [שמאלית] תרגם פן תשכח דילמא תינשי: **מתני' אין פותחין לפאה משישים.** היינו מדרבנן כדאמרינן בפרק ראשית הגז והיינו דתנן אע"פ שאמרו אין לפאה שיעור: **הכל לפי גודל השדה ולפי העניים ולפי הענוה.** בגמרא מפרש דלפי הענוה דקתני אתא לפרושי דלפי השדה ולפי העניים לחומרא קאמר כלומר השער זה לפי מדת הענוה והחסידות: **גמ' הבא גמלים וטעון.** כדמפרש דנותנין לו יותר משישים איירי דאז אין אומרין לעני שיביא גמלים ויטעון פאה דהא מפקיע התבואה מן המעשר ואין מצווה לעשרו כדאיתא בפרק מציאת האשה ואע"ג דאין לפאה שיעור למעלה ומפרש בגמרא דבמתני' תני מיני שנוטל הכר בתוספתן היינו בשדה קטנה שהיבולים מועטין ועניים מרובין דאינן מתעשרין וכן פי' רבינו שמשון ז"ל: **אבל בכשיעור.** אומרים לו הבא גמלים וטעון דששים מתנת עניים היא ודמי למי שאין לו מאתים זוז דאפילו נותנין לו אלף דינר בבת אחת ועוד דששים תקנתא דרבנן היא ודמי לשבולת אחת ואע"ג דעניים מועטים: **שדהו מרובה ועניים מועטין.** מפרש דמתני' לחומרא קתני לה כדתנן לפי גודל השדה ולפי הענוה ודלא כר' שמעון דמפרש הני שיעורין לקולא: **ניתן לפי העניים.** ואינו מחוייב לתת להם ששים דאי אתה מצווה לעברן: **נותן לפי שדהו.** עד ששים ולכך הוזכר שיעור ששים לר"ש: **מתניתא לא אמרה כן.** דקתני לפי הענוה דכי איכא עניים מרובין יתן להם יותר מששים לפי ענוה של עניים דאי עמי הארץ הן דאינן נמועין והן רבים ושיעור ששים אין להן כדי שתי סעודות לכל אחד יהיב להו מפי פורתא ואי נמועין הן יהיב להו טובא: **מתני' נותנין פאה.** מתחילת השדה מתחלת קצירת השדה: **ובאמצעיתו.** ואף אם בא להוסיף מיירי ואע"ג דכתיב לא תכלה פאת שדך לקצור דמשמע דבסוף קצירה תלה רחמנא בגמ' מרבינן לה מקראי: **ובלבד שיתן בסוף כשיעור.** בגמ' מפרש לה: **ר' יהודה אומר וכו'.** ר' יהודה פליג אדר"ש וס"ל דכי יהיב פאה באמצע במחובר ובקש להוסיף אין לה שם פאה אלא כשיניח בסוף במחובר קלח אחד לפחות ושייר קלח אחד דקאמר הסוף דרבי שמעון קא סמיך וסומך פאה שהניח באמצע או בתחלה אל קלח שבסוף ואפילו הניח באמצע או בתחלה כשיעור ששים ויותר מניח בסוף קלח אחד וטופל הראשון אליו כדאיתא בגמ' ואם לא הניח קלח במחובר בסוף אין לפאה של אמצע או של תחלה שם פאה דאין פאה במחובר אלא בסוף: **אלא נותן משום הפקר.** ויפקיר לעניים ולעשירים וה"מ משום דהניח הפאה שלא במקומה במחובר אבל כי כלה שדהו ולא הניח פאה כלל במחובר מודי ר' יהודה דחוזר פאה לעומרים וכיון דחוזר יהיב בין מן עומרין דתחלה או דאמצע או דסוף דכיון דחוזר אכולן הוא דחוזר. והכי איתא בתוספתא רבי יהודה אומר אם שייר קלח אחד סומך לו משום פאה ואם לאו אינו נותן אלא משום הפקר א"ר יהודה במה דברים אמורים בזמן שנתן את הפאה ומבקש להוסיף לא נתן מן הקמה נותן מן העומרים וכו'. פי' במה דברים אמורים דאינו נותן אלא משום הפקר בשכבר נתן בתחלה או באמצע שיעור במחובר ובקש להוסיף ניתן להן בתלוש וכן פי' רשב"א ז"ל: **גמ' מה ת"ל לקצור.** דמיותר הוא ויש לו כמה לקצור. דהיינו שהניח בתחלה דעדיין צריך לקצור כל השדה וכן באמצע: ה"ג גבי ר' יוסי בשם ריב"ל ובקצרכם מה ת"ל וסופא

דבר

א) [בירושלמי הנדפס הנוסחא] „נפרעין ממנו בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא".

בשם ריב״ל ובקצרכם (ובקצרכם) מה ת״ל [לקצור] אלא אחת לגבוה ואחת להדיוט. ר׳ יודן בעי כלום מעות הקדש מתחללין אלא בתלוש שמא במחובר. א״ר חנינא שלא תאמר יעשה קציר הקדש כקציר הדיוט: ר״ש אומר וכו׳. ראשונה מהו מן מה דתני הרי זו פאה וצריך ליתן בסוף כשיעור הדא אמרה קדשה משום פאה. מהו כשיעור. כשיעור כל שדהו או כשיעור המשתייר. אפשר לומר קדשה משום פאה ותימא בשיעור כל שדהו. אלא כשיעור המשתייר: [רי״א אם שייר וכו׳]. ר׳ חייא בר אבא בש״ר יוחנן במחובר. ר׳ ייסא בש״ר יוחנן בתלוש. (ז.) מה במתכוין לפטור את שדהו או לא. נשמיענה מן הדא דא״ר ייסא בשם ר׳ יוחנן לעולם היא מוסיף והולך במה אנן קיימין אם במתכוין לפטור את שדהו כבר נפטר אלא כן נן קיימין כשאינו מתכוין לפטור את שדהו: **מתני׳** (ז:) כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל ונשמר וגידוליו מן הארץ ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום חייב בפאה והתבואה והקטנית בכלל הזה. ובאילן האוג והחרובין והאגוזים והשקדים והגפנים והרמונים והזיתים והתמרים חייבין בפאה: **גמ׳** תני ובקוצרכם אין לי אלא קוצר תולש מנין ת״ל לקצור. עוקר מנין ת״ל בקוצריך. אין לי אלא תבואה קטנית מנין ת״ל ארצכם. אילנות מניין ת״ל שדך: תניא זורעין זרעים וזרעי אילן כאחת והזורע (מן) [עם] החרצנים סופג את הארבעים. א״ר זעירא כתיב לא תזרע כרמך כלאים. עיקר כרמך לא תזרע כלאים. ר׳ יודן קפוטקיא בעא קומי ר׳ יוסי תמן אנן אמרין זרעי אילן אין קרויין זרעים וכה את אמר קרויין זרעים א״ל תמן מיעט הכתוב את שאין דרך בני אדם להיות קורין אותן זרעים (ח.) ברם הכא ריבה הכתוב על כל זרע זרוע. ואית דבעו נשמעינה מן הדא דכתיב כי תבצור כרמך לא תעולל אחריך. מה את שמע מינה. א״ר יונה לא תדקדק כמה דתימא ועולל למו. וכתיב כי תחבט זיתך לא תפאר אחריך. מה את ש״מ א״ר יונה כמה דתימא לא תקיפו פאת ראשכם. מה זית וכרם מיוחדין שלקיטתן כאחד ומכניסן לקיום חייבין בפאה אף כל דבר שלקיטתו כאחד ומכניסו לקיום חייב בפאה אי מה זית וכרם מיוחדין שהן חייבין בבכורים וחייבין בפאה אף כל דבר שהוא חייב בביכורים חייב בפאה תלמוד לומר קצירך ושכחת אפילו קציר אורז ואפילו קציר דוחן: יאמר זית ולא יאמר כרם. שאילו נאמר זית ולא נאמר כרם. הייתי אומר זית שהוא פטור מן הפרט חייב בפאה. כרם שהוא חייב בפרט לא יהא חייב בפאה הוי צורך הוא מימר כרם. ואלו נאמר כרם ולא נא׳ זית הייתי אומר כרם שהוא חייב בפרט יהא חייב בפאה זית שהוא פטור [מן הפרט] יהא פטור מן הפאה הוי צורך הוא שיאמר זית

## פירוש מהר״ש סיריליאו

לבר האמיר דגבי קצירת העומר הוא דדריש דכוליה קרא יתירה הוא דהא כתיב בפרשת קדושים אלא אתא לרבויי דאפילו קצירה דעומר דהויא קדשי מזבח מיחייבא נמי במתנות עניים: ר׳ יודן בעי כלום מעות וכו׳. מקשה א״יב״ל דמאי קמ״ל קרא דהא תנן בשקלים בפרק התרומה שומרי ספיחים בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה ותני עלה בגמרא כיצד הוא עושה מביא מעות מן השלחני ונותן לקוצרים ולשומרים עד שלא יקרב העומר משקרב העומר מביא מעות מתרומת הלשכה ומחללין עליהן ע״כ וה״פ כיצד הוא עושה דהא לא מצי מתהנו השומרים בשביעית והקוצרים בכל שנה ושנה מן שקלי הלשכה דהא קדושים הן ומעילה אית בהו כדאיתא התם ואין מתחללת קדושתן על הספיחים כשהן מחוברין דקי״ל בפרק יש בכור ובת״כ דאין מתחלל הקדש על הקרקע ומחובר לקרקע כקרקע דמי אלא לוקח מעות מן השלחני הנזכר דהן חולין ופורע לשומרין שכרן של כל יום ויום וכן קצירותיו וקצויו וכל מלאכות הצריכות לו עד שיאיר היום: משקרב העומר. כלומר משקרב זמנו ליקרב דהיינו משיאיר היום מקדישין אותו והיינו דמחללין קדושת השקלים לשכום שכר השומרים והקוצרים וכל מה שפרע השלחני להוצאת העומר מחללין קדושת המעות על העומרים שנקצרו ונותנין לו השקלים מחוללין. וא״כ עד שיאיר היום מיהא לא נתקדש וחולין הוי ופשיטא דחייב בכל מתנות עניים דמאי שנא משאר קצירות חולין דעלמא: ומשני ר׳ חנינא דטובא אשמועינן. דלא תימא דכל העומד להתקדש כמוקדש דמי ובעודו קציר הדיוט ליחשב כקציר הקדש ולפטר מפאה ומכל מתנות עניים דתנן לקמן דהקדש פטור מן הפאה קמ״ל קרא דאפ״ה חייבת: ראשונה. מהו נר״ש קא בעי הפאה הראשונה שנתן בתחלה או באמצע מי הוייא פאה ופטורה מן המעשרות או לא הוייא פאה ומחייבא. והא דתנן ובלבד שיתן בסוף וכו׳ היינו לענין שאינו יכול לחזור בו והויא לעניים אבל אה״נ דבעי עשורי כדאמר לעיל דלמ״ד יש לה שיעור למטה מאן דיהיב פחות מששים בעי עשורי והויא לעניים דאינו יכול לחזור בו ונזכות בה: מן מה דתני הרי זו פאה. וצריך ליתן בסוף כשיעור ר״ש תני לה בתוספתא והכי תנינן לה ר״ש אומר אם נתן בין בתחלה בין באמצע הרי זו פאה וצריך שיתן בסוף כשיעור וכיון דתני הכי זה פאה שם פאה הויא לכל דבר וקדשה ולא בעי עשורי: מהו כשיעור דקאמר ר״ש. כשיעור המשתייר מלקצור אחר שהניח הפאה ומסיק דודאי כשיעור המשתייר קאמר להך דאמצע סוף נגד שקצר עד שם היא ומה שקוצר משם ואילך מניח בסוף כשיעור זה דהשתא בלבד: במחובר. הא דמשייר לבסוף במחובר דוקא הוא דבעי לאנוחי והא דפליג עליה ר׳ יהודה דר״ש בעי דוקא כשיעור המשתייר דמוכח דהוה פאה ואז סופל לו פאה דאמצע ור׳ יהודה סבר דבשבלת אחת סגי: בתלוש. ואפי׳ בתלוש סגי ור׳ יהודה בעי דוקא במחובר וכדפרישית במתני׳: במתכוין. לפטור שדהו האי דקאמר ר״ש ובלבד וכו׳ דלמר אפי׳ בתלוש ולמר דוקא במחובר היינו דוקא שנתכוון לפטור שדהו שנתכוין לספול כל קצירותיו עם מה שהניח עתה בסוף בהכי מודה ר״ש דמהני או דילמא כיון דהניח בסוף כשיעור אהני ואפי׳ לא נתכוין לספול כל קצירותיו: לעולם הוא. מוסיף והולך ובלבד שיתן בסוף כשיעור ורבי יוחנן אתא לפרושי מילתא דר״ש: ואם במתכוין. לפטור שדהו דיקא הוא דקאמר ר״ש: כבר נפטרה. ככר שמעינן דנפטרה ומאי לעולם דאשמעינן ר׳ יוחנן אלא ודאי אשמעינן אף שאינו מתכוין לפטור שדהו. ורבינו מאיר פי׳ דאליבא דר׳ אסי דאמר בתלוש היא דמיבעי ליה ופשיט ליה מר׳ ייסא גופיה: **מתני׳ כל שהוא אוכל**. בפרק כלל גדול דמסכת שבת מפרש אוכל למעוטי ספיחי סטים א) וקוצה וכתבו התוספות דהא דנקט הכי ולא קאמר כל דבר שאינו אוכל משום דהכי הוו קצת לאכילה וקמ״ל דלא חשיבא אכילה דידהו ולהכי נקט ספיחי ולא נקט סטים וקוצה עצמן דהנהו פשיטא דלא הוו כלל. ויותר נכון לומר דמשום דתני בשביעית כלל גדול אמרו בשביעית וכו׳ וקתני התם ספיחי סטים וקוצה דהן ממינין הצובעין אשמועינן דכלל דתנא גבי פאה הוא למעוטי כללא דקתני בשביעית וכן כתב רש״י ז״ל שם בפרק כלל גדול וז״ל והאי דנקט הכי ולא נקט שאר מינין שאין ראויין לאכילה משום דאיידי דגבי שביעית תני להו דיש להן שביעית נקט הכא דגבי פאה ומעשר לי נסו ע״כ. והא דבמתני׳ דשביעית תני ספיחין ולא תני גרעינין אספים וקוצה עצמן דממשב בריש פרק כלל גדול זוטא דהגרעינין מאכל אדם הן ועוד דבגרעינין לא שייך כילוי דהא כל זרע (ירק) [ואפילו] דירק מתקיים כדאמרינן לקמן בפ׳ מלבנות אלא בגידולים שייך כילוי [דתנא בהדי אין מתקיים בארץ תני להו לאו מאכל אדם] ב) הלכך תני ספיחי ורש״י ז״ל כתב בפרק הגוזל קמא דמשום דבשביעית אסור לזרוע תני ספיחין: ונשמר. מפרש התם למעוטי הפקר כגון הזוכה בשדה מופקרת. וכ״ל דהאי כללא אהני נמי ללקט ושכחה דהא בכלהו כתיב קציר. והאי נשמר דפאה לאו דהוא גופיה נשמר אלא שיהיה מין הנשמר ואעפ״י שאין הוא עצמו נשמר דהא הפקיר כרמו והשכים בבקר ובצרו חייב בלקט ובשכחה ובפאה ופטור מן המעשר מאי טעמא תעזוב יתירא כתיב בהו כדאיתא בפרק הזורע והא קא בעינן נשמר אלא ש״מ מין נשמר קא אמרינן וכן כתב הראב״ד ז״ל בפירוש ת״כ ועוד הקשה הוא ז״ל דאמאי לא תני באילן אלא הני שמנה ותו לא והרי הפוקים ועוזרדין וערמונים ולוזים ואפרסקין ואגסין ושזיפין ורימון ופריסין ותותין ותירץ ז״ל שאפשר שיש באילו מינין שאין מכניסין אותן לקיום כגון תותים ואפרסקין ותפוחים ועוזרדין ופריסין והשאר אפשר כי לא היו אלגן מן המשומר שהיו רוב אותן המינין מצויין בהפקר ע״כ. ונראה דמתותים אין כאן קושיא דאין לקיטתן כאחת לא הוו כתאנים: וגידוליו מן הארץ. שיש להם שרשים יונקים מן הארץ למעוטי כמהין ופטריות דמאוירא קא רבו: ולקיטתו כאחת. למעוטי תאנה שאין פירותיה מתבשלין כאחת והמבושלין אינן ממתינים באילן [עד] שיגיעו חבריהן לבישול אלא נופלין ולוקטין המתבשלין יום יום וה״ה כל אילנות דכמו לתאנה: ומכניסו לקיום. לאוצר כדי לאכול ממנו בשאר ימות השנה למעוטי רוב ירקות דאע״ג דחייבין כלהו במעשר פטורין מן הפאה ויש ירקות שמכניסן לקיום וחייבין בפאה כגון שומין ובצלים ולוף וקולקוס: והתבואה וקטנות בכלל הזה. בת״כ משמע דה״פ כל התבואה וכל הקטנית נכנס תוך הכלל הזה וליכא למעוטי בהו מידי דכי ממעטינן באילן וירק הוא דממעטינן דאית בהו מינין דלית בהו הני תנאים דפרשינן והכי איתא התם יכול הירק והקישואין והדלועין והאבטיחים והמלפפונות הכל בכלל ת״ל קציר מה קציר מיוחד שהוא אוכל ונשמר וגידוליו מן הארץ ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום יצאו ירקות שאף על פי שלקיטתן כאחת אבל אין מכניסין לקיום יצאו תאנים שאע״פ שמכניסן לקיום אבל אין לקיטתן כאחת והתבואה והקטנית בכלל הזה וכו׳: האוג. פי׳ בערוך אילן שעולה מאליו ביער ופריו דומה לשכי תולעת ומבשלין אותו וחמוץ הוא ומאדים כשמתבשל והוא כמו זרע קנבוס אל סומק בלע״ז: **גמ׳** ה״ג תני ובקוצרכם אין לי אלא קוצר תולש מניין ת״ל לקצור עוקר מנין ת״ל בקצרך והכי איתא נמי בת״כ ובחולין פרק ראשית הגז איתא אלא דהתם דריש עוקר מקמי תולש ופירש רש״י ז״ל תולש ביד ולא עם השרשים כגון פולי׳. עוקר עם השרשים כגון עדשים ע״כ. ואית דגרס עולד מניין דהיינו עוקר במעלד וחדא היא. וכ״ל ללמוד מסוגייא דפרק ראשית הגז דקטנית וירק כגון שומים ובצלים חייבין מן התורה בפאה דכיון דפליגי רבנן ור׳ יוסי בפ׳ ראשית הגז בשוסף את הרחלים וגוזז את העזים דלרבנן חייב ולר׳ יוסי פטור דדייק לישנא דקרא ורבנן לא דייקי א״כ לרבנן אפילו בחטים ושעורים אם תלשן או עקרן מן השרשים חייבין בפאה מייתורא דקראי דשמעתין ובריתא דהכא רבנן היא דקא דרשינן עוקר ותולש בתבואה ורבי יוסי מודי בהך דרשא אלא דלא מפרש ליה אלא במידי דאורחיה כגון תולש בפולין ועוקר בעדשים דאורחיה הוא כדברי רש״י ז״ל וכן בבצלים ובשומים אבל בחטים דוקא קוצר ומהכא ילפינן דדרשא גמורה היא דלר׳ יוסי דרשינן רבויא דעוקר ותולש במידי דאורחיה ולא אשכחן עוקר ותולש דאורחיה אלא בהני דאמרן והיינו גבי ירק וקטנית ולרבנן למידי דאורחיה לא בעי קרא דפשיטא דהיינו קציר דידהו אלא כי איצטריך קרא ללאו אורחיה איצטריך זו היא סוגיית הגמ׳ ונקטינן דאיכא חיוב פאה מדאורייתא בין בקטנית בין בשומים ובצלים בין לרבנן בין לר׳ יוסי ותנן כל החייב בפאה חייב במעשרות שלא כדברי רבינו שמשון ז״ל שכתב דלא הוי דאורייתא אלא דגן תירוש ויצהר וכבר הארכתי בזה בריש מעשרות בס״ד: ת״ל בקצרך. בפ׳ אמור ומייתורא קא דריש ומייתי קרא לעוקר אע״ג דהא יליף תולש משום דתולש דמי טפי לקוצר מעוקר שעוקר עם השרשים: אין לי אלא תבואה. דבה שייך קציר סתם: קטנית. וה״ה ירק שמתקיים כגון שומים ובצלים אלא דרובא דירק אין מכניסו לקיום לא נקיט ליה: ת״ל ארצכם כל שבארצכם. ואע״ג דאיצטריך למילף דלא מיחייב בפאה כשקצרוה לסטים וכדלקמן פ״ב תרי ארצכם כתיבי חד בקדושים וחד באמור דאילו למדרש דלא מיחייב פאה אלא בארץ תיפוק לי דחובת קרקע היא ואינה נוהגת אלא בארץ כדאיתא בספ״ק דקידושין ובפ׳ ג׳ ארצות דשביעית: אילנות מנין. דנימא ניליף במה מצינו מה קציר שאין בו ערלה אף כל שאין בו ערלה יצאו פירות האילן: ת״ל שדך. ואשכחן בשביעית דכתיב שדך לא תזרע וכולן בכלל אחד שדה אילן ושדה תבואה וירק וכי תימא כיון שסופנו לרבות כל דבר מה ת״ל קציר לסקים אליו ולומר לך מה קציר לקיטתו כאחד ומכניסו לקיום ונשמר וכו׳ אף כל כעין הפרט: זורעין זרעים וזרעי אילן כאחת. תרתי קמ״ל חדא דשני מיני אילן זורעין כאחת ועוד דזורעין זרעוני דירק או תבואה בהדי זרע אילן דאין כלאים אלא זרעים דתבואה וירק בהדי הדדי או גרעין מאילן בהדי חרצנים ואע״ג דכתיב שדך לא תזרע כלאים ולא יליף שדך כלאים משדך דכתיב גבי פאה או גבי שביעית כדמפרש טעמא ואזיל ולהכי נקט לה הכא: והזורע מן החרצנים. בהדי זרעים דתבואה וירק סופג וכו׳: עיקר כרמך לא תזרע כלאים. דלא תימא דוקא מכי הוי כרם הוא דאסור לזרוע בו מין אחר אבל בהדי חרצן לא איקרי זרע דאם כן נכתוב רחמנא לא תזרע כרמך כלאים דהא כרמך לא משמע אלא דעשוי שורות ומדכתיב כרמך אפילו הכי דרשינן אפילו עוקר כרמך דהיינו חרצן. אי נמי דלכתוב לא תזרע כלאים כרמך ומדסמך כרמך לתזרע משמע אף על גב דכרמך דמי לזרע דהיינו חרצנים נמי אסור: תמן אמרינן זרעי אילן אין קרויין זרעים גבי כלאי אילנות דקאמרת דמותר לזרוע שני מיני זרעין אילן כאחת וכן מין קטנית וירק עם מין אילן דלא חשוב זרע זרע אילן. וגבי כלאי הכרם טעמא היא דאיכא ייתורא וכדפרישית אבל בעלמא לא חשיב זרע זרע אילן: וכה את אמר קרויין זרעים. גבי הכשר שקלי הוא קאי ר׳ יודן כדאמר בסמוך ומתמיה דכולהו מתני׳ דעוקצין מוכחי דכולהו מינין מקבלין הכשר וטומאה דכולהו מיני ירק וקטנית ואילן מיקרי זרע בכלהו דינין דהתם: מיעט הכתוב את שאין דרך בני אדם וכו׳. גבי כלאים כתב הזרע אשר תזרע ומשמע אשר אתה רגיל לזרוע ואין בני אדם רגילין לזרוע גרעינין אלא תבואה וקטנית וירק מה שאין כן גבי אילנות דדרך לנטוע זמורות וייחורין וגרופיות: ברם הכא ריבה הכתוב וכו׳. גבי הכשר ריבה הכתוב על כל זרע זרוע. ואי קשיא גבי הכשר נמי כתיב אשר יזרע איצטריך לכדדרשינן בת״כ מנין לזרעים שמאין שזרען שטהרו ת״ל אשר יזרע טהור והשתא נקטינן דשדך דכתיב גבי כלאים אין אילנות בכלל ואית דבעי נשמעינה מן הדא גבי פאה לרבוי אילן הוו דרשי מברייתא דכרם וזית דקשיא להו בדרשא דלעיל דשדך דכתיב גבי פאה היכי דרשינן מיניה אילנות והא אסיקנא השתא דשדך דכלאים אין אילנות בכלל ולהכי בעי למילף אילנות מן הצד השוה שבהן וכדמפרש ואזיל: לא תעולל. דכתיב בפ׳ כי תצא דלענין עוללות לא איצטריך דהא כתיב בפרשה קדושים וכרמך לא תעולל לאזהרת פאה לכרם הוא דקא אתי: ובעי תלמודא מה את ש״מ. היכי שמעת אזהרת פאה באילן מהכא: לא תדקדק לקצור הכל. אלא תניח בה קצת דהיינו פאה ופירש תעולל מלשון עילה שכל מעליל הוא מדקדק במה שאין האדם נזכר ממנו: לא תפאר. והא נמי לאזהרת פאה באילן: לא תקיפו פאת ראשיכם. שתסר מלת תטול כמו ליטול פאת ראשכם והכי איתא בפרק הזורע לא תטול תפארתו ממנו. והשתא ילפינן כלהו פירות האילן במה הצד דזית וכרם: לקיטתן כאחת ומכניסן לקיום. הא דלא נקט אלא הני תרי משום דהני תרי הוא דמייכן גבי פאה היתירים על תנאים דמעשרות שארא דתנינן במתני׳ דאוכל ונשמר וגידוליו מן הארץ במעשר נמי שייכי כל דבר שחייב בביכורים ואתי במה הצד רמונים ותמרים: ת״ל קצירך ושכחת. דכתיב כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר וגו׳. ומשמע אפילו קציר אורז ואפילו קציר דחן. דכלהו קוצרין נהו ובהני קראי דכרם וזית כתיב שכחה דכתיב בהו אחריך ודרשינן בפרק הזורע אחריך זו שכחה והשתא קרא הכי קאמר כל מאי דמחייב במצות אחריך לא תעולל לא תפאר דמאי דמחייב בשכחה מיחייב בפאה: יאמר זית ואל יאמר כרם. דהא בעית לאגרופיכה כיון דילפת מינייהו דלא להוו שני כתובים הבאים כאחד וקיי״ל דאין מלמדין: שהוא פטור מן הפרט. והוי דומיה דקציר שהוא חייב בפרט שני גרגרים הנושרים מן האשכול

א) בפלוג הטלה בערך אספים מוכח שצ״ל אספים וכן העתיק בעל מלאכת שלמה. ב) כן העתיק בעל מלאכת שלמה

זית וצורך הוא שיאמר כרם. יצא זית ולימד על כל האילנות פאה. ויצא כרם ולימד על עצמו. ובשם שיצא זית ולימד על כל האילנות פאה. יצא כרם וילמד על כל האילנות פרט. א"ר אבין דבר שהוא שוה בשניהן מלמד דבר שאינו שוה בשניהן אינו מלמד: על דעתיה דר' ישמעאל ניחא דר' ישמעאל דריש דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר חדש נעקר מן הכלל (ח:) והרי הוא בחרושו צורך שהוא יאמר פאה בכרם. אלא על דעתון דרבנין דאינון אמרין הרי הוא בכללו והרי הוא בחרושו לאי זה דבר נאמר פאה בכרם: א"ר אבין אילו לא יצא אלא כרם יאות הוית מקשי עכשיו שיצא כרם מזית אלו נאמר זית ולא נאמר כרם הייתי אומר זית שהוא פטור מן הפרט חייב בפאה יצא כרם שהוא חייב בפרט שהוא פטור מן הפאה כמה דתימא גבי פאה דבר שלקיטתו כאחת מכניסו לקיום [וחייב בפאה] נא' אף בפועל כן. א"ר יונה שנייא היא דכתיב וקטפת ומלילות בידך אפילו מן דבר שאינו לקיום: והתמרים. תניא ר' יוסי בר יהודה אומר רוטבי תמרים פטורין מן הפאה לפי שאין הראשון שבהן ממתין לאחרון. יאות א"ר יוסי בר יהודה מאי טעמא דרבנין. א"ר' זעירא [מפני] שכולן מטילין שאור בבת אחת. ר' יצחק [בן] חקולא וריב"ל תרויהון אמרין קולקס כירק לפאה ולמעשרות ולשביעית ולכלאים ולנדרים צריכא: מתני' לעולם הוא נותן משום פאה ופטור מן המעשרות עד שימרח. ונותן משום הפקר ופטור מן המעשרות עד שימרח. ומאכיל לבהמה לחיה ולעופות ופטור מן המעשרות עד שימרח. (ט.) ונוטל מן הגורן וזורע ופטור מן המעשרות עד שימרח דברי ר' עקיבא. כהן ולוי שלקחו את הגורן המעשרות שלהן עד שימרח. המקדיש ופדה חייב במעשרות עד שימרח הגזבר: גמ' ר' יוסי ור' יעקב בר זבדי בשם רבי אבהו א"ר נחמיה בר עוקבן וטטו בה בשם ר' יוחנן הפריש בכורים מכרי ממירח פטורין מתרומה גדולה אמר ר' חגי קומי ר' יוסי מתני' אמרה כן לעולם הוא נותן משום פאה ופטור מן המעשרות עד שימרח אבל אם מירח חייב מה שאין כן בבכורים. ולימא אבל בבכורים יהא חייב אע"פ שלא מירח. ווידא אמרה הדא למה נקראו שמם בכורים (ט:) שהם בכורים לכל. וכל הקודם את חברו חברו מתחייב בו. (ונוטל) [ונותן] משום הפקר. מתני' דבית שמאי היא דב"ש אמרי הפקר לעניים הפקר: ונוטל מן הגורן וזורע. אתיא דרבי עקיבא כחנויות בני חנון דתניא למה חרבו חנויות בני חנון שלש שנים עד שלא חרב בית המקדש שהיו מוציאין את הפירות מכלל המעשרות דהוו דרשי תבואת זרעך פרט ללוקח ואכלת פרט למוכר: כהן ולוי שלקחו וכו'. א"ר יוחנן קנס קנסו להן שלא יהו קופצין לגתות ולגרנות. טבח כהן חברייא בשם ריב"ל פטר לו שבת אחת א"ר יוסי אזלית לדרומא ושמעית ר' חנין אבוי דר' שמעון בשם ריב"ל פטר לו שבת אחת. ר' יודן מדמי לה להא דרבי יוחנן קנס קנסו להן וכו'. א"ל ר' יוסי אי משום קנס אפילו שבת אחת לא יפטור לו. חנווני כהן ר' יודן אמר פוטרין לו שבת א'. ר' יוסי אמר אין פוטרין לו שבת

## פירוש מהר"ש סיריליאו

האסכון] בשעת בצירה כדלקמן וכיון דיצא לידון בדבר חדש פטור: יצא זית ללמד על כל האלנות פאה. דמה זית דהוא פטור מן הפרט וחייב אף כל האילנות כן: על כל האילנות פרט. כגון הנושר מן האילנות בשעת לקיטת פירותיהן ובעיא היא: שאינו שוה בשניהן. פאה שוה בשניהן בכרם וזית דאיכא מה הצד ילפינן אבל פרט אינו שוה בשניהם דגבי כרם שייך פרט שנופל פרט אחד מן הכלל דבאשכול מקובצין הם ענבים הרבה ונופל מהן אחד או שנים ולא שייך כן בזית דכל זית וזית נתלה בעוקצו וכל אחד ואחד הוא יחידי: על דעתיה דר' ישמעאל ניחא. האי צריכותא דלעיל דאמרן אילו לא נאמר כרם לא הייתי לומד מזית דכיון דכרם יצא לידון בדבר החדש שחייב בפרט לפיכך לא יהא חייב בפאה דאי אתה יכול להחזירו וכו' לר' ישמעאל דסבר דאגמריה רחמנא למשה במדה דיצא לידון בדבר החדש דכיון דיצא לידון בדבר החדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש דנעקר הוא מכללו דלא מצי למילף מזית ניחא אלא לרבנן דאמרי דכי אגמריה רחמנא למשה הכי אגמריה הרי הוא בכללו והרי הוא בחדושו דאינו נעקר א"כ כן אמאי איצטריך קרא לאהדוריה לכרם למצות פאה: ופלוגתיה דר' ישמעאל ורבנן תנינן לה בת"כ בפרשה ויקרא גבי קרא דואת החלב המכסה את הקרב דכתיב גבי שלמים בפ' כשב והכי תניא התם ואת החלב המכסה את הקרב מה ת"ל שיכול יתרבה בחלב הדפנות ודין הוא ומה אם בן בקר שנתרבה בכבשים נתמעט בחלב הדפנות כבש שנתמעט בכבשים אינו דין שיתמעט מחלב הדפנות. לא אם אמרת בבן הבקר שנתמעט באליה תאמר בכבש שנתרבה באליה הואיל ונתרבה באליה יתרבה בחלב הדפנות ת"ל ואת החלב המכסה וגו' אין לך מה שאמור בענין: מה ר' ישמעאל אמרו. מפני שהיה בכלל ויצא לידון בדבר חדש החזירו הכתוב לכללו ע"כ. וה"פ החלב המכסה את הקרב למה לי קרא בכשב כיון דכתביניהו בבן בקר. שיכול יתרבה בחלב דפנות להקרבה וכתב בעל ספר המצות שלכך הוצרך למעט חלב של הדפנות לפי שדומה לחלב גמור שהוא כשמלה פרושה וקרום דק יש עליו ונקלף מעל הבשר בקל שאלו הן סימני חלב אבל חלב האליה והיותרת לא דמו לשאר חלב ובקרבין אין קרבין בתורת חלב כי אם בתורת יותרת ואליה לכך אין צריך מיעוט ע"כ. יצא לידון בדבר חדש. אליה: החזירו הכתוב לכללו. דאי לא אהדריה הוה אמינא אליה הוא דקריבה אבל חלבים לא. ורבנן דס"ל הרי הוא בכללו והרי הוא בחדושו דרשי ליה למעט חלב דפנות. וקשה בשלמא לר' ישמעאל איצטריך כי כחטאת האשם הוא לכהן משום דנעקר מכללו כיון דיצא לדבר חדש דהיינו מתן בהונות כדאי' בריש ת"כ ובריש יבמות אלא לרבנן דס"ל הרי הוא בחדושו ואינו נעקר מכללו למאי מיבעי להו וי"ל דברייתא דפרשת מצורע דדרשינן כי כחטאת האשם מה חטאת מן החולין וביום ובידו הימנית וכו' כדאיתא התם אתיא כרבנן ולהכי מיבעי להו: אילו לא יצא. אלא כרם יאות הוית מקשי כלומר אילו הוה לן קרא לרבויי אילן ואפי' הכי הוה כתב כרם הוה משמע דלא כתב כרם אלא משום דיצא לדבר חדש והוה משמע כרבי ישמעאל. אבל השתא דיצא זית נמי והיינו ללמד אכולהו אילנות פאה דלא תימא ניגמר מהך מכלאים מה התם אין זרע אילן בכלל אף כאן וכו' וכיון דיצא זית לרבויי אילן משום דלא משתמע בכלל שדך ולית לן קרא לרבויי אילן על כרחיך הוצרך לכתוב נמי כרם דהא ליתיה בכללא דשדך ובמה מלינו דזית נמי לא אתי שהייתי אומר ומוצא כל דדמי לזית שהוא פטור מפרט ועוללות הוא דחייב בפאה ולא אתי כרם מש"ה כתב רחמנא לכרם ולהכי לא נקט הכא ואילו נאמר כרם כדלעיל דכיון דלית לן קרא ומשמע לן דאי כתב כרם היינו משום דהאי דחייב בפרט ועוללות וכל שכן דבכיר טפי כיון דלית לן קרא לאתויי אילן. אבל גבי חלבים האיכא כללא דכתיב כל חלב לה' וחלב דפנות תותב קרום ונקלף הוי ומשום הכי מצית אמרת הרי הוא בכללו והרי הוא בחדושו משא"כ הכא דזית לא הוי כללא: נאמר אף בפועל. כן דדוקא שכרו לדבר שמכניסו לקיום ולקיטתו כאחד הוא דאוכל ואילו שכרו ללקט ירק לא דהא קמה וכרם הוא דכתיבי אמאי תנן בפרק השוכר את הפועלים הפועלים במחובר לקרקע אוכל: וקטפת מלילות. ולא כתב שבלים לאורויי לן דאפילו דבר שנכרת ואומלל ואינו מתקיים פועל אוכל בו: רוטבי תמרים. היינו מין תמרים שאין מתבשלין כמו שאלשי גופנין: פטורין מן הפאה. דאין לקיטתן כאחת: מטילין שאור בבת אחת. בריש מעשרות תנן דעונת המעשרות דתמרים הוא משיטילו שאור ופי' בערוך כשמתבשלין התמרים מתנפחין ונבדקין כמו השאור. והכא לא דמו לתאנים דתחלת בישולן לא הוי כאחת: קולקס. מין ירק הוא והשורש שלו השמן בארץ הוא הראוי לאכילה ובערבי שמו קולקס ופשיטא לן דהוי ירק גבי פאה ומפסיק ביה כל הני דתנן לקמן אילו מפסיקין גבי תבואה וקטנית ולא דהוי אילן דתנן לקמן דאין מפסיק אלא גדר: למעשרות. דהוי ירק והוי ר"ה שלו תשרי ולאו אילן דר"ה שלו ט"ו בשבט: ולשביעית. דלאו אילן הוא משמע אין בו משום איסור ספיחים דודאי ירק הוא ואסור באכילה בשביעית כדאיתא במסכת שביעית דלא שרים בירקות שדה אלא ירקות שמנו חכמים שם: ולכלאים. דלא תימא הוי אילן ולא הוי כלאים בכרם וכדלעיל זורעין זרע אילן כאחת וודאי הוי ירק ואוסר הכרם: ולנדרים. כגון הנודר מן הירק מספקא לן אי הוי ירק ואסיר בו ואי הוי אילן שרי או איפכא דאי נדר מפירות האילן דאי אמרת אילן הוא אסור בו ואי ירק שרי. משום דבנדרים הלך אחר לשון בני אדם ובני אדם יש קורין לו אילן ויש קורין לו ירק והכי משמע בפרק הנודר מן הירק דלא מספקא להו אלא גבי נדרים. ואלו בשאר איסורין כלל גדול יש בידינו כל המוציא עלין מגזעו מין אילן כדאיתא בפ"ק כרם שנטע: צריכא. לגבי הנודר צריך עיון בה ומספקא להו וסלקא בתיקו ולחומרא: מתני' לעולם הוא נותן משום פאה ופטור וכו'. מי שלא הפריש פאה מן הקמה מפריש מן העומרים או מן התבואה אחר שנדושה כדאיתא בתוספתא ומייתי לה בפ' הגוזל קמא וקאמר דנותן פאה לעניים ופטורה מן המעשרות כמו אם נתנה במחובר דפאה ולקט ושכחה והפקר פטורין מן המעשרות כדתנן בפ"ק דחלה: עד שימרח. מפרש בפ"ק דמעשרות מן די שפר אפוי דבריא והיינו לאחר שמנקין התבואה מן הזון שלה צוברין אותה במקום אחד ומחליקין הכרי ברחת ומייפין אותו והוא מלשון ממרח רטייה ומכי מירח חייב במעשרות שהוא גמר מלאכה כדתנן בפ"ק דמסכת מעשרות דמשם ואילך אסור אפי' אכילת עראי והוא דנכנס התבואה לחצר דבהכי הוא דהוי טבל ולוקה בכזית ובהכי שעתא כי יהיב להו לעניים פאה יהיב להו מעושר שלא יפסידו עניים. וטעמא דמירוח קא מחייב במעשר משום דכתיב דגנך ודרשינן דיגונך דבדיגון תלה רחמנא: ונותן משום הבקר. כבי"ת כמו בפ"ח. בור עמים כמו פזור. והפקר פטור מן המעשרות כדלעיל ומשמע ממתני' דאם הפקיר אחר מירוח דהזוכה מיחייב במעשר ומפרש בגמרא משום דבהפקר דב"ש עסקינן דלא הוי שהפקיר לעניים ולא לעשירים דס"ל לב"ש דמהני האי הפקר להפקיע מידי מעשר. ואשמעינן הכא דהיינו דוקא דאפקיר מקמי מירוח וטעמא דהוי לבא מן הדין להיות כנדון דלקט שכחה ופאה דהוו מתנות עניים למינייהו גמרי ב"ש וכדלקמן בפ' ב"ש. קמי מירוח הוא דאיתנהו. והכי נמי גבי הפקר. אבל אפקיר בתר מירוח דהאי הפקר דחלים לא: ומאכיל לבהמה. דאכילת בהמה עראי חשיבה: ונוטל מן הגורן וזורע עד שימרח. דלאחר מירוח אסור לזרוע טבל כדאיתא בפ"ק דמס' דמאי: דברי ר' עקיבא. ורבנן פליגי עליה ולא מצי זרע אפילו קמי מירוח דלא דמי להפקר דהפקר לא שכיח ומילתא דלא שכיחי לא גזרו [רבנן] ופאה נמי שאני דקא עביד מצוה ועוד דמיחייב בה ולא פקעה: המעשרות שלהן עד שימרח. בזמן שלקחו הגורן קודם שמירח בעל הבית אבל אם מירח בעל הבית ואח"כ לקחו חייבין ליתן תרומות ומעשרות לאחרים וטעמא מפרש בגמ' ועני שלקח נותן כשנתמעשר פליגי תנאי בגמ': המקדיש. קודם מירוח עד שמרח הגזבר דאם מירח הגזבר קודם אע"פ שפדאו אח"כ פטור מן המעשרות דגנך כתיב למעוטי הקדש אבל פדאו קודם מירוח כיון דנגמרה מלאכתו ביד הדיוט חייב: גמ' הפריש בכורים. מכרי ממורח דבכורים צריך לקרות להם שם במחובר כדתנן בפרק בתרא דבכורים וקאמר דכשהפרישן אחר שנתמרח הכרי אין צריך להפריש קצת לתרומה כדאמרינן במעשר ראשון שהקדימו לתרומה אחר שנתמרח שהכרי דצריך להפריש ממנו תרומה גדולה כדאיתא בפרק שלשה שאכלו ובפ"ק דביצה: הא אם מירח. כל מתנה שיתן חייב בתרומה ומעשר: מה שאין כן בבכורים. ומשמע דאין צריך להפריש מהן תרומה ולא מעשר כי הפרישן אחר מירוח: ולימא אבל בבכורים יהא חייב וכו'. כלומר האי מה שאין וכו' דקתני בברייתא ה"ק קודם מירוח אין כאן חיוב במעשרות עד אחר מירוח מה שאין כן בביכורים דבין קודם מירוח ובין אחר מירוח מיחייב בהו כדתנן בפ' התרומה והבכורים שהבכורים נקנין במחובר לקרקע מה שאין כן בתרומה: ווידא אמרה. והי דא אמרה לסיועיה לר' יוחנן: למה נקרא ביכורים. מגהה היא במסכת תרומות פ' התורם קישות: וכל הקודם את חברו חברו וכו'. כלומר אם הקדים את חברו שהוא אחרון חברו האחרון מתחייב במצות הראשון דבכורים קדמי לתרומה ומשמירח דהשתא מתחייב בתרומה שהתרומה מתחייבת בהן והכנסה בגבולן ואינהו לא נכנסו בגבולה דקשיא לי אי הכי פאה נמי קדמה לתרומה וכי זכה זה אחר מירוח נמי תפטר מתרומה וניחא לי דפאה לית בה חיוב מיתה ואי בעי זכין לה מן העני ואכיל לה מה שאין כן גבי ביכורים דקדישי ועוד דבכורים קונין הם במחובר לקרקע ואינם תלויים בקצירה מה שאין כן גבי פאה דבקצירת בעלים תליא מילתא כדלקמן הילכך קדימה דבכורים הויא קדימה: מתני' דב"ש. כלומר מתני' בהפקר דב"ש שהפקירו לעניים ולא לעשירים ומשום הכי לא מהני בהו שמא דהפקר אלא קודם מירוח דב"ש ילפי מפאה ופאה בקמה הוא ולעניים הוא אבל אי הפקירו לכולי עלמא אפילו הפקירו אחר מירוח מהני ומתני' סברא כב"ש וקיי"ל כב"ה דבהפקר לכולי עלמא הוא דמהני קודם מירוח ולאחר מירוח כדאיתא בפ' לא יאמר וכך נוטין דברי הרמב"ם ז"ל וכן דעת הראב"ד ז"ל והיינו מדאורייתא ואין כן דעת רבינו שמשון ז"ל: אתיא דר' עקיבא כחנויות בני חנון. בפ' הפועלים איתא והתם תני שהעמידו דבריהם על דין תורה שלא עשו סייג כלל אבל הדרשה היא אמת: עשר תעשר פרט ללוקח. דכתיב עשר תעשר תבואת זרעך שזרעת אותה יצא הלוקח שלא זרעה: ואכלת פרט למוכר. עשר כשתאכל יצא המוכר שאינו אוכל וסבר ר' עקיבא דה"נ דרשינן ואכלת ולא זורע שאינו אוכל. וכתב ר' שמשון ז"ל דלא רצה לומר דר' עקיבא סבר כוותייהו לפוסקן ואפי' מדרבנן דה"ו שהרי מזכיר אותן לגנאי אלא ה"ק אתייא דר' עקיבא כי ההיא ברייתא דמגלא פוגלא דחנויות בני חנון דמשמירח אסיר לזרוע עד שיעשר מדרבנן אע"ג דלית ביה ואכלת דממעטינן מיניה מוכר ואיכא למעוטי נמי זורע אפ"ה כיון דחרבו מגנייה מילתא ואסיר וי"ל דסבר ר' עקיבא דדרשת בני חנון קושטא היא ומפני שהעמידו דבריהם על דין תורה חרבו וקסבר ר' עקיבא דתקנת חכמים היינו אחר מירוח דאין זורעין את הטבל אבל קמי מירוח שרי ורבנן פליגי עליה דר' עקיבא ואמרי דדרשה דבני חנון דאפילו כימא דמילתא היא דוקא מכירה והפקר דקמי מירוח שרי משום דלא שכיח ומאכל לבהמה נמי קמי מירוח שרי דאכילת בהמה עראי חשיב ולא אתו למיטעי הכי נמי בתר מירוח אבל זורע דשכיח ועוד דזורעים הרבה ואיכא הפקעת מעשר אפי' קמי מירוח נמי אסור לזרוע דהיינו טעותא דבני חנון: קנס קנסו להן וכו'. מן הדין אפילו לקחו אחר מירוח המעשרות שלהן אלא משום קנסא שלא יהו קופצין לגתות ולגרנות שנגמרה מלאכתן למעשרות ומפקיעין תרומה ומעשרות מן האחרים וכן כ' רמב"ם פ"ו הט"ו מהל' מעשר וז"ל כהן ולוי שלקחו פירות מישראל אחר שנגמרה מלאכתן מוציאין את התרומה והמעשרות מידיהן ונותנין אותן לכהנים וללויים אחרים קנס הוא להם כדי שלא יקפצו לגרנות ולגתות ויקנו טבלים כדי להפקיע מתנות אחיהם הכהנים ואם קנו קודם שתגמר מלאכתן אין מוציאין מידן ע"כ. והשיג עליו הראב"ד ז"ל בהשגות א"א אני אומר שאינו קנס אבל מפני שאמר לכן מנתא דכהן לא זכית לך ודברי הרמב"ם ז"ל תלמוד ערוך: טבח כהן. בפ' הזרוע תנן דכהן אם שחט בהמה שלו אפילו למכור פטור מן המתנות והכא אמר דשבת א' פטרוהו יאוקמוה אדין תורה ובפ' הזרוע גרסינן עד שלשה שבתות: אפי' שבת אחת (אחת) לא יפטור כו' הכא דמיד קנסינן ליה אלא טעמא הוי משום דאין יכול להערים כדאיתא בסמוך ושבת שנייה ואילך טעמא שלא ירגילו טבחי ישראל לשתף כהנים עמהם ליפטר מן המתנות אי נמי משום דפסקו חיותא דשאר כהנים: חנווני כהן. שמוכר תבואה של שדהו לאחר מי מחייבינן להפריש מעשרות תבואה של שדהו לאחרים או לא:

שבת אחת: על דעתיה דרבי יוסי מה בין חנווני מה בין שבח. חנווני יכול להערים שבח אין יכול להערים. תניא לא נחלקו ברבי א) ור' יהודה הנשיא על הלוקח פירות מחוברין מן הנוי שהן חייבין במעשרות. ועל של ישראל שנכנס השני תחתיו, ועל הלוקח פירות תלושין מן הנוי שהן פטורין מן המעשרות. על מה נחלקו על עני הלוקח פירות תלושין מחברו בשנת מעשר עני ר' יהודה הנשיא אומר אחד עני ואחד עשיר מוציאין מידו וברבי אומר עשיר מוציאין [מידו] עני אין מוציאין מידו. מ"ט דר' יהודה הנשיא כשם שאין אדם זוכה בלקטי שכחה ופאה שלו כך לא יזכה אדם במעשר עני שלו. מאי טעמא דדרבי לקט שכחה ופאה אינן טובלין ומעשר עני הוא טובל וכבר נטבל עד שהוא ברשותו של ראשון. מאי טעמא דרבי יהודה הנשיא משום קנס מאי טעמא דרבי עשיר יש בידו ליקח עני אין בידו ליקח. שרבי יהודה הנשיא אומר מצוי הוא ללוות ורבי אומר אינו מצוי ללוות: **הדרן עלך אלו דברים**

**פרק שני** (י:) **אלו מפסיקין לפאה הנחל והשלולית ודרך היחיד ודרך הרבי' ושביל היחיד ושביל הרבים הקבוע בימות החמה ובימות הגשמים. והבור והניר וזרע אחר. הקוצר לשחת מפסיק דברי ר"מ וחכ"א אינו מפסיק אלא אם כן חריש:** גמ' תני שדך לחייב על כל שדה ושדה שלא יוציא משדה לחברתה. ואינו מחוור דאין תימר מחוור הוא. אפי' שדה האילן מפסיק. דתנינן הכל מפסיק לזרעים ואין מפסיק לאילן אלא גדר. הא גדר דמפסיק מחוור אף הוא אינו מחוור הוא אפילו שער כותש מפסיק דתנינן אם היה שער כותש אינו מפסיק אלא נותן פאה אחת לכל הדא אמרה שאינו מחוור. ואין תימר אינו מחוור הא אפילו מצד אחד מפסיק דתניא אם היה שער כותש מכאן ומכאן אינו מפסיק הא מצד אחד מפסיק: תני רבי הושעיא הפריש פאה משדה לחברתה לא קדשה. (י"א.) ר' יוסי בשם ר' יוסי בר חנינא הפריש פאה משדה לחברתה לא קדשה. ר' זעירא בעא קומי ר' ייסא נתכוון לזכותו מן המצר מהו. ושרע מיניה. מיחלפא שיטתיה דר' ייסא דתנינן תמן מודים חכמים לר' עקיבא בזורע שבת או חרדל בשלשה מקומות שהוא נותן פאה מכל אחד ואחד. שמואל אמר מפני שאין הראשון שבהן ממתין לאחרון. ר' ייסא בשם ר' יוחנן מפני שדרכן לזרוע ערוגות ערוגות וכה הוא אומר הכין. פשיטא ליה שהוא מפסיק לא צורכא דא אלא ב) אי קדשה משום פאה או לא קדשה: תני ר' הושעיא הפריש פאה משדה לחברתה לא קדשה. ושמעית מימר אפילו מצר. ר' יוסי בר חנינא אמר חציבות מפסיקין לפאה. רב חסדא בעי בהן חילק יהושע את הארץ. אתא ר' חנינא בשם רב חסדא בהן תיחם יהושע את הארץ: **הנחל** אע"פ שאינו מושך: **שלולית** כל זמן שהיא מושכת: מכיון דתנינן דרך היחיד. דרך הרבים מה צורכא. אתא מימר לך אפילו דרך הרבים אינו מפסיק לאילן אלא גדר. מכיון דתנינן שביל היחיד שביל הרבים מה צורכא. אתא מימר לך להוציא את הקבוע בימות החמה ואינו קבוע בימות הגשמים: **הבור והניר והזרע וכו'**: רב אמר בור וניר בית רובע וזרע אחר אפילו כל שהוא. ור' יוחנן אמר בור וניר וזרע אחר כשלשה תלמים של פתיח. מהו פליגין מה דאמר רב בחיוב פאה.

ומה

א) כתב הספר הדורות (ח"ב) ערך ר' יהודה הנשיא בירושלמי סוף פרק א' דפאה נחלקו רבי עם ר' יהודה הנשיא מי שדעתו רחבה יתקן זה כי אי אפשר לומר ר"י הנשיא ר"ל ר' יהודה נשיאה נכדו, ואח"ז מצאתי בשדה יהושע וז"ל כתב שתמה על פלוגתייהו דר"י הנשיא ואין לומר דרבי הוא רבינו הקדוש ור' יהודה הנשיא היא ר' יהודה נשיאה בן בנו דלא היה בר פלוגתיה דרבינו הקדוש או יש לגרוס ברבי במקום רבי היינו עם חכם שנקרא רבי עכ"ל הש"י והא"ד [ולפלא שלא זכר בעם ז"ד מ"ש במכות ס' ע"ב ב"ר פירש"י כן שמו ובחולין דף י"א ע"ב]: ב) בכ"י מתוקן מחיקה אחרון בדיו שחורה ונראה שהיה תחלה כתיב שלא הה"א. והלמ"ד בקמ"ץ והלמ"ד דגושה אי דלא הדלי"ת והלמ"ד בקמ"ץ והלמ"ד דגושה אולם מהפירוש נראה שצ"ל דא אלא וכן העתקתי, אמנם בדפוס קראטשין הטעמתא ולא קדשה משום פאה אלא קדשה ונדפס על הגליון אולי צ"ל או קדשה או לא קדשה ובדפוס ירושלים הגיהו כזה (ולא) קידשה משום פאה (אלא) או לא קדשה והבוחר יבחר.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

חנווני. יכול להערים ולומר נתתי ולא יהיב ושבח דאשונה קנסינן ליה אבל מתנות הבהמה לפנינו הן ומינכרי וליכא הערמה ואם יאמר פלוני כהן עמי מילתא דעבידא לאיגלויי היא: לא נחלקו ברבי וכו' ברבי גרסי' הכי אשכחן בפ"ק דחולין והתניא ברבי אומר ופי' רש"י ז"ל ברבי לא ידענא מנו אלא חכם אחד גדול בדורו: לוקח פירות וכו'. ישראל שלקח פירות מחוברין מן הנוי שהן חייבין במעשר דכיון דלקחו במחובר נכנס ישראל תחת הנוי משעה ראשונה וכאלו ישראל זרען וחייב מן התורה בכל המצות דקרקע ואפילו הוי עני וכן היה הראשון ישראל ולקחן ישראל שני כשהן מחוברין השני נכנס במקומו: לוקח פירות תלושין. ממורחין מן הנוי: שהן פטורין מן המעשרות. וכל שכן מאחר מצות דדרשינן דגנך ולא של גוי: אחד עני ואחד עשיר מוציאין מידו. כדמפרש משום קנסא שלא יפקיע מ"ע מאחיו: עני אין מוציאין מידו. דהוא קדיש: שאין אדם זוכה בלקט שכחה וכו'. דדרשינן בת"כ ואיתא נמי בפ"ק דגיטין לא תלקט לעני להזהיר עני על שלו דהוה ליה למימר תעזוב אותם לעני ולגר אלא לאסמוכי עני לאזהרת לא תלקט שעני בעל השדה מוזהר להניח פאה ולקט לעניים ואסורים לו ושכחה איתקשא לפאה דכתיב לא תעולל אחריך ודרשינן לעיל לא תדקדק אחריך זו שכחה: כך לא יזכה. במ"ע שלא משום היינו ולאו משום דינא כדלקמיה: אינן טובלין. ואיכא למימר דלא מפרש להו היינו טעמא דגזר רחמנא לא תלקט אלא תניחם אבל מ"ע דטביל וכמו שמפורש במסכת דמאי וכבר נטבל עד שהוא ברשותו של ראשון והיכא למימר דיהביה לדידיה המוכר ובדינה זכי ליה: מ"ט דר' יהודה הנשיא. דשפיר קאמר ליה ברבי: דשאני. מ"ע דטביל ומשני משום קנס וכדפרישית: עני. אין בידו ליקח וכדלקמן דאינו מצוי ללוות הילכך ליכא למיקנס. דמילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן ואינו מצוי לקנות פירות ופסק הרמב"ם ז"ל בפירושו כר' יהודה הנשיא: הדרן עלך אלו דברים בס"ד

**פ"ב אל'** מפסיקין לפאה של תבואה וקטנית דאילו פאה דאילן הא תני בסיפא דאינן מפסיקין אלו: מפסיקין השדה לדונו בשנים ונותן פאה מכל שדה ושדה ואי יסיג מאחד עליו ועל חבירו מפ"ש בגמרא דלא קדשה: הנחל. מפרש בגמרא ואע"פ שאינו מושך מים עכשיו אלא כיון שאינו מקום זריעה שמלא חול ורגבים מפסיק: והשלולית. מפרש בגמרא כל שהיא מושכת לעולם ובפרק הכונס מפרש מאי קרו לה שלולית וקאמר אמת המים שמחלקת שלל לאגפיה דבעלי השדות דהיא בקעה משקין שדותיהם ממנה ולא בעינן שיעור לרחבה דהגי בחדא והיינו דלעולם היא מושכת כדאיתא בגמרא: ורחבה. ואינה קבועה לקמן פליגי בה ר' יהודה ורבנן: דרך היחיד. מפרש בפרק המוכר פירות דרחבו ארבע אמות: דרך הרבים. מפרש התם רחבו ט"ז אמה: שביל היחיד. קטין טובא כגון כי שקיל כרעא ומנח כרעא: שביל הרבים. לכרמיהם או לשדותיהם אבל אינה דרך לעוברי דרכים: הקבוע בימות החמה ובימות הגשמים. אשביל יחיד ושביל רבים קאי: והבור. שדה בור שדה שלא נחרש ולא נזרע תרגום והאדמה לא תשם וארעא לא תבור: והניר. שדה חרושה ולא זרועה: וזרע אחר. כגון חטים מכאן וחטים מכאן ועדשים באמצע נותן פאה לחטים אלו לעצמן ולחטים אלו לעצמן: וכתב הרא"ש ז"ל וכ"ל שצריך שיהא אורך הפסק מקצה השדה אל קצהו דלא ישאר בו מחובר כדי שיעבור הבקר בכליו דהיינו ארבע אמות בלי הפסק דאי נשאר בו ארבע אמות בלי הפסק חשיב כשדה אחת ע"כ: דר' יוחנן סבר לקמן כר' אלעזר בר' שמעון דבגדולה בחמשים אורך הפסקתה היא ובפרק כל שעה אמרינן בהדיא דכ"ע סברי דבקמה על פי רובה. ואין לנו אלא דברי חכמי הגמ'. וכ"ל דנכון הוא לפסוק כרבנן דאמרי התם בפרק כל שעה מפוצלים מראש השדה לסופו כדברי הרב ז"ל דר' יוחנן הקוצר לשחת בגמ' מפרש דבשחת דחייב בפאה תני לה ר"ג דגדל שלים וקוצר לקליות ולא מפליג בין קוצר לבהמה או לאדם דכיון דמחייב בהך קצירה שלא לקצור לפני העומר ה"נ מחייב בפאה בהך קצירה ומאי דמשייר מכאן ומכאן לאוצר הנשאר נגדדין זה מתחייב בפני עצמו וזה מתחייב לעצמו כר' עקיבא דלקמן דפרק מלבנות: אינו מפסיק. אלא א"כ חרש דמשום דמפסיק בקצירה לא חשיבי שתי קצירות להפסיק פאה אלא אתחלתא דקצירה היא וכולה חדא היא: אלא א"כ. חרש ואז הוי שדה ניר: גמ' שדך לחייב על כל שדה ושדה. בת"כ איתא ואע"ג דלעיל דרשינן מקרא דשדך לרבות פאה לאילנות תרי שדך כתיבי חד בפרשת קדושים וחד בפרשת אמור ועוד דהא אסיקנא דעיקר דרשא הוא מבנין אב דזית וכרם ומפרש תלמודא דה"ק שלא יוציא וכו' כלומר דאע"ג דקורא שם בפירוש באחת על שתיהן ע"כ לזו וע"כ לזו אפילו הכי לא מהני שאינו יכול להוציא משדה על חברתה: על חברתה. ובמתני' מפרש מהו הפסק שגורם להיות שתים: ה"ג אינו מחוור ויש גורסין אותו בבי"ת והיא היא וכן תרווד תרבד וכן אויר אביר וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל בפרשת ויצא וסתמא דתלמודא מפרש אלו הפסקות דתנן במתני' אינן מחוורין בידן דחכמים דלהוו הלכה למשה מסיני דאין תימא מחוור היא אפילו לגבי אילן נמי נהוו הפסקות ואנן תנינן דאין מפסיק גבי אילן אלא גדר ולמ"ד דפאת אילן ילפינן משדך לילף מינה ומינה: וחבריה מקשה הא גדר מחוור היא כיון דמפסיק לאילן והא אשכחן ביה נמי דינא דמשמע דאין מחוור בידן דאין תימא מחוור בידן אפילו שער כותש נמי להוי מפסיק ותנינן בפירקין דאין מפסיק גדר לאילן אם היה שער כותש. שער כותשו שנפי האילנות. ובדיסן מעורבין מלמעלה ונוגעין זו בזו ולקמן מפרש אם צריך שיגעו ענפים בגדר ויאלידוהו או אפילו יש אויר בין ראש הגדר ולענפים: ומתרץ ליה חבריה ואין תימא אין מחוור הגדר אפילו מצד אחד הוין דמפסיק דכשאין נכנסין הענפים אלא מאילן של צד אחד ואין ענפי אילן של שדה האחר נכנסין כאן ואם לא היה בידן קבלה הא ריעותא איכא היכא דמצד אחד כותש והוה להו למימר דאינו מפסיק ובברייתא משמע דמצד אחד מפסיק אלא ודאי הכי גמירי ליה ולא דנו ביה כפי הסברה: לא קדשה. ומה שמוסיף על שיעורה של זו בשביל פאה של שדה האחרת חייבת במעשרות: תכוון לזכותו. מן המצר נתכוון לזכותו לעני כדי שלא יתבטל ממלאכתו להמתין עד שיקצרו האחר זוכה לו על זו שקוצר משום פאה בשדה אחרת שלא היה מפסיק ביניהן אלא המצר מי אמרינן דכיון דלחזקת נכסי הגר הוי הפסק דהחזיק בזו לא קנה האחרת כדאיתא בפ' חזקת הבתים הכי נמי הפסק הוי ולא קדשה או דילמא כיון דלא תנייה במתני' לא הוי הפסק: שרע. לשון השמטה כמו גולתיה שריעא מיניה דפרק אין עומדין: מיחלפא שיטתיה. כלומר מאי מספקא ליה לר' ייסא ותפשוט ליה מדידיה: דתנינן תמן. בפ' מלבנות התבואה: מודים חכמים לר' עקיבא. אע"ג דפליגי במגמר שדהו ושייר קלחים לחים מגמר כמו מגומר שמלקט כאן המבושלים כל צרכן ומניח את הלחים שלא בשלו וחוזר ומלקט במקום אחר דהוה ליה מגומר וקאמר ר' עקיבא כשהוא חוזר ולוקט נותן פאה מכל אחד ואחד שהקציר שבינתיים מפסיק וחכמים אומרים פאה מאחד על הכל ומודים חכמים לר' עקיבא בזורע שבת או חרדל כדמפרש טעמא ואזיל: ביני מתני' וכו'. בפ' מלבנות התבואה יתבאר ולא גרסינן לה הכא: שמואל אמר וכו'. כלומר ואיתמר עלה מ"ט מודו ואמר שמואל מפני שאין ראשון שבהן דהיינו של חרדל ושל שבת. שזה מתבשל קודם האחר, ודרך הוא שלא לקצרן כאחת ור' ייסא מפרש דטעמא משום שדרכן וכו' והתם מפרש מאי ביניהו. והשתא מקשי הא לדברי ר' ייסא דאמר דטעמא משום לדרכן לזרוע וכו' ותלם של ערוגה זו מפסיק לערוגה אחרת אלמא דתלם אהני לאפסוקי. ה"נ גבי שתי שדות של תבואה דרכן להפסיק מצר ביניהן ומאי מספקא ליה: וכה הוא אומר הכין. אע"ג דהכא שרע מיניה ולא אמר ליה כלום משום דאורחא דתלמודא למימר הכי כי מקשי מדידיה לדידיה קאמר הכא הכי כלומר ותפשוט ליה מדידיה ואמאי שתק. ומשני לא צורכא דא אלא אי קדשה או לא כלומר הכי דמתני' פשיטא ליה דמפסקי ואפי' בדיעבד אם נתן לא קדשי אבל האי מצר פשיטא ליה דלכתחילה מפסיק ולכתחילה מודו ואין ליתן משל זו בזו ובדיעבד הוא דמיבעיא ליה אי קדשה ופטורה מן המעשרות או לא קדשה דלגמרי מפסיק כי הכי דמתני': שמעית מימר. אפילו מצר דכיון דתני לה סתמא משדה לחברתה ש"מ דבכל שדה שהיא חלוקה לעצמה קאמרה ואפי' מצר ואיפשיט בעיין: חצובות. עשב ששרשיו הולכין ויורדין כנגדו עד התהום כדאמר חצובא מקטע רגליהון דרשיעיא. ובפרק חזקת הבתים פליגא אמוראי אי מצר והבא מפסיק לענין פאה: רב חסדא בעי.. בריש לידע טעם לר' יוסי בר חנינא אפשר דטעמא משום דבהן חילק יהושע לישראל את הארץ מפסק או לא: חילק וכו'. גבול שבין שבט לשבט ובין בית לבית לפי שאינו יונק לא מכאן ולא מכאן אתא ר' חנינא ואמר הדר פשטא רב חסדא משום דבהן וכו': מכיון דתנינן. דרך היחיד דשיעורו ארבע אמות דמפסיק כ"ש דרך הרבים דהוי ט"ז אמות: אפי' דרך הרבים וכו'. דכי תני סיפא הכל מפסיק לזרעים ואינו מפסיק לאילן למאי דתני ברישא קאי ואי לא תני דרך הרבים ברישא הוה אמינא דמפסיק לאילן משום דרחב טפי ואע"ג דתנן אלא גדר דמשמע גדר ולא דבר אחר הוה אמינא משום דבעי למתני סיפא ואם היה שער כותש דגבי גדר שייך תני הכי ולהכי תני דרך הרבים ברישא לאשמועינן דאף זה באילן אינו מפסיק: שביל הרבים מה צורכה. דאי לענין אילן השתא דרך הרבים דרחב ט"ז אינו מפסיק שביל שאינו רחב ט"ז מיבעיא. ואי לענין שדה תבואה כיון דתנא שביל יחיד דמפסיק דאינו רחב אלא כי שקיל כרעא וכו' וכ"ש שביל רבים דרויח טפי ומשמע מדברי התוס' בפ"ה (חסר מכ"י) דרך יחיד רויח משביל רבים: להוציא את הקבוע בימות החמה. דיש שביל דבקעי ביה רבים בזמן דליכא זריעה ובזמן זריעה זרעו בעל השדה ואשמעינן דאין מפסיק שביל הרבים אי אינו קבוע לעולם: בור וניר בית רובע וכו'. שמועה זו קשה בין המפרשים ואני אפרשנה כפי מה שיורוני מן השמים בס"ד. בור וניר בית רובע בור וניר דתני במתני' דמפסקי בעינן שיעור רחבן לאפסוקי גבי פאה רחבו דבית רובע דהיינו עשרה אמות ומחצה כדתניא במסכת כלאים פ' שני ולרוחב הניר ובור הוא דבעי בית רובע דאילו לגבי אורך הא פרישנא במתני' דפלוגתא אי בעי' מראש השדה לסופן לרבנן: וזרע אחר. כל שהוא סגי לאפסוקי לשתי שדות ומחייבא כל חדא וחדא באנפי נפשה וכ"ל טעמא דרב דמיקל גבי זרע דכיון דבעינן שיעור לזה הזרע שהוא באמצע לענין כלאים כי היכי דלא להוי חבוש והיינו דמפסיק להו במצר לב"ש שיעור רחבו שלשה תלמים של פתיח ולב"ה כמלא העלוני וקרובים דבריהם להיות שוין כדתנן בפ' כל שאה וע"כ לא שמענו אלא ברוחב המצר אבל ברוחב הזריעה לא הילכך לית רב שיעור דאי בעי זרע ביה כל שהוא ואי בעי זרע ביה כל שפת המצר וכיון דאית ביה שיעור מקום ולה"ק רב כל שהוא דאפילו לאותו כל שהוא דזריעה בעינן שיעורא דמצר לרחב קרקע דודאי לאו ברשיעי עסקינן דכבר אית ביה שיעור בשפת הקרקע ומה שזרע אינו מעלה ואינו מוריד: ור' יוחנן אמר. דבשלשתן שיעור רחב קרקע שלשה שלשה תלמים של פתיח דהיינו תלמים רחבין שעושין כשבאין לפתוח הקרקע בראשונה לאפוקי תלמי הרביעה דקתני התם דהני דפתיח ומרחיקין אותן זו מזו שבג' הן ואוירן שתי אמות יש כמו שמפורש בפרק כל שאה. וכן כתב ר"מ בפ' שני דכלאים גת"פ משמע שהן שתי אמות ע"כ. אבל תלמי הרביעה שהוא אחר רדת המטר של רביעה ראשונה שחוזרין וחורשין לכסות הזרע דאז התלמים תכופין ומקורבין וכן אמרו במדרש יפתח וישדד אדמתו בתחלה הוא עושה תלמים רחבים ולסוף הוא עושה תלמים קטנים ע"כ. וקסבר ר' יוחנן דכיון דנת"פ חשיב קרקע באנפי נפשיה גבי כלאים הכי נמי חשיב גבי פאה להפסיק. ואע"ג דהאי לישנא דנת"פ ב"ש הוא דקא תני ליה הא קתני קרובים דבריהם ועוד דהתם נקטינן כשיעורא דב"ש: מהו פליגין בתמיה. כלומר מי נימא דודאי פליגי רב ור' יוחנן או דילמא לא פליגי. וכ"ל דמתמהינן הכי משום דגבי זרע אחר בהסוא פשיטא דלא פליגי אלא דמר לא מיירי בשיעור הזריעה אלא בשיעור הקרקע ומר מיירי בשיעור הזריעה ולא בשיעור הקרקע וכדפרישית. ומש"ה בשארא מתמיה ומי דחקין אנפשין לפרושי נמי בבור וניר לא דפליגי ומתרץ מה דאמר רב [בחיוב פאה כלומר ודאי כי

היכי

מה דא"ר יוחנן (י"א:) בפיטור פאה. והתני בור וניר חייבין בפאה. אלא מה דאמר רב בשדה בינונית ומה דאמר ר' יוחנן בחמישים על שתים: הקוצר לשחת וכו': ר' זעירא בשם ר' אלעזר ר' מאיר ור' יהודה שניהם אמרו דבר אחד. כמא דר"מ אמר הקוצר לשחת מפסיק כן ר' יהודה אומר הקוצר לשחת מפסיק. כמא דר' מאיר אמר חיוב בפאה מפסיק כן ר' יהודה אמר חיוב בפאה מפסיק והן אשכחן דר"מ אמר חיוב בפאה מפסיק דתניא אכלה גובאי קרסמוה נמלים שברתה הרוח או בהמה הכל מודים אם חרש מפסיק אם לא חרש אינו מפסיק. מאן הכל מודים לאו ר' מאיר דר"מ אמר תמן מפני שהוא פיטור פאה אבל אם היה חיוב אפילו לא חרש מפסיק. והן אשכחן דר' יהודה אמר חיוב בפאה מפסיק דתנינן תמן אמר ר' יהודה אימתי בזמן שהתחיל עד שלא הביאה שליש אבל אם הביאה שליש אסור לקצור דקציר חייב בפאה הוא ודבר שהוא חייב בפאה מפסיק. ר' זעירא בעי כמא דר' יהודה אמר (י"ב.) התחיל עד שלא הביאה שליש ואפי' הביאה שליש פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה כן ר"מ אמר התחיל עד שלא הביאה שליש ואפי' תביאה שליש פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה: **מתני'** אמת המים שאינה יכולה לקצור כאחת ר' יהודה אומר מפסקת. וכל ההרים אשר במעדר יעדרון אע"פ שאין הבקר יכול לעבור בכליו הוא נותן פאה אחת לכל: **גמ'** הוון בעיי מימר לא פליגין אשכחה תני אמת המים הקבועה הרי זו מפסקת.

הוון בעיי מימר מה דאמר ר' יהודה בעומד מצד אחד ואינו יכול לקצור מצד השני אבל אם היה עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק. אשכח תני ופליגי דתניא היה עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק מצד אחד אינו מפסיק: וכל ההרים וכו': ר' חייא בר ארא בשם ריש לקיש היה שם סלע על פני כל שדה אם עוקר הוא את המחרישה מצד זה ונותנה בצד זה וכן מצד זה ונותנה בצד זה מפסיק מצד אחד אינו מפסיק. והתני מדרגות שהן גבוהות עשרה טפחים נותן פאה מכל אחד ואחד פחות מכאן נותן מאחד על הכל. ופחות מכאן אינו עוקר את המחרישה מצד זה ונותנה בצד אחר.

אפילו

## פירוש מהר"ש סיריליאו

היכי דלא פליגי בזרע אחר הכי נמי לא פליגי בבור וניר וכלהו ס"ל נת"פ סגי דאית בה שיעורא גבי הפסקה לכלאים והכי נמי גבי הפסקת פאה. ובית רובע דאמר רב בבור וניר לא מיירי אלא אם עלה בבור וניר מין תבואה המין שחייב בפאה כלומר אותן מין שזורע בשדות דהאי גיסא ודהאי גיסא בההוא קאמר רב דלא מפסיק אלא בבית רובע אע"ג דמה שעלה בו הוי קחוס ובשדות הוי דשן אפילו הכי כיון דשדה של כאן וכאן חייב בפאה ובור וניר נמי המפסיקין בינתיים מה שעלה בהן חייב בפאה כלומר דמינו הוי מצטרפין השדות אלא א"כ הוו בור וניר רחבים בית רובע דרוויחי ושכיבי. וליכא למימר דחיוב פאה היינו אפילו זרע אחר שחייב בפאה דא"כ היינו זרע אחר אלא איתו מין שזורע בשדות שחייב בפאה קאמר ואיידי דגבי רבי יוחנן אמר פיטור פאה אמר גבי רב חיוב פאה. ומאי דאמר ר' יוחנן בפיטור פאה דמה שעלה בו הוי ירק או מאכל בהמה חוחים ודרדרים. דכיון דלאו מינו ופטור מן הפאה כשיעור קטן דנת"פ רחב חשיב לאפסוקי וסגי ליה. ופריך והא תני בור וניר חייבין בפאה. כלומר בבור וניר דתנן במתני' דמפסקי עלה קתני בברייתא דהעולה בהן חייב בפאה. וקשיא לר' יוחנן דמפרש בור וניר דמתני' דהיינו שהעולה בהן פטור מן הפאה. ומסיק דבודאי בבור וניר דהעולה בהן חייב בפאה איתמר שמעתין דרב ור' יוחנן אלא מאי דאמר רב בשדה בינונית דכל חד מן השדות הוי שדה בינונית כלומר בסתם שדה שזורעים בה חטים או שעורים שהיא שדה בינונית שהיא בת תשעה קבין של זריעה דסתמא זורעין אותה בני אדם כל שטחה כמות שהיא הלכך בעינן להפסיקה בור או ניר גדול רחבו כרחב בית רובע דכך שיעור שדה בתוך שדה לתבואה לענין כלאים כדתנן תבואה בתבואה בית רובע ובניר מהכי לא מפסיק ומאי דא"ר יוחנן בשדה עשויה משרים משרים שיעור ארכן חמשים אמה ורחבן שתים והיינו כהך דר' יוחנן דתניא בתוספתא ומייתי לה בפ' כל שאה דכי השדה כולה עשויה כן דהיינו כל משר אורך חמשים על רחב השנוי במשנתנו נת"פ שהוא שתי אמות כמו שאפרש כגון שדה שזורעין בו שומין ובצלים וקולקס וקטנית דחייבין בפאה שדרך בני אדם לזורען משרים משרים מין בכל משר כדתנן בתוספתא התם עושה כל משר שלשה תלמים של פתיח ותני בסיפא כמה רחבו כמלא העול השרוני ומוכח התם דהאי תנא ר' חייא הוא ור' חייא אמר התם דשיעורא דהיא מתני' היינו שתי אמות אלמא דנת"פ ועול השרוני ושתי אמות חדא מילתא הוא. והיינו לענין רחב המשר ולענין א"כ פליגי תנאי התם מר בעי להו מפולשין מראש השדה לסופו ומר סבר דסגי באורך חמשים והואיל וכן במשר אחד שהניחו בינתיים בור או ניר או זרע בו זרע אחר סגי בארכו חמשים על שתים דקסבר ר' יוחנן כר' אלעזר בר' שמעון ואבא יוסי בן חנן דאמר בפ' כל שאה בגדולה חמשים אמות סגי באורך ופליג את"ק דאמר התם דבעינן מפולש מראש השדה ועד סופו. ומשום דמר מיירי בחד גוונא ומר מיירי בחד גוונא קאמרי הכי אבל דכ"ע [ס"ל] דכל שאינה עשויה משרים משרים אלא שהשדה זרועה כל שטחה בעינן בית רובע. ובפרק כל שאה אמרי אי זו היא שדה גדולה כל שיש בין בד לבד בית רובע פחות מכאן שדה קטנה. בד פי' שורה המקפת לערוגה דערוגות בלשון משנה קרויין בדידין והא דנקט רב שדה שדה בינונית דאין דרך לעשותה משרים אלא לזרוע כל שטחה דגדול שיעורה ובדידין שלה רחבים כבית רובע: ומנא אמינא לה. דשדה בינונית בת תשעה קבין הויא דתנן בפ"ק דב"ב אין חולקין את השדה עד שיהא בה תשעה קבין לזה ותשעה קבין לזה ותשעה קבין של זרע הויא לה ע"ה אמות באורך וברוחב חמשים דבית סאה הוי שטחו חמשים על חמשים וקתני התם כל שיחלק ושמו עליו חולקין ואם לאו אין חולקין ואמאי הא אשכחן שדה בית סאה ושדה בית רובע אלא מאי אית לך למימר שדה בית סאה או בית רובע איקרי. שדה בינונית לא איקרי אלא של תשעה קבין ש"מ. ושדה בינונית אין דרך לחלקה ולזרעה מינין אלא זורעין כל שטחה לחטים או לשעורים ושדה בית סאה אשכחן דדרך לחלקו לטבלאות מרובעות כדתנן בפ"ב דכלאים עושה כ"ד קרחות לבית סאה כנ"ל פי' סוגיא זו:

**והרמב"ם** ז"ל בפ"ג מהל' מ"ע כתב בלשון הזה היה מפסיק בה ארץ בורה שאינה זרועה ולא חרושה או ארץ נירה והוא שנחרשה ולא נזרעה או שהפסיק בה זרע אחר כגון שהיה בה חטים מכאן וחטים מכאן ושעורים באמצע או שקצר באמצעה אפילו קודם שתביא שליש וחרש מקום שקצר הרי זו נפסקת לשתי שדות והוא שיהא רוחב כל אחד מאלו כשלשה תלמים של כתיח והוא פחות מבית רובע. בד"א בשדה קטנה שהיא חמשים אמה על שתי אמות או פחות אבל אם היתה יתירה על זו אין הבור או הניר מפסיקה לשנים אלא א"כ היתה בהם רוחב בית רובע אבל זרע אחר כל שהוא מפסיק בה ע"כ. ומה שכתב שקצר באמצעה קודם שתביא שליש זהו פי' קוצר לשחת דפליגי ביה ר"מ ורבנן ואינו נכון פי' דלא פליגי אלא בהביא שליש כדפרישנא והכי מוכח לקמן. ומה שכתב דנת"פ הוא פחות מבית רובע כבר פי' דאין שיעורו אלא שתי אמות והרב ז"ל שכח סוגיא דפ' כל שאה שבה מתברר דכך שיעורו. עוד קשה שכתב דבשדה שאינה קטנה דזרע אחר כל שהוא מפסיק בה ולא מפסיק גבי שדה קטנה ואמאי והא גבי כלאים מפסיק ומאי שנא גדולה מקטנה. ועוד היכי מפרש שדה בינונית יתרה מחמשים על שתים והא תנן דשדה בינונית בת תשעה קבין היא והרב עצמו פסק כן. ועוד תברה מגדה בשדה גדולה גבי בור וניר בעי רב בית רובע וממעט בזרע אחר ור' יוחנן בשדה קטנה ממעט בבור וניר ומוסיף בזרע אחר אלו דברים שאין הדעת סובלתן. ואפשר שמה שכתב והוא פחות מבית רובע היינו כשתחשוב שדה קטנה מכאן ושדה קטנה מכאן והבור בינתים וגבולין שיש הרי קרוב לשמונה אמות וכשכתב אבל זרע אחר כל שהוא כוונתו כשיעור הראשון לשדה קטנה שהרי זרע אחר צריך לו קרקע של משר נת"פ. והראב"ד ז"ל בהשגות סובר דנת"פ הוי שיעורא דבית רובע ומר אמר לה בהאי לישנא ומר אמר לה בהאי לישנא. ולדעתו כי בעו מהו פליגין אזרע אחר קאי דאלו אבור וניר תרוייהו אמרי בית רובע אלא אזרע אחר בלא"ד הוא דבעי ואסיקנא דבשדה קטנה בעינן הפסקה טפי משום דלא עבדי אינשי שדות קטנות כי הני ולעולם הן נדונין כשדה אחת אלא א"כ יש ביניהן הפסק גדול ומשום הכי קאמר רב בשדה בינונית זרע אחר כל שהוא ור' יוחנן איירי בשדה קטנה שכולה אינה אלא בית רובע דהיינו חמשים על שתי אמות ובקירוב חמש אמות יותר הוי בית רובע ולא דק ומפני שהיא שדה קטנה בעינן הפסקה טפי אף לזרע אחר ונת"פ קרובים להיות בית רובע. ואפשר דהוו שתי אמות ברוחב ולא איירי באורך אלא כמו שהיא השדה וכבר נתברר שאינו אלא חמשים אמות באורך ויותר מעט ומר אמר לה בהאי לישנא ומר אמר לה בהאי לישנא וכו'

ע"כ דבריו. ותימה דאי ר' יוחנן מודי בבור וניר כשיעור בית רובע אמאי לא קאמר בית רובע ועוד תיקשי ליה בזרע אחר דלגבי כלאים מהני אי לא מהני אי מהני אמאי לא מהני גבי פאה ואי לא מהני מ"ט דרב דמפסיק וכי משום דחשא בכלאים אהני ליה ומה שכתב גבי נת"פ אפשר דהוו שתי אמות מוכרח הוא שם לפרש כן אבל עיקרן של דברים כמו שפירשתי: ר"מ ור' יהודה. ר"מ דקוצר לשחת ור' יהודה דפרק ר' ישמעאל דמנחות ומייתי לה לקמן דאמר דקוצר לשחת דכי הביא שליש אסור לקוצרו לפני העומר ועבר אעשה דראשית קצירכם דהביא שליש קרוי קציר ובציר משליש לא מקרי קציר דהא לאו איכלא הוא כדמוכח במסכת שביעית ובמסכת חלה: אומר בשיטה אחת כן ר' יהודה אומר דקוצר לשחת מפסיק כלומר כן ר' יהודה יסביר כר"מ לענין פאה דלא בעינן חרש מכי הביא שליש דחזי לקליות ואע"ג דקוצרו לשחת דקציר מיקרי הכא והכא: כמא דר' מאיר. אמר חיוב בפאה מפסיק טעמא קא יהיב למילתיה כלומר כי היכי דאשכחן דשניהן שוין דחיוב פאה מפסיק לר"מ בענין פאה ולר' יהודה גבי עומר הכי נמי נאמר שניהם יהו שוין גבי קוצר לשחת לענין פאה דלא בעינן חרש: אכלה גובאי. מלמעלה נגד השבלים: קרסמוה נמלים. מלמטה ותנן לקמן דכל הני דפטורה מחיוב פאה דקצירך אמר רחמנא ואע"ג דלעיל רבינן אפילו עוקר ותולש היינו משום דאי בעי קצר ליה ודמי לראוי לבילה דאין בילה מעכבת אבל אכלה גובאי וכו' דהא נפלה כולה תו לא שייך בה קציר ואין ראוי לבילה ומעכבת: הכל מודים. סיפא דברייתא היא כלומר היכא דאכלה חגב באמצע או נמלים וכו' ונשאר תבואה מכאן ותבואה מכאן מודה ר"מ לרבנן כדמפרש תלמודא מפני שהוא פיטור פאה דכיון דלא מחייב בפאה אותו המקום הנאכל מחגב לא מפסיק דהכא שאני דלא התחיל לקצור ולא דמי אפילו לבור וניר דהא אפילו בור וניר גופייהו מיחייב העולה בהן כדלעיל ומש"ה דוקא אי חרש מפסיק דדמי לניר וה"נ אי קצר לשחת ולא הביאה שליש דלא מפסיק דבאילו לא קצר כלל חשיב: אבל אם היה חייב. כגון במתני' דהויא קצירה והביא שליש וכדפרישית: אפילו לא חרש. היה מפסיק אלמא בחיוב פאה הוא דמפסיק לר"מ דתנינן תמן בפרק ר' ישמעאל דמנחות. אימתי בזמן וכו' התם פליג ארבנן דפרו דקתני רישא וקוצר לשחת ומאכיל לבהמה ופי' רש"י ז"ל מותר לקצור שחת קודם לעומר להאכיל אותה לבהמתו. ועלה פליג ר' יהודה דלא שרי אלא כי קוצר קמי שהביאה שליש דלא חשיבה קצירה מכי היכי א) דלגבי התחלת תרומה לא שריא קצירה אלא בבציר משליש משום דהויא לא מיקריא קצירה ובקצירה תלה רחמנא ומוכח ב) כי חייב בפאה מפסיק אותו שלא יקצור דעבר אעשה דראשית קצירכם: ודבר שהוא חייב וכו'. כלומר וגבי הפסק פאה היכא דאיכא קצירה דמיחייב בפאה דהיינו הביא שליש הנדדן שקצר לבסוף בעינן פאה אחריתי: כמא דר' יהודה. אמר התחיל עד שלא הביאה שליש ואפילו הביאה שליש לבסוף דתניא בתוספתא דמנחות ספ"י עד שלא הביאה שליש יתחיל משהביאה שליש לא יתחיל ואם התחיל יגמור: עד שלא הביא ש"יש פטור מלקט שכחה ופאה. ר' יהודה ור"מ או' אף משהביא פטור מלקט שכחה וכו' וה"פ דרבנן סברי דתמירא פאה מאיסור עומר דגבי דלגבי עומר אם היתר בהיתר דהיינו קמי שליש אע"ג דעד שלא גמר הביאה שרי לה שליש ג) והיינו לגבי עומר אבל לגבי פאה חל עליו חיוב פאה במאי דהביאה דלא תליא הא בהא ור' יהודה פליג עלייהו ואם עד שלא גמר לקצור הביאה יגמור ופטור ונראה דטעמא דר' יהודה היינו דבתר פרשת עומר כתיבא מצות פאה למדרש דוקא היכא דאיתסרא בה קצירה דעומר הוא דשרייה היא דמתחייבת בפאה ואי עומר לא אסרה פטירה. ודמיא לירק דלא תפסה ביה קצירה וה"ה גבי שכחה אע"ג דלא כתיבה הכא בפרשת עומר וטעמא כדלעיל איתקשה שכחה לפאה ומיבעיא ליה לר' זעירא דמי נימא בהאי סברה נמי ר"מ מר' יהודה כי הדדי ניניהו. כנ"ל לפרש סוגיא זו ובפרק ר' ישמעאל דמסקינן דר"מ כר' עקיבא לקליות היינו בהביא שליש ובשיטה זו אזלא דהא בלא הביאה שליש לקליות לא חזי דהכיר בעלמא הוא כדאיתא בפ"ק דחלה. וברייתא דאכלה חגב איכא לפרושי נמסקנא כדפרישית הכא דטעמא הוא משום דליכא קצירה מעולם ובחיוב פאה הוא למפסיק לר"מ וכדפרישנא שלא כדברי רש"י ז"ל והתוספות שם ושני התלמודים עול"ן לסגנון אחד: **מתני'** אמת המים וכו' מפרש בגמ' דאתא ר' יהודה לאוסופי אפי' שאינה קבועה מזיבת המים בה בימות החמה ובימות הגשמים כיון דאינה יכולה להקצר כאחת מפסקת ובגמרא מפרש מאי אינה יכולה ליקצר כאחת אי מיירי בשעומד מצד אחד ואין יכול ליקצור הצד השני ועלה הוא דפליגי רבנן דבעי קבועה דוקא אבל אי רחבה הרבה אלא שיש מקום גבוה בנהר בעצמו בענין שמתחלק לשנים ועומד שם ומתהפך וקוצר לצד זו ומתהפך וקוצר לצד זו מודו ליה שאע"פ דאינה קבועה מפסקת או דילמא אדרבה בהך דרחבה כ"כ היא דמיירי ר' יהודה ומש"ה פליג אבל בקמייתא מודי לרבנן דבעינן קבועה: וכל ההרים אשר במעדר יעדרון. לישנא דקרא נקט והיינו הר ובקעה דמצטרפין אע"פ שהן טרשין טרשין שאין אדם יכול לחרוש בה בבקרים אלא עודר בה במעדר ביד כאן מעט וכאן מעט אע"פ כן אינן כשתים ושלש שדות אלא כולן שדה אחת ונותן פאה אחת לכל: שאין הבקר. הקו"ף דנוסה החירש בבקר אינו יכול לעבור בכלי המחרישה שלו: **גמ'** הוון בעי. מימר דלא פליגי רבנן עליה דר' יהודה אלא איהו מריה דמתניתין ואתא לאוסופי אפילו דאינה מחלקת שלא לאגפיה כיון דרחבה כל כך מפסקת: אמת המים הקבועה. כדפרישנא במתני' הרי זו מפסקת דוקא משמע דלא בעי ר' יהודה אלא שאינה יכולה ליקצר כאחת ותו לא אע"ג דאינה קבועה ופסק הרמב"ם ז"ל כרבנן דבעינן קבועה ומושכת ולהכי תנא תני לעיל שנולית דוקא דהיינו שהיא מושכת דבהא הוא דתליא מילתא: ואינו יכול ליקצור. מהצד השני וכיון דלא רויחא פליגי רבנן עליה ובעי קבועה לאפסוקיה: מפסיק. לכ"ע: אשכח תני. ופליגי אשכחן בברייתא דתני בדברי ר' יהודה היה עומד באמצע וכו' דמשמע דדוקא בהשיא דרחבה כ"כ מיירי ר' יהודה ועלה הוא דפליגי רבנן דבאינה לחבה דמצד אחד הוא דאינו קוצר מודי ר' יהודה לרבנן דאינו מפסיק אלא אם כן היא' קבועה והכי תניא בתוספתא בהדיא אמת המים שאינה יכולה ליקצור כאחת אמר ר' יהודה אם עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק. אם עוקר את המחרישה שמגביהה ומדלג הסלע בין מצד זה כשחורש ממזרח למערב בין כשחורש ממערב למזרח כגון שהסלע גבוה משני צדדין: מצד אחד אינו מפסיק. אבל אם אינו מגביה אלא מצד אחד כגון דשדה אחת גבוה מחברתה וקרקע של זו נמוך משל זו אינו מפסיק ונותן פאה אחת: מדרגות. תלויות גבוהין וסתמא קתני אפילו במפסיקין כל השדה דלא תלי תנא אלא בגבוהין עשרה ודייקא הא פחות מעשרה נותן מן אחת על הכל.

ופחות

א) על ב' תיבות אלו קיים לעיל אולי מיותרות וצ"ע ואולי צ"ל וכי היכי. ב) ומוגה שנכתבה מעוטעת וצ"ע. ג) ואולי צ"ל להשלים.

אפילו פחות מכאן עוקר הוא לא אתינן מיתני עשרה אלא משום סיפא שאם היו ראשי מדרגות מעורבין שהוא נותן מאחר על הכל: **מתני'** הכל מפסיק לזרעים ואין מפסיק לאילן אלא גדר ואם היה שער כותש אינו מפסיק אלא נותן פאה אחד לכל. ולחרובין כל הרואין זה את זה אמר רבן גמליאל נוהגין היו בבית אבא שנותנין פאה אחת לזיתים שהיו להם בכל הרוח ולחרובין כל הרואין זה את זה ר' אלעזר בר' צדוק אומר משמו אף לחרובין שהיו להן בכל העיר: **גמ'** מהו כותש. כעלי במכתשת או כותש על גבי הגדר. מן מה דתני שער כותש ואין הגדר (יב:) כותש. הדא אמרה כותש על גבי הגדר: ר' מנא אמר זימנין דהוי בה בתוך ארבע אמות וזימנין דהוי בה בתוך עשרה טפחים ובנטועין מטע עשרה לבית סאה. מה את ש"מ. והוא שיהו בתוך ארבע אמות לגדר. והן שיהו בתוך עשרה טפחים בין נוף לנוף. ובנטועין מטע עשרה לבית סאה: לזיתים שהיו להן בכל הרוח: מי מכוין להן את הרוחות. העיר מכוונת להן את הרוחות א"ר יוסי בר בון של בית רבי היו להן ארבעה בדין לארבע רוחות העיר והיו נותנין לכל בד ובד לפי רוחו: ולחרובין כל הרואין וכו': היו שם שלשה אילנות הראשים רואין את האמצעיים והאמצעיים רואין את הראשים ואין הראשים רואין זה את זה מפריש מן הראשים על האמצעיים ומן האמצעיים על הראשים ואינו מפריש מן הראשים על הראשים: **מתני'** הזורע את שדהו מין אחד אע"פ שהוא עושה שתי גרנות נותן פאה אחת. זרעה שני מינין אע"פ שהוא עושה גורן אחת נותן שתי פאות. הזורע את שדהו שני מיני חטים עשאן גורן אחת נותן פאה אחת שתי גרנות נותן שתי פאות: מעשה שזרע שמעון איש המצפה ובא לפני רבן גמליאל הזקן ועלו ללשכת הגזית ושאלו אמר נחום הלבלר מקובל אני מר' מיאשא שקבל מאביו שקבל מ' הזוגות שקבלו מן הנביאים הלכה למשה מסיני הזורע את שדהו שני מיני חטים אם עשאן גורן אחת נותן פאה אחת שתי גרנות נותן שתי פאות: **גמ'** קצר חצי אטרית וחצי שמותית לעשותן גורן אחת ונמלך ועשאן שתי גרנות אין מפריש מן האגורית על השמותית ולא מן השמותית על האגורית לא בתחלה ולא בסוף: קצר חצי אגורית וחצי שמותית לעשותן שתי גרנות ונמלך ועשאן גורן אחד מפריש מן האגורית שבסוף על השמותית שבסוף ומן האגורית שבתחלה על השמותית שבתחלה: מפריש מן האגורית על האגורית כשכלה את שדהו אבל אם לא כילה את שדהו אפי' מן האגורית על האגורית אינו מפריש כלום. קצר חצי אגורית וכל השמותית לעשותן גורן אחד ונמלך ועשאן שתי גרנות מפריש מן האגורית על האגורית וכל השמותית ששם נפטרה: מעשה שזרע שמעון איש וכו': א"ר זעירא בש"ר יוחנן אם באת הלכה תחת ידך ואין אתה יודע מה טיבה (י"ג.) אל תפליגנה לדבר אחר שהרי כמה הלכות נאמרו למשה מסיני וכולם משוקעות במשנה. אמר ר' אבין ויאות הוא. שני מיני חטים אלולי שבא נחום הלבלר ופירש לנו כלום ידעים היינו: ר' זעירא בשם ר' אלעזר אכתב לו רובי תורתי. וכי רובה של תורה נכתבה אלא מרובין הן הדברים הנדרשין מן הכתב מן הנדרשים בפה. וביני אלא חביבין הן הנדרשים מן הפה מן הדברים הנדרשים מן הכתב. אמר ר' יהודה בן פזי אכתוב לו רובי תורתי אלו התוכחות. ואפילו

## פירוש מהר"ש סיריליאו

ופחות מכאן אינו עוקר בתמיהה. ומשמע דלא מפסיק. ראשי מדרגות מעורבין שהן משופעין שיפוע נוח בענין ששורות של כאן ושל כאן נמשכין ומתערבין עם השדה וקאמר דנותן מאחת על הכל דמשום הכי תני ר' משום סיפא כשהן מעורבין אף גבוהין אחר כך באמצע שיעור מחיצה דהוו גדר לא מפסקי כיון דאין גבהן מוסך במגד זה של הגדרה אלא כאן גבוהין וכאן נמוכין ומעורבין בהדי שטח השדה שני ונותן מאחת על הכל אבל לעולם אם אינן מעורבין כגון שהסלע גבוה ושיפועו קשה על פני כל השדה כדקאמר ר"ל ועוקר המחרישה בלחוד מפסיק כנ"ל. והרמב"ם ז"ל כתב להך מילתא דריש לקיש פרק ג' דמתנות עניים וכתב ברייתא דמדרגות כפשטה ודבריו סותרים זה את זה אלא א"כ מפרש דברייתא לאו על פני כל השדה עסקינן: **מתני'** הכל מפסיק לזרעים. כל הני דתנן לעיל דמפסקי היינו לזרעים דהוו להו תבואה וקטניות וכתב הר"ש ז"ל דאתא לאתויי האי דריש לקיש א) דאם עוקר את המחרישה וכו' ולהכי אמוראי מרבה מגר ותלב: ואין מפסיק לאילן אלא גדר. לת"ק היינו כולהו אילנות דתנינן פ"ק דמיחייבי בפאה מפסיק להו גדר בר מחרובין כדמפרש מתני' ובגמרא מפרש סדר מטען וכו' זה קירוב נוטען אבל הנחל או השלולית דהרמב"ם לא מפסקי דכי חורש אילן נכנסו כלי המחרישה בנחל או בשלולית דבהכי מיחזי דלא הוי הפסקה ועוד מפרשי שיעור נופן כדאיתא בגמרא: אלא גדר. וסתם גדר גבוה עשרה טפחים והכי איתא נמי בת"כ: אם היה שער כותש. בגמרא מפרש: כל הרואין זה את זה. אחרובין קאי דאפילו גדר אין מפסיקן. ואע"ג דלא שייך ראייה באילן משער תנא הכי דאילו היה להן ראייה היו רואין זה את זה שאין שום דבר מפסיקן ולמעוטי אם היו בתים גבוהים באמצע דמפסיקן והכי אשכחן בפ"ק השפינה כל שרואה פני חמה זהו הנוטע וכל שאינו רואה פני חמה זהו מן השרשים שלא כדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ג דמתנות עניים שכתב דקאי אאנשים שעל גבן ופי' כן משום דלא שייכא ראייה בחרובין ואין פי' זה נכון ושמא כ"ן הרב ז"ל שלא נתרחקו יותר מדאי שאם היה לו חרוב א' כאן ולסוף פרסה חרוב אחר (אפי') [אלא] שלא יהא שום דבר מפסיקן שאין סברא שיתן מזה על זה והנכון כדפרישנא. ולמעוטי נמי הראשונים רואין את האמצעיים ואין הראשונים רואין זה את זה כדאיתא בגמ': שהיו להם בכל הרוח. ואפילו אינם רואין זה את זה ובגמ' מפרש מי מכוון להם את הרוחות: משמו. של ר"ג: שהיו להם. בכל העיר מד' רוחות נותנין פאה אחת וטעמא מפני שהם גבוהים הרבה ומסובכין כדתנן בבבא בתרא בחרוב ובשקמה חמשים אמה: **גמ'** מהו כותש כעלי במכתשת וכו'. נראה מדברי רבינו שמשון ז"ל במסכת כלאים פרק כרם שחרב דמספקא ליה לתלמודא השתא אי האי שער כותש מלשון כותש במכתשת דמנחות והיינו שהגדר הוא מלבנים או מעפר ומחמת הענפים שכובדים בו נכתש ומתמעט מגבהו שכתב שם כלשון הזה משמע דאיבעיא ליה בפירושא דהאי כותש או בגדר קאמר שהעפר תיחוח למעלה כמין אבק כעלי הכותש במכתשת שמה שבתוכו תיחוח ודק וחשיב אותו העפר כמאן דליתיה לפי שסוף הרוח לפזר העפר ולמעט הכותל מעשרה או דילמא כותש על גבי הגדר שענפי האילנות שמכאן ומכאן מסתבכין זה בזה למעלה מן הגדר ופשיט ליה מדקתני מתני' שער כותש משמע אבל אין הגדר כותש עכ"ד. ואין במשמע לשון כעלי במכתש מה שפירש ז"ל דמתני' דמנחות הוה להו לאיתויי ועוד להך פירושא היאך מתיישבת ברייתא דתניא לעיל בריש פירקין אם היה שער כותש שמכאן ומכאן אינו מפסיק מגד א' מפסיק. ועוד דסתם גדר של אבנים והיאך אפשר שהרוח ימעט הכותל מעשרה כדברי הרב ז"ל לכך נ"ל לפרש דהכי מיבעיא לן האי כותש הוא מלשון כעלי במכתשת שמכה העלי במכתשת שתחתיו והכא נמי כי נותן פאה א' הוא כשהענפים דשני הגדדין מסתבכין ומכין על גבי הכותל ממש כענין שהכותל נכסה בענפיהן גם הגדר עצמו כותש בהן מחמת דחיקתן בו ומשבר הענפים ומרקיבן מתוך לחלוחיתו אבל אם ענפיהם גבוהין מן הגדר ולמעלה שאינם נוגעים בגדר אף אם הם כותשין זו בזו נותן שתי פאות דהא הגדר במקומו עומד: או כותש. זה עם זה ע"ג גדר קאמר ואע"פ שאינן נוגעין בגדר וכ"ש כותש הגדר ממש לשון כותש שנאחז זה בזה כמו שמריב עם חברו בכעס ואפילו אינו נוגע בו כי ההיא דב"ר בריש וירא אליו איתיה דר' יוסי הגלילי הוה מכתשה עם אתתה פירוש מריבה עם שפחתה אף כאן דומה כמי שנוחה זה עם זה ואפילו שאינן נוגעים בגדר קתני שנותן פאה אחת וכ"ש בקמייתא: ומסיק מן מה דתני שער כותש וכו'. כלומר אי ס"ד דמתני' מיירי דוקא בשהענפים מכין בכותל אמאי לא משתמים בשום דוכתי דליתני הגדר כותש דאי בעינן כעלי במכתשת הא גדר נמי כותש הוא שגם הוא משבר ומרקיב הענפים ומדלא תני הכי ש"מ כותש על גבי הגדר הוא דתנן ש"מ: ולא תני הגדר כותש. לא כאן ולא במסכת כלאים: ובהאי פירושא מתיישבת ברייתא דלעיל מגד א' ומשני לדדין בין אם הגדר כותש בין אם שער כותש שנכנס באויר השדה האחר אבל אינו כותש לענפי האילן הרחוקים ענפיו ממנו: ודברי הרמב"ם ז"ל בפ"ג אינן מתוקנין כל צרכן: זימנין דהוי בה בתוך ארבע אמות. כי תנן במתניתין דאין מפסיק לאילן לא נחל ולא שלולית ולא גדר אם אינו גבוה עשרה טפחים. זימנין כדון והוא שיהו נוטעי האילנות סמוכין אליהן תוך ארבע אמות. וזימנין כדון והוא שיהו סמוכין ותכופין הן בעצמן דהיינו תוך עשרה טפחים ולעולם בעינא שיהו נטועין מטע עשרה לבית סאה כגון אם הן נטיעות כדאיתא בפ"ק דשביעית דמפי לכל חד מאתן וחמשים אמה וטעמא דכיון דחורשין כל בית סאה בשבילן כדתנן בשביעית שדלא דארעא חד הוא והקרקע מקשרן אבל אי מפוזרין יותר מבית סאה מאי דמפסיק לזרעים מפסיק להו נמי: מה את ש"מ כלומר היכי דמי ומסיק דבעינן שיהו נוטעם בתוך ארבע אמות לגדר דהיינו שיעור עבודת הכרם כדאיתא בכלאים וכיון דליכא שיעור עבודה בתוך השדה וכשבא להפוך המחרישה לחרוש אצל נוטעו על כרחו נכנס תוך הנחל או לתוך הגדר נמוך או לתוך השביל בהכי הוא דקתני שאינו הפסק ונותן פאה אחת. ותוך ארבע אמות לגדר דנקט אשגרת לישן הוא דתנן הכי בכלאים לשיעור עבודה ורמז בטעם של ארבע אמות אבל תוך ארבע אמות להפסקות דמתני' קאמר: והן שיהו תוך עשרה טפחים בין נוף לנוף ופעמים נמי מחברן לפאה אף אם נוטעם רחוקים זה מזה הרבה והוא שיהיו הנופות של אילן שמגד זה ונוף של אילן שמגד זה תכופים נופות עצמן תוך עשרה טפחים ואף אם נוטען רחוק יותר מארבע אמות לגדר או לנחל ואז נותן פאה אחת אבל אי איכא עשרה טפחים בין נוף לנוף לא הוו תכופים כיון שנוטעם רחוק ונחל או שביל שני להפסיקן ונותן שתי פאות ולעולם בעינן שיהו נטעתן עשרה לבית סאה והרמב"ם ז"ל בפ"ג לא כתב להך מימרא דר' מנא בהלכותיו אלא משנה כפשטה ולא ידעתי למה: העיר מכוונת להן. את הרוחות בצד מזרח העיר היה נותן פאה אחת אע"פ שאין רואין זה את זה וגם היו בתים בין זית לזית אפילו הכי היו נותנין מאחד על הכל וכן לזיתים של צד צפון וכן לכל הרוחות. ד' בדין לכל ארבע רוחות בית הבד שעושין בו שמן שלזיתים והבדים היו מכוונים: היו שלשה אילנות. כלומר היו שלשה סדרי אילנות ושמעתא באנפי נפשה היא לפרושי כשאין רואין זה את זה והני אילנות חרובין נינהו דתנינן בהו כל הרואין זה את זה. הראשים הם החיצונים. ואין הראשים רואין זה את זה כגון שהן בשיפוע ההר והאדם רואה האילן הסמוך לו דהיינו באמצע שיפועו ואינו רואה האחר שבשפולי ההר ופסק הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר בזיתים כר"ג דמעשה רב ועובדא דבי ר' כוותיה שייכא ובחרובין פסק כת"ק דר"ג מודו ליה: **מתני'** מין אחד כגון חטים: שתי גרנות. והן מתבואת שדה אחד. שני מינין חטים ושעורים. שני מיני חטים כגון שחמתית ולבנה דדרך השפינה או אגורי ושחמתית דאמרינן בגמרא ואזלינן בתר דעתיה בגורן דכי בעי עבדינהו שתי גרנות אחשבינהו לשני מינין ונותן שתי פאות: עשאן גורן א'. כלומר רצה לעשותן גורן א' ולבסוף עשאן [שתי גרנות] דמצות פאה בקמה. נותן פאה אחד ממין אחד לשני מינין: ר"ג הזקן בן בנו של הלל הזקן כדתניא הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה. מן הזוגות הן הנזכרים שנים שנים בפ"ק דמסכת אבות שקבלו משמעון הצדיק: **גמ'** קצר חצי אגורית חצי השדה של אגורית וחצי שמותית היינו שחמתית דפי' השפינה אדומה קצת תרגום וכל חום וכל שחום והסית בלוע. אגורית חטים גסין תר' ויעשו גל ועבדו אגור: ונמלך ועשאן וכו'. ובא לקצור חצי זה וזה אח"כ: אינו מפריש מן אגורית וכו'. דלא אזלינן בתר מחשבה דמעיקרא אלא בתר מחשבה דלבסוף: לא בתחלה ולא בסוף. לא ממה שקצר תחלה קודם שנמלך וכגון שבא להפריש פאה מן הקציר כגווני דלקמן ואין מפריש מאגורית שבתחלה על שמותית של תחלה וכ"ש על מה שקצר בסוף אחר שנמלך מ"מ דחובת פאה במחובר ובתר קצירה דלסוף אזלינן וכשני מינין דיינינן להו ומפריש מן האגורית של סוף על האגורית שבתחלה ומן השחמתית של סוף על השחמתית שבתחלה: מן האגורית שבסוף על השמותית שבסוף וכ"ש מן האגורית של סוף על השמותית והאגורית של תחלה א"נ מן השמותית של סוף על השמותית והאגורית של תחלה דבתר קצירה של סוף אזלינן דקא מצטרפי אלא דקמ"ל דתחלה דקצירה מה שקצר אע"ג דהויא אדעתא דשתי גרנות לא תימא הא חיילא על כל מין מנה דיליה ותו לא פקעה קמ"ל דקצירה דלסוף מפקעה ליה ואם רצה להוסיף בפאה דאמר לקמן דפעמים דמפריש מן הקציר לקמה מפריש מן אגורית של תחלה על שמותית של תחלה. אלא משום דמצות פאה בקמה ואינו מפריש מן הקציר על המחובר ולא מצי למיתני מן השחמתית של תחלה על שחמתית של סוף או מן האגורית של תחלה על אגורית של סוף משום הכי לא הכי נמי מן האגורית של סוף על שחמתית של תחלה כללו של דבר מן הקציר של הקציר נותן וכ"ש מן המחובר על הקציר דעדיף טפי אבל לא מן הקציר על המחובר: מפריש מן האגורית על האגורית בין בנמלך לעשותן שתי גרנות בין בנמלך לעשותן גורן א' מיירי דפעמים דכלהו גווני מאגורית על אגורית שרי ואפילו מן האגורית של תחלה על אגורית של סוף כגון דכילה שדהו דכיון דכילה שדהו ולא קרא שם פאה חזרה פאה לעומרים: אפילו מן האיגורית וכו'. כלומר אפילו מן האגורית על האגורית איכא גוונא דאינו מפריש אפילו נמלך לעשותן גורן אחד וכגון מן אגורית של תחלה על אגורית של סוף וכ"ש על שחמתית של סוף דמן הקציר על המחובר הוי. אבל מן האגורית של סוף אפילו על שחמתית של תחלה מפריש: מפריש מן האגורית על האגורית מן המחובר על הקציר וכדאמרן ואפילו על כל השחמתית דכיון דקצירה כולה לשחמתית בתחלה במחשבת גורן אחד תו לא חיילא מחשבת של סוף על האגורית של סוף לנתוקה מן השחמתית דליכא שחמתית בסוף לאפקועי וכיון היכי דלא מפקעא מן אגורית קצורה דמינה הוא והכי נמי לא מפקעא מן שחמתית כיון דניקצרה הילכך אפילו נמלך ועשאן שתי גרנות אפ"ה פטורה השחמתית לגמרי וכדאמרן. וכי אמרינן דכי כלה שדהו חזרה פאה לעומרים היינו היכא דליכא מידי דתיחול אבל הכא חיובא רמיא אאגורית דלסוף שנשארה מחוברת: מפריש מן האגורית על האגורית וכל השמותית וכו'. וה"ה דכי קצר חצי שחמתית וכל האגורית אדעתא דגורן אחד ואח"כ נמלך לעשותן שתי גרנות מפריש מן השחמתית מחבור על הקציר ועל כל האגורית וכדאמרן וחדא מינייהו נקט: אם באת הלכה. איזו דין לידך ונסתפקת שאל ולא תדון מעצמך ותדמה מילתא למילתא שאפשר שאותו ענין עצמו יש בו קבלה ביד איזה חכם כדמוכח לה ואזיל מנחום הלבלר: מרובין הן שנדרשין מן הכתב רוב התורה תלויה במדרש הכתוב כגון כלל ופרט וייתור וג"ש ושאר מדות התורה שנדרשת בהן: מן הדברים הנדרשים בפה דברים שאין להם רמז בתורה אלא שבע"פ נאמרו למשה כגון רצועות שחורות וכיוצא בהן מועטים הן וה"ק קרא כתבתי להן רוב התורה והן כמו זר נחשבו שבכתוב: וביני. בתמיהה וכי כן הוא והלא רוב פרטי המצות הן קבלה: חביבין הן הנדרשים מן הפה והכי קאמר אם כתבתי לו רבו תורתי כמו זר היו חשבין ישראל למה שכתבתי הרי העתיקוהו האומות וכן פירשו התוספות בפרק המגרש: רובו גדלי. כלומר גדולים בחשובות: אלו התוכחות. ורובי לשון רוב א"נ מלשון

א) בעל מלאכת שלמה העתיק היה שם סלע על פני כל שדהו אם עוקר.

ואפילו כן לא כמו זר נחשבו. א"ר אבון אלולי כתבתי לך רובי תורתי לא כמו זר [נחשבו] מה בינן לבין האומות אלו מוציאין ספריהן ואלו מוציאין דפתיריהן. ר' חגי בשם ר' שמואל בר נחמן נאמרו דברים בפה ונאמרו דברים בכתב ואין אנו יודעין איזה מהן חביב אלא מן מה דכתיב כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל. הדא אמרה אותן שבפה חביבין: ר' יוחנן ור' יודן בר שמעון חד אמר אם שמרת מה שבפה ושמרת מה שבכתב אני כורת אתך ברית ואם לאו איני כורת אתך ברית. וחרינא אמר אם שמרת מה שבפה וקיימת מה שבכתב אתה מקבל שכר ואם לאו אין אתה מקבל שכר. ר' יהושע בן לוי אמר עליהם ועליהם כל ככל דברים הדברים מקרא משנה תלמוד אגדה אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמר למשה מסיני מה טעם דכתיב יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא משיבו חבירו ואומר לו כבר היה לעולמים. ר' זעירא בשם שמואל אין למידין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות ולא מן התוספות אלא מן התלמוד: תני ר' חלפתא בן שאול היא שני מיני חטים היא שני מיני שעורים. והתנן המחליק בצלים לחים לשוק ומקיים יבשים לגורן אית לך מימר שוק וגורן אלא כך היתה הלכה בידן ושכחוה. ר' חנניה בשם שמואל אין למדין מן ההורייה. הכל מודים שאין למדין מן המעשה. א"ל ר' מנא הדא דתימא בההוא דלא סבר ברם בההוא דסבר עביד. א"ל בין סבר בין לא סבר בההוא דפליגא ברם בההוא דלא פליגא בין סבר בין לא סבר עביד: **מתני'** שדה שקצרוה גוים שקצרוה ליסטים אכלה חגב קרסמוה נמלים שברתה הרוח או בהמה פטורה. קצר חצייה וקצרו לסטים חצייה פטורה שחובת הקציר בקמה. קצרו לסטים חצייה וקצר חצייה נותן פאה ממה שקצר. (י"ג.) קצר חצייה ומכר חצייה הלוקח נותן פאה לכל. קצר חצייה והקדיש חצייה הפודה מיד הגזבר הוא נותן פאה לכל: **גמ'** מתני' בשקצרוה לעצמן אבל אם קצרוה לישראל חייבת ותני כן אין שוכרים פועלים גוים מפני שאינן בקיאין בלקט בשכחה ובפאה. מתני' בשקצרוה לאבדה אבל אם קצרוה שלא לאבדה חייבת. א"ר הושעיא בר שמאי ואפילו תימא בשקצרוה שלא לאבדה פטורה שהפאה ניתנת במחובר לקרקע. ואין הקרקע נגזלת: תני מפני שפעמים שהוא מפריש מן הקציר על הקמה. ומן הקמה על הקציר. ואינו מפריש מן הקציר לא על הקציר ולא על הקמה: פעמים שהוא מפריש מן הקציר על הקמה. היך עבידא כילה את שדהו ושייר בה כדי פאה כיון שקצר שבולת הראשונה חזרה פאה לעומרים ומפריש מן הקציר על הקמה. ולא סוף דבר שכילה שדהו. אלא אפילו כשקצר ואמר מכאן ואילך אני מפריש לפאה כיון שקצר שבולת הראשונה חזרה פאה לעומרים ומפריש מן הקציר על הקמה: קצר חצייה ומכר חצייה וכו': המוכר מהו שיזכה בפאה שהיא מתרת את העומרים. נשמיענה מן הדא דתנינן אמר ר' יהודה אימתי בזמן שקבלה ממנו למחצה לשליש ולרביע אבל אם אמר לו שליש מה שאתה קוצר שלך מותר בלקט שכחה ופאה ואסור במעשר עני. ומה בינה לקדמיתא אלא לכשתקצור שליש יהא שלך. ואמר ר' בון בר חייא הדא אמרה שהמוכר זכה בפאה שהיא מתרת את העומרין. אמר ר' יוסי תמן לא נתחייבה שדהו ברשותו ברם הכא נתחייבה שדהו ברשותו. אילו קצר חצי שדהו ומכר מה שקצר הלוקח מותר בלקט שכחה ופאה יאות: הלוקח מהו שיזכה בפאה שהיא מתרת את העומרים של מוכר בפלוגתא דרבי ור' יהודה הנשיא: קצר חצייה והקדיש וכו': ר' פינחס בעי קצירת ח"ל מהו שתהא חייבת בפאה שמא תאמר הקדש פטור וחוצה לארץ פטור אי מה הקדש חייב אף ח"ל חייב: אשכח תני קציר ארצכם ולא קציר ח"ל. (י"ד.) קצר הגזבר חצי חצייה ולא הספיק לקצור את השאר עד שפדה את כולה מפריש מן הקציר על הקציר וכל מה שנקצר ברשות ההקדש כבר נפטר: הדרן עלך אלו מפסיקין

# פרק שלישי מלבנות התבואה

**מלבנות** התבואה של בין הזיתים ב"ש אומרים פאה מכל אחד ואחד. וב"ה אומרים מאחד על הכל. ומודים שאם היו ראשי השורות מעורבין שהוא

## פירוש מהר"ש סירילאו

מלשון ירית חצים וברקים רב רובה קשת. אלו תוכחות שבת"כ ומשנה תורה. ואפילו כן לא כמו זר שלא לקחו מוסר: **אלולי כתבתי לך**. רובי תורתי וסבר לה כר' אלעזר: **דפתריהן**. לשון יון קורין לספר דפתירא: **אותן שבפה**. חביבין שעליהן נכרת הברית: **אם שמרת מה שבפה**. דהיינו על פי הדברים: **ושמרת מה שבכתב**. דבהאי קרא נמי כתיב כתוב לך את הדברים: **וחרינא אמר**. לשון קצר היא ואחרינא אמר: **שמרת מה שבפה**. שלא תשכחהו: **וקיימת מה שבכתב** לעשותו: **עליהן ועליהן וגו'**. מקרא הוא בפרשה עקב דכתיב ויתן ה' אלי את שני לוחות האבנים כתובים באצבע אלהים ועליהם ככל הדברים אשר דבר ה' עמכם בהר והוה ליה למכתב עליהם כל דברים ואיכא שלשה יתורין ודרים להו: **מקרא**. תורה נביאים כתובים דאמר פ"ק דברכות דקלו"ש הם א): **משנה**. המשניות כמו שהן בלי טעם: **תלמוד**. טעם המשניות ויישובן ודיוקים שדקדקו מהם ומשיבין למדו לומר כן כדאשכחן זאת אומרת אף אנן נמי תנינא: **אגדה**. בראשית רבה ויקרא רבה תנחומא פסיקתא ילמדנו: **ותיק** עמו. על שם דבענוה שורה רוח הקודש. ותיק הלא כמו אתאתו ויתוק דפרק הנזקין ב): מאנש"ו בלע"ז: **לא מן ההלכות**. משניות שכתוב בהן והלכה כדבריו כגון הא דתנן במסכת נדה רבי אליעזר אומר ארבע נשים דיין שעתן וקבע שמואל הלכה כמותו לאשמועינן דאין למדין הלכה מפי תלמוד כדאיתא התם ופירש רש"י ז"ל הטעם שהאמוראים אחרונים דקדקו בטעם התנאים והעמידו הלכה על בוריה אבל הראשונים לא דקדקו אלא בדברי חברו אלא כל אחד מה ששמע מרבו מלמדה לתלמידו שמועה כמות שהיא והיה נותן לבו לתת טעם לשמועתו וזה נותן טעם לדבריו וזה נותן בה טעם אחר ומשנה ששנויה בהפסק הלכה מסברת תלמוד שלהן נשנית ואין למדין הימנה ע"כ: **ולא מן האגדות**. כגון דינין שכתובין בב"ר ויש מהן הפך בתלמודנו: **ולא מן התוספתא**. כגון תוספתא דר' חייא והיא בהפך אי זו אמורא שנפסקו דבריו בגמרא משבשתא היא ואין למדין ממנה: **אלא מן התלמוד**. מדברי האמוראין וכן פירש רשב"ם ז"ל בפרק יש נוחלין: **הוא שני מיני שעורים**. דגבי מיני שעורים נמי דינא הכי שאין נותן אחת נותן פאה אחת שתי גרנות ניתן שתי פאות: **והתנינן**. סייעתא היא: **המחליק בצלים לשוק**. שמסיר מעליהן הקלפות המעופשות כדי למכרן לשוק ואוכלין אותן לחין בעלין שלהן: **ומקיים יבשים**. כלומר מבושלין ונדלין כל צרכן: **לגורן**. לקיום וליבשן: **אית לך מימר**. שוק וגורן בתמיהה דהא אילו המחליק לאוכלן היא גופיה ולא למכרן ואילו קיימן ליבשן ולא עשאן גורן אלא שהכניסן לבית לקיום אחד אחד הכי נמי דלאו דינא הכי אלא מאי אית לך למימר דכרו בהווה הכי נמי דכרו בהווה ושכחוה: **ואין למדין מן ההוריה**. נראה לפרש כדאמרינן בפרק יש נוחלין הורה רבי כר' יוחנן בן ברוקה וסבר ר' זריקא התם דאין ללמוד משם דטעה הרואה דשמא אותו הדין לא נפסק כר' יוחנן בן ברוקה אלא על ידי טענות אחרות זיכה הנכסים ועוד אשכחן בפרק ג' דחולין הורה רבי כרבי יעקב לחומרא בחוט השדרה ואין הלכה כרבי יעקב: **שאין למדין מן המעשה**. דיחיד שעשה מעשה לחומרא כיון דלא הורה כן לרבים פשיטא דאין למדין כדתנן בסוכה בעובדא דרבן יוחנן בן זכאי ותני עלה לא מפני שהלכה כן אלא שרצו להחמיר על עצמן: **ברם**. דהוא דסבר עביד היכא דמסתבר טעמיה: **בההוא דפליגא** שחולקין עליו אע"ג דמסתבר טעמיה אבל היכא שלא נחלקו עליו עבדינן כוותיה בין מסתבר בין לא מסתבר: ואנן יש לנו לסמוך על ההלכות הכתובות בתלמוד ואין לנו לחדש דבר מעתה והיכא דאיכא מחלוקת כבר כתבו הגאונים ז"ל מסורת לדעת הלכה כדברי מי:

**מתני'** שדה שקצרוה גוים לעצמן כדמפרש בגמרא והיינו גוי שקצר שדה שלו והניח פאה לא הויא פאה וחייבת במעשר אלא אם כן הבקיר ואפילו נתגייר כשהניח מקצת קמה דקרא כתיב ובקצרכם והכי איתא בת"כ ובקוצרכם פרט לשקצרוה גוים מכאן אמרו נכרי שקצר שדהו ואח"כ נתגייר פטור: **שקצרוה ליסטים**. שדה של ישראל שקצרוה לסטים ישראל ולא הספיקו לגזול העומרים עד שבאו עליהם והניחום פטור דכ"ל בת"כ פ"א דפ' קדושים מדכתיב ובקוצרכם את קציר ארצכם אתם תקצרו שדה שלכם ולא לסטים דתרי ובקצרכם כתיבי ובגמרא מפרש אי בעינן שיחפרו בשדה שיחין ומערות דקנו השדה בשינויא: **קירסמוה נמלים**. מלשון יכרסמנה חזיר מיער בחילוף קו"ף בכ"ף כמו אכלי מן שמיא ג) מלשון קול קובע כובע ודרך הנמלים לקרסם קנה השבולת מלמטה והיינו טעמא דשברתה הרוח או בהמה וטעמא כדכתבינן לעיל דכל שאין ראוי לבילה בילה מעכבת בו: **קצר חצייה** וקצרו לסטים חצייה פטורה לגמרי אף מה שהוא קצר דלא חזרה פאה לעומרים ופטור בין ממה שקצר בין מן הקמה שהיא וקצרוה לסטים וטעמא כדמפרש שחובת דפאה בקמה והא אזלה לה: **קצרו לסטים חצייה פטור**. איתו האי כדנפקא לן מקרא לעיל וכשקצר חצייה אח"כ אותו החצי הוא דמחייב ותו לא הילכך נותן פאה ממה שקצר: **קצר חצייה**. ומכר חצייה בקמה כיון דבמה שקצר שייך חובת פאה דהא ובקצרכם קרינן ביה הילכך מי שלקח הקמה חייב ליתן אחד מששים על כל השדה: **הפודה מיד הגזבר** הוא נותן פאה לכל והוא שפדאו קודם קצירה דהקדש כדאי' בגמ' ונותן פאה לכל דהא בקצירת חצייה הראשונה נמי ובקצרכם קרינן ביה: **גמ'** שקצרוה הגוים לעצמן שהיתה השדה שלהן כדפרישית במתני' ולאו בפועלי גוים: **שאינן בקיאין בלקט שכחה ופאה**. שאין מחלקים בין שלשה לשניים והכל מניחין בעומרים ושכחה נמי אין מחלקים בין לפניהם ולאחריהם והכל עושין גדיש ומדקאמר טעמא שאין בקיאים משמע דמחייבא השדה במצות אע"ג דאינהו קצרי לה ופאה לקמיה מפרש לה: **שקצרוה לאבדה**. אלסטים קאי וקצרו השדה לאבדה שהתחילו לחפור בה בורות שיחין ומערות דקנו השדה כדאי' בעבודה זרה פרק רבי ישמעאל חפר בה בורות שיחין ומערות אסרה אע"ג דקרקע אינה נגזלת: **מאחר שהפאה נתנה במחובר לקרקע**. אע"ג דלא קצרוה לאבדה דהש"ג אין קרקע נגזלת אפ"ה פטורה דבעינן קצירת בעל השדה מייתורא דובקצרכם או ברשותו ואע"ג דכי קצרוה פועלים גוים לא קצרי לה בעלים ומחייבא התם ברשותו קצרי לה וקצירך ושדך איכא אבל כי קצרוה לגזלה אע"ג דלא היה לאבד השדה איכא שדך וליכא קצירך וכי זכה בה שהניחוה מניחא בעלמא הויא: **ואין קרקע נגזלת**. משום הכי פטורה דבחזקת בעלים ה"א ואינהו לא קצרי לה וקצירך ליכא דאילו קרקע נגזלת הויא לסטים הוו זכו לה וכיון דרוב לסטים ישראל נינהו כדאיתא בפ"ק דבילה חייבת הויא מטעם לסטים דזכו בה הילכך לא מצית לאוקימה אלא בלא קצרוה לאבדה: **מפני שפעמים** הוא מפריש מן הקציר על הקמה ומן הקמה על הקציר. הא דקתני בברייתא מפני שאין בקיאין בפאה דמשמע דיש קלקול גדול בזה ומפרש דלפעמים יש חיוב פאה ויש פיטור פאה ואיכא קלקול כדאמר בפ"ק דאם יש חיוב הפאה פטורה מן המעשרות ואם יש פיטור נותן שבל לעניים ומפרש ואזיל פעמים מפריש מן הקציר על הקמה וכדמפרש ואזיל. ופעמים מן הקמה על הקציר כי אורחיה. ופעמים אינו מפריש לא מן הקציר שהוא גופיה קצר מיניה וביה. ולא מן הקמה שהניח כשלסטים קצרוה דהיינו מתני' וטעמא כדילפינן מקרא ובסיפא שהניחו חצייה מפריש מן הקמה על הקמה גופה: וקא בעי מפריש מן הקציר על הקמה היכי דמי דהא תנן שחובת הקציר בקמה ומפרש כילה שדהו כלומר קצר וכילה כל מה שהיה לו לקצור והניח א' מששים לפאה: **כיון שקצר שבולת הראשונה**. כיון שהניחה לפאה וחזר וקצר שבולת ממנה ונתערבה בקציר ונפלה דליקה בקמה חזרה פאה לעומרים הקצורים ומפריש מהן כל הס' מכל הקציר וטעמא דכיון דנחית שם פאה בעומרים נחתא אכלהו: **אפילו כשקצר** ולא היה בו שיעור ורצה להוסיף בפאה ואחד מכאן ואילך וכו': **המוכר**: מהו שיזכה בפאה דהא מכר חצייה שהניח בקמה ושם הניח חיובא דשדה ואילו הלוקח קצר ממנה שבולת ונפלה בקמה אונס דאמרת דחזרה פאה לעומרים מהו שיזכה בפאה זה המוכר שבידו העומרים הקצורים אם הוא עני שאין לו מאתים זוז דלא שייך הכא להזהיר עני על שלו דחובא על הלוקח הוא דהוה רמיא: **אמר ר' יהודה אימתי וכו'**. בפרק גדיש תנן המקבל שדה לקצור אסור בלקט ובשכחה ובפאה וקאמר ר' יהודה אימתי: **בזמן שקבלה ממנו למחצה וכו'**. אבל א"ל שליש מה שאתה קוצר שלך מותר: **ומה בינה לקדמיתא**. כלומר והוינן בה מ"ש רישא ומ"ש סיפא ומפרקינן הכי קאמר לכשתקצור כולה השליש יהא שלך דהשתא לא זכי ליה במחובר ולא מידי דאין לו אלא בתלוש וחיוב לקט שכחה ופאה על בעל השדה רמיא: **הדא אמרה שהמוכר זכה וכו'** דאין לו אלא הקצור והלוקח הקמה הוא דמחייב דהא המקבל זה משום דלא זכה אלא בתלוש זכה בפאה: **ודאי תמן לא נתחייבה** שדהו ברשותו דכיון דקאמר לכשתקצור שליש יהא שלך לא הוי דידיה אלא אחר קצירה ולא חייל עליה חיוב מעולם אבל הכא קודם שמכר הקמה כבר נתחייב שדהו ברשותו וכיון דרמי אכתפיה שעה אחת וחזר הוי כמו בתחלה: **אילו קצר חצי שדהו**. ומכר מה שקצר והיינו שואלין בו דכי אירע אונס לקמה וחזרה פאה על הקציר מהו דהלוקח מותר בלקט וכו' דהא לא חל עליה חובא מעולם יאות ספיר פשטת דדמי למתני' דמקבל: **הלוקח** שלקח חצייה השני ממכר מהו שיזכה בפאה שהיא מתרת את העומרים מי חיישינן כיון דלקחה אתי לאפקועי חלק עניים. ומשני דשייכא בפלוגתא דרבי ורבי יהודה הנשיא דפ"ק דלמ"ד מוציאין מידו הכי נמי מוציאין מידו. ולמ"ד אין מוציאין הכי נמי אין מוציאין: **קצירת ח"ל מהו**. דבשעה שקצר חציה והניח חציה היה השדה מהארץ וקרעו הירדן מן הצד ונשאר כולה בח"ל אח"כ חזר הירדן למקומו ונשאר השדה בארץ וקצר אח"כ מי מיחייב להניח פאה אף לשיעור קצירה קמייתא דומיא דהקדש דהפודה נותן פאה לכל דקיימא לן בפרק אלו מציאות דירדן מה שנטל נטל ומה שנתן נתן והכי קמיבעיא ליה מי אמרינן כיון דקצירה דלבסוף ברשות ארץ קדושה הויא הילכך מיחייבא וגמרינן מהקדש או דילמא הכא שאני דשנוי קרקע הוא דהוי ולא גמרינן שינוי קרקע מהקדש דשנוי בעלים הוא כדמפרש ואזיל: **אי מה הקדש חייב**. כדתנן במתני' קצר חציה והקדיש חציה הפודה מיד הגזבר נותן פאה לכל אלמא אע"ג דמעיקרא אזיל חיובא מיניה ומיפטר הוזר ומתחייב כיון דחזי לחיובא מעיקרא והכי נמי הכא: **ולא קציר ח"ל**. וע"כ מאי אתא לאשמועינן תיפוק ליה דחובת קרקע היא ואינו נוהג אלא בארץ כדנפקא לן מקראי במסכת שביעית פרק שלש ארצות ובפ"ק דקידושין: **אלא למעוטי כה"ג הוא דאתי**. אע"ג דהכניסה הירדן בארץ אשמועינן דפטור: **מפריש מן הקציר על הקציר**. הקציר שקצר אחר קצירת הקדש מפריש. פאה מיניה וביה ואינו מפריש על הקציר הראשון דדמי לקצר חציה וקצרו לסטים חציה: הדרן עלך אלו מפסיקין בס"ד

**פ"ג מלבנות התבואה**. היינו ערוגות מרובעות כעין דפוס שעושין בו לבנים שקרוי מלבן וכן נקרא ריבוע של עץ שקובעין בו הדלתות מלבן כדאמרי' בעלמא מלבן של פתחים וכן פי' בערוך והולך ועומדות הערוגות פיסקי פיסקי ואילן זית בין הביניים דאין מתערבות זו עם זו קסברי ב"ש דמפסיקין ונותן פאה מכל אחת ואחת ובגמרא מפרש לה אי ברצופין אי במרווחין: **ראשי שורות מעורבין**. כגון שהערוגות ארכן מצפון לדרום ורחבן ממזרח למערב ואין קוי השורות של הערוגות ממזרח למערב ישרים אלא אחת נכנסת ואחת יוצאה כעין

כעין

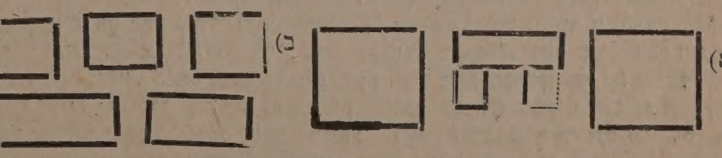
א) ב' תיבות האחרונות אין לברר ועי' ברכות בבלי דף ה' ע"א הדרש על המקרא ואתנה לך. ב) ליתא שם ואיתא בפרק מי שאחזו ע' ע"א.
ג) וירעם בשמים (תהלים י"ח) תרגום יונתן ואכלי מן שמיא:

שהוא נותן פאה מאחד על הכל: **גמ'** אנן תנינן של בין הזיתים ותני דבי ר' של בין האילנות. מתני' צריכה לרבי ודרבי צריכה למתני'. אילו תנינן אנן ולא תני דבי רבי הוינן אמרין לא אמרן אלא שבין הזיתים דבר שהוא חייב בפאה אבל דבר שהוא פטור מן הפאה אף ב"ש מודו שהוא נותן פאה מאחד על הכל הוי צורכא למתניתא דרבי. ואילו תני דבי רבי ולא תנינן אנן. הוינן אמרין לא אמרו ב"ה אלא של בין האילנות דבר שהוא פטור מן הפאה אבל דבר שהוא חייב בפאה אף ב"ה מודו שהוא נותן פאה מכל אחד ואחד. הוי צורכא למתני' וצורכא למתניתא דבי רבי: במה אנן קיימין אי במרווחין אף ב"ש מודו שהוא נותן פאה מאחד על הכל. ואי ברצופין אף ב"ה מודו שהוא נותן פאה מכל אחד ואחד. אלא כן אנן קיימין בנטועין מטע עשרה לבית סאה. ב"ש עבדין לון כרצופין. וב"ה עבדין לון כמרווחין: מ"ט דב"ש אין דרך בני אדם להיות מכניסין זרעים בין האילנות: אתיא דב"ש כר' יוסי כמא דר' יוסי אמר אין דרך בני אדם להיות מכניסין בצלים בין הירק כן ב"ש אומרים אין דרך בני אדם להיות מכניסין זרעים בין האילנות. מסתברא דיודון ב"ש לר' יוסי ור' יוסי לא יודי לב"ש. ב"ש יודון לר' יוסי שכן אין דרך בני אדם להיות מכניסין בצלים בין הירק. ור' יוסי לא יודי לב"ש שכן דרך בני אדם להיות מכניסין זרעים בין האילנות: היה שם גדר כמאן דהוא. היו שנים צריכא: ומודים שאם היו ראשי שורות וכו'. עד כדון במעורבין מכאן ומכאן. היו מעורבין מצד אחד כשלשה תלמים של פתיח. או אפילו כל שהוא:

**מתני'** (י"ד:) המנמר שדהו ושייר קלחים לחים ר' עקיבא אומר נותן פאה מכל אחד ואחד. וחכמים אומרים מאחד על הכל. ומודים חכמים לרבי עקיבא בזורע שבת או חרדל בשלשה מקומות שהוא נותן פאה מכל אחד ואחד: **גמ'** המנמר שדהו כהדין נימרא מקום הזבלים עולין תחלה נמרה קרי לה. עד כדון כשהיה יבש מכאן ויבש מכאן ולח באמצע. היה לח מכאן ומכאן ויבש באמצע. ר' בא ר' חייא בשם ר' יוחנן אתיא דר"מ בשיטת ר' עקיבא רבו כמא דרבי עקיבא אמר לח ויבש שני מינין. כן רבי מאיר אומר לח ויבש שני מינין. אמרין חברייא קומי ר' ייסא ולמה לי כר' עקיבא אפילו כרבנין דתנינן המחליק בצלים לחים לשוק ומקיים יבשים לגורן נותן פאה לאלו לעצמן ולאלו לעצמן. אמר ר' ייסא שמעינן שוק וגורן שני מינין. לח ויבש שני מינין. חציו לח וחציו יבש אף ר' עקיבא מודה. והא תנינן מודים חכמים לר' עקיבא בזורע שבת או (ט"ו.) חרדל בשלשה מקומות וכו'. כני מתני' שבת בשלשה מקומות חרדל בשלשה מקומות. שמואל אמר מפני שאין הראשון שבהן ממתין לאחרון שבהן. ר' ייסא בשם ר' יוחנן מפני שדרכן ליזרע ערוגות ערוגות. על דעתיה דשמואל מפריש מכל קלח וקלח. על דעתיה דר' יוחנן מפריש מכל ערוגה וערוגה: **מתני'** המחליק בצלים לחין לשוק ומקיים יבשים לגורן נותן פאה לאלו לעצמן ולאלו לעצמן. וכן באפונין. וכן בכרם. המדל נותן מן המשוייר על מה ששייר והמחליק מאחת יד נותן מן המשואר על הכל: **גמ'** תני המירוג חייב בתחלתו וחייב בסופו. ואי האי

## פירוש מהר"ש סיריליאו

נעמן שאין האוירים ישרים וראשי קוים של נגד רחבם קרי שורות מודו לבית הלל דנותן פאה מאחד על הכל ומה שהקשה רבינו שמשון ז"ל בפירוש המשנה במה שפירשתי אתי שפיר: **גמ'** אנן תנינן של בין. הזיתים. בסדר המשנה שלנו: של בין האילנות. אילנות דעלמא דאין חייבין בפאה: אלא של בין הזיתים. דחייבין בפאה ואילנות דכיוצא בהן והואיל והן חייבין בפאה משום הכי מפסיקין כדאמרינן בעלמא דבת מינה מחייב בה אבל שאר אילנות דלא מיחייבי בפאה חשיבי כאויר ולא מפסיק להו: דבר שהוא פטור מן הפאה ומשום הכי סברי ב"ה דלא מפסקי אבל בזיתים ודכוותייהו דחשיבי דפאה אית בהו מיפסקא להו דפאת אילן משונה מפאת שדה דתבואה וזכין בקשים ומודו לב"ש קמ"ל: במה אנן קיימין. כמו במאי עסקינן: אי במרווחין. שמפוזרין האילנות בשדה שנטועין פחות מעשרה לבית סאה דאין נראה שעושין מחיצה אף ב"ש מודו ואי ברצופין שסמוכין ותכופין האילנות יותר מעשרה לסאה הא מחיצה הוו ומפסקי ומאי טעמא דב"ה דאמרי דלא מפסקי: בנטועין מטע עשרה לבית סאה. דזהו סדרן של נטיעות וחורשין כל בית סאה בשבילן בערב שביעית ואע"ג דהני אילנות דהכא זקנים הן ס"ל לב"ש דלעולם סמוכין חשיבי ומפסקי משום מחיצה ונותן פאה מכל אחת ואחת וב"ה סברי לאו סמוכין חשיבי כיון דיש ביניהון יותר ממלא אורו וסלו. והרמב"ם ז"ל בפ"ב גרים איפכא אבל הגירסא שלנו היא גירסת הראב"ד ז"ל ורבינו שמשון ז"ל והרא"ש ז"ל: אין דרך בני אדם להיות מכניסין זרעים בין האילנות שהצל קשה להן כדאיתא בפרק כל הצלמים אלא להפסקן נתכוון הילכך מפסקי: כמא דר' יוסי אמר. אין דרך בני אדם להיות מכניסין בצלים בין הירק דתנן לקמן מלבנות הבצלים שבין הירק ר' יוסי אומר פאה מכל אחת ואחת וטעמא דר' יוסי משום דבצלים מכחשי לירק ואין דרך לזרען כן הילכך ירק שביניהם כהפסקא דשביל יחיד חשיבא ליה: מסתברא דב"ש יודון לר' יוסי. דהאיכא דזרעי תבואה בין האילנות ולא קפדי משום צל וליכא מאן דזרע בצלים בין הירק דבצלים מכחשי לירק: היה שם גדר. כמאן דהוא אילן היה שם גדר של קנים בין הערוגות פשיטא לי דדינו כמו אילן וכי היכי דאילן לא מפסיק ה"נ לא מפסיק ואע"ג דתנן דגדר מפסיק לאילן וכ"ש לתבואה ה"מ כשהשדה מוקף בארבע רוחותיו בגדר אבל הכא דאינו אלא מצד אחת בין שורה לשורה לא חשיב ואתי אוירא מהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה: היו שנים גדרים. כלומר נהו מי אמרינן הא גלי אדעתיה דבעי לאפסוקי כולה או דילמא כיון לעדיין מעורבין לא חשיב הפסק כלל ונותן פאה אחת: ומסיק צריכא לפנים והוא כמו תיקו דגמרא דילן: עד כדון במעורבין וכו'. מיבעיא ליה דדילמא כי אמרי ב"ש מאחד על הכל היינו במעורבין מכאן ומכאן כגון שיש בשדה עשרה קוין של ערוגות ארכן מצפון לדרום ונכנסין הערוגות של צפון בדרום ושל דרום בצפון כגון זו קצרה ושל מטה ממנה ארוכה ועוד שיש א' שרחבה כנגד השנים כזו א) אבל היכא שהערוגות של צפון נכנסות בדרום קצת מצד אחד אבל לעולם שטחי רחבן שוין כזו ב) דילמא לאו מעורבים חשיבי: כשלשה תלמים של פתיח.



בעיא אחריתי היא האי עירוב דתנן במתניתין כמה הוי מי בעינן שתכנס מלבן של זו באויר חברתה כג' תלמים של פתיח דהיינו שתי אמות כדאיתא לעיל דהיינו שיעור להפסיק אשר ממשר כדתנן בכלאים והיינו נמי שיעורא דקרקע לערב ולקשר דבציר מהכי לא הוי עירוב דקרקע ולא איפשיטא בעיין:

**מתני'** המנמר שדהו. לשון אחרונ מנומר נוקאה בלע"ז. שמלקט כאן ומניח כאן מלקט כאן ומניח כאן מלקט את המבושלים כל צרכן ומניח את הלחין שלא בשלו וחוזר ומלקט במקום אחר המבושלים דהוה ליה מנומר וקאמר ר' עקיבא דנותן פאה מכל אחת ואחת מכל מבושל ומבושל ומכל לח ולח שהמבושל הקצור הלח שביניהם מפסיקו והלח המחובר הקצור שביניהם מפסיקו דס"ל לר' עקיבא דמבושל בהדי שאינו מבושל שני מינין חשיבי ודמו לזרע אחר. והראב"ד ז"ל סובר בהשגות דפלוגתא דר' עקיבא ורבנן אינו אלא על הלח המשוייר לבדו: מאחד על הכל. מן הלח המשוייר על הלח והמבושל דכולו מין אחד ומפרש בגמרא אי חשיב חד מינא לרבנן כי הוי הלח המשוייר רובא דדילמא כי הוי רובא מצטרף לח של כאן עם לח של כאן ומן המבושל נותן פאה לעצמו ומן הלח בפני עצמו: **שבת** אניטו בלע"ז: בשלשה מקומות. דוקא נקט לאשמועינן דטעמא דרבנן דפליג ר"ע דיהיב פאה על כל מבושל ומבושל היינו משום דהוי המבושל מופסק כגון יבש כאן ולח באמצע ויבש כאן דהוו בלא מקומות דאילו חציו לח וחציו יבש אפילו ר' עקיבא מודי וטעמא דמודו רבנן בשבת או בחרדל בגמרא מפרש לה: **גמ'** כהדין נימרא כדפרישית במתניתין שהוא מנומר כמו הנמר כדכתיב ונמר חברברותיו. ומפרש ומאי כהדין נימרא מקום הזבלים עולין תחלה נמרה קרי לה המקומות המזובלים יותר שם התבואה ממהרת לעלות ולהכי תני מנמר ולא תני המומר: א) עד כדון שהיה יבש מכאן ומכאן ולח באמצע הכא סברא תלמודא כר' יוחנן דפרק ר' ישמעאל דמנחות דבמנמר לאוצר עסקינן שהוא מבושל כל צרכו ומבעיא ליה אליבא דרבנן דאמרי מאחד על הכל ונותן מן הלח על היבש ע"כ אין לנו לפרש אלא דמאי דמשייר היינו שהוא מועט כגון שלוקט מכאן ומכאן המבושל ונשתייר הלח באמצע ולר' עקיבא כיון דדמי לערוגה בפני עצמה לא מצטרף ולרבנן סוף קצירה היא והכי דייק ליסנא דמתני' דקתני ושייר קלחים לחים משמע דהלח הוי שיורים: היה לח מכאן ומכאן ויבש באמצע מהו. כלומר כשהיה לא מרובה כגון [שהיה] המבושל באמצע וקצר היבש והניח הלח מיצטרף הלח עם היבש מי אמרינן כמי הכא דטופלין הלח עם היבש: אתיא דר"מ בשיטת ר"ע רבו. נראה בעיני דאייתי תלמודא מימרא דר' בא לפסוק בעיין והכי קאמר דרבי יוחנן אמר עלה דהיא דר"מ דקוצר לבהמתו דאתיא כר' עקיבא דהכא דכי היכי דלר' עקיבא למתני' לח ויבש שני מינין וחשיב ליה כמו זרע אחר ולהכי יהיב פאה מן המבושל לחוד ומן הלח לחוד ומבושל כיון דאפסקיה לא יהיב על כל מבושל ומבושל וכי הדר קצר הלח נמי יהיב פאה על כל לח ולח דאפסקיה מבושל הכי נמי לר"מ דס"ל דכי קצר באמצע לשחת דהיינו שהביאה שליש וכדאמר לעיל ושייר האחר כדי שיתבשל כל צרכו כי הדר קצר להו כי הוי יבש הוי הנימור של אמצע (דלה) שקצרו בפעם ראשונה לאהשביה דמי ללח מכאן ולח מכאן ב) והם דמי ליבש באמצע כיון שהביאה שליש תחלה וכיון דר"מ בשיטת ר' עקיבא אמרה וכך הוא נימור דשחת כיון דהביאה שליש כמו נימור דיבש דטעמא הוא משום דחשיב ליה מין אחר איפשיטא בעיין דלעולם פליגי רבי עקיבא ונותן פאה מכל אחד ואחד ולרבנן מאחד על הכל דהתם המשויר הוי רובא דקוצר לשחת דקתני דומיא דדרך היחיד וכו': ולמה לי כרבי עקיבא. למה לן לאדחוקי אנפשין ולמפסק מדאוקימנא ר"מ כר' עקיבא ותילף מרבנן דהתם בעיא דילן מאחד על הכל תיפוק ליה מרבנן גופייהו איפכא דכי קצר ללח לבסוף כשהיה יבש חייב על זה בפני עצמו וכו' דתנן לקמן המחליק בצלים לחים לשוק דהיינו שעוקרן ומסיר הקליפות שאינו אוכל ומוציא אותן לשוק כדי שיאכלום כשהן לחים בעלין שלהם: ומקיים יבשים לגורן. מעמיד בקרקע אותם הראויים להתקיים דהיינו להיות יבשים ומכסה אותן שם כדי שיגדלו כל צרכן ויהיו מבושלין דהיינו דומיא דמניח הלח שיתבשל דנדון דילן ותנן דנותן פאה לאלו לעצמן ולאלו לעצמן ומסתמא מקיים יבשים לגורן דהוי רובא. ומשמע דלרבנן כי לקיט הלח ומשייר האחר עד שיתיבש כל צרכו דהוי רובא שני מינין חשיבי לגבי דיהיב תחלה ללח בפני עצמו ולסוף ליבש בפני עצמו אבל לגבי יבש עצמו אפילו יהא מופסק יהיב לכוליה יבש כאחת דהא לא אשכחן לרבנן שפי אלא לר"מ לחודיה הוא דאית ליה הכי וכי תנן מאחת על הכל ה"ק מן לח אחת על כל הלח ומן יבש אחד על כל היבש: ודחי ר' ייסא לתלמידיו דמהך מתני' שמעינן דשוק וגורן שני מינין אבל לח ויבש שיהו שני מינין לרבנן לא שמעינן: לח ויבש שני מינין. בתמיה כלומר מי שמעינן: ופסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג דמתנות עניים כדברי חברייא שכתב אבל לח מכאן ומכאן ויבש באמצע מניח מן היבש בפני עצמו ומן הלח בפני עצמו דס"ל דמאי דאמר ר' ייסא דשוק וגורן דוקא דליתא אלא משל בעלמא הוא והכי אמרינן לעיל בפרק אלו מפסיקין. ודברי הראב"ד ז"ל בזה אינן נוחין אצלי כלל ודברי הרמב"ם ז"ל נכונים בעיני ג): חציו לח וחציו יבש. אף ר' עקיבא מודי כשהיה חצי השדה חציו מבושל כאחת וחציו לח דהיינו שאינו מבושל לצד אחד כולן לא תימא דשני מינין הן וס"ל לר' עקיבא כי טעמא דנותן פאה מכל אחד ואחד דמנמר דוקא. אבל בהאי חצי מודי לרבנן דנותן מאחד על הכל: והא תנינן. סייעתא היא דתנן דמודו רבנן לרבי עקיבא בשבת בשלשה מקומות ואי טעמא דמודו משום דמופסק לשלשה מקומות ותו לא אמאי נקט שבת לשמעינן הכי גבי תבואה אלא אשמועינן דבשלשה מקומות מופסקים גבי תבואה הוא דפליגי ומשום טעמא דהוי שבת או חרדל מודו כדמפרש לקמיה. ושמעינן לגבי תבואה חציו לח וחציו יבש מודי ר' עקיבא: כיני מתני' וכו' כלומר דוקא נקט מתני' שלשה מקומות לאורויי דבהכוא גוונא גופא הוא דפליגי רבנן אדר' עקיבא ולא תימא דמשל בעלמא נקיט וה"ה לשנים: מפני שאין הראשון שבהן ממתין השתא מפרש טעמא דמתני' אמאי מודו רבנן לרבי עקיבא ומפרש מפני שאין הראשון שבהן ממתין דזה מתבשל קודם זה וכיון דאורחיה הכי משמע דאשונה מופרשים הן ומפריש מזה בפני עצמו ומזה בפני עצמו: דדרכן ליזרע ערוגות וכיון דאין דרכן ליזרע בדה אחד הוו להו ערוגות שדות טובא: על דעתיה דשמואל כלומר מאי בינייהו ומסיק הא איכא בינייהו דעל דעתיה דשמואל מפריש מכל קלח וקלח דבתר בישול אזלינן ולר' יוחנן בתר ערוגה הוא דאזלינן: וכתב רבינו שמשון ז"ל והאי דמחייב שבת וחרדל בפאה אע"ג דאין נותנין פאה לירק הני מיחייבי דלזרע עבידי וקטנית נינהו דתנן בכלאים פרק ערוגה חרדל מין זרעים ותנן נמי במסכת מעשרות פרק הכוסס השבת מתעשרת זרע וירק ע"כ כלומר וזרען מתאכיל ודמו לחטים דזרען מתאכיל: **מתני'** המחליק בצלים לחים וכו'. לאו היינו כמחליק דסיפא דהתם הוא שמחליק הקרקע שעוקר שלשה ביחד והכא עוקר כל הרכין והלחים למכרן ואפילו איתרמי דדמי למדל קתני דנותן פאה לאלו לעצמן ולאלו וכו' אלא מחליק דהכא שמחליק גוף הבצלים שמסיר מהן אותן עלין המעופשות דלא חזו לאכילה כדי למכרן ודייקא מתניתין דבסיפא תני מחליק מאחת יד: ומקיים יבשים לגורן מקיים הכא דחזו לייבש ולהתקיים מעמידן בארץ כדי שיהו מבושלין כל צרכן: לגורן להכניסן לקיום: **לאלו לעצמן** וכו'. לעיל פליגי בה אמוראי איכא מאן דאמר לטעמא דשוק וגורן חשיבי ולהכי הוו שתי קצירות ואיכא מאן דאמר דטעמא דלח ויבש שני מינין הן: וכן באפונים שמחליק לחין ומקיים יבשים ויש לפרש דלאו באותן שהן מין ירק מיירי דהיינו אפונין הגמלונים שהינו נכן מין ירק אלא באותן שהן מין זרעים כדתנן פרק ערוגה אפונין השופין מין זרעים: אי נמי דהכא סתמא קתני וזרען מתקיים אפילו אותן שהן מין ירק דהתם לענין ערוגה הוא דתני לה מפני הענין דאית בהו שרכא כדאיתא התם: וכן בכרם אי מוכר בוסר לאכול השתא ומקיים אשכולות האחרים לעשותם יין או לצמוקים נותן פאה לאלו וכו' והרמב"ם ז"ל גורס וכן בכרם המדל נותן וכו' עיין פ"ב ואין נראין דבריו: המדל נותן מן המשוייר. מפרש במסכת שביעית פרק בראשונה אי זהו המדל אחד או שנים אי זהו המחליק שלשה זה בצד זה ומפרש התם בגמרא המדל שנוטל אחד ומניח שנים או נוטל שנים ומניח אחד והכי מפרש נמי בפ' דמ"ק שלופי שהן נזרעים תכופים ולכך הן כתושין ושולף אחד או שנים מביניהם כדי שישביחו. ומחליק שנוטל שלש מאחת יד ממקום אחד יד מקום כמו אים על ידו וקאמר דכי הוא מדל בבצלים או באפונים או בכרם לא חשיב קצירה ולא בצירה: ופטור מפאה דקצירת עראי בעלמא הוא אבל כשהוא מחליק שמה קצירה ומיחייב כדפרישית: **גמ'** ה"ג תני המירוג

א) מרן הכ"מ בהלכות מתנות עניים פ"ג הל' י"א מביא לשון זה של רבינו: ב) הכ"מ העתיק כל זה בזה הלשון וזה שקצר באמצע דמי ליבש באמצע הנך לא מצטרף יבש של כאן ליבש של כאן אלא בנותן פאה מכל אחת ואחת וכיון דר"מ בשיטת ר"ע אמרה כו': ג) עד כאן העתיק הכ"מ:

תאי דינו מירוג. אמר ר' ירמיה כהדא דתנינן המחליק בצלים לחים לשוק ומקיים יבשים לגורן וכו': אמר ר' יוסי הרין קיצחא כד את זרע ליה הוא עביד בצל דקיק. כד את שתל ליה הוא עביד בצל רב. דאי לא כן מה אנן אמרין הואיל והוא ראוי לזריעה יהא פטור מן הפאה. וחטין לאו לזריעה הן. חטין רובן לאכילה ומיעוטן לזריעה וזה רובו לזריעה. על דעתיה דר' ירמיה אם כן ירק חייב בפאה דמינו מכניסו לקיום. מה עבד לה ר' יוסי גמור הוא ואינו מחוסר אלא ליבש. תני לקט קצירך ולא לקט קיטוף: ר' זעירא ר' חייא בר אבא בשם ר' יוחנן המלקט שבלים לעסתו ואפילו כל שדהו פטור מן הפאה. ר' אלעזר אמר ואפילו במגל. אמר ר' יוסי והוא ששייר. והתניא היו לו חמש גפנים ובצרן והכניסן לתוך ביתו פטור מן הפרט ומן השכחה ומן הפאה ומן הרבעי וחייב בעוללות. אמר ר' יודן כאן בגמורות כאן בשאינן גמורות. רבי יוסי אמר אפילו תימא כאן וכאן בגמורות כאן וכאן בשאינן גמורות. תמן כשבקש לאכלן ענבים ברם הכא כשבקש לעשותן יין. הדא ילפא מן ההיא וההיא ילפא מן הדא. הדא ילפא מן ההיא שאם בקש לאכלן מלילות ואפילו לא שייר. וההיא ילפא מן הדא שאם ביקש לעשותן יין והוא ששייר: המדל נותן מן וכו': תניא אמר ר' יהודה במה דברים אמורים במדל לשוק אבל במדל לבית נותן מן המשייר (ט"ו:) על הכל. א"ר זעירא הדא דתימא בשעיבה על מנת להדל אבל אם עיבה על מנת שלא להדל לא סוף דבר לביתו אלא אף לשוק נותן מן המשואר על הכל: **מתני'** האימהות של בצלים חייבות בפאה ור' יוסי פוטר. מלבנות הבצלים של בין הירק ר' יוסי אומר נותן פאה מכל אחד ואחד. וחכמים אומרים מאחד על הכל. האחים שחלקו נותנין שתי פאות חזרו ונשתתפו נותנין פאה אחת. שנים שלקחו את האילן נותנין פאה אחת. לקח זה צפונו וזה דרומו זה נותן פאה לעצמו וזה נותן פאה לעצמו: **גמ'** אימהות רב אמר פודגרא. ס"א פודגייא. ושמואל אמר צומחתא. ור' יוסי פוטר: ר' יעקב בר בון בשם ר' חנינא לא אמר ר' יוסי אלא משום הבקר. ר' בון בר חייא בעי קומי רבי מנא והבקר חייב בפאה. אמר ליה בזכה בהן אחת אחת. והתניא אע"פ שאין מתקיימות לו במרובה מתקיימות לו בממועט. הוי אומר לית טעמא דלא משום מכניסו לקיום: האחין שחלקו נותנין וכו': תניא קצרו חצי השדה בשותפות וחלקו אינו מפריש משלו לא בתחלה ולא בסוף: חזרו ונשתתפו וקצרו חצי השדה בשותפות מפריש מחלקו שבסוף על חברו שבסוף אבל לא משלו שבתחלה על חברו שבתחלה. (ט"ז.) א"ר יוחנן קצר חצי שדה וקצר חצי חציה ולא הספיק לקצור את השאר עד שקצר את כולה מפריש מן הראשון על האמצעי ומן האמצעי על הראשון ואינו מפריש מן הראשון על הראשון. אמר ריב"ל היתה לו שדה אחת חצייה הביאה שליש וחצייה לא הביאה שליש ולא הספיק לקצור חצי חצייה עד שהביאה כולה שליש מפריש מן הראשון על האמצעי ומן האמצעי על הראשון ואינו מפריש מן הראשון על הראשון:

**מתני'** המוכר קולחי אילן בתוך שדהו נותן פאה מכל אחד ואחד אמר רבי יהודה אימתי בזמן שלא שייר בעל השדה אבל אם שייר בעל השדה הוא נותן פאה לכל: **גמ'** עד כדון כשהתחיל לקצור: לא התחיל לקצור: נישמיענה מן הדא לקח גז צאנו של חברו אם שייר המוכר המוכר חייב ואם לאו הלוקח חייב. וא"ר ירמיה בש"ר יוחנן דר' יהודה היא כמא דתימא תמן בין שהתחיל לגזוז בין שלא התחיל לגזוז וכא לא שנייא בין שהתחיל לקצור ובין שלא התחיל לקצור מאי טעמא דרבי יהודה משום דחובת קציר

## פירוש מהר"ש סירילאו

חייב בתחלתו וחייב בסופו והכי איתא בתוספתא והשתא מפרש לה אמוראי: ואי האי דינו מירוג ואי האי דאיתו מירוג ומפרש רבי ירמיה דהיינו הא דתנן המחליק בצלים לחים לשוק וכו' ובגמולין כדרכן עסקינן אלא שעוקר מהן למכור בשוק ונותן בתחלתו דקאמר היינו השתא בלקיטת הלחין ובסופו היינו המבושלין של סוף כדתנן במתני' וקרי ליה מירוג לשון המשטה שבומשן ממקומן קודם זמנן לאכלן לחים תרגום כי משמו הבקר ארי מרגיזי תוריא ונדחה ידו בגרזן ותתמריג ידיה: הדין קיצחא וכו' זרע בצל קרוי כן בלשון ארמי פליג אר' ירמיה דהוא פשיטא דחייב ומאי קמ"ל מתני' היא אלא ה"פ דכשזורעים זרע הבצלים תחלה זורעים בריטוף ועולין, כאחת כמו עשבים דקים ואח"כ עוקרין אותן בריוח בין אחד לחבירו ובסדר ומיקרי מירוג שבומשן ממקומן לחזור ולשותלן במקום אחר ומחליק דמתני' היינו עקירה דלא הדר אבל האי עקירה דהדרא ואשמועינן דהא כל מהן כשהן רטופין חייב בפאה יכ"ש אחר שתלן דהיינו סיפו: דאי לא כן מה אנן אמרין. קא בעי תלמודא מאיזה טעם חולק ר' ירמיה על זה דר' יוסי אי משום דהואיל וראוי לזריעה דסופו לחזור ולשתלן והשתא לאו אוכלא חשיבי ותנן כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל והא חטים נמי לזריעה הן ואפילו הכי מחייבי בפאה ומשני חטין שאני דרובן לאכילה ומיעוטן וכו'. וזה הבצל רובו לזריעה לחזור ולשתלן הילכך לאו אוכלא חשיבי: על דעתיה דר' ירמיה ירק חייב בפאה כלומר על דעתיה דר' ירמיה דפליג אגזוגא דמפרש ר' יוסי משום דסבר דירק הוא ואי מחייבינן ליה בפאה משום דכשהן מבושלים וגדולין מתקיימין א"כ כל ירק נמי ליחייב בפאה דהא מינו מכניסו לקיום דהא מקיימים הזרע לעולם: מה עבד ליה ר' יוסי מה יתרץ ר' יוסי לנפשיה אהך קושיא ומשני אוכל גמור הוא ואינו מחוסר אלא ליבש כלומר שיתעבה ויגדל כל צרכו ולא דמי לזרע דירק דירקו אין מכניסו לקיום כלל אלא זרעו: ולא לקט קיטוף מייתי לה הכא דאע"ג דאמר ר' יוסי (דאע"ג) דאינו גמור חשיב גמור דוקא דכן אורחא דאינשי אבל הי לאו אורחא דאינשי גמור אין ושאינו גמור לא: ולא לקט קיטוף שחתך השיבלים בידים כדכתיב וקטפת מלילות בידך הילכך פטורות דאין לקט אלא הנקצר במגל כדכתיב ולקט קצירך דדוקא גבי פאה הוא דרבי רחמנא כדאיתא לעיל בפ"ק אבל גבי לקט לא אשכחינן דרבי: המלקט שבלים בידיו בקיטוף מעט מעט כדי עיסה ואפילו קטף כל שדהו כך בכל פעם שיעור עיסה פטור ולא דמי לקציר כלל ומשום הכי פטור אפילו מן הפאה: אפילו במגל דבחדא סגיא דמלקט מעט מעט וכדמפרש ר' יוסי: והוא ששייר בעינן שיור בלא ילקטם כאחת. למר בקיטוף ביד ולמר אפילו במגל: חמשה גפנים בצורת כרם: ובצרם כי אורחייהו במגל: והכניסן לתוך ביתו לאכלם ענבים מש"ה פטור דתבצור כרמך לא תעולל כתיב ומפרש לעיל בפ"ק לא תדקדק דהיינו אזהרת הנחת פאה וכדרך הבוצרים הוא דאמר רחמנא והיינו ליין: וגבי שכחה נמי כתיב בהאי קרא אחריך ומייתי דרשינן בפרק ראשית הגז שכחה ובבציר קאי וכדרך הבוצרין וגבי פרט נמי כתיב ופרט כרמך לא תלקט וגמר כרמך כרמך. ומן הרבעי קסבר כר' אליעזר בן יעקב דפרק משוח מלחמה דכי כתיב חללו גבי כרם הוא דכתיב מי האיש אשר נטע כרם ולא חיללו ולגבי כרם כתיב בצירה: וחייב בעוללות דעוללות שמים אקדשינהו והא דכתיב כי תבצור כרמך לא תעולל הא דרשינן דלאו בעוללות איירי בפ"ק אלא בפאה והא דכתיב וכרמך לא תעולל הא דרשינן ליה לקמן בפרק כל זית לכרם שכלו עוללות: וקשיא לר' חייא בר אבא דבעי תרתי קיטוף ביד ושיעור עיסה דהא הכא בצירה בכלי הוא וקתני פטור: כאן בגמורות. ר' חייא בר אבא מיירי בגמורות דאי בעי לקיימן מתקיימות הן ומשום הכי בעי תרתי וברייתא בשאינן גמורות: ואפילו תימא וכו'. כלומר ברי תא לעולם מיתוקמא בין בגמורות בין בשאינן גמורות ולר' חייא לא תקשי דברייתא מיירי דבעי לאכלן ענבים דקתני והכניסן לתוך ביתו דאמו לאכלו שדי להו אלא הכניסן לענבים נופייהו והיינו לאכלן כמות שהן ורובא דענבים לאו לאכילה הן כמות שהן אלא לעשותן יין ולאו כדרך הבוצרים מיקרי ור' חייא בר אבא דאמר דבעינן תרתי גבי כרם היינו לעשותן יין והיינו דאמר לעסתו דאילו לאכלן בעינייהו דהיינו מלילות לא בעי תרתי אלא אפילו לא שייר אלא שלקטן כולן כאחת כדתניא בברייתא דלאכלן ענבים אפילו בצרן כולן כאחת פטור: והוא ששייר. מקצתן כי היכי דלא להוי כדרך הבוצרין וילפא מן הדא דר' חייא בר אבא דאמר דדוקא כשיעור עיסה ולא כולן כאחת וכן כתב הרמב"ם ז"ל בספ"ד וז"ל מי שהיו לו חמש גפנים ובצרן לתוך ביתו אם לאכלן ענבים פטור מן הפרט ומן השכחה ומן הפאה ומן הרבעי וחייב בעוללות ואם בצרן לעשותן יין חייב בכל אלא אם כן שייר מקצתן ולא הבנתי מה שהשיג הראב"ד ז"ל ומימרא דר' חייא בר אבא פסק הרב ז"ל בפרק שני: במדל לשוק. דמכרן מיד וכיון דלא חשיבי פטורין: במדל לבית. כלומר מדל כדי להרויחן ומכניסן לבית לקיום בצירה חשיבי ונותן מן המשוייר על הכל: בשעיבה ע"מ להדל שזרען רצופים בעובי כדי להרויחן דלא אחשבינהו אוכלא: עיבה על מנת שלא להדל אלא לקיימן כן. אחשבינהו אוכלא וגמלך אחר כך להרויחן ואפילו שמוכרן מיד נותן מן המשוייר על הכל: **מתני'** האימהות מפרש בגמרא: ור' יוסי פוטר מפרש טעמא בגמרא: מלבנות. ערוגות מרובעית של בין הירק: נותן פאה מכל אחד ואחד. מפרש טעמא בריש פירקי משום דאין דרך בני אדם להכניס בין הירק בצלים ומש"ה מפסיקי ורבנן סברי כיון דבצלים מכניסן לקיום הן. וירק אין מכניסו לקיום בטלה ערוגת ירק אגבייהו וכאויר חשיבא: נותנין שתי פאות דלכל חד וחד קרינן ביה שדך: נותנין פאה אחת. דנפקא לן בפרק ראשית הגז דשותפים חייבים בפאה דאע"ג דכתיב שדך דמשמע יחידך אין דשותפות לא כתב רחמנא קציר ארצכם דמשמע על שנים הוא מדבר. שנים דעלמא: שלקחו את האילן מהנך אילנות דחשיב בפרק קמא דחייבין: זה נותן פאה לעצמו וכו'. ואע"ג דאילן אחד הוא כיון דמתחלה לקח זה צפונו וזה דרומו ולא היו שותפים וצריך כל אחד ליתן פאה וכתב הרא"ש ז"ל וכ"ל דאחין שחלקו את האילן נותנים פאה אחת מדלא תנא דין אילן באחין שחלקו ע"כ ואין דבריו מוכרחים א) דכיון שחלקו שותפים הוו ואין

כאן תפיסת הבית: **גמ'** פודגרא. יש גורסין כן וכן גרים ר"י מסיפונטי ז"ל ב) ופירש יש דרך [רוב] בני אדם כשתולשין הבצלים מניחין שרשיהם בארץ והן החוטין הדקין כמו שערות ועמהן מעט מן הבצל וחוזר וצומח גידולים כשחוזר ותלמן חייבות בפאה לת"ק דמקיימן הוי וכן כתוב נ"כ בפ"ק דמעשרות דתנן ראש הבצלים משיפקלו ומפרש בגמרא מן די יריש פודגרא ופירש הרב ז"ל שם יש דרך תולשי בצלים כתולשין אותן עם השרשים ואח"כ מסיר מעל הבצלים הקליפות הרעות והשרשים שלהם והשרשים נקראין אימהות בלשון משנה ובלשון ירושלמי אימהות פודגרא ע"כ: פירשו הרב מלשון חולי הרגלים שקרוי פודגרא: ויש גורסין פודגייא ג) מלשון אב (בגיב"י) תרגום ירוש' האומן פדגוגא וכן נראה גירסת הערוך והרמב"ם ז"ל שפירשו שהן בצלים גדולים שמניחן בארץ לעשות מהן זרע והכי לא חזו לאכילה אלא ע"י הדחק ולר' יוסי לא שמה אכילה ופטורין ולרבנן שמה אכילה וחייבין ואימהות הוא כי הכא דאמרי' אין קורין אימהות אלא לארבע: צומחתא. הן העלין שהן יד הבצלים ויש כשעוקרין הבצלים נחתכין העלין שלהן בשעת עקירתן ונשארו הראשים בקרקע והעלין חזו לאכילה ובהנהו מחייבי רבנן דמאי דקאמר רב אפילו רבנן מודו: אלא משום הבקר.. לשמואל איצטריך הך טעמא וקאמר דטעמא דר' יוסי דלא חשיב להו ומפקירן ואליבא דשמואל לשון אימהות דמתני' לשון שפחה תרגום לשפחה לאמהו שהעלין הן משמשין לעקרן בהן ולקברן אגודות אגודות: והפקר חייב בפאה. בתמיה כלומר ומ"ט דת"ק: וזוכה בהן אחת אחת. דחוזר וזוכה בהן אחר התלישה רבנן סברי לא הפקירן מעולם וחייבות ור' יוסי סבר נמלך הוא וכבר נפטרו: אע"פ שאין מתקיימות לו במרובה. דמי שיש לו הרבה בצלים אינו חושש לקיים האימהות לו אבל במועטין מקיימן לו וטעמא דרבנן מפרש: הוי לית טעמא דא. אלא משום מכניסו לקיום הוא דפליגי דר' יוסי אזיל בתר רובא ומפקירם ורבנן אזלי בתר מיעוטא ונקטי דפירות אימהות הוא: וחלקו. וזה נפל לו קציר וזה נפל לו קמה: אינו מפריש משלו. זה שנפל לו הקציר: לא בתחלה ולא בסוף. לא על מה שקצר מיניה וביה ולא על הקמה של חברו שיקצור אח"כ כגון שחזר ולקחה אינו מפריש מן הקציר שנפל לו עליהן וטעמא דכיון שחובת הקציר בקמה כדתנן בפרק אלו מפסיקין על הקמה הוא דרמיא וכי נפלה הקמה לאחר היא הויא שדהו ועליה בעיא הילכך לא יהיב בעל הקמה אחד משניהם אלא כפי חלקו המגיע לו ואע"ג דתנן התם קצר חצייה ומכר חצייה הלוקח נותן פאה לכל התם מעיקרא איהו הוי בעל כל השדה וכיון שהתחיל לקצור אכל שדהו רמיא חיוביה וכי זבין בר מחיוביה זבין אבל הכא מעיקרא דשותפין הויא ותיובתא דשותפין בעודן שותפין מדרשא קא אתי הילכך זה שלקח הקציר אינו מפריש כלום: וקצרו חצי השדה. האחר בשותפות וזה שנפל לו הקמה התחיל כבר לקצור קצת: מפריש. מחלקו שבסוף על חברו שבסוף דהוי חובת פאה בקמה: משלו. שבתחלה דהוי קציר דהא לא מיחייב וכדלעיל וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"ג למ"ע וז"ל השותפין שקצרו חצי השדה ואח"כ חלקו זה שלקח הקציר אינו מפריש כלום וזה שלקח הקמה מפריש על החצי שלקח בלבד. חזרו ונשתתפו וקצרו החצי האחר בשותפות כל אחד מהם מפריש חלקו שבקמה על חלק חברו שבקמה אבל לא על החצי שנקצר ע"כ: קצר חצי שדה. דחל חיוב פאה אקמה ושהה כדי קצירת כל השדה או מיום לחברו או הנהו גווני דמפרש לקמן בפרק ב"ש וקצר חצי חצייה ובלא מתכוון נמצא שקצר כולה דאמרינן בפירקין דלעיל דכי כילה שדהו קודם שקרא שם פאה חוזר פאה לעומרים וקאמר הכא דאמצעי חשיב כילוי בהדי ראשון הילכך מפריש מן האמצעי על הראשון ומן הראשון על האמצעי וכ"ש דמצטרף אמצעי בהדי אחרון ומיקרי כילוי האחרון לגבי אמצעי וחזרה פאה לאמצעי ומפריש מן האחרון על האמצעי ומן האמצעי על האחרון: ואינו מפריש מן הראשון על הראשון. דחובת פאה בקמה והראשון נפטר: חצייה הביאה שליש ומיחייבא בפאה דהויא אוכל וחצייה לא הביאה שליש והיא פטורה דעשבים היא: ולא הספיק לקצור. חצי חצייה של אותו שהביאה שליש: מפריש מן הראשון על האמצעי. דחשיב כילוי האמצעי לגבי ראשון דרמי חיובא דראשון עליה ומפריש מן הראשון על האמצעי כשמא דלעיל: ומן האמצעי על הראשון. וכ"ש מן האחרון על האמצעי דהא הוי אמצעי בקמה בשעה דלא ייב האחרון דכולה חדא שדה ומצטרפא וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ד מפריש מן הראשון על האמצעי ומן האמצעי על הראשון ועל האחרון ע"כ. ואינו מפריש מן הראשון על הראשון דחובת פאה בקמה ואינו מפריש מן הקציר על הקציר אלא היכא דכלה: **מתני'** קולחי אילן לקחם עם פירותיהן. קולחי בלשון משנה כמו יונקות בלשון מקרא ויונקתו לא תחדל ויעל כיונק והוא אילן בחור היוצא אצל גזע אילן הזקן או קרוב לו והלוקח בא לעקרן ולנטען בתוך שדהו וכל זמן שלא תלשן הלוקח הוא נותן פאה מכל אילן ואילן כדכתיב שדך ומרבינן אילנות מיניה בפ"ק ואין נותן מאחד על חברו הואיל ואין השדה שלו שאם היתה השדה שלו היה נותן מאחת על כולן דאין שום דבר מפסיק לאילן אלא גדר כדאי' בפ' אילו מפסיקין ובזמן שנטועין בסדר שמפורש שם [בירושלמי]: אימתי בזמן שלא שייר בעל השדה שום אילן מאותו מין לעצמו בשדה אבל אם שייר אחד מאותו המין לעצמו כולא חובא רמיא עליה ופוטר את כל האילנות: **גמ'** כשהתחיל לקצור. כלומר מתני' דקאמר ר' יהודה דרמי חיובא על בעל השדה נפרש דדוקא כשהתחיל בעל השדה ללקט קצת פירות האילנות קודם מכירתו דמן היא שעתא מיחייב בפאה ומשום הכי כי שייר לא נפק מחיובא קמא והוה ליה כדמעיקרא: לא התחיל לקצור. לקצור לאו דוקא אלא ללקט וליכא דקרא נקט: המוכר חייב בראשית הגז ואם לאו הלוקח חייב דלא זבין ליה חיובא: בין שהתחיל לגזוז וכו'. דבראשית הגז פשיטא לן דלא בעינן אתחלתא דגבי פאה כתיב ובקוצרכם משמע מתחילת קצירה וגבי ראשית הגז לא כתיב בגוזזכם גז צאנכם: וכיון דר' יוחנן קאמר עלה דר' יהודה היא משמע דכלשון שוו ובפרק ראשית הגז לא קיימא הך מסקנא אלא דוקא דאתחיל לקצור וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג מ"ט דר' יהודה. דמכי שייר על בעל השדה להפריש: דחובת קציר בקמה. וכיון דכשאר

א) במלאכת שלמה העתיק דתנא רישא לגלויי סיפא דכיון כו'. ב) בפי' מהר"י סימפונטי שבש"ס בבלי שלנו גרס פרגדא וכן גרס הר"ש. ג) אולי צ"ל פדגוגא

קציר בקמה או משום דהוי כמוכר לו חוץ מחובתו. נשמעינה מן הדא לקח גז צאנו של חברו אם שייר המוכר חייב ואם לאו וכו'. ואמר ר' ירמיה בשם ר' יוחנן דר' יהודה היא. אית לך מימר תמן שחובת הקציר בקמה אלא משום דמכרו לו חוץ מחובתו וכאונמי דמכר לו חוץמחובתו. מה נפק מביניהון עבר הלוקח והפריש אין תימר משום דחובת קציר בקמה הפריש (ט"ז:) הפריש ואין תימר משום דמוכר לו חוץ מחובתו הפריש ונוטל ממנו דמים: נשרף חלקו של מוכר אין תימר משום דחובת קציר בקמה נשרף נשרף. ואין תימר משום דמוכר לו חוץ מחובתו נשרף נוטל ממנו דמים: **מתני'** ר' אליעזר אומר קרקע בית רובע חייב בפאה. ר' יהושע אומר בעושה סאתים. ר' טרפון אומר ששה על ששה טפחים. ר' יהושע בן בתירא אומר כדי לקצור ולשנות והלכה כדבריו. (י"ז.) ר' עקיבא אומר קרקע כל שהוא חייב בפאה ובבכורים ולכתוב עליו פרוזבול ולקנות עמו נכסים שאין להם אחריות בכסף ובשטר ובחזקה: הכותב נכסיו שכיב מרע ושייר קרקע כל שהוא מתנתו קיימת. לא שייר קרקע כל שהוא אין מתנתו קיימת. הכותב כל נכסיו לבניו וכתב לאשתו קרקע כל שהוא אבדה כתובתה. ר' יוסי אומר אם קבלה עליה אע"פ שלא כתב לה אבדה כתובתה. הכותב כל נכסיו לעבדו יצא בן חורין שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין. ר' שמעון אומר לעולם הוא בן חורין עד שיאמר הרי כל נכסי נתונים לאיש פלוני עבדי חוץ מאחד מריבוא שבהן: **גמ'** (ט"ז:) מ"ט דר' אליעזר נאמר כאן שדך ונאמר בכלאים שדך מה שדך שנאמר להלן בית רובע אף כאן בית רובע. מאי טעמא דר' יהושע נאמר כאן שדך ונאמר להלן ושכחת עומר בשדה מה שדה שנאמר להלן סאתים אף כאן סאתים. מ"ט דר' טרפון ששה על ששה כערוגה: ר' יהושע בן בתירה אומר וכו'. מה קצירה כדרך הקוצרים או אפילו כל שהוא. מן מה דכתיב שלא מלא כפו קוצר ותצנו מעמר הדא אמרה קצירה כדרך הקוצרים: ר"ע אומר קרקע כל שהוא וכו' :(י"ז.) ר' אימי בשם ר' שמעון ב"ל בעי הגיע עצמך שהיה שם שבולת אחת עד שלא קצר אין כאן חיוב משקצר אין כאן שיור. ר' חנניה בש"ר פינחס תפתר שהיה שם קלח [אחד] ובו חמשה שבלים. ר' מנא בעי ולית אנן אמרין קמה כל שהיא חייבת בפאה. אלא בנין (י"ז:) דתנא בכורים תנא קרקע: תני ובראיון: ר' יוסי בש"ר יוחנן מי שאין לו קרקע פטור מן הראיון. ר' מנא בעי ולמה לית אנן אמרין מי שאין לו קרקע פטור מן הודוי דכתיב ואת האדמה אשר נתת לנו *). ר' יוסי בשם ריב"ל מי שאין לו קרקע פטור מן הראיה שנאמר ולא יחמוד איש את ארצך וגו': תני מעשה באחד שהניח את כיריו ובא ומצא אריות סובבין אותו: ומעשה באחד שהניח בית של תרנגולין ובא ומצא חתולות מקורעין לפניהן. חד בר נש שביק ביתיה פתיח ואתא ואשכח חבינא כריכא על קרקסוי. ר' פינחס משתעי הדין עובדא תרין אחין הוון באשקלון הוו להו מגורין נוכראין אמרין כדון אילין יהודאין סלקין לירושלם ואנן נסבין כל מה דאית לון כד סלקון זימן לון קב"ה מלאכין נכנסין ויוצאין בדמותן. מן דנחתון שלחון לון למיקמן. אמרין לון אן הויתון אמרין לון בירושלם אמרין לון מאן שבקתון בגו ביתא. אמרין ולא בר נש. אמרין בריך הוא אלההין דיהודאי דלא שבקון ליה ולא שביק להון: ולקנות עמו נכסים: מניין לנכסים שאין להן אחריות שהן נקנין עם נכסים שיש להן אחריות בכסף ובשטר ובחזקה. ר' יוסי בשם חזקיה. ר' יונה ר' חנינא תירטאה בשם חזקיה כתיב ויתן להם אביהם מתנות רבות לכסף ולזהב ולמגדנות עם ערים בצורות אשר ביהודה. עד כדון המטלטלים עם הקרקעות במקום אחד. היו הקרקעות במקום אחד והמטלטלין במקום אחר. אמר ר' בון בר חייא נשמיענה מן הדא דתניא אמר להן ר' אליעזר וחכמים מעשה במרוני אחד שהיה בירושלם והיו לו מטלטלין הרבה ובקש לחלקם וליתנם במתנה ואמרו לו אי אתה יכול א"א א"כ קנית קרקע מה עשה הלך וקנה סלע אחד בצד ירושלם ואמר חצייה צפוני אני נותן לפלוני עם מאה חביות של יין וחצייה דרומי אני נותן לפלוני עם מאה רביות של שמן ובא מעשה לפני חכמים וקיימו את דבריו. אמר ר' חנניה קומי ר' מנא ולאו שכיב מרע הוא לפי שבכל מקום אין אדם מזכה אלא בכתב וכאן אפילו בדברים. לפי שבכל מקום אין אדם מזכה עד שיהו קרקעות ומטלטלין במקום אחד. וכאן אפילו קרקעות במקום אחד ומטלטלין במקום אחר. א"ל ולאי ר' אליעזר היא

*) בירושלמי שלנו הגירסא רבי יוסי בי ר' בון בשם ר' יוחנן אמר שמועה כן מי שאין [אמר] מי שאין לו קרקע כו' וכפי הנראה החסיר המעתיק מן אשר נתת לנו הראשון עד אשר נתת לנו השני: כן מי שאין לו קרקע פטור מן הוידוי דכתיב ואת האדמה אשר נתת לנו רבי יוסי בשם רבי יהושע בן לוי

## פירוש מהר"ש סיריליאו

דנשאר לו אינן עליה דידיה רמיא כולה חיובא: אי משום דלא זבין ליה היובא דרמיא עליה. ולקמן מפרש מאי נפקא מינה: אית לך מימר שחובת קציר בקמה. כלומר שחובת ראשית הגז להניחו במחובר הא ודאי לא דבשלמא לגבי פאה נפקא לן לקמן בפרק הפאה ניתנת מדכתיב תעזוב והכא אדרבא תתן לו כתיב שאין מחוסר אלא נתינה אלא ודאי משום דמכר הגיזין חוץ מחובתו הוא וכיון דר' יוחנן מדמי להו טעמא דהך כטעמא דהך: אין תימר. משום שחובת קציר בקמה ולאו משום דדרא דממונא אם הפרים הלוקח הויא הפרשה ולא יהיב ליה המוכר דמים ואי טעמא משום דזבין ליה בר מחיוביה יהיב ליה דמים שיעור פאה שנתן דטעה בעצמו: נשרף נשרף. כלומר ואזיל ליה חיובא ומפסידי עניים חוץ מחובתו דאכתפיה רמיא: נשרף. נוטל ממנו דמים ויהיב לוקח פאה לעניים ונוטל דמים מן המוכר ומסקינן דטעמא משום דמוכר לו חוץ מחובתו: **מתני'** בית רובע חייב בפאה. מפורש שיעורו במסכת כלאים פ"ב עשר אמות ומחצה על עשר אמות ומחצה ושם פירשתי טעם התוספתא: בעושה סאתים. ר' יהושע לא אזיל בתר זריעה אלא [בתר] קרקע המוציא סאתים מתבואה ובגמרא מפרש טעמייהו דהני תנאי: כדי לקצור ולשנות. דרך הקוצר אוחז מלא כפו מן הקמה וקוצר בידו השנייה ואם יש בקמה כדי למלאת כפו שתי פעמים חייב בפאה: והלכה כדבריו. אין למדין הלכה מפי תלמוד כדלעיל וקיימא לן כר' עקיבא: כל שהוא חייב בפאה. דס"ל דמקרי שדך ובגמרא מפרש לה: ובבכורים. בפרק לא יחפור מוקי לה בהטה דאילו באילן ט"ז אמה בעי ובגליר מהכי גזלן הוי ואינו מביא ממנו בכורים ואע"ג דבחטה נמי יניקתה שלשה טפחים כדמוכח בפרק לא יחפור מכל מקום עיקר יניקתה אינו אלא כנגדה דהכי נמי באילן מתפשטין שרשיו כ"ה אמה כדתנן בבבא בתרא ולענין ביכורים סגי בט"ז אמה והכי נמי בחטה כן כתבו התוספות בפ"ק דקידושין: ולכתוב עליו פרוזבול. דאמרינן בפרק בתרא דשביעית אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע ואם יש קרקע כל שהוא ללוה כותבין עליו פרוזבול אף מחוב גדול ושוב לא תשמטנו שביעית דכי תקן הלל פרוזבול אשעבוד קרקע תקן דמלוה המלויים ומי שאין לו קרקע אין מלוין לו ומילתא דלא שכיחא לא תקון. אי נמי כיון שיש לו קרקע הוי החוב כגבוי ואפילו קרקע כל שהוא יכול לגבות ולחזור ולגבות כעובדא דקטינא דאביי בפרק מי שהיה נשוי: ולקנות עמו נכסים שאין להן אחריות. דתנן בפ"ק דקידושין נכסים שאין להם אחריות דהיינו מטלטלין נקנין עם נכסים שיש להם אחריות דהיינו קרקע דכיון דזכי בקרקע זכי במטלטלין והא דקרי למטלטלין אין להם אחריות נ"ל הטעם דהמטלטלין מזומנין לכל נזקין ומאורעות ואינם בני חורין מן הנזקין וקרקע קרוי יש לו אחריות לשון חירות שהקרקעות הן בני חורין מכל נזק דאין נרקבין ואין נשרפין ואינן נגנבין ונאבדין ובגמרא מפרש אי בעינן ליבורין בהן או לא: בכסף בשטר ובחזקה. כיון שקנה לוקח את הקרקע באחד משלשה קניים אלו נקנין מטלטלין ובפ"ק דקידושין ילפינן מקראי דקרקע נקנה בכסף בשטר ובחזקה ולא גרס במתני' ובודוי כדמוכח בגמרא: שכיב מרע. תרגום חולה שכיב מרע שוכב במטה מחמת חוליו: שייר קרקע כל שהוא. עליו סמוך לפרנסתו שילכך אפילו הבריא אינו חוזר וכגון שלא לוה מחמת מיתה וכגון דאיכא קנין סודר או אחד מדרכי ההקנאה ואם לא שייר קרקע ועמד חוזר דודאי נתיאש מן החיים דאין לך אדם נותן כל ממונו בחייו והוא ימות ברעב ואזלינן בתר אומדנא אבל אם מת מיהא מתנתו מתנה בין שייר בין לא שייר כדמוכח בפרק מי שמת: הכותב כל נכסיו לבניו. במתנת בריא ונטל קנין והיה שכיב מרע ועמד: וכתב לאשתו קרקע כל שהוא. ולא פירש אם לפירעון כתובתה אם לשם מתנה: אבדה כתובתה. מהני ניכסי שאם לא יקנה הבעל נכסים אחרים הרי הפסידה דמאלו שנתן לבניו לא תגבה עוד דנתרצית להן במתנה זו הואיל ונתן לה ג"כ ובגמרא מפרש טעמא אמאי הפסידה בכל שהוא ודוקא שחילק כל נכסיו אבל שייר אפילו חד דקלא אמרינן בפרק יש נוחלין דמגו דנחתא אדקלא נחתא נמי אכולהו: ר' יוסי אומר וכו'. בפרק יש נוחלין מפרש דס"ל לת"ק דבעינן שהיתה שם בשעת כתיבה וקבלה כלומר שמחלה בפירוש השעבוד להן דתניא א"ר יהודה במה דברים אמורים שהיתה שם וקבלה עליה אבל היתה שם ולא קבלה עליה. קבלה עליה ולא היתה שם לא אבדה כתובתה. וה"פ ר' יהודה אתא לפרושי דברי ת"ק כדאמרינן בסנהדרין א מתי ובמה דר' יהודה לפרש דברי חכמים. והכי קאמר האי כתב לה קרקע כל שהוא דקאמר ת"ק דאבדה כתובתה היכי דמי כגון שהיתה שם בשעה שחלק נכסיו לבניו ומחל בפיה דחזקה אין אדם רואה שנותנין ממונו בפניו ומחזיק את המתנה לקיימה בפיו אלא א"כ עושה בלב שלם. אבל היתה שם ולא קבלה עליה אלא שהיתה שותקת או קבלה עליה ולא היתה שם בשעת כתיבה אפילו כתב לה קרקע בכתובתה לא איבדה כתובתה דמציא למימר נחת רוח עשיתי לבעלי ומשום דשמעיה ר' יוסי לת"ק דס"ל הכי משום הכי תמי דבחדא סגי דאם מחלה בפירוש בפיה אע"פ שלא כתב לה אבדה כתובתה וכל שכן לא היתה שם וכתב לה: הכותב כל נכסיו לעבדו. שכתב לו כל נכסי נתונין לך: יצא בן חורין. שאף הוא בכלל הנכסים וכל שאר נכסים נמי קנה: שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין. מפרש בגמרא דלאו דוקא קרקע אלא אפילו מטלטלין דעבדא נמי אית ליה דינא דמטלטלין והכי איתא בפרק מי שמת: לא יצא בן חורין. דבשלמא רישא דלא גלי אדעתיה ולא נחית לשיורא אנן לא אמרינן דשייר אבל היכא דנחית לשיורא אמרינן לדידיה נמי שייר וכי אמר כל נכסי לך אשאר נכסים קאמר ולחנופי ליה קא אתי ולאו לשחרוריה כיון דלא אמר ליה עצמך ונכסי: לעולם הוא בן חורין. בא להוסיף ואפילו אין לו אלא אותה העיר או אותה שדה ואמר חוץ מאותה שדה וכו' והוה אמינא כיון דאין לו נכסים אלא אותה העיר ואין מתקיים דיבור כל נכסיו אלא בעבד לבדו וכשאמר חוץ מבטל דבור מה שאמר כל נכסי אפילו הכי יצא לחירות דפלגינן דיבורא אלא כשיאמר חוץ מאחד מריבוא שבהן שלא יפרש מה שייר ואז נאמר דשייר העבד: **גמ'** מה שדך שנאמר בכלאים בית רובע. דתנן בפרק כל שהוא ותבואה כתבואה בית רובע אלמא דבציר משיעור בית רובע לא חשיב שדה באנפי נפשיה ומקרי זריעת כלאים כשדך: שנאמר להלן סאתים. כדתנן לקמן עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה דבעינן שתשכח עומר בשדה ולא שתשכח השדה עצמו דכיון שיש בו סאתים שכחת שדה הוא: מערוגה. דתנן במסכת כלאים בפרק ג' ערוגה שהיא ששה על ששה זורעין לתוכה חמשה זרעונין וחשיבה שדה ירק לחלקה לזרעונים שקבלו: שלא מלא כפו קוצר. אלמא שדרך הקוצרים למלאות כפו: עד שלא קצר. אין כאן חיוב כדאמרינן בפ"ק דבקצירה תלה רחמנא: ולית אנן אמרין. קמה כל שהיא דכיון דאוקימנא מתני' שהיה שם קלח אחד ובו חמשה שבלים א"כ לא תליא חיובא דפאה בקרקע כל שהוא אלא בקמה כל שהיא דהא מודית דאילו לא נפיק אלא שבולת אחת פטור ואנן לא תנן קמה כל שהיא ולדידך קמה כל שהיא הוה ליה למיתני: ומשני משום דבעי למתני בבורים. תנא קרקע דגבי בכורים אפילו לא נפקא אלא שבולת אחת ועשה אותה בכורים עושה כדתנן התם עושה אדם כל שדהו בכורים: תני והראיון. בתוספתא תני בהני דמני ר' עקיבא במתני' ותני בהדייהו ראיון דהיינו ראיית פנים דראיון נמי בעי קרקע כדיליף לקמיה מקרא: פטור מן הוידוי של מעשר דכתיב בפרשת וידוי ואת האדמה אשר נתת לנו ואמאי לא תני ליה בברייתא ובשלמא למתני' לא קשי דתנא ושייר ראיון וידוי: וכתב רש"י ז"ל בפ"ק דקידושין ובוידוי נ"ג דאף מי שאין לו קרקע מתודה על המעשר ויכול לומר וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו ולא דמי לבכורים דבעי למימר אשר נתת לי וגו' ע"כ. ואינו כן דהא הכא תלמודא בהדיא מקשי עלה דברייתא דאמאי לא תני ליה ולא משני. ואם לחסך אדם לומר דמאי דאמר הכא דכתיב ואת האדמה אשר נתת לנו שינויא הוא לקושיין דכיון דכתב לנו ולא כתיב לי אכולהו ישראל משמע ולעולם בין אין לו בין יש לו מתודה הא ליתא דהא תנן במסכת מעשר שני בפרק בתרא ישראל וממזרים מתודים אבל לא גרים ולא עבדים משוחררים שאין להם חלק בארץ ר"מ אומר אף לא כהנים ולוים שלא נטלו חלק בארץ ר' יוסי אומר יש להם ערי מקלט ומפרש תלמודא עד כאן לא פליגי אלא דמר סבר למחלוקת ניתנו ומר סבר לבית דירה ניתנו אבל לכ"ע אין מתוודין אלא א"כ יש להן קרקע משמע דכי כתיב ואת האדמה אשר נתת לנו אמתוודין גופייהו קאי אלא ודאי כדפרשינן: בעלותך לראות. אלמא דמתראה פנים יש לו קרקע: ומצא אריות. סובבים אותו ושמר הקב"ה שבטחו ולא יחמוד איש את ארצך: חבינא כריכא על קרקסוי. נחש כרוך בברזלים של הפתח כמו א) מהרקם ליה בזוזי דכשהפתח סגור מקרקשין בהן: מגורין נוכראין. שכנים גוים: כדון אילין יהודאין עכשיו אלה היהודים: שלחון לון למקמן שלחן ישראל את הגוים למלאכתן שהיו הגוים מושכרין להן לעדור או לחרוש מלאכת רעהו תרגום ירושלמי מקמתא דחבריה: ויתן להם אביהם. בבני יהושפט כתיב בד"ה: שהיו הקרקעות עם המטלטלין. במקום אחד כלמשמע קרא עם ערי בצורות: היו קרקעות במקום אחד ומטלטלין במקום אחר. כלומר מהו: מעשה במירוני. ממקום ששמו מירון ובפ"ק דקידושין אמרינן דהאי מירוני היה חולה אליבא דר' אליעזר: אין לו תקנה. התם פריך ולקנינהו במשיכה או בחליפין ומשני לה: וקנה סלע אחד. וקסבר דהאי סלע מלא רחב סלע שהוא מטבע המוזכר בכל מקום ונקטינן דלא בעינן צבורין: וכאן. אפילו בדברים דרבנן תקינו כדי שלא תטרף דעתו דדברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמי כלומר כי היכי שאתה מודה דטעמא דקיימו את דבריו לפי שבכל מקום לא סגי אלא בכתב וכאן אפילו בדברים סגי משום דדברי שכיב מרע הן הכי נמי לדידי דאמינא דבעינן צבורין קיימו את דבריו אע"ג דבכל מקום לא סגי בלא צבורין כאן אפילו קרקעות וכו' אהני: א"ל ר' מנא. לעולם דלא בעינן צבורין ואיפשיטא בעיין ואע"ג דשכיב מרע הוא למדרבי אליעזר נשמע לרבנן דהא ש"מ לר' אליעזר כבריא לרבנן דמי דר' אליעזר ס"ל בפרק מי שמת

א) מן מקרקש עד מקרקשין בהן כתיב בצד הגליון להכנים בפנים כאן. ונקרא בקושי כי מטושטש ובמקום זה בפנים כמו עיזא דקירקשא דפרק אין מעמידין ומפרש בערוך ס' ש' ברזל: וכל זה נמחק בקוים. אבל נראה לקרוא וע"כ צ"ע:

שכיב מרע דר' אליעזר כבריא דרבנן: (י"ח.) תנינן ר"ע אומר קרקע כל שהוא חייב בפאה ובבכורים ולקנות עמו נכסים שאין להם אחריות. קרקע כל שהוא מה טב. אמר ר' מתניה הפתר שהיה שם מקום שבולת אחת ומרגלית טמונה בו: הכותב נכסיו ש"מ. תני אי זהו שכיב מרע כל שלא קפץ עליו החולי. דרך הארץ הקרובים נכנסים אצלו מיד והרחוקים נכנסים אצלו לאחר שלשה ימים. ואם קפץ עליו החולי אלו ואלו נכנסים אצלו מיד: דילמא ר' חונא ור' פינחס ור' חזקיה סלקון מבקרא לר' אסי בתר תלתא יומין אמר לון בי בעיתון מקיימא מתני': שייר קרקע כל שהוא מתנתו קיימת ואפילו הבריא. לא שייר קרקע כל שהוא אין מתנתו קיימת והוא שהבריא: רבא ורב הונא בשם רב עשו דברי שכיב מרע כבריא שכתב ונתן. והוא שמת מאותו חולי. הא אם הבריא לא. ובמסיים ואמר תנו שדה פלוני לפלוני. אמר תנו חצי שדה פלוני לפלוני וחצי שדה פלוני לפלוני כמי שסיים או עד שיאמר חצייה בדרום וחצייה בצפון. ר' אבינא בשם ר' ירמיה שייר מטלטלין לא עשה ולא כלום. איתא חמי שייר קרקע כל שהיא יש לו מחיה. שייר אבנים טובות ומרגליות אין לו מחיה. אמר ר' יוסי יודע הוא האיש הזה ששכיב מרע מזכה אפילו בדברים. לאי זה דבר כתב בהן קנין כדי לעשות מתנת בריא. שייר עבדים. תני ר' יודן בר פזי בריה דבר דליה ולא ידעין מה תנא. (י"ח:) כתב לזה וחזר וכתב לזה. רב אמר אינו יכול לחזור בו. רב אבא בר חונא ור' יוחנן אמרין יכול לחזור בו. היך עבידא. היה רבו הראשון והשני כהן והשלישי ישראל. על דעתיה דרב אין יכול לאכול בתרומה. על דעתיה דרב אבא ור' יוחנן יכול הוא לאכול בתרומה. הכל מודים שאם היה רבו הראשון ישראל אינו אוכל בתרומה שמא יבריא. רבי יוסי בר בון בשם רב הונא מתני' מסייעא לרב אבא ור' יוחנן דתניא בריא שכתב דייתיקי ושכיב מרע שכתב מתנה חוזר בו. בריא שכתב דייתיקי חוזר בו ולא עוד הוא בריא. ודכוותה שכיב מרע שכתב מתנה חוזר בו ולא עודהו שכיב מרע. תני אי זו הוא דייתיקי דא תהי לי למיקם ולהיות ואם מתי ינתנו נכסי לפלוני. אי זו היא מתנה הרי כל נכסי נתונים לפלוני מתנה מעכשיו ושהא כתוב בה מהיום. אחתיה דר' גוריין כתבת ניכסי לאחוה וסלק אחוי הבא ופייסה וכתבת ליה. אתא עובדא קומי ר' אמי אמר כן א"ר יוחנן חוזר בו. א"ר זעירא ולא מודי ר' יוחנן שאם היה כתוב בה מהיום שאינו יכול לחזור בו. אתא ר' אבהו ואמר בשם ר' יוחנן אינו יכול לחזור בו. אתא ר' אילא בשם ר' יוחנן ואמר אינו יכול לחזור בו. ואנהר ר' אמי ואהדר עובדא: הכותב נכסיו לבניו וכתב לאשתו וכו': רב אמר במזכה על ידה ושמואל אמר במחלק לפניה. ר' יוסי בר חנינא אמר מקולי כתובה שנו באן וכן תני בר קפרא מקולי כתובה שנו כאן: אמר ר' אבא טעמא דר' יוסי בר חנינא לא סוף דבר בכתובת מנה מאתים אלא אפי' כתובה של אלף דינר מקולי כתובה שנו: (י"ט:) הכותב נכסיו לעבדו: ר' יוסא בשם ר' אליעזר שייר מטלטלין לא עשה ולא כלום. אני אומר גופו שייר: ר"ש אומר וכו': תני כשבא מעשה לפני ר' יוסי אמר שפתים ישק משיב דברים נכוחים: הדרן עלך מלבונות

## פרק רביעי הפאה ניתנת

**הפאה** (כ.) ניתנת במחובר לקרקע. ובדלית ובדקל בעל הבית מוריד ומחלק לעניים. ר"ש אומר אף בחליקי אגוזים. אפילו תשעים ותשעה עניים אומרים לחלק ואחד אומר לבוז לזה שומעין שאמר כהלכה. בדלית ובדקל אינו כן אפילו צ"ט אומרים לבוז ואחד אומר לחלק לזה שומעין שאמר כהלכה:

**גמ'** תניא לא תכלה פאת שדך בקוצרך מכאן שהפאה ניתנת במחובר לקרקע. תבואה בקשה תלתן בעמיר תמרים במחבדות יכול אפילו בדלית ובדקל ת"ל קציר מה קציר מיוחד שהקטון מושל בו כגדול יצאו הדלית והדקל שאין הקטון מושל בו כגדול. ואית דבעי נשמיענה מן הדא דתניא תעזוב אותם הנח לפניהם במחובר. תעזוב הנח לפניהן ויבוזו. (כ:) יכול בדלית ובדקל כן ת"ל אותם. ומה ראית להוציא את אלו ולרבות את אלו אחר שריבה הכתוב ומיעט מרבה אני את אלו שאינן של סכנה ומוציא אני את אלו שהן של סכנה: ואינו מחובר. אין תימא מחובר הוא קורא שם פאה למעלן ואין תימא שאינו מחובר קורא שם פאה למטן. ואין תימא קורא שם פאה למעלן הוצאה משל עניים. ואין תימא קורא שם מלמטן היצאה משל בעל הבית. אפילו תימא קורא שם פאה מלמעלן הטריחו על בעל הבית שתהא הוצאה משלו מפני הסכנה: ובדלית ובדקל וכו': תני בשם ר' מאיר כל האילנות סכנה. ר"מ לא דריש קציר א). כל עמא דרשי קציר אלא ר' מאיר אמר כל האילנות סכנה ורבנן אמרי אין סכנה אלא דלית ודקל בלבד: ר"ש אומר וכו': ר' חנניה בשם ריש לקיש מעשה שמתו חמשה אחין בחמשה חליקי אגוזים. תני קרא בעל הבית שם פאה וכילה קורא אני עליו לא תכלה פאת שדך בקוצרך. לא קרא שם פאה וכילה קורא אני עליו לא תכלה פאת שדך וגו'. תני התנו ביניהן אפילו כן אין שומעין לו. בעל הבית יחלק בידו שלא יראה לעני מודעתו וישליך לפניו. ר' שמואל בר אבדומא בעי כילה את שדהו

את

א) בירושלמי שלנו הנירסא ורבנן דרשי קציר ונראה שחסר כאן מן קציר עד קציר ועי' בפי' מהר"ש סיריליאו.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

דאחד בריא ואחד מסוכן אין דבריו קיימים בדבור אלא בקנין דלית ליה דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו: וה"ג התם תנינן ר' עקיבא אומר קרקע כל שהוא ואע"ג דמתני' דהכא היא קאמר הכי דזה הלשון הוא שנוי עלה דמתני' דפ"ק דקידושין דתנן נכסים שאין להן אחריות ניקנין וכו' ועליה קאי והעתיקו כאן אותו הלשון בעצמו ומוכח ממתניתין דלא בעינן שיעורין בו דלמאי חזי כמה מטלטלין יצביר בה. ומשני שהיה שם מקום שבולת ומרגלית טמונה בו דשויא אלפא זוזי והכי נמי דחי לה בגמרא דילן: ובפ"ק דקידושין מסקינן דלא בעינן שיעורין ואגב וקני בעינן: אי זהו שכיב מרע לענין ביקור חולים מיתניא דכל שלא קפץ עליו החולי פתאום אז תלוקים רחוקים מקרובים דרחוקים אחר שלשה ימים הוא דחייבין לבקרו: נכנסין מיד. דפרוקא דמלאכא דמותא הוא: דילמא. לשון קצר הוא דא לימא זה המעשה לומר להנסים: בי בעיתו. מקיימי' מתני' דלא אתיתו אלא לאחר שלשה ימים ומשום דתלמידיו היו כעס עליהן דתלמידים לא הסיבי רחוקים: ואפילו הבריא. והוא לא נתנו בתורת שכיב מרע אלא בתורת בריא ואפילו הכי קני כדפרישית במתני': והוא שהבריא טעמא דאילו מת מתנתו קיימת ואפילו לא שייר והכי אמרינן בפרק מי שמת: והוא שמת באותו החולי. כלומפרש הא אם הבריא לא. וכן אילו ניתק מחולי לחולי אין מתנתו מתנה ובפרק מי שאחזו מתמסינן שמעת מינה שכיב מרע שניתק מחולי לחולי מתנתו מתנה בתמיהה ומסקינן דאין מתנתו מתנה: ובמסיים דבריו שנתן סימן ואמר שדה פלוני: שייר מטלטלין. לא עשה כלום ולא אבדה כתובתה דדוקא קרקע אם שייר בו עמד אינו חוזר: כדי לעשות מתנת בריא. ודוקא קרקע הוי שיור דיש בו אחריות מה שאין כן במטלטלים. והכי נמי אמרינן בפרק מי שמת לא עשו מטלטלין שיור אלא כתובה: שייר עבדים לאשה לכתובה. או לעצמו: ולא ידעין. מה תנא אי עבדא כמקרקעי דמי והוי כמו ששייר קרקע או כמטלטלי דמי ולא שייר ובפרק מי שמת מפורש כל זה: כתב עבדו לזה. יהיה כהן וכתב לזה והיה ישראל אינו יכול לחזור בו מהשני דהיינו רבו שלישי כדמפרש לקמן: אינו יכול לאכול בתרומה. דכיון דנתנו ליה לישראל קנאו ועבד זר הוא ואע"ג דהשתא נמלך וחזר ונתנו לראשון דהוי רבו שני דהוא כהן לא יאכל בתרומה דלא קניא מתנת שכיב מרע עד לאחר מיתה ושמא יתננו לישראל וימות. והוא קונה משעה ראשונה ונמצא שאכל תרומה והוא קנין ישראל: דייתיקי. מתנת שכיב מרע: מתנה. מתנת בריא. ודכוותה ש"מ שכתב מתנה חוזר בו: ולא עודהו שכיב מרע. כלומר כל זמן שהוא ש"מ יכול לחזור בו בכל עת ואפילו שכתב מהיום חוזר בו שהשב באותו היום הוא מת והיינו כר' יוחנן: איזו היא דייתיקי דא תהא למיקם. זה יהא לקום ולהיות ככל הכתוב בו דדברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו: אי זו היא מתנה. הרי כל נכסי נתונים לפלוני מתנה מעכשיו ושהא כתוב בה מהיום בפ"ק דמציעא מייתי לה ואקשינן עלה ואי כתיב בה מהיום ולאחר מיתה הוא דקני ואי לא לא קני ומפרש אביי הכי קאמר אי זו היא מתנת בריא שהיא כמתנת שכיב מרע דלא קני אלא לאחר מיתה כל שכתוב בה מהיום ולאחר מיתה וה"פ אי זו היא מתנה מתנת בריא. שתהא כתוב בה מהיום ולאחר מיתה גוף הקרקע קנוי לו מהיום ואין לו עוד בה זכות ליתנה ולהורישה לאחר והפירות אינו אוכל כל ימי חייו אלא לאחר מיתת השכיב מרע. ואי לא לא קני וכ"ש דאי יהיב ליה גוף ופירות מעכשיו דקני טפי והסיקנא דהכי קאמר מתנה שאין יכול לחזור בו כגון דקנו מיניה ולא יהא לו בה זכות עד לאחר מיתה כיצד כגון שכתוב בה מהיום אינו יכול לחזור בו ופירש לאחר מיתה שאז יזכה בו: כתבת נכסי לאחוה הקטן. וכתוב בה מהיום ולאחר מיתה: בן א"ר יוחנן חוזר בו. לעיל בענין עבד כהן והכי נמי הכא: אנהר ר' אמי ונזכר וחזר בו: במזכה על ידה. במזכה לשם בקנין סודר שהיא נתנה לבעל סודר שלה להקנות לבן ומשום הכי אבדה כתובתה דמוכחא מילתא כיון דאיכא תרתי חדא שאינה מערערת כלום כשנתן לה כל שהוא ועוד שסייעה בזכות שלהן שנתנה הסודר: במחלק לפניה. בפרק יש נוחלין מפרש והיא שותקת כלומר אפילו אין מזכה להן אלא שהיתה לשם בשעה שכתב נכסיו לבניו והיא שותקת שתיקה כהודאה דמיא: מקולי כתובה שנו באן. אפילו לא היתה שם ולא חילק בפניה אלא כשאמר לשון זה כשכתב לה קרקע כל שהוא שלי בכתובתך ולא ערערה כלום ודאי מחלה שכבודה ובפרק יש נוחלין פרכינן אכלהו מסיפא דקתני ר' יוסי אומר וכו' דמשמע דלת"ק בעי תרתי כתיבה וקבלה ואסקינן להו בתיובתא כדאיתא התם: אלא אפילו כתובה של אלף מנה. וכיון דאקילו נמי לענין זיבורית משום טעמא דיותר משהאיש רוצה לישא אשה רוצה לינשא הכי נמי הקילו הכא דאפילו לא מחלה בפירוש ואפילו לא חילק בפניה הויא מחילה ואבדה כתובתה: אני אומר גופו שייר. דעבדא נמי כמטלטלי דמי. שהרי אינו מחובר לקרקע ובני אדם קרו ליה מטלטלי והכי איתא בפרק מי שמת דעשו מטלטלין שיור אלא עבד: שפתים ישק. ראוי הוא לינשק וקילס לר"ש ובפ"ק דגיטין אסקינן אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן אע"פ שקילס ר' יוסי את ר"ש הלכה כר"מ דשייר קרקע כל שהוא הוי שיור וה"ה מטלטלי: הדרן עלך פרק מלבנות בס"ד

**פרק ד הפאה** ניתנת. הפאה של תבואה וקטנית ואילן ניתנת במחובר חוץ מדלית ודקל ניתנת לעניים כלומר זכו ורשות עניים בה ניתנת לעניים במחובר לקרקע ויבוזו אותה וכל דאלים גבר ותרתי קמ"ל חדא שיניחנו במחובר ויזכו בעלים ובקשין וחדא שיניחנה לפניהם ויבוזו אותה כרצונם כדתני לה ואזיל ובגמרא נפקא לן מקראי: בדלית. גפן גדולה המודלית ע"ג קונדסין או ע"ג אילן ודקל הוא גבוה מאד ואין לו ענפים לגדליו שיסתייע האדם עצמו אלא קורה גבוה וישרה וכיון דיש סכנה בעלייתן מצות פאה שלהן בתלוש כדנפקא לן בגמרא: אף בחליקי אגוזים. דינן כמו דלית ודקל ובגמרא מפרש טעמא דר"ש: חליקי אגוזים. פירש בערוך דאילן של אגוזים קרי הכי לפי שהוא חלק ואין לו קשרים ולא ענפים ואין אדם יכול לעלות בהן כשאר אילנות: אפילו צ"ט אומרים לחלק. אריסא קאי. לבוז שילקטו מן האילן כאשר תמצא ידו בלא חלוקה: גמ' לא תכלה פאת שדך בקוצרך. משמע כשהוא קוצר ינוח פאת השדה בלא קצירה מכאן למדנו דניתנת במחובר ובברייתא בתרייתא מתעזוב אותם ר"ל כרצונם נפקא לן תרתי במחובר ושיבוזו ולא שיחלקו: תבואה בקשה. הנח לפניהן התבואה עם הקש שלה שלא תגיר הפרי מן הקש שלו ותתן לו הפרי והטול לעצמך הקש: עמיר. קש של תלתן וכן פי' בערוך: מכבדות. כמו מכבדין את הבית דכובדא דתמרי הוי לטאטא בו את הבית: הדלית והדקל. שאין הקטן מושל בו כגדול הדקל מפני גבהו והדלית אין אדם יכול לעלות בה מפני חלישותה ואם יעלו בה ב' או ג' תשבר ויבואו לידי סכנה הילכך בעל הבית מלקט ומוריד למטה ומחלק בתלוש ביניהם: תעזוב. הנח לפניהם כמות שהיא ויבוזו כרצונם. דלא כתיב לעני ולגר תעזבם אלא תעזוב אותם משמע דתעזוב קאי נמי לעני ולגר דיעשו מה שירצו וכל דאלים גבר והכי דריש להו בת"כ הני תרי דרשות במחובר וכל דאלים גבר מקרא דתעזוב. ת"ל אותם ומיעוטא הוא. וכי תימא והא אותם אפיקתיה. תרי תעזוב אותם כתיבי. ואינו מחובר בעיא הוא דכיון דסתם נוף אילן גבוה מן הארץ יותר משלשה ואם אני אומר וקורא פאה באילן והא כי מלקטים פועלים מסירין פירותיו למטה והפאה מניחין אותה באילן והיכה מחוברת הפאה למה שקצרו דהפאה ברשות אחד והפירות שלקטו ברשות אחד כדמפרש ואזיל אין תימא מחובר כלומר אם תוכיח מכח ברייתות דלמעלה נמי מחובר הוי הוא מני קורא שם פאה למעלן דאפילו הכי חשיב מחובר ורשות אחד. ואין תימא וכו': וכ"ל דקפיד הכי דכיון דדרשינן שדך שלא ליתן פאה משדה לחברתה משמע דבעינן דמתהוי דפאה תהא ממה שקצר וכיון שזה למעלה משלשה וזה למטה משלשה דילמא דאי שם פאה מועיל אלא לאחר שהורידו עניים למטה ואם קרא שם עודם למעלה אין מועיל: ואין תימא קורא שם פאה למעלן. כלומר ומאי נפקא מינה אי קורא למעלן או דוקא למטה דאי קורא שם למעלה הוצאה משל עניים אם צריכין סולם לעלות בשאר אילנות או חבל לקשור עצמן והוצאת שכירות סלם וחבל משל עניים דהא בעל הבית עבד מצוה דידיה: מפני הסכנה. מפני פחזותן של עניים אולי יפלו וההוצאה והסכנה לעלות יהא משל בעל הבית וכל זה בשאר אילנות דאילו בדלית ובדקל ודאי דאין קורא אלא למטה וההוצאה משל בעל הבית דהא קתני בעל הבית מוריד ומחלק: ור"מ לא דריש קציר בתמיה: דמיניה דרשינן לעיל מה קציר מיוחד וכו' יצאו דלית ודקל (טפי) דלא: ר"מ אמר כל האילנות סכנה לאו מפני גבהן וסכנת עלייתן אלא מפני פחזות של עניים: שקרא שם פאה וכילה שלא כדין עשה שהיה לו להניח לעניים ולבוזו במחובר ואע"פ שעבר בלאו לא נשתנה דינו וקורא אני עליו לא תכלה פאת שדך דמשמע לא תכלה הפאה שקראת לא תמנעם ויבוזו כמו לא יכלה ממך: לא קרא שם פאה וכילה כו'. כלומר לא מיבעיא כשקרא שם פאה וכילה אלא אפי' לא קרא שם פאה נמי וכילה כך דינו דבין כך ובין כך קורא אני עליו לא תכלה ותעזוב והניחם לבוז דלא כתיב לא תגמור לקצור אלא לשון מניעה נמי משמע והכי קאמר לא תכלה פאתך בקוצרך לא פאת שדך מכל שדך ולא מכלך שקראת כילוי: והתנו ביניהם לחלק וסוטו כולם באותה עצה ובעל הבית הניח במחובר אפילו כן אין שומעין לו לעני שנתן העצה לנקט והוא יחלק לכלן אלא בעל הבית מחלק בידו שאם העני מחלק דילמא שעני מיקרבא דעתיה לגבי עני אחר מודעתו וישליך לפניו כל"ל ור"ש ז"ל לא פירש כן: מודעתו קרובו ויודעו פלגת

פלא

את אמר חוזרה פאה לעומרים אפילו כן בעל הבית מחלק בידו ש"א יראה לעני מודעתו וישליקלפניו: מתני' (כ"א.) נטל מקצת פאה וזרק על השאר אין לו בה כלום נפל לו עליה פירס טליתו עליה מעבירין אותו ממנה וכן בלקט וכן בעומר השכחה: גמ' תני בשם ר' מאיר קונסין אותו ומוציאין ממנו את התלוש ואת המחובר. עד כדון מזיד. ואפילו שוגג. ואפילו כריכות. אמר ר' שמעון בן לקיש בשם אבא כהן בר דליה אדם זוכה לחברו במציאה בתוך ארבע אמות. מאי טעמא דכתיב ואני בעניי הכינותי לבית אלהי זהב ככרים מאה אלף וכסף אלף אלפים ככרים ולנחושת ולברזל אין משקל כי לרוב היה א) ועליהם תוסיף. רב אושעיה אמר בנתונים בתוך ד' אמות עשיר הוא. ואם מחוץ לארבע אמות ויש אדם מקדיש דבר שאינו שלו וקיימנוה במקדיש ראשון ראשון. א"ר אבון מהו בעניי שאין עשירות לפני מי שאמר והיה העולם. דבר אחר בעניי בעניי שהיה (כ"א.) מתענה ומקדיש סעודתו לשמים. התיב ר' יעקב בר אידי קומי ר"ש בן לקיש והתנן ראה את המציאה ונפל לו עליה ובא אחר והחזיק בה זה שהחזיק בה זכה בה. א"ל תיפתר בשלא אמר יזכו לי ארבע אמות שלי. והתנינן נפל לו עליה פירס טליתו עליה מעבירין אותו ממנה. א"ל עוד היא בשלא אמר יזכו לי ארבע אמות שלי. והתני ר' חייא שנים שהיו מתכתשין על העומר ובא עני אחר וחטפו מלפניהן זכה בו. א"ל עוד היא בשלא אמרו יזכו לנו ארבע אמות: אמר ר' ייסא א"ר יוחנן זו בגיטין מה שאין כן במתנה. רובא דר' יוחנן ורובא דריש לקיש רובא דר' יוחנן ומה אם מציאה שאינו זוכה בה מדעת אחר הרי הוא זוכה בה בתוך ארבע אמות מתנה שהוא זוכה בה מדעת אחר לא כ"ש. רובא דריש לקיש. ומה אם מתנה שאינו זוכה בה בתוך ארבע אמות הרי הוא זוכה בה מדעת אחר. מציאה שהוא זוכה בה בתוך ד' אמות לא (כ"ב.) כ"ש. התיב רבי זעירא קומי ר' ייסא והתנינן וכן לענין הקדושין. א"ל היא גיטין היא קידושין. והתנינן וכן לענין החוב. א"ל שכן אם א"ל זרקהו-לים ויהא מחול לך מחול לו. מעתה אפילו קרוב ללוה זכה הלוה ותנינן קרוב ללוה הלוה חייב. שכן אם אמר לו זרקהו עד שיכנס לרשותי ועדיין לא נכנס לרשותו.

א"ר אבהו כל אלין תתובתא דהוה ר' זעירא מותיב קומי ר' ייסא. ר"ל מותיב קומי ר"י ומקבל מיניה ופתר ליה כאילין פיתרייא: מתני' פאה אין קוצרין אותה במגלות ואין עוקרין אותה בקרדומות כדי שלא יכו איש את רעהו. שלש אובעיות ביום בשחר ובחצות ובמנחה ר"ג. אמר לא אמרו אלא כדי שלא יפחתו רבי עקיבא אומר לא אמרו אלא כדי שלא יוסיפו. של בית נמר היו מלקטין על החבל ונותנין פאה מכל אומן ואומן: גמ' מהו אובעיות א"ר בון כמא דתימא איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו: בשחר ובחצות ובמנחה וכו': בשחר מפני המניקות. ובחצות מפני התינוקות ובמנחה מפני הנימושות: לא אמרו אלא כדי שלא יפחתו ואם רצה להוסיף מוסיף: אלא כדי שלא יוסיפו. הא אם רצה לפחות פוחת: ונותנין פאה מכל אומן ואומן: תניא אבא שאול אומר מזכירין אותן לגנאי ומזכירין אותן לשבח. מזכירין אותן לגנאי שהיו נותנין פאה אחת ממאה. ומזכירין אותן לשבח שהיו מלקטין עם החבל ונותנים פאה מכל אומן ואומן. תני בשם ר' שמעון מפני חמשה דברים אמרו לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו מפני גזל עניים. ומפני ביטול עניים. ומפני הרמאין. ומפני מראית העין. ומשום שאמרה תורה לא תכלה פאת שדך. מפני גזל עניים כיצד שלא יראה אדם את השעה פנויה ויאמר לקרובו עני בוא וטול לך את הפאה. מפני ביטול עניים כיצד שלא יהו יושבין ומשמרין כל היום ואומרים עכשיו הוא נותן פאה עכשיו הוא נותן פאה אלא ילכו וילקטו בשדה אחר ויבאו בשעת הכילוי. מפני הרמאין כיצד שלא יאמר כבר נתתי ויהא בורר את היפה ומוציא את הרע. מפני מראית העין כיצד שלא יהו העוברים והשבים אומרים ראו היאך קצר איש פלוני שדהו ולא הניח פאה לעניים. ומשום שאמרה תורה לא תכלה פאת שדך: מתני' נכרי שקצר שדהו ואחר כך נתגייר פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה. ר' יהודה מחייב בשכחה שאין השכחה אלא בשעת העימור. הקדיש קמה ופדה קמה חייב. עומרים ופדה עומרים חייב. קמה ופדה עומרים פטורה שבשעת חובתה היתה פטורה. כיוצא בו המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות ופדאן חייבין. ומשבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבין. הקדישן עד שלא נגמרו וגמרן הגזבר ואח"כ

א) במקרא לרוב היה ועליהם הכינותי ועליהם תוסיף.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

שלא בעת מודעתו: את אמר חוזרה פאה לעומרים כדאמר לעיל בפרק אלו מפסיקין דאף בזה דמן העומרים נותנים הפאה לעניים ועבר בעל הבית והתנו ביניהם דעני יחלק: אפילו כן. כלומר הדר פשטא ואמר דאף כאן דבעל הבית יחלק דהוה אמינא טפי עדיף דעני ילקוט ויחלק כיון דעבר בעל הבית וכולה כיון דחזרה פאה לעומרים ועבר בעל הבית אם חלק אותה בעל הבית למחוי כחשוד וקמ"ל דאפ"ה בעל הבית מחלק בידו א): מתני' נטל מקצת פאה. עני שנטל מקצת פאה שלקט וזרקה על השאר כדי לזכות בשאר: אין לו בה כלום בגמרא מפרש אמאי לא תני לא זכה: נפל לו עליה. הפיל גופו עליה: מעבירין אותו ממנה עניים אחרים מעבירין את גופו ממנה: גמ' מוציאין ממנו את התלוש ואת המחובר ומשום הכי תנן אין לו בה כלום לומר שמפסיד אפילו מה שלקט כבר והפקר ב"ד הפקר וטעמא דעשה שלא כהוגן שיש לו לראות עין לבעל זכות האחרים: עד כדון מזיד. בעיא היא דעד כאן לא שמענו דקנסינן אלא בעשה במזיד אבל בשוגג שנפל מידו מה שלקט על הקמה לא שמענו. ומסיק דבשוגג נמי קנסוהו דדילמא מזיד הוי ואמר שוגג אני: ואפי' כריכות. ואפילו עשה אלומות מה שלקט שניכרין הן וליכא עירוב בפאה האחרת ולא בלקט אפילו הכי קנסוהו. והרמב"ם ז"ל בפ"ב לא כתב זה ואין נראין דבריו: ה"ג אדם זוכה לחברו במציאה בתוך ארבע אמות ובב"מ בפ"ק בירושלמי ל"ג התם לחברו וגירסא דהכא עיקר כדמוכח ממתני' ותרתי אית ליה נמצא כהן הדא דהמגביה מציאה לחברו קנה חברו ואידך ארבע אמות של אדם קונים לו והוה לו כאילו מגביהה והתם נמי גרס ר' יוחנן אמר והוא שתפול לתוך ידו וטעות הוא כדמוכח בשמעתין: אלא ה"ג ור"ש לקיש אמר והוא וכו' דלקמן פליג עליה דר' יוחנן ואמר אין אדם זוכה לחברו במציאה: מה טעם ואני בעניי הכינותי וגו' התם בב"מ בפ"ק מסיק להו ר"ש לקיש אליבא דאבא כהן הכי היך עבידא אם בנתונים לתוך ידו עשיר הוא ואם בשאינן נתונים לתוך ידו יש לך אדם מקדיש דבר שאינו שלו הוי אומר בנתונים לתוך ארבע אמות שלו ובתוך ארבע אמותיו של דוד במלחמה כשזוכין בשלל הקדישן דוד המלך ושלו מיקרי וקאמר בעניי רמז דלא הקדישן אחר שהגביהן או אחר שמשכן או אחר שקנאן באחד מדרכי הקנאה אלא כעני הזוכה בתוך ארבע אמות שלו או כדין זוכה במציאה דזוכה בתוך ארבע אמות שלו ומציאה הכל עניים אצלה וכ"ל דעשה דוד כן כדי שלא יהו פורצים פרץ עבדי המלך לשלוח יד בשלל וכשרואים שהמלך היה מקדישו לבדק הבית רפתה רוחם בהן: רב הושעיה בעי שאל במקרא זה שאלה דאפי' כאבא כהן לא מיתרצא. דס"ל דארבע אמות של אדם קונים לו. וקיימנוה במקדיש ראשון והעמדנוה אנו בני הישיבה לעולם תוך ארבע ולא הקדישן אחר שבאו לידו כל אלף אלפים ככרים אלא ראשון ראשון המגיע לידו היה מקדישן ולעולם היה עני: ראה את המציאה. משנה היא בפ"ק דב"מ: זה שהחזיק בה זכה בה ואי אמרת ארבע אמות קונות לו ליזכו ליה בהכי: בשלא אמר יזכו לי כלומר משום דלא בעי שיזכו לו אלא בנפילה והכי אמר בגמרא דילן דגלי אדעתיה דבנפילה ניחא ליה דליקני: שהיו מתכתשין על העומר מריבין ומתקוטטין ומכין זה את זה בשביל העומר: זו בגטין מה שאין כן במתנה הך מימרא דר"י עיקרה בגיטין ירושלמי פ' הזורק עלה דהיא דתנן היתה עומדת ברה"ר וזרקו קרוב לה מגורשת קרוב לו אינה מגורשת מחצה על מחצה מגורשת ואינה מגורשת ועלה קאמר ר"י דקרוב לה שנינו ואפילו מאה אמה וקרוב לו שנינו אפי' מאה אמה וקאמר ר' יוחנן זו בגיטין זה הדין דוקא בגיטין משום דבשמירה תליא מילתא מה שאין כן במתנה דאפילו קרוב לו מאי דנותן למהדר ביה אי הוי חוץ לארבע אמות דמקבל וכדרך שסדורה שם כתובה כאן: רובא דר' יוחנן כמו רבה כלומר המלמד שלימדו לר' יוחנן והתלמיד שלימדו לריש לקיש הן אלו כדמפרש ואזיל: שאינו זוכה בה מדעת אחר שאין דעת אחרת מקנה אותה הרי הוא זוכה בתוך ארבע אמות דוקא ולא חוץ לארבע אמות: מתנה שהוא זוכה בה מדעת אחרת ולא תליא בזכותו בלחוד אלא גם בדעת הנותן לא כל שכן דבעינן תוך ארבע אמות: ורובא דריש לקיש דאמר במציאה יכול לזכות לחברו תוך ארבע אמות: מתנה. שאינו זוכה בה בתוך ארבע אמות אלא מטעם דעת אחרת הרי הוא זוכה בה כשחברו רוצה: מציאה שהוא זוכה בתוך ארבע אמות בלי דעת אחרת לא כ"ש כשיש דעת אחרת לזכותו בתוך ארבע אמות דזכי: והתנינן וכן לענין הקדושין התם בפרק הזורק הכי תנן וכן לענין הקדושין קרוב לו אינה מקודשת קרוב לה מקודשת וקרוב לה היינו אפילו מאה אמה כדרישא דעלה קאי וקדושין מתנה הן לאשה: היא גטין היא קידושין דאיתקוש להדדי בקרא ויצאה והיתה לכלהו מילי בפ"ק דקידושין ואימא כן לענין מתנה דעלמא: והתנינן וכן לענין החוב סיפא דההיא דלעיל היא בפרק הזורק דתנן התם וכן לענין החוב א"ל בעל חובו זרוק לי חובי וזרקו לו ואבד קרוב למלוה זכה לוה קרוב ללוה הלוה חייב: וקרוב לו היינו מאה אמה דכלהו בבי דמתני' דמיין להדדי: זרקהו ליה ויהא מחול לך דכיון דאומרו המלוה קביל עליה אחריות. עד שיכנס לרשותי שאמרנו אני ולא יהא בנטלך: כל אלין תתובתא שהקשה ר' זעירא קומי ר' ייסא דהוא מרי דשמעתא דר' יוחנן השיב אותה ריש לקיש לר' יוחנן וקבלן לומר יפה אתה מקשה עלי ופתר ליה כאילין פתרייא שתירץ ר' ייסא: מתני' אין קוצרין אותה. העניים: במגלות שקוצרין בהן חטים ושעורים: בקרדומות. כגון פאת בצלים ושומין וכיוצא בהן שדרך לעקור אותן בקרדומות: שלא יכו איש את רעהו. מכה שדינן לכוח: שלש אובעיות ביום. מפרש בגמרא מלשון נבעו מצפוניו דמתרגמינן אתגליין מטמרוהי: שבעל הבית נגלה ונראה בתוך שדהו. כדי שיבאו העניים ויקחו

פאה: בשחר ובחצות ובמנחה. בגמרא מפרש מאי שנא הני זימני: פלוגתא דר"ג ור' עקיבא בגמרא מפרש לה: של בית נמר. כתב הר"ש ז"ל שם מקום כדכתיב ואת בית נמרה ואינו כן דההוא מארץ סיחון ועוג הוא ולא נתקדש בקדושת הארץ ועוד דהוה ליה למיתני בני בית נמר או אנשי בית נמר כדתנן אנשי הר צבועים אלא שם משפחה בארץ ישראל הוא כדתנן בית אבטינס בית גרמו במסכת יומא ובמסכת שקלים: היו מלקטין על החבל. קוצרין חבל מקצה השדה ועד קצהו ומפרש בגמרא דכל חבל היה ארכו מאה אמה וקוצרין והולכין על החבל כשלוחו ונותנין פאה בסוף החבל שיעור אורך אמה דהיינו אחד ממאה וחוזרין וקוצרין החבל ומניחין פאה בסופו והיינו דקאמר ומניחין פאה מכל אומן ואומן אומן לשון שורה כדתנן בהפועלים בחזרתן מאומן לאומן: גמ' בשחר מפני המניקות. שאז בניהן ישנים ויוצאות השדה ללקוט: מפני התינוקות. שהיו ישנים באחרית בחצי היום יוצאין ללקוט: מפני הנמושות. ברים אלו מליצות מפ"ם שבי דאזלי את נדא הן הזקנים שהן תשי כח והולכים לאט שנשענין על משענתן תרגם שבמך ומשענתך חטרך תיגדך ב). ומגיעין לשדות לעת המנחה: לא אמרו אלא כדי שלא יפחתו. בימצאו שלשה עתות אלו את בעל הבית עת בואה לשדה אבל אם רצה להרגלות עוד יכול הוא: ור' עקיבא סבר יכול לפחות אבל אין לו להוסיף כדי שלא יקבע זמן לעניים מודעיו כיון שזאת בשדה שאינה עתה קבועה לכל העניים ופסק הרמב"ם ז"ל בפ"ב כר' עקיבא: וכתב הר"ש ז"ל וקשה לי לפרש בכל השלשה זמנים משום דבפעם אחת מניח אדם פאה בסוף שדהו ומיד העניים נוטלין הכל וקשה לפרש פלוגתא דר' גמליאל ור' עקיבא ופירש הרב ז"ל דבלקט מיירי מתניתין ואיני רואה כאן קושיא שיש לאדם הרבה שדות במקומות חלוקות ואינו קוצר אותן כאחד וצריך לעמוד על פועליו וקאמר מתני' שינית הפאה בעת כוללת לכל העניים ויקצרם וילך על מלאכתו בעתים מיוחדים שאמרו חכמים וטעמא ד תני' שאין לעניים רשות ללקוט הפאה אלא אם כן הבעל הבית שם או שלוחו וצריך להו עת קבועה כדי שלא יתבטלו ממלאכתם ולכך תקנו שיגלה בשחר וכן בחצות וכן במנחה. וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ב ובתוספתא פ"ב. ולר' עקיבא הני זימני דוקא ואם רצה כולן בשחרית ולא יזכי אלא המניקות הרשות בידו. ולר"ג לפחות צריך שיקצרם באלו השלשה זמנים כדי מניקות ותינוקות וזקנים ואם רצה לחלק הקצירה בזמן אחר עוד כדי שיבואו מיודעיו יבואו כנ"ל: שהיו נותנין פאה. אחד ממאה דהא תנן לא יפחות משישים: מזכירין אותן לשבח. שעושין מצוה בכל אומן ואומן: ה"ג מפני חמשה דברים אמרו ול"ג אמרה תורה ובפרק במה מדליקין דגרס אמרה תורה מש"ה גרסינן התם מפני ארבע דברים: לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו. ואע"ג דר"ש ס"ל לעיל בפ"ק דפאה קדשה באמצע אפילו הכי גזרו רבנן דלא יתן אלא בסוף: בא וטול לך הפאה. דכיון דמניחה בתחלה או באמצע זה שמצאה שם לוקחה והעניים האחרים מתייאשין וסוברים זמן יש עד שיגיע לסוף שדהו ששדהו גדולה היא ולא נתבטל ממלאכתו וכמצאו מפסידין: שלא יאמר כבר נתתי והן מגיעין עד שלא קצר הסוף ואומר להם באמצע הנחתיה ונטלוה: ויהא בורר היפה. מטעמא אחריתא היא לרמאין דכיון דאין מקום קבוע לפאה יברור החטים יפים ויקצרם ויניח מה שירצה אבל כשהיא בסוף זכו עניים בחלקם: ומשום שאמרה תורה לא תכלה פאת שדך. ופשטא דקרא בסוף השדה מיירי דמרבינן אמצע מייתורא דלקצור כדאיתא בפ"ק מכל מקום פשטא דקרא לסוף הוא כמו על ארבע הפאות פאת זקנך: ואשכחן נמי בפרק השולח דאמרינן נראין דברי ר' טרפון בשן ועין הואיל והתורה זיכתה לו ודברי ר' עקיבא בשאר איברים הואיל ומדרש חכמים הוא: מתני' נכרי שקצר שדהו וכולה ולא עימר אלא אחר שנתגייר פטור מן הלקט ומן הפאה כדתניא בת"כ ובקוצרכם פרט לשקצרוה גוים מכאן אמרו נכרי שקצר שדהו ואח"כ נתגייר פטור שחובת פאה בקמה ובהאי קרא נמי כתיב לקט וטעמא דשכחה בגמרא מפרש: אלא בשעת העימור. והיא שעתא כבר נתגייר: הקדיש קמה כשהיא קמה: ופדה קמה. ופדאה כשהיא קמה חייב ואינו פטור מטעם הקדש דכי בא לקצרה כבר פדאה וחייב בשלשתן: עמרים ופדה עמרים חייב בשכחה. דכשהקדישן כבר היו עומרים וחל עליהם חיוב שכחה וכיון דחל בהו תו לא פקע מינייהו חיובייהו: קמה ופדה עומרים. כשהקדישה היתה קמה וקצרו ועומר בעודה קדושה ופדאה אחר כך הילכך לא פאה ולא שכחה חלו וכבר נקצרה ונעשית עמרים לא חל עליה שם מצוה דכי קצר דהוי זמן חיובא הקדש הוה וכתיב קצירך למעוטי הקדש: עד שלא באו לעונת המעשרות. בפ"ק דמעשרות מפורשת עונת הפירות והירקות: ופדאן חייבין. ופדאן נ"כ עד שלא באו כיון שפדאן קודם זמן חיובן כי אתי זמן חיובן בתר הכי לא מיקרי תבואת הקדש. ומשבאו לעונת המעשרות שהקדישן אחר שבאו ופדאן נמי חייבין. כדפרשינן דכי הקדישן כבר חל עלייהו חיובא ותו לא פקע: וגמרן הגזבר פטור. דתבואת הקדש פטורה: עד שלא נגמרו. בגמרא מפרש שלא הביאו שליש: וכללא דהך מתני' דאין הקדש פוטר אלא כי נגמרה המלאכה שבו תלויה המצוה ברשות ההקדש כגון פאה בקצירה כדכתיב קצירך ולא של הקדש. ותרומות ומעשרות בגורן כדכתיב דגנך ודרשינן דיגונך ופירש"י ז"ל לשון קיבוץ כרי ולא דיגון הקדש או בגידול שליש גבי שאר פירות כדכתיב תבואת זרעך ולא של הקדש אבל אי מקמי דאקדיש הוית להו שבל דנגמרה מלאכתן לא מצי הקדש תו להפקיע תרומות ומעשרות מיניה ואפילו לא פדאן ועיקר דבר זה מתברר בריש פ"ק דתרומות בגמרא:

א) הלשון צריך תקון מפני שבכ"י המחבר נמחקו הרבה תיבות ועיין בפ"מ והבין כוונת המחבר. ב) כן הוא הגי' בערוך ערך גדג' וערך נמש וערך תיגדא. ועיין מ"ש שם בעל ערוך השלם.

א"ר כך פראן פטורין שבשעת חובתן היו פטורין: גמ' יאות אמר ר' יהודה מ"ט דרבנין ר' יוסי בשם ר' חזקיה ורבי יהודה כתיב ושכחת עומר בשדה (ושכחת עומר) ושכחת קמה את שיש לו שכחת קמה יש לו שכחת עומר. את שאין לו שכחת קמה אין לו שכחת עומר. תני גוי וישראל שהיו שותפין בקמה חלקו של ישראל חייב וחלקו של גוי פטור. ר' חזקיה בשם רבי ירמיה במחלוקת: הקדיש קמה ופדה קמה וכו': תמן תנינן הקדישה עיסתה עד שלא גלגלתה ופדאתה חייבת. הקדישתה משגלגלתה ופדאתה חייבת. הקדישתה עד שלא גלגלתה וגלגלה הגזבר ואח"כ פדאתה פטורה שבשעת חיובתה היתה פטורה כיוצא בו המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות ופדאן חייבין ומשבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבין הקדישן עד שלא נגמרו וגמרן הגזבר ואח"כ פדאן פטורין שבשעת חובתן היו פטורין. ולמה תניתה תרין זימנין ר' יונה רבי חייא ריב"ל בשם בר פדיה אחת למירוח ואחת לשליש. ר' יוסי אמר ר' בא וחברייא, חברייא אמרי אחת למירוח ואחת לשליש, ור' בא מפרש בחלה למירוח ובפאה לשליש: (כ"ב:) מתני' דר' עקיבא דר' עקיבא אמר אחר שליש הראשון את מהלך דאתפלגון שדה שהביאה שליש לפני גוי ולקחה ממנו ישראל ר' עקיבא אומר התוספת פטור וחכמים אומרים התוספת חייב. מאי כדון תיפתר כר' עקיבא במירוח או כדברי הכל בקוצר מיד: מתני' מי שלקט את הפאה ואמר הרי זו לפלוני עני ר' אליעזר אומר זכה לו וחכמים אומרים יתננה לעני הנמצא ראשון. הלקט והשכחה והפאה של נכרי חייבין במעשרות אלא א"כ הפקיר: גמ' אמר ריב"ל מחלוקת בבעל הבית עשיר אבל בבעל הבית עני מאחר שהוא ראוי ליטול זכה. אמר ר' זעירא ר' אלעזר ור' יוחנן וריב"ל שלשתן אמרו דבר אחד. ר' אלעזר דאמר ר' זעירא בשם ר' אלעזר אדם זוכה לחברו במציאה. רבי יוחנן דתנינן תמן מציאת בנו ובתו הקטנים עבדו ושפחתו הכנעניים ומציאת אשתו הרי אלו שלו. מציאת בנו ובתו הגדולים ועבדו ושפחתו העברים ומציאת אשתו שגירשה אע"פ שלא נתן לה כתובה הרי אלו שלהן. וא"ר יוחנן

ובשאינן סמוכין לאביהן אבל אם היו סמוכין לאביהן מציאתן שלו. ר' יהושע בן לוי. דר' יהושע בן לוי אמר בבעל הבית עשיר נחלקו אבל בבעל הבית עני מאחר שהוא ראוי ליטול זכה: תני השוכר את הפועל לעשות עמו בכל מלאכה מציאתו של בעל הבית. ריש לקיש בעי רצה לחזור חוזר בו ואת אמרת מציאתו של בעל הבית. ר' יעקב בר אחא אמר ר' ייסא מה צורכא להדא דאמר ר' שמעון בן לקיש ולא כן שמיע לן דאמר ר' יעקב בר אחא אתפלגון ר' יוחנן וריש לקיש ר' יוחנן אמר אדם זוכה לחבירו במציאה וריש לקיש אמר אין אדם זוכה לחברו במציאה: ר' רדיפה אמר איתפלגון ר' יונה ור' יוסי. חד אמר הראוי ליתן זכה. וחרינא אמר הראוי ליטול זכה. מ"ד הראוי ליטול כ"ש ליתן. ומ"ר הראוי ליתן הא ליטול לא צריך. מתניתא פליגא על מ"ר הראוי ליטול זכה דתנינן תמן א) תן גט זה לאשתי. שכן ראוי הוא לקבל גט של בתו. ושטר שחרור זה לעבדי. שכן ראוי הוא לקבל שטר שחרורו. ותנינן. התקבל גט זה לאשתי או הולך גט זה לאשתי אם רצה להחזיר יחזיר. האשה שאמרה התקבל לי גטי אם רצה להחזיר לא יחזיר. (כ"ג.) והעבד ראוי הוא להוליך את הגט. פתר לה לצדדין. הא מתני' פליגא על מ"ד הראוי ליטול זכה דתנינן תמן עישור אחד שאני עתיד למוד נתון לעקיבא בן יוסף שיזכה בו לעניים ומקומו מושכר לו. ור' עקיבא ראוי ליטול הוה. פתר לה עד שלא העשיר ואפילו תימא משהעשיר כשהיה פרנס ויד הפרנס כיד העני הוא. מילתיה דריב"ל אמרה הראוי ליטול הוא דזכה דריב"ל אמר בבעל הבית עשיר נחלקו אבל בבעל הבית עני מתוך שראוי ליטול זכה: הלקט והשכחה וכו': ר' ירמיה ר' חזקיה בשם ר' יוחנן כמ"ד יש קנין לגוי בארץ ישראל לפטרו מן המעשרות ברם כמ"ד אין קנין לגוי בארץ ישראל לפוטרו מן המעשרות אפילו הפקירן נמי חייב. ור' יוסי בשם ר' יוחנן כמ"ד אין קנין לגוי בארץ ישראל לפוטרו מן המעשרות ברם כמ"ד יש קנין לגוי בארץ ישראל לפטרו מן (כ"ג:) המעשרות קל הקלו חכמים בליקוטין: ר' אלעזר שאל ואין לו קנין נכסים. לא על הדא אית אמרת אלא על הדא. דאמר ר' חזקיה בשם ר'

יוחנן

א) במעשר שני פ"ה ס"ד הגירסא דתנינן תמן האומר.

## פירוש מהר"ש סיריליאו

וזה דנקט במתני' משבאו לעונת המעשרות ופדאן ה"ה אפילו לא פדאן דפדה מיד הגזבר מחייב במעשרות וזה דהכי פדאן היינו לאשכוחי לאותן מעשרות היתר אכילה ובלאו פדיון לא מצית אמרת דהא מעילה אית בהו. אי נמי תני סיפא אגב רישא וסיפא דמתני' דקתני שבשעת חובתן היו פטורין דוקא היא: גמ' ושכחת עומר ושכחת קמה. בסיפרי דרשינן בשדה לרבות שכחת קמה דמיותר הוא דכיון דכתיב קצירך בשדך ושכחת עומר שני בשדה למה לי אלא לומר לך גם ושכחת בשדה ואתקש שכחת עומר לשכחת קמה ושכחת קמה לשכחת עומר וכו' והתם בספרי מפרש טעמא דרבנן מקרא אחרינא דכתיב כי תקצור קצירך ושכחת פרט לשקצרוה גוים דדוקא כי קצר ישראל הוא דאיכא שכחה ולא כי קצר גוי אע"ג דשכחה בשעת עימור וכבר נתגייר: חלקו של ישראל חייב בלקט שכחה ופאה אף אם קצרוהו פועלי גוים וחלקו של גוי פטור אף אם קצרוהו פועלי ישראל: במחלוקת [במחלוקת] פלוגתא דרבי ורבן שמעון בן גמליאל בפרק השולח דהך ברייתא כרשב"ג דס"ל יש ברירה: תמן תנינן. במסכת חלה בפרק אוכלים עראי: ופדאתה חייבת. ופדאתה נ"כ קודם גלגול חייבת דאחר פדיון גלגלתה: הקדישתה. משגלגלתה חייבת דכיון דגלגלה קמי דאקדשה תו לא אתי הקדש ומפקע לחיובא דטבל: וגלגלה הגזבר. דגלגול הקדש פטור דדרשינן עריסותכם ולא עריסת הקדש: ולמה תניתה תרין זימנין. האי כיוצא בו במסכת חלה ובמכילתין: בחלה למירוח גמרן. דקתני במסכת חלה היינו מירוח ונמרן דמכילתין היינו שהביאו שליש הראשון ביד הגזבר ומשום דתני לה במסכת חלה ובהסיא שפיר הכי גמרן דבמעשה אדם שייך תני הכי נמי גמרן וצריכי דיש הבדל בין מדת שליש למדת מירוח דאילו מדת שליש פיטור וחיוב בבעלים לחיובא ותורם ביה נמי גריס ואילו מירוח איסור ובבעלים דחיובא הוא דגרים אבל תורת שנים לא גריס. וטעמא דבקרא דכתיב עשר תעשר תבואת זרעך דמיניה דרשינן תבואה שזורעים אותה וצומחת דהיינו הביאה שליש הוא דמחייבא כדאיתא בפרק לולב הגזול ובפ"ק דמעשרות ודרשינן נמי שלך ולא של הקדש ולא של גוי והתם כתיב נמי שנה שנה דמיניה דרשינן דאין תורמין ומעשרין משנה זו על חברתה ואילו גבי מירוח דכתיב מעשר דגנך דדרשינן דיגונך לא כתיב שנה שנה ונקטינן דתבואה שהביאה שליש בגבי שנייה של שמיטה דדינה מעשר ראשון ומעשר שני ונתמרחה על ידי ישראל בשביעית אינה נופלת לחיוב מעשר עני אלא כדקיימא דכי עשה גורן לא שלקי אלא דאיכא איסור אכילת עראי וכי אקדים קמי שליש והביאה שליש בידי הקדש ופדאו הדיוט ונתמרח ביד הדיוט פטורה דקיימא לן כרבן גמליאל וכדלקמן: ומידת שליש פיטור וחיוב לגמרי גרמא דכי קצר אחר שהביאה שליש איכא חיוב פאה ולקט ושכחה כדלעיל וכו' עשה גורן איכא איסור אכילת עראי ואלו קצר קמי הכי ליכא חיוב פאה ואפילו עשה גורן ליכא איסור טבל דלאו אוכל הוא ותנן כלל אמרו במעשר כל שהוא אוכל וכו'. ונראה בעיני דטעמא דמתניתין דחלה פרישו לה במירוח דבר הלמד מענינו הוא דומיא דחלה דבתר גלגול אזלינן בה ולא בתר גידול דאילו קמח שלקחו ישראל מגוי ועשאו עיסה פשיטא דחייב בחלה ואילו בפאה דמצותה במחובר בתר שליש אזלינן כדאמרינן לעיל גבי הקוצר לשחת: מתניתין דר' עקיבא. מתני' דתנן משבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבין דמשמע דכיון דשליש הראשון ביד הדיוט והקדישן אחר זה אע"ג דגדלו שני שלישים ביד הקדש אין לחוש להם דאחר שליש הראשון את מהלך וחייבין כל הגדולין כר' עקיבא היא: התוספת פטור לר' עקיבא דשדי תוספת בתר עיקר וכיון דס"ל לקולא כ"ש להומרא: התוספת חייב. התוספת דוקא הוא דחייב והוי טבל וחולין מעורבין רש"י ז"ל האריך לבאר תי וכן בפרק ראשית הגז עיין עליו: מאי כדון. כדון לשון עכשיו כלומר עכשיו לענין הדין מהו הא דאמרינן מתניתין כר' עקיבא מסכימים בזה בני הישיבה דמתניתין מחייבא אפילו שמירח ברשות הקדש דיחידאה היא. תיפתר כר' עקיבא היא ובמירוח אם באת להעמידה כר' עקיבא וכלפי ישית תפרש דחייבים דקתני היינו שפדאם קודם מירוח ובמירוח שמרחן ההדיוט בתר הכי חייבין דאילו מרחן גזבר ואח"כ פדאן אפילו הוו כלהו גידולין ביד הדיוט מודי ר' עקיבא דמירוח הקדש פוטר וכדאיתא בפרק ר' ישמעאל דמנחות אבל פדאן קודם מירוח כשמרחן הדיוט אח"כ חייבין כלהו גידולין לר' עקיבא ואפילו גדלו ביד הקדש שני שלישים אלא שהמעשרות אין ניתנין לבעליהן כדאיתא במסכת דמאי וכתב הרמב"ם ז"ל בפ"א דהלכות תרומות: ולרבנן שני שלישים. דהקדש איכא ולא שדינן תוספת בתר עיקר ואפילו מירח ההדיוט נמי פטור ואם באת להעמידה ככ"ע הפרש דמיירי שקצר מיד דאחר שהקדים פדה מיד וקצר מיד בענין דלא גדל כלל ברשות הקדש ומודו בהכי כולי עלמא ובפרק ראשית הגז הגירסא בהפך דר' עקיבא מחייב ורבנן פטרי ותלמוד דילן עיקר או שמא משום דקיימא לן כר' עקיבא שבקוהו בלשון חכמים כדאשכחן בפרק כל שעה ובפ"ק דב"מ: מתני' מי שלקט את הפאה וכו'. בגמרא מפרש שהוא אינו יכול לזכות בה לעצמו: רבי אליעזר אומר וכו'. בגמרא מפרש פלוגתייהו: יתננה לעני הנמצא ראשון. אם ירצה לימלך מלתתה לראשון: הלקט והשכחה סתמן פטורים מן המעשרות כדמפורש בפ"ק דחלה משום דכתיב ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך יצאו אלו שיש לו בהן חלק ונחלה עמך שהרי אף לו מופקרין ואשמועינן הכא מתני' דלקט ושכחה של נכרי

חייבין כדמפרש בגמרא: של נכרי. בגמרא פליגי אמוראי מר סבר בשדה של ישראל אלא שלקטן הגוי ומר סבר שהשדה של נכרי ולקטן ישראל: גמ' בבעל הבית עשיר הוא. דנחלקו לא מיבעיא אם הוא עשיר דעלמא אלא אפילו הוא בעל השדה דלא מצי לזכות לעצמו ס"ל לר' אליעזר דיכול לזכות לאותו עני מיודעו וסתמא משמע דסבר ר' אליעזר דלא בעינן כדי לזכות לאחר שהמזכה יהא ראוי לזכות בו לעצמו ולקמן פרכינן עלה: אבל בבעל הבית עני. מזה שלשון משמע דבעל הבית עני יכול לזכות לכולי עלמא והקשה רש"י ז"ל בפ"ק דב"מ דהא קיימא לן לא תלקט לעני להזהיר עני על שלו כדאיתא בת"כ ובפ"ק דגיטין ואיתא נמי לעיל לכך פירש הרב רבינו ז"ל דבעני דעלמא איירי ומשום הכי פירש הרב ז"ל ברישא נמי דבעשיר דעלמא נמי איירי כי היכי דלהוי רישא דומיא דסיפא ולא משמע הכא כן ונראה לתרץ קושיתו ז"ל דכיון שהוא עני מצי לזכות בפאה דעלמא אע"ג דבדידיה לא מצי לזכות אריה הוא דרביע עלויה וכיון דחזי ליה פאה בעולם הא הוי ראוי ליטול וכדאיתא לקמן הילכך זכה נמי לחבריה ואפילו רבנן מודו: אדם זוכה לחברו במציאה. ואע"ג דמגביה תחלה לחברו מגו דאי בעי זכי לנפשיה זכי נמי לחבריה דתנינן תמן בפ"ק דב"מ: בשאינן סמוכין. שאינן מוספלין וסומכין על שלחן אביהם אלא אוכלין משל עצמן מש"ה מציאתן לעצמן אבל אם היו ספולין לאביהן מציאתן של אביהן ואמאי לא נימא דיכולין אחרים לחטפה דהא אינהו לא זכו לנפשייהו ולידא דאבוהון לא מטא והפקר היא ויכולין אחרים לזכות בה אלא דאינהו כיון דמגבהי לה לצורך אביהן זכה ולא הוי כתופס לב"ח במקום שחב לאחרים: לעשות עמו בכל מלאכה. כגון שא"ל עשה עמי מלאכה היום דאפילו בשעה שהוא מגביה המציאה היא מושכר לבעל הבית וזכה בעל הבית בה רצה לחזור חוזר בו כדאיתא בפ"ק דב"מ פועל יכול לחזור בו ואפילו בחצי היום: מה צורכא להדא דריש לקיש דמשמע דאתא לאשמעינן דהמגביה מציאה לחברו לא קנה חברו ומשום הכי אע"ג דכשהגביה שם הויא של בעל הבית אם רוצה לחזור בו ולעזוב לו שכרו מכאן ואילך יכול לחזור בו וזוכה בה לעצמו תיפוק לי דבהדיא איפלינו בה ר' יוחנן וריש לקיש ר' יוחנן אמר זוכה וכו' וריש לקיש אמר אין אדם זוכה לחברו וכו' והא דאמר לעיל אדם זוכה לחברו במציאה בתוך ארבע אמות הסיא דרביה אבא כהן והא דהכא דידיה. ור"ל דסבר דאין אדם זוכה לחברו במציאה מפרש מתני' דדוקא מעני לעני מחלוקת וטעמא דרבנן כדמפרש בפ"ק דגיטין לא תלקט לעני לא תלקט אזה לצורך העני דלהכי שמכינהו רחמנא משום דדינן לבוז ואפילו נ"ש אומרים לחלק כדאיתא בריש פירקין והוי תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים וטעמא דר' אליעזר משום דלא דריש ביה אלא להזהיר עני על שלו והא דאמרי רבנן יתננה לעני הנמצא ראשון ימי בתורת מתנה: הראוי ליתן זכה. כגון גבי גט לעבד דאין עבד מקבל גט לחברו ע"ד דבעינן ראוי ליתן: ראוי ליטול. אף ראוי ליטול נמי בעינן כגון גבי מתני' דבעינן דלהוי עני דמגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה דראוי לשניהן ליתן פאה ולנוטלה אבל אם הוא עשיר לא זכי דאע"ג דחזי ליתן לא חזי ליטול: מ"ד שראוי ליטול זכה כל שכן ראוי ליתן כל מר כ"ש דבעי נמי ראוי ליתן: ומ"ד הראוי ליתן אבל ליטול לא צריך ואפילו עשיר לעני מצי לזכות: דתנינן תמן בפ"ק דגיטין: תן גט לאשתי. ומוקמינן לה התם דתן כזכי דמי ומה זכות שייך ביה כלום האדם ראוי ליטול גט והא הכא דבראוי ליתן לחודיה סגי וקשיא למ"ד דבעי נמי ראוי ליטול גט ומשני שכן ראוי הוא לקבל גט בתו כשקיבל עליה קדושין: ושטר שחרור זה לעבדו נמי דהסיא תנינן לה והא הוא אינו ראוי ליטול גט משום עבד דלאו עבד הוא ומשני שכן הוא ראוי לקבל שטר שחרורו דאילו הוי עבד עברי ראוי הוא לקבל גט לעצמו וראוי ליטול הוא: ותנינן בפרק התקבל התקבל גט זה לאשתי האיש שאמר לשלוחו היה שליח קבלה לאשתו או הולך דקסבר הולך כזכי דמי: אם רצה להחזיר יחזיר. דחוב הוא לאשה ואין חבין לאדם אלא בפניו: האשה שאמרה התקבל וכו'. מכי הגיע גט ליד השליח מגורשת דהאשה עושה שליח כדאיתא התם הילכך לא יחזיר ומשמע דטעמא דאין חבין לאדם אלא בפניו הא לאו הכי ראוי לקבלו והאמאי והא איש לאו בר קבלי גיטא הוי אלא משום דחזי לקבל גט שחרורו וכדאמרן ולעולם ראוי ליטול הוא. ופריך והעבד ראוי הוא להוליך את הגט דקא סלקא דעתך השתא דכי תנן בפ"ב דגיטין הכל כשרין להביא את הגט אפילו עבד נמי בכלל ור' אמי סבר התם הכי והא בעינן לכ"ע ראוי ליתן והכא ראוי ליתן ליכא וכלהו מודו דראוי ליתן מיהת בעינן וקשיא לתרוייהו. ומשני פתר לה לצדדין. דפשיטא דעבד לא מרבה מתני' דודאי פסול והתם מסקינן דאפילו ריח הגט אין בו: ה"ג והא מתני' פליגא. על מ"ד ראוי ליטול זכה דתנינן וכו' ור' עקיבא ראוי ליטול הוה בתמיהה והא הוה עשיר כדאמרינן דעבד לה לדביתהו עיר של זהב. אלמא דלא קפדינן אלא הראוי ליתן ותו לא: עד שלא העשיר. קודם שהתיר נדרו כלבא שבוע חמיו כדאיתא בכתובות: דתנינן תמן בפרק בתרא דמעשר שני ר"ג שהיה הולך בספינה ונזכר שלא עישר פירותיו ובנת הביעור היתה כדמוכח התם ומיסר לעברן כאשר הוא שם וקתני עישור אחד שאני עתיד למוד דהיינו מעשר עני נתון לעקיבא בן יוסף: יד הפרנס כיד העני הוא. דשלוחו הוי ור' עקיבא שלוחן של עניים הוה: בבעל הבית עשיר נחלקו. דכי פליגי רבנן ואמרי דלא זכה אותו עני אלא יתננה לנמצא ראשון היינו משום דהמלקט הוי עשיר

וכיון

[ירושלמי פאה סיריליאו]

יוחנן כמ"ד יש קנין לגוי בארץ ישראל לפטרו מן המעשרות ברם כמ"ד אין קנין לגוי בארץ ישראל לפטרו מן המעשרות אפילו הבקירו חייב. עליה ר' אלעזר ישאל ואין לו קנין נכסים. ר' חנינא בשם ר' פינחס אף על דר' יוסי מקשי דר' יוסי בשם ר' יוחנן כמ"ד אין קנין לגוי בא"י לפטרו מן המעשרות ברם כמ"ד יש קנין לגוי בארץ ישראל לפטרו מן המעשרות וכו' עליה רבי אלעזר ישאל ואין לו קנין נכסים: **מתני'** (כ"ד.) אי זהו לקט הנושר בשעת הקצירה היה קוצר וקצר מלא ידו. תלש מלא קומצו. הכהו קוץ ונפל מידו לארץ הרי זה של בעל הבית. תוך היד ותוך המגל לעניים. אחר היד ואחר המגל לבעל הבית. ראש היד וראש המגל ר' ישמעאל אומר לעניים ר' עקיבא אומר לבעל הבית. חורי הנמלים שבתוך הקמה הרי זה של בעל הבית ושל אחר הקוצרים העליונים לעניים והתחתונים לבעל הבית. ר' מאיר אומר הכל לעניים שספק לקט לקט: **גמ'** תני לקט קצירך ולא התולש בידו ודכוותיה ופרט כרמך ולא הפורט בידו: **תוך היד ותוך המגל** וכו': רב כהנא ורב תחליפא. חד אמר תוך היד ובלבד תוך המגל וחרינא אמר תוך היד ואפילו לאחר המגל: **חורי הנמלים.** רב יהודה בשם שמואל העליונים לעניים בלבנים. והתחתונים לבעל הבית בירוקים: **ר' מאיר אומר הכל לעניים: שאי אפשר** לגורן לצאת בלא ירוקין: אמר ר' יוחנן דר' יהודה בן אגרא היא דתניא גר שנתגייר והיתה לו קמה נקצרת עד שלא נתגייר פטור משנתגייר חייב ואם ספק פטור (כד:) ור' יהודה בן אגרא מחייב. ור' שמעון בן לקיש אמר דברי הכל היא ישראל שעיקרו חייב ספקו חייב. גוי שעיקרו פטור ספקו פטור. אמר ר' יוחנן כך היה משיב ר' מאיר את ר' יהודה בן אגרא אי אתה מורה לי שספק לקט לקט. ריש לקיש אמר כך היה ר' מאיר משיב את חכמים אי אתם מורים לי שספק לקט לקט. ומניין שספק לקט לקט ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן עני ורש הצדיקו הצדיקהו במתנותיו. ר' שמעון בן לקיש בשם בר קפרא לא תטה משפט אביונך בריבו. בריבו אי אתה מטהו. אבל אתה מטהו במתנותיו. אמר ר' יוחנן ומה זכה היא מה ששנה לנו רבי. תעזוב הנח לפניהם משלך. א"ר לא כתיב לגר ליתום ולאלמנה יהיה בין מן דילך בין מן דיליה הב ליה: הדרן עלך הפאה ניתנת

# פרק חמישי גדיש

**גדיש** שלא לוקט תחתיו כל הנוגע בארץ הרי הוא של עניים. הרוח שפזרה את העומרים אומדין אותה כמה לקט היא ראויה לעשות ונותן לעניים. רשב"ג אומר נותן לעניים כדי נפילה: **גמ'** הכא את אמר אומדין אותה כמה לקט היא ראויה לעשות ונותן לעניים וכא את אמר כל הנוגע בארץ הרי היא של עניים. ר' אבהו בשם ר' יוחנן קנס קנסוהו מפני שגדיש על גבי לקטן של עניים: עד כדון מזיד. ואפילו שוגג. ואפילו כריכות. ואפילו חטים על גב שעורים. ואפילו גדשו אחרים חוץ מדעתו. ואפילו קרא לעניים ולא באו: (כה.) ר' אמי בשם ריש לקיש דב"ש היא דב"ש אומרים הבקר

## פירוש מהר"ש סיריליאו

כיון דלא זכי לנפשיה לא זכי לחבריה אבל מעני לעני כ"ע מודו דזכי לנפשיה וזכי נמי לחבריה אלמא דלא סגי בראוי ליתן אלא אף ראוי ליטול נמי בעינן: **יש קנין לגוי לפטרו מן המעשרות.** פלוגתא דתנאי היא בתוס' [במס'] דמאי בפ' הלוקח מן הנחתום ור"ש ס"ל התם יש קנין לגוי וכו' ובפרק השולח מייתי לה להך מתני' ומפרש התם לר' אליעזר דסבר דתנא דמתני' כמאן דאמר יש קנין וכו' ומתני' בשדה דישראל ולקטינהו גוי שהניחן ישראל בשדהו ולקטינהו ותנן דחייבין במעשר הכא דחזר ומכרן לישראל דיש לו קנין וכו' ואע"ג דהפקר הן מסתמא לא מפקרי אלא אדעתא דישראל ולאו אדעתיה דגוי ומשום הכי תנן אלא אם כן הבקיר כלומר צריך הישראל ראשון להפקירן לכל דאע"ג דר' יוחנן ס"ל לקמן בפרק ב"ש דהבקיר לישראל ולא לגוים הוי הפקר הני מילי כי שקיל להו ישראל אבל כי שקיל להו גוי הפקר בטעות הוא ולא הוי הפקר וכן כתבו גם התוספות [והשתא נ"ל דר' חזקיה סבר כפירושא דרבה דהתם ולא כטעמיה דרבה דרבה ס"ל התם דמתני' סברה כמ"ד אין קנין לגוי וכו' ובעלים גוי ולקטינהו ישראל וחייב במעשר אבל כשהבקיר הגוי שהוא בעל הבית מהני הבקרו וכ"ל דר' חזקיה אליבא דר' יוחנן מוקי לה כמ"ד יש קנין וכרבה דבבעלים גוי ולקטינהו ישראל מיירי ומדאורייתא בלא הבקר נמי פטיר מן המעשרות כיון דיש קנין ולא דאשכחן לר' יוחנן דאמר בפרק מאכילין דר"ש אע"ג דסבר יש קנין וכו' אפ"ה מודי ר"ש דמפרישין מעשרות מדרבנן ונוטל דמים מן השבט ומשום הכי דוקא הבקיר הוא דפטור אבל לא הבקיר חייב]. **ברם כמ"ד אין קנין לגוי בארץ ישראל** כלומר ותימא דמתניתין מיתרצא לעולם דהוו משדה דגוי ולקטינהו עניי ישראל ומשום הכי חייבין במעשר דהא גוי לא מיפקיד אפאה ולא חייל עלה שמא דפאה אי הכי אפילו אפקרינהו גוי נמי חייב ישראל לעשרן דהא הפקיר דבר שאינו שלו הילכך מיחייבי: **ור' יוסי פליג.** דאדרבה מתני' כמ"ד אין קנין לגוי בא"י ומתני' בדגוי ולקטינהו ישראל עסקינן ומשום הכי בעי הפקר והפקר אהני דקנין נכסים אית ליה. דאי כמ"ד יש קנין אפילו הפקר לא בעי דכיון דאניחיה לשם פאה או לשם לקט סגי ואע"ג דלקטינהו ישראל ולאו אדעתיה דבעל הבית קל הקלו חכמים כלומר הרבה קולות אשכחן גבי לקט שהקלו חכמים לעניים כגון הא דתנן גדיש שלא לוקט וכו' ותנן נמי ספק לקט לקט והכי נמי הכא הוה לן לאקולי דאפילו הבקר דבעל הבית לא ליבעי: **ואין לו קנין נכסים.** השתא מפרש לה ואזיל. ומפרש סתמא דתלמודא דלא קאי ר' אלעזר אדר' יוסי דהא קאמר מני גוי לאפקורינהו ומהני הפקרא דיליה כדמפרש ואזיל. אלא אמאי דאמר ר' ירמיה בשם חזקיה קאי דאמר דלמאן דאמר אין קנין לגוי בארץ ישראל אפילו הבקירו חייב דמבקיר דבר שאינו שלו. וכי אין לו קנין נכסים דמספקא ליה השתא לרבי אלעזר אי אמרינן כר' מאיר כר' זעירא בפרק הלוקח מן הנחתום דאמר התם אע"ג דר"מ אמר אין קנין לגוי בארץ ישראל לפוטרו מן המעשרות מודה הוא דיש לו קנין נכסים מפרש התם ומהו קנין נכסים א"ר בא אכילת פירות וה"פ דכי קאמר ר"מ דאין קנין היינו דאם זרעה ישראל בקבלנות או בחכירות דבקדושתה קיימא או אם חזר ולקח ישראל הפירות מן הגוי קודם מירוח וכ"ש אי בתר שליש קמא (לאחד הקרקע) דלא תימא דהויא כסוריא והויא כיבוש יחיד. אבל אם הגוי זרעה ואוכל פירות או שעשה הגוי מירוח לכ"ע יש קנין דהכי דקרקע לא קני פירות מיהא קני כדאיתא בפרק הלוקח מן הנחתום. וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפרק א' דהלכות תרומה גוי שקנה קרקע בארץ ישראל לא הפקיע מן המצות אלא הרי היא בקדושתה לפיכך אם חזר הישראל ולקחה ממנו אינה ככיבוש יחיד אלא מפרישים תרומות ומעשרות ומביא ביכורים והכל מן התורה כאילו לא נמכרה לגוי מעולם. פירות הגוי שגדלו בקרקע שקנה בארץ ישראל אם נגמרה מלאכתן ביד הגוי ומירחן הגוי פטורים מכלום שנאמר דגנך ולא דגן גוי ע"כ ומני גוי להבקיר ופטורים אפילו על דר' יוסי נמי הוי מקשי ואריסא מקשי להיכי מני נומר דמשום דלית ליה קנין וקרקע דגוי ולקטינהו ישראל חייב במעשר וכי לית לגוי קנין נכסים והא גידולין דגוי נינהו וגוי קונה בכסף והבקרו אמאי צריך וכי אמר הוא תנא אין קנין לאו להא מילתא קאמר אלא אם חזר ישראל ולקחה וכו' כדאיתא לעיל. והיינו טעמא דתלמודא דילן בפרק השולח אליבא דר' אלעזר דמפרש מתני' בשדה ישראל ולקטינהו גוי וכמ"ד יש קנין ולא הכריח הענין כמו שאמר כאן ברם כמ"ד אין קנין לגוי וכו' אפילו הבקרו נמי חייב בזאת אינה טענה דהא יש לו קנין נכסים אבל הכריחו ממקום אחר דאי שדה דנכרי אפילו לקטינהו ישראל נמי פטורים דיש לו קנין והיכי תנן דחייבין במעשר: **מתני' אי זהו לקט.** דלעניים דפטור מן המעשר: **הנושר בשעת קצירה.** שבלים הנופלים בשעת קצירה למעוטי אחר היד דתנן לקמן וה"ה דדרשינן מחמת קצירה והכי איתא בת"כ אין לקט אלא הבא מחמת קציר ומשום הכי ממעטינן לעיל בפרק מלבנות ולקמן לקט קיטוף והיינו דוקא גבי דבר דדרכו ליקצר דדוקא גבי פאה היא דמרבי תולש ועוקר בפ"ק מייתורא דקראי אבל גבי לקט קצירך כתיב וכי תבצור כתיב וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד היה קוצר ביד בלא מגל הנופל מתוך ידו אינו לקט אבל התולש דברים שתולשין אותן הנופל מתוך ידו לקט הוא ע"כ: **היה קוצר מלא ידו.** דברים הנקצרים: **תלש מלא קמצו.** דברים דדרכן ליתלש: **הכהו קוץ** וכו'. שאין זה בשעת קצירה דמחמתו הוא ואפילו שיבולת אחת אינה לקט: **תוך היד ותוך המגל לעניים.** שנכנסו השבלים לאויר היד שמלא כפו הקוצר וחתכן המגל מתוכו של מגל כלומר מצד חידודו ולא בגבו ונפלו בארץ לקט הן ותרתי מילי בעינן כי היכי דלהוי לקט. תוך היד וחתכן המגל בחידודו והיינו תוך המגל וסיפא דקתני אחר היד ואחר המגל או או קתני כמו הלן ועשה מאמר הכי מפרש לה בגמרא למר. ומר מפרש דרישא דמתני' הויא כמו הלן ועשה מאמר ותרי בבי נינהו וה"ק כיון שהיו תוך ידו אע"פ שחתכן המגל מגבו כיון שקבלן תוך ידו קציר מיקרי ונפלו מידו מפני שהיד היתה מלאה ואינו יכול לקבלן: **ואחר היד שנפלו.** מגב היד וכגון שחתכן גב המגל: **לבעל הבית.** דתרתי בעינן כי היכי דלא מיקרי קציר ולהך פירושא בסיפא תרתי בעינן כי היכי דלהוי לבעל הבית: **ראש היד וראש המגל.** שהיו שיבולין נוגעין בראשי האצבעות וחתכן: **ר' ישמעאל אומר לעניים.** דס"ל דקציר קרי ביה ודמי לתוך היד וכו' זהו לפי' קמא ולפירוש בתרא או או קתני והיינו שידו מלאה ויש שבלים בין ראשי אצבעותיו לשם ידו הנושר משם או הנושר מראש המגל בחדא מינייהו ר' ישמעאל סבר לעניים ור"ע סבר לבעל הבית: **שבתוך הקמה.** לפני הקוצרים שעדיין לא הגיעו הקוצרים לשם הרי כל הנמצא בהם לבעל הבית דאין לקט אלא הנושר בשעת קצירה: **העליונים לעניים.** חשיב העליונים איכא למימר לקט הן שנשרו מן השבלים בשעת קצירה ובגמרא יהיב סימנא להכיר עליונים ותחתונים דהיינו ירוקים ולבנים ירוקים שלא נתבשלו ולבנים הן מבושלין כל צרכן ואין קוצרים השדה אלא כשהתבואה יבשה ומתלבנת ומשום הכי תחתונים דהן ירוקין שאין מבושלין של בעל הבית דקודם קצירה כנסום נמלים שם: **הכל לעניים.** בגמרא מפרש טעמא: **שספק לקט לקט.** בגמרא פליגי אמוראי אם הוא דין מוסכם אם לאו: **גמ' ולא הקוצר בידו.** מדכתיב בהקצרין דקצירך כתיב גבי לקט והיינו דרשא דלעיל ולא לקט קיטוף: **ולא הפורט בידו.** גמר לא תלקט דפרט ולא תלקט דלקט מה התם קצירך אף הכא קצירך: **תוך היד.** ובלבד תוך המגל דרישא דמתני' חדא קתני כדכרישית וסיפא תרי בבי נינהו: **תוך היד.** ואפילו לאחר המגל וה"ה תוך המגל ואפילו אחר היד וחדא מינייהו נקט דרישא תרי בבי קתני וסיפא בבא חדא: וכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד דמתנות עניים אי זהו לקט זה הנופל מתוך המגל בשעת קצירה או הנופל מתוך ידו כשמקבץ השבלים וקוצר והוא שיהא הנופלת שבולת אחת או שתים אבל אם נפלו שלשה הרי שלשתן לבעל הבית והנופל מאחר היד או מאחר המגל אפילו שבולת אחת אינה לקט ע"כ: ונראה דקשיא רישא לסיפא דאי הוי לקט מתוך המגל אפילו שנשר מאחר היד היכא פסק בסיפא דמאחר היד בלחוד אפילו מתוך המגל אינו לקט וכן קשה תוך היד בלחוד אפילו חתכו גב המגל וכו' וכ"ל לפרש דדעתו לפסוק כפירוש קמא והכי קאמר תוך המגל אפילו אם נשר מראש היד הוי לקט או מתוך היד אפילו אם חתכו מראש המגל הוי לקט ופסק כר' ישמעאל וסיפא הכי קאמר הנופל מאחר המגל ואפילו אם נשר מתוך ידו או מאחר היד ואפילו אם חתכן תוך המגל לבעל הבית דתרתי בעינן כדי שיהא לעניים כלומר שיהא פטור מן המעשר תוך היד וראש המגל דדמי לתוך המגל או ראש היד ותוך המגל דדמי לתוך היד ותוך המגל וכ"ש תוך היד ותוך המגל גופייהו: **בלבנים.** שהן מבושלין כל צרכן: **בירוקין.** לשון עלה ירק שהן לחין שלא נתבשלו: **שאי אפשר לגורן לצאת בלא ירוקין.** דהא אין כל השיבלין שוין דאפשר שימצאו ירוקין הרבה בשדה אע"פ שקוצרין התבואה כשהיא מבושלת: **דר' יהודה בן אגרא היא.** משום דקשיא ליה לר' יוחנן בפרק הזרוע מתני' דתנן גר שנתגייר והיתה לו פרה ונשחטה עד שלא נתגייר פטור משנתגייר חייב ספק פטור אלמא דספק מתנות לקולא: **והא תנן שספק לקט לקט.** ומשמע דדינא דספק לקט לקט כולי עלמא מודו ומשום הכי מקשי ר"מ לרבנן דרבנן גופייהו לא פליגי ביה אלא משום דס"ל דירוקין הרבה ימים קודם קצירה הוו אבל אי הוה מספקא להו מודו לר"מ וקאמר ר' יוחנן דדינא דספק לקט לקט ר' יהודה בן אגרא הוא דתני לה כדמפרש ואזיל: **דברי הכל היא.** וכלהו מודו שספק לקט לקט כדמוכחי לקמן מקראי ומתני' לא קשי אהדדי דישראל גבי קמה עיקרו חייב דהא קמה כשנולד לך בה ספק ואתה מעמידה על חזקתה בחזקת חיוב היא למעולם היא עומדת לך דשל ישראל היתה ומשום הכי ספק לקט לקט ולחומרא: **ספיקו פטור.** דאוקמיה אחזקיה: **אי אתה מודה לי שספק לקט לקט.** דרבי יהודה קאמר לטעמיה וא"כ לא תיפלוג בירוקין והכל לעניים ולר' יוחנן רבנן סברי דספק הוא והוי לבעל הבית: **משיב את חכמים.** דרבנן מודו דספק לקט לקט וכו' אלא דרבנן סבירא להו דודאי ירוקים לבעל הבית ור"מ מספקא ליה ופסק הרמב"ם ז"ל כר"מ בפרק הנזכר ולא ידעתי למה: **הצדיקהו במתנותיו.** דאילו לראות לו זכות בדין הא כתיב ודל לא תהדר בריבו אלא לענין מתנותיו מיירי ועשה לו צדקה: **מה ששנה לנו.** ר' תעזוב דתני בת"כ מנין שספק לקט לקט ספק שכחה שכחה ספק פאה פאה ת"ל תעזוב אותם ומתעזוב יתירה קא דריש דתרי כתיבי חד בפרשת קדושים וחד בפרשת אמור ומפרש ר' יוחנן הנח לפניהן משלך והך דרשא מהניא גבי פאה ולקט דכתיבי ביה אבל לא לענין שכחה ומשום הכי קאמר רבי אי לא קרא דלגר ליתום וכו' דכתיב בשכחה ומפרש דיהיה קרא יתירה הוא ולדרוש יהיה בין מן דיליה **בין מן דילך** הב ליה:

הדרן עלך הפאה ניתנת בס"ד:

**פרק ה גדיש** שלא לוקט. כשמקבצין האלומות והעומרים למקום אחד בתוך השדה קרוי אותו ציבור גדיש כדאמרינן האי גודשא תילתא: **שלא לוקט תחתיו.** שקבצם במקום שלא לקטו שם העניים את הלקט והמקום ידוע שיש בו לקט: **כל הנוגע** וכו'. כל השיבלים הנוגעות על פני הארץ בשפת הקרקע הרי הן של עניים ופטורין כל אותן שיבלים מלעשר ובגמרא מפרש אמאי אין אומדין אותה כדתני סיפא הרוח שפזרה את העומרים בשדה וכיסו את הלקט של עניים המפוזר בשדה ואין ידוע כמה לקט היה שם שנפלו העומרים עליו אומדין אותה ב"ד הולכין עליה ושמין אותה כמה לקט ראויה לעשות שדה זו: **רשב"ג אומר** וכו'. אין הדבר צריך אומד כבר קצוב הוא ולא פליג את"ק אלא לומר קצוב ועומד הוא: **כדי נפילה.** בגמרא מפרש לה: **גמ' ואפילו כריכות.** אלומות תרגום ירושלמי כריכן: **אפילו חטים על גב שעורים.** ואפילו שהגדיש חטים על גבי לקט של שעורים קנסוהו ופטור מן המעשרות כדמפרש ואזיל: **דב"ש היא.** דלקמן בפרק ב"ש ס"ל דהפקר לעניים פטור מן המעשרות והיינו אע"ג דלא הבקירו אלא לעניים מועיל דאינהו גמרי משכחה ופאה כדאיתא התם והכא נמי יש הרבה שבלין שאין לקט ויהבינהו להו לעניים בתורת לקט דהפקר דאפקרינהו תנא דמתני' הפקר לעניים הוא דהוי ולב"ה עשר

בעי

הבקר לעניים הבקר דאי כב"ה עניים מעשרין ואוכלין א"ל ר' ייסא שמענו שהוא פטור מן המעשרות כדברי הכל ומשום קנסא: תניא מניין שהפקר ב"ד הפקר שנאמר וכל אשר לא יבא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו. ומניין שהוא פטור מן המעשרות. ר' יונתן בריה דר' יצחק בר אחא שמע לה מן הדא דתניא אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית ואם עברוה הרי זו מעוברת. ובחדש אחד שהוא מוסיף לא פטור מן המעשרות. ער כדון שביעית. מוצאי שביעית מניין אמר ר' אבון שלא לרבות באיסור חדש. ר' זעירא בשם ר' אבהו הדא דתימא עד שלא התיר ר' להביא ירק מחוץ לארץ לארץ אבל משהתיר ר' להביא ירק מח"ל לארץ היא שביעית היא שאר שני שבוע: תניא אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית אלא בשאר שני שבוע ואם עיברוה הרי זו מעוברת. אמר ר' מנא הדא דתימר עכשיו שאין השנים כתקנן אבל בראשונה שהיו השנים כתקנן היא שביעית היא שאר שני שבוע. תניא של בית רבן גמליאל עיברוה במוצאי שביעית מיד. אמר ר' אבין אי מן הדא לית את שמע מינה כלום דכתיב שמור את חודש האביב שמרהו שיהא בחדושו. ויי דא אמרה. הדא דתנינן גדיש שלא לוקט תחתיו כל הנוגע בארץ הרי הוא של עניים ואמר ר' אמי בשם ר' שמעון ב"ל דב"ש היא דאי כב"ה עניים מעשרין ואוכלין. וא"ל ר' ייסא שמענו שהוא פטור מן המעשרות כדברי הכל ומשום קנסא: כדי נפילה; ר' זעירא ור' אבהו בשם ר' יוחנן ארבעת קבין לכור. ר' זעירא בעא קומי ר' אבהו ארבעת קבין לכור או לבית כור. א"ר

לבית כור. תמן תנינן אמר ר' יהודה מה קיצבה יש בכרי אלא אם יש בה כדי נפילה ואמר ר' אבהו כדי הזרע הנופל בה וכא הוא אומר הכין:

**מתני'** שבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה אם נקצרת עם הקמה הרי היא של בעל הבית ואם לאו הרי היא של עניים: **גמ'** תמן תנינן קמה מצלת את העומר ואת הקמה אי זו היא (כה.) קמה שהיא מצלת קמה. אמר ר' יוחנן כהדא דתנינן שבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה אם נקצרת עם הקמה הרי היא של בעל הבית. אמר ר' יוסי והוא שיהא הקציר סובבה: והוא שיהא ראשה מגיע לקמה והוא שתהא יכולה ליקצר עמה. היתה יכולה ליקצר עם הקמה ואין הקמה יכולה ליקצר עמה ניצולת. היו שתים. הפנימית יכולה ליקצר עם הקמה והחיצונה יכולה ליקצר עם הפנימית ואין החיצונה יכולה ליקצר עם הקמה הפנימית ניצולת ומצלת: אמר ר' אושעיא רומס הייתי זיתים עם ר' חייא הגדול ואמר לי כל זית שאת יכול לפשוט ידך וליטלו אינו שכחה: אמר ר' יוחנן מכיון שעבר עליו ושכחו הרי זו שכחה: מתניתא פליגא על ר' אושעיא שבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה וכו': ושבולת שבקציר אינו יכול לפשוט ידו וליטלה ר' לא בשם ר' אושעיא באומן השני שנו: דבר שהוא ראוי להציל ושכחו מהו להעשות שכחה. נשמעינה מן הדא דתני חרא עימר את הראשון ואת השני ואת השלישי ושכח את הרביעי אם נטל את החמישי הרי זה שכחה. ואית תאני אם שהה ליטול החמישי הרי זה שכחה. וא"ר בון בר חייא מאן דאמר אם נטל את החמישי, כשיש שם ששי. ומאן דאמר אם שהה ליטול החמישי בשאין שם ששי. ועד שלא נטל

## פירוש מהר"ש סיריליאו

בעי: שמענו שהוא פטור מן המעשרות כו'. כלומר לדברי הכל הוא וטעמא דהפקר ב"ד הפקר ואפקירו תרמים לנכסי דהאי גברא ומ"ד הן פטורין מן המעשרות וחזרו ב"ד וזיכו בהן לעניים: ומשום קנסא. דלא ההוי מחשבתו: וכל אשר לא יבא לשלשת וגו'. אלמא דיש כח לב"ד להפקיר ולקנוס לאיש בנכסיו ובאנשי כנסת הגדולה משתעי קרא בספר עזרא: ומנין שהוא פטור מן המעשרות. דבשלמא הבקר דיליה דאיהו אפקריה מדעתיה נפקא לן בפ"ק דחלה מדכתיב ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך וכו' אלא הבקר דב"ד היכן מצינו שיש כח ביד ב"ד להפקיעו מן המעשר דכיון דבעל הבית עומד וצווח נראין כשוקרין דבר מן התורה: לא בשביעית. הכא משמע ליה משום שמאריכין להן באיסור עבודת הקרקע ומשום פיסור מעשרות כדמפרש לקמיה: ולא במוצאי שביעית. בגמרא שבאה למוצאי שביעית ולקמיה מפרש טעמא: ולא בחדש אחד. שהוא מוסיף שמאריך בשביעית: לא פטור מן המעשרות. דשביעית פטורה מן המעשרות דכתיב השמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ויתרם כדאיתא לקמן בפרק ב"ש ואי מוסיף חדש אחד יותר אזה פוטרו מן המעשרות אלמא דאם עברוה ב"ד בשביעית אע"ג דמפקיעין מידי מעשר אותו החדש אפילו הכי הויא מעוברת ולקמן פריך לה והתם מפרש לכולה ברייתא והדר מסיק למילתיה: ער כדון שביעית. אשכחן טעמא דהשביעית אין מעברין לכתחלה אלא מוצאי שביעית מאי טעמא לא: שלא לרבות באיסור חדש. משום דבשביעית כלה הישן והם מצפין להדש ואם מעברין אותה אתה מאריך להן איסור החדש: עד שלא התיר ר' להביא ירק. הא דקתני לכתחילה אין מעברין לא בשביעית ולא במוצאי שביעית היינו קודם שהתיר רבי להביא ירק מח"ל מכוס גושי ח"ל שבאין בשרשי הירק דמטמא במגע ובמשא גוש הבא מארץ העמים כדתנן במסכת אהילות: הוא שביעית וכו' כך הוא שביעית ומוצאי שביעית כשאר שני שבוע ומעברין אותן נמי לכתחלה דיש להן תבואה הרבה מח"ל שבח"ל יכולין לזרוע בשביעית וכן במוצאי שביעית אע"פ שמאריכו להן בא טור הדש יש להן תבואה הרבה לאכול אותה של ח"ל שהתירה עומר של שביעית: תני אין מעברין את השנה. ברייתא אחריתי היא דמיתנייא במדרשא אחרינא ומפרש לה ר' מנא דכי היכי דלא מיתנייא בזמן שהיותה לגיבא א) הכי נמי לא מיתנייא בזמן שהשנים כתקנן וה"ה נמי לאידך: זמן שלא היו השנים כתקנן. דישראל לא זהירו במצות ולא מיקיימא ברכת התורה וצויתי את ברכתי ומשום הכי מזיק להן עיבור של שביעית ושל מוצאי שביעית אבל בראשונה שהיו השנים כתקנן שהיתה הברכה מצויה דועשת את התבואה לשלש השנים היא שביעית וכו': למוצאי שביעית מיד. בפ"ק דסנהדרין ובפרק הנודר מן הירק מפרש דטעמא משום דס"ל מותר להביא ירק מח"ל לארץ כר' זעירא דלעיל: א"ר בון וכו'. השתא דפריש לברייתא אתי לאסוקי מילתיה וא"ר דמהכא לא מצי למידק דהפקר ב"ד פטור מן המעשרות דעיבור שנה שאני דמקיימינן קרא דשמור את חדש האביב דמהכא ילפינן לעיבור שנה: שמרהו שיהא בחדושו. המתן לו ולא תעשהו ניסן כי היכי דלהוי פסח בזמן אביב וכיון דדין תורה גיקיים לא חיישינן למעשרות דמדין תורה הוא לפטור: ויי דא אמרה. הדא כמו והי דא הכל אי זו היא המשנה שמשמעת אותנו דהפקר ב"ד פטור ממעשר ממתני' דגדיש שמעינן לה דהא הכא לא מיקיימא דינא דאורייתא ונותנים לעניים כמה שיבולים דלא הוי לקט ומפקיעין אותן מן המעשרות וכדמפרש ר' ייסא: עניים מעשרין ואוכלין. ומתני' קתני הרי הוא של עניים ומשמע דפטורין ממעשר: ומשום קנסא. ואפילו רבה אתיא והפקר לכו"י עלמא הוא דהוי אלא משום קנסא דלא תהוי מחשבתו שרצה לגזול העניים אמרו שיהא לעניים ורבנן זכו בה ואקנייה להו לעניים: ארבעת קבין לכור כדי נפילה. דמתני' ארבעת קבין לקט לכור כלמפרש ואזיל דהיינו בית כור שדה שזרעו בה כור והכי מסקינן בפרק המקבל דב"מ: ארבעת קבין לכור של תבואה שלקטו עכשיו ומסיק לבית כור: והתם איבעי לן במפולת יד או במפולת שוורים: תמן תנינן. בפרק המקבל דב"מ: א"ר יהודה וכו'. פליג אהא דתנן התם המקבל שדה מחברו אם יש בה כדי להעמיד בה כרי חייב ליטפל בה כלומר שלא עשתה אלא מעט ובא לו האריס למנוע עצמו מלהתעסק בה עוד שאין בה כדי טרחו אם יש בתבואתה כדי להעמיד הימנה כרי חייב ליטפל בה והתם מפרש לה: וקאמר ר' יהודה מה קיצבה. מה היא שקיצבה שקצבתם לנו להעמיד כרי וכי שדה קטנה לשיעור כרי ושדה גדולה לשיעור כרי אלא אם יש בה כדי נפילה ומפרש ר' אבהו דהיינו כדי נפילה היינו כדי הזרע שנפל בה בשעת הזריעה: וכא הוא אומר הכין. דאמאי לא שיערו הלקט כפי הזרע שנפל בעת הזריעה ולא משני לה והכי איתא בפרק המקבל: **מתני'** שבולת שבקציר. דרך קצירתו נשארה שבולת אחת מלקוצרה ובגמרא מפרש אם נשארה באותה שורה שהוא קוצר עכשיו או בשורה שאצלה שכבר נקצרה וקאמר דאם יכול לכוף ראשה ולחברה ולקצרה בהדי שורה זו שקוצר הרי היא של בעל הבית ואם אינה מגעת הרי היא של עניים והטעם מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ד למתנות עניים משמע דחשיבא לקט שבאותו פרק כתב כל דיני לקט ובפ"ה כתב כל דיני שכחה ולדעתו אפילו הניחה ברצון נמי ועוד שהוא ז"ל כתב כן היו שתי שבולת זו בצד זו הפנימית יכולה ליקצר עם הקמה והחיצונה יכולה ליקצר עם הפנימית ואינה יכולה ליקצר עם הקמה הפנימית נצלת ומצלת את החיצונה שהרי היא כנופלת מתוך המגל ואע"פ שעדיין לא נקצרה ע"כ: והיינו מימרא דר' יוסי דגמ' ופי' דברי הרב ז"ל כן צריך שתהא החיצונה סמוכה אל הפנימית כדי שתהא נקצרת עמה שהרי היא וכו' וכתב הרב דחשיבא כנופלת מתוך המגל דהיינו לקט. ונראה לי שהביאו לרב לפרש כן משום דהני מתני' מאי זהו לקט ואילך בלקט מיירי ומתני' דשבולת שנתערבה בגדיש דבתרה בשבולת של לקט מיירי ודינין דשכחה לא מפרש להו מתני' אלא מבבא דהעומר ששכחוהו פועלים ואילך ותימא על פירושו ז"ל דהא גבי לקט דייקינן דוקא קציר בדברים הנקצרים דדרשינן הכא ובת"כ ולא לקט קיטוף. ועוד גרע זו מאותה שהיא מאחר היד דהויא של בעל הבית משום דלאו דרך קציר הוא השתא דרך קציר בעינן קציר גופיה מיבעיא. ועוד דבפרק האוכל שונג אמרינן בהדיא דאין לקט אלא בתלוש. ועוד דדוקא גבי שכחה מרבינן מחובר משום דכתיב בשדה ושכחת כדאיתא בפירקין דלעיל ובפרק עגלה ערופה ובפרק ב"ש לקמן אבל גבי לקט נ"ל. ועוד דהך מתני' קתני לה בספרי ובעדויות משמיה דר' ישמעאל ומשמע התם דבראשונה היו אומרים דכולן הוו דעניים בין שאינה מגעת לקמה בין המגעת והא מנא להו גבי לקט ועוד דבגמרא מפרש בהדיא דהך מתני' הויא פירושא למתני' דפרק ב"ש דתנן התם קמה מצלת קמה. ומתני' דקמה מצלת קמה בהדי שכחה הוא דמיתניא התם. ועוד דמוקי לה בגמרא והוא שיהא הקציר סובבה ומשמע דטעמא כדלקמן בפרק ב"ש דאמרינן התם שדה שעומרים מעורבבין ושכח אינו שכחה עד שיקצור כל סביבותיו כי היכי דלא יהא נדון ראש שורה והכי נמי הכא כי היכי דלתהוי שכחה בעינן שיהא קצור כל סביבה דאי לא נצולת היא; ועוד דאמרינן בתר הכי כשהיו שתים וכו' ניצולת ומצלת והאי לישנא דניצולת ומצלת לא הכי לה לקמן אלא לגבי שכחה כי הא דתנן קמה מצלת קמה. העומר אינו מציל. ועוד מוקמינן לה בגמרא משום קושיית שכחת דזיתים באומן שני שנו משמע דגבי שכחה מיתנייא. ועוד תניא בספרי בהדיא לטעמא דמתני' היינו משום בל תשוב והכי תניא התם לא תשוב לקחתו מכאן א"ר ר' ישמעאל שבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה אם נקצרת עם הקמה הרי היא וכו' כלומר דטעמא דשכחה הוא משום בל תשוב כדתנן והך הגודה בהדי קמה שלא שכחה דהא נקצרת עם הקמה הילכך קמה מצילתה. הילכך נראה ודאי דגבי שכחה מיתנייא ששכח מלקצרה ותני לה הכא משום דבתוספתא שנינו א"ר עקיבא בעלי בתים נהגו בה עין טובה ולעניים ובעדויות שנינו דר' ישמעאל אמרה להך מתני' בכרם ביבנה ולמדנו דעיקר מימריה דר' ישמעאל היינו דאם נקצרת עם הקמה דהויא של בעל הבית ולא של עניים ופליג אדר' עקיבא דאע"ג דאשכחן שכחה במחובר הך ניצלת כדר' יוחנן דקמה חשיבה וקמה מצלת אותה ור' עקיבא מטעם שכחה והפקר הוא דפליג ומדמי לה לרישא דתנן כל הנוגע בארץ וכו' מטעם הפקר. וקסבר דהקילו עליה כיון דשכחה דאיכא בה שתי מדות דהיין זכות לעניים אפילו הכי שבלא כיון דאינה שלמות. ועוד שנהגו בה עין יפה בעלי בתים פטורה מן המעשר ור' עקיבא לטעמיה דסבר לעיל דהפקר דב"ש דמתני': ואשמעינן ר' ישמעאל דאינה פטורה מן המעשרות ולא מייפינן כחן דעניים הכא ומבלה כי הויא נקצרת עם הקמה ולא דייני בה דינא דרישא וטעמא דרישא בבעל כרחיה אפילו הכי משום קנסא דבית דין פטרי וכדאמרן. אבל היכא דליכא קנסא דב"ד עבל היא. ואע"ג דשכחה ונתנה להן בעין יפה ומנ"ם תני לה, וכן מפרש לה רבינו שמשון ז"ל והרא"ש ז"ל בשכחה כדפרישית: וראשה מגיע לקמה. כשכופפין אותה ראשה מגיע לקמה שאצלה: אם נקצרת עם הקמה. כגון בהשבולת ארוכה ויכולין לקצרה עם השבלים של הקמה אפילו בלא ימו השבלים אצלה והכי מוכח בגמרא: הרי היא של בעל הבית. ואם עניים קצרוה ונתערבה עם לקט שלהן בעיא תיקון וכדתנן לקמן: ואם לאו הרי היא של עניים. כיון דשכחה ואע"פ שהיא מחוברת דאית דין שכחה נמי במחוברת וכדכתיבנא: **גמ'** תמן תנינן. לקמן בפרק ב"ש דקתני התם קמה מצלת את הקמה ומפרש ר' יוחנן לא תימא דוקא לקמה שכוחה דחשיבה הוא דמצלת אבל שבולת אחת שכוחה אינה מצלת ואשמעינן דאפילו לשבולת נמי מצלת ותו אשמעינן מתני' דקמה עצמה דניצלת בעינן דיהא יכולה ליקצר עמה כדתנן הכא: והוא שיהא הקציר סובבה. כי היכי דלא יהא נדון ראש שורה או סוף שורה כדתנן לקמן דכיון דקציר כל סביבותיה אין מקום לדונה לא לראש שורה ולא סוף שורה ובל תשוב איכא: והוא שיהא ראשה מגיע לקמה והוא שתהא וכו'. הכלה לבעייתי היא כלומר מה ששנינו במשנתנו הוא דיכולים לכופפה ולהגיע ראשה לקמה ולקצרה עם השבלים אבל לעולם שבלי הקמה שאינה שכוחה הוא דיכולים ליקצר עמה אף אם יניחוה בקומתה ומש"ה מצטרפין כי קא מיבעיא לן כשהשיבלין של הקמה נמוכין והשבולת השכוחה מקומה גבוה בענין דאין הקמה יכולה ליקצר עמה והשבולת יכולה ליקצר עמה מאי: ומסיק דמ"מ הקמה מצלת אותה. הפנימית ניצולת ומצלת השבולת הפנימית שאצל הקמה נצולת מחמת הקמה וחשיבה קמה ומצלת את החיצונה: א"ר אושעיה. משום דבעינן לאקשויי עלה ממתני' מייתי לה: כל זית שאת יכול לפשוט ידך וליטלו. אע"פ שירדת ממנו ועברת ממנו ותניא בתוספתא משיפנה ממנו הוי שכחה אפילו הכי קאמר ר' חייא אם ממקום שאתה עומד שם אתה יכול ליטלו לא מיקרי בל תשוב: ור' יוחנן פליג עליה. דר' חייא דכיון דעבר מיניה והניחו לאחוריו בבל תשוב קאי: אינו יכול לפשוט ידו וליטלה. בתמיהה ואמאי בעינן שתהא נקצרת עם הקמה וקסבר דמתני' אפילו באותו אומן עצמו מיירי: ומתרץ אי לא באומן השני. שנו אבל בא תה שורה עצמה לא בעינן יכולה ליקצר עם הקמה אלא כל זמן שיכול לפשוט ידו וליטלה לא הויא שכחה ור' אושעיה נמי משום דעדיין עומד תחת אותו זית קאמר הכי: דבר שהוא ראוי להציל מהו להעשות שכחה. דבר שהוא ראוי להציל את אחרים ששכחן כששכחו מהו שהוא עצמו יעשה שכחה וכגון ששכח את הקמה הסמוכה לשבולת פנימית וחצונה: אם נטל את החמישי הרי זה שכחה הרביעי. וכדמפרש ר' בון בר חייא: מ"ד אם נטל את החמישי. בשיש שם ששי דכשנטל את השלישי נטל את החמישי מיד שלא שהה בין נטילת שלישי לחמישי דאז לא חלה שם שורה על השלישי שאחרו הוא דהוי שכחה: אבל שהה ליטול החמישי. לא הוי ארבע שכחה כגון שהיו ששה עומרים ונטל שלשה והניח שלשה דהשלשה שהניח מחשבין שורה נקיימא לן כב"ה לקמן דשלשה עומרים לא הוו שכחה משום דהן עצמן הוו שורה: והתם מפרש כמה שיעור שהייה המפסקת בין קצירה לקצירה כי היכי דליחשוב קצירה בתרא תחלת קצירה ולא הוי שכחה וה"ה בין עימור לעימור: ומ"ד אם שהה ליטול החמישי וכו'. כלומר אף אם שהה ליטול החמישי הוי רביעי שכחה כשאין שם ששי דכשעימר שלישי לא הזכירו כי אם שנים. דאע"ג דשהה קודם שעימר החמישי לעולם הוי כמסיים עימורו הראשון: עד שלא נטל החמיש וכו'

א) אולי צ"ל שהיותה נגומה.

נטל את החמישי לא כבר נראה [לו] הרביעי לידון בשורה. הדא אמרה דבר שהוא ראוי להציל ושכחו הרי הוא שכחה. ואית דבעי (כו.) נשמעינה מן הדא דתנינן כאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה אינה מצטרפת: ותיצול עקורה משום שאינה עקורה. הדא אמרה דבר שהוא ראוי להציל ושכחו הרי הוא שכחה. אמר ר' יונה תפתר בקוצר שורה ומעמר שורה וכבר שכח את הקמה עד שלא ישכח את העומרים:

מתני' שבולת של לקט שנתערבה בגדיש מעשר שבולת אחת ונותן לו: אמר רבי אליעזר וכי היאך העני הזה מחליף דבר שלא בא לרשותו אלא מזכה את העני בכל הגדיש ומעשר שבולת אחת וניתן לו: גמ' כיצד הוא עושה מביא שתי שבלים ואומר אם של לקט היא הרי זה יפה ואם לאו הרי מעשרותיה קבועין בזו ונותן לו את הראשונה. ותיי לומר שמא אותה שקבע בה מעשרות לקט היא. אמר ר' יונה מביא שתי שבלים ואומר אם לקט היא הרי זה יפה ואם לאו הרי מעשרותיה קבועין בזו וניתן לו אחת מהן: ר' אבהו בשם ר' שמעון בן לקיש דר' יוסי היא דתנינן תמן שר' יוסי אומר כל שחליפיו ביד כהן פטור מן המתנות ור' מאיר מחייב: אמר ר' בא לדברי ר' יוסי צריך לזכותו לכהן: אמר ר' יוסי הדא דר' בא פליגא על דריש לקיש דתנינן אלא מזכה את העני בכל הגדיש ומעשר שבולת אחת ונותן לו ואמר ר' בא לדברי ר' יוסי צריך לזכותו לכהן הוי לית היא דר' יוסי. אמר ר' מנא כל גרמה אמרה דהיא. דר' יוסי ותנא קמא סבר מימר אינו מזכה את העני בכל הגדיש אלא שבולת אחת ותנא בתרא סבר מימר מזכה את העני בכל הגדיש כולו: תנא קמא סבר מימר הרי הוא כמזכה מימינו לשמאלו ואינה זכייה. ותנא בתרא סבר מימר אינו כמזכה מימינו (כ"ו:) לשמאלו וזכייה הויא: ר' אבהו בשם ר' יוחנן מיחלפא שיטתיה דר' אליעזר תמן הוא אומר זכה לו וכה הוא אומר הכין: בשיטתן השיבן בשיטתן דאמר על ידי החליפין והאיך העני הזה מחליף דבר שלא בא לרשותו אלא מזכה את העני בכל הגדיש ומעשר שבולת אחת ונותן לו: מתני' אין מגלגלין בטופח דברי ר' מאיר וחכמים מתירין מפני שאפשר: בעל הבית שהיה עובר ממקום למקום והוא צריך ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני נוטל. וכשיחזור לביתו ישלם דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים עני היה באותה שעה: גמ' תניא המרביץ שדהו עד שלא ירד העני לתוכה אם הזקו מרובה על של עני מותר. ואם היזק העני מרובה על שלו אסור. ר' יהודה אומר בין כך ובין כך מניח על הגדר והעני בא ונוטל את שלו. מיתלפא שיטתיה דר' יהודה תמן הוא אומר כשם שהוא מדל בשלו כך הוא מדל בשל עניים וכה הוא אומר הכין. תמן הן גרמו לעצמן ולא באו. ברם הכא הרי באו: מיתלפא שיטתהון דרבנין. תמן אינון אמרין אם היזקו מרובה על של עני מותר וכו'. וכה אינון אמרין הכין. תמן אי אפשר ברם הכא אפשר. והא ר"מ אמר אין מגלגלין ושמין לבעה"ה הפסדו. והא רבנין אמרין (כ"ז.) מגלגלין ושמין לעניים הפסדן: וכשיחזור לביתו ישלם: למי הוא משלם. אמר ר' יונה לענייי אותה העיר

## פירוש מהר"ש סיריליאו

וכו'. כלומר והא הכא כשיש שם שהי אע"ג דלא שהה ונטל החמישי אמאי הוי שכחה הא הוה נחית במלא השורה עלייהו ותו לא הוי שכחה דהרביעי עצמו השכוח היה מלקטן לשורה ואפילו הכי קתני דהוי שכחה הדא אמרה דאע"ג דהיה מציל את אחרים כשמכוונו לעצמו הוא גופיה הוי שכחה: ה"ג ואית דבעי נשמעינה מן הדא וכו'. הדא אמרה דבר שהוא ראוי להציל ושכחו וכו' והכי איתא לקמן בס"פ ב"ש: סאה תבואה עקורה. דקיי"ל לקמן דקמה שיש בה סאתים אינה שכחה וכן עומר שיש בו סאתים ותנן שכח סאה עקורה וסאה שאינה עקורה לא מצטרפי והוו שכחה וסתמא קתני ואפילו בשכח עקורה תחלה דקמה מצילה כדתנן לקמן ומפרש ר' יונה לעולם לא תפשוט דמתני' איירי בקוצר שורה ומעמר שורה שכן היה דרכו קוצר ומעמר קוצר ומעמר ובעוד שטרוד לעמר התלוש שכח המחובר וכבר שכח את הקמה עד שלא שכח את העומרים ומכי התחילה השכחה כבר אבדה הקמה כחה ומעולם לא נצטרפה אבל אם שכח העקורה תחלה דהקמה מצילתה הא נצטרף העקור עם שאינו עקור ובטיל אגביה וחשיב כאילו הקמה עצמה יש בה סאתים ואפי' שכחה תו לא הוי שכחה וכן נראין [מדברי] רבינו שמשון ז"ל שכתב שם בפרק ב"ש כן ומסיק ר' יונה תפתר בקוצר שורה ומעמר שורה וכבר שכח את הקמה עד שלא ישכח את העומרים אבל אם שכח את העומרים תחלה ניצולת העקורה ומשום שאינה עקורה ולא אמרינן דבר שהוא ראוי להציל ושכחו הרי הוא שכחה ויש ליתן טעם כאן דכיון דסאה של קמה מציל על סאה של עקורה הרי היא כקמה שיש בה סאתים ואם שכחה אינה שכחה ע"כ:

מתני' שנתערבה בגדיש. שנתערבה בתוך שבולי הגדיש קודם שזכה בה העני: מעשר שבולת אחת ונותן לו. כלומר תורם ומעשר ונותן לעני לפי שחייב לתת לו דבר מתוקן כמו שהיתה השבולת של לקט דפטורה מן המעשר ואע"פ שעדיין לא נתמרח הכרי מכל מקום לא דמי לשבולת של לקט דמתוקנת לעולם היא ושאר שבלים של גדיש כי נמרחינהו הא טבילי ומה שאין מזכיר שם תרומה בכלל הוא כדתנן עונת המעשרות ובגמרא מפרש לה: העני הזה. המקבל השבולת המתוקנת: מחליף דבר שלא בא לרשותו. דהא השבולת של לקט לא בא ליד העני עדיין כדי שיהא לו לבעל הבית זכות ממנו להחליף שבולת בשבולת כדאיתא בגמרא דהא חלופי גזל הוי כדאיתא בפ"ק דחולין אלא מזכה את העני בכל הגדיש וטעמא דת"ק בגמרא מפרש לה: גמ' כיצד הוא עושה. כיצד מתקן השבולת: מביא שתי שבלים. מהגדיש שנתערבה בו השבולת של לקט: ואומר אם של לקט היא. מפריש אחת לעני ואומר אם זו של לקט הרי טוב ואם לאו הרי מעשרותיה ותרומתה קבועין בזו: ותיש לומר שמא אותה שקבע בה וכו'. פירכא היא דדילמא הך דקבע בה מעשרות היא היא דלקט ומפריש מן הפיטור על החיוב ואין חלין המעשרות כלל ונשארת בטבלה הראשונה ושאין מתנה לעני: ומשני א"ר יונה מביא שתי שבלים. בזה נתקשה רבינו שמשון ז"ל ופירש דהא דמשני ר' יונה מביא שתי שבלים היינו שתי שבלים חוץ מאותה שנותן לעני וה"ל ומשני א"ר יונה מביא שתי שבלים מלבד אותה שנותן לעני וקובע המעשרות על אחת מהן ואומר על הראשונה אם לקט היא הרי יפה ואם לאו מעשרותיה קבועין על השנייה ואח"כ אומר על השנייה דאם היא של לקט הרי מעשרות הראשונה קבועין על השלישית והשתא יש כאן שתי שבלים דלא ידעינן אהי מינייהו המעשרות קבועין ואין יכולין ליתן לעני אלא הראשונה והא דלקט ונותן לו אחת מהן לא הם לומר ונותן לו הראשונה הוא"ל וכבר פירש מעיקרא ועוד האריך בתיקון הגדים למ"ד אין בילה עיין בפירושיו ז"ל: ונ"ל דאין הלשון משמע כן אלא הכי קאמר שתי שבלים שאמרנו כך הוא מביא שתי שבלים אחד מהגדיש המעורב ואחד מגדיש שהוא ודאי ונותן לעני אחד מהן ויזכה לו בה ויאמר כן אם זו של לקט הרי טוב ואם לאו מעשרותיה קבועין בזו של ודאי ונותן לו הראשונה וכדברי הרב ז"ל ואף הרב ז"ל הודה דאפשר שזו סברת ר' יונה: עוד נ"ל פירוש אחר שלא על דרך פי' הרב ז"ל דלעולם נוטל השתים מן הגדיש המעורב אלא שחוזר ואומר אותן דברים ממש בשבולת שנייה ושניהם נותן לעני אחד במתנה ואחד במכירה ותרתי מילי אמר ר' יונה ואומר פעם שנית על השבולת השנית ונותן ואומר וכו' כלומר דמתנה הויא אחד מהן דוקא אבל לא האחרת וכיון דמתנה כן על השנייה דהשתא לא קשה דדילמא זו שקבע בה המעשרות לקט היא דהא חוזר והתנה כן על השנייה דאם היא לקט מעשרותיה דראשונה קבועין בה עצמה ואפשר נמי דשניהן ודאי ומעשרות השנייה עם מעשרות הראשונה קבועין בזו דהיינו באותה שאינה מתנה ולהכי הדר ר' יונה ואמר ואומר אם לקט היא כלומר ואומר פעם אחרת בשנייה אותן דברים ממש דהא אינו יודע אי זו מהם ודאי ואפשר גם דשניהן ודאי הילכך נותן לעני במתנה אחת מהן שהרי אחת מהן חייב לו שלימה והאחרת יש בה שיעור לחשם מעשרות של השתים וכ"ש של האחת דהאחת מהם טבל ודאי והעני בזה אין לו תרעומת הלכך אינו צריך לתת לו במתנה השנית אלא יכול למכרה לו חוץ ממעשרותיה והעני יבקש פרנסה ממקום אחר לתקנה ויסלק הספק וכן מצאתי להרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ד שבולת של לקט שנתערבה בגדיש הרי זה מפריש שתי שבלין ואומר על אחת מהן אם לקט היא זו הרי היא לעניים ואם אינה לקט הרי המעשרות שחייבת בהן שבולת זו קבועין בשבולת שנייה וחוזר ומתנה כן על שבולת שנייה ונותן לו אחת מהן והאחרת תהיה מעשר ע"כ. כוונת הרב מה שאמרתי והאחרת תהיינה בה המעשרות ומוכרה לו לבד ממעשרות שבה: דר' יוסי היא. טעמא דרבנן אתא לפרושי דאמרי דיכול בעל הבית להחליף שבולת בשבולת ולתת לעני שבולת מתוקנת וטעמא דסברי כר' יוסי דפ"ב דבכורות דתנן התם רחל שלא ביכרה וילדה שני זכרים רבנן סברי אי אפשר לצמצם וודאי חד מינייהו חולין ושקיל כהן חד מינייהו ויאכל במומו והנשאר ביד ישראל נמי ירעה עד שיסתאב ויאכל במומו לישראל וקאמר ר' יוסי דהך דישראל דחליפין ביד כהן פטור מן המתנות דעשו שאינו זוכה כזוכה ואע"ג דלא מטא לידיה כמאן דמטא לידיה וזבניה לישראל במומיה דמי כלומר ואע"ג דלא זכה כהן בהאיך דלא מטא לידיה משולם הואיל ומעיקרא הוות שייכא ביה יד כהן דמטא לידיה הוי שויוה רבנן כמאן דמטא לידיה שם בכורה וזבין ליה לישראל במומיה ושקליה לאידך חילופיה לדמיו ובכור שמכרו כהן לישראל פטור מן המתנות דאיתקש לגבי ואיל כדאי' התם והכא נמי שויוה רבנן כמאן דמטא לידיה דעני ויכול בעל הבית להחליפה כדי לתקן

לו שבולת. ור"מ מחייב במתנות התם מפרש טעמא משום דכהן בא עליו משני צדדין אי בכור הא כוליה דידי הוי והאי דשקילנא הוי חולין ומהדרנא ליה ניהלך ושקילנא מתנות דיליה ואי לאו בכור הוא הב לי מתנות דיליה ניהלי: לדברי ר' יוסי צריך לזכותה לכהן כדמפרש ר' יוסי בר זבידא לקמיה דר' בא אדר' אליעזר קאי דר' אליעזר ס"ל מזכה לעני כל שדהו ור' יוסי פליג עליה דר' יוסי בעי התם חילופיו ביד כהן כדתנן התם הכי נמי הכא צריך שיזכה לעני כהן השבולת שנוטל התרומה ותרומת מעשר ממנה דבכל מתנותיה אית בהו זכייה לכהן בין השבולת שנותן לו במתנה בין אחרת דמכירה ובהכי הוי חליפיו ביד כהן ומצי למכור לו האחרת חוץ ממעשרות שלה ושל חברתה דאילו עני שאינו כהן לית ליה זכייה בכל מתנותיה ואפילו הוא לוי ולא מהני: אמר ר' יוסי. הוא ר' יוסי בר זבידא אמורא: וא"ר בא לדברי ר' יוסי וכו'. דר' יוסי פליג אדר' אליעזר דמתני' דלר' אליעזר כל עני דעלמא סגי וכ"ש דפליג אדרבנן דלא כר"ש לקיש דאמר דרבנן סברי כר' יוסי: כל גרמה אמרה. דהיא דר' יוסי וצריך לזכותה לעני כהן כדמפרש ואזיל לדעת כולי עלמא דס"ל לר' מנא דבהא פליגי דתנא קמא סבר מזכה את העני בשבולת דידי' לאו הכי מאי טעמא דרבנן אלא דרבנן נמי מודו דצריך לזכות לעני כהן ובהא פליגי ר' אליעזר ורבנן דרבנן סברי בשבולת אחת דמזכי ליה סגי ואותה לוקח ומתקנה באחרת ור' אליעזר סבר בעינן לזכויי ליה בכוליה גדיש כי היכי דליזכי נמי באותה שבולת המעורב תנא קמא סבר מימר נראה כמזכה מימינו לשמאלו כלומר וטעמא דרבנן דפליגי ולא אמרי מזכה לו בכל הגדיש משום דכיון דהגדיש לא נפק מרשותיה דבעל הבית מחזי האי זכות כי חוכא ואטלולא כמו שמעביר זכותו מימינו לשמאלו דלא נפיק לרשות אחר ומשום הכי אינו מזכה אלא שבולת אחת מן הגדיש וכדאוקימנא מתני' ור' אליעזר סבר דאינו נראה כמזכה מימינו לשמאלו הלכך מצי לזכויי ליה כוליה גדיש כי היכי דליזכי ע"י בההיא שבולת דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה וכיון דתרווייהו קפדי דליהוי זכות שלם ממילא שמעינן דבעינן שיזכה ואע"ג דלא אתא לידיה דעני: מתחלפא שיטתיה דר' אליעזר. דתנן לעיל בפרק הפאה ניתנת אליבא דר' אליעזר דבעל הבית מזכי ליה לעני הפאה והעני זכה במאי דמזכי ליה בעל הבית בהן: ומשני בשיטתן השיבן. כלומר לדבריהן דרבנן קאמר להו לדידי בעל הבית גופיה יכול לזכות לעני כדלעיל אלא לדידכו דאמריתו דעני גופיה בעינן דזכי כל זמן שלא זכה העני בשבולת היכי מצי יהיב רשות דמחליף בעל הבית ולדידכו צריך לזכות לעני בכל הגדיש וטעמא דרבנן כדלעיל דכל הגדיש לא מזכי דחוכא הוא: מתני' אין מגלגלין בטופח. פירש הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה האי טופח מין קטנית כההוא דתנן בריש כלאים הפורקדן והטופח ופירוש הרב ז"ל דקאמר ר' מאיר שיש להשמר מזה המין שלא יקצרוהו בכלל הזרע מפני שמזיק לעניים שמא יהא הלקט הנופל מן המין ההוא וחכמים מתירין מפני שאפשר שיהא הלקט מן הזרע הטוב ולא מזה המין ע"כ: ואינו נכון דמאי שייכא ברייתא דהמרביץ שדהו דמייתי' בגמרא לזה הענין ועוד דפריך בגמרא מרבנן דמתני' ארבנן דברייתא משמע דכולהו הדא ניניהו: ועוד אמו איכפל תנא לאשמועינן בזורע כלאים שלא יקצור מין עם מין אחר וכי מכל מין תבואה אינו מחויב להניח פאה ולקט ואם כל מין זרוע בגבולו מה יוסיף ומה יגרע שי גרמו בבעת קצירת החטים אם לאו לכך נראה פירוש הערוך עיקר שגורס הפ"ז בגרי מלשון משקה ס פח ומגלגלין דקאמר מלשון מגלגל עמו (עד י"ב חודש דפרק נערה והכי קאמר) א) [עד י"ב שנה בפ' נערה שנתפתתה דהיינו בדברים רכים ובלשון גמרא וכגון דבעל הבית זה אחר שקצר שדהו והניח פאתו רוצה מיד להרביצה כדי שתהא לחה ומע נכת כדי לחופרה לחזור לזרעה מה שירצה ואם העניים הולכין עליה כשהיא לחה נעשית טיט וגומות ומתקלקלת וקאמר ר"מ דאין] בעלי בתים רשאין לגלגל עם העניים לומר תבואו מחר דעכשיו היא לחה ומטונפת ומשום דכשהיא לחה ומטונפת העניים כשהולכין עליה נעשית טיט וגומות ומתקלקלת וקאמר ר"מ דאין מגלגלין לדחות העניים בזאת הטענה דהפסד ביטול מלאכתן עדיפא ובגמרא מפרש דשמין לבעה"ב הפסדו: וחכמים מתירין. לגלגל עמהן מפני שתקנתן אפשרית שנקל הוא שיבואו מחר ובגמרא מפרש דלרבנן שמין לעניים הפסד מלאכתן: בעל הבית עובר. שיש לו מאתים זוז שהיה עובר ממקום למקום וצריך לפרנסה ואין לו מעות שהוציאן בפרקמטיא יטול עם העניים כשבוזזין פאה ולקט: וכשיחזור לביתו ישלם. כשימכור הפרקמטיא שמביא מעות כשיחזור לביתו ישלם ובגמרא מפרש למי ישלם דממון שאין לו תובעין הוא: גמ' המרביץ שדהו. הרוצה להרביץ שדהו ודרכו לעשות כן אחר קצירה ובא העני אחר קצירה עליו וליטול פאתו: אם הזיקו מרובה על של עני. כגון שהיא בית השלחין ועכשיו היא עונת המים ואם ימתין למחר אין לו מים מותר להרביצה דחייו קודמין: ואם היזק עניים מרובה. על שלו כגון שיכול להמתין למחר להשקותה אסור להרביצה דשתמן דעניים בעליהן נקובין ומזיק להן: מניח על הגדר. כלומר השדה שרוצה להרביץ ירביץ ומניח הלקט והפאה על גבי הגדר כדי שיקחו העניים שלהן והוא ירביץ ולא יזיק להן ולא יזיקו לו: תמן הוא אומר כשם שהוא מדל בשלו. לקמן בפרק כל זית תנן המדל בגפנים כשם שהוא מדל בשלו כך הוא מדל בשל עניים דברי ר' יהודה פירוש מדל שלופי שכורת שריגים מהן עם אשכולות להקל מעל הגפן שתהא יותר עבה לא תוציא כלל ואותם האשכולות וקאמר ר' יהודה דיכול לכרות העוללות שהן של עניים נמי אע"ג דמפסדי עניים כדרך שכורת האשכולות הראויין לו ולא קאמר דיניח העוללות על גבי הגדר: הן גרמו לעצמן. שלא באו בשעה שהוא מדל וה"א יכרות העוללות ויניחם להם ואינו מחוייב יותר: אבל הכא כבר באו. ומה היה להם לעשות ולכך אין להפסידן ולקמן בפרק כל זית משנינן לה שינויא אחרינא: וכא אינון אמרין הכין. דהא מתני' סתמא קתני וחכמים מתירין ולא חשו להזקו של עני: ומשני תמן אי אפשר. ברייתא איירי בעניים מעיר אחרת ואין יכולין להמתין ואי אפשר להו: ברם הכא אפשר להו. אפשר תקנתם שיחזרו לערב או מחר: אין מגלגלין. אלא יכנסו ולא ירביץ ולא חייש להיזקא דבעל הבית והתם חיים מיהת להיזקא דבעל הבית דמדל בשלו ומשני דשמין לו הפסדו: אמרין מגלגלין ולא חיישי להיזקא דעניים. והכא הייטי ומשני דשמין וכו': למי הוא משלם. דהא ממון שאין לו תובעין הוא: ומשני לעניי אותה העיר. דלגבי דידהו ממון שיש לו תובעין חשיב:

בלא

א) כן הוא במלאכת שלמה.

העיר: עני היה באותה וכו'. דלא כן מה אנן אמרין. אמר ר' חייא בר א־א למדת הדין נצרכה: מתני' המחליף עם העניים שלו פטור ושל עניים חייב. שנים שקבלו שדה באריסות זה נותן לזה חלקו ומעשר עני וזה נותן לזה חלקו ומעשר עני. המקבל שדה לקצור אסור בלקט שכחה ובפאה ובמעשר עני. אמר ר' יהודה אימתי בזמן שקבלה הימנו למחצה ולשליש ולרביע אבל אם אמר לו שליש מה שאתה קוצר שלך מותר בלקט שכחה ופאה ואסור במעשר עני: גמ' תניא אב ובנו איש וקרובו שני אחין שני שותפין פודין זה לזה מעשר שני ונותנין זה לזה מעשר עני. אמר ר' יהודה תבא מארה למי שהוא נותן לאביו מעשר עני אמרו לו ומניין שאם היו שניהם עניים: אמר ר' יהודה וכו': ומה בינה לקדמיתא. אלא לכשתקצור שליש הרי הוא שלך. אמר רבי חייא בר בון א) הדא אמרה שהמוכר זכאי בפאה שהיא מתרת את העומרים: אמר ר' יוסי המן נתחייבה שדהו ברשותו. ברם הכא לא נתחייבה שדהו ברשותו: אמר ר' אבהו בר נגרי שנייא היא בלקט שכחה ופאה שהן בעזיבה: מתני' המוכר שדהו המוכר מותר והלוקח אסור. לא ישכור אדם את הפועל על מנת שילקט בנו אחריו: מי שאינו מניח את העניים ללקט. או שהוא מניח את אחד ולא את אחד או שהוא מסייע את אחד מהן הרי זה גוזל את העניים ועל זה נאמר אל תסג גבול עולים ב): גמ' מתני' בשמכר לו שדהו בקמה אבל אם מכר לו קמה ושייר לו שדה אצל זה אני קורא שדך ואצל זה אני קורא קצירך: הרי זה גוזל את העניים: תניא בעל הבית שעושה כן (כ"ז:) גוזל את העניים פועל שעשה כן הרי זה גוזל את העניים ובעל הבית: אל תסג גבול עולים: רב ירמיה ורב יוסף חד אמר אלו עולי מצרים וחרינא אמר אלו שירדו מניכסיהן לסמייא צווחין סגי נהורא. אמר ר' יצחק ועניים מרודים תביא בית אם עשית כן מעלה אני עליך כאילו הבאת בכורים לבית המקדש נאמר כאן תביא ונאמר להלן ראשית בכורי א־מתך תביא בית ה' אלהיך: מתני' העומר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל הבית שכחו בעל הבית ולא שכחוהו פועלים. עמדו העניים בפניו או שחיפוהו בקש הרי זה אינו שכחה. המעמר לכובעית ולכומסות לחררה ולעמרים אין לו שכחה. ממנו ולגורן יש לו שכחה. המעמר לגדיש יש לו שכחה. ממנו ולגורן אין לו שכחה. זה הכלל כל המעמר למקום שהוא גמר מלאכה יש לו שכחה ממנו ולגורן אין לו שכחה. למקום שאינו גמר מלאכה אין לו שכחה. ממנו ולגורן יש לו שכחה: גמ' העומר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל הבית אינו שכחה דכתיב קצירך ושכחת. שכחו בעל הבית ולא שכחוהו פועלים אינו שכחה דכתיב כי תקצור ושכחת. והוא שעומד בצד שדהו: תניא ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר' שמעון אפילו חמרין שהן עוברין בדרך וראו עומר אחד ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל הבית אינו שכחה עד שישכחוהו כל אדם: היה עומד בעיר ואמר יודע אני שהפועלים שוכחין עומר שבמקום פלוני ושכחוהו אינו ג) שכחה. היה עומד בשדה ואמר יודע אני שהפועלין שוכחין עומר שבמקום פלוני ד) הרי זו שכחה שנאמר בשדה ושכחת ולא בעיר ושכחת. ר' זעירא בשם שמואל אף לענין מציאה כן. במה אנן קיימין אם ביכול ליגע בהן מה לי בתוך העיר מה לי בתוך שדהו. ר' אבא בר כהנא ר' ייסא בשם ר' יוחנן והוא שיכול ליגע בהן ואפילו הכי בתוך שדהו: או שחפוהו בקש וכו': היה כלו מחופה בקש. נשמעינה מן הדא וכן הסומא ששכח יש לו שכחה. וסומא לאו כמי שכולו מחופה בקש הוא. ר' יונה אמר ובזוכר את הקשין. אתיא דר' יונה כר' זעירא. כמא דר' זעירא אמר ובזוכר את העליון כן ר' יונה אמר ובזוכר את הקשין: המעמר לכובעות וכו': לכובעות ר' יונה אמר מן לעיל כמא דתימר וכובע נחושת על ראשו: ולכומסות: ר' אבינא אמר מן לרע כמא דתימר הלא הוא כמוס עמדי: לחררה גלגל: לעומרים: אמר ר' יוחנן כתיב תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה מה קציר שאין אחריו קציר אף עומר שאין אחריו עומר: הדרן עלך גדיש

א) לעיל בפ"ב ה"ז הגירסא א"ר בון בר חייא עיין שם הרבה שנויים: ב) במקרא כתוב עולם וקרינן עולים. ג) בתוספתא (פ"ג) הגירסא הרי זה שכחה: ד) בתוספתא שם הגירסא ושכחוהו אינו שכחה:

## פירוש מהר"ש סיריליאו

דלא כן מה אנן אמרין. דמשמע טעמא דעני היה באותה שעה הא לאו הכי משלם למאן משלם וקסבר דלרבנן אפילו לעניי אותה העיר השיב ממון שאין לו תובעין: ומשני למדת הדין נצרכא. לא מפני שחייבוהו ב"ד לשלם אלא משורת הדין ראוי הוא לשלם אף על פי שלא משום דעני היה באותה שעה והכי מוקי לה בריש פרק הזרוע מדת חסידות שנו כאן כדאיתא התם: מתני' שלו פטור. מה שלוקח בהן דהיינו מה שנותן לו העני שהוא לקט שכחה ופאה פטור מן המעשר כדתנן בריש מסכת חלה: ושל עניים חייב. מה שנותן לעניים מתבואתו הויין לעשר וקא משמע לן דלא תימא כיון דנותן להם חלופי פאתם דפטור מן המעשר: שנים שקבלו. והן עניים ונעשין כבעל הבית השתא ואמרינן בפ"ק דגיטין לא תלקט לעני להזהיר עני על שלו ודוקא על חלקו נעשה כבעל הבית ולא על חלק חברו לפיכך מותרין ליתן זה לזה: המקבל שדה לקצור. כדמפרש ר' יהודה למחצה ולשליש ולרביע ואסור במתנות עניים ונעשה בעל הקרקע וקרינן ביה להזהיר עני על שלו: אבל אמר לו שליש מה שאתה קוצר. בגמ' מפרש מ"ש רישא ומ"ש סיפא: ואסור במעשר עני. שאין חייב מעשר עני אלא אחר שקצר והרי זכה בחלקו שקצר: גמ' פודין זה לזה מעשר שני. בפ"ק דקידושין [דף ל"ב] מייתי לה ופירש"י ז"ל פודין זה לזה מ"ש אם יש לאביו מ"ש פודהו הבן משלו לצורך אביו בלא חומש דכתיב ואם גאל יגאל איש ממעשרו על מעשר שלו מוסיף חומש ולא על מ"ש של חברו והכא קא משמע לן דלא אמרינן הרי הוא כגופו שהרי הוא אוהבו ומזונותיו (מקבל) עליו ולא אחר ניהו לגביה (אם אביו עני) והרי הוא כמי שפודהו הוא לעצמו: ונותנין זה לזה מעשר עני. אם יש להן מעשר עני לחלק לעניים מאכילו לאביו אם אביו עני אע"פ שחוב עליו כגופו ומהכא דייק התם דמשל אב: הכי גרס בתוספתא דמעשר שני פ"ד אמרו לו מה אילו היו שניהן עניים והכי פירושא דאם הבן עני מה תהיה לנו מניין יתן לאב אם לא מעשר עני דהא אין לו לעצמו וכל שכן לאחרים והכי היכי דתודי לן אתה דנותן לאביו מעשר עני הכי נמי אפילו יש לו נותן לאב מעשר עני: מה בינה לקדמיתא. דהא ברישא נמי לא יהיב ליה אלא שליש קציר השולה: לכשתקצור שליש יהא שלך. לכשתקצור כולה השליש יהא שלך דלא זכי במחובר מידי דאין לו אלא בתלוש ומשום הכי חייב לקט שכחה ופאה על בעל השדה. וכתב רבינו שמשון ז"ל ואע"ג ששכחת עומר בתלוש בשעת עימור ושמעינן ליה לר' יהודה בפירקין דלעיל גבי גר דאע"פ שאין לו שכחה בקמה יש לו שכחת עומרים מכל מקום הכא שרי כיון דלא קרינן ביה קצירך הואיל ולא זכה אלא בתלוש וגר שאני דאכתי קרקע שלו הוי וקרינן ביה קצירך מידי דהוי אמכר קמה ושייר שדה דאסור בלקט שכחה ופאה כדלקמן ומ"מ לא מיחייב גר בלקט ופאה מאחר דעיקרו במחובר ע"כ: הדא אמרה. שהמוכר זכאי בפאה שהיא מתרת העומרים כדפרישית בפרק אלו מפסיקין כגון דמכר חלייה שהניח בקמה ושם הניח החיוב של כל השדה ובא הלוקח וקצר ממנה שבולת ונפל בה אונס דאמר התם דהזרה פאה לעומרים ומיבעיא לן התם אם יזכה המוכר בה שבידו העומרים הקצורים כשהוא עני דלא שייך ביה להזהיר עני על שלו דחיובא רמיא על הלוקח שקנה הקמה ופשטינן לה מהכא שהמוכר זכה דאין לו אלא הקצור ומשום הכי שרי ליקח פאה: ודחי תמן נתחייבה שדהו ברשותו. דקודם שמכר הקמה כבר נתחייבה שדהו ברשותו וכיון דרמיא עליה שעה אחת תו לא פקע איסורא דלהזהיר עני על שלו: הכא לא נתחייבה שדהו ברשותו. דהא שכיר בעלמא הוא: שהן בעזיבה. דחייה אחריתי היא דתעזוב כתיב מן דידך יש לך לעזוב ואיהו כי שקיל להו מאי תעזוב איכא דבתר קצירה זכי: מתני' המוכר מותר. בגמרא מפרש כגון שמוכר הקמה והשדה: והלוקח אסור. דשדך וקצירך איכא גביה וקמ"ל דהמוכר שרי ולא תימא דלאפקועי מתנות עניים קא זבין לה ולגזור בה רבנן קא משמע לן דלא גזור: והרמב"ם ז"ל פירש דבלוקח נמי אשמועינן דאע"פ שלא נתן דמים ואפילו לוה הדמים ולקחה הרי זה אסור: על מנת שילקט בנו אחריו. הלקט הנושר והא דתניא בפ"ק דב"מ ילקט בנו אחריו התם בשהם אבל הכא במתנה שיפחות לו משכרו בשביל בנו שמלקט אחריו: או שהוא מסייע את אחד מהן. בת"כ נפקא לן מדכתיבי תרי זימני לא תלקט לעני חד לא תלקט לעני לא תסייע את העני וחד לא תלקט להזהיר עני על שלו: ה"ג ועל זה נאמר אל תסג גבול עולים ביו"ד ואע"ג דקרא לא כתיב הכי וכן גרים הרמב"ם ז"ל ורבינו שמשון ז"ל ובגמרא מפרש לה: גמ' אצל זה אני קורא קצירך. וכגון שנתן לו רשות בקרקע במחובר דאי לא מכר לו אלא בתלוש המוכר הוא דאסור ותו לא כדאמר לעיל: בעל הבית שעשה כן. שהתנה אם הפועל שילקט בנו אחריו מוכר חלקן של עניים וגוזלן: גוזל לבעל הבית ולעניים. דהפועל ממציא לבנו יותר מדין לקט וגוזל לבעל הבית ולעניים: אלו עולי מצרים. והוי כאילו כתיב גבול ישראל דבשביל מתנות עניים בברכה הווה ואם זה גוזל העניים גוזל מוכתן של ישראל הוא כדתנן [באבות פ"ה] בארבע פרקים הדבר מרובה וכו' ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה מפני גזל מתנות עניים ועולם דקרא מ"ש הרבים בשקל הודם עושם עולם שלהם מהם מגל הקב"ה מעלם מים ומארץ מארים: אלו שירדו מנכסיהן. כדמפרש לסמייא צווחין סגי נהורא ודרשו ג"כ עולם בלשון עלייה לשון יחיד ומ"ש הרבים ושב לעני היורד מנכסיו עולים בלשון כבד כמו שמכנים לסומא סגי נהור בלשון כבוד: מתני' ולא שכחו בעל הבית. בגמרא מוקי לה והוא שעומד וכו' ובפ"ק דב"מ מפרש דבשדה שאינה משתמרת הוא דבעינן דבעל הבית קאי בשדה דליזכי בה במציאותיה ובהכוא אמרינן דלא זכו בו עניים עד שישכחוהו פועלים ובעל הבית אבל אי הוי בעל הבית בעיר הוי שכחה אע"ג דלא שכחו בעל הבית דמדמי ליה למציאה ומציאה אע"ג דאמר זכתה לי שדי לא זכי אי אינו עומד שם ואפילו ברץ אחריהן ומגיען והכי משמע הכא בגמרא ומקרא יליף לה: עמדו העניים. בפניו של עומר ושכחוהו פועלים ובעל השדה מחמת אונס שהעניים גרמו: שחפוהו בקש. העניים ובגמ' מפרש לה: לכובעית ולכומסות. לחררה ולעומרים בגמרא מפרש להו: לגדיש יש לו שכחה. דהמעמר הכל רוצה לעשות מהן גדיש דהאי עימור אין אחריו עימור וכי הדר שיכח מהגדיש ולגורן שהוא במקום דישה אין לו שכחה דכבר נתקיימה שמצוה גדיש היינו שצוברין כל העומרין במקום אחד עד זמן הדישה: גורן. הוא המקום שדשין בו התבואה כדמוכח בפרק כל שעה וגם הכי שמעורב בתבן והמוץ עם התבואה קרוי גורן כדכתיב הנה הוא זורה את גורן השעורים וכו'. אבל ברישא דלא הוי עימור לגדיש כשחוזר ומעמר קצות השבלים שנותרין ממלאכתו להוליכן לגורן יש לו שכחה דהשתא הויא: זה הכלל. סימנא בעלמא הוא: גמ' דכתיב קצירך ושכחת. משמע דבעל הקציר ישכח דהיינו בעל הבית: דכתיב כי תקצור ושכחת. דמיותר קרא דלכתוב כי תקצור ושכחת למה לי למכתב כי תקצור קצירך בשדך ושכחת אלא הכי מידרש כי תקצור ושכחת קצירך דצריך שגם הקוצר שהוא הפועל דמתני' ישכחהו: אבל חד מחודיה דישכח לא זכי ביה העני: ה"ג בכל הספרים אפילו חמרין שהן עוברין בדרך וראו עומר אחד ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל הבית אינו שכחה עד שישכחוהו כל אדם ומשום דלא שכחו בעל הבית משום הכי בעינן כי היכי דתיחול עליה שמא דשכחה שישכחוהו כל אדם ואז הוי שכחה אפילו לא שכחו בעל הבית ובאינו עומד באותה שדה אלא בשדה אחר עסקינן ול"ג ושכחו בעל הבית אי בעומד בעל הבית בעיר הא אמר ר' שמעון בסיפא דלא הוי שכחה ואפילו שכחו בעל הבית וכ"ע אלא בעומד בשדה אחר אפילו לא שכחו בעל הבית חשיב ליה שכחה בסיפא. אי נמי דשפיר גרסינן ושכחו בעל הבית בעומד באותה שדה גופה עסקינן ואע"ג דשכחוהו פועלים ובעל הבית לא סגי עד שישכחוהו כל אדם: ובתוספתא לא גרסינן ולא שכחו בעל הבית: יודע אני שפועלים שכחו עומר שבמקום פלוני. כלומר זכור אני עומר שבמקום פלוני ששכחתי שם מדעת וסמכתי על הפועלים שיביאוהו ושמא פועלים שכחוהו: אינו שכחה. אפילו חזר ושכחו בעל הבית דס"ל לר"ש דדוקא עומד בשדה הוא דהוי שכחה אבל משבא בעל הבית לעיר אין שכחתו ושכחת פועלים כלום כדלקמן: היה עומד בשדה וכו'. הרי זו שכחה אפילו לא שכחו בעל הבית ובעיר גרסינן ושכחוהו לומר ששכחוהו כולן ובסיפא ל"ג ליה וכגון דלא קאי באותה שדה דליזכי ביה דאילו קאי באותה שדה שכחת פועלים ושכחת בעל הבית ושכחת כל אדם בעינן ותנא דמתני' דריש קרא הכי שכוח מעיקרו הוי שכחה ששכחו הוא תחלה לפועל אבל זכור ולבסוף שכוח כגון שהניחו שם מדעתו ולבסוף שכחו ע"י פועלין לא הוי שכחה אבל בעיר אפילו זכור ולבסוף שכוח כיון דליתיה גביה דליזכי ביה הוי שכחה והכי קאמר בשדה ושכחת בשדה בעינן דשכחתיה אתה ולא בעיר דבעיר אפילו לא שכחתו הוי שכחה והכי איתא בפ"ק דב"מ: אפילו לענין מציאה כן. אגיבא דרבנן דמתני' קאי דהא דתנן ראה אותן רצין אחר המציאה כדמוקי לה ברץ אחריהם ומגיען ואמר זכתה לי שדי בעינן שיהא עומד בצד שדהו: אם ביכול ליגע בהן. כגון שרץ אחריהן ומגיען הצבי מהלך והגוזלות מדדין ומגיען קודם שיצאו משדהו אפילו אינו עומד בשדה כמי דס"ל חצרו של אדם קונה לו בהכי: ר' ייסא בשם ר' יוחנן והוא שיכול ליגע בהן ואפילו בתוך שדהו. אפילו הכי בעינן שעומד בתוך שדהו בעינן רץ אחריהן ומגיען והכי איתא נמי בפרק שנים אוחזין: היה כולו מחופה בקש. בעיא היא במתני' תנן חפוהו עניים בקש אין לו שכחה דהן גרמו השכחה אבל העומר מחופה מאליו בין הקשים שנתכסה כולו מן העין ושכחו מהו ופשיט לה מהא דתנן לקמן בס"פ ב"ש דסומא יש לו שכחה ומה לי כיסוי בעין ומה לי כיסוי בעומר: ובזוכר את הקשין. שזוכר אותו מקום שהיה שם קש גבוה ויחפש לשם ומשום הכי תמן חפוהו וכו' אין לו שכחה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ה: בזוכר את העליון. לקמן בפרק ב"ש דתניא התם דלרבנן העליון אינו שכחה ומפרש ר' זעירא דבעינן זוכר את העליון קודם שיפגע בו דס"ל כשני מינין ומשום הכי אפילו תחתון לא הוי שכחה והכא נמי משום דזוכר הקש שהוא על גביו זכה בעומר שהוא תחתיו דהקש חשוב מין אחד: מן לעיל. לשים על ראשי הפועלים להגן עליהן מפני החמה שלא ישתרבו: מן לרע. לרגלי הפועלים שהארץ חמה מאד בעת הקציר וכוון רגליו או להגין מן הקוצים והאבנים דקות בשעה שקוצרים. ויש מפרשים מלעיל שקוצר שבלים להניחן על גבי התבואה דלהוי כיסוי משום עפר שינופת. מן לרע לשום בקרקע משום לחות הקרקע שלא תתקלקל התבואה וכל זה גמר מלאכה: גלגל. פירש רבינו שמשון מלשון גלגול עיסה והטעם דהוי דבר מועט ואינו נכון דאין זה טעם משנתנו אלא משום דאינו גמר מלאכה ועוד לישתוק בעל הגמרא מלפרש חררה ואחר שבאתי לארץ ישראל ת"ל הבנתי הענין הזה והוא שעושים משבולים כלי שמות עגול כמין חררה גדולה להוליך בו חררות לתנור גדול כמו גלגל וקורין לו שבאקי והשתא לא הוי גמר מלאכה ולעומרין שקצר שבלים לעשות מהן קשרים לעומרים של כל השדה: שאין אחריו עימור אחר כדרך כל עומרים דעלמא ילאו כל הני דמתני' שחוזר ומעמר פעם אחרת אחר שעשה מלאכתו: שאין אחריו קציר וכו' דהוקשו אהדדי שכחה וקציר: הדרן עלך פרק גדיש
סליק

# פרק ששי בית שמאי

ב"ש (כ"ח.) אומרים הבקר לעניים הבקר ובית הלל אומרים אינו הבקר עד שיבקיר אף לעשירים כשמטה: כל עומרי השדה של קב קב ואחד של ארבעה קבין ושכחו בית שמאי אומרים אינו שכחה וב"ה אומרים שכחה: גמ' ר' חייא בשם ר' יוחנן טעמייהו דב"ש לעני ולגר מה תלמוד לומר תעזוב אותם יש לך עזיבה אחרת שהיא כזו מה זו לעניים ולא לעשירים אף מה שנאמר במקום אחר לעניים ולא לעשירים. וריש לקיש אמר טעמייהו דב"ה תשמטנה מה תלמוד לומר ונטשתה יש לך נטישה אחרת שהיא כזו מה זו בין לעניים בין לעשירים אף מה שנאמר במקום אחר בין לעניים בין לעשירים. מה מקיימין ב"ה טעמון דב"ש. תעזוב אותם. מיעוט. אלו לעניים ולא לעשירים אבל מה שנאמר במקום אחר בין לעניים בין לעשירים: מה מקיימין ב"ש טעמון דב"ה. ונטשתה מיעוט. זו בין לעניים בין לעשירים אבל מה שנאמר במקום אחר לעניים אבל לא לעשירים: אמר ר' אבון לישן מתני' מסייע לריש לקיש דתנינן עד שיבקיר אף לעשירים כשמטה. הבקיר לבהמה אבל לא לאדם. לגוים אבל לא לישראל לעשירים אבל לא לעניים דברי הכל אין הבקרו הבקר: לאדם אבל לא לבהמה לישראל אבל לא לגוים לעניי אותה העיר אבל לא לעניי עיר אחרת פלוגתא דר' יוחנן וריש לקיש. על דעתיה דר' יוחנן הבקרו הבקר. על דעתיה דריש לקיש אין הבקרו הבקר. אמר ר' אילא בפירוש פליגין ר' יוחנן אמר הבקרו הבקר וריש לקיש אמר אין הבקרו הבקר. אמר ר' אבון בר חייא הדא אמרה הבקר לעניים וזכו עשירים להם פלוגתא דר' מאיר ור' יוסי על דעתיה דר"מ דו אמר כיון שאדם מבקיר דבר יצא דבר מרשותו הבקרו הבקר. על דעתיה דר' יוסי דו אמר אין הבקר יוצא מתחת ידי הבעלים אלא בזכייה אין הבקרו הבקר. (כ"ח:) עד כדון כשהבקירה לזמן מרובה. הבקירה לזמן מועט. נשמעינה מן הדא דתניא הבקיר את שדהו שנים ושלשה ימים חוזר בו. ואמר ר' זעירא לא אמרו אלא שלשה הא לאחר שלשה אינו חוזר בו: תני ר' שמעון דיינא קומי ר' זעירא אפילו לאחר שלשה חוזר בו. א"ל מכיון דאת אמר אפילו לאחר שלשה חוזר היא לאחר שלשה היא לאחר כמה ימים לישן מתניתא מסייעא לר' זעירא דתניא במה דברים אמורים כשהבקיר סתם אבל אם אמר שדי מובקרת יום אחד שבת אחת חדש אחד שנה אחת שבוע אחד [אם] עד שלא זכה בה בין הוא בין אחר יכול לחזור בו אבל משזכה בה בין הוא בין אחר אינו יכול לחזור בו. הדא אמרה הוא לזמן מרובה הוא לזמן מועט. הדא אמרה לא חשו להערמה. הדא אמרה שאדם מבקיר וחוזר וזוכה. הדא פשטה שאילתיה דר' זעירא דר' זעירא אמר הוא זמן מועט הוא זמן מרובה: כל עומרי השדה של קב קב וכו': במה אנן קיימין אי משום דבר מסויים דיו שנים. ואי משום שורה דיו ג' חד בי רב אמר הדא דר' יוחנן קומי ריש לקיש כל שהוא יכול לחלקו ולעשותו שורה כב"ש: אמר ר' יונה והוא שיעירא כל עומרי השדה של קב קב ואחד של ארבע קבין ושכחו הוא כל עומרי השדה של שני קבין ואחד של שמונה קבין: מתני' (כ"ט.) העומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש ולבקר ולכלים ושכחו ב"ש אומרים אינו שכחה וב"ה אומרים שכחה: ראשי השורות העומר שכנגדו מוכית העומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ושכחו מודים שאינו שכחה. ואלו

## פירוש מהר"ש סיריליאו

**פרק ו הבקר** גרסינן כני"ת והוי כמו הפקר וכן בלשון המקרא בקורת תהיה כדעת הר"ש ז"ל וריקים ופוחזים ת"י סריקין ובקרין: הבקר לעניים הבקר. משום דתנן בפרק הפאה ניתנת דהפקר פטור מן המעשר מפרש ליה תנא [דמתניתין] השתא גווניה כי היכי דלהוי פטור מן המעשר ותני לו הכא משום דתני לעיל דיש שכחה שיש בה זכות לבעל הבית וחייבת במעשרות ולא הוה השכחה אע"ג שהיא מדה שזוכין בה עניים תני אנבה נמי מדה שזוכין בה עניים דלא הוה ובב"ה וסברי ב"ש דכיון דהפקירו לעניים הגי ולעניים מיהא הוי הבקר כמתנות עניים דמכילתין וב"ה סברי דאפילו לעניים לא הוי הבקר וגזל הוי לדידהו ולהחמיר לעניים קא אתו ב"ש כדלקמן וחייב במעשר עד שיבקיר לכל והכי משמע בפרק אלו מציאות בטובלא דר' ישמעאל בר' יוסי דאפקריה ר' ישמעאל לכולי עלמא בר מההוא גברא ואקשינן עלה ומי הוי הבקר כה"ג והא תנן וב"ה אומרים עד שיבקר לעשירים כלומר וכיון דר' ישמעאל לא אבקיר בכלל לכ"ע נמצא גורם תקלה לבני אדם שמא ימצאהו ישראל אחר ויזכה בו ויהיה גזל בידו אלמא למי שהבקיר נמי לא הוי הבקר ובגמרא מפרש טעמייהו: של קב קב ואחד של ארבעה קבין. בגמרא מפרש פלוגתייהו: גמ' מה ת"ל תעזוב אותם. דלכתוב לעני ולגר הם ותו לא ומשמע שלהם הוא ותעזוב אותם ייתורא הוא. אי נמי הרי העזוב אותם כתיבי ומשמע להו ומה שתעזוב להם גרידי ברוטב כה"ג הוי: מה זו לעניים ולא לעשירים. פאה ולקט ופטורין מן המעשרות: מה שנאמר במקום אחר. הפקר נפקא לן דפטור מן המעשרות מקרא דכתיב ונתת ללוי ולגר וליתום ולאלמנה ודרשי יצא הבקר שידך וידו שוין בו כדאיתא בפ"ק דחלה ולב"ש חייב אתה במעשרות הכי דרשינן כשהעיקר שלך שברשותך לתת לעניים שתרצה יצאה הבקר נראה למתניתין דמובקר לכולהו עניים ואין לה שולטנות בו. וקסבר ר' יוחנן דב"ש ילפי מפאה וטעמא דב"ה דסברי אותם מועטים ללקט ופאה קאי ולא צריכי למילף משמטה כדלקמן: מה ת"ל ונטשתה מה זו בין לעניים בין לעשירים דשמטה הויא בין לעניים בין לעשירים דדרשינן ואכלו אביוני עמך ויתרם כדאיתא בפרק הפינס וכטורה מן המעשרות כדלקמן פרק כל זית דאמרינן שביעית אין בה מעשרות כל עיקר. וקסבר ריש לקיש דב"ש משמטה ילפי וטעמא דב"ה דסברי דקרא דהשמטה מיעוטא הוא ולא משום דילפי מפאה כדמפרש ואזיל: מה מקיימין ב"ה טעמון דב"ש. לר' יוחנן דסבר דב"ה לא ילפי משמטה פריך וכן כי פריך מה מקיימין ב"ש טעמון דב"ה לריש לקיש פריך דסבר דלא ילפי ב"ש מפאה ולקמן מפרש מאי בינייהו: אלא לעניים פאה ולקט. מה שנאמר במקום אחר הבקר: זו בין לעניים בין לעשירים. ונטשתה מפיק בה"י נטישה לה: לישן מתני' מסייע לריש לקיש. דקתני כשמטה משמע דב"ש משמטה הוא דילפי ור' יוחנן סבר דכשמטה דתנינן לסימנא בעלמא נקטיה שיהא לעניים ולעשירים: הבקיר לבהמה אבל לא לאדם, השתא מפרש מאי בינייהו: דברי הכל אין הבקרו הבקר. דלא דמי לא לפאה ולא לשמטה: לאדם עניים ועשירים אבל לא לבהמה ודמי לפאה ולא דמי לשמטה: לישראל אבל לא לגוים. ודמי לפאה דתניא בת"כ לעני יכול לעני מאחרים ת"ל וכו' ולא לשמטה דדרשינן ולשכירך וגו' אף הגוים: לעניי אותה העיר. לאו דוקא אלא כלומר לבני אותה העיר לכל יושבי אותה העיר ונקט לעניי דסתמא לפי שראה אותם עניים עשה כן וכן פירש רבינו שמשון ז"ל: על דעתיה דר' יוחנן. הבקרו הבקר אליבא דב"ה דהא הבקיר לעניים ולעשירים. ולריש לקיש אין הבקרו הבקר וחייב במעשרות דבשמטה שינו דוקא ושמטה הויא הבקר ואפילו לבהמה ואפילו לגוים כדכתיב ולבהמתך ולחיה וגו' ולשכירך ולתושבך ודרשינן אף הגוים אפילו לעניים ולעשירים דעיר אחרת כדכתיב אביוני עמך ויתרם כולם במשמע כדאיתא התם ואמרינן דכל חיות יהודה כיהודה וכל חיות דגליל כגליל וכ"ש אדם מה שאין כן גבי פאה דהיינו למודעים לב"ה דכתיב לֶעָנִי וְלַגֵּר: וכתב רבינו שמשון ז"ל דסוגיא דתלמודא דפרק אילו מציאות כריש לקיש אזלא וכיה נראה לומר דמשום דר' ישמעאל ברבי יוסי תנא הוא וקשיא לריש לקיש אתי לתרוצה אפילו כריש לקיש אבל מכל מקום דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ב דהלכות נדרים ליפסוק כריש לקיש: הדא אמרה הבקר לעניים וזכו להן עשירים. כלומר כיון דבגווני דאמרינן דפליגי ר' יוחנן וריש לקיש לא אמרינן דפליגי נמי בהא הבקר לזמן ולעניים דהיינו לאחרים חוץ ממנו וקרי להו עניים דמציאה הכל עניים אצלה כדאי' בפ"ק דב"מ ורצה לחזור בו וזכו עשירים להן דהיינו דהבעלים זכו לעצמן דהוה סלקא דעתך דלמאן דאמר דיליף מלקט ופאה לא הוי הפקר דלית להו זמן שמפקיעם מן העניים ומאן דיליף משמטה הוי הפקר דשמטה נמי כה"ג הויא דאית בה זמן היתירא וזמן איסורא ועוד דבעלים נמי אכלו כאחרים והאי לא אמרינן הכי אלא דשמעינן מינה דהיינו פי' דברייתא דפליגי בהא מילתא (ר"א) [ר"מ] ור' יוסי ולר"מ הבקרו הבקר וכו': הדא אמרה ומשום דפליגי ביה ר' יוסי ור"מ ומחלוקת ישנה היא. לא איצטריכו לאשמועינן פלוגתא בהכי פלוגתא דר"מ ור' יוסי בפ' אין בין המודר [ה"י] קתני פלוגתייהו דגרסינן התם הניח ר"מ אומר כיון שאדם הבקיר יצא מרשותו ר' יוסי אומר אין הבקר יוצא מתחת ידי הבעלים אלא בזכייה: הבקרו הבקר. אפילו כשקדם וזכה בו הבעל ופטור מן המעשר דמן ההפקר זכה והיינו הוא הייתו אתי: אין הבקרו הבקר. וחייב דקסבר ר' יוסי דהבקר כמתנה מה מתנה לא זכי בה מקבל עד דאתיא לרשותו אף הבקר לא נפיק מרשות נותן עד דאתי לרשות זוכה וכיון דלא זכי ביה אחר אלא הוא לא שמיה הבקר וחייב במעשרות: ובעי תלמודא עד כדון כשהבקירה לזמן מרובה וכו'. עד כאן לא שמענו שנחלקו אלא כשהבקיר לזמן מרובה וחזר וזכה בה פטור מן המעשרות לר"מ: הבקירה לזמן מועט. לא שמענו כגון שהבקירה ליום אחד ובא לחזור בו מי נימא דאף בזו סבר ר"מ דיש לה דין הבקר: הבקיר שדהו שנים ושלשה ימים חוזר בו. כשהבקיר בסתם איירי ולא שהבקיר לזמן מוגבל אלא לעולם כדאיתא לקמן בסיפא וקאמר דתוך שלשה ימים בין זכה בו הוא ואמר אין רצוני שיהא הבקר בין זכה בו אחר בתוך שלשה ימים נמי חוזר בו ולא הוי הבקר וחייב במעשרות והר"ן ז"ל הוסיף לומר דכי זכה בו אחר נמי לא קנה והשתא מפרש לכולה ברייתא והדר אסיק למילתיה: וא"ר זעירא כלומר אפשר דלא אמרו אלא תוך שלשה הא לאחר שלשה אינו חוזר בו. מכאן ליסנא משמע דלא גרס בברייתא בגמרא דילן בפרק אין בין המודר המפקיר את שדהו כל שלשה ימים יכול לחזור בו מכאן ואילך אינו יכול לחזור בו ואולי על פי המסקנא דהכא הוסיפו שם וקאמר ר' זעירא דלאחר שלשה אינו יכול לחזור בו ופטור מן המעשר ואפילו איהו גופיה דזכי ביה: אפילו לאחר שלשה חוזר בו. דטעמא הוא משום שלא יערימו בעלי השדות להבקיר כדי לפטור עצמם מן המעשרות משום הכי תקון רבנן דכי חזרו בהם הבעלים דלא להוי הבקר וחייב במעשרות: היא לאחר שלשה וכו'. ואין שיעור ולעולם יכול לחזור בו ולא הוי הפקר ומאי תניא בברייתא שלשה ימים חוזר בו: בד"א כשהבקיר סתם. סיפא דהיא דלעיל היא בד"א שלא הבקיר לזמן מוגבל ומשום הכי יכול לחזור בו תוך שלשה ימים אבל אמר ליום אחד וכו' עד שלא זכה בה לא הוא ולא אחר בתורת הבקר יכול לחזור בו ולומר איני רוצה שיהא הבקר וחייב במעשרות אבל משזכה בה בתורת הבקר בין הוא בין אחר תו לא מצי הדר ופטור מן המעשרות וטעמא משום דלא שכיחא דאין דרכן של בני אדם להבקיר לזמן ומשום הכי כי הדר וזכי בה בעל הבית פטור מן המעשרות ואפילו בו ביום והא הכא בסיפא כשהבקיר לזמן שמעינן דלא שנא זמן מועט ולא שנא זמן מרובה: הדא אמרה הוא לזמן מרובה הוא לזמן מועט. דאפילו הבקירה לזמן מועט אם זכה בה בעל השדה לשם הבקר הוי הבקר ופטור מן המעשרות ואינו חוזר עוד דכך ליום אחד כמו לשבוע אחת ואיפשיטא בעיין: לא חשו להערמה. דרמאין דמפקרי והדרי בהו לפטור עצמן מן המעשרות דכיון דהוא לזמן מילתא דלא שכיחא היא ולא גזרו בה רבנן: וחוזר וזוכה. ואכתי הוי הבקר לבעלים גופייהו ופטור מן המעשרות וב"מ היא שנייה: הדא פשטה שאילתיה דר' זעירא. דר' זעירא רפיא בידיה דילמא אי יכול לחזור בו דוקא עד ג' ימים או אפי' מכאן ואילך דאקשי ליה לרבי שמעון דיינא מכיון (דהרכמי) [דאפקרא] אפי' לאחר שלשה אם כן אפילו לזמן מרובה שמעינן מהך ברייתא דהבקיר קאמר ליה. דסיפא קתני אבל אמר שדי מובקרת יום אחת וכו' ושמעינן מרישא דקתני שלשה ימים חוזר בו ולא פירש יותר שמעינן דדוקא עד תוך שלשה ימים קאמר והכי איתא התם: אי משום דבר מסוים דיו שנים. דהא כלהו עומרין מקב לחוד הן וחד דאית ביה שני קבין מסויים הוי ומאי טעמא דב"ש דבעו ארבעה ודבר מסויים בדעתו של אדם תנן לקמן בפרק כל זית דלא הוי שכחה כגון זית נטופה בשעתו: ואם משום שורה. דראין אם התחלק העומר לקב קב איכא שורת עומרין דיו בשלשה דבעומר בין שלשה קבין איכא שורת שלשה עומרין של קב קב: ומשני כל שהוא יכול לעשותו שורה. כב"ש כלומר ב"ש אזלי לטעמייהו דתנן לקמן שלשה עומרין לעניים וארבעה לבעל הבית ואם כן כי נימא רואין היינו בארבע לצרכן וב"ה לית להו רואין: כל עומרי השדה של שני קבין ואחד של שמונה קבין. לדב"ש אמרינן רואין ופשיטא דאף בזו ב"ה פליגי דהא לב"ה לית להו רואין ואפילו אית ביה שמונה קבין ועוד הוי שכחה כל זמן דלית ביה סאתים דהיינו י"ב קבים וסברי דלא אמרינן רואין להודיעך כחן דב"ש תני תנא ארבעה שלא כדעת הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ה ואם היו של שני קבין ואחד יתר על שמונה קבין אינו שכחה: מתני' שהוא סמוך וכו'. ר' יהושע היא וכשלא נטלו להחזיק בו להוליכו לעיר או למקום שיש לו הגורן איירי אלא במקום שמצאו שם נפל בעת הקצירה אבל אם החזיק בו להוליכו בעיר ושכחו אצל הגפה וכו' וכשמצאו זכר שכך אירע לו העיון קתני סיפא דמודי שאינו שכחה: גפה. גדר של אבנים סדורות זו ע"ג זו בלא טיט: בקר (בשני סגלין כמו אבן) בית שעומדות בו הבקר החורשות בקר גרסינן והוא בית בקרות: ולכלים. לבית הכלים שצריכין לעבודת השדה ב"ש סברי דמקום מסויים הוי כל חד מהני ועתיד לזוכרו ולא הוי שכחה ודמי לצד הגת דתנן לקמן בפרק כל זית כל זית שיש לו שם כגון במקומו שהוא עומד בצד הגת או בצד הפרצה לא הוי שכחה ובגמרא מייתי לה: ראשי שורות העומר שכנגדו מוכית וכו'. זאת המשנה נתקשה בה הראב"ד ז"ל כמו שכתוב בהשגותיו ולא ראיתי לאחד מן המפרשים שהביאוה כהוגן והנני בא לבאר ולפרשה יפה גם"ד למען ירוץ קורא בה. ראיתי להרמב"ם ז"ל שסובר דטעמא דמתניתין דקתני העומר שכנגדו מוכיח הוא טעם אל הרישא דראשי שורות ומפרש לה בין במחובר בין בתלוש דהיינו בין כששכח קלת קמה מלקצור במחובר בין כששכח עומר תלוש כשהן מפנים אותן להוליכן לגדים ולשניהן בעינן הוכחה דשני עומרין אלו כדי שלא לעשותו שכחה וז"ל בפ"ה שנים שהתחילו לקצור באמצע שורה זה פנה לצפון וזה פנה לדרום ושכחו לפניהם ולאחריהן שלפניהן שכחה מפני שכל אחד מהן זה שלפניו הוא לאחוריו של חברו והעומר ששכחוהו לאחריהן במקום שהתחילו ממנו אינו שכחה מפני שהוא מעורב עם השורות שמן המזרח למערב והן מוכיחין עליו שאינו שכוח וכן השורות של עומרים שפינו אותן לגורן והתחילו שנים באמצע שורה ושכחו עומר באמצע בין אחוריהן אינו שכחה מפני שהוא באמצע שורה שמן מערב למזרח שעדיין לא התחילו בה והיא מוכחת עליו שאינו שכוח ע"כ: ויפה כתב הרב ז"ל לפרש דמתני' דראשי שורות בין בקמה בין בעומרין תלושין איירי דהכי איתא בהדיא בגמ' דראש שורה וסוף שורה שוין [בה] בין בקמה בין בעומרין תלושין. אבל נראה מלשונו ז"ל דס"ל דהעומר שכנגדו מוכיח דקתני הוא טעם לראשי שורות דלא הוי שכחה וכן דעת הרא"ש ז"ל. ואינו כן דלראש שורה ולסוף שורה מה צריך עומרים אחרים להוכיחו עמהם תיפוק לו דראש שורה לא הוי שכחה דרחמנא אמר כי תקצור ושכחת ממקום שקצרת ושכחת להלן הוי שכחה ולא במקום שלא קצרת וסוף שורה נמי נפקא לן מדכתיב לא תשוב דמשמע דכבר עברי משם

ואלו הן ראשי שורות שנים שהתחילו באמצע השורה זה פנה לצפון וזה פנה לדרום ושכחו לפניהם ולאחריהם שלפניהם שכחה ושל אחריהם אינו שכחה. היחיד שהתחיל מראש השורה ושכח לפניו ולאחריו שלפניו אינו שכחה ושלאחריו שכחה שהוא בבל תשוב. זה הכלל כל שהוא בבל תשוב שכחה וכל שאינו בבל תשוב אינו שכחה: גמ' וקשיא על דב"ש בגפה ובגדיש דבר שהוא מסויים ואינון אמרין אינו שכחה. וקשיא על דב"ה בבקר ובכלים הוא דבר שאינו מסויים ואינון אמרין הוא שכחה. תמן תנינן במקומו שהוא עומד בצד הגת או בצד הפרצה. מתניתא דב"ש דב"ש אמרי הכא אינו שכחה. אמר ר' יוסי דברי הכל היא תמן דבר מחובר בצד דבר מחובר ברם הכא דבר תלוש בצד דבר מחובר מודים שאינו שכחה: תניא א"ר אילעאי שאלתי את ר' יהושע באילו עומרין חלוקין ב"ש וב"ה אמר לי בתורה הזאת עומר הסמוך לגדיש ולגפה ולבקר ולכלים ושכחו שב"ש אומרים אינו שכחה וב"ה אומרים שכחה. וכשבאתי אצל ר' אליעזר אמר לי לא נחלקו ב"ש וב"ה על העומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש לבקר ולכלים ושכחו שהוא שכחה על מה נחלקו על העומר שנטלו ונתנו בצד הגפה ובצד הגדיש ובצד הבקר ובצד הכלים ושכחו שב"ש אומרים אינו שכחה מפני שזכה בו וב"ה אומרים שכחה. וכשבאתי והרציתי הדברים לפני ר' אלעזר בן עזריה אמר לי הברית הן הן הדברים שנאמרה לו למשה בחורב: תמן תנינן האשה שנפלו לה נכסים עד שלא תתארס מודים ב"ש וב"ה שמוכרת ונותנת וקיים. נפלו לה משנתארסה. ב"ש אומרים תמכור וב"ה אומרים לא תמכור: ר' פנחס בעא קומי ר' יוסי ולמה לא תנינתה מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה א"ל לא אתינן מתני אלא דבר שהוא חומר משני צדדין וקל משני צדדין ברם הכא חומר הוא מצד אחד וקל מצד אחר. והתנינן ב"ש אומרים הבקר לעניים הבקר והרי הוא קל לעניים וחומר לבעל הבית ותניתה. [אמר לו] קל הוא לעניים ואינו חומר לבעל הבית שמדעתו הבקירו. אמר ליה והתנינן עומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש וכו' ושכחו הרי הוא קל לבעל הבית וחומר [הוא] לעניים ותניתה. א"ל קל הוא לבעל הבית ואינו חומר לעניים שעדיין לא זכו בו. ואמור אוף הכא קל הווא לאשה ואינו חומר לבעל שעדיין לא זכה בהן. א"ל מכיון שקדשה לזכות ולזכותה

## פירוש מהר"ש סיריליאו

נשם ולהלן והכחת כדמפרש ר' יונה בגמרא וכמ"שכתבו הרב ז"ל בהלכותיו וז"ל יחיד שקלר ושכח לפניו ולאחריו שלאחריו שכחה ושלפניו אינו שכחה שכאמר לא תשוב לקחתו אינו שכחה עד שיעבור ממנו ויניחנו לאחוריו ע"כ: ועוד אני חוכך בטעם שכתב הרב ז"ל מפני שכל אחד מהם זה שלפניו וכו' דמאן לימא לן דניזיל בתר זה של אחריו ניזיל בתר זה שלפניו וכיון דספיקא הוי המוציא מחבירו עליו הראיה. ועוד דמתני' גופה יהיב טעמא דליכא בל תשוב למה לריך טעם אחר דעומר שכנגדו מוכיח. ועוד כיון דטעמא דעומר שכנגדו מוכיח קאי אראשי שורות שכנגדן לשון רבים מיבעי ליה. ועוד יש לשאול אמאי תנא ראשי שורות לשון רבים ולא תני ראש שורה כדאמרינן בגמ'. ועוד היכן שנוי במשנתינו הכא [דינא] דסוף שורה דמיבעי לן בגמרא סוף שורה מנא לן. ועוד ברייתא דאתיא לפרושי מפני שהוא נידון מזרח ומערב מאי קאמר וכי פליגא אדר' יונה. ועוד מסוגייא דלקמן דהיה עוקר את המחריש וכו' משמע דטעמא דאי לא אגידא כולה קלירה כאחת אלא באלפי נפשיה היא שני ואפילו עבר משם ולהלן בדרך שורת קלירתו ואפילו אין שם אלא אחד או שנים וקלר השני ולא הראשון כגי והיינו טעמא דאי ליכא עקירת מחרישה א"כ ההפסקה כגון דאמת המים קטנה דנפסקת אין הפסקה ותימא דאגידה לקלירה דלעיל ולא חשיבה הפסקה וא"כ קלירה של הלן לא חשיב ראש שורה והוי שכחה. ואי איכא עקירת מחרישה אמרינן ראש שורה הוא ולא הוי שכחה ואע"ג דעבר משם ולהלן דרך שורת קלירתו וכדפרישית וכ"ש אם לא עבר דרך שם לקלור דפשיטא דלא הוי שכחה ולא בעי מזרח ומערב לפון ודרום דלא הוזכר שם כלל. ועוד ראוי לדקדק במשנתינו כיון דמתני' ר' יהושע קתני לה דס"ל דבעומר שלא זכה בו והוא סמוך לגפה נחלקו. ובעומר שנטלו להוליכו לעיר מודו אמאי אפסיק ביני ביני בדין ראשי שורות. ועוד היכי בשנים קתני לפניהן שכחה וביחיד תנן שלפניו אינו שכחה. וכ"ל לפרש דמתני' מילי מילי קתני ושלשה דינין הן דדמיין להדדי כינהו. ומשום הכי תני להו בהדי הדדי וכולה מתני' אריישא סמיך דקתני עומר שהוא סמוך לגפה ולגדים וכו' והכי קאמר ראשי שורות שסמוכין לגפה וכו' או עומר שכנגדו מוכיח שהיה סמוך לגפה וכו' או עומר שנטלו להוליכו וכו' שסמוך לגפה מודים וכו' ודמיא להא דתנן האומר על קן לפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך מודים מודים אותו שפירושה או או קתני ומודים אכולה קאי וה"פ ראשי שורות בקמה אע"ג דסמוכין לגד מקום שהוא שכחה לב"ה אפילו הכי מודים ב"ה לב"ש דלא הפסיד זכותו והכא לא בעינן הוכחה ואפילו יהא נפה מלד ימין או מלד שמאל אינו מפסיד זכותו ובמתני' מפרש והויא) [דהאי] ראש שורה דמודים בה אפילו דאמצע וכ"ש ראש שורה וסוף שורה גרידא. ולהכי תני ראשי שורות דתלתא גווני ראשי שורות איכא וכן בעומרין תלים ן איכא נמי תלתא גווני ראש שורה וסוף שורה גרידא. וראש שורה דשנים המוליכין לגורן ושכחו באמצע ואפילו בלא הוכחה. ובעומר התלוש השכוח דיחיד המעמר ומוליך לגורן ושכח באמצע דגלי דעתיה שהשורות הולכין מצפון לדרום שקלר או עימר קודם ואח"כ שכח בדרך שורת קלירתו או בדרך שורת עימור וכיון דאיכו אפסדים נידים בעינן דמן שמיא מרחמי עליה והיינו אם יש כנגדו מוכיח דהשוא דוקא מודו כשיש עימרין כנגד עומר השכוח בלדו לגד מזרח או לגד מערב בשורה כגון שיש שתי שורות אלו דיכולין להוכיח ששורה הוא ג"כ מודים דנדונו למזרח ומערב אע"ג דתוך שורת לפון ודרום [הוא] ומגד מזרח או מערב סמוך לגפה וכן בעומר שנטלו להוליכו לעיר אע"פ שהניחו אצל הגפה מודים דלא הוי שכחה (דאפילו גבי יחיד מהני מרחק דאי) דכיון שנטלו זכה בו ותו לא הוי שכחה. והשתא מפרש ראשי שורות שהודו דגבי שנים יפה כחן דלא מיבעיא ראשי שורות דפשיטא להו לעלמא דהיינו ראש שורה וסוף שורה גרידא [דאפי' גבי יחיד מהני מכח קר"אי] אלא אפי' דאמצע נמי והיינו דקתני שנים שהתחילו לקציר או לעמר מאמצע שורה ושכחו שלפניהן שכחה מה שהיה לפניהן אסבר דהוי שכחה וכגון שעברו משם ולהלן ולאו בלפניהן דסוף שורה קאמר אלא משום דבעי למהוי של אחריהן אינו שכחה שלא היה לפניהן מעולם דהיינו מה שהניחו שניהן באמצע דזה שהולך לדרום היירו לראש שורה לחבירו וזה של לפון היירו לראש שורה לחבירו לא הוי שכחה להכי תני לפניהן שכחה ובאמצע שורה הוא דתני דומיא דלאחריהן. אבל גבי יחיד שקלר מראש מלי למיתני לאחריו שכחה דודאי לפניו היה מעיקרא דהא ראש שורה גופה התחיל לקלור ובל תשוב איכא. ושלפניו היכא דלא שייך ביה לומר שהניחו אחריו כגון שהוא סוף שורה דאין משם ולהלן כלום אינו שכחה ולהכי תני זה הכלל לפרש דבריו: ודינא דראש שורה גרידא וסוף שורה גרידא וכן ראש שורה דאמצע דגבי שנים דמתני' אפילו הויא שורה יחידית מתוקמא דטעמא משום בל תשוב ודינא דעומר שכנגדו מוכיח לא מפרש במתני' נוונים ובברייתא מפרש ליה כדתניא העומר שכנגדו מוכיח כילד היו לו עשר שורות של עשר עשר עומרים ועימר אחד מהן מן הלפון לדרום ושכח עומר אחד פירוש שורה אחת לאחריו איט שכחה מפני שהוא נידון מזרח ומערב והך ברייתא מתניא ביחיד שהתחיל לקלור מלפון לדרום והורה בדעתו שכך היא השורה ושכח באמצע שורה ועבר משם ולהלן ואשמועינן דאיכא גווני דלא הוי שכחה כגון דאיכא עומרים אצל השכוח שלא נטלן עדיין וכיון דיש כנגדו מוכיח להוכיחו דלהוי שורה אע"ג דהוי בסדר אחר והוא ממזרח למערב אפילו הכי מנילין אותו ולא הוי שכחה ונדונו מזרח ומערב לשורה:

**נמצא** עכשיו לענין ראש שורה (ראש שורה) גרידא אחד יחיד ואחד שנים ניצולות בין בקמה בין בעומרים תלושים דליכא קציר ולא (ניצולת) [עמור] קודם לו ולאו שכחה הוי וסוף שורה כמי אחד יחיד ואחד שנים ניצולת דלא עברו משם ולהלן לקצור ואפילו שבולת אחת חשובה קמה וניצולת ואפילו סמוכה לגפה לא הוי שכחה דליכא בל תשוב אבל אמצע שורה דליתשיב ראש שורה היכא דליכא שייף לסופפה זה לא שנינו אלא בשנים אבל לא ביחיד וגבי שנים דשניהן הניחוהו לאחריהם הוא דחשיב ראש שורה אבל לא ביחיד דגבי יחיד כיון דגלי דעתיה הוא גופיה שקלר קודם ואחר לא מהני אמצע אלא אם כן יש שייף לסופפה ולהוכיחו לשורה למזרח ומערב והיינו ברייתא וכיון דגבי יחיד אי איכא הוכחה מציל כ"ש לגבי שנים דהא יפה כח שנים מכח יחיד כנ"ל: ואחר ימים מצאתי דברי ר"י מסיפונטי ז"ל דמפרש מתני' מילי מילי קתני אלא שלא האריך והרויח השמועה כמוני וזה לשונו ראשי השורות פירוש אם שכחן אינו שכחה וראשי השורות מפרש לקמן שנים שהתחילו מאמצע שורה זה פנה לרוח לפון וזה פנה לרוח דרום ושכחו לפניהם ולאחריהן שלפניהם שכחה ושלאחריהן אינו שכחה פירוש דיש לומר כל אחד ואחד סמך על חברו ואמר חברי יקלור משם כמצא שלא (קלר) [קלרוהו] לא זה ולא זה ולא הוי שכחה מנין לראשי שורות אמר ר' יונה דכתיב כי תקלור ושכחת מה שאתה קולר אתה שוכח כלומר ממקום שהתחלת לקלור ושכחת הוי שכחה יצאו ראשי שורות שלא התחלת בהן כלל [ומשום] הכי לא הוי שכחה: העומר שכנגדו מוכיח פירוש אם שכחו לא הוי שכחה. תניא כילד היו לו עשר שורות של עשר עשר עומרים והתחיל לעמר שורה אחת מן הלפון לדרום ושכח עומר אחד לגד סוף השורות אותו העומר אינו שכחה מפני שיש לו מוכיח ולעשותו שורה כשתחשב ממזרח למערב אכתי לא נגע כלל [בזה העומר] כמצא העומר הזה סוף שורת לפון ודרום וראש שורת מזרח ומערב והעומר שהחזיק בו להוליכו אל העיר והניחו ושכחו אינו שכחה [פי'] מפני שזכה בו מעת שהחזיק בו להוליכו אל העיר וכבר אוקימנא לה כר' יהושע אליבא דר' אלעאי ברם כר' אליעזר כשהחזיק בו ושכחו הוא מחלוקת ב"ש וב"ה עכ"ל ז"ל א) ב): גמ' ה"ג וקשיא על דב"ש בגפה ובגדיש דבר שהוא מסויים ואינון אמרין אינו שכחה. וקשיא על דב"ה בבקר ובכלים דבר שאינו מסויים ואינון אמרין שכחה וכך הוא הגירסא בכל הספרים וה"פ דאקשינן לב"ש דבשלמא בית בקר ובית כלים חשיב להו דבר מסויים דהא דבר המתקיים הוא ולעולם לריך אל השדה ודמו לגת או לפרלה דלקמן אלא גפה וגדיש דבר שאין מתקיים הוא דאינו אלא לפי שעה והיכי חשיבי ליה ב"ש דבר מסויים ואמרי דלא הוי שכחה ולב"ה קשיא איפכא ורבינו שמשון ז"ל נדמה לו דטעות סופר הוא וכ"ל שפירשתיו כהוגן וטעמא דב"ה כדלקמיה דלא חשיב מסויים אלא מחובר בלד מחובר: תמן תנינן. לקמן בפרק כל זית: שהוא עומד לצד הגת. אילו זית שעבר ממנו ולא לקטו והוא עומד בלד הגת: נימא ההיא מתני' כב"ש. דב"ש אמרי אינו שכחה לגד דבר מסויים: דבר מחובר בצד דבר מחובר. כגון האילן שאין דעתו לתלשו גבי דבר מחובר כלומר דבר קבוע שמתקיים כן כגון גת או פרלה דאיכא תרתי אבל שבלין אע"ג דמחוברין כיון דעומדין ליקלר או עומר לא חשיבי ועוד דתלוש הוא: לצד דבר מחובר. אפילו לגד דבר מחובר שמתקיים כגון בית בקר ודכלים דליכא אלא חדא לא: א"ר אילעאי. דתלמידו של ר' אליעזר היה כדתנן בפרק עושין פסין והוא אביו של ר' יהודה סתם דכולה תלמודא: באילו עומרין. ביו"ד גרסינן ליה פירושו באי אלו: עומר הסמוך לגדיש. אבל לא בנטלו לזכות ביה והניחו בלד הגדיש ושכחו: על העומר שנטלו. שהחזיק בו להוליכו לעיר והכי איתא בתוספתא: הברית. היא התורה דכתיב בה ויגד לכם את בריתו אשר לוה אתכם. יש מי שפירש דהכי קאמר ברית שמה שאמר ר' יהושע הן הדברים שנאמרו וכו': תמן תנינן. בכתובות ראש פ' [ח'] הוא: עד שלא תתארם ונתארסה. שמוכרת ונותנת בעודה ארוסה דבזכותה גרידא נפלו: ב"ש אומרים תמכור. כל זמן שלא נשאת דכיון דלא נשאת עדיין לא זכה בה לירשה וליטמא לה ולהפר נדריה: לא תמכור. דהא בזכותו נפלו: ולמה לא תניתה מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה. במסכת עדיות שכל קולי ב"ש וחומרי ב"ה שנו לשם דבכל מקום ב"ש לחומרא וב"ה לקולא הוץ מאותן מקומות השנוין שם וכדי שלא להוסיף עליהן ושלא לגרוע מהן סדרן שם כסדר שנשנו ביום שישבו של ר' אלעזר בן עזריה כדאיתא בפרק תפלת השחר: חומר משני צדדין. אין לפרש שאין קולא נמשכת מן החומרא אבל הכא קולא נמשכת מן החומרא וחומרא מהקולא דהא גבי פרוטה נמשכה קולא מחומרא דאי קדשה ראשון בפרוטה ושני בדינר ב"ש מחמרי לראשון דהא בא עליה הורגין אותו וב"ה מקלי לראשון ואפילו הכי שנוייה שם אלא הענין הוא שיהיה חומר לאיש ולאשה כגון שהאשה אסורה לינשא לב"ה כיון שקבלה פרוטה וגם הבעל אחר י"ב חדש חייב במזונותיה ואילו ב"ש מקלי לשניהן והכא שאני דלב"ש דסברי מוכרת קולא לאשה ונמצא ללוקח הוי וחומרא לבעל דמפסיד ולב"ה דאמרי לא תמכור חומרא לאשה והפסד ללוקח וקולא לבעל דזוכה ומכירתו קיימת: הבקר לעניים הבקר. הרי הוא קל לעניים דזכו בו וחומרא לבעל הבית דמפסיד ואפילו הכי שנוייה שם ואינו חומרא לבעל הבית שמדעתו הבקירו ולא חשיב ליה הפסד: מכיון שקדשה לזכותו ולזכותה נפלה. ואפילו הכי מקלי ב"ש ואמרי דמוכרת ומפסדי לבעל וב"ה מקלי לבעל ומחמרי לאשה דכבר זכה בה דהא אגידא ביה והקשו התוס' שם דהא קתני התם המדיר את אשתו ב"ש אומרים שתי שבתות וב"ה אומרים לא יקיים אלא שבת אחת יתר מכאן יוליא ויתן כתובה והא שתי שבתות קל לאיש וחומרא לאשה שהיא עגונה שאינה נוטלת כתובה עד שבת שניה ואפילו הכי קתני לה בעדיות: ותירלו דלעולם ב"ה מחמרי דממהר לגרשה בסדרת שבת אחת ואע"פ שרלונה עכשיו לאחר מכאן שמא

א) בעל מלאכת שלמה אחרי שהעתיק את דברי רבינו כתב עד כאן מה שמצאתי מפירוש הר"ש סירילי"ו ז"ל אבל במהדורא אחרת מפירושיו ז"ל מצאתי שכתב וז"ל ראשי שורות עומר שכנגדו מוכיח אמודים דסיפא קאי וס"ק ראשי שורות דעומר שכנגדו מוכיח מודים ב"ש וב"ה בזה שאינו שכחה דאע"פ שהיו סמוכים הראשים לגפה ולגדיש העומר שכנגדו הוא מוכיח להצילו כדמפרש והזיל במתניתין העומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ושכחו בצד הגפה או בצד הגדיש מודים שאינו שכחה שכבר זכה בו על מה נחלקו על שלא החזיק בו אלא ששכחו שם מטעה ראשונה או שנטלו ממקום למקום שלא להוליכו לעיר וסתמא כר' יהושע דהלכתא כוותיה לגבי דר' אליעזר ע"כ פי' מלאכת שלמה שנדפס במשניות שלנו ובפי' ר"י סימפונטי הנדפס בש"ס בבלי שלנו ישנם ליורים לזה גם איזה שנויים בלשון עיי"ש. ב) גם זה מביא בעל מלאכת שלמה בשם מהרש"ם וז"ל. **שנים שהתחילו** פי' ז"ל הר"ש סירילי"ו ז"ל שנים שהתחילו מאמצע השורה שהיה השדה שורות של עמרים חלוקים כגון עשר שורות של עשר עשר עמרים ובאו שני פועלים והתחילו לעמר מאמצע שורה או שהתחילו לקצור כסדר שורות הזריעה דמתניתין בין בתלוש בין במחובר איירי כדמוכח בירושלמי: **שלפניהם שכחה.** אם דלגו במה שהיה לפניהם דהיינו עומר שכנגדו ושכחו באמצע הוי שכחה שכבר הוכיחו שהשורה ההיא מצפון לדרום היא שזה פנה לצפון וחבירו לדרום ואין בהם ראש שורה ושל אחריהם אינו שכחה אבל אם הניחו בין שני נביהם עומר אחד או שנים כגון שלא התחילו זה בצד זה אלא שהרחיקו זה מזה זה עומר וזה עומר אותם בני עומרים אינם שכחה שמא הניחו אותם לראשי שורות המזרח למערב מאחר שהתחילו מהאמצע יש מקצת מוכיח שבאמצע יש תחילה. אבל יחיד שהתחיל מראש השורה והניח אחריו עומר ודלג עליו ושכחו הוי שכחה שאין כאן מוכיח שיהא באמצע ראש אורה ולפניו לא הוי שכחה כשלא דלג אלא שהניח אותם בסוף השורה והתחיל באחרת שמאחר שלא עשה ממנה להלן כלום אינו בבל תשוב ונמנות אותם שתים או אחם שהניח לסוף השורה ממזרח למערב: **זה הכלל.** סימנא קא יהיב למילתיה מאי שנא יחיד משנים וכדפרישית עכ"ל מהרש"ם ז"ל לפי הכ"י שהיה לבעל מלאכת שלמה וכל המלות שלא נמצא בכ"י של סירילי"ו שהיה בידו אותם הקפנו בחצאי עגולים והמלות שנוספו בכ"י שהיה על זה שבידנו הקפנום בחצאי רבוע:

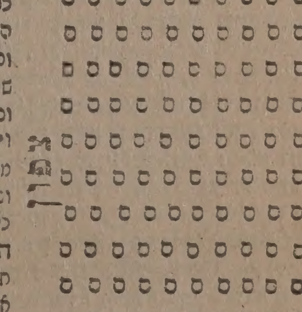
ולזכותה נפלו. תניא אמר ר' יהודה אמרו לפני ר"ג הואיל והארוסה אשתו והנשואה אשתו מה זו מכרה בטל אף זו מכרה בטל: אמר להם בחדשים אנו בושין אלא שאתם מגלגלין עלינו את הישנים. אלו הן החדשים משניסת ואלו הן הישנים עד שלא ניסת וניסת: ראשי השורות: (כ"ט:) מניין לראשי שורות אמר ר' יונה כתיב כי תקצור קצירך בשדך ושכחת מה שאתה קוצר א"ה שוכח עד כדון ראשי שורות קמה. סוף שורות עומרים. אמר ר' יונה לא תשוב לקחתו ממקומך שבאת לא תשוב לקחתו עד כדון ראשי שורות קמה וסוף שורות עומרים. סוף שורות קמה וראשי שורות עומרים. אמר ר' יונה נילף ראשי שורות עומרים מראשי שורות קמה וסוף שורות קמה מסוף שורות עומרים: העומר שכנגדו מוכיח: תניא העומר שכנגדו מוכיח כיצד היה לו עשר שורות של עשרה עשרה עומרים עימר אחת מהן מן הצפון לדרום ושכח אחד מהן לאחוריו אינו שכחה מפני שהוא נידון מזרח ומערב: עימר מזרח ומערב ושכחו מהו שיעשה שכחה. נשמיענה מן הדא דתני חדא עימר את הראשון ואת השני ואת השלישי ושכח את הרביעי אית תנאי תאני אם נטל את החמישי הרי הוא שכחה. ואית תנאי תני אם שהה ליטול את החמישי הרי הוא שכחה. ואמר ר' בון בר חייא ולא פליגי מאן דאמר אם נטל את החמישי בשיש שם ששי. ומאן דאמר אם שהה ליטול את החמישי בשאין שם ששי: ועד שלא נטל את החמישי לא כבר נראה הרביעי לידון א) בשורה ואת אמר שכחה. והכא נמי שכחה: היה עומר אחד גדול ועימר צד החיצון לצד הפנימי. נדון בשורה. עימר צד הפנימי לצד החיצון מהו שידון בשורה. עימר צד העליון לצד התחתון נדון בשורה. עימר צד (ל'.) התחתון לצד העליון מהו שידון בשורה: ב) רב כד נחית להמן אמר אנא הוא בן עזאי דהכא אתא חד סב ושאיל ליה שני הרוגין זה ע"ג זה סבר רב שהן עורפין. א"ל אין עורפין. א"ל למה. א"ל התחתון משום טמון והעליון משום צף: כד סליק להכא אתא לגבי רבי א"ל יאות אמר לך כי ימצא ולא כי ימצאו. תניא ר' יהודה ברבי אומר היה שם אמת המים על פני כל השדה אם עוקר את המחרישה מצד זה ונותנה בצד זה נדון בשורה. ואם לאו אינו נדון בשורה. קצר חצי שורה ובא למחר נדון בשורה. ישב לאכול. ישב ליישן. קרא לו חברו. חשכה לו: תניא עומר שנטלו להוליכו לעיר ונתנו על גבי חברו ושכח את שניהן התחתון שכחה והעליון אינו שכחה. ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר' שמעון שניהן אינן שכחה תחתון מפני שהוא מכוסה והעליון מפני שזכה בו: ר' זעירא אמר ובזוכר את העליון. אתיא דר' זעירא כר' יונה. כמא דרבי יונה אמר בזוכר את הקשין כך ר' זעירא אמר בזוכר את העליון: תני שדה שעומריה מעורבבין ושכח אחד מהן אינו שכחה עד שיטול את כל סביבותיו:

**מתני'** שני עומרין שכחה ושלש אינן שכחה. שני צבורי זיתים וחרובין שכחה ושלשה אינן שכחה. שני הוצני פשתן שכחה ושלשה אינן שכחה. שני גרגרים פרט ושלשה אינן פרט. שני שבלין לקט ושלשה אינן לקט. [אלו] כדברי ב"ה ועל כולן ב"ש אומרים שלשה לעניים וארבעה לבעל הבית: **גמ'** ר' בון בר חייא בשם ר' יוחנן והוא שעשויין כמין גם ג): שני צבורי זיתים וכו': לא אמרו אלא ציבורין הא זיתים לא. מה בין ציבורין ומה בין זיתים. ציבורין גמר מלאכה זיתים אינן גמר מלאכה. אמר ר' הושעיא רומס זיתים הייתי עם ר' חייא הגדול ואמר לי כל זית שאתה יכול לפשוט את ידך וליטלו אינו שכחה. אמר ר' יוחנן מכיון שעבר עליו ושכחו הרי הוא שכחה: שני גרגרים פרט: ר' אליעזר בשם ר' חייא רבא חצי

א) בירושלמי שלנו בכל המאמר הנוסחא כשורה: ב) בעל אהבת ציון כתב שהמאמר הזה מקומו לקמן קודם ר' זעירא אמר ובזוכר את העליון ועיין בבלי סוטה דף מ"ה ע"א וירושלמי סוטה פ"ט ה"ג: ג) מהר"א פולדא כתב שראה בכתב יד של הגאון מהר"מ ז"ל שכתב שהמאמר הזה אין כאן מקומו וקאי על המשנה דראשי שורות לעיל:

## פירוש מהר"ש סיריליאו

שמא תחזור בה דעב למיתב מן דו וכו': מה זו מכרה בטל. מה נשואה נפלו לה משנישאת מכרה בטל כדקתני התם נפלו לה משניסת הבעל מוציא מיד הלקוחות אף זו שנפל לה כשהיא ארוסה אם מכרה אחר שניסת יצא מכרה בטל: על החדשים כשנפלו לה משניסת. אנו בושין על מה שאמרנו מכרה בטל כדתנן התם שאין אנו יודעין טעם מה ראו חכמים לומר אם מכרה ונתנה הבעל מוציא מיד הלקוחות אלא שאתם אומרים שמוסיף עלינן הישנים דהיינו כשנפלו עד שלא ניסת וניסת: מנין לראשי שורות. ראשי שורות גרידי קא בעי: מה שאתה קוצר אתה שוכח. ממקום שהתחלת לקצור משם ולהלן יש בו דין שכחה למעוטי תחלת שורה והתחיל אחריה: עד כדון ראשי שורות קמה. שהניחום במחובר דהכי משמע מה שאתה קוצר אתה שוכח ולא במקום שאינך קוצר וכששנים התחילו מאמצע שורה והניחו לאחריהם ואח"כ התחילו לראש שורה הניחו ואע"ג דקצור למעלה ולמטה ראש שורה הוי ולבעל הבית: סוף שורות עומרים. כלומר מנא לן דקתני סיפא גבי יחיד לפניו אינו שכחה ובין בתלוש בין במחובר מיתוקמא וכדפרישית ועוד דבבל תשוב קאמר ועיקר בל תשוב בתלוש כתיב וכדלקמיה: ממקומך שבאת. כלומר ועברת משם ולהלן ועודך עסוק במלאכתך לא תשוב לקחתו ובתלוש משמע מדלא כתיב לא תשוב עליו ומדכתיב לקחתו משמע דאין מחוסר אלא לקיחה יצא מחובר שמחוסר קצירה ולקיחה: עד כדון ראשי שורות קמה וסוף שורות עומרין. עד השתא לא שמעינן אלא ראשי שורות קמה מקרא דקצירך ושכחת וסוף שורות עומרין מלא תשוב לקחתו: סוף שורות קמה. דהיינו לפניו ליחיד דמתני' וראשי שורות עומרין מנין: ומסיק דגמרי מהדדי. כיון דלא תקיש להדדי שכחת קמה ושכחת עומרים הילכך בין במחובר בין בתלוש יש ראש שורה ואמצע שורה וסוף שורה: עשר שורות של עשר עשר עומרין הלושין. ביחיד מיירי דגלי דעתיה דהשורות הולכות מצפון לדרום דעימר שורה מצפון לדרום והשורות מסודרין כך




וכל שורה הילוכה אפשר שהיא ראשי שורות או מן מזרח למערב או מן צפון לדרום וכשהלך מצפון לדרום כנגד פניו כבר גלה דעתו שהשורות מצפון לדרום הן ואין אחד מאמצעיים באותה שורה נדונת למזרח ומערב אפילו הכי אם שכח אחריו באותה שורה אינה שכחה שיש לעומר הזה מוכיח לדונו דלא הוי שכחה ונדון אותו למזרח ומערב: עימור מזרח ומערב ושכחו. גם בפעם הזו לאותו עומר שהניח כשהלך מצפון לדרום גם כשהלך עכשיו מן מזרח למערב חזר ושכחו וגמלא נטול כל סביביו מהו שתחול בו שכחה כיון דכבר פקעא מיניה: אם נטל את החמישי הרי זו שכחה הרביעי. וכדמפרש ר' בון בר חייא: מ"ד אם נטל וכו'. בשיש שם ששי דכשנטל את השלישי נטל את החמישי מיד שלא שהה בין נטילת שלישי לחמישי דבהכי לא חל שם שורה על השלשה שנשארו הוי רביעי שכחה אבל אם שהה ליטול החמישי כבר חל על השלשה שם שורה ולא הוי שכחה: ומ"ד אם שהה ליטול החמישי. בשאין שם ששי כלומר אפילו אם שהה הוי רביעי שכחה כיון דאין שם ששי דכשעימר השלישי לא נשתיירו כי אם שנים דאע"ג דשהה קודם שעימר החמישי לא אהנייא ליה שהייה ולא מידי דליכא שורה דאין שורה פחותה מג' כדאיתא בפ"ח דיומא והא הכא דכי איכא ששי כל זמן שלא נטל החמישי איכא ג' ונראה הרביעי רגע אחד ראוי לידון כשורה ואת אמר דכשלא שהה וחזר ונטלו לחמישי הוי שכחה אלמא אע"ג דניצול סדר הוי שכחה והכי נמי אע"ג דניצול שעה אחת הדר הוי שכחה: היה עומר אחד גדול. בשהה מיירי כשנטל את הגדול דהיינו החמישי שנטל היה בו כדי שנים ברביעי ששכח וכשעימר צד החיצון של החמישי שלא היה שם ששי עימר אותו לצד הפנימי דהיינו לצד הרביעי ששכח א"כ גלי דעתיה שמצרפו אל הרביעי ויש בו בחמישי כדי שנים והרי יש כאן שורה ושכחת הרביעי אינה שכחה אבל עימר צד הפנימי לצד החיצון דהשתא אינו מצרפו בהדי רביעי מהו שידון בשורה כיון שיש בו כדי שנים ולא איפשיטא: עימר צד העליון לצד התחתון. כשהיו שני עומרין זה על גב זה מבעי למ"ד לקמן דתחתון אין בו שכחה משום טמון וכיון דעימר העליון צד העליון שלו לצד התחתון שלו שהיה רפוי הקשר והדקו אגיד עליון בהדי תחתון וכיון דתחתון אין לו שכחה משום טמון גם לעליון אין לו שכחה אבל כי עימר צד התחתון לצד העליון הא בעליה מלאגדו ולחברו עם התחתון ויש לו שכחה ומשום הכי מייתי עובדא דרב דמפרש ביה דתחתון אית ביה משום טמון: ואי קשיא לך הא ב"ה לית להו רואין בריש פירקין והיכי אמרינן דכיון שיש בו כדי שנים שידון בשורה. תשובתך הני מילי בעומר שכוח אבל בעומר זכור להציל אחרים אפשר דמודו דאית לן רואין אותו כאילו הוא חלוק: כד נחית לתמן לבבל: אנא הוא בן עזאי דהכא. ראה עצמו שהיה בו צילות דעת ואמר הריני מוכן להשיב לכל מי שישאלני כמו בן עזאי בעירו: שני הרוגים זה ע"ג זה. והאחד מסוך להלן מחברו מעט ואם תמדוד מזה יקרב לעיר אחת ואם תמדוד מחברו יקרב לעיר אחרת. ומפרש בפרק עגלה ערופה מי אמרינן מין במינו הוי טמון ומין במינו לא הוי צף ומעליון מודל או דלמא מין במינו הוי צף ומין במינו לא הוי טמון ומתחתון מודל או מין במינו הוי טמון ומין במינו הוי צף: התחתון משום טמון. והתם נפקא לן דטמון לא מייתי לכ"ע מדכתיב באדמה פרט לטמון וס"ל דמין במינו הוי טמון ואע"ג דס"ל לקמן לרבנן גבי שכחה דמרבינן טמון בגמרא מבני לה לקמן והתם נמי מבני להו: והעליון משום צף. דבעינן בשדה נופל ממש והרי הוא כצף על המים והתם ילפינן לה מקרא דצף לא מייתו וס"ל דמין במינו הוי צף: יאות אמר לך. כי ימצא חלל כתיב ולא כי ימצאו ולאו משום צף וטמון: אמת המים וכו'. ושכח עומר אחד או שנים בסוף שדה זו של מעלה או אחד או שנים בשדה האחר: אם עוקר וכו'. דכיון דאין נחרשין כאחת לא מצטרפי ולא הוי שכחה: נדון בשורה. כלומר דחשיב ראש שורה או סוף שורה ואפילו לא שהה דשדה באנפי נפשה היא ולא מצטרפי: ואם נחרש באחת מצטרפי. ואינו נדון בשורה ונראה דמצטרפי כי נחרשין כאחת ואפילו שמושך מים לעולם בקיץ ובחורף: קצר חצי שורה. ובא למחר והניח עומר אחד או שני עומרים אחריו ודלגן הוו כשנים שהתחילו מאמצע שורה והניחו לאחריהן דלא הוי שכחה כדתנן במתני' וכך שהייה רבתי פסיק דחשובה שהייה כדאמר לעיל דאם יש שם ששי אם שהה אינו שכחה כי תבעי לן אם ישב לאכול או ישב לישן או קרא לו חברו או חשכה לו והדליק נר וחזר וקצר ותנן לקמן דאפילו הקוצר בלילה יש לו שכחה וכשחזר הניח שני עומרין אחריו ודילגן בכלהו מבעי ולא איפשיטא: ונתנו על גבי חברו. על גב עומר אחר: התחתון שכחה. רבנן לטעמייהו דמרבו טמון גבי שכחה לקמן: והעליון אינו שכחה. השתא משמע או משום דזכה בו מעיקרא דלא הוי שכות מעיקרו כדתנן במתני' דבזכה בו להוליכו לעיר אע"פ שהניחו בצד הגדים לא הוי שכחה וכר' יהושע או משום צף ולקמיה מפרש לה: התחתון משום מכוסה. דס"ל לר"ש כר' יהודה דממעט טמון גבי שכחה לקמן: והעליון מפני שזכה בו. בפרק עגלה ערופה תני משום שהוא צף והיכא מאן דמפרש לה הכי מפני שהוא כצף בידו כלומר דזכה בו ומקשינן אי הכי מ"ש על גב חברו דנקט: ומשני משום התחתון. לאשמעינן דמין במינו חשיב טמון והיינו גירסא דהכא: בזוכר את העליון. מפירוש הרמב"ם ז"ל נראה דר' זעירא קשה ליה במילתיה דתנא קמא דליתני התחתון שכחה ותו לא אמאי תני והעליון וכו' ומשום הכי ר' זעירא מפרש למילתיה דת"ק הכי אם זוכר את העליון קודם שיפגע בו אפילו שכחו לבסוף אף התחתון אין כאן שכחה וריישא היינו דאם אינו זוכר את העליון התחתון שכחה משום דמרבינן טמון: וברייתא הכי קתני אם שכח את שניהם התחתון דוקא שכחה דמרבי טמון והעליון אינו שכחה היינו דאם זוכר את העליון אין שום אחד מהם שכחה דלא גרע מחיפוהו עניים בקש וזוכר הקש וז"ל בפ"ה נטל עומר להוליכו לעיר והניחו על גב חברו אם זכר העליון קודם שיפגע בו אין התחתון שכחה ואם לאו התחתון שכחה והשיג עליו הראב"ד ז"ל ואמר א"א הסוגיא שאמרה בזוכר לעליון לא נאמרה אלא לר"ש דאמר התחתון אינו שכחה משום דהוי מכוסה וקא"ר זעירא חזקא בזוכר לעליון דכיון דזה זוכר וזה אינו זוכר הוי כמכוסה בבגדים או באבנים דאין עליו תורת שכחה והוי טמון אבל אם אינו זוכרו אע"פ שהוא עצמו אינו שכחה שכבר החזיק בו להוליכו לעיר וזכה בו אע"פ כן הוי התחתון שכחה מפני שהוא מין במינו דשניהם שכוחים ולא הוי טמון ע"כ. ותימה על פירושו דא"כ לר"ש לא חשיב טמון מין במינו אלא זוכר את העליון וברייתא קתני שניהן אינן שכחה התחתון וכו' דאפילו דשכח העליון התחתון חשיב טמון ועוד קשה מ"ש דכי זכרו חשיב אבן או בגד וכי זכה בו מעיקרא נמי אינו שכחה חשיב מין במינו סוף ס"פ לא הוי שכחה ומכל מקום דברי הרמב"ם ז"ל נוחין אלי דמדמי לה לשמעתיה דר' יונה וכי היכי דזוכר את הקש הלכה הכי נמי זוכר את העליון איבא דהלכתא: בזוכר את הקשין. בפרק נדים מפרש למתני' דחיפוהו בקש דאמרינן לא הוי שכחה דטעמא בזוכר את הקשין כדפרישנא התם: בזוכר את העליון. ומשום הכי אין התחתון שכחה שעומרים מעורבבין שאין לומר בהן כיון דהלך לצפון ולדרום גלה בדעתו שהשורה הולכת מצפון לדרום דאין להן סדר אלא עד שיטול כל סביבותיו דהשתא אין לנו לצרפו אל האחרים אז הוי שכחה: **מתני'** שני עומרים. בתוספתא קתני המובדלין זה מזה וכן פסק הרמב"ם ז"ל ובגמרא אפרשנה בס"ד: שלשה אינן שכחה. בגמרא יליף לה מקרא: שני ציבורי זיתים. בגמרא מפרש אמאי תני ציבורי: שני הוצני פשתן. כשעוקרין הפשתן מן הקרקע הוא כהוצני דקל ולכך קרי להו הוצני פשתן וכתב הרא"ש ז"ל וכ"ע דאיירי כשהזריעו דאז הן מאכל אדם כדאיתא בריש סוכה פירות אבל שאר פשתן לא שייך ביה שכחה דשכחה כתיבה גבי קציר וקציר אוכל הוא כדאיתא בריש מכילתין: שתי שבלין לקט. בתוספתא קתני המופלין כדרכן: **גמ'** שעשויין כמין גם. כזה ס ס או כזה ס ס ס ונראה בעיני דקאי אשלשה שאינן שכחה דהיינו מובדלין ס ס ס זה מזה דקתני בתוספתא ומשום שלשה קתני לה דאם הן מעורבין הוו להו כתרי וחד והוו להו שכחה: לא אמרו אלא צבורין. הא זיתים לא הוי שכחה ולא ס"ל האי תנא כתנא דפרק כל זית דתנן שני זיתים שכחה דאינו זית נופיה הוי שכחה. וטעמא כדמפרש ואזיל דאילני זיתים לא הוי גמר מלאכה דאכתי בעי עלייה והבאה והולכה למעטן וכיון דלא הוי גמר מלאכה לא הוי שכחה כדתנן בפרק נדים למקום שאינו גמר מלאכה לא הוי שכחה וקמה שאני רחמנא רבייה כדלקמן: כל זית שאתה יכול לפשוט את ידך וליטלו. בתוספתא קתני בפרק בתרא דמכילתין ושאר כל האילנות משיפנה וילך לו הוי שכחה וקאמר ר' הושעיא כשיכול האדם לפשוט ידו וליטלו אינו

קרוי

אשכול פרט. תני ר' חייא חצי אשכול או אשכול שלם פרט: והא תני שני גרגרים פרט. ר' אמי בשם ר' חייא א) בקיצר ומניח תחת הגפן: היו עשויין כמין סינפון. מנחם בשם ר' יונתן והוא שיהא חתיכן שוה: ועל כולן ב"ש אומרים: אמר ר' אבין טעמיהו דב"ש לגר ליתום ולאלמנה יהיה טעמיהו דב"ה לעני ולגר תעזוב אותם. אמר ר' מנא שניהם מקרא אחד דרשו לגר ליתום ולאלמנה יהיה ב"ש אומרים לעניים וב"ה אומרים לבעל הבית: מתני' (ל'.) העומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה. שני עומרים ובהם סאתים רבן גמליאל אומר לבעל הבית וחכמים אומרים לעניים. אמר רבן גמליאל וכי מרוב העומרים יופי כח של בעל הבית או הורע כח של בעל הבית. אמרו לו יופי כח של בעל הבית. אמר להן ומה אם בזמן שהוא עומר אחד ובו סאתים ושכחו אינו שכחה. שני עומרין ובהן סאתים אינו דין שלא יהו שכחה. אמרו לו אם אמרו בעומר אחד שהוא כגדיש תאמר בשני עומרים שהן כבריכות: קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה. אין בה סאתים אבל היא ראויה לעשות סאתים אפילו היא של טופח רואין אותה כאילו היא ענבה של שעורים: גמ' אמר ר' אלעזר כתיב כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה וגו' עומר שאתה יכול לפשוט ידך וליטלו יצא זה שאין אתה יכול לפשוט ידך וליטלו. אית תנאי תני ושכחת עומר ולא גדיש: היך עבידא שכח עומר אחד בצדו אין תעבדיניה עומר דברי הכל שכחה (ל':) ואין תעבדיניה גדיש מחלקת ב"ש וב"ה: שכח שני עומרים בצדו אין תעבדיניה עומר מחלקת ב"ש וב"ה ואין תעבדיניה גדיש אינו נדון בשורה: קמה שיש בו סאתים וכו': אמר ר' יונה כתיב כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה: ואפילו היא של טופח: אמר ר' יוסי ובלבד שבלין היו דקות רואין אותן כאילו הן ארוכות. שרופות רואין אותן כאילו הן מלאות: מתני' קמה מצלת את העומר ואת הקמה והעומר אינו מציל לא את העומר ולא את הקמה. אי זו היא קמה שהיא מצלת את העומר כל שאינה שכוחה ואפילו קלח אחד: גמ' אמר ר' אילא כתיב כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה עומר שסביבותיו קציר ולא עומר שסביבותיו קמה. ולמה עומר שסביבותיו עומרין. ולא עומר שסביבותיו קמה. עומר שסביבותיו עומרין מה שתחתיו שדה. עומר שסביבותיו קמה מה שתחתיו קשין: תניא קמת חברו מצלת את שלו. ושל גוי מצלת את של ישראל. ושל חטים מצלת את של שעורים דברי ר' מאיר וחכמים אומרים אינה מצלת אלא שלו ואינה מצלת אלא מינה: תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר כשם שקמה מצלת את העומר כך העומר מציל את הקמה ודין הוא ומה אם הקמה שייפה כח העני בה הרי היא מצלת. עומר שהורע כח העני בו אינו דין שיציל: אמר לו ר' מה לקמה שייפה כח העני בה והיא מצלת לעומר שכן הורע כח העני בו. יציל עומר שהורע כח העני בו לקמה שייפה כח העני בה. מדברי שניהם נלמוד מצילין עומר מעומר ואין מצילין קמה מקמה: מתני' סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה וכן באילן. והשום והבצלים אינן מצטרפין. ר' יוסי אומר אם באת רשות העני באמצע אין מצטרפין. ואם לאו הרי אלו מצטרפין. תבואה שניתנה לשחת או לאלומה וכן באגודי השום. ואגודות השום והבצלים אין להן שכחה: גמ' הא אם שכחה הוי שכחה תפתר בששכח את הקמה תחלה. הא אם היו שתיהן עקורות לבעל הבית מתני' כרבן גמליאל: (ל"א.) ותיצול עקורה משום שאינה עקורה הדא אמרה דבר שהוא ראוי להציל ושכחו הרי הוא שכחה. א"ר יונה תיפתר בקוצר שורה ומעמר שורה וכבר שכח את הקמה עד שלא שכח את העומרים: אם באת רשות העני באמצע. מה עד שבאת ממש או אפילו נראית לבא נשמעינה מן הדא דתניא כגון תבואה וכרם. וכרם לא על אתר הוא הדא אמרה אפילו נראית לבוא: תבואה שניתנה לשחת. אמר ר' יונה לא סוף דבר ניתנה אלא אפילו ניטלה על מנת ליתנה:

א) בדפוס ירושלים כתב כי בכתב יד מהר"ם סוכילאו שבידו שגירסא יותן:

## פירוש מהר"ש סיריליאו

קרוי משיפנה ולך לו אע"פ שעבר ממנו כבר ור' יוחנן פליג עליה ואמר דכיון שעבר עבר ותו לית ביה זכותא גביה: בשקוצר ומניח תחת הגפן. כשמפנה האשכולות לפעמים קוצר עלין והאשכולות קטנים ומשליכן לארץ ומפקירן ולא חשיבי ליה: ואפילו אשכול שלם הוי לעניים. וכן פירש הרמב"ם ז"ל בפ"ד: אבל שלשה גרגרין. דתנן היינו הניפרטין מן האשכול שכורת לעצמו: היו עשויים כמין סינפון. נראה לפרש לשון חבור שהיו מחוברים שלשה גרגרים ואינו חושש אם שלשה נפלו כאחד או שנים בכאן ואחד בכאן: סינפון לשון סניף. והוא שיהא מיתוכין שוה דכתב עוקציה אולי אם מתוכן בשוה כאחת נפלו והוו דבעל הבית ואם לאו תרי וחד הוו ודעניים הן: לגר ליתום ולאלמנה. דשלשה כתיבו וכלהו מתנות עניים מהתם ילפינן: לעני ולגר תעזוב אותם. והרי גברי הוו וכר"א דלר' אבין הא דלא דרשי ב"ה קרא דלגר ליתום ולאלמנה דמשמע להו דיתום בנה של אלמנה הוי ומשולשת אחת שלוקטת לה ולבנה הוי: ב"ש אומרים לעניים. כמשמעו: לבעל הבית. דיהיה כתיב בהוייתו יהא וחייב במעשרות הוא כדמעיקרא: מתני' העומר שיש בו סאתים. משקל סאתים ושיעור משקלו משמע במסכת תרומות בפרק כלל שהוא תשעים וששה ליטרין וכל ליטרא מאה זוז והזוז ששה מעין דהוא דרהם והאי ממלכות תורקייא: סאתים. בגמרא יליף לה מקראי: אמרו לו יופי כח. כדאמרי הן שנים שכחה שלשה אינן שכחה: שהוא כגדיש. ולא שייך שכחה בגדיש: שהן כבריכות. אלומות קטנים. תרגום ירושלמי מאלמים אלומים מכרכין כריכן א): קמה שיש בו סאתים וכו'. בגמרא יליף לה מקרא וטעמא דיש בה סאתים הא לאו הכי הויא שכחה כדאמרינן בפרק שלהי ניתנת דיש שכחה בקמה אע"פ שהיא מחוברת היא ראויה לעשות סאתים אינו היתה שנה כתקנה: אפילו היא של טופח. פי' רבינו שמשון ז"ל דבקמה של שעורים איירי שהן גסין וקאמר דאפילו נשתדפו עד שנעשו דקין כשל טופח רואין אותן כאילו הן של שעורים וכאלו לא לקי והיה בהן סאתים ולא הוי שכחה וכן פי' הרא"ש ז"ל: ענבה של שעורים. גרגרין של שעורים: גמ' עומר שאתה יכול לפשוט ידך וליטלו. מלקחתו קא דריש דמשמע כלו כאחת דבפעם אחת יכול אתה להגביהו וליקחנו יצא זה שכבד כל כך שאי אתה יכול לפשוט ידך וליטלו מפני כובדו והך דרשא איתא נמי דסיפרי והכי איתא התם לא תשוב לקחתו כולו כאחת וכמה יהיה בו ולא יהא שכחה ושיערו חכמים בטופח סאתים מכאן אמרו עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה: עומר ולא גדיש. והאי גדיש מיקרי ובמשנתנו נמי קרוי כן: היך עבידא. היכי דמי: כלומר מאי בינייהו: אין תעבדיניה עומר. דברי הכל שכחה דעומר בגד עומר כולי עלמא מודו דהוי שכחה: ואין תעבדיניה גדיש. מחלוקת ב"ש וב"ה כדתנן בריש פירקין העומר שהוא סמוך לגדיש ב"ש אומרים אינו שכחה וב"ה אומרים שכחה וכיון דשכח עומר קטן בהדי עומר גדול שיש בו סאתים דקרוי גדיש לב"ש לא הוי שכחה ולב"ה הוי שכחה: שכח שני עומרים בצדו. כלומר עוד איכא בינייהו דלמאן דאמר גדיש לב"ה ולב"ש אינו נידון בשורה אלא דלב"ה שני עומרים נגדו שכחה דהעומר הגדול שיש בו סאתים אינו משלים השורה לומר שלשה הן דאין קרויין שלשה עומרים ולב"ש לא הוי שכחה דגדיש הויין אבל מטעם שורה הוי שכחה ואי מיקרי עומר לא הוי שכחה לב"ה דהא שלשה הם ולבית שמאי הוי שכחה עד שיהיו ארבע כדתנן לעיל ופסק הרמב"ם בפ"ה כמ"ד דגדיש מיקרי וטעמא משום דליישנא דמתני' דייקא הכי דתנן אם אמרו בעומר אחד שהוא כגדיש ותמהני עליו דבפרק המוכר את הבית סבר רב הונא דאית ביה תורת עומר ומצטרף בהדי שנים ולא הוי שכחה דגרסינן התם אמר רב הונא עומר שיש בו סאתים יש תורת עומר עליו ותורת גדיש עליו תורת עומר עליו דבהדי עומרים שכחה שנים והוא אינן שכחה תורת גדיש עליו דתנן עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה וכיון דגמרא דילן נקט הכי ולא פליג עליה דרב הונא שום אמורא במעינן דהכי היא הלכתא: כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה. כלומר דמבשדה נפקא לן שיש שכחה בקמה וכיון דאיתקש בהאי קרא שכחת עומר ושכחת קמה להדדי כדאמרינן בפרק שלהי ניתנת עומר ושכחת בשדה ושכחת כי היכי דעומר שיש בו סאתים לא הוי שכחה כדילפינן מולקחתו הכי נמי קמה: ובלבד שבלים. דלא תימא אפילו הוא של טופח דקתני במתני' כששנה היא דהא ראוי לעשות סאתים מיהא בעינן אלא כשל שבלין של תבואה מיתנייא כגון חטין ושעורין וכו' והשתא אם נשתדפו רואין אותן כאילו הן שעורין שגרגריו גסין והיינו דקאמר היו דקות רואין אותן כאילו הן ארוכות בריאות ושלימות וטעמא דכיון דמחוברת היא ראויה היא להתברך וכמבורכת דמיא: מתני' קמה מצלת את העומר ואת הקמה. אע"ג דאיתקש שכחת מחובר לשכחת תלוש יש חילוק ביניהם כי היכי דאיכא חילוק גבי סאתים דגבי קמה אפילו אינה ראויה לסאתים חשיבה כסאתים מה שאין כן בתלוש הכי נמי גבי הצלת אחרים אם שכח עומר אצל קמה זכורה ואפילו קלח אחד שלא שכח מציל את העומר שבצדו והיינו בזמן שנקצרת עמו וכן אם שכח קמה אצל אותו העומר השכוח והעומר אצל הקלח שלא שכח וכל שכן קמה אצל קמה שלא שכח מצלת שניהן והוו לבעל הבית וחייבין במעשרות וטעמא מפרש בגמרא אבל עומר שאיני שכוח כיון דהוא תלוש אינו מציל לאחר שבצדו ולא אפילו קמה שכוחה בצדו ואפילו הוא גדול שיש בו סאתים ובתוספתא קתני אימתי אמרו קמה מצלת את העומר בשלא נטלה קמה מצלת את העומר שבצדה אלא הוא מציל את הקמה שכחה ושכחו הוי שכחה: נטלה מבינתים פירוש שלא נטל הקמה בין שכחת העומר לזכירתו דאם נטלה קודם שזכר העומר הרי זו אינה מצלת: גמ' ולא עומר שסביביתיה קמה. דקמה מצילתו: ולמה עומר שסביבותיו עומרים. דהיינו קציר נקרא. ולא עומר שסביבותיו קמה דהא כל שכן הוא כדפליג רשב"ג לקמן דאם קמה שיפה כחו של עני בה וכו' ומפרש דטעמא דעומר שסביבותיו קציר מה שתחתיו שדה שמפנין אותן אל מקום שפוי ומגדישין אותן שם ועומר שסביבותיו קמה מה שתחתיו קשין וקרא כתיב עומר בשדה. קשין קש קרוי מה שנשאר מהשבלין מחובר בארץ לשון מוקש כן הסכימו התוספות בפרק כירה והכי מוכח הכא: קמת חברו מצלת את שלו. כיון דטעמא משום דתחתיו קשין דלא מיקרי שדה מה לי שלו מה לי של חברו מה לי של חטים מה לי של שעורים ורבנן סברי דקרא בשדך מיירי ופסק הרמב"ם ז"ל בפ"ה כרבנן: אם הקמה שייפה כח העני בה. שיש לו בה לקט שכחה ופאה אפילו הכי מצלת לעומר: עומר שהורע כח העני בו. שאין לו בו פאה ולא לקט אלא שכחה בלבד וזה דבר שאינו מצוי אינו דין שיציל קמה: ה"ג אמר לו ר' בנו אם קמה שייפה כח העני בה מצלת לעומר שהורע כח העני בו יציל עומר שהורע כח העני בו לקמה שייפה כח העני בה וה"פ דדחי ליה ר' בנו של רשב"ג לאביו פירכא אסיף דינא וקא עביד הכנסת פירכא לטעמא דמצלת הקמה את העומר משום ייפוי כח דעומר הוא דהורע כח העני בו כדפרישית אע"ג דקמה גרועה היא אבל אין עומר מציל קמה מיד עני שהרי ייפה הכתוב כח העני אצל קמה ורשב"ג אזיל בתר מציל ור' אזיל בתר ניצול ומשום הכי קאמר תלמודא מדברי שניהם נלמוד דמצילין עומר מעומר דבין מציל בין ניצול יש בהן ייפוי כח לבעל הבית והורע כחו של עני בהן ופליגי אמתני' דתנן דאין העומר מציל עומר: ואין מצילין קמה מקמה. דבין מציל בין ניצול יפה כח העני בה וכל זה אינו כהלכה אלא כדתנן במתני' וטעמא כדאיתא לעיל דעומר בשדה בעינן ולא עומר בקשין: מתני' עקורה. תלושה ושכחה: ושאינה עקורה. אבל מחוברת ושכחה: אינן מצטרפות לסאתים. דלא להוי שכחה ובגמרא מפרש דמיירי בששכח את הקמה תחלה: וכן באילן. למעוטי דר' יוסי קאמר הכי דאילן שהיה פירות תלושין אצל מחוברין אין מצטרפין והוי שכחה: והשום והבצלים אינן מצטרפין. שאם קמה של שום וסאה קמה של בצלים אינן מצטרפין והוו שכחה דאע"ג דכלהו תבלין לקדירה וחשיבי מין אחד כדתנן במסכת ערלה אפילו הכי לא מצטרפי לסאתים והוו שכחה: אם באה רשות עני לאמצע. כגון שיש שם לקט ופרט שיש זכות לעני בו. באמצע בין שתי סאין בהאי הוא דמודינא לכו דאין מצטרפין אבל אי ליכא כרם ולקט מצטרפין ולא הוי שכחה וכל שכן דהאילן דלית ביה פרט ובשומין ובצלים דלית בהו לקט דמצטרפין אבל תניא בתוספתא כל שבאה רשות עני לאמצע כגון תבואה וכרם וכל שלא באת רשות עני לאמצע כגון פירות האילן הרי אלו מצטרפין ובגמרא מייתי לה ע"כ: לשחת. להאכיל לבהמתו ואפילו הביאה שלים אין בה שכחה דאינה באה לידי עימור ועומר כתיב: או לאלומה. לאסור בבצליה העומרים אין בה שכחה דכיון דאינה חשובה לאוכל כי אם לבימוס אין כאן גמר מלאכה כדתנן לעיל לעימרים: וכן באגודי השום. שדה של שומין ובצלים שהניחן כדי לאגוד בהן שומין ובצלים ושכח בהן נמי לא הוי שכחה וקא משמע לן משום דסלקא דעתך דתבלין לקדרה הוו ולא בעי גורן קמ"ל: וכן באגודת השום והבצלים. לפעמים זורעי השומין בשעת עקירתן עושין מהן אגודות גדולות להקל מעליהן הקיפוץ להוליכן למקום הגורן וליבשן ואח"כ חוזרין ומחלקין אותן לכריכות קטנות כדי שמשקל הידוע להן ומוליכין לשוק למכור או לבית להתקיים ואם שכח אגודה גדולה מהם שסופו לחזור להלקה ולאגוד ממנה כריכות קטנות אין להן שכחה כדאמרינן לעיל מה קציר שאין אחריו קציר אף עימור שאין אחריו עימור והכי משמע בתוספתא: גמ' הא אם שכחה לעקורה הוי שכחה. ואפילו אם לא שכח עדיין שאינה עקורה הא קמה מצילתה: ומשני בששכח את הקמה תחלה. ומתני' כרבן גמליאל דאמר לעיל דשני עומרין ובהן סאתים מצטרפין דבודאי הוא הדין נמי דפליגי רבנן בשתי קמות ובהן סאתים דאין מצטרפין והשתא דייקא מתני' טעמא דסאה עקורה בסאה שאינה עקורה הא בשיהן תלושין או שניהן מחוברין מצטרפין: ותיצול עקורה משום שאינה עקורה. בפרק גדיש פירשתי: מה עד שבאת ממש לשון בעיא היא. כלומר הא דקאמר ר' יוסי אם באת רשות העני לאמצע באה ממש קאמר שיש בין סאה לסאה לקט וכו' ואם אין שם לקט או פרט אע"ג דמין תבואה או כרם הוי באמצע לא הוי שכחה או דילמא במין הוא דקפיד ר' יוסי דראוי לבוא אע"ג דלא בא ופשיט לה מדתני בתוספתא היכי דמי רשות העני לאמצע כגון תבואה וכרם וכרם אין דרך פרט לבוא לאלתר ש"מ במין הוא דקפיד ש"מ ופי' הרא"ש ז"ל וכגון דתבואה באמצע שבין הסאין היא רחוקה ואינה יכולה להציל כדתנן לעיל שאינה מגעת לקמה: לא סוף דבר שנתנה. דהוי לשם בהמות שיאכלום קודם שיקצור את השדה אלא אפילו נוטלה עכשיו בשעת קצירה על מנת ליתנה לבהמתו נמי לא הוי שכחה: ושמעינן ממתניתין דאם יש סאתיים במחובר באילן במחובר אע"ג דהתחיל לתלוש ממנו פירות ואפילו הלש רובו אם במחובר יש סאתיים לא הוי שכחה וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ה בהדיא ואפילו דלא הוי נפופה ולא שופכני דאכתי לא נחתא מתני' להכי ועוד דומיא דתבואה קתני לה ועוד מפלוגתא דר' יוסי ורבנן שמעינן הכי ודו"ק ולקמן בפרק כל זית אכתוב מחלוקת מפרשים בזה:

מתני'

א) בתרגום יונתן וירושלמי שלנו הנוסחא מכרכין פירוכין ועיין מ"ש בערוך השלם ערך כרך א':

**מתני'** (ל"א.) כל הטמונין בארץ כגון הלוף והשום והבצלים ר' יהודה אומר אין להן שכחה וחכמים אומרים יש להן שכחה: **גמ'** תניא ושכחת עומר בשדה פרט לטמון דברי רבי יהודה וחכ"א בשדה לרבות את הטמון. תמן תנינן המדליק את הגדיש והיו בו כלים ר' יהודה אומר משלם כל מה שבתוכו. וחכמים אומרים אינו משלם אלא גדיש חטים או גדיש שעורים. מיחלפא שיטתיה דר' יהודה תמן הוא אומר השדה לרבות את הטמון וכא הוא אומר שדה פרט לטמון. תמן כתיב ונאכל א) הגדיש או הקמה ממשמע שנא' הקמה אין אני יודעין שהגדיש בכלל ומה ת"ל גדיש לרבות את הטמון והכא כתיב בשדה בגלוי פרט לטמון. מיחלפא שיטתהון דרבנן תמן אינון אמרין השדה פרט לטמון וכא אינון אמרין בשדה לרבות את הטמון. תמן כתיב או הקמה או השדה מה שדה בגלוי אף כל דבר שהוא בגלוי ברם הכא כתיב קצירך בגלוי פרט לטמון בשדה בגלוי פרט לטמון הוי מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות [את הטמון]: ב) בבלי בפ' עגלה ערופה [דף מ"ה ע"א]: תנן התם נמצא טמון בגל או תלוי באילן לא היו עורפין לימא מתני' ר' יהודה [היא] ולא רבנן דתנן כל הטמונין בארץ כגון הלוף והשום וכו' ר' יהודה אומר אין להן שכחה וחכמים אומרים יש להן שכחה. ותניא ושכחת עומר בשדה פרט לטמון דברי ר' יהודה וחכמים אומרים בשדה לרבות את הטמון אמר רבא אפילו תימא רבנן הכא מעניניה דקרא והתם מעניניה דקרא. הכא מעניניה דקרא דכתיב כי ימצא חלל היכא דמשתכח. באדמה פרט לטמון. והתם מעניניה דקרא דכתיב כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה שכחה דומיא דקציר מה קציר בגלוי אף שכחה בגלוי. כתב רחמנא בשדה לרבות את הטמון. ולר' יהודה נמי תיפוק ליה משכחה דומיא דקציר. אין הכי נמי ואלא בשדה למה לי מיבעי ליה לרבות שכחת קמה. ורבנן שכחת קמה מניין להו נפקא להו מכי תקצור קצירך בשדך. ור' יהודה מיבעי ליה לכדר' אבהו [אמר ר' אלעזר] דאמר ר' אבהו אמר ר' אלעזר בשדך פרט לשצפו עומרים לתוך שדה חברו. ורבנן מבשדה בשדך. ור' יהודה. בשדה בשדך לא משמע ליה:

**מתני'** הקוצר בלילה והמעמר והכוכא יש לו שכחה ואם היה מתכוין ליטול את הגס הגס אין לו שכחה. ואם אמר הריני קוצר על מנת מה שאני שוכח [אני נוטל] יש לו שכחה: **גמ'** כיני מתני' הקיצר בלילה והמעמר בלילה סומא בין ביום בין בלילה: ואם היה מתכוין וכו': אמר ר' יונה לא סוף דבר גסין אלא אפילו דקין כי מאחר שדרכו לבחון בגסין אפילו דקין אין להן שכחה: **על מנת מה שאני שוכח:** מ"ט שהתנה עמ"ש בתורה וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל: **הדרן עלך בית שמאי**

# פרק שביעי כל זית

**כל** זית שיש לו שם בשדה כזית הנטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה במה דברים אמורים בשמו ובמעשיו ובמקומו. בשמו שהיה שפכני או בישני. במעשיו שהוא עושה הרבה. במקומו שהוא עומד בצד הגת או בצד הפרצה. ושאר כל הזיתים (ל"א:) שנים שכחה שלשה אינן שכחה. ר' יוסי אומר אין שכחה לזיתים: **גמ'** אמר ר' אילא כתיב ושכחת עומר בשדה עומר שאתה שוכחו לעולם יצא זה שאתה זוכרו לאחר זמן. ר' ירמיה בעי היה מסויים בדעתו כמי שהוא מסויים. היה עומד בצד הדקל מסיימו. היו שניהן נטופה. זה מסיים את זה וזה מסיים את זה. היתה כל שדהו נטופה. נשמיענה מן הדא ר' יוסי אומר אין שכחה לזיתים. ואמר ר' שמעון בן יקים לא אמר ר' יוסי אלא בראשונה שלא היו הזיתים מצויין שבא אדריינוס הרשע והחריב את כל ארץ ישראל. אבל עכשיו שהזיתים מצויין יש להן שכחה: מאי שפכני שהוא נוטף שמן. והתנינן נטופה. אלא שהוא עושה הרבה. והתנינן במעשיו שהוא עושה הרבה. אלא שפכוני שהוא עושה שמן הרבה. נטופה נוטף שמן. במעשיו שהוא עושה הרבה שהוא עושה זיתים הרבה: בישני אית דבעי מימר בישני ממש. ואית דבעי מימר דהוא מבעית לחבריה. מאי מבעית לחבריה עד דו עביד ארבעה כופלסין כי ההיא דתנינן תמן כל עומרי השדה של קב קב ואחד של ארבעה קבין ושכחו וכו'. מכיון שהוא עושה יותר מחבריו כמו שהוא מסיים: עד דו עביד כל שנה ושנה. מכיון שהוא עושה רובן של שנים כמו שהוא מסוים: במקומו שהוא עומד בצד הגת: מתני' כב"ש דתנינן תמן ב"ש אומרים עומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש אינו שכחה וכו': אמר ר' יוסי דברי הכל היא תמן דבר תלוש בצד דבר מחובר ברם הכא דבר מחובר בצד דבר מחובר: **ר' יוסי אומר אין שכחה לזיתים:** אמר ר' שמעון בן יקים לא אמר ר' יוסי אלא בראשונה שלא היו הזיתים מצויין לפי שבא אדריינוס הרשע והחריב את כל הארץ אבל עכשיו שהזיתים מצויין יש להם שכחה. אמר ר' יוסי לא חייב אדם שכחה לזיתים אלא ר' עקיבא דו דריש אחריך אחריך. מעתה אין שכחה לזיתים כר' יוסי דלא דריש אחריך. התיבון הרי עומר דשכחה דלא כתיב אחריך. מכיון דכתיב לא תשיב לקחתו כמו שכתוב אחריך דמי: ר' יונה בעי ההן זית נטופה הואיל והוא מסויים על דעתיה דר' יוסי אפי' התחיל בו כמי שלא התחיל בו: **מתני'** (ל"ב.) זית שנמצא עומד בין שלש שורות של שני מלבנים ושכחו אינו שכחה. זית שיש בו סאתים ושכחו אינו

א) במקרא גדיש: ב) מכאן ואילך עד המשנה אין בנדפס ועל הגליון רשום בבלי בפרק עגלה ערופה:

## פירוש מהר"ש סיריליאו

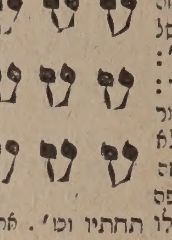
**מתני'** כל הטמונים בארץ. שדרכן להיות אוכל שלהן טמון בארץ כגון שום ובצלים שראשיהן הנאכלין טמונין בארץ ולוף נמי טמון האוכל שלו בארץ ויש בו כמה מינין פקח ושוטה של גנה ושל יער של יער עליו רחבין יותר ונקרא שוטה שאין לו סדר שנראה רענן ודשן והוא מר כלענה כדמשמע בשביעית והפקר הוא ואין בו לא שכחה ולא פאה והכא בפקח הוא דמיירי שהוא מתוק: לוף. הוא קולקס בערבי ויש לו בצים סביב השרש כמו ביצי זכר: אין להן שכחה. כסבר ר' יהודה דלית בטמון שכחה דדרים בברייתא לקמן בשדה פרט לטמון ורבנן סברי דאית ליה שכחה ופלוגתייהו מפרש בגמרא: **גמ'** תמן תנינן בפרק הכונס: והיו בו כלים טמונין. תוך הגדיש דלאו אורחייהו למהוי תוך הגדיש דדמי לאונס: אינו משלם אלא גדיש חטים או שעורים כנגדן: בשדה פרט לטמון. וקצירך לא מייתר ליה כי היכי דנימא דקצירך נמי משמע בגלוי ואין מיעוט אחר מיעוט וכו' דאצטריך לדרשא דלעיל עומר שבכיבותיו קציר א"נ לכא דדרים לעיל בפרק גדיש עומר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל הבית אינו שכחה דכתיב קצירך ושכחת וכו': תמן כתיב וכו'. בפרק הכונס גרסינן ליה ר' יהודה דריש הכא אלא גדיש דחייב בתשלומין ממשמע שנאמר קמה אע"ג דהיא כמוכה ולפעמים לאה ואינה מוכנה להפסד הלא וכל שכן דגדיש בכלל דגמור הוא ומוכן להזיקו כאן: קצירך. כלל מלשון קציר הא דדרים: נמצא ההרוג: טמון בגל. גל של אבנים ונפקא לן מבאדמה ולא טמון: נימא מתני'. דיליף פרט לטמון ר' יהודה היא: ושכחת עומר בשדה. לר' יהודה משמע בשדה על פני השדה ולרבנן משמע בשדה בתוך השדה: התם מעניניה דקרא. צריכין למידרש והכא מענייניה דקרא הדרוש ליה. גבי חלל כתיב כי ימצא חלל כל היכא דמשתכח ואפילו טמון דהכי דרשי לא ימצא דהמן הילכך על כרחין כי אתא באדמה למעוטי טמון אתא ותדרוש ביה על פני האדמה דהי לרבויי לא איצטריך: אף שכחה בגלוי. דהוה מימעיט טמון ממשמעותא אי לאו דהדר רבייה: לשכחת קמה. שאם שכח זוית אחת לקצור קאי עלה בלא תשוב לקחתו והכי משמע ושכחת עומר או ושכחת שדה: נפקא ליה מבשדך. ושכחת קרי ביה ששכח קצת שדהו: שצפו עומרים לתוך שדה חברו. שנשבה הרוח והרימה את העומרים מן הארץ והציפתן לתוך שדה חברו ושכחן כסבור שאינן שלו ונפקא לן מבשדך ולא בשדה חבירך דלא הוי שכחה: ורבנן. מעוטא דשדה חברו נפקא להו מדהוה ליה למיכתב כי תקצור קצירך בשדה ושכחת וכתב בשדך ש"מ שדה דידך בעינן: **מתני'** הקוצר בלילה. ושכח קמה מלקצור: והמעמר בלילה ושכח עומר. והכי מפרש בגמרא: והסומא. בין ביום בין בלילה: הגס הגס אין לו שכחה. דכתיב קצירך בשדך כדרך שבני אדם קוצרין: מה שאני שוכח אטול. מפרש טעמא בגמרא: **גמ'** כל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל. חוץ מדבר שבממון וטעמא משום דמאי מחיל ליה כדאיתא במסכת גיטין בפרק בתרא ובב"מ בפרק הפועלים והכא אע"ג דממונא הוא מאן מצי מחיל ליה: **הדרן עלך פרק בית שמאי דהפקר בס"ד**

**פרק ז מתני'** בשעתו. מפרש בגמרא בשעה שהיה חשוב והיינו כשבא אדריינוס הרשע והחריב ארץ ישראל והשחית כל עץ טוב וכל עץ מאכל באותו זמן היה חשוב זית נטופה ואע"ג דלית ביה סאתים אבל לא בימי רבי שסידר המשנה: אלא שפכני או בישני. השיבי דוקא: שופכני בישני בגמרא מפרש להו ולקמן מפרש דמיירי בלא התחיל בו: שנים שכחה. משיפנה וילך לו הוי שכחה כדאיתא בתוספתא: שלשה אינן שכחה. סתם לן תנא כב"ה ובסיפא מפרש דשאר זיתים אימת הוו שכחה כשאין בהן סאתים בפירותיהן וה"ה בשאר כל האילנות כשעבר מהן כשאין בהן סאתים הוו שכחה אלא משום ר' יוסי הוא דנקט זיתים: ר' יוסי אומר אין שכחה לזיתים. בגמרא מפרש טעמא דר' יוסי: **גמ'** עומר שאתה שוכחו לעולם. דכיון דאינו חוזר לקחת העומר אלא א"כ זוכרו ואזהרה נמי לא צריכא אלא בתר זכירה לכתוב רחמנא כי תקצור קצירך בשדך וזכרת עומר בשוב לא תשוב לקחתו ומדלא כתב הכי אשמועינן דבעינן דלישכח מילתא גריעא דאין ראוי לזכרו ומשום הכי זכירה לא כתיבא והוא כיון דשכחו אף על גב דהדר זכרו הוי שכחה: יצא זה שאתה זוכרו לאחר זמן. נטופה בשעתו ושפכני בכל זמן: והרמב"ם ז"ל פירש עומר שאתה שוכחו לעולם ואי אתה יודע בו אלא א"כ תשוב ותראהו יצא זה שאתה זוכרו לאחר זמן אע"פ שלא תפגע בו מפני שהוא ידוע ומסויים לך והך ילפותא איצטריך לזית נטופה בשעתו ולשפכני בכל זמן מפני שאין בו סאתים דאי יש בו סאתים תיפוק ליה דכיון דאיתקשא שכחת אילן לשכחת עומרים או לשכחת קמה כי היכי דגבי עומר לא הוי שכחה כי יש בו סאתים דנפקא לן מעומר ולא גדיש או מלקחתו ולא בעינן התם לא שם ולא מעשים ולא מקום והלכה דאפי' לקמה דדמיא (לעומר הוי) [לעומר ה"ז] דבע"ה: ה"נ גבי אילנות כיון דבפירות גופייהו יש בהן סאתיים פשיטא דאין לו שכחה שלא כדברי הרמב"ם ז"ל וכבר השיג עליו הראב"ד ז"ל: היה מסויים בדעתו. אע"ג דאינו חשוב בעיני האחרים אלא שהוא נתן עיניו בו ומצאו (מבורך) [משובח] מחבריו והך סוגיא דאמרינן דהוי מסויים ולא הוי שכחה אתיא כר' יוחנן דלקמן דהוא מריה דתלמודא ולקמן תניא כוותיה: הדקל מסיימו. דהוי כמו גת או פרצה והכי נמי אמרינן לעיל דמחובר בצד דבר מחובר דלא הוי שכחה: היו שניהן נטופה. ושכח אחד מהן חברו מסיימו והך בעיא איצטריך לרבנן דאע"ג דלא חשיב להו זית נטופה אלא בשעתו אבל שלא בשעתו לא אפילו הכי כי הוו שנים אפילו שלא בשעתו חשיב השם לזית הנטופה הסמוך לו אבל לא חשיב כולי האי לזית שאינו נטופה שהוא סמוך לו דלא חשוב מקומו כמו גת או פרצה: היתה כל שדהו נטופה. ושכח אחד מהן: אבל עכשיו שהזיתים מצויין יש להן שכחה. ורבנן פליגי עליה דר' יוסי דאפילו בזמן אדריינוס דוקא נטופה הוא דחשיב שאר זיתים לא ומדר' יוסי נשמע לרבנן דכך חשיבי שאר זיתים לר' יוסי בזמן אדריינוס כמו נטופה בשעתו לרבנן וכיון דר' יוסי מודו היכא דזיתים מצויין דהוו שכחה הכי נמי לרבנן נטופה בשעתו כיון דנטופין מצויין לו אף בשעתו הוי שכחה וכן פסק רבינו שמשון ז"ל והרמב"ם ז"ל: נוטף שמן. שהזיתים שמנים ונוטפין שמן באילן: אלא שהוא עושה הרבה. וקס"ד דפי' שפכוני שעושה הרבה שדותיו מרובין: והתנן במעשיו. שהוא עושה הרבה ופשיטא דפירושו עושה הרבה היינו עושה זיתים הרבה ומסיק אלא שופכני שהוא עושה שמן הרבה. אע"ג שזיתים שלו אינן כ"כ: נטופה. נוטף השמן באילן: במעשיו. שהוא עושה הרבה היינו שהוא עושה זיתים הרבה אבל שמן כזיתים הוא כלבך שאר זיתים: בישני ממש. פירוש רבינו שמשון ז"ל שמביאין שאין עושין שמן ואינו נכון דשם רע הוא זה ולא דמי לשופכני ויותר נראה לפרש מתרגם רע בים שעושה אותן רעים לנגדו שאינן מבורכין כמוהו וכן פירש הרא"ש ז"ל: דהוא מבעית לחבריה. שהוא מבייש לחבריו והוא מלשון בושת: עד דו עביד ארבע כופלסין. בעיא היא הא דתנן שהוא עושה זיתים הרבה כמה צריך שיעשה יותר מחבריו שמא צריך שיהו ארבע כפלות כגון שחבריו עושין קב זיתים והוא עושה ארבע קבין כי ההיא דתנינן וכו' דלב"ש אמרינן רואין וחשיב ארבע עומרין וה"נ חשיב לב"ש ארבע אילנות ולב"ה דלית להן רואין הוי שכחה עד שיהא בו סאתים ומסיק דטעמא משום דהוי מסויים וביותר מחבריו כל דהו סגי וטעמא כדלעיל דזכור ועומד הוא בלבו: עד דו עביד כל שנה ושנה. בעיא היא אם צריך שיעשה כל שנה ושנה כן ובהכי הוא דלא הוי שכחה ומסיק דבתר רוב שנים אזלינן ומן התימה על הרמב"ם ז"ל שלא כתב זה ורבינו שמשון ז"ל כתבו: מתני' דב"ש דחשיב בפרקין דלעיל בית בקר וכלים מקום מסויים: דבר תלוש. כגון עומר: בצד דבר קבוע. כגון גפה: ברם הכא דבר. קבוע בצד דבר קבוע ומודו בה ב"ה: דהוא דריש אחריך אחריך. אחריך דזית מאחריך דכרם דגבי כרם כולי עלמא דרשי ליה דכתיב לא תעולל אחריך ולעוללות לא איצטריך דהא כתיבי עוללות בפרשה קדושים אלא לשכחה הוא דאתי ולא תעולל לא תדקדק הוא דקאמר אבל אחריך דזית לגופיה איצטריך לענין פאה דהיא בסוף: וס"ל לר' יוסי בר זבידא. דלר' יוסי דמתני' דלעולם לית להו שכחה לזיתים ואפילו עכשיו שהזיתים מצויין ודלא כר' שמעון בן יקים: התיבון הרי עומר. אדר' עקיבא פריך היכי משמע מדכתיב אחריך שכחה דהא גבי עומר לא תשוב הוא דכתיב ואחריך לא כתיב והיכא כתיב אחריך גבי שכחה דלגמר זית מיניה: ומשני דכיון דכתיב לא תשוב. כמאן דכתיב אחריך דמי דלא תשוב משמע שכבר היית לשם ועברת להלן והיינו אחריך שעבר ממנו והניחו לאחריו: אפילו התחיל בו ללקט ועבר ממנו דשייך בו לא תשוב דכבר היה שם אפילו הכי כמי שלא התחיל בו דמי אע"ג דרבנן ס"ל דבזית נטופה בשעתו ושפכני או בישני השתא אם התחיל בו ושכחו הוי שכחה כדתנן לקמן אע"ג דמודו דאי לא אתחיל ביה בשעתו דלא הוי שכחה ר' יוסי סבר דשאר זיתים נמי באותו זמן שלא התחיל בהן ושכחן לא היו שכחה א"כ בנטופה סלקינן דרגא דאפילו התחיל בו נמי ושכחו לא הוו שכחה דהרי את זוכרו לאחר זמן. ופסק הרמב"ם ז"ל דלא כר' יוסי: **מתני'** של שני מלבנים. בגמ' פליגי בה ר' יוחנן ור' אלעזר אי שני מלבנים קאי אזית שכוח דוקא או השלשה שורות נמי דכל השלשה אילנות של שלש שורות כל אילן זית וזית מהן היה של שני מלבנים: מלבנים כבר פירשתי בר"פ מלבנות דנקראין הערוגות כן לפי שהן מרובעים ופיסקי פיסקי ולכן אילני הזיתים בקצת מקומות שחלוק נופן לשני מלבנים דמחזי כשני אילנות כגון אותן הליב

אינו שכחה. במה דברים אמורים בזמן שלא התחיל בו אבל התחיל בו אפילו כזית הנטופה בשעתו ושכחו יש לו שכחה. כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו ר' מאיר אומר משיהלך המחבוא: גמ' אמר ר' אלעזר כיני מתני' של שני מלבנין ושכחו. במה אנן קיימין: אי משום דבר מסויים. אין כאן זיתים. ואי משום שורה. הוא עצמו נידון בשורה: אלא על ידי שורה ועל ידי שורות. אמר ר' יוסי אמר ר' יוחנן בזית נודיין היא מתני'. ואמר ר' יוסי לא סוף דבר נודיין אלא אפילו שאר כל הזיתים מכיון שדרכן להבחן כנודיין אין להן שכחה. אית תנאי תני שנמצא. ואית תנאי תני שנמצא עומד. מאן דתני שנמצא מסייע לר' יוחנן ומאן דתני שנמצא עומד מסייע לרבי אלעזר. מתניתא מסייע לר' יוחנן דתניא במה דברים אמורים בשלא היה מכירו. אבל אם היה מכירו מרדף אחריו אפילו עד מאה: אבל אם התחיל בו וכו': הא אם יש בו כאתים אינו שכחה. לא על הדא איתמרת אלא על הדא קמייתא דתנינן כל זית שיש לו שם בשדה כזית הנטופה בשעתו ושכחו (וכו') [אינו שכחה] עליה [איתאמרת] הא אם יש בו סאתים ושכחו אינו שכחה: כל זמן שיש לו תחתיו: פתרין לה תרי פתרין כל (זה) זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו הא קודם לכן אע"פ שאין לו תחתיו יש לו בראשו: (ל"ב:)פתר אחרן קודם לכן כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו: הולכה המחבוא אע"פ שאין לו בראשו יש לו תחתיו. תני משום ב"ש אמרו עד שיניח את הכרכר וגמרו הרי זה יש לו בראשו ר' אבהו בשם ריש לקיש כרכרא: משיהלך המחבוא: אמר ר' אבהו שהוא משיר את המחבואים. ודעו וראו מכל המחבואים אשר יתחבא שם: מתני' אי זהו פרט הנושר בשעת הבצירה. היה בוצר ועקץ את האשכול הוסבך בעלין ונפל לארץ ונפרט הרי זה של בעל הבית. המניח כלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר הרי זה גוזל את העניים על זה נאמר אל תסג גבול עולים. ואי זה הוא עוללת כל שאין לה לא כתף ולא נטף. ואם יש לה כתף ונטף של בעל הבית ואם ספק לעניים. עוללת שבארכובה אם נקרצת עם האשכול הרי היא של בעל הבית ואם לאו הרי היא של עניים. גרגיר יחידי ר' יהודה אומר אשכול וחכמים אומרים עוללת: גמ' הדא אמרה פרט בנשירתו קדש. לית הדא פשטא שאילתיה

## פירוש מהר"ש סירילאו

וזה האילן במקום אחד שהוא נודיאן היו מצויין הזיתים להיות חלוקין נופן כן וקרוי זית של שני מלבנים והכא בגירסתנו שאנו שונים שנמצא עומד ה"פ שכח זית אחד של שני מלבנים שנמצא עומד בין שלש שורות דהיינו ט' אילנות ג' אילנות בכל שורה שהיו עשויין של שני מלבנים וזית השכוח אחד מהם שהיה חלוק נופו לשנים כזה



אינו שכחה בגמרא מפרש טעמא: שלש שורות. כל שורה של שלש אילנות כדאמרינן לעיל ובפ"ק בתרא דיומא אין שורה פחותה מג': שיש בו סאתים. ואפילו אינו נטופה ולא בשני וגמרינן לה מעומר: במה דברים אמורים וכו'. בגמרא מפרש דארישא קאי והכי קאמר בד"א דנטופה חשיב או בשני חשיב ואפילו לית ביה סאתים בזמן שלא התחיל בו ושכחו הוא דלא הוי שכחה אבל התחיל בו ושכחו הוי שכחה דכיון דהיה עוסק בו וזז מדעתו לא חשיב ליה ואפילו היה נטופה בשעתו וה"ה בזמנו הוי שכחה ואפילו הוי בשני: כל זמן שיש לו תחתיו וכו'. אתא לפרושי כמה הוא שלוקט דהויא התחלה כי היכי דלהוי שכחה אפילו בנטופה וקאמר דהיינו כשליקט כל הענפים שתחתיו ההוא הוא דחשיב התחיל אבל אם יש לו לאילן זיתים בענפים התחתונים שלו. הן עיקר האילן ששם רוחב הענפים ולא אסח דעתיה ויש לו אבות בראשו וכלא התחיל בו דמי וכי תנן דהתחיל בו הוי שכחה היינו כשאין לו עוד תחתיו שכבר ליקט הענפים שתחתיו ובגמרא מפרש אי מיירי ת"ק אחר שנהלכה המחבוא אי קודם: משיהלך המחבוא. גרסינן כמו והלך אם ארנם ולשונם תהלך בארץ: מחבוא. לשון נקבה היא כדגרס בפ"ב דכתובות היתה שם מחבוא אחת מגלת. משתהלך המחבוא משנבדקה המחבוא מבדיקת המנקף דהיינו המנקף הזית בעץ שהוא משיר את המחבואין דאמרינן בגמרא מפרש ר' אבהו שהוא משיר את המחבואין פירוש משבדק המלקט את מחבואי הזיתים דהיינו הענפים שהזיתים מתחבאים בהם ולקט המלקט אותם שכבר כל אחת ואחת נהלכה מחמתו ואפילו שהכרכר בידו עדיין אז קרוי התחיל בו ושכחו ואפילו יש לו זיתים תחתיו יש לו שכחה ולהחמיר לבעל הבית קא אתי ר"מ דס"ל דמחבואין עיקר ות"ק סבר תחתיו עיקר כנ"ל פירוש משנתינו מתוך הגמרא: גמ' כיני מתני' של שני מלבנים. ושכחו דלא גרסינן של שלשה מלבנים אע"ג דסוף ניחא טפי כדמפרש ואזיל: במה אנן קיימין. מאי קסבר ר' אלעזר אי ס"ל דטעמא דזה האילן אינו שכחה משום דבר מסויים שהאילן עצמו ששכח הוי מסויים והא אין כאן זיתים. הזיתים של השורות אינן מסויימין דאינן מאילנות המסויים למעלה שאינן לא בשני ולא בישני ולא נטופה דשני מלבנין לא חשיב מסויים דגבי מסוים דלעיל הכי קתני מסויים בשמו כיצד בשני או בישני אבל בשני מלבנים לא ותנן נמי ושאר כל הזיתים יש להן שכחה: ואי משום שורה. כלומר ואין תימא לעולם דאינו מסויים אלא מטעם דחלוקין נופן חשיבי שורה: וכי הוא עצמו נדון בשורה. בתמיהה. וכי הוא לחודיה יהא נידון בשורה דהא לא שכח אלא זית אחד לבדו ואי הוה גרסינן של שלשה מלבנים ה"ה ניחא דהוא גופיה יש לו שורה: ומשני ע"י שורה. וע"י שורות כיון דנמצא עומד בין שלש שורות שכולן של שני מלבנים ע"י שהוא מכלל השורה ועוד דהאילנות של השלש שורות נמי הן מסויימין לבעלים שכולן של שני מלבנין ע"י אלו שני סבות נזכר ומסויים הוא אצל בעל הבית: נודיין. שם מקום הוא שכל אילני זיתים של אותו מקום הן של שני מלבנים ומפרש התלמודא דסבר ר' יוחנן שהזית ששכח בלחוד הוא שהיה של שני מלבנים וס"ל לר' יוחנן דשני מלבנים לא חשיב מסויים אלא משום שנמצא כן בין שלש שורות שלא היו של שני מלבנים וטעמא דכיון דהוא מסויים בדעתו לא הוי שכחה. מכיון שדרכן ליבחן כנודיין שיש מהן שנופן נחלק כנודיין ואפילו לא נחלק עדיין לא הוי שכחה דהא יהיב דעתיה עלויה והוי מסויים אצלו: אית תנאי תני שנמצא לחוד. ולא גרים עומד והוי כאילו שנינו זית שנמצא של שני מלבנים בין שלש שורות דהך לישנא משמע כר' יוחנן דנמצא דקאמר הוא שנמצא בו דבר חדש והיינו שהיה חלוק מהאחרים שנמצא כנודיין של שני מלבנים. שנמצא עומד דהיינו דנמצא שב אל עומד בין השורות דהשורות היו של שני מלבנים והוא היה עומד בתוכן והייני כר' אלעזר והיינו דאמר לעיל ע"י שורה וע"י שורות: בד"א שלא היה מכירו. קאי אהא דתנן ושאר כל הזיתים שנים שכחה. בד"א בזמן שלא היה מכירו בדעתו: מרדף אחריו אפילו עד מאה. אפילו ששכחו לאחריו ויש ממקום שבעל עד אותו אין מאה אילנות כיון דמסויים בדעתו אינו שכחה והיינו כר' יוחנן כן נ"ל פי' שמועה זו ויש פירושים אחרים ואינם על דרך הגמרא ואני לא באתי אלא לפרש דרך הגמרא: הא אם יש בו סאתים אינו שכחה. התלמודא מקשה דמתני' דתנן בד"א על רישא דקתני זית שיש בו סאתים וכו' משמע בד"א דכי יש בו סאתים אינו שכחה כשלא התחיל בו אבל התחיל בו אפי' הוי זית נטופה ואע"ג דיש בו סאתים הוי שכחה. ומשום הכי מקשה והא דינא דיש בו סאתים לא תלי בליכא התחלה דכיון דהשיעור הוי גדול כי התחיל בו מאי הוי ועוד דהא מהיכא היא לן באילן דאם יש בו סאתים לא הוי שכחה מעומר וא"כ דיו לבא מן הדין וכו' דכי היכי דגבי עומר דרשינן עומר ולא גדיש ולא מפלגינן בין התחיל ללא התחיל גבי אילן נמי דרשינן הכי: ומסיק דהכי תני בד"א ארישא קאי והכי קתני כל זית שיש לו שם בשדה כזית הנטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה במה דברים אמורים בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו אפילו כזית הנטופה בשעתו ושכחו יש לו שכחה ועלה קא מפרש מאי דקאמרינן דהתחיל בו הוי שכחה היינו בזית שאין בו סאתים הא יש בו סאתים אע"ג דהתחיל בו אינו שכחה דכיון דקתני הכי שמעינן דבנטופה בשעתו דוקא בהתחיל דכיון דהיה עומד בו ושכחו הוכחה הוי דאין לפירותיו חשיבות ואסח דעתיה מיניה דבטילא חשיבותו כי היכי דלא הוי שכחה הוא דבעינן סאתים ובשאר אילנות בין בהתחיל בין בלא התחיל כי הדדי ניגהו דבסאתים תליא מילתא והכי תניא בתוספתא כל זית שיש לו שם בשדה כזית נטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו ושכחו הרי זה שכחה עד שיהא בו סאתים ע"כ. וכן פירש הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה: כל זמן וכו'. בלישנא קמא סבר לו דפירושא דמתני' הכי דת"ק דמתני' בתר דנהלכה המחבוא מיירי ואתי שפיר מילתיה דר"מ דאמר משתהלך וכו' כלומר הפסידו ויש לו שכחה מכלל דמעיה לת"ק דאפילו נהלכה המחבוא לא הוי שכחה והכי קאמר כל זמן שיש לו תחתיו סתמא ואפילו דנהלכה המחבוא כלומר שנבדקה לא חשיבא התחלה ויש לו זכות בראשו אם נשארו לו זיתים וא"ל ר' מאיר דמשתהלך המחבוא פקע זכותיה מיניה: הא קודם לכן. הא קודם שנהלכה אע"ג דאין תחתיו כלום דאין שם מה שישכח אפילו הכי לכולי עלמא יש לו בראשו זכות כיון דלא נהלכה: פתר אחרן קודם לכן וכו'. דבקודם לכן מפרשי לה ומפרשי מתני' בלא נהלכה דוקא אלא ששכח ממנו והלך לו והיינו דתנן כי יש לו תחתיו יש לו בראשו דאחד מ' המחבואים ראשו הוי ושאר מקומות דאם הולכה המחבוא שכבר בדק המלקט המחבואים לא ואבד מה שנשאר בראשו דאסח דעתיה מיניה' ואפילו יש לו תחתיו. דראשו בחדא מתרתי פקע זכותיה מיניה. או דנהלכה ואף אם יש לו תחתיו או באין לו תחתיו ואפילו לא נהלכה כיון דעבר ממנו הוי שכחה והכי הוה לן למגרס הולכה המחבוא אע"פ שיש לו תחתיו אין לו בראשו כלומר אע"פ שיש לו בראשו ותחתיו אין לו בראשו אבל כיון דבקודם לכן מוקי לה לא קיים ולשון הירושלמי לישנא קטועה הוי: הולכה המחבוא. אע"פ שאין לו בראשו יש לו תחתיו משום דקשיא ליה להך לישנא דאמרת דאי נהלכה המחבוא אבד זכותו א"כ היינו ר"מ ומתרץ דהא מילתא איכא בינייהו אע"פ שאין לו בראשו וכו' כלומר בההוא דאתיא פלוגתא דמתני' דלרבנן דמתני' כיון דזיתים שתחתיו לא ליקט אין מועיל ליקוט המחבוא ואפילו נהלכה וכו' ולא מיקרי' התחלה לגבי תחתיו דלא פקע זכותיה מיניה דהליכת מחבוא לא אהני לרבנן אלא גבי ראשו הוא דמפקיע. ותחתיו לא דכיון דיש לו תחתיו תחתיו עיקר דלא אסח דעתיה מיניה אף בנהלכה המחבוא ור"מ ס"ל תחתיו נמי מפקיע דנהלכה המחבוא עיקר וכיון דבדק מחבואין ועבר ממנו אף אם יש לו תחתיו הוי שכחה ורבינו שמשון ז"ל פירש כן אבל לא פירש תחתיו בענפים התחתונים ואני רואה לפרש תחתיו דומיא דראשו: עד שיניח וכו'. דלעולם יש לו זכות ואפילו בהליכת מחבוא ואפילו אין לו תחתיו עד שיניח בעל הבית הכרכר במקום המסתתר דהיינו השבט שמכרכרין בו הזיתים להפילן לארץ ומניח אותו השבט במקום וכו' דמוכחא מילתא דסבר דגמר מלאכתו אז יש לו שכחה אבל עד שהיה שעתא הרי זה יש לו בראשו לבעל הבית: וגמרו. שחשב בעל הבית דגמר מלאכתו של אילן ולמעוטי אם חשכה לו והוליכו לבית ומתוך כך עבר הימנו ושכחו כשחזר לא הוי שכחה אלא דוקא כששכחו בשמירה בחשבו שכבר נגמרה מלאכת האילן אזי הוי שכחה: כרכרא. לשון ריקוד והרעשה כדכתיב ודוד מכרכר בכל עוז ובכרכרות שהן מין גמלים קלים לרוץ ומרעישין האדם במרוצתן ודייקא להא מילתא דאמרינן במסכת גיטין ירושלמי עני המנקף בראש הזית מה שתחתיו גזל מפני דרכי שלום ומפרש עלה בגמרא הדא דתימא בכן כרכרתים א) אבל ליקט בידו זכתה לו ידו כלומר דגזל גמור הוא ויש להוציאו בדיינין. וכל זה שאנו מדקדקין לזכותו של בעל הבית דוקא בנטופה דחשיב משום דבעינן נמי התחיל בו כי היכי דלהוי שכחה אבל זיתים דעלמא למר מכי עבר עליו ושכחו הוי שכחה ולמר כי אינו משיג ידו לו כדאמרינן לעיל בפרק גדיש ול"ש יש תחתיו או אין תחתיו זאת נ"ל תורת אמת ויש להרמב"ם ז"ל בפ"ה ממתנות עניים דרך אחר ושם תמצא סברת הראב"ד ז"ל: ודעו וראו וגו'. פסוק הוא בשאול גבי דוד שיבקשוהו במחבואים: ונמצאו כללי השמועה עכשיו לפי שיטה זו דזית נטופה לרבנן בשעתו ולר' יוסי שאר כל אילני זיתים באותה שעה דהיינו קרוב לזמן אדריינוס שחיק טמיא ובזמן הזה בשני ובישני אפילו אין בו סאתים לא הוי שכחה והיינו בלא התחיל בהן אבל התחיל בהן הוי שכחה כל זמן שאין בהן סאתים ובהתחלה זו פליגי ר"מ ורבנן ואיכא תרי לישני כדאמרן ובלישנא קמא וכפשטא דמתני' קיימא לן דאם לא נהלכה המחבוא אע"ג דאין לו תחתיו יש לו בראשו וכל הני באין בהן סאתים אבל יש בהן סאתים לא הוי שכחה כדפרשינן לעיל דדיו לבא מן הדין וכו' ושאר כל האילנות אין חילוק בהן בין התחיל ללא התחיל אלא יש בו סאתים אין בו שכחה אין בו סאתים הוי שכחה ורבינו שמשון ז"ל פירוש דבהתחיל ואיכא סאתים חלוקים שאר אילנות מנטופה דגבי נטופה לא הוי שכחה וגבי שאר אילנות הוי שכחה ואע"ג דאיכא סאתים. ומתני' דשאני עקורה לא משמע כן דקתני עלה וכן באילן ועוד מדפליג עלה ר' יוסי ואמר לא באת רשות וכו' מצטרפין והוי סאתים דלא הוי שכחה ועד כאן לא פליגי רבנן עליה דר' יוסי אלא משום דחלוקין השאין הא לא הוו חלוקין דאיתנהו באילן כ"ע סברי דלא הוו שכחה והיא אפילו בהתחיל בו מיירי והרמב"ם ז"ל סובר דרך אחרת וכבר השיג עליו הראב"ד ז"ל ואני כבר כתבתי הנראה לעניות דעתי: מתני' איזהו פרט. אקרא קאי דכתיב ופרט כרמך לא תלקט א"נ אפירקין דלעיל קאי דתנן שני גרגרים פרט: הנושר בשעת הבצירה. הענבים הנושרים בשעת הבצירה מכח הבצירה ונראה דיליף לה מדכתיב בקדושים וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט איתקוש להדדי ובפרשת כי תצא כתיב כי תבצור כרמך לא תעולל אחריך מה עוללות בשעת בציר אף פרט בשעת בציר למעוטי אם מחמת דבר אחר כגון הוסבך האשכול בעלין של הגפן ועל ידו נפרט כדמפרש ואזיל: עיקץ את האשכול. שיבר את האשכול מעוקצו כמו עקוץ תאינה מתאינתו דמרובה: ונפל לארץ. או נפל מידו לארץ ונפרט: המניח כלכלה תחת הגפן. כדי שלא יפול הפרט לארץ: כלכלה. סל: אל תסיג גבול עולים. פירשתיו בפרק גדיש בס"ד: אי זו הוא עוללות. אקרא קאי דכתיב וכרמך לא תעולל וקרי ליה עוללות לפי שהיא לפני האשכולות כעולל לפני האם: לא כתף ולא נטף. בגמרא מפרש להו: ואם יש לה כתף ונטף לבעל הבית. בגמרא מפרש דאו או קתני דבחד מינייהו סגי או בכתף או בנטף: הרי היא של בעל הבית אם ספק לעניים. בגמרא אפרשנו: עוללת שבארכובה אם נקרצת וכו'. פירש הראב"ד ז"ל בפי' ת"כ ארכובה היא הפרק והקשר שהאשכול יוצא ממנו והאשכול תלוי בעוקץ ארוך והעולל הזו היא יוצאה בפרק ואין ידוע אם מעוקץ האשכול הוא עוקרו או מן הזמורה הוא שאם היה מן האשכול הרי הוא כאשכול אע"פ שהוא רחוק משאר פרט האשכול הילכך בודקין אותו כך אם כשתולש את האשכול היא נתלשת עמו בידוע שהיא מן השדרה שבאשכול ולבעל הבית ואם לאו הרי היא עוללת לעצמה והרי היא לעניים ע"כ: גרגר יחידי. בגמ' אפרשנו: גמ' פרט בנשירתו קדש. ופטור מן המעשר כקדש מדקתני דמניח כלכלה דגוזל את העניים משמע דהוי פרט קודם שיגיע לארץ:

א) בירושלמי שלפנינו הגירסא הדא דאת אמר בדארעא אבל הלוקח ביד זכתה לו ידו. ותיבת כרכרתים ליתא:

דחילפאי

שאלתיה דחילפאי דחילפאי שאל לקט בנשירתו מהו שיקדש א"ר שמואל בר אברומא שנייא היא שהוא גרם לו שלא ירד לארץ: כל שאין לה לא כתף וכו': תניא יש לה כתף אבל לא נטף נטף אבל לא כתף לבעל הבית. ואם כפק לעניים. אי זו היא כתף פסיגין זו על גב זו. אי זו היא נטף תלויות בשדרה ויורדות. ר' בא בשם רב יהודה והוא שיהו כולן נוגעות בפס ידו. לא כן אמר ר' חייא מעשה ששקלו עוללות שבע ליטרין בציפרי. אמר ר' חנינא שאם נתנה על גבי טבלא שיהו כולן נוגעות בטבלא. תניא אמר רבי בן לוי שנתמנה לו מעשר טבל ומצא בתוכו עוללות הרי זה עושה אותן תרומת (ל"ג.) מעשר במקום אחר. ועוללות לאו של עניים הן. ר' אבין בשם רבנין דתמן אני אומר מן הנקרצות עם האשכולות הן: גרגיר יחידי וכו': אמר ר' סימון טעמא דר' יהודה ונשאר בו עוללות כנוקף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר יתר מכאן אשכול: דילמא ר' אבהו ור' יוסי בר חנינא ור' שמעון בן לקיש עברו על כרם דורון ואפיק לון אריסא פרסקא חדא ואכלון אינון וחמריהון ואייתרון ושערוניה כהדין לפסא דכפר חנניה דמחזיק סאה של שעורים בתר יומין עברין תמן אפיק לון תרי תלת לגו ידיה אמרין ליה מן ההוא אילנא אנן בעיין אמר לון מיניה אינון וקרון עלוי ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה: אמר ר' חנינא כד סלקית להכא נסיבית אזורי ואזוריה דברי ואזוריה דחמרי מקפא כירתא דחרובתא דארעא דישראל ולא מטין קצות חד חרוב ונגד מלא ידיו דבש. א"ר יוחנן יפה סיפסוף שאכלנו בילדותנו מפרסקין שאכלנו בזקנותנו דביומי אשתני עלמא: אמר ר' חייא בר אבא סאה ארבלית היתה מוציאה סאה סלת סאה קמח סאה קיבר סאה סובין סאה מורסן סאה גנינין וכדון אפילו חדא בחדא לא קיימא: ר' חנא בשם רבי אבין א) שני תמידין שהיו מקריבין בכל יום היו מרכיבין אותן על גבי גמל ורגליהן נוגעות בארץ: ר' חונא בשם רב אידי מעשה באחד שקשר עז לתאנה ובא ומצא דבש וחלב מעורבין: רבי אמר לרבי פדת לית את מחמי לי ההיא סגולה דגו כרמך א"ל אין. נפק בעי מחמיא ליה עד דהוא רחיק צפה ביה כמין תור. אמר ליה לית הדין תורא מחבל [כרמא] א"ל הדין תורא דאת סבר הוא סגולה וקרא עלוי עד שהמלך במסיבו נרדי נתן ריחו. בית מקדשא חרב ואת קאים בקשיותך מיד איתבעון ולא אשכחון. אייתון קומין תרין פוגלין מבין ריש שתא לצומא רבא והוה אפוקי שמיטתא והוה בהין טעוניה דגמלא אמר לון ולית אסיר ולאו כפחין אינון אמרין ליה באפוקי ריש שתא איזדרעון באותה שעה התיר רבי ליקח ירק במוצאי שביעית מיד. בעון קומוי מהו הדין דכתיב עבשו פרודות תחת מגרפותיהם אמר לון התחת שהיינו גורפין דבש הרי אנו גורפין דקבובית. מעשה באחד שהיה לו שורה של תאנים ובא ומצא גדר של דבש מקיפן. חד בר נש הוה זרע חקלא [דלפת] והוה מקטע ומזבין. מעשה בשועל שבא וקינן בראשה של לפת. מעשה בשיחין בקלח אחד של חרדל שהיו בו שלשה בדין ונפשח אחד מהן וסככו [בו] סוכת היוצרין ומצאו בו שלשת קבין של חרדל. א"ר שמעון בן חלפתא קלח אחד של חרדל היה לי בתוך שלי והייתי עולה בו כעולה בראש התאנה. מעשה באחד שזרע סאה של אפונים ועשתה שלש מאות סאין. אמרו לו התחיל הקב"ה לברכך אמר לון אזלין לכון די נחת טלא בישא עליה די לא כן בכפלא הוה מעביד. אמר ר' שמעון בן חלפתא מעשה היה שאמר ר' יהודה לבנו בסיכנין עליה והבא לנו גרוגרות מן החבית עלה והושיט ידו ומצאה של דבש. אמר ליה אבא של דבש היא. אמר ליה השקע ידך לתוכה ואת מעלה גרוגרות. מעשה שאמר ר' יוסי לבנו בצפורי עליה והבא לנו גרוגרות מן העלייה עלה ומצא את העלייה צף עליה דבש. ר' חנניה הוה מזבן דבש דדבורין והוה ליה דבש דצליין ב) בתר יומין עברין חמרייא תמן. אמר לון בגין דלית אנא מטעייא לכון הוו ידעין דההוא דובשא דיהבית לכון דצליין אינון. אמרין ליה מניה אנן בעיין דו טב לעיבידתין ואפריש טימיתיה ובנא ביה בי מדרשא דצפרין. ר' אלעזר בר' שמעון אזל לחד אתר אייתון קומוי כרוב מצמק אמר לון סגי דבש יהבתון ביה. אמרין ליה לא יהבינן ביה כלום מיניה וביה הוא: מתני' המדל בגפנים כשם שהוא מדל בתוך שלו כך הוא מדל בשל עניים דברי ר' יהודה ר' מאיר אומר בשלו הוא רשאי ואינו רשאי בשל עניים: גמ' אמר ר' יוחנן הכל מודים במוכר לחברו עשרה אשכולות שהוא אסור ליגע בהן. (ל"ג:) הכל מודים בשותף כשם שהוא מדל בשלו כך הוא מדל בשל חברו. ר' יהודה עבד לה כשותף ור' מאיר עבד לה כמוכר. א"ל ר' אמי הגע עצמך שאכלתן חיה אין תעבדיניה כשותף יהא חייב לשלם לו. אמר ר' יוחנן נראית מוחלפת שטתו של ר' יהודה תמן הוא אומר בין כך ובין כך נוטלן ומניחן על הגדר והעני בא ונוטל את שלו. וכא הוא אומר הכין. שנייא היא הכא מתוך שהוא מעבן הן עושות יותר לשנה הבאה. א"ל ר' אמי וא"ר אף התם מתוך שהוא מרביצה היא עושה יותר לשנה הבאה. א"ל מצוי הוא לזורעה ירק ולהבריחה מן העניים: מתני' כרם רבעי בש"א אין לו חומש

א) בירושלמי שלנו הגירסא קימון מאכל עזים היה והיו ישראל מנדלין אותו. רבי חונא בשם רבי אבון שני תמידין שהיו כו' והמעתיק דלג מן רבי אבין הראשון עד רבי אבין השני:

ב) „חד זמן אתון גנבים חמריה ולא ידע [פירוש ומפני שלא ידע כלומר בטעות] זבון לון דבש דגלין בתר יומין כו'". כן הוא בכ"י רומי ובשרידי הירושלמי וחסר אצלנו בירושלמי מן דבש דגליין הראשון עד דבש דגלין השני:

## פירוש מהר"ש סיריליאו

דחילפאי שאל לקט בנשירתו מהו שיקדש. אם הקדישו בגמרא דילן בתמורה בפרק כילד מערימין איתא להא בעיא דחילפי והיינו חילפאי דהכא וה"ג התם בעי חילפא אמר ע' הלקט עם נשירת רובו להוי הקדש או להוי הפקר לעניים ולעשירים לקט הוי או הפקר הוי וכי מינייהו חייל עליה ודוקא דאפקריה עם נשירת רובו מתוך המגל הוא דמיבעי ליה דאילו אפקריה מקמי הכי או דאפקיר לכל התבואה פשיטא דלית בה דין לקט דלא מיחייב בלקט אלא כל שהוא נשאר דקצירך למעוטי הפקר וכן פי' רש"י ז"ל וקאמר הכא דתיפשוט בעיא דחילפא ממתני' דודאי לא חייל עליה שמא דהפקר דמכי התחיל רובו ליגשר מיד זכו בו העניים דקתני דגוזל את העניים: ודאי שנייא היא. שהוא גרם לו שלא נפל לארץ ומיבעיא ליה כי ליכא הערמה כלל דהא לא ליכוונת עצמו קעביד דהא הקדישו או הפקירו ולא איפשיטא לן הכא והתם פשטה אביי דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים ופירש"י ז"ל דכיון דבהדי הדדי קא אתיין דברי הרב ודברי התלמיד ודאי לדברי הרב קודמין דהבעל הבית עבדים לקט ע"כ: כתף פסיגין זו ע"ג זו. פירש הראב"ד ז"ל פסיגים נתחים תרגום ירושלמי ונתח אותו לנתחיו ויפסיג יתיה לפסיגוהי. פסיגין זו ע"ג זו עד האמצעי שבאשכול הוא קרוי שדרה שהוא דומה לשדרה שהצלעות מחוברות בה כך מן השדרה אמצעי מתפצלין אשכולות קטנים הנה והנה וכתף הוא עליונו של אשכול נגד העוקץ וכל ארכו עד שוליו עמוי כן ונקרא כתף שהוא רחב ככתפים של אדם והרוחב שלו מפני הפסיגין שלו שדחוקות ודבוקות זו בזו ואינן מניחין זו את זו להיות יורדין למטה אלא עומדות זקופות: נטף. תלויות בשדרה ויורדות. האשכול שאין פסיגין שלו דחוקין ודבוקין זו בזו פסיגותיו יורדות ומביטות למטה אבל מכל מקום נוגעות פסיגה זו לזו ונוטפין זו לזו והוא מלשון טיפי או שהן מביטין זה לזה וכשהן מפורדות זה מזה כל כך שאינן נוגעות אין כאן נטף ואי זו היא עוללת פסיגה אחת לבדה שאין לה שדרה שיהו בה פסיגין אלא פסיגה שנבראת כך השתא הא דתנן אם ספק לעניים היינו כשהן מפוזרים ורחוקים זה מזה ונראין כנוגעין זה ע"ז קצת אבל אינן נוגעין יפה הרי הוא לעניים כדנפקא לן בפ' הפאה ביתגת מקרא דעני ורש הצדיקו או מקרא דתעזוב הנח לפניהם משלך וכו' אבל אין לפרש כגון שנמצא עוללות בגת ואין ידוע שמא מן האשכול נשברה ונפלה אם לאו דספק כזה לבעל הבית הוא כדמוכח לקמן: כולן נוגעין בפס ידו. אף בפסיגה אחת לבדה נותן בה שיעור שאם היתה אותה הפסיגה ענבים דוחקות זו בזו הרי היא עושה כתף לעצמה אלא בזמן שענביה מפורדות עד שיהא אדם נותנה על גבי פס היד ויגעו כולן בה שאז אינן דוחקין זו לזו ומחמת זה נוגעין כולן: שבע ליטרין בצפרי. והיאך תוכל לומר דעוללות של שבע ליטרין שיגעו ענביה כולן בפס ידו ומפני שאם כיתנה ע"ג טבלא שכולן נופלות ונוגעות בטבלא: טבלא כמו טבלא ופינקס ורבינו שמשון ז"ל סובר שזה הלשון היה פירוש למה שאמרו אם נקרצת עם האשכול ולכך דחק עצמו ואמר שידוע היה להן שיעור הטבלא ואני לעניות דעתי כתבתי וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ד: מעשר טבל שצריך להפרים ממנו תרומת מעשר. הרי זה עושה אותן תרומת מעשר מפרים העוללה לתרומת מעשר: ועוללות לאו של עני הוא ומפרים מן הפיטור על החיוב ונשארין האשכולות בטבלייהו: מן הנקרצות מן האשכולות. דתנן בהו במתני' דשל בעל הבית הן וחייבין במעשרות ומינייהו הוא ודברי הרמב"ם ז"ל בזה בפ"ד מן המתמיהין וכבר השיג עליו הראב"ד ז"ל: גרגר יחידי. פי' הראב"ד ז"ל אשכול שכלו גרגרים שאינו עשוי פסיגין פסיגין אלא הגרגרין תלויין בשדרה ויורדין מעוקציהן ומכל מקום מחולק הוא מענין הפסיגה שהפסיגה אין לה שדרה והגרגירין שבה בראשה הן עומד; וזה שהאשכול יש לו שדרה ארוכה ונסה כשאר אשכולות אלא שאין לו פסיגין פסיגין אלא שהגרגרין יוצאין מן השדרה רבי יהודה סבר כיון דיש לו שדרה כעין אשכולות דעלמא אשכול הוא וזה שאע"פ שהוא גרגרים גרגרים לא נקראו גרגירים עוללות אלא שנים או שלשה לבד כדכתיב בקרא שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ומפרש לעוללות דרישא דקרא הא יתר מכאן אשכול הוא: ורבנן סברי כיון דאין לו פסיגין בעין האשכול כולו נידון כפסיגה אחת: דילמא דא נימא. דבר זה הוא ראוי לסברו שיתנו אל לבם כמה היתה גדולה ברכת הארץ: כרם דורון. שם היה שמו דורון: כהדין לפסא דכפר חנניה. כאילפס של כפר חנניה שמחזיק סאה ובפרק בתרא דכתובות אמרינן אייתו קמייהו אפרסקא דהוה כאילפס כפר היני ואילפס כפר סיני כמה הוי חמש סאין אכלו שלים והפקירו [שלים] ונתנו לפני בהמתן שלים: מקפא בירתא דחרובתא. עובי הגזע המושך מן הארץ עד האמירים הגדולים קרוי כורת בסך תלמודא כדאיתא בפ"ק דברכות לא סוף דבר נופו אלא אפילו כורתו והוא לשון קורה בחלוף כ"ף בקו"ף וגזע החרוב הזה היה עב כל כך שלא היה מספיק להקיפו השלשה אזורות של שלשה בני אדם: קצות חד חרוב. עקצתי הפרי וחתכתי ממנו חתיכה והיה מושך דבש: סיפסוף שאכלנו בילדותנו. אילנות היער שיש בהן קוצים עושין כמו זיתים קטנים אדומים וקרויין אותן פירות בלשון ערבי דומים: סאה קיבר. שאינו יפה שעושין ממנו פת קיבר שקורין אותו האלון בלע"ז: סאה סובין. שהמכתשת מוציאה כשלותתין החטין לעשות סלת ותשיב מן המורסן: מורסן. הן סובין גסין היוצאין ע"ג הנפה בשעה שמנפין להוציא הסלת דהן גרועין מאד: סאה גנינין. פי' בערוך המורני עבה היוצא מן הקמח: וכדון. ועכשיו: ההיא סגולה הני כרמך. שמשמע שהיו בכרמו אשכולות גדולים מאד: אשכול. תרגום ירושלמי סגוליא: צפה בו כמין תור. הביט בו מרחוק ונדמה לו כשור מחמת גדלו. והכי אמרינן בפרק בתרא דכתובות חזינהו להנהו קטופי דהוו קיימי כי עגלי אמר עגלים בין הגפנים: עד שהמלך במסיבו. בעוד שהקב"ה במסיבה שלו דהיינו בקיטון שלו בשמים אפילו הכי נרדי נתן ריחו כדמפרש ואזיל בית מקדשא חריב ואת קאי בקשיותך בתוספא שלך שפירותיך משונין נגד פירות שאר הארצות: מבין ריש שתא לצומא רבא. שזרעום בין ראש השנה ליום הכפורים של מוצאי שביעית וגדלום כל כך באלו הימים שחשב שהיו ספיחים של שביעית שאסורין מדרבנן באכילה כדאיתא בפרק מקום שנהגו ובפרק הפיגה במסכת שביעית ורבי עקיבא אית ליה דמדאורייתא הוא דאסירי כדאיתא בת"כ ובכמה מקומות: התיר רבי. ליקח ירק במוצאי שביעית מיד שמברכת הארץ גדל ולא בשביעית ומעובדא דהכא הוא דאמרינן בעלמא התיר ר' ליקח ירק במוצאי שביעית: תחת שהיינו גורפין דבש. חילוף שהיינו גורפין דבש וכדלקמיה: מקטע. דבש הקפוי שהיה מוצא ומוכרו: שבא וקינן בראשה של לפת. ובפרק בתרא דכתובות אמרינן הכי שדרי שועל קינן בלפת ושקלוהו ותלאו בו שתים ליטרין במשקל של ציפרי ופירוש רש"י ז"ל קינן בלפת נקב בו עד בעשה לידתו בתוכו ואעפ"כ שקלו את המותר שהיה ליטרין: ונפשח אחד מהן. נבדל אחד מן הקלחים: סוכת יוצרים. יוצרי כלי חרס שדרכן היה לעשות מלאכתן שם כדאיתא במסכת סוכה סוכת היוצרים הפנימית חייבת: והייתי עולה בו כעולה בראש התאנה. ללקט עליו העליונים: היה מזבן דבש דדיבורין והוה ליה דבש דצליין. שהוא גרוע צליין מין שרץ שעושה ג"כ דבש והוא גרוע: כרוב מצמק. כמו מצומק ויפה לו דפרק כירה: מתני' המדל בגפנים. מפרש בת"ק פ"ק מדל שלופי שכורת מהן ענפים עם האשכולות להקל מעל הגפן והלחות העולה לה מן הארץ תתפזר בגזע ותתעבה יותר ולא תוליא כל כחה באשכולות: כך הוא מדל בשל עניים. יכול לכרות עוללות של עניים ג"כ כדרך שכורת האשכולות: אינו רשאי בשל עניים. בגמרא מפרש פלוגתייהו: גמ' אסור ליגע בהן. באשכולות שהמוכר רוצה לכרתן לשיתעבו אשכלותיו ואסור משום גוזל לוקח שלא יעלו: הכל מודים בשותף. דטיבותא דמדל לגבי דחבריה כמו לגבי דידיה היא. עבד ליה כשותף דהא עניים רחמנא זכי להו בכרם הלקט. ושותפים נינהו עם בעל הבית וטיבותא דגפן לגבי כולהו הוי: חייב לשלם. כשאכלן בפשיעה וכמ"ד פשיעה בבעלים חייב: תמן הוא אומר בין כך ובין כך וכו'. בפ' נדים במתני' דאין מגלגלין בטופח: בין כך ובין כך. בין הזקן של עני מרובה בין של בעל הבית מרובה מניח הלקט והפאה על גדר של השדה כדי שיקחום העניים והוא ירביץ שדהו ולא יזיק להן ולא יזיקו לו. משמע דחיים להפסדן של עניים והכא לא חיים: מעבן. לגזעי הגפנים: הן עושות יותר לשנה הבאה. וטיבותא היא לעניים שגדל חלקו בעוללות יותר: מכיון שהוא מרביצה וכו'. ואמאי חיים התם: לזורעה ירק ולהבריחה וכו'. דירק פטור מן הפאה ומן הלקט ומן השכחה דהן מתנות עניים: מתני' כרם רבעי. בריש פרק כיצד מברכין פליגי תנאי מר סבר בכולהו מתני' גרס כרם רבעי כדכתיב קרא בהדיא אשר נטע כרם ולא חללו וגמר לה בג"ש לתבואה תבואה כדאיתא התם ומר סבר בכלהו גרס נטע רבעי דס"ל דכל היכא דנהגה ערלה נהוג רבעי: רבעי. בשנה הרביעית של נטיעתו אית ליה דינא דמעשר שני במילי טובא כדמפרש במתניתין: אין לו חומש. כמחלל פירות רבעי לשעלות הדמים לירושלים אין צריך להוסיף

ואין לו ביעור. וב"ה אומרים יש לו. ב"ש אומרים יש לו פרט ויש לו עוללות. וב"ה אומרים כלו לגת: גמ' תניא רבי אומר לא אמרו ב"ש אלא בשביעית אבל בשאר שני שבוע ב"ש אומרים יש לו חומש ויש לו ביעור על דעתיה דהדין תנא לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כמא דתימא אין מעשר שני בשביעית ודכוותה אין נטע רבעי בשביעית. מעתה אל יהי לו קדושה. קדשתו מאליו למדו. קדש הלולים הרי הוא כקדש שקורין עליו את ההלל. ויהא מותר לאונן. תני [קודש] מגיד שהוא אסור לאונן. ויהא חייב בביעור. בגין דרבי שמעון פוטר מן הביעור. ויפדה במחובר לקרקע: תני רשב"ג אומר אחד שביעית ואחד (ל"ג.) שאר שני שבוע ב"ש אומרים אין לו חומש ואין לו ביעור. על דעתיה דהדין תנא לא למדו ב"ש נטע רבעי ממעשר שני כל עיקר. מעתה לא יהי לו קדושה. קדושתו מאליו למדו. קדש הלולים הרי הוא כקדש שקורין עליו את ההלל. ויהא מותר לאונן. תני [קודש] מגיד שהוא אסור לאונן. ויהא חייב בביעור. בגין דרבי שמעון פוטר מן הביעור. ויפדה במחובר לקרקע. ר' זעירא בעי קומי ר' אבהו מניין שהוא טעון פדיון. קדש הלולים קודש חלולים לא מתמנעי רבנן דרשין בין ה"י לחי"ת. תני רבי אייבו בר נגרי קומי ר' אילא תני דבי ר' ישמעאל אם גאול יגאל איש ממעשרו חמישיתו וגו' פרט לנטע רבעי שאין חייבין עליו חומש. והדר ותנא קומי שתי גאולות הן אחת למעשר שני ואחת לנטע רבעי. תמן תנינן ר' יהודה אומר אין לנכרי כרם רבעי וחכמים אומרים יש לו אמר ר' אלעזר כיני מתניתא אין כרם רבעי בסוריא כל עיקר ר' ביבי אמר קומי ר' זעירא בשם ר' אלעזר אתיא דר' יהודה כב"ש על דעתיה דר' כמא דאמרו ב"ש לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כמא דתימרא אין מ"ש בשביעית דכוותה אין נטע רבעי בשביעית כן ר' יהודה אומר לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כמא דתימרא אין מעשר שני בסוריא דכוותה

נמי

## פירוש מהר"ש סיריליאו

לאוסיף בפדיון חומש ואפילו בעליו הוא הפודה דאין לו כ"כ קדושה כמ"ש: ואין לו ביעור. אין צריך ביעור כשנה רביעית ושביעית שהמעשרות מתבערין מן הבית ואסור להשהותן יותר כדאיתא בפרק בתרא דמ"ש וטעמא דב"ש גבי חומש וביעור פליגי ר' ורשב"ג אביו בגמרא רבי סבר דוקא בשביעית הוא דפליגי וכ"ל הטעם של רבי דכיון דכתיבין בהדיא הני תרתי גבי מ"ש דכתיב אם גאל יגאל איש ממעשרו וכו' וכתיב מקצה שלש שנים תוציא וכו' וס"ל נמי דגמרי ב"ש קדש קדש משום הכי הוכרח לפרש דדוקא אי איתרמי רביעית בשביעית הוא דפליגי דלא נהיג שום מעשר בה ורשב"ג סבר אף בכלהו שני נמי פליגי דב"ש לא גמרי קדש קדש ממעשר: וב"ה אומרים יש לו. למ"ד דפליגי בשביעית דוקא טעמא דב"ה דקא סברי דלחומרא הוא דילפינן קדש קדש ממעשר אבל לקולא דהיינו לפוטרו מקדושותיו דחומש וביעור משום דלא נהיג בה מעשר בזה לא ילפינן. ולמ"ד בכולהו שני נמי פליגי טעמייהו כדמפרש בפרק האיש מקדש דב"ה גמרי ג"ש דקדש קדש נאמר בכרם רבעי קדש הלולים ונאמר במעשר שני וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ קדש לה' מה מעשר שני יש לו חומש ויש לו ביעור דבהדיא כתיבי ביה אף כרם רבעי נמי: יש לו פרט ויש לו עוללות. דממון הדיוט הוי וסך בבא בין לר' בין לרשב"ג בכולהו שני שבוע איתא ואפילו במעשר שני נמי פליגי ולהודיעך כחן דב"ה שנוייה גבי כרם רבעי: תדע דלר' דגמרי. ב"ש נמי בשאר שני נטע רבעי ממעשר שני הא אית ליה לר' יהודה כב"ש כדלקמן ואפילו הכי קאמר דמעשר שני גופיה אע"ג דכתיב ביה קדש נכסיו הוי ומשום הכי הייננו בחלה ואית ביה קידושין ואם כן הכי נמי גבי מעשר שני גופיה דהוה ליה למיתני הכי דלב"ש יש לו פרט דממונו הוי וכו' אלא משום דבבא דרישא שנוייה גבי רבעי תני סיפא נמי כרם רבעי אבל ע"כ לא פליגי הכא אלא בקדש קדש דכתיבי בהדיא במעשר שני ובכרם רבעי דלא משמע להו לב"ש דמשמעות קדש משמע ממון גבוה דעולם נכסיו ניהו ומשום הכי לרבי דסבר דגמרי ב"ש גזירה שוה ופירש דדוקא לית להו בשנה שביעית אבל בשאר שני שבוע אית להו לא פירש אלא דוקא בהני תרתי דכתיבי אבל בפרט ועוללות דלא כתיבי בשום אחד מהן דכולי עלמא לא פליגי דבשניהן פליגי ובכלהו שני פליגי דב"ש סברי דאפילו מעשר שני גופיה וכל שכן כרם רבעי דנכסיו גמורים ניהו ואע"ג דהא בתרוויהו כתיב קדש במשמעות קדש הוא דפליגי דסברי דלא אתי לאורויי דממון גבוה הוי אלא לענין דבעי פדיון בגבולים והפדיון צריך להעלותו לירושלים אבל לדבר אחר לא. וב"ה דפליגי היינו משום דס"ל דמעשר שני ונטע רבעי ממון גבוה הוא דמשמעות קדש לה' הכי משמע כר"מ דהאיש מקדש: והעניים פודין לעצמן. אית ספרים דגרסי ליה ואית דלא גרסי ליה ובפרק האיש מקדש איתו בשום ספר והרשב"א ז"ל לא גריס ליה. ובגמרא אפרש זה בס"ד: כולו לגת. ואין לעניים בו כלום דקסברי כלו ממון גבוה הוא כקדשים וב"ה כר"מ: גמ' לא אמרו ב"ש אלא בשביעית. דקסבר רבי דב"ש נמי גמרי קדש קדש ממעשר שני וכי לית להו בנטע רבעי קדושה היינו דוקא בשנת השמיטה דלא נהגו בה מעשר שני דשביעית פטורה ממעשרות כדאיתא לקמן במתניתין: יש לו חומש. כיון דאית בהו מעשר שני וכתיב גבי מעשר שני ולקמן פריך דאין ה"נ שנה שלישית ושישית נמי דלא נהוג מעשר שני בהו הוי ליה לימר דפליגי בהו ב"ש וב"ה ואמאי לא פליג רבי ורשב"ג אלא בשביעית ומשני לה לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני בקדש. כמא דתימא אין מעשר שני בשביעית דהא הוי הפקר והפקר פטור מן המעשרות: אין נטע רבעי בשביעית. דס"ל לב"ש אליבא דרבי דהרי הוא כמעשר שני לגמרי בין לקולא בין לחומרא דבזמן שזה נוהג זה נוהג. וב"ה סברי לחומרא הוא דגרינן כגון לגבי מחילה ופדיון וביעור וחומש ואסיר לאונן הוא דגמרינן דחומרא הוי ולקולא לא גמרינן: מעתה אל יהי לו קדושה בשנה שביעית. לא יהי צריך לא פדיון ולא מחילה כלל לבית שמאי וכי תימא הכי נמי והא לא נחלקו בית שמאי ובית הלל אלא בחומש וביעור אבל בפדיון ומחילה מודו: קדושתו מאליו למדו לגבי האי קדושה דבעי מחילה הוא ותפוסתו לא צריך למילף בגזירה שוה ממעשר שני דמקרא מלא כתיב בגופיה קדש הלולים הרי הוא כקדש שקורין עליו הלל דהיינו בכורים שקורין עליהם הלל בתנופתם דטעונין מחילה וכן הדבר הנתפס תחתיו הרי הוא כמדרגת הקדש דטעון מחילה ואע"ג דבכורים לית להו פדיון כיון דרחמנא אפיק הלול וחילול בלשון אחד כדאמר לקמן דריש ביה נמי דהנתפס תחתיו הרי הוא כקדש כדדרשינן בפרק מי שמתו גבי זכור ושמור דנשים חייבות בקידוש היום וכו': ויהא מותר לאונן. באותה שנה של שביעית דלית בה מעשר שני ויהא נטע רבעי קל דיהא מותר לאונן: תני מגיד שהוא אסור לאונן. לא ידענא מהי קרא ממעט ליה ושמא מהלולים גופיה דאין הלולים אלא לשון שמחה וכן כתיב באבימלך בספר שופטים ויעשו הלולים ותרגום יונתן ועבדו הגנין ובלשון ארמי דקרו ליה מחמת הילולא: ויהא חייב בביעור. כיון דמודו ב"ש דבשנה שביעית יש בו קדושה מטעם דכתיב ביה קדש הלולים ודרשינן כקדש שקורין וכו' א"כ יהא חייב כבכורים בביעור דבבכורים טעונין ביעור: ומשני בגין דר"ש פוטר מן הביעור. גבי בכורים כדתנן פ"ב דבכורים ואע"ג דקדושי הן לענין מחילה ואיתון הכי נמי נטע רבעי לב"ש אע"ג דבעי מחילה ואסור לאונן לא בעי ביעור: ויפדה במחובר לקרקע. כגון דב"ש סברי בשביעית דקדושת מחילה ואיסור אונן דרמי עליה היינו מטעם קדש הלולים ולא מטעם גזירה שוה דמעשר שני אם כן אע"ג דבכורים לית להו פדיון במחובר בהא לא ילפינן מבכורים דבכורים לית בהו פדיון נמי בתלוש ונטע רבעי יש לו וכיון דאין להם לב"ש (חסר כאן תיבה אחת) מלמד בשנת ז' לענין לפסול פדיון שלו במחובר לא מבכורים ולא ממעשר שני אם כן נטע רבעי נימא דמאי עביד ביה חילול בשביעית כשהוא במחובר ותפיסתו נמי להתפיס קדושתו במחובר אחר. וכי תימא הכא נמי אלמא תניא בתוספתא דמעשר שני כרם רבעי ב"ש וכו' הכל מודים שאין פודין אותו במחובר ובהדיא מוכח התם דאפילו בשביעית נמי אסור ובשלמא לב"ה אתי שפיר דכיון דילפינן ממעשר שני לחומרא מה פדיון מעשר שני איננו במחובר דאין מעשר במחובר כדאמר בפרק האומר בקידושין אף פדיון רבעי איננו במחובר אלא לב"ש דבשביעית לא גמרי מאי טעמייהו והקשה הרשב"א ז"ל דבמרובה אסיקנא אימא כל המתלקט ופי' רש"י ז"ל כל שעתידים ללקוט והיינו דפריק ליה בעודו מחובר כיון דעתידים ללקוט כדאיתא התם וכ"ל דאין כאן קושיא דשאני הדחק שאני ותנאי שאני ובידו שאני דלאלולי עניים מעבירה שגוזלים ואוכלים בלא פדיון הוא דעבדיה דכשבא ליד הגזלן לא מצי פריק דהא איננו ברשותו ולהכי כיון דידע שמתקיים התנאי דלקטי ודאי מתנה שיחול הפדיון במחובר שעה אחת קודם שילקטו וכיון דבידו הוא נתלגו ולכניסו

על הנדר לאו מחוסר מעשה חשיב ואפילו גבי מעשר נמי מהני כהאי גוונא דגרסינן בפרק האומר דקידושין יתר על כן אמר ר' אליעזר בן יעקב אפילו אמר פירות ערוגה זו תלושין יהו תרומה על פירות ערוגה זו מחוברת פירות ערוגה זו מחוברת יהו תרומה על פירות ערוגה זו תלושין לכשיתלשו ונתלשו דבריו קיימים ומפרש התם טעמא דכל שבידו לאו מחוסר מעשה דמי ופי' רש"י ז"ל הואיל ובידו לתלוש ולהפריש וכדפרישית. והדחק גורם לו להתנות דרגע אחת קודם תלישה פריק ליה ואין שעת הדחק ראיה והיא שעתא כתלוש דמי דבידו לתלשו וכדפרישית ולא משני והוה מצי לשנויי לב"ה דטעמא דבזמן זה אין פודין אותו במחובר דכיון דבשאר שני שבוע לא מצי פריק דהא גמרינן גזירה שוה דקדשי קדשים לא פלגינן שביעית משאר שנים: רשב"ג אומר כולה שני אין לו חומש וכו'. דסבירא ליה לרשב"ג דבכלל כלל לא גמרי ב"ש קדש קדש ממעשר שני כדמפרש ואזיל והכין פירשו בגמרא דילן פרק האיש מקדש כפי' רשב"ג: לא מתמנעי רבנן מלמדרש בין ה"י לחי"ת. וחשיב כאילו כתיבה חלולים והיינו דהשה דריש בילד מברכין לאמריך אחליה והדר אכליה ואף על גב דכתיב בהדיא ואיש אחר יחללנו מכל מקום צריכי תרוייהו דהלולים אצטריך למדרש פרי אתה מחלל ואי אתה מחלל שמדר כדאיתא פ"ק דערלה וקרא דיחללנו אצטריך לאשמועינן דאיש אחר יחללנו ואע"ג דאינו בעליו: פרט לנטע רבעי שאין חייבין בעליו חומש. (כלומר היינו טעמא דב"ש דהא ממעשרו כתיב) חומש הוא דקא ממעט אבל פדיון בעו: שתי גאולות הן. דכתיב ואם גאל יגאל לרבות נטע רבעי וכי איתקש לפדיון איתקש ולא לענין חומש וב"ה סברי אף לענין חומש ומשמעות דורשין איכא בינייהו מר דריש ליה מהלולים ומר דריש ליה ממעשרו דמשמע דממעט ברבעי חומש ופדיון בעי ומר דריש ליה מגאול יגאל: תמן תנינן. בפ' התורם קישות אין לנכרי כרם רבעי בתוספתא מפרש דבסוריא מיירי דתניא התם פ"ב ר' יהודה אומר אין לנכרי כ"ר בסוריא וחכמים אומרים יש לו ובסמוך מייתי לה ולכאורה משמע לפי גירסת הספרים דר' אלעזר אשמועינן תרי דברים חסרו במשנה חדא סוריא ועוד דנכרי לאו דוקא אלא אפי' בישראל נמי דכל עיקר אין בה כרם רבעי ואין בה קדושה כלל אותה שנה ואפי' לפדיון ואונן ומחילה ולאו לענין חומש וביעור מיתניא בלחוד ואע"ג דנהיגי בה מעשרות היינו מדרבנן אבל רבעי אפילו מדרבנן לא ואע"ג דנהגא בה ערלה מדאורייתא דהא ע"כ הכי סבירא להו להך אמוראי דאמרינן בסמוך ר' יהודה סבר לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני. וכמא דתימא אין מעשר שני בסוריא דכותיה נמי אין נטע רבעי בסוריא משמע משום דגמר קדש קדש הוא דהיכא דנהוג מעשר [שני נהוג רבעי הא לאו הכי הוה מיחייב מן התורה אלמא דאית ערלה בסוריא מן התורה דאי אין בה ערלה מהיכן רבעי וסברי הך אמוראי דכי תנן בקידושין והערלה הלכה היינו הלכה למשה מסיני כדסבירא להו התם לר' יוחנן ור' יוחנן מרא דהאי תלמודא הוא כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בראש ספר מדע וכן כתב הרשב"א ז"ל בתשובה דהך סוגיא סבר כר' יוחנן דערלה בחוץ לארץ הלכה למשה מסיני ואפילו הכי אין בה קדושה כלל לגבי רבעי: ר' יהודה כב"ש. אתא לפרושי דר' יהודה דאמר דאין בסוריא נטע רבעי מטעמא דגמר קדש קדש הוי ואפילו לישראל נמי אין בה רבעי והאי דקתני נכרי להודיעך כחן דרבנן דאפי' בנכרי נמי אסרי: כב"ש על דעתיה דרבי. דכי היכי דרבי אשמעינן דמקלי ב"ש בזמן מטעם דגמרי נמי ק"ק לקולא הכי נמי מקלינן נמי לדידהו במקום מטעם דגמרי נמי ק"ק לקולא דאלו לרשב"ג אין להתיר בסוריא רבעי דלא אשכחן דב"ש גמרי קולא מק"ק וכיון דנהגא בה ערלה נהיג בה נמי רבעי וזו היא דעת הרמב"ם ז"ל שסובר כדפרישית שהן דברים כפשטן שאין מעשר שני בסוריא כלל לא מדאורייתא ולא מדרבנן ואפי' בישראל שכן כתב בספ"א דהלכות מ"ש. מ"ש הואיל וטעון הבאת מקום ואין מביאין אותו מחוץ לארץ לפיכך לא חייב מעשר שני בסוריא עד כאן ואי אפשר לקיים פירוש זה מכמה קושיות חדא דפליגי תנאי בספ"ק דע"ז גבי סוריא אין כיבוש יחיד שמיה כיבוש או לא. ע"כ לא פליגי אלא אי מעשרות דילה דאורייתא או דרבנן אבל שיהא בה שום פיטור מעשר ליכא למ"ד ועוד דתניא בפ"ק דגיטין בשלשה דברים שוותה סוריא לא"י למעשרות ולשביעית וכו' ומוקי לה מטעם שותה כמ"ד שמיה כיבוש ולדידיה הא לא שותה שהרי פטורה ממעשר שני. ועוד דאמרינן בפ' העוקר בהדיא דפלוגתא דרבי עקיבא ורבנן הויא בין בסוריא בין בהקדש בין בהבקר וסברי רבנן דאע"ג דישראל הלוקח מן הגוי בה בתר שליש פטור אפ"ה מדרבנן מחייבי התוספות לפי החשבון ומודים חכמים לרבי עקיבא דמכל מקום המעשרות כפי סדר השנים שנה של שני שני ושנה של עני עני ע"כ לכן נראה דמן התורה הוא דאמר הכא דאין מעשר שני בה ואע"ג דמה שבאנו ללמוד דאין נטע רבעי בסוריא היינו אפילו מדרבנן ואפי' נטע ישראל דהכי משמע לישנא דכל עיקר לא קשיא דלא מיגו תקנות מדרבנן בנטע רבעי דערלה בסוריא מן התורה הויא כדלעיל וכן דעת הראב"ד ז"ל שכתב וכ"ל מה שאמרו שאין מעשר שני בסוריא מן התורה הוא דאמרי ואם גזרו עליה מעשרות לא גזרו עליה נטע רבעי ע"כ ופי' זה דחוק לכך כ"ל נכון דמעיקרא ר' אלעזר לא מחדש אלא סוריא אבל נכרי כיון דקתני לה במתניתין לא איצטריך ליה למימר אבל פשיטה והכי מוכח סוף שמעתין דבנכרי ובסוריא מוקמי לה דבנכרי הוא דמיירי ור' יהודה הכי קאמר אע"ג דרבעי נמשך מערלה לא תימא כיון דערלה בשל גוי כדתנן פ"ק דערלה הכא נמי רבעי נהיג בשל גוי נימא דרבעי יליף ממעשר שני וכי היכי דמ"ש בגוי אין בסוריא דהא אין מעשר אלא דמפי לשליש וקיי"ל לן דשליש ביד גוי אע"ג דשוב ישראל לקחה פטור ואפילו התוספות נמי פטור דסתם לן תנא כר' עקיבא וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהדיא פ"א דתרומות וכיון דאין מעשר שני ביד גוי בסוריא הכי נמי אין נטע רבעי ביד גוי בסוריא דסבר כרבי דאמר בין לקולא בין לחומרא גמרי ב"ש ק"ק והנהו ברייתות דאמרי דשוה לארץ ישראל ומעשר שני יש בה היינו כי הביאה שליש הראשון ביד ישראל כב"ה דלחומרא גמרינן ולא לקולא ור' עקיבא דפ' העוקר מאי קאי כרבנן דהכא דסברי דאע"ג דמעשר אין לו יש לו נטע רבעי תדע דבארץ גופה ס"ל לרבנן דיש ערלה ורבעי בשל גוים כדאיתא בפ"ק דערלה דרבויא דכל עץ אכולה פרשת' קאי אע"ג דמעשרות אם נגמרה מלאכתן ביד גוי אין בה וטעמא דלא גמרי ממעשר שני קדש קדש אלא לחומרא ולא לקולא וליכא דנקטינן בשביעית אין מעשר שני בשביעית נקטי נמי בסוריא אין מעשר שני בסוריא אבל כולהו מעשרות אמרו. והא דקאמר כל עיקר בשום שנה מן השנים. הוא דקאמר לא בארץ ישראל דאין פיטור רבעי אלא בשביעית אבל בסוריא ביד הגוי בשום שנה מן השנים. ושוב מצאתי בדברי הרשב"א ז"ל דגרים כר' אלעזר נמי אין לנכרי בסוריא כ"ר

בל

נמי אין נטע רבעי בסוריא. א"ל חמי מה אמ"ה לא אמרה אלא אין לו חומש ואין לו ביעור. הא שאר כל הדברים יש לו. תניא ר' יהודה אומר אין לנכרי כרם רבעי בסוריא. ר' שמואל בר אבא בעי ודא ב"ש אמרי לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כמא דתימר אין מעשר שני בשביעית ודכוותה אין נטע רבעי בשביעית ודכוותה נמי שלישית וששית הואיל ואין בהן מעשר שני לא יהא בהן נטע רבעי אמר ר' יוסי שלישית וששית אע"ג דאין בהן מעשר שני יש בהן שאר מעשרות שביעית אין בהן מעשרות כל עיקר: חיפא שאל הא ר' יהודה אמר לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כמא דתימא אין מעשר שני בסוריא ודכוותה אין נטע רבעי בסוריא דכוותה נמי לא למדו תרומת תודה אלא מתרומת מעשר כמא דתימר אין תרומת מעשר במדבר ודכוותה נמי לא תהא תרומת תודה נוהגת במדבר אמר ר' יוסי לא למדו ממנה אלא לשיעורין: תניא ר' יוסי בר יהודה ור' אלעזר בר שמעון אומרים לא נתחייבו ישראל בנטע רבעי אלא לאחר ארבע עשרה שנה שבע שכבשו ושבע שחלקו. אמר רב חסדא אתיא דר' יוסי בר יהודה בשיטת ר' יהודה אבוי כמא דר' יהודה אמר לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני וכמא דתימר אין מעשר שני בסוריא ודכוותה אין נטע רבעי בסוריא כן ר' יוסי בר יהודה אמר לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כמא דתימר אין מעשר שני אלא לאחר ארבע עשרה שנה ודכוותה נמי אין נטע רבעי אלא לאחר ארבע עשרה שנה. אמר ר' יוסי והיא בשיטת בנו סוריא לטודה מארבע עשרה שנה ואין ארבע עשרה שנה למודין מסוריא: תניא ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם את תבואתו ר' יוסי הגלילי אומר הרי את כמוסיף פירות חמישית על פירות רביעית מה פירות חמישית לבעלים אף פירות רביעית לבעלים. ר' עקיבא אומר לא דברה תורה אלא כנגד היצר שלא יאמר אדם הרי ארבע שנים אני מצטער בו חנם לכך נאמר להוסיף לכם תבואתו. ר' זעירא ר' יוסא בשם ר' יוחנן אתייא דר' יוסי הגלילי כר' יהודה כמא דר' יהודה עושה אותו כנכסיו כן ר' יוסי הגלילי עושה אותו כנכסיו: ר' ירמיה בעא קומי (ל"ג:) ר' זעירא למ"ד שהוא כנכסיו מהו שיהא חייב במעשרות אמר ליה כיי דאמר ר' יהושע בן לוי דאמר ר' אבון בשם ריב"ל לא סוף דבר הלכה זו אלא כל הלכה שהיא רופפת בב"ד ואי אתה יודע מה טיבה צא וראה מה הצבור נוהג ונהוג ואנן חמיין צבורא דלא מפרשי: אמר ר' מנא אילו נאמר כבית שמאי ויש צבור כב"ש: אמר ר' אבין כלום ילמדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כמא דתימר אין מעשר שני חייב במעשרות ודכוותה אין נטע רבעי חייב במעשרות: ב"ש אומרים יש לו פרט וכו': ר' בא ור' חייא בר ווא בשם ר' יוחנן עיסת מעשר שני לר' מאיר פטורה מן החלה לר' יהודה חייבת בחלה. אמר ר' יונה לא אמרו אלא בירושלם אבל בגבולים לא. ר' אבהו כהן בעא קומי ר' יוסי למאן דאמר שהוא חייב בפרט מהו שתהא חייבת בחלה. א"ל ולאו ר' יהודה היא וסברינן מימר כל הדא הלכתא ר' יהודה כב"ש: **מתני'** כרם שכלו עוללות רבי אליעזר אומר לבעל הבית ור' עקיבא אומר לעניים. אמר ר' אליעזר כי תבצר כרמך לא תעולל אם אין בציר מניין עוללות. א"ל ר' עקיבא וכרמך לא תעולל אפילו כולו עוללות אם כן למה נאמר כי תבצור לא תעולל אין לעניים בעוללות קודם הבציר. המקדיש את כרמו עד שלא נודעו העוללות אין העוללות לעניים ומשנודעו העוללות העוללות לעניים ר' יוסי אומר יתנו שכר גידולין להקדש. אי זו היא שכחה בערים כל שאינו יכול לפשוט את ידו וליטלה וברוגליות משיעבור הימנה: **גמ'** ודכוותה אם אין בציר אין פרט עד שיהא בציר בצד הבציר. אכלתן חיה לא. וכמה הוא בציר. דבי ר' שילא אמרי שלשה אשכולות שהן עושין רביעית והא ר' עקיבא מקיים תרי קראי מה מקיים ר' אליעזר וכרמך לא תעולל. שלא תאמר הואיל ואין לעניים [בעוללות] קודם לבציר יזכה בהם בעל הבית לפום כן צריך מימר וכרמך לא תעולל: המקדיש את כרמו וכו': תמן תנינן ומתירין בגמזיות של הקדש. תניא אמרו להם חכמים אי אתם מודים

## פירוש מהר"ש סיריליאו

כל עיקר כנ"ל: **א"ל חמי מה אמרה וכו'**. מהדר ליה ר' זירא לרב ביבי דוקא היכי תנן מתני' מי לא תנן אין לו חומש ואין לו ביעור ומשמע למהו ב"ש דבשביעית גופה קדושה יש לו כגון מחילות ואסור לאונן ותפיסתו דבעי מחילות ובעי פדיון ואין פודין במחובר כדלעיל הכי נמי סוריא אע"ג דמעשרות לא נהיגי בה ביד גוי הרבעי יהי נוהג בו קדושה דבשביעית גופה אית ביה קדושה ומעשר אין בה: ר' אלעזר קאמר ולדידך. אי ר' יהודה סבר כב"ש דמתני' היכי קאמר כל עיקר אין לו ומדאקשי ליה ר' זירא לר' ביבי מדיוקא דמתני' ולא מקשי ליה בפשיטות דקתני ועג"ה פודין לעצמן משמע דלא גרסינן ליה במתני': ה"ג בכל הספרים תניא ר' יהודה אומר אין לנכרי. כרם רבעי בסוריא ולסיועי לר' אלעזר מייתי לה: **הא ב"ש אמרי וכו'**. אדרבי פריך דאמר לעיל דב"ש ממעשר שני למדו קדש קדש בין לקולא בין לחומרא ובזמן דנהיג מעשר שני נהיג נטע רבעי אם כן נימא נמי דמה מעשר שני אינו נוהג בשנה שלישית וששית דאז דינם מעשר עני כדתנן במסכת אבות אף קדושת נ"ר לא ינהוג בהן: ומשני דלא דמי. דאע"ג דאין נוהג בהן מ"ש יש בהן מ"ע חילופו ואית בהו קדושת מעשרות אבל שביעית אין בה מעשרות כל עיקר: **דכוותיה לא למדו תרומת תודה אלא מתרומת מעשר**. בפ' התודה נפקא לן דתרומת תודה אחד מעשרה הוא והויא לכהן מגזירה שוה דממנו תרומת ה' ממנו תרומת ה' דכתיב בלחמי תודה והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה' ונאמר בתרומת מעשר והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר וכו' כדאיתא התם: **כמא דתימר אין תרומת מעשר במדבר**. דאמרינן בכתובות בפ' שני דשבע שכבשו ושבע שחלקו נתחייבו בחלה ולא נתחייבו עדיין במעשרות והכי איתא נמי בסוף פ"ק דקידושין: **ודכוותיה לא תהא תרומת תודה במדבר**. וגמרינן ממנו תרומת ה' ממנו תרומת ה' לכל מילי והא ליכא למימר דלא אקריבו תרומת תודה במדבר דליכא קרבן דכשר במקדש שלא היה כשר בימי משה כדאיתא בזבחים פרק בתרא: והא דפריך לר' יהודה ולא פריך לרבי משום דרבי לא יליף נטע רבעי ממעשר שני אלא לענין הזמן ותו לא אלא לר' יהודה דיליף פיטור סוריא דהוא מקום ממקום תיקשי דנימא הך ילפותא דמקום דכי היכי דבמדבר פטירי ממעשר וכדאוכחינן הכי נמי תודה לא תכשר במדבר: **אלא לשיעורין**. דהיינו אחד מעשרה ולא למדו עיקר חיובה מה שאין כן לענין שביעית וסוריא דכל עיקר פיטורין גמרינן מקדש קדש: **לא נתחייבו ישראל ברבעי אלא לאחר י"ד**. דאע"ג דבערלה מיחייבי מיד כדתנן בריש ערלה עת שבאו אבותינו לארץ ומצאו נטוע פטורין נטעו אע"פ שלא כבשו חייבין ונפקא לן מדכתיב כל עץ וקאמר ר' יוסי בר יהודה דברבעי לא היו חייבין עד י"ד של כיבוש וחילוק כמא דאין מעשר שני אלא לאחר י"ד: **אמר ר' יוסי והוא בשטת בנו סוריא למודה מי"ד**. יותר נכון לומר דר' יהודה אביו הם בשטת בנו דהא פיטור י"ד קדם לפיטור סוריא דסוריא אחר שכבשה דוד שייכי בה מעשרות וא"כ כך למד ר' יהודה כיון די"ד פטורין מנטע רבעי כיון דליכא מעשר בהו הכי נמי סוריא פטורה בעי מרבעי כיון דלית בה מעשר: נ"ג **תניא ובשנה החמישית כו'**. ברייתא היא בת"כ: **פירות רבעי לבעלים**. דנכסיו הוו כדמפרש ואיל דקסבר ר' יוסי הגלילי כר' יהודה: **להוסיף לכם תבואתו**. ומשמע ליה תוספת על העיקר דהיינו של שנה חמישית כדמפרש לקמיה: **אלא כנגד היצר**. ר' עקיבא סבירא ליה כר"מ דאמר מעשר שני ממון גבוה הוא דכתיב ביה לה' הוא ובנטע רבעי נמי כתיב קדש לה' לכך נאמר להוסיף שיוסיף פירותיו בחמישית וישלם לכם כל אותן פירות של שנים שאבדו מכם לשמים: כמא דר' יהודה עשה אותם כנכסיו למעשר שני כדתנן. בהאיש מקדש ר' יהודה אומר המקדש במ"ש מקודשת והכי נמי אית ליה לר' יוסי הגלילי וקא דריש להוסיף לכם תבואתו לאורויי דנטע רבעי ממון בעלים הוא ומקודשת והדר יליף מעשר שני מיניה בקדש קדש: **מהו שיהא חייב במעשרות**. לר' יהודה כיון דנטע רבעי חולין הוא בארץ אבל בעלים דלית ביה קדושה אלא לענין מחילה ואונן ופדיון: **דאמר ר' אבין בשם ריב"ל**. בעלמא לא ידענא עיקר מילתיה היכא: **ואנן חמיין ציבורא דלא מפרשי מנטע רבעי מעשרות**. אילו נאמר כב"ש יש לגזור כב"ש דהא לר' יהודה הוא דאיבעי לן דסבירא ליה כבית שמאי כדאמרינן לעיל ואם כן מה הפשוט לענין המנהג והרי גבי ר' יהודה הוא דמספקא לן דפשיטא דאין שום לגזור כב"ש ומסיק ר' אבין ממקום אחר גלמוד לר' יהודה דלית בנטע רבעי מעשרות וגמרינן ממעשר שני לגמרי מה מ"ש אין בו מעשרות אלא אוכלין אותו בירושלים כמות שהוא כן נטע רבעי נמי: **לר' מאיר פטורה מן החלה**. הכי אית ליה בפ' חלק וטעמא דס"ל בפרק האיש מקדש המקדש במעשר שני אינה מקודשת דממון גבוה הוא ובחלה עריסותיכם כתיב ולא של גבוה: **כר' יהודה חייבת בחלה**. לטעמיה דס"ל דממון בעלים הוא ור' בא ור' חייא סברי דמחייבא לר' יהודה בחלה בין בגבולים בין בירושלים ונ"ג הכא בירושלם אלא כדר' יונה והוא תנא דפליג עליה דר"מ דמחייב בחלה ר' יהודה בר פלוגתיה הוא בפרק חלק: **לא אמרו אלא בירושלם**. והיא ברייתא דחלק דפליגי רבנן עליה דר"מ דמחייבי בחלה לאו ר' יהודה הוא אלא רבנן ולעולם דסברי כר"מ דממון גבוה הוא ובירושלם הוא דפליגי משום שאכילתו של מעשר שני שם כחולין דמי לכל מילי כדכתיב ונתת הכסף לכל אשר תאוה נפשך והכי מפרש לה התם: **אבל בגבולין לא**. דכיון דאין בה היתר אכילה בשעת חיוב חלה דהיינו בשעת גלגול עיסה לא קרינן בה ראשית עריסותיכם ואפילו פדה לאחר מכאן פטורה וכן פי' רש"י ז"ל שם: **כדברי מי שמחייבו בפרט**. מי אמרינן טעמיה דהך בבא לאו משום דלא גמר כי טעמא דרישא אלא אפילו במעשר שני גופא דשייך ביה עיסה נימא נמי הכי דמשום טעמא דנכסיו הוא למחייבו ומחייבו בחלה נמי הוא דס"ל לב"ש למחייבי נ"ר בפרט ועוללות משום דנכסיו הוי וכן במעשר שני נמי דאין בו קדושה אלא מאי דמפרש קרא בהדיא ואע"ג דפלוגתא מיתניא גבי כרם רבעי אפי' גבי מעשר שני גופיה נמי שייכא וכדפרי' במתניתין: **ומשני ולאו ר' יהודה כב"ש**. כלומר מאי קא מיבעי לך מי לא ידעת דבר פלוגתיה דר"מ היינו דר' יהודה דמחייב וכבר אמרינן דבכל הך שמעתא דר' יהודה כב"ש ופסיקא דר' יהודה וסיעתו מחייבי בחלה בגבולין: **כל הדא הילכתא ר' יהודה כב"ש**. ולהכי פטר סוריא מנטע רבעי וי"ד שנה נמי פטר לעיל:

**והענין** הלכה נקטינן כרשב"ג בפלוגתא דב"ש וב"ה ברישא דאין הלכה כר' נגבי אביו וב"ש לא גמרי קדש קדש ממעשר שני כל עיקר וטעמא לב"ה דדרשינן קדש קדש ממעשר שני ומקשינן לחומרא ולא לקולא ונהיג בשלישית וששית כל דיני מעשר שני ובשביעית וכן בשאר שני שבוע ומעשר שני ממון גבוה הוא ולא ממון בעלים ובתלמודא דהכא פירשו דר' יהודה וסיעתו סבירא להו כב"ש ברישא וכב"ש בסיפא ברישא כי היכי דפטרי ליה ב"ש בשביעית מחומש וביעור הכי נמי סוריא (בכ"י כאן מחוק מקום ג' או ד' תיבות) מעשרות פטור מרבעי ובסיפא כי היכי דמחייבי ב"ש רבעי ומעשר שני ופרט ועוללות משום דה"ל דאע"ג דכתיב ביה קדש נכסיו הוי והכא נמי סבירא ליה לר' יהודה גבי מעשר שני ומחייבו בחלה והמקדש בו מקודשת כב"ש ובגמרא דילן פירשו פרק האיש מקדש דסבירא להו לר' יהודה כב"ש דלא דרשי קדש קדש ופסקינן כר"מ משום דס"ל כב"ה דדרשי ליה ובמעשר שני פסקו כר' מאיר דכתיב ביה קדש הוא לה' ומשמע דממון גבוה היא (בכ"י תיבה אחת אינה ברורה) אע"ג דלא כתיב הוא אלא קדש לה' גמר קדש קדש וכדפרישנא: ונוהג בסוריא רבעי. דקיימא לן כרבנן דפליגי עליה דר"י ור' אלעזר נמי לא פסק כר"י אלא פירושא דר"י הוא דקאמר דר"י ס"ל כרבי בפי' דב"ש ופסיקא דלית הלכתא כב"ש ובדברים אלו יתברר לך שמה שכתב הרמב"ם ז"ל פ"י דמאכלות אסורות ופ"ט דנטע רבעי דאין רבעי נוהג בסוריא כל עיקר כד נאים ושכיב אמרה דאפילו בחוץ לארץ נמי נהגא בכרם ובנוי (בכ"י אין תיבה זו ברורה) נמי נוהג וכבר חלקו עליו הגאונים ז"ל והתוספות והרשב"א ז"ל ולענין ה"ל קיימא לן כר' יוחנן דהלכה למשה מסיני היא דנהגא ערלה בחוץ לארץ ורבעי אינו נוהג בה אלא בכרם והיינו לפחות שתים כנגד שתים ואחד יוצא זנב דקיימא לן כל המקל בארץ הלכה כמותו בח"ל וכן דעת הרמב"ן ז"ל ורב אחא משבחא גאון ז"ל: **מתני' כרם שכולו עוללות**. שאין בכרם אשכול שיהא בו כתף או נטף: **אפי' כולו עוללות כולו לעניים**. דכתיב וכרמך דלכתיב כי תבצור לא תעולל: **אין לעניים בעוללות** רשות ליגע בהן עד שיבצור בעל הבית ובגמרא מפרש טעמא דר' אליעזר: **עד שלא נודעו העוללות**. שהיו הגפנים סמדר או פחות מכן: **אין העוללות לעניים**. דהקדש קדש ופטור הכרם מעוללות דכרמך כתיב ולא כרם הקדש: **עוללות לעניים**. ואין נותנין שכר גידולין להקדש והשתא משמע דס"ל לתנא קמא כר' יהודה דתנן פ"ג דמעילה המקדיש את השדה ונתמלא עשבים אילן ונתמלא גידולין אין מעילה בגידולין ובגמרא מפרש לה: **יתנו שכר גידולין להקדש**. ר' יוסי לטעמיה דסבר התם יש מעילה בגידולין: **איזו היא שכחה בגפנים בערים**. עושין מקנים כמו ערס וגפנים הרבה מודלות ע"ג כלונסות מלמעלה עליו ומתפשטין לשם שריגי הגפנים. ערים מפרש בתוספתא דבערים גדול מיירי והיינו דיש בו חמשה גפנים כדאיתא פרק פרים והיינו טעמא דתנא ליה הכא ובדין הוא דבהדי מתני' דשכחה הוה ליה למתני' אלא דתני מילי דלאו אורחיה בהדי הדדי כולו עוללות ומקדיש כרמו לאו אורחיה ושכחה בהרבה גפנים בבת אחת לאו אורחיה. ותניא בתוספתא במה דברים אמורים בזמן שהתחיל בו אבל לא התחיל בו תיפוק לי משום שורה ולא הוי שכחה עד שיבצור כל סביביו בענין שלא ישארו שלשה גפנים מלבצור דאין כאן שורה והרמב"ם ז"ל נזדמנה לו נוסחא משובשת: **כל שאינו יכול לפשוט ידו וליטלה**. אבל יכול לפשוט ידו וליטלה לא הוי שכחה אע"פ שעבר הימנה: **וברוגלית**. היא גפן נמוכה כדרך גפני הכרם וקרי לה הכי שהיא סמוכה לרגלי של אדם ומשיעבור הימנה הויא שכחה ואפי' יכול לפשוט ידו וליטלה ובגמרא מפרש טעמא: וגפן המודלית ע"ג אילן או ע"ג גדר קרויה דלית על שם דלנו עיני וקתני בתוספתא בדלית ובדקל מבירד מכן: **גמ' אם אין בציר אין פרט**. איתקש לעוללות דכתיב וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט וכי היכי דגבי עוללות אין להם רשות לעניים עד שבציר הכי נמי גבי פרט כדמפרש ואיל דהא פרט היינו הנושר בשעת בצירה כדתנן בפרקין ועוד דריש דבעינן בציר בצד הבציר: **הא אכלתן חיה לא**. דאם בצר אשכול ונפרט ממנו שני גרגרים צריך שיהא קיים הבציר שבצרו שאם אכלתן חיה לאשכולות הבציר לא הוי פרט וחייבות במעשר: **רביעית יין בדי רביעית הלוג**. דחשיב לכוס של ברכה ולשיעור הוצאת שבת ויין נזיר: **תמן תנינן**. בפ' מקום שנהגו מתירין בגמזיות של הקדש אמגושי יריחו קאי ומפרש התם הגיא אבא שאול אומר קורות של שקמה ושל חרוב היו בירתו והיו בעלי זרוע נוטלין אותן בזרוע עמדו בעליהן והקדישום ופירש רש"י ז"ל דהקדישום

מתחלה

מודים לנו בגידולי הקדש שהן אסורין. אמרו להם אבותינו כשהקדישו לא הקדישו אלא קורות מפני בעלי אגרוף שהיו באין ונוטלין אותן בזרוע. מה רבנין סברין מימר. קורות ופירות לא הקדישו. אפילו תימא הקדישו. קורות הקדישו פירות לא הקדישו. צריכא לרבנין המקדיש שדה אילן מהו ששייר לו בגידולין. נשמעינה מן הדא משנודעו העוללות העוללות לעניים. שנייא היא שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. מעתה אפילו לא נודעו העוללות יהו העוללות לעניים. שנייא היא שהיא כרם של הקדש ותניא הנוטע כרם של הקדש פטור מן הערלה ומן הרבעי ומן העוללות וחייב בשביעית. מ"ט ר' זעירא בשם ר' יוחנן ושבתה הארץ שבת לה'. [אפילו] דבר שהוא לה' קדושת שביעית חלה עליו. ר' חייא בר אבא בעא קומי ר' מונא לאכלו בלא פדיון אי אפשר שאי אפשר להקדש לצאת בלא פדיון. לפדותו ולאכלו נמצא כלוקח לו קורדום מפירות שביעית. א"ל (ל"ה.) הגזבר מחליפו ביד אחר. אמר ר' מתניה ולמה לית אנן אמרין כיי דאמר ר' יוחנן טעמא דר' יוסי מפני שקדם נדרו להבקרו ובא מפני שקדם הבקר נדרו להקדשו. אמר ר' יוחנן מעשה היה והורו כר' יוסי: אי זו היא שכחה בערים וכו': לית הדא פליגא על דר' יוחנן דר' יוחנן אמר מכיון שעבר עליו ושכחו הרי היא שכחה. שנייא היא בערים שדרכו לבחון. ואפילו על ר' אושעיא לית היא פליגא. דר' אושעיא אמר רומס הייתי זיתים עם ר' חייא הגדול ואמר לי כל זית שאת יכול לפשוט ידך וליטלו אינו שכחה. שנייא היא שכל רוגלית ורוגליה אימז בפני עצמו היא. הדרן עלך כל זית

# פרק שמיני מאימתי

**מאימתי** כל אדם מותרין בלקט משילכו הנמושות. ובפרט ובעוללות משילכו העניים בכרם ויבואו. ובזיתים משירד רביעה שנייה. אמר ר' יהודה והלא יש שאין מוסקין את זיתיהן אלא לאחר רביעה שנייה. אלא כדי שיהא העני יוצא ולא יהא מביא כארבעה איסרות: **גמ'** אמר רבי יוחנן למה נקראו שמן נימושות שהן באין בסוף תניא אבא שאול היה קורא אותן משושות.) אית תנאי תני נימושות. ואית תנאי תני משושות. מאן דתני נימושות שהן באין בסוף. ומאן דתני משושות שהן ממשמשין ובאין. רבי חנינה בשם ר' מנחם ר' יוחנן בן נורי היה יוצא (מן) [אחרי] הנמושות ומביא פרנסתו של כל השנה. תני מתנות עניים שבשדה שאין עניים מקפידין עליהם הרי הן של בעל הבית: ר' בון בר חייא בעי ויש אדם קורא שם פאה לעצמו. תני ר' שמעון בן יוחי לעני ולגר תעזוב אותם ולא לעורבים ולעטלפים: משילכו העניים בכרם ויבואו: ולא תנינן נימושות. על ידי שהן חביבין עליהן הן באין על אתר: ובזיתים משתרד רביעה שנייה: ולא תנינן נמושות. מפני שהוא צנה אינן יוצאין אלא בחורים: א"ר יהודה וכו': וקודם לכן אינו אסור משום גזל. בשעתן השיבו ולא אתם שאתם אומרים מפני שהוא צנה אין יוצאין אלא בחורים. אף היא מתוך שהוא יודע שאין מביא פרנסתו אף הוא אינו יוצא: **מתני'** (ל"ה:) נאמנים על הלקט ועל השכחה ועל הפאה בשעתן ועל מעשר עני בכל שנתו ובן לוי נאמן לעולם. ואין נאמנים אלא על דבר שכן דרך בני אדם להיות נוהגין כן: **גמ'** עד היכן אמר ר' חנינא עד מקום שדרכו לילך ולהביא בו ביום. תניא מעשה והאמין רבי לחמשה אחין בחמשה כורין של חטים. ואיפשר כן. אלא מיכא ציבחר ומכא ציבחר. כורא סלקא: ר' אלעזר דרומיא בעא קומי ר' יוסי נימא מתני' דר' אליעזר דר' אליעזר אמר הנאמן על השני נאמן על הראשון א"ל ר' יוסי דברי הכל היא. שנייא היא שאין אדם עושה בדבור ערוה. ר' אלעזר בשם ר' אושעיא כשם שלא נחשדו ישראל על תרומה גדולה כן לא נחשד בן לוי על תרומת מעשר. אמר ר' אושעיא ומתני' אמרה כן ובן לוי נאמן לעולם. ר' מנא בעי ובן לוי נאמן לעולם ואפילו בשביעית. אמר ר' בון בר חייא נאמן בן לוי לומר מעשר ברור הוא לפטרו מן העני. אבל באומר ניתן לי או באומר משלו הן אינו נאמן דו מתני' אין נאמנים אלא על דבר שכן דרך בני אדם להיות נוהגין כן. כיני מתני' אין נאמנים אלא על דבר שדרך בני אדם

## פירוש מהר"ש סיריליאו

מתחלה כשהן מקוללין ונתוספו גידולין לאחר מכן וקרי להו גומזיות. אמרו להם חכמים לאבהי יריחו שגידולי הקדש שהן אסורין דס"ל כר' יוסי: לא הקדישו אלא קורות מפני בעלי אגרוף. שהיו גוזלין אותן שהיו חס בין לבין: מה רבנין סברין מימר וכו'. אנשי יריחו פריך חכמי יריחו מה כוונתן בתשובה הזו ומפרש דהכי קאמר דלא הקדישו לא קורות ולא פירות אלא לפנים עשו כדי לגזם ולהפרים הגזלנים מהם: פירות. היינו גומזיות דתנן והן גדולים והיינו דקאמרי דקורות הקדישו מפני בעלי אגרוף: ואפילו תימא הקדישו. כלומר ואפילו תימא דהקדישום בכוונה פירות לא הקדישו גומזיות לא הקדישו דס"ל כר' יהודה במסכת מעילה דאמר אין מעילה בגידולין והכי מפרש בגמרא דילן דרבנן דמיחו בידן סברי כמ"ד אין מעילה וכו': צריכא לרבנין. מיבעי לן לגבי הסיפא אליבא דרבנן דמתני' דמשמע לכאורה דסברי כאנשי יריחו: המקדיש וכו'. מהו ששייר לו בגידולין: העוללות לעניים. והא ינקי מהקדש ואפילו הכי תנן לעניים הן ולא יהבי שכר גידולין להקדש כדי לחלל קדושת גידולין. ודחי דלעולם לתנא קמא דמתני' לא שייר ובעי למיתב שכר גידולין ושאני הכא שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו שהן ויניקתן רחמנא אפקע זכותא דבעל הבית ויהיב לעניים: שהוא כרם של הקדש. ילא קול של הקדש ביה ולית כאן הפקעה וכרמך כתיב: פטור מן הערלה. דכתיב יהיה לכם ערלים משלכם פרט להקדש: ומן הרבעי דכיון דלית ביה ערלה לית ביה רבעי: ומן העוללות. דכרמך כתיב: לאכלו בלא פדיון. אי אפשר קושיא היא למאי דאמרינן דחייב בשביעית דהיכי אכלי עניים פירותיו בשמיטה כיון דהוא קדוש דבלא פדיון אי אפשר דלא מצינו הקדש יוצא לחולין בלא פדיון: כלוקח קורדום מפירות שביעית. דכיון דפודין אותו סברי דקדושת שביעית הוא דקא פרקי ויבוא הגזבר ויטעה לקנות מדמיו קורדום או אבנים כמו הקדשות בדק הבית ואסורין והתורה אמרה לאכלה ולא לדבר אחר כדאיתא במסכת שביעית ובת"כ: ומשני הגזבר מחליפו ביד אחר. נאמר לגזבר שיוציא הקדש זה מתחת ידו כי היכי דלא לימעי ויחליפנו ביד אחר והאחר יהא שליחא דרבנן וישמע למצות חכמים: ויקבר או ישרף. שקדם נדרו להפקרו התם קאי בפרק אין בין המודר דתנן היו מהלכין בדרך ואין לו מה יאכל נותן לאחרים לשם מתנה והלה נוטל ואוכל והוא מותר ואם אין עמהם אחר מניח על גבי הגדר או ע"ג הסלע ואומר הרי הן מופקרין וכו' ור' יוסי אוסר ומפרש התם טעמא דר' יוסי מפני שקדם נדרו להפקרו גלא מהני הפקרו לזה שהא קדם הפקרו לנדרו ברי והכי נמי כי נדעו העוללות הוו עוללות דעניים משום שקדם הפקר נדרו ההפקר שהפקירן בעל הבית העוללות לעניים קדם להקדישו של זה הילכך לא חל הקדש בהם אבל אקדים קמי דנודעו העוללות הקדשו קדם ולא צריכי לטעמא דאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו ולעולם אלי כבר תנא קמא דיש מעילה בגידולין: והורו כר' יוסי. דיתנו שכר להקדש דלא אתי למימשי וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"ד דמתנות עניים: ור' יוחנן אמר מכיון שעבר עליו. גבי זית לעיל פרק נדיש ואפי' יכול לפשוט ידו וליטלו דפליג אדר' אושעיא: שדרכו לבחון. כשבוצרים בערים בוצרין מלמטה שהאשכלות הם כבדים ותלויין למטה ולפעמים נשארין שנים ושלשה אשכולות למעלה שמתחזק איזה ענף ונדבק באילן אחר ונשאר האשכול למעלה ודרכו של בעל הבית לעלות על גבה אם יש ואפילו שלא שכחה ועבר ממנה ומשום הכי בעינן שיפשוט ידו ולא יטלנו לדרכו של בוצר ערים לבחון אם ישתעף ויתאחז באילן אחר דלעולם יגוסה בסוף השריג שרביטין דקין וקורין להן בלע"ז סיזירא"ם: ילא דמי לזית. בעולין על גבו לתכסו ומשעבר הימנו הוי שכחה: ואפילו על ר' אושעיא לית היא פליגא. דאפילו לדידיה קשיא נמי מתני' הא דרוגלית דלא שייך בה דרכו לבחון כמו שכתבתי במשנתנו ואפ"ה הוי שכחה בעבר הימנה דשאני רוגלית דאי אפשר ליגע זו בזו דצריך ארבע אמות בין זו לזו כדי אורך המחרישה כדאיתא במסכת כלאים הילכך לא מסייע נפן זו לזו וכל חדא וחדא הויא אילן יחידי הילכך משיעבור הימנה הוי שכחה: ור' אושעיא לא קאמר אלא שבזית דאמרינן לעיל גבי פאה דכל הרוח הביטו כאחר הילכך גבי שכחה נקל בהן קצת ופסק הר"מ ז"ל כר' יוחנן לא שנא רוגלית ולא שנא זית מעבר הימנו הוי שכחה ובריייתא נמי מסייעא לזה ושאר כל האילנות משיפנה יילך לו: אוטן. שורה כמו ומתקין פאה מכל. אומן והאומן הלכו בה אגרעם אומנין לשון שורה: הדרן עלך פרק כל זית בס"ד

**פ"ח מותרין** בלקט. ואפילו עשירים ופטירין מן המעשר: משילכו בו הנמושות. בגמרא מפרש להו: (משהלכו) [משילכו] עניים בכרם ויבואו. בגמרא מפרש אמאי לא מאחר להו זימנא עד הנמושות: ובזיתים. באילני זיתים: משתרד רביעה שנייה. פ"ק דתענית פליגי בה תנאי ולר' יוסי שנייה הויא כ"ג במרחשון וקרי לה רביעה ותרגום ותרבץ תחת בלעם רבעת תחת בלעם לפי במרבצת העפר או נמי כדמפרש פ"ק דתענית מילתא בעלא דארעא שנאמר והולידה והצמיחה: מוסקין. לשון מסיקה שייך בזיתים כמו בצירה בענבים: ולא יהא מביא בארבע איסרות זיתים. למיהן שוין ארבע איסרות דהיינו שני פונדיונין שהן דמי ארבע סעודות לחם שתי סעודות לו ושתי סעודות לאשתו כדתנן לקמן ככר לפונדיון וככר פונדיון שתי סעודות הוא כדאיתא בעירובין פרק כילד משתתפין ובכתובות סוף אע"פ: והא דכתיבנא דשני איסרין הוי פונדיון כך מפרש בס"פ דקידושין: **גמ'** שהן באין בסוף. נ"ע דהיינו פירושא דרים לקיש דפרק אלו מציאות דאמר התם לקוטי בתר לקוטי ופי' רש"י ז"ל ולשון נימושות כמו לא ימושו שמוטלין משין הכל מלפניהן בבאין אחר חבריהם והכי נמי שהן באין לבסוף: שהן ממשמשין ובאין. נראה דהיינו הכי דאולי אתיגדא זקנים תשושי כח שהולכין במשענתם בידם נראין כממשמשין דכיון שאין בהן כח לילך הרבה בשדה שנכנסו בה ללקט לא יניחו אחריהם כלום וטעמא משום יאוש נגעו בה דעניי העיר מיאשי שראו שהלכו בה הנמושות ועניים דעיר אחרת נמי מעיקרא אסחון דעתייהו מיניה דאמרי עניי דהתם מלקטי לה הכי מפרש בפרק אלו מציאות. והרמב"ם ז"ל כתב בפ"א דמתנות עניים מאימתי כל אדם מותרין בלקט משיכנסו המלקטים שניים וילקטו אחר המלקטים ראשונים וילאו וקשה דריש לקיש הוא דאמר לה הכי בפרק אלו מציאות דאלו ר' יוחנן הכי דאולי אתיגדא קאמר ותלמוד בבלי עיקר בין יגמוסחת האמוראים בין בפסק הלכה כמו שכתבתי בפתיחה: הרי הן של בעה"ב. אע"פ שהוא עשיר ואפילו קודם הזמן וטעמא כדמכיק תעזוב אותם ולא לעורבים ולעטלפים וכן מפרש בפרק הזרוע: ויש אדם קורא שם פאה לעצמו. והא איכא משום לא תלקט לעני להזהיר עני על שלו: ולא תנינן נימושות. משילכו הנימושות ואמאי תני הכא שיעורא אחרינא משילכו עניים בכרם ויבואו: ומשני ע"י שהן חביבין הן באין וכו'. שפרט ועוללות חביבין הן על בני אדם והן באין לאלתר ואין ממתינין לנימושות: אינן יוצאין אלא בחורים. וכהנא שאול דאמר לנימושות הן הזקנים שממשמשין ובאין: וקודם לכן אינו אסור משום גזל. נר' יהודה פריך דאמר כדי שילא העני ולא יבוא וכו' דממילתיה דר' יהודה משמע דמאריך הזמן טפי מתנא קמא כדקתני והלא יש שאין וכו' ואילו שיעורא דאוסרות קודם רביעה שנייה הוא דהא מסיקת הזיתים קודם רביעה שנייה הוא דהוי ועניים הולכין ומלקטין ולא משיירין לשיגיע עד לאחר רביעה שנייה ואם כן מקמי הכי אינו אסור משום גזל כל שכן אחר רביעה ומאי קאמר דר' יהודה ומשני דלדבריהם דרבנן קאמר להו לדידכו דמשעריתו זימנא דרביעה שנייה שיולאין הבחורים כדי לכלול מסיקת כל בזיתים והלא יש שאין מוסקין וכו' ואיככם חוששין לזה משום דאיכא יאוש הכא נמי קודם רביעה נמי יש לנו לקצר דאיכא יאוש מתוך שהוא יודע שהעני הבחור יודע שאינו מביא פרנסתו מפרש רבינו שמשון ז"ל דהיינו בתי סעודות לו ושתי סעודות לאשתו: אף הוא אינו יוצא ומיאש. והפקר הוי ואפילו לעשירים ואפילו קודם הרביעה: **מתני'** נאמנין על הלקט וכו'. בשעתן נאמנין העניים לומר המין הללו של לקט שכחה ופאה ופטורין ממעשר ומתרומה כדתנן בריש חלה ואפילו הן עמי הארץ יכול החבר ליקח מהם ולסמוך עליהן. ובעמי הארץ שאינן חשודין ולא נאמנין מיירי וכן כ' הרמב"ם ז"ל פי"ב דהלכות מעשר: בשעתן. בעת הקציר: בכל שנתו. נאמן עליו דהיינו שנה שלישית ושישית שמעשר עני נוהג בה כדתנן במסכת אבות פרק בתרא: נאמן לעולם לומר מעשר ראשון זה ונתתי לכהן תרומת מעשר ולעולם מעשר ראשון נוהג דקרוי נחלה כדאיתא פ"ק דר"ה ולית ביה משום טבל והלוקחים ממנו אין צריך לעשר מהן דמאי: להיות נוהגין כן. כדתני סיפא דלקמיה נאמנין על החטים ואין נאמנין על הקמח וכו': **גמ'** עד היכן. עד אי זה מקום יהא הגורן שיהא נאמן לומר שמשם הביא לקט שכחה ופאה מי נימא דאפי' הוי רחוק יהא נאמן לומר אחר מכרו לי: ומסיק עד מקום שדרכו וכו'. שהיה הגורן קרוב שילא ויבא בו ביום יתר מכאן הלוקח ממנו מעשרן דמאי: מיכא ציבחר וכו'. שקיבץ מכאן מעט ומכאן מעט עד שהיה לו כור מעט מזעיר תרגום יונתן זעיר ציבחר: דר' אליעזר אמר נאמן על השני נאמן על הראשון. בפרק הלוקח פירות מיתנייא פלוגתייהו דרבנן סברי דנאמן על השני אינו נאמן על הראשון דאע"ג דראינוהו שהפרים מעשר שני אין נאמן לומר שהפרים מעשר ראשון דמעשר שני מפרישו לעצמו מה שאין כן במעשר ראשון. ור' אליעזר סבר דנאמן דאין השוד להקדים כדאיתא התם והכי נמי משמע דבן לוי אע"ג דתרומת מעשר ראשון לא הוי שלו נאמן לומר ללוקחו ממנו מעשר ראשון הוא ואין צריך לעשרו. ומסיק ר' יוסי דלכולי עלמא היא מתני' דשאני הכא דאין אדם עושה בדבורו ערמה דלוי לא הוה ליה לשקר ולומר מעשר עני הוא דטובלו הוא בדבר חמור שיש בו תרומה דבמיתה לזרים בדבורו וצריך לו לתקן הדיבור ולומר שתרמו ואם בא לשקר נימא חולין אבל התם אינו טובלו בפיו והוא מוכרו ומחזיקו בחזקת מתוקן להשבית מקחו: כך לא נחשד בן לוי על תרומת מעשר. והלוקחו ממנו אין צריך לתרום הימנו דמאי: מתני' אמרה כן בן לוי נאמן לעולם. ולטעמיה דר' אלעזר אתי שפיר. דלטעמא דר' יוסי אי הכי אפילו ישראל נמי. אפילו בשביעית כגון עמון ומואב דהלכה למשה מסיני הוא דמעשרין מעשר עני בשביעית כדאיתא בפרק קמא דיבמות ובמסכת ידים. ובודאי למפרישים שם מעשר ראשון דהא לנחלה איתקש ומיבעיא ליה דאע"ג דאינו נוהג בארץ וכל השדות הוו הפקר לא תימא דוילא בעיניה סילכתא ולא מהימן קא משמע לן דהא לעולם קתני אי נמי בארץ בשנת השמיטה מוכר פירות שגדלו בשבית ואומר מעשר ראשון הוא של שנה ששית ליכא פירות שביעית הן ומשום דעושה סחורה בדמי שביעית קאמר היכי דמי אמר דהכא נמי נאמן לעולם. מעשר ברור הוא לפוטרו מן השני שאומר ראיתי שהפרישו אותו מן הכרי אבל אמר ניתן לי בחזקת מעשר ראם כן אינו נאמן משום דמשקר ומתירא שלא ימצא שקרן ואינו רולה לסתיק דבריו וכן אם אומר שלו הן מי מכחיש לו: ואינו נאמן לפוטרו ממעשר שני. דו מתני' שכן דרך בני כו' כלומר

ארם נותנין כן: מתני' נאמנים על החטים ואין נאמנים לא על הקמח ולא על הפת. נאמנים על שעורה של אורז. ואין נאמנים עליו בין חי בין מבושל. נאמנין על הפול ואין נאמנים על הגריסין בין חיין בין מבושלין. נאמנין על השמן לומר של מעשר עני הוא ואין נאמנין עליו לומר של זיתי ניקוף הוא. נאמנין על ירק חי ואין נאמנין על המבושל אלא אם כן היה דבר מועט שכן דרך בעל הבית להיות מוציא מלפסו: גמ' מהו שיהא נאמן לומר חטים ניתן לי ועשיתי אותו קמח. חטים ניתן לי ועשיתי אותן פת פשיטא לי שהוא נאמן. היו הכל יודעין שרוב [בני אדם] מכנסי לקט אפילו כן אינו נאמן. (ל"ו.) תניא ר' יהודה אומר מקום שנהגו להיות דורכין את העוללות יהא עני נאמן לומר יין זה של עוללות הוא. ודהוותה מקום שנהגו להיות מוסקין זיתי ניקוף יהא העני נאמן לומר שמן זה של זיתי ניקוף הוא: נאמנין על ירק וכו': אילין דבי איסי בשלון ירק אינשון מתקנתיה סלק גמליאל זוגא ותקניה מן גו לפסא: מתני' אין פוחתין לעני בגורן מחצי קב חטים וקב שעורים. ר' מאיר אומר חצי קב. קב וחצי כוסמין. וקב גרוגרות. ומנה דבלה. ר' עקיבא אומר פרס. חצי לוג יין ר' עקיבא אומר רביעית. ורביעית שמן. ר' עקיבא אומר שמינית. ושאר כל הפירות אמר אבא שאול כדי שימכרם ויקח בהם מזון שתי סעודות: גמ' תניא רובע אורז. עוכלא תבלין. ליטרא ירק. שלשת קבין חרובין. חצי לוג יין. רביעית שמן. עשרה אגוזים. חמשה אפרסקין. שני רימונים ואתרוג אחד. מאי טעמא ואכלו בשעריך ושבעו תן לו כדי שבעו. חזקיה שאל לאבוי מנא אילין שיעוריא. א"ל אהן צררא סמך הדא בירתא: ר' חנניה הוה יתיב קומי ר' אילא והוא אמר טעמא והוא כתר. א"ל לאו כולי מיסתור אלא מיבנו. אמר ר' מנא תינייא ארבע ליטרון: חצי לוג יין וכו'. אמר ר' אלעזר ובן לעירוב. אמר ר' חיננא הדא דתימא ביין אבל בשמן מערבין בו מזון שתי סעודות. ותני כן מערבין בשמן מזון שתי סעודות. תני מערבין בחומץ מזון שתי סעודות. ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק כדי לטבול בו. ירק הנאגד שתי סעודות. ר' יצחק עטושיא אמ' קומי ר' זעירא בשם דבי ר' ינאי אפונין חיין מערבין בהן מזון שתי סעודות למי נצרכה לר' מאיר שלא תאמר הואיל והן מסריחין את הפה אין מערבין בהן. דג מלוח מערבין בו. בשר מליח מערבין בו. בשר חי מערבין בו. דתנינן תמן הבבליים אוכלין אותו כשהוא חי מפני שדעתן יפה. רבי יודן בעי הדא בלקירא הוא"ל ואילין כותאי אכלין מינה מערבין בה. שמואל בר רב שילת בשם רב פעפועין גורגדניות וחלוגלוגות מערבין בהן. בעון קומיה הי דין אינון אמר לון קקולי ופרפחיני: מתני' מדה זו אמורה בכהנים ובלויים וישראלים היה מציל נותן מחצה ונוטל מחצה. היה לו ממועט נותן לפניהן והן מחלקין ביניהן: גמ' ר' יונה פתר מתני' ביתר מכשיעור היה מציל נוטל מחצה ונותן מחצה אבל בכשיעור הוא נותן לפניהן והן מחלקין ביניהם. ר' חזקיה פתר מתניתא בכשיעור ביקש להציל נוטל מחצה ונותן מחצה דמתוך שנוטל מחצה ונותן מחצה נעשה דבר מועט והוא נותן לפניהן והן מחלקין ביניהן: מתני' אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון מארבע סאין בסלע. לן. נותנין לו פרנסת לינה. שבת נותנין לו מזון שלש סעודות. מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי. מזון ארבע עשרה לא יטול מן הקופה. והקופה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה: גמ' תניא המסבבין על הפתחים אין נזקקין להם לכל דבר. אמר ר' יונה ובלבד דלא יפתחון מן ארגלין דיליה: הכא את אמר אין פוחתין לעני בגורן מחצי קב חטים. והכא את אמר אין פוחתין לעני העובר ממקום (ל"ו:) למקום מככר בפונדיון. רב הונא אמר צא מהן שליש ליציאה. ר' יוסי בר בון מפיק לאילין נחתומין כהדא דרב הונא ובלחוד כהדין שיעורא. ר' אבא בר ממל בעא קומי ר' לא ראו אותו יוצא מן העיר ונכנס לה א"ל הנותן נותן והלוקח יחוש לעצמו: שתי סעודות לא יטול: תניא התמחוי בכל יום. קופה מערב שבת לערב שבת. תמחוי לכל אדם. קופה אינה אלא לאנשי אותה העיר בלבד: ומתחלקת בשלשה. ר' חונא אמר תמחוי בשלשה שהוא על אתר. ר' חלבו בשם ר' א"א בר זבדא אין מעמידין פרנסין פחות משלשה.

איתא

## פירוש מהר"ש סיריליאו

כלומר שכן שנינו דאין נאמנין אלא על מה שדרך בני אדם נותנין להם משמע דבעינן אומדנא דדרך בני אדם שיהו נוהגים כן באותו דבר שרגילים ליתן להם ולא על פיהם אנו סומכין הילכך בעינן שלא יאמינו עצמן כדי לברר ולעמוד על דבריהם: ה"ג כיני מתני' אין נאמנין אלא על דבר שדרך בני אדם נותנין כן והיינו כדתני באידך בבא דלקמיה ובני אדם נוהגין דקתני אעשירים הנותנים להן קאי: מתני' אין נאמנין על הקמח ועל הפת. לומר קמח ופת של מעשר עני שניתן לי או של לקט הן ובעי עיקוריהו דמאי. על שעורה של אורז קרי ליה שעורה כשהגרגיר לבוש בקליפתו קודם כתישה וכן פול בעודו בקליפתו דרך להלקו לעניים: גריסין. אחר שיטחנו ברחיים של גרוסות: ואין נאמנין עליהן בין חיין בין מבושלין. משנכתשו והוו להו מופשטים מקליפתן דבעודן בקליפתן דרך לחלקן לעניים: זיתי ניקוף. מלשון כנוקף זית והן זיתים שמשיירין באילן ואינן ראויין דהוו הפקר והיינו דתנן במסכת חלה זיתי ניקוף שנתערבו עם זיתי מיסוק ואין דרך לעשות מהן שמן: נאמנין על ירק חי. דמעשרין ממנו מעשר ירק מדרבנן נאמן לומר מעשר עני הוא כשהוא חי אבל מבושל לא דאין דרך לתת מעשר אחר שהוא מבושל: אלא א"כ היה דבר מועט. כן דרך בעלי בתים כששכחו מלעשר מעשר מתוך לפסו דבר מועט כדאיתא בגמרא וכתב הרמב"ם ז"ל ומתוך שיכול לומר בעל הבית נתנו לי יכול לומר נמי אני בשלתיו ממתנותי: גמ' פשיטא לי שהוא נאמן. דהא קאמר חטין ניתן לי. שרוב מכנסי לקט שלקט הרבה פאה וכיוצא בזה כגון שהיו ידיו יפות ושאר העניים נותנים לו ממה שלקטו הן ממתנותיהן שרוצים להחליף או לקנות ממנו ואמר שבשלו ממכנסו אינו נאמן לומר פת נתנו לי ואם תאמר וכיון דאי אמר ניתן לי חטים ועשיתי פת נאמן ליהמן נמי כשאומר נתנו לי פת במגו דאי בעי אמר חטים נתנו לי ועשיתיו פת ויש לומר דהוי מגו במקום עדים לא אמרינן וכן כתב רבינו שמשון ז"ל: להיות מוסקים זית נקוף. ולעשות מהן שמן ואין הלכה כר' יהודה: דבי אסי. עמי הארץ היו וקראו לגמליאל זוגא שהיה תלמיד חכם של אותו מקום: אנשון מתקנתיה. שכחו מלעשרו שהיה דבר מועט ועלה גמליאל זוגא שהיה ספר ותקנו מתוך האלפס: מתני' אין פוחתין. גבאי צדקה אין פוחתים לעני בגורן. בשנת מעשר עני אם יש לו לבעל הבית מעשר עני בגורן הרבה לחלק ובאו עניים הרבה לגורן והוא מחלקן אל יפחות לכל אחד משיעורא דקתני הכא כדיליף הכא מואכלו בשעריך ושבעו תן לו כדי שבעו ובכל השנויין כאן איכא מזון שתי סעודות או כדי לאפות בו פת שתי סעודות. בגורן דוקא קתני דבגורן בעינן דנותן לכל עני כדי שבעו אבל בבית נותן לו כל שהוא ואינו חושש וכן מפורש בתוספתא: מחצי קב חטים. ואם גורן שעורים הן נותן לו קב וכפל לו בשעורים מבחטים נראה בעיני דהאי תנא מיירי באדום כדמפרש בכתובות ס"פ אע"פ לא כפל לה שעורים אלא ר' ישמעאל שהיה סמוך לאדום והיו השעורים רעות ובעו כפלים. ור' מאיר דפליג עליה ואמר חצי קב כשיעורא דחטים היינו בשעורים דשאר ארצות ולא פליגי. ואם גורן כוסמין קב ומחצה: גרוגרות. תאנים יבשים ובגמרא מפרש שיעורא לתאנים לחים: ומנה דבלה. לאחר שנדרסין בעיגול קרי להו דבלה ושוב אינו מוכרן במדה אלא במשקל ושיעורה מנה דהיינו ליטרא ומחצה: פרס. חצי מנה: גמ' אורז רובע. רובע הקב: עוכלא. תבלין שמינית שבליטרא: ליטרא ירק. בפ' בכל בתרומות מפרש דליטרא מאה זוז והוא דרסם ומחצה: עשרה אגוזים חמשה אפרסקין ב' רמונים ואתרוג א'. מפרש בפ' בכל מערבין דטעמא דהני משום דחשיבי והן דברים ראויין לבא בקינוח סעודה ובכדי שהאדם רגיל להביא קינוח לשתי סעודות מספיק וכן פי' רש"י ז"ל שם: ואכלו בשעריך ושבעו. גבי מעשר עני כתיב בפ' תבא: אהן צררא סמך הדין בירתא. צרור אחד קטן סומך בירה גדולה שלא תפול כלומר אע"פ שאין בחמשה אפרסקין מזון שתי סעודות ולא דמי שתי סעודות מכל מקום פותחין ומרחיבין לב האדם לאכול בהן או לקנח בהן הסעודה ומתיישב דעתו: לאו כוליה מיסתור אלא מיבנו. הטעם שאמרו ראשונים אין זו גבורה לסותרו אלא לבנות ולחדש טעם אחר מדעתך: תינייא ארבע ליטרין. תאנים לחים ארבע ליטרין: ובן לעירוב. השעורים השנויים במשנה ובברייתא גבי מעשר עני מהני נמי לעירובי תחומין דתקון רבנן דלהוו נמי שתי סעודות: הדא דתימא ביין. דסגי בחצי לוג כדתנן: אבל בשמן לא סגי לעירוב. אלא צריך שיהא בו דמי מזון שתי סעודות: לטבול בו מזון שתי סעודות. שתי סעודות שיהו דמיו שוין שתי סעודות מן הירק הנאגד וכי אמרינן לעיל ליטרא ירק היינו בירק שאין דרכו ליאגד: לר' מאיר. לא ידענא היכא איתיה: דג מליח מערבין. דחזי לאכלו כן וכן בשר מליח נמי חזי לאכלו כן: בשר חי נמי חזי. דתנינן בפרק שתי הלחם במנחות הבבליים אוכלין אותו חי גבי יוה"כ שחל להיות בע"ש קאי דתנן שעיר של יוה"כ נאכל לערב דהיינו שעיר של מוסף והיינו שעיר הנעשה בחוץ דחטאת הנאכל לזכרי כהונה הוא ליום ולילה כדתנן באי זהו מקומן וקאמר דנאכל לערב בליל שבת אע"פ שאין יכולין לבשלו בשבת כהנים בבליים אוכלים אותו חי כדי שלא יעשה נותר מפני שדעתן יפה שאינם אסטניסין אלא חזקו האסטומכא אלמא דאכילה דכתיב גבי חטאת בחי מוקימנן ושמה אכילה: ולא מפרש הכא כמה חיובו ושיעורו ובגמרא דילן אמרינן ששיעורו כדי לאכול הימנו שיהו כל שתי סעודות ממנו: בלקירא. מין עשב הוא וקאמר דכיון דאוכלין אותם הכותיים חיים מערבין בה דומיא דבשר חי דאמרינן מבבליים: פעפועין. מפרש לקמן קקולי ופי' רש"י ז"ל יוסלי"ש בלעז: גורגדניות בלעז כוליאנדרו והתם מסיק (בחנדקוקי) מדאי שהן יפות: חלוגלוגות. ויירדולאגא"ש בלעז: מתני' בכהנים. לעניי כהנים בתרומתן: לוים במעשר ראשון. דגבייהו בעינן נמי כדי שובעו ובישראל מעשר עני כדאמרן: היה מציל. לעניים קרוביו שלא באו לגורן: מציל. מפריש תרגום ויצל אלהים ואפריש: נוטל מחצה ונותן מחצה. פליג אאבא יוסי בן דוסאי דתוספתא דקאמר אם רצה נותן לפניהן שתי ידות לקרוביו והכא דמתניתין סבר דמיבעי ליה לאשווינהו כולהו עניים ולא שפי משום דנעשה בנפשות הרבה ובגמרא מפרש אם יכול להציל בכשיעור או פחות מכשיעור: גמ' מתני' ביתר מכשיעור. מתני' דקאמר להציל היינו ביותר מכשיעור שיש מותר עודף על שיעור המגיע לכל העניים שבאו לגורן וכיון דאיכא מותר נותן להציל מציל מחצה לקרוביו שלא באו: אבל סיפא דהתם היה לו ממועט וכו'. היינו בכשיעור שאין לו מעשר עני אלא כשיעור סעודות לעניים שעומדין בגורן אז אינו יכול להציל וחשיב דבר מועט ונותן לפניהן והן מחלקין ואע"ג דאיכא שיעור לכל חד וחד קאמר הכי כדי לצאת ידי קרוביו ואינו יכול להציל להן ור' חזקיה סבר דבכשיעור נמי יכול להציל מחצה דסבירא להו דעניין קודמין דקתני לעיל הוא כדאמר בפרק אי זהו נשך. ודקתני היה לו דבר מועט כרוך ותני. והכי קאמר דכשאין לו אלא כשיעור מתוך שמציל מחצה נעשה דבר מועט ולא נשאר לו כדי חלוקה ונותן לפניהן והן מחלקין ביניהן אבל הוא לא יתן להן דלית בה כדי שבעו דכל חד וחד:

מתני' אין פוחתין. גבאי צדקה המפרנסין את העניים אין פוחתין לעני העובר ממקום [למקום] שאינו לן בלילה אלא: מככר בפונדיון מארבע סאין בסלע. כששער ארבע סאין בסלע דהיינו כ"ד קבין שהן מ"ח חצאי קבין הככר המגיע לפונדיון דהיינו חצי קב דהא פונדיון חצי מעה דסלע כ"ד מעין שהן מ"ח פונדיונין דשש מעה כסף דינר מארבע סאין לסלע ובגמרא פריך רישא לסיפא דרישא קתני דחטין כמות שהן יהבינן ליה חצי קב ומלתא אפי' יהבינן ליה חצי קב ומשני לה: לן. בלילה אלא: נותנין לו פרנסת לינה. בפ"ק כל כתבי ובפ"ק דב"ב מפרש דהיינו פוריא ובי סדיא דליכא למימר סעודה דלילה דהא בככר שתי סעודות הוו וחד מינייהו סעודת לילה: שבת. אם שבת אצלם בשבת: תמחוי. קערה גדולה הוא שמיפכין בה כל תבשיל הקדרה וממנה מחלקין לבני הסעודה חלקן והולכין הגבאין ואדם אחד לפניהן המכניס בראשו שקורין שבאקי וגו שלשה או ארבע וגובין בהן הגבאין מאכל מבעלי בתים ומחלקין לעניים: שתי סעודות מיום ליום: לא יטול. דכיון דיש לו כמאן גוזל את העניים: לא יטול מן הקופה. קופה היא מעות שגובין לפרנס עניים בני טובים דזילא להו מילתא דתמחוי ולוקחין פרנסתן במעות ותניא בפ"ק דב"ב ומייתי לה בגמרא דהכא דקופה מתחלקת מערב שבת לערב שבת וכיון דיש לו שתי סעודות לכל יום דהוו להו י"ד לשבוע לא יטול אבל מי שיש לו מזון י"ב יטול שהרי לא תתחלק עוד עד ערב שבת אחר והרי לשבעת ימי שבת צריכין י"ד סעודות ובפרק כל כתבי פריך דט"ו סעודות צריכין לו שלש סעודות ליום שבת ומסיק דאמרינן ליה מאי דבעית למיכל באפיקי שבתא אכליה בשבתא פי' שהרי תאכלנה סמוך לערב ולא תצטרך לאכול בלילה ואע"ג דאמרינן התם לעולם יסדר אדם שולחנו במוצאי שבת ה"מ למאן דאפשר לו: נגבית בשנים. מפרש טעמא בפ"ק דב"ב משום דאין עושין שררה על הצבור בפחות משנים: ומתחלקת בשלשה. מפני שהיא כדיני ממונות לעיין ולתת לכל אחד ואחד כפי טפלים התלויין עליו: גמ' אין נזקקין להן. לתת להן מעות מן הקופה דכיון דלמודין לחזור על הפתחים דיין בכך וכן פי' רש"י ז"ל בפ"ק דב"ב: מן ארגלון דליה. לשון רגילות מה שרגילין לתת לו דהיינו מתנה מועטת דאי אין נותנין לו דבר מועט דלמא יחשבו משום שנמצא רמאי ונמצא מת שנפלו לו הדלת והכי איתא בפ"ק דב"ב: והא את אמר וכו' מככר לפונדיון. דהיינו חצי קב ומסיק צא מהן שליש ליציאה דכי מסתבר מתני' הככר היינו כי לקח החנוני ארבע סאין חטים בסלע דשקיל מינייהו שכר טרחו ועמלו דהיינו טחינה והרקדה ואפייה ולישה ומים ומלח ועצים להסיק התנור והיינו שליש ואחר שנטל שליש מה שנשאר שיעור ככר לפונדיון הוי לעני אבל כי יהבינן ליה חטים יהבינן ליה חצי קב דכי משלם מינייהו שכר טחינה וכו' שליש בציר מינייהו וכדאמרן: מפיק לאילין נחתומיא. כדתניא בפ"ק דב"ב רשאין בני העיר להסיע על קיצותן שישימו להן שער שלא ירויחו אלא שליש לסואתם כדאסיקנא במתני': יוצא מן העיר ונכנס לה. דכיון דיוצא ונכנס לא חשיב עובר ממקום למקום: הנותן נותן. דלעולם נותנין לו אם בא ליטול אבל יש ללוקח לחשוש לעצמו שלא יצטרך להן כל כך דחולפא היא: תמחוי בכל יום. ויום נגבה: קופה מערב שבת לערב שבת. כדפרישנא במתניתין: תמחוי לכל אדם. לעניי עולם אם ירבו עליהם: קופה. דהיינו מעות של כבוד לאנשי אותה העיר דמכירין אותן שהן בני טובים כדפירש רש"י ז"ל במסכת שבת: תמחוי בשלשה. גיבויו נמי בשלשה: שהוא על אתר. מיד סמוך לגיבויו וחלוקו דכיון דבכל יום מחלקין אותו כשיגבוהו נחלקו לא יצטרכו לטרוח ולבקש את השלישי: פרנסים. לגיבוי עניים:

ויסוו

אי"תא חמי דיני ממונות בן דיני נפשות לא כ"ש. ויהיו עשרים ושלשה עד דו מצמית לון הוא מסתכן. ר' יוסי בשם ר' יוחנן אין מעמידין שני אחים פרנסין. ר' יוסי עבד חד מן תרין אחין עאל ואמר קומיהון לא שנמא לאיש פלוני דבר עבירה אלא שאין מעמידין שני אחין פרנסין. ר' יוסי עאל לכפרי בגא סוק אלון פרנסין ולא קבלין עליהון עאל ואמר קומיהון בן ביבאי על הפקיע ומה אם זה שנתמנה על הפתילות זכה ליממנות עם גדולי הדור אתם שנתמניתם על חיי נפשות לא כל שכן. רבי חגי כד הוה מוקים פרנסין הוה מטעין לון אורייתא לומר שכל שררה שניתנה מתורה ניתנה. דכתיב בי מלכים ימלוכו בי שרים ישורו. ר' חייא בר אבא מוקים ארכונין. ר' אליעזר היה פרנס חד זמן נחית לביתיה אמר לון מאי עבידתון אמרי ליה אתת חדא סיעה ואכלון ושתון וצלין עלך אמר לון ליכא אגר טב. נחת זמן תניין אמר לון מאי עבידתון [אמרי ליה] אתת חדא סיעה חורי ואכלון ושתון ואקלונך אמר לון כדון איכא אגר טב. ר' עקיבא בעון ממניתיה פרנס אמר לון נמליך גו ביתי הלכון בתריה שמעון קליה דיימר על מנת מיקקל על מנת מיבזיא. ר' בא בר זבדא אמר איתפלגון רב ור' יוחנן חד אמר מדקדקין בכסות ואין מדקדקין במזונות וחרינא אמר אף בכסות אין מדקדקין מפני בריתו של אברהם אבינו מתניתא פליגא על מאן דאמר אף בכסות אין מדקדקין דתני אמר כסוני בודקין אחריו פתר לה לפי כבודו. ותני כן במה דברים אמורים בזמן שאין מכירין אותו אבל בזמן שמכירין אותו אף מכסין אותו והכל לפי כבודו. והתני למזונות שלשים יום לכסות ששה חדשים פתר לה ליתן. והתני למזונות שלשים יום לפסין ולצדקות שנים עשר חודש הא קדמיתא ליטול. עוד היא ליתן. מהו לפסין ולצדקות שנים עשר חודש לשכר סופרים ומשנים: **מתני'** מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני. היו לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנין לו כאחת הרי זה יטול. היו ממושכנין לכתובת אשתו או לבעל חובו הרי זה יטול. אין מחייבין אותו(ל"ז.) למכור את ביתו ואת כלי תשמישיו: **גמ'** חד תלמיד מן דרבי היו לו מאתים זוז חסר דינר והוה רבי יליף זכי עמיה חד לתלת שני מעשר מסכינין יהבין ביה תלמידוי עינא בישא ומלין ליה אתא רבי בעא מיזכי עימיה. וא"ל רבי אית לי שיעורא אמר זה מכות פרושים נגעו בו. רמז לתלמידוי ואעלוניה לקפילין והסרוניה חד קרט וזכה עימיה היך מה דהוה יליף: משפחת אנטבילא היתה בירושלם והיתה מתיחסת של ארנן היבוסי פעם אחת פסקו להן חכמים שש מאות דינרי זהב שלא להוציאן חוץ לירושלם. דהוון דרשי בשעריך לרבות ירושלים. והתניא מעשה בהלל הזקן שלקח לעני בן טובים סוס [אחד] להתעמל בו ועבד לשמשו. שוב מעשה באנשי גליל שהיו מעלין לזקן אחד ליטרא בשר צפרים בכל יום. ואפשר כן אלא דלא הוה אכיל עם חורנין: **אין מחייבין אותו למכור:** תניא היה משתמש בכלי זהב נותנין לו כלי כסף. כלי כסף נותנין לו כלי נחושת. כלי נחושת נותנין לו כלי זכוכית. אמר ר' מנא כלי כסף וכלי זהב בגופיהן. והתניא היה משתמש בכלי מילת נותנין לו כלי מילת אלא כאן בגופו וכאן בשאינו גופו. הד מן אילין דנשיאותא איתנחת מן נכסוי והוון זבין ליה במאני חסף והוה אכיל ומותיב. א"ל אסיא עיקר תבשיליה לא מן גו לפסא היא. והוה אכיל מן לפסא: **היו ממושכנין לבעל חובו:** עד כדון בבעל חוב שהוא דוחק. אפילו בבעל חוב שאינו דוחק. נשמעינה מן הדא היו ממושכנין לכתובת אשתו או לבעל חובו והא אשה לאו כבעל חוב שאינו דוחק היא: **אין מחייבין אותו למכור** וכו': אמר ר' חנינא כלי רגל וכלי שבת אין מחייבין אותו למכור. ואמר ר' חנינא צריך אדם שיהו לו שני עטיפין אחד לחול ואחד לשבת מאי טעמא ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך וכי ערומה היתה אלא אלו בגדי שבתה. כד דרשה ר' שמלאי בצבורא בבון חברייא קבליה אמרי ליה רבי כעטיפתנו בחול כך עטיפתנו בשבת. אמר לון אעפ"כ צריכין אתם לשנות מן הדא ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך וערטילת הות אלא אמרה לה לבוש מאניך דשובתא. וירדת הגורן וירדתי כתיב אמרה לה זכותי תרד עמך: **מתני'** מי שיש לו חמישים זוז והוא נושא ונותן בהם הרי זה לא יטול. וכל מי שאינו צריך ליטול ונוטל אינו מת מן הזקנה עד שיצטרך לבריות. וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו ועל זה נאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו: **גמ'** הדא אמרה טבין חמשין דעבדין מן מאתן דלא עבדין. תני המסמא את עינו והמקפח את שוקו והמצבה את כריסו אינו נפטר מן העולם עד שיהיה לו כן. וכל דיין שדן דין אמת לאמתו מאריך ימים שנאמר צדק צדק תרדוף למען תחיה וגו'. וכל דיין שלוקח שוחד ומטה את הדין אינו מת מן הזקנה עד שיהו עיניו כהות שנאמר ושוחד לא תקח כי השוחד יעור עיני חכמים. שמואל ערק מן אבוי אזל וקם ליה בין הרין צריפין דמסכינין. שמע קלהון אמרין בהי דין ארגנטין א) אנן אכלין יומא דין. באגרנטין דדהבא או באגרנטין דכספא עאל ואמר קומי אבוי א"ל צריכין אנו להחזיק טובה לרמאין שבהן: דילמא. ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש עאלין למסחי בהדין דיומסין דטבריא פגע בון חד מסכן אמר לון זכון בי אמרין ליה מיהזרון. (ל"ז:) כד חזרון אשכחוניה מית. אמרין הואיל ולא זכינן ביה בחייו ניטפל ביה במיתותיה כי איטפלון ביה אשכחון כים דינרייא תלי ביה אמרין הוא הדא דאמר ר' אבהו אמר ר' אלעזר צריכין אנו להחזיק טובה לרמאין שבהן שאלולי הרמאין שבהן היה אחד מהן תובע צדקה מן האדם ולא היה נותן לו מיד היה נענש: אבא בר אבא יהב לשמואל בריה פרוטין דיפלג למסכניא נפק ואשכח חד מסכן אכל קופר ב) ושתי חמר עאל ואמר קומי אבוי א"ל הב [ליה] יתיר דנפשיה מרתיה. ר' יעקב בר אידי ור' יצחק בר נחמן הוון פרנסין והוון יהבין לר' חמא אבוי דר' אושעיא חד דינר והוא יהב ליה לחורנין. [רבי] זכריה חתניה דר' לוי היו הכל מליזין עליו אמרון דלא צריך והוה נסב. כד דמך בדקון ואשכחון דהוה מפליג מן דיליה לחורנין. ר' חיננא בר פפא הוה מפליג מצוון בלליא חד זמן פגע ביה רבהון דרוחייא א"ל לא כן אילפן רבי לא תסיג גבול רעך א"ל ולא כן כתיב מתן בסתר יכפה אף והוה מתכפי מיניה וערק מן קומוי: אמר ר' יונה אשרי נותן לדל אין כתיב כאן אלא אשרי משכיל אל דל [זה] שהוא שמסתכל במצוה היאך לעשותה. כיצד היה ר' יונה עושה כשהוא רואה בן טובים שירד מנכסיו היה אומר לו בני בשביל ששמעתי עליך שנפלה לך ירושה ממקום אחר טול ואתה פורע לי. מן דהוה נסב ליה הוה אמר ליה מתנה: אמר ר' חייא בר אדא הוו סבין ביומינן דהוו יהבין להון בין ריש שתא לצומא רבא הוון נסבין מן בתר כן לא הוון נסבין אמרין דשתין גבן: נחמיה איש שיחין פגע ביה ירושלמי

חד

א) ע' ערוך הערך ע' ארגנטין: ב) לפי דעת בעל ערוך הערך נ"ל קופד בדלית וכן לקמן קופד:

## פירוש מהר"ש סיריליאו

ויהיו עשרים ושלשה. לדיני נפשות בעו עשרים ושלשה מומחין כדתנן בפ"ק דסנהדרין יליף לה מדכתיב ושפטו העדה והצילו העדה עדה שופטת ועדה מצלת ואין בית דין שקול כי' הרי כאן עשרים ושלשה: עד דהוא מצמית לון. שעד שהוא מאספן ומקבצן לשון צומת הגידים: ואין מעמידין שני אחים פרנסים. מפני העין ועוד דכיון דחשבינן להו דיני ממונות צריך שלא יהו הדיינים קרובים זה לזה כדאיתא בסנהדרין: בן ביבאי על הפקיע. משנה היא בשקלים פרק הממונין: על הפקיע. מפרש התם שהיה מזווג את הפתילות שלא ישאר שמן בליליי תמוז אלא כמו בליליי טבת דלעולם נותנין חצי לוג בכל נר בכל לילה: ארכונין. לשון יון שרים מנהיגים: אתת הדא סיעה. סיעה של בני אדם עניים: ואקלונך. לשון קלון: כדון איכא אגר טב. עכשיו יש לנו שכר טוב: מדקדקין לכסות. בא עני ואמר כסוני בודקין אותו שלא יהא רמאי: ואין מדקדקין במזונות. בא עני ואמר פרנסוני נותנים לו מיד ובפ"ק דב"ב מפרש טעמא דבמזונות איכא קיום נפשם וגבי כסות ליכא קיום נפשם ועוד דכתיב הלא פרוס לרעב לחמך פרוס לאלתר וגבי ערום כתיב כי תראה ערום וכסיתו כי יראה לך שאינו רמאי: מתניתא פליגא על מאן דאמר אף בכסות אין מדקדקין. ואין מביא הספר כאן הברייתא וטעות סופרים הוא והיא איתה בשינוי בפ"ק דב"ב דתניא התם אמר כסוני בודקין אחריו ומשני דכי אמר בודקין אחריו היינו לפי כבודו שמכירין אותו שהוא בעל צורה ונותנין לו לבוש הגון לו אע"ג דלא ידעינן אם הוא רמאי אם לאו: למזונות שלשים יום וכו'. קס"ד דליטול קאמר שצריך שישהה בעיר שלשים יום קודם שיתנו לו מזונות כדי שיבדקוהו וידעו מה טיבו ואם הוא רמאי וכן לתת לו לכסות צריך שישהה ששה חדשים כדי שיבדקוהו ג"כ: ומשני דליתן קא בייירי. והכי קאמר כיון ששהה אדם בעיר שלשים יום גובה ממנו לעניי העיר מזונות וכששהה ששה חדשים מטילין עליו מה שיפרע לכסות עניי העיר: לפסין ולצדקות י"ב חודש. לפסין היינו לפסי העיר דמפרש בפ"ק דב"ב כגון פרשא ושורא וכל צרכי מתא המלך ושרי העיר: וכיון דתני צדקות י"ב חודש כל מיני צדקות משמע וקשיין אהדדי אלא ודאי קמייתא ליטול והכא ליתן: ומשני דהא והא ליתן ובתרייתא לאו לכסות ומזונות וקבורה אלא בשכר סופרים ומשנים הוא דמיירי: סופרים. מלמדי מקרא: ומשנים. מלמדי משנה:

**מתני'** מי שיש לו מאתים זוז. אע"פ שאינו נושא ונותן עמהם: היו ממושכנין. היו לו מאתים זוז משהידה אלא שהיו ממושכנין לבעל חוב וכו' ובגמרא מפרש אי דוקא בעל חוב דוחק: אין מחייבין אותו למכור את ביתו. כדי שיהו לו מאתים זוז: **גמ'** הוה רבי יליף זכי עימיה חד לתלת שנין מעשר מסכינין. היה רבי למוד לתת לו מעשר עני בשני השלישית כדינו: אית לי שיעורא. נתון לי דינר ויש לי מאתים זוז: מכת פרושין. בעלי תורה שנראין פרושים כדי שיכבדום ואין מעשיהן לשם שמים קרויין כן בלשון משנה דתנן גבו במסכת סוטה בפ' היה נוטל הרי אלו מבלי העולם: ואעלוניה לקפילין. לבית המבשלים בלשון יון קפילין והכניסוהו שם ונתנו לו תבשיל באיסר: חד קרט. איסר: וזכה עמיה היך מה דהוה יליף. נתן לו מה שהיה למוד: בשעריך לרבות ירושלים. דישיבתה קשה שהיו באין אליה מכל קצות הארץ ומזונותיה ביוקר ואע"פ שהיו רוצים לצאת לסחור הרבות למזונותיהן בזול לא הניחום דכתיב בשעריך ושבעו ודרשינן לרבות ירושלם: מעלין לזקן אחד ליטרא בשר צפרים בכל יום. בפרק מציאת האשה לא תני לה הכי וה"ג התם מעשה בציפורי שנותנין לו ליטרא בשר בכל יום ופריך עלה מאי ריבותייהו ומשני לה בבשר של עופות ונראה דהנוסחא של הברייתא היא כמו שכתובה כאן בשר צפרים והיינו רבותא: ואפשר כן. מי סני ליה ליטרא בשר אם היה לו עבדים ובני בית והתורה אמרה ושנו: משתמש בכלי זהב נותנים לו כלי כסף. הגמרא מפרש לה ואזיל: כלי כסף וכלי זהב בגופיהן. כלומר במשתמש בגופן ממש כגון כוסות וקערות היינו מתני' דאין מחייבין אותו למכור כדי שיהנוהו בדמיהם אלא בגופיהם ממש משתמש ואפי' הם כלי זהב וכסף וברייתא דקתני דמורידין אותו ומוכרין תשמישיו ופוחתין לו היינו כגון דלאו גופיהן כגון מטה ושלחן: והתניא. הייתא היא: נותנין לו כלי מילת. ואין מורידין אותו ממנהגו וקשיין אהדדי אלא ש"מ כאן במשתמש בגופו שלובשין ממש וברייתא דמורידין ממנהגו היינו לנאות הבית דלאו גופו ובפ' מציאת האשה פריך מהך ברייתא אמתני' דקתני אין מחייבין אותו למכור כלי תשמישו והתם משני כאן קודם גיבוי כאן לאחר גיבוי ומפרש הרי"ף ז"ל ורבינו שמשון ז"ל והרמב"ם ז"ל דקודם שיגיע ליטול מיד הגבאי אלא שמפרנסין אותו בלינעא לא ימכור אלא נוטל לקט שכחה ופאה אע"ג דאם היה מוכר יהיו לו מאתים זוז. אבל אחר שבא לידי גיבוי שמתפרנס מקופה של צדקה שבא לידי גבאי אז מחייבין אותו למכור ואפילו כדי ליטול לקט וכל שכן כדי ליטול תמחוי או קופה. ורש"י ז"ל לא פי' כן ונראין דברי הרי"ף ז"ל: והוו זבין ליה במני דחסף. כשהיו מושיבין לפניו התבשיל היה בכלי חרס והוא היה רגיל בכלי כסף וירד מנכסיו מאד: והוה אכיל ומותיב. והיה אוכל ומקיא תרגום קיאו תוביה מפני שהיה נמאס לו: לא מן גו לפסא הוא. לא תהיה כ"כ אסטניס שהרי כשמבשלין על האור באילפס הוא שהוא כלי חרס: עד כדון בבעל חוב. דוחק שאלה היא אמי לא אפרש המשנה דכשהן ממושכנין אלא בבעל חוב דוחק ומוכרת הוא למכור וזילי נכסי מעום הכי יטול אבל מי נימא זה הדין ואפילו בבעל חוב שאינו דוחק שהרי ממתין לו: דא אשה. לא כבעל חוב שאינו דוחק הוא דסתמא קתני ואפילו שהיא כבר נשואה לאחר דלא צריך לה דכבר נשאת וכן פי' רבינו שמשון ז"ל: כלי רגל וכלי שבת אין מחייבין אותו למכור. דהא חובת הגוף הן עליה כדלקמן ואמרינן נמי בערכין דאין מחייבין אותו למכור תפיליו: זכותי. שיש לך שעשית עמי: **מתני'** לא יטול. דכיון דעושין פירות והקרן קיים מתפרנס: ברוך הגבר. שהוא מבורך בנכסיו: והיה ה' מבטחו. כלומר והיה ה' במבטחו לבסוף יהו בוטחין בו בני אדם. שהוא בעל הבטחה כמו על ה': **גמ'** טבין חמשין דעבדין ממאתן דלא עבדין. דהתם כליא קרנא ומידי דכשמפור לאכול יש לו ליטול והכא לא מיכליא קרנא ורבינו שמשון ז"ל פי' כלומר ממאתים חסר דינר דהתם יטול והכא לא יטול: והמקפח את שוקו. כאלו שוקו נכוולת וקטועה: המסמא את עינו. ומראה עצמו כאלו עינו סמויה: מקפח את שוקו. פרונזיר בלע"ז תרגום יפונך. סלע מכפע כופא כ"ף במקום קו"ף עי"ן במקום חי"ת: באגרנטין דדהבא או בארגנטין דכספא. פי' בערוך כלי חשוב שמשתמשת בו בת המלך: דיומסין. מרחצאות שנסבריא שמימיהן חמין מאיליהן קרויין דיומסית ונראה בעיני שתי מלות הן דיו א) מסית מאלוה מרחץ מסית בלשון ארמי מרחץ ויש ספירים רפואה שנית רפואת ה' תחלה וזו שנית: קופר. אוכל בשר ושותה יין: דנפשיה מרתיה. אסטומכתו מלחו: מתן בסתר. ולכך אני נותנו בלילה שלא יתביישו: מבין ריש שתא לצומא רבא הוון נסבין לזכות את העם באותן הימים שהן ימי תשובה: דשתין

א) דיו (דיום) בלשון רומי "אלו"

נגן

חד. א"ל זכי עמי הדא תרנגלתא. א"ל הילך טימיתה וזיל זבין קופר ואכל ומית ואמר בואו וספדו להרונו של נחמיה. נחום איש גם זו הוה מוליך דורון לבית חמוי פגע ביה מוכה שחין אחד. א"ל זכה עמי ממה דאית גבך. א"ל מיחזור חזר ואשכחיה דמית והוה אמר לקיבליה עיניא דחמין לך ולא יהבין לך יסתמיין. ידייא דלא פשטן מיתן לך יתקטעון. ריגלייא דלא רהטין מיתן לך יתברן. ומטתיה כן סליק לגביה ר' עקיבא א"ל אי לי שאני רואה אותך כן א"ל אי לי שאיני רואה אותך כן. א"ל מה את מקללני. א"ל ומה את מבעט ביסורין. ר' הושעיא רבה הוה רביה דבריה חד סגי נהורא והוה יליף אכיל עימיה חד זמן הוון ליה אורחין ולא מטא מיכול עימיה ברמשא סליק לגביה א"ל לא יכעוס מרי עלי בגין דהוון לי אורחין ולא בעית מיבזייא איקריה דמרי בגין כן הוא דלא אכלית עמך יומא דין. א"ל את פייסת למאן דמתחמי ולא חמי דין דחמי ולא מתחמי יקבל פיוסך. א"ל הדא מנא לך א"ל מר' אליעזר בן יעקב דר' אליעזר [בן יעקב] עאל חד סגי נהורא לקרתיה יתיב ליה ר' אליעזר בן יעקב לרע מיניה א) עבדון ליה פרנסה דאיקר אמר לון מהו כן. אמרו ליה ר' אליעזר בן יעקב יתיב לרע מינך וצלי עלוי הדא צלותא את גמלת חסד למאן דמתחמי ולא חמי דין דחמי ולא מתחמי יקבל פיוסך ויגמול יתך חסד. דילמא ר' חמא בר חנינא ור' אושעיא הוו מטיילין באילין כנישתא דלוד א"ל ר' חמא בר חנינא לר' הושעיא כמה ממון שקעו אבותי כאן. א"ל כמה נפשות שקעו אבותיך כאן. לא הוון בני נש דלעיין באורייתא: כל מי שצריך וכו': ר' אחא בשם ר' חיננא כיני מתניתא כל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל הרי זה שופך דמים ואסור לרחם עליו על נפשיה לא חייס על חורנין לא כ"ש: וכל ב) מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו ועל זה נאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו:

א) בירושלמי שלנו הגירסא לרע מיניה די ימרון דאילולא דהוא בר נשא רבא לא יתיב ליה רבי אליעזר בן יעקב לרע מיניה וחסר מן המעתיק מן לרע מיניה הראשון עד לרע מיניה השני:
ב) בירושלמי שלנו הנוסחא כל מי שאינו צריך ליטול ונוטל אינו מת מן הזקנה עד שיצטרך לבריות וכל מי כו' וחסר כאן מן המעתיק מן כל מי עד וכל מי:

# הדרן עלך מאימתי כל אדם וסליקא לה מסכת פאה ברחמי שמיא בנל"ך ואע"י

וסימניהון דפירקי. דברים. מפסיקין. למלבנות. הפאה. גדיש. והבקר. וזית. ואדם:

## פירוש מהר"ש סיריליאו

גבן. שנתנו אצלנו כלומר הסנה ארוכה ונוכל לעשות מלאכה ולהתפרנס בדוחק: הילך טמיתה. הילך דמים: הוה רביה דבריה חד סגי נהורא. היה מלמד לבנו איש אחד שהיה סגי נהורא והיה למוד ר' הושעיא לאכול עם המלמד: בעית מיבזייה איקריה דמרי. לא רציתי לבזות כבוד קוני כדאמרינן פ' מפנין גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה: דין דחמי כו'. שרואה ואינו נראה יקבל פיוסך דהיינו הקב"ה: כמה נפשות כו'. כדמפרש ואזיל אי הוו בני נשין דלעיין באורייתא והיו המעות מקיימין נפשות לת"ת ולא כאן שאין עושין פירות: כל מי כו'. הרי זה שופך דמים ואי קשיא הא תנן במתניתין אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו תירץ רבינו שמשון ז"ל דברייתא כשאין יכול להספיק במעשה ידיו ומסגף את עצמו בחיים רעים ומתניתא כשמסתפק ע"י בדוחק עצמו במלאכה קודם שיתפרנס מאחרים ועל זה נאמר והיה ה' מבטחו:

## סליקא מסכת בס"ד

הדרן עלך מסכת פאה והדרך עלן. דעתן עלך מסכת פאה ודעתך עלן אנן לא ניתנשי מינך מסכת פאה ואת לא תתנשי מינן לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי: כן יאמר ג"פ: יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתהא תורתך אומנותנו בעולם הזה ותהא עמנו לעולם הבא. חיננא א) בר פפא רמי בר פפא. נחמן בר פפא. אחאי בר פפא. אבא מרי בר פפא. רפרם בר פפא. רכיש בר פפא. סורחב בר פפא. אדא בר פפא. דרו בר פפא: הערב נא ה' אלהינו ואלהי אבותינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל יראי שמך ולומדי תורתך לשמה. מאויבי תחכמני מצותיך כי לעולם היא לי. יהי לבי תמים בחוקיך למען לא אבוש. לעולם לא אשכח פקודיך כי בם חייתני. ברוך אתה ה' למדני חוקיך. אמן נצח סלה ועד:

א) חיננא בר פפא ירושלמי סוף פאה וכתובות דף ע"ז ע"ב וירושלמי מ"ק פ"ג ה"ה. רמי בר פפא יומא ע"ז ב'. נחמן בר פפא ב"מ פ' סע"ב חולין ס' ב': אחאי בר פפא לא נזכר בש"ד. אבא מרי בר פפא בברכות מ"ה נזכר בכתובות פ"ה א' אר"פ כגון אבא מר ברי וכן בקדושין ל"ב ב' נזכר ר"פ בהילולא דאבא מר בריה בכולם נזכר מר ולא מרי. רפרם בר פפא עיין ערכו בסה"ד. רכיש בר פפא וכתב היוחסין והוא בר פפא הקדמון. סורחב בר פפא כתובות י"ז ב'. אדא בר פפא ב"ק פ' ב'. דרו בר פפא ע"ז דף כ"ז ובמנחות מ"ב ועליו כתב היוחסין במאמר ב' ס"פ אות ד' ומהם [נ"ל והוא] אחד (מ"א) [מעשרה] בני רב פפא שהיה מזמן אביי ורבא ואלו הם דארו סורחב רכיש רפרם (אבא) [אדא] (אסא) [אחאי] רמי חיננא אבא מר נחמן בר פפא ושמעתי מאבא מרי ז"ל שקיבל מהחכמים והזקנים זכרם לברכה שמועילים לשכחה [ר"ל שמועיל להזכיר שם בני רב פפא לזכרון] ושיאמרו אותם שבעה פעמים ושזה הסגולה יש לה [סגולה] כמו בזכירת שם אליהו עכ"ל היוחסין: